

ACTA

SANCTORUM

OCTOBRIS

TOMUS TERTIUS DECIMUS

ACTA
SANCTORUM
OCTOBRIS

EX LATINIS ET GRÆCIS ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS SERVATA PRIMIGENIA VETERUM SCRIPTORUM PHRASI

COLLECTA DIGESTA

COMMENTARIIS ET OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA

A

JOSEPHO VAN HECKE, BENJAMINO BOSSUE, VICTORE ET REMIGIO DE BUCK

SOCIETATIS JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS

TOMUS XIII

Quo dies trigesimus, trigesimus primus et partim vigesimus nonus continentur.

PARISIIS

APUD VICTOREM PALMÉ, VIA *DES SAINTS-PERES*, 76

MDCCCLXXXIII

Prodit tandem post innumeros labores, post angustias et ærumnas, post infinita tædia, post morbos et mortes, quatuor hagiographorum postumus fœtus, mensis Octobris tomus tertius decimus, Acta sanctorum ejusdem mensis ad metam adducens. Quodsi præcedentibus tomis editis in lucem, quasi læto eventu, prædecessoribus nostris hagiographis sibi gratulari licuit; nos, post persoluta hujus tomi auctoribus funera, eorum postumos labores quasi collectas reliquias sero tandem in lucem publicam mittentes, mœror potius decet ac luctus. Diros enim morbos longumque languorem ac mortes acerbas vidimus carissimorum hominum, quorum aliqui, a sedibus suis avulsam sparsisque per capita viarum lapidibus dirutam, Bollandiani operis molem e ruderibus excitaverant, excitatam continuis incrementis auxerant, alii in novi operis subsidium adsciti, præclaro ingenio, scientia solida, ingenti eruditionis pondere, labore indefesso, quasi columnæ totius ferme operis fabricam portabant. Quos omnes, illa temporis intercapedine quæ duodecimum inter et tertium decimum tomum Octobris extenditur, fera mors rapuit, sive senio consumptos, sive floridæ juventutis exultantes viribus plenaque felicissimi ingenii maturitate præpollentes, sive longo succedentium malorum incursu fractos, tum morborum vi, tum animi ægritudine ac mœrore. Hæc inter quis studiis locus? Studebant nihilominus, documenta futuro volumini conquirebant, materiem trutinabant fingebantque; labore tamen haudquaquam sedato aut continuo, sed crebris non tam interspiramentis quam violentis abruptionibus hiulco. Morbi violentia nunc unum sternebat, nunc alterum ; alium obtusa oculorum acies a pulpito diu ac libris abstinuit, duos repentina mors e mediis sustulit libris. Fuitque quum tres scriptores nullo opere ad apicem perducto obiissent, ut relictas lucubrationes ad incudem revocandas quartus susciperet ; qui quum ipse adversa valetudine usus, sæpe etiam

increscente

increscente vi morbi, ad extremum adduceretur, tandem supremum diem obiit, relicta multarum lucubrationum farragine. Tunc vero pendebant

opera interrupta minæque
Murorum ingentes.

Supererant ex antiquioribus duo, quorum unus senio gravis, studendi scribendique labori tantum non impar, præter tentatas multorum Actorum materias nihil conferre potuit. Alter suis unius humeris totum voluminis opus imposuit, immodico labore vires fregit, ac valetudine aliquantum affecta, post curas ingentes dirasque ærumnas, eo pervenit ut sub prælum opus mitteretur. Sed lenti fuere progressus tardæque moræ, quum ecce iterum repentina mors nec opinantes socios fefellit virumque sepulcro tradidit. Tunc iis qui supererant gravissima cura incubuit edendi scripta, non sua sed aliena, pluraque imperfecta, quæ supremam auctoris manum frequenter desiderabant. Urgebant interim amicorum clamores, objurgationes fratrum, præpositorum instantia, irrisiones etiam nonnullorum hominum, convicia tanto liberius jacientium quanto minus qua de re, quamque gravi ac molesta ageretur, ipsi intelligere poterant. Factum tamen est quod fieri debuit, atque ipsum volumen, mora quidem longiore sed necessaria, quarto tandem anno absolutum fuit proditque in lucem. Ultimus interim prædecessorum nostrorum, labente tertio impressionis anno, e vivis sublatus, ante vitæ finem invenit quam studiorum suorum ultimos fructus vidisset typis traditos.

Si quis fortassis requirat cur juniores socii senioribus non succurrerint neque in partem laboris successerint, responsum breve esto : sapientissimo moderatorum decreto sancitum fuerat ut seniores suum absolverent volumen, juniores interim sequentis mensis Novembris primum volumen præpararent, quod et fecerunt. Quæ ergo in præsenti volumine leguntur, eorum sunt quorum nomina præferunt, sociorum Bollandianorum nunc vita functorum ; si enim hinc inde suppetias tulimus, ut fit ab aliorum auctorum postuma scripta edentibus, id tanti non est ut nostro nomine signemus.

Et sic benevolo lectori carissimorum virorum, prædecessorum nostrorum, supremos laborum fructus tradimus. Deum vero Optimum, Maximum, cujus ad majorem gloriam et honorem Bollandianum opus inchoatum fuit ac perpetuis curis promotum, toto corde exoramus ut scriptoribus benedicere dignetur, intellectum illuminando, augendo vires, labores prosperando, perducendo opus nostrum ad optatum finem glorificandi Deum in sanctis suis.

CAROLUS DE SMEDT, PRESB. S. J.
GULIELMUS VAN HOOFF, PRESB. S. J.
JOSEPHUS DE BACKER, PRESB. S. J.

Sudante sub prælo hoc volumine, unus ex nobis, anno 1880, bibliothecas Urbis Romæ lustrabat ad colligenda documenta pro tomo primo mensis Novembris. Qui, quum ad audientiam Summi Pontificis admissus paterno Sanctissimi Domini nostri de Actis Sanctorum frueretur colloquio, hanc opportunitatem nactus, Sanctitati Leonis XIII candide aperuit animi sui dubitationem circa duos viros quorum nomina in Martyrologio Romano recensentur, Theodotum videlicet ac Stachyn, episcopos, Laodiceæ illum, hunc Byzantii ; quorum

quorum prior immerito inter sanctos videretur descriptus, posterioris elogium cum certa historia componi haud posse videretur. Quibus benigne auditis, Pontifex de utraque causa ad Sacrorum Rituum Congregationem referri jussit. Relatum fuit de Theodoto quidem paucis post diebus ; de Stachy vero nondum agi cœptum erat, quum jam commentarius de ejus Actis *, qui in hoc volumine prodit, typis fuit impressus.

De Theodoto brevem commentariolum, ad finem quem diximus conscriptum, Eminentissimo Domino Cardinali Bartolini, S. R. Congregationi præfecto, socius noster tunc tradidit ; de Stachy ipsissimus hujus voluminis commentarius ad eumdem Cardinalem transmissus fuit. Qui Cardinalis, pro humanitate sua, sequentes literas, observantiæ nostræ testimonium, rescribere dignatus est, quas hic subjungere visum.

Romæ, die 24 *februarii anni* 1883.

Reverendissime Pater,

Litteras accepi Paternitatis Tuæ mihi gratissimas, quibus hisce litteris meis libentissime respondeo. Causa illa salebrosa de Theodoto Laodiceno severissimo examini subjecta fuit in Sacrorum Rituum Congregatione, sententiis etiam requisitis a viris in historia ecclesiastica peritissimis. Modo fere omnia documenta ita præsto sunt, ut quamprimum hæc causa a Sacrorum Rituum Congregatione judicanda sit in ordinario plenissimo conventu. Itaque Theodoti Laodiceni negocium ad finem properat. Nunc Paternitas Tua ad me misit commentariolum de Actis SS. Stachyos et sociorum. Cum illud attente perlegissem, observavi argumenta quibus Patres Bollandiani utuntur ad labefactandam legendam de hujus sancti Stachyos episcopatu Constantinopolitano gravioris momenti esse. Quapropter vix erit judicium absolutum de Theodoto Laodiceno, statim ad examen vocabitur penes Sacrorum Rituum Congregationem causa de episcopatu Constantinopolitano sancti Stachyos, ut etiam hac super re judicium rite proferatur. Interim magnis laudibus prosequendi sunt clarissimi Patres Bollandiani, quia obsequentes præscriptionibus Benedicti XIV, si aliquid invenerint in Martyrologio Romano quod emendatione indigeat, solliciti sunt ad Sacrorum Rituum Congregationem illud deferre, cui hisce in negociis, utpote tribunali Sanctæ Sedis, sententiam unice pronunciare competit.

Hanc propitiam nactus occasionem, meos existimationis et benevolentiæ sensus Paternitati Tuæ exprimere delector. Vale.

Paternitatis Tuæ

Devotissimus servus verus,

† *Dominicus Cardinalis Bartolinius,*
S. R. C. Præfectus.

Reverendissimo Patri Guillelmo van Hooff
e S. J.

* Hic commentarius legitur pag. 687 ; cujus initium, quum incuria typographi fœdatum fuerit, emendatum lege pag. 928.

De utriusque causa, Theodoti nempe ac Stachyos, quum primum judicium prolatum fuerit, in Analectis Bollandianis, quorum quotannis unum volumen in quatuor fasciculos divisum prodit, fideliter referemus.

FACULTAS

FACULTAS

R. P. PRÆPOSITI PROVINCIÆ BELGICÆ S. J.

Quum tres theologi Societatis nostræ in lucem prodire posse censuerint tomum decimum tertium Actorum Sanctorum mensis Octobris, collectum et illustratum a Josepho Van Hecke, Benjamino Bossue, Victore et Remigio De Buck, Societatis ejusdem presbyteris theologis ; ego infrascriptus præpositus provinciæ Belgicæ, potestate mihi facta ab Adm. R. P. Petro Beckx, ejusdem Societatis præposito generali, concedo facultatem hunc tomum in lucem edendi. In quorum fidem hasce literas, manu propria subscriptas consuetoque officii sigillo munitas, dedi Bruxellis die tertia aprilis anni MDCCCLXXXIII.

L. S. J. VAN REETH, S. J.

APPROBATIO ORDINARII

Imprimatur.

Mechliniæ, die 11 Aprilis 1883.

VICT. AUG. CARDINALIS DECHAMPS
ARCH. MECHLIN.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod olim protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum opere se servatas velle Urbani papæ VIII constitutiones ; neque suis aliorumve hic relatis commentariis aliud pondus tribui quam sit historiæ ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem nos ante hunc tomum tertium decimum Octobris protestamur.

ELOGIA

ELOGIA PATRUM

EDUARDI CARPENTIER, HENRICI MATAGNE ET JOSEPHI VAN HECKE*

DE PATRE EDUARDO CARPENTIER

Natus erat Pater Eduardus Carpentier in vico Flandriæ Occidentalis cui nomen est Meulebeke, anno 1822, die 26 martii. In Societatem Jesu fere vicennis cooptatus est, die 28 septembris anni 1841. Licet jam tum tenuissima uteretur valetudine, egregia nihilominus mortificationis, apostolici zeli suique abnegationis ab ipso tirocinio edidit documenta. Quo Truncinii absoluto, post repetitam ibidem rhetoricam acceptasque Namurci philosophiæ scientiarumque naturalium disciplinas, quum ante suum in Societatem ingressum, jam in Rollariensi minori seminario, inter omnes studiorum æmulos impigro labore, prompta tenacique memoria, acutissimo intellectu, multiplici eruditione, sagaci in disceptandis doctorum opinionibus judicio longe excelleret, statim a moderatoribus, præcocis ingenii fructus mox daturus, Patribus hagiographis in collegio Bruxellensi socius additus est. Simul etiam mathesim rhetores, cæterosque discipulos linguam anglicam docere jussus, ipse sponte sua pauperes pueros, in schola quam dominicalem vocant, doctrinæ christianæ præceptis suscepit imbuendos.

Postquam sese per quinque annos ad conscribendas criticeque annotandas sanctorum Vitas præparasset, et in omnes ecclesiasticæ scientiæ partes excurrisset, eam Lovanii annis quatuor penitus hausit, iterumque, peracto Truncinii tertio probationis anno, ad scriptores Bollandianos, eorum in posterum collega et æmulus, Bruxellas rediit, anno 1856, ubi per decem continuos annos, æger corpore sed mente fervidus animoque robustus, indefessam præstitit operam.

Arduam sibi provinciam præcipue assumpserat elucidandi Acta sanctorum orientalium, et ad eum finem illarum regionum difficillima idiomata sibi familiaria efficere satagebat, multumque in iis profecerat. Cujus tamen laboris fructus colligere prohibuit præmatura mors, absolutis tantummodo quatuor illius generis commentariis. Horum tres, qui versantur circa sanctos Æthiopes, Frumentium nempe Habessinorum apostolum, Elesbaam regem cum septem monachis, et Teclam Haimanot item monachum, continet proximus tomus duodecimus Octobris. Præcesserat in tomo decimo commentarius de SS. Aretha, Ruma et sociis, martyribus Negranæ in Arabia, non minus centum complectens paginas, quibus religionis christianæ apud Arabes progressus accurate descripti leguntur. Præterea tomo nono ab eximio hagiographo illustrata exhibentur Acta S. Fintani seu Munnu, abbatis in Hibernia, et B. Joannis Boni, eremitæ Augustani in Italia. Denique et manuscripta apud nos servatur Disquisitio historica de Æthiopibus orientalibus sive Habessinis, ab origine gentis usque ad sæculum IV christianum ; deque regno Saba et regina Saba. Accedit regum Æthiopum chronologia usque ad sæculum VII. *Cui lucubrationi quantum laboris impenderit, testantur non solum ipsa scriptionis moles, sed et reperta post ejus mortem ingens adversariorum copia, præsertim computationum, quibus secundum astronomicæ scientiæ formulas siderea phænomena apud Æthiopes notata diligenter expendendo, intricatam chronotaxim enodare et perspicere molitus fuerat. Ultimam tamen manum, ingravescente morbo præpeditus, operi imponere nequivit.*

Norunt ii qui in familiari optimi Patris consuetudine vixere, quot quantaque omni die, afflicta semper valetudine et pene desperata, dederit ille religiosarum virtutum argumenta. Hic indicasse sufficiat eum, licet tot scientificis laboribus onustum, numquam tamen a rerum spiritualium æstimatione, amore et praxi remisisse animum. Quamvis enim totus libris suis videretur immersus, in deliciis potissimum habebat, quantum ei per obedientiam liceret, proximum consilio, literis missis, opere quovis et sacro præsertim juvare ministerio. Plurimis annis ad meditationem Fratres nostros coadjutores disposuit, tradita eis contemplationis materia. Multis etiam annis confessarii munus explevit tum fratrum suorum domi, tum fidelium in templo. Pro ea deinde qua pollebat linguarum peritia, Anglorum Germanorumque, Bruxellis magno numero degentium, ad catholicam fidem Ecclesiamque adducendorum opportunitatem undecumque aucupabatur. Amplius viginti protestantes, quos inter primæ sæpe notæ viros, scimus ab eo fuisse instructos et ad hæresim abjurandam Ecclesiæque sacramenta recipienda præparatos.

Ut eam qua flagrabat in Deum pietatem et in seipso foveret et in aliis excitaret, genuinam illam Societatis nostræ devotionem,

* Ut paulo superius in præfatione nostra dictum est, intra quindecim annorum spatium qui ab edito tomo duodecimo Octobris elapsi sunt, ad superas sedes migrarunt sex hagiographi quorum nomine tomus ille inscriptus est : anno 1868 Eduardus Carpentier, annos vix quadraginta sex natus ; anno 1872 Henricus Matagne, qui ætatis trigesimum nonum nondum attigerat ; quos secuti sunt anno 1874 Joseph Van Hecke, anno 1876 Victor De Buck, anno 1880 hujus frater Remigius, ac denique anno 1882 Benjaminus Bossue. Horum effigies et breve vitæ compendium pro more Actorum lectoribus exhibenda : quæ tamen ita distribuenda censuimus, ut trium priorum præsenti volumini, reliquorum tomo primo Novembris, mox in lucem dando, præmitterentur.

cultum

cultum scilicet sacratissimi Cordis Jesu, omni modo propagare statuit; et quo melius id assequeretur, in gallicum sermonem convertit typisque vulgavit Novenam aliquam a Patre Manfredini, Societatis olim secretario, italice conscriptam. Sicut in eorum caput, ita in sanctos omnes, nostræ præsertim Societatis, pio afficiebatur amore; cujus publica fuerunt testimonia libri ab eo in lucem editi: Piissima Praxis in honorem S. P. N. Ignatii, nec non B. Joannis Berchmanni Vita, a Patre V. Cepari quondam descripta, iterum prelo subjecta, additis annotationibus anecdotisque documentis; quæ profecto additamenta ad beati juvenis causam Romæ promovendam non parum visa sunt conferre.

Ethnicos ad veram fidem adducendi percupidus, ab ipso suo in Societatem ingressu posteaque sæpe Americæ Indiarumque missiones enixe a superioribus postulaverat. Quæ quidem animi Dei gloriam anhelantis desideria, non apostolicos labores impertiendo, sed longam per totam vitam ægritudinem, diversos eosque gravissimos morbos ac continuos fere tribuendo dolores, invictamque ei patientiam cum omnimoda sui in manus Dei resignatione elargiendo, Dominus Jesus exaudire visus est.

Porro, fractis omnino viribus et totius corporis, inferiorum præsertim membrorum, grassante paralysi, benigniori cœlo confisi superiores eum, sin minus vires, at saltem aliquid valetudinis æquiori regionis temperie sperantes recuperaturum, Monœcum, ad littus mediterraneum Galliam inter Italiamque situm, ubi perpetuo quasi vere gauderet, mittere decreverunt, anno 1865 *ad finem vergente. Eorum spem fraudavit eventus: tribus enim quibus Monœci vixit annis, adeo paralysis crevit ut inde in Belgium revehi non potuerit. Mirabilem autem patientiæ, pietatis omniumque virtutum testificationem dedit P. Eduardus, tum Patribus collegii Monœcensis, tum subinde cognatis suis Patribusque nonnullis provinciæ Belgicæ Monœcum occasione data invisentibus. Tandem magnum sui relinquens omnibus desiderium, plenus meritis (dicere eheu! non fas est diebus), placide in Domini amplexu obiit, die vigesima nona octobris, anno hujus sæculi sexagesimo octavo, ætatis suæ quadragesimo septimo.*

DE PATRE HENRICO MATAGNE

Die 7 julii anni 1872 *Pater Henricus Matagne, subitanea sanguinis in cerebrum congestione ictus, vocis et, ut conjicere licet, mentis usu amisso, festine sacris morientium sacramentis inunctus, et post tantillum temporis, hora nona vespertina, Bruxellis in collegio Sancti Michaelis vita functus est. Natus est Namurci die 24 septembris anni* 1833, *parentibus honestate morum et fide magis quam re familiari locupletibus. Inde a pueris mira discendi cupidine accensus, Fratribus a Doctrina Christiana nuncupatis erudiendus traditur. Sub eorum disciplina, quam postea semper commendavit, ita profecit ut decennis inter alumnos alterius infimæ grammaticæ in collegio Namurcensi Societatis Jesu adscriptus, facile omnium princeps factus, anno subsequente ad Grammaticam mediam transierit.*

Qua inceperat, perrexit ire via, tum varias Europæ linguas addiscendo, tum quidquid omnis ævi literarum cultores præstantius protulerint curiose perlegendo, donec, absoluto humaniorum literarum curriculo, sub annum 1849 *coram Gubernii juratis summa laude graduatorum examen subiret. Inde Namurci in collegio Societatis biennio philosophiæ et scientiis naturalibus operam dedit. Sed ut erat parentum suorum amantissimus, eis subveniendi gratia, nactus opportunitatem, sodales suos pretio edocebat; et ea ætate qua cæteri magistro indigent, factus ipse magister, non minore laude quam successu æquales erudiit. Nativa enim ingenii sui acie et judicii sapientia obscura pellucide proponebat et difficilia scite solvebat; ideoque a sodalibus res arduas interrogabatur, et hoc eo facilius quo se benigniorem in omnes exhibebat. Ne vero tempus vacandi studiis deesset, et a somno et ab honestis animi relaxationibus detrahebat; immo et inter prandendum librorum paginas perstringebat. Nil mirum itaque eum anno* 1851 *omnium applausu philosophici certaminis palmam retulisse.*

Eodem anno, Societati Jesu dato nomine, die 25 *septembris Trunciniense tirocinium ingressus est. Ibi rudem specie magis quam re naturam emollire edoctus, postea proclivi in omnes caritate officia quæque tum nostris tum externis præstare studuit. Semper illi cum mente consonans lingua maximam apud omnes conciliavit gratiam, quos nuda nec fucata veritas non offenderet. Quo felici exitu inferiores scholas exegerat, eodem superiora studia absolvit, postquam, confecto tirocinio, duos annos in collegio Namurcensi docendo simul et privatim philosophiam relegendo, et annum unum, scriptoribus Bollandianis datus socius, Bruxellis consumpserat. Vigesimo septimo ætatis anno nondum expleto sacerdos factus, quum in fine cursus theologici publicas theses de universa sacra scientia propugnasset ac tertium peregisset probationis annum, Gandavi rhetoricam scholaribus, Lovanii Scripturam Sacram et linguas orientales nostris theologis prælegit, idque per biennium utrobique, donec anno* 1865 *hagiographis Bruxellensibus accensus est.*

Uberrimi in hagiologicorum studiorum campo fructus ab eo colligendi spem faciebant tum florens ætas et validæ, ut videbantur, vires, tum nativum ingenii acumen et firmitas, et mira ejus peritia, non solum fere omnium Europæ linguarum, sed etiam multarum orientalium. Cujus peritiæ quanta, dum anno 1863 *rhetoricam Gandæ docebat, jam esset existimatio, palam fecit quod, quum venum exponenda esset locupletissima bibliotheca defuncti nuper eximii philologi Ludovici van Alstein, rogatus est Pater Henricus ab iis qui licitationi præerant, ut eos libros accurate*

accurate describere dignaretur qui orientali idiomate diversi generis erant conscripti; quod et summa omnium satisfactione perfecit. Paulo post operi hagiographico strenue se accinxit. Nam quum Bollandiano cœtui adjunctus fuisset mense septembri anni 1865, *tomo duodecimo Octobris jam fere ad prelum prompto, quæ adhuc paranda erant et commentariis adornanda nonnullorum sanctorum orientalium Acta, ita brevi tempore instruxit, ut anno sequenti, cum cæteris quæ idem volumen complectitur, nec certe iis imparia, typis edi potuerint. Sunt autem hi commentarii de SS. Capitolina et Eroteide, martyribus Cæsareæ in Cappadocia, de S. Diomede, martyre Leucopoli in Caria, de S. Neophyto, episcopo et martyre Urbnissii in Georgia, de Abramio, episcopo Ephesino, de S. Zenobio, presbytero medico Antiochiæ, de S. Jacobo, episcopo Sarugensi in Mesopotamia, et de S. Anna, moniali Constantinopoli. Eodem anno* 1867 *summopere placuit omnibus collegii bollandiani sociis ut Pater Henricus Matagne Londinum tenderet, conquisiturus documenta hagiologica tum syriaca tum armeniaca, quibus in prosecutione operis uterentur. Quantam operam navaverit, testantur apographa sane multa, ejus manu descripta et in museo nostro sedulo asservata. Tunc et animo concepit utile ac grande consilium conficiendi, ad normam Anni Slavici P. Joannis Martinov, Annum quemdam catholico-syriacum, qui hagiographis indigitaret viros aut vitæ sanctitate aut sanguinis pro Deo effusione præclaros, quorum res gestas illustrandas haberent; apud Syros enim, in calendariis, sæpissime catholicis heterodoxi immixti leguntur.*

Domum ex Anglia reversus, maxima diligentia nonnullos commentarios, qui in edendo tomo XIII Octobris usui fuerunt, inchoavit; et interim non semel pro temporum opportunitate de rebus ad religionem vel ad scientias spectantibus scriptitavit. Quum enim anno 1870 *Bruxellis, ob festa sæcularia sacrosancti Sacramenti dicti a Miraculo celebrior supplicatio agenda esset, impiorum caterva quemdam adhibuerunt qui facti veritatem impugnaret. Iste famosum edidit libellum quem, rogantibus suis, eodem anno in periodico* Précis historiques *nuncupato, pagg.* 357 *et seqq., Pater Henricus docte impugnavit. Alias in periodico gallico* Revue des questions historiques, *mense aprili anni* 1871 *et mense januario anni* 1872, *de Alexandro VI, Pontifice Romano, scripsit contra R. P. Ollivier, O. P., solo veritatis ductus amore; unde et laudatus fuit ab his, culpatus ab illis.*

Fuit regularis disciplinæ observantissimus, solida pietate insignis et ad salutem animarum procurandam promptus. Tempore feriarum moniales, religiosos et sacerdotes exercitiis spiritualibus excolebat. Sub festa paschalia, annis singulis, in pago Ougrée juxta Leodium sito, rudium confessiones excipiebat. Toto anno decurrente, Bruxellis mulieres pœnitentes misericordias Domini edocebat. Quorum laborum præmium, ut speramus, jam consecutus est a Domino Jesu, qui solemni sermone edixit: Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur.

DE PATRE JOSEPHO VAN HECKE

Die 27 *julii anni* 1874, *Truncinii, in domo probationis Societatis Jesu, vita cessit alter a restituta Societate operis Bollandiani instaurator, R. P. Josephus Van Hecke, qui ultra annos triginta illustrandis Actis Sanctorum operam dedit. Quantos labores subierit, dum ex obedientia ad grande majorum suorum opus prosequendum vocatus, tomo VII Octobris parando incubuit, ipse et in libello de prosecutione operis Bollandiani et in præfatione istius voluminis explicuit. Dilecti vero Patris et vim ingenii et judicii sapientiam et rerum ecclesiasticarum certam scientiam extollere, supervacaneum est, quum a tomo septimo Octobris ad tertium decimum ejusdem mensis inclusive, septem volumina, quibus Acta Sanctorum illustravit, has egregias dotes notas jam fecerint. Singularis ejus laus est, quam cum eximio P. Van der Moere communem habet, Bollandiani operis molem e ruinis excitasse. Museum bollandianum inchoavit. Missis per universam Europam literis, eruditorum hominum studia movit ut, sive transmissis documentis, sive indicatis codicum manuscriptorum thesauris in bibliothecarum scriniis latentibus, cœpto operi faverent. Sparsa per privatorum domus actorum apographa ac rei hagiographicæ instrumenta, antiqui musei bollandiani spolia, magna ex parte recuperavit, alia necessaria subsidia sedulo comparavit. Ex iis quæ seorsim a collegis edidit, sat erit meminisse dissertationem doctoris Wegener de B. Carolo Bono ex danico in gallicum sermonem translatam, et quæstiones de jure canonico plurimas scripto solutas.*

Natus erat Brugis anno 1795, *die sexta januarii, patre Petro et matre Maria Maes, parentibus honestate ac fide inter cives suos omni commendatione dignis; qui, quod hæreditate acceperant, filio tradiderunt, timorem Domini et invictam in Dei cultu constantiam. Vix pueris egressus ac prima literarum rudimenta edoctus, Roslariam mittitur, ubi anno* 1807 *in schola linguæ gallicæ et introductionis ad linguam latinam primas palmas retulit. Absolutis anno* 1812 *humaniorum literarum studiis, eodem præmio iterum donatus est, postquam toto studiorum decursu inter sodales et ingenii acie et prompto ad discendum animo ut plurimum emicuisset. Hoc ipso anno* 1812, *die* 29 *junii, suppresso jam ex mandato Napoleonis imperatoris collegio, Brugas revertitur, ibique, magistro reverendo Domino De Foere, rhetoricæ studuit.*

Qualem vero hoc juventutis suæ tempore pietatem, quales erga Deum sensus aleret, manifestum fecit, quando die secunda octobris

tobris anni 1814, *in pago Rumbeke, tironibus Societatis Jesu adscribi voluit. Animo forti ac generoso, quæ renascentis in Belgio Societatis fata fuerunt, et ipse tulit. Passus est cum sociis omnes molestias, quas inter alios Crétineau Joly tom. VI, cap. VI Historiæ Societatis enarravit. Patria exul, ut Deo secundum evangelica consilia serviret, in Helvetiam migravit, ubi ab anno* 1819 *ad annum* 1830 *commoratus est. Primum Brigæ in domo probationis Fratres suos humaniores docuit literas; mox ad sacram theologiam sese applicuit. Deinde, suscepto die decima octobris anni* 1822 *sacerdotio, in eadem domo Brigensi anno* 1823 *iterum humaniora et anno subsequenti theologiam docuit. Anno* 1824 *Friburgum Helvetiorum a superioribus missus, renuntiatus est lector juris canonici; quo munere functus est annos novem Friburgi, duos Romæ, Gandæ sex, donec anno* 1838, *ad instaurandum opus Bollandianum vocatus, Bruxellas venit. Nemo autem miratus est virum tam recti judicii, et solvendarum juris ecclesiastici quæstionum jam apprime peritum, ex eo tempore multam et apud episcopos et apud omnem clerum tam regularem quam sæcularem gratiam esse consecutum, et fere sine intermissione in rebus arduis interrogatum fuisse, idque eo sæpius quo facilior ad eum aditus patebat. Cæterum hilari vultu omnes excipiebat, et ut erat natura jocosus, non semel facete dictis dejectos animos recreavit.*

Enarranda superessent opera quæ ad Dei gloriam et animarum salutem pius Pater exercuit. Sed, ut erant humilia et in secretis potius quam in oculis hominum peracta, jam magna parte memoria ceciderunt. In partibus Helvetiorum, vix sacerdotio initiatus, tempore feriarum sacras apud ruricolas missiones obivit, et eo quidem successu ut futurus eximius concionator prænuntiaretur. In Belgio clerum ac religiosorum familias et præsertim canonicos sacri Ordinis Præmonstratensis annuis exercitiis excoluit. Bruxellis etiam per annos plures in refugio Sanctæ Mariæ Magdalenæ mulieribus pœnitentibus a confessionibus fuit. Commendat ad hæc hominem, quod ex iis fuit qui designati fuerunt a superioribus Societatis ad studiorum rationem revisendam. Tandem anno 1869, *laboribus fractus, annum ætatis suæ septuagesimum quartum agens, collegis suis valedixit et Brugas requiem quæsiturus contendit. Nec diu optata hac sede fruitus est; nam, ingravescente senio, ita memoria et intellectu minui cœpit, ut sub annum* 1873 *Truncinium, in valetudinarium ægrotis sublevandis optime paratum, deducendus fuerit. Hic miserrimam vitam quam sui ruina trahebat, brevi post beata, uti sperare fas est, morte mutarit.*

MARTYROLOGIUM

EX CODICE BERNENSI 289.

Exscripsi ex codice hoc martyrologium manu mea, qua fieri potuit diligentia, ita ut servarem et orthographiam et distinctiones verborum, nihil addens, nihil omittens. Copiam relegi iterato studio, eamque dono bibliothecæ virorum spectabilium Bollandistarum... Spero autem fore ut patres reverendissimi quam citius edant hoc martyrologium, quo non solum Acta Sanctorum, sed tota iam longe devoluti temporis historia lucem accipere possit. Valete, patres reverendissimi, et memores estote mei.

Berolini, 20 Junii 1875. WILHELMUS FERDINANDUS ARNDT,
Philosophiæ doctor, in Monumentis Germaniæ edendis sodalis.

Est codex Bernensis 289 membranaceus sæculi VIII vergentis vel IX incipientis. Martyrologium incipit inde a folio 52 verso; in fol. 52 recto sistunt verba: *Amalbertus fuit custos sancti Pauli*, manu sæc. X exarata. Fuisse olim codicem Mettis servatum, docent additiones ibi factæ *. Postea Bongarsii fuit, tum cum reliquis huius viri libris in bibliothecam Bernensem migravit, unde mihi ad copiam parandam misit v. cl. Steiger bibliothecarius, cuius benevolentia igitur semper mihi erit prædicanda. Duabus est exaratus columnis, dies rubro colore sunt insignitæ... Additiones Mettenses a Jaffeo exscriptas vulgavit E. Dümmler in libro *Forschungen zur deutschen Geschichte*, XIII, 596 sqq.

* *Eas additiones in editione nostra distinximus charactere italico.*

INCIPIT EPISTOLA CHROMATI ET ELIODORI EPISCOPORUM AD HIERONIMUM PRESBYTERUM.

Domino sancto fratri Hieronimo presbytero Chromatius et Eliodorus episcopi in Domino salutem. Cum relegiosissimus augustus Theodosius Mediolanensium urbem fuisset ingressus, universos episcopos Italiæ ad se invitare fecit, ut causam aliquantorum episcoporum, qui ex Arriana fece suas animas inquinassent perquireret, contigit et nostram parvitatem in eodem devenire concilio. In quo cum dicenda dicta essent et definienda finita, cœpit christianissimus princeps sanctum Gregorium episcopum Cordobensis ecclesiæ in eo præferre antestitem, quod omni die sive non ieiunans matutinas sive ieiunans vespertinas explicans missas eorum martyrum, quorum natalitia essent, plurimorum nomina memoraret. Factumque est ut omnes pariter statueremus ad tuam scribere caritatem, quod ut famosissimum feriale de arcivis sancti Eusebii Cæsariæ Palestinæque sacerdotis inquirens, martyrum ad nos dirigas festa, ut possit hoc officium per tuam sanctam industriam melius perfectiusque martyribus exhiberi.

EXPLICIT.

ITEM RESCRIBTUM SANCTI HIERONIMI PRESBYTERI.

Chromatio et Heliodoro episcopis Hieronimus presbiter. Constat Dominum nostrum omni die martyrum suorum triumphos excipere, quorum passiones a sancto Eusebio Cæsariensi episcopo scribtas repperimus. Nam Constantius augustus cum Cæsaream fuisset ingressus, et diceret memorato episcopo, ut peteret aliqua beneficia Cæsariensi ecclesiæ profutura, legitur respon-

disse Eusebium; opibus suis ditatam esse ecclesiam, illa petendo beneficia necessitudinem conpelli, sibi tamen desiderium inmobile extitisse, ut quicquid ubique in republica Romana gestum sit erga sanctos Dei, iudices iudicibus succedentes in universo orbe Romano sollicita perscrutatione monimenta publica discutiendo perquirerent, et quis martyrum a quo iudice, in qua provincia vel civitate, qua die quave passione perseverantiæ suæ obtinerent palmam, de ipsis arcivis sublata notitia ipsi Eusebio regio iussu diregerent. Unde factum est, ut idoneus relator exsistens, et ecclesiasticam historiam retexerit et omnium pene martyrum provintiarum omnium Romanorum diligens historiographus declararet, et quoniam omni die sacrificium offerentes eorum nomina meminissent, studentes quo die ipsum, qua offeruntur, sacrificium victores diaboli extitissent, martyrii sui triumphos pollentes atque ovantes, ad regem suum pervenissent Christum. Hac de causa singulorumque dierum festa conscribsimus, ut iubere dignamini perennæ * nostræ parvitatis nomen memoriam habiturum fore credentes cum diebus annibus per tot annorum spatia sanctorum fuerint nomina festivitates cælebrata, et quoniam per singulos dies diversarum provintiarumque urbium plus quam octingentorum et nongentorum milia martyrum nomina sunt nominata, ut nullus dies sit, qui intra quingentorum numero repperiri possit adscribtus, excepto die kalendarum Januariarum, considerans inter innumerabiles turbas lectoris animum intra unum mensem posse lassiscere, ne eidem veniat succincte et breviter eos, qui sunt in amplissima festivitate in suis locis tantum pro omnibus memoratus sum, ut amputato fastidio unus pro omnibus sufficiat libellus adscribtus. Sane prima in parte libelli omnium apostolorum festa conscribsimus, ut dies varii non videantur dividere *, quos una dignitas apostolatus in cælesti gloria fecit esse sublimes.

* *sic cod., nunc corr. rad.* perenne.

* di *litteræ a corr. add.*

Explicit.

Incipit Breviarius apostolorum ex nomine vel locis, ubi predicaverunt, orti vel obiti sunt.

Simon, qui interpraetatur obœdiens, Petrus agnuscens *, filius Johannis, frater Andreæ dicitur ortus vico Bethsaida provintia Gallileæ, qui propter Simonem * magum, licet Dei occulto nutu, Romam pervenit, ibique prædicans evangelium xx et v annorum eiusdem urbis tenuit pontificatum. Sexto autem et tricensimo anno post passionem Domini sub Nerone cesare, ut voluit, cruce suspensus est; cuius natalitium III kl. Jul. cælebratur.

* *sic cod., ead. manu ut vid.* agnosc. * e *add. supra lineam.*

Paulus, qui interpraetatur Pius, ortus ex tribu Beniamin, apostolus gentium. Hic secundum * post ascensionem Domini anno baptizatus est, et sub Nerone eodem die quo et Petrus capite truncatus, ibique sepultus est.

* *sic prius, nunc rad.* secundo.

Andreas, qui interpraetatur Virilis, vel Decorus, frater Petri. Hic prædicavit Scythiam et Achaiam, ibique in civitate Patras cruci suspensus occubuit; cuius natalitium * pridie kl. Decb. colitur.

* natal. *cod.*

Jacobus, qui interpraetatur Supplantatur; filius Zebedei, frater Johannis. Hic Spaniæ et occidentalia loca prædicatur, et sub Herode gladio cæsus occubuit, sepultusque est in Achaia Marmarica. VIII kl. Ags.

Johannis, qui interpraetatur Gratia Dei, apostolus et evangelista, filius Zebedei, frater Jacobi, dilectus Domini; prædicatur Asiæ et in Effeso VI. kl. Jan. natl.; alii dormitionem ejus VIII kl. Jul. dicuntur, quando nativitas sancti Johannis Baptistæ celebratur.

Thomas, qui interpraetatur Habyssus Dydimus, hoc est Christi similis; hic Partis et Medis prædicatur et destinans orientalem plagam, ibique evangelium prædicavit; lancea enim ibi transfixus occubuit in Calaminiæ Indie civitate *, ibi sepultus est in honore XII kl. Jan.

* *sic prius, corr.* civitatis.

Philippus, qui interpraetatur Os lampadis, a Bethsaide civitate ortus, unde et Petrus, Gallis prædicavit Christum. Deinde in Hierupuli Frigiæ provintiæ crucifixus et lapidatus obiit, ibique cum filiabus suis quiescit; cujus natalitium kl. Mai. celebratur.

Jacobus, frater Domini, Hierusolimorum primus episcopus. Hic dum Hierusolimis * Christum Dei filium prædicaret de templo a Judæis præcipitatus lapidibusque oppremitur *, ibique iuxta templum humatur. Eius natalitium et ordinatio VI kl. Jan. creditur.

* hierus.

* *sic cod., corr.* opprimitur.

Bartholomeus apostolus, nomen ex Syra linga suscepit et interpraetatur filius suspendentis aquas, Licaniam * prædicavit, ad ultimum in Albano maioris Arminiæ urbe vivens ** a barbaris decoriatus atque per iussum regis Astragis decollatus sicque terre conditus VIIII kl. Sb.

*corr. Licaoniam. ** uuenis *cod.*

Matheus apostolus et evangelista, qui interpretatus Deo natus. Hic etiam ex tribu sua Levi sumpsit cognomen, ex publicano a Christo electus, primum quidem in Judæa evangelizavit, postmodum in Macedonia, et passus in Persida requiescit in montibus Portorum. XII kl. Octb. colitur *.

* *a corr. add.*

Simon Zelotis, qui interpraetatur Zelus. Hic primus dictus est Chananeus, zelo Dei fervens par in cognomento Petri similis in honore. Hic accepit Ægypti principatum, et post Jacobum iustum cathedra dicitur tenuisse Hierusolymorum, et post annos CXX meruit sub Adriano per crucem sustinere martyrium passionis. Jacit * in Porto foro, eius natalitium cælebratur V kl. Novb.

* *sic cod., corr.* iacet.

Judas, qui interprætatur Confessor, frater Jacobi, in Mesopotamiam atque in interioribus Ponti prædicavit. Sepultus est in Nerito Arminiæ urbe *, cuius festa cælebratur v kl. Nob. Mathias de septuaginta discipulis unus et pro Juda Scarioth duodecimus inter apostolis subrogatus electus sorte et solus sine cognomento, cui datur evangelii prædicatio in Judæa.

* *corr.* urbis.

INCIPIUNT FESTIVITATES OMNIUM APOSTULORUM.

III kl. Jul. natale apostulorum Petri et Pauli Romæ.

Pridie kl. Deceb. natale Andreæ apostoli, in civitate Patras provintiæ Acaiæ.

Kl. Mai. depositio Philippi apostoli in civitate Hierapuli provintia Asia.

XII kl. Jan. natale Thome apostole *, qui passus est in India.

VI kl. Januar. ordinatio episcopatus sancti Jacobi apostoli fratris Domini, qui ab apostolis primus ex Judæis Hierusolimis est episcopus ordinatus, et adsumptio sancti Johannis evangelistæ * apud Efesum civitate, cuius corpus translatum est apud Efesum civitate.

VIII kl. Ags. natale apostoli Jacobi fratris Johannis evangelistæ.

VIII * kl. Septembr. natale Bartholomei apostoli, qui decollatus est in India interiore pro Christo.

* *corr.* apostoli.
* evangelista *cod., corr.*
* VIIIJ *cod.*

VIII kl. Jan. In Bethleem nativitas salvatoris domini nostri Jesu Christi secundum carnem. Rome Jovini. Pastoris. Victoriane. Agellei. Euticeti. Simfroniane. Saturnini. Timedi. Ignati. Cyriaci. Gagi. Januariæ. Dativi. et in cim. Aproniani via latina. Rom. passio sanctæ Eugeniæ virginis. Sirmi et Anastasiæ. Mediolan. Felicitatis, et in Pergamo Saturnini. Constantinopl. sancti Anastasi virgin.

VII kl. Janur. In oppido Hierusolimitano villa Cafargamala passio sancti Stephani primi martyris diaconus * et apostoli, qui lapidatus est a Judæis. Romæ depositio sancti Dionisi. Heliæ. Dorostoli. Anthiochia Juliani, et passio sancti Marini. Martiani. Neandri.

* *corr.* diaconi.

VI kl. Januar. Adsumptio sancti Johannis evangelistæ apud Efesum, et ordinatio episcopatus sancti Jacobi fratris Domini, qui ab apostolis primus ex Judæis Hierusolimis est episcopus * ordinatus et medio pascha martyrium ** coronatus.

* *supra lin. add.*
** *sic cod., corr.* martyrio.

V kl. Januar. Bethlem natale sanctorum infantium et lactantium, qui sub Herode pro Christo passi sunt. Ancira Gallatiæ Eutici presbyteri. Domitiani diaconi, et in Africa Castori. Octavi. Victoris. Gattæ. Rogati. Eusebi. Probati. Januari. Saturi. Catonis. Restitutæ. Saturninæ. et in Tracia Gaiani. Domiciæ; et in Edissa translatio corporis sancti Thomæ apostoli.

IIII kl. Januar. In Africa Domici. Victori. Criscenti. Primiani. Libosi episcopi. Secundi. Saturnini. Honorati. Victoriæ. Saturi. Felicis; et Romæ Felicis et Primiani. Bonefati episcopi. de ordinatione. *Eodem die obiit Winelandus presbyter, precamur ut ejus memores esse dignemini.*

III kl. Janur. In Alexandria Mansueti. Securi. Donati. Rom. Felicis episcopi. Honori. Pole. Perpetuæ. Cliti. Appiani, et Oia insula * Sancti Florenti confessoris. Sereni. Pauli. Stephani. Papia Api. Cleti.

* *sic corr. e* insule.

Pridie kl. Jan. Cartagine Donati. Cælestini. Saturnini. Bononia Gagi. et Rom. Donatæ. Pauli. Rogatæ. Dominande. Hilarinæ, et depositio sancti Silvestri episcopi. Ritiaria Hermetis exhorcistæ. In provintia Sicilia civitate Cathenas Stephani. Pontiani. Attali. Fabiani. Cornili. Sixti. Floridi. Quottæ. Quintiani. Menervini. Simfuriani *. Ammoni. Furtunati. Sancti Equentis. Appionis. Calendionis. Cuelpisti. Exsuperanti. Saturnini. Agneti. Paulinæ. Nominandæ. Donatæ. Rogate. Senones * passio sanctæ Columbæ martyris et virginis. *Et transmigratio fratris nostri Grimoldi levitæ ex ergastulo sui corporis, hinc precamur pietatem iusti et pii iudicis quatenus ei ab illo remissio delictorum concedatur.*

* sim *literæ al. m. add.*
* *corr.* senonis.

MENSIS JANUARIUS HABET DIES XXXI.

Kl. Jan. Lætanias * indicendas. Circumcisio ** domini nostri Jesu Christi secundum carnem. In Oriente Stephani. Necomedia Eufrosini episcopi. Primiani * et aliorum novem. In Ricia Evanti. Hermetis. In Bononia Gagi. Acti. Eracli. In Africa Victoris. Felicis. Narcissi. Arciri et aliorum quattuor *. Papatis. Primiani. Saturnini. Item Saturnini. Victoris. Honorati. Leusi. Hermetis. Rom., via Appia, Coronæ et militis * triginta et Martini martyris. Ravenna depositio sancti Severi confessoris. Agustiduno depositio beati Agrippini episcopi.

* *sic corr. ex* lætaniæ *cod.*
** circisio *cod.*
* *sic corr. rad. ex* priam. *cod.*
* quattur *cod.*
* *corr.* milites.

IIII Non. Jan. Anthiochia Siridoni episcopi ejusdem loci, Stratonici, Tubiæ. Machari abbatis. Saturi. Possessoris. Firmi. Maximiani. Acutionis. Timothei. Herisii. Artaxi. Vitalis. Acutæ. Tubiæ. Eugendæ. Et in Æthiopia Rutulæ. Claudiæ. Aurigæ. Vitalis. Hierusolima Stephani.

III. Non. Jan. In Helisponto civitate Pharetia Cyrici. Primi. Theugenis. Et in civitate Thomis Claudionis. Eugeni. Rodi et trium fratrum. Argeti *. Narcissi et Marcellini pueri Christi. Anifili episcopi et Digoiuni. Eugenti. Codonis. Primæ. In Africa Lucidei. Marcialis. Statuliani. Constanti. Possessoris. Hilarini. Pennicei. Firmi. Candedi. Rogatiani. Eugeniæ. Acutæ. Rom. Antheri papæ. Parisius depositio sanctæ Genovevæ virginis. Vienna depositio beati Florenti episcopi.

* arget *cod.*

Pridie Non. Jan. In Africa Aquilini. Gemini. Eugenti. Marciani. Quinti. Theodoti. Trifonis. In Oriente Bononia civitate Hermetis. Aggei et Gagi. *Et transmigratio Walamundi sacerdotis ex ergastulo sui corporis, hinc flagitamus ut memores illius sitis.*

Nonas Jan. In Africa Felicis. Secundi. Honori. Luciani. Candedi. Januari. Cælisfori. Jocundi. Acuti. Petri. Marci. Sereni. Senni. Anastasiæ. Hierusolima Symeonis prophetæ, cum obtulit ei dominum Jesum Christum Maria et Joseph. Depositio ipsius prophetæ. Et Anthiochia depositio * sancti Symeonis confessoris, qui in columna stetit.

* dopost. *cod.*

VIII Id. Janur. Epiphania Domini. Africa Fori. Jocundi. Petri. Marci. Acuti. Januariæ. Juli. Honori. Antonini. Apud Syrmia * Anastasiæ. In Anthiochia passio sanctorum Juliani et Basilissæ. In India Celsi. Juliani. In civitate Redonis nativitas et ordinatio episcopatus et transitus sancti * Melani episcopi ibidem cælebratur.

* *corr.* syrmiā.
* *a corr. add.*

VII Id. Januarias. In Nicomedia Luciani presbyteri, qui quattuor partibus factus est et reliqua. In Militina civitate natale Poliotti. In Eraclea Felicis. Esidori episcopi. Eductio Jesu de Ægypto. Costini. Palladi. Candidæ. Alio loco Poliasti *. Filoronis. Candediani. Eucti.

* *corr.* poliarti.

VI Id. Januarias. In Grecia Rustici. Phisei. Timothei. Jocundi. Ratitis. Luci. Petri. Flori. Tilisfori. Anastasiæ, et alio loco Sathei. Agustiduno depositio beati Egemoni episcopi. *Et sic obiit Widoldus presbyter, petimus ut memores ipsius sitis; et ipso die obiit Trutmundus acolitus.*

V Id. Januar. In Africa Epictiti. Jocundi. Quinti. Secundi. Saturnini. Vitalis. Evinti *. Felicis. Artaxis. Furtunati. Rustici. Silli. Quæti. et aliorum septem. Marcialis. Saturi. In Smerna * Revocati. Firmini. Possessoris. Januari. Saturnini.

* *corr.* eventi.
* *corr.* smirna.

IIII Id. Jan. In Africa Revocati. Firmi. Mirthæ *. Possessoris et aliorum ** duo. Rom. in cimiterio Via Appia Cælesti. Melchiades episcopi. In Africa Saturi. Vitaliani. Felicitatis. Quinti *, quorum gesta habentur. Artatis. *Et natale sci Polio... cum sociis.*

* misthæ *cod., corr.*
** əlorum *cod.*
* qunti *cod.*

III. Id. Januar. In Alexandria Petri. Severi. Sancti Leuci confessoris, et Alsolami, quorum gesta habentur. In Africa Filoromi. Ingenui. Quinti. Januari. Saturnini. Vincenti. In Hispaniis Augenti. Donati. Agustini. Gregorii episcopi. Nazari. Salvii. Felicis. Donati presbyteri. Flori. Zemini. Pausami. Eugenii. Victoris. Stephanæ et aliorum duodecim, et depositio Hortinsi episcopi.

Prid. Id. Januar. In Achaia Cyriaci. Moscenti. Bonittæ. Saturi civis Arabii, qui transiens ante templum cuiusdam idoli insufflans, cum signasset frontem corruit tenens * eum, ibidem observantes duxerunt ad ducem et indicantes factum decollatus est. In Africa Zotici. Castuli. Quinti. Rogati. Modesti. Ubiciani. Garotici. Castulini. In Ægypto Philoromi. Zotivi. Castoli. Petri. Aventine.

* *corr.* tenentes.

Id. Januarias. In Africa Ingenui. Vincenti. Sattii. Felicitatis. In Campania Neapolim Cyriaci. Cymini. Zotici. Crisi. Cliceri. Felicis. Januarii. Rom. Secunde. Via Lavigana Corone et militum quadraginta et alibi. Quosquoni. Enonis. Pictavis depositio sancti Helari episcopi et confessoris.

XVIIII kl. Febro. In Anthiochia Cleri diaconi. de antiquis multis tormentis passi et in mare mersi. In Africa Pauli. Successi. Victurini. Saturi. Missoris. Geronti. Lucriti. Januarii. Floridæ. Theucosiæ. Nola Campaniæ passio sancti Felicis et alibi depositio beati Eufrasi Episcopi. *Et obitus Ostarii presbyteri; precamur ut memores illius sitis.*

XVIII kl. Febrs. In Ægypto Grisogoni. Cyrsi. Leuci. Gainici. Genonis. Minelampi, et in Oriente Cornili, Cælesti et ceterorum. Antiochia Liceri diaconi. Et alibi depositio Abbacuc prophetæ. Remus * depositio sancti Remedii episcopi et confessoris, et Pictavis dedicatio sancti Amanti. *Et ipso die dissolutio corpusculi Deumari ultimi presbyteri, idcirco precamur clementiam vestram in Deum et propter Deum ut memores ei esse dignemini.*

* *corr. rad.* remis.

XVII kl. Febrs. Roma via Salaria in cimiterio Præscelle depositio sancti Marcelli papæ et confessoris, et via Appia in cimiterio Calisti passio sanctæ Marthe. Audeini martyris. Via Corniva in cimiterio militum * novem **, et aliorum numero tredecim, quorum nomina in libro vitæ tenuntur scripti. In Africa Saturnini. Faustini. Fraviani et aliorum sex. Arelato depositio sancti Honorati episcopi *.

* tum *in litura al. m.*
** vem *in litura al. m.*
* *sequuntur verba quædam recentioris manus nunc erasa.*

XVI kl. Feb. In Africa Micæ. Victoris. Mistiani. Salvii. Miseliani. Victurici. Thecusæ. Furtunatæ. Veneriæ. Satæ. Saturninæ. Hortisiane. Leucii. Missuriani. Vincenti. Albæ. Mosei. Ingenulæ. Victuriæ. In Oriente natale Rubentii et Marteri *. In Ægypto Thebaide depositio sancti Antonii * monachi. Lingunis passio sanctorum martyrum geminorum. Speusippi. Helasippi. Melasippi. Leonellæ. Junellæ. Neonisdea depositio sancti Marcelli episcopi. Beturicas Sulpici episcopi.

* masteri *cod corr.*
* *sic rad. ex* antonini.
* *8 lineæ vacuæ propter pergamenum pellucidum.*

XV kl. Feb *. In Ponto civitate Asiæ Mosei. Ammoni. Miceæ. Asteri. Leupardi confessoris. Furtunati. Zenonis. Zesimi. Menelampi. Didali. Valentis et passio sancti Tursi * cum

* *corr.* tyrsi.

sociis suis. Leuci et Gallinici. In Africa Sconisi. Successi. Valentis. Theleriani. Pauli. Maiuli. Luci. Victurini. Honorati. Saturninæ. Florede. Lurici et aliorum quattuordecim.

XIIII kl. Feb. In Africa Pauli. Quinti. Geronti. Januarii. Saturnini. Successi. Germane. Tertuli. et aliorum multorum. Tyberitani. Maioli. Victuriani. Honorati. Furtunati. Julii. Lucii. Marcusii. Publi. Felicis. Gagi. Vitalis. Cassiani. Victuris. Secundi. Primi. Hispani. Ecamari. Item Lucii. Saturninæ. Floridæ. Calistæ. Molendionis. Hierusolima Marthe et Mariæ sororis Lazari. Chartaginem Picariæ. Piæ et aliorum triginta et octo. Zosimi. Minelampi. Tibariani. Furtunati. Rome passio sancti Sebastiani martyris. Lugdono ordinatio episcopatus sancti Niceti episcopi *.

* *vocem hanc eraderi conati sunt.*

XIII kl. Feb. Rome in cimiterio Fabiani episcopi et Sebastiani *. In cimiterio Mariæ et Marthæ Audefax et Abacuc. Lugduno Gallia Clementis. Nicomedia Leonti. Biti. Ciriaci. Uni. Cendei. Leuci. Flori. Felicis. Cæledoniæ. Marciæ. Neveduno Tyrsi. Quiriaci. Galinici. Rome passio sanctæ Agnitis * virginis.

* *sic corr. ex* sab.
* *corr.* agnetis.

XII kl. Feb. Natale Felicis. Fructuosi martyris. Celsionis. Fulogi. Cæciliane. Augurii. Marcialis. Item Felicis. Viti. Candei. Flore. Leonti. Ciriaci. Faustaci. Nicomedia Eostasi confessoris. In Africa Solutoris. Hermetis. In Hispanis civitate Taracona passio sanctorum Fructuosi episcopi, Auguri. et Elogii diaconi * et martyris **. Trecas passio sancti Patrocli martyris. Arvernus depositio beati Aviti episcopi. Saturnini. Quinti. Marini. Datii. Saturi. Gaddiani. Cæliani. Zabullii. Mamas. Vincenti. Arogati. Victuris. Repositæ. Primi. Lucii. Maiulini. Honorati. Marcusi. Secundi. Castini. Gagi. Cælestini. Ermis episcopi et Publi. *Rome passio sanctæ Agnetis virginis.*

* *corr.* diaconorum.
** *corr.* martyrum.

XI kl. Feb. In Hispania civitate Valentia passio sancti Valeri episcopi et Vincenti diaconi et martyris, et decim et octo cum sociis eorum. Quintiliani. Cassiani. Matutini. Pulvii. Urbani. Marcialis. Fausti. Pauli. Successi. Petri. Felicis. Genuari. Primitivi. Eboti. Obtati. Cæciliani. Frontonis. Juli. Januari. Luberci. Apodimi. Orionis. Memnonis. Hermetis. Januariæ. Et in Africa Quiri cum sociis suis. Gemelli. Saturi. Genuari. Felicis. Tyci. Flori. Orionis. Ad Gemellas Clementis. Anastasi martyris. Saturnini. Municipio.

X kl. Feb. In Mauretania civitate Neocesarea passio sancti Severiani et Aquilæ uxoris eius. Bellimi. Nici. Castoli. Flori. Saturnini. Basillæ et Cornili. Rome Emerentiani martyris. In Cira Gallitiæ * Donati Castuli. Popiæ. Clemati cum suis omnibus et alio loco passio sanctorum Eugeni. Machari.

* *corr.* galatiæ.

VIIII kl. Feb. Antiochia * passio sancti Babilli ** episcopi cum tribus parvulis. Et in civitate Neocesarea * Marduni. Musuni. Eugeni. Metelli. In Africa Epictiti. Ruppi. Publiani. Chartagine Galei. Rome Felicissimi. Ravenna Saturnini. Marini *. Dati. Saturi. Jabelli. Gudodiani. Geliani. Hermitis. Eustasi confessoris. Mimme. Vincentiæ. *Obiit Theudbaldus presbyter, precamini ut memoriam habeatis.*

* *sic rad. ex* anthiochia.
** *corr. rad.* babili.
* *corr. ex* neocesareæ
* *corr. rad. ex* mariani.

VIII kl. Feb. Nicomedia Biti. Arvernus Præiecti martyris. Rome translatio *et conversio* Pauli apostoli *in Damaso*. Chartagine Donati. Secundi. Papiæ. Capua Castulæ. Sicilia sancti Tyrsi. In Africa Epictiti. Publiani. Pappiæ. In Ægypto Catine. Agape. Faviani. Saviniani. Et in Salatheo Sodonis. Ravennæ Poteolis. Antymasius. Sabinus. Leodotius. Theugenis.

VII kl. Feb. In Nicia Smirne Sancti Policarpi episcopi. In Campania Arthematis et Armatæ. Et Laudotia Arthemi. Fabiani. Sabiani. Sidonis. Paulæ. Ravenna Anthemiasius. Savinus. Leudocius. Theugenis cum triginta sex martyribus.

VI kl. Feb. Rome sancta * Agnetis virginis **. Danati. Viti ***. In Africa Missuriani. Publi. Victoris. Quintilli. Publiani. Festi. Felici. Bosoni. Processi. Veneriæ. Marinæ. Fortunati. Theucusæ. Egodditis. Secundæ. Epictili. Vincenti. Rogati. Primi. Aureli. Helari. Perpetuæ. Juliane et aliorum quadraginta quattuor et dedicatio basilicæ sancti Victoris. Nicomedia Leaci. In Apollonia Calenici. Lucii. Honorati. Marosi. Secundi. Casti. Gagi. Cælestini. Sulpici episcopi et confessoris.

* scæ *corr.*
** *hæc verba punctis al. manu superpositis delenda indicantur.*
*** *corr.* de nativitate viti.

V kl. Feb. *Rome sanctæ Agnetis virginis Dei.* In Africa Dativi. Juliani. Telliani. Seotri. Teliptæ. Vincentiæ. Victurini. Secundi papæ. Canti. Victoris. Emiliani et aliorum triginta quinque. *Aquis obiit domnus Karolus imperator augustus, et Mettis Richardus primicerius.*

IIII kl. Feb. In Gavala civitate sancti Pauli. In Africa Prosiæ *. Victoris. Honorati. In Tuscia Constanti. Epoliti episcopi. de antiquis. Treveris depositio beatissimi Valeri episcopi.

* *corr.* perosiæ.

III kl. Feb. In Anthiochia passio sancti Epoliti. In Africa Pelliani. Cleri. Felippiani et aliorum centum viginti tres.

Pridie kl. Feb. In Alexandria Tarsici. Zotici. Ammoni. Commini. Ciriaci. Gemmini. Gelasi. Eppoliti. Ursini. Tyrsi martyris. Et passio sanctorum Gallenici et aliorum quindecim sacerdotum. In Africa Victoris. Publii. Saturnini et Policarpi.

LÆTANIAS INDICEND. MENS. FEB. HAB. DIES XX ET OCT.

Kk. Feb. In Grecia natale sanctorum Policarpi episcopi. Pœnis. Dionisi. Item Pœnis et aliorum quindecim. In Africa Publii. Saturnini. Mauriniani. Libosi. Vincentiæ et aliorum viginti

quattuor. In Ravenna Severi episcopi. Victoris. Luciani. Appolonaris. Helari. In Scotia * Brigidæ virginis. Ammoni. Zotici. Ciriaci. Item Severi confessoris. Depositio Pieti presbyteri et passio sanctorum Vindemialis. Eugeni.

* *corr.* scottia.

IIII Non. Feb. In Africa natale sanctorum Victoris. Maurini. Honorati. Orbani. Hilari. Perpetuæ. Julianæ. Privatulæ et aliorum septuaginta quattuor, et sollempnitas * sanctæ Mariæ quando Dominum in templo præsentavit. Rom. Ferosini et Fronicii. Flamiæ miliario * ab Urbe centisimo LXXmo quarto * Laurenti. Eppoliti **. Item Roma *** miliario centesimo sexagesimo quarto natale sancti Furtunati. Feliciani. Firmi. Candidi. Castule. Secundolæ. Cappæ. Rogatianæ. Gagi. Gregorii. Felicitatis. Placidi. Item Victoris. Felicis. Marcialis. Corniliani. Salustii. Marici. Urbici. Pupivi. Secundiani. Ingenui. Mustile *. Victuriæ. Honosiæ. Forosi. Pruni. Item Victuriæ. Item Victuris. Natalis Primi Hilari. Rogate. Saturnini. Aurilianis civitate depositio beati Fluscoli episcopi, et depositio sanctæ Sicariæ Deo sacratæ virginis, qui * Aurilianis obiit.

* *corr. ex* sollempnitate.
* miliari *cod.*
* ...*simo* LXX*mo* ...quartu ...(*corr.* quarto).
** *corr.* ippoliti.
*** *corr.* rome.
* *corr.* mustule.
* *corr.* quæ.

III Non. Feb. In Africa Felicis. Cælerinæ. Felicitatis. Ippoliti. Vapingo depositio episcoporum Teridi et Remedii. Lugduno depositio beati Lupicini *episcopi.*

Prid. Non. Feb. Ferosen Proni. Natale Gemini. Gelasi. Timothei. Magni. Donate. Aquiline. Gemmi. Item Donatæ. Themoi filiæ episcopi cum filia sua.

Nonas Feb. In Sicilia Catenas passio sanctæ Agathe virginis. Revocate. Gelasi. Saturi. Felicis. Saturnini. In Oriente Patras ordinatio episcopatus sancti Andreæ apostoli. Vienna depositio Aviti episcopi.

VIII Id. Feb. Rome via Appia in cimiterio ejusdem Sotiris virginis. In Achaia Saturnini. Revocatæ. Sanctæ * Dorotheæ. Ethiofili. Scolastici. Seracusa passio sanctæ Luciæ virginis. Amandi. Vedasti episcopi. Antholiani. Saturnini.

* sceæ *cod.*

VII Id. Feb. In Brittaniis civitate Agurta natale Auguli episcopi. Anatholi. Andreæ. Ammonis. Staciani. Nepociani. Saturnini. Luci. Saturne *.

* *in fine litura.*

VI Id. Feb. In Arminia natale Dionisi. Miliani. Sæbastiani *. Rom. depositio sancti Pauli episcopi et alibi. Luci.

* sab. *cod.*

VI Id. Feb. Sevo * apud Cyprum natale Alexandri. Ammonis. Alexandria Pauli. Diunisi. Et ad Menbras Emiliani. Lasse. Dedimi. Pœni. Item Ammonis et aliorum XXX et octem *, et depositio Thome. In Ægypto Juli. Miliguti. Tyrsi. Plesei. Ronei. Orfasi. Oridion. Agathon. Recumbi. Bastamis. Syrmathe. Prothi. Orion. Coloti. Lusi. Arati. Theone. Ippii. Germani. Saturnille. Epetimi. Serapion. Liastamoni. Papie. Pampiri. Dioscodi. Erodii. Potamon. Petecon *. Decommini. Zotici. Cyriaci. Ippie.

* *corr.* suevo.
* *corr.* octo.
* peteconi *prius, rad. corr.*

IIII Id. Feb. Alexandria passio Apollonis. Protei. Orionis. Plausi et aliorum XX. Rom. Soteris. Via Appia Zotici. Via Lavicana miliario X Hierene. Juxta Terracina in Campania natale Silvani episcopi et confessoris. In civitate Bethlem Judæ sub Herode rege passio sanctorum Andreæ. Apori. Et Sanctonas civitate depositio sancti Troiani episcopi et confessoris. Amanti martyris.

III Id. Feb. In Apamia Pœnis. Eofraxi. In Campania Basiliani et alibi Amanti. Tulici. Rome Caloceri. Parthemi martyris. In Africa Felicis. Victoris. Linguinas * Desiderii episcopi. Junuarii. Vitalis et aliorum. Zotici. Cyriaci. Ammoni. Ocomini. Pelleonici. Basili. Rome Sorotedis et Baldegundis virginis et abbatisse civitate Pectavis.

* *sic cod., corr.* lingonis.

Prid. Id. Febros. In Africa passio Damiani militis. Cartagine Posinni. Modesti. Alexandria Juliani. Victoris. Felicis. Secundi. Severiani. Carpori. Germi. Quiriaci. Ammoni. Pamphili. Eumini. Et alibi. Dorotheæ et Thiofili. In Italia Donati. Heracli. Vincenti. Susannæ. Urbanæ. Donatæ. Eulaliæ, quorum gesta habentur, et depositio Simplici episcopi.

Idus Febros. In Nicomedia passio sancti Juliani. Alexandria Tulliani. Cyriaci. Ammoni. et alibi natale Dicenti. Lugduno depositio beati Stephani episcopi.

XVI kl. Mar. In Tuscia Spoliti civitate natale sanctorum Vitalis. Utrion * et Marciani. Interamnes via Flamminia miliario ab urbe Romæ LXIII natale sancti Vincenti. In Licia natale sanctorum Germani et Juliani. In Alexandria natale sanctorum Bassiani. Adnion. Protoloci. Hii in mare missi sunt. Item Cyrion presbyteri. Mosyeos. Bassion. Agaton exorcistæ. Hii omnes igne combusti sunt. Item Dionisius et Ammonius decollati sunt. Armati. Arphasi. Deonisius episcopus. Oros. Paulus. Leviorus. Orfarius. Plebius. Item Dionisius episcopus. Amantus, cives anthiocinæ. In Militana civitate natale sancti. Poliuti. In Eraclea natale sanctorum Felicis. Januari. In Grecia Palladi. Candidiani et alibi Poliarti. Filoronis. Item Candidiani. Passamonas. Jonas. Amonius. Tuppi. Protidi. Præconi diaconi. Mosei lectoris. In civitate Spolisio Vitalis et militis octoginta quattuor. In Africa natale Valentini. In Thera milites quinquaginta quattuor. Via Flamminia Atheni. Marceani. Thioni. Celerini et Magni. In Sicilia Egeas. Juliani. et alibi passio sancti Seneri. In Alexandrea Saturnini. Advocati. Preconi. Maximi. Rome Zenonis martyris.

* *a corr. add.*

XV kl. Mar. Antiocia natale sancti Josippi diaconi. Zenonis. Apolloni. Pœbi. Romani. Zosimi. Barale. Zocii presbyteri Rufini. Interamnes natale sancte Agape virginis et Saturnini. Castule. Magni. Luci. Rogati. Johannis. et aliorum duodecim. Warciana in Spaniis passio sancti Loquumfas In Siria Aventi. Sixti. Pomponii. Gemelli. Victoris. Generosi. Item Victoris. Gemelliani. Cuturni. Castuli.

XIIII kl. Mar. In Brittania natale sanctorum Faustiniani. Joventie et alibi. Plesi.

Diunisi. Hierapii. Marcialis. Nundinari. Pessiani. Pauli. Callonis. Honori. Jocundi. Memmi. Vincenti. Fructuosi. Primi. Fabiani. Cylici. Item Pauli. Maximi. In Spaniis Barcillona civitate passio sancti Quoquofatis. In Africa Maximi. Item Vincenti. Item Pauli. Honorati. Mari. Item Maximi. Item * Pauli. Marcialis. Therapi. Marci. Marpi. Marcellini. Donati. Item Marci. Secundi. Magrobi. Lucelle. Item Secunde. Sauli. Stuporis. Mustici. Presentis. Item * Secunde. Maxime. Junellæ. et cum eis LIIII. Fessinari. Pampili. Valentis diaconi. Selaci *. Perfidi. Thiofili. Juliane, cum Ægyptiis numero V * milia. Et alibi depositio Thetdradi episcopi. *Mettis sancti Simeonis episcopi.*

a corr. add. — *a corr. add.* — *corr.* seleaci. — *in litura al. m*

XIII kl. Mar. In Africa civitate Concordie passio sanctorum Donati. Secundiani. Aquileia Crissantiani. Eotici. Item Concordie. Juste. Alibi Romuli. Saloni. Salvani et aliorum LXXXIIII, quorum nomina Deus scit. Et alibi Januarii. Item Januarii. Feliciani. Donati. Casti. Item Donati. Victoris. Agape. Donate. Goddinis. Dativi. Furtunionis. Marcelli. Quintiani. Julie. Item Januarii. Criscenti. Celestini. Saturnini. Giptonis. Felicitatis. Donaciani. Victorie. Emilie. Bassule. Saturi. Ebasi. Secundi. Felicis. Octaviani. Faustinæ. Albinæ. Venustinæ. Rogatianæ. Victoris. Marci et Cetule. Rutulii. Silvani. Guovili.

XII kl. Mar. In Africa natale sanctorum Rutuli. Silvani. Classici. Secundini. Frugtuli. Damasi. In Terrapis Pauli. Marcialis. Maximi. Et alibi Marcelli. Macrobi *. Gemini. Romuli. Silvanæ. Cassici. Fructoli.

* bi *a corr. add.*

XI kl. Mr. In Africa Publii. Marcelli. Juliani. Barechei. *Marobi.* Item Juliani. Marcelli. Julii. Lampasi. Maiuli. Julii.

X kl. Marcias. Apud Ciprum natale Potamii. Nemesii. Didimi. Rome via Appia. In cimiterio Calesti depositio Gagi episcopi, et alibi Victoris. Corone. *In Gal. vico Sardinie natale sancti Eucerii episcopi et confessoris.*

VIIII kl. Mar. In Africa civitate Adromito natale sanctorum Viruli. Jucundi. Servuli. Sirici. Felicis. Saturnini. *Secundini.* Furtunati. Item Jucundi. et aliorum decim et octo. Et alibi Victorini. Mappalici. Pusitimi. Thedre. Crispini. Sancti Petri. Secundoli. Dinaris. Titi. Rustici. Tumoli. Massedi. Justi. Securi. Item Massedi. Gloriosi. Alciatoris. Item Justi. Amatoris. Secunde. Cyrici.

VIII kl. Mar. Cathedra * sancti Petri apostoli, quam sedit apud Antiochiam. Nicomedia natale sanctæ Teclæ virginis discipulæ sancti Pauli apostoli. In Africa natale sanctorum Victorine. Neuceri. Palatini. Donati. Furtune. et aliorum XXVIIII. Rome via Tiburtina ad sanctum Laurentium natale sancte Concordiæ. Sirmium natale sancti Seneri; et aliorum LXII. Item in Nicomedia Euteri. Palatini. Victurinæ. Paulæ. Emeritæ. Antoninæ. Dativæ. Rogatianæ. Antigæ. Urbanæ. Maximæ. Marinæ. Matronæ. Peregrinæ filiæ Secundolæ. Justæ. Castulæ. Florenti. Victuriæ. Marcellinæ. Castæ. Donatulæ. Libose. Flaviæ. Item Donate. Furtunatæ. Lucianæ. Amiæ. Reginæ. Cyriaci. Galatii. Valeri. Gurgoni.

* *præcedit vox erasa.*

VII kl. Mar. In Pannoniis natale sanctorum Seneroti. Antigoni. Rutuli. Libii. In Asia natale Pulicarpi episcopi cum aliis XII. Smirna natale sanctorum Herotis Garphori. In Africa Crisconi. Zenonis. Iminandri. Cariniani. Arionis. Hippoliti. Diodori. Menelanti. Anthore. Et alibi. Petre *. Lambesis. Luciani. Felicis et aliorum XXXVI. Item in Asia Sinorus. Heruli. Cusconi. Menalippi. Zenon. Senertis. Syrici.

* *corr.* petri.

VI kl. Mar. In Cesarea Cappadocie natale sanctorum Heroli. Luci. Syrgi. Absolonas. Rome in porto natale sancte Primitivæ. Nicomedia Iditius. Palpetri. Luciani. Felicis. Orbani. Marte. Crescentie. Gagi. Florentini. Donatule. Rogatule. Item Donatule. Marcelline. Rommadi. Feliciane. Nine. Flavi. Jafferi. Tulliani. Innulle. Gahis. Daciani. Januari. Diddi. Securi. Sellaris. Exuppi. Subitanæ. Gemellinæ. Juliæ. Furtunate. Peregrinæ. Victurici. Maxenti. Gegoli. Item Luciani. Honorati. Flaviani. Felicis. Casti. Saturi. Felicissimi. Victoris. Marie. Januarie. Rufiniani. Furtunati. Aureli. Rutuli. Nicomedia natale sanctorum Luciani presbiteri. Petri palatini. Evitii. In Ægypto passio sanctorum Victurini. Victoris. Nivitte. Nocofori *. Claudiani. Dioscori. Sarapionis.

* *corr.* nic.

V. kl. Mar. In Africa Donati. Justi. Herenei. Pissi. Neonis *. Aurili. Rutuli. Primusi. Ingenuæ. Et aliorum XLV. Ingonæ. Furtunati. Pusinni. Herenæ. Item Justi. Crescenti. Rogatiani. Januariæ. Luciosæ. Castæ. Item Furtunatæ. Pampilia natale Nestoris.

* *corr. ex* nionis.

IIII. kl. Mar. Natale sanctorum Alexandri. Nestoris. Justi. Theonis. Eppionis. Donativi. Ampliati. Ingenui. Epion. Anthi. Furtunati. Et aliorum XXVI. In Alexandria Felicis.

III. kl. Mar. Natale Alexandri. In Tesalonica Antioguni. Abundanti. Ticiani. Magari. Severiani. Gaiani. Furtunionis. Januari. In Africa Diunisi et aliorum XXIIII. In civitate Smyrna Asie natale sanctorum Serviliani. Datiani. Leandri.

Prid. kl. Mar. Natale sanctorum Celeris. Pupilli. Serapionis. Justi. Claudiani. Theofili. Victorini. Saturnini. Epoli. Euthecie. Astute. Mustile. Alexandri. Victuri. Secundille. et alibi. Nicopori. Diodori. Papie Machariæ. Felicis. Gagi. Eunuculi. Januari. Quintiani. Mansueti. Hermetis. Githei. Donati. Ennuculi. Serviliæ. Veneriæ. Basillæ. *Item Serviliæ.* Item Veneriæ. Januariæ. Stercolæ. Silvani. Mannirræ. Rufinæ.

MENSIS MARCIUS HABET DIES XXXI.

Kl. Mar. Lætanias indicendas. Natale sanctorum in Africa Leonis martyris. Donati. Habundanti. Adrasti. Carisi. Nicefori. Donatellæ. et aliorum VIIII. In Africa Atriani. Victuri. Secundillæ. Massilia Hermetis. Gittei. Felicis. Eunucculi. Januarii cum aliis XXIIII. Andecavis depositio sancti Albini episcopi.

VI. Non. Mar. Herolii. Gorgii. Absoloni. In Cesarea Cappadocie Lucii episcopi Primitivi. In Porto Romano in cimiterio item Primitivi. Pali. Secun*dolæ*. Januariæ.

V. Non. Mar. Felicis. Lucioli. Justi. Furtunati. Marcie. Hierotis. Antigoni. Januarii. Tutelle. Gabiani. Quiri. Julii. Marini. Item Felicis. Floriani. Donati. Furtuni. Helbiani. Gagi. Paule. Gaiose. Galle. In Africa Gaiule. Felicis. et depositio reliquorum. Emeteri. Celedoni. Item Felicis. Sabiniani. Calogori Item Emeteri. Item Celedoni. Item Julii. Felicis. Marini. Donate. Nicefori. Carissimi. Claudiani. Papiæ Luciolæ. Item Felicis. Sabiani. Junulæ. Focii. Asteri. Georgii. Sisinni. Basilii *. Artilas. Ysici. Cyrici. Eutici. Gorgoni. Antoni. Frunimi. Asclipi. Casti. Soli.

* *corr.* baselei.

IIII. Non. Mar. Natale martyrum D. CCorum. Rome in cimiterio Calesti via Appia depositio Julii episcopi et aliorum XXVII * et alibi Roti **. Archiles. Palatini. In mare mersi. Asteri. Orani. Sisinni. Filippi. Herifeli. Tipeciri. Gregorii. Baselii. Eutici. Victurini. Pecculi. Quirenni. *Item* Eutici. Honorati. Asclipiades. Sisinni. Pauli. Lucii. Furtuni. Item Lucii. Gaiosæ. Felicis. Pelviani. Gagi. Juli. Rustici. Mari. Floriani. Donati. Helariani. Furtunati. Item Gagi. Pylici. Antonine. Prunimi. Asclipiades. Furtunionis. Casti. Item Furtunionis. Forti. et aliorum numero XVI. Nicomedia Andriani cum aliis numero XXXIII.

* *corr.* XXVIII
** ...roti *cod.*

III. Non. Mar. In Africa Adriani. Euvoli. Antiochia passio sancti Focæ. In Africa Petri. Rustici. Heripimaris. Palatini. et aliorum VIIII. Antioci. Victoris. Item Adriani. Pamphipili. Eusebii. Palam*arti*. Marci. Item Eusebii. Antiochia Siriæ Saturnini. Justi. Cariatonis. Petri. Item Saturnini. et alibi. Martini. Marci. et aliorum XII. Barbalabeæ.

Prid. Non. Mar. Nicomedia Victoris et Victorini, qui per triennium in persecutione apud Appiam civitatem Brittanie * exhibiti cum Claudiano et Bassa uxore eius, qui ex laicis tenti atque turmentis adflicti et retrusi in carcerem, ibidem vitæ suæ cursum impleverunt. et alibi. Neochepoli. Papie. Alexandri. In Africa Diodori. Claudiani. Perpetuæ. Felicitatis. *Item Claudiani.* Jocundi. *Curisi. Mercuri.* Nicomedia Saturnini. Cassi. Victoris. cum aliis duobus. Papie Nicefori. In Italia *Fila*fagoniæ. Victurini. Januli. Silvani et Permiæ. Item in Africa Satiri. Saturnini. Revocati. Plamfagoni. Italie Petruni. Diodori. Nicofori. Charisti. *Et Mettis domnus Chrodegangus archiepiscopus obiit.*

* bittanie *cod.*

Non. Mar. In Africa Satiri. Revocati. Jocundi. Saturnini. Abibi. Servani. Rogati. Eroi. et Victurinæ. Antiochia Leoci. Taxis. Nistoris. Equini. Satiri. Saturnini. Revocati. Secundili. Italici. In Mauritania civitate Turpitanorum passio sanctorum Perpetuæ et Felicitatis. In Tracia Dandæ. Lenucæ. Secundi. Artaxi. Quinti. Nistoris. Item Secundi Serri. Ocatus. Item Dande. In Africa Saturi. Silvani. Rogati et Manuli.

VIII Id. Mar. Nicomedia Quirilli episcopi et Capitulini. In Africa Rogati. Felicis Item Rogati. Beromiæ. Ereme. Felicitatis. Orbani et Cerilli episcopi. Silvani. Manili.

VII Id. Mar. In Arminia minore. Natale *sancti Sebastiani*, et militum numero LX. quorum gesta habentur. In Africa Juliani et Sici. Cyrilli. Felicis. Philippi. Cede. Cesis. Cendei. Mariani. Rogati. Concessi.

VI. Id. Mar. In Nicea Gorgoni *. Palatini. Firmi. In Antiochia Agape virginis et Mariane. Smirne Phionis. In Persida martyrum XLIII^rum^. Nicomedia Palatini. Firmiani et Rustici. Alexandria Eracli. Zosimi. Alexandria Gaipem.

* gorgō *cod.*

V. Id. Mar. Cartagine Eracli. Zosimi. Alexandria Gagi. Philomi episcopi. Candedi. Valeri. Quirilli. Petruni. Marciani. Sici. Piperionis. et aliorum XV. Rogati et Cendei. Nicomedia Eunusci. Gorgoni. Et vigilia sancti Gregorii pape.

IIII. Id. Mar. Nicomedia Egdoni presbiteri, et aliorum VII. Suffogatorum diebus singolis singoli. ut illis videntibus timor indiceretur. In Alexandria Zoni episcopi. Alexandri diaconi. et Duni. In Africa Neonis diaconi, et aliorum numero XLIIII. Andi. In Albia Silvani. Rome depositio sancti Innocenti episcopi. Rasi episcopi. Nicomedia Migdoni præsbiteri. Item Migdonii. Eutici. Maximi. Domne virginis. Rugini. Marii. Petri. Smaragdi. Vingelusi. Hilari. Quirini. Mareas. Nestori. Eugeni. Dorothei. Gorgonii. Item in Alexandria Orion diaconi. In Asia Petuni. episcopi. Firmi. Pauli. Carpi. Agatoni. Macedoni. Patricie. Modesti presbyteri. Domiciani presbyteri. Zosimi presbyteri. Eustasi presbyteri. Baselisse. Uxoris. Felicionis. Joviani. Helari. Concessi. Smirne Pioni presbyteri. Metrodi presbyteri. Et Rome depositio sancti Gregorii episcopi summi pontificis beate memoriæ.

III Id. Mar. *Translatio corporis sancti Auctoris episcopi.* Nicomedia Machedoni presbyteri. Patricie uxoris eius, et Modeste filiæ eius. Cioni presbyteri. Saturnini. Januarii. Salvii. Petruni. Modestini. Zosimi. Eustasi presbyteri ; et Basilisse uxoris eius. Eppepodi diaconi, cum aliis duobus. Geratilacus. et Carpisti. Galate. Domisiani presbyteri. Luce. Telli.

Hyromei. Zeddoni. presbiteri et Patrie uxoris eius. Claonii. Patifrigie. Item Baselisse. Nicea civitate Theusete. et Choris filii eius. Theudore. Nimpodore. Marci. Arabe. Hii omnes igne concremate * sunt. Et Juli episcopi. Alexandrioni. Marie cum aliis duobus. Pioni. Trabie. Quarte. Mysithei. Nimphadobe. Ariabe. Parte. Pœnis. Victurini. In Thesalonica Alexandri. Dione. Item Nicomedia Eufrasie. Dimiciani *. Macedoni. Patricie. Lucæ. Duonii. Item Domiciani. Item Dionis. Callervæ. Patæ. Pionis. Fronimi. Calledi. Severini. Petruni. Pueri. Salviani. Juliani. Felicis. Hilarii *. Concessi et Marcialis.

* *corr.* concremati.
* *corr.* dom.
* *sic corr. ex* Hilarini.

Prid. Id. Mar. *Metis translatio corporis beatæ Chlodesindæ Deo sacratæ.* Eufrosi. Frunimi. Nicomedia Felicissimi. Dativi. et Frontine. In Africa Alexandri. Dione. Nicomedia Petri. Mammeri. Et Naboris martyris. Comes. Frontonis. Thesalonica Dionisii. Alexandri. Palatini. Efrasi. Fronimi. Rome Leonis episcopi et martyris. Antiochia Nicomedi. Epionis. Rome Innocenti * episcopi.

* *sic corr. ex* Innocentie.

Id. Marci. In Capadocie sancti Longini. In Nicomedia Luci episcopi et martyris. Fauste. Silvii. Ingenuæ. Cartagine Pauli. Solutoris et Alexandri. Theophili. Octavi. Theodoli. Petrunii. Hierusolima Jacobi apostoli et Luce evangelistæ.

XVII kl. Apr. In Aquileia Helari. Tatiani. In Nicomedia Castori. Diunisi. Nonni. Sereni. Quiriace. Milise. et Eugenie. Juliani. et Asclipioditi. In Grecia Cyriace. Pampini. Cassionis.

XVI kl. Aprl. In Nicomedia Diunisi. Januarii. Nonne. Cyriace. Victurine. Mariæ. Hierusolima Quiriaci episcopi et martyris. Et Hibernia Scocie depositio Patrici episcopi. In Aquileia ad Porto Largi Hilari. Titiani. Catoni. Datiani. Rome Alexandri episcopi. Theodoli diaconi.

XV kl. Apri. In Alexandria Collegi diaconi. Coloti diaconi. Pampori. Ninepti. Ragati *. Quartini. Saturi. Quintasi. Maniri. Jemsoli. Marci. Item Rogati. Samphorini. Aurilie. Cappellidi. Dionisi. Januarii. Victoris. Vogonocti. Samfori. cum aliis VI. Mariæ. Rome Pymeni episcopi. Nicomedia Aprilis. Selvoli. et aliorum XXIII. In Campania Quinti. Rogati. Ingenui. Rogate. Quartille. Luciani. Aurelii. Saturnini. Victoris et Mauri. In Mauritania Currenti. Timothei. Saldæ.

* *corr.* rog.

XIIII kl. Apl. In Cesarea Capadocie sancti Theodori presbiteri. In Africa Bassi. Lucelli. Fisciani. Pomeri. Joseri. Apolloni. Ammoni. Saturnini. Basseliæ. et aliorum VII. et commemoratio Theodori episcopi. Catulini et depositio sancti Leonti episcopi. Sorenti. Quinti. Quintili. Quartille. Marci cum aliis VIIII. Florenti. Vonœtæ.

XIII kl. Aprelis. *Mettis translatio corporis sancti Clemen*(tis) In Antiochia sancti Joseph. In Siria Pauli et Cyrille. Eugeni. Serapionis. Tigrini. Claudi. Exuperi *. Victurici. Valentini. et Domni Vulframni episcopi.

* *corr.* exsuperi.

XII kl. Aprls. In Alexandria Serapionis. Monachi. Joseppi. Volusiani. Philocali. Cotini. Honis. Nomini. Luci. Ammoni. Philocarpi. Amatoris et sancti Benedicti abbatis.

XI kl. Aprel. In Narbona civitate natale sancti Pauli confessoris. In Africa Saturnini et aliorum VIIII. In Sabastea Decroni. Arionis. *Ipso die obiit Adeloldus levita.*

X kl. Aprls. In Africa Fidelis. Anthiocia Theodoli presbiteri. In provincia Carml. Pauli. Cesarie. Juliani. In civitate Cesarea *. Agacius. Alexander. Felicis. Phiomoli. Diunisi. Item Diunisi.

* ccsr. *cod.*

VIIII kl. Aprl. In Siria Seleuci. In Africa Agapiti. Molai. Romoli. Phison. Alexandri. Diophi. Rome Cyri martyris. In Africa Rogati. Catule. Uti. Victurini. Saturnini. Item Saturnini. Salitoris. Aprilis. Joseph. Coliondole. In Mauritania Secundole. Veruli. Felicis. Item Saturnini. Soreces et aliorum XVI.

VIII kl. Aprl. Hierusolima dominus noster Jesus Christus crucifixus est. et est conceptio sancte Mariæ et passio sancti Jacobi apostoli fratris Domini. Nicomedia natale Dule et alibi. Victurini. Alexandri. Eufrate. Castule. Nicustrati. Lucelle et quadringentorum martyrum, et sancte Teclæ, que passa est pro castitate, et depositio Juvini. Burgundionis, et immolatio Isaac.

VII kl. Apl. Rome in cimiterio via Lavicana natale sancti Castuli. In Sirmia Munati presbiteri, de Lingidonis cum Sirmium fugisset, conprehensus est, et missus est * in fluvium nono lapide. inventum est corpus eius et Maxime uxoris eius. In Sabastea civitate Petri episcopi. In Tracia Sarmate et Arminie. In Aracleo * Marciani episcopi. In Celer. sancti Cassiani episcopi. In Antiocia Timothei. Diogenis. Macharie et Maxime. In Pentapoli Libiæ Theodori episcopi, Hirini diaconi. Serapionis. Ammoni lectoris In Africa Victoris. Saturnini. Solutoris et aliorum XII.

* et m. est *sunt addita manu Metensi.*
* *corr.* aracleа.

VI kl. Aprl. Hierusolimis Resurrectio domini nostri Jesu Christi: In Africa Romoli. Aguti. Pinnari. Mauroli. Successæ. Missæ. Matutine. Donate. Successi. Alexandri. Solutoris. Saturnini.

V kl. Aprl. In Cesarea Rogati. Alexandri. Dorothei. Audacte. In Tarso Cilicie Castori. Cavilonno depositio domni Guntramni regis bene pausati, et depositio sancti Dagoleiphi abbatis.

IIII kl. Aprls. Nicomedia Pastoris. Victurini. Saturnini. Dole. Juliani et aliorum IIII. In Anthiocia Theodori presbiteri. Pentalis, et Juliani. Et alibi sancte Acacie.

III kl. Aprl. In Tesalonica civitate Domnini. Philopholi. Acaci. Palatini. et alibi. Victoris.

Marcellini. Satulli. Crusis. Agatoniæ. Aquiline virginis. Fylipoli. Saturnini. *Eulalie virginis.* Aurelianis civitate depositio Pastoris.

Prid. kl. Ap. In Africa Anesi. Felicis. Diodoli. Porti. Abde Cornilie. Valeriæ.

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS APRILIS HABET DIES XXX.

Kl. Aprelis. *Adalaldus presbiter obiit.* In Armini minore natale Partini. Quintiani. Victoris. Secundi. In Eraclea civitate item Victoris. Chioniæ. Agapæ et Herenæ. Tesalonica Ingenianæ. Saturnini. Item Parteni. Diunisi. Panteri. Alexandri. In Ægypto Victoris et Stephani.

* *corr.* satulli.
* *add. a corr.*
* Gal. *cod.*

IIII Non. Apl. In Africa Amphiani. Victoris. et aliorum x., et alibi Marcellini. Satuli*. Saturnini. Quiriaci. Reginæ. Proculæ. et aliorum IIII. In * Thesalonica Macedonia Theodoli. Agathopi. Mastissi. Publi. Valeri. cum aliis tribus. Orbani. Juliani. Item Proculi. Gagi. Agapitis. Diunisi. Cyriaci. Zonisi. et alibi. Gortoniani. Lugduno Galliæ * depositio Niceti episcopi. *Obiit Odulfus clericus precamini ut memoriam habeatis.*

* *corr add.* in.
** *ead. manu* mereti.
* *corr.* chioniæ.
* eundem *cod.*

III Non. Apl. In Syciana Thome. Evagri. Benigne. Christi. Aresti. Rufi. Patricii. Apud Taurummœnium* Sicilie sancti Prancati. Syxti martyris. In Misia Agate. Meriti**. In Cessarea Palestine Theudosie virginis. Nicomedia Donati. Sancti Amphiani. Agape. Choniæ*. In civitate Thomis item Evagri. Benigni.

Prid. Non. Ap. Thesalonica Theodoli. Agathopi diaconi et alibi Pauli. Matutini. Orbani. Saturnini. Quintiliani. Publii. Victoris. Successi. Juliani. et alibi II Palatini. *Earundem* kalendarum die obiit Ubaldus presbyter ac primicerius iuxta morem vestræ clementiæ illius memores esse dignemini.* Mediolano depositio sancti Ambrosi episcopi.

* *corr.* marciane.
* chionia *cod.*

Nonas Aprl. Nicomedia Claudiani. In Ægypto Marciani *. Nicanoris. Apolloni. In Alexandria Didimi presbiteri. et alibi Quinti. Pancrati. Successi. In Sicilia natale sancti Honori. Thesalonica natale sanctarum virginum Chioniæ*. Heræ et Agape. In Cesarea Licie natale sancti Anfiani. In Cilicia Taraci. Antronici. Probi.

* *corr.* donati.
* florenti *cod.*
* *prius* epyfanie, *cod. corr.*
* *corr.* XII.
* *corr.* marinæ.

VIII Id. Apl. Nicomedia Firmi. Berenei episcopi. Hymnari. Solutoris. Quiriaci. Moysi. Romani. Successi. Quartille. Romane. Quiriace. Syrmia Donate*. Sixti. Victoris. Gagi. Rufine. Moderate. Romane. Secundi et aliis VII. Florentini *. Germiniani. In Africa Epyfani * episcopi. Item Donati. Sixti. Rufini. Modesti. et aliorum X *. In Macedonia Timothei. Diogenis. In Alexandria Clusi presbiteri. Pentapoli Timothei. Tiriæ. Machariæ. Martiæ. Maximæ. Libiæ superioris Theudori episcopi. Herenei diaconi. Serafiunis. Ammoni. Lectoris. Summistæ. Apricii. Victoris. et alibi natale sanctæ Mariæ * et Eguliani.

VII Id. Apl. Anthiocia Syriæ. Timothei. Diogenis. Machariæ. Maximæ et alibi Eleusi presbiteri. Libiæ Superioris Copricæ. Victoris. Alexandria natale sanctæ Pelusi presbiteri.

VI Id. Aprel. In Africa Timori. Machari. Conexi. et alibi Maximæ. Concesse. Solutoris. Successi. Pinnari. Item Ammoni. *Et solutio carnis ergastuli Leodrici. fratris noviter conversi, pro eiusdem facinoribus obnixe Deum postulare precamur.*

* *a corr. add.*

V Id. Aprael. In Sirmia natale VII * virginum, quorum nomina Deus novit. et alibi Demetri diaconi. Heracli. Concessi. Mari. Syrmium. Furtunati. Donati et VII virginum canonicarum. Ravenna dedicatio oraturii sancti Poliucti.

IIII Id. Aprael. Alexandria Appolloni presbiteri. Granii. Helari. Donati. Concessi. Saturnini. In Tracia Gagiani. In Africa martyres XVII, quorum nomina Deus scit. et alibi Pennadi. Successi. Marcellæ. Anthiocia sancti Theodori presbiteri.

III Id. Aprael. In Mauritania natale Salonis. Maximi. Hilari. Concessi cum ceteris sanctis, et Domnini episcopi. Salona Dalmacie Dominionis episcopi et miliario VIII Dalmati. In Africa Furtunati. Donati. et aliorum CCXL. Nicomedia Eustorgi presbiteri. Nestori. Filoni. Ceremuniæ. Lugduno Galliæ * depositio Siagri et Patricii. Rome Leonis papæ.

* Gall. *cod.*

Pridi. Id. Apl. In Asia Pergammo natale Carpi episcopi. Pauli. Isaac. Agatonis. Rome in cimiterio Calepodi. Via Aurelia tertio miliario depositio Juli episcopi et alibi Agapi. Valeri. Publii. Bassi. Juliani. Felicis. Pauli. Mauri. Hertule. Veregundiæ. et aliorum XL duo. Quarti. Saturnini. Secundi. Decimi. Darii. Januarii. Secundi. Quinti. Dextrii. Victori. Donati. Varici. Venusti. Ticiani. Item Victori. Sirillæ. Luci. Urbanæ. Item Urbanæ. Marci. Justi. Cittini. Paterni. Butti. Pacini. Murici. Optati. Item Victuri. Migone. Demetri. Flaviani. Marci. Vitalis. Minaliæ. Clementiæ. Victuriæ. Feliciæ. Maxime. Musti. Item Marci. Honurati. Laurenti. Arbori. Crispini. Tercii. Quintule. Restituti. Revocati. Saturnini. Buttasi. Barici. Item Optati. Speni. Donati. Manili. Petri. Proculi. Item Donati. Gemelli. Evanti. Lazari. Venusti. Flavini. Rufuni. Valeri. Pauli. Crispini. Felicis. Nabori. Victorini. Donatulæ. Tercii. Victoris. Acutinæ et Tertiæ. In Capua Cypriani. Musculæ. Donatæ. Novellæ. Januariæ. Silvani. Muciani. In civitate UUappingo depositio Constantini episcopi, et alibi Cari. Primi. Cyrilli. Macharii. Stiali *. Item Venusti. Juliæ. Veregundi. cum aliis VI. Tertulæ. Antonæ. Mustile. Migginæ. Item Acuti. Item Donatæ. et alibi. Eufemiæ. Item Felicis. Item Machari. Item Primi. et aliorum VIIII.

* *corr.* stialis.

Id. Apraelis. In Calcedonia natale sanctæ Eufemie. Eucapi. Secutoris. Catuli. Januarii.

et alibi. Pauli. Acoliti. Arobi. Passe. Caritæ. Agatonicæ. Pergamo Asie Pulicarpi episcopi. Pauli diaconi. *Eodem die obiit Ingobertus levita.*

XVIII kl. Mai. Rome via Appia in cimiterio Prætextati. Sancti Tiburtii. Valeriani. Maximi. Quiriaci. Optati. Pati. Saturnini. Frontini. Martiæ. Cornili *. Conditoris. Tituli. Interamna Proculi. Valentini. Prosduci. Liorni. Domninæ virginis, cum suis virginibus simul Coronatæ. Et sancti Valeriani, et alibi Optati. Saturnini. Arcilai. Simproni. Frontini. Maximi. Decimæ. Marcie. Corniliæ. Alexandrie. Frontini monachi.

* *corr.* corniliæ.

XVII kl. Mai. Picino in Aureo Monte. Maronis. Messoris. Proclinæ. Mosætis. In Mesopotamia Arcilai. Comati. Cypriani. Vironicæ. Acutæ. Diogenis diaconi cum duobus fratribus. In Anthiocia Syriæ. Prosdoci. Vironicæ. et Dioninæ filie eius. Octaviæ. Potamiæ. Prodenti. Taudia Galaciæ * Quoamal. Arcilai. Potami. In Spaniis Cesaraugusta passio sanctorum Luperci. Apomidi. cum duobus fratribus. Marciani. Item Marciani. Felicis. Item Felicis. Fausti. Marcialis. Fortunati. Silvani. Luciani. et alibi sancti Georgii. In Autesiodero Galliæ * dedicatio baptisterii, que est iuxta basilicam sancti Germani episcopi. et confessoris.

* Galac. *cod.*

* *sic corr. ex* gallaciæ.

XVI kl. Mai. In Achaia Corinto civitate Calesti. Carissi. Lute. Leonedis. Tertiæ. Christiani *. Calle. Theodore. Item Carissi. Omnium in mare mersorum. Caritonis. Calestæ. cum aliis v. Nicæ. Galliniæ. Municiæ. Nigiæ. et aliis. Marciani. Aniani. Felicis. Hermogenis. Vincenti. Tertii. Calistæ. Et in Mauritania natalis Basilii. Et in Ponto insola * Celli. Marcialis. Felicis. Fausti. Item Felicis. Furtunati. Salvani. Luciani. Goamali. Parcilati. Leonedis. Micæ. Gallieni. Marciani. Faustini. Luciani, *et depositio Abboni episcopi Mettinsis.*

* *corr.* christianæ.

* inscla *cod.*

XV kl. Mai. In Antiochia Petri diaconi, et Hermogenis ministri Petri. Fortunati. Marciani. In Africa Barrucci. Quinti. Mappalici. Victurici. Donati. Januarii. Maconi. Galli. Theodore. Juliani presbiteri. et Maceoni.

XIIII kl. Mai. Salona civitate Septimi diaconi. Victurici et alibi Hermogenis. Et * Africa Victoris. Pampyli. Donati. Januarii. Imicionis. Domni. Turemuni. *Sirici. Prisciani.* Romæ Elioteri * episcopi et Antie matris eius et Perteni **. Colociri. Febi. Proculi. Apolloni. Furtunati. Crispini. Expediti. Mappalici. Victurini. Gagi.

* in *add corr.*

* *corr.* eleotheri.

** pteni *cod.*

XIII kl. Mai. In Arminia Militana civitate Hermogenis. Gagi. Expediti. Aristonici. Rufi. Galate, una die coronatorum. Militanæ. Arminiæ. Rufi. Hilavi. Aristonici. Furtunati. Item Gagi. Donati. Vitalis. Et in Africa Donati. Sericiani. Item Sericiani. Helladi. Item Hermogenis cum aliis duobus. In Spaniis Calcoli. Heris. natale sancti Vincenti.

XII kl. Mai. In Africa Serviani. Natale Araiaci. Silvaniani. Furtunati. Johannis. Orati. Donati. Marci. Gemmæ. Comiliæ. Item Gemme. Cornilii. Rome depositio sancti Victoris episcopi. Felicis. Alexandri. Papiæ. Et in cimiterio martyrum iuxta via Nomentana *natale sanctorum* Silvani *. Araiaci. Donate. In civitate Autesiodero depositio sancti Martini presbiteri et confessoris.

* *corr.* silviani.

XI kl. Mai. In Alexandria Furtunate et Aratoris presbiteri. Felicis. Silvi. Vitalis in carcere quiescentis. Rome in cimiterio Calesti via Appia Valeriani. Maximi. Tibertii. Et in Terracina Campanie sancti Cesarii; et in Secilia sancti Amphellici, et alibi Victoris. Papie. Felicis et depositio Aprunculi episcopi.

X kl. Mai. In Africa civitate Gerapuli natale sancti Philippi apostoli. Rome in cimiterio Calesti via Appia sancti Gagi papæ et Primoli. Turdiani. Lugduno Galliæ passio sancti Eppepodi et alibi Leonedis. Aratoris. Quiriaci. Bassiliæ. In civitate Senonas depositio beati Leonis episcopi.

VIIII kl. Mai. In Africa Catulini. Saturnini. Georgii martyris. Chori. Felicis. Theone. Theodori. Victurini. Venusti. Victori. Navori. Soluti. Pleni. Silvi. Item Felicis. Vitalis. Theodori. Faustini. Saluni. Valeri. Ursi. Romæ Naboris. Item Silvii. Item Vitalis. Item Felicis. In Alexandria Corone. In Valentia civitate in Galleis Felicis presbiteri. Furtunati diaconi. Achellei diaconi; et alibi natale sancti Pantalimoni.

VIII kl. Mai. In Alexandria Coronæ. Victoris. Zoticæ. Fortuni. Donati. Felicis. Secundi. Saturnini. Silviani. Item Silviani. Rufine. Liberalis. Meturi. Toniti. Teriani. Barachi. Nabori. Fusci. Maventi. Serani. Item Fortuni. Item Donati. Floriani. Theonis presbiteri. In Africa Faustini. Victurini. Saluni. *Caleri.* Alexandri. Valeri. Orbani. Theone. Valerie. Furtune. Publii. Foriane. Memmeri. Fausti. Januarii. Item Secundi. Marcie. Sambacie. Theudestiæ. Valeriani. Urbani. Heriis. Victoris. Luci; et in hac die Sidrac, Misac. Abdenago iterato nomine qui et Ananias. Azarias et Misahel. In Babilonia civitate de camino ignis ardentis sunt liberati. In civitate Lugduno Galliæ passio Alexandri cum aliis numero xxxiiii; et dedicatio cripte ubi corpora eorum requiescunt, et alibi commemoratio sancti Georgii et sancti Pollionis et vigilia sancti Georgii.

VII kl. Mai. In Seracusa civitate Sicilie natale sanctorum Evodii. Hermogenis. et Caleste *. In Africa Nobilis. Marcie. Hermemphi. Furtunati. Et in Persida civitate Diospoli passio sancti Georgii. Lugduno depositio beati Rustici episcopi.

* *corr.* caliste.

VI kl. Mai. In Axiopoli Aureli. Et in Anthiocia Syrie natale Leonidis. Vindei. Et in Africa Juli. Victuri. Sirici. Honorati. Felicis. Pauli. Maximi. Item Victoris. Simplici. Pullionis. Viti. Calendini. Apolloni. Marciane. Felicissime. Ethimie. Marciani. Lictissimi. Simie. Germani. Feliciæ. Evasie. Gemelline. Cleti martyris.

V kl Mai. In civitate Tarso Cilicie natale sancti Castori. In Nicomedia Anchimi episcopi. Stefani episcopi. Antonini presbiteri. Lidie. Genosi. Sodalis. Zenosi. Zotici. Marini. Zenoni. Hilpidi. Eutici. In civitate Arminie Militane. Hermetis. Eppei presbiteri. Item Hilpidi. Hermogenis. Et castello Aiovie in Capria Maurii et Capti diaconi. Husandi. Priani. Et in Egypto Nicomedia Victoris. Maximi. Pauli. Marciani. Germani cum aliis VI. Gemelline. Legissime. Feliciæ. Germane. Felicis. Evantiæ. Victorini. Nicofori Dioscori. Serapionis. Papie. Anthimii episcopi. Et Anthiocia Thimie. Mauritiatti diaconi. Genonsi Sodalis.

IIII kl. Maias. In Pannonia Eusebi episcopi. Pollionis. Tuballi. In Alexandria natale sancti Victorini Egressio Noe de arca. Rome Vitalis martyris. In Tarso Ciliciæ Maline cum aliis CLXX. Afrodisi. Carilippi presbiteri Agapi. Lectoris in carcere requiescentium. Eusevi. Eunici. In Africa provintia Numedie natale sanctorum Manili. Donati. Mauroli. Lucani. Victorini. Nicei * virginis et aliorum septuaginta duo. Luciani cum aliis ducentos septuaginta. In territurio Beturive civitatis depositio sancti Euseci presbiteri et confessoris.

* *corr.* nicee.

III kl. Maias. In Alexandria natale sancti Germani presbiteri, et alibi Prostoci diaconi. In Nicomedia Prudenti. Marcialis. Sabbati Eodomoni. Basili. Item Germani. Filucasi. Budenti. Urbani. et Pagate. In Africa Grati et aliorum VII. Et Perstum Tuscie Valentini. Marciani. Et Bononia Vitalis. Augusti. Victurini. Manili. Meturinæ virginis. Macculini. In Alexandria Pudenti. Marciani. Filocosi. Theodore virginis, cum aliis duobus. *Obiit Amalarius episcopus.*

Prid. kl. Maias. In Alexandria Dorothei presbiteri. Rodociani diaconi. Viatoris. Terenti. Martini. Maiorice. Item Victori. Claudi. Silvani. Clementi. Honorati. Item Victori. Reducti. Item Honorati. Thelefori. Primosi. Rogati. Felicis. Item Felicis. Item Felicis. Luciani. Colisi. Item Rogati. Severi. Cottidie. Furtuni. Spice. Jocundi. Juli. Meriti. Honori. Item Silvani. Saturnini. Emeliani. Item Saturnini. Affrodi. Ducti. Pastoris episcopi. Et * alibi Secundiani. Concordi. Mariani. Jacobi. Floriani. Gabri. Gaiani. Postumi. Momini. Quintiani. Cassi. Fasili. Florenti. Demetri. Gadudi. Crispini. Donati. Zenonis et alibi Pomodiani diaconi igne ustorum et mare mersorum cum aliis viginti quattuor. Secundiani episcopi. Alexandri diaconi. Bubati. Saturi. Driodri. Ropodiani et Nomensis, de reliquorum gesta habetur *. Rome in cimiterio Pretextati via Appia depositio Quirini martyris. In Frodiria Roditiani diaconi. Terenti. Marini presbiteri. Dacari cum aliis XII. Meturi. Clementis. Lucini. Telesfosi. Primosi. Saturnini. Emeliani. Maiorice. Item Saturnini. Depositio Polocroni episcopi.

* e *cod.*

* habentur *corr.*

MENSIS MAIUS HABET DIES XXXI.

Kl. Maias. Initium prædicationis domini nostri Jesu Christi. In Frigia Hierapoli provincia Asia natale sanctorum Philippi apostoli et Jacobi. In Africa Quintiani. Eleutheri. Gagi. Alexandri. Saturnini. et alibi Apolloni. Eufemi. Interamna miliario sexagissimo IIII. Proculi. Pelesti. Agapiti et militum triginta tres *, et natale Mathei et Jacobi Apostulorum. Et in Oriente item Quintini. Hierusolimis natale sancti Judæ seu Quiriaci episcopi, et Emerite natale Saturnini. Tolosa natale Oriente * episcopi. In Galleis civitate Autesiodero depositio sancti Amatoris episcopi. Civitate * Sodonensi ** loco Acauno passio Sigismundi regis. Begorra civitate depositio sancti Justini.

* *corr* trium.

* *corr.* orienti.

* civite *cod.*

**sidon. *corr.*

VI Non. Mai. Germani. Celestini. Felicis. Acetini. Urbani. Hellaci. Private. In Alexandria Saturnini, in carcere quiescenti cum Neopoli socio suo. In Arminia civitate Militana Helpidi et Hermogeni. In Alexandria Germani. Celestini. et Sanctine. Autesiodero translatio corporum sanctorum confessorum Optati episcopi, Memori presbiteri, et Sanciani presbiteri.

V Non. Mai. In Hierusalem inventio sancte crucis domini nostri Jesu Christi ab Helena regina in monte Golgotha post passionem Domini anno ducentissimo XXXIII. regnante Constantino imperatore. In provincia Asie in Luminata civitate natale Hermogenis de antiquis. Rome via Nomentana miliario VII natale sanctorum Juvenalis, Hebenti, Alexandri, Theodoli; et via Ardiadina natale Arboni. In Africa Mariana *, Furtunati, Saturnini, Rufini, Furtunionis, item Furtunati. In civitate Autesiodero depositio et translatio corporum sanctorum et confessorum Eusebii presbiteri, et Aviti diaconi.

* *corr.* mariani.

IIII Non. Mai In Nicomedia Antoninæ nimium tortæ et variis tormentis afflicte; ab uno brachio tribus diebus suspensæ et in carcere biennio recluse, a Priscilliano preside flammis exusta obiit. In Africa natale Celestini, Felicis, Urbani, Romani, Bellici, Marciali, Mittuni, Petri. Et in Nurico Ripense loco Lauriaco natale Floriani et Principi officii, presidis, ex cuius iussu ligato saxo collo eius deponente in fluvio Aniso missus est oculis crepantibus præcipitatum videntibus omnibus circumstantibus. Et in Cesarea natale Silvani cuius gesta habentur. Alexandria *natale* sanctorum XL *martyrum*, et alibi Nestori, Furtunati, Mitton. Antonini. Autisiodero depositio et translatio corporis sancti Corcodomi diaconi et confessoris in basilicam sancti confessoris * Amatoris.

* *vox nunc erasa est in cod.*

III Non. Mai Eutimi diaconi. Thesalonica Herenei. Peregrini, Herenæ. In Africa Gregorii, Archelai, et Felicissime. Alexandria Petivi diaconi. Arelato depositio sancti Helari episcopi. Vigenna depositio Nectari et Niceti * episcopi. Autesiodoro passio sancti Juviniani lectoris et martyris translato in basilica sancti Amatoris.

* *sic corr. ex* nicati.

Pridie No. Mai. In Persida natale sancti Mathei apostoli et evangeliste, et et primi iniciorum martyrum. In Galleis vico Juli civitate natale beatissimi Geronti presbiteri et confessoris. In Africa Secundiani episcopi, Jacobi, Mariani, Concordii, Marinæ, Heliodori, Saturnini. Mediolano Victoris et Felicis, item Victoris, Caricie, Aufidie, Judith, Emerie, item Victoris, Acute, Faustine, Helariani, Victoriani, Saturnine, Gavine, Hedenti, Furtune, Victurie, Primæ, Gaiani, Valentine, Furtunati, Postumi, Faustini, Maiorici, Venusti, Massuni, Processæ, Secundiani, Inportune, Quintiani, Petri, Tassi, Casserici, Mappalici, Venerie, Benefacie, Florine, Quinti, Victorine, Demori, Gaudole, item Victorini, Crispini, Possimi, item Felicis, Donati, Labori, Massille, item Gaiani, Faseri, item Quinti, Rogati, Maxenti, Nine, Virtuniæ, Valerie, Tyrone, Magrone, Citine * cum sociis et reliquis sanctis Floriani, Herenei, Furtunati, Faustini, Gavine, Herenti, Pampalici, Primi Secundi, Casisi, Celerini, Hieremiæ, Flavi, Magropi, Marcellini, Maximi, Bafrobiti, Acutiani, Niceti cum aliis septuaginta. Item Gaiani cum aliis xx. Autesiodero depositio sancti Valeri episcopi.

* *corr.* citini.

Non. Mai. In Nicomedia Flavi episcopi, Agustini episcopi, item Agustini, trium fratrum, et alibi Marcellini, Macrobi *, Eutici. In Africa Celerini, Maximi, Victori, sancte Potentelle, et aliorum multorum. Canti. Item Agustini, Victori, Gagianti, Maximi, Celerini, Fontini, Quinti, Flaviæ, Marcialis, Privatiani, Septemine, Dextri, Quinte, Arnisi, Donati, item Donati, Octaviani, item Donati, Marini, Navagi, Pulveri, Rogati, item Victori, Mulieri, Furtuni, Victori, Secundi, Cecili, Donate, Saturnini, item Donate, Navidi, Furtunate, Felicis, Juli, Criscenti, Gallice, Justiani, Vitalici, Rogatiani, Lucilli, Honorati, Feliciæ, Savini, Sulti, Simplici, Flaviæ, Alexi, Catule, Euticie, Peculiaris, Germani, Rogati, Marcelle, Odemari, Ercali, Saturnini, Primole, Castule, Donate, Felicis, Victori, Processi, Antonini, Sapide, Donate, Secundiani, item Donati, Marcialis, Januarii, Divii, Victurii, et Tunnidi, item Furtunati, Criscenti, Germani, Avide, Furtunati, item Rogati, Victoriæ, Floridiani, Epafroditi, Marcellini, Palatini, Faustini episcopi, item Eutici, cum aliis XLV. In civitate Diospoli passio sancti Georgii martyris. Arelato depositio sancti Helari episcopi et confessoris. Agustiduno depositio beati Placidi presbiteri.

* *sic corr. ex* marcobri.

VIII Id. Mai. Mediolano Victoris, capitis cesi, cuius passio celebratur pridie Idus Maias *. In Africa Eutici, Furtunati, Saturnine, Marcie. Constantinopoli Agati militis, Maximi presbiteri, Anthus diaconi, Arestini, Marini, Tampi, Stertiæ, Rogate, Victorie, Floridi, Luci, Donati, Victori, Flavie, Johannis, Nenni, Casti, Gagi, Furi, Maximi, item Victoris, Julie, Felicis, Martiani, Famose, Honesti, Nigri, Baptici, Rustici, Processe, Secunde. Militi, Felicie, Maxime, Dative, Tuniani, Thidi, Secundile, Datice, Gundoni, Tertule, Celestine, Faustine. Januarii, item Victoris, Zetule, Stiale, Furtuni, Rogati, Faustini, Cineri, Barachi, Sidini, item Ninne, Mittuni, Sirici, Rogati, Donate, Bacciri, Gaddiri, Bereusi, Donate, Spici, Rogate, Saturnini, Gladiose, Vitalis, Cecilie, Januarie, Galle, Sereni, Rogate, Matronice. Agustine, item Saturnini, Rufi, Faustini, Victoris, Cithini, Zaderi, Antique, item Ninne. In Egypto Victoris, Stefane. Autesiodero depositio Elladi episcopi et octabas apostolorum Philippi et Jacobi.

* maius *cod.*

VII Id. Mai. In Axiopoli Quirilli, Quindei, Zenoni *. Tarso Cilicie Afradisi. Mediolano de ingressu reliquiarum apostolorum Johannis, Andree et Thome in basilica ad portam Romanam. In Persida martyres tricentos x *. Constantinopoli natale sancti Timothei. Rome via Latina Gordiani, Primoli et natale beati confessoris.

* *sic corr. ead. manu ex* zenono.
* x *a corr. add.*

VI Id. Mai. Rome via Latina in cimiterio eiusdem natale Gordiani, et in cimiterio Pretextati Rome natale sancti Ephimici et maioris * confessoris via Latina ad centum aulas Quarti et Quinti. In Africa Probati, Mœce, Petri, Januarii, Furtunionis, Tecle, Lucelle, Maxime, Matrone, Axiopoli, Cyrilli, Cindis, Dionis, Acaci, Crispionis, Zenonis. Tarso Cilicie Afrodisi, Privati, Citdini, Saturnini, Petri, Dativæ, Furtuni, Lucelle, Maxime, Matrone, Mutaci, Cicili, Victuri, Januari, Sacusæ, Victurine, Bonosi, Constantiæ, *Maximæ*, Gemini, Januari, Samini, Perecrie, Senturi, Aeruli, Maioli, Marulle, Felicis, Indici, Reflenti, Tinni, Felioni, Thointi, Sileuci, Zetule, Januarie, Furtunate, Teglacie, Rogate, Pauline, Januari, Ninne, Honori, Candide, Saturnini, item Saturnini, Secundi, Donati, Solutoris, item Felicis, Marci, Nappoli, Goddei, Dati, Nasomosi, item Victoris, Satulli, Masuti, Malci, Severi, Marciani, Furtuni, Saturni, Saturi, Quintali, Severioli, Fidelis Quinte, Congilli abbatis. In Scoteia * Fausti, Donati, Excritati, Septimi, Lucini, Restituti, Birici, Dativi, Januarie, Nine, Felicis, Satiri, Marcelle, Matrone, Tuiæ, Lucusse, Victurie, item Felicie, Jocunde, Gloriose, Rogatine, Victurine, Julie, Primi, item Furtunati, Marie, Rogati, Munni, Jacobi, Septemine, Maurelle, Incidi, Tunni, Felicionis, Seleugi, Honorati, Saturni, Lucini, Zeperie, Crispi, Venuste, Saturni, Quintule, item Cyrilli, Diunisi, et alibi depositio sive natale Job prophete. *Et dedicatio ecclesiæ sanctæ Marie infra basilicas.*

* maris *cod. corr.*
* soteia *cod.*

V Idus Mai. In Sirmia Montaniani. In Africa Maiuli, Victurini, Furtunati, Septimi, Comini, Julii, Januarie, Primuli, Nerei, Manili, Victorie, item Victuri, Furtunate, Januarii. Rome Achilli, Epemimi, Nerei. Via Salaria miliario vigissimo secundo natale sancti Antimi. In Asia natale sanctorum Demetri, Thadthei, et alibi depositio Nepotiani. Et Vegenna depositio sancti Mammerti *et Martini* episcoporum.

IIII Idus Mai. Rome in cimiterio Pretextati natale Nerei et Achillei fratrum et natale

sancti Pancrati. Via Aurelia miliario secundo Grati. Via Aurelia Soteris virginis, et via Lavicana miliario sexto Sotheris, Johannis, Acillis, Moireis, Afroditi cum aliis numero quingentos quattuor, quorum nomina Deus scit, et Moysitis. In Africa Prancati.

III Id. Mai. In Sanctonico monasterio Salimonno depositio sancti Martini presbiteri et confessoris. Alexandria Afrosedi, Agrippe, Sabini, Gripfi, Luci, Cyrille, Credule cum aliis duobus. In Palestina Taraci, Probi, et Andronici, Pollentiæ, sancti Victoris, Invici, Aucti, Saturnini, Alexandria Agrippe, Acris, Cirille, Sabini, Creduli, Maximi, Gagi, et depositio sancti Sabastiani * episcopi. In civitate ** Autesiodero depositio et translatio corporis sancti Marcellini episcopi.

* *corr.* seb.
** *sic corr. ex* cimiter.

Prid. *Id.* **Mai.** In Siria Victoris militis et Corone, qui simul passi sunt. Rome Isidori. Bonefacii. In Africa natale sanctorum Secundiani, Quarti, Victuriani, Januarii, Medion., et Adaucti Denegothie, Maximini, Alexandri, Proculi, Aframi, item Adaucti, Adeodati. In Asia sancti Maximini. Mediolano Victoris, Naboris, Felicis, Rustici, et alibi sanctorum quadringentorum quattuor martyrum qui cum sancto Cyrico passi sunt. Arvernus dedicatio ecclesie sancte Agregule *.

* *corr.* agricolæ.

Idus Mai. In Sirmia Timothei, et alibi VII virginum. Alexandri, Digni, Cotthiæ. In Sardinia Simplici. Et in porto Romano Prestabilis, Felicis, Victoris, Cyrici, Januarii, Heroli, Pauli, Menervi, Aquilini, Heracli. Mediolano Victoris. Lamosaco natale sanctorum Petri et Andreæ, Pauli et Diunise. Et Agustiduno Trici episcopi.

XVII kl. Jun. *Mettis locello cuius vocabulum est Senodochium dedicatio ecclesiæ sanctæ Mariæ.* In Esaurea Aquilini, Victoriani, quorum gesta habentur, et alibi Eracli, Paulini, Menerimi. In cimiterio Picino Ausimo civitate Florenti, Diocliciani. In civitate Effeso * Mengeni, Gaiani, Juveni. In civitate Cortona Vincenti, Nideruni, Heracli, Pauli, Meneri, Aquili, *item Pauli,* Monordi, *Aquilini.* In territurio Autesioderensi vico Baiaco passio sancti Peregrini episcopi primi civitatis ipsius. In territurio Trecassine civitatis loco Campellus depositio Fiduli presbiteri et confessoris.

* Eff. *cod.*

XVI kl. Jun. In Alexandria Victoris, Basille. Rome via Sal*aria* vetere Parteni, Calociri, Primi et depositio Liberi episcopi. Nividuno Heracli, Pauli, Peregrini, Minerii, Aquilini, Victoris et aliorum, Artemi, Calori.

XV kl. Jun. In Alexandria Potamonis presbiteri, Hortasi presbiteri, Marci evangeliste, Serapionis, Panteri, Dioscori, Palmi, Pitigon diaconi, Centron, Dativi, Luci et Maxime, Hermon lectoris cum alis IIII. In Ægypto in Anacipoli Dioscori lectoris qui multa passus est. Constantinopoli Efuchi, Serapionis, Bustasi presbiteri, Patamon, Panteri, Peteglondi, Aran lectoris, Dativi, Marciani, Luciosi, Lucianæ, Æginæ, et alibi Cassi et Victoris.

XIIII kl. Jun. Romæ natale Caloceri, Paterni eunucorum et uxorum Decii imperatoris, qui cum esset unus ex his prepositus cubiculi, alter primicerius nolentes sacrificare idolis a Decio occisi sunt et requiescunt in cimiterio iuxta via Appia. In cimiterio Calesti via Appia natale Paterni, Gallicorum Urbani, Indici, Seleuci, Felicis, Glonici, Criscenti, Colonicæ, Juliæ, Item Urbani. In Alexandria Areni diaconi. In Cesarea Capadociæ Puliuchi. In Africa Quinti, Primuli, Salusti, Furtunati, *duorum* Donatoris, Primi, Indicæ, Locustæ, Rogatæ, Urbanæ, Romanæ. In Getulia Emili, Baseli, Pretextate, Baseliæ, Parthiniæ.

XIII kl. Jun. In Africa Victurii, Marcellosæ, Salsæ. Romæ via Salaria vetere Baseli. In Ostea Aureæ. Nemauso Baudeli martyris et alibi Gervasi, Protasi et depositio Vellesi et Fausti episcoporum. Beturicas civitate depositio sancti Austrigiseli episcopi.

XII kl. Jun. In Mauritania Timothei, Poli, Eutici diaconi. In provincia Cesarea Poli, Eveti. In Africa sanctorum Victi, Maurellæ, Quinti, Primoli, Salusti, Fortunatæ, item Maurellæ, Primi. In Cesarea Capadociæ Policuti, Victori, Donati, Quinti, Locusæ, Primi, Eucti. In Brittania Timothei diaconi, et alibi natale Matthei apostoli. In civitate Autesioderinsio depositio beati Valis presbiteri et confessoris.

XI kl. Jun. Romæ Faustini, Timothei, Venusti, Casti, Emili, Cotti, Rogati, Maxenti, Felicis, Januari, Concessi, Albini, Rogatiani, item Casti, item Emeli, Plassi. In Corsica insula passio sanctæ Juliæ. In civitate Autesiodorinsium depositio et translatio corporis * sanctæ Elenæ virginis. In Cesarea Capadociæ Puliucti.

* corpor. *cod.*

X kl. Jun. In Spaniis Epictiti, Abtonii, Baseli episcopi, item Aptonii. In Africa Quinti, Luci et passio sancti Desiderii episcopi et martyris. Juliani, Felicis, Montanæ, Januariæ, Emiliæ, Nonnæ, Almeridæ, Asti, Basilei episcopi, Victori, Firmi, Montani, Juliani, Victorici, Fidelæ, Donati, Niciæ, Fausti, Timothei.

VIIII kl. Jun. In Stria Zoelli, Servoli. In Africa natale sancti Saturnini et aliorum III. In Porto Romano natale sancti Venanti. In Siria Zoeli, Saturi, Timini, Saturnini, Servili, Felicis, Silvani, Furtuni, item Zoeli, Striæ et Diocli. In Galleis civitate Nametis Rogatiani, Donatiani germanorum et martyrum. Basilla civitate sancti Albani martyris.

VIII kl. Jun. In Sola Tusciæ civitate plera natale Sentiatæ, Vincentii, et Santæ. Mediolano depositio Dionisi episcopi, Polegrati, et aliorum IIII. Coronati, Vincenti, Johannis. In Oriente Eusebi. Via Nomentana miliario VIII natale Orbani episcopi. In cimiterio Pretextati Dorostori. In Africa Sabiani, Septinæ. Trecas Leoni monachi. Epheso Johannis apostoli,

Saturni, Saturi, Timini, Tomum, Victuri, Stiali, Victuriæ, et Flavini. Et Vigenna passio sancti Desiderii episcopi et martyris.

VII kl. Jun. In Africa natale Eracli, Pauli, Mindini. In Africa item Pauli, Anteon, Quatrati, et depositio sancti Agustini episcopi et confessoris, Rufini et Valeriæ. In Tudertina Tusciæ Felicissimæ, Eracli, Paulini, Menedinæ, Saturi, Victoris, Saturnini, Marini, item Saturi, Furtunati, et Thomedi. Autesiodero loco Cociaco passio sancti Prisci cum sociis suis innumera martyrum multitudine. Rome Simmetri martyris. *Et transitus Magulfi sive Maiulfi episcopi.*

VI kl. Jun. In Alexandria Aquili * presbiteri, Evangelii et aliorum XIIII. In Thomis Heliæ, Luciani, Zotici, Marcialis, Victuri, et Murinæ. Romæ Restituti. In Africa Sacci, Juli, Daamæ, Carpiæ. In Sardinia Salutiani, Eutrici episcopi, Criscentini, Titiani, Quinti, Stiabili.

* *sic corr. rad. ex* Aquilini.

V kl. Jun. Pampilia Zetoli, Primi, Nonni, Aurosi. In Africa Porto Arminiæ, Emili, Felici, Priami, Liciani. Romæ via Nomentana miliario XIII°. Epagati, Eustasi, Victiæ, Castulæ, Epigatiani, Octobri, Uroriæ, Vippi, Adauli, Homini, Marcili, Cilloniæ, Maxime, Fylomini, Auticiæ, Commini, Marcianæ, Flumini, Macriani, Castule cum aliis septem. In civitate Parisius depositio sancti Germani episcopi.

IIII kl. Jun. In Ciballis Pullionis. Lectoris. Nomedia Crispoli. In Cesarea Capadociæ Cyrilli. In Africa Primi, Accidie, Passimoni, et aliorum centum quinquaginta tres. Treveris Maximini * episcopi. Romæ via Aurelia Restituti; via Tiburtina septem germanorum. In Spaniis Genti. Anthiocia Sicimodi, Bassi, Venusti, Victori, Pullieni. Item in Cesarea Cappadociæ Carelli, Primoli, Finodi, Venusti, Tredentei. In Anaunta Sisinni, Alexandri, Martyrii.

* maximi *cod. corr.*

III kl. Jun. Anthiocia Sici. Palatini, qui multa turmenta passus est. Turribus Sardiniæ natale santorum Gabini, Crispoli. In Nicomedia multorum sanctorum.

Prid. kl. Jun. In Aquileia Canti, Cantiani, Procati, Crissogoni et Cantianellæ. Cartagine Daciani. Turribus Sardiniæ Criscentianæ. Et in civitate Firtha Donatiani. Romæ via Aureliana Processi, Martiniani, Gauleni, Germani, Victori, Silvani, Thelesfori, Victorini, Donati, Stiali, Terti, Rogati, item Germani, item Silvani, Honori, Ceciliæ, Tertulæ, Lautæ, Victoriæ; Furtunatæ, Maximi, Rogatæ, Paulicæ, Acapiæ, Castulæ, Ameliæ, item Tertulæ, Lupi, Justæ, Teclæ. In Anthiocia Paulini et Isici. Romæ Petronillæ virginis, *Leodico vico translatio corporis sancti Lantdeberti.*

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS JUN. HABET DIES XXX.

Kl. Jun. In Thesalonica Octavi. In Anthiocia Zosimi et Teclæ. In Africa Crispini. Romæ Joventi, Cyriaci, Exoperanti, Eracliæ, item Thesalonic. Luciæ virginis et Augie regis barbarorum. Rogati, Germani, Silvani, Bullodi, Ceciliæ, Tertuli, Lautæ, Victoriæ, Gagi, Furtunatæ, Maximæ, Rogatæ, Paulinæ, Agapiæ, Castulæ, Coteusæ, Novellæ, Agapæ, Carræ, Uroriæ, Bublasæ, Furtunatæ, Marciani, Baiani, Rogatiani, Honorati, Donati, item Rogati, Marciani, Saturnini, Potini, Pauli, Petruni, Rotiliæ, Flavi, Quietæ, Januariæ, Novelli, Januarii, Sesosiæ, Fodosæ, Victorine, Matronæ, Castulæ, Rogatianæ, Quinti, Marci, Gemini, Mituni, Pauli, Verrici, Cassi, item Saturnini, Felicis, item Marcialis, item Donati, Rogatæ, Jannis, item Furtunati, Donatiani, item Marciani, Donati, Ortensi, item Saturnini, Malchi, Silvani, item Quinti, Feliciæ, Sillefæ, item Januariæ, Furtunatæ, Victoriæ, Mariæ, Primæ, Gemellini, Faustinæ, item Novellæ, Donatæ, Getulæ, Barici, Orbanæ, Romanæ, Primæ, Tertulæ, Castæ, Maximæ, item Urbani, Ortatæ, item Matrone, Melusæ, Mittuni, Molori, Secundæ, *Urbanæ*, item Urbanæ, Gemlini, Saturnini, Proculæ, Sordidæ, Silvani, Rufinæ, Ninæ, Sepacæ, Vincenti, Prisci, Helari, Felicis, Castulæ, Arabi, Pulli cum aliis centum viginti. Lupi cum aliis tredecim. Castilini, Publasi, Martini, Gagiani, Marcelliani, Fledi, item Marciani, Cisti, Marci, Maiuri, Proculi, Pagati, Tertii, Silliræ, Tertulæ, Maiosæ, Timothei, Marcellini, Rotili, Germani, Johannis, Maximi cum aliis sexaginta quinque. Vigenna Eladi episcopi.

IIII Non. Jun. Romæ in cimiterio inter duos lauros via Lavicana miliario quarto Marcellini presbiteri et Petræ exorcista. Thomoci, Rogati cum aliis quadraginta duo. Secundi, Maximæ, Martiniani, Silvini, Flaviani, Pauli. Petri, Victoriæ, Matronæ, Fausti, Extrigatæ, Antonine, Donatæ, Reductæ, Maximæ, item Saturnini, Paulæ, Juliæ, Florentini, Furtunatæ, Maximæ, Urbani, Felicissimæ, Justæ. Flaviæ. Item Matronæ. Marciosæ. Valentinæ, Furtunate, Venuste, Donatæ, Mariæ, Gallicæ, Tertulæ, Vatalici, Evantiæ, item Juliæ, Sammatæ, Possinni, item Saturnini, Concordiæ. item Donatæ, Felicis, Valentini, Januariæ, Marcellæ, Percidatulæ, Victoriæ, Joviani, item Maximæ, item Felicis, Tertulæ, Castulinæ, Gauduli, Modiani, Justi, Saturi, item Felicis, Donatulæ, Januariæ, Furtunati, Sarninæ, item Juliæ, Ninæ, Honoriæ, Donatæ, Victoriæ, Marciæ, item Donatæ, Calponiæ, Extricatæ, Felicis, Saturnini, Donatæ, Cinonæ, Primosæ, Secundæ, Januariæ, Rogati, Fausti, Fontei, Tertulæ, item Paulæ, item Rogatæ, item Secundæ, Januarii, Marcialis, Felicis, item Felicis, Furtunati, Januarii, Adiutoris, Furtunatæ, Nomiciæ, Paulæ, Rogatæ, Victoriæ, Donatæ, Mavori, Posinnæ, Primæ, Urbanæ, Tunnini, Januarii, Senecionis, Juliæ, Marcianæ, Nondinari, Casti, Dati, Florentinæ, Victoriæ, Piscinæ,

Castuli, Saturninæ, Victoriani, Furtunati, Ninæ, Nonnidi, Saturninæ, Ceciliæ, Marinæ, Luciosæ, Feliciæ, Maximæ, Primæ, Formini, Evasi, Sildini, Tertii, Fusci, Marcellinæ, Juste, Evasiæ, Sarmitiæ, Rutuliæ, item Mariæ, Salpornie, Castulæ, Castæ, item Saturnine cum aliis septuaginta sex. Mariæ, Jovinianæ, Furtunati, Orati, Latinæ, Sabinæ, et depositio Marcellini episcopi. In civitate Cesariæ Thamati, Honorati, Seleuci, Porfini, Pamphili, Palestini, Rogatæ. In Campania Nerasmi. Lugduno Galliæ quadraginta et octo martyrum, hoc est Rotini episcopi, Zachariæ presbiteri, Vittii, Macharii, Asclipiades, Silvii, Primi, Ulpii, Vitali, Comini, Octobris, Philimoni, Gemini, Juliæ, Albini, Gratæ, Potamiæ, Pampeiæ, Rodanæ, Bliblis, Quartiæ, Maternæ, Hilpis. Hii autem qui ad bestias traditi sunt. Sancti diaconi, martyri, Attuli, Alexandri, Ponteci, Blandinæ. Hii sunt qui in carcere spiritum reddiderunt. Arestei, Cornelii, Zosimi, Titi, Julii, Zotici, Apolloni, Geminiani, Juliæ, Ausonæ, item Emeliæ, Jannicæ, Pompeiæ, Domnæ, Amiliæ, Justæ, Trofimæ, Antoniæ. Hii omnes famuli Christi sub Antonino imperatore sunt coronati. Item * alii Lugdunensium, Vincentii, Ninæ, Prisci, Sepacæ, Hilari, Felicis, Castulæ. Item in eodem loco Epagati, Emiliæ, Donatæ et alibi depositio Barbaroni presbiteri, Umati, Evasi, Honorati, Rogatæ, Rome martyrum quadraginta et VIII.

* Ītem *cod.*

III Non. Jun. In Africa Quirini, Abdiani, Gagi, Donati, Nepori, Papozinici, Januariæ, Demetriæ et aliorum centum quadraginta. septem. Sanctæ Julianæ virginis. Apud Arecium civitatem Tusciæ Laurenti, natale sancti Thomæ apostoli. Romæ Marcelli, Avidi, Gagi, Donati, Mefomi, Passemi, Saturni, Januari, Victoriæ, Viriani, Donati, Urbani, Felicis, Veneriæ, Rogatiani, Furtunati, Extricati, Victurinæ, Gorgoniæ, Togæ, Felicitatis, Valeriæ, Prisci, Paulæ, Furtunatæ, Donatæ, Victoriæ, Sinerci, Cassiani, Quinti, Zetulæ, Victorini, Silvani, Gagiæ, Rogatiani, Aurili, Aproni, Nabori, Quinti, Mettuanæ, Libosi, Emerenti, Sexti, Fructi, Severi, Secundi, item Januari, Flori, Tytorii, Donatæ, Januariæ, Severæ, Januari, Honoratæ, Saturnini, Victori, Maturæ, Luciæ, Neptunalis, Criscentis, Pomponi, Cypri, Tertulæ, Luci, Silvani, Publi, Operci, Justæ, Domiti, Proculæ, Rufinæ, Valeriæ, Januariæ, item Silvani, Felicis, Veneriæ, Victoris, Furtunatæ, Exsupiæ, Flaviæ, Justi, Matronæ, Faustinæ, Galliciæ, Januariæ, Furtunati, Bupli, Romani, Petri, Verani, Aproni cum aliis septem, Silvani cum aliis octuaginta tres, Emeritæ, Septimini, Saturnini, Amasi, Orasi. Aurelianis civitate vico Maiduno depositio sancti Leifardi presbiteri.

Prid. No. Jun. Nividuno civitate Zotici, Attali, Eutici, Camasi, Quirini, Juliæ, Saturnini, Galduni, Ninnitæ, Furtunionis et aliorum viginti quinque. Cirini episcopi, Ebusti, Rustici episcopi. In Sabaria civitate Pannoniæ Quirini. Romæ in cimiterio Catacumbas via Appia miliario IIII. sanctorum Picti, *Daciani*, Aricii diaconi. In Celicia sanctorum Expergenti, Chictæ, Italii, Philippi, Eustici, Rustici, Juliæ, Saturnini, Jeiaconi, Monnæ, Furtuni, Criscentiæ. In Sabaria civitate Rustoli cum aliis duobus.

Nonas Jun. In Ægypto Martiani, Nigrandi et Apolloni, quorum gesta habentur. In Africa Evasi et Privati. Romæ miliario VII via Ardiatina Filoculæ, Felicitatis, Fappe, Gregorii, Gagi, Rustianæ, Saturnini, Rogatæ, Helari, Victuri, Mustoli, Ingenui, Secundi, Mauri, Urbici, Secundiani, Castule, Candidæ, Primi, Feliciani, Furtunati, Marcialis, Juliæ, Nigandri, Sacri. In Siria Zoeli, Satiri, Timini, Saturnini, Servilii, Felicis, Silvani, Furtunati.

VIII Id. Jun. Niveduno Amanti, Lucii, Alexandri, Andreæ, Donati, Peregri. In Africa Itali, Zotici, Camasi, Philippi, Attali, et alibi depositio beati Gaudi episcopi. Gracinopoli depositio Cerati episcopi.

VII Id. Jun. In Begantium, quæ est Constantinopoli Pauli, Furtunati, Magri, Primosi, Achaci, Mœchi. In Africa Victoris, Evasi, Privatæ, Januariæ, Donatæ, Spisinæ, Quirilli. In Cesarea Cappadociæ Luciani martyris.

VI Id. Juni. In Ægypto natale Marciani. In Cesarea Palestinæ natale Cristi. In Dorostoro civitate natale sancti Marci. In Nicomedia Vitici, Nistori, Primi, Carolapidis et Marinæ. In Sardinia natale Salautiani. Romæ via Aurelia Naboris, Nazari. In Cesarea Cappadociæ Dorostori, Marciæ, Mutiani, Helii, Luciani, Zotici. In Africa Januariæ, Donatæ, Spesinæ. In Nicomedia Eustoli episcopi. In Galleis Sessionis civitate depositio sancti Medardi episcopi et confessoris.

V Id. Jun. In Alexandria Maximi presbiteri. In Nicea civitate Diomedis, Amanti, Montani, Alexandri, Januarii. Romæ via Nomentana ad arcas miliario XV ab urbe Primi et Feliciani. Et in Galleis civitate Aginno loco Pompeiaco passio sancti Vincenti martyris.

IIII Id. Jun. Romæ via Aurelia miliario XIIII. natale Basilledis, Aurisi, Rogati, Januarii, Cassiani, Victori, Martini et aliorum XII. In Spaniis Crispoli. In Nicomedia natale sancti Zachariæ. In Autesiodero depositio beati Censuri episcopi.

III Id. Jun. Romæ via Salaria natale sanctæ Basille. Item via Nomentana miliario VII ab Urbe natale sancti Crispoli, Restituti et alibi translatio corporis Furtunati martyris episcopi. In Aquileia Emeriti, Ariti, Victoriani, Victoris et alibi *natale* sanctorum Naboris et Felicis.

Pridid. Jun. Romæ via Aurelia miliario V. Basilledis, Tribuli, Nagesi, Magdaletis, Zabini, Aureli, *Cirini*, Nabori, Nazari, Donatelle, Secundæ.

Id. Junius. In Africa Luciani, Furtunatiani, Criscentiani, et Theclæ. In Persida natale Bartolomei apostoli. Romæ via Ardiadina miliario VII Feliculi.

XVIII kl. Jul. In Frigia civitate *Laudic.* natale Anteonis, Afre. In Africa Quintiani, Theodole, Festivæ, Cantianellæ, In Aquileia Proti. In civitate Aurelianis translatio corporis sancti Aniani episcopi et confessoris et liberatio civitatis ipsius a Chunis. In territurio Sessionis civitate passio sanctorum Ignatii, Valeri et Rufini martyrum.

XVII kl. Jul. In Dorostoro natale sancti Ysici. In Aquileia Cantiani, Proti, Marci, Clementis, Cantiani. Constantinopolim sanctorum Motii, Migetiæ, Mingin. In civitate Barbaria Gaiani, Joviani, Philippi. In Lucania Viti, Candedi, Cantiani, Cantianelle, Proti, Crisogoni, Arteon, Quintiani, Theodoli. In Sycilia Viti, Modesti, et Criscentie.

XVI kl. Jul. In Africa Quiriaci, Diogenis, Miccæ, Valeriæ, Marciæ. In Sicilia civitate Missana Saturnini, Cendini, Modesti. Anthiocia sanctorum Cyrici, et Julitæ matris eius, et cum eis quadringentorum trium martyrum. In civitate Namnetis natale sancti Simelini.

XV kl. Jul. Romæ ad septem balumbas via Salaria vetere sanctorum Quiriaci, Blastini, Gandrienæ, Dorostori, Ysici. In Aquileia Canti, Cantiani et Cantiane. Alexandria Dioscori et Marini martyris. Romæ Diogenis. In Aquileia Cyriæ, Muscæ, Valeriani, Mariæ, In Aurelianis civitate Aviti presbiteri.

XIIII kl. Jul. In Africa Martiæ, Emili, Felicis. Romæ civitate Balbinæ. Via Ardiatina Marci, Marcelliani, Thomi, Pauli, Cyriaci. Ravenna sanctorum Marthari, Felicis, Emili, Crispini. In Alexandria natale sancti Marini.

XIII kl. Jul. In Mediolano civitate natale sanctorum Nazarii, Gervasi, Protasi et Celsi pueri. Romæ in cimiterio Yppoliti. Via Tiburtina Honori, Evodi, Petri, alibi Valeriæ, Marcelli, Vitalis. Ursicini. *In Galilea monasterii sancti Theodati confessoris.*

XII kl. Jul. In Thomis civitate Pauli, Ciriaci, Paulæ, Felicianæ *, Thomæ, Felicis, Emili, et alibi Vitalis, Crispini, Martyriæ. *Et transitus domni Hludowici imperatoris.*

XI kl. Jul. Saturnini. Quiriaci. Apollonaris. Bellici. Persei, Crisimi, Primi, Januariæ. In Sicilia civitate Siracusa Rufini et Marciæ *et sancti Albani martyris.* In Cesarea Palestinæ depositio Eusebii historiografi. Item Hiperici, Saturninæ, Stercii, Hieriæ.

X kl. Jul. Antiochia Siriæ sanctorum Gangali, Juliani, Graphi, et sanctorum martyrum octingentorum octuaginta et octo, qui depositi sunt in baptisterio, quorum nomina Deus habet in libro viventium. In Persida natale sancti Jacobi Alfei apostoli. *Item* in Alexandria civitate Rufini martyris. In Brittania Albini martyris cum aliis numero octingentos octuaginta et novem, positis in catalocum, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. In civitate Nola *Campania* natale Paulini episcopi et confessoris. Item alibi depositio sanctæ memoriæ Nicei episcopi.

VIIII kl. Jul. In Nicomedia Aviti, Zinzami lectoris et aliorum, Arionis, Emeriti, Alici, Capitonis, et aliorum septuaginta et octo et vigilia sancti Johannis cum ieiunio præveniente.

VIII kl. Jul. In provincia Palestina civitate Sabastia nativitas sancti Johannis baptistæ. Et in Epheso adsumptio sancti Johannis apostoli et evangelistæ. Romæ in cimiterio ad septem palumbas via Salaria vetere sanctorum Fisti, Luceie regis cum aliis sexaginti duo. In civitate Agustiduno depositio sancti Simplici episcopi.

VII kl. Jul. In Africa Gaudenti, Felicis, Agapiti, Emeritæ. In Alexandria Agatonis, Luceiæ virginis et Diogenis.

VI kl. Jul. Thesalonica Lamtani. Thesalonicæ Bigati. Item Lamtani. Romæ Johannis et Pauli fratrum et in eadem civitate *Luceie virginis.* et Aceiæ regis de barbaris.

V kl. Jul. Romæ Via Tiburtina miliario VIIII Crispi, Crispiniani, Felicis, Spinelle et septem germanorum *dormientium in Ephesa.* Cordaba in Spaniis Criscentis, Juliani, Nemesi, Primitivi, Justeni, Stacthei, Eugeni, Novaciani, Clementis, Marcellini, Giddini, Felicis, Hinnustici, Zohili, Marcelli, Italicæ, Lœli, Capitonis, Tinni, Tucchi, Et in insola Inoia translatio corporis sancti Florenti.

IIII kl. Jul. In Africa Fabiani, Felicis, Elaphi, Venusti, Eunichi, Criscenti, Alexandri, Theoni, Arionis, Pleonis, Astefyi, Apolloni, Ampamon, Phisofici, Melvii *, Diunisi, Hynus, Pannus, Phevicus, Dioscori, Turboni, Capitulini, Niceæ, Gurdoni. In Alexandria sanctorum Sereni, Theodoræ, Partafi, Titiri, Donisinniæ, Passimi, Phesici, Distæ, Ambiniari, Dioscori, Orion, Turbani, Capitulini, item Orion, Sirini, Plutarci, Herenei, Heracli, Herothi, Potamini, Marcellæ, Basiledis, Leonidi, Pamboni, Oriosi, Panuberi, Tilini, Nonniciæ, Sinedi. Lugduno Galliæ Herenei episcopi cum aliis VI. Leonedis. Plutarchi. Sereni, Potamienæ, Marcellæ et vigilia apostolorum Petri et Pauli.

III kl. Jul. Romæ via Aurelia natale sanctorum apostolorum Petri et Pauli *. Petri in Vaticano, Pauli vero in via Ostensi, utrumque in catacumbas passi sub Nerone Basso et Tusco consulibus. In eadem urbe Aurelia sanctorum Nevatiani et aliorum nongentorum septuaginta et septem martyrum et dedicatio baptisterii antiqui Romæ. In Persida natale sancti Simonis Judæ apostoli.

Prid. kl. Jul. Romæ natale sanctorum Timothei, Zotici, Italicæ, Zeliati. Gitta Italiæ Corsici presbiteri, Leonis subdiaconi. In Acrippina Asclini, Pamphili. Et Lemovecas depositio sancti Marcialis *episcopi et* confessoris.

* feliciæ *cod., corr.*

* melvu *cod.*

* ap. Petri et Pauli *a corr. in litura.*

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS JULIUS HABET DIES XXXI.

Kl. Julias. In Nicomedia Zoeli. Romæ Gagi pape et natale sanctorum Luciæ virginis et
Aceie regis cum aliis VIII. Via Aurelia in eadem urbe Ysici, Processi, Marini, Anthoni, Sereni,
Victoris, Zoeli cum aliis VII. Orion cum aliis VIII. et aliorum ducentorum sexaginta quattuor.
In Antiochia Severiani, Zoeli, Epasi. In monte Or. depositio Aaron sacerdotis primi et depo-
sitio Idoni cum filiis. et Arilefe. Et Agustiduno depositio Leonti episcopi. In Persida passio
sanctorum apostolorum Simonis Cananei et Judæ Zelotis. Egolisana civitate depositio beati
Ebartii * episcopi et octabas sancti Johannis baptistæ, *et dedicatio ecclesiæ sanctæ crucis*
iuxta portam.

* *sic corr. ex* epatii *cod.*

VI Non. Jul. Romæ in cimiterio Damasi via Aurelia miliario II. Processi, Marciani.
Et in eadem urbe via Appia in cimiterio Calesti. natale Eutici et depositio Melciadis papæ.
In Mesopotamia sanctorum Hysici. Ammidæ.

V Non. Jul. In Edissa in Mesopotamiæ natale translationis corporis sancti Thomæ apos-
toli, qui passus est in India. In Alexandria Triphonis *, Menelai, Cyrionis, Cyrilli, Porforis,
Aprici, Christi, Juliani, Eracli, Eologi, Emereonis, Cyrionis, Orestis. In Tarso Capadociæ
Severi, Helionis, Strategi, Montani, Atriani, Esici, Germani, Partheni, Pauli. Constantinopoli
Eufemiæ, Acaci, Ammoni, Thome, Trepon, Menelai, Cerialis, Eraclæ, Eologi. Item Eologi, Cionie,
Juliani, Demetri, Horestis, Heliodori, Tratagi, Aminidi, Jocundi, Martyri, Ammi, Sustrati,
Timothei, Chioni, Cyriani, et vigilia sancti Martini. *Mettis dedicatio eclesiæ sancti Gorgonii.*

* triponis *cod., corr.*

IIII Non. Jul. In Africa Jocundiani in alto missi. In Sirmia Sabaciæ Innocenti cum
aliis XXX. Theodori. In Galliis Toronus civitate ordinatio episcopatus et translatio corporis
sancti Martini episcopi et confessoris et dedicatio basilice ipsius. In territurio Beturive civitatis
vico Vistinno natale sancti Lauriani martyris cuius caput Hispalim in Spaniis portatum est.

III Non. Jul. In Sicilia Agathonis, Trifinæ. Et in Thomis Stratoris, Theodoti, Meronæ,
Rodofiæ, Secundini, item in Thomis Marini, Itrodofiæ. In Alexandria natale sancti Arpotis.
In Hilariaco monasteri adventus corporis sancti Naboris et Nazari.

Prid. Non. Jul. In Alexandria Arthoci, Zeti, Palladi, Philippi, Severi. In Siria Aratoris.
Neveduno Zotici, Amandi, Artetis. Agustiduno depositio sancti Legonti episcopi.

Nonas Jul. In Alexandria Partimi, Eraclei, Eodomoni, Helei, Apolloni, Nudii, Buplii,
cum aliis XVIIII; et alibi Partemi, Parni, Animias, Pyvidii cum aliis numero VII, et alibi
Alexandri, Parmini.

VIII Id. Jul. In Nicea Sustrati, Speri, Eracli. In Sirmia sanctorum Perenti, Ceciriæ.
In Cesarea Capadotiæ Procubi, Quarti. In Secilia Pangrati. In Tauromini Speri, Corniliani, cum
aliis numero sexaginta. In Nicea Eladi, Emmi, Senatoris, Alphi, Severi, Honorati, Eucoli,
Helenti, Starton, Artemi, Eodemon, Eliæ, Novasi, Apoli, Pius cum aliis XVIIII. In Eraclea Johannis,
Apri, Antheoloci, Gittheri, Pærenti, Tratonis, et alibi Agresti, Primoli.

VII Id. Jul. Mediolano Mœchi. Et in Thomis sanctorum Zenonis, Minmæ, Vitalis, Rufinæ,
Evangeli, Urisi, Agnitis, Cyrilli episcopi igni traditi. In Sicilia Feliciani. Romæ ad guttam iugi-
ter manentem natale Virgi, Floriani, Faustini, Anatolie, Felicitatis cum presbiteris VII, Felicis,
Philippi, Marcialis, Vitalis, Alexandri cum aliis VI et Fraterni episcopi.

VI Id. Jul. Romæ in cimiterio Priscillæ via Salaria natale sanctorum septem germanorum
id est * : Felicis, Philippi. In cimiterio Vitalis, Marcialis, Maximi, sancti Silani, Prætextati.
Via Appia sancti Januarii. Via Cornilia miliario VIIII Rufinæ, Secundæ, filiorum eius, Felicitatis.
In Savinis Anatoliæ, Victorii. In civitate Thomis Marciani, Domni, Tromedi, Johannis, Sesini,
Aureliani, Emiliani, et aliorum numero XXXVIIII. In Alexandria Leonti, Maurici, Melliti, Acellei,
Daneli, Corioni, Antonini, Gasoni, Eustasi, Octavi, Aniceti, Theodori, Crisi, Candedi, Gorgoni,
Archelei, Cyrini, Eofrodisi, Galani, Autici, Azeri, Athenei, Gagi, Sisionæ, Auxenti, Valentini, Dro-
doti, Faustasi, Aureli, Gorgodiani, Cyrioni, Corroli, Nostini, Sisinni, Castrici et Apolloni. In
Antiochia Maximi, Rodigi, Vironiciæ, Domnini, Maximæ, Diogenis, Machari, Timothei, Zachei,
Ysici. In Africa sanctorum Januari, Marini, Naboris, et Felicis decollatorum *, quorum gesta
habentur, corpora vero eorum mulier quedam relegiosa postea transtulit Mediolano et in primi-
gano Ganivi. Via Prænestina * miliario XII. In Arminia minore civitate Nicopoli Milionis, Dio-
medis, Antoni, Aniceti, Theodoli, Cessi, Gagiani, Clicirii, et Sisinni. Necdoni, Theodoti, Cyrilli.

* id est *supra lin. ead. manu add.*

* decollorum *cod., corr.*

* prænestiva *cod.*

V Id. Jul. In Africa Marini et Januarii. In Arminia minore civitate Nicopoli item. Januariæ,
Pelagiæ, hii tormentis subditi, qui non solum ungulis sed et testa; corpora eorum usque in
diem quartum id eamdem passionis habuerunt. Romæ sanctorum Stephani, Leonti, Maurici,
Domni, Militonis, Acellei, Danichæ, Diomedis, Cyrici, Antoni, Jason, Johannis, Eustasi, Octavi,
Emeliani, Sisinni, Aniceti, Theodoli, Cessi, Candedi, Gorgoni, Archellei, item Archellei, Cyrini,
Afrodisi, Gaiani, Clerici, Antoni, Gagi, Auxenti, Valentini, Flavii, Nicaoni, Theodoti, Faustasi,
Aureli, Gordiani, Cyrioni, Cyrilli, Castri, sancti Eutici, In Syricia sancti Marciani. In Antio-
chia Prodotiæ, Veronicæ, et Spetiosæ. In Mauritania civitate Cesarea Marciani et depositio sancti
Benedicti abbatis. In Alexandria Eutici et depositio Basini abbatis.

IIII Id. Jul. In Aquileia sanctorum Furtunati et Armageri. In Sicilia civitate Catene natale sanctæ Agathæ virginis, Naboris et Felicis. Via Prænestina. Mediolano item Felicis et Naboris. Primitivi. In Cesarea Capadotiæ sancti Divi, Corninsi. Lugduno Gallie Viventioli episcopi. *Sic obiit Baldinus vir benivolus, karisimus noster, precamini ut memoriam habeatis.*

III Id. Jul. In Alexandria Serapionis, Trofini, Melei, Euangeli, Attali, Zenonis, Tropoli, Menei presbiteri, *item* Trofimæ virginis.

Prid. Id. Jul. In Africa Papiæ, Donati. In Alexandria Anthioci, Mari, Dagiona Menesi, Diei, Namoris et Mammari, Petri, Gummi, et alibi sancti Focæ episcopi et confessoris, Amici episcopi.

Id. Julias. In Alexandria Philippi, Zenonis, Nasei, et decim infantium. Et in Sirmia Agripini, Secundi, Maximi, Furtunæ, Marcialis et Jacobi episcopi Nicivis qui in corpora multa signa fecit, et arcam Noe solus vidit * in monte, nullus alius de his qui cum eo perrexerant videre est permissum. In porto Romano hoc est in Hiscla natale sanctorum Eotropi, Zosemæ, et Bonosæ. In Africa civitate Cartaginæ natale sanctorum Catolini diaconi et reliquorum martyrum, qui requiescunt in basilica sancte Faustæ. Januarii, Florenti, Pollutanæ, Juliæ et Justæ.

* uit *cod., corr.*

XVII kl. Ag. In civitate Ostea Hilarini. Mediolano Mochi, Migetiæ. In Antiochia Theodosi, Eustasi, Dionisi, Theodoti. In Cesarea Pauli, cuius gesta habentur et sancti Mammetis, et alibi Valentini, Theoni, Diocletis.

XVI kl. Ags. In Africa Aquilini. Sparata. Schindini. Bituri. Azardi. Mediolano Marcelli. Cartagine Generosæ, Januariæ et Silicitanorum, et alibi sancti Mammæ. In Anxiæ Nazari, Veturi, Januarii, Secundæ, Donatæ, Bessiæ, Maximæ, Pauli, Aquilini, Felicis, Cutatæ, Titianæ, Bessæ, Sirianæ, Entati. Autesiodero Theodosi episcopi *.

* epī c. *cod.*

XV kl. Ags. Romæ via Tiburtina miliario nono Sempherosæ, matris septem germanorum, que cum ipsis est posita. Nomina vero germanorum hæc sunt: Petri, Marcelliani, Januarii, Dionisi, Simproni, Clementis, Germani, et Herenei; quorum gesta habentur. In Dorostoro Emeliani, Bassi, Maximi, Pauli, Secundæ, Donatæ. In Africa Aquilini, Sperati. Civini, Felicis, Crestini, Lutati, Nazari, Vetosæ, Gerosæ, Januariæ, Item Januariæ. Titiani, Arnulfi confessoris, Hessæ, et Fabei episcopi, et octabas sancti Benedicti.

XIIII kl. Ags. In Alexandria Sisinni. In Antiochia Machodonis, Lampadii, Luciani, Philippi, Petri, Torquati. Constantinopoli Dariæ. In Spaniis Justæ, Lugduno Galliæ Rustici presbiteri et confessoris.

XIII kl. Ags. In Africa Sabini, Luciani, Petri, Amabilis, Nonninæ, Sandi, Agripiani, Megaduli, Respectati cum aliis numero XXIII. In Thebaida Victoris. In Damasco Sabini, Maximi, Juliani, Magropi, Cassi, Paule cum aliis x. In Choranto Cyriaci, Donati, Tertii, Appiæ, Felicis, Neratiæ, Fructi, Celsi, Theodoli, Calociri, Partimi, Spreti, Victoris, Maximi, Partori, Nestitæ, Pauli, Romani, et Longini, Valeriani, Emili, Cassi. Romæ Passeriæ, Magrini, Nestitæ, Satiri, Emirini, Emili et alibi Secundi.

XII kl. Ags. In Africa Victoris, Stercorii et Meliani, Hugali, Sofi, Montani. In civitate Cesena Adriani, Heli. Item Victoris, Patrocli, Cesianæ, Adrianitis, Demeli, Felicis, Aurili, Thimogratis, Fausti. In Galleis Massilia Victoris, Martyris, Alexandri, Teoteri, Feliciani, et Longini pueri.

XI kl. Ags. In Antiochia Cyrilli, Andreæ, Tebelli, Auri, Stertei. Et in Anquira Galaciæ Palatonis et Militanorum Andreæ, Eliani, Aiobosi.

X kl. Ags. Romæ via Tiburtina miliario XVIII. Vincenti. Ravenna Apollenaris. In Lauditia Frigiæ Minisei, Tisici. Via Colla natale Primitivæ. *Et hobitus Teudaldi anachorite.*

VIIII kl. Ags. In Amiternina civitate milites octoginta tres. Ab urbe Romana Via Salaria natale Victorini, et vigilia sancti Jacobi Apostoli. In Arminia civitate Sabbaciæ Theuzoni, Victoris, Militaris, qui passus est Emerita cum duobus aliis. Staciani, Capitonis, Silvani, Stercati, Anthenogeni, Caritonis. In Tigro civitate sancte Christine virginis *et depositio sancte Sigolene.*

VIII kl. Ags. In porto urbis Romæ Aconti, Nonni *et* passio *sancti* Jacobi apostoli, Agathe virginis * de nativitate sua, et alibi Stercori, Clementis, Juliani, Charitonis, Emeriti, Stercei, Sticiani. Et in Licia civitate Samon *, natale sancti Christofori **. *Mettis depositio sancte Glodesindis Deo sacrata.*

VII kl. Ags. In Laudocia Frigiæ sancto Joviani, Juliani, Emeli, Felicis, Marciani, Maximæ, Saturninæ, Gloriosæ, item Emeli, et alibi Mocianæ et Laudiciæ.

* *sic corr. ex* Agathenis.
* amon *cod., corr.*
**christo *litteræ a corr. in litura.*

VI kl. Ags. In Nola civitate Campaniæ Felicis. De ordinatione episcopatus multa ibi mirabilia fiunt. In Nicomedia Juliæ, Jocundæ, Januarii. Et in Sicilia natale Simeonis. In civitate Autesiodero depositio sancti Etheri episcopi.

V kl. Ags. Laudatia civitate Frigiæ Ytipheli, Auxenti, Pudenti, Philippi, Alexandri, Zotici, Bissiæ, Secundæ, Machari, et alibi Septimiæ, Agustæ, virginis Celse, Nazariæ. In Nicomedia Pantaleonis. In Italia civitate Mediolano sanctorum Gervasi, Protasi, Nazari, et Celsi pueri. * Et in Brittania sancti Samson confessoris.

* *verba* in pueri *hic deleta sunt a correctore.*

IIII kl. Ags. Romæ via Portensi natale Abseodi, Rufi, Abdi, Pontiani, Niceti. Et via

Portuensi in cimiterio eiusdem miliario VI Simplici, Faustini, Viatrici *. In Africa natale Felicis, et alibi Nicetæ. Postinania Philippi. Trecas civitate depositio sancti Lupi episcopi et confessoris, et alibi Anastasiæ, Philippi, Saturnini, Celesti, Patronæ, Pelagiæ. Aurelianis depositio beati Prosperi episcopi. *Hobiit Raginarius sacerdos.*

* sic cod., corr. beatrici.

III kl. Ags. In cimiterio Pontiani ad ursum pilatum natale Abdonis et Sennis martyrum. In Africa Tubortulo Cernariæ, Maximæ, Secundæ, Donatelle, Rufi, Prisci, Paternicæ, Septimiæ, Optionis, Ammoni, Justi, Juliæ, Potamiæ, Neabdis, Senei, item Maximæ. Hospis. Donatulæ. Autesiodero depositio beati Ursi episcopi.

Prid. kl. Ags. In Africa civitate Sinnada Democreti, Secundi, Dionisi, Tyrsi. Autisiodero depositio sancti Germani episcopi et confessoris et natale domni Aunachari episcopi. Agustiduno dedicatio ecclesie senioris et sancti Nazari, et translatio multorum sanctorum martyrum; in ipsa ecclesia et vigilia sanctorum Machabeorum *. *Et eo die Angilmarus obiit corepiscopus, precamur ut eius memores sitis.*

* machābeorum cod.

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS AGS. HABET DIES XXXI.

Kl. Agus. In Antiochia passio sanctorum Machabeorum, septem fratrum cum matre sua, qui passi sunt sub Anthioco rege. Romæ dedicatio ecclesiæ a beato Petro constructæ et consecratæ. In Arabia civitate Filadelfinæ sinodus martyrum celebratur. Et in Thomis civitate Cyrilli, Aquilæ, Petri, Domiciani, Rufi, Minandri, una die coronatorum. Pufumi. Romæ via Prenestina miliario XXX ab Urbe natale sanctorum Secundini, Donatulæ, Secundolæ, Maximæ, Justæ, Minandri, Profuni. In Italia Vircellis civitate *passio et* depositio sancti Eusebii episcopi et confessoris. In Hispaniis Geronda civitate natale sancti Felicis martyris. In Galleis* civitate Beturicas beati Archadi episcopi.

* gall. cod.

IIII Non. Ags. Romæ in cimiterio Calesti via Appia sancti Stefani *episcopi* et martyris. In Antiochia natale reliquiarum protomartyris Stephani apostoli et diaconi, qui Hierusolimis est lapidatus et ex revelatione Luciani episcopi corpuscolum eius Hierusolimis est translatum. Et in Cesarea Mauritaniæ Theodothe et septem filiorum eius quorum gesta habentur. Et in Italia civitate Verona natale sancti Felicis, et alibi natale sancti Niceti. Nicomedia natale martyrum VII.

III Non. Ags. *Dedicatio altaris sancti Symforiani martyris.* Metropoli episcopi et alibi Hermili martyris. In Constantinopoli sanctorum Acelle. Rome natale sancti Drogens, Sterani. In Hierusolimis inventio corporis beatissimi Stephani primi martyris et sanctorum Gamalielis, Nicodemi et Abibon. Agustiduno depositio Eofroni episcopi.

Prid. Non. Ag. Rome via Tiburtina in cimiterio sancti Laurenti martyris Criscentionis et Justini. Et in via Lavicana miliario ab Urbe XIIII natale sancti Sachinti. In Nicomedia natale sancte Sege et Bartholomei. Lugduno Galliæ adventus corporis sancti Justi episcopi de heremo.

Nonas Ags. Herenti, Eracli, Dassi sive Bassi. Rome dedicatio basilice sancte Mariæ. Axiopolim sanctorum Herenei *, Dassi, Heracli. In civitate Agusta Cassiani episcopi. Catalaunis Mimmii episcopi et alibi natale Floriani et Filistine.

* corr. hereni.

VIII Id. Ags. Rome in cimiterio Calesti via Appia natale Sixti episcopi et martyris, Pretextati, Felicissimi, Agapiti, Donatiani, Faustini. Et in foro Simproni. Via Flamminia Laurenti, Eppoliti, et milites centum sexaginta quinque et passio sancti Afræ.

VII Id. Ags. In Antiochia Soffroni, Venerie et aliorum VII. In Tuscia civitate Aretie Donati episcopi et confessoris. Ausenti et Carpefori. Mediolano Faustini. Rome passio sanctorum XXV martyrum. In provintia Retia in civitate Agusta Afræ, Veneriæ. *Et ipso die consecratio Adventii episcopi.*

VI Id. Ags. Rome via Appia miliario ab Urbe XV. sancto Secundini, Severiani, Carpofori, Victurine. Et in via Salaria Ostensi Cyriaci, Largi, Criscentiani, Memmie, Juliane, Cyriaci, Smaragdi, Secundi, Albini, Victoriani, Faustini, Donate, Faustini, Felicis. Nicomedia Nazari, Juliane, Agape virginis, Eutitiani, Corinthionis, Diomedis, Metrodoræ virginis, Philadelfia Leonedis.

V Id. Ags. In Oriente Firmi, Rustici, Permoni, Criscentiane, Largi, Tiburti, Tiberiani *, Anni, Theodori, Nomidiane *, Laudici, Juliani, Sixti, Pulicarpi, Primi, Sixti, Agatopi, et aliorum numero XII. Felicissimi, Carpofari, Zemeragdi, cum aliis X. In Alexandria sanctorum Antonini, Etonion, Tiburtini, Valeriani, Dionisi, Felicis, Euticiani, Gaci, Melchiadis, Stephani, Urbani, Luci, Satiri. Nicomedia Ladici, Juliani, Manon, item Policarpi, sanctorum. Rome in cimiterio Calesti via Appia depositio Dionisi episcopi. Et in Colonia * Tusciæ via Aurelia miliario XV Faustini, Viriani, Marcelliani, Secundiani, et Sixti. *Et in* urbe Lemovix sancti Martini Brivinsi et vigilia sancti Laurenti cum ieiunio præveniente.

* sic corr. ex tiburitiani.
* sic corr. ex nomidiani.
*colonj cod.

IIII Id. Ags. Rome via Tiburtina in cimiterio eiusdem natale sancti Laurenti archidiaconi. Et in via Appia in cimiterio eiusdem Felicissimi et alibi Criscentionis, Arcarei, Jacenti, Januarii, Exsuperati, Cyrilli, Quinti, Gemmini, Quiriaci, Eugeni, Pastoris, Lucelle, Pontiani, Crispini, Innocentiæ, Terentiæ, Leucyppi, Sidore, Agape, Cristi, Euticie, Cyriace, item Leucippi, Mariæ virginis Dei cum aliis VI innocentibus, qui una die martyrio coronati sunt; item Crescentiæ, Sevi,

Archanarei cum aliis XXXI, quorum nomina Deus habet in libro vitæ. *Eodem die depositio sancti Auctoris episcopi et confessoris.*

III Idus Ags. Rome via Lavicana inter duos lauros Tyburti, Valeriani, et Cecilie virginis, et ad duas domus iuxta duo decinas * natale sancte Susannæ et Nicopoli passio multorum martyrum, quorum nomina Deus scit. Et Foro Cornili passio sancti Cassiani. * *vel* elec

Pridi. Id. Ags. In Secilia * civitate Cathena sancti Eupoli, Veretie, Venerie. Et in Syria vico Margaritalo natale sanctorum Machari, Juliani, ubi multa relegio convenit monachorum. Rome sanctorum Crissanti et Darie, et qui cum eis *passi* sunt Cladius, Helaria, Jason, Maurus et milites septuaginta. In Istria * natale sancti Juliani. * *corr.* sic * stria *cod.*

Id. Agustas. Rome via Tiburtina Eppoliti martyris, et in via Appia Calesti sanctorum Pontiani episcopi, Luciani, item Calesti. Et in foro Cornilii sancti Cassiani Sinnada Frigie sancti Anthiochi episcopi. Lugduno Galliæ Anoci episcopi. Et Pictavis civitate sancte Radegundæ reginæ de monasterio sancte Crucis, quem ipsa construxit.

XVIIII kl. Sep. Gendara Syrie natale Furtunati. In Africa Demetri et alibi Eutici, Hermie, Pauli, Heracli, Possessoris, Parmi, Dissei, Herme, Prospolmi, et vigilia sancte Marie. Prosalami, item Eracli cum tribus. Et in Aquileia sancti Felicis. Furtunati. Vincentie. Et Vinderaseri Eusebii, Tituli, Conditoris, item Prospolmi. *Eodem die obiit Hilcharius corepiscopus precamini ut eius memoriam abeatis.*

XVIII kl. Sepb. Adsumptio sanctæ Mariæ. In Nicomedia natale Stratonis, Philippi, Eutitiani.

XVII kl. Sep. In Alexandria Aaronis, Emili, et alibi. Agnatæ. In Persida natale sancti Tyrsi. In Camaracense civitate depositio sancti Gauierici * episcopi et confessoris. * *corr. rad.* gaurici.

XVI kl. Sepb. In Cesarea Cappadatia sancti Mammetis monachi. In Calcedonia Cappadotie *natale* sanctæ Eufemiæ, quæ passa est sub Auriliano. rege et Alexandro preside, cuius gesta habentur. In Alexandria Orionis. Item Mammetis. Item Emeli et alibi Dissei, Disie, Mammite ; *et octabas sancti Laurentii. Mettis depositio sancti Arnulfi episcopi.*

XV kl. Sept. In civitate Pinistrina miliario XXXIII Agapiti. Et in Ponto Amacie civitate Pontimi, Philantiæ, et sancti Martini pape urbis Rome et martyris. Heliante virginis, Marcianæ virginis, Pilentiæ, Masse, Candedi, Dissei, Amicie, Potomi, Martyrii, Agapiti, Eziæ. *Et ipso die obiit Ercumbertus subdiaconus, precamur ut memores illius esse dignemini.*

XIIII kl. Sept. Pontu in Ama civitate Silonis, Rufini, Leonti et translatio sancti Ferreoli martyris et sancti Magni. Theodoli, Cyrilli, Zelasi, Timothei, Gatte. In Alexandria sancti Orionis. Hierusolymis aparitio sancte crucis. In Beturio vico Vellauno depositiosancti Marciani confessoris. In Lucania Valentiniani, Leonti. In Alexandria sancti Dioscori. In Sinnada civitate Pisti Arcii, Diomedis, Agatini, Zeli, Pamphili, Colovi.

XIII kl. Sep. In Hispaniis sanctorum Juli et Juliani, Vincenti, Auguri, et Eolodi. In porto Romano sancti Eppoliti, *et depositio beati Philiberti abbatis.* Et in Sardinia sanctorum Luxuri, Traiani, Quatrati episcopi. In Alexandria Pisti, Sevi. Item Quatrati episcopi. Sindofagie Ortosii, Diomedis, Zotici, Agatangeli. In Lucania provintia Valentini, Leonti.

XII k. Sep. Et in Gavalus vico Mimmatinse passio sancti Privati martyris*. Et in porto Romano Marcialis, Auræ, Epictiti, Saturnini, Aprilis et Felicis. In Ponto Neocesarea Nectari, Sevi. In Antiochia Marini. In Galleis civitate Agustiduno natale Medardi et Emeliani cum filiis VIII., et vigilia sancti ac beatissimi Simforiani martyris. * *sequitur litura sex linearum in cod.*

XI kl. Sept. In Aquileia sanctorum Furtunati. Hermogenis. Sixti. Marcialis. Hermogerate. Romæ in cimiterio sancti Laurenti Abundi, Innocenti, Mirendini. Et in porto urbis Rome Yppoliti, qui dicitur Nonnus. In Hostia *natale* sanctorum Quiriaci et Archilei. In provincia Cilicie civitatis. Egias Claudi, Asteri, Neonis, Domninæ. Lugduno Galliæ Minervini, Eliazari, cum filiis VIII. *Rome via Ostensa natale sancti Timothei discipuli Pauli apostoli.* Agustiduno depositio sancti Flaviani episcopi. Arvernus sancti Sidonii episcopi et natale sancti Sinforiani martyris.

X kl. Sept. In Antiochia Genobi, Capitulini, Emeritæ, Italicæ et vigilia sancti Bartholomei apostoli. Arelato sancti Genesi martyris. In Galleis civitate Neverno sancti Patricii abbatis et confessoris, et sancti Geledardi presbiteri. Et in territurio Edua civitate vico Cervidunensi depositio sancti Epadi presbiteri.

VIIII kl. Sep. In Siria natale sancti Juliani et alibi Eptati presbiteri. In Cappua civitate Campanie sanctorum Rufinæ, Euticæ. In cimiterio eiusdem via Nomentana miliario * XVIII ab urbe Roma * natale sancti Genesi martyris. Julii. Hermetis. In Spaniis confluto loco fratrum sanctorum Justi et Pastoris martyris. In India natale sancti Bartholomei apostoli, *et depositio Audoeni episcopi.* * *corr.* effecit *ex hac voce* mili. * *pro* ab urb. R. *corr. scripsit* Romae.

VIII kl. Sep. In Salona civitate sancti Anastasi martyris, hic Fullo fuit. Et Apolia civitate Hecclano Mercurii martyris. Romæ in cimiterio Basillæ Maximiliani. Et via Penestrina miliario XXII Quintini martyris. In Galleis civitate Arelato Sævi, Victoris, Primi, item Victoris. Autisiodero Eleuteri episcopi.

VII kl. Sept. In Antiochia Sabasti, Alexandri abbatis. In Lucania civitate Potentiæ Felicis, Aronti, Sabiniani, Honorati. Et in Capua sancti Rufini. Romæ Hermetis et Basillæ. Constantinopoli sanctorum Olti, et Stephani. Beturico translatio corporis sancti Sulpicii.

VI kl. Sept. Et dedicatio ipsius basilicæ. In Thomis civitate Marcellini tribuni, Emannis uxoris cum filiis suis, Johannes et Serapionis, Clerici, et Petri militis, et alibi natale quadringenta* martyrum, qui de Greco in Latinum translati sunt. In Galleis Arelato civitate depositio sancti Cesarii episcopi. Agustiduno natale domni Siagri episcopi.

* *sequitur parva litura.*

V kl. Sept. Romæ via Salaria vetere in cimiterio Basillæ Hermetis, Basilei, Heliæ, Stephani diaconi. In Alexandria Polei, Serapionis. Constantinopoli Alexandri episcopi, Viviani episcopi. In Africa civitate Eppone-regio depositio Agustini episcopi et confessoris. In Arverno vico Brivatinse passio sancti Juliani martyris. Sanctonis civitate depositio Bibiani episcopi et confessoris.

IIII kl. Sept. Pausatio sancti Helisei prophetæ disciputi sancti Helie prophete. In provintia Palestina civitate Sabastea natale sancti Johannis baptiste, qui passus est sub Herode rege et aliorum nongentorum martyrum, qui eadem die passi sunt. In Sirmia Basille virginis. In Antiochia Sirie Nicæ, Pauli. Romæ via Ostensi Felicis, Candide virginis, Foriciæ, Adausiæ, Gemellinæ. *Mettis depositio domni Adelfi episcopi.*

III kl. Sept. Romæ Commodellæ, Felicis, Gaudentiæ virginis cum aliis tribus, et Adacti.

Pridi. kl. sep. Treveris depositio sancti Paulini episcopi, *qui cum pro fide catholica a Constantio imperatore filio Constantini imperatoris exiliatus fuisset ibidem requievit.* Et Ancira Gallacie sancti Gaiani, Juliani, Rufini, Vincentiæ, Silvani, Italicæ, Antiquiræ, Emilini, Florenti, Justæ, Juliæ, Antinei, Maximi, item Vitalici, sancti Elladi episcopi, Sirgi, Florentini, Adceniæ. Autisiodero Galleis sancti Optati episcopi.

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS SEP. HABET DIES XXX.

Kl. Septb. In Capua Aquiria natale sancti Prisci. Et in Tudertina Tuscia Terentiani episcopi, Felicis, Donati. In villa Herdona in Apolia Siracusa Evodi, Hermogenis, Caleste. In Africa civitate Tuniza natale sanctorum Tasciæ, Dubitati, Valenti, Donatæ. In Cartagine Furtunati, Donati, Felicis. Beltausia prima Marci episcopi et alibi sanctorum Sisinni, Amausi. Cinomannis civitate *natale sancti* Victoris episcopi et confessoris. *In Alexandria sancti Petri episcopi.*

IIII Non. Sep. In Nicomedia Zenonis, Gorgoni, Monolappi, Theodole cum filiis suis et Cusconi. In partibus Campanie sanctorum Antoni et Antonini. Carthagine Dubitati, Tusci, Valenti. In Sicilia Eupli. Joseph. In Apulia Felicis, Secundi. In Alexandria Theodori. In Antiochia Timothei. Lugduno Galliæ depositio Justi episcopi. *Agustiduno depositio sancti Siagri episcopi et confessoris.*

III Non. Sep. In Alexandria Aristonippi episcopi. Et in Siria provintiæ in regione Apamiæ Antoni pueri annorum xx et Aresti episcopi. In Aquileia dedicatio basilice Andree apostoli, Luce, Johannis, Eufemie, Sirici, Vitaliani et Aristoni.

Prid. No. Sep. In Ancira Galatie sanctorum Rufini, Silvani, Marcelli. Gaiani, Helpidii, Antonini, Eostochi, Maximi, Eusebii, item Gaiani, Vitalice, Gaisuti, Magni, Casti, Saturnini, Donati, Cleusi. Rome in cimiterio Maximi via Salaria Bonifaci episcopi. Ad sanctam Felicitatem Magni, Casti, Saturnini. Et in Galleis civitate Cavilonis sancti Marcelli martyris*.

* *sequitur litura duarum linearum.*

Non. Sep. In porto Romano Taurini, Herculiani, Aristusi. Et in Capua Campanie sanctorum Quinti, Arconti, Donati. In Alexandria Nemfidi, Saturnine, Ingenui episcopi. In Ægypto Taurini, Nemosati, item Saturnini, Arapollini. In Galleis civitate Vesontione sanctorum Ferreoli et Ferrucionis.

VIII Id. Sept. Rome via Salaria natale Eleuteri episcopi. In Capadocia civitate Teriaten natale sancti Cuttidi.

VII Id. Sept. Cappua natale sancti Senotii. In Cappua civitate Benevento Januarii, Fisti, Agusti, Desiderii, et passio sancti Anastasii. Arelato in Galleis civitate Agustalis episcopi. Aurelianis Evorti episcopi et confessoris. Parisius vico Novegento beati Chlodoaldi regis et confessoris. Et in territurio Edua civitate loco Alisia natale sancte Regine martyræ*. *Mettis civitate domnus Gundulfus episcopus obiit.*

* martyra *cod., corr.*

VI Id. Sept. Nativitas sanctæ Marie matris Domini. In Antiochia Timothei, Fausti. In Alexandria Ammoni, Fausti, Serapionis, Pii, item Pii, Theofili, Neotheri, et aliorum XXII. Nemmesi, Arioni, Ammoni, Petri, Savini, Demetri, cum aliis XL. Didimi, Mitisori, Panei, Achille, Hysidori, Serapionis, Migete, Orosei, Silviani, Arapionis, et aliorum quingentorum sexagin*ta* duo*. Metri, Severi, cum aliis XI. Item Severi cum aliis XL. In eadem die collectio Ceserea Cappadocie et totius territurii. In Damasco multorum martyrum corporum.

* *corr.* duorum.

V Id. Sept. Rome via Lavicana inter duos lauros in cimiterio eiusdem natale *sancti* Gorgoni. Et in Sabinis miliario XXX Jacenti, Alexandri, Tiburti. In Cesarea Cappadotie Donati, Cleasi, Ammoni, Furtunati, sancti Marci, Liberati.

IIII Id. Sep. In Cesarea Cappadocie sanctorum Euplie, Alexandri, Cupsici, Hysici, Alapon, Silvani, cum aliis V. Sancti Salvii episcopi. In Alexandria Nemesi, Ammoni, Orionis, Herosi, et aliorum octingentorum VI. Didimi, Meresori, Panœpsi, Acellei, Niceti, item Ammoni, Orosi, Silvani, Oro[.]on, Nemesini, et aliorum VIII. Panemoti, Niceti, Silvini. Rome depositio

beati Helari papæ, per quem Victurius ordinem pascalem conscripsit. In Africa sanctorum Doletatuli, Tusci, Valentini.

III Id. Sept. Rome via Salaria vetere in cimiterio Basille sanctorum Proti et Jacenti, qui fuerunt doctores christiane legis, sancte Eugenie, et Basille. Et in urbis Rome Ingenui et Eppoliti. In Alexandria natale Siri et Serapionis. In Apulia Felicis et Donate. Lugduno Galliæ Patienti episcopi et Regule. Andegavis depositio Maurilionis confessoris.

Prid. Id. Sep. In Pamphilia natale Siri. Et in Sicilia civitate Catena Cupli et Serapionis. Rome natale sanctorum Proti, Sanctini, Hippoliti. Nicomedia Amenone. In Asia Tiophili, Matrone, Tecle virginis, Eracli, et alibi sancti Eusebii episcopi. Lugduno beati Sacer dotis episcopi. Agustiduno civitate Evanti episcopi.

Id. Sepbris. In Apolia Felicissimi et Secundini. In Alexandria Theodoli episcopi. In Antiochia Timothei et Litori. Agustiduno beati Nectari episcopi. In Galleis civitate Turonus depositio Litori episcopi. Andegavis civitate Maurilionis episcopi.

XVIII kl. Oct. Romæ via Appia in cimiterio Calesti Cornili episcopi., et Saturi, Dionisi episcopi. Et in Africa civitate Carthagine natale sancti Cipriani episcopi, Felicis, Honorati, Demetri, Zete, et alibi depositio Eparti episcopi, et exaltatio sancte crucis.

XVII kl. Oct. In Alexandria natale sanctorum trium fratrum id est Cyrini, Serapionis et Leonti, Croci. Et Ancira Galacie Seleoci, Valeri. Et in Thomis civitate natale Stratonis, Valeri, Merobii, et Gordiani episcopi. Nicomedia Marcii, Archeon. Et in Nocerie Campanie Constantii. In Tullo civitate depositio sancti Apri confessoris et episcopi. In Aquira Pauli episcopi. Et Cavilono castro Trenortio sancti Valeriani martyris. Lugduno Galliæ beati Apollini * episcopi.

* aplini *cod., corr.*

XVI kl. Oct. Calcedonia Eufemie virginis. Rome Victoris, Felicis, Alexandri papæ. Et in via Nomentana ad caprea in cimiterio maiore sancti Emerentiani *. Et Apria via Nomentana in eadem urbe Rome natale et passio sanctæ Cecilie virginis, et alibi natale sanctorum Pafies, Felices, Victoris, Sperati, Navati, Corinthi, Secunde, Donate, Bissie, Generose, et Lopati. Item Secunde. Et in Noceria Prisciani. Rome passio sanctæ Cæcilie, et alibi. Salvi et Tyrsi. In Hilariaco monasterio translatio corporis sancti Naboris et dedicatio ecclesie ipsius.

* emerentianitis *cod., a scriba corr.*

XV kl. Oct. In Nivedunno Valeriani, Macrini et Gordiani. Et in Noceria Constanti et Sanctini et depositio sancti Lantberti * episcopi. Calcedonie, Bittinie, Eufemie. In Brittania Socratis, Stephani. Seuposto depositio sancti Paulini episcopi. Macropi, Gaudiani, Ysici.

* *corr.* landeberti.

XIIII kl. Oct. In Alexandria natale sancti Trofimi. In Nicomedia sanctorum Ociani, Syxti, Medetii. Mediolano Eutropi episcopi et Satyri.

XIII kl. Oct. In Alexandria Demetri, Palei, Nili, Parimadi, Helii, Castoris, Saturi, Niceti episcopi. Et Neapoli sanctorum Januarii et Aniceti. Et in Sidana * Frigie natale Trophi. In Galleis civitate Vigenne Ferreoli episcopi et martyris et multorum sanctorum cum caput sancti Juliani martyris, de Brivate sub altare positum. In Treveris civitate Militi episcopi, et alibi, Trogi episcopi, Pii diaconi, Quapilei, Nili, Paterni, Muscii cum aliis centum quinquaginta. In Galleis vico Villauno in territurio Beturice * civitatis sancti Mariani. In Nocerie Heremie *et alibi* Beati episcopi. In territurio Lingonicæ civitatis Monasse, item Felicis et Constantiæ, qui passi sunt sub Nerone. Private *, et Eufemie. Siggoni presbiteri.

* *corr.* sinada.

* beturie *cod.*

* *corr.* privati.

XII kl. Oct. Sinnada civitate sanctorum Dorome, Dionisi et Dorothei, Privati, Constantie, Felicis. Et in Noceria item Felicis, item Constantie et vigilia Mathei apostoli.

XI kl. Oct. In Mediolano Victoris. Et in Persida civitate Tarrium natale sancti Mathei apostoli et evangelistæ. Et Pirali civitate natale sancti Lucæ *.

* *sequitur linea erasa.*

X kl. Oct. Rome via Salaria vetere Basille. Et Galleis civitate Sidunis seve Octodero Valensi loco Agauno natale sanctorum Mauricii, Exsuperii, Candedi, Victoris, Innocenti, Vitalis cum sociis eorum VI mil. VI. *centi* sexaginta sex martyres. Beturico vico noncupante Libroso sancti Silvani et Silvestri. In Galleis civitate Autesiodero adventus et exceptio corporis sancti Germani episcopi et confessoris ab Italia.

VIIII kl. Oct. In Seleucia sancte Tecle martyris. In Alexandria natale sancti Marci. Rome depositio Liberi episcopi.

VIII kl. Oct. Machironta castello *conceptio* sancti Johannis baptiste et martyris, et alibi sanctorum Juliani, Cristofori, Laurenti, Marcialis, Victoris, Gargili, Marci, Nobilis, Victorie. Beturicas dedicatio basilice sancti Desiderii episcopi et martyris. Secundolæ, Faustinæ, Valeriæ, Celerinæ, Donatulæ, Luciosæ. In Galleis civitate Agustiduno vico Sedeloco natale sanctorum Andocii, Tyrsi, et Felicis martyris. Lugduno Galliæ depositio Lupi episcopi. Arvernus depositio Rustici episcopi.

VII kl. Oct. In Asia Eucarpi et Parduniani, et aliorum XXVI, et alibi sancti Eucarpi. *Mettis dedicatio ecclesie senioris sancti Stephani et natalis domni Anghilramni ipsius ecclesie pontificis d. consecrat...*

VI kl. Octb. Rome via Appia in cimiterio Calesti depositio sancti Eusebii episcopi. Et in Albano Senatoris. Et in Sardinia natale sancti Luxorii, et alibi sanctorum Migigni, Naporti, Faustini. Arvernus Apollonaris episcopi et dedicatio sancti Georgii.

V kl. Octb. In Cesarea Cappadocie Eleuteri. Et in Tarso Cilicie Taraci, Probi et An-

* *corr.* in licia. ** *corr. rad.* egia.

dronici. Aducie * civitate Egias ** natale sanctorum Cosme, Legonti et Damiani martyrum. Et in Epheso natale sancti Timothei discipuli, ad quem Paulus apostolus scripsit. In territurio Edue civitate castro Duisma natale Florentiani.

IIII kl. Oct. In Africa Marcialis. In territurio Lemodice Laurentino sancti Juviniani confessoris, Gurgilii, Marii, Faustini, Victoriæ, Longese, Candidæ, Valeriæ, Celerinæ, Donatæ, Leæ, Luciose, Emeli, Gagili, Placidi et aliorum xx. Item Longæ, Victoriæ, Prisci. Et Rome ad guttas sancti Stertei. Autisiodero Alodi episcopi. In Genua civitate in Galleis natale Salo*ni* episcopi et vigilii sancti Michaelis, in quantum possumus plenius commemoremus.

III kl. Oct. In Tracia civitate Eutici, Plauti, Placidi, Anbuti, Eracliæ, Traciæ. Romæ via Salaria miliario vi dedicatio basilice angeli Michaelis, vel in monte, qui dicitur Garganum, ubi multa mirabilia Deus ostendit et alibi Sosi, Januarii, Ampuni, Celedoni. Autisiodero depositio Fraterni episcopi *et martyris. Ad amicum.*

Prid. kl. Oct. In Placentia civitate sancti Antonini, Casti, Desiderii. In Mediolano translatio corporis sancti Victoris martyris. In territurio Hierusolimitane civitate castello Bethlem depositio Heronimi presbiteri.

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS OCTUB. HABET DIES XXXI.

Kl. Octb. In Thomis civitate Prisci, Criscenti, Evacri, Denegotie, Faustini, Marcialis, Januarii, Alexandri, Eopropi, Digne, Gottiæ. Saturnini, Spei, Casti, Primi, Donati. In Galleis civitate Beturicas dedicatio ecclesie sancti Stephani protomartyris. Item Digne. Cotie. Item Cotie. Passi. Coppi. Thomis Cristi. In Galleis civitate Autisioderinsium depositio sancti Germani episcopi et confessoris. Remus * festivitas sancti Remedii ** episcopi.

* *corr.* remis ** *corr.* remigii.

VI Non. Oct. In Nicomedia Eleuteri, cuius gesta habentur. In Antiochia Primi. Quirilli, Pitini. Rome natale sancti Eusebii episcopi et alibi Ponti Leonis Gaiani, Secundiani, item Secundiani, Placionis, Leonti.

* *sic ex corr.*

V Nonas Oct. Rome Candidi *. In Antiochia civitate Teoctisti. In Africa Victoris Urbani, Separgi, et alibi Felicis, Amponi, Casti et passio sancti * Leudegarii martyris et episcopi Agustidunensium.

* *pro* passio sancti, *quod a corr. in litura scriptum est, videtur fuisse* : depositio.

IIII Nonas Oct. In Ægypto Marci et Marciani. Et in Africa civitate Carthaginis Adaucti, Carusi, Restituti. In Axiopoli Dasii et alibi Marcelli episcopi. Autisiodero * depositio Marsi presbiteri. Rome via Appia sanctæ Albine et Marcellini episcopi.

* autiodero *cod.*

III Nonas Oct. In Sicilia Placidi, Eutici et aliorum xxx et alibi Barici, Victorini. Fausti, Pelagi. In Galleis civitate Valentia Apollonaris episcopi. In Galleis civitate Autisiodero Firmati diaconi et Flaviane virginis Deo sacrate.

Prid. Non. Oct. In Capua natale sanctorum Marcelli, Casti, Emili, Saturnini. Rome via Ardiatina in cimiterio Balbine Marci episcopi, et in Africa Rogati, Saturnini, Januarii, Faustini, et Marcialis. In Apolia Casti, Emili, Saturnini, Ammoni presbiteri. In Galleis civitate Agenno natale sancte Fedis martyris. In Autisiodero Romani episcopi *.

* *sequitur* 1 $\frac{1}{3}$ *linea crasa.* * *seq. vox crasa.* * *seq.* 1 $\frac{2}{3}$ *lin. cras.*

Nonas Oct. Rome via Appia depositio Marcelli episcopi et Marci episcopi *. In Capua Campaniæ Quarti, Marcellini et alibi Tullie, sanctorum Sirgi *. In Galleis civitate Beturicas Agusti presbiteri et confessoris.

VIII Id. Octub. In Antiochia Diunisi episcopi, Januarii, Faustini martyris, Marcialis, Privati, Eracli, Juliani, Pelagiæ. *Et ipso die obiit Wichardus presbiter, precamini ut memores sitis.*

VII Id. Octub. In Laudicie Frigie civitate sancti Diodori et alibi Attici, Buttoli, Luddoli, Septimi, Julii. In Galleis civitate Colonie Agripini natale sanctorum Gereon cum sociis suis tricentorum decim et viii martyrum, quorum nomina Deus scit. In provintia Creta civitate Agusta natale sancte Afre martyris. In Vigenna civitate multorum martyrum. Parisius natale sanctorum Dionisi episcopi, Eleutheri presbiteri et Rustici diaconi. Rome Marcellini, Genuini, Novii. Et inter duos lauros sancte Primine. In Cilicia Taraci Probi et Andronici.

VI Id. Oct. In Africa Eusebii, Eracli, Dionisi, Clidoni, Septimæ. Secundæ, Salsæ, et alibi Cauti, Quintasi, Septimini, Venusti, Beati, Secundi, Donati, Serenæ, Criscenti, Taraci, Probi, Andronici, Niceti, Vitalis, Firminæ, Eracli et alibi Cassi, Eusebii. Florenti, Victoris. Agripine, Mallusi cum aliis tricentos xxx.

V Id. Octb. In Acervo Sicilie sancti Tanasi presbiteri, Ampodi, Placidi, Fausti, Januarii, Marcialis, Marcelli. Antiochia sancti Eracli.

IIII Id. Oct. In provintia Syriæ sanctorum Evagri, et Proserie. In Ægypto Eustasi. In Campanie civitate Eucaristi, Furtunati, Prisciani. In Ravenna via Laurentina sancti Edisti. Rome via Aurelia Calesti, Saturi. Beturicas sancti Opilionis presbiteri.

III Id. Oct. In Spaniis Cordoba civitate Fausti, Marciæ. In Calcedonia Adriani et alibi item Fausti, Januarii, Milicitanorum, Marcelli. In Alexandria Athanasi episcopi.

Prid. Oct. Rome via Aurelia in cimiterio Calepodi Calesti episcopi, Saturi et alibi. In

Cappadocie Campanie Lupi, Ampodi, Modesti, Luciani, Saturnini, Simplici, Saturi, Placidi. Cordoba civitate sancti Lupi, Aurilie. Lugduno Galliæ Justi episcopi.

Id. Octb. In Capua sanctorum Lupilie et Maurorum de militibus. Via Aurelia Furtunate.

XVII k. Novb. In Baias sancti Sussi. Et in Africa Cæcræ et aliorum pariter passio ducentorum sexaginta. Item Merei, Aufidi, Saturnini, Nerei. Beturicas civitate depositio sancti Ambrosii episcopi et confessoris et vigilia sancti Lucæ evangelistæ.

XVI kl. Novb. Nicomedia Alexandri. In Mauritania Nini, Victorii *, Nobilitani, Mariani, Luci, Cittini, Criscentiani, Rufiniani, Donati, Defensoris, Rustitiani, Serviliani, Socrati, Veneri, Januarii, Mustuli, Quintasi, Memme, Zitiani, Prime, Donate, Severe, Victori, Basille, et Luce evangelistæ, qui obiit septuagesimo III* anno et sepultus est in Bethania.

* *corr. rad. ex* victorini.

* IIII *prius, rad. corr.*

XV kl. Nov. In Oriente translatio corporis sancti Luce evangelistæ. In Nicomedia item sancti Lucæ. Victorini. In Axiopoli Hermetis et Taxii. Et iuxta porto Romano sanctæ Agnetis virginis. In Campania civitate Puteoli Januarii et Euticis. Et in Africa Luci, Victoris, Dasi, Leuci, Victorici, Beresi episcopi, Victricis, Faustini, Marcialis.

XIIII k. Nonb. In Hostia Asteri, Neapoli, Sussi, Januarii, Festi, Desiderii. In cimiterio Puteolis, Proculi, Prosdoci et Nice matris *eius*. Tasie virginis. Astibusti. In Antiochia Sirie, natale sanctorum Pelagie, Berononici, Pelagie et aliorum VIIII.

XIII kl. Novb. In Puteolis civitate Dasi, Zosimi, Januarii, Dorothe, Sussimi, Januariæ. In Nicomedia Eutici, Promaci, Luci, Marcellini, Bermaci, item Sussimi, item Januarii. In Galleis civitate Agenno sancti Caprasi martyris.

XII kl. Novenb. Nicomedia Dasci, Ometis, Zotici, Gagi, cum XII militibus. Et in Africa Modesti, Eutici, Matheri, Dissei. In Nicea Betthinie Afrigis, Machari, Dicei, Proculi... Neapoli Festi. Item Modesti et aliorum numero ducentorum septuaginta duo. Puteoli Campania Proculi, Eutici, et Macharii. Lugduno Galliæ Justi, *et* beati Victoris pueri, discipuli sancti Justi episcopi.

XI kl. Novb. In Atrianopuli Tracia Philippi episcopi, Eusebii et Hermetis. Severi. In Tracia item Severi et alibi passio sancti Leogadi.

X kl. Novb. In Atrianopuli Severi, Dorothei. In Cesarea Cappadotie Longini. *Et Mettis... Anghilramnus f.. aca.. lo et in cathedra ipso die honorifice elevatus.*

VIIII kl. Nov. In Nicomedia Severi, Vitalis, Felicis, Rogati, Paperi, Victoriæ, Flaviani, Victoris. Hierapoli Frigiæ Claudiani, Eucariæ, alibi Flaviani, Justi et Victoris.

VIII kl. Nov. Rome via Salaria Maximi et aliorum C viginti militum, quorum nomina soli Deo cognita sunt et positi sunt in cimiterio Trasone. In Africa sanctorum Saturnini, Claudiani, Primi, Flaviani. In Sardinia Savini, Saturi, Asteri, Chari. In Galleis civitate Sessionis Crispini et Crispiniani. Claudiani, Rogati, Papiri, et Felicis, Vitalis.

VII kl. Nov. In Nicomedia sanctorum Luciani, Marciani, Flori, Eraclide, Tuti, item Flori. In territurio Beturico monasterio Longoreto translatio Siggeramni et dedicatio* basilice ipsius. *Et Mettis transitus domni Sigobaldi episcopi et Anghilramni archiepiscopi.*

* deditio *cod.*

VI kl. Nov. In Frigia Tarsi Policarpi, Gagi, Cumini, Chononis, Longi, Diodori, Metropi, Cuminie. Rome Marciani, Luci, Vieti. Et in Sardinia Proti, Januarii, Tarrei, Commini, et alibi sancti Florenti, et vigilia apostolorum Simonis et Judæ.

V kl. Nov. In Antiochia Sirie Smaracdi, Mariane, Arcelladi. Et in Carthagine sancti Suffroni, et in Siani *et* natale apostulorum Simonis Cananei et *Judæ** Zelotis, Amaranti, Quinti et Luci. *Hobiit Vulfarius subdiaconus.*

* *seq.* simonis *vox erasa.*

IIII kl. Nov. *Mettis civitate depositio sancti Terentii episcopi et confessoris.* In Lucania sancti Sacinti, Quinti, Feliciani et Lucii.

III kl. Nov. In Nicomedia Januarii, Calendionis, Marciani, Maximi, Germani, Marci, Tiofili, Eusebii. Et in Africa passi sunt martyres numero ducenti XXX. Item Felicis, Quinti, Lucæ, Luciani, Victoris, Vitalis, Donati, Petri, Mari, Januarii, Firmæ, Hermetis, Orbani, Attici. Passio sancti Feliciani cum sociis suis. In Antiochia Januarii, Marciani, Nazari, Gervasi, Protasi et Celsi pueri. In Tolosa civitate translatio corporis sancti Saturnini episcopi et martyris, *et in Gal. Vico Leudio depositio Hugoberti episcopi et confessoris.*

Prid. kl. Nov. In Africa Rogatiani diaconi, Juliani, Furtunati, Silvani, Vincenti diaconi, Kalendionis, Bonefacie, Caste, Secunde, Gallice, Agapie, Victorie, et alibi Felicissime, Donati, Romani, Silvani, Mimmi, Angelafi, Nundini, Felicis, Donati et aliorum XXXVIIII. Valeri, Vincenti. In territurio Ambienensium sancti Quintini martyris. In Spaniis Januarii. In Machedonia Vitalis, item Petri, Criscenti, Alterni, Victorini, item Petri, Marcoti, Mammari, Saturnini, Vigelanti, Nundini. In Nicomedia Philippi et Kalendionis et vigilia sancti Benigni.

LÆTANIAS INDICENDAS. MENSIS NOVB. HABET DIES XXX.

Kl. Noveb. Pictavis civitate dedicatio basilice sancti Helari episcopi et confessorris, Petri, Mammeri, Saturnini. In Machedonia. dedicatio basilice Jacobi et Johannis apostolorum. In Tarracina natale sanctorum Meltagasi, Juliani, Victoris, Felicis, Criscentis, item Felicis, Satti, Perseveranti, Octavie, Cessie, Maximi, Risthe, Saturnini, Donate, Simplicie, Prime, Cesari. Et in Cappadocie natale sancti Machedoni, et alibi sanctorum Januarii, Vitalis, Petri, Criscentis, Victorini martyris. In Galleis Rotenus depositio sancti Amanti episcopi. In Galleis territurio Beturico noncupante Dolos vico depositio sancti Lusoris pueri et confessoris. Et Lingonice civitatis castro Divioni Benigni presbyteri et martyris, et alibi sanctæ Marie et Marte. In Beturio Gortonis castro depositio Rumoli presbyteri et sancti Melanti. In Galleis Agustiduno Primini episcopi *et festivitas omnium sanctorum.*

IIII Non. Nov. Dedicatio basilice sanctorum Syxti, Yppoliti et Laurentii. In Africa sanctorum Pupliani, Victoris, Hermetis, Justi, Vitalis pape.

III Non. Nov. In Cesarea Cappadocie Germani, Thiofili, Cesari, Egrili, Vitalis, et alibi passio Agriculi et depositio domni P*r*iminii episcopi bone memorie.

Prid. Non. No. In Africa Primi, Cesarii, Gregorii, *Porfiri,* Amanti, Publii, *Saturi,* Secunde, Victorine, Perpetue, Victoris, Quarti. Et in Nicea Domnini *martyris.* Agustiduno Proculi episcopi.

Non. Nov. In Cesarea Cappadocie Domnini, Cesarii, Antonini, et alibi Epefani, Gregorii, Appini, Saturnini, Amanti, Publii. In Campania civitate Marci episcopi et Secunde. Cappua civitate *eoras* Quarti confessoris et vigilia sancti Melani et transitus Winiramni.

VIII Id. Nov. In Nicomedia Adriani, Julie et Eusebii. In Africa Donati, Pauli, Balsami, Domnini, Prime, Dulie, Furtunate, Januarie, et Quarte. Et in Toniza Africe Felicis. In Frigia Januarii, Attici, Barici, Mammari, Vevericini et Venerie. Redonis Galliæ depositio Melani episcopi et confessoris.

VII Id. Nov. In Nicomedia Eusebii, Pobisi, Eustasi, Mari, Primi, Juliæ, Januarii, Rogatiani, Optati, Adriani et alibi natale Sinfronii, Nicostrati, Gaudii, Victoris, Castori, Balsimi. In Africa Rogati, Donati, Prime, Juliæ. *Et Rufi episcopi.*

VI Id. Noveb. Romæ ad Celio monte Sinproniani, Claudii, Castoris, Nicostrati. Et in Africa Primi, Macharii, Justi, [Amaranti et aliorum XVIII. In Nicomedia Eusebii, Celesti, Eustasie, Marii.

V Id. Noveb. In Nicomedia Damiani, et alibi. Donati, Restituti, Victorini, Salutaris, Criscentis, Demetri, Nemesi, et Exuorgi. Rome Clementis *et* Sinproni. In Spaniis Fausti, Januarii et Marcialis martyris.

IIII Id. Nov. In Antiochia Demetri episcopi, Amesi diaconi, Eustoci et sociorum eius, Januarii. In Africa Saturnini, Donati, Anni, Bonie et aliorum XVII. Rome depositio sancti Leonis episcopi. In Galleis Aurelianis civitate depositio beati Monitoris episcopi et vigilia sancti Martini.

III Id. Noveb. Ravenna Valentini*, Feliciani, Octavi, Felicis, Januarii, Eurundini, Victorini, Felicis, Nisi, Juliani, Vincenti, Januarii, Gittini, Bonefacii* martyris, Minaci, Domni, Firme, Mariæ, Felicitatis, Feliciæ, Innocentiæ, Furtunatæ, Principiæ, Domnicellæ, Clementine, Januarie, Vinturie. Alexandria metropoli sancti Minatis. In Galleis civitate Toronis depositio sancti Martini episcopi et confessoris. Et Lugduno Galliæ depositio Verani episcopi.

* *corr. ex* valentina. * *corr. ex* bonefacie.

Prid Id. Nov. In Africa Mauroli, Pobli. In Cesarea Cappadocie Germani, Tiofili, et Cesarii, *et* sancti Eusebii.

Id Noveb. In Tracia Edicti, Euthicis, Felicis, Hermogenis, et Aggesti. In Cesarea Cappadociæ Antonini, Gebennæ, Germani, Mannicæ et Adriani. cum sociis suis. Ravenna civitate Valentini, Solitoris, Victoris. In › civitate Rotenum * Depositio sancti Amandi episcopi et confessoris. In Toronis civitate Galliæ depositio Briccioni episcopi et confessoris; et alibi depositio sancti Jacobi.

* roten. *cod.*

XVIII kl. Dec. In Heraclea civitate Tracia natale sancti Clementini, Theodoti, Filomini et aliorum multorum, quorum nomina Deus scit, et Eracli in ipso die.

XVII kl. Dec. In Africa Secundi, Fidentiani, Varicii et Marcialis. In Africa civitate Yppone-regio sanctorum Siddini, Saturnini, Servi, Calendionis, Galani, Primi, Geni, Secundi, Theodoti, Demetri, Parentis, Satore. Antiochia Donati, Restituti, Valeriani, Fructuose cum aliis XII.

XVI kl. Dec. In Africa Rufiniani, Marci, Valeri, Victoris, Pauli, Honorati, Donati, Barici, Vitalis, item Januarii, Justæ, item alio loco. In Africa Nerei, Pauli, Adriani, Secundiani, Marcialis, Victoris, Victuri, Anteconi, Aureliani, Marcelli, Marinæ, Secundini, Frontoni. In Antiochia Agustini, Justæ, Auricæ, Pontiæ, Fructuosæ, Matronæ, Frutæ, Vincentiæ,

Marci, Arispici, Mariæ, Fisti *, Furtunatæ, Felicitatis. Et in Capua Vitalis, Janurii, Justi, Augustini, item Justi. Lugduno Galliæ Eucheri episcopi et confessoris et vigilia sancti Aniani. *Et eodem die dedicatio ecclesiæ maioris beati Petri apostoli Mettinsis infra episcopio.*

* *corr.* fiste.

XV kl. Dec. In Cappua civitate Campanie sanctorum Agustini, Eusarii, et Felicitatis. In Nicomedia Ammoni. In Asia Filiæ, Matrone, Tecle virginis. In Hierapoli Victoris et Alfei et Romole, quorum gesta habentur. Rome trans Tibere Cecilii. In Nicomedia Ammoni. In Asia natale sanctorum Diophidis, Matronæ, Teclæ virginis et Didæ. In Heraclea Gregoriæ et Victoris. In Cesarea Theodotæ, Alfei, Zacchei, Romani. Cartagine Africæ Dubitati, Tusci, Valentini, sancti Calendionis. In Galleis Aurelianis depositio sancti Aniani episcopi et confessoris. *Ipso die obiit Leo diaconus.*

XIIII kl. Dec. In Antiochia Romani, Monac*hi*, Barale, et Ysici martyris. Et in Spaniis Cordoba civitate Aciscli martyris, hac die rosæ ibidem colleguntur. In Cesarea Bonoli, Victoris *, Maximini, Luciani, Casteri et Marciani. In Heraclea Cartheri et aliorum quadraginta. *Ipso die obiit Immo presbyter.*

* *sic corr. ex* vintoris.

XIII kl. Decb. In Cesarea Cappadocie Maximi, Mutiani, Neofetis, Tubis, Januarii, Vitalis, Cartheri, Marciani, Dicenti, Zefori. In Heraclea sanctarum mulierum viduarum numero XL. Agustiduno Simplici episcopi.

XII kl. Decb. In Heraclea Bassi, Dionisi, Orionis et Dassi. In Cesarea Cappadocie Agapiti. In Sicilia civitate Missana Ampeli, Gagi. In Spaniis Maximi presbyteri, Kalendionis, Marci, Victoris, Felicis, Mellini, Fausti, Crispini. In Antiochia Basili et Dionisi. Taurinis civitate sanctorum Octavi, Solutoris, Adventoris, et Agape virginis. Baselisci, Saturnini, Emeriti, Secundi. *Eodem die obiit Drogo sacerdos, precamur ut eius memores sitis.*

XI kl. Decb. In Antiochia Baseli et Auxilii, Saturnini, Zapperi et Matrone, Baselisse, Carali, Eutici, Kalendionis, Rome natale sancti Clementis.....

(Reliqua desunt.)

INDEX ALPHABETICUS NOMINUM SANCTORUM

SICUTI LEGUNTUR IN MARTYROLOGIO.

Monitum. Nomina quæ literis italicis in Martyrologio notata reperiuntur, simili modo in indice referemus ; quæ ad necrologium pleraque pertinent.

A

Aaron k. jul.; 17 k. sep.
Abbacuc 18, 13 k. feb.
Abbonus 16 k. maji.
Abda pr. k. ap.
Abdenago 8 k. ap.
Abdianus 3 n. jun.
Abdo 3 k. aug.
Abdus 4 k. aug.
Abibon 3 n. aug.
Abibus n. mart.
Abseodus 4 k. aug.
Absalonas 6 k. mart.
Absalonus 6 n. mart.
Abtonius 10 k. jun.
Abundantius (Habundantius) 3 k. mart.; k. mart.
Abundus 11 k. sep.
Acacia 4 k. ap.
Acacus 3 k. ap.; 6 id. maji; 5 n. jul.
Acapia pr. id. jun.
Accias 6 k. jul.; k. jul.
Accidia 4 k. jun.
Acella 3 n. aug.
Acelleus 6, 5 id. jul.; 4 id. sep.
Acetinus 6 n. maji.
Achacus 8 id. jun.
Achelleus 9 k. maji.
Achilla 6 id. sep.
Achillens 4 id. maji.
Achillus 5 id. maji.
Acillis 4 id. maji.
Acisclus 14 k. dec.
Acontus 8 k. aug.
Actus k. jan.; n. jan.; 8 id. jan.
Acuta 4, 3 n. jan.; 17 k. maji ; pr. n. maji.
Acutio 4 n. jan.
Adactus 3 k. sep.
Adauctus pr. id. maji (bis); 4 n. oct.
Adaulus 5 k. jun.
Adausia 4 k. sep.
Adcenia pr. k. sep.
Adelfus 4 k. sep.
Adeloldus 11 k. ap.
Adeodatus p. id. maji.
Adnion 16 k. mart.
Adrastus k. mart.
Adrianis 12 k. aug.
Adrianus 3 n. mart. (bis) ; 12 k. aug.; 3 id. oct.; 8, 7 id. nov.; 16 k. dec.
Adventius 7 id. aug.
Adventor 12 k. dec.
Advocatus 16 k. mart.
Æg..(*vid. etiam* Ege..)
Ægina 15 k. jun.
Æme... Æmi... (*vid.* Eme... Emi...)
Ærulus 6 id. maji.
Affrodus pr. k. maji.
Afra 18 k. jul.; 8, 7 id. aug.
Afradisus 7 id. maji.
Aframus pr. id. maji.
Afrix 12 k. nov.
Afrodisus 4 k. maji ; 5 id. jul.
Afroditus 4 id. maji.
Afrosedus 3 id. maji.
Agacius 10 k. ap.
Agape 8 k. feb.; 15, 13 k. mart.; 6 id. mart.; k. ap.; 3 n. ap.; n. ap.; k. jun.; 6, 4 id. aug.; 12 k. dec.
Agapia k. jun.; pr. k. nov.
Agapitis 4 n. ap.
Agapitus 9 k. ap.; 7 k. jul.; 8 id aug.; 15 k. sep. (bis) ; 12 k. dec.
Agapus pr. id. ap.; 4 k. maji.
Agata 3 n. ap.
Agatangelus 13 k. sep.
Agatha n. feb.; 4 id. jul.; 8 k. aug.
Agathon 5 id. feb.; 3 n. jul.
Agathopus 4 n. ap.; pr. n. ap.
Agatinus 14 k. sep.
Agaton 16 k. mart.; pr. id. ap.; 7 k. jul.
Agatonia 3 k. ap.
Agatonica id. ap.
Agatonus 4 id. mart.

Agatopus 5 id. aug.
Agatus 8 id. maji.
Agelleus 8 k. jan.
Aggeus pr. n. jan.
Aggestus id. nov.
Agnata 17 k. sep.
Agnes 13 k. feb. ; 12 *k. feb.*; 6 k. feb.; 5 *k feb.;* 15 k. nov.
Agnetus pr. k. jan.
Agregula pr. id. maji.
Agrestus 8 id. jul.
Agripianus 13 k. aug.
Agripina 6 id. oct.
Agripinus id. jul.
Agrippa 3 id. maji (bis).
Agrippinus k. jan.
Agusta 5 k. aug.
Agustalis 7 id. sep.
Agustina 8 id. maji.
Agustinus 3 id. jan.; n. maji (ter) ; 7 k. jun.; 5 k. sep.; 16, 15 k. dec.
Agustus 7 id. sep.; n. oct.
Agutus 6 k. ap.
Aiobosus 11 k. aug.
Alapon 4 id. sep.
Alba 16 k. feb.
Albanus 9 k. jun.; 11 *k. jul.*
Albina 13 k. mart.; 4 n. oct.
Albinus k. mart. ; 11 k. jun.; 4 n. jun.; 10 k. jul.; 6 id. aug.
Alciator 9 k. mart.
Alexander 5 id. feb.; 4, 3 k. mart.; pr. k. mart.; pr. n. mart.; 4, 3 id. mart.; pr. id. mart. (bis) ; id. mart.; 16, 10, 9, 8, 6, 5, k. ap.; k. ap.; 12, 8 k. maji ; pr. k. maji ; k. maji ; 5 n. maji ; pr. id. maji ; id. maji ; 4 k. jun.; 4 n. jun.; 8, 5 id. jun.; 4 k. jul.; n. jul.; 7 id. jul.; 12, 5 k. aug. 7, 5 k. sep.; 5, 4 id. sep.; 16 k. oct.; k. oct.; 16 k. nov.
Alexandria 18 k. maji.
Alexandrionus 3 id. mart.
Alexus n. maji.
Alfeus 15 k. dec.
Alicus 9 k. jul.
Almerida 10 k. jun.
Alphus 8 id. jul.
Alsolamus 3 id. jan.
Alternus pr. k. nov.
Amabilis 13 k. aug.
Amacia 15 k. sep.
Amalarius 3 k. maji.
Amandus 8 id. feb.; pr. n. jul.
Amantus 18 k. feb.; 4, 3 id. feb.; 16 k. mart.; 8, 5 id. jun.; k. nov.; pr. n. nov.; n. nov.; id. nov.
Amarantus 5 k. nov.; 6 id. nov.
Amasus 3 n. jun.
Amator 9 k. mart.; 12 k. ap.; k. maji.
Amausus k. sep.
Ambiniarus 4 k. jul.
Ambrosius 17 k. nov.
Ambrosus pr. n. ap.
Amellia pr. id. jun.
Amenona pr. id. sep.
Amesus 4 id. nov.
Amia 8 k. mart.
Amicus pr. id. jul.
Aminidus 5 n. jul.
Ammida 6 n. jul.
Ammo 7, 5 (bis) id. feb.
Ammonus pr. k. jan.; 15 k. feb.; pr. k. feb.; k. feb.; 3 id. feb.; pr. id. feb.; id. feb.; 14, 12, 7 k. ap.; 8, 6 id. ap.; 3 n. jul.; 3 k. aug.; 6 (bis), 5, 4 (bis) id. sep. ; pr. n. oct.; 15 k. dec.; (bis).
Ammus 5 n. jul.
Amonius 16 k. mart.
Ampelus 12 k. dec.
Amphellicus 11 k. maji.
Amphianus 4 n. ap.
Ampliatus 4 k. mart.
Ampodus 5 id. oct.; pr. id. oct.
Amponus 5 n. oct.
Ampunus 3 k. oct.
Ananias 8 k. maji.
Anastasia 8 k. jan.; n. jan.; 8, 6 id. jan.; 4 k. aug.
Anastasius 8 k. sep.
Anastasus 8 k. jan.; 11 k. feb.; 8 k. sep.
Anatholus 7 id. feb.
Anatolia 7, 6 id. jul.
Anbutus 3 k. oct.
Anchimus 5 k. maji.
Andocius 8 k. oct.
Andreas n. feb ; 7, 4 id. feb.; 7 id. maji; id. maji ; 8 id. jun.; 11 k. aug. (bis) ; 3 n. sep.
Andrianus 4 n. mart.
Andronicus 3 id. maji ; 5 k. oct.; 7, 6 id. oct.
Andus 4 id. mart.
Anesus pr. k. ap.
Anfianus n. ap.
Angelafus pr. k. nov.
Anghilramnus 7 k. oct.; 10 k. nov.; 7 k. nov.
Angilmarus pr. k. aug.
Anianus 16 k. maji ; 16, 15 k. dec.
Anicetus 6 (bis), 5 id. jul.
Anifilus 3 n. jan.
Animias n. jul.
Annus 5 id. aug.; 4 id. nov.
Anteconus 16 k. dec.
Anteon 7 k. jun.; 18 k. jul.
Anthemiasius 7 k. feb.
Anthenogenus 9 k. aug.
Antheolocus 8 id. jul.
Antherus 3 n. jan.
Anthimius 5 k. maji.
Anthiocus pr. id. jul.
Antholianus 8 id. feb.
Anthonus k. jul.
Anthora 7 k. mart.
Anthus 4 k. mart.; 8 id. maji.
Antia 14 k. maji.
Antiga 8 k. mart.
Antigonus 7 k. mart.; 5 n. mart.
Antimus 5 id. maji.
Antineus pr. k. sep.
Antiocus 3 n. mart.
Antiogunus 3 k. mart.
Antiquira pr. k. sep.
Antona pr. id. ap.
Antonia 4 n. jun.
Antonina 8 k. mart.; 4 n. mart.; 4 n. maji ; 4 n. jun.
Antoninus 8 id. jan.; 5 k. maji ; 4 n. maji ; 6 id. jul.; 5 id. aug.; 4 n. sep.; pr. n. sep.; 3 k. oct.; n. nov.; id. nov.
Antonius 16 k. feb.
Antonus 5 n. mart.; 6, 5 id. jul. (bis); 4, 3 n. sep.
Antronicus n. ap.
Antymasius 8 k. feb.
Aper 8 id. jul.; 17 k. oct.
Apodimus 11 k. feb.
Apollinus 17 k. oct.
Apollo 4 id. feb.
Apollonaris 6 k. oct.; 3 n. oct.
Apollonus 15 k. mart.; 14 k. ap ; n. ap.; 6 k. maji ; k. maji; 4 n. jun.; n. jun.; n. jul.; 6 id. jul
Apolus 8 id. jul.
Apomidus 17 k. maji.
Aporus 4 id. feb.
Appia 13 k. aug.
Appianus 3 k. jan.
Appinus n. nov.
Appio pr. k. jan.
Appollonus 4 id. ap.
Appolonaris k. feb.
Apricius 8 id. ap.
Apricus 5 n. jul.
Aprilis 9 k. ap.; 12 k. sep.
Apronus 3 n. jun. (bis).
Aprunculus 11 k. maji.
Aptonius 10 k jun.
Apus 3 k. jan.
Aquila 10 k. feb.
Aquilina pr. n. feb.; 3 k. ap.
Aquilinus pr. n. jan.; 17 k. jun. (bis).
Aquilus 17, 6 k. jun.
Araba 3 id. mart.
Arabus k. jun.
Araiacus 12 k. maji (bis).
Aran 15 k. jun.
Arapio 6 id. sep.
Arapollinus n. sep.
Arator 11 k. maji ; pr. n. jul.
Aratus 5 id. feb.
Arbonus 5 n. maji.
Arborus pr. id. ap.
Archadus k. aug.
Archanareus 4 id. aug.
Archeleus 6 id. jul.
Archelleus 5 id. jul. (bis).
Archeon 17 k. oct.
Archiles 4 n. mart.
Archileus 11 k. sep.
Arcilaus 18 k. maji.
Arcirus k. jan.
Arcius 14 k. sep.
Arcontus n. sep.
Arenus 14 k. jun.
Aresteus 4 n. jun.
Arestinus 8 id. maji.
Arestus 3 n. ap.; 3 n. sep.
Argetus 3 n. jan.
Ariaba 3 id. mart.
Aricius pr. n. jun.
Arilefa k. jul.
Ario 7 k. mart.; 11 k. ap.; 9, 4 k. jul.
Arionus 6 id. sep.
Arispicus 16 k. dec.
Aristonicus 13 k. maji (bis).
Aristonippus 3 n. sep.
Aristonus 3 n. sep.
Aristusus n. sep.
Armager 4 id. jul.
Armata 7 k. feb.

Armatus 16 k. mart.
Arminia 7 k. ap.; 13 k. maji ; 5 k. jun.
Armonius 16 k. mart.
Arnisus n. maji.
Arnulfus 15 k. aug.; 16 *k. sep.*
Arobus id. ap.
Arogatus 12 k. feb.
Arontus 7 k. sep.
Arphasus 16 k. mart.
Arpos 3 n. jul.
Artatis 4 id. jan.
Artaxis 5 id. jan.
Artaxus 4 n. jan.; n. mart.
Artemus 16 k. jun.; 8 id. jul.
Arteon 17 k. jul.
Artes pr. n. jul.
Arthemas 7 k. feb.
Arthemus 7 k. feb.
Arthocus pr. n. jul.
Artilas 5 n. mart.
Asclinus pr. k. jun.
Asclipiades 4 n. mart (bis).
Asclipioditus 17 k. ap.
Asclipus 5 n. mart.
Astefyus 4 k. jul.
Asterus 15 k. feb.; 5, 4 n. mart.; 11 k. sep.; 14 k. nov.
Astibustus 14 k. nov.
Astus 10 k. jun.
Astuta pr. k. mart.
Athanasius 3 id. oct.
Atheneus 6 id. jul.
Athenus 16 k. mart.
Atrianus k. mart.; 5 n. jul.
Attalus pr. k. jan.; pr. n. jun.; 8 id. jun.; 3 id. jul.
Atticus 4 id. aug.
Attulus 4 n. jun.
Auctor 4 id. aug.; 3 id. mart.
Auctus 3 id. maji.
Audacta 5 k. ap.
Audefax, 13 k. feb.
Audeinus 17 k. feb.
Audoenus 9 k. sep.
Aventina pr. id. jan.
Aventus 15 k. mart.
Aufidia pr. n. maji.
Aufidus 17 k. nov.
Augentus 3 id. jan.
Augias k. jun.
Augulus 7 id. feb.
Augurius 12 k. feb.
Augurus 12 k. feb.; 13 k. sep.
Augustus 3 k. maji.
Avida n. maji.
Avidus 3 n. jun.
Avitus 12 k. feb.; n. feb.; 15, 9 k. jul.
Aunacharus pr. k. aug.
Aura 12 k. sep.
Aurea 13 k. jun.
Aurelianus 6 id. jul.; 16 k. dec.
Aurelius 15 k. ap.
Aurelus 6 k. feb.; 6 k. mart.; 6 k. maji; pr. id. jun.; 6, 5 id. jul.
Aurica 16 k. dec.
Auriga 4 n. jan.
Aurilia 15 k. ap.; pr. id. oct.
Aurilus 5 k. mart.; 3 n. jun.; 12 k. aug.
Aurisus 4 id. jun.
Aurosus 5 k. jul.
Aurus 11 k. aug.
Ausentus 7 id. aug.
Ausona 4 n. jun.
Austrigiselus 13 k. jun.
Auticia 5 k. jun.
Auticus 6 id. jul.
Auxentus 6, 5 id. jul.; 5 k. aug.
Auxilius 11 k. dec.
Axiopolus 6 id. maji.
Azardus 16 k. aug.
Azarias 8 k. maji.
Azerus 6 id. jul.

B.

Babillus 9 k. feb.
Bafrobitus pr. n. maji.
Baianus k. jun.
Baldegundis 3 id. feb.
Baldinus 4 id. jul.
Balsamus 8 id. nov.
Balsimus 7 id. nov.
Barachus 8 k. maji ; 8 id. maji.
Barala 15 k. mart.
Barbalabea 3 n. mart.
Barbaronus 4 n. jun.
Barecheus 11 k. mart.
Baricus pr. id. ap.; 3 n. oct.; 8 id. nov.; 16 k. dec.
Barruceus 15 k. maji.
Bartholomæus 9 k. sep.
Baselia 14 k. jun.
Baseliscus 12 k. dec.
Baselissa 4, 3 id. mart.; 11 k. dec.
Baselus 14, 13, 10 k. jun.
Basiledis 4 k. jul.
Basileus 10 k. jun. ; 5 k. sep.
Basilius 5 n. mart. ; 16 k. maji.
Basilla 10 k. feb. ; pr. k. mart. ; 16 k. jun. ; 3 id. jun. ; 7, 4 k. sep. ; 3 id. sep. ; 16 k. nov.
Basilledis pr. id. jun.
Basilus 3 id. feb. ; 3 k. maji ; 12 k. dec.
Basinus 5 id. jul.
Bassa pr. n. mart.
Basselia 14 k. ap.
Bassianus 16 k. mart.
Bassilia 10 k. maji.
Bassion 16 k. mart.
Bassula 13 k. mart.
Bassus 14 k. ap. ; pr. id. ap. ; 4 k. jun.; 15 k. aug. ; n. aug. ; 12 k. dec.
Bastamis 5 id. feb.
Baudelus 13 k. jun.
Beatus 13 k. oct. ; 6 id. oct.
Bellicus 4 n. maji ; 11 k. jul.
Bellimus 10 k. feb.
Benedictus 12 k. ap. ; 5 id. jul. ; 15 k. aug.
Benignus 3 n. ap. (bis); pr. k. nov.; k. nov.
Bereneus 8 id. ap.
Beresus 15 k. nov.
Bereusus 8 id. maji.
Bermacus 13 k. nov.
Beromia 8 id. mart.
Berononicus 14 k. nov.
Bessa 16 k. aug.
Bessia 16 k. aug.
Bibianus 5 k. sep.
Bigatus 6 k. jul.
Biricus 6 id. maji.
Bissia 5 k. aug.; 16 k. oct.
Bittinia 15 k. oct.
Biturus 16 k. aug.
Bitus 13, 8 k. feb.
Blandina 4 n. jun.
Blastinus 15 k. jul.
Bliblis 4 n. jun.
Bonefacia pr. k. nov.
Bonefacius 3 id. nov.
Bonefatus 4 k. jan.
Bonia 4 id. nov.
Bonitta pr. id. jan.
Bonosa id. jul.
Bonosus 6 id. maji.
Bosonus 6 k. feb.
Briccionus id. nov.
Brigida k. feb.
Brivinsus (*cfr.* Martinus) 5 id. aug.
Bubatus pr. k. maji.
Bublasa k. jun.
Budentus 3 k. maji.
Bullodus k. jun.
Buplius n. jul.
Buplus 3 n. jun.
Burgondio 8 k. ap.
Bustasus 15 k. jun.
Buttasus pr. id. ap.
Buttolus 7 id. oct.
Buttus pr. id. ap.

C.

Cæ... (*vid. etiam* Ce...)
Cæcilia 16 k. oct.
Cæciliana 12 k. feb.
Cæcilianus 11 k. feb.
Cæcra 17 k. nov.
Cæledonia 13 k. feb.
Cælerina 3 n. feb.
Cælestinus pr. k. jan.; 12, 6 k. feb.
Cælestus 4 id. jan.; 18 k. feb.
Cælianus 12 k. feb.
Cælisforus n. jan.
Caius (*vid.* Gagus.)
Calcolus 13 k. maji.
Calendinus 6 k. maji.
Calendio pr. k. jan.; 3 k. nov.; pr. k. nov.; 17, 15, 12, 11 k. déc.
Calenicus 6 k. feb.
Calerus 8 k. maji.
Calesta 16, 7 k. maji ; k. sep.
Calestus 16 k. maji; id. aug. ; 4 id. oct. ; pr. id. oct.
Calista 14 k. feb.; 16 k maji.
Calla 16 k. maji.
Calledus 3 id. mart.
Callerva 3 id. mart.
Callo 14 k. mart.
Calocerus 3 id. feb.; 14 k. jun.
Calocirus 16 k. jun.; 13 k. aug.
Calogorus 3 n. mart.
Calorus 16 k. jun.
Calponia 4 n. jun.
Camasus pr. n. jun.; 8 id. jun.
Cananeus (*cfr.* Simo.)
Candedianus 7 id. jan.
Candedus 3 n. jan.; n. jan; 5 id. mart.; 17 k. jul.; 6,5 id. jul.; 15 k. sep.; 10 k. oct.
Candeus 12 k. feb.
Candida 7 id. jan.; 6 id. maji ; 4 k. sep. 4 k. oct.

Candidianus 16 k. mart. (bis).
Candidus 4 n. feb.
Cantiana 15 k. jul.
Cantianella pr. k. jun.; 18, 17 k. jul.
Cantianus pr. k. jun.; 19 (ter), 15 k. jul.
Cantus 5 k. feb.; n. maji ; pr. k. jun.; 15 k. jul.
Capito 9, 5 k. jul.; 9 k. aug.
Capitulinus 8 id. mart.; 4 k. jul. (bis) ; 10 k. sep.
Cappa 4 n. feb.
Cappellidus 15 k. ap.
Caprasus 13 k. nov.
Captus 5 k. maji.
Caralus 11 k. dec.
Carellus 4 k. jun.
Cariato 3 n. mart.
Caricia pr. n. maji.
Carilippus 4 k. maji.
Carinianus 7 k. mart.
Carissimus 5 n. mart.
Carissus 16 k. maji (bis).
Carisus k. mart.
Carita id. ap.
Carito 16 k. maji ; 9 k. aug.
Carolapis 6 id. jun.
Carpeforus 7 id. aug.
Carpia 6 k. jun.
Carpistus 3 id mart.
Carpofarus 5 id. aug.
Carpoforus 6 id. aug.
Carporus pr. id. feb.
Carpus 4 id. mart.; pr. id ap.
Carra k. jun.
Cartherus 14, 13 k. dec.
Carus pr. id. ap.
Carusus 4 n. oct.
Casisus pr. n. maji.
Cassericus pr. n. maji.
Cassianus 14, 11 k. feb.; 7 k. ap.; 3 n. jun.; 4 id. jun.; n. aug ; 3 id. aug. ; id. aug.
Cassicus 12 k. mart.
Cassio 17 k. ap.
Cassus pr. n. mart.; pr. k. maji ; 15 k. jun.; k. jun.; 13 k. aug. (bis); 6 id. oct.
Casta 8, 5 k. mart.; k. jun.; 4 n. jun.; pr. k. nov.
Casterus 14 k. dec.
Castilinus k. jun.
Castinus 12 k. feb.
Castolus pr. id. jan.; 10 k. feb.
Castor 13 k. oct.; 6 id. nov.
Castorus 5 k. jan.; 17, 5 k. ap.; 5. k. maji ; 7 id. nov.
Castricus 6 id. jul.
Castrus 5 id. jul.
Castula 8 k. feb.; 4 n. feb.; 8 k. mart.; 8 k. ap.; n. maji ; 5 k. jun. (bis) ; pr. k. jun.; k jun. (bis) ; 4 n. jun. (bis); n. jun.
Castulina 4 n. jun.
Castulinus pr. id. jan.
Castulus pr. id. jan.; 10 k. feb.; 15 k. mart. (bis) ; 7 k. ap.; 4 n. jun.
Castus 6 k. feb.; 13, 6 k. mart.; 5, 4 n. mart.; 8 id. maji ; 11 k. jun. (bis) ; 4 n. jun.; pr. n. sep. (bis) ; pr. k. oct.; k. oct.; pr. n. oct. (bis).
Catina 8 k. feb.
Cato 5 k. jan.
Catolinus id. jul.
Catonus 16 k. ap.
Catula 9 k. ap ; n. maji.
Catulinus 14 k. ap.; 9. k. maji.
Catulus id. ap.
Ce... (*vid. etiam* Cae...)
Cautus 6 id. oct.
Cecilia 8 id maji; pr. k. jun.; k. jun.; 4 n. jun.; 3 id. aug.; 16 k. oct.
Cecilius 15 k. dec.
Cecilus n. maji.
Ceciria 8 id. jul.
Ceda 7 id. mart.
Celedonus 5 n. mart.; 3 k. oct.
Celer pr. k. mart.
Celerina 8, 4 k. oct.
Celerinus 16 k. mart.; n. maji.
Celestina 8 id. maji.
Celestinus 13 k. mart.; 6 (bis), 4 n. maji.
Celestus 4 k. aug.; 6 id. nov.
Cellus 16 k. maji.
Celsa 5 k. aug.
Celsio 12 k. feb.
Celsus 8 id. jan.; 13 k. jul.; 13, 5 k. aug.; 3 k. nov.
Cendeus 13 k. feb. ; 7, 5 id. mart.
Cendinus 16 k. jul.
Censurus 4 id. jun.
Centron 15 k. jun.
Ceratus 8 id. jun.
Ceremunia 3 id. ap.
Cerialis 5 n. jul.
Cerillus 8 id. mart.
Cesaria 10 k. ap.
Cesarius 6 k. sep.; pr. n. nov.; n. nov.; pr. id. nov.
Cesarus 3 n nov.
Cesiana 12 k. aug.
Cesis 7 id. mart.
Cessia k. nov.
Cessus 6, 5 id. jul.
Cetula 13 k. mart.
Charistus pr. n. mart.
Charito 8 k. aug.
Charus 8 k. nov.
Chicta pr. n. jun.
Chionia k. ap.; n. ap.
Chionus 5 n. jul.
Chlodesinda pr. id. mart.
Chlodoaldus 7 id. sep.
Chonia 3 n. ap.
Chono 6 k. nov.
Choris 3 id. mart.
Chorus 9 k. maji.
Chr... (*vid. etiam* Cr. .).
Christianus 16 k. maji.
Christina 9 k. aug.
Christus 3 n. ap.; 5 n. jul.
Chrodegangus pr. n. mart.
Ci... (*vid. etiam* Cy...).
Cicilus 6 id. maji.
Cillonia 5 k. jun.
Cindis 6 id. maji.
Cinerus 8 id. maji.
Cinona 4 n. jun.
Cionia 5 n. jul.
Cionius 3 id. mart.
Ciprianus 18 k. oct.
Ciriacus 13, 12 k. feb.; pr. k. feb.; k. feb.
Cirinus pr. n jun.; *pr. id. jun.*
Cistus k. jun.
Citdinus 6 id. maji.
Cithinus 8 id. maji.
Citina pr. n. maji.
Cittinus 16 k. nov.
Civinus 15 k. aug.
Cladius pr. id. aug.
Claonius 3 id. mart.
Classicus 12 k. mart.
Claudia 4 n. jan.
Claudianus 6 k. mart.; pr. k. mart.; 5. n. mart.; pr. n. mart. (ter); n. ap.; 9, 8 (bis) k. nov.
Claudio 3 n. jan.
Claudus 6 id. nov.
Claudus 13 k. ap.; pr. k. maji ; 11 k. sep.
Cleasus 5 id. sep.
Clematus 10 k. feb.
Clemens 13, 11 k. feb.; 13 *k. ap.*; pr. k. maji ; 17, 5 k. jul.; 15, 9 k. aug.; 5 id. nov.; 11 k. dec.
Clementina 3 id. nov.
Clementinus 18 k. dec.
Clementus pr. k. maji,
Clericus 5 id. jul.; 6 k. sep.
Clerus 19, 3 k. feb.
Cletus 3 k. jan.; 6 k. maji.
Cleusus pr. n. sep.
Clicerus id. jan.
Clicirius 6 id. jul.
Clidonus 6 id. oct.
Clitus 3 k. jan.
Clusus 8 id. ap.
Codo 3 n. jan.
Cœl.. (*vid.* Cœl.. *et* Cel..)
Coliondolus 9 k. ap.
Colisus pr. k. maji.
Collegus 15 k. ap.
Colocirus 14 k. maji.
Colonica 14 k. jun.
Colotus 5 id. feb.; 15 k. ap.
Colovus 14 k. sep.
Columba pr. k. jan.
Comatus 17 k. maji.
Comes pr. id. mart.
Comilia 12 k. maji.
Cominus 5 id. maji ; 4 n. jun.
Comminus pr. k. feb.; 5 k. jun.; 6 k. nov.
Commodella 3 k. sep.
Concessa 6 id. ap.
Concessus 4, 3 id. mart.; 5,4,3 id. ap; 11 k. jun.
Concordia 13, 8 k. mart.; 4 n. jun.
Concordius pr. n. maji.
Concordus pr. k. maji.
Conditor 18 k. maji ; 19 k. sep.
Conexus 6 id. ap.
Congillus 6 id. maji.
Constantia 13, 12 k. oct. (bis).
Constantinus pr. id. ap.
Constantius 17 k. oct.
Constantus 3 n. jan.; 4 k. feb.; 15 k. oct.
Coppus k. oct.
Coprica 7 id. ap.
Corcodamus 4 n. maji.
Corinthio 6 id. aug.
Corinthus 16 k. oct.
Corionus 6 id. jul.
Cornelius 4 n. jun.
Cornilia pr. k. ap.; 18 k. maji.

Cornilianus 4 n. feb.; 8 id. jul.
Cornilius 12 k. maji.
Cornilus pr. k. jan.; 18, 10 k. feb.; 18 k. maji ; 18 k. oct.
Corninsus 4 id. jul.
Corona k. jan.; id jan.; 10 k. mart.; 9, 8 k. maji ; pr. id. maji.
Coronata 18 k. maji.
Corrolus 6 id. jul.
Corsicus pr. k. jul.
Cosma 5 k. oct.
Costinus 7 id. jan.
Coteusa k. jun.
Cotia k. oct. (bis).
Cotinus; 12 k. ap.
Cotthia 6 id. maji.
Cottidia pr. k. maji.
Cottus 11 k. jun.
Cr... (*vid. etiam* Chr...).
Credula 3 id. maji.
Credulus 3 id. maji.
Crescentia 6 k. mart.; 4 id. aug.
Crescentus 5 k. mart.
Crestinus 15 k. aug.
Criscens (Criscentis ?) 3 n. jun.; 5 k. jul.; k. nov. (bis) ; 5 id. nov.
Criscentia pr. n. jun.; 17 k. jul.
Criscentiana pr. k. jun.; 5 id. aug.
Criscentianus id. jun.; 6 id aug.; 16 k. nov.
Criscentinus 6 k.jun.
Criscentio pr.n.aug.; 4 id. aug.
Criscentus 4 k. jan.; 13 k. mart.; n maji (bis); 14, 4 k. jun. ; k. oct.; 6 id. oct.; pr. k. nov.
Crisconus 7 k. mart.
Crisimus 11 k. jul.
Crisogonus 17 k. jul.
Crispinianus 5 k. jul.; 8 k. nov.
Crispinus 9 k. mart.; pr. id. ap. (bis); 14 k. maji ; pr. k. maji ; pr. n. maji ; k. jun. ; 14 k. jul.; 4 id. aug.; 8 k. nov.; 12 k.dec.
Crispio 6 id. maji.
Crispolus 4, 3 k. jun.; 4, 3 id. jun.
Crispus 6 id. maji ; 5 k. jul.
Crissantianus 13 k. mart.
Crissantus pr. id. aug.
Crissogonus pr. k. jun.
Cristoforus 8 k. oct.
Cristus 6 id. jun.; 4 id. aug.; k. oct.
Crisus id. jan.; 6 id. jul.;
Crocus 17 k. oct.
Crusis 3 k. ap.
Cuelpistus pr. k. jan.
Cuminia 6 k. nov.
Cuminus 6 k. nov.
Cuplus pr. id. sep.
Cupsicus 4 id. sep.
Curisus pr. n. mart.
Currentus 15 k. ap.
Cusconus 7 k. mart.; 4 n. sep.
Cutata 16 k. aug.
Cuturnus 15 k. mart.
Cy... (*vid. etiam* Ci... *et* Cu...)
Cylicus 14 k. mart.
Cyminus id. jan.
Cyprianus pr. id. ap.; 17 k. maji.
Cyprus 3 n. jun.
Cyriaca 17, 16 k. ap.; 4 id. aug.
Cyriacus 8 k. jan.; pr. id. jan.; id. jan. 5, 3 id. feb.; id. feb.; 8 k. mart.; 4 n. ap.; k. jun.; 14 k. jul.; 13 k. aug., 6 id. aug. (bis).
Cyrianus 5 n. jul.
Cyricus 3 n. jan.; 9 k. mart.; 5 n. mart.; pr. id. maji; id. maji ; 16 k. jul.; 5 id. jul.
Cyrilla 13 k. ap.; 3 id. maji (bis).
Cyrillus 7 id. mart.; pr. id. ap.; 6 id. maji (bis); 4 k. jun.; 5 n. jul.; 7, 6, 5 id. jul.; 11 k. aug.; k. aug.; 4 id. aug.; 14 k. sep.
Cyrinus 6, 5 id. jul.; 17 k. oct.
Cyrio 16 k. mart.; 5 n. jul. (bis).
Cyrionus 6, 5 id. jul.
Cyrsus 18 k. feb.
Cyrus 9 k. ap.

D

Daama 6 k. jun.
Dacarus pr. k. maji.
Dacianus 6 k. mart.; pr. k. jun.; pr. n. jun.
Dagoleiphus 5 k. ap.
Dalmatus 8 id. ap.
Damasus 12 k. mart.
Damianus pr. id. feb. ; 5 k. oct.; 5 id. nov.
Danatus 6 k. feb.
Danda n. mart. (bis).
Danelus 6 id. jul.
Danicha 5 id. jul.
Daria 14 k. aug.
Darius pr. id. ap.
Dascus 12 k. oct.
Dasius 4 n. oct.
Dassus n. aug. (bis); 12 k. dec.
Dasus 15 k. oct. ; 13 k. oct.
Datianus 3 k. mart.; 16 k. ap.
Datica 8 id. maji.
Dativa 8, 6 id. maji.
Datius 12 k. feb.
Dativus 8 k. jan. ; 5 k. feb. ; 13, 8 k. mart.; pr. id. mart.; 6 id. maji; 15 k. jun.
Datus 9 k. feb. ; 6 id. maji ; 4 n. jun.
Decima 18 k. maji.
Decimus pr. id. ap.
Decomminus 5 id. feb.
Decronus 11 k. ap.
Dedimus 5 id. feb.
Defensor 16 k. nov.
Demelus 12 k. aug.
Demetria 3 n. jun.
Demetrus 5 id. ap.; pr. id. ap.; pr. k. maji ; 5 id. maji ; 5 n. jul. ; 19 k. sep.; 6 id. sep.; 18 k. oct.; 5, 4 id. nov. 17 k. dec.
Democretus pr. k. aug.
Demorus pr. n. maji.
Denegothia pr. id. maji.
Denegotia k. oct.
Deonisius 16 k. mart.
Desiderius 3 id. feb. ; 10, 8 k. jun. ; 7 id. sep. ; 8 k. oct. ; pr. k. oct. ; 14 k. nov.
Deumarus 18 k. feb.
Dexter n. maji.
Dicentus id. feb.; 13 k. dec.
Diceus 12 k. nov.
Dida 15 k. dec.
Didalus 15 k. feb.
Diddus 6 k. mart.
Didimus 10 k. mart.; n. ap.; 6, 4 id. sep.
Dieus pr. id. jul.
Digna k. oct. (bis).
Dignus id. maji.
Dimicianus 3 id. mart.
Dinaris 9 k. mart.
Dio 3 id. mart.; 6 id. maji.
Diocles 17 k. aug.
Dioclicianus 17 k. jun.
Dioclus 9 k. jun.
Diodolus pr. k. ap.
Diodorus 7 k. mart. ; pr. k. mart.; pr. n. mart. (bis); 7 id. oct. ; 6 k. nov.
Diogenes 7 k. ap. ; 8, 7 id. ap ; 17 k. maji ; 16, 15, 7 k. jul. ; 6 id. jul.
Diogoiunus 3 n. jan.
Diomedes 5 id. jun.; 6, 5 id. jul. ; 6 id. aug. ; 14, 13 k. sep.
Diona 3 id. mart. ; pr. id. mart.
Dionisius pr. id. mart.
Dionisus 7 k. jan. ; k. feb.; 6 id. feb.; 16 k. mart. (bis) ; 15 k. ap. ; 17 , 15 k. aug. ; 5 id. aug. (bis) ; 18, 12 k. oct. ; 6 id. oct. ; 12 k. dec. (bis).
Diophidis 15 k. dec.
Diophus 9 k. ap.
Dioscodus 5 id. feb.
Dioscorus 6 k. mart. ; 5 k. maji ; 15 k. jun. (bis) ; 17, 4 k. jul. (bis) ; 14 k. sep.
Disia 16 k. sep.
Disseus 19, 16, 15 k. sep. ; 12 k. nov.
Dista 4 k. jul.
Divius n. maji.
Diunisa id. maji.
Diunisus 5 id. feb. ; 14, 3 k. mart. ; 17, 16, 10 (bis) k. ap.; k. ap. ; 4 n. ap. ; 6 id. maji ; 4 k. jul. ; 8 id. oct.
Divus 4 id. jul.
Dola 4 k. ap.
Doletatulus 4 id. sep.
Domicia 5 k. jan.
Domicianus 4, 3 id. mart.: k. aug.
Domicus 4 k. jan.
Dominanda pr. k. jan.
Dominio 3 id. ap.
Domisianus 3 id. mart.
Domitianus 5 k. jan.
Domitus 3 n. jun.
Domna 4 id. mart. ; 4 n. jun.
Domnicella 3 id. nov.
Domnina 18 k. maji; 11 k. sep.
Domninus 3 k. ap.; 3 id. ap.; 6 id. jul. ; pr. n. nov. ; n. nov. ; 8 id. nov.
Domnus 11 k. maji ; 6, 5 id. jul. ; 3 id. nov.
Donacianus 13 k. mart.
Donata pr. k. jan. (bis); pr. n. feb. (bis); pr. id. feb.; 13, 8 k. mart.; 6 k. ap. (bis); 12 k. maji; n. maji; (quater) ; 4 (octies), 3 (bis) n. jun.; 7, 6 id. jun.; 16, 15 k. aug. ; 6 id. aug. ; k. sep. ; 3 id. sep. ; 16, 4 k. oct. ; 16 k nov.; k. nov.
Donatella k. mart. ; pr. id. jun. ; 3 k. aug.
Donatianus 9 k. jun. ; pr. k. jun. ; k. jun. ; 8 id. aug.

Donativus 4 k. mart.
Donator 14 k. jun.
Donatula 8 k, 6 k. mart. (bis); pr. id. ap.; 4 n. jun.; k. aug.; 8 k. oct.
Donatus 3 k. jan.; pr. k. jan.; 3 id. jan. (bis); 10, 8 k. feb.; pr. id. feb.; 14, 13 (quater), 8, 5 k. mart.; pr. k. mart.; k. mart.; 5 (ter), 4 n. mart.; 3 n. ap.; 5, 4, 3 id. ap.; pr. id ap. (ter); 15, 14, 13 (bis), 12, 8 (bis), 4 k. maji; pr. id. maji; pr. n. maji; n. maji (quater); 8, 6 id. maji (bis); 12, 10 k. jun.; pr. k. jun.; k. jun. (ter); 3 n. jun. (ter); 8 id. jun.; pr. id. jul. 13 k. aug.; 7 id aug.; k. sep. (bis); pr. n. sep.; 5 id. sep.; k. oct.; 6 id. oct.; 16, 3 k. nov.; pr. k. nov. (bis); 8, 7, 5, 4 id. nov.; 17, 16 k. dec.
Donisinnia 4 k. jul.
Doroma 12 k. oct.
Dorostolus 7 k. jan.
Dorostorus 8 k. jun.; 6 id. jun.; 15 k. jul.
Dorotha 13 k. oct.
Dorothea 8 id. feb.; pr. id. feb.
Dorotheus 4 id. mart.; 5 k. ap.; pr. k. maji; 12 k. oct.; 10 k. nov.
Driodrus pr. k. maji.
Drodotus 6 id. jul.
Drogo 12 k. dec.
Dubitatus k. sep.; 4 n. sep.
Dula 8 k. ap.
Dulia 8 id. nov.
Dunus 4 id. mart.
Duonius 3 id. mart.

E.

Ebartus k. jul.
Ebasus 13 k. mart.
Ebotus 11 k. feb.
Ebustus pr. n. jun.
Ecamarus 14 k. feb.
Edictus id. nov.
Edistus 4 id. oct.
Efrasus pr. id. mart.
Efuchus 15 k. jun.
Egdonus 4 id. mart.
Egeas 16 k. mart.
Egemonus 6 id. jan.
Egodditis 6 k. feb.
Egrius 3 n. nov.
Egulianus 8 id. ap.
Eladus k. jun.; 8 id. jul.
Elaphus 4 k. jul.
Elena 11 k. jun.
Eleusus 7 id. ap.
Eleuterus 8 k. sep.; 8 id. sep.; 5 k. oct.; 6 n. oct.
Eleutherus k. maji.; 7 id. oct.
Elianus 12 k. aug.
Elias 8 id. jul.
Eliazarus 11 k. sep.
Elioterus 14 k. maji.
Elladus 8 id. maji; pr. k. sep.
Elogius 12 k. feb.
Emannis 6 k. sep.
Emel.. (*vid. etiam* Æmel)...
Emelia 4 n. jun.
Emelianus pr. k. maji (bis); 5 id. jul.; 15 k. aug.
Emelus 11 k. jun.; 7 k. aug. (bis); 16 k. sep.; 4 k. oct.
Emerentianus 18 k. feb.; 16 k. oct.
Emerentus 3 n. jun.
Emereo 5 n. jul.
Emeria pr. n. maji.
Emerita 8 k. mart.; k. maji; 3 n. jun.; 7 k. jul.; 9 k. aug.; 10 k. sep.
Emeritus 3 id. jun.; 9 k. jul.; 8 k. aug.; 12 k. dec.
Emeterus 5 n. mart.
Emil.. (*vid. etiam* Æmil...)
Emilia 13 k. mart.; 10 k. jun.; 4 n. jun.
Emilianus 5 k. feb.; 5 id. feb.; 6 id. jul.
Emilinus pr. k. sep.
Emilus 14, 11, 5 k. jun.; 14 (bis), 12 k. jul.; 13 k. aug. (bis); 17 k. sep.; pr. n. oct. (bis).
Emirinus 13 k. aug.
Emmus 8 id. jul.
Ennuculus pr. k. mart.
Eno id. jan.
Entatus 16 k. aug.
Eo... (*vid. etiam* Eu...)
Eodemon 8 id. jul.
Eodomonus n. jul.
Eodomus 3 k. maji.
Eofraxus 3 id. feb.
Eofrodinus 6 id. jul.
Eofronus 3 n. aug.
Eolodus 13 k. sep.
Eologus 5 n. jul. (ter).
Eopropus k. oct.
Eostasus 12 k. feb.
Eostochus pr. n. sep.
Eoticus 13 k. mart.
Eotropus id. jul.
Epadus 10 k. sep.
Epafroditus n. maji.
Epagatus 5 k. jun.; 4 n. jun.
Epartus 18 k. oct.
Epasus k. jul.
Epefasus n. nov.
Epetimus 5 id. feb.
Ephimicus 6 id. maji.
Epictilus 6 k. feb.
Epictitus 5 id. jan.; 8 k. feb.; 10 k. jun.; 12 k. sep.
Epigatianus 5 k. jun.
Epion 4 k. mart.; pr. id. mart.
Epolitus 4, 3 k. feb.
Epolus pr. k. mart.
Eppepodus 3 id. mart.; 10 k. maji.
Eppeus 5 k. maji.
Eppio 4 k. mart.
Eppolitus pr. k. feb.; 4 n. feb.; 8 id aug.; pr. id. aug.; 13 k. sep.; 3 id. sep.
Eptatus 9 k. sep.
Equens pr. k. jan.
Equinus n. mart.
Er... (*vid. etiam* Her...)
Eracla 5 n. jul.
Eracleus n. jul.
Eraclia k. jun.; 3 k. oct.
Eraclida 7 k. nov.
Eraclus k. jan.; 6, 5 id. mart.; 17, 7 (bis) k. jun.; 5 n. jul.; 8 id. jul.; n. aug.; 19 k. sep.; pr. id. sep.; 8, 6 (bis), 5 id. oct.
Erculus n. maji.
Ercumbertus 15 k. sep.
Erema 8 id. mart.
Ermes 13 k. feb.
Erodius 5 id. feb.
Erous n. mart.
Esicus 5 n. jul.
Esidorus 7 id. jan.
Etherus 6 k. aug.
Ethimia 6 k. maji.
Ethiofilus 8 id. feb.
Etonion 5 id. aug.
Eu... (*vid. etiam* Eo...)
Evacrus k. oct.
Evagrus 3 n. ap. (bis); 4 id. oct.
Evangelius 6 k. jun.
Evangelus 7, 3 id. jul.
Evantia 5 k. maji; 4 n. jun.
Evantus k. jan.; pr. id. ap.; pr id. sep.
Evasia 6 k. maji; 4 n. jun.
Evasus 4 n. jun. (bis); n. jun.; 7 id. jun.
Eucapus ap. id.
Eucaria 9 k. nov.
Eucaristus 4 id. oct.
Eucarpus 7 k. oct. (bis).
Eucerius 10 k. mart.
Eucherus 16 k. dec.
Eucolus 8 id. jul.
Euctus 7 id. jan.; 12 k. jun.
Evetus 12 k. jun.
Eufemia pr. id. ap.; id. ap.; 5 n. jul.; 16 k. sep.; 3 n. sep.; 16, 15, 13 k. oct.
Eufemus k. maji.
Eufrasia 3 id. mart.
Eufrasus 19 k. feb.
Eufrata 8 k. ap.
Eufrosinus k. jan.
Eufrosus pr. id. mart.
Eugenda 4 n. jan.
Eugenia 8 k. jan.; 3 n. jan.; 17 k. ap.; 3 id. sep.
Eugentus 3 n. jan.; pr. n jan.
Eugenus 3 n. jan.; 3 id. jan.; 10, 9 k. feb.; k. feb.; 4 id. mart.; 13 k. ap; 5 k. jul.; 4 id. aug.
Evintus 5 id. jan.
Evitius 6 k. mart.
Eulalia pr. id feb.; 3 k. ap.
Euminus pr. id. feb.
Eunicus 4 k. maji; 4 k. jul.
Eunuculus pr. k. mart.; k. mart.
Eunuscus 5 id. mart.
Evodius 7 k. maji.
Evodus 13 k. jul.; k. sep.
Evortus 7 id. sep.
Euplia 4 id. sep.
Euplus 4 n. sep.
Eupolus pr. id. aug.
Eurundinus 3 id. nov.
Eusarius 15 k. dec.
Eusebius 3 n. mart. (bis); 5 n. maji; 11 k. jul.; k. aug.; 19 k. sep.; pr. n. sep.; pr. id sep.; 6 k. oct.; 6 n. oct.; 6 id. oct. (bis); 11, 3 k. nov.; 8, 7, 6 id. nov.; pr. id. nov.
Eusebus 5 k. jan.; 4 k. maji; 8 k. jun.
Eusecus 4 k. maji.
Eusevus 4 k. maji.
Eustasus 9 k. feb.; 4, 3 id. mart.; 5 k. jun.; 6, 5 id. jul.; 17 k. aug.; 4 id. oct.; 7, 6 id. nov.
Eusticus pr. n. jun.

Eustocus 4 id. nov.
Eustorgus 3 id. ap.
Euterus 8 k. mart.
Euthecia pr. k. mart.
Euthicis id. nov.
Eutica 9 k. sep.
Euticetus 8 k. jan.
Euticia n. maji; 4 id. aug.
Euticianus 5 id. aug.
Euticus 5 k. jan.; 5, 4 (bis) n. mart.; 4 id. mart. ; 5 k. maji; n. maji (bis) ; 8 id. maji ; 12 k. jun.; pr. n. jun.; 6 n. jul.; 5 id. jul. (bis) ; 19 k. sep.; 3 k. oct.; 3 n. oct.; 13, 12 k. nov.
Eutimus 3 n. maji.
Eutitianus 6 id. aug.; 18 k. sep.
Eutricus 6 k. jun.
Eutropus 14 k. oct.
Euvolus 3 n. mart.
Exoperantus k. jun.
Expeditus 14, 13 k. maji.
Expergentus pr. n. jun.
Exsuperantius pr. k. jan.
Exsuperatus 4 id. aug.
Exsuperius 10 k. oct.
Exsupia 3 n. jun.
Extricata 4 n. jun.
Extricatus 3 n. jun.
Extrigata 4 n. jun.
Exuorgus 5 id. nov.
Exuperus 13 k. ap.
Exuppus 6 k. mart.
Ezia 15 k. sep.

F

Fabeus 15 k. aug.
Fabianus pr. k. jan. ; 7 k. feb. ; 14 k. mart.; 4 k. jul.
Famosa 8 id. maji.
Fappa n. jun.
Faserus pr. n. maji.
Fasilus pr. k. maji.
Favianus 8 k. feb.
Fausta id. mart.; id. jul.
Faustacus 12 k. feb.
Faustasus 6, 5 id. jul.
Faustina 13 k. mart.; pr. n. maji ; 8 id. maji ; k. jun.; 3 n. jun.; 8 k. oct.
Faustinianus 14 k. mart.
Faustinus 17 k. feb.; 16, 9, 8 k. maji ; pr. n. maji (ter); 8 id. maji (bis); 11 k. jun.; 7 id. jul.; 4 k. aug. ; 8, 7, 6 (bis), 5 id. aug.; 6, 4 k. oct.; k. oct. ; pr. n. oct.; 8 id. oct.; 15 k. nov.
Faustus 11 k. feb.; 17, 16, 8 k. maji ; 6 id. maji ; 13, 10 k. jun.; 4 n. jun.(bis); 12 k. aug.; 6 id. sep.; 5, 3 id. oct. (bis); 5 id. nov.; 12 k. dec.
Febus 14 k. maji.
Fedis pr. n. oct.
Felice 16 k. oct.
Felicia pr. id. ap.; 6, 5 k. maji ; 8, 6 id. maji ; k. jun. ; 4 n. jun.; 3 n. oct. ; 3 id. nov.
Felicianus 4 n. feb.; 13, 6 k. mart.; n. jun.; 5 id. jun.; 12 k. aug.; 4, 3 k. nov.; 3 id. nov.
Felicio 4 id. mart.; 6 id. maji.
Felicissima 6 k. maji ; 3 n. maji ; 8 k. jun.; 4 n. jun.; pr. k. nov.
Felicissimus 9 k. feb.; 6 k. mart.; pr. id. mart.; 8, 5, 4 id. aug.; id. sep.
Felicitas 8 k. jan.; 4 id. jan.; id. jan.; 4, 3 n. feb.; 13 k. mart.; pr. n. mart.; n. mart.; 8 id. mart.; n. jun.; 7, 6 id. jul.; 3 id. nov.; 16, 15 k. dec.
Feliculus id. jun.
Felicus 6 k. feb.; 5 k. jun.
Felionus 6 id. maji.
Felippianus 3 k. feb.
Felix 4 (bis), 3 k. jan.; k. jan.; n. jan.; 7, 5, 3 id. jan.; id. jan.; 19, 14, 13, 12(bis), 11 (bis), 4, 3 n. feb.; n. feb.; 3 id. feb.; pr. id. feb.; 16, 13, 9, 7, 6 (bis),4 k. mart.; pr. k. mart.; k. mart.; 5 (sexies), 4 n. mart.; 8, 7, 3 id. mart.; 10, 9 k. ap.; pr. k. ap.; pr. id. ap. (ter) ; 17 (ter), 12, 11 (bis), 9 (quater), 8, 6, 5 k. maji; pr. k. maji ; 6, 4 n. maji ; pr. n. maji (bis); n. maji (bis); 8, 6 (ter) id. maji ; pr. id. maji ; id. maji ; 14, 10, 9 k. jun.; k. jun. (bis); 4 (septies), 3 (bis) n. jun.; n. jun.; 3 id. jun.; 14, 7, 5 (bis), 4 k. jul.; 7, 6 (bis), 4 (bis) id. jul.; 16, 15, 13, 12, 7, 6, 4 k. aug.; k. aug.; 4 n. aug.; 6, 5 id. aug.; 19, 12, 7, 4, 3 k. sep.; k. sep. (bis) ; 4 n. sep.; 3 id. sep.; 18, 16, 12, 8 k. oct ; 5 n. oct ; 9, 8, 3 k. nov.; pr. k. nov.; k. nov. (bis); 8, 3 (bis) id. nov.; id. nov.; 12 k. dec.
Ferosinus 4 n. feb.
Ferreolus 14 k. sep. ; n. sep. ; 13 k. oct.
Ferrucio n. sep.
Fessinarus 14 k. mart.
Festiva 18 k. jul.
Festus 6 k. feb.; 14, 12 k. nov.
Fidela 10 k. jun.
Fidelis 10 k. ap.; 6 id. maji.
Fidentianus 17 k. dec.
Fidulus 17 k. jun.
Fil... (*vid. etiam* Fyl... *et* Phil...)
Filafagonia pr. n. mart.
Filia 15 k. dec.
Filippus 4 n. mart.
Filistina n. aug.
Filocosus 3 id. maji.
Filocula n. jun.
Filominus 18 k. dec.
Filonus 3 id. ap.
Filoro 7 id. jan.; 16 k. mart.
Filoromus 3 id. jan.
Filucasus 3 k. maji.
Finodus 4 k jun.
Firma 3 k. nov.; 3 id. nov.
Firmatus 3 n. oct.
Firmianus 6 id. mart.
Firmina 6 id. oct.
Firminus 5 id. jan.
Firmus 4, 3 n. jan.; 4 id. jan.; 4 n. feb.; 6, 4 id. mart.; 10 k. jun.; 5 id. aug.
Fiscianus 14 k. ap.
Fistus 8 k. jul.; 7 id. sep.; 16 k. dec.
Flavia 8 k. mart.; n. maji (bis); 8 id. maji; 4, 3 n. jun.
Flaviana 3 n. oct.
Flavianus 6 k. mart.; 4 n jun.; 11 k. sep.; 9, 8 k. nov.
Flavinus pr. id. ap.; 8 k. jun.
Flavius 5 id. jul.
Flavus 6 k. mart.; pr. n. maji; n. maji ; k. jun.
Fledus k. jun.
Flora 12 k. feb.
Floreda 15 k. feb.
Florentina 4 n. jun.
Florentinus 6 k. mart.; 8 id. ap.; 4 n. jun.; pr. k. sep.
Florentus 3 k. jan.; 3 n. jan.; 14 k. ap.; pr. k. maji ; 17 k. jun.; 5 k. jul.; id. jul.; pr. k. sep.; 6 k. nov.
Florianus 5, 4 n. mart.; 8 k. maji ; pr. k. maji ; 4 n. maji ; pr. n. maji ; 7 id. jul.
Florida 19, 14 k. feb.
Floridianus n. maji.
Floridus pr. k. jan.; 8 id. maji.
Florina pr. n. maji.
Florus 6, 3 id. jan.; 13, 11, 10 k. feb. , 3 n. jun.; 7 k. nov. (bis).
Fluminus 5 k. jun.
Fluscolus 4 n. feb.
Focas 3 n. mart.; pr. id. jul.
Fodosa k. jun.
Fonteus 4 n. jun.
Fontinus n. maji.
Forianus 8 k. maji ; n. aug.
Foricia 4 k. sep.
Forminus 4 n. jun.
Forosus 4 n. feb.
Fort... (*vid. etiam* Furt...)
Fortis 4 n. mart.
Fortunata 12 k. jun.
Fortunatus 6 k. feb.; 17, 15 k. maji.
Fortunio 13 k. mart.
Fortunus 8 k. maji (bis).
Forus 8 id. jan.
Fraternus 7 id. jul.; 3 k. oct.
Fravianus 17 k. feb.
Fronicius 4 n. feb.
Fronimus 3 id. mart.; pr. id. mart.
Frontina pr. id. mart.
Frontinus 18 k. maji (bis).
Fronto 11 k. feb.; pr. id. mart.
Frontonus 16 k. dec.
Fructolus 12 k. mart.
Fructuosa 17, 16 k. dec.
Fructuosus 12 k. feb. (bis).
Fructus 3 n. jun.; 13 k. aug.
Frugtulus 12 k. mart.
Frunimus 5 n. mart.; pr. id. mart.
Fruta 16 k. dec.
Fulogus 12 k. feb.
Furt... (*vid. etiam* Fort...)
Furtuna 8 k. maji ; pr. n. maji ; id. jul.
Furtunata 16 k. feb.; 8, 5 k. mart.; 11 k. maji; n. maji (ter); 6 id. maji (bis); pr. k. jun.; k. jun. (ter) ; 4 (ter), 3 n. jun.; id. oct.; 3 id. nov.
Furtunatianus id. jun.
Furtunatus pr. k. jan.; 5 id. jan.; 15, 14 (bis) k. feb.; 4 n. feb.; 9, 6, 5, 4 k. mart.; 5, 4 n. mart.; 5, 3 id. ap.; 16, 14, 13, 12, 9, 7 k. maji ; 5 (ter), 4 n. maji ; pr. n. maji (bis) ; 8, 6 (bis) id. maji ; 14, 7 k. jun.; 4 (quater), 3 n. jun. (bis) ; n. jun.; 7, 3 id. jun.; 4 id.

jul.; 19 (bis), 11 k. sep.; k. sep.; 5, 4 id. oct.; pr. k. nov.
Furtunio 3 k. mart.; 4 n. mart. (bis); 6 id. maji; pr. n. jun.
Furtunus 8 k. mart.; 5, 4 n. mart.; pr. k. maji; n. maji; 8, 6 (bis) id. maji; 9 k. jun.; k. jun.; pr. n. jun.
Furus 8 id. maji.
Fuscus 8 k. maji; 4 n. jun.
Fyl... (*vid. etiam* Fil...)
Fylipolus 3 k. ap.
Fylominus 5 k. jun.

G

Gabianus 5 n. mart.
Gabinus 3 k. jun.
Gabrus pr. k. maji.
Gacus (*cfr.* Gagus) 5 id. aug.
Gaddianus 12 k. feb.
Gadudus pr. k. maji.
Gagia 3 n. jun.
Gagiantus n. maji.
Gagianus 4 id. ap.; k. jun.; 6 id. jul.
Gagilus 4 k. oct.
Gagus (*pro* Caius; *cfr.* Gacus) 8 k. jan.; pr. k. jan.; k. jan.; pr. n. jan.; 14, 12, 6 k. feb.; 4 n. feb.; 10, 6 k. mart.; pr. k. mart.; 5 (bis), 4 (bis) n. mart.; 5 id. mart.; 4 n. ap.; 14, 13 (bis), 10 k. maji.; 8, 3 id. maji; k. jun.; 3 n. jun. (bis); n. jun.; k. jul.; 6, 5 id. jul.; 12, 6 k. nov.; 12 k. dec.
Gahis 6 k. mart.
Gaianus 5 k. jan.; 3 k. mart.; pr. k. maji; pr. n. maji (ter); 17 k. jun.; 17 k. jul.; 5 id. jul.; pr. k. sep.; pr. n. sep. (bis); 6 n. oct.
Gainicus 18 k. feb.
Gaiosa 5, 4 n. mart.
Gaipem 6 id. mart.
Gaisutus pr. n. sep.
Gaiula 5 n. mart.
Galanus 6 id. jul.; 17 k. dec.
Galata 3 id. mart.; 13 k. maji.
Galatius 8 k. mart.
Galdunus pr. n. jun.
Galeus 9 k. feb.
Galla 5 n. mart.; 8 id. maji.
Gallenicus pr. k. feb.
Gallica n. maji.; 4 n. jun.; pr. k. nov.
Gallicia 3 n. jun.
Gallienus 16 k. maji.
Gallinicus 15, 13 k. feb.
Gallus 15 k. maji.
Gamalielis (Gamaliel ?) 3 n. aug.
Gandriena 15 k. jul.
Gangalus 10 k. jul.
Gargilus 8 k. oct.
Garoticus pr. id. jan.
Garphorus 7 k. mart.
Gasonus 6 id jul.
Gatta 5 k. jan.; 14 k. sep.
Gaudentia 3 k. sep.
Gaudentus 7 k. jul.
Gaudianus 15 k. oct.
Gaudius 7 id. nov.
Gaudolus pr. n. maji.
Gaudulus 4 n. jun.
Gaudus 8 id. jun.
Gauiericus 17 k. sep.
Gavina pr. k. maji.
Gaulenus pr. k. jun.
Gebenna id. nov.
Gegolus 6 k. mart.
Gelasus pr. k. feb.; pr. n. feb.; n. feb.
Geledardus 10 k. sep.
Gelianus 9 k. feb.
Gemellianus 15 k. mart.
Gemellina 6 k. mart.; 6, 5 k. maji; 4 k. sep.
Gemellinus k. jun.
Gemellus 11 k. feb.; 15 k. mart.; pr. id. ap.
Geminianus 4 n. jun.
Geminus pr. n. jan.; pr. n. feb.; 12 k. mart.; 6 id. maji; k. jun.; 4 n. jun.
Gemlinus k. jun.
Gemma 12 k. maji (bis).
Gemminus pr. k. feb.; 4 id. aug.
Gemmus pr. n. feb.
Generosa 16 k. aug.; 16 k. oct.
Generosus 15 k. mart.
Genesus 10, 9 k. sep.
Geno 18 k. feb.
Genobus 10 k. sep.
Genonsus 5 k. maji.
Genosus 5 k. maji.
Genoveva 3 n. jan.
Gentus 4 k. jun.
Genuarus 11 k. feb. (bis).
Genuinus 7 id. oct.
Genus 17 k. dec.
Georgius 5 n. mart.; 17, 9, 8 (bis), 7 k. maji; n. maji; 6 k. oct.
Geratilacus 3 id. mart.
Germana 5 k. maji.
Germanus 14 k. feb.; 5 id. feb.; 16 k. mart.; 6, 5, 3 (bis) k. maji; 6 n. maji (bis); n. maji (bis); 5 k. jun.; pr. k. jun. (bis); k jun. (bis); 5 n. jul.; 15 k. aug.; pr. k. aug.; 10 k. oct.; k. oct.; 3 k. nov.; 3 n. nov.; pr. id nov.
Germus pr. id. feb.
Gerontus 19, 14 k. feb.; pr. k. maji.
Gerosa 15 k. aug.
Gervasus 13 k. jun.; 13 k. jul.; 5 k. aug.; 3 k. nov.
Getula k. jun.
Giddinus 5 k. jul.
Gipto 13 k. mart.
Githeus pr. k. mart.
Gitteus, k. mart.
Gittherus 8 id. jul.
Gittinus 3 id. nov.
Gladiosus 8 id. maji.
Glodesindis 8 k. aug.
Glonicus 14 k. jun.
Gloriosa 6 id. maji; 7 k. aug.
Gloriosus 9 k. mart.
Goamalus 16 k. maji.
Goddeus 6 id. maji.
Goddinis 13 k. mart.
Gordianus 7, 6 id. maji; 5 id. jul.; 17, 15 k. oct.
Gorgius 6 k. mart.
Gorgodianus 6 id. jul.
Gorgonia 3 n. jun.
Gorgonius 5 n. jul.
Gorgonus 5 n. mart.; 5, 4 id. mart.; 6, 5 id. jul.; 4 n. sep.; 5 id. sep.
Gortonianus 4 n. ap.
Gottia k. oct.
Graphus 10 k. jul.
Grata 4 n. jun.
Gratus 3 k. maji.
Gregoria 15 k. dec.
Gregorius 3 id. jan.; 4 n. feb.; 4 n. mart.; 5, 4 id. mart.; 3 n. maji.; n. jun.; pr. n. nov.; n. nov.
Grimoldus pr. k. jan.
Gripfus 3 id. maji.
Grisogonus (*cfr.* Crisogonus *et* Crissogonus) 18 k. feb.
Gudodianus 9 k. feb.
Gumnus pr. id. jul.
Gundonus 8 id. maji.
Gundulfus 7 id. sep.
Guntramnus 5 k. ap.
Guovilus 13 k. mart.
Gurdonus 4 k. jul.
Gurgilus 4 k. oct.
Gurgonus 8 k mart.

H

Habundantus (*cfr.* Abundantus).
Hebentus 5 n. maji.
Hedentus pr. n. maji.
Hel... (*vid. etiam* El... *et* Hil...)
Helaria pr. id. aug.
Helarianus pr. n. maji.
Helarus id. jan.; 6 k. feb.; k. feb.; 4 id. mart.; 17 k. ap.; 4 id. ap.; 3 n. maji; n. maji; n. jun.; 4 id. sep.; k. nov.
Helasippus 16 k. feb.
Helbianus 5 n. mart.
Helentus 8 id. jul.
Heleus n. jul.
Helias 7 k. jan.; 4 k. sep.
Helio 5 n. jul.
Heliodorus pr. n. maji; 5 n. jul.
Heliseus 4 k. sep.
Helius 6 id. jun.; 13 k. oct.
Hellacus 6 n. maji.
Helladus 13 k. maji.
Helpidius pr. n. sep.
Helpidus 6 n. maji.
Helus 12 k. aug.
Her... (*vid. etiam* Er...)
Hera n. ap.
Heraclus pr. id. feb.; 5 id. ap.; id maji; 17, 16 k. jun.; 4 k. jul.; n. aug.; 19 k. sep.
Herculianus n. sep.
Herena 5 k. mart.; k. ap.
Hereneus 5 k. mart.; 8 id. ap.; 3 n. maji; pr. n. maji; 4 k. jul. (bis); 15 k aug.; n. aug.
Herentus pr. n. maji; n. aug.
Herifelus 4 n. mart.
Heriis (?) 8 k. maji.
Heripimaris 3 n. mart.
Heris (?) 13 k. maji.
Herisius 4 n. jan.
Herma 19 k. sep.
Hermemphus 7 k. maji.
Hermes pr. k. jan.; k. jan. (bis); pr. n. jan.; 12, 11 k. feb.; k. mart.; 5 k. maji; 9, 7, 5 k. sep.; 11, 3 k. nov; k. nov.
Hermia 19 k. sep.
Hermilus 3 n. aug.
Hermis 9 k. feb.

Hermogenes 16, 15, 13, 7, 5 k. maji; 6, 5 n. maji; 11 k. sep.; k. sep.; id nov.
Hermogeratus 11 k.sep.
Hermon 15 k. jun.
Herolius 6 n. mart.
Herolus 6 k. mart.; id. maji.
Heronimus pr. k. oct.
Heros 7 k. mart.
Herothus 4 k. jul.
Hertula pr. id ap.
Herulus 7 k. mart.
Hessa 15 k. aug.
Hier... (*vid. etiam* Her...)
Hierapius 14 k. mart.
Hieremias pr. n. maji.
Hierena 4 id. feb.
Hieria 11 k jul.
Hieronymus (*vid.* Heronimus).
Hieros 5 n. mart.
Hil... (*vid. etiam* Hel...)
Hilarina pr. k. jan.
Hilarinus 3 n. jan.; 3 id. mart.(?); 17 k. aug.
Hilarius 3 id. mart.
Hilarus 4 n. feb. (bis); 4 id. mart.; 16 k. ap.; 3 id. ap.; 4 n. jun.
Hilavus 13 k. maji.
Hilcharius 19 k. sep.
Hilpidus 5 k. maji (bis).
Hilpis 4 n. jun.
Hipericus 11 k. jul.
Hip... (*vid. etiam* Ip... *et* Yp...)
Hippolitus 7 k. mart.; pr. id. sep.
Hispanus 14 k. feb.
Hludowicus 12 k. jul.
Hominus 5 k. jun.
Honestus 8 id. maji.
Honis 12 k. ap.
Honorata 3 n. jun.
Honoratus 4 k. jan.; k. jan.; 17, 15, 14, 6, 5 k. feb.; 4 n. feb.; 14, 6 k. mart.; 4 n. mart.; 6 k. maji; pr. k. maji (bis); n. maji; 6 id. maji; k. jun.; 4 n. jun. (bis); 8 id. jul.; 7 k. sep.; 18 k. oct.; 16 k. dec.
Honoria 4 n. jun.
Honorus 3 k. jan.; n. jan.; 8 id. jan.; 14 k. mart; n. ap.; pr. k. maji; 6 id. maji; pr. k. jun.; 13 k. jul.
Honuratus (*cfr.* Honoratus) pr. id. ap.
Horestis 5 n. jul.
Hortasus 15 k. jun.
Hortinsus 3 id. jan.
Hortisiana 16 k. feb.
Hospis 3 k. aug.
Hugobertus 3 k. nov.
Husandus 5 k. maji.
Hymnarus 8 id. ap.
Hynus 4 k. jul.
Hyromeus 3 id. mart.
Hysicus (*cfr.* Isicus *et* Ysicus) 6 n. jul.; 4 id. sep.
Hysidorus 6 id. sep.

I J

Jabellus 9 k. feb.
Jacentus 4 id. aug.; 5, 3 id. sep.
Jacobus 6 k. jan.; id. mart.; 8 k. ap.; pr. k. maji; k. maji (bis); pr. n. maji; 6 id. maji; 10 k. jul.; id. jul.; 8 k. aug.; k. nov.; id. nov.
Jafferus 6 k. mart.
Jamnica 4 n. jun.
Jannis k. jun.
Januaria 8 k. jan.; 8 id. jan.; 11 k. feb.; 6, 5 k. mart.; pr. k. mart.; 6 n. mart.; 8, 6 (bis), 5 id. maji; 10 k. jun.; k. jun. (bis); 4 (ter), 3 (quater) n. jun.; 7, 6 id. jun.; 11 k. jul.; 5 id. jul.; 16, 15 (bis) k. aug.; 13 k. nov.; 8, 3 id. nov.
Januarius id. jan.; 19 k. feb.; 5 n. mart.; 3 id. mart.; 16, 15 k. ap.; pr. id. ap.; id. ap.; 15, 14, 8 k. maji; n. maji; pr. id. maji; id. maji; k. jun.; 4 n. jun. (ter); 5, 4 id. jun.; 6, 5 id. jul.; id. jul.; 16, 15, 6 k. aug.; 4 id. aug.; 7 id. sep.; 13, 3 k. oct.; pr. n. oct.; 8, 5, 3 id. oct.; 16, 15, 14, 13 (bis), 6, 3 (bis) k. nov.; pr. k. nov.; k. nov.; 8, 7, 5, 4, 3 (bis) id. nov.; 16, 13 k. dec.
Januarus 5 k. jan.; n. jan.; 5, 3 id. jan.; 11 k. feb.; 16, 13 (ter), 6, 3 k. mart.; pr. k. mart.; 8, 6 (bis) id. maji; 11 k. jun.; 3 n. jun. (ter); 6 id. jul.
Janulus pr. n. mart.
Janurius 16 k. dec.
Jason 6 id. jul.; pr. id. aug.
Iditius 6 k. mart.
Idonus k. jul.
Jeiaconus pr. n. jun.
Jeremias (*vid.* Hieremias).
Ignatius 18 k. jul.
Ignatus 8 k. jan.
Imicio 14 k. maji.
Iminander 7 k. mart.
Immo 14 k. dec.
Incidus 6 id. maji.
Indica 14 k. jun.
Indicus 6 id. maji; 14 k. jun.
Ingeniana k. ap.
Ingenua 5 k. mart.; id. mart.
Ingenula 16 k. feb.
Ingenuus 3 id. jan.; 4 k. mart.; 15 k. ap.; n. jun; n. sep.; 3 id. sep.
Ingobertus id. ap.
Ingona 5 k. mart.
Innocentia 4 id. aug.; 3 id. nov.
Innocentus pr. id. mart.; 4 n. jul.; 11 k. sep.; 10 k. oct.
Innulla 6 k. mart.
Invicus 3 id. maji.
Joannes (*vid.* Johannes).
Job 6 id. maji.
Joc... (*vid. etiam* Juc...)
Jocunda 6 id. maji; 6 k. aug.
Jocundianus 4 n. jul.
Jocundus n. jan.; 8, 5 id. jan.; 14 k. mart.; pr. k. maji; 5 n. jul.
Johannes 15 k. mart.; 12 k. maji; 7, 4 id. maji; 8 k. jun.; k. jun.; 8 k. jul. (bis); k. jul.; 8, 6, 5 id. jul.; 6, 4 k. sep.; 3 n. sep.; 8 k. oct.; k. nov.
Jonas 16 k. mart.
Joseph 13, 9 k. ap.
Joseppus 12 k. ap.
Joserus 14 k. ap.
Josippus 15 k. mart.
Jov... (*vid. etiam* Juv...)
Joventia 14 k. mart.
Joventus k. jun.
Jovianus 4 id. mart.; 4 n. jun.; 17 k. jul.; 7 k. aug.
Joviniana 4 n. jun.
Jovinus 8 k. jan.
Ippia 6 id. feb.
Ippius 6 id. feb.
Ippolitus (*cfr.* Hippolitus *et* Yppolytus) 3 n. feb.
Isaac 8 k. ap.; pr. id. ap.
Isicus (*cfr.* Hysicus *et* Ysicus) pr. k. jun.
Isidorus (*vid.* Hysidorus).
Italica pr. k. jul.; pr. k. sep.
Itrodofia 3 n. jul.
Juc... (*vid. etiam* Joc...)
Jucundus 9 k. mart. (bis).
Judas k. maji; k. jul.; 6 k. nov.; 5 *k. nov.*
Judith pr. n. maji.
Julia 13, 6 k. mart.; pr. id. ap.; 8, 6 id. maji; 14, 11 k. jun.; 4 n. jun. (quinquies); pr. n. jun. (bis); n. jun.; id. jul.; 6, 3 k. aug.; pr. k. sep.; 8, 7 (bis) id. nov.
Juliana 6 k. feb.; 4 n. feb.; 14 k. mart.; 3 n. jun.; 6 id. aug. (bis).
Julianus 7 k. jan.; 8 id. jan. (bis); 5 k. feb.; pr. id. feb.; id. feb.; 16 (bis), 11 k. mart.; 7, 3 id. mart.; 17, 4 (bis) k. ap.; 4 n. ap.; pr. id. ap.; 15 k. maji; 10 k. jun. (bis); 10, 5 k. jul.; 5 n. jul. (bis); 13, 8, 7 k. aug.; 5 id. aug.; pr. n. aug.; 13, 9, 5 k. sept.; pr. k. sept.; 13, 8 k. oct.; 8 id. oct.; pr. k. nov.; k. nov.; 3 id nov.
Julita 16 k. jul.
Julius 14 k. feb.; 11 k. mart. (bis); 5 n. mart. (bis); 5 id. maji; 4 n. jun.; 9 k. sep.; 7 id. oct.
Julus 8 id. jan.; 11 k. feb.; 4 n. mart.; 3 id. mart.; pr. id. ap.; 6 k. maji; pr. k. maji; n. maji; 6 k. jun.; 13 k. sep.;
Junella 14 k. mart.
Junuarius 3 id. feb.
Junula 5 n. mart.
Justa 8 k. mart.; 4 (ter), 3 n. jun.; id. jul.; 14 k. aug.; k. aug.; pr. k. sep.; 16 k. dec. (bis).
Justenus 5 k. jul.
Justianus n. maji.
Justinus k. maji.; pr. n. aug.
Justus 9 (bis), 5 (bis), 4 k. mart.; pr. k. mart.; 5, 3 n. mart.; pr. id. ap.; 3 n. jun.; 3 k. aug.; pr. n. aug.; 9 k. sep.; pr. id. oct.; 12, 9 k. nov.; k. nov.; 6 id. nov.; 16 k. dec.
Juv... (*vid. etiam* Jov...)
Juvenalis 5 n. maji.
Juvenus 17 k. jun.
Juvinianus 3 n. maji; 4 k. oct.

K

Kalendio (*cfr.* Calendio) pr. k. nov.; 12, 11 k. dec.
Karolus 5 k. jan.

L

Laborus pr. n. maji.
Ladicus 5 id. aug.
Lambertus (*vid.* Lantbertus *et* Lantdebertus.)
Lambesis 7 k. mart.
Lampadius 14 k. aug.
Lampasus 11 k. mart.
Lamtanus 6 k. jul. (bis).
Lantbertus 15 k. oct.
Lantdebertus pr. k. jun.
Largus 16 k. ap.; 5 id. aug.
Lassa 5 id. feb.
Latina 4 n. jun.
Laudicia 7 k. aug.
Laudicus 5 id. aug.
Laurentius 16 *k. sep.*; 4 n. nov.
Laurentus 4 n. feb.; pr. id. ap.; 3 n.jun.; pr. n. aug.; 8, 5, 4 id. aug.; 8 k. oct.
Laurianus 4 n. jul.
Lauta pr. k. jun.; k. jun.
Lazarus 14 k. feb.; pr. id. ap.
Lea 4 k. oct.
Leacus 6 k. feb.
Leander 3 k. mart.
Lector 8 id. ap.; 4 k. maji ; 4 k. jun.
Legissima 5 k. maji.
Legontus pr. n. jul.; 5 k. oct.
Leifardus 3 n. jun.
Lenuca n. mart.
Leo... (*vid. etiam* Leu...)
Leo k. mart.; pr. id. mart.; 3 id. ap.; 10 k. maji ; pr. k. jul.; 6 n. oct.; 4 id. nov.; 15 *k. dec.*
Leocus n. mart.
Leodotius 8 k. feb.
Leodricus 6 id. ap.
Leogadus 11 k. nov.
Leonedis 16 (bis), 10 k. maji; 4 k. jul. ; 6 id. aug.
Leonella 16 k. feb.
Leonidis 6 k. maji.
Leonidus 4 k. jul.
Leontus 13, 12 k. feb.; 14 k. ap.; k. jul.; 6, 5 id. jul.; 14 (bis), 13 k. sep.; 17 k. oct.; 6 n. oct.
Leu... (*vid. etiam* Leo...)
Leucippus (*cfr.* Leucyppus) 4 id. aug.
Leucius 16 k. feb.
Leucus 3 id. jan.; 18,15, 13 k. feb.;15 k. nov.
Leucyppus (*cfr.* Leucippus) 4 id. aug.
Leudegarius 5 n. oct.
Leudotius 7 k. feb.
Leviorus 16 k. mart.
Leupardus 15 k. feb.
Leusus k. jan.
Liastamonus 5 id. feb.
Liber 16 k. jun.; 9 k. oct.
Liberalis 8 k. maji.
Liberatus 5 id. sep.
Libius 7 k. mart.
Libosa 8 k. mart.
Libosus 4 k. jan.; 3 n. jun.
Licerus 18 k. feb.
Licianus 5 k. jun.
Lictissimus 6 k. maji.
Lidia 5 k. maji.
Liornus 18 k. maji.
Litorus id. sep. (bis).
Locusa 12 k. jun.
Locusta 14 k. jun.
Lœlus 5 k. jul.
Longa 4 k. oct.
Longesa 4 k. oct.
Longinus id. mart.; 13, 12 k. aug.; 10 k. nov.
Longus 6 k. nov.
Lopatus 16 k. oct.
Loquumfas 15 k. mart.
Lubercus (*cfr.* Lupercus) 11 k. feb.
Lucas 3 id. mart. (bis); id. mart.; 3 n. sep.; 11 k. oct.; 17, 16, 15 (bis), 3 k. nov.
Lucanus 4 k. maji.
Luceia 7, 6 k. jul.
Luceias 8 k. jul.
Lucella 14 k. mart.; 8 k. ap.; 6 id. maji (bis) ; 4 id. aug.
Lucellus 14 k. ap.
Lucia 8 id. feb.; k. jun.; 3 n. jun.; k. jul.
Luciana 8 k. mart.; 15 k. jun.
Lucianus n. jan.; 7 id. jan.; k. feb.; 7, 6 (ter) k. mart.; 15 k. ap.; 17, 16 (bis), 4 k. maji; pr. k. maji; 6 k. jun.; 7, 6 id. jun.; id. jun.; 14, 13 k. aug.; id. aug.; pr. id. oct.; 7, 3 k. nov.; 14 k. dec.
Lucideus 3 n. jan.
Lucillus n. maji.
Lucinus pr. k. maji.; 6 id. maji (bis).
Luciola 5 n. mart.
Luciolus 5 n. mart.
Luciosa 5 k. mart.; 4 n. jun.; 8, 4 k. oct.
Luciosus 15 k. jun.
Lucius 14 (bis), 12, 6 k. feb.; 6, 4 n. mart.; 8 id. jun.; 4 k. nov.
Lucritus 19 k. feb.
Lucus 6 id. jan.; 15 k. feb.; 7, 6 id. feb.; 15, 6 k. mart.; id. mart.; 12 k. ap.; pr. id. ap.; 8 k. maji; 8, 3 id. maji; 15, 10 k. jun. ; 3 n. jun.; 5 id. aug.; 15, 13, 6, 5 k. nov.
Lucussa 6 id. maji.
Lupercus (*cfr.* Lubercus) 17 k. maji.
Lupicinus 3 n. feb.
Lupilia id. oct.
Lupus pr. k. jun.; k. jun.; 4 k. aug.; 8 k. oct.; pr. id. oct. (bis).
Luricus 15 k. feb.
Lusor k. nov.
Lusus 5 id. feb.
Luta 16 k. maji.
Lutatus 15 k. aug.
Luxorius 6 k. oct.
Luxurus 13 k. sep.

M

Macculinus 3 k. maji.
Macedonus (*cfr.* Machedonus) 4,3 id. mart.
Maceonus 15 k. maji.
Machabei k. aug.
Macharias pr. k. mart. ; 8, 7 id. ap.
Macharius pr. id. ap.; 4 n. jun. ; 12 k. nov.; 6 id. nov.
Macharus 4 n. jan.; 10 k. feb.; 6 id. ap.; pr. id. ap.; 6 id. jul.; 5 k. aug.; pr. id. aug.; 12 k. nov.
Machedonus (*cfr.* Macedonus) 3 id. mart.; k. nov.
Machodo 14 k. aug.
Maconus 15 k. maji.
Macr... (*vid. etiam* Magr...)
Macrianus 5 k. jun.
Macrinus 15 k. oct.
Macrobus 12 k. mart.; n. maji.
Macropus 15 k. oct.
Magarus 3 k. mart.;
Magdaletis pr. id. jun.
Magnus pr. n. feb.; 16, 15 k. mart.; 14 k sep.; pr. n. sep. (bis).
Magrinus 13 k. aug.
Magrobus 14 k. mart.
Magrona pr. n. maji.
Magropus pr. n. maji ; 13 k. aug.
Magrus (Mager ?) 7 id. jun.
Magulfus 7 k. jun.
Maiolus 4 k. feb.; 6 id. maji.
Majorica pr. k. maji (bis).
Majoricus pr. n. maji.
Maiosa k. jun.
Maiulfus (*vid. Magulfus*).
Maiulinus 12 k. feb.
Maiulus 15 k. feb.; 11 k. mart.; 5 id. maji.
Maiurus k. jun.
Malchus k. jun.
Malcus 6 id. maji.
Malina 4 k. maji.
Mallusus 6 id. oct.
Mamas 12 k. feb.
Mamma 16 k. aug.
Mammarus pr. id. jul.; pr. k. nov.; 8 id. nov.
Mammertus 5 id. maji.
Mammerus pr. id. mart; k. nov.
Mammes 17 k. aug.; 16 k. sep. (bis).
Mammita 16 k. sep.
Manilus 8 id. mart.; pr. id. ap.; 4, 3 k maji; 5 id. maji.
Manirus 15 k. ap.
Mannica id. nov.
Mannirra pr. k. mart.
Manon 5 id. aug.
Mansuetus 3 k. jan.; pr. k. mart.
Manulus n. mart.
Mappalicus 9 k. mart.; 15, 14 k. maji; pr. n. maji.
Marceanus 16 k. mart.
Marcella 4 id. ap.; n. maji ; 6 id. maji; 4 n. jun.; 4 k. jul. (bis).
Marcellianus k. jun.; 14 k. jul.; 15 k. aug.; 5 id. aug.
Marcellina 8, 6 k. mart.
Marcellinus 3 n. jan.; 14 k. mart.; 3 k. ap.; 4 n. ap.; pr. n. maji; n. maji (bis); 3 id. maji; k. jun. ; 4 n. jun (bis); 5 k. jul.; 6 k. sep.; 4 n. oct.; 7 id. oct.; 13 k. nov.
Marcellosa 13 k. jun.
Marcellus 17, 16 k. feb.; 13, 12, 11 (bis) k. mart.; 3 n. jun.; 13, 5 k. jul; pr. n. sep. (bis); 4 n. oct.; pr. n. oct.; n. oct.; 6, 3 id. oct.; 16 k. dec.
Marcia 13 k. feb. ; 5 n. mart. ; 18, 8 k. maji ; 8 id. maji ; 4 n. jun.; 6 id. jun.; 16, 11 k. jul.; 3 id. oct.
Marcialis 3 n. jan.; 5 id. jan.; 12, 11 k. feb.; 4 n. feb.; 14 (bis), 12 k. mart.; 3 id. mart.; 17, 16, 3 k. maji; n. maji (bis); 6 k. jun.; k. jun.; 4 n. jun.; n jun.; pr. k. jul.; 7,6 id. jul.; id. jul.;

12,11 k. sep.; 8,4 k. oct.; k. oct.; pr. n. oct.; 8, 6 id. oct.; 15 k. nov.; 5 id. nov.; 17, 16 k. dec.
Marcialus 4 n. maji.
Marciana 6 k. maji ; 5 k. jun. ; 4 n. jun.; 15 k. sep.
Marcianus (*cfr.* Martianus) 16 k. mart. ; 5 id. mart.; 7 k. ap.; n. ap.; 17 (bis), 16, 15, 6, 5, 3 (bis) k. maji ; 6 id. maji ; 15 k. jun. ; k. jun. (quater) ; 6 id. jun. ; 6 n. jul. ; 6, 5 (bis) id. jul. ; 7 k. aug.; 14 k. sep. ; 4 n. oct. ; 7, 6, 3 k. nov. (bis) ; 14, 13 k. dec.
Marcilus 5 k. jun.
Marciosa 4 n. jun.
Marcius 17 k. oct.
Marcotus pr. k. nov.
Marcus n. jan.; 8 id. jan.; 14 (bis), 13 k. mart.; 3 id. mart.; 15, 14 k. ap.; pr. id. ap.; 12 k. maji ; 6 id. maji ; 15 k. jun.; k. jun. (bis); 6 id. jun.; 17, 14 k. jul.; k. sep.; 5 id. sep.; 9, 8 k. oct.; 4 n. oct.; pr. n. oct.; n. oct.; 3 k. nov.; n. nov.; 16 (bis), 12 k. dec.
Marcusius 14 k. feb.
Marcusus 12 k. feb.
Mardunus 9 k. feb.
Mareas 4 id. mart.
Maria 14 k. feb.; 4 n. feb.; 3 id. mart.; 16 (bis), 8 k. ap.; 8 id. ap.; 6 id. maji; 6 *id. maji*; *17 k. jun.*; k. jun.; 4 n. jun. (ter); 15 k. jul. ; n. aug. ; 4 id. aug.; 6 id. sep.; k. nov.; 3 id. nov.; 16 k. dec.
Mariana 6 id. mart.; 5 k. nov.
Marianus 7 id. mart.; pr. k. maji ; pr. n. maji ; 13 k. oct.; 16 k. nov.
Maricus 4 n. feb.
Marina 6 k. feb.; 8 k. mart.; pr. n. maji ; 4 n. jun. ; 6 id. jun.; 16 k. dec.
Marinus 7 k. jan.; 12, 9 k. feb.; 5 n. mart. (bis); 5 k. maji; pr. k. maji ; n. maji ; 8 id.maji ; 7 k. jun.; 15, 14 k. jul.; k. jul.; 3 n. jul.; 6, 5 id. jul.; 12 k. sep.
Marius 4 id. mart.; 4 k. oct.; 6 id. nov.
Maro 17 k. maji.
Marobus 11 k. mart.
Marpus 14 k. mart.
Marsus 4 n. oct.
Marta (*cfr.* Martha) 6 k. mart.; k. nov.
Marterus 16 k. feb.
Martha (*cfr.* Marta) 17, 14 k. feb.
Martharus 14 k. jul.
Martia 8 id. ap.; 18 k. maji; 14 k. jul.
Martianus (*cfr.* Marcianus) 7 k. jan.; 8 id. maji ; n. jun.
Martinianus pr. k. jun.; 4 n. jun.
Martinus k. jan.; 12 k. maji; pr. k.maji ; 5 *id. maji ;* 3 id. maji ; k. jun.; 4 id.; jun.; 4 n. jul.; 4 id. aug. (*cfr.* Brivinsus) ; 15 k. sep.; 4, 3 id. nov.
Martyr 12 k. aug.
Martyrius 4 k. jun. ; 5 n. jul. ; 13 k. sep.
Marulla 6 id. maji.
Marus 14 k. mart.; 4 n. mart.; 5 id. ap. ; prid. id. jul.; 3 k. nov.; 7 id. nov.
Massa 15 k. sep.
Massedus 9 k. mart. (bis).
Massilla pr. n. maji.
Massunus pr. n. maji.
Mastissus 4 n. ap.
Masutus 6 id. maji.
Materna 4 n. jun.
Matherus 12 k. nov.
Matheus (*cfr.* Mattheus) k. maji ; pr. n. maji ; 11 k. oct.
Matrona 8 k. mart.; 6 id. maji (bis); k. jun. (bis) ; 4 (ter), 3 n. jun.; pr. id. sep.; 16, 15 (bis), 11 k. dec.
Matronica 8 id. maji.
Mattheus (*cfr.* Matheus) 12 k. jun.
Matura 3 n. jun.
Matutina 6 k. ap.
Matutinus 11 k. feb.; pr. n. ap.
Maventus 8 k. maji.
Mavorus 4 n. jun.
Maurella 6 id. maji; 12 k. jun. (bis).
Mauri id. oct.
Mauricius 10 k. oct.
Mauricus 6, 5 id. jul.
Maurilio 3 id. sep.; id. sep.
Maurinianus k. feb.
Maurinus 4 n. feb.
Mauritiattus 5 k. maji.
Maurius 5 k. maji.
Maurolus 6 k. ap.; 4 k. maji.; pr. id. nov.
Maurus 15 k. ap. ; pr. id. ap. ; n. jun. ; pr. id. aug.
Maxentus 6 k. mart.; pr. n. maji ; 11 k. jun.
Maxima 14, 8 k. mart. ; 7 k. ap.; 8, 7, 6 id. ap. ; pr. id. ap. ; 8, 6 (ter) id. maji. ; 15, 5 k. jun.; k. jun. (bis) ; 4 n. jun. (quinquies) ; 6 id. jul. ; 16, 7, 3 (bis) k. aug.; k. aug.
Maximianus 4 n. jan.
Maximilianus 8 k. sep.
Maximinus 3 id. maji (bis); 4 k. jun.; 14 k. dec.
Maximus 16, 14 (ter), 12 k. mart. ; 4 id. mart.; 3 id. ap.; 18 (bis), 11, 6, 5 k. maji ; pr. n. maji ; n. maji (bis); 8 (bis), 3 id. maji; pr. k. jun. ; k. jun.; 5 id. jun.; 6 id. jul. (bis) ; id. jul. ; 15, 13 (bis) k. aug. ; pr. k. sep.; pr. n. sep.; 3 k. nov. ; k. nov.; 13, 12 k. dec.
Medardus 6 id. jun.; 12 k. sep.
Medetius 14 k. oct.
Medion 3 id. maji.
Mefomus 3 n. jun.
Megadulus 13 k. aug.
Mel... (*vid. etiam* Mil...)
Melantus k. nov.
Melanus 8 id. jan.; 8 id. nov.
Melasippus 16 k. feb.
Melchiades 4 id. jan.; 5 id. aug.
Melciades 6 n. jul.
Melianus 12 k. aug.
Mellinus 12 k. dec.
Mellitus 6 id. jul.
Meltagasus k. nov.
Melvius 4 k. jul.
Melusa k. jun.
Memma 16 k. nov.
Memmerus 8 k. maji.
Memmia 6 id. aug.
Memno 11 k. feb.
Memnus 14 k. mart.
Memorus 6 n. maji.
Men... (*vid. etiam* Min...)
Menalippus 7 k. mart.
Menedina 7 k. jun.
Menelampus 15 k. feb.
Menelantus 7 k. mart.
Menelaus 5 n. jul. (bis).
Menerimus 17 k. jun.
Menerus 17 k. jun.
Menervus id. maji.
Menesus pr. id. jul.
Meneus 3 id. jul.
Mengenus 17 k. jun.
Mercurius 8 k. sep.
Mercurus pr. n. mart.
Meresorus 4 id. sep.
Mereus 17 k. nov.
Meritus 3 n. ap.; pr. k. maji.
Merobius 17 k. oct.
Merona 3 n. jul.
Messor (*cfr.* Missor ?) 17 k. maji.
Metellus 9 k. feb.
Metrodora 6 id. aug.
Metrodus 4 id. mart.
Metropolus 3 n. aug.
Metropus 6 k. nov.
Metrus 6 id. sep.
Mettuana 3 n. jun.
Meturina 3 k. maji.
Meturus 8 k. maji ; pr. k. maji.
Mica 16 k. feb.
Micca 16 k. jul.
Micea 15 k. feb.
Michael 3 k. oct.
Migdonius 4 id. mart.
Migdonus 4 id. mart.
Migeta 6 id. sep.
Migetia 17 k. jul.; 17 k. aug.
Miggina pr. id. ap.
Migona pr. id. ap.
Mil... (*vid. etiam* Mel...)
Milianus 6 id. feb.
Milicitani 3 id. oct.
Miligutus 6 id. feb.
Milio 6 id. jul.
Milisa 17 k. ap.
Militana 13, 5 k. maji.
Militani 11 k. aug.
Milito 5 id. jul.
Militus 8 id. maji ; 13 k. oct.
Mimmius n. aug.
Mimmus pr. k. nov.
Mimna 9 k. feb.
Min... (*vid. etiam* Men...)
Minacus 3 id. nov.
Minalia pr. id. ap.
Minander k. aug. (bis).
Minatis (Minas ?) 3 id. nov.
Mindinus 7 k. jun.
Minelampus 18, 14 k. feb.
Minerius 16 k. jun.
Minervinus 11 k. sep.
Mingin 17 k. jul.
Miniseus 10 k. aug.
Minma 7 id. jul.
Mirendinus 11 k. sep.
Mirtha 4 id. jan.
Misac 8 k. maji.
Misahel 8 k. maji.
Miselianus 16 k. feb.
Missa 6 k. ap.
Missor (*cfr.* Messor ?) 19 k. feb.
Missurianus 16, 6 k. feb.
Mistianus 16 k. feb.
Mitisorus 6 id. sep.
Mitton 4 n. maji.

Mittunus 4 n. maji ; 8 id. maji ; k. jun.
Mitunus k. jun.
Mochus (*cfr.* Mœchus) 17 k. aug.
Mociana 7 k. aug.
Moderata 8 id. ap.
Modesta 3 id. mart.
Modestinus 3 id. mart.
Modestus pr. id jan. ; pr. id. feb. ; 4 id. mart.; 8 id. ap.; 17, 16 k. jul.; pr. id. oct.; 12. k nov.
Modianus 4 n. jun.
Mœca 6 id. maji.
Mœchus (*cfr.* Mochus) 7 id. jun.
Moireis 4 id. maji.
Molaus 9 k. ap.
Molendio 14 k. feb.
Molorus k. jun.
Mominus pr. k. maji.
Monachus 12 k. ap.; 14 k. dec.
Monassa 13 k. oct.
Monitor 4 id. nov.
Monna pr. n. jun.
Monolappus 4 n. sep.
Monordus 17 k. jun.
Montana 10 k. jun.
Montanianus 5 id. maji.
Montanus 10 k. jun.; 5 id. jun.; 5 n. jul. 12 k. aug.
Mosaetis 17 k. maji.
Moscentus pr. id. jan.
Moseus 16, 15 k. feb.; 16 k. mart.
Mosyeus 16 k. mart.
Motius 17 k. jul.
Moysitis (Moysis ?) 4 id. maji.
Moysus 8 id. ap.
Mucianus (*cfr.* Mutianus) pr. id. ap.
Mulierus n. maji.
Munatus 7 k. ap.
Municia 16 k. maji.
Municipio 11 k. feb.
Munnus 6 id. maji.
Muricus pr. id. ap.
Murina 6 k. jun.
Musca 15 k. jul.
Muscius 13 k. oct.
Muscula pr. id. ap.
Musticus 14 k. mart.
Mustila 4 n. feb.; pr. k. mart.; pr. id. ap.
Mustolus n. jun.
Mustulus 16 k. nov.
Mustus pr. id. ap.
Musumus 9 k. feb.
Mutacus 6 id. maji.
Mutianus (*cfr.* Mucianus) 6 id. jun.; 13 k. dec.
Mysetheus 3 id. mart.

N

Nabor pr. id. mart. ; 9 k. maji ; pr. id. maji; 6, 3 id. jun.; 3 n. jul.; 6, 4 (bis) id. jul.; 16 k. oct.
Naborus pr. id. ap.; 8 k. maji; 3 n. jun. pr. id. jun.
Nagesus pr. id. jun.
Namor pr. id. jul.
Naportus 5 k. oct.
Nappolus 6 id. maji.
Narcissus k. jan.; 3 n. jan.
Naseus id. jul.
Nasomosus 6 id. maji.
Navagus n. maji.
Navatus 16 k. oct.
Navidus n. maji.
Navorus 9 k. maji.
Nazaria 5 k. aug.
Nazarius 13 k. jul.
Nazarus 3 id. jan.; 6 id jun.; pr. id. jun.; 3 n. jul.; 16, 15, 5 k. aug.; pr. k. aug.; 6 id. aug.; 3 k. nov.
Neabdis 3 k. aug.
Neander 7 k. jan.
Neapolus 14 k. nov.
Necdonus 6 id. jul.
Nectarus 3 n. maji; 12 k. sep.
Nemesinus 4 id. sep.
Nemesius 10 k. mart.
Nemesus 5 k. jul.; 4 id. sep.; 5 id. nov.
Nemfidus n. sep.
Nemmesus 6 id. sep.
Nemosatus n. sep.
Nennus 8 id. maji.
Neo 5 k. mart.; 4 id. mart.; 11 k. sep.
Neocerus (*vid.* Neucerus).
Neochepolus pr. n. mart.
Neofetis 13 k. dec.
Neotherus 6 id. sep.
Nepocianus 7 id. feb.
Neporus 3 n. jun.
Nepotianus 5 id. maji.
Neptunalis 3 n. jun.
Nerasmus 4 n. jun.
Nereus 5 (bis), 4 id. maji ; 17 k. nov.; 16 k. dec.
Nestita 13 k. aug. (bis).
Nestor (*cfr.* Nistor) 5, 4 k. mart.
Nestorus (*cfr.* Nistorus) 4 id. mart.; 3 id. ap.; 4 n. maji.
Nevatianus 3 k. jul.
Neucerus 8 k. mart.
Nica 16 k. maji ; 4 k. sep.; 14 k. nov.
Nicanor n. ap.
Nicaonus 5 id. jul.
Nicea 4 k. jul.
Niceforus (*cfr.* Nicoforus *et* Nocoforus) k. mart.; 5 n. mart.; pr. n. mart.
Niceta 4 k. aug.
Nicetus 14 k. feb.; 4 n. ap.; 3 n. maji ; pr. n. maji; 4 k. aug.; 4 n. aug.; 4 id. sep. (bis); 13 k. oct.; 6 id. oct.
Niceus 4 k. maji ; 10 k. jul.
Nicia 10 k. jun.
Nicodemus 3 n. aug.
Nicoforus (*cfr.* Niceforus) pr. n. mart. ; 5 k. maji.
Nicomedus pr. id. mart.
Nicoporus (Nicoforus ?) pr. k. mart.
Nicostratus (*cfr.* Nicustratus) 7, 6 id. nov.
Nicus 10 k. feb.
Nicustratus (*cfr.* Nicostratus) 8 k. ap.
Niderunus 17 k. jun.
Niger 8 id. maji.
Nigia 16 k. maji.
Nigrandus n. jun. (bis).
Nilus 13 k. oct. (bis).
Nimphadoba 3 id. mart.
Nimpodora 3 id. mart.
Nina 6 k. mart.; pr. n. maji ; 6 id. maji ; k. jun.; 4 n. jun. (ter).
Nineptus 15 k. ap.
Ninna 8 (bis), 6 id. maji.
Ninnita pr. n. jun.
Ninus 16 k. nov.
Nistor (*cfr.* Nestor) n. mart. (bis).
Nistorus (*cfr.* Nestorus) 6 id. jun.
Nisus 3 id. nov.
Nivitta 6 k. mart.
Nobilis 7 k. maji ; 8 k. oct.
Nobilitanus 16 k. nov.
Nocoforus (*cfr.* Niceforus) 6 k. mart.
Nomensis pr. k. maji.
Nomicia 4 n. jun.
Nomidiana 5 id. aug.
Nominanda pr. k. jan.
Nominus 12 k. ap.
Nondinarus (*cfr.* Nundinarus) 4 n. jun.
Nonna 16 k. ap.; 10 k. jun.
Nonnicia 4 k. jul.
Nonnidus 4 n. jun.
Nonnina 13 k. aug.
Nonnus 17 k. ap.; 5 k. jun.; 8 k. aug. 11 k. sep.
Nostinus 6 id. jul.
Novacianus 5 k. jul.
Novasus 8 id. jul.
Novella pr. id. ap.; k. jun. (bis).
Novellus k. jun.
Novius 7 id. oct.
Nudius n. jul.
Nundinarus (*cfr.* Nondinarus) 14 k. mart.
Nundinus pr. k. nov. (bis).

O

Obtatus (*cfr.* Optatus) 11 k. feb.
Ocatus n. mart.
Ocianus 14 k. oct.
Ocominus 3 id. feb.
Octavia 17 k. maji ; k. nov.
Octavianus 13 k. mart.; n. maji.
Octavus 5 k. jan.; id. mart.; k. jun.; 6, 5 id. jul.; 3 id. nov.; 12 k. dec.
October 5 k. jun.
Octobris 4 n. jun.
Odemarus n. maji.
Oltus 7 k. sep.
Ometis (Omes ?) 12 k. nov.
Opercus 3 n. jun.
Optatus (*cfr.* Obtatus) pr. id. ap. (bis); 18 k. maji (bis); 6 n. maji; pr. k. sep.; 7 id. nov.
Optio 3 k. aug.
Oranus 4 n. mart.
Orasus 3 n. jun.
Oratus 12 k. maji ; 4 n. jun.
Orbana k. jun.
Orbanus 6 k. mart.; 8 id. mart.; 4 n. ap.; pr. n. ap.; 8 k. maji; 8 k. jun.; 3 k. nov.
Orestes 5 n. jul.
Orfarius 16 k. mart.
Orfasus 5 id. feb.
Oridion 5 id. feb.
Orio 11 k. feb. (bis); 5, 4 id. feb.; 16, 14 k. sep.; 12 k. dec.
Orion 4 id. mart.; 4 k. jul. (bis) ; k. jul.
Oriosus 4 k. jul.
Oropon 4 id. sep.
Oros 16 k. mart.
Oroseus 6 id. sep.
Orosus 4 id. sep.
Ortata k. jun.

Ortensus k. jun.
Ortosius 13 k. sep.
Ostarius 19 *k. feb.*

P

Pacinus pr. id. ap.
Pærentus 8 id. jul.
Pafie 16 k. oct.
Pagata 3 k. maji.
Pagatus k. jun.
Palamartus 3 n. mart.
Palatinus 8 k. mart. (bis); 4, 3 n. mart.; 6 id. mart. (bis); pr. id. mart.; 3 k. ap.; pr. n. ap.; n. maji; 3 k. jun.
Palato 11 k. aug.
Palestinus 4 n. jun.
Paleus 13 k. oct.
Palladus 7 id. jan.; 16 k. mart.; pr. n. jul.
Palmus 15 k. jun.
Palpetrus 6 k. mart.
Palus 6 n. mart.
Pampalicus pr. n. maji.
Pampeia 4 n. jun.
Pamphilus pr. id. feb.; 4 n. jun.
Pamphipilus 3 n. mart.
Pampilus (*cfr.* Pampylus) 14 k. mart.; pr. k. jul.; 14 k. sep.
Pampinus 17 k. ap.
Pampirus 5 id. feb.
Pamporus 15 k. ap.
Pampylus (*cfr.* Pampilus) 14 k. maji.
Pancratus (*cfr.* Pangratus) n. ap.; 4 id. maji (bis).
Panemotus 4 id. sep.
Paneus 6 id. sep.
Pangratus (*cfr.* Pancratus) 8 id. jul.
Pannus 4 k. jul.
Panœpsus 4 id. sep.
Pantaleo 5 k. aug.
Pantalintonus 9 k. maji.
Panterus k. ap.; 15 k. jun. (bis).
Panuberus 4 k. jul.
Papatis (Papas ?) k. jan.
Paperus 9 k. nov.
Papia (*cfr.* Pappia) 8 k. feb.; 5 id. feb.; pr. n. mart. (bis); 12, 11, 5 k. maji.
Papirus 8 k. nov.
Papozinicus n. jun.
Pappia (*cfr.* Papia) 8 k. feb.
Parcilatus 16 k. maji.
Parens 17 k. dec.
Parimadus 13 k. oct.
Parminus n. jul.
Parmus 19 k. sep.
Parnus n. jul.
Parta 3 id. mart.
Partafus 4 k. jul.
Partemus n. jul.
Partenus k. ap.; 16 k. jun.
Parthemus 3 id. feb.
Parthenus 5 n. jul.
Parthinia 14 k. jun.
Partimus n. jul.; 13 k. aug.
Partinus k. ap.
Partorus 13 k. aug.
Passa id. ap.
Passamonas 16 k. mart.
Passemus 3 n. jun.
Passeria 13 k. aug.
Passimonus 4 k. jun.
Passimus 4 k. jul.
Passus k. oct.
Pastor 8 k. jan.; 4 k. ap.; pr. k. maji; 4 id. aug.; 9 k. sep.
Pata 3 id. mart.
Patamon 15 k. jun.
Paternica 3 k. aug.
Paternus pr. id. ap.; 14 k. jun.; 13 k. oct.
Patientus 3 id. sep.
Patifrigia 3 id. mart.
Patria 3 id. mart.
Patricia 4, 3 id. mart. (bis).
Patricius 3 n. ap.; 3 id. ap.; 10 k. sep.
Patricus 16 k. ap.
Patroclus 12 k. feb.; 12 k. aug.
Patrona 4 k. aug.
Patus 18 k. maji.
Paula 7 k. feb.; 8 k. mart.; 5 n. mart.; 4 n. jun. (quater); 3 n. jun.; 12 k. jul.
Paulica pr. k. jun.
Paulina 6 id. maji; k. jun.
Paulinus 17, 7 k. jun.; pr. k. jun.; 10 k. jul.; 3 k. sep.; 15 k. oct.
Paulus 3 k. jan.; pr. k. jan.; 19, 15, 14, 11, 8, 4 k. feb.; 6, 5 id. feb.; 16, 14 (quater), 12, 8 k. mart.; 4 n. mart.; 4 id. mart.; pr. id. mart.; 13, 11, 10 k. ap.; pr. n. ap.; pr. id. ap. (ter); id. ap. (bis); 6, 5 k. maji; id. maji (bis); 17 (bis), 16, 7 (bis) k. jun.; k. jun. (bis); 4 n. jun.; 8 id. jun.; 14, 12, 4, 3 k. jul.; 5 n. jul.; 17, 16, 15, 13 k. aug.; 19, 4 k. sep.; 17 k. oct.; 8 id. nov.; 16 k. dec. (bis).
Pausamus 3 id. jan.
Pecculus 4 n. mart.
Peculiaris n. maji.
Pelagia 5 id. jul.; 4 k. aug.; 8 id. oct.; 14 k. nov.
Pelagus 6 n. oct.; 14 k. nov.
Pelestus k. maji.
Pelleonicus 3 id. feb.
Pellianus 3 k. feb.
Pelvianus 4 n. mart.
Pelusus 7 id. ap.
Pennadus 4 id. ap.
Penniceus 3 n. jan.
Pentalis 4 k. ap.
Percidatula 4 n. jun.
Perecria 6 id. ap.
Peregrina 8, 6 k. mart.
Peregrinus 3 n. maji; 17, 16 k. jun.
Peregrus 8 id. jun.
Perentus 8 id. jul.
Perfidus 14 k. mart.
Permia pr. n. mart.
Permonus 5 id. aug.
Perpetua 3 k. jan.; 6 k. feb.; 4 n. feb.; pr. n. mart.; n. mart.; pr. n. nov.
Perseverantus k. nov.
Perseus 11 k. jul.
Pertenus 14 k. maji.
Pessianus 14 k. mart.
Petecon 5 id. feb.
Peteglondus 15 k. jun.
Petivus 3 n. maji.
Petra 7 k. mart.
Petronilla pr. k. jun.
Petrunius id. mart.
Petrunus pr. n. mart.; 5, 3 id. mart. (bis); k. jun.
Petrus n. jan.; 8, 6, 3 id. jan.; pr. id. jan.; 11 k. feb.; 9, 8, 6 k. mart.; 3 n. mart. (bis); 4 id. mart.; pr. id. mart.; 7 k. ap.; pr. id. ap.; 15 k. maji (bis); pr. n. maji; 6 id. maji (bis); id. maji; 4, 3 n. jun.; 13, 4, 3 k. jul.; pr. id. jul.; 15, 14, 13 k. aug.; k. aug.; 6 k. sep.; *k. sep.*; 6 id. sep.; 3 k. nov.; pr. k. nov. (bis); k. nov. (bis); 16 *k. dec.*
Petunus 4 id. mart.
Phesicus 4 k. jul.
Phevicus 4 k. jul.
Phil... (*vid. etiam* Fil... *et* Fyl...)
Philantia 15 k. sep.
Philibertus 13 *k. sep.*
Philimonus 4 n. jun.
Philippus 7 id. mart.; 10 k. maji; k. maji; 8 id. maji; pr. n. jun.; 8 id. jun.; 17 k. jul; pr. n. jul.; 7, 6 id. jul.; id. jul. 14, 5, 4 (bis) k. aug.; 18 k. sep.; 11 k. nov.; pr. k. nov.
Philocalus 12 k. ap.
Philocarpus 12 k. ap.
Philomus 5 id. mart.
Philopholus 3 k. ap.
Philoromus pr. id. jan.
Phio 6 id. mart.
Phiomolus 10 k. ap.
Phiseus 7 id. jan.
Phisoficus 4 k. jul.
Phison 9 k. ap.
Picaria 14 k. feb.
Pictus pr. n. jun.
Pietus k. feb.
Pilentia 15 k. sep.
Pinnarus 6 k. ap.; 6 id. ap.
Pio 3 id. mart.
Pionus 4, 3 id. mart.
Piperio 5 id. mart.
Piscina 4 n. jun.
Pissus 5 k. mart.
Pistus 13 k. sep.
Pitigon 15 k. jun.
Pitinus 6 n. oct.
Pius 6 id. sep. (bis); 13 k. oct.
Placidus 4 n. feb.; n. maji; 3 k. oct.; 6 n. oct.; 5 id. oct.; pr. id. oct.
Placio 6 n. oct.
Plamfagonus pr. n. mart.
Plassus 11 k. jun.
Plausus 4 id. feb.
Plautus 3 k. oct.
Plebius 16 k. mart.
Plenus 9 k. maji.
Pleo 4 k. jul.
Pleseus 5 id. feb.
Plesus 14 k. mart.
Plutarchus 4 k. jul.
Plutarcus 4 k. jul.
Po... (*vid. etiam* Pu...)
Pobisus 7 id. nov.
Poblus pr. id. nov.
Pœbus 15 k. mart.
Pœnis k. feb. (bis); 3 id. feb.; 3 id. mart.
Pœnus 5 id. feb.
Pola 3 k. jan.
Polegratus 8 k. jun.
Poleus 5 k. sep.
Poliartus 16 k. mart.

Poliastus 7 id. jan.
Policarpus 7 k. feb.; pr. k. feb.; k. feb.; 5 id. aug.; 6 k. nov.
Policutus 12 k. jun.
Polio 4 id. jan.
Poliottus 7 id. jan.
Poliuctus 5 id. ap.
Poliutus 16 k. mart.
Pollentia 3 id. maji.
Pollio 8, 4 k. maji.
Pollutana id. jul.
Polocronus pr k. maji.
Polus 12 k. jun. (bis).
Poly... (*vid.* Poli...)
Pomerus 14 k. ap.
Pomodianus pr. k. maji.
Pompeia 4 n. jun.
Pomponius 15 k. mart.
Pomponus 3 n. jun.
Pontecus 4 n. jun.
Pontia 16 k. dec.
Pontianus pr. k. jan.; 4 k. aug.; 4 id. aug ; id. aug.
Pontimus 15 k. sep.
Pontus 6 n. oct.
Popia 10 k. feb.
Porfinus 4 n. jun.
Porfirus pr. n. nov.
Portus pr. k. ap.
Posinna 4 n. jun.
Posinnus pr. id. feb.
Possessor 4, 3 n. jan. ; 5, 4 id. jan. ; 19 k. sep.
Possimus pr. n. maji.
Possinnus 4 n. jun.
Postumus pr. k. maji; pr. n. maji.
Potamia 17 k. maji; 4 n. jun.; 3 k. aug.
Potaminus 4 k. jul.
Potamius 10 k. mart.
Potamon 5 id. feb.; 15 k. jun.
Potamus 17 k. maji.
Potentella n. maji.
Poteolis 8 k. feb.
Potinus k. jun.
Potomus 15 k. sep.
Præ... (*vid. etiam* Pre...)
Præconus 16 k. mart.
Præiectus 8 k. feb.
Prætextatus 6 id. jul.
Prancatus 3 n. ap.
Pre... (*vid. etiam* Præ...)
Preconus 16 k. mart.
Presens 14 k. mart.
Prestabilis id. maji.
Pretextata 14 k. jun.
Pretextatus 8 id. aug.
Priamus 5 k. jun.
Prianus 5 k. maji.
Prima 3 n. jan. ; pr. n. maji; k. jun (bis); 4 n. jun. (bis) ; 16 k. nov.; k. nov.; 8, 7 id. nov.
Primianus 4 k. jan. (bis); k. jan. (bis).
Primina 7 id. oct.
Priminius 3 n. nov.
Priminus k. nov.
Primitiva 6 k. mart.; 10 k. aug.
Primitivus 11 k. feb.; 6 n. mart. (bis); 5 k. jul.; 4 id. jul.
Primola n. maji.
Primolus 10 k. maji; 7 id. maji; 12, 4 k. jun.; 8 id. jul.
Primosa 4 n. jun.
Primosus pr. k. maji (bis); 8 id. jun.
Primulus 5 id. maji; 14 k. jun.
Primus 3 n. jan.; 14, 12, 6 k. feb.; 4 n feb.; 14 k. mart.; pr. id. ap. (bis); pr. n. maji ; 16, 14, 12 (bis), 4 k. jun.; 4. n. jun.; n. jun. ; 6, 5 id. jun.; 11 k. jul.; 5 id. aug.; 8 k. sep.; k. oct.; 6 n oct.; 8 k. nov.; pr. n. nov.; 7, 6 id. nov.; 17 k. dec.
Primusus 5 k. mart.
Principia 3 id. nov.
Principus 4 n. maji.
Priscianus 14 *k. maji ;* 16 k. oct. ; 4 id. oct.
Priscus 7 k. jun.; k. jun.; 3 n. jun.; 3 k. aug.; k. sep.; 4 k. oct.; k. oct.
Privata 6 n. maji ; 7 id. jun.; 13 k. oct.
Privatianus n. maji.
Privatula 4 n. feb.
Privatus 6 n. maji ; n. jun.; 12 k. sep.; 12 k. oct.; 8 id. oct.
Probatus 5 k. jan.; 6 id. maji.
Probus n. ap.; 3 id. maji; 5 k. oct.; 7, 6 id. oct.
Procatus pr. k. jun.
Processa pr. n. maji ; 8 id. maji.
Processus 6 k. feb.; n. maji ; pr. k. jun.; k. jul.; 6 n. jul.
Proclina 17 k. maji.
Procubus 8 id. jul.
Procula 4 n. ap.; k. jun.; 3 n. jun.
Proculus 4 n. ap.; pr. id. ap.; 18, 14 k. maji; k. maji; pr. id. maji; k. jun.; 14, 12 (bis) k. nov.; pr. n. nov.
Prodentus (*cfr.* Prudentus) 17 k. maji.
Profunus k. aug.
Promacus 13 k. nov.
Pronus pr. n. feb.
Prosalamus 19 k. sep.
Prosdocus 17 k. maji.
Prosducus 18 k. maji.
Proseria 4 id. oct.
Prosia 4 k. feb.
Prospolmus 19 k. sep.
Prostocus 3 k. maji.
Protasus 13 k. jun.; 13 k. jul.; 5 k. aug.; 3 k. nov.
Proteus 4 id. feb.
Prothus 5 id. feb.
Protidus 16 k. mart.
Protolocus 16 k. mart.
Protus 18, 17 (bis) k. jul.; 3 id. sep.; pr. id. sep.; 6 k. nov.
Prudentus (*cfr.* Prodentus) 3 k. maji.
Prunimus 4 n. mart.
Prunus 4 n. feb.
Publasus k. jun.
Publianus 9, 8, 6 k. feb.
Publius pr. k. feb.; k. feb ; 11 k. mart.; pr. n. ap.; pr. id. ap.; 8 k. maji; n. nov.
Publus 14, 6 k. feb. ; 4 n. ap. ; 3 n. jun. (bis).
Pudentus 3 k. maji.; 5 k. aug.
Puer 3 id. mart.
Pufumus k. aug.; 5 id. aug.
Pu... (*vid. etiam* Po...)
Pulicarpus 7 k. mart.; id. ap.
Puliuchus 14, 11 k. jun.
Pullienus 4 k. jun.
Pullio 6 k. maji.; 4 k. jun.
Pullus k. jun.
Pulverus n. maji.
Pulvius 11 k. feb
Pupillus pr. k. mart.
Pupivus 4 n. feb.
Puplianus 4 n. nov.
Pusinnus 5 k. mart.
Pusitimus 9 k. mart.
Pylicus 4 n. mart.
Pymenus 15 k. ap.
Pyvidius n. jul.

Q

Quætus 5 id. jan.
Quapileus 13 k. oct.
Quarta 3 id. mart.; 8 id. nov.
Quartia 4 n. jun.
Quartilla 15, 14 k. ap.; 8 id. ap.
Quartinus 15 k. ap.
Quartus pr. id. ap.; 6 id. maji ; pr. id. maji.; 8 id. jul.; n. oct.; pr. n. nov.; n. nov.
Quatratus 7 k. jun.; 13 k. sep. (bis).
Quindeus 7 id. maji.
Quinta n. maji ; 6 id. maji.
Quintalus 6 id. maji.
Quintasus 15 k. ap.; 6 id. oct.; 16 k. nov.
Quintianus pr. k. jan.; 13 k. mart.; pr. k. mart.; k. ap.; pr. k. maji ; k. maji; pr. n. maji ; 18, 17 k. jul.
Quintilianus 11 k. feb.; pr. n. ap.
Quintillus 6 k. feb.
Quintilus 14 k. ap.
Quintinus k. maji ; 8 k. sep.; pr. k. nov.
Quintula pr. id. ap.; 6 id. maji.
Quintus pr. n. jan.; 5, 4, 3 id. jan.; pr. id. jan.; 14, 12 k. feb.; n. mart.; 15, 14 k. ap.; n. ap.; pr. id. ap.; 15 k. maji; pr. n. maji (bis); n. maji; 6 id. maji; 14, 12 (bis), 10, 6 k. jun.; k. jun. (bis) ; 3 n. jun. (bis) ; 4 id. aug.; n. sep.; 5, 4, 3 k. nov.
Quir... (*vid. etiam* Cir... *et* Cyr...)
Quiriaca 17 k. ap. ; 8 id. ap.
Quiriacus 13 k. feb.; pr. id. feb.; 16 k. ap.; 4 n. ap.; 8 id. ap.; 18, 10 k. maji; k. maji; 16, 15, 11 k. jul.; 4 id. aug.; 11 k. sep.
Quirillus n. mart.; 5 id. mart.; 7 id. maji; 7 id. jun.
Quirinus 4 id. mart.; pr. k. maji; 3 n. jun.; pr. n. jun. (bis).
Quirus 11 k. feb.
Quoamal 17 k. maji.
Quoquofas (Quoquofatis ?) 14 k. mart.
Quosquonus id. jan.
Quotta pr. k. jan.

R

Ragatus (Rogatus ?) 15 k. ap.
Raginarius 4 k. aug.
Ratitis (Ratis ?) 6 id. jan.
Recumbus 6 id. feb.
Reducta 4 n. jun.
Reductus pr. k. maji.
Reflentus 6 id. maji.

Regina 8 k. mart.; 4 n. ap.; 7 id. sep.
Remedius 18 k. feb.; 3 n. feb.; k. oct.
Reposita 12 k. feb.
Respectatus 13 k. aug.
Restituta 5 k. jan.
Restitutus p. id. ap.; 6 id. maji; 6, 4 k. jun.; 3 id. jun.; 4 n. oct.; 5 *id. nov.*; 17 k. dec.
Revocata n. feb.; 8 id. feb.
Revocatus pr. n. mart.; n. mart. (bis); pr. id. ap.
Ristha k. nov.
Rodana 4 n. jun.
Rodigus 6 id. jul.
Roditianus pr. k. maji.
Rodocianus pr. k. maji.
Rodofia 3 n. jul.
Rodus 3 n. jan.
Rogata 4 n. feb.; 15 k. ap.; 8 (bis), 6 id. maji; 14 k. jun.; pr. k. jun.; k. jun. (bis); 4 n. jun. (ter); n. jun.
Rogatiana 4 n. feb.; 13, 8 k mart.
Rogatianus 3 n. jan.; 5 k. mart.; n. maji; 8 k. jun.; k. jun.; 3 n. jun. (bis); 7 id. nov.
Rogatina 6 id. maji.
Rogatus 5 k. jan., pr. id jan.; 15 k. mart.; n. mart. (bis); 8 (bis), 7, 5 id. mart.; 15 k. ap. (bis); pr. k. maji; pr. n. maji; n. maji (bis); 8 (bis), 6 id. maji; 11 k. jun.; pr. k. jun.; k. jun. (bis); 4 n. jun. (bis); 4 id. jun.; 9, 8 k. nov.; 7 id. nov.
Romana 8 id. ap. (bis); 14 k. jun.; k. jun.
Romanus 8 id. ap.; 4 n. maji; 3 n. jun.; 13 k. aug.; pr. k. nov.
Rommadus 6 k. mart.
Romola 15 k. dec.
Romolus 9, 6 k. ap.
Romulus 13, 12 k. mart.
Roneus 5 id. feb.
Ropodianus pr. k. maji.
Rotilia k. jun.
Rotilus k. jun.
Rotinus 4 n. jun.
Rubentius 16 k. feb.
Rufina pr. k. mart.; 8 id. ap.; 8 k. maji; k. jun.; 3 n. jun.; 7, 6 id. jul.; 9 k. sep.
Rufinianus 6 k. mart.; 16 k. nov.; 16 k. dec.
Rufinus 15 k. mart.; 8 id. ap.; 5 n. maji; 7 k. jun.; 18, 10 k. jul.; 14, 7 k. sep.; pr. k. sep.; pr. n. sep.
Rufunus pr. id. ap.
Rufus 3 n. ap.; 13 k. maji; 8 id. maji; 4, 3 k. aug.; 7 *id. nov.*
Ruginus 4 id. mart.
Rumolus k. nov.
Ruppus 9 k. feb.
Rustiana n. jun.
Rusticus 5 id. jan.; 9 k. mart.; 4, 3 n. mart.; 6 id. mart.; 7 k. maji; 8 id. maji; pr. id. maji; pr. n. jun.; 14 k. aug.; 5 id. aug.; 8 k. oct.
Rustitianus 16 k. nov.
Rustolus pr. n. jun.
Rutulia 4 n. jun.
Rutulius 13 k. mart.
Rutulus 12, 7, 5 k. mart.

S.

Sabastianus (*cfr.* Sebastianus) 3 id. maji.
Sabbatus 3 k. maji.
Sabianus 7 k. feb.; 5 n. mart.
Sabina 4 n. jun.
Sabinianus 5 n. mart.; 7 k. sep.
Sabinus (*cfr.* Zabinus ?) 8 k. feb.; 3 id. maji (bis); 13 k. aug. (bis).
Saccus 6 k. jun.
Sacer n. jun.
Sacerdos pr. id. sep.
Sachintus (Hyacinthus) pr. n. aug.
Sacintus (Hyacinthus) 4 k. nov.
Sacusa 6 id. maji.
Sæbastianus (*cfr.* Sebastianus) 6 id. feb.
Sævus 8 k. sep.
Salda 15 k. ap.
Salitor 9 k. ap.
Salo 3 id. ap.
Salonus 13 k. mart.
Salpornia 4 n. jun.
Salsa 14 k. jun.; 6 id. oct.
Salvanus 13 k. mart.; 16 k. maji.
Salvianus 3 id. mart.
Salvius 3 id. jan.; 16 k. feb.; 3 id. mart.; 4 id. sep.
Salunus 9, 8 k. maji.
Salustius 4 n. feb.
Salustus 14, 12 k. jun.
Salutaris 5 id. nov.
Salutianus 6 k. jun.
Salvus 16 k. oct.
Sambacia 8 k. maji.
Samforus 15 k. ap.
Saminus 6 id. maji.
Sammata 4 n. jun.
Samphorinus 15 k. ap.
Sancianus 6 n. maji.
Sanctinus pr. id. sep.; 15 k. oct.
Sandus 13 k. aug.
Santa 8 k. jun.
Sapida n. maji.
Sarapion (*cfr.* Serapion) 6 k. mart.
Sarmata 7 k. ap.
Sarmitia 4 n. jun.
Sarnina 4 n. jun.
Sata 16 k. feb.
Satheus 6 id. jan.
Satirus pr. n. mart.; n. mart. (bis); 6 id. maji; n. jun.; 13 k. aug.; 5 id. aug.
Satora 17 k. dec.
Sattius id. jan.
Sattus k. nov.
Satullus 6 id. maji,
Satulus 4 n. ap.
Saturna 7 id. feb.
Saturnilla 5 id. feb.
Saturnina 5 k. jan; 16, 15, 14 k. feb.; pr. n. maji.; 8 id. maji; 4 n. jun. (bis); 11 k. jul.; n. sep.
Saturninus 8 (bis), 4 k. jan.; pr. k. jan. (bis); k. jan. (bis); 5 (bis), 3 id jan.; 17, 14, 12, 11, 10, 9 k. feb.; pr. k. feb.; k. feb.; 4 n. feb.; n. feb.; 8, 7 id. feb.; 16, 15, 13, 9 k. mart.; pr. k. mart.; 3 n. mart. (bis); pr. n. mart. (bis); n. mart. (bis); 3 id. mart.; 15, 14, 11, 9 (ter), 7, 6, 4, 3 k. ap.; k. ap.; 4 n. ap.; pr. n. ap.; 4 id. ap.; pr. id. ap. (bis); 18 (bis), 9, 8 k. maji; pr. k. maji (quater); k. maji (bis); 6, 5 n. maji; pr. n. maji; n. maji; 8, 6 (ter), 3 id. maji; 9 (bis), 7 k. jun.; k. jun. (ter); 4 (ter), 3 (ter) n. jun.; pr. n. jun. (bis); n. jun. (ter); 16 k. jul.; 4 k. aug.; 12 k. sep.; pr. n. sep. (bis); n. sep; k. oct.; pr. n. oct. (ter); pr. id. oct.; 17, 8, 3 k. nov.; pr. k. nov.; k. nov. (bis); n. nov.; 4 id. nov.; 17, 2 k. dec.
Saturnus 6 id. maji (bis); 8 k. jun.; 3 n. jun.
Saturus 4 k. jan.; 4 n. jan.; 5, 4 id. jan.; pr. id. jan.; 19, 12, 11, 9 k. feb.; n. feb.; 13, 6 k. mart.; n. mart.; 15 k. ap.; pr. k. maji; 6 id. maji; 9, 8, 7 (bis) k. jun.; 4 n. jun.; 18, 13 k. oct.; 4 id. oct.; pr. id. oct. (bis); 8 k. nov.; *pr. n. nov.*
Satyrus 14 k. oct.
Savinianus 8 k. feb.
Savinus 7 k. feb.; n. maji.; 6 id. sep.; 8 k. nov.
Saulus 14 k. mart.
Schindinus 16 k. aug.
Scolasticus 8 id. feb.
Sebastianus (*cfr.* Sabastianus *et* Sæbastianus) 14, 13 k. feb.; 7 *id. mart.*
Secunda id. jan.; 6 k. feb.; 14 (bis), 9 k. mart.; 8 id. maji; 4 n. jun. (bis); pr. id. jun.; 6 id. jul.; 16, 5, 3 k. aug.; 6 id. oct.; pr. n. nov.; n. nov.
Secundianus 4 n. feb.; 13 k mart.; pr. k. maji (bis); pr. n. maji (bis); n. maji; pr. id. maji; n. jun.; 5 id. aug.; 16 k. dec.
Secundila 8 id. maji.
Secundilla pr. k. mart.; k. mart.
Secundilus n. mart.
Secundinus 12 k. mart.; 9 *k. mart.*; 3 n. jul.; k. aug.; 6 id. aug.; id. sep.; 16 k. dec.
Secundola 4 n. feb.; 8 k. mart.; k. mart.; 9 k. ap.; k. aug.; 8 k. oct.
Secundolus 9 k. mart.
Secundus 4 k. jan.; n. jan.; 5 id. jan.; 14, 12, 8, 6, 5 k. feb.; pr. id. feb.; 14, 13 k. mart.; n. mart. (bis); k. ap.; 8 id. ap.; pr. id. ap. (bis); 8 k. maji (bis); pr. n. maji; n. maji; 6 id. maji; 4, 3 n. jun.; n. jun.; id. jul.; 13 k. aug.; pr. k. aug; 6 id. aug.; 4 n. sep.; 6 id. oct.; 17 (bis), 12 k. dec.
Securus 3 k. jan.; 9, 6 k mart.
Secutor id. ap.
Sege pr. n. aug.
Selacus 14 k. mart.
Seleocus 17 k. oct.
Seleucus 9 (*cfr.* Selacus, Seleocus, Seleugus *et* Sileucus) 9 k. ap.; 14 k. jun.; 4 n. jun.
Seleugus 6 id. maji.
Sellaris 6 k. mart.
Selvolus 15 k. ap.
Sempherosa (Symphorosa) 15 k. aug.
Senecio 4 n. jun.
Senerotus 7 k. mart.
Senertis 7 k. mart.
Senerus 16, 8 k. mart.
Seneus 3 k. aug.
Sennis 3 k. aug.
Sennus n. jan.

Senotius 7 id. sep.
Sentiata 8 k. jun.
Senturus 6 id. maji.
Seoter 5 k. feb.
Sepaca k. jun.; 4 n. jun.
Separgus 5 n. oct.
Septemina n. maji ; 6 id. maji.
Septima 6 id. oct.
Septimia 5, 3 k. aug.
Septiminus 3 n. jun.; 6 id. oct.
Septimus 14 k. maji ; 6, 5 id. maji ; 7 id. oct.
Septina 8 k. jun.
Serafiunis (*pro* Serapio ?) 8 id. ap.
Seranus 8 k. maji.
Serapion (*cfr.* Serafiunis, Sarapion *et* Serapion) 5 id. feb.; pr. k. mart. ; 13, 12, 7, k. ap.; 5 k. maji; 15 k. jun. (bis); 3 id. jul.; 6,5 k. sep.; 6 (bis), 3 id. sep.; pr. id. sep.; 17 k. oct.
Serena 6 id. oct.
Serenus 3 k. jan.; n. jan.; 17 k. ap.; 8 id. maji ; 4 k. jul. (bis); k. jul.
Sericianus 13 k. maji (bis).
Serrus n. mart.
Servanus n. mart.
Servianus 12 k. maji.
Servilia pr. k. mart. (bis).
Servilianus 3 k. mart.; 16 k. nov.
Servilius n. jun.
Servilus 9 k. jun.
Servulus 9 k. mart.
Servus 17 k. dec.
Sesinus 6 id. jul.
Sesosia k. jun.
Severa 3 n. jun.; 16 k. nov.
Severianus 10 k. feb.; pr. id. feb.; 3 k. mart.; k. jul.; 6 id. aug.
Severinus 3 id. mart.
Severiolus 6 id. maji.
Severus k. jan.; 3 id. jan.; k. feb. (bis); pr. k. maji.; 6 id.maji; 3 n. jun.; 5 n. jul.; pr. n. jul.; 8 id. jul.; 6 id. sep. (bis); 11, 10, 9 k. nov.
Sevus (*cfr.* Sævus) 4 id. aug.; 13, 12 k. sep.
Sextus 3 n. jun.
Siagrus 3 id. ap.
Sicaria 4 n. feb.
Sicimodus 4 k. jun.
Sicus 7, 5 id. mart.; 3 k. jun.
Siddinus 17 k. dec.
Sidinus 8 id. maji.
Sido 7 k. feb.
Sidonius 11 k. sep.
Sidora 4 id. aug.
Sidrac 8 k. maji.
Siggeramnus 7 k. nov.
Siggonus 13 k. oct.
Sigismundus k. maji.
Sigobaldus 7 k. nov.
Sigolene 9 k. aug.
Silanus 6 id. jul.
Sildinus 4 n. jun.
Sileucus 6 id. maji.
Silicitani 16 k. aug.
Sillefa k. jun.
Sillira k. jun.
Sillus 5 id. jan.
Silo 14 k. sep.
Silvana 12 k. mart.
Silvanianus 12 k. maji.
Silvanus 4 id. feb.; 13, 12 k. mart.; pr. k mart.; pr. n. mart.; n. mart.; 8, 4 id. mart.; pr. id. ap.; 17, 12 k. maji; pr. k. maji (bis); 9 k. jun.; pr. k. jun. (bis); k. jun (ter); 3 n. jun. (quater); n jun.; 9 k. aug.; pr. k. sep.; pr. n. sep.; 4 id. sep. (bis); 10 k. oct.; pr. k. nov. (bis).
Silvester pr. k. jan.; 10 k. oct.
Silvianus 8 k. maji (bis); 6 id. sep.
Silvinus 4 n. jun.; 4 id. sep.
Silvius id. mart.; 9 k. maji; 4 n. jun.
Silvus 11, 9 k. maji.
Simelinus 16 k. jul.
Simeon (*cfr.* Symeon) 6 k. aug.
Simf... (*vid. etiam* Semph. *et* Sinf...)
Simforianus (*cfr.* Simfurianus *et* Sinforianus) 12 k. sep.
Simfroniana 8 k. jan.
Simfurianus (*cfr.* Simforianus) pr. k. jan.
Simia 6 k. maji.
Simmetrus 7 k. jun.
Simo 3 k. jul.; k. jul.; 6, 5 k. nov.
Simph... (*vid.* Simf...)
Simplicia k. nov.
Simplicus pr. id. feb.; 6 k. maji; n. maji; id. maji; 4 k. aug.; pr. id oct.; 13 k. dec.
Simpronus (*cfr.* Sinpronus) 18 k. maji; 5 k. aug.; 8 id. aug.
Sinedus 4 k. jul.
Sinf... (*vid. etiam* Simf...)
Sinforianus 11 k. sep.
Sinfronius 7 id. nov.
Sinorus 7 k. mart.
Sinpronus (*cfr.* Simpronus) 5 id. nov.
Sir... (*vid. etiam* Syr...)
Sirgus pr. k. sep.; n. oct.
Siria 14 k. nov.
Siriana 16 k. aug.
Siricus 14,6 k. maji; 8 id. maji; 3 n. sep.
Siridonus 4 n. jan.
Sirilla pr. id. ap.
Sirinus 4 k. jul.
Sirmus 8 k. jan.
Sirus 3 id. sep.; pr. id. sep.
Sisinnus 5, 4 (bis), n. mart.; 4 k. jun.; 6 (bis), 5 id. jul.; k. sep.
Sisiona 6 id. jul.
Sixtus (*cfr.* Syxtus) pr. k. jan.; 8 id. ap. (bis); 8, 5 (bis) id. aug.
Smaracdus 5 k. nov.
Smaragdus (*cfr.* Zemeragdus) 4 id. mart.; 6 id. aug.
Socrates 15 k. oct.
Socratus 16 k. nov.
Sodalis 5 k. maji (bis).
Sodo 8 k. feb.
Sofus 12 k. aug.
Solitor (*cfr.* Solutor) id. nov.
Solus 5 n. mart.
Solutor (*cfr.* Solitor) 12 k. feb.; id. mart; 7, 6 k. ap. ; 8 id. ap.; 6 id. maji; 12 k. dec.
Solutus 9 k. maji.
Sordida k. jun.
Sorece 9 k. ap.
Sorentus 4 k. ap.
Sorotedis (Sorotes ?) 3 id. feb.
Sosus 3 k. oct.
Soter (*cfr.* Sother) 4 id. feb.
Sother (*cfr.* Soter) 4 id. maji.
Sotiris (Sotir ?) 8 id. feb.
Sparata 16 k. aug.
Spenus pr. id. ap.
Speratus 15 k. aug.
Sperus 8 id. jul. (bis).
Spes k. oct.
Spesina 6 id. jun.
Speusippus 16 k. feb.
Spica pr. k. maji.
Spicus 8 id. maji.
Spinella 5 k. jul.
Spisina 7 id. jun.
Spretus 13 k. aug.
Stacianus 7 id. feb.; 9 k. aug.
Stactheus 5 k. jul.
Starton 8 id. jul.
Statulianus 3 n. jan.
Stefana 8 id. maji.
Stefanus 5 k. maji.
Steph... (*vid. etiam* Stef...)
Stephana 3 id. jan.
Stephanus 7, 3 k. jan.; pr. k. jan.; k. jan.; 4 n. jan.; id. feb.; k. ap.; 5 id. jul.; 4, 3 n. aug.; 7 k. sep.; 15 k. oct.; *7 k. oct.*; k. oct.
Steranus 3 n. aug.
Stercatus 9 k. aug.
Sterceus 8 k. aug.
Stercius 11 k. jul.
Stercola pr. k mart.
Stercorius 12 k. aug.
Stercorus 8 k. aug.
Sterteus 11 k. aug.; 4 k. oct.
Stertia 8 id. maji.
Stiala 8 id. maji.
Stiabilus 6 k. jun.
Stialus pr. id. ap.; 8 k. jun.; pr. k. jun.
Sticianus 8 k. aug.
Strategus 5 n. jul.
Strato 18 k. sep.; 7 k. oct.
Stratonicus 4 n. jan.
Strator 3 n. jul.
Stria 9 k. jun.
Stupor 14 k. mart.
Subitana 6 k. mart.
Successa 6 k. ap.
Successus 19, 15, 14, 11 k. feb.; 6 k. ap.; pr. n. ap.; n. ap.; 8, 6, 4 id. ap.
Suffronus 5 k. nov.
Sulpicius 7 k. sep.
Sulpicus 16, 6 k. feb.
Sultus n. maji.
Summista 8 id. ap.
Susanna pr. id. feb.; 3 id. aug.
Sussimus 13 k. nov. (bis).
Sussus 17, 14 k. nov.
Sustratus 5 n. jul.; 8 id. jul.
Symeon (*cfr.* Simeon) n. jan. (bis).
Symph... (*vid.* Simf... *et* Sinf...)
Syr... (*vid. etiam* Sir...)
Syrgus 6 k. mart.
Syricus 7 k. mart.
Syrmatha 5 id. feb.
Syrmium 5 id. ap.
Syxtus (*cfr.* Sixtus) 3 n. ap.; 14 k. oct.; 4 n. nov.

T

T... (*vid. etiam* Th...)
Tampus 8 id. maji.
Tanasus 5 id. oct.
Taracus n. ap.; 3 id. maji; 5 k. oct.; 7, 6 id. oct.
Tarreus 6 k. nov.
Tarsicus pr. k. feb.
Tascia k. sep.
Tasia 14 k. nov.
Tassus pr. n. maji.
Tatianus 17 k. ap.
Taurinus n. sep. (bis).
Taxis n. mart.
Tebellus 11 k. aug.
Tecla (*cfr.* Thecla) 8 k. mart.; 8 k. ap.; 6 id. maji; pr. k. jun.; k. jun.; pr. id. sep.; 9 k. oct.; 15 k. dec. (bis).
Teglacia 6 id. maji.
Telesforus (*cfr.* Thelesforus *et* Tilisforus) pr. k. maji.
Telipta 5 k. feb.
Tellianus 5 k. feb.
Tellus 3 id. mart.
Teoctistus 5 n. oct.
Teoterus 12 k. aug.
Tercius pr. id. ap. (bis).
Terentia 4 id. aug.
Terentianus k. sep.
Terentius 4 k. nov.
Terentus pr. k. maji (bis).
Terianus 8 k. maji.
Teridus 3 n. feb.
Tertia pr. id. ap.; 16 k. maji.
Tertius 16 k. maji; k. jun.; 4 n. jun.; 13 k. aug.
Tertula pr. id. ap.; 8 id. maji; pr. k. jun. (bis); k. jun. (bis); 4 (ter), 3 n. jun.
Tertulus 14 k. feb.; k. jun.
Tertus pr. k. jun.
Teudaldus 10 k. aug.
Th... (*vid. etiam* T...)
Thaddtheus 5 id. maji.
Thamatus 4 n. jun.
Thecla (*cfr.* Tecla) id. jun.
Thedra 9 k. mart.
Theleforus pr. k. maji.
Thelerianus 15 k. feb.
Thelesforus pr. k. jun.
Themous pr. n. feb.
Theo... (*vid. etiam* Theu...)
Theodatus 13 k jul.
Theodola 18 k. jul.; 4 n. sep.
Theodolus id. mart.; 16, 10 k. ap.; 4 n. ap.; pr. n. ap.; 5 n. maji; 6, 5 id. jul.; 13 k. aug.; 14 k. sep.; id. sep.
Theodora 16, 15, 3 k. maji; 4 k. jul.
Theodorus 14 (bis), 7, 4 k. ap.; 4 id. ap.; 9 k. maji (bis); 4 n. jul.; 6 id. jul.; 5 id. aug.; 4 n. sep.;
Theodosus 17, 16 k. aug.
Theodota 4 n. aug.; 15 k. dec.
Theodotus pr. n. jan.; 17 k. jul.; 3 n. jul.; 6, 5 id. jul.; 17 k. aug.; 18, 17 k. dec.
Theon 4 k. mart.; 8 k. maji.
Theona 5 id. feb.; 9, 8 k. maji.
Theonus 4 k. jul.; 17 k. aug.
Theophilus (*cfr.* Thiofilus *et* Tiofilus) id. mart.; 6 id. sep.
Therapus 14 k. mart.
Thetdradus 14 k. mart.
Theucosia 18 k. feb.
Theucusa 6 k. feb.
Theudestia 8 k. maji.
Theudora 3 id. mart.
Theudorus 8 id. ap.
Theudosia 3 n. ap.
Theugenes 4 n. jan.; 8, 7 k. feb.
Theuseta 3 id. mart.
Theutbaldus 9 k. feb.
Theuzonus 9 k. aug.
Thidus 8 id. maji.
Thimia 5 k. maji.
Thimogratis 12 k. aug.
Thiofilus pr. id. feb.; 14 k. mart.; pr. k. mart.; 3 n. nov.
Thionus 16 k. mart.
Thointus 6 id. maji.
Thomas 5 k. jan.; 5 id. feb.; 3 n. ap.; 7 id. maji; 3 n. jun.; 12 k. jul.; 5 n. jul. (bis).
Thomedus 7 k. jun.
Thomocus 4 n. jun.
Thomus 14 k. jul.
Tibarianus 14 k. feb.
Tiberianus 5 id. aug.
Tibertius 11 k. maji.
Tiburtinus 5 id. aug.
Tiburtius 18 k. maji.
Tiburtus 5 id. aug.; 5 id. sep.
Ticianus 3 k. mart.; pr. id. ap.
Tigrinus 13 k. ap.
Tilinus 4 k. jul.
Tilisforus 6 id. jan.
Timedus 8 k. jan.
Timinus 9, 8 k. jun.; n. jun.
Timorus 6 id. ap.
Timotheus 4 n. jan,; 6 id. jan.; pr. n. feb.; 15, 7 k. ap.; 8 (bis), 7 id. ap., 7 id. maji; id. maji, 12 (bis), 11, 10 k. jun.; k. jun.; pr. k. jul.; 5 n. jul.; 6 id. jul.; 14 k. sep.; 11 *k. sep.*; 4 n. sep.; 6 id. sep.; id. sep.; 5 k. oct.
Tinnus 6 id. maji; 5 k. jul.
Tiofilus 3 k. nov.; pr. id. nov.
Tipecirus 4 n. mart.
Tisicus 10 k. aug.
Titiana 16 k. aug.
Titianus 16 k. ap.; 6 k. jun.; 15 k. aug.
Titirus 4 k. jul.
Titulus 18 k. maji; 19 k. sep.
Titus 9 k. mart.; 4 n. jun.
Toga 3 n. jun.
Tomum 8 k. jun.
Tonitus 8 k. maji.
Trabia 3 id. mart.
Tracia 3 k. oct.
Traianus 13 k. sep.
Tratagus 5 n. jul.
Trato 8 id. jul.
Tredenteus 4 k. jun.
Trepon 5 n. jul.
Tribulus pr. id. jun.
Tricus id. maji.
Trifina 3 n. jul.
Trifon pr. n. jan.
Triphon 5 n. jul.
Trofima 4 n. jun.; 3 id. jul.
Trofimus 14 k. oct.
Trofinus 3 id. jul.
Trogus 13 k. oct.
Troianus 4 id. feb.
Tromedus 6 id. jul.
Trophus 13 k. oct.
Tropolus 3 id. jul.
Trutmundus 6 id. jan.
Tuballus 4 k. maji.
Tubia 4 n. jan. (bis).
Tubis 13 k. dec.
Tucchus 5 k. jul.
Tuia 6 id. maji.
Tulicus 3 id. feb.
Tullianus id. feb.; 6 k. mart.
Tunianus 8 id. maji.
Tunnidus n. maji.
Tunninus 4 n. jun.
Tunnus 6 id. maji.
Tuppus 16 k. mart.
Turbanus 4 k. jul.
Turbonus 4 k. jul.
Turdianus 10 k. maji.
Turemunus 14 k. maji.
Tursus 15 k. feb.
Tuscus 4 n. sep.; 4 id. sep.; 15 k. dec.
Tutus 7 k. nov.
Tyberitanus 14 k. feb.
Tyburtus 3 id. aug.
Tycus 11 k. feb.
Tyrona pr. n. maji.
Tyrsus 13 k. feb.; pr. k. feb.; 5 id. feb.; pr. k. aug.; 19 k. sep.; 16, 8 k. oct.
Tytorius 3 n. jun.

U, V

Valens 15 k. feb. (bis); 14 k. mart.
Valentina pr. n. maji; 4 n. jun.
Valentinus 16 k. mart.; 15 k. ap.; 18, 3 k. maji; 4 n. jun.; 6, 5 id. jul.; 17 k. aug.; 13 k. sep.; 4 id. sep.; 3 id. nov.; id. nov.; 16 k. dec.
Valentus k. sep.; 4 n. sep.
Valeria 3 k. ap.; 8 k. maji; pr. n. maji; 7 k. jun.; 3 n. jun. (bis); 16, 13 k. jul.; 8, 4 k. oct.
Valerianus 18 (bis), 11 k. maji; 15 k. jul.; 13 k. aug.; 5, 3 id. aug.; 14 k. sep.; 17 k. oct.; 17 k. dec.
Valerus 11 k. feb.; 8 k. mart.; 5 id. mart.; 4 n. ap.; pr. id. ap.; 9, 8 k. maji; pr. n. maji; 18 k. jul.; 17 k. oct. (bis); pr. k. nov.; 16 k. dec.
Valis 12 k. jun.
Varicius 17 k. dec.
Varicus pr. id. ap.
Vatalicus (Vitalicus?) 4 n. jun.
Ubaldus pr. n. ap.
Ubicianus pr. id. jan.
Vedastus 8 id. feb.
Vellesus 13 k. jun.
Venantus 9 k. jun.
Veneria 16, 6 k. feb.; pr. k. mart.; pr. n. maji; 3 n. jun. (bis); 7 id. aug. (bis); pr. id. aug.; 8 id. nov.
Venerus 16 k. nov.
Venusta 6 id. maji; 4 n. jun.
Venustina 13 k. mart.
Venustus pr. id. ap. (bis); 9 k. maji; pr.

n. maji; 11, 4 (bis) k. jun.; 4 k. jul.; 6 id. oct.
Ver... (*vid. etiam* Vir...)
Veranus 3 n. jun.
Veregundia pr. id. ap.
Veregundus pr. id. ap.
Veretia pr. id. aug.
Veronica 5 id. jul.
Verricus k. jun.
Verulus 9 k. ap.
Vetosa 15 k. aug.
Veturus 16 k.aug.
Vevericinus 8 id. nov.
Viator pr. k. maji.
Viatricus 4 k. aug.
Victia 5 k. jun.
Victor k. jan. (bis); 6, 5,4 k. feb.; pr. k. feb.; k. feb.; 4 n. feb.(bis); 3 id. feb. pr. id. feb.; 15 (bis), 13 (bis), 6 (bis) k. mart.; 3 n. mart.; pr. n. mart. (bis), 15 (bis), 7, 3 k. ap.; k. ap. (ter); 4 n. ap.; pr. n. ap.; 8 (bis), 7 id. ap.; pr. id. ap.; 14, 12, 11, 8 (bis), 6, 5 k. maji; pr. n. maji (ter); 8 (quinquies), 6, 3 id. maji; pr. id. maji (bis); id. maji (bis); 16 (bis), 15, 7 k. jun.; 3 n. jun.; 7, 3 id. jun.; k. jul.; 13 (bis), 12 (ter), 9 k. aug.; 8 k. sep. (bis); sep.; 16, 10, 8 k. oct.; 5 n. oct.; 6 id. oct.; 15, 12, 9 (bis), 3 k. nov.; k. nov.; pr. n. nov.; 7 id. nov.; id. nov.; 16 (bis), 15 (bis), 14, 12 k. dec.
Victoria 4 k. jan.; 13 k. mart.; n. maji; 8, 5 id. maji; 8 k. jun.; pr. k. jun.; k. jun. (bis); 4 n. jun. (quinquies); 3 n. jun. (bis); 8, 4 (bis) k. oct.; 9 k. nov.; pr. k. nov.; 4 n. nov.
Victorianus pr. n. maji; 4 n. jun.; 3 id. jun.; 6 id. aug.
Victoricus 10 k. jun.; 15 k. nov.
Victorina 8 k. mart.; pr. n. maji; k. jun.; pr. n. nov.
Victorinus 8 k. mart.; pr. k. mart.; pr. n. mart.; pr. id. ap.; 5, 4 (bis) k. maji; pr. n. maji; pr. k. jun.; 3 n. jun.; 9 k. aug.; 3 n. oct.; 15 k. nov.; pr. k. nov.; k. nov.; 5, 3 id. nov.
Victorius 6 id. jul.
Victorus 4 k. jan.; pr. id. ap. (bis); 9 k. maji; pr. k. maji (bis); n. maji (quinquies); 8 id. maji; 12, 10, 4 k. jun.; pr. k. jun.; 3 n. jun.; 4 id. jun.; 16 k. nov.
Victrix 15 k. nov.
Victuria 16 k. feb.; 4 n. feb. (bis); 8 k. mart.; pr. id. ap.; 6 id. maji.
Victurianus 14 k feb.; pr. id. maji.
Victuricus 16 k. feb.; 6 k. mart.; 13 k. ap.; 15, 14 k. maji.
Victurina 8 k. mart.; n. mart.; 17 k.ap; 6 id. maji (bis); 3 n. jun.; 6 id. aug.
Victurinus 18, 15, 5 k. feb.; 6 k. mart.; 4 n. mart.; pr. n. mart.; 3 id. mart.; 9, 8, 4 k. ap.; 14, 9, 3 k. maji; 5 id. maji.
Victuris 14, 12 k. feb.; 4 n. feb.;
Victurius n. maji; 13 k. jun.
Victurus pr. k. mart.; k. mart.; pr. id. ap.; 6 k. maji; 6, 5 id. maji; 8, 6 k. jun.; n. jun.; 16 k. dec.
Victus 12 k. jun.
Vietus 6 k. nov.
Vigelantus pr. k. nov.
Vincentia 5 k. feb.; k. feb.; 19 k. sep.; pr. k. sep.; 16 k. dec.
Vincentius 8 k. jun.; 4 n. jun.
Vincentus id. jan.; 16, 12, 11, 6 k. feb.; pr. id. feb.; 16, 14 (bis) k. mart.; 16, 13 k. maji; 17, 8 k. jun.; k. jun.; 5 id. jun.; 10 k. aug.; 14 k. sep.; pr. k. nov. (bis); 3 id. nov.
Vindemialis k. jan.
Vindeus 6 k. maji.
Vingelusus 4 id. mart.
Vinturia 3 id. nov.
Vippus 5 k. jun.
Vir... (*vid. etiam* Ver...)
Virgus 7 id. jul.
Virianus 3 n. jun.; 5 id. aug.
Vironicia 6 id. jul.
Virtunia pr. n. maji.
Virulus 8 k. mart.
Vitalianus 4 id. jan.; 3 n. sep.
Vitalica pr. n. sep.
Vitalicus n. maji; pr. k. sep.
Vitalis 4 n. jan. (bis); 5 id. jan.; 14 k. feb.; 3 id. feb.; 16 k. mart.; pr. id. ap.; 13, 11, 9 (bis), 4, 3 k. maji; 8 id. maji; 4 n. jun.; 13, 12 k. jul.; 7 (bis), 6 id. jul.; 10 k. oct.; 6 id. oct.; 9, 8, 3 k. nov.; pr. k. nov.; k. nov.; 4, 3 n. nov.; 16 (bis), 13 k. dec.
Viticus 6 id. jun.
Vittius 4 n. jun.
Vitus 17 k. jul. (bis).
Viventiolus 4 id. jul.
Vivianus 5 k. sep.
Ulpius 4 n. jun.
Ulmatus 4 n. jun.
Unus 13 k. feb.
Vogonoctus 15 k. ap.
Volusianus 12 k. ap.
Vonœta 14 k. ap.
Urbana (*cfr.* Orbana ?) pr. id. feb.; 8 k. mart.; pr. id. ap. (bis); 14 k. jun.; k. jun. (bis); 4 n. jun.
Urbanus (*cfr.* Orbanus ?) 11 k. feb.; 8, 3 k. maji; 6, 5 n. maji; 14 k. jun. (bis); k. jun.; 4 n. jun; 3 n. jun.; 5 id. aug.; 5 n. oct.
Urbicus 4 n. feb.; n. jun.
Urisus 7 id. jul.
Uroria 5 k. jun.; k. jun.
Ursicinus 13 k. jul.
Ursinus pr. k. feb.
Ursus 9 k. maji; 3 k. aug.
Utrion 16 k. mart.
Utus 9 k. ap.
Vulframnus 13 k. ap.
Uxor 4 id. mart.

W, Y, Z

Walamundus pr. n. jan.
Wichardus 8 id. oct.
Widoldus 6 id. jan.
Winelandus 4 k. jan.
Winiramnus n. nov.
Yppolitus 11 k. sep.; 4 n. nov.
Ysicus (*cfr.* Isicus *et* Hysicus) 5 n. mart.; 17, 15 k. jul.; k. jul.; 6 id. jul.; 15 k. oct.; 14 k. dec.
Ytiphelus 5 k. aug.
Z... (*vid. etiam* G... *et* S...)
Zabinus pr. id. jun.
Zabullius 12 k. feb.
Zaccheus 15 k. dec.
Zacharias 4 n. jun.; 4 id. jun.
Zacheus 6 id. jul.
Zaderus 8 id. maji.
Zapperus 11 k. dec.
Zeddonus 3 id. mart
Zeforus 13 k. dec.
Zelasus 14 k. sep.
Zeliatus pr. k. jul.
Zelos (Judas) 5 k. nov.
Zelus 14 k. sep.
Zemeragdus 5 id. aug.
Zeminus 3 id. jan.
Zeno 15 k. feb.; 16, 15, 7 (bis) k. mart.; pr. k. maji; 6 id. maji; 7, 3 id. jul.; id. jul.; 4 n. sep.
Zenonus 5 k. maji; 7 id. maji.
Zenosus 5 k. maji.
Zeperia 6 id. maji.
Zesimus 15 k. feb.
Zeta 18 k. oct.
Zetolus 5 k. jun.
Zetula 8, 6 id. maji; 3 n. jun.
Zetus pr. n. jul.
Zinzamus 9 k. jul.
Zitianus 16 k. nov.
Zocius 15 k. mart.
Zoellus 9 k. jun.
Zoelus 9 k. jun. (bis); k. jul. (ter).
Zohilus 5 k. jul.
Zonisus (Dionysius ?) 4 n. ap.
Zonus 4 id. mart.
Zosema id. jul.
Zosimus 14 k. feb.; 15 k. mart.; 6, 5, 3 id. mart.; k. jun.; 4 n. jun.; 13 k. nov.
Zotica 8 k. maji.
Zoticus pr. id. jan.; pr. k. feb.; k. feb.; 5, 4 id. feb.; 5 k. maji; 6 k. jun.; 4 n. jun.; pr. n. jun.; 8 id. jun.; pr. k. jul.; pr. n. jul.; 5 k. aug.; 13 k. sep.; 12 k. nov.
Zotivus pr. id. jan.

NOTA. *Adde:* Arcellatus 5 k. nov.; *ad* Asterus: 8 k. nov.; *ad* Julus: 5 id. feb.; *lege* Abundantus *pro* Abundantius, *et* Epefanus *pro* Epefasus.

INDEX SANCTORUM

IN TOMUM XIII OCTOBRIS.

A

Abramius, Rostoviensis abbas. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. An ephemeridibus effigiatis inscriptus sit B. Abramius Rostoviensis. Rostoviæ situs et incolæ ; horum gentilitii errores. Traducuntur ad fidem christianam. Priorum episcoporum et principum Rostoviensium series 36. § II. Summa gestorum B. Abramii. Acta. Eorum ætas, fides et variæ classes 39. § III. Quonam tempore vixerit B. Abramius. Variæ sententiæ. De Vladimiria Klazmensi 41. § IV. Antiquitas cultus B. Abramii. Concilium Mosquense anni 1549. Officium ecclesiasticum de B. Abramio. Monasterium in quo servantur ejus reliquiæ. Hodierna veneratio 43. MEMORIA VENERABILIS P. N. ABRAMII, ARCHIMANDRITÆ EPIPHANIORUM ROSTOVIENSIS, *ex codice Musei Rumiantsoviani 434* 47. SUPPLEMENTUM. § UNICA. Quonam tempore Beatus vixerit 926

Acrio (ab). *Vide* Angelus.

Ædelnodus, archiepiscopus Cantuariensis in Anglia. COMMENTARIUS HISTORICUS CRITICUS. § I. Cultus S. Ædelnodi. Ejus munia ante episcopatum. Iter in Italiam 451. § II. S. Elphegi translatio. Amicitia S. Ædelnodum inter et Cnutonem regem 453

Afri CCXX aut CXX, martyres, et alii martyres Hieronymiani. SYLLOGE CRITICA. § UNICA. Præter martyres CCXX aut CXX, alii hodie in codicibus Hieronymianis memorati non videntur passi in Africa 242

Agapitus. *Vide* Ammonius.

Alphonsus Rodriguez, coadjutor temporalis Societatis Jesu, Palmæ in insula Majorica. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De Vita B. Alphonsi, tum ab ipso, tum ab aliis multis perscripta 585. § II. De sanctimonia sororum B. Alphonsi 588. § III. De B. Alphonsi vita religiosa. Mira ejus obedientia 589. § IV. Opuscula spiritualia servi Dei. Fueritne auctor Parvi Officii Immaculatæ Conceptionis 591. § V. Honores B. Alphonso post mortem tributi. Cultus inchoatus cessat. Progressus ejus beatificationis. Celebratur Romæ, Segoviæ, Palmæ. Epistola Majoricensium ad Segovienses 594. § VI. Reliquiæ B. Alphonsi. Earum recensio, translatio et recognitiones 597. BREVIS VITA B. ALPHONSI, *auctore P. Michaele Julian, ex hispanico latine reddita.* CAPUT UNICUM. B. Alphonsi natales, virtutes, mors et sepultura 601 ; cfr. 928. VITA B. ALPHONSI RODRIGUEZ CONFESSORIS S. J., *auctore P. Janino.* LIBER I. CAPUT I. Ortus Alphonsi et vita in sæculo 605. CAPUT II. Alphonsus Societatem Jesu amplectitur et in Majoricam insulam mittitur 607. CAPUT III. Insignem reportat ex maligni hostis impugnatione victoriam 609. CAPUT IV. De admirabili ipsius erga Eucharistiam affectu 610. CAPUT V. Quotidianus vitæ Alphonsi ordo 612. CAPUT VI. De gravi quam per decennium orando a dæmone passus est vexatione, ac molestiis morborum. CAPUT VII. Liber a munere janitoris, tertium a dæmonibus cruciatur, etc. 615. CAPUT VIII. De supremo Alphonsi morbo et obitu 617. CAPUT IX. De gestis post Alphonsi mortem 618. CAPUT X. Alphonsi virtutis quot et quanti testes exstiterint 619. LIBER II. DE VIRTUTIBUS VENERABILIS FRATRIS ALPHONSI RODRIGUEZ. CAPUT I. De oratione 621. CAPUT II. De usu perpetuo divinæ præsentiæ. CAPUT III. De ingenti dolore quo peccata sua expiavit 624. CAPUT IV. De studio corporis afflictandi 625. CAPUT V. De contemptu sui 626. CAPUT VI. De studio sanctæ paupertatis. CAPUT VII. De obedientia Alphonsi 628. CAPUT VIII. De perfecta illius castitate 630. CAPUT IX. De interiori cruce et affectibus domitis. CAPUT X. De patientia in morbis 633. CAPUT XI. De sui ipsius diffidentia. CAPUT XII. De præclara ipsius in matrem Virginem pietate 634. CAPUT XIII. De imaginum cultu et Societatis æstimatione 636. CAPUT XIV. De Alphonsi in Deum charitate 637. CAPUT XV. De amore erga proximum 638. LIBER III. DE MIRABILIBUS ALPHONSI. CAPUT I. De salute quorumdam ex Societate Alphonso cœlitus patefacta 641. CAPUT II. De quorumdam aliorum salute ab eo cognita, et obscuro, sed vero, de nostrorum duodecim navigatione responso. 642. CAPUT III. De quibusdam ab Alphonso prædictis et præter morem humanum cognitis 644. CAPUT IV. De iis quæ Deus exterius per Alphonsum mirabiliter patravit 646. CAPUT V. De iis quæ Deus interius atque in animis per Alphonsum mirabiliter patravit 649. MIRACULORUM B. ALPHONSI RODRIGUEZ SUPPLEMENTUM, *ex Processu beatificationis et aliis relationibus.* § I. Miranda opera, vivo adhuc B. Alphonso patrata 651. § II. Beneficia a Deo impetrata ad intercessionem B. Alphonsi jam mortui, et nondum in beatorum numerum relati 652. § III. Miracula post beatificationem 654. APPENDIX. De Officio Immaculatæ Conceptionis a B. Alphonso adhibito 656

Ammonius et Vigilantius, martyres in Macedonia. SS. Felix, Donatus aliique XXIX, martyres Noviodunenses. Rusticianus, Agapitus et socii VIII. Alii martyres Hieronymiani. SYLLOGE IN FASTIS SACRIS 699

Ampliatus. *Vide* Stachys.

Angelus ab Acrio, Ordinis Minorum S. Francisci Capucinorum, Acrii in Calabria citeriore. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. Vitæ B. Angeli scriptores. Rerum gestarum epitome. Ordo temporum. Cultus et beatificatio 658. VITA PRIOR B. ANGELI AB ACRIO, *auctore Michaele a Tugio, ex codice ms. Provinciæ Consentinæ, ex Calabria sancta et testibus de visu.* CAPUT UNICUM. B. Angeli natales, ingressus in Ordinem FF. Capucinorum, munera, ecstases, visiones, prophetiæ, miracula, obitus 660. VITA ALTERA B. ANGELI AB ACRIO, *ex Actis beatificationis et aliunde.* CAPUT I. Beati virtus a pueris. Ingressus in Ordinem Capucinorum. Scientia infusa. Sacerdos ordinatur 662. CAPUT II. De B. Angeli

geli

geli caritate in Deum et proximum, aliisque virtutibus 664. CAPUT III. De B. Angeli castitate, paupertate et obedientia. Munera quibus fungitur. Initia Acritani monasterii Capucinarum. Fama sanctitatis 668. CAPUT IV. De rebus præclare gestis a B. Angelo in missionibus. Conciones quadragesimales 671. CAPUT V. De ecstasibus et raptibus B. Angeli. Ejus visiones 673. CAPUT VI. De imperio quod exercet B. Angelus in dæmones, animantes et reliquas res creatas 674. CAPUT VII. Sanationes admirabiles deprecante viro Dei impetratæ. Panis et vini multiplicatio. B. Angelus in locis dissitis eodem tempore versatur 675. CAPUT VIII. De vaticiniis B. Angeli et de scrutatione cordium. Cognitio rerum abditarum et remotarum 677. CAPUT IX. Vaticinia B. Angeli de proximo suo obitu. Pie moritur. Prodigia in exsequiis 678. CAPUT X. Miracula post mortem B. Angeli patrata 680

Antoninus, episcopus confessor Mediolani. COMMENTARIUS CRITICUS. § I. Antiqui episcoporum Mediolanensium catalogi. De S. Antonini ætate et rebus gestis 831. § II. S. Antonini sepultura. Reliquiarum inventio et translatio 833. § III. De S. Antonini cultu. Ejus Officium Mediolani juxta ritum Ambrosianum 834

Archangelus Canetulus, canonicus regularis SS. Salvatoris Eugubii. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. B. Archangeli memoria in fastis sacris. Vitæ scriptores. Utriusque parentis nobilitas 186. § II. Annus nativitatis B. Archangeli. Ejus ingressus in Congregationem SS. Salvatoris. Fata monasterii Eugubini. Bulla Gregorii XII. Corpus B. Archangeli Eugubii servatum 189. VITA B. ARCHANGELI CANETI CANONICI REGULARIS EUGUBII. CAPUT I. Beati genus nobile; incolatus in variis cœnobiis; Leonis XII pontificatum prædicit; recusat archiepiscopatum Florentinum 193. CAPUT II. Febri correptus sancte obit, et honorifice tumulatur; miraculis claret 198

Arilda, virgo et martyr in comitatu Glocestriensi in Anglia. SYLLOGE. § UNICA. De S. Arildæ memoria in fastis recentioribus; de ejus cultu et translatione; de tempore quo vixit 450

Arnulfus, matyr Novaliciæ in Pedemontio. COMMENTARIUS CRITICUS. § UNICA. S. Arnulfi cultus. Origines monasterii Novaliciensis. Clades ei a Saracenis illata. Quo tempore S. Arnulfus mortem oppetierit 857

Asterius, confessor pontifex Amasiæ in Ponto. SYLLOGE HISTORICA. § UNICA. S. Asterii cultus, institutio, tempora, orthodoxa fides, biographi et scripta 330

Athanasius et Irene, martyres. COMMENTARIUS HISTORICUS. § UNICA. Eorum laus in Synaxariis Coptico et Æthiopico; martyrium in Ægypto, sub Maximiano 327

B

Bajus, martyr. *Vide* Thalasius.

Benedictus, episcopus et confessor Comi in Langobardia. SYLLOGE. § UNICA. Cultus S. Benedicti in diœcesi Comensi 445

Benevenuta de Bojanis, virgo et Soror tertii Ordinis S. Dominici, in provincia Forojuliensi in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. B. Benevenutæ Forojuliensis natales. De cultu ejus antiquo et a S. Sede confirmato. Lectiones breviarii. De beatæ virginis biographis 145. VITA DEVOTISSIMÆ BENEVENUTÆ DE FORO-JULII, *collata cum editione Rubei*. CAPUT I. B. Benevenutæ infantia et officia pietatis 152. CAPUT II. B. Benevenuta a dæmone vexatur. Apparitiones cœlestes 154. CAPUT III. B. Benevenutæ morbi; quomodo divinitus sanetur et vota Deo facta persolvat 156. CAPUT IV. B. Benevenutæ consuetudo cum monialibus Ordinis FF. Prædicatorum. Ejus miracula in earum monasterio 158. CAPUT V. De cibo cœlesti B. Benevenutæ a S. Gabriele dato. Animæ purgatorio liberatæ 161. CAPUT VI. Revelationes factæ a Christo et Deipara B. Benevenutæ 163. CAPUT VII. Revelationes factæ B. Benevenutæ ab angelis et a S. Dominico 165. CAPUT VIII. De Christi passione et resurrectione, ejusque matris assumptione B. Benevenutæ revelatis 167. CAPUT IX. De prædictionibus B. Benevenutæ. Explet miraculo vicem plurium monialium 169. CAPUT X. De raptibus quos patitur B. Benevenuta 171. CAPUT XI. B. Benevenuta ut moriatur a Deo impetrat. Ultimæ ejus revelationes. Ejus mors 174. CAPUT XII. Planctus parentum B. Benevenutæ. Ejus laus celebrata 175. CAPUT XIII. Miracula B. Benevenutæ. Lumina visa super ejus sepulcrum 177. CAPUT XIV. Sanationes interventu B. Benevenutæ impetratæ 178. CAPUT XV. Sanationes deprecante B. Benevenuta impetratæ in duobus monasteriis Forojuliensibus 181. EPILOGUS 184

Bertrandus et Caubertus, Confessores Ordinis FF. Prædicatorum in Gallia meridionali. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. De cultu B. Bertrandi Boscheti et Arausicæ. De combustione ejus reliquiarum. Numeratur inter beatos, in libris antiquis et recentibus 136. § II. B Bertrandus socius S. Dominici. Ejus gesta Tolosæ. Multum deflet sua aliorumque peccata. Creatur prior provincialis Provinciæ. Exordia conventus Avenionensis. Obitus B. Bertrandi 138 § III. B. Cauberti genus, ingresus in Ordinem FF. Prædicatorum, obitus et cultus 141. SUPPLEMENTUM de B. Bertrando. § UNICA. Unde sit oriundus. De honoribus ecclesiasticis ipsi delatis 919. NOTA de B. Cauberto 921

Bojanis (de). *Vide* Benevenuta.

Bonuspar. *Vide* Germanus eremita.

C

Calendio et Theophilus, martyres Nicomedienses. SYLLOGE CRITICA. § UNICA. Martyrologii Hieronymiani origo et natura. SS. Calendionis et Theophili nomina perperam aliis sanctorum nominibus in fastis sacris permixta 240

Canetulus. *Vide* Archangelus.

Cassianus. *Vide* Marcellus.

Caubertus. *Vide* Bertrandus.

Cissa, Egbertus et Tatwinus, anachoretæ in Croylandia, et Thancredus, Torthredus, Tova, Huna, Herefurthus, eremitæ culti Thorneiæ in Anglia. SYLLOGE HISTORICA. § I. SS. Cissæ, Egberti et Tatwini memoria in fastis sacris. Eorum conversatio in eremo Croylandensi cum S. Guthlaco 852. § II. Sanctorum sepulcra a Danis direpta. Corporum translatio in abbatiam Thorneiensem. S. Thancredi aliorumque reliquiæ a S. Ethelwoldo collectæ. Hodierna cultus vestigia 854

Claudius, Lupercus et Victoricus, martyres Legionenses in Hispania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. Cultus, reliquiæ SS. martyrum Claudii

Claudii, Luperci et Victorici. Tempus martyrii et Acta 286. PASSIO SS. CLAUDII, LUPERCI ET VICTORICI MARTYRUM, *ex codice ms. Toletano*. CAPUT UNICUM. Legione in Hispania SS. Claudius, Lupercus et Victoricus religionis christianæ accusati. Eorum martyrium 289. HISTORIA TRANSLATIONIS RELIQUIARUM SS. CLAUDII, LUPERCI ET VICTORICI, *ex Legendario Segoviensi* 290. MONASTERIUM S. CLAUDII IN EXPUGNATIONE OPPIDI LEGIONENSIS, *ex antiquo breviario Legionensi* 293. MIRACULA SS. CLAUDII ET SOCIORUM, *ex antiquo breviario Legionensi*. CAPUT UNICUM. Translatio SS. Martyrum. Effluit pluvia multum desiderata. Ægroti sanati. Mulus mortuus redditur vitæ. Dæmoniaci liberati 294

Clemens. *Vide* Turibii tres.

Colmanus, confessor in Hibernia. SYLLOGE. § UNICA. Memoria ex Martyrologiis Hibernicis 446

D

Donatus. *Vide* Ammonius.

Dorothea, vidua inclusa Quidzini in Borussia Polonica. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Cur ad hanc diem B. Dorotheæ Vita illustretur. Ejus biographi 472; cfr. 928. § II. Summarium Vitæ B. Dorotheæ. Ejus natales, matrimonium et pia itinera. Fit inclusa. Ejus obitus 481; cfr. 928. § III. De revelationibus, vaticiniis et miraculis B. Dorotheæ 483. § IV. Initia cultus B. Dorotheæ. Processus ejus beatificationis. Cultus Montavii, Thoruni, Culmiæ. Patrona Poloniæ. Hymnus et oratio in ejus honorem 488; cfr. 928. VITA PRIMA B. DOROTHEÆ, *auctore Joanne Marienwerder*, *ex codice ms. Bodecensi*. PROLOGUS 493. CAPUT I. B. Dorotheæ parentes. Ejus pœnitentia a pueris et stigmata 494. CAPUT II. B. Dorotheæ virtutes aliæ a pueris, et præsertim mortificatio. Operationes divinæ in ea 495. CAPUT III. Pia itinera B. Dorotheæ. Ejus revelationes. Moritur. Exsequiæ 497. VITA B. DOROTHEÆ LINDANA, *auctore Joanne Marienwerder, ex cod. Vatic. 4934*. PROLOGUS 499. CAPUT I. B. Dorotheæ natales. Virtutem a pueris colit. Contemptus deliciarum. Voluntaria castigatio. Vulnera a Domino illata 504. CAPUT II. B. Dorotheæ matrimonium, extases, pia itinera. Cordis extractio et aliæ gratiæ singulares. Mira ejus tolerantia. Periculis divinitus eripitur 511. CAPUT III. De B. Dorotheæ cordis extractione et intima conjunctione cum Deo. Mira tolerantia in itinere ad Eremitas. Romana peregrinatio. Sancta vidua migrat Quidzinum 517. CAPUT IV. Effectus S. Eucharistiæ. B. Dorothea includitur. Vivendi ratio in cellula. Missiones S. Spiritus 535. CAPUT V. De caritatis gradibus. Vita contemplativa. B. Dorotheæ familiare cum Deo commercium. Vi amoris divini moritur. Exsequiæ 547. MIRACULA B. DOROTHEÆ, *ex codice ms. Bodecensi*. PROLOGUS 560. CAPUT I. Mortui ope B. Dorotheæ ad vitam revocati 561. CAPUT II. Ope B. Dorotheæ dæmoniaci liberantur 563. CAPUT III. Interventu B. Dorotheæ peccatores convertuntur ad Deum 564. CAPUT IV. Deprecante B. Dorothea cæci aliique ægroti sanantur. CAPUT V. Quomodo puniantur qui minus recte de B. Dorotheæ sanctitate et miraculis sentiant 565. CAPUT VI. Alia beneficia intercessu B. Dorotheæ impetrata. APPENDIX. VITA VENERABILIS DOMINÆ B. DOROTHEÆ 567. SEPTILILIUM VENERABILIS DOMINÆ DOROTHEÆ 575. APPARITIONES VENERABILIS DOMINÆ DOROTHEÆ 579; cfr. 928

E

Eadsius, archiepiscopus Cantuariensis in Anglia. COMMENTARIUS HISTORICUS. § UNICA. De S. Eadsii cultu. Creatur archiepiscopus Cantuariensis. Petit Romam. Amicissime utitur S. Edwardo confessore. De ejus adjutoribus et anno mortis 15

Egbertus. *Vide* Cissa.

Epimachus Pelusiota, martyr Alexandriæ in Ægypto. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Acta S. Epimachi. De ejus cultu apud Græcos et Slavos 704. § II. De variis SS. Epimachis. Plures reliquiarum translationes 706. § III. De S. Epimachi conditione. Fueritne anachoreta et episcopus 710. MARTYRIUM SANCTI GLORIOSI ET MAGNI MARTYRIS EPIMACHI, *auctore anonymo*, *ex codice Parisiensi 1534*, *græce et latine*. CAPUT I. Certamen S. Eutropiæ. S. Epimachus sponte se offert præsidi Alexandriæ. Confirmat captivos. Carceris custodum conversio et martyrium 712. CAPUT II. Quæstio habetur ex S. Epimacho aliisque captivis. Suspenditur ille et laceratur. Mediis in cruciatibus animum christianis addit. Sanguis ejus visum puellæ restituit. Mors gloriosa 716. APPENDICULA ad priorem Passionem 719; cfr. 928. MARTYRIUM S. MARTYRIS EPIMACHI, *auctore Metaphraste*, *ex codice Parisiensi 1484*, *græce et latine*. CAPUT I. S. Epimachus christianæ philosophiæ vacat. Pelusio Alexandriam venit et idolorum aram evertit. Vinctos christianos confirmat 720. CAPUT II. Interrogatio. Varii cruciatus. Mira martyris constantia. Puellæ alter oculus restituitur. Mors S. Epimachi 722. MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS EPIMACHI, *ex codice Parisiensi Coisliniano 110* 724

Ernach, virgo sanctimonialis, S. Patricii discipula in Hibernia. COMMENTARIUS HISTORICUS. § UNICA. Sanctæ Ernach cultus, natales, officium, lapsus et correctio 348

Eusebius. *Vide* Turibii tres.

Eusostomus. *Vide* Turibii tres.

F

Felix. *Vide* Ammonius.

Foillanus, martyr, Fossis in Belgio. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De S. Foillani Vitis manuscriptis et typis editis 370. § II. De tempore quo vixerit et mortuus sit S. Foillanus 374. § III. De patria et genere S. Foillani 375. § IV. De S. Foillani monachatu in Hibernia et in Anglia. Fueritne monachus Benedictinus 376. § V. Variæ sententiæ de episcopatu S. Foillani. De viris apostolicis dictis episcopis sæculis VII et VIII, licet tantum essent presbyteri 378. § VI. De S. Foillani aliorumque virorum apostolicorum adventu in Belgium. Necessitudo Hibernorum cum Pippini familia 380. § VII. De monasteriis duplicibus et præsertim Nivellensi 381. VITA PRIMA S. FOILLANI, *auctore Paulo, ex codicibus mss. Bruxellensibus* 383. VITA SECUNDA S. FOILLANI, *ex codice Bertiniano 791*. CAPUT I. S. Foillani ortus, iter in Belgium, domicilium Nivellense 385. CAPUT II. Monasterium conditum in villa Fossensi. Mors

Mors S. Foillani. Ejus corpus reperitur et Fossas transfertur 388. VITA TERTIA S. FOILLANI, *ex codice Bruxellensi 18654.* CAPUT I. Patria, ortus, educatio S. Foillani ejusque fratrum 391. CAPUT II. S. Foillanus ejusque fratres in Hibernia, in Scotia et in Anglia evangelium promulgant. Initia cœnobii Cnobheresburg. Pietas S. Sigeberti regis. Rex Annas occisus a Penda. S. Foillani iter Romanum 392. CAPUT III. S. Foillanus prædicat evangelium in Gallia 395. VITA QUARTA S. FOILLANI, *auctore Hillino, ex apographo Bruxellensi 8928.* PROLOGUS 395. CAPUT I. S. Foillani ortus, patria, educatio. Ejus fratres Furseus et Ultanus. Matrimonium eorum parentum. S. Fursei mirabilis nativitas. Parentes ad S. Brendanum fugiunt et creantur reges. S. Foillanus et ejus fratres aulam relinquunt 396. CAPUT II. S. Foillani secessus in Angliam. Rex Anglorum orientalium S. Sigebertus monasterium Cnobheresburg ædificat. S. Sigeberti monachatus 398. CAPUT III. S. Fursei iter in Galliam. Initia cœnobii Latiniacensis. Rex Penda Anglis orientalibus bellum infert. Regis Annæ nex. S. Foillanus petit Romam 399. CAPUT IV. Foillanus a Martino papa Galliam petere jubetur. Novit futura sua fata. Annuntiat evangelium in Gallia. Nivellis a S. Gertrude hospitio excipitur 400. CAPUT V. S. Gertrudis S. Foillano dat villam Fossas. Cœnobium Fossense. Ejus primus abbas S. Ultanus 402. CAPUT VI. S. Foillanus monachos Fossenses it visurus. Transit per cœnobium Altimontis. Trucidatur cum sociis prope Sonephiam. Ejus occisores æternas dabunt pœnas 403. CAPUT VII. S. Foillani nex S. Ultano per visum revelatur. Dolor S. Gertrudis. S. Foillanus inhumatus jacet. Inventio ejus corporis 405. CAPUT VIII. Translatio corporis S. Foillani Nivellas. Exsequias comitantur Dido episcopus Pictavensis et Grimoaldus majordomus. Translatio Fossas. Gloria S. Foillani in cœlis 406. VITA QUINTA S. FOILLANI, *auctore Philippo de Harveng, ex codice Montensi 8439.* PROLOGUS 408. CAPUT I. S. Foillani regium genus. Mater ejus ab avo igni adjudicata et miraculo liberata. Iter in Angliam, Italiam et Belgium 409. CAPUT II. Consuetudo cum S. Gertrude. Monasterium Fossis erectum et a S. Foillano procuratum. Reditus Nivellam 412. CAPUT III. Iter S. Foillani Fossas. A latronibus trucidatur. Miracula post mortem. Corpus repertum et Fossas translatum 414. LECTIONES DE S. FOILLANO 416. MIRACULA S. FOILLANI, *auctore Hillino, ex codice Montensi 8439.* PROLOGUS. CAPUT I. De sanctitate loci in quo obiit S. Foillanus. Violatores puniti. Sanguis sancti martyris ebullit 417. CAPUT II. Sanationes mirabiles. Beneficia a S. Foillano canonicis Fossensibus tributa 420. CAPUT III. Elevatio corporis S. Foillani et miracula tunc edita 423. CAPUT IV. Miracula, interveniente S. Foillano, patrata. Beneficia ab eo collata 424. MIRACULA RECENTIORA S. FOILLANI 426. GLORIA POSTUMA S. FOILLANI MARTYRIS. § I. Oppidi cœnobiique Fossensis origines et fata 427. § II. S. Foillani memoria in fastis sacris. Cultus Fossis, in diœcesibus Leodiensi, Cameracensi, Tornacensi, Namurcensi aliisque locis 429. § III. Translationes corporis S. Foillani. De statu hodierno reliquiarum 433. § IV. Abbatia S. Foillani Rhodiensis 440. § V. De supplicationibus publicis in S. Foillani honorem celebratis 441. § VI. Hymni in honorem S. Foillani Fossis et aliis in ecclesiis usurpati 442. SUPPLEMENTUM. § UNICA. Res gestæ et martyrium. Cultus Leodii et alibi 922

G

Georius. *Vide* Germanus eremita.

Gerardus episcopus et confessor Potentiæ in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. De ortu S. Gerardi. Cultus ei delatus Potentiæ, Placentiæ et in aliis Italiæ diœcesibus 464; cfr. 928. VITA S. GERARDI, *auctore Manfredo, ex codice Bruxellensi 8926* 467. HYMNI IN S. GERARDI HONOREM OLIM RECITATI 470. HYMNUS HODIERNI OFFICII S. GERARDI 471

Germanus, Rodulphus, Ismius, Ismido, Bonuspar et Georius, eremitæ in diœcesi Annecensi in Sabaudia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Documenta de S. Germano et sociis. De eorum domicilio Talluerii. De tempore quo vixerunt 21. § II. Initia cultus S. Germani. Ejus translatio. Missæ ei propriæ. Benedictiones in ejus honorem usurpatæ 24. § III. Restauratio sacelli S. Germani. Ejus reliquiarum inventio. Secunda translatio et recognitiones 27. VITA S. GERMANI, *e codice ms. cœnobii Talluerienis.* CAPUT UNICUM. S. Germani natales et monachatus. Ejus domicilium Talluerii, mors et translatio 29. MIRACULA 30. DE S. RODULPHO. § UNICA. S. Rodulphi, fratris S. Germani, cultus et reliquiarum translatio 31. DE SANCTIS ISMIO ET ISMIDONE. § UNICA. SS. Ismii et Ismidonis cultus et reliquiæ 33. DE B. BONOPARI. § UNICA. De B. Boniparis reliquiis et cultu. DE S. GEORIO. § UNICA. De S. Georii ætate et cultu 34. SUPPLEMENTUM de B. Rodulpho. § UNICA. De B. Rodulphi reliquiis et cultu antiquo 918

Germanus, confessor pontifex Capuæ in Campania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Cultus S. Germani. Civitatis S. Germani initia. De sancti episcopi reliquiis. Sintne hodie Placentiæ 358. § II. De S. Germani Vita. Quandonam fuerit episcopus Capuanus. Ejus legatio Constantinopolitana et mors 262. VITA S. GERMANI EPISCOPI CAPUANI, *ex codice ms. Casinensi* 363

Gervasius *Vide* Turibii tres.

Gonduinus, confessor in Francia. COMMENTARIUS CRITICUS. § I. S. Gonduini cultus. Hospitio accipit S. Eustasium. Ejus filii, filia S. Salaberga et affines 367. § II. S. Gonduini domicilia, egregie gesta, ætas 368

Guilielmus *Vide* Turibii tres.

H

Herefurthus. *Vide* Cissa.

Hieronymiani martyres. *Vide* Ammonius, *et* Afri CCXX aut CXX.

Huna. *Vide* Cissa.

I, J

Ida Lewensis, virgo Ordinis Cisterciensis, Rameyæ in Brabantia Belgica. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Incrementa Ecclesiæ catholicæ sæculo XIII. Feminæ multæ sanctimonia claræ in diœcesi Leodiensi sæculo XIII. B. Ida Lewensis 100. § II. Biographi B. Idæ Lewensis. Fueritne inter eos Hugo Floreffiensis. Cultus ecclesiasticus B. Idæ. De ejus revelationibus. De sanctis Belgii homonymis 104; cfr. 927. VITA B. IDÆ LEWENSIS, *e codice Bruxellensi.* PROLOGUS 107. CAPUT I. Parentes et sorores B. Idæ. Ejus pueritia et virtutes in

in sæculo 109. CAPUT II. B. Ida fit monialis Cisterciensis in monasterio de Rameya. Ejus consolationes et victoriæ de diabolo. Scribit libros liturgicos. Ejus spiritus contemplationis 112. CAPUT III. B. Idæ gratiæ extraordinariæ et ecstases 114. CAPUT IV. B. Idæ erga proximum caritas. Ejus pietas in adoranda et suscipienda sacra Eucharistia. Ei apparent Deipara et puer Jesus 116. CAPUT V. B. Idæ languores corporis. Deus ei revelat arcana. Ejus ecstases et gaudia spiritualia 120. CAPUT VI. B. Ida ob nimium gaudium spirituale languet. Diabolum, qui eam tentat, fugat. Morti proxima Eucharistiam petit. Ejus obitus 123. APPENDICULA PRIOR. § UNICA. Monitum. De librariis et librorum perscriptionibus in monasteriis Orientis et Occidentis. Scriptorium apud Benedictinos aliosque monachos, præsertim in Belgio. Libri scripti in monialium cœnobiis. De monialibus doctis medii ævi 124 ; cfr. 927. APPENDICULA POSTERIOR. De psalterio B. Mariæ Virginis 134

Ida monialis Bingiæ. *Vide* Margarita.

Ingaudus, confessor Monasterioli in diœcesi Atrebatensi. COMMENTARIUS HISTORICUS. § UNICA. S. Ingaudus discipulus S. Salvii. Quonam ævo vixerit. Ejus reliquiæ et cultus 3. SUPPLEMENTUM. § UNICA. De Augusta villa in qua S. Ingaudus primo vixit 917

Irene. *Vide* Athanasius.

Ismius. *Vide* Germanus eremita.

Ismido. *Vide* Germanus eremita.

Justus. *Vide* Turibii tres.

L

Leonardus, presbyter. *Vide* Nicolaus puer.

Lucanus, martyr in diœcesi Carnutensi in Gallia. COMMENTARIUS CRITICUS. § I. Cultus S. Lucani Luigniaci, Parisiis et in aliis locis. Lectiones in breviariis 244. § II. De S. Lucani Actis, martyrio et reliquiis 246 ; cfr. 927

Lucia Bartolini Rucellai, fundatrix cœnobii S. Catharinæ Senensis O. P., Florentiæ. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. Scriptores de beata Lucia. Quod discipula fuit Savonarolæ, non obstat quominus cœlitibus accenseatur 202. § II. B. Luciæ et mariti thori separatio. Illius labores in constituendo S. Catharinæ Senensis monasterio. Hujus cœnobii vices 204. § III. B. Luciæ virtutes, dona spiritualia, morbi, mors, cultus 206

Lucilla. *Vide* Nemesius.

Lucillus, episcopus confessor Veronæ. SYLLOGE HISTORICA. § UNICA. S. Lucilli mentio in Velo Classensi et in Rhythmo Pippiniano. Ejus ætas. Interest concilio Sardicensi. Corporis translatio. Memoria in fastis sacris 829 ; cfr. 928

Lupercus. *Vide* Claudius.

M

Marcellus et Cassianus, martyres Tingi in Mauritania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Cur Actis S. Marcelli Acta S. Cassiani subjungantur. De S. Marcelli martyrio et Actis. Ubinam mortem oppetierit 274. § II. De gente et patria S. Marcelli. Fueritne maritus S. Nonæ et pater XII martyrum. Ejus et S. Cassiani cultus 278. PASSIO S. MARCELLI, *ex Actis sinceris martyrum Ruinartii.* CAPUT UNICUM. Cur S. Marcellus centurio coram judice steterit. Ejus martyrium 281. HYMNUS S. MARCELLI MARTYRIS, *ex breviario gothico hispano* 283. PASSIO S. CASSIANI *ex Actis sinceris martyrum Ruinartii* 283

Margarita et Ida, moniales Bingiæ in Germania. COMMENTARIUS HISTORICUS. § UNICA. BB. Margaritæ et Idæ natales. Hujus matrimonium et utriusque vita monastica. Cultus publici indicia 97

Maximus, martyr Cumis in Campania Felice. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. S. Maximi cultus in locis quibusdam tractus Neapolitani 308. § II. S. Maximi Acta et Actorum compendia 310. § III. Utrum Acta S. Maximi Cumani sincera judicanda sint 313. § IV. Num S. Maximus Cumanus diversus judicandus sit ab aliis martyribus ejusdem nominis 316. § V. De S. Maximi Cumani reliquiis. Ejus corporis translatio 318. PASSIO S. MAXIMI MARTYRIS, *edita a Cassitto ex codice Bovinensi simul et edita ex codice Casinensi 139* 319. APPENDIX. De S. Maximo qui Apameæ coli refertur 326

Monoculus. *Vide* Petrus.

Montaldo (de). *Vide* Paula.

N

Narcissus. *Vide* Stachys.

Natalis, confessor Romæ. COMMENTARIUS HISTORICUS. § UNICA. S. Natalis cultus. Ejus lapsus et pœnitentia. De nomine confessoris. Quisnam S. Natalis Vitam scripserit 701

Nemesius, diaconus, et Lucilla, martyres Romæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. SS. Nemesii et Lucillæ res gestæ in Actis S. Stephani narratæ. Passio latina et armeniaca. S. Nemesii familia. Tempus martyrii 821. § II. SS. Nemesii et Lucillæ sepultura et reliquiarum translationes. Epitaphium S. Lucinæ in cœmeterio S. Sebastiani. Quiescatne S. Nemesius Papiæ. Cultus 822. PASSIO SS. NEMESII DIACONI ET LUCILLÆ, *ex Actis armeniacis S. Stephani papæ et martyris.* CAPUT UNICUM. Conversio et martyrium 826

Nicolaus, presbyter martyr. *Vide* Nicolaus puer.

Nicolaus puer, Nicolaus et Leonardus presbyteri, martyres Ledesmæ in Hispania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. De eorum Actis. Causa martyrii. Cultus ipsis delatus, et nominatim Nicolao puero. Miracula ad hujus intercessionem impetrata 846. PASSIO S. NICOLAI, ALCHAMÆ REGIS FILII, ET SOCIORUM MARTYRUM APUD LEDESMAM, *auctore J. Ægidio Zamorensi, ex codice Bruxellensi 8927.* CAPUT UNICUM. Maurorum in Hispaniam irruptio. Nicolai conversio et martyrium 850

Noitburgis, virgo Coloniæ Agrippinæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De Actis S Noitburgis. Eorum fontes. Quandonam conscripta sint 836. § II. De Pippino medio ejusque uxore Plectrude. S. Noitburgis natales et ætas. Monasterium Coloniæ conditum 837. § III. De S. Noitburgis cultu ecclesiastico. Memoria in fastis sacris. Coloniensis ecclesia S. Noitburgis. Corporis translatio in Cartusiam Confluentinam 840. VITA S. NOITBURGIS VIRGINIS, *ex pluribus codicibus mss. collatis cum editione Coloniensi 1483.* PROLOGUS. CAPUT UNICUM. Monasterium a Plectrude, Pippini uxore, Coloniæ ædificatum. S. Noitburgis satius habet mori quam nubere. Miracula in morte 842

Nona, martyr Legione in Hispania. COMMENTARIUS

rius criticus. § Unica. Fueritne S. Nona S. Marcelli centurionis uxor et mater XII martyrum. Ejus cultus 284

Noviodunenses martyres XXIX. *Vide* Ammonius.

O

Ofasus. *Vide* Turibii tres.

P

Pastor. *Vide* Turibii tres.

Paula de Montaldo, virgo secundi Ordinis mitigati S. Francisci, Mantuæ. Commentarius prævius. § i. De cultu B. Paulæ, legitimo pronuntiato a Pio IX 207. § ii. Genus B. Paulæ. Fueritne nata Genuæ, an Mantuæ vel Montaldii in agro Mantuano 210; cfr. 927. § iii. De ingressu B. Paulæ in monasterium S. Luciæ. Origines hujus monasterii. De regula S. Francisci mitigata ab Urbano IV et Eugenio IV 212. Vita B. Paulæ de Montaldo virginis clarissæ de secunda Regula mitigata, *ex Baccantio, Waddingo et aliis*. Caput i. B. Paulæ ortus, juventus, ingressus in monasterium S. Luciæ et vocatio religiosa 215. Caput ii. B. Paula, ter cœnobii abbatissa. Ejus fiducia in Deo posita, pietas erga SS. Sacramentum aliæque virtutes 217. Caput iii. B. Paulæ sepultura et translationes 221. Caput iv. Miracula B. Paulæ interventu patrata Mantuæ et alibi 223. Appendix. Duæ epistolæ B. Paulæ 225

Petrus Monoculus, conf. non pont., abbas VIII Claravallensis. Commentarius prævius. § i. B. Petri cultus immemorabilis, genus regium, vita monastica et officia Igniaci et in Valle-Regia. Pro cardinalatu Alexandro III commendatur 53; cfr. 927. § ii. De administratione spirituali et temporali B. Petri facti abbatis Claravallensis 55. § iii. Visitat monasteria. Cædes abbatis Trium-Fontium. Compositio litis inter Trium-Fontium et Cheminonis monachos 58. § iv. B. Petri gesta ab anno 1181 ad annum 1184. Cardinalis Henricus. Abbatia Bakoniensis. Visitatio monasteriorum diœcesis Trecensis et Normanniæ 60. § v. Iter Veronense B. Petri ad Lucium III. Judicium de conversis Grandimontensibus. Moniales Monasterioli ad centum redactæ. Commercium cum Sancio I et B. Tarasia. Epistolæ ignoti temporis. Earum ordo 62. § vi. Iter Spirense B. Petri. Mors. Sepultura. Biographi 65. Vita ven. Patris Domni Petri abbatis Claræ-Vallis, *auctore Thoma monacho de Radolio, ex codice Trecensi*. Epistola auctoris. Prologus 68. Caput i. B. Petri ortus et monachatus. Fit abbas Vallis-Regiæ et Igniaci 70. Caput ii. B. Petri zelus, humilitas. Conversio Balduini de Guira. Visiones B. Petri de eo. Aliæ visiones. Occisio B. Gerardi, abbatis Claravallensis 73. Caput iii. De B. Petri electione in abbatem Claravallensem. Sanat ægrotos. Iter Veronense. Electio alicujus episcopi. B. Petrus fit monoculus. Ejus caritas. Moritur 78. Caput iv. Biographi bona fides. Laus B. Petri. Epistola ad Henricum monachum Longi-Pontis 82. Miracula et visiones B. Petri Igniacensis, *ex cod. ms. Trecensi*. Caput i. Febricitantes a B. Petro adhuc vivente sanati. Item fistula et vulneribus laborantes. Willelmum occisum invocat 85. Caput ii. Insidiæ dæmonis patefactæ. A litibus declinatio. Ægri a B. Petro refecti. Visiones. Miracula post mortem 87

Pigmenius, conf. pont. cultus Augustoduni in Gallia. Appendix. § Unica. Videtur hujus sancti nomen ortum ex distorta mentione S. Benigni Divionensis in laterculis hieronymianis 916

Q

Quintinus, martyr Augustæ Viromanduorum in Gallia. Commentarius prævius. § i. S. Quintini cultus. Ejus mentio in fastis sacris 725. § ii. Passionum tres classes. Acta priora forte a teste suppari scripta. Authenticum Vitæ S. Quintini. A quonam sit compositum, a quonam exaratum et ecclesiæ S. Quintini datum 726. § iii. De tempore quo S. Quintinus obiit 730. § iv. De loco passionis. Utrum Augusta Viromanduorum, de qua in Actis, sita fuerit eo loco ubi jacet hodie oppidum S. Quintini, an potius ubi nunc vicus Vermand. De sede episcopali ibidem erecta 731. § v. De prima corporis S. Quintini translatione. Utrum in oppido S. Quintini an in vico Vermando fuerit humatum 737. § vi. Secunda reliquiarum inventio. Quo anno contigerit. Memoria in fastis sacris 739. § vii. Tertia corporis S. Quintini translatio anno 835. De Hugone abbate S. Quintini aliisque translationis testibus 742. § viii. Translatio S. Quintini e crypta in navem ecclesiæ. Reliquiarum divisio. Una cum SS. Cassiani et Victorici sacris corporibus collocantur pone altare majus, præsente S. Ludovico 745. § ix. Normannica bella. Corpus S. Quintini Laudunum, Cinceniacum aliaque in loca ad tempus translatum. Pars reliquiarum per plures provincias circumfertur 748. § x. Obsidio Quintinopolis anno 1557. Caput S. Quintini Cameracum ab Hispanis ablatum et undecim annis post redditum 752. § xi. Quandonam divisæ fuerint S. Quintini reliquiæ. Earum fata exeunte sæculo xviii. Recognitiones annis 1807, 1840 et 1870 factæ; instrumenta. Reliquiæ Bruxellas delatæ atque hinc reductæ. Earum præsens status. De capite et brachio dextro 755. § xii. De S. Quintini basilica. De passionis historia in lapide sculpta. Utrum sarcophagus hodieque servatus idem sit quem reperit S. Eligius. De crypta. Locus in quo S. Quintinus primum humatus est. Basilicæ prærogativæ. Monasterium Insulense 765. § xiii. Pia itinera ad S. Quintini sepulcrum. Festa olim et nunc celebrari solita. Dies festus S. Quintini a jejunio immunis 771. § xiv. Cultus S. Quintini extra Augustam Viromanduorum. Templa et monasteria ipsi olim in Gallia et in Belgio dicata. Ædes etiamnum ipsi sacræ. Fontes S. Quintini 773. § xv. Cultus S. Quintini monumenta mss. Sermo pro gratiarum actione. Libri de miraculis. Sermo in octavis et de tumulatione. Poemata. Hymni a Santolio compositi. Icones 777. Prima passio et inventio S. Quintini, *ex codice Parisiensi 5299*. Caput i. S. Quintinus Roma Ambianum venit. Comprehenditur a Rictiovaro. Miracula. Varii cruciatus. Martyri caput præciditur 781. Caput ii. Eusebia de quærendo sancti Quintini corpore monetur. Id miraculo inventum. Visus matronæ restitutus 785. Secunda passio et inventio S. Quintini, *ex codice monasterii Accincti*. Caput i. S. Quintinus Romanus Gallias petit. Labores apostolici

stolici et miracula. A Rictiovaro in vincula conjectus, ab angelo solvitur 787. CAPUT II. Custodes carceris ad Deum conversi. S. Quintinus omnis generis cruciatibus torquetur. Miracula. Sancta mors et sepultura 790. CAPUT III. Eusebiæ Romanæ iter in Galliam. Perquisitio et mirabilis inventio corporis S. Quintini. Ejus sepultura. Prodigia 792. TERTIA PASSIO ET INVENTIO S. QUINTINI, *ex Authentico Vitæ S. Quintini*. CAPUT I. Sancti Quintini et undecim sociorum iter in Gallias. In vincula ille conjicitur. Miracula et prædicatio 794 ; cfr. 928. CAPUT II. Conversio custodum carceris. S. Quintinus frustra sollicitatur ad idololatriam. Horrendi ejus cruciatus. Portenta in morte. Corpus aquis obrutum 797. CAPUT III. Divina revelatio de S. Quintini corpore quærendo. Repertæ reliquiæ. Miracula ad sepulcrum 799. LIBER MIRACULORUM S. QUINTINI, *auctore anonymo, ex codice Bruxellensi 7460 collato cum Parisiensi 5575*. PROLOGUS 801. CAPUT I. Prima et secunda sacri corporis inventio. Prodigia tum edita. Vir quidam a morte ereptus 802. CAPUT II. Peccatores correpti. Pœnæ sumptæ a furibus et ab iis qui S. Quintinum aut homines ipsi devotos offendunt 805. CAPUT III. Claudi sanati. S. Quintinus templi sui ædificationem urgeri jubet. Morbi et omnia corporis vitia pelluntur. Reliquiarum translatio 808. MIRACULA S. QUINTINI IN CŒNOBIO INSULENSI PATRATA, *auctore ejusdem cœnobii monacho, ex codice Vallicellensi*. PROLOGUS 812. CAPUT I. Reficitur ecclesia S. Quintini Insulensis. Sanationes mirabiles et alia prodigia ibi patrata 813. APPENDIX ad Librum miraculorum S. Quintini 815. SERMO IN TUMULATIONE SANCTORUM MARTYRUM QUINTINI MARTYRIS SOCIORUMQUE EJUS, *ex codice Bruxellensi 7460* 816. SUPPLEMENTUM. § UNICA. De sociis S. Quintini. Corporis translatio 925

R

Robertus de Brugis, abbas Clarævallis in Gallia. APPENDIX. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. Sancti Cistercienses in Opere Bollandiano suo die omissi. Cur hoc loco de B. Roberto. De ejus cultu, ortu et monachatu 91. § II. B. Robertus abbas Dunarum, dein Clarævallis. Ejus obitus 94

Rodriguez. *Vide* Alphonsus.

Rodulphus. *Vide* Germanus eremita.

Rucellai. *Vide* Lucia.

Rusticianus. *Vide* Ammonius.

Rykwera, monialis Præmonstratensis. SYLLOGE HISTORICA. § UNICA. Cultus parcus, natalis, conversio et sanctimoniæ laus B. Rykweræ 51

S

Saturninus, martyr Calaritanus in Sardinia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Plures SS. Saturnini anno 303 passi. Acta S. Saturnini Calaritani 296. § II. De antiquissimo cultu S. Saturnini. Lectiones in ejus honorem. De ejus inventione et translatione 300. PASSIO S. SATURNINI CALARITANI MARTYRIS, *ex libro Joannis Arca de sanctis Sardiniæ*. PRÆFATIO 303. CAPUT UNICUM 304. ALTERA PASSIO S. SATURNINI MARTYRIS, *ex codice ms. curiæ archiepiscopalis Calaritanæ*. CAPUT UNICUM. S. Saturninus impellitur ad diis sacrificandum. Martyrium SS. Proti, Januarii et Gavini. Martyrium et sepultura S. Saturnini 306

Seleucus. *Vide* Stratonica.

Serapion, episcopus Antiochenus. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. Cultus S. Serapionis. Tempus ejus ordinationis. Variæ de hac re sententiæ. Fueritne asceta S. Serapion. Quo anno mortuus sit 248. § II. S. Serapionis certamen cum Cataphrygibus. Ejus scripta adversus alios hæreticos. Persecutio Septimii Severi 251

Stachys, Ampliatus, Urbanus et Narcissus. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. Utrum S. Andreas S. Stachyn episcopum Byzantii constituerit. Commenta pseudo-Dorothei. Res gestæ Ampliati et aliorum 687 ; cfr. 928. § II. De cultu SS. Stachyi, Ampliato, Urbano et Narcisso non ante sæc. VIII tributo. Memoria in fastis sacris Græcorum atque in Latinorum martyrologiis 694

Stephanus, episcopus et confessor Calatiæ in antiquo regno Neapolitano. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. S. Stephani cultus Calatiæ et alibi. Ejus natales, educatio et episcopatus. Concilium Capuanum anni circiter 1000. S. Stephani mors, sepultura, inventio 6. VITA S. STEPHANI, *ex antiquo breviario Capuano*. MIRACULA S. STEPHANI CALATINI, *ex ejus Officio in ecclesia Calatina* 10. HYMNI OFFICII S. STEPHANI CALATINI 11. LITERÆ GERBERTI ARCHIEPISCOPI CAPUANI DE S. STEPHANO CREATO EPISCOPO CALATINO 12

Stratonica et Seleucus, martyres Cyzici in Propontide. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De Actis syriacis SS. Stratonicæ et Seleuci. Eorum epitome 893. § II. De tempore martyrii. Festa quinquennalia Maximiani Galerii imperatoris 895. § III. De reliquiis SS. Stratonicæ et Seleuci. Cultus ecclesiasticus 898. PASSIO SS. STRATONICÆ ET SELEUCI, *ex Actis martyrum ab Assemano editis*. CAPUT I. Persecutio Cyzici sæviens. Conversio SS. Stratonicæ et Seleuci. Ad ejurandum Christum frustra sollicitantur 899. CAPUT II. SS. Stratonica et Seleucus ab angelo confortati. Cruciantur equuleo, virgis, sulphure et laminis ardentibus. Visitantur a Christo 902. CAPUT III. Martyres iisdem aliisque cruciatibus torquentur. Falsa numina convitiis onerant 906. CAPUT IV. SS. Martyres torquentur equuleo, loris, odore cadaverum et igni 909. CAPUT V. Ultimi cruciatus SS. Stratonicæ et Seleuci. Eorum mors et sepultura 913

Synobius. *Vide* Turibii tres.

T

Tabra, martyr. *Vide* Theonestus.

Tabrata, martyr. *Vide* Theonestus.

Talaricanus, episcopus Sodorensis in Scotia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. De episcopis Sodorensibus. S. Talaricani ætas et cultus 447. VITA S. TALARICANI EPISCOPI SODORENSIS, *ex breviario Aberdonensi anni 1509* 449

Tatwinus. *Vide* Cissa.

Thalasius et Bajus, martyres Exolduni in Gallia. COMMENTARIUS CRITICUS. § I. De SS. Thalasio et Bajo paucissima supersunt documenta. Clades civitatis Bituricensis, oppidi Exolduni et monasterii B. Mariæ Virginis 351. § II. De traditionibus Exoldunensibus et Bituricensibus. De tempore martyrii SS. Thalasii et Baji. Fueritne S. Thalasius senator et postea episcopus

episcopus. An idem ac Thalasius episcopus Andegavensis. De archipresbyteratu S. Baji. Fueritne monachus. De genere utriusque martyris. De nomine S Thalasii 353. § III. De cultu SS. Thalasii et Baji Exolduni et per totam diœcesim Bituricensem 357

Thancredus. *Vide* Cissa.

Theonestus, episcopus et martyr, et socii Tabrata et Tabra item martyres. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. SS. Theonesti et sociorum memoria in fastis sacris. Bina eorum Acta 335; cfr. 928. § II. De martyrii loco et tempore. Ubinam episcopus fuerit S. Theonestus 340. PASSIO S. THEONESTI ET SOCIORUM EJUS, *ex ms. Windbergensi* 345. PASSIO S. THEONESTI *ex codice Bruxellensi 7984* 347

Theophilus. *Vide* Calendio.

Thomas Florentinus, ex Ordine FF. Minorum Strictioris Observantiæ, Reate in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Scriptores Vitæ B. Thomæ. Rerum gestarum epitome ex lectionibus II nocturni 860. § II. De B. Thomæ natalibus. Aggregatur Fratribus Minoribus Strictioris Observantiæ. Munera. Provincia S. Angeli. Ejecti Fraticelli. Præclari B. Thomæ discipuli 862. § III. B. Thomæ itinera in Terram Sanctam et Æthiopiam. Ter in vincula conjicitur et redimitur 864. § IV. B. Thomæ sepulcrum miraculis celeberrimum. Corporis translatio. Progressus et confirmatio cultus 866. § V. Beneficia a Deo impetrata, deprecante B. Thoma. Prodigia edita ante et post confirmationem cultus. 869. VITA B. THOMÆ FLORENTINI, *auctore Petro Marino Morello, ex codice ms. Vallicellano.* CAPUT I. B. Thomæ natales, libidinosa vita et ad Deum conversio 871. CAPUT II. B. Thomas Ordinem Fratrum Minorum ingreditur. Ejus vita austera, raptus, perpetua oratio, abstinentia 874. CAPUT III. Pluribus provinciis sui Ordinis præficitur. Ejecti Fraticelli. Observantiæ propagatio 877. CAPUT IV. B. Thomas petit Hierosolymam, mandante Eugenio IV. Ejus insignis obedientia miraculo comprobata. Aves et belluæ B. Thomæ parent 879. CAPUT V. Multorum peccatorum conversio. B. Thomæ discipuli. Quomodo eos instituerit. Paupertas miraculis comprobata 881. CAPUT VI. B. Thomæ caritas erga subditos. Fides in Deum. Ingens saxum miraculo transfert 884. CAPUT VII. B. Thomæ missio in Æthiopiam. Captivitas. Eximia tolerantiæ documenta. Liberatio et reditus Florentiam 885. CAPUT VIII. B. Thomæ commoratio Scarlini, Romæ, Aquilæ, Monte-Plano. Ejus miracula. Reate moritur. Miracula post mortem 889. CARMEN DICATUM B. THOMÆ FLORENTINO *a Capelletto* 892

Thyudgarus, confessor Westervici in Jutia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § UNICA. Descriptio Jutiæ. S. Thyudgari patria. Ejus iter in Angliam, Norvegiam et Daniam. Labores apostolici et professio. Cultus 457. OFFICIUM S. THYUDGARI *ex brevario Ottoniensi anni 1497* 461

Tolobæus. *Vide* Turibii tres.

Torthredus. *Vide* Cissa.

Tova. *Vide* Cissa.

Turibii Hispani tres, et socii Justus, Pastor, Clemens, Gervasius et Guilielmus, simulque pseudonymi Tolobæus, Synobius, Eusebius, Eusostomus et Ofasus. APPENDIX. EXERCITATIO CRITICA 226; cfr. 927

U, V

Victoricus. *Vide* Claudius.

Vigilantius. *Vide* Ammonius.

Urbanus. *Vide* Stachys.

Z

Zenobia, martyr Ægis. *Vide* Zenobius.

Zenobia, olim in Æthiopia culta. *Vide* Zenobius.

Zenobius et Zenobia, martyres Ægis in Cilicia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Ciliciæ et Ægarum origines. Cultus SS. Zenobii et Zenobiæ 253; cfr. 927 et seq. § II. Episcopi Ægenses. De medicina a S. Zenobio episcopo exercita. Tempus martyrii. Acta 255. VITA ET MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS ZENOBII ET ZENOBIÆ SORORIS EJUS, *ex codice Coisliniano 110, collato cum codice 1468 bibliothecæ Parisiensis, græce et latine.* CAPUT I. SS. Zenobii et Zenobiæ ortus et educatio. Illius miracula 259. CAPUT II. S. Zenobius ejusque soror a præside interrogati. Varia supplicia et mors miraculis illustris. Sepultura 261. LAUS SS. ZENOBII ET ZENOBIÆ, *ex Actis sanctorum armeniacis, græce et latine.* MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS ZENOBII ET ZENOBIÆ SORORIS EJUS, *auctore Symeone Metaphraste, græce et latine.* CAPUT I. SS. Zenobii et Zenobiæ ejus sororis ortus et educatio. Exercet ille medicinam 264. CAPUT II. SS. Zenobius et Zenobia a præside cruciati. Miracula. Sepultura 267

Zenobius et Zenobia olim in Æthiopia culti. COMMENTARIUS PRÆVIUS 270. CERTAMEN ET MARTYRIUM SANCTI ET BEATI ZENOBII EJUSQUE MATRIS ZENOBIÆ, *ex anglica interpretatione Guillelmi Wright.* CAPUT UNICUM. S. Zenobius ejusque mater cruciatu et morte affecti. Miracula 271. LAUS SS. ZENOBII ET ZENOBIÆ *ex Synaxario Æthiopico excerpta* 273

ACTA SANCTORUM

OCTOBRIS

TOMUS DECIMUS TERTIUS

DIES VIGESIMA NONA

SANCTI QUI DE IV KALENDAS NOVEMBRIS SUPERSUNT

S. Ingaudus, confessor Monasterioli in diœcesi Atrebatensi.

S. Stephanus, episcopus Calatinus.

S. Eadsius, archiepiscopus Cantuariensis.

BB. Germanus, Rodulphus, Ismius, Ismido, Bonusparus et Georius, monachi O. S. Benedicti, in Sabaudia.

B. Abramius, abbas Rostoviensis.

B. Rycwera, monialis Ordinis Præmonstratensis.

B. Petrus Monoculus, qui et Igniacensis, abbas Clarævallis in Gallia.

BB. Margarita et Ida, priorissa et monialis Bingii in Germania.

B. Ida de Lewis, monialis Cisterciensis, Ramejæ in Brabantia.

BB. Bertrandus de Garriga et Caubertus, ex Ordine FF. Prædicatorum.

B. Benevenuta Bojana, Virgo ex Ordine FF. PP. Forojulii in Italia.

B. Angelus Canetulus, canonicus regularis S. Salvatoris, Bononiæ.

B. Lucia Bartolini Rucellai ex Ordine FF. PP. Florentiæ.

B. Paula de Montaldo, virgo tertii Ordinis mitigati S. Francisci.

APPENDIX

De tribus Turibiis, Hispanis, Asturicensi, Palentino et Libanensi.

A

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

D

B. Petri Eugubini, confessoris *Ordinis Eremitarum S. Augustini, festum hac die* 29 *octobris officio et missa celebrant sodales hujus Ordinis, ex quo, nempe anno* 1847, *Pius IX ejus cultum confirmavit. Cujus sancti viri res gestas illustrarunt decessores nostri ad diem* . . XXIII martii.

S. Albuinus, monachus Hiensis *et postea episcopus Frislariæ in Thuringia, hac die recolitur in Scotico kalendario Camerarii. Ejus Acta fuerunt illustrata in Opere nostro ad diem* . . . . XXVI octobris.

S. Saturnini *martyris et, uti nonnulli existimant, primi Pampelonensis episcopi, festum olim ibi celebrabatur die* 29 *octobris* (1). *Verum cum nonnullorum* (2) *sententia sit, eum esse eumdem ac S. Saturninum Tolosanum episcopum, de eo in Actis nostris disputabimus ad natalem diem S. Saturnini Tolosani* . . . . XXIX novembris.

Berengeri, primi abbatis Formbacensis *(Varn-* B *bach) meminit, ad diem* 29 *octobris, Bucelinus in Menologio Benedictino hisce verbis :* In monasterio Bavariæ Formpacensi venerabilis Perngeri primi ejusdem loci abbatis, viri eximiæ perfectionis, qui carnem suam spiritui subjugans, eamdem hostiliter habuit, flagellis crudeliter attrivit, jejuniis exhausit, ut non tam carne quam pelle sola tectus videretur. Claruit egregiis virtutibus et meritis, quæ quanta essent Dominus ab obitu ejus demonstravit, quotidianis deinceps tumulum ejus miraculis illustrans. *Subjungit Bucelinus sese desumpsisse hoc elogium ex Vita B. Wirntonis,* Berengeri *proximi successoris, a Gerhoho, præposito Reischerpergensi, ejus æquali, conscripta. Hanc edidit Bernhardus Pez ad normam ms. codicis Formbacensis* (3), *qui codex omnino concordat cum ms. codice Garstensi, cujus in nostro musæo servatur apographum omnino sincerum. Ex Vita B. Wirntonis, videtur posse erui* Berengero *cultum publicum fuisse delatum ; nam ad ejus sepulcrum ob miracula* C non annua, sed quotidiana *ibi patrata, non potuit non fieri ad honorandum sanctum virum incredibilis populi concursus. Sed hunc cultum non fuisse ecclesiasticum arbitrati sunt monachi Formbacenses, postquam hujus rei, ineunte sæculo XVIII, nullum indicium, magna diligentia adhibita, repererunt. Itaque, quum non omnino constet ecclesiastico cultu publico* Berengerum *ante annum* 1534 *fuisse cohonestatum, opinamur eum ut sanctum non posse in nostris Actis prædicari, quin periculum offendendi Urbaniana decreta adeamus. Neque Benedictus Cherle* (4) *et Petrus Lechner* (5) *aliam quam Bucelinus viam inierunt,* Berengeri *virtutes extollentes, quin tamen eum* Sanctum *nuncupent. Quos non est imitatus Pezius* (6), *nec etiam Stephanus Würthwein, ubi diplomata monasterii Formbacensis congerit* (7), *uti nec Joannes Stadler ejusque socius Josephus Heim* (8) *aut Adalbertus Muller* (9) *et scriptor Kalendarii Omnium Sanctorum qui Regulam S. Benedicti secuti sunt* (10) *: forsan quia in Necrologio Formbacensi ad diem* 29 *octobris pientissimi viri memoria recolitur hisce verbis :* Berengerus sanctus, nostræ congregationis abbas primus anno MCVIII, præfuit XIV annis (11). *Verum istius necrologii, quod non est documentum liturgicum, ætas non indicatur, nec scitur num* E *Urbani decretum centum annis antecedat. Ast idem non est dicendum de B. Wirntone, quem nostri decessores inter Prætermissos diei* 10 *martii retulerunt : nam huic* Berengeri *proximo successori certo certius sæculo XIII cultus sanctorum fuit exhibitus : etenim in ejus Vita eum nuncupat* Sanctum *Gerhohus, vir apprime commendabilis.*

Henricus de Bottis, episcopus Gebennensis, *in Ephemeridibus Cartusianorum ad diem* 29 *octobris, titulo* Beati *honoratus, celebratur. Perperam dicitur a pluribus scriptoribus primo fuisse monachus Cartusianus, dein episcopus Gebennensis, ac postea rursus monachus Cartusianus* (12). *Fuit enim primo monachus benedictinus Basileensis monasterii S. Albani, uti demonstratur ex ipsa bulla Alexandri IV, hodiedum Gebennæ servata, qua episcopus hujus ecclesiæ anno* 1260 *constituitur. Ibi mansit usquedum mortuus est anno* 1267 (13). *Non videtur cultus beatorum ei umquam fuisse delatus.* F

Matthæus de Couros, *presbyter, Societatis Jesu Japonicæ multos annos præses, die* 29 *octobris anni* 1633 *in territorio Fuximiano, post multas ærumnas pro Christi nomine toleratas, inedia aliisque hujus generis miseriis vitam finivit* (14).

(1) Kalendaria Pampelonensia annorum 1640, 1646. — (2) Villegas, Flos Sanctorum, pag. 410. edit. 1583. Sandoval, de los Opispos de Pamplona, pag. 5. — (3) Thesaurus Anecdotorum novissimus, tom. I, part. III, col. 397 et seqq. Cfr. ibid., col. 435 et seqq. — (4) Martyrologium Benedictinum, pag. 492. — (5) Ausführliches Martyrologium des Benediktiner-Ordens, pag. 416. — (6) Pez, tom. I, Dissert. Isag. Observ. Præv. pag. LXXXV, num. VI. — (7) Monumenta Boica, tom. IV, Præfat. pag. 6. — (8) Vollständiges Heiligen-Lexikon, tom. I, pag. 448. — (9) Algemeines Martyrologium, pag. 594. — (10) Kirchen-Kalender aller Heiligen der Regel des H. Benediktus, tom. II, pag. 223. — (11) Pez, tom. I, pag. LXXXV. — (12) Depery, Histoire Hagiologique du diocèse de Belley, tom. II, pag. 51 ; Gallizia, Atti de Santi della reale casa di Savoja, tom. V, pag. 53 ; Massa, Diario de Santi e Beati della reale casa di Savoya, tom. II, pag. 192. — (13) Régeste Genevois, pag. 227 et seq. — (14) de Guilhermy, Ménologe de la Comp. de Jésus, Assist. du Portugal, pag. 377.

DE S. INGAUDO CONFESSORE

R. D. B.

MONASTERIOLI IN DIŒCESI ATREBATENSI

COMMENTARIUS HISTORICUS.

SÆCULO VII.

§ Unica. S. Ingaudus discipulus S. Salvii. Quonam ævo vixerit. Ejus reliquiæ et cultus.

Monasterioli-ad-mare

I*nter triginta tria oppida et vicos quæ in Galliis nomen Monasterioli* (Montreuil) *obtinent* (1), *singulariter id memorandum est quod remotissimis temporibus Bragum nuncupabatur* (2), *et nunc a vicinitate maris* Montreuil-sur-mer *dicitur, atque olim in Ambianensi, hodie vero in Atrebatensi diœcesi, adeoque in partitione Freti Gallici * situm est. Præsenti enim die agitur ibidem festivitas S. Salvii episcopi Ambianensis ejusque discipuli* S. Ingaudi, *qui dicitur alias* Ingoaldus, Ingaldus, *vel etiam gallice* Angaud, Aingauld, Aingault, Engaud, Ingaude (3). *Quod* S. Ingaudus *nomen accepisse perhibetur quasi* in gaudium *de oculorum auriumque sanatione, hoc inde profectum est quod, quo tempore ejus memoria literis fuit tradita, Franci jam pridem ignorabant nominum suorum originem, ut in S. Maglorio, quod vocabulum* magnum gloria *interpretabantur* (4). *Hujusmodi nominum origo ad exordia quasi linguarum germanicarum pertinet, quibus hoc commune est, ut pleraque nomina duobus ex vocabulis, certum sensum habentibus, constent. Sintne hæc composita ut græce* Theophilus, *an juxta posita, ut italice* Giansiuseppe, *hujus loci non est inquirere. Hoc unum animadversum volumus*, Ingoaldi *nominis priorem radicem esse* Ing, *id est,* prognatus, *et alteram radicem* Ald, *quemadmodum etiam in* Clodoaldo, Arnoaldo, Chagnoaldo *deprehenditur, et qua* vetus *seu* antiquus *significari videtur* (5), *nisi hanc vocem mavis ducere a* Wald, *latine* regnans *vel* imperans (6). *Supervacaneum arbitror Monasterioli-ad-mare fata explicare, ne post Malbranquium* (7), *Roger* (8), *Harbaville* (9) *et Florentinum Lefils* (10) *acta agere videamur.*

* *Département du Pas-de-Calais.*

B

C

S. Ingaudus discipulus S. Salvii,

2 *De* S. Ingaudo *pauca innotescunt, et ni nobis fuissent* S. Salvii *primo abbatis, dein Ambianensis episcopi Acta servata, ejus memoria verisimiliter esset obliterata. Ibi enim peropportune legimus:* Illo siquidem in tempore, *dum S. Salvius suam peragrabat visitationis gratia diœcesim,* Vimmacum * aggrediens pagum, et in villam quam Theudericus famosissimus rex, Augustam nomine, dederat, illic resedit: ibique quidam puerulus suæ oblatus est præsentiæ, qui erat surdus, officioque carebat loquelæ; cujus os, frontem, vultumque totum cum olei attrectatione benedixit: ac deinceps usum loquendi naturalem sine mora percepit: quem demum baptismatis lavacro purgavit et Ingaudium feliciter nominavit, imbuit illius divino mentem flamine, verumque effecit catholicum fide (11). *Præter hæc verba scriptoris sæculi circiter X altum silentium de* S. Ingaudo *in documentis historicis antiquis. Eum Augustæ (quæ villa erat pagi Vimmaci, civitatis et diœceseos Ambianensis* (12), *Oceanum inter et flumina Suminam * et Auciam ** siti), diem auspicatum esse sat aperte indicat S. Salvii biographus. Sed quis locus, cui olim nuncupatio Augusta? Mabillonius* (13), *Hadrianus Valesius* (14) *et Wastelain* (15) *non obscure dicunt esse vicum ad Oceanum nomine* Auft *seu* Aust, *inter ostia fluminum Auciæ et Suminæ, in partitione Suminæ: quæ sententia non est facile rejicienda. Contra monachus benedictinus Grenier* (16) *putat esse vicum* Oust-Marais *seu* Aouste *vicinum vico* Aust. *Alii arbitrantur Augustam extitisse in Normannia, ubi nunc est oppidum* Eu (17): *sed hæc non videntur admittenda, quum* Eu *et* Aouste *non fuerint in pago Vimmaco, sed in pago Caletensi vel Tallogiensi civitatis et diœceseos Rothomagensis* (18). *Qua disputatione docemur ipsum* S. Ingaudi *locum natalem, quamvis non plane sit exploratus, fuisse verisimiliter* Aust.

* Le Vimeux

E

* Somme

** Brêle.

et monachus Monasteriolensis.

3 *Nec certo scimus fueritne aliquando presbyter* S. Ingaudus. *Etenim nihil hujusmodi antiqua innuunt documenta historica. Sed traditio fert eum post sanationem S. Salvio comitem perpetuum adhæsisse* (19). *Unde conjicimus sanctum virum fuisse saltem clericum ac proin monachum, quemadmodum fuisse feruntur illo ævo omnes clerici et presbyteri in Gallia, uti erudite ostendit Ruinartius in Dissertatione prævia Operibus S. Gregorii Turonensis. Suspicor eum, antequam a S. Salvio in socium cooptaretur, monasticam primo egisse vitam Monasterioli; nam et inter istius loci mona-*

(1) Dictionnaire universel, géographique, statistique, etc., tom. III, pag. 536 et seqq., Paris, 1804. — (2) Wastelain, Description de la Gaule-Belgique, sect. VII, art. II, pag. 330; edit. 1788. — (3) Corblet, Hagiographie du diocèse d'Amiens, tom. III, pag. 78 — (4) Acta SS., tom. X Octob., pag. 782 et 786. — (5) Wiarda, Ueber deutsche Vornamen und Geschlechtsnamen, part. I, § 22, pag. 54. — (6) Pott, Die Personennamen, pag. 229 et seqq., edit. altera. — (7) De Morinis, tom. II, lib. VI. — (8) Biblioth. Histor. de la Picardie et de l'Artois, pag. 199; Archives de la Picardie et de l'Artois, tom. II, pag. 265 et seqq. — (9) Mémorial histor. du Pas-de-Calais, tom. II, pag. 154. — (10) Histoire de Montreuil-sur-mer. - (11) Acta SS., tom. I Januarii, pag. 706. — (12) Guérard, Essai sur le système des divisions territoriales de la Gaule, pag. 149, 78 et seq. — (13) Acta SS. Ordinis S. Benedicti, tom. II, Vita S. Walarici, pag. 84. Cfr. Acta SS. tom. I April. pag. 23. — (14) Notitia Galliarum, pag. 56. — (15) Descript. de la Gaule-Belg., part. I, pag. 332. — (16) Mémoires de la Société Royale d'Emulation d'Abbeville, années 1838, 1839, 1840, pag. 299. — (17) Cochet, La Seine-Inférieure histor. et archéol., pag. 28, 318 et seq.; Bulletin de la Commission de la Seine-Inférieure, 1870 à 1872, pag. 426 et seqq. — (18) Wastelain, Description de la Gaule-Belgique, Sect. VII, art. III, pag. 433. Guérard, pag. 145, 78 et seq. — (19) De Morinis, tom. I, lib. III, cap. V, pag. 288.

chos

AUCTORE R. D. B.

chos ante episcopatum ipsum S. Salvium fuisse adscriptum legerunt Malbranqius in antiquis codicibus mss. Monasteriolensibus, et Menardus (1) *in bracteis argenteis quibus ipsius tempore obducebatur capsa reliquiarum sancti episcopi. Præterea ibi a remotioribus temporibus ossa ejus quieverunt. Nec obstat quod legitur Helgodus comes Bononiensis sæculo IX ædificasse cœnobium Monasteriolense, quia id videtur intelligendum de ejus amplificatione. Dein tanto verisimilius apparet* S. Ingaudum *discipulum magistri vestigia ibidem esse secutum, quod illic quoque ante hominum memoriam ejus reliquiæ honoratæ fuerunt.*

Sæculo VII videtur vixisse.

4 *Item non omnino certum est quo tempore inter homines versatus sit : sed, quum fuerit baptizatus puer a sancto episcopo Ambianensi Salvio, qui verisimiliter ineunte sæculo VII vivebat, sequitur ipsum* S. Ingaudum *eodem pacto inter istius ævi beatos esse recensendum. Atque hæc de ætate sancti Salvii censet Stiltingus in Gloria Posthuma S. Firmini confessoris, cujus corpus non secus ac corpus* B *alterius S. Firmini martyris, Ambianensis quoque episcopi, a S. Salvio translata fuerunt. Ibi Stiltingus adversus Cointium* (2) *propugnat longe probabiliorem esse sententiam, qua S. Salvius creditur præfuisse ecclesiæ Ambianensi sub initium sæculi VII, quam sit opposita, cum scilicet fuisse episcopum exeunte eodem sæculo.* Rationes desumpsi, *ait Stiltingus* (3), non ex sola Vita S. Salvii, cujus auctor, cum duobus saltem aut tribus sæculis post S. Salvium scripserit, facile errare potuit in notis aliquot chronologicis, sed etiam ex ipsis catalogis episcoporum Ambianensium, in quibus nullus reperitur, vergente ad finem sæculo VI, nisi tunc ponatur S. Honoratus, quem omnia documenta vetustiora decessorem S. Salvii faciunt, et eo tempore sedisse innuunt. In iisdem rursum catalogis post S. Honoratum locus invenitur Salvio. Contra iidem catalogi tam pleni sunt sub finem sæculi VII, ut dictis episcopis, qui notabili tempore cathedram tenuisse videntur, locus nulla ratione reperiri possit. *Verum, quamvis Stiltingi sententia multo sanior mihi videatur, fateor tamen me non parum vexari quod* C *S. Salvius dicitur fuisse acceptus regi Theuderico. Hoc enim si verum esset, rueret Stiltingi ratiocinium : nam ille vix alius potuisset fuisse quam Theudericus, rex Neustriæ ad finem sæculi VII : quo tempore Ambianum fuit pars Neustriæ : sed forsan loquitur biographus de* Theuderico, *Childeberti filio, qui ineunte sæculo VII regnum Burgundiæ obtinuit, patri suo, filio Brunehildis, succedens. Itaque non videtur adesse causa cur expungamus* S. Ingaudum *ex mortalibus sæculi VII.*

Ejus reliquiæ ex una capsa in aliam

5 *Luculentiora de* S. Ingaudi *reliquiis supersunt documenta, quæ collegit Henricus de Feydeau, episcopus Ambianensis, in literis datis, quum anno* 1762 *SS. Salvii et* Ingaudi *sacra lipsana, quorum dudum eadem fuere fata, ex lignea in argenteam capsam transtulit. Accipe lector hoc diploma :*

Henricus Feydeau de Brou miseratione divina Ambianensis Episcopus, universis Christi fideli- D bus præsentes literas inspecturis notum facimus, quod anno Incarnationis Domini millesimo septingentesimo secundo, dominica infra Octavas Ascensionis, die vigesima octava maii, sancto Honorato episcopo Ambianensi sacra, in oppido Monstrolii ab abbate et monachis monasterii sancti Salvii, dicti oppidi Ordinis sancti Benedicti nostræ diœcesis, item et a majore perpetuo, scabinis, aliisque primoribus dicti oppidi vocati et rogati, in choro ecclesiæ dicti monasterii, corpora sanctorum confessorum Salvii, episcopi Ambianensis, et Ingaudi, e veteri capsa in recentiorem rite et cum ceremoniis, in talibus adhiberi solitis, reposuerimus et transtulerimus.

pluries fuerunt translatæ

6. Et primo dictam veterem capsam adstante clero et populo, coram nobis in prædicto choro aperiri jussimus : qua aperta, dictorum sanctorum ossa in mensa, ad id parata, reposuimus, medicis chirurgis duobus ad id vocatis et juratis, appellantibus singulorum quorumcumque ossium quæ in mensa reponebantur nomina, ut a scriba a nobis deputato ea literis mandarentur. Extractis ossibus invenimus plura instrumenta, quorum antiquissimum in corio hæc verba continet literis uncialibus, ante annos octingentos (*ac proin circa annum* 900), ut nobis visum est, exaratis : E HIC REQUIESCIT CORPUS SANCTI SALVII EPISCOPI ET CONFESSORIS, SIMULQUE SANCTI INGAUDII CONFESSORIS. Alterum, manus paulo recentioris, in pergameno ipsissima verba refert : tertium in lamina plumbea literis majoribus sic habet : ANNO INCARNATIONIS VERBI M.C.XI. INDICTIONE IIII. XI. JUNII TRANSLATUM EST PRÆSENS CORPUS SANCTI SALVII EPISCOPI AMBIANENSIS AB EPISCOPO GODEFRIDO IN HOC HONORABILI VASCULO REGNANTE LUDOVICO FRANCORUM REGE ANNO TERTIO. Quartum etc. (4).

et in novis thecis recònditæ sæc. XV

7 *Ast potuisset addere episcopus Feydeau capsam SS. Salvii et* Ingaudi *sæculo XV bis fuisse renovatam. Primo id præstitit, die* 20 *aprilis anni Incarnationis* 1435, *Joannes, sodalis Ordinis FF. Minorum et titularis episcopus Rossensis in Dalmatia, Joannis Juvenis, episcopi Ambianensis, vices gerens : cujus solemnitatis ipse testimonium sequens reliquit :*

TRANSLATIO SANCTORUM SALVII EPISCOPI, INGAUDI CONFESSORIS ET VULFLAGII ITEM CONFESSORIS. Universis præsentes litteras sive præsens F publicum instrumentum visuris et audituris, Johannes, miseratione divina episcopus Rosensis, vices gerens, quoad infra scripta, reverendi in Christo patris et domni domni Joannis, Dei gratia Ambianensis episcopi, salutem in Domino sempiternam. De præsentibus fidem indubiam adhibete. Notum facimus per præsentes quod nos, die dato præsentium, in ecclesia monasterii S. Salvii de Monstreolo-supra-mare Ordinis S. Benedicti, Ambianensis diœcesis, ad requestam et supplicationem subprioris et conventus ejusdem monasterii, abbate absente ac in remotis per tempora longiora agente, prioreque defuncto, duas thecas antiquas seu duo feretra in eadem ecclesia existentia, quorum unum sancti Salvii confessoris atque pontificis, aliud vero beati Vulflagii presbyteri et confessoris dicebatur, operuimus, et cum illa qua decuit reverentia visitavimus. In primo vero duo corpora seu ossa eorum cum

(1) Martyrol. Sanctorum Ordinis S. Benedicti, Observ., lib. II, pag. 451. — (2) Annales Eccles. Francorum, tom. IV, ad annum 638, pag. 146 et seq. — (3) Acta SS. tom. VII Septembris, pag. 36 et seqq. Cfr. Corblet, Hagiographie du diocèse d'Amiens, tom. III, pag. 476 et seq. — (4) Lestocq, Dissertation sur la translation du corps de S. Firmin le confesseur, évêque d'Amiens, pag. 231 et seqq.

quibusdam

A quibusdam casula et stola de panno serico, diversis coloribus et imaginibus intexto pulcris et honestis, et pannis lineis ad modum sudariorum, inibique scriptum in plumbo, in corio cervino et in pergameno qualiter ibidem continebantur corpora beatorum confessorum Salvii, episcopi Ambianensis, et Ingaudi, quem idem beatus Salvius episcopus sacro baptismatis fonte purgavit et Ingaudum feliciter nominavit. In alio feretro quoddam corpus sive ossa ejus cum quodam panno lineo ad modum sudarii, ibique scriptum in corio cervino et pergameno : HIC CONTINETUR CORPUS SANCTI VULFLAGII CONFESSORIS. Reperimus ulterius vero, missa solemni per nos in eadem ecclesia celebrata, prædicta duo feretra ante magnam portam ipsius ecclesiæ : in altum ad majorem residentiam fuerunt cum solemni processione deportata, ibique post expositionem verbi divini ad laudem et gloriam Dei, ac sanctorum confessorum, totius curiæ cœlestis, vitaque, moribus, virtutibus, meritis et miraculis ipsorum confessorum possetenus declaratis. De primo feretro prædicta duo corpora sanctorum confessorum Salvii et Ingaudi seu eorum ossa omnia, ut prima B facie apparebat, saltem principaliora cum casula, stola, sudariis et ceteris prædictis in aliud feretrum novum, notabile et decorum, elemosinis fidelium, ut dicebatur, fabricatum. De secundo autem feretro præfatum corpus beati Vulflagii confessoris, sive ejus ossa cum sudario et ceteris prædictis, in aliud novum notabile et decorum, sic ut præmittitur ædificatum, ostensione ad populum per ordinem et sigillatim de eisdem facta, transtulimus, et reposuimus nova brevia seu instrumenta publica de hujusmodi translatione per notarium apostolicum facta, in eisdem feretris includenda. Quibus reverenter, ut decebat, peractis, ipsa duo feretra nova, prædicta sancta corpora continentia, fuere in dicta ecclesia honorifice reportata et ibidem juxta magnum altare reposita. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium præmissorum præsentes litteras, sive præsens publicum instrumentum, per notarium apostolicum subscriptum, ad hæc specialiter vocatum et requisitum, scribi, ac præfati domini episcopi Ambianensis curiæ spiritalis sigillo, cum signo et subscriptione ipsius notarii publici, corroborari decrevimus ac fecimus. Datum C et actum in prædicto loco, anno ab Incarnatione Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto, indictione decima tertia, mensis aprilis die vicesima, pontificatus sanctissimi in Christo patris nostri domini Eugenii divina providentia papæ quarti, anno quinto pontificis.

Hujus diplomatis archetypi, prout in monasterio S. Salvii anno 1664 *servabatur, exemplar, hodie in bibliotheca regia Bruxellensi num.* 8499 *depositum, misit Joannes de Bones, parochus S. Winwaloci Monasterioli, ad Henschenium nostrum. Qui illud, illustrans Acta S. Wlphlagii, edere oblitus est. Ejus auctor Joannes, episcopus Rossensis seu Rhiziniensis, vices gerens Joannis Juvenis, episcopi Ambianensis, quando SS. Wlphlagii* (1), *Salvii episcopi et* Ingaudi *reliquias in novas transtulit capsas, obiit diem ultimum anno* 1436 (2). *Plures episcopi Rossenses episcopis Leodiensibus fuerunt suffraganei* (3).

AUCTORE R. D. B.

ab episcopis Ambianensibus.

8 *Sed capsam, in qua posuit episcopus Rhiziniensis SS. Salvii et* Ingaudi *reliquias, tantis patronis minus dignam reputarunt monachi S. Salvii, ac propterea non operæ pepercerunt ut multo pretiosiorem ei sufficerent. Idque colligimus ex literis a Monasteriolensibus monachis ad Ambianenses scabinos anno* 1452 *gallice scriptis, ubi aiunt :*

A remotissimis temporibus in nostris ecclesia et monasterio plura sanctorum corpora, in capsis recondita, servantur : quæ inter ossa sancti Salvii, olim episcopi Ambianensis. Jam vero capsa lignea in qua hæ sanctæ requiescunt reliquiæ nec auro, nec argento, nec gemmis pretiosis est circumducta : quod sane indecorum est. Quapropter S. Salvii corpus in novam capsam ligneam transferre statuimus : quin et eam auro et argento, adhibitis partim nostris stipendiis, partim eleemosynis a Monasteriolensibus datis, jam cooperire incepimus. Sed multum abest quin opus sit perfectum, vel ut ad perficiendum pecuniam necessariam habeamus, nisi a vobis aliisque viris piis subveniatur. Hac de causa E monachum Joannem Dionysium, qui has nostras deferat literas, ad vos mittimus, rogantes supplices nomine et memoria Dei creatoris et S. Salvii, olim episcopi Ambianensis, ut ex vestris opibus, ad ejus capsam reliquiarum ornandam, aliquid elargiri velitis.

Haud surdis auribus excipientes scabini monachorum preces, dederunt marcam argenteam seu paulo plus quinquaginta hodiernos francos (4), *vel etiam plures marcas, ait De la Morlière*(5), *ad ornandam capsam; cui aurifabri, confundentes S. Salvium Ambianensem et S. Salvium Albiensem, utriusque sancti episcopi præcipua insculpserunt gesta. Supersedemus longius loqui de translatione, anno* 1702, *ab Henrico Feydeau facta, quam jam satis indicavimus. Quod vero Petrus Sabatier, item episcopus Ambianensis, fertur in Breviario Ambianensi anni* 1746, *transtulisse septemdecim annis ante SS. Salvium et* Ingaudum *in thecam argenteam, intelligendus est eorum reliquias, capsa non mutata, recognovisse* (6).

Ultima fata reliquiarum S. Ingaudi *referuntur.*

9 *Ast sanctorum Salvii et* Ingaudi *exuvias infelix mansit fortuna. Scilicet anno* 1793 *Monasteriolum, viris impiis ibi, non secus ac in tota Gallia, res sacrosanctas pedibus calcantibus, venit Josephus Lebon, presbyter apostata, præpositus partitionis Freti Gallici, unusque ex Reipublicæ primipilis* (membre de la Convention et Représentant du peuple) *infensissimum religioni catholicæ bellum illaturus. Hic, si fides Butleri adnotatori est habenda* (7), *ingenti rogo ecclesiæ S. Salvii vasa sacra, ornamenta, libros injecit ac ipsam S. Salvii capsam, ex qua feliciter omnes reliquiæ fuerant extractæ. Addit ille adnotator easdem sacras exuvias, die 22 julii anni* 1803, *ab episcopo Atrebatensi fuisse recognitas. Ad hæc ex venerabili presbytero Corblet* (8) *novimus argentum ex capsa majore, vel etiam ex duabus minoribus redactum, ad officinam*

(1) Acta SS., tom II Junii, pag. 33 ; Malbranquius, tom. II, lib. VI, cap. 32, pag. 333 ; Joseph Ignace Carme, Histoire d'Abbeville, lib. I, cap, 81, pag. 426. — (2) Farlatus, Illyricum Sacrum, tom. VI, pag. 414 et seqq. ; Gallia Christiana, tom. XI, col. 938. — (3) Ernst, Tableau des Évêques suffragants de Liège, pag. 123 et seqq. — (4) Corblet, Hagiologie d'Amiens, tom. III, pag. 479. — (5) Antiquités, etc. de la ville d'Amiens, pag. 193. — (6) Corblet, tom. III, pag. 481. — (7) Vies des Saints, etc., tom. I, pag. 87, 11 janvier, edit. Brux. 1846. — (8) Corblet, tom. III, pag. 482, 483 et 79.

monetariam

AUCTORE R. D. B.

monetariam Parisiensem ab eodem illo missum fuisse, et hodie nihil ex reliquiis superesse nisi unum S. Salvii os, in parva capsa argentea collocatum, et S. Ingaudi *caput. Dein subjungit has utriusque sancti reliquias etiamnum servari in Monasteriolensi ecclesia parœciali, quum nihil monasterii S. Salvii exstet, ejusque solo ædificata fuerit civitatis domus communis* (1).

S. Ingaudus *in diœcesibus Ambianensi et Atrebatensi*

10 *Cultum sanctorum* S. Ingaudo *jam inde antiquitus fuisse delatum, manifestum est ex eo quod jam circa annum* 900 *ejus ossa in eadem capsa juxta S. Salvium erant recondita, ac proin tamquam pignora sancta habita, vel etiam quod in istius ævi instrumento pergameno, uti vidimus, appellatione* sancti *cohonestabatur: qui cultus deinceps usque ad eversas, extremo sæculo XVIII, res sacras per totam Galliam, sine intermissu continuatus fuit. Nunc quoque ejus caput, utpote insigne sancti viri pignus, publice ecclesiasticeque exponitur. Præterea in antiquis diœceseos Ambianensis martyrologiis ejus agitur memoria, uti* B *et in Martyrologio Universali Castellani* (2) *et in altera ejus editione equitis de Saint-Allais* (3), *necnon in Hagiologio ven. presbyteri Pétin*(4). *Adde quod in antiqua diœcesi Ambianensi multos annos ejus festum quotannis ritu simplici fuit actum die 29 octobris, uti apparet ex breviario ab episcopo Ambianensi, Ludovico Gabriele d'Orléans de la Motte, anno* 1746 *edito. Illic ad finem lectionum in honorem S. Salvii legitur:* Corpus ejus *(S. Salvii)* quod honorifice conditum est in ecclesia beatæ Mariæ, longo post tempore Monstrolium a S. Godefrido, Ambianensi episcopo, translatum est, simul cum S. Ingaudi corpore, ubi summa veneratione coluntur. Anno millesimo septingentesimo * vicesimo nono, Petrus Ambianensis episcopus sanctorum Salvii et Ingaudi ossa recognovit: et ea e capsa lignea in argenteam transtulit. *Quæ verba, æque ac totum officium* SS. Ingaudi et Salvii *translata fuerunt, ad diem 29 octobris, in novum Breviarium Atrebatense, anno* 1806, *jubente episcopo Hugone Roberto de la Tour d'Auvergne, promulgatum: quod ideo contigit, quia, vi concordati Pium VII inter et Napoleonem, primum consulem Reipublicæ Gallicanæ, initi, Monasteriolum pars diœceseos Atrebatensis factum erat. Postea hæc verba, anno* 1854, *episcopus P. L. Parisis, approbante Pio IX, transmisit in nova diœceseos Atrebatensis Officia propria.* D

* *lege* anno 1702 Henricus

colitur.

11 *Verum, licet Monasteriolum anno* 1801 *ab antiqua diœcesi Ambianensi fuerit separatum, noluerunt tamen præsules ecclesiastici a colendo* S. Ingaudo, *die* 29 *octobris, abstinere clericos istius diœceseos, sed potius jusserunt ut antiqua Breviarii lectio retineretur, usque* E *dum Antonius de Salinis, episcopus Ambianensis, anno* 1852, *cum Pii IX consensu nova Officia edens, ad finem lectionum S. Salvii subjunxit in* S. Ingaudi *honorem hæc verba:* Corpus ejus (S. Salvii) quod honorifice conditum est in Ecclesia beatæ Mariæ, longo post tempore Monstrolium a sancto Geofrido, Ambianensi episcopo, translatum est, simul cum S. Ingaudi corpore. *Atque hic de* S. Ingaudo *stilum ponimus.*

(1) Harbaville, Mémorial histor. du Pas-de-Calais, tom. II, pag. 154; Roger, Archives de la Picardie et de l'Artois, tom I, pag. 154. — (2) Martyrologe Universel, pag. 935. — (3) Dictionnaire Universel des Saints, etc., ad calcem, pag. 73. — (4) Dictionnaire Hagiographique, tom. II, col. 1464.

DE S. STEPHANO EPISCOPO ET CONFESSORE

C F

CALATIÆ IN ANTIQUO REGNO NEAPOLITANO

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ Unica. S. Stephani cultus Calatiæ et alibi. Ejus natales, educatio et episcopatus. Concilium Capuanum anni circiter 1000. S. Stephani mors, sepultura, inventio.

ANNO MXXIV. *Calatiæ*

1 *Cajazzia, olim Calatia, vernacule* Cajazzo, *est antiqua Campaniæ civitas in montibus Tifatis e regione Samnitum, ad Vulturnum amnem juxta viam Appiam, a Capua metropoli octo, a Neapoli vero viginti quatuor milliaribus distans* (1). Est ornata, *dicit Bollandus* (2), throno episcopali, et quidem (si Georgio Braunio creditur), ab ipsis Christianæ religionis cunabulis. *Addit Bollandus, innuens huic sententiæ non magnam adjungendam esse fidem, sese sacra monumenta quibus usus est Braunius non lustrasse. Hæc ecclesia multas clades aliquando passa esse videtur, uti significat Ughellus. Minus quoque felicia fuere ejus fata sæculis XVIII et XIX; nam anno* 1741 *inita fuit conventio inter Benedictum XIV et Carolum IV regem Utriusque Siciliæ, qua sedes episcopalis Calatina, (aliquid simile et aliis pluri-*

(1) Ughelli, Italia sacra, tom. VI, col. 438. — (2) Acta SS., tom. V Junii, pag. 330. Cfr. Sanfelicius, Campania notis illustrata, Notæ, pag. 145. Edit. Neapol. 1726; Orlendius, Orbis sacer et profanus, part. II, lib. IV, cap. VI, pag. 1595 et seq.

bus

AUCTORE R. D. B.

A *bus istius tractus ecclesiis accidit), alteri sedi uniretur. Qua de re nihil factum est, nisi quod ab anno* 1801, *episcopo mortuo, sedes fuit vacans. Dein anno* 1818, *vi novæ inter Pium VII et Ferdinandum Utriusque Siciliæ regem initæ conventionis, ecclesia Calatina cum ecclesia Casertina fuit unita* (1). *Hæc unio duravit usque dum, anno* 1852, *Pius IX diœcesim Calatinam a Casertina separavit, et ei antiquam suam restituit sedem episcopalem : cui, præter urbem Calatinam, subesse voluit viginti septem loca adjacentia, parum frequentata* (2).

et in aliis Campaniæ locis colitur S. Stephanus.

2 *Fuit olim Calatia antiquum municipium Romanum, cujus vices bene multæ variæque. Anno* 1532 *intra et extra mœnia capiebat focos* 458 : *anno* 1595, *uti et anno* 1658 *focos* 599 : *anno* 1669 *focos* 378. *Anno* 1795 *erant incolæ ipsius oppidi* 2921, *et præterea per agros sparsi* 2331, *ita ut omnes simul essent* 5252. *Anno* 1824 *intra oppidi limites degebant* 3516 *habitatores* (3). *Ex quo parvo numero incolarum manifestum videtur Calatiam a pluribus sæculis minus fuisse oppidum, quod tamen nunc incrementa* B *capit, ejusque præsules omni tempore exiguo gregi præfuisse. Hujus civitatis gubernaculum tenuerunt duo episcopi, sanctimonia inter ecclesiarum præsides sui ævi præclari : alter sanctus Ferdinandus, cujus decessores nostri ad diem* 27 *junii commentariis illustrarunt gesta* (4) : *alter* S. Stephanus, *cujus memoria a remotissimis temporibus in diœcesi Calatina et aliis locis, ad diem* 29 *octobris, recolitur. Indicatur scilicet in tribus antiquis ecclesiæ Capuanæ Kalendariis : in quorum primo, circa annum* 1300 *concinnato, legitur ad hanc diem festum* S. Stephani Cajaziani episcopi (5) *: item in breviario ecclesiæ Capuanæ, anno* 1828 *edito* (6), *legimus nostro ævo, in aliquibus ecclesiæ archidiœceseos Capuanæ,* S. Stephani *Calatini ad eumdem diem celebrari festum. Sed, ut par erat, multo majore solemnitate in diœcesi Calatina agebatur sancti episcopi natalis : idque nobis apertum est ex propriis missa et officio in ejus honorem a presbyteris Calatinis usurpatis, quorum apographum ad Bollandum misit noster Antonius Beatillus.*

Qui, ut fertur, Maceratæ ex gente Menicilla natus,

3 *Jam vero nequaquam dubitat Michaël Monachus* (7) *quin natus sit* S. Stephanus *in pago archidiœceseos Capuanæ, qui Macerata nuncupatur. Est autem Macerata in terra Lanei sita : quæ terra Lanei nomen habet a parvo flumine Laneo, quod vulgo* Lagno *et latine Clanius appellatur, et a paludibus Suessulanis ad patriæ mare fluens, Capuanum territorium ab Aversano sejungit. Dicitur et* S. Stephanus *ortus ex illa gente, quæ sæculo XVI nuncupabatur Menicilla. Sed ad id ostendendum nullum profert Michaël Monachus documentum historicum, contentus vulgari hujus tractus traditione, nisi quod subjungit sequentia verba :* Hanc traditionem, quum archiepiscopus Capuanus Cæsar Costa, *qui in hac cathedra ab anno* 1573 *ad annum* 1602 *sedit* (8), etiam ab ore illustrissimi Julii Antonii Sanctorii S. R. E. Cardinalis *(qui, natus anno* 1532, *obiit* 1602) (9), accepisset, pro hujus sancti devota memoria, Laurentium Menicillum adolescentulum, nunc ecclesiæ cathedralis primicerium, clericum ordinavit. Et nuper quum ipse primicerius hanc traditionem et alia monumenta apud regium concilium Neapolitanum in Acta retulerit, sententia pronunciata est, gentem Menicillam esse S. Stephani gentem. Eadem traditio retinetur a Calatinis. *Atque hæc scribebat Michael Monachus anno* 1630 (10). *Sed, ne facile huic rei suffragemur, non suadet tantum documentorum veterum absentia, sed ipse mos in pluribus civitatibus Italiæ olim usitatus, quo populares sancti præcipuis familiis, nulla habita ratione infirmitatis genealogiarum, adscribebantur.*

in schola S. Salvatoris majoris Capuæ in literis et officio ecclesiastico eruditus,

4 *Porro* quum septem esset annorum S. Stephanus, *uti legimus in antiquo breviario Capuano* (11), intra mœnia Capuanæ urbis apud ecclesiam Domini Salvatoris a parentibus scholis fuit traditus, *atque in iis* literas omneque ecclesiasticum officium didicit. *Quale fuit hoc literarum studium colligi potest ex eo quod S. Joannes Laudensis, sæculo sequente, Eugubii quoque* E *literis impigram dans operam,* sensus quippe dictionum, vires sententiarum, genera casusque mentis armario recondebat, et ubi lasciva, impudica, animæ damnosa obviarent, quasi scyllæum Ulixes melos, cruci Christi annexus, surda aure transibat (12). *Officium vero ecclesiasticum in S. Scripturæ studio et psalterii exercitio præsertim erat repositum : idque constat ex Vita Romani pontificis S. Leonis III,* qui a parva ætate in vestiario patriarchii enutritus et educatus, omnemque ecclesiasticam disciplinam spiritualiter eruditus, tam in psalterio, quamque in sacris divinisque Scripturis pollens, subdiaconus factus, etc. (13). *Item ex Vita S. Paschalis I,* qui a primævo ætatis suæ tempore divino cultui mancipatus, atque in sacrosanctæ ecclesiæ patriarchio, studiis divinæ salutiferæque scripturæ imbutus, tam in psalterio, quamque in sacris paginis novi ac veteris testamenti specialiter eruditus... subdiaconus quidem factus est, etc. (14). *Nec tantum Romæ juniores clerici hac ratione instituebantur, sed per totam Italiam, ac proin Calatiæ : nam Eugenius II, anno* 826, *in concilio Romano (canone* 34*), quum* de quibus locis F ad eum esset relatum, non magistros, neque curam inveniri pro studio literarum, *præcepit ut* idcirco in universis episcopiis subjectisque plebibus et aliis locis, in quibus necessitas occurrerit, omnino cura et diligentia habeatur, ut magistri et doctores constituantur, qui studia literarum liberaliumque artium, ac sancta habentes dogmata, assidue doceant ; quia in his maxime divina manifestantur atque declarantur mandata (15). *Quod præceptum renovans in concilio Romano anni* 853, *S. Leo IV addit :* Et si liberalium artium præceptores in plebibus, ut assolet, raro inveniuntur, tamen divinæ scripturæ magistri et institutores ECCLESIASTICI OFFICII nullatenus desint. *Quæ satis indicant* S. Stephanum, *quando*

(1) Bullarii Romani continuatio, tom XV, pag. 9 et 57. — (2) Cappelletti, De Chiese d'Italia, tom. XX, pag. 275; Giustiniani, Dizionario geografico del regno di Napoli, tom. III, pag. 17. — (3) Dizionario statistico de paesi del regno delle Due Sicilie, Napoli 1824, pag. 20. — (4) Acta SS., tom. V Junii, pag. 330, et seqq. — (5) Sanctuarium Capuanum, pag. 420, 433, 548. — (6) Pag. 429. — (7) Sanctuarium Capuanum, pag. 179. — (8) Italia sacra, tom. VI, col. 358 et seq. — (9) Sanctuarium Capuanum, pag. 179 ; Vitæ RR. Pontificum et Cardinalium, tom. III, col. 1042, edit. Oldoini. — (10) Sanctuarium Capuanum, pag. 179. — (11) Ibid., pag. 177. — (12) Acta SS., tom. III Sept., pag. 161 et seq. Cfr. de Ulyssis symbol. de Rossi, Bullettino, 1863, pag. 35. — (13) Liber Pontificalis, tom. II, pag. 236, edit. Vignolii. — (14) Ibid., pag. 320. — (15) Labbe, Coll. conc., tom. VIII, col. 112.

fertur

AUCTORE R. D. B.

fertur in scholis literas omneque officium ecclesiasticum didicisse, nihil aliud quam rudimenta grammaticæ, S. Scripturam et psalterii exercitium fuisse edoctum (1).

hujus ecclesiæ abbas, et dein episcopus Calatinus constitutus est,

5 *Ex schola* ecclesiæ S. Salvatoris majoris *transiit* S. Stephanus *in ipsius clerum : cujus constitutus est ob egregias suas dotes abbas seu rector. Quod munus sat præclarum erat; nam, præterquam quod omnibus ecclesiæ ministris etiam sacerdotibus præerat, (id enim cum aliis abbatibus seu rectoribus commune habebat), eligebat ipse presbyteros ab archiepiscopo instituendos* (2). *Interea temporis episcopus Calatinus morti succubuit. Ei* a Pandulpho principe *(qui Capuæ ab anno* 961 *ad* 981 *supremam tenuit potestatem)* et Giriberto, archiepiscopo Capuano, atque omni populo vel clero gratia cunctorum, *uti legitur in antiquo Breviario* (3), *successor datus est* S. Stephanus. *Sed quonam anno inter episcopos assumptus sit, ostendere jam possumus ex diplomate quod ad ejus inthronizationem palam faciendam dedit Gerbertus : cujus hæc sunt ultima verba :* Anno, Deo propitio, archiepiscopatus domini Gerberti tertii
B archiepiscopi in sacratissima sede beati protomartyris Stephani, in ipsa die kalend. novembris, Indictione octava (4). *Quod si ostenderimus quisnam sit ille* dies kalend. novembris *res nostra erit peracta : idque præstabimus monstrando Gerbertum non ante annum* 970 *neque post annum* 981 *fuisse archiepiscopum, eoque tempore kalendas novembres anni indictionis VIII fuisse diem* 1 *novembris anni* 979.

die 1 novembris

6 *Porro dicit Leo Ostiensis in Chronico Cassinensi* (5), *Joannem, Pandulphi principis Capuani filium, circa annum* 966, *cujus indictio erat IX, ascendisse hujus oppidi sedem episcopalem, quæ tunc primum facta est archiepiscopalis. Dein addit, emortualem Joannis annum prætermittens : post quem* domnus Leo hujus *(Cassinensis)* cenobii monachus in eadem civitate quatuor annis et dimidio archiepiscopatu functus, Gerberto nichilominus loci istius monacho sui successionem honoris reliquit. *Hinc apparet Gerbertum non ante annum* 970 *Capuanum fuisse creatum archiepiscopum, ac proin ante hoc tempus* S. Stephani *consecrationem non fecisse. Præterea manifestum est Gerber-*
C *tum, intra mensem aprilem anni* 980 *et mensem aprilem anni* 981, *habuisse successorem in sede Capuana Adenulphum; siquidem mense aprili anni* 985 *jam anno quinto archiepiscopus erat Capuanus. In exordio enim diplomatis, cujus meminit Ughellus, legimus :* In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi anno ab Incarnatione Domini 986 *(id est a Nativitate Domini* 985*)*, et quarto anno Landenolphi excellentissimi principis, mense aprili, XIV indict. nec non et quinto anno Domini Adenolphi, egregii archipræsulis, qui, Deo favente, sanctæ Capuanæ sedis archipræsul consecratus est (6). *Id et confirmatur hinc ex Vita S. Nili, a coævo conscripta, in qua traditur Gerbertus mortuus ante Pandulphum principem Capuæ; en ejus verba:*
S. Nilus, quum venisset Capuam acceptusque es- D
set honorifice a Pandulpho, tunc temporis principe, et nobilibus viris, ita ut de eo in episcopum *(mortuo Gerberto)* sibi eligendo cepissent consilium, quod etiam successisset, nisi princeps morte præventus esset (7) : *illinc ex duobus diplomatibus, a Muratorio* (8) *recensitis, discimus Pandulphum intra mensem februarium et mensem junium, indictione IX, id est, (quocumque mense inceperit indictio) anno* 981, *non autem* 980, *ut vult Ughellus* (9), *diem ultimum obiisse. Ex qua disputatione fluit, primo ante medium annum* 981 *Gerbertum e vivis discessisse, secundo ante hoc tempus* S. Stephanum *fuisse consecratum episcopum.*

7 *Tandem ostendendum est* diem kalendarum novembrium indictione VIII, *quo* S. Stephanus *fuit factus episcopus, fuisse diem I novembris anni* 979. *Capiebat quidem omnis indictio annos quindecim, at inchoabatur alibi initio septembris, alibi die XXIV septembris, alibi die XXV decembris vel die I januarii. Romæ sumebat initium die I januarii* (10). *Contra in Campania, utpote in qua usurpabatur indictio*
E *Constantinopolitana, incipiebat initio mensis septembris : quod deducitur ex pluribus istius ævi diplomatibus a Muratorio* (11) *memoratis : item ex diplomate ab Ughello* (12) *edito. Hinc manifestum est mensem novembrem indictionis VIII Constantinopolitanæ esse mensem novembrem indictionis VII Romanæ. Jam vero quum* dies kalendarum novembris indictione VIII *Constantinopolitana seu* dies kalendarum novembris indictione VII *Romana, de quo hic loquimur, cadat in diem I novembris anni* 979, *fluit* S. Stephanum *hoc die consecratum fuisse episcopum. Verumtamen ex die ordinationis exsurgit difficultas omnino diluenda. Etenim ab antiquissimis temporibus lege et usu constitutum est, ut episcopi diebus dominicis consecrentur; ast anno* 979, *litera dominicali E notato, dies prima novembris dominica non erat, sed sabbatum. Verum considerandum est ab hac lege nonnumquam discessum fuisse, et ordinationes aliquando fuisse celebratas etiam aliis diebus, maxime si solemnes festivitates essent. Sic, ut exemplum proximum* S. Stephani *temporibus adducamus, S. Heribertus, Coloniæ archiepi-* F
scopus, sacratus est die natali Domini anni 999 (13), *quæ erat feria II : ita tamen ut more ævi ritus respere præcedenti inchoaretur* (14). *Non itaque mirum est* S. Stephanum *episcopales infulas accepisse sabbato, quum propter festivitatem Omnium Sanctorum populo non minus esset feriandum et accedendum ad ecclesiastica officia quam in Natali Domini.*

anni 979.

Interfuit S. Stephanus concilio Capuano

8 *Gerberti successores, archiepiscopi, fuerunt Adenulphus, Ajo, Hybaldus, qui concilio Romano anni* 998 *interfuit, et Paldulphus. Hic congregavit Capuæ, nescitur quo anno, episcoporum synodum : cui interfuit* S. Stephanus Calatinus. *Verum, quum Paldulphus post annum* 998 *archiepiscopus creatus, jam anno*

(1) Labbe, tom. VIII, col. 117. Cfr. Thomassin, Disc. de l'Église, tom. II, col. 643 et seq. — (2) Michael Monachus, Sanctuarium Capuanum, pag. 180. — (3) Ibid., pag. 178. — (4) Ibid., pag. 574. — (5) Pertz, Monum. historica Germaniæ, tom. VII, pag. 635. — (6) Italia sacra, tom. VI, col. 321. — (7) Acta SS., tom. VII Septembris, pag. 325. — (8) Rerum Italicarum Scriptores, tom. II, part. I, pag. 303 et seq. Cfr. Acta SS., tom. VII Sept., pag. 326. — (9) Italia sacra, tom. VI, col. 321. — (10) Cangius, Glossarium, v° *Indictio;* Art de vérifier les dates, pag. XI et seq. — (11) Rerum Italicarum Scriptores, tom. II, part. I, pag. 416 — (12) Italia sacra, tom. VI, col. 395. (13) Acta SS., tom. II Martii, pag. 465, 479. — (14) Ibid., tom. XII Oct., pag. 375 et 653; Martène, de Antiq. eccles. ritib., tom. II, pag. 10 et 27.

AUCTORE R. D. B.

A 1008 *Christi nati Adenulphum successorem nactus esset, sequitur synodum post annum* 998 *et ante annum Christi nati* 1008 *fuisse celebratam* (1).

anni circiter 1000.

8 *Neque forsan hujus synodi notitia ad posteros pervenisset, nisi Paldulfus in epistola synodali exposuisset, quo pacto* S. Stephanus *coram patribus de ecclesiæ suæ vexatoribus conquestus esset. Accipe hujus epistolæ fragmentum superstes :*

Paldulfus humilis archiepiscopus..... quod dum residerem in aula (majore ecclesiæ) Sanctæ Dei genitricis et virginis Mariæ, sanctorumque protomartyris Stephani, et Agathæ cum reliquis coepiscopis suffraganeis nostræ sedis, et cum sacerdotibus, ac diaconis, et in circuitu nostro astaret agmen reliquorum ordinum ecclesiasticorum, ad sanctam synodum celebrandam : tunc in conspectu omnium surrexit de subsellio Stephanus confrater et episcopus Calatinæ sedis, et cœpit dicere tam mihi, quam etiam omnibus residentibus, atque astantibus : « Scire vos volo, Domini, et confratres, quod sedes mea ad nihi-B lum redacta est ab illis, qui ejus hæredes esse permanserunt : » sed cum prædicti confratris nostri vox ob infirmitatem et senium, ita tenuis ab ejus ore progrederetur, ut ad aures omnium minus perveniret, cœpit humilitas mea tunc alloqui, ut vel ipse sic loqueretur, ut sermo ejus clare ad aures omnium pertingeret, vel vocaret unum ex suis, qui pro ejus vice, ea, quæ ipse dicere non valeret, ediceret. Tunc accersitus est Joannes, diaconus suæ sedis, et injunxit ei, ut in conspectu omnium ediceret, quæ et qualia damna ab invasoribus hæreditatum sustineret. Ad hæc humilitas mea præcepit eidem diacono, ut nominatim ediceret qui essent invasores quoque laici. Tunc ille in primis nominavit Landonem filium Sigenulphi comitis, et Adenulfum filium Adenolfi comitis, et dixit ut illi invasissent curtem S. Cosmæ, etc. (2).

Natus anno 935, moritur anno 1023. Qui miraculis clarus honorifice sepultus fuit

9 *Paldulphus e vivis cessit anno Christi nati* 1007. *Ei diu supervixit* S. Stephanus, *vitam producens ad annum usque* 1023, *natus anno* 935. *Quando enim anno* 979 *episcopus factus fuit, agebat annum quadragesimum quartum, uti legimus in ejus Vita infra edenda, et quadraginta quatuor annos in episcopatu explevit.* C *Eo majore sanctitatis fama fruitus est vivens et mortuus* S. Stephanus, *quod per ejus interventum Deus plura fecit miracula : quorum nonnulla infra recitabimus. Hinc nemo mirabitur* S. Stephano, *statim post suam mortem, a Calatinis permagnos fuisse delatos honores.* Enimvero pensitarunt Calatini cives, *quemadmodum ex Actis inventionis ossium* S. Stephani, *factæ anno* 1512, *excerpsit Michael Monachus*, ad devotionem recolendam, ut reconditi ipsius venerabilis corporis extaret articulus digiti manus benedictæ, quotannis populo celebritatis suæ die solemni in Missa ostendendi, nec minus osculandi. Custodiebatur interim in sacrario sub digitali argenteo modulo. Proinde sacello cum altari erecto, super pavimento ferrea cancellatura cingente aliquale bustum..... fabricaverunt e regione versus illud corpus honestiferum, ullis ossibus positis intus; jugiter accensa lampade. Quare opinaretur quivis latitare ibi reliquias, de quibus loquimur, sacras. Excolebant seduli, quando minime deerant exorata divinæ gratiæ dona confugientibus illuc. Timuerunt Calatini ne furto daretur sanctus desiderabilis, præsertim confinibus Capuæ, et ideo sic studiosissime absconderunt (3).

et a Vincio episcopo

10 *Quiescebant in hoc loco* S. Stephani *exuviæ, quando die* 12 *Augusti anni* 1507, *ecclesiæ Cajacensis episcopus creatus fuit Vincius Maffius, nobilis Salernitanus, antea episcopus Signinus, vir, ut refert Ughellus* (4), *doctrina clarus, peritiaque tum Græcæ, tum Latinæ linguæ celebris, theologus eximius in concilio Lateranensi sub Leone X, qui eum adolescentem cardinalem instituerat.* Hic, *ait Michael Monachus*, cum legisset in hymno ad matutinum officii S. Stephani de loco ubi ejus jacebat corpus :

Sacrum corpus ejus latet
In præsenti tumulo
Totum, præter, prout patet,
Digitum in vasculo E
Reservatum sicut decet,
Ut pandatur populo.

de inveniendo, et effodiendo sancto corpore cogitavit : quare anno 1512, noctis silentio, cuidam probo sacerdoti, et corpore quam robusto, D. Andreæ, sacristæ majoris ecclesiæ, hujusmodi facessit negotium : qui, ope implorata divina, januis occlusis, marra vel ligone assumptis, non minus religiose, quam naviter divitiarum excavandarum satageret : nec mora : jussa capessit Andreas presbyter : pergit fodiens, dum primum sarcophagum ruisset, novit ibi non esse quod quæritat corpus sanctum : cujus rei causa tristis, domino Vincio clancule detulit inanem laborem. Præsul vero perculsus dicto, indixit silentium, et ne cives id intelligant, lætitiam dissimulat et se reperisse quod exquisierat : imo ut cautius ageret, quod lateret suos familiares, comitesque in re cœpta, caput cujusdam cadaveris, cum tibia eodem loco aptari fecit : at mala fama volat in vires, eo quia ossa illa nec odorem efflabant, neque pontificis indicia præferebant. Exeso cadavere viso, stomachantur cives. Tribuni, seu electi plebis Vincium adoriuntur probris, minisve conquerentes scandalum tentasse abolendæ devotionis populi. Erubuit F episcopus. Quapropter, accersito Hieronymo de Gentilibus, suo familiarissimo, deinde canonico, cœperunt iter ad S. Mariam de Gratiis apud civitatem, quod aggrediuntur nudis pedibus, manibus supplicibus. Aras ingressi, coram Virgine lachrymantes, oratione et jejunio confugium exorant.

tandem inventus anno 1512.

11 Non defuit purissima virgo. Rediere domum, intrinsecus afflati, ut solum usque ad aquarum venas aperirent. Episcopus tamen nihilominus hæsitans, collectis sarcinulis, præfato Hieronymo detegit animum, se Romam profecturum nisi corpus desideratissimum innotescat. Vehatur (inquit) supellectilis omnis nostra ad Baiam, Castrum diœcesis nostræ, itineri confinis Romano, fortasse arripienda sit fuga præ ru-

(1) Ughelli, Italia sacra, tom. VI, col. 322 et 445. — (2) Ibid., col. 444. — (3) Michael Monachus, Sanctuarium Capuanum, pag. 183 et seqq. — (4) Ughelli, Italia sacra, tom. VI, col. 451. Cfr. Cappelletti, Le chiese d'Italia, tom. XX, pag. 263 et 270.

more populi. Cum vero nox properasset, togam, diploidem caligasque deponens, æger spatiatur in aula, quasi dementasset, sese objurgat : revocato tandem animo, Andreæ iterum verba facit, dicens : « Spiritus ubi vult spirat : quis sciat, tendente in meridiem hodierno sole, mihi tristi stanti in sacra æde, quidam Agamenon de progenie Fortunatorum, licet ipse blæsus, hoc ostendit cohortans : Ecce muscæ nonnullæ (inquit), Domine ex parte illa prodeunt, qua sanctum corpus quæritis, odorem spirantes. Portentum sunt, ipse assero, exurge, inferius descendamus, instemus operi. » Aggreditur iterum obediens Andreas presbyter. Præsul autem Vincius anxius beatam invocat Mariam. Inter hæc en sub incepto labore suavem sentit odorem presbyter : inde paululum suffodiens, ex cæmento factum apparet sepulchrum. E vestigio omnibus relictis, ad domicilium episcopi magno cum jubilo currit : episcopus pervigil, bacchatus jubilatione, totam acclamat familiam : præit seminudus, præ gaudio lachrymatur, induit stolam, aperit tumulum, et ecce corpus beatissimi patris patet cunctis B integrum, præter illam digiti particulam, quam diximus. Dominus autem Vincius statim manum in sanctum pectus extendit, crucem (erat enim episcopalibus ornamentis indutum) arripuit, quam quotidie populo inter sanctas reliquias ostenderet. Erat corpus statura procerum, vultu prolixum, pia serie depositum, cancellatis manibus. Tunc in tota civitate magna facta est lætitia, confluunt omnes ad osculandum manus et pedes. Vincius ab alto loco concionem lætissimam habuit, et civibus ad propria redeuntibus, collegit reliquias sacras, et in venerabili ædicula collocavit, servatis nonnullis fragmentis in sacrario. Festum hujus inventionis, seu translationis, celebratur octavo die Pentecostes. Hæc de inventione fusiori stylo scripsit auctor incertus illius temporis, inde breviter ipsa nos exscripsimus. *Hactenus Michael Monachus* (1). *Addit Ughellus* (2) Vincium episcopum nobile sacellum in eadem cathedrali erexisse, in quo ossa ejusdem sancti Stephani religiose asservantur, ibique ante altare hæc legi in marmore :

C Divi Stephani caput et ossa. Hinc exhumata Vincius Salernitanus tunc Calatinus episcopus cum populi applausu, pulpito recondi curavit. Anno Dom. MCCCCCXII. XXIII. Maji.

Hujus Inventionis festum etiamnum celebratur quotannis die octava Pentecostis (3).

VITA S. STEPHANI
ex antiquo Breviario Capuano [a].

a

S. Stephanus in terra Lanei natus et Capuæ eruditus, b

LECTIO I. Temporibus igitur Landulphi *b*, eximii principis Capuanæ civitatis, fuit quidam vir, nomine Joannes, uxor vero Guiselperta, in loco Lanei scilicet degentes, infra finem Campaniæ telluris ; quibus erat parvulus filius nomine Stephanus, quem illi in cuna positum, puerili affectu D educantes, animadverterunt Domini virtutem jam in illius operari infantia : puer enim paulatim crescebat corporis magnitudine (ita ut omnes mirarentur), non tam materno ubere pastus, quam cœlesti gratia auctus. Hic autem cum septem esset annorum, intra mœnia ejusdem Capuanæ urbis, apud ecclesiam Domini Salvatoris a parentibus scholis traditus est.

constitutus fuit abbas ecclesiæ domini Salvatoris

2 LECTIO II. Hic Dei favente clementia, literas omneque ecclesiasticum officium præ cæteris consodalibus parvo tempore didicit : quotiens ille psallebat, aut legebat, seu vacabat, cœlestia semper cogitabat, Deumque creatorem habebat, caduca et transitoria penitus respuebat, et ipse ab ineunte ætate castissimus, suos socios castitatem docebat, et quos male agentes cognoscebat, mellifluis verbis corrigebat : omnes diligebat, et ab omnibus diligebatur. Qui cum talia ageret, ab omni clero ipsiusque loci abbate factus est clericus, et de gradu in gradum ad sacerdotii est ductus honorem : et non longo tempore post in eadem ecclesia abbas *c* ordinatus est. c

et postea episcopus Calatinus.

3 LECTIO III. In qua videlicet ecclesia cum omnibus, quos a die nativitatis suæ habuit, quadraginta quatuor complevit annos. Per idem tempus, defuncto Urso Cajaciensi episcopo, a Pandulpho *d* principe, qui tunc Capuæ principabatur, filio scilicet prænominati Landulphi principis, et Giriberto *e* archiepiscopo atque omni populo, vel clero, gratia cunctorum et lætitia, D. Stephanus est electus et consecratus episcopus : in quo videlicet episcopatu iterum alios quadraginta quatuor explevit annos, et obdormivit in Domino. d e

ANNOTATA.

a *Ex hac vita desumpsit Ferrarius notitiam quam de S. Stephano Catalogo Sanctorum Italiæ inseruit. Eam quoque præ oculis habuit Bucelinus, qui quo pacto* S. Stephano *in Menologio benedictino locum dare potuerit, ostendere prætermisit. De eo in Annalibus benedictinis non loquitur Mabillonius.*

b *Landulphus II princeps Capuanus et Beneventanus. Cujus avus Atenulfus, quum esset princeps Capuanus, supremam potestatem in principatu Beneventano anno* 900 *nactus est. Obiit Landulphus anno circiter* 961 (4). F

c *Abbas seu rector in Campaniæ ecclesiis præpositus erat aliis clericis. De hac re breviter diximus in Commentario prævio, num.* 5 (5).

d *Pandulfus de quo in Comm. prævio num.* 5, *filius erat Landulphi. Obiit anno* 981.

e *Gerbertus fuit archiepiscopus Capuanus; de eo in Commentario prævio, num.* 5.

MIRACULA S. STEPHANI CALATINI
desumpta ex ejus officio in ecclesia Calatina.

Calicem vitreum fractum S. *Stephanus repente integrum restituit.* a

4 Quodam die celebratis ab ipso Resurrectionis Dominicæ missarum solenniis, contigit, ut quidam clericus calicem, in quo divina fuerunt pertractata mysteria, tergendum acciperet : quo inter manus ejusdem fracto (erat enim calix *a* vitreus

(1) Sanctuarium Capuanum, pag. 187 et seqq. — (2) Italia sacra, tom. VI, col. 445. — (3) Ibid. — (4) Muratori, Rerum Italicarum Scriptt., tom. II, part. I, pag. 294 et seq. — (5) Cfr Sanctuarium Capuanum, pag. 180 et seq.

more

A more illorum temporum, quo vitreis calicibus sacerdotes utebantur), cumque id sanctum episcopum non lateret, ad locum accedens, rem casu gestam diligenter examinans, jussit partes calicis exhiberi ; quibus allatis, fudit ad Dominum preces, statimque firmus, et integer, ut prius erat. Quo miraculo astantes obstupefacti, Deum in sancto magnificabant, ipsumque majori veneratione prosequebantur.

Oblationem Missæ a canum dentibus,

5 Per idem tempus cum sanctus antistes in villa quadam, ad dedicandum altare in ecclesia S. Maximi, cum suis se clericis contulisset, peracto, ut decuit, Dei opere, in domo presbyteri, qui eamdem regebat ecclesiam, ad corporis refectionem sumendam secessit : ibi igitur morante, canis advenit, qui oblatam *b*, quam minus caute in ecclesia custoditam invenerat, ore portabat. Ad trivium igitur illius domus cum pervenisset, deposuit illam in terra ; quam cum resumere totis viribus conaretur, et non posset, ululando alios canes convocabat, quibus concurrentibus, nec illam tangere, nedum resumere valentibus, accurrit populus : nec segnis beatus Stephanus extitit : causa igitur a presbytero audita, qui etiam suæ negligentiæ fassus est culpam, quærit oblatam, quæ cum ei delata fuisset, nec caninis reperisset dentibus attrectatam, signat illam, et frangit, circumstantibus resumendam tradidit : quo miraculo universis admirantibus, rem hanc inauditam sancti viri meritis tribuebat *.

* Lege tribuebant.

et panem oblatum a murum dentibus servavit.

6 Nec dissimile aliud extitit. Cum enim feria quinta sanctus Domini confessor divina celebrasset, sanctissimumque Eucharistiæ, tam clero, quam populo tradidisset sacramentum, quod de formata *c* supererat, ecclesiæ custodi magna tutela servandum tradidit : qui jussis obtemperans, qua potuit adhibita diligentia, decenti tutoque loco deposuit : sed oportunitate nocturnæ quietis nacta, mures adveniunt, parietem penetrant, thecam rodunt, inveniunt formatam, quam inventam repentino interitu oppressi, gustare non potuerunt : unde formata intacta manente, apud illam mures mortui sunt inventi : quod qui viderunt et audierunt, Dominum benedicere non cessabant.

Item hominem a capitis dolore sanavit.

7 Post mortem quidam clericus, cum a Capuano principe in Apuliam legationis causa missus fuisset, et trium dierum metam incolumis perfecisset, tantam subito capitis incurrit vertiginem, ut in amentiam incidere videretur. Quare invocatus Stephanus, ut eum a tali morbo liberaret, noctu ei apparuit, factoque super caput ejus signo Crucis, omnem capitis languorem effugavit. Hæc sufficiat pauca ex pluribus exscripsisse.

ANNOTATA

a Calice vitreo *uti prohibiti fuere presbyteri in concilio Triburiensi anni* 895 (1) ; *sed hoc concilium utpote provinciale, quemadmodum animadvertit Michael Monachus* (2), *in Italia non continuo fuit receptum.*

b Oblata *sæpius sumitur pro pane ad sacrificium oblato, seu pro hostia nondum consecrata ; sed aliquando etiam oblatæ, uti hoc loco, dictæ fuere panes non consecrati, in altari tamen benedicti, ut monachis qui Eucharistiam non acceperant, ante cibum in refectorio distribuerentur a sacerdote* (3).

c Formata *dicebatur sacra Eucharistia ob formam seu figuram, ut putant Durandus aliique, sive crucis, sive Christi quæ ei imprimi solet* (4). D

HYMNI OFFICII (5)

S. STEPHANI CALATINI *a*

AD VESPERAS *b*.

Fuit S. Stephanus miraculis præclarus.

Pater almus generosus,
Et confessor inclytus,
Charitate speciosus
Pudoreque fulgidus,
Cum angelis coronatur
Pretiosus Stephanus.

Pius fuit atque prudens,
Humilis, amabilis,
Et in mundo donec vixit
Satis venerabilis,
Qui terrena sprevit cuncta
Factus ineffabilis. E

Fracti calicis conjunxit *c*
Partes, ut prodigia
De ipsius gestis dictant,
Et docet historia,
Quæ nostræ posteritatis
Stabit in memoria.

Infinita signa fecit
Vivens et post obitum,
Quæ narrare lingua nequit ;
Iugi prece Dominum
Postulemus ergo rerum
Salvatorem omnium,

Ut ex sacris confessoris
Votis, et suffragiis,
Nos absolvat a commissis
Expiator criminis,
Ut et sanctis gratulemur
Regnis in sidereis.

Gloria et honor Deo
Usquequo altissimo
Una Patri, Filioque F
Inclyto Paraclito,
Cui laus est et potestas
Per immensa sæcula.
Amen.

ANNOTATA.

a *In Calatinorum* S. Stephani *officio, quod cum Bollando communicavit anno* 1638 *noster Antonius Beatillo Neapolitanus, quodque nunc servatur in regia bibliotheca Bruxellensi mss. num.* 8925, *occurrit vix aliquid præter psalmos de Communi confessorum. Hic tantum damus hymnos ad Vesperas, ad Matutinum et ad Laudes, quia reliqua minoris momenti videntur esse. Jam vero hi hymni in ecclesia Calatina recitabantur ante sæculum XVI : quemadmodum ex iis quæ in Commentario prævio num.* 2. *diximus, facile colligitur.*

(1) Labbe, coll. concil., tom. IX, col. 451. — (2) Sanctuarium Capuanum, pag. 185. — (3) Cangius, Glossarium latinum, vº Oblata. — (4) Ibid., vº Formata. — (5) Ex ms. bibl. reg. Brux. n. 8925.

Hic

A b *Hic hymnus rythmum hymni* Pange lingua *Breviarii Romani habet.*

c *Miraculum hic relatum recensetur supra inter S. Stephani miracula.*

AD MATUTINUM *a*.

a

S. Stephanus, cujus digitum honorant Calatini,

Pange lingua gloriosi
Confessoris sedula
Præsulisque pretiosi
Stephani miracula,
Cujus patris generosi
Vocemur ad pabula.

b

Sacrum corpus ejus latet *b*
In præsenti tumulo
Totum, præter, prout patet,
Digitum in vasculo
Reservatum sicut decet,
Ut pandatur populo.

claudis aliisque ægris sanitatem restituit.

In virtutibus electus,
Christi præsul Stephanus
In miraculis expertus,
Fulget nihilominus
Dominoque prædilectus
Confessor sanctissimus.

Claudis gressum condonavit
Satis mirabiliter,
Mutis puram erogavit
Loquelam similiter
[Et] dæmones effugavit
Sic infallibiliter.

Cujus precibus laudemus
In hymnis et laudibus,
Deum verum erogemus,
Ut det famulantibus
Æternam, ut exultemus,
Vitam in cœlestibus.
Amen.

ANNOTATA

a *Hic hymnus eumdem rythmum habet ac hymnus* Pange lingua *Breviarii Romani.*

C b *Absconderunt Calatini, uti vidimus supra,* S. Stephani *exuvias, ne furto auferrentur. Hujusmodi sacrilega facinora, quamvis gravissimis pœnis mulctarentur, fuisse valde frequentia ostendit noster Joannes Ferrandus*(1).

AD LAUDES *a*.

a

Ad S. Stephani sepulcrum multorum exaudiuntur preces.

Iste confessor Stephanus beatus
Pontifex noster speculumque vitæ
Suscipit grandes hodie triumphos
In paradiso.

b

Hic pius, prudens, meritisque clarus, *b*
Malleo sanctæ crucis atque verbo,
Staurat attriti calicis minuta
Fragmina vigens.

Ad sacrum cujus veniendo corpus,
Quod tegit præsens lapideum sepulcrum,
Quisquis optata caruit salute
Percipit illam.

D

Unde nunc noster jubilando cœtus,
Ad decus cauti ducis atque patris, ejus
Oramus meritis juvari,
Hic et ubique.

Sit salus illi, decus atque virtus
Qui super cœli residens cacumen,
Totius mundi machinam gubernat
Trinus et unus.

ANNOTATA.

a *Hic hymnus ejusdem est rythmi ac hymnus* Iste confessor *Breviarii Romani.*

b *Hoc miraculum recensetur supra inter* S. Stephani *miracula.*

Literæ Gerberti archiepiscopi Capuani de S. Stephano creato episcopo Calatino.

E

11 *Literas, quibus Gerbertus, archiepiscopus Capuanus, palam facit sese constituisse* S. Stephanum *episcopum Calatinum, hic edendas esse censuimus, propterea quod non tantum ad* S. Stephanum *attinent, sed etiam Calatinæ diœceseos sæculo X exeunte limites et disciplinam exhibent, ea forma qua deinceps, ut ait Ughellus* (2), *usi sunt archiepiscopi Capuani.* *Gerbertus, archiepiscopus Capuanus*

Gerbertus *a*, sanctæ Capuanæ sedis, gratia Dei archiepiscopus, fidelibus omnibus orthodoxis, clero et ordini; et plebi consistenti Cajaciæ ecclesiæ per apostolicam institutionem nostro archiepiscopatui subjectæ, dilectissimis filiis in Domino salutem. Probabilibus desideriis nihil attulimus tarditatis : fratrem jam et coepiscopum nostrum Stephanum vobis ordinavimus sacerdotem : cui dedimus in mandatis, ne umquam ordinationem præsumat illicitam, ne bigamum, aut qui virgine non est sociatus uxore, neque illiteratum, vel in qualibet parte corporis vitiatum, aut expœnitentem, vel curiæ, aut cuilibet conditioni obnoxium, notatumque, ad sacrum ordinem permittat accedere, et si quos hujusmodi F forte repererit, non audeat promovere. Afros *b* passim ad ecclesiasticos ordines prætendentes, nulla ratione suscipiat : quia aliqui eorum Manichæi, aliqui rebaptizati sæpius sunt probati. Ministerio, atque ornatui ecclesiæ, vel quidquid aliud est in patrimonio ejusdem, non minuere audeat, sed augere. *a* *b*

12 Insuper concessimus ei diœcesim per has fines ab ipso ribo *c*, qui est juxta Pretamala, et quomodo continet ipse totus Cajaciæ comitatus, cum istis ecclesiis, quæ hic subtus declaramus, hoc est in Baluniam ecclesia sancti Nazarii, et ecclesia sancti Vitaliani : et sancti Cosmas in Vivaru, et sanctus Terentianus ad Sorba : sanctus Petrus ad Pile : sanctus Petrus : sanctus Angelus ad Palma : sanctus Felix et sancta Maria in Maliatu : sanctus Donatus in Ceperano : sanctus Petrus in Palude : sancta Maria et sanctus Januarius in Marcianisu : sanctus Victor in Persoli : sanctus Nazarius in Crispianisi : sancta Maria, et sanctus Felix in Peti : sanctus Petrus *Calatinæ diœceseos limites describit* *c*

(1) Disquisitio Reliquiaria, cap. VIII, p. 210 et seq. —

(2) Italia Sacra, tom. VI, col. 442. Michael Monachus, p. 571.

et

ad Sassa : sanctus Petrus, et sanctus Priscus in Mairanu : sanctus Joannes, et sanctus Secundinus in Treple : sanctus Laurentius, et sancta Maria, et sanctus Matthæus in Puzanu : sanctus Rufus in Ceseranu : sancta Maria in Vulanu : sanctus Petrus et sanctus Laurentius in Luczanu : sanctus Angelus, et sanctus Felix et sanctus Joannes in Campanianu : sanctus Petrus : sanctus Vitus : sanctus Cosmas in Rainanu : sanctus Joannes : sancta Maria cum sancto Angelo : sanctus Felix : sanctus Nicander in Predi Cajaciæ : sanctus Angelus, et sanctus Salvator, et sanctus Vitalianus in Campora longa : sanctus Maurus in Alvinianu : sanctus Angelus in Auxilio : sanctus Vitus in Bage : sanctus Andreas, et sanctus Petrus, et sanctus Vincentius et sanctus Andreas, et sanctus Cæsarius in Traguni : sancta Maria, et sanctus Priscus ad Cuultere : sanctus Laurentius ad Altina, et sanctus Sebastianus in Squille, et sanctus Secundinus in Rajanu, et sancta Maria ad Baniolo, et sanctus Angelus in Poscari : cum omnibus ecclesiis, et terris ad ipsas ecclesias pertinentes, quæ inter has fines sunt, quæ modo habere et possidere videntur, et in antea pro parte ipsarum ecclesiarum acquirere potueris, et cum presbyteris, et cum omnibus ecclesiasticis ordinibus ad prædictam vestram diœcesim pertinentibus, excepto, quod non damus vobis cuncta territoria in Casa Marcella, et ecclesias, quæ ibidem sunt : et hæreditatem filiorum Andreæ balneatoris, id est Petundo, et Leo, et filiis Ursoli, quæ fuerunt, et pertinuerunt jam dictæ sanctæ Mariæ a Peti, per has subtus declaratas fines : prima petia *d* ubi ipsi sedent, uno latu *e* via antiqua, in latu terra Rodoaldi, unum capu *f* via publica, aliu capu in Serra de Monte : secunda petia ibi propinquo, unum latu terra nominatæ sanctæ Mariæ et ipso ribo ; et aliu latu terra Benerusi cum ipso intersicu *g* nostro : unum capu via publica, aliu capu Deodedi presbyteri, ipse prædictus intersicus noster, unum latu via publica, aliu latu terra Benerusi et de fratris ejus, unum capu terra Deodedi presbyteri : tertia petia in Iuvenelli, unum latu terra Andreæ cum ipso intersicu nostro, aliu latu terra Paldolfi, quæ fuerunt Summi, unum capu in Silice, aliu capu in ribo : quarta petia ibique unum latu terra Paldolfi, quæ fuit Summi, aliu latu via, qui decernit ipsa Cava, unum capu in Silice, aliu capu in ribo : quinta petia ibique unum latu jam fatæ ecclesiæ sanctæ Mariæ, aliu latu ecclesia Cici, et Musi, unum capu in Silice, aliu capu terra Landulfi, et Cici fratris ejus, ipse fundus prope prædicta s. Maria amba latera ipsius Ecclesiæ s. Mariæ, unum capu in ribo, aliu capu terra, quæ fuit Leopardi. Sexta petia prope sancto Angelo ad Palma, unum latu est terra Summi et aliu Lupi clerici, aliu latu terra Landolfi comitis, unum capu in via, aliu capu terra supranominata sancta Maria. Septima petia a Centuru, unum latu terra Martini Turellæ, aliu latu terra Adifulole, unum capu in ribo, qui dicitur lata, aliu capu in via publica. Octava petia, quæ dicitur ad Argellaru, unum latu in monte, aliu latu in ribo, qui temporaliter habet aqua, unum capu terra Landulfi comitis, aliu via antiqua. Nona petia ad Castanetum, unum latu terra Audoaldi et Monte, aliu latu terra filii Geremundi, unum capu via publica, aliu capu terra Sabini clerici, et fratris ejus. Decima petia juxta ecclesiam supranominatæ sanctæ Mariæ, unum latu terra Andreæ, aliu latu terra Landulfi et Audoaldi, unum capu in Silice, aliu capu in monte. Tali itaque ordine et ratione, ut subidentur archiepiscopatus, aut nostræ abbatiæ *h*, vel qualiscunque servus nostri archiepiscopatus, hæreditates habuerint, aut in antea parare potuerint, sive per causationem acquisierint, nostri, nostrorumque successorum sint in potestate : at non dedimus vobis, vestrisque successoribus ecclesiam sancti Angeli in Melanico, quam in nostra, nostrorumque successorum potestate reservamus.

novoque episcopo varia præcipit.

13 De redditu vero ecclesiæ *i*, vel oblatione fidelium, quatuor faciat portiones, quarum una sibi ipse retineat, altera clericis pro filiorum suorum sedulitate distribuat. Tertia pauperibus et peregrinis. Quarta ecclesiasticis fabricis reservandam, de quibus erit redditurus divino judicio rationem. Ordinationes vero presbyterorum, seu diaconorum *k* nonnisi primi, quarti, septimi, et decimi mensium *l* jejuniis, et ingressu quadragesimali, atque mediane, vespere sabbati noverit celebrandas. Sacrum autem baptismi sacramentum *m* nonnisi in Paschali festivitate, et Pentecoste noverit esse præbendum, exceptis his, quibus mortis urgente periculo, ne in æternum pereant, talibus oportet remediis subvenire. Huic ergo sedis nostræ præcepta servantes devotis animis obsequi vos oportet, ut inreprehensibile placidumque fiat corpus ecclesiæ per Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen. Anno, Deo propitio, archiepiscopatus Domini Gerberti tertii archiepiscopi in sacratissima sede beati protomartyris Stephani, in ipsa die kalend. novembris indictione octaba. Ego Aldericus, Calactinæ ecclesiæ episcopus, consensi et subscripsi *n*. Ego Leo, Suranæ sedis episcopus, consensi. Ego Bonus, presbyter *o* cardinalis sanctæ Capuanæ ecclesiæ, me subscripsi. Ego Joannes, presbyter sanctæ Capuanæ ecclesiæ cardinalis, me subscripsi. Ego Avioaldus, diaconus sanctæ Capuanæ ecclesiæ, me subscripsi. Ego Petrus, diaconus sanctæ Capuanæ ecclesiæ, me subscripsi. Ego Toto subdiaconus me subscripsi. Ego Joannes, subdiaconus S. Capuanæ sedis, me subscripsi. Datum per manum Joannis subdiaconi nostri bibliothecarii *p* in kalend. *q* jam dictis, per suprascriptam Indictionem. Bene valete.

ANNOTATA.

a *Totum Gerberti diploma factum est ad exemplum formulæ quæ legitur in libro diurno Romanorum Pontificum (præter ea quæ* S. Stephano *sunt omnino propria, hoc est, a verbis* Insuper concessimus *ad verba* De reditu vestro). *Hac vero formula,* Libro diurno (1) *inserta, si forsan quam paucissima verba demas, primus usus videtur S. Gelasius papa* (2),

(1) Garnerius, Liber diurnus, cap. III, tit. IX, pag. 72, edit. Parisiis, 1680. — De Rosière, Liber diurnus, cap. VI, pag. 22 et 25. (2) Thiel, Epistolæ Romanorum Pontificum, tom. I, pag. 32, 379.

uti

AUCTORE R. D. B.

uti et postea S. Gregorius II (1), *scribens ad Thuringos, pro quibus S. Bonifacius ordinatus fuerat episcopus. De ea et meminit S. Gregorius Magnus* (2), *in epistola ad Joannem episcopum Lissitanum. Nec soli Romani pontifices, sed et ipsi archiepiscopi hac formula, in instituendis episcopis, aliquando usi sunt. Id enim manifestum est tum ex literis de quibus hoc loco, tum ex literis Hincmari monentis clerum Laudunensem de Henulpho, eorum a se ordinato episcopo* (3).

b *Quod in hoc diplomate prohibetur* S. Stephanus *ne Afros* passim ad ecclesiasticos ordines prætendentes ulla ratione susciperet, *verisimiliter ad antiquiora tempora pertinet: nam, ut suspicatur Andreas Thiel, videntur S. Gelasius Romanus pontifex ejusque successores vetuisse quominus episcopi Afros* passim ad ecclesiasticos ordines prætendentes, ulla ratione susciperent, *propterea quod, uti refert Victor Vitensis, tunc non pauci vagabantur per imperium Romanum Afri qui, cruciatuum timore victi, primo siverant sese a Vandalis, Africæ depredatoribus, denuo baptizari, dein in alias* B *regiones migrantes, ibi sacros suscipiebant ordines: nam id omnino pugnabat cum canone* 10 *Niceno, a Felice papa, proximo Gelasii decessore, annis* 487 *et* 488 *renovato* (4), *quo in perpetuum a sacris ordinibus rebaptizati arcebantur.*

c *Ribus idem est ac Rivus.*

d Petia *medio ævo significabat* modum agri.

e Latu *pro* latere.

f Capu *seu* Caput *medio ævo sæpe sumebatur pro termino qui in capite agri erat* (5).

g Intersicus. *Hujus vocis meminit Cangius, ejus significationem indicare prætermittens. Ast in Supplemento a monacho Carpentario confecto, exhibetur vox* intersicus *quasi pro* intersitus *posita, id est ager interpositus.*

h Abbatia *de qua hic agitur est rectoria ecclesiæ S. Mariæ ad Peti, quæ licet ipsius diœceseos Calatinæ esset pars, unita tamen erat mensæ archiepiscopali Capuanæ* (6).

i Reditus *ecclesiarum in quatuor partes, prout indicat Gerbertus, distribuendos memorant Romani pontifices SS. Simplicius*(7), *Gelasius* (8), *Gregorius Magnus* (9).

C k *In præsenti diplomate Gerbertus tantum duorum ordinum majorum, presbyteratus et diaconatus, meminit, silentio subdiaconatum præteriens, quia, ut bene animadvertit Michael Monachus, nonnisi sæculo XI, id est in synodo Beneventana anni* 1087, *sacris ordinibus annumerari cœpit: ita tamen ut hæc disciplina paulatim sæculo XII facta fuerit universalis, quando Innocentius III eam sua auctoritate firmavit* (10).

l *Ex eo quod Calatiæ faciendæ essent ordinationes* primi (*martii*), quarti (*maji*), septimi (*septembris*) et mensium decimi (*decembris*) jejuniis *(quatuor temporum), perspicuum est in* D *Campania ad finem sæculi X annum incepisse mense martio: hujus consuetudinis plura manifesta sæculorum VI et VII indicant vestigia Mabillonius* (11) *et scriptores Artis Chronologicæ* (12).

m *Baptismus bis in anno conferri solebat, in Paschate et Pentecoste, nisi necessitas aliud suaderet. Idque statutum erat conciliorum legibus. Hanc legem sæculo XI nondum in desuetudinem ivisse, liquet ex decreto concilii Rothomagensis anni* 1072. *Sæculo vero V in Campaniæ, Samnii et Piceni ecclesiis, mos baptismi dandi in Apostolorum et martyrum festis, quod et in Hispania aliisque regionibus jam factitatum erat, invalescere cœpit; sed ne ab antiqua discederetur disciplina prohibitum fuit anno* 461 *a Leone I. Postea tamen in multis ecclesiis aliis solemnioribus diebus baptismus datus fuit. Cæterum de tempore conferendi baptismi scripserunt præ reliquis Pellicia* (13), *Binterim* (14), *Bosisio* (15).

n Cum huic bullæ, *ait Michael Monachus*, subscribat episcopus ecclesiæ Calactinæ, episcopus ecclesiæ Suranæ, alter Aldericus, et alter E Leo nuncupatus: dubitatum est inter amicos, quænam sit ecclesia Calactina, quænam Surana; non defuerunt qui intellexerunt ecclesiam Calactinam esse ecclesiam Cajacensem, quasi a Calatia, quod est nomen antiquum civitatis, Calactinus derivetur. Hi certe falluntur: nam tempore Sancti Stephani civitas dicebatur Cajacia et derivat nomen Cajaccianus seu Cajacensis; et si sanctus Stephanus consecratur episcopus Cajaciæ, quomodo potest esse vivus alter ejusdem civitatis episcopus? Imo si sanctus Stephanus successit Ursoni episcopo Cajacciano, ut habet breviarium nostrum, quomodo potest fingi alter episcopus ejusdem civitatis illo ipso tempore? Imo si fuisset episcopus qui vivens renunciasset episcopatui Cajacciano, ille quidem, cum renunciasset loco, etsi non dignitati, potuisset quidem dici episcopus; at dici episcopus Calactinus, id est Cajaccianus, nullo modo. Legimus in Ptolomeo Calactam in Sicilia, et a Calacta Calactinus, in Prisciano: an ergo episcopus Calactæ illo tempore casu apud Capuam morabatur? Ego libenter credam juxta illorum temporum barbaram latinitatem a Cale deductum esse Calectinum seu Calactinum. Cales autem est civitas F Calvorum, ideoque episcopus Calactinus est qui dicitur hodie episcopus Calvensis. Juxta eamdem barbaram latinitatem cum litera o in u transeat, ut pro sorores, surures sit pronunciatio: non dubito ecclesiam Suranam esse Soranam, id est in civitate Soræ. Auctographum bullæ in ecclesia Calatina conservatur (16). *Quibus verbis recitatis, subdit Ughellus:* Hæc Monachi speculatio mihi arridet, et Adelricus adscribendus inter Calvenses episcopos, quemadmodum Leo inter Soranos recensetur (17).

(1) Patrologia Migne, tom. LXXXIX, col. 502 — (2) Opera S. Gregorii, tom. III, epist. lib. II, epist. 37, col. 575, edit. Migne. — (3) Opera Hincmari, tom. II, col. 271, edit. Migne. — (4) Thiel, Epistolæ Romanorum Pontificum, tom. I, pag. 265. — (5) Cangius, Glossarium, vº Caput. — (6) Michael Monachus, Sanctuarium Capuanum, pag. 576. — (7) Thiel, Epistolæ Romanorum Pontificum, tom. I, epist. 1 S. Simplicii, pag. 176. — (8) Ibid., Epist. XIV S. Gelasii, pag. 378. — (9) Opera omnia, tom. III. Epist. lib. IX, pag. 64, col 1184, edit. Migne. — (10) Michael Monachus, pag. 557. Cfr. Pellicia, Christianæ Ecclesiæ Politia, lib. I, sect. II, § 3, pag. 56 et seq. — (11) De Re Diplomatica, lib. II, cap. 23, num. 4, pag. 172. — (12) Art de vérifier les dates, pag. IV. — (13) Christianæ Ecclesiæ Politia, lib. I, sect. I, § II, pag. 24 et seq. — (14) Denkwürdigkeiten der christ.-katholischen Kirche, I Band, I Theil, pag. 53 et seqq. — (15) Bosisio, Disciplina circa il ministro, etc. del battesimo solenne, cap. II, pag. 53 et seq. — (16) Michael Monachus, pag. 579 et seq. — (17) Italia sacra, tom. VI, col. 444.

Cardinalis

A o Cardinalis *nomen, in multis Germaniæ et Italiæ ecclesiis, medio ævo canonicis dabatur* (1). *De hac re multa scripsit Ludovicus Nardi* (2).

p Bibliothecarii *ii erant quibus mandatum erat ecclesiarum custodire libros, vel etiam episcopi scribere literas et alia hujus generis :* D *quod munus postmodum, bibliothecarii suppressa appellatione, cancellariorum fuit* (3).

q Kalendas novembres indictione octava *concordare cum die* 1 *novembris anni* 979 *ostendimus in commentario prævio num.* 6.

(1) Michael Monachus, pag. 578 ; Cangius, Glossarium, v° Canonicus cardinalis. — (2) Dei Parochi Opera, tom. II, pag. 414 et seqq. — (3) Michael Monachus, pag. 579 ; Cangius, Glossarium, v° Bibliothecarius.

DE S. EADSIO, ARCHIEPISCOPO CANTUARIENSI

IN ANGLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

R. D. B

ANNO CIRCITER MLIV.

§ Unicus. De S. Eadsii cultu. Creatur archiepiscopus Cantuariensis. Petit Romam. Amicissime utitur S. Edwardo confessore. De ejus adjutoribus et anno mortis. E

S. Eadsius, cujus cultus est valde antiquus,

Haud *paucos archiepiscopos Cantuarienses seu Dorobernenses sanctorum albo adscriptos antiqua ecclesia Britannica veneratur : quos inter* S. Eadsius, *alias* Edsius, Edsi, Edscius, Edgius, Eudsi, Eadsinus. *Eum* Eadsium *nuncupabimus, quia ipse plerumque in diplomatibus hoc nomen sibi tribuit. Pientissimi viri memoria ad diem* 27 *octobris colitur in Martyrologio Anglicano* (1), *uti et in Kalendario Lingardi (confecto e missalibus Sariburiensi, Eboracensi et Dunelmensi, vel etiam ex Wilsoni Martyrologio et Capgravii Nova Legenda Angliæ), hisce verbis :* Eadsinus episcopus et confessor (2). *Item in Ferrarii Catalogo Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem* 29 *octobris, legitur :* In Anglia S. Eadsini episcopi Cantuariensis : *quo die in Chronico Anglo-Saxonico fertur e* C *vivis migrasse. Ferrarium sequitur Richardus Chalonner, vicarius apostolicus Lundinensis* (3), *pariter ad diem* 29 *octobris dicens :* Cantuariæ, depositio sancti archiepiscopi Eadsini anno 1050. *Eum quoque recenset Richardus Smitheus inter beatos et sanctos qui, tempore Canuti Audacis, sanctitate in Anglia claruerunt* (4). *Verum quonam tempore* S. Eadsius *cultu sanctorum cohonestari cœperit difficile dictu est : quum illa pauca monumenta hagiologica Angliæ, quæ supersunt, de* S. Eadsio *sileant. Hæc tamen veneratio a remotis temporibus repetenda videtur : nam neotericus Parkerus* (5), *cujus opus de antiquis rebus sacris in Anglia primum anno* 1572, *dein annis* 1605 *et* 1729 *editum fuit, putat eum a S. Eduardo confessore, ejus amico, inter sanctos fuisse relatum. Parkeri placita admisit annis* 1604 *et* 1616 *Godwinus* (6), *episcopus neotericus Landavensis, cujus verbis nullam correctionem adjecit Richardsonius, tertiam istius operis curans editionem anno* 1743.

et de quo plures scriptores locuti sunt,

2. *Inter antiquos Angliæ scriptores nullus Vitam* S. Eadsii, *qui medio sæculo XI floruit, literis mandavit. Ejus tamen meminerunt, sæculo XII, Ingulphus, abbas Croylandiæ, Henricus Huntendunensis, Florentius Wigorniensis, Willelmus Malmesbiriensis. Item, sæculo XIII, Rogerius de Hovedene, Walterus de Coventria, Radulphus de Diceto, aliique apud Whartonium in Anglia sacra, necnon Matthæus Parisiensis, Joannes de Oxenede, Bartholomeus Cotton. Similiter, sæculo XIV, Stephanus Birchinotonus et Ranulphus Higdenus. Quibus adde scriptores sæculi XV Capgravium et Thomam Walsinghamum multosque alios. His omnibus præluxit Chronicon Anglo-Saxonicum, a pluribus scriptoribus* F *confectum, et cujus anonymus auctor pro* S. Eadsii *tempore, vir gravissimus, vixit sæculo XI. Neque possumus non monere lectorem, hos scriptores qui de sancto archiepiscopo egerunt, quamvis seriem rerum fere eamdem indicent, chronologiam tamen duobus vel tribus annis diversam usurpasse, nisi annos, quibus creatus fuit archiepiscopus regesque Hardecanutum et S. Edwardum coronavit, excipias. Quæ dissimilis temporum notatio maxime dolenda est, quum, dempto anno emortuali, de quo constat, ob defectum alicujus chronotaxis omnino sinceræ, non videatur posse emendari. Idem dicendum tum de Thomæ Chesterfeld canonici Lichfeldensis editore, qui de successione archiepiscoporum Cantuariensium exeunte sæculo XVII disseruit* (7), *tum de Richardo Smitheo, archiepiscopo*

(1) Alford, Annales Ecclesiæ Anglicanæ, tom. III, Index Sanctorum Angliæ. — (2) Nicolas, The Chronology of History, pag. 113, Cfr. ibid. pag. 97 et seq. — (3) A Memorial of ancient British Piety, pag. 151. — (4) Flores Historiæ eccles. gentis Anglorum, lib. III, cap. XVIII, pag. 223.— (5) De Antiquitate Britannicæ Ecclesiæ, cap. XXX, pag. 44 et ad finem, edit. 1729. — (6) De Præsulibus Angliæ Commentarius, pag. 79. Cfr. Præfationem, edit. 1616. — (7) Wharton, Anglia sacra, tom. I, pag. 106.

Calchedonensi

AUCTORE R. D. B.

Calchedonensi sæculo XVII, vel etiam de neotericis Parkero, Godwino et Waltero Hook (1), *qui singuli breves notitias de* S. Eadsio *scripserunt.*

fuit prius Cnutonis regis capellanus,

3 *De sancti viri natalibus altum apud historicos silentium. Nec multo plura de officiis, quæ antequam anno* 1038 *in archiepiscopum Cantuariensem fuit assumptus, obivit. Eruitur tamen ex pluribus antiquis scriptoribus, modo utique diverso rem narrantibus, eum capellani regii munus obiisse. Legimus quidem in diplomate a Kembleo edito eum regis Cnutonis reginæque Emmæ fuisse capellanum* (2), *et contra in libris Rogerii de Hovedene* (3), *Radulphi de Diceto* (4), *Ranulphi Higdeni* (5) *aliorumque plurium, eum hac dignitate apud Haroldum, Cnutonis filium, fuisse auctum : quibus suffragari videntur Florentius Wigorniensis* (6) *et auctor Catalogi Roffensis* (7) *archiepiscoporum Cantuariensium, dicentes* S. Eadsium *anno* 1038, *scilicet regnante Haroldo, ex capellano regis factum fuisse archiepiscopum Cantuariensem.* B *Diversam viam iniens Bartholomæus Cotton* (8) *scribit eum fuisse regis Hardecanuti capellanum. Verum priores partes diplomati sunt concedendæ : quum sit documentum coævum omninoque sincerum, aliaque, ut notum est, mendis chronologicis in referendis sæculi XI gestis memorabilibus non raro scateant. Et quidem hocce loco tempora Haroldi pro Cnutonis, ejus patris, temporibus fuisse accepta, eo magis indubium apparet, quod secus* B. Eadsius *perhiberetur capellanum regis et episcopum adjutorem B. Ædelnodi (nam hoc officium eum obiisse infra videbimus) una egisse : quæ munera, quum capellani regii episcopo loci non essent obnoxii* (9), *ab uno eodemque viro videntur expleta non fuisse. Hinc existimandum videtur* B. Eadsium *ante episcopatum, regis Cnutonis, non vero regis Haroldi, capellæ præfuisse. Mittimus Bartholomæi placitum, utpote minus credibile : nam Hardecanutus, postquam B. Ædelnodo mortuo* B. Eadsius *fuit a biennio suffectus, tunc tantum sceptrum Angliæ obtinuit : ac proin verisimile non est* B. Eadsium *ejus fuisse capellanum.* C *Quod quidem capellani officium his temporibus minus erat spernendum : nam regis capellanus* omnem clerum palatii, *qui certe erat numerosissimus*, sub cura et dispositione sua regebat (10). *Nec eruditos latet hanc esse sententiam Hincmari loquentis de capellanis regum Francorum sui temporis. At id quoque obtinuisse in Anglia, etiam sæculo XI, colligitur ex Cangii* (11), *Thomassini* (12) *et Josephi Caraffa* (13), *presbyteri Romani, doctis disceptationibus de capellis regiis. Hæc erat* B. Eadsii *conditio, quando ad sublimiora fuit vocatus.*

non autem episcopus Wintoniensis,

4. *Ast quænam fuerint illa sublimiora non omnes eodem modo narrant. Alii enim referunt eum primo fuisse episcopum Wincestriensem, alii episcopum designatum ad succedendum B. Ædelnodo, alii episcopum S. Martini. Prima sententia omnino respuenda est, quum ejus auctores Radulphus de Diceto* (14) *et Bartholomæus Cotton* (15), *eorumque sequaces neoterici Parkerus* (16) *et Godwinus* (17) *in errorem manifeste delapsi sint, nominum similitudine forsan decepti. Legimus enim apud Willelmum Malmesbiriensem* (18), *Thomam Rodburne* (19) *et partim apud Rogerium de Hovedene* (20), *vel etiam Simeonem Dunelmensem* (21) *et Matthæum Parisiensem* (22), *Elfsium (cujus appellatio ab Edsio seu Eadsio non multum discrepat), Wincestriensium episcopum anno circiter* 1014 *creatum fuisse, successoremque nactum anno* 1032 *vel anno* 1033 *Elwinum seu Alwinum, qui anno* 1047 *suam cathedram episcopalem nondum deseruerat. Hinc perspicuum est* S. Eadsium *sedem Wincestriensem non occupasse, quippe qui anno* 1038 *cathedram Cantuariensem, mortuo S. Ædelnodo, et vivente episcopo Elwino, ascendit, prout posteris tradiderunt chronologus Anglo-Saxonicus, Florentius Wigorniensis, Henricus Huntendunensis aliique fere omnes scriptores. Ex quibus dictis jure merito colligimus* S. Eadsium, *neque ante, neque post annum* 1038, *ecclesiam Wintoniensem rexisse, ac proin Radulphi et Bartholomæi sententiam non esse nisi errorem.* E

sed episcopus designatus Cantuariensis circa annum 1042.

5 *Aliud effatum,* S. Eadsium *anno* 1032 *a Cnutone fuisse designatum, qui statim post B. Ædelnodi mortem eum exciperet, non obscure conjicitur ex rerum serie et ex pluribus diplomatibus regiis* (23), *quamvis apertis verbis nuspiam indicetur. Verum, antequam Cnutonis optatis responderi posset, impedimentum non exiguum fuit superandum. Erat enim Cantuariæ usu receptum, ut nullus ad hujus ecclesiæ infulas reciperetur, nisi prius monasticis disciplinis excultus. Talis non erat* B. Eadsius, *utpote hucusque presbyter sæcularis. Quapropter beatus vir, S. Ædelnodo et Cnutone multum probantibus, ne cuiquam ansam querelarum daret, inter monachos Cantuariensis cœnobii Christi cooptari rogavit* F *et obtinuit, imitatus B. Odonem, medio sæculo X archiepiscopum ejusdem civitatis. Porro B. Odo, presbyter sæcularis, dein episcopus Wintoniensis, quum esset a rege Ethelstano electus archiepiscopus Cantuariensis, et nollet istius cathedræ primus dici præsul, qui instituta monastica non ante sectatus esset, ad cœnobium Floriacense apud Gallos sese contulit; unde postquam* monachilia accepisset, *in Angliam rediit, et sine ullius invidia, primitiali ecclesiæ Cantuariensi præfectus*

(1) Lives of the Archbishops of Canterbury, tom. I, pag. 489 et seqq. — (2) Codex diplomaticus. tom. IV, p. 37. — (3) Chronicon, tom. I, part. I, pag. 90, edit. Stubbs. — (4) Opp. Hist. tom. I, Abbrev. Historic., pag. 183, edit. Stubbs. — (5) Polychronon apud Gale, pag. 276. — (6) Monumenta Hist. Britann., pag. 599. — (7) Apud Wharton, Anglia sacra, tom. I, pag. 86. — (8) Hist. Angliæ; de Archiep. etc. pag. 363, edit Luard. — (9) Acta SS. tom. XII octob., pag. 654 et seqq. — (10) Hincmarus, Opp. tom. I, epist. ad Proceres, col. 998, edit. Migne ; Acta SS., tom. XII octob. pag. 656. — (11) Glossarium Latinitatis, v° Capellanus. — (12) Discipline de l'Église, Part. I, lib. III, cap. 36, n. 8, col. 1609. — (13) De Capella regis Utriusque Siciliæ, cap. I, pag. 16 ; cap. IV, pag. 135. — (14) Apud Wharton, tom. II, pag. 683. — (15) Hist. Angliæ, pag. 363. — (16) De Antiq. Britan. Ecclesiæ, pag. 96. — (17) De Præsulibus Angliæ, pag. 79. — (18) Gesta Pontif. Angl., pag. 172. — (19) Thomas Rodburne apud Wharton, tom. I, pag. 227. Cfr. tom. II, pag. 221. — (20) Rogerius Hovedene, tom. I, ad annum 1032, pag. 89. — (21) Simeon Dunelmensis, De gestis regum Angliæ, apud Twysden, tom. I, col. 178. — (22) Chronica majora, tom. I, pag. 493. — (23) Kemble, Codex diplomaticus, num. 1327, anno 1032.

est

A *est* (1). *Idem ferme præstitit* B. Eadsius, *monachus factus in cœnobio Christi, uti colligimus ex pluribus diplomatibus omnino sinceris* (2).

Hinc fit monachus probantibus Cnutone et B. Ædelnodo.

6 *Cantuariensium monachorum benevolentia erga* B. Eadsium *haud parum placuit Cnutoni: cujus rei testimonium exstat charta saxonice scripta, qua* rex Cnut terram illam, quæ Folkestan dicitur, concessit ecclesiæ Christi Cantuariæ, quando Eadsinus presbyter suus monachus est ibi effectus; ea videlicet conventione, ut idem Eadsinus monachus habeat terram illam, quamdiu vixerit, propter obedientiam qua bene regi servivit. Et ipse non potest eamdem terram donare, nec vendere, nec verbis foris facere, nec extirpare de eadem ecclesia Christi; sed post obitum ejus eat terra in dominium conventus qui tunc servierit ecclesiæ Christi, cum sake et socne, et cum omnibus rebus quæ prius ad eamdem terram pertinebant; quoniam barones regis dicebant ei, quia olim eadem terra ecclesiæ Christi fuit in diebus Athelstani regis, et Odonis archiepiscopi, et B juri ejusdem ecclesiæ sublata fuerat cum magna injustitia. Nunc ergo concedit ipse hanc terram ecclesiæ Christi in animæ suæ æternam redemptionem... *Cui diplomati nomen apposuerunt* Ælfsige, episcopus Wincestriæ, Ægelrice, episcopus Suthsaxonum, Ælmer, abbas S. Augustini, Walnoth, abbas Westmonasterii, Ælfwine, abbas Novi monasterii, Wulfsi, abbas apud Portesige. *Non aliud indicium temporis datæ hujus chartæ additur, nisi:* Datum apud Suthrige ad Kingestum, die Pentecostes (3). *Verum eam post annum* 1032 *non fuisse scriptam, colligimus ex eo quod regi testis adfuit Ælfsige, episcopus Wincestriensis, anno* 1032 *mortuus* (4). *Eodem intuitu rex Cnuto* B. Eadsio *suo presbytero seu capellano, monasticam vestem induenti, donavit terras Apuldre, Werhon, Berwich, Palstre et Wichtriceslam, eo pacto ut post ejus et cujusdam Eadwini mortem essent Cantuariensis ecclesiæ Christi* (5). *Quam donationem, licet in charta modo describenda annum* 1035 *præ se ferat, tamen anno* 1032 *factam fuisse refert Gervasius* (6), *qui et anno* 1038 *perperam illigat donum terræ Folstanæ. Ex his igitur* C *diplomatibus fluit* B. Eadsium *non post annum* 1032 *monasticam vitam suscepisse, vel potius ipso anno* 1032, *modo verum scripserit Gervasius.*

Videtur quoque fuisse episcopus S. Martini

7 *Est et tertium placitum a Guillelmo Somner* (7), *rerum Cantuariensium scriptore, prolatum, cui et alii* (8) *omnino adhærent; nempe* B. Eadsium *a B. Ædelnodo creatum fuisse episcopum Cantuariensis ecclesiæ S. Martini, olim a rege Ethelberto et regina Bertha S. Augustino concessæ. Nec absurde id dictum, quoniam Somnerus præ manibus habuit documentum antiquum, in quo hæc occurrunt verba:* Anno 1035 Kanutus rex dedit Eadsino, episcopo Sancti Martini, quæ ecclesia sita est extra Doroberniam in Oriente, Apuldre, Palstre et Witrictiam, ad opus ecclesiæ Christi Doroberniæ, libere sicut Adesham. *Subjungit alius scriptor Anglus* (9) *hanc fuisse Cnutonis voluntatem ut B. Ædelnodus, tunc ætate provectus, egregium auxiliarem haberet, idque sancto seni multum placuisse et anno* 1035 *fuisse factum. Cantuariensium episcoporum S. Martini origines et officia ex duobus documentis non adeo antiquis nobis innotescunt: sed, quamvis sint ævi sequioris, minime sunt spernenda utpote ex multo antiquioribus fontibus valde probabiliter hausta. Prius ex Bibliotheca Cottoniana, Tib. c. 9, eruit et juris publici fecit Warthonius* (10), *deditque nomen* FRAGMENTUM DE INSTITUTIONE ARCHIDIACONATUS CANTUARIENSIS: A tempore, *exorditur*, B. Augustini, primi archiepiscopi Cantuariensis, usque ad tempus bonæ memoriæ Lanfranci Archiepiscopi, per CCCCLXII annos nullus fuit archidiaconus in civitate vel diœcesi Cantuariensi. Sed a tempore B. Theodori archiepiscopi, qui sextus erat a B. Augustino, usque ad tempus prædicti Lanfranci, fuit in ecclesia S. Martini suburbio Cantuariæ quidam episcopus, auctoritate Vitaliani Papæ a S. Theodoro ordinatus: qui in tota civitate et diœcesi Cantuariensi vices archiepiscopi gerebat in ordinibus celebrandis, ecclesiis consecrandis et pueris confirmandis, et aliis officiis pontificalibus exequendis ipso absente. Idem etiam episcopus omnimodam jurisdictionem in civitate et diœcesi Cantuariensi, sede plena, auctoritate archiepiscopi, ipso absente, et sede vacante, in tota provincia auctoritate capituli exercebat, per 399 annos usque ad tempus prædicti Lanfranci. Postmodum tempore prædicti Lanfranci archiepiscopi prædictus episcopus in fata decessit. Sed idem archiepiscopus alium substituere non decrevit.....

AUCTORE R. D. B.

E

Cantuariæ.

8 *Posterius documentum, in quo fata istius episcopatus S. Martini, ac proin* B. Eadsii *officia, enarrantur, ex Annalibus monachi cujusdam Roffensis excerpsit doctor James, anno* 1629 *mortuus. Cujus codicem ms., nunc Bibliothecæ Bodleianæ Cottonianæ* (11), *a se descriptum, mecum humanissime communicavit R. P. Josephus Stevenson, olim Musæi Britannici custos, nunc Societatis nostræ sodalis. His concipitur verbis:* EPISCOPUS SANCTI MARTINI CANTUARIÆ. F Extra civitatem in parte orientali est ecclesia beati Martini, ubi sedes episcopalis erat; qui episcopus domi vel in comitatu semper manebat, et vices archiepiscopi, qui regis curiam frequentabat, per omnia gerebat. Monachos sibi de ecclesia Dorobernensi et ipse monachus in obsequium accipiebat. Solemnitates in sede metropolitana celebrabat, sicque ad sua redibat. Archidiaconatus officium agebat super clericos qui ad archiepiscopum pertinebant; eos vero qui in terris monachorum erant prior ecclesiæ, quem decanum vocant, curabat, corripiebat, emendabat. In ipsis suis ecclesiis ponendos ponebat, deponendos deponebat, sua pro se capitula tenebat. In synodis ipse et episcopus pari ornatu considebant, pariter audita decernebant.

(1) Acta SS. tom. II Julii, pag. 64; Langebeck, scriptt. Rerum Danicarum, tom. II, pag. 406. Will. Malmesb. De Pontif. Anglis, pag. 21. — (2) Kemble, tom. VI, num. 1327; tom. IV, num. 745. — (3) Ibid., tom. VI, num. 1327. — (4) Le Neve, Fasti ecclesiæ Anglicanæ, tom III, pag. 6, edit. Duffus Hardy. — (5) Codex diplomaticus, tom. VI, num. 745, pag. 37. — (6) Chartæ ad Ecclesiam Christi Cantuariensem spectantes, apud Monasticum Anglicanum, tom. I, pag. 97. — (7) The antiquities of Canterbury, edit. 1703, pag. 152. — (8) Hook, Lifes of the Archbishops of Canterbury, tom. I, pag. 489. — (9) Ibid. — (10) Anglia sacra, tom. I, pag. 150. Cfr. Monum. Hist. Britann. pag. 131, nota; Le Neve, Fasti Ecclesiæ Britannicæ, tom. I, pag. 35, nota. — (11) Codex XXVIII, fol. 131.

AUCTORE R. D. B.

nebant. Cum autem quivis pro recto faciendo pignus porrigeret, is ad quem pertinebat, illud et emendationem accipiebat. Moris istius series usque ad tempora Normannorum duravit. Hujus episcopii præsul ultimus extitit Godwinus (1) : cujus loco quemdam clericum suum archidiaconum Lanfrancus ordinavit : quod se fecisse ante mortem suam vehementer indoluit. *Ast si quis a nobis peteret utrum ante an postquam episcopatum S. Martini adiit, beatus vir in B. Ædelnodi successorem fuit electus, responderem hoc non esse liquidum; me tamen suspicari, ob varia adjuncta, eodem tempore* B. Eadsium *utrumque munus iniisse, ad quod non nisi monachos per jus patrium vocari licuit.*

Creatur archiepiscopus Cantuariensis petitque Romam, pallium accepturus.

9 *Postquam his gravissimis muneribus esset functus* B. Eadsius, *Cantuariensium episcopus, mortuo anno* 1038 *B. Ædelnodo, constitutus fuit. Ita Chronographus Anglo-Saxonicus* (2) *quem sequuntur Florentius Wigorniensis* (3), *Henricus Huntendunensis* (4), *Walterus de Coventria* (5), *Rogerius de Hovedene* (6), *Matthæus Parisiensis* (7) *aliique. Neque dissentit* B *Radulphus de Diceto* (8) *scribens annum* 1039 *: nam sequi videtur annum Incarnationis Christi; alii contra annum ejus Nativitatis, vel annum solarium. Biennio post susceptum munus, nempe anno* 1040, S. Eadsius, *uti in Chronico Anglo-Saxonico perhibetur*, profectus est Romam. *Cujus itineris causa, non indicata a scriptore, fuit procul dubio voluntas obtinendi pallii metropolitarum. Etenim disciplina ecclesiastica istius ævi, usu et traditione antiqua firmata, talis erat ut metropolitæ, intra tres primos sui præsulatus menses, limina apostolorum petere deberent, et ibi a Romano Pontifice pallium, præcipuum suæ dignitatis insigne, postulare et accipere; aut, ni fecerint, eo manerent privati, quamdiu legem non adimplessent. Hujus rei testis fuit in epistolis, ante* (9) *et per pontificatum* (10) *scriptis, S. Gregorius VII, non secus ac S. Ivo Carnotensis* (11), *S. Anselmus Cantuariensis* (12) *et S. Petrus Damianus* (13). *Et quoniam hæc lex lata erat ad omnes totius mundi ecclesias cum Sede Romana arctius devinciendas* (14), *metropolitis* C *ab itinere Romano abstinentibus, sui decessoris pallio sese ornare severe erat prohibitum, uti colligitur ex concilio Wincestriensi* (15), *viginti annis post* S. Eadsium *celebrato. Quæ satis ostendunt* S. Eadsium, *utpote erat Ecclesiæ Romanæ obsequentissimus, eam, ad exemplum suorum decessorum* (16), *præsertim SS. Dunstani* (17), *Elphegi* (18), *et Ædelnodi* (19), *pallii obtinendi gratia, adiisse. Si quando metropolitis, Romanum pontificem non convenientibus, sed qualicumque modo causam declarantibus* (20), *uti præstiterunt S. Anselmus* (21) *et Radulphus* (22), *archiepiscopi Cantuarienses, pallium fuit concessum, hoc ipsum singulare privilegium, quod propter temporum iniquitatem indulsit sancta Sedes, illius legis latæ est manifesta demonstratio. Hinc* S. Eadsius, *qui nonnisi anno* 1040 *limina apostolorum veneratus est, nec legatos cum Romani Pontificis pace illuc misit, biennio pallium induendi facultatem non habuit. Nec bis Romam ivit, semel anno vel* 1038 *exeunte, vel* 1039 *ineunte, lege ecclesiastica pallium intra tres primos sui magistratus menses rogaturus, et iterum alteri legi vel consuetudini obtemperaturus, qua metropolitani, etiam pallio donati, jussi erant sese Romam conferre, quoties novus pontifex S. Petri cathedram ascenderet* (23). *Id enim parum verisimile est, quum chronographus Anglo-Saxonicus nonnisi unum* S. Eadsii *iter Romanum memoret : dein quando sanctus vir archiepiscopus fuit* E *creatus, Sedem Romanam a quinquennio occupabat Benedictus IX, nonnisi anno* 1044 *ex ea primo exturbatus. Quare sanctus archiepiscopus Cantuariensis iter Romanum non suscepit, Benedictum IX novum pontificem salutaturus, sed ab illo petiturus metropolitarum pallium. Fateor tamen me haud parum vexari, quia ab auctore Chronici Anglo-Saxonici siletur cur* S. Eadsius, *cæteroquin SS. canonum observantissimus, missa istius ævi lege ecclesiastica, ante quartum sui episcopatus mensem pallium a Benedicto IX non postulaverit. Sitne menda in illo scriptore, profecto in chronologia minus sincero, impossibile dictu videtur. Sed certe erravit Whartonius* (24), *exemplo Radulphi de Diceto* (25), *referens* S. Eadsium *ab Alexandro II, qui nonnisi anno* 1061 *pontificatum auspicatus est, pallio fuisse decoratum.*

Coronat reges Hardecanutum et S. Edwardum.

10 *Utique archiepiscopis Eboracensibus pariter pallium impertiebantur Romani pontifices, sed, ita volente Sancta Sede, multo minus præclara erat eorum cathedra quam Cantuariensis ; cui, a remotis temporibus ad nostrum* F *ævum, jure aut consuetudine, provincia coronandi Angliæ reges competiit* (26). *Hinc Angliæ reges Hardecanutus et S. Edwardus, et, si Waltero Hook* (27) *fides habetur, Haroldus a* S. Eadsio *corona regia cincti fuerunt. Sed de Haroldo infra in Commentario historico* S. Ædelnodi *fusius disputabimus. De Harde-*

(1) Cfr. Chronicon Anglo-Saxonicum ad annum 1061, apud Monumenta Hist. Britannicæ, pag. 457. — (2) Ibid., pag. 432. — (3) Ibid., Chronica, pag. 599. — (4) Ibid., Hist. Angliæ, lib. VI, pag. 758. — (5) Memoriale, tom. I, pag 55, edit. Stubbs. — (6) Chronica, tom. I, pag. 90. — (7) Chronica Majora, tom I, pag 512, edit. Luard. — (8) Abbreviationes Chronicorum, tom. I, pag. 183. — (9) Epistolæ extra Registrum vagantes, epist. ad Lanfrancum, edit. Migne, col. 734. — (10) Registrum, lib. I, epist. 24 ad Brunonem, episc. Veronensem, col. 308; lib. IX, epist. 1 ad Willelmum Rothom., col. 603. — (11) Opp. tom. I, epist. 250 ad Paschalem papam, col 256, 415, edit. Migne. — (12) Opp. tom. II, epist. lib. III, epist. 24, col. 55, edit. Migne. — (13) Opp. tom. I, epist. lib. VII, epist. 4, col. 442, edit. Migne. — (14) Liber Diurnus, num. 47, pag. 85; Ibid., Garnier, Diss. de pallii usu, pag. 343, edit. de Rozière. — (15) Labbe, Conc. tom. IX, col. 1202. Cfr. Radulphum de Diceto, apud Wharton, tom. II, pag, 684. — (16) Wharton, tom. II, pag. 678 et seqq. — (17) Acta SS. tom. IV Maii, pag. 355 : Florentius Wigorn., apud Monum. Britan. pag. 576; Memorials of S. Dunstan, pag. 38, 107, 199, 295, 339, edit. Stubbs, 1874. — (18) Will. Malmesb. lib. I, pag. 170. Wharton, tom. I, pag. 87. — (19) Chronicon Anglo-Saxonic. ad annum 1022 aliique. — (20) Ruinart, de Pallio Arch. cap. XVII (Ouvrages posthumes de Mabillon et Ruinart, tom. II, pag. 503). Cfr. Garnier, l. c. — (21) Will. Malm. lib. I, pag. 86 et 89. — (22) Ibid., pag. 128. — (23) S. Gregor. VII, epist. lib. VI, epist. ad Lanfrancum, pag. 535. — (24) Anglia Sacra, tom. II, pag. 683. — (25) Ibid., tom. I, pag. 87. — (26) Cfr. Memorials of S. Dunstan, pag. 61, 114, 215, 309, 343 ; Thomas Walsingham, Hist. Anglic. tom. I, anno 1274, pag. 13 ; anno 1308, pag. 121 ; anno 1377, pag. 333, edit. London, 1863 ; Caraffa, pag. 243 ; Barth. Cotton, pag. 49. — (27) Lives of the Archbishops of Canterbury, tom. I, pag. 491.

canuto

AUCTORE R. D. B.

A *canuto scribunt Matthæus Parisiensis* (1) *et Matthæus Westmonasteriensis* (2). Æstate media *(anni* 1040, *mortuo Haroldo rege)* venit in Angliam et gratanter ab omnibus susceptus, ab Eadsio Cantuariensi archiepiscopo in regem est consecratus. *Quæ solennia quoque memorant Richardus de Cirencestria* (3) *aliique scriptores. Eo mortuo, anno* 1042 *ejus successor, S. Edwardus confessor, appulit in Angliam et, non secus ac ejus decessores, a* B. Eadsio *in regem inunctus est. Proceres enim Angliæ* miserunt, *ait Henricus Huntendunensis* (4), pro Edwardo juniore in Normanniam nuntios et obsides, mandantes ei quod paucissimos Normannorum secum adduceret, et eum in regem fidelissime stabilirent. Paruit Edwardus et cum paucis venit in Angliam, et electus est in regem ab omni populo, et sacratus est ab Eadsi archiepiscopo apud Wincestre in die Paschæ *anni sequentis. Henrico suffragantur Florentius Wigorniensis* (5) *et Rogerius de Hovedene* (6) *dicentes:* Anno MXLIII Eadwardus ab archipræsulibus Edsio Dorobernensi, et Alfrico Eboracensi, aliisque ferme totius Angliæ præsulibus, B die Paschæ, III. nonas aprilis, ungitur in regem Wintoniæ. *Eadem solennia recenset auctor Chronici Petriburgensis* (7), *addens ea peracta fuisse non tantum archiepiscopis et aliis episcopis, sed etiam* prælatis et proceribus regni fere cunctis præsentibus. *In Chronico Anglo-Saxonico legimus:* Anno 1042 Eadsigus eum *(Edwardum)* consecravit, et coram omni populo recte edocuit, inque ejus utilitatem et omnis populi bene instruxit (8). *Nec prolixius de unctione regum Anglorum disputandum. Si vero lector antiquum ritum in coronandis Angliæ regibus usurpatum lustrare velit, adeat Rogerium de Hovedene* (9) *et Matthæum Parisiensem* (10), *qui descripserunt quibus solennibus Richardus I in regem Angliæ a Balduino, archiepiscopo Cantuariensi, juxta antiquum ritum, anno* 1189, *fuerit inunctus. Qua de re plura collegit Lingardus* (11).

Sibi adjutorem adjungit Siweardum,

11 *Interea* B. Eadsius, *qui tantam sui spem fecerat, morbo correptus, non potuit quin primis sui pontificatus annis, onus præsulatus saltem partim in alium reclinaret. Dicit enim* C *scriptor ferme coævus Chronici Anglo-Saxonici :* Anno 1044. Hoc anno Eadsigus archiepiscopus dimisit episcopatum (suum) propter suam corporis infirmitatem, et in episcopatum suum consecravit Siwardum, abbatem de Abbadune, regis venia et hortatu, atque Godwini comitis. Ea res paucis cognita fuit, donec esset effecta, propterea quod putaret archiepiscopus alium quempiam aut impetraturum aut empturum (eum episcopatum), qui hoc minus fidelis esset ipsique minus placeret, si multis innotesceret (12). *Cum Chronico Anglo-Saxonico concordant Henricus Huntendunensis* (13), *aliique plures* (14). *Præterea annis* 1045 *et* 1046, *ipsi* B. Eadsius *et Siwardus hujus rei testimonium reliquerunt, pluribus S. Edwardi diplomatibus subscriptionem suam subjicientes hisce vel similibus verbis :* † Ego Eatsinus Dorobernensis ecclesiæ archiepiscopus hanc donationem confirmavi (15). *Item :* † Ego Siweardus archiepiscopus triumphalem agiæ crucis tropheum huic regio muneri gaudenter impressi (16). *Qualem vero conditionem Siweardo fecerit* B. Eadsius, *ex dictis scriptorum satis apertum est, quamvis prima specie inter se pugnare videantur. Etenim Siweardus sese nominat archiepiscopum, nulla tamen significata sede : at contra Florentius Wigorniensis eum vocat* Dorobernensis archiepiscopi corepiscopum (17), *Willelmus Malmesbiriensis* successorem designatum (18), *interpolator Lambethanus Florentii, scriptor sæculi XII exeuntis vel sæculi XIII ineuntis,* archiepiscopi vices moderantem (19), *Matthæus Parisiensis* (20), *exscriptus a Matthæo Westmonasteriensi* (21), vicarium Eadsii, Cantuariensis archiepiscopi, *aliique simili modo. Hinc arbitror eum non fuisse corepiscopum quo modo sæculo V et sequentibus plures fuisse memorantur :* E *quoniam hi, plerumque dignitate episcopali carentes, præsulum ecclesiarum, etiam optima sanitate utentium, erant adjutores, ferme ut vicarii generales episcoporum nostri ævi : contra Siweardus dignitate episcopali fuit decoratus. Nec opinor eum munere episcopi suffraganei esse functum, sicut postea, bellis cruciatorum peractis, bene multi episcopi titulares latinarum sedium orientalium, qui ferme per totam Europam in præclarioribus diœcesibus episcopalia operabantur* (22): *nam hi ad locum episcopi ordinarii aliquando occupandum non erant designati. Potius mea mens est Siweardum fuisse episcopum adjutorem, episcoporum suffraganeorum instar, quibus per decretum pontificium jus succedendi præsuli, senio vel valetudine laboranti, hodie competit. Non curavimus placitum Walteri Hook* (23) *existimantis Siweardum fuisse episcopum Upsalensem consecratum ; quum scriptores antiquiores hac de re sileant, et ille Siweardus qui a Messenio* (24) *et Rhyzelio* (25) *inter episcopos Upsalenses recensetur, vixerit* F *anno* 1141, *fere sæculo post* S. Eadsium, *ac proin alius quam Siweardus Abbendunensis fuerit.*

qui æger discedit.

12 *Ast brevi tantum tempore adjutoris opera uti potuit* S. Eadsius. *Scriptor enim Chronici Anglo-Saxonici ad annum* 1046 *refert :* Hoc... anno decessit Siweardus episcopus : *cui locutioni suum calculum addidit Florentii Wigorniensis continuator* (26). *Nec aliam hujus dimissionis rationem hi viri adducunt nisi infirmam Siweardi valetudinem : nam legimus in optima editione anni* 1848 *Chronici Anglo-Saxonici, Siweardum hoc consilium*

(1) Chronica majora, tom. I, pag. 513, edit. Luard. — (2) Flores Histor. pag. 210. — (3) Speculum Histor. tom. II, pag. 188. — (4) Monum. Histor. Britan., pag. 759. — (5) Ibid. Chronica, pag. 601. — (6) Chronica, p. 93. — (7) Chronica, p. 46. — (8) Apud Monum. Britann., pag. 434. — (9) Chronica, tom. III, pag. 8 et seqq. — (10) Hist. Anglorum, tom. II, pag. 6 et tom. III, pag. 209, edit. Madden. — (11) History and antiquities of the Anglo-Saxon Church, tom. II, cap. VIII, pag. 26 et seq.; ibid., nota B, pag. 335. — (12) Monumenta historica, Chronicon Anglo-Saxonicum, pag. 435. — (13) Ibid., pag. 759. — (14) Barth. Cotton, Hist. Angl., lib. de arch. etc. Angliæ, pag. 362. — (15) Kemble, Codex diplom., tom. IV, pag. 101, 113, etc. — (16) Ibid., pag. 96, 103, 105, 109. — (17) Monum. Britann., pag. 603. — (18) Gesta Pontif. Angl., lib. I, pag. 34, edit. 1870. — (19) Monum. Britann., pag. 603; Cfr. pag. 86. — (20) Chronica Majora, tom. I, pag. 519, edit. Luard ; Cfr. Wharton, Anglia sacra, tom. I, pag. 791. — (21) Flores Histor., pag. 213. — (22) Thomassin, Discipl. de l'Église, tom. I, lib. I, cap. 27, col. 195. — (23) Lives of the Archbishops of Canterbury, tom. I, pag. 490. — (24) Scondia illustrata, tom. I, pag. 97. — (25) Episcoposcopia, pag. 26. — (26) Wharton, tom. I, pag. 167.

suscepisse

AUCTORE R. D. B.

suscepisse infirmæ valetudinis causa et sese contulisse Abbendunem (1); *item apud continuatorem Florentii Wigorniensis :* Anno 1049... archiepiscopi vices moderans Siwardus, ægritudine correptus, Abbendoniam a Cantia æger defertur, et duobus illic mensibus lecto detentus, ab hac vita æger deducitur, atque ibidem sepelitur (2). *Verum hoc negotium verbis omnino diversis in Willelmi Malmesbiriensis libris invenimus.* Nec multo post *sacram regis inunctionem, ait,* incurabilem morbum nactus, vivens et volens potestate decessit (S. Eadsius), cum prius secretiori consilio apud regem et comitem *(Godwinum)* egissset, ut ei Siwardus abbas Abendoniensis succederet. Sed cum ille in ipsum qui honorem contulerat ingratus, etiam necessario victu infirmum fraudaret, jam designatus successor eliminatus est, datusque ei episcopatus Rofensis, quo leviaret verecundiam, quo detrimentum consolaretur. Tunc rex Rotbertum, quem ex monacho Gemmeticensi Lundoniæ fecerat episcopum, archiepiscopum creavit..... amplissimo premio, bona sibi quondam in Normannia exulanti ab ipso impertita re-

B compensans (3). *Quod placitum Willelmi Malmesbiriensis admisit Thomas Rudborne* (4), *ferme ejus verba exscribens.*

De quo dissessu in historicis libris errores referuntur.

13 *At huic narrationi nulla fides habenda : nam prælerquam quod alii scriptores antiqui ejusdem sæculi XII de Siweardi ingrato animo silent, manifestum est Willelmum pro Siweardo Abbendonensi alium Siweardum accepisse. Refert enim Florentius Wigorniensis* (5) Siwardum, Dorobernensis archiepiscopi corepiscopum, *decessisse anno ante* S. Eadsium *et fuisse* Abbandoniæ tumulatum. *Scriptori Wigorniensi suffragatur Henricus Huntendunensis* (6) : *item narrat auctor Chronici Anglo-Saxonici Siweardum, abbatem ecclesiæ Christi, a Stigando, archiepiscopo Dorobernensi secundo post* S. Eadsium, *anno* 1058 *fuisse consecratum episcopum Roffensem* (7): *quæ omnino cum Willelmi dictis pugnant. Quapropter existimamus Willelmum aut in errorem esse lapsum, aut, uti pluries alibi accidit* (8), *fuisse hoc loco interpolatum. Quæ nostra dicta videntur sufficere ad neotericos*

C *Parkerum* (9) *et Godwinum* (10) *refellendos, qui Willelmi errorem in suos libros transtulerunt*(11). *Nec defuerunt scriptores recentiores qui, ob allata Willelmi Malmesbiriensis verba, opinati sint Robertum Gemeticensem, episcopum Londinensem, Siweardo Abbendoniam revertenti, in adjutorem* S. Eadsii *fuisse suffectum. Ast non arbitror in hanc sententiam esse abeundum. Etenim auctor Chronici Anglo-Saxonici* (12), *non solum scribit* S. Eadsium *iterum totum archiepiscopatum post Siweardi decessum capessiisse, sed ille idem* (13), *non secus ac Florentius Wigorniensis* (14), *Henricus*

Huntendunensis (15) *aliique* (16), *referunt* D *Robertum, post* S. Eadsii *mortem, a sede Londinensi ad Cantuariensem transiisse : unde brevi post expulsus, Stigandum successorem nactus est.*

S. Eadsius dona accepit et contulit.

14 *Nec alia* S. Eadsii *gesta scripto mandasse videntur historici, modo excipias tum dedicationem Deo factam monasterii Coventriensis, anno* 1043 (17), *tum consecrationem Wulfrici, abbatis S. Augustini Cantuariæ* (18), *et quædam dona ab ipso vel accepta vel collata. Rex enim Cnuto beato viro, quo amicissime utebatur, plures terras dedit : cujus munificentiæ diploma supra exhibuimus, ac proinde hocce loco nullatenus est recensendum. Contra monasterio S. Augustini Cantuariensi largitus est sanctus præsul terram Litleburne, antea sibi a rege datam* (19) : *item* anno Domini MXLV quinque acras terræ extra Radingate, et unum pratum pertinens ad terram prædictam, hac conditione interposita, ut monachi S. Augustini haberent ejus memoriam in orationibus suis specialem (20). *Dein anno* 1048 iste etiam Eadsinus dedit duos calices argenteos et deauratos. Dedit etiam centum marcas ad ædifi- E cationem turris ecclesiæ, et unum psalterium glossatum, quod cathenatum fuit ad altare S. Gregorii (21). *Beati viri et interventu restituit rex Haroldus ecclesiæ Christi portum Sandwich, quem abstulerat* (22), *licet eum anno Incarnationis Dominicæ* 1023 *rex Cnuto monachis illius cœnobii dono dedisset* (23).

Moritur S. Eadsius.

15 *Tandem ex hac terra migravit* S. Eadsius, *exeunte mense octobri anni Incarnationis Dominicæ* 1054 *vel* 1055, *seu anni Nativitatis Dominicæ* 1053 *vel* 1054. *Dies* 29 *octobris emortualis fuisse indicatur in chronicis Anglo-Saxonico et Petriburgensi, vel etiam in Obituario Cantuariensi* (24). *In aliis tamen obituariis fertur obiisse die* 27 *septembris* (25), *vel etiam* 30 *octobris* (26). *Existimandum videtur diem V Kal. octobris seu* 27 *septembris esse lapsum calami. Anno vero* 1054 *vel* 1055 *eum omnis carnis viam esse ingressum, ex diplomatibus, quibus beatus episcopus nomen suum apposuit, colligimus. Priore enim anno donationem quamdam S. Edwardi hisce verbis approbavit :* † Ego Eadsius Dorobernensis F ecclesiæ archiepiscopus ejusdem *(Edwardi)* regis donum sigillo sanctæ crucis subscripsi (27). *Quam formulam aut similem sæpe usurpavit. Posteriore autem anno jam secundum successorem nactus erat Stigandum, qui alteram S. Edwardi donationem ratam habuit, scribens :* † Ego Stigandus archiepiscopus donum regis confirmavi (28). *Quum hæc documenta historica sint quam maxime sincera et certa, autumandum est primo,* S. Eadsium *non ante annum* 1054 *nec post annum* 1055 *obiisse ; dein in manifestum errorem esse lapsos Floren-*

(1) Monumenta Brit., pag. 438. — (2) Ibid., pag. 603. — (3) Gesta Pontificum Anglorum, lib. I, pag. 34, edit. 1870. — (4) Apud Wharton, tom. I, pag. 237 et seq. — (5) Monum. hist. Britann., pag. 603. — (6) Ibid., pag. 759. — (7) Ibid., pag. 457. — (8) Pagius, Critice, tom. XIII, anno 778, num. 12; tom. XV, anno 894, num. 8, 10, 11; tom. XVI, anno 1027, num. 5; tom. XVII, anno 1069, num. 4; tom. XVIII, anno 1098, num. 2 — (9) Antiquitates Britannicæ, pag. 96. — (10) De Præsulibus Angliæ, loc. cit. — (11) Cfr. Canonicum Lichfeldensem, apud Wharton, tom. I, pag 107 et 238. — (12) Monum. Britann., pag. 437. — (13) Ibid., pag. 442 et 451. — (14) Ibid., pag. 604 et 606. — (15) Ibid., pag. 759. — (16) Matthæus Paris., Chronica majora ad annum 1050, pag. 213. — (17) Wharton, tom. I, pag. 463. — (18) Chronica Will. Thorn, apud Twysden, col. 1784. (19) Kemble, Codex Diplom., tom. VI, num. 1333. — (20) Will. Thorn., apud Twysden, col. 1784. — (21) Ibid., col. 2247, col. 1784; Thomas of Elmham, Hist. monasterii S. Aug. Cantua., pag. 26, edit. Hardwich. — (22) Monasticon Anglicanum, tom. I, pag. 108. — (23) Kemble, Codex diplomaticus, tom. IV, pag. 21. — (24) Apud Wharton, tom. I, pag. 791. — (25) Ibid. 790. — (26) Ibid., pag. 55. — (27) Codex Diplomaticus Angliæ, tom. IV, p. 134. — (28) Ibid., p. 136.

tium

A *tium Wigorniensem, Henricum Huntendunensem, Matthæum Westmonasteriensem, Rogerium de Hovedene, Joannem de Oxenede et auctorem Chronici Petriburgensis, qui omnes ejus obitum anno* 1050 *illigant, hæc eadem verba usurpantes :* Anno ML. Eadsius Dorobernensis archiepiscopus obiit. *Nec minus a vero discedit scriptor Chronici Anglo-Saxonici dicens :* Anno MXLVII. Hoc ipso anno decessit Eadsius archiepiscopus IV Kalendas novembris (1). *Istis scriptoribus, certe viris valde spectabilibus, præferendi sunt ipse* S. Eadsius *et* Stigandus *diplomata subscribentes : ac proin* D *dicendum est sanctum archiepiscopum vel anno Incarnationis* 1054 *vel* 1055 *ad cœlum migrasse. In hoc commentario historico neglexìmus effatum Walteri Hook significantis* B. Eadsium *episcopum fuisse aulicum. Quod si verum fuisset, non adeo benevolum erga eum sese exhibuisset S. Edwardus, non laudum hominum, sed divinæ gloriæ avidus. Erroris non argueremus Walterum, si scripsisset* B. Eadsium *sibi assumpsisse Paulinum axioma :* Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.

(1) Monum. Britan., pag. 442. Cfr. Warthon, tom. II, pag. 791.

DE SS. GERMANO, RODULPHO

B

ISMIO, ISMIDONE, BONOPARI ET GEORIO

E

EREMITIS IN DIŒCESI ANNECIENSI IN SABAUDIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS. R. D. B.

§ I. Documenta de S. Germano et sociis. De eorum domicilio Talluerii. De tempore quo vixerunt.

SÆCULO XI. *Documenta de* S. Germano *et sociis*

Dicturi *de* S. Germano *monacho et eremita benedictino aliisque ejusdem conditionis sanctis, qui* Tallerii *(alias* Tallueris, Talgeriæ, Talgurii, *vel* Tallueri) *in Sabaudia, in diœcesi olim Gebennensi nunc Anneciensi, sæculo XI vel XII floruerunt ; non possumus ab exordio non recensere monumenta scripta in quibus de his præstantissimis viris sermo est. Fatendum quidem nobis est nulla documenta antiqua de eorum ortu, gestis vel pia morte ad posteros pervenisse ; quin et superstita, modo* C *sex disticha in* S. Germani *honorem condita excipias, ante annum* 1621 *non fuisse confecta, vel etiam in iis nonnisi obiter de ejus sociis* SS. Rodulpho, Ismio, Ismidone *agi. Verum illa pauca documenta historica sæculi XVII, quamvis aliqua emendatione præsertim in rebus chronologicis indigeant, nemo prudens, quoniam sunt istius loci perantiquæ traditiones, parvi pendet aut spernet. Sunt enim brevis Vita* S. Germani, *latine conscripta anno* 1621 *vel sequenti : item ejusdem sancti laus Martyrologio illius loci eodem tempore illata, uti et Inscriptio speluncæ seu domicilii itidem* S. Germani. *Quas omnes scriptiones, non secus ac plurium episcoporum diplomata et nonnulla excerpta tum Chronici Tallueriensis, tum Libri Usuum ejusdem cœnobii, mecum munifice communicavit venerabilis presbyter Vincentius Brasier, tunc parochus S. Mariæ ad Tallueriurn, nunc canonicus ecclesiæ cathedralis Anneciensis : cujus solers officium si defuisset, nonnisi paucissima de* S. Germano, *aliisque istius tractus sanctis monachis proferre potuissemus. Hæc documenta, quando jam Commentario nostro de* S. Germano *finem posueramus, ipse ven vir Vincentius Brasier juris publici fecit, iisque alia nonnulla breviora subjunxit, a nobis memoranda. Fuit nobis quoque magnæ utilitati Vita* S. Germani *a monacho Tallueriensi Clette, intra annos* 1627 *et* 1634, *gallice exarata : quam in Bibliotheca Reipublicæ Gallicanæ Parisiis inter codices mss. num.* 11765 *S. Germani ad Prata servatam, exscribi curavit, nobis petentibus, diligentissimus Paulus Pierling, Societatis Jesu presbyter. Quam elucubrationem ven. vir Vincentius Brasier, ad exemplar a nobis ei exhibitum, Vitæ* S. Germani, *tanquam appendicem, subjunxit. Præterea plura minime negligenda invenimus in opusculo de* S. Germano *anno* 1859 *Annecii edito a venerabili viro Pinget, presbytero, tunc adjutore parochi S. Germani ad Tallueriurn.* F

2 *Verum hæc omnia scripta, utpote inter se consonantia et in eodem cœnobio Tallueriensi composita, unam eamdemque habent originem ; quam declaravit ad calcem laudis* S. Germani, *Martyrologio Tallueriensi insertæ, Claudius Ludovicus Nicolaus de Quoex, prior Tallueriensis, vir integerrimus et S. Francisco Salesio probatissimus* (1). *Hæc sunt ejus verba :* Quæ hic de S. Germano habentur, ex vetere manuscripto codice qui asservatur in præsenti monasterio ; item ex antiquo indulgentiarum *sunt recentia*

(1) Charles-Auguste de Sales, Hist. du B. Franç. de Sales, tom II, l. VII; De la Rivière, Vie de Franç. de Sales, p. 282.

concessarum

AUCTORE R. D. B.

concessarum diplomate per sanctissimum Dominum Eugenium tertium; et tandem ex diversis antiquorum monachorum hujusce cœnobii relatione, testimonio et traditione, accepi, servavi et hic apposui, de consilio Reverendissimorum episcoporum prædictorum Gebennensis *(Sancti Francisci Salesii)* et Calcedonensis fratrum, ad majorem Dei Optimi, Virginis Matris Mariæ, SS. Benedicti et Germani gloriam et honorem, et ad translationis sancti futuram memoriam. Quæ vero de monasterio Saviniacensi, ex diversis litteris, fundationis diplomate : quæ tam in hoc quam in eo securissime conservantur. DOM. CLAUDIUS, LUD. NICOLAUS TALLUERIENSIS.

Affirmat quoque monachus Clettus se suam narrationem mutuatum esse tum a nonnullis antiquis codicibus mss., *quos olim scripserunt alumni quidam omnino grandævi Talluerensis cœnobii (nam libris hujusmodi usque ad sæculum XVIII exiens abundabat)* (1), *tum ab historia quam confecerunt nonnulli incolæ cujusdam monasterii Augustiniani in Belgio : sed quo loco illud situm fuerit invenire* B *non potui. Suspicor tamen, quia* S. Germanus *visus est Tallueriensibus Thenis oriundus, fuisse Augustinianos Thenenses, sedem ab anno* 1617 (2) *in hoc oppido habentes, ad quos literas monachi Tallueriensis verisimiliter dederunt.*

et aliquot manifestis mendis infecta.

3 *Hæc satis indicant* S. Germanum *nonnisi sat multo tempore post obitum scriptorem Vitæ nactum esse, ejusque gesta primitus traditione ad posteros fuisse transmissa : quæ traditio, quamvis in nonnullis rebus forsan fuerit minus sincera, non potuit tamen non esse vivax, quum Tallueríi, ubi ad cœlum migravit, ejus sacræ exuviæ magna religione servarentur, ibique Deus homines, sanctum eremitam deprecatorem adeuntes, multis iisque stupendis beneficiis quasi sine intermissione cumularet. Jamvero in Vita latina et in encomio Martyrologii Tallueriensis, uti et in Vita gallica* S. Germani *a Cletto exarata, duo effata occurrunt omnino corrigenda. Etenim dicunt illi auctores eum, in Belgio vitam auspicatum, et grandiorem factum, ab episcopo Mechliniensi in amicitiam fuisse receptum :* C *quod quidem absonum est, quum hinc episcopatus Mechliniensis nonnisi anno* 1559 *fuerit constitutus, illinc* S. Germanus *sæculo XI, uti infra ostendetur, e vivis excesserit. Sed opinor hunc errorem ex hoc natum, quod hi scriptores, quum in antiquis documentis legerent* S. Germanum *Thenis seu Tirlemontii in Belgio ortum fuisse, scirentque illud oppidum suo tempore, id est sæculo XVII, intra diœcesis Mechliniensis limites comprehendi, perperam arbitrati sunt id quoque obtinuissse, quando* S. Germanus *inter vivos versabatur, non attendentes isto ævo Tirlemontium diœceseos Leodiensis fuisse partem. Quapropter Mechliniam loco Leodii scriptum fuisse opinor. Quo placito admisso, intelligimus* S. Germano *familiariter usum fuisse episcopum Leodiensem : nam, ut scribit Gramayus, medio ævo Thenæ* palatio Leodicensi *erant auctæ, quin tamen illius locum indicare potuerit* (3). *Præterea* D *in errorem lapsi sunt Clettus, non secus ac auctor elogii, Martyrologio Tallueriensi inserti, referentes* S. Germanum *circa annum* 1000 *in Domino obdormiisse : quæ sententia est prorsus rejicienda, siquidem sanctus vir, quemadmodum statim monstrabitur, nonnisi sæculo XI adolescente Tallueríum venire potuerit. Sed plura hic esse obscura nemo diffitebitur. Attamen si ostenderimus quo ævo Talluericnse cœnobium exorsum sit, manifestum erit quandonam* SS. Germanus, Rodulphus, Ismius et Ismido *inter vivos fuerint, quum illi, uti in* S. Germani *vita aliisque documentis narratur, primi monachi successivique rectores monasterii Tallueriensis fuerint.*

Ex duobus diplomatibus

4 *Jam vero mediis his tenebris duo diplomata antiqua et omnino sincera, utique sine significatione temporis perincommode data, non mediocre afferunt lumen, ostenduntque* S. Germanum *et socios intra annos* 993 *et* 1032 *Tallueríi sedem collocasse. Priore diplomate Rodulphus, rex Burgundiæ, Iterio abbati aliisque monachis Saviniacensibus Tallue-* E *rium dono dat* (4) ; *posteriore Irmengardis, uxor Rodulphi, declarat sese in utilitatem fratrum Tallueriensium ecclesiam constructuram esse* (5). *Ast hæc ipsa monumenta historica, perperam intellecta, causa fuerunt cur alii scriptores alio modo de Tallueriensibus originibus et de* S. Germano *ejusque sociis opinati sint. Legentes in priore diplomate Rodulphum regem Iterio, Saviniacensi abbati, Tallueríum dedisse, et in altero, Irmengardem ejus uxorem cœnobium istius loci bonis auxisse*, pro remedio animæ SENIORIS sui Rodulphi regis et pro remedio animæ suæ, *vel etiam sese id fecisse* ex permissione SENIORIS sui Rodulphi, *in errores chronologicos lapsi sunt. Existimarunt enim, quum tres fuerint reges Burgundiæ nomine Rodulpho, alii eum fuisse Rodulphum I* (6), *alii Rodulphum II* (7), *alii demum Rodulphum III* (8). *Negarunt primæ et secundæ opinionis fautores agi in istis diplomatibus de Rodulpho III, quum hic, utpote ultimus, potius* junior, *quam* senior *sit vocandus : in quas sententias ire non licet. Et primo quidem parum nos vexat vocabulum* F senior, *quum alicujus feminæ* senior *non sit alius quam ejus dominus seu maritus* (9) ; *dein quum Irmengardis munus suum largita sit* permissione senioris sui Rodulphi, *ac proin viventis*, per consilium Leodegarii Viennensis *archiepiscopi, qui hanc cathedram anno* 1030 *conscendit, indubium est Irmengardem non loqui de Rodulpho I aut Rodulpho II, sed de Rodulpho III. Horum enim primus fuit rex Burgundiæ ab anno* 888 *ad annum* 911, *secundus ab anno* 911 *ad annum* 937, *tertius ab anno* 993 *ad annum* 1032, *quo mortuus est* (10). *Unde et sequitur intra annos* 993 *et* 1032 *Tallueríum Saviniacensibus monachis fuisse donatum, ac proin et tunc* S. Germanum *et socios huc se contulisse*.

constare videtur S. Germanum *et* S. Rodulphum

5 *Idem argumentum, nempe Talluericnse cœnobium a Rodulpho III fuisse fundatum,*

(1) Martène, Voyage littéraire, part I, pag. 244; Cfr. Pinget, pag. 11. — (2) Bets, Histoire de Tirlemont, tom. II, p. 35 et seq. — (3) Antiquitates Brabantiæ, Thenæ, pag. 39. — (4) Bernard, Cartulaire de Savigny, pag. 317. — (5) Ibid., p. 318. — (6) Serrasin, Inventaire des Chartes de Talloires, apud Philippe, Notice sur Talloires, pag. 100. — (7) Philippe, ibid., pag. 8. — (8) Régeste Genevois, pag. 44. — (9) Cangius, Glossarium latinitatis, v° *Senior*, edit. Didot. — (10) Art de vérifier les dates, pag. 662 et seq. edit. 1770.

valide

AUCTORE R. D. B.

A *valide corroborat ipsa historia Tallueriensis. Porro anno* 866 villa Talgurium *data fuit a Lothario, rege Lotharingiæ, uxori suæ Thietbergæ, simul ac* ecclesia (1) : *quum villæ pleræque illo ævo ecclesia auctæ essent* (2). *Eamdem jam factam* cellam *nuncupatamque* Talgeriam *Boson, rex Provinciæ, cujus mater erat Thietbergæ soror, anno* 879 *donat monasterio Trenorciensi* (3). Concedimus, *inquit*, in comitatu Genevensi cellam, *id est monasteriolum* (4), quæ vocatur Talgeria, quæ etiam dicata est in honore sanctæ Mariæ..... cum omnibus integritatibus, cum ecclesiis ibidem aspicientibus.... *Quam largitionem renovat anno* 915 *rex Franciæ Carolus Simplex* (5). *Hunc imitatur anno* 941 *Ludovicus Transmarinus* (6). *Itaque, quum Tallueriam ab anno* 879 *ad annum* 941, *intra quos, uti vidimus, vixerunt Rodulphus I et Rodulphus II, monasterii Trenorciensis fuerit ditio, perspicuum est illum fundum neutrum regem Saviniacensibus monachis donasse. Mansisse deinceps videtur Tallueriensis cella monasterio Trenorciensi* B *obnoxia ad sæculum XI adolescens : nam nullius mutationis apparet vestigium. Tunc Rodulphus, rex Burgundiæ, (qui, utpote coævus Iterii abbatis Saviniacensis* (7), *non potest fuisse alius ac Rodulphus III, nepos Ludovici Transmarini ex Mathildi filia ejus) Tallueriam ad Saviniacense monasterium transtulit.* Ob petitiones, *inquit Rodulphus*, Irmengardis reginæ, conjugis.... et Burchardi archiepiscopi *Lugdunensis, fratris.... et Burchardi*, Viennensis archiepiscopi.... damus in pago Albanense, Talluieriis villam, cum appenditiis suis et cum ecclesia in honorem sanctæ Mariæ et sancti Petri et sancti Mauritii consecrata, ad sanctum Martinum, ad monasterium Saviniacense, et ad regimen et subjectionem Iterii abbatis, et successorum ejus, et utilitatem fratrum Talluieriis monastice Deo famulantium, ita ut in nostra tuitione et Irmengardis reginæ et successorum nostrorum.... remaneat.... (8). *Quæ rerum series manifesto perhibet, primo, neque Rodulphum I, neque Rodulphum II villam Tallueriensem monachis Saviniacensibus intra annos* 879 *et* 941 *contulisse ; dein quo pacto eam sibi* C *acquisiverit Rodulphus III, vel etiam* BB. GERMANO, RODULPHO, Ismio et Ismidoni, *monachis Saviniacensibus, domicilium constituerit.*

non ante sæculum XI adolescens venisse Tallueriam

6 *Quibus intellectis, lector ex diplomate facile eruet Tallueriam Iterio abbati Saviniacensi, Duranti proximo successori, intra annos* 1013 *et* 1030, *tribuisse Rodulphum III, petente Burchardo archiepiscopo Lugdunensi. Etenim primo Iterius donatarius non successit Duranto ante annum* 1013 : *ille idem Durantus abbas in diplomate quodam anni* 1013, *Cartulario Saviniacensi inserto, ut vivens memoratur* (9) : *ac proin ante hoc tempus Tallueriam Saviniaco non cessit. Nec id contigit post annum* 1030, *utpote emortualem Burchardi Lugdunensis* (10), *quo vivente, uti vidimus, res fuit peracta. Quin et arbitrabuntur illi, qui canonico Rivat, viro integerrimo et eruditissimo, fidem habent, Rodulphum III intra annos* 1016 *et* 1024 *villam et cellam Tallueriensem Saviniacensibus monachis contulisse. Testatur enim Rivatius* (11) *diploma archetypum, nunc deperditum, a se visum, subscripsisse non tantum Rodulphum III, sed etiam ex sorore nepotem Henricum II, imperatorem Germaniæ, ab anno* 1016 *ad* 1024 *ejus emortualem* (12), *avunculi sui Rodulphi collegam. Quæ disputata sane ostendunt Tallueriam, si Rivatii placitum admiseris, intra annos* 1016 *et* 1024 *a Rodulpho III Saviniaco fuisse datum : contra, si rejeceris, intra annos* 1013 *et* 1030. *Quare ex his aliisque pluribus documentis infra recitandis, et præsertim ex chronico Tallueriensi, sæculo XVIII concinnato, non immerito inferimus* S. Germanum *in Belgio a nobilioribus parentibus natum, Parisiis simul ac fratrem ejus* S. Rodulphum, *juvenes literis sacris operam navasse, et brevi post ambo ab Iterio abbate inter monachos Saviniacenses fuisse cooptatos ; atque inde intra annos vel* 1013 *et* 1030, *vel* 1016 *et* 1024, *sociis* E SS. Ismio et Ismidone, *missos fuisse Tallueriam: quod tunc temporis Rodulphus III, rex Burgundiæ, Saviniacensis monasterii prioratum fecerat. Ibi beati* Germanus, Rodulphus, Ismio et Ismido *per ordinem munere prioris functi esse feruntur, et, dignitate dimissa, vitam ereminticam egisse. Et hæc est eorum gestorum summa.*

Videntur circa annum 1000 *nati, et ferme senes mortui.*

7 *Sed jam exsurgunt plures quæstiones, nempe quonam tempore sancti illi viri vitam exorsi sint, monasterium Saviniacense ingressi, quot annis dignitate prioris ornati, quonam anno demum e vivis excesserint. Ast his quæsitis, quum deficiant documenta sincera, non est adeo facilis responsio. Opinamur tamen innixi Tallueriensi traditioni, ipsi Mabillonio probatæ*, SS. Germanum et Rodulphum *non ante annum* 1013, *nec post annum* 1030, *inter monachos Saviniacenses fuisse cooptatos : siquidem Iterius, qui eos albo sodalium adscripsit, non ante annum* 1013 *fuit abbas, nec eos, uti vidimus, post* 1030 *Tallueriam misit. Unde et fluit eosdem sanctos vel exeunte sæculo X, vel ineunte sæculo XI natos* F *esse : nam juvenes ad Iterium abbatem venerunt. Sanctos vero* Ismium *et* Ismidonem *iis ferme temporibus Saviniaci et Tallueriі in monasticis disciplinis sese exercuisse satis superque apparet. De temporis curriculo quo quatuor sancti priores Tallueriensеs cœnobio præfuerunt, vel eorum anno emortuali, nihil certi proferri potest. Etenim ex memoratis Tallueriensibus scriptis tantum colligitur* S. Germanum *annos circiter triginta quatuor vel circiter quadraginta, post remissum prioris officium, eremitam vixisse. Nec in hac re multum nos juvat Catalogus Priorum Tallueriensium, quum, propioribus temporibus scriptus et forsan confectus, in annis notandis haud parvis erroribus scateat. Apte tamen ordinem* eorumdem

(1) Bouquet, Historiens des Gaules, tom. VIII, pag 412. — (2) Guérard, Polyptique d'Irminon, tom. I Proleg., cap. III. pag. 45. — (3) Bouquet, tom. IX, pag. 669. — (4) Cangius, V° *Cella*. — (5) Bouquet, tom. IX, pag. 524. — (6) Ibid., pag. 594. — (7) Bernard, Cartulaire de Savigny, pag. 317. — (8) Ibid. — (9) Bernard, Cartulaire de Savigny, pag. 290, 295. — (10) Gallia Christiana, tom. XVI, col. 64. — (11) Jules Philippe, Notice sur l'Abbaye de Talloires, pag. 9. — (12) Thietmari Chronicon, lib. VII, apud Pertz, tom. III, pag. 845, lib. VIII, pag. 863. Cfr. Vita Conradi Salici, apud Pertz, scriptt., tom. XI, pag. 263, 267 ; Annal. Einsidlenses, ibid., tom III, pag. 144 et seqq. Cfr. Art de vérifier les dates, pag. 663.

AUCTORE R. D. B.

eorumdem priorum juxta traditionem istic receptam indicat. Antiquiores enim recensentur ii (1) :

I.	S. Germanus . .	989
II.	S. Rodulphus. .	1018
III.	Ismius	1041
IV.	Ismido. . . .	1062
V.	Stephanus. . .	1095
VI.	Bonuspar . . .	1118
VII.	Guido seu Vuido.	1120

Guidoni alii priores successerunt, eo usque dum anno 1677 *Tallueriensis cœnobii regimen abbatibus commendatariis contigit* (2).

Non fuerunt coævi S. Bernardi Menthoni.

8 *Cui chronotaxi forsan favet Rolandum Viot, biographum, anno* 1627, *S. Bernardi Menthoni, aliosque recentiores scriptores Sabaudos* (3) *existimasse* S. Germanum *fuisse magistrum S. Bernardi Menthoni, qui sæculo X floruit in Sabaudia : ast, quominus huic placito calculus noster adjiciatur, plura impediunt. Primo enim Rolandi sententia* B *cum diplomatibus memoratis apertissime pugnat : secundo nihil traditur de familiari commercio utriusque præstantissimi viri aut in priore, aut in posteriore Vita S. Bernardi, a nostris decessoribus illustratis* (4) : *tertio affirmat Cletus sese, in codicibus mss. Tallueriensis cœnobii de consuetudine utriusque sancti viri nullum vestigium reperisse : contra multa de* S. Germani *suscepta vita monastica et eremitica in Ordine S. Benedicti. Tandem ostendit canonicus Brasier* (5) *nullum S. Bernardi biographum Rolando antiquiorem de consuetudine utriusque sancti locutum esse. Quæ omnia simul sumpta multum nostram sententiam corroborant.*

Talluerii primo vitam monasticam, dein eremiticam admiserunt.

9 *Sed forte suspicabitur lector* S. Germanum, *qui non secus ac ejus socii Regulam S. Benedicti solemniter admiserat, eremiticam sequendo disciplinam legibus benedictinis valedixisse. Sed res ita se non habet. Nullo enim pacto nova* S. Germani *professio cum priore sua vivendi norma pugnabat; quin potius ei erat omnino congrua, uti demonstrat S. Petrus* C *Damianus* (6) *verbis S. Benedicti, plurimum laudantis bonos monachos e cœnobiis ad eremum transeuntes. Quod et manifestum est ex statutis Camaldulensium, qui quamvis Regulam S. Benedicti sequerentur, tamen pluribus in locis alii monasteria, alii segregatas cellulas habitarunt* (7). *Id quoque apertum est ex multis sanctis viris ejusdem ordinis benedictini, qui, quin suum institutum desererent, ab aliis monachis separati in cellulis hic illic habitarunt. Quos inter recensendi haud pauci monachi per montem Vosagum sparsi, quemadmodum legimus in Vita S. Pauli Virodunensis* (8), *ut S. Madalgisilus monachus* (9) *et S. Baronlus monachus Pistoriensis* (10). *Quibus viris Dei subjungas S. Cutbertum Anglo-Saxonem* (11) *aliosque bene multos quorum gesta illustravit Benedictus Gonon* (12). *Demonstrat* D *quoque Calmetus* (13) *hos sanctos, modo paucissimos excipias, nonnisi ex abbatis suorumque fratrum voluntate in eremum sese contulisse.* Et sane æquum videtur, *ait eruditus vir*, ut qui consensu fratrum in monasterio solent admitti, ab eo haudquaquam recedant, nisi accedente totius congregationis benevola concessione. *Quæ sufficiunt ad significandum* S. Germanum, *qui, de licentia abbatis Saviniacensis, monasticæ disciplinæ exercitia eremitarum prætulerat, nullatenus S. Benedicti ordinem abdicasse.*

Agemus quoque hoc loco de SS. Rodulpho, Ismio, Ismidone, Bonopari *et* Geori*o*.

10 *Ab initio professi sumus nos hoc loco non tantum* S. Germani, *sed etiam* SS. Rodulphi, Ismii et Ismidonis *res gestas illustraturos esse. Scio quidem festivitatem* S. Rodulphi, *fratris* S. Germani, *die* 31 *octobris celebrari, ac proin, nisi quid peculiare obstet, ad hunc diem ejus memoriam in Actis nostris recolendam esse. Sed, quoniam ejus historia arcte connexa est cum fratris sui historia, jure et merito hic locum suum a nobis obtinet, quæ quidem ratio a nostris decessoribus multoties fuit usurpata. Sancti vero* Ismius *et* Ismido, E *quum diem cultus numquam habuisse videantur, fuerintque Saviniaci et Talluerii* SS. Germani et Rodulphi *socii, juste et recte eodem die in Opere Bollandiano commemorantur. Nec incongruum existimamus hic ab oblivione vindicare* S. Georium, *quum fama sit hunc sanctum eremitam diu ante Deo famulatum esse, primo inter monachos Saviniacenses, et dein in eremitorio, ubi postea institutus fuit prioratus nomine* S. Georii : *qui et prioratui Tallueriensi longissimo tempore fuit obnoxius. Gratum quoque erit lectori de B. Bonopari, qui primitivorum monachorum Tallueriensium, peculiari sanctimonia insignium, agmen claudit, cognitionem habere.*

§ II. Initia cultus S. Germani. Ejus translatio. Missæ ei propriæ. Benedictiones in ejus honorem usurpatæ.

F

Initia cultus S. Germani

A *disputando num* S. Germanus *jure merito inter sanctos numeretur, ac proin locum in Actis Sanctorum Bollandianis sibi vindicet, abstinendum nobis videtur. Id enim, decessores nostros imitati, supervacaneum existimamus, cum ejus causam a decretis Urbani VIII excipiendam esse sane declaraverit ordinarius episcopus, ejus cultum approbans vel sacrum corpus transferens : quam declarationem de juribus episcoporum esse, recognovit Urbanus VIII, uti ostendit Benedictus XIV* (14). *Nobis itaque sufficiat historiam illius cultus more solito exponere. Jam vero quo ævo cultus ecclesiasticus* S. Germano *delatus exordia ceperit, nullum documentum sincerum de-*

(1) Chronicon, ms. Tallueriense, pag. 583. — (2) Gallia Christiana, tom. XVI, col. 486. — (3) Pinget, pag. 94 ; Brasier, Étude sur S. Germain, pag. 21. — (4) Acta SS., tom. II Junii, pag. 1071. — (5) Brasier, pag. 21 et seq. — (6) Opera Omnia, tom. I, lib. VI, epist. 12, col. 393, edit. Migne. — (7) Mittarelli, Annales Camaldulensium, tom. I, lib. IV, pag. 134 et seqq. — (8) Acta SS., tom. II Febr. pag. 169. — (9) Ibid., tom. VII Maii, pag. 264. — (10) Ibid., tom. III Martii, pag. 567. — (11) Ibid., tom. III Martii, pag. 93. — (12) Vitæ Patrum Occidentis, passim, edit. Lugd. 1625. — (13) Commentarius in regulam S. Benedicti, cap. I, pag. 47. — (14) De Canonizat, etc. lib II, cap. I num. I.

monstrat

A *monstrat. Haud me latet in specu, beati viri olim domicilio, sculptum esse eum ab anno* 1014 *cultu sanctorum fuisse cohonestatum. Verum hic titulus, præterquam quod documentis omnino sinceris supra recitatis adversatur, recentior est, utpote ex integro literis sæculi XVI, et certe post annum* 1621, *exaratus. Inde tamen colligi potest ejus auctores persuasum sibi habuisse* S. Germanum, *a remotissimis temporibus, inter sanctos fuisse recensitum. Hæc enim sunt delineatio et epigramma, prout a ven. viro Vincentio Brasier quam fidelissime expressa fuerunt* (1).

HÆC SPELUNCA FULGET
SANCTITATE ET MIRACULIS
GERMANI NATIONE BELGII MONACHI
BENEDICTINI SAVINIACENSIS ATQUE
SACERDOTIS DEINDE
TALLUERUM ANNO 980 EJUSDEM LOCI PRIORIS ANNO 989
IN DNO REQUIEVIT CIRCA ANNO M ET IN ORATORIO SEPULTUS
COLITUR A FIDELIBUS AB ANNO MXIV ET SUB ALTARE
TRANSLATUS ANNO M 621
B ANNO M

obscura sunt; 12 *Ex quonam vero documento acceperint,* S. Germanum *ab anno* 1014 *in sanctos fuisse relatum, prorsus me fugit. Satis quidem mihi arridet hunc honorem sancto eremitæ sæculo XII jam fuisse tributum; quum Claudius Ludovicus Nicolaus Quoexius, prior Tallueriensis significare videatur, uti supra num.* 2, *ostendimus, B. Eugenium III ad* S. Germani *cultum ampliandum indulgentias largitum fuisse. Nec absurdum est hoc placitum; eo magis quod Eugenius III, creatus pontifex anno* 1145, *eodem anno Talluerіense cœnobium sub suam tuitionem suscepit* (2). *Item anno* 1147, *visitaturus Cisterciense, Claravallense aliaque monasteria, in Galliam se contulit, et anno* 1148, *transiens per Valesiam et Sabaudiam, reversus est in Italiam* (3). *Quo in itinere Tallueriense cœnobium sat verisimiliter adiit. Sed inde minime sequitur cultus initium ad hoc tempus esse referendum, quin potius antea jam extitisse, ipsumque pontificem tantum intendisse ei incrementum af-*
C *ferre. Nec illud nobis indicatur ex alio monumento historico, nempe epigrammate sex distichon, quod a se ex codice ms. sæculi XVII descriptum nobiscum communicavit ven. presbyter Vincentius Brasier. Est enim hisce verbis conceptum :*

cui placito non obstat epitaphium

EPITAPHIUM.

QUOD SEQUITUR EPITAPHIUM IN VETERI MANUSCRIPTO DE SANCTO VIRO DEI GERMANO CONSCRIPTUM EX CER * TALLUERIENSI

** Lege* Cen(obio)

Omne quod est genitum natura constat ut ipsum
Unde fuit redeat principiumque petat.
Sic Geremanus virtutum munere clarus
Ipsi in dando polo tradidit ossa solo,
Huic dum vita fuit patriam..... *replevit
Confirmando bonos, ore placando reos.

** Supple* virtute

(1) Brasier, pag. 10 et 252. — (2) Ibid., pag. 143. — (3) Documents relatifs à l'Histoire du Valais, par Gremaud, tom. I, pag. 85, in coll. Suisse Romande, tom XXIX. Jaffé, Regesta Rom. Pontif. pag. 634; Acta SS., tom. VI Sept., pag. 358. — (4) Opp. tom. V, sermo 159, alias De

Ad Domini laudem hoc templum struxit et ædem,
Ne Christo vacuus adforet iste locus,
Quo vitam monachus gessit qui mitis ut agnus
Lesus non doluit, ledere non voluit.
Pro cujus voto dic lector pectore toto :
Det tibi perpetuam perpetuus veniam.

AUCTORE R. D. B.

14 *Jure merito suspicatur ven. presbyter Brasier ad me literas scribens, hoc epitaphium, quando pientissimus eremita nondum inter sanctos erat relatus, fuisse conditum : quoniam in ultimo disticho invitatur lector ut pro* Germano *a Deo petat* perpetuam veniam : *quæ oratio si in gratiam alicujus sancti funditur, manifesta est, uti docet S. Augustinus* (4), *injuria ei illata. Accidit tamen nonnullis sanctis, uti de SS. Walberto et Bertilia conjugibus* (5), *Norberto* (6), *vel etiam BB. Ava* (7), *Carolo comite Flandriæ* (8) *et Pipino ejusque uxore Iduberga* (9) *legimus, in eorum animæ refrigerium, plura sæcula postquam cultu ecclesiastico erant cohonestati, aut preces fuisse recitatas aut quotannis Missam defunctorum celebratam : sed, quemadmodum bene* E *animadverterunt nostri decessores, suffragiorum ejusmodi pro defunctis ea causa erat, quod post illorum mortem cœpta fuerant, quum nondum ut sancti aut beati colebantur, et deinceps continuata, quum cœlitum honorem erant adepti, quin de iis supprimendis cogitaretur. Ast nihil suadet* S. Germanum *mortuum eadem fata expertum esse : quare credibile est sex memorata disticha, dum servus Dei nondum in sanctorum albo erat adscriptus, contexta fuisse. Quid vero de originibus sacelli* S. Germani, *loci ejus sepulturæ, ab ecclesia parœciali unico chiliometro dissiti, sentiendum sit, omnino impervium videtur. Si enim veteri popularium traditioni auctoritas esset, arbitrandum foret has sacras ædes ab ipso* S. Germano *fuisse constructas. Sed, quum hujusmodi opiniones non raro errori obnoxiæ fuerint, et ad rem dilucidandam apta documenta ad præsens desint, nullam disputationem suscipiemus. Attamen noverit lector sacellum* S. Germani *anno* 1492 *et* 1499 *adeo fuisse antiquum, ut vetustate ruinosum, reficiendum fuerit* (10). *Quæ ædiculi conditio non* F *obscurum est signum beato viro a remotissimis temporibus honores sanctorum fuisse tributos. Posteriores ejus origines infra explicabimus.*

valde antiquum.

15 *Sæculis sequentibus, uti ex verbis monachorum Quoexii et Cletti ostendimus, haud pauca de cultu* S. Germani *scriptis mandata fuerunt : sed hæc ferme omnia videntur periisse. Plura tamen de incrementis istius cultus sæculo XVII nobis innotescunt. Tunc enim S. Franciscus Salesius, episcopus Gebennensis, in cujus ditione Tallucrium jacebat, beati viri corpus magna solennitate e terra levavit. Hujus rei fuit occasio ipsum mandatum, a Paulo V, Romano pontifice, S. Francisco Salesio datum, ad meliorem frugem revocandi monachos Tallucrienses, qui multis de causis, sed præsertim socordia et pravis exemplis*

Post annum 1621,

verbis apost. 17, col. 868, edit. Migne. — (5) Acta SS., tom. II Maji, pag. 635. — (6) Ibid., tom. I Junii, pag. 810. — (7) Ibid., tom. III April., pag. 628. — (8) Molanus, Natales SS. Belgii, pag. 44. — (9) Acta SS., tom. III Febr., pag. 259. — (10) Brasier, pag. 144 et seq.

AUCTORE R. D. B. *abbatum commendatariorum, a virtutis semita deflexerant. Quum itaque sanctus episcopus non raro Tallueriii versaretur, pietatis causa ad S.* Germani *sepulcrum precaturus aliquando sese contulit, ibique magni animi dolore animadvertit sacellum ejusque altare ferme esse pessumdata. Hinc priori cœnobii Talluieriensis auctor fuit ut ea restauraret, promittens sese Talluerium reversurum ad sacellum altareque benedicenda, vel etiam ad sanctas* B. Germani *exuvias e terra levandas. Quibus monitis quum obtemperasset prior Talluieriensis, illuc venit sanctus præsul die* 28 *octobris anni* 1621, *simul ac frater ejus et adjutor Joannes Franciscus Salesius, episcopus Chalcedonensis. Hic postquam, rogante S. Francisco, ecclesiasticam benedictionem ædibus et altari impertitus esset, sacrificium Missæ solemniter Deo obtulit. Sacro peracto, S. Franciscus extracta e sepulcro sacra ossa plebi adstanti ostendit, novoque in solio, sericis intus vestito, inclusa, circum sacellum ipse simul ac frater ejus, pontificali ornatu induti, humeris gestarunt locaruntque sub altari; ita tamen ut quasdam sacras lipsanas seponeret, uti maxillam* B *dandam ecclesiæ parœciali Talluieriensi, et dentem pro altari sacelli, ipso die ab ejus fratre consecrando* (1). *Tandem sanctus præsul coram populo per duas horas orationem de gloria sanctorum et præcipue* S. Germani *dixit. Eodem die in ecclesia parœciali alteram concionem de eodem argumento habuit. Quinimo eximiam pietatem erga* S. Germanum *ad finem usque vitæ coluit sanctus episcopus : quippe qui paulo ante ad limina* S. Germani *ætatem extremam exigere statuisset* (2). *Præterea postero die sui obitus, Quoexio pro ejus recuperanda salute, quem ægrotum, non mortuum, reputabat, Missam celebranti in sacello* S. Germani, *gloria splendens emicuit* (3). *Ipse Quoexius, officio prioris functus, obtenta superiorum licentia, sibi anno* 1630 *ædes ad S. Germani comparavit, ibique vitam transegit. Ex quo usque ad finem sæculi XVIII, monachus Talluieriensis in sacello sancti eremitæ ecclesiastica ministeria obiit* (4), *habens nomen prioris S. Germani ad Talluerium.*

quo ejus translatio facta est

16 *Quo certius Translationis memoria inter cœnobii monachos et accolas in perpetuum intemerata servaretur, de consilio S. Francisci Salesii ejusque fratris Joannis Francisci, episcopi Chalcedonensis, uti ex Claudii Quoexii verbis num.* 2 *relatis constat, sequens enuntiatio Martyrologio Talluieriensi fuit addita ad diem V kalendas novembres.* In hoc monasterio, commemoratio S. Germani confessoris et anachoretæ eximii, qui ex illo regali sancti Martini Savigniaci Lugdunensis diœcesis, in quo ordinem et institutum sanctissimi patris nostri Benedicti ingressus et professus, directus ad hoc Tallueriense cœnobium, per potentissimum ac pium Rudolphum Seniorem Burgundiæ, Viennæ Arelatensiumque regem, Saviniaco donatum, ut inibi eumdem ordinem et benedictinum institutum profiteretur. Atque visis, peregre, locis Terræ Sanctæ, ex quibus plurimas illarum, quæ habentur in præsenti ecclesia, asportavit reliquias, tandem ad montem, ex ejus nomine denominatum, recessit seseque contulit, ubi anachoretice non minus quam sanctissime vixit, et in Domino obdormivit circa annum millesimum, cujusque nomen, ex eo tempore, sic Deus diversis miraculis illustre et celebre reddidit, ut ejus corpus, quod in ecclesia in eodem monte illi sancto dicata, asservatur, singulis fere anni diebus, et præsertim feria II Paschæ, Pentecostes ac in festo Commemorationis Omnium Sanctorum, summa celebritate colatur, convenientibus eo, religionis et voti causa, Christi undique fidelibus. D

a S. Francisco Salesio,

17 Quia autem dies sui transitus minime certus habetur, memoria ipsius natalis hodierno die, qui translationis dies est, in hocce monasterio agitur, de mandato et instituto Reverendi Domini Francisci de Sales, episcopi et principis Gebennensis, vicarii seu visitatoris generalis Reverendi in Christo Patris Domini Francisci d'Albon, totius congregationis Savigniacensis ac hujus conventualis prioratus ejusque dependentiis superioris primarii seu abbatis generalis. Qui quidem Reverendissimus episcopus et visitator, una cum fratre et coadjutore suo Reverendissimo Domino Joanne Francisco, episcopo Calcedonense, illud ipsum sancti Germani corpus, ex sepulcro, in quo minus honorifice, in medio prædictæ ecclesiæ jacebat, sublevatum, et processionaliter per eosdem dominos episcopos deportatum, intus altare quod, eo die, benedictum et sacratum ac Deo Optimo Maximo, sacratissimæ virgini Mariæ, sanctoque Germano dicatum fuit, quam devotissime et honorificentissime reposuit, collocavit et includi venerarique demandavit ac commendavit. Et ea propter de eodem sancto Germano et translatione per eos facta, in ecclesia monasterii et in qua parochiani conveniunt, ad populum concionem habuit, quinto calendas novembris anno Domini supra millesimo *(sexcentesimo)* vigesimo primo. E *Verbum sexcentesimo ex errore est omissum in Martyrologio, uti lector facile animadvertet. Quam prolixam laudem hic descripsimus, ut lector summatim notitiam cultus beati* Germani *ad S. Francisci Salesii tempora habeat. Non possumus tamen quin eum statim moneamus nos supra ostendisse num.* 7 *et* 8, *a scriptore dicente sanctum eremitam circa annum millesimum obdormivisse in Domino, errorem fuisse admissum, cum certocertius ævum clauserit multo post. Item Rodulpho regi agnomen* Senioris *minus recte fuisse datum, siquidem hoc verbo, desumpto ex diplomate Irmengardis, nihil aliud significatur pro temporis more nisi Rodulphum fuisse ejus maritum : sed hæc jam exposita fuerunt.*

cultus S. Germani *multum crevit.*

18. *Post solemnitatem a S. Francisco Salesio peractam, cultum* S. Germani *Tallueriii haud parum crevisse omnino apparet. Primo quidem accolarum concursus ad ejus sepulcrum, præsertim feria II Paschatis, feria II Pentecostes et in festo OO. Sanctorum, quam maxime celeberrimus factus est. Ipse locus pristinæ sepulturæ beati eremitæ honorari a Christi fidelibus nullatenus desiit, et, cum super ipsum sarcophagus fuisset confectus,*

(1) Brasier, pag. 172 et seqq. — (2) De la Rivière, Vie de François de Sales, lib. III, pag. 294. — (3) Ibid., pag. 293; lib. IV, pag. 662; Charles Aug. de Sales, Vie de S. François de Sales, tom. II, lib. IX, pag. 224; lib. X, pag. 261, edit. 1857; S. François de Sales peint par les religieuses de la Visitation, ses contemporaines, pag. 182, edit. Paris. — (4) Brasier, pag. 190 et seqq.

ne

A *ne illius memoria inter accolas periret, ad eum viri pii orationes fusuri frequenter adventabant. Quin et exigua illius fragmenta, tamquam sacras reliquias domum afferebant religioseque servabant, utpote, quemadmodum dicebant, sibi in suis necessitatibus valde proficua*(1). *Anathemata innumera, custodita usque ad sæculum XVIII exiens, eaque exprimentia brachia, crura, manus, pedes aliasque corporis partes, in sacello* S. Germani, *tamquam totidem testimonia beneficiorum ibi impetratorum, ante omnium oculos erant posita. Adde quod olim monachi Tallueriensis quotannis, die* 29 *octobris, sanctum eremitam Officio ecclesiastico et Missa propria cohonestabant, celebrata die præcedenti, in sacello* S. Germani, *in memoriam ejus Translationis, Missa quoque propria. Utramque Missam, fere ex integro ex partibus missarum de communi conflatam, anno* 1638 *typis Lugdunensibus auctoritate ecclesiastica expressit Guillelmus Valfray, uti nuper Anneciensibus ven. vir Vincentius Brasier* (2). *Hic subjunxit tres*
B *orationes olim Tallucrii usurpatas : quarum prima benedicebatur vinum bibi solitum in honorem* S. Germani *feria II Paschatis, feria II Pentecostes, die* 28 *octobris, festo Translationis, uti et festo Omnium Sanctorum : secunda adhibebatur in benedictione linteaminum infirmorum : tertia in usu erat pro benedictione hominum cujuscumque ætatis et conditionis* (3). *Verum, quamvis Tallucrii* S. Germani *festum memoratis diebus celebraretur, prætulit tamen Saussayus* (4) *ejus laudem ad diem* 31 *januarii suo martyrologio inscribere, motus, ut videtur, pietate erga S. Franciscum Salesium.* In agro Genevensi, *inquit,* apud Allobroges sub prima Viennensi, sancti Germani monachi, ordinis S. Benedicti, ad cujus altare beatus Franciscus episcopus Genevensis, hac die assumptus ad gloriam, primum apparuit. *Castellanus* (5) *vero, non video causam, sanctum eremitam inter aemeros transtulit, referens ecclesiam super ejus sepulcrum fuisse ædificatam, et corpus a S. Francisco e terra levatum. Addit ille ei religionem a populo christiano feria II tum Paschatis, tum*
C *Pentecostes, et in festo Omnium Sanctorum, maxime exhiberi.*

§ III. Restauratio sacelli S. Germani. Ejus reliquiarum inventio. Secunda translatio et recognitiones.

Antiquum S. Germani sacellum, cujus altare sacravit frater S. Francisci Salesii,

Popularium sententia est, uti jam monuimus, primitivum sacellum, S. Germano *sacrum, fuisse oratorium sibi ab ipso sancto eremita constructum. Quarum ædium fata a scriptoribus non enarrantur : tantum scimus eas annis* 1492 *et* 1499 *fuisse restauratas* (6), *vel etiam oblationibus fidelium auctas* (7). *Ejus altare solemniter consecravit, die* 29 *octobris anni* 1621, *Joannes Franciscus Salesius, episcopus Calchedonensis, quo die a sancto ejus fratre reliquiæ* S. Germani *e terra fuerunt levatæ. Altaris consecrati hoc diploma hodieque asservatur :* Anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo et die vigesima octava mensis octobris. Ego Joannes Franciscus de Sales, episcopus Calcedonensis et coadjutor cum futura successione episcopi Gebennensis, * altare in honorem sancti Germani confessoris, cujus ossa hic requiescunt, et reliquias SS. martyrum Marcelli, Blasii, Georgii, Eustachii et Sociorum, et denti Germani confessoris in eo inclusi, et singulis Christi fidelibus hodie unum annum, et in die anniversario consecrationis hujusmodi ipsum visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma ecclesiæ consueta concessi. J. Franc. ep. Cal^s (8). *Non prætergressus est Joannes Franciscus Salesius, episcopus Calchedonensis, suæ potestatis limites, indulgentias illas duas concedens, quum id jure communi episcopis ecclesiam consecrantibus liceat* (9). E

* *Adde* consecravi

restauratum fuit annis 1663 *et* 1826.

19 *Anno* 1663, *quum sacellum* S. Germani, *sepulturæ ejus locus, vetustate caderet, monachi Tallueriensis illud renovarunt vel etiam ampliarunt, et ut suæ pietatis perpetuum esset monumentum, in sacrarum ædium fronte posuerunt hoc epitaphium :* Deo opt. max. beato Germano conf. benedictino annis caduca a DD. Reverendis religiosis benedictinis Talluerum a fundamentis erecta et latius reædificata fuit an. MDCLXIII (10). *Nec aliud istius refectionis documentum, et hodie pristino loco positum, ad nos pervenisse perhibetur. Ædibus* S. Germani *ita renovatis, nullam Tallucrii rebus sacris mutationem postea illatam fuisse arbitror, donec Sabaudia, ad finem sæculi XVIII, iniquis artibus Reipublicæ Gallicanæ pars effecta est, ibique, uti in aliis Galliæ provinciis, monasteria suppressa et destructa, ipsaque religio catholica ejusque ritus pessumdata : qua clade non tantum cœnobium, sed et sacellum* S. Germani *Tallueriensia incredibiliter labefacta fuerunt. Quum a triginta annis, sacelli* S. Germani *talis* F
esset miserrima conditio, nec de eo in pristinum statum restituendo aliquis cogitare videretur, supervenit venerabilis presbyter Perrey, domicilium habens in parochia Arinthod diœceseos S. Claudii, ædium S. Germani *præter omnium expectationem futurus restitutor. Hic enim dignissimus vir, eundo Romam, aliquot diebus Annecii subsistens, deterrimum suppressi prioratus* S. Germani *statum vidit, pietateque erga beatum eremitam, antea sibi ignotum, pulsus, omnes ædes, nempe sacellum domumque adjunctam, ab Adelaide Perreard, vidua Berthet, die* 29 *maji anni* 1826, *tribus millibus sexcentis francis, sibi acquisivit. Roma reversus omnem curam ad sacelli reficiendas ædes adhibuit. Quam religionem loci et viciniæ incolæ mirati, ut quam primum pientissimum opus perficeretur, impigram generosamque suam diligentiam et ipsi contule-*

(1) Pinget, pag. 61 et seq. — (2) Brasier, pag. 264 et seqq. — (3) Ibid., pag. 269. — (4) Martyr. Gallicanum, supplem. pag. 1206. — (5) Martyrologe Universel, pag. 785. — (6) Brasier, pag. 144 et seq. — (7) Ibid., pag. 146. — (8) Ibid., pag. 172. — (9) Ferraris, Bib. can., t. IV, v° *Indulg.* art. II, n. 6, edit. Migne. — (10) Pinget, pag. 52.

runt.

AUCTORE R. D. B.

runt. Restaurato anno 1829 *sacello, ven. presbyter Perrey, in suam diœcesim ab ordinario episcopo vocatus, totum dominium cuidam religiosissimo viro, nomine Huant, gente Gallo, vendidit; qui et ipse eas testamento moriens dono dedit duci militum de Ossans ejusque nobili uxori* (1).

Anno 1826 *fit inventio reliquiarum* S. Germani, *anno* 1831 *earum translatio.*

20 *Iisdem ferme temporibus alia felix fortuna Tallueriensibus contigit, nempe* S. Germani *reliquiæ, quas universi deperditas deflebant, citra omnium spem fuerunt repertæ. Quid enim de iis post cœnobii et prioratus interitum factum esset, erat incompertum: quum, ecce, tumultibus religiosis civilibusque ad finem vergentibus, Nicolaus Grillon Tallueriensis casu ea in sinu muri sacelli deposita invenit. Capsæ nigræ, quæ ea continebat, inscriptum erat:* OSSA BEATI GERMANI. *Quas sacras exuvias, ne injuriam paterentur, alius Tallueriensis, nomine Joannes Ludovicus Perreard, in prioratus fornace recondidit: unde a Ludovico Adam in domum paternam, adjuvante Nicolao Grillon, portatæ fuere: ubi* B *in latebris ignotæ manserunt, quoad anno* 1826 *ab ipso Ludovico Adam fuerunt parocho Tallueriensi traditæ. Has sacras lipsanas ad sacellum* S. Germani *deferendas non esse statuit Claudius Franciscus de Thiollaz, episcopus Anneciensis. Quin etiam decreto diei* 25 *julii anni* 1831 *vetuit quominus deinceps ad sacellum S. Germani, utpote accessu difficillimum, instituerentur supplicationes publicæ et privatæ, fierent in eo oblationes, missæque diebus dominicis et festis, vel etiam in festo sancti eremitæ celebrarentur, et alia cujuscumque generis officia peragerentur ecclesiastica. Extra hos tamen dies aliquoties, ob peculiaria adjuncta, offerri sacrificium ad tempus permisit. Cui episcopi mandato obtemperatum fuit in totum. Ast ne* S. Germani *sacræ reliquiæ cultu ecclesiastico privarentur, ille idem præsul eis altare novum, in ecclesia parochiali, suis expensis erectum ornatumque magna sancti viri effigie, domicilio assignavit. Huc eas, in nova capsa styli, uti dicunt, gothici depositas, e domo parœciali (postquam, interrogatis et auditis testibus Nicolao Grillon,* C *Joanne Baptista Perreard, patre Ludovici Adam aliisque sex viris undequaque probatissimis, omnino sinceras esse recognovisset), die* 23 *octobris anni* 1831, *transeundo juxta sacellum* S. Germani *transferri jussit. Quibus solemnibus, post missam magno apparatu decantatam, episcopus, corona viginti quatuor presbyterorum circumdatus, insigni pompa præfuit* (2).

Sacellum S. Germani *mutatur anno* 1836 *in ecclesiam novæ parochiæ; altera translatio* S. Germani.

21 *Interea temporis conjuges de Ossans ædes* S. Germani, *testamento acquisitas, incolis sex viculorum circumjacentium gratissimum donum tribuerunt. Quo factum est ut ibi parochia, quæ jamdiu in accolarum votis erat, ex mandato episcopi Anneciensis Petri Josephi Rey, postea episcopi Pinaroliensis, die* 12 *septembris* 1836 *creata fuerit, et sacellum* S. Germani *destinatum altera catholicorum Tallueriensium ecclesia parœcialis, nuncupata* S. Germanus ad Tallueriem. *Novæ* D *parochiæ incolentes ab episcopo Anneciensi Petro Josepho Rey, ut sibi* S. Germani *exuviæ jure postliminii restituerentur, supplicibus verbis pluries petierunt. His justissimis votis, licet id ægre Tallueriensis ferrent, tandem annuit episcopus. Translationis solennibus, die* 20 *octobris anni* 1838, *præfuit ille idem præsul Anneciensis, et adfuerunt, præter Tallueriensis nonnullasque confraternitates, bene multi advenæ, triginta clerici ac plures canonici Annecienses: ex quibus quatuor beati eremitæ exuvias ab ecclesia Tallueriensi ad* S. Germani *templum humeris gestarunt. Venerabili huic comitatui sese adjunxerant dux militum de Ossans, comes Menthoni et magistratus Tallueriensis, innumerique viri et mulieres undique advecti* (3). *Ab hac die supplicationes publicæ aliaque pietatis opera olim in honorem* S. Germani *suscepta, sed jussu episcopi Claudii Francisci de Thiollaz diremptа, restituta fuerunt. Cui pietati fovendæ multum contulit effigies sancti eremitæ, de qua supra, a Tallueriensibus ecclesiæ* S. Germani *donata. Inter hæc, nova parœcialis ec-* E *clesia intemperie cœli aliisque de causis non parum vitiabatur: quam cladem populus christianus, cujus religio erga sanctum eremitam incredibilia incrementa capiebat, vehementer doluit decrevitque huic iniquitati quamprimum obviam ire. Hinc non tantum incolæ et magistratus, sed et multi alii viri natalibus et pietate insignes, uti comes Pillet-Will, comes et comitissa Menthoni et nobilis vidua ducis de Ossans, presbyter Pinget aliique haud spernendam operam in ornando reficiendoque* S. Germani *templo contulerunt* (4).

Recognoscuntur et ornantur ejus reliquiæ, occasione novi altaris et novi templi.

22 *Post peractum hoc pientissimum opus, quum nondum reverentiæ popularium erga beatum virum esset satisfactum, novus honor ei accessit. Ejus enim ossa, cera circumdata ad figuram et vestitum monachi benedictini, in nova capsa ad novum altare deposuit, die* 25 *octobris anni* 1857, *Ludovicus Rendu, episcopus Anneciensis* (5). *At post aliquot annos nova parœcia* S. Germani *tantum crevit, et eo ad invocandum sanctum eremitam tam frequenter undique concursum fuit, ut pristinum templum, angustius factum, ampliatum* F *fuerit, auctumque a latere utroque duobus sacellis. Illud solemnissimo ritu Deo et S. Bernardo Menthoniensi, die* 27 *julii anni* 1869, *consecravit episcopus Anneciensis Claudius Maria Magnin, dedicavitque* S. Germano *altare ad cornu evangelii erectum: quo transtulit sancti eremitæ sacra ossa. Præterea, quum ab aliquo tempore animadversum esset* S. Germani *exuviis Alpinum cœlum natura sua exitiosum esse, ac inde eas minus mundas apparere, non tulit episcopus tantum thesaurum detrimentum pati. Quare eodem die* 27 *julii anni* 1869, *ossa e capsa extraxit, et diligenter purgata reposuit recognovitque. Idem præsul, die* 11 *octobris* 1876, *peculiari modo commisit Petro Francisco Poncet, suo vicario generali et ecclesiæ cathedralis archidiacono, novam* S. Germani *reliquiarum recognitionem. Quam peragens Petrus Poncet, præsentibus Francisco*

(1) Pinget, pag. 70 et seqq.; Brasier, pag. 218. — (2) Procès-verbal de la Translation; Brasier, pag. 225 et seqq. — (3) Extrait ms. des Registres de la Chancellerie episcopale d'Annecy; Pinget, pag. 73 et seqq.; Brasier, pag. 230 et seqq. — (4) Ibid., pag. 241, pag. 71. — (5) Ibid., pag. 80; Ibid., pag. 241.

Maria

A *Maria Suchard, parocho S. Germani ad Talluerum, Vincentio Brasier, parocho S. Mariæ ad Talluerum, ejusque vicario Alphonso Patuel, et Joanne Francisco Adam, medicinæ doctore, invenit duo femora : duos radios : alteram claviculam ex integro, alteram partim : alterum os scapulare ex integro, alterum partim : duos humeros partim, duas tibias partim : alterum genæ os ex integro, alterum partim : octo vertebras : unius suræ fragmentum : unam costam : mediam partem inferioris maxillæ dexteræ : occiput : duo ossa parietalia. In eadem capsa reperit vicarius generalis Petrus Poncet duas costas duosque radios cœrulea fascia colligata : quæ ossa duplicia posita erant loco separato et videntur esse sanctorum, licet ignotorum, quum nonnisi ossa sancta juxta sanctorum ossa in eadem capsa olim reconderentur. Quas pretiosas exuvias, rursus purgatas, reverentissime, prout erant antea, locavit Petrus Poncet et juxta juris apices recognovit* (1). *Jam nunc in lucem damus brevem* S. Germani *Vitam, quam e codice Tallueriensi canonicus Vincentius Brasier eruit ac nobiscum scripto communicavit, et anno* 1879 *frustatim typis Anneciensibus expressit* (2). B

EX MSS.

VITA S. GERMANI

E CODICE MS. CŒNOBII TALLUERIENSIS.

CAPUT UNICUM.

S. Germani natales et monachatus. Ejus domicilium Talluerii, mors et translatio.

S. Germanus *belga fit monachus Saviniaci et prior Talluerii,* Vir igitur Dei Germanus ortum duxit in Belgio, in loco et oppido qui vel quod dicitur Monstertius *a*, ex nobilibus parentibus, quorum tamen nomina ignoramus. Et futuræ sanctitatis a cunabulis dedit.....* istud, quod ubi illico per se incedere cœpisset sese a....* et a domo elongabat, et aliquando per tres dies..... delitescebat. Factus grandior ad episcopum Malinencem *b*, ut illi sacra facienti inserviret, aufugiebat, et quidquid a parentibus vel episcopo accipiebat pauperibus erogabat. Adolescens Lutetiæ Parisiorum *c* una cum fratre suo Rudolpho, ut litteris operam daret, mittitur, et illic commoratur per aliquot annos. Sic se litteris sacris dedit ut in ore omnium sodalium suorum et admiratione esset. Cum autem eodem tempore fama sanctitatis abbatis et monachorum monasterii Sylvaigni *d*, quod est in territorio et episcopatu Lugdunense, ubique percrebuisset et ad aures ejus pervenisset, locum illum adire constituit, et se religioni S. Benedicti dicaturum unico fratri Rudolpho aperit, qui fratrem imitari respondit. Itaque hi duo fratres, venditis quæ apud se habebant, monasterium Sylvaigniacum petunt, et Deo propitio, ab Itherio *e* abbate pii adolescentes in ordinem adscribuntur. In quo ad eam perfectionem pervenerunt, ut ad constructionem cœnobii seu prioratus, et ad sociorum regimen dirigatur Germanus vir Dei una cum Rudolpho et ceteris *f*. Constructo cœnobio, ædificata ecclesia, et omnia composita* ad habitationem monachorum in loco qui dicitur Tallueres, Sylvaigniacum repetit Germanus. Ab abbate facultatem illustrium orbis terræ et præsertim Terræ Sanctæ ecclesiarum peregre invisere oppetit et obtinet; quibus in itineribus plurima incommoda in memoriam passionis Christi passus est et sustinuit. Et in testimonium suæ peregrinationis plures reliquias ab Hierusalem in suo cœnobio Tallueriarum asportavit et reliquit, quarum nomina et memoriale hoc in parchameno describuntur et annotantur *g*.

a — * *supple* specimen — * *supple* cognatis — b — c — d — e

EX MSS. — f — * *Lege* omnibus compositis — g

ubi et eremiticam suscipit vitam

2. Cum autem ex...... instituti Benedictini ordine vir Dei Germanus........ quod veteranis et expertis monachis, ut Deo majore cum perfectione famularentur, loca solitaria et a monasteriis remota appetere et habitare permittebatur, hoc ipsum a superioribus quæsivit et obtinuit, et usque ad finem exercuit et prestitit *h*. Nam relicto cœnobio Tallueriarum, montem, in quo jam invisitur ejus sepulchrum, et ecclesia ipsi viro Dei dicata, in qua sub altare vel intra ipsummet altare sita ejus corporis ossa asservantur et venerantur, conscendit : sibi illic oratorium assurgit, et ad habitationem antrum elegit et parat, et quia mons hic non longe a suo cœnobio distabat, etsi jam ætate esset provectus et senio confectus, nihilominus ut divinis interesset officiis et sacra perageret, quotidie a matutinis horis usque ad completorium descendere constituit et observavit, et nusquam ante solis occasum, nisi in solitudinis suæ antro, cibum quem a cœnobio illi ministrabant accepit. Et si aliquando temporis injuria descendere minime posset, jejunus in suo oratorio, sicut in lege Domini erat et fuit semper voluntas ejus, sic et in lege ejus meditabatur die ac nocte, ita ut illi fuit B. Mariæ Virginis et SS. Martini Turonensis et patris nostri Benedicti crebra apparitio et consolatio. Ibi per quadraginta circiter annos habitavit, nullo hominum consortio utens, nisi cœnobitarum, descendens de monte angelorum consolationibus fruens, frequenter pugnas demonum tam visibiles quam invisibiles sustinuit. F Ventorum impetus, inclementias imbrium, algores nivium et plures id genus labores, non solum amore Christi tolerabiliter, sed etiam libenter desideranterque suscipiens, ad locum sui oratorii vigiliis, jejuniis et orationibus vacans, varias corporis ægritudines in se ferens quam patientissime, in aliis vero promptissime sanans, cœlestem vitam agens.

h

moriturque. Ejus translatio.

3. Ei sui obitus dies a SS. Martino et Benedicto revelatur. Et clarus omnigenis miraculis, cum primus omnium Benedictinam religionem his in partibus, a monasterio Sylvaigniaci, in quo ipsam professus est, allatam plantasset, obiit in Domino, anno ætatis suæ centesimo *i*, et in oratorio *k* sepultus. Corpus ejus translatum est ab illustrissimis et reverendissimis episcopis Francisco, episcopo Gebennensi *l*, et Joanne Francisco, episcopo Calcedonensi, fratribus. Et positum intus altare D. O. M. B. M. et huic sancto dicatum et sacratum fuit anno 1621 *(dic)* 28 octobris,

i — k — l

(1) Procès verbal ms. de la visite des reliques de S. Germain. — (2) Brasier, pag. 279.

tobris,

EX MSS.

tobris, ad requisitionem venerabilium D. Claudii Ludovici Nicolai, in spiritualibus et temporalibus vicarii generalis illustrissimi et reverendissimi domini Francisci d'Albon, S. Martini Sylvaigniaci abbatis, necnon prædicti prioratus B. Martini Tallueriarum et S. Jorii ac eorum dependentiis superioris primarii, et congregationis ministri generalis, et ceterorum monachorum cœnobii Tallueriensis Gebennensis diœcesis.

ANNOTATA.

a Monstertius, *hoc verbum est modo adeo inexplicabili exaratum in codice ms. ut jure merito posset et legi* Monstatius, Morstatius, Norstatius, Nonstatius, Morstersius et Norstertius. *Sed hujus appellationis locus non jacet in Belgio. Clettus in Vita ms.* S. Germani *dicit eum natum in oppido* Tiermont *(id est* Tirlemont *seu Thenis), septem circiter leucis Mechlinia dissito. Quod oppidum olim fuit nuncupatum* Montistenensis, Thenismons, Monstienes, Tillemond, Thienen-le-mont (1). B *Videbit lector parvum discrimen quod inter* Monstertium *et* Monstienes *intercedit, imperito librario verisimiliter esse tribuendum. Quæ conjectura eo minus rejicienda videtur, quod auctor Vitæ latinæ et Clettus, ejusdem cœnobii monachi, eodem tempore suam scriptionem confecerunt. Hinc dubitandum non est quin eumdem locum, manifestissime a Cletto exaratum, significare voluerint.*

b Mechliniæ, *gallice* Malines, *quo tempore vixit* S. Germanus *non erat episcopus. De hoc errore diximus in Commentario prævio num.* 3.

c Lutetiæ Parisiorum *sæculo XI bene multos juvenes, e regionibus etiam longinquis, operam studiis dedisse ostendunt Bulæus* (2) *et Crevier* (3). S. Rodulphus, *uti scribit Clettus, eo se contulit cum fratre* S. Germano *non studiorum suscipiendorum causa, sed visendi oppidi. Ast ibi existens, mutata sententia, scholam Parisiensem assiduus adivit.*

d Sylvaignii *seu Saviniaci monasterium benedictinum, sub dignissimis abbatibus Duranto* C *ejusque successore Iterio, magna incrementa cepisse ostendit Augustus Bernard* (4). *Clettus refert* B. Germanum *ibi fuisse celerarium, sed propter multorum querelas hoc officio fuisse privatum.*

e Itherius *non fuit abbas ante annum* 1013, *nam tunc adhuc erat inter vivos Durantus: obiit Iterius anno circiter* 1040 (5).

f Cæteri *erant* SS. Ismius et Ismido *diaconi, de quibus in Appendice agendum erit.*

g Plures reliquias *quas secum Hierosolyma asportavit* S. Germanus, *combusserunt impii sæculo XVIII exeunte* (6). *Referunt Martène et Durand* (7) *peculiari modo ibi fuisse servatam particulam Crucis Dominicæ. Addit liber Usuum monasterii eam, si vera est traditio, Hierosolyma Tallucrium fuisse allatam* (8). *Videtur nunc deperdita.*

h *Per Regulam benedictinam licitum fuisse* D S. Germano, *facultate a superioribus accepta, eremiticam suscipere vitam ostendimus in Commentario prævio num.* 9; *cum ibi vixisse quadraginta annos scribit auctor Vitæ latinæ, Clettus vero triginta quatuor vel triginta quinque.*

i Anno ætatis suæ centesimo *mortuum esse* S. Germanum *refert biographus latinus: contra Clettus anno nonagesimo quarto, vel nonagesimo quinto, cum anno ante, ejus mors ei fuerat revelata.*

k In oratorio *suo eremitas sæpissime sepultos fuisse, passim legimus in Actis Sanctorum.*

l *A* S. Francisco Salesio *factam fuisse* S. Germani *translationem exposuimus in Commentario prævio num.* 14.

MIRACULA

Deprecatore S. Germano curantur

Multis miraculis S. Germanum *post mortem fulsisse tum ex Martyrologio Tallueriensi et brevi sancti eremitæ Vita, tum ex monachis Cletto et Mabillonio colligimus: sed lugendum est ea ab his scriptoribus cum posteris non fuisse communicata. Haud minoribus beneficiis homines ornavit beatus eremita sæculo XVIII labente et sæculo XIX; quæ, ne eadem manerent fata, a ven. viro Pinget in suum opusculum conjecta fuerunt. Sunt autem hæc:*

Jacobus Gilloz cruribus captus,

1 *Circa annum* 1824, *Jacobus Gilloz adeo a cunabulis cruribus erat captus, ut jam septennis nullum gradum facere valeret. Eum parentes super antiquum* S. Germani *sepulcrum, impetrandæ sanitatis gratia, posuerunt. Nec fefellit spem eventus; nam ipso die Jacobulus, ab omni infirmitate liberatus, non secus ac alii pueri currere potuit: cujus rei post triginta annos ipse omnesque Tallueriensis veritatem affirmabant.*

Francisca Mermaz crure ægra,

2 *Francisca Mermaz, ex viculo Maisons in parœcia Duing oriunda, jam ab octo annis utroque crure ægra, ne vestigio quidem nisi duorum baculorum ope se movere poterat, quin ars medica, sæpius adhibita, ei prodesset: tandem omnem suam spem in* S. Germano F *reponens, ad ejus sacras exuvias die* 8 *junii, feria II Pentecostes anni* 1840, *difficillimam peregrinationem suscepit. Ejus precibus haud surdam aurem præbuit* S. Germanus; *nam ibi, postquam sacrosancto sacrificio interfuisset et Christi SS. Corpore sese refecisset, quasi subito sanata fuit. Hujus beneficii septingentos vel octingentos homines fuisse testes refert ven. vir Pinget, addens, quo tempore ipse suum librum scribebat, id est, anno* 1857, *eam mansisse paululum claudam, sed, non secus ac aliæ robustiores ejusdem conditionis feminæ, laborare, incedere aliaque hujus generis agere.*

puella duodennis utroque crure capta,

3 *Anno circiter* 1843, *puella duodennis utroque crure capta, simul ac ejus parentes equis insidentes, Tallucrium,* S. Germani *opem, ut voverant, imploraturi venerunt, jam plures*

(1) Grandgagnage, Mémoire sur les anciens noms de lieux dans la Belgique Orientale, pag. 91; Chotin, sur les noms des villes du Brabant, pag. 206; Bets, Hist. de Tirlemont, tom. I, pag. 7. — (2) Hist. Univers. Paris. Catalogus illustr. academ., tom. I, pag. 542 et seq. — (3) Hist. de l'Univ. de Paris, tom. I, lib. I, pag. 69. — (4) Cartul. de Savigny, tom. I, pag. LXXXI. — (5) Ibid., pag. LXXXIV. — (6) Pinget, pag. 37. — (7) Voyage littéraire, pag. 244. — (8) Brasier, pag. 96.

annos

A annos frustra usi medicorum cura. Emisso enim voto, filia statim, uno baculo nixa, incedere valuerat. Quod mirati parentes, filiam suam ad S. Germanum adduxerunt, hortatique sunt ut alterum baculum sub sancti eremitæ capsa reliquiarum poneret. Cui monito paruit feliciter puella: nam ab hacce hora, suis popularibus stupentibus, fuit prorsus sana potuitque sine ullo baculo domum pedibus reverti: mansitque tamen nonnihil claudicans.

puella octennis surda et muta,

4 Puella octennis, orbata gressu, auditu et usu loquendi, asino insidens ad S. Germanum Tallueriensem, ducente matre, venit. Post consecrationem in Missa, vehementer clamat, duos vel tres passus sponte ambulat, genu flectit Christum adoratura, matrique suæ dicit se sanitati esse restitutam. Quo beneficio accepto, Deo sanctoque Germano gratias egit, et domum pedibus reversa est, ducens asinum, auditu et loquela peroptime prædita. Narrarunt hoc prodigium ven. viro Pinget plures senes, quorum parentes fuerunt testes oculati.

vir ferme gressus impotens,

5 Brevi post perturbationem Gallicam sæculi XVIII, vir quidam e vicinia parœciæ Ugine, Tallueriurn voti implendi causa partim rheda, partim navi advectus est. Ope duorum baculorum, simul cum tribus amicis, improbo plurium horarum incessu Tallueriο ad S. Germani sacellum, quæ uno chiliometro distant, ascendit; ubi, postquam donum super antiquum S. Germani sepulcrum posuisset, repente surgens vociferatus est: Sanus factus sum, domumque pedibus repetiit. In cujus beneficii perpetuam gratiarum actionem, quotannis ad S. Germanum, quamdiu vixit, stipendium pro Missa celebranda afferens, perrexit.

Michaela Fontana gressus et loquelæ impotens,

6 Michaela Fontana adhuc puella, brevi ante perturbationem Gallicam sæculi XVIII, a parentibus gressus et loquelæ impotens adducta fuit ad S. Germanum. Vix sancti eremitæ sacellum ingressa, omnibus novum prodigium videntibus et stupentibus, stare, incedere et loqui incepit, stipemque priori monasterii pro voto et pro missa a parentibus detulit. Ab hac die, quasi nunquam ægrotasset, sana fuit. Cujus beneficii memoriam ad nostrum ævum plures
C senes, testes oculati, fidelissime servarunt. Obiit Michaela Fontana paulo ante annum 1857.

Ludovica Arambourg utroque crure ægra,

7 Ludovica Arambourg sexennis, quum ob crura ægra gressus esset impotens, nec eam medici reficere possent, beato eremitæ Tallueriensi a parentibus fuit commendata, votum emittentibus eundi ad S. Germanum, ibique porrigendi stipem ad Missam celebrandam oblationemque faciendam, vel etiam sese reficiendi SS. Eucharistia. Quo anathemate soluto, parentes, pro popularium more, circa S. Germani sepulcrum genibus tellurem perrepere satagunt. Hanc suorum parentum pietatem, stupente monasterii priore, imitatur Ludovica, ab omni crurum morbo deinceps sanata. Quod beneficium notum fecit anno 1857 ven. viro Pinget Ludovica Arambourg, octoginta annos nata, tunc vidua Varlet.

Petrus Battard diutinis capitis doloribus laborans.

8 Die 10 februarii anni 1857, Petrus Battard-Rosset ex parœcia Grand-Bornand, scripto testatus est sese post piam supplicationem ad S. Germanum susceptam, a vehementibus vomitibus et diutinis capitis doloribus fuisse liberatum.

AUCTORE R. D. B.

Ejusdem beneficio sanatur grex vaccarum.

9 Villicus quidam dives ex parœcia Thônes, anno 1857 adhuc inter vivos existens, dolebat totum eumque numerosum suum vaccarum gregem morbo insanabili esse infectum. Quam cladem si ab omnibus vaccis depelleret S. Germanus, pollicitus est sese ex illis unam ei oblaturum. His votis quum factum esset satis, suis stetit promissis villicus, aliud addens non spernendum donum.

Alia beneficia in homines conferuntur.

10 Atque hæc sunt beneficia interventu S. Germani a Deo hominibus collata. Quæ referens ven. vir Pinget, ne ex hominum memoria unquam labantur, subjungit sese omittere multa alia sancti eremitæ egregia merita in homines; quorum non pauci etiamnum, et quidem per æstatem singulis ferme diebus aliqui, ex grato animo erga suum benefactorem, stipem ad Missam celebrandam offerunt. Quin et addit per totam Sabaudiam narrari, Deum, sancto eremita deprecante, dona omnigena popularibus largitum esse.

E

DE S. RODULPHO.

§ Unica. S. Rodulphi, S. Germani fratris, cultus et reliquiarum translatio.

B. Rodulphi,

S. Rodulphi seu Rudolphi vel Ruphi, lingua vernacula Saint Rouph et Saint Ruph, pleraque gesta nobis nota, in Vita S. Germani, ejus fratris, descripta vidimus. Colligitur et ex catalogo Priorum Tallueriensium et ex traditione populari, eum priorem successisse fratri suo S. Germano, et post viginti tres annos, in hoc munere transactos, vitam eremiticam suscepisse in imo horridoque gurgite. Hic, a monasterio Talluerìensi duabus leucis dissitus, intra parochiæ Fabricarum (Faverges) terminos pro rebus civilibus, in viculo nomine S. Rodulphi nuncupato, comprehenditur. Ibi F cernuntur, ut fert traditio, tum tuguriolum a sancto eremita habitatum, tum oratorium, nunc omnino ruinosum, ab eodem sancto constructum ejusque mortui sepultura. Postea eodem loco erectus fuit prioratus, Tallueriensi monasterio obnoxius (1). Nec prætereat lectorem cellulis plurium sanctorum eremitarum haud dissimilia obtigisse fata, exempli gratia, cellulis ex lignis contextis prope Pictavium, et specubus flumini Ligeri contiguis, a S. Martino Turonensi ejusque sociis habitatis: quorum priores monasterium Liguglense et posteriores Magnum Monasterium (Marmoutier) facta sunt. Eamdem fortunam tulerunt cellulæ quibus ut domo usi sunt in Biturigibus prope Oblacum (Le Blanc), tum eremitæ Fontis Gumbaldi (Fontgombaud), tum ad flumen Carum (le Cher) S. Eusicius, et prope Pictavium S. Maxentius: quæ cellæ postea evaserunt monasteria, nuncupata Cella S. Eusicii, Cella S. Maxentii, monasterium Fontis Gumbaldi. Quorum cœnobiorum primas ori-

gines

(1) Pinget, pag. 41 et seq.

AUCTORE R. D. B.

gines descripserunt præter auctores Galliæ Christianæ novæ (1), *Joannes Baptista de Moleon, alias Lebrun-Desmarettes*(2), *Edmundus Martène* (3), *eruditissimi viri Albertus Lenoir* (4) *et baro Joannes Josephus de Witte* (5).

cujus cultus anno 1472 erat antiquus.

2. *At lugendum est vix aliquod signum honorum, per longum tempus* S. Rodulpho *delatorum, ad nos pervenisse. Scimus tamen ex libro Usuum Tallueriensium, monachos istius cœnobii, ante magnam perturbationem gallicam sæculi XVIII, quotannis die* 31 *octobris officium liturgicum, nunc ignotum, in honorem* S. Rodulphi *persolvisse : item quotannis feria II Pentecostes, incolentes parochiæ* Vieux-Faverges *ad ædem* S. Rodulphi *supplicationem solemnem instituisse. Nos quoque latet quo anno* S. Rodulphus *cultu ecclesiastico publice cohonestari inceperit. Illius antiquissimum documentum notum, diploma visitationis ecclesiæ* S. Rodulphi, *ab episcopo Gebennensi die* 27 *augusti anni* 1472 *actæ, in scrinio cœnobii Talluetiensis locum olim habebat. In* B *quo quidem scripto, cujus summarium Franciscus Serrazin, monachus Tallueriensis, anno* 1720 *posteris tradidit, dicebat episcopus sese ibi in loco subterraneo invenisse omnia ossa alicujus viri, qui cultu sanctorum cohonestaretur, et cujus interventu bene multi a Deo eximia beneficia impetrarent. Episcopus tamen illius sancti nomen non enunciavit, sed indubium videtur illum fuisse* S. Rodulphum. *Nec minus certum est isto ævo jam antiquum fuisse cultum* S. Rodulphi, *siquidem ipsi ecclesiæ et prioratui ejus nomen inditum erat* (6). *Idem Franciscus Serrazin memorat libellum supplicem Justo Guerin, episcopo Gebennensi, anno* 1645 *a monachis Tallueriensibus oblatum, ut liceret Benedicto Theophilo Chevron, archiepiscopo Tarentasiensi, antea monacho Tallueriensi, ossium* S. Rodulphi *translationem solemniter instituere. Qua facultate concessa, Benedictus de Chevron, die* 29 *octobris ejusdem anni* 1645, *corpus beati eremitæ ad ecclesiam loci transtulit. Cujus celebrationis hoc edidit documentum, quod ven. presbyter Vincentius Brasier sua manu ad verbum* C *desumpsit ex codice ms. cui titulus* Chronicon Tallueriense compendiose conscriptum.

corpus anno 1645 transfertur.

3. Anno salutis millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto, die vero 29 mensis octobris, illustrissimus et reverendissimus dominus Benedictus Theophilus de Chevron, hactenus B. M. Tallueriarum monachus et olim prior claustralis ejusdem monasterii, nunc autem Dei et apostolicæ sedis gratia, archiepiscopus et comes Tarentasiensis Sacrique Imperii princeps, sacrum B. Rodulphi corpus, quod longo tempore in sepulcro minus decenter jacuerat, ad instantiam R. P. Domini Romualdi Pignier, præfati monasterii moderni prioris, cæterorumque venerabilium patrum et religiosorum, numerosa concomitante fidelium caterva, ad præsens transtulit altare, quibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta concessit, et in Dominica infra Octavam Ascensionis Domini, quam anniversariæ solemnitati S. Rodulphi et D ejus translationi dedicavit, adstantibus RR. DD. Antonio a Geneva Stamedii Priore, de Guidebois ejusdem monasterii monacho Ordinis S. Bernardi, Duo priore conventus S. Domini Anneciensis, et quampluribus aliis tam ecclesiasticis quam laicis viris, magna totius vicinitatis consolatione : sub pontificatu Innocentii Pamphilii Papæ X, imperante Ferdinando tertio Austriaco; regnante Ludovico XIV apud Gallos, Philippo autem IV Hispaniarum sceptra tenente; Francisco Portugaliæ frena ducente ; Carolo Emmanuele II Sabaudiæ ducatum et Cypriorum coronam administrante; post longam gratiarum et miraculorum præfati S. Rodulphi meritis obtentorum seriem et habitam relationem. In quorum fidem præsentes litteras testimoniales, illustrissimi et reverendissimi Domini archiepiscopi subscriptas manu propria sigilloque firmatas, ego procancellarius de mandato ejusdem archiepiscopi scripsi die annoque qui supra.

4. *Quibus recitatis litteris auctor chronici subjungit hæc verba :* In harum litterarum exemplari procancellarii nomen desideratur et locus quo datæ sunt. Cum tamen in iis legatur illustrissimum de Chevron ad præsens altare S. Rodulphi reliquias exportasse, puto quod Falcimaniæ *(Faucemagne)* conscriptæ fuerint. Quænam vero sit longa illa miraculorum et gratiarum series et habita relatio me latet. *Addit idem scriptor :* Pater Dominus Jacquot dedit mihi antiphonam, responsorium et orationem quæ in ecclesia S. Rodulphi recitabantur ; quæ sicut ille, ne penitus deperirent, exscripsit, ita et ego eadem mente hic eas scripto relinquo.

Orationes in honorem beati viri olim fuerunt conscriptæ.

ANTIPHONA. Rodulphe Christi confessor, illustris proles Flandriæ, lux et gloria Sabaudiæ, nobile decus Falcimaniæ, gemma anachoretarum, norma religiosorum, summi patriarchæ Benedicti sectator præstantissime, ægrotantium medice, miraculorum patrator eximie, afflictorum gemitus solita suscipe clementia et impetratam nobis cœlitus tu defer indulgentiam.

RESPONSORIUM. Gaude felix terra Falcimaniæ quæ sacrum B. Rodulphi corporis possides thesaurum. O ter benedicta in æternum F terra quæ tam salutiferum nobis protulit fructum.

VERSUS. Quam felix, regale et inclytum Tallueriense cœnobium de cujus agro tam nobilis et pretiosus prodiit thesaurus... O ter benedicta etc. Gloria Patri etc. O ter benedicta etc. Ora pro nobis, S. Rodulphe, ut digni etc.

ORATIO. Deus qui ecclesiam tuam B. Rodulphi confessoris tui virtutum splendoribus illustras et miraculorum coruscatione clarificas, concede propitius ut in cujus gloriamur triumphis, protegamur auxiliis. Per Dominum etc.

5 *Nostro ævo cultus* S. Rodulphi, *olim celeber, est propemodo obsoletus : quod ideo*

Hodie, licet ejus corpus servetur, ferme omni cultu caret

(1) Gallia Christiana tom. II, col. 168, 183. — (2) Voyage liturgique en France, pag. 113. — (3) Voyage littéraire, tom. I, pag. 17. — (4) Architecture monastique, tom. I, pag. 4, et seq. — (5) Notice sur l'église abbatiale de Celles-Saint-Eusice. — (6) Jules Philippe, Notice historique sur Talloires, pag. 163 et seq.

accidit

A *accidit, quia prioratus* S. Rodulphi, *non secus ac cœnobium Tallueriense, sæculo XVIII exeunte, exstinctus fuit sanctique eremitæ reliquiæ in latebris absconditæ, atque ecclesia* S. Rodulphi *in ruinas dilapsa : ita ut vix aliquid ejus oblivio non interciperet. Cui miseriæ forsan aliquando remedium afferet inventio exuviarum beati viri paulo post annum* 1834 *casu facta. Erant in lignea capsa, sigillo inexplicabili munita, depositæ, iisque adjecta membrana in pulverem ferme redacta. Quas auctoritate Petri Josephi Rey, episcopi Anneciensis, venerabilis presbyter Veuillet, parochus et archipresbyter Favergensis, postea canonicus S. Mauritii Annecii, inquisitione adhibita, recognovit, et jussit, multum renitentibus loci incolis, in sacristia parochiæ Septeniacensis* (Seysthenex) *(cujus viculus S. Rodulphi pro rebus ecclesiasticis est pars), religiose servari, donec quid iis faciendum sit, statuerit episcopus* (1).

B

DE SANCTIS ISMIO ET ISMIDONE

§ Unica. SS. Ismii et Ismidonis cultus et reliquiæ.

SS. Ismius et Ismido culti fuerunt ut sancti.

Sanctos Ismium *et* Ismidonem *fuisse diaconos et monachos Saviniacenses, vel etiam cum* SS. Germano *et* Rodulpho *inchoasse cœnobium Tallueriense referunt Clettus et Mabillonius* (2). *Item colligimus ex Catalogo Priorum Tallueriensium* S. Ismium *post* S. Rodulphum *huic cœnobio præfuisse, et successorem nactum esse* S. Ismidonem. *Hic anno* 1078 *vel anno* 1079 *e vivis nondum excesserat : nam in diplomate incerti anni scribitur aliquod bonum acquisivisse sub Guidone, episcopo Gebennensi, qui in hac cathedra ab anno* 1078 *vel* 1079 *ad annum* 1119 *vel* 1120 *sedit* (3). SS. Ismium *et* Ismidonem *non nisi unum eumdemque sanctum fuisse significavit Carolus Augustus Salesius* (4). *Sed hæc opinio non videtur* C *admittenda, quia pugnat cum aliis scriptoribus et etiam cum traditione ecclesiastica illius loci : cui innixus chronographus Tallueriensis, infra recitandus, refert suo tempore duo capita, quasi essent* SS. Ismii *et* Ismidonis, *tamquam reliquias servari in cœnobio. Suspicarer duos illos monachos, ob nominis similitudinem, fuisse fratres. Mabillonius affirmat eos, vestigiis* SS. Germani *et* Rodulphi *insistentes, post multos monachatus annos admisisse vitam eremiticam, additque :* loca quæ singuli incoluerunt hactenus visuntur, ab aliquot prioratus monachis inhabitata : *quæ traditio periit. Eos tamquam* sanctos *encomiis suis celebravit exeunte sæculo XVI Claudius de Granier, prior Tallueriensis, postea dignissimus episcopus Gebennensis et S. Francisci Salesii proximus decessor. Quem imitati sunt, præter Clettum et Mabillonium, anno* 1640 *noster Bonifacius Constantin* (5), *anno* 1659 *Carolus Augustus Salesius, S. Francisci Salesii nepos, biographus et successor in sede Gebennensi* (6); *anno* 1669 *Nicolaus de Hauteville* (7) *; anno* 1759 *presbyter Besson* (8) *et anno* 1807 *Joannes Grillet* (9) *: quorum tres priores scriptores addunt eos multis miraculis claruisse, eorumque sacras exuvias tamquam reliquias in ipso Tallueriensi prioratu fuisse religiose servatas. Subjicit Mabillonius utriusque sancti viri* memoriam ter in anno fuisse celebratam, primo quidem feria secunda post Pascha, eadem feria post Pentecosten, ac ipso kalendarum novembrium die : *sed de his festivitatibus ne verbum quidem aut in scriptis monachi Cletti aut in Usibus Tallueriensibus. Ex quibus dictis colligimus* SS. Ismium *et* Ismidonem, *ante et post decreta Urbaniana, in Tallueriensi cœnobio inter sanctos fuisse recensitos, neque S. Franciscum Salesium, qui ibi, mandante Paulo V, Romano Pontifice, disciplinam regularem dilapsam restituit, et omnia rite ordinavit* (10), *hunc cultum e medio sustulisse.* E *Hinc fluit hanc æquipollentem beatificationem non ita pridem fuisse factam, vel etiam utrumque sanctum diaconum, sciente et tolerante episcopo loci, honoribus sanctorum fuisse auctos, ac proin jure merito post decreta Urbaniana iisdem decoratos* (11). *Quare sententia Chronographi Tallueriensis, modo recitanda, minoris facienda est.*

Eorum reliquiæ sunt deperditæ.

2 *Jam vero anno* 1738 *de* SS. Ismio *et* Ismidone *loquens, dicebat ille annalium scriptor :* Ismius et Ismido, utrique diaconi, cum S. Germano et S. Rodulpho Talluerias missi sunt anno 980, ab sæpe citato Iterio. Ita nostræ traditiones, ita quoque commentariola seu libelli memoriales quos legi. Unde ortum traxerint isti beati penitus ignotum. Ex catalogo priorum hujusce monasterii discimus eos successive munere priorum functos fuisse : Ismium nempe 1041, Ismidonem vero 1062 usque ad annum 1095.... Ex eo quod constanti traditione a nostris tamquam beati seu sancti habiti sint, inferimus eos enituisse virtutibus. An autem in vita et post mortem miracula patraverint affirmare non audeo : publicum puto cultum nunquam eis exhibitum fuisse : F nihilominus eos velut ipsos parentes et fundatores nostros corde veneramur. Eorum reliquiæ, nempe amborum capita cum pluribus promiscue ossibus, asservantur in capsa lignea, quæ nunc extat in armorio in quo pluvialia custodiuntur. Quia vero nulla ipsis apposita sunt pitacia, nec ullo sunt autentico monumento comprobata, nisi piæ cujusdam traditionis, ideo firmæ omnino non sunt fidei, nec umquam publicæ fidelium devotioni fuerunt expositæ. *Quibus verbis subjicimus nos non posse assentiri chronographo : nam ex hoc quod* nulla *reliquiis* apposita sunt pitacia, nec ullo sunt autentico monumento comprobata nisi piæ cujusdam traditionis, *non nisi perperam eruitur eas* firmæ omnino non esse fidei. *Notum*

(1) Pinget, pag. 41. Cfr. Casalis, Dizion. di Sardegna, tom. XX, pag. 29, pag. 728. — (2) Acta SS. Ordinis S. Benedicti, sæc. VI, part. I, pag. 736. — (3) Bernard, pag. 436 et seq. ; Régeste Genevois, pag. 61 et 71 ; Gallia Christ., tom. XVI, col. 394. — (4) Apud Brasier, pag. 17. Cfr. ibid., pag. 61. — (5) Vie de Mgr. Claude de Granier, apud Pinget, pag. 40 et seq., apud Brasier, pag. 17. — (6) Pourpris Histor. de la Maison de Sales, apud Brasier, pag. 17. — (7) La Maison de S. François de Sales, apud Brasier, pag. 17. — (8) Mémoires pour l'hist. ecclés. des diocèses de Genève etc., apud Pinget, pag. 40 ; apud Brasier, pag. 18. — (9) Diction. Hist. etc. des départements du Mont-Blanc et du Léman, apud Pinget, pag. 40. — (10) De la Rivière, lib. III, cap. XV, pag. 279 et seqq. ; Charles Auguste de Sales, tom. II, lib. VII, pag. 41 et seqq. — (11) Bened. XIV, de Canoniz., lib. II, cap. XXII et seqq.

AUCTORE R. D. B.

enim est ob temporum calamitates non tantum bene multa pittacia et diplomata, sed ipsas reliquias periisse : quin et sciunt eruditi remotissimis temporibus receptam traditionem, scientibus et non contradicentibus ecclesiarum præsulibus, continuatam, sufficiens sinceritatis reliquiarum esse testimonium (1). *Quod si hujusmodi sacræ exuviæ aliquando fidelium venerationi non exponuntur, id tribuendum est episcopis, quorum prudenti consilio rem commisit concilium Tridentinum*(2). *Sæculo vero XVIII ad finem vergente, e medio, nescitur quo modo,* SS. Ismii *et* Ismidonis *reliquiæ sublatæ fuerunt, latetque quid iis factum fuerit. Faxit Deus ut tandem aliquando, non secus ac reliquiæ* SS. Germani *et* Rodulphi, *rursus exaltentur et veneratione Christi fidelium cohonestentur in perpetuum. Nunc de venerabili Bonopari.*

DE B. BONOPARI

B § Unica. De B. Boniparis reliquiis et cultu.

B. Bonuspar, *prior Tallueriensis,*

Inter monachos Tallerienses vitæ sanctimonia præclaros, insignem locum obtinet B. Bonuspar, *patrio sermone* Bompar, *prior istius cœnobii sæculo XI exeunte.* De isto beato, *ait chronologus Tallueriensis anno* 1738 (3), nihil scimus, nisi quod prioratum gesserit ab anno 1018 usque ad annum 1020*, quod in vita, Bonus nomine et re, sanctitatis odorem sparserit et quod post mortem miraculis clarescat. Verum istius terræ parochiani febribus laborantes, et quidem tempore accessionis in capellam sancti Joannis Baptistæ, opem illius imploratum veniunt: atque sæpesæpius quanta Bonuspar apud Deum gratia valeat orantes experiuntur. In prædicta capella Bonumparem conditum esse communis est opinio : quæ non ita forsitan vera est ut vulgaris : quandoquidem putant illius cineres jacere sub lapide qui ibidem cernitur, cum tamen ibi sepultus sit D. Jacobus de Luliaco Tallueriarum C prior anno 1278, qui S. Joannis capellam erexit et fundavit. Cæterum cum ab antiquo hunc locum inviserint fideles, ut per intercessionem beati Boniparis febrilem curationem a Deo obtinerent, idemque modo factitent, tam hanc traditionem non reprobamus quam laudamus devotionem. Si modo non quidem sub sepulchrali lapide, sed prope seu juxta illa loca requiescere dicatur Bonuspar. *Præterea in Catalogo Priorum Tallueriensium recensetur sextus, id est, interjecto Stephano, post B. Ismidonem qui munere suo fungi desiit post annum* 1078. *Quare corrigendus est chronographus Tallueriensis, scribens* B. Bonumparem *Tallueriensem prioratum gessisse ab anno* 1018 *ad annum* 1020.

* *potius circa* 1100

olim ut sanctus fuit cultus.

2 *Nostro quidem ævo cultus ecclesiastici ei olim exhibiti nullum Talluerii superest vestigium. Quonam vero tempore ille cultus exordium ceperit, nuspiam exstare indicium videtur. Illum tamen centum annis Urbaniano* D *decreto anni* 1634 *antiquiorem esse, indubium opinamur. Ad hanc sententiam ineundam certe nobis non sufficit ossa servi Dei vera aut ficta, testibus Bonifacio Constantin et chronologo Tallueriensi, tamquam sacras reliquias habitas fuisse, ac bene multos febribus laborantes olim ab antiquissimo tempore ad beati viri sepulcrum accessisse, sanitatis obtinendæ causa, et ab eo recessisse sui voti compotes : nam non satis indicatur sancti eremitæ ossa e terra fuisse umquam levata ; quin potius contrarium significat chronologus Tallueriensis supra commemoratus. Dein a Benedicto XIV* (4) *edocemur supplicationes pias vel aliam hujusmodi religionem, nisi ei minister ecclesiæ præsit, nullatenus inter signa cultus ecclesiastici esse habendas. Verum, quamvis hæc pietas, utpote publica, nullo pacto sit negligenda, multo tamen majoris in præsenti facimus, quod servus Dei* Bonuspar, *ante et post Urbaniana decreta, scientibus et non contradicentibus episcopis ordinariis, titulo* sancti *fuit decoratus. Etenim eum inter sanctos Tallerienses recensent, non secus ac SS. Germanum,* E *Rodulphum, Georium, Ismium et Ismidonem, primum, exeunte sæculo XVI, Claudius de Granier, prior ejusdem loci, postea episcopus Gebennensis et proximus decessor S. Francisci Salesii in eadem sede ; dein anno* 1640, *Bonifacius Constantin ; anno* 1659, *Carolus Augustus Salesius, nepos, biographus et tertius successor S. Francisci, aliique scriptores de quibus in præcedenti § de Sanctis* Ismio *et* Ismidone (5), *vel etiam chronographus Tallueriensis, ostendens quoque, uti modo vidimus, qua alacritate* B. Bonumparem *populares venerarentur. Sed fatendum est nos præsertim moveri ad dandum ei in nostro Opere locum inter Sanctos et Beatos, quia anno* 1659, *non secus ac S. Germanus aliique sancti Tallerienses, fuit* Sanctus *nuncupatus a Carolo Augusto, qui, utpote tunc a quatuordecim annis ordinarius episcopus loci, et sacrorum canonum scientissimus observantissimusque, decreta Urbaniana nuper lata optime novit, nec censendus est ea offendisse.*

F

DE S. GEORIO

§ Unica. De S. Georii ætate et cultu.

S. Georius, *eremita in sylva Maselli,*

De *sancto* Georio *seu* Jeorio, *alias* Jorio *et* Georgio, *populari nomine* S. Jorioz *sive* Jeoire, *qui vixit ubi nunc est parochia S. Georii Anneciensium* (Saint Jorioz), *ad lacum Anneciensem in Sabaudia, quinque chiliometris ab Annecio dissita, tandem dicturi sumus. Nullum documentum ejus gestorum ad nos pervenisse videtur, nisi epitaphium, tabellæ sancti viri olim inscriptum : quæ tabella ad solium ejus reliquiarum in ipsa ecclesia S. Georii erat suspensa.*

(1) Honoré de Sainte Marie, Réflexions sur les Règles de la critique, tom. III, lib. V, Diss. VI, pag. 437 et seqq. -- (2) Concil. Trident. Sessio XXV, Decret. de Reliq. — (3) Tallueriense Chronicon ms., pag. 534. — (4) Canoniz., lib. II, cap. VII, num. 6 et 10. — (5) Pinget, pag. 40 ; Brasier, pag. 17.

AUCTORE R. D. B.

sa. Illud e lingua gallica in latinam conversum, excidere e memoria hominum non permisit chronographus Tallueriensis. Ita enim scribit : S. Jorius nobilibus ortus parentibus in provincia Luxemburgi, relictis patre et matre, solitariam vitam ducturus in hunc tractum venit, ubi in silva Masselli, vulgo Masselaz primum mundo valedixit. Postea factus monachus et professus Ordinis S. Benedicti in monasterio S. Martini Saviniacensis diœcesis Lugdunensis, Masselli creatus est prior, qui locus, propterea quod in eo duxisset in viis bonis dies suos, obdormivissetque in Domino, deinceps dictus est S. Jorius cum antea appellaretur Massella. *Addit scriptor :* Ex archivio monasterii Saviniacensis. *Quæ verba amicus, me petente, desumpsit ex codice ms. bibliothecæ Taurinensis. Hanc fuisse traditionem popularem et ecclesiasticam istius tractus perspicuum est, nam secus præsules ecclesiastici in ecclesia coram populi oculis sine intermissione proponi nec permisissent nec tolerassent. Quæ traditio, utpote brevissima, popularibus sacras* B. Jorii *exuvias* B *religiosissime colentibus, illibata facile potuit retineri. Præterea cum nullo historico monumento sincero pugnat : quin potius cum diplomate anni circiter* 1031, *ubi de* ecclesia.... B. Georii in Macello *fit mentio* (1), *concordat. Fateor tamen me vexari, quod in inscriptione* S. Georius *nominatur* prior. *Etenim in diplomate modo indicato ille prioratus silentio premitur, vel etiam* S. Germanus, *ut vidimus in ejus Vita, dicitur* primus omnium benedictinam religionem in his partibus a monasterio Silvaigniaci... allatam plantasse. *Verum non mirarer* B. Georium *fuisse appellatum* Masselli priorem, *quia ante et post suum ingressum in monasterium Saviniacense, in Masello vitam eremiticam duxit, et mortuus, istius* ecclesiæ, *postea in prioratum transmutatæ, fuit patronus.*

cultu jam sæculo XI erat honoratus;

2 *De ætate beati viri, popularibus Luxemburgensibus ignoti, vel de initio ejus cultus nihil certi affirmare valemus. Attamen id exploratum est eum jampridem ante adventum monachorum Saviniacensium Talluerium, diem ultimum obiisse et in albo sanctorum fuisse adscriptum : siquidem in memorato diplomate anni circiter* 1031 *agitur de ecclesia ejus nomini sacra, quam Adalgaldus ejusque fratres isto ævo Saviniacensi monasterio partim dono dederunt.* Donamus, *inquiunt,* Deo omnipotenti et Sancto Martino Saviniacensis monasterii, et domno Iterio, ejusdem ecclesiæ abbati, et omnium successorum ejus potestati, et fratribus qui in eodem monasterio manent et manebunt, omnes partes quas habemus in ecclesia Beatæ Mariæ Lovaniaci et BEATI GEORII IN MACELLO constructa, cum decimis et dotalitio et omnibus appenditiis ipsius ecclesiæ, et cum capellis quæ in eadem parochia sunt constructæ (2). *Nec immerito conjicitur in hoc loco eremitas plures sacris exercitiis gnavam operam dedisse, quum ex his diplomatis verbis eruamus tunc temporis in* S. Georii *parochia plures fuisse* capellas, *quas non absurde opinamur fuisse aut domicilium aut oratorium alicujus pii eremitæ* (3).

sed hodie parum de eo cogitatur.

3 *Legitur in schedula ms. parochi S. Georii, non ita pridem vita functi, exuvias beati eremitæ jam inde a sæculo XIV a pluribus episcopis fuisse recognitas, horumque examinum diplomata in arca reliquiarum esse deposita. Quo vero jure hæc scripserit ille parochus non perspicuum est. Sed id omnino certum, S. Franciscum Salesium, die 22 julii anni* 1618, *in prioratus S. Georii inspectione, sacra ossa beati eremitæ ex loco nimis humili in sublimiorem transtulisse* (4). *In sancti viri honorem olim sat frequenter missam fuisse celebratam apparet : sed hodie ejus cultus est ferme obsoletus. Quod infortunium populares non læsisset, si superstes mansisset monasterium Tallueriense, cujus monachi, cum parœcia S. Georii iis esset subjecta, ad sacra officia ibi peragenda adstricti fuerunt* (5). *Attamen sperandum est, cum ipsa parœcia hodieque sancto eremitæ sit sacra et in ea illius ossa serventur, antiquum cultum esse resurrecturum.*

C (1) Bernard, Cartulaire de Savigny, pag 320. — (2) Ibid. — (3) Cangius, Glossarium V° *Capella.* — (4) Charles Auguste de Sales, tom II, lib. IX, pag 177. — (5) Casalis, Dizion. geogr. di Sardeg., tom. XVIII, part. I, pag. 416. F

DE

A

DE B. ABRAMIO ROSTOVIENSI ABBATE

AUCTORE J. M.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. An Ephemeridibus effigiatis inscriptus sit B. Abramius Rostoviensis. Rostoviæ situs et incolæ ; eorum gentilitii errores. Traducuntur ad fidem christianam. Priorum episcoporum et principum Rostoviensium series.

SÆCULO XII ineunte. B. Abramium Rostoviensem, ad diem 29 octobris,

Quum Papebrochius, Ephemeridibus græco-mosquensibus illustrandis intentus, ad diem 25 octobris pervenisset, hæsit, quippe qui Abramii monachi nomen legeret, cæteris omnibus kalendariis illa die fere ignoti. Hunc proprium sanctum Ecclesiæ russicæ ratus, B *opus prosecutus est, donec ad diem 29 ejusdem mensis alium Abramium, episcopali pallio decoratum, invenit; quem celeberrimum eremitam esse existimavit, a Græcis hac ipsa die, a Latinis vero die 16 martii cultum. Episcopalem ornatum pictoris errore sancto viro affictum fuisse putavit. At Assemanus bis eumdem Abramium a pictore mosquensi minus perito descriptum fuisse arbitratur* (1). *Porro cum jam diei 25 octobris Acta essent explicanda, re melius considerata, statim visum est diligentius inquirendum fore in historias Abramiorum rossiacis kalendariis ecclesiasticis inscriptorum, totumque negotium remittendum ad diem* 29 (2). *Tractare illud obtigit p. m. Henrico Matagne, qui quod in re valde obscura alii Abramio præstiterat* (3), *Rostoviensi quoque non minus feliciter præstitisset, nodosque omnes quibus historia hujus monachi implicatur, facile expedivisset, ni, quominus id exsequeretur, morte præpropera fuisset impeditus. Qui casus vel eo magis deflendus est, quod cl. vir ad opus sibi propositum sese jam accinxerat, et quidem adeo stre-* C *nue eoque successu ut lingua slavonica doctus, ipsos fontes slavonicos adire valeret. Id testantur excerpta ejus autographa, quæ scribens sub oculis habui, et ubi nonnulla reperi plurimum ad rem meam facientia adeoque minime hic prætermittenda. Intelligo commentarium quo* B. Abramii *Rostoviensis Acta erat illustraturus, at cujus tantum prima initia, magna utique sagacitate et eruditione, delineata reliquit.*

commemorari in ephemeridibus effigiatis, putant nonnulli;

2 *Jam vero, ab ipsomet exordio in medium vocat difficultatem propositam a Papebrochio nec a successoribus ejus solutam : cui hisce verbis respondet :* Nullus dubito, *ait,* die 25 in Ephemeridibus græco-moschis Abramium illum Mariæ patruum, die vero 29, Abramium, Rostoviensem archimandritam, laudari. *Et cur ita sentiat, subjicit :* Profecto, inquit, populare Kalendarium Russorum, sanctorumque nomina qui præcipuo cultu sæculo XVII ineunte ornabantur, nobis exhibent Ephemerides Papebrochianæ. Rostoviensibus sanctis suum locum non denegant; mensis enim maji die 14, Isidorus salus seu stultus propter Christum, diebus 15, 23 et 28, Isaias, Leontius et Ignatius, episcopi, novembris demum die 27, Jacobus episcopus, ibi repræsentantur. Nonne ergo consentaneum erat E inscribere quoque nomen Abramii Rostoviensis, nulli certe fama secundi? Dicebatur enim ille multos Rostoviæ incolas Christo adduxisse, traditione scilicet vulgi et veterum librorum ita ferente. Leontius episcopus Slavorum, Abramius vero alienigenarum finnicæ stirpis, apostolus prædicabatur. Præterea monasterium Epiphaniæ, in quo publicæ venerationi proponebantur reliquiæ Abramii, cæteris antiquius et illustrius habebatur (4). Quum ergo nullus reperiri possit Abramius qui, præter Abramium eremitam, Mariæ patruum, et Abramium Rostoviensem, Kalendario Russorum populari sæculi XVII inscribatur, ad diem 29 octobris, verisimilius videtur Abramium græcum loco motum, recentiori vero et notiori cognomini sedem relictam esse. Unicam hæc interpretatio difficultatem habet. Pallio enim episcopali ornatus pingitur Abramius, qui numquam episcopus fuit. Sed quis in pictura vulgari non facile pictoris oscitantiam agnosceret? *Hactenus Matagnius noster.*

quod tamen non est certum.

3 *Equidem errorem esse in prædicta tabella fateor perlibenter. Nollem tamen pictorem* F *culpare, ac si negligentius egisset. Nec enim adeo rudis ille aut aliud agens esse potuit, ut monachum Rostoviensem, quem* nulli certe fama secundum esse *modo legimus, faceret antistitem, et loco cuculli pallio donaret. Ephemeridum græco-moscharum auctorem fuisse hieromonachum Paulum Beryndam, protosyncellum hierosolymitanum, virum in literis slavicis excolendis probe notum, alibi fusius declarari* (5). *Quum igitur et pictura exprimat episcopum, et inscriptio superposita nomen Abramii præferat, de ipsius inscriptionis genuitate dubitare licet. Quid, si loco Abramii legendus foret Arsenius, archiepiscopus Serbiæ, anno* 1266 *vita functus et sanctorum Russorum albo adnumeratus a concilio Mosquensi anni* 1549? *Arsenii quidem memoria solet recoli in fastis Russorum ad diem 28 octobris, quandoque tamen etiam ad 29 octobris. Sane hac ultima die memoratur*

(1) Kalendaria eccles. univ., tom. V, pag. 319 et 324. — (2) Acta SS. tom. XI octobris, pag. 391, E. F. — (3) Acta SS. tom. XII octobris, pag. 759. — (4) Vide infra num. 32. — (5) Annus ecclesiast., ad 23 januar., in Act. SS., tom. XI octobris, pag. 40.

tum

A *tum in Manuali glossato iconographorum, sæculi XVI, anno* 1873 *a clar. viro Filimonov edito, tum in Manuali figurato sæculi XVI-XVII, quod a comite Strogonov vulgo appellatur Strogonovianum, atque typis Mosquensibus expressum est anno* 1869. *In hoc Arsenius manifesto errore depingitur mantello indutus; quum titulus superpositus diserte moneat antistitem Serbum pingendum esse veste episcopali, crucibus intexta, ornatum. Similiter in Kalendario figurato, quo instructum est Menologium Mosquense anni* 1837, *Abramio addidit pictor quemdam episcopum, tacito ejus nomine; sed quem Arsenium esse satis liquet. Cæterum hujusmodi fontibus nimiam fidem habere nolim, uti nec pondus justo majus addere argumentis inde petitis. Quidquid enim auctoritatis habent, hauriunt ex libris liturgicis, puta synaxariis, menologiis, menæis, typicis, evangeliis aliisque; nam ex his desumpta sunt omnia quæ reperire est in Manualibus iconographorum aut in Kalendariis figuratis, quæve spectant ad res hagiologicas.*
B *Spernenda tamen non sunt Manualia pictorum glossatum et figuratum aliaque hujus generis scripta : antiquas enim traditiones sedulo conservant, ac sæpe in disceptationibus obscuris lumen non mediocre afferunt. Porro aliunde omnino constat* B. Abramium *archimandritam cultu sanctorum fuisse cohonestatum Rostoviæ. Qui locus, cum ibi magnam vitæ partem egerit beatus vir, antea explicandus videtur.*

Rostovia cujus origines obscuræ sunt,

4 *Initio Actorum* B. Abramii *hæc leguntur :* Exstabat tunc Rostoviæ idololatriæ error. Nondum enim omnes cives acceperant baptisma, sed in vico Tschudiensi degentes adorabant lapideum idolum Veles. *Ubi tria occurrunt dilucidanda : Rostoviæ situs, Tschudiensium origo, eorumque religio ante admissa dogmata Christiana. Antiquissimis Russiæ civitatibus annumeratur Rostov, cognomento Magnus, conditus a Novgorodiensibus Slavis. Etenim slavicam ejus originem prodit nomen, quod quidam* (1) *derivatum volunt a nomine proprio* Rost, *ut significet* urbem Rosti, *non secus ac* Rostislav *indicat urbem Rostislai ; adduntque esse alias urbes ab eadem voce slavica nomen trahentes,* C *quas inter,* Rostok *in ditione Mecklenburgensi, olim a Slavis Balticis occupata ; item urbs* Rostovetz *et pagus* Rostovka *in provincia Kioviensi, uti et tractus* Rostovtsi *in Mosquensi ditione* (2). *Rostoviæ autem conditorem fuisse quemdam Rossum somniati sunt nonnulli scriptores sæculi XVII, non curantes chronologicam, philologicamque artem, sed præsertim similitudinem vocum : quo factum est ut Moschos a Mosoch, de quo in Genesi, ortos dixerint, quin et Slovenos et Russos a Japheto, et Ruricum a Cæsare Augusto. Quandonam condita fuerit Rostovia, silent annales. Chronographus antiquior Rostoviæ meminit, sæculi IX annales describens. Anno, inquit,* 864, mortuis Sineuso et Truvore fratribus suis, Ruricus imperium tenuit solus ; cœpitque proceribus suis distribuere urbes, *id est, regendas,* alii Polociam, alii Rostoviam, alii Belozeriam (3). *Hinc patet jam anno* 864 *Rostoviam fuisse urbem russicam : nam Ruricus Russorum fuit princeps.*

incolebatur a Merianis paganis,

5 *Sita est Rostovia ad lacum Nero, quem fluvius Kotoroslia jungit cum V olga, a quo 55 circiter chiliometris distat. Lacus iste, nunc passim vocatus Rostoviensis, octo chiliometros in latitudinem patet, in longitudinem duodecim. Rostovia quidem condita fuit, propterea quod* (4) *mos erat colonis Slavis novas stationes ponere ad ostium fluviorum, quo suam ditionem tutiorem redderent. Quare evenit ut ædificatæ fuerint, ad ostium Volhovi Novgorodia, antiqua Ladoga ad ostium Scheksnæ ; uti etiam verisimiliter ad ostium Kotorosliæ et Volgæ statio, quæ deinceps in urbem Jaroslaviam crevit. Hodie quidem præest Jaroslavia cæteris urbibus provinciæ suæ ; at sæculo XI et sequentibus adeo excellebat Rostovia aliis civitatibus suæ ditionis, ut quas leges in populari conventu ipsa statuisset, ab aliis urbibus, nullo contradicente, acciperentur. Tractum vero Rostoviensem incolebant maximam partem Meriani, natio barbara, finnicæ seu, ut* E *hodie dicere mos est, turanicæ stirpis, vastissimas Russiæ plagas aquilonem et orientem versus occupantis, sed in varias tribus distinctæ. Quorum permulti, etiam sæculo XI, in ipsa urbe vicum integrum, biographo* B. Abramii *teste, eorum nomine nuncupatum Tschudiensem, occupabant. Hodieque Tschudiorum posteri, Slavis permixti, eodem loco, serratis suis moribus, degunt. Dividuntur Meriani in Occidentales seu Fennos Tschudiosve proprie dictos, de quibus Tacitus* (5) *et Ptolomæus* (6), *et in Orientales, quorum meminit Herodotus* (7) *egregie illustratus a Zabelino* (8). *Hodierni Votiaci seu Otiaci dicuntur olim incoluisse regionem Rostoviensem, indeque migrasse ad Kamam fluvium, ne baptismum, e manibus forsan* B. Abramii, *suscipere cogerentur. Præcipua Merianorum pars incolebat regionem inter flumina Volgam, Okam et Kliazmam comprehensam. Quamvis autem Merianorum nomen a sæculo XI in chronicis jam non memoretur, adhuc tamen dignosci possunt plura eorum vestigia in moribus, in usibus, in vitæ ratione* F *et in popularibus festis Russorum incolentium provincias Jaroslaviam, Kostromam et Vladimiriam, partim etiam Mosquensem. Sed de his satis. Si quis plura cupiat, adeat harum rerum scriptores* (9).

et, licet idola videatur numquam habuisse,

6. *Nec possumus quin pauca de Merianorum ritibus deque idolo Veles, cujus mentio occurrit in Actis* B. Abramii, *subjiciamus. Verisimiliter Merianorum religio parum discrepuit a religione vicinarum gentium ejusdem familiæ, puta Tcheremissorum, Morduensium et Votiacorum, adhuc superstitum, quibus nec idola, nec templa fuisse videntur. Apparet Merianos adorasse deos bonos et malos, et naturæ elementa, saxa,* (10) *nemora, lacus, iisque oblulisse sacrificia. Hujus vero gentis sacrifi-*

(1) Sreznevski, Lectiones de chronic. antiq., p. 33. — (2) Korsakov, Meria et princip. Rostov., pag. 61, not. 109. — (3) Collect. annal., tom. I, pag. 9. — (4) Schnitzler, l'Empire de Russie, tom. I, pag. 345. — (5) De moribus Germanorum, cap. XLVI. — (6) Geograph., lib. III, cap. 5. Cfr. chron. Novgorod.; Zabelin, Histor. vitæ Russorum, Mosq. 1876, tom. I, pag. 184. — (7) Lib. IV, cap. 109. — (8) Hist. vitæ Russ., tom. I, pag. 232. Cfr. Korsakov, oper. cit., pag. 30 et 182; Jornandes, De Getarum sive Gothorum origine, cap. 23 ; Collect. annal., tom I, pag. 2 et 5. — (9) Comes Uvarov, Les Mériens, études sur les peuples primitifs de Russie, trad. par Fr. Malaqué, Saint-Pétersb., 1875 ; Korsakov, Meria et principatus Rostoviensis, Kazan, 1872 ; E. Barsov, Geographia chronici primævi, Varsaviæ, 1873. — (10) Cfr. Zabelin, oper. cit., Mosq. 1879, tom. II, pag. 272.

culi,

AUCTORE J. M

culi, ipso B. Abramii *ævo, non erant nisi magi*(1). *Quod autem in Actis* B. Abramii *aliorumque sanctorum Vitis antiquioribus mentio est idolorum, ac si Meriani habuissent deorum simulacra, id non est ad verbum accipiendum, sed potius auctori, christiano more scribere assueto, tribuendum. Haud magis officit ibidem sermonem esse de cultu divino deo Veles exhibito. Hoc enim vocabulo, præterquam quod non in omnibus codicibus occurrit, nullatenus significatur idolum, licet hoc nomine a nonnullis nuncupetur. Porro ostendit clar. Sreznevski Veles esse divinitatem solarem deumque pecudum, nomine tantum diversum a deo qui dicitur* Hors-Daj-Bog (2). *De errore eorum qui cultum Velesi et cultum S. Blasii martyris cognatos esse putant, præclare scripsit G. Krek, litterarum slavicarum magister*(3).

sæculo tantum XI ad religionem christianam fuit traducta

7. *Jam religionis Christianæ apud Russos exordia, quantum necesse est, explicemus. Eam susceptam fuisse a magna ducissa Olga ejusque familia, nemo prudens negabit.*
B *Pauciores tamen Russi suorum principum imitati sunt exempla* (4). *Res melius successit quum anno* 988 *dux Vladimirus, depositis gentilium erroribus, fidem Christi publice professus est, eamque universo populo Kioviensi proposuit amplectendam* (5). *Quamvis tunc non tota gens Russorum Christiana facta fuerit, id tamen præstitit pars ad meridiem et occidentem degens, et potissimum ex populis origine Slavis constans. At in Russiam orientalem et septentrionem versus, quem tractum populi alienigenæ, finnicæ stirpis, incolebant, religio Christiana non nisi regnante Jaroslao, S. Vladimiri filio, qui regnum ab anno* 1015 *ad annum* 1054 *obtinuit, invecta fuit. Quum autem Rostovia esset hujus regionis urbs præcipua, dicendum videtur ibi primo lumen evangelicum reluxisse. Licet autem jaceret in mediis alienigenarum terris, multi eam incolebant natione Russi, vel potius Slavi. Erat enim colonia Novgorodensis, quam regebant viri natione Russi. In horum gratiam erecta fuit Rostoviæ sedes episcopalis, non secus ac nostro ævo Taschkenti, in Asia centrali. Haud me latet in Chronico Niconis*
C *seu patriarchali* (6) *narrari religionem christianam jam sæculo X exeunte Rostoviam* D
fuisse inductam : sed hæc prætermittuntur tum in Vita SS. Borisi et Glebi, tum in Passione eorumdem sanctorum martyrum a Jacobo monacho concinnata, tum in Annalibus antiquioribus, (quæ immerito Nestori, Kioviensi monacho, tribuuntur), in quibus dicitur Vladimirus cum familia et tota gente baptizatus, quin de natione Finnica mentio fiat (7). *Huc accedit quod Chronicon Niconis adeo negligenter fuit confectum, ut ejus auctor pluries asserat a Photio Constantinopolitano, annis* 990, 991, *et* 992 *episcopos in Russiam fuisse missos : licet omnibus notum sit hunc improbum virum exeunte sæculo IX mortem obiisse. Mittimus Gizelii archimandritæ, auctoris Synopsis, opiniones* (8), *quum sint maxime ineptæ. Illud tamen constat, circa finem sæculi XI extitisse in Russia has diœceses : Kioviæ, Cernigoviæ, Belgradi, Turoviæ, Perejaslaviæ, Vladimiriæ in Volynia, Tmutorakaniæ, Polociæ, Jurievii, Novgorodiæ et Rostoviæ; ubi notandum est solam Rostoviam pertinere ad Russiam orientalem, cæteris omnibus jacentibus vel ad meridiem, vel ad occidentem, scilicet in Russia quæ slavica dicitur.* E *Unde liquet orientalem Russiam, quam ab alienigenis eam tunc incolentibus vocares* Tschudiensem, *magnam partem adhuc sedisse in tenebris et in umbra mortis, excepta urbe Rostovia, totius regionis ejusdem nominis capite. Quod igitur exeunte sæculo XI non invenitur in istis partibus alia sedes episcopalis præter Rostoviensem, id argumento esse potest, in eas posterius fidem christianam penetrasse, verisimiliter post mortem Vladimiri : nequaquam autem anno* 990 *aut* 992, *ut existimant chronographi recentiores, quorum placitis nostra ætate patrocinatur Macarius, nunc Mosquensis metropolita.*

Rostoviæ principes et episcopi antiquiores.

8 *In Actis* B. Abramii *commemorantur nonnulli præsules et duces Rostovienses. Quapropter, ut tempora facilius notari possint, juxta ponemus indicem tum principum, in quorum ditione illo ævo jacuit Rostovia, tum antiquiorum ejusdem tractus episcoporum : attamen neutrum, quasi omni numero perfectum, proponimus.* F

PRINCIPES TRACTUS ROSTOVIENSIS.

Anno 862 *advenit Ruricus, Normannorum dux, vocantibus Slovenis Krivicensibus et Merianis.*

Anno 864 *idem Ruricus Rostoviæ, quæ præcipua Merianorum erat sedes, virum nobilem, suum vicarium præfecit.*

Anno 879 *Russis præest Olegus.*

EPISCOPI ROSTOVIENSES.

CHRONOLOGIA JUXTA AMBROSIUM.

Anno 992 *Theodorus Græcus, qui eodem anno revertitur in patriam* (9).

Hilarion græcus, qui pariter rèvertitur in patriam.

(1) Cfr. Collect. annal., tom. I, pag. 64 et 75; ibid., Chronic. Voskresensk., VII, pag. 338. — (2) In opere periodico min. publ. educat., tom XLI, pag. 50 et seq. Cfr. Zabelin, oper. cit., tom. II, pag. 293; ibid., not. 164, pag. 512 et pag. 520; Soloviev, Historia Russiæ, edit. altera, tom. I, not. 79. Castren, Bulletin de l'Acad. de S. Pétersb., 1847, tom. IV, numm. 74 et 75, pag. 22. — (3) Archiv der slavischen Philologie, tom. I, pag. 134 et seq.; idem, Einleitung in die slavische litteraturgeschichte, tom. I, pag. 106. Cfr. Kostomarov, in Vestnik Evropy, 1873, feb., pag. 585, 586, not., Veselovski; Skazanija o Solomone i Kitovrase, 1872, pag. XIV. Pogodin, Drevniaja Russk. istorija do Mongol. perioda, tom II, pag. 687. — (4) Cfr. Annus eccles. Græco-Slavicus, ad diem 12 julii, in Act. SS., tom. XI Oct.; Soloviev, Historia Russiæ, tom. I, pag. 149, altera edit.; Golubinski, De conversione Russiæ sub Vladimiro, in opere periodico minist. instr. publ. 1877, m. mart., pag. 157. — (5) Vita SS. martyrum Borisi et Glebi, edit. a clar. Sreznevskio, Petrop., 1860, pag. 6. — (6) Collect. Annal. Russ., tom. I, pag. 63 et seq. Cfr. Liber graduum genealogicorum, pag. 144, 145 et 153. — (7) Oper. cit., tom. I, pag. 52. — (8) Synopsis, edit. 1680, fol. 78 — (9) Historia hierarchiæ russicæ, tom. I, pag. 114.

Anno

A *Anno* 912 *moritur Olegus. Dein silent annales de Rostovia usque ad annum* 988.

Anno 988 *magnus dux Vladimirus baptizatur. Jaroslao filio, et paulo post Boriso filio Rostoviam regendam committit. Quæ proprios principes ita habere cœpit.*

Anno 1015 *magnus dux Vladimirus moritur. Eodem anno occiduntur ejus filii SS. Borisus et Glebus* (1).

Anno 1016 *Jaroslaus succedit suo patri S. Vladimiro.*

Anno 1054 *Isiaslaus suo patri Jaroslao succedit. Sub ejus et successoris regno Rostovia regitur a ducibus Novgorodiensibus.*

Anno 1073 *Sviatoslaus, quoque Jaroslai filius, excipit Isiaslaum.*

Anno 1076 *Vsevolodus, dux Perejaslaviæ, quintus Jaroslai filius, Sviatoslao succedit: occupat Rostoviam.*

Anno 1093 *Sviatoslaus Isiaslaides successit Vsevolodo ejus nepos.*

Anno 1112 *Vladimirus filius Vsevolodi, dictus Monomachus, succedit patri suo. Sub*
B *quo conditur Vladimiria Klazmensis.*

Anno 1125 *moritur Vladimirus Monomachus. Qui, ab anno præsertim* 1079, *quo Rostovia ipsius domui solemniter addicta fuerat, præcipuam curam gesserat hujus urbis; et cum ipse in ea manere non posset, eam per filios suos administraverat, Mstislaum, anno* 1095, *et dein Isiaslaum.*

Leontius qui moritur anno 993.

Anno 1077 *Isaias creatur episcopus et moritur anno* 1089.

CHRONOLOGIA JUXTA PHILARETUM.

Anno 990 *Theodorus creatur episcopus* (2).

Anno 992 *Theodorus secedit Suzdaliam.*

Anno 1023 *Theodorus moritur Suzdaliæ.*

Hilarion (3).

Leontius qui non ante annum 1051 *fuit episcopus Rostoviensis.*

Anno 1070 *vel* 1073 *Leontius obiit, non autem anno* 1077, *(ut ipse alibi dixeram)* (4).

Isaias 1077-1089.

CHRONOLOGIA JUXTA STROJEV.

Leontius exeunte sæculo XI (5).

Isaias ineunte sæculo XII.

Animadvertendum est de Ambrosii catalogo, in quo post Isaiam tanquam dubii ponuntur episcopi Hilarion II, Theognostus I, E
Theodorus II, et tanquam certus Isaiæ successor, tempore Vladimiri Monomachi, Ephræm, ab eruditis Russis ordinem quidem hunc probari, sed chronotaxin minoris fieri.

§ II. Summa gestorum B. Abramii. Acta. Eorum ætas, fides et variæ classes.

B. Abramii vita monastica et apostolatus.

Antequam B. Abramii *ætatem definiamus, et res gestas explicemus, tum adumbranda est ejus vita, tum expendendæ scriptiones ex quibus nobis innotescit. Natus fertur* Abramius, *ante susceptum monachatum vocatus Abercius,*
C *a religiosis parentibus, qui eum literas et pietatem edocuerunt. Verum perfectiorem vitam æmulatus, reliquit domum paternam, et, Deo inspirante, factus monachus, venit Rostoviam; in cujus vicinia cellam sibi posuit ad lacum Nero, vitam in jejuniis et orationibus agens. Rostoviæ adhuc tunc temporis degebant multi idolorum cultores, in vico Tschudiensi adorantes saxeum idolum, Veles dictum. Quam impietatem summo dolore affectus pientissimus* Abramius *deflevit, petiitque impense a Deo ut opus maligni spiritus dissolveretur; ratus sine divino auxilio id fieri non posse. Quadam igitur die, dum rem anxius secum reputaret, sedens prope idolum, vidit senem quemdam peregrinum ad se accedentem, quæritque undenam venerit. A quo vicissim rogatus cur doleat: « Deum, inquit, enixe oro ut idolum istud destruatur, nec acceptæ sunt ei preces meæ. » — « Si voti compos fieri vis, respondit senex, vade in orientem, inquire domum Joannis Theologi eumque coram imagine ejus precare. » Vidensque* Abramium *ob iter magnum suscipiendum mœrentem, illico addidit: « Dominus iter tuum breviabit. » — Consilium secutus*, Abramius *itineri se committit, jamque fluvium Ischniam transierat, Rostoviæ vicinum, cum occurrit senex quidam, visu venerabili vultuque sereno. Qui, percepta itineris causa: « Accipe, ait, hunc baculum, vade ad idolum illudque percute dicens: In nomine Jesu* F
Christi Joannes Theologus præcipit tibi ut ruas. » His dictis ex oculis subductus est. Apostoli mandata effecit Abramius *contrivitque idolum. Quo loco sibi S. Joannes apparuit, ædificavit templum ei sacrum. Hanc etiamnum videre est antiquam S. Joannis Evangelistæ ecclesiam ligneam, ad ripam Ischniæ. Item ubi steterat idolum, exstruxit* B. Abramius *Epiphaniæ Domini ecclesiam, eique addidit monasterium; quod idolorum cultores igni destruere pluries, sed frustra conati sunt, donec tandem* B. Abramii *patientia et monitis victi, baptismo suscepto, christianæ religioni nomen dederunt.*

Regnante Vladimiro, creatur archimandrita.

10 *Præcipuam suam curam in pueris literas edocendis posuit, baptizatosque in monachos totondit. Crescente monachorum numero, priorem ecclesiam ampliavit et libris, iconibus cæteraque supellectili instruxit. Fratribus*

(1) Acta SS., tom. II Sept. pag. 633. Ibid., tom XI, pag. 184. — (2) Vitæ SS. Russ., ad diem 28 jun., pag. 39; Cfr. Chron. Nicon., tom I, pag. 105. — (3) Colloq. Orthod., an. 1858, pag. 302; Cfr. Macarius, tom. I, not. 25 — (4) Annus eccles., pag. 138; Philaretus, Hist. Eccles. Russ., part. I, pag. 21, et Vitæ SS. Russ., ad diem 23 maji, pag. 164; Klucevski, Vitæ SS., pag. 37; Sergius archimandrita, Kalend. Orient., tom. II, pag. 288. Cfr. Macarius, Hist. Eccles. Russ., tom. I, pag. 16; Golubinski, oper. cit., pag. 37. — (5) Strojev, Series episcop. et abbatum Russ., pag. 328.

AUCTORE J. M.

bus virtutum omnium exemplar se exhibuit : cum eis laborans, sive in pistrina, sive in culina, secans ligna, aut fratrum cilicia lavans, numquam sese aliis monachis reputans meliorem. Quapropter episcopus loci, annuente principe Vladimiro, creavit illum archimandritam. Nec ideo tamen malorum hominum insectationem effugit Dei servus, Abramius. *Falso enim accusatus, quasi ingentem thesaurum, a se inventum, in usus monasterii convertisset, comprehenditur, et Vladimiriam Klazmensem abducitur, a principe judicandus. At Vladimirus, cognita viri mitissimi innocentia, multo majore veneratione et affectu eum prosequi cœpit. Demum provectam senectutem adeptus, in pace Christi obdormivit, sepultusque est a discipulis suis in monasterio a se condito. Habes hic summam gestorum* B. Abramii, *prout in antiquioribus scriptis enarrantur. Prætermittendum tamen non est magni principis Vladimiri nomen in pluribus codicibus optimæ notæ desiderari. Pariter tacetur in Prologo et Menologio Demetrii Rostoviensis typis edito. Sed legitur in Menologio Magno Macarii, metropolitæ Mosquensis, et in Officio ecclesiastico, cui verisimiliter præluxit, ut inferius dicetur. At Vladimiri nomine veniunt duo principes, quorum alter vixit sæculo X, alter sæculo XII. Hinc fit ut hæc mentio magni sit momenti ad definiendam* B. Abramii *ætatem.*

In tres classes dividuntur B. Abramii *Vitæ,*

11 *Ad tres classes omnino revocandæ sunt Vitæ* Abramii, *quarum aliæ sunt mss., aliæ typis editæ. Ad primam classem spectant eæ quarum narratio in breve coacta Prologo seu Synaxario et Menologio inserta est. Secundæ classis sunt tantum quatuor eæque prolixiores. Tertia tandem classis non nisi unum exemplar exhibet, in codice nempe Regulæ monasterii Valaamensis. In Vitis primæ classis siletur de gestis* B. Abramii *ante ejus adventum in civitatem Rostoviensem : videtur antiquior eamque commendat orationis tenuitas. In secundæ classis Vitis legitur* B. Abramius *natus Tschuhlomiæ, in finibus Galitchianis, juvenis invisisse Norgorodiam, hinc petiisse monasterium Valaamense, et habitu monastico ibidem suscepto, reversum esse Rostoviam : sunt hæc gesta fusius et elegantiori sermone exposita. Tertiæ classis biographus non tantum refert beatum monachum Tschuhlomia fuisse oriundum, sed etiam parentes ethnicos habuisse. Addit eum, quum sanitatem recuperasset, primo Norgorodiam petiisse, deinde Valaamum, ibique nomen dedisse christianæ religioni ac monasticam induisse vestem, et tandem rediisse Rostoviam. Est hæc amplificatio aliarum Vitarum, seu potius exordium, idque contractum, Vitæ prolixioris, nunc deperditæ. Quibus postea claruerit gestis, narratur eodem ferme modo in omnibus codicibus. Primam Vitam scriptam fuisse sæculo XIV, secundam sæculo XVI, tertiam sæculo XVIII, opinandum videtur, ut mox declarabimus.*

quæ dubiæ sunt fidei

12 *Ut autem probe sciatur quanta sit harum Vitarum auctoritas, sedulo animadvertas oportet, nullum, præter biographos, scriptorem, non solum tempore æqualem, sed nec sæculo XVI antiquiorem, beati* Abramii *meminisse. Quidquid ergo de ipso novimus, ex ejus Vitis fuit acceptum. Harum scriptionum unicus fuisse fons videtur ; nam fere per totum vitæ decursum inter se concordant, modo excipias loca, quæ habitavit sanctus abbas, et principes quibuscum versatus est. Lugendum autem est Acta, infra edenda, non a coævo, sed recentiori scriptore, qui solam oralem traditionem ducem adhibuit, fuisse conscripta. Hinc fictitia pro veris, incerta pro certis accepit. Atque idem moneo de Actis sanctorum episcoporum Rostoviensium, Leontii, Isaiæ, Ignatii, de quibus sæpius sermo erit. Hæc ergo documenta nobis,* B. Abramii *gesta illustrantibus, non nisi minorem utilitatem præbent, valentque tantum ad res ex probabili conjectura proponendas. Nihilo melior est tertia* B. Abramii *Vita : cujus auctor, non dijudicans Abercium Tschuhlomiensem*(1), *qui floruit sæculo XIV, ab* Abramio *Rostoviensi, narrat hunc beatum virum* baptizatum fuisse in monasterio Valaamico sanctissimæ Trinitatis ; *sed quum hoc monasterium non ante sæculum XIV conditum fuerit* (2), *ejusque ecclesia sit Salvatori Transfigurato, non autem Sanctissimæ Trinitati sacra, hanc narrationem fabulosam, ut fatetur ipse Andreas Murarier, qui veram olim putarat* (3), *minoris facimus.*

et quarum nullæ ante sæculum XIV conscriptæ.

13 *Jam de tempore quo conscripta sunt Acta* B. Abramii. *Contendit Philaretus* (4) *veterrimam Vitam, primæ scilicet classis, non esse sæculo XIV posteriorem ; Klucevski vero* (5) *eam sæculum XV non excedere. At potius referenda videtur ad sæculum XIV exiens : quod suadet tum mentio magni ducis Vladimiriensis, in cujus ditione tunc esset Rostovia, principumque minorum quibuscum quotidie venaretur ; tum commemoratio plurium monasteriorum Rostoviæ ; tum ipsa in principum et præsulum nominibus confusio et varietas : quæ tanta est ut significet ætatem a factis longe distantem, et quidem sæculum XIV ad finem vergens. Quin etiam opinor duas partes quibus constat Vita antiquissima a diversis scriptoribus et diverso tempore fuisse confectas ; non solum quia juxta positæ potius quam arcte connexæ legenti apparent, sed maxime quia in priore res evenisse dicuntur tempore S. Borisi et episcoporum Theodori et Hilarionis ; in altera vero tempore quo exstabat Vladimiria Klazmensis, et habebat Rostovia plura monasteria. Insuper pars prior quodam fundamento historico nititur, contra eo prorsus destituta videtur posterior* (6). *Acta secundæ classis ætate inferiora sunt. Vix enim ac ne vix quidem a scriptore sæculi XIV dici potuit* B. Abramius *Tschuhlomiæ natus a parentibus piis, ab iisque in literarum doctrina institutus. Vulgo putantur scripta illa Acta sæculo XVI. Tertiam Vitam non ante annum* 1706 *compositam fuisse opinatur Philaretus*(7),

(1) Cfr. Philaretus, Hist. eccles. Russ., pag. 118 ; Klucevski, oper. cit., pag. 276 ; Macarius, Hist. eccles. Russ., tom. IV, pag. 193. — (2) Ambrosius, Hist. hier. russ., tom. III, pag. 485 ; Philaretus, Sanctorum Russ. Vitæ, ad diem 28 junii, pag. 127 et seq. — (3) Vitæ Sanctorum eccles. Russicæ, ad diem 29 octob., pag. 124, edit. 1859. Peregrinatio ad sancta Russiæ loca, Petropoli, 1840, pag. 78 et 135. — (4) Sanct. Russ. Vitæ, ad diem 29 oct., pag. 291. — (5) Klucevski, oper. cit., pag. 35. — (6) Ibid., pag. 30, 31 et 381. — (7) Vitæ Sanct. Russ., loc. cit., nota 214.

archiepiscopus

AUCTORE J. M.

A *archiepiscopus Tchernigoviensis, quia in illa quædam ex Menologio Demetrii et Psalterio officiis aucto desumpta leguntur.*

Prima codicum classis præponenda est

14 *Inter has, quas persecuti sumus, Vitarum classes, prima codicum et numero et antiquitate cæteris præstantior est, quamvis haud paucæ mendæ negligentia librariorum irrepserint. Ad hanc classem pertinet primo codex musæi Rumiantsoviani, signatus num.* 434, *quem publici juris fecit Kostomarov, nosque integre, latine redditum, infra lectorum oculis subjiciemus; dein codex ecclesiæ cathedralis Mosquensis, seu Menologium Magnum archiepiscopi Macarii, in mense octobri; item codex bibliothecæ synodalis num.* 556, *sæculo XV-XVI scriptus, uti et alius sæculi XVI, signatus num.* 555. *Quibus adde codicem bibliothecæ Volokolamensis, exaratum anno* 1549, *Undolscianos tres signatos num.* 574, 1300 *et* 1298, *quorum ultimus sæculi XVII; et totidem codices bibliothecæ publicæ Petropolitanæ, quorum unus sæculi XVI medii. Huc quoque pertinent, tum codex Solovecensis* B *anni* 1634, *signatus num.* 818, *tum Menologium Milutinense scriptum ab anno* 1646 *ad* 1654 *et asservatum in bibliotheca synodali Mosquensi. Quibus Macarius, hodiernus archiepiscopus Mosquensis, addit duos codices suæ ipsius bibliothecæ (num.* 39 *et* 65*), aliosque duos ex bibliotheca Academiæ ecclesiasticæ Petropolitanæ (num.* 270*) et Novgorodensi Sophiæ (num.* 503*). Eadem Vita in compendium redacta habetur in codice Musæi Rumiantsoviani num.* 397, *sæculi XVI. Hæ omnes Vitæ vix discrepant a Vita typis edita in Prologo seu Synaxario et Menologio Demetrii Rostoviensis; in quibus tamen nulla de Theodoro et Hilarione episcopis, nec de Boriso et Vladimiro fit mentio, licet in plerisque codicibus mss. occurrat.*

secundæ et tertiæ.

15 *Secundæ classis pauci sunt codices; quorum unum damus in excerptis, juxta editionem factam a Nicolao Kostomarov, codicem musæi Rumiantsoviani exaratum anno* 1706, *et signatum num.* 156. *Alius est bibliothecæ academiæ ecclesiasticæ Petropolitanæ, Macario teste* (1)*: item duo codices sæculi XVI ad* C *XVII, unus in monasterio Sergii (num.* 657*), alter apud Undolscium (num.* 586*). Eorum inscriptio est:* Vitæ compendium a discipulis ejus *(id est* B. Abramii*)* conscriptum. *Auctores illi non dicuntur discipuli* B. Abramii, *quasi sub ejus disciplina vixissent, sed, ut recte monet Basilius Klucevski* (2), *quia in ejusdem sancti monasterio opus confectum fuit: scilicet verisimiliter circa tempus concilii Mosquensis anni* 1549, *in quo cultus novorum thaumaturgorum, quos inter* B. Abramius *Rostoviensis, approbatus fuit. Tertiæ classis codex, in bibliotheca academiæ ecclesiæ Petropolitanæ asservatus, sub num.* 285, *non nisi initium breviatum vitæ prolixioris, nunc deperditæ, capit, et in cæteris a codicibus utriusque alius classis vix discrepat. Hoc fragmentum Vitæ prolixioris, constitutionibus mss. monasterii Valaamensis, et Macarii magno operi historico insertum ex integro, nullius fidei esse diximus.*

§ III. Quonam tempore vixerit B. Abramius. Variæ sententiæ. De Vladimiria Klazmensi.

De ætate B. Abramii, *quod difficile est argumentum,*

Quonam ævo vixerit B. Abramius, *non omnes eodem modo narrant. Etenim Macarius eum primo decennio propagatæ in Russia religionis Christianæ, id est anno circiter* 1000, *multo ante Leontii et Isaiæ tempora, vixisse contendit: contra Philaretus eum Vladimiro Monomacho, qui regnavit ab anno* 1112 *ad annum* 1125, *coævum fuisse affirmat. Eamdem sententiam iniens Klucevski opinatur beatum virum inter annos* 1073 *et* 1077 *evangelium Rostoviæ prædicasse. His viris doctis, quibuscum plures alii ferme idem sentiunt, non magnæ utilitati fuerunt biographi* B. Abramii, *siquidem, etiam antiquiori, non documenta vetera, sed tantum traditio oralis præsto fuit: quæ apud Russos, cum ibi modo* E *ecclesia catholica, modo ecclesia schismatica primas tenuerit, minoris est facienda quam in illis regionibus, a quibus religio catholica nunquam exulare coacta fuit. Jam ille antiquior scriptor nullo indicio significat quibus episcopis, quibus principibus* B. Abramius *Rostoviæ floruerit. Scriptores vero magis recentes alii eum a Theodoro, alii ab Hilarione, episcopis Rostoviensibus, istic archimandritam fuisse constitutum referunt. Perhibetur et sub principe Vladimiro, jam condito oppido Vladimiria Klazmensi, vixisse. Verum quum tractum Rostoviensem rexerint duo principes nuncupati Vladimirus, tempus quo ibi monasterio præfuerit haud facile statuitur. Quare singulæ sententiæ sunt sedulo expendendæ.*

et de qua nihil certi in libris liturgicis,

17 *Olim satis communis opinio erat,* B. Abramium *coævum fuisse S. Vladimiri, anno* 1015 *vita functi. Ex quonam fonte manaverit, divinare non vacat. Illud tamen constat, emortualem* B. Abramii *annum notatum esse in quodam codice manuscripto monasterii ab ipsomet Rostoviæ conditi; ubi, teste Ambrosio*(3), *hæc leguntur:* F Eodem anno 6518, *id est anno Christi nati* 1010, die 29 octobris sanctæ exuviæ ejus (B. Abramii) reconditæ fuerunt prope altare, ad dextram partem, et incorruptæ inventæ sunt in diebus magni ducis Vladimiriensis Vsevolodi, filii Georgii, nepotis vero Monomachi. *Idem occurrit in kalendariis Psalterii cum acoluthiis, ita appellati propter officia (græco vocabulo* ἀκολουθίαι*) quæ in fine psalterii solent addi, simul cum synaxario brevissimas sanctorum notitias continente. Quod autem refert Ambrosius* (4), *in nescio quo psalterio commemorari ad eumdem annum et diem inventionem corporis* B. Abramii, *id absurdius est quam ut refellatur. Sed nec aliud effatum stare potest, quo scilicet* B. Abramii *mors ad annum* 1010 *refertur. Et primo quidem, psalteria kalendariis aucta non tantæ sunt auctoritatis, ut omnimodam fidem sibi vindicent; specialim in historicis et chronologicis caute adhibenda sunt,*

(1) Hist. eccles. russ., tom. I, pag. 201, not. 27. — (2) Oper. cit., pag. 26, nota 2. — (3) Histor. hierarch. russ., tom. III, pag. 64. — (4) Ibid.

AUCTORE J. M.

sunt, uti prolixe demonstravit Sergius archimandrita (1). *Præterea non omnia exemplaria iis notitiis instructa sunt; imo nescitur quandonam eorum usus in Russorum ecclesia invaluerit. Sane sæculo XVII antiquiora non sunt : nam editio prima omnium anni* 1625 *(agimus hic solum de libris typis editis) et alia anni* 1627 *kalendario prorsus carent. Quod tamen jam invenitur in editione Kioviensi anni* 1671, *diciturque simillimum synaxario, Moscuæ anno* 1646 *typis edito* (2). *Notandum est etiam in prædicta editione anni* 1671, *quæ cæteris præluxit, duplicem chronotaxim usurpari. Ibi enim creationis anni computantur modo ab anno* 5508, *modo ab anno* 5500 : *qui annus a schismaticis Russis, vulgo* Raskolniki *dictis, ut omnes norunt, valde solennis habetur. Verum hocce loco parvi interest, sitne annus* 1018 *an annus* 1010; *nam ex utroque computo æque sequeretur* B. Abramium *jam christianum fuisse, quando sacrum baptisma suscepit Vladimirus, quod sane concedet nemo.*

tres sunt sententiæ, quarum prima

18 *Quas ineptias librarii errorem existimans archiepiscopus Mosquensis Macarius, anno* 6518 *annum* 6553 *seu annum Christi* 1045 *sufficiendum esse opinatur. At nec hac ratione tollitur omnis difficultas; nisi probetur* B. Abramius *revera floruisse tempore S. Vladimiri et Jaroslai ejus filii (principis ab an.* 1015 *ad* 1054). *Hoc verisimile esse defendit Macarius*(3), *ea qua pollet eruditione, omnemque lapidem movet ut planum faciat* B. Abramium *tempore S. Vladimiri, condita urbe Vladimiria, Rostoviam lumine Christiano illustrasse. Quæ quidem opinio aliquatenus concordat cum antiqua Vita sancti viri, in qua perhibetur vixisse tum sub Vladimiro ejusque filio Boriso, anno* 1015 *mortuo, tum sub episcopo Theodoro vel Hilarione, vel sub utroque. At hæc solido fundamento carent. Etenim non in omnibus codicibus occurrunt hæc episcoporum et principum nomina, et sane antiquissimo biographo sæculi XIV, SS. Theodori, Hilarionis, Borisi cum* B. Abramio *consortium, quoniam de illo silet, non videtur innotuisse : qui illud multo post primum memorant biographi, ex quibus fontibus hauserint proponere negligunt.* C

non explicat origines Vladimiriæ Klazmensis.

19 *Accedit quod in eadem Vita sermo est de Vladimiria ad Klazmam : quam urbem sæculo XII ineunte conditam fuisse jure propugnat Philaretus. Sed dissentit Macarius, existimans eam non a Vladimiro Monomacho fuisse conditam : quia quando anno* 1176 *inter Vladimirienses et Rostovienses de utriusque urbis præstantia lis orta est, Vladimiriæ Klazmensis incolæ maxime opposuerunt suum oppidum a Magno Vladimiro* (4) *ædificatum fuisse : quod argumentum, addit Macarius, cum urbis antiquitatem confirmare debeat, nullum est si non de Vladimiro I, sed de Vladimiro II, mortuo tantum a quinquaginta circiter annis, agatur. Non possumus non fateri Macarii confutationem omnino esse mancam : nam, præterquam quod Vladimiria Klazmensis antiqua esse potuit comparate ad plures alias istius tractus urbes, non recensetur inter urbes ab Olego I captas* (5), *nec ullus scriptor ante sæculum XII illius meminit* (6). *Quibus adde quod in Chronico synodali sæculi XV ejus exordia ad annum* 1116 *referuntur* (7), *vel etiam non nisi scriptores dubiæ fidei Macario suffragantur* (8). *Tandem notum est tum Vladimirum I, tum Vladimirum II seu Monomachum nomine Magni fuisse auctos* (9). D

Secunda prius est fidem quam prima

20 *Secundæ sententiæ patroni, Philaretus* (10), *archiepiscopus Tchernigoviæ, Kazanski* (11), *Klucevski* (12), *Korsakov* (13), *Sergius archimandrita* (14), *M. Tolstoï* (15) *etc.,* B. Abramii *res gestas illigant sæculo exeunti XI et ineunti XII; ita ut beatus vir inter paganos Rostoviæ degerit anno* 1073 *et sequentibus, mortem autem obierit anno* 1117. *Sic Philaretus* (16), *eo maxime nixus, quod, ut vidimus, in antiqua Vita commemoratur Vladimiria Klazmensis, sæculo tantum XII condita. Verum non omnino fidem facit hoc argumentum, quum nomen Vladimiriæ verisimiliter antiquissimis Actis a recentiore scriba interpolatum fuerit. Alteram probationem petit Philaretus ex nomine archimandritæ, quod in priore Vita tribuitur* B. Abramio *et ante sæculum XII Russis erat ignotum. Klucevskius, qui Philareto assentit, jure merito parum curat* B. Abramium *a suis biographis coævum S. Theodori vel S. Hilarionis episcoporum perhiberi : nam, ut ante dixi, hæc et alia nomina videntur levi manu Vitæ antiquiori postea superaddita. Ex variis sanctorum Rostoviensium Actis, quæ summo studio ad trutinam revocavit, colligit* (17) *primo* B. Abramium *multos Rostovienses Christo lucrifecisse, dein S. Leontium istic episcopum anno* 1073, *quum plerique Rostoviæ incolæ essent falsorum numinum cultui addicti, tulisse martyrium, vel etiam anno* 1077, *quando S. Isaias successor S. Leontii creatus est, majorem partem civium jam veræ religioni nomen dedisse : cujus mutationis ratio plane redditur, si dicatur* B. Abramius *inter annos* 1073 *et* 1077 *Rostoviensibus dogmata Christiana explicuisse. Hanc temporum notationem maxime congruere cum Vitis Rostoviensium existimat Klucevskius, suamque sententiam eo confirmat quod in elogio quodam ms. dicatur* B. Abramius *Leontii imitator. At quisnam suum calculum nihil dubitans Klucevskio adjiciet?* E F

(1) Oper. cit., tom. I, pag. 176. — (2) Ibid., tom. I, pag. 175. — (3) Oper. cit., tom. I, pag. 157 et not. 331. — (4) Coll. annall. Russ., tom. I, pag. 160. — (5) Pogodin, disquisitiones hist. Russ. spectantes, tom. IV, pag. 279; Philaretus, SS. Russ. Vitæ, ad diem 29 oct., pag. 294; Barsov, Geographia Chronici primævi, pag. 4, not. 147. — (6) Cfr. Coll. annal. Russ., tom. I, pag. 52; Karamzin, Hist. imp. Ross. tom. I, pag. 220 et not. 466. — (7) Ibid., tom. II, not. 238. — (8) Philaretus, Hist. Eccles. Russ., part. I, pag. 17, num. 42; Cfr. Collect. annal. Russ., tom. IX, pag. 64, edit. 1862; Dmitrevski, De initiis Vladimiriæ Klazmensis, pag. 38, edit. Petropolit. 1802; Fatischev, Historia Russiæ, lib. III, pag. 76; Muller, in præfatione ad Librum graduum genealogicorum, pag. 5. — (9) Karamzin, hist. imp. Rossiaci, tom. III, not. 37, pag. 25. — (10) Vitæ Sanctorum Russorum, ad diem 29 oct., tom. III, pag. 291 et seq.; Hist. Ecclesiæ Russicæ, part. I, pag. 21. Cfr. Versinski, Kalendar. Eccles. Orientalis, pag. 172, 330 et 377. — (11) Hist. monachatus in Russia, pag. 170. — (12) Vitæ Sanctorum Russ. antiquiores, pag. 37. — (13) Memoria et ducatus Rostoviensis, pag. 92. — (14) Oper. cit., tom. II, pag. 288. — (15) Oper. cit., pag. 61 et seq. — (16) Vitæ Sanct. Russ., tom. III, pag. 61 et seq., pag. 295, et in append. chronol., pag. 2; tom. II, pag. 104. — (17) Vitæ Sanct. Russ., pag. 37.

Idem

Idem ferme opinatur Golubinski (1), *suspicatus* B. Abramium, *ab anno* 1077 *ad annum* 1089, *Rostoviæ Christum notum faciendo operam suam posuisse : sed quum hujus placiti non alia sit causa quam conjectura, ei non est inhærendum.*

et quam tertia.

21 *Tertiam sententiam propugnat Karamzin* (2), *scilicet* B. Abramium *vixisse sæculo XII exeunte, tempore Andreæ Bogolubski : sed hoc ex dictis minus credibile esse recte notat Philaretus* (3). *Jam vero si quis peteret quænam ex tribus expositis sententiis sit sanior, responderem nullam esse certissimam ; sed eruditos Russos, traditioni populari utique incertæ innixos, beati* Abramii *annum emortualem sæculo XII ineunti illigantes, veritatem propius arbitramur esse assecutos. Neque plura de hoc difficili argumento exponenda esse existimamus.*

§ IV. Antiquitas cultus B. Abramii. Concilium Mosquense anni 1549. Officium ecclesiasticum de B. Abramio. Monasterium in quo servantur ejus reliquiæ. Hodierna veneratio

B. Abramius, cujus cultus antiquus est, commemoratur

B. Abramium *cultu ecclesiastico, non interrupto apud Rostovienses, jam inde antiquitus fuisse cohonestatum omnino constat. At cave indicia cultus quæras in antiquioribus Slavorum kalendariis : græcissant enim, nisi potius dicenda sint græca, paucis ex illustrioribus sanctis Slavis locupletata : cujus rei veritatem Annus ecclesiasticus quavis pagina demonstrat. Jam vero in Fastis recentioribus* Abramii *Rostoviensis nomen passim occurrit, ex quo præsertim concilium Mosquense, habitum anno* 1549, *cultum ejus omnino antiquum esse solemniter pronuntiavit, non secus ac cultum SS. Olgæ, principum Vladimiri, Borisi et Glebi, Antonii et Theodosii Kioviensium, vel etiam antistitum Rostoviæ Leontii, Isaiæ et Ignatii. De quo luculento documento postea dicemus, uti et de aliis monumentis ecclesiasticis, in quibus signa perspicua cultus antiqui,* B. Abramio *exhibiti, objiciuntur. Interea expendantur oportet libri liturgici magis obvii quibus* B. Abramii *nomen inscriptum est. Primus est codex miscellaneus num.* 367, *sæculi XV, servatus in celebri monasterio SS. Trinitatis, prope Moscuam, continetque officium proprium* B. Abramii. *Quod et in usu fuisse ab anno* 1210, *quo repertum fuit beati viri corpus, conjectura suspicari possumus : nam in hujusmodi adjunctis sanctorum gesta fidelibus tum in scripto aliquo, tum in hymnis sacris publice decantandis, declarari solent. Sane quæ narrantur in ejus Vita mirum in modum consentiunt, ut postea ostendetur, cum Officii encomiis.*

in libris liturgicis sæculi XVI

23 *Ab anno* 1549, *quo vir Dei in concilio Mosquensi novis honoribus auctus fuit, magis claruit ejus nomen fuitque proculdubio inscriptum Typico quod, directorii instar, ad ecclesiastica officia ordinanda adhibetur. Inde facile transiit ejus memoria in reliquos libros liturgicos, plerumque synaxariis auctos, in Menologia sanctorum et Prologos, in quibus, nulla admissa intermissione, semper colitur. His libris hagiologicis adde nonnullos alios ætatis remotioris, ordine chronologico dispositos. Sunt enim Typicon (slavice* Ustav*) anno* 1522 *confectum, in quo reperitur Kalendarium exhibens eos omnes quos uti sanctos coluerunt Russi ante sæculum XVI, adeoque etiam* B. Abramium. *Codex hic servatur in musæo Rumiantsoviano, loculo* 446. *Ejusdem musæi codex num.* 396 *continet Officia omnium sanctorum Russiæ quorum cultum legitimum pronuntiavit concilium Mosquense anni* 1549. *Ibi (fol.* 47*)* B. Abramius *vocatur archimandrita et novus Rostoviæ thaumaturgus, non secus ac in Vita (fol.* 338*). Utriusque codicis descriptionem dedit Vostokov. Dein occurrit Manuale seu Regula iconographorum vulgo Podlinnik dicta, quam edidit supra laudatus Filimonovov. — Eamdem citat in suo præclaro opere Sergius archimandrita, indicatque duos alios codices mss. ejusdem sæculi, his verbis* : M. [enæum] XVI s. Beloz [erense] M[eneum] anni 1558. Officium. *Subobscuram hanc annuntiationem declaret velim ipsemet auctor ; quod quidem ego frustra tentavi, etiam indiculo abbreviationum usus qui initio voluminis adjectus est. Parum aut nihil profuit mihi descriptio codicum monasterii Belozerensis, nunc Academiæ ecclesiasticæ Petropolitanæ, a bibliothecario Rodosski concinnata ; quippe quæ exordium capiat a codicibus sæculi XVII. — Inter codices ab Undolscio descriptos invenitur Trephologium num.* 101, *continens canonem in honorem* B. Abramii (4). *Duos alios canones exhibet codex* 42, *exaratus partim sæculo XVI, partim sæculo sequenti.*

et sæculi XVII.

24 *Ad XVII sæculum pertinent Typicon anno* 1610 *typis Mosquensibus primo excusum* (5), *tum Synaxarium psalterio cum acoluthiis, ut vocatur, insertum, et Moscuæ anno* 1625 *editum* (6), *demum Kalendarium Mosquense anni* 1639 (7). *Ubi elogia* B. Abramii, *ad diem* 29 *octobris. Sed ejusdem memoriam recoli etiam diebus* 28 *et* 29 *septembris, refert idem Sergius archimandrita* (8). *Ad priorem diem signata est in kalendario sæculi XVII ms. bibliothecæ, ut vocatur, typographicæ num.* 382; *ad* 29 *septembris vero in kalendario ms. ejusdem ævi, asservato in bibliotheca publica Petropolitana loculo* 81. *Mitto, ne longius excurram, libros liturgicos sæculo XVII citeriores. Unum subjiciam : in pluribus illius generis libris, ad diem* 29 *octobris, aperte annuntiari* B. Abramii *obitum, quasi hac die vita functus fuisset. In nonnullis additur mortis ejus annus, quem* 1010 *fuisse passim scriptores affirmant, præcinente Psalterii synaxarista. Quo et quali ex fonte acceperit, non est hujus loci inquirere. Satis sit anno-*

(1) Loc cit., pag. 40. — (2) Historia imperii Rossiaci, tom. I, not. 468; Cfr. pag. 182 ; Zabelin, historia vitæ Russorum, tom. II, pag. 272. — (3) Hist. Eccles. Russ., part. I, pag. 22, not. 55. — (4) Editio anno 1870 Moscuæ facta a Musæo Publico et Rumiantsoviano. — (5) Sergius in Kalend. Orient., part. II, pag. 288. — (6) Oper. cit., ibid. — (7) Oper. cit., ibid. — (8) Oper. cit., ibid.

tare

AUCTORE J. M.

tare annum 1010 *legi in Psalterio cum acoluthiis* (Slĕdovannaïa psaltir), *anno* 1860 *Moscuæ juxta editionem Mosquensem an.* 1649 *excuso : item in Kalendario sanctorum, edito Moscuæ anno* 1818, *necnon in Vita* B. Abramii *ms. juxta secundam recensionem.* .

Magnis honoribus fuit auctus in concilio Mosquensi.

25 *Atque hæc ad stabiliendam cultus antiquitatem et continuitatem fortasse sufficerent, nisi locum sibi vindicaret concilium Mosquense jam commemoratum ; cujus Acta narrans gravis scriptor anonymus Vitæ Jonæ metropolitæ, hæc habet* (1) : Sicuti ante in Russorum terra miraculis inclaruerant multi servi Dei, quos inter magna ducissa Olga, quæ divina sapiens, cæteris e gente russica viam ad Deum monstravit, tum nepos ejus magnus dux Vladimirus, apostolorum æqualis, qui, baptismate cum Basilii nomine suscepto, totam terram Russiæ sacro baptismo illustravit, simul et filii ejus pernobiles, Boris et Gleb Christi martyres : item ejusdem stirpis soboles Michael, magnus dux Tchernigoviæ, Christi quoque martyr, et qui cum eo passus est unus e magnatibus Theodorus :
B item Theodorus Jaroslaviæ dux, cum filiis suis Davide et Constantino, qui Deo servierunt in justitia et veritate ; similiter et sancti antistites et thaumaturgi, Petrus et Alexius, Russiæ metropolitæ, nec non et thaumaturgi ac antistites Rostovienses Leontius, Isaias et Ignatius ; ex monastico autem ordine venerabiles atque deiferi thaumaturgi Antonius et Theodosius Cryptenses, Nicetas Pereiaslaviæ, Barlaam Novgorodensis, Sergius Radonegensis, Cyrillus Belozerensis Demetrius Prilucensis et ABRAMIUS ROSTOVIENSIS : quorum omnium memoriam ecclesia Dei a PRISTINIS TEMPORIBUS statuit celebrari, quando nempe quisque gloria increbuerat: ita etiam novissimos thaumaturgos in simili honore pristinis sanctis voluit sociatos, etc. *Hactenus ille scriptor, cujus opus primo typis expressum fuit a Klucevski juxta exemplar slavonicum. Itaque exhibet elenchum piorum virorum quos ab antiquo colebat ecclesia Mosquensis veluti sanctos : quorum seriem claudit* Abramius *Rostoviensis, post præsules et principes vel etiam alios monachos, non ideo quia post eos fuerit inter viros, sed quia primus*
C *locus est episcopis et principibus concedendus, et forsan quia sæculo XVI alii monachi fama sanctitatis erant præclariores. Quæ cum ita sint, valde antiquus putandus est cultus* B. Abramii. *Imo anno circiter* 1210, *quo corpus inventum dicitur, cultum incepisse apparet. Verum, etiamsi non nisi post concilium Mosquense anni* 1549, *per totam Russorum ecclesiam se dilatasset, omnino tamen esset legitimus : nam anno* 1549 *jam* a pristinis temporibus *(modo agatur de temporibus quibus Ecclesia Russica esset catholica),* B. Abramius *locum inter sanctos habebat, ac proin centum saltem annis ante decretum Urbanianum anni* 1634, *cultu ecclesiastico fuit honoratus. Quare in* Actis SS. *Bollandianis jure merito recensetur. Si lector plura de modo canonisandi in Russia usurpato cupiat, adeat librum Sergii archimandritæ jam commemoratum, ubi rem ex professo tractatam inveniet* (2).

Hodiernum ejus Officium

26 *Hodierno tempore in Officio Ecclesiæ Russicæ* B. Abramius *prædicatur non solum* D *virtutum omnium, præsertim monasticarum, exemplar eximium, sed etiam nominatur thaumaturgus Rostoviensis, sanationum aliarumque gratiarum largitor, angelorum concivis eorumque in hac vita imitator, denique cœlestis gloriæ particeps et assiduus pro hominibus precator apud Deum.* Venite, festivarum solemnitatum amatores orthodoxi *(ita fert Officii conclusio),* venite monachorum piissimi conventus, venite lætabundi, celebremus memoriam patris nostri ; hodie namque Abramius deifer cum angelicis virtutibus exultat, adstans throno regis universorum Christi Dei, et pro animabus nostris orat. *Sed præter laudes* B. Abramii, *Officium continet fere totius vitæ compendium. Quapropter describimus illud Officium ab Ecclesia Russica approbatum, editumque Moscuæ anno* 1843. *Ut nunc se habet, scriptum est ab incerto auctore, sæculi, ut puto, XVI : illud autem jam antea exstitisse constat ex codicibus mss. sæculi XV* (3). *Hanc totius Vitæ summam, quam, ut assolet, exhibent contacium et ikos, a nobis ex lingua slavonica in latinam versam jam referimus :* E

exhibet summam rerum gestarum.

CONTACIUM. Jugum Christi suscipiens, cruceque ejus imposita humeris, secutus es eum, Abrami. In domo autem Domini plantatus, effloruisti sicut lilium, et filios tuos sicuti cedrum in Libano multiplicasti, o vir spiritualium desideriorum ! Sed et virga a dilecto discipulo Joanne Theologo gratiose tibi collata, idolum Veles contrivisti et in pulverem reduxisti. Quocirca multas ab eo passus es vexationes, iterque longinquum medias inter privationes et contumelias ingressus, et coram regionis dominatore constitutus, magnos ab eo consecutus es honores, magnisque miraculis in toto orbe inclaruisti (4).

IKOS. Abrami, divina sapiens et integer vitæ, quæ hominis lingua laudes tuas digne dicere valeat ? Nihilominus tamen passionem tuam et gesta cantabimus, clamantes : Gaude, Abrami, cœlestis homo et angelus terrestris ; gaude, Spiritus Sancti habitaculum ; gaude, qui ab infantia SS. Trinitatem agnovisti ; gaude, castitatis columna, insidiosi dæmonis domator; gaude, Christi a teneris unguibus imitator ; gaude, lucerna lucens, qui monachorum turbas Christo adduxisti ; F gaude, qui idolo destructo, Christi ecclesiam excitasti ; gaude, qui idolorum cultores in adoratores SS. Trinitatis commutasti ; gaude, urbis Rostoviensis laus, quia primum ibi cœnobium constituisti, in quo multos monachos veluti Christi vineam plantasti, ac SS. Trinitatis laudes dicere docuisti (5).

Luctatur B. Abramius cum falso numine,

28 *His dictis, ad singulas partes Officii transit auctor, a nobis, mutato utique ordine, proponendas : exorditur a* B. Abramii *infantia et monachatu :*

A maternis pannis Deo oblatus es; cujus amore omnia dereliquisti et idolum Veles contrivisti, cellisque exstructis permultos monachos congregasti ad laudandam Trinitatem (6). *Et alibi :* Monachorum permultorum magistrum te veneramur, pater Abrami.

AD MINORES VESPERAS : Dei desiderio captus, Christum Dominum secutus es, arrepta cruce, omnemque humanam sapientiam mortificasti (7).

(1) Klucevski, Vitæ Sanctorum palæorussicæ, Mosc. 1870, pag. 461 in append. — (2) Kalendar. Orientale, tom. I, pag. 313 et seq. — (3) Klucevski. oper. cit., pag.

26. — (4) Menæum octob., fol. 243. - (5) Loc. cit., fol. 243 verso.— (6) Ibid., fol. 240. —(7) Loc. cit., f. 238 verso.

A Ad gloria : Vere divinæ vitæ particeps fuisti, quippe qui jejuniis et vigiliis corpus tuum extenuaveris, exemplar monachorum effectus. Licet autem lingua humana id taceat, tamen miracula proclamant; urbs vero Rostovia de te glorificatur conclamans : Est mihi thesaurus inexhaustus (1).

Luctam Abramii cum idolorum cultoribus iterum ac sæpius commemorat hymnographus :

In magnis vesperis, ad gloria. Hodie convenientes in unum, laudemus patrem nostrum, qui malignum idolum Veles peremit, urbemque Rostoviam balneo Spiritus Sancti renovavit, miraculis etiamnunc clarus...... (2).

In matutino, ad polyeleum : Apostolorum æmulator effectus es, venerande, ideoque cum Theologo colloqui meruisti ; a quo etiam virgam accepisti ad confringendum Veles, atque astutiis ejusdem deletis, idolorum asseclas ad Christi fidem adduxisti,.... eosque veluti cedrum Libani multiplicasti precibus tuis, fructum centuplum afferentes (3).

B Ex nocte idololatriæ permultos homines traxisti, eosque gratia spiritali per immersionem illustrasti (f. 242 verso).

Rejecerunt imprudentes doctrinam tuam et ad Veles simulacrum surdum, mutum sensuque destitutum accesserunt; quod ubi virga Theologi comminuisti, ad Dei cognitionem eos adduxisti (fol. 243).

et paganos ad Christi fidem adducit.

Similare : O præclarum miraculum!... lætatur Rostovia urbs, reliquias ejus se habere...... Cypressus odorifera Rostoviæ efflorescit....... Mira sunt arcana tua, Christe Domine, qui talem nobis lucernam donasti ; Abramium dico, qui Velesum peremit templumque nomini tuo sacrum erexit, in quo nomen tuum glorificatur; nos vero, fideles tui, confortamur..... (fol. 239 verso).

Apparuit tibi discipulus θεολογώτατος, ob virginitatem suam a Christo dilectus, virgamque tibi præbuit qua dæmonem confodisti et evanescere fecisti... (fol. 244).

Persecutiones ab idolorum cultoribus cum gaudio passus es, sperans retributionem quam diligentibus se paravit Deus; quapropter etiam C veterem hominem exuens vetusque destruens idolum, Rostoviam urbem baptismi gratia illuminasti, ibique solis instar miraculis tuis clarescens, Rossiacam terram a periculis et a barbarorum invasione incolumem servas (fol. 244 verso).

Adduntur et verba quibus B. Abramius *usus fuisse fertur :*

Idololatras monebat dicens : « Dura est patientia, at læta retributio; dolores sunt multiplices, sed dulcem pariunt paradisum. » Illi igitur Veleso impiissimo relicto, ad te confugerunt (fol. 245).

Diaboli versutas machinationes et vindictam discimus ex sequentibus hymnis. Intellexisti dæmonem in malluvium tuum fuisse ingressum, ut fœdum quid committeret in te ; idcirco cruce vasculum operiens, eum succendisti.... (fol. 242 verso).

Cruce vivifica combussisti inimicum eoque in malluvio occluso, ad laborandum pro fratribus ivisti, humilitatis exemplar eis futurus (fol. 244 verso).

Miserrimus dæmon a te rejectus insidias voluit tibi struere, specieque militis assumpta, comparuit coram pio principe Vladimiro tunc regnante, eumque ad iram in te commovit; tu vero et tentatorem pepulisti et principem in vera fide confirmasti, majorem laudem adeptus ipse (fol. 243).

Gloria ejus postuma.

30 *Demum sancti monachi gloria postuma adumbratur :*

Troparion : Vitæ claritate etiam post mortem resplendens, medelas effundis omnibus ad arcam reliquiarum tuam cum fiducia accedentibus (fol. 239 verso).

Gaude, o fax luminosa, quæ monachorum turbas Christo adduxisti. Gaude, Rostoviæ lux et firmamentum, animarum peccatis laborantium purificatio..... In tui memoriam, nos sanctam tuam angelisque etiam venerandam arcam circumstantes osculamur amanter.... (fol. 239).

Cœlestium ordinum æmulator, eorumque vitam vivens, ipsemet veluti angelus mortali corpore indutus videbaris ; quocirca miraculorum donum a Christo Domino accepisti, medelas nobis largitus copiosas.... (fol. 340 verso). E

Eadem pietatis eximiæ sensa brevius exhibet elogium Menologio Magno Macarii insertum : unde illud in meam gratiam magna benevolentia depromere dignatus est clar. vir Bytchkov.

Quibus canticis precatoriis laudabo te, o venerande ? Memoriam tuam beatificantes celebramus, laudumque coronas tibi offerimus dicentes : Gaude, venerabilis Abrami, qui Dei omnipotentis coronam adeptus es; gaude, sanctum caput, monachorum magister et exemplar; gaude, pater, per quem, a tenebris liberati, lucem aspeximus. Gaude, venerandi paradisi arbor, quæ innumeros nobis ramos protulit, monachos, inquam; unde etiamnum hi spiritualibus doctrinis satiantur, accipientes remissionem peccatorum. Gaude, fidei Christi operarie; gaude, idoli eversor, qui infidelium corda sancto baptismo, veluti terram vomere, perarando versasti, in eisque librorum sacrorum et verborum divinorum doctrinam seminasti, quæ salutaris pœnitentiæ manipulos erat productura; sunt enim qui jam in regno cœlesti vescuntur cibo nunquam deficiente, cujus etiam F nos participes fiamus, peccatorum nostrorum pœnitentes, precibus beati Abramii, a Christo dilecti, per Jesum Christum Dominum nostrum (4).

Officii auctor ignotus.

31 *Sed et pluries de seipso loquitur auctor Officii, quin tamen aliquid erui possit de ejus genere aut conditione. Attamen suspicor eum monachum fuisse vel etiam eumdem ac Gregorium Suzdaliensem. Floruit ille circa medium sæculum XVI* (5) *in monasterio Suzdaliensi S. Euphymii, scripsitque nonnulla Officia Ecclesiæ Suzdaliensi propria, et aliud commune omnibus, quotquot Ecclesia Russica se protulisse gloriatur*, thaumaturgis, *ut vocantur*, novis. *Sunt autem numero sexaginta universi, inter quos etiam* B. Abramius *noster. Officium hoc typis excusum fuit Grodnæ, anno* 1786 ; *an autem ut in ecclesiis decantaretur , non omnino liquet . Cantandum quidem fuit dominica proxima post festum S. Eliæ prophetæ* (6), *die*

(1) Ibid. — (2) Ibid., fol. 241 verso. — (3) Ibid., fol. 241. — (4) Menolog. Macarii, ad 29 octobr., pag. 2031. — (5) Sergius, in Kalend. orientali, tom. I, pag. 312. Klucevski, Vitæ SS. Russorum antiquiores, pag. 286. Philaretus, conspectus litt. eccles., n. 118. — (6) Sergius archimandr., in opere citato, pag. 312.

AUCTORE J. M.

20 *julii agi solitum a Græcis æque ac Latinis. Quidquid sit de hac mea conjectura, ita de scipso loquitur auctor Officii superius adducti:*

Indignitatem meam agnoscens, cum timore ad laudandum te accessi; tu vero, sancte et laudatissime pater Abrami, suscipe laudationem istam cum fide tibi oblatam, sicuti viduæ evangelicæ obolum (fol. 242 verso).

Ex nocte passionum mearum educ me, sancte, et lucem concede intellectui meo, quo valeam ego indignus tenue hoc rudis mentis sertum offerre in laudem solemnitatis tuæ miraculis claræ, o Christifer Abrami (fol. 243).

Canticum offero tibi, pater dive Abrami, quo gesta et miracula tua prædico tuamque magnitudinem exalto dicens: Benedicite omnia opera Domini Domino (fol. 244).

Ex his quæ hactenus de Officio B. Abramii *disseruimus, perspicuum fit, illud inter et Vitam intercedere aliquam veram cognationem. Videtur autem Officii auctor sub oculis habuisse Vitam quæ legitur in Magno Menologio Macarii: hæc enim multoties exhibet* B *nomen magni ducis Vladimiri, de quo mentio fit etiam in Officio; at siletur in Menologio Demetrii Rostoviensis, in Prologo et in Vita inferius danda.*

In B. Abramii monasterio

32 *Non potuit* B. Abramius *non præcipue coli a cœnobitis, quum celebris monasterii ipse conditor fuerit. Monasticam vitam una cum fide christiana pariter processisse in Russia, sat manifestum est. Nam statim ac Russi, suscepto baptismate, religioni Christianæ nomen dederunt, apud eos, uti narrat Hilarion metropolita Kioviensis* (1051-1054), *condita sunt monasteria. Quin et ipsa popularis traditio fert Michaelem metropolitam, sancto Vladimiro coævum, in montis Kioviensis vertice primum omnium condidisse monasterium. Verum monachatus russici institutor fuit Antonius, anno* 1074 *mortuus, uti et vitæ cœnobiticæ ibidem Theodosius, monasterii Cryptensis hegumenus, anno* 1073 *defunctus. Kiovia cæteris urbibus Russiæ meridionalis et occidentalis exemplo præivit. Ibi sæculo XI vita monastica radices in profundum egerat, ramosque adeo diffuderat, ut sæculo XII monasteria maxime fuerint prospera. Post eos venit* B. Abramius, *qui prope* C *Rostoviam, ad lacum Nero, monasterium instauravit, hodie adhuc existens et viatoribus Jaroslavia, seu a septentrione Rostoviam venientibus et jam jam ingressuris, apparens ad lævam. In ejus medio, ut assolet apud Orientales, stat ecclesia præcipua seu major, Epiphaniæ Domini Nostri sacra, in memoriam victoriæ de falso numine Veles reportatæ, quod olim hoc eodem loco steterat. Hodiernum ædificium exstructum fuit jussu Joannis IV, anno* 1553, *atque, ut coævi chronographi verbis utar,* sponsæ ad instar *ornatum, ab eoque ditatum iconibus; inter quas memoratu dignæ sunt tres:* Facies Salvatoris *seu Veronica,* Odigitria *seu* Conductrix *et* Dormitio B. M. V. *factæ ad normam artis byzantinæ, ideoque* Korsunensium, *seu Chersonensium nomine distinctæ.*

Servantur ejus reliquiæ.

33 *Jam explicemus* B. Abramii *cultum in Rostoviensi monasterio. Præter altare majus, habentur in ecclesia sacella* S. Abramii *et S. Joannis Evangelistæ. Duæ aliæ ædiculæ, B. M. in templum præsentatæ et* D *S. Nicolai Myrensis, multo recentiores, positæ sunt in monasterio.* B. Abramii *exuviæ jacent nunc in arca incooperta, ex auro et argento, posita inter altare majus et sacellum ipsius* B. Abramii. *Antea quieverunt in ecclesia monasterii ab ipso beato monacho exstructa, ubi anno* 1210, *regnante Vsevolodo III, pronepote Vladimiri Monomachi, repertæ sunt integræ; quum e terra fuerunt, ut fertur, levatæ. In Psalterio cum acoluthiis dicitur corpus inventum fuisse anno* 1010. *At in notitiis manuscriptis monasterii Rostoviensis, legimus corpus anno* 1010 *in sepulcro fuisse conditum, et intactum repertum tempore magni ducis Vsevolodi III* (1). *Errore quidem calami exaratus fuit in scriptione monasterii Epiphaniensis annus* 1110 *loco anni* 1210, *quum hæc solennia ibi dicantur peracta sub regno Vsevolodi III, qui regiminis habenas ab anno* 1176 *ad annum* 1212 *tenuit. Proxime arcam asservatur sub operculo vitreo pileolus, quem gestasse dicitur* B. Abramius. *Ad caput vero sancti monachi, ex adverso effingitur* E *Joannes apostolus,* B. Abramio *tradens virgam ad conterendum Veles. Quæ sane sæculo XVI antiquior non est: cum virgam, quæ ab ipso S. Joanne data perhibetur, abstulerit Joannes IV anno* 1552. *Nunc servatur Moscuæ. Baculus autem quem hodie tenet imago Epiphaniensis, instructus est ænea cruce: qua* B. Abramium *usum fuisse multi opinantur. Sed eam non adeo antiquam esse quisque facile comperiet, inspecta literarum forma quam exhibent inscriptiones slavicæ eidem incisæ. Juvat addere imagines S. Joannis evangelistæ et* B. Abramii *non esse pictas, sed sculptas easque columnis affixas: quæ quidem disciplina quamvis non omnino pugnet cum Græcorum et Russorum ritibus, minus tamen cum iis concordat. Quam paucæ statuæ Christi et Sanctorum notæ sint apud Russos, multum disputatum fuit in Commentario prævio Vitæ S. Theodosiæ* (2).

Hodiernus cultus B. Abramii.

34 *Cæterum in aliis ecclesiis Rostoviensibus hæc pauciora supersunt vestigia cultus* B. Abramii. *Die quidem* 29 *octobris, singulis annis solenni pompa defertur ex templo cathe-* F *drali Assumptionis in monasterium Epiphaniæ imago B. M. V. perantiqua: quam ab Alypio monacho Kievocryptensi* (3) *depictam sæculo XI, et a Vladimiro Monomacho Kiovia allatam existimant Rostovienses cives. Item in ecclesia parœciali Ascensionis depictus cernitur* B. Abramius *una cum aliis Rostoviensibus sanctis in grandi imagine tribus abhinc sæculis delineata* (4). *Similiter in ecclesiæ S. Joannis Evangelistæ muro exteriore visitur imago, ut putant, S. Joannis* B. Abramio *porrigentis virgam qua simulacrum Veles conterat. Quæ ecclesia ex ligno pro more russiaco, a* B. Abramio, *ut ferunt, constructa ad fluvium Ischniam* (5), *a Rostovia quinque chiliometris distat.*

Acta mox edenda.

35 *Nunc vero ipsa* B. Abramii *Acta in medium proferenda. Quæ multis in locis parum discrepant a vita tum S. Abercii Hierapolitani, tum S. Joannis Novgorodensis. Sed et apud Latinos Græcosque accidit ut res gestæ unius*

(1) Ambrosius, Hist. hier. Russ., tom. III, pag 64. — (2) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 64. — (3) Cf. Ann. eccles. ad diem 17 augusti. — (4) Mich. Tolstoï, in oper. cit., pag. 76. — (5) Loc. cit., pag. 64 et 66.

sancti

A *sancti alteri sancto adscriberentur. Verum de hac re infra, ubi de S. Saturnino Calaritano, prolixius agetur. In præsenti, exhibet sinistra paginula Vitam primæ classis, seu sæculi XIV; ex adverso posita sunt Acta secundæ classis : scilicet e codice Rumiantsoviano num.* 156 *excerpsimus ea quæ a priore Vita differunt. Quæ tamen minoris sunt momenti inter Annotata inveniet lector, uti et varias lectiones scriptionis antiquissimæ. Significat C. A. codicem editum a Commissione Archeographica et a cl. viro Bytchkov cum tribus aliis codicibus bibl. publicæ Petropolitanæ collatum : R codices musæi Rumiantsoviani.* EX IMPR.

MEMORIA VENERABILIS P. N. ABRAMII

ARCHIMANDRITÆ EPIPHANIORUM ROSTOVIENSIS

Ex cod. Musæi Rumiantsoviani num. 434, sæc. XVII, collato cum cod. Rum. num. 156 et cum editione Commissionis Archeographicæ et tribus aliis codd. bibl. publ. Petropolitanæ.

Venerabilis Abramius, *sanctimonia et miraculis clarus,*

Venerabilis Pater noster Abramius piorum parentum *a* erat filius (I). Relictis domo paterna hominumque turbis, et accepta cruce Christi, eum secutus est. A teneris unguiculis Deo se obtulerat; et, suscepto monachatu, purumque habitaculum Spiritus Sancti factus, carnem rationi subegit, imperavitque sensuum libidini, duriore vitæ genere et laboribus sese frangendo. Postquam monachorum dux constitutus, vixisset vitam angelicam, et plurimis lacrymis eluisset sordes animæ, miraculorum gratia fuit auctus, vel insanabiles morbos curans (II).

cum frustra idolum comminuere conatus sit, obvium habet senem,

2 Exstabat tunc (Rostoviæ) *b* idololatriæ error; nondum enim (omnes) *c* cives susceperant baptisma, sed *d* Tschudiensis vici incolæ adorabant lapideum idolum *e* : obcæcata videlicet erant corda eorum a cacodæmone ibi *f* habitante; qui phantasmatibus ludebat etiam Christianos, ac fraude pessima adeo terrori erat, ut nemo per viam istam transire auderet. Videns igitur hæc, venerabilis Abramius orabat Deum, dicens : « Domine Deus excelse, respice desuper servum tuum mihique virtutem et gratiam Spiritus Sancti tui concede, ut dolosissimum hoc idolum destruere valeam *g*. » — At res beato viro non C successit. Ne enim prope se transiret, magia sua impediebat dæmon ille. Quapropter angebatur Abramius ancipite animo, cumque die quodam sederet mœstus, vidit senem facie veneranda ad se venientem. Occurrit ei beatus. Tunc inter se consalutantes sibique mutuo bene precati, simul consederunt *h*. Tunc incepit beatus Abramius ita senem alloqui : « Unde venis, homo, et e qua regione es, vir Dei? » — Cui respondit senex : « Ego, pater, Constantinopoli oriundus sum, et advena in terra vestra aliena; verum dic mihi, pater, cur prope terrificum hoc idolum Veles adeo mœstus sedeas? » Respondit Abramius seni : « Connitor equidem et Dominum meum oro supplex, ut tremendum istud idolum Veles destruere valeam; at nihil possum efficere : non exaudivit Deus preces meas et ideo mœstus sedebam. » Dixit senex Abramio : « Si vis, pater, voti compos fieri, perge Constantinopolim, quære in civitate ædes sacras Joannis Theologi, templumque ejus ingressus, ora coram ipsius imagine : non inde exibis spe lapsus, sed res tibi ex sententia succedet *i*. » Dolente vero Abramio de viæ longinquitate : « Brevi, ait senex, Dominus Deus iter tuum *j* contrahet. »

E (I) Venerabilis P. N. Abramius ab urbe Tschuhlomia, *a* in finibus Galitch, oriundus, erat piorum parentum filius, in lectione librorum ab eis institutus, et pietatem edoctus.

(II) Exiit ad sanctorum habitacula invisenda in venerandis ac mirificis monasteriis, memor Domini dicentis : Bonum est affligere parentes et non Dominum : hic enim creavit te et salvavit, illi vero sæpe perdiderunt pœnisque tradiderunt quos dilexerant. Itaque postquam circumivisset et lustravisset loca satis multa, venit in præclaram civitatem, nomine Novgorodiam Magnam; viditque omnia loca salutaria et miraculis clara ibi quoque referta esse hominibus viventibus ad Dei nutum; nihilominus maluit ex hominum societate recedere manereque in solitudine, memor præclari eloquii prophetæ dicentis : Fuge homines ut salvus fias. — Quocirca profectus est ad magnum lacum Ladogam adiitque monasterium F Valaamicum quod ibi situm est; videns autem locum esse ab urbe remotum et habitantibus parum frequens, proposuit sibi ibidem consistere et votum suum impetravit. Porro cum vidisset fratrum conventum esse bene ordinatum, cœpit monasterio præfectum rogare, ut sibi quoque angelicum habitum induere dignaretur. Hegumenus, præmissa probatione spirituali, ut certior factus est petitorem esse vas Dei purum, jussit eum tonderi, collatoque habitu angelico, reliquis fratribus sociavit. Lætabatur vener. vir se jam monachum esse : desiderans vero fieri casta mansio Spiritus Sancti, carnem rationi obedientem efficere sategit, tum animæ tum corporis libidines edomando, vitamque sectando arctiorem ac labores laboribus addendo; atque ita perfectus monachus evasit, quovis officiorum genere, etiam durissimorum, probatus. Mansit autem ibi permultos annos, multosque sustinuit labores tam pro sua quam fratrum aliorum salute. Qui cum cernerent eum tam strenue laborantem ac per omnia probatum, continuo cœperunt magis venerari ac honorifice tractare, ita ut quidam etiam pastorem nominarent. Quod ille ægre ferens, ut omnem

imo S. Joannem, a quo accepta virga, idolum dissipat.

3 Beatus igitur Abramius, plenus Spiritu Sancto, accepta senis benedictione, iter ingressus est *k*, immemor longitudinis viæ; jamque transierat flumen Ischniam *l*, cum obvium habuit virum augustum, facie veneranda, calvum in vertice et in fronte, barba promissa et rotunda conspicuum, valdeque spectabilem, ac virgam manu gestantem. Huic ad pedes se projecit adoravitque eum beatus Abramius. Cui vir ille augustus : « Quo vadis, ait, senex ? » Respondit Abramius : « Vado quæsiturus templum Joannis Theologi *m*. » Iterum dixit ei vir ille augustus : « Accipe, senex, hanc virgam, et domum reversus, eas ad idolum Veles ; illud in nomine Joannis Theologi percute, et in pulverem nequam conteretur. » Quo dicto, statim evanuit senex.— Eum esse Joannem Theologum novit Abramius, timore simul et gaudio affectus, viamque repetens, nulla re impeditus, accessit ad idolum illudque in nomine Joannis apostoli virga contrivit (I). Quo loco S. Joannem obvium habuerat illico ecclesiam, nomini ejusdem sacram, hodieque superstitem, exstruxit *n*. Postea accepta episcopi benedictione *o*, parvam ædificavit ecclesiam B titulo Epiphaniæ Domini Nostri Jesu Christi, in ipso loco ubi antea steterat simulacrum falsi numinis Veles *p*.

Condit monasterium, cui præest,

4 Cellas quoque exstruxit congregavitque monachos quorum regimen suscepit, facto cum iis cœtu religioso (II). Permulta vero mala passus est a gentilibus, qui initio quidem satagebant sanctuarium destruere et concremare monasterium; quod tamen impedivit Deus, precibus et patientia beati viri motus. Paulo post omnes ad Christum adorandum adduxit. Postquam parvuli æque ac ætate majores baptismatis aquis fuissent lustrati, cœperunt laudibus divinis interesse, et officia ecclesiastica nocturna frequentare mulieres æque ac pueri. Quorum animos venerabilis vir tum librorum lectione, tum spiritualibus monitis, non secus ac melle dulcissimo, delectabat. Unde multi juvenes, relictis parentibus, ad eum veniebant, et monachi facti, ab eo nihil hæsitante tonsi sunt. Quos omnes tanquam arbores ad aquas in vinea plantatas, potavit aquis, doctrina videlicet eloquiorum divinorum. Multiplicatis autem monachis, *q* magnam ædificavit ecclesiam, quam C habens ut Christi sponsam, ornandam curavit iconibus perpulchris librisque sacris. Fecit quoque ut in his ædibus sacris ecclesiasticus cantus esset amplior.

quodque efficitur archimandria.

5 Porro duces Rostovienses magnam habere cœperunt fiduciam tum monasterio, tum ejus patri Abramio et cæteris monachis, iisque sustentandis multas donabant possessiones, etiam pagos in eorum usus largiti. Videns igitur venerabilis episcopus *r* monasterium augeri rebusque necessariis abundare, consilium cum ducibus *s* iniit faciendi ex monasterio archimandriam. Consecravit itaque venerabilem Abramium constituitque archimandritam. Qui cœpit tunc magis adhuc virtuti studere, laboribus labores addens, orationi et jejunio sese dedens, forma factus omnibus (III), magnam adeptus humilitatem et sincerum amorem erga quosvis accedentes ad se, sive summos, sive infimos.

Diabolus, beati viri opera cruciatus.

6 Vetus autem boni osor diabolus armavit se contra venerabilem virum, ei diu noctuque molestiam exhibens; at minime terruit ludibriis suis sanctum, quippe qui Christi gratia et crucis signo esset circummunitus. Quondam cum sanctus more suo in ecclesia Dei sacra cele-

honorem fugeret, relicto conventu, secessit in D ignotas regiones. Nimirum, Deo ita disponente, venit prope Rostoviam, et exstructo parvo tugurio ad lacum, ibidem habitavit. Mox cœperunt vicini adire eum frequentius; quin et eorum prudentiores ac magis pii cupiebant cum ipso in eadem domo habitare. Venerabilis vir quemvis libenter recipiebat, divinæ scripturæ verbis eos monitisque salutaribus erudiens, vel etiam sollicitam omnium curam gerens; quin tamen eis præesse vellet. Majoribus certaminibus susceptis, angelorum vitam æmulatus est; quapropter miraculorum dono ditatus fuit, ita ut ab ægrotis quoslibet morbos, quantumvis insanabiles, depelleret. Ipse vero magis inde compungebatur, et vi lacrymarum animæ sordes eluebat.

(I) Et statim exsecrandum idolum Veles in pulverem resolutum est; sanctus vero Abramius Thaumaturgus glorificavit Deum qui ei victoriam ex inimico tribuerat, simul et sanctum apostolum ac evangelistam Joannem Theologum, qui ei fuerat E auxiliator contra dæmonem ejusque operationes; nuntiavitque hæc omnia episcopo tunc existenti, Theodoro, et accepta ejus benedictione, ædificavit ecclesiam nomini sancti Joannis Theologi sacram, in loco ubi apostolus occurrerat.

(II) Episcopus autem Theodorus... succubuit... furori... Ejus loco... Rostoviæ... episcopus Hilarion. Hic omnium primus fuit missus una cum S. Boriso martyre a principe Vladimiro, qui totam terram Russorum baptizavit. Gens autem in circuitu degens, partim malevolentia, partim inveteratæ incredulitatis consuetudine, insurrexit in sanctum; vel potius ipse satanas, qui a gente illa olim adorabatur et in illa operabatur; hic igitur fortiter conculcatus a sancto, effecit ut multum mali ab infidelibus pateretur.

F

(III) ...magnates quidem non inani gloria fovens, pauperes autem non despiciens.

A braret, consuetisque orationibus ante sanctam communionem decantatis, vellet lavare manus, intravit in malluvium diabolus, eum ab aqua probibiturus. Intellexit venerabilis spiritum malignum latere in vase : cui venerandam crucem imposuit; quodque etiam crucis signo undique munitum, in plures dies coopertum reliquit. Urebatur quidem dæmon virtute crucis in vase, exire tamen inde non potuit. Solebant porro principes, venandi gratia, quotidie perequitare campos; unde in urbem redeuntes intrabant in ecclesiam monasterii ad orandum; et ipsis sanctus bene precabatur. Venerunt itaque rursus principes in cellam vener. viri, benedictionem accepturi. Accidit autem ut eo tempore cilicia pro fratribus lavaret venerabilis in pistrina. Consueverat nempe vir Dei quotidie pro fratribus laborare, tum ligna in coquina secando, tum fratrum cilicia lavando, tum aquam portando in coquinam pistrinamve. Cognito principum adventu, ivit vener. vir in cellam suam, ut illis benediceret. Antequam autem eo perveniret, jam erant ibi principes, accessum ejus exspectantes, visoque vase cui B crux superstabat, ancipites hæserunt. Unus vero eorum temere sumpsit crucem ut ea se signaret, et illico exiit e vase dæmon, veluti fumus niger *t* ac fœtens, adeo ut omnes adstantes perterreret *t*. Et occurrens vener. viro ad cellam pergenti, incepit malus spiritus minis eum insequi dicens : « Sicut tu, miser, in causa fuisti cur virtute invisibilis Dei cruciarer et vi crucis comburerer, ita et ego inferam tibi impedimenta, et exquisitas tibi instruam insidias, et in te mox dominaturus, plagis te afficiam et contumeliis coram omnibus; insuper te torquendum curabo, faciamque ut asinæ variegatæ impositus circumveharis absque sede, sandaliis muliebribus rubris calceatus; sed et alia plura mala tibi rependam pro eis quæ a te accepi.» Munivit se venerabilis vir signo crucis et continuo evanuit dæmonium. Principibus autem interrogantibus de iis quæ acciderant et de fumo male olenti qui prodierat e vase, nihil respondit venerabilis vir; eosque cum fausta prece et piis monitis (I) dimisit in pace.

eum falso crimine insimulat coram magno duce,

7 Paulo post transfiguratus est dæmon in militem, adiensque magnum ducem Vladimiriæ, incepit graviter accusare vener. virum, dicens : « Domine rex, habeo proferre tibi arcanum quoddam magnum, tuæque dominationis dignum. Est in ditione tua, rex, in urbe Rostovia, monachus quidam Abramius; hic magus cum sit, vana virtutis imagine sanctum simulat, populumque humilitatis specie decipit. Invenit ille magnum thesaurum defossum, æneum nempe vas divitiis plenum, dominationis tuæ vere dignum; jam vero quid auri insit supellectili isti, cingulis et catenis, inæstimabile est, sed et argentum aliæque res pretiosæ sunt super omnem taxationem. Hujus thesauri ope et monasterium condidit ille et ecclesiam magnam ædificavit, re dominationi tuæ non significata. » Quibus auditis dux vehementer succensus est sancto viro; et arcessito militi cuidam sævissimo, qui eum comprehenderet : « Ubi inveneris senem, ait, ne unum verbum ei dicas, sed in qualicumque habitu reperies eum, in tali abducas, constituendum coram me (II) »; quemadmodum monuerat malus ille miles seu dæmon larvatus. Dum itaque vener. vir, post communem psalmodiam, in cella sua stans privatim Deum oraret, solo cilicio indutus et discalceatus, hoc ipso tempore, supervenit sævus ille miles, qui

E

(I) Venerabilis vir ergo proposuit eis doctrinam spiritualem ex sacris scripturis, commonens eos ut in mediis principum honoribus essent humiles; in servos autem et subditos exercerent misericordiam, omni superbia devitata, dicente Domino : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.» Et iterum : « Beati pauperes, quia ipsorum est regnum cœlorum. » Quidam dixit : « Beata civitas quæ a pio rege regitur, et navis a perito gubernatore ducta»; impietate enim urbs diripitur, et navis ab imperito gubernata perit; quando anima gloriam humanam diligit, quæ vanitas est, avertitur autem a Deo et contemnit inferiores; insolens protervitas nascitur inde. At vera charitas ducit ad lucem et Dei cognitionem, dicente apostolo : « Charitas operit multitudinem peccatorum. » Hæc et alia similia dicebat, et ita commonitos dimisit in pace. F

(II) Hæc omnia facienda monuerat malus ille miles calumniator, seu potius insidiator diabolus.

D

EX IMPR. nec loqui eum ad se permisit, nec vestibus indui, nec calceari, sed immisericors comprehensum abduxit : adeo obcæcavit satanas cor ejus. Videns talem in se hostis inimicitiam, minime timuit beatus vir; quin etiam gratias egit Deo pro ingruente calamitate. Miles qui eum prehenderat, postquam in suum equum sustulisset, properavit versus Vladimiriam; in altera ripa lacus, occurrens cuidam rustico qui asina variegata vehebatur, manuque ferebat muliebria sandalia rubra, in eamdem asinam imposuit beatum virum, sandalia rubra ipsi induxit et mox coram magno duce constituit, solo cilicio indutum. Jussit dux sistere in adverso militem accusatorem. Qui rursus insimulavit ven. virum de invento thesauro, iisdem usus mendaciis quæ diximus antea. Beatus vero, erectis ad cœlum manibus, præcepit spiritui maligno, dicens : « Præcipio tibi in nomine Domini Nostri Jesu Christi, ut enarres mihi quis tu sis, qui tales in me calumnias instruxisti? » Respondit ille tremebundus : « Ego sum dæmon Zetheus, a principio odio v habens bonum hominum *v*, maxime vero monachos timentes Deum. Scias, monache, ea quæ ego adversus te dixi, fuisse dicta ut pœnas des sævitiæ qua me in paupere vase tuo cruciasti. » Hæc locutus continuo ex omnium oculis evanuit.

B

E

qui B. Abramium omni officii genere prosequitur.

8 Cognovit dux diabolicas fuisse fraudes; cernensque venerabilem virum, coram se stantem in tanto opprobrio ut non posset æquo animo videri, timore affectus est, et ipse et omnes qui x ei *x* adstabant. Incepit igitur dux *y* rogare senem, y ut sibi veniam peccati daret, dixitque illacrymans : « Mea culpa id accidit, pater, te per vim adductum fuisse ; ego te afflixi nimis; ignosce, pater, iis quibus te læsi. Utique inimicus noster obcæcavit cor meum, meque tibi iratum fecit, ac in peccatum hoc induxit. » Cui senex : « Dominus, ait, ignoscat tibi, o rex autocrator! Revera opus hoc est veteris inimici, quod ideo z noli mirari; ab initio enim colluctatur ille *z* cum hominibus, maxime vero cum timentibus Deum, aa insidias eis parans » *aa*. Videns venerabilem virum (I) animo esse tam demisso, tamque sedate loqui, ac si nihil mali passus fuisset, bb cœpit dux *bb* ejus sanctimoniam magis C revereri, magnaque observantia prosequi. Nimirum domos villasque non paucas monasterio donavit, illudque suum proprium fecit et cæteris omnibus monasteriis quæ Rostoviæ exstabant, præposuit; præterea multos servos obtulit ecclesiæ Sanctorum Epiphaniorum, deditque literas donativas, quæ supersunt ad hunc diem.

Remisit igitur vener. virum cum insigni honore ad monasterium (II). Cumque vixisset ibidem vener. vir in magna humilitate *cc*, labores laboribus addens, magna cum pace migravit ad Dominum, quem a puero adamavit. *Adjuncta mortis et sepulturæ beati viri prætermittit biographus.*

(I) Ad senem autem conversus dixit : « Quid retribuam tibi, pater? » Senex vero dixit : « Bone rex, nos quidem reliquimus omnia et Christum secuti sumus; nihil igitur accipere volumus, fu- F turorum spe solummodo lætantes. Si quid dare placet, detur pro ecclesia Dei. Verum simul cum benevolentia decet te judicium rectum habere : ideo enim datum est vobis homines regere secundum Deum. Rectus est Dominus in viis suis; quapropter dictum est : « Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur. » Calumniæ ne cito excipiantur, et reus judicii ne férociter impetatur. Dicit enim divinus apostolus : « Collaudet misericordia judicium. » Similiter et de aliis virtutibus, ne vana hic sectantes, omittamus futura. » Dux vero delectatus est beatum Abramium audire, eumque præcipua observantia coluit, et multas possessiones donavit ei ad ornandam ecclesiam et ædificandum monasterium, domos scilicet et pagos et aquaria multa, etc. *β*. β

(II) Audierunt fratres adventum patris sui Abramii, archimandritæ et thaumaturgi, et quomodo Deus ab eo fuerit glorificatus, dæmon vero confusus, insuper quomodo lætificaverit magnum ducem, et ab ipso muneribus fuerit cumulatus ; statimque occurrerunt ei gaudentes. Ille vero gratiis Deo actis et fratribus bene precatus, in cellam suam rediit, laboresque laboribus addendo, virtutum exemplar omnibus sese exhibuit.

ANNOTATA

A

AUCTORE J. M.

ANNOTATA.

a. *R. num.* 434 : pii parentis. *In Vita vero fusiore sæculo XVIII confecta perhibetur* B. Abramius *natus ex parentibus nondum Christianis, ipse ad fidem adjunctus in celebri monasterio Valaamensi. Verum huic narrationi nulla fides est habenda. — Menologium excusum de parentibus omnino silet.*

α. Tschuhlomia *ab interpolatore recentiore scriptum arbitror potius quam a teste coævo vera narrante. Ubinam terrarum natus sit* Abramius, *nihil est ex quo conjectare possimus. Tempus vero quo in lucem editus est beatus vir probabili conjectura constitui potest anno circiter* 1050. *Obiisse enim videtur anno* 1117, *magnam adeptus senectutem. Quare non sunt sequendi qui proponant annum* 970 *aut etiam* 940, *inscriptum Psalterio cum acoluthiis et Kalendario pleno, aut qui existimant beatum virum obiisse anno Domini* 1010.

b. *In C. A. deest* Rostovia. *Apud Kostomarov est parenthesi inclusum.*

B

c. *C. A. et Prologus addunt :* omnes.

d. *Prologus :* Tschudiorum modo.

e. *C. A. addit nomen idoli,* Veles.

f. *Locus iste obscurus, sed magis perspicuus est in C. A. et in R. num.* 156 *(secundæ classis):* Erat vero in idolo dæmon malus habitans, qui vanis imaginibus Christianos ludebat terrebatque eos pessimis maleficiis suis. *In codice* 434, *minus recte pro* Christianos *ponitur forma adverbialis* Christiansky.

g. *R. num.* 156 *addit :* et homines deceptos recta docere.

h. *Idem :* et precibus absolutis incepit.

i. *Idem æque ac C. A. inutiliter addunt :* Si autem non vadis ad templum Joannis Theologi.

j. Iter tuum *additum est juxta R. num.* 156.

k. *Prologus silet de prima illa apparitione S. Joannis Evangelistæ, sed, facta mentione idoli, statim subjicit :* et fusis precibus, profectus est Constantinopolim

l. *Loco* flumen Ischniam, *habet Sophiensis codex Menologii Majoris :* fluvii largitatem, *ut annotant editores Com. Archeogr.— Fluviolus Ischnia distat a Rostovia quatuor circiter chiliometris : eumque frustra quæsivi in Dictionnario Geographico clarissimi viri Semenov.*

m. *C. A.* Et narravit ei beatus vir omnia ex ordine, cujus rei causa iter inierit ad inquirendum templum Joannis Theologi. — *Pro* templo *occurrit semper* domus *seu potius* ædes. — *Cognomento* Theologi, *uti norunt omnes, discerni solet apud Orientales S. Joannes Evangelista, quamvis et hoc etiam nomine sæpe notetur.*

n. *Apud Macarium, in edit. C. A.:* Erexit templum in nomine Joannis Theologi ; *quibus verbis manifestum est designari ecclesiam ejus nomine insignitam.*

o. *C. A.* episcopi Theodori ; *sic constanter exhibet C. A. nomina propria, ubi eadem desiderantur in textu a nobis edito.*

p. Veles *deest in C. A.*

q. *Addit C. A. :* Accepit benedictionem episcopi Hilarionis.

r. *C. A. et R. num.* 156 : Episcopus Hilarion.

E

s. *Iidem :* consilium iniit Hilarion cum magno duce Vladimiro et cum principe Boriso.

t. *R. num.* 156 *addit :* atra sua visione.

v. *C. A. et R. num.* 156 : bonum generis humani. *In C. A. dæmon appellatur* Zepheog.

x. *C. A.* magno duci Vladimiro.

y. *C. A.* dux magnus Vladimirus.

z. *R. num.* 156 *loco* ille *habet* satanas.

aa. *Idem addit :* mos, *ut sensus sit : insidias parans de more.*

bb. *C. A.* dux magnus Vladimirus.

β. *Similem clausulam habet codex bibliothecæ publicæ Petropolitanæ, ut scripto testatus est mihi clarissimus Bytchkov, codicibus mss. ejusdem servandis præfectus.*

cc. *C. A. loco* in magna humilitate *habet :* in profunda senectute ; *deest insuper* a puero. *Prologus et quod eum sequitur Menologium, post verba* vixisset ibidem, *addunt* sat annorum *(slavonice :* lieta dovolna).

C

F

DE B. RYCWERA

MONIALI PRÆMONSTRATENSI

SYLLOGE HISTORICA.

§ Unica. Cultus parcus, natalis, conversio et sanctimoniæ laus B. Rycweræ.

V. D. B.

ANNO MCXXXVI.

E numero Beatorum Præmonstratensium non videtur excludenda B. Rycwera.

A*d diem* 25 *octobris, initio Commentarii de B. Ludovico Arnsteinio, disseruimus de primordiis cultus publici Sanctorum et Beatorum Ordinis Præmonstratensis; ubi demonstravimus ea ad sæculum fere XVI aut XVII pertinere. Sed licet tam parci fuerint S. Norberti discipuli et sodales in celebrandis sui Ordinis alumnis, plurium tamen servarunt cum veneratione memoriam quæ quasi publici cultus locum obtineat. Inde utique non minima nobis exsurgit hæsitatio, sintne illustrandi an omittendi in nostro Opere illius ordinis sodales, quibus hæc contigit fortuna. Profecto dubii multum fuimus de* B. Rycwera; *cujus gesta hic non narramus nisi quia Præmonstrati honore singulari Serva Dei semper fuit habita ; maxime quia ejus sepulturæ loci notitia, medio sæculo XVII, quum scribebat Joannes Pagius, adhuc perseverabat, et rosæ pulchriores super ejus sepulcrum crescere et florere tradebantur : quod et memorat Chrysostomus Van der Sterre in Supplemento ms.*

ad

AUCTORE V. D. B.

ad Natales SS. Ordinis Præmonstratensis, in Musæo nostro asservato (1), *vel etiam Joannes Van Craywinckel* (2) *istius Ordinis historiographi diligentes.*

Prius annuntiatur inter aëmeros, dein ad 23 maji et demum melius ad 29 octobris.

2 *Saussayus, documenta secutus procul dubio Præmonstrati recepta, primus, anno* 1637, *quo liber ejus in lucem prodiit*, B. Richmeræ, *(sic in una litera erravit) nomen in fastos sacros retulit, signans illud inter aëmeros, seu inter cœlites nulli certo diei adscriptos, in Appendice scilicet Martyrologii Gallicani* (3). *Hæc Saussayi verba :* B. Richmera sanctimonialis Præmonstratensis, ibidem cum titulo gloriæ condita. *Saussayum imitatus est Castellanus* (4) *sanctamque* Ryceweram *inter aëmeros retulit, sed* venerabilem *dumtaxat dixit, quoniam plerumque solitus fuit eos tantum* beatos *et* sanctos *nuncupare, qui officio liturgico colantur* (5). *Saint-Allais* (6) *et Pelinus* (7) *pro more exscripserunt Castellanum. Anno* 1653, *in Gynecæo Arturi a Monasterio, ad diem* 23 *maji ejusdem memoria celebrata est his verbis :* In Præmonstratensi cœnobio diœcesis Laudunensis, B dormitio B. Ryceweræ, S. Norberti abbatis discipulæ, etc. *Verum diem natalem 29 octobris cognovit Petrus de Waghenare* (8) *ex antiquis monumentis Præmonstratensibus, idque refert in Norberto suo, voce soluta celebrato et anno* 1651 *edito. Unde idem dies transivit in Supplementum ms. ad Natales Præmonstratenses Chrysostomi Van der Sterre, non secus ac in Legendam theotiscam Joannis Van Craywinckel, et in Ephemerides Ordinis Præmonstratensis Georgii Lienhart. Fatemur ex his documentis non facile erui* B. Ryceweræ, *centum annis ante Urbani VIII decretum anni* 1634, *cultum publicum et ecclesiasticum fuisse præstitum. Sed non est oblivioni dandum Præmonstratenses, in publice honorandis suis sanctis, minorem apparatum usurpasse : ac proin, in eorumdem cultu dijudicando, indulgentia nobis esse utendum* (9).

Cum consensu mariti sui Raymundi de Clastris et facta donatione.

3 *Eam nobili genere Veromanduensi natam voluit Joannes Pagius; quem secuti sunt Joannes Van Craywinckel aliique ; quin et matrimonio junctam cum Raymundo de Clastris, et non sine hujus consensu, velum sacrum accepisse ab ipso S. Norberto anno* 1122. C *In quarum rerum testimonium retulit Pagius, in Bibliotheca Præmonstratensi* (10), *et Hemeræus, in Augusta Veromanduorum* (11), *fragmentum chartæ Simonis, Noviomensis episcopi, qui auctoritatem suam illi negotio interposuit.* Ego Simon, *inquit*, Dei gratia Noviomensis episcopus, notum fieri volo tam præsentibus quam futuris, quod eo tempore quo dominus Norbertus, vir admirandæ religionis, in Præmonstratum locum cum suis ad serviendum Deo se recepit, quædam nobilis mulier, Rycewera * nomine, uxor Raymundi de Clastris, in prædictum locum, conversionis gratia, se contulit, et ad sustentationem fratrum ejusdem loci, corrucatam alodii, quam habebat apud Bolmont, libere possidendam tradidit, etc. Actum Noviomi [anno Domin. Incarn.] D 1120 * *Addit eruditus vir Melleville ex conjugio Raymundi et* B. Ryceweræ *natam fuisse filiam Haridam, quæ postea cuidam Guidoni nupsit contulitque dominium de Clastris* (12). *Locus de Clastris non omnino obscurus est, licet non multo plures quam* 600 *incolæ in eo recenseantur. Jacet scilicet duabus leucis ab oppido S. Quintini, et quatuor aut quinque a Noviomo* (13), *videturque aliquando in vicecomitatum erectus* (14). *De Raymundo non plura innotuerunt. Cæterum ex ipso jure canonico unusquisque facile cognoscere potest, quæ requirantur ut mulier nupta religionem amplecti possit, et quidem ante omnia mariti consensus.*

* Ricamera legit Hemeræus.

* 112 apud Pagium.

anno 1120 Præmonstratum venit, sub initia novæ religionis ;

4 *Volunt nonnulli* (15) *hanc* Ryceweram *omnium primam inter Præmonstratenses moniales cooptatam fuisse. Alii eam saltem fuisse ex primis* (16). *Quæ posterior sententia tutior est, quum nuspiam ab antiquis tradatur quæ prima femina novam religionem inierit. Quemadmodum alibi monuimus* (17), *venit S. Norbertus Præmonstratum ineunte anno* 1120. *Brevi tempore ibi multa peregit, vir verbo et opere non multo minus potens et actuosus quam S. Bernardus, Claravallensis abbas. Ut autem reliqui viri apostolici, qui ad finem XI et initium XII sæculi, excitatis utriusque sexus turbis ad declinandas hujus mundi illecebras, et ad serviendum Deo vivo et vero, condiderunt aut duplicia monasteria, aut seorsim virorum et feminarum cœnobia ; sic quoque S. Norbertus non solum viros, sed etiam feminas, ad vitæ suæ modum sequendum non potuit non admittere. Quapropter, ut loquitur Hermannus Laudunensis*, cum sexu virili etiam femineum ad conversionem suscipi constituit (18); *et quidem sub ipsum initium novæ religionis, ut ex memorato diplomate constat; adeoque deserendus est tum Joannes Van Craywinckel, qui* B. Ryceweram *non nisi anno* 1122 *ad conversionem venisse tradit, tum Georgius Lienhart qui, cum Arturo a Monasterio, anno* 1121 *eamdem rem illigavit.* F *De monialibus Præmonstratensibus dictum est in Actis S. Norberti, earum patris* (19), *et in Actis B. Ludovici Arnsteinii* (20), *qui uxori suæ Gudæ, non secus ac Raymundus de Clastris, consensum relinquendi sui thori dedit; ita ut ab earum institutis explicandis hic abstinere possimus.*

cujus instituta alibi declarata fuerunt.

5 *Non videntur eæ moniales, licet a fratribus habitatione et conversatione omnino separarentur, in collegia singularia suique juris coivisse, sed, non secus ac fratres conversi,*

(1) Ad diem 29 octobris. — (2) Legende van het orden van Premonstreit, tom. II, pag. 645. — (3) Pag. 1230. — (4) Martyrologe Universel, pag. 888 et 1164. — (5) Ibid. Avertissement. — (6) Martyrologe Universel, dictionnaire des Saints, etc., pag. 119. — (7) Diction. hagiol., Supplém. col. 1564. — (8) Sanctus Norbertus Canonicorum Præmonstratensium patriarcha, part. I, pag. 115. — (9) Cfr. Acta SS., tom. I Junii, pag. 810 et seq.; tom. XI Octob., pag. 720 et seqq.; Bened. XIV, De beatif., etc. lib. I, cap. XLI, num. 5. — (10) Pag. 438. — (11) Pag. 149. — (12) Diction. Hist. du départ. de l'Aisne, tom. I, pag. 257. — (13) Expilly, Dictionnaire géographique, etc. des Gaules et de la France, tom. II, pag. 359, v° *Clastres* ; Dictionnaire Universel, etc., de la France, tom. I, pag. 716, Paris, an XIII. Cfr., Matton, Diction. topographique de l'Aisne, pag. 71. — (14) Anselme, Histoire généalogique et chronologique de la Maison de France, tom. III, pag. 614, tom. IV, pag. 397. — (15) Auctor Supplementi ad Natales etc.; De Waghenare, Norbertus, p. 115 ; Van Craywinckel, tom. II, pag. 645. — (16) Hugo, Vie de S. Norbert, lib. II, pag. 111. — (17) Acta SS., tom. XI Octobris, pag. 1044. — (18) De miraculis Mariæ Laudunensis, lib. III, cap. VII, cit. in Actis SS. tom. XI Oct., pag. 739. — (19) Acta SS., tom. I Junii, pag. 817 et seqq. — (20) Ibid., tom. XI Octobr., p. 739 et seqq. Cfr. Helyot, Hist. des Ordres religieux, tom. II, pag. 179 et seqq., edit. 1792.

versi,

AUCTORE V. D. B.

A *versi, ad laborandum in gratiam canonicorum destinatæ; dum contra canonici spiritualia et temporalia subsidia illis ministrabant. Partem itaque in Officio divino habebant nullam, sed silentio ei intererant,* psalteria sua et horas canonicas vel B. Virginis secreto legentes, et in aliis operibus ecclesiæ et fratribus, suendo, nendo, texendo, lavando servientes (1). *Initio in femininis his septis multa floruit sanctimonia; sed paulatim, ut in reliquis omnibus religiosis ordinibus, tanta et tam gravia orta sunt incommoda, ut pleraque omnia suppressa fuerint, aut ad Cistercienses translata; et paucissima dumtaxat, eaque seorsim a virilibus posita, supervixerint. Ipse Præmonstratensis parthenon, cujus* B. Rycwera *præcipuum fuit decus, communem legem subiit fuitque anno* 1141 *translatus Fontenellam, una leuca a Præmonstrato distantem; atque hinc ad curtem de Roseriis, et demum ad curtem Bonolii* (Bonœil), *prope Hammum oppidum in Picardia. Sed hæc facta post mortem* B. Rycweræ, *quæ, anno* 1136, *Præmonstrati obiit; ubi sa-* B *cellum SS. Gervasii et Protasii orationum suarum fervore, et xenodochium, primarium virginum hospitium, virtutum exercitio illustravit* (2).

Virtutibus ibi claret

6 *De quibus hæc tradidit Pagius :* Illa igitur, *inquit,* Præmonstrati (cunctis obstupescentibus) manibus sancti Norberti sacro velamine donata et Deo consecrata, tantis brevi virtutibus cunctis, et præsertim operibus pietatis sedulo præluxit, ut ibidem pauperum xenodochio præfici meruerit. Quo in munere quanto quisque morbis deformior, tanto ad serviendum ei erat propensior, adeo ut omnium ore unicum illa et verum pauperum, inopum et desolatorum solamen prædicaretur. Illa igitur quamvis corpore in terris constituta, in cura ministrandi cum Martha esset occupata, assidua nihilominus rerum divinarum contemplatione, mente in cœlestibus versabatur. Magnas passa est dæmonis infestationes, quas orationis virtute in fugam convertit. Incendium quod xenodochio extremum exitium minabatur, signo crucis repressit et extinxit. Tandem diutino vigiliarum et jejuniorum labore gravata, admirandæque pietatis et charitatis operibus cumulata, lenta febre correpta, obiit feliciter, anno Domini 1136, et Præmonstrati in pauperum cimiterio sepulta jacet (3).

et bonis operibus.

7 *In Supplemento ms. ad Natales Sanctorum Ordinis Præmonstratensis, hæc de iisdem virtutibus legimus :* B. Rycwera, nobilis matrona, quæ prima sui sexus Ordinis Præmonstratensis habitum e manibus S. Norberti suscepit; tantæ virtutis et sanctitatis fuit, ut dæmones in fugam convertisse, incendiumque quod xenodochio cui præerat, extremum minabatur exitium, signo crucis exstinxisse memoretur; et quamvis cura ministrandi esset occupata, assidua nihilominus rerum divinarum contemplatione in cœlestibus mente versabatur. Diutino tandem vigiliarum E et jejuniorum rigore consumpta, sed pietatis et charitatis admirandæ operibus cumulata, lenta febre exstincta est anno 1136, et Præmonstrati in pauperum cœmiterio sepulta. Ejus sepulchrum quibusdam rosis mirum in modum supercrescentibus etiamnum dicitur esse venerabile. *Eadem fere referunt Petrus De Waghenare in S. Norberto, Joannes Van Craywinckel in laudata Ordinis Præmonstratensis Legenda theotisca, et Georgius Lienhart in Ephemeridibus Præmonstratensibus. Vitam* B. Rycweræ *in altera parte Annalium suorum se editurum pollicitus est Hugo* (4), *sed his promissis stare non potuit.*

(1) Chronologus Parcensis ms. in Actis SS. tom. I Junii, pag. 818. — (2) Hugo, Annales Præmonstratenses, tom. I, col. 389 et seqq. — (3) Bibliotheca Præmonstratensis, pag. 438. — (4) Annales Præmonstratenses, tom. I, col. 392.

C

DE B. PETRO MONOCULO, CONF. NON PONT.

F

ABBATE VIII CLARAVALLENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

V. D. B.

§ I. B. Petri cultus immemorabilis, genus regium, vita monastica et officia Igniaci et in Valle-Regia. Pro cardinalatu commendatur Alexandro papæ III.

ANNO MCLXXXVI

B. Petrus, abbas Claravallensis, in libris sæculi XIII et XIV,

B. Petri Monoculi, *cujus laudes et gesta aggredimur, cultus neque umquam celeber fuit aut plane manifestus. Quum tamen plus centum annis ante Urbani VIII de veneratione servorum Dei decreta,* SANCTUS Petrus *appelletur in operibus evulgatis, — quæ appellatio, quum personam non mores afficit, publici cultus species a tribunalibus Romanis habetur et habita est, — non possumus ei in Opere nostro non concedere locum. Imprimis itaque in Vita, quam scripsit Thomas de Radolio, auctor omnino coævus, sæpius vocatur* beatus vir, sanctus vir *aliisque id genus nominibus; et ejus mors verbis describitur ex Officio divino de S. Martino petitis. Non minore veneratione eum prosequuntur alii vetustissimi scriptores. Sed, quod præcipuum est, Vincentius Bellovacensis, qui anno 1262 obiit, eum aperte sanctis accenset, capiti XXVIII libri XXX Speculi historialis hunc præfigens titulum*

AUCTORE V. D. B.

titulum (1) : De SANCTO Petro Clarævallensi, et bonis ejus initiis atque operibus ; *quæ dein per quinque capita prosequitur, ducem habens Thomam de Radolio, aut potius Helinandum, Frigidi-Montis monachum, qui in Chronicis suis, libro XLIX, Thomæ scriptionem breviavit. Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus, nequaquam eum omisit in catalogo sanctorum; sed (lib. III, cap. CC) ad diem* 14 *martii, qua eum* quievisse in Domino *credidit, scripsit integrum caput* de SANCTO Petro abbate Clarevallensi. *Inde in recentioribus martyrologiis, menologiis aliisque ejusmodi libris Ordinis Cisterciensis, nuspiam apparet nisi cum* sancti *aut* beati *laude; ita ut cultus ejus publicus, quamvis obscurus et exiguus, cessaverit numquam.*

et in aliis recentioribus, constanter sanctus *aut* beatus *appellatur.*

2. *Sic venit ad diem* 14 *maji in Kalendario Cisterciensi, anno* 1617 *Dirione excuso; itemque ad eamdem diem apud Chalemotum cum longo elogio et titulo* beati. *Cum eadem appellatione eum laudant, ad diem* 18 *maji, Henriquez et Bucelinus; adeoque in Kalendario Cisterciensi* B *seu Martyrologio Ordinis Cisterciensis, quod anno* 1689 *auctoritate publica prodiit, legitur ad eamdem diem, sed minoribus literis :* In Claravalle B. Petri abbatis ; qui vitæ innocentia et cordis simplicitate illustrior fuit quam splendore sanguinis regii, ex quo erat progenitus. *Bernardus de Britto Lusitanus et Barnabas de Montealbo Hispanus, ambo Cistercienses historiographi,* sanctum *eum dicunt; Angelus Manrique in Annalibus et Chrysostomus Henriquez in Fasciculo Sanctorum,* beatum *constanter vocant. Demum in Catalogo Sanctorum, Beatorum ac Servorum Dei Ordinis Cisterciensis, quem anno* 1712 *Sigismundus Alberti Monteregali in Sicilia edidit, venit ordine suo* S. Petrus, dictus Monoculus, ex regio sanguine Francorum, abbas VIII Clarævallensis, qui 14 (alias 18) maji 1186 *obiit,* Deiparæ colloquiis aliorumque sanctorum assuefactus. *In Prætermissis ad tres illos dies meminerunt* B. Petri *decessores nostri; sed ad præsentem retulerunt diem, qua eum obiisse suo loco demonstrabimus. Sed inde exsurgit summa errandi facilitas, quoniam hac die* 29 *octobris* C *Henriquezius, Bucelinus et Kalendarium Cisterciense celebrant* B. Petrum *Catalaunensem, Claravallensem monachum et, in Exordio Magno* (2), *in præclarissimis S. Bernardi discipulis repositum. Sed satis fuerit scopulum indicasse, ut eum evitet lector.*

Videtur nepos fuisse Philippi I, regis Francorum, et Bertradæ.

3. Petrus, *ut biographi verba usurpem,* patria fuit Ytalus, parentibus secundum sæculi dignitatem, (ut dicebatur), excelsis. *In Exordio autem Magno, quod Conradus, abbas Eberbacensis, ad annum* 1192 *conscripsit,* regi Francorum propinquus fuisse *traditur* (3); *quod testimonium flocci fieri nequit, quum Conradus in Claravalle, ut ipsemet testatur* (4), *monachus fuerit sub* B. Petro Monoculo *abbate ; de cujus genere non potuit non multa audire. Cæsarius Heisterbacensis* (5), *qui nonnulla refert aliis incognita et alter testis haberi debet, adhuc clarius loquitur :* Erat autem, *inquit,* secundum carnem nobilis et consanguineus D Philippi (II), regis Franciæ, qui præcipuus amator erat sanctæ simplicitatis. *Demum in Gallia christiana* (6) *dicitur* ex Nangio stirpe nobilis ; *quod non sine vade aliquo proponi potuit. Conveniunt autem inter se Exordii Magni et Galliæ christianæ testimonia. Etenim Philippus I genuit ex Bertrada, quam anno* 1092, *expulsa Bertha uxore legitima, superduxerat, Florum, qui matrimonium iniit cum hærede dominii de Nangis in archidiœcesi Senonensi* (7) *; ut, quum* B. Petrus *natus sit oporteat circa annum* 1120, *facile Flori filius fuerit, Philippi I regis nepos, adeoque sanguine proximus Ludovico Grosso, Ludovico Juniori et Philippo II; quibus regnantibus ipse vixit. Quæ si animadvertisset Amauricus Duval* (8), *profecto non scripsisset a monachis inventum hoc regium genus (ut passim alibi), quo majorem ordini suo splendorem adderent. Errat autem, quum affirmat ab omnibus tradi historicis* B. Petrum ex Galliæ regum sanguine procreatum: *nam non omnes sicut Henriquezius* (9) *ducem secuti sunt Exordium Magnum. Narrant enim* E *Helinandus, S. Mariæ de Frigido-Monte monachus, et qui eum secuti sunt Vincentius Bellovacensis, Petrus de Natalibus et sanctus Antoninus eum* sublimitatem generis sui semper (quantum potuit) dissimulatione celavisse : *quæ verba a Thoma de Radolio primum usurpata sunt. Existimat Daunou* (10) *sanctum virum natum esse in castro Marciaco prope Cluniacum; propterea quod Chesnius* (11) *opinatus est eum fratrem fuisse Henrici, cardinalis Albanensis, illo loco in lucem editi ; sed, ut ipse animadvertit Daunou, hæc opinio minime certa est : quin etiam non dubito eam improbatum iri omnibus, qui vitam* B. Petri, *Exordium Magnum, Helinandum aliosque legerint, nuspiam hujus germanitatis vestigium deprehendentes. Restat itaque ut aut biographum sequamur aut Exordium Magnum. Prior B. Petrum Italum fuisse et* gratia literarum petiisse auditoria Gallicana *affirmat : Conradus Eberbacensis eum* regi Francorum propinquum fuisse, *adeoque Nangii natum. Posterius placet; quoniam Conradus, diu in* F *Claravalle versatus, multo melius doceri potuit* B. Petri *genus, quam Thomas de Radolio, a Claravalle (utpote monachus Benedictinus), alienus, et qui fatetur se plura assequi non potuisse, et imprimis* B. Petrum *solitum fuisse sublime suum genus dissimulare, utique ipsimet Thomæ. Jam de Igniaco* aliisque ejus sedibus.*

4. Igniacum, non procul a Remis, *leucas nempe quinque,* ordinis Cisterciensis erat eo tempore novella plantatio; *quippe quæ anno* 1126 *a Rainaldo II, archiepiscopo Remensi, cum amplissima dote fundata fuerit, quarta futura Clarævallis filia* (12). *Rexit eam prius B. Humbertus usque ad annum* 1143 *aut* 1144 ; *dein B. Guerricus. Alterutro abbate, ascetrium istud ingressus est* B. Petrus *et continuo visus sanctissimos sodales æmulari. Quapro-*

* Igny

Igniaci fit monachus et prior, dein abbas in Valle-Regia, et postea Igniaci.

(1) Speculum historiale, lib. XXX, cap 28 et seqq., edit. Nuremberg, 1483 ; item Bibl. mundi, tom. IV, pag. 1195, Duaci, 1624. — (2) Dist. VI, cap. 10, in Bibl. Cist., tom. I, pag. 245. — (3) Dist. II, cap. 31, pag. 77. — (4) Dist. VI, cap. 10, pag. 245. — (5) Dialogi miraculorum, dist. VI, cap. 11, Bibl. Cist., tom. II, pag. 170. — (6) Tom. IV, col. 803. — (7) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 572, et Expilly, Dict. géogr., tom. V, pag. 15. — (8) Hist. litt. de France, tom. XVI, pag. 514. — (9) Fasciculus SS. Ordinis Cisterciensis, lib. II, dist. 22, pag. 214. — (10) Hist. litt. de France, tom. XIV, pag. 620. — (11) Hist. des card. français, tom. I, pag. 151. — (12) Gallia christ., tom. IX, col. 300.

pter

A *pter prior Igniacensis constitutus est. Quo munere cum fungeretur, vacua facta est, in diœcesi Remensi, sedes abbatialis Vallis-Regiæ, quæ Igniaci filia vitam debebat Hugoni, comiti Rociacensi, cœnobii Vallis-Regiæ anno* 1148 *fundatori* (1). *Primus abbas fuerat Adam; secundus Robertus, qui annis* 1159 *et* 1161 *sedebat; tertius ipse* B. Petrus, *qui præerat anno* 1164 (2). *Quomodo deinde factum sit ut hic ipsemet crearetur abbas Igniacensis, narrat biographus: sed quidni addidit notas temporis? Ut enim in Gallia christiana* (3) *videre licet, difficillimus est sæculo XII Igniacensium abbatum catalogus. Sed, omissa inutili disceptatione, hæc certa sunt. Post B. Guerricum, sedit ibidem Godefridus, ab anno saltem* 1159 *usque ad annum* 1162, *quo Claravallensis abbas factus est. Venit deinde Hugo, qui non potuit nisi paucos menses Igniacensem clavum tenere. Secutus est Bernardus, qui dicitur in Igniacensi cathedra sedisse annos septem, non tamen ultra annum* 1169, *quo anno ex diplomate constat* B. Petrum *abbatem* B *fuisse Igniacensem; quam cathedram obtinuit usque ad annum* 1179, *quo pedum Claravallense accepit. Delendi itaque Videbatius et Herveus, quorum nomina in indice antiquo occurrunt et quorum posterior Igniacensis fuisset abbas anno* 1171; *itemque Godefridus II, cujus nomen in apographo chartæ Guilielmi I, archiepiscopi Remensis, anno* 1177, *legitur. Non enim admittenda est Maurinorum* (4) *opinio,* B. Petrum *renuntiasse abbatiæ Igniacensi aliquanto antequam ad Claravallensem clavum vocaretur; nam usque ad annum* 1179 *hoc eum functum esse officio ex Thomæ de Radolio testimonio plane manifestum est.*

Laborat in messe; miraculis commendatur Alexandro papæ III.

5. *Dum abbas erat, gravissimos messis labores non refugiebat. Testis est Helinandus Frigidi-Montis monachus* (5): Quodam messionis tempore, *inquit,* exierat cum fratribus ad laborem. Dum ergo monachi pausarent in silentio, vidit abbas tres mulieres pulcherrimas venientes inter fratres; quarum una cæteris mirabiliter præcellebat. Tunc abbas ivit obviam illis, C et ait: « Certe multum audaces estis, quæ sic venitis inter nos. Nonne bene scitis quod mulier non debet venire inter nos? inter fratres scilicet de ordine nostro? » Tunc illa præclarior cæteris: « Ego bene debeo venire inter meos. Ego enim sum mater Domini Jesu Christi Maria, quæ venio visitare messores meos; et ista est Maria Magdalena, et ista est Maria Ægyptiaca. » Quo audito, cecidit abbas ad pedes ejus; quos quum vellet amplecti, evanuit. *Quæ in Valle-Regia, Igniaci an in Claravalle acciderint, non patet. Dum autem abbatiam Igniacensem regebat, Petrus tituli S. Chrysogoni presbyter cardinalis, et legatus in Galliis apostolicus, insigne de ejus virtutibus dedit testimonium.* Jam pridem *Alexander III scripserat ad legatum suum* literas continentes ut inquirere deberet, quæ personæ de regno Francorum aut de partibus illis possent in Romanam ecclesiam promoveri. *Cui circa annum* 1177 *literis secretis respondit cardinalis Petrus, undecim nomina significans; quæ inter Henricus, abbas Claravallensis et* B. Petrus, *de quo hæc tradit* (6): Licet autem venerabilis vir P., Igniacensis abbas, non sit adeo litteratus, cum tamen Dominus frequenter per eum miracula operari dignetur, de sanctitate ipsius non est quomodolibet dubitandum.

§ II. De administratione spirituali et temporali B. Petri facti abbatis Claravallensis.

Eligitur B. Petrus abbas Claravallensis et nequaquam archiepiscopus Tolosanus.

Dux jam noster esto chronographus Claravallensis, qui ab anno 1147 *ad* 1192 *res sui cœnobii diligenter annotavit* (7): Anno Domini 1175, decimo septimo kalendas novembris, apud Igniacum martyrizatus est abbas Geraldus Clarevallensis; *de qua re plura occurrunt in* B. Petri *Vita.* Anno Domini 1176, abbas Altæcumbæ domnus Henricus *de Castro Marciaco,* E in abbatem Clarevallensem promotus, quatuor circiter præfuit annis..... Anno Domini 1179... *mense martio,* papa *Alexander III* concilium magnum tenuit Romæ in palatio Lateranensi; in quo concilio abbas Clarævallis domnus Henricus factus est Albanensis episcopus cardinalis. Et eodem anno, *die* 1 *novembris,* rex Philippus Remis coronatus, XLIV circiter annis regnavit. Electus est, *utique post diem* 1 *novembris,* in abbatem Clarevallensem abbas Petrus Igniacensis monoculus, cujus vitam habemus. Septem annis *incompletis — unde alibi dicitur sex annis fuisse in Claravalle* (8) — præfuisse invenitur. *Ad hoc tempus* B. Petrum *admittere noluisse archiepiscopatum Tolosanum, ad quem electus fuisset, suggerit Daunou* (9); *non recte. Henricus de Castro Marciaco,* B. Petri *decessor et mox episcopus Albanensis, non autem* B. Petrus, *electus fuit anno* 1178 *ad hanc sedem; quæ inde aliquandiu vacavit* (10). *Epistola vero Petri Cellensis VIII libri VIII, alias LXXX libri II* (11), *qua petit ab Alexandro papa III, ne* fratri *suo* dilectissimo Clarevallensi abbati F *archiepiscopatus Tolosani onus imponatur, et illæ aliæ conventus Clarævallis (quæ inter* B. Petri *literas leguntur num. XIII et XIV), quibus eumdem Alexandrum et regem Francorum rogant monachi ne permittant suum sibi auferri abbatem et Tolosanum episcopum constitui, illæ, inquam, non pertinent ad* B. Petrum, *sed ad Henricum decessorem.*

Tardiloquus est ejusque species non omnibus placet.

7 *Non omnibus placebat novus Clarævallis abbas, aliis dicentibus eum esse justo severiorem, aliis ejus speciem externam reprehendentibus. Thomas de Radolio narrat eum in se reapse fuisse severissimum, sed in alios benignum adeoque a dispensationibus non abhorruisse. Species autem ejus pulchra nequaquam erat, ut multis locis tradit Thomas; statura erat brevis, macer et jam in Valle-Regia mo-*

(1) Gallia christ., tom. IX, col. 312. — (2) Ibid., col. cit. — (3) Ibid., col. 301. — (4) Ibid., col. cit. — (5) Ap. Tissier, tom. VII, pag. 203. — (6) Duchesne, Franc. scriptt., tom. IV, pag. 560; Migne, Patrol., tom. CC, col. 1371. — (7) Migne, tom. CLXXXV, col. 1248 et seqq. — (8) D'Arbois de Jubainville, Etudes sur les Abb. Cist., pag. 353 et 355; Lalore, Le trésor de Clairvaux, pag. 236. — (9) Hist. litt. de France, tom. XIV, pag. 621. — (10) Cfr. d'Attichy, Flores hist. cardin., tom. I, pag. 205; Gallia christ., tom. XIII, col. 18 et 19. — (11) Migne, tom. CCII, col. 527 et seqq., tom. CC, col. 1383 et tom. CCI, col. 1400.

AUCTORE V. D. B.

noculus factus. Sed audiatur Helinandus, Frigidi-Montis monachus, qui Thomæ verba contraxit : Vilis, *inquit* (1), volebat videri, non humilis prædicari. Gratias sæculares nec habuit, nec habere quæsivit, ut politum eloquium, venustatem personæ, industriam in negotiis sæcularibus, favorabilem largitatem. Bona intima possidebat; in exterioribus se obscurum esse gaudebat. Nec sic obscurus et vilis erat, ut putabat ; sed apud recte cogitantes multum venerabilis et amabilis erat... Plurimisque eum intime nescientibus simplex videbatur et hebes, quia tardiloquus erat et, cum loquebatur, quasi laicus, *seu pessime loquens latine. Veruntamen, quum tunc inter Claravallenses maximopere vigeret adhuc virtutum studium et disciplinæ amor, paucorum hæc erant de novo abbate suo querelæ.*

a plerisque tamen magni fit propter virtutes animi,

8 *Qualis autem hic quantusque fuerit in oculis plerorumque Claravallensium (nam et adversarios expertus est non paucos), ex Exordii Magni capite XXXI distinctionis II discere licet* (2) : DE VENERABILI VIRO, DOMNO B PETRO, VIII CLARÆVALLIS ABBATE. Postquam mater universalis, videlicet sancta ecclesia Romana, quæ habet plenitudinem potestatis, in partem sollicitudinis ascivit domnum Henricum, quondam Claræ vallis abbatem, cum quærerent enixius abbates et fratres Claræ vallenses, quem in locum ejus subrogarent, cito de proximo obtulit se fragrantissima virtutum suaveolentia domni Petri, abbatis Igniacensis, cujus supra *(dist. II, cap.* 27 *et* 28) mentionem fecimus : qui hanc specialem gratiam ab hominibus sui temporis obtinuerat ut sanctus et bonus, electus ex millibus prædicaretur. Hunc itaque dignum dignorum successorem, octavum Claræ vallis abbatem unanimo consensu elegerunt : dignum, inquam, qui, pro suæ reverentia humilitatis ad altiorem locum ascendens, templi Domini, quod ex vivis lapidibus ædificatur, minister constitueretur. De quo per Ezechielem dicitur, quoniam in octo gradibus ascensus ejus : hoc significante Spiritu Sancto, quod per gradus octo principalium virtutum ad octavam æternæ beatitudinis ascenditur. Iste Dei famulus, cum ante susceptum regimen Claræ vallensis ecclesiæ perfectus C et sanctus judicio omnium habitus fuisset ; tamen, tamquam præterita conversatio sua nullius momenti fuisset, ad novum agonem seipsum extendere cœpit : studens modis omnibus dare voci suæ vocem virtutis, id est ut quæ ore docebat, opere non destrueret; omnia justa et sancta factis magis quam verbis ostenderet ; patrum quoque præcedentium vestigia continue præ oculis haberet : præcipue sanctissimi patris nostri Bernardi, cujus se indignum vicarium judicabat.

maxime ob mansuetudinem, spiritualem monachorum curam, abnegationem et humilitatem.

9 Cumque ceteris floreret virtutibus, gratia tamen mansuetudinis ita decoratus erat, ut in habitu, in incessu, in vultu, in locutione ipsius, nihil aliud nisi sanctæ humilitatis, quæ altius in corde ipsius radicaverat, judicia renitenterent. Denique, universa fere domus administratione in temporalibus cellarariis et provisoribus ejusdem domus commissa, ipse soli Deo vacare salutique animarum intendere proposuit. Nempe, quotiescumque exoccupatus esse poterat, in auditorio solus in silentio, demisso in terram vultu, sedebat : ut si quis de junioribus vel infirmioribus D fratribus multitudine tentationum percussus, seu quavis molestia gravatus fuisset, liberam eum adeundi facultatem haberet : quem etiam continuo, secundum datam sibi gratiam, salutaribus monitis et dulcissimis ædificationum eloquiis, ad agonis pro Christo suscepti tolerantiam roborabat. Cæterum, quam rigidus castigator corporis sui fuerit, ex hoc satis apparet, quod numquam duabus tunicis et duabus cucullis simul, sed aut una cuculla et duabus tunicis, aut una tunica et duabus cucullis, etiam in asperrimo frigore, vestiebatur. Botis quoque rarissime utebatur. Frugalitati vero et parsimoniæ intantum operam dabat, ut, ipsis quoque communibus cibis parcissime utens, magis qualecumque sustentamentum fragilis corporis quærere, quam gulæ irritamentis indulgere se comprobaret. Semper in corde, frequenter et in ore habebat, se indignum, se insufficientem esse, qui tantam domum regeret; se minus idoneum minusque discretum, ad quem de universi mundi partibus tanta abbatum et fratrum multitudo respicere deberet.

Rex Philippus II ei promittit se propugnatorem fore Claræ vallis.

10. Unde etiam regi Francorum, cui propinquus erat, quadam vice dixisse fertur : « Vide, domine mi rex, quod ego tantillus homuncio, nullam prorsus habens personam, mentis etiam et rationis inops, tam sublimem domum regendam suscepi : et timeo graviter, ne forte per imprudentiam et insufficientiam meam status Claræ vallis, qui huc usque inviolatus permansit, labefactetur. » Cujus humilitate rex admodum delectatus, respondit ei : « Cur, domine pater, in tantam pusillanimitatem temetipsum dejicis, ut curam animarum, quas Deo auctore regendas suscepisti, deserere velis? Ne, quæso, ita feceris ; sed, secundum gratiam tibi a Domino collatam, curam dominici ovilis vigilanter exercere non negligas. Tu tantum esto abbas intus, in iis quæ ad honorem Dei et ad salutem animarum pertinent; ego foris ero abbas, in omnibus quæ ad utilitatem domus vestræ spectant, possessiones vestras tutando et ab omni exactione liberas reddendo, omnem etiam qui maligna voluntate vos quolibet modo inquietare præsumpserit, regiæ animadversionis ultione feriendo. » Purissimam et Deo placitam hujus beati viri in sancta religione conversationem manifestius F indicat gloriosa illa revelatio, quam supra *(cap. XXVIII)* expressimus ; per quam glorificationem Christi martyris Gerardi, quondam Claræ vallis abbatis, non solum spiritualibus, verum etiam corporalibus oculis et auribus videre et audire dignus fuit. Quam vero copiosa supernæ gratiæ dulcedine perfusus fuerit, quamque non inefficax pro sceleratis et peccatoribus intercessor exstiterit, mirabilis illa et vere memoria digna Balduini militis et sceleratissimi peccatoris in extremis conversio manifeste declarat.

Exemplo prævit sanctissimis monachis :

11. *Quam conversionem postquam narravit Conradus Eberbacensis ex epistola, Vitæ quoque inserta, sic pergit :* Quod si ante susceptum regimen Claræ vallis tam perfectus fuisse dignoscitur, *(nam, quum Igniacensis abbas erat, convertit Balduinum),* postquam pastor et rector hujus religiosæ domus fieri meruit, de qua, (sicut beatus Bernardus in quodam sermone suo testatur), optimos et pretiosissimos animarum redditus singulis annis colligit Deus ; nihilne meritorum

(1) Chronic. lib. XLIX, ap. Tissier, Bibl. Cisterc., tom. VII, pag. 200 et 201. — (2) Ibid., tom. I, pag. 76 et seq.

ritorum illi accrevisse putabimus? Accrevit utique: quia priorem religionem suam posteriore sanctitate multiplicibus virtutum incrementis cumulavit: sic Marthæ inquietas in semetipso castigans occupationes, ut Mariæ quietem per sacræ contemplationis studium toto mentis complecteretur affectu; sic subditos arctam et angustam viam incedere docens, ut legem, quam aliis imponebat, primitus hanc tenendam esse in sua sancta conversatione demonstraret. *Neque dubium est quin vir vere pius fuerit, religiosus atque monasticarum virtutum exemplar: quapropter a Centuriatoribus Magdeburgensibus* (1) *appellatur* hypocrita insignis, *qui* coluit Deum Maosim et se aliorum intercessorem fecit: *quippe qui Missam pro defunctis celebraverit et alia multa fecerit exemplo S. Bernardi, quem tamen Lutherus non potuit non appellare sanctum. Sed hæc sæculo XVI. Nunc autem quis inter Protestantes sobrius hæc convicia probat?*

Quantopere tum in Claravalle floreret virtutum et disciplinæ studium.

12. *Sed ut ad Conradum revertamur, librum claudere noluit, nisi prius iterum collaudata egregia disciplina, quam temporibus* B. Petri *ejusque successoris Warnerii, in Claravalle vidisset.* Postquam, *inquit* (2), Clara illa Vallis primum et clarissimum abbatem suum, *S. Bernardum*, post unum et triginta annos ad summi Imperatoris transmisit palatium,.. per sanctos successores ejus, de quorum virtutibus superius aliqua comprehendimus, sanctæ religionis vigor conservatus in eadem gloriosa domo illibatus duravit, sicut in temporibus venerabilis ac Deo digni viri D. Petri, ejusque successoris D. Warnerii, postea Lingonensis episcopi, divina favente gratia nobis probare concessum est. Testis enim nobis est Dominus, quia, cum in Claravalle disciplinis claustralibus et sacri Ordinis observantiis subditi essemus, tantum ibi religionis et gravitatis, tantumque puritatis et honestatis vidimus, ut sæpius in gratia Dei exultantes diceremus in cordibus nostris, quia, si ipse legislator noster beatissimus pater Benedictus, cujus Regulam professi sumus, in carne viveret, et per se ipsum sanctum illum conventum regeret, districtius sacri Ordinis instituta in loco illo observari non potuissent. Incuria nempe, vel levitas, seu dissolutio, (C) quæ est ruina Ordinis, locum ibi penitus non habebant; sed vernantium virtutum fraternæque charitatis æmulatio ibi sancta vigebat: quodque magis mirum est, ad hæc singulos austeriori aliqua castigatione cogere prælatis opus non erat, quia quasi hæreditaria successione ad se transmissum tenebat sancta illa domus vitia declinare et virtutibus operam dare. *Et deinde sanctissimorum aliquot monachorum, qui in Claravalle hoc tempore floruerant, nomina recenset.*

In rebus temporalibus minus versatus.

13. *In rebus autem temporalibus administrandis multo minus versatus erat beatus vir, mallens eas permittere cellariis et provisoribus, ipse saluti monachorum fere vacans. Qua in re laudandus profecto, dummodo officiales sibi obnoxios servaret, rationes exigeret eosque regeret. Sed ab hac dispensatione videtur animo fuisse alienus, eamque minoris fecisse. Quod quantum deceat qui non rerum dominium, sed administrationem dumtaxat habet, judicent alii. Audi interea Cæsarium Heisterbacensem, in distinctione VI Dialogi miraculorum, cujus capitis XI hic est titulus et textus* (3): QUANTUM VALUERIT SIMPLICITAS D. PETRI, ABBATIS CLARÆVALLIS, APUD ADVERSARIOS EJUS. Dominus Petrus, abbas Claræ-vallis, monoculus ex infirmitate, vir sanctus nomine et re, Petri apostoli imitator et filius columbæ, eo quod magnæ et puræ fuerit simplicitatis. Cum ipso et fratribus ejus miles quidam pro quibusdam bonis contendebat. Præfixus est dies, in quo vel miles cum abbate componeret, vel coram judice litem intraret. Venit ad diem miles cum amicis suis; venit et abbas, solo monacho quodam simplice secum assumpto. Non tamen in equis, sed pedites venerunt. Et cum esset abbas venerabilis pacis et paupertatis amator, rerumque transeuntium contemptor, coram omnibus dicebat militi: « Homo christianus es; si dixeris in verbo veritatis quod bona ista, pro quibus contentio est, tua sint et tua esse debeant, bene sufficiet mihi testimonium tuum. » Ille, magis curans de bonis obtinendis quam de verbo (E) veritatis, respondit: « In veritate dico quod mea sint hæc bona. » Ad quod abbas: « Sint ergo tua tibi; ego de cætero non repetam illa. » Sicque reversus est ad Claramvallem. Miles etiam, ad uxorem suam quasi victor rediens, cum ei per ordinem recitasset quid abbas dixisset vel quid ipse egisset; illa, territa ad verba tam pura et tam simplicia, respondit: « Dolose egisti contra abbatem sanctum: ultio divina nos puniet. Nisi monasterio bona sua restituas, consortio meo carebis. » Territus ille ad Claramvallem venit, bonis ultro renuntiavit, de indebita vexatione sancti abbatis veniam postulavit.

AUCTORE V. D. B.

quærit nihilominus apud Alexandrum papam III remedia juris,

14 *Verumtamen noli credere* B. Petrum *in harum rerum procuratione omnino supinum fuisse. Mala enim jam monachis erant tempora. Reges, duces, comites, milites, episcopi, mira liberalitate, S. Bernardo ejusque discipulis dederant valles lutosas, silvas impervias et deserta sterilia. Hæc illi triginta aut quinquaginta annorum labore, mutarant in campos fertiles, amœna prata, pascua. Quam felicem conversionem quum illi nobiles aut eorum posteri viderent, pœnitebat eos pristinæ* (F) *largitatis, omnibusque modis, etiam falsis testimoniis, studebant veteres donationes rescindere, aut* conficta mutui vel depositi actione reposcere, *ut extortam pecuniam in luxum et comessationes profunderent. Cruciabatur animo* B. Petrus, *intelligens se et fratres suos* scurris et epulonibus laborare (4). *Quapropter ante diem 30 augusti anni* 1181, *quo Alexander papa III e vivis recessit, dedit ad eum binas literas; quarum alteris conqueritur Cisterciensem ordinem a sæcularibus vexari litibus, direptione bonorum et fraudibus: adversus quæ mala implorat auxilium:* Precamur, *inquit* (5), quatenus priscæ consuetudinis tenor vestro nobis privilegio restauretur: ut, si quis videlicet ab aliquo monasteriorum nostrorum rem indebitam dubiamve poposcerit, abbas loci rei veritatem, in propriæ conscientiæ periculum requisitus, et monachus sive conversus, ex obedientiæ

(1) Centuria XII, cap. 10, col. 1653. — (2) Recapitulatio, ap. Tissier, Bibl. Cist., tom. I, pag. 245, et ap. Exordia Ord. Cist., juxta Pampelunense exemplar anno 1871 edita, pag. 491. — (3) Tissier, tom. II, pag. 170. — (4) Tissier, Biblioth. Cist., tom. III, epist. I, pag. 264; Migne, Patrol. latina, tom. CC, col. 1381 et 1382. — (5) Ibid., loc. cit.

AUCTORE V. D. B.

dientiæ virtute jussus, alleget ; et sic in verbo veritatis eorum ancipitis causæ decisio perseveret. Quod si feceritis, sine aliorum injuria nostra nobis jura servatis. Si vero vobis via forsitan ista minus placet, invenite aliud quantumque remedium, quod cum removerit a pravorum cupiditate perjurium, cessare a nobis faciat solutionis indebitæ detrimentum.

parum utique opportuna, ut direptionem bonorum et lites avertat ;

15 *Non poterat utique Alexander papa privilegium tale, omni juri et æquitati adversum, concedere. Quum tamen qualecumque remedium necessarium esset, animum non despondit* B. Petrus. *Quapropter literas* (1) *dedit ad cardinalem Henricum, decessorem suum, et ad Berneredum, non pridem SS. Crispini et Crispiniani Suessionibus abbatem, tum cardinalem episcopum Prænestinum, eorum auxilium efflagitans :* « Posita est, *inquit, ecclesia nostra*, ut scitis, inter gentes indomitas et Gallica fortitudine contumaces ; quæ dum sua per intemperantiam prodigunt, aliena per violentiam diripiunt et prædantur. Ideoque mediante sollicitudine vestra rescriptum nobis petimus sedis
B apostolicæ prorogari : quo archiepiscopis et episcopis terræ nostræ generalis mandati statuatur auctoritas, ut de malefactoribus nostris plenam nobis justitiam faciant, nec in eos aliqua postmodum absolutio prodeat, si digna satisfactio non præcedat. Cessent a sacri participatione mysterii villæ, oppida, civitates, quandiu ibi B. Remigii præda constiterit : ut proveniat nobis rerum indemnitas amotarum, dum illis interdicitur solemnitas divinorum. *Profecto non deerat auctoritas episcopis ut interdicto deprædationes illas punirent, sed, quum eis tutum non videretur sua uti potestate, difficile factu erat ut eos pontifex cogeret.*

facile tamen cedens.

16 *In his tamen quæ prudenter facere poterat, non deerat Alexander Claravallensi monasterio ; adeoque aliis literis* (2) B. Petrus *eidem pontifici gratias agit pro collatis Ordini Cisterciensi beneficiis, maxime quod jusserat cœnobium Balernense, Claravallis filiam, in diœcesi Vesontionensi, causam vincere, nisi adversarius præscriptionem quadragenariam demonstraret ; petens deinde ut lis celeriter finiatur, quoniam actor rem in longum ducere nitebatur ut, morte pontificis mandantis, ex-*
C *spiraret mandatum. Oderat certe lites* B. Petrus; *quocirca, cum mercator de fratribus Cariloci conquereretur, scripsit ad abbatem*(3): Quoniam ille in negotiatione pecoris, quod a fratribus vestris emerat, ad summam fere trecentorum solidorum se asserit circumventum ; volumus ut discretio vestra rem diligenter inquirat, et, si verum esse compererit quod asseritur, damnum prædicti N. compensatione rationabili moderetur. *Etenim, ut illic loquitur*, non parvus in charitate profectus ostenditur, cum fraternæ pacis lucrum peculiariis quæstibus antefertur.

B. Petrus, *sociatus aliis abbatibus, monasteria lineæ Claravallensis visitat aut ab aliis visitanda curat.*

17 *Postquam illa superiora retulit Cæsarius :* Vir iste beatus, *subjungit*, temporibus seniorum nostrorum visitavit in claustro, *scilicet Heisterbach seu Valle S. Petri, in diœcesi Coloniensi ; sed et alia multa filiationis Claravallensis monasteria visitavit*, sui ordinis secum habens quosdam abbates, finitimas regiones perambulans, *ut loquitur biographus. Testis* D
est etiam Herbertus, abbas de Moris, his usus verbis (4) : Visitante nuper venerabili abbate Claravallensi Petro cœnobia sua, quæ in Rhemensi provincia, flante Spiritu Dei, venustissime florent, nos quoque cum illo profecti venimus die quadam una cum ipso ad monasterium Vallis-Regis ; *et dein pergit narrare se ibi invenisse librum Miraculorum seu sextum Vitæ S. Bernardi ; cumque, aquis mersum et aliquandiu in mantica madida clausum, dein siccum et incorruptum inventum esse. Quæ monasteria visitare ipse non poterat, curabat ut ab aliis suo nomine visitarentur. Certe Herbertum, abbatem Superadi in Hispania, visitatorem fecit Morerolæ abbatiæ, ut ipse Herbertus testis est :* Ad gloriam, *inquit* (5), regis æterni respicere comprobatur, quotiens gloriose aliquid ab eo factum a subjecto milite dilatatur. Eapropter, ego Herbertus, abbas Superadi, quæ sub præsentia nostra contigerunt, ad ædificationem auditorum, in multorum notitiam venire desidero. Anno ergo ab Incarnatione Domini 1184, E
ex injuncto domini Claravallensis, in partibus Hispaniarum tenebar visitare quandam abbatiam ordinis Cisterciensis, nomine Moreroliam ; in qua sub oculis nostris accidit, quod seriatim attestamur. *Hactenus Herbertus, quem Manriquius vocat Hymbertum cujusque visitationem illigat anno* 1180. *Ante annum* 1218 *non reperitur Herbertus in Yepesii catalogo abbatum Superadensium.*

§ III. Visitat monasteria. Cædes abbatis Trium-Fontium. Compositio litis inter Trium-Fontium et Cheminonis monachos.

Dum anno 1181 visitat Tres-Fontes, Simon monachus occidit abbatem Alardum. B. Petri *ad abbatem Cisterciensem*

Sed et alias multas fecit visitationes ipsemet B. Petrus, *quas ad annos suos referemus. Imprimis verno tempore anni* 1181, *versabatur cum abbatibus de Ripatorio, de Caladia, de Alto-Fonte, de Aurea-Valle et de Caherio, in monasterio Trium-Fontium in diœcesi Catalaunensi; quæ prima Claravallensis filia dotata fuerat anno* 1116, *et biennio post a monachis occupata. Quemadmodum autem, cum Igniaci abbas esset, testis fuerat necis B. Gerardi, Claravallensis abbatis, ab Hugone de Basoches, in Igniacensi cœnobio, crudeliter interempti, sic in monasterio Trium-Fontium, Alardum abbatem a Simone quodam suo monacho occisum et sanguine madentem vidit. Tempus cognovimus ex Chronico Claravallensi, ubi hæc leguntur* (6) : Anno Domini 1180 (*stylo veteri*), apud Tres-Fontes, tempore visitationis quam faciebat abbas Petrus Claravallensis, intrante martio, contigit venerabilem virum abbatem Alardum a quodam hypocrita monacho interfici. *Quæ tum expertus sit, tum egerit beatus vir, ipse ad Guilielmum de Tolosa, qui bis olim Savigneii, in diœcesi Abrincensi, abbas, anno* 1179 *Cisterciensis abbas creatus fuit, atque ad*

(1) Epist. IX, apud Migne, tom. CCI, col. 1404. — (2) Ibid., epist. II, tom. CC, col. 1382. — (3) Epist. VII, ap. Migne, tom. CCI, col. 1396. — (4) Acta SS, tom. IV Augusti, pag. 330. — (5) Cod. ms. sæc. XIII, num. 4883 Bibl. reg. Brux.; Cfr. Manrique, Ann. Cist. ad an. 1180, c. II, n. 5. — (6) Migne, Patrol. latina, tom. CLXXXV, col. 1249.

annum

AUCTORE V. D. B.

A *annum* 1181 *hoc munus retinuit* (1). Perfusus, *inquit* (2), amaritudine spiritus, et tactus dolore cordis intrinsecus, quid dicam vobis, pater, vel quid faciam, nescio, afflictione valida et miseria saturatus. Vos autem ex his quæ scribentur, attendite et videte si est dolor similis sicut dolor meus. Obductam namque præteriti vulneris cicatricem scidit nuper ictus acerbior : ut qui parricidalia nuper funera in patris nece defleveram, eadem cogar et nunc in Clarævallis unigenito deplorare. Ad majorem vero mearum miseriarum cumulum, uterque quodammodo inter manus meas exstinctus est, uterque me præsente peremptus : ut gladius doloris hujus eo crudelius orbati senis animam pertransiret, quo me miserum feriret comminus, et pressius e vicino confoderet. Accidit enim, ante paucos hos dies, ut in domo Trium-Fontium, quæ prima est in filiabus nostris, visitationis ageremus officium; et ecce, abbas ejusdem loci sacrarium ecclesiæ, ubi altare beati Bernardi nuper erexerat, peculiarem orationem solito celebraturus ingreditur, quatinus post hæc missarum solem-
B nitatibus celebratis, devotior nobis et negotiis instantibus redderetur. Cumque ibi moram faceret, et cum angelis Dei assisteret coram Domino, affuit etiam inter eos satan, permissus in eum extendere manum suam : ut ille innocentissimus pater ibi reciperet mortem, ubi vitæ requirebat authorem. Ingressus est namque post eum vir Belial, nomine Simon, qui, clauso ostio ut occideret in abscondito, patrem suum prædictum abbatem, vibrata in caput ejus acie securis, aggreditur; nec prius a vultus et verticis concisione destitit, quam ille, non jam miser, sed adhuc miserabilis pater, laureatus suo sanguine, spiritum in ejus quem orabat manibus expiraret. Post hæc una hora transacta, abiit crudelissimus parricida, et Missam celebrare non timuit, ut velamentum sceleris devotione sibi ascisceret sacerdotii. Diu enim præ tumultu lugentium et concurrentium monachorum ignoratus parricida delituit; quamvis vox sanguinis sine intermissione fluentis virum sanguinum, quoties feretro comminus accessisset, stillicidiali quodam testimonio demonstraret. Unde postmodum, pro his et aliis quibusdam conjec-
C turalibus signis ad rationem positus, reum se patrati facinoris confitetur : dignus quidem qui nullam consequatur veniam, qui nullam in eo reperit mortis causam. Et ecce nunc, pater optime, captus et catenatus tenetur in vinculis; pro quo vobis instantissime supplicamus, ut præfixa die consilio et habita deliberatione cum fratribus, talis in eum diffiniatur pœna, quod similis præsumptionis debeat finiri materia.

et ad monachos Trium-Fontium ea de re literæ.

19 *Paulo post cum Trium-Fontium monachis communicavit quæ Guilielmus de Tolosa, cum capitulo Cisterciensi, de sacrilego Simone definiverat :* Porro, *inquit* (3), de illo miserabili parricida definito consilio statuerunt, ut, quamvis non solum præsentia, sed memoria quoque ejus horrorem pariter renovet et dolorem, eum tamen pro majori scandalo devitando usque ad capitulum (*generale*) sub districta faciatis custodia conservari, pane tantummodo et aqua vitam miseri sustentantes, excepto quod ei tribus diebus hebdomadæ pulmentum aliquod vestra poterit humanitas erogare. Cavendum est enim et nobis et vobis, ut, cum volumus ne de vinculis nostris effugiat, hunc in manibus nostris famis violentia non extinguat : *quæ custodia tanto opportunius commendatur, quod Hugo de Basochiis aliquanto ante Igniaco aufugerat. Quod vero nefanda hæc scelera in Cisterciensibus asceteriis patrabantur, profecto mirum non est si quis humanæ imbecillitatis conditionem consideret. Passim tunc in severissimo hoc Ordine sanctissimi erant monachi : vigebat disciplina, florebat pietas, in honore erat vita dura et pœnitens. Sed, quoniam Cisterciensia cœnobia tunc pœnitentialia instituta censebantur, admittebantur facile etiam facinorosissimi homines, qui jejuniis, abstinentiis, diuturnis precibus, præterita crimina expiarent. Hos inter nobiles multi, plerique natura feroces et audaces. Quorum indolem quamvis Christi jugo subderet divina gratia, fieri tamen non poterat quin aliquando pristina vitia irritarentur et in superiores præcipue excandescerent. Miremur itaque potius tot peccatores in illis* E *asceteriis ad summam pervenisse sanctimoniam, quam canes aliquot rediisse ad vomitum.*

Conciliat pacem inter monachos Trium-Fontium et Cheminonis.

20 *In posterioribus illis literis ad finem addit* B. Petrus : Quod autem superagendum est negotiis vestris, ecce nos domi sumus, parati ad omne subsidium consolationis et pacis, quando consilii tempus venerit coram vobis. *Quibus indicare videtur litem, quæ nata erat inter Trium-Fontium et Cheminonis monasteria, et quam nuper componere statuerat. Scilicet ad utriusque fundationem data fuerat anno* 1116 *pars nemoris de Luiz, utriusque terminis ab Hugone, comite Vitreiensi, non recte definitis. Hinc discordiæ; quas anno* 1181 B. Petrus *dirimere tentavit.* Petrus, Clarævallis abbas, *sic legitur in sententia* (4), statuit ut pascua sint communia inter fratres Trium-Fontium et fratres de Cheminon, excepto solum quod fratres de Cheminon glandem non colligent, nec exportare facient, nisi quod porci in fageto vel querceto comederent. Si quis pastor pacem infregerit scienter aut malitiose, conversus quidem Trium-Fontium, *villæ seu prædio rustico præpositus*, in capitulo de Cheminon prima dominica publice verberabitur, et die ipsa in eadem domo humi F comedet; et conversus de Cheminon eandem satisfactionem faciet in domo Trium-Fontium. Testes pacis initæ Harduinus de Ripatorio, Eustachius de Caladia, Giraldus de Alto-Fonte, Stephanus de Aurea-Valle, Hellinus de Caherio, abbates, anno 1180; *quod est ante Pascha anni* 1181. *Sed anno sequenti nova orta lis, quia Cheminonenses monachi majorem tegulariam extruxerant. Quocirca ad id corrigendum, Cheminonem misit* B. Petrus *Dei-Amicum, abbatem in Argona, cum priore ejusdem domus G. et Petro, Vallis-Lucentis abbate, et abbate de Ripatorio. Responderunt illi* se stare judicio super hoc ab abbate Clarævallis habito et a Cisterciensi capitulo confirmato; addentes se postulasse veniam, et ad judicium Clarævallensis, cujus se voluntati subjiciebant, appellasse. *Anno demum* 1183, *capitulum generale ita sancivit pacem ut Cheminonenses simplicem tegulariam construerent* (5).

(1) Gallia Christiana, tom. XI, col. 546, tom. IV, col. 988 et 989. — (2) Tissier, Bibliotheca Cisterciensis, tom. III, pag. 266. — (3) Ibid., Migne, Patrologia latina, tom. CCI, col. 1396. — (4) Gallia christiana, tom. IX, col. 958. — (5) Ibid., eodem tom., col. 958 et 959.

§ IV

AUCTORE V. D. B.

§ IV. B. Petri gesta ab anno 1181 usque ad annum 1184. Cardinalis Henricus. Abbatia Bakoniensis. Visitatio monasteriorum diœcesis Trecensis et Normanniæ.

Quum Henricus, ante abbas Claræ-vallis et dein cardinalis et legatus, archiepiscopos Lugdunensem et Narbonensem deposuit,

* Lavaur

Ita pergit Chronicon Claravallense (1) :

Anno Domini 1181, apud Claramvallem mortuus est venerabilis Eskilus, Danorum archiepiscopus, sumpto habitu ordinis : qui diu manserat in Claravalle, et sibi substituerat archiepiscopum in Dania, Absalonem nomine. Albanensis autem episcopus, Henricus, *non ita pridem Claravallensis abbas*, missus in Burgundiam legatus, duos archiepiscopos, Lugdunensem et Narbonensem, deposuit : castrum hæreticorum, quod Vallis * B dicitur, per miraculum cepit : apud Cistercium generali capitulo præfuit, et anno sequenti ad curiam revertitur tempore papæ Lucii. *In Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterciensis, lib. I, dist.* 30, *legitur Eskili Vita, quam ad diem* 10 *aprilis prætermiserunt decessores nostri, quod Lundensis archiepiscopus numquam publice cultus fuisse visus est. Quamquam* B. Petrus *non potuit cum eo non multum commercium habere, tacetur tamen illic ejus nomen. Suspicor autem plurimum Henricum eum legatum esse, quem* B. Petrus *aliquamdiu secutus esse, cap. XXV Vitæ suæ, legitur. Quod Henricus archiepiscopum Lugdunensem deposuisse dicitur, locus difficilis est* (2); *qui et reperitur apud Albericum, monachum Trium-Fontium, multosque vexat; sed nequaquam nodus solutus a Baluzio, arbitrato ad Henrici legati tempora relatam fuisse depositionem Petri Narbonensis et Achardi Arelatensis, anno* 1080 *in synodo Avenionensi pronuntiatam. Coævus enim erat chronographus Claravallensis, scribens dumtaxat res quas viderat aut audiverat, et qui errare omnino non potuit* C *in enarranda depositione archiepiscopi suæ ipsius provinciæ ecclesiasticæ; neque solus est, quippe cui consentiant Tabulæ sepulcrorum Claravallensium* (3). *Quum Guichardus obiverit medio anno* 1180, *et anno circiter post, Joannes ad Albas-Manus ad cathedram Lugdunensem traductus nondum esset, facile fieri potuit ut interea alius electus fuerit, qui, quod brevissimo tempore (utpote ab Henrico legato depositus) sedem Lugdunensem tenuerit, memoriam sui reliquerit nullam* (4). *Sed in his partem habuisse aliquam* B. Petrus *non legitur.*

sententiam suam non dixisse videtur B. Petrus *de utriusque successore,*

22 *Contra an in rebus Narbonensibus consiliarius fuerit, videtur quæri posse. Certissimum quippe est Pontium ab Arsatio a cardinali Henrico exauctoratum fuisse, et successoris electionem per compromissum in ejus devenisse potestatem. Testis est ipse Lucius III* D *in literis, quas XVII kal. junii anni Incarnationis* 1182 *Velletri dedit ad capitulum Narbonense :* Venientes, *inquit* (5), ad nos venerabiles fratres nostri Magalonensis et Biterrensis episcopi nostro apparatui suggesserunt, quod, cum ecclesia vestra esset non solum archiepiscopo, sed etiam personis aliis destituta, juramento præstito promisistis, quod mandato venerabilis fratris nostri Albanensis episcopi, qui tunc in partibus illis legationis officio fungebatur, de ordinatione ipsius ecclesiæ sine contradictione qualibet pareretis. Cæterum, quia idem episcopus antequam vestram ecclesiam ordinasset, ad sedem apostolicam rediit, nos providere volentes, ne personarum defectu eidem ecclesiæ quodlibet incommodum perveniret, prædicto episcopo dedimus in mandatis, ut, sicut a vobis in eum religione jurisjurandi fuerat compromissum, jam dictam ecclesiam ordinaret. Ipse vero, cum consilio prædictorum episcoporum, tres archidiaconatus vacantes et sacristiam in ipsa ecclesia de personis idoneis ordinavit, et canonicum quemdam instituit. *Quamvis itaque* E *ecclesia Narbonensis archiepiscopo destituta esset, et legatus Henricus, antequam eam ordinasset, ad sedem apostolicam rediisset, duo tamen, ut videtur, se episcopos electos dicebant : Joannes quidem ad Albas-Manus, episcopus Pictaviensis, qui, in itinere Romano, ad sedem Lugdunensem, quam mox conscendit, electus est; et Bernardus Gaucelini, episcopus Biterrensis, qui plures annos se in Galliis electum Narbonensem dixit, sed non nisi anno* 1184 *a Lucio papa III confirmatus* (6). *Quum igitur hæc electio esset dubia, adeoque Henrico et canonicis videretur nulla (quamvis Joannes et Bernardus quisque suam tuerentur electionem), compromissarius judex electus est legatus. Quare contendi posset huc pertinere responsum* B. Petri, *quod a biographo Thoma, cap. XXV, num.* 51, *refertur; maxime quoniam Bernardus Narbonensem cathedram ante annum tertium conscendere permissus non est, tametsi competitor ejus, anno* 1181 *aut sequenti, throno Lugdunensi impositus, omni suo jure in sedem Narbonensem cesserat. Sed obstat difficultas insuperabilis. Ille scilicet vir qui contra sententiam* B. Petri *episcopus factus est, vivebat adhuc anno* 1204; *Bernardus vero anno* 1191 *vita functus est. Dein ejus competitor, Joannes ad Albas-Manus, falsus denarius dici non potuit, quippe qui ultimos vitæ annos in Claravalle sanctissime egerit, antea numquam culpatus.*

sed Garmundo et Hugone de Noeriis, contendentibus de episcopatu Autissiodorensi.

23 *Quocirca omnes Galliarum episcoporum catalogos inspexi, investigans episcopum electum anno* 1181 *aut* 1182, *cujus electio ambigua fuerit, qui nobilitate magis claruerit quam virtutibus, et qui anno* 1204 *adhuc viveret; neque alium inveni quam Hugonem de Noeriis, episcopum Autissiodorensem. Audi Robertum Autissiodorensem, scriptorem diligentem et coævum* (7) : Ipso anno (1182) Autissiodorenses canonici Garmundum *(Clement)*, IV abbatem Pontinensem, elegerunt in præsulem,

(1) Apud Migne, tom. CLXXXV, col. 1249 et seq. — (2) Cfr. Gallia christiana, tom. IV, col. 130; D. Bouquet, Recueil, etc., tom. XVIII, pag. 745. — (3) Apud Henriquez, Fasciculus SS., tom. I, pag. 366. — (4) Manrique, Annales Cist., ad an. 1182, cap. 2 ; Pagi, Critice Baronii, ad an. 1181, num. 7; Vaissette, Hist. du Languedoc, tom. III, pag. 58. — (5) Gallia christ., tom. VI, inst., col. 46; Migne, Patrologia, tom. CCI, col. 1170. — (6) Gallia christ., tom. IV, col. 130 et 131, et tom. VI, col. 56 et 57. — (7) Chronographia, fol. 87, et ap. D. Bouquet, tom. XVIII, pag. 250.

AUCTORE V. D. B.

A lem, non tam ipsius merito, quam sollicito studio fratris ejus Ægidii, tunc a rege præ cæteris in curia sublimati. Verum cum quædam ex personis ecclesiæ restitissent, Romam proinde pars utraque profecta est, ibique diutius sunt detenti, eo quod, multis utrinque rationibus allegatis, nequiret negotium terminari. At illic maxima interim mortalitate grassante, Garmundus moritur, sicque contentio terminatur. *Electionem tamen Garmundi ratam habuit cardinalis Henricus; quod vix fieri potuit, nisi ipse compromissarius fuerit. Quam comprobationem declarat instrumentum factum Pictaviis, kalendis aprilis anni* 1182, *et editum a Martenio* (1)*; in quo legitur* G. electus Autissiodorensis *deliberasse cum ipso Henrico cardinali super controversia, quæ inter abbates S. Crucis Burdigalensis et S. Severi de ecclesia B. Mariæ de Solaco fervebat. In Gestis episcoporum Autissiodorensium* (2) *nulla Garmundi memoria, nulla turbarum, quæ post mortem Guilielmi de Tuciaco ecclesiam Autissiodorensem afflixerunt. In his Gestis dicitur* B Hugo de Noeriis ex thesaurario assumptus in episcopum anno Domini circiter 1183, circa Purificationem B. M. Virginis; *in Chronico autem brevi Autissiodorensi* (3) : MLXXXIII ordinatus *seu inthronisatus* (4) fuit domnus Hugo episcopus IV idus martii et in crastino consecratus : *ut plane studiosa fuerit electionis omissio. Sed quidquid id est, testimonio Roberti Garmundus non adeo* merebatur *fieri episcopus; et Hugo de Noeriis, nobilissimo genere ortus, miles potius fuit quam episcopus, a subditis extorquens pecunias* (5), *silvas ecclesiæ sibi inique arrogans* (6) *et alia multa perpetrans quæ dedecent episcopum : vixit usque ad* 29 *septembris anni* 1206. *Adeoque ei facile conveniunt omnia quæ habet Thomas biographus.*

Anno 1182 coloniam emittit Bakoniam in Hungaria.

24 Anno Domini 1182, a Claravalle missus est conventus ad fundandam abbatiam de Boccan in Hungaria; *qua in re, ex Chronico Claravallensi* (7) *cognita, partem utique non minimam habuit* B. Petrus. *Sita hæc est abbatia in diœcesi Vesprimiensi, in silva Bakonia* (8). *Quod in ejus thesauro velum nuptiale Giselæ, S. Stephani regis viduæ, servatur, fundatio* C *ejus huic reginæ adscribitur* (9) *; sed perperam, quum Gisela sæculo XI vixerit. Belæ III eamdem fundationem attribuit Fessler* (10)*; vix fidere audeo scriptori hoc loco minime accurato. Scripsit ad ejus abbatem Innocentius papa III decretales literas, de pœna eorum qui falsi crimen admiserunt. Medio sæculo XVIII scribebat de Bakoniis Cisterciensibus Bombardius* (11) : Hi e veteribus ruinis, (in quibus inusitatæ molis basilicam, divinæ Triadi sacratam, et ideo tribus duntaxat sed grandissimis fenestris, totidemque columnis instructam, metiri hodiedum est), novum moliuntur domicilium Sircensibus in tesquis. *Recentiores scriptores existimant monasterium Bakoniæ ortum, post aliquot annos, translatum fuisse in locum Zircz. Nonnulli vero opinati sunt Bakoniense et Zircense monasteria esse prorsus diversa. Anno* 1786 *monachi erant* 16 (12). *Qui jam pridem a Claravalle matre avulsi, communicabant cum Cisterciensibus Bohemis; sed anno* 1815 *rupit hæc obedientiæ vincula auctoritas publica. Ædes, prædium, horti laudantur quam plurimum* (13) *Anno* 1855 *Martinus Hoszszu erat abbas* (14). *Placuit paulo accuratius de hoc cœnobio disserere, tum quod hanc unam coloniam emisit* B. Petrus, *tum quod Manrique, Ordinis historicus, ne scivit quidem ubi locorum consisteret.*

* Zircz seu Zirtz.

Dein visitat cœnobia diœcesis Trecensis,

25 *Eodem anno aut initio sequentis, visitavit beatus vir cœnobia diœcesis Trecensis, cum Joanne Belliloci et Theodorico Bullencuriæ abbatibus; certe cum eis subscripsit chartæ, qua Simon, dominus de Belloforti, donavit monasterio Præmonstratensi Capellæ S. Mariæ ad Plancas, in diœcesi Trecensi, grangiam de Flaceniis, censum et terragium, laudantibus Agnete uxore sua et fratre suo Hugone, Domino Brecarum* (15). *Annus* 1182, *sed non anni tempus indicatur, ut facile ad primos menses anni* 1183 *hæc charta pertinere possit.* E

et scribit ad archiepiscopum Moguntinum.

26 *Ad finem anni* 1183 *referenda est* B. Petri *epistola IV ad archiepiscopum Moguntinum, Conradum Witelsbachium. Electus hic fuerat ad cathedram Monguntinam anno* 1160*; sed quod ad Alexandrum papam III in Gallias abiverat, substituendum ei curaverat Fredericus Œnobarbus imperator Christianum de Buche, qui Octaviani antipapæ partes sequeretur. Consecratus tamen Conradus ab Alexandro presbyter cardinalis, episcopus Sabinensis et Moguntinus archiepiscopus; sed aliquanto post factus est archiepiscopus Salisburgensis, ita tamen ut, quum ad finem mensis augusti obivit Christianus, ipse sedem Moguntinam iterum conscenderit* (16). *Gratulabundus itaque scripsit ad eum* B. Petrus (17) : Post acceptam de antiqua hostilitate victoriam, qua in manibus vestris sancta mater Ecclesia, devicto schismate, triumphavit, post exploratæ fidei laboriosos agones, quibus per vos imperii virtus et gloria imperatoriæ majestatis enituit, non defuit vobis angelus satanæ qui mali- F tiæ suæ colaphis cæderet triumphantem. *Et post plura hujusmodi sic pergit :* Et quoniam expectationi filiorum nostrorum de Eberbac gratia vos divina restituit, eos et domum ipsam, quæ hactenus sub umbra nominis vestri servata est et in omnibus prosperata, multo magis nunc vestra, quæsumus, præsentia foveat et lædi vel turbari in aliquo non permittat... Specialiter autem charissimum fratrem nostrum, vestrum vero devotissimum filium, A [*rnaldum*], abbatem ejusdem loci, qui domno G. *(omisso in catalogis)*, exinde redeunti, successit, vestræ benevolentiæ commendamus..... Si quis autem in suggillationem ipsius aliquid vobis sinistri suggesserit, mentiatur potius iniquitas sibi, et os

(1) Ampliss. collect., tom. VII, col. 91. – (2) Ap. Labbe, Bibl. Mss., tom. I, pag. 470.— (3) Ap. Bouquet, tom. XII, pag. 300.— (4) Cfr. Acta SS., tom. VIII Octobris, pag. 196. — (5) Ap. Labbe, Bibl. Mss., tom. I, pag. 471. — (6) Ibid., pag. 481. — (7) Migne, Patrologia, tom. CLXXXV, col. 1250. Cfr. Manrique, Annales Cist., ad an. 1182, cap. V, num. 5 et 6; Timon, Epitome rerum Hungar., pag. 23. — (8) Jongelinus, Notitia abb. ord. Cist., lib. IV, pag. 43. Bombardius, Topogr. Hung., pag. 140 et 141. – (9) Korabinsky, Geographisches Lexikon von Ungarn, pag. 854. — (10) Die Geschichten der Ungern, tom. II, pag. 318. — (11) Topographia Hungariæ, pag. 141 (12) Korabinsky, pag. 854. (13) Neueste Beschreibung des Königreiches Ungarn, pag. 287, Leipzig, 1832. (14) General schematismus des Ungarischen Klerus, pag. 214. — (15) Histoire de la maison de Dreux, pr., pag 21. — (16) Gallia Christ., tom. V, col. 475 et seqq. — (17) Tissier, Bibl. Cist., tom. III, pag. 265.

loquentis

AUCTORE V. D. B.

Lucius papa III jubet ut conscribendam curet Vitam S. Petri Tarentasiensis.

loquentis iniqua vestris redargutionibus obruatur

27 *Die* 9 *decembris* 1183, *dedit ad* B. Petrum *et ad cognominem abbatem Cisterciensem Lucius papa III literas, jam in hoc Opere nostro* (1) *editas. Die scilicet* 8 *maji anni* 1175 *vita functus erat S. Petrus, ex monacho Cisterciensi archiepiscopus Tarentasiensis ; qui quum miraculis clarescerel, rogavit Cisterciense capitulum Alexandrum III et dein Lucium III, ut beatum virum sanctorum albo adscriberent.* Anagnia quinto idus decembris *anni* 1183 (2), *respondit Lucius Cisterciensi et Claravallensi abbatibus nil præpropere agendum:* Interim volumus, *addens*, et mandamus ut de actibus et conversatione memorati archiepiscopi ea quæ certa sunt in scriptis redigi faciatis. *Hoc onus ut in se susciperet Gaufridus, Altæcumbæ abbas, literis* (3) *ab eo petierunt abbates ambo, quorum prior hoc ipso anno episcopus Atrebatensis electus fuerat, anno sequenti consecratus. Oblatum officium admisit Gaufridus, literasque dedit ad utrumque abbatem* (4), *et Vitam, quæ in Actis Sanctorum ad diem 8 maji legitur, conscripsit.* B

Anno 1184 visitat monasteria Normanniæ: ejus fortitudo in puniendo monacho Mortui-Maris.

28 *Anno* 1184, *Normanniæ cœnobia visitavit beatus vir, quæ Claramvallem matrem agnoscebant. Hoc enim anno Saviniacum attulit duos digitos et dentes aliquot B. Serlonis* (5). *Quo in itinere monachum abbatiæ Mortui-Maris, in diœcesi Rotomagensi, egregie castigavit, non curans quod ille nequam Henrici, regis Angliæ, amicitia niteretur. Graviter hanc animi magnitudinem* B. Petri *tulit rex, et iram suam in Mortui-Maris monachos effudit. Quos ut consolaretur, literas ad eos dedit* B. Petrus *cum hoc initio* (6) *:* Audito surgentis fremitu tempestatis, quam contra vos et domum vestram flatus diabolicæ malignitatis exagitat, instamus, qua possumus prece sollicita, dormientem denuo suscitare Jesum. *Hortatur eos dein ad patientiam, jubens eos meliora præstolari tempora. Atque his verbis desinit :* Perseveret in vobis disciplina ordinis, fraternitatis amor, sinceritas charitatis : et jam nulla timeatur adversitas, ubi nulla dominatur iniquitas. Vivat in vobis timor Dei sæculique contemptus, et victa sunt omnia. Nos C quoque, juxta quod ipsi petitis, ad dominum regem aliasque personas nuntios literasque direximus ; sperantes quod in proximo vobis pax et tranquillitas oportune subrideat, dummodo virga disciplinæ, quam geritis, nec decidat his flatibus, nec arescat.

Scribit ad episcopum Wintoniensem et ad alios ut placet iram regis Anglorum.

29 *Perierunt omnes illæ literæ, præter unas, datas ad Richardum Toclivium seu Morum, episcopum Wintoniensem, ex quibus probe intelligimus quanta fortitudine visitatoris officio fungeretur. Lege eas ; sunt utique dignissimæ quæ legantur* (7) : Susceptis cum gratiarum actione literis, quas misistis, ad placandum regis animum nuntios et scripta dirigimus ; sperantes, quod si rei gestæ dignoverit puritatem, serenabitur clementia vultus ejus, et convertet ad misericordiam quod disponebat ad iram. Vos quoque, ne, ignorata veritate, dubia pro certis accipere debeatis, credite potius nobis, fidem, si placet, fidelissimo testimonio commendantes, quod, quidquid de illo factum est et statutum, necessitas egit juris et sinceritas æquitatis : D nec fuit ibi consideratio prava quæ regis honorificentiæ derogaret, sed simplex et opportuna provisio ne puritas ordinis nomenque personæ, ignominia crescente, vilesceret. Quod autem captum se asserit et velut in carcere constitutum, viderit ipse quid dicat : ne forte hoc magis pro carcere deputet quod non permittitur circuire terram et perambulare eam, ut vadens loquatur adversus fratres suos, et contra filios matris suæ ponat scandalum Aures ergo vestras vanis amodo suggestionibus obstruentes, agite, quæsumus, et apud dominum regem state pro nobis ; ut non contineat in ira misericordias suas, nec habeat, se judice, reos, quos sinceritas probat inculpatæ actionis innoxios. Domum vero Mortui-Maris consueta pietate respiciat, ne et ipsa loco supplicii luat, quod ad instar et consuetudinem vivi maris carnem mortuam non retentat. *Causam suam num vicerit* B. Petrus, *non constat. Sed Richardus, qui anno* 1189 *patri Henrico II in regnum Angliæ et ducatum* E *Normanniæ successit, insignia Mortuo-Mari beneficia contulit ; cujus coronationi Guilielmus Ptolemæus, Mortui-Maris abbas, interfuit* (8).

§ V. Iter Veronense B. Petri ad Lucium III. Judicium de conversis Grandimontensibus. Moniales Monasterioli ad centum redactæ. Commercium cum Sancio I et B. Tarasia. Epistolæ ignoti temporis. Earum ordo.

Anno 1185 B. Petrus convenit Veronæ Lucium papam III. Ejectos a Grandimontensibus conversis clericos

Anno 1185, *suscepit* B. Petrus *iter in Italiam, rogatu Lucii III papæ, ut in Vita traditur. Ubi quum dicatur :* Erat idem papa ætate senex, senio gravis, ægritudine tactus qua et postmodum defecit, *intelligenda sunt ultima tempora vitæ Lucii ; et quoniam hic die* 25 *novembris anni* 1185 *e vivis recessit Veronæ, ubi a medio mense julio anni* 1184 *morabatur* (9), *Veronam iverit* B. Petrus *necesse est, autumno illius anni. Eodem anno implicitus fuit beatus vir gravissimo negotio Grandimontensium, quod incredibile in universis Galliis suscitavit scandalum. S. Stephanus de Mureto, ordinis institutor, exemplo eremitarum Vallis-Umbrosæ, Camalduli aliorumque Italorum, fratres conversos, qui et laici, barbati, etc., introduxerat ; quo monachi liberius spiritualibus et divinis officiis tantummodo intenderent, dum rerum temporalium administrationem conversi procurarent, jussi semel in mense villicationis suæ reddere rationem. Verum hi, intelligentes*

(1) Acta SS., tom. II Maji, pag. 322. —(2) Cfr. Jaffé, Regesta RR. PP., pag. 843. —(3) Acta SS., tom. II Maji, p. 322. (4) Ibid, pag. 323 —(5) Gallia christiana, tom. XI, col. 546. — (6) Tissier, Bibl. Cist., tom. III, pag. 269. Apud Migne, tom. CCI, col. 1402. — (7) Tissier, Bibl. Cist., tom III, epist. IX, pag. 267 ; Migne, Patrol., tom. CCI, col 1397 — (8) Gallia christ, tom. XI, c. 309 et 310. —(9) Cfr. Jaffé, Regesta Roman. Pontif., pag. 846 et seqq.

suarum

AUCTORE V. D. B.

A *suarum manuum labore monachos vivere, paulatim eo venerunt ut clericos loco capellanorum haberent, eisque in spiritualibus non minus dominarentur quam in temporalibus* (1). *Quem abusum quum Guilielmus de Treinhaco, sextus prior generalis, de medio tollere vellet, eum carceri manciparunt, spoliarunt officio et ejus loco intruserunt Stephanum quemdam* (2), *ejectis plus ducentis clericis* (3). *Quob facinus ad omnes Ordinis domus propagatum fuisse videtur.*

partim in Claramvallem admittit et hujus negotii judex constituitur.

31 *Profugi, in Cisterciense et Claravallense cœnobia misericorditer admissi, querelas detulerunt ad curiam Romanam* (4), *quæ quinque designavit judices, nempe abbates Cisterciensem, Claravallensem, S. Dionysii, S. Germani a Pratis et S. Genovefæ, viros omnes integros. Hi* subdiderunt excommunicationi, *ut ex epistola CXXXV Stephani Tornacensis, ad Albertum S. R. E. cancellarium data* (5), *colligimus,* Stephanum quemdam, quem conversi irreverenter et contra sacros canones in locum prioris, qui nec cesserat, nec decesserat, B intruserant; omnes illos, qui ei tanquam priori obedirent, sub eadem sententia concludentes. Assignaverunt etiam viginti cellas clericis, in quibus sine inquietatione conversorum pacifice Deo servirent; ex literis domini papæ *(Urbani III)* intelligentes melius esse ut in propriis domibus viverent quam in alienis *seu Cisterciensibus* mendicarent. Omnes etiam de Grandimontensi Ordine, qui hoc eorum mandatum impedirent, excommunicationi similiter subdiderunt. *Non paruerunt conversi, causantes sane abbates Cisterciensem et Claravallensem favoris in clericos, quos in claustra sua admiserant, suspectos esse; et pecunia adorti sunt aliquot Urbani III ministros. Interea Stephanus Tornacensis, qui, utpote S. Genovefæ abbas,* omnibus his interfuerat, *scripsit ad Cisterciensem abbatem et ad* B. Petrum, *ut eos ad fortitudinem excitaret.* Necdum, *inquit in epistola CXXXIV* (6), exsecutioni mandata est sententia, necdum transivit in rem judicatam, et dilationibus improbis delatores superbiunt, deluduntur judices, mendicant clerici, Christi pauperes exsulant, et adhuc in domibus, quas C eis assignastis, vulpes foveas habent et volucres cœli nidos. Ferveat in vobis judiciarius ordinis vigor, nec minas principum timens, nec simulatas hypocrisis latebras admittens. *Sed pecunia vicit apud curiales quosdam, et prodiit novum Urbani papæ mandatum ut,* duobus conjudicibus adjunctis, nequaquam nisi sub septenario numero negotium tractaretur. *Quo recepto,* maluerunt *illi quini judices* humiliter subsistere quam inutiliter laborare. *Complures deinde pontifices distinuit hæc causa, quæ non nisi Innocentio III pontifice finita est. Sed quum in his partem nullam habuerit* B. Petrus, *hæc omittenda ducimus.*

Moniales Monasterioli ad centenas reducit;

32 *Monasteriolum (quæ et Veronica et Sancta-Facies), a Bartholomæo, episcopo Laudunensi, conditum fuerat anno* 1136, *in finibus Teoraciæ et Hannoniæ, prope Capellam oppidum; ubi brevi ad tercentas monialium numerus excrevit. Has inter fervebat religio et vitæ severitas mirabiliter; ita ut non nendo tantum vel texendo (quod muliebre opus est), sed etiam agris fodiendis, silva exstirpanda, spinis vepribusque evellendis, victum sibi in silentio compararent, complures utriusque sexus homines ad sæculi contemptum exemplis suis accendentes. Veruntamen non placuit* B. Petro *tanta asperitas et paupertas, ex nimia multitudine orta. Quapropter, quum Monasteriolum Claramvallem matrem agnosceret, jussit Gilbertum ab anno* 1186 *Fusniacensem abbatem, et Ordinis Cisterciencis in Picardia vicarium, parthenonem visitare et constituere ut nullæ deinceps admitterentur moniales, donec numerus ad centenas redactus esset* (7).

admittit monasterium de Macenaria, oblatum a Sancio I, rege Lusitaniæ;

33 *Ad idem tempus pertinet epistola quam scripsit* B. Petrus *ad Sancium I, qui ad finem anni* 1185 *patri Alfonso in regnum Lusitaniæ successerat. Prior ad eum scripserat Sancius,* Monasterium de Castineria, quod piæ religionis amore in Ordinis *Cisterciensis* titulum E transcribere cogitaverat, *ei offerens.* Gratanter accepit *beatus vir,* promptam gerens in Domino voluntatem, ut, cum abbas loci venerit, subventionem a *se* et opem reciperet congruentem. *Monasterium de Castineria quod ante annum* 1245 *fuerit Cisterciense nullum omnino reperi; sed vix dubito quin loco* Castineria *legendum sit* Macenaria *seu* Manzanaria, *vulgo* Mazeradam, Maceiradam, Massegradao. *Jongelinus* (8), *Britto* (9) *aliique multa singularia de hoc asceterio referunt. Qui volunt hoc cœnobium jam medio sæculo XII Cisterciensium leges secutum esse. Sed in Monasteriorum Cisterciensium chronologia (documento utique authentico, quod ordinem abbatum in capitulo generali Cisterciensi sedentium continebat), scriptum erat monasterium de Manzanaria* kalendis decembris anni 1186 (10). *Prius autem Manzanariense asceterium, in diœcesi Visensi, altero ab urbe episcopali lapide, penes alios monachos erat, scilicet nigros seu benedictinos; quemadmodum illud ipsum quod admisit* B. Petrus. *Innocentius enim III, illius bona et possessiones anno* 1212 *confirmans, his utitur verbis* (11): F Quas idem monasterium, antequam instituta Cistercii susciperet, possidebat. *Multis sæculis plurimum floruit sub Alcobatia, celeberrimo totius Lusitaniæ Cisterciensi monasterio; quod quum Clarævallis leges sequeretur* (12), *sic quoque Macenaria de linea Clarævallis erat.*

et rescribit S. Tarasiæ, ejus filiæ.

34 *Quum Sancius literas misit ad* B. Petrum, *huic scripsit eodem tempore (quis dubitet?) regina Tarasia, regis Sancii I filia, quæ anno* 1190 *nupsit consanguineo suo Alfonso IX, regi Legionis* (13); *sed, jussu Cœlestini papæ III, anno* 1195 *dimissa, anno* 1228 *Cisterciensem habitum in cœnobio Lorraniensi assumpsit; ubi ad tantam pervenit sanctimoniam, ut die* 17 *junii (quemadmodum in Actis sanctorum ad illam diem uberius videre licet), cultum ecclesiasticum nacta sit. Anno autem* 1186 *vir-*

(1) Cfr. Jacobus de Vitriaco, Hist occid., cap. XV, pag. 313 et seqq. — (2) Cfr. Gallia Christ., tom. II, col. 650. — (3) Literæ Grandimontensium clericorum ad Rom. pont., ap. Migne, tom. CCXI, col. 430. — (4) Ibid., loc. cit. — (5) Ap. Migne, tom CCXI, col. 418. — (6) Ibid., col. 417. — (7) Gallia christ, tom. IX, col. 638 et 639. Cfr. ibid., col. 630. — (8) Notitia abbatiarum ord. Cist., lib. VI, pag. 34. — (9) Chronica de Cister., part. I, lib. V, cap. 4, pag 569 et seqq — (10) Annales Cist., ad an. 1186, cap. IX, num. 7 et 8. — (11) Ibid., loc. cit — (12) Jongelinus, Notitia etc., lib. VI, pag. 29 et 34. — (13) De Sousa, Historia genealogica da real casa Portugueza, tom. I, pag. 109 et seqq.

guncula

AUCTORE V. D. B.

guncula erat humilis, pia et in pauperes, maxime in Cistercienses, benefica; regina *dicta, utpote regis filia. Hæc ipsi laudi dat* B. Petrus, *epistola sua XI, eamque ad ita pergendum adhortatur* (1).

Epistolæ, quarum tempus ignoratur aut quæ B. Petri *non sunt.*

35 *Supersunt nonnullæ* B. Petri *epistolæ* (2); *quarum tempus mihi prorsus incognitum. Tertiam dedit ad cancellarium, id est ad Albertum Sartorii de Mora, S. R. E. cardinalem presbyterum tituli S. Laurentii in Lucina, Alexandri III, Lucii III et Urbani III cancellarium, olim monachum Cisterciensem. Huic commendat Stephanum II, episcopum Æduensem seu Augustodunensem, a suis ad sedem apostolicam maligne appellatum: de qua vexatione nihil traditur in Gallia christiana* (3). *In octava Simonem Montis-Acuti hortatur ut instet benefacere proximis. Decimam misit ad abbatem de Vallibus, ni fallor, ad Theobaldum, abbatem Vallium in Ornesio, diœcesi Tullensi; de quo conqueritur quod noctu (ne pateret detrimentum) remiserit librum, stillicidio corruptum (ex quo apparet quanti tum fierent libri); urgens ut alterum*
B
sibi confestim resignet. *Per decimam sextam, datam ad religiosos in Germania constitutos, mutuam orationum communicationem admittit et concedit. Decima octava tandem valde difficilis est. Data est ad Reginaldum Fitzjocelinum, episcopum Batoniensem, et ad Robertum, abbatem Fordensem, quibus a Romano pontifice commissa fuerat causa, quæ inter Fontium * monachos et* Dominum Eboracensem *agitabatur. Monet itaque eos falsum esse* virum venerabilem D. Philippum, ex parte conventus, causæ abrenuntiasse et querelæ. *Sed inter Fontium abbates nemo nomine Philippus occurrit, et ab anno* 1179 *ad* 1190, *Guilielmus abbatiale pedum ibidem tenuit* (4). *Quæ quæstio eo difficilius enodatur, quod, licet historia abbatum Fontium exsistat, ineunte sæculo XIII copiose conscripta, nulla ibi fit mentio de controversia archiepiscopi Eboracensis cum Fontium monachis. Superest epistola una, videlicet XV, quam hactenus prætermisi. Scripta est* ad Cadorum, *immo Cadurcum*, archidiaconum *Bituricensem; cujus visitatione quod honorati non fuerunt queruntur monachi Claræ-vallis;* quos, ut utriusque parentis *(abbatis Henrici et prioris Joannis)* orbarentur solatio, una die dira valde perculit, in absentia abbatis, mors prioris (5);... inde utique magis tristes, quod prædicti patris *(abbatis)* adventum, quem jam dudum sustinebant, præ tædio moræ sperare desinerent. *Quæ literæ manifeste scriptæ sunt, dum Henricus abbas, ad Concilium Lateranense profectus, ab Alexandro III papa Romæ detinebatur, et antequam* B. Petrus *in ejus locum eligeretur.* E

* *Founteyns abbey*

Omnium ejus epistolarum ordo novus.

36 *Quum autem in recensendis* B. Petro *adscriptis literis plurimum versati simus, placet hoc loco ordinem indicare, quem (si iterum edendæ viderentur) servare oporteret.*

EPISTOLÆ B. PETRO PERPERAM ADSCRIPTÆ.

Ordo novus	Ordo vetus	Annus	Inscriptio.
I	XIII	1178	Conventus Clarævallis ad papam Alexandrum.
II	XIV	1178	Idem ad regem Francorum.
III	XV	1179	Idem ad D. Cadorum (Cadurcum), archidiaconum.

EPISTOLÆ B. PETRO RECTE ADSCRIPTÆ.

IV	I	1180 aut seq.	Ad Alexandrum III papam.
V	II	1180 aut seq.	Ad eumdem.
VI	XIX	Post 1179	Ad Albanensem et Prænestinum episcopos.
VII	III	Incertus	Ad cancellarium (*S. R. E. Albertum*).
VIII	XVIII	Incertus	Ad Batoniensem episcopum et abbatem Fordensem.
IX	V	1181	Ad abbatem Cisterciensem (*Guilielmum*).
X	VI	1181	Ad conventum Trium-Fontium.
XI	IV	1183	Ad Moguntinum archiepiscopum.
XII	XVI	Incertus	Ad religiosos in Germania constitutos.
XIII	IX	1184	Ad Wintoniensem episcopum.
XIV	XVII	1184	Ad conventum Mortui-Maris.
XV	XII	1186	Ad regem Portugalliæ.
XVI	XI	1186	Ad reginam Tharasiam.
XVII	VIII	Incertus	Ad Simon Montis-Acuti.
XVIII	VII	Incertus	Ad abbatem Cariloci.
XIX	X	Incertus	Ad abbatem de Vallibus

C F

(1) Apud Tissier, Bibl. Cist., tom. III, pag. 267. Migne tom. CCI, col. 1398. — (2) Apud Tissier, Bibl. Cist., tom. III, pag. 264 et seqq. — (3) Tom. IV, col. 397. — (4) Monasticum Anglic. nov., tom. V, pag. 288 et seqq. — (5) Cfr. Manrique, Annales Cist. ad an. 1179, cap. II, num. 1 et 9.

§ VI.

A

§ VI. Iter Spirense B. Petri. Mors. Sepultura. Biographi.

Iter B. Petri *Spirense et favor B. Mariæ V.,*

Præter *hæc, quæ hactenus qualitercumque ordinare studuimus, suscepit* B. Petrus *iter Spirense, cujus tempus nuspiam deprehendere potuimus. A Cæsario Heisterbacensi* (1), *scriptore utique pientissimo, his verbis enarratur:* DE PETRO, ABBATE CLARÆVALLIS, CUI IN ECCLESIA SPIRENSI S. MARIA BENEDICTIONEM DEDIT. Causa extitit ut quidam ex abbatibus Ordinis nostri pro negotio Ordinis ad Henricum imperatorem, filium Frederici, mitterentur : inter quos præcipuus videbatur, tam sanctitate quam dignitate, domnus Petrus monoculus, abbas Claræ-vallis..... Et quia domnus Cisterciensis in propria persona venire non potuit, priorem suum pro se misit. Venientibus eis Spiream, cum in ecclesia beatæ Dei genitricis, cujus structura stupendæ magnitudinis est, orassent ; cunctis B ocyus ab oratione surgentibus, et ejusdem ecclesiæ ædificia circumlustrando considerantibus, jam dictus Petrus, cujus cogitatio et delectatio non fuit in ædificiis corruptibilibus, sed in structura Jerusalem cœlestis, in oratione perseveravit. Tandem omnibus egressis, cum in porticu ecclesiæ a canonicis honorifice fuissent salutati, et cum instantia multa ad prandium invitati, requisitum est a quodam abbate, in cujus honore ecclesia esset consecrata. Respondentibus clericis : « In honore Dominæ nostræ, » abbas Claræ-vallis inconsiderate subjunxit : « Et ego sciebam.» Quod verbum prior Cistercii considerans, tunc quidem tacuit ; sed mox ut egressi sunt civitatem, ejusdem verbi recordatus, ait abbati : « Domine abbas, dicite mihi : unde sciebatis Spirense monasterium in honore Dominæ nostræ fuisse consecratum ?» Ille de verbo prolato dolens, respondit : «Visum est mihi bene dicere : ut tam mirificæ structuræ patrona foret mater Dei et cœlorum Regina. » Prior bene cognoscens ejus sanctitatem, et quia aliquid sibi in ecclesia revelatum fuisset ex responsione conjiciens, adjecit : « Ego in hac via vicem gero domini abbatis Cisterciensis : in C cujus auctoritate vobis præcipio ut non mihi dicatis nisi veritatem. » Tunc ille obedientia arctatus, cum verecundia respondit : « Quando, prostratus coram altari, pro peccatis meis et meis negligentiis attentius oravi, ipsa beata Virgo Maria mihi apparens, benedictionem, quam Ordo noster super redeuntes de via dicere consuevit, super me dedit in hæc verba : Omnipotens, sempiterne Deus, miserere huic famulo tuo et quidquid ei in via subripuit visus aut auditus malæ rei aut otiosi sermonis, totum ineffabili pietate propitius indulge, per Christum Dominum nostrum. » Hæc mihi relata sunt a quodam abbate, religioso Ordinis nostri, in cujus domo idem Petrus sæpius visitavit. Ex benedictione intellexit eam ibidem fuisse patronam.

quæ ad annum forte 1185 pertinent.

37 *His Manriquius sequentia subjicit* (2) : Ista Cæsarius ;... ut in eadem urbe, in qua Bernardus *(quod tamen verisimile non est)* (3), successor ejus Petrus a beata genitrice Dei semperque virgine Maria, utriusque advocata et patrona, visitaretur. Nec defuere, qui ex his Cæsarii dictis conjicerent vixisse Petrum usque ad tempus Henrici imperatoris ; quem patri Friderico non successisse ante annum 1191 *(immo 1190)* compertum est. *Quos ex tabulis Claravallensibus Manriquius deinde corrigit. Certe ante mortem* B. Petri, *quem anno* 1186 *vita functum esse inferius demonstrabimus, Henricus VI imperator non fuit ; neque a Cæsario dictus est imperator nisi in antecessum : quam figuram aut vitium nullus evitare potest historicus. Quod vero loco patris Henricus abbates aliquot Cistercienses Spiram convocasse traditur, neque hoc mirum cuiquam videri potest. In Gestis Trevirorum* (4) *ad annum* 1185 *legimus :* Rex Henricus, filius imperatoris, Treverim et in finitima ejus cum multitudine gravi venit ; et, inductus quorumdam pravorum consilio, immunitatem cleri et libertatem civium... infregit. *Hoc forte ad partes Rhenanas itinere, ad se Spiram advocavit Henricus abbates Cistercienses. Ad annum* 1185 *referenda quoque est cœnobii Oyensis in Gallecia cooptatio in filias Claravallenses. Erat prius monasterium Benedictinorum, qui, teste Manriquio,* sancti Petri abbatis Claræ-vallis fama allecti, admisere Cistercium sub Claravalle (5). E

AUCTORE V. D. B.

Anno 1186, *die* 29 *octobris, moritur* B. Petrus,

38 *Quo demum anno mortuus sit* B. Petrus *dubium nequaquam est. In Chronico Claravallensi coævo hæc legimus* (6) : Anno Domini 1186, mortuus est apud Claramvallem *(immo Fusniaci)* vir reverentissimus, abbas Petrus Monoculus ; cujus Vitam, domne prior, credo vos habere, et idcirco de eo breviter pertranseo. *Item Robertus Autissiodorensis, abbatiæ S. Mariani Ordinis Præmonstratensis canonicus, vir sagax et diligens, qui anno* 1212 *obiit, scripsit de beato viro ad annum* 1186 *hæc pauca* (7): Eodem anno Petrus, Claræ-vallensis abbas, vir sanctitatis opinione celebris, dormivit in Christo. *Consentit Vincentius Bellovacensis*(8). *Dies innotuit ex vetusto Martyrologio Claravallensi*(9), *ubi beati viri nomen ad diem* 29 *octobris scriptum est. Item ex Tabulis Claravallensibus* (10) *et ex antiquo Catalogo abbatum, ubi legitur* (11) : Octavus Claræ-vallis abbas, Petrus Monoculus, ex abbate Igniaci, abbatizavit his* annis sex ; cujus Vita in volumine Vitæ B. Bernardi habetur. Obiit quarto kalendas novembris. Quarto kalendas novembris obiit divus Petrus octavus abbas Claræ-vallis. *De pientissima ejus morte multa retulit Thomas de Radolio ; hæc pauca Conradus, abbas Eberbacensis, sed, vivente* B. Petro, *in Claravalle monachus :* Consummatis igitur, *inquit* (12), laudabiliter diebus vitæ suæ, debitum universitatis exsolvit : et qui aliquandiu in lacrymis seminaverat, claudens oculos in morte carnis, in gaudio immortalis vitæ dulcissimos laborum suorum manipulos æternaliter metit. Venerabile corpus ejus in cellula, qua supra diximus martyrem Christi Gerardum positum, in sarcophago super pavimentum exal- F

* *lege* hic

(1) Dialogi miraculorum, dist. VII, cap. 11, ap. Tissier, tom. II, pag. 190.— (2) Annales Cist., ad an. 1186, cap. VI, num. 3 et 4. — (3) Acta SS., tom. IV Augusti, pag. 206 et seqq. — (4) Ap. Watterich, Pontificum Rom. Vitæ, tom. II, pag. 661. — (5) Manrique, Annales Cist., ad an. 1185, cap. V, n. 7 et seqq.—(6) Ap. Migne, tom. CLXXXV, col. 1250. — (7) Chronologia edita a Nic. Camuzato, fol. 88, et D. Bouquet, Recueil etc., tom. XVIII, pag. 253. — (8) Speculum hist., lib. XXX, cap. 40. — (9) Manrique, Annales Cist., ad an. 1186, cap. VI, num. 10. — (10) Ibid., num. 1. — (11) Ibid., num. 10. — (12) Exordium magnum, ap. Tissier, tom. I, pag. 81.

AUCTORE V. D. B.

tato cum condigno honore reconditum est : ubi, cum beato collega suo in pace in idipsum obdormiens et requiescens, generalis resurrectionis diem et gloriam, quæ tunc sanctis reddetur, feliciter præstolatur.

et juxta B. Gerardum, in cella ubi quieverant SS. Bernardi et Malachiæ corpora, sepelitur.

39 *Dixerat autem supra, distinctione II, de B. Gerardi sepultura* (1) : Sanctum corpus ejus ante fores oratorii Clarævallis in cellula, quæ olim ob receptionem corporum sanctorum confessorum Bernardi et Malachiæ constructa fuerat, in sarcophago super pavimentum exaltato venerabiliter conditum est. *In libro autem sepulcrorum Claræcallis* (2) : In magno claustro, sub primo arcu, juxta ostium ecclesiæ requiescunt venerabiles viri, bonorum memoria digni, domnus Gerardus VI et domnus Petrus VIII Clarævallis abbates : quorum prior post laudabilem vitam pro justitia et zelo ordinis innocens occisus est ; alter vero, sanctæ paupertatis et humilitatis ferventissimus æmulator, multis in vita sua virtutibus claruit. Hos apud Deum patronos habere mereamur. Amen. *Deinde* B. Petro *sequens epitaphium positum :*

B

PETRVS LVX LEGIS, PASTOR GREGIS IGNIACENSIS
HIC FVIT ET MERITO SANCTVS ET ALMVS HOMO.
OCTAVVS PASTOR CLARÆVALLIS QVOQVE RECTOR
HIC FVIT ANNIS SEX. POSTEA MORTVVS EST.

Excitavit hunc titulum Henriquezius (3) *ex libro sepulcrorum Claræcallis ; quoniam ipsum marmor, sarcophagum et cella jam pridem periisse videntur. Posita autem erant in claustro capituli, a dextris, in ipso fere ingressu ecclesiæ* (4). *Mense februario anni* 1792, *vendita ecclesia cum monasterio ; biennio post in officinam vitriariam conversa est* (5), *et paulatim fere diruta. Anno* 1808 *auctoritas publica redemit monasterii ædes, quas in carcerem mutavit* (6). *Plura ad nos non pertinent.*

Conradus, abbas Eberbacensis, primus laudavit B. Petrum, *dein Thomas, monachus Radoliensis, qui ante Vitam B. Guilielmi, S. Theodorici abbatis, scripserat;*

40 *Primus post mortem scripsit aut certe collegit* (7) *beati viri laudes Conradus, abbas Eberbacensis, quum adhuc in Claravalle monachus esset sub Garnerio de Rochefort,* B. Petri *successore, qui Claræcallis clavum tenuit ab anno* 1186 *ad* 1191. *Ex ejus scriptione, cui Exordium Magnum Ordinis Cisterciensis nomen esse non semel monui, ea quæ Thomas de Radolio,* B. Petri *biographus, non attigit, excerpsi et Commentario et Annotatis ad Vitam inserui. Exordium Magnum omnino non vidit Thomas de Radolio, de quo valde mira perhibet Amauricus Duval* (8). *Eum enim vocat Thomam Rodolium seu Rodelium, monachum Igniacensem (quamquam in veteri Bibliothecæ regiæ Parisiensis catalogo legit olim illic servatam fuisse* Vitam Petri, abbatis Claravallensis, auctore Thoma, monacho de Radolio) ; *eumdem discipulum facit* B. Petri, *et Vitam ejus scripsisse anno* 1189 *aut* 1190. *Tradit dein* B. Petrum, *si fides sit Thomæ, a Lucio III ægrotante* Romam *accitum fuisse, quamvis Thomas ne Romam quidem nominet et Lucius a verno tempore anni* 1182 *Romam non viderit. Præterea miscet continuo quæ* D *Conradus, Cæsarius, Helinandus aliique de* B. Petro *retulerunt cum Thomæ tractatu, plus studii in cachinnando quam in quærendo ponens. Totidem itaque errores sunt, quos quidem silentio transiissem, nisi ipsemet Duvallius et Thomam et* B. Petrum *censura plane immodesta corripuisset, vix minus irreverens quam Magdeburgenses, initio adducti. Quod mireris, V. V. Sèvestre, auctor Lexici patrologici Migniani, Duvallium ad verbum descripsit* (9) . *Thomæ itaque neque* Rodolius *neque* Rodelius *cognomen fuit, neque Igniaci vestis monastica imposita est. Monachus fuit Radolii, vulgo* Reuil, *in diœcesi Meldensi, ad sinistram Matronæ, non procul a pristino Jotrensi parthenone* (10). *Familiaris et amicus fuit* B. Petro, *nequaquam ejus discipulus, utpote Benedictinus et non Cisterciensis, ut ipse in Prologo et in epistola ad* B. Petrum *aperte profitetur ; atque in Prologo refert se scribere* anno Incarnationis 1204. *Ætate provectum tum fuisse Thomam apparet ; certe* præ caligine oculorum, *ut loquitur in Prologo,* limæ labori E satis assistere non potuerat. *Neque hæc prima ejus scriptio : ut enim nihil dicam de epistola ad* B. Petrum, *quam ad finem adjecit, perhibet ipsemet in Apologia scriptam a se fuisse Vitam B. Guilielmi, olim B. Theodorici abbatis et dein Signiacensis monachi, hactenus ineditam, sed olim a Maurinis* (11) *lectam. Elegans tamen non est, neque concinnus, et verbis magis abundat quam rebus, falsæ rhetorices quam historiæ studiosior : qui communis illius temporis nævus est. Utut hæc sunt, virtutis amans erat virorumque bonorum.*

auctor accuratus, sed mirabilium justo amantior. Alii hunc secuti sunt; sed Cæsarius Heisterbacensis singularis incedit.

41 *Sæpe cum* B. Petro *conversatus eumque omni tempore maximi fecit; et quæ in eo suspexit, fideliter retulit. Sæpius egerat cum Adamo et Walchero, abbatibus Longi-Pontis Cisterciensibus, de* B. Petro ; *sæpe etiam cum Gilleberto, olim priore Claravallensi, dein abbate Boheriarum et Fusniaci ; itemque cum aliis : passim enim quibus testimoniis utatur indicat ; ut nemo dubitare possit de bona ejus fide. Sed in hoc peccat quod* B. Petri *gesta non scripsit, sed potius ejus mirabilia : quæ potissime in visionibus consistunt. Utique visionibus cœlestibus servos suos aliquando honestat Deus;* F *sed quam difficile sit phantasiæ operationem a divina discernere illustratione docebit Amortius in eximio opere de Revelationibus. Verum nullo loco aut tempore minor facta est discretio quam sæculo XII in Galliis ; et, quamquam Cisterciensium hujus ævi libri visionibus pleni sunt, ipsi neutiquam soli faciliores se præbuerunt : commune potius illius temporis vitium fuit. Quod tamen vitium ex pietate, (si ita loqui fas sit), proficiscebatur; quoniam pii multo promptiores sunt ad credenda Dei sanctorumque cum hominibus commercia ; ut vel inde tutum de* B. Petri *et Thomæ Radoliensis religione judicium ferri possit. Si cui itaque visiones illæ minus placuerint, placeat* B. Petri *fides vivida, fiducia in Deum et facilitas cum eo communicandi. Henriquezius, quum Fasciculos sanctorum Ordinis Cis-*

(1) Exord. Mag., pag. 72. – (2) Henriquez, Fasc. SS. Ord. Cist., lib. II, dist. XLI, cap. 5; Manrique, Ann. Cist., ad an. 1186, cap. VI, num. 8 et tom. I, pag. 506. Cfr Lalore, Trésor de Clairvaux, pag. 200. – (3) Fasc. SS. O. Cist., lib. II, dist. XXII, cap 9, pag. 231. – (4) Cfr. Guignard, Lettre sur les reliques de saint Bernard etc., ap. Migne, Patrologia, tom. CLXXXV, col. 1669 et seqq. (5) Ibid., col. 1693. – (6) Ibid., col. 1787. – (7) Histoire littér. de la France, tom. XVII, pag. 364 et seq. – (8) Ibid., tom. XVI, pag. 512 et seqq. – (9) Dictionnaire de patrologie, tom. V, col. 1232 et seqq. – (10) Cfr. Gallia Christ., tom. VIII, col. 1671. – (11) Ibid., tom. IX, col. 187.

terciensis

AUCTORE V. D. F.

A *terciensis scripsit, Thomæ scriptionem usurpavit, sed nonnulla detraxit, aliaque immiscuit ex Conrado, Cæsario et Helinando. Manrique eamdem præ manibus habuit inter concinnandos Annales Ordinis Cisterciensis, sed non nisi partes edidit præcipuas. Helinandus, monachus Cisterciensis Frigidi-Montis in diœcesi Bellovacensi, qui anno* 1227 *diem obiit, et ad annum* 1204 *Chronica sua perduxit* (1), *breviavit Thomæ de Radolio tractatum, vix aliquid de suo addens; quem (ut alibi monui) secutus est Vincentius Bellovacensis, atque hunc Petrus de Natalibus et S. Antoninus Florentinus. Cæsarius, Heisterbacensis, in diœcesi Coloniensi, monachus, anno* 1222 *libros XII Dialogorum de miraculis, visionibus et exemplis suæ ætatis absolvit* (2) *; in quibus pauca quædam de* B. Petro *tradidit, aliunde ac ex Vita et Exordio Magno accepta.*

A sæculo XVII multi alii laudarunt B. Petrum.

42 *Anno* 1602 *bis prodiit qualiscumque* B. Petri *Vita, inserta Cisterciensibus Chronicis. Bernardus de Britto* (3), *Ordinis historicus generalis, secutum se affirmat præter Petrum* B *de Natalibus, Vincentium Bellovacensem et S. Antoninum,* librum de origine Ordinis Cisterciensis *(quem ego Exordium Magnum interpretor),* et Pratum spirituale, lib. V, cap. 15. *Frustra quis ille liber sit indagavi. Nonnulla tradit Bernardus de Britto quæ alibi non reperi, aut certe non ita explicite, v. g. eum ante suum Igniacensem ingressum visitasse multa Galliæ loca sancta, imprimis basilicam S. Martini Turonensis. Alibi multa explicat de ejus virtutibus, et in fine subjicit ejus nomen venire inter sanctos canonizatos, ejusque festum ab Ecclesia celebrari die* 14 *martii. Sed puto hæc et alia plura ab eo addita ex conjectura ; ita ut Henriquezius in Fasciculo et Manriquius in Annalibus, scriptores utique non difficiles, illa omnia silentio suppresserint. Barnabas de Montealbo, Cisterciensis Montis-Sion prope Toletum monachus, et historicus ejusdem Ordinis de observantia Hispana, eodem anno* 1602 *in lucem dedit priorem partem Chronici Cisterciensis, cum inserta* B. Petri *Vita* (4) *; in qua ducem secutus est Vincentium Bellovacensem, multa amplificans, et in fine* C *de suo proferens beatum virum e vivis recessisse die* 20 *septembris anni* 1183. *Miræus in Chronico Cisterciensi* (5) *vix memoravit* B. Petrum, *contentus verba Roberti Autissiodorensis describere; De Visch in Bibliotheca Cisterciensi* (6) *breves ejus laudes et literas recensuit, genuinas non discernens ab alienis. De Fasciculo sanctorum Henriquezii, qui prius anno* 1623 *Bruxellis, dein anno* 1631 *Coloniæ editus est, et de Annalibus Cisterciensibus Manriquii, paulo recentioribus, satis sæpe mentionem fecimus. Henriquezius in Menologio ad diem* 18 *maji perhibet* B. Petrum *celebrari in libro virorum illustrium Ordinis Cisterciensis, dist.* 11, *cap.* 32, *qui idem est ac Exordium Magnum ; in speculo exemplorum Henrici Gran dist. III,* § 27 *et in Laurea Evangelica Angeli Manrique, lib. III, dist.* 7. *Laudatur et in Annalibus Cisterciensibus* (7) *quos Bonifacius Hiltprand, abbas S. Annæ in Bavaria inferiori, ex Manriquii annalibus collegit et germanice conscripsit, quique medio sæculo superiori prodierunt in lucem ; sed nulla in his apparet nova diligentia. Daunou contra, in notitia de* B. Petro, *quam Historiæ literariæ Galliæ* (8) *inserendam curavit, vere sedulus fuit, quamvis in errores aliquot lapsus. De Amaurici Duval lucubratione diximus supra* (9). *Sequitur jam* B. Petri *Vita, auctore Thoma monacho Radoliensi.*

ANNOTATA.

AUCTORE R. D. B.

Auctor præsentis Commentarii ad eum scribendum usus est Vita B. Petri, prout a cl. viro Philippo Guignard, secundum ignotæ originis codicem ms. bibliothecæ Trecensis (10), *in Collectione Migniana* (11) *primo edita fuit : quam, licet accurata sibi videretur, in votis tamen habuit cum ipso codice conferre. Ad id* E *ven. viri Lalore, magistri theologiæ dogmaticæ in seminario Trecensi, necnon rerum ecclesiasticarum Trecensium peritissimi, benevolam operam expetiisset. Quod prudens consilium propter ægram valetudinem ipse perficere non potuit, nos ejus loco exsequimur. Nec spes nos fefellit : nam ven. vir Lalore, intellecto voto, tanta cura elucubrationem Mignianam cum codice ms. Trecensi contulit, ut Vita* B. Petri, *quam nos infra proponimus, ex codice ms. Trecensi edita dicenda sit. Eamdem Vitam auctor Commentarii, nisi morbo diutino fuisset impeditus, et contulisset cum duobus exemplaribus ejusdem scripti, quorum unum aut Isaacus Vossius* (12), *aut noster Carolus Alexander Manderscheydt* (13), *alterum Ludovicus Nicquet, Cœlestinus Suessionensis (at cui desunt numeri* 35, 63, 51, 52, 57), *nostris decessoribus dederunt. Quam secundam lacunam nos explemus. Tertio mens auctoris fuit, a nobis pariter ad effectum adducenda, aliam de* B. Petri, *adhuc viventis, miraculis et visionibus subjungere narrationem,* F *a coævo scriptore anonymo confectam et hactenus, ut videtur, nuspiam in lucem datam : cujus notitiam nactus erat ex catalogo omnium codicum mss. Trecensium et ex posteriore codice Bruxellensi. Hunc exscripsit anno* 1599 *ex antiquo codice ms. Igniacensi Forzy, monachus Igniacensis cœnobii. At, quum codex Trecensis sit magis integer, illum, prout nobis a ven. viro Lalore descriptus fuit, collatum cum codice Bruxellensi, cui desunt numeri* 8, 9, 10, 15, 17 *usque ad* 23, *juris publici facimus. Codicem vero priorem Bruxellensem litera A : Bruxellensem posteriorem litera B designavimus. Notantur in margine Vitæ capita prout in codice ms. occurrunt : nos vero pro more decessorum nostrorum aliter partiti sumus.*

(1) Cfr. Fabricius, Bibl. latina, tom. III, pag. 198. — (2) Ibid., tom. I, pag. 319. — (3) Chronic. de Cister., prim. part., lib. VI, cap. 24, pag. 832, edit. 1720. — (4) Primera parte de la Coronica del orden de Cister., lib. IV, cap. 40 et 41, tom. II, pag. 150 et seqq. — (5) Pag. 181 et 182. — (6) Pag. 270 et 312. — (7) Tom. III, pag. 7 et 120. — (8) Hist. littér. de France, tom. XIV, pag. 620. — (9) Ibid., tom. XVI, pag. 512 et seqq. — (10) Cfr. Catalogue général des mss. des bibliothèques de France, tom. II, pag. 466 et seq. — (11) Patr. lat., tom. CCIX, col. 1007 et seqq. — (12) Cfr. (Michaud) Biogr. univ., tom. XLIX, pag. 551 et seqq., edit. 1827. — (13) Cfr. De Backer, biblioth. de la Compagnie de Jésus, tom. II, col. 1053, edit. 1872.

TRACTATUS

EX MSS.

D

TRACTATUS DOMNI THOMÆ

MONACHI DE RADOLIO

DE

VITA VEN. PATRIS DOMNI PETRI

ABBATIS CLARÆ-VALLIS

Ex codice Trecensi, sæculi XIII, *cum duobus codd. Bruxellensibus collato.*

EPISTOLA DOMNI THOMÆ MONACHI

IN VITA DOMNI[1] PETRI ABBATIS[2] CLARÆVALLIS.

B

Quare Thomas, monachus Radoliensis, B. Petri Vitam scripserit.

a

b

Domino et amico suo Walchero Longipontis *a* abbati, frater Thomas *b* monachus de Radolio[3], salutem. Cum adhuc superstes foret magister Adam antecessor et socius vester et noster, de rebus ad commodum animæ spectantibus nos tres[4] pariter et pluries conferebamus; ego autem exempla bonorum[5] plerumque proponens sæpius rogabar a vobis ut ea litteris commendarem : sed conscius mihi insufficientis eloquii, pluteo calamoque parcebam. Econtra autem silentii reatum formidans, aliqua de domno Petro abbate Clarævallis[6] apicibus adnotavi. Eam scripturam vobis mitto. Si quod est peccatum in sermone vel extra sermonem, hoc est in scripto vel sententia, linguæ vestræ sensuique emendationem committo. Ego quippe quibusdam ex causis et præcipue præ caligine oculorum, limæ[7] labori assistere satis[8] non potui, nec ursorum more lambere fetum meum, et informem rudemque materiam ut decebat effigiare. Si scriptura luce videtur indigna, eam sepelitote; si non est tradenda sepulchro, manifestate eam coram Ephraim et Benjamin et Manasse : id est Deum timentibus, quibus ea quæ Dei sunt in cordis palato mel sapiunt. Nam superbia eorum qui Deum oderunt et[9] ascendit semper, hujusmodi contemnit et irridet; quin et eorum scriptoribus detrahere non veretur. Sicut ergo margaritæ non sunt ante porcos spargendæ, sic sanctum de quo scripsimus nolite dare canibus, sed eis qui a Christo mites et humiles esse didicerunt. Tales forsitan in litteris nostris invenient aliquam[10] requiem animabus suis.

a Longus-Pons, *Ordinis Cisterciensis abbatia in diœcesi Suessionensi, exordia habuit anno* 1131. *Walcherus seu Galcherus de Ochies successit Adamo I circa annum* 1198, *et abbatiale pedum tenuit usque ad annum* 1217 (1). *Hinc liquet vitam* B. Petri *scriptam fuisse aliquanto post annum* 1198, *anno scilicet* 1204, *ut inferius in Prologo traditur.*

b *De eo dictum ad finem Commentarii Prævii.*

E

INCIPIT PROLOGUS OPERIS SUBSEQUENTIS.

Cum multifarie multisque modis Ecclesiam suam, quam ipse fundavit Altissimus, nunquam regere, nunquam glorificare destiterit, viros virtutibus et signis insignes, quod prope specialis est gratiæ cœlestis effectus, siquidem ex hoc fides roboratur et virtutis æmulatio provocatur[11], eidem semper continuata virtute providit : quod ab ipsa Salvatoris præsentia corporali usque ad nostrum tempus, annum scilicet incarnationis ipsius[12] millesimum ducentesimum quartum, series hystorialis deducta litterisque commissa declarat. Hoc autem tempore quoniam abundavit iniquitas, refriguit caritas multorum *(Matth. XXIV) :* ex quo ipsius quoque fidei formidamus eclipsim; diminutæ siquidem sunt veritates a filiis hominum et defecit sanctus *(Psal. XI) :* ille nimirum qui plenus gratia et fortitudine faciat[13] prodigia et signa magna in populo *(Act. VI),* dicatque confidenter[14] : opera quæ ego facio in nomine Patris mei ipsa testimonium perhibent de me *(Joan. X),* immo potius de fide, per quam Deus decrevit salvare credentes in se.

Anno 1204, *quum abundat iniquitas,*

F

3 Signis et revelationibus indiguit primitiva Ecclesia, et ea copiose possedit; cæterum[15] et provecta eodem indiget alimento, ut eadem medicina quæ contulit sospitatem, conservet collatam : ad quod signa recentia efficaciora videntur quam vetera, ut est in medicorum speciebus, ipsa vetustate parum in pluribus operari probantur. Sed quia non est qui faciat hoc bonum, non est nec usque ad unum *(Psal. XIII),* utiliter agere me credo quod virum virtutis[16] et nostro tempore singularem, quem vidi, quem agnovi, Petrum abbatem Clarævallis, quoad calamo nostro fieri poterit, a defunctis revocare propono : ut sicut viventes

Vitam B. Petri scribere aggreditur Thomas, de se diffidens,

[1] Beati *A et B.*—[2] Prioris et abbatis Igniacensis et postea Clarævallis. *B.*—[3] Thomas de Radolio *omit. A.*—[4] *Omit. A et B.*— [5] Sanctorum *A.*—[6] Clarevallensis *A.*—[7] Huic *A.*— [8] Me assuescere *A.* — [9] Quæ *A.* — [10] Omit. *A.* — [11] Prolixatur *A.* — [12] *Omit. A.* — [13] Faciebat *A et B.* — [14] Audenter *B.* — [15] Tenera *A,* erecta *B.* — [16] Veritatis *A.*

(1) Gallia Christ., tom. IX, col. 475.

tes

A tes ædificavit vivus [1], sic eosdem [2] ædificet et defunctus. Et sicut est, ut indubitanter credimus, in æterna, ita sit in hominum memoria, ad fidem scilicet eorum roborandam et ad excitandam in eis [3] divinum amorem. Sed ab hoc proposito me plurimum revocare contendit consideratio mei, cujus persona corporis infirma est et sermo contemptibilis *(II Cor. X)*, timeoque præsumptionis argui, qui materiam disertissimis reservandam impudens [4] occupaverim. Vereorque ne vir tantus secundum id æstimetur, non quod fuit, sed quod ab inerti poeta describitur [5]. Denique pauca sunt illius quæ noverim, plura in nostram notitiam non venere.

sed aliorum silentio ad id adductus.

4 Unde ab ejus obitu annis pluribus jam elapsis, tacui et auscultavi et præstolabar foretne quis de suo Ordine, id est Cistercii, ubi multitudo sapientum sanitas est orbis terrarum, præcipue qui ei assiduus et familiaris astitisset, qui ejus texeret historiam. Sed hactenus eum nec reperi nec audivi. Siquidem illius ordinis philosophi majorem operam impendunt silentio quam stilo. Hæc igitur necessitas taciturnitatis meæ causas B præmissas elidens, impellit ut pauca quæ ab ipso, vel a bonis viris de ipso didici, quasi quædam fragmenta colligam ne pereant, et calamo qualicumque describam. Forsitan ex hac occasione aliquis vir nobilis et urbanæ eloquentiæ et nil habens in sermone rusticitatis admixtum, enormiter tractata rethorice retractabit. Insuper et ea quæ nos de illo viro latent et opusculo nostro desunt supplebit. Quin etiam lutum nostrum in argentum, scoriam in aurum, panes hordeaceos in similam, aquas vel insipidas in vinum, vel amaras in dulcorem, gratia in labiis suis diffusa *(Psal. XLIV)*, convertet. Interim tamen de [6] notro qualicumque labore non mihi sint ingrati qui hæc legere dignabuntur : immo mihi gratiam et affectum rependant, et si non pro operis utilitate, tamen pro utilitatis intentione. Nunc quoniam [7], ut ante nos dictum est, indecens est in proœmio effluere et in narratione succingi, satis [8] est huc usque de Prologo; jam Christo præside narrationi digitos inseramus.

INCIPIUNT CAPITULA OPERIS SUBSEQUENTIS [9]

C

De patria Petri et sancta ejus conversatione, Igniaci [10], I.

De visione ejus antequam ingrederetur Igniacum, II.

Quod in sua novitate quasi quemdam spiritum in [11] se [12] venire [13] sensit, ex quo semper idem sibi similis in omni casu deinceps fuit, III.

De persona quadam, ut credibile est, angelica, quæ eum dormientem in choro excitabat, quamque ipse vidit, IV.

De dolore capitis quem aliquando in vigiliis passus est et de quo est miraculose liberatus, V.

De magna Dei dulcedine quam ipse expertus est, et auctoris invectione contra incredulos, VI.

Quod prior fuit Igniaci, deinde abbas Vallis-Regiæ, et quod ejus electionem visio quædam præcessit, VII.

De mercenario qui grangiam Vallis-Regiæ voluit incendere et per hominem Dei mirabiliter impeditus est, VIII. EX MSS.

De morbo quo in eadem abbatia laboravit, et ejus liberatione, IX.

Quomodo a Valle-Regis translatus est Igniacum, et de præsagio Roberti monachi super hoc, X.

Responsum divinum super eadem re ad monachum Nicolaum, XI.

Aliud item responsum ad eumdem Nicolaum de agenda pœnitentia, XII.

De discretione domni Petri circa se et circa suos subditos, XIII.

De visione ipsius [14] mirabili super milite Balduino, XIV.

Auctoris testimonium super eadem visione, XV.

De visione domni Petri super Henrico comite Campaniæ, XVI.

De fratre defuncto quem post obitum manifeste vidit, XVII.

De quodam ægroto [15] pro quo oravit, et æger in somno se ab eo verberari videbat, XVIII. E

Quomodo revelatum est ei quod foret abbas Clarævallis, XIX.

De morte Geraldi abbatis Clarævallis apud Igniacum, XX.

De visione cujusdam fratris Clarævallis quæ præcessit electionem Petri, XXI.

De electione ejus in abbatem Clarævallis, et Gilleberto priore [16] a febribus per eum liberato, XXII.

De equo ejusdem Gilleberti per eumdem Petrum a malo cadendi usu liberato, XXIII.

Quomodo vocaverit eum papa Romanus et honoraverit, XXIV.

De electione cujusdam episcopi et laudabili verbo Petri super ejus electione, XXV.

De patientia ejus quando perdidit oculum, XXVI.

Quid electurus priorem Igniaci cuidam fratri responderit, XXVII.

De adventu ejus Remis et forma in equitando, et auctoris præsagio de morte ejus [17], XXVIII.

De ejus obitu Fusniaci, XXIX.

De dente ejus quem unus fratrum defuncto [18] voluit extrahere, et de sepultura in Claravalle, XXX. F

De visione satis gratiosa cujusdam monachi et prioris post ejus obitum, XXXI.

Auctoris apologia super operis imperfectione et minore credulitate quorumdam, XXXII.

Auctoris epistola dum viveret ad [19] virum Dei [20] et operis epilogus, XXXIII.

Conclusio operis, XXXIV.

Expliciunt capitula.

[1] *Omit. A.* [2] Eos iterum *A.*— [3] Exorandum pro eis *A.*— [4] *Omit. A.*— [5] Vereorque-describitur *omit. B.*— [6] *Omit. A.*— [7] *Omit B.*— [8] Finis *B.*— [9] *Ex cod. A. B omittit hunc indicem; sed undecim primis capitibus suam cuique inscriptionem præmittit.* — [10] *Omit. A.* — [11] *Omit. A.* [12] *Omit. A.* — [13] *Omit. A.* — [14] *Omit. A.* — [15] *Omit. A.* — [16] *Omit. A.* — [17] Et auctoris præsagio de morte ejus *Omit. A.* — [18] *Omit. A.* — [19] Eumdem *addit A.* — [20] Missa *addit. A.*

INCIPIUNT

EX MSS.

INCIPIUNT [1] ACTUS BEATI PETRI ABBATIS CLARÆVALLIS.

CAPUT PRIMUM.

B. Petri ortus et monachatus. Fit abbas Vallis-Regiæ et Igniaci.

CAP. I — B. Petrus, *Italia oriundus, fit monachus Igniaci*, *a*

Petrus patria fuit Ytalus, parentibus secundum sæculi dignitatem, ut dicebatur, excelsis; quod tamen, quantum potuit, summa semper dissimulatione celavit *a*. Hic adolescens, gratia litterarum petens auditoria Gallicana, Ygniacum venit [2]. Qui locus, non procul a Remis, Ordinis Cisterciensis erat eo tempore novella plantatio *b*. Ibi visa fratrum conversatione cœlesti, in Dei amorem accensus, habitum religionis assumpsit. Nescit tarda molimina Sancti Spiritus gratia. Si quidem operante in ipso illo cujus velociter currit sermo *(Psal. CXLVII)*, consummatus est [3] B in brevi ac si [4] explesset tempora multa. Erat statura mediocris, brevioribus tamen [5] accedens; tenuis corpore, immo magis [attenuatus] et in ipsa tenuitate nervosus ac solidus. In victu et vestitu nimium frugalis et parcus; in cibo nil facile præter commune præsumens, de communi etiam sæpe sibi multumque subducens. Indumentum sibi tunica et cuculla indiscretis fuere temporibus, præter unam solam tunicam vel [6] cucullam quam supra solitum hyemis tempore præsumebat. Calciamentis quæ botæ dicuntur nullo unquam nec hyemis tempore *c*, pedulibus *d* quoque nec nisi simplicibus utebatur. Vigiliis fratrum non solum jugiter, sed ita pertinaciter intererat, ut cum ex occasione laboris alicujus quiescendi occasionem haberet, invictum [7] a psalmodia spiritum non relaxabat. Orandi habebat vix credibilem facultatem; et cum sit difficilis usus ejus, ad eam, quoties vacabat, de facili accedebat, et ab ea etiam cum vocabant negotia vix poterat avocari.

ubi virtutibus eminet.

6 Plures in pluribus excellunt virtutibus et excellentium sunt æmulatores charismatum, sed C raro valde verus et perfectus humilis invenitur. Ipse est, ut æstimo, quem beatus ita diffinit Bernardus: Verus, inquit, humilis vilis vult videri, non humilis reputari. Hoc bonum singulariter et mirabiliter obtinebat iste sanctus. Nam gratias quasdam quibus gloria temporalis potissimum comparatur, politum scilicet eloquium, venustatem personæ, in negotiis sæcularibus industriam, domesticam curam portare et ex eo amplius dominari, et favorabiliter largum esse, nec habebat nec habere quærebat. Cum interea bona illa quibus in oculis Domini coruscabat nec notabiliter *e* possideret, et quantum poterat celare studeret, nimirum se vilem et obscurum humano putabat judicio. Et quia super hac obscuritate gaudebat, et eam modis omnibus, salva solum conscientia, appetebat, concludere licet quod veraciter humilis erat. Et certe in hac parte, uti reor, nullum habuit suo tempore vel parem vel sine dubio superiorem. Nec tamen hanc vilitatem quam potissimum appetebat, ut putabat, obtinebat. Siquidem eis qui recte noverant judicare, qui simulationem D a vero, hypocrisim ab auro, fructum a foliis callebant discernere, venerabilis erat, singularis et mirabilis apparebat. Itaque cum excellentia religionis etiam magnis superiorem, singularis humilitas infirmis et infimis eum redderet æqualem, utrumque reverendum cunctis reddebat simul et admirabilem, carum et amabilem.

CAP. II — *Eo inductus est visione.*

7 De moribus domni Petri, paucis, immo paucissimis ad meritum ipsius præmissis, exequamur aliqua quæ testes nobis idonei tradiderunt, in quibus testimonium Dei, quod majus est, manifestius apparuisse probatur. Cum venisset, ut præmisimus, in Gallias, contigit ut appropinquaret Igniaco. Nocte igitur quadam antequam ad domum venisset, vidit in visione nocturna quod aulam ingrederetur pulcritudinis eximiæ. Et sedes posita erat in ea, et supra sedem sedens mulier reverendi admodum vultus et habitus. Ingredienti regiam occurrebant canes horribiles et nigri impetu facto, quasi eum protinus [8] necaturi. Sed domina venerabilis, canibus illis magna auctoritate fugatis, illum ad se vocatum blandis manibus et pio demulcens alloquio, intrepidum prorsus et securum esse jubebat. Quid hæc visio portenderit, E facilis est conjectura. Aula siquidem illa domum Igniaci, mulier sedens beatam Mariam, canes nigri cacodæmones significare videntur. Cætera in hunc sensum proficiunt.

CAP. III — *Quomodo in tirocinio factus sit sibi semper similis.*

8 Cum igitur receptus esset Petrus juvenis devotissimus, non paulatim et per incrementa ad perfectionem ascendit, sed velut in momento et ictu oculi decorem induit. Induit se fortitudine et præcinxit virtute *(Psal. XCII)*, in omni loco, in omni tempore, in omni denique fortuna, idem constantissime perseverans. Cujus jam provectæ ætatis constantiam cum quidam abbas [9], qui mihi hoc retulit, familiaris ejus, admirans, causamque tantæ identitatis non solum sedulus sed improbus etiam explorator inquireret, ille, ut erat benignissimus et qui facile a familiaribus suis vincebatur, respondit: « Cum essem, inquit, novicius, quasi quidam spiritus sensibiliter mihi visus est in me intrare. Ex tunc usque nunc spiritus ille, vis illa vel effectio [10] mihi quodammodo dominatur, regit et deducit velut ovem Joseph. Sparsum per exteriora frequenter introrsum colligit; aliis volentem intendere ad orationem cogit; ea quæ oculis ingeruntur, aut auribus obstrepunt, facit F aliquoties non sentire. » Hæc quæ de se ipso vir beatus quadam violentia caritatis confessus est, consonant eis quæ papa Gregorius in quadam omelia sic ait: Quem perfecte æternæ vitæ caritas absorbuerit, ad terrena foris desideria velut insensibilem reddit. Ita quoque vir iste cogitatione et aviditate in illa æterna patria conversatus, et rerum immobilium conformis effectus, immotus in se permanens, omnem motum cordis et saltum mentis, omnesque turbellas et tempestates animi, quibus homines æstuare et fluctuare videntur, quasque religio vera deponere jubet, magna mentis fortitudine, nec pœnali, sed tamquam innata sibi et naturali, cohibebat.

CAP. IV — *Ab angelo in choro dormitans excitatur.*

9 Dum [11] adhuc novicius vel novus esset in Ordine, aliquando nocturnis vigiliis interesset, aliis psallentibus, ipse stans in choro et fatigatus dormitabat. Sensit quasi [12] tactum alicujus qui pulsans eum suaviter excitabat. Putavit priorem, cujus erat consuetudo circuire chorum et fratres excitare sopitos. Evigilans ille apertisque oculis

[1] Vita *add. A.* — [2] Devenit *B.* — [3] *Omit B.* — [4] Sic *B.* — [5] Magis *add. A et B.* — [6] Et *A.* — [7] Ab oratione et *add. B.* — [8] *Omit. A.* — [9] *Omit. A.* — [10] Affectio *A et B.* — [11] Cum *A.* — [12] *Omit. A.*

A nullum videbat. Cumque hoc et sæpe contigisset, et sæpius excitatus excitatorem non videret, intellexit divinam esse virtutem, et ægre ferebat quod ei se offerebat seque celabat. Quadam igitur nocte dum solitum excitatorem sensisset, excitus oculos citus et intentus aperuit, viditque adstare sibi juvenem splendidum et decorum, et, ut ejus verbis utar, aureos habentem capillos ; qui statim ab illo discedens, per medium chorum ibat et morose, et manifeste visus ab ipso, postquam diu apparuit, disparuit. Hoc ipse mihi retulit : sed et id quod subjiciam nihilominus et ipse narravit.

CAP. V. *Miraculose liberatur a dolore capitis.*

10 Media nocte dominica fratres psallebant in oratorio et ipse cum illis. Dolor capitis eum invasit et ita vehemens ut choro egredi cogitaret. Ad quod agendum [1] cum dolorem non sustinens se moveret, vocem audivit sic docentem : Laudans invocabo Dominum et ab infirmitatibus meis salvus ero *(Psal. XVII)*. Hac voce confortatus remansit in choro, et post modicum intervallum, invalescente dolore, iterum egredi B disponebat et iterum insonuit vox præmissa. Quid plura ? tota illa nocte et sequente dominica usque ad Missæ conventualis extremum, non cessavit ille conflictus, doloris scilicet et vocis, illius exire cogentis, hujus remanere monentis. In illo Ordine solemnis est consuetudo ut omnes dominica die *f* communicent *f*. Propter quod cum in ordine suo accessisset et ad cornu altaris se humiliter inclinasset, visum est ei quod lapis magni ponderis de capite suo corrueret ; et protinus se erigens et sanctam Eucharistiam suscipiens, ab omni illo *g* dolore salvatus est *g*.

CAP. VI *Confirmatur cœlesti dulcedine in fide ;*

11 Jam vero quam proximus ille Deo fuerit, ex eo quod supponam poterit æstimari. Loquebar aliquando cum ipso de nostræ fidei ratione : cumque ei ut familiari faterer me contra ipsam quandoque [2] aliqua tentatione pulsari, simul etiam quærebam ab ipso an aliquid unquam hujusmodi tentationis sensisset : « Non inficior, inquit, me tactum plerumque hujusmodi cogitatione, sed multiplex experimentum fidei omnem ipsius infirmitatem firmavit. » Pergens ulterius præsumpsi quærere quid foret quod in eo talem firmitatem fecisset. Ille ut erat mitis et humilis corde, erga amicos autem facilis et tractabilis : C « Multa, inquit, de Deo, et aliquando tale aliquid sensi, quod cum sentire desii, gravius tuli [3] quam si [4] in clibanum ardentem projicerer. » Christum testor spemque communem hæc eadem verba cum mihi dixisse.

qua occasione invehitur Thomas in incredulos,

12 Hanc attestationem adnectere nonnullorum incredulitas, vel, quod pejus est, credentium invidia me coegit, qui per duritiam cordis credere nequeunt, vel per malitiam credi nolunt tantam gratiam habuisse Dei servos vel habere modernos. Ingenium, ut ait beatus Jeronimus, ut vina probantes, antiquos venerantur, juniores contemnunt. Nunquid antiquorum Deus tantum ? nonne et juniorum ? Non est personarum acceptor Deus nec temporum, sed in omni genere et in omni tempore qui timet Deum et operatur justitiam acceptus est illi *(Act. X)*. Cur igitur [5] iste Deo acceptus non fuerit, et ita ut a Deo gratiam [6] acceperit per quam de Deo ea expertus sit quæ non nisi perfectissimi experiri merentur, cum ipse forsitan perfectissimus fuerit ? Et quidem in quibusdam gratiis, ut sic dixerim, sæcularibus, plerisque sine dubio impar fuit. Nam, sicut in ingressu hujus operis præmisimus, nec speciosus forma præ filiis hominum, non in vestitu deaurato circumdatus varietate *(Psal. XLIV)*, nec in curribus et in equis, non sollicitus et turbatus [7] erga plurima *(Luc. X)* per negotiorum exteriorum industriam, non de gygantibus qui gemunt sub aquis *(Job. XXVI)*, non ambulavit in magnis et in mirabilibus super se *(Psal. CXXXI)*, sed in his omnibus non est Dominus. Non enim est, sicut scriptum est, in spiritu, nec in commotione, nec in igne, sed in sibilo auræ tenuis *(III Reg. XIX)* et in voce quæ facta est ad Helyam et ad comparem ejus Johannem, quam amicus iste sponsi qui stabat sæpe et intime audiebat.

EX MSS.

et in eos qui non nisi exteriora æstimant et curant. *h*

13 Quam ejus intimam claritatem aliqui quoniam ignorabant, secundum faciem judicantes, ipsum minus aliquoties æstimabant *h*. Contempserunt olim invidi et insensati magnum Martinum, similiter indignum episcopatu dicentes hominem vultu despicabilem et veste sordidum, crine deformem ; nec tamen huic viro defuerunt gratiæ istæ exteriores, et ut prænominamus [8], sæculares : habebat eas ad sufficientiam, sed in eis E tenebat temperantiam, ne, si in his et ab his teneretur assiduus, in his quæ præ his amabat et amare debebat esset parvus aut nullus ; quod faciunt plerique prælati, immo etiam in hoc gloriantur, in hoc gaudent, hoc jactitant quod in exterioribus sunt industrii, et ipsis succedit in illis : cum interim intima sua projicientes, jacturam interiorem non sentiant, et ea quæ præponenda forent postponentes, curam scilicet animarum, aliis eas curandas committunt, quas ipsi per se curare deberent, innitentes prudentiæ suæ et de Domino non sperantes. Propter quod et Deus tales quandoque deserit et tradit in manibus inimicorum suorum, et comprehendit sapientes in astutia eorum *(Job V)*. Iste vero de Deo confidens, interiora curans, exteriora fidis committens, quoniam Deum ipse curavit, Deum suum curatorem habuit, sicut in sequentibus, cum ad id loci ventum fuerit, evidenti probabitur argumento.

CAP. VII B. Petrus *fit prior Igniac et post visionem abbas Vallis-Regiæ.* *i*

14 Sed jam ad narrationis ordinem redeuntes, dicamus quod dum in Ordine singulari [9] singulariter ille vixisset, factus est prior Igniaci. Quod item officium cum strenue satis et laudabiliter impleret, in abbatem Vallis-Regiæ, quæ una est de filiabus Igniaci, electus est *i*. Quam ejus electionem visio talis antecessit. Videbatur abbati qui tunc præerat Igniaco candelabrum ardens et lucens, ante altare positum principale, subito per vitream majorem exire ; et post modicum electus est domnus Petrus. In Valle illa Regia duo contigerunt ei quæ non vulgari et incerta, sed religiosi fratris ejusdem abbatiæ monachi et cellerarii, nomine Nicholai, didici relatione.

CAP. VIII *Mercenario, cogitanti grangiam Vallis-Regiæ incendere,*

15 Quidam de mercenariis ejus loci mercedem habere non poterat, cum eam frequenter exegisset ; cellerario scilicet dissimulante, immo quibusdam ex causis reddere nolente, et de jure non esse ei reddendam asserente. Hoc igitur ad abbatem cum ille vellet referre, non poterat : tunc siquidem ægrotabat, et hunc ad eum ingredi cellerarius non sinebat. Serviens igitur sæviens et ira quæ furor est brevis [10] accensus, ad unam de grangiis abbatiæ finitimis accessit, ferens prunas ardentes in cacabo, et clam igne supposito gran-

[1] Ad quod agendum, *omit. A.* — [2] *Omit. A.* — [3] Quod — tuli *omit. A.* — [4] Quasi *A et B.* — [5] Ergo *A.* — [6] Non *add. A.* — [7] Et turbatus *omit. B.* — [8] Prænominavimus *B.* — [9] Illo *A.* — [10] Brevi *B.*

giam

EX MSS.

giam incendere disponebat. Hæc eo cogitante affuit servus Dei, et quid vellet agere requirebat. Expavit ille stupore vehementi; et cum rem celare non posset, propositum suum causamque propositi confessus est. Cui abbas : « Ne facias, inquit, hoc facinus : cras autem ad me in infirmariam veni; mercedem tibi jubebo restitui *k*, nec erit qui ad me tuum intercludat ingressum.» *k*

mercedem suam mirabiliter restitui jubet.

16 Fecit ille ut ei fuerat imperatum, et in crastino, nullo prohibente, veniens ad abbatem, ut promissum impleret orabat. Porro abbas hæc omnia ignorabat, sed se ignorare dissimulans, rei gestæ seriem diligenter inquirit et audit : emissoque homine cum spe certa mercedis habendæ, prænominato Nicholao, qui ei ministrabat, sic ait : « Vere, frater, si nos de Domino cogitaremus, Dominus cogitaret de nobis. » Conjiciens ille aliquid eum quod magnum foret audisse, insecutus hominem abeuntem, prudenter et ingeniose pollicens se et celare consilium et accelerare negotium, rei gestæ narrationem extorsit. Hoc est primum et magnum miraculum : secundum autem simile est huic non forma sed gratia. B

CAP. IX *In Valle-Regia inexspectato liberatur a fistula.*

17 Morbus, quem fistulam dicunt, afflictum Dei hominem languidumque reddiderat [1]. Transivit per eum locum monachus quidam de Claravalle, celeber in arte medicinæ. Suggesserunt ei fratres, et ipse suasit et persuasit abbati ut morbum inspiceret. Vidit et fratribus fistulam esse respondit, et eo loci quo secari ac per hoc sanari non posset; adjiciens hoc verbum : « Homo iste si Pascha viderit nunquam amplius morietur. » Significans scilicet quod nec sanari valeret, et infra talem terminum moriturus foret. Convaluit tamen, multisque postea vixit annis; sed quomodo convaluerit, hactenus incognitum fuit.

CAP. X *Dum iret ad electionem abbatis Igniacensis,* *l*

18 Postquam fratribus Vallis-Regiæ aliquanto tempore præfuerat *l*, contigit quod abbatia Igniaci abbatem non habebat. Moris est ut conveniant abbates subjecti vel filii ad electionem principalis patris et abbatis. Vir igitur Domini Petrus, assumpto secum quodam Roberto religioso et litterato Igniacensi monacho, quem secum utpote familiarem ad suam consolationem habebat, Igniacum veniebat. Orabat autem Dominum ut sibi inspiraret ad cujus electionem ipse aspirare deberet. Hæc eo cogitante simul et orante, vocem audivit sic dicentem : « Cum veneris ad locum illum, » locumque ei quadam nota cujus C non recordor designavit, « quod requiris agnosces. » Jam fere locum attingebat et voti compos non erat. Orabat ergo attentius et Dominum de promissi solutione pulsabat. Vox igitur iterato ad ipsum facta [2] sic ait : « Interroga illum monachum qui te comitatur; ipse tibi dicet quis futurus sit abbas. »

monetur a socio se futurum abbatem.

19 Accersito statim monacho, videlicet prænominato Roberto, pater eum convenit hoc modo : « Pergimus, inquit, Igniacum, et credo quod ex me plurimum pendebit abbatis electio. Vos igitur, qui fratrum mores multo experimento cognoscitis, intimate mihi quem digniorem hoc officio judicatis. » At ille non prophetico spiritu, sed desiderio promotionis illius, et quoniam eum diligebat dignumque promotione sciebat : « Incunctanter, inquit, et absque deliberatione respondebo. Nullum vobis digniorem judico, ideoque D vos futurum abbatem prædico. » Vir autem Domini conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo; et quamquam quod de se futurum fuerat jam ignorare non poterat, iterato tamen interrogat eum sic inquiens : « Scio, frater, et certus sum quod promotionem meam velletis, sed hoc non est in vestra positum voluntate. Volo igitur omnino ut alium quique dignus sit eligi nominetis. » — « Nullum, ait, alium nominabo: vos abbas eritis, vos desiderant universi. » Ventum est Igniacum, et unanimi cunctorum consensu absque ulla contradictione electus est in abbatem; quam nihilominus electionem aliud, ut dixerim, tale præcessit præsagium.

CAP. XI *Idem revelatur monacho Igniacensi.*

20 Erat in abbatia frater religiosus et bonus, quique diu præcentoris functus est officio, nomine Nicholaus. Hic ipse mihi retulit quod eo tempore quo sedes illa vacabat et in pendulo forent fratres, et electionem præstolarentur, idem super hoc negotio sollicitus Dominum jugiter precabatur, ut eis idoneum provideret abbatem. E Cui quodam tempore Dominum deprecanti vox manifeste sic ait : « Nicholae, habebis abbatem, et ille ostendet tibi quid te oporteat facere. Quere [3] beatum. O admirabilem virum, O vere imitatorem Petri Petrum. » Et ideo jure Dominus ei testimonium perhibebat quod prius apostolorum Principi Petro perhibuerat. Et revera, non solum prænominato fratri, sed omnibus qui in domo erant, forensibus etiam qui eum videre, audire et nosse meruerunt, verissimæ et christianæ religionis ostendit exemplum. Siquidem aliquot annis *m* illi præfuit abbatiæ in sanctitate et justitia coram Deo in magno nomine, in celebri fama, in bono odore coram mundo. *m*

ANNOTATA.

a *Vide de origine* B. Petri *Commentarium Prævium, num.* 3.

b *Hæc paulisper declarata in Commentario Prævio, num.* 4.

c *De ejus cucullis, tunicis, calceamentis accuratiora vide in Commentario Prævio, num.* 9.

d De pedulibus *jam pridem multa disceptatio exstitit, sintne udones seu socci lanei* (des chaussons), *tibialia, vitta infra pedes revincta* (des guêtres), *an calcei* (des souliers). *Diligentissime de his disputavit Martenius* (1), *nihil tamen valens definire, quod non ubique illa vox adhiberetur eadem significatione. Quum hic botis seu* bottis *opponantur* pedules, *videntur calcei indicari.* F

e *Id est : ut hominibus facile innotescerent, quum virtutes animæ ornamenta sint.*

f *Tum passim apud Benedictinos hoc non fiebat. Anno* 1188 *Petrus, abbas Silvæ-Majoris, hebdomadariam communionem suis præscripsit singulari statuto* (2).

g *Quæ narrantur capp. III, IV et V, probantur J. Görres* (3).

h *Præclarissimi tamen viri, v. g. Petrus cardinalis S. Chrysogoni, maximi eum faciebant. Vide Commentarium Prævium, num.* 6.

[1] Ipse morbum celabat, sed se morbidum celare non poterat; *add. A et B.*— [2] Est, et, *add. B.* — [3] O vere *A et B.*

(1) Comment. in Reg. S. Benedicti, pag. 704 et seqq.— (2) Ibid., pag. 455 Cfr. Acta SS., tom. IX Octobris, pag. 34, 418, 720, 721, 747 et seqq., 777. — (3) Die christliche Mystik, tom. II, pag. 261 et 362.

Pauca

A i *Pauca de Valle-Regia vide in Commentario Prævio num.* 4.

k *Vide de hac beati viri animi comparatione Commentarium Prævium, num.* 13.

l *Præfuit Valli-Regiæ ab anno circiter* 1164 *ad* 1169.

m *Igniacensem abbatiam rexit* B. Petrus *ab anno circiter* 1169 *ad* 1179.

CAPUT SECUNDUM.

B. Petri zelus, humilitas. Conversio Balduini de Guiza. Visiones B. Petri de eo. Aliæ visiones. Occisio B. Gerardi, abbatis Claravallensis.

CAP. XII — B. Petrus *impellit juvenem delicatum ad pœnitentiam.*

Ejus igitur conversatione singulari et ardua præfatus Nicholaus accendebatur, simulque ammonebatur intelligere quæ ei ab eo apponebantur et proponebantur. Et[1] memor vocis quam audierat, sciensque quia similia oporteret eum præparare, etiam supra communem ordinem aliquid attentare volebat. Sed quia delicatus erat et debilis, nequaquam præsumebat. In hac fluctuatione positus, aliquando vocem audiit sic dicentem : « Nicholae, nunquam formides agere pœnitentiam. » Hoc commode mihi videor posuisse ad confirmationem eorum qui in pusillanimitate sunt spiritus et tempestate *(Psal. XXXIV)*, qui timent pruinam et irruit super eos nix *(Job VI)*. Modus tamen constituendus est audaciæ, et habenda pia et discreta discretio fragilitatis corporeæ ; et illud est attendendum : Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma *(Matth. XXVI)*, et carnis cura, sicut non in desideriis, sic in necessitatibus facienda est ; quod ita fecisse sanctum Dei animadverti.

CAP. XIII — *Parcus est cibi et videtur hebes.*

22 Nam cum[2] comedens aliquando cum ipso, vidensque eum pisces coram positos non gustantem, aliisque nihilominus cibis parcentem, ac miserans illius, ipsum nimiæ parcitatis arguerem : « Immo, inquit, parcius C comederem, nisi meo corpori parcerem. » Parcebat ergo corpori suo, etiam cum parcissimus in cibo et potu et esset et videretur. Ex quo etiam in cæteris temperans et discretus et moderatus fuisse recte conjicitur. Quoniam ita virtutis appetebat excellentiam ut non dimitteret temperantiam, quæ quarta inter principales virtutes tantam habet gratiam, ut sine ipsa cæteræ tres gratiæ gratiosæ esse non possunt ; bene ergo de ipso quemdam religiosum virum et sapientem, id est Gillebertum abbatem Fusniacensem, *a* audivi dicentem quod neminem vidisset cui de singularitate minus male contigisset : nimirum singularitatem suam singulariter, hoc est temperanter et prudenter regebat, licet plerisque eum intime nescientibus simplex videretur et hebes ; quod ei contingebat ex tardiloquio, et quia cum loquebatur lingua ejus Latium redolebat *b*. Demum omnia bona sua studiosius occultabat.

Sed revera erat prudens, bonus superior, sibi severus, at in alios benignus et concedens dispensationes,

23 Erat autem revera[3] perspicacis ingenii, sanique multum consilii, et in operibus suis regendisque subjectis moderatus et discretus. Denique cum virum venerabilem, industriumque pariter et honestum, ejus cellerarium, aliquando convenissem, conquerens scilicet quod, ut dicebatur, abbas ejus religiosus quidem sed durus foret, nimium severus pariter et agrestus, respondit ille, qui mores illius, qui vitam, qui instituta, qui consuetudinem longa societate et experimento sciebat : « Revera, inquit, durus est et severus, sed sibi, non aliis. Nam aliis pius est et misericors, et in tantum ut nos, qui curam illius majorem habemus et sumus illius adjutores, aliquoties de ejus benignitate et patientia, ut nobis videtur nimia, murmuremus, fervorem Ordinis suo tempore tepuisse, non detrahendo, sed zelando dicentes : cæterum cum ejus intentionem perpendimus, cum rationes ejus operum prævias et nobis ab eo redditas audimus et auditas pensamus, eum sic et non aliter agere debere[4] cognoscimus; quoniam non litteram, sed spiritum et caritatem, quæ lex Dei est et vinculum perfectionis, et ex qua sola vita procedit, magis attendens quam instituta et adinventiones hominum, jactu- E ram quarumdam observationum facile æstimat : non eas tamen dimittens, non negligens, non contemnens, sed pro persona, pro loco, pro tempore temperans ; dum scilicet attendit hinc Ordinis rigorem, hinc humanam infirmitatem, cunctis viribus elaborans ut fidelis sit dispensator : quod tunc assequi se credit indubie si ex indulgentiis quibusdam, licet notam aliquam et aliquod videantur afferre dispendium, caritatis fratrum ac pacis ac voluntariæ servitutis recepit compensationem, non magnipendens si ei super hoc ab aliquibus detrahatur, dum ei pura conscientia et Dei veritas attestentur. »

quia sanctimoniam non reponebat in operibus externis, sed in justitia.

24 Nempe vir iste non erat ex illis qui culicem colantes camelum glutiunt *(Matth. XXIII)*, qui decimant olus omne et graviora legis relinquunt ; qui inter bonum et malum, bonum et melius, malum et pejus discretionem non habentes, quodque deterius est, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, quærentes *(Philip. II)*, licet curæ gregis excubare videantur, ignorantia tamen vel malitia ipsi errantes, et alios in errorem mittentes, multa faciunt, parum proficiunt, folia multa sed parvum fructum afferunt ; quin etiam rixantur de lana sæpe caprina et nil patiuntur super F contritione Joseph. Petrus autem edoctus, revelante Spiritu Sancto, quod ex operibus legis non justificabitur omnis homo *(Gal. II)*, et quia Deus spiritus est, et eos qui adorant in spiritu et veritate oportet adorare *(Joan. IV)*, spiritus et veritatis ardentissimus æmulator, justitiam, non quæ ex lege est et operibus, sed quæ ex spiritu et Deo est, copiose possidebat. Ex qua et ipse justus dispensationes suas justificabat, et auctoritate quæ sanctitatem sequebatur, eis non solum victoriam sed et gratiam assequebatur. His per digressionem fortasse, sed tamen ex materia pendentibus expositis, regressum ad materiam faciemus. Inter hæc homo Dei visionem vidit magna admiratione nec minus[5] memoria et relatione dignissimam. Eam sicut ab alio *c* scriptam reperi, eis quæ scribimus copulavi. Ea autem est hujusmodi.

CAP. XIV — *Narrat conversionem d*

25 Quodam tempore cum advenisset Ursicampum *d* abbas Igniacensis Petrus nomine, vir omni sanctitate conspicuus, lætabunda et gau-

[1] Qui *A*, quam *B*. — [2] *Omit. A*. — [3] *Omit A*. — [4] *Omit. A*. — [5] Necnon *A*.

EX MSS. dens in ejus adventu domus tota gavisa est, reverentiam exhibens qualem sua sanctitas exigebat. Tunc dominus abbas et prior, quia visionem eum vidisse cognoverant, quam ex ejus ore qui eam viderat cupiebant audire, sequestrantes eum de medio in partem alteram ducunt, quasi de rebus secretioribus locuturi. Cumque sedissent, eum venerabiliter alloquuntur precarique incipiunt, ut ordinem visionis quam viderat eis aperire dignetur. Tremens ille ac pavens, et quasi ignorans quid quærerent, visionem se vidisse in quantum potest dissimulat, et illorum precibus nullatenus acquiescit. Rogant illi semel et iterum; negat ille. Laudabili tamen eorum importunitate devictus, tum quia prior ei Scripturarum testimonio demonstrat peccati reum esse in fratrem qui fratri rem ædificationis occultat, tum quia domno abbati negare nil potest, quia tenere diligit eum a quo versa vice non minus ipse diligitur, tandem vix erumpentibus verbis, narrationem suam sic incipit exordiri :

Balduini de Guiza in territorio Remensi ; cui ipse in extremis astitit et vestem monasticam dedit.

26 « Erat in archiepiscopatu Remensi miles quidam, nomine Balduinus *e*, vir clarus genere, vir temporalibus rebus exuberans, sed non minus habundans peccatis. Nihil siquidem mali relinquebat non factum, nisi quod facere ipse non poterat. Miles iste eo tempore quo cum Remensi archiepiscopo guerram exerceret, toti patriæ et maxime vicinis domibus mala plurima inferebat ; res autem domus nostræ, quam præ cæteris religionis domibus ampliori amplexabatur amoris affectu, non solum non auferebat, sed etiam a quibuslibet aliis tuebatur, rebus nostris et nobis omnibus multam reverentiam exhibens. Accidit autem ut in lectum tandem decideret, tactus ægritudine corporali. Cumque moriturum se esse cognosceret, per nuntium suum ut ad visitandum eum venirem sum mandatus ; et mandatus statim adveni. Auditaque ejus confessione, cum viderem quod pœnitentia duceretur et quod de cætero bonam voluntatem haberet, monui eum ut renuntiaret sæculo et habitum religiosum assumeret. Acquiescit ille consiliis ; quærit licentiam a conjuge, sed non invenire potest. Videns igitur quod veniendi licentiam non haberet, postquam eum sacro oleo inunxissem, ad monasterium sum reversus. Interea paucis diebus evolutis, morbo invalescente, cum jam spes C de eo parentibus nulla superesset, ad nostrum monasterium ab eisdem parentibus adducitur *f*. Occurritur venienti, et devote a nobis suscipitur. Deportatur in cellam, sacro vestitur habitu et ei deputantur custodes. Hii cum una nocte morti eum appropinquare sentirent, ad convocandum fratres tabulam pulsant, sicut nostri Ordinis consuetudo expostulat. Excitantur fratres, venitur ad infirmum : ego quoque inter cæteros adsum ; officium impleo ; septem psalmos conventus decantat, sed nondum migrat infirmus. Videns igitur quod non tam cito moreretur, ne fratres qui sacris vigiliis debebant interesse, nimis affligerentur, annuo eis ut se recollocent.

Duorum fratrum

27 In illa hora duo ex fratribus super infirmo duas visiones viderunt. Visio unius in cubili suo hæc [1] erat : videre videbatur quod totus conventus ante infirmum staret, inclinatoque eo humiliter pacis osculum labiis ejus imprimerent. Videbat alter, sed in visu noctis, quod infirmus jacens in lecto vellet de lecto surgere, sed non posset. Cumque ei adesset ut adjuvaret eum, D ait infirmus : « Noli me adjuvare, ope tua non indigeo ; nam beatus Benedictus adjuvat me, qui etiam mandat abbati ut ipse mihi faciat coronam. »

et ipsius B. Petri

28 Nec mora, pulsatur secundo tabula. Excitantur denuo fratres, veniunt iterum ad infirmum. Migrat infirmus de corpore et corpus in ecclesiam deportatur. Ibique remanentibus quibusdam fratribus qui circa defunctum psalmos decantarent, conventus se recollocat. Ego quoque ea nocte, paulisper ægrotans, cum cæteris vado pausatum. Cumque jacerem in lecto adhuc vigilans et nondum dormiens, cœpi cogitare mecum et quasi dicere mihi : « Domine Deus meus, quid erit de homine isto, quem tantorum astringunt vincula peccatorum ? Quid ei prodest quod mala [2] sua confessus est ? Quid quod in extremis pœnituit ? Quid quod habitum religionis suscepit ? Ubi est nunc ipse ? Bene illi est an male ? » Dum hoc mecum tacitus cogito, vocem audio sic dicentem : « Ipse multum indiget auxilio. » Audiens ergo quod auxilio indigeret, statim ad E ecclesiam vado in spiritu, et quasi genua flectens ante singula altaria sanctorum quorum ibi memoria habebatur, tota devotione qua possum patrocinia imploro, quatinus ei qui venia indigebat misericordiam a Domino impetrarent. Et hoc facto, clauduntur oculi et subito labor in somnum.

de sincera ejus pœnitentia visiones.

29 Moxque ut dormire cœperam quasi grandi mole sentio me gravari; intellexi autem quod malignus spiritus esset qui me opprimebat, qui etiam dicebat mihi : « Quid est quod facere intendis ? » Respondi : « Quid, inquam, facere intendo ego? » « Putas, inquit [3], Balduinum te posse auferre mihi pro solo religionis habitu quem suscepit? » « Puto, » inquam. « Nonne, inquit, jure meus esse debet qui omni tempore vitæ suæ servivit mihi; qui in peccatis suis usque in finem vitæ suæ permansit? » Cui ego : « Non nego. Verum nonne peccata sua confessus est, nonne in extremis pœnituit, et ad Dei misericordiam confugit ? Et si cætera omnia taceam, nescis quia sanguis Christi pro peccatoribus effusus est in remissionem peccatorum. Per pretiosum illum sanguinem qui de latere dormientis in cruce manavit, te conjuro, maledicte, F ut hinc protinus abscedas et in illum nullam habeas potestatem. » Audito ille Christi sanguinis nomine, virtutem adjurationis non ferens, victus et confusus abscessit. Ego autem exhilaratus quasi de victoria, in vocem jubilationis et laudis præ cordis exultatione erumpens, « TE DEUM LAUDAMUS » cantare cœpi. Cantavi autem dormiendo usque ad illum locum ubi dicitur : « TU REX GLORIÆ CHRISTE, » ubi a somno evigilans et ordinem rei gestæ luce intuens clariori, in Dei laudem et gloriam totum hymnum persolvi. Et cum illum versum adhuc in ore haberem — « IN TE DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN ÆTERNUM » — horologium cadit et ad matutinas pulsatur. Vado ad vigilias, non immemor vocis quæ mihi dixerat Balduinum indigere auxilio. Orationem tota nocte dirigo ad Deum pro eo.

Preces injungit B. Petrus fratribus, et ipse per triginta dies pro eo Missam celebrat.

30 Die jam facto, fratribus congregatis in capitulum, injungo eis pro defuncto usque ad tricesimum diem sine intermissione offerre hostiam salutarem, statuens et ipse facere quod aliis injungebam, id est triginta diebus immolare pro eo. Per

[1] Sic *A*. — [2] Peccata *A*. — [3] *Omit. A*.

EX MSS.

A Per dies igitur illos triginta, in quibus a nobis omnibus oratur pro eo, sæpe apparuit mihi Balduinus, veniens ante me et assistens mihi quocumque essem in loco. Apparebat autem in specie supplicantis, tanquam si diceret se indigere auxilio, et postularet pro se orari ; et hoc tunc maxime faciebat quando devotio nostra tepida erat et [1] languens [2] , vel quando quacumque de causa Missam non poteram celebrare. Non dico quod per illos triginta quotidie dies apparuerit mihi, sed per illos triginta dies sæpe. Accidit quoque ut quadam die proficiscerer ad grangias domus nostræ, et eo die missas cantare non potui. Cumque reverterer ad monasterium, apparuit mihi in via supplex et multo tristior quam soleret, quasi dicere ea die vellet sui me fuisse immemorem *g*. g

Videt eum in Parasceve adhuc indigentem suffragiis.

31 Jam autem tricenario evoluto, die qua ab universis populis crux adoratur *h*, cum sederem in presbiterio indutus sacerdotalibus indumentis [3], ut sacra missarum solemnia celebrarem, et jam in ecclesia secunda lectio legeretur, inspiciens vidi duos homines vestitos purpura, speciosos nimis et desiderabiles ad videndum, B venientes per medium chori, qui inter se fratrem Balduinum vestitum ysembruno *i* medium deducebant ; cumque adduxissent eum ante me in loco quo sedens eram, præsentaverunt eum mihi atque dixerunt : « Hic est Balduinus. » Et ecce cogitante me quid de eo essent facturi, ducunt eum ad altare et sic eum offerunt. Et hoc facto, visio non comparet. Frater vero Balduinus qui toties apparuerat mihi, a die illa et in reliquum nunquam mihi apparuit. Rediens ergo ad me ipsum et considerans quid hujusmodi visio figuraret, intellexi quod postquam frater Balduinus altari oblatus fuerat, eum esse reconciliatum; per nigram autem vestem qua erat indutus, adhuc ei inesse aliquam maculam peccatorum atque eum pœnitentiæ subjacere. Ecce quid de isto milite viderim scitis.

Alii moribundo imponit habitum,

32 Paulo antequam iste de quo diximus moreretur, miles quidam in extremis positus ad se visitandum me mandavit. Ad quem cum ego venissem, confessione ejus audita, nil ei melius consulere potui quam ut renuntiaret sæculo et ad Dei confugeret misericordiam, quam solam ei C superesse credebam. Ostendi itaque ei Vallem-Regis, domum quamdam nostri Ordinis quæ domui suæ vicinior erat, et habitu religionis induitur ; ego autem revertor Igniacum. Cumque ea nocte lecto jacerem, adhuc vigilans cœpi cogitare intra me et quasi dicere mihi : « Quid putas proderit militi isti religionis habitus quem assumpsit ? quod fecit, non tam fecit voluntarius quam invitus. Si enim adhuc habuisset tempus malefaciendi, forsitan mala fecisset. Denique non tam sua peccata dimisit quam sua eum dimiserunt. »

et intelligit quam utile hoc sit.

33 Dum hæc mecum cogito, vocem audio sic dicentem : « Multum proderit ei. Et hoc scito quod in isto et in quolibet qui in habitu Ordinis [4] Cisterciensis moritur, nullam habiturus est diabolus potestatem donec data fuerit de eo sententia. » Audiens autem vocem statim intellexi posse esse verum quod illa dicebat, similitudine tali animum subintrante. Si rex famulum habeat qui odio habeatur ab omnibus, quamdiu famulus ille signa secum regis habuerit et litteras ejus, et quamdiu incertum fuerit utrum diligatur a rege an odio habeatur, inter medios hostes sine contradictione potest securus incedere. Si vero declaratum fuerit quod rex eum odio habeat, et si eum de domo sua ejecerit, ex hoc jam non erit qui non dilapidet eum. Sic etiam qui signa militiæ Christi secum habuerit, stigmata ejus portans in corpore suo, religionis habitu indutus, qui est tunica Salvatoris, hostium suorum cuneos potest penetrare securus, nec ullam habet in eum diabolus potestatem : adhuc ignorans quid de eo Dominus velit. Si autem voluntas judicis super eo fuerit enodata, et prolata sententia testis exstiterit quod ille non placeat Deo, ex hoc jam potestatem malignus accipit et debitum potest exigere usque ad novissimum quadrantem *k*. Hac ergo visione confortatus, fratri Balduino consului ut sæculo renuntiaret vel moriens. Sciebam enim quod prodesse poterat et quantumlibet peccatori religionis habitus etiam in ipso mortis assumptus articulo. » k

Anonymus jurejurando confirmat veritatem harum visionum ;

34 Visionem hanc vidit venerabilis abbas Ygniacensis ; quæ dubietatis scrupulum nobis ideo non reliquit, quod ad aures nostras non sit per tertiam transfusa personam, sed suo ipsius ore relata qui eam vidit. Et licet testimonia ejus credibilia facta sint nimis, ego tamen ut visioni huic fides certior habeatur, tali eam attestatione confirmo: nisi vera sit visio quæ litteris istis explicatur, humerus meus a junctura sua cadat et brachium meum cum suis ossibus confringatur ; sit cælum quod super me est æreum et terra ferrea ; pro frumento oriatur mihi tribulus et pro ordeo spina.

CAP. XV

item Thomas suo testimonio.

35 Attestationi præmissæ meum testimonium adhibeo [5] : licet pondus auctoritatis non habeat, habet certe sinceritatem veritatis. Cum igitur anteposita relatio in manus meas venisset, non fui contentus scripturæ testimonio, sed copiam videntis simul habere studui. Non nude, non aperte, sed, ut ita dicam, furtive et quibusdam insinuationibus quas hic ponere et exponere longum foret, suadebam ut quod viderat de milite Balduino ad meam mihi ædificationem narraret. Quid multa? Victus demum importunitate mea, amore nihilominus et allegationibus superatus, sic respondit : « Dicam quid quæritis, sed dicere me gravabit. » F Seriatim ergo et scripturæ consonanter omnia mihi confessus est, et ita memoriter ut ejus memoriam plurimum admirarer.

CAP. XVI

B. Petrus prævidet Henricum, comitem Campaniæ, crucem assumentem.

36 Henricus, comes Campaniæ, filius illius Theobaldi cujus memoria cum laudibus et merito continetur in Vita sancti Bernardi, precatus est aliquando servum Dei ut pro se Dominum precaretur. Celebravit ille missas intercessurus pro eo ; expletoque mysterio, cum extremam collectam dicturus ad suos se convertisset ministros, absentem comitem vidit præsentem, signum crucis habentem in veste, sicut habere solent qui Jerosolymam proficisci proponunt. Nondum tamen, ut comes postea professus est, sibi signum crucis aptaverat, sed ea die post multam fluctuationem, post longam deliberationem, hoc se facturum indubitanter firmaverat *l*. l

CAP. XVII

Intelligit mortuum monachum adhuc indigere suffragiis,

37 Sedebat aliquando in capitulo vir beatus. Erat dies annua ab obitu [6] cujusdam fratris. Præcentor, ad cujus hoc officium pertinebat, suggessit ei ut fratrem, sicut erat consuetudo, absolveret. Absolvit eum, præmisso tamen submisse tali

[1] *Omit. A.* — [2] *Omit. A.* — [3] Vestimentis *A et B.* — [4] Religionis *A.* — [5] Quod *add. A.* — [6] Ab obitu *omit B.*

verbo

EX MSS.

verbo : « Indiget absolutione. » Quidam de senioribus cui nomen Johannes, quo etiam referente hoc didici, non procul sedebat ab ipso et præmissum verbum audivit. Data opportunitate causam sermonis illius indagans [1], audivit ab eo : « Nuper, inquit, vigilanti mihi sensibiliter apparuit, et interrogatus an adhuc Dominum nostrum videret, respondit : « Nondum tempus ; » et hoc dicto disparuit. » Testabatur autem prædictus Johannes quod religiose diuque conversatus in Ordine, et biennio suum obitum præcedente morbo multum molesto, et, ut ipse putabat, purgatorio fuerat fatigatus.

quia justitia Dei severa est.

38 Sed nimirum non solum arta, verum et longa via est quæ ducit ad vitam *(Matth. VII)*, et ad visionem summi boni et præcellentis illius naturæ, ad quam non nisi purgatissimus poterit pervenire, testante ipsa Vita et dicente : Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt *(Matth. V)*. Quis igitur gloriabitur mundum se habere cor ? Ita tamen ut qui gloriatur, in Domino glorietur, id est in veritate quæ non mentitur, non in opinione quæ fallit et fallitur. Sunt enim plerique in B quibus mentitur iniquitas sibi, fingentes et pingentes Dei misericordiam secundum suam voluntatem, cum misericordia Dei justitiam ejus non evacuet, et per multas tribulationes, hoc est purgationes, oporteat nos intrare in regnum Dei *(Act. XVII)*. Non igitur qui manus suas miserunt ad fortia *(Prov. XXXI)* fastidiant Ordinis disciplinam, quæ in præsenti videtur habere aliquid non gaudii, sed mœroris. Exercitatis autem per eam reddet pacatissimum fructum in hac vita justitiæ, et in futura gloriæ. Non murmurent de asperitate itineris, sed attendant fratrem præfatum, qui diuturna et ardua conversatione, biennia corporis passione tanquam aurum in fornace purgatus, et ut argentum igne examinatus, nec sic tamen perfectus inventus est. Igitur etiam sibi non male conscii præsumptioni frenum timoris imponant, et paveant, et alas suas demittant. Opus est siquidem longo limæ labore, ut materialibus ab anima rebus et fantasiis rerum abrasis, memoria nil teneat, ratio nil videat, voluntas nil diligat præter Deum, qui est memoriæ forma originalis, lux incorporea rationis, et incitamentum est igneum voluntatis, summum bonum, beatum bonum, beatificum bonum hominis [2]. His breviter C dictis ad excitationem quorumdam dormientium, ad propositum redeamus.

CAP. XVIII
Ægrotum in visione patientiam docet.

39 In structura exilia [3] non minus quam magna aliquoties necessaria comprobantur : igitur ponam hic aliquod parvum, quod et si nullam de utilitate gratiam, pro brevitate tamen veniam promerebitur. Est mihi frater, vobis quem sermo præsens alloquitur non ignotus. Hic ab adolescentia usque ad senectutem morbis multiplicibus fatigatus, longum probatur traxisse martyrium. Aliquando corporis ejus incommoda eo usque creverunt ut deficere putaretur. Scripsi ad virum Dei, adhuc in carne manentem, ut manum intercessionis porrigeret. Ea nocte qua orabat pro ægroto, visum est ei quod nudus staret coram homine Dei et ab ipso durissime vapularet. Mirabatur contra se insolitam severitatem illius, sed miranti sua conscientia respondebat : « Deus est qui te verberat. » Vivit usque hodie, flagellum patientius ferens, cujus Deum interpretatur auctorem. Alicui forsitan somnium inane videbi- D tur, sed orationis illius et visionis istius concursus me ut hoc scriberem provocavit. Jam illud quod subjiciam ipse mihi retulit vir beatus.

CAP. XIX
Monetur in visione se abbatem Claræ-vallis futurum esse. *m*

40. Erat in quadam ecclesia et in oratione sua confitebatur Domino. Apparuerunt oranti effigies sanctorum Bernardi et Malachiæ *m*. Conversus ad ipsos suam orationem et intentionem direxit. Tunc unus eorum dixit ei : « Tu eris abbas Claræ-vallis. » Disparuerunt illi et territus ipse remansit. Territus, inquam, quia sicut postea mihi cum gemitu fatebatur, nunquam hoc fieri voluisset ; et tamen dubitare non poterat super [4] hoc [5] quod divinitus audierat.

CAP. XX
Igniaci, Hugo de Basochiis, correptionem non ferens,

41 Elapso post hæc aliquo temporis intervallo, abbas Claræ-vallis Geroldus, vir honestus et multis gratiis decoratus, Igniacum devenit. Erat tunc Igniaci quidam monachus, immo dæmoniacus, Judas inter apostolos, satan inter Dei filios, Hugo de Basochiis : hic offenderat Ordinem in gravibus multum excessibus, et abbas prænominatus [6] eum in regulari vindicta [7]. Nactus igitur tempus opportunum quo suam ulcisceretur injuriam, fu- E riis agitatus iniquis, dirum virus sub pectore versans, apud se de illius nece tractabat. Cum igitur sero esset, die uno, sedebat in vestibulo domus infirmorum frater quidam religiosus et humilis, Haymo nomine, natione Remensis. Hic, sicut ipse mihi confessus est, vidit manifeste duas horribilis formæ personas et quas esse dæmones dubitare non poterat, ingredi domum illam. Eo tempore satelles ille satanæ, Hugo prædictus, cum fratribus ægris corpore, mente jacebat ægrotus.

occidit B. Gerardum, abbatem Claræ-vallis : cui succedit Henricus a Marciaco.

42 Media nocte surrexit abbas ad confitendum Domino et nocturnis vigiliis interfuit. Necessitate poscente in dormitorium conventuale perrexit. Ubi Hugo in insidiis positus ut interficeret innocentem *(Psal. X)*, ferro ad facinus præparato, ipsum letaliter vulneravit. Vixit usque in diem sequentem *n*. Circa vesperum positis coram ipso *n* fratribus dixit : « Dirige me, Domine, in veritate tua et doce me, quia tu es Deus Salvator meus et te sustinui tota die *(Psal. XXIV)*. » Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino ; et, ut credimus, martyr insignis cœlos petivit sanguine laureatus. Cujus corpus de more compositum abbas Petrus usque Claramvallem deduxit *o*, multum metuens *o* ne quod audierat impleretur : « Tu eris abbas Claræ-vallis. » Sed sortitus est sortem ministerii hujus quidam Henricus, vir potens in opere et sermone ; quo post modicum in episcopum cardinalem assumpto *p*, sedes illa vacabat et iterum *p* tractabatur de electione abbatis.

ANNOTATA.

a *Fusniacum, Ordinis Cisterciensis de linea Claræ-vallis in diœcesi Laudunensi monasterium, inchoatum fuit anno* 1121. *Gillebertus, antea prior Claræ-vallis et Boheriarum abbas, anno* 1186 *Fusniacensis abbas creatus dicitur* (1)*; ita ut hoc loco per anticipationem Fusniacensis abbas appelletur.*

b *Epistolæ tamen beati viri non sunt minus latinæ quam coævorum, literarum latinarum cognitione celebriorum.*

c *Eadem historia ex monachi, cui eam*

[1] Inquirens *B.* — [2] Opus—hominis *omit B.* — [3] *Omit A.* — [4] *Omit A.* — [5] *Omit A.* — [6] Prædictus *A.* — [7] Corripuit *add. A et B.*

(1) Gallia Christ., tom. IX, col. 630 et 637.

B. Petrus

A B. Petrus *narraverat, scripto inserta est Exordio Magno, dist. II, cap. 33; sed verba non sunt ubique eadem, ut monachus ille eam bis scripsisse censendus sit.*

d *Ursicampus, Cisterciensis de linea Claravallensi abbatia, anno* 1129 *initia cepit in diœcesi Noviomensi. Guido, frater Sagelonis de Milliaco, tum abbas erat.*

e *In exemplari, quod Exordio Magno insertum est, legitur :* Miles quidam, nomine Balduinus, dominus castri, quod, in territorio Remensi situm, Guiza nuncupatur, cum esset homo bellicosus et strenuus armis, postposito timore Dei, multa mala quotidie perpetrabat, rapinis, incendiis, cædibus cæterisque similibus diabolicis operibus frequenter insistens. *In altera editione, quam sequitur biographus, et nomen gentis omissum et facinorum species, consilio plane manifesto. Videant Remenses quis sit ille Balduinus, dominus castri Guizæ, in territorio seu archiepiscopatu Remensi, qui sub annum* 1169 *guerram faciebat cum archiepiscopo Remensi, et paulo post mortuus est. Subit cogitare de Guisiorum castro, in* B *remotissima vicinæ diœcesis Laudunensis parte sito. Sed ex Gilleberto Montensi et Balduino de Avesnis* (1) *aliisque monumentis* (2) *innotuerunt nobiles viri, qui castrum de Guisia ad Isaram sæculo XII tenuerunt; quos inter nullus venit nomine Balduinus* (3). *Dein Igniacum centum chiliometris distat a Guisia ad Isaram, ut hujus castri dominus non facile potuerit Igniacenses monachos* ampliori amplexari amoris affectu, *et* B. Petrus *ad moribundi lectum vocari, ejus confessionem auditurus; ut nihil dicam de usurpata in aliena diœcesi jurisdictione. Verumtamen, quum aliud nullum castrum de Guiza noverim, nihil definire ausim, universam rem permittens popularium disquisitionibus. Videntur autem hæc facta tempore Henrici I, qui ab anno* 1162 *ad* 1175 *cathedram Remensem tenuit, multis discordiis, bellis et prædationibus vexatus* (4).

f *Paulo aliter refertur Balduini conversio in Exordio Magno; sed tanta non est differentia, ut integer locus (quem qui volunt apud Tissier aut Migne legant) huc transferri videa-* C *tur. Multo minus etiam discrepat in referenda Balduini conversione codex quidam ms. monasterii Villariensis, sæculo XIII exaratus* (5).

g *Ex Exordio Magno sequentia hic videntur describenda :* Contigit autem in ipso tempore abbatem quemdam monachorum nigri Ordinis, quem miles ille, adhuc in carne vivens, aliquando graviter injuriaverat, ad eamdem domum Igniaci hospitandi gratia divertere. Gavisus vero reverendissimus abbas Petrus quod hanc quoque occasionem adjuvandi peccatricem animam sibi præstitisset Dominus, supradictum abbatem duxit ad tumulum defuncti : obsecrans in Christi amore ut eum absolveret ab illa injuria, quam suadente diabolo in ipsum commiserat. Quo statim sine dilatione, tum propter honorem Dei, tum propter compassionem fraternæ misericordiæ, quod petebatur concedente : ecce in ipsa nocte defunctus ille domno abbati Petro gratulabundus apparuit, ostendens ei corpus suum purgatum a lepra, qua se olim contaminatum fuisse insinuabat. Præterea in facie ipsius apparuit immensi cujusdam vulneris penitus obducta cicatrix : cujus sanitas recens deletum ostendebat esse piaculum, quod in abbatem commiserat.

h *Clarius in Exordio Magno dicitur :* In ipso sancto die Parasceves.

i Ysembrunum *seu* Isembrunum *non videntur vertere ausi Cangius et Carpentarius in Glossario latino medii ævi, contenti loca excitasse in quibus hæc vox panni quamdam speciem designat. Sed Adelung in Glossario germanico, V°* Isegrimm, *nil dubitans, asserit esse colorem rufum subobscurum,* rostbraune Farbe, roux brun.

k *Hæc omnia nituntur prava interpretatione verborum aliquot Officii et Missæ pro defunctis, quasi non statim post mortem fieret particulare judicium, sed breve aliquod tempus incerta esset sors animæ. De qua opinione vide theologos.*

l *Hæc anno* 1177 *Nativitatis vel* 1178 *Incarnationis* (6), *quo Henricus secundo crucem assumpsit; anno enim* 1146 *id jam præstiterat.* E

m *S. Bernardus et S. Malachias in Claravalle sepulti erant et præcipui post Deiparam patroni : qua de re ven. vir Carolus Lalore* (7).

n *Triduum supervixit, anno* 1175, *die* 16 *octobris, exstinctus, secundum Chronicon Claravallense.*

o *In Exordio Magno* (8) *universa hæc tragœdia multo uberius enarratur : pauca quæ ad* B. Petrum *pertinent, inde huc transferam. Imprimis Hugo de Basochiis non erat Igniacensis monachus, sed* B. Petri *custodiæ a B. Gerardo traditus :* Monachus quidam nobilis quidem genere, sed degener moribus, contra formam et honestatem Ordinis ubique vagabatur, frequentans curias principum et sæcularibus negotiis seipsum impudenter ingerens ; in omni conversatione sua magis se gyrovagum quam monachum claustralem ostendens. Hunc domnus Gerardus, abbas Claravallensis, zelo justitiæ et ordinis æmulatione succensus, teneri jussit : et, ablatis ei tam equis quam omnibus quæ habebat, venerabili viro domno Petro, abbati Igniaci ipsum commisit : quatenus in domo ejus regulari F districtione coercitus, omni denique vagationis licentia decisa, pœnitentiam ageret vel invitus. *Basochiorum autem domus, ad quam pertinebat Hugo, nobilissima erat, nomen ducens a* Basilicis; *quod feudum Suessionibus vicinum erat. Eodem genere natus Guido de Basochiis, chronographus et cantor ecclesiæ S. Stephani Catalaunensis, frater Nicolai militis et Milonis, abbatis S. Medardi Suessionensis, mortuus anno* 1203. *Ex eadem domo Suessionensis cathedra sæculo XIII tres accepit episcopos, Jacobum, Nivelonem et Milonem* (9). *Unde intelligitur recte Hugonem dictum* nobilem quidem genere, sed degenerem moribus. *Quum autem B. Gerardus, qui, ubi* Igniacum pervenit, ab abbate ejusdem loci, beatæ memoriæ domno Petro, cunctisque fratribus cum multa

(1) D. Bouquet, Recueil etc., tom. XIII, pag. 560 et 564. — (2) Pertz, Script., tom. XXI, pag. 512, 515, 524, 528, 543. — (3) Cfr. Pécheur, Histoire de la ville de Guise, tom. I, pag. 49 et seqq. — (4) Cfr. Gallia Christ., tom. IX, col. 88 et seqq. — (5) Ms. Bibl. reg. Brux., num. 4884. — (6) Bouquet, tom. XIII, pag. 281 et 713. — (7) Trésor de Clairvaux, pag. 183 et seqq., pag. 217. — (8) Dist. II, cap. 27 et seq., ap. Tissier, tom. I, pag. 65 et seqq. — (9) Hist. littér. de France, tom. XVI, pag. 417.

EX MSS. (sicut dignum erat) reverentia susceptus *fuerat; occisus esset et sanguine madidus repertus*, ipse etiam domnus abbas Petrus adfuit; et, videns martyrem Christi in sanguine suo volutari, lachrymosis suspiriis internum cordis prodebat dolorem. *Quum triduo post exspirasset B. Gerardus*, sacrum corpus ejus basternæ impositum, divinis psalmis et hymnis per totam viam resonantibus, domno quoque Petro abbate funus cum magna reverentia prosequente, Claramvallem honorifice delatum est. Ubi quam sublimi et manifesta revelatione, de gloria martyrii ejus idem abbas certificari meruit, ad commendandam posteris tanti martyris memoriam referre non incongruum puto. Cum a conventu Clarævallis pro commendatione beatæ animæ Missa solemniter, (sicut moris est), celebraretur, præfatus domnus abbas Petrus sacro altari astabat, solita sua devotione salutarem hostiam immolaturus. Qui, licet hilaritatem vultus intuentibus se prætenderet, erat tamen tristis et mœrens valde super tam indigna morte pii patris; maxime quod in domo sua, scilicet Igniaco, Dominus tam immane scelus fieri permisisset.
B Cumque diversis cogitationibus æstuaret, reputans ne forte propter peccata sua hoc accidisset, vidit repente visibili specie beatissimum Bernardum a dextris altaris stantem; eum quoque de cujus morte lugebat, domnum Gerardum, a sinistris: utrosque inæstimabili claritatis gloria refulgentes. Quorum visione obstupefactus, dum attonitus hæreret, dixit ad eum B. Bernardus: « Cur (quæso) tamquam mortuum luges eum, cujus transitoria mors, in perennitatem beatæ vitæ commutata, pretiosa est in conspectu Domini? » Et, protensa manu ad martyrem Christi Gerardum, qui in sinistra parte altaris stabat: « En, inquit, iste est frater meus, cujus funeri debitas persolvitis exsequias: qui, quanto crudeliorem et indigniorem mortem in oculis hominum pertulisse visus est, tanto majori gloria a Domino sublimatus, inter victrices et purpuratas martyrum catervas sortem suæ vocationis accipere meruit. » His dictis, tam jocunda visio ab oculis intuentis sublata est. Tanta vero lætitia et securitas de glorificatione dilecti amici sui in corde ejus, qui hæc videre et audire meruerat, successit, ut non jam quasi mortuum plangen-
C dum putaret, sed, propulsato omni mœroris et dubietatis nubilo, tamquam fidelissimum intercessorem apud omnipotentem Dei misericordiam habendum censeret. Hanc revelationem a piæ memoriæ domno Gerardo, quondam priore Claræ-vallis, postea Everbacensi abbate, audivimus: qui quantæ veritatis, puritatis et innocentiæ vir fuerit, norunt ii qui cum eo conversati sunt. *Hanc apparitionem commemorat quoque Guilielmus de Nangiaco ad annum* 1182: Florebat quoque, *inquit* (1), hoc tempore Petrus Monoculus, abbas Clarevallis; cui sancti Bernardus et Malachias apparentes dixerunt quod Girardus abbas, prædecessor ipsius, quem frater quidam propter correptionem regularem in eo factam occiderat, ut martyr cum Christo regnabat.

p *De Henrico a castro Marciaco, abbate Claravallensi et episcopo Albanensi, dictum in Commentario Prævio, numm.* 3, 6, *et aliis.*

D

CAPUT TERTIUM.

De B. Petri electione in abbatem Claravallensem. Sanat ægrotos. Iter Veronense. Electio alicujus episcopi. B. Petrus fit monoculus. Ejus caritas. Moritur.

Erat in Claravalle prior claustralis Gillebertus, abbas hodie Fusniaci *a*. Hic beati viri sincerissimam sanctitatem intime cognoscens et optime, scilicet ut unicus ejus et familiaris amicus, sollicite cogitabat eum ab Igniaco in Claramvallem transferre. Dum hoc volveret in animo, quidam de fratribus animum ejus et intentionem prorsus ignorans, confessus est ei dicens: « Piam, inquit, gero sollicitudinem nostræ domus, et ignoro quem nobis Dominus pastorem providere proponat. Cæterum talis visio mihi ostensa est: Nuntiabatur nobis ad hanc domum Christum Dominum advenire [1]. Ad fores monasterii occurrebamus obviam. Videbamus eum non habentem speciem neque decorem, statura brevem, habitu pauperem, aspectu contemptibilem, nulli tamen erat ambiguum quin ipse esset Dominus Jesus Christus. »

CAP. XXI Gillebertus, prior Claræ-vallis, ex fratris cujusdam visione cognoscit B. Petrum, specie humilem, a

E

44 Hanc visionem conferens et comparans suo proposito, Gillebertus nil aliud poterat interpretari Christum nisi Petrum verissimum Christianum et vere Christum, id est cælesti crismate, id est Sancto Pneumate unctum, qui in oculis hominum pauper et modicus videbatur, virorum novissimus et tamquam a Deo percussus; cæterum omnis gloria ejus erat ab intus, ubi pretiosa margarita fulgebat in corde et ubi erat locus Domino, tabernaculum Deo Jacob: tabernaculum, inquam, fide, caritate cæterisque virtutibus, sicut palliis, auro, argento, lapidibus pretiosis constructum, ornatum, spaciosum, speciosum et pretiosum, sed exterius cilicio coopertum; ubi desiderium visionis divinæ erat, in odorem suavissimum Domino, ubi concentus et consonantia rationis et affectionum reddens mellifluam harmoniam, divinum etiam demulcebat auditum. Competenter igitur et merito in habitu pauperis Petri Christus apparuit; et qui transformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis [2] suæ [3] *(Phil. III)*, transformavit corpus claritatis suæ configuratum corpori infirmitatis nostræ [4], et cum in forma Dei esset et esset æqualis Deo, semetipsum exinanivit in similitudinem Petri factus, et habitu inventus ut ipse (*Phil. II*).

sed virtutibus præstantem, fore abbatem.

F

45 Gillebertus igitur hac visione factus animosior, vicinos abbates et Petrum ex nomine convocavit; et Petrus quidem citatus aufugit. Cæteri nihilominus venientes, consentiente conventu, ipsum elegerunt absentem. Nec fuit qui contrairet, admirabilem virtutem illius cognoscentibus universis. Quæsitus ergo inventus est in quadam grangia Ordinis illius, inter conversos conversans.

CAP. XXII B. Petrus, qui fugerat, absens eligitur abbas;

[1] Advenisse *A*. — [2] Infirmitatis *A et B*. — [3] Nostræ *A et B*. — [4] Transformavit — nostræ *omit. A et B*.

(1) Ap. D. Bouquet, Recueil etc., tom. XX, pag. 740.

Et

A Et ea die inventus est in pratis fena vertens. Inde ductus Igniacum cum precibus vinci non posset, Ordinis auctoritate coactus suscepit officium invitus, nolens, addictus.

inventus, a febri sanat Gillebertum.

46 Crastino cum proficisci vellent et tendere Claramvallem, valida febris invadit Gillebertum superius nominatum, qui unus erat quærentium eum, quærentium hominem Dei Jacob *(Psal. XXIII)*. Venit ad eum homo Dei conquerens et dicens quod omnia per ipsum facta forent, et nunc contra jura amicitiæ eum in necessitate desereret. Necessitatem suam non mendacium ille prætendit; ad quod sanctus abbas respondit : « Surgite, eamus hinc : febris vobis [1] ulterius non nocebit. » Surrexit et cum servo Dei abiit, et post paululum febris eum dimisit. Itaque usque Claramvallem deductus a fratribus ut angelus Dei, ut homo missus a Deo, cum devotione et gratia cunctorum susceptus est. Ipse vero venit ad eos non in sublimitate sermonis, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, in veritate et perfectione christianæ religionis, quarum rerum eis exempla veneranda monstravit.

CAP. XXIII
Caducum Gilleberti equum sanat.
b

47 Post aliquod tempus visitabat abbatias Clarævallis filias et Gillebertus cum eo, de Boeriis novus abbas *b*. Porro Gillebertus equo insidebat, alias quidem commodo, sed sæpius offendebat ad lapides pedem suum et erat ad periculum residenti. Petrus autem attendens equum pedibus frequenter offendere et casum metuens Gilleberto, arguebat eum quare eo animali uteretur, unde ruinam damnumque corporis facillime posset incurrere. Ad hæc ille : « Molliter, ait, et apte vehit et non est insidiosus, propter quod usum ejus multum amplector. Cæterum si mihi metuitis et vultis mihi prodesse, rogate Dominum ut hoc vitio amplius non laboret. » — « Itane, inquit, orationes effundendæ sunt potius quam fundendæ? Nunquid enim de bobus cura est Deo? *(I Cor. IX)*. Attamen oro Deum ne ita corruat ut vobis malum faciat.» Usus est et [2] postea multis annis nec cecidit, stabili nam fuit ille pede. Et ne casui potius quam Petri meritis ascribatur, statim ut Gillebertus, Fusniacum translatus, equum et Boerias deseruit *c*, quidam ex ejus loci fratribus equum ascendit, sub quo, immo super quem quadrupes tam crudeliter corruit ut C frater, fracto crure, læsus infeliciter ad monasterium sit relatus.

CAP. XXIV
Accitur Veronam a Lucio papa III;

48 Propter eximiam sanctitatem et conversationem ipsius, et quia nemo poterat hæc signa facere nisi esset Deus cum eo *(Joan. III)*, quæ etiam sibi mutuo attestabantur, sicut cynnamomum et balsamum aromatizans odorem dedit, et quasi myrra electa dedit suavitatem odoris *(Eccli. XXIV)* : et hic odor se longe lateque diffuderat, et super omnia montana, non solum Franciæ, sed et cæterarum regionum divulgabantur omnia verba hæc, et erat celebre nomen ejus, et plurimi sicut prophetam eum habebant, videbantque eum cum gaudio, utpote amicum Dei et familiarem ipsius. Denique papa Romanus *d* fama tam felici permotus, quanti penderet eum satis ostendit, dum ad se, volens illum videre, vocavit. Mœstus, ut aiunt, peregrinationem illam suscepit, sed obediens Summo Pontifici ire non distulit. Erat ille papa ætate senex, senio gravis, ægritudine tactus qua et postmodum defecit.

qui ab eo Pœnitentiam et Eucharistiam accipit, eique abbatiam et alia donat.

49 Exhilaratus tamen ex adventu ipsius, vestibus pretiosis ornatus, sedens in tribunali, cardinalium circumstante corona, festivus eum et lætabundus excepit. Inde ducens eum in locum secretum, apostolica majestate deposita, coram ipso, immo revera coram Christo, qui in illo signis evidentibus apparebat, humilians se, omnia sua confessus est ei, ac de sacratissima manu ipsius coram ipso missas celebrantis Eucharistiam sanctam recepit; habitum quoque Cisterciensis Ordinis volebat assumere, sed vir Domini, quo quidem nescio, sed sane sano consilio fieri non permisit. Locum quoque in [3] quo abbatiam sui Ordinis instauraret, immo potius restauraret, siquidem ibi abbatia fuerat, sed destructa tunc erat, sumptus necessarios ad perficiendum dominus papa donavit *e*. Post hæc servum Dei secum aliquamdiu [4] demoratum, cum remanere non vellet, honoratum, quin etiam muneratum, [5] redire permisit.

Thomas vindicat curiam Romanam.
f

50 Romanæ Curiæ detrahiturqu od magnatum facies favorabiliter suscipere et opes soleat exhaurire potentum *f* : jam nunc ei parcius derogetur. In Petro paupere et in hac parte magno Petro non dispare, qui aurum non habuit et argentum, nudam venerata est virtutem, rebus ipsis confessa verum esse quod ethicus ait poeta :

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
(*Horat. Ep.* I, I, 52).

In conspectu ejus vacuus Petrus apparuit, gratisque gratiam invenit, non emit, et ille cui reges Tharsis et insulæ munera offerunt, munera Petro pauperi obtulit, unde et Petrus super petram sui Ordinis ædificaret ecclesiam. Felix Petrus qui cum subjectus esset omni [6] humanæ creaturæ propter Deum, triumphavit montes aureos, non suis viribus, sed per Deum. Felix et papa Romanus, qui cum esset mons aureus elevatus in verticem montium, se tamen subjecit propter Deum [7] humillimo omnium hominum.

CAP. XXV
In electione, per compromissum Henrico cardinali delata, neutrum ex duobus candidatis eligere suadet B. Petrus.
g

51 Positis quiddam parvum apponam, unde tamen magnum aliquid valeat æstimari. In Galliæ quadam pontificali ecclesia inter clericos orta est dissentio super electione pontificis *g*. Præsens erat cardinalis Romanus in quem clerici compromiserunt, duos ei proponentes, ut quem nominaret ille hunc eligerent universi. Cardinalis Petrum consuluit quis eorum ei melior videretur; alteri eorum, eo quod nobilis esset et dapsilis videretur, plures favebant impensius, vellentque plurimum ut ei attestaretur sanctus abbas; quasi eum probabilius et saniori conscientia promoverent, quem tantus vir suo testimonio prætulisset. Non erat ille harundo vento agitata, non hominibus placere quærebat, sed Deo : ideo secundum suam conscientiam et veritatem respondens, ait : « In duobus falsis denariis melior inveniri non potest. » Confusi sunt illi quoniam Petrus sprevit eos. Quinimo confusi non sunt et erubescere noluerunt; illum enim nihilominus elegerunt.

Sapientia hujus consilii experientia comprobata.

52 Vivit usque hodie, nobilis quidem genere sed non generosus [8] virtute; et facile foret sed necesse non est nominare personam : satis est si scriptura loquatur materiam nec loquatur auctorem. Intueri licet in Petri paucis sermonibus quatuor originales virtutes : prudenter siquidem

[1] Nobis *B*.— [2] Eo *A et B*. — [3] *Omit. A*.— [4] Diu *B*. — [5] Remuneratum *A*; quin — muneratum *omit. B*. — [6] *Omit. A*. — [7] Propter Deum *omit. B*. — [8] Nobilis *A*.

in

EX MSS.

in bono duorum comparationem sustulit; nam quia neuter bonus fuit, alter [1] melior dici non debuit. Juste nihilominus egit, qui justitiam non abscondit in corde suo, qui veritatem et salutare Dei dixit *(Psal. XXXIX)* : veritas odium parit, et dum odium quorumdam occurrere et gratiam offendere in vero dicendo non [2] refugit [3], fortis fuit et in seipso

. . . . Totus teres atque rotundus.

Non crediderunt verbo ejus, et quasi victus succubuit; non ex hoc movit litigium, non induit mœrorem, aliter sentientibus non detraxit, et ex hoc temperantiam et modestiam sui cordis ostendit. Ineptum forte vanumque videbitur asserere in tanto viro tantas, id est quatuor principales virtutes, tam levi tamque fragili argumento, cum multifarie multisque modis ipsisque luce clarioribus frequentissime probatæ sint. Sed ut ait aliquis, « artificis est periti in parvo magna concludere,» quod in exemplo præmisso brevi scilicet nos [4] arbitramur egisse.

CAP. XXVI *B. Petrus amissionem oculi in Valle-Regia*

53 Virtutes quidem hujus viri pluribus signis et ipsis insignibus, uti præmisimus, probatæ sunt et ostensæ; porro patientia, quæ sic asperis exercetur ut vilibus humilitas, fortissimo argumento, quod tamen prætermisimus, in eo est probata. Dum in Valleregis esset abbas, valitudine validissima vexabatur. Cujus mali violentia in capitis proram conscendens alterum ex ejus oculis ita dissolvit, ut liquefactus ex toto penitus deflueret, sedemque concavam vacuam relinquens, virum Dei ex Deo etiam tunc beatum Monoculum efficeret. Cogitetur attente tantæ tentationis immanitas, et in libra justi judicii pia consideratione trutinentur dolor excrucians, deformitas vilificans, privatio luminis minus utilem eum reddens, et illud præcipue quod in his omnibus non peccavit ipse [5] labiis suis, neque stultum quid contra Deum locutus est, sed ut de martyribus sancta canit Ecclesia :

Non murmur resonat, non querimonia,
Sed corde tacito mens bene conscia
Conservat patientiam.

patienter et mansuete suffert.

54 Ita vir iste, sicut agnus mansuetissimus coram tondente sine voce [6], non aperuit os suum, sed obmutuit, et humiliatus est et siluit a malis *(Psal. XXXVIII)*; quin immo dicere solebat unum se de suis inimicis evasisse, ut ab altero magis quam a perdito formidaret. Non quia sensus aut membra corporis sui vir consummatissimus adversari sibi sentiret, quippe quæ potius erant arma justitiæ Deo, sed nimirum ad solatium damna corporis ægre ferentium hæc dicebat, eos per compassionem in se transformans, eis se per humilitatem assimilans. Membra siquidem sua, quæ super terram erant, assiduitate laboris, ardore caritatis, disciplinæ vinculis subegerat, imperans eis, non serviens, utens eis, non fruens, immo jam quantum ad se usu eorum non indigens et velut suffragia emendicata contemnens [7]. Quippe qui, ut de magno Martino legitur, humanam naturam supergressus, cœlo teste, Deo præsente et adjutore fruebatur; et tanquam a Domini spiritu per ipsum ad ipsum mente excedebat, ad quem per sensuales conjecturas et corporis labores alii vix ascendunt. Et implebatur in illo Scriptura quæ dicit : Et cum simplicibus sermocinatio Dei *(Prov. III)*; cui quantum fuerit familiaris, cum ex pluribus, tamen ex eo quod subjiciam apparebit.

CAP. XXVII *Non vult eligere priorem Igniaci nisi post multum cum Deo commercium.*

55 Cum adhuc abbas esset Igniaci, fratres aliquando priorem non habebant, cumque eum differret constituere, senior quidam causam dilationis inquirens, ab ipso audivit : « Super hoc Dominum rogare non cesso, nec aliquod ab ipso responsum accipio.» Nominavit ille senior unum quem idoneum æstimabat. « Minime vult hoc Dominus, » ait ille. Ex his indubitanter licet asserere quod, uti Moyses, sic iste loquebatur ad Dominum sicut homo loquitur ad amicum suum *(Exod. XXXIII)*. Nimirum sicut ille locuturus Domino montem ascendit, sic iste in magno non montis sed mentis culmine stetit, ubi more quidem multorum Dominum consulebat, sed more paucorum Dominum audiebat.

CAP. XXVIII *Quum Remos ivisset et cum biographo rediret,* h

56 Sed regredientes ad Claramvallem, dicamus quod paulo ante obitum suum, vir Dei Petrus, eo trahentibus eum domesticis negotiis, Remis venit. [8] Ex hoc et venientem vidi et abeuntem longius ipse [9] deduxi *h*. Intuebar eum non minus reverenter, non minus affectuose quam angelum. Intuebar eum et occurrebat magni Martini memoria, quem Severus Sulpicius, orator ille nobilis, describit in veste hispida, nigro et pendulo pallio circumtectum, asino, immo asello gestatum. Conformis iste Martini et ejus æmulator expressus equo paulo majore asino ferebatur. Ferebat etiam ad instar manticæ puerorum peditum scapularia, capa pendula et vetusta vestitus, rustici pauperis expressius quam abbatis imaginem præferebat. Erat interea ipse statura pusillus, corpore tenuis et exesus, non lascivis sensibus sed quietus [10]; et terrenis affectibus mitigatis, cogitatione suspensus et velut absens præsentibus, ut non homo videretur sed spiritus. Talem eum tunc vidi, talem notavi, talem credidi, propter quod et locutus sum et talem eum descripsi.

noluit aliis præire, ne illis molestiam ex pulvere crearet. i

57 Igitur cum de rebus variis colloquentes per aggerem publicum *i* pergeremus, pulvis antecedentium vestigiis excitatus et vento ab opposito flante repercussus nobis molestiam ingerebat; tunc aio ad eum : « Antecedamus præcedentes ut procellam hujus pulveris evadamus. » — « Si præambulos, inquit, præcedamus, erunt ipsi in sorte qua sumus, et pœna reversura est in caput ista suum ; nec est caritatis consilium intuitu sui commodi suum proximum molestare. » Erubui, fateor, attendens in me mei curam, aliorum incuriam, in illo autem excellentiorem viam, id est majorem caritatem : quando iste proximum gravaret in gravibus qui lædere cavebat in levibus ? Ibamus interea, nec nos pulvis pungere, ventus vexare cessabat. Igitur ei compatiens, ejusque animum ex animo meo metiens, cum ipse animi patientia speciali passionem corporis superaret, corrigens quod reprehenderat ille consilium, dixi : « Lata est via quæ nos ducit : jungamur sociis lateraliter, ita illis illæsis nos quoque salvi erimus a pulvere, spiritu et tempestate. » Annuit ille

[1] *Omit. A.* — [2] *Omit. A.* — [3] *Omit. A.* — [4] Sic *add. A.* [5] *Omit. A.*— [6] Sic *add. B.*— [7] Immo—contemnens *omit. B.* — [8] Eo tempore morabatur in cœnobio gloriosi martyris Nicasii. *Add. B.* — Eo tempore morabar in cœnobio sancti Nicasii. *Add. A.* — [9] *Omit. A.* — [10] *Forsan* quietis.

EX MSS.

A ille, et sic ambulantes, deque rebus variis ut præmisimus colloquentes, magnam partem diei consumpsimus. Et cum me ratio ad reditum invitaret, jamjamque separandi essemus, tactus dolore cordis intrinsecus et trahens ab imo suspiria, dixi : « Siccine separat nos amara mors ?» Nec hoc dixi tanquam [1] prescius futurum, ex hoc tamen futura prædixi. Nam post non multum temporis intervallum transiit ille de hoc mundo ad mundi conditorem. De cujus transitu quæ nobis testati sunt qui fuerunt [2] breviter dicam et sic narrationem istam concludam.

CAP. XXIX *Moriendi cupidus corripitur morbo, Igniaci;* *k*

58 Igitur Petrus, cum aliquot annis Clarævallensibus præfuisset, egressus a Claravalle, sui Ordinis secum quosdam habens abbates, finitimas regiones perambulans, graviter infirmari et viribus corporis cœpit [3] destitui. Cumque, ipso silente, ægritudo periculum imminens loqueretur, accessit ad eum Gillebertus *k* supranominatus, qui semper erat sollicitus super eo, etenim ipsum tenere diligebat, dixitque ei : « Domine, quantum ex habitudine tua perpendo, in proximo est ut recedatis a nobis. » Ad hoc ille respondit : « Hoc puto et spero ; nam in hoc anno multas B preces effudi ad Dominum ut me liberaret de corpore mortis hujus *(Rom. VII)*. » Interea morbus augebatur, morbidus angebatur [4]. Vix tamen et cum labore usque Fusniacum venere. Ibi visum est fratribus quod inungi deberet, et a superiori cænaculo ubi mansionem acceperat, in inferiorem domum, quo fieri posset hoc competentius, eum deportare volebant.

ultima sacramenta accipit et pientissime moritur, *l*

59 Ille vero qui nullo unquam labore, nullo dolore victus fuerat, nec foret ipsa morte vincendus, fatiscentes artus spiritui servire coegit. Surrexit, descendit, inunctus est, rediit, et tota nocte usque ad vesperam sic permansit ; et cum jam fratres completorium decantassent, Gillebertus, more fidelis amici, propius assistebat amico, a quo nimirum paulo post separandus foret, quique in supremo spiritu jam positus esse videretur. Hoc ratus abbas de Valcellis *l*, qui et ipse cum cæteris propter astabat, in hæc verba prorupit : « Quid agimus fratres : homo iste recedit a nobis. » Quod audiens vir Domini, elevata manu innuit eis non se tunc sed in crastino migraturum ; fratres igitur interim siluerunt, at ille pernox in orationibus suum Domino transitum C commendabat. Tenebras rumpente diluculo, ad ipsum fratres conveniunt, quibus ipse conatu quo poterat Dei dilectionem inculcabat : et cum ad eos loqui non posset, orare tamen Dominum non cessabat. Itaque sicut placidus et quietus exstiterat, ita placide et quiete in ipsa oratione in qua confitebatur Domino, emisit spiritum ad Dominum qui dedit illum ; et ad quem alium pergeret ille spiritus nisi ad Dei, immo ad Domini [5] spiritum, cum quo illi inhærendo fuerat unus spiritus, ad quem multa et magna merita eum elevabant, a quo nulla malitia eum separabat, in quo et Spiritus Sanctus similitudinem suam, immo se ipsum reperit, et funestus spiritus funereum nihil invenit.

prius confessus pluribus abbatibus omnia peccata, ab initio monasticæ vitæ. *m*

60 A quo quam longe fuerit omnis malitia, in quo quanta fuerit innocentia, testatus est, me audiente, Gillebertus ille superius et sæpius nominatus [6], qui ejus cum aliis coabbatibus confessionem audivit *m*, et qui ejus absque confessione, ut Deo ait Psalmista, sessionem et resurrectionem noverat. Testatus est ergo quod pro omnibus offensis quas confessus in suo fine fuerat, et quas in omni vita sua post inchoatum monachatum contraxerat, ut ejus verbis utar, plus quam Miserere mei Deus et Pater Noster cuivis pœnitenti non deberet injungi. Quod si vetere proverbio, « Pares paribus facillime congregantur et similia similibus naturaliter coaptantur », indubitanter concludere licet, quod verum est quia Petrus [7] hic pauper et modicus cœlum dives ingreditur *n*, et quorum est vitam imitatus et mores, sanctis et angelis sociatur. Sed jam spiritu digne pro meritis collocato, corporis exequias prosequamur. *n*

CAP. XXX *Frustra tentat monachus mortui dentem extrahere.*

61 Quidam de fratribus unum de dentibus ejus proponebat extrahere, pro thesauro scilicet et reliquiis illum servare desiderans; ex [8] hoc se facile facturum præsumebat quod os apertum defunctus habebat. Accedens igitur ut pium furtum patraret, os clausum et sic obstructum repperit, ut propositum implere non posset. Notatum est ab aliquibus, et quasi pro miraculo habitum; ego autem ut præsumptive judicem, hoc arbitror quod singularem humilitatem, quam vivus ha- E buerat, etiam defunctus servabat. Lotum est illius corpusculum, quod etiam exanime non horrorem sed gratiam possidebat, feretroque impositum, licet sepulturam Igniaci in mortali sua humilitate voluisset, tamen usque Claramvallem delatum est. Fratres autem, ut audivimus, ubi sanctus Bernardus primo positus fuerat, ibi propter gratiam meritorum, et quia justi erat monumentum, posuerunt Petrum *o* : nimirum consonantes *o* quorumdam testimonio, quibus iste visus est non minoris meriti quam ille. Nam, quod pace dixerim aliter sentientium, ille quidem excelsus in verbo gloriæ *(Eccli. XLVII)*, homo magni consilii, currus Israel et auriga ejus *(IV Reg. XIII)*, scriba doctus in regno cœlorum, proferens de thesauro suo nova et vetera *(Matth. XIII)*, in Ordine Cistercii, in Ecclesia Christi multum fructum fecit in tempore suo. Ille, inquam, lucerna ardens et lucens *(Joan. V)* posita super candelabrum, ut luceret omnibus qui in domo Dei sunt *(Matth. V)*, sicut lampas limpidissima [9] lucis suæ radios longe lateque diffudit [10]; iste autem, ut breviter dicam, quasi carbo succensus, sed cinere suæ paupertatis opertus, minus qui- F dem splendoris, sed ardoris non minus habuit.

CAP. XXXI *Monachus prior liberatus a tentatione carnis, secundum B. Petri prædictionem.* *p*

62 Post obitum exterioris hominis et sepulturam corruptibilis corporis, interiorem ejus hominem, id est animum hominis, abisse quidem, sed non obisse, licet etiam fides hoc teneat, tali tamen argumento probatum est. Monachus quidam prior cujusdam cellulæ *p* sanctum virum frequentare solebat. Hic gravi quadam tentatione pulsatus et peccati vinculis irretitus, ejus consilium et auxilium flagitabat. Vir Domini verbum ei impendens solatii, bonam spem suæ liberationis habere jubebat [11]. Sed cum fama funeris ad illum venisset, velut obside suæ redemptionis perdito, de sua liberatione pene desperans, defunctum quasi viventem alloquebatur et de solutione suæ pollicitationis compellabat. Dum taliter ad januam divinæ pietatis pulsaret, in somnis ei sanctus Dei Petrus apparuit, et consolans eum, quod ab omni tentatione sua salvatus esset [12] asseruit. Evi-

[1] Quasi *A.*—[2] Adfuerunt *A.*— [3] Repente *add. A et B.*— [4] *Omit. B.*— [5] Deum *A et B.*— [6] Ille—nominatus *omit. B.*

[7] *Omit. A.*— [8] Et *A et B*—[9] Ac lucerna *add. A.*— [10] Sicut – diffudit *om. B.*—[11] Vir—jubebat *om. B.*—[12] Liberaretur *A.*

EX MSS. gilans ille et quasi somnium quod viderat et audierat reputans, nihilominus sponsionis exitum expectabat. Et ecce infra paucos dies, persona quædam, cujus amore illicito ligabatur et qua vivente se sanari posse non sperabat, nunciatur defuncta; atque ita laqueus contritus est, peccator solutus et justi sermo completus.

ANNOTATA.

a *De eo dictum in annotato* a *ad caput II. Non diu fuit prior Claræva llis. Successerat priori Joanni anno* 1179; *quo anno præsedit capitulo Claravallensi, in quo abbas electus est* B. Petrus; *sed paulo post abbas factus est Boheriarum et dein Fusniaci.*

b *Quum* B. Petrus *ad finem anni* 1179 *Claræva llis abbas factus est, prior erat ejusdem ascelerii Gillebertus, ut creari non potuerit abbas Boheriarum ante id tempus; verumtamen in Gallia Christiana* (1) *traditur abbas Boheriarum fuisse anno* 1177. *Boheriæ, Fusniaci filia de linea Claræva llis, ortæ sunt anno* 1141

B *in prato, nomine Macquiniaco; unde biennio post translatæ prope Guisiam oppidum in diœcesi Laudunensi.*

c *Deseruit Boherias Gillebertus anno* 1186, *Fusniacensis abbas electus.*

d *Intelligitur Lucius papa III. De ejus visitatione vide Commentarium Prævium, num.* 30.

e *Quum Lucius III paulo post diem obiverit, non videtur hæc fundatio perfecta esse; nullum ejus vestigium reperit Manrique in abbatiarum catalogis.*

f *Ut ex epistola apologetica, quæ venit ad finem, apparet, curiam Romanam aperte criminabatur Thomas de Radolio; quocirca vapulavit a nonnullis, et locum mutavit, criminationem qualitercumque convertens in laudem; sed inconcinne. Falsum proculdubio est Romanos pontifices sæculi XII indulsisse peculatui et concussioni. Re quidem vera cardinales aliquot, maxime legati, puras non semper servaverunt manus; et (ut unum tantum excitem testimonium), Stephani Tornacensis de rebus Grandimontensium literæ,*

C *quarum in commentario unas aut alteras indicavi, plenæ sunt querelarum de justitia impedita per fratrum conversorum largitiones. Verum hoc non pontificum Romanorum peccatum, sed officialium: quos ut cohiberent Christi vicarii, quot tulerunt leges? Quot ministros acceptas pecunias reddere coegerunt? Quot supremo supplicio tulerunt de medio? Dein inter ipsos legatos fuerunt complures continentissimi viri. Sic de cardinali Henrico ne unum quidem sinistrum verbum reperire est; et ipsemet Henricus, quum abbas erat Claræva llis, scripsit ad Alexandrum papam, laudibus efferens Petrum cardinalem tituli S. Chrysogoni:* Habetis in partibus Gallicanis virum, sicut experti sumus, justitiæ et veritatis amicum, dominum P. tituli sancti Chrysogoni cardinalem, qui in una sola electione, me teste, quingentas marcas argenti strenue refutavit: ne sub obtentu muneris a tramite diverteret veritatis (2).

g *Videntur hæc spectare ad cathedram Au-* D *tissiodorensem: sed res manifesta non est. Vide de hoc negotio Commentarium Prævium num.* 23.

h Radolium, *vulgo* Reuil, *jacebat in diœcesi Meldensi, Claravallis in Lingonensi, ut* B. Petri *iter non videatur fuisse per Radolium; sed Thomas, Remis tunc versatus* (3), *eum ibidem viderit.*

i *Est via publica, olim strata a Romanis.*

k *Vide Annotatum* a *ad caput II.*

l *Valcella seu Valliscella ad Scaldim prope Crèvecœur, in diœcesi Cameracensi, fundata est anno* 1131; *filia Claræva llis* (4). *Erat tum abbas Godescalcus, natione Bruxellensis.*

m *Nequaquam hoc est exemplum singulare; Martenius* (5) *complura refert. Quum quis pluribus presbyteris simul confitebatur, plures simul recitabant aut cantabant absolutionis seu reconciliationis formulam.*

n *Tum in hodiernis, tum in veteribus Breviariis Romano et monastico, scripta sunt hæc Sulpicii Severi verba in Responsorio ad octavam Lectionem, in festo S. Martini Turonensis. Turonibus in ecclesia S. Martini recitabantur in ipsa lectione nona.* E

o *Vide Commentarium Prævium, num.* 39.

p Cellula *hoc loco est parvum monasterium; quod monasteriorum genus deinde prioratus dicti sunt.*

CAPUT QUARTUM.

Biographi bona fides. Laus B. Petri. Epistola ad Henricum monachum Longi-Pontis.

Completus est et sermo iste qui hactenus de justo isto habitus est; completus est, inquam, sed non plenius, quia nec plane nec satis urbane de ipso est quæ dici poterant vel debuerant executus. Nam sicut in prœmio præmisimus, sanctus iste qui juvenis inchoavit, senex decessit, sine dubio plura patravit quæ sunt incognita: et si cognita sunt, alii sed non mihi. Siquidem, ut repetam quæ dixi quondam scribens de domno Willelmo *a*, abbate sancti Theodorici, qui unus fuit et primus eorum qui vitam scripsere sancti Bernardi, cum præmissa mihi dicerentur, non ea scribere proponebam nec plura fui sollicitus indagare; jam vero cum calamo manum apponere decrevissem, plura quærendi non fuit opportunitas vel facultas. Nihilominus tamen vereor ne judicer ab humano die virum hunc nimiis laudibus extulisse, quasi aliud habuerim judicium super vivo quam habeam de defuncto; et item quia eum commendare suscepi, licuerit mihi magis dixisse mira vel magna quam vera, more quorumdam qui declamatorie solent multiplicare loqui sublimia studiosius quam veracia, vel poetarum

CAP. XXXII *Auctor, qui olim scripserat Vitam B. Guilielmi, petit ut sibi fides habeatur.*

a

Qui miranda canunt, sed non credenda, poetæ;

ad

(1) Tom. IX, col. 637. — (2) Tissier, Bibl. Cist., tom. III, pag. 256. — (3) Codex ms. Brux. A, supra pag. 82, nota. — (4) Gallia Christiana, tom. III, col. 175. — (5) De ecclesiæ ritibus, tom. I, pag. 274 et 275.

EX MSS.

A ad quæ vel penitus purganda, vel aliquatenus lenienda, licet de præmissis dubitare non possit nisi valde perversus, et quia tamen sapientibus et insipientibus debitor sum, epistolam hic ponam quam ipsi, dum adhuc viveret et esset abbas Claræ vallis, porrexi, ut ipsa sit et contra incredulos apologia, et operis præsentis epilogus, et in ea judicii mei super eo præsentis et præteriti indifferentia cognoscatur. Præmissa igitur salutatione, loquens et scribens ad ipsum sic dixi :

CAP. XXXIII *Refert epistolam quam olim dederat ad* B. Petrum *laudibus plenam,* b

64 « Ego sum Thomas, germanus Philippi, unus scilicet de duobus fratribus Radolii *b* quos diligere solebatis, cum adhuc Igniacensi ecclesiæ Vestra Beatitudo præesset, et fratres illius loci de vestra præsentia lætarentur, qui nunc absentiam vestram tanto gravius ferunt, quanto quid conferret præsentia ipsius absentiæ experimento didicerunt. Sed, ut de magno Martino legitur, cujus, ut secundum conscientiam loquar, vos estis imitator invictus, nobis estis ablatus, illis de Claravalle a Deo estis donatus ; si tamen Claravallenses in hoc Dei munere Dei gratiam recognoscunt, si non respiciunt in vanitates et insanias falsas, si non B secundum faciem sed justum judicium judicare noverint. Quid igitur de vobis ipsi judicent viderint; ego constanter assero, testimonium in hoc habens ab omnibus recte judicantibus, quod quicumque vos non admiratur et diligit, decipitur profecto non parum [1] et errat, aut certe vestram virtutem aut veram ipsius virtutis naturam ignorat. Habuerint illi de Claravalle in aliis patribus gloriosa carismata, in vobis nempe, si dissimulare nolunt, habent, quod quanto rarius invenitur tanto carius approbatur, veræ et Christianæ virtutis exemplar; cujus perfecta effigies et veritas substantialis non est in magnis et mirabilibus hujus mundi, nec in eis rebus quæ sunt secundum sæculi judicium gloriosa, sed in fide firma, in caritate ignea, in humilitate profunda, in rerum visibilium contemptu et continentia, in invisibilium amore et experientia. Hæ sunt vestræ et veræ divitiæ ; has magnifice possidetis. Harum conscientia, alia in quibus alii excellunt, quod fortius est facere quam habere, contemnitis. Hæc igitur fratres vestri videant, et si volunt gloriari, in Domino glorientur ; habent præ cæteris hanc excellentiæ gloriam, quod habent in Dei rebus hominem singularem.

ejus orationes postulans.

65 Sed hæc dicta sint hactenus, quæ quidem pauca esse non dubito pro materiæ dignitate, sed profundissimæ et singulari humilitati vestræ multa esse multumque onerosa non dubito. Cæterum, ut ad sanctam Paulam scribit sanctus Iheronimus, neque Christi præconia, etiamsi voluero, adjuratus neque vestras laudes tacere possum. Jam nunc prostratus pedibus Vestræ Sanctitatis et ipsos pio amplexu et summa devotione deosculans, precor mi Pater, mi Pater, et si de tanto Dei servo ego tantus peccator auderem dicere, mi amice, ut Thomæ filii vestri, qui hoc vobis scribit, et Philippi fratris mei memoriam habeatis, et hanc pro maxima dilectione quam erga vos habemus retributionem reddatis, ut pro nobis nominatim aliquando communem omnium, sed vestrum proprium, Deum exoretis ; hæc desiderabilia mihi sunt super aurum et lapidem pretiosum multum *(Psal. XVIII)*. Nec mirum : sicut enim Deo nunquam sine spe misericordiæ supplicatur, ita constanter credo quod nunquam ei sine obtentu ejus misericordiæ supplicatis ; et si non plenum in eis quæ exigitis, tamen ad aliquod commodum eorum pro quibus rogatis. Et omnino justum est ut vos supra cæteros exaudiat in vestris precibus, cum supra cæteros nostri temporis quos novimus eum in suis mandatis audiatis [2]. »

Hortatur lectores ad imitandum B. Petrum.

66 Congregemus in unum ea quæ præmissa sunt, et velut sub uno solis radio, non solum memori, sed vigili quoque cogitatione pensemus. Claudamus hoc opusculum et ei metam figentes, non tantum probabiliter, sed etiam necessario concludamus quod Petrus servus Christi fuit verissimus. Imitemur eum, et si virtutis imitatione non possumus eum sequi, debitæ venerationis et dilectionis contingamus affectu. Credamus in Christum et diligamus ipsum in quem ipse credidit et quem ipse dilexit, et quem diligens sanctus fuit, et sanctus existens virtutes præmissas et multas alias prætermissas patravit. Credamus, inquam, in Christum, sed fide quæ per dilectionem operatur, ut ita credentes in ipsum, post vitam temporalem, vitam quæ in Christo est, E immo quæ Christo [3] est et ad quam Petrus processit, nanciscamur æternam [4].

CAP. XXXV *In epistola ad Henricum, monachum Longi-Pontis,* c

67 [5] Magistro Henrico monacho [5] Longipontis *c* frater Thomas de Radolio [6] salutem. Ex opusculo quod de vita venerabilis Petri abbatis Claræ vallis composui, tollendam censetis epistolam in ejusdem operis calce locatam, tum, ut verbis vestris utar, quia ad materiam rei non satis attinet, tum quia adulationis notam gerit, viventi directa : ex quo etiam maligni et invidi occasionem reperiunt detrahendi. Credo multum majorum ac per hoc vestro judicio, sed credo aliquid et meo : unde sine vestri judicii præjudicio præsumo dicere : « Non mihi ita videtur. » Cum enim virum illum virtutis dignum laude intenderim laudare, et epistola laudes ejus epilogando contineat, ad rei materiam indubitanter pertinere probatur. Sed nævum adulationis viventi porrecta prætendit ; a [7] simili adulatores dicentur magni viri qui laudes magnorum virorum ipsis viventibus descripserunt, ex quibus nominatim, ut reliquos sileam, Sulpicius Severus et abbas sancti Theoderici Willelmus historias laudesque scripserunt, ipsis adhuc viventibus, [8] magni Martini vestrique F Bernardi. Nec illi pro laudibus suis evanuerunt in cogitationibus suis, quorum nimirum erat gloria, non laus humana licet vera, sed veritatis testimonium et bona conscientia : nec isti dentem invidi timuerunt quominus ea scriberent, unde se Deo placere et humiles ædificare sperabant.

conatur purgare priorem epistolam de adulatione,

68 Hoc intuitu quidam eorum scientes et prudentes in flammas manus miserunt quas succendebant illi qui, stimulante invidia, ea despiciebant et carpebant quæ ipsi consequi [9] non poterant. Igitur et ego, licet illis [10] in puritate tantum impar quantum gygantibus nani, immo magis incomparabiliter, cum viro viventi suas laudes offerrem, adulationi minime serviebam, quia [11] ei non placere sciebam, sed ut verum fatear meumque revelem consilium, et vera dicebam, et hoc eum modo fratribus suis commendare volebam : timens ne, quia, ut ait sanctus Bernardus, omne humile probro ducitur, parvipenderent eum, cujus videntes exteriorem humilitatem, immo, ut magis

[1] Non parum *omit. A.* — [2] Conclusio operis *add. A.* — [3] Christus *A.* — [4] Amen *add. A.* — [5] *Omit. A.* — [6] *Omit. A.* — [7] At *A.* — [8] Ipsis adhuc viventibus *omit. A.* — [9] *Omit. A.* — [10] *Omit. A.* — [11] Quam *A.*

proprie

EX MSS. proprie loquar, humiliationem, forsitan ignorabant vel minus attendebant intimam claritatem. Hanc eorum oculis ingerebam, et licet ex directo loquens ad illum, ex obliquo magis illos attendebam.

non curans linguas invidorum,

69 Maneat igitur epistola si probatis, laudesque sancti etiam cum meo rubore contineat : non enim in illa propriam, sed Dei servique ejus gloriam cogitavi ; linguas inimicorum æquanimiter portare paratus sum, quas præsertim occasio talis exacuit. Certe si linguas hominum pacatas habere voluissem, penitus mihi fuerat, cum loqui nesciam, reticendum, et item eas si penitus pacare voluero, non epistola sola sed prorsus omnia delenda sunt, quia et invidi omnia carpere parati sunt, et benivolis eruditis sane et judicare gnaris ex artibus omnia vel plura merito [1] complacebunt. Ideo cum exceptione, ut testatur prooemium, quod scripsi scripsi ut legentes sustinerent modicum quid insipientiæ meæ, et interim contenti nostris ineptiis, præstolarentur qui materiam inepte tractatam aptius retractarent.

et commendans opusculum Hugoni ex-abbati Longi-Pontis.

70 Hæc notate diligenter, carissime, et ut vel mihi credatis, vel forsitan fortius evincatis, quia sanctio non solum legalis est, sed etiam evangelica, quod in ore duorum vel trium testium stare debet omne verbum *(Matth. XVIII)*, videat opusculum nostrum domnus Hugo ex-abbas vester *d*, qui hujusmodi litterarum usum habens de ipso judicare callebit. Qui cum filii matris suæ pugnarent contra eum, dum cedere nescit, egressus abiit post vestigia gregum nostrorum : nunc autem, ut audio, quasi quodam postliminio per aliam viam regressus est in regionem suam. Siquidem illud egit mentis magnitudine, istud modestia ; ibi robustus, hic modestus, utrobique justus. Sed parco, ne iterum judicer adulari.

Correxit ea quæ dixerat de aviditate curiæ Romanæ.

71 Illud autem in opusculo nostro, in quo Romanæ Curiæ detrahi videbatur, quia non est tutum in eos scribere qui possunt proscribere, delendum vel, ut vobis videtur, vertendum esse consentio, quod et ipsum feci *e*. Si quis amore sancti duntaxat libellulum transcribere voluerit, utinam hanc scribere non omittat epistolam, ut ex ea satisfiat legentibus ; et quod agit et intendit præmissus libro [2] prologus hoc repetat missus vobis, ut sic dicam, [3] postlogus.

Explicit tractatus Domni Thomæ, monachi[4] de C Radolio, de vita venerabilis patris domni Petri [5] abbatis Claravallis. [6] *f*

[1] *Omit. A.* — [2] Præmissus libro *om. A.* — [3] Hic *add. A.* — [4] *Omit A.* — [5] Monoculi *add. A.* — [6] Amen *add. A.*

D

ANNOTATA.

a *Maurini* (1) *sub oculis habuerunt vitam B. Guilielmi, olim abbatis S. Theodorici, Ordinis S. Benedicti, in diœcesi Remensi, dein Signiacensis de linea Claravallensi monachi, scriptam a Thoma de Radolio : sed, auctorem ignorantes, dixerunt esse anonymi. B. Guilielmus, quem decessores nostri prætermiserunt ad diem* 12 *januarii, vita functus est anno* 1140. *S. Bernardi adhuc viventis, sed omnino inscii, scripsit primam Vitæ partem, quam alii dein prosecuti sunt.*

b *De hoc diœcesis Meldensis monasterio vide dicta in Commentario Prævio, num.* 40. *Distabat Radolium ab Igniaco quinquaginta circiter chiliometris.*

c *Scripserat hanc vitam ad Walcherum seu Galcherum de Ochies, abbatem Longi-Pontis, ut ex epistola Vitæ præmissa liquet. Henricus, ejusdem monasterii monachus, censuras aliquot rescripsit : ad quas his literis Thomas respondit.*

d *Quatuor Hugones ad hoc tempus abbates fuerant Longi-Pontis* (2) *: Hugo I seu de Pipars monasterium inchoavit anno* 1132, *et officio cessit anno* 1145, *quadriennio post mortuus. Hugo II de Quassel sedit ab anno* 1168 ; *dein Hugo III Trecensis, dictus de Juvencourt, et demum Hugo IV de S. Quintino ; cui successerunt Adam I et Galcherus de Ochies. Sed mirum in modum difficile est suos singulis adscribere annos. Uter autem ex duobus posterioribus Hugonibus hoc loco* ex-abbas *appelletur difficile dictu est. Valde commune tum erat inter Cistercienses, ut abbates sponte officio cederent, majorem quietem optantes. Sed ille Hugo fugere potius quam cedere a suis monachis coactus fuit.* E

e *Vide annotatum* f *ad caput III.*

f *In codice ms. A, quem acceperunt decessores nostri vel ab Isaaco Vossio, vel ab Alexandro Manderscheydt, legitur nota quam, absoluta* B. Petri *vita, addidit librarius, his enuntiatam verbis :* Humili omnes sancti viri Vitam legentes prece deposco, ut inertissimi scriptoris inertiam excusare, litteras juvare, mendasque quas reppererint emendare, æternæ mercedis prospectu, in orationibus suæ intercessionis illius meminisse dignentur; quatinus beato Petro intercedente, cum ipso mereantur perfrui vita perpeti : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit, regnat in sæcula sæculorum. Amen. Qui hæc scripsit cum Christo vivere possit. F

(1) Gallia Christ., tom. IX. col. 187. — (2) Gallia Christ., tom. IX, col. 474 et seqq.

MIRACULA

A

EX MSS.

MIRACULA ET VISIONES B. PETRI IGNIACENSIS

SEQUENTIA

a VITÆ B. PETRI A QUODAM SANCTI VIRI DILECTORE *a* ADDITA SUNT

Ex codice ms. Trecensi sæculi XIII collato cum codice Bruxellensi.

CAPUT PRIMUM

Febricitantes a B. Petro adhuc vivente sanati. Item fistula et vulneribus laborantes. Willelmum occisum invocat.

B

B. Petrus, quem Deus solatur et colunt principes,

QUOD BEATUS PETRUS NOVITER FACTUS ABBAS VOCEM AUDIVIT CONSOLATORIAM. Domnus Thomas de Radolio de B. Petro, venerabili Claraevallis abbate, multa fideliter ac [1] devote descripsit, sed plurima præterivit: de quibus aliqua, quæ a viris fidelibus narrari audivi, moneor [2] annotare. Itaque vir beatus de priore Igniacensi in abbatem Vallisregis, electione regulari et obedientia compellente, translatus, ad injunctum sibi officium invitus et trepidus accedebat, cumque de suis viribus omnino diffidens graviter angeretur, hinc regiminis animarum arduitatem, inde principum sæcularium feritatem considerans, divinæ consolationis audivit dicentem vocem sibi : « Ne timeas, Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo. » Hanc benignam promissionem suam tanta evidentia Dominus adimplevit, ut in omnibus miro modo illi prævius et adjutor extiterit, summos quoque [3] principes subjectos [4] ei fecerit, ac devotos. Imperator Fredericus *b*, vir potens et magnanimus, ingenti eum venerabatur affectu. Si quando pariter convenissent, viro sancto protinus accurrebat, et ambobus brachiis sibimet astringens hominem Dei, capam quoque propriis manibus auferebat invito. Rex etiam Francorum Ludovicus *c* in tantum servum Dei dilexisse probatur, ut quandocumque in ipsius venisset præsentiam, regio fastu deposito, assurgere ac genuflectere solitus esset, fossamque deperditi oculi devotissime deosculari. Nec dispari humilitate seu devotione filius comitis Theobaldi, Wilhelmus, *d* Remorum archiepiscopus, virum Dei amplectebatur ; cui si forte in itinere occurrisset, obviam descendebat venienti, scilicet ut sedendo liberius grato sancti colloquio frueretur.

e morbo recreatur.

2. QUALITER A FEBRIBUS LIBERATUS SIT. Cum die quadam sic pariter loquerentur, intimatum est archiepiscopo abbatem febribus cruciari; cui protinus præcipit in infirmitorium ire, quam celeriter ad primum nostri Ordinis cœnobium pervenisset. Inclinavit sanctus jubenti, et circa sextam superveniens, indilate quod jussum fuerat adimplevit, in infirmitorium introivit. Impleta obedientia reverenter inclinans, confestim festinus exiit, nolam refectorii quæ jam pulsari cœperat, de manu prioris accipiens, cum conventu comedit. In crastino Missam celebrans, audivit vocem dicentem : « Vis sanari ? » Respondenti : « Volo » subjunctum est : « Ora Deum et sanaberis. » Oravit et promissam mox obtinuit sanitatem. E

Ipsius beneficio convalescunt

3 QUOD ALIORUM INFIRMITATES PORTABAT. In corde viri sancti mira erat infirmitatis alienæ compassio, mira copia pietatis. Imitator devotus piissimi Redemptoris nostri, de quo legitur : « vere langores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, » aliquotiens, ut levamen aliis conferretur [5], sponte voluit infirmari, a febricitantibus interdum febres accipiens, quas plerumque uno die aut biduo sentiebat.

duo conversi e f

4 DE DUOBUS CONVERSIS APUD CHAUDUM [6] A FEBRIBUS LIBERATIS *e*. In quadam grangia Signiaci *f* quæ Chaudium appellatur, duo adolescentes conversi febribus angebantur, Godefridus et Samuel. Ingresso in domum illam viro sancto abbate Igniaci [7], frater Godefridus ut sui misereretur orabat. Quem vir Dei, continuo manu illi cum benedictione Domini porrecta clementer, hilariter, absque mora optatæ restituit sospitati. Samuel, hoc audito, procedens similiter subvenire sibi anxius postulabat. Cui sanctus : « Quiesce, frater, non tibi expedit ut saneris ; patere libens verber Dei, ut corporis ægritudo tibi ad animæ sit salutem. » Quo minime quiescente, F et [8] aliis quoque conversis qui undique confluebant nimia petentibus instantia, ut quemadmodum Godefrido, sic et Samueli vir beatus misericorditer subveniret, ait : « Quoniam me monente non quiescitis, me nolente precibus importunis quatenus hic a febribus liberetur unanimiter exoratis [9], ecce, quod cupitis adimplebo : modo quid inde proveniat, agnoscetis. » Sic Samuel, viro Dei manum sibi cum benedictione Domini porrigente, corpore, non corde sanatus, a collegio conversorum, numquam postea rediturus, abscessit. Sic omnia acta esse mihi retulit ipse, de quo agitur, Godefridus, qui optimus fuit Signiaci carpentarius, homo sine querela laudabilis et honestus. Id tamen eodem modo ab alio [10] prius audieram. Nec mirum a pluribus enarrari unde plures contigit admirari ; scilicet a beato viro non solum tanta facilitate febres ab aliis amoveri, sed etiam immobili veritate absconditam Samuelis in corde malitiam prævideri.

[1] Et *B.* — [2] Moveor *B.* — [3] Quosque *B.* — [4] Subditos *B.* — [5] Conferret *B.* — [6] Chaudium *B.* — [7] Igniacensi *B.* —

[8] *Omit. B.* — [9] Quatenus—exoratis, *omit. B.* — [10] Factum *add. B.*

DE

D

et monachus, febricitantes; 5 De duobus monachis, uno a febre, altero a fistula liberatis. Cantor [1] Signiaci, domnus Martinus nomine, febricitans, cum beati viri præsentiam non haberet corporalem, per somnium vidit sibi solita lenitate [2] blandiri et dicere : « Frater Martine, mirifica pietate sua sanet te Dominus [3] Christus. » Hoc dicto evigilans, de adepta sanitate cum debita [4] gratiarum actione in Domino exultavit ; et quomodo per virum Dei, licet corpore non præsentem, a febribus liberatus fuerat, in Christo gratulans, enarravit.

Astilimus, fistula æger, 6 De monacho a fistula liberato [5]. Item apud Signiacum modo simili, vir beatus per visum alterum monachum quemdam, Astilimi nomine, a morbo fistulæ, quo diu vexatus fuerat, operante Christi gratia pia, liberavit.

alius monachus, dolore capitis vexatus, 7 Item apud Signiacum monachus quidam, cui nomen Pontius, vehementi capitis ægritudine vexabatur. Qui dum nimia infirmitatis instantia nec dormire, nec quiescere sineretur, Signiacum venienti viro Dei, qui tunc Igniacensibus præsidebat, molestiam qua diu fuerat vexatus exposuit. O mira Dei virtus ! Continuo sacræ manus illius tactu, per operationem Sancti Spiritus, optatum adeptus est solamen pariter et levamen.

conversus, laborans fistula, 8. De converso a fistula sanato. In alio quodam nostri Ordinis cœnobio, conversus quidam fistulæ modo * adeo vexabatur ut quiescere non valeret, et pariter decumbentes ejus gemitu et clamore quietis beneficio privarentur. Ad quem vir sanctus accedens, vulnus ob intolerantiam fœtoris contectum, invito illo, detersit, genua flexit, orationem fudit, benedictionem contulit, horridum vulnus et fœtidum osculatus est ; reposita ligatura, infirmum de divina confidere clementia, et supernæ subsidium misericordiæ suppliciter invocare commonuit. Res mira ! Post osculum viri sancti, fœtor aufugit, horror abiit, doloris cessavit acerbitas et conquievit clamor. Patiens stupefactus, postmodum sospitati integre restitutum se reperiens, operanti mirabilia Deo magnifice benedixit.

** Lege morbo*

et vir quidam mortifero vulnere ictus. *g* 9. De saucio sanato Aderant apud Signiacum domnus Rogerus, episcopus Laudunensis *g*, et frater ejus Renaldus, dominus Rosetensis. Accidit, incitante humani generis inimico, ut vino madentibus et accensis ira duobus de servientibus illorum pauperioribus, alter alterum mucrone impeteret et valide in ventre percussum letaliter vulneraret. Continuo dominorum præcepto percussor capitur, alligatur, occidendus servatur ; percussus, in infirmitorium hospitii delatus, celerrime moriturus et nullatenus evasurus putatur. Excitus strepitu vir beatus, qui aderat, tunc abbas Igniaci, pro captivo supplicat ut episcopi et domini Rosetensis misericordia dimittatur. Qui, licet venerationi ab omnibus haberetur, frustratur tamen hæc ejus supplicatio, ne audaciam pariat impunitas, si scelus tam evidens, tam immane, districta ultio non sequatur. Frustratus in hac parte, sanctus petit ut vincti occisio differatur, et si omnipotentis virtute medici, salus saucio conferatur, a vinculis absolutus liber abscedere permittatur. Hoc tanto citius sancto conceditur, quanto fidentius de saucio nil aliud quam certus et citus interitus expectatur. Vir autem Dei de omnipotentia Salvatoris præsumens, ad saucium ingreditur, vulneris tangit locum, et benedicit, et orat attentius, et divinam præstolari misericordiam pius anxii consolator hortatur. Post hæc corporaliter in claustrum ingressus, ab infirmo spiritu non recedit, cogitatione et aviditate cum illo persistens et ad Deum pro eo precibus devotis insistens. Infirmorum cura hospitum tunc ad quemdam monachum pertinebat Radulphum nomine, qui cum prius in sæculo sacerdotio fungeretur, Signiacensium collegio sociatus erat, ut onere sæculari abjecto, in proposito Cysterciensis Ordinis Deo liberius et sincerius, fixo sursum desiderio, militaret. Hic ad omnia disciplinæ regularis exercitia promptus et efficax, in vigiliis alacer, in psalmorum modulatione strenuus, in labore impiger, jam multis annis apud Signiacum, non solum sine querela, sed cum multa fuerat gratia conversatus. Hic injuncti sibi officii sollicitus adimpletor prædictum crebro visitans vulneratum, præ magnitudine vulneris et doloris vehementia protinus moriturum putabat. In claustrum remeans, a converso qui secum hospitibus infirmis præerat, pro anima commendanda et corpore in oratorium deferendo se continuo revocandum, attentis semper auribus, exspectabat. Cumque die illa minime revocatus fuisset, nec etiam subsequenti nocte, dum conventus ad vigilias surrexisset, in crastino velocius ad eumdem regrediens et quietum reperiens, cum ingenti admiratione, an adhuc viveret, et quomodo viveret, aut quid ei acciderat, inquisivit. Cui ille : « Vivo, ait, et redditus sospitati surgere sum paratus et recedere si auderem, sed sanctus monoculus hac nocte tertio mihi astitit, tertio curam vulneri meo adhibuit, et sciri nolens quomodo sim sanatus, districte præcepit ne sociis meis præsentibus surgam vel abeam, sed immobilis et quietus decumbam. » His dictis, ut cœperat decumbendo quievit. Postea cum omnes alii recessissent, sicut sibi jussum fuerat, silenter abscessit. De hoc taliter accidisse, audiente me, bis retulit is de quo supradictum est infirmarius hospitalis.

Ex humilitate sotulares ungit. 10 Quod sotulares ungebat furtim raptos. Vir Domini, cum tantis floreret virtutibus, non tamen, ut assolet, ambulabat in magnis et mirabilibus supra se, potius in parvis et mirabilibus infra se, ita ut aliquotiens raptos furtim sotulares secretius unxisse dicatur. In quo sane opere licet minimo non minimum dedit humilitatis exemplum, in quo non minimis sed maximis viris conferendus est, ne dicam præferendus. Magnus erat beatus Martinus, quis nesciat, de quo fertur quod noviter professus militiam, ministri sui calciamenta detraxerit et deterserit. Quid non habet humilitatis opus istud ? Ecce tamen, ut videtur, plusquam Martinus hic, siquidem multo vilius est unxisse calciamenta quam detersisse vel detraxisse.

Occisum Wilelmum invocat. 11 Idem pater, dum Christi vices ageret, in longinquam regionem iter arripuit, visitatoris vices acturus. Transiens itaque per silvam, invenit tumulum cujusdam hominis, qui ibidem nuper a latronibus fuerat interemptus. Tunc pater sanctus omnes qui in suo comitatu erant præcedere jussit, et descendens de equo cui insidebat, oravit, et facta oratione, voce intelligibili dixit : « Adjuro te per Deum ut me festinato de statu tuo certifices. » Ad hanc vocem, qui mortuus fuerat, dixit : « Transiens per locum istum interfectus sum a latronibus, mundus tamen a peccatis multis quibus homines sæculi hujus implicari

[1] Canto *B.* — [2] Caritate *B.* — [3] *Omit. B.* — [4] Cum debita *omit. B.* — [5] De — liberato. *omit. B.*

A implicari solent. Unde deductus ab angelis ante tribunal Christi, ibidem post peractam meæ purgationis pœnitentiam, quæ in brevi finietur, sortitus sum vitam æternam. » Ad hæc abbas flebili voce ait : « Ora pro me frater. » Et ille : « Tu orabis pro me et ego pro te. » Deinde abbas commendans animam ejus Domino, ascendit equum, sicque ad suos regressus, quæ fecerat et audierat sub silentio texit; qui, dum hæc agerentur, latitantes sub arbore omnia cognoverant. Ab illa die abbas hominem illum in letania sanctorum, quam privatim dicebat, ante Dominum Gerardum, qui in domo Ignyacensi pro justitia *h* fuit occisus, consuete invocabat. Sed post aliquantum temporis, dum consuetam invocationem faceret, audivit vocem dicentem sibi : « Pone Gerardum ante Willelmum. » Nomen autem hominis sic erat.

ANNOTATA.

AUCTORE R. D. B.

a *Dilector ille* B. Petri *fuit monachus Signiacensis, uti facile colligitur ex num.* 15 *hujus scriptionis. Profitetur sese rimas explevisse quæ in narratione Thomæ de Radolio occurrunt. Nec videtur ipse præluxisse auctori Exordii Magni. Hoc opus idem fuisse ac librum De Viris illustribus Ordinis Cisterciensis, testatus est Carolus a Bentzerat, monachus Aureæ-Vallis : qui hanc lucubrationem diligenter contulit cum Exordio Magno, quemque Papebrochius, ex testimonio Alexandri Wiltheim, deditum esse dixit historiæ Ordinis Cisterciensis. Hæc ex schedulis decessorum nostrorum.*

b. *Non est cur miremur* B. Petrum *sæpe obvium fuisse* imperatori Frederico, *alias Œnobarbo, quippe qui non potuerit non crebro versari in vicinia abbatiæ Claravallensis, postquam secundis nuptiis comitatum Burgundiæ suæ ditioni adjecit : nam, ut traditur in Sigeberti Auctario Affligemensi,* relicta uxore sua, *(quasi ipsi esset cognata), anno* 1156 duxit *Beatricem,* filiam *unicam et heredem* comitis Burgundionum, Reinaldi nomine (1). *Studii in* B. Petrum, *quod memorat anonymus scriptor, eximiam dedit significationem Fredericus,* C *quum, data ultro citroque fide, accepit sub sua protectione Ordinem Cisterciensem. Cujus rei diploma, confectum inter annos* 1179 *et* 1186, *inscriptumque cartulario Claravallensi, publici juris fecit eruditus vir H. D'Arbois de Jubainville* (2). *Quod, cum plane spectet* B. Petrum *Monoculum ejusque Vitam illustret, hic describendum duximus :*

Fredericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus, universis hominibus et fidelibus suis gratiam suam et omne bonum. Universitati vestre notum efficimus quod, venientibus ad nos venerabilibus personis Cisterciensis Ordinis, videlicet Petro, Clarevallis, et Bernardo, Bellevallis abbatibus, cum aliis religiosis confratribus suis, ab eisdem nostre salutis curavimus obtinere ut, presentis vite termino consummato, plenarium nobis officium per omnes domos ejusdem Ordinis persolvatur, sicut pro abbate uno facere consueverunt. Quoniam ergo universitati prenominati Ordinis speciali dilectione deinceps et devocione astringimur, omnia loca et possessiones ipsorum in protectione nostra et defensione accepimus, mandantes vobis et firmiter precipientes, quatinus honori et paci ejusdem Ordinis providere curetis, et districtam faciatis eis justiciam cum ad vos accesserint, scientes gratum nobis futurum quicquid boni eis diligentia vestre sollicitudinis attributum. Si quis autem predicto Ordini calumpniam seu violentiam attentaret inferre, vel inlatas minus diligenter corrigere, pro certe sciret, quod oppressionem illorum, tanquam fratrum et amicorum nostrorum, imperialis majestas, prout esset debitum vindicaret.

EX MSS.

Quænam fuerint in ejusmodi adjunctis mutua jura et officia principum et monasteriorum, in alio opere explanavit auctor Commentarii (3).

c Rex Ludovicus VII *dictus junior, qui pariter B. Petrum multum amabat, regnum Galliæ ab anno* 1137 *ad* 1180 *tenuit* (4).

E

d *Fuit Wilhelmus archiepiscopus Remensis ab anno* 1176 *ad* 1202 (5).

e Chaudium, *cujus antiquas appellationes explicant Theophilus Boutiot et Æmilius Socard* (6), *hodie nomen habet* Chaudrey, *jacetque in partitione Albæ* (Aube).

f *Grangias monasticas alio loco descripsimus* (7).

g *Rogerus, episcopus Laudunensis consecratus anno* 1175, *mortuus est anno* 1201 (8).

h Gerardus occisus pro justitia *a B. Petro ut martyr privatim fuit honoratus. Ubi duo animadvertenda sunt, scilicet Gerardum ut martyrem habitum fuisse, quia injustam necem cum pietate obiit. Quo pacto viri Christiani injuste occisi inter martyres computarentur infra ostendemus in Commentario Prævio Vitæ S. Foillani. Dein a B. Petro discrimen distinctissimum fuit positum inter cultum privatum et publicum servis Dei exhibitum.*

CAPUT SECUNDUM.

Insidiæ dæmonis patefactæ. A litibus declinatio. Ægri a B. Petro refecti. Visiones. Miracula post mortem.

F

Videt dæmonem præstolantem furaci converso,

Habuit idem abbas consuetudinem visitare sæpius grangias suas sine equo cui insideret, tam ipse quam fratres qui eum comitabantur, eique familiarius adhærebant. Hic quadam die rediens ab hac visitatione, stetit ante portam Ignyaci, levansque oculos suos vidit Ethiopem *a* nigerrimum, visu horribilem, super fastigium portæ residentem. Cui ait : « Quid hic agis, o impudens ? » Et dæmon : « Fratrem quemdam exspecto qui est in dormitorio conversorum. » His auditis,

(1) Pertz, Mon. hist. Germ., tom. VI, pag. 403; Cfr. pag. 506; Art de vérifier les dates, pag. 668, edit. 1770. — (2) H. D'Arbois de Jubainville. Etudes sur l'état intérieur des abbayes Cist., pag. 389; Cfr. pag. 174. — (3) Examen historicum et canonicum libri Mariani Verhoeven, pag. 200 et seqq. — (4) Art de vérifier les dates, pag. 546. — (5) Gall. Christ., tom. IX, col. 95 et seqq. — (6) Diction. topogr. de l'Aube, pag. 41. — (7) Acta SS., tom. XII, pag. 390. — (8) Gall. Christ., tom. IX, col. 535.

EX MSS. auditis, abbas portam intravit, et, intermissa oratione, divertit in dormitorium conversorum; stansque latenter in superiori gradu dormitorii, vidit quemdam conversum per singulos pene lectos discurrentem, et ab illis caligas, aut tunicam, aut aliud aliquid furtum subtrahentem. Quo per moram aliquam considerato, abbas, qui prius latuerat, in palam venit, eique manu annuit ut ad se veniret. Conversus autem, viso abbate perterritus, usque ad portam monasterii eum secutus est. Tunc primum abbas conversum sic alloquitur : « Videsne, frater, eum qui super portam sedet? » Et ille : « Nequaquam. » Oravit ergo pater ut Dominus dæmonem eum videre permitteret. Et facta oratione, conversus Ethiopem teterrimum vidit super portam stantem. Tum pater : « Frater, hic est qui exspectabat te, ut cum latrocinio te hac nocte faceret reverti ad sæculum, id est, ad hujus sæculi mortiferam voluptatem. » Quo audito, conversus ad pedes abbatis corruit, reatus sui veniam postulans cum gemitu et contritione cordis. Abbas vero misericordia motus super eum, offensam condonavit, admonens ne tam iniquæ et mortiferæ tentationi B amplius consentiret. Ad hoc dæmon convitia multa intorsit in patrem, et improperans monasterio confusus abcessit.

et monachis in cœnaculo cibos porrigentem.

13 Alio tempore idem pater, a visitatione rediens grangiarum, hora qua fratres reficiebant, monasterium ingressus est. Qui primo orationem consummans, cum fratribus qui secum pedites venerant, solus in claustra divertit, levansque oculos ad ostium refectorii, vidit quemdam juvenem in veste candida per refectorium celerrime discurrentem. Super quo vehementi admiratione percussus, ostium intravit extra consuetudinem et fratrum aspectibus se præsentavit; cumque staret in ostio, consideravit præfatum juvenem singulorum mensas visitantem, ferebatque quasi scutellam pergrandem, diversa et delicatissima fercula continentem. Hæc omnia cum omni sollicitudine comedentibus offerebat pro desiderio singulorum, et ante eorum facies qui ejus suggestioni consentiebant, diutius stabat, eorumque mensas qui ejus figmenta respuebant, dato saltu, pertransibat, seu si quis nudis pedibus vivos carbones attigisset. Venerabilis autem pater, illum vocans in auditorium monachorum, dixit, nulla C benedictione præmissa : « Quis es et quis tibi contulit hanc potestatem, ut fratrum refectorium libere ingrediens, eis quæ non licet ministrare præsumeres? » Et ille : « Quid ad te de ingressu meo pertinet aut egressu? Nonne scis quia potestas a summo abbate est? Licentiatus ab eo, sæpius ingredior ecclesiam, claustrum, dormitorium, refectorium, et, excepta una tantummodo, omnes alias officinas frequento, et pro opportunitate earum, sicuti in præsenti cernis, malorum inhabitantibus importunitatem infero desideriorum. Nam una officina mihi oneri est et contraria, et si quando eam ingredior, sine dilatione, velim nolim, iratus et confusus expellor. » Tunc abbas : « Quæ est officina cujus tibi interdicitur ingressus? » Et ille : « Hæc vocatur capitulum, in quo super his quæ fratribus suggero, aut privata, aut communi confessione, omnes capiunt emendationem. » His dictis disparuit, et pater pro tanta revelatione Dominum adoravit.

B. Petrus lites declinat.

14 Nec prætereundum quod [1] placitationes, Deo D displicentes, viro quoque Dei displicuerint, quod ex subjecto probatur exemplo. Sicut prioris Igniacensis relatione didici, comes Robertus de Brana possessionem magnam Igniacensibus auferre volebat. Die præfixa, multorum stipatus agmine sociorum, adventum Igniacensium exspectabat, et[2] abbatem quoque cum aliis coabbatibus adventurum, et pro tanto negotio aliquot secum jurisperitos et causidicos adducturum putabat; et ecce, vir Dei pedes ingrediens, comitem salutavit. Comes, quod solus et pedes venerat vehementer admirans, respondit : « Et ego vos, domine, salutarem, nisi me meosque liberos exheredare velletis. » Cui sanctus : « Non nostræ professionis, nec nostri est Ordinis ut injuriam vobis vel alii cuilibet inferamus. Si vestra est possessio quam clamatis, retinete eam; si vero Igniacensis cœnobii est, cavete ne nos injuste vexando, Dei, qui domus nostræ protector est, adversum vos [3] iracundiam provocetis. » Hoc dicto, silenter abcessit. Abeunte illo, dictum est comiti a sociis et amicis : « Aliter non contendet; alios adversus vos causidicos non producet; sed quia magni apud Deum meriti est, E cavete ne adversum vos iram Dei, sicut præmonuit, excitetis. » Compunctus comes illico prosecutus euntem, et sancto humiliter inclinatus, ait : « Orate pro me, obsecro, reverende pater, querelam omnem in pace dimitto et [4] possessionem vestram liberam vobis reddo, nec inde amplius vos vexabo. »

Depellit a monacho gravissimum morbum,

15 DE MONACHO IGNIACENSI A GRAVI INFIRMITATE LIBERATO. Cum vir sanctus, jam translatus ab Igniaco, Claræ valli præesset, apud Signiacum adolescens quidam monachus, viro sancto notus, ab eo etiam gratia speciali dilectus, ægritudine gravissima tenebatur. A planta pedis usque ad verticem non erat in eo sanitas; cor ejus, guttur, cerebrum et timpus utrumque tanta pulsus vehementia vexabatur, ut manus cujuslibet socii, et super vestes exterius cordi supposita patientis, evidenter interioris motus violentia moveretur; ambæ aures tinnitu assiduo gravabantur; brachia, crura, pedes et vitalia miri horrore frigoris angebantur. Interdum ventre igni secretius applicato, guttæ sudoris ubertim vi caloris a capite fundebantur, horridum tamen frigus ab interioribus minime pellebatur. Inguem utrumque tantæ cruciationis acerbitas obsidebat, ut difficile cum F ingenti molestia graderetur. Naturalis defectu caloris cibi sumptionem non digestio, sed corruptio sequebatur; unde fiebat ut monacho se coram aliis commovente, ne inaniter conqueri putaretur, indigesti sonus cibi palam ab omnibus audiretur, sicut in utre semipleno aquæ sonitus vel liquoris cujuslibet interius latentis auditur. Legere, meditari, cantare vel alia disciplinæ regularis exercitia sustinere nequibat, capite multiplici et nimium diuturno dolore gravato; sensu penitus et memoria privari timebat; adeo vexabatur et in tantum defecerat, ut æstimaretur aut continuo moriturus, aut inutilis in perpetuo languore permansurus. Vir beatus, per patrem venerabilem, tunc abbatem Igniaci, domnum Gerardum qui e Signiaco violenter assumptus ei successerat, de tanta dilecti sui ægritudine rumore audito, eique succurrere postulatus, apud miram omnipotentis medici pietatem jugi pro illo sollicitudine intervenit. Obstupenda divinæ virtutis operatio!

[1] Quæ *B.* — [2] *Omit. B.* — [3] Ad *add. B.* — [4] *Omit. B.*

A O omni efficacior medicamine misericordia Salvatoris! Viri sancti precibus acquiescens, cœlestis medicus tam efficax confecit antidotum, ut devotæ orationis et piæ subventionis efficaciam indilate senserit adolescens, mirabiliter absque mora contra spem et opinionem hominum convalescens. Postea vir beatus ad Ordinis negotia proficiscens, obviam sibi misso apud Vallemregis prædicto adolescenti manus imposuit, orationem fudit, in illius nomine et virtute qui vivificat mortuos, cœptum levaminis beneficium confirmavit. Sic monachus qui penitus defecisse nec posse amplius evadere putabatur, sancti viri precibus, operante Christi misericordia, roboratus; qui antea vigiliis interesse, jejunare, lectionis et meditationis studium sustinere nequibat, post hæc per annos triginta et amplius, præcipue in prædictis et in omni disciplinæ regularis exercitio, ampliorem quam ante ægritudinem habuerat obtinuit facultatem. Hic est monachus ille qui testimonium perhibet de hiis, et scripsit hæc, et scimus quia verum est testimonium ejus; qui sic sancti viri orationibus temporale subsidium se adeptum gratulatur, sic humili deprecatur instantia, ut ejusdem meritis et intercessione perpetuæ participium requiei misericorditer adipisci a Domino mereatur. Amen. B

et sanat ulcera. *b*

16 De monacho de Valcellis. Erat apud Valcellas adolescens quidam, professione monachus, et [1] levita *b* officio, nomine Nicolaus; gratiosus admodum existebat et amabilis valde, sed in modum leprosi ulceribus plenus. Contigit illuc venire beatum Petrum, dum ex more Clarævallis monasteria visitaret. Circumstantibus monachis, ab amicis vocatus, stetit ægrotus in medio. Tum vero nonnulli ejus efferre mansuetudinem, et [2] alii innocentiam prædicare, omnes ut subveniat homini miserando, sanctum precibus pulsare cœperunt. Mira humilitas! Nihil cunctatus afferri sibi aquam jubet, deinde lavat, tergit, osculaturque [3] tam pedes quam cætera membra quæ occupasset infirmitas. Quo facto, ita perfecte sordes fugavit ulcerum, ut ne vestigium quidem ex eis in toto corpore remansisset. Hoc ita esse vir bonus et prudens, Rogerus, quondam Valcellensis, modo Fusniacensis monachus, asserit. A quo etiam id quod subjunctum est narratur[4].

B. Petro in visione apparent, tum alii,

17 Visio beati Petri. Quadam die, dum vir Dei ante altare solito attentius vacaret orationi, videt in sublime duas valde venerabiles personas, episcopalem vultum et habitum prætendentes, cumque cum eis esse vehementer optaret, repente raptus, eorum est admixtus consortio. Post paululum ita mirabiliter tres illæ personæ uniri quodam modo videbantur, ut in nullo discreparent; mirante sancto, vox de cœlo sonuit dicens: « Magna gloria spirituum, ubi tanta est unio trium. »

tum beatissima Virgo

18 Alia visio. Transiens aliquando pater venerabilis per locum quemdam, haud procul a via prospexit basilicam et ingressus intro cœpit orare dumque se cœlitus visitatum persentit, diutissime protendit orationem. Interea qui comitabantur eum, stare præ foribus, et tædio affici, ac de mora nimia ad invicem murmurare; nemo tamen interpellare ausus est negotiis intentum cœlestibus. Tandem oratione finita, egressus foras cœptum carpebat iter. Et dum incedentes sermocinarentur, accessit monachus familiaris, dicens illum tardasse nimis, nec modicum fluxisse diei et potuisse se magnam partem itineris explicuisse, postremo moram longissimam fuisse omnibus tædiosam. Dein percunctatus causam, rogat obnixe ne se celaverit quicquam. Tunc vero caput inclinans, ut erat verecundissimus: « Beata, inquit, Maria mihi astitit mecumque locuta et benedictionem dedit. Ob quam nimirum causam gavisus sum gaudio magno valde.» Hoc Petrus de Perona monachus a beati viri capellano audisse se perhibet. EX MSS.

et monachus moribundus.

19 Alia visio. Adhuc Igniaci abbas, quodam tempore dum iter ageret, contigit ut appropinquaret Fusniaco, cumque jam prope portam monasterii esset, insonuit ei ilico vox dicentis: « Intra et animam unam Deo commenda.» Ingrediens indilate, in infirmitorium monachorum perrexit, Donatum, Vallisclaræ *c* monachum, in extremis agentem invenit; cujus confessione audita, blande pavidum consolatus absolvit. Sequenti nocte nocturnis astans vigiliis, inter suum et prioris stallum venerandi vultus et habitus conspexit personam, genua crebro flectentem et manus ad altare suppliciter extendentem. Hoc diu intuens, audivit eamdem personam sibi dicentem: « Orate pro anima illa, ut divina pietas ei locum conferat quem suis dilectoribus præparavit.» Sic ammonitus letaniam protinus inchoavit, qua silenter perdicta, mox auditus est tabulæ *d* sonitus, quo, secundum formam Ordinis, ad morientis subsidium convocatur conventus. Audita ergo tabula, festinanter de choro egrediens, ad commendationem animæ properavit. Cantantur letaniæ vel cætera quæ pro tempore et loco solemniter dici debuerant. Inter hæc infirmus ad se reversus aliquantulum respiravit, et expectantibus qui aderant, cum abbate secreto quandiu voluit est locutus. Reversis in chorum fratribus, ad lectulum reportatur gustansque paululum requievit. Paulo post iterum ingravescit dolor, iterum fratres convocantur et accurrunt, æger rebus humanis eximitur. Consummatis exequiis, et recondito corpore, vir sanctus manifeste omnes ut devote mortuo subvenirent admonuit, at quibusdam quid viderat et audierat secretius intimavit. *c* E *d*

Vinum quo B. Petri viscera lota sunt sanat conversum

20 De converso Fusniaci. Defuncto apud Fusniacum viro sancto, corpus ejus exenteratum est, et ad locum cui digne præfuerat a Clarævallensibus est relatum. Panniculi in sanguine ejus intincti, viscera vino lota sunt, vinum, langoribus variis profuturum, divisum a multis fideliter est servatum. Hoc vino potatus, quidam religiosus cœnobii ejusdem conversus, Robertus nomine, a ficuum dolore, quo gravissime vexabatur, gavisus est meritis viri sancti se perfecte continuo liberatum.

et novitium Alnensem.

21 De novitio Alnensi. Eodem lomento optatam meruit recipere sospitatem Robertus, Alnensis novitius, quem post transitum viri sancti, conventu gravamine domus disperso, contigit apud Fusniacum conversari. Hic periculosa ægritudine angebatur, colli videlicet inflammatione durissima, quæ nulla poterat arte molliri, cui nec ferro, nec igne, nec medicamine aliquo valebat levamen aliquod adhiberi. Hic cum nullatenus evasurum se putaret et solum præstolaret interitum, relator horum monachus Fusniacensis, Petrus nomine de Perona, cujus acies columbina oculorum internum videtur æterni solis in eum intuentibus

[1] Omit. *B.* — [2] Omit. *B.* — [3] Osculatur *B.* — [4] A — narratur omit. *B.*

EX MSS.

tibus indicare splendorem, dixit ei : « Nosti, frater, quanta molestia crucieris et quod tibi humana non possit industria subveniri; vino itaque quo beati Petri Clarævallensis abbatis viscera lota fuerunt, quod penes me habeo, hortor collum tuum lavari, et omnipotentis medici Dei clementia a te suppliciter invocari.» Gratias egit languidus, exhiberi sibi vinum promissum poposcit; lotus est, et divina misericordia fidelis famuli sui Petri precibus operante, statim mollita est nimia colli ejus duritia et integram obtinuit sanitatem.

Beatus vir certior fit de gloria Geroldi abbatis,

22 VISIO DE DOMNO GEROLDO. Interfecto apud Igniacum domno Geroldo, venerabili Clarævallensi abbate, tantus erat viri sancti luctus, tanta mœstitia, tam inconsolabile tædium, ut nec animum ab anxietate amaritudinis revocare, et nec sibi parcere, nec aliis saltem posset et de necessariis sine difficultate nimia respondere. Sic afflicto Pater misericordiarum et Deus totius consolationis optatum misericordiæ suæ solatium benignus infundit, et mœrorem in gaudium commutavit. Hæc revelatio in itinere Clarævallis facta est dum B vir sanctus Clarævallenses prosequeretur, corpus martyris ad locum cui digne præfuerat deferentes. Hac revelatione affectus acerbitudo repellitur, gemitus conquiescit, sedantur suspiria, cordis tranquillitas et oris serenitas reparatur, vultus hilarior, sermo alacrior et responsio paratior eis ingeritur. Vir beatus, a studio inquirendi non desistentibus, quid viderit, quid sibi de domni Geroldi gloria revelatum fuerit, confiteri compellitur.

ipsumque videt martyribus aggregatum.

23 VISIO DE EADEM RE. Visioni huic alia competenter visio sociatur, quam vir Dei de eadem re postea vidisse narratur [1]. Itaque dum [2] raptus ab Igniaco Clarævallensibus præsideret, utriusque significationem nominis evidenter dignis in se moribus exprimebat; digne siquidem Claræ vallis dici poterat, qui corde humilis, vita clarus, quamvis gradu sublimior, in eadem nihilominus humilitatis constantia permanebat. Igniacus autem dicitur, quasi ignis accensus, vel ignis acutus, aut ignis et acus. Quod nomen illi similiter aptissime congruebat, qui, secundum duas ignis proprietates, fervorem scilicet ac splendorem, fervidus caritate, spendidus actione, negligentium segnitiem et teporem, non in felle amari- C tudinis, sed in spiritu mansuetudinis arguebat. Tali vacans studio, quotidie ad cœlestem patriam, fixo sursum desiderio, ferebatur. Sed carnis clausus ergastulo, sustinere exilii præsentis ærumnam corpore cogebatur. Sic affectus, nocte natalis dominici, post nocturnos, hymno « TE DEUM LAUDAMUS, » expleto, et evangelica lectione perlecta, orationi devote intentus, duce Sancto Spiritu de oratorio exiit, et [3] in claustrum veniens ante capitulum transiit et [4] copiosum lumen intus aspexit. Ibi sanctorum multitudinem residentem et Dominum capitulo præsidentem conspexit. A quo leniter accersitus, humilitate debita, cum metu et reverentia ingreditur. Accedens propius videre præcipitur beatum Geroldum cum gloria et honore sanctis martyribus aggregatum. Similiter videre jubetur sanctum Bernardum in beatitudine mirabili, beatorum confessorum et virorum apostolicorum collegio sociatum. Visione tam mirifica vir Domini jocundatur, dulcissima Domini et sanctorum præsentia sicut in omnibus divitiis delectatur, maxime de ostensa sibi beati Geroldi et sancti Bernardi gloria magnifice in Domino gratulatur [5]. Interea missa solemniter [6] cantabatur, donec cantore inchoante : « Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, » sublata est a viro Dei visio, et disparuit qui cum multo sanctorum cœtu ei apparuerat, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth. E

ANNOTATA.

AUCTORE R. D. B.

a Æthiopis *vocabulo, medio ævo, diabolus aliquando significabatur, uti præsenti loco, quia diabolus non secus ac Æthiopes nigri coloris esse perhibebantur.*

b Levita *dicebatur medio ævo diaconus* (1).

c Vallis-Claræ *monasterium, situm ubi nunc est vicus* Vauclerc-et-la-Vallée-Foulon *in partitione Axonæ* (Aisne), *anno* 1134 *inchoatum fuit* (2).

d Tabulæ *ligneæ sonitu excitabantur monachi, ut admonerentur vel monachum quemdam esse in extremis, vel veniendum esse ad capitulum, et alia hujusmodi* (3). *Similes tabulæ hodieque in officio divino Parasceves Domini adhibentur.*

e *Huic Gerardo suum amicum*, B. Petrum, *sepulturæ socium dederunt Claravallenses monachi. Præter epitaphia in Commentario prævio indicata, hoc aliud protulerunt Sammarthani fratres* (4) *et post eos novissimæ Galliæ Christianæ scriptores :* Sub hac cellula F lapidea jacent D. Gerardus martyr egregius, sextus Claræ vallis abbas, et D. Petrus, octavus, miraculis clarus : cujus vita in volumine beati Bernardi habetur (5).

1 Visioni—narratur *omit. B.* — 2 Vir Domini Petrus *add. B.* — 3 *Omit. B.* — 4 *Omit. B.* — 5 Magnifice — gratulatur *omit. B.* — 6 Solemnis *B.*

(1) Cangius, v° *Levita*, edit. Didot. — (2) Gallia Christ., tom IX, col 633; Matton, Diction topogr. du départ. de l'Aisne. — (3) Cangius, v° *Tabula* — (4) Gallia Christ., tom. IV, pag. 257.—(5) Gallia Christ., tom. IV, col. 101.

DE

A D

APPENDIX.

DE B. ROBERTO DE BRUGIS

ABBATE CLARÆVALLIS IN GALLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

AUCTORE R. D. B.

§ I. Sancti Cistercienses in Opere Bollandiano suo die omissi. Cur hoc loco de B. Roberto. De ejus cultu, ortu, et monachatu.

ANNO MCLVII. *Plures sancti abbatiæ Claravallensis,*

Hucusque *res gestæ* B. Petri *Monoculi, abbatis Claravallensis, disputatæ fuerunt. Viderit lector ei cultum ecclesiasticum utique exiguum, sed omnino legitimum, plura sæcula fuisse exhibitum. Verum multi alii et abbates et monachi Claravallenses non minore venera-* B *tione honestati, in nostro Opere, quo die in Cisterciensibus catalogis sanctorum et menologiis inscribuntur, a nostris decessoribus fuerunt prætermissi. Quod silentium ideo tenuerunt, quod, quum legitimi cultus non nisi dubias, uti sæpe fassi sunt, significationes præ manibus haberent, iis in Opere Bollandiano locum inter sanctos dare non sibi fas esse existimarunt. Nos his viris prudentissimis feliciores, documentum gravissimum, iis, uti videtur, ignotum nacti sumus : ex quo omnino manifestum est* B. Roberto, *aliisque Claravallensibus, cultum aut beatorum aut sanctorum ultra sæculum ante Urbanianum decretum anni* 1634 *fuisse delatum. Quod documentum seu Compendium Sanctorum Ordinis Cisterciensis, editum anno* 1491, *Divione in Gallia, a præclarissimo viro Joanne Cirey, abbate Cisterciensi, et nuper a clar. Guignard, haud paucos illius Ordinis sanctos exhibet. Hic catalogus quanta cura fuerit instructus, demonstrat ipsum præloquium :* Brevis quorundam sanctorum ac beatorum enumeratio, *ait Cireyus,* ex amplissimo eorum numero qui, sub hujus sacri C Cisterciensis Ordinis habitu et observantia Altissimo pure famulando, ob probatam vite sanctimoniam preclaramque et evidentem miraculorum ostensionem, feliciter cum eo regnare creduntur ; a libro qui Exordium Cistercii dicitur, a Vita et operibus beati Bernardi, a multis sanctorum historiis et tractatibus, et ab nostris itinerariis in diversa Ordinis monasteria per varias mundi regiones lustrando et reformando confectis, extracta. Quorum hi quos Dominus per sancte matris Ecclesie determinationem in sanctorum cathalogo conscribi et elevari voluit, merito sancti, alii vero beati proprie dicuntur ; licet quandoque unum pro alio ponatur.

integro sæculo ante decretum Urbanianum,

2. *Quibus præmissis, Joannes Cireyus præcipuos abbatiarum Cisterciensis et Pontiniacensis sanctos recitat; dein Claravallensium sanctorum seriem proponit hisce verbis :* In Claravalle abbates : prelibatus Bernardus ex Cistercio directus. Robertus ex Dunis. Gaufridus fidelis olim Bernardi notarius. Pontius ex Grandisilva. Gerardus etiam martyr ex Fossa Nova. Petrus Monoculus. Henricus postea cardinalis. Monachi : Gerhardus prefatus beati Bernardi germanus cellararius. Hubertus prior. Godefridus postea Lingonensis episcopus. Silvanus. Bernardus postmodum papa Eugenius III, et alii plures. *Quod si hocce loco omittit duos alios* E *abbates Claravallenses, beatos Fastredum et Conradum, quos inter monachos cœnobii Cisterciensis numerat, hæc causa est, quod ibi postea ad infulas abbatiales induendas fuerunt electi. Dein pergit aliarum abbatiarum Cisterciensium recensere sanctos. At Joannes Cireyus in Compendio non tantum suam, sed etiam aliorum sententiam, uti ex præloquio manifestum est, expressit : idque præsertim patet ex eo quod idem ferme catalogus, iisdem plerumque adhibitis verbis, invenitur in extremo Missali Cisterciensi Parisiis anno* 1526 *impresso. Etenim quum libri liturgici apud Cistercienses multosque alios monachos, non nisi ex auctoritate capituli generalis Ordinis typis edantur, sequitur supradictum catalogum voluntate totius Ordinis illi Missali fuisse annexum. Atque inde hunc indicem transtulerunt in Chronicon Cisterciense Miræus, in Fasciculum sanctorum Cisterciensium Henriquezius, ac lingua Hispanica anno* 1602 *in Chronicon Ordinis Cisterciensis Barnabas de Montalvo. Quum Cireyi Compendium Sanctorum et Catalogus Missalis Cisterciensis anni* 1526, *utique monumenta hagiologica* F *minime spernenda, integro sæculo decretis Urbanianis anni* 1634 *antiquiora sint, omnes sancti in iis exhibiti, ecclesiastico cultu, quo ab illo ævo ad nostra tempora fuerunt decorati, etiamnum legitime coluntur.*

cultu publico honestati fuerunt.

3 *Nec officit eorum nomina, modo S. Bernardum excipias, in duobus antiquissimis Ordinis Cisterciensis documentis hagiologicis prætermitti, scilicet in Kalendario Cisterciensi a Georgio* (1) *et Philippo Guignard* (2) *edito, ac in Martyrologio Usuardino-Cisterciensi pariter a Philippo Guignard excuso* (3) *: qui liber a martyrologio Usuardino sæculi XV, in gratiam Cisterciensis puellaris monasterii Cameræ prope Bruxellas, descripto, vix discrepat. Etenim illo ævo apud Cistercienses in more fuit positum, ut ne minimam quidem pristinæ disciplinæ benedictinæ, præsertim in rebus liturgicis, mutationem inferrent :*

(1). Martyrol. Adonis, pag. 710.—(2) Monuments primitifs de la Règle Cisterc., p. 290.—(3) Ibid., p. 303 et seqq.

AUCTORE R. D. B.

rent : vel etiam quam paucissimos sui Ordinis monachos cultu qualicumque ecclesiastico extollerent, ne reverentia erga sanctos detrimentum pateretur (1). *Hinc in eorum kalendario et martyrologio, de quibus modo, S. Roberto, Cisterciensium fundatore, ejusque proximis successoribus SS. Alberico et Stephano omissis, solius S. Bernardi memoriam celebrarunt. Animadvertat et lector antiquum illud Martyrologium Usuardino-Cisterciense ad annum usque* 1689 *ab illius Ordinis monachis fuisse adhibitum* (2), *auctum quidem nonnullis celebribus sanctis : quamvis jam tunc, (ut ex Cisterciensibus Kalendario Missali anni* 1487 *præmisso, et præsertim Breviario anno* 1615 *Parisiis excuso, perspicuum est), liturgia illic multum esset mutata. Cireyum et Missale anni* 1526 *secuti sunt anno* 1630 *Henriquezius in Menologio Cisterciensi, et anno* 1631 *in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterciensis, anno* 1656 *Bucelinus in Menologio Benedictino, anno* 1683 *Heredia in Vitis Sanctorum et Beatorum Ordinis S. Benedicti, anno* 1687 *Nivardus Van Hove in Kalendario Cisterciensi, et* B *anno* 1689 *totus Ordo Cisterciensis, ac etiam monasterium, ut videtur, Villariense in Martyrologio suo.*

De plerisque prudens silentium in Actis SS.

4 *Qui scriptores, etiam post decreta Urbaniana annorum* 1625 *et* 1634, *Dei servos, in Compendio Cireyi et in Catalogo Missalis anni* 1526 *recensitos, tanquam sanctos aut beatos in suis menologiis celebrare minime dubitarunt, rati eos inter exceptos ab ipso pontifice numerandos. Hos tamen sequi non ausi sunt decessores nostri, nec pluribus eorum in Opere Bollandiano locum dare : maxime quod Cireyi Compendium iis erat incompertum, et qua auctoritate Catalogus esset instructus ignorarunt* (3). *Quam prudentiam nemo facile culpabit, qui eorum conditionem ante et post Urbani VIII decreta intellexerit. Eam exponens Papebrochius noster ait* (4) : Decretum (*Urbani VIII de cultu Sanctorum editum anno* 1625) præsentis Operis *(Bollandiani)* quasi regula est ad definiendum quorumnam ut SANCTORUM ac BEATORUM Acta debeant in eo locum habere : neque id tantum, sed etiam scutum contra querimonias quascumque de nimio vel rigore vel laxitate C in faciendo delectu. *Hinc Rosweido* (qui animi anceps totis annis octodecim, *pergit Papebrochius,* apud se non potuit plene statuere, exorsurusne esset opus, *quo videbat, admittendo vel prætermittendo sanctos multos, incredibilem se sibi invidiam pariturum), decretum Urbanianum anni* 1625 *magnopere placuit. Procul dubio actum erat de Actis Sanctorum, necdum inchoatis, nisi suo decreto succurrisset Urbanus papa. Successit Rosweido, mortuo anno* 1629, *primum Bollandus, qui certus de legitimo cultu eorum quos duodecim vel tredecim sæcula agnovissent* Sanctos, *ambiguus tamen fuit circa non paucos viros ætatis mediæ, sanctimonia claros. Nec opportunum arbitrabatur operi manum admovere, quamdiu non haberetur definitum, quodnam esset censendum juxta Urbani VIII mentem* temporis im-D memorabilis cursus *sufficiens ad cultum alicujus, numquam expresse a sede apostolica canonizati aut beatificati, excipiendum a lege istic lata. Sed huic quoque incommodo remedium adhibuit idem Urbanus VIII, declarans anno* 1634 *eo nomine* intelligi tempus centum annorum metam excedens. *Verum etiam post utrumque Urbani decretum, quum illius nulli interpretes quibus pergrandem fidem omnes haberent, præsto essent, decessores nostri, utpote aliis laxiores, aliis severiores, singulari, licet aliquando nimia, modestia utendum existimarunt. At postea, cum Benedictus XIV Urbanianum decretum egregiis commentariis auxisset, et Bollandianorum in Actis Sanctorum illustrandis diligentiam prudentiamque laudibus non vulgaribus extulisset, vela explicuerunt. Quare si quando de Claravallensibus aliisque Cisterciensis Ordinis sanctis ad suos dies omissis, singillatim agendi occasio idonea occurret, oblatam arripiemus. Et quidem* B. Roberti, *secundi abbatis Claravallensis, unius ex iis, Acta in præsentiarum illustrare omnino opportunum videtur, quum* E *non secus ac B. Petrus Monoculus in Claravalle pedum abbatiale tenuerit. Certe plures alii, eadem dignitate in eodem monasterio aucti, uti beati Gaufridus, dein abbas Altæcumbæ; Fastredus, postea abbas Cisterciensis; Conradus, postea E. R. Cardinalis, a decessoribus nostris immerito prætermissi fuerunt : et primo aspectu non secus ac* B. Robertus *post B. Petrum Monoculum hocce tomo laudandi videntur. Sed res non ita se habet. Quum enim die suæ mortis non essent abbates Claravallis, non hic, sed alibi in Opere nostro locum sibi vindicant.*

De B. Roberto *optima supersunt documenta.*

5 *De beato Roberto plura eaque egregia nobis supersunt documenta præter Cireyi compendium et catalogum Missalis anni* 1526 : *quorum alia Cisterciensia, alia autem Dunensia. Præcipua Cisterciensia sunt Exordium Magnum et Liber sepulcrorum : quibus Henriquezius, Manrique aliique, ad fastos* B. Roberti *aliorumque scripto mandandos, plurimum usi sunt. Quam multum valeat Exordium Magnum, juxta Ignatii de Ybero recensionem Pampelunæ anno* 1621, *et Rixhemii anno* 1871 *editum, vel in nostro Opere* (5) *atque* F *etiam in hoc tomo pluries ostensum fuit. Liber vero sepulcrorum ab Henriquezio* (6) *et cl. viro Carolo Lalore* (7) *typis editus, teste Carolo de Visch* (8), *parte aliqua, (non ultra annum circiter* 1165), *B. Gaufrido, S. Bernardi notario, tribuitur ; ita ut inserta ibi laus* B. Roberti, *anno* 1157 *mortui, ejus esset opus. Documenta Dunensia monachi Dunenses Joannes Brando, Ægidius de Roya et Adrianus de But, annis* 1428, 1478 *et* 1488 *vita functi, collegerunt, præ manibus habentes sui monasterii codices mss. nunc deperditos, et Exordium Cisterciense ; ita tamen ut duobus posterioribus Brando præluxerit. Quos scriptores præconiis extulerunt Carolus de Visch* (9) *Felix Goethals* (10), *Emilius Gachet* (11), *et cl. vir baro Kervyn de Lettenhove* (12). *Royæ*

(1) Bened. XIV, De Beatif. etc., lib. I, cap. XIII, num. 17. — (2) Martyrol. Cisterc. anni 1689, Præfat.o. — (3) Acta SS., tom. III Febr., pag. 52. — (4) Ibid. Propylæum Maji, pars II, pag. 171* et seq. — (5) Acta SS., tom. IV Aug., pag. 254. — (6) Fasciculus Sanctorum, tom. II, pag. 470 et seqq. — (7) Trésor de Clairvaux, pag. 185 et seqq. — (8) Bibl. scriptt. Cist., pag. 121. — (9) Compendium Chronol. abbatiæ de Dunis, pag. 83; Biblioth. Scriptt. Cisterc., pag. 5, 8, 176. — (10) Lect. relat. à l'hist. des sciences et des lett., tom. IV, pag. 36. — (11) Bull. de la Comm. d'Hist. de Belgique, série I, tom. III, pag. 101. — (12) Chroniq. des Religieux des Dunes, Introd., p. I et seqq.

Annales

A *Annales Belgici ad annum* 1478, *studio Andreæ Schotti, Francofurti anno* 1620; *Butzii Chronicon Flandriæ a Liderico I ad annum* 1419, *industria canonici J. J. De Smet, Bruxellis anno* 1837, *in Corpore Chronicorum Flandriæ, excusa fuerunt. Pariter ejusdem Butzii Chronica monasterii de Dunis, curante ven. presbytero Van de Putte, Brugis primum anno* 1839, *dein anno* 1864 *typis expressa. Brandonis Chronodromum, ex parte, scilicet seriem rerum ab anno* 1384 *ad annum* 1414, *continuatam ad annum* 1488 *a Roya et Butzio, anno* 1870 *protulit baro Kervyn de Lettenhove. Nec plura ille edidit, quum non nisi illustrandi regnum ducum Burgundicorum provincia sibi esset concredita. Ex altera Brandoniani Chronodromi parte, nondum juris publici facta, loca ad* B. Robertum *spectantia excerpemus.*

Colitur die 29 aprilis.

6 *Supervacaneum arbitramur de cultu ecclesiastico* B. Roberti *disputare, quandoquidem jam supra controversiam de Compendio Cireyi et Catalogo Missalis anni* 1526 *instituentes, ostendimus pientissimum virum aliosque plures monachos, in Claravalle sepultos,* B *jure meritoque sanctis annumerari. Itaque satis erit significare qua die in kalendariis et menologiis ejus sancta memoria colatur. Verum nec in Compendio Cireyi, nec in Catalogo Missalis anni* 1526, B. Roberto, *aliisque Ordinis Cisterciensis sanctis, cultus dies assignatur. Sed quum die* 29 *aprilis sanctus abbas ex hac vita ad cœlum migraverit, hunc diem ei sacrum fecerunt Henriquezius, Bucelinus, Heredia, Nirardus Van Hove, Martyrologium Cisterciense, anno* 1689 *Mabillonii et Castellani aliorumque cura editum, nec non Martyrologium Villariense ms., Sigismundus de Albertis cæterique hagiologi Benedictini aut Cistercienses. Hos imitatus est Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Molani,* B. Robertum *die* 29 *aprilis prolixa laudatione celebrans, nominansque beatum, uti et Sanderus in Hagiologico Flandrico, et præsertim in tomo primo Flandriæ Illustratæ, tum etiam Franciscus Xaverius De Ram in sua editione Vitarum Sanctorum Butleri; Saussayus pariter ad eumdem diem in suo Martyrologio Gallicano eum proponit, sed ab eo vocando sancto* C *abstinet. Scriptores antiquarum rerum Cisterciensium, Barnabas de Montalvo* (1), *Manriquius* (2) *aliique, quum Robertus res sui Ordinis non mediocriter promoverit, et miraculis, suæ sanctitatis testimoniis, splendorem assecutus fuerit, de eo, tamquam de sancto, sermonem habent, et plerumque hocce vocabulo eum nuncupant. Hos scriptores adeat lector qui beati monachi res gestas magis explanatas perlegere velit. Nos vero illas minus fuse descriptas proferimus, eo quod non nisi rimas decessorum nostrorum explemus. Primo de* B. Roberti *ortu et professione monastica.*

B. Robertus, natus Brugis Flandrorum,

7 Hic Robertus, *ait Butzius,* fuit Flander, patria Brugensis, *atque etiam S. Bernardi* cognatus prædilectus (3). *Sed hoc loco, pro Roberto S. Bernardi nepote, Butzium, cui adhærent Henriquezius* (4) *et Sanderus* (5), *scripsisse Robertum Dunensem, arbitror : quia de hac cognatione tam honorifica silent antiqui historici Cistercienses et Claravallenses. Addunt Meyerus* (6), *Henriquezius* (7), *Sanderus* (8), *Vischius* (9) *aliique eum fuisse* patria et gente de Brugis, *vel* Brugensem, *adeo ut his verbis natale solum et stirpem significent. Re quidem vera manifestum est ex documentis coævis, beatum virum Brugis Flandrorum in lucem editum fuisse, ibique floruisse medio ævo familiam nomine de Brugis, quæ in parochia Aerseele in vicinia Thiletana dominium de Gruuthuysen tenuit. Hinc quoque aliquando dicitur* beatus Robertus *familia Gruuthuysen natus* (10). *Quod effatum difficultate non caret. Etenim nullum illius vestigium apud scriptores antiquiores aut Claravallenses aut Dunenses apparet. Utique in Libro sepulcrorum Claravallensium* (11) *beatus vir nuncupatur* E Domnus Robertus de Brugis : *in aliis autem hujus cœnobii documentis de ejus ortu summum silentium. Verum annexueritne B. Gaufridus ejus nomini locutionem* de Brugis, *ut* B. Robertum *a suis homonymis, puta Roberto S. Bernardi nepote, ejusdem domus monacho, discernat, definire non ausim : sed id certum est, Gaufridum de Perona, Alanum de Insulis, in Libro sepulcrorum nominari Gaufridum de Perona, Alanum de Insulis etc., non ob genus, sed ob nativitatis locum. Idem de* B. Roberto *opinandum videtur, quia Joannes Brando, Ægidius de Roya, Adrianus Butzius monachi Dunenses, originum sui cœnobii diligentissimi inquisitores, nulla de beati viri nobilitate mentione facta, eum nude appellant* Robertum monachum de Brugis : *quibus et suffragatur Iperius in Chronico Bertiniano* (12). *Propter quod scriptorum antiquiorum de nobili genere* B. Roberti *silentium, eum e domo* de Brugis *seu* de Gruuthuysen *non esse prognatum existimo. Atque huic nostræ sententiæ non exiguum accedit pondus ex eo quod scriptor doctus, nobis coævus, gentilitia domus de Gruuthuysen ad trutinam revocans, neminem invenit in hac clara* F *familia antiquiorem Ermboldo, crucigero Brugensi anno* 1096, *nec unum sæculo XII, at plures sæculo XIII et sequentibus* (13).

anno circiter 1131 fit monachus Claravallensis

8 *Annus vero ingressus beati monachi in cœnobium Claravallense non omnino certus est, sed videtur fuisse annus circiter* 1131 ; *idque colligimus ex Libro sepulcrorum et ex quadam S. Bernardi epistola aliisque documentis historicis. In illa parte Libri sepulcrorum, quam a B. Gaufrido,* B. Roberto *æquali, scriptam existimavit Vischius* (14), *legimus :* Dominus Robertus de Brugis... cum illustri viro... Gaufrido

(1) Coronica del Orden de Cister, tom. II, lib. IV, pag. 78 et seqq. — (2) Ann. Cisterc., tom. II, ad ann. 1157, cap I, num. 2. — (3) Apud De Smet, Chron. Fland., tom. I, pag. 286. — (4) Fasciculus, tom. I, pag. 171. — (5) Flandria illustrata, tom. I, lib. IV rerum Brugensium, pag. 218. — (6) Annales Flandriæ, lib. V, pag. 43 v°. — (7) Vidas de los Padres de Dunas, pag. 64. — (8) De Brugensibus claris, pag. 70.— (9) Compendium Chronol. abbatiæ de Dunis, pag. 18. Cfr. Heinderycx, Jaerboeken van Veurne etc., tom. I, pag. 86 et seqq.; Chronyke van Vlaenderen (edit. Wyts), tom. I, pag. 180.— (10) De Visch, Bibl. Scriptt., pag. 289; De Ram, Vies des SS. de Butler, tom. II, pag 482, edit. Bruxelles; De Mersseman, in Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occident., tom. II, pag. 129. — (11) Lalore, Trésor de Clairvaux, pag. 201. — (12) Apud Martene, Thesaur. Anecdot., tom. III, col. 603. (13) [J. Van Praet], Recherches sur Louis de Bruges, pag. 44 et seqq. — (14) Biblioth. Cisterc., pag. 121.

de

AUCTORE R. D. B.

de Perona, thesaurario ecclesie S. Quintini, in... Claravalle sacre religionis habitum suscepit (1). *Item in epistola ad Gaufridum ejusque socios ac proin* B. Robertum, *S. Bernardus non obscure dicit eos omnes (erant numero triginta), suis monitis obtemperantes, monasticam vestem in Claravalle induturos. Cui pientissimo consilio assensos fuisse* B. Robertum, *Gaufridum de Perona, Alanum de Insulis, Renerum de Teruania* (2) *aliosque socios ante annum* 1138, *haud dubium est; si quidem hoc ipso anno* B. Robertus *Dunensium monachorum abbas, uti infra videbimus, a S. Bernardo fuit constitutus. At quum tam grande onus non nisi viro aliquot annos vitam monasticam professo imposuisse existimandus sit sanctus abbas Claravallensis, in hunc modum ratiocinatur Angelus Manrique* (3) : Nec multum erit, si conversio ejus (Roberti) præcesserit septennio, adeoque inciderit in præsentem annum Christi, nimirum 1131, maxime cum omnino compertum sit conversos *eos esse* sancto Leodii permanente, nec aliud tempus facile assignatur, in quo Bernardus eas partes peragraverit. *Nunc de* B. Roberto *electo rectore monasterii de Dunis.* B

§ II. B. Robertus abbas Dunarum, dein Clarævallis. Ejus obitus.

B. Robertus monasterii de Dunis in Flandria,

B. Robertus *post annos circiter, ut videtur, septem Claravalle transactos, a S. Bernardo in Flandriam, Regulam Cisterciensem institutis monasticis Savigniacensibus in cœnobio de Dunis substituturus, missus fuit. Monasterium Dunense uno milliario a Furnis, Dunkerkam inter et Neoportum, constructum, nomen accepit e vocabulo flandrico* duynen, *quæ sunt montosa et arenosa littora, quibus mediis situm erat. Quo loco munus abbatis non videtur fuisse* B. Roberto *arduum, quum Cisterciensium et Savigniacensium disciplinæ parum inter se discreparent, vel etiam monachi Dunenses, viri pientissimi (quot fuerint nuspiam invenire potuit Butsius) hanc mutationem vehementer expeterent. Quæ fata pluribus verbis Brando, paucioribus Ægidius de Roya et Butzius commemorarunt. Brandonis, quippe scriptoris aliis antiquioris, rerum gestarum seriem proferimus secundum exemplar descriptum ex codice Petri Lammens, cura Cornelii Nelis, episcopi Antverpiensis.* Anno Domini 1107, *inquit Brando* (4), in Flandria Ligerius quidam sanctitate famosus, haud procul a nobis, loco ubi nunc monasterium de Dunis situm est, versus mare ad plagam orientalem, sedit annis XXI cœpitque construere domum ibidem; ad quem in eodem habitaculo delitentem plurima C virorum multitudo confluere cœpit, regi summo in habitu Saviniacensi gestiens militare. D

inchoati a Ligerio, constituitur abbas,

10 *Ligerium fuisse virum sanctimonia clarum referunt Cistercienses, qui eum utpote fundatorem monasterii de Dunis, postea Cisterciensis, inter sanctos aut beatos sui Ordinis numerant* (5). *Tradit Carolus De Visch* (6) *ad eum, Fulconem, monachum Moriniacensem Ordinis S. Benedicti in tractu Bituricensi, consensu sui abbatis anno* 1127 *sese contulisse, ostenditque plures, quos inter vel Brando vel ejus librarius, cum falso monachum Savigniacensem appellasse. Addit Vischius Fulconem anno* 1127, *probante abbate Moriniacensi, a Ligerio vestem Savigniacensium accepisse, eique anno* 1128 *mortuo abbatem successisse* (7): *quæ omnia ad annum* 1128 *hisce verbis refert Brando* : Domnus Fulco, Saviniacensis monachus, in Flandriam veniens ad locum juxta Furnis super mare, quo nunc abbatia de Dunis est sita, et ibidem Ligerium quemdam heremiticam vitam ducentem reperiens... mutato habitu suo, cum niger esset monachus, habitum... a præfato Ligerio sumpsit, et in eodem loco ejusdem vitæ modum firmans, *paulo postea Ligerio successit.* E Tunc domus illa a Ligerio fundata in loco qui nunc dicitur vetus monasterium, primo anno domni Fulconis, qui primus in eodem loco abbatizavit, ad locum quo nunc est monasterium devotissime est translata. Hæc autem omnia facta sunt anno Dominicæ Incarnationis MCXXVIII. domnus Fulco monasterium de Dunis.... Claræ-vallis in capitulo in manus B. Bernardi abbatis, in die Petronillæ virginis, Ordini Cisterciensi tradidit, et eidem incorporatum est. Ipse Fulco habitum sumens Cisterciensis Ordinis, ibidem mansit, officio prælationis resignando, quietius contemplationis animam indulgens. Beatus vero Bernardus misit domnum Robertum monachum de Brugis oriundum, virum sanctitatis eximiæ, abbatem in Dunis, nonas aprilis; qui primus Cisterciensis Ordinis eidem monasterio de Dunis abbas digne et laudabiliter præfuit annis XV, usque ad obitum S. Bernardi, et post sanctissimum patrem Clarævallis abbas succedens, V annis strenue administravit. *Brandoni consonant Sigeberti Chronici continuatio Valcellensis* (8), *Iperius in Chronico S. Bertini* (9), *Roya* (10), *Butzius* (11), *Anonymus Blandiniensis* (12), F *Ægidius li Muisis* (13) *pluresque alii quos citat Leopoldus Janauschek* (14). *Tanta dilectione* B. Robertum *S. Bernardus prosecutus erat, ut ejus absentiam dolens, ad eum dederit epistolam; quam edidit Mabillonius et Migneus* (15). *Insuper S. Bernardus, uti scribit Butzius,* secutus discipulum, ingressus primo Furnis celebrans sermonem ad clerum sanctæ Walburgis fecit, nonas aprilis, anno Domini 1138, præfecitque dilectum Dunensibus Robertum (16). *Vix alia de* B. Roberto *in Chronico abbatum Dunensium. At plura ipse Adrianus But in priore Supplemento.*

(1) Trésor de Clairvaux, pag. 201. — (2) Cfr. Henriquez, Fasciculus, tom. II, pag. 480. — (3) Annales Cisterc., tom. I, anno 1131, cap. II, pag. 220. — (4) Cfr. Bibliothèque royale de Brux., mss., num. 7979, pag. 172. — (5) Cfr. Henriquez, Vidas de los Padres del desierto de Dunas, cap. I, pag. 5 et seqq. — (6) Compendium Chronolog. abbatiæ de Dunis, pag. 5 et seqq. — (7) Ibid., pag. 9. Cfr. Acta SS., tom. IV Aug., p. 240. — (8) Pertz, Monum. German., Scriptt., tom. VI, pag. 459. Cfr. Opp. S. Bernardi, tom. VIII, Suppl. col. 1247. — (9) Apud Bouquet, tom. XIII, pag. 470. — (10) Edit. Schotti, pag. 27 et seq. — (11) Loc. cit. — (12) Bouq., tom. XIV, pag. 19. — (13) In Corp. Chronic. Flandriæ, tom. II, pag. 149. — (14) Originum Cisterciensium tom. I, pag. 52. Cfr. Acta SS., tom. IV Aug., pag. 169 et seq. — (15) Opp. S. Bernardi, tom. I, col. 530, edit. Migne. — (16) Chronica abbatum monasterii de Dunis, pag. 6.

Ex

eique multum prodest.

11 *Ex dictis omnino manifestum est monasterii Dunensis origines antiquiores quam maxime humiles fuisse. Sed sub abbatibus* BB. Roberto *et Idesbaldo eorumque successoribus, tanta cepit incrementa, ut sæculo sequenti præclarum locum inter Flandriæ monasteria obtineret. Ad quem prosperum rerum exitum haud parum contulerunt S. Milo, episcopus Teruanensis, Theodoricus de Alsatia, comes Flandriæ, ejusque uxor Sibylla, multa benevolentia a principio erga Dunenses monachos usi, maxime quum Claravallensem Regulam suscepere. Nec potuere sodales Dunenses non sanctimonia clarescere* (1), *siquidem eorum abbas,* B. Robertus, *omnibus erat monasticarum virtutum exemplar, et in rebus majoris momenti S. Bernardi consiliis parebat. Cujus summæ observantiæ specimen reperitur in epistola quam sanctus abbas Claravallensis scripsit ad* B. Robertum, *qui eum quomodo tironem indocilem tractaret rogarat. Hæc sancti Bernardi epistola, documentum utilissimum cœnobiorum moderatoribus, legi potest in sancti doctoris operibus, a Mabillonio editis.*

B

Eam conscriptam fuisse circiter anno 1139 *putavit Mabillonius* (2). *Nec dubium est quin* B. Robertus *pluribus aliis S. Bernardi monitis obtemperarit, quæ ipsi petenti sanctus abbas Claravallensis dederit, præsertim quando anno* 1146 *Germaniam et Flandriam peragravit : de quo itinere erudite scripserunt bollandianus Joannes Pinius* (3) *et eminentissimus cardinalis Pitra* (4).

Successit S. Bernardo Claravallensi

12 *Mortuo, die* 20 *augusti anni* 1153, *S. Bernardo successit* B. Robertus *abbas Clarævallis* (5). *Referunt Manriquius* (6), *Henriquezius* (7) *et Miræus* (8), *secuti Librum sepulcrorum Claravallensium, monachos ad eum eligendum magnopere incitatos fuisse ab ipso S. Bernardo morti proximo ; sed hæc prætermisit scriptor Exordii Magni : ubi tantum legimus :* Successit beatissimo Patri Bernardo in regimine Claræevallensis cœnobii dominus Robertus abbas monasterii de Dunis in Flandra : cujus prælationem, per septem fere annos antequam in ipsa promotio fieret, Dominus revelare dignatus est (9). *Excepit mox* B. Robertum (10) *in abbatia de Dunis Albero, Theodorici de*

C

Alsatia, comitis Flandriæ, nepos, monachus Claravallensis, cujus memoria ad diem 9 *novembris in menologiis Cisterciensibus colitur : qui aerem Furnensem ferre non valens, paulo post Claramvallem reversus est, successorem nactus B. Idesbaldum. Beatus vero* Robertus, *non secus ac in monasterio de Dunis, multis modis res Claravallenses plurimum auxit. Ipse B. Henrico de Castro Marciaco, postea E. R. Cardinali, multisque aliis viris præclaris vestem Cisterciensem induit* (11). *At præsertim egregiis suis virtutibus viam christianæ perfectionis Fratribus ostendit. Quam eximia humilitate inter alios monachos in Claravalle eminuerit, accipimus ex auctore Exordii Magni. Impetravit a Deo ut Andreas, Virdunensis archidiaconus, qui cum alio quodam clerico Claravallensis monasticæ disciplinæ jugum acceperat, at de mitiore religione suscipienda serio cogitabat, in sanctis suis propositis perseveraret.*

AUCTORE R. D. B.

et, sanctimonia clarus,

13 *Fertur quoque in somno a duobus juvenibus aspectu pulcherrimis de transitu in cœlum cujusdam pientissimi Fratris fuisse monitus, et* tabulæ strepitu *excitatus, accurrisse cum cæteris Fratribus ad monachum ægrotantem, eumque morientem Deo commendasse. Subjungit auctor Exordii Magni :* Beatæ itaque memoriæ domnus Robertus, secundus Claræevallis abbas, cum talentum sibi creditum in lucra animarum fideliter, prudenter, ac humiliter expendisset, in gaudium Domini introductus est, sanctissimi prædecessoris sui, et si non par meritis, tamen beatitudini conjunctus ; ut simul cum eo gaudeat in cœlis, cujus in tam religiosa congregatione dignus successor esse meruerat in terris. Reliquiæ corporis ejus conditæ sunt in monumento quod constructum est in muro

E

Claræevallis prope ostium ecclesiæ : ubi et alii perfecti et vere digni Deo monachi requiescunt. *Modo parum diverso narrat beati Roberti felicem exitum Montalvus* (12), *cujus verba latine reddidit Henriquezius* (13) *:* Orabat Dominum assiduisque precibus et lacrymis precabatur, quatenus si ejus vita saluti animarum non esset necessaria, eum a miseriis hujus sæculi eriperet. Exaudivit eum Dominus, et cum ex abbatia Igniacensi, ubi beatum Petrum Monoculum, divina præmonitus revelatione, in abbatem elegerat, Claramvallem reversus, Deo vacaret ; ibidem febre correptus, decidit in lectum, et paulo post spiritum Deo reddidit; et cujus meritis, dum in humanis ageret, et postquam cœlitibus associatus fuit, crebra miracula Dominus operari dignatus est.

obiit anno 1157.

14 *Laudem* B. Roberti, *Libro sepulcrorum insertam* (14), *pluries memoravimus; quam utile ducimus hic integram referre :* Sub secundo arcu lapideo in eodem claustro sunt ossa plurium personarum in priori capitulo sepultarum, pro illius, quod nunc exstat, dormitorii et novi capituli edificatione, translata ; nam et primas litteras nominum singulorum insculptas ibidem lapidi-

F

bus, diligens lector inveniet. Medium autem locum ceteris preeminentiorem dominus Robertus de Brugis, secundus abbas Clarevallensis, obtinet. Qui cum illustri viro domino Gaufrido de Perona, thesaurario ecclesie sancti Quintini, in hac Claravalle sacre religionis habitum suscepit. Cum autem monasterium de Dunis, quod a monachis nostri habitus, sed non nostri Ordinis, edificari ceperat, minime proficeret, traditumque beato Bernardo fuisset, tunc sanctus Bernardus eumdem dominum Robertum ibidem ordinavit abbatem. Infra vero paucos annos totum idem monasterium edificatum et locupletatum est, pos-

(1) Manrique, tom. II ad annum 1153, p. 245 ; Cfr. Raissius, Auctarium SS. Belgii, ad diem 29 aprilis. — (2) Opp. S. Bernardi, tom. I, col. 550, edit. Migne. — (3) Acta SS., tom IV Augusti, pag. 192 et seqq., 209, 242. — (4) Opp. S. Bernardi, tom. VIII, col. 1798 et seqq., apud Migne. — (5) Chronicon Claræv., Opp. S. Bernardi, edit. Migne, tom. VIII, col. 1247. — (6) Annal. Cist., tom. II, ad annum 1153, pag. 245. — (7) Fascicul., tom. I, pag. 179. — (8) Chronicon Cisterc., pag. 98. — (9) Exordium Magnum, lib. II, cap. XXI, pag. 124, edit. Rixhemii ; Acta SS., tom. IV Aug., pag. 325, 327. — (10) Manrique, Annal. Cist., tom. II ad annum 1153 ; Sigeberti continuatio Valcellensis, apud Pertz, Monum., Scriptt, tom. VI, pag. 460. — (11) Liber Sepulc., in Trésor de Clairvaux, pag. 189 et 195. — (12) Coronica de Cister, tom. I, lib. IV, cap. 17, edit. 1602. — (13) Fasciculus Sanctorum, part. I, pag. 183. — (14) Trésor de Clairvaux, pag. 201 ; Henriquez, Fasc., tom. II, lib. II, Dist. 41, pag. 476.

sessionibusque

AUCTORE R. D. B.

sessionibusque ditatum, et in ea benedictione preventum, cujus eidem loco usque hodie gratia perseverat. Hunc igitur virum venerabilem sanctissimus pater noster Bernardus, ante paucos dies sue felicissime migrationis, presentibus suis fratribus, non sine multa recommendatione persone ejus, suum eligi monuit et consuluit successorem. Ipsum ergo post transitum ejus dominus Godefridus, Lingonensis episcopus, quondam prior Clarevallis, abbatem nominavit. Cui Dominus toto tempore sui regiminis intus et foris, non solum in sua Claravalle, sed et in filiabus ejus tantam pacem contulit, ut felicissima illa tempora viderentur. Transactis autem tribus annis et dimidio, cum die sancta Parasceves nudis pedibus incessisset, vehementerque frigore afflictus fuisset, ad vigilias sequentis sabbathi tam gravi febre correptus est, ut non sine difficultate potuerit ex stallo suo fratrum manibus in infirmitorium deportari. Ubi eadem febre paucis diebus vexatus, in confessione pura et humili jugiter perseverans, non sine magno planctu totius congregationis, III Kal. maii in Domino requievit, *scilicet die 29 aprilis anni* 1157.

B *Ex primis verbis, modo relatis, colligimus* B. Robertum *in alio loco de principio fuisse sepultum : ubinam fuerit nescitur* (1). *Sepulcrum quod dein obtinuit, æque ac BB. Serlo, Humbertus, etc., descripserunt Durand et Martene, Henriquez aliique* (2). B. Roberto *successit in sedem abbatialem Claravallensem B. Fastredus, primus abbas Cambronensis in Hannonia, sua patria : cujus cultus prorsus idem ac cultus* B. Roberti.

Ei perperam panegyricum tribuit Valerius Andreas.

15 *Quum sanctis sua sufficiat gloria, minus æquum est eos aliena laude extollere. Quare a Valerio Andrea discedimus* B. Roberto *opusculum non suum adjudicante. Etenim scribit Valerius* (3) : Sermonem elegantissimum habuit in anniversaria die depositionis S. Bernardi, quem Dunenses religiosi hodieque legunt. *At hanc lucubrationem examinans Vischius* (4), *monachus Dunensis et Andreæ coævus, reperit esse eamdem quam Henriquezius in Fasciculo* (5) *et Jacobus Merlonus, post opera S. Bernardi, Gaufredo, quarto Claræ vallis abbati, attribuit : quorum vestigia postea in editione Operum S. Bernardi secutus est Mabillonius* (6). *At manifestum est hujus sermonis,*

C *qui habitus fuit anno decimo post mortem S. Bernardi, seu anno* 1163 (7), *auctorem non fuisse* B. Robertum, *quippe anno* 1157 *mortuum. Quæ si attendisset Vischius, non mansisset anceps sitne sermo ille* B. Roberti *an alterius, dixissetque orationis panegyricæ S. Bernardi nullo pacto beatum monachum fuisse scriptorem. Quod si in sua Bibliotheca Scriptorum Cisterciensium ei locum non negarit, ita egit tum quia, præter Valerium Andream, Sanderus* (8) *cum, utpote* virum doctum, *inter scriptores Brugenses eruditione claros numerarit, tum quia* constat illum virum fuisse doctissimum et quædam etiam alia scripsisse fertur, licet tituli ad nos non pervenerint. *Hæc aliaque Vischii verba ferme ad literam exscripsit Joannes Franciscus Foppens* (9).

Fata abbatiæ Dunensis.

16 *Antequam huic Commentario historico de* B. Roberto *finis imponitur, hoc unum addendum arbitror, ædium nempe Dunensium, quas Cisterciensibus institutis beatus abbas aptavit, ne lapidem quidem super lapidem manere. Etenim Calvinistæ anno* 1575 *et sequentibus monasterium Dunense igni ferroque vastarunt, ipsosque monachos huc illuc verterunt in fugam. Insuper illius lateres dirutos ad alium locum Bernardus Campmans anno* 1623 *advexit, ne paulatim arenis marinis sepelirentur, et ut ad novum cœnobium ædificandum adhiberentur. Quod tamen consilium non exsecutus est, quia monasterium Dunense, ad Calvinistarum Hollandicorum impetus vitandos, intra oppidi Brugensis mœnia anno* 1627 *transtulit* (10). *Ex qua sede, sæculo XVIII exeunte, Respublica Gallicana monachos Dunenses expulit. Exstincti monasterii Dunensis ædes Franciscus Boussen, episcopus Brugensis, concedentibus senatu populoque Brugensi et probante ultimo illius cœnobii monacho, Nicolao de Roovere, viro integerrimo, in seminarium diœcesanum anno* 1833 *convertit* (11). E

Ordo Cisterciensis sanctimonia clarus.

17 *Pro coronide subjungimus SS. Cisterciensium seriem, quos S. Sedes ab illius Ordinis alumnis utriusque sexus in liturgia honorari indulsit* (12). *Mense januario : S. Guarinus; S. Albericus; S. Amedæus; S. Gerardus, frater S. Bernardi Claravallensis. Februario : S. Guillelmus; S. Humbelina; S. Bonifacius in Camera prope Bruxellas. Martio : S. Ælredus; S. Petrus de Castronovo; S. Gerardus, abbas Claravallensis; S. Stephanus Obazinensis; S. Vincentius Kadlubek; S. Raimundus. Aprili : S. Hugo; B. Ida Lovaniensis; S. Stephanus, abbas Cisterciensis; S. Francha Placentina; S. Robertus, primus abbas Cisterciensis. Majo : S. Petrus Tarentasiensis. Junio : SS. Bernardus, Maria et Gratia, martyres; S. Robertus Anglus; S. Aleydis, in Camera; S. Lutgardis. Julio : S. Theobaldus; S. Balduinus. Augusto : S. Famianus, Ursariæ in Hispania; S. Bernardus Claravallensis. Septembri : S. Hildegardis, dicta monialis Cisterciensis. Octobri : S. Martinus; S. Mauritius; S. Hedwigis; S. Bernardus Calvonius. Novembri : B. Eugenius III, Rom. pont. Decembri : S. Galvanus.* F *Atque hi sunt sancti Cistercienses in liturgia catholica celebrati. Sed ejusdem Ordinis multi alii sancti cultu legitimo, licet minus solemni, honestantur : quorum res gestæ in nostro Opere vel fuerunt illustratæ vel illustrandæ sunt. Nec prætereundi sodales sanctimonia insignes de quibus Henriquezius, Miræus, Britto, Montalvus, Manriquius aliique, et qui tamquam sidera in Ecclesia Dei fulserunt. Quare non poterit lector, quin Ordinem Cisterciensem dicat gentem sanctam.*

(1) Manrique, Annal., tom III, anno 1157, pag. 291. — (2) Voyage littéraire, tom. I, pag. 101. Lalore, Trésor de Clairvaux, pag. 200. Fasciculus, tom. I, pag. 183. — (3) Bibliotheca Belgica, pag. 795, edit. 1643. — (4) Biblioth. Scriptt. Cist., pag. 289 et seq. — (5) Fasciculus, tom. II, pag. 268. — (6) Opp. S. Bernardi, tom. VIII, col. 573, edit. Migne. — (7) Ibid., col. 576. — (8) De Brugensibus eruditione claris, pag. 70. — (9) Bibliotheca Belgica, pag. 1074. — (10) De Visch, Compendium Chronol. abbatiæ de Dunis, pag. 96, 105, 109. (11) — Kersten, journal historique, tom. II, pag. 395. — (12) Officia propria Ordinis Cisterc., Venetiis, 1795.

A D

DE BB. MARGARITA ET IDA

MONIALIBUS BINGIÆ IN GERMANIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

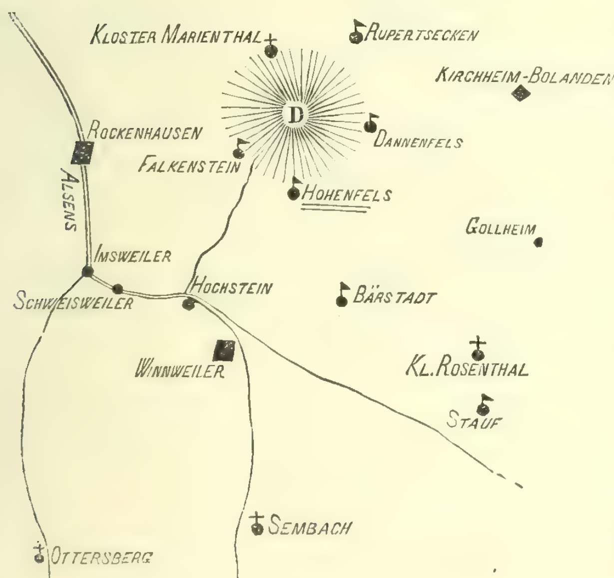
AUCTORE V. D. B.

§ Unica. BB. Margaritæ et Idæ natales. Hujus matrimonium et utriusque vita monastica. Cultus publici indicia.

EXTREMO SÆCULO XII

BB. Ida *et* Margarita *de Hohenfels, quarum prior nupserat comiti Spanheimensi,*

In Hassia Rhenana, quæ Rheno et Naha fluminibus cingitur, et Moguntiam ad septentrionem, Wormatiam ad occidentem, ambas civitates celebres continet, jacet ad rivum Seebach exiguum oppidum, bis mille non habens incolas, nomine Westhofen; ubi olim exsurgebat castrum, dictum Hohenfels (1). *Verum erat et alterum castellum de Hohenfels, in finibus Rhenanis, de quo solo in posterum sermo erit. Non multum distabat a vico Imsbach, qui in proclivi montis nuncupati Donnersberg, a meridie, situm est in exigua valle. Quum jam antiquitus castellum fuerit prorsus dirutum, et regio ipsi obnoxia in alienam ditionem cesserit, nomen Hohenfels soli rupi adhæsit* (2). *Quo tamen situs hujus castri facilius intelligatur, subjicimus illius chorographiam, prout eam nobiscum communicavit ven. vir Falk, parochus Mombacensis prope Moguntiam. Noverit lector montem Donnersberg, in cujus proclivi jacet vicus Imsbach, in hac tabella significatum fuisse litera D radiis circumdata. Medio sæculo XII*

obtinebat hoc castrum, quemadmodum narrat Trithemius, comes Theodoricus, cui nati sunt liberi complures, certe B. Margarita *et* B. Ida. *Postea nupsit* Ida *Eberhardo, comiti Spanheimensi. Parum nos movent quæ contra illius antiqui auctoris effata opponit scriptor Germanus J. G. Lehmann, existimans in finibus Rhenanis, ad montem Donnersberg, numquam exstitisse comites de Hohenfels, sed tantum dynastas de Hohenfels; quorum initia refert ad annum* 1221 (3). *Hinc negat* B. Idam *fuisse filiam comitis de Hohenfels, et uxorem Eberhardi Spanheimensis, contenditque potius natam esse e Godefrido I, comite de Spanheim. Cujus cum esset filia unica, perperam nuncupatur soror* B. Margaritæ, *nisi forsan istud nomen tamquam soror spiritualis consecuta sit. Verum hæc Lehmanni placita rejicienda esse opinatur scriptor Weidenbach* (4). *Cujus quidem sententia, licet in Rhenanis finibus numquam fuerint comites de Hohenfels, tamen ibi vixerunt domini seu dynastæ de Hohenfels, quos jam reperire est sæculo XII ineunte. Occurrunt enim ibidem sæculo XII plures viri nobiles domus Hohenfelsensis : ab anno* 1125 *ad* 1191, *Philippus I de Hohenfels, frater, ut fertur, Werneri II de Bolanden : ab anno* 1150 *ad* 1199, *Henricus de Hohenfels : ab anno* 1185 *ad* 1236, *Philippus II de Hohenfels* (5). *Quare etiamsi erraverit Trithemius scribendo* B. Idam *fuisse filiam Theodorici comitis de Hohenfels, quum tantum sit nata e nobili viro de Hohenfels (forsan Henrico), nullatenus inde colligi potest* B. Idam *ex alia stirpe, nempe Spanheimensi, esse ortam, vel etiam non fuisse nisi spiritualem sororem* B. Margaritæ. *Quum igitur Lehmannus rem minime demonstret, non arbitramur a Trithemio esse recedendum.* E

in S. Ruperti Bingiensi cœnobio

2 *Itaque ex duabus filiis Theodorici Hohenfelsensis,* B. Ida *et* B. Margarita, *prior nupsit comiti de Spanheim. Cujus comitatus tum satis amplus erat, positus in Palatinatu inferiori, Mosellam inter et Rhenum, postmodum in plures partes dissectus* (6). B. Margarita *autem meliorem sortem elegit et Christo in novo Bingiensi parthenone servire statuit. De hoc asceterio pluribus jam dictum fuit in Opere nostro, in Vita S. Hildegardis fundatricis, ad diem* 17 *septembris* (7) ; *ut nobis brevibus esse liceat. Hæc scilicet sancta, anno* 1098 *in comitatu Spanheimensi nata, octennis vitam monasticam auspicata est sub magisterio B. Juttæ, quacum inclusa vixit in monte S. Disibodi usque ad annum* 1136. *Mortua dein B. Jutta, et numero sociarum aucto, anno* 1148 cum decem et octo sanctis virginibus ad Bingos transivit *S. Hildegardis*, et monasterium

(1) Wagner, Beschreibung des Grossherzogthums Hessen, tom. II, pag. 141. — (2) J. G. Lehmann, Urkundliche Geschichte der Burgen und Bergschlösser um den Donnersberg und in ehemaligen Nahegaue (Kaiserslautern), IV, pag. 161. — (3) Die Grafen von Sponheim, pag. 16. —

(4) Rheinischer Antiquarius, 2. Abtheilung XVII, 75, Coblenz 1870. — (5) Kölnner, Geschichte von Kirchheim-Boland. — (6) Cfr. V. Spruner, Atlas medii ævi, mappæ 15 et 16. — (7) Acta SS., tom. V Septembris, pag. 635 et seqq., 677 et seqq.

AUCTORE V. D. B.

terium in monte *ad Naham fluvium*, juxta sepulcrum S. Ruperti ducis et confessoris, *quatuor a Moguntia milliariis germanicis*, ædificavit (1); *quod monasterium* S. Ruperti prope Bingen, *aut* Mons S. Ruperti *dictum est. In illud regulam S. Benedicti induxit pia fundatrix.*

vitam monasticam professæ sunt, et mortuæ ad finem sæculi XII.

3 *Exstat adhuc Bingium oppidum ad confluentes Rheni et Nahæ, a Druso castello munitum, adeoque a Latinis notum, dein dictum* Pinguia, Pingwia, Pinge, *aliisque nominibus, nunc vulgo* Bingen. *Sed præsens oppidum situm non est eodem omnino loco quo vetus* (2), *sed in proximo sepulcreto Romano, ut ex retectis titulis urnisque funebribus constat* (3). *Quam rem disputatam inveniet lector in libro cl. viri Ritter* (4). *Quum longe maxima pars oppidanorum, qui usque ad annum* 1797 *capitulo Moguntino paruerunt, catholici sint, perstitit asceterium ad annum usque* 1632, *quamquam extremo sæculo XV plane vastatum fuerit. Sed postquam illo anno, per bellum tricenarium, a milite Sueco denuo dirutum fuit, translatum est Eibingam, ubi usque ad conver-* B *sionem rerum in Gallia et in Germania perseveravit* (5). *Edidit non ita pridem ejus diplomata Weidenbach* (6). *Ibidem* sub divæ Hildegardis magisterio, diu priorissæ gessit officium B. Margareta. *Quum itaque S. Hildegardis usque ad annum* 1179 *vixerit* (7), *aliquam inde notam habemus quo* B. Margaritæ *tempora constituamus.* B. Ida, *nuper amisso marito, Bingiam quoque se contulit anno* 1189 *aut sequenti, ibique sanctissime deinceps vixit. Quo autem anno ambæ sorores a vita recesserint, plane incompertum est. Arturus a Monasterio in Gynecæo, ad diem* 19 *martii et ad diem* 29 *octobris, vult* B. Margaritam *floruisse anno circiter* 1109, *partim nitens Ferrario, in Nora topographia, v°* Spanhemium. *Sed hæc refutatione non indigent. Alii* B. Idam *anno* 1252 *mortuam esse statuunt, eam haud dijudicantes a B. Jutta, S. Elisabethæ Thuringicæ pedisequa : sed de hac confusione redibit sermo. A vero non multum aberrabit qui sanctissimarum feminarum mortem ad extremum sæculum XII retulerit.*

Utriusque laudes celebravit Trithemius, in Chronicis Spanheimensi et Hirsaugiensi.

4 *Beatarum sororum ter meminit Trithemius, Spanheimensis et dein Herbipolensis abbas. In Chronico Spanheimensi, ad annum* 1189, *hæc tradit* (8) *:* Hoc anno Ida, comitissa de Sponheim, monialis facta est in cœnobio S. Ruperti apud Bingas, mirabili visione sibi facta cœlitus inducta ; ubi, in sancta conversatione arctissimaque pœnitentia vivens, omnibus castimoniæ et sanctitatis exemplar fuit. Soror ejus fuit virgo illa sanctissima Margaretha de Hohenfels, in eodem cœnobio priorissa multis annis ; quæ miraculis claruisse in vita perhibetur, et festum commemorationis ejus in IV calendas novembris peragitur. *In Chronico autem Hirsaugiensi* (9), *ad annum* 1190, *hæc alia, sed similia :* Anno Henrici, abbatis *Hirsaugiensis*, II, Ida, comitissa de Spanheim, monialis facta est Ordinis nostri, in cœnobio montis S. Ruperti, apud Bingen ; in quo deinceps om- D nibus diebus vitæ suæ religiosissime conversata est ; in orationibus ac meditationibus divinarum Scripturarum, continua humilitate et obedientia, nulli secunda. Ejus soror fuit Margaretha, virgo sanctissimæ conversationis ; quæ priorissæ officium multis annis in eodem monasterio strenue gessit, et miraculis clara tandem migravit ad Dominum. Cujus dies commemorationis festus IV calendas novembris, quando transivit e vita, peragitur. *Animadvertent proculdubio lectores adventum* B. Idæ *in Chronico Spanheimensi anno* 1189 *statui, in Hirsaugiensi (uti et in annalibus), anno sequenti. Uter annus eligendus, quis definiverit? Erunt fortasse qui notent Trithemium mortem S. Hildegardis ad annum* 1180 *referre, quum tamen sanctissima virgo anno* 1179 *mortua sit* (10) *; ita ut chronographus uno aliquando anno præcurrat ; adeoque verisimilius esse* B. Idam *Bingiam se contulisse anno* 1189. *Non repugno. Sed ad Trithemium redeamus.*

et in annalibus Hirsaugiensibus, ubi B. Ida *die 24 februarii,* B. Margarita *die 29 octobris, mortuæ esse traduntur.*

5 *In annalibus itaque Hirsaugiensibus* (11) *seu Chronico Majori, illa omnia paulo uberius explicat, ad annum* 1190 : Eodem anno, comitissa de Spanheim, nomine Ida, marito suo comite Eberhardo vita defuncto, cum esset mulier Christo devotissima, eleemosynis et sanctis operibus a puerilibus annis semper intenta, considerans instabilem hujus vitæ brevitatem, jam a lege viri soluta, omnem hujus mundi vanitatem pro Dei amore deseruit; et ingressa monasterium divi Ruperti apud Bingios, sanctæ conversationis habitum accepit. Quæ vivens deinde in magno rigore, mentis orationibus, jejuniis, vigiliis et lectionibus divinarum Scripturarum fere semper intenta, cæteris exemplar totius sanctitatis et virtutis evasit. Claruit in eodem cœnobio tunc temporis Margaretha, soror ejus, virgo sanctissima, quæ sub divæ Hildegardis magisterio diu priorissæ gessit officium, eratque in omni mentis puritate Deo castissime conjuncta per desiderium amoris, et multis coruscavit miraculis. Ob ejus dilectionem et mutuam charitatem, memorata comitissa intravit idem cœnobium, secum inferens illi, pro sustentatione monialium, non parvam hujus mundi substantiam. Ambæ istæ Domino dilectæ sorores filiæ fuerunt Theodorici, comitis de Hohenfels ; ambæ Christo fideliter in summa vitæ sanctimonia ser- F vierunt usque ad mortem ; ambæ tam in vita quam post obitum miraculis claruerunt. Quarum Ida, senior ætate, plena bonis operibus, tandem ab hac luce transivit VI kalendas martii, *seu die 24 februarii,* Margaretha vero, junior, IV kalendas novembris, *seu die 29 octobris*, in Domino quievit. Cujus sacrum caput in monasterio quondam meo Spanheimensi continetur, quod ego precibus multis olim a Guda magistra obtinui.

Indicia cultus publici antiquiora.

6 *Hæc capitis translatio, quæ insigne cultus publici testimonium est, facta fuerit oportet inter annos* 1483 *et* 1506, *quo temporis spatio Spanhemii abbas fuit Trithemius* (12), *seu potius inter annum* 1494, *quo Bingiensi monasterio præfecta fuit magistra Guda Spechl, et*

(1) Acta SS., t. V Sept., ex Trith Chron. Spanh., p. 634 et seq. — (2) Joannis, Res Moguntiacæ, tom. I, pag. 192. — (3) Wagner, Beschr. des Gr. H. Hessen, tom. II, pag. 12. — (4) Die lage Bingens, zur zeit der Römerherrschaft, in : Jahrbücher des Vereins von alterthumsfreunden im Rheinlande, XVI, pag. 1 ad 21 ; cfr. XVII, pag. 218 et seqq. — (5) Gallia Christ., tom. V, col. 654. — (6) Regesta Bingiensia. — (7) Acta SS., tom. V Septembris, pag. 676 et 677. — (8) Opp., part. II, pag. 258, edit. 1601. — (9) Ibid., pag. 159. — (10) Acta SS., tom. V Septembris, pag. 676. — (11) Tom. I, pag. 480 et 481, edit. S. Galli, 1690. — (12) Gallia Christ., tom. V, col. 640 et 641.

annum

A *annum* 1501 *quo mortem obiit* (1), *ut legimus in epitaphio, parieti inscripto; quod, ab Helwichio editum, latine sic reddimus:*

Hic jacet sanctimonialis Guda Specht de Bowenheim, præposita et prima reformatrix cœnobii; laudabiliter præfuit per decem annos in multis variisque tribulationibus, in quibus beatum vitæ finem nacta est anno MCCCCC et I (2). *Verisimillime anno ante Gudæ obitum tertio, translatum fuit sacrum caput* B. Margaritæ, *quum videlicet anno* 1498 tumba S. Hyldegardis virginis in monte S. Ruperti cum maxima reverentia fuit aperta, in præsentia totius conventus ibidem, et aliorum ad hoc ordinatorum; quorum unus fuit Johannes Trithemius abbas noster, qui precibus obtinuit ejusdem sanctæ virginis brachium a magistra *Guda* et conventu, quibus multa bona fecerat in tempore tribulationum earum. Has vero sacras reliquias cum aliis in quamdam tabulam fecit includi (3). *Dein* festum commemorationis, *seu* diem festum commemorationis B. Margaritæ *initio sæculi XVI* peractum fuisse, *in Chronicis Spanheimensi et* B *Hirsaugiensi perhibet idem Trithemius. Quæ verba, qualitercumque explicentur, aliud cultus publici indicium sunt.* Ambas tam in vita quam post obitum miraculis claruisse *tradit similiter Trithemius, ante iisdem verbis usus de S. Hildegarde* (4) *: atque hæc quoque dicta ostendunt utriusque patrocinium post mortem fuisse imploratum. Nemo itaque dubitet quin* B. Margarita *et* B. Ida, *centum annis ante Urbani VIII decreta, publice inter sanctos numeratæ fuerint. Verumtamen, ut S. Hildegardis corpus non nisi bello tricenario e terra levatum fuisse dicitur et Eibingam translatum* (5), *sic quoque in pristina sua tumba relicta fuisse videntur ossa ambarum sororum, et ne tunc quidem ablata, postquam S. Ruperti Bingense templum a militibus Suecis violatum et vastatum est.*

Utriusque nomina in martyrologiis et menologiis. B. Ida *distinguenda a pedisequa S. Elisabethæ et a magistra S. Hildegardis.*

7 *Inscriptane fuerint umquam* BB. Idæ *et* Margaritæ *nomina menologiis Usuardinis Bingensi et Spanheimensi, quis definiverit, quum illarum partium libri liturgici in tumultibus protestanticis plerique perierint? Arnoldus Wion primus (quem norim) annuntiavit* B. Idam *ad diem* 19 *martii, his verbis* (6) *:* In cœnobio Bingensi, depositio sanctæ Idæ, comitissæ de Spanheim et sanctimonialis. *Quam memoriam ad diem* 19 *martii scripsit, et in notis beatam feminam anno* 1252 *mortuam dixit, quod eam non discreverit, ut primus rite animadvertit Menardus* (7), *a S. Jutta, pedisequa S. Elisabethæ, uxoris landgravii Thuringorum, quemadmodum supra monui. Utrumque errorem imprudens admiserat Ferrarius in catalogo generali sanctorum; sed, quod mireris, Arturus a Monasterio, qui Menardum legerat, et ipse erravit, opinatus* B. Idam *eamdem esse ac Juttam, sororem Meginhardi, comitis Spanheimensis, quæ cum S. Hildegarde in monte S. Disibodi vixit et dimidio sæculo antiquior est. Verumtamen, quum non nisi anno* 1690 *annales Hirsaugienses, ex quibus innotuit* B. Idam *die* 24 *februarii vita functam esse, editi sint, hinc factum est ut exemplo Wionis, Menologi Benedictini aliique fastorum sacrorum scriptores, puta Menardus, Ferrarius, Arturus, Hueberus et de Heredia, quin et Gelenius* (8), *eam ad diem* 19 *martii referrent: ex qua die decessores nostri in Prætermissis eam ad præsentem* E *diem remiserunt. Bugianus, in historia monastica, mentionem fecit* B. Margaritæ *ad diem* 28 *octobris; sed Wion* (9), *qui pone venit, correxit errorem, ad diem sequentem scribens:* In monasterio Spanheimensi, natalis S. Margaritæ priorissæ, sororis sanctæ Idæ, comitissæ Spanheimensis et sanctimonialis Bingensis: *eademque fere repetierunt Ferrarius, Menardus, Arturus, de Heredia et nuper Lechnerus. Sed ab his quoque error non abest, quum* B. Margarita *Spanhemii monialis numquam fuerit, sed Bingiæ. Hinc ortus est error, quod Trithemius, omnium et solus dux, Spanheimensis abbas exstitit. Si umquam* BB. Idæ *et* Margaritæ *nomina martyrologiis liturgicis inserenda viderentur, scribi posset ad diem* 24 *februarii:* Bingiæ in Germania, depositio B. Idæ de Hohenfels, comitis Spanheimensis viduæ et sanctimonialis; *et ad diem* 29 *octobris:* Bingiæ in Germania, natalis B. Margaritæ de Hohenfels, priorissæ et S. Hildegardis discipulæ.

F

(1) Gall. Christ., t. V, col. 654; Trithemius, Ch. Spanh., ad an. 1494 et Ch. Hirsaug., ad an. 1494. Cfr. Res Moguntiacæ, Joannis, pag. 194. — (2) Syntagma monument., in Archiv für Hessische Geschichte, tom. XII, pag. 460; Cfr. tom. VIII, pag. 327. — (3) Trithemius, Chron. Spanheim., ad an. 1498. — (4) Chron. Hirsaug., ad an. 1180. — (5) Acta SS., tom. V Septembris, pag. 677. — (6) Lignum vitæ, pars II, pag. 79. — (7) Martyrologium Benedict., pag. 209. — (8) Magnitudo Coloniæ, pag. 676. — (9) Lignum vitæ, pars II, pag. 354.

DE

A

DE B. IDA LEWENSI VIRGINE

ORDINIS CISTERCIENSIS

RAMEYÆ IN BRABANTIA BELGICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

AUCTORE R. D. B.

§ I. Incrementa ecclesiæ catholicæ sæculo XIII. Feminæ multæ sanctimonia claræ in diœcesi Leodiensi sæculo XIII. B. Ida Lewensis.

POST MEDIUM SÆC. XIII. *Sæculo XIII magna cepit incrementa ecclesia catholica,*

Bollandiani Operis lectoribus notum est sæculo XIII stupenda cepisse incrementa, inter Europæas gentes, religionem Christianam. Hoc enim ævo, præterquam quod Borussi, Livoni, Esthoni, Curlandi, aliique populi septentrionales ad fidem adjuncti sunt, floruerunt sancti Felix de Valois et Joannes de Matha, Ordinis SS. Trinitatis institutores; S. Albertus patriarcha Hierosolymitanus, Carmelitarum legifer; SS. Dominicus et Franciscus Assisias, Fratrum Prædicatorum et Minorum patres; S. Antonius de Padua; SS. Raymundus de Pegnafort et Petrus Nolascus, Ordinis Redemptionis Captivorum fundatores; SS. Ferdinandus, Leonis Castellæque, et S. Ludovicus, Galliæ, reges; SS. Thomas Aquinas et Bonaventura. Quibus jungendi sunt multi alii sancti, quorum plures ecclesias rexerunt, plures monasteria vel virorum vel feminarum inchoarunt, plures alio pacto multum profuerunt rei christianæ. Verum, licet et per totum Belgium non pauci viri omni virtutum genere claruerint, et Ordines monasticos mirum in modum promoverint (1), *diœcesis tamen Leodiensis præ reliquis (quemadmodum ex Jacobo de Vitriaco, canonico regulari, postea episcopo Acconensi, dein episcopo Tusculano et R. E. Cardinali, colligimus), multos homines, sed* C *præsertim feminas, sanctimonia insignes edidit. In Prologo enim Vitæ S. Mariæ Ogniacensis scriptor ille, alloquens Fulconem, episcopum Tolosanum, tunc temporis ab Albigensibus e tractu Tolosano expulsum, et in diœcesi Leodiensi profugum, scribit, ut legitur in codice ms. Hoyensi* (2):

præsertim in diœcesi Leodiensi;

2 Scis etenim, Pater sancte, Pastor Tholosane, imo totius ecclesiæ Christi in diebus nostris columna fortitudinis, (ad te enim mihi sermo est, quo præcipiente et de negligentia me arguente, præsens opusculum ausus sum attentare), nosti, inquam, cum venires ad partes nostras, quod jam tibi visum est esse quasi in terra promissionis. Te enim narrante audivi, quod reliqueras Ægyptum in partibus tuis et, transiens per desertum, terram promissionis in partibus Leodii invenisti. Cum enim in partibus tuis, multos de partibus nostris cruce signatos, contra *(Albigenses)* hæreticos fide ferventes, in tribulatione miram patientiam habentes, in operibus misericordiæ abundantes, cognovisses; imo (sicut mihi dixisti) quasdam mulieres magis pro uno veniali lugentes, quam homines in partibus tuis E pro mille mortalibus, mirareris; veniens ad partes nostras, sicut audivisti, sic vidisti, imo plusquam audivisti; ita ut vix posses credere, nisi fide oculata per experientiam cognovisses. Vidisti enim (et gavisus es), in hortis liliorum Domini, multas sanctarum virginum in diversis locis catervas, quæ, spretis pro Christo carnalibus illecebris, contemptisque amore regni cœlestis hujus mundi divitiis, in paupertate et humilitate Sponso cœlesti adhærentes, labore manuum tenuem victum quærebant, licet parentes earum multis divitiis abundarent. Ipsæ tamen obliviscentes populum suum et domum patris sui, malebant angustias paupertatis sustinere quam male acquisitis divitiis abundare, vel inter pomposos sæculares cum periculo remanere. Vidisti (et gavisus es) sanctas et Deo servientes matronas, quanto et zelo juvencularum pudicitiam conservarent, et eas in honesto proposito, ut solum cœlestem Sponsum desiderarent, salutaribus monitis instruerent. Ipsæ etiam viduæ in jejuniis et orationibus, in vigiliis et labore manuum, et lacrymis et obsecrationibus, Domino servientes, sicut maritis suis prius placere nitebantur in carne, ita, imo amplius, Sponso cœlesti placere studebant in spiritu; frequenter F ad memoriam revocantes... quod sanctæ viduæ quæ sanctorum necessitatibus communicant, quæ pedes pauperum lavant, quæ hospitalitatem sectantur, quæ operibus misericordiæ insistunt, fructum sexagesimum promerentur. Vidisti (et gavisus es) sanctas etiam mulieres, in matrimonio Domino devote servientes, filios suos in timore Dei erudientes, honestas nuptias et thorum immaculatum custodientes, ad tempus orationi vacantes, et post in idipsum cum timore Dei revertentes, ne tentarentur a satana. Multæ tamen ex consensu maritorum a licitis amplexibus abstinentes, cælibem et vere angelicam vitam ducentes, tanto majori corona dignæ sunt, quanto in igne positæ non arserunt.

3. Vidisti etiam et miratus es, imo valde contestatus, quosdam impudicos et totius religionis inimicos homines, prædictarum mulierum reli- *ubi multæ feminæ castimonia insignes,*

(1) Smet, Heilige en roemweerdige persoonen in geheel Nederland, tom. II, pag. 235. — (2) Catalogue des mss. de l'Université de Liège, num. 232. Cfr. Acta SS., tom. IV Junii, pag. 636.

gionem

A gionem malitiose infamantes, et canina rabie contra mores sibi contrarios oblatrantes : et cum non haberent amplius quod facerent, nova nomina contra eas fingebant, sicut Judæi Christum Samaritanum et Christianos Galilæos appellabant... Sed quoniam scriptum est : « A fructibus eorum cognoscetis eos, » quam vere Deo adhæserint, in vastatione Leodiensis civitatis satis compertum est. Quæ enim ad ecclesias confugere non poterant, in fluvium sese projiciebant, magis eligentes mori, quam damnum incurrere castitatis. Quædam etiam in stercorarias sentinas prosilientes, malebant extingui fœtore quam spoliari virginitate. Ita tamen clemens Sponsus sponsis suis dignatus est providere,quod in tanta multitudine non est inventa aliqua, quæ mortem corporis vel detrimentum castitatis incurreret. Cum autem sanctarum una mulierum periculose laboraret in flumine, duo ex hostibus cum navicula ad eam venientes, eam in navim traxerunt, ut ei turpiter commiscerentur. Sed quid egit casta inter lenones, agna inter lupos, columba inter accipitres? Maluit iterum fluvio submergi quam corrumpi; a navi prosilivit inter B undas : dumque navis ex impetu salientis mergeretur, simul illi duo mersi perierunt, illa vero per gratiam Dei, sine damno corporis et animæ, obsequente fluvio ad ripam pervenit.

et maxime moniales virtutibus claruerunt,

4 *Quam sanctimoniam, licet ea bene multæ feminæ diœceseos Leodiensis, omnis generis, omnis conditionis, omnisque ætatis clarescerent, præsertim tamen sub Ordinum religiosorum vexillo militantes consecutæ sunt. Supra, in Commentario de B. Rycwera, moniali Præmonstratensi, vidimus qua alacritate ad parthenonem Præmonstratensem virgines et mulieres illustres, deliciis hujus mundi spretis, tamquam ad portum salutis confugerint, ibidemque,sub magistris canonicis istius Ordinis, Christi vestigiis insistentes, ad apicem perfectionis pervenerint. Ast, ut sæpe fit in rebus humanis, ille fervor paulatim decrevit : quin etiam commercium canonicos inter et moniales, antea valde moderatum et utile, in dies magis frequens, ac proin minus cautum evasit, adeo ut præsules Ordinis canonicarum curam dimittendam judicaverint. Sed tunc, quum ardor amplectendæ vitæ monasticæ,* C *præsertim inter nobiliores familias, quam maxime vigeret, feminæ ad alium Ordinem regularem, scilicet Cisterciensem, qui tunc temporis tamquam sol in orbe christiano fulgebat, animum converterunt, et quasi turmatim ut in eum cooptarentur supplices petierunt et impetrarunt. Hujus flagrantissimi zeli, præ multis aliis, particeps fuit diœcesis Leodiensis, quemadmodum ex pluribus scriptoribus, sed præsertim ex Jacobo de Vitriaco discimus. Juvat ejus verba, quippe valde honorifica nostro Belgio, referre.*

in Ordine

5 Postquam autem Præmonstratensis Ordinis viri timorati et religiosi, *ait ille scriptor* (1), sapienter attendentes et familiari exemplo experti, quam grave sit et periculosum ipsos custodes custodire, in domibus Ordinis sui feminas jam de cætero non recipere decreverunt : multiplicata est sicut stellæ cœli et excrevit in immensum Cisterciensis Ordinis religio sanctimonialium, benedicente Domino et dicente eis : « Crescite et multiplicamini, et implete domum.» Fundabantur cœnobia, ædificabantur monasteria, replebantur claustra, confluebant virgines, currebant viduæ et mulieres conjugatæ, de consensu maritorum suorum, carnale matrimonium in spirituale commutabant. Ex aliis monasteriis moniales mutato habitu ad fructum melioris vitæ et arctioris viæ advolabant. Matronæ nobiles et potentes in sæculo, relictis hæreditatibus terrenis et immensis possessionibus, præeligebant abjectæ esse in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Illustris prosapiæ virgines oblata matrimonia contemnentes, relictis ingenuis parentibus et blandientis sæculi delitiis, projectis ornamentis et vestibus pretiosis, Christo sponso virginum jungebantur in paupertate et humilitate ; et vitæ durioris asperitate Domino devotissime servientes, temporales divitias et fallaces delicias pro spiritualibus sapienter permutantes.

Cisterciensi.

6 Ut enim de aliis hujus Ordinis monasteriis et congregationibus sanctimonialium, quæ in locis aliis passim ædificabantur, taceamus; in una diœcesis Leodiensis regione septem *(verisimiliter Herckenrodanam, Aquirensem, Rameyensem, Hochtanam prope Trajectum-ad-Mosam : quibus adde in tractu Lovaniensi Florivallensem, Parcensem Dominarum, et Lin-* E *trensem)* (2) hujus Ordinis et professionis abbatias monialium in tempore modico fundari et construi vidimus, et sanctis monialibus tamquam liliis et violis exornari. Adeo autem sanctis et devotis virginibus abundat prædicta Deo amabilis provincia, tamquam hortus liliorum et paradisus delitiarum, quod pro certo credimus, et in veritate comperimus, si triplo plures essent in partibus illis, hujusmodi non deessent lilia, sed, prompto animo et ardenti desiderio, in holocaustum pinguedinis et odorem suavitatis sese offerrent piæ et devotæ virgines Domino, regnum mundi et omnem ornatum ejus contemnentes, propter amorem Domini nostri Jesu Christi, ut tranquilla devotione Domino servientes, sæculi pereuntis evadentes incendia, ad tabernaculum fœderis confugerent, ut esset eis, secundum Isaiæ verbum, in umbraculum diei ab æstu et in securitatem et absconsionem a turbine et pluvia. *Hactenus Jacobus de Vitriaco circa annum* 1217.

Harum et plurium aliarum enumerantur nomina. B. Ida,

7 *Has inter sanctas feminas primum locum obtinuit B. Maria Ogniacensis, cujus virtutes, uti vidimus, ante et post ejus ad cælum migrationem, haud paucæ in diœcesi Leodiensi pientissimæ mulieres imitatæ sunt. Equidem sæculo XIII in isto tractu, præter BB. Julianam Corneliensem, Evam inclusam, Christinam Mirabilem, Lutgardem, Ivettam inclusam, Idam Nivellensem, Idam de Lovanio, Hilsuindem uxorem B. Ansfredi, Helwigem, Mariam de Gravio et Marquinam ; ibi vitæ sanctimonia eminuerunt Beatrix priorissa de Nazareth, Beatrix abbatissa de Robermont, Agnes monialis Salsiniæ, Iolenta monialis Aquiriæ, Margarita monialis in Rameya, Maria monialis Walencuriæ, Ozilia monialis Salsiniæ, Sybilla de Gagis monialis Aquiriæ, Sybilla soror Beatricis de Nazareth, Uda inclusa Namurci, Odilia virgo, Catharina Lexia abbatissa Vallis-Benedictæ, Elisabetha de Gra-*

(1) Libri duo Orientalis et Occidentalis historiæ, pag. 305 et seq. Edit. Duacena anni 1596. — (2) Verstocht, Maeghden cloosters van Cisteaux in Nederlandt, p. 146 et seqq.

vio,

AUCTORE R. D. B.

rio, Grimelota virgo Nivellensis, Elisabetha Wansia monialis Aquiriæ, Bertha Marbesia abbatissa in agro Namurcensi, Diedela virgo Nivellensis, Isabella Hoiensis socia S. Julianæ, Elisabetha Spalbecana, Himmana abbatissa Salsiniæ, Oda inclusa in valle S. Lamberti, Odilia mater Joannis Abbatuli, Ida vidua in Valle S. Lamberti, Sapientia, magistra B. Julianæ Corneliensis, multæque aliæ : quas inter B. Ida Lewensis *monialis, cujus in præsentiarum nobis illustranda sunt Acta, incipiendo ab ejus domiciliis.*

nata Lewæ in Brabantia Belgica.

8 *Duo antiquæ diœceseos Leodiensis loca incoluit* B. Ida, *alterum, Lewam, unde oriunda erat et ubi vitam traduxit usque dum vestem monasticam induit; alterum, cœnobium de Rameya, ubi in moniales Cistercienses cooptata, omnigenis virtutibus claruit et tandem pientissime obdormivit in Domino. De priore loco, cujus historia copiose scripta fuit, breviter loquemur : de posteriore, utpote antiquissimo Belgii parthenone, nunc exstincto et deleto, vel etiam sanctimoniæ* B. Idæ *palæstra, adhibitis documentis plerumque ineditis, longiorem sermonem* B *instituemus. Jam vero e monumentis historicis omnino sinceris, ostendit eruditus vir Car. Piot urbem quam nostro ævo gallice* Léau, *flandrice* Leeuw *seu* Zoute-Leeuw *nuncupamus, habuisse nomen sæculis XI, XII et XIII* Villam Lewam, Leuvam, Lewam, Lewe *vel* Lewes *aliave similia; sæculis XIV, XV et XVI* Leeuw *vel* Leeuwen. *Addit nominationem* Zoute-Leeuw *inde a sæculo XVI fuisse usurpatam* (1). *In codice ms. Vitæ* B. Idæ Lewensis, *legimus* Lewes, *ut solebat non solum sæculo XI sed et XIV. Porro jacet Lewa, qui, ut ex nomine conjici potest, olim trajectus erat, in Brabantiæ Belgicæ parte Limburgico tractui finitima, fuitque ad annum usque* 1559 *antiquæ Leodiensis diœceseos parochia : quo tempore inter diœcesis Mechliniensis ambitum contineri cœpit. Exordia Lewæ valde sunt obscura. Ejus quidem primo fit mentio in Vita S. Landoaldi, cujus biographus, inter annos* 972 *et* 1008 *scribens, illud oppidum Villam Lewam appellat* (2). *Sæculo vero XII adhuc ditionis erat Leodiensis, quemadmodum ex numismate, ad S. Lamberti episcopi Leodiensis effigiem Lewæ cuso, constat.* C *Sed, si Gramayo* (3) *habenda est fides, ex quo Godefridus Barbatus, Lotharingiæ dux, anno* 1140 *e vivis raptus, Lewam tenuit, ducatus Brabantiæ fuit pars* (4). *Præterea inter* communitates *recensita fuit Lewa anno* 1213, *qua ætate ibi degebat* B. Ida, *et ejus administratio* Villico (Mayeur) *concredita, eo tamen pacto ut Thenensi villico, in cujus potestate erat Lewa, pareret. Qui rerum status, non raro mutatus, tandem a republica Gallicana, sæculo XVIII exeunte, prorsus exstinctus fuit. Tunc numerabat circiter* 1130 *incolas, nunc vero circiter* 1650. *De ejus antiquis institutis, cum vir cl. Carolus Piot ea erudite explicuerit, loqui omittimus. Attamen in memoriam lectoris revocabimus Lewis, a remotis temporibus usque ad perturbationem* D *Gallicam sæculi XVIII exeuntis, floruisse capitulum canonicorum sæcularium, quibus licitum erat matrimonium inire. Simile institutum pariter viguit in ecclesia B. M. Virginis Thenis in Brabantia* (5).

et monialis Rameyensis. Cujus cœnobii sodales primo in loco ignoto,

9 *Jam de monasterio de Rameya, quod in Brabantiæ Wallonicæ parochia Jauchelette prope Geldoniam* jacebat, et propter habitationem plurium sanctarum virginum, quas inter* B. Ida Lewensis, *multam laudem adeptum est. Tres habuerunt sedes moniales de Rameya : primam in loco ignoto, secundam in Kerckehem* prope Thenas, et tertiam in Rameya. Idque manifestum est ex B. Idæ Nivellensis, monialis quoque cœnobii de Rameya, antiquissima Vita ms., olim Bollandianæ, nunc regiæ Bruxellensis bibliothecæ. Scilicet in ea cap. II legitur :* Cum esset *(Ida Nivellensis)* annorum sedecim, valedicens suis, intravit quoddam monasterium Ordinis Cisterciensis quod KERKEHEM dicebatur. Quo in loco pusillus adhuc erat conventus monialium, quae, RELICTO SITU ALTERIUS LOCI quem primitus ad habitandum elegerant, ad hunc locum se et sua transtulerunt : *et initio capitis III :* Eodem itaque anno quo prædictum E intravit claustrum, moniales adjutorio roboratæ cujusdam viri potentis, Gerardi nomine, migrarunt a loco illo, quoniam quidem aridus erat, et pergentes AD ALIUM LOCUM juxta rivum quemdam, monasterium constituerunt sibi , quod, quia virgulto ramoso consitum erat, RAMEYAM nuncupaverunt.

* Jodoigne.

* Kerkhom.

dein in Kerckehem,

10 *De cœnobio vero Kerckehemensi pauca ad nos pervenerunt. Ejus auctor, uti Miræus* (6), *Cornelius Van Gestel* (7) *et Gramaye* (8) *referunt, dicendus est Florentius, abbas benedictini monasterii Indensis prope Aquisgranum : quod valde verisimile est, quum hoc monasterium multas easque magnas possessiones in Hasbania haberet, et ad finem usque sæculi XVIII, ecclesiæ Kerckehemensis fuerit patronus. Alius scriptor anonymus exordia cœnobii Kerckehemensis ad annum* 1212 *refert, sub oculis sine dubio habens antiqua documenta historica, nunc forsan deperdita* (9). *Certe antiquissimum est monumentum hucusque ineditum , diploma quo Hugo de Petraponte, episcopus Leodiensis, anno* 1214 *moniales Kerckehemenses earumque bona sub sua protectione suscepit : quod* F *diploma, prout a nobis ex autographo descriptum fuit* (10), *accipe lector :*

Hugo, Dei gratia Leodiensis episcopus, universis præsentem paginam inspecturis æternam in Domino salutem. Noverint tam præsentes quam futuri quod sorores de Kerkehem, Cisterciensis Ordinis, cum omnibus quæ juste possident, sub protectione beatæ Mariæ sanctique Lamberti et nostra suscipimus ; cunctis qui eisdem sanctimonialibus intuitu divinæ retributionis subvenerint, orationes nostræ diœcesis communicantes. Sub pœna etiam excommunicationis prohibemus ne quis eas injuste vexare præsumat. Et ut prædicta in pace et quiete conserventur, præsentem paginam sigilli nostri muni-

(1) Notice sur la ville de Léau, pag. 7. — (2) Acta SS., tom. III Mart., pag. 39. — (3) Antiquitates Brabantiæ, pag. 44. Cfr. Piot, pag. 11. — (4) Ibid., pag. 84. — (5) Moulaert, Notre-Dame-au-Lac à Tirlemont, pag. 9 et 39. — (6) Diplomata Belgica, tom. I, pag. 438 ; cfr. pag. 203. — (7) Historia archiepiscopatus Mechlin., tom. I, Decan. Thenensis, pag. 284, (edit. Haga-Comitana). — (8) Antiquit. Brabantiæ, Pagus Nivell., pag. 48. — (9) Ibid. Archives du Royaume, Registre de la Ramée, A. 24. — (10) Archives du Royaume de Belgique, Chartrier de la Ramée.

mine

A mine roboramus. Datum anno Verbi incarnati MCCXIIII.

† Locus sigilli.

Atque hæc de cœnobio Kerckehemensi, cujus ineunte sæculo XVIII adhuc vestigia conspiciebantur (1).

et tandem in Rameya sedem habuerunt.

11 *Brevi tempore in hoc loco manserunt moniales, et ex eo, uti vidimus,* quoniam quidem aridus erat, *migrare coactæ fuerunt, vel etiam domicilium quærere in Rameya. Huc ab Helwide, abbatissa monasterii Nivellensis, et Gerardo, loci toparcha, deductæ et prædiis auctæ fuerunt* (2). *Idque accidisse ipso anno quo B. Ida Nivellensis in albo monialium Kerckehemensium adscripta fuit, supra vidimus; hunc vero annum fuisse* 1216 *evidens est ex his verbis ejusdem beatæ feminæ Vitæ, cap. XXXIV :* Anno igitur Incarnationis Domini MCCXXXII venerabilis Ida, expletis in Ordine Cisterciensi XVI annis et IX mensibus,.... anno ætatis suæ XXXII, mense IX, III idus decembris mortalem exuit tunicam. *Monialium Kerckehemensium, in Rameyam transeuntium, consilium probavit Florentius abbas Indensis,* B *qui nec destitit optime de iis mereri : cujus rei testis est sequens diploma, ipso anno translationis datum :*

Ego Florentius, Dei gratia abbas Indensis, et totus conventus ejusdem loci, tam præsentibus quam futuris scriptum istud inspicientibus, notum facimus, quod Gerardus de Comtehe *(Cumptich)* decimam quam tenebat a nobis in censu et feodo, de consensu nostro, sanctimonialibus de Rameia contulit in elemosynam. Nos vero decimam de novo sarto quæ ad nos spectabat de possessione prædictarum sanctimonialium pro antedicta decima, tam in culturis quam in animalibus, de consilio hominum nostrorum, commutavimus, excepto censu de prædicto sarto proveniente. Ut autem hoc firmum et inconvulsum maneat in perpetuum, sigillo nostro capitulique nostri munivimus ac roboravimus. Actum anno Incarnationis dominicæ MCCXVI (3).

Multis gratiis earum cœnobium a RR. pontificibus auctum fuit.

12 *Triennio post, id est die* 27 *martii anni* 1219, *Honorius III Romanus pontifex, cœnobium de Rameya* sub beati Petri et sub sua protectione suscepit, *et cum eo libertates ac immunitates Ordini Cisterciensi concessas aliaque privilegia* C *communicavit. Hæc sunt Romani pontificis verba* (4) *:*

Honorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus abbatissæ ac monialibus de Rameia Cisterciensis Ordinis, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod justum est et honestum, tam vigor æquitatis quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Eapropter, dilectæ in Domino filiæ, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, personas vestras et locum in quo divino estis obsequio mancipatæ, cum omnibus bonis quæ impræsentiarum rationabiliter possidetis, aut in futurum justis modis præstante Domino poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem libertates et immunitates Ordini vestro concessas, necnon decimas, curtes, domos, possessiones et alia bona vestra, sicut ea omnia juste et pacifice possidetis, vobis et per vos monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani VI kalendas aprilis pontificatus nostri anno tertio.

† Locus sigilli.

Quod sæculo XVI ad pristinam disciplinam regularem fuit revocatum,

13 *Plures alii Romani pontifices* (5), *quemadmodum ex autographis diplomatibus ab eis datis, hodieque servatis in tabulario regio Bruxellensi, colligimus, monasterii de Rameya privilegia aut jura auxerunt vel tuiti sunt. Verum, quamvis hujus monasterii moniales sæpius nobilium familiarum essent filiæ, pauca tamen de iis tradiderunt scriptores antiqui. Nihilominus in brevi hujus monasterii chronico* (6), *sæculi XVI initio gallice conscripto, legimus disciplinam monasticam tunc temporis multum esse passam* E *detrimenti, atque ut moniales pristinam vitæ sanctimoniam admitterent, illuc anno* 1500 *ex cœnobio Martiensi Dominarum* (Marche-les-Dames) *venisse quatuor moniales et tres sorores conversas. Eodem sæculo, scilicet anno* 1559, *cum Pius IV novas diœceses creasset, parochia Jauchelette ac proin etiam Rameya, quæ antea in diœcesi Leodiensi jacuerat, novæ diœcesis Namurcensis pars effecta est.*

et extinctum anno 1796.

14 *Et hæc fuit hujus cœnobii conditio, donec demum decreto diei* 1 *octobris anni* 1795 *territorium Geldonense, (ac proin Rameya), Reipublicæ Gallicanæ annexum fuit; et ipsum cœnobium, lege diei* 15 *fructidorii anni IV (diei* 1 *septembris anni* 1796) *et decreto* 17 *fructidorii anni IV (diei* 3 *septembris anni* 1796) *reipublicæ Gallicanæ, deletum; quum præesset septemdecim monialibus et decem sororibus conversis abbatissa Maria Theresia de Sivry* (7). *Ædes tandem, postquam sub hasta fuerant divenditæ, partim solo adæquatæ, partim usibus profanis adaptatæ fuerunt. Spoliatis singulis monialibus obtulerunt* F 10000 *francorum charta papyracea* (en bons), *et sororibus conversis* 3334 *francos itidem charta papyracea : quam summam plures (et forsan omnes), nimia religione ductæ, accipere renuerunt* (8). *Vix addendum videtur summam illam, specie satis magnam, reipsa fuisse tenuem valde, quum tum temporis illa pecunia papyracea minimi pretii esset : de qua re vide Ephemerides Bruxellenses* (9). *Brevi post, vi conventionis anni* 1801, *parochia Jauchelette intra archidiœceseos Mechliniensis limites comprehensa fuit. Huic notitiæ domicilii* B. Idæ *finem ponimus, referentes Gramayi*(10) *ejusque sequacis baronis Le Roy* (11), *scriptorum sæculi XVIII ineuntis, verba :* Cœnobium hoc (*de Rameya*) nulli tota Braban-

(1) Gramaye, Antiq. Brabantiæ, pagus Nivell., pag. 48. — (2) Archives du Royaume, Chronique ms. de Nivelles; Gramaye. Antiquitates Brabantiæ, pagus Nivellensis, pag. 48. — (3) Chartrier de la Ramée — (4) Ibid. (5) Ibid — (6) Archives du Royaume à Bruxelles. Cartulaires et manuscrits, num. 778. — (7) Ibid., Registre de la Ramée, A. 25. — (8) Registre de la Ramée, Art. 25, Recueil des décisions, etc, du S. Siège Apostolique, tom. III, pag. 318 et seq., edit. Romæ 1800. — (9) Précis Historiques, année 1872, pag. 253 et 270. —(10) Antiquitates Brabantiæ, Nivellensis pagus, pag. 48. — (11) Topographia Gallo-Brabantiæ, lib. VI, cap. IV, pag. 213.

tia

AUCTORE R. D. B.

tia facile cessurum; sive amplitudinem spectes, sive situm, sive quid aliud commendabile. Locus in sylvæ secreto sacris usibus convenienti. Ædificia ab annis centum amplitudine et specie eximia adornari cœpta, porticibus, officinis, fontibus eleganter instructa. *Ast infeliciter nunc nihil nisi aliqua rudera supersunt.*

§ II. Biographi B. Idæ Lewensis. An fuerit inter eos Hugo Floreffiensis? Cultus ecclesiasticus B. Idæ. De ejus revelationibus. De aliis sanctis Belgii homonymis.

B. Idæ de Lewis *biographum coævum,*

In cœnobio de Rameya, inter virgines quæ eximia sanctitate, prophetiæ et miraculorum gratia claruerint, diximus eminuisse B. Idam de Lewes. *Scripta fuit ejus Vita a coævo, viro cordato eoque dignissimo, aliquot annis postquam pientissima puella e vivis migraverat, et quum ejus sanctitatis multi oculati testes adhuc supererant. Quod liquet ex hisce Prologi verbis :* Noverint igitur omnes qui legerint et ad quorum notitiam præsens opus devenerit.... Omittimus [*in præsentia laudes ipsius*] quas non solum innumerabiles, sed etiam inextinguibiles constat esse; cum tot tantorumque testium fuerint testimoniis sublimatæ, quod nullus invidus aut detractor valeat in contrarium oblatrare. TESTANTIUM QUIDEM AUCTORITAS ipsorumque vita laudabilis a nobis jure merito plurimum fuerant commendandæ : SED, QUUM IPSORUM PLURIMI CARNIS ERGASTULO, COMPEDE CORPORIS IN HAC ADHUC VALLE MISERLÆ DETINENTUR, ne videamur fieri adulatores hominum super ipsorum laudibus, quoad præsens stat ratis in portu, stat pes sub limine, currus lora retracta rigent, pressa loquela silet. *Hujus Vitæ plura olim exstiterunt exemplaria, nempe Rosweidianum (quod ipse a monialibus de Rameya acceperat), Villariense* (1), *Corsendoncanum* (2), *Rubræ-Vallis* (3), *Miræi* (4) *et* C *Crucigerorum Hoiensium : ast per temporum acerbitatem omnia præter Rosweidianum seu Bollandianum, nunc Bibliothecæ mss. regiæ Bruxellensis, et Hoiense, nunc Bibliothecæ mss. Leodiensis academiæ, vel periere vel huc illuc dispersa sunt* (5).

Miræus

16 *Verum quis beatæ* Idæ Lewensis *vitam scriptis mandarit, non adeo est perspicuum. Miræus quidem Præmonstratensium origines referens, ad annum* 1227 *ait* (6) : Vitam et merita... Ivettæ prolixe et eleganter conscripsit Hugo Floreffiensis canonicus. Idem quoque Vitam B. Idæ Nivellensis, virginis Ordinis Cisterciensis in Rammia Brabantiæ monasterio, erudite descripsit... Habeo utramque Vitam manuscrip- D tam in antiquo codice, una cum beatæ Idæ Lebbensis.... quæ et ab eodem Hugone videtur conscripta. *Idem Miræus, in Auctario de Scriptoribus Ecclesiasticis* (7), *apertis verbis affirmat ab Hugone, Floreffiensi canonico Ordinis Præmonstratensis,* scriptas fuisse Vitas Idæ Nivellensis et Idæ Lewensis. *In hanc ivisse sententiam videtur quia in uno eodemque codice scriptas habuit Vitas tum B. Ivettæ, cujus certo certius est auctor Hugo Floreffiensis* (8), *tum BB. Idæ Nivellensis et* Idæ Lewensis *: quamvis forsan hocce fuerint dispositæ ordine, quia hæ tres sanctæ feminæ ejusdem Cisterciensis Ordinis erant sodales. Porro Miræum secuti Valerius Andreas* (9), *Georgius Lienhart* (10), *Foppens* (11), *Oudinus* (12) *et Continuatores Historiæ literariæ Franciæ* (13), *Hugonem Floreffiensem, scriptorem sæculi XIII adolescentis, Vitæ* B. Idæ Lewensis *auctorem dixerunt.*

17 *Sed arbitror, uti modo indicabam, Miræum et qui eum sequuntur incerto indicio in eam sententiam venisse, scilicet, Miræum, cæterorum ducem, codici ternas vitas complexo* E *incidentem, ibique videntem Vitam beatæ Ivettæ auctorem habere Hugonem Floreffiensem, credidisse duas reliquas Vitas ab eodem fuisse conscriptas. Quæ hujus meæ opinionis causæ sint, paucis accipe. Imprimis Hugo aperit sese beatæ Ivettæ Vitam conscribendam suscepisse ut sui moderatoris votis faceret satis. Ejus enim abbas, nomine Joannes, morienti quum adstitisset beatæ Ivettæ, fuit summopere motus sanctitate illius feminæ, adeoque cupivit ut tantarum virtutum memoria numquam periret; sed in utriusque Idæ Vitis nihil hujus generis. Dein Hugo in Vita B. Ivettæ nomen suum aperte enunciavit; posteriorum Vitarum scriptores, nedum nomen, sed et professionem ita silent, ut vix divinare liceat. Tertio (atque hoc loco alteram causam sententiæ Miræi attingimus), Hugo Floreffiensis et scriptor Vitæ* B. Idæ Lewensis *nequaquam videntur coævi, quemadmodum Miræus existimavit. Hic scilicet putavit hanc virginem anno* 1230 *diem obiisse, id est, paululo post mortem B. Ivettæ, quæ die* 13 *januarii anni* 1228, *vita functa est,* F *adeoque earum Vitas non multo diversis temporibus fuisse exaratas. Sed non ita se res habet. Et quidem si Miræus Vitam B. Idæ Nivellensis, quam eidem illi scriptori attribuit, inspexisset diligentius, vel ex ea sola potuisset intelligere* B. Idam Lewensem *anno* 1230 *nondum fuisse mortuam. Nam in Vita B. Idæ Nivellensis, anno* 1232 *in Rameya mortuæ, licet ibi aliarum plurium pientissimarum monasterii de Rameya virginum laudes narrentur, de præclarissima* B. Ida Lewensi *magnum agitur silentium. Quapropter opinamur* B. Idam Lewensem *nondum e terra migrasse, quando B. Idæ Nivellensis Vita fuit composita, ac proin ejus gesta post hoc tempus, nempe annum* 1232, *fuisse scripto*

perperam existimavit

(1) Oudinus, Commentarius de Scriptoribus ecclesiasticis, tom. III, col. 107, edit. Lipsiæ. — (2) Sanderus, Bibliotheca Belgica Mss., part. II, pag. 62. — (3) Miræus, Chronicon Ordinis Cisterciensis, pag. 211. — (4) Ibid., et Ordinis Præmonstratensis Chronicon, pag. 171. — (5) Bibliothèque des Mss. de l'Université de Liège, num. 135. — (6) Ordinis Præmonstratensis Chronicon, pag. 171. — (7) Bibliotheca Ecclesiastica, pag. 257. — (8) Acta SS., tom. I Januarii, pag. 864. — (9) Bibliotheca Belgica, pag. 397, editio altera. — (10) Spiritus literarius Norbertinus, pag. 288. — (11) Bibliotheca Belgica, tom. I, pag. 492. — (12) Commentarius de Scriptoribus ecclesiasticis, tom. III, col. 107. — (13) Histoire littéraire de la France, tom. XVIII, pag. 87.

mandata

A *mandata. Quin et existimamus hoc opus ante annum* 1280 *non esse perfectum : cujus placiti jam rationes afferamus.*

fuisse Hugonem Floreffiensem.

18 *Et quidem* B. Ida *Lewensis non videtur vita excessisse ante annum circiter* 1260, *quoniam certo post annum* 1216 *disciplinam Cisterciensem sectari cœpit, in ejusque usu* longo tempore *Deo serviit; et non nisi post plures annos biographum nacta est, qui certe fuit alius ac Hugo Floreffiensis. Quod argumentum, ut melius intelligatur, nonnihil enucleandum est. Scilicet beatam puellam post annum* 1216 *monasticam vitam suscepisse perspicuum est, siquidem primordia cœnobii de Rameya, quæ unica fuit ejus palæstra monastica, ad annum* 1216 *referenda esse ostendimus. Neque videtur in primas istius domicilii moniales fuisse cooptata : nam de cœnobii exordio, ut in ejusmodi adjunctis par esset, per Vitam nulla fit mentio : quod quidem non neglexit auctor Vitæ B. Idæ Nivellensis, ex domicilio Kerkchehemensi cum suis sodalibus anno* 1216 *Rameyam migrantis. Quare conjicimus* B Idam
B Lewensem, *non nisi post inchoatum ab aliquot annis monasterium de Rameya, ejus monialibus annumeratam fuisse. Eam præterea in illo pientissimo cœtu minimum quadraginta annis meliora charismata æmulatam esse existimamus : quia ibi* longo tempore, *ut fertur in ejus Vita, Deo servivit, et* longum tempus *in monachis et monialibus pro quadraginta saltem annis accipiendum esse videtur. Atque adeo* B. Idæ *Lewensis Vita verisimiliter ante annum* 1260 *non potuit conscribi. Quin et scriptionem quam præ manibus habemus, pluribus denique annis post felicem beatæ puellæ exitum confectam fuisse indicat ipse biographus. Etenim, deficientibus notis chronicis, ita tamen testes adducit, ut, licet multi adhuc vivi perhibeantur, appareat a morte B. virginis jam longiusculum tempus effluxisse ; quo deducimur facile ad annum* 1280, *dimidio sæculo distantem ab edita Vita beatæ Ivettæ. Hæc quidem Vita laborioso stylo conscripta est, laboriosiore tamen Vita* B. Idæ *Lewensis. Porro quis credat virum senio confectum (qualis debuit esse Hugo Floreffiensis, si Vitam* B. Idæ *Lewensis contexuerit), pro-*
C *secutum fuisse tam difficile scribendi genus ut vix juvenis, ingeniolum suum exercens, concipi possit ex tanto cogitationum et verborum artificio laudem aliquam quæsivisse. Non itaque mirum est si Henriquezius* (1), *viro adhuc Miræo, percepit sententiam ejus stare minime posse, adeoque scripsit Vitam* B. Idæ *Lewensis ab anonymo monacho Cisterciensi literis fuisse traditam ; non improbabili ductus conjectura. Habet enim virginis Lewensis biographus Cisterciensium istius ævi scribendi modum, multas referens visiones, ecstases, aliasque hujusmodi divinæ operationis dotes. Tandem ipsa Vita olet scriptorem adeo usuum Cisterciensium gnarum, ut nisi ipse istius Ordinis fuerit sodalis, vix animo percipi possit. Hinc Carolus de Visch Henriquezii placitum probavit* (2).

B. Idæ, cujus corpus fuit elevatum,

19 *De antiquitate et æquitate cultus publici* B. Idæ *Lewensis dubium nullum esse potest expendenti vetus Chronicon Brabantinum, cujus prior editio facta est anno* 1518 *et altera* 1530, *ac proin plus centum annis Urbani VIII decreto antiquior. In capite II partis primæ hujus operis, declarantur duæ classes sanctorum aut beatorum virorum et mulierum Brabantiæ, quarum prior continet nomina maxime celebria : et quidem ii sancti dicuntur exaltati seu canonizati* (verheven in der heyliger Kercken) ; *altera sanctos et beatos minus celebres, dictosque non canonizatos* (niet verheven) ; *inter quos numerantur S. Bonifacius Lausanensis, S. Landoaldus, S. Alena de Foresto, S. Odrada, S. Vivina aliique officiis liturgicis nunc honorati. Porro in priore classe, scilicet inter illustriores,* B. Idæ *Lewensis venit nomen. Deinde caput XXX primæ partis occupatur totum Vita ejusdem virginis, quæ Sancta dicitur cujusque imago, capite radiis ornato, ibidem præmittitur. Accedit quod in codice ms. Leodiensi sæculi XV* Beata *nuncupatur. Unde luce clarius est* B. Idæ *in Opere nostro locum esse dandum.*

AUCTORE R. D. B.

assignatur dies festus

20 *Dies ejus festus nunc passim assignatur* 29 *octobris; sed quoniam in Vita aliisve monumentis non legitur quandonam ad Deum abierit, variatum est aliquamdiu in constituendo ejus natali. Nec videtur ejus nomen illatum fuisse kalendariis, martyrologiis aut menologiis ante annum* 1620. *Equidem Kalendarium Salmanticense Manricii, editum absque temporis significatione, et Divionense, editum anno* 1617, *consequi non potui; existimo tamen in iis* B. Idæ *Lewensis, aut nomen non apparere, aut natalem non indicari : nam in Sacrario perantiquo Comitatus Namurcensis, anno* 1619 *Leodii a nostro Ægidio Du Moulin edito* (3), *legitur* B. Idæ *nomen, quin ei dies sacer assignetur. Item occurrit in Chronico Cisterciensi Miræi anni* 1614 , *ubi signatur pius obitus venerabilis puellæ, adjecto* beatæ *titulo, at plane omisso die natali* (4). *Quem primo annotatum reperio in Kalendario Cisterciensi, quod Miræus Originibus Monasticis, anno* 1620 *Coloniæ publicatis, ad finem inseruit. Ibi ad diem* 29 *octobris legitur* B. Ida *Nivellensis ; sed* Nivellensis *loco* Lewensis *aperto errore scriptum est : nam B. Idæ Nivellensis nomen* F
genuine ad diem 11 *decembris recurrit. Nemo dubitare unquam potuit, quin Miræus ad arbitrium suum, vel potius quia dies vigesima nona octobris aliis carebat Ordinis Cisterciensis sanctis et beatis,* B. Idam Lewensem *illa die enunciarit ; quapropter mirum non est, si Raissius, in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Molani, typis edito Duaci anno* 1626, *non Cisterciensium, sed Belgarum texens Kalendarium, adeoque diem illam vacuam apud Molanum non reperiens, maluit aliam inire viam. Scilicet jam pridem a martyrologis usu receptum est sanctos minus celebres, quorum dies mortis ignoratur, consignare iisdem diebus, quibus aliorum sanctorum ejusdem nominis, sed multo illustriorum, natalis notatur. Quo evenit ut in Opere nostro toties actum fuerit ad eosdem dies de sanctis homonymis. Quum itaque B. Ida Nivellensis die* 11 *decem-*

(1) Menologium Cisterciense, ad 29 octobris. — (2) Bibliotheca Scriptt. Cisterc., pag. 241. — (3) Sacrarium perantiqui Comitatus Namurcensis, pag. 37. — (4) Chronicon Cisterciense, pag. 211.

AUCTORE R. D. B.

bris mortua sit eoque die Sanctorum Natalibus Molani inscripta, facile intelligitur cur Raissius ad eumdem diem, in Auctario ad eosdem Natales, B. Idæ *Lewensis elogium texuerit. Henriquezius contra in Catalogo sanctarum Cisterciensium, post* Quinque Virgines Prudentes, *anno* 1630 *edito, necnon in Menologio Cisterciensi ejusdem anni et in Kalendario Sanctarum ac Beatarum Ordinis Cisterciensis anno* 1633 *Liliis Cistercii præfixo, Miræum secutus est. Non potuit ingens Henriquezii opus, eximia diligentia concinnatum, non prævalere.*

29 octobris.

21 *Atque hinc factum videtur ut qui postea venerint,* B. Idæ *Lewensis nomen constanter ad diem* 29 *octobris posuerint. Ii nimirum sunt : Saussayus in Martyrologio Gallicano anni* 1637, *Arturus in Gynecæo sacro anni* 1657, *Bucelinus in Menologio Benedictino anni* 1656, *Martyrologium Cisterciense anni* 1689 *minoribus literis, Cherle in Martyrologio Benedictino anni* 1714, *Martyrologium ms. quod in Brabantino monasterio Villariensi in choro, sæculo superiori, usurpatum fuisse videtur, et quod in nostro musæo nunc* B *servatur; Sigismundus Albertus in Catalogo de Sanctis, Beatis ac Servis Dei Ordinis Cisterciensis anno* 1712 *Monteregali edito. His et adde Vitam ejus cum titulo* Beatæ *editam fuisse gallice a Joanne d'Assignies anno* 1598 (1), *eamque sæpius Beatam nuncupatam fuisse a Miræo in suis opusculis et a scriptoribus quos supra adduximus. Ex quibus omnibus manifestum est cultum publicum beatæ puellæ, qui non tantum in elevatione corporis, sed et in imaginibus et nuncupatione sanctæ aut beatæ ponitur, centum annis ante Urbaniana decreta exstitisse, et ad hæc usque tempora perseverasse. Quæ dicta cultus* B. Idæ *Lewensi delati historiam exhibent.*

Mortua est exeunte sæculo XIII.

22 *Hucusque ostendimus* B. Idam *Lewensem non ante medium sæculum XIII e vita migrasse, sed ejus ævum nullo certo indicio significavimus. Eam circa annum* 1230 *floruisse opinatur Miræus* (2) : *cui non assentit Manriquesius* (3) *existimans eam anno* 1260 *nondum obiisse. Nos quidem eam sæculo XIII jam senescente, non vero sequenti, e terra discessisse arbitramur, propterea quod* C *non solum ejus Vita scriptorem illius temporis prodit, sed præsertim quia viri arte palæographica insignes illam eamdem scriptionem sæculo XIII exaratam autumant : unde fluit* B. Idam Lewensem, *quum ante annum* 1260 *vitam posuisse non videatur, hoc anno vel aliquanto postea in cælum migrasse. De beata puella non aliud documentum antiquum superesse apparet, ni forsan excipias epistolam de laudibus Ordinis Cisterciensis, quam Gaufredus, monachus Villariensis, ad quamdam Idam Cisterciensem monialem scripsit. Suspicatur Manriquesius* (4) *hanc monialem fuisse* B. Idam Lewensem : *contra Bernardus de Britto* (5), *qui illam epistolam, Lusitanice redditam, juris publici fecit, opinatur B. Idam Nivellensem. Certo errat Brittus, nam in ea epistola refert Gaufredus B.* D *Bonifacium, primo Lausanensem episcopum, dein sodalem Cisterciensium, in monasterio puellari de Camera prope Bruxellas, non secus ac B. Aleydem Scarbecanam, monialem ejusdem cœnobii, cultu sanctorum ibidem cohonestari. Quæ sane ad B. Idam Nivellensem, mortuam anno* 1231, *scribi non potuerunt : siquidem S. Bonifacius anno* 1265 (6), *et sancta Aleydis* (7) *anno* 1250 *omnis carnis viam ingressi sunt. Sententia vero Manriquesii, quamvis sit omnino credibilis, tamen non est certa, quum illo ævo exstiterit in Belgio B. Ida Lovaniensis, monialis Cisterciensis, illudque nomen in his partibus haud fuerit rarum, ac proin potuerit Gaufredus ad aliam virginem Cisterciensem cui esset nomen Ida suam epistolam dare.*

Fuerintne visiones B. Idæ corporeæ, imaginariæ aut intellectuales,

23 *Jam reliquum est ut perpauca de beatæ* Idæ *Lewensis visionibus, raptibus seu ecstasibus dicamus, maxime, quum gesta B. Dorotheæ Pruthenæ, B. Thomæ Florentini et B. Alphonsi Rodriguez, qui iisdem donis divinis fuerunt aucti, in hoc tomo exposituri simus. Porro a scriptoribus mysticis visio superna-* E *turalis describitur cujusdam rei, a Deo peculiari ratione homini exhibitæ, intuitus. Quod si fit hæc visio per oculos, dicitur* corporea *seu* apparitio. Imaginaria *vero, si res in phantasia exhibetur per species compositas, vel recens infusas, et lumine supernaturali illustratas. Dicitur et* Intellectualis, *quando res, seposita omni phantasia, sine figura, soli menti ostenditur. Raptus vero seu ecstases sunt, cum ille, qui talia patitur, subito ac quasi violenter sensuum externorum usu privatur. Raptus alii a mysticis scriptoribus visionibus imaginariis æquiparantur : alii, prioribus perfectiores, hominem sensibus quoque internis privant, et adeo cum Deo amoris vinculo jungunt, ut illum in eum quasi transforment. De ignotarum autem rerum revelationibus veris, quæ nimirum Deum habent auctorem, addemus eas a falsis hoc præsertim indicio discerni, quod qui iis fruuntur, eas minime cupiant, et in christianis virtutibus, humilitate ac obedientia præsertim, omnino sese exerceant* (8).

non constat. Falsitatis argui nequeunt.

24 *Jam vero num corporeas, aut imaginarias, aut intellectuales visiones habuerit* B. Ida, *dictu est difficile, quum ex ejus Vita vix ullum nobis suppeditetur argumentum, unde id dijudicetur. Ast si quis in dubium revocaret beatæ puellæ visiones, responderemus id unum, ab illis abesse maculas quæ ut falsitatis signa a mysticis scriptoribus habentur. Subjungimus sententiam, imo plerumque verba, collegæ nostri, nunc pie in Domino defuncti, de B. Hermanni Josephi revelationibus disserentis, quæ etiam de beata* Ida *valent. Primo, non secus ac beatus Hermannus,* B. Ida *Lewensis totam fere vitam in statu egit ecstatico, plurimorum arcanorum conscia. Secundo status ille ecstaticus talis est ut ex his terrenis animus omnino abripiatur ad cœlestia, et inter ea versetur eo fere modo quo reliqui mortales inter terrestria : quod magnum*

(1) Vie des personnes illustres et saintes de l'Ordre de Citeaux. — (2) Chronicon Cisterc., pag. 211. — (3) Annales Cistercienses, tom. IV, ad annum 1231, pag. 423. — (4) Ibid. — (5) Chronica de Cister, pag. 916 et seq., edit. 1720. — (6) Acta SS., tom. II Febr., pag. 149 et seq. — (7) Ibid., tom. II Junii, pag. 476 et seq. — (8) Cfr. Scaramelli, Il Direttorio Mistico, trat. III, pag. 195 et seq.; trat. IV, pag. 232; Acta SS., tom. VII Oct., pag. 511 et seq. ; Amort, de Revelationibus etc. regulæ tutæ, part. I, cap. 259 et seq.

Dei

A *Dei donum esse negarit nemo. Tertio, dum ecstaticorum animi illo modo versantur in cœlestibus, non destituuntur phantasiæ libertate, ita ut multa sibi imaginari queant eaque sibi videantur videre et audire, quæ exterius neque audiunt, neque vident. Atque hæc actio quum humana sit, non autem passio divina, facile intelligitur locum in ea esse multis erroribus. Adeoque cum ipso Papebrochio* (1) *et Benedicto XIV* (2) *in revelationibus, visionibus aliisque id genus rebus, substantia distinguenda est a circumstantiis. Fieri enim potest ut per gratiam divinam mens humana singulariter sublevetur et rebus supernaturaliter magnopere inhæreat, quin tamen impediatur ne naturales suas vires exserat et pro præconceptis opinionibus, desideriis aliisque affectibus plura cogitet, quæ nequaquam ei divinitus communicentur* (3). *Plura qui volet, legat eruditissimum Eusebii Amortii opus de Revelationibus, visionibus et apparitionibus privatis, vel etiam R. P. Philippi a SS. Trinitate* (4) *disputationem de divinis visionibus, revelationibus, locutionibus aliis-*
B *que hujus generis charismatibus. Prolixius quidem de* B. Idæ *revelationibus et ecstasibus nobis hoc loco esset disserendum, nisi decessores nostri pluries, et præsertim in Vita S. Teresiæ explicanda, idem argumentum essent prosecuti. Neque tamen potuimus de ea re non instituere brevissimum sermonem, quum in hoc tomo illustranda sint Acta non tantum* B. Idæ, *sed etiam, uti monuimus, aliorum plurium qui pariter multis revelationibus, ecstasibus, raptibusque divinis donati fuerunt.*

Plures sanctæ Idæ in Belgio

25 *Sed antequam huic commentario prævio finem imponamus, monendum videtur, præter* B. Idam Lewensem, *aliam B. Idam, agnomine Nivellensem, sanctimonia et miraculis monasterium de Rameya illustrasse, de qua toties diximus et cujus natalis recolebatur olim die* 11 *decembris : ad quem diem Acta, si Deus det, in nostro Opere juris publici fient. Præterea aliæ sanctæ nomine Idæ in Belgio coluntur. De B. Ida Godefridi Bullonii matre, et de B. Ida Lovaniensi ad diem* 13 *aprilis egerunt decessores nostri : item ad diem*
C 20 *junii de B. Ida martyre, quæ culta fuit Gandavi. Quibus adde B. Ittam seu Idubergam, B. Pippini Landensis viduam et S. Gertrudis Nivellensis matrem. Jam habe, lector,* B. Idæ *Lewensis Vitam, secundum codicem ms. Rosweidianum seu Bruxellensem sæculi XIII, collatum cum Hoiensi seu Leodiensi sæculi XV: loci quibus inter se discrepant in margine notantur. Quæ lucubratio si non est omnibus numeris perfecta, certe est documentum egregium disciplinæ monasticæ puellarum Cisterciensium, quæ ævo illo in Belgio sanctimoniæ laude mirum in modum claruerunt, aliæ Cistercio, aliæ Claræ valli immediate subditæ. Exstat in bibliotheca Dusseldorpiensi codex ms. sæculi XV in quo recensentur harum cœnobia. Sub Cistercio fuerunt moniales de Rameya* (5).

(1) Acta SS., tom. VI Maji, pag. 246 et seqq. — (2) De canon. SS., lib. III, cap. ult., — (3) Acta SS., tom. IX Oct., pag. 93. — (4) Theologia myst. tom. II, pag. 396. — (5) Winter, die Cisterc. des nordöstlichen Deutschl. t. III, pag. 176.

EX MSS.

VITA B. IDÆ LEWENSIS

e codice Bruxellensi collato cum Leodiensi.

PROLOGUS *a*.

a

Ne B. Idæ Lewensis *lateant virtutes, ejus scribitur Vita.*

INCIPIT PROLOGUS IN VITA DOMINÆ IDÆ DICTÆ DE LEWES, SANCTIMONIALIS IN RAMEYA. Attestante veritatis eloquio, nemo lucernam accendit ut ponat eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Ideoque nihil dubium est quin humanator * hominum, a quo et ex quo et per quem intellectus et mens et ratio perducuntur *, et sunt, et permanent; immo in se exsuperans omnem sensum, ut abyssus et fons et pelagus, et totius initium rationis; recuset penitus, nec aliquo modo consentiat abscondi luminaria, vel silentii tenebris sepeliri, quæ radio proprii luminis illustravit. Nos igitur super candelabrum lucernam ponere, prout nostra modicitas, immo verius nullitas, propinare potuit *, Deo dante, proponimus; ne commissum talentum Domini sub terra lateat; ne fax accensa gratiæ modernorum temporibus, clausa latibulo, negetur posteris; ne lucerna præradians, stellanti lampade venustata, contemptum sui doleat, et ne margarita prænobilis inutilis nobis remaneat et ignota *b*. Sed cum grandiloquis magnatum dictaminibus toto cantetur in orbe laus et nobilitas cæterorum, noster animus præsens opus arripere, sed amicorum plurimis et inexpugnabilibus petitionibus acquiescens, caritatisque vinculo coarctatus, nec volens nec valens obviare, et invitus et pavidus acquievit.

* amator

* producuntur

* potuerit

b

Quod si id opus multa continet mirabilia,

2 Excuset igitur potestas amicitiæ, defendat violentia caritatis a morsibus invidiæ, et a judicio dedignanti, quem diutius pavide quærentem subterfugere compulerunt. Delectet et alliciat auditus audientium, legentiumque provocet appetitus, non tam verborum lenitas quam materiæ bonitas, vitaque delectabilis virginis felicissimæ, quam commendant actus mirabiles, quam honestas amabilis, quam laudanda maturitas, quam virtutum et morum et * gratia, quam famæ declamatio popularis; quam videntes filiæ Syon beatissimam prædicaverunt et cucurrerunt in odore unguentorum suorum; quum sine dubio oleum effusum nomen ejus. Fuit enim hæc beatissima, de qua nunc agitur, quæ posset dicere cum propheta : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini, speravi in misericordia Dei in æternum. » Sed quum hæc nostra series tota versabitur circa laudes ejus et gratiam quam meruit, dum adhuc viveret, adipisci, de laudibus ipsius quoad nunc conticentes; qui coronas de manu Domini meruerunt accipere, reportantes decus et bravium cursus emeriti triumphale; quorum stili nec imam nec mediocrem gerentes elegantiam, flores prætendunt aureos, fistulisque venustati rhetoricis, harmoniam homericam, leporum lenitatibus delibutam, per te * nulla desipiunt, colorumque varietatibus virgulta redolent tulliana : non est nostræ nullitatis ut tantorum nominibus furiose

F

* *deest*

* *lege* parte

se

EX MSS.

se conferat, et ad opes quas habere non prævalet præsumptuose porrigat manum stultam; sed quum metiri se quemque decet propriisque juvari viribus, ne nostra portio reponatur cum illis arrogantibus qui dixerunt : « Linguam nostram magnificabimus, et labia nostra a nobis sunt ; » infra gyri nostri circuitus habenas ingenioli, capacitatis propriæ paupertate præcognita, qualitercumque ducimus; sed ut quod verum est fateamur, insufficientissime, secundum quod nobilitas eximia, mirabilis et excellens exarandæ materiæ postularet.

noverint omnes nihil præter veritatem dici.

3 Noverint igitur omnes qui legerint, et ad quorum notitiam præsens opus devenerit, quod, teste Dei filio Jhesu Christo, nec motus arrogantia, nec sitiens aut avidus magnificare fimbrias, aut filateria dilatare præsumpsit. Omittimus quas non solum innumerabiles, sed etiam inextinguibiles constat esse, cum tot tantorum testium fuerint testimoniis sublimatæ, quod nullus invidus aut detractor valeat in contrarium oblatrare : testantium quidem auctoritas, ipsorumque vita laudabilis a nobis jure merito plurimum
B fuerant commendandæ : sed quum ipsorum plurimi carnis ergastulo, compede corporis, in hac adhuc valle miseriæ detinentur, ne videamur fieri adulatores hominum super ipsorum laudibus, quoad præsens :

Stat ratis in portu, stat pes sub limine, currus
Lora retracta rigent, pressa loquela silet.

His ergo habitis, invocemus illam beatam virginem, quæ virgo virginum, quæ splendor luminum, quæ vertex culminum, quæ salus hominum et est et dicitur, affectuosius exorantes ut hoc opus, quod nos offerimus ipsius benignissimæ majestati, non recuset ejus benignitas pio nutu dirigere, sed amoris delicias Jhesu Christi nobis scribentibus et ardores intolerabiles beatæ virginis memorandæ, quibus elanguit in carne militans, tanquam mater totius gratiæ propinet gratiam et favorem, illa felici virgine de qua loqui proponimus cum virginibus cæteris adjuvante, ipsoque præstante Jhesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. EXPLICIT PROLOGUS.

C

ANNOTATA.

a *Titulus Prologi in Leodiensi codice ms. est :* Incipit Vita beatæ virginis Ydæ. *Ad finem in eodem codice non legitur, uti in Bruxellensi*, Explicit prologus.

b *Animadvertet lector hunc prologum esse intellectu difficillimum a verbis :* sed cum grandiloquis magnatum dictaminibus, *usque ad :* Omittimus quas non solum innumerabiles. *Contra, eumdem prologum legenti in codice ms. Leodiensi, statim apparebit in codice Bruxellensi, quem edidimus, aliquot sententias ab inconsiderato librario fuisse trajectas. Quapropter ut mens biographi aperiatur, hic subjungimus codicis Leodiensis ipsissima verba :*

Sed cum grandiloquis magnatum dictaminibus toto cantetur in orbe laus et nobilitas cæterorum, qui coronas de manu Domini meruerunt accipere, reportantes decus et bravium cursus emeriti triumphale; quorum stili nec imam, nec mediocrem gerentes elegantiam, flores prætendunt aureos, fistulisque venustati rheto- D
ricis, harmoniam homericam, leporum lenitatibus delibutam, parte nulla desipiunt, colorumque varietatibus virgulta redolent tulliana : non est nostræ nullitatis ut tantorum nominibus furiose se conferat, et ad opes quas habere non prævalet præsumptuose porrigat manum stultam. Sed quum metiri se quemque decet, propriisque juvari viribus, ne nostra portio reponatur cum illis arrogantibus qui dixerunt : « Linguas nostras magnificabimus et labia nostra a nobis sunt » ; infra gyri nostri circuitus habenas ingenioli, capacitatis propriæ paupertate præcognita, qualitercumque ducimus (quod verum est fateamur) insufficientissime, secundum quod nobilitas eximia, mirabilis et excellens exarandæ materiæ postularet.

Noverint igitur omnes qui legerint et ad quorum notitiam præsens opus devenerit, quod, teste Dei filio Ihesu Christo, nec motus arrogantia, nec sitiens aut avidus magnificare fimbrias aut philateria dilatare, præsumpsit noster animus præsens opus arripere : sed amicorum plu-
rimis et inexpugnabilibus petitionibus acquies- E
cens, caritatisque vinculo coarctatus, nec volens nec valens obviare, licet invitus et pavidus acquievit. Excuset igitur potestas amicitiæ, defendat violentia caritatis a morsibus invidiæ et a judicio dedignanti, quem diutius pavide quærentem subterfugere compulerunt. Delectet et alliciat auditus audientium, legentiumque provocet appetitus, non tam verborum lenitas quam materiæ bonitas, vitaque virginis felicissimæ; quam commendant actus mirabiles, quam honestas amabilis, quam laudanda maturitas, quam virtutum et morum gratia, quam famæ declamatio popularis; quam videntes filiæ Syon beatissimam prædicaverunt et cucurrerunt in odore unguentorum suorum, quum sine dubio oleum effusum nomen ejus. Fuit hæc beatissima, de qua nunc agitur, quæ posset dicere cum propheta : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini : speravi in misericordia Dei in æternum. » Sed quum hæc nostra series tota versabitur circa laudes ejus et gratiam quam meruit, dum adhuc viveret, adipisci, de laudibus ipsius quoad nunc conticentes omittimus. Quas non solum innumerabiles, sed etiam inextinguibiles constat esse :
cum tot et tantorum testium fuerint testimoniis F
sublimatæ....

Ut Acta B. Idæ *uno conspectu videat lector, veteres titulos Vitæ omnes simul præponimus, in ipso quidem opere suo quemque capitulo præmissos :*

1 De laude Leodiensis diœcesis et unde sit nata virgo Yda.

2 De laude Gilberti, patris Ydæ, et de conversione sororis suæ Katerinæ.

3 De laude et pueritia virginis Ydæ.

4 De moribus Ydæ adhuc in sæculo conversantis.

5 De fervore compassionis ipsius.

6 De conversione ipsius et prima consolatione spiritus.

7 De tentationibus et de patientia et adversitatibus ejus.

8 De labore et patientia et augmentatione gratiæ ipsius.

9 De intelligentia ipsius et augmento jocunditatis.

10 De nimietate gaudii ipsius.

De

A 11 De dilectione virginis erga proximos et quibusdam miraculis.

12 De visione in Natali et cognitione præsentiæ Dei et contemplatione virginis.

13 De visione in matutinis et humilitate et compassione ipsius.

14 De subtilitate et cognitione spiritus ejus.

15 De frequenti raptu ipsius.

16 De intelligentia ipsius et consolationis spiritualis abundantia.

17 De visione ad obitum infirmantis et obitu ipsius virginis.

CAPUT I.

Parentes et sorores B. Idæ. Ejus pueritia et virtutes in sæculo.

Gaudeat diœcesis Leodiensis, quod intra suos fines nata est B. Ida Lewensis,
* *titulus hic deest*
* *deest*
a
* et *add.*

INCIPIT VITA DOMINÆ YDÆ DICTÆ DE LEWES, SANCTIMONIALIS IN RAMEYA *. DE LAUDE LEODIENSIS DIŒCESIS * ET UNDE SIT NATA VIRGO YDA. Gaudeat igitur tanti decoris decore decorata, felix inter cæteras præminens et laudabilis Leodiensis civitas *a*, cujus dominio voluit Dominus subicere ditionis illam sanctam, illam mirabilem, illam prorsus inexplicabilis sanctitatis diœcesim, quam picturat*insignit quasi quemdam voluptatis mellifluæ paradysum, omnis decor, omnis amœnitas, omnis exuberantia bonorum spiritualium. Terra cujus arbores generat species aromaticas deferentes, inter quas in suo tempore velut sol inter sidera, velut aurum inter argentea, velut topazius inter alios lapides pretiosos, felix et felix iterum dulcis Yda prænituit, amicta sole mulier et in fimbriis aureis circumdata varietatibus sanctitatis. Gaudeat igitur memorata diœcesis tot et tantis decoribus exornata. Exultans jubilet sese vix sustinens præ magnitudine gaudiorum, villa laudabilis nomine * Lewes *b*, de qua virgo * prænobilis Yda, superius memorata, memorari digna per ævum, tam credita quam dicta est oriunda.

* nominata
b
* *deest*

Deo cara.

5 Felix etenim est et dignus laudibus fundus ille, qui, tam vernanti çespite decoratus, indolis tam eximiæ germen proferre valuit, dulcibusque cunabulis tam dulcis pueritiæ meruit et * teneritatem enutrire, dulcique gremio refocillans tam sanctæ seminarium messionis, ejus teneritudini subveniendo debuit naturalis inopiæ defectus et ineptiam supplere beneficii largitate. Istam enim ut electam ex millibus sibi Dominus vindicans, sponsam prædilectissimam omnino voluit mundanis eximi delusionibus. Quare satis perlucide potest a quolibet æstimari, quod ideo * voluit ** ille discretor omnium ipsam secundum sæculi dignitatem mediocri prosapia provenisse, ne paupertatis pondere suffocata, si de pauperibus processisset, mundi negotiis intricata, Deo posset alacriter minus militare ; et ne blanditiis sæcularis fallaciæ, quibus mundus canit et fistulat, debriata, sicut perpluries contingit fieri, nobilitatis laqueo traheretur, si se levitate muliebri respiceret satam nobilibus, constipatam sæculi gloria, parentela grandis potentiæ circumfultam, sicque ventum pascens et aera, quærens mendacium, diligeret vanitatem.

* *deest*
* idcirco
** voluerit

B. Ida, filia Gilberti et soror Catharinæ inclusæ,

6 DE LAUDE GILBERTI, PATRIS YDÆ, ET DE CONVERSIONE SORORIS SUÆ KATERINÆ. Pater vero Domino dilectæ virginis Gilbertus, plurimum venerabilis, honestus, prudens, hilaris, multaque valetudine temporali sufficienter præditus, istam, de qua nunc loquimur, ab uxore sua Yda, thoro susceperat maritali, dulce pignus, fœdus amabile, delectabile vinculum, vim et nodum dulcedinis et amoris. Contigit igitur quod quædam de sororibus hujus laudandæ virginis, Katerina *, *c* mentis habens intuitum radio Sancti Spiritus illustratum, fallaces mundi glorias et inanem vitans lætitiam, se claustrali subjiceret clausioni *d*, sub habitu Cisterciensium et observantiis eorumdem, servaturam beati regulam Benedicti. Claustrum autem illud Cisterciensis Ordinis, quod subiit Katerina *, bonis spiritualibus cæteris pluribus præpollebat, in quo dicta Katerina * permanens, laudabiliter conversata, viriliter perseverans, regi regum per annos plurimos fideliter militavit. Ida vero per omnia prædigna laudibus, domi manens, vivens in sæculo non sæculariter se deduxit. Nam licet plurimos sibi catena sanguinis alligatos non minimæ sciret potentiæ, sæcularique gloria radiantes, rerumque temporalium affluentia dapsili E non mediocriter abundantes, nunquam tamen virgini placuit quod parentelæ divitis loca vel gloriam frequentaret.

c
* *deest*
d
* *deest*
* *deest*

jam a pueritia omni virtutum genere claruit.

7 DE LAUDE ET PUERITIA VIRGINIS YDÆ. Erat ergo hæc memorabilis pia virgo exterius in superficie corporali non minimo decore prædita, sed quod pretiosius est multoque laudabilius, radiabat interius omni virtutum scemate venustate * ; fuit enim, dum adhuc degeret sub parentum custodia, semper in omnibus et ad omnes tantæ mansuetudinis, tam mitis innocentiæ, tam mellitæ dulcedinis, ut nec ore, nec opere quemquam unquam præsumeret conturbare ; sed sicut lilium inter spinas, sic amica regis inter filias, sicque blanda, suavis, innocens, a jocis sæcularibus et a sollicitudine quam pariunt hæc tempora * exsortem et extraneam penitus et omnimode se reddebat, divitias, honores, gaudia, cæterasque mundi delicias tanto nisu tantoque studio vilipendens, quod de ipsa veridice dici posset, quod omnia reputavit ut stercora, ut Christum lucrifaceret. Unde tanta modestia, tam matura canitie pia virgo circumfusa reddebatur, discursus nescia, plurimumque constans et stabilis, et omnino tran- F quillis residens et quieta, seque in hujuscemodi adeo mirabiliter exercebat, ut eam jam possent asserere morum conversio, constans maturitas stabilisque modestia, claustro non sæculo substitutam.

* venustata
* temporalia

In schola assidens, discit

8 Nec tam celebre studium a tempore solummodo juventutis et deinceps elaboravit fortiter exercere, sed ex quo primitus literalis scholas scientiæ frequentavit *e* (nec tunc plures circiter quam septem annos dulcis plantula creditur habuisse) tam scitienti* pectore tantisque desideriis, iter vitæ, salutis semitam gradumque valetudinis arripuit inchoare, ut nunquam aliquatenus die vel unico consentiret a studio mente pacifica remanere, sed quotiens huic desiderio temporis importunitas, terram tegens vel luto nimio vel altis nivibus, repugnabat, impetrabat, precum frequentia sollicitoque monitu ferventer postulans, ut ad scholas per cujusdam servientis ministerium portaretur ; cæterisque temporibus, summo diluculo surgens, quotidie tanquam felix amica studii, ad studium haud segnius * properabat ; unde sæpius accidit quod * ut ad scholas mane præveniens

e
* sitienti
* legimus
* *deest*

EX MSS.

niens janitorem, ante scholarum ostia, quæ serata repperierat *, quiete residens valde diutius expectaret.

*repperebat

literaturam

9 De moribus Ydæ adhuc in sæculo conversantis. Mater * vero laudandæ virginis, tam miræ indolis captus pronostico, gaudens et hilaris, et omnino consentiens bonis operibus quæ agebat, procuravit sollicitus ut dulcis filia scripturarum scientiam *f* disceret *, nec hoc ut vanitatem sæculi sectaretur, sed ut saperet dulcius et sitiret * ardentius, impleretur ** devotius laude Dei; nec fraudatus a desiderio. Jam prælibans * fructum propaginis, præ cæteris * pueris quos habebat eam longe tenerius in amorem susceperat; nec injuste: erat enim in omnibus magistris ut discipula, parentibus ut filia, cæteris ut ancilla, mitis, obediens, humilis, patiens, dulcis, suavis, innocens, devota, fidelis in operibus, postulantibus facilis, paribus amicabilis, pia miserabilibus, et, ut breviter transeam, ad omnes et in omnibus gratiosa.

* *lege* Pater, *ut in cod. ms. Leod.*

f

* doceretur

* sentiret

** impleret- que - laudem

* prælibatis

* *add.* omnibus

10 Hæc etenim senectutis canitiem maturitate pectoris jamque * nacta, præveniens ætatis terminum, moresque præanticipans, pueriles ludos et opera levitatis expers et nescia, devitans et refugiens, nolebat aliquatenus nec * etiam in talibus edoceri, vitiorumque accensus minime quærens seu diligens, festis diebus eligens a tumultu * sæculi removeri, secessus solitarios secretius ingrediens, flexis in terra genibus, orationi dedita tenerumque corpus afficiens, virgarum acrioribus verberibus * disciplinis, indelusam a sæculo se servabat: sicque per exercitium sublimiorum operum, omnibus intuentibus, se gerebat, vitæ morum et virtutis formam * et speculum et exemplar, ut nunquam petulantiæ sæcularis in se vultu vel cultu præferens notam vel signum aliquod posse legi: vilipendens et respuens ornamentorum gloriam, quam cum tanta sollicitudine ad decoris et decoris incrementum mulieres moderni temporis sibi desiderant et anhelant ardentius aptitari *, quandoque vituperia sustinent, et eam durius diligentes mundalia * quam pluries increparent. Sed nihilominus virgo vi pectoris loricata, cuncta præteriens aure surda, nihil appretians ventosa, frivola mundanorum, patienter sustinuit, vallo inexpugnabili puritatis et innocentiæ circumsepta, nec unquam vanitatibus acquiescens, honestatis custos et specula, maturis vestibus et peplis *g* candidis utebatur, et hoc solummodo quantum necessitas aut utilitas aliqua postulabat.

ante annos moribus matura.

* jam

* vel

* tumultibus

* *deest*

* forma

* *lege* adeo ut — sustineret

* mundana

g

11 De fervore compassionis ipsius. Quædam vero de sororibus virginis, ea quæ mundi sunt sectans et appetens, graviter sustinens dulcis Ydæ modestiam, quia dissimilis tam corde quam et corpore sibi foret, erga ipsam frequentius ad iracundiam movebatur, ipsiusque societatem erubescens, nolebat quoquam pergere cum sorore, verecunda quod virgo nobilis ornatu mundalium * non splenderet. Sed prædulcis et amanda pia virgo de istis omnibus parum curans, ædificari cupiens, frequentabat cura laudabili tam reclusas *h* quam beghinas *i* *. Quadam die virgo laudabilis, cum ad locum quemdam accederet, sorore sua comite, contigit quod officium expresse diabolicum, inferni tirocinium theatrumque luxuriæ, testis * illa volubilis chorearum, de quibus dictum est per prophetam: « In circuitu impii ambulant, » in quodam loco fieret per quem gressus suos conveniebat dirigi, si iter quod inceperat perfecisset. Quod ut vidit nobilis filia Jhesu Christi, tamquam veræ cella dulcedinis, tamquam lacus misericordiæ, tamquam rivus et ebullitio pietatis, dilecti sui dedecus non modice graviter sustinens, ardentique mente compatiens errantium stultitiæ proximorum, caritatis transfixa gladio, vulnerata non mediocriter amoris jaculis, compassionis laqueo suffocata, lacrimarum imbribus effluens, iter quod arripuerat præ doloris incendio prætermisit, neque quo proposuerat curavit postea pervenire, sed festinantius figens pedem, domum quam citius est regressa.

B. Ida, *ab una suarum sororum repulsa, frequentat Beghinas et inclusas.*

*mundialium

h

i

* beguinas

* pestis

D

12 O laudabilis puritas, o laudanda benignitas, o gratiosa sanctitas suavis innocentiæ, quæ sic suos armat et instruit possessores! Quantum fervorem potuit ardoris et incendii generare! Quantum nobis luminis radium progenerare potuit inextinguibilis hæc lucerna! Quantum potest irrigari pulverulentia sicci cordis tanto diluvio nectareæ dulcedinis, tanta exuberantia mellifluæ pietatis! Sed quid dicam? Quibus verbis possunt edisseri virtutum mirabilia, quæ dum adviveret, in hac prædulci virgine radiabant? Nonne virtutis speculum, nonne lucerna gratiæ *k*, nonne lampas irradians dici posset? Nonne virtutis merito vocari poterat sol, luna, lucifer, sydus, cœlum, triclinium Deitatis? Nonne vitis * lætitiæ, palmæ spe *, cedrus constantiæ? Nonne pudoris libanus, aut oliva fructifera, seu malum punicum caritatis, virtute congrua proprietatibus singulorum, poterat merito et non improprie nominari prorsus ita?

In omnium sit admiratione.

E

k

* mitis

* palma spes *lege* palma spei

ANNOTATA.

a *Sæculo XIII diœcesim et urbem Leodienses magnam sanctimoniæ famam jure merito adeptas esse ostendimus in Commentario prævio, num.* 1 *et seqq.*

b *De oppido Lewes vide Commentarium prævium, num.* 8.

c *Adeo propagatus erat medio ævo S. Catharinæ virginis et martyris cultus per antiquam Leodiensem diœcesim, ut nulli sancto, modo B. Mariam virginem excipias, tot altaria et beneficia ibidem essent dicata. Quæ annotatio præcipuum suum pondus accipit ex polypticho antiquæ diœcesis Leodiensis, a ven. viro Carolo de Ridder edito.*

F

d *In codice ms. Leodiensi ubique omittitur nomen* Katerinæ, *quod quidem pluries occurrit in codice ms. Bruxellensi. Jam vero Catharina,* B. Idæ Lewensis *soror,* sese claustrali subjiciens clausioni, sub habitu Cisterciensium et observantiis eorumdem, *solemniter professa est ad mortem usque velle se vivere vitam inclusarum Cisterciensium. Frequentes quidem erant sæculo XIII in diœcesi Leodiensi inclusæ. Quinque saltem erant ecclesiæ in oppido Trudonopolitano, ab oppido Lewensi paucis leucis dissito, quæ suas haberent inclusas, uti ex ms. libro Sancti Trudonis de reditibus aliisque hujusmodi colligere est* (1). *De monialibus inclusis prolixius in hoc tomo dicturi sumus in Commentario prævio vitæ B. Dorotheæ inclusæ.*

e Literalis scientiæ schola (2), *id est schola in qua*

(1) Bibliothèque de Liège, num. 160. — (2) Cangius, v bis *Literalis* et *Literatoria.*

AUCTORE R. D. B

A *qua pueruli legere discebant. Hanc scholam habuisse videntur beghinæ : nam ex B. Beatricis Nazarethanæ Vita ms., olim S. Mariæ de Villario in Brabantia, postea S. Martini Lovanii, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis, accipimus hanc virginem, initio sæculi XIII, a beghinis Lewensibus bonis moribus fuisse informatam* (1). *Ibidem et alia schola frequentissima erat, in qua juvenes et pientissimæ puellæ, uti B. Beatrix, in disciplinis scholasticis a magistris artium liberalium instituebantur* (2).

f *Ars scribendi, in quam ab ineunte ætate incubuit* B. Ida, *ei postmodum magnam præbuit utilitatem, quum aggregata est in numerum monialium de Rameya. Has enim haud mediocri alacritate exscribendis libris operam dedisse, ostendemus in Appendicula priore post* B. Idæ *Vitam. Hic tamen significare velimus nullam singularem laudem* B. Idæ *tribuendam esse, quasi inter sodales aut coævas raris meritis excelleret. Res non ita se habet. Olim scilicet multo plus vigebat in mulieribus, maxime monialibus, codices exarandi studium, quam vulgo credatur* (3). B

g Peplum *erat pannus lineus, quem moniales et cæteræ mulieres divino cultui dicatæ sub mento gerebant* (4).

h *De feminis Belgii inclusis vide annotationem superiorem* d.

i *Ante annum* 1231 *jam erant Lewæ beghinæ : idque constat ex Vita ms. B. Beatricis Nazarethanæ, quæ a patre suo Bartholomæo beghinis Lewensibus erudienda fuit concredita, et postea monialis Vallis-Floridæ facta, abbatissæ suæ mandato in Rameyensi cœnobio scribendi artem didicit, ubi B. Ida Nivellensi, anno* 1232 *defuncta, familiariter est usa* (5). *De beghinis Lewensibus post sæculum XIII magnum videntur habuisse silentium scriptores, nisi quod in Polyptichis diœceseos Leodiensis anni* 1558 *memoratur earum curia* (6). *Nec me quidem latet legi in Statu temporali beghinagii Lewensis, (quod ad extremum sæculum XVIII, jussu Josephi II, Germaniæ imperatoris, fuit confectum, et in archivio regio Bruxellensi servatur), beghinas quæ in Grycken, viculo parochiæ Heelen,* C *oppido Lewensi adjacentis, degebant, in unam eamdemque domum, ad earum usum ab Arnoldo van Schiven ejusque uxore Christina accommodatam, anno* 1242 *convenisse : easque ineunte anno* 1578, *suis ædibus igni ferroque vastatis, Lewam migrasse. De qua domicilii mutatione agit quoque Geldolphus a Ryckel* (7), *referens tamen ad annum* 1576 *beghinagii eversionem. Quæ narratio non parum confirmatur ex eo quod beghinæ Lewenses, quoad sæculo XVIII a Reipublicæ Gallicanæ impiis fautoribus e domo fuerunt expulsæ, utebantur sigillo sæculi XIII, cujus hæc erat inscriptio :* ✠ S.CURIE BEGHINARUM DE GRYKEN (8). *Sed quænam fuerint fata beghinarum Lewensium quibuscum* B. Ida *egit, non est liquidum. Putarem eas, postquam beghinæ viculi Grycken in unum convenerunt, paulatim desiisse, vel potius in eumdem cœtum cum beghinis viculi Grycken ab Arnoldo van Schiven ejusque uxore Christina fuisse congregatas. Quod factum suspicor quia, quum Beghinæ Lewenses, non secus ac beghinæ viculi Grycken, separatæ aliæ ab aliis viverent, earum castimonia non parum periclitaretur. Et hujus conjecturæ ratio est quod aliquot annis post, quidpiam simile in oppido Trudonopoli, ferme Lewæ finitimo, evenit*(9). *Hanc annotationem protraximus ut sit in supplementum egregiæ dissertationis, quam noster Cornelius Smet de Beghinis edidit tom. V Actorum Sanctorum Belgii.*

k *Ab ecclesiæ exordio, quemadmodum ex picturis, in cœmeteriis Romanis detectis, manifestum est, Christiani ad Christum ejusque gesta exprimenda adhibuerunt præsertim eas figuras biblicas, quarum S. Paulus vel alius ex apostolis, aut etiam Ecclesiæ traditio, sensum indicaverant. Verum multo longius progressi sunt plures scriptores ecclesiastici, et præcipue S. Gregorius Magnus; qui mystice* E *explicarunt arbores, plantas, flores aliaque hujusmodi quorum peculiaris in sacra Scriptura est mentio. Hunc, quum ejus opera medio ævo manibus multum versarentur, plures istius temporis scriptores (quos inter S. Bernardus præsertim, interpretatus octoginta sex sermonibus Cantica Canticorum) imitati sunt. Alii, uti Garnerus, canonicus S. Victoris Parisiis, explicationes ejus mysticas collegerunt; alii eas usurparunt et ad hanc classem pertinet* B. Idæ *Lewensis biographus, prout ex hoc primo capite evidens est. Aliquamdiu dubitavimus, num has locutiones, in beatæ monialis Vita contentas, explicaremus. Et quidem ut hanc iniremus viam sat propensi eramus, propterea quod nostro ævo in bene multis imaginibus allegoricis, vel etiam in adornandis ædificiis sacris, frequenter exprimuntur. Sed mentem mutavimus, quum hujusmodi explanationes non satis res historicas spectent. Sufficiat itaque indicare scriptores qui in earum sensu aperiendo operam suam posuerunt. Et ante omnes hocce loco sub oculis habendus est Garnerus scriptor sæculi XII qui,* F *adhibitis S. Gregorii Magni lucubrationibus, sensum mysticum exponit verborum* Lucernæ gratiæ, Lampadis, Solis, Lunæ, Luciferi, Sideris *seu* Stellæ, Cœli, Palmæ, Cedri Libani, Olivæ *et* Mali ; *quibus* B. Idam, *in præsenti Capite, ad ejus extollendas virtutes, biographus æquiparat* (10).

(1) Bibliothèque Royale des manuscrits, à Bruxelles, num 4461. — (2) Ibid — (3) Cfr. Pez, Thes. An., t. I, pag. XX ; Hugo. Ant. mon., tom. I, pag. 239. — (4) Cangius, vº *Peplum*. — (5) Ms. Bibliothecæ Regiæ Bruxellensis, num.8891. — (6) De Ridder, Les diocèses de Belgique avant 1559, 1re partie, pag.135. — (7) Vita S. Beggæ, pag. 285. — (8) Piot, Notice historique sur la ville de Léau, pag. 85 et seq. — (9) Cartulaire de l'Abbaye de Saint-Trond, pag. 321. Cfr. Acta SS. Belgii, tom. V, pag. 93 et seqq. — (10) Gregorianum, col. 364, 457, 37, 39, 42 et seqq. 30, 335, 334, 337, 349, Patrol, Migne, tom. CLXXXXIII. Cfr. Cardin. J. B. Pitra, Spicilegium Solesmense, tom. III, Clavis S. Melitonis ; Ledrain, Correspondant, tom. 85, pag. 370, livr. 25 oct. 1871.

EX MSS.

CAPUT II

B. Ida fit monialis Cisterciensis in monasterio de Rameya. Ejus consolationes et victoriæ de diabolo. Scribit libros liturgicos. Ejus spiritus contemplationis.

B. Ida tredecim annos nata fit monialis Cisterciensis in monasterio de Rameya,

DE CONVERSIONE IPSIUS ET PRIMA CONSOLATIONE SPIRITUS. Cum igitur hæc venerabilis et prædulcissima pia virgo temporis numerum annorum tredecim feliciter implevisset, procurante patre suo Gilleberto, qui jam diu hoc exoptaverat, quoddam cœnobium Cisterciensis Ordinis nuncupatum Rammeya *, sitiens et desiderans regi regum liberius et expeditius militare, gratulanter et læto animo est ingressa. Ibique longo tempore beati regulam Benedicti, paupertate cordis et corporis, libenter et fideliter observavit, seque sub vinculo disciplinæ deducens et habitans *, jejuniis, orationibus, silentio, vigiliis, cæteris * generibus regularis militiæ, mundum, carnem, dæmonia superavit. Cumque adhuc ætate juvenis, necdum nacta statum novitiæ *a*, sicut mos est illius Ordinis, quadam nocte, vigili spiritu, alacri pectore, fervoris animo * sopiti, matutinorum *b* psalleret officium assignatum; affectum piæ virginis non a remotis intuens inspector ille cordium * Christus, loquens ad cor Jherusalem, et intus * advocans, manum immittens cœlitus per foramen, sponsam suam tam dulcius quam etiam secretius visitavit, dilectæque propinans pocula paradysi, tantum diluvium tantamque inundantiam jocunditatis spiritus et divinæ dulcedinis ei medullitus intimavit, ut cor eruptans gaudia, quid haberet interius, corporis ex indicio signis manifestissimis loqueretur. Quippe fluminis impetus civitatem Dei lætificat, cum tabernaculum suum sanctificat altissimus et subtilissimus dedicator.

* Ramciam
* habilitatis
* cæterisque
a
* *add.* non
b
* *add.* Jhesus
* *add.* eam

ibique novitia gaudio perfunditur.

14 O quotiens, o quam sapidius, o quam delectabiliter virgo dulcis illam dulcedinem quam tunc perceperat, spiritus sui provocans appetitum, expectata prælibatis * gaudia, sitimque desiderii succendens et exasperans ad memoriam, studuit, studensque valuit * revocare. Suspirans igitur hujus dulcedinis correcta * desiderio, sitiebat ardentius, ut absque purgatorio posset ad * gaudia pervenire; fortis enim ut mors dilectio virgineum pectus * inflammaverat, ut ignem purgatorium, amoris capta laqueo, compulsa vehementia caritatis, consentiret nullatenus die vel unico tolerare, ne amplexus optati gaudii tardarentur. Cumque cum Domino loqueretur, secretioribus et mentalibus usa colloquiis, corde puro, mente sollicita, ferventi desiderio, postulavit ut quicquid inconveniens hac in vita contraheret ex terrenæ labis contagio, purgaretur a Deo funditus per pœnitentiam in præsenti, ut, cum soluto carcere corporali de præsentis vitæ periculis vellet ipsius animam evocare, nullis obstaculis * præpedita, cum dilecto mansionem suscipiens, ad ipsius cubiculum gaudens libere penitus evolaret. Facta prece, facilis Dominus exoranti, dilectæ virginis mentem pacificans, fortitudinemque spiritus animique constantiam, quam jam habuerat diu, non minimam spiritalem gratiam largiens, augmentavit. D

* *lege* prælibans
* voluit
* *lege* correpta
* cœli *add.*
* *add.* sic
* *deest*

In eam multis modis impetum facit diabolus,
* *deest*

15 DE TENTATIONIBUS ET DE * PATIENTIA ET ADVERSITATIBUS EJUS. Perpendens igitur ille cognitor omnium quam prudens, quam magnanimis, quam fortis, quam probissima, quam discreta, quam patiens, quam solers, quam humilis virgo foret, ut majorem fructum reciperet, agrum pretiosissimum permisit acrioribus impugnatoris hominum hostis vexationibus fortius et profundius exerceri; nam ab illa die qua postulaverat a dilecto quod in præsenti penitus purgaretur, hostis ille nequissimus, quasi leo famelicus ad prædam irruens, ipsam tentationibus illatis diversimode versutisque malitiis degrassans et insaniens, tam corpore quam spiritu, per annum et dimidium affligere non cessavit, ipsamque sitiens totam confringere flagellis gravioribus corporalium verberum, frequentius et vehementius apertis et asperrimis ipsam verberibus affligebat.

sed ejus patientia victus
c

16 Cumque post completorium *c* mos et modus Ordinis exigat quod debeant soporis requie vires et corpora reparari, tunc ipsam acriter et hoc frequentius noctibus plurimis diris verberibus infestabat; sed virgo recolens quia beatus vir qui suffert tentationem et cætera, armis justitiæ circumcincta, defensata lorica fidei, bonitatis Dei fiducia solidata, mirificæ patientiæ clipeum rapiens, virili dextera, nequaquam muliebriter, sed in gladio spiritus potenter dimicans, omnia tela subdoli sapienter excutiens, fraudulentas ejus nequitias ad nihilum reducens, repulit et calcavit. Cum enim fortius et infestantius a nequam invido tereretur, majorumque verberum flagella toleraret, alacrior et lætabundior existebat; utque virilius bella confluctuum * posset immobilis sustinere, frequenter postulans Eucharistiam, Christum sibi turrim refugii, castellumque * muniminis ** faciebat; sicque Syon urbs fortitudinis erat virgo, in qua Salvator murus et antemurale ponebatur. Sed quod mirabilius est, quotiens hostis perfidus aliquanti temporis spatio cessabat a verberibus et a vexationibus assuetis, timebat mirabiliter ne per offensionculam qualemcumque meruisset a Domino derelinqui: quod tamen nunquam accidit; sed conferens et amplians mentis convalescentiam, fortitudinis spiritum fervorisque constantiam, dilectus delectabilis mansit delectabiliter semper continue cum dilecta; sicut enim * ipse testatus est in Scriptura, deliciæ ipsius esse cum filiis hominum. F

*conflictuum
* castellum
**in minimis
* *deest*

in perpetuum recedit.

17 Sentiens igitur inimicus humani generis nunquam posse quaquam versutia felicem virginem a statu fortitudinis, ab intentis virtutibus, ab amoris dulcedine supplantari, perpendens certius sibi per omnia dedecus et opprobrium, virgini gloriam, decus et meritum ex colluctationibus pervenire *, confusus et victissimus, nunquam audens ulterius tentare virginem, pœnam pro maleficiis recepturus, ipsam dimisit penitus seu per se seu per alium infestare. O Job alter! O Judith altera! O felix mulier, nullis cedens adversitatibus, Holofernis detruncans verticem, caput serpentis veteris conterens fortiter et conculcans! Fuit enim hæc beatissima dignaque laudibus dulcis virgo, in qua nihil omnino profuit inimicus, et cui non apposuit iniquitatis filius nocumentum.

* provenire

DE

EX MSS.

B. Ida *scribit ecclesiæ libros :*

18 De labore et patientia et augmentatione gratiæ ipsius. Postquam autem virgo dulcis se novit a certamine, quod diu sustinuerat, liberatam, ad Rachelis delicias post Lyæ turpitudinem se medullitus transferens, ascensiones in corde suo disposuit, et se supra se sublevans sumptis amoris pennulis, volatu desiderii, contemplativis tractibus sublimata, cœlestium arcana penetrans, quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et turis et omnis pulveris pigmentarii, introducta cella vinaria cum dilecto, delibuta cœlesti nectare, corde florigero, mente melliflua, lacteo spiritu, caritatem in se promeruit ordinari. Vacans ergo dulcis Yda soli Deo, ducens in *d* consuetudinem omni die dominica Christi corpus recipere, de virtute in virtutem progrediens, in * scripturis occupans sensus exterius corporales, studiose libros ecclesiæ scribens *e*, corrigens quemdam librum ferialem *f* non minimum, in quo leguntur in Matutinis lectiones, et plures alios conscripsit diligentius.

d — * deest — *e* — *f*

reliquum tempus adeo divinæ impendit contemplationi,

19 Quidquam spatii temporis abire vacuum non permittens, laboris tempore laborabat plus cæteris, aliisque temporibus sanctis orationibus occupata, se dilecto placentem hostiam offerebat : quantoque vitæ meritis contemplativo spiritu ascendebat sublimior, tanto sibi et proximis in omnibus humilior omnibus * descendebat. Erat quidem virgo laudabilis utilis aliis, sibi prudens et Deo placida, vultu dulcis, devota spiritu, sicque sui fere jam nescia, quod, cum ascenderet ad altare, sanctam Eucharistiam perceptura, impinguatam medulla tritici, vinoque quod lætificat cor hominis debriatam, videlicet uvæ sanguine meracissimo, vix ad chorum de presbyterio duæ possent eam reducere moniales. Contigitque perpluries quod, oblita consuetudinis assignatæ, non biberet ad calicem quem propinat custos ecclesiæ *g*, nec rediret ordinate, sicut statutum est, de altari : sed nec illi solummodo contingebat hæc stupefactio, sed et quibusdam aliis accidebat similiter in eodem cœnobio casus iste. Quare discretione prævia, ne majus inconveniens inde posset accidere, sapienter præcautum est, perpenditque sententia generalis inter ipsas, ut quæcumque non redirent ordinate de altari, nullatenus accedere præsumerent ad altare.

* deest — *g*

ut propter Cisterciensium non servatas consuetudines in sumenda Eucharistia pœnas det. Sed eam consolatur Christus.

20 Doluerunt quamplurimæ, vehementi sitientes appetitu non extinguibili, quod prohibitum fuerat, et ardentes in vetitum, licet gravissime sustinerent, scientes se sui non esse pectoris, hoc casu propter bonum obedientiæ qualicumque angustia datam sententiam observabant. O dira providentia! O improba maturitas ! O austera discretio, quæ sic amantium pectora vexas, affligis et crucias, nulli languori miserans, nullis mota suspiriis, nullis gemitibus emollita ! Quid tibi cum vexamine? Quid tibi cum excidio? Quid tibi cum suspendio caritatis aculeo transfixarum? Attende quid philosophus inde dicat : Quis legem det amantibus? Major lex amor est sibi. Videns ergo virgo prænobilis, felix Yda quod inflicta sententia rigidius, ut mos est Ordinis, teneretur, prostrata devotissime tam corpore quam spiritu, cum secretis orationibus ad dilectum profundius ducens suspiria, lacrimarum inundans rivulum, dilectum alloquens fiducialiter, eructavit verbum mellifluum, dicens ita : « Scitis, o bone Domine, quod ad vos non audeam accedere, sed ad me bene potestis venire. » Quibus dictis, pater misericordiæ, qui astat post parietem, inspiciens per cancellos, respiciens per fenestras, dilectam suam visitans, ipsius desiderium implevit festinantius, amorose. Neque solummodo vice illa sponsam carissimam placuit Domino visitare, sed qualibet die dominica dulciter et divinitus ipsam per annum integrum visitavit, conferendo plenarie saporem et dulcedinem quam prius consueverat habuisse, cum corpus Domini suscepisset. Quo læta beneficio, versus in teutonico dulcis virgo composuit, qui latino eloquio transferuntur in hunc modum :

Pocula quæ tradunt gentes Christi bona constant ;
Sed meliora satis sunt hæc quæ dat Deus ipse.

ANNOTATA.

E

a *Cum quis in monasterium Ordinis S. Benedicti admissus erat, non statim in novitios cooptabatur : sed per aliquod tempus inter hospites, sub præfecti hospitum cura, degebat. Hanc probationem candidatorum vitæ monasticæ, in plerisque Benedictinis cœnobiis, duos occupasse menses legimus. Sed non ubique eadem istius disciplinæ forma : apud Cistercienses vero aliosque non nisi trium vel quatuor vel quinque erat dierum, quum S. Benedictus paucos tantum præscripserit dies. Quibus dictis facile intelligitur quo pacto* B. Ida, necdum nacta statum novitiæ, *aliquas vitæ monasticæ exercitationes in monasterio de Rameya peregerit* (1).

b Matutinæ *seu* Matutini *aliquando in antiquis scriptoribus pro Laudibus usurpantur, aliquando pro Nocturnis. Auctor vero Vitæ* B. Idæ Lewensis *hac voce Nocturna intelligit* (2).

c *Consuetudo eundi cubitum post Completorium, non tantum apud Cistercienses (ut constat ex consuetudinibus Cisterciensibus, a Ph. Guignard editis)* (3), *sed etiam apud plures alios, qui S. Benedicti regulam admiserant, vigebat. Et quidem completorium locum obtinebat precum, ut nunc dicere solemus, vespertinarum.* F

d B. Ida omni die dominica Christi corpus recipiens, *frequentissime, ratione habita consuetudinis hujus ævi, usa est S. Eucharistia. De qua re agemus infra in Vita B. Paulæ de Montaldo.*

e *Quam utilem operam sanctimoniales in describenda S. Scriptura, libris liturgicis et SS. Patrum operibus præstiterint, ostendemus in Appendicula 1.*

f *Ut ex hoc ipso loco intelligitur,* liber ferialis *quem correxit* B. Ida, *non feriale erat quod natales martyrum continebat, formam Kalendarii habens, de quo Cangius* (4), *sed*

(1) Martene, De antiquis Monachorum ritibus, lib. V, cap. II, pag. 668 et seq ; Commentarius in Regulam S. Bened., cap. LVIII, pag. 743 et seqq.; Cfr., Acta SS., tom. II Aprilis, pag. 778. — (2) Cangius, v° *Matutini ;* Martene, Commentarius in Regulam S. Benedicti, cap XII, pag. 287 et seqq.; De antiquis Monachorum ritibus, lib. I, cap. III, pag 39 et seqq. — (3) Les monuments primitifs de la règle Cistercienne, Consuetudines, cap. LXXXII, p. 186. Martene, De Ritibus Monachorum, lib. I, cap. XII, pag. 112 et seqq. — (4) Glossarium infimæ latinitatis v° *Feriæ*, edit Didot.

EX MSS. feriale *continens officia feriarum, de quo Carpentarius* (1).

g *Calix quem propinabat custos seu sacrista ecclesiæ non Christi sanguinem, sed vinum continebat* (2). *Sanguis enim Christi a diacono dabatur bibendus. Verum in Capitulo generali totius Ordinis Cisterciensis anni* 1261 *statutum fuerat:* Cum ex perceptione sanguinis Domini quem post sanctam communionem in calice solent accipere personæ Ordinis pericula gravia jam evenerint et possint evenire in posterum graviora, ordinat Capitulum generale quod monachi conversi et moniales Ordinis, exceptis ministris altaris, ad calicem more solito non accedant (3). *Hinc sequitur Ordinem Cisterciensem admisisse anno* 1261 *tanquam legem, disciplinam sæculo XIII passim usurpatam, dandi tantum sub una specie corpus Domini non conficientibus Eucharistiam* (4). B. Idam *bibisse calicem sanguinis Dominici non legimus in ejus Vita.*

B

CAPUT III

B. Idæ gratiæ extraordinariæ et ecstases.

B. Ida *divinitus docetur christiana mysteria,*

DE INTELLIGENTIA IPSIUS ET AUGMENTO JOCUNDITATIS. Cumque virgo laudabilis, efflata Sancto Spiritu, cum persona quadam colloquium de rebus spiritalibus iniisset, disseruit excellentissime de modis et ordinibus quibus lumen inaccessibile Deitatis se transfundit ad angelos, et quod mirabilius est, de illa ineffabili Trinitatis unitate dixit mirabilissima ; quin et alia plurima declaravit, quæ propter altitudinem excellentis materiæ subtilitatisque mirabilis, a persona cum qua virgo prænobilis loquebatur nihil potuerunt intelligi, nec sic in aliquo detineri. Quod advertens et cogitans in se ipsa, verens ne auditoribus occasionem traderet aut signum aliquod æstimandi quod aliquotiens tracta esset spiritualiter in sublimi, statim flectens eloquium ad ea quæ mirificæ dulcedinis humanitas Jhesu Christi prætendit intuentibus cordis acumine non velato, sermones ab infantia * ducens et dirigens ascendendo per ordinem, tam gradatim quam singulariter, distincte laudans singula, collaudando, plurima protulit, quæ ne legentibus aut audientibus generarent fastidium, hoc in libro consulte prætermisimus annotari.

* *add.* Jhesu Christi

gaudioque perfunditur cœlesti,

22 Non multum vero temporis * illud beneficium, præter * quod ei fecit Dominus visitando, sicuti jam superius est prætactum, fecit ei et aliud non minimum laudabile, nec dignum penitus reticeri. Quolibet namque sabbato de diebus dominicis instanter accedentibus, quoddam infundens gaudium prorsus inæstimabile, et sine dubio non humanum, sponsam Christus sibi carissimam jocunditatis nectare dulciter et medullitus adeo mirabiliter debriabat, ut corpus ejus * illa dulcis jocunditas non minime fatigatum. Diebus * dominicis, tota die fere frequentius ipsam tanta tranquillitas adeoque mirabiliter perfundebat, ut nequaquam plenarie posset verbis mortalium D explicari. Post hæc autem, in anno altero, ad augmentum præfati gaudii, virgini contigit ut sexta feria post Nonam paululum gaudium prædictum semper accideret inchoari, sic ut a tota * sexta feria per totum sabbatum lætabunda, semper die dominica subsequenti tranquillitatem penitus, tam spiritus quam corporis, fere toto diei spatio susciperet inauditam, sicque Pater * corporalis figmentum * cognitor, parcens misericorditer dilectæ corpori, intus alebat spiritum supernis aromatibus, ipsum bonis interioribus refocillans, ut suimet omnino nescius onus * molis corporeæ non sentiret.

* *add.* post
* *deest*

* *add.* redderet
* diebusque

* *deest*

* *add.* misericordiæ
* figmenti

* bonus

et extasi rapitur.

23 Quadam die virgo laudabilis sedebat solitaria quodam loco unde cœlorum* dilecte** poterat intueri, nec tamen vas curabat cernere, nisi quia latens interius quiescebat thesaurus ille nobilis, quem tota fortitudine cordis et corporis, tenerrime diligebat. Dumque illic delectabiliter resideret, ecce quædam de monialibus illuc adveniens, more claustralium signavit virgini, signis rei convenientibus, ut ad fenestram citius properaret. Videns illa se * vix ** præ magnitudine tractus mentis placentioribus curis tunc temporis dedicatæ, surgens nolente spiritu non obedire voluit * moniali, fructum obedientiæ discretæ præferens spiritualis, etiam nec modicæ, dulcedinis voluptati. O mirum vinculum obedientia! O delectatio corporis * languidi! Quam mirabiliter contradictorie rem eamdem contenditis adipisci! Videns autem monialis illa, quæ venerat, ipsam, apertis oculis, immotis palpebris, mirifice spiritualiter residentem, cor illius percipiens confortatum, stupefacta non modice mirabatur ; virgo vero dulcissima * Yda, sicut ei signatum fuerat, perveniens ad fenestram, illuc * diutius cum silentio residens, tandem quidem* locuta est timore conscientiæ paceque proximi conservanda. Quo facto satis lucide declaravit quanti sit ponderis spiritualibus, Dei dulcedine degustata, confestim ad se regredi, deque rebus forinsecis posse loqui.

* ciborium
** directe

* sed
** *add.* intelligens

* noluit

* pectoris

* *add.* felix
* illic
* quædam

Ad nimium gaudium temperandum B. Ida *sumit Eucharistiam :*

24 DE NIMIETATE GAUDII IPSIUS. Semel equidem accidit, ut eo tempore quo more solito gaudiorum ingluvie vexabatur, ut præ intolerantia jam dicti gaudii necdum mori nec diu vivere videretur : quid ab ipsa tunc agi potuit, quod erat hoc consilium requirendum, quid poterat remedii procurari? Tandem sanum consilium idoneumque plurimum felici virgini datum fuit, scilicet ut reciperet corpus Christi. Quo audito, virgo laudabilis, nolens effectum* animi nec suum desiderium declarari, vocibus altioribus : « Wat sal mi Got » exclamavit, religionis pretium et desiderium sanctæ mentis volens iis vocibus occultari. Tandem sano freta consilio, suum recepit dulcius Redemptorem, confestimque tranquillitatem maximam tam mentis* et corporis est adepta, et sic idem moribus * et medicus complevit evidentius in dilecta quod olim dixerat per prophetam : « Ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et ego sanabo.» Sed quid * est quod ita fecerit dulcis virgo? Numquid Deum contrarium sibi ipsi nitebatur efficere? Numquid gaudia respuens a dilecto collata dulcius, ut fortius eum confunderet, ipsum interius invocavit? Absit, absit. Vocavit siquidem ipsum interius, non ut esset sibi contrarius, non ut gaudia tolleret, sed ut

* affectum

* *add.* quam
* morbus

* *add.* hoc

(1) Glossarium etc., v° *Feriale.* — (2) Cons. Cist., cap. LVIII, pag. 155 et seqq.— (3) Nomasticon Cisterc., p. 144. — (4) Binterim, Denkw. der Christ-Katholischen kirche, IV band, III theil, pag. 509; Benedictus XIV, De sacrificio Missæ, lib. II, cap. 22 ; Zaccaria, Bibliotheca Ritualis, tom. III, pag. CXCVII et seqq.

A ut mentis insaniam et tumultus impatientiæ, quam fervoris incendium et amoris acerbitas, moræ prorsus impatiens, compellabat ardentius ebullire, per expressam ejus præsentiam sedarent*, dilectæque languori miserans, nequaquam metam gaudiis vellet imponere, sed mensuram.

* sedarentur

qua tamen alia die refici non potest.

25 Alia vice contigit ut * in festo quodam, ut mos est Ordinis magnis solemnitatibus, quo tota congregatio sanctam erat Eucharistiam *a* receptura, mentis ardor illam affligeret præ desiderio suscipiendi corpus Christi Jhesu, sustinensque hoc desiderium usque ad Primam, animum ab hora Laudum *b* reprimens, ulterius expectare non prævalens, illud habere voluit festinanter, velleque suum super hoc fieri præparantius intimavit. Ad Prima* corpus Domini sacerdos secum attulit ipsum volens ei tribuere, sed afflicta præ desiderio ardoris vehementia, quasi extasim patiens, fere morti contermina, perficere non * valuit * quod optarat. Tamen ne proximi turbarentur, nitebatur adeo fortiter revocare vigorem corporis, quo * laborantius ** facies præ laboris angustia videretur tota nigredine circumfundi, sacerdosque nihil efficiens, secum sacram Eucharistiam, ad ecclesiam rediens, sicut attulerat, reportavit.

* quod
a
b
* Primam
* *deest*
* prævaluit
* quod
** laborantis

B

Terrenos cibos fastidit.

26 Solemnitatibus *c* vero quibus mos exigit duas*d* in Ordine celebrari, primis orare poterat, sed in secundis minime, fervoris indicibili, caritatisque minime* vinculata. Die quadam, in refectorio, post susceptam Eucharistiam, ad mensam residens, plena Deo, flagrans* odoribus**, æstuans spiritu, oblita sui penitus statusque sui nescia, quod gerebat intus voce foras eructuans, loquens in teutonico dicens ita : « Wi here min harte *e* »; quod conventus intelligens mirabatur non minime quod * in refectorio loqueretur *f*. Cunctis vero solemnitatibus et etiam diebus aliis * communicaverat sponsa Christi, delibuta Christi * deliciis, cibariis referta spiritus, pane pasta similagineo, terrena fastigians * fercula incredibiliter, non * ire ** refectorium et ad Missam *** cum aliis residere, reputabat pondus non minimum sarcinamque præ cæteris graviorem. Unde contigit fieri quod * quædam de monialibus quæsivisset a virgine quadam vice quæ loca magis nocua viderentur, volensque ab ipsius responsionibus aliquid extorquere, subjunxisset : « Numquid ecclesia ? » Mox respondit : « Non. Scio enim * quod cantare et legere, meditari et orare mihi fiant dulcis tranquillitas et pax mentis. » Quid mirum igitur si tam dulcibus ferculis adeoque spiritualibus enutrire *, onerosum esset et odio carnale refectorium, cum testetur apostolus quia, gustato spiritu, discipiat * omnis caro.

c
d
* *add.* missas
* *lege* munimine
* fragrans
** ardoribus
e
* *add.* et
f
* *add.* quibus
* cœli
* fastidiens
* *deest*
** inire
*** mensam
* *add.* cum
* namque
* *lege* enutritæ
* *desipiat*

Cuidam moniali impetrat animi quietem.

27 Quædam autem de monialibus hujus * monasterii, compassionis vulnere sauciata non leviter pro persona quadam, sub regula beati Augustini substituta, quæ viam regiam tutamque semitam virtutis deserens, ad vitia deflectens animum, ad mortis præcipitia ferebatur ; stimulante mentis angustia, cum dolore mentis * cordis et gemitu denudabat * dilectæ virgini quod dolebat, ipsam rogans attentius et ardentius obsecrans, ut super hoc negotio Christi misericordiam imploraret. Virgo quidem hæc non obaudiens, nec petita præteriens aure surda, sub die tertia, fronte læta, facie hilari, monialem turbatam adiens, divinæ magnitudinem bonitatis lætabunde magnificans, ipsi jocundius intimavit quoniam hæc infirmitas non esset ad interitum ; nam jactura verteretur ad commodum, et casus flebilis ad salutem ; pertulerat enim ille misericors rerum depositor * utilitate spiritus in peccatis ipsam decidere *, ruinamque pro bono sustinens, ipsam in melius resarciret. His auditis et his similibus, monialis modo tristissima, purgata mentis facie, tersoque fletus nubilo, spe resumpta tristitiam penitus expulit, recepitque solamina mediante subsidio dulcis Ydæ.

* ejusdem
* *deest*
* denudavit

EX MSS.

* dispositor
* desidem

ANNOTATA.

a *Apud Cistercienses totus cœtus regularis in magnis solemnitatibus Eucharisticæ mensæ assidere debebat. Talis non erat obligatio diebus dominicis. Etenim legimus in libro Consuetudinum :* In die Nativitatis Domini, Cœnæ, Paschæ, Pentecostes, debent fratres pacem sumere et communicare, omni occasione remota, nisi forte abbas aliquem prohibuerit. Omnibus vero dominicis diebus communicet qui potuerit. Sacerdotes tamen, qui per septimanam cantant, si die dominico non cantant, in eorum sit potestate communicare vel non. Cæteris vero diebus, qui forte dominica non communicaverit, poterit communicare si voluerit (1). *Ex quibus verbis intelligimus* B. Idam *ecstasim, de qua hoc loco, passam esse in uno ex his magnis memoratis festis. In aliis vero Ordinis Benedictini familiis alia fuit de mensa Eucharistica disciplina* (2).

E

b Laudes, *quibus, haud longo intervallo facto,* Prima *conjuncta erat,* incipiente luce *in monasteriis erant dicendæ* (3).

c Solemnitas *non idem ac festivitas significabat. S. Benedictus in Regula sua dicit :* In sanctorum vero festivitatibus, vel omnibus solemnitatibus, *ut est* dominico die agendum, ita agatur : excepto quod psalmi et antiphonæ vel lectiones, ad ipsum diem pertinentes, dicantur (4). *Inter festivitates quidem et solemnitates hoc esse discrimen censent Hildemarus aliique, quod solemnitates ad Christi mysteria, festivitates vero, ad præcipua sanctorum festa attineant. Hæc est quoque sententia Edmundi Martene* (5), *quam affirmat sese habere communem cum Boherio et Menardo ; licet Bernardus Casinensis solemnitates ad Christi aut sanctorum festa præcipua, festivitates vero ad alia minus præcipua, in quibus officium XII lectionum, pertinere existimet. Jam vero num apud Cistercienses* solemnitatis *vox eamdem habuerit significationem dubitandum videtur, cum in antiquis hujus Ordinis Usibus plura festa indiscriminatim vocentur* festivitates *et* solemnitates (6).

F

d. Missæ *sacrificium non nisi sabbatis dominicisque diebus fuisse celebratum apud Orientales referunt Cassianus et Palladius. Benedictini et Cartusiani monachi a quotidiana Missa quoque per longum tempus abstinuerunt. Haud facile aliquis definiet*

(1) Les monuments prim. de la règle Cist., pag. 160. — (2) De Antiquis monachorum Ritibus, lib. III, cap. IV, pag. 293 ; cap. XIII, pag. 390; cap. XVI, pag. 452; cap. XXII, p 492 ; lib. II, cap. IV, p. 189 et seqq. — (3) Martene, Commentarius in Regulam S. Benedicti, cap VIII, pag. 255 et seqq. — (4) Ibid., cap. XIV, pag. 294. — (5) Ibid. — (6) Consuetudines, cap. XXXIII et seqq, apud Guignard, pag. 124 et seq.

quandonam

EX MSS. *quandonam apud monachos invaluerit usus missas quotidie solemniter decantandi. Cistercienses quidem, religiosissimi omnium benedictinæ regulæ observatores, ab ipsis Ordinis primordiis, Missam quotidie decantarunt, ut patet ex eorum LibroUsuum* (1). *Apud eos duæ canebantur Missæ in festis Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ et AscensionisDomini, in Paschate ac Pentecoste et tribus diebus sequentibus. Item in omnibus solemnitatibus beatæ Mariæ Virginis, apostolorum, S. Benedicti, et multorum aliorum sanctorum* (2). *Itaque in uno ex his festis* B. Ida *ecstasim hic commemoratam experta est.*

e. *Verba teutonica* Wi here min harte *ellipsis esse videntur et significare* Quomodo, Domine, cor meum !

f *Causa mirationis de qua in præsenti hæc erat, quod apud Cistercienses loqui in refectorio severissime erat prohibitum. In Institutis enim Capituli generalis Ordinis Cisterciensis, cap. LXXIX legitur :* Omni tempore secundum Regulæ præceptum decet monachum silentio studere, sed maxime nocturnis horis et B ad mensam..... Qui vero aliter fecerit, in ipsa refectione a vino abstineat. Quod si vinum non habuerit, uno pulmento, si duo habuerit, careat (3).

CAPUT IV.

B. Idæ erga proximum caritas. Ejus pietas in adoranda et suscipienda sacra Eucharistia. Ei apparent Deipara et puer Jesus.

B. Ida *quamdam monialem a vitio liberat.*

De dilectione virginis erga * proximos et quibusdam miraculis. Erat quædam monialis in eadem abbatia * quodam detenta vitio. Quæ accedens ad virginem imploravit ejus auxilium, ut ei non respueret suis orationibus subvenire. Virgo vero laudabilis, petitionem humilem non cum fastu suscipiens, ipsi C dedit consilium tam utile quam honestum, videlicet quod corpus Domini quadam die reciperet, ipsique diceret confidenter quod ad ejus subsidium a sorore Yda mitteretur. Illa vero laudandæ virginis freta consilio, recepit corpus Domini, percepitque quod Dominus voluit veraciter vitium per meritum dilectæ virginis terminari *.

* contra
* ascaria
* tenuari

Alius vitium denudat.

29 Erat autem et quædam alia monialis, in eodem cœnobio, quæ * vitium habens absconditum, prorsus latens intrinsecus, et quod numquam posset ab homine comprehendi *. Ad quam accedens dulciter cum lenitatis spiritu dulcis Yda denudavit, certissime per voluntatem Domini, quod ipsa tali vitio laboraret. Quod monialis audiens, volens * quod repeteret adhuc verba quibus esset de vero certior, sponte respondit durius, dicens ita : « Vidistis vos visiones? » Post hæc virgo mansuetissima moniali * certissime declaravit quod per Deum solummodo veritatem rei cognoverat; et adjungens ulterius D dixit ei : « Scio quod Dominus etiam super vos propter hoc vitium sit iratus, donaque plurima dignitatis non infimæ specialemque gratiam vos amiseritis propter illud. Quod si non curaveritis emendari, sciatis sine dubio quod, permittente Domino, super vos graviter punietur. » Accidit etiam quod in sanctis suis Deus mirabilis cuidam personæ languidæ, per laudabilem virginem, languoris solvit vincula, restituitque languidam sanitati. Unde virgo valde proficiens, in seipsa spiritum fortitudinis viriliter accipiens, per hæc magis sollicite semper ad gradum conscendere studuit virtutum meritis altiorem.

* quoddam
* deprehendi
* volensque
* noniali

Ipsa ad recipiendum corpus Christi divinitus adjuvatur.

30 Alia vice contigit quod virgo prælaudabilis, cuidam de monialibus significans signorum gestibus affectus desiderium quod habebat recipiendi corpus Redemptoris, addidit etiam quod hoc volebat fieri tali modo quod a nulla de cæteris nosceretur. Monialis vero dilectæ * virgini suum spondens auxilium, pacificavit super hoc cor illius. Post hoc vero notificans sacerdoti quamdam de monialibus vellè recipere Salvatorem, se diligentius ad ejus adjutorium præparabat. Post E hæc quædam persona veniens intimavit id ad quod venerat moniali, videlicet ut ad quoddam negotium monialis quam citius properaret. Statimque * vero dicta jam sæpius monialis corde dolens, turbato spiritu, festinantius adiit priorissam abbatiæ, postulans diligentius solliciteque supplicans licentiam sibi dare remanendi. Quid ei postulatio, quid supplicare profuit? Nequit * quod optaverat impetrare. Tristis ergo vultuque turbida fecit quod potuit, mitiusque petens auxilium, affectuoso spiritu sollicite rogavit Dominus * Dominum, cujus dulcis benignitas nullo termino clauditur, ut per merita virginis cui se promiserat adjutricem, occasionem mitteret qua posset ad auxilium quod promiserat virgini remanere. Confestim inundantia tanta de cœlo descendit * pluviarum, ut ad dictum negotium, si vellet etiam, posset nullatenus perrexisse. Sicque remanens gaudenter, detenta violentia pluviarum, rediens ad ecclesiam juvit dilectam virginem, quousque corpus Domini, quod expectabat, virgo dulcissima dulciter recepisset. Post ad locum idoneum ipsam ducens, egressa festinantius, ostiumque serans ecclesiæ, non imprudens F deseruit dilectam solitariam cum dilecto, prædictique negotii non oblita, nacta tempus idoneum, ad ipsam festinantius properavit. Quid igitur dicent increduli, numquid Helyæ spiritum dulci sponsæ concesserat dulcis sponsus, per cujus meritum languorem repulit et cœlestes aperuit cataractas, repente mittens pluviam, cum cœlum antea purum consisteret et serenum ?

* dulce
* statim
* nequivit
* deest
* cecidit

Quadam die, suscepta Eucharistia, in ecstasim rapitur;

31 Quadam die virgo laudabilis *, Dei plena dulcedine, nacta locum idoneum ut pace spiritus frueretur, illic sedit pacifice. Dumque sic solitaria resideret, quædam de monialibus huc accessit, quærens ab ea dulciter si infirma vel debilis virgo foret. Illa vero gaudium spiritus hilari facie dulcius indicans, jocunde mirabiliter sicque * respondit : « Hæc gratia quam ego habeo me non debilitat. » Sicque dicens, inundantia gratiæ præpedita, non potuit ulterius quidquam loqui. Messionis in tempore quandoque contigit quod conventus ad segetes colligendas abbatiam exierat

* mirabilis
* sic

(1) Martene, De Antiquis monachorum Ritibus, lib. II, cap. IV, pag. 147.— (2) Consuetudines Cisterciensium, cap. LX, apud Guignard, pag. 158. — (3) Ibid., pag. 274.

EX MSS.

exierat *a*, sed virgo domi remanens, corpus Christi studiose recipere desiderans, implere desiderium procuravit. Quæ cum accederet ad altare, recepto Christi corpore, stare diu non potuit, sed procidens supino corpore super terram, diu taliter jacuit. Quam quisquam assistentium erigere non audebat. Sacerdos itaque rem gestam intuens, accedens personaliter ad ostium ecclesiæ, personam quamdam citius accersiens, rogavit eam dulcius ut sic jacenti virgini subveniret. Quæ accedens ad virginem, ipsam jacentem erigens, nitebatur in quantum poterat ut ipsam posset ponere in sedendo, vertensque tamquam mortuam huc et illuc, * omnino poterat non plicare. Cumque illuc * diutius jacuisset, translata postea super lectum, usque post Nonæ spatium sic dormivit.

add. ipsamque
* illic

item cum fortuito sacra communione esset privata.

32 Quadam die dominica, sanctam Eucharistiam recipere desiderans, usque ad Missam ultimam sibi posuit terminum, sed decepta fuit quam plurimum expectando : contigit etenim quod conventus totus, egrediens ad quoddam ædificium, quod nuper factum fuerat, ad Missam loco pergeret celebrandam, nec habebant consuetudinem quod illic corpus Domini * reciperent moniales. Sentiens igitur virgo laudabilis se deceptam, doluit plurimum, cuidamque moniali signavit taliter quod ex signis cognovit monialis certius, quod pia virgo gravius anxietate pectoris angeretur, rogavitque virgo melliflua monialem ut ipsam non desereret. Quo concesso, simul ad ecclesiam* accedentes ædificium, illam Missam devotius audierunt. Sed dilector animarum post Missam dulciter visitans dilectam *, ipsam de se replevit cœlitus, adeo mirabiliter quod ad locum cœnobii non potuit de facili remeare, correptamque dulcedine debriatamque spiritu, pariter inter medium dum rediret oportuit diutius remanere. Cumque illic virgo dulcissima sic jaceret tracta mentis ab * extasim, faciem mirabiliter habens omnino rubeam et præclaram, persona quædam interim eam * videre sitiens, monialem sociam virginis dulcius petiit, promittensque duo psalteria beatæ Virginis *b*, ab ipsa quod petierat impetravit; denudansque faciem virginis monialis, ipsam ostendit largius personæ libentissime intuenti. Qua conspecta personæ placuit, ædificataque quamplurimum non minime laudavit faciem sanctitatis. Post hæc virgo sese recipiens, statuque solito jam recepto, rediit ad cœnobium cum sibi socia moniali. Deinde feria tertia post prædictam dominicam, ipsam rogavit dulciter monialis ut corpus Domini vellet recipere. Cui respondit mitissime pia virgo : « Bene mihi sufficiunt bona quæ mihi Dominus dominica die propinavit. » Quadam die virgo jocundior apparens solito, loquebatur cum monialibus de puero Ihesu nato. Quam benigne interrogans quædam de monialibus, requisivit utrum ei nasci vel pati Dominum majoris pretii videretur? Cui virgo respondens mitius, ita dixit :« Si natus Dominus non fuisset, mori nequaquam potuisset; sed ex quo natus fuerat, mortis pati supplicium oportebat. » Quotiens virgo nobilis seu lente seu celeriter juxta chorum sacerdotum transmeabat, consolatio spiritus ipsi sic de ciborio * *c* mittebatur ut facies ejus exterior, quandoque rosea, quandoque pallida, motum sequens intrinsecus *, videretur.

* deest
* deest
* deest
* ad
* ipsam
b
C
* cibario
c
* intrinsecum

B. Idæ *febricitanti in natali Domini*
* *deest*

33 De visione in natali [*Domini*] et cognitione præsentiæ* Dei et contemplatione virginis. Pretiosa margarita summi regis, in adventu Dominico, secundum statum temporis veris amantibus desiderabilem, ardenti desiderio, fervore ineffabili, devotione penitus vix credenda, movebatur, desiderans ut aliquam novitatem pertinentem ad gaudia Nativitatis Domini *d* vellet ei dilectus nobilis de cœlesti dulcedine propinare ; nec hoc præsumptio seu curiositas instigabat, sed amoris impetuositas, cor ejus vulnerans et transfigens. Deus vero, qui mentes hominum intuetur, amicæ desiderium non dedignans, ipsi libenter contulit quod optavit; accedente namque jam tempore solemnitati proxima die dominica quæ præcedit, adventus ultima, natale * Domini, Deus dilectam virginem tantis deliciis spiritualibus adimplevit ut videretur melius * morbo febricitantium laborare. Priorissa vero cœnobii solamen et auxilium ministrans *, diligentius ipsam inire compulit cellam infirmitorii *e*.

d
* natali
* verius
* monstrans
e

apparet Deipara cum puero Jesu.

34 Quæ lecto posita virgo dulcis, correpta vehementius amoris febribus continuis et acutis, amore languit amoris filia, amorem sitiens, amore debria, amoris æstuans dulci patibulo, amoris laqueo suffocari *. Sicque delectabiliter agonizans, sollemnitatis gaudium expectavit; post noctem vero mediam, eo scilicet tempore quo Missam primam contigit celebrari *, ecce cum magno lumine apparuit jacenti virgini quædam persona subito mirabilis *, speciosa ineffabiliter, excellentissime, reverenter gestans in ulnis puerum totius pulcritudinis et venustatis, lampade radiantem, de quo verba melliflua, verba condita nectare dixit* : « Ecce dilectus filius meus. Iste hac in hora natus fuit. Quo carius donum nihil habens, hunc tibi et conventui die conferam hodierna. » Viditque virgo nobilis in lumine divino undique confuso * quædam mysteria Trinitatis, Patremque Filio præsentialiter cohærentem, cujus verba suscepit audiens non invite. Virgo vero gerens memoriam caritativo spiritu de quibusdam personis, quærere quidnam illis contingeret hoc in articulo sese sollicitans, præsente Domino, requisivit; sed de quadam * specialissime requisivit a Domino studiose. Cui Dominus præcepit dulcius, quod illi diceret, quod niteretur semitam status arripere melioris. Isque dictis, discessit visio. Tunc ad se rediens, intellexit quod in ecclesia cantaretur Agnus Dei. Post hæc sanctam Eucharistiam a nocturna Missa recipiens, ulterius præ desiderio sustinere non poterat, mirans etiam plurimum quod tam diu potuerit sustinere.

* *lege* suffocata
E
* celebrare
* mirabiliter *add.* nobilis
* *add.* ei
* circumfuso
* quodam
F

Postea de præsentia Dei in altari ubique erat certa,
* clariori

35 Post hanc autem visionem, videbatur laudandæ virgini quod tanta claritas in suo corpore remansisset, quod totus mundus lumine solari septies clarior*, si in medio aeris corpus ejus pro lampade poneretur, posset eo faciliter decorari. Quodque præceptum fuerat de persona perfecit festinantius, fideliter et devote. Contigit etiam in dicta virgine renovari mirabilissime quod de beato Johanne Baptista reperitur. Sicut enim in utero matris sensit Dei præsentiam venientis, sic virgo prædulcissima sentiebat adventum Domini descendentis præsentialiter in altare ; unde multotiens attentata certos reddidit super hoc acceptantes *. Quandoque namque citius, quandoque vero tardius quam more solito, sacerdote cœnobii *f* sic jubente * ut ** probaretur veritas hujus rei, pulsabatur campanula de altari. Virgo vero errorem sonitus, quem ignorabant cæteræ, detegebat secretius sacerdoti. Hanc autem gratiam adeo generaliter illi Dominus dederat*, quod ubicumque penitus se haberet in altari, Dei præsentiam cognoscebat A quarta vero feria ante

Pascha

* attentantes
f
* vidente
** *deest*
* dedit

Pascha, tota illa hebdomada et etiam similiter* subsequenti usque dum canitur: « Quasi modo geniti* infantes, ** » tanta plena dulcedine, tantis referta gaudiis lætabatur, quod amittebat penitus ciborum corporalium appetitum.

* *add.* tota
* *deest*
** *deest*

36 Cognovit etiam pia virgo in quibusdam personis timidis, quod in ipsis, recepto Christi corpore, divinitas ineffabiliter lætaretur; in aliis similiter vidit Deum descendere, veluti non spontaneum, sed * invite, et ubicumque aderat, hæc et similia cognoscebat. Quasdam vero accedentes ad corpus Christi * extra semitam salutis percipiens et cognoscens, vidit cuidam accidere quod, quando corpus Domini in ore suo habuit, angelus affuit præsentialiter, qui regem suum sustulit ab ore tanti muneris nihil digno. Quadam die virgo laudabilis *, recepto Christi corpore, mentis extasim patiens, excessu rapta spiritus, permansit fere taliter tota die; postque cum aliquantulum, necdum tamen plenarie, rediisset, cum ad cellam infirmitorii transferretur, cellam ad quam translata fuerat non cognovit. Quædam autem de monialibus, condescendentes dulciter necessitati corporis, optabant quod comederet. Cumque cibum apponerent coram ipsa, non * ad se reversa penitus, apposita cibaria nec agnoscere potuit nec gustare. Cumque ori ejus apponerent buccellam carnium, illic stetit cibus appositus ipsaque penitus non percepit. Quædam vero persona, plurimum spiritalis, hic assistens, hortabatur sollicite ut ipsam frui sinerent quiete et tranquilliter dormitione spiritus inchoata. Cumque dimitterent ipsam pacifice, buccellam carnium in ore retinens, obdormivit iterum jocundo nectare debriata. Cum autem die crastina virgo mirabilis ad statum pristinum redisset, ea quæ dicta fuerant a persona spiritali narravit diligentius monialis. Quod * audiens virgo dulcissima dixit ei : « Veritatem ipsa dixit. Nocuisset mihi quam plurimum si non iterum taliter dormissem. » Contigit etiam de ipsa sæpius ut in ore tenens cibaria somnis spiritualibus obdormiret.

vel etiam utrum rite ab adstantibus reciperetur Eucharistia; ecstases patitur.
* et
* Domini
* mirabilis
* nondum
* quæ

37 De visione * in matutinis et humilitate et compassione ipsius. Eidem accidit dilectæ * virgini, quod cum quadam solemnitate beatæ Virginis matutinis officiis interesset, decus cœli, regina virginum, angelorum lætitia, mirabilis et mirabiliter ei apparuit omnino inter cæteras vigilanti *g*, gerens in ulnis puerum excellenter pulcerrimum, ornatum excellentius, picturatum et nobilem flore totius decoris et decoris, quem ut patrem et * filium, ut fratrem dilectissimum amplectans * et habilitans, dilectæ ** virgini præsentavit venerabiliter et benigne. Quid tunc potuit agere? Numquid pigra vel negligens refutavit suscipere rem oblatam? Absit, absit. Immo gaudens et hilaris, amans amantem, sponsa sponsum, læta * suscepit dulciter in medullis intrinsecis cordis sui; tota namque vi * desiderii cordis et corporis ipsum ardentius et vehementius exportabat *. Contigit etiam hoc in articulo, quod ad ipsam pertinuit ut cantaret secundum ordinem versum suum. Quid tunc agere potuit, lacertorum amplexibus illigatum sic tenens puerum, quem præ cæteris omnibus diligebat? Cogitansque secum interius, hæsitavit diu quid faceret, dicens ita : « Si tenuero puerum sic inter brachia, versumque sic cantavero, statutum Ordinis non servabo, quia cucullæ *h* manicas * in articulis statuta jubent Ordinis declinari. » Cumque tempus versum expostulans jam instaret, bonitatis Dei circumfulta fiducia tali *, protulit confidenter : « Cogitetis de vobis, Domine, quia cantans perfruar ordine. » Cumque versum, ut debuit, incepisset, collo puer adhærens virginis, illam secum firmiter vinciens, se cum illa ligavit firmius brachiolorum * vinculis excellenter prædulcibus et amandis. Ipsa vero versum quem inchoaverat multo melius solito percantavit. Postea residens secundum ordinem, reponens super gremium * puerum venerabilem, consolationes quam plurimas hic ab ipso recepit dulciter et devote.

Amplexandum dat Deipara puerum Jesum B. Idæ.
* visitatione
* dulci
g
* ut
* amplexans
** dulci
* *add.* lætum
* in
* exoptabat
h
* *add.* his
* talia
* brachiorum
* *add.* suum

38 Cum quandoque virgo jam sæpius memorata cum * aliquibus de Dei mirabilibus mirabiliter disserens loqueretur, assumens quinque literas, videlicet *a d m o n*, super illas mirabiliter * de Deo comprehendit, Trinitatem per *m* denotans, Deitatem per *d* et miranda per cæteras exponendo. Cum oppressa morbo non minimo jaceret quodam tempore lecto quodam, tenens in manu rosulam, dicens * ita : « Sicut hæc rosula * ad me non ** pertinet, sic ad me non pertinuit bonum quod mihi Dominus propinavit, » dicens quod talia loquebatur de visitationibus illius temporis, quo visitator cordium ipsam quaque dominica visitarat. Sicque servans in omnibus humilitatis spiritum, nunquam in magnis ambulans, sequebatur humiliter * servientis in * omnibus ** voluntatem, licetque *** misisset * ciborum corporis appetitum, servienti * nunquam contraria, quando cibaria porrigebat, suscipiebat dulciter, licet spiritu * respuens et invita. Sicque suam subiciens penitus et omnimode suis inferioribus voluntatem, humilitatis infima studebat posse consequi, humilis omnibus, dulcis operibus, dolentibus compatiens, tota virtute spiritus imminebat.

Quæ mirabiliter de Deo disserebat
* coram
* mirabilia
* dixit
* *add.* nunc
** *deest*
* *add.* in omnibus
* *deest*
** *deest*
*** *add.* penitus
* amisisset
* *add.* tamen
* affectu

39 Unde contigit fieri quod, cum quædam persona indigens, ut consolationibus pietatis officio fulciretur, cum laudanda virgine colloquens, status sui gravedinem miserabiliter indicasset, virgo plena dulcedine, bonis cœlestibus non avara, personæ spiritum refocillans, voce dulciloqua dixit ei : « Si bona aliqua unquam feci, ego * vobis omnino confero universa, vestraque mala omnia mihi detis, et ea mihi penitus dimittatis, tali videlicet pactione, quod vos de cætero virtutis semitam et novitatem spiritus vitæque rectitudinem sequamini sollicite, sicque spiritu fideli de cætero permanere studeatis. » Illa vero promittens firmiter quod postulaverat, ipsam dilectam virginem cæterasque quas nominaverat * religiosius conversari, solerter et sollicite frequentavit, plurimumque profecit postea monitione congrua dulcis Ydæ. F

et erga alios valde erat misericors.
* *deest*
* noverat

ANNOTATA.

a *Quo tempore* B. Ida *Lewensis in Rameya vixit, ibi, ut ex ejus Vita manifestum est, non viguit inclusio : secus non exiisset ad colligendam messem. Neque eam a monasterii exordio usurpaverant moniales Rameyenses : nam legitur in Vita B. Idæ Nivellensis, quæ anno* 1216, *quemadmodum in Commentario prævio num.* 11 *vidimus, primo in Kerckhom, dein in Rameya regulam Cisterciensem profiteri cœperat*, accidisse imminente messionis tempore, quod pars conventus de Rameya perrexit cum priorissa ejusdem loci ad grangiam quæ Kerkehem dicebatur, causa metendi fruges, et

AUCTORE R. D. B.

A et soror Ida *(Nivellensis)* cum eis. Cumque illic demorarentur plusquamocto diebus (1)... *Postea quidem inclusio perpetua omnibus monialibus Cisterciensibus a Capitulo Generali anni* 1256 *præscripta fuit, præterquam quod abbatissa vel etiam celleraria, comitibus duabus monialibus, propter monasterii bonum aut* propter alias inevitabiles causas *e cœnobii septis exire possent* (2). *Addebatur tamen in Constitutione hanc legem non spectare monasteria quæ ante annum* 1221 *regulam Cisterciensem susceperant, quale erat Rameyense. Verum, licet per decretalem circa annum* 1300 *jusserit Bonifacius VIII, ut ubique moniales haberent in posterum inclusionem, affirmat tamen Petrus Impens, auctor ms. Chronici Bethleem* (3), *monasteria Belgica monialium, ineunte sæculo XV,* nulla vel admodum pauca inclusionem observasse. *Qua de re exstat Processus Inclusionis domus B. Mariæ Viridis-Vallis, qui servatur in bibliotheca regia Bruxellensi loculo* 16585. *Patet autem* B. Idam *a nulla Ordinis regula discessisse non servando inclusionem.*

B b *De Psalterio, ut hic locus explicetur, plura dicenda sunt quam patiatur Annotati ratio. Quapropter ad finem Vitæ* B. Idæ, *nobis placitum est Appendiculam subjicere de Psalterio B. Mariæ Virginis.*

c Ciborium *erat altaris tegimen seu umbraculum, quatuor columnis iisque prææaltis fultum, et in fastigatam formam eductum, adeo ut totum tegeret altare. Ciboria aliquando erant ditissima, ex marmore argentoque confecta, et pretiosissimis gemmis ornata. Verum hujus generis ciboria ubique fere citra montes in desuetudinem abierunt. Nunc autem ciborii nomen datur cibolo seu pyxidi in qua servatur Eucharistia, quia quemadmodum ciborium olim appellabatur altaris tegimen, ita cibolum erat et est S. Eucharistiæ tegimen. Cibolum sæpius habebat columbæ formam, eratque ex auro, et suspensum super altare : in Bursfeldensium tamen et Casalinorum monasteriis Benedictinis S. Eucharistia servabatur extra altare* (4).

d Gaudia Nativitatis Domini *jam a sæculo III magnifice in Ecclesia agebantur. Verum tunc*
C *temporis christiani non pauci, admissa nuper religione catholica, saturnalia ex parte celebrare pergebant, ritus ethnicos cum Christianis miscentes. Medio ævo, eadem intemperantia. Quare, S. Augustinum imitati* (5), *multum diligentiæ adhibuerunt præsules ecclesiastici, apud Francos* (6), *ut ab illicitis festis averterentur Christiani. Idem factum suspicamur apud omnes Germanos* (7), *Danos* (8), *Suecos* (9), *Gothos* (10), *Anglo-Saxones* (11), *aliosque populos septentrionales* (12): *quoniam, exeunte mense decembri et ineunte mense januario, natalitia Christi celebrabant omnimodis delectationibus vehementer indulgendo. Quamvis multæ ex his gentibus a Romana ecclesia deflexerint, apparate tamen agunt, vel nostro ævo, ferias natales Christi. Adde quod in pluribus Germaniæ academiis, etiam acatholicis, mos est ut rectores, paucis ante hæc festa diebus, magistros et scholares advocent, eosque, ut Jesu in stabulo nati memoriam pia puraque mente recolant, pluribus verbis adhortentur. In catholicis vero ecclesiis quanta solemnitate agerentur Christi natalitia, exposuit Edmundus Martene* (13).

e Cella infirmitorii *in Ordinis S. Benedicti monasteriis diversas, inter se contingentes, mansiones, infirmis adaptatas, complectebatur, eratque sæpius omnino ab aliis officinis cœnobii separata* (14). *Apud Cistercienses vero cum quis infirmus in infirmitorium recipiebatur, nonnullæ peculiares leges, haud parum severæ, ei servandæ erant* (15). E
Benedictinorum præsertim Cisterciensium valetudinaria descripsit Albertus Lenoir (16).

f Sacerdos cœnobii *idem erat ac capellanus cœnobii. Qui hoc munere in monialium Cisterciensium cœnobiis functuri erant, post expletum novitiatus annum, in abbatissæ manibus professionem emittebant hisce verbis :* Promitto vobis obedientiam de bono usque ad mortem. *Quum Rameyæ, uti ex Vita* B Idæ *liquet, lex de duabus Missis cantandis observaretur, manifestum est plures ibi fuisse presbyteros.*

g *Augustinus Wichmans Rameyam inter sacras Brabantiæ ædes Deiparæ gratiores numerare non dubitavit, propterea quod* B. Ida *Lewensis et B. Ida Nivellensis frequenter B. Mariæ Virginis alloquiis in Rameya fruitæ erant* (17).

h Cuculla *fuit primo vestis monachorum orientalium : quam adhibuerunt et monachi occidentales antiquiores, ac dein familiæ omnes Benedictinæ. Ast non videtur ejus forma fuisse ubique eadem, quemadmodum constat* F
ex dissertatione Edmundi Martene, qui in scriptorum hac de re sententiis colligendis multum impendit laboris (18). *Apud Cistercienses cucullæ caputium erat quadratum, et manicæ ad brachii longitudinem, et ita latæ ut duo pugna capere possent* (19).

(1) Vita ms. B. Idæ Nivellensis, pag. 25, Biblioth. regia Bruxellensis, num. 8891. — (2) Thiers, Clôture des religieuses, chap. X, pag. 42 et seq. — (3) Compendium ms. Chronici Bethleem, lib. II, art. V, § 3. Wichmans, Brabantia Mariana, lib. III, cap. LIII pag. 836. Cfr. Van Espen, Jus Eccles., tom. I, part. I, tit. XXX, cap. 3, 4, pag. 299 et seqq.; Verhael der Reformatie van de Abdy van Maegdendale, pag. 32. — (4) Cangius, Constantinopolis Christiana, lib. III, pag. 50 et seqq.; Acta SS., tom. II Aprilis, pag. 11; Martene, de antiquis Monachorum ritibus, lib. II, cap. IV, pag. 175 et seq.; lib. IV, cap. I, pag. 542 et seq.; Lenoir, Architecture monastique, tom. I, pag. 199 et seqq., pag. 353; tom. II, pag. 149 et seqq., pag. 255 et seqq. — (5) Opera S. Augustini, tom. V, Sermo de Calendis Januar., col 1021 et seq. Item, alius scriptor, forsan S. Cæsarius Arelatens., ibid., col. 2002. Cfr. Leber, Collection de dissert. relatives à l'Histoire de France, tom. IX, pag. 206 et seqq., pag. 233 et seqq. — (6) Labbe, Concil., col. 1497 et 1500. — (7) Haltaus, Calendarium medii ævi Germanicum, pag 140 — (8) Ibid. — (9) Loccenius, Antiqq. Sueo-Gothicæ, lib. I, cap. 5, pag. 30 et seqq. — (10) Ibid. — (11) Hampson, Medii ævi Kalendarium, tom I, pag. 89 et seqq. — (12) Sagittarius, Antiqq. Gentilismi et Christianismi in Thuringia, pag 23 et seqq.; Meinders, Tractatus de statu Religionis et Reipublicæ in Veteri Saxonia etc., Diss. II, pag. 151. — (13) Tract. de antiqua eccles. Disciplina, cap. XII, pag. 81; Item, de antiquis monachorum ritibus, lib. III, cap. IV, pag. 282 et seqq. — (14) Martene, Commentarius in Regulam S. Benedicti, cap. XXXVI, pag. 472 et seq. — (15) Consuet. Cistercienses, cap XCII, pag. 202 et seq. — (16) Architecture monastique, tom. II, pag. 389 et seqq. — (17) Brabantia Mariana, lib. III, cap. XIV. — (18) Martene, Commentarius in Regulam S. Benedicti, cap. L, pag. 699. — (19) Ibid., pag. 700 et seq.

CAPUT V.

EX MSS.

CAPUT V.

B. Idæ languores corporis. Deus ei revelat arcana. Ejus ecstases et gaudia spiritualia.

B. Ida, triennio ægrota, erga S. Eucharistiam fuit devotissima.
* denotando
* acute
* Deum
* quemquam
* add. in
* timere

DE SUBTILITATE ET COGNITIONE SPIRITUS EJUS. Virgo quidem, omnino dedita sanctitati, quadam die de Deo mirabilia comprehendit, nominis sui litteras denominando* ; per *y* namque, quæ litera est acuta, acuitatem ; per *d* Deum ; per *a* designabat amorem. Unde Yda quasi Deum* acute* amans ab etymologia nominis potest dici. Sic semper meditans ea quæ Dei sunt, studiose se circumspiciens, ne defectum quemque* incurreret per negligentiam, tribus annis se præbuit* exemplar patientiæ, sed nequaquam ulterius vivere * placuit elanguenti. Cumque diem dominicam ad diem sui obitus accedere diutius exoptasset, utrumque desiderium complevit pius Dominus. Ipsam enim in anno tertio, quadam die dominica, de corporis ergastulo liberavit. Quæ, dum adviveret, libenter, quando poterat, corpus recipiens Salvatoris, toto fere diei spatio tracta mentis dulcedine, contemplative remanens morabatur. Quando vero non poterat illud recipere, monitione cæteras excitabat. Quarum quædam auxiliis orationum virginis confidentes, accedentes ad altare, cum corpus Domini recepissent, contra carnem et vitia dæmonumque nequitias se sentiebant fieri fortiores.

Ipsi arcana aperit Deus.
* fuit
* add. aliquid
C
* dixit
* enim
* Pro
* add. pluries

41 Quadam die virgo laudabilis, manens non minime lætabunda, parum tenens silentium, aliquantulum temporis ita fecit*. Post hæc eloquio nihil pigro protulit talia cuidam personæ præsentialiter assistenti : « Postquam vos huc advenistis, mutatus est status vester : nequaquam etenim talis estis qualem vos fieri simulatis. » Mutatus equidem erat status ejus in melius : monstrabat enim se iratam plurimum, nec iræ tamen [aliquid]* tunc temporis sentiebat. Quadamque die postea, illa persona eadem a laudabili virgine requisivit : « Die illa qua vobiscum locuta sum, videbamini debilis, nec posse vos de facili sustinere. Quid vobis contigit? » Ait illa : « Fui propter vos spiritu confortata. » Persona quidem iterum quærens a virgine, dicens * ita : « Quando vester spiritus raptus est, quomodo vobis est illa hora? » Dixit virgo : « Non dormio modo tam sæpius quam solebam. Rogavi namque Dominum ut hæc a me dormitio tolleretur. Quum autem * ad me reversa sum, bona quæ habui non possem aliquatenus explicare. » Eidem etiam postea declaravit quod quodam loco fuerat ad orandum, in quo posset nullatenus ipsam vidisse oculo corporali. Cum * eadem persona *, cum tribulationibus fuisset aliquantulum onerata, rogavit diligentius : quæ se sensit ejus subsidio semper promptissime liberari.

* subiciens
* quidem
* coegit
* extasim
* *lege* humores
* *add.* et

42 Erat quædam persona alia, quæ, dum adhuc ætate juvenis, corporis pulcritudine, divitiarum copia mundialique gloria præ multis radians, mundi posset deliciis quam plurimum abundasse, fortiter sæculum et sæcularia derelinquens, se Deo servientibus sociavit. Quæ cum cognosceret præ multis excellentius tam corpore quam spiritu dulcem Ydam, quadam die a virgine requisivit diligenter: « Vidistis me antea unquam ?» D Quæ moderato spiritu aliquantulum subticens *, quærenti protinus non respondit. Illa autem * instans, acutius scire desiderans hoc secretum, respondere cogit* virginem ad quæsita, plurimumque mota sollicitudine pietatis, dixit ei : « Vidi vos alias ubi nemo vos cernere potuisset, nisi quemquam huc vellet Dominus perduxisse.» Alia vice verius illud scire desiderans, denudavit ad purum penitus dilectæ virgini suum velle, virgoque largius secretum quod quæsierat ei fideliter revelavit. Illa vero cognoscens et intelligens absque nebula dubii, quod fuisset virgo laudabilis rapta mentis in extasi * ad illas ineffabiles paradysi delicias, et illic ejus spiritum spiritali lumine contemplata, multum inde tulit solatium. Nec est mirum * : rumores etenim dulces et sapidissimos, mellifluos, * delectabiles, hauserat ejus animus, prælibans et præsapiens ex rivulo fontis dulcedinem et spei gaudium ex auditis.

Sumentem S. Eucharistiam lætificat. Idem aliis obtinet B. Ida.
* seducens
* conterminum
* Quæ
* *add.* recipere
* *add.* ipsa
* et corpus
* *add.* virginem

43 Die quadam, cum virgo nobilis ex more sibi solito sanctam Eucharistiam recepisset, se secludens * in solitarium quemdam locum remotum ab hominibus, domibus non terminum *, a turbarum tumultibus se sequestrans, ibi mansit diutius, contemplativo pectore, suavitatem spiritus animæque delicias ebrietate sobria degustando : potitaque solatio quod optarat, sese recipiens ad cœnobium rediit, vultum lætum et hilarem, radiantem cœlesti lampade divinoque cœlitus gaudio decoratum, prætendens intuentibus, declarabat evidentissime jocunditate corporis, in quanta plenitudine gaudiorum ipsius anima permansisset. Contigit quidem alias quod ad ipsam accederet persona quædam cognita, virginisque consortium et frequentiam diligens. Quæ cum ad invicem loquerentur, proposuere pariter sanctam Eucharistiam quadam hora recipere. Quod * cum virgo laudabilissima dulcis Yda cognovisset, personæ dulcius sic respondit : « Si Dominum meum recepero, noveritis quod scio verius quod pro vobis ipsi non potero supplicare. » Hæc igitur persona audiens dicenti talia sic respondit : « Ex quo equidem ita est, malo, magisque consulo, credoque modis omnibus plus valere, quod vos pro me rogetis Dominum, quem et ipsa recipiam, ipsumque * vos per tempus aliquantulum differatis.» Post cum accederet ad altare*, quæ sic locuta fuerat, corpusque* Domini recepisset, novit veraciter quod obtinuerat per preces virginis illud quod exoptaverat obtinere, nec hoc quidem * latuit.

Cognoscit quoque divinitus quæ aliis contigerant.
* enim
* hæc
** persæpius
* verbis et modis

44 Cognovit* certius quidquid ei contigerat, cognoscens etiam quibus, quantis et qualibus turbationum motibus tam spiritus quam corporis antea fuerat onerata. Cognovit etiam, et hoc * sæpius ** signis, modis et verbis* plurimis, quando, quamdiu, qualiter Deus spiritum personæ visitabat, eidemque perpluries notificabat talia familiariter et devote ; postulavit autem a virgine persona eadem superius memorata ut ei diceret, cum super lignum cecidit, si senserit in capite læsionem. Ad hæc virgo respondit dulcius, quod ad horam illam non doluit, nec sensit penitus casum illum, sed, aliquanto tempore post elapso, læsionis in capite sensit gravitatem. Non mirentur qui audiunt. Non est enim mirabile. Cum enim cor refertum gaudiis tantis et talibus, ex parte qualibet et modis omnibus æstuans et exuberans, ex plenitudine mentis dulcedinem amoris, gaudia cœli, delicias

A delicias ebulliat et eructet, qua parte pectoris, qua cella cerebri, quo sensus climate, se doloris absinthium ingerere potuit* aut miscere?

* potuerit

B. Ida ecstasi rapta omni destituitur sensu,

45 De frequenti raptu ipsius. Nocte quadam post completorium quædam de monialibus, prælationis culmine sublimata, rogavit caram virginem ut acquiesceret quidquam cibi percipere, ut aliquantulum vires et membra corporis possent ex alimonia recreari *a*. Quæ cum ad ista penitus reticeret, positus est *cibus in ejus osculo, sed ibi remanens in ejus utero non descendit: plena enim Dei dulcedine, plenissima cœlesti ferculo, terrena fercula nequivit capere, sed ad mentis dulcedinem, celeritatem * spiritus sitiens, * et avidi cœlorum celsitudinem contemplari, amori non recalcitrans, amoris cincta * vinculo, caritativis moribus * revolavit. Cumque duæ de monialibus, ut jaceret suavius, vestes ejus detraherent, licet illam converterent huc et illuc, manens prorsus ut mortua, suique nihil sentiens, quid de se fieret non cognovit. Cumque loqui subinde potuit, jamque sui compos et conscia, moniali dixit superius nominatæ * : « Si jam de me mirentur homines, vere non est mirabile, nec etiam ipsa miror. Miror * et ego plurimum super ineffabilibus et mirabilibus inauditis, quæ, divina misericordia largiente, me permittit lucerna spiritus, dulcedo cordium, dilectus delectabilis, agnoscere tam largius et sentire. »

a — * positusque — * celeritate — * sitientis — * tracta — * motibus — * memoratæ — * *add.* enim

et luget quod ad se revocatur, sed Deus eam recreat. b

46 Die quadam ad mensam residens virgo laudabilis manducare minime potuit, sed apparens veluti mortua, cum conventus egrediens recederet de refectorio, ut gratiarum actio *b* redderetur, ipsa manens in extasi, rei gestæ penitus nescia, cum recedentibus non recessit, sed sic manens usque ad vesperas cum pace maxima quievit spiritu; et hoc ei frequentius contingebat. Die quadam alias accidit quod cum, recepto corpore Ihesu Christi, super lectum a monialibus duceretur, vacans mentis dulcedini, gaudio spiritus delibuta, vinculata mirifice caritativi numinis ligamento, illic dulciter jacuit, sopore delectabili contemplationis suspendio mancipata. Ad quam quædam de monialibus accedens penitus importune, aut immemor, aut prorsus nescia verbi quod habetur in Canticis : « Adjuro vos, filiæ Iherusalem, per capreas cervosque camporum, ut non suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, quoad usque ipsa * velit; » ipsam renitentem et invitam a dulci somno excitans, ad alium locum idoneum perducere procuravit. Virgo vero graviter sustinens quod a tanta dulcedine, a tanto mentis gaudio, a re tam * delectabili fuerat ita citius revocata, in loco novo permanens, ab intimis visceribus ducens suspiria, querulosas voces et gemitus emittebat incessabiliter cum lamentis. Intuens igitur benignus et misericors rex amantium doloris vehementiam et amoris impatientiam, quibus dilecta nobilis angebatur, ulterius ejus angustias * non sustinens, ipsam melliflue confortavit. Quæ captato fruens solatio, mansit illic usque ad vesperas, dulci debria poculo, dulci sponso congratulans, dulcia carpens gaudia cum dilecto.

* *omit.* — * *omit.* — * *add.* ferre

Alio tamen die rursus ecstasi rapta, ad se revocari non potuit.

47 Alia die contigit quod, cum dulcis et præmirabilis pia virgo panem vitæ, medullam tritici, sanctam Eucharistiam recepisset, sequens et servans ordinem ad gratias, cum cæteris intrans ecclesiam post horam prandii, exeuntibus aliis ipsa non exiit, sed ibi remanens, cum voce flebili cœpit ardentius fundere lacrimas, quas dulcis et nectareus consolator spirituum more * suo suscipiens, ipsam delectabiliter et amabiliter confortavit. Quædam autem de monialibus, quæ in ecclesia præsens erat, voces et gemitus ipsius audiens, ad ipsam citius properavit; sed invenit eam silentium jam tenentem. Cumque ipsam erigere niteretur, permanens quasi vacua omni vitali spiritu, et tamquam moles corporis inutilis et inepta, a luctante pro nihilo nequivit aliquatenus removeri. Quod cum perciperet monialis, prætermisit ipsam pacifice. Quam diu intuens vidit non brevi spatio ipsam vultu mirabili contemplantem.

* in ore

EX MSS.

De qua alia plura mirabilia referuntur.

48 Virgo vero jam dicta sæpius dulcis Yda perpluries studebat quærere loca convenientia suspiranti, ut clausa solitudine, altius et ardentius offerret sponso gemitus et singultus animi querulos, et animæ suspiria vehementis, seque posset liberius sine cujusquam scandalo agitare, seu ducere secundum desideria cordis sui. Accidit alias quod Ydam prædulcissimam, mentis dulcori deditam, quædam de monialibus caritatis sermonibus increparet, quod ad custodis calicem *c* virgo dulcis et clementissima non bibisset. Quæ dulcis audiens sic respondit : « Cum lætatur in * me Trinitas et Deitas in mente jubilat, et spiritus meus unus efficitur cum dilecto, cum ista sentiam, soror dulcissima, quomodo creditis quod possem calicem a custode suscipere seu gustare? » Altum etiam aliud dixit ei mirabile quod et ei contingebat *, sed propter simplices intellectus provide dignum duximus non scribendum. Interrogavit etiam a laudabili virgine monialis de qua nunc loquimur quæ comparatio seu quæ sit unio cum spiritu Dei et virginis, cum invicem contingeret commisceri. Cui virgo laudabilis clementer et dulcissime sic respondit : « Soror amabilissima, sicut est * aquæ stillula in utre vino plenius adimpleto, ita tunc est. » Hoc dixit quasi diceret : In Deo non appareo, quia modicitas creaturæ comparari non prævalet excelsæ magnitudini Creatoris.

c — * intra — * contiger — * et

B. Ida multa de suis ecstasibus

49 De intelligentia ipsius et consolationis spiritualis abundantia. Cum eadem monialis alia vice virginem invenisset tractam in extasim, ejus frequenter oculos cum digitis aperiens, vidit quod quotiens studuerat ipsos aperire, virgo rapta statim recludere properarat. Unde post hæc rogavit virginem ut sibi vellet dicere quid hoc esset. Cujus virgo petitioni congrue sic respondit : « Noveritis quod meus spiritus nondum erat a Dei spiritu separatus. » Die quadam cum virgo nobilis, Dei plena dulcedine, jam parum sui met compos esset, ipsam cœpit arguere memorata jam sæpius monialis, quod victum corporis seu necessaria recipere non curaret. Virgo vero hæc audiens responsum reddidit in hunc modum : « Quomodo creditis panis buccellam in corpus proprium introire, in quod capillus minimus præ multitudine Dei dulcedinis nullatenus subingredi prævaleret? » Rogavit etiam hæc eadem monialis dilectam virginem, ut ei diceret, cum mens ejus in extasim traheretur *, cur mutaretur facies et fieret quandoque pallida, quandoque crocea, hoc in statu. Ait virgo : « Qui secundum Trinitatis magnalia tracti seu rapti sunt, colorem * pallidum, sed qui volant ad extasim humanitatis dulcia delibando, colorem rubeum consequuntur. » Cum eadem monialis cum dulci virgine de illo ineffabili et prælaudabili sacramento, videlicet de corpore Ihesu Christi frequentius loqueretur, et ab eadem quæreret

F — * traheret — * *add.* habent

* quærens reret * quanto tempore permaneat forma panis *d* substantialibus *e* verbis jam finitis, dixit virgo laudabilis : « Quando Deum recipio, brevis spatio temporis ipsum animam sentio subeuntem, nec translatum ad mentem * corporis per cibi limites temporalis. Insuper sentioque * certius quod et vera humanitas et perfecta divinitas mentem meam inhabitent, seque meo spiritui dulcius conferant et transfundant. »

* partes

* Insuperque sentio

alii explicat moniali. * hæc * residebat

50 Asseruit quam pluries et * eadem monialis quod aliquotiens, cum caræ virgini jungeretur eo in tempore quo mentis extasim subiisset, per virtutem ipsius virginis, cui reddebat * proxima, confortata fuit multotiens divino consolamine, contra vitia fortior*, mundum spernens virilius et bonorum amantior sic effecta. Interrogavit virginem hæc eadem monialis, quomodo potest fieri quod lætetur corpus cum anima cum ipsa principaliter transfundatur lætitia spiritali. Ait virgo : « Cum anima sit hospes * corporis et amoris tanti confinio ipsi tam dulcius conjungatur ; cum anima tota medullitus dulcedine divini gaudii sine mensuræ termino debrietur, quid mirum est si corpus sentiat quod sentit spiritus et præ lætitia dilecti hospitis gratuletur ? » B Dicebatur de virgine quod habebat consuetudinem quod, si cum ea aliquis loqueretur super illis in quibus fuerat mens ejus in * extasim evocata, continendo silentium quam citius mutaretur. Cum aliquotiens monialis superius memorata de mirabilibus Trinitatis cum virgine laudabilissima loqueretur, a casu contigit quod unum diceret, unde virgo commota dulcius ipsam ammonuit ut sileret, quin et ipsa pace mirabili dulce silentium tenens, diutius hausit mentaliter miram dulcedinem ex auditis.

* fortiorum

* *add.* animæ

* ad

Aliquando nihil cibi potest sumere,

51 Cum ab illa moniali rogaretur attentius die quadam, ut reparando provide debilitatem corporis, cibum vellet recipere, humilitate prævia non præsumens respuere quod rogabat, acquievit parum comedere, receptisque cibariis, obdormire non potuit fere per totum spatium noctis quæ fuit postea subsecuta. Sicque virgini contigit quod quæ prodesse credidit obfuerunt. Cum vero quodam tempore sollemnitas * Ascensionis Domini, jocunda spiritu, jubilans pectore, cordis et corporis adeo gaudium eructabat, quod præ mirabili cordis lætitia nihil omnino potuit manducare. In nocte vero celebri festivitate proxima probavit C tentans quinquies si posset aliquatenus aliquid cibi sumere, sed nec pro totis nisibus se vincere prævaluit, nisi parum.

* *add.* accederet

et gaudio spirituali modo abundat, modo caret.

* unde cum hæc cuidam

52 Cum equidem contingeret quod subtracta fuisset gratia dilectæ virgini, qua visitaverat eam diutius quaque dominica divina bonitas, consternata humiliter præ timore diu mansit pavidi spiritus et trementis : unde cuidam hæc* de monialibus designasset, reddidit virgini monialis quod volebat conditor cordium ipsius patientiam sic probari. Cui virgo pro verborum eloquiis utens signis *f* sic respondit : « Si super hoc non sum culpabilis, novit Deus quod istam gratiam non multum cupio possidere. » Nec tamen hoc dixit despiciens, sed Ordinis statuta *g* sitiens cum cæteris sequi frequentius et posse melius tolerare. Cum quodam tempore divinæ plenitudinis nimietate languida quodam jaceret lectulo, cujusdam noctis tempore Nativitatem Domini præcedentis, D lectiones intelligens de beati tractatibus Augustini loquentis mirabiliter de mirabilibus Trinitatis, tantis repente gaudiis, exæstuante spiritu, fuit ipsius anima delibuta, quod pene timuit ne sensum perderet, et præ mirabili cordis lætitia semet amittens penitus insaniret. Erubescant lectores tepidi qui tot sæpe magnalia scripturarum legunt, scrutantur, ruminant, cumque lecta transierint, ad instar vasis fœtidi, retinere vix prævalent nec odorem. Perpluries virgini contigit quod * per aliquotiens ab excessu mentis et extasi fuisset noviter revocata, prætendebat insipientibus * oculos adeo spiritales ut viderentur verius * quadam cœlesti lampade radiisque mirificis radiantes *.

* *add.* cum

* inspicientibus

* *omit.*

*fulminantes

ANNOTATA.

a *In institutis monasticis diligenter erat cautum ne quis extra refectorium, et præsertim post Completorium, aut cibum aut potum sumeret. Dicto Completorio, debebant omnes ire cubitum* (1), *uti supra notavimus pag.* 113. E

b *Gratiæ post refectionem non in solo refectorio Deo referebantur a monachis religiosarum S. Benedicti familiarum, sed refectorio exeuntes eas incipiebant et in ecclesia complebant* (2). *Ritus, isque valde solemnis, quem observabant Cistercienses, describitur parte prima Usuum hujus Ordinis* (3).

c *De custodis calice dictum fuit pag.* 114.

d Forma panis *eamdem habet significationem ac* species panis.

e Verba substantialia *nuncupantur verba consecrationis, propterea quod ea dicens sacerdos substantiam panis transmutat in substantiam Christi.*

f *Quoniam silentii lex apud monachos orientales erat quam maxime severa, et tamen non poterant quin inter se aliquando necessario communicarent, signorum usum a remotissimis temporibus adhibuerunt. Eadem disciplina passim apud omnes occidentales monachos, modo Cartusianos excipias, viguit; uti ostendit Edmundus Martene, qui suis libris de monachorum ritibus inseruit signorum literaturam bene longam, in monasterio Cluniacensi usurpatam* (4). F

g *In omnibus Ordinibus religiosis per leges monasticas omnes jubentur servare, uti dicimus, vitam communem, quod, ea ablata, facile enervatur cœtuum religiosorum disciplina. Ex hac præter voluntatem ob longas suas extases frequenter exempta fuit beata* Ida.

(1) Martene, de Monachorum ritibus, lib. I, cap. IX, cap. XI et cap. XII, p. 112. — (2) Martene, Commentarius in Regulam S. Benedicti, cap. 43, pag. 584. — (3) Consuetudines Cist., cap. LXXVI, p. 180 et seqq., apud Guignard. — (4) De antiquis Monachorum ritibus, lib. V, cap. 18, pag. 881 et seqq.

CAPUT VI.

A

CAPUT VI.

B. Ida ob nimium gaudium spirituale languet. Diabolum, qui eam tentat, fugat. Morti proxima Eucharistiam petit. Ejus obitus.

B. Ida, *cujus intima præ luce divina patescunt,*

* infirmitatis

lege extrinsecus.

* perspicaciter

De visione ad obitum infirmantis * et obitu ipsius virginis. Aliquando contigit virgini quod eam intuentium aspectus erubesceret; ipsi namque veracius videbatur quod eam tanta claritas omni parte transfuderat, quod adeo perspicua claritate prænimia videretur, quod ab intrinsecis * inspicientibus possent ipsius intima videri prospicaciter *, non obstante pariete corporali. Rei vero istius consocios compellabat eventus novitas admirari quam plurimum, quin et ipsa cui hæc contigerant mirabatur. Quædam de monialibus die quadam a virgine requisivit si haberet juvamen aliquod, si fieret ei colloquium de divinis eo in tempore quo gerebat illam angustiam, quam aliquando perpeti videbatur. Cui virgo responsis brevibus dixit ita : « Noveritis quod, si sic fieret, insanirem. » O mirabilitas amoris fervidi ! O teneritas spiritus languidi ! O dulcis caritas obsessi pectoris ! Quæ sic premis amantum corpora *, corpus extra loqui non audeat, vel audire.

B

* *add.* ut quæ gestant introrsus pectora,

ob nimia gaudia languet.

* *deest*

* *deest*

* *add.* non

54 Erat autem hæc virgo nobilis tanti fervoris spiritus tantique desiderii, ut non posset ullatenus præ vehementia furoris animi sui * sustinere diutius, quod ipsa corpus Domini non haberet, nec jam amor aut gaudium, aut * inundans dulcedinis aut gratiæ largitio sufficiebant pectori dilectationis ignibus inflammato, si * ipsum Deum et Dominum, quo ardebat totis affectibus, reciperet præsentialiter et expresse. Sed cum ipsum susceperat, habens habentem omnia, nihil unquam ulterius requirebat; tunc enim principaliter subjacebat corpus spiritui, spiritusque pace permaxima fruebatur. Ipsa tamen præ gaudiis prorsus indicibilibus quæ regnabant in * ipsius pectore, non valebat per noctes plurimas obdormire. Illis autem temporibus quibus hanc vehementiam gaudiorum virgo laudabilis sustinebat, tantis laboribus et pœna corporis, anxietate gaudii premebatur, ut etiam intima corporis strepitum redderent vehementem.

* *omit.*

Apparent ipsi dæmones,

* hominem

55 Apparuit quandoque virgini Deo caræ persecutor humani generis, ille nequam dyabolus, gerens in se figuram hominis; sed virgo fortis spiritu, vigore mentis radians, virtutum muniminibus loricata, omnino ipsum respuit, nec in aliquo timuit, nisi parum. Habebat aliquotiens virgo prædiligibilis modum talem ut juxta se posset nullatenus aliquem hominum * tolerare. Unde semel cum in ecclesiam introisset, corque suum evolasset ad cœlica, contemplando prælibans lilia paradysi, contigit quod accederet ad ipsam sic dispositam quædam persona leniter, ipsamque tactu facili tetigit aliquantulum; statim ipsa percipiens rem et tactum, exclamavit mirabilissime voce gravi. Cum quodam tempore virgo laudabilis cuidam personæ languidæ non parum, infirmitatum graviter vinculis catenatæ, præsentialiter assideret, succrescente morbi gravedine, personam contigit ad mortis terminum, quæ mordet omnia, propinquare. Cum autem * adesset proxima dulcis Yda, vidit præsentialiter dæmones hic assistere, qui horrore terribili et terrore horribili litigantes pro anima, dijudicabant miseram, instanter et crudeliter repugnantes misericordiæ, proferentes adversus trepidam quidquid poterant * in ipsa de mali genere reperiri, accusantes incessabiliter, et ipsam sibi nequius * vendicantes. His auditis, virgo perterrita, fremens totis visceribus, pietatis aculeo stimulante, pectus rore dulcedinis compassionis intime refertum * exuberans, totiusque misericordiæ vas et cellam, ad succursum illius animæ tunc temporis indigentis auxilio, sacris orationibus reservavit * medullitus et devote, rogavitque fremente spiritu, compuncto pectore, mente prorsus sollicita, quod benignus et patiens pater misericordiæ Ihesus Christus ab æternæ mortis periculo vellet præsentem animam liberare.

EX MSS.

* igitur

* poterat

* nequitius

* *add.* et

* reseravit

quos, adjuvante Deipara, fugat.

56 Necdum finitis precibus parte vidit ex altera resistendo dæmonibus præsentialiter assistentem imperatricem virginum, fontem misericordiæ, sustentamen debilium, medelam et refugium omnis humani generis, Mariam matrem Domini, quæ laborantem animam inter tantas angustias advenerat misericorditer liberare. Obiciens ergo regaliter, potestative respuens et rejiciens viriliter illos immundos spiritus, dixit ita : « Hæc anima vivens in corpore horas meas *a* solvit sollicite et devote. » Hisque dictis, liberans animam a verbo aspero laqueisque venantium, ad salutem ipsam benignius judicavit. Fuit ergo hoc in articulo virgo dulcis coadjutrix et consocia * matri misericordiæ, quæ petiit orationibus pietatis, quæ celsitudo virginum implevit ex operibus potestatis, sicque matrem sequens ut filia vitæ per ardua, per pacis semitam, per amoris vestigia, studebat diligentius honestatis munditiam, laboris patientiam, humilitatis gratiam conservare. Unde cum aliquotiens cuidam viro religioso plurimum et honesto quædam secretius retulisset, cum et ille quibusdam aliis rogaret virginem ea quæ sibi dixerat declarari, hujus * humilitatis filia sic respondit : « Non volo, domine, sed valde timeo sanctitatis nomen inaniter usurpare. » Sicque cœlum et cella certius celans secreta Domini potuit virgo nobilis humilitatis opere nuncupari.

a

* consona

* *omit.*

F

Prænota die obitus, pie moritur.

57 Cum igitur obitus proprii diem et terminum prænovisset, corpus dilecti sitiens corde dulci suscipere priusquam carnis carcerem relinqueret ipsius spiritus, quandam accersiens de monialibus, dixit illi : « Cum dilecti corpus recepero, velare faciem nostro velamine memor sitis. » Illa vero, sicut rogaverat, ita fecit. Quæ cum velasset faciem, se submittens ad terram, paululum subinducto velamine, vultum ejus prospiciens vidit ipsius oculos spirituales plurimum palpebrasque nequaquam penitus removeri. In die vero crastina temporalem subiens obitum, licet prægrandis gravitas et non levis infirmitas ipsam urgerent graviter * acriter, tamen hoc in articulo devotionem minime pia virgo deseruit, sed devota vivens in sæculo, laboravit devotior et devotissima transmigravit; sicque bonum quod inchoaverat a pueritia, successibusque temporis jam productum in melius, fine sancto,

* *omit.*

D

sancto *, fine laudabili, fine dulci, fine peroptimo consummavit. * secundo

Ejus virtutes nemo poterit digne laudare.

58 Quis igitur, quibus eloquiis hanc Christi militem, hoc vitæ speculum, hunc fontem luminis adeo elegantius ut sufficere debeat collaudabit? Cui virtutum tota congeries, cui redundans pelagus gratiæ, cui decus et decor omnium quæ possunt quempiam ornare spiritum, adeo se largissime transfuderunt, ut non vivat quidquam laudabile cui non possit ejus nobilitas comparari. Potest enim tot mirabilibus virgo præradians, hortus irriguus *b*, terra fructifera, vas admirabile, solaris radius, lucerna gratiæ, palma, cedrus, oliva, hyssopus, rosæ plantatio, aroma, balsamum, viola, lilium et quidquid aliud * gestat dulcedinis, virtutum exigentia, nominari. Cujus excellentissimo tam virtutis quam meriti præconiali titulo citra sufficientiam efferendo, cum hæc nostra modicitas longo minus sufficiat, affigentes anchoram littore, contrahentes lora vehiculi, pede metam propositam atterentes, lingua silet, stilus eripitur, stat nostra faselus, cessant verba, cadunt carbasa, cedit corpus *. Contingentes igitur ** terminum inchoatæ materiæ operisque propositi, supplicantes non B minime rogamus diligentius audientium gratiam, ut ex benivolentia caritatis modicum quid festinant * nostræ insipientiæ, nec tradentes examini seu librali judicio præsens opus, paupertate dictaminis fastidiant materiæ bonitatem; sed quidquid melius in istis sapiunt, proferant amabilius et collaudent nobiscum virginem quæ, laudari meritis operum non indigna, meruit ex operibus obtinere vivendo gratiam, et * decedens cœlorum gloriam adipisci. In qua regnans, delectabilius circumdata varietatibus meritorum, munditiæ florida liliis, in amoris mersa diluvio, amantium gaudens deliciis, et optatis fruens amplexibus, cum dilecto * vivet ** per sæcula sæculorum. Amen *.

b — * aliquid — * opus ** ergo — * sustineant — * *omit.* — * Christo ** vivit — * *add.* Explicit vita beatæ Ydæ.

ANNOTATA.

a *Horas B. Mariæ Virginis in Ecclesia jam sæculo VIII usurpatas fuisse ostendere conatur cardinalis Bona* (1) *: quas alii auctores putant a S. Petro Damiano fuisse primo propositas, vel saltem multum propagatas*(2).*Id certum est, eas sæculo XII pluribus in locis fuisse usitatas* (3), *quum ab Urbano II in concilio* C *Claromontano anni* 1095 (4) *mirum in modum fuerint commendatæ. Quanam ratione sæculo XIII a monachis Camaldulensibus dicerentur, exponit Mittarelli* (5). *In Belgio vero, quo ævo vivebat* B. Ida Lewensis, *adeo raro recitabantur, ut Deipara cuidam feminæ maxime patrocinaretur, quemadmodum refert biographus* B. Idæ, *quia quotidie suas solvebat horas.*

b *Locutiones mysticæ quas biographus hoc capite ad* B. Idæ *virtutes uberius demonstrandas adhibet, scilicet* hortus irriguus, terra fructifera, vas admirabile, lucerna, cedrus, oliva, hyssopus, rosæ plantatio, aroma, balsamum, viola, lilium *explicantur a Cornelio a Lapide* (6), *Garnero* (7), *Hugone a S. Victore* (8), *S. Gregorio Magno* (9) *et S. Bernardo* (10).

(1) De divina Psalmodia, cap. XII, § 2.— (2) Cfr. Labbe, Concilia, tom. X, col. 517 ; Acta SS., tom. III Febr., pag. 422.— (3) Cfr. Mabillonius, Præf. in Sæculum V Benedictinum, pars II, num.117.— (4) Labbe,Concilia, tom. X, col. 517. — (5) Annales Camaldulenses, tom. VI, app., col. 71 et seq. — (6) In Isaiam, cap. 58. — (7) Gregorianum, lib. VI, col. 239;lib. XVI, col.450, lib. XIV, col.421 et seq.,lib. IX, col. 334. — (8) Opp., tom. I, col. 634; tom. III, col.916, 915, 164, edit. Migne. — (9) Opera, tom. V, expos. sup. Cantic., col. 479.— (10) Opera, tom. V, Vitis mystica, col. 667, edit. Migne. — (11) Acta SS., tom. VI Septembris, pag. 598. — (12) Apud Petavium, Opus de Theologicis dogmatibus, tom. II, part. II, edit. Veneta anni 1757. — (13) Thesaurus theolog., tom. II. pag. 580.

APPENDICULA PRIOR.

§ Unica. Monitum. De librariis et librorum perscriptionibus in monasteriis Orientis et Occidentis. Scriptorium apud Benedictinos aliosque monachos, præsertim in Belgio. Libri scripti in monialium cœnobiis. De monialibus doctis medii ævi.

Hanc dissertationem de librorum perscriptionibus et studiis literarum in monasteriis præsertim feminarum, anno 1870 scripseramus, non ignari hoc argu- E mentum a pluribus eruditis viris, infra indicandis, in transcursu fuisse præstrictum. Verum anno 1877 in lucem prodiit de medii ævi bibliothecis eruditissimum opus, cura R. P. Caroli Cahier, presbyteri Societatis Jesu, concinnatum : in quo ille cl. vir modo hic, modo illic fere omnia capita, quæ disputanda susceperamus, vel attingit vel explicat. Quibus perspectis, nobis aliquando in mente fuit lucubrationem nostram in tenebris relinquere, ne acta agere vel in alienum opus ire videremur. Ast quominus hoc consilium ad effectum adduceremus plura nos dehortabantur. Et primo quidem in finem alium quam nos animum egregius auctor intendit. Ipse enim sibi proposuit manifestum facere bibliothecarum medii ævi viros tum ecclesiasticos, tum monasticos, fuisse auctores : quod stadium magna laude ab eo lustratum fuisse nemo negabit. Contra nos ostendere conamur a monachis studium suum in exscribendis libris, quasi religiosæ professionis esset proprium, jam primis temporibus fuisse collocatum,aliis relinquentes provinciam fusius explanandi qua diligentia huic legi monasticæ fuerit obtemperatum. Alter, et quidem præcipuus, hujus nostræ dissertationis finis est demonstrare moniales, præsertim Belgicas, monachorum vestigiis F institisse, non tantum in libris ecclesiasticis perpulchre describendis, sed etiam in colendis literis et juvenibus utriusque sexus liberaliter educandis. Accedit, ut hanc nostram disputationem proferamus,tum consilium virorum prudentum, tum exemplum sodalis pristinæ Societatis Jesu, Francisci-Xaverii Zaccaria; qui, quamvis decessor noster Stiltingus anno 1757 prolixam disceptationem de S. Liberii commentitio lapsu typis expressisset (11), non erubuit de eodem argumento commentarium, jam pridem confectum, annis 1757 (12) et 1762 (13) juris publici facere. Quapropter et nos nostram disputationem, quo stilo ante novem annos fuit composita, prelo subjicimus.

—

Ex

A

Monachi orientales

AUCTORE R. D. B.

Ex biographi B. Idæ *verbis intelligimus hanc sanctam virginem, antequam monasticam suscepit vitam, literarum scientiam apud Beghinas Lewenses didicisse, et postea, quum esset monialis facta,* studiose libros ecclesiæ *scripsisse, vel etiam correxisse* quemdam librum ferialem non minimum, in quo leguntur in matutinis lectiones... Plures alios conscripsit diligentius. Quidquam spatii temporis abire vacuum non permittens, laboris tempore laborabat plus cæteris, aliis temporibus sanctis orationibus occupata. *Quæ verba satis ostendunt hunc præcipuum fuisse beatæ monialis laborem, uti et multis in locis plurimarum sacrarum virginum. Nec est illud mirandum : nam hoc pacto operam valde utilem tribuerunt ecclesiis pientissimæ illæ feminæ : dein otium, omnibus hominibus et præsertim muliebri sexui adeo exitiosum, vitabant. Præterea non ignorabant, id operum genus, primis æræ christianæ temporibus, a sanctissimis viris fuisse usurpatum et commendatum. Legimus enim in Heraclidis Paradiso cap. XIX,* B *ubi Tabennensium monachorum vitæ ratio describitur :* Alter... alius... alius codicum lectione vel conscriptione gaudebat (1). *Cui consonat S. Hieronymus in epistola ad Rusticum monachum :* Scribantur libri, ut et manus operetur cibum et animus lectione saturetur (2) ; *item S. Joannes Chrysostomus in Homilia* 14 *in I ad Timotheum, dicens :* Postquam preces matutinas et hymnos compleverunt, ad lectionem Scripturarum se conferunt : sunt etiam qui libros scribere didicerunt (3). *De eodem monachorum orientalium munere meminit Cassianus in opere de* Cœnobiorum Institutis (4). *Id quoque obtinuisse in suo monasterio affirmat S. Ephrem Edessenus, in Parænesi* 48 *ad monachum acediæ deditum* (5).

etiam præclariores,

2 *Præterea scriptoris officium tanti faciebant monachi orientales, ut cum quis eorum vir sanctus, vel alio titulo spectabilis, in eo cæteris excellebat, id tamquam non vulgaris laus in ejus referretur Vita. Hinc factum est ut S. Epiphanius de monacho hæretico Hierace, ejus egregias commemorans dotes, dixerit :* Auctores nonnulli sunt, eum ultra annos nonaginta C vixisse, et ad extremum vitæ tempus libros antiquarii more scripsisse. Librarius enim et quidem peritus fuit (6). *Item legitur in S. Epiphanii Vita, quam, licet fabulis aspersam, tamen sat antiquam esse affirmat Papebrochius* (7) : Lucianus admirandus et eruditus *vir, SS. Hilarionis et Epiphanii magister,* elegantis librarii artem tenebat. *Paulo inferius additur :* Lucianus autem habebat secum decem monachos qui quidem libros diligenter scribentes, ex iis sibi victum parabant (8). *In eodem opere citatur* diaconus Sabinus, cujus studium erat pulchre scribere (9) *: uti et Ruffinus,* cujus ars erat recte scribere (10). *Ipse S. Epiphanius, ut ait ejus biographus, sub S. Hilarione magistro* proficiebat in Dei gratia et arte pulcherrima [scribendi] (11). *Refert et S. Joannis Climaci biographus* eum libellos composuisse (12). *Simile præconium pluribus aliis monachis orientalibus tribuitur. Adde verba Nicephori, ex quibus liquet quam proprium esset vitam monasticam sæculo V in Oriente profitentibus libros ecclesiasticos exscribere : Theodosius junior,* ut aula sua imperialis, *inquit,* re nulla a MONASTERIO differret, sedulo curavit. Mane consurgens hymnos Deo cum sororibus alternis cecinit, et spiritus verba semper in ore habuit. Cum episcopis et sacerdotibus congressus, obscuros locos et nodos scripturarum, haud aliter quam si sacris ipse initiatus esset, explicuit. Sacrorum librorum eorumdemque interpretum congerendorum adeo fuit studiosus, ut ea laude Ptolemæo inferior non esset. Noctu eis legendis operam navavit... Manu ipse sua pulcherrime scripsit, ac multa scriptorum ejus ad hoc usque tempus sunt conservata, temporum vi superiora : Evangelia videlicet, et alia quædam, aureis omnino literis distincta, quorum paginæ crucis formam referunt (13). *Haud plura dicenda videntur de monachis librariis Orientis.* E

item occidentales,

3 *Monachi occidentales eamdem ac orientales inierunt viam, atque similiter operam in exscribendis libris posuerunt. Etenim voluit S. Martinus Turonensis ut in suo monasterio* ars, exceptis scriptoribus, nulla haberetur : cui tamen operi minor ætas deputabatur ; majores orationi vacabant (14). *S. Fulgentius, monachus et postea episcopus Ruspensis,* scriptoris arte laudabiliter utebatur (15). *Neque ab hoc tramite recessit Cassiodorus, qui, post gestum consulatum aliaque munia, monachum agens in cœnobio Vivariensi in Calabria, indicavit in opere de* Ortographia *qua ratione scribendi sint libri* (16), *habens procul dubio in oculis S. Irenæum, qui ad insignem diligentiam adhibendam librarios vehementer excitabat, ut narrant Eusebius Cæsariensis* (17) *et S. Hieronymus* (18). *Item sanctus Ferreolus cap.* 28 *suæ Regulæ notavit* scribere præcipue esse monachorum opus ; *dicit enim :* Paginam pingat digito qui terram non proscindit aratro : quia qui agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus... potest (19). F *Ejusdem fuit sententiæ S. Eustasius* (20), *abbas Luxoviensis et S. Columbani discipulus, monachos sibi subditos assiduo exemplo ad libros exscribendos magnopere incitans, imitatus suos magistros, cœnobiarchas Hibernos. Sed hæc nota lippis et tonsoribus.*

et præsertim Benedictini,

4 *Ab exordio quoque Ordinis S. Benedicti invaluit usus ut non pauci monachi industriam suam scribendis libris impenderent. Jubebantur enim* otiositatem *tamquam* inimicam animæ *vitare ; et, ut refert Trithemius,* fratres minus docti otio non vacabant, sed post orationes operi manuum devote insistebant. Libros scribebant

(1) Apud Rosweyde, Vitæ Patrum, pag. 958.— (2) S. Hieronymi Opera omnia, tom. I, col. 1079, edit. Migne. — (3) S. Joannis Chrys. Opera, tom. XI, col. 576, edit. Migne. — (4) Cassiani Opera, pag. 76, edit. Atrebat. 1628. — (5) S. Ephrem Opera, tom. II, græce et latine, pag. 176 et seq., edit. Romana 1743. — (6) S. Epiphanii Opera, tom. II, lib. II, hæresis 47, col. 178, edit. Migne.— (7) Acta SS., tom. III Maji, pag. 37. — (8) S. Epiphanii Opera, edit. Migne, col. 30 et 34. — (9) Ibid., col. 94. — (10) Ibid., col. 94. — (11) Ibid., col. 34. Cfr. Acta SS., tom. III Maji, pag. 37 et seqq. — (12) Opera S. Joan. Clim. Ejus Vita, cap. II, edit. Migne, col. 601. — (13) Hist. Eccl., tom. II, lib. XIV, cap. III, pag. 441 et seq., edit. Paris 1630.— (14) Sulpitius Severus, Vita S. Martini, tom I, pag. 17, edit. Veronens. — (15) Acta SS., tom. I Januar., pag. 38. — (16) Cassiodori Opera, ap Migne, tom. II, col. 1239 et seqq. — (17) Hist. Eccl., lib. V, cap. 23, p. 397, edit. Laemmer — (18) Opera, tom. II, de viris illust., col. 650, edit. Migne. — (19) Holstenius, Codex Regul., tom. I, pag. 162, edit. Brockie. — (20) Acta SS., tom. III Martii, pag. 786

qui

AUCTORE R. D. B.

qui ad hoc erant idonei, et a doctoribus edita, ex schedis ad mundum redigebant. Alii scriptos codices artificiose conglutinabant, corrigebant alii, rubro minio cæteri exornabant. Nullius manus huic sancto deerat officio, gaudebant se omnes participes haberi studiorum, quæ in expositionibus Scripturarum gerebantur (1). *Sic evenit ut per Ordinis S. Benedicti monasteria, etiam remotissimis temporibus, tanta, quam omnes mirati sunt, mss. codicum copia exstiterit* (2). *Neque aliter Fuldenses monachi, præsertim tempore S. Sturmii, primi abbatis, ejusque proximorum successorum, egerunt, uti et Bursfeldenses, Cluniacenses, et alii bene multi Ordinis Benedictini rami : in quibus quotiescumque instaurata fuit disciplina monastica, toties tamquam egregium adminiculum adhibitum fuit literarum et scientiarum studium. Cui sententiæ non mediocre affundit lumen controversia de studiis monasticis Mabillonium inter et abbatem de Rancé, postea in compendium et ordinem ab Edmundo Martene redacta* (3); *nec non laudes quibus extolluntur viri hujus Ordinis, de Ecclesia* B *optime meriti, quales B. Lanfrancus* (4), *Joannes Stabulensis* (5), *Jacobus de Wratislaria* (6) *aliique, eo quod libros impigre descripserunt. Verum ut librorum scriptio accurate religioseque fieret, erat in monasteriis cella* scriptorium *nuncupata, eaque scriptoribus destinata. Quod institutum notis persequitur Alcuinus* (7) *versibus, et postea viguit apud Cistercienses, canonicos sancti Victoris Parisienses et passim. Neque dubium est quin in multis Belgii monasteriis fuerint hujusmodi scriptoria. Etenim ostendunt monachus Rivet aliique celebribus scholis claruisse, sæculo VIII, monasteria Elnonense, S. Bertini, Stabulense, Lobbiense, ecclesiam cathedralem Trajectinam ad Rhenum* (8) *: hanc laudem iterum sæculo IX meruisse referunt cœnobium Stabulense, cujus vestigiis tunc temporis monasterium Malbodiense institit* (9); *item sæculo X monasteria Blandiniense Gandavi, Gemblacense et Broniense, Epternacense, Lobbiense, Stabulense et S. Bertini : quibus addendæ sunt ecclesiæ cathedrales Cameracensis et Leodiensis* (10). *Sed sæculo XI multo plura monasteria et* C *ecclesiæ cathedrales literis scholisque splendescere contenderunt : nam Rivetus, præter monasteria S. Bertini, Epternacense, Lobbiense, enumerat Afflighemiense in Brabantia, S. Huberti in Arduenna Silva, S. Laurentii Leodii, S. Jacobi item Leodii, non secus ac ecclesias cathedrales Leodiensem, Ultrajec-* D *tinam et Cameracensem, vel etiam ecclesiam collegiatam S. Bartholomæi Leodii* (11), *et abbatiam S. Martini Tornacensis, cujus scriptores multum laudat Herimannus hujus cœnobii præpositus* (12).

nec non Cartusiani ac Præmonstratenses;

5 *Sæculo XII surrexerunt duo regularium Ordines, qui non tantum sanctimonia, sed et doctrina in Ecclesia claruerunt, Cartusiani et Præmonstratenses. Et primo quidem Cartusiani, memores præceptorum S. Brunonis* (13), *hæc retulerunt in Consuetudines a Guigone, quinto Cartusiæ priore, collectas :* Omnes pene quos suscipimus, si fieri potest, scribere docemus..... Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur, sperantes a Domino mercedem pro omnibus qui per eos vel ab errore correcti fuerint, vel in catholica veritate profecerint (14). *Alter Guigo, in libro de Exercitio cellæ, verborum prioris Guigonis procul dubio memor, fratrem Cartusianum sic alloquitur :* Hoc autem esse debet specialiter opus tuum,... libris exscribendis operam diligenter impendas (15). *Quæ opinio, scilicet monasteria qualicumque modo libris augere, habendum esse pro magno beneficio eis præ-* E *stito, adeo mentes occupaverat medio ævo, ut in cœnobiis Normanniæ Lyrensi et Beccensi per quadragesimam preces funderentur pro* fidelibus qui libros fecerint et dederint *istis abbatiis* (16). *Ostendit Thomas Kempensis Florentium sæculo XIV magna contulisse officia cœnobio Windeshemiensi, eo quod ibi, utpote rector, verbo et exemplo multum artem scribendi promoverit* (17). *Idem Thomas in Doctrinali Juvenum animos addens juvenibus sui cœnobii, quibus exscribendorum librorum cura erat commissa, dicebat pro librariis, vita functis, Deum oraturos esse eos, qui ex eorum librorum lectione percepturi essent emolumentum* (18). *Præmonstratenses vero canonici ab exordio sui instituti, quum essent viri valde literati, omnem moverunt lapidem ut libros egregios sibi compararent, et in suis monasteriis multos scriptores haberent. Et quidem in nostro Belgio præ aliis claruerunt abbatiæ Parcensis prope Lovanium* (19) *et Bonæ-Spei in Hannonia* (20), *rite imitatæ cœnobia Tornacense S. Martini* (21), *Andaginense seu S. Huberti* (22), *Gemblacense* (23), F *Leodiense S. Laurentii* (24) *aliaque* (25), *quorum codices mss. sæculorum X, XI, XII, XIII, per totum orbem terrarum spectabiles, usque ad supremi sæculi XVIII clades religiose fuerunt servati.*

at præcipue Tornacenses monachi

6 *Sed inter illas bibliothecas medii ævi pau-*

(1) Trithemii Opera, De viris illustribus Ordinis S. Benedicti, lib. I, cap. 6, pag. 21. Cfr. De laude scriptorum, pag. 742, edit. Busei, anni 1605. — (2) Mabillonius, Traité des études monast., tom. I, cap. VI, pag. 53 et seqq., edit. Paris; 1692 ; Browerus, Antiquit. Fuldenses, lib. I, cap. XI, pag. 46 et seqq. — (3) Commentarius in Regulam S. Benedicti, cap. 48, pag. 627. — (4) Acta SS., tom. VI Maji pag. 846. — (5) Reiffenberg, Ann. de la Bibl. roy., tom. I, pag. XLIX. — (6) Pez, Thes. Anec., tom. I, pag. IV. — (7) Cangius Glossarium, ad voces *scriptores* et *scriptorium*, edit. Didot. — (8) Hist. littéraire de France, tom. IV, pag. 17 ; Vos, Lobbes, son Abbaye et son chapitre, tom. II, cap. XVII, pag. 75 et seqq. ; Delaplane, Abbés de S. Bertin, tom I, pag. XIII et seqq. ; tom. II, Append., pag. 514 et seqq. — (9) Hist. litt., tom. IV, pag. 239. Ibid., tom. V, pag. 84. — (10) Ibid., tom. VI, pag. 30 et seqq., pag. 40 et seqq. — (11) Ibid., tom. VII, pag. 17 et seqq., pag. 94 et seqq. — (12) Herimann., De restaur. abb. S. Martini, apud d'Achéry, Spicil., t. II, col. 900, 912, 913. — (13) Acta SS., tom. III Oct., pag. 620. — (14) Masson, Annales Cartus., tom. I, lib. I, cap. 28, pag. 62. — (15) Apud Migne, tom CLIII, col 883. — (16) Martene, De antiq. Monach. ritibus, lib III, cap. XI, pag. 351. — (17) Opera Thomæ Kempensis, Vita Florentii, cap. 14, pag. 943, edit. Duacena 1625. — (18) Ibid., pag. 702 et seqq. — (19) Libertus de Pape, Summa chronologica ecclesiæ Parchensis, pag. 463. Raymaekers, Recherches historiques sur l'ancienne abbaye de Parc, pag. 13, 44, 46, 48. — (20) Rivet, tom. IX, pag. 126 et seqq. Maghe, Chronicon ecclesiæ B. Mariæ Bonæ-Spei, pag. 18 — (21) Chronica Tornacensis, apud De Smet, Corpus Chronicorum Flandriæ, tom. II, pag. 555 et seq. — (22) Cantatorium S. Huberti, apud Reiffenberg, Monuments pour servir à l'Hist. de Namur, Hainaut, Luxembourg, tom. VII, Introd., pag. CXI, pag. 237, 246. Robaulx, Chronique de S. Hubert ou Cantatorium, pag. 2 et seq., pag. 224, 231 ; Bethmann, Bibliothèques de Belgique, dans le Messager des sciences histor. de Belgique, année 1843, pag. 134. — (23) Bethmann, ibid., pag. 141. — (24) Ibid. — (25) Ibid.

ciores

A *ciores tam amplæ fuerunt quam Tornacensis sancti Martini. Scribit enim in Chronicis Li Muisis sæculo XIV :* Habebat dictus frater Vincentius *(Bellovacensis, scriptor eruditissimus, quamvis sæpius minus prudens)* a domino rege *(S. Ludovico)* auctoritatem videndi librarias in regno Franciæ. Et contigit quod venit in nostro monasterio sancti Martini dictus frater, et aperta est ei libraria, et vidit omnia sicut suæ placita fuit voluntati ; unde audivi a prædecessoribus nostris antiquis et viventibus tunc temporis, quod dictus frater dixerat quod in nullo monasterio cujuscumque Ordinis invenerat tam bonos libros et sufficientes, tam bona et vera originalia, moralia, et antiquas historias, sicut invenerat in nostra liberaria et multum habuit nostrum monasterium commendatum (1). *Hinc et factum est ut sæculo X Gerbertus, postea Sylvester II, exemplaria belgica extollere non dubitaverit hisce verbis :* Bibliothecam assidue comparo, et sicut Romæ dudum ac in aliis partibus Italiæ, in Germania quoque et Belgica, scriptores auctorumque exemplaria multitudine nummorum redemi (2) . *Adde quod Patres* B *concilii Tridentini ad recognoscendas divinas Scripturas Bibliis sacris duorum monasteriorum Belgicorum, Parcensis et Lobbiensis, usi sunt : quæ certe non est parva laus* (3).

et alii Belgæ;

7 *Verum lugendum est ex innumeris iisque pretiosissimis codicibus mss. minimam partem ad nostrum usque ævum fuisse superstites : multosque bellis, vetustate, incendio monasteriorum, vel etiam rabie et Calvinistarum sæculi XVI et Reipublicæ Gallicanæ sæculi XVIII periisse. Solum oppidum Leodiense in suis triginta tribus cœnobiis circa quindecim millia codicum mss. numerabat* (4). *Si quis autem qualitercumque æstimare voluerit quanta olim esset in Belgio librorum mss. copia, satis ei erit adire Antonii Sanderi Bibliothecam Belgicam manuscriptam, anno* 1641 *Insulis editam ; et licet illi libri plerique omnes interierint vel dispersi aut divenditi fuerint, tot tamen adhuc supersunt in bibliothecis publicis Bruxellensi, Leodiensi, Tornacensi, Namurcensi, Montensi, Gandensi aliisque, (omissis etiam privatis forulis et veteribus plurium monasteriorum catalogis), ut in nulla forte Europæ parte ma-* C *gis olim abundaverint. Neque copia dumtaxat præstant, sed, prout testantur viri qui præcipuas bibliothecas perlustrarunt, antiqui libri belgici passim scripturæ nitore, accurata literarum forma, atque etiam aliquando picturarum pulchritudine, aliisque id genus ornamentis adeo excellunt, ut natale suum solum hac ipsa excellentia quasi prodant. Qua de re videndi sunt Commentarii quos de belgicis bibliothecis mss. nostri ævi elaborarunt Bethmannus, eruditissimus Pertzii adjutor in edendis Monumentis Historicis Germaniæ* (5) *baro de Reiffenberg* (6), *aliique.*

item pueri

8 *Præter monachos aliosque viros ad describendos codices adhibitos, multis in locis ad id munus, sæculo VIII, puerorum opera fuit usurpata : quæ consuetudo, quum puerorum minor esset accuratio, prohibet Carolus Magnus quominus in posterum servetur. Etenim in Capitulari Aquisgranensi anni* 789, *cap. LXXII* (7), *seu in Primo Libro Capitularium ejusdem anni, cap. LXVIII* (8), *postquam monachis magnam sedulitatem in libris liturgicis comparandis præcepit, sic pergit :* Et pueros vestros non sinite eos *(libros)* vel legendo vel scribendo corrumpere. Et si opus est evangelium, vel psalterium et missale scribere, perfectæ ætatis homines scribant cum omni diligentia. *Monachis quoque culpam admittentibus subinde in pœnam injuncta fuit perscriptio alicujus libri vel partis, quum sit opus arduum. Unde quidam frater, ad calcem libri a se exarati, hunc pro coronide subjecit versiculum :*

culpamque contrahentes;

Explicet iste liber, a pœna sum modo liber (9).

Occurrunt autem plura hujus generis exempla. Atque hæc documenta satis demonstrant describendorum librorum artem fuisse longissimo ævo laborem maxime monasticum.

feminæ, primis Ecclesiæ sæculis, et postea in Anglia,

9 *Monachis non dissimiles fuerunt moniales aliæque pientissimæ feminæ, quippe quæ a prima ecclesiæ ætate in codicibus exscribendis pro viribus elaborarint : neque hanc operam postea per plura sæcula a suis domiciliis exsulare passæ sunt. Et quidem quum vitæ monasticæ professio adhuc esset in imperio Romano probrosa, describendis libris laborem impendere nitebantur ; inter alias S. Melania junior, quæ, uti refert ejus biographus, monachos orientales æmulata,* scribebat.... adeo celeriter et pulchre et citra errorem, ut nullam umquam daret prehendendi ansam iis qui sunt hujus rei periti. Et in scribendo quidem maximam diei partem consumebat (10). *Legitur in Vita S. Cæsarii Arelatensis, ab auctoribus coævis conscripta, Cæsariæ, secundæ abbatissæ cœnobii puellaris illius oppidi,* opus cum sodalibus tam præcipuum viguisse, ut inter psalmos atque jejunia, vigilias quoque et lectiones, libros divinos pulchre scriptitarent virgines Christi (11). *Apud Anglo-Saxones sæculo VIII multæ præclarissimæ moniales, S. Benedicti Regulam sectantes, ecclesias libris liturgicis, sua manu* F *scriptis, ditare studuerunt. Hujus rei luculentissimum est documentum epistola S. Bonifacii, episcopi Moguntini, rogantis Eadburgam abbatissam ut sibi libros ecclesiasticos exarare velit.* Quia sæpe, *ait,* sive solamine librorum, sive vestimentorum adjuvamine, pietas tua tristitiam meam consolata est : sic et adhuc deprecor, ut augeas quod cœpisti, id est, ut mihi cum auro conscribas epistolas domini mei sancti Petri apostoli, ad honorem et reverentiam sanctarum Scripturarum ante oculos carnalium, in prædicando : et quia dicta ejus, qui me in hoc iter direxit, maxime semper in præsentia cupiam habere, et ad scribendum hoc quod

(1) Apud De Smet, Chronica Fland., tom. II, pag. 152. — (2) Sylvester, Epist. 44, apud Migne, Patrol., tom. 139, col. 214. — (3) Sanderus, biblioth. Mss. Belgica, tom. II, pag. 164. Bulletins de la Société histor. de Tournai, tom. I, p. 267. — (4) Bethmann, pag. 136. — (5) Ibid., pag. 133 et seqq. — (6) Monuments pour servir à l'histoire des Provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg, tom. VIII, Introd. pag. XV et seqq.; Chronique de Philippe Mouskes, Introduct., pag. XXI. Annuaire de la Biblioth. Royale, année 1840, pag. IX et seqq. — (7) Labbe, Collectio Concil., tom. VII, col. 985. — (8) Baluzius, Capitularia regum Francorum, tom. I, col. 237, edit. Paris. 1677. — (9) Haeftenius, Disquisit. monast., lib. VIII, tract. III, Disq. II, pag. 807. — (10) Surius, Vitæ Sanctorum, Mensis December, pag. 379. — (11) Acta Sanctorum, tom. I, Januarii, pag. 729.

rogo,

EX MSS.

rogo, Eoban presbyterum destino. Fac ergo, soror carissima, de hac petitione nostra, sicut benignitas tua de cunctis precibus meis semper solebat, ut et hic opera tua, ad gloriam cœlestis patris, aureis literis fulgeant (1). *Quam artem ab Anglicis monialibus doctæ fuisse videntur moniales Germaniæ.*

et in Germania,

10 *In hac regione, si ex moniali Wessobrunensi argumentum ducere licet, ars scribendi libros in cœnobiis puellaribus fuit usitatissima. Quæ de Diemudi, indefessa istius cœnobii sanctimoniali, narrat auctor anonymus a Bernardo Pezio* (2) *exscriptus, cum lectore communico, ut incredibilis laboris a sacris virginibus huic rei impensi specimen habeat.*

Diemudis, *ait*, sanctimonialis virgo olim hujus nostri monasterii Wessobrunn devotissima. Fuit enim monasterium nostrum olim duplex vel in duo divisum, monachorum scilicet et monialium. Locus monachorum fuit ubi nunc est : monialium vero eo loco ubi nunc est ecclesia parochialis. Fuit hæc virgo arte scribendi peritissima. Licet enim nullum inveniatur compo-
B suisse opus, scripsit tamen manu propria multa volumina charactere optimo et legibili, tam ad cultum divinum, quam ad bibliothecam publicam monasterii pertinentia, quæ quodam indice a se scripto in quodam Plenario notantur. Nam in eodem indice notantur sequentes libri ad divinum cultum pertinentes :

Liber Missalis cum Graduali et Sequentiis.

Liber alius Missalis cum Graduali et Sequentiis, qui datus est episcopo Treverensi.

Liber Missalis alius cum Epistolis, Evangeliis, Graduali et Sequentiis.

Liber Missalis alius cum Epistolis et Evangeliis per totum annum, et Graduali et Sequentiis et baptisterio integro.

Item liber Missalis cum Epistolis et Evangeliis.

Liber Officialis.

Liber alius Officialis cum Baptisterio, qui datus est episcopo Augustensi.

Liber cum Evangeliis et Lectionibus.

Liber cum Evangeliis.

Liber cum Epistolis.

Prædicta volumina scripsit, ut dictum est, ad ornatum et utilitatem divini cultus. Sequentibus vero bibliothecam ornavit, de quibus tantum ea adhuc in nostra bibliotheca habentur, quæ hic * § signata sunt. Nam reliqua aut incendio monasterii, quod, ut fertur, bis conflagravit, aut negligentia et ignavia sequentium monachorum, perierunt et amissa sunt. Notantur enim in præfato indice libri sequentes ad bibliothecam pertinentes :

* *lege* hoc §

Bibliotheca * in II. voluminibus, quæ data est pro prædio in Pisinberch.

* *id est* sacra Biblia

Bibliotheca in III. voluminibus.

Moralia S. Gregorii in VI. voluminibus, de quibus primum et tertium perierunt.

Gregorius ad Regaredum.

Gregorius super Ezechielem et quædam alia I. volum.

Sermones et Homiliæ antiquorum doctorum III. volum.

Origenes super Vetus Testamentum.

Origenes super Cantica Canticorum.

Augustinus super Psalterium III. volum.

Augustinus super Evangelium Johannis et primam Epistolam ejusdem II. volum. Primum non habetur. D

Epistolæ Augustini num. LXXV.

Tractatus Augustini de Verbis Domini, de Sermone Domini in Monte, de opere monachorum, et agone Christiano, de adorando Deo, de professione viduitatis, de bono conjugali, de virginitate.

Epistolæ sancti Hieronymi num. CLXIV.

Tripartita Historia Cassiodori.

Ecclesiastica Historia Eusebii.

L. Sermones S. Augustini. Vita S. Silvestri. Hieronymus contra Vigilantium. Idem de consolatione mortuorum. Vita S. Blasii. Vita S. Johannis Elemosynarii.

Paschasius de Corpore et Sanguine Domini. Conflictus Lanfranci contra Berengarium. Passio S. Dionysii. Vita S. Adriani Papæ etc.

Hieronymus de Hebraicis Quæstionibus et multa alia Hieronymi et aliorum auctorum opuscula.

Libri Confessionum S. Augustini.

Canones.

Glossa per A. B. C. composita. E

arti pulchre scribendi deditæ fuerunt, uti et in Norvegia,

11 Hæc sunt volumina a præfata ancilla Dei Diemude propria manu exarata in laudem Dei et SS. apostolorum Petri et Pauli, patronorum hujus monasterii. Quo autem tempore floruerit, nusquam invenire potui, cum in omnibus voluminibus ex humilitate, ut pie creditur, tam nomen proprium, quam tempus quo ea finierit, ponere neglexit. *Alter scriptor, concinnator catalogi abbatum Wessobrunensium, postquam meminit Wulphildis, recenset libros quos* scripsit et S. Petro tradidit Diemuot ancilla Dei. Diemudis virgo, *ait*, Deo devota ac monacha Regulam S. Benedicti in monasterio S. Petri Wessesprunensi professa, ad commendatissimæ vitæ suæ memoriam laudabilem, ipsa ancilla Dei devotissima intra scriptos libros manu sua propria fideliter ac ornatissime scripsit, ac accuratissime emendatos S. Petro obtulit devoteque tradidit. *Dein subjungit scriptor syllabum librorum a Diemude exaratorum, qualem dedit anonymus, additis* Matutinali in II voluminibus, Lectionario I, Augustino contra diffinitiones I volum., Enchiridio, Hieronymo de laudibus Virginitatis, Chrysostomo de lapsu etc. I volum., Plenario I et Libro Prophetarum. Sciendum est, *addit*, cunctis Christi F fidelibus, in sacris religionibus constitutis, quod tempore Gregorii Papæ VII, qui cœpit anno salutis MLXXIII, claruit inter cæteras sacras virgines Dyemuet, virgo et monialis S. Petri in Wessinsprun, quæ fuit exaratrix prædictorum librorum. Obiit autem hæc venerabilis Dei famula III kal. aprilis, de suis non immerito laboribus commendanda, tandem hic in loco suæ professionis, ibidemque sepulta in capella B. V. Mariæ annexa capitulo, et nominatur vulgariter « Das Alt-Munster.» Extant adhuc epistolæ suaves valde in monasterio Beronica, quod vulgariter nunc dicitur Perenried, per ipsam ad Herlucam virginem sanctam missæ, et iterum ipsius Herlucæ vice versa transmissæ, quibus se mutuo recrearunt exhortationibus charitativis, in Domino exhortando se confortantes. *Addit Pezius, qui suis oculis elegantissimos Diemudis codices, plerosque adhuc tunc superstites aspexit,*

(1) Epist. S. Bonif., ep. 19, pag. 52, edit. Gilles. — (2) Thesaurus Anecd., tom. I, Dissert. Isagog., pag. XX et seqq.

A *pexit*, veneranda ossa *pientissimæ monialis* sub lapideo monumento in media ecclesiæ Wessofontanæ navi ad occasum solis condita fuisse, erecta super id effigie virginis dextram stylo armantis. *Nec mediocrem diligentiam ad librorum perscriptionem contulit Herradis, sanctimonialis Hohenburgensis, quæ Hortum deliciarum, in oppugnatione Argentoratensi anno* 1870 *igni absumptum, summa industria confecit. De quo egregio libro disserere supervacaneum duco, quum ejus præstantia omnium sermone celebretur, maxime ex quo eruditus vir Alexander Lenoble* (1) *eam tam accurate explicuit. At in ipsa Norwegia, quæ olim ab Anglo-Saxonibus lumen christianum acceperat, moniales in libris ecclesiasticis eleganter describendis studium suum posuerunt. Refert enim decessor noster Conradus Janningus* (2) *sese vidisse in Pragensi ecclesia metropolitana S. Viti Psalterium, literis capitalibus belle exaratum, cui sub finem inscripta erant hæc verba:* Ego Brigitta, filia Sichfusi, Soror conventualis in monasterio Munkalyff prope Bergis, scripsi hunc Psalterium cum litteris capitalibus, B licet minus bene quam debui.

in Frisia aliisque regionibus, 12 *Neque raro virorum Ordines religiosi, ad S. Bonifacii exemplum, monialium usi sunt opera, uti Emon, canonicus Præmonstratensis Floridi-Horti in Frisia. Hic, adjutus a fratre suo Addone, bene multos libros liturgicos mss. ineunte sæculo XIII collegit, et* hoc operis, *ut narratur in Chronico Menconis*, non solum sic in clericis, quos ad scribendum fervide incitabat, et per se ipsum instruebat, verum etiam sedulitatem in fœmineo sexu observans, Sorores ad hoc habiles sollicite in scribendo informabat, primo quidem textum veteris ac novi testamenti et scholasticam historiam, expositiones sanctorum Patrum, videlicet Augustini super Joannem et beati Gregorii ac aliorum, necnon et magistrorum (3). *Emonem imitati sunt sæculo XV FF. Prædicatores, operam monialium sui Ordinis in concinne describendis et ornandis libris adhibentes. In epistola enim, data die* 15 *februarii anni* 1401, *monet B. Joannes Dominicus Florentinus* (4), *postea archiepiscopus Ragusinus et R. E. Cardinalis, moniales* C *Venetas conventus Corporis Christi ut libris liturgicis Camaldulensium Murianensium, tamquam egregiis exemplaribus, quam diligentissime uti curent : et ne id negligant addit :* Ne forte peteretis ab abbate S. Michaelis de Muriano Gradualia sua, in quibus sunt aliqua minia magna facta cum penna, et maxime infra octavas Resurrectionis et Pentecostes, et secundum illa exemplaria possetis et vos operari (5). *In alia epistola, quam Flaminius Cornelius publici juris fecit, idem B. Joannes Dominicus meminit monialium arte ornandi libros peritarum easque rogat ut magna cura ipsius lucubrationes perscribant. Ad similem opem virginum Inferioris Monasterii Ratisponæ, sæculo XIII confugit monachus domo Germanus, rogans earum abbatissam ut suum Dialogum de Cluniacensium et Cisterciensium consuetudinibus* legibiliter scribatur et diligenter emendetur ab aliquibus sororibus... ad hoc opus idoneis (6). *Item fecerunt moniales Regilindis et Irmingardis : quarum prior manu sua exaravit Irimberti, abbatis in Babeberga, Explanationem librorum Judicum, posterior ejusdem monachi Explanationem libri Ruth* (7). *Memoratur quoque in Monumentorum Mallersforfensium præfatione* (8) *quædam monialis cœnobii Eultingani, Leukardis, de gente Scotica, quatuor linguarum, patriæ suæ, græcæ, latinæ et theotiscæ gnara, quæque plures sua manu codices in membrana exaravit. Multarum aliarum monialium libri præsertim liturgici in bibliothecis Germaniæ servantur : hos omnes recensere supervacaneum est, quum ex dictis plane demonstratum sit a monialibus Alemannicis libros describentibus egregium officium religioni catholicæ fuisse præstitum. Nec dubium est quin apud alias gentes moniales eodem labore optime meritæ fuerint de episcopis, presbyteris, et monasteriis tum virorum, tum feminarum.*

AUCTORE R. D. B.

13 *Ex scribendi arte jam laudem sibi pepererant sæculo VIII duæ sorores SS. Herlindis et Renildis, moniales cœnobii prope Maseeam, flandrice* Maeseyck, *in provincia Limburgensi Belgica :* Quatuor evangelistarum scripta, *ait biographus sæculi IX*, quæ sunt Christi... dicta et facta, honorifico opere conscripserunt. Nihilominus vero psalmorum libellum, quem psalterium appellamus, ipsæ stylo texuerunt : aliasque quamplures divinas scripturas, quæ quidem universa hactenus in eodem loco tam recentia et vibrantia auro, ac micantia margaritis fulgent, ut crederes ea hodie esse peracta (9) : *Quod insigne opus, tamquam pignus sacrum, hodieque in ecclesia parœciali Masecensi pie servatur. Qui hujus libri penitiorem notitiam habere cupiat, lucubrationes clar. viri J. Gielen* (10) *et ven. presbyteri C. Deshaines* (11) *adeat. Sanctarum vero Herlindis et Renildis vestigiis institisse in Belgio, sæculis insequentibus, alias multas sanctimoniales, pietate conspicuas, omnino certum est. Etenim non tantum Rameyæ, ubi* B. Ida studiose libros ecclesiæ scripsisse *fertur, sed etiam in duobus aliis Brabantiæ cœnobiis Cisterciensibus, Floridæ-Vallis et Lyræ, pulcherrimi libri liturgici* F *a monialibus scripti fuerunt. Et quidem in Rameyensi cœnobio hanc artem incolæ adeo callebant, ut ad eam perfectius addiscendam moniales aliorum monasteriorum huc properarent : verbi gratia B. Beatrix, circa annum* 1231 *monialis primo parthenonis Floridæ-Vallis, postea cœnobii Nazarethani Lyræ in Belgio. Quæ pientissima virgo, postquam, ut ait ejus coævus biographus, Wilhelmus de Mechlinia, in Florida-Valle suum expleril tirocinium*, consilio venerabilis abbatissæ post modicum temporis intervallum ad quoddam ejusdem Ordinis monasterium, Rameya nuncupatum, ubi scribendi facultatem addisceret, quam postmodum in scribendis libris suæ necessariis ecclesiæ frequentavit....destinatur (12). *Et infra narratur*

maxime in Belgio.

(1) Bibl. de l'École des Chartes, 1re série, tom. I, pag. 239. — (2) Acta SS., t. VI Jun., pars I, p. 205. — (3) Hugo, Sac. ant. mon., t. I, p. 513. — (4) Cfr. Acta SS., tom. II Junii, pag. 394.— (5) Mittarelli, Annal. Camald., tom. VI, pag. 217. Venetæ ecclesiæ illustratæ, decas I, pag. 137. — (6) Pez, Thesaurus anec., tom. VI, pars II, pag. 58. — (7) Pertz, Monum., Scriptt., tom. XI, Gesta archiepisc. Salisburg., pag. 48, nota. — (8) Monumenta Boica, tom. XV, pag. 249. — (9) Acta SS., tom. III Martii, pag. 388. — (10) Messager des sciences hist., année 1858, pag. 1 et seqq. — (11) L'Art chretien en Flandre, pag. 31 et seqq. — (12) Bibl. royale des mss. de Bruxelles, num. 4461.

AUCTORE R. D. B.

ratur ejus patrem Bartholomæum in ædificando cœnobio Nazarethano absumpsisse sex menses, additurque : Elapsis autem prædictis sex mensibus, in quibus ad opus novi monasterii *Lyrani* conscribendis libris jugiter vacabat, cum duabus sororibus, Christina scilicet et Sibilla... *Quam scientiam B. Beatrix in cœnobium Nazarethanum, a se Lyræ inchoatum, intulit, uti colligitur ex altero biographo Corsendoncano anni* 1470, *dicente libros pientissimæ monialis per multum tempus istius parthenonis fuisse ornamentum :* Didicerat enim in ætate juvenili scribendi artem : unde, et usque hodie intuentibus patet, ecclesiam de Nazareth, libros multos manu scribendo, adornavit (1). *Libros pulcherrime scribendi disciplinam, etiam postquam typographia prolata fuit, moniales Belgii, uti et multi alii, sedulo coluerunt. Quas inter eminuere sæculo XV, Elisabeth Wytens, Margarita Raes, Elisabeth Vlieghe, Catharina Van Ghiseghem, moniales Bruxellensis conventus Augustiniani, cui nomen Porta cœli vel Jericho* (2). *Item Barbara*
B *Boons, beghina Brugensis. Pariter sæculo XVI Joanna Van den Broucke, monialis conventus Alostani B. Mariæ Annuntiatæ, non secus ac Maria Smeyers et Maria Van Peteghem beghinæ* (3). *Atque de his satis. Nec ullus, qui antiquam historiam Belgicam primis labris attigerit, monialium hujus tractus impigram industriam demirabitur, quæ olim, uti nunc, in propaganda gloria Dei indefessæ summa ope elaborarunt.*

Multæ feminæ ab Ecclesiæ exordio, doctrina excultæ fuerunt,

14. *Licet inter artem scriptoriam et doctrinam abstrusiorem ingens intercedat discrimen, plurima tamen utrique sunt communia, ut facilius ab uno studio transeatur ad alterum, quam prima specie appareat. Ad hoc ut mulieres operam suam in describendis libris sedulo ponerent, valebat plurimum haud paucas inter eas inveniri quibus disciplinæ difficiliores et magis arcanæ paterent : quæ eruditæ feminæ probe intelligebant quantam utilitatem rei christianæ afferrent, libros catholicos multiplicantes. De doctis illis mulieribus plurima exstant testimonia. Legimus scilicet non paucas feminas scholas scientiarum etiam altiorum adiisse, et Origenis prælectio-*
C *nibus et catechesibus, quamvis valde eruditis, frequentes adfuisse* (4); *insuper S. Hieronymum, quin imprudenter et inconsiderate ageret, ad SS. Marcellam, Paulam, Eustochium, Fabiolam aliasque matronas epistolas dedisse sublimiori philosophia et theologia insignes* (5). *Doctæ etiam fuerunt sancta Melania junior* (6), *et Thomais quæ sanctæ Febroniæ martyris concinnavit Acta* (7), *æque ac S. Perpetua quæ suam sociorumque scripsit Passionem* (8). *Claruit sæculo VI Elpis, pientissima femina, quæ dicta fuit aliquando, licet forsan minus recte, Boetii uxor, quæque hymnos in honorem SS. Petri et Pauli condidit* (9). *Quarum vestigiis institerunt præsertim multæ moniales ; ut Baudonivia, quæ S. Radegun-* D *dis scripsit Vitam ; ubi et legimus hanc sanctam reginam quasi diu noctuque, piis lectionibus vacasse* (10). *Item S. Rusticula, abbatissa Arelatensis, ut fert ejus fermе coævus biographus,* intra pauca temporum spatia Psalmos omnes didicerat et omnes scripturas divinas memoriter retinebat. *Obiit sancta virgo grandæva anno* 632 (11).

præcipue in Anglia,

15. *Nuspiam magis forsan invaluit literarum studium quam apud moniales Anglo-Saxonicas sæculi VII et VIII. Quas inter non postremum obtinet locum Hilda, monasterii Streaneshalensis circa annum* 664 *abbatissa. Adeo erat in sacris literis docta, ut Beda, sanctæ feminæ preces non spernendas esse existimans, ad ejus usum* Expositionem in Habacuc *concinnaverit. Hæc diligentia, auctoribus S. Aldhelmo, primum abbate Malmesburiensi, dein episcopo Schireburnensi, et S. Bonifacio, monacho Exoniensi, postea archiepiscopo Moguntino, incredibilia cepit incrementa. Sanctus enim Aldhelmus cum Hildelitha abbatissa, ejusque monialibus Justina,* E *Cutberga, Osburga, Aldgida, Scholastica, Hidburga aliisque aliquando habuit epistolarum commercium : ad quas, earum prædicans literas, hæc graria verba scripsit :* Jam dudum ad pontificale proficiscens conciliabulum, fraternis sodalium catervis comitatus, almitatis vestræ scripta meæ mediocritati allata satis libenter suscipiens, erectis ad æthera palmis, immensas Christo pro sospitate vestra gratulabundus impendere grates curavi; quo stylo non solum ecclesiastica promissorum votorum fœdera, quæ fida pollicitatione spopondistis, ubertim claruerunt; verum etiam melliflua divinarum studia Scripturarum sagacissima sermonum serie patuerunt. Cumque singulos epistolarum textus recitans, pernicibus pupillarum obtutibus specularer, atque naturali quadam, ut mihi insitum fertur, latentium rerum curiositate contemplarer, uberrimamque verborum facundiam ac virginalem urbanitatis desertitudinem magnopere admirarer ; en, inquam, ineffabili gratulatur tripudio ille superi regnator olympi, et rector cœli, cum taliter catholicas Christi vernaculas, immo adoptivas regenerantis gratiæ filias, ex fœcundo ecclesiasticæ conceptionis utero, spiri- F tualis verbi semine progenitas, per maternam viderit sollicitudinem divinis dogmatibus erudiri, ac velut sagaces gymnosophistas sub peritissimo quodam agonotheta palæstricis disciplinis et gymnicis artibus in gymnasio exerceri(12).

et in Germania,

16. *Eadem charismata, uti modo innuebamus, æmulatus est S. Bonifacius, quum adhuc in Anglia monasticam agebat vitam : nam eo duce non tantum monachi, sed et moniales* paginarum transcurrentes seriem, *ut enarrat ejus biographus, presbyter Willibaldus,* cœlesti instanter scrutinio inhaesere, et sacramentorum arcana, mysteriorumque abdita jugiter meditabantur (13). *Postea in Germaniam ad annun-*

(1) Bibl. des mss. de Bruxelles, codex 858.— (2) Bibliothèque de Van Hulthem, tom. VI, mss. 15, 45, 48. — (3) Annales de la Société d'Émulation de Bruges, tom. IV, pag. 255. Cfr. Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occidentale, tom. II, pag. 125 et seq.; Bulletins de l'Académie royale de Belgique, tom. XV, part. II, pag. 87. Cfr. De Smet, Mémoires, tom. II, pag. 590. — (4) Eusebius, Hist. Eccl., lib. VI, num. 8, pag. 439, edit. Laemmer. — (5) Opera Omnia, tom. I, col 394 et seqq., edit. Migne. Cfr. Acta SS., tom. II Januarii, pag. 720. — (6) Surius, Vitæ SS., Mensis December, pag. 379.— (7) Acta SS., tom. V Junii, pag. 14 et seqq.— (8) Ibid., tom. I Martii, p. 633. — (9) Patrol. lat., Migne, t. LXIII, col. 537. — (10) Acta SS., t. III Aug., p. 78.— (11) Ibid., t. II Aug., p. 659. — (12) S. Aldhelmi Opera, epist. de Laud. Virg., p. 1 et seq., edit. Gilles.— (13) Acta SS., tom. I Junii, p. 462.

tiandam

AUCTORE R. D. B.

A *tiandam religionem Christianam circa annum* 716 *migrans, non destitit cum Bugga seu Eadburga* (1), *Cangyth* (2) *aliisque Anglicis monialibus, sanctam fovere necessitudinem, quemadmodum ex multis eorum literis constat. Epistolæ quas ultro citroque non adeo raras dabant, lingua latina, stilo laborioso erant scriptæ. Insuper S. Bonifacius, ut alius biographus Otlonus refert, plures ex Anglia in Germaniam arcessivit monachos et moniales* scientia vera imbutos. *Ex his monialibus* Chunihilt et filia ejus Berathgit, valde eruditæ in liberali scientia, in Thuringorum regione constituebantur magistræ; Chunitrud in Bagoariam destinata est (3). *Præterea et S. Liobam seu Leobgitham ex Anglia evocavit, præfecitque monasterio Bischoffsheimensi*, ubi non parvulus ancillarum Dei numerus collectus est, quæ, ad exemplum beatæ magistræ, cœlestis disciplinæ studiis instituebantur, et in tantum doctrina ejus proficiebant, ut plures ex illis postmodum magistræ fierent aliarum: ita ut nulla, aut etiam rara in illis regionibus essent monasteria feminarum, quæ non discipularum ejus B magisteria desiderarent. *Lioba vero* lectionis studio tanta diligentia incubuit, ut nisi orationi vacaret, aut alimento vel somno corpusculum reficeret, numquam divina pagina de manibus ejus abscederet. Nam cum ab ipsis infantiæ rudimentis grammatica et reliquis liberalium artium studiis esset instituta, tanta meditationis instantia spiritalis scientiæ perfectionem conabatur adsequi, ut consentiente cum ingenio lectione, duplicato naturæ et industriæ bono, eruditissima redderetur. Veteris enim ac Novi Testamenti codices sagaci mente perlustrans, divina præcepta memoriæ commendabat. Sed et dicta sanctorum Patrum, et decreta canonum, totiusque ecclesiastici ordinis jura, plenitudini perfectionis adjecit (4). *Hactenus Rudolphus, S. Liobæ biographus.*

tum etiam

17 *Eodem tempore S. Walburgis, S. Liobæ imitatrix, cœnobii Heidenheimensis abbatissa, vel alia monialis Vitas SS. Richardi ejusque filiorum Willibaldi et Wunibaldi sermone latino, nec, ut illis temporibus, barbaro conscripsit* (5). *Et animadvertendum est hunc bonarum artium amorem in Germanicis feminarum* C *monasteriis plura sæcula viguisse* (6). *Quæ inter forsitan primas tenet monasterium Gandersheimense, ubi tres primæ abbatissæ S. Hathumoda, Gerburgis et Christina, filiæ Ludolphi ducis Saxoniæ, monasterii fundatoris, a prima ætate literas doctæ, nulli labori pepercerunt ut sodales indefessam optimis artibus operam darent: unde factum est, ut Roswitha aliæque ejusdem domus alumnæ, sæculo X, in linguis latina et græca, quin etiam in rebus philosophicis mirum in modum profecerint, ac de variis disciplinis non spernendos confecerint libros. Atque hæc ex Ziegelbauero, qui multo plura de Roswitha collegit.*

in Gallia,

18 *Neque prætereunda est Bertrada, soror S. Wolphelmi, sanctimonialis Vilicensis, in archidiœcesi Coloniensi, de qua idem Ziegelbauerus* (7). *Hæc pientissima virgo stilo satis eleganti Vitam S. Adelheidis, primæ Vilicensis abbatissæ, circa annum* 1030 *conscripsit, postea a majoribus nostris in Opere Bollandiano editam* (8). *Sunt quoque memoria dignæ Cecilia et Adela, Guillelmi Conquestoris filiæ* (9). *Prior fuit monialis et postea abbatissa Cadomensis monasterii SS. Trinitatis. Doctior fuit Adela, comitissa Meldensium, Carnotensium et Blesensium, postea monialis Marciniaci Ordinis Cluniacensis, in Augustodunensi diœcesi: ipsa duas pro tuitione monachorum Majoris-Monasterii scripsit epistolas, ab Edmundo Martene editas* (10). *Præter has benedictinas moniales scriptis inclytas, memorandæ sunt S. Elisabetha Schönaugiensis abbatissa, quæ anno* 1169 *obiit* (11); *S. Hildegardis, abbatissa in monte S. Ruperti prope Bingium, quæ vitam posuit anno* 1178 (12); *Heloissa, abbatissa Paracliti in diœcesi Trecensi, quæ mortua est anno* 1163 (13). *Item Relindis et Herradis, sæculo XII, monasterii Hohenburgensis S. Odiliæ in Alsatia abbatissæ* (14), *et sæculo XIII SS. Gertrudis et Mechtildis sorores, abbatissæ* E *Rodersdorffenses in diœcesi Halberstadiensi* (15); *Mathildis, abbatissa Fontis-Ebraldi, et Angelucia, monialis ejusdem monasterii. Mitto plures alias ejusdem S. Benedicti Ordinis moniales, literis itidem claras, quarum Ziegelbauerus aut gesta breviter narrat aut nomina tantum recenset* (16).

nec non in Belgio.

19 *In Belgio quoque non defuisse moniales doctrina eruditas, ex Vita* B. Idæ *Lewensis colligimus, quæ*, cum quodam tempore divinæ plenitudinis nimietate languida, quodam jaceret lectulo, cujusdam noctis tempore Nativitatem Domini præcedentis, lectiones intelligens de beati tractatibus Augustini, loquentis mirabiliter de mirabilibus Trinitatis; tantis repente gaudiis, exæstuante spiritu, fuit ipsius anima delibuta, quod pene timuit ne sensum perderet et præ mirabili cordis lætitia semet amittens penitus insaniret. *Pariter B. Beatrix, priorissa cœnobii Nazarethani Lyræ in Belgio, doctrina non vulgari eminuisse videtur; nam legimus in ejus Vita ms. jam significata:* At quum inter omnia quæ proficientibus in hujus vitæ viam F magis utilia comprobantur, Scriptura Sacra potissimum locum obtineat, utpote quæ tendentium ad patriam prima suo conductu fidelium gressus dirigit, prima suo lumine tenebras erroris expellit, et quasi pro muro a dextris gradientium et sinistris, iter prima præparat et ostendit: idcirco de hac primam narrationis nostræ seriem inchoabimus, et quam studiose Beatrix nostra suis eam temporibus exercuerit ostendemus. Aperuerat quippe divina gratia sensum dilectæ suæ ut intelligeret Scripturas, et propterea omnes tam actionum quam affectionum suarum motus, intrinsecos videlicet et extrinsecos, juxta consilium Scripturarum informare studuit.

Fuerunt et innumeræ aliæ feminæ doctæ,

20 *Non jurat persequi omnes sanctimoniales quæ familias religiosas, sæculis XI et sequentibus,*

(1) Epistolæ S. Bonifacii, tom. I, pag. 51 et seqq., edit. Gilles.—(2) Ibid., pag. 73.— (3) Acta SS. Ordinis S. Benedicti, sæc. III, part. II, pag. 42. — (4) Ibid., pag. 251. — (5) Acta SS. Februarii, tom. II, pag 69.— (6) Ziegelbauer, Hist. rei literariæ Ordinis S. Benedicti, tom. III, p. 487. Cfr. Pertz, Script, t. IV, p. 302.—(7) Zieg., p. 496.— (8) Acta SS., tom. I Februarii, pag. 714 — (9) Rivet, Histoire littéraire, tom. IX, pag. 131 et seqq.— (10) Thesaurus Anecdotorum, tom. I, col. 373. — (11) Ziegelbauer, tom. III, pag. 499. — (12) Ibid., p. 503.—(13) Abælardi Opera, Pars II, col. 379 et seqq., edit. Migne.— (14) Ziegelbauer, tom. III pag. 508 et seqq. — (15) Ibid., pag. 510. — (16) Ibid., pag. 485 et seqq., pag. 535 et seqq.

bus,

AUCTORE R. D. B.

bus, doctrina et scientia illustrarunt. Adeat quidem lector, qui harum monialium nomina recensere voluerit, scriptores Bibliothecarum Ordinum religiosorum : hos inter Georgium Lienhart, magnis extollentem laudibus pientissimam virginem Christinam, monialem Præmonstratensem in Rheters diœceseos Moguntinæ, quæ scripsit Librum Revelationum (1); adeat Cosmam de Villiers, enumerantem septuaginta moniales Carmelitanas scriptis non ignobiles (2) ; adeat Jacobum Echard et Jacobum Quetif, quadraginta quatuor monialium Ordinis Fratrum Prædicatorum laudes celebrantes (3). Joannes a S. Antonio, in Bibliotheca omnium Ordinum S. Francisci, multo plures moniales scriptis suis claras significat, ad literas A B C proferens nomina triginta unum (4). In Belgio multas feminas doctrina et eruditione spectabiles claruisse ab omnibus notum est. Nonnullarum mentionem facit Joannes Franciscus Foppens (5). Sed hic minime prætermittendum est Caroli Scribani testimonium, qui, ubi quærit cur rex Hispaniæ ad conservandum Belgium nulli parcat B sumptui aut labori, respondet Belgium omnigenis divitiis præstare, ejusque incolas inter omnes mundi gentes excellere industria, doctrina, aliisque ingenii dotibus, et tandem addit : In urbe Antverpia incolas videbis linguarum peregrinarum, etiam diversarum, ita peritos, ut in alienone quam materno idiomate versatiores sint addubites ; et non raro, etiam mulieres, quinque diversis linguis loquantur ; paucos quoque reperias, qui non saltem binas ternasve calleant (6). Sed huic laudi non est immorandum, quum noster scopus in præsenti sit de solis monialibus scribendi peritis aut doctrina excultis sermonem habere.

medio ævo in monasteriis,

21 Primis autem illis temporibus non singularis aliquot monialium laus erat linguam latinam intelligere. Priusquam enim in Europa latina linguæ, quas neolatinas appellare solemus, certam fixamque induerunt formam, et regularum quasi jugum subierunt, solam linguam latinam docebantur pueri in scholis ; dein quum libri rariores essent, tam viri quam mulieres, qui ad cantum choralem adstricti erant, non singuli ex suis codicibus, sed meC moriter recitabant psalmos hymnosque, adjuti aliquando communi libro. Quapropter non minima novitiatus pars in exercenda memoria consumebatur : a qua exercitatione linguæ latinæ studium alienum non erat, ita ut generatim omnes facillima quæque latine scripta perciperent. Verum postquam novæ linguæ fuerunt constitutæ, prisca latina negligi cœpit. Non periit tamen omnino etiam inter moniales linguæ latinæ intelligentia. Id quidem Antonius Rivetus inferendum putat, tum ex eo quod Baldricus Dolensis, Marbodus Redonensis, Hildebertus Cenomanensis, Godefridus Vindocinensis, S. Bernardus, Petrus Abælardus, Petrus Venerabilis, Petrus Cellensis aliique epistolas ad sanctimoniales, tractatus de rebus moralibus et poemata, lingua D latina exarata, ad earum componerent usum ; tum etiam quod moniales officium ecclesiasticum, quod latine cantabant, sedulo meditari deberent ; et quod sacram Scripturam, SS. Patrum et aliorum libros pios privatim aut omnes simul latine legerent.

ut patet vel ex rotulis defunctorum.

22 Aliquando tamen extra fines nonnullas moniales egressas esse nemo mirabitur. In codice ms. olim bibliothecæ Scheftlariensis, nunc Monacensis num. 17142, leguntur canonicæ alicujus cœnobii, cujus nomen prætermittitur, linguam latinam tenuisse et facillime, licet minus pure, locutas, quin et cum clericis loci, suis magistris, de poeseos palma certasse, illamque, ut videtur, retulisse. Hæc brevi post Henrici III, imperatoris Germaniæ, mortem, quæ anno 1056 contigit (7). Utilius carmina condebant moniales, sua arte ad sublevandas animas in purgatorio detentas usæ. Si quis enim monachus vel monacha e vita migrabat, obitus eorum monasteriis tum virorum, tum feminarum quibuscum precum societas inita fuerat, nuntiabatur literis latinis. E His literis, quæ vocabantur Rotuli, aut Brevia defunctorum (8), responsum latine, et interdum carmine, dabatur. Exstant et hodie hujusmodi responsiones, quarum haud paucas collegit clar. vir Leopoldus Delisle : harum una, nunc in Anglia in bibliotheca ms. domini Ashburnham servata, spectat ad Elisabetham Sconinck, abbatissam parthenonis Forestini prope Bruxellas. Elisabethæ obitum quadringentis circiter cœnobiis, ecclesiis virisque primariis nuntiavit et pro ea preces impetravit Joannes Leonis ; atque hæc inter diem 6 septembris anni 1458 et diem 8 julii anni 1459 (9). Tandem Antonius Rivet nonnullarum feminarum doctrina præstantium, quæ extra cœnobiorum septa vixerunt, nomina recitat : quinimo affirmat ad sæculum XIV usque nullas in Galliis feminas, exceptis Sororibus conversis, nisi linguæ latinæ notitiam aliquatenus haberent, ad professionem monasticam fuisse admissas (10). Hoc inde profectum esse arbitror quod moniales officium ecclesiasticum recitant. Sed huic rei immorari non licet. Attamen ignorari a lectore nolo B. Beatrici, quam pluries F laudavimus, Christum Dominum latino sermone dixisse : « Fœdus ineamus, pactum pangamus ut de cætero non dividamur, sed veraciter uniamur. »

Habebant moniales scholas

23 Præterea colligimus moniales, ex eo quod habebant medio ævo literarum scholas, ad quas, disciplinas præsertim sacras addiscendi causa, puellæ etiam nobilium domorum accedebant, apud suos populares doctrinæ laudem esse assecutas. Similis cura puellarum jam ineunte sæculo V adhibita est ; nam S. Hieronymus, instruens Lætam, matronam romanam, cui in votis erat Paulam filiolam christianis moribus quam perfectissime informare, (quæ aliquando Deo soli virgo vivere possit), significat quam moleste et imperfecte

(1) Spiritus Litterarius Norbertinus, pag. 597 et seqq. — (2) Bibliotheca Carmelitana, tom. II, pag. 1010. — (3) Scriptores Ordinis Fratrum prædicatorum, tom. II, pag. 882. — (4) Bibliotheca Universa Franciscana, tribus tomis, Matriti anno 1732. — (5) Bibliotheca Belgica, pag. 63, 123, 559, 552, 707 et 845. — (6) Civilium apud Belgas bellorum initia, progressus etc., pag. 33 et seq., edit. 1627. — (7) Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, tom. II, pag. 57, edit 1878. — (8) Rivet, Histoire littéraire de la France, tom. IX, pag. 127. Cfr. Cangius ad voces *Rotulus* et *Brevia mortuorum*; Haeftenus, Monasticæ Disquisitiones, lib. VIII, tract. I, disq. 4, pag. 793. — (9) Rouleaux des Morts, pag. 485 et passim. — (10) Hist. litt, tom. IX, pag. 131.

puellæ

AUCTORE R. D. B.

A *puellæ in ædibus paternis excolantur domestica disciplina; eique auctor est ut Paulam virginibus Deo sacratis educandam tradat. Anteoccupans enim quæ a Læta opponenda prævidet, hæc scribit:* Respondebis: quomodo hæc omnia mulier sæcularis, in tanta frequentia hominum, Romæ custodire potero? Noli ergo subire onus quod ferre non potes. Sed postquam ablactaveris eam cum Isaac, et vestieris cum Samuele, mitte aviæ et amitæ... Nutriatur in monasterio, sit inter virginum choros, jurare non discat, mentiri sacrilegium putet, nesciat sæculum, vivat angelice, sit in carne sine carne, omne hominum genus sui simile putet... Trade Eustochio parvulam... Trade comitem sanctitatis, futuram heredem. Illam videat, illam amet, illam primis miretur ab annis, cujus et sermo, et incessus, et habitus doctrina virtutum est (1). *Nec officit Paulam vix natam Deo a parentibus fuisse sacratam; nam virtutes quas in Bethleemetico monasterio infantula consequi debuit, omnibus Christianis colendæ sunt.*

puellarum,

24 *Hinc sæculo VII S. Wulfetrudis filia Grimoaldi, majoris domus sancti Sigeberti, regis Austrasiæ* (2), *et sancta Gudula* (3), *pariter spectatissima familia nata, in Nivellensi monasterio eruditæ fuerunt. Item SS. Aldetrudis et Madelberta a S. Aldegunde in monasterio Malbodiensi*(4); *vel etiam SS. Benedicta et Cæcilia* (5), *filiæ Zuentiboldi, regis Lotharingiæ, a S. Amelberga in cœnobio Susterensi, in Limburgio Neerlandico. Simili modo Valencenis, diœcesis Cameracensis oppido, edoctas fuisse sanctas virgines Herlindem et Renildem refert earum biographus* (6). *Neque arbitrandum est sanctas virgines Gudulam, Aldetrudem et Madelbertam in iis monasteriis ut* oblatas *degisse: nam ex scriptoris verbis talem non fuisse earum conditionem perspicuum est. Præterea nescitur num illo ævo in cœnobiis Nivellensi et Malbodiensi, ubi tunc non viguit Regula benedictina* (7), *puellæ oblatæ fuerint enutritæ* (8). *Tandem novimus S. Gudulam in nullo cœnobio vitam monasticam auspicatam esse* (9), *tum etiam a sanctimonialibus Nivellensibus et Andennensibus puellas ac mulieres, seu instructionis seu sustentationis gratia, intra septa domestica fuisse admissas* (10). *Adde quod in Germania inferiore, non procul ab urbe Bonna, S.* C *Adelheidis, abbatissa Vilicensis, mortua circa annum* 1015, instituit, auxit et firmavit sanctam religionem et scholam divini servitii, quæ semper fuerunt summa cura sui officii. Has cum frequenter ingressa, moveret de arte grammatica quæstiunculas, si qua forte suæ quæstioni congruenti responsione obviavit, mox illam materne osculando, aliqua mercede donavit, et spe sui profectus perfusa est spirituali lætitia (11). *Eamdem viam secutæ videntur moniales Ordinis Fontis-Ebraldi; nam in Regula, quam eis ineunte sæculo XII impertitus est B. Robertus de Arbrissello, capitulum XXIII his concipitur verbis:* Ut scholares et magistræ earum semper habeant custodem unam de senioribus conversis (12). *Hujus cœnobii medio circiter sæculo XII fuit sodalis pientissima virgo Angelucia: quæ dicitur* ab ipsis infantiæ cunabulis Deo oblata, apud Fontesbraudum nutrita, sacrisque litteris sufficienter imbuta (13). *Moniales quoque Montis-Cornelii prope Leodium in suo cœnobio nonnullas puellas nutriendas et edocendas sæculo XIII suscipiebant: has inter fuit B. Juliana, istius domicilii postea monialis et priorissa. Quæ sancta virgo, simul cum sua sorore carnali Agnete, magistra usa est moniali Sapientia nuncupata;* sedens igitur Juliana ad magistræ suæ pedes, ab ea literas docebatur; cujus doctrinæ quotidianis profectibus respondebat,..factum est in brevi tempore ut non solum psalterium legere sciret, sed etiam cordetenus retineret: dederat enim Deus ei et intellectum capacem et memoriam tenacem (14). *Nec silentio prætereundæ sunt scholæ, quas sæculo XII habuisse refert Hildebertus Cenomanensis* (15) *moniales cœnobii cujusdam Andegavensis, non secus ac schola* E *a monialibus primo Argenteoli prope Parisios, dein Paracliti instituta, et ab Heloissa frequentata* (16). *Accedit quod ad ipsas moniales erudiendas arcessebantur interdum magistri externi: in Frisia, verbi gratia, B. Fredericus, abbas Horti B. Mariæ, virgines Ordinis Præmonstratensis in locum nuncupatum Bethleem* transtulit, viris litteratura et cantus ecclesiastici scientia claris certo pretio conductis, illasque omni necessaria doctrina imbui curavit (17). *Talis enim erat sæculo XII ad studia literarum ardor, ut bene multæ etiam regiæ stirpis mulieres, quarum nomina singillatim persequitur Rivetus, in artium palæstra meruerint* (18): *sed eas prætermittimus, quia nobis propositum est eas tantum recensere quæ monastica instituta sunt secutæ.*

25 *Quod et magis miraberis, aliquando juvenes masculi a monialibus fuerunt educati. Equidem Carolus Magnus in Capitulari anni* 804 *prohibet quominus hanc curam moniales suscipiant: verum ipsa prohibitio eas huic rei operam suam impendisse aperte ostendit.* F *Hæc sunt Caroli verba:* Omnino prohibemus ut nullus masculum filium, aut nepotem, vel parentem suum, in monasterio puellarum ad nutriendum commendare præsumat: nec quisquam suscipere audeat (19). *Quod præceptum oblivioni aliquando fuisse datum videtur: nam sæculo XI, a monialibus in literis eruditi fuerunt sanctus Goderannus, episcopus Santonensis* (20), *et B. Theodoricus, abbas S. Huberti in Arduenna Silva* (21). *Qui pueri, quum in parthenonibus instituebantur, certo ætate*

imo aliquando puerorum.

(1) Opera S. Hieron., tom. I, col. 877, apud Migne. Cfr. Acta SS., tom. II Sept., pag. 635 et seqq., tom. II Jan., pag. 711 et seqq. — (2) Acta SS., tom. II Mart., pag. 595. — (3) Ibid., tom. I Jan., pag. 1044. — (4) Ibid., tom. III Sept., pag. 103; Acta SS. Belgii, tom. V, pag. 491. — (5) Acta SS., tom. III Aug., pag. 509. — (6) Ibid., tom. III Mart., pag. 385 et seq. — (7) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 180 et seqq. — (8) Cfr. Magagnottus, de oblatis pueris, apud Zaccariam, de disciplina populi Dei, tom. III, pag. 239. — (9) Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 670 et seqq. — (10) Ibid., tom. III, pag. 186. — (11) Acta SS., tom. I Febr., pag. 718. — (12) Nicquet, Hist. de Fontevraud, lib. III, pag. 286. — (13) Martene et Durand, Thesaur. Anecdot., tom. III, col. 1704. — (14) Acta SS., tom. I Aprilis, pag. 445. — (15) Opp., Epist. lib. II, epist. 31, col. 244, ed. Migne. — (16) Abælardi Opp., part. I, epist. I, col. 134 et seqq., edit. Migne. — (17) Hugo, Monumenta sacræ antiquitatis, tom. II, pag. 226. — (18) Rivet, tom. IX, pag. 131 et seq. Jourdain, De l'éducation des femmes au moyen âge, Mémoires de l'Institut de France, tom. XXVIII, pars I, pag. 89 et seq. — (19) Baluzius, Capitul. Regum Francorum, tom. I, col. 418, edit. 1677. — (20) Mabillon, Acta SS. O. S. B., sæc. VI, pars II, pag. 320. — (21) Acta SS., tom. IV Augusti, pag. 850.

majores

AUCTORE R. D. B.

majores erant quam pueruli quos moniales cœnobii Obazinensis educandos suscipiebant : nam, his, uti in Vita S. Stephani Obazinensis legitur, in septis illius monasterii puellaris non nisi ad annum suæ ætatis quintum commorari licebat : dein transibant ad adjacens monasterium virile (1). *Eamdem ferme disciplinam obtinuisse in cœnobio puellari Clari-Fontis prope Arelunum in ducatu Luxemburgensi ex libris mss. certum est. Illius consuetudinis occurrunt quoque vestigia et in Germania et in Polonia. Narrat quidem Thietmarus, episcopus Merseburgensis, anno natus 976, se in monasterio puellari Quedlinburgensi in Saxonia, apud patris sui materteram Emnildam*, primo litteris bene adhuc instructum *fuisse* (2). *Item in chronico Polonorum, lib. II ad annum* 1091 *legimus :* Zbignerus a Wladislavo duce de concubina progenitus, in Cracoviensi civitate adultus jam ætate litteris datus fuit, eumque noverca sua in Saxoniam docendum monasterio monialium transmandavit (3). *Hujusmodi institutum in nonnullis Cisterciensium cœnobiis puellaribus invaluisse indubium videtur, ex eo quod in quodam totius Ordinis capitulo statutum fuit...* Nec pueri in claustris monialium aliquatenus erudiantur (4). *Quæ prohibitio rursus exprimitur in Libello anni* 1316 *antiquarum definitionum Ordinis Cisterciensis, hisce verbis :* Nec pueri in claustro monialium erudiri vel enutriri aliquatenus permittantur (5). *Hanc vero legem credibile est ideo fuisse latam, quod illo ævo juvenibus masculis pie liberaliterque educandis abunde provisum erat. Qua in re Cisterciensi Ordini verisimiliter easdem ob rationes assensit anno* 1253 *B. Martinus III, prior Camaldulensis, præcipiens :* Nec pueri in claustris monialium doceantur, nec puellæ nisi novitiæ ad probationem receptæ (6).

APPENDICULA

DE PSALTERIO B. MARIÆ VIRGINIS.

Psalterium B. Mariæ Virginis

Locus de Psalterio B. Mariæ Virginis, qui num. 32 *Vitæ* B. Idæ *legitur, nos plurimum occuparit. Quum enim, ut ex Commentario prævio intelligere fuit, desint certæ manifestæque notæ quibus tempus vitæ* B. Idæ *definiatur, speravimus aliquamdiu ex indicato illius pietatis usu nos signum aliquod accepturos esse, quo statueretur post quæ tempora certo vixerit. Verum spes nos frustrata est : quum, re studiose examinata, apertum nobis sit Psalterium B. Mariæ Virginis jam fuisse usurpatum, quando* B. Ida *adhuc erat junior, quin constitui possit quo ævo exordium ceperit. Huic tamen negotio aliquid luminis afferre possumus, scilicet demonstrare hoc pietatis officium non esse tribuendum sancto Bonaventuræ, uti plures contendunt, sed multis annis antequam libros cœpit conscribere egregius doctor fuisse adhibitum : ac proin sanctum virum, quamvis aliquod psalterium B. M. V. concinnarit, non fuisse omnium primum illius pietatis auctorem seu inchoatorem ; nam circumferuntur Psalteria Mariana plura, quibus hæc dumtaxat communia sunt, quod similitudinem quamdam habent cum distributione divini officii in horas canonicas, et celebrant laudes B. Mariæ Virginis : reliqua fere omnia inter se discrepant. Ex hac disputatione quoque sequi videtur, Psalterium B. M. V. de quo in eo loco, Rosarium B. M. V. non fuisse, nec id nomen sæculo XIII ineunte in Belgio habuisse. Recensuit Benedictus a Cavalesio seu Bonelli nonnulla hujus generis scripta* (7). *Sed abest plurimum ut nihil desit illius elencho : nam si in veteres libros precum, maxime vernacula lingua scriptos, incidas, frequenter occurrunt ibi Officia Deiparæ titulo Psalterii B. Mariæ Virginis notata. Inde et apparet hanc pietatem olim fuisse usitatissimam.*

sæculo XIII ineunte jam usitatum,

2 *Jam vero quo circiter anno, quo loco, quo auctore Psalterium B. Mariæ Virginis fuerit primo usurpatum, hucusque non fuit ostensum, nec facile ostendetur. Antiquissimum, certo anno signatum, monumentum in quo nomen Psalterii B. Mariæ Virginis occurrat, (quod quidem cognoverim) est diploma Gandavense, quo fit anno* 1227 *donatio quædam beghinagio S. Elisabethæ a Joanne Alexandri filio. Hic dicit beghinas promisisse sese pro ipsius et uxoris anima in die anniversario, ob beneficium acceptum, dicturos esse* Psalterium B. Mariæ Virginis (8). *Haud scio tamen an hoc diploma sit interpolatum : in eo enim beghinagium Gandavense nuncupatur* S. Elisabeth, *quamvis hæc beata vidua anno* 1231 *mortua fuerit, et post quadriennium inter sanctos relata* (9) *: ut omittam sententiam Fratrum quorumdam Prædicatorum contendentium agi hoc loco de Rosario B. Mariæ Virginis, quod reapse a multis Psalterium B. Mariæ Virginis vocatum fuit : nam ex illo documento Rosarium promissum fuisse recitandum certo demonstrari nequit.*

ac proin a S. Bonaventura non confectum, recitavit B. Ida.

3 *Firmius argumentum ad ostendendum Psalterium Deiparæ ineunte sæculo XIII jam fuisse usitatum, desumitur ex Vita B. Beatricis Nazarethanæ. Quæ pientissima virgo, in Brabantia exeunte sæculo XII vel ineunte XIII nata, prope Thenas in Floridæ-Vallis Cisterciensi cœnobio vitam monasticam suscepit, (uno saltem anno ante annum* 1232 *emortualem B. Idæ Nivellensis, ejus aliquamdiu contubernalis in Rameya) : postea juxta Lyram monasterium Nazarethanum sui Ordinis prima priorissa inchoavit, ibique anno* 1268 *obivit. Suam Vitam patrio sermone ex obedientia ipsamet scripsit : quam,* de suo parum admodum addens vel mutans, *latine reddidit Wilhelmus monachus Afflighemiensis, postea prior Wavriensis et tandem abbas Trudonopolitanus, ubi anno* 1297 *e vita migravit* (10). *Potest itaque haberi tamquam documentum quam*

(1) Baluzius, Miscellanea, tom. I, pag. 169, edit. Mansi. — (2) Pertz, Mon. Germ., scriptt. tom. III, pag. 772. — (3) Ibid., tom. IX, pag. 446. — (4) Nomasticon Cisterciense, pag. 365. — (5) Ibid., pag. 579 — (6) Mittarelli, Annales Camaldulenses, tom VI, Codex, col. 57. — (7) Prodromus ad Opera omnia S. Bonaventuræ, lib. VIII, col. 587, 662, 681 et seqq. — (8) Ryckel, Vita sanctæ Beggæ, pag. 563 et seq. ; Acta SS., tom. I Augusti, pag. 426 et seq. — (9) Acta SS., ibid., p. 422 et seqq.; Cfr. Mamachius, Annales Ordinis Prædicatorum, tom. I, pag. 325 et seq. Monumenta, col. 316. — (10) Miræus, Bibliotheca Ecclesiastica, pag. 173.

maxime

AUCTORE R. D. B.

A *maxime sincerum, anno* 1268 *antiquius, in quo res ante annum* 1231 *gestæ accuratissime referuntur. Hujus elucubrationis exemplar, anno* 1320 *scriptum, sub oculis habemus* (1). *Jam vero in illo codice ms. legimus de B. Beatrice : Quum in Florida-Valle (certe non post annum* 1231) *tirocinium poneret*, Psalterium beatæ Virginis, quod ex angelicæ salutationis tam crebra repetitione compensari solet quam Davidici psalterii psalmorum numerus se extendit, quotidie cum genuflexionibus exsolvere consuescebat. *Quibus verbis sane ostenditur ante annum* 1231 *Psalterium B. Mariæ Virginis fuisse usurpatum, ac proin non fuisse ejus auctorem seu inchoatorem S. Bonaventuram, utpote natum anno* 1221, *et factum Fratrem Minorem anno* 1243. *Ex eodem loco forsan colligi potest Psalterii B. M. V. nomen temporibus illis in Belgio Rosario Deiparæ nondum fuisse datum, sed tantummodo Psalterii exercitium Salutatione Angelica centies quinquagies repetita fuisse compensatum : nec id tunc primum fuisse præstitum, sed fieri* solitum. *Et*

B *nostra quoque sententia est Psalterium quod pientissima virgo Beatrix adhibuisse legitur, fuisse idem ac Psalterium a beata* Ida Lewensi *recitatum : nam, præterquam quod coævæ et ejusdem Ordinis in Brabantia erant moniales, notum est Cistercienses, præ reliquis monachis, cujusdam disciplinæ semel usurpatæ fuisse observantissimos. Quibus adde quod legitur in Vita B. Beatricis, earum cœnobia de Rameya et Floridæ-Vallis amicitia et commercio quam arctissime fuisse conjuncta. Sed quid plura? Satis ostensum videtur Psalterium B. Mariæ Virginis jam fuisse usitatum initio sæculi XIII, ac proin non fuisse ejus institutorem S. Bonaventuram : dein illud quod recitavit* B. Ida *non fuisse Rosarium, cui non nisi postea nomen Psalterii Deiparae in Belgio inditum opinor.*

Disseritur de Psalterio majore Deiparæ.

4 *Quod si jam lector nos sciscitetur de S. Bonaventura (quoniam fieri sermo non potest de Psalterio Mariano, quin et fiat de sancto doctore), en nostrum responsum : ejus caussam nequaquam spectare ad sanctam* Idam, *quæ qualecumque Psalterium recitavit : dein litem de auctore Psalterii Majoris (nam de hoc uno fere disceptatur) neminem nostro ævo audere dirimere. Etenim a pluribus sæculis eruditi alii in aliam iverunt sententiam. Celebrem hunc librum a S. Bonaventura fuisse scriptum, affirmatum fuit a Galesino* (2), *Roberto Bellarmino* (3), *B. Petro Canisio* (4), *Waddingo* (5), *Mariano Florentino* (6), *Arturo a Monasterio* (7), *qui plures auctores secum sentientes indicat; contra Oudinus* (8), *Hyacinthus Sbaralea* (9), *aliique quos Arturus et Benedictus Bonnelli* (10) *recensent, a sancto doctore abjudicant. Certe, uti Bonellus, in medio litigantium dubitantes stabimus, et existimabimus hanc quæstionem ex testimoniis veterum solvi non posse, et proinde inscriptione ipsius libri expediendam esse. Utique editiones duæ priores Argentoratensis anni* 1495 *et Veneta anni* 1476 *conveniunt in assignando Psalterio majore S. Bonaventuræ. Sed utrum jure, aut secundum*

E *codices sat sinceros, non constat : quod tamen magnopere placuisset Benedicto Bonello* (11). *Unde mirandum non est futurum editorem P. Fidelem a Fanna* (12) *non videri propenso animo ad numerandum Psalterium Majus, de quo solo sermo est, inter genuina S. Bonaventuræ Opera. Ab hujus temporibus successerunt, ut ne cæcum quidem latet, innumera alia Mariana exercitia, et Psalterium Marianum in oblivionem apud multos abiit : ad quod non parum forte contulit ipsa opusculi forma ; nam licet doctrina irreprehensibilis sit, numquam tamen omnibus placuit illa psalmorum, libri utique divini, immutatio et accommodatio : dein Fratres Prædicatores suum habebant Psalterium, nempe Rosarium, anno* 1479 *a Sixto IV Psalterium B. Virginis vocatum* (13), *quod commendarent populo, pietatem utique faciliorem et ab omni invidia magis alienam.*

(1) Bibliothèque royale de Bruxelles, ms. 4461 Cfr. Henriquez, Quinque Virgines prudentes, pag 1 et seqq.; Analectes pour servir à l'Hist. de Belgique, tom. VII, pag. 77.
C — (2) Acta SS., tom. III Julii, pag. 845. — (3) Opera, tom. VII, de Script. Eccles., col. 165, edit. 1617. — (4) De Verbi Dei corruptelis, tom. II de B. Maria Virg., lib. V, cap. 26, pag. 803, edit. 1583. — (5) Scriptores Ordinis Minorum, pag. 75. — (6) Ibid., pag. 66. — (7) Menologium Francisc., pag. 305. — (8) Comment. de Script. eccles., tom. III, col. 411. — (9) Bibliotheca Franciscana, supplementum. — F (10) Prodromus, col. 681 et seqq. — (11) Ibid., col. 682. — (12) Ratio novæ collectionis Operum S. Bonaventuræ proxime in lucem edendæ. — (13) Bullarium Fratrum Prædicatorum, tom. III, pag. 576 et seq.

DE

D

DE BB. BERTRANDO ET CAUBERTO, CONFESSORIBUS

ORDINIS FF. PRÆDICATORUM

IN GALLIA MERIDIONALI

COMMENTARIUS HISTORICUS.

AUCTORE
R. D. B.

§ 1. De cultu B. Bertrandi Boscheti et Arausicæ. De combustione ejus reliquiarum. Numeratur inter Beatos, in libris antiquis et recentibus.

ANNO CIRCITER MCCXXX. *De* BB. Bertrando *et* Cauberto *hac die agendum est.*

Antiquiores scriptores plerique qui res a S. Dominico, FF. Prædicatorum patre, ejusque discipulis præclare gestas posteris tradiderunt, ut B. Jordanus, Gerardus de Fracheto, Theodoricus de Appoldia, Bernardus Guidonis, Leander Alberti, pluresque alii eorum imitatores, beatum Bertrandum de Garriga *virum vere apostolicum, omnigenisque virtutibus coruscantem, describunt, ejusque sanctimoniam eximiis laudibus extollunt. Officio tamen liturgico nequaquam cohonestatur, quo tempore hæc scribimus, servus Dei. Sed magnopere laudandi sunt FF. Prædicatores, congregati in capitulo provinciali tum provinciæ Tolosanæ anno* 1869, *tum provinciæ Occitaniæ anno* 1870, *propterea quod gnaram operam posuerunt, ut quam primum sancta sedes cultum ecclesiasticum, ante hominum memoriam* B. Bertrando de Garriga *delatum, suo calculo confirmet, et officium liturgicum in ejus honorem celebrandum concedat. Postquam de* B. Bertrando *dixerimus, agemus de* B. Chaberto *seu* Cauberto, *alias* Galliberto *seu* Galberto, *Allobroge, qui ferme in iisdem partibus ac eodem tempore floruit, nec minorem animabus Deo gignendis laborem impendit, et cujus cultum publicum ecclesiasticumque centum annis decreto Urbaniano anni* 1634 *antiquiorem esse, declaravit anno* 1871 *Franciscus* C *Vibert, episcopus Maurianensis in Sabaudia, qui et petiit a Romano pontifice ut eamdem sententiam ferret. Haud officit quominus de beato presbytero hac die agamus, ejus nomen menologiis aliisve hujus generis libris ad diem* 29 *octobris non inscribi : nam, quum modo ad unam, modo ad aliam diem, in ea relatus fuerit, aliquatenus inter aemeros habendus videtur. Jam primo de* B. Bertrando *disseramus.*

B. Bertrandi *corpus 23 annis post mortem incorruptum e terra elevatur.*

2 *Jure merito in Actis nostris locum damus* B. Bertrando de Garriga, *ut monuimus, quippe cujus cultus publicus isque ecclesiasticus plus centum annis decretum Urbanianum anni* 1634 *antecedat. Id autem ex cultus historia, quam imitati nostros decessores explicabimus, perspicuum fiet. Etenim beati viri corpus a terra fuisse elevatum, et translatum in ecclesiam monialium Cisterciensium villæ Boscheti, viginti tribus annis post ejus obitum, hoc est anno circiter* 1253, *refert Bernardus Guidonis hisce verbis :* Hujus (*Fratris* Bertrandi) corpus sanctum, quod sepultum fuit in domo sanctimonialium E del Bosquet, ubi et obiit, prope Aurasicam in Provincia, post viginti tres annos LEVATUM, integrum et incorruptum est repertum, et ibidem cum honore et devotione congrua custoditur, ubi multi consecuti sunt remedia sanitatum (1). *Idem ferme legitur in* Brevi Historia Ordinis Prædicatorum, auctore anonymo, *quam ex codice ms. anni* 1367 *conventus S. Sabinæ Romæ eruit Mabillonius, et juris publici fecerunt Martenius et Durandus* (2). Hujus (*Fratris* Bertrandi), *scribit anonymus ille*, corpus post XXIV annos de terra levatum, integrum et incorruptum est repertum et in domo quarumdam sanctimonialium honorifice conditum, et usque hodie permanet.... incorruptum. *Quem anonymum non omnino secutus est Leander Alberti, sed vestigiis potius institit Bernardi Guidonis, qui corpus* B. Bertrandi *post XXIII annos, non vero post annos XXIV, elevatum fuisse narrat. Quæ elevatio corporis significatio manifesta fuit cultus servo Dei exhibiti* (3).

Anno 1413 *transfertur furtim Arausicam,*

3 *Neque postea cessasse hunc cultum, facillime colligimus ex eo quod, quum anno* 1413 *cœnobium monialium, ita capitulo Cisterciensi jubente, suppressum esset, ejusque bona monasterio Aquabellensi ejusdem Ordinis unita* (4), *FF. Prædicatores conventus Arausicani* B. Bertrandi *exuvias clam ad suas ædes detulerunt. Hujus piaculi, (quia, utpote sepulturæ ecclesiasticæ violatores, censuris Ecclesiæ sese obnoxios existimabant), veniam primo a Benedicto XIII antipapa, alias Petro de Luna, dein, anno* 1427, *a Martino V petierunt et impetrarunt. Cujus rei fidem facit hoc diploma :*

probante postea Martino V.

4 MARTINUS Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio decano Ecclesiæ S. Agricoli Avinionensis, salutem et apostolicam benedictionem. Religiosorum vota, in his præsertim, quæ ritus ecclesiastici decus et honestatem respiciunt, favoribus Nos decet prosequi opportunis. Exhibita siquidem Nobis nuper pro parte dilectorum filiorum prioris et fratrum domus Auraycensis,

(1) Durand et Martene, Amplissima Collectio, tom. VI, col. 419. — (2) Ibid., col. 333. — (3) Bened. XIV, Beatif., etc., lib. I, cap. VI, num. 2 et seqq.; Acta SS., Propylæum Maji, Diss. 20, pag. 172 et seq.; Fontanini, de S. Petro Urseolo, cap. 14 et 15, pag. 45 et seqq. Mabillonius, Acta SS. Bened., Præf. in sæc. V, num. 99. — (4) Gallia Christiana, tom. I, col. 740, edit. Piolin.

A Ordinis Prædicatorum, petitio continebat, quod cum olim quondam Bertrandus de Garriga, primus provincialis in provincia Provinciæ, juxta morem dicti Ordinis in civitate Auraycensi decessisset, et civitas ipsa domo, seu conventuali loco ejusdem Ordinis, tunc careret, corpus ipsius Bertrandi in monasterio monialium de Bosqueto extra muros Auraycenses, quod inhabitabile nunc existit, traditum fuit ecclesiasticæ sepulturæ; quodque deinde certo temporis decurso spatio, postquam domus prædicta constructa et ædificata fuerat, nonnulli fratres illius, qui tunc erant, potentia laicali suffulti, ad monasterium prædictum tempore noctis accedentes, apostolicæ sedis, vel alicujus alterius super hoc licentia, ut creditur, minime requisita, corpus præfatum inde exhumare et ad domum ipsam transferre, ibique in quadam camera repositum occulte detinere præsumpserunt, pœnas et sententias in tales a jure promulgatas damnabiliter incurrendo; quodque tandem ipsi fratres, nec non eorum posteri, præfatæ detentionis conscii, ad cor reversi, ab excessu, et pœnis, ac sententiis hujusmodi, vigore quarumdam literarum quon-
B dam Petri de Luna, in sua obedientia, de qua partes illæ erant tunc, Benedicti XIII nuncupati, absoluti fuisse dicuntur; eodem corpore, quod sepeliendi usquequaque licentia minime est obtenta, in dicta camera continuo remanente, prout remanet de præsenti. Quare pro parte prioris et modernorum Fratrum prædictorum, nobis fuit humiliter supplicatum, ut eis corpus ipsum in cœmeterio ecclesiæ dictæ domus, seu in eadem ecclesia sepeliendi, licentiam concedere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui de præmissis certam notitiam non habemus, hujusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus de præmissis omnibus et singulis auctoritate nostra te diligenter informes, et si per informationem hujusmodi ea inveneris ita esse, priori et Fratribus antedictis corpus præfatum in cœmeterio, in loco ad hoc congruo et honesto, seu in ecclesia hujusmodi sepeliendi, auctoritate prædicta, licentiam largiaris. Non obstantibus præmissis, et aliis contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctos Apostolos, XVII kal. julii,
C pontificatus nostri anno decimo (1).

Ex quo diplomate manifestum est ineunte sæculo XV magnæ venerationi fuisse B. Bertrandum, *quin tamen ex eo publici cultus servo Dei exhibiti ullum certum argumentum duci possit: nam* Bertrandum *nuspiam nuncupat* beatum *Martinus V, nec corpus ejus* sacrum *aut quid simile. Sed certe illo ævo non tanti fecissent FF. Prædicatores Arausicani exuvias servi Dei, a duobus sæculis e vivis erepti, nisi jam pridem beatorum cultu fuisset decoratus. Quid secundum illud diploma statutum fuerit, nescitur: at certum est apud FF. Prædicatores mansisse corpus* B. Bertrandi. *Res modo diverso a Mamachio* (2) *narratur:* Cœnobio Ordinis *(FF. Prædicatorum)* in ea urbe *(Arausione)* extructo, quum virginum ædes pene collapsæ essent, anno 1427, nostri in suum templum, Martini V pontificis maximi voluntate, transtulerunt. *Quomodo potuerit hæc verba cum Martini V epistola componere non video.*

5 *Eo loco quievit usque eo dum anno* 1561 *Huguenotæ, occupantes de nocte ecclesiam FF. Prædicatorum, eam igni ferroque vastarunt,* ne exuviis quidem parcentes S. Bernardi*, ibidem tamquam sacris reliquiis religiose servatis, vel etiam custodiæ Corporis Domini. *Atque hæc calvinista Josephus de la Pise* (3), *addens corpus* beati Bertrandi fœtidum spirasse odorem. *Hujus impii facinoris meminit et anno* 1705 *canonicus Prevost, Parisinus, S. Ecclesiæ catholicæ Arausicanæ præcentor, ad folium* 237 *ms. Historiæ* pontificum Arausicanorum, *quam hucusque ineditam reliquit, et cujus servatur exemplar in bibliotheca publica Avenionensi. Accipe lector ejus verba:* Prima novembris (anni 1561) ecclesia FF. Dominicanorum in una nocte expugnata est. Statuæ, imagines, custodia Corporis Domini et corpus S. Bertrandi data sunt ignibus, et die crastina prophanas conciones in ea habuerunt. *Hæc fuerunt corporis* B. Bertrandi *fata maxime infausta.*

Sed anno 1561 ab Huguenotis fuit combustum.
* *lege* Bertrandi

6 *Interea temporis, quamvis ab anno* 1413 *habitatores parochiæ Boscheti corpore* B. Bertrandi *essent spoliati, non tamen a colendo sancto viro abstinuerunt. Etenim anno* 1643 *episcopus Tricastinus * Franciscus de Grignan, in cujus episcopali ditione jacebat Boschetum, visitans pro munere suo istius loci ecclesiam, invenit ad majus altare imaginem tripartitam, in qua efficti erant sanctus Bertrandus, sanctus Paulus et sancta Catharina. Stabat et ibi juxta majus altare, Bizam versus, sacellum rotundum, quod traditio popularis affirmabat* S. Bertrando *esse sacrum et in quo verisimiliter jacebat ejus corpus antequam delatum fuit in Arausicanum conventum Ordinis sancti Dominici. Permisit episcopus ut in hoc altari* S. Bertrandi, *modo rebus necessariis rite instrueretur, Missa celebraretur*(4). *Alius testis continuati cultus* B. Bertrandi, *Anselmus Boyer de Sainte-Marthe, Frater Prædicator conventus Tricastini, scribebat anno* 1710, *in Historia hujus loci, a popularibus multum coli servum Dei, atque tunc temporis nominari* sanctum; *quin etiam honorari in ecclesia Boscheti magnam statuam, quam dicebant esse ejusdem beati viri, et ad quam homines pii preces fundebant* (5). *Adde loci cœmeterium nomine* B. Bertrandi *fuisse nuncupatum, vel etiam hodieque nuncupari.* F

Non tamen cessavit ibi cultus B. Bertrandi,
* S. Paul-Trois-Châteaux

7 *Verum tempore perturbationis Gallicæ, sæculo XVIII exeunte,* B. Bertrandi *de Garriga statua non secus ac aliæ imagines et altaria ecclesiæ Boschetanæ, fracta dissipataque fuerunt. Pariter lapis sepulcralis valde magnus, quo antiquam beati viri sepulturam, in monasterio suppresso, opertam fuisse existimant incolæ, et in quo servi Dei imago insculpta conspiciebatur, fuit comminutus; cujus fragmenta, tamquam res omni devotione dignæ, a popularibus fuerunt collecta. Ad hanc imaginem sese pueros frequentissime* B. Bertrandum *orasse, narrarunt viri istius ævi superstites incolis adhuc inter vivos degentibus. Neque postea in illo tractu servi Dei periit cultus; nam paucis abhinc annis locata fuit supra altare, ad sacellum rotundum, de quo*

etiam postquam ejus statua fuit sæculo XVIII exeunte fracta.

(1) Bullarium FF. Prædicatorum, tom. II, pag. 680. — (2) Annales FF. Prædicatorum, tom. I, lib. II, pag. 368. — (3) Tableau de l'Histoire des princes et de la principauté d'Orange, pag. 285. — (4) Archives du département de la Drôme, fonds évêché de S. Paul-Trois-Châteaux. — (5) Histoire de l'Église de S. Paul-Trois-Châteaux, pag. 92.

AUCTORE R. D. B.

diximus, B. Bertrandi *statua, ad quam incolæ loci sæpe accendunt cereos, vota nuncupant, preces fundunt, in beati viri honorem Missas celebrandas curant, dicentes se ejus interventu multa impetrasse. Item honori sibi ducunt homines seligi ad humeris gestandam in supplicationibus publicis* B. Bertrandi *statuam. Tandem, in parochia Boscheto, vix invenies domum quæ suam beati viri imaginem non habeat; in qua aversa legitur oratio hæc :* Oremus. Omnipotens et mitissime Deus, qui sitienti populo fontem viventis aquæ de petra produxisti, educ de cordis nostri duritia compunctionis lacrymas, ut, intercedente B. Bertrando, peccata nostra plangere valeamus, remissionemque eorum, te miserante, mereamur accipere, per Christum Dominum nostrum. *His perlectis, nemo negabit præsules ecclesiasticos, clerum piosque Christianos, sex abhinc sæculis, publice et privatim* B. Bertrando *cultum sanctorum detulisse.*

Legitimum esse cultum B. Bertrandi *ostenditur*

8 *Hujus ante Urbaniana decreta centenarii cultus illud quoque indicium est, quod in libro anno* 1517 *excuso inter Beatos locum obtinet. Scribit enim Leander Alberti, sodalis Ordinis FF. Prædicatorum præstantissimus, ubi colligit* Quorumdam virorum illustrium ac sanctitate fulgentium ex Ordine Prædicatorum Vitas, expensis Joannis Lupi, civis et bibliopolæ Bononiensis, ...anno Domini MDXVII—III cal. mart.

B. Bertrandus Gallus. Bertrandus ex Gariga, provinciæ Galliæ Narbonensis, claruit sub institutionibus patris Dominici; quin et sese pluribus annis ei comitem præstitit, carnem suam jugiter pro Domino nostro Jesu Christo affligens. Huic aliquando beatus pater interdixit ne sua opera perperam facta, sed aliorum defleret, perpendens quia pro suis delictis nimium se affligeret. Ex tunc enim (patris dicto audiens) pro aliis abunde flere cœpit, se missum faciens. Post plurimos tandem pro Domino labores, quos perpessus fuerat, post ingentem corporis afflictionem, ad Dominum devote migravit. Contigit unum post ejus felicem exitum, quod tacere non debeo, nec possum. Porro vigesimo tertio post anno exhumatum ejus cadaver integrum et incorruptum inventum est, ut omnibus miraculo fuerit, et ex eo loco in monasterium quarumdam sanctimonialium, quod C vocatur Housquet, juxta Aurasicam provinciæ Galliæ Narbonensis, reconditum, usque in hodiernum diem cernitur prout inde fuerat deportatum (1). *Hactenus Leander, qui servi Dei nomini (prout præstitit aliis sanctis ac beatis quorum Vitas aut collegit aut scripsit) literam B præfixit. Quod documentum maximi ponderis est ad demonstrandum cultum* B. Bertrandi *non offendere Urbani VIII decreta et jam inde antiquitus in Ecclesiam fuisse admissum.*

ex libris scriptis.

9 *Leandri vestigiis institerunt bene multi scriptores, servum Dei beatum appellantes, adeo ut ex solis libris typis editis manifestum sit, multo ante et post Urbaniana decreta, usque ad nostrum ævum, eum cultu sanctorum* D *fuisse cohonestatum. In quorum numerum adscribendi sunt Antonius Senensis anno* 1585 (2) ; *Seraphinus Razzi anno* 1605 (3) ; *Nicolaus Jansenius anno* 1622 (4) ; *Malvenda anno* 1627 (5) ; *capitulum provinciale FF. Prædicatorum in conventu Aquensi, anno* 1633 ; *Joannes de Rechac anno* 1647 (6); *Joannes Mahuet anno* 1678 (7) ; *sodalis FF. Prædicatorum de Vienne anno* 1700 (8) ; *Petrus Josephus Haitre ejusdem Ordinis, in ms. Martyrologio Provinciæ, servato in bibliotheca publica Massiliensi ; Jacobus Lafond anno* 1716 (9) ; *Franciscus Vidal anno* 1747 (10) ; *Dominicus Ponzi* (11) *et alii plurimi. Tandem ven. presbyter Nadal* (12) *in Hagiologio diœceseos Valentinensis, cujus pars est hodie parochia Boschetum, jure meritoque affirmat, anno* 1855, *cultum* B. Bertrandi *ad nostra usque lempora, ibi permansisse. Ex qua disputatione non tantum perspicuum est sanctorum honores beato viro ante hominum memoriam fuisse delatos, sed et eos scientia longissimi temporis et tolerantia episcoporum fuisse* E *probatos. Quare pientissimi viri cultum ratum habuit Ordinarius loci, die* 12 *augusti anni* 1870.

§ II. B. Bertrandus socius S. Dominici. Ejus gesta Tolosæ. Multum deflet sua aliorumque peccata. Creatur prior provincialis Provinciæ. Exordia conventus Avenionensis. Obitus B. Bertrandi.

B. Bertrandus, *natus Garrigæ*,

Nullus ex antiquioribus scriptoribus B. Bertrandi *Vitam literis mandavit, sed uti modo dicebamus, plures, Ordinis FF. Prædicatorum exordia, vel S. Dominici Acta enarrantes, servi Dei non raro meminerunt. Itaque ex istis historicis res gestæ beati* Bertrandi *excerpendæ sunt, præcipue ex beato Jordano Saxone, Gerardo de Fracheto, Theodorico de Appoldia et Bernardo Guidonis. Jam vero Bernardus Guidonis*(13), *diligentissimus scriptor Ordinis FF. Prædicatorum, qui brevi tempore post* B. Bertrandum *inter viros degebat, refert eum Garricis* (Garrigues) *prope Alestum* (Alais) *in partitione Gardonis* * (14), *oriundum esse, unumque ex primis S. Dominici discipulis, et cum eo anno* 1216 *S. Augustini Regulam suscepisse. Hæc sunt Bernardi Guidonis verba :* Fratres qui cum B. Dominico regulam elegerunt. — Hic præmittere libet nomina Fratrum, qui cum

* Département du Gard

(1) Leander Alberti, De viris illustr. Ordinis Prædicatorum, lib. V, p. 179. — (2) Chronicon Ordinis Prædicatorum, pag. 12 et 56. — (3) Vite de Sancti e Beati del sacro Ordine de Frati Predicatori, part. 1, pag. 94. — (4) Vita S. Dominici, pag. 271. — (5) Annalium S. O. Prædicatorum Centuria prima, pag. 175, 263 et seqq. — (6) Vie de saint Dominique et de ses premiers compagnons, Vie du B. Bertrand, pag. 560 et seq. — (7) Prædicatorium Avenionense, lib. I, pag. 6 et 8. — (8) L'année Dominicaine. — (9) L'année Dominicaine, p. 277. — (10) Sacro Diario Domenic. — (11) Sacro Diario Domenicano, tom. II. ad diem 20 octobris, edit. 1758 et 1838. — (12) Histoire Hagiologique du diocèse de Valence, pag. 337. — (13) Léop. Delisle, notice sur les manuscrits de Bernard Gui, pag. 186 et seqq., in notices des manuscrits etc., tom. XXVII, pars. II. — (14) Germerd-Durand, Dictionnaire topographique du département du Gard, pag. 5 et 97.

beato

AUCTORE R. P. B.

A beato Dominico in Pruliano pariter congregati, regulam B. Augustini, sub qua Prædicatorum Ordo sibi et posteris confirmari deberet, unanimiter elegerunt anno Domini MCCXVI; quorum hæc dumtaxat reperi. I Frater Matthæus Gallicus... II F. Bertrandus de Garriga præfatus de provincia Provinciæ, a loco suæ originis sic cognominatus, prope Alestum oriundus. Hic, cum esset socius beati Dominici et comes itineris, sæpe in vigiliis, jejuniis, disciplinis, aliisque multis operibus virtuosis, beati Patris formam vitæ sibi impresserat, vir existens sanctitatis magnæ, et rigoris circa seipsum inexorabilis, carnisque suæ mortificator acerrimus...(1). *Fere eadem repetit Bernardus Guidonis in Libello de Magistris Ordinis Prædicatorum* (2). *Fueritne* B. Bertrandus *ex familia nobili Garrigorum oriundus vel tantum ex loco Garricis nuncupato, non est apertum. Id tamen constat sæculo XII et XIII in Languedocia exstitisse familiam ita nuncupatam, pluresque qui ea nati sunt diplomatibus nomen suum apposuisse, atque hac formula usos :* B. de Garricis, Bernardus de
B Garrigues *vel etiam* Bertrandus de Guarricis (3). *Hinc conjecturis patet campus.*

verisimiliter in Provincia,

11 *At minus placet ven. viro Isnard, parocho Tulettæ in Franciæ diœcesi Valentinensi, aliisque scriptoribus* (4) Bernardum Guidonis *affirmasse* B. Bertrandum de Garriga a loco suæ originis fuisse sic cognominatum, prope Alestum oriundum, *quasi hisce verbis significasset beatum presbyterum Alesti primam lucem aspexisse. Sententia contra ven. parochi est* beatum Bertrandum *Boscheti in Provincia natum esse, profertque codicem ms. medii sæculi XIV bibliothecæ nationalis Parisiensis, num.* 4348, *cui hæc est inscriptio :* Catalogus priorum provincialium provinciæ Provinciæ Ordinis Prædicatorum, *et in quo hæc leguntur verba :* Primus prior provincialis in provincia Provinciæ fuit Frater Bertrandus de Garrigiis a villa seu loco suæ originis prope Alestum IN PROVINCIA, sic cognominatus. *Insuper innititur ven. presbyter traditioni populari parochiæ Boscheti, in Provincia : juxta quam traditionem* B. Bertrandus *in vico parochiæ, etiamnum vocato Garrigues, vitam introiverit. At hæc sententia cum Bernardi Guidonis dictis*
C *non pugnat. Etenim eximius auctor beato viro ferme coævus, egregiisque instrumentis usus, non dicit* B. Bertrandum prope Alestum *esse ortum, sed* oriundum. *Quibus locutionibus, ut ex Facciolato colligitur, non significatur beatus vir Garrigæ prope Alestum natus, sed ex eo loco originem duxisse. Præterea certum est auctorem codicis num.* 4348 *ante oculos habuisse ipsius Bernardi scripta* (5). *Adde quod in hujus opusculo cui titulus :* Fratres qui cum B. Dominico Regulam elegerunt, *hæc jam adducta occurrunt verba :* F. Bertrandus de Garriga præfatus de provincia Provinciæ, A LOCO SUÆ ORIGINIS SIC COGNOMINATUS, PROPE ALESTUM ORIUNDUS. *Est tamen discrimen inter codicem* 4348 *et alia opera Bernardi, scilicet in priore errat auctor dicendo* Alestum in Provincia, *cum sit positum in Occitania inferiore. In posterioribus de Alesti situ siletur, diciturque tantum* B. Bertrandum oriundum prope Alestum, *vel ut infra,* Alestensem, *id est, ex tractu Alestensi. Quoad traditionem Boschetanam, nihil impedit quominus familia beati* Bertrandi, *sede sua relicta, Boschetum migraverit et collocarit domicilium ubi nunc est vicus dictus Garrigues, ibique natus fuerit beatus vir.*

fuit unus ex primis sodalibus domus Tolosanæ,

12 *Brevi postquam S. Dominicus,* B. Bertrandus *aliique socii S. Augustini Regulam admiserant, instaurata fuit domus Tolosana ad S. Romanum, cujus ille idem* B. Bertrandus, *unus ex primis sodalibus fuit. Scribit enim, exordia istius cœnobii referens, laudatus Bernardus :* Anno Domini MCCXVI, æstatis tempore, data est Fratribus prima ecclesia in civitate Tolosana, quæ in honorem beati Romani martyris est fundata... Erant autem tunc Fratres numero circiter sexdecim, quorum nomina quæ potui reperire breviter hic perstrinxi... Frater Matthæus Gallicus, vir doctus et ad docendum paratus, qui fuit postmodum primus et novissimus in Ordine nostro abbas. Frater Bertrandus de Garriga E prope Alestum oriundus, qui fuit postmodum primus prior provincialis hujus provinciæ. Frater Petrus Cellani, qui fuit primus prior Lemovicensis. Frater Thomas Tolosanus, vir admodum gratiosus et sermone facundus. Frater Mames Hispanus, carnalis frater S. Dominici, et sanctitatis ejus purissimus imitator. Frater Michael Hispanus, vir contemplativus... (6). *Qua serie manifestum est delectum optimum virorum habuisse S. Dominicum domum Tolosanam inchoantem. Sodalibus Tolosanis præfecit* B. Bertrandum, *ut ex pluribus diplomatibus, sigillo ejus annis* 1215 *et* 1216 *munitis, perspicuum est. Instrumenta anni* 1216 *edidit Martenius* (7). *At idem legimus apud ipsum Bernardum Guidonis in codicibus mss. Agennensi anni* 1305 *et Tolosano anni* 1308, *quos ex parte juris publici fecit clar. vir Leopoldus Delisle. Ex apographis ab eo editis proferimus ipsa Guidonis verba* (8) :

cui etiam præfuit.

13 Primus prior fratrum prædicatorum Tholosæ post beatum Dominicum, qui, sicut prætactum est, fuit omnium caput, dominus et magister, fuit Frater Bertrandus de Garriga, Alestensis, in domo et ecclesia sancti Romani, ubi primitus F cœperunt Fratres in unum canonice et conventualiter habitare, ibidem sub eodem beato Dominico institutus. Erat autem prior anno Domini MCCXVI, mense octobri, sicut patet in quibusdam antiquis literis et veteribus instrumentis, nomine fratris Bertrandi prioris domus et ecclesiæ sancti Romani confectis, specialiter in litera donationis cujusdam domus pro loco et Fratribus factæ domno Fratri Dominico et Fratri Bertrando, priori prædicto; et in quadam alia litera de emptione quarumdam domorum pro eodem loco, et de venditione quarumdam rerum facta prioris nomine ab eodem. Hic frater Bertrandus fuit postmodum primus prior provincialis provinciæ; de quo in Vitis Fratrum et in Serie priorum provincialium plura sunt notata memorabilia, laude digna :

(1) Apud Mamachium, Annales Ordinis Prædicatorum, tom. I, Appendix, col. 362 et seq. — (2) Apud Durand et Martene, Collectio Ampl., tom. VI, col. 418. Cfr. ibid., col. 333 et seq. — (3) Histoire du Languedoc, par De Vic et Vaissette, tom. II, preuves, col. 507, t. III, preuves, col. 158, 172, 174, 213, 224, 335. Cfr. Germerd-Durand, Dictionn. topogr du Départ. du Gard, pag. 97. — (4) Bulletin de la Société d'Archéologie de la Drôme, an. 1870, pag. 274 et seqq. — (5) Ampliss. Coll., tom. VI, col. 418. — (6) Ibid., col. 457. — (7) Ibid., col. 458. Cfr. Echard, Scriptores Ordinis Præd., tom. I, pag. 16 not. — (8) Notice sur les manuscrits de Bernard Gui.

AUCTORE R. D. B

digna. *Cui narrationi hæc in margine codicis Tolosani adjecit sua manu ipse Bernardus Guidonis :* De prioribus autem qui beato Dominico in loco sancti Romani successerunt, non inveni certitudinem propter lapsum temporis, a Fratre Bertrando de Garriga, qui fuit ibi primus, usque ad Fratrem Johannem de Johannia; qui fuit ibi novissimus, et primus in loco secundo in quo nunc habitamus. *Qui plura de his aliisque codicibus velit, adeat clarissimi viri Leopoldi Delisle eximium opus de Bernardo Guidonis.*

Sua peccata multo nimis deflet,

14 *Plura nobis de* B. Bertrando *scripto reliquit vir egregius Gerardus de Frachelo, Aquitanus et Castro Luceti ad Lemoricas natus, Ordinemque FF. Prædicatorum anno* 1225 *ingressus. Hic* librum qui Vitas Fratrum inscribitur, *ait Bernardus Guidonis,* compilavit et studiose recollegit... ad mandatum ven. P. F. Hymberti magistri Ordinis... Plenus dierum et operibus bonis in senectute bona migravit ad Dominum, in conventu Lemovicensi.... anno Domini MCCLXXI, ætatis suæ anno LXVI (1). *Quæ de* B. Bertrando *memorat, quum ad nullum annum certo referantur, et ad ipsum virum privatum spectent, primo loco narrabimus.*
B *Ineunte sæculo XIII fuit beatus ille monachus socius sancti Dominici in apostolicis laboribus, et præsertim apud Albigenses. Itaque tradit Gerardus S. Dominicum* interdixisse Fratri Bertrando, socio suo, ne suas, sed aliorum culpas defleret, attendens quod pro peccatis suis se nimis affligebat. Et tantæ virtutis verba sua fuerunt, ut ex tunc pro aliis abundanter fleret, pro se autem flere non posset etiam volens (2). *Verum deinceps aliter modum excessisse videtur* B. Bertrandus ; *nam ab hocce tempore fere non nisi pro peccatoribus, neglectis defunctis, Missæ sacrificium obtulisse, apud eumdem Gerardum de Frachelo legimus :* Fr. Bertrandus, *inquit,* vir sanctus et socius beati Dominici, et primus provincialis Provinciæ Fratrum, fere qualibet die Missam pro peccatis dicebat. Cum ergo in conventu Montispesulani *(qui anno Domini* 1220 *cœpit fundari* (3), Frater Benedictus, vir bonus et prudens, hoc advertisset, quæsivit ab eo, cur non pro defunctis, sed pro peccatis sæpius celebrabat. Qui respondit : « Quia defuncti pro quibus orat Ecclesia in
C tuto sunt, et certum est quod ad salutem pervenient : nos autem peccatores in multiplici periculo in pendulo versamur. » Cui Frater ait : « Dicatis mihi, prior charissime, si hic essent duo mendici, æqualiter pauperes, sed alter omnia membra corporis salva haberet, alter vero careret omnibus, cui primo subveniretis? » Respondit : « Ei qui minus juvare se posset. » Tunc Frater Benedictus ait : « Sic sunt defuncti, qui nec os ad confitendum habent, nec aures ad audiendum, nec oculos ad flendum, nec manus ad operandum, nec pedes ad peregrinandum : sed sola nostra expetunt adjutoria et expectant. Peccatores autem, præter nostra suffragia, prædictis omnibus juvare se possunt. » Cum autem nec sic acquiesceret, sequenti nocte quidam terribilis defunctus ei apparuit, cum tumulo ligneo eum
D graviter opprimens, qui plus quam decies eum in illa nocte excitavit, et terruit, et vexavit. Unde in aurora dictum Fratrem Benedictum vocans, et ad altare cum lacrymis accedens, devote tunc pro mortuis celebravit. Hæc ab ore ipsius Fratris Benedicti audivit, qui ista descripsit (4).

estque particeps miraculorum S. Dominici,

15 *Fuit* B. Bertrandus *testis et particeps miraculi quod S. Dominici rogatu patravit Deus, eis simul Tolosa Parisios euntibus, linguæ Theutonicæ, cujus plane erant expertes, notitiam impertitus. Ecce narrationem Theodorici de Appoldia,qui scripsit exeunte sæculo XIII.* De Tholosa quoque vadens Parisius Pater sanctus *(Dominicus)*, cum ad Rupem Amatoriam venisset, ibidem in ecclesia beatæ Mariæ devote vigilans pernoctavit, habens comitem itineris, societatis et devotionis Fratrem Bertrandum, virum sanctum, qui fuit Provinciæ primus prior. In crastino procedentes, habuerunt in via obvios quosdam Theutonicos peregrinos, qui audientes virum Dei cum socio psalmos et lectiones orando frequentare, adhæserunt eis devote. Venientes autem ad villam, invitaverunt sanctos et eos more consueto dapsiliter procuraverunt : sicque fecerunt per quatuor dies continuos. *Deinde* E *pergit :* Quarta die ingemiscens beatus Dominicus socio suo dixit : « Frater Bertrande, vere læsam habeo conscientiam, quod istorum peregrinorum carnalia metimus, cum eis spiritualia non seminamus. Si placet, flexis genibus oremus Dominum, ut linguæ eorum nobis det intelligentiam pariter et loquelam, ut eis dominum Jesum annuntiare possimus. Qui cum orassent, stupentibus illis, intelligibiliter idioma Theutonicum sunt locuti, per aliosque dies quatuor ambulantes et loquentes cum eis de Domino Jesu, tandem Aurelianis venerunt. Dimiserunt autem eos Theutonici in strata Parisiensi, eorum se orationibus humiliter commendantes.

qui unum eorum, se vivente, manifestari prohibet.

16 Altera die dixit humilis Pater Fratri : «Ecce, Frater, ingredimur Parisius, et si scierint Fratres miraculum quod Dominus dedit nobis, credent nos sanctos, cum simus peccatores; et si ad sæculares pervenerit, multæ patebimus vanitati. Per obedientiam igitur tibi præcipio, ne ante mortem meam alicui hominum ista dicas. Sic res latuit, donec post mortem ipsius Frater Bertrandus devotis Fratribus indicavit (5). *Quod factum evenisse anno* 1219 *existimat doctus Malvenda* (6). F
Retulit quoque mihi F. Bertrandus.... *ait B. Jordanus in Vita S. Dominici,* quod cum aliquando una cum ipso iter ageret, et gravis super eos intemperies aeris oriretur, jamque pluviarum inundatio multa terram infunderet, facto signo crucis, magister Dominicus sic ante se depulit omnem ejusdem inundationis eluviem, ut gradientibus eis, dum semper coram se viderent ad trium cubitorum spatium stillicidia dense stillantia super terram, nec una quidem gutta vel fimbriam vestimentoram ejus contingeret (7). *Ut monuimus, Lutetiam contendit beatus* Bertrandus *cum sancto Dominico anno* 1219. *Verum hanc urbem jam biennio ante petierat, scilicet ad inchoandum conventum Parisiensem.*

Mittitur Parisius ;

17 *Anno enim* 1217 *instauravit S. Dominicus*

(1) Ampliss. Coll., tom. VI, Historia Fundat. conventuum Prædicat., col. 465. Cfr. Echard, Scriptores Ordinis Prædicat., tom. I, col. 259.— (2) Mamachius, Annales Ordinis Prædicat., Append., col. 363, in Notis. — (3) Ampliss. Coll., tom. VI, Bern. Guid., Fundatio Conventuum Prædic., col 529. — (4) Apud Mamachium, Appendix, col. 363 et seq., in nota. — (5) Acta SS., tom. I August., pag. 589. Cfr. Mamachium, Annales FF. Prædicatorum, tom. I, Appendix, col. 323. — (6) Annales Ordinis FF. Prædicatorum, ad annum 1219, pag. 261. — (7) Acta SS., tom. I Augusti, pag. 555. Cfr. Mamachium, Appendix, col. 286.

domum

AUCTORE R. D. B.

A *domum sui Ordinis Parisiensem : ad quam præter sex alios* B. Bertrandum *destinavit. Equidem apud B. Jordanum, S. Dominici biographum, multis laudibus* B. Bertrandum *extollentem, legimus :* Missi sunt quoque Parisius F. Matthæus, supradictus abbas, cum F. Bertrando, qui postmodum fuit prior provincialis Provinciæ, vir existens sanctitatis magnæ et rigoris circa seipsum inexorabilis : quoniam suæ carnis erat mortificator acerrimus, et magistri sui, B. Dominici, sibi formam et exemplar in multis imbiberat; cui etiam aliquando comes itineris sui fuit. Hi, inquam, missi sunt Parisius cum literis summi Pontificis *(Honorii III)* ut Ordinem publicarent, et cum eis alii duo Fratres ad studium ; videlicet F. Joannes de Navarra et F. Laurentius Anglicus, cui antequam Parisius ingrederentur, multa ex iis quæ circa Fratres postmodum acciderunt Parisius, videlicet de habitatione et situ domorum, de receptione multorum Fratrum, a Domino revelata sunt, prout ipse prædixit, et rei postmodum probavit eventus. Seorsum autem ab iis F. Mames, uterinus frater beati Dominici, et F. Michael Hispanus, habentes B secum conversum Normannum, cui nomen Odorius. Hi omnes Parisius sunt transmissi ; sed novissimi tres agentes celerius, citius pervenerunt. Ingressi sunt igitur Parisius pridie idus septembris *(anno Domini MCCXVII)* ; quos post trium septimanarum spatium subsecuti sunt alii supradicti. Conduxerunt autem sibi domum juxta hospitale B. M. Virginis, ante fores Parisiensis episcopi. Anno Domini MCCXVIII data est Fratribus domus beati Jacobi, quamvis nondum absolute, a magistro Johanne, decano sancti Quintini, et ab universitate Parisiensi, ad instantiam precum D. papæ Honorii; quam intraverunt ad habitandum octavo idus augusti (1). *Hactenus B. Jordanus : cujus verba, paucis mutatis, Theodoricus de Appoldia* (2) *jure ac merito in historicos suos libros transtulit. Harum donationum diplomata exhibuerunt decessores nostri, illustrantes Vitam B. Dominici* (3). *At lectorem monitum velim referri in Brevi historia Ordinis FF. Prædicatorum, ab anonymo auctore anno* 1367 *descripta, eos* venisse Parisios circa principium octobris anno Domini 1217. *Verum hæc non adversantur effato B.* C *Jordani, quum dicat socios Lutetiam advenisse alios die* 12 *septembris, alios post tres hebdomades.*

prior provincialis Provinciæ, inchoat conventum Avenionensem.

18 *Quamdiu* B. Bertrandus *Parisiis commoratus fuerit, non refertur : at certe haud longo spatio. Nam anno* 1219 *comitatus est sanctum Dominicum Tolosa Parisios contendentem. Insuper hæc scribit Bernardus Guidonis :* Anno 1221 fuit a beato Dominico secundum generale capitulum... celebratum. In quo capitulo, vel in præcedenti... conventus per octo provincias sunt distincti... Primus prior provincialis in provincia Provinciæ fuit frater Bertrandus de Garriga (4). *Addidit ille scriptor sua manu, ut legitur in codice ms. Rutenensi, postea servato in conventu Sanctæ Mariæ-super-Minervam Romæ :* Frater Bertrandus erat prior provincialis anno Domini 1223, sicut inveni in quadam littera Pruliani. *Quæ verba referens Martenius, usus codice Baluziano, loco* 1223 *scripsit perperam* 1233 (5). *Quid egerit beatus vir, quo tempore munere provincialis Provinciæ functus est, penitus ignoramus, nisi quod circa annum* 1224 *sui Ordinis conventum Avenionensem inchoavit. Etenim scribit Joannes Mahuetus, in libro de Originibus Avenionensibus Prædicatorum :* Conventus Avenionensis Fratrum Prædicatorum a religiosis, circa annum 1224 a beato Bertrando a Garriga, primo provinciæ Provinciæ Provinciali, missis, inceptus est : sed anno sequenti, Ludovico VIII, Francorum rege, Avenionem numeroso exercitu cingente, egressi, capta tandem civitate et fugatis hæreticis eorumque fautoribus, religiosi regressi sunt. *Idem referens Mahuetus paulo inferius, addit :* Sic enim in veteribus nostris monumentis habetur (6). *Mahueto omnino suffragatur Joannes de Rechac, qui insuper tradit beatum Bertrandum instaurasse conventum Massiliensem, anno* 1225 (7). *Alias etiam domos fertur inchoasse. Annum vero ejus obitus fuisse* 1230 *aut circiter affirmat Antonius Senensis, sed animadvertit Malvenda* (8) *nesciri* E *unde acceperit. Antonium secuti sunt Joannes Pius, Nicolaus Jansenius, Bzovius, Touron aliique. Illa tantum de* B. Bertrando *ex scriptoribus antiquis certo colligimus. Omittimus incomperta seu mera conjectura hausta. Plura pro scopo suo erudite disputat ven. vir Isnard; cujus opus, nondum perfectum, ad nos pervenit quando hic commentarius fere ex toto typis jam erat editus; et qui, quum audiisset nos de* B. Bertrando *agere, multa egregia documenta, utique pleraque nobis nota, ad nos misit. Pro qua benevolentia gratiam ei maximam habemus. Nunc de* B. Cauberto.

§ III. B. Cauberti genus, ingressus in Ordinem FF. Prædicatorum, obitus et cultus.

ANNO MCCLXIV.

B. Cauberti *gesta breviter scripserunt*

L*ugendum est* B. Caubertum, *virum præstantissimum, non tantum nullum post obitum biographum nactum esse, sed ne commemorari quidem a scriptoribus æqualibus, modo Gerardum de Fracheto excipias. Hic concisam beati viri historiam condidit; quam maximi facimus, utpote a viro pientissimo et peritissimo, eoque coævo, scriptam. Aliam laudationem libro de Viris illustribus Ordinis FF. Prædicatorum Leander Alberti inseruit, multum usus opere Gerardi. Inter scriptorem utrumque modicum existit discrimen. Ast antiquitate præstat Gerardus, uti notione hagiologica Leander. Et certe ni, præter judicium sincerum episcopi Maurianensis, infra num.* 12 *memorandum, in Leandri narratione certa essent indicia cultus beato viro a remotissimis temporibus delati, ejus laudem, licet*

(1) Acta SS., tom. I Augusti, pag. 550. Cfr. Chronicon Ordinis Humberti, apud Mamachium, tom. I, App., col. 300. — (2) Acta SS., t. I Aug., pag. 577. — (3) Ibid., pag. 455 et seq. — (4) Apud Durand et Martene, tom. VI, col. 403. — (5) Ibid., col. 418. — (6) Prædicatorium Avenionense, lib. I, cap. I, pag. 6; cap. II, pag. 8. — (7) Vie de S. Dominique, lib. V, pag. 761 et 768. — (8) Annales Ord. Præd., pag. 264.

brevissima

AUCTORE R. D. B.

brevissima sit, prætermittendam esse duxissemus. Quum vero quæ de servo Dei dicenda nobis sint, pleraque et e Gerardi et e Leandri libris desumpserimus, eorum lucubrationes hic describimus, et quoniam multo prior ætate Gerardus fuit, ab ejus exscribenda narratione ordimur.

Gerardus de Fracheto

2 In conventu Lugdunensi fuit quidam Frater Chabertus nomine, zelator magnus animarum. Hic quum per annos viginti vel amplius prædicasset circa * montana Sabaudiæ quasi continue **, tandem veniens ad villam quæ dicitur Aqua bella, in qua primam suam Missam celebraverat, et in qua fructum multum fecerat prædicando, sentiens se gravatum, dixit : « Parate mihi Missam, quia in hac villa primam Missam celebravi, et ultimam credo me celebraturum. » Qua celebrata devote, fecit se ultima inunctione inungi, et verbis sanctis et devotione fidei suæ multos qui adfuerunt quammultum ædificans, post modicum in Domino obdormivit. Factus est igitur concursus populorum non modicus ad ejus sepulcrum, et quamplurimi dicuntur a variis languoribus liberati ; et ecclesia canonicorum regularium apud quos sepultus est ibidem, multum est oblationum proventibus augmentata (1). *Alio loco lege apud Gerardum :* Narravit Frater Chabertus de terra Sabaudiæ, fervens et gratiosus prædicator, qui post mortem multis dicitur miraculis claruisse, quod quum esset scholaris Bononiæ, in crastinum sepulturæ beati Patris Dominici, vidit cum aliis multis quemdam dæmoniacum ad sepulcrum beati Patris adduci ; qui cum esset ingressus, clamare cœpit dæmon : « Quid mihi vis Dominice ? » frequenter clamans et replicans : « Dominice ; » et sic super sepulcrum tractus, obsessus est a dæmonio liberatus (2). *Quod prodigium ad annum* 1221, *utpote S. Dominici emortualem, referendum est.*

* *alias* contra
** *alias* et confiniæ

et Leander Alberti.

3 *Gerardo Fracheto, jam laudato, suffragatur Leander Alberti, scriptor eximius, hisce verbis :* B. CHALBERTUS ALLOBROGUS. Chalbertus Allobrogus, de cœnobio Lugdunensi, vir devotus et sanctus ac animarum maximus zelator, cum ultra XX annos per Alpes ac montes Allobrogum concionatus fuisset, divertens ad vicum cui nomen Aquabella est, quo primum rem divinam fecit (quam Missam vocant), et plures suis concionibus a vitiis ad virtutem revocavit, sibi diem ultimum imminere persentiens, dixit : « Pro sacris faciundis, viri, necessaria præparate. Hic enim primum rem divinam peregi, et ultimum (ut reor) peragam. » Quibus peractis, se sancto oleo perungi jussit, atque ad singulas verborum formulas alacriter respondendo, statim obdormivit in Domino. Ut vero rescierunt pagani virum Dei mortem obiisse, ad ejus funus concurrentes, laudibus extollebant. Quo factum est, ut plures a diversis langoribus capti, incolumitati, sancti viri nomine invocato, per omnipotentem Deum fuerint restituti. Jacet igitur in templo canonicorum regularium. Quod posthac oblationibus, nomine viri Dei elargitis, maximum accepit incrementum. Fuit enim viri sancti obitus circa annum Domini MCCLXIIII (3).

Fuit Allobrox et Frater Prædicator.

4 *Ex quibus recitatis verbis liquet, duos scriptores antiquissimos qui* B. Cauberti *memoriam literis mandarunt, non declarasse ex quonam oppido vel villa oriundus, vel quo anno in FF. Prædicatores fuerit cooptatus, vel etiam quibus muniis antea functus. Scimus tamen eum fuisse* de terra Sabaudiæ, *ut loquitur Gerardus, vel* Allobrogum, *uti Leander Alberti. Valde verisimile est eum vel Aquabellæ vel in vicinia vitam auspicatum esse, atque etiam antequam FF. Prædicatoribus adscriptus fuit, sacerdotio fuisse insignitum : nam secus difficulter intelligitur cur ibi primam celebraverit Missam, quum aut sedes episcopalis, aut domicilium FF. Prædicatorum, Aquabellæ numquam exstiterit. Haud me latet nonnullos arbitratos esse beatum virum, jam anno* 1221, *Ordinis FF. Prædicatorum fuisse alumnum, propterea quod Gerardus narrat, uti vidimus, eum scholarem fuisse Bononiæ, quando ibi hoc anno e vita migravit S. Dominicus. Sed hoc argumentum tenue videtur ; nam tunc temporis, æque ac nunc, juniores FF. Prædicatores, qui studiis operam navabant, non* scholares, *sed* studentes *nuncupabantur, prout patet ex Regula Fratrum* (4), *et ex Libro de Instructione Officialium* (5), *a B. Humberto, magistro generali Ordinis et coævo* B. Cauberto, *edito. Nomen quidem* scholaris *potius, non tamen unice, dabatur iis qui in scholis publicis studiis vacabant. Præterea non conventus Bononiensis, sed Lugdunensis erat sodalis servus Dei, ac proin si junior Ordini sancti Dominici nomen dedisset, in illo ipso conventu Lugdunensi studia peregisset, uti tunc mos Ordinis erat, nisi forsan missus fuisset ad* studium *Parisiense FF. Prædicatorum, quod tunc nascentis familiæ unicum erat* (6). *Hinc minus recte deduci videtur ex* beati Cauberti, *ut scholaris, commoratione Bononiæ anno* 1221, *eum ante sacerdotium inter FF. Prædicatores fuisse numeratum. De vita anno* 1264 *pientissime decessisse* B. Caubertus *perhibetur a Leandro Alberti, quem imitati sunt Seraphinus Razzi, Lima, Joannes de Rechac, Bzovius, Joannes Michael Pius, aliique.*

Dicitur scripsisse Manuale quoddam.

5 *Aliquando disputarunt nonnulli fueritne* B. Caubertus *Frater ille Cabertus, cujus opus probavit Henricus de Secusia, ab anno* 1241 *ad* 1250, *episcopus Sistaricensis * :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Ad honorem ejusdem, nos Henricus, ipsius permissione Sistaricensis episcopus, synodo nostra apud Sistaricum congregata, Manuale quondam effectum per Fratres Cabertum et P. de Rosset, de Ordine Prædicatorum, aliquibus capitulis additis, aliquibus declaratis, approbavimus, et ea quæ inferius continentur, ab omnibus subditis districte præcipimus observari (7). *Continet Manuale* 104 *capitula seu statuta. Sitne* B. Caubertus *hujus Manualis auctor, an ejusdem Ordinis homonymus, non ausus est affirmare Echardus* (8); sed tempora *omnino* conveniunt, et qui in confiniis Sabaudiæ, *vel per Alpes ac montes Allobrogum, verbum Dei* prædicavit, facile potuit et in

* Sisteron.

(1) Echard, Scriptores Ordinis Prædicatorum, tom. I, pag. 467. — (2) Ibid., pag 41. — (3) De viris illustribus Ordinis Prædicatorum, lib. V, pag 195 et seq. — (4) Holstenius, Codex Regularum, tom. IV, pag. 113, edit. Brockie. — (5) Ibid., pag. 170. Cfr. Masetti, Monumenta et Antiquitates veteris disciplinæ O. Prædicatorum, tom. I, part. II, cap. I, pag. 119 et seq. — (6) Masetti, loc. cit., pag. 122. — (7) Martene et Durand, Thesaurus novus Anecdot., tom. IV, col. 1079 et seqq. — (8) Scriptores Ordinis Prædicat., tom. I, pag. 467.

Provincia

A Provincia, *in qua jacet Sistaricum*, clarum sibi nomen facere (1) ; *at de hac re nihil certum.*

Cultus sanctorum ei fuit delatus

6 *Unum nobis superest, ut ostendamus cultum publicum et ecclesiasticum, qui* B. Cauberto *tribuitur, centum annis Urbaniano decreto anni* 1634 *esse antiquiorem. Equidem constat, ex apertis verbis Gerardi et Leandri, servum Dei cum eximiæ sanctitatis fama vita functum esse, atque ei, statim ut animam exspiravit, a civibus Aquabellensibus cultum sanctorum fuisse delatum, et etiam* paganos ad ejus funus concurrentes, *eum* laudibus extulisse. *Sed ille* concursus populorum non modicus ad ejus sepulcrum... in ecclesia canonicorum regularium, *fueritne cultus publicus, an privatus, non ego sum qui rem dirimam. Fateor tamen mihi aliquanto magis placere cultum publicum, vel saltem initium cultus publici ; quia non tantum non inscia aut invita auctoritate ecclesiastica, sed potius omnino approbante, delatus videtur. Ut enim ait Gerardus,* oblationum proventibus, *vel, uti narrat Leander,* oblationibus nomine viri Dei elargitis, *fuit ecclesia canonicorum regularium* augmentata, *seu*
B magnum cepit incrementum : *quæ sane videntur fieri non potuisse, nisi auctoritatis ecclesiasticæ consensu : hæc licentia si fuit data, cultus absque dubio dicendus est publicus atque etiam ecclesiasticus* (2).

multo ante et post

7 *Hic cultus beatorum, qualiscumque fuerit, paulatim crevisse dicendus est : nam, quum annis* 1597 *et* 1598, *ecclesia canonicorum regularium, Deiparæ dicata, beati viri sepulturæ locus, a Gallis, bellum cum duce Sabaudiæ gerentibus, igni ferroque fuit excisa, fervidus esse nondum desierat. Quod et apparuit ex gaudio quo istius tractus habitatores completi fuerunt, quando anno* 1650 *Claudius Haloy, civis Aquabellensis, a canonicis capituli S. Catharinæ facultatem petiit construendi, suo sumptu, sacellum in vestigiis sepulturæ* B. Cauberti, *et destructæ ecclesiæ Deiparæ, olim canonicorum regularium. Satius habuit Claudius pristinum templum restituere, propterea quod ibi, ante bellum anni* 1597, *officium parœciale celebrabatur : unde tunc ad ecclesiam S. Stephani translatum, a*
C *canonico S. Catharinæ deinceps fuit peractum. Ad hoc pientissimum opus aggrediendum eum quoque movit antiqua religio populi Aquabellensis tractusque circumjacentis, qui hoc templum quam plurimum olim coluerat, utpote sedem exuviarum viri ex Ordine FF. Prædicatorum, sanctimonia, zelo apostolico et miraculis illustris : quo deprecatore bene multa beneficia a Deo impetraverant. Claudii Haloy precibus annuit capitulum S. Catharinæ, et pactum inter utrumque initum approbarit episcopus loci, hisce verbis :* Expediantur literæ in forma juxta supplicata et conclusiones fisci. Datum in palatio civitatis nostræ S. Joannis Maurianæ die 22 junii 1650, Paulus Millet, episcopus Maurianensis. *Præterea Haloyus ecclesiam, a se restauratam, et beneficiis et supellectili sacra auxit, eique mille sexaginta florenos dedit, quorum fructus ad hoc erogandus erat ut in perpetuum, singulis hebdomadibus, et in festo B. Mariæ in cœlum assumptæ, una Missa celebraretur. Ob suam munificentiam Claudius ejusque hæredes perpetui constituti fuerunt hujus sacelli patroni ; quorum ultimus, Gerbais de Sona, baro Aquabellensis, hunc locum in omne tempus derelicturus, sibi capitulum S. Catharinæ subrogavit* (3).

AUCTORE R. D. B.

decretum Urbanianum

8 *Statim ut pia Claudii mens popularibus nota fuit, mirum in modum, uti monuimus, eorum pietas in sanctum virum crevit, etiam antequam episcopus suum calculum adjecisset. Quam piorum hominum bonam voluntatem Deus ratam habuit, eisque, ob* B. Cauberti *interventum, multa singularia dona concessit ; quorum indicia fuerunt frequentissima anathemata tam benigno patrono oblata. Horum præcipuum fuit tabella, in qua exhibebatur beatus* Caubertus, *super nubem sedens, et ad ejus pedes vir quidam, genu nixus, puerum ulnis gestabat : cui tabellæ hæc facta fuit historica inscriptio :* Die 19 junii anni 1650, circa horam secundam pomeridianam, uxor domini Paleul, notarii Aquabellensis, parturiri nitens, fœtus sui nonnisi brachium et crus emittere valuit, ita ut ipsa et puer ejus in vitæ E
discrimine essent positi. Jam Deum, Deiparam omnesque sanctos et sanctas quorum recordabatur, invocaverat, quando ei venit in mentem B. Galliberti auxilium expetere : quod quum fecisset, sine mora fœtum feliciter edidit : cujus beneficii Deo gratias agit. *Quæ tabellæ oblatio, quum auctoritate episcopali facta fuerit* (4), *actus putandus est cultus publici, prout docet Benedictus XIV* (5). *Alii super sepulturam viri Dei posuerunt ejus imaginem, cui et inscripserunt hæc verba :* Beatus Galbertus.

Aquabellæ in Sabaudia.

9 *Qui fervor Aquabellensium sæculo XVIII nondum se remiserat, quando FF. Prædicatores, æque ac capitulum S. Catharinæ multique alii, a Romano pontifice Benedicto XIV, ut* B. Caubertum *Beatorum albo adscriberet, summa ope petierunt. Haud displicuit votum successori Benedicti XIV, Clementi XIII, qui Aquabellam misit Jacobum Astesan, sodalem Ordinis FF. Prædicatorum, dein episcopum Niciensem, et tandem archiepiscopum Oristanum in Sardinia, ut gnavam operam daret detegendo* B. Cauberti *corpori. Hac re audita,* F
oppidi magistratus, qui contendebat sua injuria patronatum sacelli S. Cauberti *ad capitulum S. Catharinæ fuisse translatum, ac proin in ipsas servi Dei reliquias sibi esse jus, non mediocre negotium Jacobo Astesan facessivit. Ipso enim die* 13 *octobris anni* 1758, *quo sacrum sepulcrum erat recognoscendum, consilium iniit decrevitque non impedire quominus* beati Cauberti *inventio a legato apostolico fieret, sed non concessurum ut sancta ossa in capsa alia quam expensis oppidi facta, deponerentur, vel alio quam ad ecclesiam parœcialem S. Stephani deferrentur. Quum Aquabellenses ita essent affecti, nulla corporis* B. Cauberti *facta investigatio, relictumque ubi post obitum conditum fuerat, et anno* 1725 *a pluribus Aquabellensibus integrum visum* (6). *Pax vero non nisi die* 5 *octobris anni* 1763 *conciliata fuit inter capitulum S. Catharinæ et magistratum oppidanum. Sed cum*

(1) Scriptores Ordinis Prædicat., tom. I, pag. 467. — (2) Bened. XIV, De Beatif., etc. Sanctorum, lib. II, cap. VII, num. 5 et seqq. — (3) Pointet, Mémoire concernant le vénérable P. Galbert, pag. 21 et seqq. — (4) Ibid., pag. 22. — (5) De Servorum Dei Beatif. et Canoniz., lib. II, cap. 23, num. 9. — (6) Pointet, pag. 23.

in

A *in ipso pacto de* B. Cauberto *sileatur, non est cur longius hac in re immoremur, et a reliquis fatis beati corporis exponendis distineamur.*

Pietas hodierna popularium.

10 *Tempore perturbationis Gallicæ sæculi XVIII exeuntis, sacellum* B. Cauberti *valde infaustam fortunam subiit : nam primo partim fuit eversum ; dein sub hasta, tamquam bonum Reipublicæ, fabro lignario venditum et in officinam conversum. Verum, quum circa annum* 1860 *flammis esset destructum, ruinosæ ædes a loci parocho fuerunt emptæ et super antiqua fundamenta ipsumque sepulcrum* B. Cauberti, *in ejus honorem, Aquabellensium civium expensis iisque grandibus, novum sacellum ædificatum. Ad quod pientissimum sanctuarium undique confluunt religiosi christiani, stipem pro Missa sacerdotibus frequenter porrigentes. Haud pauci se* B. Cauberti *interventu ex morbo convaluisse asserunt. Sed et Aquabellensium vicinos quoque pietate erga beatum virum, a remotissimis temporibus ad nostrum ævum usque, flagrasse, una voce affirmant hodierni harum partium incolæ. Quin est et mons, Aquabella* B *aliquot chiliometros distans, quem, teste populari traditione, orationi vacaturus frequentissime ascendebat servus Dei, et ejus nomine nuncupatus Mons Chaberti* (Mont Chabert). *In cujus summo scaturiunt aquæ, quas multi, quum miraculo beati viri saliisse perhibeantur, haurire non desinunt. Addit septuagenarius incola sese puerum sæpenumero audiisse pluribus ægrotis, hanc aquam cum pietate bibentibus, miraculo sanitatem fuisse restitutam. Præterea parochus parœciæ Montis Gilberti* (Mont Gilbert), *quod nomen autumant non esse nisi arctationem Gualiberti* (Gualibert), *jurejurando confirmavit, in processu pro confirmatione cultus* B. Cauberti, *hunc servum Dei peculiari honore a loci habitatoribus coli, ejusque auxilium præsertim a puerperis efflagitari.*

Leander Alberti in libro anni 1517 *beatum vocat* Caubertum,

11 *Quibus intellectis, manifestum videtur centenarium fuisse, ante decreta Urbaniana, in ecclesia canonicorum Regularium, cultum* B. Cauberti, *cumque, tolerante episcopo loci, continuatum. Sed forsan luculentius fit idem argumentum ex libro* de Vitis virorum illu- C strium Ordinis FF. Prædicatorum, *quem anno* 1517 *typis edidit Leander Alberti, et ubi servus Dei* Caubertus, *uti vidimus num.* 3, *nuncupatur* beatus. *Etenim Urbanus VIII, prohibens anno* 1625 *immoderatum cultum Sanctorum, adjecit se suis decretis nolle præjudicare cultui servorum Dei qui tunc erat* immemorabilis, *seu, ut declaravit anno* 1634, *centum annorum, id est, ante annum* 1534 *ortus, addens hunc cultum immemorabilem esse qui probaretur per documenta authentica : quo* nomine... in præsenti materia veniunt primo historiæ conscriptæ a viris fide dignis, qui eas composuerint centum annis ante constitutionem Urbanam... idque non solum si de cultu servo- D rum Dei testimonium dicant, verum etiam si ejus virtutes et miracula tantummodo enarrent, ipsum appellantes BEATI vel SANCTI titulo (1). *Jam vero librum Leandri Alberti esse authenticum documentum, unde probetur* B. Caubertum, *centum saltem annis ante Urbanianum decretum anni* 1634, *in numero sanctorum fuisse ductum, vel, ut interpretatur Benedictus XIV, historiam scriptam* a viro fide digno, *nemo peritus in dubium vocabit.* Cum *enim Leander* scripserit, *ut ait Pius Thomas Masetti* (2), circa annum 1515, et veteres codices diligenter consuluerit, ejus auctoritati, nisi graviora obstent documenta, tuto possumus confidere. *De hoc opere quoque cum laude loquuntur Hieronymus Tiraboschius* (3), *Joannes Fantuzzi* (4), *Adrianus Baillet* (5), *et Echardus* (6). *Sed quanti faciendus sit liber Leandri, ex hoc præsertim liquidum est, quod coram tribunalibus Romanis, tamquam testis centenarii cultus plurium servorum Dei Ordinis FF. Prædicatorum frequenter adhibetur, uti videmus in causa confirmationis cultus B. Mannis, fratris S. Dominici, B. Jordani Pisani et B. Laurentii de Ripafratta.*

uti et plures alii qui eum secuti sunt.

12 *Itaque antiquissimi cultus* B. Cauberto *delati testis veracissimus est Leander Alberti : cujus vestigiis ingressi sunt,* B. Caubertum *inter Beatos Ordinis FF. Prædicatorum numerantes, anno* 1585 *Antonius Senensis* (7), *anno* 1605 *Seraphinus Razzi* (8) ; *anno* 1607, *Michael Pio* (9), *uti et anno* 1620 *in altera sui operis editione*(10); *anno* 1615 *Joannes Blancone qui opus Seraphini Razzi in linguam Gallicam vertit* (11); *item anno* 1616 *in Indiculo aliquot BB. martyrum et confessorum S. Ordinis FF. Prædicatorum, ad calcem Martyrologii ejusdem optime meriti Ordinis. Post annum* 1625, *quamvis Urbanus VIII prohibuisset, quominus cultus non probatus servis Dei deferretur, perrexerunt scriptores venerabilem* Caubertum *appellare* beatum, *rati eum esse numerandum inter eos quos ipse pontifex a suo decreto exceptos esse voluerat. Anno* 1678, *Annus Dominicanus* (12) ; *annis* 1758 *et* 1838, *Dominicus Ponzi* (13); *tandem anno* 1867 *ven. vir Truchet* (14), *presbyter Maurianensis, qui servi Dei Vitæ, inter Vitas Sanctorum et Beatorum a se conscriptas, locum dare non dubi-* F *tavit. Verum primarium argumentum est, episcopum Maurianensem, (quod initio Commentarii diximus), declarasse, jure ordinario, cultum* B. Cauberto *tributum decreto Urbaniano centum annis esse antiquiorem, ac proin legitimum. Nec facultatem ab Urbano VIII episcopis datam excessit, tale pronuntians judicium, sicut ostendit Benedictus XIV* (15), *rogansque Romanum pontificem, ut cultus* B. Cauberti *ampliaretur. Etenim declaravit die* 5 *julii anni* 1634 *sancta sedes :* Particularis processus cum subsequenti pronuntiatione Ordinarii seu Apostolicæ Sedis delegati, sicut præcedere debet ex forma prædictorum de-

(1) Benedict. XIV, de Canoniz. et Beatif. SS., lib. II, cap. XXIII, num. 1. — (2) Monumenta et Antiquitates veteris disciplinæ Ord. Prædic., Prolog., art II, pag. 31.— (3) Storia della letteratura Italiana, tom. VII, part. II, lib. III, pag. 171. — (4) Notizie degli Scrittori Bolognesi, tom. I, pag. 147. — (5) Jugement des savants, tom. II, num. 110, pag. 38. — (6) Scriptores Ordinis Prædicat., tom. II, pag. 137. — (7) Chronicon FF. Ordinis Præd., pag. 13 et 120.— (8) Vite de santi e beati del S. Ordine FF. Predicatori, pag. 63. — (9) Delle Vite de gli huomine illustri di S. Domenico, col. 106. —(10) Idem opus, col. 179. — (11) Les Vies des Saints et Saintes de l'Ordre de S. Dominique, pag. 66. — (12) L'année Dominicaine, au 9 janvier. — (13) Diario Domenicano, ad diem 9 Januar., edit. 1758 et edit. 1838. — (14) Histoire Hagiologique du diocèse de Maurienne, pag. 291 et seqq.— (15) Ben. XIV, de Beatif., lib. II, cap. I, num. 1.

cretorum

A cretorum super cultu non adhibito, ita etiam præcedere debet, et ab iisdem respective faciendus est, quando aliquis postulator allegaret, se versari in uno ex casibus exceptis; nempe quod cultus fuerit adhibitus ex indulto Summorum Pontificum, vel permissione Sacræ Congregationis, vel per communem Ecclesiæ consensum, vel per immemorabilem temporis cursum, aut per Patrum virorumque sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia atque tolerantia Sedis Apostolicæ vel Ordinarii (1). *Nunc firmiter speremus tum Fratrum Prædicatorum, tum episcopi, totiusque cleri populique Christiani votis sanctam sedem fore affuturam, ac proin* B. Cauberti *gloriam in hac terra, et popularium erga ipsum devotionem permagna capturam esse incrementa. Antequam huic commentario historico finem ponimus, non possumus quin R. Patri Xavier Faucher, Ordinis FF. Prædicatorum, gratias referamus, propterea quod non pauca documenta historica, ad* BB. Bertrandi *et* Cauberti *res gestas illustrandas aptissima, nobis humanissime indicavit.* D

Jam accedamus ad Acta B. Benevenutæ; quæ pientissima virgo, licet nunquam vota solemnia emiserit in Ordine Fratrum Prædicatorum, attamen sub eorum vexillo gnaviter militavit. Non tantum enim eorum salutari doctrina imbuta fuit, sed etiam in tertii Ordinis sancti Dominici seu de Pœnitentia sodales cooptata, ejusque leges ad amussim servans, ad perfectionis Christianæ apicem pervenit.

(1) Benedictus XIV, de Servorum Dei Beatificatione etc., lib. II, cap. XVII, num. 1. Ibid., lib. II, Appendix I.

B E

DE B. BENEVENUTA DE BOJANIS

VIRGINE ET SORORE TERTII ORDINIS S. DOMINICI

IN PROVINCIA FOROJULIENSI IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

AUCTORE V. D. B.

§ Unicus. B. Benevenutæ Forojuliensis natales. De cultu ejus antiquo et a S. Sede confirmato. Lectiones Breviarii. De beatæ virginis biographis.

ANNO MCCXCII.

S. Benevenuta, *Bojana familia Forojuliensi nata,*

Is multum aberraret a vero, qui ex Martyrologio Romano aut ex ejus appendicibus sententiam ferre vellet de numero sanctorum sanctarumque, quos tamquam arbor bona protulit Ordo FF. Prædicatorum. Pauci illuc sunt illati solemni Ecclesiæ judicio; paulo plures quorum cultus immemorabilis a Romano pontifice confirmatus est : sed quid illi, si comparentur cum ingenti multitudine eorum qui olim merito in numero sanctorum habebantur et adhuc habentur? Postremo hoc loco usque ad annum 1765, *quo ejus cultum sacra rituum congregatio ratum habuit, venit* B. Benevenuta, *nobili familia Bojana Forojuliensi nata, tertii Ordinis S. Dominici (quem de Pœnitentia dicunt), alumna, atque vita tandem functa Forijulii seu Civitate Austriæ, die* 30 *octobris anni* 1292. *Sed, priusquam longius progrediamur, impedimentum aliquod amovendum est, quod ex Forijulii et Civitatis Austriæ nominibus facile oritur. Non est quod moneam provinciam Forojuliensem, (italice* Friuli, *gallice* Frioul*), olim ditionem Venetam, dein Gallicam, postea Austriacam et nunc demum Italicam, ad littus septentrionale maris Adriatici jacere, ejusque caput jam esse Utinum, antiquis autem temporibus Forumjulii : de quo pauca. Veterius hujus oppidi nomen latet ; novum simul cum foro, seu conventu juridico, a C. Julio Cæsare, dum utramque Galliam pro consule cum imperio regebat, accepit, aucta et colonia militari, atque adscripta ipsi tribui Scaptiæ. Verumtamen in Mediterraneis Carnorum (hoc priscum regionis vocabulum) præminebat Aquileja, ad mare posita. Sed, anno* 452 *hac colonia et metropoli excisa, caput attollere cœpit Forumjulii. Et quidem, ut loquitur Philippus a Turre, natione Forojuliensis et Adriæ episcopus* (1), Longobardis in Italiam irruentibus anno epochæ christianæ 569, cum Alboinus novi imperii exordia poneret, primo et nobilissimo ducatui Forojuliensi instituto Gisulphum præfecit, sedemque principatus in ipsa urbe Forojulii stabilivit. Inde ducum Forojuliensium celebris in Longobardorum historia (quam Paulus diaconus prosequutus est) fama, atque ipsius civitatis nomen inclaruit : quæ ab ipso Paulo nunc Civitas Forojuliana, rursus Opidum Forijulii, demum et Castrum Forojuliense vocatur. Tunc quoque aucta est civitas dignitate, cum a Castro Juliensi sedes episcopalis illuc translata, postea illustriori F

(1) De colonia Forojuliensi dissertatio altera, col. 67, ap. Burmannum, thes. antiquit. Italiæ, tom. VI, part. IV.

AUCTORE V. D. B.

accessione patriarchas Aquilejenses recepit. Nam Callistus, episcopo Amatore expulso, domicilium in ea urbe regionis principe statuit, et insequuti ad XI usque seculum patriarchæ. Per hæc tempora tum Forum Julii frequentius novo vocabulo Civitas Austria appellata est atque in avorum memoriam retinuit..... Cum Longobardi sedem imperii in urbe Ticinensi fixissent, eam regionem Italiæ postremam, provinciam scilicet Forojuliensem, quod ad plagam orientalem posita esset, Austriam nuncuparunt. *Hinc vulgare nomen civitatis principis* Cividale d'Austria, *nunc tamen communius* Cividale, *seu* Cividale di Friuli; *quanquam vicini rustici nondum obliti sunt vetus nomen* Forumjulii *in* Friuli *conversum. Quod oppidum, multis olim templis insigne, nunc adhuc ecclesia collegiata pulcherrima, non multo plus quatuor millia incolarum habet, positum super Natisonem fluvium. Hæc fuit patria* B. Benevenutæ; *hic mortis et sepulturæ locus; quin etiam præcipuum venerationis et cælestium beneficiorum theatrum. Sed ex hoc diverticulo in viam redeamus.*

statim ab obitu coli cœpit,

2 *Illic itaque pientissima virgo statim ab obitu populari oraculo inter sanctos annumerari et, ecclesiastica auctoritate nullatenus impediente, publice coli atque implorari in auxilium. Quæ veneratio quum cessasset nunquam atque paulatim latius etiam propagata fuisset, convenit tandem inter conventum FF. Prædicatorum Civitatensem seu Forojuliensem et gentem Bojanam, ut uno conatu confirmationem cultus immemorabilis beatæ alumnæ et cognatæ prosequerentur. Die itaque* 20 *aprilis anni* 1759, *Carolus Bojanus canonicus, cum fratre Hieronymo, et Corradus Bojanus canonicus cum fratribus Paulo presbytero, Francisco, Josepho et Leandro, P. F. Anastasius Comi, cœnobii Civitatensis seu Forojuliensis prior, cum octo patribus et octo fratribus, coram Hieronymo Candido, notario publico, P. F. Franciscum de Justis, in conventu Civitatensi theologiæ lectorem, duplici instrumento procuratorem constituerunt, qui suo nomine hanc causam promoveret. Biduo post, designatus procurator cardinali Danieli Delphino, prius patriarchæ Aquilejensi, dein, post divisum hunc patriarchatum in archie-* C *piscopatus Goritiensem et Utinensem, primo (retentis ornatibus et titulo patriarchalibus) archiepiscopo Utinensi*(1), *libellum supplicem obtulit, rogans ut processum de confirmando cultu instituere vellet. Assensus est antistes, tribunal constituit et die* 28 *maji cœpit ipse testes audire; quo officio usque ad diem* 26 *sequentis mensis junii, nullis omissis solemnitatibus, functus est. A die deinde nona julii recognovit ille idem testimonia manu scripta aut typis edita, tabulas pictas, sepulcrum et alia hujusmodi, ipse ea oculis inspiciens, aut testibus peritis usus: quæ non nisi sub finem mensis augusti perfecta sunt.* Hisce omnibus completis, *ut in Informatione authentica de confirmanda archiepiscopali sententia legitur*, et citato prius promotore fiscali ad terminos substantiales et ad sententiam, fuit die 22 septembris ab eminentissimo ordinario prolata et subscripta definitiva sententia, necnon notario actuario tradita, qui immediate illam publicavit, eaque mediante declaratum est constare de cultu ab immemorabili tempore exhibito beatæ nostræ Benvenutæ, et proinde ejus causam versari inter casus exceptos a decretis felicis recordationis Urbani papæ VIII. D

adeo ut ejus causam esse inter casus exceptos Urbani VIII

3. *Hujus autem sententiæ hæc est formula:* Nos Daniel, miseratione divina tituli S. Marci de Urbe S. R. E. presbyter cardinalis, patriarcha Delphinus, archiepiscopus Utinensis. Christi nomine invocato, pro tribunali sedentes et solum Deum præ oculis habentes, per hanc nostram definitivam sententiam, quam de jure peritorum consilio in his scriptis ferimus in causa canonizationis B. Benvenutæ Bojanæ, tertiariæ Ordinis Prædicatorum, de et super cultu publico, a tempore immemorabili et a pluribus sæculis eidem præstito, et super casu excepto a decretis sanctæ memoriæ Urbani VIII super non cultu editis de anno 1625 et 1634, seu etc., aliisque rebus etc., inter R. P. Franciscum Giusti, Ordinis Prædicatorum, specialiter deputatum a RR. PP. Ordinis S. Dominici conventus Civitatensis nostræ Utinensis diœcesis, necnon a nobilibus dominis Carolo canonico et Hieronymo, quondam Corradi fratribus, atque Corrado canonico, Paulo sacerdote, E Francisco, Josepho et Leandro, quondam Eustachii fratribus, et respective ex fratre nepotibus Bojanis, actorem ex una, et excellentem dominum Carolum Moreti Pisoni, promotorem fiscalem hujus curiæ et mensæ archiepiscopalis Utinensis et pro sancta sede agentem, partibus ex altera; visis eisdem decretis sanctæ memoriæ Urbani VIII et aliis novissimis sacrorum rituum congregationis; visis testium depositionibus coram nobis formiter examinatorum; visis juribus et historicis monumentis coram nobis productis, recognitis et legitime compulsatis; visis visitatione, descriptione ac recognitione imaginum et tabellarum pictarum, cæterorumque monumentorum cultum et venerationem publicam et ecclesiasticam redolentium erga personam et memoriam laudatæ B. Benvenutæ Bojanæ, tertiariæ Ordinis Prædicatorum, coram nobis legitime factis; visis peritorum relationibus coram nobis emissis; viso toto processu coram nobis constructo; visis cæteris omnibus coram nobis deductis; visis deinde videndis et consideratis considerandis, Christi nomine repetito, dicimus, decernimus, declaramus ac definitive sententiamus constitisse et constare, publicum cultum a F tempore immemorabili et a centum et multo amplius annis ante promulgationem dictorum decretorum sanctæ memoriæ Urbani VIII, fuisse præstitum et exhibitum, ac etiam in præsens præstari prædictæ B. Benvenutæ Bojanæ, dictumque cultum fuisse et esse publicum et notorium, et propterea causam istam versari inter exceptas a laudatis decretis Urban[ian]is, istisque nullatenus contraventum, sed sufficienter paritum fuisse et esse in eadem causa. Et ita dicimus, decernimus, declaramus, pronuntiamus et definitive sententiamus non solum præmissis, sed et omni meliori modo. Ita pronuntiavi ego Daniel cardinalis patriarcha Delphinus, archiepiscopus Utinensis.

ab archiepiscopo Utinensi declaratum fuerit,

4 *Valebat hæc sententia ad integrum servandum* B. Benevenutæ *cultum, sed nequaquam ad eum ampliandum, minime vero ad inducendum festum aut ad Officium ecclesiasticum permittendum:*

(1) Cfr Cardella, Memorie storiche de' Cardinali, tom IX, pag. 29.

AUCTORE V. D. B.

A *permittendum : quod tamen maxime cupiebatur. Hoc ut fieret, necessaria erat licentia Romani pontificis ; quæ obtineri nequibat, nisi prius Romæ processus recognosceretur et confirmaretur. Exscriptus itaque processus integer, et a die 27 novembris ejus cum autographis collatio incepta : quæ non nisi die 5 januarii anni 1760 perfecta est. Biduo post missus portitor Romam ad congregationem sacrorum rituum cum exemplari authentico et his literis :* Quum a pluribus retro sæculis felix vigeret memoria sanctitatis vitæ, virtutum atque miraculorum præclarissimæ cujusdam virginis, Benvenutæ nomine, ex illustri et pervetusta Bojanorum familia in urbe Civitatensi, hujus olim Aquilejensis, nunc Utinensis diœcesis, ortæ, tertiariæ Ordinis Prædicatorum, Beatæ vulgo nuncupatæ, proposita mihi judiciali instantia per legitimum procuratorem familiæ prædictæ atque Patrum conventus S. Dominici dictæ urbis, pro constructione processus auctoritate ordinaria super cultu publico, ab immemorabili tempore eidem præstito, seu casu excepto in decretis felicis recordationis Urbani papæ VIII, munus hu- B jusmodi, licet mihi, pastoralibus quotidianis curis detento pluribusque corporis infirmitatibus gravato, arduum nimis, assumpsi et, servatis de jure servandis, diligenter et accurate pro posse, Deo dante, complevi. Dum igitur per portitorem electum dicti processus exemplum sive transsumptum in forma authentica ad sacram istam rituum congregationem mittitur, eminentiis vestris humiliter refero testes in hac causa examinatos, sive a procuratore inductos, sive ex officio nominatos, viros esse probitate vitæ morumque honestate commendabiles, fide dignos omni exceptione majores. Documenta plurima, in dicto processu compulsata, satis superque exhibent vitæ innocentiam, eximias virtutes et præclara gesta heroinæ prædictæ, quæ propriæ familiæ, civitati præmissæ atque huicmet diœcesi gloriam et magnum decorem addidit. Unde non immerito a felicis sui transitus tempore usque in præsens speciali cultu venerata fuit. Quid igitur remanet nisi ut enixas meas, civium urbis, populique diœcesis preces effundam pro celeri causæ hujusmodi expeditione, prout præsentibus meis iterum atque iterum sacram congregationem in- C stanter oro obtestorque, et eminentiarum vestrarum manus humillime deosculor. — Utini 7 januarii 1760. — Eminentiarum vestrarum humillimus addictissimus servitor, Daniel, cardinalis patriarcha Delphinus, archiepiscopus Utinensis.

et a S. Sede confirmatum;

5 *Insigni solertia confectus erat ille processus, ut quasi in exemplum proponi possit. Pro officio tamen contradixit Cajetanus Forti, fidei promotor, contendens non satis constare* B. Benevenutæ *cultum publicum centum annis antiquiorem esse Urbanianis decretis, adeoque eum non referendum inter casus exceptos. Sed accurate responderunt Dominicus Clarerinus advocatus et Dominicus Trojani, ac facile vicerunt causam. Prodierunt itaque a sacra rituum congregatione et Clemente papa XIII bina decreta, quibus universa causa absoluta est. Quapropter, licet forma vulgaris sit, non piguit ea hic describere :* UTINENSIS * BEATIFICATIONIS ET CANONIZATIONIS VENERABILIS SERVÆ DEI BENVENUTÆ BOJANI, MONIALIS TERTII ORDINIS S. DOMINICI, BEATÆ NUNCUPATÆ. Cum per E^{mum} et R^{mum} D. Cardinalem S. Angeli ponentem causam Ven. servæ Dei Benvenutæ Bojani, Beatæ nuncupatæ, ad instantiam postulatoris dictæ causæ, propositum ac discussum fuerit in congregatione ordinaria sacra rituum, absque interventu consultorum ex dispensatione apostolica, infrascriptum dubium : An sit signanda commissio introductionis causæ in casu et ad effectum ; sacra eadem congregatio, audito prius R. P. D. Cajetani Forti, fidei promotore, qui scripto et voce suam sententiam exposuit, rescribendum censuit : AFFIRMATIVE, si SS^{mo} D^{no} Nostro placuerit. Die 7 julii 1764. — Et, facta deinde per me secretarium de prædictis eidem SS^{mo} D^{no} Nostro relatione, Sanctitas Sua benigne annuit prædictamque commissionem propria manu signavit die 11 julii 1764 L. † S. Joseph Maria cardinalis Feroni præfectus. S. Burghesius S. R. C. secretarius. *En alterum decretum :* UTINENSIS * CANONIZATIONIS BEATÆ BENVENUTÆ BOJANI, MONIALIS TERTII ORDINIS S. DOMINICI. Ad supplices instantias R^{mi} P^{tris} Magistri F^{ris} Joannis Thomæ de Boxadors, magistri generalis Ordinis Prædicatorum, postulatoris causæ canonizationis beatæ Benvenutæ Bojani, proposito in sacra rituum congregatione ordinaria ab E^{mo} et R^{mo} D^{no} E cardinali S. Angeli ponente dubio : An sententia lata per E^{mum} et R^{mum} D^{num} cardinalem archiepiscopum Utinensem super cultu publico, ab immemorabili tempore prædictæ venerabili Christi ancillæ exhibito, sive casu excepto a decretis felicis recordationis Urbani papæ VIII, sit confirmanda in casu et ad effectum ; sacra eadem congregatio, audito prius R. P. D. Cajetano Forti, fidei promotore, qui scripto et voce suam sententiam exposuit, rescribendum censuit : AFFIRMATIVE, si SS^{mo} D^{no} N^{ro} placuerit. Die 26 januarii 1765. Factaque deinde de prædictis per me infrascriptum secretarium eidem SS^{mo} D^{no} relatione, Sanctitas Sua benigne annuit die 6 februarii 1765. L. † S. Joseph Maria cardinalis Feroni præfectus. S. Burghesius S. R. C. secretarius.

* *supple* causa

quæ concessit festum et divinum Officium in ejus honorem.

6 *Ut itaque constitit legitimam esse, quæ publice* B. Benevenutæ *præstaretur, venerationem, via patebat ad postulandum a sancta sede decretum, quo Ordini Fratrum Prædicatorum et diœcesi Utinensi potestas fieret celebrandæ beatæ virginis festivitatis ritu duplici. Data fuit hæc facultas; unde in supplementum Martyrologii romani ad usum eorumdem* F *Fratrum recepta est hæc commemoratio :* Forojulii Carnorum beatæ Benvenutæ Bojani, virginis Ordinis nostri, quæ pœnitentia, oratione et humilitate floruit. *Festivitatem illam agunt die emortuali, 30 octobris, Utinenses; pridie Fratres Prædicatores, qui jam pridem festo sacrarum reliquiarum diem 30 octobris præoccupaverunt. Sequentes autem a S. R. Congregatione approbatæ sunt lectiones.*

LECTIO IV. Benvenuta, patre Conrado Bojano (a quo in posteros nobilissimæ stirpis a Pertica Bojanorum agnomen est propagatum), matre Albertina a Bultinico Forojulii Carnorum orta, ab ipsa pene infantia præclara indicia futuræ sanctitatis dedit. Nam ornatum corporis, ludosque, quibus ea ætas delectari solet, fastidiens, e propinquorum conspectu in remotum viridarii paterni locum, unde liber ad ædem Sanctæ Mariæ in altissimi montis vertice sitam prospectus erat, se abdere, ibique preces ad multas horas producere consueverat. Quo tempore prostrationibus, flexionibusque genuum crebris ac laboriosis corpusculum fatigabat. Paullum ætate progressa, sibi

AUCTORE V. D. B.

sibi cilicium induit, quod sex ipsis annis, corpus in servitutem redactura, tulit. Catena ferrea primum, deinde arctius funiculo lumbos cinxit; qui, ubi ea adolevit, ita adhæsit carnibus, ut sine chirurgi opera recidi avellique non posset. Itaque, ne res efferretur, ad preces se ipsa convertit, utque sibi funiculus ante pedes decideret, divinitus (ut est memoriæ proditum) impetravit.

Laudatur ejus asperitas vitæ

7 LECTIO V. Cum in tertium sancti Dominici Ordinem cooptata esset, Deoque virginitatem devovisset suam, ejus, quem sibi patris loco delegerat, imitata vitam, a vino se atque a carnibus abstinere, permultas noctes, easque potissimum quæ præcipuis diebus festis antecederent, meditationi divinarum rerum, precibusque insistens pene insomnes ducere, quietisque aliquantulum captura, lapide capiti subposito, humi cubare, catena ferrea ter se quaque nocte cædere diutissime perseveravit: cui postremo generi afflictationis, confessario obtemperans, modum aliquando fecit. Qua vitæ severitate sic debilitata viribus est, ut tandem in morbum inciderit siderationis. Cumque difficili uteretur respiratione, jacereque propterea nequiret, atque idcirco sedere perpetuo cogeretur, contractis ulceribus, B sine maximo doloris sensu ne leviter quidem attolli poterat. Quem dolorem sic pertulit, ut ejus patientiam laudarent omnes, assiduitatem orandi admirarentur. Quinquennio fere cum vexata adeo pertinaci ægritudine fuisset, recuperandæ (si modo placuisset Deo) salutis causa, voto Bononiam sese ad sancti Dominici sepulcrum conferendi facto, repente summa adstantium admiratione sanata est.

et beata mors.

8 LECTIO VI. Bononiam profecta, solutoque voto, in patriam revertit; quodque jamdiu cœperat, postque valetudinis causa intermiserat, denuo suscepit institutum vitæ. Quo quidem instituto, austeritatis et laboris pleno, cum ita spiritui subegisset carnem, ut mentem facile avocaret a sensibus, atque in una mysteriorum fidei contemplatione defixa esse videretur, multis magnisque aucta divinitus donis fuit. Sed in ea copia gratiarum a nulla re magis abhorruit, quam ab inanis gloriæ cupiditate. Denique inedia, vigiliis, defatigatione corporis diuturna afflicta, cum petiisset dissolvi et esse cum Christo, sacris Ecclesiæ susceptis, tertio kalendas novembris anno C millesimo ducentesimo nonagesimo secundo læta decessit. Quod ut est divulgatum, magno numero cives, rati novam se in cœlis apud Deum patronam nactos, in ejus ædes primum, tum in ecclesiam Fratrum Prædicatorum Forojuliensium, quo illius corpus inlatum est, miraculisque (ut fertur) illustrari cœpit, venerationis erga illam suæ cultusque declarandi causa, confluxerunt. Quem cultum, nunquam intermissum, Clemens decimus tertius, pontifex maximus, ex sacræ rituum congregationis consulto probavit, Ordinique Prædicatorum universo de beata Benvenuta virgine recitandi Officii Missæque celebrandæ potestatem fecit.

Ejus Vita brevi post obitum fuit scripta ab anonymo,

9 *Ex Summario autem seu Positione, quæ ante apostolicam immemorabilis cultus confirmationem confecta est, plura discere licet quæ non parum valeant ad declarandam postumam* B. Benevenutæ *gloriam. Initium faciamus ab iis qui scripto ejus celebrarunt laudem. Literis consignata fuit ejus Vita paulo post mortem. Vivebat enim adhuc pia mulier quæ ei a secretis fuerat. Audi enim :* Item Jacobina, devota vidua, secretaria Benevenutæ, de qua superius multoties est mentio facta, habet D unum fratrem carnalem, canonicum Civitatensem et est scriba domini patriarcæ, quem super omnes alias personas diligit; et merito, quia ipse vice versa multum reveretur et diligit eam : *ubi verba* habet, diligit, reveretur *tempus præsens designant. Sed accipe luculentius testimonium. Narraverat biographus conversionem nobilis feminæ Forojuliensis, quæ, cadaver* B. Benevenutæ, *(ut aliæ multæ mulieres), non sine veneratione osculata, mox cum viro vitam pientissimam amplexa erat, et anno post pie migraverat ad Dominum. Quum autem paulo post ille idem ad sanationem Margaruzæ, honestæ mulieris Forojuliensis, venisset :* Hæc infirma, *inquit,* habebat in civitate quamdam dominam attinentem sibi in tertio gradu. Hæc autem domina fuit illa, quæ cum viro suo conversa est ad pœnitentiam, et MODO NUPER est devote defuncta, sicut parum superius est descriptum. *Quæ verba* modo nuper *si perpendantur, consentient (ni fallar) omnes Vitam* B. Benevenutæ *scriptam esse non plus forte duobus annis post mortem. Putarunt nonnulli F. Conradum a Castillerio, sanctissimæ virginis confessarium, illius Vitæ auctorem esse;* E *sed minus probabiliter. Solet enim ita scribere ut alius prorsus videatur. En exemplum :* Fuit quædam domina nobilis et devota, Palma nomine, in quodam castro quod distat a civitate per quindecim milliaria, quæ Benevenutæ familiaris fuerat et devota, quia ejus bene noverat sanctitatem : erat enim Fratris Conradi, confessoris sui, soror carnalis. *Et sic ubique. Quæ quum ita sint, si biographus F. Conradus fuisset et latere voluisset, non toties neque tam leviter produxisset nomen suum; sin autem noluisset latere, non occuluisset se esse F. Conradum et scripsisse Vitam. Verum, si alius ac Frater Conradus sit, patet illum ipsum Fratrem præcipuum fuisse testem quem interrogarit et secutus fuerit scriptor; quem in conventu Fratrum Prædicatorum Forojuliensium vixisse dubitandum non est : ut hæc Vita maximum habeat pondus. Quare in Processu compulsata fuit et pars miraculorum, (ex qua cultus antiquitas diluceret), in Summario edita secundum autographum; quod centum abhinc annis multa folia jam amiserat. Eadem* F *Vita secundum exemplar antiquissimum monialium S. Dominici Forojuliensium a Cella, acceptum a Petro Franchini, Tarvisino et provinciæ Venetæ O. P. priori provinciali, ad finem sæculi XVI italice reddita est a Mutio Sforza, et Venetiis anno* 1589 *typis impressa; quæ editio anno* 1681 *Utini renovata est opera Jacobi Modonutti, (vicarii curati ecclesiæ S. Johannis in Xenodochio et Cellensium monialium confessarii), cum præfatione ad moniales et carmine italico de monasterii origine.*

postea vero edita a Rubeo.

10 *Anno demum* 1757 *ex prelo Veneto prodiit Vita latina, industria Johannis Francisci de Rubeis, viri celeberrimi, qui præfationem adjecit et annotationes. Cujus præfationis sententias, imo sæpe verba, hic subjungimus. Vita* B. Benevenutæ *anno* 1757 *primum latine edita est in lucem ex originali codice ms., qui in Forojuliensi Fratrum Prædicatorum cœnobio servabatur, ac partim ex alio sequioris ævi exemplo, quod possidebant perillustres viri Bojani, ejusdem cum* Benevenuta *nobilissimæ*

AUCTORE V. D. B.

A *simæ stirpis. Vetustus isque originalis codex, ipseque membranaceus in folio minori, ut inquiunt, usque eo dum cœptum est sæculum decimum octavum integer servatus est, ac sine ulla macula : post annum ejusdem sæculi decimum tertium per incuriam, ut ait Rubeus, periisse credebatur, sed bonis utcumque avibus repertus fuit, paginis aliquot imminutus. Primus nempe quaternio carebat prima charta, secunda et decima : ac integer desiderabatur quartus, qui codicis postremus erat. Nimirum inter capita in quæ Vitam ipsam secuimus, primum perierat ad hæc usque verba :* abscondebat occulte, quia tota ejus attentio fuit. *Ab iis etiam verbis, quæ in capite quarto leguntur num.* 43 : facto signaculo crucis, dedit ei dicens, *deficiebant reliqua usque ad verba capitis quinti sub initium:* adhuc ad eam eumdem remittere nuncium. *Perierat demum pars maxima capitis decimi quarti post verba :* et accipiens eum in manibus ad Benevenutam fecit orationem, *cum epilogo. Hujusmodi supplere defectus omnes potuit Rubeus ex alio superius memorato recentiore codice, quem Bojanum* B *vocare liceat, cujusque exemplum servabant etiam ipsi Fratres Prædicatores Forojulienses. Vetusti primævi codicis ætatem forma caracterum scribendique modus æqualem* B. Benevenutæ *præferebant.*

Sancta virgo a plurimis laudatur.

11 *Alii deinde complures laudarunt beatissimæ virginis sanctimoniam. In libro anonymo circa annum* 1500 *manu scripto, qui sub annum* 1760 *erat penes Joannem Dominicum Guerra, canonicum Civitatensem, hæc pag.* 4 *lecta sunt :* Benivenia, sanctitate illustris, Bojanam domum suam et Civitatis Austriæ oppidum miraculis illustravit. In ecclesia S. Dominici condita devotissime veneratur. *Similia reperiuntur in codice Marci Antonii Nicoletti, manu ante annum* 1570 *scripto, Vitasque continente patriarcharum Aquilejensium, antea compositas a Jacobo Valvasonio; itemque in Descriptione recentiori ms. Civitatis Austriæ et Historia rerum Forojuliensium. In multo pluribus libris prelo excusis prædicatur* beatæ Benevenutæ *sanctimonia : ex quibus in Summario recensentur* Sermones aurei de sanctis, *auctore F. Leonardo de Utino, editi Vi-* C *centiæ anno* 1480, *pag.* 263 *ter;* Considerationes de Passione D. N. J. C., *conscriptæ italice a Johanne Tiepolo et excusæ Venetiis anno* 1610, *tract. XII, cap. XV, pag.* 1024; *Ractii O. P.* Vitæ sanctorum et beatorum utriusque sexus O. P., *editæ italice Florentiæ anno* 1577, *part. II, pag.* 101; *Pii* Vitæ virorum illustrium Ordinis S. Dominici, *excusæ Bononiæ anno* 1607, *part. I, lib. III, pag.* 490, *et alterum opus de nobili et generosa progenie S. P. Dominici, similiter Bononiæ excusum anno* 1615, *lib. II, cap. XLIII, pag.* 384; Miracula gloriosæ Virginis Mariæ, *item scripta italice et typis mandata Tarrisi anno* 1615, *auctore Silvano Ractio, monacho Camaldulensi, lib. III, mir. LIV, pag.* 282; Diarium sacrum, *anno* 1658 *italice publici juris factum a Francisco Marchesio, presbytero Oratorii, ad* 30 *octobris; Panegyricus* B. Benevenutæ *dictus a P. Herculano occasione capituli provincialis, et typis expressus eodem anno* 1658; Historiæ Forojulienses, *item conscriptæ italice a Joanne Francisco Palladio de Olivis et impressæ Utini anno* 1660, *part. I, lib. VII, pag.* 273 *ad annum* 1292; De Amore Jesu Christi, *qui liber prius a Johanne Eusebio Nieremberg, presbytero Societatis Jesu, latine scriptus, et demum italice redditus in lucem prodiit Venetiis anno* 1664, *cap. XX, pag.* 94; Affectus mutui SS. Virginis ejusque clientum *italice prolati Bononiæ anno* 1668, *scriptore Thoma Auriemma, S. J., part. I, cap. VI, pag.* 62, *et cap. XXIII, pag.* 353; Antiquitates civitatis Forojulii, *auctore Basilio Zancarolo Cydonio, impressæ Venetiis anno* 1669, *part. I, lib. I, pag.* 88; Mare Magnum exemplorum *Dominici Riera, Ord. FF. Præd., editum Majoricæ anno* 1699, *exempl. CCCXL VI, pag.* 369; Diarium sacrum Dominicanum Marchesii, *anno* 1679 *Neapoli italice editum et sæpius deinceps aliis linguis, ad* 30 *octobris; liber P. Jacobi Modonutti, anno* 1681 *in lucem datus;* Praxes morales, *scriptæ italice ab Alphonso Gianotti, S. J., et editæ Venetiis anno* 1701, *part. III, prax. XIV, pag.* 416; Sacra monumenta provinciæ Forijulii, *auctore Lucretio Trei, excusa Utini anno* 1724, *pag.* 106; Mensis Marianus, *auctore Mariano Parthenio**, *Parmæ editus anno* 1762, *pag.* 40; Colloquia spiritualia, *italice, auctore Alexandro Diotallevi, S. J., impressa Venetiis anno* 1728, *part. I, exemp. III, pag.* 37; Studium orationis mentalis, *italice, auctore anonymo, editum Patavii anno* 1731, *tom. I, pag.* 416, *etc.;* Deliciæ quotidianæ conversationis cum Puero Jesu, Diarium sacrum et historicum, *italice, auctore Josepho Antonio Patrignani, S. J., excusum Venetiis anno* 1732, *ad* 18 *junii et* 30 *octobris; opusculum Bojani de Gualteriis, ex Ordine Minorum, anno* 1751 *editum, alterum P. Polacco ex Oratorio Patavino (nisi sit* Studium orationis mentalis*), et aliud cujusdam Sforzæ, mihi ex depositione Hieronymi Ferrara cognita;* Martyrium cordis Mariæ Dolorosæ, *italice conscriptum a Liborio Siniscalchi, S. J., et impressum Venetiis anno* 1752. *Quibus accesserunt duæ aliæ Vitæ, quarum una anno* 1767 *typis Venetis, alia* 1848 *typis Utinensibus fuerunt expressæ. Plures alias lucubrationes de* B. Benevenuta *editas Bibliothecæ provinciæ Forojuliensis inseruit Josephus Valentinelli* (1). *De ea et Menologia FF. Prædicatorum.*

E

* Josepho Mazzolari

B. Benevenutæ corpus sæculis XV et XVII frustra fuit quæsitum.

12 *Ex hac longa recensione liquet, etiam ante confirmationem cultus* B. Benevenutæ, *nomen ejus non intra unius oppidi mœnia latuisse, sed paulatim ad plura Italiæ septentrionalis loca propagatum esse. Verumtamen vix aut ne vix quidem extra Italiam innotuerat, quamquam manifestum est populum cœpisse eam venerari statim a morte. In Vita enim continuo* sancta *et* beata *nuncupatur; quam appellationem etiam adhibent illi omnes scriptores. Sic quoque in secundo Necrologio membranaceo conventus S. Dominici Civitatensis, ad diem* 30 *januarii legitur :* Obitus F. Jacobi Bojani O. P. Frater fuit B. Benvenutæ. *Quot quantaque publicæ venerationis testimonia secula sint ejus ex terris transitum satis superque dabit ipsa vita. Conradi Bojani ejusque familiæ sepultura, ac proin et* S. Benevenutæ, *sub dio fuit ante ecclesiæ fores, ut hinc apparet :* Insuper, *inquit biographus,*

(1) Bibliografia del Friuli, pag. 160 et seqq.

multi

AUCTORE V. D. B.

multi et multæ, volentes ecclesiam intrare, propter reverentiam sanctissimi corporis, quod ibi jacet sub lapide, non audent ponere pedes super lapidem sepulturæ; sed,divertentes a latere ad caput vel ad pedes sepulcri,per angulum sepulturæ ponunt pedes super limen ecclesiæ. *Fuerintne umquam sacra ossa inde ablata, nescitur. Certe annis* 1447 *et* 1609 *frustra quæsita fuerunt, ut ex instrumentis authenticis constat; quæ ex Responsione ad Animadversiones Promotoris fidei et ex Summario huc transferimus; prioris hæc est forma :* Anno Domini 1447, die 27 maji, apertum fuit sepulchrum, quod est immediate ante fores ecclesiæ B. Dominici, in quo dicebatur esse sepulta devotissima Benvenuta, et non est inventum corpus ejus; sed in eo erant sex capita; et omnia corpora erant resoluta in pulveres et cineres. Interfuerunt autem prædictæ aperitioni Ser Franciscus de Virgiliis, provisor communitatis Civitatensis, Ser Corradus de Bojanis, Ser Nicolaus de Portis, Ser Martinus de sancto Daniele, Magister Leonardus de Utino, Ordinis Prædicatorum, Fr. Petrus de Anchona, prior conventus S. Dominici B de Civitate, Fr. Bartholomæus de Firmo, lector conventus Civitatensis, Fr. Hector de Utino et alii Fratres prædicti conventus. Ego Magister Leonardus prædictus manu propria scripsi. *Verumtamen centum et sexaginta duobus annis post denuo fortuna tentanda risa est, ut ex altero monumento manifestum est :* Anno a partu virgineo nono supra millesimum et sexcentesimum, XIV kalendas martii. Quum multis nobis constaret argumentis sanctissimam virginem Sororem Benvenutam Bojanam Forojuliensem, ex Ordine tertio sancti Patris Dominici, positam fuisse in tumulo parentum, qui extra portam majorem ecclesiæ est : fusis prius per octiduum ad Deum ingentissimis precibus, recitato etiam Davidis Psalterio, quod ad impetrandum a divina majestate postulata accommodatissimum esse memoriæ prodidit F.Constantinus Fabrianensis, ex nostra familia Prædicatorum; recitato quoque novies cantico Magnificat, quo remedio ad invenienda deperdita sæpius non absque miraculis usum fuisse legimus beatum illum F. Aloysium* Bertrandum, Valentinum, quem relatum propediem in sanctorum numerum veneraturos speramus; — implorata præterea sanctissimæ virginis Mariæ ope, ut ageret apud Filium, quo C faciliorem nobis aperiremus aditum ejus precibus et interventu hunc pretiosissimum thesaurum reliquiarum Benvenutæ inveniendi; hoc tantum nobis proposito ante oculos, honore scilicet et gloria Dei optimi maximi et ancillæ suæ Benvenutæ : effodiendum curavimus ante valvas majores, apertoque sepulchro lapideo, quod (saxis superioribus remotis) aspicitur, nihil aliud reperimus nisi septem vel octo capita mortuorum et quam plurima ossa, duas etiam fasciolas aureas, totidemque sericas: quæ denique reposita fuerunt omnia; et collaudatus Deus benedictus, cujus voluntatem esse putamus ut delitescant ossa Benvenutæ usque ad diem judicii. Interfuere aperitioni sepulchri A. R. P. F. Georgius de Longis Utinensis, benemeritus prior conventus, F. Georgius Bovius Feltrensis et F. Dominicus Venetus, novitii professi, et qui scripsit hæc F. Bernardinus Gauslinus lector, alii etiam quamplurimi, quos, ne multus sim, omitto.

* Ludovicum

In ejus honorem fuit erectum altare,

13 *Quum, bis quæsitum, corpus inventum non sit (verisimillime quod ab aliis distingui non potuit), rumor increbuit, ut testati sunt* D *plures, clanculo translatum fuisse, et quidem Bononiam (ut scriptum reliquit P. Bernardinus Gauslinus) aut (ut Marco Antonio Nicoletti ad annum* 1570 *placuit) Ravennam : inanes conjecturæ. Ex quo autem tempore vani fuerunt illi labores et Bojana gens sepulcrum suum intra templi parietes habuit, cultus, qui prius sepulcro exhibebatur, ad vicinum altare translatus. Quod altare anno* 1585 *jam dicebatur* altare beatæ Benevenutæ, *quemadmodum constat ex visitatione templi S. Dominici Forojuliensis, quam Cæsar Nores, episcopus Parentinus et visitator apostolicus, instituit die* 29 *januarii illius anni; itemque initio sæculi XVII, quod ex consultatione de concedenda sepultura Johanni Pasino, civi Forojuliensi, die* 9 *decembris anni* 1611 *habita, manifestum est. Crevit paulatim honor illius altaris; ut Paulus Boemus Bojanus ex ligneo marmoreum id fieri curaverit : quod opus perfectum est die* 16 *septembris* 1628. *In libro memoriali sacristiæ ejusdem templi, ab anno* 1594 *notatæ ad singulos fere annos acceptæ eleemosynæ pro Missis in honorem* sanctæ *vel* E beatæ Benevenutæ, *aut* ad altare sanctæ Benevenutæ, *vel* ad sanctam Benevenutam *celebratis : fundationes etiam Missarum perpetuæ a gente Bojana factæ. Quibus in* croccie *altero libro accedunt dona ab anno* 1657 *oblata pro oleo lampadis altaris ejusdem : quæ pietas centum abhinc annis nondum cessaverat. Quin et ante hominum memoriam afferebantur candelæ et alia lumina.*

multis picturis

14 *In Summario singulæ hujus altaris partes descriptæ leguntur; unde huc ea tantum transferimus quæ magis ad nos pertineant. Supra altare picta ibi est* B. Benevenuta, *habitu Dominicano, absque radiis aut aureola, genibus nixa coram S. Dominico, apparente in aere et cœlum demonstrante. Supereminet autem B. Maria, et utrinque stant viri, projectis in terram duobus fulcris. Adest et ex uno latere altariolum cum Christi cruci affixi imagine; ex altero sedes. Petrus a Castro Franco, pictor, nomen adscripsit. Superior pars visa est recentior, inferæ partes antiquiores. Coram pendebat lampas nova loco vetustioris. Ad latus altaris dexterum appensæ erant duodecim tabellæ votivæ, pleræque sæculi XVII et sequentis. In prima cernebatur* F *infirma super lectum, et juxta, altera femina genua flectens, invocantes* B. Benevenutam, *cujus caput nebula splendida circumdatum est, quæque duas* picciola croccie *tenet; adscripta sunt hæc verba :* 1634, LI 28 MAGGIO PER LA SIGNORA... DI MANIAGO PRESENTO ALLA SANTA VERGINE BENVENUTA LA SIGNORA DARIA RONCONA. *In secunda, mulier commendat* B. Benevenutæ, *diademate luminoso circumdatæ, puerum lecto stratum. In tertia et quarta supplicant duo viri infirmi beatæ, depictæ similiter; itemque in quinta et septima duæ mulieres ægrotæ. In sexta et octava, quarum posterior est anni* 1634, *duæ mulieres* S. Benevenutæ *commendant viros infirmos, in nona mulier alteram mulierem. In decima et undecima mulieres invocant* B. Benevenutam *et B. Mariam a Rosario. In duodecima tandem, picta circa annum* 1500, *pater materque et duo filii implorant* B. Benevenutæ *opem. A sinistra erant aliæ undecim; quæ quum ejusdem essent generis,*

AUCTORE V. D. B.

A *generis, describendæ non videntur. A tergo primæ legebantur hæc verba :* LI 28 MAGGIO 1634. SIGNORA DARIA RONCONI. *In aversa parte tertiæ annus* 1500 *inscriptus erat. Subter quartam hæc alia :* 1637. GIACOMO JANUTO D'INODO ALLA BEATA BENVENUTA ET... L'INVODO. *Undecimæ hæc erant adscripta :* LA MADRE TERESA BOJANI, MONACA ALLA CELLA, ESISTENTE IN LETTO PER UNA ROTTURA MORTALE FA VOTO ALLA BEATA BENVENUTA ; GUARISCE CONTRO IL GIUDICIO DE' SIGNORI MEDICI ET CHIRURGICI, CHE LA CURAVANO 1687. *Initio sæculi XVIII multo plures fuisse testatus est presbyter Hieronymus Ferrara.*

decoratum. 15 *Cernitur quoque ejusdem beatæ imago, satis recens, inter undecim sanctos et beatos Ordinis FF. Prædicatorum, qui in pariete infra* cornicione *ad latus evangelii depicti sunt. Vestem ibi gerit monasticam, catena super scapulare cincta, capite radiis circumdato, genibus flexis coram Christi cruci affixi imagine, posita in altariolo, infra scriptis his verbis :* B. BENVENUTA BOJANA O. P. *Servabatur* B *in eadem ecclesia tobalea acu picta a beata virgine ; de qua in multis inventariis mentio facta est. En excerpta ex inventario, die* 10 *junii anni* 1504 *confecto :* Item thobaleam cum crucifixo in medio et cum multis sanctis ad acum laboratam per manus beatæ Benvenutæ de Bojanis. *Longa hæc est pedes duodecim, lata quatuor et dimidium. Medius apparet Christus, cruci affixus, cum his verbis :* JESUS NAZARENUS, REX JUDEORUM. *Supra ad duo inscriptionis latera sunt duæ dimidiatæ effigies Cherubim ; a dextra crucis S. Maria, a sinistra S. Johannes ; ad pedes crucis figuræ minutæ S. Elisabethæ et S. Mariæ Magdalenæ, subscriptis nominibus ; similiter adscripta nomina duodecim Christi apostolis in ordines distributis ad crucis latera. A dextra sequuntur S. Johannes Baptista, S. Nicolaus, archangelus Gabriel, annuntians Incarnationis mysterium, superveniente Spiritu Sancto ; a sinistra S. Dominicus, S. Franciscus, S Petrus martyr et S. Antonius ; quæ pars plurimum læsa est. His accedunt S. Margarita V. et M., S. Lucia, S. Catharina et S. Agatha. Circumdatur universa tobalea floribus, ra-* C *mis aliisque figuris acu pictis ; quas inter supra Christi imaginem cernitur martyris effigies, cum appictis verbis :* SANCTA URSULA CUM SODALIBUS SUIS ; *quarum quinquaginta imagines per limbum dispositæ sunt.*

In conventu S. Dominici, 16 *Atque ex his rebus conjectura fieri potest quos sanctos præcipue veneraretur* B. Benevenuta. *Opere recentiore et assuta tela quatuor anguli refecti sunt. Superiore sæculo erat hæc tobalea in multo honore, quippe quæ totum annum in pyxide inclusa conservaretur, at in festo Corporis Christi (dum fiebat supplicatio), exponeretur in conventu, quo posset populus illam venerari illuque admovere rosaria. Pie etiam deferebatur ad ægrotos, maxime ad parturientes : quin et dicebatur (sed de hac re nihil invenire potui in documentis coævis) una nocte elaborata. In claustro quoque conventus S. Dominici cernebantur* B. Benevenutæ *imagines : altera ad occidentem, anno circiter* 1450 *confecta, exhibet visionem servæ Dei, qua sibi videre visa est assumptionem B. Mariæ V. ; altera, opposita soli meridiano et circa annum* 1500 *picta ; qua quid significetur aperit subjecta inscriptio :* BEATÆ BENVENUTÆ BOJANÆ FOROJULIENSI, VIRGINI PRÆCLARISSIMÆ, CUJUS EA FUIT IN DEUM, EA IN HOMINES CHARITAS UT EXEMPLA AD IMITANDUM PULCHERRIMA CUNCTIS RELIQUERIT. QUÆ AB ANGELO SÆPIUS INVISITUR ET CUJUS MANIBUS (O REM MIRAM !) TOTO QUINQUENNIO, NULLO ALIO ADHIBITO CIBO AD VITAM SUSTENTANDAM, CIBUM ACCEPIT. *Hæc itaque cœlestis exprimitur nutritio, utrobique aureola caput cingente.*

17 *Ad finem sæculi XVII erat quoque effigies* B. Benevenutæ *non procul ab ostio conventus, ut inde liquet quod die* 14 *junii anni* 1639 *in consultationem adductum est num concedenda esset D. Annæ Theonæ, utpote feminæ amicissimæ et de conventu optime meritæ, sepultura ante hanc imaginem. In monasterio puellari S. Mariæ de Cella O. P. nonnullæ quoque erant* B. Benevenutæ *imagines. In quarum una, exsistente in choro et ad annum* 1708 *a Jacobo Palma picta, efficta erat beata puella vestitu religioso induta, cilicio cincta, catenam pro flagello manu tenens, et genibus nixa ab dextera Christi cruci affixi, cum adjectis his verbis :* BEATA BENVENUTA BOJANA, VIRGINUM A CEL[L]A VIVENS SUAVISSIMA COMES, EXNUNC IN CŒLIS GLORIOSISSIMA PROTECTRIX. *A sinistra crucis expressa erat S. Ursula, vexillum tenens, cum turba sodalium. Secunda imago erat in altariolo dormitorii, picta sæculo XVI ; cui hæc italice adscripta verba :* IMAGO BEATÆ BENEVENUTÆ BOJANÆ, MONIALIS S. DOMINICI A PŒNITENTIA, FILIA EQUITIS BOJANI, CONSILIARII PATRIARCHARUM ULRICI ET BERTHOLDI. CHARISMATIBUS A DEO DONATA ET RAPTA AD CONTEMPLANDAS DIVINAS *, HABUIT SPIRITUM PROPHETICUM ET FECIT MULTA MIRACULA IN VITA ET POST MORTEM, ATQUE QUINQUENNIUM CŒLESTI CIBO PASTA FUIT AB ANGELO GABRIELE. MORTUA ANNOS NATA XXXVIII, MENSES V, DIES XXVI, PENULTIMA DIE OCTOBRIS ANNO DOMINI MCCXCII. *In pariete refectorii picta quoque Christi a cruce pendentis effigies, circum se habentis Deiparam, S. Mariam Magdalenam, alteram Mariam, et S. Johannem. Facta dicebatur a peritis ante annum* 1300, *deinde vero aliquantum refecta. Referebatur autem ad* B. Benevenutam, *quod hæc, ut produnt, imaginem illam experta fuerit beneficam, et cum ea respondente Officium recitaverit. Hæc tertia et potissime secunda imago habebatur a monialibus in summo pretio et veneratione. Die* 30 *octobris, quæ quasi festa erat, adibant singulæ moniales altariolum dormitorii, ubi lampas et candelæ accendebantur ; atque aliis etiam temporibus, si qua urgebat necessitas, exemplo* B. Benevenutæ *atque in ejus honorem millies recitabant salutationem angelicam. Hæc posterior pietas ab oppidanis quoque usurpabatur, maxime in partubus difficilibus. Quibus hoc loco addam, centum abhinc annis, Forijulii viguisse consuetudinem imponendi puellulis in baptismo nomen* B. Benevenutæ.

in monasterio S. Mariæ de Cella,

E

* *supple* res

F

18 *Quum anno* 1759, *die* 25 *augusti, investigare cultus publici* B. Benevenutæ *indicia pergeretur, allatæ sunt septem aliæ pictæ imagines, a peritis recognoscendæ ; quas inter num una fuerit allata ex domo Sandrinorum de Fornalis, de qua Josephus Maria Moroni, canonicus Forojuliensis, testimonium dixit, et altera ex domo Bojanorum Forojuliensi, de qua testis Hieronymus Ferrara, haud satis scio.* *et alibi plures aliæ imagines*

AUCTORE V. D. B.

scio. In plerisque nihil occurrit quod in superioribus videre non fuerit. Verumtamen in secunda altero brachio sustinet beata puella imaginem pueri Jesu, altero imaginem Deiparæ; quo significentur apparitiones quibus in Natali Domini gavisa est accipere a Maria divinum infantem, et in festo Nativitatis B. M. V. a S. Anna futuram Deiparam. Quæ posterior apparitio quoque relata est in quarta tabula, cum hoc epigrammate : APPARITIO SANCTÆ ANNÆ CUM BEATA VIRGINE AD BEATAM BENVENUTAM BOJANAM. *In quinta a manu angeli cibum accipit; itemque in sexta, ubi et infernalis caverna cernitur, et infra leguntur verba :* PREZA PER NOI, O BEATA BENVENUTA BOJANA. *Hæc erat monasterii majoris Forojuliensis seu S. Mariæ in Valle.*

B. Benevenutæ.

19 *Ubique radii vel nimbus circumdant caput, aut* beatæ *vel* sanctæ *titulus adjectus est. Ætas autem varia. Secunda picta visa est circa annum* 1430, *prima aliquanto post; quinta incerto tempore; sexta medio sæculo XVI; tertia medio sæculo XVII; quarta aliquanto post; septima medio sæculo XVIII. Itum quoque ad* B *Manzanum, vicinam villam nobilis gentis Boschettorum; cui ad septentriones ab anno* 1722 *adjuncta est ædicula publica. In hac igitur examinata est tabula picta, insignia domus Boschettæ exhibens et supra altare appensa; in qua tabula cernitur Deipara inter nubes et angelos, et inferius, ex uno latere S. Petrus de Alcantara et S. Dominicus, ex altero S. Antonius Patavinus et S. Theresia, media autem* B. Benevenuta, *habitu claustrali et catenam manu stringens. Visa est pictura facta circa annum* 1735 *a Petro Manville, pictore Palmensi, aut secundum ejus exemplar. Iter deinde institutum ad alteram vicinam villam, nomine Ipplis, quæ super* li Rouchi *sita est, gentis Bojanæ prædium; et recognita fuit ædicula publica. Licentia Bernardi Valrasoni, vicarii patriarchalis generalis, die* 14 *septembris anni* 1659 *concessa, certaque dote constituta ab Eustachio Bojano, constructa fuerat hæc ædes sub invocatione* B. Benevenutæ *et S. Francisci, et prima Missa celebrata exeunte mense octobri anni sequentis. Ibidem quoque supra altare apparuit tabula a Matthæo Ponzoni, pictore Veneto,* C *circa annum* 1660 *picta : hæc inter nebulas et angelos exhibebat Deiparam, et a sinistra S. Franciscum Assisiatem, a dextra* B. Benevenutam, *vestitu monastico et catena cinctam, neutrius caput cœlesti lumine ambiente. Ex testimonio demum Philippi a Turre, episcopi Adriensis, retulit Johannes Baptista Bruni, jurisconsultus Forojuliensis, quo nemo inter auditos testes accuratius de cultu beatæ virginis dixit, Romæ in conventu S. Sixti exstitisse* B. Benevenutæ *imaginem, cum appictis his verbis :* BENENATA (?) DE AUSTRIA, VIRGO NOBILITATE INSIGNIS, SED SANCTITATE PRÆCLARIOR. *Tandem die* 30 *januarii anni* 1693 *scripsit ad Papebrochium Aurelianus de Baenst, presbyter nostræ societatis, sese invenisse, in culina conventus S. Sixti,* picturam neglectam, fumosam, *semilaceram, exprimentem* B. Benevenutam *et alium sanctum (verisimiliter S. Dominicum), quos inter Christus cruci affixus. Sancto viro assidet angelus vitreum vas manu gestans. Uterque sanctus manu tenet Rosarium. Sancta fert coronam virgineam, sanctus alter in manu habet strophiolum sanguine* D *tinctum. Amborum caput est nimbo redimitum. Subjectum epigramma de sancto nihil loquitur.* Fieri tamen potest, *ait Baenstius,* ut temporis locique injuria abraserit, delerit, exederit. *Hæc ex epistola servata in Bruxellensi bibliotheca regia mss. num.* 8926. *Quibus prælibatis, jam edimus Vitam* B. Benevenutæ, *prout descripta olim fuit* ex codice vetusto et synchrono Forojuliensis conventus S. Dominici, et ex codice minus antiquo qui servatur apud consanguineos Beatæ. *Quod apographum, hocce loco cum Rubei editione conferendum, dono Venetorum FF. Prædicatorum conventus SS. Rosarii ad nostros decessores pervenit, et nunc est bibliothecæ regiæ Bruxellensis num.* 8926.

VITA DEVOTISSIMÆ BENEVENUTÆ

DE FORO-JULII

collata cum editione Rubei. E

CAPUT I

B. Benevenutæ infantia et officia pietatis.

Fuit in civitate Austriæ de Foro-Julii *a* quædam virgo devota, devotis et honestis nata parentibus. In cujus nativitatis die, quæ fuit in festo sancti Floriani, qui fit in festo Coronæ Dominicæ *b*, occultabatur ejus ortus patri suo carnali *c*. Timendo enim eum contristare, nemo audebat manifestare, quod puella sibi nata esset, cum sex alias haberet filias *d* et nullum masculum. Quod cum pater adverteret, cœpit omnes hortari, quod secure creaturæ sibi natæ panderent veritatem : cum autem sibi dictum fuerit, quod uxor sua sibi filiam peperisset, cum gaudio et alta voce respondit : « Et ipsa sit benevenuta, et vocetur Benevenuta. »

B. Benevenutæ, *licet septimæ filiæ, hoc nomen a patre datum est.*

a b c d

2 Hæc ab infantilibus annis cœpit vanitatem mundi et carnis delicias, non solum oblivisci, sed etiam nescire, perpetuumque cum Deo et angelis et sanctis firmare consortium. Cum ei a sorore sua quadam carnali caput ejus gaudeolis et friseis ornaretur, ut iret in publicum ad choreas et vanitates alias puellarum, post recessum sororis deponens omnia capitis ornamenta, caput suum peplo velabat, petens secretum orationis locum, quod sibi elegerat post domum suam in viridario suo, versus ecclesiam beatæ Virginis, quæ est sita in vertice montis altissimi : ubi ex frequenti genuflexione et ex multis veniis, quas quotidie valde fatigabiles faciebat, terra erat adeo herbarum viriditate vastata et indurata, cum circumquaque viriditas esset non modica, veluti semita frequenti deambulatione hominum conculcata. Quando vero propter aeris intemperiem, vel aliam causam rationabilem, orationem quam sibi statuerat complere nequiverat, intrabat in secreto cubiculum suum, in quo jacebat cum sola sorore sua nomine Maria, quæ ipsam in virginitatis proposito sociabat; et, clauso ostio, Patrem suum orabat in abscondito : ubi tam

Ab infantia vitam piam et molestam cum sorore Maria degit.

A tam in die, quam in nocte, contemplationi, orationibus et vigiliis vacans, vitam ducebat angelicam et non humanam.

Orationem dominicam et salutationem angelicam, maxime in festis, puella sæpissime dicit. f

3 A septimo enim anno usque ad duodecimum, ad honorem Sanctæ Trinitatis centum Pater Noster et totidem Ave Maria *f* dicebat quotidie, et totidem etiam venias faciebat ob reverentiam Nativitatis Dominicæ; similiter etiam ad honorem Resurrectionis Domini Nostri Jesu Christi. Ad honorem vero B. Virginis omni die dicebat mille Ave Maria : sed omni sabbatho dicebat duo millia. In festo autem Annunciationis, quod suum erat specialissimum festum, tria millia dicebat Ave Maria, et quingentas faciebat venias profundas, quam fatigabiles valde. Ad honorem autem angelorum centum Pater Noster et totidem Ave Maria dicebat quotidie. Ad honorem autem apostolorum similiter faciebat. Idem etiam ad honorem patriarcharum : similiter etiam ad honorem martyrum. Idem etiam ad honorem confessorum, et sanctarum virginum, præter jejunia, et alias abstinentias quas faciebat

Cilicio, catena et funiculo non sine prodigio utitur.

4 A duodecimo anno cilicium portavit sex annis et dimidio ; catenam portavit super nudam carnem duobus annis. Simili modo duobus annis fuit cincta funiculo super nudam carnem, qui processu temporis propter augmentationem corporis ita intravit * carnem suam, quod in continuis et maximis erat afflictionibus, quia eum non poterat removere sine incisione carnis. Nolens autem hoc alicui manifestare, ad consuetum se contulit orationis refugium, ut Dominus eam adjuvaret in tanta necessitate. Et ecce spiritus ejus raptus est extra carnem, sicut sibi sæpissime contingebat : postquam vero ad carnem reversus est spiritus, in nulla parte ruptum ante faciem suam projectum invenit funiculum *g*.

* intraverat

g

Abstinentiæ et vigiliis studet,

5 Apparenti autem sibi beatæ Virgini vovit suam virginitatem, et accepit eam pro domina sibi; et versa vice beata Virgo accepit eam pro sua filia spirituali. Cum beato Dominico etiam apparenti sibi similem composuit pactionem. Unde intelligens abstinentias et vigilias beati Dominici et corporis castigationem, toto posse studuit vitam suam vitæ beati Dominici conformare : propter quod decem annis et ultra vinum non bibit, et hoc occulte, patre suo et familia ignorante; videbatur ei interdum bibere vinum, C et non bibebat ; vinum etiam multoties abscondebat. Carnes etiam multo tempore non comedit. Plurimas noctes ducebat insomnes, et specialiter illas, in quibus erant festivitates præcipuæ, et quando in illis opprimebatur a somno, ne dormire posset, agrestum vel acetum ponebat in angulo oculorum.

humi cubat,

6 Multis etiam annis lectum non habuit ad jacendum, sed super nudam terram, lapide supposito capiti, aliquando somnum modicum capiebat, contemplationi et orationi tempus reliquum impendendo.

et cædit se catena ferrea ; monitu S. Dominici et jussu confessarii hoc omittit. h

7 Tres more beati Dominici omni nocte accipiebat cum ferrea catena disciplinas. Cum autem processu temporis nimium fuisset in dorso læsa de talibus disciplinis, apparuit ei beatus Dominicus, qui alias sibi pluries familiariter apparebat, dicens, quod hoc significaret confessori suo Fratri Conrado *h*, et secundum consilium ejus se gereret * in hoc facto. Sed, cum ad ecclesiam venisset sequenti die ut hoc compleret, a nimia verecundia frenata, dicto confessori suo minime revelavit. Quare secundo et tertio apparuit ei

* regeret

EX MSS.

beatus Dominicus, increpans eam quod non dixerat, ei injungens quod hoc ei penitus manifestare festinet. Insuper dixit ei beatus Dominicus : « Scire debes, quod est divinitus ordinatum, quod tu in hoc tempore nascereris, et ipse intraret Ordinem Fratrum Prædicatorum, ut secundum ordinem ejus dirigas vitam tuam : et tibi bene erit pro eo, et pro te sibi bona succedent. » Et ita coacta ad confessorem perveniens et multam sibi vim faciens, cum multis lacrymis omnia revelavit, et suis consiliis acquievit. Confessor autem suus Frater Conradus accepit ab ea catenulam, et postea tenuit eam semper, et prohibuit sibi ne unquam sibi daret similes disciplinas.

Adhuc puella jejunia ecclesiastica observat.

8 In tenella ætate, qua * nondum erat apta jejuniis, cœpit quadragesimas majores Paschæ, et quadragesimas sancti Martini *i* continue jejunare; ita quod aliquas quadragesimas majores una die in pane et aqua jejunabat, alia die simplici contenta pulmento : exceptis aliis temporibus anni, in quibus quasi semper jejunabat tribus diebus in qualibet septimana, et aliquas earum in pane et aqua, aliis jejuniis Ecclesiæ omnibus non omissis.

* quæ

i

Consortio humano misso, conversatur cum sanctis.

9 Publicum puellarum sive aliarum personarum fugiebat consortium, quasi semper in domo manens, et in secreto specialiter orationis cubiculo. Unde, cum pater ejus, hyemali tempore, sicut est hominibus sæcularibus consuetum, in sero jucundaretur cum sua familia juxta ignem, talibus nolebat interesse solatiis; sed in cubiculo suo contemplationi et orationi sola vacabat. Unde, cum pater suus, semel existens extra cubiculum, esset separatus ab aliis personis, ut compleret horas beatæ Virginis, quas quotidie dicere consueverat, audivit quasi cum aliis personis loqueretur interius, et volens videre quid hoc esset, aperto cubiculo, introivit ad eam, et inveniens eam solam, dixit : « Ubi sunt personæ quæ modo loquebantur tecum ? » Et illa respondit : « Vosmet videre potestis. » Disparuerunt ei in aperitione ostii tres sanctæ virgines, quæ loquebantur cum ea, scilicet beata Catharina *, beata Agnes et beata Margaretha **, sicut dixit confessor suus, cui postea manifestavit. Et reversus est exterius pater ejus secum * mirans, in majori dilectione et reverentia de cætero tenens eam. Soror etiam sua, quæ secum in cubiculo dormiebat, testatur quod interdum excitabatur, audiens eam quasi cum aliqua persona loquentem : et videns aliquando lumen in cubiculo refulgere, dicebat : « Benevenuta, vide quale sit istud lumen ; » et respondebat Benevenuta : « Dormi, quiesce et * noli curare. » Audivit Frater qui hoc scripsit a famulo domus, qui curam agebat equorum patris istarum virginum, quod circa meditullium noctis, cum veniret cum equo onerato magno pondere fœni et, aperta porta, intrasset in curiam domus, vidit per fenestrulas cubiculi in quo erat Benevenuta tantum lumen splendere, ac si totum arderet interius. Qui cum intrasset in stabulum, et fœnum deposuisset, et equum locasset, et rediisset exterius, de prædicto lumine nihil vidit.

* Catherina
** Margareta
* secus
F
* *omit.*

quotidie adest Missæ et completorio atque interdum vesperis.

10 Quotidie in mane ad Missam, et in sero ad completorium *, nisi magna contrarietas temporis vel impedimentum aliud maximum obviasset, veniebat ad ecclesiam beati Dominici *k*, quæ tantum distabat a domo sua, quantum bis forte jactaret balista ; et, si festum erat, præveniebat tempus, et erat in vesperis, nec domum redibat, nisi

* completorium

k

EX MSS. nisi audito completorio; quia mirabiles et maximas habebat consolationes in Salve Regina. Unde, post vesperas, cum per sacristas clauderetur ecclesia, intrabat cum sorore sua, et quadam sua socia specialissima et fideli amica, in quamdam domum juxta ecclesiam, ut cum post vesperas aperiretur ecclesia, citius ad ecclesiam pervenirent. In mane consueverat usque ad tertiam in ecclesia permanere, nisi forte soror sua, quæ consueverat eam sociare, non posset propter aliquod urgens negotium exspectare; vel permittebat sororem suam domum redire tali conditione, ut circa tertiam veniret pro ea. Hæc omnia pater suus libentissime sustinebat, quia propter sanctitatem ejus reverebatur eam, et super alias filias eam tenerrime diligebat, nec ad prandium, donec rediret, sedere volebat.

Abstinet a carnibus 11 Comedendo autem cum patre in una scutella, videbatur carnes comedere, nec comedebat, sed distrahebat, vel abscondebat l occulte; quia tota attentio sua fuit carnem subjugare spiritui: propter quod carnis desideria etiam necessaria vitæ quotidie detruncabat, nunquam ad plenum carnis satisfaciens voluntati, in omnibus his hilarem gerens faciem et jocundam.

et ab obtrectationibus. 12 Obloqui de absentibus longe fuit ab ea, imo obloquentes de aliis in præsentia sua reprehendebat, nec patienter poterat sustinere. Sciens autem multas obloquutiones contra veritatem de se factas, nequaquam iræ vel impatientiæ spiritu movebatur; sed compatiens oblocutionibus *, cum modo charitatis et mansuetudinis dicebat: « Plus doleo de ipsis quam de me, quia plus nocent sibi, quam mihi. »

* obloquutoribus

ANNOTATA.

R. D. B. *Præmonemus Annotationes ad* B. Benevenutæ *Vitam a collega defuncti P. Victoris De Buck fuisse additas, et titulos aliquibus capitulis præmissos deesse in editione Rubei.*

a Austriæ de Foro-Julii *origines num.* 1 *Commentarii prævii fuerunt breviter descriptæ. De iis plura egregia refert Joannes Franciscus de Rubeis in Annotationibus Vitæ* B. Benevenutæ *adjectis* (1).

b Festum S. Floriani, quod fit *in Ordine FF.* C *Prædicatorum* in festo Coronæ dominicæ, *agitur die* 4 *Maji. De hoc festo sat prolixe disserit Rubeus* (2).

c B. Benevenuta *filia erat Conradi, dicti Bojan, et Albertinæ, cujus pater Odolricus vocabatur Bultinicus, a pago Butinico. Ex chartis vetustis quamplurimis collegit Rubeus Conradum nostrum ejusque majores vocatos fuisse* de Pertica: *ipsique* Bojani *nomen additum esse, quod familiæ cognomen evasit. Pertica erat pars suburbii Forojuliensis S. Petri appellati. In quo suburbio domicilium habuit* B. Benevenutæ *familia. Erat* Ecclesia sanctæ Mariæ in Pertica canonica: *cujus origines explicat Anonymus Ticinensis:* Fertur autem hanc ecclesiam ideo dictam in pertica, quia cum in ejus cœmeterio multi antiquitus sepelirentur nobiles de longinquis partibus faciebant supra D sepulcra sua singulas perticas *(trabes erectas)*, quibus discernerentur singula monimenta, plantari (3): *similia profert Paulus Diaconus* (4). *Quare probabile est Bojanos fuisse vocatos de Pertica, quia in vicinia istius cœmeterii habitarent.*

d *Sex filiæ: Beatrix, Maria, Conradina, Mathildis et duæ aliæ quarum nomina sunt fortasse Adalmotta et Lucart. Maria vero mortua est anno* 1298 (5); *Beatrix monialis fuit in benedictino monasterio Majore seu S. Mariæ in Valle* (6). *Mathildis* (7) *matrimonium iniit cum viro nobili, ex quo filium genuit Conradum, de quo infra sermo erit. Mathildis vita functa est anno* 1321. *Conradina obiit anno* 1298 (8). *Fuerunt et* B. Benevenutæ *tres fratres, Paulus qui, matrimonio junctus, propagavit familiam, et Jacobus, qui mortuus est Frater Prædicator anno* 1328. *Tertius vir fuit vere pius egregiusque miles.*

e *Hic* montis vertex *quinto circiter lapide ab oppido Forojulii Orientem versus distat. Ibi tempore Rubei adhuc colebatur vetusta statua Deiparæ: unde locus appellabatur* E Sancta Maria de Monte (9).

f *Pluries* Pater Noster *et* Ave Maria *vel alia hujusmodi quotidie dicere, tunc in usu erat*(10).

g *Deus simile beneficium S. Francisco Xaverio contulit* (11).

h Fratrem Conradum *ex nobili Castilleriorum gente fuisse natum ostendit Rubeus* (12).

i Quadragesima S. Martini *a festo circiter S. Martini ad Nativitatem Domini durabat*(13).

k *Exordia cœnobii et ecclesiæ FF. Prædicatorum Forojulii refert Rubeus ad annos* 1252 *et* 1256 (14).

l *Hic legitur in margine nostri codicis, ab hac linea incipere vetustum codicem FF. Prædicatorum.*

CAPUT II

B. Benevenuta a dæmone vexatur. Apparitiones cœlestes.

F

Quomodo maligni spiritus sibi apparere cœperunt. Videns hæc omnia humani generis inimicus, et multo plura in ea sanctitatis insignia, cœpit ejus sanctitatis felicibus operibus invidere, volens eam vincere, et decipere sub diversis formis sibi personaliter apparendo. Primo, cum juvencula esset et valde formosa, apparuit sibi, soli oranti in loco secreto viridarii sui, in specie juvenis elegantis, et dixit ei: « Cur modo facis ista? Alio tempore facere poteris; sed veni modo, et juventutis solatiis insistamus. » Quæ cum se vertisset, ut domui appropinquaret, subito disparuit, nec videri potuit, quasi ad locum aliquem divertisset. *Dæmon frustra eam ad mundana allicit,*

14 Secundo etiam in simili specie apparuit ei, *et ad non servandum votum virginitatis.*

(1) De Rubeis, Vita B. Benevenutæ Bojanæ, pag. 10 et seqq. — (2) Ibid., pag. 12. — (3) Ibid., pag. 43 et seqq.; pag. 52. Muratori, Scriptt. Italiæ, tom. XI, col. 13. — (4) Ibid, tom. I, lib. V, cap. XXXIV, pag. 486. — (5) Rubeus, pag. 14. — (6) Ibid., pag. 46 — (7) Ibid. — (8) Ibid., pag. 47. — (9) Ibid., pag. 13. — (10) Cfr. Acta SS., tom. VII Octobris, pag. 1108 et seqq. — (11) Tursellinus, Vita Francisci Xav., lib. I, cap. IV, pag. 21 et seq. edit. Antv., ann. 1596. — (12) Rubeus, pag. 16. — (13) Cangius, Glossarium, V° *Quadragesima*. Cfr. Martene, De antiquis mon. ritibus, pag. 262. — (14) Congregatio B. Jacobi Salomonii, cap. VI, pag. 123 et seqq.

cum

A cum esset in cubiculo suo sola, dicens quod ex parte confessoris sui ad eam missus esset, ut diceret ei quod votum virginitatis, quod emiserat, non servaret. Quæ cum diceret : « Non credo tibi, cum prædicatores omnes in publico contrarium prædicent, » et alta voce vocaret ancillam, subito disparuit, et amplius non est visus.

Mendacia ei dicit de Ordine et confessario, sed prudenter vincitur. 15 Item cum fiebat provinciale capitulum, vel confessor suus *a* assumptus esset ad aliquem prioratum, aliquando apparebat sibi in specie Fratris itinerantis, pessimos portando rumores tam de capitulo quam de confessore suo. De capitulo dicebat quod magnæ fuerant in eo divisiones, turbationes, percussiones et vulnera multa. De confessore suo dicebat quod vel cum una muliere recesserat et exiverat Ordinem, vel quod erat in magna infamia. Quæ cum diceret : « Ubi est socius tuus ? » respondebat : « Ego reliqui eum ibi extra. » Et cognoscens eum, increpabat eum, quomodo tanti Ordinis habitum audebat assumere, et adjurans eum per Jesum Christum, quod de his omnibus diceret veritatem, respondebat omnia fuisse mendacia, et quia ideo dixerat, ut affligeret eam tristitia et dolore.

a

Ei apparet in figura canis. 16 Item apparuit sibi in profunda nocte in cubiculo suo, dormiente sorore, et ipsa orationibus insistendo, in forma canis per cubiculum discurrentis, naribus odorando et inquietudinem faciendo. Quem cum expelleret sicut consueverunt canes expelli, recedèbat, et post modicum redibat, inquietudinem faciendo. Et cum hoc pluries factum esset, dicebat ipsa : « Quis canis est iste qui non permittit nos in pace ? » Respondebat ille : « Jam scies quis ego sum. » Et illa : « Ex quo tu scis loqui, non es de canibus nostris. » Et cum eam ille molestaret opprobriis et comminationibus multis, respondebat illa : « Non te timeo; sicut pejus potes, facias mihi. » Et ille : « Si non essent illi, vel illæ *, qui sunt juxta te, cito meam perficerem voluntatem. » Et post multa verba alia quæ habebant ad invicem, illo sibi minas inferente, et ipsa eum opprobriis confundente, licentiabat eum, quod abiret cum maledictione illa, quam Deus dedit sibi et suis quando expulit eos de cœlestibus in pœnas et in miserias sempiternas : et post hæc recedebat cum garritu et ululatu et clamore maximo, quia, postquam inceperat loqui cum ea, non audebat nisi licenciatus abire.

* ille

felis, b 17 Item alia nocte sibi apparuit tribus vicibus in specie gattæ *b*, per cubiculum discurrentis ; et cum ipsa quæreret qualis esset ista gatta, quæ sic inquietaret eam, ille cum opprobriis et comminationibus humana voce respondebat, et post multa verba quæ habuerunt ad invicem, licentiatus garriendo recessit.

et serpentis, semel 18 Item bis sibi apparuit in forma serpentis. Semel, cum esset de die cum sorore sua in viridario suo et soror distaret ab ea, serpens quidam magnus cœpit currere versus eam ; et cum sororem alta voce clamaret in adjutorium sibi, subito in loca quædam occulta disparuit. Et ecce in nocte sequenti apparuit sibi in sua forma deformi, et cum ipse diceret ei : « Quid facis, pessima mulier ? » et illa responderet, quod faciebat et facere intendebat quod Deo placeret ; ille respondit : « Tamen heri vindicavi me de te. » Quæ respondit : « * Quomodo vindicasti te de me ? » Ille respondit : « Quando heri in viridario territa fuisti, et alta voce sororem tuam vocasti in adjutorium tui. » Quæ respondit : « Fuistine ille tu *, qui currebat adversum me ? » Et ille : « Utique; » et illa : « Non te timeo in quacumque specie mihi appareas. »

* *add.* Et

* *deest*

EX MSS.

atque verum. 19 Item alia vice apparuit sibi in forma serpentis : quia, cum similiter deposuisset se in loco ubi dormire consuevit, ille in forma serpentis pannos paulatim subintrans, et illa eum bene præsentiens et cognoscens, patienter sustinuit, donec extensus fuit totaliter juxta eam ; et, cum esset tantæ frigiditatis, quod vix eum * poterat sustinere, subito pannos superiores projiciens, in manu sua cepit eum per medium, et tam valde projecit eum in parietem, quod ex sonitu videbatur quod deberet esse confractus. At ille subito caput elevans et veniens versus eam, cœpit ei terrores et minas inferre. Et cum non posset ei appropinquare, illa cœpit eum verbis confundere, dicens, quod justo Dei judicio factum erat, quod qui prius forma fuerat angelica decoratus, speciem indueret immundissimam, et abominabilis animalis. Et sic confusus et licenciatus cum clamore valido recedebat.

* eam

Lapidibus eam impetit. 20 Duabus vicibus, de nocte ipsa orante, projecit lapides versus eam per fenestrulas cubiculi sui, et post modicum intravit ad eam, petens ut sibi redderet lapides suos. At * illa respondit : « De tuo nihil habeo : » et quæsivit ab eo unde accepisset lapides illos ; et ille respondit quod unum de torrente Natisto * *c*, qui fluit juxta Civitatem de loco qui dicitur Pyla *d* ; * alium recepit de fornace Fratrum, ubi Fratres coxerunt calcem suam; et addidit : « Iveram etiam illuc, quia volebam me vendicare de sclericato *e* tuo ; et non valui, te orante pro illo. »

* Et

* Natisso

c

d

* *add.* et

e

ei apparet indutus forma terrifica, 21 Item quandoque sibi valde terribilis apparebat, oculis scilicet ardentibus, dentibus longis et eminentibus aprorum more, mandibulas movens et ore spumans, terrores sibi maximos faciebat. At illa, licet esset valde debilis persona, contra eum verbis et responsionibus, Dei adjutorio roborata, constantissime stabat. Unde sibi semel dixit pessimus ille : « Quid est quod videris quasi mortua, et quod non possis loqui, et tamen ita fatigas me, quod tibi non sufficio respondere. »

eam graviter vexat 22 Item dum, etiam accepta potestate super eam, ut in persona eam lædere posset, multoties et multis modis eam in corpore gravissime molestavit, quandoque eam ita vehementer trudendo in terram, quod sanguinem spuebat in mane. Item eam tam graviter verberabat in nocte quandoque, quod postea de die in facie et in * manibus videbantur vestigia percussuræ.

F

* *deest*

et cum ea luctatur. 23 Item eam quandoque capiebat et levabat, et tam vehementer projiciebat in terram, quod peplum de capite suo procul ibat. Unde, cum semel contra eam fortissime luctaretur, et projecisset eam in terram, ipsa, Dei roborata virtute, erexit se contra eum, et capiens eum projecit sub pedibus suis, et ponens pedem super collum ejus, cœpit eum verecundis vituperare sermonibus; et, sedens super eum, non sinebat abire; illo e contra clamante quod amodo dimitteret eum, quia nimis eum vituperaverat, et quod non auderet amodo nisi cum maxima verecundia coram suis sociis comparere. Demum, quando voluit, permisit eum abire cum illa maledictione divina, quam Deus sibi et suis dederat a principio. Ille autem cum tanto garritu et clamore recessit, quod si aliæ personæ ita audire potuissent, sicut audiebat Benevenuta, audire poterant plusquam per

EX MSS.

per milliare latinum. Et hoc fecit exemplo beatæ Margaretæ *f*; et fuit etiam hoc in festo beatæ Margaretæ, quia sic eam docuerat confessor suus. Pluribus etiam aliis modis apparuerunt sibi maligni spiritus, qui non potuerunt memoriæ reservari illius, cui ista narrabat.

Laudi datur B. Benevenutæ *sua constantia;*

24 Quomodo sancti et sanctæ et beati spiritus sibi apparere cœperunt. Et quia ista devotissima Benevenuta in suprascriptis apparitionibus et luctis dæmonum in corpore et in spiritu affligebatur, nec * modicum Christus, post tribulationes habitas, consolationes sibi maximas exhibebat, ut in ea verificaretur illud * Apostoli : « Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Jesum consolatio nostra » ; quia statim post luctam dæmonum apparebant sibi personæ diversorum sanctorum, vel angelorum, quandoque beata Virgo, quandoque angeli, quandoque alii sancti et sanctæ plures, qui confortabant et consolabantur eam, et commendabant, quia bene pugnaverat : et dicebant quia hoc Deus permittebat fieri propter bonum suum et aliorum suorum, propter augmentum meritorum suorum, et majorem gloriam præmiorum, et quia etiam ista quandoque manifestabuntur in posterum. Sic etiam legimus de Salvatore nostro, quia post victorias tentationum diaboli accesserunt angeli, et ministrabant ei.

* non

* *add.* verbum

B

incidit tamen in quinquennalem infirmitatem.

25 His ergo tentationibus, et colluctationibus, et supradictis jejuniorum, vigiliarum, veniarum et orationum operibus fatigata, nimiam debilitatem corporis acquisivit, et diversas infirmitates incurrit; visitationem tamen ecclesiæ consuetam, sicut supradictum est, et contemplationis, et orationis, et devotionis opera consueta non omittens, demum ad tantam pervenit debilitatem, quod quinque annis vel circa hæc de loco ad locum se movere non poterat nisi delata subsidio alieno.

ANNOTATA.

a Confessor B. Benevenutæ *fuit superior FF. Prædicatorum conventus Civitatensis, qui et prior fuit conventus Veronensis, tum etiam conventuum Tridentini et Tarvisini, uti in ipsa Vita beatæ virginis pluries videmus.*

C b Gatta (1) *seu* Catta *est felis.*

c Natiso *fluvius dividit Civitatem a suburbio* Pontis *appellato* (2).

d Pyla *locus est in alveo Natisonis fluvii, parum dissitus a porta suburbii cui nomen* sancti Petri (3).

e Sclericatus *Rubeo videtur vox irrisionis indicans virum qui* Clericam *seu coronam clericalem gestat, aut* clericatum *seu vitam monasticam et regularem profitetur* (4). *Mutius Sforza eamdem vocem italice reddit* Schiericato, *quæ sacerdotem dignitate spoliatum significat.*

f *Margaritam Antiochenam subiisse multas diabolicas vexationes narrat auctor ejus Actorum. Quæ, tum græca, tum latina, nostris decessoribus apocrypha visa sunt* (5).

D

CAPUT III.

B. Benevenutæ morbi; quomodo divinitus sanetur et vota Deo facta persolvat.

Portatur singulis hebdomadis in templum.

Quomodo cœpit decumbere de infirmitate, in qua in quinque annis per se nunquam ivit. Infra idem tempus, omnem omnino cibum quem sumebat, excepta sola aqua, continere non poterat. Quatuor vero annis ultimis manus, continuo tremore percussæ, continue et fortiter movebantur. Ultimo ad hoc devenit, quod jacere non poterat propter arctationem spiritus, quia tunc non poterat respirare ; unde oportuit quod pararetur ei sedes, in qua aliquibus annis die ac nocte et omni tempore sedendo tantum duceret vitam suam : et ex longa sessione ad hoc devenit, quod caro, in inferioribus partibus cute nudata, pannis E suppositis adeo adhærebat, quod quando propter causam aliquam levabatur, non sine majori carnis excoriatione et aliqua sanguinis effusione, dolor non modicus sequebatur. Et in his omnibus non est auditum ab ea querimoniæ murmur, vel impatientiæ verbum. Sed in omnibus gratias agens humiliter postulabat, quod adhuc superadderet Deus pœnas secundum suæ beneplacitum voluntatis. Et licet corpore se movere non posset, anima tamen sua vehementissime movebatur suæ sancto desiderio voluntatis. Cupiebat enim esse cum suo corpore sic infirmo in ecclesia beati Dominici, in qua multas et maximas consolationes spirituales habuerat, tam in Missis, quam in Salve Regina *a* ; quandoque etiam in quibusdam solemnitatibus magnis, quæ occurrunt per circulum anni. Quare soror sua volens satisfacere suæ beneplacito voluntatis, invenit unam ancillam corpore fortem, quæ omni septimana semel ipsam ad ecclesiam deferebat. Post duos annos, inventa occasione, recessit ab eis : et, quia non erat aliqua persona quæ posset ad ecclesiam portare eam, cœpit vehementer angustiari, et lacrymis implorare, ut aliqua persona inveniretur quæ suo desiderio satisfaceret in hac parte. Unde F soror sua propter hoc invenit pretio aliquas mulieres, quæ, in paucis vicibus fatigatæ, nec pretio nec precibus hoc ulterius facere voluerunt. Videns autem soror sua Maria *b* quod adhuc nimium affligebatur, ut satisfaceret ei, exhibuit semetipsam; quæ, licet nunquam biberit vinum, fortis tamen erat in corpore : et, non obstante febre quartana quam patiebatur de sero, portabat eam omni septimana ad minus semel ad ecclesiam, quanto indiguit tempore. Et licet multi de terra obloquerentur de portatione ista, quia jacendo super dorsum suum portabat eam, et etiam parentes sui verecundarentur non modicum, quia ridiculum videbatur : nihilominus nec illa quæ portabat, propter multam dilectionem qua diligebat eam, dimittere volebat, quin sororis satisfaceret voluntati ; nec illa quæ portabatur, ut satisfaceret pio desiderio suæ devotionis, quin portaretur omittere.

(1) Cangius, v° *Gatta*, edit. Didot. — (2) Rubeus, pag. 23. — (3) Ibid., pag. 24. — (4) Ibid. — (5) Acta SS., tom. V Julii, pag. 31 et seqq.

Facto voto visitandi sepulcri S. Dominici,

27 QUOMODO EMISIT VOTUM VISITANDI SEPULCRUM BEATI DOMINICI. Eadem, sororis suæ laboribus compatiens, et oblocutiones populi tollere cupiens, devotione et oratione se convertit ad Dominum, super his consilium suum et auxilium postulando. Et Dominus posuit in cor ejus, ut votum emitteret ad beatum Dominicum, quod, si ejus meritis et precibus curaretur ab infirmitatibus suis, quod quanto citius posset suum visitaret sepulcrum. Quæ cum hoc suum propositum manifestaret fratri suo carnali *c*, juveni valde strenuo et tamen Deo devoto, licet deditus esset armis militiæ sæcularis, et sorori suæ virgini devotæ, et peteret ab eis si vellent eam sociare usque Bononiam ad sepulcrum beati Dominici, si voti conditio impleretur; respondit frater ejus : « Soror, non dico tantum usque Bononiam, sed si sanaberis, paratus sum te sociare etiam usque Romam. » Soror etiam sua cum gaudio et devotione voto consensit. Aderant etiam ibi duæ sorores carnales, una virgo, et alia vidua, ambæ Deo devotæ de Civitate *, honesta progenie, quæ promiserunt etiam secum ire, si votum suum consequeretur effectum; quod nullo modo credebant.

* Civitatis

B

interventu B. M. V.

28 His itaque sic peractis, et fusa frequenter oratione ad Dominum supradicta, ecce festum desideratum ab ipsa dominicæ Annunciationis advenit, ad quod specialem habebat devotionem; et hora matutinali eorumdem se contulit ad tantæ festivitatis gaudia contemplanda. Cumque in hujus contemplationis dulcedine læta quiesceret, ecce raptus est in cœlum spiritus ejus, et vidit palatium inexcogitabili luce repletum, auro gemmisque, et aliis ineffabilibus ornamentis ornatum ; et processit Dominus noster Jesus Christus, pontificalibus indutus, cum diacono et subdiacono, et duobus acolythis, secundum ordines suos suis paramentis ornatis. Et ecce beata Virgo, suo diademate coronata, cum choro virginum venit ante Dominum, et inclinationibus * omnibus iverunt ad locum suum. Post hæc quilibet ordines sanctorum secundum gradus suos venerunt, et inclinationibus * omnibus Domino, collocati sunt omnes in locis suis. Apostolis autem inchoantibus officium Missæ Rorate cœli *d*, prosecuti sunt omnes : et cum in officio usque ad purificationem processum fuisset, misit beata Virgo ad spiritum, qui illic raptus fuerat, per beatam Agnetem, subridendo dicens quod placeret sibi amodo recedere, quia satis viderat : et respondit spiritus quod nullo modo volebat recedere. Et cum misisset secundo, et spiritus similiter respondisset *, tertio misit dicens, « quod secure vadat, quia hodie visitabo eam in domo sua;» et subito spiritus redivit ad corpus. Et ecce consolatrix omnium afflictorum, sanctissima Dei Genitrix virgo Maria, regina cœli, luminoso amictu circumdata, et beatus Dominicus cum habitu sui Ordinis, ad stratum prædictæ virginis astiterunt. Cui regina : « Salvet Dominus, inquit, filia. » Quæ, stupefacta pariter et lætata, respondit : « Quænam estis, Domina? » Et regina ad illam : « Ego illa mater Dei sum, quam toties implorasti. » Et puella ad reginam : « Vos bene veneritis, Domina mea. » Deinde post aliquam concertationem verborum regina subjunxit : « Placet Filio meo te hodie, meritis et precibus hujus patris tui Dominici, corpore et anima salvam esse; cumque susceperis sanitatem, vult te aliis revelare, quod ejus suffragio sis salvata. »

* inclinantibus

* inclinantibus

d

C

*responderet

mirabiliter sanatur.

29 Quibus et aliis multis dictis, quæ soli confessori suo, superiori scilicet Civitatensi, sub sigillo confessionis voluit revelare, quod nulli manifestaret quamdiu viveret in hac vita ; regina cum collega suo ad cœlestia redierunt. Mane vero facto, ad ecclesiam Fratrum Prædicatorum se fecit deferri, sancti Dominici nomine consecratam ; et, post Missam celebratam, sacra communione suscepta, cum in gratiarum actione persisteret, ecce reverendus pater sanctus Dominicus adstitit ante ipsam : qui dextera sua manum illius apprehendens : « Surge, inquit, filia, » et statim ad vocem illius erecta surrexit, tibias contractas sine pœna sentiens dilatari et manus tremulas ab agitatione cessare ; sensitque se ab omnibus occultis infirmitatibus liberari, facieque sibi, quæ est angelica, restituta. Sicque beatus pater Dominicus eam introduxit in chorum; quam, licet prohibente sacrista, soror carnalis et aliæ duæ sorores quæ emiserant secum votum, et plures mulieres aliæ sunt secutæ, mirantes eam incedere, mirantes eam contra consuetudinem chorum intrare, ducem tamen itineris non videntes. Dictus autem pater, cum eam ante altare majus suum * consecratum nomini collocasset, et post altare postea declinasset, se recepit in ecclesiam. Ibi ergo gratiarum actione finita, cum plena sanitate surrexit, et mulieres, quæ hoc ignorabant, eam adjuvare volentes, a latere depellebat, dicens se a cunctis infirmitatibus liberatam, ac manus stabiles ostendendo, et propriis viribus incedendo, monstrabat se alieno subsidio non egere. Per se ergo egressa est chorum ; et, cum in gratiarum actione ante altare beatæ Virginis modicum permansisset, ad altare beati Dominici iterum est reversa. Porro Fratres, qui convenerant, liberationem hujusmodi admirantes, volentes experiri si esset ab infirmitate rejectionis cibi sanata, ei cibum, risum scilicet cum lacte amygdalarum obtulerunt. De quo convenienti quantitate suscepta, confortata est, ipsum retinens, et ex ipso sentiens juvamentum. Postremo, quæ contracta et infirma ad ecclesiam delata fuerat, domum rediit non innixa baculo, nullo assistente auxilio, nulloque vehiculo deferente.

* suo

Iter Bononiense instituens, occurrit F. Conrado, superiori Civitatensi suoque confessario :

30 QUOMODO COMPLEVIT VOTUM DE SANITATE RECEPTA. Et post dies paucos, nec ingrata beneficii, nec immemor voti sui, cum fratre et sorore sua carnali, et cum duabus devotis mulieribus, de terra sua perrexit Bononiam, sepulcrum beati patris Dominici visitare, omnibus manifestans, sicut in mandatis susceperat, se dicti patris meritis et precibus liberatam. Quando pervenerunt Venetias, disponebant per Clugiam *e* ire Bononiam; sed, postquam iter inceperant, mutaverunt consilium, ut irent per Paduam. Et hoc Dei factum est voluntate, quia inde venturi erant superior Civitatensis, confessor suus, cum fratre suo carnali, qui est Frater Ordinis Prædicatorum *f*, qui de romana Curia veniebant. Cum autem superior et socius Paduam pervenissent, videntes ibi Benevenutam cum societate sua, sunt admiratione ineffabili stupefacti : dimiserant enim eam, quando de Civitate recesserunt, tam infirmam, quod credebant eam potius invenire mortuam quam vivam. Illa vero facie jucunda, ut decet socios * : « Ecce, inquit, sana sum : videte faciem meam, aspicite manus meas. » Superior autem fecit sibi seorsum recitare per ordinem miraculum perpetratum, quia adhuc nulli hominum

e

f

* *lege* sanctos; *deest apud Rubeum.*

EX MSS.

num dixerat modum miraculi, nisi hoc solum quod beatus Dominicus liberaverat eam : et injunxit sibi superior, quod omnibus petentibus miraculum manifestaret, et etiam miraculi modum et ordinem, sicut a beata Virgine acceperat in mandatis. Injunxit etiam sibi districte sicut potuit in virtute obedientiæ, quatenus sibi obedire tenebatur tamquam patri suo spirituali, ut sibi manifestaret qualem duxerat vitam in transactis temporibus, et quales sibi Deus fecerat gratias in hac vita. Videbat enim eam esse magni meriti apud Deum, et ratione stupendi miraculi quod nuper evenerat, et ratione sanctitatis vitæ, quam non totaliter ignorabat.

cui jussa totam vitam manifestat.

31 Tunc illa sic coacta et multum invita, dixit et multa magna et mirabilia valde, hac sibi promissione ab eo facta, quod quamdiu ipsa viveret nemini revelaret. Tunc manifestavit et austeritatem vitæ, quam duraverat a puerilibus annis, quantas et quales luctas habuerat cum malignis spiritibus, quomodo et quam sæpe a beata Virgine et a bonis spiritibus fuerat visitata, quales etiam cum sanctis diversorum Ordinum visitationes et collocutiones habuerat, et qualiter et quam sæpe rapiebatur in spiritu, et tam in cœlo quam in aliis locis Dei mirabilia magna vidit.

Venetiis cogitur miraculum publice narrare.

32 His peractis, Bononiam pervenerunt. Ubi voto devote completo, cum multa consolatione redeuntes, (nec mirum, quia comitem itineris in eundo et redeundo, sicut promissum ei fuerat a beata Virgine, habebat beatum Dominicum), tandem Venetias pervenerunt : ubi Fratrum Prædicatorum devotissima Benevenuta ecclesiam visitavit. In qua, præsente lectore et multis Fratribus et multitudine dominarum, cum de narrationis serie rogaretur, timens vanitatis notam, dicere recusabat, allegans quia a confessore suo, cui dixerat, et tunc ibi præsens erat, audire poterant. Sed tandem, Fratrum et dominarum præsentium importunitate devicta, prædictum miraculum, sic ut supra scriptum est, excepto illo raptu, qui fuit prius in cœlum, quod postea Fratri Jacobo, fratri suo, manifestavit, et* per ordinem enarravit. Ad ultimum pervenit ad propria; ubi aliquibus annis sana et sincera permansit.

* *omit.*

Corporali mortificationi ad debilitatem usque studet.

33 Sed et hoc non sustinens patienter, cœpit jejuniis et vigiliis et aliis afflictionibus suam debilitare naturam, quia semper volebat in carne sua propter Christum aliquid pati, qui tantam pœnam pro ea fuerat passus, et semper Christi mortificationem in suo corpore circumferre. Propter quæ, cum veniebat ad ecclesiam, et redibat secundum pristinam consuetudinem suam, quam nunquam intermittere voluit, ad tantam pervenit debilitatem, quod oportebat, quod quasi semper a sorore sua sibi assistente duceretur *.

* conduceretur

ANNOTATA.

a Salve Regina *antiphonam primi post Completorium cantarunt Fratres Prædicatores Parisienses circa annum* 1220. *Ita historia conventus FF. Prædicatorum Lutetiæ* (1). D *Illam Petrum episcopum Compostellanum sæculo X concinnasse arbitrantur Durandus* (2), *Mabillonius* (3) *aliique : contra Hermannum Contractum, anno* 1054 *vita functum, auctorem esse contendit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi* (4). *Aliam viam ingressi sunt, ut animadvertit Mabillonius* (5), *Joannes Eremita et Albericus-Trium-Fontium, quorum prior, in Vita S. Bernardi Claravallensis, narrat pientissimum hymnum huic sancto viro fuisse cœlitus revelatum ; posterior vero in Chronico ad annum* 1130, *sanctum Bernardum angelos hanc antiphonam decantantes audivisse, sed ab Haimero, episcopo Podiensi seu Aniciensi, eam fuisse primitus scriptam. Teste Joanne Grancolas, Sigonius affirmat Gregorium papam IX anno* 1239 *mandasse ut antiphona* Salve Regina *publice recitaretur in ecclesiis, verum in nullo Breviario ante annum* 1520 *occurrere, licet jam anno* 1249, *uti ex quadam epistola Joannis de Parma, ministri generalis Fratrum Minorum, facillime colligitur* (6), *usu esset recepta. Quod si quis plura de hoc hymno nosse velit, adeat Joannem Grancolas* (7) *et Benedictum XIV* (8). E *Eamdem antiphonam explanarunt Pseudo-Bernardus* (9), *Pseudo-Anselmus Lucensis* (10) *aliique. Ejus propagationem per Ordinem FF. Prædicatorum explicuit Stephanus de Bourbon* (11).

b Soror Maria *vixit cælibem vitam* (12).

c Frater *ille mortuus in quadam rixa* (13).

d Missa Rorate cœli desuper *cadit in Dominicam IV Adventus.*

e Clugia *seu Clodia Fossa, vulgo* Chiosa, *urbs Venetiæ* (14).

f Frater Ordinis Prædicatorum, *uti modo videbitur, nomen Jacobi habebat. In alio Necrologio dicitur mortuus anno* 1318, *in alio Necrologio anno* 1328 (15).

CAPUT IV.

B. Benevenutæ consuetudo cum monialibus Ordinis FF. Prædicatorum. Ejus miracula in earum monasterio. F

B. Benevenuta sanctimonialibus familiaris;

QUOMODO INVENIT GRATIAM INTRANDI MONASTERIUM SORORUM NOSTRARUM. Tantam autem invenit gratiam a Sororibus Ordinis nostri, quæ sunt in Civitate, et a Fratribus qui habebant eas regere, post miraculum perpetratum, quod habebat liberam potestatem intrandi ad eas, et manendi cum eis, quando volebat. Videntes autem Sorores suam mirabilem et devotissimam conversationem, consolabantur valde et ædificationem non modicam reportabant. Contigit autem ibi manendo eam febribus infirmari, et petierunt aliquæ

(1) Martene, Amplissima collectio, tom. VI, col. 551. — (2) Rationale, lib. IV, cap. 22, pag. 75, edit. Lugduni anni 1551. Cfr. Cangius, V° *Salve Regina*, edit. Didot. — (3) Annales Benedictini, tom. IV, ad annum 986, pag. 38, edit. Paris. anni 1707. — (4) Opera omnia, tom. II, pag. 51, edit. Francofurti 1601. — (5) Opera S. Bernardi, t. V, col. 1061 et seq., edit. Migne. — (6) Annales Fratrum Minorum, tom. III ad annum 1249, pag. 209. — (7) Grancolas, Commentaire historique sur le Bréviaire Romain, t. I, pag. 263, edit. 1727. — (8) De Festis Jesu Christi et B. Virginis, lib. II, cap. XIII, num. 3. — (9) S. Bernardi Opera, tom. V, col. 1059 et seqq., edit. Migne. — (10) Patrologia latina, edit. Migne, tom. CIL, col. 583 et seqq. — (11) Etienne de Bourbon, ed. Lecoy de la Marche, p. 101.— (12) Cfr. Rubeus, p. 14.—(13) Ibid., pag. 29.—(14) Baudrand, Lexicon Geogr., V° *Clodia Fossa*. — (15) Rubeus, p. 31.

A aliquæ Sorores, quæ magis afficiebantur ad eam, pro gratia, ut maneret * cum ea in domo in qua morabatur, ut consolarentur cum ea, et adjuvarent eam in necessitatibus suis. Inter quas præcipua erat virgo Margareta, nobilis genere, sed humilitate nobilior; quæ sicut de die ibat, ita de nocte manebat vestita et calceata, in obsequio ejus, non habens proprium lectum ad jacendum : sed si volebat quandoque quiescere, ponebat se super asseres, reclinando caput super lectum infirmæ.

* manerent

vexat eas diabolus

35 Malignus autem spiritus, qui alias consueverat molestare Benevenutam, venit ad lectum in quo jacebat cum Sororibus supradictis, et percussionibus et terroribus, et aliis modis adeo sibi molestus fuit, quod posuit se super humeros sororis Margaretæ, et cœpit eam vehementer comprimere : et ipsa cœpit eum adjurare dicens: « Maledicte spiritus, adjuro te per Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, et per merita hujus sanctæ personæ, quod dimittas me in pace; » et tunc discedendo de ea sonum faciens, quasi pondus magnum super solarium cecidisset, secundo et tertio ascendit super eam, et similiter cecidit, ipsa se verbis similibus defendente. B Demum intravit sub asseribus, super quibus lecti erant parati, et cœpit inquietare rodendo, et lacerando, et murmurando, quasi canis vel ursus, qui roderet ossa et laceraret textoria*. Quando vero recessit, cœpit clamando recedere, sonum tam horribilem faciendo, quod in rerum natura vix, vel nunquam posset similiter inveniri.

* sextoria

multis modis.

36 Item cum fenestræ vitreæ essent taliter clausæ, quod non possent aperiri ab aliqua persona exterius existente, aliquam earum interdum aperuit, et projecit lapidem interius in medio earum satis magnum. Item, cum ostium interius esset clausum, exteriora ferramenta ostii circumducendo exterius inquietabat Sorores. Unde cum una Soror iret ad ostium, volens magis cum repagulo confirmare, ille tam valide percussit exterius, quod repagulum procul ab ostio resilivit *. Item cum soror Marghareta esset forti cingulo circumamicta *, ponens manum ibi subito invenit cingulum detruncatum. His illusionibus et aliis pluribus multis diebus inquietabantur ab eo : sed Benevenuta subridendo sæpe hortabatur C eas, dicens : « Nolite timere, securæ state, quia in nullo poterit vos nocere. »

* resiluit
* circumcincta

Noctu auditur colloquens

37 Quadam nocte cum soror Margareta remansisset sola cum Benevenuta in stupha et dormiret, et Benevenuta oraret, cœpit Benevenuta increpare aliquem et dicere : « Quomodo es ausus huc venire? Recede statim, noli differre, » et similia increpationis verba. Ad quæ verba fuit excitata soror Marghareta, et cœpit valde pavere. Et post aliquam horam, cum esset iterum soporata soror Marghareta, cœpit Benevenuta loqui cum alia persona; ad quarum locutionem cum iterum excitata, et audiens vocem Benevenutæ et loquentis secum, licet non intelligeret verba, tamen propter dulcem modum loquendi cœpit vehementer affici et consolari de collocutione ipsarum. Et cum mane quæreret soror Marghareta cum quibus in nocte locuta fuisset, cœpit subridere et dicere quod dimitteret verba ista.

cum cœlitibus;
* stupula

38. Similiter dicebat Maria soror sua, quod dormiente ipsa in stuphula *, in qua morabatur, cum Benevenuta, et orante Benevenuta, quod pluries excitata est ad locutionem Benevenutæ, quæ loquebatur cum alia persona, et intelligebat interdum verba Benevenutæ, sed non loquentis secum, et sensit verba gratiarum actionis et humiliationis dicendo : « Regratior vobis, Domina ; non sum digna de tanta gratia ; dimittite me venire vobiscum, » et nominabat quandoque sororem suam Mariam, et cum videret quandoque Maria lumen in cubiculo resplendere, dicebat : « Caveas, Benevenuta, quale sit istud lumen ; » et ipsa respondebat : « Dormi, noli curare. »

EX MSS.

39 QUANDO CŒLUM FUIT APERTUM SUPER SE ET SOROREM SUAM MARIAM. Cum esset quadam vice cum sorore sua Maria in curia domus suæ, de nocte sub divo, et esset tempus serenum, et cœlum valde stellatum, et noctis esset * pars non modica transacta, cœpit loqui Benevenuta cum sorore sua de pulchritudine stellarum, et de cœlestibus Dei operibus. Et subito super eas apertum est cœlum cum maxima apertura, et aspicientes in aperturam, viderunt tantum luminis et splendoris, quod lingua humana explicari non potest*, et tantum lumen descendit inferius, quod personæ quæ erant in circumpositis domibus, videntes magnum lumen intrare per rimas et fenestras domorum suarum, timebant, dicentes : « Unde potest tantum lumen venire ? » quia duravit per bonam horam.

videt cœlum apertum.
* omit.
* posset

40 DE MIRACULIS QUÆ FECIT DOMINUS PER BENEVENUTAM, EA VIVENTE, IN DOMO SORORUM NOSTRARUM. Cum esset Benevenuta in domo nostrarum Sororum de Cella, antequam infirmaretur ibidem, in festo beati Michaelis, in nocte sequenti, cæteris Sororibus quiescentibus quæ morabantur cum ea, ipsa orabat. Soror etiam Marghareta vigilabat secum, et orabat. Et ecce cum esset Benevenuta super pavimentum prostrata, raptus est spiritus ejus; et hoc Soror Marghareta bene advertit, et cœpit multa consolari devotione. Et post longam horam spiritus ad corpus est reversus, quia hoc cognovit per suspiria, quæ sibi consueverant accidere, quandocumque spiritus revertebatur. Et cum surrexisset, cœpit conqueri sorori Margarethæ, quod fortiter sitiebat. Quæ cum respondisset quod daret sibi vinum vel aquam, sicut sibi placeret, respondit : « Vinum non biberem ista hora, aquam non potestis habere nisi de puteo ; nolo quod in tali hora eatis ad puteum. » Et cum diceret : « Bene ibo ad puteum, nihil timeo ex quo vado pro vobis, » ipsa nullo modo acquievit. Et cum eam soror Marghareta F rogaret instanter, quod deponeret pallium et declinaret caput aliquantulum super lectum, importunitate ejus devicta, fecit quod dixit. Soror autem Marghareta vehementi devotione commota, declinavit faciem super faciem ejus, et osculata est eam, et statim ex tactu et flatu ejus tantam sensit consolationis dulcedinem, quod videbatur ei, quod omnes dulcedines et consolationes hujus vitæ tantæ dulcedini et tantæ consolationi æquiparari non possent; et vix cogitare poterat, si major esse posset * consolatio beatitudinis, quia videbatur ei, quod præ gaudio et consolatione et lætitia anima vellet extra corpus exire. Dormire, bibere et * comedere, et omnes aliæ consolationes hujus vitæ respectu istius videbantur esse pœnales. Oculi ejus emittebant continuos rivulos dulcissimos lacrymarum, et circa cor et partes præcordiorum pectoris, ubi fundatur calor spiritualis, et circa hepar et renes et partes nutritivorum, ubi est fundamentum caloris spiritualis*, supervenit ei quidam calor maximus et insolitus,

B. Benevenutæ
* potest
* omit.
* naturalis

* mulcebris et *omit.*

litus, non pœnosus, sed mulcebris et suavis *, non generans sitim vel anxietatem, sed cum multa suavitate dulcedinem. Et cum palparet carnes exteriores, si essent propter istum calorem immutatæ, in nullo a dispositione naturali immutatas invenit : et hæc consolatio duravit ei bene per XV dies et ultra. Et quandocumque proximabat magis ad Benevenutam, magis renovabatur ista suavitas. Etsi in aliis temporibus sequentibus non sensit tantam consolationem sicut in principio, tamen adhuc aliquam sentit, et creditur, quod toto tempore vitæ suæ sentiet; quia omnes postea orationes et contemplationes, et omnia quæ ad devotionem pertinent, sunt ei satis majoris consolationis quam antea fuerint.

rogatione sanatur Soror Margareta,

41 Habuit Soror Marghareta quamdam infirmitatem multis annis, quæ contingebat sibi hyemali tempore, a festo scilicet S. Andreæ usque ultra Pascha. Infra hoc tempus, multis diebus veniebat ei quædam infirmitas, quæ loquelam impediebat, quia nil poterat loqui, sed mugitus ad modum bestiæ cum dolorosis signis emittebat tam grandes, quod omnes aspicientes ad compassionem magnam perducebat. Cum autem in præ- B sentia Benevenutæ sibi semel evenisset ista infirmitas,ex vehementia doloris prona super quoddam reclinatorium se deposuit, et Benevenuta, compassione commota,orando se posuit similiter ex adverso : et post modicum Soror Margareta sine dolore et aliis signis infirmitatis surrexit ; nec de cætero fuit unquam hac infirmitate vexata; quæ licet prius habuerit multa consilia medicorum,et multas fecerit medicinas,nullum unquam sanitatis potuit remedium invenire.

et Soror Bertolota. Sororis Margaretæ morbum in se transfert,

42 Soror etiam Bertolota fuit infirma de simili passione similiter multis annis. Cum autem accidisset ista infirmitas, et præsens esset Benevenuta, rogavit eam priorissa, quod misereretur ejus et adjuvaret eam. Et accipiens manus infirmæ, posuit in manibus Benevenutæ ; quæ elevatis oculis suspexit in cœlum,et sanata est statim ab infirmitate sua, nec unquam postea molestavit eam. Cum semel esset soror Marghareta in obsequio Benevenutæ in infirmitate sua, et lavaret sibi pedes, licet esset ita infirma, quod a capite usque ad pedes vix erat aliqua corporis particula quæ non speciali molestia gravaretur, tamen propter magnum amorem et maximam devotionem quam habebat ad eam, sibi cum multa devotione et maxima lætitia serviebat; et ita serviendo subito sensit * perfecte et totaliter liberam**; et advertit quod omnis infirmitas quam prius habuerat, Benevenutæ corpus totaliter occupaverat : unde cœpit multum dolere et dicere sibi : « Quid est hoc quod fecistis ? Meam infirmitatem accepistis * super vos ? Nolo istam commutationem : reddite mihi meam infirmitatem. » Et cum super hoc vehementer instaret, nec tamen propter hoc ad eam rediret infirmitas, tunc quasi turbata projecit contra Benevenutam pannos quibus eam operire debebat,et longe recessit ab ea.Cum autem Benevenuta pluries revocasset eam, ut rediret ad eam, et illa nollet, nisi hac conditione, ut sibi redderet infirmitatem suam; tandem ejus importunitate devicta, redivit * ad eam, et tunc Benevenuta dixit ei : « Sciatis, Soror Marghareta, quod vos peccastis, et displicuit Deo et beato Dominico quod fecistis. » Et Soror Marghareta respondit : « Et ego rogo vos, ut pro isto peccato rogetis pro me Dominum, ut parcat mihi, et det mihi omnem pœnam quam vult, quia parata sum portare. » Et ecce subito infirmitas a Benevenuta D recessit, et redivit ad Sororem Margharetam multo major quam prius fuerat,et ex tunc tenuit eam, et per totam sequentem noctem affligendo eam fortissime, in suo lecto jacendo. Aliis autem Sororibus quæ remanserant juxta Benevenutam, dixit Benevenuta : « Soror Marghareta habuit gravem noctem. »

* *add.* se
** liberatam
* accipitis
* rediit

eamque ab alio defectu naturali liberat ;

43 Item Soror Marghareta habebat unum naturalem defectum, quod non poterat caseum comedere toto tempore vitæ suæ, nec aliquam comestionem, in qua positum aliquid de caseo esset ; imo si cochlear cum quo debebat comedere tetigisset aliquam comestionem, in qua positum fuisset aliquid de caseo, postea illud cochlear tetigisset comestionem quam debebat comedere, statim sentiebat, nec comedere poterat, et si comedebat, rejiciebat. Pater etiam suus habuit istum defectum, quia nunquam potuit comedere caseum. Benevenuta videns istum suum defectum, cum semel comederet secum, dixit ei : « Soror Marghareta, quare non comeditis caseum ? » *« Quia non possum, et doleo multum. Sed istam fidem habeo de vobis,quod bene potero comedere, si vos vultis me juvare. » Et Benevenuta tunc accepit caseum in manibus suis, et super eo facto signaculo crucis, dedit ei dicens : « * Comedite secure ; » et tunc cœpit comedere et sapere sibi, et comedit de cætero semper. »

* *add.* Quæ respondit

* *in margine nostri cod:* Hic interrumpit. laud. codex MS.

sanat puellam oculis laborantem, a

44 Item fuit in dicto conventu Sororum nostrarum quædam Soror juvencula, XII annorum *a*, nomine...., cujus oculi obscurari cœperunt, quasi quadam nebula vel tela aranea subtili super oculos apparente; nec poterat aliquid videndo discernere, sed quasi ultra pannum lineum et spissum videns, omnia confuse videre. Hæc sentiens quod Benevenuta pluribus personis meritis et precibus suis impetraverat beneficia sanitatis, accessit ad eam, et flectens genua, posuit faciem suam super gremium suum, et cum lacrimis multis cœpit instantissime postulare, quod meritis et precibus suis valeret beneficium luminis obtinere. Et cum longam moram contraxisset ita tenendo caput suum in gremio ejus, et illa eam a se expellere non posset, tandem dixit : « Surge secure.» Et ecce oculi, qui prius erant obscurati, cœperunt lucidi apparere, et omnia clare videre. Sorores autem videntes hoc signum, cœperunt Te Deum laudamus in choro cantare. F Et cum per totum diem quasi sana mansisset, suggestum est ei quod non deberet credere quod meritis Benevenutæ curata fuisset. Et suggestioni sibi factæ cœpit adhibere consensum ; et tunc ad eam pristina cæcitas est reversa ; quod Benevenutam non latuit. Unde sequenti die fecit eam ad se vocari, et dixit ei : « Quomodo vobis est soror * ? » Et cum præ verecundia non responderet, dixit Benevenuta : « Secundum fidem vestram accidit vobis. » Tunc illa cum multis lacrimis procidit ad pedes ejus, adhuc suam misericordiam postulando , nec ab ea poterat separari. Benevenuta vero fecit sibi portari psalterium, et aperiens illud præsentavit ei, et dixit quod legeret. Quæ respondit quod non poterat, « quia vos non volueritis. » Benevenuta vero ponens manum super litteram,et postea removens eam, dixit quod legeret ; et aperte legit psalmum quem operuerat manus ejus ; erat autem psalmus Voce mea. Et volvens cartam, non valuit legere, dicens: « Ego non possum legere, quia non vultis, » et sic recessit ab ea. Mane autem surgens ad matutinas

* *add.* L. (*forte:* Lucia, *sed potius :* Leoncina)

A tutinas, per se legit matutinas, et semper postea bene* vidit cum oculis claris. Benevenuta autem, sequenti die tota, oculis suis nil vidit, sicut ipsamet testata fuit. Tantum temporis stetit Benevenuta sine visione, quantum steterat soror * in sua incredulitate.

** omit.*

** add.* L.

item virginem nobilem de Strasolt.

45 Item in eodem conventu fuit quædam virgo nobilis de Strasolt, nomine Aicha, quæ in gula infirmata cum febre gravissima, ad tantum devenit, quod nec cibum, nec brodium *b*, nec aquam, nec vinum, nec aliquid sorbile quinque diebus potuit transglutire. Medicus autem qui curam ejus gerebat, de sua salute desperans, jussit sibi dari unctionem extremam. Interea Benevenutæ in domo sua existenti apparuit beatus Dominicus, dicens ei : « Vade cito ad domum Sororum nostrarum de Cella, et Sororem Aicham jam morti propinquam * sanabis. Verumtamen nihil ei facias, nisi postquam extremam susceperit unctionem. » Quæ, sine dilatione accipiens quamdam vicinam suam, quia soror sua carnalis noluit secum ire, cum festinatione venit ad domum Sororum nostrarum de Cella, et statim sibi ostium fuit apertum, et intravit, et accessit ad infirmam, postquam sacramentum unctionis acceperat. Et videns eam infirma confortata est. Erat enim multam fiduciam habens in ea, et dixit ei : « Spero multum, si manu vestra dabitis mihi potum, quia nimis indigeo, et primo benedixeritis, et postea ex eo biberitis, quod bene potero bibere. » Et Benevenuta, sicut postulaverat infirma complens omnia, porrexit ei potum, et statim sine difficultate bibit infirma ; et non solum bibit, sed etiam comedit, et subito reducta est non solum pristinæ sanitati, sed etiam majori ; quia quædam cibaria quæ prius comedere non poterat, sicut lac et fructus quosdam, et si comedebat, maximis doloribus vexabatur, postea semper, non solum leniter, sed et libenter comedit, optimum ex ipsis sentiens juvamentum. Sequenti die venit medicus ad visitandam eam; quæ præsentiens ejus adventum, sana et hilaris ridendo occurrit ei : quam cum vidisset medicus, crucis signaculo se munivit, et ait, quod impossibile erat secundum naturam tam subito tantam mutationem in ea factam fuisse, nisi divina virtute; et mirans, et ædificatus recessit ab ea. Hæc signa sanitatum et multa alia, quæ longum esset scribere, et omnia supradicta fecit Dominus noster Jesus Christus per Benevenutam in supradicto conventu Sororum nostrarum ; quorum omnium multæ Sorores antiquiores, sapientiores et religiosiores quæ essent in illo conventu, testimonium reddiderunt.

b

* proximam

B

C

ANNOTATA.

a Soror juvencula XII annorum *poterat esse monialis professa, nam illo ævo in omni Ordine regulari professionem religiosam vir post completum annum decimum quartum, et femina post duodecimum emittere poterat. Ita Decretales Gregorii IX, lib. III, tit.* 31, *cap.* 8 *et* 11. *Res quidem nostro ævo se ita non habet. A Patribus enim Tridentinis definitum est in Sessione XXV, de Regularibus, cap. XV :* In quacumque Religione tam virorum quam mulierum professio non fiat ante decimum sextum annum expletum. *In Vita* B. Benevenutæ *moniales juxta morem antiquum* Sorores *vocantur.* Sororis *nomen per similitudinem jam sæculo VI monialibus dabatur, uti liquet primo ex Venantii Fortunati carmine ad S. Martinum Galliciæ episcopum* (1), *tum ex ejusdem poetæ carmine ad S. Radegundem et Agnetem, Pictavienses moniales* (2). *Verum jam antea sic appellabatur mulier cujus maritus vel presbyter vel episcopus fuerat creatus. De qua re plures alii auctores qui Cangium, ejus nomine prætermisso, exscripserunt* (3).

EX MSS.

b Brodium *idem est ac* carnium elixarum jus. *Quod dicunt Galli* Brouet, *Itali vero* Brodo, Broda (4).

CAPUT V.

De cibo cœlesti B. Benevenutæ a S. Gabriele dato. Animæ purgatorio liberatæ.

E

Angelus Gabriel eam per quinquennium cibat.

De angelo Gabriele qui cibavit eam. Non solum supradicta mirabilia fecit Dominus Jesus Christus per devotissimam Benevenutam, sed multo majora fecit in ea antequam veniret ad locum Sororum. Cum enim cœpisset infirmari de illa infirmitate, in qua quinque annis decumberat, venit ad eam circa horam nonam decorus quidam juvenis cum mappa candidissima, cum pixide nobili et valde lucenti, et accipiens ex eo cum digitis suis, quod erat in pixide, posuit in os Benevenutæ et abiit nil dicens. Et* ex illa gustatione tantam sensit Benevenuta dulcedinem et tantam consolationem, quod lingua hominis explicare non posset. Post hoc cœpit Benevenuta cogitare et mirari, quare ille, qui sic venit ad eam, non se manifestavit, sciens eum nuncium Dei, et quod nihil dixit ei ex parte Dei. Quare cœpit instanter * Dominum deprecari, quod dignaretur adhuc ad eam eumdem remittere nuncium, et quod sui sibi panderet veritatem. Et ecce sequenti die eadem hora et eodem modo sicut prius, rediit idem nuncius, et salutans eam dixit, quod voluntas Dei fuit quod in primo adventu sui nihil diceret, ut faceret orationem quam fecit, et ad suam orationem * manifestaret se sibi. Postea dixit : « Ego sum nuncius ille, qui de Filio missus est ad Virginem Matrem, et de Matre ad Filium : ego sum angelus Gabriel, » *a* et cibavit eam sic ut prius et abiit. Et sic postea quotidie fecit quasi quinque annis continuis *b*, usque ad diem Annunciationis, in quo, sicut supradictum est, mirabiliter curata fuit. Sed postquam comedit cibum terrenum, risum scilicet cum lacte amygdalarum, angelus de cætero amplius non attulit sibi * cibum ; sicut populus Israeliticus, qui eductus fuerat de Ægypto, postquam comedit fructus terræ promissionis, defecit sibi manna cœleste. Hoc tam grande negotium Benevenuta manifestavit priori Veronensi, confessori suo, sed coacta, quia confessor suus coegit

* *omit.*

* *hic in margine nostri codicis :* Denuo reassumitur codex Prædicatorum.

* petitionem

a

b

* *omit.*

(1) Opera Ven. Fortunati, lib. V, cap. II, col. 183, edit. Migne — (2) Ibid., Append., col. 591. Cfr. Acta SS., tom. III Maji, pag. 238. — (3) Glossarium, v° *Soror.* — (4) Cangius, v° *Brodium*, edit. Didot.

EX MSS. git eam: et de mandato ejus dixit dominæ Jacobinæ, devotæ viduæ, fideli sociæ et secretariæ suæ, sub sigillo tamen confessionis utrique, quod nulli manifestarent quamdiu vixerit in hac vita. Simili modo multa alia valde miranda manifestavit eis; et ipsi omnia secreta servantes, quamdiu vixit, nemini retulerunt.

Purgatorio liberat 47 DE PRÆDICATIONE MIRACULI ANGELI GABRIELIS. Postquam vero migravit ex hoc sæculo, quod fuit tertio kalendas novembris, Frater Conradus, prior Veronensis, confessor suus, prædicavit hoc mirabile sequenti dominica, quæ fuit secundo die novembris, coram magno populo Civitatensi in ecclesia nostra, qui ad hoc convenerat*, ut audiret **prædicari de ipsa, quia multam devotionem habebant in ea in vita sua. Modo majorem devotionem habent post mortem. Prædicavit etiam eadem hora, quomodo fratrem suum carnalem *c*, qui in quadam discordia et turbatione mortuus fuerat, meritis et precibus suis de pœnis purgatorii in brevi tempore liberavit. Prædictus enim * prior Veronensis habebat quemdam fratrem carnalem, probum juvenem, qui cum quibusdam amicis suis convenerat ad B quoddam festum. In quo festo inter aliquos est orta magna turbatio, sicut in tali tempore sæpius fieri consuevit: in qua turbatione dictus juvenis est graviter vulneratus, qui viriliter se defendens unum de adversariis occidit in continenti. Ipse vero non statim obiit, sed portatus ad domum suam; ubi inter discordantes dimissis injuriis et pace firmata, insuper ecclesiasticis sacramentis devote susceptis, ipse postea de hac vita migravit cum bona devotione. Videns vero prior Veronensis fratrem suum sic esse defunctum, sciens ex alia parte Benevenutam esse magni meriti apud Deum, et cum Christo et beata Virgine et aliis sanctis familiarissimam esse, sicut confessor suus specialis, qui sua magna merita noverat et virtutes, cœpit instare fortiter apud eam, ut meritis et precibus suis intercederet apud Deum pro fratre suo, quem putabat in pœnis purgatorii vehementissime cruciari. Ipsa vero se excusans humiliter dicebat, quod ad hoc impetrandum ipse foret utilior. Prioris tamen instantia et importunitate devicta, promisit, quod postulabat prior, se pro posse facturam. Et ecce non post multum temporis postquam pro ipso cœpit orare, dictus defunctus, quadam nocte, C ipsa orante, apparuit sibi amictus lumine, et flexis genibus ante ipsam, cœpit regratiari sibi, et dicere quod multæ pœnæ, quas adhuc longo tempore debebat sustinere, meritis et precibus suis erant sibi dimissæ, et ipse liberatus ab illis ibat ad regnum gloriæ, et sic disparuit.

* convenerant
** audirent
c
* etiam

patrem suum 48 DE LIBERATIS A PŒNIS PURGATORII PER IPSAM. Non solum istum liberavit a pœnis purgatorii, sed etiam patrem suum carnalem, qui tenerrime dilexerat eam, et ipsa eum similiter versa vice. Hic enim pater suus fuit vir eloquens, sapiens et discretus in negotiis sæcularibus; propterea esse consueverat advocatus, et sententiator negotiorum sæcularium et judiciorum quæ non secundum doctrinam legis scriptæ, sed secundum consuetudinem terræ suæ determinabantur coram domino patriarcha. Hic et* ad extremam horam veniens, factis suis discrete dispositis, et rebus suis inter heredes suos ordinate divisis, insuper devote receptis ecclesiasticis sacramentis, fiducialiter ex hac vita migravit. Et quia D multa magna negotia sæcularia habuerat* præ manibus in vita sua, idcirco salutis suffragiis plurimum indigebat; propterea non cessabat devotissima Benevenuta filia sua pro ipso quotidie Domini misericordiam postulare. Postquam vero a die obitus sui anni aliqui præteriissent, apparuit pater filiæ in horribili habitu, petens majora suffragia. Quo viso, cœpit filia inconsolabiliter compati patri suo, et ex tunc omnibus affectionibus interioribus et corporis afflictionibus apud Dominum intercedebat pro patre suo, donans insuper ei coram Deo omnia bona merita sua, quibus aliquid meruerat in hac vita, ut ipsum de tantis pœnis Dominus dignaretur eripere. Et post parvum tempus, in die scilicet Ascensionis dominicæ, apparuit pater filiæ cum ingenti lumine, gratias ei referens de suo adjutorio sibi dato, benedicendo diem in quo ipsam genuerat, annuncians insuper ei quod suis adjutus meritis tendebat ad gloriam, et sic disparuit. Cum autem obitus patris anniversaria dies appropinquaret, venit ad eam quædam soror sua vidua, conquerens quod non habebat necessaria quibus anniversarium patris celebrare posset, E sicut volebat. Quæ respondens dixit ei: « De cætero non sis sollicita de patre nostro, quia sum certa quod * non indiget adjutorio nostro.» Quæ cum diceret quomodo sciret ista, timens vanitatis notam, modum sibi aperire nolebat. Quæ cum vehementer instaret, ista ejus importunitate devicta, sub sigillo confessionis modum sibi aperuit suprascriptum. Quæ non servavit promissionis secretum, sed manifestavit illud cuidam sorori suæ moniali, etiam sub secreto. Quæ etiam non bene servavit secretum, sed etiam sub eodem modo personis manifestavit aliquibus. Quod tandem ad aures Benevenutæ pervenit; de quo multum doluit et valde reprehendit sororem suam, cui manifestaverat primo: nec unquam sibi secretum aliquod voluit plus* revelare.

*omit.
* habebat
* quia
* omit.

49 Non solum istos, sed et plures alios adhuc manens in hac vita de pœnis purgatorii suis precibus et meritis liberavit*: quemdam scilicet cognatum suum, virum quondam prædictæ sororis suæ viduæ, de quo alibi scriptum est; abbatem etiam Mosacensem *d*, qui in curia Romana ex hac vita migraverat; quamdam etiam religiosam, quæ infra Civitatem nata fuerat. Qui omnes postquam a pœnis liberati sunt, sibi luminosi apparuerunt, Deo et sibi de tanto beneficio regratiantes humiliter et devote, et post gratiarum actionem ad regnum Beatorum alacriter ascendentes. Quæ omnia manifestavit Benevenuta adhuc vivens Fratri Conrando* confessori suo, et devotæ viduæ Jacobinæ, fideli sociæ et secretariæ suæ, sub sigillo confessionis *e*, quod quamdiu viveret, nulli manifestarent. Et sic promiserunt, et fideliter servaverunt.

aliosque.
* relevavit
d
* Conrado
e

ANNOTATA.

a *Ab archangelo non Eucharistiam, sed alium cibum cœlestem* B. Benevenuta *verisimiliter recepit: eo* tribus vicibus in die *reficiebatur* (1).

b *De longa abstinentia a cibo et potu, an et quando miraculo sit adscribenda, fuse disseruit Benedictus XIV* (2). *Subjecit ille idem per modum*

(1) Vita della B. Benev., p. 44, edit. Utin. 1848. — (2) De Beatif. et Canoniz. Sanctorum, lib. IV, Part. I. cap. XXVII.

A modum appendicis *Dissertationem academicorum Instituti Bononiensis de longis jejuniis.*

c Fratrem *Conradi de quo hoc loco, esse Philippum illum qui obiit die* 23 *aprilis anni* 1285 (1), *suspicatur Rubeus.*

d Mosacensis *monasterii, quod sæculo XI erectum fuit, origines explanavit Rubeus* (2).

e Sub sigillo confessionis *plura arcana* B. Benevenuta *Jacobinæ manifestans, tantummodo jussit eam rem plane tacere : non enim est capax femina silentii sacramentalis.*

CAPUT VI.

Revelationes factæ a Christo et Deipara B. Benevenutæ.

Apparet ei Jesus : De gratiis revelationum. Mirabiles et inauditas habuit gratias revelationum, existente quandoque spiritu intra corpus, quandoque remoto a B corpore, quia sæpissime rapiebatur in spiritu. Existente spiritu intra corpus, habuit revelationes quandoque a Christo, quandoque a beata Virgine, quandoque a Christo et beata Virgine simul, quandoque ab angelis, quandoque a beato Dominico. A Christo habuit revelationem *a* in ecclesia beati Stephani *a*, quæ erat prope domum suam, quia in illa consueverat complere * poterat aliqua hora diei orationes, quas non potuerat* complevisse in ecclesia beati Dominici; quandoque etiam propter abundantiam imbrium, vel propter aliquod grande impedimentum, non poterat venire ad ecclesiam beati Dominici; in illa ecclesia habebat orandi consuetudinem, quia ad hoc est multum apta, a domibus scilicet hominum et conversatione remota, et ideo valde quieta. In hac ecclesia apparuit sibi puerulus unus devotissimæ pulchritudinis, et mirandæ jucunditatis. Quem cum ad se vocasset Benevenuta, et cœpisset secum devotionis sermonibus jucundari, inter cætera dixit ei : « Habes matrem ? » Et ille respondit ei : « Et tu habes matrem ? » Et illa respondit : « Non habeo matrem; » quia nuper obierat mater sua. Et ille respondit : « Ego bene habeo matrem. » Et illa quæsivit ab C eo : « Scis tu Ave Maria ? » Et ille respondit * *add.* Et ei : « * Tu scis Ave Maria ? » Et illa respondit ei : « Scio. » Tunc ille dixit ei : « Modo dic Ave * modo — ei *omit.* Maria. » Et ille dixit ei * : « Modo dic tu ; » et cum illa dixisset : « Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et *b* benedictus fructus ventris tui Jesus *b* : » ultimo verbo prolato, ille respondit : « Et ego sum ille. » Et hoc dicto, statim evanuit.

item bis in festo Paschatis. 51 Item manifestavit se Dominus Jesus Christus Benevenutæ in anno obitus sui, in die Resurrectionis dominicæ. Cum enim in illa septimana sancta se præparasset Benevenuta sicut poterat, cum vigiliis, orationibus et lacrymis, et cum aliis operibus devotionis, ad digne celebranda salutis nostræ futura remedia ; inter alia * qua quæ postulavit a Domino hoc petivit, ut apparitionis quæ* apparuit Mariæ Magdalenæ, dignaretur sibi formam et modum ostendere. Et ecce in die Resurrectionis diluculo, ipsa orante in cubiculo suo, eo modo quo postulaverat, apparuit EX MSS. sibi Dominus. Et hac apparitione ab ea suscepta cum illa gratiarum actione et humilitate qua potuit, dixit * ei Dominus : « Vade ad ecclesiam, et * dicit fac ibi quod debes facere, et cum redieris domum, tibi iterum apparebo. » Et cum venisset ad ecclesiam, exibat Frater unus, confessor scilicet suus, ad altare beatæ Virginis ad celebrandum, et communicandum quasdam personas ; et vidit quod cum eo veniebat beata Virgo. Et cum ascendisset sacerdos gradus altaris, beata Virgo super altare conscendit, et tamdiu fuit ibi, donec fuit Missa completa. Et cum sacerdos communicaret personas, beata Virgo cuilibet communicanti humiliter inclinabat. Et cum postea porrigeretur calix *c* cum vino cuilibet, qui commu- *c* nionem acceperat, quando ventum est ad Benevenutam, tunc beata Virgo de altari descendit, et tenens calicem ex adversa parte cum eo qui prius tenuerat, sibi vinum cum calice propinavit. Cum autem sacerdos rediret de altari versus sacristiam, vidit Benevenuta quod beata Virgo sacerdotem euntem interius est secuta. Et cum ad domum suam reversa fuisset Benevenuta, secundo apparuit sibi Dominus, sicut antea promiserat. E Quæ ad pedes ejus humiliter se prostravit cum multa et humili gratiarum actione, sine cessatione lacrymas effundendo. Et Dominus ad eam dixit : « Cur tantum ploras ? Numquid vis esse altera Magdalena ? Noli plorare, quia ista, quæ volui ostendere tibi, postquam facta sunt, multa tempora transierunt. »

52 De revelationibus beatæ Virginis. A B. *Deipara cum puero Jesu apparet* B. Benevenutæ, Virgine plures et pulchras et magnas habuit revelationes. Quodam tempore appropinquante die Nativitatis dominicæ, aliquibus diebus ante, sicut erat bona consuetudo sua, paravit se cum vigiliis, orationibus et lacrymis, et aliis devotionis operibus, ut digne coleret tam grande festum, et ut Dominus aliquam specialem consolationem secum * faceret in illo festo. Et cum venisset nox * *omit.* benedicta Nativitatis Domini, ipsa erat in ecclesia beati Dominici, et contemplante ipsa quomodo in nocte tam aspera involverat Dominum paucis et vilibus pannis Virgo puerpera, magno compassionis affectu et desiderio devotionis accensa, petivit a beata Virgine, quod impartiret sibi ut videret Dominum in illa forma. Et cum oraret ante altare beati Petri Martyris *d*, vidit quamdam *d* dominam parvulum in brachiis bajulantem, et F cum ea quemdam virum provectæ ætatis baculum tenentem in manibus. Et Domina dixit ad illam : « Revertere in domum tuam, et quod postulasti in hac nocte videbis. » Et cum ad domum suam reversa fuisset, apparuit sibi beata Virgo cum prædicto viro in cubiculo suo, et ait illi : « Accipe quod petisti. » Et posuit Filium in brachiis suis. Et cum per bonam horam tenuisset eum, cum ineffabili cordis jubilo et consolatione mirabili, dixit ad eam beata Virgo : « Modo redde mihi Filium meum, quia satis tenuisti eum. » Et accepto Filio, postea disparuit, manente Benevenuta magnifice consolata.

53 Item revelavit beata Virgo Benevenutæ *eamque sanat.* quamdam orationem, quam pro ipsa fecerat Soror Weremburg, priorissa Sororum nostrarum, in nocte Annunciationis dominicæ, quæ oratio consecuta est miræ virtutis effectum ; quia propter multas genuflexiones, quas Benevenuta quotidie

(1) Rubeus, pag. 42. — (2) Monumenta Ecclesiæ Aquilejensis, cap. LVIII, num. IV.

faciebat,

EX MSS. faciebat, genua ejus, modo unum, modo aliud, in diversis temporibus apostemata fuerunt *, et aliqua illorum apostematum sunt cum incisione curata. Ultimum autem illorum apostematum fuit postquam curata fuit per beatum Dominicum; occultavit autem multis diebus, sperans quod per seipsum detumesceret et curaretur. Sed cum e converso fieret, quia magis intumescebat de die in diem, ad tantum devenit, quod tam grande pondus secum portare nequibat. Et vocato magistro Bonifacio, perito chyrurgico, cum quodam suo socio, in vigilia Nativitatis Domini, genu cum instrumentis ferreis perforato, sanguinis non modica quantitas emanavit, patientissima Benevenuta, sine quo aliquis teneret eam, absque clamore, immobili permanente. Et posita tasta *e* magna in vulnere, ut inde humores, qui tumorem fecerant, purgarentur, remansit sic a prædicta vigilia usque ad vigiliam Annunciationis dominicæ. Illud autem quod infra hoc tempus de vulnere purgabatur, ponendo etiam ad nasum, nihil mali penitus habebat odoris: de quo medicus valde mirabatur. Imo e converso, quædam persona superveniens, quando medicus mundabat B genu, dixit odorem delectabilem se sensisse: quod attestabatur miræ * munditiæ ** hominis utriusque. Dixit autem Benevenuta medico in vigilia Annunciationis: « Magister, de licentia vestra vellem ire ad ecclesiam, et in tanto festo interesse divinis. » Cogitans autem medicus intra* se, dixit: « Volo quod Deus sit medicus ei. » Et dissolvens genu et extrahens tastam magnam de vulnere, quæ tasta fuerat de una magna candella * collata *, et apposito quodam emplastro super genu, ligavit eam, et dixit: « Nihil moveas de ista ligatura, donec ad te veniam; et quando cras ibis ad ecclesiam, ego volam * venire tecum, ut succurram tibi, si quid tibi * contrarium eveniret. » Sequenti nocte soror Weremburg, priorissa prædicta, orationem pro Benevenuta fecit ad Dominum, quod precibus beatæ Matris suæ dignaretur eam curare de ista sua infirmitate, tali curatione, quod esset ad gloriam et honorem suum et suæ beatissimæ Matris. Ipsa die vel sequenti, venit medicus ad videndum qualiter stabat genu cum vulnere, et ligatura soluta, invenit vulnus perfecte sanatum et genu detumefactum, quod fuisset impossibile, nisi multorum dierum spatio, medico C et naturæ. Et Domino gratias egerunt. Et post aliquos dies, venit Benevenuta ad visitandam priorissam prædictam, et cum quæreret ab ea quam orationem fecisset pro ea in nocte Annunciationis dominicæ, et ipsa diceret quod nesciret, quia non recordabatur, dixit Benevenuta: « Vos fecistis pro me istam orationem: » et dixit ei formam orationis præscriptæ. Quod cum duceret ad memoriam, quod vere sic erat, admirari cœpit et dixit ei: « Et quomodo scitis? » Et respondit: « Quia beata Virgo dixit mihi. »

* fecerunt
* miram
** munditiem
* infra
* candela
* colata
* volo
* *omit.*

Rursus ostendit ei Jesulum.

54 Item multoties revelavit se beata Virgo sibi quodam modo mirabili. Cum enim aliquando de nocte in contemplatione persisteret, cogitans de beata Virgine et benedicto Filio suo, eorum inflammata desiderio, exibat sub divo, existente cœlo stellato, et oculis in cœlum semper intenta, videbat aliquando * cœlum aperiri, et beatam Virginem habentem Filium in ulnis suis tam prope descendere versus eam, quod poterat Filium cum matre clare discernere. Et cum aliquam moram contraxisset ibidem, devotissimæ Benevenutæ desiderio consolato, beata Virgo se cum Filio recipiebat in cœlum: et paulatim postea cœlum D claudebatur, relinquens in fine clausuræ quamdam virgam rubeam, et longam in modum longæ lanceæ militaris: et hoc post clausuram per bonum spatium temporis apparebat. Hæc revelatio sibi frequenter apparuit, et specialiter tribus vicibus in una nocte. Istarum revelationum testimonia reddunt priorissa prædicta, et devota vidua Jacobina, secretaria sua, quæ audiverunt ab ipsa.

* aliquandiu.

B. Benevenuta audit melodiam in nocte sabbati. *f*

55 Item propter devotionem specialem, quam habebat Benevenuta ad diem sabbathi *f* ob reverentiam beatæ Virginis, diem illum cum multo præstolabatur gaudio, et cum advenisset, cum majori devotione et pluribus vigiliis et orationibus expendebat; et propter hoc meruit a Deo et a beata Virgine in illa die gratiam specialem; quia in omni nocte quæ præcedebat sabbathum, circa quartam horam noctis, audiebat quemdam cantum et harmoniam cœlestem, de qua consolationem mirabilem reportabat. Et cum hanc consolationem mirabilem revelasset cuidam sorori suæ et moniali in monasterio suo, non loquendo de persona sua, sed quasi de alia, (quia ista erat sua forma loquendi in omnibus revelationibus et E mirabilibus suis), contigit quod venit ad monasterium sororis, ut aliquibus diebus secum consolaretur. Cum autem simul in uno loco jacerent, et nox illa sabbathi advenisset, deposuit se monialis; Benevenuta autem secundum consuetudinem suam contemplationi et orationi vacabat. Monialis autem soror sua recordata de melodia cœlesti quam prius manifestaverat ei, cœpit vigilare et observare, si et * ipsa prædictam melodiam posset audire. Et cum jam præteriisset hora in qua audiri debuerat, dixit monialis ad Benevenutam: « Quare non te deponis? Modo video quod tu non es illa quæ audivit illam melodiam cœlestem, de qua mihi supra dixisti: quia hucusque vigilavi, et diligenter auscultavi, nec aliquid audire potui. » Et Benevenuta fortiter ridendo respondit: « Certe illa quæ debuit audire bene audivit. »

* *omit.*

Christus ejusque mater ei apparent.

56 De revelatione quam habuit a Christo et a beata Virgine. A Christo et beata Virgine simul quadam vice habuit revelationem. Cum enim infirmaretur de illa infirmitate in qua multis annis se de loco movere non potuit, et F sederet in cathedra sua, in qua die ac nocte aliquibus annis sedendo vivebat, quia jacere non poterat, cœpit contemplari, et cogitare quantus fuerat dolor beatæ Virginis in illo triduo, in quo cum dolore quærendo Filium *, puer Jesus in templo remanserat: et cupiens in tanto dolore beatam Virginem sociare, quia toto * tempore vitæ suæ fuit cum doloribus assueta, adhuc quærebat dolores, carnis prosperitatem et corporis sanitatem fugiens versa vice. Et cœpit Dominum Jesum Christum et beatam Virginem instanter rogare, quod hoc dignaretur sibi concedere donum, quod prædictum beatæ Virginis deberet in se sentire dolorem. Et ecce quadam vice apparuit sibi quædam honesta et devota domina cum quodam pulchro et eleganti puerulo, qui circa ipsam cœpit per cubiculum ambulare. In cujus aspectu et conversatione cœpit magnifice delectari: et quærens aliquando eum tangere, ille se subtrahebat ab ea, et subito uterque disparuit. Et ecce vehemens dolor cum lacrymis eam invasit, et cœpit crescere semper, et eam tam vehementer affligere, quod nullam poterat consolationem

* *omit.*
* *omit.*

A tionem recipere, et videbatur sibi quod anima vellet exire de corpore. Unde coacta fuit beatam Virginem invocare, quod juvaret eam, quia plus non poterat sustinere. Et post triduum apparuit sibi beata Virgo cum Filio suo parvulo, et posuit Filium in brachiis suis, et tunc omnis dolor et amaritudo recessit, et fuit ei mirabilis consolatio restituta. Et dixit ei beata Virgo : « Tu voluisti sentire dolorem meum, quem habui in amissione Filii mei, et sensisti; sed noli de cætero similia appetere. »

ANNOTATA.

a *Ecclesia S. Stephani erat in suburbio S. Petri. De ea Rubeus* (1).

b *Quo ævo vixit* B. Benevenuta *salutatio angelica non ultra verba* ventris tui Jesus *extendebatur. Qua de re disseruit auctor Commentarii prævii* (2).

c De calice *cum vino illis temporibus porrecto, diximus in Annotationibus ad Vitam B. Idæ* (3).

B d S. Petrus martyr, *Ordinis FF. Prædicatorum, cujus festum agitur die* 29 *aprilis, ab hæreticis, contra quos inquisitoris munere fungebatur, interfectus est.*

e Tasta *est linamentum quod ad vulnus sanandum adhibetur; dicitur gallice* charpie, *italice* tasta.

f Sabbatum *a beata* Benevenuta *tamquam diem sacram Deiparæ fuisse celebratum, nemo non videt. Sed hujus religionis, tum jam a pluribus sæculis in Ecclesia usurpatæ, exordia certo indicari nequeunt. Prisci enim Christiani sabbato, ut omnes sciunt, dominicam sepulturam colere soliti erant. Quanto tempore hæc pietas duraverit difficile dictu est. In Libro quidem sacramentorum, tributo Alcuino, memoratur* sabbato Missa de S. Maria (4). *Hanc Missam sæculo VIII Alcuinum, rogatu S. Bonifacii, archiepiscopi Moguntini, confecisse sensit, forsan minus recte, Gavantus* (5); *nam solummodo annum circiter vigesimum agebat Alcuinus, quando S. Bonifacius e vita migravit. Hinc et longius progressi, nonnulli duxerunt sabbatum jam tunc Deiparæ fuisse* C *sacrum. At sæculo XI res fit luculentior. Etenim in Micrologo de ecclesiasticis observationibus, qui sæculo XI scriptus putatur, legimus : sabbati* dies... per totum annum venerationi S. Mariæ solet obsecundare (6). *Huic sententiæ sanctus Petrus Damiani* (7), *anno* 1072 *mortuus, favet dicens :* Sabbatum... satis congrue beatissimæ virgini dedicatur. *Quibus verbis sanctus vir ostendit suo tempore sabbatum in nonnullis saltem partibus beatæ Virgini esse sacrum, quippe qui paulo ante scripserit :* Mos in nonnullis ecclesiis inolevit ut specialiter ad ejus *(Deiparæ)* honorem per omne sabbatum Missarum celebrentur officia, nisi forte festivitas, vel feria quadragesimalis obsistat. *Eodem tempore occurrit S. Gerardus, Morisenus sive Chanadiensis episcopus in Hungaria, anno* 1046 *mortuus, qui* singulis... sabbathis.... cum novem lectionibus, sicut in die Assumptionis Matris Domini, magnisque laudum præconiis devotionis suæ officium complebat (8). *Haud multo post Urbanus II, in concilio Claromontano anni* 1095, *præcepit ut* horæ beatæ Mariæ quotidie dicerentur, officiumque ejus diebus sabbati fieret (9). *Quæ consuetudo a Cluniacensibus aliisque monachis sæculo sequenti prorsus fuit recepta* (10). *Legem ecclesiasticam de carne non manducanda diebus sabbati, anno* 866, *quo S. Nicolaus I sua dedit responsa ad Bulgaros* (11), *nondum fuisse latam putat Benedictus XIV; at sanctus pontifex dies quibus per annum a carnibus tantum abstinendum sit consulto non indicat. Hac de re mandatum fuisse editum anno* 1000 *refert Glaber Rodulphus* (12): Omnibus, *ait,* in communi placuit qualiter omnibus hebdomadibus sanctione perpetua E sexta die abstineretur a vino, et carnibus septima, nisi forte gravis infirmitas compelleret, aut celeberrima solemnitas interveniret : *quod præceptum a S. Gregorio VII in concilio Romano anni* 1078 *renovatum* (13), *sæculo sequenti tam religiose servabatur ut, quemadmodum loquitur Petrus Venerabilis* (14), abstinerent causa Dei ipsi mimi vel lixæ a carnibus omni sabbato. *Quin hoc pœnitentiæ opus in Deiparæ honorem tunc fuerit usurpatum vix dubium esse potest, quum illo ævo sabbatum, juxta jam memorata auctoris Micrologi et B. Petri Damiani dicta,* satis congrue beatissimæ Virgini dedicatum esset. *Quæ documenta ante oculos habentes, pietatem Marianam in sabbato jam sæculo VIII usu fuisse receptam existimarunt Colvenerius* (15) *aliique. Eam adjudicarunt alii Gregorio VII* (16), *alii S. Petro Damiani* (17), *alii Urbano II* (18), *alii aliis. Hinc sub judice lis. At nemo negabit eam sæculo XI multum fuisse promotam, uti videre est apud Mabillonium* (19) *et Benedictum XIV* (20).

EX MSS

CAPUT VII. F

Revelationes factæ B. Benevenutæ ab angelis et a S. Dominico.

De revelatione quam habuit ab angelis. Ab angelis etiam magnas habuit revelationes. Inter quas fuit illa præcipua et stupenda, quæ

Quinquennium a S. Gabriele nutrita fuit;

(1) Pag. 52; Cfr. Monum. Aquil, cap. LIII, num. VIII. — (2) Acta SS., tom. VII Octob., pag. 1108 et seqq. — (3) Conf. Martene, de Ant. Eccl. ritib., lib. I, cap. IV, art. X. — (4) Apud Pamelium, Liturgia latin., t. II, p. 533. — (5) Thesaurus SS. Rituum, t. I, tit. IV, p. 7, edit. Antv., 1646. Alcuini Opp., t. II, col. 442, 445, edit. Migne; B. Thomasii Opp., tom. V, pag. 525, edit 1750. — (6) Micrologus, cap. 48, apud Migne, tom. CLI, col. 1012. Cfr. E. de Azevedo, Exercitationes liturg., ex. 16, p. 79; Anecd. hist. d'Étienne de Bourbon, p. 106. — (7) Opp., tom. II, Opusc. XXXIII, cap. 4 et 3, col. 564 et seqq., edit. Migne. — (8) Acta SS., tom. VI Sept., pag. 722. — (9) Labbe, Bibl. nov. Mss., tom. II, Chronicon Gaufredi, pag. 292; Cfr. Concilia, tom. X, col. 517. — (10) Martene, de Ant. monach. ritib., lib. II, cap. XII, pag. 245. — (11) Labbe, Conc., tom. VIII, col. 518. Benedictus XIV, De festis etc., lib. II, cap. 18. (12) Hist., lib. IV, cap. V, apud Migne, Patr. lat., tom. CXLII, col. 678. — (13) Labbe, Conc., tom. X, col. 373. — (14) Epist., lib. VI, epist. 15, apud Migne, Patrol., tom. CLXXXIX, col. 419. — (15) Kalendarium Marianum, t. I, pag. 43. — (16) Cfr. B. Petrum Canisium, de Corruptelis Verbi Dei, tom. II, pag. 826. — (17) Cfr. Baronium, Ann. eccl., ad annum 1056. — (18) Wion, Lignum Vitæ, lib. V, pag. 654. — (19) Præf. in sæculum V Bened., num. 116. (20) Loc. cit.

superius

EX MSS.

superius est descripta, quando quasi quinque annis continuis cibo cœlesti nutrita est quotidie ab angelo Gabriele. Quod quamdiu fiebat, prudens virgo nulli hominum voluit revelare. Quando vero coacta fuit dicere, nonnisi sub sigillo confessionis manifestare voluit, scilicet quod quamdiu viveret, nemini diceret. Quod fuit fideliter promissum et firmiter observatum. Post mortem vero ejus, ad gloriam Dei et ad manifestanda virginis merita, fuit publice prædicatum : et sic satisfactum est omnibus qui mirabantur unde vivebat; quia cibum parvissimum quem post decem dies quandoque sumebat, semper totaliter evomebat *a*.

a

qui et alias cum S. Raphaele ei apparuit, uti et S. Anna ac filia ejus,

58 Item duo angeli apparuerunt sibi in nocte præcedenti Nativitatem beatæ Virginis, in ultimo anno quo migravit ex hoc sæculo, hoc modo. Cum appropinquaret Nativitas beatæ Virginis, secundum bonam suam consuetudinem paravit se ante aliquibus diebus, cum pluribus vigiliis et orationibus et aliis devotionis operibus, ut festivitatem in proximo venturam posset dignius celebrare, et quod Deus in illo festo consolationem sibi faceret specialem. Et cum nox Nativitatis beatæ

B

Virginis advenisset, contemplari cœpit super beatæ Virginis nativitate mirabili : et postquam nata fuit, qualis erat conditionis et formæ, et qualiter suis diebus bajulabatur a matre. Et tunc cœpit vehementi desiderio quærere hanc sibi largiri gratiam, quod posset eam in * tali forma videre; et insuper cum instantia postulavit quod Dominus Jesus Christus cum beata Virgine matre sua huic sancto * desiderio satisfacere dignaretur. Post hæc venerunt ad eam duo juvenes elegantes, salutantes eam et dicentes : « Famula Dei, salvet te Dominus. » Quos cum debita reverentia et humili gratiarum actione suscepit. Cui unus eorum dixit : « Cognoscis me? » Et ostendens socium dixit : « Istum bene cognoscis. » Quibus illa respondit : « Non cognosco, sed obsecro vos, veritatem vestri * pandite mihi. » Respondit qui prius * locutus fuerat : « Ego sum Raphael angelus : iste est angelus Gabriel, qui te toties visitavit; » et addidit : « Ecce exaudita est oratio tua, quam hac nocte fecisti : jam cito veniet mater cum filia. Tu autem in terram prostrata debes eas cum multa reverentia et devotione suscipere. Quando autem mater ostendet tibi filiam, si filia adversum te extenderit manus suas, et tu manus tuas

C

extendes adversus eam, et ipsam recipies. Si autem non extenderit, nec tu debes tuam adversus eam extendere. » Et his dictis disparuerunt. Et subito apparuit ei mater cum filia, et quodam honesto viro, in cubiculo suo, et salutavit eam dicens : « Salvet te Dominus, vera famula Dei. » Et vir qui cum eis erat, cum quodam vultu jucundo incepit eam devote respicere, dicens : « Benedicta tu a Domino, amica et vera famula Dei. » Quæ in terram prostrata, sicut fuerat edocta, cum lacrymis cœpit humiles et maximas actiones gratiarum agere, et surgenti ostendit mater filiam, et dixit : « Ecce quod postulasti. » Et cum devoto intuitu Benevenuta respiceret filiam, filia manus suas extendit adversus eam ; et Benevenuta suas extendens, accepit eam in ulnas suas ; et cum cœpisset consolari cum ea, et loqui, et ipsa ei nihil diceret, dixit matri : « Facite quod mihi respondeat. » Et dixit mater : « Jam bene scis tu quod puerculæ * talis ætatis nesciunt loqui. » Et cum per magnam horam tenuisset Benevenuta filiam, dixit ei mater : « Modo redde mihi filiam

* omit. — * add. suo — * omit. — * primus — * puerulæ

D

meam, quia satis tenuisti eam. » Et recepta filia, se ad cœlestia contulerunt, remanente Benevenuta magnifice consolata. Et hæc manifestatio fuit per XV * hebdomadas ante diem obitus sui.

* *lege* VII

tum etiam S. Dominicus, *b*

59 De revelatione beati Dominici. A beato Dominico pulchram habuit revelationem, in quodam festo suo *b* , existente spiritu intra corpus. Cum enim aliquibus diebus ante festum præpararet * se more solito cum suis devotionis operibus, ut in illo festo, precibus et meritis beati Dominici, Deus sibi aliquam gratiam faceret specialem; post primas vesperas festivitatis, existente Benevenuta in ecclesia beati Dominici, apparuit sibi beatus Dominicus cum beato Petro martyre, salutans eam et dicens : « Quod postulasti a Domino, obtinuisti; adeoque hodie antequam exeas de ecclesia, videbis consolationem placentem tibi, » et disparuit. Et ecce cum post complectorium * Fratres exirent exterius processionaliter more solito cantando Salve Regina, vidit quod beatus Dominicus exivit cum eis in loco prioris, quia Frater Girardus de Barbara *c*, qui tunc erat prior, non erat in terra. Et cum pervenissent exterius, posuit beatus Dominicus se in loco prioris, et veniente hebdomadario *d* et aspergente Fratres cum aqua benedicta, sequebatur illum beatus Dominicus amplexando et osculando unumquemque Fratrem quem ille aspexerat *, et amplexatis omnibus et osculatis, rediit ad prioris locum. Et cantata Salve Regina, cum Fratres redirent, beatus Dominicus intravit cum eis, et tendens usque ad altare suum, et post altare divertens, amplius non est visus. Similiter sequenti die post complectorium simili modo exterius Fratribus exeuntibus, beata Virgo exivit cum eis in loco prioris : et cum exiissent, stetit in loco prioris, et veniente hebdomadario et aspergente Fratres, sequebatur illum beata Virgo, unicuique cui ille aspexerat * inclinando. Postea reversa est ad locum prioris : et cum Fratres redirent in chorum, intravit cum eis et disparuit.

* præparasset — * completorium — *c* — *d* — * asperserat — * quem ille asperserat

et iterum Deipara.

60 Item vidit quandoque Benevenuta beatam Virginem in medio duorum acolythorum, quando cantabatur Salve Regina, tenentem filium suum in manibus suis versa facie versus Fratres, et quando cantabant : « Et Jesum, benedictum fructum ventris tui, nobis post hoc exilium ostende, » ipsa manus cum Filio extendebat versus Fratres, et quandoque signa crucis faciebat cum Filio super Fratres.

F

Die Pentecostes *e*

61 Item vidit quandoque in die Pentecostes *e*, quando cantabatur hymnus Veni, Creator Spiritus, flammam igneam totum chorum Fratrum operientem. Et tunc Benevenuta prospiciebat super homines qui erant in ecclesia, si aliquis videbat quod ipsa videbat. Et cum perpenderet, quod nullus advertebat, nisi ipsa sola, gratias Deo agebat, magnifice consolata.

et alias sæpe revelationes habuit.

62 De revelationibus spiritus extra corpus. Item maximas habuit revelationes existente spiritu extra corpus, quod sibi sæpissime et multum sæpissime contingebat, et quandoque pluries in una die : et tunc videbat magnalia Dei et sanctorum quæ fiebant super terram, et magnalia Dei et sanctorum quæ fiebant in cœlo. Sed raro illa manifestabat. Et hæc erat natura et conditio raptus sui. In quali situ et forma erat corpus quando exibat spiritus, in tali remanebat * donec revertebatur. Si stabat corpus vel sedebat, vel prostrata super terram, vel in alio quocumque situ erat, sic manebat, donec spiritus revertebatur :

* permanebat

A tur : interim nec videbat, nec audiebat, nec aliquid sentiebat. Quando vero redibat spiritus, suspiria longa et tremula faciebat. Et si aliquando perpendebat, quod raptum sui aliquis advertisset, verecundabatur non modicum.

ANNOTATA.

a B. Benevenutam *sustinuisse inediam refert biographus. De hac nonnullorum hominum conditione disseruit Benedictus XIV.*

b Festum S. Dominici *celebrabatur ætate* S. Benevenutæ, *die* 5 *augusti, pridie diei emortualis ejus, non quia in Festum Transfigurationis Domini caderet, uti aliqui opinati sunt : nam non illo die agebatur tunc hæc solemnitas in Ecclesia occidentali. Quod argumentum disputavit noster Cuperus. Anno* 1558 *translatum fuit festum ad diem* 4 *augusti a Paulo IV, volente diem* 5 *augusti B. Mariæ ad Nives deinceps esse sacrum : sed hæc mutatio non nisi anno* 1605 *in Ordine FF. Prædicatorum obtinuit* (1).

B c Girardus de Barbara *rexit anno* 1290 *cœnobium Forojuliense FF. Prædicatorum* (2).

d Hebdomadarii *plurium erant generum, sed hic indicatur* frater vel monachus, qui suas vices in ministeriis monasticis *in ecclesia* per hebdomadam exequitur. *De qua re vide Cangium.*

e In die Pentecostes *visio a* B. Benevenuta *habita indicatur quoque in vetusta Inscriptione, quæ legitur in claustro Romani cœnobii sub titulo S. Sixti* (3).

CAPUT VIII.

De Christi Passione et Resurrectione ejusque matris Assumptione B. Benevenutæ revelatis.

Vidit Christum patientem

De revelatione Passionis. In ultimo anno vitæ suæ, quando incipiunt cantari Passiones * in ecclesiis Dei, scilicet in die dominico de Ramis Palmarum, et per totam illam septimanam sanctam, cœpit se disponere cum toto mentis affectu et corporis conatu ad celebranda cum devotione multa dominicæ Passionis sacra mysteria, sperans quod tunc sibi Dominus faceret gratiam aliquam specialem. Et contemplando qualiter Dominus cœnavit cum discipulis suis, et qualiter post cœnam exivit cum eis ad locum orationis, et quomodo in oratione sudor sanguinis emanavit, et qualiter Judas proditor venit cum turbis et ministris Judæorum, et luminibus * et armis, et osculando Dominum prodidit, et cætera quæ sequuntur, cœpit vehementi desiderio anhelare quomodo videre posset loca et personas, modum et formam omnium quæ circa passionem Domini facta sunt * : et cum instantia multa est Dominum deprecata, ut Passionis suæ deberet sentire dolorem, ut in dolore Passionis suæ posset beatam Virginem sociare. Et ecce in hora cœnæ, et in die cœnæ Domini, quando cœnatus est Dominus cum discipulis suis, raptus est extra corpus spiritus ejus, et vidit Dominum cœnantem cum discipulis suis, et audivit verba quæ locutus est super mensam cum eis, et qualiter oravit, et qualiter proditus fuit, et quomodo illuserunt ei in domo principis sacerdotum, et quomodo flagellatus est ad columnam; et dixit quod domus in qua flagellatus est erat quædam domus obscura, in qua non erat aliquis, nisi illi duo qui eum flagellabant, et unus apostolus; sed quis fuerit ille apostolus nescitur *a*. Et erat etiam ibi Benevenutæ spiritus, qui vehementissime affligebatur ex flagellis quæ Dominus sustinebat, et accessit ad Dominum spiritus, et amarissime flendo cœpit amplexari Dominum cum columna.

**add. Domini* — ** luminaribus* — ** fuerunt* — EX MSS.

64 Postea vidit quomodo data est sententia mortis super eum, et qualiter etiam posita est crux super eum, et quomodo bajulans sibi crucem ibat ad supplicium, et quomodo sequebatur illum multitudo mulierum flentium et lamentantium Dominum ; et cum istis mulieribus ibat spiritus Benevenutæ flendo similiter et ejulando; et quando pervenerunt ad montem Calvariæ, quomodo est positus super crucem et elevatus in altum. Et vidit beatam Virginem flentem, et audivit verba lamentationis ejus; et * spiritus Benevenutæ stabat juxta crucem, et amarissime flendo amplectebatur crucem. Et vidit qualiter circa horam nonam cum clamore et lacrymis Dominus * expiravit, et vidit quomodo depositus est de cruce et positus in sepulcro, et breviter, omnia quæ circa Passionem Domini gesta sunt ita integraliter et aperte vidit, ac si fuisset ibi cum corpore et anima quando facta fuerunt.

et in cruce morientem; — ** omit.* — ** omit.*

65 Et his per ordinem visis, reversus est spiritus ad corpus suum, secum ferens dolorem Passionis Christi, quem habuerat extra corpus existens. Ex quo dolore fuit corpus adeo impeditum, quod nec comedere, nec bibere, nec dormire, nec aliquid facere, nec etiam se a lacrymis poterat continere. Et post hæc astitit ei Gabriel angelus, salutans eam et dicens : « Habes bene quod voluisti et a Domino postulasti. » Quæ respondit : « Utique et rogo quod propter hoc Domino Deo meo pro me gratias multiplices agas, et postules pro me quod dignetur, si placet ei, dolorem meum quantum ad exteriorem hominem mitigare, ut possim hodie ad ecclesiam ire et officio interesse, ut angustiam doloris mei homines non advertant. » Cui Angelus : « Sustine modicum, et F respondebo tibi, » et disparuit. Et post modicum est reversus, dicens : « Habes quod postulas : quo vis, vade secure. » Mane vero lucescente, vidit multas guttas sanguinis super velum quod tenuerat super caput; et tentans si de naso sibi aliquid sanguinis exivisset, et minime reperiens, cognovit quod fuerunt lacrymæ suæ quæ colorem sanguinis portendebant, sicut et alias sibi acciderat. Et mutans velum, ad ecclesiam venit, ponens se in angulo ecclesiæ, ubi semper consuevit esse statio ejus, et prosternens se super banchas *b*, super quas sedent homines, et cogitans super Passione Domini, sicut in nocte præviderat, tantam effudit multitudinem lacrymarum, ut * extremitas yeli sui, cum quo terserat lacrymas suas, adeo madefacta erat ac si de aqua extracta fuisset. Insuper in bancho super quo prostrata jacuerat, videbantur rivuli et vestigia lacrymarum ; sicut testatur devota vidua Jacobina, fidelis secretaria sua,

hinc tristissima fuit. — ** et*

(1) Acta SS., tom. I Aug., pag. 529. Rubeus, pag. 56 et seq. — (2) Ibid., pag. 57. — (3) Ibid., pag. 57, 101.

EX MSS.

sua, quæ juxta eam orabat. Et dixit quod tunc vidit oculos ejus in modum sanguinis rubore perfusos. Ejusdem etiam coloris fuerunt lacrymæ; sed advertere non potuit devota vidua Jacobina, nec alia persona, nisi sola Benevenuta. Sic enim postulaverat a Domino Benevenuta, et obtinuerat, quod nemo posset angustiam ejus cognoscere, ne notabilis fieret inter homines, et præberet eis de se causam aliquam obloquendi.

In Paschate vidit Christum a mortuis suscitatum,

66 Istæ lacrymæ et aliæ quæ effusæ fuerunt in præcedenti nocte, sunt lacrymæ illæ quas collegit angelus in vase splendenti, et ostendit Benevenutæ in die Paschæ, dicens: « Istæ sunt lacrymæ quas his diebus propter Passionem Domini dimisisti; ecce defero eas in cœlum, quia non est dignum ut in terra permaneant. » Duravit autem dolor in Benevenuta, sicut prius, tota illa die et nocte sequenti, et in sabbatho sancto usque ad Missam. Cum autem in Missa inceptum fuisset * Gloria in excelsis Deo, dolor fuit in aliquo mitigatus; cum autem sacerdos elevasset Corpus Domini, vidit eum in forma pulchri pueri: et tunc dolor est et * magis mitigatus. In elevatione autem calicis vidit eumdem puerulum stantem super calicem, super labia calicis pedes hinc inde tenentem: * et tunc dolor est amplius mitigatus, et deinceps cœpit dolor decrescendo recedere. In sequenti autem mane diluculo in die Paschæ apparuit Dominus, sicut apparuerat Magdalenæ, et prosternens se ad pedes ejus cum multis lacrymis, et vocans eum, non potuit eum tangere, et Dominus ad eam: « Cur tantum fles? Numquid vis esse alia Magdalena? Si fuisses tempore suo, sicut ipsa fecit, similiter et tu fecisses: sed vade ad ecclesiam, et fac quod ibi habes facere, et in reversione iterum me videbis, » et disparuit. Et venit Benevenuta ad ecclesiam, et communicavit: et in reversione apparuit sibi Dominus, sicut apparuerat duabus mulieribus revertentibus de sepulcro. Quæ prostravit se ad pedes, et * cum multa gratiarum actione et abundantia lacrymarum; et disparuit. Alias etiam apparuit sibi ter in die Paschæ; sed non dixit ubi vel quomodo.

* esset

* *omit.*

* *omit.*

* *omit.*

et Deiparam cum tribus Mariis;

67 Post prandium in die Paschæ cum remansisset Benevenuta sola in cubiculo suo, quia soror sua exiverat cum aliis in publico, apparuit ei beata Virgo cum tribus aliis Mariis et salutavit Benevenutam affectuosissime, dicens ei: « Quia C sociasti me his diebus in dolore Passionis Filii mei, cum his devotis tuis, ideo veni cum eis ad sociandum te, et consolandum in gaudio Resurrectionis. » Quæ cum multa humilitate et maxima gratiarum actione regratiata est sibi, et longam moram * contraxit cum ea loquendo. Quæ manifestare noluit quæ dixerat sibi, et etiam quasdam personas recommendavit Benevenuta beatæ Virgini, quas etiam noluit nominare. Et mirabilem habuit consolationem cum beata Virgine, et aliis sanctis dominabus quæ erant cum ea; quia per totum illud spatium, quod fuit intra duo signa prædicationis, conversationem et colloquium * cum eis habuit.

* longa mora

* colloquutionem

item Deiparam in cœlum assumptam a Filio; c

68 De revelatione Assumptionis beatæ Virginis. In ultimo anno vitæ suæ habuit Benevenuta revelationem valde magnificam et valde mirabilem, in festo Assumptionis Dominæ nostræ *c*. Cum enim appropinquaret ista solemnitas, cœpit Benevenuta præparare se cum omnibus viribus interioris et exterioris hominis, ut cum devotione multa tam devotæ solemnitatis posset gaudia celebrare; sperans semper in Domino, quod in hoc festo Dominus sibi consolationem faceret D specialem. Et ecce in nocte præcedente solemnitatem istam, apparuit sibi beata Virgo cum beato Joanne Baptista, et beato Joanne evangelista, et beato Dominico, et cum beatissimis virginibus Catherina et Agnete, cantantibus alternatim cœlestes cantus cum cœlestibus melodiis. Et elevans beata Virgo manum, indixit silentium, et Benevenutam affectuose salutans, dixit ei: « Ad istud festum meum cum solicitudine multa et devotione debita te parasti, et idcirco cum istis sanctis tuis, in quibus specialem habes devotionem, veni facere tibi festum, et ad visitandum te, ut videas qualiter fit hodiernum festum a cœlorum civibus in Ecclesia triumphante. Et volo te scire quod non est super terram * aliquis spiritus incarnatus, cui Filius meus hodie faciat tantam gratiam, sicut tibi; quia noluit aliquem nuncium de cœlo mittere ad invitandum te ad festivitatem meam, nisi memetipsam. Et ego ex parte ipsius, et ex parte mea invito te, ut gaudiis Assumptionis meæ in cœlum hodie debeas interesse, » et disparuit. Et tunc raptus est Benevenutæ spiritus extra corpus, et positus est E in medio beatæ Catherinæ et beatæ Agnetis; qui videbat quomodo * Jesus Christus portabat animam beatissimæ Matris suæ, et qualiter sequebantur eum omnes angeli et sancti qui ibi aderant, cum canticis et jubilationibus, secundum ordines et gradus suos processionaliter ascendendo. Tunc ad concentum ascendentium cœtus angelorum ac sanctorum qui in cœlo remanserant, cum canticis et gaudiis obviam processerunt; sicque in cœlum gaudens suscipitur, et transcendens gradus omnes sanctorum et ordines angelorum, a dextris Filii in throno * collocatur. Tunc beata Virgo beatæ Agneti innuit subridendo, quod diceret spiritui quod amodo recederet, quia satis viderat. Spiritus noluit, sed dixit quod volebat festum totum videre. Angeli vero tunc circumdederunt Dominum nostrum Jesum Christum, et paraverunt eum ad Missam. Ipse vero Dominus incepit officium Missæ, et cæteri prosequuntur *, sed vox Domini super voces omnium resonabat. Et terminato officio, ad corpus suum spiritus est reversus.

* terra

* *add.* Dominus

* *add.* gloriæ

* prosequebantur

item, in festo translationis S. Dominici, B. Virginem multosque alios sanctos. d

69 Item habuit Benevenuta revelationem devotam in festo translationis beati Dominici *d*, quod fuit ante festum istud Assumptionis beatæ Virginis. Cum enim ad festum prædictum se cum suis consuetis devotionibus præparasset, in nocte præcedenti festum translationis apparuit sibi oranti beatus Dominicus circa meditullium noctis, et eam cum devotione salutans, dixit quod a beata Virgine missus erat, ut nunciaret sibi quod in hoc festo suo specialem consolationem habitura esset a Domino; et disparuit. Et tunc raptus est spiritus ejus et subito ductus usque Bononiam in ecclesia beati Dominici, et vidit ibi beatam Virginem cum choro virginum juxta arcam beati Dominici, et spiritus ejus in medio duarum virginum, scilicet beatæ Catherinæ et beatæ Margharetæ, ad jussum beatæ Virginis est locatus. Et tunc vidit societates sanctorum cantando se juxta arcam et per ecclesiam diffundentes; et cum ibidem cantando moram aliquam contraxissent, ascendebant cantando, et alia societas de cœlo cantando similiter descendebat, et cum fecisset sicut prima, tertia etiam descendebat; et sic alternatim descenderunt multæ

A multæ societates sanctorum, secundum ordines et gradus suos, usque ad auroram. Beatus autem Dominicus docebat spiritum et nominabat sibi sanctos descendentes et ascendentes secundum ordines et gradus suos. Videns autem spiritus Benevenutæ Fratres in ecclesia facientes officium, et per ecclesiam discurrentes, dicebat beato Dominico : « Vident nos modo Fratres ? » * « Ne timeas, filia, quia nequaquam videre nos possunt.» Circa vero auroram reversus est spiritus ad corpus suum : et in illa die cum corpore et spiritu fecit nobiscum festum in ecclesia beati Dominici conventus Civitatensis. Istam revelationem manifestavit Benevenuta Sorori Weremburg, quondam priorissæ Sororum nostrarum, et quibusdam aliis Sororibus nostris : manifestavit etiam devotæ viduæ Jacobinæ, fideli secretariæ suæ, sub sigillo confessionis, quod quamdiu viveret nemini diceret.

* Et dicebat B. Dominicus: *add.*

Dein in festo S. Michaelis, videt animas purgatorii a se liberatas.

70 Item eodem anno in festo sequenti beati Michaelis raptus est spiritus ejus, et juxta purgatorium est locatus : et vidit multas animas de pœnis purgatorii liberatas, quæ sibi gratias agentes dixerunt, quod suis essent meritis liberatæ. Aderat autem ibi Michael archangelus, et rogavit eum Benevenuta, ut dignaretur rogare Dominum, quod de hac vita tolleret eam in gloriam suam. Et respondit ei : « Nondum est hora ; adhuc multum est utilis vita tua : sicut enim meritis tuis sunt istæ animæ liberatæ, adhuc sunt multæ in purgatorio, quæ tuum auxilium præstolantur; nihilominus petitionem, quam postulas, coram Domino præsentabo. » Plures alias revelationes manifestavit Fratri Conrado, priori Veronensi, confessori suo, et devotæ viduæ Jacobinæ, fideli secretariæ suæ, quas non potuerunt servare memoriæ. Aliquas etiam majores aliis reservavit, quas nemini dixit : promittebat eas suo tempore se dicturam ; sed morte præventa manifestare non potuit.

ANNOTATA.

a *Circumstantiæ Flagellationis Christi Domini a* B. Benevenuta *visæ non consentiunt commentariis aliorum scriptorum hac de re* (1). *Fertur S. Maria Magdalena de Pazzi* C *cognovisse in extasi Christum a triginta paribus hominum, id est sexaginta ministris, fuisse flagellis cæsum, cum alii aliis novi recentesque succederent* (2). *Sancta vero Brigitta (libro I, cap. X revelationum)* (3) *tradit Deiparam huic cruentissimo filii sui supplicio interfuisse. Subjicit Rubeus hujusmodi revelationes ac pias meditationes aliquando innoxia esse phantasmata : neque aliam sententiam in Commentario prævio* B. Idæ *Lewensis proposuimus. Quo pacto Romani facinorosos homines, qualis eis visus est Christus, flagris cæderent, exposuit cl. Carolus Rohault de Fleury* (4) *et auctor Commentarii prævii* (5).

b Bancus, banchus, bancha, *subsellium, sedile ligneum longius, quod plures una sessores capit. Eadem vox usurpatur ad curiam, tribunal, vel alia hujus generis designanda* (6). *In linguis germanicis vox similis eamdem significationem habet. Apud Gallos et Italos multos pro scamno sæpe adhibetur.*

c Festum Assumptionis Deiparæ *a remotissimis temporibus fuisse celebratum ostendunt Benedictus XIV* (7) *aliique* (8). *Quo tempore vixit* B. Benevenuta, *minore pompa quam nunc in nostris partibus celebrabatur. Omnes sciunt Ludovicum XIII, regem Franciæ, et Napoleonem I, imperatorem, voluisse ut maximo apparatu hæc festivitas ageretur. Prior decreto anni* 1638 *statuit ut in gratiarum actionem Deo et Deiparæ ob reginæ, quæ hucusque sterilis fuerat, non speratam graviditatem, singulis annis per totam Franciam in festo Assumptionis B. Mariæ Virginis supplicatio publica institueretur. Posterior, statuens diem* 15 *augusti S. Napoleoni patrono suo esse sacram, suamque natalem, impetravit anno* 1806 *a S. Sede ut quotannis, indicta supplicatione, dies* 15 *augusti per Rempublicam Gallicanam solemniter celebraretur* (9). *Sæculo XVIII exeunte in universitate Lovaniensi oborta est acris controversia inter doctores.* E *Alii contendebant dubiam esse Deiparæ in cœlum Assumptionem, alii eam tamquam certissimam propugnaverunt, viceruntque causam. Anno* 1869 *parochi ejusdem oppidi Lovaniensis a Patribus Concilii Vaticani, ut declararent fide catholica esse credendam beatæ Mariæ Virginis in cœlum Assumptionem, una voce petierunt.*

d Festum Translationis S. Dominici, *celebratur in Martyrologio Romano ad diem* 24 *maji hisce verbis :* Bononiæ, Translatio sancti Dominici confessoris tempore Gregorii Papæ noni. *Quanta pompa fuerit acta Bononiæ die* 24 *maji anni* 1233 *descripserunt decessores nostri ad diem* 4 *augusti.*

CAPUT IX.

De prædictionibus B. Benevenutæ. Explet miraculo vicem plurium monialium.

F

Introspicit animam Sororis Wilburgis

Quomodo habuit spiritum propheticum. In pluribus etiam habuit spiritum prophetiæ, multis personis manifestans sui cordis occulta et futura prædicens. Cum Soror Wilburgis de dormitorio ad primam dicendam veniret ad chorum, in ipso itinere invasit eam tentatio diabolica, timor et angustia multa : videbatur enim sibi, quod nunquam aliquid quod Deo gratum esset, operata fuisset ; et idcirco Domino abominabilis esset, et ideo indigna Dei misericordia et consortio beatorum. Et cum in his cogitationibus moram contraheret, timor et angustia interioris hominis cœpit exterius declarari, ita quod Sorores, quæ erant in choro, et dicebant primam, videntes faciem ejus valde mutatam

(1) Ludolfus a Saxonia, Vita Christi, part. II, cap. 62, edit. Coloniæ 1487. Thomas de Jésus, souffrances de J.-C., tom. II, cap. 38, p. 229.— (2) Apud Cornelium a Lapide, Comment. in Matth., cap. XXVII, v. 26. — (3) Revelationes S. Birgittæ, Hildegardis etc., pag. 14. — (4) Les instruments de la Passion, p. 264.— (5) Passieboekje, p. 172, ed. 1851. — (6) Cangius, vº *Bancus*.— (7) De festis D. N. Jesu-Christi et B. M. V., lib. II, cap, 8. — (8) Butler, Vies des SS., 15 août. — (9) Prompsault, Diction. de droit, tom. I, col. 377 ; Epist. Past. diœc. Mechl., tom. I, pag. 153.

EX MSS. mutatam et male dispositam, accesserunt ad eam dicentes : « Soror Wilburgis, vos valde male habetis, exite de choro et ite quiescere. » Et cum exiret de choro, Benevenuta, quæ erat in eadem ecclesia in quadam occulta sede, ab aliis chori sedibus separata, præsentiens exivit de sede sua, et venit obviam ei, et manibus suis capiens caput ejus, posuit super pectus suum dicens : « Soror charissima, nihil timeas, quia non es damnata, sed es in bono statu animæ tuæ, et Dei amica. » Et ex tunc sine moræ dilatione, tam interius quam exterius, est in contrariam dispositionem transmutata, gaudium et lætitiam et consolationem gerens in corde, jucunditatem et hilaritatem demonstrans in facie, et de cætero melius quam prius fuerat consolata. Et hoc dixit Soror Wilburgis coram pluribus Sororibus.

et aliarum. 72 QUOMODO OCCULTA SCIEBAT. Cum Soror Margareta in festo beatæ Ceciliæ stetisset in oratione, et eodem die venisset ad Benevenutam, Benevenuta orationem quam fecerat Margareta, sibi per ordinem recitavit : et hoc confessa fuit Margareta coram pluribus Sororibus. Soror etiam Bertolotta *a*, cum quadam die stetisset in *a*
B oratione, cum venisset ad Benevenutam, Benevenuta etiam sibi suam per ordinem dixit orationem. Et hoc Soror Bertolotta asseruit coram quibusdam Sororibus.

Videt arcana Sororum. 73 QUOMODO FUTURA PRÆDIXIT ET REMOTA SCIRET. Item cum quædam domina sæcularis misisset quamdam vestem nobilem de scarlato cuidam Sorori dicti loci cognatæ suæ, rogando instanter quod consueret supra dictam vestem quasdam margaritas et quosdam muliebres ornatus, et dicta Soror non auderet hoc facere sine licentia priorissæ, accessit ad priorissam pro dicta licentia. Priorissa vero noluit sibi eam concedere. Dicta vero Soror cœpit pro dicta licentia, ut satisfaceret cognatæ suæ, apud priorissam vehementer instare, dicens quod valde occulte faceret dictum opus. Priorissa vero ad instantiam ejus condescendit voluntati ejus, tali conditione, ut diceret illi cognatæ suæ, quod nec ipsa nec alia pro simili opere eas de cætero non gravaret. Et insuper dixit dictæ Sorori quod istud opus faceret ita occulte, quod ab aliis nesciretur. Propter quod dicta Soror accepit unam Sororem, et in occulto loco, in angulo scilicet dormi-
C torii, inceperunt facere dictum opus. Benevenuta erat in domo propria, quando ista fiebant. Sequenti vero mane ad ecclesiam beati Dominici veniens, locuta est cum illa matrona, de qua supra facta est mentio, quæ habet libertatem intrandi et exeundi locum Sororum nostrarum, et dixit ei : « Dicatis Sorori Nicholottæ, quod bene meruit quod una manus sua fieret sicut est alia. » Et ideo dixit, quia infirmatur in una manu, nec ita potens est ad operandum cum una manu sicut cum alia. « Quare se abscondit in angulo dormitorii, ut faciat tale opus? Bene vidit Dominus et beata Virgo et sanctus Dominicus, et displicet eis. » Hæc autem cum audisset dicta matrona et quid diceret penitus ignoraret, cœpit admirari in verbis ejus, et rediens ad claustrum, dixit priorissæ et Sorori Nicholottæ verba prædicta, quæ sibi Benevenuta dixerat increpando. Quæ etiam cœperunt similiter admirari, quia istud negotium erat ita occultum, quod etiam de domo persona nulla sciebat. Et multa his similia de Benevenuta possent scribi, si scribere non gravaret. Hæc supradicta dixit mihi, qui hæc scripsi, priorissa coram pluribus Sororibus suis. D

74 QUOMODO SUPPLEVIT IN MANE DEFECTUM. *Supplet vicem* Soror Margareta, tertia feria Pentecostes, cum non audisset signum matutinarum, defuit a matutinis. Visa est autem alia persona in eisdem matutinis cum Sororibus, in choro et in sede sua, in statura, in habitu et in voce Sorori Margaretæ per omnia similis, officia quæ debebat facere Soror Margareta, cuncta perficiens. Die autem facto, cœpit conqueri Soror Margareta, et verecundari et dolere non modicum, quod in tanta solemnitate cum aliis non fuerat in matutinis. Aliæ vero Sorores contra eam dicebant, quod bene fuerat in matutinis, et quod viderant eam legentem et cantantem, et cuncta officia facientem. Negante autem firmiter Sorore Margareta, quod non fuerat, et versa vice aliis contrarium affirmantibus, cœperunt omnes non modicum admirari. Maxima autem causa propter quam dolebat Soror Margareta, quod non fuerat in matutinis, erat Benevenuta, quia erat ei valde devota, et amica specialissima, ne occasione hujus defectus obloquutio aliqua fieret contra Benevenutam. Fuerunt autem aliquæ Sorores dicentes : « Hoc non est aliud, nisi quod Benevenuta, E divina eam adjuvante virtute, voluit sub specie Sororis Margaretæ suæ devotæ, ne confunderetur, supplere defectum. » Eodem die, domina Levcardis*, matrona scilicet illa quæ moratur * Leucardis cum Sororibus in habitu sæculari, veniens ad ecclesiam beati Dominici, et inveniens Benevenutam, narravit ei per ordinem supradictum negotium, et dixit : « Vere vos estis, quæ Sororis Margaretæ defectum supplevit. » Quæ nec negavit, nec affirmavit, sed ridendo respondit : « Majora feci pro Sorore Margareta. »

75 QUOMODO ALIA VICE SUPPLEVIT DEFECTUM. *Sororis Margaretæ* Simile huic negotio accidit alia vice. Post festum beati Petri martyris sequenti die, cum Soror Margareta esset debilis, dixit ei priorissa : « Nolite hac nocte surgere ad matutinas : estis nimis debilis. » Cum autem Sorores surrexissent ad matutinas, et sicut moris est, illæ matutinæ solemniter cantarentur, et Soror Margareta quiesceret, sicut ei dixerat priorissa, et jam magna pars matutinarum cantata fuisset, audiens Soror Margareta solemniter cantare Sorores, propter devotionem noluit plus quiescere, sed surrexit. A principio autem matutinarum visa est alia persona in sede Sororis Margaretæ, sicut supradictum est*, ei per omnia similis et vices suas per * alia — est *omit.* omnia complens. Postquam autem surrexit Soror Margareta, venit ad chorum, et ante altare inclinans, veniebat ad sedem suam : et cum jam intrasset formas super quas appodiant *b* se Soro- *b* res, quando faciunt prostrationes, videns Soror Catherina, quæ erat collateralis sua, Sororem Margaretam venientem, et aliam per omnia sibi* * *omit.* similem juxta se in sua sede manentem, obstupuit, et ivit obviam Sorori Margaretæ, et tenens eam dixit : « Quænam estis? » Quæ respondens ait : « Ego sum Soror Margareta, » et vertens se soror Catherina vidit, quod illa quæ steterat juxta eam, de sede illa recesserat, et amplius non est visa. Soror Margareta, quæ de novo venerat, stetit in sede sua, et complevit cum aliis Sororibus matutinas, et plures Sorores adverterunt istud admirabile factum.

76 ITEM SUPPLEVIT DEFECTUM. Semel etiam, *pluries :* cum Soror Margareta non fuisset in nona, visa est alia in sede sua, ei, sicut dictum est, per omnia

A omnia similis. Jacobina etiam, devota vidua Benevenutæ secretaria, audivit ab ea, quod fuit quædam persona (sic enim loquebatur in tertia persona de seipsa quasi semper, cum loqueretur aliquod mirabile factum), quæ in loco Sororum nostrarum supplevit defectum cujusdam Sororis, quæ defuerat a matutinis, in cantando et legendo, et omnia officia dictæ Sororis in ejus specie faciendo *c*.

c

quod factum negavit numquam.

77 QUOMODO NON NEGAVIT SE SUPPLEVISSE DEFECTUM. Post hæc autem cum venisset Benevenuta ad fenestram Sororum nostrarum, et ibi esset priorissa cum Sororibus pluribus, Soror Margareta regratiata est ei dicens : « Carissima Benevenuta, regratior vobis multum*, quod vestræ placuit charitati in talibus matutinis meum supplere defectum, et cooperire opprobrium verecundiæ meæ. » Et cum hoc dictum, quæ ibi erant Sorores, certe confirmarent, Benevenuta ad hæc verba verecundiæ rubore perfusa, cœpit rogare, quod dimitterent ista verba, nec sibi de cætero talia loquerentur.

*omit.

B

ANNOTATA.

a Bertolotta, *hoc loco et alibi scribitur a Rubeo Bortholotta.*

b Formæ super quas appodiant se *sunt sellæ, solia canentium in choro. Apodiare idem est ac inniti, fulcire, sustinere* (1).

c *Ex his quæ hocce capite explicata fuerunt, intelligit lector* B. Benevenutam *horas canonicas non eodem pacto ac moniales monasterii a Cella Ordinis FF. Prædicatorum recitasse. Nec mirum, quum beata virgo non monialis, sed tertiaria seu Soror de Pœnitentia sancti Dominici esset, cui proin sequens regula esset servanda :* Fratres et sorores *(scilicet tertiarii seu de pœnitentia S. Dominici)* dicant quotidie omnes horas canonicas, nisi infirmitate impediantur. Pro matutinis dicant viginti octo Pater noster : pro vesperis quatuordecim, pro qualibet aliarum horarum septem. Ad honorem vero beatæ Mariæ semper virginis, pro qualibet hora superius nominata, tot Ave Maria quot Pater noster dicere teneantur. Pro benedictione
C autem mensæ dicant unum Pater noster. Cum vero surgunt a mensa, dicant similiter unum Pater noster. Pro gratiarum actione, vel psalmum Miserere mei Deus, vel psalmum Laudate, qui sciunt. Omnes etiam qui sciunt Symbolum apostolorum, videlicet Credo in Deum, dicant illud semel in principio matutinarum : et etiam ante primam, et quando completorium fuerit terminatum. Qui autem sciunt, et dicunt horas canonicas quemadmodum faciunt clerici, prædicta Pater noster et Ave Maria dicere minime teneantur (2). *Ita caput VI Regulæ Fratrum et Sororum de Militia Jesu Christi seu de Pœnitentia beati Dominici, quam Frater Munio, totius Ordinis Magister generalis, sæculo XIII exeunte, juxta modum vivendi illis Fratribus et Sororibus præscriptum, in ordinem redegit. Eam quoque plures pontifices suo calculo et auctoritate approbarunt* (3).

(1) Cangius, v° *Apodiare* et v° *Forma.*— (2) Holstenius, Codex Regul., tom. IV, pag. 144, edit. Brockie.— (3) Ibid., pag. 140 et seqq. Acta SS., tom. III Aprilis, pag. 872.

EX MSS.

CAPUT X.

De raptibus quos patitur B. Benevenuta.

DE RAPTU SPIRITUS. Quoties autem fuerit raptus beatus spiritus ejus extra corpus suum sanctissimum, quis posset hoc scire, quia nemini unquam voluit dicere. Et si perpendit, quod interdum aliqua vel aliquis advertisset, verecundabatur non modicum, faciei * ejus rubore perfusa.

Rapitur in spiritu,

* facie

79 DE RAPTU IN MISSA. Multis annis ante felicem transitum ejus ex hac vita, frequenter spiritus ejus rapiebatur in Missa. Et fuit aliqua Missa, in qua a principio usque ad finem non fuit spiritus ejus in ea, nec audivit aliquid de illa Missa, nisi « Ite Missa est » in fine Missæ, quam dixit diaconus. Frequentius rapiebatur in Salve Regina, et in contemplatione et in oratione nocturna.

tempore Missæ,

80 QUOMODO SORORES PERPENDERUNT DE RAPTU. In tempore illo quando conversabatur quasi continue Benevenuta cum Sororibus nostris in monasterio suo, quod tempus incepit a festo beati * Augustini usque ad diem Resurrectionis dominicæ ; de spiritu Benevenutæ adverterunt Sorores nostræ plurimos raptus, inter quos aliquos adverterunt mirabiliores et maxime manifestos. Primus fuit uno sero post complectorium, per bonam horam, quando Sorores exibant de ecclesia expletis orationibus suis. Tunc Benevenuta projecit se in veniam longam ante altare, capite aliquantulum elevato, et sic morabatur sine sensu et motu, videntibus pluribus Sororibus et valde mirantibus*; quia cum vocaretur, tangeretur et moveretur, nihil audiebat et minime movebatur, et tamdiu sic fuit, quod aliquid * morose dicere potuisset quadringentas Ave Maria et etiam plus. Et cum adhuc fortius moveretur, stetit sic per longam horam, antequam spiritus rediret ad corpus.

uti animadverterunt Sorores,

* sancti

* admirantibus

* aliquis

81 DE RAPTU PRO COGNATO SUO. Alia vice in die præcedenti festum S. Michaelis, post prandium, cum esset suppriorissa cum septem aliis vel octo Sororibus post refectorium suum sub quadam arbore, et Benevenuta erat cum eis, de spiritibus angelicis loquebatur. Et cum sic loquerentur ad invicem, spiritus Benevenutæ raptus est coram eis, et facies ejus est immutata ; nam oculi ejus facti sunt rubei quasi sanguis, et lacrymæ fluebant ab eis in abundantia multa, et sic stetit per bonam horam. Et cum stuperent Sorores stantes ante ipsam, in tanta et tali mutatione mirabili, post aliquam horam reversus est spiritus ejus, sibi faciei suæ colore pristino restituto. Et cum priorissa et Soror Nicholotta, quæ erat specialis amica sua, quærerent ab ea, ubi fuerat, et quid viderat, cum multa verecundia respondit et rogabat, quod non molestarent eam hujusmodi verbis. Ipsæ vero instantissime supplicantes, importunitate sua coegerunt eam sibi manifestare ubi fuerat, et quid vidisset, promissione sibi primo ab eis facta quod, quamdiu viveret, nemini revelarent. Tunc dixit quod fuerat ad

iterum,

F

purgatorium,

EX MSS.

purgatorium, et vidit animam cognati sui, viri sororis suæ, quæ de pœnis purgatorii erat educta, qui dilexerat eam multum in vita sua, et multum sibi servierat et habuerat in ea devotionem non modicam : et dictum fuit Benevenutæ, quod meritis suis fuerat liberata de pœnis : propter quod felix illa anima, sic de pœnis educta, venit ante Benevenutam, et sibi magnifice gratias egit *a*.

a *atque iterum.*

82 De longo raptu in vesperis. Item eodem die in vesperis erat in choro in quadam sede ab aliis separata; ibi enim consueverat commorari : et postquam inceptæ fuerunt vesperæ usque ad finem, et etiam postquam fuerunt finitæ, per longam moram fuit sine sensu et motu, quia raptus erat spiritus ejus, nec erat in ea : propter quod, finitis vesperis, veniebant Sorores ante eam cum reverentia et devotione multa, ejus dispositionem mirabilem contemplantes; de quo verecundabatur multum cum spiritus redibat ad ipsam. Item in matutinis sequentibus, cum in loco ubi dormiebat, moraretur, per totum tempus in quo illæ matutinæ solemniter cantabantur, rapta fuit in spiritu, et sine sensu et motu. Item idem contigit in Missa sequenti usque ad elevationem Corporis Domini, quia ante elevationem Corporis Domini per aliquam horam spiritus revertebatur ad ipsam : et adorato Domino, manebat in ipsa usque ad consummationem Missæ. Et hoc faciebat in omni Missa solemni. Item in nocte sequenti, quæ est ante festum beati Hieronymi, erat in domo, in qua jacebat cum quibusdam Sororibus; et cæteris dormientibus, excepta Sorore Margareta, Benevenuta orabat, et Soror Margareta cum ea. Et cum esset Benevenuta prostrata in venia longa, raptus est spiritus ejus extra eam, et bene advertit Soror Margareta. Et cum rediisset spiritus ad eam, quod bene cognovit Soror Margareta per quædam ejus suspiria longa, accessit ad eam et rogavit, et institit multum, quod se deponeret aliquantulum ita sicut erat vestita. Et cum se deposuisset cum multa devotione, posuit Soror Margareta faciem suam super faciem ejus, et osculata est eam : et tunc sensit tantam dulcedinem et consolationem ex ea exiisse, et in eam intrasse, quod videbatur ei quod omnes consolationes mundi huic æquiparari non possent. Et duravit ista consolatio in Sorore

B

C

Margareta multis diebus, cum multa lacrymarum abundantia; quæ consolatio plenius in alio loco superius est descripta.

Rapitur quoque in cœlum,

83 De raptu in cœlum. Item in Annunciatione beatæ Virginis quæ secuta est, eodem anno, in primis vesperis et in Missa sequenti rapta fuit. Et tunc manifestavit aliquibus, quod in ipso raptu fuit in cœlo et vidit quomodo illæ vesperæ in cœlo fiebant. Item in septimana sancta, quando cantantur Passiones in Missis, quamdiu cantabantur Passiones, extra se rapiebatur : et in illis tribus * matutinis, quando lamentationes cantantur, quamdiu illæ * matutinæ cantabantur, non erat in ea spiritus ejus, in conspectu Sororum omnium.

* *omit.*
* *omit.*

mercedis loco.
* *add.* cum

84 De raptu in cœna Domini. Item in die cœnæ Domini, cum comederent Sorores, et ipsa erat in mensa cum eis, et * modicum quid gustasset, in conspectu totius conventus super mensam raptus est spiritus extra eam, nec sine multa devotione et lacrimis aliquarum. Item in videndo reliquias sanctorum, tribus vicibus rapta fuit in præsentia multarum. Primo in videndo reliquias beati Dominici, quæ fuerant missæ in duabus D
pixidibus eburneis. Una missa fuerat super altare Sororum nostrarum conventui *. Item duabus vicibus rapta fuit in videndo unum caput, quod fuit unius virginis, quæ fuit una undecim millium virginum *b*, quæ passæ fuerunt juxta Coloniam. Quod caput missum fuit Sororibus Ordinis Fratrum Prædicatorum de Forojulii, et servant illud in multa reverentia et devotione ornatum. Cum Sorores nostræ reciperent quamdam novitiam, tunc Benevenuta morabatur in loco Sororum nostrarum. Cum autem esset priorissa in capitulo cum aliis Sororibus ad recipiendam dictam novitiam, erat etiam Benevenuta cum eis : et stantibus Sororibus omnibus et Benevenuta cum eis, cum novitia exueretur habitu sæculari et religioso indueretur, et a cantorissa hymnus Veni, Creator Spiritus, inciperetur, raptus est spiritus Benevenutæ et adverterunt omnes. Cum autem conventus iret ad ecclesiam cantando hymnum, Benevenuta remansit in capitulo stando, quia non poterat se movere. Et cum ea remansit domina Leucardise, quæ non habebat habitum religionis, donec Benevenutæ spiritus est reversus, et hoc factum est per longæ moræ spatium, et postea venit ad ecclesiam, et aliæ Sorores insecutæ. Istos raptus superius nominatos viderunt manifesto Sorores communiter. Fuerunt etiam alii raptus singulares non ita manifesti, qui non potuerunt per singulos memoriæ reservari; qui omnes contigerunt in Benevenuta infra tempus quo fuit cum Sororibus nostris superius nominatum. Quia vero devotissima Benevenuta noluit habere falsas consolationes hujus miseræ vitæ, toto tempore vitæ suæ, idcirco Dominus, justus judex, in raptu spiritus ejus in cœlum merito sibi dabat prægustare consolationes beatæ vitæ sine fine mansuræ, ubi vidit et audivit quod non licet loqui. Quia etiam ab infantilibus annis incipiens noluit se carnis dare deliciis, imo potius versa vice carnis molestias et dolores, et Christi mortificationem postea semper in suo tenello corpore circumferre : ideo Dominus Jesus Christus sibi præstitit spiritus consolationes mirificas; experimento enim didicerat, quod cum infirmabatur in corpore, fortior et potentior in spiritu reddebatur. Insuper etiam, quia nunquam voluit habere conversationem et familiaritatem diligentium transitoria, et terrena quærentium, ideo Dominus misit ad eam frequentem visitationem et consolationem civium supernorum, angelorum scilicet et maxime Gabrielis, sanctorum et frequentius beati Dominici, et beatarum virginum et præcipue Catharinæ, Agnetis et Margaretæ, in quibus omnibus ineffabiles consolationes habebat; quia delicatæ sunt nimis divinæ consolationes, et dantur non admittentibus alienas.

* conventus

b

E

F

Sustinuit diabolicas tentationes

85 Et ne magnitudo harum consolationum extolleret eam, datus est ei permissione divina angelus satanæ, malignus scilicet spiritus, qui ei sub diversis speciebus visibiliter apparendo, multis annis ei * diversimode molestavit cum terroribus, aliquando minis, exprobrationibus, interdum verberibus; aliquando vero sub pulcra specie blandis verbis volens eam decipere, ipsam multiformiter impugnando. Sed in omnibus Dei virtute confusus diabolus, et superatus ab ea, cum clamore et verecundia recedebat. Devotissima vero Benevenuta immediate postea visitata per angelos, vel sanctos, vel sanctas, et per eos multipliciter consolata, manebat in multiplici gaudio et

* eam

et

A et lætitia, quia sicut abundabant Christi passiones in ea, ita et per Jesum abundabat consolatio sua. Et cum quasi toto tempore vitæ suæ duxisset tam devotissimam vitam, sicut in his paucis verbis immediate superius scriptis breviter est descriptum, cupiebat dissolvi et esse cum Christo, præcipue postquam, in ecclesia rapta spiritu, prægustaverat dulcedines illas. Non ideo cupiebat ex hac vita migrare, et subterfugere * mundi pressuras, et dæmonum molestias, et carnis dolores, et infirmitates, in quibus nimis et ultra quam nimis afflicta fuerat; imo ad tantam patientiæ perfectionem pervenerat, quod audivi ab ea, qui hæc scripsi, quando sanata perfecte fuit divino miraculo : « Ecce, inquit, perfecte sum sanata, et videtur modo mihi quod nunquam aliquam infirmitatem habuerim; sed parata sum, si Domino placet, omnes quas habui infirmitates iterato voluntarie sustinere. » Sed ideo cupiebat dissolvi, ut ad illas, quas prægustaverat, dulcedines perveniret, et ut rediret ad eum, qui fecerat eam ad se, et inquietum erat cor ejus donec rediret ad eum. Unde personas illas, quas credebat timere et amare Deum*, sæpe rogabat, ut rogarent pro ea, quod Dominus tolleret eam ex hac vita : propter hoc me, qui hæc scripsi, de hoc sæpe rogavit. Similiter faciebat angelis et sanctis aliis, qui sibi frequentissime apparebant, sicut superius est sæpe descriptum, ut rogarent pro ea Dominum, quod de hoc nequam sæculo educeret eam; et dicebant ad eam ut patienter sustineret, quia nondum venerat hora ejus. Sed quia sancta desideria dilatione crescunt, et si dilatione deficiunt, desideria vera non sunt; istud suum desiderium, scilicet dissolvi et esse cum Christo, crescebat quotidie, et adhuc multum faciebat, quia duas magnas consolationes habebat in hac vita, propter quas patientius sustinebat præsentis peregrinationis exilium, quas modo perdebat : una tollebatur ex toto, alia vero tollebatur ex parte.

*ut subterfugeret

* Dominum

Ei fuit magnum solatium uti Fratre Conrado confessario,

86 Una major consolatio, quam habebat in hac vita, erat Frater Conradus, confessor suus. Nec mirum, quia Benevenutæ fuit divinitus revelatum per beatum Dominicum, sicut jam superius est descriptum, quod divina Providentia factum fuit, quod Frater Conradus intraret Ordinem Fratrum Prædicatorum, et deberet Benevenutæ specialem gerere curam : et ipsa debebat de consilio C suo regi, et sibi in omnibus obedire. Fuit etiam sibi promissum a Domino Benevenutæ, quod in fine vitæ suæ apud eam esset et ipsam traderet sepulturæ; propter quod, quando fuerat occupatus in conventu Tridentino et in conventu Trivisino in officio prioratus, nunquam poterat quiescere desiderium ejus, nisi postquam esset absolutus a prioratu, et conventui Civitatensi assignatus. Nec mirum, quia ipsa revelaverat ei omnia mirabilia Dei, quæ Deus in ea fuerat operatus, tamen sub sigillo secreti, quod nulli revelare deberet, quamdiu ipsa viveret in hac vita, et in his ipsa debebat de consilio suo regi et dirigi. Sed modo de novo acceperat litteras prioris provincialis Frater Conradus, quod electus erat in priorem conventus Veronensis *d*, et quod iret ad dictum* ad exequendum officium prioratus. Quod audiens Benevenuta cœpit inconsolabiliter tribulari.

d

* conventum *add.*

87 Secunda consolatio quam habebat Benevenuta in hoc mundo, erat esse in ecclesia beati Dominici : unde si fieri potuisset, nunquam de ea nec in die nec in nocte recedere voluisset. Illa consolatio duabus de causis ab ea tollebatur ex parte : una erat debilitas naturæ propter vigilias et abstinentias suas, et etiam propter aliquas infirmitates, propter quas non poterat ad ecclesiam venire sine multo gravamine. Alia causa propter quam non poterat ad ecclesiam venire, erat defectus societatis, quia Maria soror sua, quæ consueverat eam sociare, modo sic sociare non poterat, sicut prius, quia modo incumbebat sibi * regimen domus interius et exterius, et habere curam familiæ.

et versari in ecclesia S. Dominici.

*illi

ANNOTATA.

a *Gratias egit* B. Benevenutæ *anima a purgatorio ejus interventu liberata. Idem accidisse S. Nicolao Tolentino narrant ejus biographi* (1). *Plures alios sanctos de animabus defunctorum imprimis sollicitos enumerat R. P. Carolus Cahier, eorumque explicat insignia* (2). E

b *De reliquiis Undecim millium virginum in Opere Bollandiano prolixe dictum fuit a scriptore Commentarii prævii* (3).

c Leucardem *de qua hoc loco et supra num. 73 et num. 74, suspicor, quum fere idem ac* B. Benevenuta *cum monialibus FF. Prædicatorum commercium habuerit, fuisse Tertii Ordinis S. Dominici seu de Pœnitentia sodalem. Eam feminam pientissime vixisse satis indicat biographus. Nec mirum; nam multas feminas hujus Tertii Ordinis ad perfectionis christianæ apicem pervenisse novimus. Harum plures in Codicis Regularum Prooemio nominantur* (4). *Illius sodalitii per totum orbem Christianum propagati, utilitatem nemo non videt, quum omnes cujuscumque conditionis, generis et ætatis, qui pie vellent vivere in Christo Jesu, ei nomen dare possent; et omnes ejus leges, paucis iisque facillimis exceptis, omnibus christianis vel præcepto vel consilio servandæ proponerentur.*

d *De electione priorum hæc est lex Ordinis FF. Prædicatorum :* Priores conventuales a suis conventibus secundum formam canonicam eligantur, videlicet a majori parte ultra medietatem omnium eligentium; vel per scrutinium, vel per compromissionem, vel per communem inspirationem; aliis subtilitatibus juris relegatis. *Præterea quo pacto hæc lex servanda sit, in totius Ordinis capitulis generalibus pluries fuit declaratum* (5). F

(1) Acta SS., tom. III Septembris, pag. 647. — (2) Caractéristiques des saints, pag. 360 et seq. — (3) Acta SS., tom. IX Oct., pag. 235 et seqq. — (4) Holstenins, Codex Regul., tom. IV, pag. 142, edit. Brockie. — (5) Codex Regul., tom. IV, pag. 72 et seqq.

CAPUT

EX MSS.

CAPUT XI.

B. Benevenuta ut moriatur a Deo impetrat. Ultimæ ejus revelationes. Ejus mors.

Petit et impetrat a Deo ut moriatur.

QUOMODO PETIVIT MORI ET EXAUDITA EST. Hæc igitur attendens devotissima Benevenuta, quod nulla sibi manebat consolatio in hac vita, cum usque ad XXXVIII annum suæ ætatis *a* pervenisset, octavo die ante festum Simonis et Judæ, cum duabus devotis viduis cum intrasset ecclesiam beati Dominici, (una quarum erat soror sua carnalis, uxor quondam cognati sui, cujus animam meritis suis eduxerat de pœnis purgatorii, sicut superius est descriptum : alia vidua erat soror devotæ viduæ Jacobinæ, secretariæ et sociæ Benevenutæ), prospiciens in crucifixum cum multo affectu et desiderio, audientibus illis duabus viduis, sic oravit : « Domine Deus Jesu Christe, per illum sanguinem pretiosum quem fudisti pro nobis peccatoribus super sanctissimam crucem tuam, rogo te quod de hac vita tollas me, si expedit animæ meæ. » Audientes autem illæ duæ viduæ orationem cum tanto affectu et desiderio factam, timentes ne exaudita foret, dixit ad eam soror sua : « Noli sic dicere, Benevenuta, quia non possem nisi cum desolatione multa vivere sine te in hac vita. » Ipsa vero jucunda facie respondit ei : « Non credis quam* possem te melius juvare si essem cum Domino Jesu Christo in vita gloriæ, quam si essem tecum in hac valle miseriæ? » Altera etiam vidua cum multa angustia dixit ei : « Domina Benevenuta, nolite nos derelinquere, quia vos estis magna spes nostrorum omnium, qui diligimus vos et devotionem habemus in vobis, et magna consolatio nostra. » Exaudita est* nihilominus oratio sua ; nam illa die invasit eam quidam dolor pectoris, qui non dereliquit eam usque ad mortem.

* quod

* *add.* autem

Ægrota decumbit

89. QUÆ SIGNA APPARUERUNT APPROPINQUANTE MORTE. In illa nocte et præcedenti, transacta tertia et quarta parte noctis, duæ mulieres, quæ erant sorores ad invicem de contrata illa, quæ vigilaverant usque ad illam horam, viderunt globum unum luminis supra domum prædictæ virginis descendentem. In mane sequenti venit ad ecclesiam, dolore non cessante, sed potius aggravante, et cum postea rediret domum sororis auxilio sustentata, in ipso itinere tantum invaluit infirmitas, quod os ipsam oportuit aperire, et in ipsa via multam ejecit sanguinis quantitatem. Tertia et quarta die, licet dolor non cessaret, sed potius augeretur, licet etiam* præcedenti sanguinis effusione debilior esset, et adhuc spuere sanguinem non cessaret ; nihilominus voluit ecclesiam visitare. Quarta vero et duabus sequentibus oportuit eam decumbere, invalescente dolore : et infra hoc tempus omnibus ecclesiasticis sacramentis devote susceptis, et insuper omnibus* negotiis suis ordinate dispositis, elegit sepeliri in sepulcro in quo jacebant corpora patris et matris, quod est immediate positum ante fores ecclesiæ beati Dominici *b*. A multitudine insuper devotarum et honestarum personarum religiosarum et sæcularium, quæ magnam habebant in ea devotionem, fuit in isto triduo visitata.

* *add.* ex

* *omit.*

et post triduum moritur.

90 QUOMODO MIGRAVIT DE HAC VITA. In illa autem nocte, quæ istud triduum est secuta, cogitantibus quasi omnibus quod ipsa deberet ex hac vita migrare, sicut et factum est, multæ devotæ et honestæ personæ sæculares et religiosæ, propter devotionem sanctitatis suæ, super eam voluerunt vigilare, ut essent juxta eam, quando felix anima sua separaretur a corpore. Et cum jam appropinquasset meditullium noctis, ipsa quæsivit qualis hora esset modo, et responsum est ei quod noctis medietas jam transiisset. Tunc ipsa dixit : « Mittite pro Fratribus, quia ipsi possent nimium stare. » Nostræ autem matutinæ interim sunt pulsatæ. Et Frater Jacobus, qui erat frater suus carnalis, expedivit se, et primo venit ad eam. Post hunc venit* Frater Conradus, prior Veronensis, confessor suus, et invenerunt eam deficientem, sed adhuc aliquid intelligentem et etiam cognoscentem. Tunc prior Veronensis cœpit confortare et dicere : « Filia, nihil timeas, sed sta firmiter, et sis secura, et dicas Credo in Deum sicut potes. » Prior vero Veronensis et Fratres qui erant ibi cœperunt orare pro ipsa, et more solito recommendationis animæ sunt officium prosecuti. Soror autem Benevenutæ vidua tenebat eam intra brachia sua, super pectus ejus caput reclinatum habentem. Et tunc emisit magnum gemitum cum rugitu, et obscuro aspectu ; et post modicum restituta est ei facies hilaris et jucunda, quasi ridens, a dextris et a sinistris oculis aspiciendo ac si sana fuisset, et sic lætanter et feliciter expiravit tertio kal. novemb. 1292 *c*. Et hic talis rugitus et dispositio faciei quam habuit in morte, videtur respondere cuidam revelationi, quam ad multam instantiam suam habuerat a beata Virgine.

* vero

Ipsi morituræ

91 QUOMODO VOLUIT SCIRE QUALIS SIBI DIABOLUS APPARERET IN MORTE. Audiens Benevenuta sæpe qualiter serpens antiquus insidiatur fidelibus in hora mortis, animas scilicet fidelium impediendo desperatione et diversis terroribus, quando egrediuntur a corpore, voluit de se scire quale sibi impedimentum præstare debebat. Propter hoc multis diebus ante instanti oratione postulavit a beata Virgine, quod sibi hoc notum facere dignaretur. QUOMODO BEATA VIRGO MANIFESTAVIT SIBI. Quare beata Virgo semel apparuit ei, manifestans sibi*, quod tunc malignus spiritus apparebit sibi valde horribilis ; et inquit : « Tu tamen esto secura, quia sine moræ dilatione veniam in adjutorium tui : et hoc quod tibi dico modo, hac nocte probabis. »

* *omit.*

apparet diabolus.

92 QUOMODO EI APPARUIT DIABOLUS IN MORTE. Et post recessum beatæ Virginis apparuit ei malignus spiritus nimis horribilis, faciens ei timores horribiles, et dicens quod in damnationem* erat sibi datam*, pro eo quod indiscretam duxerat vitam, et ante tempus interfecerat semetipsam. Et cum Benevenuta in angustia multa in adjutorium suum beatam Virginem provocaret*, et quod eam, sicut promiserat, adjuvaret, respondit ei malignus spiritus : « In cassum invocas ; quia non fuit beata Virgo, quæ apparuit tibi, sed ego sub specie sua, quia sic te decipere volui. » Benevenuta vero beatam Virginem invocare non cessans, diabolus versa vice prædictis verbis et similibus per* longam moram ipsam impugnans, demum confusus abscessit ; beata Virgine cum sua

* damnatione

* data

* provocasset

* post

A sua lucente familia subsequente, et devotissimam Benevenutam magnifice consolante. Hanc revelationem diu ante revelaverat Benevenuta Beatrici moniali, sorori suæ carnali, quæ super eam præsens erat, quando felix anima sua egrediebatur a corpore. Rugitus enim, quem prius habuit, fuit propter aspectum dæmonis; facies autem hilaris subsecuta, propter adventum beatæ Virginis, et suæ jucundæ societatis : unde tunc subjunxit : « Exspectate me modicum, » et expiravit. Insuper diu ante, in die scilicet Annunciationis beatæ Virginis, quando fuit curata Benevenuta ab omni infirmitate mentis et corporis, apparuit sibi beata Virgo cum pluribus sanctis, et promisit ei dicens : « Cum omnibus istis sanctis devotis tuis veniam tibi in adjutorium in hora mortis. » IN HORA TRANSITUS LUMEN APPARUIT. In eadem hora transitus sui, intrans quædam mulier multum antiqua fores curiæ domus Benevenutæ, vidit quamdam flammam ad modum facis ardentis elevari de domo Benevenutæ et inclinare * versus ecclesiam beati Dominici.

*declinare

B

ANNOTATA.

a *Jure meritoque existimat Rubeus* B. Benevenutam *anno* 1255 *vitam auspicatam fuisse. Nata est enim die* 4 *maji, festo S. Floriani, mortuaque, uti num.* 90 *dictum fuit, die* 30 *octobris anni* 1292, *annum agens trigesimum octavum : sequitur eam non explevisse annos triginta octo, sed tantum triginta septem annos, menses quinque ac dies viginti sex.*

b Sepulcrum *hic significatur quod exstruendum curavit Conradus Bojanus; antiquius vero ejus familiæ sepulcrum apud S. Stephanum fuisse opinatur Rubeus, vel etiam in alio loco pro voluntate eligentium* (1).

c *In vetusto Necrologio legitur :* B. III Kal. Novembris MCCLXXXXII, obiit Benvenuta, filia quondam domini Bojani, quæ reliquit conventui vivendo multa bona sua mobilia. Vixit in spiritu devote. *Quibus recentius Necrologium consonat :* MCCXXXXII obitus Benvenutæ, filiæ quondam domini Bojani. Vixit devote in tertio Ordine nostro. *Addit Rubeus postrema verba videri eadem manu ac priora scripta, licet atramento minus nigro.* B. Benevenutam *exspirasse in loco* C *qui vocabatur* Catapano *refert Mutius Sforza* (2). *Locum intelligit Rubeus ubi variæ domus supellectiles adservabantur* (3). *Verum* Catapano *nihil aliud hic significat quam aliquod necrologium etiam nunc ita vocatum. Quam vocem in margine alicujus scriptionis auctor quidam exararit, ad indicandum sese* B. Benevenutæ *diem emortualem, de quo agebat , in codice nuncupato* Catapano *invenisse* (4).

CAPUT XII.

Planctus parentum B. Benevenutæ. Ejus laus celebrata.

Mortuam B. Benevenutam *multi luxerunt,*

PLANCTUS PARENTUM. Tunc elevatus est mœror et planctus omnium parentum, et amicorum religiosorum, et religiosarum, et multarum aliarum personarum, quæ propter devotionem convenerant ad felicem transitum ejus. Inter quos venit quidam nepos suus, filius sororis suæ viduæ, in cujus brachiis emiserat spiritum, et filius fuit cognati sui, cujus animam meritis suis de purgatorii pœnis eduxerat, sicut superius est descriptum ; et irruit super corpus ejus cum clamore magno, et lacrymarum fletu largissimo ; ita quod ex naribus ejus est ruptus sanguinis fluxus magnus, et curatus est de quadam infirmitate sua capitis, quæ emigranea dicitur, quam passus fuerat pluribus annis, nec ipsum de cetero amplius molestavit. Fratres autem nostri volebant ipsam eadem die tradere sepulturæ *a*, sed instantia et importunitate fratris sui Pauli *b*, et sororis suæ Mariæ, propter multum amorem quem habebant ad ipsam, (volebant satiari de ea cum præsentia corporis sui, et ea quæ necessaria erant ad sepulturam decentius præparare); illa die insepulta remansit.

EX MSS.

a

b

94 Tunc plures viri de melioribus civitatis, et plures dominæ nobiles et honestæ, cum multis de communi populo terræ, venerunt ipsa die visitare corpus sanctissimum Benevenutæ causa devotionis, osculantes *c* illud cum multis lacrymis et tangentes illud cum annulis, et cum paternostris *d* et rebus aliis, quas homines secum deferunt, ut ex tali tactu effectum virtutis acciperent et sanctitatis. Fratres nostri cantaverunt super eam Officium mortuorum. Advertentes autem hoc moniales de monasterio majori, quod cum tanta devotione visitabatur ab omnibus, petiverunt ab abbatissa plures earum, antequam sepulturæ traderetur tam sanctissimum corpus, licentiam visitandi. Et quia multæ erant quæ volebant, dixit abbatissa : « Eamus ergo omnes, veniam et ego vobiscum. » Et sic venit domina abbatissa cum toto suo collegio ad domum ejus. Postquam vero reverenter tetigerunt et osculatæ sunt corpus ejus, Officium mortuorum super eam solemniter cantaverunt cum Salve Regina. Audiens autem prior Prædicatorum, quod abbatissa de monasterio erat juxta corpus Benevenutæ cum toto collegio suo, et quod ibi erat magna populi multitudo, venit processionaliter cum toto suo conventu ad deferendum corpus Benevenutæ ad ecclesiam beati Dominici. Et cum prior cum conventu suo pervenisset ad corpus, omnibus, quæ necessaria erant, præparatis, ad ecclesiam B. F Dominici processionaliter sunt reversi : et post eos domina abbatissa cum processione sua, sequente feretro cum populi frequentia multa. Et sancto corpore in ecclesia posito, et Officio mortuorum incepto, et cum vesperis finito, cæteri qui non debebant pernoctare cum corpore ad propria redierunt.

eamque tulerunt in ecclesiam S. Dominici.

c

d

95 Mane sequenti reversa est ad Missam populi multitudo non modica. Frater autem Conradus, prior Veronensis, dixit Missam et prædicavit *e*, et quia non erat tempus protrahendi sermonem, in generali dixit breviter quædam sua merita sanctitatis, et in speciali duo miracula recitavit : scilicet quomodo beata Virgo in nocte Annunciationis dominicæ, apparuit sibi cum beato Dominico, prædicens sibi, quod in ipsa die debebat curari ab omnibus infirmitatibus mentis et corporis meritis beati Dominici. Quod

Postero die confessarius coram populo prædicat ejus laudes.

e

(1) Rubeus, pag. 75. — (2) Vita della B. Benvenuta, pag. 106, edit. 1589. — (3) Op. cit., pag. 75. — (4) Vita della B. Benvenuta, pag. 150, edit. Utinensis anni 1848.

et

EX MSS. et factum est eadem die stupendo miraculo; postquam scilicet a Benevenuta accepto corpore Christi, apparuit beatus Dominicus, et accipiens eam per manum, deduxit eam per medium chorum usque ad gradus majoris altaris suo nomini dedicati. Ubi postquam aliquantulum jacuit prostrata, ab omni infirmitate corporis et animæ sanata surrexit. Aliud vero miraculum recitavit, quando scilicet biennio cincta funiculo, funiculus adeo intraverat carnem ejus, quod non potuerat eum tollere sine carnis incisione: et hoc nolebat alicui revelare. Super quo Dei petens auxilium, confugit ad tutum orationis refugium, et spiritu suo ad eam reverso, qui in ipsa oratione extra se raptus fuerat, invenit ipsum funiculum ita integrum ante conspectum suum positum, sicut prius ipsa cincta manebat. Et ista duo miracula in superioribus magis distincte sunt posita.

Item die dominica

96 Multi autem viri et mulieres de Civitate scientes Fratrem Conradum multo tempore fuisse Benevenutæ secretarium et confessorem, et sanctitatis ejus multa secreta novisse, quæ ipsa vivente revelare non poterat ratione secreti, quod promiserat; nunc vero quod defuncta erat, et a promissione secreti fuerat liberatus, cupiebat * ab ipso audire aliqua Dei opera mirabilia, quæ circa ipsam facta fuissent, antequam recederet de conventu, et ad suum accederet prioratum. Et propter hoc fuit prædicatio ordinata in sequenti dominica; ad quam prædicationem convenit pars maxima Civitatis, ita quod ecclesia nostra erat hominibus valde plena; in qua prædicatione postquam prædicavit quasdam magnas gratias et virtutes, quas Dominus Jesus Christus Benevenutæ contulerat, tria specialia de ea valde mirabilia prædicavit, quæ sunt valde magnifica et insolita degentibus in hac vita.

* cupiebant

mirabilia prodidit

97 De miraculo Gabrielis angeli. Primum fuit illud magnum prodigium, quomodo non terreno cibo, sed cœlesti alimento per Gabrielem archangelum, quasi per quinquennium, sustentata fuit; quia infra hoc tempus cibum vix in septimana sumebat, et hoc faciebat ad instantiam sibi adstantium, quia bene sciebat, quod eo non indigebat. Et cibus ille erat tam parvissimæ quantitatis, quod parvæ aviculæ vix sufficeret una die; quem post modicam horam totaliter evomebat. Angelus autem Gabriel circa horam C nonam descendebat de cœlo quotidie, vasculum lucidum portans secum, et tribus vicibus in die digitis suis accipiebat quid modicum ex eo, et ponebat in os Benevenutæ, et de isto cibo vivebat. Nec fuit unquam aliqua persona, quæ vidisset eam aliquem cibum in toto prædicto tempore tenuisse, excepto Corpore Christi, quod semper tenebat: simplicem etiam aquam quando bibebat, bene tenebat.

plura.

98 Quomodo diabolum vicit. Secundum quod prædicavit fuit quod malignus spiritus pluries apparuit sibi, molestans eam in aliqua specie corporali, et bis, sicut docta fuit, projecit eum sub pedibus suis, ponens pedem super collum ejus, et sedens super eum et dicens: « Sternere, vilissime dæmon, sub pedibus feminæ debilis. » Et dæmon respondebat: « Heu me! Non audebo apparere ante conspectum ejus qui misit me: dimitte me abire, et promitto tibi quod nunquam D te de cætero molestabo. » Tertium quod prædicavit, fuit quod animam fratris carnalis prioris Veronensis, qui nuper defunctus fuerat, ad instantiam ejus de pœnis purgatorii suis meritis et precibus liberavit. Unde defunctus postea apparens ei, humiliter gratias egit. Et hæc tria, quæ prædicavit, in superioribus melius sunt descripta. Et sic completum est quod Benevenutæ divinitus est promissum, et Frater Conradus erat ex revelatione Benevenutæ securus, quod in quacumque parte fuisset, juxta eam in hora mortis esset, et ipsam traderet sepulturæ.

ANNOTATA.

a B. Benevenutam *ipso die obitus sepulturæ tradere volentes, FF. Prædicatores nullo pacto Ecclesiæ leges violabant: nam hujusmodi usum fuisse antiquissimum facile colligitur ex ritu sepeliendi mortuos* (1), *descripto in vetusto codice ms. archiv. Basilicæ Vaticanæ S. Petri: cujus vestigia in hodierno libro Rituali cernuntur. Atque etiam nostro ævo in* E *Italia meridionali, præsertim tempore æstivo, similis usus viget. Quare S. Pachomius* (2), *S. Ambrosius Mediolanensis* (3), *beatus Carolus Magnus* (4), *multique alii quo die mortui sunt vel intra vigesimam quartam horam post mortem sepulturæ fuerunt dati* (5). *Verum die septimo, quarto, tertio, vel secundo mortui non raro sepeliebantur* (6). *Hunc ritum ecclesiasticum explicuit Martenius* (7).

b Paulus *Familiam Bojani propagavit duabus suis uxoribus* (8).

c Osculantes *corpus* B. Benevenutæ *huic sanctæ virgini non publicum sed solummodo cultum privatum exhibuerunt, quum hæc nequaquam solemniter aut a publicis Ecclesiæ ministris, sed tantum ex privata pietate peracta fuerint* (9).

d Paternostri, *id est, Rosarium B. Mariæ Virginis, de quo in Actis nostris in Commentario ad Vitam S. Dominici.*

e Oratio funebris *in honorem* B. Benevenutæ *a Fratre Conrado habita, utpote cultus privati significatio, Urbani VIII aut aliorum RR. Pontificum decretis non repugnat. Hujus ge-* F *neris honor in similibus adjunctis a S. Bernardo S. Malachiæ fratrique suo Girardo et S. Claræ a cardinali Ostiensi, postea Alexandro IV, R. P., fuit delatus. Nec mirum tales laudes non esse prohibitas, cum in funere virorum non adeo sanctimonia quam dignitate, arte aut professione insignium, sint licitæ* (10).

(1) B. Thomasii opp., tom. IV, pag. 332 et seq., edit. Vezzosii. — (2) Acta SS., tom. III Maji, pag. 324. — (3) Surius, De SS. Vitis, tom. April., pag. 56. — (4) Acta SS., tom. II Jan., pag. 886. — (5) Ibid., tom. XII Oct., pag. 375. — (6) De Ritibus eccles., tom. III, lib. III, cap. 13, pag. 564 et seq., edit. Roth. 1702. — (7) Ibid. — (8) Rubeus, pag. 78 et seq. — (9) Cfr. Ben. XIV, lib. II, cap. XII, n. 9. — (10) Ben. XIV, loc. cit., num. 10.

CAPUT

A

CAPUT XIII.

Miracula B. Benevenutæ. Lumina visa super ejus sepulcrum.

B.Benevenutæ *sepulcrum*

** omit.*
** tota

De miraculis post mortem. Et sicut devotissima virgo Benevenuta ab infantilibus annis usque ad mortem in tota vita sua sanctissima fuit, et * toto ** plena prodigiis, sic etiam post mortem, Dominus Jesus Christus veritatem sanctitatis ejus cœlestium luminum et diversarum curationum infirmitatum voluit confirmare miraculis.

luminibus clarescens vident moniales

a

100 De die sepulturæ et de signis quæ viderunt Sorores. Fuit enim sepulta *a* in vigilia omnium sanctorum, et in nocte sequenti, licet fortiter plueret, tres Sorores Ordinis nostri, quæ morantur in monasterio Sororum de Civitate, videlicet Soror Nicholotta, quæ modo est priorissa, B Soror Margareta, et Soror Magdalena, viderunt splendere luminaria magna pro maxima parte noctis, in facie ecclesiæ super sepulcrum Benevenutæ, quod est ante fores ecclesiæ situm. Dormitorium enim illud Sororum nostrarum est ita dispositum, quod Sorores quæ morantur in cellis quæ sunt ex una parte, scilicet ex parte claustri, faciem ecclesiæ nostræ et etiam totam ecclesiam nostram possunt bene videre. Et illa luminaria, quæ apparent in luminaribus, et flamma materialis ignis discordare videntur, quia nihil fumi, nihil penitus rubedinis apparet in eis, sed in modum coloris argentei albescens splendore coruscat. Insuper in luminaribus illis magnis, quædam lumina * minora videntur, quæ sicut manipuli accensi ab illis magnis luminaribus discernuntur, et majoris lucis splendore, et motu vario quo moventur in eis.

* luminaria

pluribus diebus.

101 Item de luminaribus. Item in quodam die sabbathi post matutinas, quem diem admonitione beatæ Virginis Benevenuta speciali reverentia et devotione colebat, Soror Matildis de dicto monasterio Sororum nostrarum dixit, quod vidit quasi duos manipulos accensos ante faciem ecclesiæ, splendorem non modicum circumquaque reddentes, et juxta parietes ecclesiæ huc et illuc se paulatim moventes; et cum per bonæ C moræ spatium sic fecissent, postea disparuerunt. Et post modicum quidam splendor luminis supervenit adeo magnus, ut totam operiret ecclesiam, et adeo splendidus, quod videbatur quod tota arderet ecclesia, et etiam iste splendor duravit per bonum spatium temporis, et in ista visione fuit prædicta Soror magnifice consolata. De eodem. Item prædicta Soror cum alia Sorore ejusdem loci, quæ vocatur Eusebia, vidit quadam alia nocte foris circa ecclesiam magnum lumen, et videbatur eis, quod maximum lumen esset intra ecclesiam, quia tectum ecclesiæ ad modum vitri videbatur lucere, ita quod totum tectum splendidum videbatur. De eodem. Item in sabbatho sancto Paschæ vidit dicta Soror Matildis magnum splendorem ante faciem ecclesiæ super sepulcrum ejus. De eodem. Item Soror Matildis et Soror Magdalena in festo Trinitatis magnum splendorem pariter viderunt ibidem. De eodem. Item istæ duæ Sorores viderunt simile lumen in festo Exaltationis sanctæ Crucis super sepulcrum ejus. De eodem. Item istæ duæ Sorores in octava Nativitatis beatæ Virginis viderunt simile lumen. De eodem. Item quadam alia nocte vidit Soror Eusebia ibidem magnum splendorem. Et in illo splendore erat quidam alius splendor in modum ardentis manipuli. Et talis splendor apparuit ei quinque vicibus una nocte. De eodem. Item dicta Soror Eusebia in nocte sancti Thomæ martyris vidit super totum locum Fratrum tam grande lumen, quod videbatur quod totus locus arderet, et de illo lumine videbatur quod exirent duo lumina, quasi duo manipuli accensi. De eodem. Item quadam alia nocte Soror Weremburg, quæ antea fuerat priorissa, et Soror Margareta, et Soror Nicholotta, quæ modo est suppriorissa, et Soror Matildis, et plures aliæ Sorores viderunt omnes pariter grande lumen super ejus sepulcrum. De eodem. Item quadam alia nocte plures Sorores simul viderunt juxta ecclesiam magnum lumen; et in eadem nocte duæ Sorores, scilicet Soror Wilbergis, et Soror Leoncina, viderunt ibidem tribus vicibus magnum lumen. De eodem. Item in festo beati Dominici Soror Wilbergis vidit ibidem duabus vicibus magnum lumen. De E eodem. Item dicta Soror postea duobus sabbatis vidit ibidem lumen splendere, et tunc pluebat valde fortiter. De eodem. Item Soror Gisla vidit una nocte duabus vicibus magnum splendorem levantem se juxta ecclesiam. De eodem. Item dicta Soror Gisla in cœna Domini, postquam bona pars noctis lapsa esset *, vidit magnum splendorem in facie ecclesiæ ad tria loca se moventem, et in eis aliquam residentiam facientem. Istud etiam lumen viderunt duodecim, vel tresdecim personæ sæculares inter viros et mulieres, quæ erant sub porticibus domorum, quæ sunt ultra pontem nostrum lapideum *b* in facie, de quo dicetur inferius. De eodem. Item in festo sancti Lucæ vidit Soror Wilburgis idem lumen ibidem. De eodem. Item in festo undecim millium virginum vidit Soror Eusebia similiter. De eodem. Item eadem Soror vidit secunda nocte idem post festum undecim millium virginum; non solum istæ personæ religiosæ, sed etiam personæ sæculares, et specialiter quædam personæ, quæ erant in domibus ante faciem ecclesiæ nostræ dispositis ultra pontem nostrum lapideum.

EX MSS.

* fuerat

b

Aliæ mulieres viderunt lumina circa sepulcrum,

102 Quomodo etiam sæcularibus dicta lumina apparuerunt. Aliquæ mulieres quæ stant in prædictis domibus, septimo die sepulturæ Benevenutæ viderunt circa sepulcrum ejus magnum lumen. — Item in tricesimo die sepulturæ, quæ fuit in festo S. Andreæ, et tunc pluebat, prædictæ mulieres viderunt magnum lumen ibi circa sepulcrum, et venerunt tres ex illis usque ad craticulam quæ est in introitu cimiterii, et tamdiu steterunt ibi, quod potuissent dici centum Ave Maria, et adhuc duravit illud lumen. Et cum tantam moram in pluvia contraxissent, sicut dicunt, non fuerunt madefactæ vestes earum. — Item in festo sancti Antonii heremitæ, plures mulieres, quæ erant sub porticibus prædictarum domorum, viderunt majus lumen solito supra sepulcrum, et tres mulieres albis indutas circa sepulcrum. Una erat in medio, et videbatur major aliis: aliæ duæ erant in finibus sepulturæ, una ad caput posita, et alia ad pedes: omnes autem a terra per cubitum elevatæ. Et licet magna pars noctis præteriisset, portæ *c* tamen ecclesiæ

c

EX MSS.

ecclesiæ videbantur apertæ, et illæ duæ, quæ erant in finibus sepulturæ, intraverunt ecclesiam, illa, quæ sola erat in medio, remanente. Et cum hæc omnia durassent per bonum temporis intervallum, disparentes amplius non sunt visæ.

domum, aliaque loca. d

103 Item in cœna Domini *d*, quæ post hoc tempus secuta est, in nocte sequenti apparuit luminis admirabile signum. Exivit enim de ecclesia nostra per rotam superiorem quoddam lumen adeo se diffundens, quod aer, qui erat tunc valde tenebrosus et pluvia plenus, ita resplenduit, quod denarium jacentem in terra homines discernere potuissent : et istud lumen ante ecclesiam fecit moram non modicam. Postea nostrum viridarium pertransivit versus sanctum Petrum, et quondam Benevenutæ domum ; et ibi moram contrahendo, videbatur quod una magna domus arderet, et elevabatur ab illo lumine quædam lux alba sicut argentum. Deinde rediens versus domum Fratrum Prædicatorum, circumdando dormitorium et cimiterium Fratrum, et circumdando totam ecclesiam, dictum lumen postea non est visum. Et hoc factum est in præsentia multarum B personarum, virorum et mulierum, quæ erant sub porticibus domorum, quæ sunt in facie ecclesiæ Fratrum Prædicatorum, aliquibus ibidem prius existentibus, aliquibus de lecto vocatis ; vidente etiam Sorore Gisla de Cella : quæ visio etiam superius est descripta. Item plura alia luminaria viderunt aliquæ religiosæ personæ et etiam sæculares circa ecclesiam et sepulcrum ejus, et domum in qua prius habitaverat : et adhuc etiam quandoque apparent ; quæ longum esset per singula scribere.

ANNOTATA.

a *De loco sepulturæ* B. Benevenutæ *dictum fuit in Commentario prævio num.* 12.

b Pons lapideus *ille, rivulo defluenti impositus, tempore Rubei, id est medio sæculo XVIII* (1), *adhuc exstabat.*

c Portæ *erant duæ in fronte ecclesiæ, major et minor : anno* 1492 *adhuc exstabant, ut ex quodam Necrologio colligit Rubeus* (2).

d Cœna Domini *anno* 1293, *in qua hoc signum visum est, fuit dies* 26 *martii.* C

CAPUT XIV.

Sanationes interventu B. Benevenutæ impetratæ.

Interventu B. Benevenutæ vir nobilis ejusque uxor

De miraculis infirmitatum. Non solum signa cœlestium luminum meritis devotissimæ Benevenutæ post mortem ejus apparuerunt, sed etiam corporis et animæ sanitatum. Fuit quidam nobilis in Civitate qui uxorem habebat valde formosam, quæ alias mulieres de Civitate videbatur pulchritudine superare ; qui multum diligebat eam, et idcirco * decorabat eam magnis sumptuosis nobilium vestium ornamentis, et sic cum ipsa vanam ducebat vitam in curiis et conviviis

* ideo

dominarum et variis * solatiis chorearum, et in diversarum spectaculis vanitatum. Et licet ita vani essent, tamen diligebant multum et reverebantur devotissimam Benevenutam propter sanctitatem vitæ suæ, quam cognoscebant. Et propter hoc sæpius cum devotione multa suarum orationum suffragia postulabant. In die autem in qua Benevenuta ex hac vita migravit et insepulta remansit, et cum magna devotione visitabatur a multis, venit etiam prædictus nobilis cum uxore sua ad visitandum sanctissimum corpus ejus. Cum autem pervenissent, projecit se domina super eam cum devotione multa, osculando faciem ejus angelicam, et amplexando corpus ejus sanctissimum cum lacrymarum effusione non modica, sicut et aliæ multæ dominæ faciebant.

* vanis

ad sanctimoniam vitæ convertuntur ;

105 Postquam autem Benevenuta fuit tradita sepulturæ, cœpit ista domina cum viro suo cogitare super vanitate vitæ, quæ quasi ventus abierat, et super sanctitate vitæ devotissimæ Benevenutæ, quæ suæ vitæ fuerat tota contraria ; in qua licet pœnas habuerit, erat tamen modo finita. Cœperunt corde compungi, vitam mutare volentes ; propter quod vir et uxor venerunt ad E unum Fratrem Prædicatorem, cum vera contritione peccata sua generaliter confitentes, et de ista conversione sua Deo et meritis sanctæ Benevenutæ gratias referentes : et sic abjectis vanitatibus cunctis, de cætero sanctitati vitæ, et jejuniis et orationibus se dederunt. Postquam autem mortis Benevenutæ celebrata fuit anniversaria dies, prædicta domina magna infirmitate gravata cœpit decumbere, et misit statim pro illo Fratre Prædicatore cum quo fuerat primo confessa, et cœpit rogare dictum Fratrem, quod rogaret Dominum, quod tolleret eam ex hac vita, et cœpit etiam ipsamet ad hoc rogare sanctam Benevenutam. Et dixit Fratri cui confessa fuit, quod ex illa hora quando confessa fuit secum anno præterito, quando Benevenuta abiit ex hac vita, licet juvenis esset, continenter cum viro suo postea vixit, in jejuniis et orationibus multis vitam ducendo. Et in eadem infirmitate transactis octo diebus, omnibus ecclesiasticis sacramentis devote susceptis, prædicta domina migravit ad Dominum.

item e morbo recreatur quædam virgo, matrona,

106 In diebus quando prædicavit Frater Conradus confessor Benevenutæ, in suæ tempore sepulturæ, et prædicavit mirabilia Dei opera, quæ Dominus in ea et per eam fuerat operatus, in illa prædicatione erat quædam virgo devota, quæ Benevenutæ fuerat familiaris et nota, quæ in uno brachio suo quinque annis tam graviter passa fuit, quod non poterat idem levare, nec cum illo caput suum aliquo modo ligare. In sero sequenti, quando erat in domo sua in loco orationis secreto, sic oravit ad Dominum : « Virgo Dei Benevenuta, si sunt vera quæ hodie Frater Conradus prædicavit de te, instantissime rogo te, quod precibus et meritis tuis subvenias mihi in ista infirmitate brachii quam habui multo tempore, quod possim de eo me adjuvare in necessitatibus meis ad honorem Dei, et salutem animæ meæ. » Et post orationem obtinuit exauditionis effectum, et de illo brachio totaliter est sanata. Item fuit quædam devota matrona in Civitate, matertera scilicet Fratris Jacobi, lectoris Paduani, cui ex quadam pustula, quæ nata sibi fuerat sub labio et in gengivis, dolor intolerabilis

(1) Rubeus, pag. 86. — (2) Ibid.

supervenit

A supervenit. Cumque probatis diversis medicinis nullum posset invenire remedium, recordata est quod habebat quædam sua paternoster in una cordula posita *a*, et quomodo cum illis tetigerat corpus Benevenutæ, quando in feretro jacebat exanimis, et cœpit eam invocare cum magna devotione, et dicere : « Virgo Dei sancta Benevenuta, propter multam devotionem quam habui ad te, cum istis paternoster, quæ hic habeo, tetigi sanctissimum corpus tuum : supplico tibi sicut possum, ut in ista mea magna tribulatione precibus et meritis tuis me adjuvare digneris ; » et colligens illa paternoster cum manibus suis superposuit loco doloris, et sine moræ dilatione dolor recessit, et sanatum est labium cum gengivis.

a

junior femina prægnans,

107 Item fuit in Civitate quædam juvencula prægnans prope partum, filia unica matris suæ viduæ, quæ etiam de alia infirmitate erat tam graviter infirmata, quod quinque diebus nec aquam nec vinum nec aliquid aliud potuit transglutire. Cum autem spiritus ita etiam arctaretur*, quod mortis periculum imminebat, mater sua, B quæ pluribus diebus ac noctibus vigilaverat super eam, cœpit magnis vocibus Benevenutæ auxilium invocare, adjurando eam per omnes gratias quas sibi Dominus contulit in hac vita, et specialiter per illam qua ipsam angelus Gabriel toties visitavit et pavit, ne filiam suam tam miserabiliter mori permitteret. Filia etiam sua, sicut poterat, cordis devotione et signis exterioribus eam in sui adjutorium invocabat. Et ecce ambas somnus arripuit, quæ non dormierant per plures dies : et ecce quædam mulier in veste candida et fulgenti facie astitit filiæ dormienti, et etiam salutavit. Quæ cum diceret : « Quænam estis ? » respondit astans : « Ego sum Benevenuta, domini Bojani quondam filia. » Et respondit infirma : « Vos beneveneritis. » Et postea dixit : « Liberate me de hac infirmitate, ne moriar. » Et respondit Benevenuta : « Vade ad domum meam. » Et alia dixit : « Quæ est domus vestra ? » Et alia respondit : « Ecclesia beati Dominici. » Et hoc dicto, volebat Benevenuta recedere, et infirma cepit eam per vestem, et tenuit eam, dicens : « Tangite mihi gulam. » Quam cum tetigisset manibus suis, dixit : « Noli timere : bene curaberis. » Et tunc mater infirmæ cum timore excitata est, timens, ne forte * filia moreretur, et palpando filiam excitata est, et ipsa. Quæ dixit matri : « Heu ! quam male fecistis, mater ! Tenebam modo * sanctam Benevenutam et lapsa est de manibus meis, quæ mihi sanitatem promisit. » Et tunc subito evomuit sanguinis globum condensatum, quasi ovum parvulum ; et tunc fuit sanata et ab omni periculo liberata.

* coarctaretur

* *omit.*

* immo

adolescens crure æger,

108 Item fuit quidam adolescens in Civitate germanus consanguineus istius juvenculæ, cujus immediate est cura descripta. Hic adolescens in crure patiebatur, habens ulcus forte veneti grossi retinens formam ; in quo ulcere nec caro poterat crescere, nec cutis superinduci ; tam in Civitate, quam in Venetiis, per annum et dimidium multorum probato consilio medicorum. Hic adolescens habebat unum consanguineum, qui fuit filius devotæ viduæ Jacobinæ, secretariæ Benevenutæ. Hic acceperat a matre sua, ratione devotionis, particulam veli quod super caput portabat Benevenuta, et dedit *de isto panno aliquam partem * isti consanguineo suo qui patiebatur in crure, dicens : « Accipe et pone super ulcus tuum fiduciam habens, et sanaberis. » Quo facto cœpit statim caro crescere, et cutis superinduci, et infra paucos dies est plaga sanata.

* *omit.*

* particulam

quædam femina,

109 Item fuit in Civitate quædam juvencula matrimonio copulata, quæ quamdam infirmitatem patiebatur quæ fistula dicitur, in pollice pedis, et duraverat illa infirmitas quasi per dimidium annum, et creverat ille pollex satis ultra cursum naturæ, quia processu dierum multa in eo sanies fuerat congregata *, et fecerat in eo cavernulas et foramen ita magnum, quod avellana parvula posset intrare. De quo foramine plura ossa putrida sunt educta, et inde tanta putredinis quantitas emanabat, quod peciæ quibus pes involvebatur, quasi totæ omni die videbantur infusæ putredine. Color insuper illius pollicis in nigredinem tendere videbatur, et pro cura illius infirmitatis a paupere muliere tres marchas medicus postulabat. Videns autem hæc mulier quod non poterat satisfacere medico, cogitans etiam quod fuerat devota familiaris Benevenutæ*, ut inveniret sibi quemcumque pannum quo Benevenuta super corpus suum usa fuisset, sperans si illum super locum infirmitatis poneret, quod meritis ejus sanitatis remedium inveniret. Quærens autem illa diligenter, invenit unum centonem quem aliquando in pede portaverat, et dedit illi : et illa de centone illo modicam truncans particulam, posuit super pollicem fistulatum, et pollex cœpit mutare colorem, et de nigredine in rubedinem verti, et siccari fluxus putredinis, et foramina carne repleri, et unguis nasci, et indurari, ita quod infra octo dies fuit pollex perfecte sanatus.

* segregata

* *add.* et specialis amica, rogavit quamdam neptem Benevenutæ

Soror Wilbirgis,

110 Item in die Annunciationis Dominæ nostræ, cum mortua esset quædam Soror in domo Sororum funeris nostrarum, et Sorores essent in exequiis funeris occupatæ, misit priorissa cum festinatione Sororem Wilbirgin ad rotam *b*. Quæ cum ambularet in zoccholis * *c*, adeo torsit pedem, quod cadens in terram cum dolore non modico, de loco non potuit se movere. Unde portata ad * ecclesiam per Sorores, et postea ad infirmariam ducta est, ubi fuit in angustia multa usque ad vesperas. Postea petivit cum devotione de rebus Benevenutæ quæ ibi habebantur, et dolori apposuit, et statim dolor integraliter est ablatus, et stetit super pedes, et sic velociter ambulavit, solo tumore in pede et nigredine remanente in testimonium infirmitatis præteritæ.

b

* zoculis

c

* in

Soror Ambrosina,

d

111 Item in eadem domo Sororum nostrarum est quædam Soror nomine Ambrosina *d*, quæ gravissimum dolorem aliquibus diebus sustinuit circa collum. Quæ cum nesciret invenire remedium, suggestum est ei, quod de rebus Benevenutæ faceret inveniri, et dolenti loco faceret superponi. Quæ * cum illa cum devotione magna et instantia postulasset, et loco dolenti fuissent appositæ, sine moræ dilatione ablata est doloris angustia, et sanitatis tranquillitas subsecuta.

* quas

matrona Margaruza,

112 Item fuit in quadam villa juxta Civitatem, ad duo milliaria, quædam domina juvenis et honesta nomine Margaruza, cuidam viro matrimoniali copula sociata. Quæ ex quodam casu ita fuit confracta in dorso et in pectore et in toto corpore, quod non poterat nec loqui nec comedere, nec * urinam effundere per octo dies. Calor etiam febrilis huic casui supervenit : unde tam ex casu quam ex febre ad tantum pervenit periculum, quod a parentibus omnibus et amicis, et ab omnibus

EX MSS.

bus aliis personis omnis spes est ablata salutis, et omnia quæ ad sepulturam pertinent parabantur. Hæc infirma habebat in Civitate quamdam dominam attinentem sibi in tertio gradu ; hæc autem domina fuit illa quæ cum viro suo conversa est ad pœnitentiam meritis devotissimæ Benevenutæ, et modo nuper est devote defuncta, sicut parum superius est descriptum. Huic dominæ, forte per mensem vel parum plus antequam ex hac vita migrasset, fuit revelatum in visione nocturna, quod in crastinum iret ad istam consanguineam suam sic infirmam, et diceret sibi quod votum faciat Benevenutæ, cujus corpus est sepultum in sepulcro quod est ante fores ecclesiæ beati Dominici ; quod si meritis suis et precibus contingat eam ab isto periculo liberari, quod primam viam quam faciet extra domum erit ista, quod suum visitabit primo sepulcrum, et extendet se in longam veniam super eum *, cum candella tam longa, quæ possit totum ambire sepulcrum, et ad honorem suum et in gratiarum actionem in ecclesia beati Dominici faciet dici Missam. Hæc autem domina, sicut in nocte sibi dictum fuerat, summo mane surrexit, et ivit ad villam in

* illud

B qua jacebat infirma, et inveniens matrem ejus, revelavit sibi visionem quæ apparuerat ei : et dixit mater : « Filia mea nec audit nec loquitur, ideo non potest facere quod dicitis ; unde vos, cui revelatio facta est, et scitis quomodo fieri debeat, faciatis pro ea votum ; et nos sicut voveritis complebimus totum, si votum, Deo dante, suum consequetur effectum. » Et ista domina pro ista infirma emisit votum, sicut est scriptum superius. Et emisso voto post modicum infirma cœpit oculos aperire, et loqui, et bibere, et comedere, et cætera opera facere sanitatis, et in paucissimis diebus, mirantibus cunctis, plene convaluit, et votum sicut fuerat factum devote complevit.

puer novennis,

113 Item fuit in Civitate quædam devota domina nomine Gisla, quæ habebat unum filium novem vel decem annorum, qui perplures graves * habebat infirmitates. Habuit enim * manum multum * inflatam bene per tres annos, et aliquando fiebant in ea scissuræ ; digiti etiam illius manus omnes * nodositatibus erant pleni. Sub brachio illius manus quidam tumor ad modum apostematis sæpissime veniebat, ex quo totum brachium inflabatur. Collum etiam illius glandinibus erat valde plenum, et valde inflatum, et ab aliquibus istæ glandines scrofolæ * appellantur. Et cum istis infirmitatibus aliquibus annis iste puer nimium gravaretur, nec parentes super istis infirmitatibus possent remedium invenire, mater pueri, quæ sanctitatem Benevenutæ cognoverat in vita sua, et habebat magnam devotionem in ea, audiens etiam quod Deus post mortem ejus magna mirabilia * faciebat per eam, tam de luminibus cœli quæ super sepulcrum ejus sæpissime apparebant, quam etiam diversorum curatione morborum, * cœpit diligenter quærere si posset de rebus quas Benevenuta secum portare consueverat aliquas invenire. Et ecce quædam religiosa cognata sua dedit ei de velo quod consueverat Benevenuta super caput portare : et accipiens mater pueri manum infirmam cum illo involvit. Sequenti die dissolvens manum, invenit eam perfecte sanatam. Audiens etiam

* *omit.*
* *omit*
* *omit.*
* *add.* magnis
* scrofulæ
* miracula
* membrorum

mater pueri, quod multæ personæ accipiebant de D
terra quæ erat circa sepulcrum Benevenutæ, et diversis infirmitatibus apponebant, et curabantur, misit filium suum, ut acciperet de terra illa, et posuit sub brachio pueri cum illa parte veli quo ligata fuerat manus pueri, et post paucos dies de tumore illo et de brachio puer totaliter est curatus. Ultimo accepit de terra sepulcri, et cum illo panno cum quo manus pueri et brachium sunt curata, posuit super collum pueri, et collum cœpit diminui, et glandines in unum colligi, et annullari : ita quod infra paucos dies manus et brachium et collum, quæ pluribus annis infirmata fuerunt, reformata sunt pristinæ sanitati.

devota matrona Jacobina,

114 Item fuit quædam devota matrona in Civitate, quæ adhuc vivente Benevenuta multam devotionem habebat in ea, et Jacobina nominabatur, et habebat unam infirmitatem, quam mihi, qui hæc scripsi, præ verecundia noluit nominare ; et causa illius infirmitatis ibat quærendo de rebus Benevenutæ quas super se quandoque portasset. Et cum invenire non posset, videns quod multæ personæ accipiebant de terra *e* quæ erat juxta sepulcrum, accepit et ipsa, et apponens infirmitati suæ, penitus est sanata. Unde E
cum quædam amica sua postea portasset sibi de rebus Benevenutæ, a qua ante quæsierat, gratias egit sibi, dicens quod eis non indigebat.

e

sanctæ virginis soror.

115 Item Maria soror quondam Benevenutæ, quæ multo tempore servierat sibi in infirmitatibus multis, parvo tempore post mortem ejus infirmata est de quodam apostemate pectoris cum febre continua. Post curationem vero hujus febris et apostematis, remansit sibi quidam dolor magnus circa caput pluribus diebus, et in dentibus et in gingivis. Et cum quodam die cum isto dolore visitasset sepulcrum sororis, et fleret supra sepulcrum, sicut sæpissime faciebat propter nimiam dilectionem qua dilexerat eam, cœpit rogare quod ipsa, quæ alias personas juvabat de infirmitatibus suis, etiam se juvare deberet in isto magno dolore quem sustinebat in dentibus et in ore ; quia multoties juvaverat eam in infirmitatibus suis. Et quia intellexerat Maria, quod de terra quæ erat juxta sepulcrum infirmitates multæ curatæ fuissent, circumspiciens ne aliquis eam videret, accepit de terra illa, et posuit in ore super gingivas et dentes : et statim omnis dolor a gingivis et dentibus est remotus, et post mansit F
maxime consolata.

ANNOTATA.

a Paternoster in cordula posita, *id est, corolla precatoria ex sacris globulis in filo vel cordula composita. Jam ab antiquis temporibus hæ coronæ erant ex succino, curallio, vitro, crystallo, auro et argento* (1).

b Rota *in monasteriis sanctimonialium jam ævo* B. Benevenutæ *erat turricula versatilis, qua necessaria in monasterium inducebantur, gallice* Tour (2). *Significat hæc vox et alios sensus.*

c Ambulare in zocholis, *id est, in crepidis ligneis* (3).

d Soror Ambrosina *in vetusto scripto legitur oriunda a Justinopoli, capite Istriæ* (4).

(1) Cangius, v° *Pater-Noster*, edit. Didot. — (2) Ibid., v° *Rota*. — (3) Ibid., v° *Zocholæ*. — (4) Vita della B. Benevenuta, pag. 174, edit. Utinens. anni 1848.

Terram

A e Terram *honorantes quæ erat juxta sepulcrum* B. Benevenutæ, *priscos Ecclesiæ Occidentalis Christianos imitati sunt Forojulienses. Etenim quum in Occidente vetitum esset, ut pluries nos docet S Gregorius Magnus, ne sanctorum corpora dividerentur* (1), *eorum loco huc illuc mittebantur brandea, seu lintea sanctorum reliquiis vel sepulcris admota. Imo pulveri circa eorum sepulcra collecto cultus exhibebatur. Hic honor tributus fuit Jeremiæ prophetæ ab Ægyptiacis Christianis, teste Pseudo-Epiphanio* (2)*; item S. Stephano protomartyri ab Uticensibus* (3)*; S. Theodoro martyri a Ponticis, ut narrat S. Gregorius Nyssenus* (4)*; S Oswaldo regi ab Anglis, auctore venerabili Beda* (5)*; S. Hospitio* (6), *S. Juliano martyri* (7), *S. Martino Turonensi, a Francis, quod refert S. Gregorius Turonensis* (8). *Qua de re non imperite disputavit primo noster Ferrandus* (9), *et dein Trombellus* (10).

CAPUT XV.

B

Sanationes deprecante B. Benevenuta impetratæ in duobus monasteriis Forojuliensibus.

In monasterio de Cella, Soror Mathildis,

De miraculis perpetratis post mortem in loco Sororum nostrarum. In loco Sororum nostrarum de Civitate est quædam Soror nomine Matildis de Istria, quæ inter alias devotior creditur, quia multum vigilat in oratione : idcirco plusquam aliqua Soror vidit lumina * de nocte splendere in facie ecclesiæ super sepulcrum Benevenutæ. Ista fuit specialis amica Benevenutæ quando vivebat in carne. Hæc cœpit infirmari in pede et in uno crure, et in manibus, et in capite ex una parte ; quia in his partibus videbatur quod esset insensibilis, et quasi mortua : unde quando cum his membris aliquid tangebat, vel a re aliqua tangebatur, minime sentiebat. Multoties dormiendo de nocte coacta subito vigilabat, tremorem membrorum fortiter sentiendo : quæ omnia videbantur esse signa futuræ paralysis et C propinquæ. Timens dicta Soror ne fieret sibi penitus inutilis, et aliis Sororibus nimis gravis, cœpit vehementer affligi, et se ad Dominum Jesum Christum contulit, toto corde cum multis lacrymis postulando, quod meritis et precibus devotissimæ Benevenutæ placeret sibi ne ad infirmitatem tam gravem pervenire deberet, super hoc semper cum devotione et fiducia multa suæ devotæ Benevenutæ suffragium postulando. Audiens etiam ista Soror, quod terra sepulcri Benevenutæ multarum infirmitatum fuerat in salutem, accepit tres lapillos qui fuerant in illius terra sepulcri, et cœpit cum illis tangere membra infirma, et cum oratione et devotione qua potuit, crucis charactere consignare. Quo peracto, omnia prædictæ infirmitatis insignia recesserunt, sanitate pristina integraliter restituta, et Domino Jesu Christo, et devotissimæ Benevenutæ reddita gratiarum actione non modica.

*luminaria

EX MSS.

ac priorissa

117 Item priorissa dictarum Sororum nostrarum, in vigilia beatæ Mariæ Magdalenæ, cœpit infirmari de quadam infirmitate insolita valde, et non modicum timorosa. In die prædicta ante prandium digiti unius manus, ea invita, cœperunt separari ad * invicem irrationabiliter se movendo ; et cum per parvam morulam sic stetissent, conjungebant se ad invicem et se fortissime confricabant ; et post parvam horam, sicut prius, se ab invicem separabant, et quandoque ad partem posteriorem fortissime trahebantur ; quandoque etiam tota manus in aliquam partem horribiliter vertebatur ; et sic, ea invita, sæpissime vel quasi continue faciebat *. Post prandium vero prædictæ diei, digiti pedis ejusdem cœperunt cum pede similiter facere, et cœperunt digiti pedis tam fortissime se movere, quod una fortis mulier non poterat eos tenere, quando, ea invita, taliter moverentur. Commotio etiam illa transibat usque ad genua, et duravit ista infirmitas a prædicta vigilia usque ad adventum. Timentes autem Fratres et Sorores ne spasmum incurreret, E et sic toto tempore vitæ suæ esset inutilis, super hoc diversorum habuerunt consilia medicorum, et sic in toto prædicto tempore multis susceptis potionibus, et diversis adhibitis medicinis, nullum remedium infirmitatis vel adjutorium sanitatis consequi potuerunt. Accessit autem quædam devota Soror ad priorissam, et dixit ei : « Quare non facitis sicut fecit Soror Matildis, quæ, tangendo se et signando cum lapillis qui fuerant in terra sepulcri Benevenutæ, meritis et precibus ejus integraliter est sanata ? » Tunc priorissa concepit, quod volebat similiter facere, ex quo non juvabant eam adjutoria medicorum, et invenit de terra sepulcri Benevenutæ, et ligavit cum devotione et fiducia multa super digitos pedum, et alias super corpus suum cœpit portare de terra prædicta, et ab illa hora in antea nullum prædictæ infirmitatis signum super se potuit invenire. Imo ab infirmitate hanelitus, quam multis diebus habuerat, quia quandoque quasi suffocabatur, nec poterat * hanelitu ** satiari, cum ista et alia infirmitate totaliter est curata, et in omni parte corporis integraliter est restituta pristinæ sanitati.

* ab

* faciebant

* potuerat
** *lege* anhelitu ;

et Soror Mattiuza sanantur ;

118 Item in dicto conventu Sororum nostrarum est quædam juvenis nomine Mattiuza *a*. Hæc * multis diebus, quasi per medium annum, passa est in stomacho tam graviter, quod cibum non poterat continere ; quare multam debilitatem et angustiam sustinebat. Unde cum quadam vice invaluisset contra eam infirmitas, ista venit ad priorissam, et cœpit ei conqueri de dolore nimio stomachi, et de debilitate non modica. Tunc dixit ei priorissa : « Quare non facis sicut ego feci ? Quando vidi quod non poteram curari de infirmitate mea per consilia medicorum, contuli me ad adjutorium Benevenutæ cum fiducia et devotione. Audiens enim, quod terra sepulcri sui multis infirmis fuerat in salutem, posui de eadem

a

* quæ

(1) Cfr. Mabillonius, Præf. in sæc. II Bened., num. 42 ; Trombelli, De cultu SS., tom. II, part. I, diss. VII, cap. 14 et seqq., pag. 90 et seqq. — (2) Opp. S. Epiphanii, De prophetis, ed Migne, tom. II, col. 399, 421. — (3) Miracula S. Stephani, lib. I, cap. XII, ed. Migne, opp. S. Augustini, tom. VII, col. 840. — (4) Oratio de S. Theodoro, ed. Migne, opp. S. Greg. Nysseni, tom. III, col. 739. — (5) Acta SS., tom. II Aug., pag. 86. — (6) Ibid., tom. V Maji, pag. 42. — (7) Ibid., tom. VI Aug., pag. 184, 186. — (8) Opp. S. Gregorii Turon., Historia Francorum, lib. VIII, cap. XV, ed. Migne, col. 457. Cfr. ibid. De gloria Martyrum, lib. V, cap. L, col 752. — (9) Disquisitio reliquiaria, lib. I, cap. III, pag. 113 et seqq. — (10) De cultu SS., tom. II, part. I, pag. 33 et seqq.

EX MSS.

terra super infirmitatem meam, et porto super me quotidie, et idcirco totaliter sum curata. » Audiens autem hæc Soror Mattiuza a priorissa, fuit ex una parte verecundia perfusa et timore perterrita ; quia cum a multis pluries audivisset de miraculis Benevenutæ meritis perpetratis, non credebat, sed potius deridebat. Videns autem ex alia parte in priorissa, per Benevenutæ merita, de longa et horribili infirmitate tam grande et manifestissimum miraculum subito perpetratum, cœpit spe curationis et fiducia relevari. Propter quod pœnitentiam agens in corde suo de incredulitate quam habuerat super Benevenutam de ejus meritis et sanctitate, promisit ei, quod de cætero volebat sanctitatis suæ plenam habere credulitatem ; et * quod si de sua stomachi infirmitate suis meritis curaretur, sanctitatem suam cum mille Ave Maria et totidem veniis *b* honorare volebat ; et petivit a priorissa de terra sepulcri Benevenutæ quam secum portabat. Qua recepta, superposuit stomacho, et de cætero non dolor stomachi, non vomitus eam amplius molestavit : sed plena sanitate recepta, cœpit sine moræ dilatione communiter in conventu cum aliis Sororibus, hilariter et cum gratiarum actione Domino servire.

* *omit.*

b

item in Monasterio Majori, Sophia,

119 De aliquibus miraculis perpetratis post mortem suam in Monasterio Majori. Est quædam antiqua domina in Monasterio Majori de Civitate nomine Sophia, quæ longam et honestam vitam duxit plus quam 70 annis, serviens Deo in habitu monialis. Hæc plus duobus annis in quodam brachio suo fuit gravi dolore et infirmitate percussa : os enim brachii exierat juncturam humeri sui, sicut tumor eminentis ossis exterius declarabat. Propter quod cum manu illius brachii nec laborare nec aliquid facere poterat, sed in continuo dolore et afflictione manebat. Laborando autem super hac infirmitate multis diebus cum diversis medicinis, nec doloris remedium, sed potius contrarium, nec salutis beneficium aliquod poterat invenire. Audiens autem quod Deus per Benevenutæ merita, cujus, quando vixit in hac vita, fuerat specialis amica, multis infirmis magna præstabat beneficia sanitatum ; ad ejus beneficium implorandum se contulit, cum devotione multa et fiducia magna dicens : « Virgo devotissima Benevenuta, succurre mihi miseræ devotæ tuæ, quæ in hac tribulatione mea non salutis, nec doloris possum remedium invenire aliquod ; et ut adjutorium libentius mihi præstes, promitto tibi, quod volo dicere psalterium unum, et in fine cujuslibet psalmi dicendo unum Ave Maria ad honorem tuum, totum psalterium decorabo ; insuper etiam pro te Reginam misericordiæ millies salutabo. » Et incipiens psalterium suum volens complere promissum*, sicut procedebat in psalterio, sic doloris remedio et salutis beneficio juvabatur, ita quod in paucis diebus dolor cum infirmitate recessit, sanitate pristina integre restituta.

C

* promissa

Elisabeth,

120 In eodem monasterio erat quædam nobilis femina juvenis monialis nomine Helisabeth de Guarmo, quæ gravissimo dolore capitis fuit frequentius infirmata : quia quandoque in mense semel, quandoque in quindena, quandoque etiam sæpius per tres vel quatuor dies, tam immanissimo dolore capitis vexabatur, quod nesciebat remedium aliquod invenire. Invaluit autem semel tam graviter iste dolor, quod a clamore vix poterat se continere, et quod non exibat claustrum, et quod non ibat insaniendo per terram *c*. Erat autem in dicto monasterio quædam monialis Beatrix nomine, quæ hujus infirmæ erat valde specialis amica, quæ astabat ei, auxilium impendendo et consolationem, quam * poterat, faciendo. Hæc monialis fuerat soror carnalis devotissimæ Benevenutæ, quæ habebat peplum quod Benevenuta portare consueverat super caput, et hoc manifestavit infirmæ. Cui dixit infirma : « Cur celasti a me tam grande munus, et non exhibuisti mihi mei doloris magni remedium ? » quia ista infirma fuerat etiam devotissimæ Benevenutæ valde devota et specialis amica, et dictum peplum sibi fecit adduci, et accipiens eum * in manibus, ad Benevenutam fecit orationem *, dicens : « O virgo sanctissima Benevenuta, cum devotione magna et fiducia multa ad te venio, tuum petens auxilium ; quia nolo a te petere, quod impetres mihi a Domino, quod ab hac infirmitate totaliter debeat me sanare ; quia nec tu in hac vita voluisti totaliter esse sana, imo potius mortificationem Christi Jesu semper in tuo corpore circumferre voluisti cum tua carne sanctissima. Sed peto quod per merita tua doloris mitigationem in tantum mihi debeas impetrare, quod meam non auferat rationem, nec impediat intellectum, ne cogar per terram discurrere furibunda, et sic in perpetuum sim confusa. » Et ista oratione completa, deposuit suum peplum quod habebat in capite, et Benevenutæ peplo postea se ligavit, et post parvulum temporis intervallum, quo vix quis posset psalmum dicere Miserere, sensit mutationem mirabilem in se factam, quia videbatur sibi quod non esset illa quæ paullo ante fuerat, de intolerabili scilicet carnis infirmitate et afflictione spiritus in utriusque hominis integram sospitatem subito transmutata ; et dixit Beatrici : « Ego nihil mali sentio, sed totaliter sum sanata ; » et in ista sanitate permansit, nec reversa est ad eam infirmitas sicut prius.

D

c

* qua

* illud

* *Legitur in margine nostri codicis :* Hic desinit Prædicatorum codex.

E

et Raynildis.

d

121 Erat in prædicto monasterio quædam alia monialis nomine Raynildis *d*, quæ multis diebus dolorem emigraneum gravissime passa fuit. Item * etiam monialis, quia erat devota Benevenutæ, multoties rogavit eam, quod precibus et meritis suis obtineret pro ipsa apud Dominum, quod tam gravem dolorem vel tolleret ab ipsa, vel mitigare deberet, et per multos dies non potuit exaudiri. Cum autem advenisset vigilia Assumptionis beatæ Virginis, dixit monialis ista in oratione ad Benevenutam : « O Benevenuta, virgo sanctissima, quomodo potes me devotam tuam dimittere in tanto dolore tam graviter cruciari ? Si crastina die in tam devoto festo tuo beatæ Virginis permittis istum meum perseverare dolorem, nolo credere quod sis cum beata Virgine in regno cœlorum ; quia si esses, non dimitteres me in tantæ lætitiæ festo tam graviter cruciari. » Adveniente autem festo, dolor totaliter cum infirmitate recessit, nec eam amplius molestavit.

* ista

Adjuvatur mulier parturiens.

* diebus

122 Item fuit quædam conjugata in Civitate, quæ decem et novem annis * et plus laboravit in partu, nec parere poterat ; unde omnes qui sibi astabant desperabant de vita sua. Supervenit quædam devota vidua, et cœpit confortare infirmam, et dicere quod fiduciam haberet in virgine beata Benevenuta, quæ jam in simili casu plures alias liberavit, et faciat sibi votum, et indubitanter

A tanter divinum præstoletur auxilium. Et infirma clamavit se in culpa, quia deridere consueverat personas, quæ super ejus sepulcrum genua flectebant et venias faciebant, et ait : « O virgo beata Benevenuta, ne attendas ad mala merita mea, sed propter omnem gratiam quam tibi fecit Deus in hac vita, succurre mihi in hac mea necessitate ; et si contingat me liberari per merita tua, volo tua semper specialis esse devota, et candella tuum sepulcrum faciam circumcingi, et ad honorem tuum ibi comburi, et creaturam quam peperero, tuo faciam nomine nominari *e*. » Et fecit dari papyrum illi viduæ quæ fecerat eam facere votum, ut cum illa mensuraret sepulcrum ad candelam faciendam. Et cum venisset ad mensurandum, antequam reverteretur ad eam, ipsa pepererat pulcrum et vivum filium masculum : et ordinavit, sicut prius voverat, quod post Benevenutam Benevenutus nominaretur.

Sanatur scriba patriarchæ Aquileiensis,

123 Item Jacobina, devota vidua, secretaria Benevenutæ, de qua superius multoties est mentio facta, habet unum fratrem carnalem canonicum Civitatensem, et est scriba domini Patriarchæ *f*, quem super omnes alias personas diligit ; B et merito, quia ipse vice versa multum reveretur et diligit eam. Hic circa festum omnium sanctorum nuper elapsum, cœpit infirmari febre quartana; et alias passus fuerat eamdem febrem bene per annum. Postquam autem in ista febre accessionem quartam habuerat, Jacobina, soror ejus, desiderio et devotione qua potuit, pro eo ad Benevenutam fudit orationem, dicens : « O devota et beata virgo Benevenuta, tu scis quod te dilexi, quod astiti tibi, quod te sociavi ubicumque voluisti, propter te quod omnia mea facta dimisi : scio versa vice quod mihi ostendisti magna signa dilectionis : scio, quod adhuc existens in hac vita tantam invenisti gratiam apud Dominum, quod obtinere meruisti quidquid cum instantia postulasti ; scio quod modo magis potes apud Dominum quam prius : rogo quod tu roges Dominum, quod dignetur curare fratrem meum de ista febre quartana ; quia alias experta sum pro simili febre quanta sustinui. » Et ecce sicut petivit, per merita Benevenutæ, exauditionis effectum meruit obtinere, quia in sequenti accessione quasi nihil sensit, et postea nunquam, et factus est sanus et fortis.

necnon uxor medici,

124 Item in Civitate fuit quædam devota mulier, uxor cujusdam medici, quæ propter quasdam infirmitates de herbis coctis in aqua balneum sibi paraverat, et cum aqua, in qua erant herbæ decoctæ, deberet in vas projici, et aqua tunc bulliret fortissime, ex incautela projecta est aqua super crus mulieris, ita quod crus suum fuit totum illa bullienti aqua perfusum. Cum autem ei ex hac gravissimus accidisset dolor, recordata est de Benevenuta, quia devotionem multam habebat in ea; et clamavit, et dixit : « O virgo beata Benevenuta, rogo te per illam gratiam quam Deus dedit tibi in die Annunciationis Dominæ nostræ, in qua curata fuisti meritis et precibus beati Dominici ab omnibus infirmitatibus tuis, quod precibus et meritis tuis ab isto tam gravi dolore valeam liberari. Quod si continget, tres candelas faciam portari ad ecclesiam beati Dominici, et ad honorem tuum ibi comburi. » Et facta oratione, et emisso voto, sine moræ dilatione dolor omnis cessavit, et * testimonium miraculi per plures dies in crure rubedine remanente.

* in

et nobilis domina

125 Item fuit quædam domina nobilis et devota, Palma nomine, in quodam castro quod distat a civitate per XV milliaria, quæ Benevenutæ familiaris fuerat et devota, quia ejus bene noverat sanctitatem ; erat enim Fratris Conradi, confessoris sui, soror carnalis. Postquam autem Frater Conradus Benevenutam tradiderat sepulturæ, voluit visitare istam sororem suam antequam ad suum accederet prioratum. Post visitationem illam, soror ejus fuit tam graviter infirmata de quodam dolore, qui contigit sibi circa renes et ilia, quod vir suus assistens ei non poterat dolori remedium invenire cum tota familia. Recordata est autem domina de quodam cervicalis operimento, quod miserat sibi Benevenuta, et habebat illud loco secreto repositum ; et vocata filia sua, fecit illud sibi afferri, et accepto illo, et super locum doloris apposito, cum multa devotione a Benevenuta per sua merita postulavit in tanta necessitate sua a dolore tam grandissimo liberari. Et statim dolor cessavit, et dormire cœpit, et fuit totaliter liberata.

Palma

126 Item ista eadem domina duas alias grandes infirmitates, passionem scilicet matricis et membrorum tremorem, pluribus annis passa E fuit ; et propter istas infirmitates venit ad Civitatem, ut ab iis curari posset de consilio medicinæ : et multis expensis factis nequaquam valuit salutis remedium invenire. Videns autem hæc domina, quod medicorum adjutorium non juverat eam, et quod Benevenuta de alia infirmitate sua ipsam subito liberavit ; ad ipsam devotissimam Benevenutam reversa est toto devotionis affectu, et vovit dicens : « Virgo beata Benevenuta, credo te esse magni meriti apud Deum ; succurre mihi devotæ tuæ in tanta necessitate; quia si precibus et meritis tuis de istis infirmitatibus meis * meruero liberari, promitto tibi quod nudipes et in vestimento lanæ humili et aspero, sine lineis, quam citius potero, tuum visitabo sepulcrum, et juxta illud sub divo vigilans, pernoctabo, Deo et tibi gratias agendo de percepto beneficio sanitatis ; eodem modo et forma, quo ad te veniam, ad propria reversura. » Et hoc emisso voto, dictarum cessaverunt infirmitatum incommoda, et ab iis nunquam fuit amplius molestata ; volenti autem devotæ dominæ suum votum complere cœpit obviare maritus, asserens quod, propter debilitatem, non posset votum sicut fecerat adimplere. F Frater etiam Conradus, qui tunc erat ibi, cœpit suadere sorori, ne se exponeret tanto periculo, sed in hac parte deberet consentire marito. Domina autem cœpit instare et rogare humiliter, quod ex quo Deus tantum fecerat sibi bonum, quod dimitteret eam ire. Videns autem Frater Conradus ejus instantiam, cœpit eam juvare, et suo suadere cognato, quod secure permitteret eam ire, quia qui juvit eam in infirmitatibus suis, etiam in isto juvabit itinere. Et propter hoc, sicut emiserat votum, ita complevit. Et super hæc mirabilia contigit aliud non modicum admirandum, quia in tam longo viæ spatio, quia sunt XV milliaria, domina tam delicata, quæ longam viam nunquam consuevit facere peditando, nec nudipes etiam ambulare per domum, nec etiam assuevit in vigiliis pernoctare ; quod in via tam longa et lapidosa, et cum tantis vigiliis, nullam in pedibus læsionem, nullam in membris fatigationem, nullam ex vigiliis habuit debilitatem, sed sic se habuit de omni gravedine et dolore, ac si in domo propria permansisset ; quæ cum

* omit.

ipsa

EX MSS. *aliique.*

ipsa iter fecerant, satis personis aliis fatigatis.

127 Multa quidem et alia signa fecit Dominus Jesus Christus per merita devotissimæ virginis Benevenutæ, quæ non sunt hic scripta, præcipue in doloribus qui contigerunt in diversis partibus corporis, et specialiter in capite, et in parturientium periculo : in quibus omnibus orationibus completis et votis emissis, sine moræ dilatione secuti sunt salutis effectus ; quæ nimis occuparent scriptorem, si per singula scriberentur. Quædam etiam occultata sunt, nec ad publicam notitiam pervenerunt propter pudorem infirmitatum ; et etiam propter alias causas nolunt illa manifestare, qui sanitatum beneficia receperunt. Sed manifestant sanitatum signa in luminaribus et votis cereis quæ ad ejus sepulcrum sæpissime transmittuntur : et aliquando ardent super ejus sepulcrum, aliquando vero in ecclesiam deportantur ; de quibus sæpe per totam noctem beati Dominici illuminatur altare. Præter hæc multæ genuflexiones et orationes fiunt super ejus sepulcrum assidue. Insuper multi et multæ volentes ecclesiam intrare, propter reverentiam sanctissimi corporis quod ibi jacet sub lapide, non audent ponere pedes super lapidem sepulturæ, sed divertentes a latere ad caput, vel ad pedes sepulcri, per angulum sepulturæ, ponunt pedes super limen ecclesiæ. Et propter hæc et alia supradicta, bona fama in populo crescit quotidie *g*.

B

ANNOTATA.

a Mattiuza, *apud Rubeum* Matthiuza. *In necrologio Sororum legitur : II idus Julii MCCCXIII obiit domina Sophya de Mels mater Sororis Matthiusse* (1).

b Veniæ *erant inclinationes vel genuflexiones religiosorum, in pœnitentiam plerumque injunctæ* (2).

c *Obscurus hic locus ita intelligendus videtur : « tam graviter dolebat Elisabeth de Guarmo, ut vix se continere posset quin clamaret, quin e claustro exiret et per vias tamquam insaniens curreret. »* Guarmo *castellum situm in ditione nuncupata Friuli* (3).

d Raynildis *mater fuit Pinosa Civitatensis, ut legitur in hujus testamento* (4).

C

e O virgo beata Benevenuta... si contingat me liberari per merita tua, volo tua semper specialis esse devota, et candella tuum sepulcrum faciam circumcingi, et ad honorem tuum ibi comburi, et creaturam quam pepererо, tuo faciam nomine nominari. *In qua oratione tria sunt animadvertenda : primo a puerpera* Benevenutam *nuncupatam esse* beatam : *secundo ab eadem candelam comburendam ad sepulcrum, voto esse promissam ; tertio puerum nasciturum vocandum fuisse Benevenutum. Quæ si ad decreti Urbaniani normam perpendantur, dicendum erit puerperam* B. Benevenutam *ita honorasse quasi jam esset cultu publico cohonestata* (5). *Sed res non sic accipienda. Etenim illa mulier* Benevenutam *appellans* beatam, *de ejus gloria et suffragio in cœlo, ritu ecclesiastico posthabito, tantummodo cogitavit.* D *Nec incensio luminum ad sepulcrum pro cultus publici, sed lætitiæ privatæ significatione, illo ævo habebatur. Urbanus VIII, anno* 1625, *non permisit eam fieri nisi ad canonizatorum et beatificatorum sanctorum reliquias, imagines et sepulcra ; sed hæc causa fuit, quod populus, (quum hujusmodi res palam ante omnium oculos sit), cogitare posset luminationem auctoritate publica fuisse susceptam, seu ad cultum publicum exhibendum. Denique puerpera, cum promitteret sese puero daturam esse nomen* B. Benevenutæ, *animum non attendens ad S. Benvenutum, episcopum Auximi, privatam duntaxat venerationem ostendit. Non est enim lex, sed veneranda eaque antiquissima Ecclesiæ consuetudo, quam nullus christianus parvi pendit, ut in baptismo neophytus non alio nomine quam alicujus sancti, præsertim Martyrologio Romano inscripti, nuncupetur. Nec culpandi sunt qui, ratione habita adjunctorum, alia vocabula baptizatis imponant, modo a dandis* nominibus idolorum et falsæ religionis Pœnitentium *abstineant* (6). E *Haud secus in Ecclesia antiquitus fuit actum. Sane non ab aliquo sancto nomen mutuatus est S. Bonaventura. Adde quod S. Pius V, ante pontificatum dictus Michael Ghislieri, quemdam Judæum, quem pontifex baptizavit, nuncupavit Michaelem Ghislieri. Quem imitatus Clemens XIII, tres Judæos unumque Turcam sacro baptismate abluens, eos gentis suæ appellatione Rezzonico honestavit* (7). *Mos imponendi nomen Benevenutæ infantibus recens natis retentus fuit in Civitate, specialim a gente Bojana. In qua prior hoc præstitit Paulus, beatæ virginis frater, qui* Benevenutæ *nomen indidit primæ suæ filiæ* (8).

f *Patriarcha Aquilejensis, de quo hoc loco, erat Raymundus a Turre* (9).

g *Ex his reverentiæ significationibus facile colligitur ferme statim post ejus mortem cultum sacrum* B. Benevenutæ *fuisse delatum.*

EPILOGUS.

Vita B. Benevenutæ

HOC COGIT CREDERE SUPRADICTA. Et licet multa superius scripta videantur insolita et mirabilia nimis, non tamen sapienti et discretæ personæ debent videri a veritate remota, cum devotissimæ Benevenutæ quasi omnia sint ab ore prolata, et ejus testimonio confirmata ; quia nec ejus sunt contraria meritis, nec divinæ incongrua bonitati. Et hæc manifestare noluit nisi personis fide dignis, quæ convenientes essent ad celandum ea quæ sibi manifestabat, quamdiu viveret, sub sigillo secreti. Et manifestando illa loquebatur de se ipsa semper in tertia persona, quasi de alia dicens : « Fuit quædam persona quæ sic vidit, vel audivit; » quemadmodum Paulus Apostolus, manifestans Corinthiis revelationes suas, loquitur de se ipso tanquam de alio, dicens:

(1) Vita della B. Benvenuta, edit. Utin. 1848, pag. 176. — (2) Cangius, vº *Veniæ*. — (3) Vita della B. Benv., edit. Utin., pag. 182. — (4) Ibid., pag. 183. — (5) Ben. XIV, De Beatif., lib. II, cap. XI, num. 10, 17 ; Muratori, Anecdota, tom. I, dissert. XVI, pag. 178 et seqq. — (6) Ben. XIV, De Beat., lib. IV, part. II, cap. XIX, num. 18. — (7) Novaes, Storia de' sommi Pontefici, tom. VII, pag. 213, tom. XV, pag. 53 ; Cfr. Oldoinus, apud Ciaconium, Vitæ Rom. pontif., tom. III, col. 1004. — (8) Vita d. B. Ben., Utin. 1848, pag. 186. — (9) Rubeus, pag. 100.

Scio

A « Scio hominem in Christo, sive in corpore sive extra corpus, vidisse vel audivisse, etc. » Et cum in prosecutione sermonis, non advertens loquendi stilum mutaret, interdum loquens in prima persona, et dicens : « Ego sic respondi, et sic fuit mihi dictum, » et similia, stabat perterrita et verecundiæ rubore perfusa. Et tunc devota vidua Jacobina, secretaria sua, dicebat ei : « Quare coram me nitimini vos occultare? Scio quod vos estis de qua loquimini. » Nec illa negabat, sed dicebat : « Cavete ne alicui manifestare velitis; quod si fieret, reputarem maximam injuriam mihi factam. » Et respondebat dicta domina Jacobina : « Obligo vobis corpus meum et animam meam coram Deo, quod certa sitis, quod quamdiu vixeritis, nemini revelabo : quod si contrarium fecero, diabolus accipiat plenam potestatem super corpus et animam meam. Imo etiam post mortem vestram, si supervixero, si vultis, istud *semper apud me servabo secretum. » Et respondebat Benevenuta : « Hoc non dico ; sed ubi videritis ædificationem sequi, volo quod manifestare possitis. » Et ad manifestandum ista non fuit Benevenuta inducta propria voluntate, sed sui consilio confessoris : imo interdum ea, * qua sibi tenebatur, per obedientiam constringendo, specialiter super miraculo quod in die Annunciatonis Dominæ nostræ Dominus, per merita beati Dominici, fuerat in ea mirabiliter operatus. Cujus miraculi modum et formam adhuc nemini dixerat, nec dicere intendebat; sed Frater Conradus coegit eam, ut omni petenti manifestaret, prout a beata Virgine acceperat in mandatis, sicut forma miraculi superius est descripta.

* vestrum *add.*

* eam

ad veritatem scripta fuit.

129 Quomodo ergo est verisimile, vel credendum, quod mulier quæ fuit talis et tantæ vitæ, quæ de omnibus supradictis, cum esset confessor suus in exequiis sepulturæ, prædicationis testimonio confirmavit, quæ etiam penitus noluit, quod in vita sua publicarentur (quod et fideliter est et firmiter observatum) ; diceret de se verba, vel facta, vel miracula falsitatis? Approbant etiam nimium omnia supradicta miracula, quæ Deus in ea et per eam fecit in vita sua et post mortem, miracula cœlestium luminum, et curationum diversarum infirmitatum, quæ postea sunt secuta. Et super omnia illud stupendum prodigium archangeli Gabrielis, quomodo quinque annis, vel circa hoc, non hominis, sed archangeli Gabrielis fuerit educata cibario. Quod C non solum ipsius Benevenutæ assertione probatur, sed etiam omnium de Civitate, qui ejus noverunt conditionem, testimonio confirmatur : quod non fuit aliqua persona quæ vidisset eam cibum sumere, quam * modicum, et valde raro sumebat,* nisi totaliter ejiceret illum, in toto tempore supradicto *a*. Sed si forte esset aliqua persona, quæ supradictis tam apertis rationibus et validis argumentis contemneret adhibere credulitatis assensum, (cum sit pium illa credere, et cedat ad honorem Ordinis *b*, et in magnum præconium beati Dominici), timere potest, ne quod de Christo capite et de suis adversariis prophetatum est et completum, scilicet : « Ecce positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur ; » ita etiam de membro Christi, Benevenuta virgine devotissima, et de adversariis ejus aliquando dici possit, et etiam compleatur. Si enim quæ superius sunt descripta, et devotissimæ virginis Benevenutæ processerunt ab ore, non sunt veritatis robore confirmata, sed in injuriam veritatis loquendo de Deo et de sanctis et de se pluries est mentita, necessario sequitur quod non sit membrum Christi, qui est veritas, sed diaboli, qui est mendax et E pater ejus. Quod de tali et tanta virgine nefas est non solum credere, sed etiam suspicari ; in cujus ore, quamdiu vixit in hac vita, non consuevit mendacium inveniri. Cujus etiam injuria redundat in Christum, qui dicturus est in extremo judicio : « Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. »

EX MSS.

* et quem

* *add.* non

a

b

ANNOTATA.

a *Ex hoc epilogo discimus vitam* B. Benevenutæ, *a nobis typis editam, esse conscriptam a viro veritatis omnino conscio.*

b Ad honorem Ordinis *FF. Prædicatorum et S. Dominici quum cedat vita* B. Benevenutæ, *perspicuum est eam aliquo peculiari modo huic Ordini fuisse addictam. Porro in Necrologio diu post* B. Benevenutæ *mortem scripto legitur ad diem 30 octobris :* Obitus Benevenutæ filiæ q. Domini Bojani. Vixit devota in tertio Ordine nostro. *Præterea in Vita passim videmus eam cum Ordine FF. Prædicatorum singulare habuisse commercium : quod, habita ratione regulæ tertii Ordinis S. Dominici, suadet beatam virginem hujus fuisse sodalem* (1). F

(1) Rubeus, pag. 106.

A D

DE B. ARCHANGELO CANETULO

CANONICO REGULARI SS. SALVATORIS

EUGUBII

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

§ I. Beati Archangeli memoria in fastis sacris ; Vitæ scriptores. Utriusque parentis nobilitas.

ANNO MDXIII.

B. Archangelus, *cujus festum*

Ad diem XVI aprilis inter prætermissos et in alios dies rejectos referunt nostri (1) B. Archangelum Canetulum, Ord. Canonicorum Regular. S. Salvatoris : hoc die obiit in Castilione Aretino, itaque inseritur hodie a Constantino Ghinio Natalibus sanctorum canonicorum : et quia Bononiensis, refertur a Paulo Masini in Bononia perlustrata, breviter in prima, prolixius in secunda editione. Nos ejus Vitam antiquam et processum de fama sanctitatis recentiorem, latine redditum, jam pene ad prælum habebamus paratum, quando ex Lud. Jacobillo didicimus, coli Eugubii, eo quod corpus istic reconditum est, die XXIX octobris. *Vitam antiquam habemus quidem, sed italicam; processum etiam de fama sanctitatis inter reservatas schedas majorum nostrorum reperimus. Authenticum exemplar relatum est in archivum canonicorum S. Salvatoris Bononiensium. Quocum prorsus concordat apographum, anno* 1663 *Bollandianis missum, ut testatus est ipse abbas generalis canonicorum S. Salvatoris. His maxime instrumentis utemur in Actis hic dandis. Præcipuam etiam utilitatem nobis attulit opus bene magnum Joan. Baptistæ Melloni de Viris piis et illustribus Bononiensibus* (2). *Usui* C *quoque est Jacobillus in opere de sanctis Umbriæ, qui* B. Archangelum *celebrat hac die, XXIX octobris. Recentiores etiam specialibus lucubrationibus Vitam beati nostri descripserunt. Anno* 1686 *Valerius Zani* (3) *de* B. Archangelo *disseruit italico idiomate, nihil autem edidit, quod non fere ad litteram tradat Vita antiquior, infra danda. Fuit etiam Vita beati conscripta ab anonymo canonico regulari S. Salvatoris, italice pariter exarata ac Bononiæ excusa anno* 1749. *Sed auctor est Trombellius, abbas S. Mariæ ad Rhenum* (4).

agitur mense aprili,

2 *In martyrologio pro canonicis Regularibus, Romano subnexo, sub die XVII aprilis, legimus :* Eugubii in Umbria beati Archangeli confessoris canonici regularis, vitæ innocentia, caritate erga proximos et prophetiæ dono illustris; cujus corpus in ecclesia S. Ambrosii religiose colitur. *Dubitat aliquantulum Dr. Joan. Stadler in suo Lexico sanctorum* (5), *num* E *idem sit Archangelus, qui a nostris ad diem XXIX octobris reservatur, ac ille, cujus obitus ad diem XVI aprilis consignatur : præsertim quum nullam cognoscat rationem, cur in finem octobris relegetur. Sed facilis est quæstio :* B. Archangelus de Caneto *seu* Canetulus *vere die XVI aprilis obiit, ut infra in Vita edenda monstrabitur; sed eum remiserunt majores nostri ad exeuntem octobrem, quia tunc ejus festum Eugubii celebrari scripserat Jacobillus. Attamen num jure hoc affirmarit, dubium. Certe ante annum* 1748 *nullum recitabatur Officium* B. Archangeli; *et nunc quidem dies ejus festus agitur Eugubii die* 16 *aprilis, apud canonicos S. Salvatoris Lateranenses die* 17 *aprilis, Bononiæ die* 13 *maji. Omisit, quod sat mirum est, Philippus Ferrarius, licet Italus, nomen pientissimi viri in catalogo sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt : Castellanus quoque præterit illum tacitum. Quamvis autem beatus noster latuerit plerosque martyrologos, non est quod de ejus sanctitate et cultu dubitemus : sæpe enim veneratio alicujus servi Dei tam exiguis continetur finibus, ut ejus sanctitas a plerisque* F *ignoretur. Atque ex eo sequitur, ut tanti laboris sit catalogum sanctorum texere omni ex parte absolutum. Nobis, qui hujusmodi operi nos totos impendimus, et undique libros, tum typis excusos, tum manu exaratos, conquirimus, sæpe occurrunt nomina sanctorum, nobis plane ignota, quorumque Acta ad dies antecedentes danda fuissent. Operis humani est sors universalis.*

Officio colitur.

3 *At beatus canonicus a suis popularibus non fuit neglectus. Etenim die 2 maji* 1617, *auctoritate ordinaria confectus fuit a vicario generali episcopi Eugubini processus, ut* exhiberetur apostolicæ sedi pro officii recitatione in beati honorem impetranda. Verum cum petitio numquam postea proposita fuerit, nullum quoque in ejus honorem officium *recitatum fuit*

(1) Act. SS., tom. II Aprilis, pag. 402. — (2) Atti o memorie degli uomini illustri in santita nati o morti in Bologna, clas. I, t. III, p. 381, Bononiæ 1818. — (3) Vita del B. Arc. Canetoli, Bononiæ 1686. — (4) Gaet. Melzi, Dizionario de opere anonime, tom. III, pag. 230. — (5) Vollständiges Heiligen-Lexikon, tom. I, p. 301.

ante

A *ante medium circiter sæculum XVIII* (1). *Nihilominus Prosper de Lambertinis, cum esset archiepiscopus Bononiensis, scribere non dubitavit :* Beatus Archangelus in antiqua ac nota cultus possessione permanet, scientibus ac tolerantibus, quin immo approbantibus Ordinariis (2). *Idem summus pontifex factus, sumpto nomine Benedicto XIV, moras trahere nolens, pronuntiavit* B. Archangeli *cultum esse legitimum et apostolicis literis datis die* 2 *octobris* 1748, *permisit a canonicis regularibus S. Salvatoris ejus festum Missa et Officio cum lectionibus propriis ritu duplici celebrari* a. *Cum lectiones illas, quales editæ sunt in Officiis propriis Cleri Bononiensis et Canonicorum Lateranensium, plurimi in manibus habeant, placet eas exscribere ex Hagiologico Italico* (3), *ubi verbis nonnihil mutatis reperiuntur :* Ex nobili Canetola gente ortus est Bononiæ Archangelus, qui ab infantia pietati addictus, inter civiles discordias patre ac fratribus interfectis, divina ope servatus fuit. Adolescens Congregationem canonicorum regularium S. Salvatoris ingressus, post tyrocinium laudatissime expletum, Venetias B missus est, ubi hospitibus recipiendis in monasterio S. Salvatoris præfectus, patris sui occisori, ibidem hospitanti, ministrare debuit : quo viso et cognito, concitatos iræ et vindictæ motus magna sui victoria omnino repressit. Sacerdotio insignitus, ad S. Ambrosii monasterium extra Eugubium missus est, ubi quasi in solitudine vivens, cœlestium meditatione et assidua corporis maceratione diu se ipsum exercens, angelicam vitam duxit, suam et proximorum salutem consilio et opera ardentissime curans. Prophetiæ dono illustris, Juliano Mediceo, tunc exsulanti, florentissimum deinceps familiæ suæ statum prædixit. Quare Leo papa X, ejusdem Juliani frater, Archangelum Florentiæ archiepiscopum designavit; quam tamen dignitatem constantissime recusavit. Gravissimo deinde morbo correptus, sacramentis Ecclesiæ religiosissime susceptis, obdormivit in Domino, die XVI aprilis, anno MDXIII. Ejus corpus in civitate Eugubina solemni pompa delatum, miraculis claruit et mire incorruptum magna populorum veneratione colitur.

Ejus Vita conscripta fuit a canonico regulari,

4 *Vitam quæ omnium videtur antiquissima, utpote quæ scripta fuerit a collega canonico regulari coævo, primus edidit Prosper Lambertinius, dein Benedictus XIV, in opere de Servorum Dei beatificatione et canonizatione. Eamdem edidit J. B. Melloni ; quam jam a Papebrochio translatam, et nos latine reddidimus, id maxime curantes, ut auctoris vestigia, si non in verbis, saltem in sententia, sequeremur. Atque imprimis biographum fuisse canonicum S. Salvatoris manifestum fit ex num.* 13, *ubi dicitur :* Patres NOSTRI S. Secundi, *et paulo supra :* Vestimenta *beati*.. partim ab aliquo patre NOSTRO igni tradita sunt, *quæ monstrant scriptorem ad Ordinem supradictum pertinuisse ; nam monasterium S. Secundi, sub quo erat cœnobium S. Ambrosii, juris canonicorum S. Salvatoris erat, ut pluribus infra docebimus. Insuper ipse biographus dicit in fronte scriptionis Vitam collectam* a devoto religioso ejusdem Ordinis et Congregationis *fuisse.*

AUCTORE J. V. H.,

æquali.

5 *Hunc porro biographum coævum fuisse* B. Archangelo, *asserunt ii præsertim qui accuratius Vitam beati scripserunt ; plerorumque lucubrationes habemus. Sed instar omnium probationum est nobis subscriptio* Fratris Thomæ de Fabriano, tertii Ordinis Pœnitentiæ, eremitæ incolæ S. Nicolai. *Hic autem Thomas in Vita num.* 6 *dicitur* vir illiteratus tertii Ordinis pœnitentiæ S. Francisci, qui morabatur juxta ecclesiam S. Nicolai... Frater iste Thomas multas actiones pias retulit de P. Fr. Archangelo, et testatus est ejus ope se factum bonum servum Dei et superasse multas acerbas tentationes diabolicas. *Nullum potest esse dubium quin idem sit vir qui Vitam subscribendo comprobavit, et qui in solitudine Ambrosiana amicus et cliens fuit* B. Archangeli. *Coram testibus igitur non solum coævis, sed oculatis et quodammodo domesticis composita fuit Vita infra danda. Dein ipsa scriptio in enarrandis miraculis post mortem patratis, ultra annum* 1532, *(num.* 17*), non procedit ; inde patet circa dictum annum confectam fuisse. Jam sequitur eam ab* E *obitu beati viri, qui, ut infra monstrabitur, anno* 1513 *accidit, annis fere viginti distare. Multi itaque supererant testes idonei, qui coram inspexerant narrata et proin fidem facere poterant eorum quæ referebantur.*

Beati familia,

6 *In vita infra edenda num.* 1 *dicit biographus :* Fuit Patris domni Archangeli Bononiensis pater Facinus ex nobili familia Canetulorum Bononiensium. *Enimvero nobilissimam fuisse Canetorum seu Canetulorum (utroque enim nomine, imo et tertio Canedolorum designatur) familiam, plurima demonstrant documenta. Docet nos Valerius Zani, qui sibi indidit nomen Aurelii Degli Anzi, in Vita, quam edidit,* B. Archangeli, *illustrem fuisse Canetulorum domum jurisprudentia, magistratibus et operibus publicis. Sic Cambius Canetulus sæculo jam XII in primis subselliis magistratus urbani sedebat* b, *et Joannes, insignis jurisconsultus, ad Bonifacium IX, pontificem ab anno* 1389 *ad* 1404, *legationem obivit* (4). *Hæc legatio anno* 1392 *missa fuit, quando Bonifacius, ægre ferens Bononienses non præstitisse obsequium, sedi apostolicæ debitum, magistratus excommunicavit. Hi bella quibus impliciti fuerant, prætenderunt ; excusationem non solum admisit Pontifex, sed beneficiis Bononiensem civitatem cumulavit* (5). *In episcopologio Papiensi legimus Gulielmum Canetum vel de Caneto Papiensem cathedram conscendisse anno Christi* 1257 *: festum Corporis Christi, nuper ab Urbano IV institutum, in sua celebrari jussit Ecclesia* (6). *Sed num ad familiam Canetulorum pertinuerit, dubitari potest, quia dicitur Gulielmus Ticinensis, et patriam rexisse Ecclesiam. Quamquam hæc dubitatio eludi videtur dicendo ramum aliquem hujus familiæ etiam Ticinensi solo insitum fuisse.*

nobilitate præstans,

7 *In Annalibus Genuensibus Joannis Stellæ occurrit Marcus Canedulo de Bononia,*

(1) Bened. XIV, de beatificatione, etc., lib II, cap. 18, n. 19. — (2) Ibid. — (3) Hagiolog. Ital., t. I, p. 200. — (4) Melloni, Atti o Memorie, tom. III, pag. 383, not. — (5) Muzzi, Annali di Bologna, t. III, p. 563. — (6) Romuald. a S. Maria, Papia sacra, Part. I, pag. 54. Ughelli, Ital. sacr., tom. I. col. 1100.

legum

AUCTORE J. V. H.

legum doctor, qui variis jam officiis Genuæ perfunctus, tandem anno 1500 magister justitiæ, id est, supremus magistratus in jure dicendo, nominatus est (1). *Ita variis temporibus varii Canetuli honores consecuti sunt. Sic quidem anno* 1378 *Petrus, legum doctor, creatus fuit miles, id est, eques torquatus :* Bononienses, *inquit Matthæus de Griffonibus, coævus, in Memoriali Historico* (2), *armata manu recuperarunt Turrim de Canuli et castrum Centi*, et in introitu facti fuerunt duo milites, videlicet dominus Petrus de Canitulo, legum doctor, et dominus Nicolaus Lighi. *Unde patet, Petrum non solum toga sed etiam sago insignem virum fuisse. Eumdem censuerim, qui in ecclesia S. Francisci ad pedem campanilis construxit sibi posterisque mausoleum, quo hæc inscripta sunt :* SEPULCRUM FAMOSISSIMI LEGUM DOCTORIS D. PETRI DE CANITULO ET SUORUM DESCENDENTIUM. *In eadem ecclesia habetur et aliud monumentum Canetulorum, scilicet eorum capella, cum inscriptione, quam latine reddimus :* HOC SACELLUM CONSTRUXERUNT NOBILES ET EGREGII VIRI, M. LAMBERTINUS EQUES B ET LEGUM DOCTOR, ET MATTHÆUS, FRATRES, ET FILII EGREGII ET EXIMII EQUITIS ET LEGUM DOCTORIS M. PETRI DE CANEDULO, CIVIS BONONIENSIS 1419. *Inter annum* 1378, *quo Petrus miles creatus fuit, et erectionem hujus sacelli intervallum solum est quadraginta annorum, dicique potest hunc Petrum fuisse patrem Lambertini et Matthæi, ac mausoleum ædificasse* (3).

cum Bentivogliis certat,

8 *Fuerunt et alii viri primarii ex Canetulorum familia, quos longum esset enumerare. Unum tamen addam, quia mihi videtur* B. Archangelum *proprie attingere. Nempe inter Canetulos et Bentivoglios, qui aliquandiu Bononiensibus imperarunt* (4), *maxima gliscebat rivalitas, donec anno Christi* 1445 *in apertam internecionem erupit. Ex hac inimicitia secuta est occisio, ut habet Vita num.* 1, *patris* B. Archangeli (5). *Tragœdiam exponit Hieronymus de Bursellis sive Albertucciis, Ordinis Prædicatorum, coævus, qui mortuus est anno* 1497. *Ejus pater Petrus, a Canetulis, quibus infensus erat, occisus fuit :* nec aliquis miretur, *inquit*, si virum gregarium inter nobiles pono, quia hic C meus genitor fuit, qui hæc scribo. *Porro hæc scribit Hieronymus* (6) : *Annibalis Bentivoglii* invidia perculsi Canetuli, de morte ejus cogitare cœperunt. Conjuratione igitur facta a Ludovico et Bettotio cum domino Nicolao de S Domnino, Delphino de Aticone et domino Francisco de Ghisleriis cum multis aliis, in die S. Joannis Baptistæ, hora tertiarum, Annibalem juxta domum comitum de Brusculo, multis impositis vulneribus, dicti conjuratores occiderunt. Primus qui manum ad arma posuit, dictus Bettotius de Canetulo fuit.

et Bononia ejicitur

9 Illo die partibus contra se invicem insurgentibus, scilicet Bentivolorum et Canetulorum, multi occisi sunt et magna strages facta. Mortuo Annibale Bentivolo, statim versus ecclesiam S. Joannis Baptistæ Canetuli accesserunt. Juxta vero ecclesiam S. Isaiæ tres fratres, filios domini Ludovici de Marescottis, in via invenientes, Johannem et Thadæum et Antinorem, occiderunt. Galeatius autem Marescottus, alter ex his fratri- D bus, cum vidisset non posse ex multitudine adversariis repugnare, per monasterium monialium S. Mathiæ aufugit, hortosque posteriores transgressus, ad domum suam accessit, et cum sociis arma sumens, velut leo contra hostes verbis et armis viriliter pugnaturus accessit. Per totam diem S. Joannis perseveravit civilis pugna. Baptista de Canetulo, vir subtilis ingenii et Canetulæ factionis caput, de quodam latibulo eductus et crudeliter occisus, in plateam civitatis tractus, jam mortuus ibidem discerptus est. In hoc furore occisus est et Nestor de Malvitiis; juxta eum Franciscus de Blanchis occisus est et Petrus de Bursellis sive Albertucciis, qui amore accensus patriæ arma corripuit, Canetulosque, quantum valuit, impugnavit. Nec aliquis miretur, si virum gregarium inter nobiles pono; quia hic meus genitor fuit, qui hæc scribo, voluique reddere patri, et si non quantum debeo, tantum quantum possum. Ad historiam cum brevitate revertor. Transactis vespertinis horis, Canetuli succubuerunt et a civitate exire coacti sunt. Ex duabus domibus Canetulorum et Ghisleriorum equi- E mellum factum est, et bona eorum mobilia prædæ exposita, immobilia vero fisco applicata sunt. Sepultus est autem Annibal in S. Jacobo Fratrum Eremitarum, ubi imago equi cum sessore insculpta est.

sua culpa.

10 *Causa tantæ calamitatis fuit machinatio Canetulorum. Volebat certe Annibal Bentivoglius pacifice vivere, amicitiam colere; quapropter Gaspari de Canetulo sororem suam uxorem spopondit; sed supradicta discordia interveniente, sponsalia soluta sunt, et data est in matrimonium Ghirardo Bevilaquæ, comiti Ferrariensi* (7). *Ita recruduit invidia. Canetuli sub specie amicitiæ Annibalem invitarunt, ut vellet patrinus assistere baptismo unius ex Ghisleriis. Quod quum accepisset et in æde S. Joannis Baptistæ die XXIV junii præsens adfuisset, ex insidiis a conjuratis occisus fuit. Internecivum odium duravit saltem usque ad annum* 1461 : *apud laudatum enim Hieronymum sub hoc anno legimus* (8) : Matthæus, Galeoti Canetuli filius, formosissimus adolescens, femineo habitu indutus, Romam contendebat, multis mulieribus et famulis comitantibus. A Raphaele Pistoriensi stipendiario F Bononiensium in agro Pistoriensi occisus est. Res crudelis visa et tanto assassino digna. *Opinor aliquot annis post accidisse occisionem patris* B. Archangeli, *de qua agitur Vitæ num.* 1 : *nam de nomine proprio patris beati nostri nulla mihi mentio occurrit. Id certum ex dictis, familiam Canetulorum primariis Bononiensis civitatis domibus accensendam esse. Profecto in mediis factionibus, quibus omnes fere civitates Italiæ tunc agitabantur, aliis aliis familiis prævalere volentibus, multa fuere scelera, etiam atrocissima; sed ubi sunt factiones, vix est, qui cognoscat qua ex parte stet justitia ; atque hinc intelligi datur, quomodo juveni* Archangelo *laudi fuerit, quod, ut narratur num.* 2 *Vitæ, comprimere potuerit indignationem, ex aspectu occisoris familiæ conceptam.*

(1) Murator., Scriptt. Rer. Ital., tom. XVII, col. 1274. — (2) Ibid., tom. XVIII, col. 191. — (3) Melloni, Atti o memor., t. III, p. 383 not. — (4) Ap. Trombelli, Vita del B. Arcang., pag. 50. — (5) Cfr. Melloni, tom. III, pag. 383. — (6) Muratori, Scriptt., tom. XXIII, col. 882. — (7) Ibid., col. 881. — (8) Ibid., col. 893.

Non

Summa matris nobilitas.

11 *Non minor quidem beati nostri nobilitas ex latere materno, si verum est, quod tradunt scriptores, illam ex gente Caccianemicorum ortam fuisse. Ejus honestas, jam sæculo X illustris, illustrior evasit cum assumptus est Lucius papa II ad summum pontificatum anno* 1144 (1). *Deinceps vero in omnibus monumentis historicis, quæ de Bononiensium civitate agunt, continuo legimus, Caccianemicos inter primarias familias infulis, literis, toga et sago eminuisse. Quamvis porro splendor generis nihil conferat ad sanctitatem et merita alicujus, hæc tamen explicanda duximus, quia pertinent ad res historicas elucidandas.*

ANNOTATA.

Annotata quæ Commentario prævio adjecta sunt, excerpta fuere ex schedulis unius sociorum.

a *Eadem licentia mox permissa est Civitati Eugubinæ, et postea, decreto S. Congregationis Rituum diei* 13 *januarii* 1759, *clero Bononiensi. Cui etiam 7 julii ejusdem anni concessit S. Congregatio ut a die* 16 *aprilis ad diem* 13 *maji illud festum transferretur* (2).

B

b *Zani, qui hoc tradit* (3), *non indicat undenam acceperit. Sane nihil hujusmodi narrant Vizani* (4), *Ghirardacci* (5), *Carolus Sigonius* (6), *Muzzi, qui tamen singulis annis, quæ reperire potuit, nomina magistratuum studiose assignavit* (7). *Nec in Memoriali historico rerum Bononiensium Matthæi de Griffonibus* (8), *nec in Chronico Bononiensi* (9) *usque ad annum* 1394 *a Fr. Bartholomæo della Pugliola perducto, et dein ab aliis scriptoribus synchronis continuato : in quo tot nomina citantur nobilium Bononiensium; in his, inquam, nulla uspiam mentio alicujus Canetuli occurrit ante annum* 1378. *Exeunte autem sæculo XIV florere cœpit illa domus. Eo tempore in duas factiones divisi erant optimates Bononienses : quarum alteri adhæsit Joannes Canetulus, ac primas fere partes in ea egit. Quæ extremo anno* 1394 *ita prævaluit ut, nemine contradicente, summa reipublicæ potita sit* (10). *Inde brevi opibus et auctoritate admodum crevit Canetulorum domus* (11), *adeo ut ineunte sæculo XV cum Bentivogliis de principatu contendere non vereretur*(12).

C

§ II. Annus nativitatis B. Archangeli. Ejus ingressus in Congregationem SS. Salvatoris. Fata monasterii Eugubini. Bulla Gregorii XII. Corpus B. Archangeli Eugubii servatum.

B. Archangelus, filius Facini aut Christophori,

B. Archangeli *pater fuit Facinus, quem vocant et Facium,* ex nobili familia Canetulorum Bononiensium. *Hanc traditionem multi certam habuerunt : plerumque enim eum* Archangelum Facii *appellarunt. Nihilominus sunt notitiæ, quæ eum* Archangelum Christophori *dixerunt. Sic certe scribitur in catalogo canonicorum qui anno* 1485 (13) *monasterium S. Antonii de Castello Venetiis incolebant. Unde fieri potest, ut Facius sit nomen avi : scilicet, patre occiso, dum adhuc in tenerrima ætate constitutus erat beatus noster, cognomen ab avo suo, qui tutor erat legitimus et res ipsius domesticas procurare debebat, mutuatus fuerit. Ita sanctissimus vir fuerit filius Christophori, nepos Facii* a. *Nomen matris in antiquis, quæ hactenus exstant, documentis, non reperitur; sed Ludovicus Jacobillus in Hagiologio Umbriæ* (14) *dicit,* matrem *fuisse* ex nobili familia Caccianemicorum ; *quamvis Jacobilli, scriptoris sæculi XVII, tanta non videatur fides, tamen ipse in margine adnotat se hæc decerpsisse* ex Actis a quodam socio ejus manuscriptis : *unde vadem habet scriptorem coævum, seu socium* B. Archangeli.

natus videtur

13 *Quo autem tempore natus sit beatus noster, omnino obscurum est : tria solum habemus, quæ utcumque hisce tricis expedire nos valent : scilicet, eum adhuc infantulum fuisse, cum, Bononia factionibus agitata, occisi sunt ejus pater et fratres; eum* ætate maturescente, *anno* 1484, *induisse vestem canonicorum regularium, et anno* 1513 *obiisse. Si certo sciretur* B. Archangeli *ætas, aut quonam anno pater ejus occisus sit, possemus tempus nativitati ejus assignare. Id tamen certum est : anno* 1445 *publicum incurrerunt odium Canetuli, et Bononia expulsi, fortunis suis exuti sunt. Tunc quidem occisum fuisse patrem* B. Archangeli *non crediderim, quia* Archangelus *institutum canonicorum regularium secutus anno* 1484, *quadragenarius fuisset, quod non videtur cohærere cum iis, quæ num.* 1 *Vitæ dicuntur :* Maturescente ætate, videns labores et pericula hujus mundi, quæ jam ex parte expertus fuerat,... statuit religionem amplecti. *Hæc verba sane viro quadragenario nullatenus conveniunt. Atqui quando pater et fratres occisi fuerunt, ipse, ut dicitur,* tenera adhuc ætate erat, *sed aliquot jam annos habebat; ita ut anno* 1484 *jam ultra annos quadraginta ætas ejus progressa fuisset.*

F

circa annum 1460.

14 *Aliquanto igitur posterius paterna occidio ponenda est. Atqui opportune obvenit clades familiæ Caccianemicorum, quæ anno* 1472 *contigit.* Homo quidam, *inquit Carolus Sigonius in libro de Episcopis Bononiensibus* (15), laicus, asello insidens, atque ingentem crucem ligneam manu ferens, in urbem introiit, ac quotidie extra ecclesias concionari instituit, fœda hominum flagitia increpans, iram Dei impendentem prænuntians ac mortales ad pœnitentiam agendam adhortans. Itaque hominis admiratione adductus, ingens virorum ac mulierum numerus ei se applicuit ; neque enim, quum agrestem admodum vilemque amictum haberet, quidquam ab ullo præter victum necessarium capiebat. VII

(1) Moroni, Dizion. de Erudiz. ecclesiast., V° *Lucio II.* Cfr. Muzzi, Annal. Bologn., t. I, p. 87. - (2) Melloni, Atti, etc., vol. III, pag. 423. - (3) Vita del B. Arcangelo, pag. 6. — (4) Pompeo Vizani Bolognese, Historie della sua patria. — (5) Historia di Bologna, Bononiæ 1596. — (6) Historia Bononiensis, operum tom. III, Mediolani 1733. — (7) Annali della città di Bologna, Bononiæ 1840. — (8) Apud Muratori, tom. XVIII, pag. 105. — (9) Ibid., p. 241. — (10) Ibid., p. 557 et seqq. — (11) Ibid., pag. 581 et seqq. — (12) Ibid., tom. XXIII, pag. 867 et seqq. — (13) Trombelli, pag. 51. — (14) Vite de' Santi dell' Umbria, t. II, p. 367. — (15) Opera omnia, t. III, col. 515.

AUCTORE J. V. H.

inde idus decembris urbe discessit, cum pridie malum ingens imminere civibus ostendisset. Quod quidem evenit, familia Caccianimicorum V idus prope ab inimicis suis deleta. Hæc ex chronicis. *Quoniam vero, ut supra diximus, pater* B. Archangeli *uxorem duxerat Caccianemicam, fieri potuit, ut Canetulus pater anno* 1472 *perierit. Si id esset, statui utcumque posset, beatum nostrum natum fuisse inter annos* 1460 *et* 1465. *Tunc enim omnia optime coalescunt : nam anno* 1484 *canonicus regularis factus, scilicet* maturescente ætate, pericula hujus mundi jam ex parte expertus, *habebat viginti circiter annos quando mundo valedixit : et anno* 1513 *vita functus, quinquaginta annos natus obiit* b.

b *Canonicus regularis factus,*

15 *Jam supra in Actis S. Stephani Agazzari ad diem XXVIII octobris locuti fuimus de canonicis regularibus S. Salvatoris Lateranensibus, quorum institutum* B. Archangelus *amplexus est, ut legimus num. I Vitæ. Hic aliud nobis dicendum non occurrit, quam de monasterio S. Ambrosii juxta Eugubium, quem locum sanctæ quietis sibi præ cæteris omnibus eligendum beatus vir existimavit.* B *Juxta Eugubium erat olim eremitorium, de quo hæc scribit Maurus Sarti in libro suo de Episcopis Eugubinis* (1) : De Petro Gabriellio *(Eugubino episcopo, qui ab anno* 1326 *saltem ad* 1343 *episcopatum tenuit)* id imprimis commemorandum est, quod eremitas aliquot, qui absque certis legibus in civitatis vicinia degebant, ad divi Ambrosii notissimum locum in ardua montis rupe, prope civitatem ipsam, collegit, ubi et ecclesia seu recens constructa seu restaurata est et in prioratum ab episcopo ipso erecta. Hæc anno primum 1331 gesta sunt. Sed postmodum anno 1342 magis magisque de ejus loci disciplina sollicitus Petrus, quæ prius acta a se fuerant confirmavit, ac priori et capitulo S. Ambrosii Regulam S. Augustini proposuit observandam, oratorium in ecclesiam regularem, locum in monasterium erigens. Pro veste autem scapulare lanei panni, coloris grisei, et cappam et tunicam ejusdem coloris assignavit, prohibens ne cottis lineis uterentur, neve canonici dicerentur. Hæc ex ejus diplomate, quod datum est anno 1342, XI Kal. novembris, *imo die* 21 *novembris, ut quidem scribit J. B. Signius in egregio opere* C *suo de Ordine ac statu canonico : in quo plura legere est de Ambrosiano asceterio.*

monasterium S. Ambrosii

16 *Monasterium in eo fere statu permansit, usque ad episcopatum Francisci Bilii, qui Ecclesiam Eugubinam rexit ab anno* 1406 *ad* 1444 (2). Eo *autem* sedente, *inquit Maurus Sarti* (3), reformata est eremus S. Ambrosii, ubi olim ascetarum familia a Petro Gabriellio episcopo constituta fuerat. Sed aliis morte extinctis, aliis fortasse dilapsis, et loci asperitatem et paupertatem ferre non valentibus, vix unus erat relictus loci præses, Joannes Reccolus Eugubinus, et is quidem senio confectus. Egerat is non semel de instaurando Ambrosiano collegio cum Guidone Antonio, Urbini comite, Antonii comitis filio, ad quem post patris obitum Eugubinæ civitatis dominatus pervenerat. Hoc igitur curante, et volente Gregorio XII, divi Ambrosii prioratum, D sic enim appellabant, congregationi canonicorum regularium S. Salvatoris, per eos dies nascenti, attribuit, vel potius primos ejus instituti sodales, e suis sedibus expulsos et profugos, eo loci recepit. Mirum autem quantum ei loco splendoris et dignitatis propterea accesserit, quantum ibi canonica disciplina floruerit, quot eximios alumnos ea familia brevi admodum tempore ediderit, qui non ibi solum institutam sanctioris vitæ rationem coluerunt, sed alio etiam evocati reformationem canonici Ordinis, ibi feliciter cœptam, propagarunt.... Nunc, *pergit laudatus Sarti*, canonici regulares, relicta inhospitali ea rupe, ubi S. Ambrosii monasterium situm est, ad S. Secundi habitant commodiore loco, nec admodum ab urbis mœnibus dissito, quem a Calixto III obtinuerunt anno 1455 (4).

17 *De commoratione* B. Archangeli *in monasterio S. Ambrosii agit biographus num.* 4, *ubi dicit :* innotuit illi, esse Eugubii monasterium S. Ambrosii aptissimum ad sectandam vitam solitariam et contemplativam, in quo non erat prior, sed duo solum Fratres, qui a monasterio S. Secundi victum et vestitum recipiebant ; E quia omnes reditus et facultates quibus monasterium S. Ambrosii gaudebat, erant monasterii S. Secundi; sed quia monasterium S. Secundi erat incolarum capacius, congregatio concessit monasterio sancti Secundi omnes reditus et facultates. *Ædem S. Secundi canonicis S. Salvatoris concesserat Calixtus III, anno* 1455 *(5); sed eremum S. Ambrosii, quem secretum norat, cum solum a duobus canonicis inhabitaretur, adeoque contemplationi rerum cœlestium aptissimum, præ omnibus aliis locis adamabat beatus noster ; imo, ut habet citata Vita,* ibidem... ædificavit cellulam, sejunctam a communi habitatione, in qua partem diei impendebat orationi et contemplationi. *Pii autem religiosi, ut anno* 1755 *scribebat Maurus Sarti* (6), antiquæ ecclesiæ S. Ambrosii cultum minime negligunt, præsertim cum ibi condita sint corpora beatorum Francisci Nanni Senensis et Archangeli Canneluli Bononiensis ; quorum alter sub ipsum novæ congregationis initium, alter aliquanto post insigni sanctitate floruit. *Beneficus etiam fuit* B. Archangelus *in collegium Ambrosianum; nam recusato archiepiscopatu Florentino, a Juliano Mediceo sibi oblato, petiit id solum, ut legitur in Vita num.* 10, ut monasterium S. Ambrosii tantum haberet redituum, qui sufficerent alendis quinque vel sex Fratribus, atque etiam ecclesiæ S. Ambrosii concederentur F stationes et indulgentiæ tam extra quam intra Romam lucrandæ. *Julianus eidem promisit*, se pro parte virili rem curaturum ; de petitione sua esset securus ; acturum se cum Pontifice ut illi fieret satis (7).

incoluit;

quod Gregorius XII

18 *Quoniam porro de S. Ambrosii monasterio locuti fuimus, operæ pretium ducimus afferre bullam Gregorii XII, quam ex Bullario canonicorum regularium recitamus, sequentis tenoris* (8) : Gregorius episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam. Fragrantia sacræ religionis, quæ apud dilectos filios, priorem et canonicos prioratus Sancti Salvatoris de Sylva lacus Ordinis S. Augustini canonicorum

(1) De episcopis Eugubinis, p. 185. — (2) Ibid., p. 205. — (3) Ibid., p. 206. — (4) Cfr. Lubin, Abbatiarum Italiæ brevis Notitia, p. 123 — (5) Ibid., l. c. — (6) De episc. Eugubin., pag. 207. — (7) Cfr, Trombelli, pag 58 et seqq. — (8) Bull. canonicorum regularium S^mi Salvatoris t I, p. 76.

regularium

A regularium, Fratrum nuncupatorum, Senensis diœcesis, ad nos et Romanam Ecclesiam nullo medio pertinentis, a nobis salubris suscepit institutionis initia; favorabiliter apud sedem apostolicam interpellat, ut prior et canonici prioratus memorati, Fratres nuncupati, insigni honoris dono per sedem apostolicam decorentur, et gaudeant prærogativa favoris et privilegii singularis. Hinc est, quod deducto ad notitiam nostram nuper, quod quidam dudum tunc episcopus Eugubinus Eremitorium, sive domum S. Ambrosii, situm in monte supra Burgum Faucis extra muros Eugubinos, in prioratum erexit, et nonnullos eremitas nullius tunc Ordinis existentes, qui in hujusmodi eremitorio famulatum Altissimo exhibebant, certum habitum regularem induit, et voluit, quod ipsi eremitæ ex tunc Fratres sancti Ambrosii vocarentur, et sancti Augustini regulam observarent et degerent sub eadem; quique prioratus ipse per priorem, a Fratribus hujusmodi eligendum et per episcopum Eugubinum, existentem pro tempore, confirmandum, perpetuis futuris temporibus regeretur; ac etiam quod idem prior et Fratres unam libram ceræ in signum subjectionis et recognitionis superioritatis et dominii B eidem episcopo tradere annis singulis, necnon decimas et alias impositiones et onera, prout sæculares clerici solvunt, solvere et supportare in perpetuum tenerentur; et quod a nonnullis erectionem hujusmodi per dictum episcopum, (ut præmittitur), factam juribus non subsistere dubitabatur; et nihilominus quod nullus, nisi dilectus filius Joannes, prior prioratus ejusdem, quia modo senex est, et cum dictis priore et canonicis, Fratribus nuncupatis, qui, (ut præmittitur), a nobis regularis Ordinis et habitus sumpsere primordia, residuum cupit ducere vitæ suæ, in prædicto remanserit prioratu.

in collegium canonicorum

19 Nos motu proprio, non ad ipsorum prioris et canonicorum, Fratrum nuncupatorum, vel alterius pro eis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate volentes circa prædicta salubrius providere: eremitorium sive domum hujusmodi, in prioratum S. Ambrosii, ut præfertur, erectum, cum omnibus et singulis pertinentiis, juribus et jurisdictionibus suis, eidem priori et canonicis, Fratribus nuncupatis, S. Salvatoris, apostolica auctoritate concedimus et assignamus, ac habitum et Ordinem C sive observantiam per dictum episcopum, ut præmittitur, dictis eremitis sive Fratribus S. Ambrosii concessos, si qui sint, eadem auctoritate exstinguimus et supprimimus in eodem; ipsumque eremitorium sive domum vel prioratum in prioratum conventualem hujusmodi canonicorum regularium, Fratrum nuncupatorum, S. Salvatoris, erigimus; et volumus, quod per priorem et canonicos Fratres hujusmodi nuncupatos, (qui rochettum album de panno lineo sub scapulari et cappa superius grisei coloris lanæ mordentis, ad instar capparum conversorum Cartusiensis Ordinis, juxta ordinationem nostram, alias eis datam, deferant), eligendum, diœcesano loci vel ejus in spiritualibus vicario præsentandum, perpetuis futuris temporibus gubernetur. Et insuper ut dicti prior et canonici, Fratres nuncupati, ab omni inquietudine sint securi, nullisque obstaculis valeant impugnari, volumus et auctoritate præfata concedimus et decernimus per præsentes, quod prior hujusmodi, sic electus ac eidem episcopo vel vicario præsentatus, intelligatur esse et sit eo ipso per sedem apostolicam confirmatus, ac curam, regimen, gubernationem et administrationem prioratus ejusdem, tam in spiritualibus quam in temporalibus, gerere et exercere libere et licite valeat, ac si per ejusdem sedis litteras fuisset rite et legitime confirmatus.

AUCTORE J. V. H.

regularium convertit

20 Præterea cupientes ut idem prior et canonici, Fratres nuncupati, eo devotius Altissimo in humilitatis spiritu famulentur, quo per sedem ipsam amplioris favoris præsidio senserint se munitos; prioratum hujusmodi conventualem per nos, ut præfertur, erectum, nec non priorem et canonicos prædictos, Fratres nuncupatos, præsentes et qui pro tempore fuerint, cum ipsorum conversis et personis eis ministrantibus sive servientibus, præsentibus et futuris, ac omnibus et singulis pertinentiis, juribus et jurisdictionibus supradictis, bonis mobilibus et immobilibus, ad præfatum prioratum quomodolibet pertinentibus, quæ, ut præfertur, possident, et, dante Domino, prior et canonici, Fratres nuncupati hujusmodi, in futurum largitione regum ac principum oblatione, seu alias pia concessione seu erogatione fidelium, vel aliis justis titulis poterunt adipisci, ab omni prædicti episcopi et ejus capituli et quorumlibet aliorum superiorum sæcularium et regularium, atque judicum quorumcumque superioritate, dominio ac jurisdictione, necnon a præscripta solutione unius libræ ceræ, ac præstatione et solutione seu supportatione decimarum, impositionum et onerum prædictorum, eximimus et penitus ac protinus liberamus, et sub protectione B. Petri et sedis apostolicæ, atque nostra immediate suscipimus et eisdem S. Petro et sedi nobisque prorsus et omnino subjicimus ac submittimus; ita quod episcopus, capitulum, superiores et hujusmodi judices seu alia quævis persona, quacumque præfulgeat dignitate ecclesiastica vel mundana, nullam in prioratum aut priorem seu canonicos, Fratres nuncupatos, conversos et personas hujusmodi, tamquam prorsus liberos seu exemptos, excommunicationis, suspensionis vel interdicti aut alias sententias promulgare, sive aliquam jurisdictionem exercere valeant ordinariam seu etiam delegatam: E

et beneficiis ornavit.

21 Et nihilominus prædictis priori et canonicis, Fratribus nuncupatis, ac conversis et personis hujusmodi in eodem prioratu degentibus, præsentibus et futuris, quod ipsi omnibus privilegiis, indulgentiis et gratiis eidem Ordini canonicorum F regularium ab apostolica sede concessis, quibus alii canonici regulares seu ipsorum loca, ubilibet constituta, potiuntur et gaudent, libere et licite uti et gaudere possint; fel. recor. Innocentii papæ IV prædecessoris nostri circa exemptos, quæ incipit « Volentes etc., » et aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac statutis et consuetudinibus dicti Ordinis et aliis contrariis quibuscumque non obstantibus, de amplioris dono gratiæ concedentes. Nos enim excommunicationis, suspensionis et interdicti et alias sententias et pœnas ac processus, quos et quas contra priorem, canonicos, Fratres nuncupatos, conversos et personas, ac prioratum hujusmodi, contra præsentium tenorem ferri seu fieri vel promulgari contigerit, irritos decernimus et inanes, ac nullius volumus exsistere roboris vel momenti. Nulli ergo hominum, etc. Datum Arimini 9 Kal. octobris, pontificatus nostri anno octavo, videlicet Incarnationis Dominicæ 1414. *Facile animadvertet lector, in citata bulla ad affectationem*

usque

AUCTORE J. V. H.

usque repeti post verba « canonici regulares »
Fratres nuncupati : *cujus repetitionis causam*
affert Joseph Mozzagrugno (1) : *quia inquit,*
ultra quod sunt canonici regulares, etiam sunt
Fratres per congregationem. *Enimvero illa tem-*
pestate plures erant canonicorum regularium
varietates, præsertim ecclesia universali inter
pontifices tres, quorum unus erat Gregorius
XII, divisa.

Corpus B. Archangeli *Eugubium*

22 *Quamvis autem ex dictis consequi vi-*
deatur, Ambrosianum collegium esse caput,
aut saltem quasi primordium, ex quo tota
deinceps congregatio propagata fuit, attamen
non ita diu in statu justi monasterii perman-
sit, sed brevi desertum fuit, ut liquido apparet
ex vita B. Archangeli *num.* 4, *imo subjectum*
monasterio S. Secundi juxta Eugubium (S.
Secundi Acta, ubi agitur de ejus reliquiis,
dedere majores nostri ad diem I junii (2).
Monasterium hoc absorbuit quodammodo Am-
brosianum, utpote quod pro victu et vestitu
omnino penderet a Secundiano, quod omnes,
ut supra dictum est num. 17, *reditus et bona*
possidebat. Nihilominus perstiterunt ad S.
B *Ambrosium unus alterque canonicus, quasi*
custodes sepulcri B. Archangeli et Francisci
Nanni, quem, *ait Maurus Sarti* (3), patria Se-
nensem, Congregatio canonicorum regularium
S. Salvatoris quasi parentem alterum cum B.
Stephano Agazario, item Senensi, agnoscit. La-
boribus innumeris et pœnitentiæ exercitationibus
fractus, Fabriani vitæ cursum complevit. Sed
pii sodales, obtenta eremo D. Ambrosii prope
Eugubium, sacra ejus ossa ibidem collocarunt,
ubi ad hanc diem quiescunt. *Commune habet*
sepulcrum cum nostro B. Archangelo, *(qui*
Castilione mortuus, Eugubium translatus
fuit). Hic titulus aureis literis exsculptus (4).

D. O. M.
BEATORUM CANONICORUM
CONGREGATIONIS DIVI SALVATORIS
FRANCISCI NANNI SENENSIS
ARCHANGELIQUE
CANETULI
BONONIENSIS
CORPORA HIC A NOBIS VENERANDA
CONQUIESCUNT.
ANIMÆ VERO
C SEMPITERNIS IN COELIS GAUDIIS
PERFRUUNTUR.
AUGUSTINUS ZALOTTUS
MIRANDUL. F. C.
ANNO DOMINI MDXCI.

translatum

23 *Verum non caruit impedimentis trans-*
latio corporis B. Archangeli, *Castilionensibus*
thesaurum hunc retinere cupientibus, et præ-
sertim guardiano monasterii S. Francisci, ut
in Vita num. 13 *refertur, obicem ponente,*
quoniam quod loco depositi ipsi commissum
fuerat, tamquam proprium sibi vindicabat.
Eodem numero videmus, pertinaciam guar-
diani tandem fuisse devictam. Sed falsum est
translationem celebratam fuisse, ut ibidem
dicitur, circa finem mensis octobris. *Exstat*
enim epistola, scripta a Juliano Mediceo, data D
die XIV novembris 1513, *qua a supremo ma-*
gistratu Castilionis Aretini petit, ut Fr. An-
tonium Mariam non inhibeat auferre corpus
beati viri, ut Eugubii sepulturam nancisca-
tur. Ex hac epistola manifestum fit, corpus
B. Archangeli *saltem usque ad medium no-*
vembrem Castilione quievisse et ex chronico
Hieronymi de Venetiis (5) *docemur die III*
decembris anni 1513 *ad S. Ambrosii cœno-*
bium advectum fuisse. Hinc Joan. Bapt.
Melloni contendit, errare non potuisse sive
Julianum Mediceum, sive chronicum Eugu-
binum, adeoque festum translationis in fine
octobris constitutum fuisse, quia eo tempore
anni facilior erat populi concursus. Hieme
quidem ardua erat via quæ ducebat ad S.
Ambrosii (6).

miraculis claret

24 *Vix sacrum corpus Eugubium advectum*
fuit, quum altare B. Mariæ Virginis sub
quo conditum fuit, a populo frequentari et
multis anathematibus ac tabellis ornari cœpit.
Corpus vestitum fuit pretioso panno albi colo-
ris et coopertum velo serico; idem etiam in- E
corruptum portentosum spargebat odorem (7).
Cujus rei testes fuerunt multi et varii. Sebas-
tianus Branconi, vicarius S. Ambrosii, affirmat
in processu anni 1617, *corpus esse servatum*
integrum, incorruptum, dulcissime odorum.
Idem testimonium dederunt Josephus Battazzi,
prior S. Secundi, Herculanus Florus, prior
S. Ambrosii, Jacobus Balestri et Golinus Ubal-
di Golini. Hanc sanctitatis et cultus publici
famam jam antea prædicarat Joan. Baptista
Domenichi : De cujus viri, *inquit*, (Archangeli)
laudibus minus multa habeo dicere, quod ejus
et vivi admirabilem et mortui sanctitatem, multa,
quæ postea consecuta sunt, miracula comproba-
runt. Quorum et præstantiam et multitudinem
partim novit Eugubina civitas, partim illæ tabellæ
indicant, gratique animi signa vehementer, quæ
a multis accepto beneficio plurima parietibus
appensa visuntur (8).

et colitur.

25 *Quoniam porro corpus integrum et in-*
corruptum erat, nullæ ejus reliquiæ præter
vestimenta quædam exstabant. Ast canonicus
quidam S. Salvatoris, candidus Padoano, pa-
tria Brixiensis, incensus cupidine particulæ
sacri corporis, circa annum 1685, *cum solus* F
esset in ecclesia, magnam partem ejus auris,
quæ ob situm capitis intuentibus non pate-
bat, avulsit et secum Brixiam detulit. Sed
brevi febre correptus insanabili remediis hu-
manis, intellexit malum provenire ex furto
sacrilego : quapropter, cum vovisset se pedibus
iturum ad referendam aurem avulsam, morbo
levatus fuit (9). *Hoc deinceps pignus datum*
fuit ecclesiæ Bononiensi S. Salvatoris, et os-
tensorio argenteo inclusum, quod præfinitis
diebus in publico exponitur (10). c *In statuto* c
civico civitatis Eugubinæ, nescitur cujus anni,
quamvis jam ante annum 1624 *factum fue-*
rit, præscribitur, ut magistratus accedant ad
aliquas ecclesias, ac ibidem intersint sacris
mysteriis, ac pro incolumitate totius populi
suppliciter orent. Inter designatas ecclesias

(1) Narratio rerum gestarum canonicor. regularium, lib. V, f° 34. — (2) Act. SS., tom. I junii, pag. 51. — (3) De Episcopis Eugub., Præfat., pag XCV. — (4) Ap. Trombelli, pag. 44. — (5) Ibid., pag. 65. — (6) Melloni, Uomini ill., tom. III, pag. 405. (7) Cfr. Bened. XIV, De Servor. Dei Beatificat. et canonizat., lib. IV, part. I, cap. 31, num. 22 et seqq. — (8) Melloni, tom. III, pag. 419. — (9) Ibid., pag. 415. — (10) Ibid., pag. 420.

est

A est etiam S. Ambrosius, quia, *dicit statutum, ibidem quiescunt* corpora beatorum Archangeli et Francisci Senensis (1) d. *Quæ reliqua sunt, in Annotatis Vitæ illustrabuntur.*

ANNOTATA.

a *Non inepte tamen existimaret quis Christophorum fuisse* B. Archangeli *avum maternum aut avunculum, a quo post necem patris adoptatus et educatus fuerit. Nam Christophorum quemdam de Caccianemicis, Bononiæ, post expulsos Canetulos, legationibus et magistratibus gerendis illustrem fuisse legimus* (2)*; qui tandem et ipse e civitate ejectus est anno* 1472 (3). *Facinum vero nullum alium in Annalibus Bononiensibus indicatum reperio quam Facinum Cane, qui pro duce Mediolanensi Bononiæ aliquamdiu imperitavit* (4). B *Is quidem ad domum Canetulorum minime pertinebat. Quare, si pater quidem fuerit* B. Archangeli, *dicendum erit errasse biographum, quum servum Dei Canetulis annumeravit. Quod eo facilius fieri potuit quod Canetuli interdum* Cane *appellabantur* (5).

b *Necem patris* B. Archangeli, *quam anno* 1472 *assignat auctor Commentarii prævii, accidisse potius crediderim inter annos* 1445 *et* 1451. *Etenim ex duobus scriptoribus coævis, Hieronymo de Bursellis et continuatore Chronici Bononiensis Bartholomæi de Pugliola accipimus Canetulos, post cladem anni* 1445, *quater conatos esse Bononiam invadere, annis* 1447, 1448, 1451 *et* 1454. *Postea autem nihil indicatur vi ab ipsis tentatum. Jamvero nullus Canetulorum occisus est anno* 1454 (6). *Referenda itaque videtur mors patris* B. Archangeli, *ad annum* 1445, 1447, 1448 *vel* 1451*; ipse vero beatus vir aliquot annis ante natus fuerit. Cui sententiæ minime repugnat auctor Vitæ, quum dicat eum canonicum fuisse factum anno* 1484, ubi ad maturam quamdam ætatem pervenerat (sendo giunto a una certa matura età). *Imo, si certum esset* B. *Archangelum, quem anonymus noster scriptor dicit* Bononiensem, C *Bononiæ vitam introivisse, ante annum* 1445 *natus foret dicendus : post hunc enim annum nulli Canetuli Bononiæ substiterunt.*

c *Nullæ aliæ* B. Archangeli *reliquiæ usquam servantur, præter res quæ ejus corpus attigerunt* (7). *Inter multos divisum est linteum in quo beati viri corpus, usque ad diem translationis mox enarrandæ, jacuerat; ob cujus venerationem Deus non pauca beneficia tribuit* (8).

d *In omnibus domibus Congregationis SS. Salvatoris magnæ fuit venerationi* B. Archangelus. *Etenim* dici potest, *ait Trombelli, nullum* esse monasterium nostrum quod non habeat *ejus imaginem positam* in cubiculis, in sacristiis et etiam in ecclesia... *Jam est in Ordine* mos antiquus... ut imponatur nostris, *vestem canonicorum induentibus*, nomen Archangeli (9). *Imo post annum* 1748, *quo sancta sedes cultum approbavit, altaria sub beati canonici invocatione, in quibusdam Congregationis ecclesiis, Deo fuerunt dicata* (10). *Neque minus exstitit Eugubinorum studium. Ut enim sacrum corpus honorificentius collocaretur, decreta sunt sacellum novum et marmoreum altare exstruenda. Quæ dum parabantur, ad tempus translatum est beati viri corpus a sacello beatissimæ Virginis ad altare S. Ambrosii, noctu, die* 25 *novembris anni* 1756. *Denique, ea nocte quæ sequebatur diem* 22 *maji anni* 1760, *recognitum est atque conditum in sepulcrum recens. Hujus rei authenticum instrumentum penes se habebat Trombelli, ex quo nonnulla edidit Melloni* (11), *quæ et hic describere placet :* Amoto serico velo albi coloris sacrum B. Archangeli corpus tegente, patuit ipsius beati sacrum depositum omnino integrum et incorruptum ac odorem spirans, veste serica albi coloris indutum, ac discalceatum, sacerdotalia indumenta retinens, cubare supinum super suppedaneo... Beati corporis caput, sinistra carens auricula, ex parte epistolæ E jacet... Manus distentas gestat super casula serica... in qua aliæ viginti tabellæ argenteæ pendent appensæ. *Deinde, sacrum corpus, novis indutum vestibus, in eleganti busto repositum est. Omnes vero qui adstabant suavem senserunt odorem, ut testatus est Sigismundus Gismondi, tunc prior monasterii Eugubini, qui translationi interfuit* (12).

(1) Melloni, p. 420. — (2) Cron., di Bologna, apud Murat., tom. XVIII col. 698, 707, 728, 733, 755, 758, 760, 763 et seq. — (3) Muratori, tom. XXIII, col. 899. — (4) Ibid., tom. XVIII, col. 573 et seq. — (5) Ibid., col. 697, tom. XXIII, col. 886. — (6) Hieronymus de Bursellis, Murat., tom. XXIII, pag. 887. — (7) Cfr. Peruzzi, Chiesa Anconitana, pag. 127. — (8) Melloni, tom. III, pag. 425. — (9) Vita del B. Arcangelo, pag. 40 et seq. — (10) Scalabrini, Memorie istoriche delle chiese di Ferrari, pag. 323; Melloni, tom. III, pag. 423. — (11) Atti, t. III, pag. 423. — (12) Ibid., pag. 424.

VITA B. ARCHANGELI CANETI

CANONICI REGULARIS EUGUBII. *a*

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT PRIMUM.

Beati genus nobile; incolatus in variis cœnobiis ; Leonis X pontificatum prædicit ; recusat archiepiscopatum Florentinum.

F

Fuit Patris domni *b* Archangeli Bononiensis pater Facinus ex nobili familia Canetulorum Bononiensium. A puerilibus annis fuit semper devotus et pius, et divino cultui multum deditus. Quum tenera adhuc esset ætate, factionibus Bononiensi civitate exagitata, pater ejus et fratres interfecti sunt *c*. Maturescente ætate, videns labores et pericula hujus mundi, quæ jam ex parte

B. Archangelus, *factus canonicus*, *b*

c

AUCTORE ANONYMO.

parte expertus fuerat, et quotidianas dæmonis insidias, Spiritu Sancto inspirante, statuit religionem amplecti, et induere vestem canonicorum regularium in Congregatione sanctissimi Salvatoris; quam anno 1484 devote et sancte suscepit. Accidit autem, ut ex obedientia missus fuerit Venetias ad monasterium sanctissimi Salvatoris *d*. Hujus porro monasterii prælatus videns ejus vitæ integritatem, pias actiones et mores optimos, commisit ei, licet adolescenti, officium recipiendi hospites; erga quos cum omnimoda charitate officium Marthæ exercebat.

occisori patris sui ministrat.

2 Accidit autem illo tempore, ut occisores patris ejus, qui jam pridem Venetias incolebant et familiarissime prælato monasterii utebantur, ab hoc invitarentur ad convivium, et Archangelus, pro officio curandi hospites, illis ad mensam ministravit. Sæpius autem considerando convivas, cognovit unum ex iis illum esse, qui patri mortem intulerat: unde multum conturbatus est, eique dæmonium cogitationem injecit petendi pœnas ab illo pro consanguineis. Ast pius Frater Archangelus, Deum magis timens quam mundum, voluit, Deo adjuvante, superare diabolicam tentationem, male injectam; quum scilicet præ fervente ira vultum suum turbatum esse sentiret, fingendo subitum incommodum, e ministerio mensæ se subtraxit, ut non videret familiæ suæ interfectorem. Sic cum divino auxilio fugit et vicit tentationem vindictæ, quam, instigante dæmone, facile potuisset explere. Finito prandio et dimissis convivis, prælatus adiit Archangelum, inquisiturus ejus infirmitatem: qui causam suæ fugæ exposuit; unde magnopere miratus est prælatus et multum laudavit ejus constantiam.

Varia incolit cœnobia,

3 Quotidie proficiens de bono in melius in sancto proposito, et in continua devotione et humilitate, factus est sacerdos. Hanc dignitatem sacerdotalem, qua indignum se putabat, quanta devotione et humilitate susceperit, verbis explicare omitto. Videns autem in conversatione cum Fratribus intepescere boni propositi fervorem, quia cupiebat et appetebat loca solitaria, ut melius posset vacare vitæ spirituali, jussus fuit incolere monasterium S. Antonii Venetiis *e*, ubi triennio permansit; dein ad S. Salvatoris etiam Venetiis missus, ibidem quinquennio moratus est: rediit postmodum ad S. Antonii, ubi duobus annis moratus est; tandem in monasterio Tarvisino tribus remansit annis *f*. Quamvis porro hujusmodi transmigrationes illi graves et molestæ essent, numquam tamen a bono proposito deflexit; numquam, animi recreandi causa, abfuit sive de die sive de nocte ab officio chori ad laudandum Deum, aut omisit alia instituta Congregationis suæ: quotidie pro sua devotione Missam celebrabat, et Deum deprecabatur, ut daret sibi patientiam et præpararet in aliquo loco mansionem solitariam, in qua posset sibi vacare et melius tradere se devotioni et orationi.

sed Ambrosianum admat.

4 Innotuit illi, esse Eugubii nostrum monasterium S. Ambrosii situ suo aptissimum ad sectandam vitam solitariam et contemplativam *g*, in quo tunc non erat prior, sed duo solum Fratres, qui a monasterio S. Secundi victum et vestitum recipiebant, quia omnes reditus et facultates quibus gaudebat monasterium S. Secundi, erant monasterii S. Ambrosii; sed quia monasterium S. Secundi erat incolarum capacius, congregatio concessit huic ipsi monasterio omnes reditus et facultates. Quod quum intellexisset Archangelus, instantissime supplicavit reverendissimo Patri Generali et visitatoribus ut pro sua benignitate permitterent ipsi adire et incolere dictum monasterium S. Ambrosii, ut melius posset exercitare se in divino servitio. Anno igitur 1498 obtinuit hanc gratiam, et septem annis continuis ibidem permansit, semper jejuniis, vigiliis et orationi deditus, abstinentiis quoque et meditationibus, et per diei partem duris laboribus corporalibus, ad macerationem carnis, et ut corpus redigeret in servitutem spiritualem. In eodem loco fodit et ædificavit pro suo commodo cisternulam, cujus dein circa annum 1502 margo instauratus fuit *h*: ibidem quoque ædificavit cellulam *i*, sejunctam a communi habitatione, in qua partem diei impendebat orationi et contemplationi.

A quo relegatus,

5 Inimicus generis humani diabolus perspiciens ejus assiduam diligentiam in famulatu Altissimi, persuasit RR. Patribus, male suggerentibus nonnullis æmulis ejus quasdam calumnias contra Fr. Archangelum, hunc esse amovendum a S. Ambrosii; et quia homo naturæ sponte pronior est ad credendum malum quam bonum, plus valuit mendacium quam veritas. Anno 1505 per sanctam obedientiam a RR. Patribus jussus fuit adire monasterium S. Salvatoris Venetiis et istic habitavit anno uno, semper consueto ardore Domino Deo serviens. Anno autem 1506 RR. Patres perspectam habentes ejus vitæ integritatem et probatissimos mores, constituerunt illum vicarium nostri monasterii S. Danielis in Monte, decem milliariis Patavio distantis *k*, quamvis repugnantem et invitum; quo in loco habitavit per unum annum. Inde factus fuit vicarius monasterii Insulæ, septem milliariis Vicentia distantis *l*, ubi duobus sequentibus annis 1507 et 1508 habitavit. Sed istiusmodi officii, quemadmodum et alius dignitatis cujusvis, numquam fuit cupidus, et abjecta omni ambitione et contempta ac pedibus conculcata omni dignitate, unam habebat mentem et unum desiderium, vitam solitariam et quietem animæ, ut valeret arctius se conjungere Deo Creatori suo. Aliud non cupiebat, non appetebat quam mansionem S. Ambrosii, quippe quam aptissimam et commodissimam novisset (sicut reapse est) vitæ contemplativæ, ad quam bona sua voluntate et desiderio ferebatur. Isti itaque consilio et justæ petitioni optimi et reverendi Patres istius temporis obsequi voluerunt, maxime persuasum habentes, calumnias æmulorum esse falsissimas, et confisi preces ardentissimas Dei servi in bonum Congregationis cessuras.

post paucos annos eo redit.

6 Anno igitur 1509 remissus fuit ad monasterium S. Ambrosii cum socio Fr. Antonio Maria de Patavio, et in eodem loco, pro more suo et magis quam prius incensus divino amore, diu noctuque sine intermissione insistebat orationi et sanctis operationibus vitæ spiritualis. Erat tunc eremita, nomine Fr. Thomas de Fabriano *m*, vir illiteratus tertii Ordinis pœnitentiæ S. Francisci, qui morabatur juxta ecclesiam S. Nicolai in domuncula prope monasterium, jamdudum donata ipsi cum hortulo. Hic olim erat vir nequam, sed dein in solitudinem secesserat. Audita fama bona Fr. Archangeli, ejus amicitiam ambiebat; quapropter quotidie accedebat ad S. Ambrosii ut sacro interesset, quod et Fr. Archangelus quotidie celebrabat. Contracta porro familiaritate, sæpe post sacrum miscebant colloquia spiritualia et Fr.

A Fr. Archangelo peccata sua confitebatur. Adeo familiaritate et exhortationibus, admonitionibus et exemplis devoti Patris Fr. Archangeli in vita spirituali profecit, ut ex lupo factus sit agnus et etiam in civitate Eugubina putaretur vir valde religiosus. Frater iste Thomas multas actiones pias retulit de P. Fr. Archangelo, et testatus est ejus ope se factum bonum servum Dei et superasse multas acerbas tentationes diabolicas. In dies autem crescebat fama Fr. Archangeli, qui omnibus splendebat optimis exemplis et sanctis colloquiis, quibus lætitiam spiritualem omnibus mirifice dabat; præsertim principibus Urbinatibus, Elisabethæ Gonzagæ, viduæ ducis Guidobaldi secundi ducis Urbini *n*, et Æmiliæ, domo Piæ, conjugi Antonii Feltrii *o*; quibus maxime placebat et quæ magnam in eo reponebant fiduciam, propter sanctam ejus vitam, quam et videbant et ab aliis narratam audiebant.

Multos auxilio juvat,

7 Princeps Æmilia monasterio S. Ambrosii obtulit totum officium divinum typis excusum et notis musicis insigne et corio rubro obtectum. Multæ etiam aliæ personæ in suis tribulationibus et ærumnis ad eum recurrebant, et omnibus injiciebat spem et consolationem, ita ut singuli B discederent alacres et læti, quia quæ prædicebat, præstabant effectum; unde multi spiritum propheticum illi tribuebant. Ut refert Fr. Thomas eremita, Franciscus Maria, dux Urbinatium *p*, intellecta bona fama Fr. Archangeli, qui multa ipsi prædixerat, utpote qui spiritum propheticum crederetur habere, quum fide magna et devotione incensus esset, et implicatus bello periculoso, de cujus exitu esset anxius, misit quemdam fidelem suum Eugubium ad B. Archangelum ut auxilium consilii et orationum ab eo sibi postularet. Respondit Fr. Archangelus hominem se peccatorem esse, nec mereri ut exaudiretur; promisit tamen se præstiturum istam caritatem et obedientiam, et nuntio jussit ut postera die in S. Ambrosii rediret. B. Archangelus se ad orandum recepit, ac novem continuas horas in oratione perseveravit. Postera die misso mandavit ut duci diceret, omnia prospere successura; et sic evenit.

etiam futura prædicens

8 Sicut lampas accensa non potest abscondi, sic quotidie fama Fr. Archangeli magis effulgebat. Erat quidam physicus, tunc medicus civitatis Eugubinæ, ex Castello Aretino *q*, nomine Antonius, filius Nicolai Acquisti, qui illuc migraverat cum universa familia: hic amicitiam cum Fr. Archangelo contraxerat, occasione alicujus infirmitatis; unde sponte colloquebatur quandoque cum Fr. Archangelo, præsertim quia audiebat illum esse optimæ vitæ. Habebat etiam iste Antonius uxorem, dictam Mathiam, et nurum, dictam Mariam Christophoram, uxorem Baldi filii sui. Erant ambo venerandæ, devotæ et piæ feminæ, quæ per Antonium consuetudinem conjunxerant cum moniali monasterii S. Spiritus Eugubii *r* et ipsa valde devota et opinionem sanctitatis habente: cum qua moniali colloquebantur et eidem suas exponebant miserias, simulque desiderium videndi et audiendi Archangelum, quia sciebant, illum esse sanctæ vitæ, sed qui nullatenus cum feminis ageret. Reposuit sanctimonialis: « Quotiescumque volueritis cum illo loqui, dabo vobis schedulam, et quamvis eum numquam viderim aut allocutus sim, oblata tamen schedula mea meo nomine, videbitis et alloquemini. » Contulerunt se devotæ mulieres ad S. Ambrosii et, exhibita schedula, venit Archangelus ad januam, cum magna comitate et benignissime audivit illarum ærumnas et curas, illas consolatus est, ita ut domum redierint gaudentes, et quidquid prædixit, evenit. Erat D. Antonio Acquisti filia, quam in matrimonio collocare volebat, cum ipsa monatiscum statum sæculari præferret. Archangelus sæpe tum patri tum matri dixit, Deum velle filiam istam sibi virginem; sed ejus verbis fidem minime habebant. Statuto itaque sponsalium die, puella in morbum incidit; unde paucis post diebus obiit sponsa Christi, sicut prædixerat servus Dei.

Juliano Mediceo

9 Quum moraretur magnificus Julianus de Medicis *s*, frater Leonis papæ X, *t* in aula Urbinate, ubi erant multi viri illustres, pii et docti, ipse exsul Florentia propter motus civiles, multa audivit de sanctitate Fr. Archangeli; præsertim ab illustribus matronis, Elisabetha ducissa et Æmilia; unde hortabantur illum, ut Eugubii Archangelum conveniret, certe magnam consolationem percepturus. Magnificus Julianus, nolens contradicere hortationibus etiam aliorum amicorum, Eugubium se contulit ad videndum servum Dei: eidem itaque exposuit omnes calamitates et ærumnas suas, deflendo multis suum infortunium. E Archangelus, omnibus auditis, eum consolatus est, jubendo ut bono esset animo, et fiduciam omnem in Christo Domino reponeret, rediret postera die ad S. Ambrosii; et post multiplices sermones abiit magnificus Julianus, repletus consolatione. Sequenti die rediit et post colloquia spiritualia dixit Archangelus: « Consolare te in Domino Deo et spera in eo; scito te brevi consolationem accepturum, quia domus tua magis quam umquam alias exaltabitur et omnis tribulatio convertetur in gaudium et lætitiam. » Non multo post frater ejus renuntiatus fuit papa, ac nominatus Leo X. Florentiam reversus cum gloria et apparatu magnificus Julianus. Et recordatus eorum quæ prædixerat Archangelus, quum tunc quoque obiisset archiepiscopus Florentinus, magnificus Julianus pro animi sui generositate et collatorum beneficiorum memoria, misit Eugubium servum cum pecunia et equitatu, qui Archangelum moneret, ut nulla excusatione interposita, Florentiam veniret. Illuc adveniens, in monasterio S. Donati in Scopeto a prælato benignissime exceptus fuit *u*. Modica refectus quiete, adiit magnificum Julianum; a quo quanto cum gaudio et amore receptus fuerit, facile dici non potest. Post multiplices sermones, tandem dixit, mortuum esse archiepiscopum Florentinum et cupere se, ut archiepiscopatum illum acceptaret Archangelus *w*.

Recusat archiepiscopatum.

10 P. Archangelus, qui nullatenus appetebat aut cupiebat hujusmodi officia et honores, omnino recusavit, dicens, prorsus inhabilem se esse tantæ dignitati; omnibus itaque tentamentis restitit, utpote qui mundi honorem et gloriam conculcasset, sciens quoque, quam grave quantique momenti esset, munus animarum pastoris, quippe cui reddenda sit ratio commissarum ovium. Unum sibi optabat, ut scilicet monasterium S. Ambrosii tantum haberet redituum, qui sufficerent alendis quinque vel sex Fratribus; atque etiam ecclesiæ S. Ambrosii concederentur stationes et indulgentiæ tam intra quam extra Romam lucrandæ. Julianus ei promisit, se pro virili parte rem curaturum; de petitione sua esset securus, acturum se cum Pontifice, ut illi fieret satis: si autem

aliud

AUCTORE ANONYMO.

aliud quidpiam vellet, libere peteret. Reposuit Archangelus, se tunc nihil amplius cupere; proindeque post pauculos dies voluit redire ad solitam quietem et contemplationem. Accepta igitur abeundi licentia, in viam se dedit cum socio suo Fr. Antonio Maria de Patavio ut ad S. Ambrosii reverteretur.

ANNOTATA.

a *Titulus Vitæ Italicæ hic est:* Vita et obitus Fratris seu beati Archangeli Bononiensis, canonici regularis Congregationis SS. Salvatoris, concinnata ex testimoniis diversorum fide dignorum per devotum religiosum ejusdem Ordinis et Congregationis.

b *Hoc loco appellatur* Domnus; *in toto dein textu a Benedicto XIV edito constanter vocatur* Frater. *Vidimus scilicet in Commentario prævio num.* 22 *cur et Canonicorum et Fratrum nomen usurpetur. Qua de re Pennottum adeas* (1).

B c *Commentarii prævii num.* 13 *aliquatenus definimus, quo circiter tempore acciderit ista strages Canetulorum.*

d *Ecclesia S. Salvatoris Venetiis fundata est sæculo VII, ut refert Flaminius Cornelius* (2). *Variam experta fortunam; tandem anno* 1441 (3) *Eugenius papa IV* vivæ vocis oraculo *ad dictam ecclesiam* canonicos regulares Congregationis S. Salvatoris Bononiensis, sibi non minus, quam olim patruo suo (*imo avunculo*) Gregorio XII, ob præclara virtutum merita carissimos, evocavit. *Itaque ejusdem Congregationis prior generalis Venetias misit decem et octo canonicos, qui, duce Luca de Bardis Florentino, in possessionem iverunt monasterii. Priori etiam Eugenius papa indulsit, ut* in solemnibus *et emortualibus ipsius ecclesiæ solemnitatibus mitra, annulo aliisque pontificalibus insignibus uti posset. Et si quidem prima statio* B. Archangeli *fuerit monasterium Venetum S. Salvatoris, adeoque id incoluerit anno* 1484 *aut* 1485, *priorem, qui tunc annuus erat, habuit aut Zachariam Francisci Venetum, qui anno* 1484, *aut Franciscum Thadei de Caravagio, qui anno* 1485 *monasterium rexit, ut constat ex catalogo monasterii* (4).

C e *Monasterium S. Antonii Venetiarum canonici regulares Congregationis Viennensis ad annum usque* 1471 *incolebant,* quo Veneti senatus preces, Romano pontifici suppliciter oblatæ, in causa potissimum fuerunt, ut ad Congregationem Canonicorum Regularium S. Salvatoris pleno jure transiret, ejusque possessionem per impositionem annuli iniit Petrus Michael, S. Salvatoris Venetiarum vicarius et procurator (5). *In monasterii templo, pluribus et insignibus reliquiis ornato, quam plurimi Veneti heroes tumulati sunt* (6), *et ejus prior gaudet usu pontificalium ornamentorum, ut patet ex indulto Innocentii VIII concesso pridie idus novembris* 1489 (7).

f *Monasterium Tarvisinum S. Mariæ Majoris unitum fuit Congregationi S. Salvatoris Bononiensi a Pio papa II anno* 1462 (8). D

g *De S. Ambrosii monasterio egimus Commentarii prævii numm.* 16 *et seqq.*

h *Suspicatur Joan. Baptista Melloni in suo opere de Viris sanctis urbis Bononiensis* (9) *anno* 1502 *non instauratam fuisse cisternulam, sed primum effossam. Sane tunc temporis eremum Ambrosianam incolebat* B. Archangelus, *et quidem ab anno* 1498, *adeoque anno* 1502 *instauratione, utpote recens constructa, cisternula non indigebat; dein in authentico nostro apographo et apud Trombelli legitur instauratio facta anno* 1552. *Hinc irrepsit error, et pro* 1502 *legendum est* 1552 *: qui annus a posteriore manu fuit additus primigeniæ vitæ, utpote confectæ circa annum* 1532.

i *Hanc cellulam descripsit Zani : cujus accipe verba latine reddita :* In parte superiori hujus loci *(ubi situm est monasterium S. Ambrosii)* exstruxit (B. Archangelus) cellulam, separatam ab ædibus canonicorum, paulo amplius sex pedes longam, vix sex pedes latam. Per quadraginta quinque gradus sub dio ad horridum hunc recessum ascenditur, qui merito asperæ illi Thebadii similis dici potest. Obstupescunt adhuc pii fideles, dum recogitant quæ passus fuerit B. Archangelus quantaque constantia, quum, in ardoribus æstivi solis et frigoribus sævæ hiemis, sæpissime transiret per angustum illum callem. Erat ipsi pro lectulo duplex tabula nuda, non tam ad somnum capiendum, quam ad noctem molestis vigiliis agendam accommodata. In qua paucis nocturnis horis se necessaria quiete recreabat. Lignea sedes parieti affixa, parvum ac durum scabellum in quo genua poneret, piæ quædam imagines chartaceæ quibus Christi cruciatus meditanti exhibebantur : hæc erant pretiosissima ejus supellectilis ornamenta... Servantur hodieque tam insignis paupertatis pignora... eaque invisit quotannis celeberrimus virorum mulierumque conventus, singulis feriis sextis martii certatim illuc concurrentium. E

k *Angelus Portinari in sua descriptione urbis Patavinæ* (10) *inter monasteria numerat monasterium S. Danielis in territorio Montis Selicii, quod decem milliariis Patavio distat* (11). F

l *In diœcesi Vicentina varia sunt cœnobia canonicorum regularium Ordinis S. Augustini, ut videre est in Notitia Abbatiarum Italiæ Augustini Lubin* (12); *ubi nullum inveni, cui nomen* Insulæ. *Habetur quidem abbatia S. Bartholomæi Congregationis Lateranensis S. Salvatoris, sed est in* suburbano, *adeoque septem milliariis ab urbe Vicentia non distat : « Verum canonicæ S. Mariæ Insularum extra Vicentiam hisce verbis meminit Mozzagrugno* (13) *:* Ecclesia S. Mariæ Ciriolæ de Cinglo in Villa Insularum diœcesis Vicentinæ fuit ruralis et campestris, sed devotissima, quæ unita fuit Congregationi nostræ 1465 idib. decembris, Pont. S. Domini Nostri Papæ Pauli II anno sui Pontificatus II. » *Hæc ex schedulis unius sociorum.*

(1) Gabriel Pennotus, Clericorum Canonicorum historia tripartita, lib. II, cap. 51. — (2) Ecclesiæ Venetæ illustratæ, Decas II et III, pag. 243. — (3) Ibid., pag. 256. — (4) Ibid., pag. 271. — (5) Ibid, Decas VI, pag. 299. — (6) Ibid., pag. 303 — (7) Ibid., pag. 311. — (8) Abbatiar. Ital. Notitia, pag. 382. Cfr. Joan. Bonifacius, Istor. di Trevigi, pag. 107, Mozzagrugno, Narratio rer. gestar. canonic. regularium, lib. VII, p 17. — (9) Memorie, tom. III, p. 391. — (10) Felicita di Padova, pag. 518. — (11) Ibid., pag. 75; cfr. Gabr. Pennottus, Hist. Tripartita, pag. 317. — (12) p. 421. — (13) Lib. VII, fol. 17.

De

A m *De socio* B. Archangeli, *Antonio Maria de Patavio, et de ejus quasi discipulo, Thoma de Fabriano, nihil reperi.*

n *Sermo fit de duabus illustribus feminis : prior Elisabeth seu Isabella, filia Frederici Gonzagæ, marchionis Mantuani, et uxor, non Guidobaldi II, qui anno* 1538 *successit Francisco Mariæ Roboreo, sed Guidobaldi I, qui dux Urbinatium fuit ab anno* 1482 *ad* 1508. *Vidua erat, quando cognovit* Archangelum *nostrum : qui anno* 1509 *Ambrosianam solitudinem denuo incolere cœpit; Guidobaldus autem anno* 1508 *mortem obierat. Tota dedita vitæ sanctiori, largissimas in pauperes effundebat eleemosynas. Quum filius Alexandri VI ambiret ducatum Urbini, et sciret Guidobaldum esse impotentem, molitus est divortium inter hunc et Elisabeth, et alteras secum nuptias, quarum ope ducatum Urbini obtineret. Omnibus viris potentibus, imo ipsi Elisabethæ fratri arridebat consilium : sed ipsa, viris fortior, fidem, forsan irritam, marito datam, nullo pacto violare voluit, et Venetias recessit* (1).
B *Ignoro undenam acceperit Jacobillus,* Archangelum *nostrum, ope Elisabethæ, (habet ipse* Eleonoræ; *sed legendum dicit Melloni* Elisabethæ), *obtinuisse separationem S. Ambrosii a monasterio S. Secundi et ejusdem restitutionem in pristinam dignitatem* (2) *: nullum enim profert testem idoneum; forsan haud discrevit Elisabetham Gonzagam a Juliano Mediceo, qui, petente beato nostro, ut narratur num.* 10 *Vitæ, operam suam promisit, ut Ambrosiano cœnobio assignarentur* reditus, qui sufficerent alendis quinque vel sex Fratribus. *Id autem accidit paulo ante obitum beati viri.*

o *Æmilia, conjux Antonii Feltrii seu de Monte Feltrio, teste Balthasare Castellione in suo libro qui Aulicus* (il Cortigiano) *inscribitur, laudibus extollebatur ab ingenio et judicio, et dicebatur* omnium *doctorum* magistra, *utpote a qua omnes scientiam suam mutuari deberent. Hæc ex Joan. Bapt. Melloni* (3), *quia coram non habeo Castellionis librum.*

p *Franciscus Maria Roboreus avunculo suo Guidobaldo successit et Urbinatem ducatum rexit annis triginta, ab anno* 1508 *ad* 1538. *Quæ vero fuerit causa cur Franciscus*
C *Maria* B. Archangelum *duxerit consulendum, definite dicere non audeo : erat dux Urbinas summus sub Julio papa II patruo imperator exercitus pontificii, in bello gesto cum Venetis quodque sat cito confecit, dein in bello suscepto adversus ducem Ferrariensem et Gallos, quod non bene evenit; atque hinc intelligitur non sine sollicitudine fuisse de belli fortuna* (4).

q Castellum, *seu sæpius* Castilio Aretinus, *hodie passim vocatus* Castilio Florentinus, *olim simpliciter* Castilio *appellabatur. Medium fere istud oppidum inter Aretium, ad cujus diœcesim pertinet, et Cortonam* (5).

r *Antonio Severio, qui cathedram Eugubinam tenuit ab anno* 1444 *ad* 1472, tribuit *Sarti* (6) quod ex variis monasteriolis, quæ erant extra civitatem, locis desertis vel incommodis certe et non admodum ad sanctimonialium habitationem idoneis, virgines Deo sacræ haud exiguo numero ad Sancti Spiritus in civitatem migrarint, quibus regendis Francisca ex castro Durantino, sanctitate illustris femina, data est, curante Federico, Urbinatium principe.

s *Julianus Mediceus, filius tertio genitus Laurentii I, natus anno* 1478, *obiit anno* 1516. *Rempublicam Florentinam regere cœpit anno* 1512. *Ante annum hunc* Archangelum *nostrum adire debuit, quando exsul Urbini degebat; sed quoniam beatus vir prædixit Juliano (num.* 9 *Vitæ), eum* brevi consolationem accepturum, *circa annum* 1511 *hoc colloquium principis cum viro solitario constituendum est.*

t *Leo X pontifex creatus fuit die XI martii* 1513 : B. Archangelus *autem vix mense uno Leonis creationi superstes fuit, mortuus scilicet XVI aprilis ejusdem anni.*

u *Monasterium S. Donati, quod Jacobillus* (7) *de Palpiano appellat, atque vulgo Scopeto dicitur, anno* 1420 *canonicis Regularibus S. Salvatoris concessum fuit : unde illis* Scopetinorum *nomen adhæsit.*

w *Qui isto tempore regebat Florentinam* E
Ecclesiam erat Cosmus Pazzius, electus anno 1508 *die V julii, et subito obiit die IX aprilis* 1513 *: vitio typographi ponitur annus* 1515; *nam ipse Ughellus in cujus opere mendum occurrit* (8), *dicit, successorem ejus Julium Mediceum, postmodum Romanum pontificem (cui nomen Clementi VII), archiepiscopatum Florentinum adiisse anno* 1513. *Existimat autem Joan. Bapt. Melloni, in suo Opere, acta cum Juliano Mediceo et reliqua narrata non posse in paucos dies concludi : scilicet inter diem* 9 *aprilis, quo mortuus est archiepiscopus, et diem* 16 *quo obiit* B. Archangelus. *Re quidem vera, quomodo fieri potuit ut tam brevi spatio beatus vir a Juliano arcesseretur; in S. Donati paululum interquiesceret; archiepiscopatum Florentinum sibi a principe oblatum, post multos sermones, propulsaret; dein Florentiæ paucis diebus commoratus, veniam impetraret proficiscendi, ac denique, febre correptus aliquot dies æger decumberet? Nodum expedire conatus est Trombelli* (9), *conjectando vel non recte ab Ughellio relatum fuisse obitum archiepiscopi ad diem* 9 *aprilis; vel* B. Archangelum *arcessitum fuisse Florentiam, Cosmo Pazzi nondum mortuo, sed ita affecto ut mors jam certa videretur : sic quidem interpretanda esse Vitæ verba :* Eo tempore obiit archiepiscopus Florentinus (venne a mori) et Julianus servum misit Eugubium. *Discedit et Melloni in hanc sententiam* (10)*; quam tamen haud sequendam ducimus. Exiguo enim tempore ægrotarit Cosmus, imo quasi repentino mortuus est. Scribit enim Ughelli* (11) *:* Florentini illum destinaverant ad pontificem Leonem X *(electum die XI martii* 1509*),* cujus erat affinis; sed paratum ac propemodum succinctum ad iter mors importuna subripuit. *Ab aliis conjecturis proponendis abstinemus, quum non majorem habeant auctoritatem.*

(1) Scip. Maffei, Annali di Mantova, p. 832. — (2) Santi dell' Umbria, tom. II, pag 368. — (3) Memorie, tom. III, pag. 394 not. — (4) Ugolini, Duchi d Urbino, t. II, p. 170 et seqq. p 179 et seqq. — (5) Repetti, Dizionar. Geograf. della Toscana, V° *Castiglioni Fiorentino.* — (6) De Episc. Eugubinis, p. 208. — (7) Santi dell' Umbria, tom. II, pag. 366. — (8) Ital. sacr., tom. III, col. 183. — (9) Vita del B. Arcang., pag. 53 et seqq. — (10) Memorie, tom. III, pag. 398, not. — (11) Ital. sacr., tom. III, col. 183.

CAPUT II

AUCTORE ANONYMO.

CAPUT II.

Febri correptus, sancte obit, et honorifice tumulatur; miraculis claret.

Febre correptus, Inter viam incidit in febrim, ita ut ægre attingere potuerit Castilionem Aretinum. Ibidem cum fiducia se contulit ad domum Baldi, filii D. Antonii Acquisti qui jam mortuus erat, et cum omni benevolentia exceptus fuit tum a Baldo, tum ab ejus matre Mathia et conjuge Christophora, quæ eum Eugubii ante cognoverant. Baldus vero ejusque familia illi assidue subministrarunt caritate incredibili quidquid ejus valetudo postulabat. Cum ita infirmus jaceret, Mathia inter loquendum familiariter dixit : « Pater, timeo, secundum dicta medicorum ne cæca fiam : eligerem B potius mortem quam cæcitatem, quia non sentio me parem patienter ferendæ tantæ infirmitati. » Petebat igitur ut se Deo commendaret, et sæpe dicebat præferre se mortem vitæ cum istiusmodi infirmitate. Respondit Archangelus : « Quum velis mori potius, quam amittere lumen oculorum, spero Dominum tibi concessurum, quam petis, gratiam. » Et quo tempore magis cœpit caligare, morbum, ex quo brevi obiit, contraxit; et omnes domestici recordati sunt prædictionis Archangeli. Quando porro Baldus cum Archangelo conquestus est, quod tum erga se tum erga liberos suos aspera et importuna erat mater sua, respondit ille : « Fili, feras hoc patienter, et curam habe matris tuæ pro amore Dei; non diu tibi fastidio erit. » Et, ut dictum est supra, brevi mortua est.

moritur, 12 Crescebat in dies febris et morbus ingravescebat, quamvis ex medicis, remediis et cura assidua, a prædictis feminis exhibita, nihil deesset. Sciens autem finem vitæ instare, dixit mulieribus : « Matres et sorores meæ, Mathia et Christophora, brevi deinceps tempore præbebitis mihi cibum. » Responderunt timide : « Forsan non facimus satis, sed assumemus alias feminas, quæ melius quam nos serviant tibi secundum volun- C tatem tuam. » Respondit Archangelus : « Cura mihi impensa in ministerio et cibo large sufficit : Dominus Deus pro me tribuet vobis mercedem. » Sic affectus infirmus, et cognoscens ultimum vitæ diem instare, vocavit Antonium Mariam, socium suum et dixit : « Vade et scribe ad R. P. generalem *a* meo nomine supremam epistolam, similiter ultimam ad D. ducem Urbinatem. » Quod autem ambæ continerent, non potuit comperiri. Quum autem abiisset Fr. Antonius Maria, ut mandatum obedienter exsequeretur, sæpius jussit ut celerrime rem conficeret, quia jam in eo erat ut animam Creatori redderet. Tandem antequam socius epistolas absolvisset, eum vocavit, ut se adjuvaret in vestiendo; indutus vestibus, assumpto baculo, sedit et rogavit socium, ut fierent animæ commendationes, (nam jam ante receperat ultima sacramenta), quibus respondit : « Amen » : et dicens : « In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, » exspiravit, reddens animam Deo, die XVI aprilis.

et transfertur Eugubium. 13 Postera die, XVII aprilis, Baldus Acquisti præparavit secundum usum christianum honestas exsequias in ecclesia S. Francisci, cum Missis D et religiosis, quotquot poterat habere tam intra quam extra Castellum. Corpus in ea ecclesia non fuit humo tectum; sed sepulcrum constituerunt in quo cum magno honore repositum fuit. Quædam vestimenta ejus, quæ remanserant in domo Baldi, partim a tineis erosa, partim apud aliquos devotionis causa conservantur, partim ab aliquo Patre nostro igni cremata sunt. Ibidem relicta sunt ejus baculus, feminalia et tibialia linea omnino integra a pedibus ad cingulum, quæ omnia in memoriam Archangeli conservata hactenus sunt. Patres nostri S. Secundi et civitas, audito ejus obitu, contenderunt ut corpus transferretur Eugubium : sed antequam loculus levari posset ex ecclesia S. Francisci Castilionis, ubi fuerat depositus, oportuit dari guardiano dicti monasterii, nominato Marco, mercedis causa pro amore Dei, ducatos tres. Sic honorate Castilione profecti sunt, et per viam, qua transibant, magnus honor exhibebatur, ut decebat, et ut merebatur Archangeli vita. Quum intellexissent consules civitatis, qui tunc in aula communi considebant, E appropinquare funus, omnium magistratuum consensu mandarunt, propter odorem bonæ vitæ quem semper sparserat, ut omnis clerus, presbyteri, monachi et sodalitates irent obviam sacro corpori, et illos honores eidem exhiberent, qui tantam sanctitatem decerent. Nostri autem Fratres cum Fr. Antonio Maria, qui in itinere funus numquam deseruerat, cum reliquis religiosis qui aderant Eugubii, cum ingenti pompa et plausu totius civitatis comitati sunt sacrum corpus usque ad monasterium S. Ambrosii, per viam, ut tunc erat, arduam et salebrosam, et ibidem sacrum corpus compositum fuit in sacello B. Mariæ Virginis cum magno gaudio circa finem mensis octobris anni 1513.

14 Franciscus *b* quidam de Cortona, opifex apud Fratres S. Petri Eugubii, qui habitabat in loco dicto Puchelli, vico suburbano civitatis, altero crure contractus et duobus baculis innixus incedens, B. Archangelo, dum corpus ejus ad S. Ambrosii advehebatur, se commendavit, et procedentibus se conjunxit, et magno devotionis fervore eum precatus est, ut sanitati restitueretur; antequam corpus ecclesiam attingeret, beati meritis a malo liberatus est. Relictis autem baculis, sanus, quasi nihil umquam passus, domum rediit. Id accidit anno 1513. *Plurimi, voto facto, b* Idem postea, rursus voto facto, ab hernia liberatus est. F. Silvester F tertii Ordinis S. Francisci in monasterio S. Niccolai, juxta S. Ambrosii, pluribus herniis totus ruptus, quum comitaretur B. Archangelum ad sepulcrum, cum magna devotione vovit, si sanaretur, facturum se tabellam, sepulcro affigendam : voto facto, meritis beati sanatus est. Ab eadem infirmitate liberatus est nepos Francisci de Cortona, B. Archangelo commendatus. Uxor Bartoccii de Zeppa de Bottone, ex vico Casa Morcia *c* in agro Eugubino, quum haberet filium infirmum et magna hernia laborantem, eum commendavit B. Archangelo, ut Deus illum ab infirmitate liberaret; quod si fieret, vovebat tabulam pictam in qua miraculum exprimeretur, sepulcro suspendendam, et Missam in ecclesia S. Ambrosii; voto emisso, puer liberatus est ab infirmitate die VIII januarii anni 1514. Pauper senex quidam cæcus cum fide et devotione se Domino commendavit, ut sibi lumen oculorum restitueretur; et voto

facto

A facto tabulæ pictæ, in qua miraculum describeretur, visum recepit meritis B. Archangeli. Eodem etiam voto facto sanitatem obtinuit mater filio infanti, inferiore corporis parte dirupto.

recreantur

15 Mulier octo annis mentis impos, cujusque memoria omnino hebes erat, ita ut semper malum cogitaret et ligata teneretur; quum nullum superesset remedium humanum, voto pro ea facto B. Archangelo, ejus meritis liberata fuit. Urbinas quidam nudus venit ad visitandum corpus beati; interrogatus a Fratribus cur istiusmodi rem vovisset, respondit tali voto se impetrasse a B. Archangelo ut recrearetur e morbo comitiali. Id accidit anno 1521. F. Andreas de Civitella, conventualis ad S. Ambrosii, magnis febribus et gravi capitis dolore afflictabatur, quin ullum malo inveniret solatium; recurrit ad Deum et ad B. Archangelum et recuperavit sanitatem. Mulier quædam duos habebat filios, graviter inter se dissidentes, ita ut vellent separatim habitare. Dolebat quam maxime mater, verita ne mortem invicem inferrent. Votum itaque suscepit, ut si intercessione B. Archangeli pax inter filios conciliaretur sine alterutrius damno, ferret ad sepulcrum beati cor cereum : gratiam obtinuit. B Alia mulier infirma, jam ab annis duobus verme aliquo agitata, quem hactenus expellere non potuerat, B. Archangelo votum fecit, et statim vermem evomuit; quapropter vermem argenteum obtulit. Vir quidam filiam habebat a sex mensibus cæcam, qui promisit se positurum funale ad sepulcrum beati viri, ut ipso apud Deum deprecatore, filia liberaretur : voto nuncupato, puella visum recuperavit per gratiam Dei et merita B. Archangeli.

e morbo,

16 Mulier ex agro Perusino, gravida, infirma fuerat a Quadragesima usque ad festum S. Joannis Baptistæ, nec eam ulla medicina sublevabat; sæpe mortuæ instar jacebat : parentes eam B. Archangelo commendarunt sub voto visitandi sepulcrum et offerendi indusium et vestem, quibus tunc induta erat, insuper et cereum : suscepto voto, mulier sana facta est. Alia mulier, graviter affecta brachii vitio, vovit, si sanaretur, brachium cereum offerre, et sic liberata fuit per intercessionem B. Archangeli. Perusinus quidam, accepto in capite vulnere gravissimo, unde mors imminebat, nullum reperiebat solatium; C fecit itaque votum B. Archangelo, visitandi ejus sepulcrum et offerendi capitis effigiem ceream; subito cessavit dolor et plene convaluit, die XXIII augusti 1522. Bernardinus Assisiensis votum fecit visitandi pedibus nudis sepulcrum beati, si impetraret a Deo, ut tum ipse tum filius ejus pacem conciliarent cum inimico : facto voto, obtinuit gratiam mense augusto 1522. Juvenis quidam securi grave vulnus sibi in genu inflixerat, unde debilitatum remanserat; invocato B. Archangelo, sanatus fuit. Alius juvenis agri Eugubini tanta febre oppressus fuit, ut jam mors (*d*) immineret, et sacra candela signaretur *d*. Fuit traditus B. Archangelo, cui promissæ sunt, si sanaretur, celebratio unius Missæ et oblatio (*e*) candelæ pretii unius Bolognini *e;* sanatus fuit gratia Dei et meritis B. Archangeli die V martii 1525. Angelus Benedicti de Fossato filiam suam, tertio jam anno ex subito terrore male valentem, voto B. Archangelo facto, liberavit anno 1532.

AUCTORE ANONYMO.

maxime herniosi.

17 Viro nomine Pantaleoni de Fossato, erat filius parvulus, tantis afflictus febribus, ut per tres dies, nullo sumpto cibo, moribundus videretur : vovit sanctissimæ Virgini et B. Archangelo, si sanaretur puer, se adducturum eum ad beati viri sepulcrum et curaturum ut ibi Missa celebraretur; facto voto, puer incepit manducare et brevi pristinæ valetudini redditus fuit per merita Mariæ sanctissimæ et B. Archangeli. Relatum nobis quoque est, dominum Benedictum, filium Restori, Florentinum, infirmum fuisse ex hernia : quum nullum remedium utile reperisset, voluit castrari; sed medici timebant vitæ ejus, quod esset grandævus; cruciabatur diris et continuis doloribus. Aliquando in Castilione Aretino existens propter quædam negotia, audivit de miraculis B. Archangeli, quomodo etiam aliis, propter fiduciam in ipsius meritis multa præstitisset beneficia; incensus devotione et sciens in domo supradicti Antonii Acquisti servari feminalia servi Dei, fidem concepit sanationis, si et ipse indueret hæc feminalia. Petiit itaque illa a domesticis et obtinuit : quæ per viginti aut triginta dies gestavit et adjutorio Dei et meritis B. Archangeli fuit liberatus a dicta hernia. F. Petrus Franciscus a Bononia. F. Antonius a Bergomo. F. Joannes Andreas a Venetiis Bagnao. F. Thomas de Fabriano, tertii Ordinis Pœnitentiæ S. Francisci, eremita, incola S. Nicolai. Benedictus de Compagnono familiaris ejusdem. E

ANNOTATA.

a *Præpositi generales Congregationis S. Salvatoris annui erant, usque ad annum* 1571, *quo jussu S. Pii V facti sunt triennales* (1). *Igitur anno* B. Archangeli *emortuali seu* 1513 *præpositus generalis erat Constantius Laurentii Bononiensis* (2).

b Cecco *appellatur vulgari sermone, qui plerumque* Franciscus *dicitur.*

c *Si fides habenda tabulæ, lucide sculptæ, quam Thomas Dempsterus suæ Etruriæ Regalis tomo secundo præmisit,* Casa Morcia *seu* Marcia *tribus fere passuum millibus septemtrionem versus distat Eugubio.*

d *Pia est fidelium consuetudo, hodierno etiam Romano Rituali præscripta, ut imminente morte, candela accendatur, quæ plerumque est benedicta, quatenus aut rite expiata in festo Purificationis et deinceps in singulis domibus hunc in usum servata, aut peculiari benedictione, quæ in Rituali indicatur, sanctificata. Atque hinc jam constat universalem esse sacræ candelæ usum : sed est etiam consuetudo antiquissima. Nam S. Ephrem in suo Testamento, ut referunt nostri in ejus Actis ad diem I februarii* (3), *prohibet usum cerei accensi : timebat quippe ne id in honorem suum facerent fideles, omnem vanitatem exclusam volens. Ut rite animadvertit Vossius,* usum cereorum in exitu et funeribus non damnat sanctus, sed præ humilitate adhiberi sibi vetat (4). F

e *Bologninum est moneta Bononiensis pretii sex quattrinorum* (5).

(1) Memorie istoriche concernenti le due canoniche di S. Maria di Reno e di S. Salvatore, pag. 305. — (2) Ibid., pag. 304. — (3) Act. SS, tom I Febr., p. 63. — (4) Cfr. Jos. Catalanius, Rituale Romanum commentariis exornatum, tom. I, pag. 371. — (5) Du Cange, Glossarium.

APPENDIX

AUCTORE J. V. H.

APPENDIX.

Sanantur morti proximus, a

18 *a* Anno 1617, instituto processu canonizationis B. Archangeli, Sebastianus Branconi, canonicus regularis S. Salvatoris et vicarius S. Ambrosii, narrat, matrem suam eo infirmitatis venisse, ut jam in extremo discrimine, suprema unctione munita fuerit. Sed canonici avunculus oravit beatum Archangelum et pristinam valetudinem mulier recuperavit. Idem refert multos dæmoniacos valde clamasse et strepitasse, ostendentes se torqueri attingendo sepulcrum beati viri. Laudatus testis affirmabat, viros et mulieres, quibus caput dolebat, attactu ejus culcitræ, stramine oppletæ, omni dolore liberatos fuisse; quod idem testis, hoc ipso dolore affectus, expertus est. Similia etiam alii dicebant.

saxorum mote oppressus, b

19 Franciscus Nicolelli visitaverat pro more feria VI secundæ hebdomadis martii anni 1683 *b*, cum filio suo, sepulcrum B. Archangeli: filius autem, peracta brevi precatione coram reliquiis, inspexit cellam beati viri et in egressu ab æqualibus invitatus ad colligendas cochleas, intravit in cavernam quamdam juxta cellam. Quærendo cochleas, invenerunt parvos quosdam nummos argenteos; clamor juvenum vicinos attraxit, et Franciscus, qui erat in cella, occurrit et filium suum, qui erat in summitate cavernæ, interrogavit, num aliquid invenisset. Qui respondit, duos nummos. Franciscus, ut eosdem videret, ingressus cavernam, vix mediam attigerat, quum ingens saxum, quatuor boum jugis vix mobile, e fastigio decidit et in Franciscum devolutum est. Ipse autem, invocatis B. Archangelo et animabus purgantibus, quartam molis partem in dorsum recepit, qua oppressus in terram prostratus est, et in ictu oculi altero fragmine illabente, inter duo saxa pes compressus est. Quum autem auxilium aliorum inclamasset, Antonius Petinelli in cavernam intravit, et videns pedem inter duo saxa elisum, timens etiam novum lapidum casum, totis viribus pedem e saxis evulsit. Tunc Franciscus magna voce questus est dolores ex violenta evulsione ortos; qua et luxatum est membrum, sed aliud sinistri nihil obvenerat, quum non solum crus sed totum corpus naturaliter fuisset conquassandum. Hanc incolumitatem tum ipse Franciscus, tum alii merito B. Archangelo tribuerunt *c*.

c ex alto decidens,

20 Horatius Capellone Eugubinus, incensus cupiditate commode inspiciendi corpus beati Archangeli, accensam lampadem ex luminari, quod coram sepulcro ardebat, intromisit in arcam, in qua jacebat sacrum corpus; sed vir imprudens tum velum tum ornamenta incendit; ea de causa in cinerem comburenda erant et corpus et ipsa arca; sed statim absque ulla ope humana extinctus est ignis, illæso remanente corpore, quin et ipsa facie, quamvis intecta *d*. Carolus Meconi Lucensis, custos ecclesiæ S. Ambrosii, volens accendere lampadem coram corpore B. Archangeli, conscendit scabellum, alteri scamno impositum; quo revoluto, in terram prostratus est. In ipso autem lapsu invocavit beatum et inventus est sine ulla læsione sive in capite sive in corpore, quamvis se contusum crederet, atque alii affirmarent, id absque miraculo fieri non potuisse *e*.

e pede confractus,

21 Joannes Feramelli, molitor, civitatis Eugubii incola, anno 1729 lapsu crus dexterum confregerat, ita ut fractura sex digitos transversos ab apophysi seu malleolo distaret. Ex tanta læsione vulnus provenit, ac crus et pes magnopere tumefacta sunt ex malo humore illuc concurrente. Quamvis autem sanando vulneri multi medici remedia adhibuissent, nihil tamen proficiebant et vulnus insanabile erat, ita ut per annos octo miser ingenti calceo pedem indueret, et baculo innixus vix incedere valeret. In ista miserabili conditione, die 17 decembris anni 1737, paucis horis ante auroram tantos expertus est cruciatus ut nec linteamen sufferre nec in lecto remanere posset. Surgens itaque a lecto, alieno ministerio, igni appropinquavit. Interea ejus uxor Theodora virum suum consolata, ad patientiam et ad invocandum B. Archangelum hortabatur. Tunc Joannes viva fide bis exclamavit: « O beate Archangele libera me ab istis doloribus, et fac ut deinceps istos non patiar. » Eodem temporis momento dicta Theodora, inspecto vulnere, exclamavit omnino tremebunda: « Ecce os erumpens » atque hoc ab ipsa extractum est sine ullo Joannis dolore. Mulier dein crus fascia ligavit et solita remedia apposuit, nempe folium tussillaginis et oleum, quæ olim frustra adhibita. Postera die ad artificium exivit Joannes, et totam diem labori impendit sine ulla defatigatione aut dolore. Vespere domum redux, fascia resoluta, vulneri cicatricem obductam vidit, ut omnino sanatum appareret, et intra paucas horas carne et pelle supercrescentibus, in pristinam formam crus restitutum fuit. Deinceps vero usque ad diem VI maji, quo juratam facti relationem obtulit, nullum sensit dolorem, liber et sanus, baculi adjutorio nullatenus indigens, sine quo antea vix movere se poterat. Talis sanatio est vere repentina et perfecta, quatenus postea nullum dolorem aut tumorem passus est, quod in curatione naturali accidit, præsertim quando convalescens arduo labori se dedit, ut fecit ea ipsa die Joannes. Hæc sanatio facta sine ulla ope sive naturæ sive hominum, habenda est verum miraculum, et B. Archangelo est tribuenda. Factum juravit Joannes Faramelli Eugubinus, cui obvenit sanatio; dein Theodora Fracassini, dicti Joannis conjux, quæ omnium hactenus narratorum fuit conscia, si quidem maritum adhortata est, ut ad B. Archangelum recurreret, atque prima animadvertit, os ex vulnere prodire, et solitum remedium tussillaginis et olei applicuit vulneri; optime sciebat utrum maritus benevaleret necne. Insuper Evangelista Magni chirurgus, qui infirmum curaverat, idem testatus est, una cum Pasquino Alexandri Benedicti, Eugubino, qui omnia accurate perspecta habebat, et instrumento authentico juratus subscripsit *f*.

f partu periclitans,

22 Pater abbas Mastri, vir doctissimus et fide dignissimus, pluribus vicibus nobis testatus est, se quum esset præpositus generalis, voluisse non solum videre et venerari sacrum corpus, sed insuper, ablata veteri casula, novam ac ornatiorem beato induere. Volens dein id in pristino situ reponere, animadvertit cadaver excedere longitudinem altaris, sub quo jacuerat. Generalis stupefactus portento inopinato, incertus quid ageret, genua submittit, beatumque orat, ut consueto loco adaptare se dignaretur. Exaudivit Archangelus preces servi sui, et nemine cooperante, pristino loco sese accommodavit *g*. Insuper Rosa Zanaroli, uxor Cajetani Coccia, die X fe-

bruarii

AUCTORE J. V. H.

A bruarii 1749, ad pariendum vicina, vehementissimis doloribus et membrorum distractionibus tentata fuit, ita ut in periculo vitæ existimaretur. Nihil proderant remedia opportunissima, quin et dolores accrescebant. Videns itaque inutilia esse humana subsidia, ad B. Archangelum cum omni fiducia recurrit, et ejus reliquias obtinuit. Et ecce, cruciatus cessarunt, et feliciter ac sine ullo pæne doloris sensu in lucem edidit masculum; statim e lecto exsiliens neque tunc neque postea dolorem sensit, quamvis in quinque partubus antecedentibus multis et gravissimis incommodis fuisset obnoxia. Quapropter ut gratum animum præstaret, voluit ut filio recenter nato nomen Archangeli imponeretur. Quæ omnia legitime testati sunt coram Joan. Peregrino Moruzzi, notario publico, tum dicta Rosa, tum ejus maritus et obstetrix Anna Frugnoni *h*. *h*

dysuriacus. 23 In nomine Domini. Amen. Die XXI mensis octobris 1771, (ut narrat Petrus Maria Amiani Fanensis), febri, quam etiam medicus recognovit, oppressus fui, et sequenti die parum urinæ edidi, quæ etiam postera die, XXIII octobris, omnino cessavit. Vocavi igitur chirurgum Josephum Paoli, professorem chirurgiæ Fani, qui B casu examinato, censuit syringam esse adhibendam, atque hoc remedium per dies novemdecim continuatum fuit cum summo dolore et molestia. Inter consolatores autem, qui me ad patientiam incitabant, erat reverendissimus abbas Philippus Carrara, canonicus regularis S. Salvatoris, qui die IX novembris dicti anni me convenit, cum priore et altero monacho Eremi Montis Jovis PP. Camaldulensium; abbas autem omnes adhortatus est, ut preces pro mea valetudine funderemus, præsertim ut omnem fiduciam reponeremus in Deo et intercessione B. Archangeli. Philippus abbas opportune secum detulerat particulam telæ *i* in qua olim beati corpus jacuerat, asserebatque, ope istius particulæ, stupenda facta fuisse miracula; inter alia, mulierem paucis ante diebus graviter infirmam pristinæ sanitati restitutam fuisse; habitabat autem prope monasterium suum S. Paterniani. Religioso hoc hortatu et pia insinuatione animatus, certam fiduciam et firmissimam concepi spem, obtenturum me sanationem per intercessionem beati Archangeli. Quum igitur dictus chirurgus vespere ejusdem diei XIX me visitasset, visum est illi, meliuscule mihi esse, nihilominus solitum remedium adhibuit. Sequenti nocte crevit spes sanationis, et pomeridiano tempore, postquam sacram particulam corpori applicui, somnum cepi, ex quo expergefactus, urinandi necessitatem expertus sum. Unde exclamare cœpi: « Miraculum! B. Archangelus misertus est mei, sanatus sum. » Exinde semper bene me habui: et quia cognovi gratiam mihi factam a Deo per intercessionem B. Archangeli, statui gratiæ reddere testimonium, præsenti instrumento, jurejurando firmato et mea ipsius manu subscripto. Fani XXIII januarii 1772 *k*. *k*

ANNOTATA.

a *Quæ deinceps recitantur miracula, jam non ex Vita, a coævis conscripta, sed ex variis auctoribus exscribuntur, et relata sunt a Joan. Baptista Melloni, in opere quod de sanctis et illustribus Bononiensibus composuit.* E

b *Specialis erat populi pietas in visitando sepulcro beati nostri feriis sextis mensis martii, sive, ut legitur apud Melloni, quia singularis erat* B. Archangeli *erga Passionem Christi devotio, sive quia tunc facilior erat ad ejus sacrum corpus accessus, qui hiemali tempore valde arduus erat* (1).

c *Cfr Melloni. T. III, p.* 412.

d *Cfr Melloni. T. III, p.* 413.

e *Cfr Melloni. T. III, p.* 413.

f *Cfr Melloni. T. III, p.* 414.

g *Cfr Melloni. T. III, p.* 416.

h *Cfr Melloni. T. III, p.* 416.

i *Jam supra diximus Commentarii prævii num.* 25, *corpus* B. Archangeli *esse et manere integrum, nisi quod est altera aure mutilum: adeoque inter pios aliud, reliquiarum instar, distribui non potuisse, quam vestimenta, quæ beati corpus induerunt. Hinc ad miraculum lintei particula adhibita fuit. Anno* 1745 *dedit Benedictus XIV Anconitanæ ecclesiæ* pileolum beati Archangeli (2).

k *Cfr Melloni. T. III, p.* 425.

C F

(1) Melloni, tom. III, pag. 421. — (2) Peruzzi, Chiesa Anconitana, pag. 127.

A

DE B. LUCIA BARTOLINI RUCELLAI

FUNDATRICE CŒNOBII S. CATHARINÆ SENENSIS O. P.

FLORENTIÆ IN ETRURIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

V. D. B.

§ I. Scriptores de B. Lucia. Quod discipula fuit Savonarolæ, non obstat quominus cœlitibus accenseatur.

ANNO MDXX. *Multi scripserunt de* B. Lucia,

Inter quadraginta novem puellaria cœnobia, *quæ anno* 1527 *Florentiæ, secundum Benedicti Varchii* (1) *censum, exsistebant, non infimum obtinebat locum S. Catharinæ Senensis monasterium. Exeunte sæculo XV cura* B. Luciæ *sub regula Tertii Ordinis Prædicatorum inchoatum, mox tantam bonitatis habuit famam, ut ante absolutum annum* 1520, *centum et tres novitiæ eodem admissæ fuerint* (2), *et dein aliquo tempore simul vixerint moniales* (3) *centum quinquaginta. Numero respondebat sanctimonia* (4). *Hac laude potissime præfulserunt* B. Lucia, *Bartholomæa Ludovici Martini, Laurentia Lorini, Theodora Joannis Landi, Raphaela de' Sassoli, Benedicta de' Ligi, Mauritia Francisci Ghinetti, Petronilla Petri Nelli et Augustina de' Medici; quarum omnium Vitas, secundum commentarios, secum a sorore sua Maria Angelica Ractia communicatos, breviter scripsit Seraphinus Ractius in Vitis sanctorum et beatorum Ordinis S. Dominici. Plerasque inseruit Joannes Michael Piò priori et posteriori editioni Vitarum illustrium virorum et mulierum Ordinis Prædicatorum. Vitam quoque* B. Luciæ *Rucellai Florentinæ Joannes a S.* C *Maria excudendam curavit inter Vitas gallicas sanctarum et beatarum secundi et tertii Ordinis. Item Dominicus Marchesius in Diario sacro Dominicano italico ad diem* 29 *octobris, et ad camdem diem Emmanuel a Lima in Hagiologio Dominicano Lusitanico, atque Arturus a Monasterio in Gynecæo. Sed hi omnes Ractii vestigia secuti sunt. Suam vero viam iniit Josephus Maria Brocchi in secunda parte Vitarum sanctorum et beatorum Florentinorum, usus duobus codicibus mss., quibus initia monasterii S. Catharinæ Senensis enarrantur* (5). *Atque his subsidiis præcipuas* B. Luciæ *res gestas illustrare conabimur; ita ut, ubi testem nullum producimus, Brocchius nobis præire intelligendus sit.*

discipula Savonarolæ. Qui mala publica videns,

2 *Quum autem sanctissima femina Hieronymi Savonarolæ discipula fuerit, in antecessum pauca de eo animadvertenda sunt; quo percipiatur hoc commercium non obstare quominus* B. Lucia *inter cœlites numeretur. Savonarolam puritate vitæ, scientia non vulgari, zeliquc ardore eminuisse, nullus amplius negat. Sed imaginativæ animi vi imperare non potuit. Peccatis submersam videbat universam Italiam; clericos, religiosos et moniales castimoniæ leges quotidie violare noverat; matrimonii fidem impudenter frangi, mercaturam improbe exerceri, hominumque vitam continuis vindictæ periculis objectam cernebat; præterea habebat in oculis philosophorum et literatorum greges, qui plus auctoritatis tribuebant Platoni quam Christo, plus Horatio quam S. Paulo. Sallustium, ubi Romæ pravitatem sub bello Catilinario persequitur, describere videntur historici Florentini illius ævi: cives enim, tamquam, amisso pudore, jam quod deperderent nihil reliqui haberent, fœdissimis voluptatibus diffluentes, vino, alea, luxuria perditos, turpissimis amoribus atque intempestivis conviviis addictos, nullis non flagitiis coopertos et sceleribus conspici; in legum et judiciorum contemptione positam* F *summam impunitatem, in audacia et temeritate fortitudinis laudem; facilitatis, in animi remissione atque indulgentia; in maledicentia et dicacitate, commoditatis et elegantiæ; omnia languide, dissolute, molliter agi, ac per summam ignaviam atque inertiam* (6). *Ferebantur plures Ecclesiæ præsules clericis bono exemplo nequaquam præisse* (7). *Mali Alexandri VI mores;* de quo pontifice, *verba Mansii* (8) *sunt*, facilius siletur quam moderati aliquid dicitur. In illo vitia omnia extrema, virtutes moderatæ, nisi melius dixeris, nullæ. Pontificiam dignitatem, quam malis artibus peperit, nihilo melioribus retinuit. Qui hunc laudet, neminem hucusque scriptorem offendi, non æqualem eorum

(1) Storia Fiorentina, lib. IX, tom. III, pag. 104, Mediol. 1803. — (2) Brocchi, Vite de' santi e beati Fiorentini, part. II, t. II, p. 341. — (3) Seraph. Razzi, Vite dei santi e beati del ord. de' FF. Predic., pag. 629. — (4) Piò, delle vite degli huomini illustri di S. Domenico, col. 398, edit. 1607. — (5) Vite etc., tom. II, pag. 341.—(6) Brutus, Hist. Florent., ap. Bzovium, Contin. Annal. Baronii, ad an. 1492, n. 19.— (7) Cfr. Raynaldus, Contin. Annal. Baronii, ad an. 1484, num. 42, in priori edit. Item edit. Mansi, tom. XI, num. XXII, pag. 197. — (8) Notæ ad Contin. Annal. Baronii, tom. XI, pag. 415.

temporum

AUCTORE V. D. B.

A temporum, non recentiorem. *Sed nuperius surrexit qui illius viri defensionem tentavit. Quid non suadet patrocinandi voluptas? Potior auctoritas est Hadriani papæ VI, qui in instructione quam dedit Francisco Cheregato, suo ad Germanos internuntio, non dubitavit fateri* ex curia omne forte hoc malum *Lutheranæ rebellionis* processisse *atque* in hac sancta sede aliquot jam annis multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis, et omnia denique in perversum mutata (1); *quæ omnia potissime Alexandri VI peccata fuerunt : quæ peccata eo magis deflenda sunt quod ille pontifex, quidquid dixerit Mansius, naturæ dotibus non spernendis haud parum fulsit* (2). *Sed quid hæc prosequor? Qui aliquid intelligere velit de Ecclesiæ et potissime Romanæ curiæ malis, antequam Pius papa IV, omnes difficultates perrumpens, concilii Tridentini decreta promulgavit, is legat oportet Libellum de reformatione (maxime partem quintam), quem ad Leonem X dederunt non maledici et procaces viri, sed B. Paulus Justinianus et Petrus Quirinus, ambo sanctissimi et benevo-* B *lentissimi eremitæ Camaldulenses* (3); *atque tum demum sciet quot quantique morbi medio sæculo XV et deinceps curandi essent et quantam sæculo XVI Deus Ecclesiæ adhibuerit misericordiam.*

Dei vindictam denuntiavit,

3 *Reformationem itaque omnium ordinum Ecclesiæ necessariam esse videbat Savonarola; neque in hoc peccabat, quod sentiebant optimi quique* (4). *At nihil boni exspectasse videtur ab ecclesiasticis viris, nisi populari voluntate cogerentur ad bonam frugem se recipere. Ex suggestu igitur traducebat Romanum pontificem, episcopos, presbyteros, regulares; quod extremum remedium non plebeculæ tantum, sed sapientissimis etiam viris, propter inveteratam ægrimoniam, placuit. Tanta autem peccandi libidine non posse non excitari Dei vindictam clamat humana ratio, experientia, Scriptura sacra. Quibus rebus quum ejus mens imbuta esset, pro phantasiæ alacritate, quasi præsentia videbat impendentia Italiæ mala. Has itaque, quæ sibi videbantur cœlestes visiones, publice enuntiare cœpit, prius ratiocinando, dein (postquam verbis ejus fides facta* C *erat) prophetico modo; hac ab initio usus sententia quasi tessera :* Ecce gladius Domini super terram cito et velociter. *Brevi civitas scissa est in duas partes, alteram Piagnonorum, alteram Arrabiatorum; quarum prior plebem continebat et religiosissimos quosque, altera homines politicos et pravarum consuetudinum amatores.* Inter omnes persecutores Hieronymi, *ait Joannes Franciscus Picus a Mirandula* (5), acerrimi inventi sunt qui moribus pessimis, et potissimum Ecclesiæ præsides, quorum vita fœdissima universum orbem fœtore repleverat, Florentinique illi cives qui usurariæ pravitati obstinate operam navabant, et vitiorum cœno impensius volutabantur. *In tanto bonorum favore tantoque malorum odio, quis pari ratione modestiam fortitudinemque retineat? Non retinuit Savonarola, credens se prophetam esse Dei, non quod deliraret aut homo fraudulentus esset; sed quia falsis imaginibus deceptus erat et impotentis animi ardore abreptus* (6) : *quod quam sæpe et quam facile fiat, explicant auctores ascetici scribentes de spirituum discretione, et philosophi de phantasiæ viribus.*

ac delapsus est in placita schismatica;

4 *Plus semel itaque inobediens fuit Romano pontifici, cavillationibus scholasticis se de rebellione excusans; et quum demum excommunicatus est ab Alexandro VI, quem hactenus pontificem agnoverat, eum non legitimum esse pronuntiavit, deditque ad imperatorem, ad reges Franciæ et Hispaniæ aliosque principes* (7), *literas, quibus eos* ex parte omnipotentis Dei monebat et obtestabatur ut solemne concilium libero et tuto loco statim fieri procurarent, ne tanto animarum periculo sine pastore laberetur ecclesia,... cum hic sextus Alexander nequaquam esset pontifex nec esse posset, non tam ob simoniacam sacrilegamque electionem, ob ea quæ palam extant ipsius flagitia, quam cum E christianus non esset, nec ullam fidei formam haberet, a qua mortalium omnium pessimus prorsus abhorreretur. *Voluere aliqui negare harum literarum sinceritatem; sed oleum operamque perdiderunt* (8), *atque recentissimus inter Dominicanos Savonarolæ eruditus defensor, Vincentius Marchese* (9), *consentit et demonstrat has literas plane genuinas esse, fassus ab eis pendere judicium de Savonarolæ vita. Explicare has quidem voluerunt nonnulli scriptores; sed frustra. Fac electionem Alexandri VI simoniacam fuisse adeoque nullam; quæ multorum videtur fuisse catholicorum sententia* (10); *titulum tamen habebat (quem dicunt) coloratum, quoniam ab universis gentibus ut legitimus pontifex agnitus erat. Propterea scribebat ipse Savonarola, qui eum aliquandiu verum pontificem habuerat, non tam ob pravam suam electionem cum jure carere, sed quoniam christianus non esset, utpote incredulus. Quæ manifesta calumnia erat.*

a sanctis tamen honoratus.

5 *Sed quod hæ literæ ab omnibus non cognoscebantur, aut quod pluribus reapse Alexander VI propter sua scelera videbatur antipapa, nequaquam refriguit ardentiorum Savonarolæ asseclarum amor. Adeoque quum ut hæreticus a renovato magistratu Florentino, præsentibus Alexandri VI legatis, die 23 maji anni* 1498 *igne concrematus est, in aliquibus Tusciæ conventibus ejus Officium quotannis celebrari cœpit, tamquam de martyre. Unum ex officiis anno* 1860 *sumptu comitis Caroli Capponii quadraginta exemplaribus editum, coram habemus; cui titulus :* Officium venerab. in Christo servi Dei fratris Hieronymi Savonarolæ Ferrariensis, martyris Ordinis Prædicatorum (11). *Quæ SS. Philippi Nerii et Catharinæ Riccii, Flo-*

(1) Raynaldus, ad an. 1522, num. 70; ap. Bzovium, ad eumd. an., num. 34, pag. 471. Cfr. Civiltà cattolica, Series VIII, tom. IX, pag. 718 et seqq. — (2) Ibid., pag. 732. — (3) Mittarellius, Annales Camaldulenses, tom. IX, col. 612 et seqq., præsertim col. 706 et 707. — (4) Bossuet, Hist. des variations, lib. I, cap. I. — (5) Vita R. P. F. Hier. Savonarolæ etc., edit. a Jacobo Quétif, Parisiis 1674. — (6) Cfr. L'Osservatore Fiorentino, tom. II, part. II, pag. 135 et 136; Perrens, Jérome Savonarole, pag. 322 et seqq. — (7) Perrens, Jérome Savonarole, pag. 373 et seqq. Civilta cattolica, series II, vol. X, pag. 317 et seqq. — (8) Perrens, pag. 235 et 236. — (9) Lettere inedite di Fra Gerolamo Savonarola, in Archivio Storico Italiano, app. XXV, pag. 86 et seqq. Cfr. Villari, Jérome Savonarole et son temps, traduit par Gruyer, tom. II, pag. 312; Civiltà cattolica, serie IV, vol. XII, pag. 371 et seq. — (10) Raynaldus, Baronii Contin., tom. XI, ad ann. 1492, num. 26. — (11) Cfr. Villari, tom. II, pag. 440; Revue des Deux Mondes, 15 Mai 1863, pag. 463.

rentinorum

AUCTORE V. D. B.

rentinorum, fuerit religio, passim traditum est. Sed hæc multo latius patuit, ut apud Perrens et Paschalem Villari videre est, ac melius in Proœmio illius Officii. Præterea ad hanc usque diem verbis, libris et rebus beatum *prædicant Savonarolam plerique Ordinis FF. Prædicatorum alumni. Sed quod nostra maxime refert, quum Prosper Lambertinius, promotor fidei, pro officii sui munere S. Catharinæ Ricciæ viam ad canonizationem præcludere conaretur, quæ Savonarolam orarat ejusque imaginem et digitum, tamquam martyris, in cella sua servarat, difficultatem simul cum disputatione sustulit Benedictus papa XIII*, ne de justitia vel injustitia condemnationis Savonarolæ quæstio, olim excitata et quasi exstincta, reviviscerct. *Quod decretum confirmavit Clemens XII, atque ipse Lambertinius, Benedictus papa XIV factus; quippe qui beatam virginem inter sanctos retulerit, licet Savonarolæ devota cliens fuisset* (1). *Quæ si quis consideret, non oblitus æstum partium et factionum Florentinarum, profecto vitio non vertet* B. Luciæ, *quod Piagnonibus adhæsit et in miseri* B *Hieronymi disciplinam se aliquandiu tradidit. Sed necesse est hæc jam explicate enarrare.*

§ II. B. Luciæ et mariti thori separatio. Illius labores in constituendo S. Catharinæ Senensis monasterio. Hujus cœnobii vices.

B. Luciam, *in illustrem,*

N*ata est* B. Lucia *Florentiæ die* 16 *octobris anni* 1465. *Nomen patris Dominicus Bartolini, matris Ermellina Corbinelli; uterque ex nobilissimis domibus Florentinis. Ejus avus paternus, nomine Nerius, anno* 1434 *numerabatur inter dominos Florentinos; quinque annis post Confanonerius erat, atque aliquando etiam e decem de Balia et legatus Pisanus; avus vero maternus, dictus Antonius, filius Bartholomæi Corbinelli, primis* C *nuptiis uxorem duxerat Antoniam, filiam Petri, filii Brancatii Rucellai seu Oricellarii; alteris vero Margaretam Borromæam. Tres fratres habuit* B. Lucia, *Carolum, Franciscum et Antonium, et duas sorores, Franciscam, nuptam Bartholomæo, filio Angeli Carducci, et Mariettam, uxorem Francisci, filii Francisci Daranzati. Sed Bartolinitæ gentis, quæ, quoniam frequens in ea erat Daranzi nomen, Darantia quoque dicta est, et alia de causa Scodellaria, stemma partim dedit Brocchius.* Camillæ *nomen in sæculo gessit* B. Lucia; *quæ ad annum* 1484 *nuptui data est Rudolpho, filio Philippi, filii Pauli Rucellai seu Oricellarii. Atque hæc domus valde potens erat, divitias nacta et nomen ab inducto usu lichenis* D *tinctorii (vulgo* Oricello, *gallice autem* tournesol), *in lanificio; tam ampla autem, ut quum Bernardus Oricellarius matrimonio duxit Nanninam, filiam Petri Medicei, et Cosmæ neptem, ante Oricellariorum palatium publicum splendidissimumque convivium paratum fuerit quingentis utriusque domus hominibus* (2); *neque minus affinitatum splendore, officiorum magnitudine et humaniorum literarum studiis insignis* (3). *Quum sæculo XVIII scribebat Brocchius, sciebatur adhuc Florentiæ quo loco* B. Camilla *seu* Lucia *cum marito habitasset, in Vinea nempe, quæ erat ferme e regione porticus* Oricellariorum; (quo fabricæ* * loggia *genere utebantur tum nobiles ut a calore tuti res suas agerent et liberorum ludis interessent); quæ vinea quinque domibus distabat ab eorumdem Oricellariorum palatio versus Tornaquinciorum porticum : sed postea agger ibidem instructus est ad usum palatii marchionum Corsiorum.*

ad perpetuam castitatem inducit maritus, qui fit F. Prædicator,

7 *Multos ibidem annos vixerunt Rudolphus et* Camilla, *pietatem colentes in media nobilitate perversa. Quum itaque Hieronymus Savonarola anno* 1490 *secundo venisset Florentiam et jam palam reformationem civitatis et Ecclesiæ in capite et in membris e suggestu urgeret, ultimum non fuit nobile par inter ferventissimos concionatoris discipulos; et quamvis paulatim complures desciscerent ab ejus partibus, nihil ipsi moti fuerunt. Quum civitas luxuriæ vitio squaleret, multus erat reformator in commendanda castitate; neque suadebat tantum cælibem vitam innuptis, sed etiam matrimonio junctis; ut multi perhibeantur, sanctissime contractis et celebratis nuptiis, mutuo assensu prima die statuisse perpetuam virginitatem servare* (4); *diciturque* (5) *se non continuisse finibus Apostoli, præcipientis conjugibus* ne se fraudent invicem nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacent orationi; *sed permisisse uxoribus negare debitum matrimoniale in Adventu, Quadragesima, et cum templum adituri erant : sed putem eum potius stetisse antiquis canonibus. In S. Marci conventu Florentino accuratam disciplinæ observandiam, pietatem et ingenuarum artium studia* (6) *stabiliverat. Eo itaque confluebant novitii, etiam ex nobilissimis familiis, Oricellaria, Salviata, Albitia, Stroctia et* F *Medicea : ut brevi affuerint ducenti et aliquanto post ducenti quinquaginta religiosi* (7). *Quum autem Rudolphus Oricellarius ejusque uxor* Camilla *liberis carerent, (nulli certe eis assignantur in stemmate quod a Brocchio confectum est,) statuerunt et ipsi quoque colere castitatem perfectam. Die itaque* 8 *maji* 1496, *(vel* 1494, *ut tradidit Ractius,) in templo S. Marci, coram vicario archiepiscopi Rainaldi Orsini* (8) *et ingenti hominum multitudine, solemne publicumque fecerunt divortium, instrumentum scribente Julio Laurentii a Ripa, notario archiepiscopali Florentino; atque con-*

(1) L'Oficio proprio per Fra Girolamo Savonarola ei suoi compagni, scritto nel secolo XVI e ora per la prima volta pubblicato con un proemio. Prato, 1860, pag. 11. Cfr. Acta SS., tom. V Maji, pag. 234.—(2) L'Osservatore Fiorentino, tom. I, part. II, pag. 55 et seqq.; Grand guide de Florence, 1838, pag. 127 et seqq.— (3) Cfr. Scip. Ammirati epist. ad Pallam Ruccellai, in Opuscoli del Ammirato, tom. I, pag. 735 et tom. II, pag. 161; Roscoe, The Life of Lorenzo de' Medici, tom. II, pag. 257, Heidelberg, 1825. — (4) Burlamachi, Vita di Ger. Sav., ap. Mansi, Misc. St. Baluzii, tom. I, pag. 550.—(5) Perrens, Jérome Savonarole, pag. 137. — (6) V. Marchese, Memorie dei pittori etc. Domenicani, tom. I, p. 509.— (7) Perrens, pag. 80. — (8) Cfr. Decretum Gratiani, cap. *Si vir* 23, caus. 27, q. 2.

tinuo

A *tinuo Rudolphus, sumpto F. Theophili (vel Timothei, ut quidam scriptores tradunt), nomine, vestem S. Dominici in eodem S. Marci conventu de manibus Savonarolæ prioris accepit et induit. Quæ similiter fecit, nisi jam ante fecerat, consanguineus ejus Pandulphus Oricellarius, qui et F. Santi* (1).

sed in proposito non perseverat.

8 *Verum, quamquam F. Theophilus auctor fuerat illius separationis thori, ad quam non nisi multis diuturnisque precibus fatigata, uxor ejus consenserat, tæsum est eum mox novæ vitæ, sive quod multa instituta, quæ in S. Marci cœnobium induxerat reformator, puerilia ei videbantur aut certe viro perfectæ ætatis parum convenientia* (2), *sive quod sæculi delicias desiderabat. Post septem itaque mensium tirocinium sumptum habitum abjecit et domum rediit. Interea* Camilla, *quæ tunc annum duntaxat trigesimum primum agebat, libertate sua abusa non erat. Dici quidem non poterat* ita senex et sterilis quod sine suspicione posset esse in sæculo; *sed quum* integræ opinionis exsisteret, ita quod nulla suspicio haberetur eam ad secunda vota velle migrare, vel B quod minus continenter deberet vivere, *ut loquuntur canones* (3), *claustrum ingressa non erat, ut perperam perhibent Ractius, Pius aliique ejus sequaces; sed, tertiam S. Dominici regulam professa, se Deo totam dicaverat, tempus impendens orationi, templorum visitationi, lectioni librorum spiritualium aliisque pietatis exercitiis. Quam ut in tectum conjugale reduceret Rudolphus, nihil intentatum reliquit. Sed frustra :* Camilla *enim, usa facultate, quam ei maritus, usui omnis in ejus corpus juris solemniter renuntians, fecerat, in proposito firmiter stetit. Quod vir tam graviter tulit, ut, quum aliquanto post mortuus est, uxori nil nisi dotem reliquerit, statuens ab ea deducendam esse supellectilem resque omnes, quarum ei usum hactenus concesserat.*

Ipsa vero inchoat monasterium eique præficitur.

9 *Anno autem* 1500, *biennio post Savonarolæ mortem, perfectius vitæ genus amplecti constituit* Camilla *et novum inchoare Tertiariarum monasterium. Eo impellebant animi vota magisque exemplum BB. Beatricis et Dorotheæ, fundatricum monasterii S. Catharinæ Senensis Ferrariis, quarum magna tum* C *erat sanctitatis fama* (4). *Illius consilii consortes fuerunt tres pientissimæ puellæ de domo Rosellia; quarum pater, nomine Franciscus, suas dedit ædes, sitas in via cucumeris* non procul a S. Marci cœnobio, in conventum convertendas* (5). *Opportune advenit Soror Catharina, filia Andreæ de Basso de Culigliano, monacha conventus S. Catharinæ Pistoriensis, in episcopatu Nicolai Pandolfini ære publico extructo, sed jam pridem in puellarum expositarum refugium mutato* (6); *advenerunt similiter Placentia Sorores Petrina et Corona Cosmæ, quæ verbo et exemplo regularis observantiæ magistræ essent. Miraculo proximum visum est quod illæ ternæ moniales, nullius invitatu, nulla consilii communicatione facta et nihil de* B. Lucia *edoctæ, simul Florentiæ adfuerunt, novæ domus exordia directuræ* (7). *S. Catharinæ Senensis, quæ sæpius olim Florentiam venisse ibique habitasse dicebatur, nomen impositum, in memoriam procuIdubio cœnobii Pistoriensis. Florentinis autem parthenonibus nihil necesse magis quam muri; quos tamen nobiles sacrilegi adulterique, scalis sericis non nunquam transiliebant; murorum igitur structuræ initium datum die* 30 *septembris anni* 1500, *F. Matthæo, S. Marci priore, primum lapidem benedicente, concessu F. Joachimi Torriani, magistri generalis Ordinis* (8). *Verum Catharina Andreæ ætate provecta erat et paulatim ad alteram infantiam revolvi cœpit. Cujus loco priorissa omnium suffragiis electa est* B. Lucia : *(hoc enim nomen cum nova veste sumpserat). Sed se indignam esse exclamavit Soror* Lucia, *neque ullo pacto consentire voluit, donec tandem, victa Sororum precibus jussuque superiorum, Deum ita velle intellexit. Mirabili diligentia procuravit conventum, qui brevi tamquam speculum et norma aliorum parthenonum factus est. Eo itaque confluebant optimæ quæque puellæ, etiam ex* E *prima nobilitate Florentina; omnes pietate insignes, addit Brocchius, commentarios verisimiliter coævos secutus.*

* Cocomero

Religiosa instituta inducenda curat

10 *Veruntamen neque clausuram habebant, neque vota religionis, quum duntaxat habitum tertii Ordinis ferrent, conquisitis eleemosynis et labore victum comparantes, subditæ tamen priori S. Marci. Sed multis locis collegialiter vivebant Tertiariæ Dominicanæ seu Sorores de pœnitentia, regulam quamdam, ab Innocentio VII approbatam, observantes; quarum status ut firmior esset, Thomas de Vio Cajetanus, totius Ordinis magister, postulavit annis* 1509 *et* 1510 *a Julio II papa facultatem admittendi eas ad tria religionis vota, quin* tenerentur ad clausuram *aut* ad officium divinum magis quam ex sua regula tertii habitus tenebantur; *fruentes omnibus privilegiis Ordinis FF. Prædicatorum. Quæ quum concessisset Julius papa,* priorissa, Matres ac Sorores collegii S. Catharinæ de Florentia tertii Ordinis Prædicatorum *anno* 1513 exposuerunt humiliter *Cajetano, Florentiæ versanti,* qualiter desiderarent se arctiori vinculo astrin- F gere, ut commodius in via Dei proficere valerent, vovere videlicet paupertatem, castitatem, obedientiam, et profiteri modum vivendi secundum Regulam B. Augustini. *Die 6 novembris anni* 1513 *his assensit Cajetanus, subjiciens domum vicario Congregationis S. Marci, vetans sub pœna peccati mortalis quominus monialis sola cum solo versaretur, et confirmans alias ordinationes ante a se pro hoc conventu approbatas* (9). *Hinc novum calcar additum est* B. Luciæ; *verum sensit imprimis Regulam S. Augustini, quæ* præcepta et monita admodum generalia continet, *et Regulam ab Innocentio VII confirmatam, eodem laborare vitio, et plane non sufficere. Quapropter paulatim aliæ multæ leges inductæ et consuetudines;*

(1) Cfr. Burlamachi, ap. Mansi, tom. I, pag. 512. — (2) Ibid., pag. 539 et 540. — (3) Cap. *Cum sis* et cap. *Uxoratus* de convers. conjugatorum. — (4) Cfr. Piò, Vite etc., pag. 483 et 481, edit. 1607. — (5) F. del Migliore, Firenze illustrata, tom. I, pag. 206. — (6) Cfr. Brocchi, tom. II, pag. 310; Rosati, Memorie p. s. a. s. de' Vescovi di Pistoja, pag. 140 et seqq.; Tolomei, Guida di Pistoja, pag. 103. — (7) Del Migliori, Firenze, tom. I, pag. 206. — (8) Ibidem. tom. I, pag. 207. — (9) Vide Diploma Cajetani ap. Bremond, Bullarium Ord. Præd., tom. IV, pag. 395 et 396. Cfr. Masetti, monumenta et antiquitates Ordinis Prædicatorum, tom. II, pag. 94.

quæ

AUCTORE V. D. B.

quæ experimento comprobatæ et in constitutionum formam redactæ aliisque auctæ, demum anno 1542 ab auctoritate apostolica robur et firmitatem acceperunt (1).

in hanc prosperrimam domum.

11 *Quum priorissa creata est* B. Lucia, *triginta tres jam admissæ fuisse videntur puellæ; ipsa vero suis manibus habitu induit septuaginta alias: (quas inter duas filias fratris sui Antonii, anno 1505 dominis Florentinis allecti: alteram Mariam Laurentiam nomine, ætate octodecim annorum, die 26 octobris incerti anni adscriptam, et die 21 februarii anni 1517 extinctam; alteram Elisabetham, ætate septemdecim annorum, sumpto Catharinæ nomine, die 7 januarii anni 1506 inscriptam et die 4 decembris anni 1562 vita functam); adeoque anno post* B. Luciæ *mortem aderant plus octoginta moniales,* viridi observantia sub habitu ipsius tertii Ordinis *florentes. Quod testimonium eis dedit ipse Leo X, patria Florentinus, hac de causa. Quum in ea civitate essent, præter monasteria virilia S. Marci et S. Mariæ Novellæ, non tantum quinque parthenones secundi Ordinis, nempe S. Jacobi de Ripolis, S. Dominici ad Caffagium, S. Petri martyris, S. Marci et S. Luciæ* (2), *sed plures insuper tertii Ordinis, in quibus omnibus eadem vestis erat in usu, die 13 maji anni 1521 obtinuerunt a Leone papa X facultatem ferendi, more monialium secundi Ordinis, scapulare album super tunicam album; quo fieret ut, quum propter Sororum numerum omnium maxime indigerent eleemosynis, ab aliis inter stipem corrogandam discernerentur* (3). *Qua occasione illam eis tribuit laudem pontifex. Meliorius* (4) *dabit alia pristina hujus cœnobii decora; quod, anno 1808 cum aliis monasteriis extinctum, triennio post mutatum est in appendicem academiæ artium liberalium, continentem tabularium, bibliothecam, scholas musicæ, artium mechanicarum aliasque* (5).

B

§ III. B. Luciæ virtutes, dona spiritualia, morbi, mors, cultus.

C

B. Luciæ virtutes, prædictiones,

Quod B. Lucia, *difficillimis illis temporibus quibus pleraque vetera religiosa instituta, nedum ad meliorem frugem in Italia redirent, magis in dies pessum ibant, tam egregie novum S. Catharinæ asceterium constituit, non tam per singularem ejus prudentiam et accurationem factum est, quam per præclara castigatæ ejus vitæ exempla. Continuo scilicet asperrimis cruciatibus et jejuniis corpus suum exercebat; numquam tamen magis quam die jovis Carniprivii*: quo die ardentissime Deum orabat ut homines sæculi fallaciis obcæcati resipiscerent. Quotiescumque autem orabat, tantus erat ejus fervor ut aliquando in exstasim raperetur; atque tum sæpius factum est ut supra monasterium incendium apparuerit, populo ad extinguendum occurrente. Quo miraculo omnibus patuit, quantus esset in Dei servæ pectore divinæ caritatis ardor. Venit aliquoties ad eam angelus ejus custos; quo beneficio inter moriendum etiam dignatæ sunt Bartholomæa Martini et Laurentia Lorini. Multa etiam prædixit* B. Lucia, *quibus eventus fidem fecit: verbi gratia, omnia quæ marito suo obventura essent; dein Sororem Gabrielam, filiam Francisci dello Scappela, morituram hac hora noctis, die 9 octobris anni 1520; quod factum est: Sororem Franciscam, filiam Angeli, filii Donati Oricellarii, morituram novem annis post suum ipsius obitum, priorissa Archangela Buonamici; et reapse die 19 junii 1529 vita functa est: omnium præsentium monialium Sororem Diamantem Masii de Albitiis novissime e vita cessuram; re quidem vera post reliquas omnes mortua est: et demum suum ipsius corpus post obitum non repertum iri; et reipsa, licet sæpius quæsitum fuerit adeoque constet id in S. Catharinæ templo sepultum fuisse, nunquam tamen repertum est.*

* Berlingaccio

D

13 *Sed si quæ cœlestibus illis commerciis sit suavitas, noluit Deus eam a dolore esse vacuam.* *morbus continuus, comitas, mors,* *Quamdiu vixit in monasterio, plurimum ab interna plaga doluit; verum quantumvis acerbum esset malum, animo obfirmato durabat, Dei voluntati se committens gaudensque quod Christi passionum fiebat particeps. Neque obstabat ille morbus, quin corpus jucundissimum odorem emitteret, omnes ad eam venerandam et diligendam allicientem. Sed et tam comis erat et lepida in humano commercio ut nemo eam aut videre aut audire posset, quin ejus caperetur suavitate. Quo dono plurimum utebatur ut peccatores ad pœnitentiam adduceret, tepidos ad Dei famulatum excitaret, ferventes ad perfectionem. Quum vero sensisset tandem ab interna illa plaga mortem instare, convocavit omnes Sorores; quas veniam rogavit admissarum in officio culparum. Acceptis dein pientissime ultimis Ecclesiæ sacramentis, transiit ad paradisum, anno ætatis quinquagesimo sexto vix inchoato. Nam de mortis anno nullum est dubium: decessit omnium consensu anno 1520. Sed hæret in die Brocchius, statuens eam mortuam esse aut die 20 octobris, aut die 28 (immo 29), qua ejus commemoratio fit et mortua dicitur a Ractio, Pio eorumque sequacibus. Valde verisimile est Brocchii dubitationem inde exortam esse, quod alicubi scriptum viderit XX loco XXIX.*

F

cultus perpetuus.

14 *Continuo autem inchoatus est cultus* B. Luciæ *publicus, ita ut facile centum annis Urbaniana decreta præcedat. Postridie enim, sparso rumore priorissam* Luciam *occubuisse ejusque corpus in S. Catharinæ templo omnibus ad venerandum esse expositum, accurrit populus, atque una omnium fuit vox eam* BEATAM *esse: quem titulum ad hunc usque diem servavit. Ut enim ex multis pauca indicem,* beata *dicitur a Ractio, Joanne Maria, Arturo, Dominico Marchesio, Emmanuele a Lima et Brocchio, quos initio adduxi; item a Carolo Guidone Forti in Catalogo agiologico He-*

(1) Bremond, tom. VII, pag. 142 et 143. — (2) Quétif, Scriptt. Ord. Præd., tom. II, pag. IV. — (3) Bremond, Bullarium, tom. IV, pag. 395. — (4) Firenze illustrata, tom. I, pag. 207. — (5) Gargiolli, Descript de Florence, tom. I, pag. 98 et 296; Formigli, Guida per la città di Firenze, pag. 63; Grand guide de Florence, tom. I, pag. 42; Fantozzi, Nouveau guide de Florence, pag. 413; Repetti, Dizionario geogr. della Toscana, tom. II, pag. 255.

trusco

AUCTORE V. D. B.

A *trusco* (1) *et Ludovico Santonio in recentioribus Ephemeridibus sacris Florentinis* (2). *Priusquam autem sepulcro corpus mandatum est, picta fuit ejus imago, radiis circumdata, jussu Laurentiæ Ginori, Pauli Oricellarii uxoris et* B. Luciæ *amicissimæ: quæ imago aliquanto post scalptura expressa fuit preloque multiplicata. Brochii ævo imago picta servabatur adhuc apud hæredes Pauli Oricellarii. Scalptæ autem imagini, multis locis obviæ, hæc circumscripta sunt verba :* B. SR. LUCIA DE ORICELLARIIS, FUNDATRIX MONASTERII SANCTÆ CATHARINÆ DE SENIS FLOR. Picta etiam est ejus imago, *inquit Brocchius,* et publicæ venerationi exposita in aliquot Ordinis Prædicatorum templis, et imprimis in templo S. Catharinæ Florentino, ubi depositum fuit ejus corpus loco hactenus incognito. Interventu Alexandri Rinuccinii, S. Marci prioris, obtinuerunt S. Catharinæ moniales a magistro generali Thoma [de Vio] Cajetano aliquot preces *in honorem* B. Luciæ; *quas preces, aliquandiu intermissas, ad annum* 1750 *denuo quotidie recitabant optimæ moniales.* B *Ex qua pietate colligimus religionem erga* B. Luciam *detrimentum aliquando accepisse, at medio sæculo XVIII refloruisse. Orationes in ejus honorem recitatas coronidis loco adscribimus.*

HYMNUS.

Pia mater, et humilis,
Naturæ memor fragilis,
In hujus vitæ fluctibus
Nos rege tuis precibus.

Te deprecamur, largius
Nostris adauge sensibus
Nescire prorsus omnia
Corruptionis vulnera.

Sit, Christe rex piissime,
Tibi Patrique gloria,
Cum Spiritu Paraclito
In sempiterna sæcula.

Amen.

ANTIPHONA. Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum, quia concupivit rex speciem tuam.

℣ Ora pro nobis, beata mater Lucia.

℟ Ut digni efficiamur promissionibus Christi. E

OREMUS. Tuorum corda fidelium, Deus miserator, illustra, et beatæ matris Luciæ precibus gloriosis fac nos prospera mundi despicere et cœlesti semper consolatione gaudere. Per Dominum, etc.

(1) Agiol. Hetruscum, pag. 29. — (2) Guida sacra per le feste principali etc., 1854, pag. 107.

DE B. PAULA DE MONTALDO

R. D. B.

VIRGINE SECUNDI ORDINIS MITIGATI S. FRANCISCI

MANTUÆ IN ITALIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C F

§ I. De cultu B. Paulæ, legitimo pronuntiato a Pio IX.

ANNO MDXIV. *Coli cœpit* B. Paula *saltem ab anno* 1521,

Quum ab initio moris fuerit apud Hagiographos Bollandianos, historiam cultus illorum sanctorum, quorum Acta illustrant, enarrare, non possumus quin id præstemus, acturi ad hanc diem de B. Paula de Montaldo, *moniali cœnobii S. Luciæ Mantuæ. Quo facto, luculente ostensum erit illam trecentos quinquaginta annos, ad hæc usque tempora, cultu publico et ecclesiastico continenter fuisse cohonestatam. Nec arduum est in præsenti illud munus, siquidem bene multa documenta non ita pridem fuerunt collecta a rogantibus S Sedem potestatem peragendi in* B. Paulæ *honorem officium liturgicum. Petirerunt enim Joannes Corti, episcopus Mantuanus, Ordo Minorum S. Francisci de Observantia aliique, a S. Congregatione rituum, ut examinata re,* B. Paulæ *cultum ecclesiasticum eumque publicum ante hominum memoriam, (jam anno* 1534), *fuisse delatum, pronuntiare non gravarentur. Ad propositum assequendum, hæc fuerunt suggesta argumenta. Primo quidem donata fuit serva Dei nomine* beatæ Sororis *anno* 1587 *a Ven. Francisco Gonzaga* (1), *et anno* 1680 *a Cimarello, chronographo FF. Minorum* (2); *item dicta est* beata *anno* 1612 *ab Hyppolito Donesmondi* (3), *historico Mantuano, anno* 1637 *a Waddingo* (4), *anno* 1638 *ab*

(1) De Origine Seraphicæ Religionis, part. II, pag. 321. — (2) Chronic. Fratrum Minorum, part. IV, lib. V, cap. 10. — (3) Istoria ecclesiastica di Mantova, lib. VII partis II. — (4) Annales Minorum, tom. VIII, ad annum 1514, edit. Lugd.

Arturo

AUCTORE R. D. B.

Arturo a Monasterio (1), *anno* 1679 *a Benedicto Mazzara* (2), *anno* 1772 *a canonico Alberto Baccanti* (3). *Præterea in epitaphio quod prope hodiernum ejus sepulcrum, anno* 1813 *Voltæ positum est, nuncupatur* B. Paula. *Hoc vero vocabulum brevi post felicem ad cælum migrationem ei fuisse impositum. collegerunt ex eo quod tres moniales cœnobii B. Luciæ, ope pientissimæ virginis die Pentecostes anni* 1521 *sanitati restitutæ, interrogatæ quomodo tam subito facta esset in ipsis salutaris mutatio, appellationem* BEATÆ *usurpantes,* B. Paulæ Montaldiæ *acceptum beneficium referendum esse responderunt.*

sed præsertim ab anno circiter 1535.

2 *Trium monialium sanationem mirabilem duo medici testes oculati postea narraverunt Margaretæ Paleologæ, uxori Frederici, ducis Mantuani. Quæ, pietate impulsa, abbatissam enixe rogavit ut ipsa aliæque moniales, per beatæ* Paulæ *deprecationem, beneficium concipiendi et in lucem edendi filiam, sibi a Deo impetrarent. Obtemperarunt statim moniales S. Luciæ, factumque est ut post aliquot menses ducissa Margareta pepererit filiam,* B *cui nomen Isabella ; quæ anno* 1554 *matrimonio juncta fuit marchioni Francisco Ferdinando de Pescara extititque mater marchionis Alfonsi de Pescara et de Vasto. Porro ducissa Margareta Paleologa, ut gratiam referret,* B. Paulæ *incorruptum corpus indui jussit vestimento ex damasceno serico coloris fusci, quo Baccantii ævo adhuc vestitum erat Margaretæ pietatem speciem cultus habuisse nemo facile negabit, quamvis beneficium principissæ collatum non sit appellandum miraculum. Verum minus recte eidem anno* 1521 *illigavit Baccantius sanationem trium monialium cœnobii S. Luciæ, interventu* B. Paulæ *factam, ac Isabellæ conceptum : nam Isabellæ parentes non ante diem* 16 *novembris anni* 1531 *matrimonium inierunt : iisque primo natus est die* 10 *martii anni* 1533 *filius Franciscus, dein tempore ignoto filia Isabella de qua modo, postea die* 24 *aprilis anni* 1538 *secundus filius Guilelmus : item die* 22 *septembris anni* 1539 *tertius filius Ludovicus, et tandem anno* 1540 *quartus filius postumus Fredericus* (4). *Hinc evidens est, si quidem anno* 1521 *tres moniales fuerint sanatæ, eodem* C *anno non fuisse a Margareta Paleologa conceptam filiam Isabellam. Ab hocce tempore cultus* B. Paulæ *multa incrementa cepit, in ejusque honorem oblata fuerunt a multis principibus, episcopis, viris nobilibus aliisque omnis conditionis et sexus hominibus oleum, cera, anathemata, lampades, vel etiam pecunia numerata. Horum series ab anno* 1535 *ad* 1703 *inscripta est in libro, qui in monasterii S. Luciæ scrinio servatur. Ad diuturnitatem cultus ostendendam Postulator causæ beatæ monialis memorat tres imagines quarum duæ priores sæculis XVI et XVII et tertia sæculo XVIII fuerunt depictæ :* Mantuæ, *inquit,* in episcopalibus ædibus Paulæ imago asservatur ; quæ ore lugens, sinistra manu effigiem Crucifixi Jesu humero innitentis, dextra vero linteum gerit. Veste monialium Ordinis S. Claræ induta, D caput spectabili aureola cingitur. Picturæ imposita inscriptio B. Paola Montaldi. Picta imago anno 1700. Aliam elapso sæculo pictam videre licet in templo S. Martini, quæ pariter inscriptionem præfert B. Paola Montaldi. In Orphanotrophio etiam Mantuano, cœnobio olim monialium, est alia aureola insignita, quam sub finem anni 1600 depictam esse artis peritorum judicium est (5). *Hæ picturæ indicio sunt publice in ecclesiis, ac in ipsis ædibus episcopalibus cultum sanctorum* B. Paulæ *sæculis XVI, XVII, XVIII fuisse præstitum.*

Memoratur in Litaniis et Kalendariis Mantuanis : honorantur et ejus reliquiæ.

3 *Adde quod pientissimus Franciscus Gonzaga, episcopus Mantuanus, insigni suo in sanctam virginem obsequio populique universi obsecundans, ejus incorruptum corpus anno* 1603 *extulit, beatamque* Paulam *in suis synodalibus constitutionibus patronis Mantuanis adnumeravit* (6). *Dein Montaldi a remotissimis temporibus est ædicula* B. Paulæ *sacra : ubi eam populus colere consuevit; quin et sodales SS. Sacramenti, precibus quas omnes simul recitant, addere soliti sunt in* B. E Paulæ *honorem* Pater, Ave *et* Gloria : *item in Litaniis Omnium Sanctorum, post* omnes sanctas Virgines *invocatas, beatam quoque* Paulam *orant. Neque oblivioni dandum est episcopum Mantuanum, die* 19 *aprilis* 1731, *marchionissæ Beatrici Spinolæ concessisse partem subuculæ* B. Paulæ, *simul et reliquias SS. Annæ Deiparæ matris, Cajetani confessoris, Andreæ Avellini aliorumque, in eadem capsa collocatas; dando facultatem eas* apud se retinendi, aliis donandi et in quacumque ecclesia seu oratorio publico fidelium venerationi exponendi. *Præterea festum* B. Paulæ *in Mantuanis Kalendariis annorum* 1704, 1705, 1706, 1707 *ad diem* 18 *augusti, ita indicatur :* Hodie in ecclesia S. Luciæ ostenditur corpus B. Paulæ de Montaldis Mantuanæ, olim in eodem conventu monialis, quæ hac die de anno 1514 migravit ad Dominum. *Item in Kalendariis annorum* 1708 *et sequentium hisce aut similibus verbis :* Festum B. Paulæ de Montaldis, cujus corpus in ecclesia S. Luciæ incorruptum requiescit. Obiit hac die anno 1514. *Pari modo in Kalendariis annorum* 1753, 1764, 1765 : Festum B. Paulæ de Monte Alto, virginis sanctitate et F signis admirandis gloriosæ, quæ hac die anno 1514 ad æternum sponsum evolavit, cujus sacrum corpus de anno 1689 usque in hunc diem super altare majus ecclesiæ S. Luciæ incorruptum honorifice servatur et a multitudine populi concurrentis solemni cultu devote colitur et adoratur. *Item in Kalendariis annorum* 1783, 1784, 1785, 1786, *cum jam sacrum corpus esset in ecclesia Ordinis S. Dominici S. Catharinæ :* Festum B. Paulæ de Monte Alto, virginis Ordinis Clarissarum, cujus corpus in ecclesia S. Catharinæ incorruptum requiescit. Obiit hac die 1514. *Sed de hoc festo siletur in Kalendariis quæ tempore extinctionis monasteriorum, id est, ab anno* 1787 *ad annum* 1813, *typis fuerunt edita. Rursus in Kalendario anni* 1814 *legitur :* Festum B. Paulæ Montaldi virginis, cujus

(1) Martyrologium Franciscanum, ad diem 4 augusti. — (2) Leggendario Francescano, part II tom. I, pag. 202.— (3) Vita della B. Paola, pag. 160 et passim.— (4) Maffei, Annali di Mantova, lib. XI, cap. VIII, pag. 861, 871, 879 ; Gionta, Fioretto delle chroniche di Mantova, pag. 82; Moreri, Dictionnaire Historique, tom. I, pag. 47, Avalos ; Imhoff, Corpus Historiæ genealogicæ Italiæ et Hispaniæ, pag. 148. — (5) Informatio super cultu B. Paulæ, pag. 4; Cfr. Summarium super dubio, pag. 9. — (6) Summarium, pag. 18.

A corpus incorruptum nunc in ecclesia parœciali Voltæ hujus diœcesis asservatur et colitur ; obiit hac die, anno 1514, ætatis suæ anno 71. *Eadem fere enunciatio quoque proponitur in Ordine divini officii Mantuano anni* 1847.

Ejus corpus pluries magna solemnitate translatum fuit.

4 *Recensendæ quoque sunt, utpote totidem præclarissimæ cultus significationes, plures cæque solemnes, quas jam indicavimus et infra describemus, translationes incorrupti corporis* B. Paulæ. *Primo fuit portatum anno* 1783 *ad monasterium S. Catharinæ : unde anno* 1797 *ad cœnobium S. Vincentii, et tandem anno* 1813 *Voltam, natale beatæ virginis solum. Ubi, ut ait Postulator causæ,* adire sepulchrum Paulæ ac precibus sibi eam propitiare populus solet, pietatem foventibus magis beneficiis, quibus cumulare vicissim eum Paula non desinit. Quotannis vero *eodem loco* maxima semper civium et advenarum frequentia, novisque religionis ac lætitiæ signis, in diem octavum festa translationis instaurantur. Quotannis etiam natalitia aguntur servæ Dei. Orationes sæpe panegyricæ in festo translationis habentur, quæ B beatæ nomine semper Paulam distinguunt, festa translationis memorant, et incorrupti corporis prodigium ad ciendam populi fidem pietatemque eleganter expoliunt. Eæ interdum typis editæ sunt (1).

Quem cultum, utpote legitimum, confirmavit Pius IX anno 1866.

5 *Quibus explicatis, propugnator causæ* B. Paulæ *concludit ultra centum annos ante Urbani VIII decretum anni* 1634 *cultum publicum et ecclesiasticum* B. Paulæ *fuisse delatum, et usque ad nostra tempora sine intermissione continuatum ac auctum. Hinc nomine tum Voltensium, tum Mantuanæ provinciæ universæ et totius Ordinis Minorum de Observantia, rogavit ut hunc cultum antiquum adeo et propagatum sedes apostolica auctoritatis suæ pondere confirmare dignaretur. Quibus votis annuens S. Congregatio Rituum, die* 1 *septembris anni* 1866, *declaravit* B. Paulæ *Mantuanæ, moniali secundi Ordinis S. Francisci, ante hominum memoriam, id est, ante annum* 1534, *ad nostrum usque ævum cultum publicum et ecclesiasticum fuisse exhibitum. Hanc sententiam suo calculo die* 6 *ejusdem mensis septembris probavit Pius IX, deditque litem secundum Postulatorem causæ* B. Paulæ. *Ille* C *quidem faciliorem iniisset viam, si, (quemadmodum fecit Postulator causæ B. Petri Fabri, proponens decretum Congregationis Rituum in causa B. Luciæ Narniensis), centenarium tempus Urbani VIII non ab anno* 1534 *ad annum* 1634, *sed ab anno* 1552 *ad annum* 1652 *computasset : vel etiam si, rite intelligens Urbani VIII decretum, ostendisset* B. Paulam *jam ante annum* 1634, longissimi temporis, *id est triginta vel quadraginta annorum,* scientia et tolerantia ordinarii, *cultu ecclesiastico fuisse cohonestatam* (2). *Lata itaque Pii IX sententia, reverendissimus dominus Joannes Corti, episcopus Mantuanus, quum* B. Paula *in hac diœcesi totam vitam traduxisset et felicem obiisset mortem, rogavit S. Congregationem Rituum* ut clero Mantuano privilegium concedere dignaretur in B. Paulæ honorem persolvendi... officium cum Missa de Communi, additis ab eo propositis pro opportuna approbatione Oratione et Lectionibus secundi nocturni propriis. *Porro die* 31 *augusti anni* 1867, *data est facultas persolvendi Officium et Missam* die prima libera in kalendario diœcesano occurrente post XV kalendas septembris in festo beatæ Paulæ Montaldiæ virginis : dummodo rubricæ serventur. *Eamdem facultatem toti Ordini Minorum S. Francisci, petente ejus ministro generali, concessit die* 24 *novembris ejusdem anni S. Congregatio, ita tamen ut* B. Paulæ *festum ageretur* die aliqua libera a ministro generali fixe assignanda post XVI calendas septembris occurrente, et imposterum non varianda, inconsulta apostolica sede ; servatis rubricis. *Electa quidem fuit a Fratribus Minoribus dies* 29 *octobris : contra ab episcopo Mantuano dies* 18 *augusti. Officium vero ecclesiasticum, in honorem* B. Paulæ *usurpatum, est totum de Communi Virginum, præter orationem et lectiones II nocturni, quas hoc loco subjungimus :*

AUCTORE R. D. B.

ORATIO : Deus, qui beatam Paulam Virginem, crucifixi Filii tui pœnas assidua meditatione recolentem, puritatis nobis et pœnitentiæ exemplar præbuisti, concede propitius, ut ejus intercessione, carnem crucifigentes, in amplexu E Dominicæ crucis feliciter expirare possimus. Per eumdem Dominum.

et in beatæ honorem assignavit nocturni II lectionem IV

6 LECTIONES SECUNDI NOCTURNI. LECTIO IV : Montaldi prope Mantuam nata est piis et honestis parentibus Paula Montaldia. Integritate vitæ, singularique modestia et morum candore præcellens, ab ipsa pueritia rerum divinarum amore vehementer afficiebatur ; ex quo passim sanctæ appellatione insignita, incolarum omnium admirationem in se et obsequia convertebat. Magis in dies mortales illecebras et sæcularia blandimenta fastidiens, brevi contigit, ut paternam domum desereret, ac Sororibus Sanctæ Claræ in cœnobio Mantuano Sanctæ Luciæ nomen daret. Monasticum habitum induit anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo, quum decimum quintum ipsa tantum explesset ; tum vero altero elapso anno omnium gratulatione ac suffragiis solemnia vota nuncupavit. Ad perfectionis culmen mirum quantum intra claustra, corporis animique collatis viribus, contenderit. Contemplationi cœlestium assidue intenta, tantam ex divino congressu excipiebat gratiarum copiam, tantoque æstuabat caritatis ardore, ut sibi temperare non valens exterius etiam novum in F modum effunderetur.

lectionem V

7 LECTIO V. Pœnitentiæ christianæ artibus ut semet affligeret ad extremum usque spiritum usa est. Longo jejunio, vigiliis sævaque verberatione corpus macerabat ; quorum rigore fracta, quum danda membris quies necessario foret, saxo caput inclinata nuda humo cubare consuevit. Ad motus quoscumque animi moderandos, coercendosque sensus non intermisso spiritu incubuit. Otiosis mentis evagationibus aditum occludens, continuo pæne alloquio et consortio Dei fruebatur. Sermonibus enim de divinis protractis sæpe fiebat ut extra se rapi videretur. Licet autem charismatum donis et virtutibus omnibus fulgeret, infimam se omnium putabat. Ejus tamen virtutes miratæ moniales ter in antistitam sibi elegerunt, quo in munere monasterii incremento et monialium perfectioni profuit suavitate, prudentia atque humilitate pari ; qua

(1) Informatio super dubio de cultu publico præstito etc. Servæ Dei Paulæ Montaldi, pag. 6.—(2) Informatio etc. in causa B. Petri Fabri, pag. 27 et seqq.; Responsio ad animadversiones etc., pag. 32 et seqq., pag. 46.

AUCTORE R. D. B.

vilissima quævis officia, quibus vel a primo in religionem ingressu se quodammodo manciparat, magistratum tenens obire non intermisit.

et lectionem VI.

8 Lectio vi. Divina caritate flagrans ita sibi et suis pro virili studuit, ut etiam extra monasterium in aliorum salutem operam impenderet. Quum enim de virtutibus ejus fama manaret latius, complures ad ejus claustrum ventitabant, quibus præsto aderat consiliis, hortationibus, precibus efficaciter ad Deum fusis. Tam salutare sanctitatis exemplar exosus humani generis hostis in eam tela omnia conjecit, at frustra. Nulla enim tentationum fraude irretita abditos quosque et apertos conatus plane victrix profligavit. Itaque quotidie magis in virtute proficiens, diuturna vexatione corporis potius quam senio confecta, postquam se rite sacramentis Ecclesiæ muniisset, septuagenaria major placidissime efflavit animam decimo quinto kalendas septembris, anno millesimo quingentesimo decimo quarto. Ejus corpus propter populares motus ac regnorum vicissitudines hac illac summo studio translatum, tandem a Voltensibus, sua orbari cive indigne ferentibus, triumphali pompa in patriam B transvectum est, locoque affabre extructo sub altari sacelli beatæ Virginis sacri reconditum, ubi religiose servatur adhuc et colitur. Quare cultum ejus antiquum adeo et propagatum, atque episcoporum auctoritate probatum, Pius IX pontifex maximus suo decreto octavo idus septembris edito anno millesimo octingentesimo sexagesimo sexto confirmavit.

§ II. Genus B. Paulæ. Fueritne nata Genuæ, an Mantuæ vel Montaldii in agro Mantuano.

Nascitur B. Paula *anno* 1443, *non familia Genuensi,*

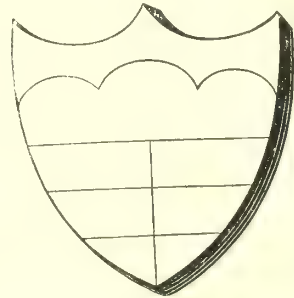
Nata est B. Paula *anno Domini* 1443, *uti refert Baccantius in Vita beatæ monialis* (1) *quod et colligitur ex annotatione inscripta Breviario ab ipsa pientissima virgine adhibito, et olim servato in monasterio Mantuano S. Luciæ. Porro hæc est annotatio :* Hoc breviarium C fuit ad usum B. Paulæ de Montalti, quæ religionis vestitum induit die 1 aprilis anni 1458 ætatis anno decimo quinto. *Verum de ejus natali solo agentes non idem senserunt omnes scriptores, donec tandem Baccantius rem planam fecit. Sed quum priores opiniones veri specie non omnino careant et videantur firmari nonnullis documentis, necesse videtur ut easdem cum suis rationum momentis breviter exponamus ; quo appareat eas omnino cedere debere sententiæ Mantuanorum, præsertim Baccantii. Alii quidem beatam monialem Genuensem dicunt, propterea quod ibi floruit familia Montalti, cujus viri nonnulli muneribus insignioribus apud Genuenses functi sunt, atque etiam quod* B. Paula *in codice manuscripto monasterii S. Luciæ legitur* nata antiqua familia de Montaldi, hodieque nobilitate illustri in civitate Genuensi. *Sed, ut animadvertit Albertus Baccantius, primo scriptores qui* B. Paulam *ex* D *Genuensi familia de Montaldi prognatam existimant, nulli antiquo documento innituntur : dein Leonardus Antonius de Centaura, secretarius Seraphicæ provinciæ, quem hac de re literis adierat Baccantius, scripsit, die* 28 *februarii anni* 1772, *se, adhibita multa diligentia, nullum hujus rei testimonium antiquum reperisse ; addens familiam nobilem de Montaldi olim vixisse Genuæ, at jam esse exstinctam ; suo autem ævo ibi esse familiam quamdam Montaldiam, non nobilem, artibus mechanicis deditam, eamque omnino nesciam suæ communis cum* B. Paula *originis. Itaque Genuensi opinioni pauca favent.*

sed honesta domo

10 *Sunt qui existiment eam a ducatu Mantuano oriundam esse. Diversi tamen hi abeunt, quum aliis placeat eam in vitam venisse in ipsa Mantua, aliis in propinquo feudo, vocato Montaldo, ex honesto genere. Et quidem, ut inde incipiamus,* B. Paulam *illustri loco fuisse natam, vix posse negari videtur. Ut enim ex ejus literis anno* 1472 *ad Ludovicum III marchionem Mantuanum datis, quas infra in Appendice edemus, apparet, omnino distinguit gradum et conditionem nepotis* E *sui Ludovici, qui diserte* civis honestus *dicitur, ab humili statu alterius viri, qui et simplex agricola erat et Ludovici famulus. Deinde ut indulgentiam a marchione sibi conciliet, in memoriam revocat marchionem fuisse semper animo benevolo in fratrem ipsius Jacobum, ita ut hic videatur fuisse ejus ministerialis seu ab obsequiis : quod hominum genus fere inter nobiles habebatur. Insuper in iisdem literis abbatissa monasterii paterno nomine dicitur* Elisabeth Hyppoliti ; *contra* B. Paula *nomine generis aut feudi de Monte Alto : quæ ostendunt ejus natales non fuisse humiles.*

Montaldiorum,

11 *Multo difficilior est quæstio de patria ejus, utrum scilicet cognomen ceperit ex iis Montalti viris qui in ipso feudo de Monte Alto prope Voltam sedem habebant, an ex illis qui, eodem genere nati, degebant Mantuæ : nam verisimillimum est unam eamdemque fuisse gentem. Quo facilius res expediatur subjungimus indiculum de familia Montis Alti : cui hic titulus :* Illustrissimi comitis Caroli de Arco memoriæ de familia Montaldiorum, excerptæ tom. III ms. Gentium Mantuanarum. *Sic autem pergit :* In ecclesia F Mantuana S. Dominici extitit antiquum monumentum sepulchrale, unde delinearunt Galeotti et Dell' acqua insigne gentilitium marmoreum Nicolai Montaldi, hac forma :

(Cujusmodi fuerit hoc insigne, viderit lector).

Ex vetustis scriptionibus Schivenoglia et Quadri sequens constructum est stemma genealogicum.

(1) Vita della B. Paola, pag. 19; Mazzara, Leggendario Francesc., part. II, tom. I, ad diem 4 aug., pag. 202.

AUCTORE R. D. B.

A

TOBIAS.

Vivebat hic Mantuæ circa medium sæculum XIV. Cui filii erant hi quinque :

I Christophorus, II Paulus, III Bartholomeus, IV Nicolaus, V Franciscus.

I Christophoro fuit filius Bartholomeus. Hic quippe dicitur « Bartholomeus f q. d. Christophoro de Montaldo. » Idem electus anno 1455 consiliarius communitatis, et dicitur habuisse sedem in ponte Massara versus S. Caritatem. *Additur* eum esse virum probum cujus industria non floreat, sed per fratrem suum religiosum Franciscanum fieri ut opus ei non omnino desit.

II Paulus anno 1402 dictus reperitur « commendabilis vir D. Paulus de Montaldo. » Inter annos autem 1386 et 1395 erat massarius *(seu custos)* consortii. Zucchi refert eum fuisse philosophum et medicum, et apud eum stabulatos fuisse anno 1380 senos equos occasione nuptiarum marchionis Francisci I.

B

III Bartholomeo filium fuisse Nicolaum colligitur ex testamento anno 1458 scripto a Francisco Maria Torelli. In hoc enim instrumento legitur « teste egregio viro Nicolao f. q. Bartholomei de Montaldo in Ca [lle] equi. » Videtur sedem suam (n. b.) transtulisse in villam prope Voltam, atque hinc progressu temporis nomen venisse de Montaldo et forte (n. b.) ejus filia fuit B. Paula.

IV De Nicolao in regesto consiliariorum communitatis Mantuanæ ad annum 1407 hæc leguntur : « Nicolaus de Montaldo mezzadrius et consiliarius, f. q. D. Tobiæ, ecclesiæ S. Ægidii; qui decessit die 12 maji 1426. »

V De Francisco *annotatum legitur ad annum* 1417 : « Egregius et prudens vir dominus Franciscus de Montaldo civis Mantuæ. »

Alia nomina in illa scheda, quam multa humanitate ad nos misit ven. canonicus Papiensis Savoyo, nobis tradita sunt ; sed quum hæc posterioris sint ævi, minus ad nos pertinent, quam ut ea hic subjiciamus. Id unum addemus, Zucchio videri gentem hanc Mantuæ exstinctam fuisse ante annum 1630. *Ex universo itaque hoc loco id solum colligere licet,* C *aliquot Montaldios sæculo XV Mantuæ versatos esse, quod aliunde jam novimus. Quæ vero dicuntur de Nicolao, quasi pater fuisset* B. Paulæ *et Mantua demigrasset Montem Altum, meræ conjecturæ sunt.*

non Mantuæ,

12 *Galvanus eamdem fere aperit sententiam, scilicet* B. Paulam *natam esse Mantuæ. Exhibet in primis titulum sepulcralem Pauli Montaldii, olim existentem Mantuæ.* Extat, *inquit,* Sepulchrum egregii viri Pauli de Montaldo et suorum hæredum : *Quo tempore librum suum componebat Albertus Baccanti, videbatur adhuc hoc sepulcrum in Mantuano conventu Fratrum Prædicatorum. Addit Galvanus se, tabellis tum familiarum et testamentorum, tum vectigalium oppidi Mantuæ ejusque territorii, lustratis, reperisse familiam Montaldi habitasse ad pontem nuncupatum Massara : item duo se habuisse præ manibus testamenta, quorum alterum anni* 1491, *erat Elisabethæ, uxoris Ludovici de Montaldo, alterum anni* 1503 *ipsius Ludovici de Montaldo. Qui Ludovicus num fuerit nepos* B. Paulæ, *quem anno* 1472 *in quæstione versari videbimus, definire non ausim. Idem Galvanus ut suam sententiam contra Voltanos, de quibus infra, propugnaret, librum vectigalium parochiæ Voltæ perscrutatus, affirmavit se nusquam reperisse cujuspiam Montaldii nomen. Sed, ut mox apparebit, in investigandis Voltanis monumentis non satis diligens fuit. Ex tota Galvani disputatione id unum colligi potest, fuisse olim Montaldios Mantuæ, quod nemo negavit, non vero* B. Paulam *ibi natam esse.*

sed in feudo Montaldo,

13 *Venimus tandem ad postremam sententiam : alii scilicet existimant* B. Paulam *in lucem fuisse editam a parentibus honestis in vico parochiæ Voltæ, nuncupato Montaldo, in diœcesi Mantuana* (1). *Quæ opinio non spernendis argumentis fulcitur. Et quidem hæc erat, sæculo XVIII exeunte, persuasio communis istius loci, quemadmodum palam affirmabat sæculo XVIII Antonius Maltinius,* E *Volta oriundus, archipresbyter Marmirolæ. Quin et domus, pristinum* B. Paulæ *habitaculum, ostendebatur. Neque recens erat fama Montaldios olim Voltæ vixisse; nam, die* 18 *julii anni* 1532, *ipsum locum Montaldo incolebat quædam familia vocata Montaldi, uti constat ex sincero testamento Peregrini Francisci Delbono Boselli, civis parochiæ Voltæ. Adde quod in catalogo monialium vestem Ordinis induentium,* B. Paula, *uti et aliæ sodales, patriæ nomine adjecto,* de Montaldo *dicitur. Ibi enim scriptum erat:* Soror Anna de Forojulii vestita anno 1449; Soror Jacoba de Mantua, anno 1450; Soror Angela de Ottelengo, anno 1453; Soror Constantia de Brixia, anno 1455 ; Soror Bernardina de Verona, anno 1455; Soror Justina de Gubernalo conversa, anno 1455 ; Soror Paula de Montaldo, anno 1458; Soror Lucia de Soragna, anno 1460 *etc. Idem colligitur ex duobus instrumentis publicis, quæ sub oculis habuit idem Albertus Baccantius* (2) : *quorum prius est contractus initus die* 14 *januarii anni* 1461 *inter comitem Lancilloti Ippoliti et moniales S. Luciæ.* In præsentia Sororis Dorotheæ de Milano; Sororis Marthæ de Canedo ; Sororis F Agnetis de Brixia ; Sororis Susannæ de Mantua ; Sororis Marthæ de Verona...; Sororis Paulæ de Montaldo, et Sororis Luciæ de Soranea. *Posterius quoque est contractus factus ab iisdem, die* 2 *junii anni* 1471, in præsentia Sororis Dorotheæ de Milano, Agathæ de Verona, Barbaræ de Brixia, Paulæ de Montaldo, Luciæ de Cremona *etc.*

in parochia Volta diœceseos Mantuanæ.

14 *Rationes illæ Baccantii ad ostendendum* B. Paulam *natam esse Montaldi firmissimæ utique videntur. Angit tamen me argumentum quod ex ejus cognomine de Montaldo ducitur. Quum enim illo ævo familiarum nomina non omnibus essent, fieri potuit, ut* B. Paula *sola inter Sorores nomen gentilitium haberet : quod scilicet traxissent patres a loco unde essent oriundi. Sane, si* B. Paula *ex gente Montaldiorum non fuisset, minus apte, scribens ad marchionem Ludovicum II, se vocasset de Monte Alto propter locum originis,*

(1) Baccanti, vita e gesta della B. Paola Montaldi, pag. 25.

(2) Ibid., pag. 33.

quum

AUCTORE R. D. B.

quum in ipsa civitate Mantua honesta degeret familia proprium idem nomen habens. In quibus insuper literis, non solum nepotem suum tamquam gentili nomine Ludovicum de Monte Alto appellat, sed, nullo addito cognomine, fratrem suum nude Jacobum nuncupat, quasi suo nomine Paulæ de Monte Alto *satis cognitum. Verumtamen nihil obstare diffiteri nolim, quominus beata monialis in Monte Alto nata sit, et nonnulli ex ejus cognatis Mantuam migrarint, agnomen de Monte Alto e loco originis capientes. Neque enim temere rejicienda est Voltanorum traditio,* B. Paulam *esse natam in parochia vocata Volta in vico Montaldo, quem, uti vidimus, habitabat quædam familia appellata Montaldi. Nostro quidem ævo hæc sententia adeo ipsis Mantuanis certa visa est, ut* B. Paulæ *incorruptum corpus, quemadmodum infra enarrabimus, in ecclesiam Voltensem, utpote in patrium solum, anno* 1813 *deferri libentissime passi sint : quamvis, quum beata monialis Mantuæ diem suum obiisset in monasterio S. Luciæ, ejus corpus istius oppidi* B *esset res. De quo beatæ puellæ domicilio jam paucis disserendum est.*

§ III. De ingressu B. Paulæ in monasterium S. Luciæ. Origines hujus monasterii. De regula S. Francisci mitigata ab Urbano IV et Eugenio IV.

Monasterium S. Luciæ, conditum anno 1380,

Monasterium S. Luciæ in Mantuano oppido situm, contiguum erat ecclesiæ parochiali S. Ægidii, prope domum B. Osannæ Andreasi, familiaris B. Paulæ. *Hoc cœnobium exordium cepit anno* 1380, *sub Ludovico II marchione Gonzaga, et pontifice Romano Urbano VI, fuitque alterius cœnobii, item Mantuæ constituti, filia. De qua re, accepimus ex Gonzaga,* C *anno* 1238 *conditum fuisse pro sodalibus S. Claræ, tunc adhuc viventis, cœnobium in Miliarino, prope portam Cerese, trecentos passus a Mantua ; sed* crescente, *uti legit Baccantius in Amedæi Historia Mantuana inedita,* in dies numero monialium propter vitam sanctimonia insignem, qua clarebant seraphicæ virgines, non amplius poterant commorari in antiqua sua domo. *Quapropter* decreverunt, *ait Waddingus,* anno 1380 cives Mantuani intra civitatem aliud ædificare sub nomine S. Luciæ, quod infra paucos annos ad summum usque perduxerunt, nonaginta et amplius Sororum capacissimum (1). *In pientissimis disciplinis non perseverarunt moniales, et paulatim, neglecta sua Regula, sanctæ suæ professionis oblitæ, vitam minime religiosam degere non erubuerunt. Verum, divino adjutæ lumine, quam longe a perfectionis semita discesserint, perspexerunt,* D *et, Deo adjuvante, tandem anno* 1449, *uti narrat Donesmondi in Historia Mantuana ecclesiastica, moribus reformandis multum dederunt operæ. Quod ut facilius perficerent, adsciverunt ex monasterio Miliarini Dorotheam de Mediolano vel, ut alii contendunt, de Modœtia, Elizabetham de Puro, Barbaram de Ceresari et Annam de Forojulii, virgines Deo omnino devotas, quæ inter S. Luciæ moniales reformationem, id est, observantiam instituti, jejunium, orationem, disciplinam monasticam et optimarum virtutum usum introduxerunt ; adeo ut deinceps ibi regularis vivendi norma floresceret, non qualem S. Franciscus Assisias S. Claræ ejusque sociis anno* 1224 *proposuit, sed qualis erat a pluribus Romanis pontificibus, Gregorio IX, Innocentio IV, Alexandro IV, Urbano IV, et Eugenio IV, aut mutata, aut mitigata.*

16 *Quæ hic de cœnobiorum Miliariani et S. Luciæ originibus, ac præsertim de mutatione instituti ibi facta proferimus, lectori suspicionem forsan injicient,* B. Paulam *cœtui qui esset disciplinæ lapsæ nomen dedisse. At hic vehementer erraret; siquidem illæ mutationes, quo vitam minus asperam pientissimæ virgines degerent, a Romanis pontificibus, monialibus plerumque reluctantibus, fuerunt introductæ, uti ex Regulæ Clarissarum fatis apparebit* (2). *Primo quidem S. Clara ejusque sodales in Assisiatensi monasterio S. Damiani sedem habentes, ad exemplum S. Francisci, non nisi eleemosynis acceptis victum compararunt; sed, dum ille anno* 1219 *in Oriente doctrinam Christianam exponebat, cardinalis Hugolinus, protector Fratrum Minorum, monialibus Clarissis servandam S. Benedicti Regulam porrexit, iisque bona in posterum possidere in communi permisit* (3). *Quam vivendi normam moniales S. Claræ per universam Italiam diffusæ usurparunt : ita tamen ut virginibus Assisiatensibus, quibus præerat S. Clara, enixe petentibus, fuerit concessum primigeniam abstinentiam servare, et omni possessione vel reditu destitutis vivere* (4). *Verum anno* 1224 *S. Franciscus mitioribus præceptis cardinalis Hugolini, qui consilium mutaverat, novam subdens Regulam, statuit* F *a S. Clara ejusque sodalibus nulla bona uspiam esse possidenda. Hæc S. Francisci disciplina nuncupatur* Prima Regula *S. Claræ. Sed eam duriorem existimans Hugolinus, factus Romanus Pontifex Gregorius IX, S. Claræ anno* 1228 suasit ut propter eventus temporum et pericula sæculorum aliquas possessiones assentiret habere, quas et ipse liberaliter offerebat : *sed sancta femina* fortissimo animo restitit, et nullatenus acquievit (5). *Interea in multis* S. Claræ *cœnobiis pristinæ Regulæ Hugolinianæ fuit obtemperatum ; quam ipse Gregorius IX verbo, et, mutatis mutandis, Innocentius IV* (6) *bulla anni* 1247, *approbavit.*

primo suscepit regulam Hugolinianam

17 *Illam utriusque pontificis indulgentiam non nisi ægerrime tulit S. Clara, et, cum morti esset proxima, enixe petiit et impetravit*

dein Urbanistarum,

(1) Waddingus, tom. III, pag. 16; tom. IX, pag. 42 ; Gonzaga, part. II, pag. 321 ; Gionta, Il fioretto delle croniche di Mantova, pag. 55. — (2) De Gubernatis, Orbis Seraphicus, tom. II, pag. 603 et seqq. — (3) Waddingus, Annales Minorum, tom. I, pag. 312 et seqq. — (4) Ibid., tom. II, pag. 78.—(5) Acta SS , tom. II Augusti, pag. 758. — (6) Waddingus, tom. III, pag. 187 et 482.

AUCTORE R. D. B.

A *a cardinali Raynaldo, protectore Ordinis, episcopo Ostiensi, eoque Gregorii IX nepote, ut hortaretur Innocentium IV ad mitigationem* Primæ Regulæ *a patruo illatam revocandam. Hinc Raynaldus (postea Alexander IV), nomine Innocentii IV, anno* 1252 (1), *non secus ac ipse Innocentius IV, anno* 1253 (2), Primam Regulam *approbarunt, ita tamen ut cœnobiis Hugolianam Regulam sequi cupientibus, ad id omnimodo potestas esset facta. Præterea idem Romanus pontifex Innocentius IV prohibuit quominus, aut a Fratribus Minoribus, aut ab episcopis cæterisque vel clericis vel laicis, Clarissis Assisiatensibus* Primam Regulam *sectantibus, alia imponeretur* (3). *Pariter jussit ut, in quibus cœnobiis eadem* Prima Regula *jam esset suscepta, tamquam Ordinis lex putaretur. At, post paucos annos alias vicissitudines passa est* Prima Regula *: nam Urbanus IV anno* 1263, *petente S. Ludovico rege, monialibus Longicampi prope Parisios bona in communi possidere permisit, præscripsitque vitam minus rigidam* (4). B *Eamdem fere vivendi rationem idem Urbanus IV, auctore sancto Bonaventura, omnibus Clarissis imposuit. Hanc autem viam iniit pontifex quia sibi vehementer displicebat in aliis cœnobiis S. Francisci, in aliis Gregorii IX, in aliis Innocentii IV, in aliis Alexandri IV præscripta usurpari, atque etiam ipsas moniales in variis locis appellari tum Damianitas, tum Dominas pauperes, tum Minorissas, tum Sorores inclusas, tum Clarissas.* Urbani IV *vero institutum nuncupatur* Secunda Regula *Clarissarum. Eam suscepere plura monasteria. Reliqui vero parthenones cupientes secundum Primam Regulam mores instituere, hanc facultatem ab ipso Urbano IV petierunt et impetrarunt. Posteriores* Clarissæ de Prima Regula, *seu simpliciter* Clarissæ, *priores vero* Clarissæ de Secunda Regula *seu* Urbanistæ *appellatæ fuerunt* (5). *Ad alteram classem spectant moniales de Miliarino ac proin Clarissæ S. Luciæ, utpote ex hoc monasterio, ferme ab initio Urbaniano, deductæ, uti refert Gonzaga* (6). *Hinc sequitur* B. Paulam *numquam Clarissarum Primæ Regulæ, sed Urbanistarum monasterium habitasse, ac* C *proin potius Urbanistam quam Clarissam vocandam.*

postea Eugenii IV;

18 *Tempore* B. Paulæ *cœnobium S. Luciæ non primigeniam Secundam Regulam, sed eam multo leniorem sequebatur : siquidem duodecim annis antequam Urbanistis S. Luciæ adscripta fuit, Regula omnium Clarissarum Eugenio IV, Romano pontifici, adeo dura visa est, ut eam literis apostolicis anni* 1447 *multum mitigaverit. Ex quibus literis pauca excerpimus, tum quia ad earum normam* B. Paula *vitam instituit, tum quia, illis expositis, ejus facta infra enarranda facilius intelligentur. Verum prius animadversum velim* B. Paulam, *instituta Eugenii papæ IV amplectentem, nulla Regulæ usam esse dispensatione (talia viri sanctimonia præclari respuunt) : nam primo Eugenius IV non secus ac Urbanus IV, invitis multis Clarissis, nova præscripta antiquis substituerunt : dein* B. Paula *in Clarissas post mutatam Ordinis disciplinam, cooptata fuit. Jam accipe, lector, verba Eugenii IV.*

quam secuta est B. Paula:

19 Cum in Regula B. Claræ jubeatur jejunium perpetuum, quod quidem nimis rigorosum esse tenemus, placet et volumus, quod supradictæ, et tertii, vel aliorum Ordinum Sorores solummodo teneantur ad illa jejunia, ad quæ vos Fratres Ordinis Minorum Regulam servantes obligati estis, et eosdem modos servent in cibo quadragesimali, exceptis debilibus et infirmis : in aliis vero jejuniis, ut sunt quatuor tempora, vigiliæ apostolorum, et similia, servetur consuetudo regionis, secundum quam liceat ova lacticiniaque comedere. Quum etiam in aliquibus monasteriis Sorores sive monachæ incedant nudis pedibus discalceatæ, quod nimis rigorosum existimamus, placet et volumus, quod Sorores sive monachæ possint deferre illa, quæ nomine calceamentorum non censentur, puta zocholos ligneos, et sandalia, atque etiam, cum oportuerit, calceamenta. Item cum in aliquibus monasteriis, locis et congregationibus injungant silentium perpetuum, quod E quidem nimis rigorosum existit, tibi tuisque in officio successoribus, et provinciarum vobis subjectarum vicariis, cum discretorum consilio, dispensandi tam in aliis quibusque perpetuis, quam in silentio supradicto concedimus facultatem. Insuper cum dilectus filius Frater Joannes de Capistrano, tuus in vicariatus officio prædecessor, declaraverit, quod in Regula prima B. Claræ contineantur centum et tria præcepta regularia, in quorum transgressione moniales sive Sorores professæ peccatum mortale incurrunt, idque nimis durum scrupulosumque judicemus, auctoritate et tenore prædictis declaramus et volumus quod in nullius prædictorum transgressione, præterquam eorum quatuor, quæ concernunt principalia vota obedientiæ, paupertatis, clausuræ, castitatis, et insuper electionis abbatissæ et depositionis, peccatum mortale incurrant. Item cum quædam prædictarum monasteria et loca in mendicitate vivant, placet et dispensamus quod in ferculo sive ministra sagina et lardo uti possint (7).

usa moderatoribus FF. Minoribus Observantibus.

20 *Quo pontificio decreto effectum est ut disciplina a cœnobio S. Luciæ admissa, multo mitior esset, quam quæ vel a S. Francisco vel ab aliis pontificibus Romanis, præsertim Urbano IV, fuerat ordinata. Hanc ad amussim servans beata* Paula *apicem perfectionis brevi attigit. Cui rei haud parum contulit Eugenius IV, monasterii S. Luciæ curam Fratribus Minoribus Observantibus demandans, qui illo tempore, ducibus S. Bernardino Senensi, S. Joanne de Capistrano, B. Alberto a Sarthiano aliisque pluribus, eximia prudentia Ecclesiæ negotia ferme ubique terrarum magnopere promovebant. Jam vero FF. Minores Observantes monialium S. Luciæ moderatores fuisse, colligimus primo ex eo quod quatuor virgines cœnobii Mantuani de Miliarino, quibus tum temporis Luciani monasterii emendatio erat concredita, jam ab anno* 1434 *FF. Minoribus de Observantia rectoribus utebantur* (8); *dein quod Eugenius IV, Romanus pontifex, literis apostolicis, datis nonis februarii anni*

(1) Wadd., tom. III, pag. 287. — (2) Ibid., pag. 303. — (3) Orbis Seraph., tom. II, pag. 614. — (4) Waddingus, ; tom. IV, pag. 162, 507. — (5) De Gubernatis, Orbis Seraphicus, tom. II, pag. 6 8. — (6) Origo Religionis Seraphicæ, part. II, pag. 319 et seq. — (7) Waddingus, tom. XI, pag. 273. Bullarum Ampliss. Collectio, tom. III, part. III, pag. 57, edit. Mainardi. — (8) Gonzaga, part. II, pag. 320 et seq.; Waddingus, tom. III, ad annum 1238, pag. 16.

AUCTORE R. D. B.

1447, *omnia monasteria sive primi, sive secundi, sive tertii aut alterius Ordinis S. Claræ et S. Francisci in his partibus, FF. Minoribus de Observantia omnino subjecta esse voluit* (1) : *quod et statuit decreto speciali anni* 1449 *pro cœnobio S. Luciæ* (2). *Haud me latet hunc rerum statum, utpote SS. Francisci et Bonaventuræ menti minime consonum, ægerrime ab eorum successoribus fuisse admissum* (3), *eumque Minoritis adeo exitiosum fuisse, ut Waddingus, diligentissimus Fratrum Minorum historicus, non dubitaverit appellare curam monialium* onerosam, molestam, periculosam, *et Ordinis Seraphici* plagam insanabilem (4). *Nec aliud fuit consilium plurium Ordinum regularium, nullum vel non nisi parcissimum monialium regimen ferentium. Hinc S. Ignatius, sua aliorumque experientia doctus, quam grave damnum Societati Jesu allaturus esset, si monialium curam susciperet, a Romano pontifice impetravit, ut nec ipse nec ejus alumni illis moderatores præficerentur* (5). *Nec videtur successisse Cartusianis* (6), *Præmonstratensibus* (7), B *atque etiam Minimis* (8) *institutio monialium : nam earum propagationem aut sistere aut impedire conati sunt.*

Disseritur de Alberto Baccantio B. Paulæ biographo.

21 *His absolutis, tempus est dicendi de* B. Paulæ *biographo Alberto Baccantio, quem sæpius jam memoravimus, et qui anno* 1772 *suum edidit opusculum hoc titulo :* Vita e Gesta della beata Paola Montaldi, monaca professa nel monasterio di S. Lucia di Mantova, scritta dal sacerdote Alberto Baccanti, dottore di sacra teologia, cavagliere della Milizia aurata pontifizia, abate titolare di S. Lucia, e canonico della insigne collegiata di S. Stefano di Casalmaggiore. In Casalmaggiore MDCCLXXII. *Fontes e quibus beatæ* Paulæ *res gestas sumpsit ille vir, ducentis et quinquaginta fere annis a sancta moniali distans, iidem prope sunt quos initio in confirmationem cultus immemorabilis adduximus. Luget in extremo libro amissionem compilationis initio sæculi XVIII scriptæ; quæ collectanea plura singularia de beata* Paula *continebant, et olim servabantur in monasterio S. Luciæ. Asseverat nihil se de suo dixisse. Præluxit ei præcipue opusculum anonymi auctoris incomposite scriptum* C *de gestis et miraculis* B. Paulæ, *quod anno* 1732 *Mantuæ ab Alberto Pazzoni excusum fuit, et cujus exemplar postulatores causæ de confirmando cultu* B. Paulæ *nuspiam repererunt, neque nos rursus detegere potuimus, bibliopolarum aliorumque opera frustra adhibita. Valde verisimile est huic scriptori anonymo ad manum fuisse illam collectionem, ita ut pauciora perierint quam prima specie appareat. Cæterum quæ de* B. Paula *innotuerunt ejusmodi sunt quæ ex actis conventus colligi potuerint, aut ex monialibus audiri; certe pleræque multo magis ad modum rerum quam ad ipsas res pertinent, et hujus generis sunt quæ facile in monasterio per plura sæcula fideliter tradi queant. Hippolytus Donesmondi, qui scripsit anno* 1612, *et Waddingus, viginti quinque annis posterior, docent* D B. Paulæ *recentiora miracula collecta fuisse a Ludovico Gratia de Tridino* (Trino), *viro nobili et erudito, qui anno* 1597 *edidit Vitam B. Osannæ Andreasi Mantuanæ, tertiariæ Ordinis FF. Prædicatorum et amicæ* B. Paulæ. *Quæ Vita adeo rara est ut eam nancisci non potuerint decessores nostri, eam ignoraverit Andreas Rossotti, auctor Syllabi scriptorum Pedemontii, et operose adeptus sit Jo. Andreas Iricus, scriptor rerum Tridinensium* (9). *In hac Vita memoravit, duobus capitibus* (10), *commercium B. Osannæ cum* B. Paula, *cujus etiam Vitæ summarium inseruit. Et licet nuspiam indicatum reperiam edita fuisse in hac ipsa B. Osannæ Vita miracula recentiora, de quibus Waddingus et Donesmondi, non tamen dubito quin inde ea acceperint anonymus anni* 1732 *et Baccantius. Si enim de* B. Paula *singularem librum scripsisset Ludovicus Gratia, non recentiora miracula ab eo collecta Hippolytus Donesmondi, sed ipsam potius Vitam, utpote rem præcipuam, memorasset. Idem videtur dicendum de Irico, qui omnium maxime in laudibus Ludovici Gratiæ versatus est, et nihilominus nullam prorsus de singulari libello (aut manu ab eo scripto aut typis edito) super* B. Paula *mentionem fecit. Beneficia vero aut miracula, quæ post Baccantii librum editum,* B. Paulæ *interventu contigerunt, accepimus ex Summario Informationis de confirmando cultu beatæ mulieris. Ex quibus omnibus apparet Vitam quam edemus, licet ex coævis omnino monumentis directe sumpta non sit, non tamen spernendæ esse auctoritatis. Baccantii lucubratione maxime usi sumus ad beatæ* Paulæ *Vitam adumbrandam : quin et a nobis, nisi auctor ille latiore oratione laborasset, ad verbum ex italica in latinam linguam fuisset conversa. Hoc tamen non impedit quominus ex hoc ubero fonte nostram narrationem haurientes, addamus plura facta, ex Waddingo aliisque scriptoribus sinceris excerpta.* E

F

(1) Bullarium, tom. III, part. III, pag. 57. — (2) Gonzaga, pag. 321 ; Waddingus, tom. IX ad annum 1380, pag. 43. — (3) Cfr. Waddingus, tom. I ad annum 1219, num. 44. Item, tom. IV ad annum 1263, num. 15 et seq.; Orbis Seraphicus, tom. II, lib. XI, cap. VII, pag. 663 et seqq., Bullarium Franciscanum, tom. I, pag. 538. — (4) Waddingus, tom. I ad annum 1219, pag 318. — (5) Acta SS., tom. VII Julii, pag. 708. — (6) Helyot, Hist. des Ordres religieux, tom. VII, part. V, cap. 53. — (7) Jacobus de Vitriaco, Historia, lib. II, cap. 22, pag. 324, edit. Duaci 1597. — (8) Ignace Joseph Marie, Hist. d'Abbeville, lib. I, cap. 64, art. 12, pag. 295 et seqq.; Lanovius, Chronicon. gener. Ordinis Minim., ad annum 1621, pag. 507 et seq.; Helyot tom. VII, part. V, cap. 57. — (9) Res Patriæ, lib. III, pag. 313. — (10) Baccanti, cap. LV, pag. 220.

VITA

A

AUCTORE R. D. B.

VITA B. PAULÆ DE MONTALDO

VIRGINIS

CLARISSÆ DE SECUNDA REGULA MITIGATA,

collecta ex Alberto Baccantio, Waddingo, pluribusque aliis.

CAPUT PRIMUM.

B. Paulæ ortus, juventus, ingressus in monasterium S. Luciæ et vocatio religiosa.

B. Paula, nata anno 1443, Clarissarum Ordinem,

Scripturi res gestas B. Paulæ, monialis Mantuani cœnobii S. Luciæ *a*, non possumus non ab ejus natalibus exordiri. Porro genita est beata puella anno 1443 parentibus conditione, moribus et pietate commendabilibus, in feudo parochiæ Voltæ *b*, nuncupato Montaldo *c*, in territorio Mantuano, marchione Joanne Francisco Gonzaga *d*. Silent scriptores de ejus genere, fratribus *e*, aliisque rebus familiaribus. Vix aliud de ejus pueritia referunt, nisi eam a teneris annis, ut a matre fuerat edocta, Deo placere studuisse, et omnes ejus modestiam, pietatem in ecclesia, præsertim tempore sacrosancti sacrificii Missæ miratos esse. Colloqui cum Christo in cruce pendente ei jucundissimum erat. Orationem : «Passio Jesu Christi, Sanguis Jesu Christi, Jesu, Maria, misericordia», quam sibi confecerat, singulis diebus centies usurpabat. Ætate robustior, a matre interrogata de eligendo a se vitæ genere, respondit sese jamdiu a Deo supplici prece petere, ut Unigenitum Filium sibi sponsum daret. Et quidem nullus eam tam sublimi vitæ statu indignam putabat : nam tanta erat ejus sanctimoniæ fama, ut a populo nuncuparetur sanctula. Parentibus autem quodam die, quum in ecclesia parœciali Eucharistiam sumpsisset, exposuit se a Deo ad vitam religiosam amplectendam vocari :

C

« Deus, inquit, me vocat ad vitam religiosam. Legi S. Claræ Assisiatensis Vitam et Regulam. Cupio ea sequi et monialis ejus Ordinis fieri; dummodo mihi compertum sit meum propositum non vobis displiciturum esse, renovo coram vobis votum, modo a me in ecclesia susceptum, eundi ad sanctuarium B. Mariæ de Gratiis, ibique consilium petendi a Deipara, erga quam filiali afficior veneratione et in cujus summo patrocinio totam meam spem posui. »

prius Deipara consulta,

2 Porro ecclesia B. Mariæ de Gratiis est sanctuarium magnificum, quod istius tractus incolæ et exteri Gratias de Mantua vocant, ad lacus meridionalem regionem ipsique lacui contiguum, distans quinque millia passuum Mantua, et septem millia Montaldo. Quarum ædium sacrarum origines describit Gonzaga (1) : « Substitit olim, inquit, ad quintum milliare ab .. urbe Mantua... ædicula quædam... Virgini Mariæ dicata, quam pauper quidam anachoreta... incolebat. Cum igitur anno... 1399... contagiosa lues in Mantuanos grassaretur,..Mantuanorum marchio.. se ad unius templi, gloriosæ Virgini dicandi, constructionem ex voto adstrinxit, si præfata lues a Mantua secederet. Voti itaque compos effectus... præfatam ædiculam in pulcherrimam ecclesiam sub titulo sanctæ Mariæ de Gratiis... evexit. » Ad hoc templum, cujus cura Fratribus Minoribus de Observantia postea demandata est, innumeri conveniunt Christi fideles per totum annum, sed præsertim in festo Assumptionis, ipsam Deiparam veneraturi : servantur et ibi multa eaque pretiosa dona a principibus aliisque magnatibus sanctæ Virgini Mariæ oblata. Huc quum B. Paula a parentibus per lacum duceretur, navim qua vehebatur, medio in lacu, tanto impetu jactavit procella, ut turbines vincere remiges frustra conati sint. Beata vero puella omnem in Deo reponens fiduciam, dicebat : « Certi estote Deum nos adjuturum esse. » Dein magna pietate recitavit orationem jaculatoriam : « Passio Jesu Christi, Sanguis Jesu Christi. Jesu, Maria, misericordia, » et statim sedata est tempestas. In ipso vero Deiparæ sanctuario humillimas ferventissimasque fudit preces, et Pœnitentiæ Eucharistiæque munita sacramentis sibi visa est audire intra se vocem dicentem : « Paula, vitam amplectere religiosam : Seraphicus Ordo sit tuus : i Mantuam, rogatura ut in moniales S. Luciæ coopteris. Ibi quod quæris reperies, divinam tuam matrem et divinum tuum sponsum. » Posthæc sese cœtui S. Luciæ aggregare statim constituit B. Paula renovavitque votum perpetuæ virginitatis, quod jam pridem susceperat.

E

Mantuæ ingreditur; ubi post tyrocinium

3. Quum autem illo tempore moniales S. Luciæ, *f* olim officii sui immemores, jam a novennio ad frugem meliorem paulatim redirent *g*, nequaquam probrosum erat se ad earum gregem adjungere. Itaque B. Paula, ut in moniales cooptaretur, instanter petiit : idque, cum manaret ejus eximiæ bonitatis fama, universis suffragiis impetravit. Paucis diebus post, die 1 aprilis anni 1458, Mantuano marchione Ludovico Turca, seu III *h*, monastica fuit induta veste, agens quintum decimum annum. Tiro ad ecclesiam, ad chorum et ad divinum officium antecedebat alias sodales. Tempus vero in solitudine transigendum impendebat omni cœlesti contemplationi, gratesque Deo agebat quod ejus beneficio monialibus S. Luciæ erat adscripta. Divinæ gratiæ in se visibiliter operantis nullum motum parvi pendebat : continuum quoque corpori suo faciebat bellum, reliquas monasticas virtutes mirum in modum colens. Quod si postea de suo tirocinii anno erat sermo, solita erat dicere sese tum temporis fuisse vere felicem ; nam vocationis suæ sublimitatem animo continenter volvens, nihil præter Deum in verbo vel in opere spectabat. Adde quod Jesu Christi passionem et mortem, atque etiam ejus in SS. Eucharistia præsentiam, non secus ac acerbissimos ejus matris dolores frequentissime meditabatur. Erat et erga cæteras moniales ad obsequium quam maxime prona. Præterea temporis sui parcissima, quidquid expletis pietatis exercitiis supererat, id totum ad monasterii utilitatem expendere conabatur. Hinc, paucis mensibus, egregiis suis exemplis ad restaurandam in cœnobio monasticam disciplinam plus contulit, quam novem annis Dorothea de Mediolano aliæque virgines quibus hoc munus ab ecclesiasticis moderatoribus fuerat concredi-

F

(1) De Origine Seraphicæ religionis Franciscanæ, part. II, pag. 304

tum

AUCTORE R. D. B.

tum : hinc quoque factum est ut monasterium S. Luciæ non infimum inter Mantuanas domos religiosas locum teneret.

emissis votis solemnibus, i

k

4. Peracto tyrocinio, et annis ætatis sexdecim *i* expletis, quatuor emisit solennia vota, prout mos erat in castigatioribus domibus S. Claræ, paupertatis, castitatis, obedientiæ et clausuræ *k*. Neque satis ei fuit promittere superioribus obedientiam, quemadmodum in Ordine Seraphico fit ; sibi quoque proposuit parere omnibus cœnobii monialibus, suis confessariis, aliisque animæ moderatoribus. Voti obedientiæ eo magis fuit tenax, quod rectorum suorum non secus ac ipsius Dei jussa accipiebat, et ideo solemne ei erat proverbium : « Non possum errare superiorum meorum peragendo mandata. » Dein sese adstringens ad perpetuam clausuram non tantum promisit Deo, quod aliæ omnes faciebant moniales, sese numquam pedem monasterii limine elaturam, sed etiam numquam ituram vel ad januam vel ad crates *l*, nisi omnino id esset necessarium, vel a superioribus mandatum. Post nuncupata hoc pacto solemnia vota, Deo propinquo, incredibilem deinceps animæ pacem et lætitiam experta est, exultans gaudio, si ministerium B Deo vel cœnobio præstare poterat. Neque aliquid præter ea quæ Dei sunt magni faciebat : hinc vilia ei erant hujus vitæ delectamenta, honores et alia hujusmodi : hinc quoque in adversis et prosperis æquanimitas ac perfecta eaque perpetua cum Deo conjunctio : hinc ejus erga Deum pro tot tantisque beneficiis gratissimus animus.

amore Dei flagrat.

5. Flagrans divino caritatis ardore frequenter exclamabat : « Amo te, mi Deus, amo te sine modo, nec tuas laudes canere umquam desinam : humillimas ad mortem usque tibi agam gratias, quod me in hoc monasterio vitam agere voluisti, ubi procul ab illecebris et nullo impedita negotio perfectissime tibi famulari possum. Scio quidem me misericordiæ tuæ plurimum debere ; quæ me ex illicitis voluptatibus sustulit, ne malitia mutaret intellectum meum : tu solus novisti quot quantaque delicta admissura fuissem, si mediis in illecebris me reliquisses. Quapropter tibi gratum debeo animum, non tantum ob hæc beneficia, sed etiam quia tuo auxilio immunis fui a peccato, et me cœlesti tua benevolentia continuo prosequi dignatus es. » Verum multo impensiores Deo rependebat grates quibus diebus SS. Eu- C charistia fuerat refecta ; tunc exclamabat : « Mi Jesu, qui vere id es quod sub panis speciebus accepi SS. Sacramentum, quod ipse in omnium tuorum mirabilium compendium instituisti, quo omnes homines in perpetuum excitarentur ad debitas referendas gratias : en rogo ut mentis meæ affectum tanquam pignus grati animi, quem tibi debeo ob tam insigne beneficium, accipias. Grates tibi persolvo, sanctissime Domine, Pater omnipotens, æterne Deus, qui me indignam tuam famulam, sine ullis meis meritis, per infinitam tuam misericordiam Filii tui pretiosis corpore et sanguine nutrire dignatus es. »

ANNOTATA.

a *Cœnobium S. Luciæ erectum fuit, uti vidimus in Commentario prævio num.* 15, *anno* 1380, *quum Mantuæ dominus et capitaneus erat Ludovicus II Gonzaga* (1).

b Volta, *de qua locuti sumus in Commentario prævio num.* 11, *est oppidum diœceseos Mantuanæ ad Mincii dextram, Mantuam inter et Ardelicam * jacens.* * Peschiera

c Montaldo *feudum, intra Voltæ terminos situm, domicilium fuisse Nicolai Montaldii, patris* B. Paulæ, *nonnulli scriptores suspicantur. De hoc loco egimus in Commentario prævio, num.* 11.

d Joannes-Franciscus Gonzaga, *cui abavus Ludovicus I Gonzaga, et de quo modo, primus fuit marchio Mantuanus, hoc titulo ob egregia facinora ab imperatore Sigismundo anno* 1433 *donatus. Ejus majores* capitanei *nuncupabantur* (2).

e *Significavimus in Commentario prævio num.* 23 *non nisi documenta recentiora de* B. Paula *superesse : modo excipias epistolam quam ad marchionem Ludovicum III scripsit, et in qua legimus eam habuisse fratrem Jacobum et nepotem Ludovicum.* E

f *De disciplina religiosa in monasterio S. Luciæ restituta diximus in Commentario prævio num.* 15.

g Monialibus S. Luciæ *emendationem fuisse necessariam non mirum est, siquidem sæculis XIV et XV clerus, tum sæcularis, tum regularis, adeo a vitæ sanctimonia desciverat, ut multi viri probitate et prudentia insignes palam dicere non dubitarent, morum correctionem hominibus ecclesiasticis omnium ordinum a concilio generali esse imponendam. Qua in re multum posuerunt operæ Joannes Nider, Ordinis Fratrum Prædicatorum* (3), *Petrus de Alliaco* (4), *Nicolaus Clemangius*(5), *et Zabarellus*(6). *Ordines S. Francisci et S. Claræ quoque, ferme per totam Europam, emendatione indigebant : quorum quidem hæc est laus, quod, si in aliqua regione primævus S. Francisci spiritus deficiebat aut tepescebat, statim surgebant et viri et feminæ qui, sanctæ suæ professionis memores, nullum non moverunt lapidem ut omnes ad seraphicæ regulæ normam instituerent vitam. De iis autem disseruere Van den Haute*(7), *Helyot* (8), *Dominicus de Gubernatis* (9). *Non itaque est mirandum si moniales Mantuani cœnobii S. Luciæ, sui officii aliquantum sunt oblitæ, sed, Deo adjuvante, ad bonam se receperunt frugem.* F

h *Ludovicus Turca seu III, filius et successor Joannis Francisci marchionis Mantuani, abavus fuit S. Aloysii Gonzagæ* (10).

i B. Paula *ingressa est cœnobium, annum agens decimum quintum. Itaque, cum post tyrocinii annum, emisit vota, nata erat sex-*

(1) Art de vérifier les dates, pag. 843 et seq.; tom. III, pag. 664, edit. 1778 ; Moreri, Dictionn., tom. V, part. II, pag. 269. — (2) Art de vérifier les dates, pag. 843; Moreri, Dictionnaire hist., loc. cit. — (3) De Reformatione Religiosorum, lib. I, pag. 1. — (4) Von der Hardt, Concilium œcumenicum Constantiense, tom. I, part. VIII, col. 409 et seqq. — (5) Ibid., pars. III, col. 33 et seqq. — (6) Ibid., col. 513 et seqq. — (7) Breviarium Historicum Ordinis Minorum, tract. II, pag. 132. — (8) Helyot, Histoire des Ordres Religieux, tom. VII, part. V, cap. 3, pag. 37 et seqq. — (9) Orbis Seraphicus, tom. II, lib. VI, pag. 2 et seqq.; lib. VII, pag. 268 et seqq. — (10) Acta SS., tom. IV Junii, pag. 848 et seqq.; Moreri, tom. V, part. II, pag. 276; Cfr. Art de vérifier les dates, pag. 844.

decim

AUCTORE R. D. B.

decim annos. Ante concilium Tridentinum lege ecclesiastica requirebatur eadem ætas quæ in matrimonio, in feminis nempe anni duodecim : legitimam ætatem quatuor annis superavit B. Paula. *Concilium Tridentinum sess. XXV prohibuit quominus aut viri aut mulieres ante decimum sextum annum expletum professionem emitterent* (1).

k *Licet a remotissimis temporibus clausuræ legibus moniales obstrictæ fuerint, non tamen tanta ejus erat severitas, quanta decimo tertio sæculo ineunte invaluit. Hujus auctores fuerunt S. Franciscus et cardinalis Hugolinus, postea Gregorius IX, eam imponentes Clarissis, omni effugio sublato : nec tamen de ea in votorum formula ullam fecerunt mentionem. Urbanus vero IV mitigans Clarissarum Regulam, ei hanc formulam votorum, quam, expleto tirocinio, nuncupavit* B. Paula, *inseruit :* Ego soror N. promitto Deo et B. Mariæ semper Virgini et B. Francisco et B. Claræ et omnibus sanctis et tibi dominæ abbatissæ, vivere sub Regula a domino Urbano papa IV Ordini nostro concessa, toto tempore vitæ meæ, B in obedientia, sine proprio, et in castitate, et etiam secundum quod per eam Regulam ordinatur sub clausura (2). *Hunc suscipiendæ in perpetuum vitæ religiosæ modum usurpabant etiam sorores* servitiales, *seu quæ abbatissæ permissu egredi poterant, omissa clausura. Eugenius quidem IV nonis februarii anni* 1447 *declaravit votum clausuræ, non minus quam vota obedientiæ, paupertatis et castitatis, obligare sub gravi* (3). *De monialium clausura egregie scripsit Emmanuël Rodriguez* (4), *Dominicus de Gubernatis* (5) *aliique complures.*

l *Exponit Urbanus IV, Capite XVI Regulæ a se Clarissis datæ, quomodo in earum* locutorio *confici debeant crates.*

CAPUT SECUNDUM.

B. Paula ter cœnobii abbatissa. Ejus fiducia in Deo posita, pietas erga SS. Sacramentum, aliæque virtutes.

C

B. Paula, ter cœnobii abbatissa,

Quum B. Paula vitam intra cœnobii parietes domesticos traduxerit, neque ad operam suam in rebus maximi momenti ponendam umquam fuerit arcessita, facile intelligimus eam non nisi christianis virtutibus, quæ quidem coram Deo auro sunt pretiosiores, inter homines præfulsisse. De his charismatibus pauca delibabimus, et primo quidem de ejus prudentia. Quinquaginta annis quibus vixit B. Paula in cœnobio S. Luciæ ne unam quidem monialem aliquo modo offendit, vel moniali fuit offensa. Nihil non fecit ut sodales omnes caritatis lege vinctæ, eumdem Christi spiritum saperent, persuasum habens, in D rebus ecclesiasticis, non secus ac in politicis concordia parva crescere, discordia maxima dilabi. Quocirca nemo mirabitur eam, quum adeo prudentia clareret, ter suarum sodalium suffragiis fuisse lectam monasterii abbatissam : quo ævo, quoniam Nicolaus V anno 1447 id mandaverat, abbatissæ monialium S. Claræ uno duntaxat anno munere suo fungebantur : quæ tamen disciplina non fuit semper eadem *a* (6). Et quum, *a* qui ordini vivit, ut scribit S. Bernardus, Deo vivat, præcipiebat B. Paula ut omnes moniales religiose servarent regulam. Neque prætermittebat, vestigiis insistens Christi Domini, qui primo factis, dein verbis, discipulos omnimodas docuit virtutes, sodalibus tamquam vitæ religiosæ lucerna effulgere. Sciebat quoque maximum cœnobiis afferri damnum, cum in ea admittuntur puellæ minus idoneæ ; et propterea, quemadmodum præscribitur in Regulis Gregorii IX, S. Francisci (7) et Urbani IV (8), nullam suo adjungebat cœtui, nisi reperisset eam aptam, atque probassent aliæ moniales. Adde quod, ut ipsa potius ex amore quam ex timore obedientiam præstiterat, E et hunc parendi modum sedulo docebat moniales; quæ ejus monitis eo facilius obsecundabant, quod pro certo habebant sese ab ea, posthabito omni partium studio, perfectissime propter Deum diligi. Tristis erat cum tristibus, gaudens cum gaudentibus, ac de sodalibus, corporis vel mentis infirmitate vexatis, præsertim sollicita : ne multa, omnibus omnia erat facta.

7 Sed quamvis cœlestia tantum anhelaret, *perfecte fungitur officio,* multum aberat ut res domesticas pessumdaret ; sciebat enim bona cœnobii esse Christi Domini, ac proin omni cura digna ; imo in familiis religiosis disciplinam regularem sæpe collapsam esse, et ipsos cœtus interiisse, propter inopiam rerum necessariarum. Hujus quidem sollicitudinis sæculo XVIII extremo monumentum (quod forsan hodie adhuc superest) ostendebatur in monasterio S. Luciæ, puteus scilicet, « B. Paulæ puteus » nuncupatus : quem ipsa, propterea quod moniales ex aquarum penuria multa incommoda patiebantur, fodi jussit. Cujus putei aqua ita fuit abundans, ut non tantum monasterio sufficeret, sed et eam multi oppidani ad usum quotidianum vel ad morbos depellendos adhiberent.

8 Porro in monasterii regimine B. Paula mirifice a Deo fuit adjuta, in cujus benevolentia omnis ejus spes sita erat. *omnem spem in Deo ponens.* Nullum beneficium, quod in votis esset, non obtinebat; quare inter S. Luciæ moniales solemne erat effatum, si B. Paula aliquod donum summe cuperet, semper ipsi fieri satis. Nec valens pia animæ suæ sensa cohibere, solita erat in hæc prorumpere verba : « Ego confido Jesu ; scio quis sit ; scio quoque me posse omnem in eo ponere fiduciam. » Usurpabat et aliquando hæc S. Pauli apostoli dicta : « Scio cui credidi. » Quæ ultima verba satis indicant eam Dei tantam habuisse fiduciam, quia, Dominum etiam atque etiam diligens, noverat homines, quanto arctius sese Deo adstrinxerint, et liberaliores erga summam majestatem se præstiterint, tanto eum in se liberaliorem etiam experturos esse.

(1) Cfr. supra pag. 161.— (2) Bullarium Romanum, tom. III, part. I, pag. 418. — (3) Ibid., tom. III, part. III, pag. 58. Cfr Romoaldo da Bagnacavallo, Dichiarazione della seconda Regola di S. Chiara, cap. 2, pag. 89. — (4) Quæstiones Regulares, tom. I, Q. 48, pag. 249. Cfr. J.-B. Thiers, Traité de la Clôture des Religieuses ; (Cherrier) Histoire et pratique de la clôture des Religieuses. — (5) Orbis Seraphicus, tom. II, lib. XI, cap. 11, pag. 751 et seqq. — (6) Ibid., tom. II, lib. XI, cap. VII, pag. 688, et seqq. — (7) Waddingus, Annales FF. Minorum, tom. II, pag. 78.— (8) Ibid., tom. IV, pag. 508.

A esse. B. Paula tam vehementer divino amore ardebat, ut moderatoribus obtemperans, vel Deo preces adhibens, aut corpus dire macerans, aut alia quæcumque opera præstans, divinam voluntatem unice spectaret. Quod si quis ab ea, interposito Dei nomine, beneficium postulabat, nullam unquam ferebat repulsam. Quin ut perfectiore in dies divino flagraret amore, gerebat morem B. Paulo apostolo dicenti : « Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.» Frequentissime exclamabat : « Beatus, mi Deus, qui te diligat : millies beatior, qui non alium quam te amaverit : væ homini, qui amore erga te non flagret! Maledictus qui te non velit diligere. »

Sæpe utebatur SS. Sacramentis

9 Ad Dei et Christi amorem in se augendum præcipua quæ Christus suæ contulit Ecclesiæ adminicula, SS. Sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ, crebro adhibere non prætermisit. In Regula, quam anno 1263 Urbanus IV monialibus S. Claræ dedit, legimus : « Confessionem autem Regulæ omnes faciant ad minus singulis mensibus, et sic, confessione præmissa, in sequentibus solemnitatibus, videlicet in Nativitate Domini, Purificatione B. Mariæ, in initio Quadragesimæ, Resurrectionis Domini, Pentecostes, in festis SS. Petri et Pauli, B. Claræ, S. Francisci, et omnium Sanctorum recipiant Dominici Corporis Sacramentum *b*. » At his contenta non erat B. Paula, et, approbante confessario, singulis diebus dominicis, in omnibus B. Mariæ Virginis et Apostolorum festis, multisque aliis diebus SS. Sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ percepit, modo ut Deus vivis, modo ut mortuis esset propitius, vel ut aliud ab eo impetraret beneficium. Sacræ accumbens mensæ lacrymas præ gaudio effundebat ; et eo die nullo cibo suum reficiebat corpus. Nec poterat de hac summa Christi Domini caritate cogitare, quin, sensibus alienata, extemplo raperetur in extasim : quod quidem diebus sacræ communionis, præsertim tempore S. Sacrificii, contingebat. Sub ipsa communione sui fiebat compos ; sed ea peracta, confestim ad superna tollebatur. Aliis etiam temporibus extases patiebatur, quando nempe super solitum contemplationi rerum divinarum sese dabat. Præterea quo dignius sua anima Christi Domini esset habitaculum et uberioribus ditaretur donis, quoties sese reficiebat Corpore Jesu Christi, toties sacramentali confessione diluebat animæ suæ maculas : quæ adeo minutæ erant, ut ne unum quidem delictum leve per totam vitam omnino volens videatur admisisse. Ast diebus quibus a sacra abstinebat Eucharistia, spiritualiter, uti dicunt, eam sumere non prætermittebat : ad quod pium opus, non tantum orando Deum sanctosque, sed scrutando num factis cogitationibusque Numini displicuisset, animum parare solebat.

cum maximo animæ suæ emolumento.

10 Atque tanta erat ejus religio erga SS. Sacramentum Eucharistiæ, ut quum de Christo ibi præsente sermo haberetur, quasi tota esset ignea et desiderio flagraret transfundendi in sodalium animos suæ pietatis sensa : quin etiam quum esset valetudine valde infirma, numquam abesse voluit, quando in ecclesia monialibus SS Sacramenti impertiretur benedictio *c*. Impetratura a Deo vel animæ vel corporis commoda, aut etiam de donis obtentis Deo actura gratias, SS. Eucharistiam adire erat solita. Quod si SS. Sacramentum sacerdos elevans adorandum proponeret populo, quasi radiatum percipiebat Jesum ; aliquoties sibi videbatur videre et audire circa altare Deiparam et angelorum chorum. Qui orationis spiritus non parva capiebat incrementa ex B. Paulæ familiari commercio cum B. Osanna Andreasia Mantuana, Ordinis S. Dominici tertiaria (1). Hæc autem sancta puella septennis virginitatem voverat, quam ad vitæ suæ exitum jejuniis, cilicio aliisque corporis cruciatibus, illibatam servavit. Orationi et contemplandis præsertim Christi doloribus plurimum erat intenta, et vix credibile est quantum sanctimoniæ suæ exemplo apud oppidanos valeret. Quum B. Paula, obstricta perpetuæ clausuræ voto, e cœnobio exire non posset, eam frequentissime invisit B. Osanna liberior, cum ea de rebus divinis sermonem habitura : in quibus colloquiis sese mutuo ad Deo perfectius serviendum excitabant. Accidit quoque sæpissime ut invicem spiritu visitarent.

AUCTORE R. D. B.

Orationi incumbens

11 Ex quo pientissimo consortio B. Paula orationis spiritum vere mirabilem consecuta est. Equidem cum Deo ejusque Unigenito Filio diu noctuque colloquebatur, eis animæ suæ exponebat necessitates, rogabat ut eis ad vitæ finem usque placere et fidelis esse valeret, tum etiam ut cogitationes et desideria sua semper essent sancta. Fundebat et orationes ut in se inconcussa fides, firma spes et perfecta caritas crescerent, ac legem divinam et seraphicam semper fideliter servaret. Tria tamen pietatis exercitia præ reliquis cordi habebat, continuo colens SS. Eucharistiam de qua modo, SS. Christi Domini Passionem, et beatam Mariam Virginem. A pueritia mente volvere solita erat quos cruciatus Jesus ab exordio vitæ ad mortem usque tolerandos habuerit, quo magis ad Deum diligendum excitaretur et ad perfectiorem Dei virtutumque Christianarum notitiam perveniret. Tanta quidem ardebat pietate erga Christum vulneribus fœdatum, ut modo ejus manus, modo ejus pedes, modo ejus latus cruentata, non secus ac SS. Sanguinem frequentissime veneraretur, et in ore quasi continuo haberet potissimam suam orationem : « Passio Jesu Christi, sanguis Jesu Christi, Jesu, Maria misericordia. »

usurpabat sæpe preces breves a se concinnates,

12 Qua oratione quidquid a Deo petebat impetrabat : dein moniales alias, ut eam recitantes qualiacumque cœlestia dona obtinerent vehementer hortabatur. Item frequenter dicebat : « O mi dulcissime Domine, oro te, per pretiosissimum sanguinem quem pro peccatoribus fudisti. O Jesu mi dilecte. » Usurpabat et frequenter hanc orationem : « Ave Maria, mater dulcissimi Jesu Christi, oramus quoque dilectum Filium tuum, qui in cœlum beatissima illa die ascendit, ut regni sui nobis det partem, ut dedit sanctis suis apostolis omnibusque suis discipulis. Domine Jesu Christe, quemadmodum exaudisti Mariam Magdalenam et Martham, quæ te rogaverunt ut a mortuis excitares suum fratrem Lazarum, et eum tua potentia, jam quatuor dies exanimem, ad vitam revocasti ; oro te, mi Domine, ut me a morte æterna liberes, et merear ad dextram tuam stare, ut audiam tuam sanctam, suavem, eamque sapientem vocem, gratissinam servis tuis : « Venite benedicti Patris mei, pos-

(1) Acta SS., tom. III junii, pag. 667 et seqq. Summarium super dubio de immemorabili cultu B. Paulæ, p. 3 et seq.

sidete

AUCTORE R. D. B.

sidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Domine sis mihi mansuetus, qualis in domo Simonis fuisti S. Magdalenæ, et fac ut e meis oculis plurimæ fluant lacrymæ. »

elucebatque pietate erga Deiparam

13 Elucebat quoque B. Paula religione erga beatam Mariam virginem, cui sese in sanctuario de Gratiis totam devoverat : et hanc consecrationem in monasterio S. Luciæ in perpetuum renovavit. Præterea flexis genibus Mariam honorabat modo ut matrem Dei, modo ut matrem misericordiæ vel advocatam peccatorum, eamque orabat ut sibi a divino obtineret Filio gratiam Deo placendi in omnibus factis et verbis. Ipsi dictitabat hæc verba : « Ah ! Maria, mater Dei, quam novi habere misericordiæ viscera, quæ volendo divini Verbi esse mater, suscepisti quoque munus intercedendi pro nobis apud tuum Filium Jesum; minime dubitans de tua singulari pietate, ad tuos pedes prostrata, te veneror, me totam tibi do, et ut serva tua in perpetuum me consecro tibi, te eligo meam Dominam, meam patronam et, si quidem id permittas, meam dulcissimam matrem. » Aliæ multæ hujusmodi orationes, a B. Paula concinnatæ et usurpatæ, ineunte
B sæculo XVIII, non secus ac plura alia documenta, beatam monialem spectantia, Romam fuerunt missæ ac ibidem deperditæ. Frequenter quidem Deum orabat pro se, pro suo monasterio, pro Mantua, pro universa Ecclesia : nemo frustra ad ejus preces confugiebat.

Scripsit quoque opuscula.

14 Quin etiam, ut omnes homines bonorum spiritualium quibus ipsa abundabat, essent participes, scripsit B. Paula lingua italica octo opuscula, quorum inscriptiones satis indicant quodnam eorum sit argumentum. Sunt enim hæc : I Dulcis est amor Jesu. II Qui in ore habet Jesu nomen non potest perire. III Semper Jesus, Jesus, Jesus. IV Per signum crucis de inimicis nostris libera nos Deus noster. V Jesu in ore meo, Jesu in anima mea, Jesu semper in mente mea. VI Domine, non sum digna ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea. VII Memento homo quia pulvis es et in pulverem reverteris. VIII. Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Complectebantur eæ lucubrationes veram B. Paulæ philosophiam. Cujus hæc erat summa : omni ope enitendum esse ut, post labilem hanc vitam, assequamur
C finem quem Deus hominibus præstituit; nihil esse fortunatius quam unice diligere Jesum, cujus nomen assidue in ore et in pectore habendum.

Erat humilis,

15 Licet tam multis tamque egregiis charismatibus emineret, non ex iis tamen (ante oculos hinc propriam humilitatem, illinc infinitam Dei majestatem habens) ullam sumebat arrogantiam. Quo factum est ut monialibus, eam cœnobii abbatissam deligentibus, aperte manifestaret, sibi magis placere subesse quam præesse. Quod officium numquam admisisset, nisi certa fuisset Deum ore sodalium esse locutum, ac proin obtemperandum esse. In optatis quoque ipsi erat, (sed cœnobii obstabat consuetudo), potius nomine suo quam nomine abbatissæ nuncupari. Sororum quidem servitialium seu conversarum non raro fungebatur officio; quin etiam opera servilia qualiacumque obibat, uti haurire aquam, adspergere hortum, purgare molendum monasterii triticum, eluere in culina scutellas, vasaque coquinaria, verrere domum et ecclesiam domesticam, resarcire vestes, aliaque hujus generis *d*. Nec pro- *d*

D brosum ducebat iis sororibus conversis vel etiam ancillis suis inservire manibus, præsertim cum morbo afflictarentur : et si quæ agenda erant, ipsa potius perficiebat quam aliis injungebat. Dein quia sibi videbatur tot tantisque, quibus a Deo fuerat cumulata, donis perperam usa, vilissimam omnium rerum sese putabat. Quod si quæ clades oppido Mantuano, suo monasterio, Ordini Seraphico vel ipsi Ecclesiæ imminebat, sibi persuasum habebat, Deum ob sua delicta id permittere. Ægre ferebat se a frequenti hominum turba honoris causa conveniri; quos omnes tanta prosequebatur reverentia, ut numquam prior sedere voluerit. Cum visitaretur a religiosis alicujus Ordinis regularis, eorum benedictionem genibus flexis semper exorabat.

parca cibi, potus et somni;

16 Quæ adeo demisse de seipsa sentiebat, non poterat non parca esse cibi, potus somnique. Timebat enim ne, si sensibus indulgentior esset, peccati laqueis irretiretur, aut ne amore Dei minus flagraret. Hinc tam tenuem sumebat cibum, ut aliæ dicerent moniales eam miraculo protrahere vitam. Tædebat et eam, ut olim S. Bernardum Claravallensem, cibi potusque. Licet ad E
jejunia ab Urbano IV indicta non adstringetur, sed ad ea dumtaxat quæ Eugenius IV intacta reliquerat, indulgentia hujus pontificis uti noluit, sed potius accessit ad Urbanianam severitatem, quæ his expressa est verbis : « Sorores autem omnes, et servitiales, infirmis exceptis, a festo Nativitatis gloriosæ virginis Mariæ, usque ad festum Resurrectionis Dominicæ, nisi diebus dominicis et die Nativitatis Domini, continuum servent jejunium : a Resurrectione vero Dominica usque ad festum Nativitatis beatæ Virginis, teneantur sexta feria jejunare. Omni quoque tempore, præter infirmas infirmitatis suæ tempore, ab esu carnium abstineant. Cum debilibus autem dispensare valeat abbatissa, prout eorum debilitati viderit expedire. Ovis vero et caseo, et lacticiniis licite possint uti, præterquam ab Adventu usque ad Nativitatem Domini, et a Dominica Quinquagesimæ, usque ad Pascha, necnon et feria sexta, et jejuniis ab Ecclesia generaliter institutis. » Neque in his constitit B. Paula. Jejunabat enim per totum annum singulis hebdomadibus, feriis IV et VI et sabbato. Dein multis aliis diebus non nisi pane et aqua sustentabatur; item pluribus aliis diebus, iis præsertim quibus F
mensæ accumbebat Eucharisticæ, nullo vescebatur cibo. Et licet numquam nisi moderatissime indulgeret somno, (quando enim defessa erat, tantum tres dormiebat horas), tamen somnum tamquam tempus perditum putabat. Aliquando integras consumebat noctes in oratione, et quum somno vinceretur, tunc eum capiebat modo jacens humi, aut in stramentis, aut capiti supposito lapide vel ramis aridis, modo sedens in sella, capite alterutri cubito innixo, aut in scabello vel etiam in gradu altaris aut scalarum.

sæviebat in corpus suum.

17 Asperis continuo incedebat induta ciliciis, et corpus suum flagellis aut ex ferro, aut ex aculeis, aut ex funibus confectis, frequentissime et durissime dilacerabat. Phthisim, debilitatem, cæcitatem in summa senectute ultra quadriennium maxima toleravit patientia : quo tempore de Christi passione loqui non desinebat. Et quum tot tantisque afficeretur doloribus, cum omnibus miscebat sermonem de rebus divinis læta et hilaris, ac quasi optima uteretur valetudine. Quin quo magis Deo adhæreret et beneficia cœlestia

A obtineret, ab eo quotidie novos petebat dolores : et quando dirissimis ejus corpus premebatur infirmitatibus, tunc mirum in modum continuæ rerum divinarum contemplationi sese dabat, non secus ac si fuisset optima valetudine. Neque tunc minus jejunabat, vel minus in vigiliis traducebat noctes, aut minus crudeliter tractabat corpus. Interea vero erga moniales erat blanda et de nullo dolore conquerebatur, dicens sese nulla premi infirmitate, adeo ut moniales dubitarent num morbo reapse torqueretur. Tunc tantum videbatur minus læta, quando ei a medico medicinæ præscribebantur : non propter earum nauseam, sed quod hanc corporis curam nimis exquisitam putabat. Quapropter solita erat dicere : « Melius esset hanc dare medicinam cuidam pauperi, qui magis quam ego indiget valetudine et robore. Mihi perplacet infirmitas mea ; scio eam esse Dei voluntatem, quam in omnibus rebus et ubique volo implere. »

Cives Mantuani eam vivam multum honorabant.

18 Atque hæ fuerunt præcipuæ B. Paulæ virtutes. Nec potuit sancta femina, ut lucerna sub modio, in monasterio S. Luciæ abscondi, aut non B splendescere Mantuæ aliorumque locorum civibus. Hinc marchio Mantuanus, ejusque uxor et filii non raro iverunt eam salutatum, vel ejus de rebus maximi momenti sententiam exquisitum. Mulieres nobiles vel etiam mediocris conditionis, ut Deus suis rebus faveret, sed præsertim ut sibi felicem daret partum, B. Paulam frequentissime adire solitæ erant. Ægroti majorem fiduciam ejus precum quam medicorum artis habebant. Viri nobiles et divites, non secus ac pauperes et mendici, curas suas tam de animo quam de corpore cum ea communicare, ejusque monitis, utpote undique salutaribus, minime dubitabant parere. Nec probro sibi ducebant viri præclari ordinis ecclesiastici utriusque eam, consilii causa, convenire, et tamquam magistram sequi : nam omnium erat persuasio B. Paulam divino lumine ob suam sanctimoniam mirifice adjuvari. Sed ei instabat finis vitæ ; de quo breviter agemus.

Pie moritur die 18 augusti 1514.

19 B. Paula septuagesimum primum ætatis et quinquagesimum sextum vitæ monasticæ annum agens, obiit. Exhausta vigiliis, jejuniis aliisque adhibitis corporis cruciatibus, in gravissimum inciderat morbum, qui eo periculosior erat quod, quadam die coram Christi imagine in altis scalis C orans, humi a dæmone fuerat prostrata et ita corpore defecerat, ut eam sociæ mortuam existimarent. Fini proxima, licet diris continuisque corporis angeretur doloribus, a Deo vel divinis rebus mentem umquam avertere nequivit. Interea ultimis aucta sacramentis, adstantibus aliis monialibus et confessario, animam exhalavit, die 18 augusti anni 1514, complexa dilectissimum Dominum Jesum Christum, cruci affixum, et pientissime pronuncians assuetam orationem : Passio Jesu Christi, Sanguis Christi, misericordia. Haud dubitarunt sodales quin, meritis dives, statim post obitum æternam recepisset mercedem, et in cœlis ejus suffragium multum valeret. Hinc sese ei commendare in clientelam, tangere manus, iisque in se Christi crucem signare; corpori, utpote sacris reliquiis, admovere annulos, coronas, numismata, imagines Christi cruci affixi aliaque hujusmodi.

ANNOTATA.

a *Disciplinam circa electionem abbatissarum in Ordine S. Claræ pluries a pontificibus Romanis fuisse mutatam ostendit Dominicus a Gubernatis. Quonam tempore fuerit creata abbatissa* P. Paula *scimus tantum ex instrumentis a notario Cornice scriptis collectisque a Baccantio, nempe eam anno* 1493 *et* 1503 *parthenoni præfuisse ; item notum est die* 4 *maji anni* 1492 *eam hoc munere functam esse. Id discimus ex beatæ feminæ epistola, quam in Appendice edimus. Ibi quoque legimus monasterium S. Luciæ tum temporis non parum penuria laborasse.*

b *Minus frequentem S. Franciscus Assisias communionem tertiariis et monialibus sui Ordinis præscripserat. Etenim in Regula Tertiariorum mandat* ut ter in anno... peccata propria confiteri et Eucharistiam devote suscipere non postponant (1). *In Regula vero, quam S. Claræ ejusque sodalibus dedit, legitur :* Duodecim vicibus ad minus de abbatissæ licentia confiteantur in anno, et cavere debent, ne alia verba tunc inserant, nisi quæ ad confessionem et salutem pertinent animarum. Sex vicibus communicent, videlicet in Nativitate Domini, in quinta feria Majoris Hebdomadæ, in Resurrectione Domini, in Pentecoste, in Assumptione B. Virginis, et in festo Omnium Sanctorum (2). *Animadvertendum est sæculo XIII in monasteriis multo minus sæpe quam hodie susceptam fuisse Eucharistiam. Et quidem ad normam disciplinæ istius ævi, mandavit anno* 1239 *archiepiscopus Tarraconensis ut canonici omnes, (quorum plerique non erant presbyteri,) in tribus anni solemnitatibus publice reciperent Corpus Christi* (3) : *quod et fuit præceptum canonicis regularibus Comensibus* (4). *Item S. Hildegardis anno* 1179, *scribit tamquam rem relatu dignam se cum suis monialibus* per singulos fere menses ex consuetudine participationem Corporis Domini frequentasse (5). *Adeoque B. Joannes Bonus eximiæ dedit sanctimoniæ indicium, singulis diebus dominicis ad sacram accedens mensam* (6). *Frequentem quoque sacram communionem præscripserunt Gregorius IX, Clemens V et Benedictus XII, jubentes ut omnes prima die dominica cujusque mensis in monasteriis benedictinis communicarent* (7) : *nam a sæculo IX et præsertim XII ad sæculum XVI (quo S. Ignatii de Loyola opera crebrior S. Eucharistiæ usus in Ecclesia invaluit) Christi fideles pane angelico minus sæpe vescebantur* (8).

c SS. Sacramenti benedictio *in Ecclesia non videtur valde antiqua. Etenim Grancolas* (9) *et Joannes Baptista Thiers* (10) *censent eam in Gallia duntaxat a sæculo XVI extremo cœpisse a presbyteris dari. Ex Vita* B. Paulæ,

E

F

(1) Waddingus, tom. II, pag. 11. — (2) Ibid., pag. 79. — (3) Acta SS., tom. XII Octobris, pag. 67. — (4) Ibid., tom. IX, pag. 418. — (5) Ibid., tom. V Sept., pag. 667. — (6) Ibid., tom. IX Oct., pag. 720. — (7) Martene, Comment. in Regulam S. Benedicti, cap. XXXV, pag. 455. — (8) Acta SS., tom. VII Julii, pag. 436, 531. — (9) L'ancien sacramentaire de l'Église, part. I, pag. 223. — (10) Exposition du S. Sacrement, lib V, cap. 7, pag. 752. Cfr. Pascal, Dictionnaire Liturgique, V° *Eucharistie*; Précis historiques, année 1872, pag. 59.

quæ

AUCTORE R. D. B.

quæ incunte sæculo XVI ultimum diem obiit, constat hoc pietatis officium diu in Italia, antequam in Gallia usurparetur, fuisse in usu.

d Servitiales *seu* conversæ *Sorores, præter moniales ex quibus ipsum monasterium exsistit, paucæ sunt in cœnobiis Ordinis S. Claræ, uti in multis aliis feminarum conventibus.* Servitiales *Sorores eamdem ac moniales servant disciplinam, excepto quod ad clausuram non sunt adstrictæ. Ita in Regula Urbani IV.*

CAPUT TERTIUM.

B. Paulæ sepultura et translationes.

B. Paulæ corpus publice honoratur in ecclesia privata,

B. Paulæ, ob eximiæ sanctimoniæ famam, reliquiæ in loco omnino distincto ecclesiæ domesticæ monasterii S. Luciæ fuerunt depositæ : quin et deinceps uni ex monialibus officium earumdem custodiendarum fuit concreditum. Verum quum multi per pientissimæ feminæ interventum dona peculiaria a Deo impetrarent et de iis per totam provinciam Mantuanam esset sermo, jussit Gabriel de Mantua, a familia Galvania ortus, tunc Fratrum Minorum istius tractus minister provincialis, sacrum corpus in cupressina capsa honorifice deponi et servari. Interea vero B. Paulæ reliquiæ, quum eas ab omni putredine immunes custodiret Deus, a viris piis majore in dies reverentia habebantur, donec tandem anno 1603 Franciscus Gonzaga, episcopus Mantuanus *a* et jam pridem minister generalis totius Ordinis Fratrum Minorum, sponte ac motus pietate, permisit, quin et jussit ut, quo loco conditæ erant, publicæ venerationi quotannis die 18 augusti exponerentur.

dein ab anno 1689 in ecclesia publica monasterii S. Luciæ;

Ibi quievit sacrum corpus usque dum anno 1689 in conventus ecclesiam publicam translatum est ; cujus rei hæc fuit causa. Quum Carolus Gonzaga, dux Mantuanus, *b* in Hungariam, pro Leopoldo I imperatore *c* eoque rege Hungariæ contra Turcas belligeraturus, die 26 junii anni 1687, profectus esset, ejus pientissima uxor Anna Isabella, ut quam primum Mantuam repeteret, Deum per B. Paulæ interventum preces fundens adiit. Hinc et monasterii S. Luciæ abbatissæ quinquaginta cereos dedit, quorum unus alternis diebus ad beatæ virginis sepulchrum igni absumeretur, ita ut post dies centum cerei omnes concremati essent. Præterea quotidie debebant duæ moniales ante B. Paulæ corpus orationem jaculatoriam ab ea concinnatam « Passio Jesu Christi, etc. » centies recitare. Quæ vota non respuit Deus : nam quo die ultimus accensus est cereus, accepit prænobilis Anna Isabella suum maritum ducem Ferdinandum jam sese ad iter accinxisse Mantuanum : quo brevi post die 12 octobris anni 1688, incolumis pervenit (1). Ast quum, accepto hoc beneficio, Annæ Isabellæ pietas erga B. Paulam non parum cresceret, factum est, quo satis ejus fieret studio, ut, adstante Henrico Vialardi, episcopo Mantuano ab anno 1687 ad annum 1711 (2), beatæ virginis corpus ex ecclesia domestica ad publicam, die 18 augusti anni 1689, ad altare majus solemni pompa translatum fuerit. Sed ducissa, priusquam id perageretur, jussit ut in duabus capsis artificiose exornatis, altera marmorea, altera crystallina atque perlucida, incorruptum deponeretur corpus (3).

ab anno 1783 in ecclesia S. Catharinæ; ab anno 1798 in ecclesia S. Vincentii;

20 Verum, quum imperator Austriæ Josephus secundus mense junio anni 1783 monasterium S. Luciæ Mantuanum exstinxisset, non defuerunt cœtus religiosorum qui, ut suum monasterium B. Paulæ exuviis ditaretur, nihil non fecerint. Res quidem successit monialibus S. Catharinæ Ordinis Fratrum Prædicatorum *d*, fuitque sacrum pignus in earum templo, jubente imperatore, sub altari majori publice expositum (4), et beatæ virginis festum solemni ritu, die 18 augusti, quotannis actum. Quo loco manserunt sanctæ reliquiæ usque ad diem 7 augusti anni 1798 (5). Tunc ad S. Vincentium, monasterium quoque monialium Ordinis Fratrum Prædicatorum, hora 5 matutina portatum fuit, atque ibi in ecclesia domestica sub altari majori cultu cohonestatum publico. Idque fuit factum quod paucis diebus ante, die 3 augusti, ab Hieronymo Filippini, Mantuæ commissario, uti dicebant, potestatis exsecutivæ, nomine Reipublicæ Cisalpinæ, decretum fuerat ut S. Catharinæ incolæ ad S. Vincentii *e* migrarent moniales, et cum iis in unum coalescerent cœtum (6).

et anno 1813 petentibus Voltensibus

21 Sed quum et anno 1810 e monasterio S. Vincentii, ad militum usum adhibito, moniales essent exturbatæ, rogarunt anno 1813 Bartholomeus Candrina parochus, simul et incolæ parochiæ Voltensis, ut B. Paulæ, suæ popularis, corpus ad locum transferretur natalem. Quibus legitimis annuens votis Hieronymus Trenti, sede vacante, vicarius capitularis Mantuanus, jussit ut, die 13 augusti, adstantibus præcipuis Mantuanis et Voltensibus presbyteris civibusque, primo sedulo recognoscerent sigilla quæ urnæ, quum ex ecclesia S. Luciæ ad ecclesiam S. Catharinæ transferenda esset, fuerant apposita : dein ut ad ecclesiam cathedralem Mantuanam portaretur, ibique custodiretur. Interea cives Voltenses pietatis ergo rogarunt ut recenti urna, cujus ipsi solverent pretium, B. Paulæ exuviæ includerentur : quæ facultas eis fuit concessa, propterea quod certo certius nullum inde incorrupto corpori detrimentum inferendum esset, etiamsi novis ornaretur vestibus.

delatum est Voltam.

22 Itaque die 18 septembris beatæ puellæ corpus ex veteri fuit extractum urna, vestibusque purgatis ac partim mutatis, in nova eaque auro textili fulgida locatum. Obsoletas quidem vestes, utpote sacras reliquias, religiosissime servari jussit vicarius capitularis. Dein circa horam primam pomeridianam, die 25 septembris, concreditum fuit B. Paulæ corpus presbyteris civibusque Voltensibus, qui statim iter ineuntes, nocte sequenti urnam in ecclesia parœciali parochiæ Goito deposuerunt, et postero die circa horam octavam in altari, quod in loco nuncupato Ghisiolo erectum erat. Tunc vicarius capitularis Mantuanus, suæ dignitatis indutus insignibus, et cleri corona circumdatus, B. Paulæ urnam denudari jussit, atque in ea appendi thecam argenteam gemmaque ornatam, quam dono dederat

(1) Il fioretto delle croniche di Mantova, pag. 140 et 142. — (2) Italia Sacra, tom. I, col. 875. — (3) Baccantius, pag. 182. — (4) Acta Confirmationis cultus, Summarium. pag. 14. — (5) Ibid. — (6) Ibid., pag. 14.

A Tullus Guerrieri. Dein in marchionis Tulli Guerrieri, prætoris Mantuani, Ludovici Bonomi, prætoris Voltensis, pluriumque aliorum conspectu, rursus jussit vicarius capitularis urnam, cui suum apposuit sigillum, claudi. His peractis clerus, sequente vicario capitulari, uti et sodales sanctissimi Sacramenti, multusque populus, continuato agmine, psalmos cantantes, symphonia æra pulsantes, sanctam urnam, quam quatuor sacerdotes, aliis quatuor adstantibus, humeris portabant, ad parochialem deduxerunt ecclesiam : cujus in limine decantare cœperunt hymnum Te Deum : item, prope urnam quæ super mensa ad majus altare locata erat, antiphonam « Veni Sponsa Christi », cui addidit vicarius capitularis orationem de Communi Virginum « Exaudi ». Postea fuit posita urna in parte superiore ejusdem altaris in omnium conspectu : ubi tum per Missam a vicario capitulari solemnissime celebratam, tum per vesperas modulate cantatas et benedictionem cum SS. Sacramento datam, permansit, ac dein in loculum sub altaris mensa in sacello B. Mariæ virginis de Rosario recondita fuit. In cujus rei perpetuum testimonium hæ incisæ sunt literæ in cornu evangelii :

PAULLA MONTALDIA
VIRGO CHRISTI HEIC SITA SUM
QUÆ CCCLV ANNIS POSTQUAM HINC SUM PROFECTA
CCC POSTQUAM MANTUÆ DECESSI
HAUD DISSOLUTO CORPORE
SOLEMNI POMPA IN PATRIAM TRANSVECTA
HIC SUB ARA VIRGINIS DEIPARÆ QUIESCO
PIETATE VOLTENSIUM MEORUM ELEGANTI TUMULO ORNATA
B O VOS QUI RELIQUIAS MEAS DEOSCULAMINI E
DEO O. M. MEI CAUSSA GRATIAS AGITE HABETOTE
QUEM VOBIS PRÆSENTISSIMUM PRECOR
VOS UT APUD ME BEATOS SISTAT UNIVERSOS.

Item in cornu epistolæ :

EX AUCTORITATE PRÆFECTI PROVINCIÆ
ET EX INDULGENTIA HIERONYMI TRENTI
VICE SACRA ANTISTITIS MANTUANORUM
OPERA ATQUE STUDIO
TULLI M. GUERRIERI MARCH. MANTUÆ PRÆTORIS
CUM BARTHOLOMÆO CANDRINA CURIONE
ADNITENTIBUS DOMINICO DOGINI PUBLICO CURATORE
ALOISIO BONOMO CAROLO VILLAGROSSI ALOISIO BOSELLIO
CORPUS B. PAULLÆ MONTALDIÆ NOSTRÆ
AB CŒNOBIO SOROR. FRANCISCANAR. QUOD FUIT AD S. VINCENTII
FAMILIA DISSOLUTA HUC EST TRANSLATUM
VI CAL. OCT. ANN. MDCCCXIII

C

ANNOTATA

a Franciscus Gonzaga *minister generalis FF. Minorum, postea episcopus Mantuanus, cognato suo S. Aloysio Gonzagæ auctor fuit ut Societati Jesu nomen daret* (1). *De pientissimo illo viro locuti sunt decessores nostri, ubi de Prætermissis diei* 30 *Aprilis* (2). *Ex familia Gonzaga ante et post obitum* B. Paulæ *prodierunt decem episcopi Mantuani* (3).

b Carolus IV, *alias Carolus III, natus anno* 1652, *mortuo patre Carolo II, alias Carolo III, anno* 1665 *creatus est dux Mantuanus, sub matris suæ Isabellæ Claræ Austriacæ tutela. Anno* 1670 *matrimonium iniit cum Anna Isabella Gonzaga, filia Ferdinandi III ducis Guastallæ, quæ obiit anno* 1703. *Altera uxore ducta, moritur improlis anno* 1708 (4).

c Leopoldus I *natus anno* 1640 *Ferdinando III, imperatore Germaniæ, et Maria Anna Hispanica, creatus fuit rex Hungariæ anno* 1655, *rex Bohemiæ anno* 1656, *et demum imperator Germaniæ post patrem mortuum, anno* 1688. *Obiit Leopoldus anno* 1705.

F d Ecclesia S. Catharinæ, *virginis et martyris, fuit ædificata anno* 1329 (5), *dein prorsus renovata anno* 1738. *Anno vero* 1789 *desiit esse parœcialis fuitque ad militum usus adjuncta: sed anno* 1814, *facta subsidiaria vicinæ ecclesiæ parœcialis S. Apolloniæ* (6).

e Ecclesiam et monasterium S. Vincentii, *martyris, sæculo XV ædificanda curavit Paula Malatesta, uxor Joannis Francisci marchionis Mantuani, ut monialium S. Dominici, quæ ab anno* 1260 *sedem habebant in Miliarino prope portam Cerese, esset domicilium. Licet hoc cœnobium a Josepho II anno* 1797 *esset abolitum, monialibus tamen hujus et plurium aliorum Ordinum fuit concessum, ut ibi omnes simul et domo et ecclesia uterentur, usque dum ex eo emigrare anno* 1810 *coactæ sunt : tunc eorum domus militaribus usibus fuit aptata* (7).

(1) Acta SS., tom. IV Junii, pag. 870, 946 et seq. — (2) Ibid., tom. III April., pag. 722. — (3) Ughelli, Italia Sacra, tom. I, pag. 868. — (4) Gionta, pag 129, 133, 135, 152, 157, 158. — (5) Ibid., pag. 45. — (6) Diario di Mantova per l'anno 1836, pag. 94. — (7) Ibid., pag. 163 et seq.

AUCTORE R. D. B.

CAPUT QUARTUM.

Miracula B. Paulæ interventu patrata Mantuæ et alibi.

Deprecante B. Paula, sanantur Ludovica Panizza,

Anno 1251 ipsa die Pentecostes Ludovica Panizza, monialis cœnobii S. Luciæ, multos annos distorta crure, quod jussu patris sui Ludovici Pannizza, eximii medici, instrumento chirurgico constrictum tenebat, sanitati, deprecante B. Paula, fuit reddita. Scilicet quum Victoriam Feram, monialem quoque S. Luciæ, custodiendis beatæ virginis exuviis præpositam, rogaret, ut sibi per B. Paulam aliquod solatium obtineret, respondit Victoria : « Filia, modo inchoabitur prima horarum canonicarum in choro : jubeas te ferri in ecclesiam prope virginis pientissimæ corpus, et te ferventer ei commendes : moniales et suas tuis jungent preces. Ita agas et noli dubitare. » His dictis Seraphina Quaglia et Veronica Acerbi prope sacrum corpus tulerunt Ludovicam; quæ postquam (simul et moniales), nonnullas adhibuisset preces, in maximo orationis fervore repente clamavit : « Sorores cessate, morior, ne amplius oretis : o quantus dolor ! » Sed, monialibus alacrius pergentibus, subito cruris abjicit fascias, erigit se, incedit per totam ecclesiam, et tandem genibus flexis coram SS. Sacramento, impensissimas Deo et B. Paulæ de tanto beneficio gratias agit.

Perpetua Marasca,

23 Eodem die Perpetua Marasca, alia S. Luciæ monialis, sanitatem B. Paulæ meritis recuperavit. Hæc, adeo erat debilis a multis annis, ut in crure, quod ab ipsa nullatenus moveri poterat, ex acus punctura aut carbone ardenti nec dolorem nec calorem sentiret. Quum audiisset quam mirabiliter Ludovica Panizza morbum depulisset, exclamavit : « Heu ! tanto beneficio omnino sum indigna, sed ego, qui Ludovica multo sum infirmior, quam maxime indigeo. » Ast, monialibus ei animum addentibus, jussit sese ad B. Paulæ sepulcrum ferri, incredibili fiducia ab ea petens sanitatem. Ibi Nicolosa Rodiani, tunc temporis S. Luciæ abbatissa, non secus ac aliæ C moniales post recitatam horam canonicam nonam, cantaverunt litanias, dixeruntque alias pro Perpetua Marasca orationes. Hæc autem intra orationem clamare cœpit : « Ne amplius, ne amplius oretis : morior ! » Jacebat quidem humi semiviva, quum confestim sanitati fuit reddita, stetit, incessit per ecclesiam, ante B. Paulæ corpus genua flexit, surrexit adoratura SS. Sacramentum, acturaque Deo gratias. Dein domum hortumque percurrit, et solitis, uti ante morbum, muneribus fungi non distulit.

Felicitas Pistronii,

24 Tertium miraculum eodem Pentecostes die deprecatione B. Paulæ patratum fuit. Felicitas Pistroni, S. Luciæ quoque monialis, jam grandæva, distortis jamdudum laborabat manibus. Verum, quum audiisset quo pacto Ludovica Pannizza et Perpetua Marasca morbo fuissent liberatæ, summa fiducia per B. Paulæ merita a Deo valetudinem petiit. Quapropter, recitatis vesperis, ivit in ecclesiam oratura cum cæteris monialibus ad B. Paulæ corpus. Ubi, postquam ejus manus signo crucis fuerunt signatæ, repente e languore fuere prorsus recreatæ. Qua re visa D omnes moniales gaudio exultantes hymnum cecinerunt : « Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. » Eodem die quum trium miraculorum fama per totum oppidum esset dispersa, venerunt ad monasterium sanctimonialium medicus, atque etiam Ludovicæ Panizæ pater : quibus rogantibus quomodo morbum depulissent, responderunt tres virgines, paulo ante subito sanatæ : « Nostra beata Paula nos sanas fecit. » Hæc mirabilia, quum a medicis narrata fuissent Margaretæ Paleologæ, uxori Frederici II marchionis Mantuani *a*, multum contulerunt, uti in Commentario prævio num. 2 vidimus, ad pietatem erga B. Paulam augendam.

monialis vocata Ciriachi,

25 Monialis S. Luciæ, nomine Ciriachi alta fenestra decidit : eique arteria, qui vulgo dicitur capitis pulsus, abruptus est. Eam medici et chirurgi, examine facto, dicebant mortuam : sed ecce postquam a monialibus B. Paulæ fuit commendata, sanitatem repente recuperavit. Hoc beneficium testatus est Alexander Andreasi episcopus Mantuanus, qui hanc sedem ab anno 1583 ad annum 1593 occupavit.

capellanus cœnobii S. Luciæ,

26 Quum hæc fierent, aderat episcopi capellanus, qui tunc temporis acutissimo dolore ad cor laborans, sese quoque ad benevolam B. Paulam convertit, ac eodem momento morbo liberatus fuit. Quapropter obtulit B. Paulæ anathema argenteum, quod anno 1772 in cœnobio S. Luciæ adhuc servabatur.

operarius episcopi Mantuani,

27 Operarius quidam Alexandri Andreasi, episcopi Mantuani, de quo modo fuit dictum, gangræna adeo vitiatus erat, ut de brachio abscindendo omnino ageretur. Ast, quum animus ei deesset ad tam crudelem abscissionem subeundam, causam suam B. Paulæ commisit, consiliumque anathematis argentei appendendi cepit, centies quoque recitavit brevem orationem jaculatoriam a B. Paula concinnatam. Neque fefellit spem eventus : nam sanitatem, nullo adhibito remedio, nullo accersito medico aut chirurgo, præter omnium spem, repente recuperavit, suosque consuetos labores sine incommodo iterum suscipere valuit.

Diana Borromæa, b

28 Diana Borromæa Florentina, prima Eleonoræ Austriacæ *b*, tunc ducissæ Mantuanæ, matrona honoraria, decidendo tam grave vulnus acceperat ut omnium judicio brevi esset moritura. F Ast ipsa suæ vitæ curam B. Paulæ prorsus commisit. Adjecit et votum accendendi ad ejus sepulcrum quinque cereos, si valetudinem recuperaret. Quæ pietas ita Deo placuit, ut sanitatem ægrotanti reddiderit.

bubulcus cœnobii S. Luciæ,

29 Monasterii S. Luciæ bubulcus carrum onustum in cœnobium agens, sub rotam cecidit et tam crudeliter fuit vulneratus, ut nulla spes eum sanandi affulgeret. Quod, quum quædam cœnobii monialis vidisset, super eum partem vestis B. Paulæ posuit, qui illico prorsus illæsus surrexit.

matrona ex familia Calipuli,

30 Matronæ ex familia Calipuli, quum esset gravida et longo jam tempore acutissimis humeri doloribus laboraret, timeretque partum infaustum, Eleonora Austriaca, ducissa Mantuana, hoc dedit consilium : « Mitte, ait, quemdam ad monasterium S. Luciæ, qui tibi accipiat pannum olim a B. Paula adhibitum, et fiet prout tibi est in votis. » Placuerunt Eleonoræ verba matronæ gravidæ, quæ, cum partus tempus instaret, B. Paulæ induta panno, præter solitum felicissime edidit fœtum.

Alia

Mulier quædam nobilis,

31 Alia mulier nobilis, quæ et ipsa quoties erat paritura in manifestissimo mortis periculo versabatur, dorso suo, quum rursus instaret partus, B. Paulæ imposuit vestem, ac repente infantem in lucem facillime edidit.

Dominicus Menini,

32 Dominicus Menini pleuritide et acuta febri tam graviter afficiebatur ut nullam ei, utpote insanabili, medicinam amplius ministrarent medici. Verum, quum a monasterio S. Luciæ, cui favebat, vestem B. Paulæ acceptam induisset, repente sanitatem recepit. Simile beneficium plures alii assecuti sunt tangendo B. Paulæ vel vestem vel velum, quin et flores, numismata, coronas, et alia hujus generis.

Franciscus Nicolaus Gonzaga de Vescovato.

33 Franciscus Nicolaus Gonzaga, dominus feudi imperialis Episcopatus *(Vescovato)*, qui ortus anno 1731 obiit circa annum 1792(1), quum esset puer adeo morbis erat debilitatus ut ejus saluti omnino desperaretur. Qua de re valde sollicitus ejus pater, post optimorum medicorum artem sedulo adhibitam, B. Paulam, ut filio suo valetudinem a Deo impetraret, humilibus precibus adivit. Rogante eo, moniales S. Luciæ novem dies idem beneficium per beatæ feminæ intercessionem a Deo petierunt. Nec eventus spem fefellit; nam sub novendialium precum finem ægrotus convalescere cœpit et paulatim sanitati omnino fuit restitutus. In perpetuum grati animi testimonium, pater pueri testamento decrevit ut monialibus S. Luciæ quotannis magna ceræ vis, ad celebrandam in honorem B. Paulæ religionem novem dierum, liberalissime daretur.

B

Restinguitur incendium in cœnobio S. Luciæ.

34 Die 6 maji anni 1731, circa horam secundam noctis, in monasterio S. Luciæ cubiculum abbatissæ Floribaldæ Chiusole cœpit incendi. Quod videntes moniales B. Paulæ implorarunt auxilium, et ecce ignis, nulla adhibita aqua aut alio remedio, extinctus est.

Convalescit Josephus Fedele dalla Porta,

35 Die 12 septembris anni 1730 Josephus Fedele dalla Porta febri tertiana vehementer fuit correptus, neque ullum potum, etiam aquam, stomacho retinere valebat. Sed sese B. Paulæ commendans et aquam ex ejus puteo bibens, plane a febri liberatus fuit. Simili beneficio donatus fuit die 2 junii anni 1731, quemadmodum ipse scripto testatus est die 15 junii anni 1731.

Filia quædam bima

C

36 Filia bima Camillæ uxoris Francisci Succhi, ex parochia S. Lazari prope Mantuam, ab octodecim mensibus febri laborans ad extremum erat deducta casum. Verum allata ad B. Paulæ sepulcrum, ibique ejusdem sanctæ mulieris veste tacta, illico a febri perfuncta fuit.

Teresia Ferrarezi,

37 Soror Teresia Ferraresi, monialis Mirandulensis cœnobii S. Ludovici, annum vigesimum primum agens, non tantum sanguinem exscreabat a quindecim diebus, sed febri ardenti ac dolore capitis et pectoris multum ægrotabat. Quum ejus pater Joseph Ferraresi, cœnobii medicus, omnia media frustra adhibuisset, invocata est sancta virgo Mantuana. Interea in somno videbatur ægrota sibi videre B. Paulam, cui interroganti a qua corporis parte doleret, respondit: « Doleo a pectore et capite.» At ei animum addens B. Paula ait: « Noli dubitare: sanata es ». Ab hac hora monialis Teresia omni morbo liberata fuit. Cujus rei testimonium dedit die 6 maji anni 1732 Frater Franciscus de Mirandula, Ordinis Fratrum Minorum, confessarius ordinarius monasterii S. Ludovici.

Joannes Petrus Carrere,

38 Die 26 januarii anni 1732 Joannes Petrus Carrere hæmorrhoide adeo affectus est, ut post sexaginta dierum intolerabiles dolores, utpote omnino insanabilis, sacramentis morientium jussu medicorum et chirurgorum fuerit auctus. Quum res in hac conditione essent, intervisus fuit ab amico suo Francisco Padovani, monasterii S. Luciæ conservatore, qui ipsi hæc dixit verba: « Amice, commenda te Paulæ Mantuanæ, cujus corpus religiosissime in ecclesia S. Luciæ servatur. Ego rogabo moniales ut ejus capsam aperiant, populoque ad venerandum exponant, atque etiam preces fundant ut per ejus merita a Deo sanitatem impetres. Interea tu et familia tua magna fiducia vos committite B. Paulæ.» Annuit ægrotus: et qua nocte dicebatur moriturus, ecce tumor intra corpus desedit. Dein somno quievit quo superioribus sexaginta diebus frui non valuerat. Quando vero evigilavit, omnino fuit sanus. E lecto surgens ad ecclesiam S. Luciæ statim ivit, B. Paulæ, ad ejus sepulcrum, de accepto beneficio impensas acturus gratias.

Beatrix Spinola,

39 Mense februario anni 1732 marchionissa Beatrix Spinola uxor marchionis Ambrosii Spinolæ, qui frater fuit ducis feudi Sancti Petri in Galatina (diœcesi Hydruntina regni Neapolitani) (2), lecto jacebat a die 1 februarii anni 1732 a nervorum distentione incredibiliter dolens. Hinc factum est ut die 5 martii sequenti abortum fecerit, et morbus diebus 12 et 17 ejusdem mensis tantum ceperit incrementum, ut medici de ægrotantis vita servanda omnino desperarent. Tunc marchionissa a B. Paula sanitatem petiit: fuit eadem precatio monialium S. Luciæ. Quarum confessarius cum cruce, quam beata mulier gestare vivens solita erat, ægrotæ dedit benedictionem. Qua accepta, repente convaluit, et matronæ Margaretæ Vilimpenta exultans dixit: « Sum sanitati restituta, sum sanitati restituta, hoc beneficium in me contulit B. Paula ». Id paulo post videntes medici, examine facto, non potuerunt non vehementer mirari. Ambrosius vero Spinola ejusque uxor Beatrix, die 17 julii anni 1732, jurejurando totam rei narrationem confirmarunt.

Victoria Rosmini

40 Anno 1732 per merita B. Paulæ sanitatem recuperavit Victoria Rosmini: quod ejus medicus hisce latinis refert verbis: « Fidem facio indubitatam, ac attestor ego infrascriptus medicus ordinarius perillustris Dominæ Victoriæ Rosmini, vocatus anno Domini 1732, mense septembris, die S. Michaelis, ad visendam eamdem dominam laborantem febre continua cum symptomatibus talibus indicantibus malignam existere febrem; ideo taliter processit morbus, quod jam ejus salus desperata existebat. Certe frustra erant remedia. Ipsa vero ex corde B. Paulinam ex cœnobio S. Luciæ Mantuæ invocavit, a qua statim, Deo favente, bene se habere incœpit; et ita de die in diem pristinam adepta fuit salutem. Hæc omnia cum meo juramento, si opus est, corroborare paratus sum. Hac die 4 decembris 1739 Mantuæ. Bartholomeus Solianus, medicus collegiatus. » Hactenus Solianus.

atque Valentinus Dogini.

41 Anno 1814 Valentinus Dogini Voltanus natus viginti duos annos primo per aliquot menses

(1) Almanach de Gtoha, ann. 1792 et 1793, pag. 28; Cfr. Moreri, diction., tom. V, pars II, pag. 274. — (2) Sacco, Dizionario Geografico del Regno di Napoli, tom. III, pag. 313; Giustiniani, Dizionario Geografico del Regno di Napoli, tom. VIII, pag. 213 et seq. Cfr. Miræus, Gentis Spinulæ illustrium elogia, pag. 36.

torminibus,

AUCTORE R. D. B.

torminibus, dein ter febri miliaria laborans graviter decubuerat. Porro quum a medico, utpote desperatus, esset quasi derelictus, magna fiducia B. Paulam sanitatem rogavit, seque ad ejus sepulcrum in Voltana ecclesia parochiali, invitis medicis, ferri jussit. Ut ad B. Paulæ altare Missæ sacrificium celebraretur petierat Dominicus Dogini, pater Valentini. Tunc quidem ægrotus melius sese habere cœpit et mox sanitati omnino fuit restitutus. Hujus beneficii bene multi fuerunt testes (1).

ANNOTATA.

a Fredericus II, *quando ejus uxor Margareta Paleologa erga* B. Paulam *munificam sese præbuit, erat marchio Mantuanus. Anno vero* 1530 *a Carolo V imperatore Germaniæ ex marchione primus dux Mantuanus creatus fuit* (2).

b Borromæorum *familia in Etruria domicilium habuit ad annum usque* 1370 : *tunc ob motus civiles Mediolanum migrare coactus* B *est Philippus Borromæus; cujus posteri, quos inter S. Carolus, in nobilioribus Mediolanensibus gentibus repositi fuerunt. Non omnes Borromæi Philippum Mediolanum sunt secuti : ad hos pertinuisse videtur Diana, de qua hoc loco Vitæ* B. Paulæ (3). *Eam in suum comitatum recepit* Eleonora Austriaca, *filia Ferdinandi I imperatoris Germaniæ, anno* 1561 *matrimonio juncta Guillelmo, duci Mantuano. Obiit anno* 1594 (4).

c Mirandulæ olim *duo fuerunt monasteria Ordinis S. Francisci, alterum Minorum Conventualium, in quorum locum sunt suffecti ejusdem Ordinis Observantes : alterum Urbanistarum, inchoatum anno* 1460 (5); *hujus fuit monialis Teresia Ferrareri, de qua hoc loco.*

APPENDIX.

a

DUÆ EPISTOLÆ B. PAULÆ *a*.

I Epistola ad Ludovicum II marchionem Mantuanum.

Die 9 julii 1472. Illustrissime Domine. Nos C soror Elisabeth Hippolyti, abbatissa monasterii S. Luciæ, et Soror Paula de Montaldi, monialis professa ejusdem monasterii, humiliter te rogamus, ut tibi commendatum habere velis miserum Ludovicum de Montalto, nepotem Sororis Paulæ. Quod nobis licere existimamus, quia erga nostram domum et dilectum fratrem nostrum Jacobum semper animo fuisti benevolo. Scilicet, ut certiores facti sumus, Ludovicus feria II hujus hebdomadis quinquies et heri vespere quater supplicio dicto strappata dire fuit tortus, et nihilominus, utpote innocens, ullius criminis sese reum esse negavit. Item ejus famulus sexties eadem pœna, binis vesperis, fuit cruciatus. Hic, insuper adhibitis reticuli tormentis, nullam culpam agnovit. Quæ utriusque constantia innocentiæ est signum evidentissimum : Ludovicus est civis honestus annos habens viginti sex *b*, ejusque famulus est simplex ruricola. Quapropter, clementissime domine, rogamus Illustrissimam Dominationem tuam, ut eos tibi commendatos habere velis, neque permittas eos deinceps tormentis affici. Si enim essent rei, suam culpam in tormentis fassi essent; nam ut ab iis liberentur, frequenter inveniuntur rei, qui licet insontes sint, sontes tamen sese fateantur. Hanc gratiam per Dei amoren petimus a Dominatione tua, pro qua eumdem Deum obsecramus, ut res tuas prosperas non tantum conservet, sed et meliores reddat. Nostram quoque causam tibi committimus. Mantuæ, die 9 julii anni 1472. Soror Elisabeth indigna abbatissa, et soror Paula de Montaldo, monasterii S. Luciæ, demisse venerantur Dominationem tuam. Illustrissimo et excellentissimo domino marchioni Mantuano Gonzagæ *c*.

D b c

ANNOTATA.

a *Hæ duæ epistolæ, ipsius* B. Paulæ *manu lingua italica exaratæ, servabantur in Mantuano tabulario Gonzaga. Eas, nobis a ven. canonico Papiensi Savojo exscriptas, in linguam latinam transtulimus.* E

b *Ex iis quæ hoc loco dicuntur de Ludovico* B. Paulæ *nepote et de ejus fratre Jacobo, ostendimus in Commentario Prævio num.* 10, *familiam Montaldiam fuisse valde honestam.*

c *Marchio ille fuit Ludovicus II, qui natus anno* 1414, *factus marchio anno* 1444, *mortuus est anno* 1478 (6).

II Epistola ad Isabellam Estensem, marchionissam Mantuanam (?) *a*.

a

Die 4 maji anni 1492. Illustrissima mater et domina valde misericors erga pauperes. Humiliter tibi exponunt Sorores monasterii S. Luciæ ad suum cœnobium nonnullas eleemosynas fuisse allatas, iisque sese usas esse ad subveniendum suis monasteriique necessitatibus. Hinc quidem ab Illustrissima Dominatione tua mutuo acceperunt quadraginta septem libras, unum solidum et tres denarios. Rogant te ut pro solita bonitate tua et magna humanitate, prædicta quæ tibi debentur, sibi remittere velis; qua eleemosyna uterentur ad suum monasterium, prout omnino indiget, instaurandum. De cætero Deum ejusque gloriosam matrem Mariam ferventer orabunt, ut Dominationem tuam, cui se perpetuo commendatas volunt, atque se obstrictas humiliter fatentur, incolumem, gratia (divina) ornatam, felicissimamque servet. F

Soror Paula, indigna abbatissa monasterii S. Luciæ, tibi, ut et omnes reliquæ cœnobii Sorores, obsequentissima.

ANNOTATUM.

a *Hujus epistolæ inscriptio deperdita est. Sed eam perlegenti satis probabile videbitur ad marchionissam Mantuanam, quæ tunc erat Isabella Estensis, uxor Francisci II* (7), *fuisse datam.*

(1) Summarium, pag. 30. — (2) Art de vérifier les dates, pag. 845. — (3) Imhof, Corpus Historiæ genealogicæ Italiæ et Hispaniæ, pag. 187 et seqq.; Scipio Ammirato, Istorie Fiorentine, tom. III, lib. 13, pag. 207, edit. Floren. 1848. — (4) Gionta, pag. 86 et 94. — (5) Gonzaga, de origine Seraphicæ religionis, pag. 275 et 289. — (6) Gionta, pag. 200. — (7) Ibid.

A D

APPENDIX.

DE TRIBUS TURIBIIS HISPANIS

ASTURICENSI, PALENTINO ET LIBANENSI

DE SOCIIS POSTREMIS VERISIMILITER GENUINIS

SS. JUSTO, PASTORE, CLEMENTE, GERVASIO ET GUILIELMO

ET DE PSEUDONYMIS

SS. TOLOBÆO, SYNOBIO, EUSEBIO, EUSOSTOMO ET OFASO

V. D. B.

B

EXERCITATIO CRITICA.

E

Libanensi S. Turibii monasterio, in Hispania longe celeberrimo,

Liébana, *quam et* Levanam, Lebanam Libanamque *appellatam reperi, novem leucas longa, quatuor lata, non ita pridem provincia dicebatur, nunc vero pars est provinciæ S. Andreæ, vulgo* Santander, *in Asturiis. Ex quatuor constat vallibus majoribus, nempe* Valdeprado, Cereceda, Valdebaro *et* Cillorigo, *et ex multis minoribus. Capit vicos quinquaginta sex, quibus præest oppidum Potes, positum in medio. Olim multa illic erant monasteria; sed ante recentiores turbas tria tantum, nempe conventus FF. Prædicatorum in urbe Potes, monasterium Benedictinum in Piasca Naranzo et tertium S. Turibii, quod, in Torena seu Torenco positum, semileucam a Potes distabat, illa ambo celebritate et antiquitate plurimum superans, utpote quod inter vetustissima universi orbis numeraretur. Sæculo enim VI aut VII conditum habebatur, neque umquam eversum. Quum scilicet illa regio valde montuosa sit, atque omni fere ex parte altissimis rupibus claudatur, adeoque infundibuli speciem gerat* (1), *nunquam in eam penetrasse dicuntur Mauri; sed christiani, (quum alibi nuspiam tuto consistere possent aut cogerentur mixtim cum Mahometanis vivere), si liberi esse vellent, Libanense perfugium adiisse traduntur, reliquias sanctorum et quidquid pretiosi haberent secum ferentes* (2). *Certe non numeratur inter oppida et pagos, quæ Alphonsus I, qui et Catholicus, Sarracenis eripuit; verumtamen inter loca ex quibus incolæ metu Arabum aufugerant, eodem ab Alphonso reducti.* Eo tempore, *inquit Sebastianus Salmanticensis episcopus, in Chronico quod Alphonsus III vulgo nuncupatur* (3), eo tempore, *hoc est inter annos* 739 *et* 757, *quibus Alphonsus Catholicus regnavit,* populantur *seu incolis implentur* Primorias, Lebana, Transmera, Supporta, Carranza, Bardulia, quæ nunc appellatur Castella, et pars maritima Gallæciæ, Burgi. Alava namque Vizcaya, Alaone et Urdunia a suis incolis reperiuntur semper possessæ, sicut Pampilonia, Degius est,* atque Perroza. *Atque tum ad Libanense monasterium delatum fuisse volunt brachium integrum crucis, in qua Christus Dominus se nobis peccatoribus victimam substituit; cujus venerandæ causa perpetuo accurrebant olim innumeri peregrini* (4), *maxime quum* S. Turibii *festivitas cum die dominica congrueret: tunc enim ab anno* 1515, *concessione Leonis X, tribus diebus ante et totidem post indulgentia plenaria proponebatur, quem more hispanico jubilæum appellabant. Sed tantæ celebritati pares non erant reditus. Solebant tamen adesse, largitate fidelium confisi, duodecim monachi (legitimus incolarum abbatiæ numerus), quibus abbas non præerat, sed prior, quoniam monasterii S. Salvatoris Onensis * prioratus factus fuerat anno* 1183 (5).

C

* alias dictum est.

* Oña

2 *Hanc qualemcumque Libanensis monasterii notitiam ideo præmisimus quod hodie in Schindelii supplemento Menologii Bucelini hæc legimus:* In Hispaniis, monasterio S. Martini ad montes Libanienses in Asturia, S. Ofari, monachi et confessoris. Ofarus sive Ofazo, magni illius Benedictini Ordinis per Hispanias propagatoris, S. Turibii, Telensis *seu Palentini* episcopi, discipulus, unus ex quinque qui secretorum illius præ aliis conscii, angelicam plane in illis montibus vitam ducebant, contemplationis studio mirifice excelluit, et corpus in spiritus servitutem redigens, cum nihil in magistro, nihil in collegis sanctis Tolobeo, Synobio, Eusebio et Eusostomo, nisi prodigiosa gratiæ intueretur signa, admirabilis et ipse...in domum Domini lætabundus intravit sub annum Christi 590. *Inter quos similibus laudibus cumulavit Synobium ad diem 7 februarii, Eusostomum ad 21 ejusdem*

a falsariis multa attributa fuerunt fictitia sanctorum nomina; quæ inter S. Ofasus.

(1) Minano, Diccionario geografico de España, tom. V, pag. 215 et seq.; Madoz, Dicc. geogr. de España, tom. X, pag. 278, et tom. XIII, pag. 176 et seqq.; Rod. Mendez Sylva, Poblacion general de España, fol. 52. — (2) Yepes, Coronica general de la Orden de S. Benito, tom. I, fol. 97; Florez, España sagrada, tom. XXXIV, pag. 378 et seqq. Cfr. Mabillonius, Annal. Bened., tom. I, pag. 70, edit. 1703. — (3) Ap. Florez, España sagrada, tom. XIII, pag. 482. — (4) Morales, Viage a los reynos de Leon, y Galicia y princip. de Asturias, pag. 59, edit. Florez. — (5) Yepes, tom. I, fol. 97 et 98.

AUCTORE V. D. B.

A *dem mensis, Tolobæum ad 3 julii, Turibium ad 11 novembris et Eusebium ad 22 decembris, partim Tamayi aliorumque Hispanorum exemplum secutus, partim suum arbitrium. In Actis autem Sanctorum ad diem 3 julii in Prætermissis breviter de Tolobæo dictum est; quippe qui visus sit ex apocryphis Hispanis ortus esse : atque ego quidem initio cogitaveram similiter Ofasum (hæc enim forma latina magis placet) paucis transmittere ; sed quum omnia figmenta non sint, quumque Libanæ olim, ante productas Higuerianas merces, præter S. Turibium quinque monachi dicti ejus discipuli ibique sepulti pro sanctis haberentur, secernendum aliquando est bonum semen a loliis. Quod hoc loco in appendice faciendum visum est, quoniam in Prætermissis satis spatii non conceditur, et in Sanctis qui hodie coluntur fictitia nomina miscenda non sunt veris.*

Testimonia Moralis et Marietæ de thesauro sacro Libanensi.

3 *Ante omnes autem audiendus est Ambrosius de Morales in itinere, quod jussu Philippi II, regis Hispaniarum, anno* 1572, *per regna Legionense et Gallæciense principatumque Asturiarum, ad reliquias sanctorum librosque manu exaratos in monasteriis et ædibus cathedralibus investiganda, suscepit :* Episcopus Legionensis, *inquit* (1), misso visitatore, visitationem fecerat monasterii S. Turibii Libanensis in Asturiis. Ex commentario visitationis intelligitur illic exstare reliquias, quæ testimonium antiquitatis habent et venerationis, quæ undique a populis adeuntur, multis sequentibus signis : scilicet magnam partem crucis nostri Redemptoris.. corpus S. Turibii sub arcu lapideo in feretro ligneo, cum quinque discipulis suis, sepultis in hac ecclesia... duos annulos sancti (Turibii); ad caput feretri sancti (Turibii) duas arculas, numquam apertas in quibus sunt multæ reliquiæ, pleræque allatæ e Terra sancta, ut in Catalogo legitur juxta testimonium antiquitatis et traditionis. Hoc monasterium sequitur Regulam S. Benedicti, et temporis diuturnitas delevit fundationis memoriam. Libros nullos habet. *Quæ omnia recitare placuit, quo certius judicium lector postea ferre possit. Tum itaque nulli illic erant libri, scilicet manu scripti. Unus S. Turibius cognoscebatur ;*
C *et quidem Turibius illic vixerat et discipulos habuerat quinque. Ambrosio de Morales accedit Joannes Marieta, qui anno* 1596 *Tractatum de fundationibus civitatum Hispaniæ, seu quintam partem et breviarium Historiæ suæ ecclesiasticæ Hispaniæ edidit, atque hæc de Libanensi monasterio, quod scripsit Ordinis S. Benedicti esse, in archiepiscopatu Burgensi (S. Andreæ enim diœcesis a Benedicto XIV constituta est) situm, memoriæ tradidit* (2) : Jacet ibi corpus gloriosi confessoris, S. Turibii, episcopi Asturicensis, fundatoris hujus asceterii, mortui anno 460, die 16 aprilis, qua ejus festum in ecclesia Asturicensi agitur. In eodem monasterio sunt discipuli S. Turibii, Justus et Pastor, alii ac martyres Complutenses, etc. S. Pastoris *etiam nominatim meminit Morales, ubi venit ad vicinum monasterium S. Mariæ de Piasca Naranzo :* In arca, *inquit* (3), supra altare majus fragmenta reliquiarum sunt et caput S. Pastoris, non martyris sed socii S. Turibii. *Atque hæc denuo ex commentariis episcopi Legionensis.*

Scriptores decepti Higuerianis commentis.

4 *Sed interea Maximum aliaque hujusmodi cuderat Higuera atque anno* 1594 *eorum partes aut integros libros, manu sua descriptos et aliquando notarii publici sigillo obsignatos, cum aliis cœperat communicare, verbi gratia cum Francisco Portocarrero, Societatis Jesu presbytero, cum Augustino a Jesu, archiepiscopo Bracarensi, cum Garsia de Loaisa, qui commentarios in concilia Hispaniæ parabat, cum Didaco Murillo, capellæ B. M. V. de Columna Cæsaraugustanæ historico* (4), *et (ut alios taceam), imprimis cum Prudentio Sandovallio, episcopo Tudensi, qui uno paragrapho* (5) *novem Maximi loca adducit de Ordine S. Benedicti. Sandovallium aut descripserunt aut secuti sunt Yepesius, qui pater historiæ benedictinæ dicitur ; Philippus de la Gandara,* E *a suo editore Cycnus occidentalis* (6) *appellatus ; Franciscus Xaverius Emmanuel de la Huerta y Vega, a censoribus suis propter omnium historiæ legum observationem prædicatus, aliique quos brevitatis causa omitto. Quibus accedunt qui ex ipsis turbulentis fontibus biberunt, ut Bivarius, qui commentarium in Maximum conscripsit, Argaiz, qui omnes suos libros Higuerianis fabulis replevit, et Tamayus, qui, non contentus his commentis, sua addidit plenis manibus.*

Dicta pseudepigraphorum de S. Turibio Asturicensi, de Turibio Palentino et de Tolobæo.

5 *Ut itaque Libanenses qualescumque antiquas traditiones a novitiis figmentis distinguamus, hæc ipsa præmittenda videntur. Pseudomaximus ad annum* 448 *hæc tradidit de S. Turibio, episcopo Asturicensi* (7) : S. Leo papa scribit ad episcopos Hispaniæ, et præcipue ad S. Turibium, episcopum Asturicensem. Præsidente S. Turibio, episcopo Asturicensi, S. Leonis papæ legato, qui apud Aquas-Celenas oppidum Gallæciæ fuerat, Toleto in Hispania conveniunt frequentes episcopi.. . et abbates. *De eodem Pseudoluitprandus* (8) : Thuribius, notarius S. Leonis, archidiaconus Tudensis, successit Ceponio, episcopo Tudensi. Moritur vero F sancte kal. novembris; quo translatus fuit era 528. Is autem fuerat antea episcopus Asturicensis, cum scripsit Idatio. *Partim illa repetita a Pseudohauberto, qui et addidit ad annum* 448 (9) *:* S. Thuribius, Asturicensis episcopus, transtulit brachium sanctissimæ crucis, ubi Salvator patitur, ad sedem suam. *De Turibio Palentino plura congesta ; verbi gratia de eo Maximus ad annum Christi* 534 (10): Turibius monachus, ad quem scripsit Montanus, pontifex Toletanus, e monacho Benedictino fit episcopus Telensis vel Pallentinus ; *atque inferius* (11): Turibius, Pallentinus episcopus, Pallentinis hæreticis maledicit; *dein ad annum* 612 (12) : Per hæc tempora in monte Libanensi Asturum cele-

(1) Viage, etc., pag. 59, edit. Florez. — (2) Hist. ecclesiastica de Espana, Tratado de las fundaciones, etc., fol. 29. — (3) Viage, etc, pag. 60. — (4) Nic. Antonio, Censura de hist. fabulosas, pag. 8 et seqq. — (5) Fundaciones de algunos monasterios, etc. — (6) Ejus historiæ ecclesiasticæ Gallæciæ hic titulus inditus : *El Cisne occidental canta las palmas y triunfos eclesiasticos de Galicia, ganados por sus hijos*, etc. — (7) M. Maximi, ep. Cæsaraug., Chronicon, cum commentariis Bivarii, pag. 148. — (8) Argaiz, Poblacion eclesiast. de Espana, tom. IV, pag. 347. Luitprandi Opp., pag. 462, edit. Antv. — (9) Ap. Argaiz, Poblacion, etc., tom. III, pag. 338. — (10) Edit. Bivarii, pag. 391. — (11) Ibid., pag. 392. — (12) Ibid., pag. 718.

AUCTORE V. D. B.

bris habetur memoria S. Tolobæi, episcopi Bracarensis in Hispania. S. Turibii Pallentinæ sedis episcopi ex monacho Benedictino, cujus anniversarius dies est I novembris, memoria celebris habetur in monte Libanensi, ubi corpora sanctissimi monachi et episcopi *(Palentini)* et episcopi *(Asturicensis)* non monachi jacent. *Similia tradit Pseudojulianus* (1) : Turibius monachus, cui A. D. 536 dederat habitum S. Benedictus, et veniens ad Hispaniam fundat monasteria : post factus episcopus Pallentinus, hoc anno maledicit Pallentinis, infectis hæresi Priscillianistarum, et fluvius Nevis, dictus Carrion vulgo, exuberans civitatem ipsam inundavit. *Et inferius :* Lucretius, *(qui episcopus Bracarensis erat)*, amore gratæ solitudinis, deserit sedem Bracarensem, et recepit se ad eremum Libanensem, cum sociis scilicet archidiacono Bracarensi et Turibio, Pallentino episcopo ; *et ad annum* 593 : Hoc anno moritur S. Turibius, episcopus Pallentinus, II novembris.

Quæ vera, quæ falsa sint de S. Turibio Asturicensi ;

6 *In his rerum est duos exstitisse Turibios, alterum episcopum Asturicensem, alterum presbyterum Palentinum, atque priorem vixisse medio sæculo V, posteriorem* 70 *aut* 80 *annis post. Sed accipe paulo distinctiora. Temporibus S. Leonis Magni, qui pontificatum supremum tenuit ab anno* 440 *ad* 461, *vixit* S. Turibius, *Asturicensis episcopus, qui epistolam de Priscillianistis misit ad Idacium et Ceponium, et qui ob eosdem errores diaconum Perrincum allegavit ad S. Leonem Magnum ; a quo notarius apostolicæ sedis constitutus est et anno* 447 *epistolam accepit de catholica fide. Hujus* S. Turibii *festum agitur die* 16 *aprilis ; ad quam in opere nostro de eo actum est : sed postea rem valde diligenter disputarunt Nicolaus Antonius* (2) *et Florez* (3). *Ex antiquioribus lectionibus nullatenus colligi potest eum Hierosolymam peregrinatum esse aut ad Libanenses montes secessisse, aut quidquam ipsi cum Palentino Turibio fuisse commune. Verumtamen Lucius Marineus Siculus, qui exeunte sæculo XV floruit, in libro V de rebus Hispaniæ (quem etiam edidit Andreas Schottus, anno* 1603, *in Hispania illustrata) Asturicensem episcopum a Turibio Palentino haud discernere videtur. Sic enim loquitur* (4):

C De S. Turibio, Astoricæ episcopo. Divus autem Turibius innumeris claruit miraculis, et christianam religionem ac fidem catholicam quam maxime juvit. Nam quum adolescens in Hierusalem profectus esset, ibi annos fere quinque vitam egit sanctissimam. Mox autem ab angelo monitus, in Hispaniam multis cum reliquiis sanctorum atque Dei Optimi Maximi reversus, complures ob persecutionem sævissimam titubantes ad Christi fidem hortatus est ; cujus honor maximus Palentiæ celebratur. *Sed tum forte ne agebatur quidem Palentiæ ejus natalis ; atque postmodum (ut mihi ex Ordinibus divini officii constat) non nisi ritu duplici illic celebratus est ; contra Asturicæ ritu primæ classis, cum octava, tamquam patroni. Verum hic non fuit accessionum finis. Bivarius in Commentariis ad Chronicum Pseudomaximi* (5) *recentius produxit Breviarium Asturicense, quod* vetus *similiter dicitur, sed reapse recentiores errores parte aliqua continet.* D *Traditur istic Hierosolymis in Hispaniam detulisse sacras reliquias; quas partim reposuisse in sacello S. Mariæ de Monte sacro, partim in templo S. Salvatoris Ovetensi ; dein, episcopus Asturicensis creatus, Palentiæ, Priscilliani hæresi infectæ, maledixisse.* Persecutionem quoque — *hæc Breviarii verba*—passus est a quodam Asturicensi archidiacono, qui falsum illi adulterii crimen impegerat. Verum ipse facile innocentiam suam ostendit ignitis carbonibus, sine ullo nocumento, in linea veste usque ad templum asportatis : archidiacono ob eam rem et quia baculum ejus in contumeliam obscœne fœdaverat, repentina morte interempto. Relicto autem episcopatu, ut pravorum invidiam declinaret, secessit in solitudinem Liebanam, ubi obiit in pace anno 480, XVI Kal. maji: corpus vero ejus sepultum est in ecclesia, quam ipse condiderat. *Augmentum de accusatione adulterii et purgatione per gestatos carbones ignitos, excerptum est ex capite III libri S. Ildephonsi de viris illustribus ; ubi post narratum Montani, episcopi Toletani, cum Turibio Palentino commercium, traditur ipse Montanus ignitorum carbonum gestatione diluisse adulterii crimen. Quod perperam collatum est in Turibium Palentinum, atque hinc translatum ad Asturicensem, quum Palentinus et Asturicensis duntaxat unus haberentur. Hac itaque auctoritate, aut potius Trugilli in Thesauro concionatorum, deceptus, scripsit Baronius ad diem* 16 *aprilis in Martyrologio Romano :* Palentiæ, S. Turibii, episcopi Asturicensis, etc. E

item de Turibio Palentino.

7 *Verumtamen illi ambo Turibii facile distinguuntur* (6). *Asturicensis enim, ut modo vidimus, florebat circa annum* 450 *; Palentinus vivebat inter annos* 527 *et* 536 (7), *si quidem ad eum de Priscillianistarum erroribus, de servandis diœceseon limitibus aliisque id genus literas dedit Montanus, episcopus Toletanus* (8) *: de quo ad æram* 565, *annum Christi* 527, *scripsit qui genuinus visus est Nicolao Antonio Flavius Marcus Dexter* (9) : Celsio succedit Montanus in Toletana sede, *et ad æram* 574, *annum Christi* 536 (10) : Julianus succedit sancto pontifici Montano in sede Toletana; qui Celsus * fama sanctitatis clarus, pridie non. april. migrat in cœlum. F *Turibium Palentinum episcopum non fuisse dicit Florez* (11), *quoniam a Montano, archiepiscopo Toletano,* filius *vocatur ; asseritque Mabillonius* (12) *eum fuisse monachum (et quidem conditorem Libanensis monasterii), tum ob alias rationes, tum quoniam a S. Ildephonso* religiosus *dicitur : sed forsan Montanus eum vocavit filium, quod ipsius esset suffraganeus ; nec constat tunc solos monachos* religiosos *nuncupatos fuis-*

* Celsio succedens ?

(1) Maximus, pag. 408.—(2) Biblioth. hisp. vetus, tom. I, pag. 261 et seq. — (3) España sagrada, tom. XVI, pag. 89 et seqq. — (4) Ap. And. Schottum, Hispania illustrata, tom. I, pag. 333. — (5) Pag. 155 et 167 ; Florez, España sagrada, tom XVI, pag. 365. — (6) Cfr. De Aguirre, Concilia Hispaniæ, tom. III, pag. 159. — (7) Nic. Antonius, Op. et tom. citt., pag. 264 ; Florez, Opp. et tom. citt., pag. 93. — (8) De Aguirre, Concil. Hisp., tom. III, pag. 158, edit. Catalani ; Florez, España sagrada, tom. V, pag. 415 et seqq. Cfr. S. Ildephonsus, de viris illustribus, cap. III. — (9) Fragmentum Chronici, ap. Nic. Antonium, Bibl. vet., tom. II, pag. 417. — (10) Ibid., pag. cit. — (11) Espana sagrada, tom. VIII, pag. 18 et seqq. Cfr. De Aguirre, Conc. Hisp., tom. III, pag. 159. — (12) Acta SS. Ord. S. Benedicti, sæc. I, pag. 188 ; Annales Benedictini, lib. III, n. 29. Cfr. Gams, Kirchengesch. von Spanien, t. II, pars I, p. 449.

se.

A *se. Sed præstat obscura hæc argumenta hoc loco præterire. Quemadmodum autem S. Turibius Asturicensis ante prolatas Higueræ merces dictus est ad Libanenses montes secessisse ibique S. Martini cœnobium fundasse, sic post propositos illos errores Turibius Palentinus, introductæ illuc vitæ monasticæ, et quidem Benedictinæ, laudem adeptus est, atque etiam a Tamayo aliisque prorsus illegitime inter sanctos numeratus* (1).

Sandovallius falsa veris miscet de rebus Libanensibus;

8 *Ut mittam Tamayum qui commenta commentis superstruxit, et Turibium Palentinum, quem sanctorum albo inscripsit, ad diem* 11 *novembris olim cultum fuisse atque adhuc colendum esse perperam dixit; audi Sandovallium deceptum, non deceptorem :* Turibius, *inquit* (2), *loquens de Palentino*, vitam pertæsus et populares suspiciones *(adulterii enim crimen in eum tum transferebant historici)*, quum illo tempore per multos sanctos monachos, a S. Benedicto in Hispaniam missos, Regula Benedictina florescere incepisset, statuit habitum et Regulam suscipere. Sociavit sibi comites quin- B que, monachos omnes sanctosque, Tolobæum episcopum, qui induit habitum, Synobium diaconum, Eusebium, Eusostomum et Ofasum, quibuscum ad montes Libanenses secessit. Ubi in asperrimo montis loco, una leuca ab oppido Potes, fundarunt monasterium, quod S. Martino Turonensi dedicarunt. Ipse vero benedictus Turibius, relictis illic monachis, tamquam miles veteranus et exercitatus, volens solus cum hoste præliari, cacumen conscendit et in parte maxime abscondita cellulam sibi fecit, ubi per severam abstinentiam, disciplinam continuam, orationem et lacrimas ad tantam pervenit perfectionem, ut a Deo singulares favores obtineret et ut angeli frequentissime ad eum descenderent, cum eo colloquentes et conversantes. Quo vero loco ad eum veniebant angeli, id est non procul a sua cellula, alteram fecit, quæ ad hanc usque diem Cellula Angelorum appellatur... Nihil præterea de eo scriptum est ; neque quot annos in eremo illo vixerit neque quo anno vita functus sit memoriæ traditum. Nihil etiam scitur de sancto ejus corpore, nisi quod conjunctum sit cum cor- C pore S. Turibii, episcopi Asturicensis, et cum sociorum suorum corporibus. Vidi cellulas et locum ejus pœnitentiæ ; quæ vere movent ad magnam pietatem, ita ut anima videatur aliquid sentire de sanctitate hujus loci, unde beatus ille monachus ad cœlum profectus est. *In quibus traditiones Libanenses immiscentur pseudepigraphorum commentis.*

decepti ipsi Libanenses monachi et per eos Gallæciæ historicus.

9 *Sed Libanenses monachi, qui triginta annis ante nullos antiquos libros habebant, sed noverant dumtaxat S. Turibium monachum, qui cum quinque discipulis illic vixisset et sepultus esset, persuaderi sibi passi sunt multo majorem monasterii sui esse gloriam. Tolobæum itaque, Eusostomum aliosque fictos sanctos admiserunt, admissosque inscripserunt libro, qui anno* 1733 *Francisco Xaverio de la Huerta y Vega* antiquus *visus est; atque etiam Crescentium quemdam, novum pseudepigraphum (qui Nicolaum Antonium, fabularum Hispanicarum venatorem acerrimum, et omnes, quantum reperi, bibliographos fugit), acceperunt, putantes scriptorem antiquum esse. Sed melius hæc intelligentur ex Francisco illo Xaverio de la Huerta y Vega, qui sub annum* 1733 *Annales suos Gallæciæ edidit :* In provincia Libanensi, *inquit* (3), ad pedes altissimorum montium patet angusto ostio spelunca spatiosa, interius saxeis sedibus circumdata. Clivum specumque Reginæ appellant accolæ, rati Europam inde a Jove abreptam fuisse. Hoc certum est ibi S. Turibium cum suis sociis degisse, priusquam Libanense monasterium conderent. In antiquo codice tabularii Libanensis nomina horum discipulorum leguntur : Clemens, Gervasius, Tolobæus, Eusostomus, S. Justus, S. Pastor, S. Guilielmus et S. Jofasus ; ubi animadvertere est quatuor postremos dici sanctos, non item priores. Crescentius, auctor antiquus et fide dignus, Tolobæum sanctum vocat. Quibuscum sociat Sinobium, Eusebium, Turibium Minorem et Ofacium. Cum his aliisque discipulis designatum perfecit S. Turibius cœnobium ; quod titulo S. Martini Turonensis, in Gallæcia notissimi, dedicavit. E

AUCTORE V. D. B.

Sæculo (ut videtur V) S. Turibius, diversus ab Asturicensi et Palentino, vixit cum SS. Justo, Pastore aliisque, in Libanensi solitudine.

10 *Atque nunc facile videtur vera a falsis secernere. Ante hominum memoriam in Libanensibus montibus vitam solitariam egit quidam S. Turibius, cum aliquot sociis, quos inter SS. Justus et Pastor. Ex hac communitate ortum est monasterium titulo S. Martini Turonensis, cujus reliquiæ (verisimiliter oleum ex lampade, pulvis ex tumulo aut lintea feretro imposita) illic servabantur. Qui titulus, ut ex diplomatibus sæculorum IX atque X patet* (4), *diu mansit. Sed quum fundatoris* S. Turibii *corpus adesset, factum est ibi quod in omnibus fere monasteriis contigit, ut, posito primi patroni vocabulo, communiter ab eo paullatim appellaretur sancto viro, cujus sepulcrum populus in templo venerabatur. Porro propter prægrandes sanctæ crucis reliquias in universa Hispania septentrionali celebre erat S. Turibii monasterium : quid itaque mirum si, quum S. Turibii Asturicensis, Turibii Palentini et Turibii Libanensis res gestæ parum innotuissent, unus idemque Turibius habitus est, adeoque Turibius Asturicensis dictus est sepultus fuisse in Libanensi monasterio? Sed* F *postea, quum tres Turibii a se invicem distincti sunt, non sublata est pristina sepulturæ confusio et trini perrexerunt dici illic sepulti. Sed neque Turibius Asturicensis, neque Palentinus illic quievisse videntur : contraria traditio novitia est, sæculo XVI non antiquior. Tolobæus, Synobius, Eusebius, Eusostomus et Ofasus, nomina sunt ab Higuera prolata. Pastor et Justus auctoritatem habent a vetustis traditionibus Libanensibus; quæ auctoritas major esset, nisi eadem nomina fratres Complutenses martyrio suo et veneratione celeberrima fecissent in tota Hispania. Neque Clemens, Gervasius et Guilielmus proficisci videntur ex Higuerianis commentis; sed quum Turibii nomen vasconicam originem prodat, Justus, Pastor, Clemens et Gervasius latinam, in his mediis Guilielmus ortu Gothicus aut certe Germanus,*

(1) Sainz de Baranda, Clave de la España sagrada, pag. 439. — (2) Fundaciones de los monasterios de san Benito, apud Yepes, tom. I, pag. 96 et seq. — (3) Anales de el reyno de Galicia, tom. I, pag. 349. — (4) Yepes, Coronica de la orden de S. Benito, tom. I, fol. 97.

admirationem

AUCTORE V. D. B.

admirationem quamdam excitat, non tamen incredulitatem : sæculo enim V nomina vasconica, latina et gothica potuerunt in illis partibus sociari. Sancte et præclara severitate hi omnes vixerunt, ut eorum cellulæ superstites testimonio sunt. Obtinuerunt quoque cultum aliquem ecclesiasticum : quod ex reliquiarum conservatione manifestum est : sed cætera eorum angelica vita cogitari magis potest quam narrari. Benedictini, Canonici regulares et Carmelitæ quique suo Ordini eos adscripserunt ; sed vixisse videntur quo tempore unus tantum erat Ordo monasticus, nondum in varia genera et species divisus. D

ACTA SANCTORUM

OCTOBRIS

DIES TRIGESIMA

SANCTI QUI III KALENDAS NOVEMBRIS COLUNTUR

SS. Calendio et Theophilus, martyres Nicomedienses in Bithynia.

SS. Martyres Afri CCXX aut CXX.

S. Lucanus, martyr in diœcesi Carnutensi in Galliis.

S. Serapio, episcopus Antiochenus.

S. Zenobius, episcopus Ægeensis, ejusque soror S. Zenobia, martyres.

S. Marcellus, centurio, martyr Tingi in Africa.

S. Nona, martyr Legione in Hispania.

SS. Claudius, Lupercus, Victoricus, martyres Legione in Hispania.

S. Saturninus, martyr Calari in Sardinia.

S. Maximus, martyr Cumis in Italia.

S. Athanasius ejusque soror S. Irene, martyres in Ægypto.

S. Asterius, episcopus Amasenus in Ponto.

SS. Theonestus et socii, martyres in Istria.

S. Ernachuag, sanctimonialis in Hibernia.

SS. Thalasius et Bajus, martyres Exolduni in Gallia.

S. Germanus, episcopus Capuanus in Italia.

S. Gonduinus, confessor in Francia.

S. Foillanus, martyr in Belgio.

S. Benedictus, episcopus Comensis in Italia.

S. Colmanus, abbas Lannensis in Hibernia.

S. Talaricanus, episcopus Sodorensis in Scotia.

S. Arildis, virgo et martyr in comitatu Glocestriensi in Anglia.

S. Ædelnodus, archiepiscopus Cantuariensis in Anglia.

S. Thyudgarus, presbyter in Jutlandia.

S. Gerardus, episcopus Potentinus in Italia.

S. Dorothea, inclusa in Prussia Orientali.

B. Alphonsus Rodriguez, coadjutor temporalis Societatis Jesu in insula Majorica.

B. Angelus ab Acrio, Ordinis Capuccinorum in Italia meridionali.

PRÆTERMISSI

A

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

S. Crispini III episcopi Papiensis seu Ticinensis *memoriam facit hodie Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. Putat Baronius cum aliis cum esse eumdem ac ille cui S. Epiphanius II successit et cujus festum VII januarii agitur. Hanc disceptationem indicavit Bollandus ad diem* VII januarii.

S. Adriani, abbatis Hiridonensis aut Niridonensis in Campania, *missi a S. Vitaliano papa in Angliam, memoria occurrit hodie in vetusto Kalendario benedictino monasterii S. Salvatoris. Ejus Acta edita fuerunt ad diem* IX januarii.

B S. Pauli Magni, jejunatoris, *nomen legitur hodie in Tabulis Capponianis* (1). *Est idem ac* S. Paulus, *eremita in Ægypto, cujus Acta sunt in Opere Bollandiano edita ad diem* X januarii.

SS. Cronionis *seu* Euni, Juliani et aliorum XIII sub Decio imperatore *Alexandriæ passorum, memoria hodie recolitur in Martyrologio Romano et Siberianis Ephemeridibus. Verum de his fuit dictum a decessoribus ad diem* . . . . XXVII februarii.

S. Besam, *martyrem Alexandriæ, inter sanctos dici 30 octobris numerat Castellanus in Martyrologio Universali. Ejus sociorumque martyrium in Actis sanctorum retulit Henschenius ad diem* . . . . . XXVII februarii.

S. Leonis Magni *hodie festum indicatur in Martyrologiis Parisiensi archiepiscopi Parisiensis de Noailles, aliisque ecclesiarum Franciæ, et in Martyrologio Universali Castellani. Decessores vero nostri, Martyrologium Romanum secuti, ejus Acta ediderunt ad diem* . . . . XI aprilis.

S. Eutropiæ, *martyris Alexandriæ, festum ad diem 30 octobris enuntiatur in Martyrologio Romano, ac proin etiam in pluribus aliis*

C *menologiis et catalogis sanctorum: sed de ea jam fuit actum a decessoribus nostris ad diem* . . . . XXV maji.

BB. Raimundus Carbonii et Stephanus de Narbona, *Ordinis S. Francisci, inquisitores fidei, ab Albigensibus anno 1242 occisi, memorantur hodie in Menologio Franciscano Hueberi. De iisdem quæsitum fuit, uti et de eorum martyrii sociis, ad diem* . . . XXIX maji.

S. Eusebii, *martyris Nicomediensis, de quo hodie in Martyrologiis Hieronymianis, gesta enarrata fuere ad diem* . . XXX maji.

SS. Ammon, Zeno, Ptolomæus, Ingenuus et Theophilus, *martyres Alexandrini in Ægypto, ad hanc diem Martyrologio Universali Castellani sunt inscripti. Sed nobis prætermittendi sunt, quia de iis egerunt decessores nostri ad diem* . . . . I junii.

S. Marcianus, *martyr, episcopus Syracusanus in Sicilia, annuntiatur hodie in Ephemeridibus metricis Siberi, in Catalogo Generali Ferrarii, in Anno Græco-Slavico Martinovii, qui secutus est, præter fastos slavicos, libros liturgicos græcos aliosque origine Constantinopolitanos: unde constat eum in hac civitate hodierno die olim celebratum fuisse. At* Syracusani *ejus festum eodem die agunt, quo decessores nostri Acta ejus illustrarunt* . . . . XIV junii.

B. Teresia *seu* Tarasia, *filia Sancii regis Lusitaniæ, matrimonium cum consanguineo Alphonso, rege Legionensi in Hispania, iniit. Verum cum Cælestinus papa III illud nullum esse declarasset, Tarasia Ordinem Cisterciensem Lorvarnii ingressa, obiit* E *anno 1270, agens annum septuagesimum secundum. Ejus memoria hodie celebratur in Kalendario seu Martyrologio Cisterciensi anni 1689, uti et in Menologio Cisterciensi Henriquezii, aliisque hujus Ordinis sanctorum et beatorum catalogis. Acta* B. Tarasiæ *ejusque sororis B. Sanciæ illustrarunt decessores nostri ad diem* . . . . XVII junii.

S. Maxentii, *presbyteri et abbatis in agro Pictaviensi, fit hodie mentio in Martyrologio Gallicano et in Ferrarii Catalogo generali Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt. Ejus Acta in Opere Bollandiano edita sunt ad diem* . . . . XXVI junii.

S. Swithuni, episcopi Wintoniensis in Anglia, *ordinatio memoratur hodie in Auctario Usuardino Altempsiano, imo Wintoniensi: nam hic codex olim in ea ecclesia usitatus fuit* (2). *De S. Swithuno ejusque ordinatione dictum est in hisce Actis ad diem* . . . II julii.

S. Geronis *alias* Jeronis *seu* Hieronis, *martyris in Hollandia, memoria hodie recolitur in Martyrologio Usuardino matriculæ Cartusiæ Ultrajecti. Sed de hoc sancto viro quæsitum fuit in Actis Bollandianis ad diem* . XVII augusti. F

SS. Asterius, Claudius, Neon et Theonilla *occurrunt hac die in Martyrologio metrico Siberi.* S. Asterii *nomen quoque inscriptum est aliis fastis Slavicis indicatis in Martinovii anno Græco-Slavico. De iisdem in Prætermissis dici 29 octobris* (3), *ubi et monitum fuit eorum Acta a decessoribus fuisse illustrata ad diem* . . . . XXIII augusti.

S. Genesii, *martyris Arelatensis, ad hanc diem meminit Usuardinum Martyrologium auctum domini Du Cheval Divionensis* (4). *Ejus res gestæ fuerunt descriptæ in Opere nostro ad diem* . . . . . XXV augusti.

B. Liberatus a Lauro *hac die occurrit in Martyrologio Franciscano novis curis edito anno 1879 jussu Bernardini a Portu, Ordinis minorum ministri generalis, sed ejus laudes celebratæ fuerunt ad diem* XXVI augusti.

Requies Patris sancti magni, Cyriaci Corinthii,

(1) Assemannus, Kalendaria Eccles. Univ., tom. V, pag. 326. — (2) Cfr. Hampson, Medii Ævi kalendarium, tom. I, pag. 431. — (3) Acta SS., tom. XII Octob., pag. 775. — (4) Martyrologium Usuardinum Sollerii ad diem 30 octobris.

thii sub Theodosio imperatore (1) : *hæc in Synaxario Coptico Michaelis, urbium Atribi et Meligi episcopi, quod ex arabico redditum est æthiopice, legimus ad diem* 3 *mensis Hedar, quæ nostræ diei* 30 *octobris respondet. Cujus Synaxarii originem ad Vitam* SS. Athanasii et Irenæ *infra explicabimus. Non possumus tamen inde non colligere* S. Cyriacum *cultu ecclesiastico in Ecclesiis Coptica et Æthiopica fuisse cohonestatum. Ejus Acta, a Cyrillo ipsius discipulo conscripta, illustrarunt decessores nostri ad diem* 29 *septembris. Quare nobis brevissime tantum de eo loquendum. Equidem quum encomium Synaxarii æthiopicum, quod in nostri gratiam in anglicum vertit clarissimus Guillelmus Wright, magister linguarum orientalium in academia Cantabrigiensi, haud parum discrepet a primigeniis Actis, præconii compendium cum Cyrilli scriptione conferimus. Jam vero natus est Corinthi* S. Cyriacus, *uti e Synaxario discimus, parentibus orthodoxis, ab iisque religionem orthodoxam doctus. A consobrino suo Petro, Corinthiorum episcopo, (qui ejus curam, petentibus parentibus, suscepit), creatus fuit lector jussusque Scripturæ sacræ studere, eamque populo in ecclesia et episcopi familiaribus prælegere. Habens annos octodecim, nuptias a parentibus oblatas sprevit, et, post plura monasteria in patria visitata, venit Hierosolymam, monasticam vitam admissurus. Hinc consilio Cyrilli, illius oppidi episcopi, abbatem Romanum, monachorum Palæstinæ patrem, adivit, et sub ejus ductu omnigenis monasticis virtutibus fulsit. Claruit et miraculis, omnes ægrotos sanitati restituens. Eum sibi socium adjunxit Cyrillus episcopus Hierosolymitanus, sese ad concilium Constantinopolitanum, adversus hæreticum Macedonium coactum, conferens ; ubi ei jussit, adstantibus synodi Patribus, Sancti Spiritus partes propugnare. Paruit* S. Cyriacus *devicitque Macedonium. Tandem ætate valde provectus pientissime quievit in Domino, tempore Theodosii, patris Arcadii et Honorii. Subjungit Michael* S. Cyriaci *corpus suo tempore, id est, nongentis annis post ejus obitum, incorruptum Hierosolymis servari. At hæc narratio multis in locis, uti monuimus, pugnat cum Vita* S. Cyriaci *a Cyrillo Schytopolitano, ejus discipulo, descripta. Ex hac enim lucubratione collegimus*(2) S. Cyriacum *Corinthi e Joanne presbytero et Eudoxia, anno* 448, *sub Theodosio juniore, natum, et creatum ab avunculo Petro Corinthiorum episcopo lectorem, multumque S. Scripturæ studuisse. Addit Cyrillus eum octodecim annos habentem venisse Hierosolymam, ibique, Anastasio episcopo, ab Eustorgio, viro sancto, hospitio fuisse acceptum, et dein missum ad S. Euthymium abbatem, qui eum monastica veste induit æducandumque tradidit S. Gerasimo, alterius cœnobii abbati. Post S. Gerasimi obitum modo hic, modo illic in Palæstina monasticam egit vitam. Factus presbyter magna alacritate errores Origenistarum impugnavit. Tandem anno ætatis centesimo nono, Christi quingentesimo quinquagesimo sexto, in cœlum migravit. Atque hoc est breviarium narrationis Cyrilli, cui utpote* S Cyriaci *discipulo, omnino est fidendum. Verum Michael, Atribensis episcopus, a Cyrillo Schytopolitano haud mediocriter discrepans, incidit plures in errores : quorum origo est, quod existimavit* S. Cyriacum *tempore Theodosii Magni imperatoris floruisse* (379-395), *ac proin et tempore S. Cyrilli episcopi Hierosolymitani* (351-386) *et concilii Constantinopolitani anni* 381 *: cum contra, Theodosio juniore imperatore* (408-450), *Anastasio episcopo Hierosolymitano* (458-478), *et Origenistis suam doctrinam spargentibus, fuerit inter vivos. Quare Michael* S. Cyriaci *gesta interpretatus quasi Theodosio Magno imperatore essent peracta, episcopum a sancto monacho Hierosolymis visitatum, Cyrillum nuncupavit, uti et hæreticos, ab eo impugnatos, Macedonianos. Quæ sufficiunt pro nostro scopo. Qui plura cupiat* sancti Cyriaci *Acta sincera adeat in Opere nostro ad diem* xxix septembris.

S. Artemæ *seu* Artemonis, *discipuli, ut aiunt, S. Pauli, festum ad hanc diem agunt Ferrarius in Catalogo sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, et Castellanus in Martyrologio Universali : sed de eo actum fuit in nostris Actis ad diem* . . xxi junii.

S. Fraterni, *episcopi et martyris Autissiodorensis, memoria hodie recolitur in Galesinii Martyrologio Romano, in Ferrarii Catalogo Generali et in Saussayi Martyrologio Gallicano. Ejus Acta illustrarunt decessores nostri ad diem* . . . . . xxix septembris.

S. Victoris martyris translatio *in Troja civitate, quæ et Xanthis aut alia simili forma legitur, hodie in auctariis aliquot Usuardinis, in Canisiano Martyrologio, in Catalogo Generali Ferrarii, in Martyrologio Gallicano Saussayi et aliis fastis memoratur. Hic* S. Victor *alius non est ac socius S. Gereonis celebratus in tomo V octobris Actorum nostrorum et in ejusdem tomi auctario, ad diem*. . . . . x octobris.

S. Rogatianus *presbyter et* S. Felicissimus, *martyres in Africa, memorati hodie in auctario Usuardino Hagenoyensi* (3), *illustrati fuerunt in Opere nostro ad diem* xxvi octobris.

S. Cyriaci, *episcopi Constantinopolitani, nomen hodie Tabulis Capponianis, Kalendariis Melchitarum anni* 1046 (4) *et Jabobitarum anni circiter* 1600 (5) *inscribitur. De eo egimus ad diem* . . . . xxvii octobris.

B. Stephanus Cioni *seu Agazzari, Senensis, celebratur hodie in Bologna perlustrata Antonii Massini. De eo actum est in Opere nostro ad diem*. . . . . . . xxviii octobris.

SS. Joannem et Wilfredum, *episcopos Augustodunenses, hodie celebrat Ferrarius in Catalogo sanctorum qui in Martyrologio Ro-*

(1) Dillmann, Catalogus codicum mss. Bibl. Bodleianæ Oxoniensis, part. VII, Cod. Æthiop., pag. 43 — (2) Acta SS., tom. VIII Sept., pag. 142 et seqq. Cfr. ibid., tom. I Martii, pag. 386 et seqq. — (3) Martyrologium Usuardinum Sollerii, pag. 638. — (4) Wright, Catal. of Syriac manuscripts, pag. 201. — (5) Assemanni, Bibl. Apostol. Vatic. codd. mss., tom. II, pag 275 et seq.

A *mano non sunt. Solius* S. Joannis *meminit Saussayus in Martyrologio Gallicano. At eos non esse alios ac* S. Joannem *Beverlacensem, ejusque successorem in sede Eboracensi*, S. Wilfredum *juniorem, sequitur ex dictis in Prætermissis ad diem* XXIX octobris.

S. Theodorus, abbas Viennæ in Galliis, *præpostere memoratur hodie in Auctario Usuardino Hagenoyensi. Ejus Acta edita sunt in Opere nostro pridie, scilicet ad diem* XXIX octobris.

S. Genito, *patri S. Gendulphi, ecclesiam Oblinci (Le Blanc) in antiqua diœcesi Bituricensi dicatam fuisse refert Castellanus, recensens sanctos Galliæ die 30 octobris cultos. Ejus gesta descripsimus ad diem* XXIX octobris.

B. Thomæ Florentini, *alias Reatini, vel Bellacio, Ordinis FF. Minorum Strictioris Observantiæ, res gestas ad hodiernam diem Vitis Sanctorum Butleri inseruit Franciscus Xaverius De Ram. Nos vero beati viri Acta illustrabimus ad diem qua ejus festum indulto pontificio celebratur*, . XXXI octobris.

B B. Noitburgis *neptis, ut fertur, Plectrudis, uxoris Pipini Heristalli, hoc die in nonnullis catalogis Sanctorum Germaniæ inscribitur. Ejus Acta explicabimus ad diem qua in martyrologiis Usuardinis auctis memoratur*, ... XXXI octobris.

S. Leontii, consularis et confessoris, natalis *apud Terracinam Campaniæ civitatem memoratur hodie in Auctario Usuardino Greveniano, in Martyrologiis Gallesiniano et Canisiano ac in utroque Catalogo Ferrarii, vel etiam aliis fastis. Sed cum de hoc S. Leontio potissimum agatur in passione S. Cæsarii diaconi, cujus opera fuerit ad fidem conversus*, S. Leontii, *confessoris, Acta una cum S. Cæsarii martyrio illustrabimus ad diem* I novembris.

S. Pontianus, papa et martyr, *a Rabano, Castellano, aliisque hodie laudatus, ad diem qua in Martyrologio Romano memoria ejus celebratur, a nobis illustrabitur, scilicet* XIX novembris.

S. Saturnini, episcopi et martyris Tolosatis in Galliis, *natalis hodie proponitur in Auctariis Usuardinis. Melius celebratur in aliis* C *fastis beati episcopi* translatio. *De hac uti et de passione sancti martyris agemus ad diem qua præcipue colitur*, . XXIX novembris.

Stephanus Orosius II, *rex Serbiæ, hac die ut sanctus colitur a Serbis. De eo disputabitur ubi dicendum erit de Stephano Orosio V, ad diem*. . . . . . . II decembris.

S. Macarii, *martyris Alexandrini sub Decio, festum in Martyrologio Romano annuntiatur. De eo agemus, qua die iterum recurrit in Martyrologio Romano*, VIII decembris.

SS. Alexandri, utriusque Ammonariæ, Dionysiæ et Mercuriæ, *martyrum Alexandrinorum, ad hanc diem mentionem facit Castellanus. Nos vero eorum gesta illustrabimus sub die quo in Martyrologio Romano laudantur*, XII decembris.

SS. Hero, Ater et Isidorus, *martyres Alexandrini, hodie recoluntur a Castellano in Martyrologio Universali. In nostro vero Opere eorum gesta dilucidabuntur, quo die celebrantur in Martyrologio Romano*, D XIV decembris.

S. Sylviam *virginem hodie memorat Arturus a Monasterio in Sacro Gynecæo. Sed ejus memoriam recolemus in Actis nostris, quo die Brixiæ, uti colligimus ex Josepho Onofri* (1) *et Josepho Brunati* (2), *honoratur*, XV decembris.

S. Nemesion, *martyr Alexandrinus, ad hanc diem occurrit in Martyrologio Universali Castellani. De eo agendum erit quo die ejus memoria fit in Martyrologio Romano*, XIX decembris.

S. Alvitus, *qui et* Avitus, episcopus Legionensis in Hispania, *occurrit hodie in Catalogo Generali Ferrarii. Legionenses olim ejus natalem signarunt ad diem 5 septembris* (3), *sed festum nunquam videntur celebrasse. Extra dubium tamen est ejus cultus publicus, qui non secus ac ejus gesta illustrantur in Hispania sacra; cui, ex mandato Collegii a monumentis historicis provinciæ Legionensis, accessit anno 1866 singulare documentum de ejusdem beati viri sepulcro. Ad* E *diem III octobris, ad quam ejus memoria etiam obvia facta fuerat, dixerunt decessores nostri de hoc sancto in Opere nostro actum iri ad diem qua verisimilius obiit*, XXVII decembris.

S. Maximi Apamensis, *de quo hodie in Martyrologio Romano, mentionem infra faciemus in Commentario Prævio S. Maximi Cumani.*

S. Maximus Compsanus *ad hanc diem celebratur in Martyrologio Hieronymiano Epternacensi. Sed idem est ac S. Maximus Cumanus, cujus Acta infra in hoc tomo illustramus.*

SS. Januarius, Marcianus, Nazarius, Gervasius, Protasius et Celsus puer, *in Martyrologiis Hieronymianis Lucensi, Bernensi aliisque hac die Antiochiæ passi esse dicuntur. In his nominibus errorem irrepsisse suspicatur Florentinius. Nec absurda est hæc conjectura: nam primo Mediolani celeber est cultus die 19 junii quorumdam SS. Gervasii et Protasii, et die 28 julii quorumdam* F *SS. Nazarii et Celsi pueri: dein in iisdem aliisque Martyrologiis Hieronymianis ad diem 19 junii legitur:* In Mediolano natalis sanctorum Nazari, Gervasi, Protasi et Celsi pueri. *De his sanctis actum fuit in nostro Opere Bollandiano ad diem 19 junii et 28 julii, scripsitque commentarium valde prolixum Puricellus* (4). *Quare non imprudens existimandus erit, qui illos eosdem ac inscriptos hac die in Hieronymianis laterculis arbitrabitur, atque etiam librarium Antiochiam loco Mediolani scripsisse. Sed de his sanctis martyribus videat lector quæ infra pagina 243 scripta sunt.*

SS. Januarii, Marciani, Marci, Martialis, Petri et Antici, *qui in Martyrologiis Hieronymianis feruntur fuisse martyres Nicomedienses*,

(1) De Martyrologio Brixiano tractatus Papebrochii, p. 60, Brixiæ 1855. — (2) Leggendario di Santi Bresciani, p. 61, edit. Brescia 1834; Vita o gesta di Santi Bresciani, tom. I, pag. 289, edit. Brescia 1854. Commentariolum de tribus sanctis Brixinensibus pag. 3. — (3) España sagrada, tom. XXXV, pag. 97. Cfr. Sainz de Baranda, Coleccion di documentos ineditos, tom. XXII, pag. 400. — (4) De SS. martyribus Nazario et Celso, ac Protasio et Gervasio.

memoria

A *memoria explicabitur infra pag. 241 in Sylloge de SS. Calendione et Theophilo.*

S. Savinum *episcopum, Senis cultum, inter sanctos hujus diei numerat Ferrarius in Catalogo Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt. In Annotatis adjectis fatetur idem hagiologus se hujus sancti episcopi ignorare sedem, suspicatus eum fuisse episcopum Clusinum : sed præsulem hujus nominis Clusinis præfuisse non invenimus. Macedo* (1) *et Fastorum Senensium auctores* (2) *referunt ejus reliquias simul cum reliquiis SS. Ansani, Crescentii et Victoris in ecclesiam cathedralem Senensem anno* 1107 *fuisse translatas, ipsosque sanctos Senensium patronos delectos.*

S. Felicis, episcopi Martani et martyris, *natalem nostris temporibus celebrari Tuderti in Umbria indicat Ferrarius in Catalogo suo generali ; et recte, nam ejus festum ad diem* 30 *octobris inscriptum est in kalendario liturgico Tudertino. Idem ad eamdem diem ex illius ecclesiæ Officiis propriis breviter narravit* S. Felicis, episcopi Martani, B *martyrium ; quæ narratio inde transivit in Hagiologium Italicum. Castellanus autem in Martyrologio Universali, nodum, qui hoc loco latet, solvit aut potius tenebris involvit :* In ducatu Spoletinó, *inquit,* S. Felicis de Janocastro, culti Tuderti ut episcopi alius sedis et martyris. *Quoniam in Martyrologio Romano ad diem* 18 *maji legitur :* Spoleti sancti Felicis episcopi, qui sub Maximiano imperatore martyrii palmam adeptus est : (*ubi* Spoletum *loco* Hispelli, *vulgo* Spello, *scriptum fuit*) ; *dixit Henschenius noster ad hanc diem* (3) de S. Felice, episcopo Spellatensi martyre. *Ubi ostendit eum diversum esse ab homonymo, cujus corpus Spalati in Dalmatia servatur, et numquam ad Spalim in Vasconibus, ut placet fabulatoribus, translatum : et dubius quærit sitne S. Felix, Hispellas episcopus, idem ac S. Felix, episcopus Martanus dictus : non audet affirmare adversus Donnolam, dicentem* Martanam civitatem imaginariam potius quam veram a se deprehensam, omnibus antiquis scriptoribus incognitam. *Quare hujus* C *rei examen ad hanc diem remisit. Verumtamen nolim ea de re ingentem commentarium scribere, ex quo quippe plus fumi quam lucis exoriatur ; sed breviter pauca quædam certa indicabo. Imprimis negari nequit Hispellum, non procul Fulginio situm, olim non ignobile fuisse oppidum, ut colligitur ex decreto Constantini M. sub annum* 326 *edito de ludis ibidem celebrandis* (4) ; *deinde S. Felicis, episcopi et martyris, natalem huic loco adscriptum fuisse sæculo IX ab Usuardo atque etiam forte ab Adone ad diem* 18 *maji : qui martyrologi ad diem* 30 *octobris S. Felicis Martani nomen omiserunt ; ita ut S. Felicis Hispellatis exsistentia extra controversiam sit, et de solo sancto Felice Martano dubitetur ; maxime quod ejus Passio, a Possevino, Jacobillo, Ferrario et multis aliis* D *edita, eadem sit ac S. Felicis Hispellatis, quæ in his Actis nostris lucem vidit ad diem* 18 *maji. Quo argumento lis dirempta foret, nisi quotidie fere obvia nobis essent Acta ab uno sancto translata ad alium, maxime si homonymi sint. Quod autem Martana civitas numquam exstitisse dicitur, certa res non est. Constat enim in planitie prope Montes Martanos olim floruisse* Vicum Martis, *ad orientem prospicientem Spoletum, ad occidentem Tudertum, ad meridiem oppidum ducale S. Gemini, et ad septentrionem Terram de Massa. Quin imo illud oppidum ex ruderibus Martanis ædificatum fuisse traditur. Anonymus enim, qui siglis G. M. S. nomen indicavit et opusculum suum anno* 1771 *Romæ excudi fecit* (5), *lapidibus pluribus, quibus inscripti erant VICANI VICI MARTIS, Tuderto proximis, videtur hanc rem manifestam fecisse. Qui vicus idem sit oportet ac statio AD MARTIS inscripta trinis Itinerariis argenteis a Gadibus usque Romam, anno* 1852 *repertis* (6) . *Quæ statio distabat a Mevania* (Bevagna) *XVI P. M. et a Narnia XVIII, ad viam Flaminiam. Atque ab hoc locorum* E *ordine non discrepat Itinerarium Antonini Pii, ubi iter ab Urbe per Picenum describitur.* Civitatem *quoque* Martanam *sive* Martensem *olim dictam fuisse Taciti testimonio confirmare voluit anonymus ; sed commentatoris cujusdam, non Taciti retulit verba. Melior auctoritas est lapis turri ecclesiæ S. Mariæ in Pantano insertus, si genuinus sit ; in quo quippe legatur : R. Q. VV. CIVITATIS MARTANÆ TVDERTINORVM MARCI ANTONINI L. D. D. Non ausim itaque cum Donnola affirmare* civitatem Martanam *imaginariam esse, adeoque nullos habere potuisse episcopos. Quam si detur esse veram, hinc tamen non sequitur episcopos ibidem sedisse S. Felicem et S. Brictium, quum utriusque Acta neque antiqua sint, neque multæ auctoritatis. Rursum autem negari non posse videtur Hispelli exstitisse aut etiamnum exstare sepulcrum S. Felicis cujusdam corpore vacuum, quod alio translatum sit. An Janocastrum, ubi olim* F *a medio scilicet sæculo X, exstitit Benedictinorum monasterium, anno* 1450 *in conventum Eremitarum S. Augustini conversum, anno* 1798 *a Gallis suppressum, et quinquennio post, Augustinianis Spoletum in Lauretanum cœnobium introductis, a Pio VII concessum Passionistis? Aliud suadet vetus hujus loci martyrologium, in quo ad diem* 30 *octobris legitur :* Prope Janum comitatus Spoleti S. Felicis, episcopi et martyris ; qui quum esset episcopus civitatis Martanæ, jussu Tarquinii præfecti pro fide Christi primo ad columnam ligatus et multis verberibus afflictus, exinde in ahenam missus ferventi oleo, præterea super cratem ferream ardentibus prunis positus ; cum nullo tormentorum genere posset a fide divelli, demum capite

(1) Divi tutelares Orbis Christiani, pag. 122 et seqq. — (2) Fasti Senenses, pag. 3. Cfr. Pecci, Storia del vescovado di Siena, pag. 115 et seq. — (3) Acta SS., tom. IV Maji, pag. 167 et seqq. — (4) Orelli-Henzen, Inscriptt. ital., tom. III, num. 5580. — (5) Vite de santi della Città Martana e beati della Terra di Massa nell' Umbria, con un discorso storico, dedicate all' Illmo e R^{mo} Monsignore Francesco M. Pasini, vescovo di Todi. Roma 1771. Nelle Stamperia di Michelangelo Barbiellini nel Palazzo Massimi. — (6) Orelli-Henzen, Inscriptt. lat., num. 5210, tom. III, pag. 25.

gladio

A gladio percussus occubuit. *Sed hoc elogium, ex malefidis Actis S. Felicis depromptum, recentius est quam ut omnem dubitationem tollat de loco unde acceptum sit sacrum corpus. Et quidem in illis Actis nulla fit mentio de qualicumque translatione; ut hæc videatur peracta non statim post martyrium, ut nunc illi volunt, sed potius post conscripta Acta, occasione forte fundati medio sæculo X monasterii. Neque Hispellum, vicinum Fulginio, a Giano plurimum distat, scilicet secundum Boscovicii mappam non plus milliaria romana duodecim; ita ut inde tam facile fere transferri potuerit quam ex Vico Martis. Quæ omnia adjuncta quum diligenter consideraverit lector, statuat ipsemet verisimiliusne sit annon, in Vico Martis olim erectam fuisse sedem episcopalem, non nisi ex incertissimis monumentis cognitam; in eadem sedisse (ut S. Brictium omittam)* S. Felicem, *sæculo IX martyrologos adhuc latentem; corpus, quod Giani colitur, non Hispello, (ubi S. Felicis sepulcrum vacuum sit), Gianum fuisse translatum, sed* B *huc devectum brevi post martyrium, de qua re nihil dicatur in Actis, licet recentioribus. Quum itaque tot sint dubitandi causæ, nolim singulari commentario agere de S. Felice, quem episcopum dicunt Martanum. De quo qui plura volunt, adeant Posserinum, Jacobillum, Ferrarium, et Donnolam, historicos quoque Tudertinos et Spoletanos, et præterea Petrum Stefanuccium, Augustinum a S. Felice, Angelum Alexandrinum, anonymum qui anno* 1760 *Fulginii scriptiunculam suam edidit, supradictum anonymum anni* 1771 *et clericum Excalceatum seu Passionistam, qui anno* 1809 *libellum suum Fulginati prelo subjecit, et alios (si qui forte sint) ejusdem sancti biographos.*

S. Monachus, *cujus ætas, professio aliaque nunc plane ignorantur, quondam die 30 octobris colebatur in Stevenston paræcia, olim nuncupata* Steynstoune, *in comitatu Ayr in Scotia. Quo loco ei ecclesia certe dicata fuit: nam quidam Archibaldus in diplomate diei 7 octobris anni* 1547 *dicit:* Do et lego animam meam omnipotenti Deo... corpus meum sepe-C liendum in ecclesia sancti Monachi de Steynstoune. *Ibidem singulis annis, die* 30, *(cui nomen olim et nunc dies* S. Monachi, *anglice* St Monk's-day *et euphoniæ causa* Sam-Maneuke'sday) *fiebat supplicatio publica: vespere ducebantur choreæ. Addit Alexander Forbes existere in parochia* Sorn *terram cui nomen* Auchmannoch (1).

S. Crispini II, *episcopi Ticinensis, hodie festum celebrant hujus diœceseos clerici. Dicitur sedem Ticinensem ab anno* 275 *ad annum* 305, *defuncto S. Epiphanio I, tenuisse et sacellum S. Crucis ac templum SS. Cosmæ et Damiani ædificasse* (2). *De eo silent antiqui scriptores. Dubitat Ughellus* (3) *nonne fuerit acceptus pro S. Crispino I, die 7 Ja-* D *nuarii culto, qui fertur Ticini sedisse ineunte sæculo III. Etenim tempus quod S. Crispino II tribuitur, ob sævissimam Diocletiani et Maximiani imperatorum persecutionem, haud satis commodum videtur in honorem sanctorum martyrum aris ac templis extruendis. Faustus Antonius Marroni* (4) *dubitavit unusne fuerit, qui triplex factus in varia tempora fuerit distributus, et cultus 7 januarii nomine S. Crispini I et S. Crispini III, et die 30 octobris nomine S. Crispini II. Quæ dubia ob documentorum penuriam solvi nequeunt. His de causis videtur sanctus* Crispinus II *inter Prætermissos locandus.*

Herberni, *alias* Henberni, Hiberni, *prius Turonensis Majoris-Monasterii abbatis, dein ejusdem civitatis archiepiscopi, memoriam agunt Saussayus* (5), *Bucelinus* (6), *Menardus* (7) *aliique, qui eum* sanctum *appellant.* Cum Rollo Normannorum dux, *ait Menardus,* cæde et ferro per Gallias baccharetur, Genomanorum urbe obsessa, exercitum misit, qui Turones diriperet; sed cum ob inundationem aquarum urbem invadere non posset, Majus- E Monasterium cæde et flamma vastavit, multos monachos trucidavit. Milites S. Hebernum abbatem eduxerunt e latebris, quem diris tormentis excruciaverunt, ut thesauros ecclesiæ patefaceret, aliosque monachos latitantes; sed nulla atrocitate sancti viri constantiam labefactare valentes, Cenomanos reversi sunt; quibus captis, Turonenses perterrefacti corpus sancti Martini Antissiodorum transmiserunt cum delectis custodibus B. Heberno abbate, et quatuor et viginti monachis, qui de strage erant residui, duodecim canonicis ecclesiæ S. Martini, et duodecim burgensibus *(bourgeois notables)* Castri-Novi *(Châteauneuf)*. Bello pacato sacrum corpus Turones relatum est, et S. Hebernus omnium votis et suffragiis creatus est episcopus Turonensis *anno* 890, *et obiit anno* 912 *vel* 915 *vel* 916 (8). *Quem, licet a multis, ut vidimus,* sanctus, *a S. Odone Cluniacensi* (9) vir Domini, *ab auctoribus Gestorum Comitum Andegavensium* senex sanctus (10), *a Castellano* (11) venerabilis *nuncupetur, tamen non Sanctis sed tantummodo Prætermissis adscribimus. Etenim ex nullo monumento* F *historico nobis constare videtur, cultum ecclesiasticum eumque publicum centum annis ante Urbani VIII decreta Herberno fuisse delatum, vel alio titulo inter sanctos aut beatos illum censendum.*

Simplicius, S. Benedicti discipulus et alius ac homonymus abbas Cassinensis, *quasi sanctus recolitur hodie in supplemento Menologii Benedictini. Erasmus* (12) *quidem Gattola aliique eum* sanctum *aut* beatum *nuncupant; sed hic honor ei non cessisse videtur centum annis ante Urbaniana decreta. Certe Petrus* (13) *diaconus, qui scripsit sæculo XII, abstinet a singulari illa laude.*

(1) Alex. Forbes, Kalendars of Scottisch Saints, p. 412. — (2) Gualla, Sanctuar. Papiense, p. 11. edit 1505; Romualdus a S. Maria, Papia Sacra, part. I, pag. 124; part. II, pag. 160; Capsoni, Memorie istoriche di Pavia, tom. II, pag. 103. — (3) Italia sacra, tom. I, col. 1078. — (4) De ecclesia et episcopis Papiensibus Commentarius, § X, pag. 7 et seq. Cfr. Acta SS., tom. I Januarii, pag. 356. — (5) Martyrologium Gallicanum, pag. 795. Cfr. Acta SS., tom. VII Julii, pag. 171. — (6) Menologium Benedictinum, pag. 745. — (7) Martyrologium Benedict., pag. 727. — (8) Gallia Christiana tertia, tom. XIV, col. 45 et seq. — (9) Bibliotheca Cluniacensis, col. 118. — (10) Gallia Christiana secunda, tom. I, pag. 749. — (11) Martyrologe Universel, pag. 988. — (12) Historia Abbatiæ Cassinensis, part. I, pag. 12. — (13) Maius, Scriptt. Vett., tom. VI, part. II, pag. 250.

Nanteri

A Nanteri, *abbatis monasterii S. Michaelis in Lotharingia, anno circiter* 1044 *mortui, ad hanc diem inter* beatos *a Castellano in Martyrologio Universali inscribitur. Verum, licet Castellanus eximiæ prudentiæ vir fuerit, sufficientia tamen argumenta nobis non suppeditantur ut servo Dei in nostro Opere hunc honorem tribuamus. Qui vero res gestas* Nanteri, *sanctimonia, ingenio aliisque pluribus dotibus clari, cognoscere velit, adeat Augustinum Calmet qui eas enarravit* (1).

Petrus, Cuculus *agnomine, a singularitate vestis sive ab ave (nescio qua de causa) sumpto, domo Coloniæ Agrippinæ, memoratur hodie ut Sanctus in pluribus fastis Casinensibus. Sed in his antiquitas deficere videtur, ut locus esse possit casui excepto Urbaniano. Etenim qui primus ejus laudes celebravit Petrus Diaconus, notissimus sæculi XII monachus Casinensis, in Libro de ortu et obitu justorum cœnobii Casinensis, abstinet omnino a titulo Sancti aut Beati. Et Erasmus Gattola in Historia abbatiæ Casinensis, ubi recitat locum Petri Diaconi, tum nondum* B *editum (nam quinquaginta abhinc annis librum in lucem primum dedit cardinalis Mai) nude eum* Petrum Cuculum *appellat. Idem ille Petrus Diaconus diem mortis non designaverat: quod silentium manifesto est testimonio in ejus natali nihil singulare fuisse actum. Quin et Arnoldus Wion qui primus anno* 1595 *Petrum sanctis accensuisse videtur, eum inter aemeros in Appendice Martyrologii Benedictini seu libri III* Ligni vitæ *collocat. Quem imitatus est anno* 1629 *Hugo Menardus. Ex arbitrio suo Gabriel Bucelinus primus* Petri Cuculi *memoriam consignavit ad* 30 *octobris, quem dein secuti sunt alii pauci, scilicet Benedictus Cherle in Martyrologio anni* 1714, *et centum abhinc annis auctor Descriptionis historicæ Montis Cassini, qui in catalogo* Virorum Cassinensium sanctimonia illustrium *ad sæculum XI recensuit* S. Petrum Cuculum. *Contra monachus Donauwerdensis qui anno* 1786 *Martyrologium Benedictinum edidit, et Petrus Lechner qui anno* 1855 *illius vestigia secutus est, omiserunt omnem* Petri C Cuculi *memoriam. Ex quibus omnibus apparet pium monachum neque centum annis ante Urbaniana decreta, neque sine intermissione sanctum fuisse vocatum, adeoque locum in Opere nostro ei non esse nisi inter Prætermissos.*

Teresia a Toleto, *cui et nomen* a Velado, *abbatissa O. S. B., memoratur hodie in Menologio Bucelini. Claruit circa annum* 1590, *sed hactenus nullo pacto inter cœlites rite relata fuit.*

Sergium, *monachum in monasterio S. Severi prope Ravennam, sanctique* Romualdi *patrem, cujus gesta S. Petrus Damianus in ejus filii Vita enarravit* (2), *hac die titulo* beati *in Basilii Durergii* (3) *Diario Camaldulensi honoratur. Est quoque inter* D *Sanctos hujus Ordinis numeratus a Wione* (4), *Hastivillio* (5), *Augustino Fortunio et Hieronymo Fabri* (6). *Sed hi scriptores non indicant eum immemorabili cultu fuisse cohonestatum: quin et Mittarelli* (7) *nullum ad hanc rem stabiliendam monumentum antiquum proferre potuit. Quapropter ejus locus videtur esse inter Prætermissos hujus diei.*

Raynerus, *monachus et subdiaconus Villariensis in Brabantia, hac die memoratur, quod circa Omnium Sanctorum festum piam mortem obiisse legitur in Historia Villariensi, in Viris illustribus Cisterciensibus Assignii, in Raissii Auctario ad Natales sanctorum Belgii, in Menologio Benedictino Bucelini, in Antonii Heredia Vitis sanctorum Ordinis S. Benedicti, in Calendario Cisterciensi anni* 1689 *minoribus typis, in Martyrologio Germanico Benedictino Benedicti Cherle aliisque hujusmodi libris. Veneratione aliqua monachi Villarienses videntur prosecuti esse collegam suum; nam apud Henriquezium in Annotatis ex Chronico legitur:* Tunc *(scilicet post mortem)* monachi crines ejus absciderunt et loco reliquiarum servabant. E *Sed quum hæc in Historia Villariensi, quæ in laudes venerabilis* Rayneri *effusissima est, omittantur; neque ætas illius Chronici, numquam ex toto editi, significetur, nobis hæc narratio obscurior est, quam ut ea Ven.* Rayneri *cultum legitimum esse demonstremus. In Sanderi Brabantia illustrata insertam tabellam invenies exhibentem Cœlum Villariense, seu viginti quatuor ex præcipuis viris qui sanctitate in Villario floruerunt, omnes titulo* beati *insignitos, et nimbo seu lumine gloriæ circumdatos: quos inter etiam* Raynerus. *Verum hæc imago, uti et aliæ hujus generis quæ referri possent, sæculi XVII exordiis non est antiquior, neque sufficiens ad eum inter Urbanianos casus exceptos admittendum. Adde quod* Raynerus *non fuit in eorum numero, quorum sacra corpora anno* 1599 *e veteri tumulo in marmoreum monumentum in sacello, ad hoc magnifice ornato, transferenda curavit abbas Henrion* (8); *ita ut corporis elevationis honores consecutus non sit.* F *Demum in Martyrologio quod sæculo superiore ad usum monachorum Villariensium videtur fuisse conscriptum, et quod istius cœnobii beatis seu venerabilibus viris fere omnibus est auctum,* Rayneri *nomen prorsus tacetur. Prætermittimus itaque de illo venerabili viro prolixiorem sermonem instituere, decessorum nostrorum exemplo, qui in aliis beatis Villariensibus eamdem fere normam secuti sunt.*

Philippus Agazzarius *Senensis, eremita O. S. Augustini Ilicetanus, annuntiatur hodie ut Beatus in Diario sacro Senensi; cui prævirit Ambrosius Landuccius* (9), *tradens beatum virum die* 30 *octobris anni* 1422 *e vita decessisse; itemque Raimundus Capisucco in Breviario Vitarum eremitarum O. S. A.,*

(1) Hist. de la Lorraine, tom. II, col. 204 et seq. et 349 et seq. — (2) Acta SS., tom. II Febr., pag. 108. — (3) Diarium oder Camaldul. tag-buch, tom. IV, pag. 146. — (4) Lignum vitæ, part. I, lib. I, cap. 26, pag. 15. — (5) Romualdina Historia, in initio, pag. 12. — (6) Sagre Memorie di Ravenna Antica, part. I, pag. 341. — (7) Annales Camaldulenses, tom. I, lib. IV, pag. 159. Cfr. Santi e Beati dell' Ordine di Camaldoli, pag. 9. — (8) Rayssius, Hierogazophylacium, pag. 536; Vos, Abbaye de Villers, pag. 117. — (9) Sacra Ilicetana sylva sive origo et chronicon cœnobii de Iliceto, pag. 101.

aliique

aliique. De eo fere hic repetenda forent, quæ de primis Ilicetanis eremitis dicta fuerunt in Opere nostro ad diem 28 octobris, in Actis B. Joannis Chizii, ejusdem congregationis viri, scilicet illorum cultum publicum centum annis Urbanianis decretis antiquiorem non esse, et si beati Chizii casus exceptus sit, id maxime repetendum esse a tolerantia aut approbatione Alexandri papæ VII ex familia Chizia.

Jacobus de S. Felice Ordinis eremitarum S. Augustini, *multo post mortem corpore integro repertus, cum Beati titulo laudatur hodie in Ephemeride Sanctorum illius Ordinis conscripta ab Aurelio Knippinga* (1). *Sed qui anno* 1616 *vita functus est, hactenus decreto apostolico inter cœlites relatus non fuit.*

Hermani Ogier, *canonici regularis Præmonstratensis S. Nicolai Furnensis in Flandria, pia memoria colitur hac die in Ephemeridibus Hagiologicis hujus Ordinis* (2).

Bernardus de la Tour, *primo monachus Cartusiæ Portensis in diœcesi Bellicensi, dein præfectus totius Ordinis, beatus dicitur, quamvis numquam ei videatur fuisse delatus cultus ecclesiasticus aut publicus. Sanctissime obiit die* 30 *octobris anni* 1258 (3).

Petrus Florentinus, *anno* 1455 *inter servos B. M. Virginis pie vita functus, celebratur hodie cum* beati *titulo in* Menologio Mariano (4) *illius Ordinis. Eadem laude honestatur in Annalibus* (5) *eorumdem Servorum Deiparæ, ubi anno* 1452 *mortuus legitur, et in Catalogo* (6) *hagiologico Hetrusco, necnon in Templo Sacro Leonardi Cozzandi* (7). *Sed non videtur hunc titulum obtinuisse centum annis ante Urbaniana decreta ; adeoque nomen ejus non legitur in Catalogo Servorum B. M. Virginis inter cœlites sæculo XVI habitorum, excuso in Actis nostris ad diem* 24 *octobris* (8), *neque in Calendario vulgari Florentino* (9).

Joannes Calerus, alias de Spiritu Sancto, *hac die anni* 1541, *simul et tres juvenes anonymi, tertiarii Ordinis S. Francisci, pro Christi fide a quibusdam apostatis Indis crudeliter trucidati. Eorum certamen, præter Gonzagam, Barezzum et Arturum, qui eos* beatos *dicunt, quamvis inter martyres relati non sint, narrat Hueberus.*

Franciscus de Alalpardo, *Compluti*, Robertus Prevostus, *Lemovicis*, et Cecilia *monialis Volaterrana laudantur sub hac die ab Arturo, Huebero aliisque hagiologis Franciscanis. Cultu quidem publico carent, uti et* Fratres Stephanus et Raymundus *occisi anno* 1242 *Tolosæ in Gallia : item* Didacus *mortuus anno* 1470 *Tauri in Castilia, quorum meminit Hueberus. Adde* Franciscum Florianum (10), *tertiarium, a Sancto Petro de Alcantara ad Deum conversum*, *et* Elisabetham Vereycken *aliasque Clarissas e Belgio, laudatas in Palmeto spirituali Patris Benigni Fremaut.*

Alvarum Semedum, *in oppido Nisæ diœceseos Portalegrensis in Lusitania natum, ad hanc diem* 30 *octobris Menologio Societatis Jesu inscribit R.P. Elesbanus de Guilhermy* (11). *Anno* 1602 *Alvarus agens annum decimum septimum, in Societatem Jesu cooptatus fuit. Quum philosophiæ operam daret, missione Indica impetrata, Goam navigavit. Sacerdos factus, in Sinas sese contulit, ubi religionis catholicæ causa, circa annum* 1617 *crudelissima tormenta passus est. Deportatus fuit Cantoniam et inde Macaum relegatus. Sed iterum repetiit Sinas, ubi incredibiles pro Christo exantlavit labores, usque dum anno* 1658, *ætatis suæ anno septuagesimo tertio et missionis Sinensis quadragesimo sexto, plenus dierum e terra migravit ad cœlum* (12).

Franciscus de Almada, *Lusitanus, scholaris Societatis Jesu, mortuus est ætate viginti duorum annorum hac die anni* 1658, *pestilentia, in Eboracensi nosocomio publico decumbentibus inserviens. Quam eximiam erga Christum Dominum et Deiparam pietatem a teneris unguiculis coluerat, in Societate Jesu ad extremum spiritum mirifice auxit* (13).

Adamus Mankowski *Polonus, nobilibus, sed tenuis fortunæ parentibus, in oppido Zabnæ, decem leucis Cracovia dissito, natus ; hac die* 30 *octobris* 1604 *Glacii* in Silesia ab hæreticis religionis causa occisus fuit, quum Roma, ubi limina apostolica inviserat, socio Alberto Lashio, patriam repetebat. Cujus pientissimi martyris corpus solemni funere, die* 23 *novembris ejusdem anni, in ecclesia Societatis Jesu Glaciensi sepultum fuit. Atque hæc desumpta sunt ex narratione quam Heribertus Rosweide scripto testatur fuisse authentice ad provinciam Poloniæ Societatis Jesu missam et per omnia domicilia ejusdem Societatis distributam a sociis Glacii degentibus* (14).

* Glatz.

Josephus Passerat, *Congregationis SS. Redemptoris presbyter, natus anno* 1772, *in S. Alphonsi de Liguorio sodales a ven. servo Dei Clemente Hoffbauer anno* 1796 *Varsaviæ in Polonia cooptatur. Anno* 1820 *constituitur citra montes Congregationis vicarius generalis. Anno* 1848 *ætate et laboribus fractus, exturbatur a religionis hostibus ex Austria, ubi domicilium habebat, venit Tornacum in Belgio dimittitque munus suum. Quo effecto, omnibus omnium virtutum religiosarum exemplar, vitam pientissimam protraxit usque ad diem* 30 *octobris anni* 1858 (15).

(1) Ephemeris Sanctorum Ord. Erem. S. Augustini, pag. 83.— (2) Georgius, Ephemerides Hagiologicæ Ordinis Præmonst., pag. 311. — (3) Depery, Histoire Hagiologique du diocèse de Belley, tom. II, pag. 49; Gallizia, Atti de Santi della reale casa di Savoia, tom. V, pag. 51. — (4) Menologium Marianum seu gesta Sanctorum Ordinis Servorum B. Mariæ Virginis, t. II, pag 256. — (5) Gianio, Annalium Servorum B. Mariæ V. Centuriæ Quatuor, tom. ,I pag. 480. — (6) Catalogus Agiologicus Hetruscus, Romæ 1731, pag. 44. — (7) Il sagro tempio Servitano, Viennæ 1693.—(8) Act SS., tom. X Oct. pag. 883. — (9) Santoni, Diario sacro Florentino, 1853.— (10) Mazzaro, Leggendario Francesc., part. II tom. II, pag. 281.— (11) Ménologe de la Compagnie de Jésus, Assistance de Portugal, part. II, pag. 381. Cfr. Sotuel, Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, pag. 44; Franco, Annus gloriosus, pag. 256; Bartoli, Cinna, lib. III, part. I, § 74, pag. 194, edit. 1829. — (12) Cordara, Historia Societatis Jesu, part. VI, tom. I, pag. 128; Barbosa, Bibliotheca Lusitana, tom. I, pag. 113; Patrignani, Menolog., Lugl., pag 153; Nicolaus Antonius, Bibliotheca Hispana nova, tom. I, pag. 61. — (13) Guilhermy, pag. 380; Franco, Annus gloriosus, pag. 648. — (14) Cfr. Jaroszewicza, Matka Swietych Polska, part. IV, pag. 238. — (15) Villecourt, Vie et Institut de S. Alphonse de Liguori, tom. III, pag. 375 ; Wilmet, Calendrier Hist. de la Belgique, pag 129.

Hac

A Hac die quoque obiit sanctus Amda Michael, dux supremus copiarum regum Æthiopiæ, Zara Yakob, Ba-eda Maryam et Eskender *(Alexander)* (1). Hujus sancti viri patri nomen erat Claudius *(æthiopice : Galawdewos)*, et matri Elisabeth *(Elsabeth)*; qui divitiis et fide florebant. Natus est ille vir sanctus in festo quatuor animalium (2), appellatusque est Amda Michael *(Fulcrum Michaelis)*. Anno post nativitatem, circumquaque repens, in mediam a ecclesiæ sancti Michaelis partem *a* pervenit, ibique, omnibus nescientibus, tres dies mansit, adeo ut parentes eum mortuum putarent et sine intermissione lacrymis prosequerentur. Deinde cum sacerdos thus e media ecclesia quæreret, infantem impavidum humique sedentem invenit, quin pavimentum ullo modo esset immundum. Parentes abduxerunt eum et vehementer gavisi sunt quod vivum eum invenerant. Ex quo tempore in sapientia et doctrina profecit, donec eum reges omnium suæ domus operum magistrum et ducem constituerunt. Justitia sua et eleemosynis factus est pater pauperum. Item suo sumptu omnes B ecclesias restauravit. Sub ejus regimine miserorum vexatores virique improbi sese e medio proripuerunt. Adhibitis tum jejunio, tum oratione, sanctisque juvantibus, paganorum *(Arami)* civitates non semel expugnavit, donec se regum potestati subjecerunt et vectigal pependerunt. Sanctus vir Amda Michael, cujus b animus Deo amore *b* devinctus erat, nunquam nisi sanctis invocatis, orationisque aqua potata, cibum sumebat. Nec ullum diem quin sese in orationis aquam immergeret, traduxit. Præterea totam rem suam in sublevandos pauperes impendit. Qua benignitate perspecta, Deus ad salutem animæ ejus ei dedit opportunitatem. Quidam viri nequiores, eum, ut occideretur, apud regem accusarunt. At rex, quia eum multum amabat, nullo damno eum affecit. Tandem in improborum eorum partes magno negotio tractus, sanctum virum exulem in plagam multum distantem ægerrime misit. Sanctus Michael archangelus auxiliatus est ei, et, ut manducandi et bibendi copiam haberet, panem et scyphum attulit, promisitque paradisum. Et quotiescumque Eucharistiam suscipere cupiebat, hanc de cœlo afferebat archangelus eique præbebat. C Postea ejus accusatores conjurarunt, eumque adduxerunt in regiam aulam et interfecerunt. Atque hac ipsa nocte, unus ex iis qui Deum timebant, ivit corpus ejus visum, et tres reperit c angelos ejus corpus thure suffientes *c* : cujus rei veritatem, invocato Dei nomine, jurejurando testatus est. Alii lampadem e cœlo super eum descendentem alto jam sole conspicati sunt. Rex vero, sancti viri egregias dotes animo colligens, ejus occisores exsecratus est, palamque prohibuit quominus in posterum Amdæ Michaelis memoriam unquam detestarentur : corpus in ejus majorum sepulcro solemniter sepeliri jussit et in ejus memoriam monumentum erigi, atque etiam ejus pueros honorari; eosque amore prosecutus est. D Postea rex noster Lebna Dengel, audito patris* sui Ba-eda Maryam *(mortui anno 1478)* testamento, quod cum eo remanserat, corpus sancti viri ad thronum, *(in ecclesiam cathedralem)* Dominæ Nostræ deferri, ibique regum sepulcro condi jussit, ut famam et memoriam consequeretur. *Hactenus Synaxarium Æthiopicum, quod nobis in anglicum vertit doctissimus Wright : de quo documento hagiologico in Commentario prævio Actis SS. Athanasii et Irenis infra acturi sumus. Noverit tamen lector Synaxarium primitus a Copticis arabice fuisse scriptum, et dein ab Æthiopibus in suam linguam versum nonnullisque sanctis auctum. Jam manifestum est Amdæ Michaelis laudem Synaxario Michaelis, episcopi Atribi et Meligi, ab Æthiopibus fuisse superadditam : nam e codicibus arabibus exulat. Adde quod vixit Amda Michael sub regibus Zara Jacob, Ba-eda Maryam et Eskender, quorum primus obiisse fertur anno* 1468, *secundus anno* 1478 *et tertius anno* 1495 (3) ; *contra* E *Synaxarii auctor scripsit circa annum* 1425 (4). *Ex ipso Amdæ encomio sat perspicuum videtur additamentum tempore regis Lebna Dengel, qui in Æthiopia circiter ab anno* 1508 *ad* 1540 *regnavit* (5), *fuisse confectum, atque tunc sancti viri cultum exortum esse. Dubium quidem est fueritne Amda catholicus, annon. Certe natio Æthiopica regis Zara Jacob studio per legatos, Florentiæ coram Eugenio IV, Romano pontifice, hæresi abjurata, catholicam religionem anno* 1442 *suscepit* (6); *eamque tenuit saltem usque eo dum mortuo anno* 1468 *Zara Jacob, ejus filius Ba-eda Maryam successit; sed postea modo abjecit, modo repetiit* (7). *Hinc non absurde opinari me arbitror, Amdam Michaelem catholicæ Ecclesiæ nomen dedisse, et in se tantam invidiam suscitasse, quod sub regis Zara Jacob proximis successoribus Ba-eda Maryam et Eskender reliquam gentem, ad hæresim reversam, imitari detrectaverit. Sed hæc est conjectura. Verum quum non sit apertum Amdam Michaelem legitimo cultu fuisse* F *honestatum, eum inter sanctos Prætermissos referimus. Non possumus non monere lectorem de dubiis quibusdam verbis in Æthiopico Synaxario occurrentibus. Sunt autem hæc :*

* *lege* proavi

a Hamar, *quod vertimus : interior pars ecclesiæ;*

b fetr *pro quo subjicimus* fekr, *ita ut significet* amorem ;

c Yatenu *quod legendum est* Yaatenu : *suffire, vaporare.*

(1) Cfr. W. Wright, Catalogue of the Ethiopic mss. in the British museum, præf., pag. VII. — (2) Cfr. Synaxarium, Mensis Hatur, 8, apud Mai, Scriptorum veterum nova coll., tom. IV, pag. 100, et apud alios. — (3) Sappeto, Viaggio... dell' Abissinia, pag. 81, 364, 377, 439. — (4) Acta SS., tom. XII Oct., pag. 233. — (5) Sappeto, Viaggio... dell' Abissinia, pag. 81 et seqq. pag. 364, 439 et seqq. — (6) Raynaldus, Annal. eccles., tom. IX, ad ann. 1441 et seq., pag. 365 et seq., pag. 391, edit. Mansi; Labbe, Conc., tom. XIII, col 1201 et seqq. 1215 et seqq. — (7) Raynaldus, tom. IX, anno 1442, pag. 391, tom. XI, anno 1481, pag. 16. Cfr. ibid., ann. 1491, pag. 182.

DE

DE SS. CALENDIONE ET THEOPHILO

MARTYRIBUS NICOMEDIENSIBUS

SYLLOGE CRITICA.

AUCTORE V. D. B.

§ Unica. Martyrologii Hieronymiani origo et natura. SS. Calendionis et Theophili nomina perperam aliis sanctorum nominibus in fastis sacris permixta.

Martyrologium Hieronymianum, post medium sæculum VIII confectum in Galliis ex superadditis compilatione Itala et duobus aut pluribus excerptis,

Quam laboriosa res sit agere de martyribus, qui, quod ex latereulis vulgo Hieronymianis dictis innotuerunt, passim et ipsi Hieronymiani appellari solent, non est quod moneam lectores aliquantisper in opere nostro versatos. Accessit lux aliqua anno 1866, *quum Guillelmus Wrightius edidit Martyrologium Syriacum, sæculo IV aut V græce scriptum, sed syriace versum et ad finem auctum nominibus aliquot sanctorum Syrorum, Persarum aliorumque orientalium, exaratumque anno* 412. *Verumtamen neque hoc ipsum Martyrologium, neque ejus versio latina præluxit concinnatori Martyrologii Hieronymiani, sed alterum simile Martyrologium Syriacum, aut hujus versio latina, quæ multo plura continebat nomina, neque in natalibus constituendis cum priore semper conveniebat. De qua re diximus in S. Thrasea ad diem* 27 *octobris. Allata est nova lux, ex quo inter recensendum tomum II Romæ subterraneæ eruditissimi equitis de Rossi vidi hanc esse rationem Martyrologii Hieronymiani, ut duæ factæ sint compilationes, altera in Italia, altera in Gallia. Prior seu Itala collecta est post medium sæculum V partim ex kalendariis, id est ex Martyrologio illo Syriaco aut ex ejusdem translatione latina, ex Indiculis Furii Philocali aliisque fastis Romanis, ex kalendariis Africano, Italis et similibus, partim ex Passionibus martyrum aliisque libris historicis. Ex hac deinde compilatione facta est excerptio a viro valde imperito, qui pleraque locorum omisit nomina et partem dumtaxat scripsit nominum sanctorum; sed cujus in hoc maxime apparet negligentia, quod sanctorum memorias sæpe ab uno die transtulit ad vicinos. Quam excerptionem pessimam secutus est alius librarius non bonus, novos nævos addens prioribus, aliaque nomina detrahens. Venerunt hi tres libri sæculo VIII adulto in Gallias, ubi alia exstabant collectanea similia Ottobonianis, editis post Adonis Martyrologium a Georgio; ad quos libros prope accedunt Martyrologium Gellonense a Dacherio in lucem datum et Augustanum Labbeanumque, Sollerii curis excusa. Hos itaque codices quum penes se haberet clericus Gallus, ex his confecit post annum* 752 *novum Martyrologium, omnia nomina repetens atque miscens; ut, nisi manifesto videret easdem esse memorias, eas non tantum vicinis diebus, sed sæpe iisdem, geminaret aut triplicaret, passim primo loco referens Compilationem Italam, secundo excerpta posteriora seu pejora, et tertio excerpta priora seu minus mala. Hinc Compilatio Gallicana, quod hodie vulgari nomine Martyrologium Hieronymianum dicimus, complectitur Compilationem Italam atque excerpta: quibus accedunt memoriæ exscriptæ partim ex Martyrologio Gallicano sæculi VII aut VIII, partim ex Passionibus martyrum aliisque libris. Atque horum pleraque in sancto* Calendione *ejusque socio, ut centenis aliis locis, deprehendimus.*

secundum Martyrologium Syriacum, hodie exhibet S. Calendionem

2 *In Martyrologio itaque Syriaco Whrigtii venit ad hanc diem* Nicomediæ *memoria* Klidiun ܩܠܝܕܝܘܢ confessoris; *cujus verum nomen* Cledonium *esse suspicatur doctissimus editor, quasi scriptum esset* ܩܠܝܕܘܢ; *sed compilator Martyrologii Hieronymiani prior seu italus, aut qui ei subministravit translationem ex syriaco, legit* ܩܠܢܕܝܘܢ, *et scripsit latine* Calendionem. *Equidem dubitavi tantulum nonne esset S. Claudianus, martyr Nicomediensis, cum S. Victore die* 6 *martii celebratus: sed ab hac opinione facile recessi, quæ quippe nulla nitatur auctoritate: nam et syriace Claudianus scribitur* ܩܠܘܕܝܢܘܣ. *Deinde, quamquam fatendum sit* Calendionem *nomen insolens esse apud Græcos, utpote quod neque in novo Stephani Thesauro græco neque in Papii nominum græcorum Lexico reperiatur* (1), *christianorum tamen moribus non abhorret; nam in Martyrologio Hieronymiano occurrunt complures sancti Calendiones Afri, Hispani et Sardi, adeoque Synodo Ephesinæ subscripsit Calandio, episcopus Antiochenus, Chalcedonensi alius Halicarnassensis, et Synodo Romanæ anni* 503 *alius tertius. Quid quod in cæmeterio Pontiani reperit Boldettus* (2) *hunc titulum:*

KALENDIVS FIL. E. E. ANN. VI IN P.

cum aliis pluribus nominibus;

3 *In sociis longe major difficultas. In Martyrologio Hieronymiano Bernensi, (quod magnopere laudavit clar. Joannes Baptista de Rossi* (3), *et cujus exemplar, sua manu descriptum, nobis munificentissime dono dedit eruditus vir Guillelmus Arndt, tum in Monumentis Germaniæ edendis sodalis) legimus ad diem* 30 *octobris:* In Nicomedia Januarii, Calendionis, Marciani, Maximi, Germani, Marci,

(1) W. Pape, Wörterbuch der Griechischen Eigennamen. — (2) Osservazioni sopra i cimeteri di Roma, pag. 490. — (3) Roma soterranea, tom. II, pag. XII.

Tiofili

AUCTORE V. D. B.

A Tiofili, Eusebii : *item in Corbejensi majore, a Dacherio* (1) *edito, præsenti die hæc legimus :* In Nicomedia, Januarii, Calendionis, Martialis, Germani, Marci, Theophili, Eusebii; *quocum omnino convenit Lucense Florentinii; Epternacense vero seu Antverpiense discedit aliquantulum in hunc modum :* Nicomediæ natalis Januarii, Calendini, Marsiani, Germani, Marci, Theophili. Et in Comsa, Maximi, Eusebi. *In breviariis prima specie multo major apparet sociorum turma. In Gellonensi minore, edito a Dacherio, hæc leguntur* (2) *:* Nicomedia, Januarii, Calendionis, Marci, Germani, Martialis, Petri, Antici, Marciani, Saturnini ; *eademque in Augustano et Labbeano Sollerii, nisi quod in Augustano* Caticus *et in Labbeano* Atticus *melius loco* Antici *scriptus est. S. Germani Autissiodorense hæc habet* (3) *:* Nicomediæ, Januarii, Calendionis, Marci, Germani ; *sed Corbejense minus solum* Januarium *Nicomediæ adscribit. In Richenoviensi legimus :* In Nicomedia, Januarii Calendini. *Auctaria Bedæ, a Papebrochio ante tomum II Martii edita, partim eorumdem sanctorum meminerunt : Va-* B *ticanum et S. Cyriaci* Januarium *annuntiant dumtaxat et* Martialem ; *Barberianum* Calendionem, Martialem, Theophilum; *Tornacense et Lætiense* Calendionem, Martialem, Germanum ; *Atrebatense vero et Tornacense* Theophilum *et* Eusebium *Africæ assignant. Sed ad diem sequentem in laterculis Hieronymianis majoribus, propter palæstræ omissionem, inter martyres Afros venire videtur S. Calendio, ex Excerptis Italis posterioribus desumptus ; et paulo inferius secundum Excerpta priora legitur :* In Nicomedia Philippi et Calendionis.

ex quibus S. Theophilus *solus legitimus est.*

4 *Ex his tuto expungas S. Germanum, quippe qui non alius sit quam episcopus Capuanus, cujus hodie festum agitur. Neque verba* in Comsa Maximi *huc pertinent, utpote S. Maximum, martyrem Cumanum, designantia.* Marcus *quoque seponendus ; qui, quum a Compilatione Itala abesset, in binis Excerptis omissus est ; quin etiam fictus esse videtur ex S. Marcello centurione, in multis hodie fastis celebrato, atque a compositore Gallo insertus.* C Januarius *et* Martialis *mihi quoque delendi videntur, quoniam alii censendi non sunt quam* Januarius *et* Marcianus, *martyres Antiocheni, qui et hodie in Hieronymianis laterculis laudantur. Et quidem Januarius ille, qui ibidem quasi antesignanus est, neque in Martyrologio Syriaco, neque ad sequentem diem in Excerptis principem locum obtinet ; quin immo non apparet. Deinde loco* Martialis *legitur* Marsianus *in apographo Epternacensi, ut nomina paris Antiocheni adsint. Quocirca quum in Excerptis prioribus et posterioribus, Calendio et Theophilus, martyres Nicomedienses, ad sequentem diem translati essent, et Januarius cum Marciano, omissa certaminis palæstra, primo venirent loco, facile a compilatore Gallo Nicomediensibus martyribus immixti fuerunt : neque enim Antiocheni hac die aut sequenti in Compilatione Gallicana alias duplicantur.* Eusebius, *qui in codicibus majoribus in extrema turma Nicomediensi venit, admissus non fuisse videtur in Compilationem Italam, neque in Excerptis memoratur : additus dumtaxat a compilatore Gallo ; Eusebius quidem iste revera martyr Nicomediensis est, sed non* SS. Calendionis *et* Theophili *socius, qui seorsim martyrium fecerit, atque hac die et sequenti solus recolatur. Certe in antiquissimo Kalendario, olim scripto in monasterio S. Galli Helveto, deinde aucto Stabulai in Belgio et demum a Martenio* (4) *in lucem edito, hæc hodie leguntur :* Eusebii martyris ; *et in Verdinensi* (5) *:* S. Theonesti martyris. Eusebii martyris. E *Melius tamen die sequenti, seu 31 octobris hæc ad Bedam Florus, qui Acta* S. Eusebii *præ oculis habuit, adjecit :* In Nicomedia passio S. Eusebii : qui tempore Maximiani imperatoris sub Maxentio præside capitis abscissione martyrium consummavit. *Ad eamdem diem meminerunt Grevenus et Molanus in Auctariis Usuardinis* Eusebii martyris, cujus gesta habentur. *Ejus Passionis plura exemplaria nobis præsto sunt; ex quibus unum editum fuit in Opere Bollandiano ad diem 30 maji.* Petrus *et* Atticus *Nicomedienses martyres non sunt, et ad aliam turmam pertinent.* Saturninus *episcopus Tolosanus est, cujus translatio hodie in pluribus fastis memoratur. Præter* S. Calendionem *restat itaque solus* S. Theophilus, *in posterioribus Excerptis neglectus, in prioribus ad diem 31 octobris mutatus in* Philippum, *atque a Greveno in Auctariis Usuardinis ad eamdem diem in* Philippum, Romanum presbyterum. *Purum omnino est Martyrologium Ottobonianum, quod non ad diem 31 octobris, sed recte ad 30, sic exorditur :* In Nicomedia, natale sanctorum Kalendionis et Theophili. *Quum anno* F 303 *persecutio omnium maxime Nicomediæ desævire cœperit, haud absurde ad id tempus referri posset passio amborum sanctorum martyrum. Verum cum etiam aliis temporibus Christiani Nicomediæ vexati fuerint, videndum est quanta auctoritas nostræ conjecturæ sit tribuenda.*

(1) Spicilegium, edit. De la Barre, tom. II, pag. 20. — (2) Ibid., pag. 35. — (3) Martene, Thesaurus Anecd., tom. III, col. 1561. — (4) Ampl. Collectio, tom. VI, col 677. — (5) Ibid., col. 685.

A D

DE SS. MARTYRIBUS AFRIS CCXX AUT CXX

ET ALIIS

MARTYRIBUS HIERONYMIANIS

SYLLOGE CRITICA.

V. D. B.

§ Unica. Præter martyres CCXX aut CXX, alii hodie in codicibus Hieronymianis memorati non videntur passi in Africa.

Inter martyres, quos Morcellius hodie Africæ vindicat,

Morcellius, qui *Africæ suæ Christianæ Martyrologium Ecclesiæ Africanæ, ex Martyrologio Hieronymiano aliisque fastis et ex martyrum Passionibus solertissime collectum, inseruit, hodie hanc turmam proponit* (1): In Africa SS. MM. CCXX. Felicis, Quincti, B Lucæ, Luciani, Victoris, Vitalis, Donati, Petri, Marii, Januarii, Firmæ, Hermetis, Urbani, Attici, Feliciani et sociorum. *Hæc ad verbum desumpta ex codice Lucensi Florentinii, excepto quod hic ad finem non legitur :* Feliciani et sociorum ; *sed post* Attici *sequitur :* Et passio sancti Feliciani cum sociis suis. In Antiochia Januarii, Marciani. *In codice Corbejensi majore Dacherii turmæ ita dividuntur :* Et in Africa passio sanctorum numero centum viginti martyrum. Item Felicis, Quinti, *etc., ut in Lucensi : attamen loco* Firmæ Firiæ *legitur. Eadem fere in Antverpiensi :* Et in Africa passio martyrum CCXX. Item Felicis, Quinti, Luciæ, Luciani, Victoris, Vitalis, Donati, Petri, Mari, Januarii, Firmæ, Hermetis, Urbani, Attici, et Feliciani cum sociis suis. *Horum nominum pars reperitur etiam in laterculis Hieronymianis breviatis, in auctariis Bedæ et Usuardi : sed nulla hinc affulget lux.*

conservandi duntaxat sunt, præter S. Marcellum centurionem,

2 *Quidquid id est, de his primum quæritur utrum turma ducentorum viginti martyrum singularis sit, an cum sequentibus conjungenda. Prius omnino affirmandum videtur. Martyrologium Ottobonianum, quod passim, hodie vero maxime, puritate sua conspicuum est, hæc refert :* Eodem die, in Africa, passio sanctorum numero CXX. *Romanum Parvum :* In Africa martyrum CCXX ; *et secundum id Ado :* Apud Africam natalis martyrum CCXX ; *itemque Usuardus, excepto quod ante* CCXX *vocabulum* numero *proponit ; sed inter hos nullus nomen* Felicis, Quincti *aliorumve adjecit. Præpostere eos cum S. Marcello centurione, martyre Tingitano, junxit Wandelbertus : (socios enim passionis suæ nullos habuit S. Marcellus, ut constat ex Actis) ; sed et ipse legit non* centum viginti, *sed* ducentos viginti, *quemadmodum in his ejus versibus apparet :*

* *i. e.* III kal. nov.

> Terno* Marcellus, Christi galeatus amore,
> Centuriam cœlo dignam geminamque sacravit,
> Martyribus bis centum et bis denis comitatus.

3 *Qui numerus (ut de altera hac quæstione hoc loco dicam), in Martyrologium Baronii Romanum quoque receptus, et in quatuor auctariis Bedæ repertus, num retinendus sit, definire non ausim. Non enim scripta fuisse videtur hæc memoria in Compilatione Hieronymiana priore seu Itala, de qua supra in SS. Calendione et Theophilo ; nam in Hieronymianis contractis, ex illa potius quam ex* E *Gallicana excerptis, nullum de hoc manipulo exstat vestigium. Videtur itaque desumpta et in compilationem Gallicanam translata ex antiquo quodam Martyrologio Gallicano, quod Ottoboniano accedebat : in quo Ottoboniano quum numerus* CXX *legatur, auctoritas minima non est. Neque hæc auctoritas solitaria ; quum ei suffragetur codex Hieronymianus Corbejensis Dacherii. Stat vero ex altera parte Romanum Parvum cum sequacibus Adone et Usuardo, et reliqui codices Hieronymiani cum Wandelberto, qui et hos et Adonem sequi solet. Qui pluribus consentire malunt, retinebunt* CCXX ; *qui vero non tam numerum quam testium fidem expendere amant, ii forte hærebunt dubii inter* CXX *et* CCXX, *imo et* CCXXX. *Nobis enim hæsitationem facit codex Bernensis, quem magni faciendum esse jam supra diximus. In quo hæc reperimus :* Et in Africa passi sunt martyres numero DUCENTI XXX. Item Felicis, Quinti, Lucæ, Luciani, Victoris, Vitalis, Donati, Petri, Mari, Januarii, Firmæ, Hermetis, Orbani, Attici. Passio sancti Feliciani cum sociis suis. *Idem occurrit* F *in manuscripto codice monasterii S. Cyriaci :* Et in Africa passio sanctorum martyrum ducentorum triginta (2).

ducenti viginti aut centum viginti.

SS. Felix seu Felicianus, Quintus, Lucas, omittendi ;

4 *Sed ad nomina* Felicis, Quincti, Lucæ, Luciani *aliorumque, maxime ad* passionem S. Feliciani cum sociis suis *redeamus. Pridie seu ad diem 29 octobris compilator Hieronymianus prior seu Italus scripserat :* In Lucania sancti Sanecinti (Hyacinthi), Quinti, Feliciani et Lucii (Luciani, Lucinii). *Hæc in Excerptis ambobus (de quibus vide item dicta nostra in SS. Calendione et Theophilo,) ad diem sequentem translata et mirum in modum distorta reperit aut transtulit compilator Gallicanus; adeo ut* Felix *idem sit ac* Felicianus, *et pro more secundum bina Excerpta repetatur ;* Lucas Lucaniæ *locum occupet ; et cum* sociis suis *idem valeat ac* Quintus *et* Lucianus. *Quum hi itaque cum martyribus Afris nil commune habeant, nihil item est quod sequentes Africæ assignentur.*

(1) Africa christ., tom II, pag. 363. — (2) Acta SS., tom. II Martii, pag XXXVI ; cfr. pag. VII

S. Victor

item SS. Victor, Donatus et Vitalis;

5 S. Victor, *qui et ad sequentem diem secundum utraque Excerpta semel nomine* Victorii *aut* Victoriæ, *semel forma* Victorini *prodit, non alius est ac S. Victor Xantensis. Hodie enim in editione Usuardi Lubeco-Coloniensi annuntiatur :* Troia civitate, quæ Xanctis dicitur, translatio S. Victoris, martyris; *et in auctariis Molani :* Translatio sancti Victoris, patroni nostri, in civitate quæ Xanctis dicitur. *Is SS. Gereonis, Malusii aliorumque militum, qui Coloniæ Agrippinæ et in vicinia martyrium tulerunt, socius; quibuscum ad diem 10 octobris in Hieronymianis fastis jam nuntiatus fuit et in Opere nostro illustratus.* S. Vitalis, *qui quasi martyr Macedo ex iisdem illis Excerptis ad diem etiam 31 annuntiatur, et* S. Donatus, *qui ibidem quoque bis memoratur post S. Felicissimum seu Felicem, videntur gemini esse martyres, prius in Compilationem Italam accepti, atque inde in Gallicanam. S. Donatus socius est S. Felicis martyris Noviodunensis, pridie laudati.*

item Petrus, Marius, et Firma pro Syria;

6 *Nomina* Petri, Mari, Januarii, Firmæ *non minus obscura sunt. Verumtamen delenda imprimis* S. Firma. *Etenim paulo inferius hæc leguntur :* In Antiochia Januarii, Marciani; *atqui considerandum est in codice Corbejensi majore Dacherii legi non* Firmæ, *sed* Firiæ, *loco* Syriæ; *ita ut prius scriptum fuerit* In Antiochia Syriæ : *ad diem 5 martii similiter vox* Siriæ *loco* Syriæ *ab* Antiochia *separata est in Hieronymianis, et in sanctæ nomen conversa. Atque eadem illa die 5 martii* Petri *et* Mari, Marii *seu* Maris *nomina simul jam apparuerunt tamquam martyrum Afrorum; qui verisimiliter ad præsentem diem relati sunt, quoniam, ut intelligitur ex Kalendario Carthaginensi* (1), *Ecclesia Africana quadragesimali tempore sanctorum natales non colebat.*

etiamne Hermes, Urbanus et Atticus?

7 *Estne* Hermes, *qui sequitur, idem ac martyr Hadrianopolitanus, diebus 18 et 22 octobris in Hieronymianis celebratus, an qui die 2 novembris martyribus Afris immiscetur?* Urbanus *nullus propior quam qui ibidem ad diem 3 octobris alios inter martyres Afros numeratur.* Atticus *idem forte ac qui die 9 octobris ignoto loco aut qui die 6 novembris Phrygiæ assignatur. Qui tres martyres non*
C *videntur scripti fuisse in Compilatione Hieronymiana Itala, quandoquidem ex Excerptis non duplicantur aut triplicantur in Compilatione Gallicana; neque etiam reperiuntur in auctariis martyrologii quod olim Bedæ tributum fuit, adeoque a compilatore Gallo inserti censendi sunt.*

SS. Marcianus et Januarius videntur esse martyres Antiocheni.

8 *Ultimo demum loco commemorantur martyres Antiocheni* Januarius *et* Marcianus. *Hi certissime scripti in Compilatione Itala : ter enim prodit in Compilatione Gallicana* Januarius, *bis* Marcianus, *semel in aliquot codicibus in* Martialem *mutatus. Sed et hic quoque aqua hæret. Si quid tamen video, latet sub hac forma* S. Marcianus, *socius S. Luciani; qui ambo passim martyres Nicomedienses dici solent et die 26 octobris celebrantur. Scilicet ad hanc diem in melioribus codicibus legitur :* Nicomediæ, Luciani, Marciani Flori, Heraclii, Titi et Flori; *atque hac auctoritate factum est ut SS. Lucianus et Marcianus, in quorum Passione martyrii locus expressus non est, passim in martyrologiis, etiam in Romano, Nicomediæ certasse perhibeantur. Sed Florus, Heraclius et Titus (omitto alterum Florum, ex Excerptis duplicatum,) SS. Luciani et Marciani socii non fuerunt, quum in horum Passione de sociis nulla fiat mentio : ita ut illi tres ab hoc pare separandi sint, et absurdum non videatur legere :* Luciani, Marciani, Nicomediæ Flori, Heraclii et Titi; *et quidem in antiquissimo Martyrologio Syriaco Wrightii, scripto anno 412, ad diem 20 januarii inter martyres Nicomedienses numeratur* Florus, *et ad diem proximam 25* Titus; *quamquam in tanta Nicomediensium martyrum multitudine plures illis nominibus vocati forte fuerunt. Sed quod majoris momenti est, ad diem 26 octobris in Wrightii Martyrologio hæc legimus :* Antiochiæ, Silvani et Marciani de numero antiquorum confessorum; *ita ut Marciani palæstra in vetustissimo hoc monumento non* Nicomediæ *constituatur, sed* Antiochiæ, *et ut ejus socius non* Lucianus *dicatur, sed* Silvanus. *Verum nonne Antiochiæ duo martyres nominati* Marcianus *exstiterint, alter cultus die 26 octobris cum socio S. Luciano aut Silvano, alter die 30 ejusdem mensis cum* E
socio Januario? Equidem nihil affirmare audeo, minime tamen paratus ad duplicandum tam brevi dierum spatio S. Marcianum Antiochenum, sola Martyrologii Hieronymiani auctoritate; aut ad inducendos SS. Lucianum et Marcianum inter martyres Nicomedienses, quum sileat de eis Martyrologium Syriacum, quamvis eorum Passio conscripta sit, atque illud Martyrologium longe maxime martyribus Nicomediensibus abundet.

Omittendi SS. Nazarius et Celsus, Vitalis et Valerius, Gervasius et Protasius.

9 *Post Januarium et Marcianum, occurrunt nomina* Nazarii, Gervasii, Protasii et Celsi pueri; *quæ in Compilatione Hieronymiana Itala non exstabant, adeoque ex Excerptis non duplicata sunt, neque in auctariis ad Bedam signata. Hæc procul dubio ex Kalendario Mediolanensi accepit compilator Gallus, quamquam neque Papebrochius noster, neque Saxius, in Commentariis de SS. Gervasio et Protasio hujus festivitatis meminerunt, neque de ea fit mentio in kalendariis Mediolanensibus antiquis a Georgio editis post Martyrologium Adonis. Sed in codicibus Usuardinis Aquiscinctino et Cluniacensi, a Sollerio publicatis,* F
sancti Gervasii martyris *memoria celebratur, et in codice Caudiacensi* translatio S. Gervasii martyris. *Verum quando hæc facta sit, si tamen facta sit, mihi non liquet. In Hieronymianis additi pro more Nazarius, Protasius et Celsus; quin etiam S. Vitalis, SS. Gervasii et Protasii pater; atque etiam die sequenti idem S. Vitalis cum uxore sua S. Valeria, in Valerium mutata; qui quum a compilatore Italo jam admissus esset, facile occasionem dederit SS. Nazarii, Gervasii, Protasii, Celsi et Valeriæ adsciscendorum; ita ut nulla S. Gervasii translatio hac die facta fuerit. Sed in Opere Bollandiano SS. Vitalis et Valeria illustrati fuerunt ad diem 28 aprilis, et SS. Nazarius et Celsus ad 28 julii : qui quaterni, etiam Mediolani, conjungi solent et a Græcis die 14 octobris coluntur. Id unum addam, initio anni 1864 SS. Ambrosii, Gervasii et Protasii sepulcra retecta fuisse : de qua inventione erudite scripserunt Ludovicus Biraghius et Joannes Baptista de Rossi.*

(1) Analecta Mabillonii, edit. de la Barre, pag. 163.

A

DE S. LUCANO MARTYRE

IN DIŒCESI CARNUTENSI IN GALLIA

COMMENTARIUS CRITICUS.

R. D. B

§ I. Cultus S. Lucani Luigniaci, Parisiis et aliis locis. Lectiones in Breviariis.

CIRCA ANNUM CLXXVII.

Luigniaci in Belsia,

In *Belsia, gallice* La Beauce, *in pristino Carnutensi territorio* (1), *jacet parœcia nomine Luigniacum, vernaculo sermone* Loigny, *vel etiam* Loigny-en-Beauce *et* Saint Lucien de Longny-en-Beauce : *adeo exigua sæculo XIII ut octoginta tantum incolas numeraret* (2). *Quo ævo ejus collator erat episcopus Carnu-* B *tensis, quemadmodum in illorum temporum polyptychis legimus. Anno* 1697 *intra fines antiquæ diœceseos Carnutensis mansit, cum ex ea Blesensis excerpta fuit* (3). *Sæculo XVIII exeunte, quum universa Gallia in pagos majores* (Départements), *medios* (Arrondissements) *et minores* (Cantons) *divideretur, Luigniacum pars fuit majoris Eburæ-et-Ledi* (Eure-et-Loir), *medii Castridunensis* (Châteaudun) *et minoris Orgeriæ* (Orgères). *Medio sæculo XVIII numerasse eum vicum incolas* 288 (4) *vel focos* 63 *referunt illius ævi scriptores : sed sæculo XIX quædam cepit incrementa, nam anno* 1850 *incolas* 381 *habebat* (5). *Post concordatum anno* 1801 *Pium VII inter et gallicanos consules initum, viculus restitutæ diœcesi Carnutensi fuit adjectus. Quæ satis indicant Luigniacum locum esse valde obscurum, qui vix esset notus nisi ibi die* 30 *octobris anni circiter* 177, *christianæ religionis ergo,* S. Lucanus *sanguinem profudisset, aut die* 2 *decembris anni* 1870 *multi viri nobiles Galliæ pro aris et focis, sub vexillo SS. Cordis Jesu certantes, animam posuissent.*

Parisiis aliisque in locis colitur S. Lucanus.

2 *Quæ sancti* Lucani *martyris memoria Martyrologio Romano Galesinii anni* 1576 *ad diem* 30 *octobris inscripta est hisce verbis :* Parisiis S. Lucani martyris. *Addit Galesinius in Notationibus sese nomen* S. Lucani *desumpsisse* e tabula sanctorum ecclesiæ Parisiensis, *ubi sancti martyris reliquiæ quiescebant. Et hæc est ratio cur hoc loco, nulla de Luigniaco mentione facta, de Parisiis tantum loquatur martyrologus, qui non ecclesiæ Luigniacensis, sed Parisiensis scrinium perscrutatus sit. Galesinii enunciatio transiit in Martyrologium Romanum editum anno* 1583, *dein in Martyrologium correctum a Baronio aliisque, et ad hæc usque tempora in Ecclesia usurpatum. Sæculo tamen IX Parisiis sancto martyri non deferebatur cultus, licet Carnutes proximi sint Parisiis, et ambæ diœceses in eadem provincia Senonensi essent comprehensæ : nam ejus nomen omisit Usuardus, Parisiis medio circiter sæculo IX martyrologium suum conficiens. Postea tamen in ejus Auctaria Tornacense, Centulense, Reginæ Sueciæ, necnon Munerati et Molani* (6) *transiit. Quos imitati sunt in Martyrologio Parisiensi cardinalis de* E *Noailles, in Universali Castellanus, et in Gallicano Saussayus ; qui postremus scriptor fere eadem refert ac Breviarium Parisiense anni* 1636. *Apud Carnutenses tamen, ubi sanctus athleta sanguinem pro Christo profudisse perhibetur, et apud Parisienses, qui plura sæcula asservarunt reliquias, eximio cultu, magis quam alibi, honoratur. Carnutenses enim ante hominum memoriam beatum martyrem tamquam sanctum coluisse indubium videtur. Quo vero tempore eum in liturgia primum celebraverint difficile dictu est; sed officium ecclesiasticum persolventes, quotannis, saltem ab* 1783, *ad finem lectionis recitandæ in honorem S. Leonis (ibi non secus ac in multis aliis Galliarum Ecclesiis, die* 30 *octobris, honorati), hæc addebant verba :* Eodem die colitur sanctus Lucanus martyr in parœcia Belsiæ Carnotensis diœcesis, quæ ab ejus nomine Lucaniacum vocatur. Ibi pro Christo sanguinem fudisse traditur. *Hodie in ejus laudem tota lectio ibidem recitatur.*

Lectio Breviarii Parisiensis anni 1584,

3 *In Parisiensi vero Ecclesia* S. Lucani *festum a remotioribus temporibus ritu semiduplici celebratum fuit. Equidem in Missali anni* 1516 *legitur Missa de* S. Lucano ; *in Breviario, anno* 1584 *auctoritate Petri de Gondy, episcopi Parisiensis, edito, præscribitur ritus semiduplex, et hæc lectio IV :* Sanctus Lucanus martyr fertur ab Orientis partibus in Aquitaniam pervenisse, ubi Christum nomine et vita professus, mira severitate carnem edomans, et fidem quam in pectore gerebat, publica prædicatione enuntians, velut lucerna in domo Dei accensa, omnibus in Christum credere volentibus elucebat. Tandem exorta in Christianos persecutione, cum nec humano timore perterritus, nec mundi amore seductus, vellet fidei suæ lumen abscondere ; cognitus, apprehensus, et afflictus a perfidis, atque in Christo petra immobi-

(1) Guérard, Divisions territoriales de la Gaule, p. 146. Cfr. Pouillé des diocèses de Paris, de Chartres, etc., pag. 70, Paris. 1648. — (2) Guérard, Cartulaire de Saint-Père de Chartres, t. I, pag. CCCXXX ; Merlet, Dict. Topog. du départ. d'Eure-et-Loir, pag. 104 ; cfr. pag. 11. — (3) Cfr. Gallia Christiana, tom. VIII, col. 1343 ; Expilly, Diction. géogr. de la Gaule, tom III, pag. 343. — (4) Dictionnaire universel de la France ancienne et moderne, tom. II, pag. 383 ; Expilly, loco cit. — (5) Breve Carnotense pro anno 1850, pag. 117. — (6) Martyrologium Usuardi, edit. a Sollerio, pag. 637 et seq.

liter

AUCTORE R. D. B.

A liter fundatus, testis Domini fieri capitali sententia promeruit. Qui in ecclesiam Parisiensem translatus, ibi a fideli populo devote et humiliter colitur. *Itaque Parisiensis traditio sæculi XVI exeuntis ferebat* S. Lucanum *ab Orientis partibus venisse in Aquitaniam ibique martyrium tulisse, nihil de locis et tempore evangelicæ prædicationis ejus addens.*

anni 1636, 4 *Pariter ritum semiduplicem in* S. Lucani *festo adhiberi in eadem diœcesi Parisiensi jussit Joannes Franciscus de Gondy, primus hujus civitatis archiepiscopus, patruum suum imitatus; in hoc tamen dissentit quod Breviario anni* 1636 *tres novas lectiones inseruit: quas (in Proprium Sanctorum canonicorum regularium S. Genovefæ anno* 1665 *introductas) hic subjungimus:*

Lectio iv. Lucanus in Aquitania ortum ducens et naturæ et fidei, desiderio annuntiandi Christi nomen, versus Aureliam venit, inde Lutetiam; ubi dum falsorum numinum nefanda sacra insectatur, et pium Servatoris cultum suadet, comprehensus ab Antonini imperatoris emissariis, judici sistitur: qui ei protinus ut ejuret Christum, B diisque sacrificet, districte jubet. At divinus athleta, majori religionis ardore exardescente, multa in idolorum vanitatem proloquitur, Christi Redemptoris attollit beneficia, judicemque ipsum hortatur, ut deposita cæcitate infidelitatis, oculos divino lumini sibi oblato aperiat.

Lectio v. Quibus monitis sævus præses exasperatus, horribilem in modum Christi servum jubet excruciari, ut pœnarum acerbitate eum in adversam sententiam inflectat. Sed invicto pugili animus in tormentis crescit: suaque constantia et hortatione multos adstantium inducit ad fidem. Quamobrem pietatis hostis ocyus eum extremo supplicio adjudicat, utque mox raptetur ad mortem, lictoribus præcipit.

Lectio vi. Gladio igitur Christi testis obtruncatur; at decisum caput manibus suis colligit, quin ad locum usque triumphans vectitat, quo agonis finem et æternæ quietis invenit januam. Positis itaque super obvium saxum suis cervicibus, illic gradum sistit, ac efflato in cœlum spiritu, sacros artus eodem loco deponit; qui deinde velut acervus testimonii, et trophæum ejus victoriæ, Lucani lapis appellatus est. Sacrum cujus C cadaver fideles clanculum curaverunt; quod deinde tranquilla pacis aura rebus Christianis aspirante, in Parisiensis ecclesiæ hierogazophylacium inlatum est, ubi etiamnum in magna veneratione habetur. *Haud parum discrepant hæ lectiones anni* 1636 *a lectione anni* 1584; *nam referunt locum et tempus tum prædicationis evangelicæ, tum martyrii, exhibentque sanctum virum non ex Orientis partibus, sed ex Aquitania ortum.*

anni 1697, 5 *Franciscus vero de Harlay, archiepiscopus Parisiensis, nonnullas eidem breviario mutationes anno* 1680 *afferens, decrevit ut in* S. Lucani *festo omnia de communi fierent, præter lectiones nocturni I, quæ essent de Scriptura occurrente. Ast hæc ordinatio ad exiguum fuit tempus; nam anno* 1697 *ejus successor Ludovicus Antonius de Noailles lectionem IV officii ecclesiastici in* S. Lucani *festo hanc esse voluit:*

Lucani antiquissima extat memoria in vico sito in ipsis Carnutensium et Aurelianensium finibus, ab ejus nomine Lucaniacum dicto: ubi locus martyrio ejus consecratus, Petra sancti Lucani dicitur. Inde illius reliquiæ Parisios pridem allatæ, in ecclesia majori repositæ sunt, et capsa lignea inclusæ. Anno autem millesimo sexcentesimo sexagesimo-sexto, tertia die Augusti, e veteri capsa in argenteam inauratam elegantibus obeliscis fastigiatam, translatæ sunt. Tanta vero devotione a pluribus sæculis apud Parisios sanctus martyr colitur, ut in publicis supplicationibus, in quibus, propter avertendas regni calamitates, corpus beatæ Genovefæ ad ædes sanctæ Dei genitricis defertur, capsa ejus media inter sancti Marcelli et ejusdem sanctæ Genovefæ capsas juxta antiquissimum usum deportetur (1). *Animadvertat lector in hac lectione anni* 1697 *memorari tantum locum martyrii* S. Lucani; *sed contra plura egregia de ejus sacris reliquiis referri.*

et anni 1736. 6 *Hanc lectionem retinuit Ludovici Antonii proximus successor, Carolus Gaspar Guillelmus de Vintimille, anno* 1736 *novum Breviarium Parisiense edens. Attamen eam secundam unici nocturni lectionem fecit.* E *Haud multum placuit canonicis S. Genovefæ Parisiensibus lectio a cardinali de Noailles proposita, eamque tunc tantum admisere, quando anno* 1765 *Breviarium Parisiense susceperunt, lectionis tamen extremam partem in hunc modum mutantes:* Capsa ejus (S. Lucani) sancti Marcelli et ejusdem S. Genovefæ capsas, juxta antiquissimum usum antecedat. *Caroli de Vintimille vestigiis ferme institerunt Antonius Eleonorius Leo Leclerc de Juigné et anno* 1822 *Alexander Angelicus de Talleyrand Périgord, seu potius ejus proximus successor Hyacinthus Ludovicus de Quelen, Parisienses quoque archiepiscopi, Breviarium Parisiense denuo typis edentes. Anno vero* 1872 *Josephus Hippolytus Guibert, archiepiscopus ejusdem civitatis, rursus in archidiœcesim Breviarium Romanum introducens, præscripsit clericis sibi subditis, approbante Pio IX Romano pontifice, ut festum* S. Lucani *quotannis die* 30 *octobris ritu semiduplici ad libitum celebrarent, et in ejus honorem tres lectiones II nocturni recitarent; quarum prima et secunda eædem fere sunt ac in Breviario anni* F 1636. *Tertiæ vero lectioni hæc fuit substituta:* Sancti martyris antiquissima memoria extat in vico sito in ipsis Carnutensium et Aurelianensium finibus, quem ab ejus nomine Lucaniacum vocant; ubi locus martyrio ejus consecratus Petra sancti Lucani dicitur. Inde illius reliquiæ Parisios pridem allatæ, in ecclesia majore repositæ sunt. Tanta vero devotione a pluribus seculis apud Parisios sanctus martyr colebatur, ut in publicis supplicationibus, in quibus propter avertendas regni calamitates, corpus beatæ Genovefæ ad ædes sanctæ Dei Genitricis deferebatur, capsa ejus sancti Marcelli et ejusdem sanctæ Genovefæ capsas, juxta antiquissimum usum antecederet.

Omittimus, quum nihil novi exhibeant, lectiones quas in honorem sancti martyris recitant presbyteri Carnutenses, ex quo Breviario Parisiensi Romanum substituerunt. In diœcesi vero Aurelianensi, quam verbum Dei prædicans peragravit S. Lucanus, *peculiari modo*

(1) Editio anni 1700.

quoque

AUCTORE R. D. B.

quoque colitur : nam recensetur inter plures sanctos, quorum omnium simul festum prima die dominica mensis augusti per totam diœcesim agitur (1). *Denique memoratur in martyrologio quo utebantur olim Ecclesia Salisburiensis et Syonense monasterium.*

§ II. De S. Lucani Actis, martyrio, et reliquiis.

Acta S. Lucani non sunt sincera.

Hucusque vix unum verbum de S. Lucani *Actis diximus. Sæculo quidem proximo superiore monachorum erant S. Germani a Pratis Parisiis : nunc in Bibliotheca Reipublicæ ejusdem oppidi deposita. Quo auctore, quo ævo fuerint confecta, videtur prorsus ignorari. Non adeo sunt recentia; nam codex Parisiensis sæculi XI esse perhibetur* (2). *Ea inter Acta martyrum sincera jure ac merito non refert Ruinartius, cui, utpote monacho S. Germani a Pratis, non fuerunt ignota. Manifestum est ea fuisse vel interpolata, vel incerta* B *patrum memoria scripta; nam adjunctis nonnullis vel falsis vel minus credibilibus sunt viliata. Hinc nemo mirabitur iis parum usos esse Breviariorum Parisiensium auctores. In iis enim legitur sanctus vir sub Antonino, aut, si mavis, sub ejus genero et successore Marco Aurelio Antonino, imperatoribus, qui sæculo II e vita discesserunt, venisse Pictavios ad S. Hilarium hujus civitatis episcopum, et ab eo suscepisse baptismum, quamvis sanctus doctor medio sæculo IV floruerit. Dein dicitur caput, a trunco abscissum, suis gestasse manibus : quod minus libenter recipiendum videtur, quia magnus est sanctorum antiquorum numerus, quibus consimile miraculum obtigisse narrant soli historici vel biographi recentiores. Quomodo vero rem hujusmodi tam facile persuasam habuerint plurimarum gentium Christiani, explicuit rev. pater Carolus Cahier* (3) *et multo ante noster Josephus Ghesquiere, Vitam S. Chrysolii ejusque sociorum illustrans.* Ego quidem, *ait*, vix dubito, quin traditio illa ex eo orta sit, quod S. Chrysolius olim depictus, C aut arte statuaria exhibitus fuerit, abscissam capitis verticem suis manibus gestans, ut sic, quo mortis genere suum ille certamen consummarit, designaretur ; pari nimirum modo, quo depicti aut sculpti olim fuerunt S. Dionysius Galliarum apostolus, S. Nicasius Rothomagensis, S. Desiderius, S. Justus Altissiodorensis, aliique abscissum caput suis manibus gestantes, atque hinc vulgo crediti abscissum caput a loco martyrii ad alium plus minusve dissitum transtulisse (4). *Itaque, quum* S. Lucani *Passio mendis abundet, et stylo fusiore sit conscripta, excerpta tantum subjungimus, nullam tamen rem relatu dignam omittentes, ita ut lector istius lucubrationis, præ reliquis antiquæ, et in vetere Breviario Corisopitensi partim editæ, exactam notionem acquirere possit* (5).

In iis dicitur sanctus martyr, a S. Hilario baptizatus,

8 Cum Antoninus imperator Romani imperii... contra Christianorum sanguinem desæviret,.... insignis Lucanus Huniæ finibus.... ortus, regnum Orientis ingrediens Pictavis advenit... Quadam D igitur die ingressus ecclesiam sancti Petri apostolorum principis, in qua venerabilis Dei antistes Hilarius sublimatus pollebat, factum est ut a sanctissimo Missa celebraretur pro populi delicto. Peracta denique Missarum solemnitate, gloriosus puer Lucanus divino spiritu repletus procidit ad pedes sancti viri, orans et petens ut eum sacri baptismatis fonte profunderet. Quod audiens beatissimus pontifex, mox terræ prostratus..... statimque ab oratione consurgens, beatissimum Lucanum erudiens catholico dogmate, ipseque eum ex salutari fonte suscepit; moxque unda perfusus, repente mutatur in melius. Militia mundi deseritur, paupertas ambitur. Erat enim facie rutilans, aspectu decorus, sapiens verbis, et prudens moribus. Et quod his majus est..., nil de terrenis actibus ambiens, totum se in Dei servitio mancipabat. Eodem itaque tempore beatissimus Lucanus consociatus est beato Mammeti martyri, cum quo cœpit prædicare gloriam Domini nostri Jesu Christi. Sed beatus Memmas cursum suæ passionis exprimens, perrexit ad Dominum, cum quo vivit laureatus per omnia sæcula sæculorum, amen. E

prædicasse evangelium in Aurelianensi tractu

9 Beatus vero Lucanus ut bonus athleta contra diaboli arma remansit dimicaturus. Igitur in illis diebus cum impiissimus Antoninus Cæsar decreta principum accepisset, ut Christiani qui diis non immolarent capitalem jussi sunt subire sententiam ; tunc per omnes provincias persecutores constituit, ut si quis Christianum reperiret, ejus præsentiæ omnimodis nuntiaret. Beatus igitur Lucanus mox Aurelianenses penetravit fines, et cœpit Christi evangelium prædicare, ut verbo suæ prædicationis homines, ad imaginem Dei plasmatos, a dæmonum cultura erueret, et unum Deum cœli terræque conditorem devotis mentibus adorarent... Alius enim cibus non erat illi assiduus, quam esus herbarum virentium, et aquam frigidam pro potu fesso corpori tribuebat. Quadragesimæ vero diebus bis in septimana cibum corpori ministrabat... *Dein narrat auctor quomodo* S. Lucanus *ab homine dæmonem, nuncupatum Balsamum, expulerit,* qui modo egressus nusquam comparuit. Videntes autem cuncti qui aderant, crediderunt Dominum nostrum Jesum Christum, et baptizati sunt a sancto Lucano.

A persecutoribus pro Christo occiditur

10 Interea dum sanctus vir doctrinis insisteret pietatis, et Christi populum ab errore converteret vanitatis, elevatis paululum oculis, persecutores suos venire eminus conspexit. A prædicationis tamen suæ verbo non siluit, sed salutaribus populum verbis hortatus est dicens : « Ecce, fratres et filii carissimi, jam mihi Dominus meus Jesus Christus laborum meorum retributor esse dignatur. » His ita dictis, elevatis in cœlum oculis et sanctis manibus inferens cœlo, cum lacrymis dixit : « Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me ad titulum dignitatis tuæ vocare dignatus es, et beatissimorum martyrum qui propter nomen tuum passi sunt, consortem efficere. Dignare ergo me, Domine Jesu Christe, in eorum numero computare, et regni hæredem fieri sempiternum. » His ita dictis, cœpit contra persecutores suos iter suum intrepidus agere... Cumque ab eis nimium flagellatus admodum teneretur, sanctus vir Lucanus nec terrore concu-

(1) Officia propria Ecclesiæ Aurelianensis anni 1876. — (2) Léopold Delisle, Inventaire des mss. de Saint-Germain des Prés, pag. 13. — (3) Caractéristiques des Saints, pag. 761 et seqq. — (4) Acta SS. Belgii, tom. I, pag. 141 ; Cfr. Acta SS., tom. I Octob., pag. 16 ; tom. VII Octob., pag. 819. (5) Bibl. regia Bruxellensis, num. 8926.

titur

AUCTORE R. D. B.

A titur, nec dolore corporis superatur, sed confisus in Domino dixit : « Christum Dei filium et corde credo, et ore non cesso laudare. » Tunc unus ex militibus, evaginato gladio, parata jam sancta cervice, pretiosum caput abscidit. Cumque sancti viri cadaver jaceret exanime, subito facta est vox de cœlis ad eum dicens : « Euge bone famule Lucane, veni et accipe coronam quam præparavit tibi Dominus Jesus Christus. » Beatissimus vero martyr caput proprium accipiens, deportavit miliarium unum, usque in loco qui vocatur ad Petram Lucani. Hoc autem factum est diei hora quasi tertia, quod est III calendas novembris. Viri itaque loci illius venerunt cum aromatibus, et cereis et lampadibus, et sepelierunt corpus ejus cum omni honore.

probabiliter circa annum 177,

11 *Ipse lector facile videbit, præter errores jam indicatos, et aliis laborare Acta* S. Lucani. *Nec adeo prolixa Actorum excerpta hoc loco attulissem, nisi cultus sancti martyris tam antiquus et extensus esset. Itaque quum beati martyris Passio minoris sit facienda, non teram tempus in examinanda illorum sententia* B *qui eum non ex Orientis partibus, sed ex Aquitania oriundum esse existiment : quæ controversia, deficientibus antiquis aut sinceris historicis monumentis, forsan numquam dirimetur. Animadversum autem velim mihi parum arridere placita Tillemontii* (1) *et Longuevalli* (2) *existimantium* S. Lucanum, *non secus ac SS. Agoardum, Yonem, Paxentium, Justinum et Eugenium, S. Dionysii Parisiensis aut discipulum aut socium fuisse, et eodem circiter tempore, Valeriano, Aureliano aut Diocletiano imperatore, mortem oppetiisse. Potius suspicarer eum sub Antonino vel ejus genero Marco Aurelio Antonino passum esse martyrium, aliquatenus assentiens* S. Lucani *Actis, quæ hic consonant Breviario Parisiensi anni* 1636 *et Martyrologio Gallicano Saussayi. Haud me fugit* S. Lucani *Acta plerumque nullatenus esse sincera ; sed iis tamen aliqua fides haberi potest, ubi cum aliis documentis certis, uti hoc loco, conveniunt, nedum pugnent. Refert enim Sulpitius Severus, Galloromanus, de Marci Aurelii Antonini ævo loquens :* Tum primum (*id est circa annum* 177), intra Gallias C martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta (3). *Quæ quum ita sint, existimandum puto* S. Lucanum *tunc temporis e vita abiisse, nullum tamen argumentum, quo conjecturam firmem, præ manibus habens.*

Luigniaci ; at dein translatus Parisios.

12 *Locus vero martyrii* S. Lucani *ab omnibus dicitur Luigniacum : qui locus nomen a suo patrono* S. Lucano *remotissimis temporibus accepisse traditur* (4); *sed parum probabilis est hæc etymologia. Sancti martyris sacra ossa Luigniaci adhuc quiescebant, quum ejus Acta literis fuerunt mandata, uti ex fine patet. Quonam vero ævo ex hac parœcia Parisios ad ecclesiam cathedralem B. Mariæ Virginis translata fuerint, e nullo monumento historico confici potest. Subiit cogitatio ea circa medium sæculum decimum in hac ecclesia nondum fuisse deposita ; nam in Catalogo reliquiarum hujus templi, qui in Sacramentario illius ævi legitur, nulla fit mentio reliquiarum* S. Lucani (5). *Sed unico argumento illo negativo rem perficere nolim. Quare audiendus est Joannes Lebeuf, qui censet* S. Lucani *reliquias sæculo IX adulto Parisios fuisse delatas, ne ab irruentibus Normannis damnum caperent* (6), *tum quum illi advenæ regionem Carnutensem anno* 886 *igni ferroque vastaverunt* (7). *Quod effatum esse absurdum dicere non ausim, quum non pauci hocce tempore sanctorum reliquias, ab injuriis Normannorum vindicandas, Parisios contulerint* (8). *Addit alius scriptor Luigniacenses incolas, quum post pacem compositam* E *Francos inter et Normannos, sui sancti patroni sacras reliquias iterato repeterent, repulsam tulisse* (9). *Quæ placita attigisse sufficit, quum documenta ad rem disputandam desint.*

ubi magno honore habetur.

13 *Quanta reverentia* S. Lucani *reliquias habuerint Parisienses ex hoc perspicuum est, quod singulis annis die* 30 *octobris, ejus martyrii anniversario, medio in choro eas ponere solemne habebant, et dein, supplicatione instituta, per ecclesiam deferre* (10) *; quin etiam morem fuisse videmus ut, ad avertendas regni calamitates, per plateas simul et SS. Genovefæ et Marcelli reliquiæ circumducerentur* (11). *Hujus pietatis Parisiensium erga* S. Lucanum *particeps fuit Petrus Gondius, episcopus Parisiensis, qui mense junio anni* 1571 *ejus exuvias in capsa lignea recondidit : cujus frons erat ex argento inaurato* (12). *Die vero* 3 *augusti anni* 1666 *ossa* S. Lucani *in aliam capsam translata fuerunt : erat tota ex argento inaurato et instar ecclesiæ. Ejus quatuor extremæ partes habebant singulæ singulos obeliscos* (13). F *Nostro ævo ignorari videtur quid de his sanctis exuviis tempore perturbationis gallicæ exeunte sæculo XVIII factum fuerit. Hac de re anno* 1869 *interrogatus presbyter, cui illius ecclesiæ sacrarum reliquiarum custodia erat commissa, candide respondit id hucusque sibi fuisse ignotum.*

(1) Mémoires pour servir à l'Hist. Ecclés., tom. IV, S. Denys de Paris, art. V, pag. 452, edit. Paris. 1701. — (2) Hist. de l'Église Gallicane, tom. I, pag. 112, edit. Paris. 1825; Cfr. Acta SS., tom. IV Octob., pag. 906. — (3) Sulpitii Severi Opera. Historia Sacra, lib. II, § 32, pag. 174, edit. Veron. 1754. — (4) Lebeuf, Histoire de Paris, tom. I, pag. 263, edit. Cocheris. — (5) Mémoires des Antiquaires de France, série III, tom. III, pag. 169. — (6) Lebeuf, tom. I, pag. 12. — (7) Recueil des Historiens des Gaules, tom. VIII, p. LXXVI et 256. — (8) Chron. Franc. apud Peigné-Delacourt, Les Normands dans le Noyonnais, pag. 92 et seqq. — (9) Dulaure, Histoire de Paris, tom. I, pag. 264 et seqq. — (10) C. P. G. (Gueffier), Descript. Historique des curiosités de l'Église de Paris, pag. 289. — (11) Ibid. Breviaria Pariens. ann. 1697 et 1736. — (12) Gueffier, pag. 360 ; Du Breul, le théâtre des Antiquités de Paris, lib. I, pag. 29, edit. 1639. — (13) Gueffier, pag. 289 ; Breviaria Parisiensia annorum 1667, 1736, etc.

DE

A

DE SANCTO SERAPIONE

EPISCOPO ANTIOCHENO

V. D. B.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Cultus S. Serapionis. Tempus ejus ordinationis. Variæ de hac re sententiæ. Fueritne asceta S. Serapio. Quo anno mortuus sit.

ANNO CCXI.

S. Serapion, *episcopus Antiochenus, cultus fuit in Ecclesia Latina*

Ecclesia patriarchalis Antiochena, martyrum suorum multitudine et primorum episcoporum sanctitate inter reliquas celebris, hodie nobis exhibet S. Serapionem, *in historia ecclesiastica et literaria a scriptoribus multis, tum veteribus tum recentibus, laudibus cumulatum. Primum prodiit in fastis sacris latinis apud Adonem ad præsentem diem, his verbis :* Apud Antiochiam beati Serapionis episcopi, eruditi viri et fide clarissimi. *Quæ verba recepta sunt in Martyrologium Fuldense, quod, quum magnam partem ex Adone desumptum sit, a Georgio ad finem hujus martyrologii editum est. Usuardus contractum istud elogium suum fecit hocce modo:* Antiochiæ sancti Serapionis episcopi, eruditione clarissimi. *Quod encomium, ex Rufiniana versione Historiæ ecclesiasticæ Eusebii* (1) *desumptum, transiit in martyrologia recentiora et imprimis in Martyrologium Romanum, editum anno* 1583, *ubi legitur :* Antiochiæ sancti Serapionis episcopi, eruditione et sanctitate clarissimi ; *sed in editionibus posterioribus verba* et sanctitate, *utpote parum utilia et ab Usuardo non adhibita, omissa fuerunt. Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum scripsit illam memoriam depromptam fuisse ex martyrologio Ven. Bedæ. Verum hoc commune erratum est, inde ortum quod martyrologium ex Adone aliisque compilatum*
C *cum Bedæ nomine fuit editum. Prodiit enim primum hoc martyrologium anno* 1554, *in tomo IV Vitarum sanctorum Aloysii Lipomani, cum Adonis nomine : sed novem annis post Nurembergii inter Ven. Bedæ opera excusum fuit, eique inscriptum Bedæ nomen. Anno sequente in nitidissima editione Antverpiensi Plantiniana denuo lucem aspexit, habens titulum* Martyrologium Ven. Bedæ presbyteri. *At Mosander in tomo VII Vitarum sanctorum idem opus typis edens, Adoni Trevirensi tribuit. Baronius vero annotata sua Martyrologio Romano anno* 1589 *subjiciens, ususque editione Plantiniana, nihil de præsenti lite suspicatus, transtulitque ad Ven. Bedam quæ de Adone Viennensi erant dicenda. Præterea idem* S. Serapion *ad diem* 30 *octobris, concedentibus Paulo V, Urbano VIII* (2) *et anno* 1729 *Benedicto XIII, Missa et Officio de communi a Patribus Carmelitis cohonestatus fuit. Eadem auctoritate in eorum Martyrologio die* 30 *octobris scriptum est :* Antiochiæ sancti Serapionis episcopi, Ordinis Carmelitarum, eruditione clarissimi. E
Videntur PP. Carmelitæ olim in nostris partibus cultum S. Serapionis haud parum promovisse : siquidem anno 1681 *Philippus a Visitatione typis Namurcensibus S. Serapionis, patriarchæ Antiochenæ, Ordinis Carmelitani, Vitam mandavit* (3). *Utinam documenta primigenia hujus lucubrationis fuissent annexa aut indicata ! Præclarior est Vita illius sancti a nostro Petro de Halloix concinnata* (4). *Qua ratione fuerit beatus episcopus olim cultus Pragæ, me latet. Eum quidem die* 30 *octobris fuisse honoratum, colligo ex kalendario Missalis Pragensis, quod anno* 1409 *fuit scriptum, transiitque postea in bibliothecam Vindobonensem Cæsaream. Hujus kalendarii apographum inter decessorum nostrorum schedas repertum est.* S. Serapionis *nomen in suum quoque kalendarium intulit anno* 1588 *Adamus Kings* (5). *Atque hæc de cultu* S. Serapionis *apud Latinos.*

et in antiqua ecclesia Syriaca.

2 *In uno tantum Martyrologio orientali, nempe Syriaco anni* 412, *typis edito anno* 1866 *a clarissimo viro Guillelmo Wright, beati* Serapionis *episcopi Antiocheni nomen reperi, ubi ad diem* 14 *maji occurrit memoria* Serapionis episcopi Antiocheni. *Quo vero tempore in sacros fastos relatus fuerit, definire non ausim, quum apud nullum historicum significatum viderim. Neque nomen ejus in anno Græco-Slavico Martinovii in tomo nostro XI Octobris edito mihi obvium factum est : neque etiam in schedis defuncti collegæ Henrici Matagne, qui in Musæo Britannico Londinensi bene multa Kalendaria Orientalia descripsit, nec alibi, nobis ulla occurrerunt indicia, quibus hic noster* S. Serapio *ab aliis homonymis dignosci queat. Quæ res minus mira est, quum* S. Serapion *exeunte sæculo II et ineunte III vixerit, et hac ætate tantum martyres (inter quos non numerandus est sanctus præsul) Sanctorum Catalogis adscriberentur.* F

3 *Quæ quidem de* S. Serapione *novimus, pervenerunt*

(1) Autores historiæ eccles., Ruffinus, lib. V, pag. 137 et seq., edit. Basileæ, 1535. — (2) Daniel a Virgine Maria, Speculum Carmelitanum, tom. II, part. IV, pag. 739. Cfr. Off. concessum a Bened. XIII. — (3) Abrégé de la Vie de S. Sérapion d'Antioche, religieux de l'Ordre des Carmes. — (4) Ecclesiæ Orient. Scriptt., tom. II, pag. 852. — (5) Forbes, Kalendars of Scottish Saints, pag. 166.

Dicitur ordinatus episcopus Antiochenus, ab aliis anno XI Commodi,

venerunt ad nos per Eusebium (1), *ex cujus Historia ecclesiastica et Chronico hausere quicumque de sancto viro deinceps egerunt. Hos inter primus est S. Hieronymus* (2),*qui in libello de Scriptoribus ecclesiasticis, hæc habet verba :* Serapion, undecimo Commodi imperatoris anno Antiochiæ episcopus ordinatus, scripsit epistolam ad Caricum et Pontium, de hæresi Montani, in qua et hæc addit : « Ut autem sciatis falsi hujus dogmatis, id est novæ prophetiæ, ab omni mundo insanam reprobari,misi vobis Apollinaris beatissimi, qui fuit in Hierapoli Asiæ episcopus, litteras. » Ad Domninum quoque, qui persecutionis tempore ad Judæos declinaverat, volumen composuit ; et alium de Evangelio quod sub nomine Petri fertur, librum ad Rhosensem Ciliciæ ecclesiam, quæ in hæresim ejus lectione diverterat. Leguntur et sparsim ejus breves epistolæ, auctoris sui ἀσκήσει et vitæ congruentes. *Hactenus S. Hieronymus. Quem secuti sunt Honorius Augustodunensis ac Trithemius, et cui certo præluxerunt Eusebii Chronicon et Historia ecclesiastica. De natalibus vero* S. B Serapionis *nihil nobis innotescit. Non possumus tamen non memorare Guillelmi Curetonii conjecturam de epistola in codicibus syriacis a se reperta, quamque Mara, filius Serapionis, ad filium suum Serapionem dedit et inscripsit. Hunc postremum fuisse* S. Serapionem *Antiochenum episcopum suspicatur Curetonius* (3), *progenitumque, uti in titulis funebribus veteres loquuntur, fidelem ex fidelibus.*

ab aliis anno X,

4 *Verum haud pauci a sancto Hieronymo discrepant, perperam rati se sequi Eusebium, quem in plerisque sui Chronici aut mss. aut excusis editionibus* S. Serapionis *ordinationem anno X Commodi annexuisse reperiunt* (4). *Sed ante omnia animadvertendum est ipsum Chronicon, prout ab Eusebio fuit græca lingua scriptum, deperditum esse* (5), *et Chronicon græcum quod Eusebii nomine insignitum edidit Scaliger* (6), *hujus potius quam Eusebii partum esse, aut saltem ex locis arbitrio Scaligeri collectis qualitercumque coaluisse. Inter Græcos utique plures auctores, uti Georgius Syncellus, auctor Chronici Pa-* C *schalis et Cedrenus, Eusebii Chronico multum usi sunt idque sæpius descripserunt. Sed nihil in præsenti nos juvant, cum Syncellus tradat dumtaxat* S. Serapionem *sedisse annos* 25 (7),*et auctor Chronici Paschalis*(8)*haud accuratius definiat quo tempore Ecclesiam Antiochenam regere cœperit. Quare, ut Eusebii mentem assequamur, ad ejus Chronici translationem latinam seu S. Hieronymi, et ad armeniacam confugiendum est. In plerisque quidem, quantum novimus, editionibus Chronici Eusebiani S. Hieronymi legitur ad decimum Commodi annum memoria* (9) *ordinationis* Serapionis, *episcopi Antiocheni.*

AUCTORE V. D. B.

quod minus placet.

5 *Sed jam pridem turbatus videtur hic locus : quod facillime fieri potuisse negabit nemo qui laterculos illos inspexerit. Attamen semper exstiterunt genuinæ, ut mihi videtur, lectiones in bonis codicibus, quæ cum Catalogo scriptorum Hieronymiano omnino concordant* (10) *; nam Pontacus* (11) *in notis et castigationibus suis, Chronico S. Hieronymi adjectis, tradit in Fuxensi et Petaviano codicibus* S. Serapionis *memoriam ad annum Commodi undecimum scriptam fuisse. Postremo hanc lectionem existimandam esse genuinam suadent omnes, quos novi, editores Catalogi Hieronymiani, Miræus nempe, Fabricius, Maurini et Vallarsius. Etenim sancti doctoris, anno undecimo Commodi ordinationem* S. Serapionis *illigantis, verba, nulla addita correctione, referunt, nec discrepantiam inter codices indicant. Neque nos morari debet Trithemius* (12), *qui, quamvis S. Hieronymi vestigia* E *sit secutus, annum tamen decimum tertium proponit. Nam quod majoris ponderis est, Libro de viribus illustribus Hieronymiano omnino suffragatur Chronici Eusebiani versio armeniaca antiquissima, anno* 1818 *a Joanne Baptisto Aucher armeniace et latine edita Venetiis* (13). *Latine quoque reddita fuit a cardinali Majo, excusaque Mediolani anno* 1818, (14) *et, nova cura, Romæ anno* 1833 (15). *In hac fertur* S. Serapion *anno XI Commodi fuisse creatus episcopus seu* 190 *Christi : nam Commodus a die emortuali Marci Aurelii,* 17 *martii anni* 180, *imperio solus potitus est ; licet hunc annum in nummis ut quartum sui imperii signaret, eo quod cum patre imperator appellatus fuerit anno* 176, *die* 27 *novembris, ut fert Lampridius* (16) *; (qui tamen alio loco diem* 28 *octobris proponit). Annus XI quoque placet Ceilliero* (17), *Caveo* (18), *Lipsio* (19) *et Curetonio* (20)*; sed Halloixio* (21)*, Boschio* (22), *Bueo* (23), *Tillemontio* (24) *annus X.*

Qua in re ab Eusebio recedunt scriptores nonnulli,

6 *Ex hucusque disputatis inferri potest Eusebium* S. Serapionis *ordinationem aut anno X Commodi seu* 189 *Christi, aut, ut nobis probabilius est, anno XI Commodi seu* 190 *Christi, annexuisse. Eusebii tamen auctoritatem non apud omnes prævaluisse suspicamur. Georgius enim Syncellus* (25), *etiamsi Eusebii sequax, initium episcopatus* S. Serapionis *omittit. Chronicon Paschale* (26), *Nicephorus Constantinopolitanus* (27), *Nicephorus Cal-*

(1) Hist. eccles., lib. V, cap. XXII, pag. 395 et lib. VI, cap. XI, pag. 445, edit. Laemmer ; Chronicon, apud Mai, Scriptt. veter., tom. VIII, pag. 387. — (2) Opp., tom. II, De Scriptt., col. 655 et seqq., edit. Migne. — (3) Spicilegium Syriacum, præf., pag. XIII — (4) Opp. S. Hier., tom. VIII, col. 1079, edit. Migne. — (5) D. Ceillier, Auteurs sacrés et ecclésiastiques, tom. IV, pag. 223 ; Aucher, Eusebii Chronicon bipartitum, tom. I, Præf., pag. V et seqq. — (6) Aucher, loc. cit. Fabricius, Bibl. Græca, tom. VI, lib. V, cap. 4. pag. 33, edit. Hamb. 1714. Hankius, De Scriptt. Byzant., part. I, cap. 1, num. 196, pag. 90. Ceillier, tom. IV, pag. 223. — (7) Chronographia, tom. I, pag. 668, edit. Bonn. — (8) Chronicon Paschale, tom. I, pag. 491, edit. Bonn. — (9) Opp., tom. VIII, col. 634 et 1079. — (10) Opp. S. Hieron., tom. II, col. 655, edit. Migne. — (11) Ibid., tom. VIII, col. 1079. — (12) Opp. Hist., De Scriptt., tom. I, pag. 194. — (13) Eusebii Chronicon bipartitum, part. II, pag. 293. — (14) Eusebii Chronicorum canones, pag. 389. — (15) Scriptores veteres, tom. VII, pag. 389. — (16) Lampridius, in Commodo, in Hist. August. Scriptt., pag. 46 et 50, edit. Salmasii. Cfr. Eckhel, Doctr. numorum, part. II, vol. VII, pag. 103 et seqq., edit. 1828. — (17) Hist. génér. des Auteurs sacrés, tom. II, pag. 235. — (18) Scriptt. ecclesiastic. hist. litter., pag. 52. — (19) Chronologie der Römischen Bischöfe, pag. 172. — (20) Spicilegium Syriacum, pag. XV ; Cfr. Dupin, Nouv. Biblioth. ecclés., tom. I, pag. 77, edit. Paris 1693. — (21) Ecclesiæ Orient. Scriptt., tom. II, pag. 852. — (22) Acta SS., tom. IV Julii, pag. 12. — (23) Ibid., tom. VI Octob., pag. 171. — (24) Mémoires pour servir à l'hist. ecclés., tom. III, pag. 168. — (25) Chronographia, tom. I, pag. 668, edit. Bonn. — (26) Chronicon Paschale, tom. I, pag. 492, edit. Bonn. — (27) Chronographia brevis, apud Migne, Patrol. Græca, tom. C, col. 1053.

AUCTORE V. D. B.

listus (1) *aliique Georgii silentium de exordio episcopatus sancti* Serapionis *imitantur; Chronicon Paschale refert ad annum III Commodi ejus certamina cum Montanistis. Eutychius* (2) *Alexandrinus scriptor sæculi X, dicit* Serapionem *quinto Commodi anno in cathedra Antiochena sedere cœpisse et post decem annos esse mortuum. Quamobrem forte suspicio non est temeraria, jam pridem inter Græcos de anno ordinationis* S. Serapionis *dubitationes exstitisse. Nec prætereundum est annum X Commodi modo anno* 189, *modo* 190, *modo* 191 *æræ christianæ apud scriptores respondere : quæ discrepantia aliquando ex olympiadibus earumque annis diversis aut chronologiæ ratione diversa oritur. Nos vero temporum notationem fere ab omnibus receptam secuti sumus.*

etiam recentiores.

7 *Est et alia sententia quam tuentur Michael Le Quien* (3), *Martinus Routh* (4), *aliique* (5), *rati* S. Serapionis *episcopatus initia incidere in VII vel VIII Severi annum, id est Christi* 199. *Quod placitum, (quod a Bueo fuit expo-* B *situm), his paucis verbis complectimur : Eusebius* (6) *in Chronico anno XVI Marci Aurelii, id est Christi* 176, *(aut secundum aliam editionem anno Marci Aurelii XVII), ordinationem S. Maximini episcopi Antiocheni, qui S. Theophilo successit, suamque ecclesiam tredecim annis rexit, perperam illigarit; nam S. Theophilus die* 17 *martii anni* 180 *adhuc supererat, quippe qui suum Chronicon ad hanc diem perduxerit. Imo non obiisse dicitur ante annum* 186. *Hinc infertur post hoc tempus S. Theophilo successisse S. Maximinum; deinceum non ante annum VII Severi seu Christi* 199 *mortuum esse ac successorem nactum* S. Serapionem. *Hæc est Michaelis Le Quien aliorumque sententia. At huic calculum suum adjicere jure denegat Bueus* (7), *contenditque, ut alia omittam, Eusebii dicta inter se facile posse conciliari, modo concedatur S. Theophilum anno XVI Marci Aurelii, prout aliquando tunc fiebat, sibi S. Maximinum adjutorem in gubernanda Ecclesia Antiochena adjunxisse. Porro Eusebii sententia nequaquam aut absurda aut incredibilis dicatur : nam quæ fieri potuerunt, et aliquando facta sunt, licet minus* C *verisimilia aut minus frequentia videantur, esse vera non raro deprehendimus.*

Verisimile est S. Serapionem *fuisse ascetam,*

8 *Omnino probabile est* S. Serapionem *ad sedem patriarchalem Antiochenam fuisse evectum, propterea quod doctrinæ et pietatis laude in Christi Ecclesia luceret. Etenim tam præclara fuit sancti episcopi doctrina ut Patres Concilii Alexandrini anni* 362 (8), *quos inter Eusebius Vercellensis et Athanasius, ejus libros tamquam traditionis apostolicæ instrumenta videantur proposuisse. Audiatur Socrates* (9) : Christum, hominem factum, non carnem modo, D sed animam etiam humanam assumpsisse pronuntiarunt; quæ quidem sententia olim fuerat ecclesiasticorum virorum. Non enim novam quandam doctrinam a se primum excogitatam in Ecclesiam invexerunt : sed ea sanxerunt quæ et ecclesiastica traditio ab initio docuerat, et christianorum philosophi certissimis argumentis adstruxerant. Ita enim omnes antiqui qui hac de re disputarunt, suam nobis sententiam scriptis proditam reliquerunt. Irenæus certe.. et Serapion Antiochenæ urbis episcopus, Christum, qui homo factus est, anima præditum fuisse, velut rem communi omnium consensu receptam suis in libris asserunt. *Nec vero minorem sanctimoniæ famam reliquit, uti ex Hieronymi laudibus est manifestum. Quin et si Trithemio* (10) *fides habebitur,* S. Serapion *dicetur anachoreta : quam sententiam non absurdam existimabis legens egregiam Antonellianam dissertationem de Ascetis* (11), *et breviorem diligentioremque Antonii Tinnebroek* (12) *de eodem argumento disputationem. Cui sententiæ non mediocriter suffragatur S. Hieronymus, laudationi* S. Serapionis *finem imponens hisce verbis :* Leguntur et sparsim breves epistolæ aucto- E ris sui ἀσκήσει et vitæ congruentes. *Nec obest Eusebii silentium, nihil hujusmodi significantis : nam illo ævo notum erat sæculo II adulto, episcopos in Oriente fere omnes fuisse assumptos ex hoc hominum numero, qui vitam castam et segregem ascetarum aut monachorum viverent, in oratione rerumque hujus mundi contemptu, veste pulla aut philosophorum pallio induti, nuncupatique philosophi christiani* (13). *Neque fugit hæc rerum conditio Patres Carmelitas, censentes inter sui Ordinis alumnos* S. Serapionem. *Num fuerit reapse* S. Serapion *Carmelita, quum inter Sebastianum a S. Paulo* (14) *et Papebrochium* (15) *fuerit disceptatum, disputare nihil opus est.*

et obiisse anno 211.

9 *Quot sederit annos in cathedra Antiochena* S. Serapion *incertum est. Utique viginti quinque annos huic ecclesiæ præfuisse a Syncello traditur : sed hic numerus major est; nam in Eusebii Chronico Hieronymiano et Armenio legitur S. Asclepiades anno I Caracallæ, quo mortuus est pater ejus Severus, (qui annus est* 211 *Christi),* S. Serapioni *successisse. Nec dissonat in Historia ecclesiastica* (16), *ubi narrat* F *S. Asclepiadem Antiochenorum fuisse creatum episcopum, quum S. Alexander, adjutor in episcopatu S. Narcissi Hierosolymitani, in vinculis teneretur, id est, juxta verisimiliorem sententiam, anno I Caracallæ seu* 211 *Christi. Sed hanc rem, haud parum intricatam, uberius explicare supervacaneum est, quippe quæ disputata a collega* (17) *in commentario de S. Asclepiade, ad diem* 18 *octobris. Unum addidisse satis erit; nimirum in Gregorii Barhebræi Chronico ecclesiastico perhibetur san-*

(1) Hist. eccles., lib. IV, cap. XIX, pag. 314, edit. Paris. 1630. — (2) Annales, apud Migne in Patr. Græca, tom. CXI, col. 990. — (3) Oriens Christianus, tom. II, pag. 702. — (4) Reliquiæ sacræ, tom. I, pag. 467. — (5) Art de vérifier les dates, pag. 241, edit. 1770. — (6) Mai, Scriptt., tom. VIII, pag. 388. Aucher, Eusebii Chronicum, tom. II, pag. 29. — (7) Acta SS., tom. VI Octobris, pag. 171. — (8) Cfr. Labbe, Conc., tom. II, col. 808 et seqq. — (9) Hist. Eccles., lib. III, cap. VII, pag. 174, edit. Moguntiæ 1677. Cfr. Nicephorus Call., Hist. eccl., lib. X, cap. XIV, pag. 33, edit. Paris. 1630. — (10) Opp. Hist., de Scriptt., tom I, pag. 194 — (11) Antonelli, Opera S. Jacobi Nisibeni, Diss. de Ascetis, pag. 107 et seq.; pag. 112, edit. 1756.— (12) Examen Canon. et Histor. libri R. D. Verhoeven, cap II, pag. 60.—(13) Cfr. Antonelli et Tinnebroek, loc. cit.— (14) Exhibitio errorum Papebrochii, art. XVI, § IV, pag. 455. — (15) Responsio ad Exhibitionem errorum, Art. XVI, § IV, apud Acta SS. vindicata, pag. 561. — (16) Hist. eccles., lib. VI, cap XI, pag. 445 et seq., Acta SS., tom. II Martii, pag. 615. — (17) Ibid., tom. VIII Octob., pag. 315.

ctus

A *ctus noster annis viginti uno Antiochenæ Ecclesiæ præfuisse* (1). *Hinc quæ de* S. Serapionis *regimine narranda supersunt inter annos* 190 *et* 211 *gesta fuerunt.*

§ II. S. Serapionis certamen cum Cataphrygibus. Ejus scripta adversus alios hæreticos. Persecutio Septimii Severi.

S. Serapion *impugnat Montanistas,*

Pauca *illa quæ de* S. Serapionis *rebus gestis ad nos pervenerunt, utpote ab Eusebio ex ejus literis desumpta, certissima sunt. Primo quidem loco venit ejus certamen cum Cataphrygibus, prophetante Montano, circa annum* 173 *exortis* (2) *: quæ prava secta doctrinam disciplinamque severiorem professa et intra breve* B *tempus late propagata, aliquot locis tam altas egit radices, ut longo tempore post vires suas nondum amisisset, turbans animos, et opprobriis catholicos afficiens. Adversus Montanum continuo insurrexerunt tum singuli, tum coactis conciliis, episcopi vicini Asiæ Minoris, Thraciæ, aliique* (3). *Item S. Victor Romanus pontifex (aut, juxta Baronii sententiam, Anicetus), quem hæretici suis laqueis irretire frustra tentarunt, errores Montanistarum respuit* (4). *Sanctus vero* Serapion, *cujus auctoritas, utpote Antiocheni patriarchæ, pergrandis in illis partibus erat, sollicitudinem suam desiderari nequaquam passus est. Si ex subscriptionum numero judicare liceat, venit cum aliis pluribus episcopis in concilium, deditque ad Caricum et Ponticum, ecclesiasticos viros, epistolam; quæ aliis synodalis visa est, aliis vero non ita* (5). *Eusebius quidem, agens de novæ doctrinæ primis oppugnatoribus, scribit* (6) : Apollinaris autem scriptorum adversus supradictam hæresim mentionem facit Serapio, qui circa hæc tempora Antiochenæ Ecclesiæ episcopus post Maximum fuisse dicitur. Nam in epistola, quam ad Caricum et Ponticum scripsit, C eandem refellens hæresim, Apollinarem nominat his verbis : « Atque ut sciatis, inquit, qualiter universa quæ in terris est fraternitas, operationem illam simulatæ factionis, quæ nova prophetia nominatur, aversata atque abominata est, beatissimi patris Claudii Apollinaris, qui Hierapolitanæ urbis in Asia episcopus fuit, literas ad vos misi. » In eadem Serapionis epistola leguntur subscriptiones variorum episcoporum. Quorum unus subscripsit in hunc modum : « Aurelius Cyrenius martyr opto vos bene valere. » Alter autem hoc modo : « Ælius Publius Julius Develti coloniæ Thraciæ episcopus : Testor Deum qui in cœlis est, quod beatus Sotas, qui est Anchiali, dæmonium Priscillæ ejicere voluit, sed hypocritæ nequaquam permiserunt. » Sed et aliorum complurium episcoporum idem cum illis sentientium subscriptiones, propriis ipsorum manibus appositæ, in illa quam dixi epistola leguntur. *Ad quæ Valesius animadvertit tunc temporis jam e vita S. Sotam decessisse : quum* μακάριος, *quo epitheto Græci vita functos designare solent, ab Eusebio appelletur. Addit Valesius contra Christofersonum S. Sotam non in Thracia conatum esse Priscillam exorcizare, sed in Phrygia, quo novæ examinandæ hæresis causa sese contulerat. Annotat item Apollinarem Hierapolitanum episcopum etiam jam mortuum fuisse, utpote* μακαριώτατον *dictum, cum* S. Serapion *hæc in scripta retulit. Et quidem censetur ante annum* 180 *diem obiisse.*

scribitque ad Domnum et ad Rossenses.

11 *Alio loco, quum Eusebius* (7) *dixisset S. Asclepiadem successisse in sedem Antiochenam* S. Serapioni, *rursus quasdam hujus res gestas et libros recenset :* Porro Serapionis multa quidem alia doctrinæ documenta penes alios exstare credibile est. Ea tamen ad nos duntaxat pervenerunt, quæ scripsit ad Domnum quemdam E qui persecutionis tempore a fide Christi ad Judæorum superstitionem desciverat : item illa quæ ad Pontium et Caricum ecclesiasticos viros exaravit : aliæ quoque ad alios epistolæ. Præterea liber de evangelio Petri, quæ in eo falsa erant dicta coarguens. Quem quidem librum composuit in gratiam quorumdam ex Rhossensi parochia *(nunc Arsus* (8) *in Cilicia)*, qui occasione illius evangelii ad doctrinam a recta fide alienam declinaverant. Nec vero absurdum fuerit pauca quædam verba ex eo libro commemorare, quibus ille quid de isto evangelio sentiret, exponit in hunc modum : « Nos enim fratres, inquit, et Petrum et reliquos Apostolos perinde ac Christum ipsum suscipimus. Sed quæ nomen illorum falso inscriptum præferunt, ea nos utpote gnari et periti repudiamus ; quippe qui compertum habeamus ea nos a majoribus minime accepisse. Ego quidem quum ad vos venissem, existimabam omnes rectæ fidei callem tenere. Et quum evangelium illud quod Petri nomine inscriptum ab iis offerebatur, non perlegissem, dixi : si quidem hoc solum est quod simultatem parit inter vos, legatur. Nunc vero quum ex iis quæ mihi dicta sunt, plane perspexerim, quod mens F illorum hæresim tunc occultam tegebat, iterum ad vos venire properabo. Proinde fratres brevi me exspectate ; quum autem deprehenderim cujus opinionis et sectæ fuerit Marcianus, qui et sibi ipse repugnabat non intelligens quæ diceret, sicut cognoscetis ex iis quæ ad vos scripta sunt. Mutuati enim supradictum evangelium ab iis qui illud didicerant et continua exercitatione versaverant, hoc est a successoribus eorum qui Marciano præiverunt, quos docetas vocamus (quippe ex horum schola pleræque illius opiniones fluxere), legendi copiam nacti sumus : et deprehendimus multa quidem in illo evangelio cum

(1) J. B. Abbeloos et T. Lamy, G. Barhebraei Chron. eccles., tom. I, col. 46. — (2) S. Hieronymus, Opp. tom. VIII, Chronicon, col. 629; Eusebius in Chronico, apud Maium, Scriptt. vett., tom. VIII, pag. 388. — (3) Baronius, Annal., ad annum 173, num. XVIII. Cfr. Dupin, Nouv. Bibl. ecclés., tom. I, pag. 77. — (4) Tillemont, Mém. ecclés., tom. II. pag. 669; opp. Tertulliani, tom. II, adversus Praxeam, cap. I, col 155, edit. Migne. — (5) Cfr. Tillemont, Mém. ecclés., tom. II, pag. 670; Dupin, Nouv. Bibl. ecclés., tom. I, pag. 77; Valesius, Annot. in Eusebium. — (6) Hist. Ecc., lib. V, cap. XXII, pag. 395 et seq. — (7) Hist. Eccl., lib. VI, cap. XII, pag. 446. — (8) Halloix, Illustres auctores Orientales, tom. II, pag. 861; Bischoff et Möller, Vergleichendes Wörterbuch der Geographie, V° *Rhosus;* Yanosky, Syrie ancienne et moderne, pag. 3; Ritter, Die Erdkunde, etc., Die Sinai-Halbinsel, Palästina und Syrie, tom. IV, part. II, pag. 1812 et seq.; Routh, Reliquiæ Sacræ, tom. I, pag. 477; Le Quien, Oriens Christianus, tom. II, col. 905.

recta

AUCTORE V. D. B.

recta Servatoris nostri fide consentire, nonnulla vero discrepantia a rectæ fidei ratione adjuncta esse, quæ et vestra causa subjecimus. » Atque hæc de Serapionis libris. *Hoc Petri pseudoevangelium est deperditum. Ejus meminit Origenes*(1) *in commentario ad caput XIII Matthæi:* Putabant igitur, *inquit*, illum *(Jesum)* esse Josephi et Mariæ filium : fratres autem Jesu, filios esse Josephi ex priore conjuge, quam ipse ante Mariam duxerit, affirmant nonnulli, ad id scilicet adducti traditione evangelii quod secundum Petrum inscribitur, vel libri Jacobi (2) ; *qui posterior liber superest.*

Eo episcopo, Severus vexavit Christianos.

12 *Ex recitatis librorum* S. Serapionis *excerptis facile intelligitur, quanta tristitia ejus animum Montanistarum superbia affecerit. Et hæc eo acerbior fuit quod, ut ex allatis verbis constat, quando cum istis hæreticis acriter fuisset pugnandum, efferbuit contra Christianos persecutio. Etenim Septimius Severus, qui, ab anno* 193 *imperator, pluribus præclare gestis, non ignobile nomen sibi fecerat* (3), *Christianos anno circiter* 202 *crudeliter vexare* B *cœpit, eos aliquatenus cum Judæis rebellionis reis confundens.* Judæos fieri, *ait Ælius Spartianus*, sub gravi pœna vetuit. Idem etiam *(postea)* de Christianis sanxit (4). *Verum Septimii ira adversus Judæos paulatim placata fuisse videtur, adeo ut tutius esset nomen dare Judæis quam doctrinam Christi profiteri. Quapropter Domnus christianus, de quo supra Eusebius, ad Judæorum transiit religionem : quo successu eum ad meliorem frugem revocaverit* S. Serapio *reperi nusquam. In hac persecutione, quam Severus imperator adversus Ecclesias excitaverat, et qua edurante, ubique locorum bene multi athletæ Christi, pro pietate certantes, tam illustria martyria confecerunt* (5), S. Serapionem *ad judicem fuisse accersitum, aut supplicio damnatum, apud nullum auctorem legimus. Quare eum plenum dierum in pace Christi obdormiisse, sanctimoniæ fama inclytum, opinamur* (6).

Sancti homonymi.

13 *Brevem egregii præsulis Vitam descripsit olim ipse Rosweydus ex manuscripto codice Ultrajectino S. Salvatoris* (7). *In qua narratur* S. Serapio, Antiochenus episcopus, C *quo indigentibus opem ferret, tunicam suam,* D *dein evangelium, ac denique semetipsum vendidisse. Non est cur hæc nos morentur, quum perspicuum sit eas esse res gestas* Serapionis Sindonitæ (8) *ac perperam* Serapioni Antiocheno *fuisse affictas. Hunc quoque dijudicemus necesse est a sancto quodam Serapione, episcopo in Ægypto. Quem cum ad diem* 9 *julii obvium haberent decessores nostri in martyrologiis Adonis, Notkeri aliorumque, definire non ausi sunt quisnam fuerit. Quare in diem* 30 *octobris, quæ sacra est* S. Serapioni *Antiocheno, totam rem disputandam reservarunt* (9). *Verum quum neque nobis veritas sit ad liquidum explorata, nihil eorum verbis addendum existimamus.*

Dicitur S. Serapion *ordinatus a S. Zephyrino.*

14 *Neque etiam multi simus oportet in iis quæ alibi de S. antistite feruntur. Memoratur quidem in Passione S. Barsymæi, pridem inventa in codice Syriaco sæculi X, et a Curetonio edita* (10). *Ex qua discimus Edessenum illum præsulem fuisse æqualem sancto Fabiano papæ, atque inauguratum ab episcopo Edessæ Abshelama ; Abshelamam autem a Palut I ; hunc rursus a* Serapione *nostro,* E *Antiocheno episcopo.* Serapionem *vero ordinaverit sanctus Zephyrinus, Zephyrinum sanctus Victor, hunc Eleutherius ; percensitis deinceps Romanis pontificibus fere omnibus, usque ad S. Petrum. Sed de hac temporum notatione, est sane cur addubitetur ; adeoque totum locum censuit Curetonius fuisse interpolatum. Minoris etiam nobis faciendus tum codex syriacus de* doctrina Addæi Apostolis (11), *tum codex manuscriptus armeniacus, quem gallice redditum vulgavit Victor Langlois*(12) *et dein Veneta congregatio Mekhateristarum*(13), *quique inscribitur :* Epistola Abgar, filii Manovæ, regis urbis Edessæ, quæ syriaco sermone dicitur Ourrah. *Quam narrationem si audire volumus*, Ate, *episcopus Edessæ*, repentina fere morte obiit, neque tempus habuit ad sacra vocandi Phegod, *seu Philot.* Is Antiochiam petiit et ordinatus fuit a Serapione, episcopo urbis Antiochiæ; qui et ipse inauguratus fuerat a Zepriano *(Zephyrino)*, episcopo urbis Romæ; hunc sacraverat Simon Petrus. *Quæ quam habeant fidem legenti apparet, neque proin ea vestigiis omnibus indagare operæ pretium esse arbitramur.* F

(1) Opp., tom. III, col. 875 et seq., edit. Migne. — (2) Cfr. Thilus, Codex apocryphus novi Testamenti, pag. 159 et seq.; Tischendorf, Evangelia apocrypha, pag. 1 et seq.; Wright, Apocryphal Literature, pag. 6. — (3) Cfr Tertullianus, Opp., tom. I, ad Scapulam, col. 703, edit. Migne. — (4) Hist. Augustæ scriptores, pag. 70, edit. Salmasii. Cfr. Tillemont, Mémoires sur l'hist. ecclés., tom. III, pag. 636. — (5) Eusebius, Hist. eccles., lib. VI, cap. I et seqq., pag. 423 et seqq.; edit. Laemmer. — (6) Cfr. Petrus de Natalibus, lib. IX, cap. CXXII; Paris, Martyrologe ou Idée gén. de la Vie des Saints, pag. 775, Paris 1691. — (7) Mss. regiæ biblioth. Bruxell., num. 8926. — (8) Acta SS., tom. II Jan., pag. 507 et 524. — (9) Acta SS., tom. II Julii pag. 670. — (10) Ancient Syriac documents relative to Edessa, pag. 63, 71, 186 et seq. Whright, Catalogue of the Syriac mss. in the British museum, part. III, pag. 1114; cfr. pag. 1207. — (11) Op. cit., pag. 23. — (12) Collection des hist. de l'Arménie; Léroubna d'Édesse, tom. I, pag. 315 et seq., pag. 325. — (13) Lettre d'Abgar, traduite sur la Version Armén. du Ve s. p. 57; cfr. Acta SS., tom. XII Oct., p. 466.

A D

DE SS. ZENOBIO ET ZENOBIA

MARTYRIBUS ÆGIS IN CILICIA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Ciliciæ et Ægarum origines. Cultus SS. Zenobii et Zenobiæ.

CIRCA ANNUM CCLXXXX AUT CCCIV.

S. Paulus constituit ecclesias in Cilicia,

Cilicia, Asiæ Minoris regio, ad sinum Issicum mare Mediterraneum tangit. In duas erat distincta partes, Tracheam seu Asperam et Propriam seu Campestrem (1). *Huc existimant eruditi a Phœnicibus tempore remoto fuisse deductam coloniam. Ea Assyrii, Chaldæi Babyloniæ, Persæ, Alexander Magnus, Antigonus, Seleucidum familia, Armeni, iterum Seleucides alii post alios potiti sunt. In provinciam Romanam (modo aliquam partem excipias) a Pompejo redacta fuit. Quæ fata Victor Langlois* (2), *quum jussu et sumptu Napoleonis III, imperatoris Francorum, Ciliciam peragrasset, explicuit. Illius tractus incolæ quam primum religionem Christianam susceperunt. Etenim S. Paulus, Tarsi in Cilicia natus, suis popularibus quatuor (imo, ut nonnullis placet, quinque aut sex) annis post Christi ascensionem, evangelium, quod ab ipso Christo fuerat doctus, proposuit* (3). *Haud pauci indigenæ novæ religioni nomen dederunt, adeo ut cœtum spectabilem constituerent, non secus ac Christiani Syriæ et Antiochiæ. Quod colligitur ex eo quod apostoli congregati in Synodo Hierosolymitana,* 16 *annis post S. Pauli conversionem* (4), *epistolam scripserunt* his qui sunt Antiochiæ et Syriæ et Ciliciæ fratribus ex gentibus, *cum iis communicantes illius concilii decreta* (5). *Cujus epistolæ lator fuit idem S. Paulus, qui perambulavit* Syriam et Ciliciam confirmans C ecclesias, *quas ipse jam antea constituerat. Quænam hæ fuerint, non legimus in sacris literis: sed id certum est, ecclesias Tarsi, Anazarbi, Mopsuestiæ, Flaviopolis, Epiphaniæ, Castabalorum, Alexandriæ ad Issum inter antiquissimas Asiæ esse numerandas, et ante pacem Christianis a Constantino Magno datam, floruisse. Dubitandi locus est de Pompejopoli, Sebaste, Coryco, Adanis, Mallo, Zephyrio, Irenopoli, Rhoso; sed affirmandum videtur, ibidem sedisse episcopos* (6) *saltem statim post Constantini Romanum triumphum.*

feracissima martyrum.

2 *Fuit et Cilicia feracissima martyrum. Tarsi enim sanguinem pro Christo fuderunt SS. Zenais et Philonilla sorores, B. Pauli consanguineæ* (7); *item sub Valeriano imperatore S. Athanasius episcopus, simul et S. Anthusa, nobilis femina, ejusque servi Charisius et Neophytus* (8). *Quibus addendi præter S. Pelagiam virginem, quæ martyrium tulit* E *sub Diocletiano, S. Bonifacius Romanus* (9) *et viginti alii* (10) *anno* 290, *uti et S. Quiricus cum matre S. Julitta* (11), *sanctique Tarachus, Probus et Andronicus* (12). *Sunt quoque martyres Tarsenses SS. Cyrenia et Juliana, S. Eustochium virgo* (13), *SS. Castor, Menelampus et Dorotheus* (14), *non secus ac alius S. Castor cum socio S. Stephano* (15) *et SS. Aphrodisius, Jocundus et Firmus* (16). *Habuit et Anazarbus tempore Diocletiani suos martyres, SS. Theodulam, Boethum, Evagrium, Macarium aliosque* (17), *S. Marinum senem* (18) *et S. Domninam* (19). *Eodem circiter tempore ob confessionem veræ religionis trucidati sunt Pompejopoli S. Calliopius* (20), *et S. Sozons* (21); *item Alexandriæ ad Issum incerto tempore S. Aristio episcopus* (22); *rursus ineunte sæculo IV, Zephyrii, S. Tatianus Dulas* (23); *in Cilicia quoque S. Andreas tribunus et socii fere innumeri* (24). *Memorantur etiam ad diem 3 januarii martyres Cilices Zozimus, Athanasius, Theopemptus et Theona* (25), *quorum agonis locus ignoratur. Tandem et Ægis plures martyrii coronam consecuti sunt : quorum præcipui S. Julianus* (26), F *SS. Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla* (27), *SS. Cosmas, Damianus, Anthimus, Leontius et Eutrepius* (28), *vel etiam* SS. Zenobius et Zenobia. *Verum quum utriusque res gestæ in præsentiarum illustrandæ sint, Ægarum, eorum palæstræ, fata breviter proponemus.*

Ægis

3 *Ægæa dicitur plerumque ab antiquissimis scriptoribus Ægæ, plurali numero. Quod nomen medio ævo plures variasque formas induit : nam in illius temporis documentis latinis*

(1) Strabo, Res Geographicæ, lib. XIV, pag 954 et seq. edit. Oxonii 1807. — (2) Voyage dans la Cilicie, pag. 16, 50 et seqq. — (3) Actus Apostolorum, cap. IX, 30 ; Patritius, in Actus Apostol. Commentarium, pag. 209 et seq.; Cfr. Beelen, Het nieuwe testament, pars II, pag. 74 et seq. — (4) Patritius, pag. 214. — (5) Actus Apost., cap. XV, 23 et seqq. — (6) Lequien, Oriens Christianus, tom. II, col. 869 et seqq. — (7) Acta SS., tom. V Octob., pag. 502. — (8) Ibid., tom. IV Aug., pag. 499. — (9) Ibid., tom. III Maji, pag. 279. — (10) Ibid., tom. I Junii, pag. 633. — (11) Ibid., tom. III Junii, pag. 17. — (12) Ibid., tom. V Octob., pag. 560; Auctar., pag. 43. — (13) Annal. Ecclesiast. ad annum 305, num. 15. Petrus de Natalibus, Catalogus SS., lib. X, cap. 10. — (14) Acta SS., tom. III Martii, pag. 712. — (15) Ibid., tom. III April., pag. 482. — (16) Ibid., tom. II Maji, pag. 363, 557. — (17) Ibid., tom. I Febr., pag. 656. — (18) Ibid., tom. II Aug., pag. 346. — (19) Ibid., tom. VI Oct., pag. 19. — (20) Ibid., tom. I April., pag. 659. — (21) Ibid., tom. III Sept., pag. 15. — (22) Ibid., tom. I Sept., pag. 611 — (23) Ibid., tom. II Junii, pag. 1042. — (24) Ibid., tom. III Augusti, pag. 720 et seqq. — (25) Ibid., tom. I Januar., pag. 128. — (26) Ibid., tom. II Mart., pag. 421. — (27) Ibid., tom. IV Augusti, pag. 567. — (28) Ibid., tom. VII Sept, pag. 428.

AUCTORE R. D. B.

latinis Aiacium, Laiacium, Glacia : *in gallicis* Leyas *et* Layas : *in italicis* Lajazzo, Ajazzo, Lagiazza, *in armenicis* Laias *et* Aaias *nuncupationem habet* (1). *Sita urbs Ægæ in sinu Issico, non vero in sinu Ionico, a quo longe dissita est, licet id in multis codicibus Passionis* SS. Zenobii et Zenobiæ *legatur. Existimandum est librarium quemdam, quem alii imitati sunt, errore scripsisse* Ionicum *pro* Issico, *id est,* ἐπὶ κόλπῳ μὲν τῷ Ἰονίῳ *pro* κόλπῳ μὲν τῷ Ἰσσικῷ. *Id eo verisimilius est quod in codice ms. Coisliniano legitur* Πόλις διάκειται ἐν κόλπῳ τῆς Κιλίκων χώρας. *Præter Ægas illas Cilicum indicat Stephanus* (2) *septem alias urbes græcas homonymas, ei multo inferiores. Fuit enim Ægæa, quum in Romanorum potestatem transiisset, uti testatur Plinius* (3), oppidum liberum, *seu facultatem habens vivendi suis legibus. Adeoque perrexit nummos suo nomine cudere, prout ex numismatibus, ad hanc diem servatis, liquet* (4). *Adde quod Ægæa Cilicum fuit sub imperatoribus Romanis emporium multarum gentium ad mare Mediterraneum sedem habentium : sed hoc ingens* B *commercium, quum imperio Byzantino subesset, fere ex toto interiit* (5). *Attamen, Armeniis regnantibus, rursus incredibilia cepit incrementa* (6). *Hujus celeberrimæ urbis non nisi ruinarum aggeres supersunt, quibus manifestum est medio ævo ejus pomœrium fuisse amplissimum* (7).

cultus SS. Zenobio et Zenobiæ delatus, uti in aliis Ecclesiis.

4 *Jam vero in hoc præclarissimo oppido, imperatore Diocletiano et præside Lysia, ut veritati christianæ testimonium exhiberent, vitam imparidi posuerunt* SS. Zenobius et Zenobia. *Utrique cultum sanctorum statim post gloriosum martyrium fuisse delatum, dubium non est. Certe, ut in eorum Actis legimus, consummato martyrio,* sacra eorum corpora projecta fuerunt extra civitatem. Sed Hermogenes et Caius presbyteri, adducto universo clero, cum religiosis hominibus non paucis, quum nocte obscurissima in hunc locum venissent, sanctorum martyrum reliquias abstulerunt atque condiderunt in loculos : quos et posuerunt in spelunca, in qua sunt abditi, cum festo gaudio, adhibitis aromatibus. *Quæ veneratio ferme ad universam Ecclesiam Orientalem postea propagata fuit. Idque ante exortas hæreses et schismata orien-* C *talia factum fuisse opinor : nam, uti ex sequentibus patebit, eorum cultus etiam ab hæreticis et schismaticis fuit susceptus. Legimus ad diem* 30 *octobris in Kalendario Ecclesiæ Constantinopolitanæ anni circiter* 740 (8) *quodque primus edidit Morcellius noster :* Certamen S. Zenobii episcopi. *Existimat idem Morcellius in hoc Kalendarium relatum fuisse* S. Zenobium, *quod Constantinopoli, uti ex concilio illius urbis anni* 536 *collegit, ædes sancto episcopo sacra existeret* (9). *Eodem modo solum* S. Zenobium *celebrarunt duo Kalen-* D *daria Melchitica Londinensia* (10) *et tertium Jacobiticum Vaticanum, syriace conscripta: quorum primum anno circiter* 1023, *secundum anno* 1046, *tertium anno* 1547 *fuerunt confecta. In hoc tamen discrepant quod S. Zenobii festum in Jacobitico ad diem* 30 *octobris, et in Melchiticis ad diem* 31 *ejusdem mensis signatur. Contra in Kalendario Hierosolymitano et Synaxario Calipolitano sæculi X, editis a Scholzio, occurit memoria* S. Zenobii et S. Zenobiæ. *Quibus adde Kalendarium ms. Nanianum, Menologium Capuanum anni* 991, *Menæa Cryptoferratensia et Eclogadion sæculi XI* (11), *Typicum S. Bartholomæi anni* 1300 (12), *Menologium Cardinalis Sirleti, Kalendarium Ecclesiæ Constantinopolitanæ ms. sæculi XII bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, Menæa mss. Sirmundi seu Claromontana, Menæa græca mss. Mazarinæa, Menæa mss. bibliothecæ Ambrosianæ Mediolanensis* (13), *Menæa Græca excusa Venetiis annis* 1585 *et* 1834, *Synaxarium græcum, quod lingua vernacula edidit Venetiis anno* 1629 *Cytherorum episcopus schismaticus Maximus Margunius, Martyrologium metricum* E *Siberi. Pariter Kalendaria Syriaca Jacobitarum Londinense* (14) *anno* 1210 *scriptum, et Vaticanum confectum sæculo XVI et XVII* (15). *Quibus accedunt monumenta liturgica slavica, Tabulæ Capponianæ apud Assemanum, atque etiam Ephemerides Papebrochii, tum græcæ metricæ, tum Moscorum figuratæ* (16); *Kalendarium Assemani seu Vaticanum sæculi XI, Kalendarium Ecclesiæ Ternobiensis anni* 1272. *Eorum quoque nomen occurrit in aliis Kalendariis slavicis, scilicet Ostromirano et Assemaniano Glagolitico sæculi XI, in Kalendario evangeliarii Mstislaviensis ante annum* 1117 *scripto, in Kalendariis Zographiensi sæculi XII vel XIII, Rumianstoriano sæculi XIII, Ostrogensi anni* 1581, *Mosquensi edito anno* 1818 *in Prologo, id est, Menologio Compendioso edito Mosquæ anno* 1850; *in Menæis communibus, ad quorum calcem adjectum est Kalendarium pro singulis diebus anni, editis Mosquæ* 1848 (17) ; *demum in Kalendario anni* 1870 *a schismaticis Græcis edito Athenis. Qui numerus Kalendariorum indicio est* SS. Zenobium et Zenobiam *latissimum habuisse* F *cultum et apud Græcos et apud Slavos.*

Eorum certamen describitur in Menologio Basilii.

5 *Prætera legimus in Menologio Græco Basilii, intra annos* 976 *et* 1025 *conscripto, ad diem* 31 *octobris laudem* SS. Zenobii et Zenobiæ. *Quod encomium recitandum videtur.* CERTAMEN SACROSANCTI MARTYRIS ZENOBII ET ZENOBIÆ SORORIS EJUS. Zenobius martyr Diocletiano imperatore, Zenodoto et Thecla Christianis parentibus natus, sororem Zenobiam habuit. Cum autem ætate simul et Dei cognitione atque pietate proficeret, episcopus urbis Ægææ, ubi natus fuerat, ordinatur. Multas vero in Christi nomine

(1) Langlois, Voyage dans la Cilicie, pag. 429. — (2) De Urbibus, pag. 32 et seq., edit. Amstelædami 1725. — (3) Hist. Nat., lib. V, cap. XXVII, pag. 269, edit. Harduini, 1743. — (4) Eckhel, Doctrina numorum veterum, tom. III, pag. 36 et seqq. — (5) Cfr. Lucanus, De bello civili, lib. III, v. 227, pag. 119, edit. Schrevelii; Sanutus, Secreta fidelium crucis, lib. II, pars IV, cap. 26, pag. 88, edit. Hanoviæ 1611. — (6) Langlois, pag. 32 et seq. — (7) Ibid., pag. 429 et seqq. — (8) Kalendarium ecclesiæ Constant., tom. I, pag. 29. — (9) Ibid., pag. 209. — (10) Catal. of Syriac mss. in the british Mus., pag. 200 et seq. — (11) Toscani, ad Typica Græcorum, præsertim Cryptoferratense, Animadversiones, pag. 81, pag. 80. — (12) Ibidem, pag. 81. — (13) Catal. mss. Biblioth. regiæ Bruxell., num. 11322 et seqq. — (14) Wright, Catalogue of Syriac mss. in the british Mus., pag. 373. — (15) Assemani, Biblioth. Apost. Vatic. codd. mss., tom. II, pag. 250 et seq. — (16) Acta SS., tom. I Maji, pag. XLVII et XLIX. — (17) Cfr. Acta SS., tom. XI Octobris, Annus Eccles. Græco-Slavicus, pag. 1 et seqq., 265, 328 et seqq.

curationes

A curationes faciebat, ut vel eos, qui medicis insanabiles erant, morbos curaret. Comprehensus itaque, Lysiæ præfecto sistitur. Quod ubi rescivit Zenobia soror, seipsam sponte obtulit. Igitur primum cæsi, et lecto ferreo candenti impositi; deinde in ferventem lebetem pice plenum injecti, atque ex his omnibus tormentis divina gratia erepti, compelluntur iterum, qua erat præfectus dementia, impuris dæmoniis sacrificare. Sed cum in proposito permanerent, gladio finem accepere, atque ita martyrium consummarunt.

Coluntur quoque in Ecclesia Latina.

6. *Num ante annum* 1573 SS. Zenobius et Zenobia *Martyrologiis aut Kalendariis occidentalibus inscripti fuerint, dubitandi locus est. Hoc quidem anno, in altera editione Martyrologii Usuardini, ad diem* 30 *octobris, Molanus, qui de* SS. Zenobio et Zenobia *in editione priore, anni scilicet* 1568, *prorsus siluerat, mentionem* SS. martyrum Zenobii et Zenobiæ *fecit, indicans sese notitiam gloriosi eorum certaminis ex Metaphraste desumpsisse. Metaphrastæ quidem scripta bene multa in latinum versa, paucis ante annis, et Lipomanus et Surius per universam Europam* B *sparserant. Ad diem* 31 *octobris, secundum fontem græcum, inseruit Galesinius Martyrologio S. Romanæ Ecclesiæ, quod anno* 1578 *juris publici fecit,* S. Zenobii *gloriosum martyrium, nihil de* S. Zenobia *dicens. In Martyrologio vero Romano anni* 1583, *quod Baronius putabat, utpote mendosum, non dignum quod iterum prælo traderetur, celebrantur sanctus martyr ejusque soror hisce verbis:* Ægæ in Cilicia passio sanctorum Zenobii episcopi, et Zenobiæ sororis, qui sub Diocletiano imperatore et Lysia præside sævissima passi, gladio cæsi sunt. *Quæ memoria iisdem ferme verbis in Martyrologium Romanum anni* 1584 *transiit, et hucusque religiosissime fuit servata; quo pacto* SS. Zenobii et Zenobiæ *nomina per universum orbem latinum celebria evaserunt. Quamobrem Deo perpetuæ sint laudes: nam nisi hoc factum fuisset, vix aliquo honore apud Catholicos colerentur. Pleræque enim ecclesiæ orientales, in quorum kalendariis ac proin liturgiis nomen inscriptum erat, hæresi sese postea contaminarunt. Dein ipsa Cilicia,* SS. Zenobii et C Zenobiæ *eximiis virtutibus gloriosoque martyrio illustrata, cultum sanctorum suorum popularium abjecit, quum inde a sæculo VII non nisi per intervalla religionem Christi susceperit. Equidem circa annum* 627 *incepit Cilicia a Mahumetanis occupari: in quorum servitute fuit usque dum circa annum* 935 *a Græcis Byzantinis fuit occupata. His successere anno* 1087 *Turcæ Seldjoukidæ* (1); *anno* 1097 *rursus Byzantini et brevi post Armeni, qui anno* 1342 *sibi elegerunt regem ex familia Lusignanica* (2). *Anno* 1375 *eos devicerunt Ægyptii, qui et ipsi superati, ita ut anno* 1482 *tota Cilicia pareret Turcis Ottomanis, quorum jugum etiamnum patitur Cilicia. Hanc terram hodie incolunt circiter* 150000 *hominum, quos inter tantum* 116 *Europæi. Multo major pars Cilicum impia Mahumeti dogmata profitetur. Christiani vero, numero circiter* 12000, *hæresi vel schismate plerique infecti sunt* (3). *Hinc manifestum est* S. Zenobii *ejusque sororis pristinum cultum in Cilicia periisse.*

§ II. Episcopi Ægenses. De medicina a S. Zenobio episcopo exercita. Tempus martyrii. Acta.

S. Zenobius fuit episcopus Ægensis,

Jam *monuimus sanctum martyrem* Zenobium *Ægarum fuisse episcopum. Id enim præter biographum referunt et Menæa græca, et quædam martyrologia quæ supra recensuimus. Item Tabulæ Capponianæ* (4) *exhibent* S. Zenobium *habitu episcopali juxta* S. Zenobiam E *sororem habitu virgineo, nudo capite. Contra in Tabulis Moscovorum Papebrochii exhibentur* S. Zenobius *veste monachali indutus et* S. Zenobia *gerens mitram virgineam capiti impositam* (5). *Habueritne* S. Zenobius *in sede episcopali Ægarum decessorem, ex nullo antiquo monumento historico videtur posse colligi. Equidem Michael Lequien* (6) *Ægensium episcoporum texens catalogum, non alios invenit nisi* S. Zenobium *martyrem sub Diocletiano, cujus in præsentiarum illustramus Acta; Tarcodimantum Arianum qui Antiochenæ Synodo anno* 335 *vel* 340 *interfuit; Patrophilum coætaneum S. Basilio, virum doctrinæ suspectæ*; *Eustathium, qui tempore concilii Chalcedonensis vixit; Julium, qui Justini I mandato, propterea quod Monophysitarum hæresim deserere recusavit, in exilium fuit pulsus; Thomam, qui Synodo Mopsuestiæ anni* 550 *interfuit; Paschalium, qui Synodi V generalis Actis subscripsit. Fuit et alius episcopus Ægensis, cujus nomen ignotum, quem sibi infensum fuisse queritur S. Joannes Chrysostomus.*

et medicus.

8 B. Zenobium *non tantum episcopum Ægensem, sed et medicum fuisse, perhibent tum Metaphrastes, tum alii plures, ejus verba subsecuti* (7). *Attamen est cur de re ambigatur. Siletur enim hæc beati præsulis conditio in menologio Basiliano et in Actis Armeniacis, de quibus infra; ut aliquis suspicari posset eum ideo dumtaxat medicum fuisse dictum, quod de ipso prædicaretur* gratia curationum. *Verum id genus conjecturis magnam auctoritatem adjungere nolim. Neque enim is fuit Metaphrastes, qui hoc loco tam inconsiderate miraculorum gratiam permisceret cum scientia medicinæ, quum eadem alibi omnino discerneret. Insuper adstipulantur ei Acta bibliothecæ Coislinianæ; in quibus etiam* B. Zenobium

(1) Langlois, voyage dans la Cilicie, pag. 56. — (2) Henric. Hungtind., Hist., Anglorum, lib. VII, col. 937, Patr. Migne, tom. CXCV; Annæ Comnenæ Alexias, lib. II, pag. 349, edit. Paris. Victor Langlois, Documents pour servir à l'histoire des Lusignans de la Petite-Arménie, § 1, pag. 2. — (3) Langlois, Voyage dans la Cilicie, Prolégomènes, pag. 16 et seqq., pag. 26. et seqq. —

(4) Assemanus, Kalendaria Ecclesiæ Universæ, tom. V, pag. 216 et 326. — (5) Acta SS., tom. I Maii, pag XLVII. — (6) Oriens Christianus, tom. II, col. 894. — (7) Cfr. Fabricius, Biblioth. Græc., tom. XIII, Elenchus medicorum veterum, pag. 454, edit. Hamburgi, 1746; Cancellieri, Memorie di S Medico, pag. 50.

AUCTORE R. D. B.

medicinam didicisse subindicatur: hanc enim vim habere videtur παιδεία ἰατρείας. *Nec denique fidem actis derogat Basiliani menologii aliorumve silentium. Nam præterquam quod in iis nullatenus negatur sanctum episcopum curasse ægrotos, est ea res hujusmodi quæ in compendiaria laudatione facile potuerit omitti. Documento sit ipse S. Zenobius, Sidonensis presbyter, qui, licet ab Eusebio medicus dicatur præstantissimus, diu tamen in nullo martyrologio hac laude fuit ornatus* (1). *Quin imo solis Latinis notus videtur, nec unquam græcis fastis adscriptus. Atque hinc ducta conjectura, quam utpote parvi faciendam, præstrinxisse sufficit: hunc videlicet Zenobium Sidonensem et Zenobium Ægensem, quorum alter die 29 octobris colitur, alter postridie, in unum fuisse conflatos, ideoque medendi scientiam perperam Ægensi episcopo fuisse affictam. Sed, ista suspicione omissa, standum potius crediderim Actorum testimonio. Porro excolenda medicina nullum prorsus dedecus sibi admisit beatus antistes.* B *Hoc enim ævo, non solum apud Græcos munus erat honorificum (præsertim ab Hippocratis tempore), sed etiam a Romanis jam haud parvi fiebat. Romæ quidem diu fuerat neglectum et fere ad servos libertosque ablegatum, ut indicant Seneca* (2) *et Suetonius* (3). *Qua de re magna inter recentiores auctores exstitit controversia; multis contendentibus medicinam antiquitus haud fuisse illiberale studium, sed ingenuum; aliis contradicentibus. Utrosque recensuit Franciscus Cancellieri in commentario de S. Medico martyre* (4). *Sed quidquid id est, medicos minime abjectos habebant Judæi, qui eos magna reverentia prosequi jubebantur.* Honora medicum propter necessitatem, *ait S. Scriptura* (5), *addens egregiam artis medendi laudationem. Neque aliter quam Judæi sentire cœperunt ipsi Romani, ex quo præsertim Julius Cæsar* (6) *omnes medicinam Romæ professos civitate donavit; itaque factum est ut ars illa, quæ temporibus reipublicæ minoris fuerat putata, sub imperatoribus valde probaretur. Apud Græcos autem tantam habebat laudem, ut eam excoluerint viri etiam divites; quin* C *imo ut interdum medici in presbyteros vel episcopos cooptarentur. Quæ sint dicta ut intelligat lector* B. Zenobii *conditionem haud fuisse humilem.*

non lædens disciplinam ecclesiasticam;

9 *Sed forte non nemo, præterita ex præsentibus judicans, mirabitur quod servus Dei, qui ad multiplicandum suum gregem, et ad eum Christo in dies magis devinciendum, omnes vires intendit, in corporibus sanandis non mediocrem curam et studium posuit. Nodum expedit decessor noster Henricus Matagne* (7), D *gesta alterius martyris S. Zenobii medici, non episcopi, sed tantum presbyteri in Syria, illustrans. Enumeratis aliquot presbyteris iisque medicis primi ævi, professus est sese nullum invenisse* monumentum, sæculo duodecimo antiquius, quo sive in Oriente, sive in Occidente, a medicis studiis monachi aut clerici arceantur. Lucas patriarcha Constantinopolitanus, teste Balsamone, primus videtur in Oriente anno 1158 medicina interdixisse diaconis et sacerdotibus (8). Similia de monachis et canonicis regularibus concilium Remense anni 1131 edixit decreto quod disciplinæ hodiedum vigentis initium fuit. Porro de his omnibus, si lubet, adeas Thomassinum (9) et Benedictum XIV (10), qui ecclesiasticæ disciplinæ circa medendi artem a clericis usurpatam vices erudite evolvunt. *Quam disciplinam variam memoravimus, ut videat lector* S. Zenobium *nulla invidia esse dignum, quod etiam episcopus medicæ arti operam navaverit.*

fuerunt et plures alii sancti medici.

10 *Nec displicebit medicis aliquot viros arte medica insignes recenseri, qui adeo virtutibus christianis claruerint, ut eis, præ aliis sanctis, tamquam exemplaria fuerint propositi. Hujusmodi sunt: S. Cyrus, martyr Alexandriæ, ad diem* 31 *januarii; S. Julianus, martyr et episcopus Emisenus, ad diem* 6 *februarii; S. Cæsarius, frater S. Gregorii Nazianzeni ad diem* 25 *februarii; S. Codratus, martyr Corinthi, ad diem* 10 *martii; S. Alexander, Phryx et martyr Lugdunensis, ad diem* 2 *junii; S. Ursicinus, protomartyr Ravennas, ad diem* 19 *junii; S. Sampson, medicus Romanus, dein presbyter, ad diem* 27 *junii; S. Antiochus, martyr Sebastenus, ad diem* 15 *julii; SS. Ravennus et Rasiphus, martyres Bajoci in Normannia Galliæ, ad diem* 23 *julii; S. Pantaleon, martyr Nicomediensis, ad diem* 27 *julii; S. Diomedes, martyr Nicææ in Bithynia, ad diem* 16 *augusti; SS. Cosmas et Damianus, martyres Ægenses in Cilicia, ad diem* 27 *septembris; S. Zenobius presbyter et martyr Antiochiæ in Syria, ad diem* 29 *octobris. Quos omnes sanctos martyres commemorat Molanus, doctor Lovaniensis, in opusculo cui nomen :* Medicorum ecclesiasticum diarium. *Iis et addit plures alios qui* F *arte quidem medica non præstiterunt, at ob gratiam curationum a Deo ipsis concessam, medicorum patroni quoque coluntur.*

Acta SS. Zenobii *et* Zenobiæ *fuerunt a Metaphraste conscripta.*

11. *Acta* SS. Zenobii et Zenobiæ *ab ipso Metaphraste fuisse conscripta existimant præter Leonem Allatium* (11) *Tillemontius* (12), *Martinus Hankius* (13), *Daniel de Nessel* (14) *aliique. Ea primus ven. vir J.-P. Migne* (15) *ex codice ms. Parisiensi græce edidit. Sed jam sæculo XVI, latine versa a Lipomano* (16) *Surioque*

(1) Acta SS., tom XII Octobris, pag. 797 et seq. — (2) De beneficiis, lib. III, cap. 24, pag. 440, edit. a Lemaire. — (3) De Cæsaribus, lib. IV, Caligula, pag. 427, edit. a Schildio 1667; Cfr. Cicero, Opp. omnia edit. a Panckoucke, tom. XII, Oratio pro Dejotario, num. 6, pag. 116. Plinius, Natur. hist., lib. XXIX, cap. I, num. 6, pag. 667, edit. Paris. 1685; Cicero, Opp. omnia, tom. XV, Orat. in Pisonem, num. 34, pag. 102; tom. IV, De Oratore, lib. III, num. 32, pag. 108. — (4) Memorie di S. Medico martire di Otricoli, con le notizie de' medici illustri per santitá, Romæ 1812, pag. 33 et seq. — (5) Eccli., XXXVIII, 1. — (6) Suetonius, lib. I, Julius Cæsar, pag. 66; Seneca, De beneficiis, lib. VI, cap. XVI, pag. 602, edit a Lemaire. Cfr. Tacitus, Annales, lib. IV, num. 3. — (7) Acta SS., tom XII Oct., pag. 797. — (8) Beveridge, Pandectæ, tom. I, pag. 535 et 536. — (9) Discipline ecclésiastique, part. II, lib. I, cap. 91, num. 15 et 16, part. III, lib. III, cap. 19, num. 8, 10, cap. 21, num. 3, cap. 22, num. 2. — (10) De Synodo, lib. XIII, cap. 10, num. V. — (11) De Scriptis Simeonis Metaphrastæ, col. 124. — (12) Mémoires pour servir à l'Histoire ecclésiastique, tom. V, pag. 174, edit. Paris. 1702. — (13) De Byzantinarum rerum scriptoribus Græcis, part. I, cap. 24, pag. 441. — (14) Breviarium et Supplementum Lambecii, part. V, pag. 20. — (15) Simeonis Logothetæ cognomento Metaphrastæ Opera Omnia. — (16) Vitæ Sanctorum, tom. VI, pag. 399, Romæ 1558.

rioque

AUCTORE R. D. B.

A *rioque* (1) *vulgata fuere : eadem in breve coacta publicarunt Zacharias Lippeloo* (2),*Renatus Gualtier* (3), *doctor Parisiensis Viel* (4), *Henricus Castreca Brunetti* (5), *Arturus a Monasterio* (6) *aliique. Ex eodem fonte Joannem Baptistam Masculum hausisse crediderim quæ de* BB. Zenobio *et* Zenobia *prædicavit* (7). *Unum est quod controversiam habeat, stirps videlicet beati episcopi, quam injicit regiam fuisse. Iconi quidem sanctum medicum exhibenti, hæc adscripsit :* Zenobius hic medicinæ artem exercuit, licet e nobilissima stirpe esset, ut quidam putant, hoc est Zenobiæ reginæ.Cancros autem maxime curabat et mammis medebatur. Ignem constanter cum sorore Zenobia pertulit. *De hac cum regina Palmyrena cognatione nihil in menologiis Græcorum deprehendi, nihil in Actis.*

et accuratius

12 *His* SS. Zenobii *et* Zenobiæ *Actis nonnulla inesse menda manifestum est. Etenim quæ initio de parentibus et pueritia sancti martyris ejusque sororis tradit martyrographus nimis intricata videntur ; quin et e menologio quodam fuisse desumpta et Actis superaddita* B *jure meritoque existimavit Tillemontius. Dein locum martyrii SS. Claudii, Asterii et sociorum, quem ex eorum Actis sinceris Ægas fuisse comperimus, perperam, uti jam animadvertit decessor noster Cuperus* (8), *injicit esse Laranda in Lycaonia. Præterea Numerianum imperatorem Christianis non minus fuisse infensum quam ejus successorem Diocletianum, satis aperte indicat, licet Christianorum persecutoribus neque ab Eusebio, neque a Lactantio accenseatur* (9). *Quod si nonnulli sancti sub Numeriano martyrium sunt passi, id minus huic imperatori tribuendum videtur quam provinciarum præsidibus, qui, innixi veteribus legibus, christianos morte mulctabant. Quibus mendis ablatis, Vitam SS. fratrum non spernendam esse existimabit lector.*

ab aliis.

13 *Est et alia* SS. Zenobii *et* Zenobiæ *Passio græca, ab auctore anonymo confecta. Cujus duo exemplaria, sæculo XI vel XII scripta, Parisiis in bibliotheca Reipublicæ Gallicanæ servantur. Prius, mendosum, num.* 1468 *bibliothecæ olim regiæ inscribitur : quod litera B signabimus. Posterius inter Coislinia-* C *nos libros mss. loculum* 110 *tenet: hoc vocamus* A . *Quam lucubrationem, quamvis a manifestis erroribus immunis sit, nemo inter Acta martyrum sincera numerabit. Redolet literarum græcarum ætatem ferream,et minus ac Metaphrastina scriptio sermonis elegantia est commendabilis : qua quidem videtur antiquior. Nec in absurdam iret sententiam qui opinaretur Passionis Coislinianæ auctorem et Metaphrasten eodem archetypo esse usos. Verum, quum hæc Passio nondum fuerit excusa, codicem Coislinianum, collatum cum altero codice indicato, proferemus : cui Metaphrastinam scriptionem et Acta Armeniaca eorumdem martyrum subjungemus. Hæc brevissima a Joanne Baptista Aucher, Mechitaristarum Venetorum sodali, collecta, ex armeniaco in gallicum nobis vertit clariss. scriptor Felix Nève, magister linguarum orientalium in academia catholica Lovaniensi, omnium Belgarum, cunctis suffragiis, longe peritissimus armeniacæ linguæ. De summario a Joanne Baptista Aucher edito, memorare sufficit illud, modo minimam narrationis partem excipias, ex Actis Coislinianis aut similibus fuisse excerptum.*

Occubuit S. Zenobius anno 285, *vel* 290,

14 *Ex iis autem Actis non ita facile intelligitur quandonam sancti martyres Ægenses mortem oppetierint, quum probabiliter proponi possit tum annus circiter* 304, *tum anni* 285 *vel* 290. *Altera sententia hinc argumentum ducit, quod contigit martyrium feria VI, die* 30 *aut* 31 *octobris,sub imperatore Diocletiano, Lysia Ciliciæ præside. Porro quum Diocletianus regnare cœperit die* 17 *septembris anni* 284 *; Lysias vero præfuerit Ciliciæ anno* 285, *uti apparet ex Passione SS. Claudii et sociorum* (10) *; at jam anno* 290 (11) *ei successerit Simplicius (modo credas Actis S. Bonifacii) ; sequitur inter annos* 284 *et* 290 *certamen* E S. Zenobii *esse constituendum. Insuper ab anno* 284 *quo rerum politus est Diocletianus, ad* 305 *quo se imperio abdicavit, in feriam VI incidit dies* 31 *octobris anno* 290 *; dies vero* 30, *annis* 285, 291, 296, 302. *Et quoniam de hisce proximis nulla controversia, eligatur oportet annus* 285 *vel* 290. *Hunc suadet optimus codex ms.* A, *quum ad diem* 31 *octobris martyrium referat. Dices : anno* 290 *Ciliciæ præses fuit Simplicius ; imo, ut ex martyrologio Romano colligendum videtur, die* 14 *maji S. Bonifacium interfecit.Sed responderi potest Simplicium forsan magistratum iniisse sanctumque martyrem capitis damnasse mense novembri vel decembri : quod credibile est, quoniam Græci in menæis die* 19 *decembris S. Bonifacii festum celebrant ; ad eamdem diem memoratur in Synaxario Ecclesiæ Constantinopolitanæ; postridie vero in menologio Basilii aliisque. At e contraria parte annum* 285 *indicat codex alter Parisiensis* B, *rejecto* S. Zenobii *natali in diem* 30 *octobris. Quo etiam in omnibus fastis sacris (præter Menologium Basilii cum aliis paucis) commemorantur sanctus* F *episcopus ejusque soror. Sed quidquid id est, certe ante sæculi IV initia obiisse sanctos martyres, ex utroque codice colligunt prioris sententiæ fautores.*

vel circa 304.

15 *Neque tamen eam ita compertam existimaverim, ut nullæ in aliam partem rationes suppetant.In Actis perhibetur* S. Zenobius *morte affectus post promulgata Diocletiani edicta in Christi Ecclesiam; scilicet anno* 303 *aut sequentibus. Etiamsi vicennio ante in Christianos sæviri cœptum fuerit, etiamsi veterum imperatorum leges interdum adhibuerint judices,*(12) *nequeunt tamen in hunc sensum torqueri scriptoris nostri verba. Observatis enim temporibus, dijudicat quæ ineunte Diocletiani*

(1) De Probatis Sanctorum Vitis, October, pag. 399, Coloniæ Agripp. 1618. — (2) Vitæ SS., tom. IV, pag. 345, Coloniæ 1616. — (3) Les fleurs des saints, pag. 1229. — (4) Histoire de la Vie, etc. des Saints, col. 1815. — (5) Il perfetto Leggendario ovvero Vite de' Santi, vol. X, pag. 207, Romæ 1841. — (6) Gynecæum, ad diem 30 Octobris, pag. 430. — (7) Encomia Cœlit., pars X, Mens. Octobr., pag. 561, edit. Vindob., 1763. — (8) Acta SS., tom. IV Augusti, pag. 567. — (9) Cfr. Acta SS., tom II Octob. pag. 344. — (10) Ibid., tom. IV Augusti., pag. 567. Cfr. Tillemont, Mém. ecclés., tom. IV, pag. 414, edit. 1702. — (11) Acta SS., tom. III Mart., pag. 279. — (12) Ruinart, Acta Martyrum sincera, præf., num. 55.

AUCTORE R. D. B.

regno evenerint, quæ exeunte ; alia ratione martyres anni 285, *alia* S. Zenobium *producit; inter utrosque spatium interponit, ac demum :* Postquam, *inquit*, valde impius ille Diocletianus arma sumpsit ad bellandum adversus Ecclesiam Christi, et decretum cum Deo pugnans contra Christi fidem eructavit ; jussu illius in media civitate considens , præcepit adesset veritatis præco. *Nec minus enucleate Metaphrastes, narrato martyrio S. Claudii et dein ipsa vita* S. Zenobii : Quæ post hæç sequuntur, *ait*, sunt Diocletiani persecutio adversum pietatem, et Deo inimicum ab eo profectum edictum, et Lysias illius sævitiæ et inhumanitatis minister acerrimus (1). *Quæ testimonia ejusmodi sunt, ut nonnullis placere possit annus circiter* 304, *quamquam dies* 30 *aut* 31 *octobris tunc non congruit cum feria VI ; quod scilicet libentius credant errasse auctorem ubi* S. Zenobii *mortem retulit ad* horam nonam parasceves, *quam ubi Diocletiani edicta memoravit : eoque magis quod hæc in omnibus sancti episcopi Actis occurrant, non vero illa.*

Lysia Ciliciæ præside.

16 *At enim num hocce tempore Lysias præerat Ciliciæ?* (Ciliciæ *inquam, non* Lyciæ : *quod scriptum in Actis S. Claudii, adeo manifesto errore, ut mirum sit eo doctos capi). Equidem ab anno* 290 *hujus tractus præsidem, non Lysiam, sed Simplicium exhibet Passio S. Bonifacii. Verum, præterquam quod nec certissimus est martyrii annus, nec ipsa Actorum fides omnibus perspicua; quidni aliquis Lysias fingi posset, circa annum* 303 *Christianos in illis partibus vexans* (2)? *Legimus quidem in Passione S. Hieronis qui post annum* 303 *occisus fuit et cujus Acta alii parvi faciunt, probant alii:* Cum autem Diocletianus et Maximianus Romanorum administrarent imperium,.. esset vero eis nuntiatum omnem Armeniorum regionem et Cappadocum eorum resistere jussis,... electos duos viros mittunt ad utramque gentem. Quorum alterum quidem jusserunt præesse Armeniæ, is erat Agricolaus ; alterum autem procurare regionem Cappadocum, ei erat nomen Lysias (3). *Nec singulare hoc testimonium : eumdem* ducem Lysiam *ad excidendam christianam religionem missum a Diocletiano, et in muniis detentum a Licinio, offendimus in* C *pluribus sanctorum Actis: (quæ tamen non omnia sunt genuina); in Passionibus videlicet SS. Eustratii et sociorum* (4), *SS. Leontii et sociorum* (5), *S. Severiani* (6), *quadraginta* D *martyrum Sebastenorum* (7), *S. Blasii* (8), *SS. Cosmi et Damiani* (9). *In prioribus dicitur Diocletianus in Cappadociam et Armeniam misisse duos viros, quorum* unum quidem Lysiam jussit curam gerere omnium limitaneorum ; alterum Agricolaum jussit totius præfecturæ administrare imperium. *Alibi memoratur* dux Lysias, qui ducatum partis Cæsareæ *(in Cappadocia)* illo agebat tempore (10). *Non idem sane Cilicia est ac Cappadocia: sed adjuncta perpendenti haud absurdum videbitur Lysiam cum Agricolao, non solum in Armenia et Cappadocia, sed et in finitimis Cilicum partibus multos peremisse Christianos, quos inter* S. Zenobium, *et quidem post annum* 303 ; *imo (quantum ex martyrii adjunctis conjicere est), post quartum Diocletiani edictum, anni* 304.

17 *Jam Acta plura* SS. Zenobii et Zenobiæ *daturi, monitum lectorem velimus. nos codici* A *primas concedere; quem, servata librarii scribendi ratione notatisque lectionibus variis codicis* B, *ante alia edere visum est. Et quoniam iis potius Actis, quam reliquis, affinis est* E *laudatio Armeniaca, hæc erat subjungenda.*

Actorum series

Exstat in Vitis a Mechitaristis anno 1815 *editis, et quidem in tomo XII quo exhibentur* Analecta Vitarum Sanctorum extra Calendarium nostrum memoratorum a legendariis vel ab auctoribus Armenis, sicut et græcis et latinis. *Huic Actorum S. Zenobii epitomæ continuabitur Vita a Metaphraste composita. Sed ne translatio latina, quam Lipomanus, Surius, ven. presbyter Migne aliique toties publicarunt, hic iterum exhiberetur, aliam, etiamsi non meliorem, ex codice bibliothecæ regiæ Londinensis, signato* 13 B X, *describendam curavimus.* Hanc S. Zenobii Vitam Johannes Morrenus ex græco in sermonem latinum vertit et Mariæ Angliæ reginæ inscripsit (11). *Denique in codice æthiopico Britannici musæi Londinensis exstat Passio cujusdam* S. Zenobii *ejusque* matris S. Zenobiæ. *Sintne iidem ac Ægenses nostri, dispiciendum erit; et quo res certo judicio ponderari queat, Acta latine versa cum lectore communicabimus. Operi denique fastigium imponendum, reci-* F *tatis verbis quibus in Synaxario Æthiopico sancti martyres extolluntur.*

(1) Metaphr. opp., tom II, col 1314, edit. Migne. (2) Tillemont, Mém. Ecclés., tom. V, pag. 173 et 650; Ceillier, Hist. des aut. sacrés et ecclésiastiques, tom. III, pag. 364. O. Hunziker: Christenverfolgung von Diocletianus, in Untersuchungen zur Röm. Kaisergesch., tom. III, pag. 272 et seqq. — (3) Metaphrast. opera, tom. III, col. 110, edit. Migne. — (4) Ibid., col. 470. — (5) Acta SS., tom. III Jul., pag. 38. — (6) Ibid., tom. III Sept., pag. 360. — (7) Acta SS., tom. II Mart., pag. 19, 20, 23. — (8) Ibid., tom. I Feb., pag. 339 et 349, tom. II Mart, pag. 12. — (9) Ibid. tom. VII Sept. pag. 438.—(10) Ibid., tom. II Mart., pag. 23. Cfr. Tillemont, Mém. Ecclés., tom. V, pag. 5, 171, 512, 511, 789, 170, 174 et seq. — (11) David Casley, Catalogue of the manuscripts of the King's library, p. 221.

A

VITA ET MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS

ZENOBII ET ZENOBIÆ SORORIS EJUS

Ex codice Coisliniano 110, collato cum codice 1468 bibliothecæ Parisiensis [a].

a

CAPUT PRIMUM.

SS. Zenobii et Zenobiæ ortus et educatio. Illius miracula.

Πόλις διάκειται ἐν τῷ [1] κόλπῳ τῆς Κιλίκων χώρας, Αἰγὰς ταύτην ὀνομάζουσιν [2]· ἐν ταύτῃ [3] δὲ ἦν ἀνὴρ εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν, ᾧ [4] ὄνομα [5] Ζηνόδοτος. B Τῶν δὲ τούτου γεννητόρων μετελθόντων τὸν [6] ἐνταῦθα βίον [7] καὶ τὴν ἐς [8] Χριστὸν [9] πορίαν ποιησαμένων, ἑωρακὼς ὁ τούτου πατράδελφος τὸ πρᾶον καὶ φιλάγαθον τοῦ νεανίου, ζεύγνυσιν αὐτῷ πρὸς γάμον ὃ [10] ἦν αὐτῷ μονογενὲς θυγάτριον ᾗ ὄνομα Θέκλα [11]· τοῖς ἴχνεσι δὲ τῶν γεννητόρων ἐπακολουθοῦντες, διῆγον ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ [12] καὶ σεμνότητι, πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου· τούτοις κατὰ Θεοῦ βούλησιν ἐτέχθη παιδίον ἄρρεν [13], ὃ [14] καὶ ὀνόμασαν Ζηνόβιον· θεοσεβεῖς δὲ ὑπάρχοντες ἀνέτρεψαν αὐτὸ [15] σεμνοπρεπῶς, ἐκπαιδεύσαντες [16] τῇ [17] ἐν Κυρίῳ παιδείᾳ [18] καὶ [19] νουθεσίᾳ [20] καὶ δόγμασι θείοις. Ὀλίγου δὲ χρόνου διαδραμόντος, ἐτέχθη αὐτοῖς καὶ [21] ἕτερον παιδίον θῆλυ [22] ἣν καὶ ὠνόμασαν Ζηνοβίαν.

2 Ἀνδριθέντος δὲ τοῦ παιδίου καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἐλάσαντος [23], προέκοπτεν ἐν [24] σοφίᾳ καὶ [25] χάριτι [26], τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ [27] Χριστοῦ πίστει [28] ἐντρεφόμενος ἐν τοῖς δόγμασιν τῆς εὐσεβείας [29]· πολλὰ οὖν θαυματα ἐποίει [30] ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἐν τῇ παιδείᾳ τῆς ἰατρείας· τοῖς γὰρ ἀνιάτοις νόσοις περιπίπτοντας οὓς οὐκ ἠδύναντο θεραπεύειν οἱ τὴν [31] τέχνην [32] ὑπέρογκοι, τούτους ἐθεράπευεν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, διδοὺς καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσι τὰ πρὸς τὴν ζωὴν [33] χορηγούμενα. Τούτων δὲ οὕτως προβάντων, νόσῳ χαλεπωτάτῃ βληθεὶς ὁ τὸ [34] τηνικαῦτα [35] τῆς [36] τῶν Ῥωμαίων βασιλείας [37] κρατῶν τῇ πατρῴᾳ δυσσεβείᾳ τὸ ζῆν ἐναπέθετο· C διαδέχεται δὲ τὴν τούτου τυραννίδα Διοκλητιανὸς ὁ τρισκατάρατος· ἐν τῷ ζόφῳ [38] δὲ [39] τῆς προγονικῆς [40] ἀθείας κυλινδούμενος, [41] προχειρίζεται ἐν τῇ Κιλίκων ἐπαρχίᾳ Λυσίαν τινά, μιαρώτατον ἄνδρα [42] καὶ ἐχθρὸν διάπυρον τῶν Χριστιανῶν· ὃς καὶ παραγεγονὼς [43] ἐν τῇ Μομψουεστῶν πόλει, διωγμὸν ἤγειρεν κατὰ τῶν Χριστιανῶν· ἐν οἷς καὶ κρατήσας τρεῖς [44] νεανίσκους Κλαύδιον, Ἀστέριον, Νέωνα, Ἰσαύρους [45] τῷ γένει ἐκ πόλεως Λαρανδῶν. τούτους πολλὰ αἰκισάμενος, καὶ τέλος πάντων [46] ξύλῳ προσηλώσας ἔξω τειχῶν τῆς Μομψουεστῶν πόλεως, τὰ τούτων σώματα θηρίοις καὶ πετεινοῖς βορρᾷ ῥιφῆναι προσέταξεν.

Civitas jacet in sinu regionis Cilicum, quam Ægas nuncupant. Erat in ea vir pius et timens Deum, cui nomen Zenodotus *b*. Cujus quum parentes ad sempiternam vitam migrassent, et iter fecissent ad Christum, videns ejus patruus juvenis mansuetudinem et boni studium, ei connubio junxit puellam, quæ ipsi erat unigena *c*, cuique nomen Theclæ. Vestigia autem parentum persecuti, vitam traducebant in summa religione et decore, ambulantes in mandatis Domini. Ipsis secundum Dei voluntatem natus est filiolus, quem et nominaverunt Zenobium. Religiosi quum essent, eum honestissime educaverunt, instituentes eum Domini disciplina, et admonitionibus, ac dogmatibus divinis. Brevi autem tempore elapso, natus est ipsis et alter infans, puella, quam etiam appellarunt Zenobiam.

S. Zenobius, piis parentibus natus, *b*

c

2 Cum autem puer virile robur assumeret et ad plenam ætatem progrederetur, proficiebat sapientia, et gratia, fide Domini nostri Jesu Christi innutritus pietatis dogmatibus. Plura itaque miracula patrabat Deus per ipsum, dum incumbebat ad medicinam. Iis enim qui cadebant in morbos insanabiles et quibus mederi non poterant viri arte præcellentes, medebatur ipse in nomine Jesu Christi; præbens etiam indigentibus res ad victum necessarias. His autem sic procedentibus, morbo gravissimo afflictatus est qui tunc Romanorum imperium obtinebat, et in paterna impietate perseverans vitam posuit *d*. F Excipit vero ejus imperium Diocletianus, vir prorsus exsecrabilis. In caligine avitæ impietatis volutatus, Ciliciæ præficit Lysiam quemdam, scelestissimum virum et acrem inimicum Christianorum *e*. Qui etiam, cum advenisset in civitatem Mopsuestiam, persecutionem excitavit adversus Christianos. Inter quos et comprehendit tres adolescentes, Claudium, Asterium, Neonem, natione Isauricos, ab urbe Larandis. Quos cum multum cruciasset, ac tandem clavis affixisset ligno extra muros civitatis Mopsuestiæ, corpora eorum feris et volucribus devoranda projici jussit.

medicinam gratis exercet,

d

e

[1] *om.* — [2] ὀνομαζομένην. — [3] αὐτῇ. — [4] *om.* — [5] ὀνόματι — [6] τοῦ. — [7] βίου. — [8] ἐν. — [9] Χριστῷ. — [10] οὗ. — [11] ὀνόματι Θέκλαν. — [12] εὐσεβείᾳ. — [13] ἀρρενικόν. — [14] ὄν. — [15] αὐτὸν. — [16] παιδεύσαντες. — [17] τὴν. — [18] παιδίαν — [19] *om.* — [20] *om.* — [21] *om.* — [22] *om.* — [23] ἐλθόντος. — [24] τῇ *add.* — [25] ἐν *add.* — [26] *om.* — [27] Ἰεσοῦ. — [28] πίστιν — [29] ἐν-εὐσεβείας *om.* — [30] ἐποίησεν. — [31] τῇ. — [32] τέχνῃ. — [33] τροφὴν — [34] *om.* — [35] τότε — [36] τὴν κατὰ. — [37] βασιλείαν. — [38] ζοφῶδες. — [39] *om.* — [40] εἰδωλικῆς. — [41] καὶ *add.* — [42] *om.* — [43] παραγενόμενος. — [44] τινάς. — [45] Ἠσαύρους. — [46] *om.*

Beatus

mulieremque cancro occupatam

3 Beatus autem Zenobius gratia divina illustratus, cum Christi gregem ex divina revelatione pascendum suscepisset, diligenter medicabatur omnibus qui variis morbis male se habebant; invocans Dominum nostrum Jesum Christum, a nemine mercedem accipiens, memor Domini dicentis: « Gratis accepistis, gratis date. » Quamobrem et nunc ad datam ipsi sanationum gratiam veniemus. Evenit enim ut Indi cujusdam *f*, præfecti, conjux in gravem incideret morbum, cancerem dictum; qui penitissimæ parti thoracis inhærebat. Cum itaque omnes gentis illius medici, dico et incantatores, omnes artes suas adhibuissent et nullatenus profecissent, denique desperavit Indus uxoris salutem. Sed hominum amator Deus, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, notam fecit Indo, per virum aliquem in illa gente negotia obeuntem, divinam virtutem quæ Zenobio donata fuerat ad morbos sanandos.

f

sanat et Christo adjungit.

4 Statim ille, assumpta conjuge et duobus liberis, jumenta conscendit, iter aggressus est; atque viam longam emensi, ad urbem Ægas advenerunt. Percontati sunt ubinam commoraretur Zenobius, medicus ille percelebris: non enim noverant viri dignitatem, eo quod alienigenæ erant. Divina autem gratia non despexit Æthiopem; sed huic in visione apparet Dominus, dicens ei: « Expergefactus properanter quære Christianorum ecclesiam, et ibi reperies eum propter quem venisti. » Experrectus vero Indus, secum ducens uxorem, diligenter inquisivit invenitque templum plenum Christi grege, ac virum Dei amantem Zenobium, stantem in medio populo mellifluamque explicantem doctrinam. Et confestim abjiciens se Indus, simul cum uxore, ad pedes sancti viri, cum lamentando obsecravit, ut dignus haberetur insanabilis morbi sanatione. Hic vero dixit eis: « Credite in Patrem, et Filium, et Sanctum Spiritum. » Cum illi promitterent sese veneraturos esse nomen Trinitatis, et patriam impietatem abdicaturos, dixit mulieri: « In nomine Jesu Christi, qui mulierem hæmorrhoide laborantem sanavit, esto ab hoc cruciatu tuo liberata. » Statim autem diruptus cancer, et materia e corpore defluens, in terram est projecta. Mulier vero ex illa hora sanata fuit. Continuo introducens eos in baptisterium, dedit eis sanctissimus episcopus lavacrum immortalitatis. Participes autem facti sacrorum mysteriorum, et thesauro vivificantis fidei instructi, domum redierunt, glorificantes Deum ob ea omnia quæ viderant et quæ fuerant assecuti.

B

C

Aliam mulierem phagedæna liberat.

g

5 Miracula quidem miraculis accrescebant, adjuvante Trinitatis actione. In urbe enim Antiochia ad Daphnen *g* erat quædam mulier pia et timens Deum: quæ et indigentibus præbebat corpori necessaria. Ipsi assurrexit inter duas mamillas tumor valde magnus, quem dixerunt esse phagedænam. Cum itaque medici vellent carnem ferro rescindere ut morbum superarent, timore perstricta, ne dolores nunquam tolerare posset, latenter, intempesta nocte, ab urbe excurrit: cum citato cursu advenisset Seleuciam continentis

3 Ὁ δὲ μακάριος [1] Ζηνόβιος θείᾳ χάριτι ἐκλαμπόμενος καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον ἐκ θείας ἀποκαλύψεως παραλαβὼν [2], ἐπιμελῶς ἅπαντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις ἐθεράπευεν, ἐπικαλούμενος τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, παρ' οὐδενὸς μισθὸν λαμβάνων, μεμνημένος τοῦ Κυρίου λέγοντος [3]· Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. [4] Ὅθεν καὶ τὸ [5] νῦν ἔχον ἐπὶ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ χάριν τῶν [6] ἰάσεων [7] ἐλευσόμεθα. Ἐγένετο γὰρ [8] Ἰνδοῦ τινος φυλάρχου τὴν σύνευνον πάθει [9] χαλεπῷ περιπεσεῖν τῷ λεγομένῳ καρκίνῳ, ὃ ἦν πεφυκὸς ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ μέρει τοῦ θώρακος· πάντων οὖν τῶν τοῦ ἔθνους ἰατρῶν, λέγω δὴ καὶ ἐπαοιδῶν πᾶσαν [10] μηχανὴν τελεσάντων καὶ μηδ' ὅλως εὐεργετησάντων, τέλος ἀπέγνω [11] τῆς γυναικὸς σωτηρίας [12]. Ὁ δὲ φιλάνθρωπος Θεός, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους [13] σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, γνώριμον καθίστησιν τῷ Ἰνδῷ διά τινος πραγματείαν [14] ποιουμένου ἐν τῷ ἔθνει τὴν τῷ Ζηνοβίῳ δεδωρημένην πρὸς ἰατρείαν παθῶν θείαν ἐνεργείαν. D

4 Ὃς [15] παραυτίκα παραλαβὼν [16] τὴν συνήιον [17] μετὰ δύο τέκνων ἐπιβὰς τοῖς κτήνεσιν τῆς ὁδοπορίας εἴχετο καὶ δὴ [18] τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος διανύσαντες, τὴν Αἰγῶν πόλιν κατέλαβον. Ἐπυνθάνοντο δὲ ποῦ Ζηνόβιος αὐλίζεται ὁ πάμφημος ἰατρός· οὐ γὰρ ἠπίσταντο [19] τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀξίαν καθότι ἀλλόφυλοι ὑπῆρχον. E Ἡ δὲ θεία χάρις οὐ παρεῖδεν τὸν Αἰθίωπα· ἀλλὰ τούτῳ φαίνεται ἐν ὁράματι ὁ Κύριος λέγων αὐτῷ· Ἐγερθεὶς ταχέως ἐπιζήτησον τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν, κἀκεῖ εὑρήσεις δι' ὃν παραγέγονας [20]. Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰνδὸς καὶ παραλαβὼν τὴν ἑαυτοῦ ὁμόζυγον, πολυπραγμονήσας εὗρεν τὸ κυριακὸν [21] πεπληρωμένον τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης· τὸν δὲ φιλόθεον ἄνδρα Ζηνόβιον ἑστηκότα μεταξὺ τοῦ λαοῦ, τὴν μελίῤῥυτον ἐφαπλοῦντα διδασκαλίαν· καὶ ἀθρῶον ῥίψας ἑαυτὸν ὁ Ἰνδὸς ἅμα τῇ ὁμοζύγῳ αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου ανδρός, ἱκέτευεν μετὰ θρήνου τοῦ ἀνιάτου [22] πάθους ἰάσεως ἀξιωθῆναι [23]. Ὁ δὲ [24] πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Πιστεύετε [25] τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ὑπισχνουμένων δὲ αὐτῶν τῇ τῆς Τριάδος προσηγορίᾳ [26] ὑποκύπτειν, τήν τε [27] πατρῴαν δυσσεβείαν ἀπαρνεῖσθαι [28], ἔφη πρὸς τὸ γύναιον· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἰασαμένου τὴν αἱμοῤῥοοῦσαν, ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς βασάνου σου ταύτης. Παραχρῆμα δὲ ἡ τοῦ καρκίνου φυὴ [29] διαῤῥαγεῖσα, καὶ [30] τοῦ σώματος [31] διαῤῥεθεῖσα [32] χαμαιριφὴς γέγονεν· τὸ δὲ γύναιον ἰάθη ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. Παραυτίκα δὲ εἰσαγαγὼν αὐτοὺς ἐν τῷ φωτιστηρίῳ ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ λουτρὸν [33] τῆς ἀθανασίας· μεταλαβόντες δὲ τῶν ἁγίων μυστηρίων, καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς ζωοδότου πίστεως καθοπλισάμενοι, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν οἷς εἶδον καὶ ἔτυχον. F

5 Θαύματα οὖν θαύμασιν ἀνεμίγνυντο συντρεχούσης τῆς τριαδικῆς ἐνεργίας. Ἐν γὰρ τῇ πόλει Ἀντιοχείας τῆς πρὸς Δάφνην ἦν τις γυνὴ εὐσεβὴς καὶ φοβουμένη τὸν Θεόν· ἥτις καὶ τοῖς δεομένοις παρεῖχεν τὰ πρὸς τὴν χρείαν τοῦ σώματος· ταύτῃ προσήρπυσεν φῦμα [34] μέγιστον μεταξὺ τῶν δύο μασθῶν ὃ [35] ἔφησαν φαγέδαιναν [36] ὑπάρχειν. Τῶν οὖν ἰατρῶν βουληθέντων τῇ διὰ τοῦ ξίφους τομῇ τοῦ πάθους περιγενέσθαι, φόβῳ συσχεθεῖσα ἡ γυνὴ μήποτε τὰς ἀλγηδόνας οὐχ ὑπενέγκῃ, [37] λαθοῦσα νυκτὸς βαθυτάτης ἀπέδρα τῆς πόλεως· ῥυζέῳ δὲ δρόμῳ καταλαβοῦσα Σελευκίαν τῆς

[1] *om.* — [2] *loco* θείᾳ–παραλαβών, *B habet tantum* χάριτος θείας πεπληρωμένος. — [3] *om.* — [4] δῶτε. — [5] τὸ δὲ *pro* Ὅθεν καὶ τό. — [6] *om.* — [7] *om.* — [8] *om.* — [9] νοσήματι. — [10] *om.* — [11] ἐπεγνώσθη. — [12] σωτηρία. — [13] *om.* — [14] πραγματείας. — [15] *om.* — [16] λαβών. — [17] σύνινον. — [18] *om.* — [19] ἠπίστουν. — [20] παράγαγον. — [21] τὸν κιριακόν. — [22] ἀνιαροῦ. — [23] τυχεῖν. — [24] Ζινόβιος *add.* — [25] πιστεύσατε. — [26] τὴν...προσηγορίαν. — [27] δέ. — [28] ἀπαρνήσασθαι. — [29] φύσις. — [30] διὰ *add.* — [31] στόματος. — [32] ἀναβλύσασα. — [33] τῷ λουτρῷ. — [34] θῦμα. — [35] ᾧ. — [36] φυγάδενα. — [37] ὑπενέγκειεν.

Ἠπείρου

A Ἠπείρου· εἰσπηδήσασα εἰς σκαφιδίῳ μέλλοντι πλεῖν [1] ἐν Αἰγαῖς, καταλαμβάνει [2] τὴν ἐκεῖσε ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν· κἀκεῖσε εὑραμένη τὸν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἄοκνον κήρυκα, τὸ στῆθος γυμνώσασα σπουδαίως, τοῦτο τὸ πάθος ὑπεδείκνυεν· ἱκέτευεν δὲ ἢ θανεῖν ἢ τοῦ ἀνιάτου πάθους ἀπαλλαγῆναι. Καμφθεὶς δὲ τῇ τοῦ γυναίου ἱκεσίᾳ ὁ ἁγιότατος ἐπίσκοπος Ζηνόβιος, ἐγχαράττων τῇ χειρὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τὴν ἁγίαν ἐκείνην ἐφθέγξατο φωνήν· Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου τοῦ ἰασαμένου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου. Παραυτίκα δὲ ῥαγὲν τὸ ἕλκος δυσώδους ἰχῶρος ἐπλήρωσε τὸ ἔδαφος καὶ ἠλευθερώθη τὸ γύναιον ἀπαρηγορήτων ἀλγηδόνων. Ἐπιμείνασα δὲ ἡμέρας ἱκανὰς καὶ τῆς τελειωτέρας ἀξιωθεῖσα ἰάσεως, μετὰ χαρᾶς μεγάλης καταλαμβάνει [3] τὴν Ἀντιοχέων μητρόπολιν, ἀνακηρύττουσα τὸν ὅσιον ἄνδρα.

[1] πλοίειν. — [2] καταλαμβάνειν. — [3] καταλιμπάνει.

terræ *h*, conscendissetque scaphulam quæ navigatura erat Ægas, venit in sanctissimam hujus loci ecclesiam; ibique nacta impigrum evangelicæ doctrinæ præconem, nudato festinanter pectore, hoc suum malum ei ostendit : suppliciter vero oravit ut aut moreretur, aut ab insanabili morbo liberaretur. Adductus autem mulieris obsecratione, sanctissimus episcopus Zenobius, manu signum crucis in ea exprimens, sanctam hanc emisit vocem : «In nomine Jesu Christi Nazareni, qui sanavit omnem morbum et omnem languorem, esto sana a plaga tua. » Confestim autem ruptum ulcus fœtida sanie implevit solum, et liberata est mulier ab inconsolabilibus doloribus. Cum vero dies satis multos remansisset, et perfectiore digna habita fuisset sanatione, cum lætitia magna advenit in Antiochenorum metropolim, prædicans sanctum virum. *h*

ANNOTATA.

B a *In codice Coisliniano* 110, *quem litera A notamus, reperitur Passio SS. Martyrum a folio* 218 *ad* 221 *; in codice vero* 1468, *a folio* 168 *v. ad* 171 *v. Priori inscribitur* Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ζηνοβίου καὶ Ζηνοβίας, τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ; *alteri vero :* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ζινοβίου καὶ Ζινοβίας: *et sic constanter in codice A vocantur martyres* Ζηνόβιος, Ζηνοβία ; *in codice B* Ζινόβιος, Ζηνοβία ; *interdum tamen* Σινόβιος, Σινοβία. E

b *Non* Zenodotus *sed Zenobius dicitur* S. Zenobii *pater apud Metaphrasten : in quo totus hic locus de sanctorum Ægensium ortu obscurus videtur.*

c Unigena : μονογενής *exponitur etiam a nonnullis* affinis ; *et quidem Metaphrastes diserte refert Theclam fuisse* puellam affinem *Zenodoti patruo,non autem ejus filiam unigenam. Ita quidem latine redduntur in Suriana editione hæc Metaphrastæ verba :* οἰκείᾳ θυγατρί.

d *Quum Numerianus, qui proximus ante Diocletianum imperium obtinuerat, ab Apro, socero suo, fuerit interemptus, suspicari non nemo posset hocce pacto interpretanda esse verba :* τῇ πατρῴᾳ δυσσεβείᾳ τὸ ζῆν ἐναπέθετο, *paterna impietate vitam amisit ; aliud tamen suadent tum ipsa græca sententia, tum scriptio Metaphrastæ.*

e *Lysias tanta crudelitate in Christianos sæviit, ut Baronio visus sit* spectatæ crudelitatis homo *qui* ex carnificina christianorum ingentem apud suos sibi gloriam comparavit, dignusque est habitus, qui eodem magistratu diutius fungeretur (1).

f Indus *hoc loco nihil aliud est quam Indiæ incola ; quod nomen olim erat amplissimæ Asiæ regioni.*

g Antiochia ad Daphnen : *inter plures urbes quibus nomen fuit Antiochiæ, significatur hic caput Syriæ seu Antiochia magna, quæ dicta fuit nonnunquam* Antiochia Epidaphnes, Antiochea ad Orontem, Antiochia tetrapolis. — Daphne *erat* suburbium celeberrimum ad orientalem
C partem Antiochiæ metropolis (2).

h *De* Seleucia *Pieria hoc loco agi, nemini dubium erit, qui, perlecta narratione, regionis chorographiam inspexerit. Dicitur a Strabone* (3) Σελεύκεια ἡ ἐν Πιερίᾳ. *Erat autem urbs Syriæ, ad mare mediterraneum,* 40 *stadia ab ostio Orontis,* 120 *stadia ab Antiochia Magna dissita.* F

(1) Annales ad annum 285, num. XIV. — (2) Stephanus, de Urbibus, pag. 226, edit. Amstelædami 1725. Cfr. Thesaurus Græcæ linguæ, tom. III, col. 920, edit. a Didot. — (3) Rerum geograph. libri XVII, lib. XIV, pag. 965, edit Oxonii 1807. Cfr. Baudrand, Novum lexicon geograph., tom. II, pag. 180.

CAPUT SECUNDUM.

S. Zenobius ejusque soror a præside interrogati. Varia supplicia et mors miraculis illustris. Sepultura.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ δυσσεβέστατος [1] Διοκλητιανὸς ἐξωπλίσατο πρὸς [2] πόλεμον κατὰ [3] τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ δόγμα θεομάχον κατὰ τῆς Χριστοῦ πίστεως ἐξηρεύξατο· προστάξει [4] τούτου [5] προκαθίσας

[1] μιαρώτατος. — [2] *om.* — [3] *om.* — [4] *om.* — [5] *om.*

Postquam vero valde impius ille Diocletianus arma sumpsit ad bellandum adversus ecclesiam Christi, et decretum cum Deo pugnans contra Christi fidem eructavit; jussu illius in media *Cum pro fide Christi S. Zenobius*

civitate

EX MSS. civitate considens scelestissimus Lysias, præ-
cepit veritatis præco adesset ; et dicit illi : « Ego
de salute tua sollicitus, statim ab initio declarabo
geminam conditionem quæ tibi proponitur, et
salutem et perniciem; primo quidem, si parebis
divino edicto, vitam vives doloris expertem et
honores ab imperatoribus adipisceris. Si autem
nostris jussis obsequi non volueris, varii crucia-
tus et mors immitis te manent. Ecce ara et thus :
accedens sacrifica diis.» Dixit sanctus Zenobius :
« Ego, Lysia, non alium Deum novi, quam Do-
minum Jesum Christum. Ne deinceps cuncteris,
existimans me a te decipi.Cædatur corpus meum,
crucientur membra, jacturam faciam et tempora-
riæ vitæ : nihil enim æquiparandum cum regno
cœlorum. » Hisce verbis obstupefactus tyrannus,
animo, veluti succenso igne, excandescens, et
dentibus draconum more frendens, dixit satelli-
tibus : « In ligno torqueatur *a* et laceretur fla-
a gris, donec veniat Christus auxiliaturus ei. »

et ejus soror 7 Quum autem hoc audivisset beata Christi
agna Zenobia, fratrem suum alacriter sese tradi-
disse ut Christo testimonium exhiberet, virilem
B sumens animum, et calceata pedes in præpara-
tione evangelii, induta lorica fidei, et seipsam
cruce insigniens per totum corpus, propere exi-
vit domo ; et quum ad tribunal cucurrisset, dixit
præsidi : « Lysia, tyranne et jactator, quidnam
mali fecit frater meus, quod eum tam crudeliter
torques ? » Præses vero obstupefactus mulieris
audacia, dixit ei : « Sacrifica diis, Zenobia, ut
digna judiceris muneribus magnificis, et rebus
quæ in ditione mea sunt, potiaris ; si vero non
parebis, ignis supplicio et tormentorum cruciati-
bus vitam amittes. » Sancta Zenobia dixit : « Ha-
beo Deum in cœlis qui poterit me eripere e ma-
nibus tuis, homo irreligiosissime. » Quum autem
a consilio cessasset præses,sancti martyres quasi
uno ore, una voce, dixerunt : « Non persuadebis
nobis, o Lysia, deserere Deum vivum et adorare
falsa numina. Quæcumque igitur tormenta habes,
profer : parati enim sumus pro Christo mori. »

variis cruciatibus affecti, at non læsi fuissent.

8 Quum hæc dicerent, animo æstuans ille re-
ligionis inimicus jussit eos in lectis ferreis *b*
collocari. Quos ut imposuerunt ministri, subje-
cerunt ignem et ex carbonum strue excitarunt
flammas. Præ [effluente] sanie inquinabantur
b craticulæ grabbatorum, et stillantibus carnibus
exstinguebantur prunæ. Præses autem dixit :
« Videam num venturus sit Christus, vobis opem
laturus. » Dixit vero sanctus Zenobius : « Lysia
flagitiosissime et inimice Dei caritatis, quia
Christi visione indignus es, non vides eum. Ecce
enim adest, nos levans doloribus : nec enim
acerba tua supplicia sensimus, nec molesti quid-
quam passi sumus. » Attonitus Lysias visa fra-
terni paris tolerantia, de lectis eos detrahi jussit,
dixitque eis : « Miseremini vestri ipsorum, o
infelices, et sacrificate diis. » Sanctus Zenobius
respondit : « Iterum eligimus : non sacrificabi-

ὁ μιαρώτατος Λυσίας μέσον τῆς πόλεως, προσέταξεν D
παραστῆναι [1] τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα Ζηνόβιον [2]
καί [3] φησιν [4] πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ τῆς σῆς σωτηρίας [5]
κηδόμενος προοίμια δύο τρόπων προκειμένων σωτη-
ρίας τε καὶ ἀπολείας λέγειν οὐκ ἀναβάλλομαι. Ἐν
μὲν ὅτι πειθόμενος [6] τῷ θείῳ θεσπίσματι, ζωὴν ἀνώ-
δυνον βιώσεις καὶ τιμὰς παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων λεί-
ψῃ· μὴ βουληθέντι [7] δὲ εἴξειν τοῖς ἡμετέροις προσ-
τάγμασιν βάσανοι διάφοροι καὶ θάνατος ἀνελεὴς
πρόκειταί σοι. Ἰδοὺ βωμὸς καὶ λίβανος· προσελθὼν
θῦσον τοῖς θεοῖς. Ὁ ἅγιος Ζηνόβιος εἶπεν· Ἐγὼ Λυσία
Θεὸν ἕτερον οὐκ οἶδα εἰ μὴ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν·
τὸ λοιπὸν [8] μὴ ἀναβαλοῦ οἰόμενός με δελεάζειν.
Ξαινέσθω [9] μου τὸ σῶμα, στρεβλούσθω καὶ [10] τὰ
μέλη, ζημιωθῶ καὶ τὴν πρόσκαιρον ζωήν· οὐδὲν γὰρ
ἀντάξιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τούτοις τοῖς
λόγοις ἐκπλαγεὶς ὁ τύραννος τὸν θυμὸν ὥσπερ πῦρ [11]
ἀναφλέξας καὶ τοὺς ὀδόντας δρακοντιαῖον συντρίψας,
πρὸς τοὺς ὑπασπιστὰς ἔφη· Ἐπὶ τοῦ ξύλου στρε-
βλούσθω καὶ πληκτῆρσιν καταξαινέσθω [12], ἕως ἂν
ἔλθῃ ὁ Χριστὸς βοηθήσων [13] αὐτῷ.

7 Ἀκούσασα δὲ ταῦτα ἡ μακαρία ἀμνὰς τοῦ
Χριστοῦ [14] Ζηνοβία ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς προθύμως ἐπέ-
δωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ μαρτυρῆσαι ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ [15]
ἀναλαβοῦσα ἀνδρεῖον φρόνημα [16] καὶ ὑποδησαμένη E
τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου, περιζωσα-
μένη δὲ καὶ [17] θώρακα πίστεως,καὶ σφραγίσασα
ἑαυτὴν καθ' ὅλου τοῦ σώματος, ἐξῆλθεν σπουδαίως
ἐκ τῆς μονῆς καὶ δραμοῦσα ἐπὶ τὸ βῆμα, πρὸς τὸν
ἡγεμόνα ἔφη· Λυσία τύραννε καὶ ἀλαζόν, τί κακὸν
πράξαντα τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν οὕτως ἀνηλεῶς βασα-
νίζεις ; Ὁ δὲ ἡγεμὼν θαμβηθεὶς ἐπὶ τῇ τοῦ γυ-
ναίου τόλμῃ, πρὸς αὐτὴν ἔφη· Θῦσον τοῖς θεοῖς Ζηνο-
βία, ὅπως ἀξιωθήσῃ δωρεῶν πολυτελῶν καὶ τῶν [18]
τῆς ἡγεμονείας μου [19] ἀφηγίσῃ πραγμάτων· εἰ δὲ μὴ
πεισθῇς πυρὸς [20] καὶ αἰκισμοῖς [21] καὶ βασανιστηρίων
στρέβλαις τὸ ζῆν ἀπορρήξῃς. Ἡ [22] ἁγία [23] Ζηνοβία
εἶπεν· Ἔχω Θεὸν ἐν οὐρανοῖς, ὅς δυνήσεταί [24] με
ῥύσασθαι ἐκ τῶν χειρῶν σου δυσσεβέστατε. Ὡς δὲ
ἐπέπαυτο [25] τῆς συμβουλείας ὁ ἡγεμών, οἱ ἅγιοι μάρ-
τυρες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος διὰ μιᾶς φωνῆς εἶπον· Οὐ
πείθῃς ἡμᾶς, ὦ Λυσία, καταλῆψαι Θεὸν ζῶντα καὶ
προσκυνῆσαι κιβδήλοις· ὅσα οὖν ἔχεις βασανιστήρια
πρόσφερε· ἕτοιμοι γάρ ἐσμεν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀπο-
θνήσκειν [26].

8 Ταῦτα αὐτῶν εἰπόντων ἀναζέσας τῷ θυμῷ ὁ τῆς
εὐσεβείας ἐχθρὸς ἐμβληθῆναι αὐτοὺς ἐπὶ κραββάτοις[27]
σιδηροῖς[28] προσέταξεν· ὡς δὲ ἐνέβαλον αὐτοὺς οἱ ὑπασ- F
πισταί, πῦρ ὑπέστρωσαν καὶ διηρέθιζον τὴν ἀνθρακιὰν
πρὸς φλόγα· ἐμολύνοντο δὲ τοῖς ἰχῶρσιν αἱ τῶν
κραββάτων ἐσχάραι, καὶ ἡ σωρὸς τῆς ἀνθρακιᾶς τοῖς
ἐκ τῶν σαρκῶν σταλαγμοῖς ἐσβέννυτο. Ὁ δὲ ἡγεμὼν
ἔφη· Ἴδοιμι [29] εἰ ἔλθῃ ὁ [30] Χριστὸς βοηθήσων ὑμῖν. Ὁ
δὲ ἅγιος Ζηνόβιος εἶπεν· Λυσία μιαρώτατε καὶ ἐχθρὲ
τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀνάξιος ὢν τῆς τοῦ Χρισ-
τοῦ ὀπτασίας [31] οὐχ ὁρᾷς αὐτόν· ἰδοὺ γὰρ πάρεστιν
ἐπικουφίζων ἡμᾶς τῶν αλγιδόνων· οὔτε γὰρ [32] τῆς
πικρᾶς σου τιμωρίας ᾐσθόμεθα [33], οὔτε τι ἀνιαρὸν πε-
πόνθαμεν. Ἔκθαμβος δὲ γεγονὼς [34] ὁ Λυσίας ὁρῶν τὸ
καρτερικὸν τῆς ἀδελφικῆς ζυγάδος, κατενεχθῆναι αὐ-
τοὺς τῶν κλίνων προσέταξεν. Καί φησιν [35] πρὸς αὐτούς·
Κατελεήσατε ἑαυτοὺς ὦ τάλανες καὶ θύσατε τοῖς θεοῖς.
Ὁ ἅγιος Ζηνόβιος εἶπεν· Πάλιν αἱροῦμεν· οὐ θύσωμεν

— 1 κρατιθῆναι. — 2 καὶ παραστῆναι αὐτοῦ τῷ βή-
ματι· παραστάντος δὲ αὐτοῦ ἀγαλλιωμένου ἔμπροσ-
θεν τοῦ Λυσία *add.* — 3 *om.* — 4 ἔφη. — 5 φροντί-
ζων καὶ *add.* — 6 πισθέντος σου. — 7 βουληθέντα. —
8 τοῦ λοιποῦ. — 9 ξεέσθω. — 10 μου. — 11 πυρὰν.
— 12 καταξεέσθω. — 13 καὶ βοηθήσῃ. — 14 Θεοῦ.—
15 ὑπὲρ τοῦ Χρίστου εἰς τὸ μαρτύριον.— 16 τὸν θυραιὸν
τῆς πίστεως *pro* ἀνδρεῖον φρόνημα — 17 *om.* —
18 τὸ— 19 σου.— 20 πυρῶν.— 21 αἰκισμῶν. — 22 *om.* —
23 *om.* — 24 δύναται. — 25 ἐπαύσατο. — 26 ἀποθανεῖν.
— 27 κραββάτου.— 28 σιδηροῦ.— 29 ἴδωμεν.— 30 *om.*
— 31 ἀνάξιος-ὀπτασίας *om.* — 32 *om.* — 33 αἰσθανόμεθα.
— 34 γενόμενος.— 35 ἔφη.

λίθοις

A λίθοις καὶ ξύλοις κωφοῖς καὶ ἀψύχοις· συμβουλεύω δέ σοι Λυσία, ἐκτὸς γενοῦ τῆς ἐν σοὶ μανίας καὶ πρόσελθε τῷ Χριστῷ· φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν καὶ δέχεταί σε μετανοοῦντα· εἰ δὲ μὴ ἀκούσῃς ἡμῶν παραδοθήσῃ τῷ ἀσβέστῳ πυρί. Ἐπὶ ταύταις ταῖς ἀποκρίσεσιν θυμωθεὶς ὁ Λυσίας πίσσαν ἐν τοῖς λέβησιν ἐμβληθῆναι προσέταξεν καὶ εὐτόνως ὑποκαίεσθαι· οἱ δὲ ἅγιοι ἑστῶτες πρὸ τῶν λεβήτων, ἀνατείναντες τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐράνιον [1] βασιλέα [2] εἶπον· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τὸ φῶς τὸ ἀκατάληπτον, υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀληθινοῦ· ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν Λυσία τοῦ ἡγεμῶνος καὶ παράλαβε ἐν εἰρήνῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν· καὶ πληρώσαντες τὴν εὐχήν, ἠκόντισαν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν λεβήτων· παραχρῆμα δὲ κρυωθέντων ἑκατέρων τοῦτε πυρὸς καὶ τῆς πίσσης καὶ εἰς ὕδατος φύσιν τραπέντων, τῇ [3] τοῦ Κυρίου χάριτι ἐξῆλθον οἱ ἅγιοι ἀβλαβεῖς [4].

9 Τότε [5] λαβόντες [6] τὴν ἀπόφασιν οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες ἐξῆλθον χαίροντες καὶ ψάλλοντες ἔλεγον [7]· Ἔσωσας ἡμᾶς, Χριστέ, ἐκ τῶν θλιβόντων ἡμᾶς καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς κατήσχυνας. Ἐληλυθότων [8] δὲ αὐτῶν ἔξω [9] τειχέων τῆς Αἰγέων [10] πόλεως καὶ ἀνατείναντες τοὺς ὀφθαλμοὺς [11] εἰς τὸν οὐρανόν, ηὐλόγησαν τὸν Θεὸν λέγοντες· Εὐχαριστοῦμέν σοι B Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ [12], ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς πληρῶσαι [13] τὸν δρόμον τῆς ἀθλήσεως καὶ νικῆσαι τὰς στρεβλώσεις [14]· ἀξίους ἡμᾶς ποίησον τοῦ βραβείου τῆς ἄνω κλήσεως καὶ συγκαταρίθμησον ἡμᾶς μετὰ τῶν εὐαρεστησάντων σοι καὶ ὁμολογησάντων τὸ ὄνομά σου τὸ [15] ἅγιον [16] ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ὅτι εὐλογητὸς ὑπάρχεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν [17] αἰώνων [18]· ἀμήν. Καὶ τελεσάντων [19] τὸ ἀμὴν ἐγένετο ἐξ οὐρανοῦ ἄφνω [20] φωνὴ λέγουσα· Δεῦρο θεοφόρε ἰατρέ· δέχου τὴν [21] ὑπ' ἐμοῦ σοι δεδωρημένην [22] τῶν ἰαμάτων πηγήν· τὸν δρόμον τετέλεκας, τὴν πίστιν τετήρηκας, λοιπὸν ἀπόκειταί σοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης [23] φόβος ἐπέπεσεν ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας, ὥστε γονυπετοῦντας μετὰ δακρύων ἱκετεύειν τοὺς ἁγίους μάρτυρας τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι ἐπὶ πᾶσιν τοῖς προημαρτημένοις. Ἐκτείναντες δὲ τοὺς ἑαυτῶν [24] αὐχένας οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες Ζηνόβιος καὶ Ζηνοβία τὰς κεαλὰς [25] ἀπετμήθησαν τὸν δρόμον τελέσαντες [26]· τὰ δὲ τούτων ἅγια [27] σώματα ἔρριπτο [28] ἔξω τῆς πόλεως. Ἑρμογένης δὲ καὶ Γάϊος οἱ πρεσβύτεροι παραλαβόντες ἅπαντα τὸν κλῆρον μετὰ εὐλαβῶν οὐκ ὀλίγων, νυκτὸς [29] βαθυτάτης ἐπιστάντες τῷ τόπῳ, ἀνελόμενοι [30] τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων λείψανα ἐνέβαλον [31] ἐν γλωσσοκόμοις, ἃ καὶ C κατέθεντο ἐν τῷ σπηλαίῳ· ἔνθα ἐκρύπτοντο μετὰ πολλῆς εὐωχίας καὶ ἀρωμάτων. Ἐτελειώθησαν δὲ [32] οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες Ζηνόβιος καὶ Ζηνοβία τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγῶνα τελειώσαντες [33], μηνὶ ὀκτωβρίῳ τριακάδι πρώτῃ [34] ἡμέρᾳ παρασκευῇ ὥρᾳ ἐννάτῃ, ἐν τῇ σωτηριώδει ὁμολογίᾳ [35], βασιλεύοντος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ τρισκαταράτου [36] Διοκλητιανοῦ, ἡγημονεύοντος δὲ τοῦ μιαρωτάτου Λυσία τῆς Κιλίκων ἐπαρχίας [37]· κατὰ δὲ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος [38] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

mus lapidibus lignisque surdis et inanimis; cæterum hoc tibi suadeo, Lysia : recede ab ista quæ in te est insania, et accede ad Christum : benignus enim est, teque, si resipisces, excipiet; sin autem non audies nos, in ignem abjicieris inextinguibilem. » De his responsis iratus Lysias picem lebetibus e injici ac vehementer succendi jussit. Sancti vero stantes ante lebetes, oculis ad cœlestem regem erectis, dixerunt : « Domine Jesu Christe, lumen incomprehensibile, fili veri Dei, eripe nos ex manibus Lysiæ præsidis, et suscipe in pace animas nostras. » Et completis his precibus, projecerunt ipsi se in lebetes. Sed protinus refrigerato utroque, et igne et pice, eisque in aquæ naturam conversis, sancti exierunt illæsi, per gratiam Domini. EX MSS.

9 Accepta tunc sententia, exierunt lætantes sancti Christi martyres, et canentes dicebant : « Liberasti nos, Christe, ab iis qui nos affligebant, et qui oderant nos, confudisti.» Egressi autem extra muros civitatis Ægarum, erectis oculis in cœlum, Deum laudarunt dicentes : « Agimus tibi gratias, Domine Jesu Christe, quod dignos judicasti nos qui cursum certaminis consummaremus et vinceremus tormenta. Dignos effice nos bravio supernæ vocationis, et annumera nos eis qui placuerunt tibi et nomen sanctum tuum confessi sunt coram hominibus; quoniam benedictus es in sæcula sæculorum, amen.» Et cum illud amen protulissent, repente vox de cœlo audita est, dicens : « Adesdum medice Deum ferens; accipe, a me tibi datam, sanationum fontem. Cursum consummasti, fidem servasti : in reliquo reposita est tibi corona justitiæ. » Qua voce emissa, timor incessit eos omnes qui audierunt, adeoque in genua procumbentes, cum lacrymis sanctos martyres suppliciter orarunt, ut Deum propitium facerent ad condonanda omnia superioris vitæ peccata. Sancti autem Christi martyres Zenobius et Zenobia, cervices præbentes ipsi suas, decollati sunt, cursum suum consummantes. Sacra quidem eorum corpora projecta fuerunt extra civitatem. Sed Hermogenes et Caius presbyteri, adducto universo clero cum religiosis hominibus non paucis, nocte obscurissima, venientes in hunc locum, sanctorum martyrum reliquias abstulerunt, atque condiderunt in loculos : quos et posuerunt in spelunca, in qua abditi sunt, cum festo gaudio, adhibitis aromatibus. Confecti fuerunt sancti Christi martyres Zenobius et Zenobia, certamen pro veritate absolventes, die trigesima prima mensis octobris, in parasceve, hora nona, in salutari confessione ; regnante Diocletiano maxime impio et prorsus exsecrabili; regente Cilicum provinciam scelestissimo Lysia; in nos vero regnante Domino nostro Jesu Christo, cui gloria et potentia in sæcula sæculorum. Amen.

capite mulctati sunt, et sepulti a Christianis.

E

[1] οὐρανὸν. — [2] *om.* — [3] τῇ-χάριτι *om.* — [4] Τότε ὁ Λυσίας ἰδὼν τὸ ἀμετάσθετον τῶν ἁγίων ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀποκεφαλισθῆναι *add.* — [5] *om.* — [6] δὲ *add.* — [7] *om.* — [8] ἐξελθόντων. — [9] τῶν *ad.* — [10] *om.* — [11] τὸ ὄμμα. — [12] ὁ Θεὸς ἡμῶν *add.* — [13] τελέσαι. — [14] τῶν τυράννων *add.* — [15] *om.* — [16] *om.* — [17] *om.* — [18] *om.* — [19] αὐτῶν *add.* — [20] ἐκ τῶν οὐρανῶν — [21] τοῦ. — [22] δεδομένου. — [23] *om.* — [24] ἑαυτοῦ. — [25] κάρας. — [26] τὸν-τελέσαντες *om.* — [27] *om.* — [28] ἔρριψαν. — [29] νύκτωρ. — [30] ἀναλαβόμενοι. — [31] ἔβαλον. — [32] *om.* — [33] τὸν-τελειώσαντες *om.* — [34] *om.* — [35] ὥρᾳ-ὁμολογίᾳ *om.* — [36] παρανόμου. — [37] ἡγημονεύοντος-ἐπαρχίας *om.* — [38] σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ *add.*

ANNOTATA

EX IMPR. D

ANNOTATA.

a *Videtur* S. Zenobius, *dum in ligno fuit sublatus, equuleo fuisse tortus* (1).

b *Lectus ferreus veri lecti instar erat, et* paulisper elevatus e terra, ad ignem subministrandum, cum nonnullis ferri frustis per obliquum ductis, quasi tabularum loco, paululum inter se distantibus (2).

c *Erat lebes æneum vas oleo piceque ferventibus, plumbo ceraque liquentibus, aut consimilibus refertum, in quod, ut elixarentur, martyres injiciebantur. Præter* SS. Zenobium et Zenobiam *in lebete martyrium fecerunt plures alii sancti, quos commemorant Gallonius* (3) *et Mamachius* (4).

(1) Cfr. Antonius Gallonius, De SS. Martyrum Cruciatibus liber, cap. III, pag. 98 et seqq., Antverpiæ 1668 ; Mamachius, Origines et Antiquitates Christianæ, tom III, pag. 186 et seqq. — (2) Gallonius, cap. VII, pag. 312 — (3) Mamachius, tom. III, pag. 213. — (4) Gallonius, cap. VII, pag. 324 ; Mamachius, tom. III, pag. 215.

LAUS SS. ZENOBII ET ZENOBIÆ

Ex Actis sanctorum Armeniacis.

B Zenobius et Zenobia fratres erant, parentibus piis Zenodoto et Thecla nati, in civitate Ægis (*Ekeas*) in Cilicia, tempore Diocletiani. Zenobius urbis illius creatus episcopus, precibus suis omnes morbos depellebat, multosque homines adjungebat Christo. Qua de re irati nonnulli medici *a*, nomen ejus ad Lysiam judicem detulerunt. Hic sanctum episcopum suspendi flagrisque atrociter lacerari jussit. Eodem momento soror ejus Zenobia ad judicem accurrit dicens : « Ego quoque sum Christiana. » Quibus dictis, uterque [martyr] primo flagellatus fuit, dein collocatus in lecto ferreo candenti. Et quum adhuc viverent, in lebetes pice fervefacta plenos demersi fuerunt. Eorum vero precibus refrigerati sunt lebetes : tunc extra urbem ducti, decollati fuere. Noctu Hermogenes et Caius presbyteri eorum corpora abstulerunt, depositaque in arca lignea, in monte condiderunt *b*. E

ANNOTATA.

a) *De hac aliquot medicorum invidia nulla mentio in aliis Actis.*

b) *Sanctorum Martyrum festum agitur apud Armenos die* 29 *vel* 30 *octobris.*

MARTYRIUM SANCTI MARTYRIS

ZENOBII ET ZENOBIÆ SORORIS EJUS

auctore Simeone Metaphraste.

C F

CAPUT PRIMUM.

SS. Zenobii et Zenobiæ ejus sororis ortus et educatio. Exercet ille medicinam.

SS. Zenobius et Zenobia *piis nati parentibus,*

Ægæ civitas est in sinu Ioonii maris collocata, quæ a Cilicibus habitatur : cujus pars quæ ad continentem spectat, non multum in amplitudinem protenditur ; eam autem quæ in latitudinem ac satis vastam magnitudinem pertingit, vicini maris portus amplectitur. Hæc beatum Zænobium a parentibus Dei amatoribus, vere perhonestum pulchræ radicis germen, in lucem produxit ; qui cum parentes fato cessissent, apud paternum avunculum relictus permansit. Hic cum veræ religionis cultor virtutisque studiosus esset, puerum paternæ religionis cupidum esse cernens et ut facultatum, ita virtutis cujusque hæredem se fore declarans*, ut jugum Deo charum propriæ filiæ Theclæ matrimonii vinculo obstrinxit. Qui ob religionem ac studiose probeque facta

* *lege* declarantem

Αἰγαὶ πόλις ἐστὶν ἐπὶ κόλπῳ μὲν τῷ Ἰονίῳ κειμένη, ὑπὸ Κιλίκων δὲ οἰκουμένη· ἧς τὸ μὲν πρὸς ἤπειρον οὐ πολύ, πλατεῖαν δὲ καὶ ἱκανῶς εἰς μῆκος διήκουσαν ὁ τῆς γείτονος θαλάσσης ὅρμος ἐκδέχεται. Αὕτη τὸν μακάριον Ζηνόβιον ἤνεγκε, πατέρων θεοφιλῶν γεγονότα, ῥίζης ἀγαθῆς ὄντως ἀγαθὸν βλάστημα. Ὅστις τετελευτηκότων αὐτῷ τῶν γονέων, παρὰ τῷ πρὸς πατρὸς καταλέλειπτο θείῳ. Ὁ δὲ θεῖος ἀληθῶς ὢν καὶ φιλάρετος ἄνθρωπος, τῆς πατρῴας ὁρῶν τὸν παῖδα θεοσεβείας ἐχόμενον, καὶ ὥσπερ τῆς κτήσεως αὐτὸν ἁπάσης, οὕτω δὴ καὶ τῆς ἀρετῆς πάσης κληρονόμον, τῇ οἰκείᾳ θυγατρὶ Θέκλῃ τοῦτον ἡρμόσατο, ζεῦγος Θεῷ φίλον ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπίσημον. Γεννᾶται τοιγαροῦν ἐκ τούτων Ζηνόβιος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τούτου ἀδελφὴ Ζηνοβία (τοῦτο γὰρ αὐτῇ παρὰ τῶν γονέων

A τίθεται ὄνομα), ξυνωρὶς ἁγία, κλάδοι πνευματικοῖς ἔργοις κατάκαρποι.

2 Ἤδη δὲ τοῦ καλοῦ Ζηνοβίου τὴν ἔφηβον ἀπολαμβάνοντος ἡλικίαν, τελευτῶσι μὲν αὐτοῖς οἱ τεκόντες, ἀναλοῦται δὲ καὶ τὰ τῆς οὐσίας τὰ μὲν εἰς τὰς τῶν πενήτων γαστέρας, τὰ δὲ καὶ περὶ τὴν τῶν ἀσθενῶν ἐπιμέλειαν· πεπαίδευτο γὰρ τὴν ἰατρικὴν ὁ Ζηνόβιος οὕτω καλῶς καὶ τοιαύτην περὶ τοὺς νοσοῦντας ἐπεδείκνυτο τὴν θαυματουργίαν, ὡς μηδὲ τῆς* μὲν* αὐτοῦ χειρὸσ ἐπαφὴν ὑπομένειν τὰς νόσους, ἀλλὰ καὶ μόνῃ φυγαδεύεσθαι τῇ τοῦ ἀνδρὸς παρουσίᾳ. Τοῦτο δὲ οὐ τέχνης ἔργον, ἀλλὰ χάριτος Θεοῦ δῶρον καὶ ἀρετῆς ἀνδρὸς * πεποίητο. Οὐχ ὑγείας δὲ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ βίου χορηγὸς ἦν ὁ Ζηνόβιος, καὶ πᾶσι τοῖς αὐτῷ προσιοῦσι τά τε πρὸς θεραπείαν τῆς νόσου, καὶ τὰ πρὸς διατροφὴν ἐπήρκει τοῦ σώματος, ὑφ' ἧς ἂν ἕκαστος ἐτύγχανε δηλονότι κατειλημμένος, καὶ ὁποίων ἂν ἦν τῶν σιτίων δεόμενος· ὥστε οὐ δωρεὰν ἐδίδου μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πολλῷ τῷ μέσῳ τὴν ἐντολὴν ὑπερέβαινεν· Τὴν * μὲν γὰρ δωρεὰν ἐλάβετε, φησί, δωρεὰν δότε. Ὁ δὲ προσθήκην τῆς ἰατρείας καὶ τῶν νοσούντων παρεῖχε διατροφάς, B οὐκ ἀμίσθους μόνον τὰς θεραπείας ποιῶν, ἀλλὰ καὶ μισθοὺς μᾶλλον σὺν αὐτοῖς παρεχόμενος.

*ψιλὴν *om. *ἆθλον *ἡ

3 Τοιοῦτον δή τινα τὸν ἱερὸν Ζηνόβιον ἡ τῶν Κιλίκων κεκλήρωτο καθ' ὃ καιροῦ καὶ ὁ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς αὐτοκράτωρ εἰδώλοις προσανέχων, καὶ τῇ δυσσεβεῖ θρησκείᾳ προστετηκὼς τοῖς ὀλεθρίοις συναπέθανε δόγμασιν. Ἀλλ' ἐκείνου μὲν κληρονόμος τῶν τε σκήπτρων καὶ τῆς κατὰ Χριστιανῶν λύσσης Διοκλητιανὸς καταλείπεται, Λυσίαν δὲ παραχρῆμα τιμωρήσασθαί τε βιαιότατον καὶ θωπείαις ὑπαγαγέσθαι δεινότατον τῆς Κιλίκων ἔπαρχον προχειρίζεται. Ὁ δὲ τὴν Μόψου καταλαβὼν διωγμὸν ἐγείρει κατὰ Χριστιανῶν, καὶ διωγμῶν τὸν φρικωδέστατον καὶ βαρύτατον, ἔργον ἐκείνου τοῦ διωγμοῦ καὶ τρεῖς τὸν ἀριθμὸν νεανίσκοι· Κλαύδιος, Ἀστέριος, Νέων, οὓς Ἰσαυρία μὲν ἤνεγκε, Λαρανδὸς δὲ ἤσκησεν. Οὗτοι πολλαῖς ὑπὸ Λυσίου καὶ σφοδραῖς ὅτι ταῖς τιμωρίαις ὑποβληθέντες, σταυρῷ προσηλωθέντες ἔξω τειχῶν τὸν τῶν κακούργων ὑπέστησαν θάνατον· τὰ δὲ τούτων σώματα θηρίοις καὶ πετεινοῖς εἰς πυρὰν * προετέθη. Καὶ Λυσίας μὲν δὴ τοιαύτην κατὰ Χρι- C στιανῶν ἐπεδείκνυτο τὴν μανίαν.

*βορὰν

4 Ζηνόβιος δὲ ὁ καλὸς ἐν ἀρετῇ τοσαύτῃ πολιτευσάμενος καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον ἀποκαλύψει θείᾳ παρειληφώς, ἐπίσκοπος τῆς Κιλίκων ἀναδειχθείς, διπλὴν εἰς τὸ ἑξῆς ἐπεδείκνυτο τὴν θεραπείαν· οὐ σώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς ἰατρεύων, καὶ τὰ μὲν νοσημάτων, τὰς δὲ ἀσεβείας ἐλευθερῶν. Ἐντεῦθεν Ἰνδοῦ τινος φυλάρχου σύζυγον κακῷ τινι λέγεται βληθῆναι τῶν ἀνηκέστων. Τὸ δὲ ἄρα καρκῖνος ἦν ἐνδοτάτω τοῦ θώρακος κατασκήψας. Ἐφ' ᾧ πᾶσαι καὶ χεῖρες ἰατρῶν ἀθροισθεῖσαι, καὶ τέχναι καὶ φάρμακα, δεύτερα πάντα τοῦ πάθους ἠλέγχοντο. Ἀχθόμενος οὖν περὶ τῆς γυναικὸς ὁ Ἰνδὸς καὶ ὅθεν ἂν ἔλθοι τηλικούτου κακοῦ λύσις φιλοπόνως ἀνερευνῶν, μανθάνει παρά τινος τῶν ἐμπόρων τὰ περὶ Ζηνοβίου, καὶ ὅτι πολλοὺς τῶν νοσούντων ἰᾶται ῥήματι μόνῳ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει. Καὶ ὃς αὐτίκα μελήσας * οὐδὲν οὐδ' ἀναβαλόμενος, ἀλλ' ὡς εἶχεν εὐθὺς ἅμα συζύγῳ καὶ τέκνοις, πορείας ἁψάμενος, ἐν Αἰγαῖς γίνεται. Τοιοῦτον γὰρ πιεζο-

*μελλήσας

nobiliter innotescebat. Ex iis Zænobius, ejusque soror Zænobia, a parentibus hoc nomine appellata, ut sacrum compar, procreantur; qui certe ut rami spiritalibus operibus fertiles floruerunt.

EX IMPR. ET MSS.

2 Cum jam pubertatis annos Zænobius esset egressus, parentes utriusque morte intercipiuntur: facultatum pars, hæc quidem in pauperum ventres, hæc autem in ægrotorum infirmorumque curam expenditur; nam Zænobius medicinam didicerat, et admirabilem hujuscemodi circa valetudinarios efficaciam perpulchre demonstrabat; ut nec levem ipsius manu tactum morbi perferre valuerint; sed solum hominis præsentia fugabantur: nec istud artis opus, sed gratiæ divinæ donum et virtutis præmium effecit. Nec modo Zænobius sanitatem, sed omnibus qui ad ipsum accedebant victum, qui ad morbi curationem pertinebat, et quæ ad corporis nutritionem sufficerent, procurabat, quacunque tandem morbi imbecillitate oppressus quispiam tenebatur, vel quocumque genere ciborum indigebat; nec solum gratis dabat, sed ipsum mandatum dimidio plus superavit; hoc enim ait: « Gratis accepistis, gratis date :» hic præter medicinæ augmentum, et adjectionem etiam ægrotantibus cibaria subministrabat; nec eos quos curabat irremuneratos dimisit, sed præmio potius affecit. E

iis orbantur. Exercet ille medicinam et benigne facit indigentibus.

3 Talem virum Cilicum civitas sanctum Zænobium forte assequuta est: quo quidem tempore Romanus imperator idolorum culturæ totum se addicebat, impiæque superstitioni adhærebat, ac pestiferis dogmatis immoriebatur; illius autem regni, ac contra christianos insaniæ hæres Diocletianus est constitutus: qui statim Lysiam quemdam, et ad puniendum crudelissimum ac violentissimum, et ad blanditiis decipiendum callidissimum ac importunissimum, ad Cilicum præfecturam evexit. Hic Mopsi urbem occupans, persequutionem contra Christianos excitat, quæ et horribilissima et gravissima extitit: tres adolescentes, Claudius, Asterius et Neon, illius perturbationis ac vexationis acerbitatem opere testantur; quos Isauria quidem peperit, Larandus autem disciplinis instruxit, ac exercitiis informavit. Isti, cum a Lysia gravissimis ac atrocissimis tormentis traderentur, extra civitatis muros crucibus affixi, nefariorum mortem sustinuerunt; F horum corpora belluis agri ac volucribus ad devorationem sunt projecta. Atque Lysias quidem ad hunc modum insaniam suam contra Christianos depromebat.

Christianos vexat Lysias.

4 Zænobius vero cum pulcherrime in virtutis actione perpetuo versaretur, et Christiani gregis ovile divina quadam ostensione in suæ fidei tutelam accepisset, Cilicumque episcopus esset declaratus *b*, duplicem deinceps curationem demonstravit, nec corpora solum, sed et animos sanitati restituebat, et ea partim languore ac morbida valitudine, partim impietate ac religionis contemptu liberabat. Postea Indi cujusdam principis uxorem insanabili quodam morbo percussam fuisse, fama ferebat: hic autem canceris morbus erat, qui in intimis thoracis partibus seipsum obtexerat. Ad cujus medelam cum omnis medicorum manus ac vis, omnis ars ac pharmaca collecta adhiberentur, ab ipsa morbi gravitate victa repellebantur. Cum igitur Indus ob uxoris gratiam animi cruciatum ægre perferret, ac ut tanti mali solutionem inveniret, summa assiduitate perscrutaretur, a mer-

S. Zenobius *episcopus miraculo sanat*

b

EX IMPR. ET MSS.

catore quodam de Zænobio certior efficitur, et quod morbis afflictos sanat solum verbo ac manus impositione. At hic nihil moræ interponens, nequaquam contatur, sed ut pro viribus potuit, statim cum uxore ac liberis itineris molestiam capessit, ac ad urbem Ægas accedit. Sic anima illa dolore oppressa et mærore implicita, si celeritatem ad peragendum ea, quæ audierat, admoveret, meliorem spem liberationis assequi se posse sperabat.

Indi cujusdam conjugem

5 Cum itaque eo accessisset, de Zænobio sciscitatur ubi esset, et in cujus ædibus moraretur, maximaque studii diligentia laborabat ut ad hominis conspectum deveniat. Cum Indus tam ardenter permoveretur, et cupidissime illius aspectum appeteret, visio illi clarissima ac verissima effertur, quæ nullo modo somnium esse possit; quæ præcipiebat ut Christianorum ecclesiam adeat: « In illa, inquit, ei quem desideras, occurras. » E somno itaque experrectus, cum uxore statim ad templum pergit, et sanctum in medio frequentis multitudinis stantem repererunt, ac ex ore suavissimæ disciplinæ fontes emittentem. B [Cum] tamen circumstantes removissent, speciosos illius pedes, et vere bona annuntiantes, cum vehementi animi fervore ac observatione apprehendunt, benignamque illius animam, et ad misericordiam flexilem obtestantur. Tamen ab ipso precibus contendunt ut morbi calamitatem extrudat; nam etsi uxoris pectori morbi vis insisteret, multo magis tamen mariti animam tangebat: hic pro sanitatis præmio pietatem ab illis exigit, ac requirit, ut errorem quem a parentibus acceptum servabant, deserant ac ut ad veritatis agnitionem confugiant *c*: quod cum illi promptissima voluntate fuissent polliciti, sanctus, accepto sermone: « In nomine Jesu Christi, qui feminam sanguinis fluxum patientem curavit, sana, o mulier, esto, et a calamitate libera sis facta; » ac e vestigio gravissimus ille morbus verbo tanquam aliquo flagello ictus abigitur: tamen ipse uxorque illius ac liberi divinum baptisma acceperunt: deinde etiam in sacra communione, mysteriorum participationem assequuti sunt, domumque læti regrediuntur, cum et uxor thoracis morbo, et uterque communi erroris ægritudine dimissi, valetudine integra gaudentes, discederent.

c

aliamque mulierem.

6 Ad hæc altera etiam mulier, quæ cum virtute in Antiochia juxta Daphnen ætatem degebat, multisque, qui inopia ac rerum inedia constringebantur, ex propriis fortunis opem subministrabat, in difficillimam morbique gravissimam calamitatem incidit; quem morbum medici phagedænam nominant, ac in maxillarum medio excrescens, ipsas undique tanquam in circulo depascebat, ac devorabat. Cum igitur ab alio nullo remedium expectaret, et curari se posse desperaret, noctu civitate clam se subduxit, et per Seleuciam vadens, ad litora accessit, ascensaque navi quadam, ad Ægas transfretat, et sancto ardenti amore se offert, miseriæque suæ gravitatem indicat: rogat itaque hunc, ac precibus contendit, ut aut coram illius oculis ibi statim concidat, celeriterque morti debitum persolvat, vel a mali molestia, quod ipsum * vexabat, liberetur. Tam graviter ægritudinis acerbitatem pertulit, et tam vehementi dolore angebatur, ut mortem beneficii loco duxerit, hancque malorum quæ ipsam affligebant, libertatem solam existimabat. Sancto igitur ad hunc

* *lege* ipsam

μένη ψυχὴ καὶ οὕτως ἀνύσαι τὸ ἀκουσθὲν ὀξυτάτη D δι' ἐλπίδα χρηστοτέραν ἐλευθερίας.

5 Ἐκεῖσε τοίνυν γενόμενος, ἐπυνθάνετο περὶ Ζηνοβίου, ποῦ ἄρα καὶ ἐν τίνος εἴη διάγων, καὶ σπουδὴν ἐποιεῖτο πᾶσαν ὥστε τὸν ἄνδρα θεάσασθαι. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἔχοντι τῷ Ἰνδῷ, καὶ οὕτω τὴν ἐκείνου θέαν περὶ πολλοῦ ποιουμένῳ ἐφίσταται ὄψις αὐτῷ σαφῶς ὕπαρ οὐκ ὄναρ, καταλαβεῖν ἐπισκήπτουσα τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν· Ἐν αὐτῇ γάρ, φησί, καὶ περιτύχῃς τῷ ζητουμένῳ. Διαναστὰς τοίνυν οὗτος, ἄπεισιν εὐθὺς μετὰ τῆς γυναικὸς παρὰ τὸν ναόν. Καὶ τὸν ἅγιον εὑρόντες ἐν αὐτῷ πλήθους ἑστῶτα μέσον, καὶ πηγὰς ἡδίστης διδασκαλίας τοῦ στόματος ἀφιέντα, διωσάμενοι τοὺς περιεστῶτας, τῶν ὡραίων ἐκείνου ποδῶν, καὶ ἀγαθὰ ὡς ἀληθῶς εὐαγγελιζομένων μετὰ πολλῆς ἐπιλαμβάνονται τῆς E θερμότητος καὶ τῆς ἱκετείας, καὶ δέονται τῆς συμπαθοῦς ψυχῆς ἐκείνης καὶ φιλανθρώπου, καὶ λιπάρουσιν αὐτὸν ὥστε τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆναι. Εἰ γὰρ καὶ τῷ τῆς γυναικὸς θώρακι τὸ πάθος ἐνῆν, ἀλλὰ πολλῷ πλέον τῆς τοῦ ἀνδρὸς ψυχῆς ἥπτετο. Ὁ δὲ μισθὸν αὐτοὺς τῆς ἰατρείας ἐπιζητεῖ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὸ τῆς πατρίου πλάνης ἀποστάντας, αὐτομολῆσαι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Ὅπερ οὖν προθύμως αὐτῶν ποιεῖν ἐπαγγελλομένων, ὁ ἅγιος ὑπολαβών· Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ τὴν αἱμόῤῥουν ἰασαμένου, ὑγιὴς ἴσθι, γύναι, φησί, καὶ τοῦ πάθους ἐλευθεροῦ· καὶ παραχρῆμα ἥ τε χαλεπὴ νόσος ἐκείνη καθάπερ τινὶ μάστιγι τῷ ῥήματι ἀπελήλατο· καὶ τοῦ θείου βαπτίσματος αὐτός τε καὶ σύζυγος καὶ οἱ παῖδες ἀξιωθέντες, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἱερῶν κοινωνήσαντες μυστηρίων, οἴκαδε χαίροντες ἐπανήεσαν, τῷ τῆς γυναικὸς περὶ τὸν θώρακα πάθει κοινῇ τὸ τῆς ἀπάτης νόσημα συναποβαλόντες, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἕκαστος ὑγείαν πλουτήσαντες.

6 Εἶτα καὶ γυνή τις ἑτέρα πάλιν ἐν τῇ πρὸς F Δάφνην Ἀντιοχείᾳ, ἐν ἀρετῇ ζῶσα, καὶ πολλοῖς ἐπαρκοῦσα τῶν πενομένων, πάθει περιπίπτει χαλεπωτάτῳ· φαγέδαιναν τοῦτο παῖδες ἰατρῶν ὀνομάζουσι. Μεταξὺ δὲ ἄρα τῶν μαστῶν ἐκφυὲν κύκλῳ τὰ περὶ αὐτοὺς ἐλυμαίνετο. Πάσης οὖν ἄλλης ἀπογνοῦσα καὶ αὐτὴ θεραπείας, ὑπέξεισι νύκτωρ τῆς πόλεως· ἐλθοῦσά τε διὰ Σελευκείας, καὶ τοῖς αἰγιαλοῖς ἐπιστᾶσα, πλοίου τέ τινος ἐπιβᾶσα, εἰς Αἰγὰς καταίρει. Καὶ προσελθοῦσα θερμῶς τῷ ἁγίῳ, τὸ δεινὸν ἐκεῖνο πάθος ὑποδεικνύει, καὶ δεῖται τούτου καὶ ἱκετεύει ὥστε ἢ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀποθανεῖν τοῖς ἐκείνου, καὶ σὺν τάχει τὸ ὀφειλόμενον ἀποτίσαι, ἢ τοῦ πιέζοντος * ἀπαλλαγῆναι κακοῦ· τοσοῦτον γὰρ ὑπὸ τοῦ πάθους ἠνέγκατο *, καὶ τηλικαύταις ὀδύναις συνείχετο, ὡς καὶ τὸν θάνατον ἐν εὐεργεσίας αἰτεῖσθαι μέρει, καὶ τοῦτον εἶναι δοκεῖν τῶν λυπούντων ἐλευθερίαν. Ταῦτα τοῦ ἁγίου δεδυσωπημένος, καὶ τῇ χειρὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ὑποτυπώσαντος, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ θεῖον ὄνομα ἐπιθεγξαμένου, (ὦ Θεοῦ κριμάτων! ὢ ἀνεικάστου χρηστότητος!) ῥήγνυται μὲν εὐθέως τὸ πάθος, ἰχῶρος

* αὐτὴν

* ἠνάγκατο

πληρῶσαν

A πληρῶσαν τὸ ἔδαφος, λύεται δὲ τῶν ὀδύνων ἡ γυνὴ καὶ πρὸς τὴν Ἀντιόχου ὑγιὴς ἐπανήκει.

modum tam ferventi prece delinito, manuque crucis signum fingente, deinde etiam divinum Christi nomen pronuntiante, (o Dei judicia, o inscrutabilem benignitatem!) morbus statim rumpitur, ac terram sanie adimplet : mulier prorsus cruciatu ac angoribus vacua, dissolvitur et ad Antiochi urbem sana valetudine regreditur.

EX IMPR. ET MSS.

ANNOTATA.

a *Edita fuerunt hæc Acta a ven. presbytero J. P. Migne: quibus græce titulus est :* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ζηνοβίου καὶ Ζηνοβίας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ. *Aliud ejusdem Vitæ exemplar, descriptum ex* Codice Medicæo regis Franciæ, *exstat in bibliothecæ regiæ Bruxellensis loculo* 8926. *Cujus lectiones varias, ubi necesse visum est, in margine adscripsimus. Interprete vero usi sumus Johanne Morreno : quamquam nonnullis in locis, a lectore facile notandis, claudicat translatio. Inscribitur autem :* Martyrium sacrosancti martyris Zænobii et Zænobiæ ipsius sororis. Domine benedicito. Mense eodem. 30.

b Episcopus Cilicum *minus recte dicitur sanctus* Zenobius, *nisi tum temporis (quod parum probabile est) urbes episcopales Ciliciæ Tarsus, Anazarbus, Flavias aliæque essent episcopo destitutæ et a sancto præsule Ægensi ratione vicinitatis procuratæ* (1).

c *Rem alio modo nonnulli exponunt* (2): Vir divinus præfectum conjugemque benigne excepit, optatam quidem salutem spondens, si debitam tamen curationis mercedem persolvere velint. Offerunt illi immane auri et argenti pondus, promittuntque majora, si desiderata sani- B tate potiatur. Tunc Zenobius: « Mercedem hanc... postulo, ut ocyus a patrio discedentes errore, ad veritatis agnitionem transeatis... » *Quæ unde fuerint accepta, ego quidem nescio.* E

(1) Cfr. Lequien, Oriens Christ., t. II, col. 870 et seqq. — (2) Z. Lippeloo, Vitæ SS., t. IV, pag. 330, Col. Agrip. 1596.

CAPUT SECUNDUM.

SS. Zenobius et Zenobia a præside cruciati. Miracula. Sepultura.

Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα διωγμὸς κατὰ τῆς εὐσεβείας Διοκλητιανοῦ, καὶ δόγμα παρ' αὐτοῦ θεομάχου, καὶ Λυσίας τῆς ὠμότητος ἐκείνου καὶ τῆς ἀπανθρωπίας ὑπηρέτης θερμότατος. Ὅστις τὰ κατὰ τὸν θεῖον μαθὼν Ζηνόβιον, καὶ ὅπως ἕνα μόνον κηρύττει Θεὸν καὶ τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν τε καὶ θελημάτων ἐπιμελῶς περιέχεται, ὅπως τε τῇ αὐτοῦ ἐπικλήσει νόσους εὐχείρως λύει πάσας, καὶ χεῖρα τοῖς δεομένοις προτείνει δαψιλῶς ῥέουσαν, εὐθὺς αὐτὸν συλλαμβάνει, καὶ προκαθίσας ἐπὶ μέσης τῆς πόλεως, καὶ τὸν ἄνδρα κατὰ πρόσωπον ἀγαγών· Πολλά μοι, φησί, περὶ σοῦ, Ζηνόβιε, ἤκουσται· ἀλλ' ἐγὼ μόνῃ πιστεύειν ἀκοῇ ῥᾳδίως οὐκ ἔχων *, ὥστε καὶ ὀφθαλμοὺς μάρτυρας ποιῆσαι τῶν ἀκουσθέντων, καὶ ἵνα τὸ πολὺ συνέλω τοῦ λόγου, δύο σοι ταῦτα προτίθεμαι, ἢ πεισθῆναι τῷ τῶν κρατούντων εὐ- C σεβεῖ διατάγματι, καὶ θῦσαι σὺν ἡμῖν τοῖς θεοῖς, ὅπερ τιμῆς σε τῆς μεγίστης ἀπολαῦσαι παρασκευάσει, καὶ πλούτου δαψίλειαν εὖ ἴσθι καὶ βίου λαμπρότητα, καὶ ἀγαθῶν ἄλλων ἀμοιβὰς προξενήσει σοι, ἢ πληγὰς * καὶ στρέβλας, καὶ βασάνους ἑτέρας κατακριθῆναι, ὧν τί τὸ τέλος ἢ χαλεπὸς πάντως καὶ ὀδυνηρότατος θάνατος; Πρὸς ταῦτα ὁ γενναῖος Ζηνόβιος· Ἐμοὶ Θεὸς εἷς ἀληθινὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ἔφη, ἐφ' ὃν ἐγὼ πέποιθα, παρ' οὗ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναί μοι καὶ τὸ ζῆν, καὶ δι' ὃν ἐμοὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Οὐδὲ γὰρ ἔστι τι τῶν τῇδε τερπνῶν τῆς ἐκεῖθεν ἀντιδόσεως ἄξιον. Ἐφ' οἷς ὁ ἀπηνὴς ἐκεῖνος ἀγανακτήσας, μετεωρίζει τὸν ἀθλητὴν ἐπὶ ξύλου, καὶ στρέβλας αὐτοῦ καὶ ξυστῆρας ἐπάγει τῷ σώματι· Ἴδωμεν * εἰ Χριστὸς ἔλθοι, βοηθήσων αὐτῷ.

* διὰ τοῦτό σε καὶ ὑπ' ὄψιν ἐμὴν ἤγαγον *add.*

* καὶ δεσμὰ *add.*

* λέγων *add.*

Post hæc religionis persequutio per Diocletianum exurgit; tamen decretum, quod Deo adversabatur ac plane repugnabat, promulgatur : Lysias præterea ut illius crudelitati ac inhumanæ ferociæ satisfaciat, ministerii sui promptitudinem ardentissimam exhibebat. Qui cum ea quæ a divino Zænobio gererentur, cognosset, et quod unum solum Deum publica voce prædicaret, ejusque mandata ac voluntate * studiosissime retineret; tamen quod ipsius invocatione quoslibet morbos facillime expelleret, et quod dextram perliberaliter fluentem pauperibus extenderet; sine mora ipsum apprehendi *, ac tribunal, quod in urbis medio ponebatur, ascendens, hominem in conspectum suum adducit : « Plurima, inquit, o Zænobie, his auribus meis de te audivi ; sed ego his solum quæ auditu perceperam, vix fidem habere poteram ; ob istud ego te in conspectum meum adduxi, ut oculos eorum quæ sunt audita, testes habeam. Et ut multa paucis dicam : duo hæc tibi proponuntur : aut ut religioso imperatorum edicto obtemperes, ac diis nobiscum sacrifices, quod persuadeas tibi, maximi honoris fastigio te frui efficiet, tamen uberem divitiarum copiam, ac victus splendorem, bonorumque aliorum largissimam remunerationem tibi procurabit; aut verberibus, vinculis, fidiculis, loris, cruciatibus cæterisque tormentis damnatus addiceris ; quorum finis quid aliud est, quam acerbissima ac omnium miserrima mors?» Ad hæc generosus respondit : «Mihi Deus unus est, inquit, verus Dominus Jesus Christus, in quem ego confido, et a quo, quod sum et quod vivo, possedi ; cujus etiam ob causam, mortem oppetere, lucrum mihi vel maximum est : nec enim eorum quicquam

Comprehenditur et cruciatur a Lysia.

* *lege* voluntatem

* *supple* jussit

EX IMPR. ET MSS.

quam est, quæ hic sunt, quod illius remunerationem illinc manantem ex æquo compenset, aut ejus largitate dignum sit.» Ob quæ truculentus ille ac immitis ira percitus, athletam in lignum sublimem suspendit, ejusque corpori tormenta ac novaculas admovet. «Videamus, inquit, si Christus tuus in subsidium tibi venturus sit.»

Simul cum sorore tortus a Deo servatur.

8 Deinde Zænobia ipsius soror properans, celerrimo cursu accedit, et hunc in ligno suspensum conspicata, ab ipso spectaculo audaciam concipiens, ac animi plena omnemque si quæ fuerit mollitiem ac infirmitatem, tum muliebrem timiditatem projiciens, ac vere seipsam, quod hujuscemodi viri soror sit, declarans: «O insolentissime ac superbissime tyranne, ob quam, inquit, peccati absurditatem quam perpetravit, fratrem meum tam indignis modis contumeliose ignominioseque tractas?» Hic autem, o agrestem ac versutam illiberalemque animam! ad tantam mulieris in loquendo libertatem, maxima cum sermonis lenitate respondet, ut tanquam feminam dolis fallat, ac molli verborum dictione in suam sententiam pertrahat: «Sacrifica, inquit, ac B immola diis etiam tu, o Zænobia, nec proprii corporis nobilitatem formæque maturitatem, ac ætatis venustatem, tum juventæ tuæ florem variis ac diversis suppliciis turpiter fœdeque affectum ac prorsus deperditum intueri sinas; quorum verecundia mulieri gravior videri debet, quam doloris violentia.» Hæc cum fratre ipsius sermonem intercipiens ac veluti uno animæ motu constitutioneque irritata: «Non, inquiunt, o tyranne, nobis persuadebis, ut pro Deo vivo ac vero mortalium hominum idola commutemus, nec si tibi licitum esset millies nobis mortem infligere, multo minus hanc unam, quæ etiam a nobis necessario naturæ debetur.» Hæc cum dixissent, ferrei statim lectuli martyres suscipiunt ac ignis sub ipsis accenditur: aderat præterea ipse Lysias personans: «Christus jam veniat et his qui pro ipso patiuntur opem afferat.» At Zænobius decenti more: «Præsto adest, aiebat, ecce ab ipso rorem qui nobis medicamen præbet; etsi tu, qui tantam impietatis caliginem oculis circumfusam possides, videre non possis.»

In lebetes conjecti

9 Tyrannus vero, cum ita fortiter, ac generoso constantique animo ipsos hæc perpeti animad- C verteret, in præsentiarum magnanimis illis, pœnæ suppliciique cessationem statuit: partim quod tormenta hæc ad acerbiorem doloris sensum minime sufficere putaret, partim quod secum ipse inani spe blandiebatur, quod persuasi obtemperabunt, nec ita ad finem usque perdurantes, sibi ipsis parcent, et animi opinionem immutabunt. Quare e ferreis illis lectis ipsos elevans: «Jam nunc, inquit, erga vos ipsos misericordiam capessite, nec triste mutuo spectaculum sitis, ut frater in oculis sororis non levi cum mœrore intereat.» At hi moribus magis ac animis quam corporibus germani: «Tibi, inquiunt, o judex, consulimus, ut aliquando tuæ ipsius animæ rationem geras, ac tibi parcas, ne gehennæ flammam, minis prædictam, sentias; tamen ut relicto hoc errore æterna supplicia effugias, et ad Deum verum ac religionis culturam accedas: nos enim pro te spondebimus, ac tuam ob causam legationis officio fungemur, et certum firmumque istud statuemus, si animi tui sententiam mutaveris, quod clementer te suscipiet, ac te bonis innumerabilibus dignum pu-

8 Ἔπειτα ἥκει δρομαίως ποθὲν ἡ ἀδελφὴ Ζηνοβία, καὶ τοῦτον ἐπὶ τοῦ ξύλου θεασαμένη, θάρσους τε καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς θέας ὑποπλησθεῖσα, καὶ πᾶν εἴ τι μαλακὸν ἢ ἀσθενὲς ἢ γυναικεῖον ἀποβαλοῦσα, καὶ ἀληθῶς ὅτι τοιούτου ἦν ἀνδρὸς ἀδελφὴ δείξασα· Ἀλαζών, ἔφη, τύραννε, τίνα τοιαύτην ἐργασάμενον ἀτυπίαν αἰκίζεις τὸν ἀδελφόν; Ὁ δέ, (ὢ σκαιᾶς ψυχῆς καὶ δολερᾶς καὶ ἀνελευθέρου!) πρὸς τηλικαύτην γυναικὸς παῤῥησίαν μεθ' ὅσης ὁμαλότητος ἀποκρίνεται, ἵνα καὶ ὡς θῆλυ κλέψῃ καὶ ὡς ἀσθενέστερον μαλακοῖς ῥήμασιν ἐπαγάγηται! Θῦσον γάρ, φησί, Ζηνοβία, κἂν αὐτὴ τοῖς θεοῖς, καὶ μὴ σώματος οἰκείου εὐγένειαν, καὶ ἀκμὴν ὥρας, καὶ ἄνθος νεότητος ἰδεῖν ἐλεεινῶς ἀνάσχῃ πολυτρόποις αἰκισμοῖς ἐκδιδόμενα, ὧν πολύ, γύναι, τῆς ὀδύνης ἡ αἰσχύνη βαρύτερον. Ἡ δὲ τοῦ λόγου σὺν τῷ ἀδελφῷ E ἐπιλαβομένη, καθάπερ ὑφ' ἑνὶ ψυχῆς κινήματι καὶ παραστήματι· Οὐ πείσεις, εἶπον, ἡμᾶς, ὦ τύραννε, Θεοῦ ζῶντος ἀληθινοῦ εἴδωλα θνητῶν ἀνθρώπων ἀλλάξασθαι οὐδ' ἂν εἰ καὶ μυρίους σοι δυνατὸν ἦν ἡμῖν θανάτους ἐπαγαγεῖν, ἀλλὰ μὴ τὸν ἕνα τοῦτον ὅστις καὶ παρ' αὐτῆς ἡμῖν φύσεως ἀναγκαίως ὀφείλεται. Ταῦτα τοιγαροῦν εἰρηκότας κλῖναι τοὺς μάρτυρας εὐθὺς ὑποδέχονται σιδηραῖ, καὶ πῦρ ὑπὸ ταῖς κλίναις ἀνάπτεται. Παρῆν δὲ καὶ Λυσίας ἐπιφωνῶν· Ἐλθέτω Χριστός, βοηθησάτω τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχουσι. Καὶ ὁ Ζηνόβιος εὐκόσμῳ τῷ ἤθει· Πάρεστιν, ἔλεγεν, ἰδού, τὴν παρ' αὐτοῦ δρόσον ἴαμα παρέχων ἡμῖν, εἰ καὶ σὺ τοῦτον οὐκ ἔχεις ὁρᾶν, τοσαύτην ἀσεβείας ἀχλὺν περικείμενος.

9 Ὁ γοῦν τύραννος, οὕτως αὐτοὺς ὁρῶν εὐψύχως καὶ καρτερικῶς ἔχοντας, ἵστησι ταύτην τὸ παρὸν τοῖς γενναίοις τὴν τιμωρίαν, ὁμοῦ μὲν οὐχ ἱκανὴν αὐτὴν εἰς ὀδύνης αἴσθησιν δριμυτέρας ὑπολαβών, F ὁμοῦ δὲ καὶ τισιν ἐλπίσιν ἑαυτὸν ὑποσαίνων ὡς ἄρα πεισθήσονται καὶ μεταβαλοῦσι, καὶ οὐχ οὕτω διὰ τέλους ἑαυτῶν ἀφειδήσουσι. Ἀμέλει καὶ τῶν σιδηρῶν ἐκείνων κλίνων αὐτοὺς ἀναστήσας· Οἰκτείρατε κἂν ἄρτι ἑαυτούς, φησί, λάβετέ τινα σφῶν αὐτῶν ἔλεον, μηδὲ ὄψις ἀλλήλοις οἰκτρὰ γένησθε, ἀδελφὸς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀδελφοῦ χαλεπῶς ἀναιρούμενος. Οἱ δὲ τὸν τρόπον ἐκεῖνοι μᾶλλον ἀδελφοὶ καὶ τὰς ψυχὰς ἢ τὰ σώματα· Σοὶ μᾶλλον, ὦ δικαστά, συμβουλεύομεν, εἶπον, θέσθαι τινὰ καὶ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς πρόνοιαν, καὶ φείσασθαι μὲν τῆς ἠπειλημένης γεέννης καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων κολάσεων, ἀποστῆναι δὲ τῆς φανερᾶς ταύτης ἀπάτης, Θεῷ τε προσελθεῖν ἀληθινῷ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ. Καὶ οἵδε ἡμεῖς ἐγγυηταί σοι ἅμα καὶ πρεσβευταὶ τὰ πρὸς αὐτὸν καὶ βεβαιωταὶ ὅτι καὶ ἀποδέξεται τῆς μεταβολῆς, καὶ προσηνῶς ὑποδέξεται, καὶ ἀγαθῶν ἀξιώσει τῶν ἀποῤῥήτων. Ἐφ' οἷς θερμότερος ὥσπερ τὴν λύσσαν ἐκείνην καὶ τὴν μανίαν γεγονὼς ὁ Λυσίας λέβησι μὲν ἐμβληθῆναι τὴν ἀγαθὴν ὄντως δυάδα προστάττει. Καὶ οἱ λέβητες πῦρ κάτωθεν εἶχον σφοδρῶς ἀναπτόμενον. Στάντες δὲ

πρὸ

* om.

πρὸ τῶν λεβήτων ἐκεῖνοι, καὶ ὀφθαλμοὺς μετὰ καὶ * τῆς ψυχῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατείναντες· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ τῆς εἰρήνης Θεός, ἐν εἰρήνῃ δέξαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, εἶπον. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν οἱ λέβητες αὐτοὺς εὐθέως ἐλάμβανον, καὶ τὸ μὲν ἐν αὐτοῖς ὕδωρ καὶ αὐτοῦ πυρὸς ἔζει σφοδρότερον· τὸ δὲ τῶν μαρτύρων ζεῦγος, θείας τινὸς ἄνωθεν αἰσθόμενοι δρόσου, ᾄδοντες ἠρέμα ἐξῄεσαν· ἡ ᾠδὴ δὲ ἦν· « Ἔσωσας ἡμᾶς, Κύριε, ἐκ τῶν θλιβόντων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς κατῄσχυνας. »

EX IMPR. ET MSS.

tabit. » His Lysias, veluti canina quadam rabie ac amentia ardentius irritatus, hos geminos vere bonos in lebetes conjici mandat, ac lebetes ignem vehementer sublus accensum habebant. Cum igitur ante lebetes starent, oculosque in cœlum ex intimis animi affectibus attollerent : « Domine Jesu Christe, pacis Deus, in pace, aiebant, animas nostras suscipe ; » finitaque prece in lebetes sunt statim conjecti, et aqua *a* quidem in ipsis ex ignis copia vehementius ebulliebat, at hoc martyrum jugum divinum quendam rorem cœlitus delapsum sentientes, cantu Deum laudantes, quiete, tranquilleque exibant. Oda autem erat hujuscemodi : Salvasti nos, Domine, ab iis qui nos vexabant, et eos qui odio nos prosequebantur, pudore confudisti. *a*

10 Ἐντεῦθεν ὁ Λυσίας, τὴν μεταβολὴν παντάπασιν ἀπελπίσας, τὴν τελευταίαν κατ' αὐτῶν διὰ ξίφους δίδωσι ψῆφον. Καὶ τειχῶν ἔξω τῆς Αἰγαίων κατὰ τὸ τοῦ Λυσίου πρόσταγμα οἱ ἅγιοι γενόμενοι, καὶ προσευχῇ πάλιν ἑαυτοὺς δεδωκότες· Εὐχαριστοῦμέν σοι, Χριστὲ ὁ Θεός, εἶπον, ὅτι τὸν δρόμον ἡμᾶς τελέσαι ἠξίωσας, τὴν πίστιν τηρῆσαι, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνίσασθαι. Αὐτὸς οὖν, Κύριε, καὶ τοῦ
B βραβείου μετασχεῖν ἡμᾶς τῆς κλήσεως τῆς ἄνω εὐδόκησον, καὶ μετὰ τῶν εὐαρεστησάντων τῷ ἁγίῳ σου καὶ θαυμαστῷ ὀνόματι συναρίθμησον· ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ παραχρῆμα ἔργον ἦν ἡ εὐχή. Καί τις ἄνωθεν ἀπηχουμένη φωνὴ τοὺς στεφάνους αὐτοῖς ἐπηγγέλλετο, καὶ πρὸς ἐκεῖνα μετεκαλεῖτο τοὺς ἀθλητάς, ὧν καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου παντὸς ἐπιτυχεῖν ηὔχοντο. Τῆς δὲ φωνῆς ταύτης καὶ οἱ παρόντες ἀκούσαντες, πίπτουσιν ἐπὶ γῆς πρηνεῖς καὶ δεδακρυμένοι τῷ παραδόξῳ τῆς ἀκροάσεως. Τριακοστῇ μὲν οὖν ὀκτωβρίου τὰς κεφαλὰς οἱ μάρτυρες ἀποτέμνονται.

10 Inde Lysias desperans quod animum mutaturi sint, extremam contra ipsos sententiam, ut gladio feriantur, pronuntiat; atque ita sancti extra Ægiorum mœnia, sicuti Lysiæ jussa volebant, educti, ac ad preces rursus conversi : « Gratias tibi Christe Deus agimus, dicebant, quod cursum nostrum digne absolvere fidemque servare volueris, ita ut certamine bono contenderimus : tibi itaque, o Domine, placeat, ut supernæ vocationis præmium participando possideamus, et cum iis E qui sancto ac admirabili tuo nomine * placuerunt, nos adnumera, quoniam in sæcula es benedictus. » Votum itaque sine morare * perficiebatur, et vox quædam cœlitus personans, coronas ipsis denuntiabat, ac ad illa certatores advocabat, quæ per sanguinis martyrium assequi optabant. Vocem, qui eo tempore aderant, audiebant, pronoque in terram vultu ceciderunt, ac lachrymas, ob inexpectatum eorum prostrati quæ auribus perceperant, eventum, profuderunt. Tricesimo itaque octobris die capita ense abscissa martyres amiserunt.

et capitis damnati Deo gratias agunt.

* *lege* nomini

* *lege* mora

* τοῖς ὑπ' αὐτοὺς *add.*

11 Τὰ δὲ τούτων ἱερὰ σώματα πρὸ τῆς πόλεως ἐῤῥιμένα Ἑρμογένης καὶ Γάϊος οἱ πρεσβύτεροι, βαθείας νυκτὸς ἅμα * ἀνελόμενοι, σοροῖς τε ἄγον εὐλαβῶς καὶ ὁσίως ἐνθέμενοι, ἐν τῷ ἐκεῖσε κρύπτουσι σπηλαίῳ. Ἐδεδίεσαν γὰρ τῶν ἀσεβῶν τὴν ἐπήρειαν, μὴ καὶ αὐτῶν ἐκείνοις τῶν λειψάνων φθονήσωσιν. Οὕτω διὰ πάντων αὐτοῖς τὰ τῆς ἀδελφότητος ἐτηρήθη, καὶ κοινὴν τὴν ὁμολογίαν, κοινὴν καὶ τὴν ἄθλησιν ἐποιήσαντο· καὶ ὥσπερ μιᾶς προῆλθον γαστρός, οὕτω καὶ τόπος εἷς ἀμφοτέρων τὰ σώματα
C δέχεται, καὶ μία σκηνὴ πάλιν αὐτοὺς ἐν οὐρανοῖς ὑποδέχεται, εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

11 At sacra eorum corpora ante civitatis muros projecta Hermogenes ac Gaius presbyteri, cum iis qui illis obediebant, alta intempestaque nocte tollentes, tumulisque caute ac sancte imponentes, in spelunca quæ ibi fuerat effossa occultant : profanam enim gentilium calumniam pertimescebant, ne reliquias illas obtinere invideant. Sic omni in re ab ipsis quæ ad fraterni amoris ligamen attinebant, sunt observata, publicamque confessionem pro communi certatione esse judicabant; et ut unus venter, ita locus etiam unus F amborum corpora suscepit : tamen unum præterea in cœlis tabernaculum utrosque rursus recipit, in gloriam Domini nostri Jesu Christi, cui magnificentia ac decentia convenit nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

A presbyteris sepeliuntur.

ANNOTATUM.

a *Non in picem, sed in aquam conjectos fuisse sanctos martyres tradit Metaphrastes : sed ab eo discrepant tum menologium Basilii Porphyrogeneti jussu conscriptum, tum laudatio Armeniaca : quæ proin stant cum Actis A et B. In quibus etiam apertius quam alibi significatur* SS. Zenobium et Zenobiam *candente pice minime fuisse læsos.*

———

DE

AUCTORE R. D. B.

DE SS. ZENOBIO ET ZENOBIA

OLIM IN ÆTHIOPIA CULTIS

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

S. Zenobius et S. Zenobia,

Inter Acta martyrum æthiopico sermone conscripta reperimus Passionem S. Zenobii *ejusque matris* S. Zenobiæ, *Ægis occisorum. Exstat autem in duobus codicibus Musæi Britannici, quorum alter num.* 687-688 *signatur, alter num.* 689 (1). *In priore sanctorum martyrum natalis refertur ad diem* 7, *in posteriore ad diem* 9 *mensis* dios; *in Synaxario vero Æthiopico ad diem* 7 *mensis Hedar, seu* 3 *novembris. Quod nos minime impedit quin sanctum illud par idem esse suspicemur ac* S. Zenobium episcopum et ejus sororem S. B Zenobiam. *Quapropter Acta illa Æthiopica, quæ, nobis petentibus, anglice reddidit doctissimus Guillelmus Whright, græcæ Passioni ducimus esse subjungenda. Atque hæc est eorum summa : regnante Claudio Augusto,* Zenobius *et mater ejus* Zenobia *Ægis comprehensi sunt : quos Lucianus præses, omni prompta acerbitate, tandem morte mulctavit, ipse mox Christi partes secuturus. Quæ prius ita expendemus, quasi martyres illi nullatenus iidem sint ac* S. Zenobius *episcopus et ejus soror : postea, cur unum duntaxat par sanctorum esse opinemur, aperiemus.*

qui occisi dicuntur

2 *Quonam ævo et quonam loco mortem oppetierint sancti illi Ægæi, non aliunde conjici potest, quam ex initio Passionis et ejus clausula.* Regnante Augusto, *sic exorditur scriptor,* ipso ævo fratris ejus, Claudii Cæsaris, quum regioni Ægæorum præesset Lucianus, illo tempore sæviebat persecutio adversus Christianos. *His autem absolvuntur Acta :* Certamen Zenobii et Zenobiæ evenit..... in civitate Ægæorum, Luciano populum regente, regnante Claudio Augusto. *Uter Claudius hic significetur, utrum* C *I seu senior, an II seu junior, non facile definierim. Refertur quidem martyrium ad tempus quo imperator et Cæsar eodem Claudii nomine nuncuparentur. Verum nulla lux inde accedit; nam et Claudius I anno* 50 *Neronem Claudium adoptavit, et Claudius II fratrem habuit Claudium Quintillum. Si itaque sub prioribus occubuerunt sancti martyres, hoc contigisse indicant Acta inter annos* 50 *(quo Nero, a Claudio in nomen adscitus, Claudius Cæsar dici potuit), et annum* 54 *(quo idem imperator est creatus); etenim obiisse dicuntur quo tempore regnabat Claudius Augustus et quo Nero Claudius Cæsar nuncupabatur.*

sub Nerone

3 *Quo posito, errasse dicendus erit scriptor, qui Claudium Cæsarem fratrem Claudii Augusti nuncupet, quum tantum fuerit ejus filius adoptivus et privignus. Præterea non Claudio I regnante (seu inter annos* 41 et 54), *sed Nerone, primum sæviit persecutio. Claudius quidem Christianos Roma expulit, at certe non jussit universe trucidari. Contra ejus successor* Romæ Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit (2). *Si quis igitur opinabitur* SS. Zenobium *et* Zenobiam *occisos fuisse sub Nerone imperatore, nonnulla in Actis deprehendet quæ cum ejus ævi historia videantur consentanea. Equidem in Mesopotamia* (3), *qua oriundi dicuntur sancti martyres, et in Cilicia* (4), *ubi perierunt, haud* E *pauci circa annum* 60 *fuerunt Christiani. Baiæ, in qua urbe sint commorati, tum temporis non ignobile erat oppidum : de quo fit mentio in Itinerario Antonini Augusti* (5). *Lucianum quemdam circa annum* 60 ad partes Orientis in Betagauren (*in Judæa*), *Christianorum insectatorem missum fuisse legimus* (6) *in Actis S. Ananiæ (quorum tamen auctoritatem dubiam putat Tillemontius); sed tunc forsan idem in Cilicia et Palæstina fideles exagitabat.*

vel sub Claudio II,

4 *Nihilominus credibile est, non istud ævum in Actis Æthiopicis fuisse indicatum, sed Claudii II ætatem; qui ab anno* 268 *ad* 270 *Romanorum imperium obtinuit et in cujus locum suffectus est frater, Claudius Quintillus. Sic enim jure ac merito Claudii Augusti et* fratris ejus *ætati alligatur* S. Zenobii *martyrium. Quibus regnantibus, licet Christiani non ubique vexati fuerint, variis tamen locis nonnulli religionis causa mortem oppetierunt. Quare non inepta est posterior sententia, eoque minus quod magis concinit historiæ* S. Zenobii F *episcopi, a quo Zenobius ille cultus ab Æthiopibus non videtur esse discernendus.*

iidem videntur ac homonymi fratres.

5 *Imprimis in nullis fastis sacris (quantum norim), simul commemorantur duo illi Zenobii Ægenses. Qui laudant* S. Zenobium *et* matrem S. Zenobiam, *silent de Zenobiis fratribus; qui hos citant, omittunt priores. Quare de iis* SS. Zenobio et Zenobia *qui in Kalendario Æthiopico celebrantur ad diem* 7 *mensis hedar seu* 3 *novembris, dicit Jobus Ludolfus* (7) *eos et fratres esse, et sub Diocletiano passos, atque a Græcis cultos die* 30 *octobris, ut nemo infitias ire possit Ludolfum duntaxat unum par martyrum agnovisse. Recte quidem, cum Acta magnam inter se habeant similitudinem. Numerus martyrum, eorum nomina, locus in quo pro Christo decertaverunt, prorsus eadem. Discrepant vero nomen præsidis, adjuncta*

(1) Whrigt, Catalogue of the Ethiopic manuscripts, codd. 253 et 258, pag. 160 et 169. — (2) Cfr. Paulus Orosius, Histor., lib. VII, cap. 7, col. 1078, edit. Migne; cfr. Ruinart, Acta martyrum sincera, Præf. gen., num. 26. — (3) Acta SS., tom. XII Oct., p. 439 et seq. — (4) Cfr. sup. p. 253. — (5) Apud Schelstrate, Antiquitas Ecclesiæ, tom. II, pag. 583. — (6) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 613 et seq., Mémoires eccles., tom. I, pag. 545. — (7) Ad historiam æthiop. commentarius, pag. 397.

supplicii

A *supplicii, miracula, sepultura : sed ita tamen ut hæc aliquatenus congruant. Non itaque temere conjectaretur Acta græca æthiopicis præluxisse. Imo et hæc ipsa videntur primitus græco sermone fuisse conscripta, tum ob alias rationes, tum quia plura verba græca æthiopicis figuris in eis reperiuntur.*

Acta eorum minus probanda.

6 *Verum si hujus Passionis scriptor Acta græca evolverit, ea sane hebeti memoria retulit atque aspersit fabulis. Ejus enim narratiunculæ nullam faciendam esse auctoritatem, plura suadent. Ibi congesta videbis omnia fere prodigia, quorum modo unum, modo alterum, pro diversis martyribus patravit Deus ; ea omnia simul, si scriptori fides habetur,* SS. Zenobio et Zenobiæ *contigerunt, et quidem modo prorsus inaudito. Porro huic narrationi, quæ solitaria est et cujus nuspiam vestigia deprehendi, non solum non luculenta inest veritatis nota, sed etiam ut legenti apparet, falsa aut prorsus incredibilia fuerunt admixta. Quandonam fuerit confecta, nihil est unde perspicere possimus. Haud scio an ejus* B *auctor notitiam aliquam habuerit aut Vitæ S. Ephrem* (1), *aut ejus Testamenti* (2) *; ubi mentio fit cujusdam Zenobii, sancti doctoris discipuli, diaconi Ecclesiæ Edessenæ in Mesopotamia ; qui et libros composuit* (3).

CERTAMEN ET MARTYRIUM

SANCTI ET BEATI

ZENOBII EJUSQUE MATRIS ZENOBIÆ

ex anglica interpretatione Guillelmi Wright.

CAPUT UNICUM.

S. Zenobius ejusque mater cruciatu et morte affecti. Miracula.

S. Zenobius *ejusque mater* S. Zenobia,

Regnante Augusto, ipsoque ævo fratris ejus, Claudii Cæsaris, quum regioni Ægæorum (*Egewon* *) *a* præesset Lucianus ; illo tempore sæviebat persecutio adversus Christianos. Et vir quidam, cui nomen erat Constantinus (*Kwastantinos*), notarius *b*, dixit præsidi : « Domine, vir quidam e regione Bays (*Ba-y-s vel Ba-ye-s*) *c*, qui est ætate provectus, simul et ejus mater, hic commorantur ; quorum religio [a nostra] discrepat. Undenam oriundi sint nescimus ; sed tantum suspicamur eos esse christianos, quoniam quidem ethnicos (*arami*) ad credendum ducunt *d*, atque in Christianos cooptant, et eos noctu exciunt antequam aves canere incipiunt. Multi ad hos veniunt quotidie et fiunt Christiani. Mittas nunc viros validos qui eos comprehendant, vinctosque in tribunali tuo sistant. » Dixit judex : « Arcesse Atarigum * » *e*. Milites dixerunt : « Ecce adest. » Judex : « Mittas, inquit, viros validos ; qui, quos ille vir [Constantinus] indicaverit, prehendant, et vinciant, atque ducant ad me ; et si forte resistant, aut mater ejus reclamet, eam quoque vincias et adducas. »

* Egeyon B

* Atargori B

EX MSS.

a judice interrogati,

2 Postero die, trigesima videlicet mensis hyperberetæi (*hiperebereteu*), consedit judex in oppido Ægæorum in domo Nibaracis* immundi et malefici spiritus, qui [in hoc loco] habitabat, et faciebat prodigia, et Dei justos occidebat. Et postquam consedit, dixit judex : « Adducantur pravæ religionis homines, nefarii illi Christiani. » Et dixerunt lictores : « Ecce, Domine, stant præ tuo tribunali. » Judex dixit Zenobio : « Quænam est tua religio ? Quænam tua familia? Cujas es tu, qui ista facias, qui transversos agas homines, eosque Christianos efficias?» Respondit Zenobius : « Si religionem meam nosse cupis, Christianus sum. Nomen quo ubique appellor Zenobius est. Sum autem orator (*mabahel?*) *f*, et causidicus e tractu Edesseno (*Edes*) in Mesopotamia ; et fui judicis orator. Verum, oborta persecutione, discessimus. Mihi apud Romanos *g* sunt amici, qui norunt me. Concilium ceperam eos adeundi ; sed postea implevit E me Spiritus Sanctus, multique homines ut salutem æternam consequerentur, congregati sunt. Qui omnes, Christiani facti, insigne Domini nostri Jesu Christi induerunt. Media nocte eis dicebam : « Ite » et ibant ; et rursus dicebam eis : « Venite vos omnes qui in Christum creditis ; ipsius causa certemus et moriamur, ut coronam quæ est in regno cœlorum mereamus. » Et ii omnes ad hoc arduum certamen convenire consueverunt. Si meæ familiæ patrisque mei notitiam habere cupis, pater meus vocatur Menophilus, mater Zenobia, et frater Neon. Hic, lector *h* creatus, canit Christi laudes, et mecum versatur. Jam, quodcumque fert animus perage ; quia, incitantibus dæmonibus, quæstionem exerces. »

* Niborakes B.

divinitus vestiuntur

3 Dixit ei judex : « Te veneror, quia ætate gravis es, uti et matrem tuam, quia annis provecta est atque vidua. » Zenobius ejusque mater Zenobia, repleti Spiritu Sancto, responderunt : « Angorem pro te capimus, quia in æternum peribis. » Judex, ira commotus, dixit : « Ei vestem detrahite, eamque a capillis suspendatis ; Zenobium quoque spolietis et nudum suspendatis ; posthac enim eos non reverebor, quia mihi F non obedierunt. » Tunc utrumque fustibus cædi jussit. Et dum ministri eos cædebant, nullum faciebant verbum. Sed Zenobius et Zenobia Deum orabant, dicentes : « O Domine, Deus cœlorum, qui omni gloria [servos tuos] vestire potes, et me veste circumdes. » Confestim vero tecta fuit Zenobia vestimento laneo, cui subsutum linteum ; et caput ejus tamquam caput reginæ exornatum ; Zenobius vero indumento albo tectus et amplo quasi velamine. Contra judex speciem præbuit miseri servi, sellam ferentis et sequentis Zenobium. Quibus visis, populus exclamavit : « Sanctus, sanctus, sanctus, o Deus, Domine noster Jesu Christe, qui nobis quoque lumen prætulisti et notum facis nomen tuum. »

ac patefaciunt dæmonem.

4 Tunc, cum judex reversus esset ad tribunal, ubi consedit, ira incensus dixit : « Quid de his [christianis] faciam ? Magnus enim est eorum

(1) Assemani, Bibl. Orient., tom. I, pag. 38 ; Opera S. Ephræm, Syriace et Latine, tom. III, pag. XXXIX, edit. Romæ. 1743. — (2) Acta SS, tom. I Febr., pag. 65 et 77 ; Opera S. Ephræm, Græce et Latine, tom II, pag. 241 et 403. — (3) Assemani, Bibl. Orient., tom. I, pag. 168, tom. III, part. I, pag. 43.

Deus

EX MSS. Deus. » Zenobius et Zenobia responderunt : « Quare passus es ita te a diis tuis decipi, ut Dominum agnoscere detrectes, qui omnes ipsius contemptores in æternum perdere valet ? » Judex iratus dixit : « Duabus crucibus eos ita separatos affigite, ut aliquantum temporis invicem videre et alloqui valeant. » Itaque eo modo in crucem acti fuerunt quo possent inter se adspicere. Tunc nubes de cœlo veniens martyres texit, et manna cibavit eos. Postero die venit judex, reperitque eos sedentes, et tradentes verbum Domini ; quos multi audierunt, atque crediderunt, et salutem æternam sunt consecuti. Sed qui non crediderunt, perierunt in æternum. Tunc dixit judex : « Quid de iis faciam ? Ecce, magna miracula patrant. » Responderunt Zenobius et Zenobia. « Vide et considera quo pacto dæmones te transversum agant. » Judex : « Ostendatis mihi velim, quanam ratione me transversum agant. » Zenobius et Zenobia dixerunt : « Domine potens et fortis, qui divinitatem tuam cum genere humano communicasti, qui in vinum transmutasti aquam, et hominem ad veram fidem adducis ; o Domine Deus, spiritum immundum
B et maleficum extrude, filiisque hominum demonstra te esse Deum, nullumque alium Deum esse nisi te.» Postquam Zenobius et Zenobia Dominum orarunt, immundus ille spiritus factus est instar hominis cui duplex vultus, et ex cujus ore ignis prodibat. Quapropter spiritus immundus discessit, relinquens judicem. Qui clamavit : « Credo dæmones me in errorem induxisse. » Tota multitudo una voce exclamavit : « Credimus Christianorum Deum esse magnum, et omnes in eum credentes salutem æternam esse consecuturos. »

Ex omnibus suppliciis i

5. Judex iratus est et dixit : « Accersite Prochorum *i*. » Responderunt lictores : « Ecce adstat tuo tribunali. » Tunc judex : « Affer et in ignem mitte duas æneas sedes, duasque massas ferreas, et dum percutis Zenobium et Zenobiam, dic eis : Diis sacrificate ; et picem oleumque ferventissima ipsis affunde. » Zenobius et Zenobia clamore appellantes Deum potentem et fortem, qui solus judex est, et qui uno verbo omnes res creavit, dixerunt : « Nunc salva nos, o tu qui sanctus es, protege nos, et per Sanctum Spiritum tuum omnem dolorem a nobis averte. »
C Post hanc Zenobii et Zenobiæ orationem, sedes æneæ factæ sunt sedes ex arido ligno et quasi regiæ. Hi sancti Dei, in capite signum crucis exprimentes, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, surrexerunt et rursus sederunt, populumque, ut fecit S. Paulus, docuerunt verbum Dei. Dixit quoque populus : « Laudetur Dominus noster Jesus Christus, et nunc cum timore et tremore laudemus Deum Dominum nostrum, * qui tanto supplicio Zenobium et Zenobiam liberavit. »

* Laudemus Dominum, filium Dei *B*

evadunt integri, multis patratis miraculis. k

6. Sed judex ira percitus, dixit : « Quid de iis faciam ? Ecce me vicerunt. » Addidit : « Vocate Epiphanium et spiculatores *k*. » Responderunt lictores : « Ecce adsunt, stant præ tuo tribunali.» Judex : « Cisternam viginti cubita altam et decem latam fodite, eamque cœno fœtido, quod colligetis, adimplete. [Qua de re, quum fuerit peracta,] certiorem me facite. » Dixerunt lictores : « Domine, cisterna est parata. » Respondit judex : « Apprehensos Zenobium ejusque matrem in cisternam projicite : qua arte eos e manu mea erepturus sit eorum Deus, videre velim.» Zenobius et Zenobia dixerunt : « Dominus, D
qui nobiscum est, nos tua nequitia liberabit, o improbe tyranne.» Zenobio et Zenobia precantibus, sordes factæ sunt inodoræ et evanuerunt ; ipsaque cisterna fuit [sanctis martyribus] instar domus. Et visa est Zenobia sedens in sella, de verbo Domini disserens, Zenobius vero stans, appellans homines et dicens : « Venite vos omnes qui mecum creditis in Dominum ; certemus et moriamur, ut, credentes in Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum, coronam quæ in cœlo est mereamus. » Quicumque viderunt et audierunt prodigia a Deo pro sanctis suis edita, occurrerunt, et crediderunt in Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum, et salutem sunt consecuti. Quibus visis, confestim reversus est judex et, nova maleficia adhibens, dixit : « Quærite Orbicium (*Arbikis*), fornacis incensorem. » Dixerunt lictores : « Ecce, adstat tuo tribunali. » Judex ait : « Estne fornax incensa ? » Orbicius : « Est incensa, Domine ; flamma super fornacem ad duodecim cubitos erigitur *. » Judex : « Apprehendite itaque, inquit, Zenobium ejusque matrem, et in ignem conjicite. » Hi vero E
dixerunt: « Ad te confugimus, Domine, [rogantes] ut dies et anni mutentur ; ostendas tu filiis hominum mirabilia tua, et hanc fornacem ejusque ignem, ac judicem transformes. » Dein, Zenobio et Zenobia Deum orantibus, fornax ardens in balneolum mutata est : judex, [ut] balneator, ferebat hydriam *l* aqua plenam. At Zenobius et Zenobia *l*
Dominum celebrare eique gratias agere cœperunt, hisce verbis : « Benedictus sit Dominus, qui in sanctis suis mirabilia operatur ! » Judex rediit ad suum subsellium, ubi obvium habens hominem bifrontem, impurum illum ac malignum spiritum, dixit ei : « Tua culpa profligati sumus et perditi, » eique colaphum duxit et inspuit.

* viginti duos B

Judex, qui eos morte mulctavit,

7 Tunc rursus considens, dixit judex : « Accersite istos pravæ religionis fautores, et assidere jubete. » Responderunt : « Ecce, Domine, tuo tribunali adstant. » Inde totus populus exclamavit : « Magna est Domini potentia. » Judex vero : « Accedite, et sacrificate magno Deo Baki et Dionyso *m*. » Respondit Zenobius : «Minimi facio *m*
deos tuos ; utinam obruantur ! » Cum vero orarent Zenobius et Zenobia, uterque deus obrutus est ; ipseque locus in quo steterant factus est F
desertus et herbidus. Tunc proclamarunt Zenobius et Zenobia dixeruntque judici : « Ubinam sunt dii tui ? Ecce, Dominum, qui solus est Deus, negasti : isti vero, ecce perierunt. Quid tibi nunc videtur ? Cuinam Deo fidem habes ? » Et multitudo vociferata est : « Nunc credimus Deum Christianorum verum esse Deum. » Judex iratus et hæc moleste ferens : « Zenobium et Zenobiam prehendite, et interficite ; eorum autem corpora, procul hinc abjecta, mihi in crastinum servate : tunc ea igni cremetis, ac dissipetis ea, uti istorum socios. » Eos itaque apprehensos necaverunt. Et dum cædebantur, tonitrua magno fragore edita sunt : fulguravit et magnus coortus imber. Inde terrore perierunt quingenti viri et mulieres. Ut nox appetiit, venientes nonnulli ex fratribus, obortis tenebris, corpora Zenobii et Zenobiæ abstulerunt ; ubi suspensi fuerant, foderunt duas scrobes, ita ut in loco sepulturæ invicem videre possent [sancti martyres].

fit Christianus cum militibus suis.

8 Postero die judex pro tribunali dixit : « Istorum

EX MSS.

A torum corpora afferte, quae igni crementur. » Lictores judici responderunt : « Domine, die jam præcipiti, ingenti sono cœlum strepuit, emicuerunt fulgura, et multum pluit. Imo media nocte quasi fulgura vidimus, et fragorem audivimus in domo nostra. » Quibus auditis, et visis miraculis, judex timuit, dixitque : « Cupio fieri Christianus. » Et ipse et omnes milites ejus in Christum crediderunt. Fuerunt quidam ex fratribus qui omnes sanctos comprehendere vellent; sed consilium exsequi non potuerunt, præ ingenti numero eorum, quibus jus dictum fuerat in domo Libaricis(*Libarikos*); et sepulti sunt extra civitatem. Certamen Zenobii et Zenobiæ evenit die septima * mensis dios (*Diyos*), in civitate Ægæorum (*Agewos* *), Luciano populum regente, regnante Claudio Augusto, in nos vero regnante Domino nostro Jesu Christo, cui sit gloria.

* nona *B*
* Egewon *B*

ANNOTATA.

a *Voces æthiopicas quæ in manuscripto codice dubiæ essent aut notatu dignæ, latinis literarum notis descriptas, uncinis inclusimus.*

B

b Notarius, *seu scriba*, γραμματεύς.

c Bays *vocatur hodie* Païas *seu* Baïas (1).

d Ad credendum ducunt *vel decipiunt*.

(1) V. Langlois, Voyage dans la Cilicie, pag. 471.

e Atarigos : *vox dubia, uti et hæc alia inferius scripta* : Nibarakes.

f Orator *aut litigator. Proxima vox dubia est :* Kwalastegue : *jurisconsultus*, σχολαστικός ?

g Apud Romanos : *fieri potest ut legendum sit :* apud Græcos.

h Lector, ἀναγνώστης.

i Prochorum : *ita forte vertendum nomen æthiopicum* Prakor.

k Spiculatores : *sic interpretandum videtur vocabulum* espikuelatora.

l Hydriam : *vox æthiopica dubia est.*

m *In codice* 687-688 *scriptum fuit* Diyosaso, *in codice* 689 Diyonsos ; *quod probabiliter latine dici potest : Dionysus.*

Brevem SS. Zenobii *et* Zenobiæ *laudationem, ex Synaxario Æthiopico depromptam, ipsis Actis annectere juvat. Quam, in anglicam linguam translatam, benevolentissime ad nos misit clariss. Guillelmus Whright. Licet ejus auctor per eadem vestigia ingressus sit ac Passionis scriptor, de suo tamen addidit utrumque martyrem ex Thebaide fuisse oriundum. Sed quidquid id est, opusculum edimus ex tribus codicibus mss. orient. Musæi Britannici Londinensis : nimirum ex codice signato* 667 (*fol.* 64[a]), *collato cum codicibus* 656 (*fol.* 77[a]) *et* 660 (*fol.* 59[b]) *; primum notamus litera A, alterum B, tertium C.* E

LAUS SS. ZENOBII ET ZENOBIÆ
ex Synaxario Æthiopico excerpta.

SS. Zenobius *et* Zenobia,

Hac quoque die martyrio affecti fuerunt sancti Zenobius et mater ejus Zenobia. Erant hi sancti e Thebaide, ætateque provecti ; et apud regem accusati fuerunt quod essent Christiani*. Quos cum rex accersisset, dixit eis : « Quænam est vestra religio, et quænam est vestra patria ? » Responderunt: « Credimus in Christum et civitas nostra est Thebæ. » Rex dixit eis : « Sacrificate diis. » Sancti vero: « Nos quidem sacra facimus Domino nostro, et Deo, et Salvatori * Jesu Christo, non autem dæmonibus. » Judex iratus est, eosque vestibus spoliari et a capillis suspendi jussit, ac fustibus cædi. Sed sancti orarunt Deum, ipsisque confestim exsoluta sunt vincula. Vidit tunc populus judicem ferentem sedem suam et sequentem sanctos. Quo viso, exclamavit populus:« Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth, Deus noster Jesus Christus.» Obstupuit judex et dixit : « Magnus est Deus Christianorum. »

* et apud — Christiani, *om. A*

* *B et C habent tantum* J. C. Deo nostro

multis editis miraculis,

2 Posthac vero judex iratus est, jussitque Zenobium et Zenobiam duabus figi crucibus, ita ut invicem videre possent. Tum nubes de cœlo venientes, eos cooperuerunt et dederunt eis manna. Postero die invenit eos judex explicantes verbum Dei. Quos videns populus una voce clamavit : «Credimus magnum esse Christianorum Deum.» Rursus judex duas sedes, quibus infigerentur duo ferramenta, confici jussit, easque in ardentem fornacem projici. Sed Dominus tutatus est illos : judex enim eos sedibus incubantes populumque erudientes invenit. Quod cum videret, ira plenus fossam decem cubitus profundam et decem latam effodiendam curavit. In quam, accenso igne, abjecti sunt sancti. Sed his Deum orantibus, ignis interiit, ipsaque fossa eis tamquam domus exornata facta est. Tunc judex accersito balneorum rectori præcepit ut ignem excitaret, in quem eos injiceret. Sed cum sancti Deum invocarent, balneum factum est tamquam aqua, et [visus est]·judex balneorum rector *, hydrias aqua plenas ferens. Quo conspecto miraculo, populus laudavit Dominum dicens : « Sanctos suos tuetur Dominus. »

* præcepit — rector, *om. B et C*

mortem oppetierunt.

3 Tandem judex, nescius quid de iis faceret, eos morte affici jussit, eorumque corpora in posterum diem servari, ut igne absumerentur et dispergerentur ventis. Et cum cæderentur, tonitrua magno fragore edita sunt, fulguravit et imber coortus est. In hac perturbatione quinquaginta quatuor homines perierunt. Noctu, qui in Christum credebant, abstulerunt sanctorum corpora et sepelierunt. Postero die quærenti corpora judici, omnia quæ evenerant prodigia narrata fuere. Et judex credidit et factus est Christianus.

Gloria Zenobiæ ejusque primogenito Zenobio, qui dolorem passi sunt et tentationem sustinuerunt. Quos cum igni cruciare vellet civitatis judex, visus est in mediis militibus multis [tamquam] balneorum rector factus et hydriam [aqua plenam] portans.

Saluto plures martyres cum Zenobio et Zenobia, qui Satanam pudore confuderunt. Quando martyrium suum consummarunt, quando in libertatem vindicati sunt, quando tonitrua edita sunt et fulguravit, judex et milites ejus [in Christum] crediderunt.

A

DE SS. MARCELLO ET CASSIANO

MARTYRIBUS TINGI IN MAURITANIA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cur Actis S. Marcelli Acta S. Cassiani subjungantur. De S. Marcelli martyrio et Actis. Ubinam mortem oppetierit.

VERISIMILITER ANNO CCLXXXXVIII S. Marcellus *centurio,*

Quemadmodum *Anglia jure* insula sanctorum *nuncupata fuit, eodem pacto Africa* terra martyrum *appellari potest. In antiquis enim fastis, ut rerum ecclesiasticarum Africæ scientissimus Morcellius* (1) *scribit, incredibilis numerus martyrum Africanorum occurrit, ut prope tertio quoque die aliquorum* B *memoria celebretur: cujus sententiæ veritatem facile perspiciet, qui singulos Operis Bollandiani tomos manu etiam levi pervolvet. Quos inter religionis Christianæ pugiles non infimum gradum obtinet* S. Marcellus *Tingitanus* *; *cujus certamen et triumphus, quum ad diem* 30 *octobris in pluribus martyrologiis, etiam Romano, memorentur, ut hic exponantur a nobis ratio hujus operis postulat. Huic viro præclaro, non secus ac Ruinartius, Bailletus et Butlerus, adjungimus alium ejusdem oppidi martyrem,* S. Cassianum ; *cujus Acta, utpote appendix Actorum* S. Marcelli, *ab his separata nullo modo intelligi possent. Haud me fugit* S. Cassianum *in Martyrologio Romano coli ad diem* 3 *decembris, ac proin ad istius ordinis sanctos videri remittendum : sed decessores nostri, a quorum vestigiis recedere non licet, in similibus conditionibus diem præsumpserunt. Exordiamur a* S. Marcello, *et quo nomine martyr nuncupetur, breviter disputemus.*

* Tanger

religionis causa,

2 *Primis Ecclesiæ temporibus nonnulli Christiani, falsa ducti opinione, bellum etiam* C *justum agere ac proin cingulum militare induere, vel etiam sub imperatoribus Romanis mereri, mansuetudini aliisque virtutibus christianis esse contrarium reputarunt, et præeunte præsertim Tertulliano, arbitrati sunt stipendia facere a Christo Domino fuisse vetitum. Inde aliquando factum est, quemadmodum ostenderunt Christianus Lupus* (2), *Mamachius* (3), *Ruinartius* (4) *et frater meus* (5), *ut nonnulli, ne suæ religionis præcepta offenderent, militiam detrectaverint, ideo morte suppliciisve affecti. Hi pientissimi viri merito inter martyres fuerunt numerati, quia bona fide crediderunt se Christianos minime posse militiæ adscribi aut cingulum militare servare, eamque ob causam esse mortem oppetendam potius quam conscientiam suam polluendam. Tales fuerunt S. Maximilianus aliique* (6). *Hanc tamen sententiam pauci duntaxat milites, comparati cum militibus Christianis sacramentum fideliter servantibus, secuti sunt. Nec mirum: nam communibus temporibus, usque ad persecutionem a Galerio excitatam* (7), *milites Romani nihil jubebantur facere contra veram religionem ; sin minus tot millia Christianorum nomen* E *in militiam nec voluntarie nec coacte dedissent, aut de hoc facinore ab ecclesiarum præsidibus fuissent deterriti. Neque in sacramento militari, quo vexillis erant devincti, quemadmodum ex Actis martyrum sinceris et ex ipso Tertulliano colligimus, erat aliquid improbabile. Item usque ad Diocletiani, Galerii et Licinii tempora, ducibus militum præceptum non fuit ut gentilium rituum participes essent, potueruntque immaculata conscientia militare. Cujus rei hoc unum exemplum afferimus, SS. Mauritium, Exsuperium et Candidum, martyres sub Diocletiano, fuisse in legione Thebæa primicerium, campiductorem et senatorem militum, dudum ante suum gloriosum agonem* (8).

abjecit cingulum.

3 *Jam vero* S. Marcellum *centurionem, qui sub Romanorum imperatorum signis mereri, aliquamdiu licitum existimavit, quippe qui sub iis stipendia fecerit; postea Tertulliani præpostera præcepta secutum crediderim. Solvit enim cingulum rejecitque vitem et balteum* (9), *professus* se christianum esse et sacramento huic militare non posse, nisi Jesu Christo.... non decere christianum hominem molestiis sæcularibus militare, qui Christo Domino militet. *Quod tamen consilium, quin explicetur causa, non videtur statim ut ad Christi signa transivit, perfecisse. Utique* S. Marcellus *ad hanc ineundam viam hoc quoque fuit impulsus, ne in natali imperatoris esset epuli profani et impii particeps, cum diceret :* Si talis est conditio militantium ut diis et imperatoribus sacra facere compellantur, ecce projicio vitem et cingulum : renuntio signis et militare recuso. *Hinc ob hæc duo, contemptos deos et desertam militiam, ad judicem a militibus fuit adductus. At judex, uti ex ipsa sancti centurionis Passione colligendum videtur, non eum quod deos spreverit, expresse interrogavit damnavitque capite, sed quod* F

(1) Africa Christiana, tom. II, pag. 71. — (2) Opp. omnia, tom. XI, De militia Christ., pag. 101 et seqq. — (3) Origines Christ., tom. III, pag. 303 et seqq., cfr. tom. I, pag. 370 et seqq. — (4) Acta MM. sincera, pag. 299 et seqq. — (5) Acta SS., tom. XII Octobris, pag. 534 et seqq. — (6) Ibid. — (7) Eusebius, Hist. Eccl., lib. VIII, cap. pag. 608, edit. Laemmer.—(8) Acta SS., tom. XII Octob., pag. 534 et seqq.— (9) Baronius, ad annum 297, num. IV et seqq.

vitem

A *vitem et militare cingulum projecerit; quod constanter denegarit illa insignia, licet a præside enixe invitaretur, rursus induere; ratus scilicet hoc cum lege divina pugnare. Neque tamen hanc sententiam ita perspicuam dixerim, ut nihil possit contra dici. Sane pluribus auctoribus hæsitationem faciunt ipsa* S. Marcelli *et judicum verba: quæ subindicant, ita illi, centurionem ideo cingulum solvisse ne impia facta participaret. Si enim non solum idolorum cultum, sed ipsam militiam nefariam duxerit, cur tamdiu in ea perstitit, eamque tunc primum ejuravit, quum imperatoris festum ageretur? Finge rursus eum non alio scelere damnatum fuisse quam positis armis: quid est cur sententiam exsecrabilem dixerit* S. Cassianus? *Utraque igitur opinione exposita, in summa existimamus* S. Marcellum, *etiamsi non diserte de spretis diis damnatus fuerit, etiamsi alia ejus supplicii causa a judice prætenta, re tamen vera religionis ergo mortem oppetiisse. Ut ut est res, facinus sancti centurionis morte esse puniendum putarunt Romani. In eorum quidem* B *legibus hæc erat:* Contumacia omnis adversus ducem vel præsidem militis capite punienda est (1). *De hoc argumento et de læsa majestate clar. Edmundus Le Blant* (2) *erudite disseruit in disputatione de juridica adversus Christianos actione. Porro* S. Marcellum *balteum abjecisse totumque fecisse martyrium in Mauritaniæ civitate Tingi, hodie in imperio Marocensi, quam descripsit Æmilianus Renou* (3), *infra ostendemus. Jam disceptandum de* S. Marcelli *Passione.*

De S. Marcel*lo exstant Acta præsidialia.*

4 *Acta* S. Marcelli *a Surio, Baronio et Ruinartio edita fuerunt et partim S. Marcello militi Romano a nonnullis adaptata* (4). *Surius* (5) *quidem, uti sæpe fecit, stylum nonnihil immutavit. Baronius vero* (6) *secutus est Acta fidelissima quæ præ manibus habuit: cujus vestigiis insistens alter Surii editor, Surianæ lucubrationi aliam anno* 1618 *substituit. Ruinartius vero eadem Acta ad Surii et Baronii editiones collata protulit ex duobus codicibus mss., quorum prior erat bibliothecæ Colbertinæ, alter vero monasterii benedictini Silvæ-Majoris in diœcesi Burdigalensi* (7). *Qui* C *tres editores, non secus ac Tillemontius* (8), *Bailletus* (9) *et Honoratus a S. Maria* (10), *hanc brevissimam scriptionem inter Acta Martyrum manifesto sincera numerant. Et recte quidem, quum in iis facile deprehendatur simplicissimus ille dicendi modus, aliaque omnia indicia quibus dignosci solent Passiones indubie authenticæ. Nec minus perspicuum est eam tribus partibus constare: in quarum prima exponitur publica sancti centurionis confessio fidei, quæ ipsis Actis a Christianis, agonis testibus, videtur fuisse præfixa, uti in multis hujusmodi scriptis contigit: secunda complectitur ipsa Acta seu seriem rerum coram vicario præfecti prætorio præstitarum; quæ, ut una omnium est sententia, ex actis præsidis excerpta fuere, et ideo præsidialia nuncupantur. Quod documentorum genus, ait Ruinartius,* nonnumquam ab ipsis notariis publicis quantovis pecuniarum pretio *extortum fuit* (11). *Quod allatis exemplis ostendit clar. E. Le Blant* (12). *Tertia pars eaque brevissima exhibet quæ gesta sunt post judicis sententiam ad supplicium usque. Ita sese habet Passio a Ruinartio edita. Verum alia supersunt Acta ejusdem sancti martyris, codici ms. ecclesiæ metropolitanæ Parisiensis inserta, nunc loculo* 17002 *bibliothecæ Reipublicæ ibidem illata: quibus desunt prima et tertia pars, ita ut sint mera Acta præsidialia. Iis accedit Passio nostri martyris olim servata in Madritensi scrinio, ut aiebant, philosophi, num.* 9. *Hujus partem superstitem e pergameneo exemplari primum a Nicolao Antonio, viro doctissimo, dein a Cupero nostro, descriptam, in promptu habemus. Si-* E *millima sunt Acta quæ a Risco* (13) *e Breviario antiquo Legionensi excerpta fuere et in Hispaniam Sacram relata; ea vocabimus Legionensia. Adde ejusdem beati militis Vitam ex Juliano tribusque legendariis mss. Asturicensi, Segobiensi et Toletano Montis Sion a Tamayo* (14), *ut ipse ait, extractam.*

alia Passio non coæva.

5 *Legionensia vero Acta non prorsus sincera et multo post sancti centurionis martyrium fuisse scripta, crediderim. In iis enim oppidum Legionense nuncupatur Legio, quod hoc forsan nomine sæculo IV exeunte nuncupabatur* (15), *sed sæculo III dicebatur Legio VII Gemina. Per eadem* S. Marcellus *modo vocatur* sanctus, *modo* beatus: *quæ appellationes primis Ecclesiæ sæculis non idem ac nunc significabant.* Sanctus *enim dicebatur prima Ecclesiæ ætate* baptizatus (16); *quamvis et ipsi imperatores ethnici eo titulo non raro decorarentur* (17): *dein sæculo IV majoris reverentiæ causa adhibebatur* (18), *et hoc sensu omnes episcopi diptychis inscripti, communi sæculorum primorum usu, appellabantur* sancti (19). *Eodem ævo significabat etiam* carum, amatum (20). F *Quin et viventibus dabatur hic titulus* (21). *Nec prætereundum est hanc nuncupationem in kalendario Bucheriano* (22), *in Actis Martyrum sinceris, et in inscriptionibus antiquis, ante sanctorum nomina omitti. Sed frequens evadit in Kalendario Carthaginensi sæculi V* (23), *et in kalendario Polemii Sylvii anni* 844 (24). *Eam postea consuetudo ecclesiastica restrinxit ad eos qui, propter notissimam vitæ sanctitatem et miracula insignia, aut martyrii*

(1) Digest. lib. XLIX, tit. XVI, lex VI. — (2) Académie des inscriptions, etc., Comptes rendus, année 1866, pag. 358 et seqq. — (3) Description de l'empire du Maroc, pag. 295 et seqq. — (4) Michael Monachus, Sanctuarium Capuanum, pag. 137. — (5) De Vitis Sanctorum, tom. V, pag. 1080. — (6) Annales, ad annum 298, num. 1 et seqq. — (7) Acta Martyrum sincera, pag. 302, edit. Amstelædami 1713. — (8) Mémoir. pour l'hist. eccl., tom. IV, pag. 575, edit. 1701. — (9) Vies des Saints, tom. VII, pag. XXXI, edit. 1739. — (10) Réflex. sur les règles de la critique, tom. II, diss. IV, pag. 4. — (11) Præf., num. 2, pag. 11. — (12) Les Acta Martyrum et leurs sources, in Académie des inscriptions etc., Comptes rendus, an. 1879, pag. 213. — (13) España sagrada, tom. XXXIV, pag. 401. — (14) Martyrologium Hispanicum, tom. V, pag. 670. — (15) Cfr. Böcking, Notitia dignitatum Occidentis, part. I, pag. 119*; part. II, pag. 1025* et seqq. — (16) Cfr. Commentar. Epist. S. Pauli ad Roman., cap. XV. (17) Acta SS., tom. I Aug., pag. 72* et 186*.—(18) Ibid., Propylæum Maji, pag. 51*.—(19) Ibid., tom. VII Maji, pag. LVII.—(20) Mai, Scriptt Veter. nova Collectio, tom. V, pag. 438. Martigny, Dictionnaire des antiquités chrét., pag. 583.—(21) Acta SS., tom. I Aug., loc. cit. — (22) Ibid., tom. VII Junii, part. II, pag. 185.—(23) Martigny, Diction. des Antiq. chrétiennes, v° *Saints*; Acta SS., tom. IX Oct., pag. 90.— (24) Acta SS., tom. I Januar., pag. XLIII et seqq.

laudem

AUCTORE R. D. B.

laudem, invocantur a fidelibus, tamquam citra dubium ullum cœlesti regno recepti (1).

et narratio Pseudojuliani

6 *Sed multo minus sincera est narratio quam de* S. Marcello *confecit scriptor ille nullius auctoritatis, qui sibi Juliani nomen induit.* Publius Ælius Marcellus, Astensis Bethicus, *inquit*, qui prius fuerat Augustalis, et primipilus Legionis Septimæ, Piæ, Felicis : post vero prædicatione Decentii sanctissimi pontificis Legionensis ad fidem conversus, et centurio ; cum uxore filiisque duodecim Christo credidit : et morabatur apud cohortem Flaviam in Gallecia. Legionalibus autem viris, die natali Augusti, illi sacra facientibus, ille noluit sacrificare. Ob id comprehensus, et adductus ad Agricolaum, vice præfecti prætorio Tingi fungentem, et confessus se baltheum abjecisse, et Christianum esse, tandem capite cæsus est (2). *Quæ ibi narrantur de* S. Marcelli *conditione, ex duobus epigrammatibus Gruteriani Thesauri Inscriptionum a Pseudojuliano excerpta, et sancto martyri adaptata fuisse, nemo prudens negabit. Reliqua in ejus Actis aut sinceris aut adulteratis leguntur. En inscriptiones : prior reperta fuit,*
B *ait Gruterus* (3), *Fulinguæ in Umbria, e regione horto Eusebii heremitæ.*

P. AELIO. P. F. PAPIR
MARCELLO. CENT
FRVM. SVB. PRINCIPE
PEREGRINORVM. ADSTATO
ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPILO
LEG. VII. GEM. PIAE. FEL. ADLEC
TO. AD. MVNERA. PRAEFF
LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMAE
ADIVTRICIS. V. E. FLAMINI
LVCVLARI. LAVREN. LAVINA
PATRONO. ET. DECVRIONI. CO
LONIAE. APVLESIUM. PATRONO
CIVITAT. FORO. FLA. FVLGINIA
ITEMQVE. IGVVINORVM. SPLEN
DIDISSIMUS. ORDO. FORO. FLAMI
CVIVS * DEDICAT. DECVRIONIBVS
ET. LIBERIS. EORVM. PANEM
ET. VINVM. SS. XX. N. ITEM
MVNICIPIBVS SS. IIII. N. DEDIT

* *legendum putat Nicolaus Antonius* nicus, *aut potius* civis

Item Albæ Juliæ in domo magistri equitum (4) :

C

P. AEL. P. F. PP. MARCELLO
VE. PP. EX. PRAEF. LEG. VII
CL. ET. I. ADIVT. SV3. PRIN
CIPE. PEREGRINORVM
SACER. IAVRI..........
NIAE. PAP............

Demum hæc inscriptio exstabat Albæ Juliæ, in aula D. Wolfangi Kovachii literis fugientibus (5) :

P. AEL. P. F. PAP. MARCELLO
V. F. PP. EX. PRAEF. LEG
VII. CL. ET. I. ADIVTR
PR. IV. CI. PE. PER.........

omnino rejicienda.

7 *At, præter alia, recte notat Nicolaus Antonius in illis inscriptionibus non quemdam Marcellum Bethicum, sed Marcellum Eugubinum, Fulginatem, vel potius Foroflaminiensem celebrari : ac proin epigrammata Pseu-* D *dojuliano parum utilia esse. Præterea, quod animadvertit idem auctor* (6), *ad Pseudojulianum defendendum nihil confici potest ex mentione episcopi Legionensis Decentii, qui, uti fabulator tradit,* S. Marcellum *Christo lucrifecisset : nam hoc nomen ex concilio Illiberitano, cui interfuit Decentius, episcopus Legionensis, verisimiliter piscatus est ille scriptor. Huic nec suffragari addit Nicolaus nomina* Pia *et* Felix, *legioni VII attributa, quum et aliis legionibus communia sint* (7). *Prolixius de præsenti argumento disserere supervacaneum duco ; nam nullam fidem adjungendam esse fœtibus Higuerrianis a decessoribus nostris centies declaratum fuit, atque luculente demonstratum a Nicolao Antonio et a Josepho Godoy Alcantara* (8). *Jam de palæstra aliisque adjunctis certaminis beati centurionis.*

Palæstra sancti martyris non fuit Legio,

8 *Legionensibus et Tamayanis Actis si fides haberetur, dicendus esset* S. Marcellus *Legione, ob projecta balteum aliaque insignia militaria, in carcerem fuisse conjectus, inde missus Tingim in Mauritania, ibique capite damnatus. Contra in Actis Ruinartianis profertur sanctus martyr Tingi arreptus, interrogatus et pœna affectus. Neque aliud ex prima Suriana editione, ad plures mss. libros antiquos facta, colligitur. Ast in Actis Baronianis hæc locutio, nec a Ruinartio, nec a Surio relata, minime prætereunda est :* Mittitur sub custodia Marcellus centurio in Mauritaniam Tingitanam ad Aurelianum Agricolaum. *Quæ sententia, si reapse in Actis sinceris primitivis occurreret, dicendum videretur, uti Tillemontius notat* (9), *sanctum martyrem agonem non eo loco incepisse quo eum perfecit : sed hæc, inquam, potius adulteratio habenda est. Præterquam enim quod, uti jam monuimus, a Surianis et Ruinartianis codicibus plane abest, cum reliquis Actis manifeste pugnat : siquidem hæc verba significare videntur sanctum centurionem non Tingi insignia militaria projecisse, neque ibidem in carcerem fuisse missum, aut a Fortunato, præfecto legionis, interrogatum : quæ tamen adjuncta tum in Actis Baronianis, tum in Surianis et Ruinartianis perspicue referuntur.*

sed sola

9 *Et hæc fuit causa cur a Risco aliisque scriptoribus Hispanis, imo a Tillemontio* (10), S. Marcello *duplex assignaretur palæstra, prior Legio, vel, ut scribit Resendius, locus quidam in Gallæcia, posterior Tingis. In qua opinione ideo firmiores fuerunt, quod in codice etiam Ruinartiano legitur Fortunatus* S. Marcello *reluctanti pronuntiasse :* Ipse sanus transmitteris ad dominum meum Aurelium Agricolanum. *Etenim hæc verba sunt interpretati, quasi solum transmissionem ab uno loco ad alium designarent, aut trajectionem maris. Verum, quamvis hæc vocabuli* transmissionis *plerumque sit vis* (11), *hujusmodi explicatio in præsenti non est recipienda, quum per tota Acta perspicuum sit* S. Marcello *non aliam quam Tingim fuisse palæstram et*

(1) Acta SS., tom. VII Maji, pag. LVII. Cfr. Sollerius, Martyr. Usuardi, pag. XXXVI. — (2) Apud Nicol. Antonium, Censura de Histor. fabulosas, lib. VI, cap. 4. pag. 331. — (3) Inscriptionum Rom. corpus, pag. 347. — (4) Ibid. — (5) Ibid., pag. 517. — (6) Censura de Histor., etc., pag. 331 et seqq. — (7) Ibid. — (8) Historia critica de los falsos cronicones. — (9) Mém. ecclés., tom. IV, pag. 769. — (10) Ibid., pag. 769 et seq. — (11) Facciolati, Totius latinitatis lexicon, v° *Transmissio*, edit. Lipsiæ, 1839.

Fortunatum

AUCTORE R. D. B.

A Fortunatum solummodo de transmissione ad alium judicem loqui. Alia duo argumenta, ad suam corroborandam conjecturam, profert Tillemontius; nempe Fortunatum ad vicarium præfecti prætorio de negotio dedisse epistolam, quæ, si tunc Fortunatus fuisset Tingi, prorsus fuisset inutilis; dein sanctum martyrem post tres demum menses coram judice adfuisse, nulla hujus dilationis ratione indicata. Sed hæc minoris ponderis esse nemo non videt. Etenim quum Fortunatus S. Marcelli responsa scripto excepisset, quid rectius quam ipsum scriptum ad Agricolaum mittere, præstare potuit, (nonne similes usus et hodie in tribunalibus vigent?) maxime quum eodem die causa ad vicarium præfecti prætorio non esset deferenda. Præterea multa fingi possunt, cur Agricolao in interrogando sancto centurione tanta fuerit mora, v. g. eum tunc morbo fuisse afflictum, aut alio in loco ob negotia versatum. Nec Tillemontium (1) potuisset fugere, plures martyres Ruinartianos alios alio tempore et modo in carcere fuisse detentos et interrogatos.

Tingis.

10 Denique, ut alia omittam, si fingatur sanctus martyr Legione comprehensus, quis facile interpretabitur Actorum verba : Marcellus ex centurionibus Astasianis? Quid hæc sibi velint nescire se fatetur Tillemontius (2). Verum ea non temere referre potuisset ad Astam seu Astam Regiam, urbem Hispaniæ Bæticæ in Turdetanis: de qua Ptolemæus, Strabo (3) aliique (4). Jamvero milites et centuriones Astasiani, seu urbis Astæ, non ex Legionensi præsidio, sed Tingitano pendebant. Notat enim Pius Bonifacius Gams (5) milites per Hispaniæ oppida ita fuisse dispertitos, ut eorum qui in septentrionalibus tenderent, dux et quasi principia essent Legione; contra Tingi, eorum qui in meridianis castra haberent, ut Astæ, Meridæ, Italicæ, etc. Quo posito, nullo negotio intelligitur qua ratione centurio Astasianus Tingi versatus sit, ibique comprehensus et interrogatus. Cur vero tota res acta fuerit Legione, nulla apparet causa. Quocirca non aliam excogitabimus S. Marcello palæstram, quam Tingim; ubi quoque peremptus fuit S. Cassianus. De quo hæc pauca
C animadvertere habemus.

Acta S. Cassiani *sunt sincera.*

11 Fuit ille præsidialium Actorum S. Marcelli scriptor, uti in ejus Passione legimus. Etenim quum beatus vir pro munere suo Aurelii Agricolani et S. Marcelli interrogationes et responsa scripto exciperet, nolens capitalem sententiam in sanctum centurionem latam, utpote injustam, literis mandare, graphium et codicem projecit. Ob quod egregium facinus capite damnatus, paulo post, nempe die 3 decembris, quo ejus memoria in fastis sacris colitur, martyr occubuit. S. Cassiani Passionem, e codice ms. Colbertino editam, mendis scatere, non ignoravit Ruinartius, eam suis Actis sinceris inserens : sed non est passus hoc documentum, qualecumque esset, diutius latere, quum ad hoc tempus lucem non aspexisset, et alia exemplaria mss. nuspiam reperirentur. Nec eam nævis purgatam voluit, satius existimans eam uti est in codice ms. exhibere, quam suo marte incerta pro certis inducere. Actorum S. Cassiani sinceritas Ruinartio, Sollerio (6), Tillemontio (7) et Bailleto (8) adeo fuit perspecta, ut de ea disputare supervacuum duxerint. Neque nos in hac re operam perdemus. De exceptoribus, quorum unus fuit S. Cassianus, tantum dicemus eos aliquando nuncupatos fuisse notarios, eorumque fuisse acta judiciorum describere judicumque sententias excipere. Horum mentionem fuisse factam in antiquis monumentis ostendit clar. Edmundus Leblant, ubi de Actorum Martyrum fontibus more suo erudite disserit (9).

Hymnus de S. Marcello *ex Officio Mozarabico.*

12 Actis S. Marcelli subjungimus hymnum ad vesperas ex ejus Officio Mozarabico depromptum. Istius præconii ætatem declarandam peritioribus relinquo : nec video a Roblesio (10), Bona (11), Pinio (12), Lorenzana (13) aliisque de Liturgia Mozarabica disputantibus, fuisse tentatum. Quibus viris doctis exploratum fuit Ordinem divinum Gothico-Hispanum officiis et hymnis sæpius fuisse auctum; nec additamenta dijudicare valuere vel ausi sunt. Temeritatis tamen non damnabitur, qui Officium Mozarabicum S. Marcelli Tingitani, cujus omnia sunt de communi præter hymnum vespertinum, inter antiquæ hujus liturgiæ auctaria rejecerit (14). Etenim si primigeniæ liturgiæ fuisset pars, de S. Marcello in Missali Gothico verisimiliter facta fuisset mentio. At cum sanctus martyr ibi omittatur, jure opinamur ejus Officium liturgiæ Mozarabicæ postea fuisse additum.

Martyrium contigit verisimiliter anno 298.

13 Quum eodem anno SS. Marcellus et Cassianus martyrium fecerint, annum emortualem prioris definiendo, hoc ipso declaramus quandonam posterior perierit. Porro ex Actis Ruinartianis et Parisiensibus sancti Marcelli non videtur posse facile colligi tempus ejus martyrii. Illius quidem duo exhibent indicia, non tamen omnino perspicua : nempe F
beatum centurionem, quamvis contumeliosum erga deos, non fuisse de religione a judice expresse interrogatum, nec, in speciem, ob hoc facinus sed ob rejecta militaria insignia capite damnatum; dein regnantibus imperatoribus et Cæsare martyrio esse functum. Verum quum non obtinuerit hæc rerum conditio nisi inter annum 292, quo Diocletianus et Maximianus primi Cæsares sibi socios assumpserint, et annum 303, quo magna Diocletiani persecutio exordium ceperit, sequitur inter hos annos S. Marcelli agonem esse constituendum. Vasæus (15)

(1) Cfr. Schüz, Commentarius criticus de scriptis et scriptoribus historicis, pag. 475 et seqq. — (2) Mémoires ecclés., tom. IV, pag. 275. — (3) Rerum geograph. lib. III, pag. 184, 187, 189, edit. Oxonii, 1807. — (4) Cfr. Historia critica de Espana, tom. V, pag. 470, num. 452, edit. 1788. Æm. Hübner, Inscriptiones Hisp. lat., tom. II, pag. 175, 699 et seq. Berolini 1869. — (5) Die Kirchengeschichte von Spanien, tom. I, pag. 290 et 374. — (6) Martyrologium Usuardi, pag. 718. — (7) Mém. ecclés., tom. IV, pag. 577. — (8) Vies des SS., tom. VII, pag. XXXI. — (9) Cfr. Les Acta martyrum et leurs sources, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Comptes rendus, série IV, tom. VII, pag. 210 et seqq. — (10) Apud Aguirre, Concilia Hispaniæ, tom. IV, pag. 460, edit. Catalani. — (11) Opp. omn., Rerum liturgic. lib. I, cap. XI, pag. 363, edit. Antv. 1677. — (12) Acta SS., tom. VI Julii, De liturgia antiqua hispanica, pag. 77. — (13) Liturgia Mozar., tom. II, De Breviario Gothico, col. 18, edit. Migne. — (14) Cfr. Aguirre, loc. cit. P. Gams, Kircheng. von Spanien, tom. I, pag. 289. — (15) Rerum Hisp. Chronicon, in Hisp. illust., tom. I, pag. 649.

quidem

AUCTORE R. D. B.

quidem, cui etiam præluxerant Breviaria antiqua Legionense et Eborense, martyrium consulatui Fausti et Galli seu anno 298 *illigat, quo anno persecutio adversus christianos milites potissime inchoata est : nec ab hac sententia abhorrent Baronius* (1), *Bailletus* (2), *Morcellius* (3) *aliique : et eam licet non prorsus certam, etiam sequitur Ruinartius dum certiora proferantur monumenta. Nobis Ruinartii prudentia placet; eoque magis quod etiam in codice Madritensi obiisse fertur* S. Marcellus Fausto et Gallo consulibus. *Dies vero mortis III kalendas novembris seu* 30 *octobris in Actis sinceris; contra IV kalendas novembris seu dies* 29 *octobris in Breviariis Legionensi et Eborensi, atque etiam Romano cardinalis Quignonii, significatur. At procul dubio major fides Actis illis quam breviariis, utpote documentis magis recentibus, adjungenda est.*

B

§ II. De gente et patria S. Marcelli. Fueritne maritus S. Nonæ et pater XII martyrum. Ejus et S. Cassiani cultus.

S. Marcellus, quem Hispani

Scriptores bene multi Hispani in martyres suæ gentis S. Marcellum, *licet Tingi occisum, cooptant. Quod placitum Ruinartio* (4) *minus certum visum est, quum de domo et prosapia beati centurionis in antiquis documentis sileatur. Addendum est milites Romanos apud exteras gentes sæpissime vitam duxisse, ac proin eorum originem non raro in loco obitus fuisse incognitam. At forsan martyr Hispanus dictus fuit, quod jam inde antiquitus Tingis inter Hispana oppida videretur fuisse numerata. Ab anno* 40 *post Christum natum Mauritania* (5) *(ac proin Tingis) a Romanis fuerat subacta, duasque in provincias divisa, Cæsariensem et Tingitanam* (6), *partimque Africæ Romanæ adjecta* (7). *Postea vero Tingitana, ut constat ex Notitia dignitatum Imperii* (8), *tamquam provincia Hispanica habita fuit.* C *Alia obtigit conditio Mauritaniæ Cæsariensi, quæ, in duas provincias Sitifensem et Cæsariensem easque præsidales distracta* (9), *non desiit Africæ Romanæ finibus contineri. Quibus perpensis, facile intelligimus* S. Marcellum, *etiamsi non in Iberia vitam introivisset, non immerito tamen, utpote in diœcesi Hispana occisum, inter martyres Hispanos fuisse numeratum; similem viam aliarum nationum scriptoribus ineuntibus. Verum Hispani longius procedunt, eorumque persuasio est,* D S. Marcellum *in hodierna Hispania a parentibus Hispanis fuisse genitum; quin et ipsam urbem, unde oriundus sit, sibi innotescere contendunt. Sed, quis ille locus sit, alii alio modo sentiunt.*

suum vindicant,

15 *Nec mirabitur hoc opinionum discrimen qui, quas clades documenta hispanica acceperint, noverit, vel etiam quam mutila multarum urbium hispanarum nomina posteris fuerint transmissa : quo factum est ut plures istius regni civitates* S. Marcellum *sibi vindicarint. Vasæus quidem aliique opinantur eum fuisse Legionensem : quin Legionenses ex traditione populari ostendunt locum domus in qua vitam inchoarit et duxerit* (10) *: contra Astensem Bæticum facit Rodericus Caro, quem plures sequuntur. Sunt qui eum Astapensem Bæticum dicant. Tandem Philippus de Gandara cum sequacibus sanctum martyrem ex urbe Arsacia in Gallæcia oriundum affirmat. Harum quatuor opinionum patronos recitat Tamayus* (11), *propugnans ipse quartam sententiam* (12). E *Quas controversias, ob documentorum penuriam inenodabiles, nostrum non est prolixius exponere, sed varia Iberorum placita in medium breviter pro scopo nostro protulisse sufficit. Animadvertatur tamen in Kalendario Missali Mozarabico præfixo* (13) *et in ipso Missali* S. Marcelli *nomen non esse inscriptum : eum vero sic prætermitti, si fuerit Hispanus, quisque mirabitur. Quod si in Kalendaria Gothicum* (14), *et Gotho-Hispanum Francisci Pisæ* (15), *et in Breviarium Gothicum fuit relatus, non prætereat lectorem eum ibi apparere inter sanctos cujus officium est minus celebre ; neque in hymno Breviarii* (16) *subindicari eum fuisse Hispanum. Quapropter nemo prudens Ruinartium, nolentem causam de* S. Marcelli *natalibus dirimere, facile culpabit. Haud minore alacritate scriptores de ejus vera falsave cognatione jam certant.*

non videtur fuisse maritus S. Nonæ

16 *Lucas, sæculo XIII episcopus Tudensis, ad Hispaniæ excellentiam efferendam, viros suæ patriæ sanctimonia claros recensens, ait :* F Quæ patria vel quæ civitas ut Legio urbs Hispaniæ tale quid protulit, quæ Christi martyrem Marcellum centurionem, cum beatissima uxore Nona et duodecim filiis centurionibus et Christi martyribus edidit : quorum sanguine et fide plebs catholica roboratur. Nomina eorum hæc sunt, Claudius, Lupercus, Victoricus, Facundus, Primitivus, Emeterius, Celedonius, Servandus, Germanus, Faustus, Januarius et Martialis (17). *Hunc scriptorem secuti sunt Nonius* (18), *qui suorum dictorum S. Isidorum vadem perperam facit, Resendius* (19), *Marineus Sicu-*

(1) Annales, ad annum 298, num. I. — (2) Vies des saints, tom. VII, pag. 431. — (3) Africa christiana, tom. II, pag. 178. Cfr. Gams, Kircheng. von Spanien, tom. I, pag. 294 et seqq. — (4) Acta Martyrum, pag. 302. — (5) Becker et Marquardt, Handbuch der Röm. Alterthümer, part. III, t. I, pag. 230 et seqq. Cfr. Tissot, Géogr. comparée de la Maurétanie Tingitane, in Acad. des Inscript., mémoires présentés par divers savants, série I, tom. IX, pag. 180 et seqq. Précis historiques, année 1854, pag. 469; Morcellius, Africa Christ., tom. I, pag. 23 et seqq. — (6) Dio Cassius, Histor., lib XLVI, pag. 671, Hanoviæ, 1606; Plinius, Hist. Natur., tom. I, lib. V, cap. I, p. 240, edit. Harduini, Paris. 1741. Cfr. Morcellius, loc. cit. — (7) Cfr. Sextus Rufus, Breviarium rerum gest., apud Scriptores Historiæ Romanæ, tom. II, pag. 162, edit. Heidelberg. Cfr. Morcellius, loc. cit. — (8) Böcking, tom. II, pag. 146* et 452*. — (9) Cfr. Lactantius, Opp. tom. II, col. 204, De Morte Persec., cap. VII, edit. Migne. — (10) Risco, Espana Sagrada, tom. XXXIV, pag. 350 — (11) Martyrologium Hispanicum, tom. V, pag. 672 et seqq. — (12) Ibid., tom. VI, pag. 270. — (13) Liturgia Mozarabica, tom. I, col. 95 et seqq. — (14) Ibid., tom. II, col. 42. — (15) Ibid., tom. I, col. 1055. — (16) Ibid., tom. II, col. 1238. — (17) Chronicon Mundi, in Hispania illust., tom. IV, pag. 2. — (18) Ibid., Hispania, pag. 434. — (19) Breviarium Eborense anni 1548, col 1630.

lus

A *lus* (1), *Alphonsus Venerus, Joannes Vasæus* (2), *Ambrosius de Morales* (3), *Gonsalvus Davila* (4), *Baronius* (5), *Mariana* (6), *Padilla* (7), *Huerta* (8), *Villegas* (9), *Ribadeneira, Rosweidus* (10) *aliique plures. Quam opinionem suo calculo probare noluerunt decessores nostri, explicantes Acta SS. Emetherii et Cheledonii* (11), *SS. Fausti, Januarii et Martialis* (12), *SS. Germani et Servandi* (13) *martyrum Hispanorum. Enimvero in antiquis monumentis historicis iisque sinceris et Ruinartianis quæ exstant de SS. Servando, Fausto, Januario, Martiali, Emetherio, Cheledonio, Facundo et Primitivo* (14), *nusquam deprehendi eos* SS. Marcello *et Nona esse genitos. Nec feruntur inter se fuisse fratres, si tamen excipias SS. Emetherium et Cheledonium, quos germanos Prudentius* (15) *dixit.*

et pater duodecim centurionum martyrum.

17 *Haud me latet jam sæculo IV* (16) *multa SS. martyrum Hispanorum Acta malitia persecutorum excidisse, ac potuisse originem cognationemque SS.* Marcelli, *Nonæ, Claudii, Luperci, Victorici, aliorumque novem martyrum traditione populari et ecclesiastica posteris tradi : sed huic sententiæ non pauci opponent, ægre intelligi quomodo, si his sanctis tantum decus fuerit, illa eadem laus nec in Actis genuinis superstitibus, nec in hymnis Mozarabicis fuerit inscripta. Prætereo sententiam Lucii Marinei et aliorum aliquot, minus verisimiliter dicentium e duodecim filiis sancti* Martielis *seu* Marcelli, undecim cum patre Martiele uno die martyrium passos esse acerbissimum : *siquidem hæc adjuncta adeo memorabilia in Actis* SS. Marcelli, *Fausti aliorumque jam indicatis prorsus silentur : quum contra alia multo minus relatu digna tradantur memoriæ. Eadem de causa commentum olet quod refert Lucas Tudensis, scilicet duodecim filios* S. Marcelli *ad exemplum sui patris fuisse omnes centuriones* (17). *Quibus disputatis, reliquum est ut de sancti viri cultu disseramus.*

Colitur die 30 octobris,

18 *Nescimus, quemadmodum et de multis aliis antiquis martyribus dicendum foret, quibusnam honoribus* S. Marcellus *primis temporibus post suum gloriosum in terris triumphum fuerit cohonestatus. Non tamen incredibile est ei cultum ecclesiasticum statim fuisse tributum; certe tanti fuit meriti ejus certamen apud Christianos, ut sibi Acta præsidialia comparaverint, ea exordio et epilogo auxerint, nec perire passi sint. Verum beati centurionis nomen in antiquissimis martyrologiis aut kalendariis frustra quæreres, ita ut Sollerius affirmare non dubitaverit auctorem martyrologii Parvi Romani (qui inter vivos fuit, ut ille idem opinatur, sæculo VIII) primum fuisse martyrologum qui memoraverit ad III kal. octobris* S. Marcellum, *hisce verbis:* Tingitanæ Marcelli centurionis et martyris (18). *Hunc sequitur Ado dicens :* Civitate Tingitana, passio sancti Marcelli centurionis, qui capitis abscissione martyrium consummavit, sub Agricolao agente vices præfectorum prætorio (19). *Quam laudem eidem martyri tribuit Usuardus, excepto quod loco* Tingitana *et* Agricolao *scribit* Tingitina *et* Agricolano (20). *Wandelbertus quoque* S. Marcelli *laudem celebrat, addens (nescivit Sollerius* (21) *quonam jure) eum sanctorum martyrum Africæ ducentorum viginti, hac die in Usuardo inscriptorum, fuisse antesignanum. Accipe poetæ carmina :*

Terno Marcellus, Christi galeatus amore,
Centuriam cœlo dignam geminamque sacravit,
Martyribus bis centum et bis denis comitatus (22).

Præterea legitur in antiquo Martyrologio Fuldensi, quod Dominico Georgio visum est E *scriptum sæculo X* (23), *eadem enunciatio ut apud Adonem, modo excipias martyrem vita privatum fuisse sub Agricolao vicario præfectorum prætorio : de qua re nihil in codice Fuldensi.*

sed etiam die 29,

19 *Sanctum centurionem quoque memorant antiqua martyrologia mss., quorum verba recitat Franciscus Maria de Aste* (24) *: Divionense, Romanum Barberinianum, Atrebatense S. Mariæ, Tornacense S. Martini, et Lætiense S. Lamberti. Item Kalendarium Palatino-Vaticanum sæculi circiter XII, uti opinatur Georgius* (25). *Sæculo XVI Maurolycus, non secus quam auctores Martyrologii Romani, fere eadem verba quæ Ado usurpat; addit tamen Maurolycus :* S. Marcellum secuti sunt filii undecim et uxor Nonia cum filio parvo, in lacum mersa, apud Legionensem urbem Hispaniæ. *Diversa est Galesinii enunciatio* (26) : In urbe Tingitana, *ait hic auctor*, sancti Marcelli centurionis : qui multis exantlatis pugnæ pro fide suscepta laboribus, demum, capite præciso, martyrium explevit. *Omitto alia plura martyrologia minoris momenti, in quibus pariter* S. Marcelli *memoria ad diem 30 octobris recolitur. Sed addendum est olim in Ecclesiis Toletana, Placentina, Hispalensi, Eborensi, Segobiensi, Palentina, Pampelonensi et Legionensi, quas secutus est cardinalis Quignonius in suo Breviario Romano, festum* S. Marcelli *die 29 octobris fuisse celebratum* (27). *Mozarabes* (28) *vero, uti et Ado et Usuardus, diem 30 octobris prætulerunt. Cultum itaque sancti*

B C F

(1) Hisp. illust., tom. I, pag. 333. — (2) Ibid., pag. 649. — (3) Viage a los reynos de Leon, etc., pag. 56 et seq., edit. Henrici Florez. — (4) Teatro ecl., tom. I, pag. 365. — (5) Annal., ad annum 298, num. IX. — (6) Hist. de España, tom. II, lib. IV, cap XII, pag. 73, edit 1785. — (7) Hist. eccl., tom. I, cent. IV, pag. 180. — (8) Anales de Galicia, tom. I, pag. 185 et 192. — (9) Flos sanctorum, pag. 380 et seqq. — (10) Rosweide, Legende der Heyligen, tom. II, ad diem 30 oct. — (11) Acta SS., tom. I Martii, pag. 229. — (12) Ibid., tom. VI Octob., pag. 188 — (13) Ibid., tom. X Octob., pag. 26. — (14) Risco, España Sagrada, tom. XXXIV, pag. 390 e seqq. — (15) Cfr. Peristephanon, hymnus I, apud Migne, Patrol. lat., tom. LX, col. 285. Cfr. col. 362. — (16) Cfr. Prudentius, ibid., col. 288. Ruinart, Acta sincera, præf., pag. 4. — (17) Cfr. Eusebius, Hist. Eccl., lib. VIII, cap. IV, pag. 616, edit. Laemmer; Lamy, de eruditione Apost., vº *Milites*, pag. 295 et seqq., edit. Florent. 1766. — (18) Martyrologium Adonis, pag. XXXVI, edit. Georgii. — (19) Ibid., pag. 552. — (20) Sollerius, Martyrologium Usuardi, pag. 637. — (21) Ibid. — (22) Martyr., apud Migne, Patrol. lat., tom. CXXI, col. 616. — (23) Martyrologium Adonis, pag. XV et 672. — (24) In Martyrologium Romanum disceptationes, ad diem 30 octobris, pag. 490. Cfr. Acta SS., tom. II Martii, Martyr. Bedæ, pag. XXXVI. — (25) Ad calcem Martyrol. Adonis, pag. 708; cfr. pag. XIX. — (26) Cfr. Moreri, Le grand Diction. Hist., vº *Galesini*, tom. V, col. 1759. — (27) Cfr. Tamayus, Martyrologium Hispanicum, tom. V, pag. 670 ; España Sagrada, tom. XXXIV, pag. 349 ; Breviarium Eborense anni 1548. — (28) Liturgia Mozarabica, tom. I, col. 1055, tom. II, col. 42, 1238.

AUCTORE R. D. B.

martyris antiquitus extitisse non tantum in Hispania, sed etiam in aliis regnis, perspicuum est.

hodie maxime in diœcesi

20 *Hodiernum vero cultum* S. Marcelli *in diœcesi Legionensi, in literis magna humanitate ad me datis die* 14 *julii anni* 1879, *reverendissimus et illustrissimus Dominus Saturninus istic episcopus, explicat hisce verbis:* S. Marcellus colitur velut principalis patronus in civitate Legionensi, sub ritu duplici primæ classis cum octava, duplicique majori in tota diœcesi, die 29 octobris : qua die fit ejus memoria in kalendario diœcesano ; quamvis in civitate post quorumdam festorum suppressionem a S. Sede decretam, ejusdem S. Marcelli festum transferatur in postremam dominicam octobris... In codice diœcesano proprias habet lectiones primam et secundam nocturni II, reliquis et Missa desumptis ex communi unius martyris.

Hæ sunt duæ lectiones de quibus dignissimus præsul:

II NOCTURNI LECTIO I. Marcellus, Legione in B Hispania natus, nobilis genere, sed fide nobilior: pater, non tam carne quam spiritu, duodecim illustrium martyrum Claudii, Lupercii, Victorii, Facundi, Primitivi, Fausti, Januarii, Martialis, Emetherii, Celedonii, Servandi et Germani, centurio sub Diocletiano principe militavit. Is, cum cæteri omnes in natali die imperatoris in profanis illis conviviis epularentur, atque idolis imperatoriæque statuæ thus adolerent, tam impium facinus (ut christianum hominem decebat) execratus, militiæ insignibus, vite scilicet et cingulo, rejectis, se deinceps Christo regi æterno militaturum, non imperatoribus, a quibus milites surdis et mutis idolis sacrificare compellebantur, libera constantique voce testatus est.

LECTIO II. Stupefacti vero milites hæc audientes, illum tenuerunt, et quæ viderant quæve audierant, Astasiano Fortunato, præsidi legionis Trajanæ, cujus ille centurio erat, nunciarunt: qui eum mox in carcerem detrudi mandavit. In judicium vero, expletis epulis, evocatus, cum Astasiano constantissime respondisset, sibi, quod christianus esset, non licere amplius sub imperatoribus, dictam ob causam, nisi Christo Domino militare, ab eo in Mauritaniam Tingitanam ad C Aurelianum Agricolam, præfecti prætorio vices agentem, missus est: qui, cum eum in christiana religione firmissimum cerneret, quem a Christi cultu avocare non potuit, capite plecti jussit. Ejus corpus fideles qui aderant, eo in loco ubi passus, sepeliendum curarunt : quod deinde Legionem translatum in ecclesia sui nominis conditum est.

et in urbe Legionensi.

21 *Scribit quoque ad nos Ill. et RR. episcopus Legionensis :* Ipsius (S. Marcelli) festum magna pompa et populi frequentia, prædicta die, celebratur a capitulo cathedrali in parochiali ecclesia ejusdem S. Marcelli nuncupata. Non minus solemniter celebratur in eadem ecclesia, feria tertia paschatis Resurrectionis, translatio ejus reliquiarum ex civitate Tingitana in hanc Legionensem. *Addit :* S. Marcello dicata extat in hac civitate ecclesia hodie parochialis, monastica olim, et capella superædificata super domus solum qua sanctus natus est et vixit ; licet enim capella hæc non nisi nomine Christi, vulgo « de D la Victoria » dicti, dignoscatur, considerari tamen potest S. Marcello dicata, siquidem erecta fuit occasione desumpta ex victoria, quam de hostibus sanctæ fidei Christus obtinuit in persona S. Marcelli. Nosocomium quod nunc temporis dicitur S. Antonii abbatis, erectum anno 1096, in primordiis S. Marcelli nomen gestabat. Orphanotrophium etiam, anno 1855 conditum, hunc sanctum patronum sibi elegit. *Atque hæc de cultu sancti* Marcelli *in diœcesi Legionensi. Verum omittere non licet beatum martyrem ab anno* 1581 *per universam Ecclesiam coli, non quidem officio liturgico, sed translatione nominis in Martyrologium Romanum; ubi ad diem* 30 *octobris legitur :* Tingi in Mauritania passio sancti Marcelli centurionis, qui capitis abscissione martyrium complevit sub Agricolao agente vices præfecti prætorio. *Jam de sancti martyris reliquiis.*

Translatus fuit Legionem anno 1493.

22 *Sacræ* S. Marcelli *exuviæ in urbe Tingitana sepulturæ fuerunt datæ, nec in alium locum, appropinquantibus Mahumetanis, delatæ. Qui infensissimi Christianorum hostes, capta circiter anno* 669 *Tingi* (1), *venerandis* E *beati martyris ossibus nihil detrimenti intulerunt, eaque integra Lusitani, post occupatum anno* 1471 *idem oppidum, repererunt. Rebus ita sese habentibus, Gomesius de Isla, presbyter Legionensis, Tingim perrexit, suaque industria corpus* S. Marcelli *Legionem transferendum ibique in ecclesia parœciali, ei sacra, super aram majorem deponendum curavit. Cui solemnitati, die* 29 *martii anni* 1493 *celebratæ, Ferdinandus rex Castellæ et Legionis cum sua aula interfuit, uti constat ex documento antiquo eoque sincero in Hispania Sacra juris publici facto* (2). *Ex quo usque ad nostram ætatem cultus sacrarum reliquiarum* S. Marcelli *quam maxime floruit. Hodie, ut olim, in ecclesia ipsi sancto martyri sacra domicilium habent.*

Cultus S. Cassiani *est antiquissimus.*

23 *Haud minus certus, licet non adeo celeber, dicendus est cultus* S. Cassiani : *cui tamen (quod defuit* S. Marcello) *contigit, ut a Prudentio celebraretur* (3). *Hic enim pientissimus poeta, quasi præteriens, Tingitano oppido de sancto exceptore gratulatur, hoc versu hymni IV :* F

Ingeret Tingis sua Cassianum.

Laudatur similiter a multis martyrologis, qui ejus festum ad diem 3 decembris, sermone plerumque diverso, suis laterculis inscripserunt. Certe in Martyrologio Hieronymiano Lucensi legitur: Et in Tingi Cassiani. *Quæ declaratio* in omnibus Hieronymianis *martyrologiis, ait Sollerius* (4), *diserte ponitur, quamvis nonnihil luxatum et depravatum sit nomen tum sancti, tum loci martyrii. Verum a Martyrologiis Romano Parvo, Bedæ et Flori* S. Cassiani *nomen omnino abest. Ado vero, quem, quod adeo sit jejunus, Sollerius suspicatur non vidisse sancti martyris Acta, scribit :* Tingi, metropoli Mauritaniæ Tingitanæ, natalis sancti Cassiani martyris gloriosi. *Animadvertendum est hæc reperiri in editione Rosweidi, qui usus est*

(1) Morcelli, Africa christiana, tom. III, pag. 392 ; Hœfer, Afrique Australe, Orientale, Centrale, empire du Maroc, pag. 316 et seqq. — (2) España Sagrada, tom. XXXVI, pag. 257 et seqq. — (3) Opp., Peristephanon, col. 364, edit. Migne. — (4) Martyrologium Usuardi, pag. 718.

A *est tribus codicibus, nempe ecclesiæ S. Pantaleonis prope Coloniam, abbatiæ Everbodensis juxta Sichem, et Petri Scriverii : quem præsertim bonæ notæ fuisse asserit idem Rosweidus* (1). *Ast Georgius* (2) *laudationem multo prolixiorem exscripsit e tribus codicibus* 511, 512, 514 *Bibliothecæ Vaticanæ, olim Reginæ Sueciæ : quorum codicum primus videtur esse sæculi XI, duo alii sæculi XII. Quæ laus his concepta est verbis :* Tingi metropolim (*sic*) Mauritaniæ Tingitanæ, natalis sancti Cassiani, qui exceptoris diu gerens officium, tandem cœlitus inspiratus, execrabile duxit, Christianorum neci deservire cruentus : unde renuntians eidem officio, sub Christiana confessione triumphum meruit obtinere martyrii. *Eadem apud Usuardum* (3). *Sancti martyris meminit et Rabanus* (4), *eum perperam nominans* presbyterum. *Anno* 1567 *et sequentibus Maurolycus, anno* 1578 *Galesinius, et postea editores Martyrologii Romani, vulgo Baroniani,* S. Cassiani *præconium, ab Usuardino parum diversum, in suos libros transtulerunt. Ex* B *qua brevi disputatione perspicuum est, a primis Ecclesiæ temporibus ad nostrum usque ævum,* S. Cassianum *inter sanctos martyres fuisse numeratum et cultum. Jam* S. Marcelli *Acta cum codicibus Baroniano et Parisiensi collata, proferimus juxta Ruinartianam editionem.*

PASSIO S. MARCELLI

ex Actis sinceris Martyrum Ruinartii, collatis cum Actis mss. bibliothecæ Reipublicæ Parisiensis et cum editione Baroniana.

CAPUT UNICUM.

C

Cur S. Marcellus centurio coram judice steterit. Ejus martyrium.

S. Marcellus, *centurio, quum projecisset insignia militaria,* a b c

(*a* In civitate Tingitana, procurante Fortunato præside, advenit natalis dies imperatoris *b*. Ibi cum omnes in conviviis epularentur, atque sacrificarent, Marcellus quidam ex centurionibus legionis Trajanæ *c*, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram signis legionis, quæ tunc aderant, clara voce testatus est, dicens : « Jesu Christo regi æterno milito. » Abjecit quoque vitem et arma, et addidit : « Ex hoc militare imperatoribus vestris desisto, et deos vestros ligneos et lapideos adorare contemno, quæ * sunt idola surda et muta. Si talis est conditio militantium, ut diis et imperatoribus sacra facere compellantur : ecce projicio vitem *d* et cingulum ; renuntio signis, et militare recuso. » Stupefacti sunt autem milites ista audientes : tenuerunt eum et nuntiaverunt Anastasio * Fortunato præsidi legionis *e*. Qui jussit eum conjici in carcerem. Finitis autem epulis, residens in consistorio præcepit introduci Marcellum centurionem.) Introductoque * Marcello ex centurionibus Astasianis * introduci *f*. (Anastasius) Fortunatus præses ei dixit : « Quid tibi visum est, ut contra disciplinam militarem te discingeres et baltheum (ac) vitem * projiceres? » Marcellus respondit : « Jam die duodecimo kalendarum augustarum apud signa legionis istius, quando diem festum imperatoris * celebrastis, publice clara voce respondi me Christianum (esse) et * sacramento huic * militare non posse, nisi Jesu Christo filio Dei Patris omnipotentis. » (Anastasius) Fortunatus præses dixit : « Temeritatem tuam dissimulare non possum, et ideo referam * hoc imperatoribus et cæsari *g*. Ipse * (sanus) transmitteris ad dominum meum Aurelium * Agricolanum **, agentem vicem præfectorum prætorio *h*, prosequente Cæcilio arva officialia *i*.

* quia *cod. Silvæ-Majoris.* — *d* — * Astasiano *B.*

EX IMPR. ET MSS. — *e* — * Inducto *P.* — *f* — * Astisianis *codd. Colbert. et Silvæ-Majoris.* — * vittæ *P.* — * vestri *add. P.* — * *om. B.* — * hinc *B.* — * perferam *B* — *g* — * et ipse *P.* — * Auriculanum *P. et cod. Colbert.* Aurelianum *B.* — ** Agricolaum *et sic deinceps B.* — *h* — *i* — *morte mulctatus fuit.*

2 Die tertio kalendarum novembrium Tingi * inducto Marcello ex centurionibus Astasianis, ex officio dictum est : « Marcellum ex centurionibus Fortunatus præses ad potestatem tuam transmisit. Præsto est epistola super nomine * ejus, quam **, si præcipis, recito. » Agricolanus dixit : « Recitetur. » Ex officio * dictum est : « Tibi domine Fortunatus, et reliqua *k*. (Miles hic, rejecto cingulo militari, Christianum se esse testatus, coram omni populo in deos et in Cæsarem multa blasphema locutus est. Ideo eum ad te direximus, ut, quod ex eodem claritas tua sanxerit, jubeas observari. ») Recitatis * (itaque litteris) Agricolanus dixit : « Locutus es hæc * apud Acta præsidis? * » Marcellus respondit : ** « Locutus sum. » Agricolanus dixit : « Centurio ordinarius *l* militabas? » Marcellus respondit : « Militabam. » *m* Agricolanus dixit : « Quo furore accensus es, ut projiceres sacramenta, et talia loquereris? » Marcellus respondit : « Furor nullus est in eis qui timent Dominum. » Agricolanus dixit : « Singula hæc locutus es quæ (in) Actis præsidialibus continentur? * » Marcellus respondit : ** « Locutus sum. » Agricolanus dixit : « Projecisti arma? » Marcellus respondit : « Projeci. Non enim decebat * Christianum hominem molestiis sæcularibus militare, qui Christo Domino * militat. » Agricolanus dixit : « Ita se habent facta Marcelli, ut hæc disciplina debeant vindicari. » Atque ita (dictavit sententiam) : *n* « Marcellum *, qui centurio ordinarius militabat ; (qui) abjecto publice sacramento polluisse se dixit ; et insuper apud Acta præsidialia * alia verba furore plena deposuit, gladio * animadverti placet. » Cum ad supplicium duceretur, dixit Agricolano : « Deus tibi benefaciat. *o* » Sic (enim) decebat martyrem ex hoc mundo discedere *p*. (Et his dictis, * capite cæsus occubuit pro nomine Domini nostri Jesu Christi, (qui est gloriosus * in sæcula sæculorum. * Amen.)

* Tengi *P.* — * nomen *B.* — ** quem *P.* — * ex officium *P.* — *k* — * quibus recitatis *P.*, recensitis *B.* — * quæ recitantur *P.* — * præsidialia *B.* — ** dixit *B.* — *l* — *m* — * recitantur *P.* — ** dixit *B.* — * oportet *B.* — * *om. B.* — *n* — * In Marcello *P.* — * tribuni *B.* — * *om. B.* — *o* — *p* — * Et his dictis *om. B.* — * benedictus *B* — * *om. B.*

ANNOTATA.

a *Omnia verba vel singularia vel continuata quæ uncinulis comprehenduntur, in codice ms. Parisiensi desunt : quæ vero in hoc codice a Ruinartiana editione discrepant, litera P indicantur ; item nota B, lectiones variantes editionis Baronianæ.*

(1) Vetus Roman. Martyr. et Adonis Martyr., pag. 30. — (2) Martyrologium Adonis, Præf., pag. IX et 612. — (3) Sollerius, Mart. Usuardi., pag. 718. — (4) Opp. Rabani, tom. IV, Martyr., col. 1182, edit. Migne.

AUCTORE R. D. B.

b Natalis dies imperatoris *hic interpretandus non est, si fides Pagio* (1) *habetur, genuinus imperatoris Maximiani Herculii natalis, sed natalis ejus imperii. Alii scriptores plerique opinantur designari genuinum natalem imperatoris, quum aperte in Actis perhibeatur, et nihil indicet hic agi de die natali imperii. Quæ sententia verisimilior videtur.*

c Legio Trajana : *hæc desunt in altero codicum quos adhibuit Ruinartius, nimirum Silvæ-Majoris. Quænam fuerit hæc legio non plane constat, quum non unam conscripserit Trajanus, uti ex Dione Cassio collegit Franciscus Robortellus, in Dissertatione de Legionibus Romanorum* (2). *Sed hic significari putant aliqui legionem septimam geminam* (3).

d Vitis erat, *inquit Baronius* (4), insigne centurionum, quam manu gestarent, *et qua* in delinquentes milites animadverterent, *uti ex Juvenali, Plinio, Macro et Tacito ostendit. Maffeus vero centurionem Festum cum sui muneris insignibus expressit* (5).

e Præses legionis : *perspicuum est agi hoc loco de præside legionis militaris. Attamen* B *scriptores Hispani aliquot hæc verba pro præside oppidi Legionis perperam acceperunt* (6).

f *Hæc verba :* Marcello ex centurionibus Astasianis introduci *desunt apud Baronium.*

g Imperatoribus, *id est, Diocletiano et Maximiano Herculio*, et Cæsari *Constantio Chloro, in cujus potestate erant Britannia, Gallia et Hispania.*

h Agens vicem præfectorum prætorio; *siquidem munere præfecti prætorio fungebatur, ipsi summum jus in milites erat* (7).

i Prosequente Cæcilio arva officialia : *hæc desunt in editionibus Surii et Baronii ; quæ post* prætorio *ita pergunt :* Mittitur sub custodia Marcellus centurio in Mauritaniam Tingitanam, ad Aurelianum Agricolaum. Sequuntur Acta Marcelli Tingi in Mauritania coram Aureliano Agricolao, die tertio kalendarum novembrium. In civitatem Tingitanam introducto Marcello ex centurionibus, ex officio dictum est : Anastasius Fortunatus, præses legionis, Marcellum ex centurionibus præsentem ad tuam potestatem transmittit.

k Tibi Domine Fortunatus et reliqua *omissa fuere a Baronio et desunt in codice Silvæ-* C *Majoris : contra in Actis Legionensibus tota extat epistola. Quam cum etiam exhibeat brevissima Passio Madritensis, de qua jam egimus in Commentario prævio, hanc licet mendosam et mutilam edimus.* Fausto et Gallo consulibus, die V kalendarum agustarum... ducto Marcello ex centurionibus Astulanus Fortunatus præses dixit : « Quid tibi visum est, ut contra disciplinam militarem discingeres, et balteum, et spatam, et victum * projiceres? » S. Marcellus : « Jam tibi duodecimo kal. die agustarum, quando diem festum imperatoris nostri celebrastis, clara voce respondi me christianum esse, et huic officio militare non posse, nisi Jesu Christo, filio Dei omnipotentis. Fortunatus præ- D ses dixit : « Temeritatem tuam dissimulare non possum, et ideo perferam hæc ad aures dominorum nostrorum agustarumque cæsarum. Ipse sane transmitteris ad auditorium domini mei Agriculani. Manilius Furtunatus Agriculano suo salutem. Die felicissimo acto orbe beatissimo natalis genuini dominorum nostrorum eorumdem agustarumque cæsarum, cum solemne celebremus, Domine Aureli Agriculane, Marcellus centurio ordinarius, nescio qua correptus [*amentia*], se ultro discinxit balteum, spatam et vitem, quam gerebat, projiciendum esse arbitratus est, ante ipsa principia dominorum nostrorum. Quod factum necesse habui perferre ad potestatem tuam, etiam et ipsum esse transmissum. Fausto et Gallo consulibus, sub die tertio kal. novembrium, Tingi, in Marcello ex centurione Astulani, ex officio dictum est : « Fortunatus præses Marcellum ad tuam potestatem transmisi. Præsto est. Offeratur Magnitudini tuæ, et epistola de nomine [*ejus*]..., quam, si præcipis, recitemus. » Agriculanus dixit : « Recitemus. » Quibus recitatis, Agriculanus : « Locutus es quæ actis inserta? » Marcellus E dixit : « Locutus sum. » Agriculanus : «... Hæc locutus es? » Marcellus : « Locutus sum. » Agriculanus : « Centurio ordinarius [*militabas?*] Marcellus sanctus dixit : « Militabam » Agriculanus dixit : « Quomodo [*deceptus es*] ut projiceres [*balteum*] et talia sequeris * ?

* *lege* vitem

* *lege* loquereris.

Quibus Actis hanc annotatiunculam adscripsit noster Cuperus (8) *:* Ex codice in-folio pergameno, ligato in ligatura rubra bibliothecæ regiæ Madritensis, ex scrinio philosophi, num. 9.

l *Quinam vocati fuerint Centuriones Ordinarii exponit Vegetius* (9).

m *Verba :* Agricolanus dixit : « Centurio ordinarius militabas? » Marcellus respondit: « Militabam. » *desunt in editione Baroniana et in codice Silvæ-Majoris.*

n *Apud Baronium et Surium :* Atque ita Agricolaus in Marcellum Centurionem dictavit hanc sententiam : In Marcellum.

o Dixit Agricolano : Deus tibi benefaciat. *Quæ verba occurrunt in codice ms. Silvæ-Majoris, quo usus est Ruinartius, non tamen in codice Colbertino, quem quoque præ manibus habuit. Ibi enim hæc verba leguntur :* Dixit : Auricu- F lane, Deus tibi bene ne faciat. *Apud Baronium vero :* Dixit Agricolaus : Nec tibi Deus benefaciat, *et apud Surium :* Dixit Agricolanus : Ne tibi Deus benefaciat. *Verba, prout ea protulit Baronius, explicat Tillemontius quasi* S. Marcellus *Agricolano non mala imprecatus esset, sed prædixisset, Deo inspirante, pœnas quæ eum manerent. Quæ Tillemontii interpretatio non videtur spernenda.*

p *In Actis Parisiensibus :* Sic decebat Marcellum martyrem gloriosum ex hoc mundo recedere.

(1) Critice Baronii, ad annum 298, num. III. — (2) Apud Grævium, Thesaur. Antt. Roman., tom. X, col. 1470. Cfr. Baronius, ad annum 176, num. XVIII. Böcking, Notitia dignit. in Oriente, pag. 68, 75, 296. Mommsen und Marquardt, Röm. Alterth., tom. V, pag. 435 et seqq. — (3) Gams, Kircheng. von Span., tom. I, pag. 289. — (4) Baronius, Ann. eccl., ad annum 298, num. III. Mommsen et Marquardt, Römische Alterthümer, tom. V, Röm. Staatsverwaltung, pars II, pag. 363, Lipsiæ, 1876. — (5) Museum Veronense, pag. CXXI, num. 4. — (6) Tillemont, Mémoires, tom. IV, pag. 770. Cfr. Gams, Kirchengesch. von Spanien, tom. I, pag. 234. — (7) Cfr. Baronius, ad ann. 298, num. VI. — (8) Mss. Reg. bibl. Bruxellensis, num. 8926. — (9) Cfr. Mommsen et Marquardt, Handb. der Röm. Alterthümer, tom. cit., pag. 447.

HYMNUS

A

HYMNUS S. MARCELLI MARTYRIS

ex breviario gothico hispano a.

a

S. Marcellus *terrena spernens,*

Martyris festum rutilat, beati
Ecce Marcelli : populi venite,
Carminis Deo resonemus hymnum
Voce sub una.

* *lege* docet

Mores doces * cives, populos sequaces,
Indui Christum, fugere caduca,
Spiritus probra studio domare
Tempore toto.

Abnuit pompas, refugit honores ;
Atque dum miles haberetur atrox,
Cominus cessit manibus habita
Regia jussa.

Arripit mentis gladium, dicato
Munere pollens Domini tonantis
Terrea tranat celeri volatu
Omnia vincens.

B

et soli vivens Christo,

Rite compunctus animum perarmat;
Spiritu doctus superat profanum
Judicem, verbis placidus, cruorem
Fundere gliscens.

Rectus ab hinc famulus tonantis
Mentis insistit precibus vigore :
Novit et vota Dominus, et reddit
Mente potenti.

Celsos honores et opes fugaces
Spernit, effulgens animi nitore;
Votaque Christo celebrans, retentat
Pectore grates.

Cœlica mente, religione mallens
Fieri civem, dicat hic se totum
Æthere tonanti, jugiter manenti
Omne per ævum.

ob arma projecta occiditur,

Ecce, qui jussus patriam tueri,
Arma projecit, Domini se servum
Gliscit æterni, resonans dicata
Carmina Christo.

Exinde exclamat rabidus tyrannus :
Iste Marcellus, mea qui præcepta
Temnit, et arma putat abneganda *b*,
Morti ne detur ?

b

Læta Marcelli famuli beati
Inde vox cœpit resonare Christum ;
Et bene truci veniat ut ipsi
Præsidi poscit *c*.

* *lege* quæritur quæ verbis

Laus enim non est, quæriturque verbis *,
Martyr resonat merito cruoris,
Sermo nil potest, animus rependat
Munera laudis.

in cœlo magnam mercedem recepturus :

Licet hic sensus maneat acutus,
Mentis et vigor habeatur omnis;
Quod tamen sanctis datur in futuro
Tempore munus !

(1) Liturgia Mozarabica, tom. II, col. 1238, edit. Migne.

EX IMPR.

Loqui nec ullus valet umquam homo
Carne vestitus fragili, beandus
Claustra cum carnis liquerit, resurgens
Judice Christo.

Vocibus ergo placidis rogamus
Te, Deus, omnes, humilique mente,
Dones defunctis requiem misertus,
Gaudia vivis.

Ut sine culpa famuli, beati
Festa Marcelli celebremus, una
Teque laudemus pariter per ævum
Dulcibus hymnis.

ubi noster sit patronus!

Sic tuæ plebi veniam canenti
Proroga ; ut nostra scelera dimittas,
Testis et prece reseres Marcelli
Abdita cœli.

Sit honor una, Pater alme semper,
Et tibi Christo, pariterque dona
Cuncta qui cingis, Deus unus extans
Sæcla sæclorum. Amen.

E

ANNOTATA.

a *Secuti sumus in hymno edendo Franciscum Antonium Lorenzanam, archiepiscopum Toletanum* (1).

b *His versibus indicatur sanctus centurio morti fuisse traditus, quod arma projiciens militiam deseruerit. Quod argumentum in Commentario prævio, num. 3, explicuimus.*

c *Memorat poeta verba quibus* S. Marcellus, *pœnam capitalem subiturus, alloquitur vicarium præfecti prætorio,* Deus tibi benefaciat : *de qua sententia supra egimus.*

PASSIO S. CASSIANI

ex Actis sinceris Martyrum Ruinartii.

CAPUT UNICUM.

F

Quid egerit S. Cassianus in causa S. Marcelli centurionis. Ejus martyrium.

S. Cassianus, *exceptor in causa S. Marcelli, martyr occubuit.*

Cum beatissimus Cassianus Aureliano Auriculano *a* agenti vices præfectorum prætorio militaris exceptor *b*, eo tempore quo sanctum martyrem [Marcellum] auditurus erat, ejusdem parebat officio *c*. Inducto itaque Marcello ex centurionibus Astasianis Tingi, tertio kal. novembris die, multa et terribili cum voce, quasi judiciaria auctoritate a confessionis perseverantia Aurelianus Auriculanus depravare tentabat. Sed cum Marcellus beatissimus martyr, Christi se militem esse proclamaret, summa auctoritate constantiæ molestiis sæcularibus militare non posse, ut jam multum * judicem judicantis crederent omnes esse Marcel-

a
b
c

* *forte* magis

lum :

EX IMPR. lum : contra Aurelius Auriculanus plena furoris verba depromeret. Quas cum sententias exciperet Cassianus, ubi devictum devotione tanti martyris Aurelium Auriculanum, capitalem vidit ferire sententiam, exsecrationem sui clara voce contestans, graphium et codicem projecit in terra. Quare stupente officio, ridente Marcello, tremefactus Aurelius Auriculanus exsiliens de sella decidit *, quare cum detestatione codices projecisset. Respondit beatissimus Cassianus, iniquam eum dictasse sententiam. Quem ut ne se amplius redargueret, statim jussit eum abripi, et in carcerem trahi. Riserat enim beatissimus Marcellus martyr, quia gaudebat præscius per Spiritum Sanctum, Cassianum in martyrio sibi comitem fieri. Qua quidem die summa cum exspectatione civitatis Marcellum beatissimum desideratum. Nec longa tamen intercapedine temporis venerabilis Cassianus, id est tertio nonas decembris die, in eodem loco, in quo Marcellus fuerat auditus, introductus est, et iisdem fere responsionibus iisdemque sententiis, quibus sanctus Marcellus triumphum meruit obtinere martyrii, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria, virtus et potestas in sæcula sæculorum. Amen. D

* *forte* dixit

* *forte* Marcellus beatissimus ..finem obtinuit.

ANNOTATA.

a Aurelianus Auriculanus *in Actis S. Marcelli dicitur* Aurelius Agricolanus.

b *Lege :* cum exceptor esset. Exceptor *erat qui acta judiciorum scribebat in causis appellationum coram præfecto prætorio* (1).

c Officium *quid sit, dicemus infra, pag.* 290.

(1) Pitiscus, Lexicon Antiq. Roman., tom. I, pag. 741. Cfr. Mommsen und Marquardt, Röm. Alterthümer, tom. V, Röm. Staatsverwaltung, pars II, pag. 532, 541.

E

B

DE S. NONA MARTYRE

LEGIONE IN HISPANIA

R. D. B.

COMMENTARIUS CRITICUS.

§ Unica. Fuitne S. Nona S. Marcelli centurionis uxor, et mater duodecim martyrum? Ejus cultus.

FORSAN CIRCA ANNUM CCCIII. S. Nona

Duo *scriptores, præ reliquis antiqui,* S. Nonæ *laudes posteris tradiderunt. Prior Lucas Tudensis, sæculo XIII, oppidi Legionensis gloriam hisce verbis extollit :* Quæ patria vel quæ civitas ut Legio urbs Hispaniæ tale quid protulit, quæ Christi martyrem Marcellum centurionem, cum beatissima uxore Nona et duodecim filiis centurionibus et Christi martyribus, edidit, quorum sanguine et fide plebs catholica roboratur? Nomina eorum hæc sunt Claudius, Lupercus, Victoricus, Facundus, Primitivus, etc. (1). C *Lucius Marineus Siculus, qui vixit adolescente sæculo XVI, de eadem sancta muliere traditionem non parum diversam exponit.* Sanctus Martiel, *inquit,* et sancta Nona cives Legionis fuerunt et genere nobiles, qui filios habuerunt numero duodecim, christianæ religionis cultores sanctissimos; quorum undecim cum patre Martiele uno die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos cum sancta Nona vidisset extinctos, unicum filium parvulum brachiis complexa, flexis genibus et multis perfusa lachrymis, Deum oravit, ut eam cum filio a vitæ periculis eriperet. Et cum hoc dixisset, repente lacus exortus est, qui statim matrem cum filio divinitus absorbuit, cujus aquam bibentes infirmi sanantur. Ubi Legionensis civitas circa lacum templum ædificavit, quod sanctæ Nonæ dicitur (2).

non fuit uxor S. Marcelli centurionis,

2 *Marinei narratio pluribus scriptoribus jure displicuit. Verisimilius Alphonso Villegæ* (3) *est beatam mulierem in lacum a persecutoribus fuisse projectam : quam sententiam, tamquam certam, Philippus Gandara* (4) *sequitur. Addo conjectura probabile esse, propter* S. Nonæ *merita, uti et aliis sanctis pluries accidit, lacus aquis virtutem sanandi ægrotos a Deo fuisse datam. Dein, ut ex disputatis pag.* 278 *apparet, minime certum est* S. Nonam *fuisse conjugem* S. Marcelli *centurionis.* F *Sed quum a remotis temporibus scriptores Hispani, præsertim Legionenses, eam alicujus sancti Marcelli martyris uxorem, et duodecim filiorum martyrum matrem dicant, nec fingendum sit nihil ibi nisi falsa narrari, forsan non multum a veritate aberit, qui existimabit eam matrimonio alicui Marcello, martyri Legionensi, a sancto centurione diverso, fuisse junctam, atque ex eo plures filios genuisse, qui omnes vel fere omnes pro Christi religione mortem obierint. Quod si S. Marcellus Tingitanus pro quodam sancto martyre homonymo Legionensi fuerit putatus, non erit mirandum : nam ita in nominibus sæpe erratum fuisse, præsertim in regionibus a religionis Christianæ hostibus igni ferroque vastatis, pluries in nostro Opere fuit ostensum.*

sed martyr, et, ut videtur, Legionensis.

3 *Ex hac rerum perturbatione forsan quis inferet*

(1) Hispania illustrata, tom. IV, Chronicon Mundi, pag. 2. — (2) Ibid., tom. I, De Rebus Hisp., lib. V, pag. 333. — (3) Flos Sanctorum, pag. 380, edit. 1583. — (4) Palmas y triunfos etc. de Galicia, tom. I, pag. 310.

A *inferet non constare* S. Nonam *inter martyres esse censendam, vel etiam fuisse inter vivos. Sed hujusmodi illatio omnino est rejicienda, maxime quod Legionenses ecclesiam ipsi sacram ædificarunt. Aliud enim est martyrium tulisse, aliud hoc vel illud martyrii genus complevisse. Equidem in singulis fere tomis Operis Bollandiani unus vel plures occurrunt sancti quorum martyrium ex traditione populari est certum; genus vero, tempus et adjuncta mortis aut ignota, aut dubia. Inter hujusmodi martyres* S. Nonam *esse referendam, nemo nisi temere infitias ibit. Nec quis timore afficiatur, propterea quod schola Higueriana multos sanctos Hispanos, qui numquam exstiterunt, perperam finxerit: quos inter forsan* S. Nona *esset numeranda. Hic timor inanis est; nam hæc schola, utpote circa annum* 1600 *nata, nondum in lucem prodierat quando Lucas Tudensis, Lucius Marineus aliique* S. Nonæ *laudationem suis libris inscripserunt. Atque hæc de martyrio* S. Nonæ. *De tempore autem illius ne verbum quidem protulimus: nec nos-*B *tra mens est ea de re disputationem suscipere, ne oleum et operam, deficientibus documentis, perdamus. At quum scriptores eam martyrium fecisse narrent eodem anno ac SS. Claudium, Lupercum aliosque, id est sub Diocletiano, ejus mortem ad annum circiter* 303 *referimus.*

Ejus cultus explicatur.

4 *Superest ut ostendamus* S. Nonam, *centum annis ante Urbanianum decretum anni* 1634 *et deinceps cultus ecclesiastici gloria fuisse decoratam, ac proin jure meritoque in hoc nostro Opere celebrari. Utique Officio ecclesiastico aut Missa, quum hujus rei vestigia nulla Hispani scriptores indigitent, eam fuisse cohonestatam, parum est verisimile. Sed est quoddam cultus ecclesiastici ei delati signum indubium, nempe in ejus honorem episcopalem civitatem Legionensem*.... templum ædificasse, quod S. Nonæ dicebatur *anno* 1533, *circa quem annum Lucius Marineus suos de rebus Hispanis libros scribebat. Cujus ecclesiæ meminerunt Vasæus* (1) *anno* 1551 *ferme describens Marineum, et anno circa* 1592 *Franciscus de Trugillo* (2), *episcopus Legionensis, qui addit sodalitium quoddam sanctam martyrem singulari pietate prosequi. Qui scriptores, non secus ac Ambrosius Morales anno circiter* 1572 (3), *Padilla anno* 1605 (4), *Philippus de Gandara circa annum* 1670, *Paulus a S. Nicolao* (5) *anno* 1725, *Franciscus Xaverius de Huerta* (6) *anno* 1733, *aliique eam* beatam *aut* sanctam *nuncupant. Quibus omnibus aliquatenus præiverat Lucas Tudensis, sæculi XIII, uti jam monuimus, non ignobilis scriptor,* S. Nonam *vocans sancti Marcelli martyris* beatissimam uxorem. *Sed hæc quam maxime confirmantur literis, quas ad me scripsit die* 14 *julii anni* 1879 *illustrissimus ac reverendissimus dominus Saturninus Fernandus de Castro, episcopus Legionensis.* S. Nonæ, *inquit,* effigies ostentatur in altari præcipuo ecclesiæ S. Marcelli, et in alio vetustiori altari, quod servatur in sacristia sacelli, vulgo « Christi de la victoria » nominati, et cujus antiquitas sæculum duodecimum saltem attingit, et in alio quoque altari sacelli extra civitatem in honorem ejusdem sanctæ erecti. *Et infra :* Sub titulo S. Nonæ invisitur hodie in hac civitate capella prope monasterium S. Claudii, in eodem loco erecta quo, prout pia traditio fert, eadem sancta ad cœlum migravit. *Tandem his perspicuis verbis addit illustrissimus præsul, nostro ævo* nulla vestigia *cultus beatæ feminæ exhibiti* in libris liturgicis reperiri *(et hæc conjectura quoque erat nostra), vel etiam nullas sacras reliquias* B. Nonæ *superesse: quod nemo, qui misera fata antiquæ Ecclesiæ Hispanicæ noverit, mirabitur. De ea ad hanc diem agimus, quia ejus martyrium celebrat Arturus a Monasterio ad diem* 30 *octobris in Gynecæo :* Legione in Hispania Tarraconensi, *ait,* Noniæ martyris, beati Marcelli uxoris : quæ pro confessione Christi capite plexa est. *Ex quo fonte hauserit Arturus caput ei fuisse demptum, significare prætermittit.*

AUCTORE R. D. B.

E

(1) Hisp. illust., tom. I, Hispaniæ Chronicon, pag. 649. — (2) España sagrada, tom. XXXIV, pag. 350. — (3) Viage, pag. 56 et seq., edit. 1765. — (4) Hist. ecl. de España, tom. I, fol. 138. — (5) Antiguedades ecles. de España, pag. 261 et 264. — (6) Anales de Galicia, tom. I, pag. 192.

C F

DE

DE SS. CLAUDIO, LUPERCO ET VICTORICO

MARTYRIBUS LEGIONENSIBUS IN HISPANIA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ Unica. Cultus, Reliquiæ SS. Martyrum Claudii, Luperci et Victorici. Tempus martyrii et Acta.

ANNO CCCIII VEL CCCIV. *Cultus SS.* Claudii *et sociorum* * *alias* Victorii

In *Kalendario monasterii Silos, in Hispanica diœcesi Burgensi, anni circiter* 1045, *cui nomen Martyrum Legium, ad diem* 31 *octobris proponitur festum* SS. Claudii, Luperci et Victorici * MM. Christi. *Item in Kalendario Mozarabico sæpius aucto et certe post sæculum XIII perfecto, quod cardinalis Ximenius Missali Mozarabico anni* 1500 *præfigi jussit, indicatur ad diem* 30 *octobris festum* SS. Claudii et sociorum ejus (1). *Quo die in Missali jubentur presbyteri Mozarabici celebrare Missam et recitare Officium divinum de Communi plurimorum martyrum, in eorum honorem* (2). *Pariter legimus in Martyrologio Romano ad eumdem diem :* Legione in Hispania sanctorum martyrum Claudii, Luperci et Victorii, filiorum sancti Marcelli centurionis ; qui in persecutione Diocletiani et Maximiani, sub Diogeniano præside, jussi sunt decollari. *Addunt in notis subjectis ad hanc diem correctores illius libri, sese notitiam sanctorum pugilum a Breviario Eborensi apud Vasæum, et a Flore Sanctorum Hispanorum, mutuatos esse. Quin et Tamayus adjungit eorum certamen celebrari in breviariis antiquis Legionensi, Compostellano, Hispalensi, et Segoviensi, ad diem* 30 *octobris* (3). *Nec videtur hoc loco Tamayi fides in dubium revocanda, quum, quo anno* 1658 *suum Martyrologium Hispanicum scribebat, libri liturgici isti ante omnium oculos adhuc essent positi. Palenciæ quidem eorum festum agebatur die* 24 *octobris* (4). *Verum, modo Legionensem civitatem et totam diœcesim excipias, ubi sub ritu duplici agitur, dicendum videtur eorum festum in illis Ecclesiis fuisse suppressum, si quidem neque in Officiis propriis Compostellano anni* 1641, *aut Hispalensi anni* 1641, *nec in ordinibus divini Officii Compostellano et Segoviensi anni* 1718, *uspiam occurrunt* (5). *Sed et in Lusitania celebratum fuisse festum* SS. Claudii *et sociorum, liquet tum e Breviario Eborensi anni* 1548, *ubi die* 31 *octobris hujus diœceseos clerici officium novem lectionum in eorum honorem recitabant, tum etiam e Breviario Braccarensi verisimiliter anni* 1634, *in quo ad diem* 30 *octobris oratio ad eosdem sanctos martyres proponitur.*

antiquissimus est in Gallæcia.

2 *At quam antiquus et quam celeber trium martyrum fuerit cultus Legione et in Gallæcia vetere, ex hoc intelligitur, quod iis duo monasteria a temporibus valde remotis fuerunt sacra. Prius, in ipsa Legione, adeo vetus est, ut ejus exordia populares lateant, idque sæculo VI fuisse constructum existiment* (6). *Apud Hispanos enim viget traditio, in pluribus Breviariis consignata, istius monasterii abbatem S. Vincentium, et priorem S. Ramirum, simul cum duodecim monachis, catholicæ religionis causa, ab Arianis Suevis fuisse trucidatos circa annum* 555, *aut, ut aliis placet, circa annum* 584. *Alii vero monachi, teste Mabillonio, fuga sibi consulentes,* in Galliciam se contulerunt ; *ac in diœcesi Auriensi* condiderunt aliud itidem S. Claudii cœnobium (7). *Cujus tamen originem ad annum* 928 *refert Manriquius, addens illud aliquando SS. Martino, Sixto, Laurentio* Claudioque *fuisse sacrum, at paulatim solo SS. Martini et* Claudii *nomine appellatum* (8). *Legionensis, non vero Auriensis monasterii meminit Paschalis Madoz* (9), *qui tamen describit vicum circa posteriorem hanc abbatiam conditum et* San Clodio *nuncupatum* (10). *Subjicit idem auctor Legionense monasterium esse prorsus exstinctum. Quæ clades eo magis lugenda est, quod ibi, per plura sæcula, monachi servandis colendisque* SS. Claudii *et sociorum corporibus operam dederant, uti ex enarrandis rebus patebit. Fuit etiam* S. Claudio *dicata parochialis quædam ecclesia oppidi Valderas in diœcesi Legionensi. Præterea, ut ad me scripsit illustrissimus hodiernus episcopus Legionensis,* sub SS. Claudii, Lupercii et Victorici martyrum advocatione confraternitas extitit, anno 1206 instituta ab associatione monetariorum Hispaniæ regnorum Legionis, Castellæ, Navarræ et Arragoniæ.

Eorum reliquiæ in ecclesia S. Claudii

3 *Ut autem cultus erga SS.* Claudium *et socios non obliteraretur, multum adjuvit, quod* homines Christianæ Religionis, *uti scribitur in*

(1) Acta SS., tom. VI Julii, Liturg. Hispan., pag. 87. — (2) Liturgia Mozarabica, tom. I, col. 13, 102 et 892; tom. II, col. 1343, edit. Migne. — (3) Martyrologium Hispan., tom. V, pag. 677. — (4 España sagrada, tom. XXXIV, p. 357. — (5) Ordo recitandi officium divinum generaliter in Hispania anno 1718. — (6) Yepes, Coronica general de la orden de S. Benito, cent. prim., pag. 175 et seqq.; Mabillon, Acta SS. Ord. S. Benedicti, sæc. I, p. 304, edit. 1668; Annales Ordinis S. Benedicti, tom. I, ad annum 584, pag. 187, edit. Parisiis 1703 ; Acta SS., tom. II Martii, p. 60. — (7) Mabillonius, Annales O. S. B., tom. I, ad ann. 584, num. 27, p. 187. — (8) Annales Cisterc., tom. III, ad ann. 1182, cap. 6, pag. 128 et seqq.; Florez, España sagr., tom. XVII, pag. 30 ; Yepes, Coronica de san Benito, tom. IV, pag. 412; Leop. Janauschek, Originum Cist., tom. I, pag. 228. — (9) Diccionario geografico, tom. X, p. 185. — (10) Ibid., tom. XIII, pag. 468. Cfr. Miñano, Diccion. geogr., tom. XI, pag. 463.

Actis

A *Actis Legionensibus infra disputandis,* acceperunt corpora illorum post martyrium et cum honore sepelierunt ea... in uno loco,... ubi... sub eorum invocatione extructa fuit monachorum (*Benedictinorum*) ecclesia. *Verum quum et Deus ibi propter Sanctorum interventum beneficia haud pauca hominibus posuisset, factum est ut eorum nomen in Legionensi regno quam maxime esset gloriosum. Quod non præteriit Ferdinandum Magnum, regem Castellæ et Legionis; qui studio flagrans extollendæ Legionensis ecclesiæ S. Joannis Baptistæ* (1), *quam ex* lutea *fecit lapideam, in ea corpus S. Isidori Hispalensis, ex hac urbe Legionem delatum, deposuit,* adjungens etiam pene innumerabilem multitudinem reliquiarum multorum sanctorum, *quas inter* de ossibus SS. Claudii, Luperci et Victorici (2). *Aliquanto post Joannes, episcopus Legionensis ab anno* 1139 *ad annum circiter* 1181, *simul et abbas Sancti Claudii, et priores S. Isidori et S. Marci, ut* siccitatis et penuriæ *cessationem a Deo impetrarent, supplicationem publicam in oppido* B *Legionensi instituerunt, in qua honorificentissime portata fuerunt corpora S. Isidori aliorumque sanctorum.* Sumpsit et abbas S. Claudii, *ait scriptor, forsan Lucas Tudensis,* corpora SS. Claudii, Lupercii et Victorici (3). *Existimo tamen cultum* S. Claudii *sociorumque multum incrementi cepisse, ex quo eorum corpora, anno æræ Hispanicæ* 1211 *seu Christi* 1173, *ex humiliore loco ad altare majus ecclesiæ eis sacræ transtulit Hyacinthus cardinalis, legatus pontificius in Hispania, postea Cœlestinus III, adstantibus septem archiepiscopis et episcopis, duodecim abbatibus multisque clericis et laicis. Cujus solennitatis documentum sat antiquum, simul cum inscriptione, quam lector confectam sæculo XII ineunte merito arbitrabitur, infra edituri sumus.*

aliisque in locis coluntur.

4 *Ab anno vero* 1834, *quo Legionensis ecclesia* S. Claudii *e medio sublata fuit, requiescunt trium SS. Martyrum exuviæ in ecclesia ejusdem oppidi* S. Marcelli. *Ita ad me rescripsit illustrissimus episcopus Legionensis. Octodecim annis post translationem quam supra memoravi, id est anno Christi* 1191, *reconditæ* C *fuerunt partes reliquiarum* SS. Claudii, Luperci et Victorici, *simul cum reliquiis aliorum sanctorum, in altari SS. Trinitatis sacelli S. Martini in Legionensi monasterio S. Isidori. Cujus rei nos certos facit inscriptio quam in Hispaniam Sacram transtulit Emmanuel Risco, affirmans eam in dicto sacello S. Martini servari. Est hisce concepta verbis :*

Hæc sunt nomina Sanctorum, quorum reliquiæ in altari sanctæ Trinitatis sunt reconditæ, videlicet sancti Salvatoris, de Ligno Domini, de sepulcro Domini, beatæ Mariæ semper Virginis, sanctæ Annæ matris ejus, de capite sancti Johannis Baptistæ, sanctorum apostolorum Petri et Pauli, sancti Vincentii levitæ, sancti martyris CLAUDII, LUPERCI ET VICTORICI, sancti Vincentii martyris, sanctæ Agnetis, sanctæ Doroteæ, sanctæ Engratiæ, de ilice sub qua Abraham stetit et aliorum plurimorum Sanctorum. Era MCCXXVIIII (4). *Legimus prætera apud Ambrosium Morales* (5) *brachium, ut creditur, S. Claudii in monasterio S. Pelagii in Gallæcia fuisse olim honoratum.*

AUCTORE R. D. B.

Officium a Romano pontifice approbatum.

5 *Ad hunc sanctorum* Claudii *sociorumque cultum augendum magno fuit adjumento officium a Clemente VIII, Romano pontifice, approbatum. Cum Nocturni II lectio IV res gestas breviter complectatur, eam hic adscribere juvat :* Claudius, Lupercius et Victorius, sancti Marcelli centurionis filii, ob sanctam Christi fidem, quam profitebantur, comprehensi, ad Dignianum præsidem adducuntur : rogati autem ab eo, cur contra imperatoris edictum deos adorare contemnerent, responderunt se alios deos colere non debere nisi Dominum Jesum Christum, omnium rerum creatorem. In qua fidei confessione perseverantes, abscissis capitibus, martyrii palmam, Diocletiano imperatore, assecuti sunt. Eorum corpora Legione, ubi gloriosa voce Dominum confessi fuerant, sepulta sunt. Nunc vero eadem in urbe in ecclesia sancti Claudii requiescunt.

Inter multiplicia eorum Acta

6 *Quatuor passiones trium martyrum præ manibus habemus : quarum prima, e codice ms. pergameneo ecclesiæ metropolitanæ Toletanæ, notato* Sanctorale seu Historiæ Martyrum, *a Nicolao Antonio excerpta, et ex ejus schedulis a decessore Guillelmo Cupero Madriti descripta, nunc servatur in bibliotheca regia Bruxellensi num.* 8927. *Secunda a Resindo intexta est Breviario Eborensi anni* 1548 *ad diem* 31 *octobris, et lectiones primi et secundi Nocturni complectitur. Tertia passio ex antiquo Breviario Legionensi ab Emmanuele Risco* (6) *descripta fuit et Hispaniæ Sacræ inserta. Quartam Tamayus ex antiquis breviariis Compostellano, Hispalensi, Segoviensi et Legionensi deprompsit. Quarum scriptionum nulla dicenda est sincera ; quin potius omnes aut stylo mutatæ aut interpolatæ, ita tamen ut Toletana antiquior tribus aliis et multo purior videatur, uti jam ostendemus, conjecturas usurpantes. Nec alia quam conjecturarum via iniri potest, quum scriptores vetustissimi non tantum de Actis sed et de tribus martyribus sileant, et in antiquioribus iisque sinceris documentis superstitibus non de eorum agone, sed solum de corporum trans-* F *latione mentio fiat. Quo certiore gradu in hoc salebroso itinere procedamus, (non secus ac Sollerius noster puriorem Usuardum ab aliis ejusdem libri editionibus secernens), velut primigenias arbitrabimur eas relationes quæ omnibus exemplaribus communes sunt, contra velut superadditas eas quæ in aliquot exemplaribus desunt. Quo posito, nobis antiquior puriorque apparet, uti monuimus, passio e codice Toletano sumpta.*

præferenda Toletana

7 *Et primo quidem nemo negabit quatuor scripta communem habere originem. In iis enim deprehenduntur idem locus certaminis, iidem martyres, eadem professio SS. Trinitatis, pleræque eædem ad verbum interrogationes et responsiones : item in iisdem Actis (exceptis Tamayanis) nullus sermo unde colligatur quibus aut consulibus aut imperatoribus facti sint martyres. Nec desunt discrimina :*

(1) Sandoval, Hist. de Castilla y de Leon, tom. 1, pag. 51, edit. Madrit. 1792.— (2) Acta SS., tom. I Aprilis, pag. 359. — (3) Ibid., p. 361. — (4) España sagrada, tom. XXXV, pag. 371. — (5) Viage a los reynos de Leon etc., pag. 131. — (6) Espana sagrada, tom. XXXIV, pag. 107.

nam

AUCTORE R. D. B. *nam Acta Legionensia præsidem Aurelium Agriculanum, Tamayana Diogenianum, Toletana nullum proferunt. Similiter in Legionensibus et Tamayanis Actis tres martyres fuisse S. Marcelli filios legimus: de qua re jure ac merito nihil in Toletanis, in quibus et siletur quo mortis genere* S. Claudius *et socii obierint. At in Legionensibus Actis decollati traduntur.*

cæteris omnibus. 8 *Sed præter hæc Acta videntur extitisse et alia: nam Padilla et Vasæus, certamen* S. Claudii *sociorumque enarrantes, affirmant, prior Diogenianum fuisse Daciani adjutorem, posterior, illius legatum. Quin et Lucius Marineus Siculus narrat eos cum patre Martiele octoque fratribus uno die martyrium passos. Item Huerta dicit* Claudium *sociosque filios fuisse juniores S. Marcelli centurionis. Quæ satis indicant his scriptoribus alia etiam Acta præluxisse. Sed de his adjunctis alio loco.*

etiam Eborensibus. 9 *De Actis Eborensibus pauca sunt dicenda, quum primigeniam formam amiserint. Auctor enim Breviarii in præfatione* B *agens de lectionibus ad laudem sanctorum compositis, dicit:* Divorum autem historiæ, consultis veterum scriptorum, quæ quidem extent, monumentis, ita in epitomen redactæ sunt, ut nihilominus integræ manere, non truncatæ dissipatæque, ut antea, esse videantur. *Quæ quidem Acta Eborensia, si non verbis, re certe, fere ubique Toletanis consonant. Legimus tamen in iis tres martyres non tantum fuisse fratres, sed etiam* legionarios milites: *quæ conditio a plerisque aliis scriptoribus non memoratur. Quod vero spectat adjuncta quæ in Actis Legionensibus et Tamayanis præsertim displicent, ab Actis Eborensibus absunt. Etenim in iis frustra quæsiveris nomen præsidis Aurelii Agriculani, Diogeniani vel Daciani: quæ nomina ad perficienda Acta in aliis recensitis scriptionibus videntur adjecta. De quibus viris, ut Legionensium, Tamayanorum aliorumque Actorum adulteratio magis perspicua sit, breviter est disceptandum.*

Ex mentione Daciani, Diogeniani, 10 *Ex præsidum mentione vix quidquam certi in præsentiarum colligi posse opinamur.* C *Jampridem enim suspicatus est Papebrochius, Dacianum in Actis multoties obviam habens, familiare fuisse Hispanis pro quovis præside, Christianorum persecutore, usurpare Daciani nomen: sicut biographi Siculi Quintianum, Mediolanenses Anulinum usurpant* (1). *Quos imitati videntur Franci septentrionales, Rictio Varo, et Sardi, Barbaro, verisimiliter eodem jure tribuentes necem plurimorum martyrum tractuum istorum. Hinc Daciani nomen hoc loco parum nos juvat. Idem dicatur de Diogeniano, qui a Vasæo Daciani perhibetur fuisse legatus, et a Tamayo aliisque Provinciæ præses. Putant Villegas et Tamayus Diogenianum provinciæ Gallæciæ præfectum successisse Fortunato. Quam sententiam ex duorum temporum collatione exortam esse suspicor. Viderunt enim, ut opinor, Fortunatum, juxta Acta interpolata S. Marcelli centurionis, consulibus Fausto et Gallo, id est anno 298, oppidi Legionis fuisse præfectum, Diogenianum vero anno 303 circiter, secundum* S. Claudii *sociorumque interpolata Acta, extitisse præfectum provinciæ Gallæciæ, intra cujus terminos aliquando contenta fuit Legio. Nobis itaque infirmum videtur Villegæ et Tamayi effatum. Habueritne umquam Hispania aliquem Diogenianum præsidem aut adjutorem præsidis provinciæ, est cur dubitemus; quum illius nulla inveniatur mentio sive in antiquis scriptis, uti in Actis Ruinartianis et Bollandianis, sive in præstantissimis inscriptionum libris* (2). *Quibus perspectis, jure opinamur in his tenebris Diogeniani mentionem nihil luminis nobis afferre.* D

11 *Tertius ex iis qui feruntur* SS. Claudium *sociosque capite damnasse, nomen habet Aurelium Agriculanum. Occurrit in Actis sinceris S. Marcelli centurionis; unde transiit in Acta ejusdem martyris Legionensia, non secus ac in passionem fictorum ejus filiorum* SS. Claudii *et sociorum. Est tamen discrimen. In Actis enim sinceris S. Marcelli dicitur* agens vicem præfectorum prætorio, *in interpolatis* præfectus prætorio, *et in Actis adulteratis* SS. Claudii *et sociorum* præfectus super ipsam Legionem. *Eum fuisse anno circiter 298 vicarium præfecti prætorio non nisi temere in dubium vocari potest, quum in Actis sinceris S. Marcelli hac dignitate auctus legatur, et hujusmodi magistratus, Diocletiano imperatore, rebus publicis in Hispania præfuisse narretur* (3). *Quapropter si quis opinaretur Aurelium, vicarium præfecti prætorio,* SS. Claudium *et socios morte mulctasse, non absurdam sententiam propugnaret. Verum credibile non est Aurelium illo ævo in Hispania fuisse præfectum prætorio, quum tunc nondum pro illis partibus hujusmodi magistratus esset creatus. Etenim duobus præfectis prætorio, in Italia sedem habentibus, primus Constantinus Magnus duos alios adjunxit, quorum unus pro Gallia et Hispania Treviris sederet* (4). *Nec magis credibile est Aurelium, qua præfectum oppidi Legionensis, adversus* SS. Claudium *et socios tulisse sententiam: quoniam, si res ita se haberet, ille idem Aurelius, antea vicarius præfecti prætorio, plures post annos munus multo inferius, nempe præfecturam alicujus oppidi, obiisset: quod minus est probabile. Illud itaque scriptor Legionensis, si fuisset coætaneus et sincerus, non dixisset: neque, quemadmodum monuimus, dixit scriptor Toletanus; qui verisimiliter ex amore veritatis, quum rei esset nescius, uti conjectura aut excogitare noluit quinam præfectus vel præses sanctos martyres damnaverit. Idem rectissime egit, qui* SS. Claudium *et socios nuspiam filios S. Marcelli centurionis fecerit: quod supra reprehendimus in Actis Legionensibus et Tamayanis.* *et Aurelii vix quidquam colligi potest.* E F

12 *Est tamen in ipsa Toletana scriptione, ut in aliis, aliquid quod hæsitationem faciat. Quum videlicet diserte exhibeat SS. Trinitatis mysterium, rem ita nonnulli scriptores interpretantur, quasi* SS. Claudius, Lupercus *et* Victoricus *adoratæ Trinitatis insimulati* *Toletana Passio*

(1) Acta SS., tom. II Junii, pag. 788. — (2) Hübner, Inscriptiones Hispaniæ Christianæ, Inscriptiones Britanniæ Christianæ, ad calcem. — (3) Cfr. Opera Lactantii, tom. II, de Mort. persec., cap. VII, col. 205, edit. Migne. Cfr. Acta SS., tom. X Oct., pag. 30 et seq. — (4) Becker-Marquardt, Röm. Alterthümer, pars II, tom. III, pag. 291.

dicantur

A *dicantur et damnati. Quod sane non admodum credibile est. Præterquam enim quod mysterium illud ad disciplinam arcani pertinuit* (1), *nullus martyr de ejus expressa professione, usurpato SS. Trinitatis nomine, aut accusatus, aut interrogatus legitur in Actis Martyrum editis a Ruinartio. Christiani quidem de spretis idolis ritibusque ethnicis, de neglectis imperatorum edictis postulari solebant : multi vero eorum sponte profitebantur Patrem, et Filium, et Sanctum Spiritum Deum esse : imo ipsum Trinitatis nomen adhibuit S. Euplus, judici respondens* (2) *; quod etiam occurrit in Passione sincera SS. Fructuosi sociorumque Tarraconensium anni* 259 (3). *Sed nullum deprehendi martyrem qui adoratæ SS. Trinitatis expressis verbis fuerit insimulatus. Quum hæc adjuncta prætermittat Villegas, existimandus est aut ea in dubium vocasse, aut in Passione qua usus est ea non invenisse.*

scripta videtur post sæculum V,

13 *Quantum conjectura consequor, scriptor Passionis Toletanæ vel dux ejus non vixit ante sæculum V, sed postquam Priscillianistæ*(4),*Sabellii errores innovantes, tantum in Hispania tumultum fecerunt, ut hæc hæresis omnes alias diu obliteraverit. Quin etiam alia suspicio, primo aspectu, incidit, nempe* SS. Claudium, Lupercum *et* Victoricum *tempore hæreseos Priscillianæ martyrium fecisse : a quo placito non videbatur omnino abhorrere Passionista Legionensis, dicens eos* pro Trinitate pati cupiisse. *Sed in hanc sententiam ire non licuit, tum ob alias rationes, tum quia Sulpitius Severus* (5),*qui exordia et fata Priscillianistarum prolixe explicuit, nuspiam refert catholicos, licet ob defensionem SS. Trinitatis multum vexati fuerint, istorum hæreticorum gladio interiisse. Quapropter Hispanica traditione standum opinamur, quæ una voce sanctos martyres sub Diocletiano et Maximiano passos esse perhibet. Quo autem anno, difficile dictu est. In Tamayanis quidem Actis annus* 303 *indicatur. Sed hunc temporis notandi modum, post plura demum sæcula adhibitum, quis non suspectum habebit ? Neque, ut ante diximus, ad martyrii tempus definiendum adjuvant nomina Diogeniani,* C *Aurelii Fortunati, Daciani, utpote incerta. Verumtamen quum illi viri Diocletiani edictum adversus Christianos in Hispania exsecuti narrentur, referendum est martyrium, si Ibericam traditionem sequimur, ad eam persecutionem, quæ anno* 303 *inchoata, finem habuit in Hispania anno* 304 *vel* 305. *Multo vero post scripta fuerit* SS. Claudii, Luperci, *et* Victorici *Passio, et ita quidem ut ejus auctor, dicturus sanctos illos obiisse pro religione, hujus duntaxat præcipuum mysterium indicaverit : quod mysterium jam pridem multos eosque infensissimos hostes in illis partibus nactum fuerat. Deficientibus igitur Actis sinceris, Toletana, quæ licet interpolata, aliis superstitibus præstant, cum lectore communicanda duximus, haud ablatis, quibus scatent, mendis.*

Translatio vero post annum 1173.

14 *His subjunximus relationem Translationis* SS. Claudii, Luperci *et* Victorici *anno* 1173 *peractæ, dein historiam oppugnationis monasterii Legionensis et miraculorum quæ Deus ad trium martyrum augendam gloriam patravit. Historiam quidem Translationis, quam sincera inscriptio, in Legionensi ecclesia S. Claudii per plura sæcula servata, hominum memoriæ prodidit, Tamayus pervulgavit ex relatione, ad calcem Actorum trium martyrum descripta in Legendario ms. Segoviensi. Quam Tamayus a Didaco Colmenares, viro integerrimo et doctissimo* (6), *illius urbis historiographo, acceperat. Istud documentum multis annis post ipsam translationem fuisse confectum existimandum est, nisi dicas ejus auctorem rerum narrandarum parum peritum : nam in eo occurrunt aliquot vitia, nobis in Annotatis indicanda et quæ scriptorem aliquantum incuriosum demonstrant. Miraculorum vero narrationem, scriptam post annum* 1173 *et depromptam ex antiquo Breviario Legionensi, Hispaniæ Sacræ inseruit Emmanuel Risco. Lector eam* E *percurrens facile videbit auctorem, præter plura miracula valde probabilia, nonnulla quæ virum credulum olent, referre, et quæ ad fidem faciendam minus sunt apta.*

PASSIO

SS. CLAUDII, LUPERCI ET VICTORICI

MARTYRUM

ex codice ms. Toletano.

CAPUT UNICUM.

Legione in Hispania SS. Claudius, Lupercus et Victoricus religionis Christianæ accusati. Eorum martyrium.

F

Legione SS. Claudius, Lupercus *et* Victoricus

Cum apud Septimam Geminam *a* Legionem præfectus provinciæ advenisset, nuntiatum est ei in similitudinem Babiloniæ trium virorum in Trinitate esse propositos *b*, ita ut Deo plus quam hominibus vellent placere. Tunc, hoc audito, præfectus ad populum dixit : « Audio inter vos esse qui sibi assumunt aliud quam præcepta quæ dominorum nostrorum imperatorum censuerunt. Hos præcipio ut mihi, qui ita agunt, per officium *c* ad auditorium præsententur. Sed quia esset sævus præfectus, dixit : « Numquid non et vos cum eis in unum manetis propositum ? » Tunc Claudius, Lupercus et Victoricus *d*, qui erant repleti Spiritu Sancto, et pro Christo pati volebant, una voce, et quasi uno ore dixerunt : « Cur nos ad auditorium præcipis præsentari ? Parati sunt Dei

(1) Schelstrate, De disciplina arcani, cap. II.— (2) Ruinart, Acta Mart., pag. 407, Amstæl. 1713. — (3) Ibid., pag. 221. Cfr. Honoré de Sainte Marie, Réflexions sur les règles de la critique, tom. II, pag. 68 et seq.— (4) Orosius, Commonitorium, in Oper. S. Augustini, tom. VIII, pag. 665 et seqq. S. Augustinus ad Orosium, ibid., col. 670 et seqq. Lib. de hæres., cap. LXX, col. 23, edit. Migne. — (5) Hist. Sacra, tom. II, lib. II, pag. 249, edit. Veron. 1754. — (6) Antonio, Bibl. Hisp. nova, tom. I, pag. 275; Tamayus, Martyrol. Hisp., tom. II, pag. 360.

servi

EX MSS. e servi tres pro trina majestate e. Sed quod interrogaturus es nos, habebis ad responsionem paratos, quia scriptum esse scimus : Habet ætatem, ipse de se loquatur. Nos vero in quem confidentiam habemus, dabit nobis ad horam quid a te interrogati debeamus respondere. » Tunc ait præfectus : « Quod millia Romanorum præceptis Dominorum imperatorum obaudiunt, et vos soli, cujus audacia, quod nobis nuntiatur, vultis resistere?» Respondit Claudius, Lupercus et Victoricus : « Habemus in lege : Videntes non videbunt, et audientes non audient : ideoque tu, quod millia Romanorum judex, et horum mirabilem multitudinem angelorum non vides, a quibus te separatum modo probabis. Dic quid in nobis aut quid tibi per nos putas esse præstandum. » Præfectus dixit : « Præstaturum mihi a vobis nihil quæro, sed solum scire hoc volo, cui consentire vos dicitis, aut in quem confidentiam habetis? » Respondit Claudius, Lupercus et Victoricus : « Nobis in quo confidentia est, si vis scire, possumus te instruere. Habemus confidentiam in Patre, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et in Filio Dei unico, nato ex virgine Maria, et B Spiritu Sancto, qui in ipsa Trinitate unum sunt; ita et nos ipsi credentes ad unam passionem probati milites, imperatores vero vestros, et vos qui ab eis ordinati estis, in agone constituti vicimus. »

ob Christi fidem mortis damnantur.

2 Tum præfectus dixit: « Patientia nostra nobis majorem fecit contumeliam et ad istorum perversitatem multos invitat. » Respondit Claudius, Lupercus et Victoricus : « In te est perversitas, qui Deum factorem * omnium negas, et facturam te diligere peccas; nos vero non timemus qui corpus occidit, sed illum qui corpus et animam; imperatores vero vestri istud miserabile, quod videtur, de terra factum corpus possunt occidere; sed animam et spiritum, quod Deus dedit, non habent in potestate. Sed quid ad hæc agis quidquid tibi suadet pater tuus diabolus : credimus in nomine Domini pro Christo esse passuros, qui vos et imperatores vestros in gehennam ignis faciet ire. » Tunc Claudius, Lupercus et Victoricus, non laudem quam meruerunt fugientes, sed locum orationis ostendentes, singulis * quibus locis Deum glorificantes, quod in passionis nomine judicati sunt, Domino tradiderunt spiritum. Sed quia pro Trinitate pati cupie- C runt, ita et uno tumulo consepulti sunt f in Domino, cui est honor et virtus in secula seculorum. Amen.

* factorum *cod.*

* singuli *cod.*

ANNOTATA.

a Legio gemina septima *est antiquum nomen oppidi Legionensis. Sic appellatum fuit a legione Gemina Septima, illuc missa, uti referunt scriptores* (1).

b *Videtur Passionista Toletanus non secus ac Tamayanus, locutionem hanc :* In similitudinem trium puerorum Babiloniæ tres viros in Trinitate propositos esse, *mutuatus esse ab Actis sinceris* SS. Fructuosi *episcopi Tarraconensis ejusque sociorum martyrum, ubi hæc occurrunt verba :* Fructuosus, Augurius et Eulogius.... similes Ananiæ, Azariæ et Misaeli exstiterunt ut etiam in illis Trinitas divina cerneretur (2). *In Actis Legionensibus legimus :* Tunc nunciatum est ei quod in urbe tres viri, Marcelli centurionis filii, in Trinitatis fide essent positi. D

c Officii *vocabulo designantur, ait Ruinartius in Actis S. Saturnini et sociorum,* publici ministri qui proconsulibus, præsidibus aut magistratibus in publicis muniis inserviebant : hinc officiales. *Addit de his quoque erudite disseruisse Baronium in notis ad diem* 27 *Maji* (3).

d *Ex Actis Legionensibus accipimus domum sanctorum martyrum fuisse* non longe a Cauriensi porta.

e *Paulo aliter in eadem Legionensi Passione :* Parati sumus Dei servi tres pro trina majestate occumbere.

f *Fusius Acta Legionensia :* In uno loco tres pariter consepulti sunt, ubi nunc sub eorum invocatione extructa est monachorum ecclesia. Erant tunc temporis in suburbio civitatis Legionis homines christianæ religionis de genere eorum, et acceperunt corpora illorum, et cum honore E sepelierunt ea.

HISTORIA

TRANSLATIONIS RELIQUIARUM

SS. CLAUDII, LUPERCI ET VICTORICI

ex Legendario Segoviensi [a]. a

Regnante in Legione Veremundo b, Ordonii regis filio, in era MXXXIII* fuit in Corduba, regum Arabum sede, quidam Rex qui dicebatur Alhagib c, homo prudens, strenuus, hilaris, atque largus, ita ut sibi Christianos alliceret, et ipsos Arabibus præferret. Alhagib autem interpretatur Supercilium, quia sicut supercilium defensio est, sive umbraculum oculorum, sic et ipse dicebatur defensio populorum. Is vero se Almanzor constituit nominari, quod interpretatur defensus, eo quod multis victoriis gloriosus se et suos strenue defensaret. Hunc ergo Deus erigere decrevit tyrannum, ut christianorum principum corrigeret peccata, quæ exemplo Veremundi regis vitiosi, ita creverant, ut Witizæ d tempora, et pejora experirentur. Nam iste obscœnus rex duas nobiles concubinas habebat, et erant sorores, legem Domini obliviscens; duasque habuit uxores adhuc viventes, quarum unam dimisit; et non contentus incestu, sibi aliam adulterino concubitu copulavit. Tot peccatorum insolentias punire constituens Dominus in virga ferrea, disposuit spiritum Almanzoris, ut aciem validissimam instrueret, qua cœpit Legionis, Castellæ et Navarræ provincias devastare, ita quod a Dorio, qui erat limes inter Christianos et Arabes, usque ad fluvium Estolam * omnia diriperet, in cujus ripa tentoria collocavit. Quod audiens Veremundus, cum exercitu properavit, et insultum faciens

Rege Veremundo II, Almanzor b

* *anno Christi* 995 c

F

d

* Esla

(1) Madoz, Diccionario geografico, tom. X, pag. 192 et seq. Cfr. Marquardt, Röm. Staatsverwaltung, tom. II, pag. 435 et seqq., Lipsiæ 1876. — (2) Acta sincera martyrum, pag. 221. — (3) Ibid., pag. 384.

in

A in tentoria Almanzoris, multos de suo exercitu interfecit. Cum autem esset Almanzor magnanimus atque constans, a proprio solio desiliens, deposito aureo pileo, quem pro corona gestabat, humi resedit juxta morem principum gentis suæ. Exercitus autem, qui eum ex animo diligebat, confusionem ferre non sustinens, prælium restauravit, et fugatis Veremundi militibus, usque ad Legionis januas pervenerunt. Sed urgentibus pluviis hyemalibus, Almanzor ad propria est reversus.

vastat Legionem, solo servato S. Claudii cœnobio. e

** Oviedo*

2 Adveniente ergo verno tempore, Almanzor iterum exercitum congregavit, et veniens Legionem, obsessam firmiter impugnavit *e*. Veremundus autem se apud Ovetum * recepit, morbo podagrico præpeditus. Almanzor autem captioni Legionis ferventer insistens, dum fere per anni circulum impugnasset, in porta occidentali prima irruptio facta fuit. Quarta die post hoc, secunda irruptio juxta portam meridionalem. Tum Guillelmus Gonsalvi, comes Gallæciæ, qui ad defensionem venerat, graviter ægrotabat: sed audiens murum effractum, ad locum periculi se armatum B deferri præcepit, ut mortem videret antequam excidium civitatis. Irruentibusque Arabibus, idem comes occiditur, et civitas occupatur, et Almanzor portas urbis, opere marmoreo constructas, et arcem præcipuam portæ orientalis, murum, et cæteras turres fecit destrui a fundamentis; una duntaxat relicta, quæ esset posteris in memoriam, quod tales muros et tantas turres decurtavit. Ecclesias urbis et omnia sacra profanavit impius et crudelis rex, et cum cœnobium SS. Claudii, Lupertii et Victorici, ubi eorum corpora martyrum in humili jacebant loco, destruere aggrederetur, equo bætico insistens, ad portas ecclesiæ pervenit, equum stimulans ut per portas ingrederetur effrenis, sed Dei nutu et sanctorum martyrum prece, ad primum gressum ecclesiæ equus crepuit medius, et Almanzorem in terram projecit. Quo miraculo perterritus Arabs, non solum profanitatem a se meditatam dejecit, sed mortis piaculo militum audaciam prohibuit; ita quod basilica, cœnobium et monachi solum ab ejus et militum fuerunt exempti furoribus. Cujus ut in posterum memineretur miraculi et pietatis, dorsuale cæruleum argento contextum, et Arabico opere fabricatum, C ipsi cœnobio liberaliter concessit. Quod peregrinis, ad sepulchrum SS. Martyrum futuris seculis causa voti convenientibus, illico demonstratur. Postmodum e vivis sublato Almanzore, filius ejus Abimelech venit Legionem valida militum manu, et quæcumque superfuerant in urbe regia, mœnia, domos et turres, solo æquavit, non audens cœnobium attingere, ita quod Dei misericordia et sanctorum martyrum auxilio, illa sanctitatis domus non fuerit profanata.

Alphonsus V Legionem restituit. f

3 Mortuo Veremundo podagrico, successit illi in regno Alfonsus *f* (qui adhuc puerulus sub gubernio comitis Gallæciæ Menendi Gonsalvi ex patris placito fuerat) homo pius, nobilis, hilaris et amabilis, qui mox ut vigesimum annum, vel paulo magis, attigisset, Legionem urbem, regni sedem, quæ Maurorum injuria ad exiguas casas redacta erat, magno sumptu instauravit. Ecclesiam S. Joanni Baptistæ dicatam, licet ex luto et latere compactam, extruxit, et alia pietatis opera peregit: inter quæ, celebre concilium *g*, quod ab Historiographis * in magno habetur pretio coadunavit; ubi ecclesiasticis et secularibus negotiis medelam legum munimine adhibuit. Huic monachi miraculum SS. martyrum in cœnobio quiescentium cum Almanzor patratum retulere, ab illo efflagitantes, ut in altiorem locum eorum reliquias erigere dignaretur. Sed licet Alfonsus petitis animum applicuisset, aut conturbio regni præpeditus, aut Dei voluntate a proposito alienatus, perficere opus non potuit. Quod monachi consequi non valuerunt, licet nihilum apud eorum antiquius corda habuissent, usque ad eram millesimam ducentesimam undecimam, qua ista sic est effecta translatio.

g

** in edit. Histriographis.*

EX IMPR.

Ejus filius Ferdinandus a cardinali Hyacintho h

4 Cum Hadrianus *h* Romanus papa controversias inter Ecclesiarum episcopos cognovisset Hispaniæ, legatum suum dimittere constituit, qui auditis uniuscujusque præsulis rationibus, illas componere et ecclesiasticum statum dirigere procurasset. Cum isto legationis munere venit Toletum Hyacinthus cardinalis in Cosmedin, qui postea fuit papa Romanus, nomine Cælestinus, et controversias componebat, et statum disponebat. His absolutis, Ferdinandus *i* Legionis rex legatum ad suam civitatem invitavit, et postquam legatus urbem est ingressus, et regis experiretur amorem, per aliquot temporis ibidem requievit, donec, annuente rege, totam Legionensem E provinciam et Gallicianam visitavit, et cognita sanctitate et miraculis S. Rodesindi *k*, cujus corpus in Cælla-Nova monasterio *l*, Auriensis territorii in Gallæcia, jacebat, illum inter sanctorum nomina collocavit, et canonizavit: quod postmodum cum esset papa confirmavit Romanus.

i

k

l

impetrat SS. Claudii et sociorum translationem. m

5 Dum hæc in Gallæcia agerentur, erat episcopus Legionensis Joannes *m*, vir virtutibus et progenie clarus; et in cœnobio ubi erant corpora SS. martyrum Claudii et sociorum erat quidam abbas Pelagius nomine, maximus religionis zelator, et monasticæ disciplinæ observator. Iste Joannem aggreditur præsulem, cui miracula ad sepulchrum SS. martyrum patrata recensens, ab eo lachrymali imbre profusus elevationem sacrorum corporum ex humili, ad altiorem locum expostulat; quod ut facilius et solemnius efficeretur, authoritatem legati, cito reversuri Legionem, spectandam proposuit. Annuit Joannes Episcopus, et secum accipiens abbatem, in regiam accessit, ubi Fernandum regem invenit: cui omnia inter se et abbatem, tractata nuntiavit, ab F eo humiliter efflagitans, ut eveniente legato, de translatione sacrorum corporum, et in altiorem locum elevatione cum ipso ageret efficaciter. Quod ut audivit rex, devotionis ictu commotus, thecas aureas expoliri decrevit, ubi uniuscujusque martyris corpus includeretur, ut in majorem aram reponeretur. Omnia ergo in perfectionem constituta, adveniente legato, rex, quæ decreverat, Hyacintho patefecit; qui locum sepulchri, regis præsentia, procerum et populi concursu, adstantibus Petro Compostellano, Joanne Braccarensi, Gonsalvo Ovetensi,... Asturicensi, Stephano Zamorensi, Navarnne Salmantino, et Joanne Lucensi, et multis abbatibus, invisit; corpora visitavit; miracula probavit, et alia quæ ad perfectionem necessaria cognovit, effecit; et assignato die pro solemnitate translationis, quæ fuit X kal. aprilis era M.CC.XI. omnium acclamatione, ab ipso legato perfecta elevatio fuit. In quorum memoriam, in tabula marmorea juxta aram majorem simile epitaphium scriptum invenitur *n*.

n

ERA

D

EX IMPR.
* X Kal. M. *om. D.*
** tempore *add. D. H. T. Y.*
* Ferdinandi *D. Y.*
* Lupertii *D.* Lupercii *H. Y.*
* corde *H*
* Salmantini *H. Y.* Salamantino *D.*
* *om. D.*
** Duodecim *D. H. Y.*
***multaque *H. Y.*
**om. D. H. Y.*
* quadraginta *D. H. Y.*

* rescripto *T.*

o

† ERA M : CC : XI : X : KALENDAS : MAI * : JACINTUS ** : LEGACIONIS : SUE : AD LEGIONENSEM : URBEM : VENIENS : AD PRECES : REGIS : ILLUSTRIS MEMORIE : FREDENANDI * : ET IOHANNIS LEGIONENSIS : EPISCOPI : ET PELAGII : ABBATIS : SANCTI CLAUDII : ET LEGIONENSIS : POPULI : CORPORA : SANCTORUM MARTYRUM : CLAUDII : LUPERCI * : ET VICTORICI : DE HUMILI : LOCO * : QUO CONDITA : FUERANT COMPOSTELLANO : ARCHIEPISCOPO : ET BRACARENSI : OVETENSI : EPISCOPO ASTORICENSI ZAMORENSI SALMANTINO * ET LUCENSI PRESENTIBUS : ET * : XII^m ** : ABBATIBUS ET MULTA *** : QUOQUE * : CLERICORUM : ET LAICORUM : TURBA : CIRCUM : STANTE : SUPER : ALTARE : EJUSDEM ECCLESIE : DEVOTE : REPOSUIT : CUNTIS : IBIDEM : DONA : SUA : OFFERENTIBUS : INDULGENCIA : XL * : DIERUM CONCESSA : ET SIMILI : MODO : OPERE ECCLESIE BENEFACIENTIBUS : SIMILI MERCEDE : CONSTITUTA QUAM LARGICIONEM PIETATIS : PREDICTUS : LEGATUS : SUMMUM PONTIFICATUM : ADEPTUS : PROPRIO SCRIPTO * : CONFIRMAVIT *o*.

B

ANNOTATA.

a *Tamayus juris publici fecit Historiam Translationis* S. Claudii *et sociorum in Martyrologii Hispanici tomo II, ad diem* 23 *Martii.*

b Veremundus *II, rex, patris sui Ordonii III, mortui anno* 955, *non fuit proximus successor. In hujus enim locum suffectus fuit primo Sancius I Ordonii frater, qui obiit anno* 967. *Hunc excepit Sancii filius Ramirus III, qui moriens anno* 982, *successorem nactus est Veremundum II seu Bermundum II, filium Ordonii III. Si assentiendum est monachis Benedictinis* (1) *ac Ludovico Viardot* (2), *bellum gessit Veremundus II cum Arabibus annis* 995 *et* 996.

c Alagib, *Arabice* Hhadjeb (3), *ille erat qui sub regibus arabicis in Hispania rebus publicis præerat. Quo munere functus est Almanzor, alias* Al-Mansour, *qui mortuus est anno* 998 (4) *vel* 1002 (5). *Ejus filius Abimelech, alias Abd-al-Malek, vir quoque magni ingenii, patrem* C *excepit, obiitque anno* 1004 (6) *vel* 1008 (7). *Penes utrumque erat regia potestas, non secus ac penes majores domus sub regibus Merovingicis.*

d Witiza, *rex Visigothorum in Hispania, mortuo patri suo Egizæ anno* 701 *successit, obiitque anno circiter* 710. *Fuit vir crudelis et libidinosus* (8).

e *Ludovicus Viardot* (9) *secutus J. Conde, exponit hoc bellum juxta scriptorum arabicorum narrata.*

f Alphonsus, *nuncupatus V, post Veremundum II, rex Legionensis fuit, ab anno* 999. *Anno* 1016 *Legionem, a Mauris excisam, instauravit. Obiit anno* 1027, *regnum filio suo Bermundo III relinquens* (10).

g Concilium *Salmanticense, Alexandro III pontifice, incerto anno coegit Hyacinthus cardinalis, causam episcopi Zamorensis dijudicaturus. Hujus concilii, quod memorat Alexander III in epistola ad episcopum Zamorensem, nulla Acta Aguirrius invenit* (11). *Dicitur idem cardinalis præfuisse anno* 1155 *concilio Vallisoletano, sed illius synodi nullum vestigium detegere potuit Aguirrius* (12). E

h Hadrianus *pontifex perperam scribitur pro Alexandro III. Qui, cathedram sancti Petri ab anno* 1159 *ad annum* 1181 *obtinens, Hyacinthum cardinalem anno* 1169 *in Hispaniam misit, ut reges istorum regnorum, facta pace, ad bellum adversus Mahumetanos conjunctis armis gerendum moveret* (13). *Egerat et jam annis* 1154 *et sequentibus legationem pontificiam in Hispania, Anastasio IV et Hadriano IV Romanis pontificibus, ut episcopos plures Hispaniæ, renitentes, ad obediendum archiepiscopo Toletano tamquam primati cogeret* (14). *Quæ ostendunt scriptorem Translationis primam legationem a secunda haud dijudicasse.*

i Ferdinandus, *dictus II, Legionensis rex fuit ab anno* 1157 *ad annum* 1188. F

k S. Rodesindi *episcopi Dumiensis Acta et Translationem ediderunt decessores nostri ad diem* 1 *Martii.*

l Cella-Nova *monasterium Gallæciæ est, cujus origines descriptæ fuerunt ab Yepez, Mabillonio* (15) *aliisque.*

m Joannes episcopus *sedem Legionensem occupavit ab anno* 1139 *ad annum* 1181. *Ita Emmanuel Risco* (16).

n *Epitaphio, quod apud Tamayum invenitur, epitaphium ab Emmanuele Risco majore cura editum substituimus, et ad literam retulimus, præterquam quod posuimus loco notarum verba integra. Præter Tamayum, Antonius Yepez* (17), *Gonzalvus Davila* (18) *et Huerta* (19) *eamdem inscriptionem ediderunt. Ubi quatuor hi scriptores ab Emmanuele discrepant*

(1) Art de vérifier les dates, pag. 807. — (2) Histoire des Arabes et des Mores d'Espagne, tom. I, pag. 183. — (3) Ibid., tom. I, pag. 174. — (4) Art de vérif., pag. 807. — (5) Viardot, tom. I, pag. 187. — (6) Art de vérif., pag. 808. — (7) Viardot, tom. I, pag. 193 — (8) Art de vérif., pag. 706. — (9) Hist. des Mores d'Espagne, tom. I, pag. 180 et seqq. — (10) Art de vérif., pag. 807 et seqq. — (11) Concilia Hispaniæ, tom. V, pag. 97, edit. Catalani. — (12) Ibid., pag. 69. — (13) Ferréras, Hist. générale d'Espagne, tom. III, part. V, pag. 482.— (14) Aguirre, tom. V, pag. 69 et seqq. — (15) Acta SS. Ord. S. B., sæc. V, pag. 523, edit. 1685.— (16) España sagrada, tom. XXXV, pag. 192 et seqq. — (17) Coronica de la orden de San Benito, tom. I, pag. 183. — (18) Teatro ecles., tom. I, pag. 405. — (19) Anales de Galicia, tom. I, pag. 193.

A *crepant, id, adscripta in margine eorum nominis prima litera, indicavimus.*

o Indulgentia, *ut hocce loco conceditur, aliquatenus habet speciem indulgentiæ quæstuariæ. Tales abolevit Concilium Tridentinum, Sess. XXI, de Reformatione, cap. IX. Qua de re actum fuit in Opere nostro in Vita S. Laudovevæ, ad diem* 29 *octobris.*

MONASTERIUM S. CLAUDII

IN EXPUGNATIONE OPPIDI LEGIONENSIS

Ex antiquo Breviario Legionensi in España sagrada, tom. XXXIV.

B REGE VEREMUNDO II VENIT LEGIONEM ALMANZOR. CLADES HUJUS OPPIDI. DEUS PROTEGIT RELIQUIAS S. CLAUDII ET SOCIORUM.

Regnante Veremundo, Inter illa vitæ labentis exercitia, quæ pro varietate rerum, pro successu temporum, pro defectu mortalium dierum vetustas delitescit, obscuritas oblivionis obducit, et ipsa mortalis naturæ labilitas, ne diu possint recoli, facile sepelit, rationis exigentia deposcit, ut quod ad animarum perpetuitatem pertinet, numquam defectura litterarum vivacitas memoria superstitum jugi observantia repræsentet; siquidem, ut nescientes instruantur, ut intelligentes moneantur, et audientes universi ad ejus dilectionem, quem in sanctis suis constat esse laudabilem, magis magisque divinitus incitentur, beatorum Christi martyrum Claudii, Luperci atque Victorici digna recolitione miracula, quibus in Legionensis civitatis suburbio, in Dei nomine sub eorum invocatione sita coruscat monachorum ecclesia, stilo, officio designare curavimus, secundum seriem temporum ordine digerentes in paginam seriem miraculorum. Cum itaque rex Veremundus *a* Hispanis longe lateque dominaretur, regalis vitæ virtute parum pollens, regnandi potentiam vitiorum vecordia plurimum polluens, totum regnum suæ pravitatis et corruptionis exemplis nephande vivendo resperserat. *a*

monasterium S. Claudii *ab Almanzore occupatur; b* 2 Hujus criminum exigentia populus sibi subditus Deum sensit offensum. Nam rex quidam Sarracenorum nomine Almanzor *b* in regnum Christianorum, nemine resistente, liberum habuit aditum: Christianorum terminos ferro flammaque passim pervagans, urbes stragi, credentes neci, res ecclesiasticas cineri, cuncta consumptioni dare non destitit. Hac memorabili tempestate Legionem veniens, eam, quia regni caput asseritur, prorsus pessundare concupivit. Monasterium sancti Claudii ubi religionis et sanctitatis cultus præcipuus ab antiquo præeminere probatur, obsidere præsumpsit. In eodem monasterio propter sanctorum martyrum Claudii, Luperci atque Victorici suffragiorum confidentiam Legionensis populus matrimonia contrahere consuevit. Ad hunc ritum exequendum duodecim viri nobiles, cum suis dominabus, pari nobilitate præditis, ad predictum monasterium una devotione convenerant. Quos Almanzor canina invectus rabie armorum violentia ab ecclesia eripere, suisque catenis mancipare proposuit. Sed sanctorum meritis martyrum divina clementia tam nephandum propositum irritum reddidit. Ex quo Almanzor ille furibundus canis atrium cimiterii primo ingressu tetigit, se repentino more caballum cui insidebat, subita morte corripi, vehementer stupuit *c*. EX IMPR.

c qui propterea a Deo castigatur. 3 Mox ut circumfusæ plebis relatu loci sanctitatem, et beatorum reverentiam martyrum didicit, ulterius progredi timuit. Res nihilominus commemoratione quam admiratione dignissima. Quod illicenter præsumere cœperat, licet invitus decenter consummare jam studuit. Nobilium captione advenerat avidus. Nobiliorum placatione rei propriæ factus est prodigus. Nam ut prædicti martyres pœnas mitigarent emeritas, ipsorum ecclesiæ præfatus tyrannus tentorium suum cum illis insigniis, quæ hodie in apice turris sancti Claudii erecta cernuntur, et duodecim pretiosi panni cappas devotione qua potuit, offerre curavit. Mitissimi Dei martyres gloriosi cælestis Patris imitantes clementiam, qui quamvis justa judicat patienter, tamen tolerat, et solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, licet ab infideli ad digne ulciscendum provocati, pœnarum acerbitatem pia benignitate sedaverunt. Ille vero contumax spe sua frustratus et confusus abscessit. Cui licet violentis insultibus alias Legionenses ecclesias permissum fuerit, sancti Claudii monasterium nullis adversis contingere potuit. E

ANNOTATA.

a Veremundus *II, de quo ante dixi, fuit rex Legionensis ab anno* 982 *ad annum suum emortualem* 999 (1). *Monachus de Silos eum fuisse virtutis studiosum affirmat* (2)*: contra Pelagius, episcopus Ovetensis, multis vitiis deditum* (3). F

b Almanzor, *id est invictus, (ita cognominabatur Mahumet), non fuit rex, sed nomine regis Al-Hescham II præfuit regno Maurorum Cordubensi. Legionem ab eo captam fuisse anno* 996 *opinatur Ferreras* (4)*; Mariana vero Legionensem cladem anno* 985 *illigat.*

c Almanzoris *casus facta fuit pictura, quæ anno* 1784 *adhuc in ecclesia Legionensi sancti Claudii servabatur* (5).

(1) Art de vérifier les dates, pag. 807. — (2) Chronicon Silense, apud Florez, España sagrada, t. XVII, pag. 308. — (3) Chronicon regum Legionensium, España sagrada, tom. XIV, pag. 466. — (4) Hist. d'Espagne, tom. III, pag. 104. — (5) España sagrada, tom. XXXIV, pag. 360.

MIRACULA

EX IMPR.

MIRACULA SS. CLAUDII ET SOCIORUM

Ex antiquo Breviario Legionensis Ecclesiæ in España sagrada, tom. XXXIV.

CAPUT UNICUM.

Translatio SS.Martyrum. Effluit pluvia multum desiderata. Ægroti sanati. Mulus mortuus redditur vitæ. Dæmoniaci liberati.

INCIPIUNT MIRACULA SANCTORUM MARTYRUM CLAUDII, LUPERCI ET VICTORI IN TRANSLATIONE.

SS. Claudii et sociorum corpora

Cum laus sit patris quidquid piæ devotionis impenditur filiis, ideo pater misericordiarum, qui nullis nostris exigentibus meritis, sed sola sua vocante gratia, prolem matris Ecclesiæ filiorum dotavit nomine, secundum David vaticinium in sanctis suis est laudandus, et unita voce mentis et corporis multipliciter honorandus. Et cum multi sint filii, non quoslibet filios, sed secundum Pauli apostoli vocem, qua dicit : « Estote imitatores mei sicut filii charissimi, » illos filios charissimos dicimus, qui non solum contenti littera legis, sed velut agonistæ fortissimi sanguine fuso imitatores fuere cælestis regis. Quorum patrociniis dum totus gaudeat orbis, inter ceteras provincias post illud cæleste sydus, quod in duodeno apostolorum fulget numero, scilicet Jacobum apostolum, Hispania dum multis suis gaudeat patronis ; inter cæteras urbes ipsius provinciæ Legionensis civitas martyrum suorum Claudii, Luperci et Victorici glorioso nobilitatur sanguine. Qui quomodo stolas suas tinxerunt in sanguine agni, qualiterve mercedis a Domino roseo martyrii conspersas sanguine perceperint coronas, pene omnibus ipsius civitatis incolis luce clarius est.

anno 1173 translata fuerunt.

2 Quorum corpora dum per plurima tempora veneratione debita non fuissent habita, era M.CC.XI. anno ab Incarnatione Domini M. centessimo septuagessimo tertio, regnante Hispaniarum rege Fernando, præsidente Legionensi Ecclesiæ Johanne episcopo, et sanctorum martyrum monasterio Pelagio abbate, divina sic disponente providentia, præsente sanctæ Romanæ Ecclesiæ Jacinto legato cardinale, honorifice translata sunt *a*. Et quoniam mirabilis Deus in sanctis suis, ad declaranda sanctorum suorum merita, solet operari magnifica, ipso die translationis prædictorum martyrum, duæ mulieres cæcitatis tenebris prædictorum adminicula sanctorum martyrum adierunt loca : cumque devotione quam intima eorumdem martyrum implorarent suffragia, per effectum signorum sanctorum sibi martyrum sensere adesse auxilium. Nam orbes oculorum illico cœperunt reserari : et diu denegatum claræ pupillæ receperunt visum. Quo viso signo, Jacintus cardinalis, et solemnis conventio tam episcoporum, quam abbatum, quam clericorum, Deo pro sanctorum veneratione dignas cœperunt persolvere laudes.

Die translationis imber desideratus effunditur :

3 Eisdem temporibus, cum Hispaniæ regio ubere gleba hominum usibus necessaria multimoda protulisset germina, ex longinqua siccitate cuncta cœperunt arescere, et quorum profectu omnes extiterant læti, eorum defectu nimium sunt contristati. Unde divina ab omnibus cœpit implorari clementia, ut quod pius dederat, misericordiæ suæ munere conservaret. Sed quia scriptum est : Non est speciosa laus in ore peccatoris ; ideo non est exaudita eorum oratio, quam ad divinas utique aures humanæ fragilitatis non admisit coinquinatio. In ipsa itaque translationis die jam sæpe dictorum testium Christi, cum per præmissa miracula omnes eorum affore sentirent patrocinia, pro communi necessitate ipsorum merita cœperunt implorare. Igitur ille qui in antiquis temporibus cælos prohibitos pluviis, servi sui patefecit Eliæ precibus, ipse per martyrum suorum magnifica merita, absque violentia ventorum et terrore fulgurum, mugituque tonitruorum, largissimos effudit imbres, ita ut frugibus et floribus hispida tellus resultaret, melioremque spem suo cultori redderet.

E

sanantur duo cæci,

4 Eadem etiam die duo viri diuturna humiliati cæcitate eorumdem martyrum meritis restituto gaudebant lumine. Talium virtus signorum cum fama celeri undique innotesceret, tam incolæ, quam advenæ, quorum plurima multitudo causa devotionis cum baculo peregrinationis beatissimi apostoli Jacobi petebat suffragia, Legionensem adire urbem et sanctorum inibi martyrum limina petere, seque primum patrociniis intentissime commendare cœperunt. Inter quos quemdam ex eadem provincia hominem nec verba loquentem, aut ullius verba percipientem, scilicet mutum et surdum, secum ad sanctorum martyrum detulerunt atria. Pro quo dum suppliciter orarent, ille repente martyrum beneficiis prorupit in organa vocis, et ex omni parte sanus, alios audivit loquentes, et pro sua sospitate Deum et sanctos Dei victores glorificantes.

F

et alii ægroti duo.

5 Quidam etiam Francigena nimio tumore excretum habens oculum et ipso visui inutilem, dum pro eadem molestia pretiosorum martyrum quæreret subsidia, mirabiliter est exauditus, oculusque oculo tam æqualitate quam officio conjunctus. Dum quorumdam filius ex contractione unius manus et pedis sibi esset laboriosus, et non solum parentibus, sed etiam aliis miserabilis, perceptis beneficiis, quæ pro sanctorum suorum divina clementia dignabatur operari meritis, eumdem filium secum deferunt, et cum lacrymosis precibus ante aram pretiosorum martyrum ponunt. Ubi exhaustæ mox venæ cœperunt infundi sanguine,

A guine, et cum fragore quodam puer jam sanus cœpit distendere artus. Mira res : qui paulo ante parentum fuerat allatus auxiliis, velocior jam parentibus lætos dabat saltus, et ad quæque opera mobilia pertendebat brachia.

Ope SS. martyrum

6 Divinarum compositio Scripturarum, more aromatum, quo magis teritur, eo odoratior redditur. Et quia carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus, sed mente proclivi æqualis belluæ terrenis inhiat, et spiritualia fastidit, ideo vos, qui estis Philo-Christi, et cælestia anhelatis, quique insatiabilem verbi Dei famem patimini, quæ ad laudem Christi et sanctorum martyrum mirabilia pertinent, intenti audite, ut spiritalis vigor eo magis augmentetur in vobis, quanto avidius dulcedinem superni capiatis amoris.

mula ad vitam revocatur.

7 Quidam peregrinus Gallia progressus, dum Legionensem venisset ad urbem, sanctorum martyrum Claudii, Luperci et Victorici famam celebrem audivit. Qui religionis mente pertractans non esse proficuum, si tantorum martyrum omitteret implorare patrocinium, eorum ecclesiam adiit, ipsosque sui itineris ac omnium suarum B necessitatum fautores affore rogavit. Cujus deprecatio in quantum fuerit exaudita, mirabilis signi effectus postmodum declaravit. Nam cum persolvisset votum quod sancto Jacobo devoverat, repatriare cupiens, mulam, cui insidebat, fræno regirabat. Quæ defectis viribus corruit, et sub ipsius pedibus expiravit. Qui destitutus vehiculo, dum pedes socios equites non posset insequi, mæstus extabat, menteque dejecta, quid potissimum faceret, ignorabat. Occurrit repente animo martyrum memoria, quos antea, ut diximus, precibus in sua vocaverat auxilia. Quorum dum nesciret nomina, oculis lacrymarum guttis madentibus ad cælum sublevatis, sic cœpit dicere : « Vos, sancti Dei martyres, quorum multimoda florent miracula, me miserum exaudite, et huic tantæ meæ calamitati gratiæ vestræ precibus finem imponite. » Interdicitur vox singultibus, et dum obnubilatos lacrymarum imbribus ad mulam reflectit oculos, ecce illa rediviva surgit. At ille tam insperata celeritate divinæ clementiæ se considerans exauditum, magis cœpit flere, et cum sociorum conclamationibus Deum et ipsius martyres glorificare. Sic denuo rediens ad eorum ecclesiam, pro signi certificatione mulam C cercam detulit, et cum testificatione comitum miraculi seriem omnibus exposuit. Quam Fratres super altare ipsorum suspenderunt, ut omnibus innotescat signi præsentia, qui sanctorum martyrum quærunt suffragia.

Terra in qua sepulti fuerant sancti,

8 De terra etiam, ubi ipsorum pretiosa fuerant corpora tumulata, quidam secum deferens fratri suo, qui septenni languore lectum oppresserat, potui mixtam præstabat. Qua hausta, æger salutare antidotum sensit, lectumque ex infirmitate invisum sanus processit.

et flores altaris eorum sanant ægrotos.

9 Germani duo milites, dum ex languoris sui violentia majora vererentur pericula, eorundem sanctorum martyrum adierunt ecclesiam, et ante eorum aram vigiles *b* cum orationibus pernoctabant. Quos somno contigit continuo deprimi : ecce, quorum clementiam implorabant, præsentes sibi astare videbant. Quorum medius facie amabili, voceque affabili, sic ait ad ipsos : « Ecce vestris aspectibus præsentes sumus, quorum cineres et ossa hæc sacra continet humus. Sciatis igitur vestris languoribus finem impositum, si hoc quod jussero, duxeritis ad effectum. Flores nostræ suppositæ sunt aræ; quas in cibum sumite, sicque nostris adjuti meritis, sani abite. » Qui expergefacti, continuo flores, ut jussum fuerat, mandere cœperunt, et soluti omni languore incolumes recesserunt.

EX IMPR.

Mulier ægra et dæmoniacus liberantur.

10 Eorumdem prætiosorum martyrum reliquias quidam clericus in suam diœcesim detulit. Ubi mulier diuturno languore dissoluta salutem desperaverat, solamque mortis horam expectabat. Cui condolens prædictus clericus, reliquias quas detulerat, abluit, et infirmæ potum exinde tribuit. Quæ continuo omni curata molestia, signum evidens cunctis præstitit, in quantum apud Deum sanctorum merita possint. Horrendum est fari, quod humanæ facturæ antiquus hostis adeo sinitur dominari, ut humana corpora possideat et multiformi vesania vexet. Sed si intenta sollertia consideremus, non est mirandum, si illorum dominetur corporibus, qui dum libero arbitrio uterentur, hunc in sua pectora prophanis asciverunt operibus. Quorum unus plenus dæmonio ad sanctorum martyrum ecclesiam delatus, ante eorum aram est depositus. De quo nequam spiritus dira proclamatione hujusmodi cœpit profundere voces : « O vos pretiosi Dei martyres, E Claudi, Luperce et Victorice, cur in nos desævitis, et ignem ac flagella infertis ? Vestram præsentiam nequeo perferre, ideoque vas quod insideo, oportet me deserere. » Sic fatus, est egressus, homoque quem possederat, mundus redditus.

Punitur mulier ob non observatum diem festum.

11 Humanæ naturæ est, ut quos sincera dilectione amplectimur, eorum gloriam ardentiori animo affectemus. Sit itaque gaudium filiorum gloria patrum, et non sint tædiosi ad audienda eorum miracula, quorum intercessionibus æterna cupiunt adipisci gaudia. Fama percurrente, cum plurima multitudo ad translationem sanctorum martyrum convenirent, inter ceteros mulier quædam relicto marito domi, filiis in comitatu assumptis, locum tantæ solemnitatis adiit. Interim vir domi relictus necessaria domui voluit providere, filiamque, quod ea die illicitum fuerat, ad conficiendos panes præceptis cœpit urgere. Nam si ea die non fuisset translatio martyrum, tamen vacationi dicata tertia Dominica imminebat temporum paschalium. Quæ dictis patris obediens farinam sumpsit, et docta manu aqua infusa, panes conficere voluit. Et ecce duo dæmones similitudine quidem corvos assimilantes, F nigredine vero et magnitudine supereminentes, super utrumque ejus humerum consederunt, eamque præacutis rostris pungere cœperunt. Quorum terrore et morsibus percussa decidit, opusque, quod male inceperat, imperfectum reliquit. Rediens vero mater, dum omnibus membris dissolutam videret filiam, quam paulo ante sanam reliquerat, tam insperati languoris mirata celeritatem, quali eventu hoc acciderit, perquirere cœpit. Causa igitur ad liquidum comperta, filiam vehiculo sublatam per iter, quod jam reliquerat, repedans, ad sacra loca rediit, ibique geminatas agens vigilias, pro filiæ sospitate oravit. Quæ meritis martyrum tandem exauditur, filiaque sana redditur. Qua sanata, domum rediit, eamque, ne sacris diebus aliquod opus ulterius præsumeret, inhibuit.

ANNOT.

A

ANNOTATA.

a *Translationem* SS. Claudii, Luperci *et* Victorici *edidimus supra, pag.* 290, *ut a Tamayo excusa fuit in Martyrologio Hispanico.*

b Ante aram vigilias *agere, id est ad corpora sanctorum, a remotissimis temporibus usitatum est ; cujus rei exemplum sunt vigiliæ ad reliquias S. Juniani et S. Martini Turonensis peractæ, de quibus S. Gregorius Turonensis* (1). D

(1) Opera S. Greg. Turon., Miracula, lib. II, cap. 35, col. 821, et cap. 36, col. 822, Miracula S. Martini, lib. I, cap. 11, col. 924 ; lib. III, cap. 23, col 978, edit. Migne.

DE S. SATURNINO MARTYRE

CALARITANO IN SARDINIA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

B

§ I. Plures SS. Saturnini passi anno 303. Acta S. Saturnini Calaritani.

ANNO CCCIII. S. Saturnini *Calaritani*

Anno 303 *in persecutione Diocletiani plures sancti viri nomine Saturnini pro Christo martyrium tulisse dicuntur. Sunt enim S. Saturninus senex Romæ, qui colitur die* 29 *novembris* (1), *S. Saturninus Abitinensis et ejus filius quoque Saturninus, qui pro Christo mortui sunt Carthagine, et quorum memoria celebratur die* 11 *februarii* (2) *; item quatuor martyres Cæsaraugustani in Hispania, qui in nonnullis martyrologiis vocantur Saturnini, et quorum festum agitur die* 16 *aprilis* (3). *His adde* S. Saturninum *qui Calari in insula Sardinia,* anno vigesimo imperii Diocletiani ejusque consulatu VIII, *ob Christi religionem, capite amputato, martyr occubuit. Quum ejus festum, ut infra videbimus, agatur die* 30 *octobris, hoc loco nobis de eo agendum est. Sed in capite hujus Commentarii declaratum volumus, de sancto martyre Calaritano, licet quædam supersint documenta antiqua, nulla tamen coæva aut fere coæva ad posteros pervenisse. Nec monumentum historicum vetustius hactenus inventum est quam Vita S. Fulgentii episcopi Ruspensis, a discipulo concinnata sæculo VI, ubi narratur sanctus præsul, cum in Sardinia exularet, monasterium sibi fratribusque suis juxta basilicam* S. Saturnini *martyris construxisse* (4). C

Acta edidit Mombritius

2 *Tres nobis innotuerunt Passiones* S. Saturnini *Calaritani : quarum unam Mombritius, aliam Joannes Arca ediderunt. Tertiam vero, quæ adhuc numquam aspexit lucem, nunc primo juris publici faciemus. De singulis disserendum. Mombritius* (5), *ut inter omnes constat,* ex antiquo Passionario, in pergameno ms. in archivio Lateranensi conservato, Acta Sanctorum descripsit (6), et quidem ita fideliter, ut ne menda quidem scriptionis correxerit, quæ minus jucundam lectionem reddere solent (7). *Quæ Acta Sanctuarium inscripsit, ediditque inter annos circiter* 1470 *et* 1480 (8). *Jamvero in hoc opere, quod jam rarissimum evasit, exstat Passio* S. Saturnini, *utique minus sincera. Ibi enim in exordio legimus* anno vigessimo imperii Dioclitiani et Maximiani et consulatus eorum secundo, *tulisse martyrium* S. Saturninum. *Contra in Actis quorum meminit Baronius* (9) *et in iis quæ Joannes de Arca edidit, idem martyrium refertur ad* annum vicesimum imperii Diocletiani et ejus consulatum octavum. *Sed hæ temporum designationes certe inter se non concordant. In omnibus quidem fastis consularibus fertur Diocletianus gessisse consulatum VIII anno sui imperii vigesimo, qui Maximiani erat annus imperii decimus octavus et consulatus septimus. Hinc patet prima verba Passionis Mombritianæ esse corrigenda. Paulo infra rursus errat scriptor, dicens Diocletianum Mediolani, et Maximianum Nicomediæ habitasse ; quum contra Nicomediæ Diocletianus, et Mediolani Maximianus habuerit domicilium. Item ubi scribit imperatores Diocletianum et Maximianum anno vigesimo imperii sui, id est, anno* 303 privatam vitam appetentes de imperio discessisse, *licet id anno* 305 *præstiterint, uti ex fastis consularibus aliisque documentis historicis omnino apertum est.* F

3 *Pergit scriptor hoc modo :* Quamobrem Dominus sanctis ecclesiis vel christianæ religio- *non omnino*

(1) Annales Baronii, ad annum 303, num. CVIII. — (2) Acta SS., tom. II Februarii, pag. 515.Cfr. Morcelli, Africa christiana, tom. II, pag. 187 et seq.—(3) Acta SS., tom. II Aprilis, pag. 406 et seqq. — (4) Ibid., tom. I Januar., pag. 42. — (5) Cfr. Bibliotheca Mediolanensium scriptorum, tom. II, col. 939 et seq. — (6) Macri, Hierolexicon, tom. I, vo *Birrus*, pag. 136, edit. Bononiæ 1765. — (7) Acta SS., tom. I Jan., pag. XXI. — (8) Cfr. Tiraboschi, Storia della letter. ital., tom. VI, part. I, pag. 238 et seq., pag. 15 et seq.; Oudinus, Comm. de script. eccl., tom. III, col. 2660. — (9) Martyrol. Roman., ad diem 30 oct., in notis

nis

A nis cultoribus requiem modicam præstitit : *quæ sententia nullatenus congruit aut cum proxime superiore, aut cum proxime sequente, cujus hæc verba sunt:* Igitur quidam Barbarus nomine, de insula Corsica genitus, ab Imperio Romanio tam Sardiniæ quam memoratæ Corsicæ præsidatus actionem promeruit : quam in utrisque insulis uno tempore ministravit, donec ab insulis memoratis Romanum transisset imperium. *Sed auctorem fallit quod arbitratur tum temporis a Sardinia et Corsica Romanum transiisse imperium, quum id medio demum sæculo V, invadentibus Vandalis, factum sit. Dein, quod dicitur Barbarus Sardiniæ et Corsicæ simul fuisse præses, dubitationem cuipiam injicere possit. Initio quidem utraque insula ab uno eodemque viro fuit administrata; nam, ut refert Sextus Rufus, scriptor sæculi IV,* Sardiniam et Corsicam Metellus vicit. Qui et triumphavit de Sardis, qui rebellavere sæpe. Juncta administratio harum insularum fuerat : post suos [quæque] prætores habuit. *Sed addit Rufus :* Nunc singulæ a [suis]
B præsidibus reguntur (1). *Hanc divisionem tempore Augusti imperatoris nondum fuisse factam opinamur, quia* Sardinia et Corsica, *in Notitia ejusdem Augusti, tamquam una provincia inter provincias senatui populoque Romano subditas numerantur* (2). *Nec dissentit Dio Cassius* (3), *scriptor sæculi III, qui, eumdem catalogum texens, nominat* Sardiniam *et silentio prætermittit Corsicam, quia, procul dubio, utraque insula una tantum erat provincia prætoria, vocata Sardinia.*

sincera.

4 *Verum in Notitia dignitatum imperii, ineunte sæculo V edita, ut duæ provinciæ diversæ Sardinia et Corsica signantur* (4)*; item in Notitia quæ confecta videtur circa tempus Concilii Chalcedonensis* (5), *et in alia quam nostras Emmanuel Schelstrate ex codice Vaticano sæculi XI descripsit et in cujus folio primo habetur :* « Iste codex est scriptus de illo authentico, quem domnus Adrianus Apostolicus dedit gloriosissimo Carolo regi Francorum et Longobardorum, ac patricio Romanorum, quando fuit Romæ (6). *Sed Onuphrius Panvinius Sardiniæ a Corsica separationem multo antiquiorem arbitratus, tribuit eam ipsi Hadriano,*
C *ab anno* 117 *ad* 138 *Romano imperatori* (7). *Quæ si ita sint, erraverit Mombritianæ Passionis auctor, qui Barbarum fingat eodem tempore utrique insulæ præfuisse. Contra reprehensione caret, si non ante Constantinum,* (*quæ communis est sententia*) *a Corsica Sardinia sejuncta fuerit* (8).

e Passionibus

5 *Est quoque manifestum eumdem scriptorem adhibuisse, ut notat Tillemontius* (9), *duas Passiones, quarum alteram, quæ est S. Saturnini Tolosani, juris publici fecerunt Surius*(10)*et Ruinartius*(11)*;alteram S. Sergii ad diem 24 februarii Henschenius* (12).*Jam vero Passio S. Sergii Cappadocis, mutatis nominibus, modo ipsam quæstionem et mortem excipias, fere ad verbum eadem est ac Passio* S. Saturnini *Calaritani. Quæ itidem simillima est Actis S. Saturnini Tolosani : in his quippe legitur :* Saturnini fide atque virtute eorum, qui in urbe eadem colebantur, cœperunt dæmonum vaticinia cessare, commenta nudari, artes detegi, et omnis illorum apud gentiles potentia, omnisque fallacia, Christianorum fide crescente, decrescere. Cumque supradicto episcopo ad ecclesiam id temporis parvulam juxta Capitolium.... frequens itus esset ac reditus, sancti viri præsentiam sustinere fallax dæmonum turba non potuit: et ut erant muta simulacra..., ad sacrilega obsequia et solicita consulentium vota cœperunt in silentio permanere. Cuncti itaque sacrilegæ superstitionis antistites, tanta rei novitate permoti, inter se invicem quærere, unde numinibus suis venisset tanti temporis inusitata taciturnitas... Audiunt a quodam nostræ religionis inimico, novam nescio quam surrexisse sectam, superstitioni gentilitatis inimicam, quæ Christiana appellaretur, et in deorum suorum excidium niteretur. Hujus etiam fidei esse Saturninum episcopum, cujus crebro juxta Capitolium transitu, a conspectu viri ejus exterrita deorum suorum ora siluisse, nec facile posse reserari, nisi episcopum illum mors maturata subtraheret. E *Dein narratur quo pacto S. Saturninus Tolosanus crudeliter fuerit trucidatus.*

SS. Sergii et Saturnini Tolosani fere ex integro sumpta.

6 *Porro hæc non parum concordant cum Passione Mombritiana* S. Saturnini *Calaritani, cujus dicit auctor :* Crescebat autem per dies singulos turba fidelium et multiplicabantur apud Deum coronæ justorum. Contigit autem in diebus illis nefandissimo Jovi..... annua sacrificia fieri in capitolio..... ad quod sceleratorum turbæ cum immundis hostiis concurrebant.... Et hæc illis gerentibus, adolescens quidam nomine Saturninus, christianæ fidei a suis parentibus eruditus, et Christi Domini fidelis servus jam effectus, quamquam annis imparibus ad suscipiendum martyrium non videretur idoneus, mente tamen ad superandum diabolum vel ministros ejus videbatur esse fortissimus. Hic, ea ora qua sacerdos ille sacrilegus idolorum suos complices verbis quibusdam magicis exorabat in memoratum capitolium, quo cunctis est transitus, veniebat ad locum : quod ei fuerat necessarium. Mira- F bilium itaque suorum Deus volens etiam infidelibus populis ostendere magnitudinem, ut cognoscerent servorum Dei præsentia potestatem idolorum deesse, transitu tantum Saturnini beatissimi martyris, scelerati sacerdotis actionem fecit tamquam nihilum evanescere, quatenus idolorum minister infaustus nullum ab eis responsum accipiens.... Propter quod iratus eorum sacrificia deserens... non inaniter suspicatus est aut interesse quemdam de consistentibus populis christianum, aut certe exinde potius se transire. Quod inquiri districtius curabat, asserens quod agebat Domini Jesu Christi fuisse virtute destructum atque confusum, ut contra morem solitum de sacrificio quod immolabat, inconsultus abscenderet.

(1) Scriptores Hist. Rom. latini vet. illustrati a Klettenberg et Wildeck, tom. II, pag. 162. — (2) Cfr. Schelstrate, Antiquitas Ecclesiæ, tom. II, p. 222. — (3) Hist. Rom., lib. LIII, pag. 503, edit. Hanoviæ, 1606. — (4) Schelstrate, Op. cit., tom. II, pag. 232 et 633; Otto Seeck, Notitia dignitatum, pag. 106, 109, 149, 163; cfr. pag. 250, 255; Berolini 1876. — (5) Schelstrate, tom. II, pag. 651. — (6) Ibid., pag. 643. — (7) Onuphrius Panvinius, apud Grævium, Antiq. Rom., tom. I, col. 447; cfr. Schelstrate, tom. II, pag. 221. — (8) Marquardt, Handbuch der Röm. Alterthümer, pars III, tom. I, pag. 77 et seqq., 233, 240. — (9) Mémoires ecclés., tom. V, pag. 144 et seq., edit. 1702. — (10) Vitæ SS., tom. XI Novembris, pag. 650. — (11) Acta Martyrum sincera, pag. 128, edit. Amstæl. 1713. — (12) Acta SS., tom. III Februarii, pag. 462.

AUCTORE R. D. B.

deret. Cumque secundum intentionem scelerati sacerdotis, si quisquam christianorum interfuisset, quæstio fieret, dictum est quemdam ex inde christianum dudum potuisse transire. Et sequentes omnes qui ad sacrificandum populi fuerant congregati, Saturninum ipsum quamprimum comprehenderunt, juxta lacum qui appellatur Apolinis. Quem dum interrogarent cur secundum jussionem imperatorum ad Capitolium non adveniret, aut sacrificio nullatenus interfuerit, beatus autem Saturninus eis confidenter respondit : « Jam ego Domini Jesu Christi vexillo signatus, ejus cœlesti virtute munitus sum, non opus habens vanis et lapideis idolis inservire, vel immundi Jovis sacrificiis pollui : quorum vos a vobis facta simulacra adversum vos inconsultissime veneramini. » Quo audito, ab uno de turba vel ab ipso nequissimo sacerdote memoratus beatissimus Saturninus martyr gladio graviter vulneratus, Christum Dominum confitendo, sanguinem effundens, spiritum tradidit, beatorum commartyrum suorum choris adjunctus tertio kalendarium novembrium. *Præterea stylus Mombri-* B *tianæ Passionis* S. Saturnini *redolet ærum ferreum, auctoremque non magis literarum latinarum quam historiæ peritum. Nec dissimilis fuit sententia Henschenii de Actis S. Sergii,* quæ ei ab homine imperito *visa fuerunt* conscripta (1). *Has ob causas de illa* S. Saturnini *Vita in nostro Opere nihil præter recitata verba edendum existimamus.*

Melior est Passio ab Arca

7 *Secundam Passionem* S. Saturnini *Calaritani prælo subjecit anno* 1598 *Joannes Arca, presbyter oppidi Bitti* (2), *diœcesis Galtellinensis, tunc ab anno* 1495 *exstinctæ et unitæ archidiœcesi Calaritanæ* (3) *: quæ diœcesis anno* 1779 *restituta, iterum anno* 1828 *suppressa fuit* (4). *Jam vero quantum laboris impenderit Joannes Arca ad conscribendos* De Sanctis Sardiniæ libros tres, *colligi potest ex ipsis Præfationis verbis :* Illum nos, *ait,* scribendo tenebimus modum, ut ne verbo quidem exeamus codicibus atque veterum scriptis, ne quid ex nostro judicemur apponere. In quo videlicet negare quidem non possum, quanto cum labore sudoreque vultus opusculum hoc congesserim, multos jam pridem evolvendo scrip- C tores codicesque vetustos, ut ex densissimis tenebris in lucem clarissimam veritatem hanc revocarem. Sudavi tantum durissimo scriptorum veterum silici laboris chalybem concutiendo, ut aliquas tandem veritatis hujus scintillas eliceremus, quæ in tam obscura oblivionis nocte emitteret lumen aliquod, quod lucesceret clarius. *Verum quamvis Joannes Arca diligentiam adhibuerit ne a veritate transversum unguem discederet, lugendum tamen est eum non ubique servasse primigeniam lectionem. Etenim, quemadmodum in Prologo dicit,* a se id apposuit ut novum ordinem narratis rebus daret, novumque loquendi modum, ut illustris sanctorum gloria cupidissimo lectori dulcesceret.

edita,

8 *Nihilominus lucubratio Joannis Arcæ maximi est pretii, propterea quod in ea Vitas Sanctorum reperies, quas alibi frustra quæreres. Id intellexit Papebrochius, quum, socio* D *Henschenio, colligendis Vitis Sanctorum Romæ gnavam operam daret. Ibi nullum illius valens pecunia numerata comparare exemplar, exoptavit quod præ oculis erat exscribere. Sed, modo excipias Vitam S. Georgii, episcopi Suellensis, quam postea edidit ad diem 23 aprilis, prohibitus fuit. Atque hæc est causa cur Bollandus aliique decessores nostri ad diem 13 januarii SS. Potiti et Ephysii, ad diem 15 maji S. Simplicii, ad diem 19 julii S. Symmachi Papæ, ad diem 21 augusti SS. Luxorii, Ciselli et Camerini, ad diem 10 septembris S. Hilari Papæ Acta illustrantes, abstinuerint ab edendis eis Vitis quæ, curante Joanne Arca, anno 1598 fuerant excusæ. Porro exemplar, quod in nostro servatur musæo, olim fuit Josephi Brocchii, celeberrimi hagiographi Florentini, eique hæc est facta inscriptio :* Hic liber est rarissimus, et Florentiæ fortasse unicus, emptus a me Josepho Brocchio Pisis anno 1745. Alius tantum codex servatur in Vaticana, ex quo desumpta sunt ea, quæ in fine hujus libri corrosa erant, et calamo ibi nunc habentur scripta. *Itaque non est mirandum decessores nostros,* E *quibus hic fons hagiographicus defuit, in illustrandis sanctorum Sardorum gestis adeo fuisse modestos. Nos feliciores ex Joannis Arcæ libello Acta* S. Saturnini *Calaritani excerpere possumus.*

quamquam similis Actis S. Saturnini Tolosani.

9 *Hæc scriptio, cui editor, uti manifestum est, de suo addidit Præfationem, Passioni Mombritianæ longe præstat. In ea nulla deprehenditur repugnantia, nec error historicus. Dicitur ibi* S. Saturninus *morte mulctatus III kalendas novembris, quando agebat Diocletianus annum vigesimum imperii et consulatum octavum. Eo etiam discrepat hæc Passio a Mombritiana, quod Barbarum non utriusque insulæ præsidem facit, sed Sardiniæ tantum. Attamen, præterquam quod prolixior est, exhibet* S. Saturninum *Calaritanum iisdem fere conditionibus comprehensum ac S. Saturninum Tolosanum. Quare indubium est alterum auctorem alterius scriptione usum esse. Verum id in hagiographicis rebus sæpius accidit, ut alicujus sancti celebrioris Acta vel eorum pars conferrentur in sanctum minus celebrem.* F *Sic, ut tomos dumtaxat recentiores attingam, afficta fuerunt Acta S. Symphoriani Augustodunensis S. Silvano Agedunensi* (5) *et S. Caprasio Agennensi* (6); *S. Justi pueri S. Justino Luparensi seu Parisiensi* (7); *S. Apollinaris Ravennatensis S. Verano Pisano* (8). *Cæterum de hoc argumento post Papebrochium* (9) *scripsit unus ex collegis, addens :* omnium nobis difficillimum est hunc scopulum vitare, quoniam nec omnia legisse, nec omnia mentis acie complecti licet(10). *Notandum quoque est S. Saturnino Tolosano et* S. Saturnino *Calaritano esse plura communia. Primo enim S. Saturnini Tolosani translatio ad diem 30 octobris memoratur in Usuardo aucto Remensi et in Greveniano annorum* 1515 *et* 1521. *Dein festum ejusdem S. Saturnini quod passim die 29 novembris celebratur, in Usuardo aucto Antverpiensi, Maximo-Lube-*

(1) Acta SS., tom. III Februarii, pag. 461. — (2) De Sanctis Sardiniæ, initio. — (3) Fr. Matthæjus, Sardinia sacra, pag. 280 et seqq. — (4) Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. XIII, pag. 95 et seqq. — (5) Acta SS., tom. VII Octobris, pag. 823. — (6) Ibid., tom. VIII Oct., pag. 816. — (7) Ibid., p. 324. — (8) Ibid., tom. XI, pag. 787. — (9) Ibid., tom. V Maji, pag. 63 ; tom. VII Maji, pag. 825. — (10) Ibid., tom. VIII Octobris, pag. 323 et seq.

cano

A *cano, Victorini, aliisque pluribus* (1), *et in Martyrologio Maurolyci, inscribitur ad diem* 30 *octobris, hisce verbis :* Tolosæ, Sancti Saturnini. *Quæ explicat Sollerius, addens in his omnibus auctariis non agi nisi de Translatione* S. Saturnini Tolosani, *cujus, ait,* in Usuardo ponitur natalis XXIX novembris (2) : *quod non est absurdum, quum frequenter festum idem ac translatio sonet. Sitne tamen hocce pacto confusio utriusque Passionis facta, peritiores demonstrent.*

Idem dicendum de Actis curiæ episcopalis Calaritanæ.

10 *Tertia Passio* S. Saturnini *martyris nobis nota, quam adhuc nuspiam editam arbitramur, exstat in curia episcopali Calaritana, fuitque exarata post annum* 1441, *quo Eugenius IV Romanus pontifex ecclesiam et prioratum* S. Saturnini *univit archiepiscopatui Calaritano. Quod manifestum est ex hac Passionis inscriptione :* Incipit legenda sancti Saturnini martyris Calaritani, cujus ecclesia et prioratus fuit unitus archiepiscopatui Calaritano a sanctissimo domino Papa. *Ejus auctor anonymus evidenter usus est antiquo codice, quem et manibus versavit auctor Passionis a Joanne Arca* B *publicatæ. Legenda, cui brevis Præfatio præfigitur, divisa est in octo lectiones : unde facile colligitur eam olim in choro fuisse lectam aut cantatam. Recentiores lectiones breviarii de* S. Saturnino *ex ea magnam partem depromptæ fuere. Auctor non tantum* S. Saturnini *agonem descripsit, sed et aliorum præcipuorum martyrum Sardorum, Proti nempe, Januarii, Gavini et Simplicii episcopi, quos omnes Barbarus, Sardiniæ præses, in odium Christi trucidavit* (3). *Eo magis hæc Acta infra edenda existimamus, quod decessores nostri, de S. Simplicio agentes* (4), *quum præ manibus nullam hujus sancti Passionem haberent, brevem tantum notitiam, a Ferrario concinnatam, suo Operi inseruerunt. In hoc autem discrepat hæc* S. Saturnini *Passio ab Actis quæ J. Arca edidit, quod Barbarum exhibet Sardiniæ simul et Corsicæ præsidem; quodque martyrium refert ad IX calendas decembris, anno vigesimo imperii Diocletiani et Maximiani.*

Apocrypha sunt Acta SS. Fulgentio Ruspensi et Fortunato tributa.

11 *Sed præter Acta* S. Saturnini *a Mombritio et Joanne Arca juris publici facta, memorat Dionysius Bonfantus* (5) *duas alias ejusdem sancti martyris Vitas, alteram versibus a S. Fulgentio Ruspensi, alteram soluto sermone a S. Fortunato scriptam, recitatque utriusque scriptionis loca quædam, nullo tamen librorum indicato possessore. Idque eo magis dolendum est, quod Bonfanto non magnam fidem habent docti, ut Papebrochius* (6), *Muratorius* (7), *Matthæjus* (8) *aliique. Porro ipsi haud suffragantur præcipui scriptores, qui pervulgandis SS. Fulgentii et Fortunati libris, vel in texendo eorum indice operam dederunt* (9) ; *nam de Vita* S. Saturnini *ab iis conscripta ne verbum quidem proferunt : quin de iis silet diligentissimus Joannes Arca. Quapropter si reapse Vitas duas* S. Saturnini, *viris eruditis incognitas, manibus versavit Bonfantus, has aliis quam SS. Fulgentio et Fortunato esse tribuendas existimamus. Neque ea, quæ ex utriusque sancti scriptionibus sese excerpsisse affirmat, lectori proponenda censemus, quia, præterquam quod mera figmenta esse videntur, ad* S. Saturnini *res gestas illustrandas nihil conferunt.*

AUCTORE R. D. B.

Barbarus, Sardiniæ præses

12 *Quum in omnibus, quas memoravimus, Passionibus, imo in Actis præcipuorum Sardiniæ martyrum, occurrat Barbarus, insulæ præses, quumque ipse ad acrius vexandos Christianos, jusserit omnia venalia impiis libationibus ab ipsis ementibus et vendentibus inquinari, de viro illo strictim agere juvat. Barbarus, uti in Actis Mombritianis dicitur,* de insula Corsica genitus, ab imperio Romanio tam Sardiniæ quam memoratæ Corsicæ præsidatus actionem promeruit : quam in utrisque insulis uno tempore ministravit. *Sane Barbarum præfuisse Sardiniæ, inter omnes constat : sed eum Corsicam quoque obtinuisse, discimus ex Actis* (*utique minus sinceris*) *S. Devotæ, quæ in hac insula fuit ab eo capite damnata* (10). *Quod si quis existimet eum non utramque simul insulam id temporis regere potuisse, is dicat præsidem prius fuisse Corsicæ, dein Sardiniæ. Etenim paucis diebus post martyrium S. Simplicii, episcopi Galluriensis in Sardinia, uti legimus in altera Passione infra edenda, rediens ex Sardinia in patriam, mari submersus est Barbarus, ac proin ante adventum in Sardiniam S. Devotam interfici jussit et Corsicæ præfuit.* E

crudelissimus,

13 *Quamvis brevi tempore in Sardinia sit commoratus, adeo tamen crudelem sese exhibuit, ut de eo dicere non dubitaverit Joannes Arca, scrutator diligentissimus Actorum martyrum Sardorum* (11): Insitum elephanti comperimus, tunc maxime concitari ad prælium, cum congressurus recentem libaverit sanguinem. Sævissimus præses Barbarus sævior multo factus Christianorum fundendo ebibendoque sanguinem, brevi tempore commoratus in Sardinia, longissimas crudelitates immanitatesque commisit. F Saturaverat se Turribus Christianorum sanguine, expleverat se Calari, sed quasi cædem primis labiis contigisset, ita concitatus exarsit, ut cædibus divina perverteret et humana. Hoc solum flagrabat studio, veluti huic solum adhibitus, non administrationi provinciæ, cui debebat incumbere. Hoc incensus ardore Fausinam subiens civitatem, Simplicium, Dei servum ac venerandum episcopum, nullis aliis satellitibus, nullis ministris admotis, sua furenti manu apud se confodit astantem. Ita se putat inexplebili satisfacturum siti, si munus illud exerceat, quod sibi proprium assumpsere carnifices.

(1) Sollerius, Martyrologium Usuardi, ad diem 30 octobris. — (2) Ibid. — (3) Gazano, La storia della Sardegna, tom. I, pag. 126; Acta SS., tom. XI Oct., pag. 541; Arca, lib. II, pag. 1 et seqq., pag. 9 et seqq. — (4) Acta SS., tom. III Maji, pag. 456. — (5) Triumpho de los santos del reyno de Cerdeña, lib. XII, cap. IV, pag. 355 et seqq. — (6) Cfr. Acta SS., tom. V Maji, pag. 216 * et seqq., tom. III Maji, pag. 272. — (7) Antiquitt. Italicæ, tom. V, Diss. de veneratione erga sanctos, col. 17. — (8) Sardinia sacra, pag. XI, cap. III, pag. 40 et seq. — (9) La Bigne, Bibliotheca Maxima, tom. IX, pag. 4, edit. Lugd. 1677; Migne, Patrol. lat., tom. LXV, col. 1019; tom. LXXXVIII, col. 12 et seqq.; Oudin, Comment. de scriptt. eccles., tom. I, col. 1373 et seqq.; Ceillier, Auteurs sacres et eccles., tom. XVI, pag. 18 et seqq.; Dupin, Nouvelle Biblioth. des Auteurs eccl., tom. V, pag. 20 et 87, edit. Mont. 1691; Rivet, Hist. littér. de la France, tom. III, pag. 464. — (10) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 770. Cfr. Gazano, La storia della Sardegna, tom. I, pag. 159 et seq. — (11) Lib. II, pag. 31 et seq.

Haud

omnia venalia ritibus ethnicis inquinari jubet.

14 *Haud parum crudelitatem Barbari juvabat persecutio orta contra Christianos, imperatoribus Diocletiano et Maximiano; quæ talis erat, uti refert scriptor alterius Passionis,* ut non emere, non vendere, cuique liceret, nisi falsis diis prius immolaret. *Subjicit idem auctor:* Impiis ergo decretis per orbem terræ maximeque in partibus occidentalibus discurrentibus, Christiani variis tormentis afficiebantur,et non consentientes capite truncabantur. *Haud videtur ullus nostræ religionis antiquus insectator subtiliores insidias Christianis struxisse. Utique jam a tempore apostolico in contentionem venerat, num Christianis cibo idolis oblato vesci liceret. Quum autem post S. Pauli et Patrum plurimorum responsa nihilominus animo angerentur Christiani, idque innotuisset, Ecclesiæ persecutores, quo durius eos vexarent, non tulerunt venditores ad arbitrium suum sacrilegis libationibus uti, sed ut omnia ad vitam necessaria ritibus impiis contaminarentur præceperunt. Ita Maximinus, anno* 305 *imperator factus, magistratibus omnibus edixit ut* cunctos tam viros quam mulieres una cum servulis ipsisque infantulis, sacrificare et libare diis immortalibus cogerent,et immolatis hostiarum carnibus vesci; utque cuncta in foro venalia sacrificiorum libationibus inquinarentur; et ante publicas balneas quasi in insidiis collocarentur custodes, qui lavantes illic homines sordesque corporis expurgantes execrandis sacrificiis macularent (1). *Item Julianus Apostata* fontes, qui in urbe, et qui apud Daphnem erant, detestandis sacrificiis polluit, ut qui aquis uterentur, abominationem participarent. Deinde quæ in foro prostabant piaculo replevit. Aspergebantur enim et panes, et carnes, et fructus, et olera, et alia esculenta omnia. Quæ cum cernerent quibus a Salvatore inditum est nomen, gemebant illi quidem et lamentabantur talia detestantes; edebant tamen, legi apostolicæ parentes: Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam (2). *Longius quidem aliis progressus esse videtur Barbarus, quum ipse mandaverit, non tantum ut omnia venalia libationibus ethnicorum aspergerentur, sed etiam* ut non emere, non vendere cuique liceret, NISI FALSIS DIIS PRIUS IMMOLARET: *quod quidem erat peccatum, nec umquam ab Apostolo permissum* (3). *Hujusmodi vexatio rursus exponitur in Actis S. Maximi, de quo post dicendum erit.*

Anno 303 *obiit* S. Saturninus.

15 *Unum nobis hoc § restat quærendum, quo scilicet anno, quonam die* S. Saturninus *martyrii palmam adeptus sit. In tribus Passionibus perhibetur gladio percussus anno vigesimo imperii Diocletiani: qui annus incepit die* 17 *septembris anni Christi* 303. *Adde quod in Passionibus a Mombritio et Joanne Arca editis, fertur die* 30 *octobris, et in tertia, a nobis infra edenda, die* 23 *novembris fuisse occisus. Licet autem Ecclesia Calaritana* S. Saturnini *natalem die* 30 *octobris hodie celebret, (quod forsan ideo facit, quia illo die Martyrologio Romano adscriptus est), videtur tamen aliquando diem* 23 *novembris anteposuisse, uti colligi potest ex* Calendario Sanctorum Sardiniæ propriorum *anno* 1598 *a Joanne Arca edito* (4). *Idem dies placuisse videtur scriptori Passionis S. Simplicii* (5)*: qui narrat Barbarum præsidem trucidasse primo Turribus SS. Gavinum, Protum et Januarium: dein Calari* S. Saturninum, *et tandem S. Simplicium* Gallurensis provinciæ episcopum : *quæ series rerum omnino concordat cum altera ex Passionibus quas infra edemus.*

§ II. De antiquissimo cultu S. Saturnini. Lectiones in ejus honorem. De ejus inventione et translatione.

S. Saturninus, *cujus cultus est antiquissimus,*

Statim *post* B. Saturnini *mortem Christianis ejus sanguinem tamquam pretiosissimas martyris reliquias collegerunt, et exuvias magna reverentia in crypta deposuerunt.* S. Saturnino *occiso, ait auctor Passionis Mombritianæ,* Christiani corpus ejus tollentes,in loco ubi jugulatus est proximo cum honorificentia sepulturæ debita posuerunt. Sanguinis autem ejus lapidi inhærens usque in diem hunc permanet : ubi et oratorium christianis constructum est.Superveniente igitur nocte, factoque in civitate silentio, corpus beatissimi martyris Saturnini de loco ubi jugulatum est, clam extra civitatem a christianis sublatum est, et in quadam crypta parva cum veneratione depositum. *Eadem refert auctor prioris Passionis a nobis excusæ. Sed hæ venerationis significationes, utpote a viris privatis exhibitæ, neutiquam sunt cultus ecclesiasticus, modo excipias templum supra beati martyris sepulcrum ædificatum : nam hic honor a primordiis Ecclesiæ indubium cultus ecclesiastici indicium habitum fuit* (6). *Cujus templi in honorem* S. Saturnini *ædificati meminit circa annum* 529 *S. Fulgentii, Ruspensis episcopi, biographus et discipulus, dicens de beato præsule , iterum in Sardinia exulante* : Juxta basilicam sancti martyris Saturnini , procul a strepitu civitatis vacantem reperiens locum, Brumasio (*alias* Primasio) Calaritanæ civitatis antistite venerabili prius, sicut decuit, postulato, novum sumptibus propriis monasterium fabricavit. In quo quadraginta et amplius fratribus congregatis, disciplinæ cœnobialis ordinem custodivit illæsum (7). *Addit Joannes Arca suo tempore, id est anno* 1589, stare adhuc *majorem partem hujus templi* antiqua structura.

celebrabatur Calari olim die 23 *novembris,*

17 *In Ecclesia Calaritana aliquando cultus fuit* S. Saturninus *die* 23 *novembris : quod dixi supra. Aliis tamen in locis festum ejus die* 30 *octobris agebatur. Ad hanc enim diem inscriptum erat ejus nomen Martyrologio quod olim fuit ecclesiæ Sancti Mauritii de Brusson, in Valle Challand apud Augustanos* (Aoste) *in Pedemontio, et nunc servatur in xenodochio*

(1) Eusebius, Histor. eccl., de Martyribus Palæstinæ, cap. IX, pag. 695, edit. Laemmer.—(2) Theodoreti Opera, tom. III, Hist. eccles., lib. III, cap. XI, col. 1103, recens. Joannis Schulze, edit. Migne. — (3) Cfr. Mamachius, Origines et Antiquit. christ., tom. III, pag. 356 et seqq.; Cornelius a Lapide, Comment. in Epist. I ad Corinth. v. 25. — (4) De Sanctis Sardiniæ, lib. III, pag. 74. — (5) Ibid., lib. II, pag. 33. — (6) Bened. XIV, De Beatif. et Canoniz. Sanct., lib. I, cap. III, num. 7 et 8. — (7) Acta SS., tom. I Jan., pag. 42.

SS.

A *SS. Mauritii et Lazari Augustæ. Hoc* martyrologium, *ait Antonius Gal,* origine græcum esse, satis superque prodit ejus discrepantia a latinis, si dies multis sanctis assignata consideretur. Notetur etiam quod legitur VI kal. januarii : « Assumcio sancti Joannis apostoli » quodque veterum quorumdam Græcorum opinionem prodit, ut eruditis compertum est. Cum vero sancti Augustani aliique occidentales in eo inserti sint, cumque ad usum Augustanorum scriptum fuerit, libenter illud dicerem Martyrologium Græco-Augustanum. Simplicitas demum et brevitas Martyrologii ipsius antiquitatem probant simul et commendant. *Subjicit Martyrologium istud una eademque manu scriptum fuisse sæculi X vel XI* (1). *Unde sequeretur* S. Saturnino *aliquando apud Græcos cultum Sanctorum fuisse delatum, nisi forsan ejus nomen in aliquo priore apographo fuerit interpolatum.*

sed die 30 octobris in Sabaudia et Mediolani.

18 *Proponitur et festum* S. Saturnini sociorumque *ejus in vetusto Kalendario sæculi XII ms. membranaceo, quod præfixum est Missali hujus ævi, deposito in ecclesia Avisii apud* B *Salassos, et nunc ad recensionem Antonii Gal typis edito* (2). *Jam vero nec in Martyrologio S. Mauritii de Brusson, nec in Kalendario sæculi XII, agi ad diem* 30 *octobris de S. Saturnino episcopo Tolosano et martyre, sed de* S. Saturnino *martyre Calaritano, manifestum videtur ; propterea quod in iisdem libris ad diem* 30 *octobris* S. Saturninus *dicitur tantum* martyr *: contra ad diem* 29 *novembris* episcopus et martyr. *Aliud dicendum apparet de Kalendario Mediolanensi anni* 1465 (3), *ubi consignatur ad diem* 29 *octobris festivitas* sancti Saturnini martyris, *quin alibi de celeberrimo martyre et episcopo Tolosano mentio fiat. In Martyrologio vero Mediolanensi Boscæ, ad diem* 30 *octobris, occurrit* natalis sancti Saturnini martyris, cujus corpus Mediolani in basilica sancti Victoris tumulum habuit. *Hunc S. Saturninum esse Calaritanum existimavit S. Carolus Borromæus : nam in breviario Mediolanensi Ambrosiano, pluries edito, ad sancti athletæ diem festum* 30 *octobris, subjicit, Galesinii aliorumque opera usus* (4), *lectionem sequentem :* Saturninus, Calari in C Sardinia nobilibus et christianis parentibus natus, atque in fidei doctrina pie eruditus, martyrium obiit, quo tempore illius insulæ præses, Diocletiani imperatoris jussu, graviter edixerat christianos omnes ubique conquiri ut idolis immolarent, secus vero cruciamentis atque internecione multari. Saturninus itaque comprehensus cum non solum ex edicto minime idolis sacrificaret, sed insuper se christianum esse libere constanterque profiteretur, gladio percussus, abiit in cœlum.

Nescitur quandonam Mediolani

19 *Ob documentorum penuriam disputare non ausim quonam ævo, quo episcopo,* S. Saturninum *Mediolanenses in liturgiam Ambrosianam intulerint. In Kalendario quidem Ambrosiano anni* 1560 *ms., apud nos servato, memoratur ad diem* 30 *octobris* S. Saturninus martyr. *Jampridem vero lis erat apud Mediolanenses essetne hic* S. Saturninus *Calaritanus, an alius. Bosca etiam, qui anno* 1695 *Martyrologium Mediolanense edidit, in annotatis scribit :* De sancto martyre Saturnino habemus hodie officium in Breviario et liturgiam in Missali Ambrosiano ; verum an sit Calaritanus, an alius Saturninus a Calaritano, admodum ambigitur. Alium sane esse censeo, humatum tamen in basilica Victoriana, si fides Ughello tomo IV (5), Morigio in Sanctuario et Villæ de septem ecclesiis stationalibus. Si quis vero de sua sententia nolit desistere, ac Saturninum hunc Caralitanum esse asseveret, de quo hodie meminit Martyrologium Romanum, rem sibi esse sciat cum Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ, qui monumenta Ecclesiæ Calaritanæ, Mombritium et Dimam in suam causam vocat: doceatque, quis et quo tempore ex perinsigni basilica S. Saturnini, ejusdem martyris corpus Mediolanum exportaverit ; tunc enim pedibus in illius sententiam ibo. Illud etiam accedit, quod Acta S. Saturnini Calaritani apud Ferrarium, et alterius Saturnini in Lectione breviarii Ambrosiani discrepant ; ut hinc etiam credam Saturninum, E qui hodie colitur ab Ecclesia Mediolanensi, et in basilica S. Victoris quiescit, esse quidem natione Sardum, sed alium a Calaritano.

coli cœperit.

20 *Duo asseverat Bosca, et primo quidem* S. Saturninum humatum in basilica Victoriana (6) *non esse* S. Saturninum *Calaritanum. Quod placitum falsum esse affirmare nolim : quia Ecclesia Calaritana, cujus alumnis in iis quæ sunt Ecclesiæ Calaritanæ major fides est habenda quam cæteris* (7), *se sui patroni corpore, ut infra videbimus, etiamnum ditatam esse contendit. Accedit quod nulla documenta translatum unquam* S. Saturninum *Mediolanum testantur. Haud absurda forsan esset sententia opinantis S. Saturninum Victorianum a Longobardis, cœmeteria Romana diripientibus, non secus ac multa alia sanctorum martyrum corpora, translatum fuisse Roma in Italiam septentrionalem* (8). *Alterum Boscæ placitum, scilicet* Saturninum qui hodie colitur ab Ecclesia Mediolanensi... esse quidem natione Sardum, sed alium a Calaritano, *multo minus nobis arridet. Cujus displicentiæ hæc causa est, quod primo* S. Saturnini *Mediolanensis et* S. Saturnini *Calaritani martyrium* F *et martyrii adjuncta non discrepant : dein quod Ambrosianæ lectionis exordium :* Saturninus Calari in Sardinia nobilibus et christianis parentibus natus, atque in fidei doctrina pie eruditus, *ex lectione III alterius Passionis, infra edendæ, manifeste sumptum est. Ibi enim hæc obviam habemus :* Beatus igitur Saturnus nobilibus et christianis parentibus natus, et in fide Christi diligenter educatus. *Verum si proposuisset Bosca alium S. Saturninum ac Calaritanum a Mediolanensibus initio fuisse honoratum, cui postea Calaritanum, utpote magis vel solum eis notum, substituissent, forsan ejus opinio non fuisset spernenda.*

Memoratur in martyrologiis.

21 *Videtur sanctus* Saturninus *extra Sardiniam et Pedemontium (licet Mombritius circa*

(1) Monumenta historiæ patriæ (Pedemontii) scriptt., tom. III, pag. 566 et 579. — (2) Ibid., pag. 590, 606. — (3) Martyrologium Adonis, edit. Georgii, ad calcem, pag. 719. — (4) Saxius, Historia literario-typog., apud Argelati, Bibliotheca scriptt. Mediol., tom. I, pars. I, col. CLXII. — (5) Italia sacra, tom. IV, col. 22. — (6) Il vero rustico indovino, ossia guida alle sacre funzioni della città (di Milano), ann. 1855, pag. 120. — (7) Cfr. Martyrologium Romanum, ad diem 26 aprilis, nota I Baronii. — (8) Anastasius Biblioth., tom. IV, in Stephano III, sect. 249, pag. 245, edit. Romæ 1735.

AUCTORE R. D. B.

annum 1475 *ejus Vitam impresserit) ante medium sæculum XVI vix cultus fuisse; nam ab omnibus martyrologiis celebrioribus exsulat. Molanus, primus e præcipuis martyrologis ejus memoriam prodens, in utraque editione Usuardi aucti scribit :* Apud Calarim, Sardiniæ provinciæ oppidum,natale B. Saturnini martyris, qui sub persecutione Diocletiani gladio est truncatus. *Quibus verbis in editione anni* 1568 *præfixit literam Q, ad indicandum sese illius sancti notitiam habuisse, uti ait in Præfatione*, ex quodam martyrologio quod non nomino ad vitandam confusionem. *Post eum venit Galesinius, qui ad diem quoque* 30 *octobris in Martyrologio Romano anni* 1578 *dicit :* Calari in Sardinia sancti Saturnini martyris, cujus, in Diocletiani persecutione, concertatio in fide tuenda illustris extitit. *Quam laudem subjicit in Notationibus Galesinius se excerpsisse* e libro scripto. *Item in Martyrologio Romano anni* 1583 *legitur :* Calari in Sardinia sancti Saturnini martyris, qui in persecutione Diocletiani capite truncatus est. *Addit Baronius in editione emendata anni* 1586 *hoc annotatum :* Accepimus ejus Acta manuscripta, passusque habetur anno vicesimo imperii Diocletiani, ejus consulatu octavo, tertio kal. novembris. Alia Acta habet Mombritius tom. II Vit. Sanct. Meminit ejusdem Fara de rebus Sardiniæ. De basilica S. Saturnini in Sardinia mentio habetur in Vita S. Fulgentii episcopi Ruspensis apud Surium tom. I. *Baronii vestigiis insistens, Ferrarius, ad diem* 30 *octobris in Catalogo Generali Sanctorum Italiæ, breviter sanctum martyrem prædicat. Ast per totam Sardiniam et præsertim Calari* S. Saturnini *cultus jam inde antiquitus valde præclarus fuit, atque nunc omnes totius insulæ diœceses peragravit. Quin, uti legimus in Officio proprio beati martyris*, inter præcipuos Calaritanæ urbis patronos colitur, *vel etiam, uti in Kalendario Calaritano anni* 1845, *est* patronus maximus : *adde quod ejus festum agitur Calari* sub ritu duplici primæ classis cum octava. *Lectiones divini officii quæ a clericis provinciarum ecclesiasticarum Calaritanæ et Turritanæ recitantur, hocce loco subjungimus, non tantum quia nobis uno conspectu* S. Saturnini *Vitam exhibent, sed etiam quia nihil quod cum veritate certo pugnet, in eis occurrere videtur, dum contra in Passionibus, de quibus modo disseruimus, plura monumentis historicis adversantur.*

S. Saturninus

22 Lect. I. Saturninus, Calari, metropolitana Sardiniæ urbe natus, a parentibus pietate ac nobilitate conspicuis diligenter educatur in fide. Cum autem Diocletiani et Maximiani persecutio eam provinciam pervasisset, ac in eadem civitate maxime grassaretur, recurrente die quo annua festa et sacrificia Jovi peragere in Calaritano Capitolio populi consueverant, eorumdem turbæ per viam a Solis fano ductam, quæ Sacra vocabatur, ad immolandum Jovi in ejus templum convenerunt. Hanc impietatem detestatus nobilis adolescens, Deum optimum maximum exorabat, ut mirabilium suorum magnitudinem ostendens, ethnicorum tenebras lucis suæ radiis dissiparet. Jam vero cum ante faciem ejusdem templi progrederetur, ipsius precibus annuente Domino, ac in servo suo se mirabilem demonstrare volente, sola Saturnini præsentia factum est, ut Jovis sacerdos solita oracula ab ejus simulacro accipere non valeret, et omnium qui sacrificiis aderant, expectatione delusa, responsa exquirere nec ultra posset.

religionis causa occiditur.

23 Lect. II. Quamobrem ira percitus impius minister, aliique pariter ex gentilium conventu, haud frustra rati alicujus Christiani virtute oraculum obmutuisse, Jovis ædem egrediuntur, et Saturnino non longe absenti obviam facti, ut Cæsarum contemptorem eum criminantur ac eorum sacra obire detrectantem corripiunt. Ad quæ Saturninus : « Absit mihi, ait, vestros venerari deos : ego enim Domini Jesu Christi vexillo signatus, ejus cœlesti virtute munitus sum ; non opus habens vanis et lapideis idolis inservire, vel immundi Jovis sacrificiis pollui, quorum adversum vos ipsos vestris manibus facta simulacra veneramini. » Quibus verbis acrius indignati, veritique gentiles ne ejus exemplo Christianorum numerus augeretur, immania quæque supplicia comminantur. Infractus tamen Saturnini animus restitit, ac in Christi confessione firmissime perseverans, sub Barbaro Sardiniæ præside, abscisso capite coronatur, illustre fidei testimonium relinquens, tertio kalendas novembris,anno vigesimo imperii Diocletiani, consulatu ejus octavo, epochæ Christianæ tercentesimo tertio, ætatis suæ decimo nono.

Exstruitur basilica ipsi sacra.

24 Lect. III. Ejus corpus a fidelibus reverenter in parva civitatis crypta per silentium noctis deponitur, atque in eum inde locum transfertur, in quo, ut primum mitiora tempora sortiti sunt catholici, titulo beati Saturnini magnifice extructa, et ab injuria temporis vindicata, ETIAM NUNC MANET BASILICA DEO SACRA : ubi Dominus multis maximisque signis ejus illustravit exuvias, aliorumque martyrum corporibus consociari voluit. Sequutis inde temporibus, Gregorio XV Pont. Max. catholicam Ecclesiam gubernante, prope aram maximam ejusdem basilicæ, sub altari quod ad orientem vergit, sacrum corpus in marmoreo monumento ornatissime sculpto repertum fuit, moxque ad majorem ecclesiam Calaritanam ingenti pompa populorumque lætitia translatum, reconditur in oratorio elegantissime extructo, ejusque nomini dicato, et inter præcipuos ejusdem urbis patronos, magna totius Sardiniæ aliarumque gentium religione colitur.

Corpora multa inventa in Sardinia incunte sæculo XVII

25 *Per plura sæcula de* S. Saturnini *exuviis omnes siluerunt ; quum ecce ineunte sæculo XVII iis inventis incredibiliter gavisi sunt Calaritani. Narrant enim Fratri coadjutori temporali Societatis Jesu, Francisco Hortolano, a Deo fuisse revelatum quibusnam in ecclesiis insulæ Sardiniæ quiescerent bene multi martyres, ibi olim sepulti. Has inter ecclesias erat basilica suburbana Calaritana* S. Saturnini, *in qua, præter plures alios sanctos, deposita fuisse ossa ipsius sancti martyris, affirmavit Franciscus Hortolanus. Investigatione facta, sepulcra nonnulla cum ossibus, quibus nomina sanctorum aliunde notorum inscripta erant, invenerunt indagatores : item (tum ibi, tum aliis in ecclesiis) ultra trecenta sepulcra cum ossibus, signata literis* B. M.; *quas Franciscus Esquivel, archiepiscopus Calaritanus* (1), *Seraphinus Esquirro* (2), *Dionysius Bonfant* (3) *interpretantur*

(1) Relacion de la invencion de los cuerpos santos, pag. 31 et seqq. — (2) Santuario de Caller. — (3) Triumpho de los santos del reyno de Cerdena.

A *interpretantur* Beatus Martyr. *Verum in hanc sententiam ire multi eruditi* (1) *recusarunt, dicentes literas* B. M. *non significare* Beatum Martyrem, *sed* Bonæ Memoriæ. *In utramque partem acriter disputatum fuit. Bonfantii, quum aliis in augendo sanctorum Sardorum numero longius processisset, librum Inquisitores Hispani expurgandum esse censuerunt. Hac de causa decessores nostri, agentes de his recens detectis sanctis, magna moderatione usi sunt, non suum esse litem dirimere arbitrati, præsertim quum cardinalis Franciscus Barberinus Bollandum* moneri jussisset, quorum Sardi recens exuvias reperissent, venditarentque ut sanctos, eos ne temere in Opus nostrum referamus : donec constet, quæ Ecclesiæ Romanæ de his sententia sit, aut nisi eorum martyrium et publica ab antiquo veneratio satis sit aliunde explorata (2).

viris eruditis suspecta visa sunt.

26 *Quod et fecerunt Lucas Holstenius, bibliothecæ Vaticanæ custos* (3) *et Ferdinandus Ughellus, auctor Italiæ Sacræ. Itaque satis esse judicavere Bollandus, Henschenius* (4) *et* B *Papebrochius has solas Vitas Operi Bollandiano inserere, quæ aliunde quam ex epitaphiis innotuissent. De aliis petierunt ut haberentur excusati, donec sensum suum clarius expressisset apostolica sedes. Præterea parum utile fuisset de his disserere, quum nihil nisi eorum nomen aut ex revelationibus Francisco Hortolano factis aut ex titulo sepulcrali esset notum : nam quæ de his scripsit Bonfantus ab eruditis passim dicuntur somnia* (5). *Nuper, id est, pontifice Gregorio XVI, concessum fuit Calaritanæ, Turritanæ, aliisque pluribus Ecclesiis,ut quotannis celebrarent festum plurium eorum, quorum ossa multis locis insulæ Sardiniæ ineunte sæculo XVII inventa fuerunt. Jam ad* S. Saturninum *redeamus.*

S. Saturnini *sepulcrum detectum fuit,*

27 *Ut hujus sancti martyris exuviæ, præsente Francisco de Esquivel, archiepiscopo Calaritano,(quem comitabantur plures canonici, regulares, aliique presbyteri et clerici,) detegerentur, die 22 septembris anni 1621 primum laboratum fuit. Die 12 octobris inventus lapis, cui inscriptum erat hoc epitaphium* (6):

C

✠ SANCTUS....
TURNINUS
CARALITANUS

Dein die sequenti, 13 octobris, detectum fuit marmoreum monumentum, et postridie ipsa arca ornatissime sculpta (7). *Monumento hæc inscripta erant :*

IN HOC TEMPLO ✠
JACET BTM9 ET STM9
SATURNINUS CIVES
QUE VIXIT ANNIS XVIIII.
ET MENSI. V. ET DIES VIII.
✠ ET EGO CLAŪS P̄Ī M̄DO CON
LOCAVI K. XXVIIII NOVEMBR.

28 *Cum horum pignorum translatio ad ecclesiam cathedralem post aliquot dies facienda esset,interea,ne iis ullum damnum afferretur, Calaritani multi nobiles, clerici, et Capuccini prope basilicam excubias egerunt. Die vero* 16 *octobris, archiepiscopus, magistratus, multi clerici et regulares, atque etiam populus, magna pompa et continuato agmine, inventa ossa ad ecclesiam cathedralem deduxerunt. Contendit Bonfantus Claudium qui monumentum in honorem* S. Saturnini *posuit, fuisse sæculo IV episcopum Calaritanum* (8). *Cui minime est assentiendum ; nam primo hujus rei nullum aut documentum aut auctorem indicat; dein Felix Matthæjus* (9), *Petrus Martini*(10), *Michael Gazano*(11), *Josephus Cappelletti* (12) *aliique,qui vel episcoporum Calaritanorum seriem texuerunt, vel insulæ Sardiniæ historiam sacram scripserunt, silentio Claudium prætermittunt. Asserunt eruditi inscriptionem nullo pacto ad prima Ecclesiæ sæcula pertinere, sed potius circa sæculum XII fuisse incisam, postquam multæ ecclesiæ Sardiniæ, uti ostendit Papebrochius, fuerunt, jubente Victore Papa III,instauratæ vel ædificatæ*(13). E *Suspicor equidem Claudium isto ævo basilicæ* S. Saturnini *vel præpositum fuisse vel virum optime de ea meritum. Quo tempore translata fuere* S. Saturnini *ossa, duæ in ejus honorem inchoatæ sunt sodalitates, altera in ecclesia cathedrali, altera in antiqua basilica* S. Saturnini (14). *Quarum quidem fata nescimus : sed hoc certum, Sardiniæ metropolim patronum suum hodie, ut olim, venerari. Etenim die* 18 *junii anni* 1871, sodalitas juventutis catholicæ Calaritanæ *canonice constituta fuit in ipso sacello quo* S. Saturnini *reliquiæ coluntur, atque gloriosi martyris nomine fuit insignita* (15).

sed ejus inscriptio videtur esse sæculi circiter XII.

PASSIO S. SATURNINI

CALARITANI MARTYRIS

ex libro Joannis Arca de Sanctis Sardiniæ.

F

PRÆFATIO *a.*

a

Suum paganis concelebrantibus Jovem, suum natale celebrat Saturninus : non quo in has mundi tenebras est ingressus, sed quo in clarissimam cœlorum lucem ascendit : e terra nimirum in cœlum, a frequenti labore in requiem sempiternam, a tentationibus ad quietem, a corporis cruciatibus ad animi delicias, non exiles illas quidem et fluxas, sed perpetuo duraturas ac stabiles, ad triumphi coronam et gloriam perfruendam. Laborant pagani immolandis animalibus Jovi ; exutus ille tali solicitudine,deambulat oblata deridens. Miscetur hostiis turba, sejungi-

S. Saturnini *prædicatur martyrium.*

(1) Acta SS., tom. V Maji, pag. 129*; Muratori, Antiq. Ital., tom. V, Diss. LVIII, col. 17.— (2) Acta SS., tom. I Februarii, pag. XXI. — (3) Ibid., tom. V Maji, pag. 220. — (4) Cfr. ibid., tom. III Maji, pag. 456. — (5) Cfr. P. Martini, Storia eccles. di Sardegna, tom. II, pag. 347 et seqq. — (6) Bonfantus, Triumpho de los santos del reyno de Cerdeña, lib. XII, cap. VI, pag. 360. — (7) Ibid., Esquirro, Santuario de Caller, pag. 523.—(8) Bonfantus, pag. 361; lib. XIII, pag. 450. — (9) Sardinia sacra, pag. 68 et seqq. — (10) Storia eccles. di Sardegna, tom. III, pag. 316 et seqq.; Illustrazioni ed aggiunte etc., pag. 85 et seq.— (11) La Storia della Sardegna. — (12) Le chiese d'Italia, tom. XIII, pag 48 et seqq. — (13) Acta SS., tom. V Maji, pag 221*. — (14) Ibid., pag. 363. — (15) Cfr. E. Ferrara, Panegirico recitato in onore di S. Saturnino, Cagliari 1871.

tur

EX IMPR. tur ille, ut solus sibi communicans adhæreat uni Deo. Capitur satellitibus, capitur uni Deo: terreno paganis corpore, animo Christo Jesu; exterritus supplicio, excitatur cœlesti præmio. Superatus corpore, victor est animo; terræque demandatus sepulchro, vehitur cœlo triumpho. Itaque dum isti cruciatus moliuntur et cædem, suum ille celebrat diem. Aspice ergo diei celebritatem. Adest impiorum frequentia, dum sanctus truncatur tyrannorum mandato; adest bonorum: tabescunt illi, lætantur isti. Si non desunt malorum expectantium chori, non deest multitudo fidelium congratulantium simul. Tunc sævientium turba, nunc exultantium: tunc desperatorum, nunc confidentium. Calari natus in hanc mortalem lucem, in sempiternam ascendit cœlorum gloriam: nobilibus parentibus terra, nobilioribus cœlo. Juvenis ætate, sed moribus *b* grandis: statura corporis parvus *b*, animo excellentior. Mortalibus spretis opibus, veras sibi elaboravit copias. Quonam modo sit passus, brevis inferior manifestabit hystoria ex Martyrologio *c* *d* Romano, Surio *c*, et codice antiquo *d*.

ANNOTATA.

a *Præfatio fuit scripta, ut legenti apertum est, ab ipso Joanne Arca.*

b *In Pseudofulgentio, de quo in Commentario prævio num.* 11, *legitur* (1):

Statura parvus, virtutum culmine magnus, Martyrio dignus, quamvis puer atque benignus.

c *Surius et Bollandus edidere Vitam S. Fulgentii, episcopi Ruspensis, ubi agitur de basilica S. Saturnini. Cfr. Comm. præv., num.* 16.

d Codex antiquus, *de quo hoc loco, est ille idem quem nunc, Joannis Arca adhibita recensione, edimus. De eo locuti sumus in Commentario prævio, num.* 7 *et seqq.*

CAPUT UNICUM.

Barbarus, præses Sardiniæ, a

Missus ab imperatoribus Diocletiano et Maximiano præses Barbarus *a* iniquissimus ad regimen Sardiniæ provinciæ, nihil sibi putavit C antiquius, quam ut omne penitus Christianum nomen extingueret. Atque suo primo in Sardiniam adventu, ut perniciosissimum cordis evomeret venenum, totam replet edictis suis provinciam, quibus fidei studiosos variis tormentorum generibus terrefactos præcipit cruciari. Percrebescunt hæc Calari metropoli Sardiniæ, quæ multos habebat christianæ fidei amatores, et obtinendi martyrii cupidissimos. Adest ex multis unus Saturninus, qui cum in eadem civitate natus esset ex nobilissimis et christianis parentibus, diligenter fuit educatus in fide. Auditis mandatis, armis se Christi fortissimis instruens, mortem crudelissimam præsidis voluntati præposuit. Satis planum quidem, quam sit saluti fidelibus sanctissimæ fidei cultus. Quo magis illam veneramur et colimus, eo majores accessiones in animo suscipimus. Cum lignum statuitur adorandum: Si, talis sis, diceretur, qualis est iste Deus, nonne putares dandum tibi convitio? Non immerito impiorum cruciat animum divinum illud eloquium: Simulacra gentium argentum et aurum, etc. Similes illis fiant qui D faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

idola adorari jubet.

2 Sed tanta cæcitas animorum, ut illos non metuant majestati aptandos, quibus adæquari refugiunt. Per totas sane sylvas et valles, per omnes montes quidem talium esset diffundenda religio. Quot stipites, tot auctores; quot saxa * tot numina comparantur. Relinquendane terra quæ tot et tanta parturit incrementa deorum? Sicut naturæ præscriptum est legibus, uno tantum regendum capite, ita solum unum auctorem habendum. Quid putas, insipiens idolatra, in iis totum Deum habitare reclusum, quibus de Deo nullus saporis capitur sensus? Sic enim se res habet: ubi sanctitas non est, nescit habitare divinitas. Quænam dementia! rationis capacissimus homo expers omnino rogat brutum! Vivens mortuo supplicat, quod nec, cum exciditur, dolet; nec cum exuritur, contradicit; nec dum contemnitur, significat dolere. Qui ista colunt miseranda ludibria, facile poterunt suos boves vel canes ut Deum summum excolere et adorare submisse. Minor infelicitas videretur inuri, si quod plus affert utilitatis, plus venerationis haberet et reverentiæ. Stultitiæ sibi pœnam esse cognoscant, E Apostolo nuntiante: Et non habuerunt Deum in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum. »

*sata *in edit.*

Sed falsa numina spernit S. Saturninus, b

3 Quam bene cognovit deos istos vel lapides potius beatissimus Saturninus, qui vitam maluit perdere, quam quid honoris talibus diis exhibere! Erat Appolinis *b* capitolium in urbe Calaris ad Orientis planiciem, littori maris propinquam, et urbis portæ, cum illustri platea, quæ area * templi erat, via sacra vel Apollinis dicta, ad fontem *c* quem appellabant novum. Extat adhuc *c* non contemnendum fragmentum latericio extructum opere. Ad illud se contulerat paganorum innumera multitudo, ut animales bestias bestiarum principi Jovi tribueret immolandas. Itaque magna cum pompa magnaque lætitia celebrabant ex more per viam sacram usque ad novum fontem ornatos lauris tauros, ut vana consueverat superstitio; cum summus sacerdos, ut præsidis Barbari satisfaceret animo, præcipit, speculatore apposito, ut qui conspicerentur refugientes ab hostiis, vel illas respuentes, vincti subito ducerentur ad ipsum. Ambulabat hoc ipso F tempore strenuissimus juvenis Saturninus *d*, ala- *d* cris animo, per viam sacram, deridens non parum tam celebrata festa.

*arca *in edit.*

quum omni sensu careant,

4 Delata re sacerdoti, incurrunt multi ex sacrificulis ipsis, et ad fontem Appollinis ambulantem repertum, captum perducunt ad sacerdotem. Rei novitatem interrogatus, fidem Christi confitetur constanter. « Quare, inquit sacerdos, ex jussu præsidis ad capitolium non venisti, ut hostias Jovi cum omni populo immolares? » Constanti voce dedit responsum martyr: « O infelices et miseri, qui immundorum immundissimi cultores estis effecti. Ego fidei Jesu Christi splendore illustratus, quam vani sint cerno, vestri lapidei dii, et ut tales omnino sperno; cum nulla cogat honestas vel utilitas immolare. Jovis namque cæterorumque sacrificiis idolorum sordibus nullus mundatur, sed inquinatur potius. Si est in mortuis, non revocatur ad vitam, quia magis magisque mortis obruitur tenebris. Qualis hic Deus, quem, cum averteris oculos, perdidisti

(1) Bonfant, Triumpho etc., pag. 357.

illum

A illum? Amplecti tu poteris, non tamen te ille: accedes ad illum, a te ille avelli suo loco non poterit.

contra verus Deus sit perfectissimus.

5 Ille verissimus Deus, ille totis colendus viribus, quem, ubi invocaveris, omni loco et tempore reperies paratissimum; omnia complet atque excedit. Longe, cum irascitur, est; cum placatur, propinquus. Culpa facit absentem, præsentem misericordia; peccatis repellitur, dignis meritis invenitur. Absconditus si putatur, tui medius est occultus et manifestus. Ille tibi lucis et solis præparavit splendorem; ille fluctus profundissimos vastaque terrarum antra in tuam condidit utilitatem; ut qualis ille sit, cui obsequi debeas, ex earum rerum, quas tibi comparavit, dignitate cognoscas. Hunc ergo metuas oportet, quem nihil latet in animo. Ille te videt cogitantem, introspicit amantem et audit deprecantem. Agnosce igitur, quis tibi sit exorandus. Ad Jovem me compellis exorandum. Si cognosceres quam sit honesta quamque salubris recta ad verum Deum et fidelis oratio! Annos quindecim una brevis oratio adjecit Ezechiæ. Atque adeo illum B mihi solum excolendum propono, qui suum unigenitum pro vita hominis tradidit, qui hominis auctorem convertit in ejus pretium, et ipsum redemptorem pro communi salute venalem proponere non est veritus. Illum veneratione prosequar, qui cum me de nihilo fecerit, reparare de modico pulvere potest resurrectionis miracula meo cinere semel, quæ semper facit in tritico.»

Quapropter morte mulctatur.

6 «Multis abundas verbis, ait sacerdos. Quis tibi tantam tamque inanem verborum largitus est copiam? Excole quos aspicis deos, si non vis apud illos cruciatibus confici.» «Cruciatus vel immanissimos parvi pendo, ut cum Christo meo crucifixo merear crucifigi. In iis crede tuam me salutem requirere, quia ab illo necesse est tuam quæras restaurationem salutis, cui jam debes originem et vitam.» Tantam in iis capiunt admirationem pagani, ut loqui stupefacti vix possint. Alii constantiam et animi magnitudinem laudant, alii nova et inaudita de rebus divinis verba. Quapropter indignum omnino morte gratum tam juvenem clamant. Alii autem lapidei effecti, ne aspirarent ad vitam, firmissimis Saturnini verbis resistunt. Atque desperati quicquam ab eo consequi posse, in conspectu omnium sine mora C capite plectunt. Hoc brevi certamine consecutus est Christi martyr triumphalem coronam, qua decoratus in cœlis ævo sempiterno perfruitur. Sub noctem veniunt Christiani, et raptum ejus corpus extra civitatem sepeliunt in crypta, ubi postea magnificum est in ejus gratiam ædificatum templum *e*. Sanguis autem ejus e terra *e* collectus et coagulatus in amphora, multa mirabiliter est operatus *f*. Passus est hic gloriosissimus martyr III kal. novembr. sub Barbaro præside in persecutione Diocletiani, anno ejus imperii vigesimo et consulatu octavo. EX IMPR. *f*

Extant *g* ejus Acta manuscripto codice, et alia Mombritii tom. II de vitis Sanctorum, et est ascriptus in Martyrologio Romano. De extructa autem basilica mentio est in Vita sancti Fulgentii Ruspensis episcopi, ab ejus discipulo scripta, et apud Surium tom. I. Stat adhuc major pars hujus templi, antiqua structura, quæ prioratus ordinis ecclesiæ Calaritanæ metropoli unita est ab Eugenio IV anno 1441 * *h*. Diu in hac ecclesia sanctus Fulgentius vixit. *g* * *forsan* 1444 *in edit.* *h*

ANNOTATA.

a *De Barbaro præside cfr. Comm. præv., num.* 12-14.

b Appolinis capitolium *dicitur in Actis S. Ephysii* templum Apollinis, in quo Saturninus est passus ad urbis Calaris Orientem (1). *Illius hodie nullum superest vestigium, nec scitur quo loco fuerit. Solius antiqui templi deæ Vestæ reliqua sunt rudera* (2). E

c Fons novus *ubinam fuerit latet. Sed animadvertendum est Sardiniam habere fontes insignes. De iis Solinus:* Fontes calidi et salubres aliquot locis effervescunt, qui medelas afferunt (3). *Fons novus in Passione Mombritiana vocatur* puteus novus...civitatis Calaritanæ confinio proximus. *Cujus Passionis scriptor forsan alludit aquarum pluvialium stagnis de quibus idem ille Solinus ait:* Stagna pisculentissima hibernæ pluviæ in æstivam penuriam reservantur: nam homo Sardus opem plurimam de imbrido cœlo habet (4). *De his fontibus et stagnis erudite scripsit Albertus de la Marmora* (5).

d Juvenis *dicitur* S. Saturninus *in Passione quam edimus, non alio modo ætate indicata. Sed in Officio ecclesiastico in ejus festivitate usurpato legitur martyrium fecisse* anno ætatis suæ decimo nono. *Id ex lapide sepulcrali de quo supra in Commentario prævio, num.* 27, *sumptum fuisse arbitror.* F

e *De templo in honorem* S. Saturnini *ædificato diximus in Commentario prævio, num.* 16.

f *Vid. ibid.*

g *Reliqua addita fuisse ab ipso Joanne Arca vix est quod moneamus.*

h *Cfr. Comm. præv., num.* 10.

(1) Joannes Arca, lib. I, pag. 47. — (2) Casalis, Dizionario geografico degli Stati di Sardegna, tom. III, pag. 108. — (3) Polyhistor, cap. IV, pag. 90, edit. Panckoucke, lat.-gall. — (4) Ibid. — (5) Voyage en Sardaigne, lib. II, cap. II, pag. 106 et sqq.

EX MSS.

ALTERA PASSIO S. SATURNINI MARTYRIS

ex codice ms. curiæ archiepiscopalis Calaritanæ.

CAPUT UNICUM.

S. Saturninus impellitur ad diis sacrificandum. Martyrium SS. Proti, Januarii et Gavini. Martyrium et sepultura S. Saturnini.

INCIPIT LEGENDA SANCTI SATURNINI MARTYRIS CALARITANI CUJUS ECCLESIA ET PRIORATUS FUIT UNITUS ARCHIEPISCOPATUI CALARITANO A SANCTISSIMO DOMINO PAPA.

Laudatur Deus Ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui est corona et præmium omnium martyrum cunctorumque sanctorum, passionem beatissimi Saturnini * describere cupientes, Christum gloriosum regem ipsorum rogamus martyrum, ut ipse sua nobis dignet pietate donare, quatenus aliquomodo gesta sanctorum valeamus apte narrare. Nam quis valeat sicut dignum est, magnas martyrum præclarasque virtutes narrare, laudare atque magnificare? Atque ita quamvis indigni et inertes, non omnino debemus cessare a Christi et sanctorum ejus fandis laudibus.

* *passim etiam* Saturnus *dicitur*

in Sanctis suis. 2 Lectio ii. Laudes enim sanctorum laudes sunt regis eorum, quorum fide infidelium infidelitas turbatur, fidelium fides roboratur; quorum meritis nostra fragilitas relevatur; quorum martyrio mater Ecclesia coronatur et angelorum choris congratulatur; his die noctuque psallamus, eorum suffragia devote quæramus, his toto corde gratias agamus. Sed jam ad rei gestæ ordinem veniamus.

S. Saturninus, temporibus Diocletiani et Maximiani, 3 Lectio iii. Beatus igitur Saturnus nobilibus et Christianis parentibus natus, et in fide Christi diligenter educatus, velut lilium inter spinas et sicut stella inter fuscas noctis umbras clarissima, virtutum lucem refulsit; juvenis quidem ætate, at maturus moribus, statura parvus, animo magnus, despexit opes terrenas, ut cœli divitias caperet veras; sprevit hanc vitam, ut æternam in cœlis caperet vitam. Regnantibus autem impiis imperatoribus Diocletiano et Maximiano, anno regni eorum vigesimo, diaboli malitia faciente, orta est talis persecutio contra Christianos, ut non emere, non vendere cuique liceret, nisi falsis diis prius immolaret. Impiis ergo decretis per orbem terræ maximeque in partibus occidentalibus discurrentibus, Christiani variis tormentis afficiebantur, et non consentientes capite truncabantur.

a Barbaro præside, uti plures alii 4 Lectio iv. Eodem tempore quidam vir, nomine atque opere Barbarus, accepit principatum Sardiniæ atque Corsicæ a Romanis regibus; qui per Corsicam ad Sardiniam iter faciens, pervenit ad partem Sardiniæ quæ vocatur ab incolis Turris; ibi suis præcepit satellitibus, ut ubicumque Christianos invenire possent, vinctos ad se perducerent. Tunc accedentes quidam nuntiaverunt ipsi præsidi, esse ibi quosdam Christianos, quorum nomina, inquiunt, sunt hæc: Protus, Januarius et Gavinus. Qui statim jussit eos ad se perduci. Qui cum præsentati fuissent, interrogavit eos præses Barbarus dicens: « Cujus regionis estis? » Sancti martyres responderunt dicentes: « Christiani sumus, et alium Deum nescimus neque adoramus præter Christum. » E
Præses dixit: « Audistis præcepta invictissimorum principum Diocletiani et Maximiani, quibus jusserunt ut qui se christianum non negaverit, diversis cruciatibus affligatur, et ad ultimum, si sacrificare diis noluerit, capitali sententia feriatur. » Sancti martyres responderunt: « Audivimus, et pro nihilo habuimus eorum stultam jussionem. »

5 Lectio v. Præses dixit: « Sacrificate diis, antequam diversis tormentis consumemini. » *sancti martyres,* Responderunt: « Non facimus; fac quod facturus es. » Videns ergo eos præses constantes et invictos in fide Christi, dedit in eos sententiam dicens: « Diis blasphemiam inferentes et sacris præceptis imperatorum non obedientes, capite plectantur. » Ducti sunt itaque ad locum ubi consummandi erant, et decollati sunt pro nomine Domini nostri Jesu Christi; commendantes terræ corpus, animas sanctas Jesu Christo, suscipientes victoriæ palmam ab æterno principe.

6 Lectio vi. Post hæc impius præses Barbarus idolorum sacrificiis intentus, et impiis imperatoribus obtemperando placere cupiens, eorum decreta contra Christianos per omnem Sardiniam divulgavit: verbis etiam et scriptis mandavit, ut ubicumque Christiani invenirentur, variis tormentis usque ad negationem affligerentur, et nisi consentirent, ad ultimum morti traderentur. *Calari,* F
Cum igitur etiam in Calari, metropolitana Sardorum urbe, imperatorum decreta lecta fuissent et omnes ad sacrificandum compellerentur, Christiani qui eo tempore inventi sunt, constanter in fide Christi perstiterunt, invicem se hortantes ad sacrificia idolorum contemnenda, et martyrii palmam obtinendam.

ob spreta idola, 7 Lectio vii. Ex multis autem superstitionibus, quibus prædicta Sardorum gens cæca et obligata tenebatur, maxime dementi insania circa Jovis culturam nimis dedita erat, et qui erat turpissimus omnium dæmoniorum, potissimus omnium putabatur. Congregata est itaque maxima multitudo paganorum, ut Jovi animales hostias in Capitolio, quod est vicinum litori maris et portæ Calaritanæ, solemniter immolarent. Quidam vero per sacram viam, quæ dicebatur Apollinis, et ad locum qui dicebatur locus Novi Fontis, secundum suam consuetudinem procedebant

A debant exultantes, cum tauris lauro coronatis. Hanc autem solemnitatem turpissimam illis immunde celebrantibus, ecce nobilissimus et sanctissimus juvenis nomine Saturnus, de quo supra diximus, eadem hora qua sacerdos idolorum magicis populum verbis imbuebat, juxta prænominatum Capitolium transitum faciebat.

occisus fuit, 8 Lectio viii. Præceperat autem sacerdos idolorum et etiam speculatorem proposuerat, ut consideraret quatenus si aliquis Christianus in templo inveniretur, vinctus ad præsidem duceretur. Extitit ergo unus ex præfatis, qui diceret quemdam Christianum inde pertransire. Cœperunt itaque insequi eum hi qui ad immunda sacrificia convenerant; invenientes autem eum prope dictum fontem Apollinis, tenuerunt, et interrogaverunt eum dicentes: « Quare secundum jussionem præsidis non convenisti in Capitolium, ut Jovi hostias cum populo immolares? » Beatus Saturnus constanter respondit dicens: « O infelices et miseri et immundorum idolorum immundissimi cultores! Ego in nomine Domini mei Jesu Christi fulgore ac illuminatione signatus, et fide firmatus, et cœlesti sua virtute muni- B tus, omni modo contemno deos vestros lapideos et æreos, qui oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt, sed surdi et muti et insensibiles existunt. His ergo nulla necessitas est vel utilitas immolare, vel eos adorare. Jovis namque vel aliorum sacrificiis idolorum nullus mundatur, sed sordidatur, non vivificatur, sed mortificatur, non sanatur, sed in æternum damnatur. Considerate, cæci, stulti et insani, quia nulla ratio permittit esse deos lapideos, æreos et argenteos aut aureos, qui manibus hominum fiunt. Hinc sapiens quidam bene ludens versibus, inquit:

Esse Deum ratione caret cui contulit esse
materiale lapis, effigiale manus. »

Hæc dicente sancto Saturno, gentiles mirari cœperunt beati viri constantiam, et quasi nova et inaudita verba proferret, stabant stupefacti.

die 23 novembris. 9 Videntes autem firmissimam ejus fidem in Christo, et potius posse occidi quam vinci, jusserunt illum, sine cessatione corde ac ore Dominum confitentem, capite cædi: decollatus est igitur beatissimus Saturnus, IX calendas decembris. Christiani autem tollentes corpus ejus de C loco in quo passus est, cum magna gloria in sepulcro posuerunt. Cujus spiritus ab hymnidicis angelorum choris ad æterna regna est cum magna gloria ductus. Sanguis autem illius terræ coagulatus usque in hodiernum diem sanitatem operatur, ubi sacra domus a Christianis ædificata est. Altera vero die advesperascente nec non nocte superveniente, venientes autem Christiani rapuerunt corpus beati Saturni, et quiescentibus civibus, extra civitatem clam pertulerunt, et in quadam crypta cum honore magno sepelierunt.

Post eum obit S. Simplicius. 10 Impius vero præses Barbarus inde progrediens, venit in regionem Sardiniæ quæ dicitur Galluris, et intravit in civitatem Fausinam, ubi similiter diligenter perquirens christianos, invenit qui diceret esse in ipsa civitate christianum episcopum nomine Simplicium. Quo audito, jussit eum ad se duci. Ministri autem pergentes duxerunt eum ad præsidem; quem videns præses, interrogavit eum dicens: « Quis es et quo vocaris nomine? » Beatus Simplicius respondit: « Apud homines quidem Simplicius vocor, apud Deum Christianus sum, peccator et episcopus hujus civitatis. » Præses dixit: « In hac ergo stultitia credens perseveras? Nescis præcepta regum Diocletiani et Maximiani? » Respondit beatus Simplicius: « Ego credo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et non timeo præcepta regum, neque minas tuas. » Præses dixit: « Simplici, sacrifica diis, ut evadas tormenta horribilia, qui te forte laniabunt. » Sanctus Simplicius respondit: « Nequaquam adorabo idola neque dæmonia, quæ vos colitis et adoratis; de diis enim vestris Propheta dixit: Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent et non loquentur; oculos habent et non videbunt; aures habent et non audient: neque enim est spiritus in ore ipsorum, etc. » Audiens autem præses, furore arreptus, apprehendit lanceam et percussit beatum Simplicium; qui post hæc triduo vivens, vitam finivit in Domino, et susceptus est spiritus ejus a choro angelorum, perductus E est ad siderea regna, et manet in consortium martyrum per omnia sæcula sæculorum. Amen. Corpus autem ejus cum debito sibi honore sepultum est a christianis. *Ex Mss.*

11 Quæ cum præses audisset, iratus dixit: « Per deos! cum rediero de Corsica, succendam civitatem istam et delebo Christianos a facie terræ. » *Barbarus præses a Deo punitur.* Proficiscens autem Barbarus ad Corsicam, venit ad locum qui vocatur Torasus; cum vero intrasset in navicula ut transiret in Corsicam, venit ventus validus, et surgente procella submersus est, Dei judicio debitam sibi pœnam reddente, sortitus æternam mortem cum patre suo diabolo. Post finem vero sanctorum martyrum, beati quidem Saturni vigesimo tertio die mensis novembris, sancti autem Simplicii martyris et episcopi quintodecimo mensis maii, et pax et lux ecclesiis Christi exorta est, et populus fidelium multiplicatus crevit, et crescit usque in hodiernum diem. Laudemus ergo et glorificemus Christum regem omnium sanctorum, et magnificemus omnes Dei martyres et præcipue beatissimum martyrem Christi Saturninum, quem nobis Deus patronum F in hac terra et in Ecclesia sua pietate largiri dignatus est; constanti etiam fide speremus et oremus, ut ipse beatus contra omnia vitia et peccata et ab omnibus periculis nos suis sanctis meritis adjuvet, protegat, salvet et defendat. Oramus ergo te, dulcissime atque piissime pater et domine, pretiosissime martyr Christi, beate Saturne, protegas clericos, gubernes monachos, domum et templum sanctum tuum ab omni malo liberes; omnes hostes et inimicos procul repelle, cunctumque populum Christianum tuis sanctis precibus et meritis semper defende; quibus terrena magna vicisti, et ad æterna cœli regna feliciter cum martyrii palma pervenisti, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre sanctoque Spiritu vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

DE

A D

DE S. MAXIMO MARTYRE

CUMIS IN CAMPANIA FELICE

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. S. Maximi cultus in locis quibusdam tractus Neapolitani.

INTRA ANNOS CCCIII ET CCCV. S. Maximi *cultus antiquus*

A*ntiquum et celebrem fuisse Cumis* S. Maximi *cultum, testatur imprimis Petrus ille* (1) *qui extremo sæculo XI vel XII ineunte exaravit vitam S. Julianæ, a majoribus nostris editam ad diem* 16 *februarii. Is alteram translationem reliquiarum sanctæ martyris (post priorem qua Nicomedia asportatæ fuerunt in Campaniam) describit his verbis* (2) : Postea vero, imminente ethnica feritate *(Longobardorum forte, qui anno* 568 (3) B *Italiam invaserunt lateque populati sunt),* ne talis tantusque thesaurus dehonestaretur, translatum est corpus ejus in civitatem Cumanam, ibique in ipsius et in B. Maximi basilica cum gloria collocatur, ubi plurima petentibus beneficia ad laudem Domini præstare non desinit usque in hodiernum diem. *Hactenus ille. Itaque sæculo XI, imo, secundum hunc auctorem sæculo VI, vel paulo serius, exstabat Cumis basilica* SS. Maximi *et Julianæ nomine dedicata, vel potius solius* S. Maximi, *si lectioni probabiliori inhæremus codicis quo usus est Ant.Caraccioli, in quo, post verba* in civitatem Cumanam, *hæc sequuntur:* in ipsum episcopium et in B. Martyris Maximi Basilica cum gloria collocatum (4). *Eamdem basilicam et reliquias S. Martyris in illa reconditas memorat testis oculatus translationis corporum* SS. Maximi *et Julianæ Neapolim anno* 1207, *quo anno Cumana civitas bello oppressa et funditus eversa est :* Cum quibus, *inquiens (Leone Episcopo Cumano et nonnullis ejus clericis),* etiam adeuntes venerabiles abbates S. Petri ad Aram C et S. Mariæ ad Capellam, cum quibusdam militibus et probis viris, ad ecclesiam B. Maximi Martyris, intraverunt mausoleum ex marmore factum, in quo erant ossa B. Maximi martyris, ita ordinata et composita ac si eodem die illuc collocata fuissent. Subtus quoque pulverem ipsarum sanctarum reliquiarum non modicum invenerunt (5).

in Ecclesiis Cumana

2 *Dies autem suo patrono præcipue honorando assignata erat apud Cumanos* 30 *octobris. De* S. Maximo *enim agi ea die in Breviario Cumano asserit Decius cardinalis Carafa, archiepiscopus Neapolitanus, in sua Sanctione synodali* (6), *seu potius Antonius Caraccioli, qui hanc sanctionem composuit* (7) *Quum autem Ecclesia Cumana post annum* 1207 *nunquam fuerit restituta, nec ullum ex eo tempore proprium episcopum aut jurisdictionem ullam habuerit* (8), *satis liquet illud intelligendum esse de ordine divini officii qui ante sæculum XIII Cumis in usu erat. Neque enim quisquam hic cogitaverit de Ecclesia Novocomensi seu Comensi in Insubria, quæ a* E *nonnullis scriptoribus Cumana perperam nuncupari solita est* (9): *tum quia ejusmodi confusio apud eruditum virum Antonium Caracciolum supponi jure non potest, tum quia in Ecclesia Novocomensi nulli unquam* S. Maximo *præcipui honores delati sunt : cujus rei satis luculentum testem citare licet Aloisium de Tattis, qui tam diligenter in primis libris Annalium suorum* (10) *sanctos recensens quorum patrocinio gloriatur Novocomensis civitas, nullam sancti nostri mentionem injicit.*

Neapolitana

3 *Eadem dies Neapoli quoque jamdudum* S. Maximo *sacra fuit. Nam in Kalendario marmoreo sæculi IX, quod anno* 1742 *Neapoli repertum est in æde S. Joannis, ad* 30 *octobris annuntiatur :* Nt. S. Max. et S. Marcia (11). *Mazochius quidem primo opinatus est martyres hic designatos non esse alios quam SS. Maximam et Martianum Afros* (12); *at postea sententiam correxit* (13), *ubi in aliud incidit vetus kalendarium Ecclesiæ Neapolitanæ, quod inter schedas Camilli Tutini repertum et inde Tutinianum appellatum primus publici juris fecit* (14). F *Kalendarium istud præfixum erat Rituali Joannis de Ursinis, ejusdem Ecclesiæ præsulis ab anno* 1328 *ad* 1358 (15); *facile autem constat illud concinnatum esse inter annos* 1170 *et* 1234 : *nam ad diem* 20 *decembris nomen exhibet S. Thomæ Cantuariensis, qui anno* 1170 *martyr occubuit, et paulo post inter sanctos relatus est ; sed silet de SS. Dominico et Francisco, quorum festa Neapoli celebrata fuerunt, sin minus statim ab eorum canonizatione, at certe post*

(1) Cfr. infra, num. 10. — (2) Acta SS., tom. II Febr., pag. 882. — (3) Cfr. Acta SS., tom. cit., pag. 869 et seq. — (4) Ant. Caraccioli, De sacris Ecclesiæ Neapolitanæ monumentis, Neapoli 1645, cap. XVI, pag. 161.— (5) Acta SS., tom. cit, pag. 883. — (6) Ap. Alex. Symm. Mazochium, De Sanctorum Neapolitanæ Ecclesiæ Episcoporum cultu, Neapoli 1753, tom. I, pag. 68. — (7) Fr. Bolviti, in Vita Ant. Caraccioli, hujus operi postumo de sacris Eccl. Neapol. monumentis præmissa. — (8) Cfr. Ughelli, Ital. sacr., tom. VI, col. 230. — (9) Acta SS., tom. XII Octob., pag. 564, annot. g. Cfr. tom. IX Octob., pag. 414 et seqq.; tom. VII Sept., pag. 358 et 359. — (10) D. Primo Luigi Tatti, Annali sacri della città di Como.— (11) Mai, Scriptt. vet., tom. V, pag. 64. Mazochius, De SS. Episc. Neapolit., pag. 296. Cfr. Mazochii Diatriba de ætate hujus kalendarii, in tom. I Commentarii, pag. XVIII et seqq.— (12) De SS. Episc. Neapolit., pag. 298. — (13) Ibid., pag. 320, 423 et 424. — (14) Ibid., pag. 311 et seqq. Cfr. Parascandolo, Memorie storiche-critiche-diplomatiche della Chiesa di Napoli, tom. III, Neapoli 1849, pag. 223 et seqq. — (15) Chiocarelli, Antistitum Neapolitanorum Catalogus, Neapoli 1643, pag. 220. Ughelli, Italia sacra, tom. VI, Venetiis 1720, pag. 125.

erecta

A *erecta ibidem annis* 1231 (1) *et* 1234 (2) *monasteria sui Ordinis. In Kalendario Tutiniano igitur jam distinctius proponitur ad diem* 30 *octobris festum* Maximi M. Cumani. *Porro, quamvis jure supponatur illud kalendarium scriptum post translationem corporis* S. Maximi *Cumis Neapolim, ex hoc ipso tamen quod ante hanc translationem eadem die* 30 *octobris in monumentis et Cumanis et Neapolitanis nomen* S. Maximi *adscriptum reperitur, nec ulla argumenta suppetunt cur diversi sancti indicari censeantur, de eodem in utrisque agi dubium videri nequit. Inde autem ulterius, quamvis non ita certo, concludere licet jam sæculo VI sanctum nostrum in maxima veneratione fuisse Neapoli, quum apud S. Gregorium M. memoratum inveniamus* monasterium sanctorum Erasmi, Maximi atque Julianæ, quod Neapoli ab Alexandra clarissimæ memoriæ fœmina fundatum est (3).

Puteolana, 4 *Jam ut cætera monumenta Ecclesiæ Neapolitanæ, ubi mentio S. Martyris nostri occurrit, hic adscribamus, in Sanctione Decii Carafæ citatur vetus quoddam Martyrologium Neapolitanum ms., ubi ad diem* 30 *octobris literis* B *rubris notatus legitur* Sanctus Maximus Martyr (4). *Sequuntur ipsa Decii Carafæ Sanctio emissa die* 3 *septembris* 1619 *et, quæ quidem nobis videre licuit, Directorium seu kalendarium ecclesiasticum anni* 1685, *Officia propria diœcesis Neapolitanæ edita Neapoli anno* 1791, *et Directoria annorum* 1844, 1847, 1853 *et* 1857; *in quibus omnibus ad eamdem diem* 30 *octobris festum* S. Maximi *assignatur. Neapolitanæ Ecclesiæ adjungi possunt et aliæ quæ unam cum ipsa et sub ipsa ecclesiasticam provinciam efficiunt, ut Puteolana* (5), *Isclana* (6), *et quæ hujus provinciæ fines contingit, Aversana* (7): *ad hanc ultimam, dirutis Cumis, Cumanus clerus et capitulum se transtulerunt* (8). *Hæ omnes die* 30 *octobris* S. Maximi Levitæ *seu* Cumani *memoriam agunt. Attamen in Aversana hanc celebritatem non ita antiquam esse, indicio sunt quæ anno* 1800 *scribebat Cassittus ad calcem suæ de* S. Maximo *Cumano lucubrationis (de qua fusius infra)*: Rescivi, *ait,* S. Maximum nostrum Juliani, quod Aver- C sanæ diœc. oppidum est, urbibus etiam frequentissimis non impar, nuper Sum. Rom. Pontifice indulgente, coli cœpisse, eo quod Julianum, eversis Cumis, cum clerum Cumanum recepisset, in jura etiam Cumana successerit (9).

Capuana, 5 *Antiquior certe multo fuit cultus* S. Maximi *Capuæ, ita tamen ut prima ejus vestigia sæculum XIII atque adeo Cumarum eversionem antecedere non videantur. Utrumque demonstrant Kalendaria Capuana quæ Michael Monachus protulit in IV parte* Sanctuarii Capuani (10). *Quorum primum inter annos* 1087 *et* 1170 *conscriptum facile constat, quum in illo ad diem* 9 *maii annuntietur* Translatio corporis B. Nicolai Archiepiscopi de Mirea in Barum, *et ad* 29 *decembris mentio non* D *fiat S. Thomæ Cantuariensis. Alia vero, quatuor numero, post annum* 1235 *confecta sunt: nam ad diem* 5 *augusti et ad* 4 *octobris referunt nomina SS. Dominici et Francisci; sed in kalendario tertio, et etiam, ut videtur, in secundo, indicatio festi S. Thomæ Aquinatis non eadem cui reliqua scriptio debetur, sed diversa manu adscripta est: unde, quum Angelicus doctor anno* 1323 *inter sanctos relatus sit atque ejus festum statim post inter celebriora et de præcepto, et Capuæ præcipue coli cœptum* (11), *habemus hic alterum terminum ad eorum ætatem definiendam: qui quoad tertium ulterius quoque coarctari potest: nam in eo ad* 10 *diem septembris in margine notatus legitur obitus Andreæ Pannoni archiepiscopi, qui anno* 1313 *e vita decessit. In quarto kalendario assignatur quidem die sua* 7 *martii festum S. Thomæ Aquinatis; sed nihil ex hoc indicio quoad ætatem totius documenti concludere licet, quia folium descriptionem martii et aprilis continens non ad eumdem cum reliquis codicem primitus pertinuisse, sed ex alio lacero desumptum et assutum videtur.* E *Quintum denique omnibus hucusque citatis manifeste recentius est: nam et S. Thomam Aquinatem et non paucos alios sanctos exhibet qui in prioribus desiderantur. Porro in primo illorum kalendariorum nulla apparet mentio* Maximi *nostri, sed ad diem* 30 *octobris legitur tantummodo* depositio erit S. Germani Capuani Episc. (12). *Cætera autem adscriptum habent nomen* S. Maximi Mart., *et tertium quidem ad diem* 31 *octobris, alia vero ad* 30 *ejusdem mensis* (13); *præterea in tertio et in quarto non solum martyris, sed et* Levitæ *titulus nomen comitatur, ac tres lectiones recitandæ indicantur. Ex his itaque pronum est conjicere aliquam partem Cumanæ Ecclesiæ, vel reliquias quasdam Cumis, sicut ad Aversanam, ita et ad Capuanam, quæ huic proxime adjacet, translatas esse: quam conjecturam tamen nulla auctoritate aut indicio certo confirmare licet. Occurrit et hæc alia haud improbabilis forte explicatio, Capuam, eo tempore quo* S. Maximus *passus est, sicut civilis erat metropolis illius partis Campaniæ in qua sitæ erant Cumæ* (14), *ita et caput* F *fuisse provinciæ ecclesiasticæ quæ eisdem finibus continebatur, vel etiam sedem fuisse episcopi cui subjecti erant Cumani, quibus tunc proprius non præesset episcopus* (15).

6 *Longius distat Cumis Cajeta (Gaëte) quam ut simili ratione solvatur quæstio cur et illic præcipue colatur* Maximus *noster* (16). *Sed forte quis adverterit Minturnianos Formias primum tempore S. Gregorii M. et inde sæculo IX Cajetam confugisse, corpus S. Erasmi secum deferentes* (17), *qui et Neapoli, eodem Gregorio M. summo pontifice, patronus erat cujusdam monasterii una cum* S. Maximo (18), *ac proinde aliquam cum sancto nostro videri potest habuisse cognationem. Inde autem gra-* *et Cajetana.*

(1) Chiocarelli, op. cit., pag. 156. — (2) Ughelli, tom. I, col. 490. — (3) S. Gregorii M. Reg., lib. X, ep. 13 (al. VIII, 14), ap. Migne, P. L., tom. LXXVII, col. 1075. — (4) Ap. Mazoch., De SS. Episc. Neap., pag. 69. — (5) Ordo div. off. in diœc. Puteol., an. 1845. — (6) Ordo div. off. in diœc. Isclana, an. 1842. — (7) Ordo div. off. in diœc. Aversana, an. 1847. — (8) Ughelli, tom. VI, col. 270. — (9) Acta sincera S. Maximi, p. 159. — (10) Ed. Neapoli 1630. — (11) Acta SS., tom. I Mart., pag. 656, n. 8. — (12) Mich. Mon., Sanct. Cap., pag. 401. — (13) Ibid., pag. 410, 420, 433, 548. — (14) V. Camilli Peregrini de Campania Felice, disp. I, cap. V, ap. Grævium et Burmann., Antiq. Ital., t. IX, part II, col. 23. — (15) Cfr. infra, annot. c. — (16) Ordo div. off. in diœc. Cajetana, an. 1841. — (17) Ughelli, Ital. sacr., tom. I, pag. 526, 527. — (18) Cfr. supra, num. 3 extr.

dum

A *dum faciat licebit ad alium nodum solvendum non minus difficilem, quomodo nimirum factum sit ut* S. Maximi *officium olim recitaretur in cœnobio Cryptoferratensi (Grotta Ferrata) Ordinis S. Basilii, prope Tusculum (Frascati) in Campania Romana. Cujus rei testem habemus kalendarium quoddam Cryptoferratense e codice sæculi XI, cui titulus* ἐκλογάδιον, *nuper editum a R. P. Theodoro Toscano, hieromonacho ejusdem Ordinis* (1). *Ibi ad* 30 *octobris signatur :* καὶ τοῦ ἁγ. Μαξίμου διακ. (2) ; *at hæc mentio a posterioribus ejusdem monasterii kalendariis exulat. Quumque similis in his omissio et circa alios sanctos advertatur, hanc hujusce discriminis probabilem causam indigitat cl. Toscanus* (3) : Antequam, *ait*, S. Bartholomæus Typicum efformaverit *(quo officiorum ordo monasterii Cryptoferratensis descriptus est : illud autem exarasse videtur S. Bartholomæus* (4), *qui obiit anno* 1065*)*, festa et sanctorum memorias necesse erat monachis celebrare juxta kalendarium aliquod, quod aliis ejusdem græci ritus monachis in more esset, *brevi* B *tamen, confecto kalendario monasterii proprio, abolendum. Jam vero S. Nilus, Cryptoferratensis cœnobii conditor* (5), *antea prope Cajetam monasterium constituerat* (6), *quod Serperis vocabatur* (7), *et in eo decem annos, usque ad decrepitam ætatem, fuerat commoratus* (8). *In hoc monasterio itaque potuit* S. Maximum *adscribere kalendario quod deinde ad Cryptoferratense delatum et ibidem aliquo tempore in usu fuit.*

Prætermissus fuit in pluribus martyrologiis.

7 *Una præter modo citatas restat Ecclesia, in qua* S. Maximum *die* 30 *octobris præcipua religione honoratum reperimus, Compsana (Conza)* (9). *Eamque religionem admodum vetustam ibidem esse facile judicaremus, si plena fides adhiberi posset lectioni codicis Epternacensis seu Antverpiensis Martyrologii Hieronymiani a Florentinio editi, qui ad diem* 30 *octobris profert :* Et in Comsa Maximi... (10). *Ast quum hæc verba omnino desiderentur in aliis codicibus quibus usus est Florentinius, quumque Epternacensis codex valde corruptus sit* (11), *probabiliter supponi* C *potest et illa addita esse primitivæ scripturæ et in ipsa hac additione pro* Compsa *legendum esse* Cumis. *Idque vix addubitarem, si constaret cultum* S. Maximi *Compsæ non exstitisse nisi post editum a Florentinio celebre illud martyrologium. Cæterum, si excipias unum illum codicem Epternacensem, nullam omnino ad hunc diem in martyrologiis universalibus quæ hodiernum Romanum præcesserunt,* Maximi *mentionem reperies. An quod martyrologorum diligentiam fugerit? Vix crediderim, quum præsertim et in præclara Neapolitana Ecclesia ejus memoria celebraretur, et Cumis etiam basilica ejus nomine dedicata esset. Opinandum potius metuisse illos ne idem esset sanctus is martyr cum aliis homonymis quibus jam sui dies assignati erant.* D *Enimvero Ferrarius, dum* Catalogum Sanctorum Italiæ (12) *contexuit,* Maximum *Cumanum in indice nominum Sanctorum, præter Aquilanum et alios diversis locis cultos, admisit, deinde vero in ipso opere nihil omnino de eo refert ; sed et in indice topographico seu locorum Italiæ in quibus Sanctorum viget memoria,* Cumis *S. Julianam honoratam memorat,* S. Maximo *prætermisso, ac denique nec in* Catalogo generali Sanctorum qui in Martyrologio non sunt (13) *hujus nomen ad scribendum duxit. Itemque Michael Monachus, dum ad* 30 *octobris de Maximo hac die in kalendariis Capuanis laudato martyrologia agere notavit* (14), *alium quemdam Maximum re vera in iis citatum præ oculis habuerit oportet. Baronius vero, ubi in Martyrologio Romano ad* 30 *octobris Maximum Apameæ passum* (15) *invenit, nescio qua ratione adductus, eumdem illum ait in menologiis græcis (et in ipso Martyrologio Romano) ad* 15 *septembris memorari cum duobus sociis Hadrianopoli interemptum* (16). *Hanc sententiam exscripserunt Castellanus et Saint-Allais. Iidem vero,* E *in Indice Sanctorum ad calcem sui Martyrologii apposito* S. Maximum *Cumanum confundunt cum alio Maximo, de quo Martyrologium Romanum ad* 18 *februarii, apud Ostia Tiberina cum Claudio fratre suo hujusque uxore et duobus filiis per ignis supplicium martyrii palmam adepto. Quæ opinio, non alio, ut videtur, fundamento nixa nisi quod eodem tempore Diocletiani et Cumanus et Ostiensis fidem confessi leguntur, et præterea forte quod Ostienses martyres* in civitate Comos deportari *jussi sunt* (17), *certe nullatenus probari potest ; quum præsertim nulla monumenta Ecclesiarum quæ* S. Maximi *memoriam venerantur, nec Acta ulla nomen ipsius conjungant cum Claudii nomine aut alterius martyris Ostiensis, vel quidquam ipsi cum his commune manifestent. Cæterum diligentius nobis illa quæstio examinanda erit, utrum* Maximus *noster diversus sit ab aliis ejusdem nominis martyribus, quum pauca quædam, quibus ad illam solvendam via sternatur, de martyrii Actis disseruerimus.*

F

§ II. S. Maximi Acta et Actorum compendia.

Exstant S. Maximi *Acta*

Jam de Actis. Terna habemus. Horum antiquissima videntur ea quæ anno 1800 *Romæ vulgavit Alois. Vinc. Cassittus, O. P., Theologiæ magister, ex Passionario ms. Ecclesiæ Borinensis (seu Bibinatis aut Vibinatis, si cum Cassitto antiquius nomen malis, quo apud Plinium hæc Apuliæ civitas appellata est),*

(1) Ad typica Græcorum, ac præsertim ad typ. Cryptoferratense S. Barthol. Abbatis Animadv. Romæ, typ. S. Congr. de Prop. Fide, 1864. — (2) Op. cit., pag. 80. — (3) Ibid.—(4) Ibid., pag. 39.—(5) Sciommari, Breve Notizia e Raccolta della vita di S. Bartolomeo, IV abate del monastero di Grotta Ferrata, Romæ 1728, not. XVIII, pag. 97 sq. — (6) Vit. S. Nili, num. 87, Acta SS., tom. VII Septemb., pag. 335. — (7) Ibid., num. 95 extr. — (8) Ibid. —

(9) Ordo div. off. in diœc. Compsana et Campaniensi an. 1836.— (10) Florentin., pag. 939. — (11) Cfr. J. B. de Rossi, Roma sotterranea, tom. II, pag. XIV et seq. — (12) Mediolani 1613. — (13) Venetiis 1625. — (14) Sanctuar. Capuan., pag. 548. — (15) De quo agendum erit infra. — (16) Annot. in Martyr. Roman. ad 30 octobris. — (17) Acta SS., tom. III Februar., pag. 64.

quæque

A *quæque* Acta sincera S. Maximi *inscripsit. De ipso codice his verbis Cassittus :* Codex ille ipse est, unde Octavius Cajetanus, Bartholomæus Chiocarellus, Tria, Sarnellius, immo et socii Bollandiani plura deprompserunt monumenta elegantissima ad illustranda Acta Sanctorum. Passionarium continet S. Ecclesiæ cathedralis Vibinatis in Apulia Daunia, ubi librum ipse tractavi, et quidquid ineditum reperi fidelissime descripsi,mox emissurus in publicam lucis usuram, initio facto a S. Maximi Passione, quæ mihi pulcherrima visa est lectuque dignissima. Atque ut nihil de codice gloriosius prædicem, satis duco indicare, hunc non nisi sæculo XII decurrente fuisse conscriptum. Ingens liber est membranaceus, prægrandibus literis affabre exaratus scriptura illa politiori sæculi XI ac XII, quæ ad Romanam recentiorem accedit. Porro, ut alia mittamus argumenta, codicis nostri antiquitas vel inde patet quod corpus S. Maximi Cumis requiescens ostendat. Atqui anno 1207 Cumæ fuerant eversæ, reliquiis Neapolim translatis. Scriptura igitur annum 1207 præcedat, necesse est (1). *Alterum eorumdem Actorum apographum* B *reperit Cassittus in codice quodam Casanatensi sæculi XIII aut XIV, utpote* qui S. P. Dominici festum diem agnoscit (2); *sed hic valde mutila sunt, ita ut e sectionibus viginti, in quas Bovinensia distribuit editor, octo tantum priores integras et præterea majorem partem nonæ exhibeat codex Casanatensis. Paucas ex eo lectiones varias suæ editioni adscripsit Cassittus.*

tum antiqua, 9 *Eorumdem Actorum apographum habebamus inter documenta a majoribus nostris collecta et hodie asservata in Bibliotheca regia Bruxellensi* (3) : *descriptum autem fuerat* ex tom. 139 ms. bibliothecæ Casinensis. *Anno vero* 1877 *diligenter excusa fuit hæc Passio* (4) *et quidem ex eodem codice* CXXXIX, *exarato, ut ubi dicitur* (5), *characteribus* Longo*bardis XI sæculi. Porro est ille codex Bovinensi haud paulo emendatior, non dicam quoad singula verba, quæ facile ab ipso exscriptore correcta putari possunt, sed et quoad sensus complures qui in codice nostro integri et subjecto contextui optime accommodati, in* C *Bovinensi vero manifeste mutili vel depravati exhibentur. Duplex præterea varietas potissimum advertenda est : altera in ipso Actorum exordio, circa nomen civitatis ubi* S. Maximus *ad præsidem adductus est, quam Bovinensis codex* Cumanam, *Casinensis vero* Apameam *vocat; altera in extrema parte Actorum, ubi in Casinensi omittitur tota illa narratio de revelatione corporis* S. Maximi *facta Julianæ cuidam mulieri religiosæ; nec tamen eo loco ullum vestigium mutilationis alicujus apparet. Itaque facile suspicio oritur, hanc narrationem per interpolationem quamdam introductam esse in Acta primigenia. Unde tandem, sicut et ex majore textus integritate, concludi posse videtur codicem nostrum puriorem et antiquiorem esse Bovinensi, vel ex puriore et antiquiore exemplari descriptum.* D *Quo autem tutius de his judicium ferri possit, quum Acta non adeo sint prolixa, nec majoris operæ futurum sit, et certe minori legentibus fastidio, illa integra ex utroque codice in conspectu ponere, ita ut perpetua inter ea collatio facile institui queat; quam si ex altero codice editis ex altero variantes lectiones adscriberentur ; secundum priorem illam rationem disposita eadem huic commentario subjungemus.*

10 *Recentiora jure meriloque visa sunt Cassitto Acta quæ ad calcem sui libelli protulit ex* tum recentiora. *codice Corsiniano 777, medio aut labente sæculo XIII exarato* (6),*omnino similia prioribus quoad res ipsas (discordant tamen* (7) *in assignanda die passionis) et quoad rerum seriem, sed majore quadam pompa et ornatu sermonis conscripta et prolixis allocutionibus intermixta, quibus scriptor modo judicem aut imperatores, modo lectores suos compellat. Eademque a se reperta ait Cassittus in duobus codicibus Vallicellianis,quorum* unus Langobardicis etiam literis, ut et Corsinianus,conscriptus ; alterum vero sæc. XI exaratum asserit Monitum E in ejus fronte appositum (8) : *sed cujus auctoritatis sit illud monitum nullo indicio patefacit, neque ullas etiam ex codicibus Vallicellianis variantes lectiones expressit. Habemus et nos inter documenta a majoribus exscripta* (9), *apographum e Legendario ms. membr. Vallicelliano, quod sine dubio idem est cum altero codicum quos vidit Cassittus, et alterum* ex Collect. mss. P. Ant. Caraccioli tom. 1 vitt. SS. Confess. (10). *Priori autem adjunctæ sunt variantes lectiones* ex Ms. Longobardico S. Severini apud D. Costam, *seu codice Cardinalis S. Severinæ, qui hæreditatis jure pervenit ad Josephum Costam, nec diversus est a Passionario Corsiniano mox memorato* (11). *De posteriore, ut arbitramur, Caracciolus et simul de horum Actorum scriptore :* Codex ms. nostræ Bibliothecæ SS. Apostolorum, *ait,* passionem S. Maximi enarrans, nullum prodit auctorem. Existimo tamen ego hunc fuisse Petrum Neapolitanæ Ecclesiæ subdiaconum, qui et Translationem ejus ac sanctæ Julianæ virginis ex civitate Cumana in hanc nostram dicitur scripsisse. Potuit ergo ipse ex brevibus Actis notariorum hanc F historiam fusius scribere (12). *Eumdemque Petrum subdiaconum Neapolitanum non solum Actorum translationis S. Julianæ, sed et Passionis ejus scriptorem facit* (13). *Et re quidem vera Passionis S. Julianæ scriptor se Petrum vocari diserte indicat in prologo suo* (14), *subdiaconi vero titulum nequaquam sibi attribuit. Sed inde ad eum hoc nomine designandum nonnullos adductos credibile est, quod in Actis translationis SS. Julianæ et* Maximi *Neapolim,refertur cum Leone,ultimo Cumano episcopo, Cumas venisse* Domnus Petrus Fictarolus subdiaconus Ecclesiæ Neapolitanæ (15). *Verum, quum probe demonstratum sit* (16) *historiam passionis S. Julianæ et translationis ejus cor*

(1) Act. sinc. S. Maximi, pag. 1 et seq. — (2) Ibid., pag. 138. — (3) Mss. Cod. 8926. — (4) Bibliotheca Casinensis, tom. III, Florilegium Casinense, pag. 147. — (5) Ibid., Bibliotheca Cas., pag. 253. — (6) Cfr. Mazoch., De SS. Episc. Neapol., pag. 328 et seqq. — (7) V. infra, num. 25. — (8) Act. sinc. S. Maximi, pag. 138. — (9) Bibl. Burg. seu reg. Brux., Mss. Cod. 8914. — (10) Ibid. —

(11) Mazoch.,De SS. Episc.Neap., p. 328 et seq.— (12) Ant. Caraccioli, De sacris Ecclesiæ Neap. monum., cap XVIII, sect. IV, pag. 173. — (13) Ibid., pag. 162. Cfr. pag. 159, 161, 173. — (14) Acta SS., tom. II Februar., pag. 878. — (15) Ibid., pag. 883. — (16) Ibid., pag. 869; Comment. præv., nn. 9, 10.

poris

A *poris Nicomedia in Campaniam litteris mandatam esse inter annos* 1094 *et* 1106, *ac proinde hujus scriptorem omnino diversum esse ab eo qui translationem SS. Julianæ et* Maximi *anno* 1207 *narravit, jam nulla ratio adest cur Petrus ille prioris historiæ scriptor subdiaconus aut cur a Petro subdiacono sive Acta posterioris translationis exarata, sive Passio* S. Maximi *conscripta aut expolita dicatur. Neque Passionem hanc post priora illa Acta de quibus num.* 9, *edendam hic duximus, quum manifesto nihil aliud sit quam horum Actorum amplificatio.*

Actorum compendia

11 *Ad tertium quoddam genus Actorum referimus alia nonnulla multo breviora, seu potius summaria ex prioribus aut posterioribus, de quibus hactenus sermo fuit, sumpta. Quorum primo loco ponendæ sunt lectiones antiqui Breviarii Capuani (hodie enim* S. Maximi *memoria Capuæ jam non celebratur) ad diem III kal. novembris, quas recitavit Julius Capaccius* (1). *Dubium nemini esse potest quin ex prioribus Actis eæ derivatæ sint. Etenim prima et secunda cum priore* B *parte tertiæ illorum Actorum fere ad verbum referunt exordium, usque ad voces* quæ penitus in nullo possunt adjuvare cultores suos ; *nisi quod civitatem, quam codex Bovinensis* Cumanam, *Casinensis vero* Apamiam *appellat, Breviarium Capuanum nova quadam et quasi media scribendi ratione* Campaniam *dicit : cætera autem, eaque levissima, in quibus a codice Casinensi discedit, accuratius recensere superracaneum visum est. Tertiæ lectionis pars posterior reliqua Acta his verbis contracta exhibet :* Cumque ad hæc iratus Fabianus diversa diceret et audiret, jussit latera ejus plumbatis tundi, et eum inde in carcerem recludi. Post hæc, cum carbones ardentes, equuleum, suspendium inverso capite, lampades accensas atque flagella Christi virtute superasset, et sacrificare nollet, novissime capite cæsus est III cal. novemb. *Nullas alias lectiones proprias alicujus Ecclesiæ quæ* S. Maximum *inter patronos suos præcipue colat, reperire potui. Et probabile admodum videtur nullas esse hujusmodi. Nam in kalendariis Ecclesiarum quas su-* C *pra* (2) *recensuimus, lectiones in secundo Nocturno Officii* S. Maximi *recitandæ indicantur de* communi unius martyris. *De sola Puteolana dubium aliquod subire posset, quoniam in Directorio an.* 1845, *quod solum documentum præ manibus habemus, annuntiatur ad* 30 *octobris* S. Maximi Mart. Cuman. dupl. lect. 1. Noct. Antiochus autem de fer. 3 præc., reliq. prop. in lib. Puteol. *Inde tamen non statim concluserim, lectiones proprias de passione* S. Maximi *Puteolis recitari : nam et alias non raro fit ut in Propriis (ut aiunt) diœceseon, lectiones de communi quibusdam sanctis assignentur.*

pleraque hausta fuerunt

12 *Reliqua compendia historiæ* S. Maximi *apud privatos scriptores leguntur, Capaccium* (3) *dico, Ant. Caracciolum* (4) *et Ughellum* (5). *Quæ omnia ex posterioribus seu fusioribus Actis, perperam Petro subdiacono attributis, excerpta esse facile constat, magis perspicue tamen quoad secundum. Caracciolus* D *enim exordium et conclusionem recitavit* (6) *Passionis* S. Maximi *qualis habebatur in codice quo usus est : hæc rursus totidem verbis leguntur in codice Corsiniano et aliis qui Acta posteriora referunt, non autem in Bovinensi nec in Casinensi. Satis igitur mirari nequeo qua ratione fieri potuerit ut de epitome Caracciolana hæc scriberet Cassittus :* Jam vero cum de crucis prodigio, quod Cumanis apparuerit B. Maximi corpus quærentibus, sileant omnino Acta quæ mox dabimus *(posteriora scilicet, ad calcem libelli edita : priora enim superius jam dederat),* illudque Caracciolus prædicet, profecto sæc. XIII alia ex his Corsiniano et duobus Vallicellianis corruptiora deinde exorta sunt, quæ Caracciolus habuit neque edidit, utut idem habeant cum iis principium et finem (7). *Quis talia feret? quum contra ex una parte nullam omnino crucis Cumanis ostensæ mentionem injecerit Caracciolus, ex altera vero Acta a Cassitto e Corsiniano codice edita disertissime narrent* S. Maximum, *Julianæ in visione apparentem, hoc dedisse signum quo corpus* E *suum reperiretur :* Licet, *inquit,* notissimus jam sit locus ille crebris miraculorum coruscationibus, tamen, ut evidencius declaretur, dominice passionis crux indicium erit omnibus me inquirentibus ; *et mox referuntur Cumani clerici et presbyteri cum populo e civitate egressi* et cernentes dominice crucis effigiem, sicut mulier illa predixerat, *gratias Deo egisse; ac denique* sub indicio vivificæ crucis infodientes reppererunt sancti martiris corpus (8). *Nihil igitur est quod Caracciolum aliis ac posterioribus illis Actis usum fuisse ulla ratione suadeat.*

13 *Eadem Acta indigitant apud Ughellium pauca hæc verba ex iis exscripta et ab Ughellio citata :* Passus est beatissimus martyr 3. kal. octob. *(adverte errorem quo mensis october pro novembri notatur : qui error etiam occurrit in cod. Corsiniano* (9) *et apud Caracciolum* (10)*),* post cujus obitum quindecim fere post (*s.* per) annos Christianorum infestatio mansit. Tum ubi pax Christi Ecclesiæ restituta est, apparuit idem martyr, *etc. Alterum quoque indicium sumi potest ex eo quod Ughellius* F *sine hæsitatione, et sola auctoritate Actorum suorum nixus, Maxentium primo loco inter episcopos Cumanos affert. Et hunc quidem Cumanum fuisse episcopum satis aperte indicant Acta posteriora, ubi* Dominus *apparuisse legitur* Maxencio presuli latitanti ob imminentes ejusdem presidis infestaciones (11)*: quæ de ipsius loci antistite intelligere pronum est. Verum idem sane non significat modus loquendi Actorum priorum : secundum hæc enim* apparuit Dominus ad quemdam episcopum nomine Maxentium. *Itaque non hæc, sed illa sub oculis habuisse Ughellius censendus est. Idemque judicium ferendum videtur de summario Capaccii. Quod quidem non adeo clare, sicut in utroque alio, liquet : attamen sufficiens argumentum præbet ea pars in qua agitur de puero illo trimestri, qui coram præside veritatem christianæ religionis testatus narra-* tur

ex Actis recentioribus.

(1) Antiquitates et Historiæ Campaniæ, ap. Græv. et Burmann., Thes. Antiq. Ital., tom. IX, part. III, cap. XX, col. 188. — (2) Num. 4, 6, 7. — (3) Loc. cit. — (4) Eccl. Neapol. monum., loc. cit. — (5) Ital. sacr., tom. VI, pag. 227. — (6) Op. cit., pag. 128 et pag. 168. — (7) Act. sincera S. Maximi, pag. 139. — (8) Ibid. pag. 158. — (9) Ibid., pag. 157. — (10) Eccl. Neapol. monum., pag. 168. — (11) Act. sinc., pag. 146.

A *tur. His enim verbis ea pars concepta est apud Capaccium :* Puer, trium mensium, coram Fabiano Maximi sanctitatem divinitus testatus est. Membratim idcirco discerptus, et martyrio Maximum antecessit. *Hæc autem optime concordant cum posterioribus Actis, ubi puer commendat* summæ religionis veritatem, quam actenus vobis devotissimus Dei famulus sanctus Maximus patefacere non cessavit (1), *et paulo post legitur Fabianus* tenerrimum puerum ARTICULATIM RETORTUM fedissime *interemisse. Quod utrumque, laudem inquam B. martyris ore pueri prolatam et genus illud supplicii, Acta priora silent. De quorum Actorum sinceritate et auctoritate inquirendi jam hic videtur esse locus.*

§ III. Utrum Acta S. Maximi Cumani sincera judicanda sint.

Actis sinceris

Quatuor distingui possunt Actorum Martyrum genera quæ sincera seu fide digna vulgo inter eruditos habentur. Primum est illorum quæ ex testimoniis externis certo novimus ipso tempore persecutionum esse conscripta : qualia nonnulla leguntur apud Eusebium Cæsariensem. Reliqua tria genera a solis indiciis internis auctoritatem suam accipiunt, sed diverso gradu. Alia enim, dum minutissima quæque et ea omnia in quibus falsarii ingenium facillime deprehendi solet, pertractant, nusquam, sive quod ad ipsa facta, sive quod ad rationem nominum et morum pertinet, aut sibi non constare aut contra notorum documentorum fidem quidquam referre, imo et cum his omnibus, etiam reconditissimis, ita concordare demonstrantur, ut certum non videri nequeat scriptorem iis ipsis temporibus vixisse quando illa contigerunt. Alia vero non adeo manifeste sincera se probant ; attamen cum et in scribendi ratione appareant primigenia illa simplicitas cæteræque notæ quibus Acta certe authentica insigniri solent, neque in iis quidquam ab eruditis reprehendatur, quod a moribus vel eventis ejus ætatis C *cui attribuuntur, abhorreat, ideo et ipsa sine controversia sinceris Actis annumerari consueverunt. Quartum denique genus est Actorum, ubi nonnulli quidem nævi eruditorum oculos offendunt, sed simul indubia quædam sinceritatis indicia exhibentur, adeo ut depravata potius quam omnino spuria et conficta jure meritoque censeantur. Porro in iis ipsis quæ spuria esse satis liquido apparet, non ideo statim nihil fide dignum haberi existimandum est. Sæpe enim fit ut nomina quædam, notæ temporum vel alia quædam antiquæ et sinceræ traditionis vestigia per illa conservata sint, quæ usui esse possint ingenio sagaci ad illam ipsam antiquam traditionem et rei veritatem indagandam, vel ex aliis monumentis haustam confirmandam.*

non est annumeranda ea Passio S. Maximi

15 *Videndum jam num ad aliquod genus Actorum genuinorum revocari possint Acta* S. Maximi *quæ priora diximus. Nec diffitendum est primo statim conspectu non pauca in* D *iis cerni quæ illorum fidem admodum suspectam faciant. Imprimis enim ita rudi stylo et inconcinne conscripta sunt, ut facile iis temporibus elucubrata deprehendantur ubi latinarum literarum cultus jamdudum exoleverat ; et more illo satis usitato apud monachos medii ævi qui historias composuerunt* (2), *sententiæ e sacra Scriptura depromptæ non solum sæpissime a sancto martyre prolatæ leguntur, sed et intermiscentur narrationi ; quin et ab ipso præside idololatra usurpatæ* (3) *finguntur. Præterea, quidquid prodigiorum in Actis sinceris martyrum occurrit (imo et non pauca quæ nusquam in iis reperiuntur) hic ita congeritur, ut quasi series continua miraculorum omnis generis contexta videatur. Sic quum judex ex ordine jusserit S. Martyrem plumbatis cædi, deinde inedia confici, postea nudis pedibus super carbones ardentes incedere, in equuleo torqueri, capite inverso per septem dies suspendi, lampadibus latera exuri, ac denique flagellis dilacerari, nullum in his omnibus pœnæ sensum expertus narratur* S. Maximus. *Quin etiam,* cum cæderetur, E manus cædentium deficiebant, et dicebant ad præsidem : « Vere, præses, nos plus torquemur quam iste (4) »... Cum torqueretur, confractum est equuleum et ministri arefacti sunt (5) ; *postquam septem dies capite deorsum verso suspensus fuit,* venerunt milites decem et octo videre exitum martyris Christi, et invenerunt eum psallentem et dicentem : « Domine, salva me de ore leonis, ut enarrem nomen tuum fratribus meis. » Ad hæc verba milites cæci facti sunt (6). *Quum lampades ardentes ejus lateribus appositæ fuissent,* flamma exiliens multos ex ministris concremavit (7). *Accedunt apparitiones et alia hujusmodi non minus mira et multiplicia.* S. Maximo *decima jam die in carcere incluso,* ecce circa mediam noctem Angelus Domini aperuit januam carceris, et terræ motus factus est magnus, et audita est psallentium vox, et omnia vincula soluta sunt (8). *Quum autem inde omnes qui in carcere vincti erant, numero ducenti, ad Christum conversi fuissent et baptismum peterent, nec adesset sacerdos qui eos sacro fonte ablueret, orante* F S. Maximo, ecce apparuit Dominus ad quemdam episcopum nomine Maxentium (9) ; *a quo mox omnes ante fores carceris baptizati sunt, neutiquam id, ut videtur, impedientibus custodibus ; nec quisquam tamen illorum fuga elapsus est. Rursus, dum sanctus martyr equuleo torquebatur,* apparuit ei Dominus (10) ; *et quum decollatus fuisset,* statim terræ motus factus est magnus (11) ; *ac denique quintodecimo post mortem suam anno* sanctus Maximus apparuit cuidam mulieri religiosæ (12), *nomine Julianæ, ut locum sepulturæ suæ revelaret. Accedunt et miracula conversionum. Etenim, præter ducentos illos qui cum* S. Maximo *in carcere retenti erant* (13), *ac decem et octo milites qui cæci facti et postea sanati sunt* (14), *et multos alios qui viderunt eum illæsum dum lampadibus aduretur* (15), *præter hos igitur, post*

(1) Acta sinc., pag. 151. — (2) Cfr. v. g. Petri Vallium-Sarnaii Histor. Albig. — (3) Acta sinc., numm. 2, 14. — (4) Num. 4. — (5) Num. 8. — (6) Num. 11. — (7) Num. 13. — (8) Num. 5. — (9) Num. 6. — (10) Num. 8. — (11) Num. 17. — (12) Num. 19. — (13) Num. 5. — (14) Num. 11. — (15) Num. 13.

A *necem ejus et terræ motum qui statim secutus est*, omnis populus cum hæc vidisset, crediderunt in Domino... et simul omnes unanimiter baptizati sunt... Miratique sunt milites... et crediderunt in Dominum Jesum Christum, et baptizati sunt..., (1) *adeo ut ex tota civitate solus, credo, Fabianus judex ad christianam religionem conversus non sit.*

in quam historia trimestris pueri

16 *Neque hic prodigiorum finis. Omisimus enim adhuc mirificam illam historiam infantuli trimestris qui, rogante* S. Maximo, *coram præside adductus et divinitus loquelam adeptus, prolixa oratione veritatem christianæ religionis demonstravit, atque inde præsidis jussu tortus obiit* (2). *Quæ narratiuncula, valde rudi filo reliquis Actis assuta, simillima est illi quam ex Prudentio* (3) *inter Acta sincera Martyrum* (4) *retulit Th. Ruinart, de puero quodam qui Antiochiæ cum S. Romano passus dicitur: de quo et Martyrologium Romanum ad* 18 *novembris, ubi puer ille Barulas vocatur; Baronius vero, in annotatione ad hunc diem, admonet eum non Barulam, sed Theodulum appellari in antiquo Toletano Breviario.* B *Non diffitetur Actorum* S. Maximi *editor et acerrimus defensor Cassittus, de eodem puero agi in his Actis et in Actis S. Romani apud Prudentium; sed ita id agnoscit, ut simul contendat Prudentium incerta traditione deceptum esse, quæ veram historiam e Passione* S. Maximi *ad S. Romani Passionem transtulerit. In cujus rei demonstrationem, præter argumenta negativa quibus constet nihil istiusmodi contigisse in martyrio S. Romani, alia quædam affert indicia intrinseca ut ostendat narrationem Prudentii nullam habere fidem. Ipsum hic juvabit audivisse.* Prudentium, *ait* (5), hac in re liberius poesi usum, neque omnino credibilia narrasse, in comperto est. Quis crediderit Asclepiadem præsidem jussisse pro tribunali pusionem tolli sublimem ut nates manu pulsarentur? Hæc ille v. 696,697. Sed age, concedamus. At nullo modo concedi potest puerum lactentem (v. 667 et 700) carcere clausum (v. 794). Agnoscit ipse Prudentius v. 677 innocenti ætatulæ vim per leges inferri non licuisse, et statutum revera est l. 1. § impuberi ff. C de S. C. Syllan.; quare Anulinus S. Hilarianum puerum minis terrere satis habuit (in Act. S. Saturnini). Quis credat insuper præsidem dictasse illam sententiam (v. 823)?

Gladius recidat vile vix hominis caput
Infantis : istum [Romanum] flamma vindex
[concremet.

Quis credat matrem, vilem mulierculam (v. 691), puero lactenti infantique diutissime atque eruditissime loquutam de Isaaco et Machabæis, deque innocentibus Betlehemitis (v. 721 ad 790), præside tolerante? Denique quis credat matrem ipsam sinu gestasse damnatum infantem, poscenti carnifici dedisse, recisum caput gremio excepisse (v. 827,831,845)?

translata fuit ex Actis S. Romani,

17 *Hactenus Cassittus, nec male, sed simul ostendens quantum valeat ad obtundendam aciem quorumdam ingeniorum præjudicatæ opinionis pondus. Neque enim animadvertit animosus ille theologus omnia tela, quibus* D *Prudentium configere nititur, in se ipsum et in Acta quæ tam mordicus defendit, majore vi retorqueri posse. Nisi forte quis minus legibus romanis vetitum fuisse existimet, ne puer carcere clauderetur et equuleo torqueretur, quam ne cæderetur manu aut virgis, (et tamen in Actis* S. Maximi *etiam prius cæsus legitur). Præterea nonne et in his Actis mater innocentes Bethleemicos memorat et sacrarum Scripturarum peritam se exhibet? Nonne et ipsa gaudio exsultat ob gloriosam filioli sui mortem? Quid igitur apud Prudentium jure reprehendat Cassittus, qui historiam infantuli in Actis* S. Maximi *sine dubio sinceram et veram esse contendit, equidem non video. Illud certe constat, præter omnia illa quæ tam suspecta ei videntur in narratione Prudentii, alia quædam adjecta esse in Actis* S. Maximi *quæ hanc historiam magis portentosam faciant. Nam quum S. Romanus dicatur petiisse ut adduceretur* septuennis circiter puer aut minus (v. 656), *et adductus sit* unus de caterva infantium parvus, nec olim lacte depulsus (v. E 662-663) *(non lactens, ut supponit Cassittus, quo magis incredibilem Prudentii narrationem ostendat), adeo ut non opus fuerit insigni miraculo ut loqueretur; quumque sermo ejus brevissimus sit et candidus, qualisque a puero aliquatenus ratione utente et a matre christiana optime instituto non ita absurde exspectari potest; e contrario* S. Maximus *definite* trium mensium *infantem adduci vult, qui statim inventus et allatus rhetore dignam declamationem instituit; et quum uterque interrogatus referatur quisnam ipsum talia docuerit, ille socius S. Romani simpliciter matrem indicat, alter vero rursus vivida et magnifica oratione divinitus se locutum demonstrat, quamquam idem paulo post inter tormenta, quasi loquelam divinitus acceptam, etiam ad naturales sensus reversus, amittere jam non possit,* dixit matri suæ: « Mater, da mihi aquam bibere. » *Ex his omnibus igitur, si regulam illam sequamur, quæ jam satis experientia comprobata est, ut nimirum, ubi agitur de traditionibus popularibus in monumentis medii ævi consignatis, eæ recentiores judicentur quæ,* F *cæteris paribus, magis stupendum in modum ornatæ et miraculis refertæ sunt, nemini dubium erit quin traditio de infantulo quæ reperitur in Actis* S. Maximi, *aliam similem secuta sit, non autem præcesserit.*

et alia plura ex Actis S. Pontiani.

18 *Ut ex Actis S. Romani historiam infantuli, ita alia multa ex Legenda S. Pontiani martyris Spoletini hausit scriptor Passionis* S. Maximi. *Imprimis alteram alterius fontem esse, nemo qui utramque vel raptim percurrerit infitiabitur. Quædam ad id demonstrandum ex Actis S. Pontiani hic recoluisse satis erit. Horum exordium his verbis conceptum est:* Temporibus Antonini imperatoris facta est persecutio Christianorum, ut idolis immolarent. Insidiabantur infideles fidelibus, et Christianum nomen quasi inquinamentum quoddam perhorrebant. Igitur ex imperio Antonini imperatoris directus est Fabianus judex in Spoletinam civitatem, ut ibidem ad culturam idolorum Christianos

(1) Num. 17. — (2) Numm. 9, 10. — (3) Hymn. X, περὶ στεφάνων. — (4) Edit. Amstelædami 1713, pag. 360. — (5) Acta sinc. S. Maximi, pag. 104.

A nos homines compelleret. Cumque in eam civitatem devenisset, sedit pro tribunali, et omnem populum convocari jussit. Cum ergo congregatus ad eum omnis fuisset populus, his verbis ad eos exorsus est, dicens : « Piissimus imperator Antoninus direxit me in hanc civitatem, ut si quis præceptum ejus non servaverit, ut diis omnipotentibus sacrificet, capitali puniatur sententia.» Et multi de populo consenserunt ut idolis sacrificarent (1). *Et paulo infra* (2) : Tunc iratus Fabianus judex propter injurias ejus, S. Pontianum exspoliari et virgis cædi jussit, et non dimitti, donec videretur sanguis ejus ut fluvius in terram manare. Cumque cessarent ministri, S. Pontianus dixit Fabiano : « O horribilis vultu et abominabilis, cum diis tuis non erubescis? Vides quia non sentio pœnas quas mihi intulisti? Credo enim in Dominum meum Jesum Christum, quia ipse te confundet, quemadmodum solet confundere patrem tuum diabolum.» Tunc iratus Fabianus judex, jussit ut supra carbones ambularet nudis pedibus; et ei duo judicia proposuit, dicens: «Aut thura in istis carbonibus pone, aut nudis super eos plantis ambula.» Sanctus vero Pontianus B signum Christi in fronte sibi fecit, et cœpit supra ipsos carbones ardentes nudis pedibus ambulare, et dicebat : « Ecce ego in nomine Domini nostri Jesu Christi ambulo super carbones ardentes; mitte et tu, si potes, in nomine Jovis tui manum in aquam calidam, et liberet te Juppiter tuus.» Iratus Fabianus judex jussit eculeum sibi præparari, et ferreos dentes fieri longitudinis trium digitorum, et ibi sanctum Dei suspendi. His autem factis, ministri defecerunt, et exclamaverunt dicentes : « Væ nobis, quia nos magis torquemur quam hic detestabilis. Manus nostræ jam defecerunt, et uncini fracti sunt. Nihil facere possumus (3).» *Denique* (4): Tunc videns Fabianus seditionem in populo fieri, jussit eum (*Pontianum*) iterum in carcerem retrudi, et ibi eum per duodecim dies relinqui, donec fame confectus spiritum exhalaret. Cumque reclusus esset in carcere, ecce circa mediam noctem apparuit ei angelus Domini in imo carceris cum cibis cœlestibus, et confortavit eum, dicens : « Forti animo esto et viriliter age.» Post duodecim dies venerunt ministri ut tollerent corpus ejus : existimabant enim eum C mortuum esse præ nimietate famis; et invenerunt illum psallentem, et dicentem : « In Domino confido, non timebo quid faciat mihi homo (5).» *Majores has similitudines inter utraque Acta confitetur Cassittus quam ut eæ casu, non autem ex nimia quam sibi præsumpserit alter scriptorum aliena monumenta exscribendi licentia, ortæ fingi queant. Sed quum alte sibi animo infixisset Passionis* Maximi, *domestici sui sancti, antiquitatem et sinceritatem omni opera sibi tuendam esse, non dubitavit Actorum Spoletinorum auctorem plagii et fraudis insimulare. Verum S. Pontiani Actis Acta* S. Maximi *antiquiora esse, non facile concedet is qui consideraverit illa jam referri summatim in antiquis martyrologiis* (6), Maximi *autem Actorum nullum vestigium apparere ante* D *sæculum XIII, ac præterea hæc multo prolixitate sermonis et prodigiorum copia illis insigniora esse.*

Argumenta Cassitti pro sinceritate Actorum a se editorum nihil efficiunt.

19 *Ast occurrit Cassittus, eas a se in Actis* S. Maximi *notas esse assignatas quæ summam illorum fidem undequaque stabiliant. Quæ si simul colligantur,* non minus quinquaginta conficientur indicia, immo demonstrationes, quantum hac in re licet, evidentissimæ pro sinceritate Historiæ Cumanæ (7), *quam et ante medium sæculum IV et magis definite anno 347 conscriptam pronuntiat. Sed hinc jam prudenti lectori judicare licebit quantum sit momentum illarum* demonstrationum evidentissimarum, *quod inter eas ut* palmarium argumentum *affertur* (8) *historia illa infantuli, quam probabilissime ex Passione S. Romani desumptam vidimus* (9). *Qua ratione autem omnino argumentum aliquod inde confici possit, nec indicat Cassittus, neque ego perspicere valeo, nisi forte quia, ut ipse affirmat, sed pauci, credo, consentient, nativa styli simplicitas ingenuam redolet veracitatem* (10). *Sed et alia quædam Cassitti argumenta speciminis gratia oculis subjiciamus. Imprimis itaque* E *decem locutiones in Actis* S. Maximi *reperisse sibi visus est Constantinianæ ætati ita familiares et proprias, ut totidem inde probationes existant, unde Acta eodem illo ævo conscripta esse ostendantur* (11). *Harum prima est ipsa inscriptio Actorum* Passio S. Maximi Mart. ! *Deinde scriptor, dum vim persecutionis describit :* in tantum, *ait,* diabolus expanderat crines, ut.... (12): *quæ* rarissima, *ait Cassittus* (13), et prope singularis loquutio est, attamen vetustatem sapit. *Tertius affertur locus, ubi* Maximus *dicitur* vir sanctus et Deo dignus (14), *quæ verba etiam videntur Cassitto saporem quemdam ævi Constantiniani referre. Præterea* (15) *exhibetur* S. Maximus trophæo crucis armans frontem, quam *locutionem, ait* (16), non nisi Constantinianis viguisse temporibus fateberis, ac propterea antiquitatem Actorum nostrorum egregie vindicare. *Quinto,* in adlocutione Martyris nostri (17) minime prætereunda sunt illa : Liberet te Jovis tuus, quippe quæ vetustatem Actorum non parum adserant (18). *Sexto, dum Fabianus præses dicit :* Deum Asclepium F timeo (19), rursus indicium elucet Acta præsidalia a nostro exscribi. Bene enim ac de more sæculi Asclepium pronuntiat græcissans Fabianus, quem Æsculapium latine extulisset (20). *Septimo, vox* Palatium *a judice adhibita* (21) *est Cassitto* (22) consuetum tritumque illa ætate vocabulum. *Octavo, in capitali sententia adversus S. Martyrem prolata, condemnat eum judex tanquam* rebellem deorum et blasphematorem Imperatorum (23). Quod vocabulum *(blasphemia)* ab Ethnicis horum temporum Christiani ad res sacras transtulerunt (24). *Nono, in fine Actorum totum corpus* S. Maximi *designatur nomine* reliquiarum (25) : *de quo Cassittus* (26) : Non sine cura hæc dictio nobis transmittenda, cum ævi melioris notam evidentissime exhibeat. *Denique decimo,*

(1) Act. S. Pontiani, n. 1, Acta SS., tom. I Januar., pag. 933 et 934. Cfr. Act. S. Maximi infra edend. nn. 1, 2. — (2) Act. S. Pontiani, n. 3. — (3) Cfr. Act. S. Maximi, nn. 15, 7, 8, 4. — (4) Act. S. Pontiani, n. 5. — (5) Cfr. Act. S. Maximi, nn. 5, 11. — (6) Cfr. Comment. præv. ad Acta S. Pontiani, Acta SS., tom. I Januar., pag. 933. — (7) Cassitt., Act. sinc. S. Max., pag. 137. — (8) Ibid. — (9) Supra, num. 16. — (10) Cassitt., pag. 103. — (11) Cassitt., pag. 137. — (12) Actor. n. 1. — (13) In adnotatione ad hunc locum, pag. 81. — (14) Actor. n. 3. — (15) Ibid. — (16) Cassittus, p. 90. — (17) Actor. n. 7. — (18) Cassitt., pag. 101. — (19) Actor. n. 14. — (20) Cassitt., pag. 114. — (21) Actor. n. 15. — (22) Pag. 118. — (23) Act. n. 16. — (24) Cassitt., pag. 121. — (25) Act. n. 19. — (26) Pag. 127.

accedit

A accedit et alia antiquitatis nota non minus luculenta in illis : Ego sum Maximus Confessor Dei (1) ; martyrem dicere voluit (2). *En quibus argumentis conficiatur prima demonstrationum Cassitti series. Ea serio refutare piget. Nec cætera hic afferam, quæ haud majoris sunt momenti ; quædam tamen inferius inter annotationes subinde indicabo. Interea jam concludere licet, Acta* S. Maximi, *quæ Cassittus* sincera *inscripsit, non solum dubiæ et suspectæ, sed omnino conclamatæ esse fidei, ita ut præter tempus martyrii* (3) *vix quidquam certi ex iis expiscari fas sit.*

§ IV. Num S. Maximus Cumanus diversus judicandus sit ab aliis martyribus ejusdem nominis.

Inter indicia quibus martyres homonymi discernuntur,

B *Sequitur alia quæstio in præsenti materia potissimum examinanda, utrum* S. Maximus *Cumanus diversus sit a martyribus homonymis qui tam multi in martyrologiis annuntiantur. Neque tamen necesse est ut hi singuli recenseantur, quod tædio non vacaret, quum in Hieronymianis apographis plus quadragies, nec ita raro in cæteris martyrologiis hujusmodi nomen occurrat. Nam eorum plerique pars fuisse leguntur turmæ alicujus martyrum in Africa vel in alia longinqua regione passorum, nec quidquam præter nomen cum sancto nostro habent commune. Quæstio itaque restringenda videtur ad sanctos Maximos Asianum, de quo majores nostri egerunt ad* 30 *aprilis* (4), *Istriensem seu Venetum, de quo dictum est ad* 29 *maii* (5), *Aquilanum, qui colitur* 19 *vel* 20 *Octobris* (6), *et Apameensem, cui præsens dies* 30.*octobris assignatur in Martyrologio Romano. Omittimus scilicet Ambianensem, quem satis constat per errorem Saussayi, quem forte hausit ex vitiosa lectione codicis S. Germani a Pratis* (7), *pro S. Maximo Aviensi seu Aquilano substitutum, et*
C *perperam Martyrologio Gallicano adscriptum esse* (8). *Neque etiam amplius immorandum videtur in refellenda conjectura Castellani circa identitatem* S. Maximi Cumani *cum Ostiensi* (9). *De Maximo Apameensi præcipue dicemus in Appendice. Reliquum est igitur ut tres priores tantum hoc loco cum Cumano martyre conferamus. Porro quum martyres homonymi ex triplici potissimum vel quadruplici capite diversi probentur, sive quia eidem attribui non possunt Acta passionis, aut quædam saltem in iis notata quæ fide indigna non videantur ; sive quod diversis locis aut diebus celebratur eorum memoria, ita ut ratio assignari non possit cur hæc celebritas ab hoc ad illum diem aut locum translata sit ; sive denique genus reliquiarum, quas illorum nomine decoratas et antiquitus cum honore asservatas esse constat, hujusmodi sit, ut ad idem sacrum corpus pertinuisse censeri non possint : hæc omnia circa martyres nostros paulo diligentius examinare æquum est.* D

Acta ipsa hic non præcidunt suspicionem identitatis,

21 *Et primo quidem, quod ad Acta spectat, præter Cumana, de quibus superiori* § *sermo fuit, unum tantum alterum genus exstat. Nam duobus martyribus Asiano et Veneto eadem illa attribuuntur Acta*(10)*quæ apud Ruinartium*(11) *et bis in superioribus Tomis Act. SS.* (12) *edita sunt. De martyre Aquilano autem alia ex hujus Ecclesiæ Breviario ms. prolata sunt* (13), *fusiora quidem illa, sed, quod ad rerum summam attinet, ita modo citatis similia, ut dubitari nequeat de eodem sancto utrobique agi* (14).*Prolixiora hæc primigenia esse, breviora autem sequioris ætatis et ex iis contracta, censuit collega noster, qui ad diem* 19 *octobris de S. Maximo Aquilano commentatus est. Ast in hujusmodi rebus licet nobis amice invicem dissentire. Equidem non breviora e fusioribus contracta, sed vice versa hæc ex illis ampliora facta existimo, et ita* E *reconcinnata, ut (quod jam in prævio ad ea Commentario* (15) *modeste indicatum erat), falsarii manum haud obscure prodant. Imprimis enim ex ipso exordio prolixiorum Actorum liquet, ipsorum scriptorem tunc vixisse, quando jamdudum Avia civitas diruta jacebat, imo et nullum jam ejus exstabat vestigium. Ex eo autem quod in Tabulis Peutingerianis notatur* Aveia *tamquam mansio commoda militibus* (16), *sequitur illam circa medium sæculum IV (qua ætate certe antiquiores non sunt illæ tabulæ) florentem fuisse. Admodum igitur remotus erat scriptor noster a temporibus quibus S. Maximus Aquilanus passus est. Qua ratione itaque nosse potuit quænam pollicitus et minatus sit Decius imperator præsidibus quos in provincias mittebat? Hæc certe non sunt proposita edicto. Qua ratione concionem præsidis qui Aviam venit, et alia recitat satis minuta, quæ profecto nec ipso tempore quo contigerunt scripto consignata nec per oralem traditionem conservata fuisse supponi possunt, quæque proinde de suo adjecisse judicandus est recentior auctor ? Deinde quid sibi vult Habiensis illa* provincia , *cujus nullus unquam scriptor meminit, quum tamen hoc nomine apud antiquos nuncupata ab eodem auctore asseratur ? Scio afferri nonnulla exempla ex epistolis S. Gregorii M., unde videri possit ejus tempore usurpatum fuisse vulgari sermone* provinciæ *vocabulum ad designandam regionem aliquam circumjacentem oppido, ex quo nomen suum trahebat. Verum, ut id concedamus (et concedimus quidem libenter ; nam et exempla sunt plana, et nostri etiam temporis locutiones hujusmodi produci possunt : sic v. g. vox pagus* [*gallice* canton] *certam aliquam minutiorem partem regionis proprie designat, in vulgari sermone autem* F

(1) Act. n. 19. - (2) Cassitt., pag. 128. — (3) Cfr. infra, n.23. — (4) AA. SS., tom. III April., pag.732. — (5) AA. SS., tom. VII Maii, pag. 14. — (6) AA. SS., tom. VIII Octob., pag. 400 sqq. — (7) Ruinart, Act. sinc. (Amstel. 1713), pag. 155. — (8) AA. SS., tom. VIII Octob., pag. 813 A. — (9) V. supra, num. 7 extr. — (10) AA. SS., tomm. citt et Flaminii Cornelii Ecclesiæ Venetæ antiquis monumentis... illustratæ, tom. II, pag. 206 sqq. — (11) Amstel. 1713, pag. 156. — (12) Ad 30 April. et ad 19 Octob. — (13) AA. SS., tom. VIII Octob., pag. 417. — (14) Cfr. tom. cit., pag. 404. Comment. præv., numm. 15, 16. — (15) Num. 22 extr. — (16) Cfr. Marci Velseri Procem. in Tabulas Peutingerianas, inter ejus Opera (Norimbergæ 1682), pag. 709 sqq.

eodem

A *eodem illo latiore et minus definito sensu usurpatur quo apud Gregorium* provincia), *attamen persuadere mihi non possum scriptorem non coævum, imo multo sequioris ætatis, ubi jam quæ fuerat quondam Avia civitas, vulgo omnino ignota erat, hujusmodi locutione usum esse ad melius definiendum situm illius ipsius civitatis. Id enim et insulsum foret et nullius commodi: quid enim ad notitiam geographicam alicujus oppidi omnino juvat dicere illud situm fuisse in regione quæ olim ex ipsius oppidi nomine nomen suum apud vulgus obtinebat? At facile intelligitur corruptorem illum qui breviora Acta* S. Maximi *interpolarit, quum ad Maximum suum Aquilanum ea accommodare vellet, et in his Actis* Asiam provinciam *indicatam reperiret, atque campum nosset prope Aquilam, ubi olim exstabat Avia oppidum, qui adhuc hujus oppidi nomen retineret; facile intelligitur, inquam, illum* Aviam *legendum putasse, non* Asiam, *et deinde aliquo modo sibi et lectoribus suis explicare voluisse designationem illam* Aviæ provinciæ, *ipsis omnino inauditæ, sed quam inepte!* B *Ad hæc, quam incredibile et illud, præsidem homini sibi omnino ignoto et reo obtulisse in uxorem filiam suam* speciosam et pulchram nimis cum puellis suis. *Quam alienum a Christiano sermone responsum illud Maximi:* Habeo sponsam immortalem, sanctam scilicet Ecclesiam. *Denique, ut alios nævos omittamus, quum Usuardus S. Maximum illum, qui Aviæ seu Aquilæ colebatur, (lapidibus) obrutum narret, quis hujus auctoritati auctoritatem præferendam judicabit scriptoris nostri ignoti, qui illum ex alta rupe præcipitatum ait?*

quum communis omnium origo habeatur in Actis S. Maximi Asiani.

22 *Nihil horum omnium nec aliud quidquam quamvis severos eruditorum oculos offendit in Actis brevioribus, quæ et genere sermonis et aliis intrinsecis sinceritatis indiciis merito a Baronio atque Ruinartio inter monumenta optimæ notæ computata sunt. Unde jam ulterius concludendum videtur, S. Maximum illum, qui in iis exhibetur, re vera fuisse* Asianum *martyrem. Hoc enim unanimi consensu testantur codices mss. ab Actorum editoribus adhibiti, ubi bis apud* Asiam, *et quidem posteriori loco* apud Asiam provinciam C *S. Maximus passus legitur: pro qua voce non nisi per conjecturam satis gratuitam Aviam aut Assisiam* (1) *substituas, præsertim quum obstet designatio provinciæ, quæ nequaquam iis oppidis accommodari potest. Præterea Optimus proconsul, quo judice S. Maximus martyrium subiit, eodem nomine et titulo insignitus legitur in Actis SS. Petri et sociorum, qui et ipsi sub Decio Imp. Lampsaci in* Asiæ *provincia Christi martyres occubuerunt: his Actis etiam inter sincera locum dederunt Henschenius* (2) *et Ruinartius* (3). *Denique genus supplicii Orientales mores refert, et eodem leguntur interempti martyres Lampsaceni; in Occidente vero nullus (ni fallor) martyr aut alius unquam in legitimo judicio hujusmodi supplicio affectus est. Habemus itaque fontem unde legendæ (ut aiunt) martyrum nostrorum derivatæ sunt, Acta sincera scilicet S. Maximi Asiani. Hæc Æmonensi seu* D *Istriensi martyri primo accommodata sunt, sine ulla mutatione alicujus momenti, nisi quod* Asiæ provinciæ *substituta est* Asia civitas. *At Aquilanus Actorum martyrum concinnator quidam seu potius adulterator, quales non pauci temporibus medii ævi exstiterunt* (4) *illa, ut ipsi videbatur, expolivit atque ornavit. Ac denique alius quidam, Cumanus aut Neapolitanus, ex iisdem, sive sinceris, sive probabilius jam adulteratis (nam et in Cumanis non pauca simillima Actis Aquilanis assignari possunt), et ex Actis S. Pontiani atque S. Barulæ vel Theoduli pueri* (5), *adjectis præterea nonnullis popularibus aut suis commentis, portentosam illam* S. Maximi *Cumani historiam contexuit, quam hic edituri sumus. Et ex Actis Aquilanis etiam ortam non dubito traditionem quæ martyrem Cumanum diaconum seu levitam facit: quæ quidem in Acta ejus non est recepta, sed apparet in eclogadio Cryptoferratensi* (6), *in Kalendario Capuano sæculi XIII vel ineuntis XIV* (7) *et kalendariis posterioribus.*

Notatio temporis sufficit ad discernendum S. Maximum *Cumanum ab Asiano,*

23 *Porro, quamvis ex hactenus disputatis sola S. Maximi Asiani Acta authentica videantur, attamen ex comparatione eorum cum Actis* S. Maximi *Cumani potest jam probabilissime colligi hunc ab illo diversum esse. Etenim Asianus Decio imperatore passus est; Cumanum autem Diocletiano et Maximiano imperatoribus interemptum tradunt ejus Acta. Acta autem, quamquam spuria, fere accuratius servare solent quæ ad hujusmodi notationes temporum pertinent quam alia quævis. Atque in re præsenti eo major fides Cumano Actorum scriptori haberi potest quod, quum manifeste ad ea confingenda usus sit Actis S. Maximi Asiani, qui sub Decio, et S. Pontiani, qui sub Antonino passus legitur, nec certe magnam curam adhibuerit ut ne plagiarii notam apud eruditos lectores incurreret, tamen ab illis Actis recessit in assignando tempore martyrii; quin imo, quum exordium fere ad verbum ex Actis S. Pontiani* (8) *assumeret ibique indicaretur Pontianus Antonino imperatore et Fabiano præside illustri martyrio occubuisse, nomina quidem ista retinuit, sed* F *ut narrationem suam temporibus Diocletiani accommodaret, Antoninum præfectum Urbi fecit: unde haud incertum, ut videtur, indicium habetur antiquæ traditionis quæ martyrem Cumanum sæculo IV ineunte claruisse ferebat: scilicet mortem oppetiisse perhibetur quo tempore Christianos in universum vexabant Diocletianus et Maximianus. Qui quum persecutionis edictum promulgarint mense februario anni* 303, *et mense decembri anni* 305 *e regno abierint, sequitur, si stamus Actis, ad annum* 303, *vel* 304 *vel* 305 *referendum esse* S. Maximi *martyrium.*

non autem alios; neque id efficiunt Reliquiæ,

24 *Sed nihil hujusmodi afferri potest quoad martyres Æmonensem seu Venetum et Aquilanum. De his enim non constat ullam memoriam, quæ ipsis propria sit, in eorum Acta translatam esse; sed potius, quia nulla jam remaneret, ipsis accommodata esse Acta mar-*

(1) AA. SS., tom. VII Maii, pag. 15. — (2) Ad 15 Maii. — (3) Act. sinc., pag. 158. — (4) Exempla quædam citata videsis ap. Cassittum, Act. sinc. S. Max., pag. 15. — (5) Cfr. infra, annot. g. — (6) V. supra, num. 6. — (7) V. supra, num. 5.— (8) Cfr. supra num. 18.

tyris

A tyris Asiani, sive pura, sive interpolata. Investigandum itaque num ex alio fonte ab Asiano et Cumano diversi statui possint, et jam de reliquiis dicendum. Nusquam asservata traduntur ossa S. Maximi Asiani. At S. Maximi Cumani corpus, et quidem integrum, apud se quiescere gloriabatur olim Ecclesia Cumana, et inde usque ad nostra tempora, Neapolitana (1). Sed et corpus integrum S. Maximi Æmonensis ab anno 1146 inter sacros thesauros suos ostentat Ecclesia Veneta (2). Quum igitur utraque traditio antiqua sit, nec ulla ex parte suspecta, sufficienti id argumento est præter distantiam locorum, ut diversi sancti ibidem honorari judicentur. Aquilani contra sui martyris non nisi os brachii præcipuum et costam unam inter reliquias in Ecclesia sua cathedrali repositas olim habebant, et medio sæculo XVIII exiguam tantum ossis cujusdam partem repererunt (3). Hæc utique ex corpore S. Maximi Cumani distracta pridem esse potuere, quin inde jam non integrum illud Cumis vel Neapoli conditum B censeretur. Unde neque ex hoc capite S. Maximum Cumanum ab Aquilano diversum pronuntiare licet.

nec varietas dierum quibus coluntur.

25 Restat ut diversitas hæc stabiliatur ex eo quod diversus dies utriusque memoriæ attributus est. At neque ipsi martyri Aquilano idem semper dies sacer fuit. Nam a die 20 octobris, quo colebatur primo et adhuc annuntiatur in Martyrologio Romano, translatum est ejus festum ad 10 maii, et paulo post ad 10 junii, ac denique rursus indictum mense octobri, sed die 19 (4). Cumano autem martyri nunquam alium diem sacrum reperimus quam 30 octobris: sub quo die jam notatur in Martyrologio Epternacensi (5) et in Kalendario marmoreo sæculi IX (6). Eodem quoque die gladio percussus legitur in codice Ant. Caraccioli (7) et in antiquis lectionibus Breviarii Capuani a Capaccio editis. At pridie illius diei, seu ante IV Kal. Novemb., eum capite cæsum refert Codex Bovinensis. Sed et Codex S. Severini, et Corsinianus, et Acta quæ legit Ughellius, ante d. III Kal. Octob. eum obiisse aiunt. Ac denique Codex Vallicellianus, a majoribus C nostris descriptus, XIV Kal. Novemb. seu 19 Octobris ejus mortem assignat; in Casinensi vero hujusmodi mentio prætermittitur. Ex his Actorum varietatibus hæserit forte aliquis utrum dies 30 Octobris memoriæ S. Maximi Cumani sit assignatus, eo quod hoc die martyrium gloriosa nece consummaverit, an potius forte ad recolendam translationem aliquam reliquiarum ejus. Quod posterius magis verum esse, confirmari potest ex Kalendario marmoreo sæculi IX, sæpius et nuper in Monumentis Neapolitanis edito (8); ubi ad 30 octobris signatur N T. S. Maximi, si modo credatur Mazochio, secundum quem in eo kalendario (9) Natalis nota vix et ægre aliis quam sanctis die non suo cultis præponitur; eorum vero nominibus qui ipso anniversario obitus sui die coluntur, præscribi solet DEPositio aut PASsio. Illud saltem dici potest, vocem Natalis non de D solo die nativitatis, aut, ubi de sanctis agitur, obitus, sed et de cujuslibet generis anniversario die jam pridem usurpari esse solitam. Quumque simile dubium moveri possit circa diem quem Aquilana Ecclesia suo patrono celebrare consuevit, consequens fuerit non omnino et certo efficax argumentum ad distinctionem duorum martyrum statuendam desumi ex diversitate illorum dierum. Verum hæc ita proposita velim, non ut exinde idem censeatur S. Maximus Cumanus cum Aquilano, aut quasi ad id existimandum mens mea inclinet; sed, quod nostri muneris est, ut indicem opinionem quæ ex duobus unum faciat, non adeo firmis argumentis refutari, ut pervicax quisque qui eam sibi animo infixerit atque defendendam susceperit, facile ad eam deserendam cogi valeat (10).

§ V. De S. Maximi Cumani reliquiis. Ejus corporis translatio. E

S. Maximi corpus prope Cumas a sepultura elevatur.

Ex Actis brevioribus a Cassito editis discimus S. Maximi corpus fuisse collocatum in locum qui vocatur via Caballaria seu in agro Innocentii, et inventum annis quindecim post obitum. Post annos autem quindecim, refert scriptor, latebant reliquiæ beatissimi Maximi... Tunc, revelatione mulieri pientissimæ Julianæ facta, exivit omnis civitas, psallentes et benedicentes Dominum, faculas habentes in manibus. Et fodientes invenerunt corpus beatissimi Maximi post annos quindecim integrum, et candidum velut nix, et condiderunt illud aromatibus. Alia fata corporis S. Maximi usque ad sæculi XII initium nobis ignota sunt. Hoc autem tempore, Cumis destructis, sacræ exuviæ SS. Maximi et Julianæ e S. Maximi basilica Neapolim ad ecclesias Sancti Januarii et beatæ Mariæ Virginis translatæ fuerunt. Hujus solemnitatis historiam, ab auctore coævo concinnatam, quum a decessoribus nostro Operi jam fuerit F inserta, in præsenti ex integro describere supervacaneum est. Itaque satis erit ea referre quæ S. Maximum spectant.

Anno 1207 transfertur in ecclesiam S. Januarii.

27 Anno, inquit anonymus scriptor, ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo septimo, quinto kalend. martii, X Indict., cum civitas Cumana, quæ propter inhabitantium malitiam civitatis nomen amiserat, et latrocinantium locus, et malorum omnium sentina effecta, tam civitati Neapoli quam Aversæ nimis esset infesta... locus ipse... penitus est eversus. Postea vero ne loco destructo, reliquiæ præfatorum sanctorum martyrum ab extraneis tollerentur, consilio inito, archipræsul cum viris religiosis ad locum ipsum qui eisdem sanctis reliquiis dives erat, consilio etiam dominæ abbatissæ S. Mariæ de Donna Aromata, quæ ad obtinendas reliquias sanctæ vir-

(1) V. supra, num. 9. — (2) AA. SS., tom. VII Maii, pag. 15, et Flamin. Cornel., op. cit., tom. II, pag. 205. — (3) AA. SS., tom. VIII Octob., pag. 417. — (4) Ibid., pag. 406. — (5) V. supra, num. 7. — (6) V. supra, num. 3. — (7) De eo codice, sicut et de aliis qui hic memorantur, diximus supra, num. 11 sqq. — (8) Monumenta ad Neapolitani ducatus historiam pertinentia, tom. I, pag. 335 et seqq., Neapoli 1881. — (9) In Commentario suo ad hoc kalendarium, tom. III, pag. 930. — (10) Cfr. et infra Appendicem, num. 2.

ginis

A ginis et martyris Julianæ maximam devotionem habebat; missi sunt de voluntate et mandato viri religiosi, Leo Cumanus episcopus, domnus Joannes Abbas S. Mariæ in Pede-cryptæ, et domnus Petrus Fictarolus subdiaconus ecclesiæ Neapolitanæ. Cum quibus etiam adeuntes venerabiles abbates S. Petri ad Aram, et S. Mariæ ad Capellam, cum quibusdam militibus et probis viris, ad ecclesiam B. Maximi martyris, intraverunt mausoleum ex marmore factum,in quo erant ossa B. Maximi martyris, ita ordinata et composita ac si eodem die illuc collocata fuissent. Subtus quoque pulverem ipsarum sanctarum reliquiarum non modicum invenerunt. Et ecce subito tantus odor efflavit, ut omnium circumstantium nares et corda refecerit, ac si balsamum ibi et omnia odoramenta fragrarent. Sublevatisque sanctis pignoribus, foderunt inferius, et invenerunt aliud mausoleum, in quo sancti pueri erant reliquiæ, quem tres menses tantum habentem loqui fecerat B. Maximus coram Fabiano præfecto. Quibus peractis, subter cavantes invenerunt loculum ex marmore compositum, in quo erant reliquiæ ejusdem virginis Julianæ. *Post* B *describit quo pacto reliquiæ S. Julianæ repertæ fuerint et solemniter in abbatiam S. Mariæ Donnaromatæ translatæ.*

28 *Tandem addit :* Deinde alias sanctas reliquias martyris et levitæ Maximi, et ipsius Christi martyris disciputi, quæ cum eo repositæ fuerant, cum honore ac lætitia maxima ad majorem ecclesiam veniens, satis devote et honorifice collocasti... Fateor me numquam tantum odorem tantamque fragrantiam percepisse, quantam ex odore ipsarum sanctarum reliquiarum ego peccator et indignus percepi... (1).

29 *Totum corpus sancti martyris Cumis Neapolim asportatum esse, perspicue tradit scriptor translationis. Nec ullius alterius inde translationis aut reliquiarum distractionis memoria occurrit. Imo diserte asserit Ughelli* (2) *integrum corpus in ecclesia cathedrali Neapoli asservari, idemque confirmant recentia Directoria Neapolitana* (3), *dum, ad* 30 *octobris officium* S. Maximi *in metropolitana ecclesia celebrari annuntiantes, addunt hæc verba :* Cujus sacr. corp. in eadem metrop. *Attamen jam pridem caput martyris a reliquo corpore separatum est et* in sacello Thesauri *repositum, teste Decio Card. Carafa in sua sanctione synodali* (4). *In quem locum notat Mazochius* (5) : Videtur in argentea S. Maximi statua conditum, quæ in sacrario cathedralis asservatur et quotannis die festo ejus recurrente venerationi exponitur. *Eumque morem adhuc vigere ostendit diarium sacrum pro anno* 1855, *Neapoli a Typographia Archiepiscopali vulgari idiomate editum, ubi ad diem* 30 *octobris hæc leguntur :* S. Maximi Levitæ Cumani Mart. Exponitur ejus reliquia in statua argentea in altari majori metropolitanæ ecclesiæ. *Altera* E *præterea statua (ut id obiter hic notemus), cum aliis octo Neapolitanæ civitatis patronorum, optimi artificis manu sculptis,* S. Maximo *Cumano posita est a Decio Carafa in choro ejusdem ecclesiæ* (6). *Jam ipsa Acta martyris Cumani seu Apameensis* (7) *ex Cod. Bovinensi per Cassittum edito simul et ex Cod. Casinensi* (8) *lectorum oculis subjiciamus, adjunctis paucis annotationibus nostris.*

PASSIO S. MAXIMI MARTYRIS

EDITA A CASSITTO

ex codice Bovinensi.

C *Imperatore Diocletiano. a b* Temporibus Diocletiani et Maximiani Imperatorum sub Antonino *a* Præfecto facta est persecutio Christianorum talis, ut circa domum *b*, plateas, circa nimphas idola erigerentur; ut si quis vellet emere, aut vendere, atque aquam haurire idolis immolaret. In tantum enim diabolus expanderat crines ut Christi fidem de omnibus terræ terminis deleret. Insidiabantur fidelibus infideles, et quasi immundum aliquid perhorrebant. Tunc trahebantur viri ac mulieres, ut diversis suppliciis interirent pro Christi nomine.

et Fabiano præside c 2 Interea directus est Fabianus Præses in Cumanam *c* civitatem, ut ibi omnes ad sacrilegium provocaret. Cumque ibidem veniret, et pro tribunali sederet, jussit omnem populum ad se congregari. Cumque congregaretur omnis populus, ita ad eos loquutus est dicens :« Scitis, quia invictis-

PASSIO S. MAXIMI MARTYRIS

EDITA

ex codice Casinensi 139.

F Sub Diocletiano et Maximiano Imperatoribus facta est ingens persecutio christianorum, ita ut circa domos, circa plateas, circa nimphas, idola erigerentur; ut si quis vellet emere aliquid aut vendere, aut aquam de fontibus haurire, idolis primitus immolaret. In tantum enim rabies diaboli excreverat, ut Christi fidem de omnibus terris expellere se posse confideret. Insidiabantur infideles fidelibus, et quasi immundum aliquid eorum dogmata perhorrebant. Trahebantur etiam viri ac mulieres, et diversis suppliciis macerabantur pro Christi nomine.

2 Interea directus est Fabianus preses in Apamiam civitatem, ut ibi omnes ad sacrilegium provocaret. Cumque ibidem veniret et pro tribunali sederet, jussit omnem populum ad se congregari. Cumque congregatus esset omnis populus, ita ad eos locutus est dicens :« Sciatis omnes

(1) Acta SS., tom. II Febr., pag 882 et seq ; cfr. Chioccarellus, Antistitum Neapolit. Catalogus, pag. 144 et seq. — (2) Ital. sacr., tom. VI, pag. 14. — (3) Ann. 1841, 1844, 1847, 1853. — (4) Ap. Mazoch., De SS. Episc. Neapol., pag. 68. — (5) Ibid. — (6) Chiocarelli, Antistit. Neapol., pag. 367. — (7) Vide infra, Appendicem de S. Maximo Apameensi. — (8) Vide Comm. præv., n. 9.

EX COD. BOV.

simi Imperatores Diocletianus et Maximianus me direxerunt in hac civitate, ut occidam et vivificem, humiliem* et exaltem. Et ideo directus sum, ut omnes deos immortales adoretis. Quod si nolueritis, diversis pœnis afflicti moriemini. » Audiens universus populus, cadens in terram, adorabant idola surda et muta, et Deum vivum derelinquebant.

* *cod.* humilem

S. Maximus, *religionis causa comprehensus*,

3 Erat igitur in eadem civitate vir sanctus et Deo dignus, nomine Maximus, religione pudicus et castitate firmus. Trophæo crucis armans frontem, in faciem Præsidis se obtulit dicens :« Audi, Præses, verba mea, quia non effugies judicium Dei. Qui provocas homines adorare idola surda et muta, qui non possunt liberare cultores suos?» Tunc iratus Fabianus ita ad eum exorsus est, dicens : « Cujus patrocinio te muniri existimas, vel cujus conditionis es,ut ita respondeas ?» Tunc B. Maximus confidenter ad eum dixit : « Hæc est conditio mea, ut idola manu facta respuam, et in Christum credam.» Fabianus Præses dixit : « Non audisti quia invictissimi Imperatores Diocletianus et Maximianus tradiderunt mihi hanc Provinciam in potestatem, ut hi qui diis immortalibus B sacrificare noluerint, diversis suppliciis crucientur ? » Sanctus Maximus respondit : « Obmutesce, infelix, et noli in auribus meis hanc injuriam facere. »

plumbatis cæditur.

4 Tunc iratus Fabianus jussit eum plumbatis latera ejus cædi, quoad usque spiritum redderet. Cum autem cæderetur, manus cædentium deficiebant, et dicebant ad Præsidem : « Vere, Præses, nos plus torquemur quam iste. » Tunc Præses jussit B. Maximum in custodiam recludi, quoad usque venirent de diversis civitatibus.

In carcere ducentos homines

5 Sanctus vero Maximus reclusus per decem dies, cibum non accepit, neque aquam ; sed in Domino confortabatur. Et ecce, circa mediam noctem, Angelus Domini aperuit januam carceris, et terræ motus factus est magnus, et audita est psallentium vox, et omnia vincula soluta sunt. Et erant in carcere circiter ducenti. Hi C omnes prociderunt ad pedes B. Maximi, dicentes: « Succurre nobis, famule Dei, ut et nos credamus in Dominum Jesum Christum. Forsitan dimittuntur nobis peccata nostra, ut quod antea per ignorantiam colebamus, nunc relinquentes vanitatem, adoremus Deum vivum. » Hæc audiens Beatissimus Maximus, gratias agebat Domino dicens : « Benedico te, Domine Jesu Christe, qui me dignatus es habere servum tuum. Concede ergo et provide sacerdotem, per quem hi, qui in te credere desiderant, sua abluant peccata. » Sacerdotes enim dispersi erant propter insidias impiissimi Fabiani.

baptizandos curat.

6 Et ecce apparuit Dominus ad quemdam Episcopum nomine Maxentium, dicens ei : « Maxenti, famule meus, non perdis mercedem tuam. Surge velociter, et vade ad carcerem, ubi servus meus Maximus vinctus sedet propter nomen meum ; sunt enim ibi animæ quæ in me credunt, et desiderant baptizari.» Hæc audiens Maxentius, d perrexit velociter, habens secum mysteria *d*; et stetit ante fores carceris, et clamans dixit : « Si

EX COD. CAS.

quia invictissimi imperatores Diocletianus et Maximianus me direxerunt in hanc civitatem, ut occidam et vivificem, humiliem et exaltem ; et ideo directus sum, ut deos immortales adoretis. Quod si nolueritis, diversis pœnis afflicti moriemini. » Audiens hæc universus populus, procidentes in terram, adorabant idola surda et muta, et Deum vivum derelinquebant.

3 Erat igitur in eadem civitate vir sanctus et Deo dignus, nomine Maximus, genere clarus, religione pius, et castitate pudicus. Hic itaque, tropheo crucis armans frontem, in faciem præsidis se obtulit, dicens : « Audi, preses, verba mea, quia non effugies judicium Dei. Quid provocas homines adorare idola surda et muta, quæ penitus in nullo possunt adjuvare cultores suos ?» Tunc iratus Fabianus preses ita ad eum locutus est, dicens : « Cujus te patrocinio muniri existimas,velcujus condicionis es, ut ita respondeas? » Beatus Maximus in Christi fide firmus, dixit ad eum : « Hæc est condicio mea, ut idola manufacta abnuam et in Dominum Jhesum Christum credam. » Fabianus preses dixit : « Non audisti quia invictissimi imperatores Dioclitianus et Maximianus tradiderunt michi hanc provinciam in E potestatem, ut ii qui diis immortalibus sacrificare noluerint, diversis suppliciis macerentur? » Beatus Maximus dixit : « Audivi, et irrisi. » Fabianus dixit : « Cogita de salute tua, et adora deos immortales.» Sanctus Maximus dixit : « Ommutesce, infelix, et noli in auribus meis hanc creatori injuriam facere. »

4 Tunc iratus Fabianus jussit plumbatis latera ejus tundi. Cum autem tunderetur beatus Martyr, manus cædentium defecerunt, et dicebant ad Presidem : « Vere, preses, nos pejus torquemur quam iste.» Tunc preses jussit beatum Maximum in custodia recludi, quoadusque reliqui Christiani venirent de diversis civitatibus ad martyrizandum.

5 Sanctus vero Maximus reclusus per decem dies, neque cibum neque aquam accepit, sed tantum in Domino confortabatur. Et ecce circa mediam noctem angelus Domini aperuit januas carceris, et terremotus factus est magnus, et audita est vox psallentium, et omnium vincula qui erant in ipsa custodia resoluta sunt. Erant enim in carcere animæ circiter ducentæ. Hi F omnes prociderunt ad pedes beati Maximi dicentes :« Succurre nobis, famule Dei, et instrue nos, ut et nos credamus in Dominum Deum tuum. Forsitan ignoscet nobis peccata nostra, et qui usque nunc per ignorantiam colebamus idola, nunc relicto vanitatis errore, adoremus Deum vivum qui regnat in cælis. » Hæc audiens beatus Maximus, agebat Domino gratias dicens : « Benedico te, Domine Jhesu Christe, qui me dignatus es habere servum. Concede et provide sacerdotem, per quem hi qui in te crediderunt, sua abluant peccata. » Sacerdotes enim Christianorum dispersi erant propter insidias impiissimi Fabiani.

6 Et ecce apparuit Dominus cuidam episcopo, Maxentio nomine, dicens ei : « Maxenti, famule meus, surge velociter et vade ad carcerem, ubi servus meus Maximus vinctus sedet propter nomen meum. Sunt enim ibi animæ quæ in me credunt, et indigent baptizari : quia non perdes mercedem tuam. » Hæc audiens Maxentius, perrexit velociter, ferens secum ministros, et stetit ante fores carceris, dicens : « Si quis desiderat

EX COD. BOV.

quis desiderat baptizari, veniat; sacerdos enim sum Domini mei Jesu Christi.» Et cum hoc dixisset, prociderunt omnes ad pedes ejus, et rogabant eum ut baptismum Christi perciperent. Tunc baptizavit eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti *e*, et reversus est in locum suum.

e

Nec carbonibus ardentibus.

7 Alia autem die nunciatum est Præsidi quod omnes vincti credidissent in Christo. Tunc Fabianus Præses, ne error fieret in populo, jussit omnes vinctos in carcere manere, sanctum vero Maximum suis aspectibus præsentari. Tunc Fabianus Præses dixit ad eum :« Numquid cogitasti de salute tua, ut sacrifices diis, et evadas multa tormenta?» Sanctus Maximus respondit :« Hoc est quod tibi sæpius dixi, quia non derelinquo Dominum meum Jesum Christum, et adoro idola manufacta. Fabianus Præses jussit ante eum carbones ignis poni *f* ut de duobus unum sibi eligeret, aut ut in ipsis assaretur, aut nudis plantis super eum ambularet. Sanctus vero Maximus trophæo Crucis frontem armans, nudis plantis super carbones ardentes incedens, dicebat ad Præsidem : «Ecce ego in nomine Domini Jesu Christi ambulo super carbones ardentes, et nihil mali sentio.
B Tu in nomine Jovis Dei tui pone manum in carbones, et liberet te Jovis deus tuus, si potest. » Fabianus vero ita ad eum loquutus est, dicens : « Unde articulum maleficiæ didicisti? » S. Maximus respondit : « Ego quidem maleficia nescio : nam Dominus meus Jesus Christus operatur in me virtutem suam. » Fabianus Præses dixit : « Consule tibi, et sacrifica diis, ut evadas multa tormenta. » Sanctus Maximus respondit : « Ego quidem pro Christi nomine mori paratus sum. »

f

nec equuleo læditur.

8 Tunc Fabianus jussit eum in equuleo suspendi, et membra ejus scindi. Et cum esset in supplicio, oravit ad Dominum, dicens : « Domine Jesu Christe, succurre famulo tuo, et da mihi immarcescibilem coronam. » Hæc cum dixisset, apparuit ei Dominus, dicens :« Noli timere, famule Deus, Maxime : ego tecum sum in omnibus, usque ad consummationem, et ego confundo omnes inimicos tuos, et compleo desiderium tuum. » Cum ergo torqueretur, confractum est equuleum, et ministri arefacti sunt : Maximus stabat illæsus.

Jussu ejus de fide Christi loquitur infans trimestris,

9 Impius vero Fabianus, non Christi virtute, sed magicis artibus factum credebat; et dicebat ad eum : « Quare tanta maleficia exerces, ut et pœnam non sentias, et ministros doloribus torqueas? » Beatus Maximus respondit :« Numquam dictum est quia maleficus aliquando non potuit sentire pœnam. Sed ut manifestetur tibi fides Domini mei Jesu Christi, fac adduci infantem trium mensium de platea *g*, et secundum ejus sententiam sequi debemus.» Tunc Præses direxit ministros, ut infantem adducerent. Cumque exissent ministri, invenerunt infantem super brachia matris suæ, et adduxerunt eum. Mater vero ejus sequebatur eos ejulans. Tunc introduxerunt infantem in prætorio ante conspectum Præsidis. Fabianus dixit :« Ecce, Maxime, adductus est infans, sicut dixisti.» Sanctus Maximus respondens dixit infanti :« Tibi, infans... per Dei, sapientiam, qui aperuit os muti, et linguas infantium facit disertas, ut dicas Præsidi omnem veritatem de Christi fide, et de idolorum cultura. » Tunc respondens infans dixit :« Audi, Præses, verba mea, et noli dubitare aliquid de me, cum sim infans. Deus omnipotens loquitur per os meum, quia ipse est sempiternus et verus. Ipse fecit sæcula,

g

EX COD. CAS.

baptismum Dei, veniat. Sacerdos enim sum Altissimi. » Et cum hoc dixisset, prociderunt omnes ad pedes ejus, et statim baptizavit eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, et abiit in locum suum.

7 Alia autem die nuntiatum est præsidi quod omnes vincti credidissent in Christum. Tunc Fabianus, ne error fieret in populo, jussit omnes vinctos in carcere manere, sanctum autem Maximum suis aspectibus præsentari. Ex officio dictum est : «Astat Maximus. » Dixit ad eum preses : « Nunquid cogitasti de salute tua, ut sacrifices diis et evadas multa tormenta? »Sanctus Maximus dixit : « Hoc est quod tibi sæpius dixi, quia non derelinquo Dominum vivum et adoro idola manufacta. » Fabianus vero jussit ante eum carbones ignis poni, ut ex duobus unum sibi eligeret, aut in ipsis tura imponere, aut nudis plantis super [illegible] incedere. Sanctus vero Maximus tropheo crucis frontem armans, nudis plantis ingressus super carbones ardentes, dicebat ad præsidem : « Ecce ego in nomine Domini Dei mei Jhesu Christi ambulo super carbones istos ardentes, et nichil mali sentio; tu autem si verum dicis, E
pone in nomine Jovis tui manum tuam in carbones istos, et liberet te Jovis tuus, si potest. » Fabianus dixit : « Unde articulum maleficii didicisti? » Sanctus Maximus dixit : « Ego quidem maleficia nescio, sed Dominus meus Jhesus Christus ipse operatur in me virtutem suam. » Fabianus præses dixit : « Consule tibi et sacrifica diis, ut evadas multa tormenta. » Sanctus Maximus dixit : « Ego pro Christi fide mori paratus sum. »

8 Fabianus vero præses jussit eum in æculeo suspendi, et omnia membra ejus scindi. Et cum esset in supplicio beatus Maximus, orabat ad Dominum, dicens : « Domine Jhesu Christe, succurre famulo tuo, et da michi immarcescibilem coronam. » Et cum hæc dixisset, apparuit ei Dominus dicens : « Noli timere, famule meus Maxime. Ego tecum ero usque in consummationem, et confundo omnes inimicos tuos, et compleo omne desiderium tuum. » Cum vero torqueretur sanctus, confractus est æculeus, et ministri arefacti sunt, et sanctus martyr stabat illesus.

9 Impius autem Fabianus, non Christi virtute, sed magicis artibus factum credens, dicebat ad F
eum : « Maxime, quare tanta maleficia exerces ut pœnas non sentias et ministros arefacias? » Beatus Maximus dixit : « Nunquam dictum est quia maleficus aliquando potuit non sentire pœnam. Sed ut manifestetur tibi quanta sit virtus fidei Jhesu Christi, fac afferri infantem trium mensium de platea, et secundum ejus sententiam faciamus. » Tunc præses direxit ministros, ut infantem adducerent. Cumque exissent ministri, invenerunt infantem super brachia matris suæ, et adduxerunt eum ad præsidem. Mater vero ejus sequebatur eos ejulans. Tunc introduxerunt infantem in prætorium ante conspectum præsidis. Et dixit præses ad sanctum Maximum : « Maxime, ecce adductus est infans, sicut dixeras. » Sanctus autem Maximus dixit infantulo : « Tibi dico, infans, per Dei sapientiam te obtestor, qui aperuit os mutum et linguas infantium fecit disertas : ut loquaris ad præsidem veritatem de Christi fide et de idolorum cultura. » Tunc respondit infans et dixit : « Audi, præses, verba mea, et noli aliquid de me dubitare, cum sim infans. Deus enim omnipotens loquitur per os

EX COD. BOV.

et ipse nos redemit per Passionem suam ; unde meruimus vocari nomine christiani. Ipse dat pluvias in tempore ; ipse regit regna, imperia ; ipse est adorandus, non idola manufacta, idest lignea et lapidea, aurea et argentea, marmorea et fictilia, quæ neque videre possunt et audire, qui non possunt liberare cultores suos. Et cum sit lapis, ab homine componitur ; figet genua ante simulacrum, dicens : Deus meus es tu, salva me ; et nescis, infelix, quia Deus in cœlis est, et habet ipse potestatem super omnem creaturam? Nunc ergo audi me, et crede in Christum, qui mihi dedit fiduciam loquendi, ne forte cum diis tuis demergaris in infernum. »

propterea morte affectus.

10 Hæc audiens Præses, tremefactus est, et ne seditio fieret in populo, jussit infantem cædi, dicens ei : « Quis te docuit hæc verba loqui? » Puer autem respondens, dixit Præsidi : « Infelix et miser, non sentis opera Christi, cum sim infans trium mensium, quem necdum decet ætatem loqui? Quis magistrorum me potuit discere vel docere? Vel quis doctor qui linguam meam poliit, nisi Deus omnipotens, qui dat innocentibus astutiam, puero autem juniori sensum et cogitationem? »
B Præses vero cum hæc audisset, jussit infantem torqueri ; et cum torqueretur, dixit matri suæ : « Mater, da mihi aquam bibere. » Mater vero ejus dixit ei : « Fili, noli jam istam aquam bibere, sed aquam illam bibe cælestem, ubi sunt omnes innocentorum animæ, qui pro Christi nomine passi sunt. Et rogo te, Domine meus qui meruisti coronam martyrii, ut cum veneris in regnum Domini Dei tui, memor sis mei. Credo enim in Christo Jesu, quia per te dimittuntur peccata mihi. » Infans vero hæc audiens, in pace exhalavit spiritum. Tulitque eum mater ejus gaudens, eo quod meruisset de suo fructu offerre Domino innocentem hostiam.

S. Maximus, *editis miraculis, milites Christo adjungit ;*

11 Fabianus tremens dixit : « Maxime, quamdiu maleficia exerces, et non sacrificas diis? » Sanctus Maximus respondit : « Gratias ago Domino meo Jesu Christo, quod infantem coronavit ; nam tu, Præses, nihil quæris ; ego enim semper Domino meo sacrifico. » Cumque hoc audisset Fabianus, jussit eum capite verso septem dies suspendi, quoadusque de naribus ejus sanguis stillaret in terram. Et post septem dies venerunt milites
C decem et octo videre exitum Martyris Christi, et invenerunt eum psallentem et dicentem : « Domine, salva me de ore leonis, ut enarrem nomen tuum fratribus meis. » Ad hæc verba milites cæci facti sunt. Tunc ait ad illos Beatus Maximus dicens : « Credite in Dominum Jesum Christum, et continuo illuminabuntur oculi vestri. » At illi audientes, ceciderunt in facies suas, dicentes : « Famule Dei, ora pro nobis ; credimus enim in Dominum Jesum Christum. » Cumque nominarent Jesum Christum, continuo aperti sunt oculi eorum, et
h baptizavit eos *h* in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, et cum illo se mori fatebantur.

quos Fabianus capite damnat.

12 Nunciatum est hoc Fabiano Præsidi, et jussit ut illi ducenti, qui in carcere crediderant, et milites simul omnes capitalem subirent sententiam. Et ducti sunt ad supplicium gaudentes. Omnes simul decollati sunt pro Christi nomine, et corpora eorum jacuerunt in platea multis diebus, et neque a canibus neque a volucribus tacta

EX COD. CAS.

meum, quia Dominus Jhesus Christus ipse est sempiternus et verus Deus, nunc et semper et in sæcula, et ipse nos redemit per passionem suam ; unde meruimus vocari ex ejus glorioso nomine christiani, * ipse regit regna et imperia, ipse est adorandus et colendus, non idola manufacta, id est lignea et lapidea, aurea et argentea, marmorea et fictilia ; qui neque videre possunt, neque audire, et non possunt liberare cultores suos. Nunc ergo, præses, audi me, et crede in Christum, qui michi dedit fiduciam loquendi tibi ; ne forte et tu cum diis tuis demergaris in infernum. »

* *apographum nostrum add.* Ipse dat pluvias in tempore

10 Hæc audiens præses, tremefactus est, et ne seditio excitaretur in populo, jussit ut vapularet infans, dicens ei : « Quis te docuit hæc loqui? » Infans respondit : « Infelix et miser, non sentis opera Christi? Cum enim infans sim trium mensium, quem necdum decet loqui ætate, quis magistrorum me potuit docere, vel quis est doctor qui linguam meam erudiit nisi Deus omnipotens, qui [dat] innocentibus astutiam, puero autem juniori sensum et cogitationem pudicam? » Præses vero cum hæc audisset, jussit E
eum torqueri. Et dum torqueretur infans, dixit matri suæ : « Mater, da michi aquam bibere. » Mater vero ejus dixit ei : « Fili, noli jam aquam istam desiderare, sed aquam illam bibe cælestem quæ potat omnes ad se venientes. Et memor esto mei, fili, cum veneris in regnum Dei tui. Credo enim in Christo Jhesu, quia propter te dimittet michi peccata mea. » Infans vero, hæc audiens, exalavit spiritum in pace ; tulitque eum mater ejus, gaudens quod sic meruisset de suo fructu offerre Deo innocentem hostiam.

11 Fabianus autem tremefactus dixit Maximo : « Quamdiu maleficia exerces, et non sacrificas diis? » Sanctus Maximus respondit : « Quid me interrogas de hoc? Ego quidem gratias ago Domino meo Jhesu Christo, qui infantem coronare dignatus est credentem et veritatem nuntiantem. Nam tu, præses, frustra laboras ; ego enim Deo meo sacrifico hylari vultu et mente. » Cumque audisset hæc Fabianus, jussit eum capite verso suspendi, quo ad usque de naribus omnis ejus F
sanguis distillaret in terram. Et post septem dies, venerunt milites decem et octo videre exitum martyris, et invenerunt eum psallentem atque dicentem : « Domine, salva me de ore leonis, ut enarrem nomen tuum fratribus meis. » Ad hæc verba milites cæci facti sunt. Tunc ait ad illos beatus Maximus : « Credite in Dominum meum Jhesum Christum, et continuo illuminantur oculi vestri. » Illi autem, hæc audientes, prociderunt in facies suas coram ipso, dicentes : « Famule Dei, ora pro nobis ; credimus enim in Dominum Jhesum Christum. » Cumque nominassent Dominum Jhesum Christum, aperti sunt oculi eorum, et statim baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti ; et cum illo se velle mori fatebantur pro Christi nomine.

12 Nuntiata sunt hæc Fabiano, jussitque ut illi ducenti qui in carcere crediderant, et milites simul omnes capitalem subirent sententiam. Ducti itaque sunt ad supplicium gaudentes, et omnes simul decollati sunt pro Christi fide. Et cum corpora eorum jacuissent in platea per multos dies, et neque a canibus neque a volucribus

EX COD. BOV.

sunt. Tunc Christiani corpora eorum cum grandi diligentia sepelierunt, atque optime collocaverunt. Sanctus vero Maximus gratias agens Domino. Fabianus autem Præses dixit ad Martyrem Christi : « Usquequo permanes in malitia tua? Sacrifica jam, ut maximum honorem habeas ab Imperatore nostro. » Sanctus Maximus respondit : « Ego semper sacrifico Deo meo ; nam non adoro idola manufacta, de quorum imaginibus plateæ sternuntur, et fustra sculpuntur. Surda sunt quidem, et omnes qui in ipsis credunt. »

Frustra suppliciis

13 Tunc Fabianus jussit lampades ardentes in lateribus poni. Et cum factum fuisset, flamma exiliens multos ex ministris concremavit. Sanctus vero Maximus illæsus stabat, multique videntes credebant in Christo Jesu. Præses autem jussit eum iterum in carcerem mitti. Sanctus vero Maximus psallebat dicens : « Deus, laudem meam ne tacueris, quia os dolosi et peccatoris super me apertum est. Loquuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Adjuva me, Domine Deus meus, ut in me non glorietur inimicus. »

B

et promissis

14 Alia vero die jussit eum impiissimus Fabianus produci de carcere. Et cum esset productus, ait ad eum Fabianus : « Maxime, quid cogitasti de salute tua? Ecce direxerunt invictissimi Principes, ut honoreris. Quod si renuere volueris, gladiatores te percutient, et carnes tuas tradent volatilibus cœli et bestiis terræ. Vide ergo : cogita quid facturus sis, ut evadas multa tormenta. » Sanctus Maximus respondit : « Dona Imperatorum tuorum cum ipsis sint in perditionem. Nam ego Dominum Jesum Christum adoro, qui mihi donat meliora; nam quod mihi promittis tu, iniquitas est. » Fabianus Præses dixit : « Multum te sustineo. Deum enim Asclepium timeo, et ipsi do claritatem. Adora ergo eos, qui tibi corpus et animam dederunt. » Sanctus Maximus respondit : « Insanis, Fabiane : quid loqueris blasphemiam? »

S. Maximum aggreditur.

15 Fabianus vero jussit eum flagellis cædi, quo ad usque videret fluvium sanguinis ejus in terra manere, et jussit sanguinem ejus in terra manere. Terra vero non suscipiebat sanguinem Martyris Christi. Tunc dixit ad Præsidem :

C

« Aspice, Fabiane, et vide quia sanguis iste in testimonium erit, cum venerit Dominus judicare terram, qui vobis præparavit ignem ardentem, atque inextinguibilem, ubi pœna non minuetur, et vermis non morietur. Nam plagas, quas mihi intulisti, non infirmitatem sed fortitudinem mihi intulerunt. » Audiens hæc Fabianus, tremefactus præcepit ut levaretur a cæde, et dixit : « Ecce, quanta mala tibi ostendi. Pœnam non sentis : per maleficia infantem loqui fecisti : meos ad te convertisti : milites autem separasti. Quid aliud es facturus, nisi deponere incredulitatem tuam, et adores Deos, ut habeas magnum honorem in palatio Diocletiani et Maximiani? » Sanctus Maximus respondit : « Erubesce, impie Fabiane. Imperatores tui sacrilegi non poterunt te liberare de pœna æterna. Exerce quidquid potes. »

EX COD. CAS.

contaminarentur, christiani rapientes eos, cum grandi diligentia in optimis locis sepelierunt. Fabianus vero dixit ad martyrem : « Usquequo permanes in malitia tua? Sacrifica jam diis, ut maximum honorem habeas ab imperatoribus nostris. » Beatus Maximus dixit : « Ego semper sacrifico Deo meo; idola autem manufacta nunquam adoro : surda enim sunt, et dæmonia in ipsis habitant. »

13 Tunc Fabianus ira commotus jussit lampades ardentes in lateribus ejus poni. Et cum factum fuisset, auxiliante Domino famulo suo, extinctæ sunt lampades, et incenderunt illos qui eum torquebant. Ipse vero stabat illesus, multique videntes crediderunt in Christo. Præses vero, hæc videns, jussit eum in carcerem recipi, dicens ei : « Cogita de salute tua, Maxime : ecce do tibi tempus cogitandi. » Sanctus vero Maximus psallebat dicens : « Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris et dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversus me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Adjuva me *, Deus meus, ut non in me glorietur inimicus. »

* *apogr. nostr. add.* Domine

14 Alia vero die jussit impiissimus Fabianus eum produci de carcere. Et cum esset productus, ait illi Fabianus : « Maxime, quid cogitasti circa salutem tuam? Ecce direxerunt michi invictissimi principes, ut si consenseris sacrificare, honorificeris : quod si nolueris, gladiatores te percutient, et carnes tuas tradent volatilibus cæli et bestiis terræ. Vide ergo, et cogita quid facias, ut evadas multa tormenta. » Sanctus Maximus respondit : « Honores imperatorum tuorum cum ipsis sint in interitu. Ego autem Dominum Jhesum Christum adoro, qui michi donat coronam inmarcessibilem et vitam æternam; nam promissa tua vana sunt et dona inutilia. » Fabianus præses dixit : « Per multa te sustineo. Deum enim Asclepium timeo, et ipsi do claritatem. Adora ergo deos, qui tibi corpus et animam dederunt. » Sanctus Maximus respondit : « Insanis, Fabiane; quid loqueris blasphemias? »

15 Fabianus vero jussit eum flagellis cedi, quo ad usque videret fluvium sanguinis ejus decurrentem in terram. Cumque cederetur, visus est sanguis ejus in terram manare; terra vero non suscipiebat sanguinem martyris. Tunc sanctus Maximus dicebat ad Fabianum : « Respice, Fabiane, et vide quia sanguis iste in testimonium erit, cum venerit Dominus judicare terram; qui vobis præparavit ignem ardentem atque inextinguibilem, ubi pœna vestra non minuetur, et vermis non morietur. Nam plagæ quas michi intulisti, non infirmitatem, sed fortitudinem michi præstant. » Ad hæc Fabianus expavit, et præcepit ut relevaretur a cæde, et dixit ei : « Ecce, ut video, derides tormenta quæ tibi ingeruntur, per maleficia tua. Infantem loqui fecisti, milites meos ad te convertisti et a me separasti. Per salutem imperatorum, nisi sacrificaveris diis immortalibus, diversis pœnis et cruciatibus interibis. Si vero, deposita pertinacia, adores deos quos imperator et omnes adorant, habebis magnum honorem apud eos. » Sanctus Maximus dixit : « Quid furis insanissime? Tormenta quæ michi inferre minaris, corona mea sunt *. Dii quos colitis, dæmonia sunt, et nichil prodesse vobis possunt : nec in futuro prævalent vos liberare a tormentis quæ vos

F

* *add. apogr. nostr.* promissa imperatorum venti sunt.

EX COD. BOV.

Quo condemnato

16 Tunc videns Fabianus constantiam Beatissimi Martyris decrevit dicens : « Quoniam si iste vixerit, multos per sua maleficia separabit a deorum cultura. » Et ante ipsum dictavit sententiam, dicens : « Impium Maximum rebellem deorum, et blasphematorem Imperatorum nostrorum, eo quod diis sacrificare noluerit, jubemus eum capitalem subire sententiam, et corpus ejus tradi volatilibus cœli et bestiis terræ. »

et facto terræ motu, multi baptizantur.

17 Tunc venerunt milites, et ejecerunt eum foras extra civitatem millia duo, ut ibi eum decollarent. Sanctus vero Maximus psallebat in via dicens : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, et non potuerunt mihi; Dominus vero in omnibus adjuvit me. » Et iterum : « Christus mihi vita est, et mori lucrum. » Et cum venisset ad locum præparatum, ubi debuit decollari, omnis populus sequebatur videre exitum Beatissimi Maximi. Et cum Sanctus Dei Maximus figeret genua, fudit orationem ad Dominum, dicens : « Domine Deus omnipotens, qui fecisti omnia B verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem; nunc ergo, Domine, exaudi orationem meam, et aperi oculos cordis istorum, ut cognoscant quia tu es Deus adorandus et colendus, quia non est alius præter te. » Cumque complesset orationem, accessit unus ex militibus ibi astantibus, et decollavit eum. Et statim terræ motus factus est magnus. Omnis populus cum hæc vidisset, crediderunt in Domino, et clarificaverunt eum, quoniam magnus est, et timuerunt nomen Domini Jesu Christi ; et simul omnes unanimiter baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, veneratique sunt omnes in fide, et dixerunt timore concussi : « Vere unus est Deus christianorum. Credimus ei. Hymnum referimus Christo. » Erant enim gaudentes et exultantes in Domino Jesu Christo, cui se exhibuerunt esse servos. Miratique sunt milites, quoniam viderent mirabilia, et terræ motum esse factum, et crediderunt in Dominum Jesum Christum, et baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, confitentes peccata sua, et recedentes ab eorum cultura.

Ad ejus sepulcrum crebra sunt miracula.

18 Tunc omnes credentes in Christo sepelierunt corpus Beatissimi Maximi cum magna diligentia, atque optime collocaverunt in locum qui vocatur via Caballaria *i*, in quo loco multa beneficia usque nunc ostendit; cæci illuminantur, leprosi mundantur, dæmonia expelluntur, debiles *k* accipiunt virtutem, et Gentiles *k* perveniunt ad fidem.

S. Maximus, Julianæ cuidam se ostendens,

19 Interea præsentati sunt omnes sacerdotes Ecclesiis Dei, quia metu persequutionis dispersi erant. Post annos autem quindecim latebant reliquiæ Beatissimi Maximi. Scriptum est enim : Non potest latere civitas supra montem posita. Et iterum : Veniet tempus ut corpora Sanctorum moveantur de locis suis. Sanctus vero Maximus *l* apparuit cuidam mulieri religiosæ *l* et metuenti Dominum, dicens : « Juliana, surge velociter, et annuncia sacerdotibus ut tollant reliquias corporis mei. Ego enim sum Maximus, confessor Dei, qui pro Christi nomine passus sum in hac civitate, et corpus meum remansit in agro, sunt hodie anni quindecim. » At illa tremefacta dixit : « Nescimus locum, ubi te requiramus. » Qui respondens, dixit ei : « In agro innocenti, ubi videritis Crucem, ibi requirite. »

EX COD. CAS.

fortiter torquere habent. Exerce ergo quicquid potueris. »

16 Tunc videns Fabianus constantiam beati Maximi, dixit astantibus : « Si iste contumax et rebellis deorum diu vixerit, multos per sua maleficia separabit a deorum cultura. » Dehinc coram omnibus dictavit sententiam, dicens : « Impium Maximum, rebellem deorum et blasphematorem imperatorum nostrorum, eo quod diis sacrificare noluit, jubeo capitalem subire sententiam, et corpus ejus tradi volatilibus cœli et bestiis terræ. »

17 Tunc venerunt milites, et ejecerunt eum extra civitatem ad miliaria duo, ut ibi eum decollarent, et omnis populus sequebatur eum, ut videret exitum ejus. Sanctus vero Dei psallebat in via, dicens : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea ; et non potuerunt adversum me. Dominus enim in omnibus adjuvit. » Et iterum : « Christus michi vita est et mori lucrum. » Et cum venisset ad locum preparatum, ubi erat decollandus, figens genua, fudit orationem ad Dominum, dicens : « Domine Deus omnipotens, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, exaudi orationem meam, et E aperi oculos cordis istorum, ut cognoscant omnes quia tu es Dominus adorandus et colendus, et quia non est alius Dominus præter te. » Cumque complesset orationem, accessit unus ex militibus ibi astantibus, et decollavit eum. Et statim terremotus factus est magnus. Omnis vero populus et milites cum hæc vidissent, crediderunt in Deum, et laudaverunt, et clarificaverunt eum, quoniam magnus est ; et simul omnes baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.

18 Et sepelierunt corpus beatissimi Maximi F cum magna diligentia in optimo loco. In quo ipse sanctus martyr multa beneficia usque nunc ostendit, per virtutem Domini nostri Jhesu Christi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

EX COD. BOV. *corpus suum levari jubet.* 20 Surgens quoque mulier indicavit sacerdotibus. Tunc exivit omnis civitas psallentes et benedicentes Dominum, faculas habentes in manibus. Et fodientes invenerunt corpus Beatissimi Maximi post annos quindecim integrum, et candidum velut nix, et condiderunt illud aromatibus, et omnes dederunt gloriam Deo Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, qui sanctos suos coronat. Passus est Beatissimus Maximus quarto kalendas Novembris, regnante Domino nostro JesuChristo, cui est honor et gloria, et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Acta posteriora* Antonium *hunc appellant. Cassittus autem* (1) *librariorum inconsiderantiam insimulat, qui* Antoninum *pro* Anolino *scripserint, eodem scilicet qui in Actis SS. Firmi et Rustici Maximiani consiliarius dicitur* (2), *et in aliis, suspectæ quidem fidei,*
B *Præfectus, qui et idem in fastis consularibus legitur consulatum gessisse anno* 306, *ubi et cognomina indicantur* P. Corn. *Mitto Cassitti conjecturas magis alte repetitas de Fabiano Præside* (3). *Equidem nomina ista ex Actis S. Pontiani simpliciter excepta nullus dubito. Cfr. Comment. præv., num.* 18 *et num.* 23 *extr.*

b *Semel hic monitos lectores volo Acta* S. Maximi *ita hic edita esse, ut curæ tantum fuerit omnia secundum textum a Cassitto traditum fideliter exprimere, non autem menda per conjecturas, quamvis obvias, corrigere. Cæterum quivis ea facile per se perspiciet, præsertim si oculos conjecerit in scripturam Codicis Casinensis.*

c *De Cumis ejusque antiquitatibus sacris et profanis fuse Julius Cæsar Capaccius, Antiquit. et Hist. Campaniæ* (4) *cap. XX, et Camillus Peregrinus, Dissert. II de Campania Felice* (5) *cap. XV. Series autem Episcoporum, qui noti sint, habetur apud Ughellium, Italiæ sacræ (edit. Coleti) tom. VI, col.* 227-230. *Ex qua tamen tollendum videtur nomen*
C *Maxentii, qui primus affertur inter Cumanos Episcopos* (6) *: quum primus qui certo hanc Ecclesiam rexisse cognoscitur, sit Adeodatus ille qui anno* 465 *interfuit Concilio Romano sub Hilaro papa, cum Sotere Neapolitano et Tiberio Capuano episcopis.*

d *Hoc loco Cassittus triumphum agit.* Elucet, *ait* (7), hac locutione Actorum nostrorum antiquitas perquam veneranda ; *dictumque comprobat allatis locis Prudentii, Hymn.* 6 περὶ στεφ., *Gregorii Nazianzeni, Orat.* 39, *Chrysost., Homil.* 71, *Zachariæ papæ, in epist. scripta anno* 748 *et Nicephori Callisti, Hist. Eccl. lib. III. cap. ult., ubi sacramenta nostra* mysteria *nuncupantur. Qua ratione autem ex his testimoniis consequi necesse sit Acta nostra conscripta esse circa medium sæculum IV, plane non video.*

e *Et hinc præclarum argumentum repeti pro opinione sua circa ætatem Actorum autumat Cassittus.* Quotiescumque, *ait* (8), Historiographus noster baptismi facit mentionem (9), lotos ait Catechumenos IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. Sufficiebat baptismum nominasse : at cum sæculo IV Ariana pestilitas grassaretur, sedulo et expresse Trinitatis mysterium enarrandum erat. *Verum hoc genere argumenti validius etiam demonstrari posset Acta posteriora seu fusiora conscripta esse dum ariana lues serpebat. Secundum hæc enim* S. Maximus *postrema oratione sua* sic est Dominum deprecatus : Domine.... exaudi me nunc devotissime deprecantem, ut.... *(circumstantes)* te creatorem suum cognoscant, qui es trinus in unitate et unus in trinitate... (10). *Nulla utique adeo præclara Trinitatis confessio reperitur in prioribus Actis. Attamen ipse Cassittus fusiora illa sæculo XIII aut forte XI adornata censet* (11). D

f *Hæc desumpta sunt, sicut et alia quædam, ex Actis S. Pontiani. Cfr. Comment. præv., num.* 18.

g *Cfr. Comment. præv., num.* 17.— *Cæterum illa traditio jam vigebat Cumis ineunte sæculo XIII : nam in Actis translationis SS. Julianæ et* Maximi *anno* 1207 *a teste oculato conscriptis, hæc leguntur :* Sublevatisque sanctis pignoribus *(i. e.* S. Maximi *reliquiis)* foderunt inferius et invenerunt aliud mausoleum, in quo sancti pueri erant reliquiæ, quem tres menses tantum habentem loqui fecerat B. Maximus coram Fabiano Præfecto (12). *Unde, sicut et nomine Fabiani hic inserto, patet Acta nostra saltem sæculo XIII antiquiora esse : quod etiam jure concluditur, ut recte notavit Cassittus, ex eo quod nulla in iis mentio fit translationis sacrorum corporum anno* 1207 *institutæ.* E

h *Glossema hic intrusum profitetur Cassittus, qui, quum superius nn.* 5 *et* 6 S. Maximus *legatur Dominum deprecatus esse ut sacerdotem mitteret, qui baptizaret captivos recens conversos, hinc ostendere nisus est* S. Maximum *sacerdotem non fuisse, sed neque diaconum seu levitam, ut in posterioribus kalendariis vocatur. Neque adeo hic laborasset, si vidisset Codicem Casinensem, ubi baptizati quidem dicuntur milites, sed non adjicitur designatio ministri.* F

i *Ubinam fuerint Via Caballaria et ager Innocentii, ex nullo documento antiquo videtur constare.*

k *Hunc locum Cassittus maxima fiducia citat, ut ostendat Acta nostra sæculo IV recentiora censeri non posse. Opinatur enim* (13) *idololatras pæne nullos fuisse Cumis sæculo IV desinente, nullos ineunte V per totam Campaniam. Nihil ergo sequiore ævo loci fuisset conversionibus Gentilium, quas frequentissimas ad S. Martyris tumulum contigisse perhibet scriptor Actorum, quum eas inter beneficia referat quæ* multa *ibidem ostendi ait. Præterea et illud non leviter prætereundum notat editor, quod quum ter in Actis sermo inducatur de idololatris, hi* infideles *(n.* 1), cultores idolorum *(n.* 9), *gentiles (n.* 18) *a*

(1) Act. sinc. S. Max., pag. 29. — (2) Act. SS., tom. II Aug., pag. 420, nn. 3, 5. — (3) Act. sinc. S. Max., pag. 33-37. — (4) Ap. Græv. et Burmann., Antiq. Ital., tom. IX, part. III. — (5) Ibid., tom. cit, part. II. — (6) V. supra, Comment. præv., num. 13. — (7) Act. sinc. S. Max., pag. 97. — (8) Pag. 20. — (9) Act., nn. 6, 11, 17. — (10) Ed. Cassitt., pag. 157. — (11) Pag. 158 extr. — (12) Act. SS., tom. II Febr., pag. 883, n. 6. — (13) Pag. 18.

scriptore

A *scriptore appellantur, omisso penitus multo post sæculum IV usitatiore vocabulo* paganorum. *Quod posterius argumentum vi sua non carere, haud diffitebor, si modo cæteris validioribus firmaretur aut non impugnaretur. Nunc autem non ita operose diluitur. Etenim (et sic uno verbo refutantur reliquæ demontrationes Cassitti, quæ fere repetuntur ex quadam nonnullorum factorum aut locutionum in Actis nostris occurrentium similitudine cum iis quæ leguntur in Actis indubie vetustis) non infitias ibo scriptorem nostrum ita in antiquioribus Actis legendis versatum esse, ut facile potuerit multa ex iis in sua transferre, tum res, tum modos loquendi, unde nonnulla venerandæ antiquitatis indicia iis conciliata sint. Neque etiam (quod alias monui) præfracte contenderim omnia in hac Passione* S. Maximi *æque falsa esse atque conficta. Attamen propterea recedendum non puto a sententia quam circa summam Actorum proposui in Commentario prævio.*

1 *Tota hæc historia revelationis corporis* S. Maximi *deest in Codice Casinensi. Neque alibi* B *uspiam, quod noverim, quam in Actis de quibus numm.* 8 *et* 10, *occurrit mentio Julianæ illius ascetriæ. Celebris quidem erat apud Cumanos cultus S. Julianæ virginis et martyris Nicomediensis, ac nomen ejus sæpe cum* S. Maximi *nomine occurrit conjunctum in monumentis in superiore tractatione memoratis* (1). *At nulla, ut patet, cognatio habetur inter ea quæ de utraque Juliana traduntur. De fide autem hujus narrationis qua Acta* S. Maximi *Bovinensia terminantur, nullis certis indiciis, quidquam definire temerarium foret.*

APPENDIX.

De S. Maximo qui Apameæ coli refertur.

Apamea, ubi a Martyrologio Romano ponitur hac die S. Maximus aliquis, martyr,

In *Martyrologio Romano ad hunc diem* 30 *octobris annuntiatur :* Apameæ sancti Maximi martyris, sub eodem Diocletiano. *Quæ mentio in nullo antiquiore martyrologio occurrit, sed neque habetur in editione principe Romani* (2). *Reperitur autem in editione Veneta* (3), *quæ instituta est secundum tertiam Romanam (ipsius hujus editionis Romanæ, sicut et secundæ, copia nobis non fuit) : hæc autem prima approbationem nacta est S. Sedis per bullam Gregorii XIII S. P. sub die* 14 *januarii* 1584 *datam. Baronius tunc manum emendando Martyrologio nondum admoverat. Itaque nescimus quo auctore vel indicio Apameensis ille martyr insertus sit. Ipse Baronius nomen ejus non sustulit quidem, ignorasse tamen videtur quemnam sanctum significaret. Nam in adnotationibus suis ait solummodo :* Græci agunt de eodem XVII. kalend. octob. in Menologio, *Sirletano scilicet, quo uno usus est* D *Baronius. At Menologium Sirletanum de S. Maximo ad eam diem nihil habet præter hæc verba :* Sancti martyris Maximi ense consummati (4), *omissis passionis ejus loco et tempore. Nec quidquam supplent alia monumenta orientalia, ubi altum de S. Maximo Apameæ in Asia aut in alia Orientis civitate passo silentium. Divinando igitur illud adnotasse videtur clarissimus ecclesiasticorum annalium parens, quum quid sibi vellet Apameensis ille Maximus prorsus ignoraret. Secus, opinor, scripsisset, si scivisset exstare Acta latina Maximi cujusdam qui die* 30 *octobris et quidem, secundum ms. codicem, Apameæ passus traditur, atque in Neapolitana ditione reperiri vicum quemdam qui olim Apamea appellabatur, prope Piscinam, in Aprutio ulteriori, ad orientalem plagam lacus Fucini, ubi hodieque S. Maximi et reliquiæ asservantur et hac ipsa die* 30 *octobris memoria colitur.*

invenitur in Italia.

2 *Horum primum auctorem habemus Paulum Marsum de Cæsis, in Commentario suo ad Ovidii Fastos* (5), *dum Marsyæ fabulam interpretans : Verum, ait* (6), cum historia rerum illius non habeatur, quod longe ante bellum Trojanum fuerit, magno mihi argumento est patria regio, illum magnum fuisse regem in Asia, et ejectum e regno duxisse secum multos diversorum locorum Asiaticos : quibus cum agros, quos in Italia occupaverat, divideret quinque, vicum aut oppidum quod exstruxissent, a nomine prioris patriæ denominarunt. Etenim Celæne in Phrygia sub ditione Marsyæ regis fuere, et nunc oppidum ejusdem nominis est in regione Marsorum *(hodie provincia Aprutii in regno Neapolitano)* sex millia passuum a municipio nostro. Et Plinius (7) tradit Celænas prius *(in Phrygia scilicet)*, deinde Apamiam appellatam. Et vicus nunc est, olim oppidum, mille passibus distans ab eodem municipio, hoc est a nostra patria Piscina, cui nomen est Apamia. *Vicum hunc etiam indicat Mutius Phœbonius in sua Historia Marsorum* (8), *sed ita ut nullum jam vestigium ejus perspexisse, sed ex Pauli de Cæsis auctoritate ejus situm definire videatur. Attamen documentum citat sæculi XIV* F *ineuntis, in quo Apamea vicus nominatus erat. Sic enim scribit lib. III. cap. VIII (ubi de Valeria civitate jamdudum diruta) :* [Valeria] hostili sive igne absumpta, sive alio rerum infortunio in caligine temporis involuto, ruit ; civesque sparsim per agros se recipientes, vicos aliquos inhabitare cœperunt, qui sua fata sentientes, vix nomina ad nos transmiserunt. Horum unus notior alio, Apinianum... Alter Apamea dictus, eodem itinere a Piscina, ex Paulo Marso in Fastorum recensione,.. . omniumque cum Piscina consortium unicam efficiebat universitatem, ut in instrumento exemptionis a muneribus publicis Joanni de Maso et Petrucciæ, ejus conjugi, jam ab anno MCCCIII concessæ, plene constat; cujus transumptum, ne crescat volumen, relinquimus (9). *Apameam et alios illos vicos memorat quoque Petrus Corsignani* (10) ;

(1) Cfr. Comment. præv., num. 1. — (2) Roma, ex Typographia Dominici Basæ, 1583. — (3) Apud Johannem Variscum et socios, 1584. — (4) Canisii Thesaur. (Ed. Basnag. Amstelæd. 1725), tom. III, part. I, pag. 467. — (5) Hervagii, Basilcæ 1550. — (6) Lib. VI, pag. 378. — (7) H. N., lib. V, cap. XXIX. — (8) Neapoli 1678, et ap. Græv. et Burmann., Thesaur. Antiq. Ital., tom. IX, part. IV. — (9) Mut. Phœb., Hist. Mars., pag. 271 ; ap. Græv. et Burm., tom. cit., col. 200. — (10) Reggia Marsicana, Napoli 1738, tom. I, pag. 700.

sed

A *sed quidquid refert, ex Phœbonii historia hausit, nec ullum attulit novum indicium.*

Non differt S. Maximus Apameensis a S. Maximo *de quo in Codice Casinensi; imo rursus præsagit animus eum non differre a S. Maximo Aquilano.*

3 *De Piscina vero et cultu S. Maximi ibidem observato, eodem loco Phœbonius :* Piscina autem, *ait*, quæ villa in vita S. Berardi enunciatur, horum caput, reliquorum concursu in oppidum crevit; lætis siquidem auspiciis, ut episcoporum sedes, et Valeriæ in agri possessione et cathedræ locum occuparet. *Deinde paulo infra, ubi de monumentis sacris ejus oppidi :* Inter septa murorum Monialium S. Claræ rudi ædificio, sed regulari observantia expolitum, monasterium extat... In earum ecclesia S. Maximi, sub sæva Diocletiani persecutione martyrio coronati, brachium veneratur, illiusque annua solemnitas III kal. Novembris recolitur; passique in Apamea, ut in sacro Romano Martyrologio asseritur, vico, ut diximus, ex quo Piscina crevit : diversum putamus ab illo quem Græci in Menologio XVII (1) kal. Octobris ponunt, et ex eo loco martyrii *(at Menologium Sirletanum non indicat locum martyrii illius sancti)* Eminentissimus Baronius in annotationibus (ad quem nostræ Apameæ notitia non devenit), unum eum idem * ponit, suspicatus non aliam adesse Apameam quam illam in Asia a Strabone lib. XII., Ptolom. in tab. IV. et V. Asiæ, et Liv. lib. XXXV et XXXVIII positam; et cum locum martyrii et diem teneamus, non hæsitandum, etsi sorores deperdita acta deplorent, quæ si extarent, veritas elucesceret (2). *At exstant illa Acta, non authentica tamen, et a* S. Maximo *Cumano ad Apameensem, aut vice versa, non tam accommodata quam translata. Qui autem consideraverit ea quæ in documentis Cumanis magis fide digna sunt, quibus nempe Imperatoribus passus sit S. Martyr et qua die natalis ejus memoria antiquitus coleretur, eadem et de S. Maximo suo traditione accepta referre Piscinates, is profecto facile sibi persuadebit non duos, sed unum, quem, ut sæpe fieri consuevit, diversæ civitates sibi quæque vindicaverint, his indigitari. Sed et aliquis ulterius forte sibi hic progrediendum duxerit. Siquidem et Aquilani olim* os brachii præcipuum *S. Maximi sui se possidere gloriabantur* (3) *: unde suspicio oriri potest cultum ejusdem S. Maximi cum particula reliquiarum Piscina Aquilam, ad Ecclesiam satis vicinam, aut Aquila Piscinam transiisse, quamvis alia dies illi Aquilæ assignata sit, forte quia hac die illuc pervenerunt reliquiæ S. Martyris quæ concessæ sunt Ecclesiæ Aquilanæ. Hæc tamen non nisi per meram conjecturam dicerentur.* D E

* *forte* unum eumdem

(1) Non XVIII, ut legitur apud Burmannum. — (2) Mut. Phœbon., pag. 273; ap. Græv. et Burm., col. 202. — (3) V. supra, num. 24.

DE SS. ATHANASIO ET IRENE

MARTYRIBUS

COMMENTARIUS HISTORICUS.

R. D. B.

VERISIMILITER INTER ANNOS CCCV ET CCCXIII. *In Synaxario*

S. Athanasii *ejusque sororis* S. Irenes *certamen laudatur tum in Coptico Synaxario, tum in Æthiopico, ad diem 3 mensis Hedar, quæ diei 30 octobris congruit. Ad eamdem diem relati fuere in Kalendarium Æthiopicum a Ludolfo partim editum* (1), *hisce verbis : Sancti* Athanasius et Iraæus martyres. *Sed, quantum reperio, in nullis antiquioribus libris memorantur, quam quæ modo citata. Quorum quis fuerit auctor, quænam ætas, jam breviter disputare visum est. Coptici Synaxarii, arabice scripti, exstant exempla in Bibliotheca Vaticana* (2), *in Florentina* (3), *atque etiam, quemadmodum scribit cl. Zotenberg, in Bibliotheca nationali Parisiensi* (4). *Exemplari vero quod Henricus Brugsch, simul cum aliis libris mss. arabicis, secum ex monasterio coptico Ambæ Bischoï ad montem Schibat in vicinia lacus Natronis* (5) *in Europam attulit, usus est clar. Wüstenfeld, cum Synaxarium ex lingua arabica sermoni germanico tradidit, et excudendum curavit typis Gothensibus anno* 1879. *Initium hisce concipitur verbis :* In nomine Dei, creatoris, vivi, æterni, boni : ei sit honor, amen. Incipimus cum auxilio excelsi Dei et sub ejus misericordi ope perscripturam Compendii Vitarum martyrum et sanctorum sex priorum mensium : et hic est liber, qui in lingua græca Synaxarium vocatur, in lingua arabica collectionem significat. Exordium capitur a mense Tut, qui est primus copticorum mensium et prope æquinoctium autumnalem : dies tunc duodecim horas habet (6). *In inscriptione secundæ partis ejusdem Synaxarii auctor dicitur :* Pater Amba Michael, episcopus Atribæ et Meligæ, cum aliis patribus (7). F

Coptico, 2 *Inscriptio exemplaris Bibliothecæ Vaticanæ est hæc :* In nomine Patris et Filii et Spiritus

(1) Ad historiam Æthiopicam Commentarius, pag. 396. — (2) Mai, Scriptt. vett. Nova Collect., tom IV, codd. 62, 63, 64, 65, pag. 93, 109, 121, 122. — (3) Assemanus, Biblioth. Mediceæ codd. mss. orient. catal, pag. 168. — (4) Catalogue des mss. éthiop. de la Biblioth. Nation., pag. 152. — (5) Cfr. Andreossy, Sur la vallée des lacs de Natroun, apud Panckoucke, Description de l'Égypte, tom. XII, pag. 27; Ritter, Die Erdkunde, tom. I, pag. 860 et seq. — (6) Synaxarium, das ist, Heiligenkalender der Coptischen Christen, pag. 5. — (7) Ibid., pag. VI.

Sanctus

AUCTORE R. D. B.

Sancti unius Dei, cui gloria semper in perpetuum et æternum. Amen. Incipimus ope Dei excelsi, et bonitate providentiæ ejus, scribere tomum primum libri synaxarii continentis epitomen vitarum martyrum per totum anni circulum; necnon angelorum, apostolorum et sanctorum memorias, juxta recensionem factam a patre Michaele episcopo Atribæ et Meligæ, et ab aliis sanctis patribus. Ipse vero liber synaxarium græce appellatur, quod arabice collectionem sonat (1). *Assemanus* (2) *codicis Florentini eamdem ferme inscriptionem summatim recitat; verum solus ibi memoratur* Michael, *omissis* aliis sanctis patribus, *ita ut non indicetur operi Atribensis episcopi additamenta fuisse facta. Et re quidem vera, si nonnulla accesserunt, ea pauciora sunt quam quæ Vaticano codici adjecta fuere.*

et in Æthiopico

3 *Copticum Synaxarium et in linguam suam transtulerunt Æthiopes et sanctis pluribus auxerunt. Quod tum indicem ab Assemano et Maio contexium, tum Wüstenfeldii translationem cum Dillmanni* (3) *et Zotenbergii* (4) *catalogo conferentibus perspicuum videbitur.* B *Nec mirum est Æthiopes tanta veneratione suscepisse Synaxarium Copticum seu Alexandrino-Monophysitarum: quippe qui præsertim ab Ecclesia Alexandrina fidei luce fuerint illustrati. Præcipuus enim eorum Apostolus, S. Frumentius, missus illuc fuerat ab Alexandrino præsule S. Athanasio, ut eos Christi religionem doceret. Hi deinceps sancti patriarchæ successoribus adeo obtemperarunt, ut Alexandrinam Ecclesiam, modo rite modo perperam doctrinam catholicam interpretantem, ducem plerumque sint secuti. Porro Synaxarii Æthiopici exordium in codice Bibliothecæ Bodleianæ Oxoniensis hoc est:* In nomine Patris, etc. Cum auxilio et beneficio Dei, incipiamus scribere librum Synaxarii, quod significat collectionem, a sanctis Patribus, Doctoribus Ecclesiæ, Patre glorioso, abbate Michaele, episcopo Atribi et Maligi urbium, et Patre glorioso, abbate Joanne, episcopo Burlesi urbis, aliisque Patribus sanctis et gloriosis haustum et collectum ex omnibus certaminibus Angelorum, et Prophetarum, et Apostolorum, Justorum, et Martyrum, et Patriar- C charum sanctorum, et eremitarum monachorum, unde eorum commemorationes celebrarentur, eorumque certamina quotidie, inde ab initio Mascarram mensis usque in finem anni, legerentur. Perfecerunt autem hujus libri collectionem anno Martyrum innocentium 963 (*seu Christi* 1247 (5): eorum preces et benedictio sint cum dilecto eorum Tawalda-Madhen in sæcula sæculorum! Amen (6).

a Michaele aliisque composito

4 *Ex quo prooemio intelligitur Synaxarium præsertim a Joanne episcopo Burlesi (urbis Ægypti secundæ) fuisse adauctum. Joannem quemdam, ejusdem Ecclesiæ antistitem, ætate Damiani patriarchæ Alexandrini seu sæculo VI vixisse, accipimus ex Renaudotio* (7). *Sed* D *alius est, ut recte asserit Dillmannus* (8), *atque Synaxarii auctor. Quem etiam diversum putat a Joanne, Burlensi itidem episcopo, qui in Synaxario ad diem* 19 *mensis Tachsas laudatur. Alter vero Synaxarii scriptor, Michael, idem esse videtur* (9) *atque episcopus ille Atribæ et Meligæ, de quo Renaudotius* (10): Inter Jacobiticæ ecclesiæ scriptores clarus est Michael, episcopus Melichæ, qui Responsiones juridicas sive canonicas edidit... *et cujus* Quæstiones et Responsiones *arabice exstant in Bibliotheca Parisiensi* (11). *Hujus ætas, addit Lequien, est incerta. Quinam fuerint alii patres sancti et gloriosi, de quibus in exordio, hactenus non videtur exploratum. Quum tamen Vansleb* (12) *Synaxarii auctorem dicat Amba Petrum, episcopum Maligensem, credibile est hunc quoque ad opus nonnulla adscripsisse.*

ante sæculum XV exiens,

5 *Sed quicumque demum fuerint auctores, monumentum eorum hagiologicum magni æstimandum censent eruditi.* Si e Synaxario pauca demas, *ait Assemanus,* quæ de commen- E titiis pseudosanctorum Monophysitarum miraculis ibidem a Coptis finguntur, cætera quidem luce dignissima esse arbitramur; ex eo potissimum quod in iis tota ferme nationis Coptorum et Habessynorum historia describitur, Alexandrinæ Ecclesiæ traditiones et ecclesiastici ritus illustrantur (13). *Neque aliter visum est cardinali Maio* (14). *Uterque vero existimat librum prodiisse sæculo XV, quum Michaelem, Meligensem episcopum, circa annum* 1425 *floruisse assererent. Sed alii alio modo tempora notant. In prooemio Synaxarii Æthiopici quod exstat in Bibliotheca Bodleiana* (15), *legimus:* Perfecerunt autem hujus libri collectionem anno martyrum innocentium 963 *seu Christi* 1247 (16). *In Parisiensi vero exemplari opus dicitur absolutum anno martyrum* 903, (*Christi* 1187). *At quædam multo ante composita fuisse, indicio est Æthiopica laudatio S. Cyriaci, quam ex Londinensi codice orient.* 667, *collato cum codice* 660 (17), *nobis descripsit clar. Wright. Ibi enim dicitur:* Obiit *S. Cyriacus* sexcentis circiter abhinc annis; nam vixit tempore Theodosii magni *(qui obiit anno* 395*)*, patris Arcadii F et Honorii. *Eadem in Coptico Kalendario Wüstenfeldii, excepto quod hic legitur* anni septingenti (18); *ex quo colligere est unum ex auctoribus vixisse circa annum* 1090, *imo* 990. *Sed ibidem manifesto apparet quædam primigeniæ scriptioni fuisse addita sæculo XIV exeunte, aut ineunte XV; certe post annos* 1382 *et* 1387 (19). *Neque, deficientibus documentis, certiora proferre habemus, neque ad litem dirimendam conjecturis uti visum est.*

laudantur SS. Athanasius et Irene.

6 *Porro sive hunc sive illum temporis notandi modum adhibemus, æque dici potest usurpatum fuisse Synaxarium inter annos*

(1) Mai, tom. cit., pag. 93. — (2) Op cit., pag. 164. Cfr. Seldenus, De Synedriis Hebræorum, p. 1398. — (3) Catal. mss. orient. Musæi Britannici, pars III, codd. æthiopici, pag. 46; cfr. Dillmann, Catal. mss. Bibl. Bodleianæ, pars VII, pag. 37. — (4) Catal. des mss. éthiopiens de la Bibl. Nation., pag. 161. — (5) Art de vérifier les dates, pag. XVII. — (6) Dillmann, Codd. Bibl. Bodleianæ Oxon., pars VII, pag. 37. — (7) Hist. Patriarch. Alexandrin., pag. 146. Cfr. Lequien, Oriens Christ., tom. II, col. 571 et seqq. — (8) Catal. mss. orient. Mus. Brit., pars III, pag. 46. — (9) Ibid. — (10) Hist. Patr. Alex., pag. 298. — (11) Catal. codd. mss. Bibl. reg., tom. I, pag. 107, Paris. 1739; Dillmann, loc. cit. — (12) Hist. de l'Eglise d'Alexandrie, pag. 62, 333 et 335. Cfr. Wüstenfeld, Synaxarium, pag. VI et seq. — (13) Bibl. Medic. codd. orient. catal., pag. 187. — (14) Scriptt. nova Coll., tom. IV, codd. arab., pag. 93. — (15) Dillmann, Codd. Bibl. Bodl. Oxon., pars VII, pag. 37; Codd. mss. orient. Mus. Brit., pars III, pag. 46. — (16) Art de vérifier les dates, pag. XVII. — (17) Catal. of the ethiop. mss. in the Brit. Mus., pag. 152 et seq. — (18) Wüstenfeld, Synax., pag. 97; cfr. pag. VI. — (19) Ibid.

A 1450 et 1500, *scilicet plus sæculo ante Urbanianum decretum anni* 1634, *et quando Æthiopes Ecclesiæ catholicæ fidem sub summa Romani pontificis auctoritate profitebantur* (1). *Itaque a Coptis hæreticis, et ab Æthiopibus, modo catholicis, modo hæreticis, culti fuere* SS. Athanasius *et* Irene. *Quos etiam in sua Martyrologia aut Sanctorum Lexica receperunt Castellanus, Eques de S. Allais, Petinus, Stadler* (2) *aliique. Sed plura aut luculentiora cultus eis delati indicia nobis inquirentibus non occurrerunt. Quod enim dicit Petinus eos die* 30 *octobris coli apud Græcos, id neque unde sit piscatus significat, neque nos uspiam reperimus.*

martyres. 7 *Sanctorum fratrum martyrum brevissimam tantum Passionem nacti sumus, neque compertum nobis est fueritne unquam scripta prolixior. Haud inconsultus dicendus esset qui Actis superstitibus non summam haberet fiduciam, quum non paucis erroribus inficiantur Synaxaria Copticum et Æthiopicum. Ex utroque tamen laudationem sanctorum nostrorum huc referendam duximus, exorsi a Coptica.* B *Hujus quidem titulum plures in catalogis suis descripserunt* (3) : Certamen (*vel* martyrium *vel* requies) *sancti* Athanasii ejusque sororis Irenes, sub Maximiano imperatore. *Ipsa vero Acta germanice reddita protulit Wüstenfeldius* (4), *quæ nos rursus latine interpretabimur :* Hac quoque die æternam beatitudinem ingressi sunt sanctus pater Athanasius ejusque soror Irene, postquam multis cruciatibus affecti fuere a Maximiano. Qui quum adversus eos omnia frustra tentasset, in cisternam vacuam eos projici jussit, eisque aquam superfundi : ubi perierunt et coronam martyrii sunt consecuti.

necati a Maximiano, 8 *Iisdem fere verbis prædicantur nostri martyres in Æthiopico Synaxario : in quo præconio edendo opera usi sumus doctissimi et humanissimi Guillelmi Wright, qui nobis illud ex codice ms. Musæi Britannici* 667, *cum codicibus* 660 *et* 656 *collato, anglico sermone ad verbum expressit. Nos ex eo latine :* Hac quoque die (3 mensis Hedar) requiem ibi nacti sunt sanctus pater Atnatewos ejusque soror Irai, postquam magno cruciatu a Maksemyano C torti fuere. Qui quum eis cruciandis esset fessus, eos nudatos projecit in puteum, cujus ostium occlusit*. In quo puteo requiem nacti sunt. *Addere juvat salutationes rhythmicas quas reperimus in Synaxario Æthiopico, non autem in Arabico :*

*occluserunt *al.*

AUCTORE R. D. B.

Gloria Atnatewo et Irai, qui amore et concordia fraterna juncti, consenserunt
Ad profundendum, Christi causa, sanguinem,
Quando ostium putei super eos clausum fuit,
Atque ibi spiritum reddiderunt.

et, uti videtur, in Ægypto. 9 *Hæc paucula de* SS. Athanasio *et* Irene *nobis innotuerunt. Nec ibi quidpiam de genere, domo, ætate et professione. Quæ melius definiri possent, si sancti illi fratres iidem essent atque* Abathir et Irene, soror ejus, martyres, *qui memorantur tum in Æthiopico Kalendario Ludolfi* (5), *tum in Synaxario coptico* (6), *ubi proponitur ad diem* 28 *mensis Tut :* Martyrium S. Abatiri ejusque sororis Irenes, sub Ariano Ægypti præfecto. *Sed horum Acta legenti* (7) *apparebit diversum esse par illud a sanctis nostris* Athanasio *et* Irene. *Qui ubinam obierint, conjectura assequi licet. Quum enim nusquam nisi in libris hagiologicis copticis eorumque æthiopicis surculis nomen inscriptum habeant, eos Ægyptios fuisse non absurde opinamur. Nec multum ad aliam viam ineundam nos movent Castellanus, in Martyrologio* E *Universali, ejusque imitatores Eques de Saint-Allais, pariter in Martyrologio Universali, et ven. presbyter Pétin, in Lexico Hagiologico, ad diem* 30 *octobris dicentes :* In Æthiopia sancti martyres Iraæus et Athanasius ; *nam Castellanus nihil aliud adhibuit quam Ludolfi Kalendarium æthiopicum, ubi hæc tantum verba occurrunt :* Athanasius et Iraæus martyres ; *arbitratus utrumque sanctum martyrii coronam in Æthiopia meruisse. De tempore autem quo mortem oppetierint, in Actis perhibentur cruciati jussu* Maximiani. *Verum, ut omnes concedent, minime incredibile est hoc loco significari* Maximinum *Dazam, in cujus ditione fuit Ægyptus ab anno* 305 *ad annum* 313 ; *ut tunc quoque martyrium contigisse existimari possit. Cæterum, quod de* SS. Athanasio *et* Irene *in antiquis scriptis superstitibus sileatur, mirandum non est ; siquidem pauci martyres nomine suo designati sunt, quamvis sub Maximino, modo Cæsare, modo filio Augustorum, modo Augusto* (8), *multi religionis christianæ ergo fuerint jugulati : quorum certamen et triumphum* F *brevibus verbis retulerunt Eusebius* (9), *Lactantius* (10) *et S. Athanasius patriarcha Alexandrinus* (11).

(1) Cfr. sup., pag. 239. — (2) Vollständiges Heiligen-Lexicon, tom. III, pag. 49. — (3) Assemanus, Bibl. Medic., pag. 168. Maius, Scriptt. vett., tom. IV, codd. arabici, pag. 99. Dillmannus, Catal. Bodl., pars. VII, pag. 43. — (4) Wüstenfeld, Synaxarium der Coptischen Christen, pars I, pag. 97. — (5) Ad hist. Æthiop. Comm., pag. 392. — (6) Assemanus, Bibl. Medic. codd. orient. catal., pag. 166. Mai, Scriptt. nova Coll., tom. IV, codd. arabici, pag. 16. Cfr. Dillmann, Bibl. Bodl., pars VII, pag. 40. — (7) Wüstenfeld, Synax., pag. 47 et seqq. — (8) Eckhel, Doctrina nummorum veterum, part. II, tom VIII, pag 51 et seqq., edit. 1828. — (9) Hist. eccles., de mart. Palæstinæ, pag. 674; ibid., lib. VIII, num. 13, pag. 641, lib. IX, num. 6, pag. 734, edit. Laemmer. — (10) Opp. tom. II, de Mort. Persec., cap. 36, col. 251, edit. Migne. — (11) Acta SS., tom. I Jan., pag. 130. Cfr. Opp. S. Athanasii, tom. II, col. 910, edit. Migne.

A D

DE S. ASTERIO CONF. PONT.

AMASEÆ IN PONTO

SYLLOGE HISTORICA.

V. D. B.

§ Unica. S. Asterii cultus, institutio, tempora, orthodoxa fides, biographi et scripta.

INEUNTE SÆCULO V. Amaseæ in Ponto

Non semel in Actis nostris incidit sermo de Amasea seu Amasia, metropoli Ponti in Asia Minori. Testimonia de ea veterum congessit Christophorus Cellarius (1). Inter quos veteres eminet Strabo, inde oriundus. Religionis Christianæ primordia et civitatis fata in hierarchia ecclesiastica explicuit Michael Lequien (2). B Reliquas ejus vices, maxime civiles, reperire est in Geographia Caroli Ritteri (3) et in Asia Minori Caroli Texier (4). Sedem et nomen non mutarit oppidum, sed fere tuguria pristinorum palatiorum tenent locum, ut pæne in universa Asia. Quamquam non omnem splendorem deperdidit Amasea, quippe quæ incolarum adhuc habeat viginti millia. Ante hujus sæculi initia eam pauci videntur visitasse viatores Europæi, sed multi Arabes et alii hujus generis homines. A septuaginta abhinc annis plures, non minori animo quam scientiæ studio, contulerunt se in hanc urbem, quam non omnino christianis vacuam repererunt: nam juxta quadraginta octo vicos a Mahumetanis occupatos, quinque viderunt habitatos a Christianis. Ex illo tempore obscurum amplius non est ubi olim posita fuerit et adhuc exstet Amasea; adeoque quantum olim diffidere licuit mappis geographicis Asiæ Minoris, easque suspectas habere, tantum nunc fas est recentioribus confidere et tuto easdem sequi. Quapropter nihil addendum ducimus quo melius cognoscatur Amaseæ situs, pristinæ provinciæ Hellenoponti metropolis. C

floruit S. Asterius episcopus,

2 Floruit ibidem sæculo IV S. Asterius, virtutibus et literarum humanarum divinarumque laude spectabilis. In nullis fastis sacris græcis, quantum norimus, invenitur ejus nomen; nec mirum: nam his fere continentur martyres, et e confessorum numero dumtaxat ii qui ad sedem patriarchalem Constantinopolitanam pertinent, ita ut paucissimi alii, iique aliarum sedium patriarchæ, illic locum reperirint. Hactenus unum solum Kalendarium quod ad patriarchatum Antiochenum (5) spectet, editum fuit, sed parcissimum est in referendis sanctis confessoribus. Haud abundantius est Alexandrinum jam pridem a Ludolfo excusum (6). Quapropter ex tribus illis fastorum generibus nihil concludi potest adversus S. Asterii sanctimoniam et cultum, olim forte Amaseæ observatum. Bianchinius (7) sibi attulisse visus est duo antiquissima venerationis publicæ indicia, scilicet alteram imaginem musivam S. Asterii Lateranensem, alteram Ravennatensem; et bis dixit S. Asterium Amasenum exhiberi: in quem errorem lapsus est Guénebault (8). E Certum enim est priore imagine nequaquam repræsentari S. Asterium Amasenum, sed (ut ex appictis nominibus sociorum, Pauliani, Telii, Anastasii etc., patet) homonymum militem Dalmaticum, qui cum septem aliis et cum episcopo Domnione Salonæ martyrium fecit: quorum octo militum corpora Joannes papa IV, ipse Dalmata, prope baptisterium Lateranense transtulit (9). Neque major fides imagini Ravennatensi videtur habenda.

jam pridem inter sanctos numeratus in Oriente,

3 Sed extra controversiam est ab antiquissimis temporibus S. Asterium inter sanctos habitum fuisse. Photius: Legi, inquit, adhortationem ad pœnitentiam Sancti Asterii episcopi Amasei: Ἀνεγνώσθη τοῦ μακαρίου Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασείας, ἐκ τοῦ προτρεπτικοῦ εἰς τὴν μετάνοιαν (10). Qui idem Photius, secundum editionem Photianam Andreæ Schotti, in excerptis sermonis II, nempe in S. Stephanum protomartyrem, beatitudinis laudem adjunxit S. Asterii nomini; sed hæc laus ab editionibus posterioribus videtur abesse. Sermonibus S. Asterii a se editis titulum præfixit Combefisius: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασείας. F Verum hic forte ab ipso editore confictus est. Melioris notæ esse videtur titulus sermonis de S. Euphemia martyre, ab eodem Combefisio editi, in quo μακάριος Ἀστέριος (11). Quod facile intelligitur: nam sæculo ante Photium, quum scilicet anno 787 concilium II Nicænum celebrabatur, Adrianus Papa scripsit: Beatum Asterium toto Oriente Sanctum habent (12). Et quidem in Actione VI illius Synodi, ubi vindicatur ejus doctrina, annumeratur sanctis patribus nostris ἁγίοις πατράσιν ἡμῶν qui salutarem nobis Dei voluntatem disseruerunt (13); et jam ante in Actione IV (14) ejus Sermo de S. Euphemia cum Beati Asterii, episcopi Amasiæ titulo

(1) Notitia Orbis antiqui, tom. II, pag. 277 et seqq., edit. 1773. — (2) Oriens Christianus, tom. I, col. 521 et seqq. — (3) Die Erdkunde, tom. XVIII, lib. III, pag. 154 et seqq. — (4) Asie Mineure, pag. 603 et seqq. — (5) Mai, Scriptorum veterum nova Collectio, tom. IV, codd. arab., pag. 34 et seqq. — (6) Cfr. ibid., pag. 14 et seqq., Calendar. Coptitarum. — (7) Demonstratio hist. eccles., tab. III, sæculi II, numm. 14 et 52; cfr. Indiculus, pag. 2016 et 2119. — (8) Dictionnaire d'iconographie, col. 80. — (9) Ciampini, Vet. monum. Mus., tom. II, pag. 106. — (10) Bibliotheca, codd. CCLXXI, tom. IV, col. 202, edit. Migne. — (11) Combefisius, Bibliothecæ novum Auctarium, col 208. — (12) Epistola ad Carolum M., apud Labbe, Concil., tom. VII, col. 953. — (13) Labbe, Concilia, tom. VII, col. 486. — (14) Ibid., col. 207 et 739.

probatus

A *probatus fuerat, et post ejus recitationem* Theodorus sanctissimus episcopus Catanes dixit: Beatus doctor et Dei studiosus (ὁ μακάριος καὶ θεοφόρος διδάσκαλος Ἀστέριος) Asterius, velut astrum lucidum, omnium nostrum mentes illuminavit: ut jam non præter æquum et rectum catholica et sancta Ecclesia venerandas imagines suscepisse videatur, sed commode et tempestive sanctorum patrum consiliis acquievisse (1). *Utique* τοῦ μακαρίου *vocabulum non idem omnino significat ac* τοῦ ἁγίου. *Verumtamen quum vita functi dicuntur* μακάριοι, *beatitudo eorum cœlestis indicatur: ita ut, si ipse cultus et honor ecclesiasticus hac voce non exprimitur, illud saltem quod in gloria sanctorum præcipuum est,* τοῦ μακαρισμοῦ *laude declaretur* (2).

et propterea relatus inter exceptos ab Urbanianis decretis.

4 *Quapropter quum in casibus exceptis ab Urbanianis decretis veniant servi Dei* per communem ecclesiæ consensum, vel per immemorabilem temporis cursum, aut per patrum virorumque sanctorum scripta (3) *inter sanctos habiti, dubitandum non est quin* Asterius *Amasenus nomen* beati *et* sancti *conservare possit et debeat. Recte itaque Baronius, in Annotatis ad* B *Martyrologium Romanum, ad diem 16 septembris, Sanctum nuncupavit* Asterium *Amasenum episcopum. Post Baronium Combefisius sæpe dixit* sanctum Asterium. *Item Cotelerius* sancti Asterii Amaseæ episcopi homilias (*si tamen sint genuinæ*) *edidit* (4). *Item qui in tomo XL Patrologiæ Mignianæ Græcæ Opera* S. Asterii Amaseni episcopi *edenda curavit.* Sanctum *similiter appellarunt Antonius Pagius* (5), *Ludovicus Du Mesnil* (6) *et Orsius* (7). *Cui Orsio præiverat Tillemontius, qui non solum eum* sanctum *dixit, sed jure meritoque se id facere ostendere conatus est* (8). *Non aliter D. Ceillier* (9) *et qui eum secuti sunt; quos inter Richard et Giraud* (10), *ac Joannes Alzog* (11). *Quod* S. Asterium *officio liturgico nunquam cultum fuisse credidit Castellanus* (12), venerabilem *eum vocavit, inter* ἀημέρους, *significans tamen* beatum *eum dictum fuisse in Actis concilii Nicæni II, et* sanctum *in Breviariis Viennensi, Parisiensi, Senonensi et Lexoviensi, ad diem 16 septembris, qua colitur S. Euphemia, cujus (nisi sit alterius Euphemiæ) martyrium ex pictura descripsit* S. Asterius (13). *Decessores nostri* (14) C *eum ter* sanctum *nominarunt; sed ad diem 16 septembris, ad quam in Opere nostro S. Euphemiæ martyris Acta declarata sunt, intercessit Stiltingus* (15), *castigans Tillemontium, qui denegarit sanctitatis titulum Venerabili Bedæ, Adoni Viennensi et Ennodio Ticinensi, tot tantisque auctoritatibus* sanctis *aut* beatis *nuncupandis, et* Asterium *Amasenum affectato quodam studio* sanctum *appellarit. Sed comparatio cum sanctis Beda, Adone et Ennodio, laudi est* sancto Asterio *ejusque cultui, nedum officiat. Dein errat Stiltingus, contendens* μακαρίου *titulum non legi in Actis græcis concilii Nicæni II, sed dumtaxat in versione latina. Quod autem hodie de* S. Asterio *agimus, non alia est causa quam quod Butlerus exemplo præivit: hac forte nixus ratione, quod in fastis aliquot græcis hodie, ut in Prætermissis notatum est, memoratur sanctus homonymus, scilicet Asterius martyr. Unde factum est ut in libris hagiologicis gallicis et germanicis posterioribus, dies 30 octobris quasi* S. Asterii *memoriæ dicatus videatur: quod et perperam affirmatur a Moronio* (16). *Errat item Guénebault* (17), *tradens a Bailleto referri* S. Asterii *Amaseni festum ad diem 9 novembris: hac die de S. Theodoro Tirone, Amaseno cive, dixit Bailletus, in Topographia Sanctorum,* v° Amasée, *memorans dumtaxat sanctum* Asterium *episcopum Amasenum ad finem sæculi IV.*

Magistrum servum Scytham habuit.

5 *Ex sermone* in servum centurionis quem Dominus sanavit, *cujus sermonis argumentum nobis servavit Photius, cognovimus* S. Asterii *educationem et institutionem. Discipulus scilicet fuit servi cujusdam genere Scythæ, quem vir Syrus, civis Antiochenus et grammaticæ* E *græcæ magister, sibi coemerat. Sed audiatur ipse* S. Asterius, *christianos ad clementiam in servos exhortans apud Photium* (18): Vidi, *inquit,* Scytham, nuper adolescentiam ingressum, celerius Græcam linguam addiscentem. Deinde cum dominus liberalibus illum studiis informaret, tantum ille profecit, et omnes artes addidicit, ut et Græcis et Romanis inclaresceret: nam et jurisprudentiam professus est. Dominus vero qui emerat, Syrus erat, civis Antiochenus; qui et liberos grammaticam docebat. Quin etiam pius (φιλάρετος) hic scriptor Asterius se hujus Scythæ empti discipulum fuisse profitetur: ubi aut quibus in studiis non exprimit. *Quam late Scytharum vox pateat* (19), *nemo non novit. Gothum fuisse natione illum servum arbitratus est Tillemontius* (20), *et verisimiliter jus docuisse Beryti, ubi in schola publica legibus Romanis operam darent Orientales. Illucne se contulerit* S. Asterius, *omittit ille idem, sed significat dubitari non posse quin juri studuerit, et causas forenses egerit. Etenim in homilia I edita a Combefisio, quæ est* de Divite et Lazaro, *distinguens pauperes voluntarios et probabiles* F *a pauperibus necessariis et improbis:* Sane vero, *ait,* si quando ad præsidis tribunal accessi, parietum perfossores omnes ac plagarios, grassatoresque et fures, ac ipsos homicidas, inopes ac ignobiles, sine lare ac sedibus homines, vidi (21). *In arte oratoria secundum formam Asiaticam eum fuisse versatissimum, ut illis temporibus, apparet ex superstitibus orationibus.*

Successit Eulalio episcopo Amaseno catholico.

6 *Quomodo religionem christianam et ordines sacros capessiverit, incompertum est. Vi-*

(1) Ibid., col. 214 et 741. — (2) Suicerus, Thesaurus eccles. ex PP. Græcis concinnatus, tom. II, vbis Μακάριος et Μακαρισμός; Stephanus, Thesaurus linguæ Græcæ, tom. V, iisdem verbis, edit. Didot. — (3) Apud Bened. XIV, De Beatif., lib. II, cap. XVII, num. I. — (4) Ecclesiæ Græcæ Monumenta, tom. II, pag. 1. — (5) Critice Baronii, ad annum 403, num. XIV. — (6) Doctrina et discipl. Ecclesiæ, tom. II, lib. XVIII, pag. 434. — (7) Della Istoria ecclesiastica, tom. IX., lib. XX, pag. 239 et seq. — (8) Mém. ecclés., tom. X, pag. 408, edit. 1705. — (9) Hist. générale des auteurs sacrés, tom. VIII, pag. 487 et seqq. — (10) Bibliothèque sacrée, v° *Astère (saint)*. — (11) Grundriss der Patrologie pag. 282. — (12) Martyrologe Universel, pag. 909. — (13) Cfr. Acta SS., tom. V Sept., pag. 283. — (14) Acta SS., tom. III Julii, pag. 275, 631 et seq.; tom. V Julii, pag. 128. — (15) Ibid., tom. V Sept., pag. 264. — (16) Moroni, Dizionario di crud. eccl., v° *Asterio (santo)*. — (17) Diction. d'iconographie, v° *Astère (saint)*. — (18) Photii Bibliotheca, cod. CCLXXI, opp., tom. IV, col. 214 et seq. — (19) Cfr. Ortelius, Thesaurus geographicus, v° *Scythæ*. — (20) Mém. eccl., tom. X, pag. 408. Cfr. Histoire des Emp., *Philippe*, art. IV, tom. III, pag. 125, edit. Brux. — (21) Bibliothecæ novum Auctarium, tom. I, pag. 15.

AUCTORE V. D. B.

detur successisse Eulalio, non sede Amasena exturbato, sed vita functo. Qua distinctione facilius intelliguntur Tillemontius (1) *et D. Ceillerius* (2). *Populus Amasenus, quem regendum suscepit, genuinæ doctrinæ tenacissimus erat; nam quum Valens imperator Eulalium relegasset eique suffecisset arianum episcopum, hic quinquaginta vix homines decipere potuit; qui et ad Eulalium redierunt, quum anno* 378 *Gratianus permisisset episcopis catholicis sedes suas repetere* (3). *Hanc cladem et triumphum Eulalii retulit Tillemontius, addens verisimiliter ei substitutum fuisse* S. Asterium. *Ceillerius vero, prætermissa clade, nihil dubitans affirmat* S. Asterium *Eulalio proxime successisse, nec ullum tamen documentum antiquum profert.*

Viderat persecutionem Juliani apostatæ.

7 *In homiliis beati viri duo occurrunt indicia, quibus illius tempora definiantur. In oratione de* Avaritia, *quum generatim commemorasset apostatas, factos ex avaritia Christi desertores, sic pergit:* Anteriorum exempla temporum nostri hujus sæculi memoria auditioque servavit ac docuit; sunt autem recentia B ac nostræ ætatis. Cum enim Augustus ille (Julianus apostata), repente deposita, quam diu per simulationem gestaverat, Christiani persona, totaque reducto sipario nudata scena, tum ipse dæmoniis impudenter sacrificavit, tum alios variis propositis præmiis ad scelus idem invitavit: quantus ab Ecclesia ad altaria factus est concursus? Quam multi per honorum escam et illecebras, una cum ea transgressionis hamum devorarunt? Qui nunc quidem stigmatici civitates oberrant, omnibus odio ac ludibrio habiti, tanquam Christi Domini propter pauxillum argenti proditores; expuncti Christianorum albo, sicut Judas, apostolorum; a transgressoris appellatione noti, sicut a signis equi, qui se tantum trahi passi ad omnium peccatorum deterrimam provocationem, impuræ mox ac execrabilis impietatis doctorem secuti sunt (4). *Porro sæviit Juliani persecutio annis* 362 *et* 363, *quum Eulalius adhuc viveret et sedem Amasenam obtineret. Hinc manifestum est* S. Asterium *illo ævo fuisse inter vivos.*

et casus plurium virorum consularium.

8 *Altera oratio dicta fuit anno* 400, *seu post consulatum Eutropii. Etenim explicans rationem adeundi consulatus improbam et divina vindicta dignam:* Ubinam consules et fasces? *exclamat.* Eos enumera ac recogita, qui heri ac nudius tertius *(ab anno* 392 *ad annum* 399*)* extitere. Nonne hic quidem *(Ruffinus consul)* ut facinorosus aliquis per repentinam armatæ multitudinis seditionem capite truncatus est, ostentatusque majore post necem pompa, quam cum in curru sublimis pro magistratu ac honore gestiret? alter vero *(Timasius)* cum prætoris munere ipse adeptus honorem, in Ægypti atque Libyæ extremis finibus, in locis arenosis, et humoris omnis humanique cultus expertibus, damnationis supplicium fugiens miserrime extinctus est? Quid de eo *(Abundantio)* dicemus, qui et ipse exconsul ac expætor, in terra nunc Colchide agens, ejusce regionis barbarorum humanitati vitam ac spiritum debet? Illum autem expræfectum *(Tassianum)*, invictum illum, ut D putabatur, ac leonini pectoris, qualis vitæ catastrophe excepit! Primum quidem filium suum *(Proculum)* vidit capite truncatum; tum et ipse capitali sententia damnatus est, laqueoque jam gulæ admoto, clementia principis manibus carnificis exemptus est, ut quantulum ætati supererat, senex in dolore et calamitate sensuque malorum exigens, ac plenus dedecoris ac ignominiæ, tali magni consulatus exitu vita decederet. Ille autem *(Eutropius eunuchus)* superiori anno (399) gigantea prorsus facinora atque etiam majora molitus, cujus sexus in dubium vocabatur, quique heriles effugiens virgas, consulares affectavit, ac tantum telluris possedit, quantum nec facile nominare; qui nunc exigua conditur humo, et quantulam ei non nemo miseratione motus impertiit! Nonne igitur vere, juxta sapientem illum Ecclesiasten, si qua talia: « Vanitas vanitatum? » ac vel amplissimæ dignitates, inania quædam visa et ostensa somniorum? quæ cum ad breve oblectarint tempus, postmodum diffugiant; cumque aliquantum floruerint, subito marcescant (5). *Atque ex hoc loco apparet inter dicendum* B. Asterium *non minima usum fuisse* E *libertate, neque parum imitatum S. Joannem Chrysostomum.*

Est discernendus ab Asterio ariano.

9 *Anno* 431, *quo œcumenicum concilium Ephesinum celebratum est, non amplius in vivis erat beatus vir, quum hujus synodi Actis subscripserit* Palladius Amaseæ episcopus. *Quanto tempore ante obierit, nusquam proditur; sed ex Photii Quæstione Amphilochiana CCCXII* (6) *intelligimus eum* ad provectam senectutem devenisse. *Hac oratione Photius conatur beatum virum omnino segregare ac discernere ab homonymo ariano, illius fere ævi scriptore. Sed et* Asterii *nostri orthodoxia vel inde elucet, quod Eulalio successit, gregem plane catholicum gubernaturus. Quin et Photius ex homilia* in cæcum a nativitate *sinceram* S. Asterii *fidem manifestam fecit. Postquam enim monstravit hujus homiliæ et sermonis de S. Euphemia eumdem esse auctorem:* Pius, *inquit*, hoc loco manifeste est, æqualem prædicans Patri et coæternum filium. Quamobrem arianus non sit, qui explicationem figuræ verbo- F rum elegantiæ subjiciat (7). *Sed non argumentum dumtaxat hujus homiliæ superest: eam integram edidit Combefisius* (8), *et quidem ea prædicantur ibidem de Filio quæ nunquam arianus dixerit. Præterea in sermone de SS. Petro et Paulo* Arii ludicra παίγνια, *et* Eunomii prava conamina παρεγχειρήματα *apertis verbis damnat, Filiumque Dei Patris et ipsum esse Deum perspicue profitetur* (9).

Disseruit de sacris imaginibus

10 *Haud minus catholice sensit de sacris imaginibus, ita ut Sermo de pictura martyrii S. Euphemiæ in concilio Nicæno II cum summis laudibus recitatus fuerit, uti jam monuimus. Attamen in eodem concilio ex beati viri homilia* in Lazarum et divitem (10) *iconoclastæ protulerunt testimonium, cujus vim Nicephorus patriarcha dissolvere studuit. Audi eum in Antirrheticis:* Secundum, *inquit*, producunt Asterium Amaseæ episcopum, in Ser-

(1) Mém. ecclésiastiques, tom. X, pag. 410. — (2) Histoire des auteurs sacrés, tom. VIII, pag. 487. — (3) Sozomenus, Hist. eccles., lib. VII, cap. II, col. 1419, edit. Migne. — (4) Apud Combefis, col. 55. — (5) Apud Combefis, Sermo adversus Kalendarum festum, col. 75. — (6) Opp. tom. I, col. 1162, edit. Migne. — (7) Photius, Bibliotheca, opp. tom. IV, cod. CCLXXI, col. 218. — (8) Bibliothecæ novum Auctarium, col. 105 et seqq. — (9) Ibid., pag. 145. — (10) Ibid., pag. 6. Cfr. Conc. Nicæn. II, Act. VI, apud Labbe, tom. VII, col. 487.

mone

AUCTORE V. D. B.

A mone qui ejus nomine prænotatur, in Divitem et Lazarum, in hæc verba dicentem : « Noli Christum pingere. Satis enim illi est una illa corporationis humilitas, quam sponte nostri causa suscepit. Quinimo verbum, quod vacat corpore, spiritali ratione animo tuo gestans, circunfer. » *Atque hæc sunt* S. Asterii *verba, ut leguntur in S. Nicephori excerptis a Combefisio* (1) *in lucem datis. Quæ tamen paulo aliter prodeunt in S. Nicephori Antirrheticorum editione quam curis cardinalis Maii debemus* (2). Sed quod istorum omnium, *ibi dicitur*, summopere pudefacit insaniam, non intelligunt miseri. Semper enim in ore habent citantque magistrum Asterium jubentem : « Christum ne pingas. » *Quibus subtiliter respondere conatur S. Nicephorus, invocans tamen præter explicationes difficiliores ejusdem auctoris sermonem de pictura martyrii S. Euphemiæ, atque etiam sermonem ejusdem aut alterius Asterii de muliere a profluvio sanguine liberata, in qua oratione verba fiunt de Christi statua ab illa erecta. Eumdem* S. Asterii *locum explicuit S. Theodorus Studita in epistola ad Naucratium filium* (3). *Epiphanius diaconus in concilio Nicæno II* (4) *animadvertit* S. Asterium *illic agere de officio divitum benigne faciendi pauperibus; eumque ibidem non probare nimias expensas divitum in comparando sibi vestimenta intertexta historiis evangelicis : quibus expensis impediantur ne faciant necessarias eleemosynas. Et hæc quidem recte Epiphanius; sed argumentationi illi suæ nonnulla inseruit* S. Asterius, *quæ vir Christi imaginibus videndis assuetus nunquam dixerit. Quapropter jampridem viris catholicis eruditissimis probata non sunt responsa illa subtilia, quibus non solius* S. Asterii, *sed concilii Illiberitani et epistolæ S. Epiphanii Cyprii ad Joannem episcopum Hierosolymitanum, auctoritatem nonnulli amoliri conantur.*

potius secundum diversitatem disciplinæ et consuetudinum

11 *Concilii Illiberitani verba hæc sunt : (Can. XXXVI.)* Placuit picturas in ecclesia esse non debere, ne quod colitur et adoratur in parietibus depingatur (5); *et S. Epiphanii hæc alia :* Inveni ibi *(in villa Anablatha)* velum pendens in foribus ejusdem ecclesiæ tinctum atque depictum, et habens imaginem quasi Christi vel sancti cujusdam; non enim satis memini cujus imago fuerit. Quum ergo vidissem et detestatus essem in ecclesia Christi contra auctoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud, et magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent (6). *Hæc S. Epiphanii vel etiam* S. Asterii *verba perpendentes, Petavius* (7), *Natalis Alexander* (8), *Tillemontius* (9) *aliique notant imagines vel similia non necessaria esse ad cultum divinum, et penes Ecclesiam judicium esse utrum amovenda sint an permittenda, vel etiam præcipienda, secundum temporum et locorum requisita. Unde factum sit ut priscis illis temporibus alibi alia fierent, atque etiam iisdem in locis modo eadem probarentur, modo vitarentur. Utique nemo jam negat, etiam inter acatholicos doctos, a temporibus fere apostolicis Romæ et in aliquot aliis Ecclesiis usitatas fuisse imagines sacras, non solum martyrum, sed Deiparæ quoque cum puerulo Jesu : quam rem manifestissimam fecit Joannes Baptista Rossius in Commentario de selectis Imaginibus B. Virginis Mariæ ex catacumbis romanis erutis* (10).

quam secundum certa dogmata et instituta divina.

12 *Verum, licet aliquot luculentissima eaque antiquissima exempla supersint, facile deprehenditur veteres christianos passim multa temperatione in colendis imaginibus usos esse; et Christum sæpius significasse Mosis, Jonæ, bonique Pastoris, quin et Orphei, Panos, aliisque figuris biblicis et mythicis, caventes ab ipsius Christi effigie imitanda. Imo, quamvis salus nostra a passione et cruce Domini Nostri Jesu Christi proficiscatur, non nisi multo post pacem Ecclesiæ redditam Christus cœptus est patiens exhiberi, et quidem initio cum gloria potius quam cum ignominia, stans verbi gratia coram Pilato lavante manus et innocentiam ejus testante. Ipsa crux (signum ἀδιάφορον et gentilibus cum christianis multis in rebus commune) non semper aperte indicatur. Sed cum valde antiqua est, cirris aliisque ornamentis est aucta, aut nonnihil distorta, ut a solis initiatis intelligi queat. Profecto mirum non est* S. Asterio, *secundum usum disciplinamque Asiæ Minoris judicium facienti, placuisse picta martyria, minus autem pictam Christi imaginem. Atque nunc etiam Græci aliique Orientales, licet inter picturam et sculpturam nullum intercedat naturale discrimen, imagines pictas probant, sculptas vero improbant, nisi in templorum fastigiis. Quin et Romæ, præter statuam ad introitum ecclesiæ S. Augustini positam, vix ullæ B. Mariæ Virginis imagines sculptæ usurpantur, quæ citra montes frequentissimæ sunt. Universum itaque istud negotium ad usum et disciplinam spectat, potius quam ad doctrinam et instituta divina. Neque videntur plerique protestantes, maxime in Anglia, ab his abhorrere; imo et vidimus Christi capitis effigiem nuper pictam in cruce, positam super mensa aut altari, in pristina basilica Trevirensi, quæ tanta arte tantoque sumptu in templum protestanticum fuit mutata* (11). *Atque hæc disseruimus, quo melius intelligantur quæ de sacris imaginibus dixit* S. Asterius.

Extollit S. Petri auctoritatem in universam Ecclesiam.

13 *Pariter sanctorum martyrum cultum eorumque reliquiarum venerationem non in una homilia commendat pius episcopus. In sermone autem de SS. Petro et Paulo magnifice prædicat S. Petri facinora et auctoritatem : quam auctoritatem ad universam ac toto orbe diffusam Ecclesiam extendit :* Cum ergo Salvator, *inquit* (12), sponte assumpta morte,

(1) Ibid., col. 267. — (2) Nova Patrum Bibl., tom V, pag. 69 gr., pag. 80 lat. — (3) Ap. Sirmond., Opp., tom. V, pag. 438. — (4) Labbe, Collectio Concil., tom. VII, col. 487. — (5) Ibid., tom. I, col. 974. — (6) Opera S. Epiphanii, tom. III, col. 390, edit. Migne. — (7) De theologicis dogmatibus, tom. VI, De Incarnat, lib. XV, cap. XIV, num. 8, pag. 326, edit. Antverp. 1700. — (8) Hist. eccles., tom. III, sæcul. III, pag 141 et seqq., edit. 1778 — (9) Mém. ecclés., tom. X, pag. 517. — (10) Immagini scelte della B. Vergine Maria, tratte dalle catacombe romane, Roma 1863. — (11) Cfr. De Rossi, Bullettino di archeol. cristiana, 1a serie, Ind., vo *Immagini;* Garrucci, Veteri ornati, Ind., vo *Cristo;* Hefele, in Lexico ecclesiastico Wetzeri et Welti, vo *Christ (images du);* et Conciliengeschichte, tom. I, pag. 170, edit. 1873; Martigny, Dictionnaire des Antiquités chrétiennes, et alii passim. — (12) Combefis, Auctarium novum, pag. 146 et seq.

humanum

AUCTORE V. D. B.

humanum genus sanctificaturus esset, ceu peculiare quoddam depositum ac peculium, universalem ac orbe toto diffusam viro huic commendat Ecclesiam, ubi tertio interrogasset illud : « Amas me? » Cumque is multa alacritate singulis interrogationibus totidem professiones adjecisset, mundi curam accepit, velut unum gregem, unus pastor, quibus audivit : « Pasce agnos meos » : fereque sui loco dedit Dominus fidelissimum discipulum in patrem pastoremque, ac magistrum, iis qui essent accessuri ad fidem. Cum itaque eam vocem audisset, haudquaquam segnitie vitam traducendam duxit; nec dilexit vivere extra periculorum aleam : quin universum circunquaque lustrans terrarum orbem, cæcis Christum revelabat; iis dux effectus qui exerrabant, eos provocans qui pietatem gustassent, hostes impugnans, consolans domesticos, persecutiones sustinens, carcerum molestiam ferens, multis modis evangelii causa pericula adiens.

Ejus homonymi, biographi

14 *Superest ut de beati viri nomine et scriptis breviter dicamus. Asterii nomen sæculo IV et V inter gentiles et christianos nequaquam singulare fuit. Quapropter in secernendis paucis aliquot Asteriis operam quamdam posuit* B *Photius*(1), *majorem Tillemontius* (2), *continens tamen se intra sex christianos; sed latius exspatiatus est Fabricius* (3), *qui viginti tres recensuit, præter Amasenum : quibus novus editor Harles duos alios adjecit* (4). *Numerus tamen his expletus non est. Omissi enim fuerunt aliquot martyres de quibus in nostris Actis dictum fuit. In* S. Asterii *Amaseni gesta non sine laude inquisivit Combefisius, et Vitam aliquam edidit, simul cum ejus Operibus. Majore cura et singulari quodam amore in eamdem rem incubuit Tillemontius*(5). *Proxime eum secutus est D. Ceillier* (6). *Butleri aliorumque breviores memorias omittimus. Arbitramur* *bibliographorum potius quam hagiographorum esse* S. Asterii *operum catalogum texere. Quem lector accurate factum reperiet apud Oudinum* (7) *et apud Fabricium* (8). *Præterea Ludovicus Dupin* (9) *argumenta homiliarum fuse explicuit. Fusius D. Ceillier; quin et Tillemontius aliquam ad hanc rem curam contulit.* D

et scripta.

15 *Quinque priores homilias cum versione Philippi Rubenii edidit Antverpiæ anno* 1615 *Joannes Brantius, quibus sex alias anno* 1648 *subjecit Franciscus Combefisius, in priore tomo Auctarii novi Bibliothecæ Patrum. Homilia XII de S. Stephano alicubi tribuitur S. Proclo, at potius* S. Asterii *est. His adde sex sermones quorum dumtaxat argumenta servavit Photius; et septimum, id est, encomium S. Basilei martyris, episcopi Amaseni, qui sub Licinio, circa annum* 320, *passus est die* 26 *aprilis ; quod encomium* Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασίας *in illius festo legi perhibetur in Typico S. Sabæ* (10). *Cotelerius anno* 1681 *edidit septem homilias in psalmos VI et VII* (11), *omissa homilia in psalmum IV, a Savilio inter opera S. Joannis Chrysostomi edita.* E *Dubitat Tillemontius num sint fœtus* S. Asterii *Amaseni. Quin etiam Ludovicus Dupin et Oudinus eas adscribunt Asterio Sophistæ et Arianorum fautori. Alii quoque sermones tribuuntur* S. Asterio, *sed minore fide. Omnia sancti episcopi scripta, edita hactenus, typis repetita sunt in Patrologia Græca Migniana* (12). *Plures alias editiones atque etiam versionem gallicam memorant bibliographi; sed (ni fallor) omittunt omnes Basanensem anni* 1782, *qua* S. Asterii *homiliæ conjunctim cum S. Prosperi Aquitani operibus, duobus tomis forma media seu in quarto, iterum in lucem prodierunt.*

(1) Photius, Bibl., opp. tom. IV, cod. CCLXXI, col. 218. — (2) Mémoires ecclés., tom. X, pag. 407. — (3) Biblioth. Græca, tom. VIII, pag. 612 et seqq., edit. Hamburgi 1717. — (4) Tom. IX, pag. 518, edit. Hamburgi 1804. — (5) Mémoires ecclés., tom. X, pag. 406 et seqq. — (6) Hist. génér. des écrivains ecclés., tom. VIII, pag. 487 et seqq. — (7) Commentarius de scriptoribus, etc., tom. I, col 893 et seqq. — (8) Locis supra citt. — (9) Nouvelle Bibl. des auteurs eccl., tom. III, pag. 77, edit. Paris. 1693. — (10) Cotelerius, Monumenta Græca, tom. II, pag. 515. — (11) Ibid., pag. 1 et seqq. — (12) Tom. XL, col. 163 et seqq.

DE

DE SS. THEONESTO EPISCOPO ET MARTYRE

AC SOCIIS TABRATA ET TABRA ITEM MARTYRIBUS

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B. B.

§ I. SS. Theonesti et sociorum memoria in fastis sacris. Bina eorum Acta.

PROBABILIUS SUB FINEM SÆC. IV. *Memoria in Martyrologiis et Catalogis.*

Hac die annuntiat Martyrologium Romanum : Altini S. Theonesti, episcopi et martyris, qui ab Arianis occisus est. *Eadem repetit Castellanus* (1). *Antea Galesinius multo prolixius in hunc modum* (2) : Altini sancti Theonesti episcopi et martyris. Hic, tumultuantibus Arianis, catholicæ fidei propugnator egregius, B exilio ab illis mulctatus ad Damasum pontificem Romam confugit; inde Mediolanum permittente pontifice profectus, ad Ambrosium episcopum divertit, Arianosque multos ab impietatis opinione disputationibus suis revocavit. Post, Gallia et Germania peragrata, multisque populis ab eo Christi fide et vera pietate informatis, demum ad urbem Altinum venit ; ubi dum rite populum instituit, magna hominum a fide abhorrentium vi concitata, martyrio coronatur. *Usuardus silet; ast in auctariis apud Sollerium ter memoratur Sanctus de quo disquirimus, scilicet ex editione Lubecana-Coloniensi :* Item ipso die, sancti Theonesti episcopi et martyris ; *ex Greveno :* Ipso die commemoratio sancti Theonesti episcopi et martyris ac sociorum ejus ; *denique ex Molano :* Apud Altinum, natalis Theonesti martyris et pontificis, qui Moguntiæ fidei rectæ prædicationem exorsus est, et Albanum ab Arianis trucidatum vidit. *In tomo XIII operis quod inscribitur* Ecclesiæ Torcellanæ antiquis monumentis a Flaminio Cornelio *seu Cornaro* illustratæ *reperitur* Menologium Venetum, in quo enuntiantur Sancti, qui seu in civitate seu in aliqua C civitatis ecclesia venerationem habent. *Ibi ad diem XXX octobris legitur :* Altini sancti Theonesti episcopi et martyris, qui ab Arianis occisus est. *Et additur nota :* De sancto Theonesto et sociis martyribus agitur Venetiis die 22 novembris in ecclesia monialium S. Laurentii, ad quam, ut notat Dandulus in Chronico, nonnullæ ipsorum reliquiæ translatæ fuerunt. « *Martyrologium Wolphardi (minus) (de quo cfr. Potthast, Bibliotheca Historica medii ævi, p. 438) habet, uti ex Cod. originali* 1871 *notavi cum essem Monachii :* X Cal. Dec. *(22 Novemb.)* Cecilie Theonesti Tabrathe... Tabri *etc.* » *Ita rescripsit nobis R. D. Falk, parochus Mombacensis, prope Moguntiam. Sanctum* Theonestum *laudant etiam Ferrarius* (3), *Petrus de Natalibus* (4), *hac eadem die, nempe novembris XXII. Mentionem hujus sancti Martyris non reperi nec in Maurolyco, nec in Menologio Basiliano, nec in Kalendario Constantinopolitano, cæterisque id genus. Confer Peyronet* (5). *Itaque duobus diversis diebus memoria* SS. Theonesti *et sociorum in variis fastis recensetur, nempe XXX Octobris et XXII Novembris. Plures in priorem diem conveniunt cum Martyrologio Romano, quo die propterea nos prætulimus eorum Actis in Opere nostro locum dare.*

Res gestæ, primum ex scriptoribus italis :— Petro de Natalibus,

2 *Duplici ex fonte fluxit historia* S. Theonesti, *altero Italico, Germanico altero. Acta damus ex Henrico Canisio, parum utique fida et in multis mendosa atque asystata, ut ex commentario et annotatis nostris patefiet ; sed antiquiora desiderantur. Inter Italos ordine primus, narrationis abundantiam si spectamus, venit Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus. Sic autem habet* (6) : De sanctis Theonisto, Tabra et Tabrata martyribus. Theonistus episcopus, Tabra et Tabrata diacones et martyres, apud civitatem Altinensem passi sunt, tempore Theodosii imperatoris primi. Qui sanctus episcopus cum discipulis suis prefatis, et sancto Albano coepiscopo, et Urso clerico, de quibus dictum est supra in eorum passione undecimo calendas julii, a Philippensibus egressus est, ex insula Nausica, tempore predicti imperatoris, veneruntque Romam, et ibidem oratione facta, Mediolanum abierunt, ibique a sancto Ambrosio episcopo et doctore, et prefato Augusto, tunc ibi degente, honorifice suscepti sunt. Inde ad Gallias predicando transierunt. Et cum ad Augustam civitatem pervenissent, sanctus Ursus a paganis comprehensus, per multa tormentorum genera martyrium passus est. Theonistus vero cum F ceteris venit ad regem Rosimundum christianum, qui misit eum ad Paulinum episcopum Trevirensem ; indeque cum navigio Maguntiam adierunt, ubi dum predicaret Albanus, a gentilibus tentus et flagellis cesus, novissime gladio capite truncatus est. Theonistus autem cum Tabra et Tabrata multa cede mactati, in navi perforata missi sunt. Qui Deo duce cum navi ad portum quemdam incolumes pervenerunt. Dumque vestimenta eorum madefacta siccarent, a Gothis iterum capiuntur, et in eadem navi perforata remittuntur, altoque pelagio (pelago) iterum propelluntur ; sed Dei virtute restaurata navicula, sancti iterum sine periculo ad littus perducuntur, qui divina admonitione devenerunt Altinum. Et dum Oderentum pervenissent, et Christum Dominum predicarent, a paganis detenti, et extra civitatem educti, verberibus afflicti sunt. Dum autem essent in ponte, et Theonistus flexis genibus oraret,

(1) Martyrologe Universel. — (2) Martyrologium S. Romanæ Ecclesiæ.— (3) Catalogus Sanctorum Italiæ.— (4) Catalogus Sanctorum et gestorum eorum. — (5) Catalogus Sanctorum et Sanctarum.—(6) Catalogus, lib. X, cap. 97

genua

AUCTORE B. B.

genua ipsius uti in cera molle defixa sunt; quorum vestigia ibidem usque in presens apparent. Inde a gentilibus dimissi, Altinum devenerunt; ibique iterum ab infidelibus comprehensi capitalem sententiam exceperunt. Corpora vero truncata surgentia, capita sua manibus propriis sumentia portaverunt, et inter Eridanum et Silerem ea deposuerunt, ubi et a fidelibus tumulata sunt. Passi sunt autem decimo calendas Decembris *(XXII Novembris). Porro Catalogum suum composuit Petrus post medium sæculum XIV. Certe in nota, manu, ni fallor, Bollandi nostri scripta, in folio prævio exempli quod habet musæum nostrum, quodque typis excusum est Vicentiæ anno* 1495 *(est ea Catalogi editio princeps), hæc leguntur* : Petrus de Natalibus inchoavit Catalogum Sanctorum anno 1369 die S. Barnabæ, adhuc plebanus SS. Apostolorum Venetiis; absolvit anno 1371, 16 Maii creatus episcopus Equilinus. Ita traditur in codice ms. D. Joannis Angeli, ducis ab Altemps, apud Thadæum Donnolam in tractatu de loco martyrii S. Felicis episcopi Spellatensis, edito Venetiis 1620. *Obiter notemus* SS. Theonestum *et duos* B *socios, sive detentos, sive dimissos, et iterum comprehensos, denique mactatos, a* paganis, gentilibus, infidelibus *ita habitos dici; nullum diserte verbum de Arianis.*

Philippo Ferrario.

3 *Fidiora, nec tamen omni ex parte satis probata, subministrat Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem XXII Novembris, sub titulo :* De S. Theonesto episcopo, Tabra et Tabrata diaconis, martyribus Tarvisii. Theonestus episcopus Philippensis cum Tabra et Tabrata diaconis et discipulis suis, ab Arianis vexatus, Romam venit ad Damasum papam, Theodosio imperante ; a quo benigne acceptus, cum ibi aliquandiu demoratus esset, inde discedens Mediolanum proficiscitur, ubi a S. Ambrosio liberaliter tractatus est et ad Theodosium imperatorem deductus. Cumque martyrii cupidus diversa loca peragrasset, multa passus, tandem navigans ad littora hadriatica appulsus, apud Altinum consedit; cumque ibi libere fidem catholicam prædicarent, ab Arianis facta in eos conspiratione comprehensi, apud Pontem marmoreum Silis capite truncantur, Tabra prius, deinde C Tabrata decollatis, postremo Theonesto 10 kal. Decembris. Quorum corpora a nonnullis viris religiosis noctu urbe Tarvisina egressis, delata in ædem S. Joannis Baptistæ apud Silem amnem tumulata sunt, postea in basilicam S. Petri cathedralem translata, ibi honorifice recondita fuere. *Quæ omnia testatur se Ferrarius hausisse* ex monumentis ecclesiæ Tarvisinæ, ex Petro in catalogo lib. 10, c. 97 et aliis, *additque sequentem annotationem, in qua reddit inter alia rationem cur partim a Petro recesserit :* Multa, *inquit,* ex actis mss. ecclesiæ Tarvisinæ et apud Petrum in catalogo prætermisimus, præsertim de Urso clerico Augustæ passo, cum nihil tale Augustæ, neque Prætoriæ neque Vindelicorum, invenerimus. Ursus enim, qui Augustæ colitur, non martyr sed confessor est. Illud etiam de Albano Moguntiæ coronato omisimus, cum ille ex

D Beda *(sufficiat hic monuisse, spurium prorsus esse martyrologium illud Bedanum quod hic laudat Ferrarius)* sub Diocletiano et Maximiano passus, sit unus ex Thebæis militibus, sicuti et Ursus, qui passus fuit Salodori in Helvetiis, non sacerdos aut socius S. Theonesti episcopi. Nec refert quod Moguntinæ ecclesiæ breviarium cum Petro Galesinio, secuti Petrum Equilinum loco citato, S. Albanum presbyterum et socium S. Theonesti episcopi faciant. Magis enim Bedæ credendum est quam his, qui sicuti in Urso Augustæ, ut aiunt, martyrio affecto, decepti sunt, sic in Albano hallucinati videntur ; cum enim Albanus, socius Theonesti martyris, qui apud Vercellas passus est, et Ursi apud Salodorum coronati, esset, loco Theonesti militis Theonestum episcopum in Actis S. Albani permiscuere. *Hæc ita Ferrarius ; quam recte, infra discutiemus.*

Hagiologio Italico Flaminii Cornelii.

4 *Itaque plura ex narratione Equilini resecavit, alia correxit seu mutavit Ferrarius; hunc rursus contraxit et emendavit Cornarus in Hagiologio Italico, ubi ad eumdem diem XXII Novembris hoc modo* (1) : De sanctis Theonesto, Tabra et Tabrata martyribus Torcelli E et Tarvisii. — Theonestus episcopus Philippensis cum Tabra et Tabrata diaconis, Arianorum perfidia vexatus Romam venit, ubi a S. Damaso papa benigne exceptus est ; indeque discedens, cum multa Italiæ loca peragrasset, Altini tandem in Adriatici maris æstuariis positi consedit. Cumque ibi libere catholicæ fidei dogmata prædicaret, Arianorum turba in eum et socios irruens apud Pontem marmoreum martyres capitis abscissione coronavit. *Quamvis Hagiologium Italicum non ferat in fronte nomen auctoris, aliunde tamen noscitur conscriptum a Flaminio Cornaro (alias Corner sive Cornelio) senatore Veneto. Mens ejus fuit non solum contrahere styloque meliore reddere catalogum Philippi Ferrarii, sed etiam emendare ; addidit præterea notitias novas plus quam septingentas* (2).

Chronico Andreæ Danduli et Italia sacra:

5 *Denique sanctos martyres laudat etiam Andreas Dandulus, sed breviore quam hactenus recitati scriptores elogio. Sic autem in Chronico* (3) *recenset apud Flaminium Cornelium* (4) : Theonistus fidei pugil a Philippensibus expulsus, cum discipulis suis Urso, Albano, Tabra et Tabrata peregrinans, Ursus in F Augusta Rhetiæ, et Albanus Maguntiæ martyrizati sunt ; Theonistus vero cum reliquis in Altinam urbem venientes ab Arianis supra pontem marmoreum, transeuntem ramum Sileris, decollati sunt. *Quæ adduntur, ad reliquias pertinent, de quibus suo loco latius tractamus. Notandum verba* a Philippensibus *quæ modo signari, non legi apud Muratorium qui primus Chronicon Danduli publicavit* (5), *quod deinceps non putem novis curis prodiisse* (6). *Cæterum Muratoriana lectio in aliis quoque sat notabiliter variat, ut operæ pretium sit hanc adscribere integram* (7) : Theonistus fidei pugil, expulsus cum discipulis suis Urso, Albano, Traba, et Trabata peregrinans, Ursus in Augusta Rhetia, et Albanus Maguntiæ martyrizati sunt. Theonistus vero cum reliquis in Altino

(1) Hagiologium Italicum, in quo compendiosæ notitiæ exhibentur Sanctorum Beatorumque ad Italiam seu ex nativitate seu ex obitu seu ex corporis possessione spectantium, ex probatioribus monumentis et scriptoribus collectæ, etc., tom. II, pag. 305, Bassani 1773. — (2) Conf. Biographie universelle, voce *Cornaro*. — (3) Lib. IV, cap. XIV, part. I. — (4) Ecclesiæ Torcellanæ antiqua monumenta, part. I, pag. 46, Venetiis 1749. — (5) Rerum Italicarum Scriptores, tom. XII, pag. 1, Mediolani 1728. — (6) Conf. Potthast, Bibliotheca historica medii ævi, pag. 263, Berolini 1862. — (7) Ubi supra, tom. XII, pag. 58.

urbe

A urbe Venetiæ venientes ab Arianis super pontem marmoreum, transmeantes ramum Sileris, decollati sunt. *Non dubitem Cornelium seu Cornaro (eumdem qui scripsit Hagiologium Italicum) lectionem suam hausisse ex Coleti appendice seu tomo X Italiæ sacræ Ughellii, ubi col.* 10 *Danduli excerptum iisdem verbis recitatum habes. Dum autem scriberet Coletus (impressa est appendix anno* 1722*) nondum in lucem venerat Muratorii editio (typis excusa Mediolani anno* 1728*). Inferre itaque licet Coletum, sive alium quem Cornaro secutus sit, usum fuisse codice a Muratorianis diverso vel saltem a clarissimo præfecto Bibliothecæ Mutinensis non recepto. Secus dicendus foret de industria, nec monito lectore, non solum mutasse, sed etiam vitiasse locum. Verum hæc usu venient, ubi de sede episcopali* S. Theonesti *agendum erit. Cæterum inter testimonia, quorum certa ætas, Chronicon Danduli primas tenet, utpote vicennio fere antiquius Catalogo Equilini, confecto, ut vidimus, circiter annum* 1370; *Andreas vero Dandulus dux Venetiarum creatus* 4 *januarii anno* 1342, B ad annum usque 1354 vixit et regnavit, *ut est apud Muratorium* (1). *Initium magistratus Danduli refert Tiraboschius ad annum* 1343, *magnisque laudibus ornat ejus Chronicon, in quo continetur historia reipublicæ Venetæ a primis æræ christianæ temporibus usque ad annum* 1342, *seu vitæ scriptoris penultimum* (2). *Observat in texenda historia Dandulum stylo haud parum rudi usum, forte ut morem gereret consuetudini suæ ætatis, et ut facilius narratio obvia foret. In epistolis quibusdam quæ supersunt, inter quas una et altera Petrarcho missa, dictio multo tersior est* (3).

Dein ex Germanis: — Rabano Mauro,

6 *Hactenus ex scriptoribus Italis; jam ad Germanos veniamus. Ordine temporis primus occurrit B. Rabanus Maurus, qui ad diem* 21 *junii multa de* S. Theonesto *tradit in elogio S. Albani:* In Mogontia natalis Albani martyris, qui sub Theodosio imperatore de insula Namsia pergens cum S. Theonesto et Urso Mediolanum venit, indeque exiens, auxiliante Domino pervenit ad Gallias et in servitio Dei manens, ad martyrium pro nomine Salvatoris promptus. Postquam autem C in Augusta civitate B. Ursus martyrium accepit, Theonestus cum Albano Moguntiacum pervenit, dumque ibi prædicaret verbum Dei, Albanus discipulus ejus martyrium explevit, et sepultus est ibi juxta civitatem. *Ita Rabanus in Martyrologio, quod publice juris fecit Canisius* (4) *scriptum ante medium sæculum IX, ut probabilius censet Papebrochius* (5). *Est ergo ejus testimonium longe antiquius cæteris supra enumeratis ex Italia, cum horum nullum superet sæculum XIV. Eadem omnia verba, nisi quod pro* Theodosio *ponitur* Diocletianus, *reperiuntur in supposititio Bedæ martyrologio, inserto antiquioribus hujus operum editionibus Basileensi et Coloniensi, et separatim etiam typis Plantinianis Antverpiæ* 1564 *excuso. Notum vero est, genuinum Bedæ Martyrologium repertum atque editum fuisse a decessoribus nostris Henschenio et Papebrochio* (6). *Prius itaque prorsus spurium est, sumptumque longe maximam partem ex Adone, cujus* elogia partim prolixiora compilator contraxit, partim deficientia aut breviora de suo auxit vel adjecit. *Sancti vero quos Adoni addidit, desumpti plerumque sunt ex Rabani Martyrologio;* alios aliunde accepit, nullo habito ad Bedam respectu, cujus ætate posteriores sanctos annis ducentis trecentisque non dubitavit adsciscere (7). *Cæterum genuinus Beda vacat ad diem XXI junii, nec in Auctariis sive Flori sive aliorum ulla de S. Albano additur mentio* (8). S. Theonestus *et ipse non apparet sive ad diem XXII nov. vel XXX octobris sive alio quovis Bedanæ lucubrationis loco. Confer Papebrochium in Actis S. Albani* (9). *Atque ex his efficitur perperam Ferrarium Bedano niti martyrologio, ut Acta* S. Theonesti *sociorumque impugnet. Vide supra, n.* 3.

AUCTORE B. B.

Sigeberto Gemblacensi,

7 *Proximus Rabano sequitur Sigebertus Gemblacensis, qui ad annum CCCCXXV notat:* Hoc tempore Theonistus episcopus ab hereticis pulsus est ab urbe Philippis, cum discipulis suis Albano, Urso, Tabraham et Tubraham, E ex quibus Albanus apud Moguntiam Galliæ, reliqui vero in diversis Italiæ locis pro Christo martyrizantur (10). *Atque hæc ita leguntur in genuina et primigenia Chronographia Sigeberti, ut liquet ex Bethmanni docta accurataque recensione. Porro Sigebertus natus an.* 1030, *obiit anno* 1112. *Chronicon* composuit, non quidem continuo calamo, at neque ita, ut absolutis quæ ipsum præcedebant, res sui temporis prout actas comperisset, statim litteris mandaret. Totum potius opus ultimo demum vitæ decennio scripsisse videtur (11). *Itaque ejus testimonium pertinet ad labens sæculum XI, adeoque tribus fere sæculis antiquius est Dandulo et Equilino.*

Breviario Moguntino anni 1507,

8 *Post hæc adjungimus lectiones ex antiquo Breviario Moguntino, cujus bina possidet museum nostrum exemplaria, alterum anni* 1507, *alterum anni* 1570. *Juverit recitasse ex utroque tum quæ de S. Albano die XXI junii, tum quæ de* S. Theonesto *die XXX octobris, sancto nostro Martyri sacro, in his reperiuntur. In priore Breviario* summa, *ut ponitur ad calcem,* cum diligentia castigato et emendato... impresso F Lugduni per Franciscum Fradin, anno salutifere incarnationis Domini 1507 pridie idibus Novembris, *hæ sunt XXI junii de S. Albano lectiones, sex numero:* Tempore Honorii impiissimi regis Persarum, in Carthagine orta altercatione magna inter christianos et arrianos, convenerunt sexcenti septuaginta episcopi. Inter quos Theonestus, vir religiosus, a Philippis pro fide Christi expulsus, causa orationis Romam venit cum discipulis suis Albano, Urso, et Thabratan. Ubi aliquantulum moratus causa predicandi, Thusciam, Liguriam peragrans, Mediolanum adiit, ibique ab Ambrosio benigne receptus, multa contra arrianos disputavit, et tandem progressus Augustam venit, ibique multa ab infidelibus passus, collegam suum Ursum reliquit, qui tentus ab infidelibus in eodem

(1) Rerum Ital. Scriptt., ubi supra, pag. 3. — (2) Tiraboschi, Storia della letteratura italiana, tom. V, pag. 333-336, Modena 1775. — (3) Ibid., pag. 336. — (4) Thesaurus monumentorum, tom. II, part. II, pag. 314-352. — (5) Acta SS., tom. IV Junii, pag. 86. — (6) Vide ibid., tom. II Martii, ab initio. Cfr. J. A. Giles, Complete Works of Venerable Bede, vol. IV, part. III et seq., Londin. 1843. — (7) Ubi supra, tom. II Martii, pag. VII. — (8) Ibid., pag. XXXIII. — (9) Tom. IV Junii, pag. 86 et seqq. — (10) Pertz., Monumenta Germaniæ historica, Scriptor., tom. VI, pag. 307. — (11) Ibid., pag. 273.

AUCTORE B. B.

loco martyrio coronatus est. — Theonestus autem Alpes transgrediens usque ad Sigemundum regem pervenit; sed ipse dum esset vere catholicus, causam sui itineris dinoscens per suos legatos misit ad eum * beatum Paulinum Treverensem episcopum, cum quo aliquantulum moratus tandem in pace dimisit eum. — Theonestus vero propositum iter arripiens, venit in civitatem Maguncium, quæ sita est in litore Rheni fluminis. Cui ecclesie tunc prefuit beatus Aureus episcopus. Sed ab Arrianis a sede sua expulsus, ad alia loca migravit; qui postea eodem reversus, cum sorore sua Justina ibidem martyrio coronatus est. — Sanctus itaque Theonestus audiens Maguncie multitudinem magnam, cepit cum sociis suis veritatem catholicæ fidei instanter illis exponere, ut verum Deum agnoscentes, ad unitatem matris ecclesie redirent. — Pluribus autem diebus predicationis instantia consumptis, pagani videntes se in omnibus victos et confusos, Albanum, quia confidenter verbum Dei predicabat, comprehendentes et foris civitatem educentes, caput ejus gladio amputabant; quod ipse statim propriis manibus complectens, illuc deportavit, ubi nunc propiciante Domino, corpus ejus simul cum capite requiescit; et ab illo tempore usque nunc plurima et innumerabilia, operante Domino, per illius intercessionem fiunt mirabilia. *In his videre est plurima de* S. Theonesto, *et pauca tantum de S. Albano. Nec sane omnia fida sunt, imo plura manifeste apocrypha; v. g. rex ille Persarum Honorius, concilium Carthaginense, cui interfuisse* S. Theonestus *dicitur, et alia quæ refutata invenies a Papebrochio in Actis S. Albani ad diem* 21 *junii* (1). *In eodem Breviario hæc solum de nostro sancto Martyre ad diem ejus:* Theonesti XXX octobris, ferialiter, sicut de uno martyre, *cum* collecta *sequenti :* concede, quesumus, omnipotens Deus, ut qui triumphum laudabilem beati Theonesti martyris tui atque pontificis recolimus, digne ipsius imitationem sectando, gaudiorum ejus mereamur esse participes. Per Dominum. *Operæ pretium duxi hæc paulo latius hic adscribere etiam ob hanc rationem, quod Breviarium istud est inter prima quæ ad usum Ecclesiæ Moguntinæ typis excusa sunt et simul ad artis typographicæ incunabula ascendit. Antiquiora tamen exstant Breviaria. Certe nobis præsto sunt, ut alia omittam, Breviarium Pataviense anni* 1505, *Coloniense anni* 1498, *Ratisbonense anni* 1496, *Basileense Fratrum Prædicatorum anni* 1492, *et Matutinale Coloniense anni* 1481.

item anni 1570.

9 *In altero ejusdem Ecclesiæ Moguntinæ Breviario, typis mandato Coloniæ anno Domini* 1570 jussu et authoritate Reverendissimi patris amplissimique principis ac domini D. Danielis S. ejusdem Moguntinæ sedis Archiepiscopi etc., *die* S. Theonesti *festo, id est,* 30 *octobris, in hunc modum ordinatur Officium :* Theonesti martyris et pontificis ferialiter. Capitulum : justum deduxit. Collecta *eadem quæ supra, nisi quod loco* imitationem *ponitur* conversationem. *Sequuntur lectiones duæ :* Theonestus episcopus, Philippis urbe Macedoniæ, Hunerichi Wandalorum regis arriani perfidia evocatus, ab eodemque cum aliis plerisque catholicis episcopis in exilium pulsus, cum Albano sacerdote, Urso, Thabraamo et Thabrathamo Romam pervenit. A pontifice autem ad Gallias evangelizandi gratia destinatus, Tusciam Liguriamque docendo brevi percurrit. Inde vero Augustam Vindelicorum perveniens, beatum Ursum suum martyrio coronatum ibidem reliquit. Nihilominus propositum iter continuans, Moguntiæ, tum forte pastore suo orbatæ, prædicationem rectæ fidei exorsus, Albanum quoque ab Arrianis trucidatum vidit. — Theonestus vero ultro progredi molitus, ab iisdem fidei hostibus naviculæ perforatæ absque omni instrumento nautico cum discipulis qui supererant, imponitur, Rheni fluctibus, ut pereat, commissus; at divinitus omnes scaphæ ad littus incolumes deferuntur. Hinc per medias Gallias redeuntes ad mare, pleraque loca Italiæ sana doctrina illustrarunt. Tandem apud Altinum, dum ubique prædicationis officio fideliter incumbunt, comprehensi, capite et ipsi plectuntur. Eorum corpora statim excitata, capita suis ipsorum manibus excepta, aliquot passibus gestasse in locum ubi recondita sunt, memorantur. *In his nihil de Honorio Persarum rege, nihil de Carthagine, nec de concilio ibidem habito. Prætermittitur quoque Mediolanum et Ambrosius, item sanctus Auræus. Liquet lectiones istas prioribus esse castigatiores emendatioresque; utrum vero in omnibus fidæ sint, inquiremus in decursu hujus commentarii. Sufficiat hoc loco notasse omnino perperam asseri B. Ursum coronatum, apud Augustam Vindelicorum, quandoquidem beata ejus mors Augustæ Prætoriæ Salassorum contigit. Cæterum ad diem* 21 *junii, qua in hoc etiam Breviario colitur S. Albanus, lectiones de* S. Theonesto *silent, excepto quod ejus nomen semel tantum profertur, scilicet in exordio :* Albanus presbyter cum Theonesto episcopo suo Philippensi, Hunericho Wandalo in catholicos grassante, Romam exul venit. *Exinde de solo S. Albano procedit narratio. Eadem prorsus in editione hujus Breviarii recognita anni* 1611.

et Trithemio.

10 *Denique, ut nec hunc omittam, Trithemius in* Compendio *sive* Breviario primi voluminis annalium sive historiarum (a Fabricio dicitur chronicorum) de origine gentis et regum Francorum per annos 1189, a Marcomiro usque ad Pipinum regem *ita habet :* Anno Pharamundi sexto, Dominicæ nativitatis CCCCXXV, indictione Romanorum octava, sanctus Theonestus, episcopus Philippensis in Græcia, ejectus de sua ecclesia violentia hæreticorum, cum Albano presbytero, Urso diacono, et Abraham subdiacono, venit in Italiam, ac deinde in Germaniæ fines. E quibus Albanus apud Moguntiam pro fide Christi patitur (2). *Asserit Freherus* (3) *completum esse Breviarium anno* 1514, *ætatis Trithemii quinquagesimo quinto (natus erat an.* 1462*). Ipse autem Trithemius in epistola dedicatoria ad Laurentium episcopum Wirceburgensem testatur se scripsisse* Annales *tribus tomis.* Verum, *inquit,* prolixior evasit historia; *quare* operæ pretium arbitratus sum, si ex tribus ipsis Annalium voluminibus totidem libros extraherem breviores. *Hinc* Compendium *libri primi;* et hoc quidem, *ait iterum Freherus* (4), *tantum ex luculentissimis et elaboratissimis illis germanicarum rerum annalibus Trithemianis*

(1) Tom. IV Junii, pag. 86 et seqq. — (2) Johannis Trithemii Opera historica, pag. 35, Francofurti 1601. — (3) Ibid., pag. 62. — (4) Ibid., pag. 63.

nobis

A *nobis* reliquum est... Speramus (certe optamus) opera illa integra aut eorum saltem bonam partem alicubi extare et latere, *atque fore ut aliquando e latebris emergant. Quæ spes hactenus frustra fuit. Cæterum non tanti meriti, quanti aliæ ejusdem scriptoris lucubrationes, præsertim Chronicon cœnobii Hirsaugiensis, censetur Compendium. Multum enim abest. Audiamus Fabricium :* Verum, *inquit* (1), ut recte Labbeus, hæc ferme omnia falsa et ex mendacibus nugis scriptorum nullius bonæ frugis collecta. *Ut ut sit, potuit Trithemius notitiam de* S. Theonesto *deprompsisse partim ex Rabano et Sigeberto, partim ex aliis minus limpidis fontibus.*

Præter monumenta enumerata, habemus

11 *Atque hæc sunt monumenta quæ tam apud Italos quam apud Germanos colligere licuit. Inter antiquiora ordine temporis primo loco venit Rabani Martyrologium, scriptum circiter medio sæculo IX; Rabanum proximus sequitur Sigebertus Gemblacensis, qui sæculo labente XI Chronicon absolvit. Post hos habemus Andream Dandulum, defunctum anno* 1354 ; B *Petrum Equilini episcopum, cujus Catalogus ad finem perductus est inclinante sæculo XIV, circa annum* 1371. *Ejusdem, si non altioris ætatis, censeo Breviarium Moguntinum vetustius, impressum anno* 1495 *et* 1507, *prælucente utique altero manu scripto, ad usum chori aliorumque ad horas canonicas obligatorum præparato, nec probabiliter paucis tantum ab annis. Ex his cum Actis et inter se collatis monumentis eruendum est quid probabiliter statui de vita et gestis* S. Theonesti *possit. Sed prius de ipsis* S. Theonesti *sociorumque ejus Actis disserendum.*

Acta prolixiora a Goswino scripta sæculo XI,

12 *Bina edidit Canisius Acta SS. Albani et sociorum : altera prolixiora, quæ potius panegyrim dixeris eamque admodum verbosam ; altera breviora, quæ partim compendium sunt priorum, partim originaria. Prolixiora desinunt in morte S. Albani, quæ contigit prope Moguntiam ; breviora* S. Theonesti *res gestas prosequuntur a profectione ex Germania usque ad martyrium haud procul Altino in ditione Venetorum, adeoque rectius inscriberentur* Acta SS. Theonesti et sociorum. *De scriptore et* C *ætate amplioris Passionis satis compertum, quamvis aliud senserit Canisius :* Quis sit, *ait* (2), auctor horum actorum non constat ; *addit tamen :* Sed si conjecturæ locus est, videtur esse Sigeardus, monachus monasterii S. Albani, qui anno 1297 scripsit acta S. Albani, teste Trithemio. *Fallitur uterque. Canisii conjecturam refutavit jam Serarius :* Manuscriptorum meorum, *inquit* (3), optimus *(codex)* clare et designate illius auctorem pronuntiat Goswinum, duasque hujus præfationes, unam ad Sigefridum primum, archiepiscopum Moguntinum, alteram ad Bardonem, S. Albani abbatem, præfigit, quas hic redderem, si operæ esset pretium. *Reddidit postea Papebrochius* (4). *Atque ex his præterea colligit Serarius Goswinum* scripsisse circa Domini annum MLXXII ; quod, *inquit*, et postea in eo ipso anno confirmat idem MS ; *certe ante annum MLXXXIV quo e vivis discessit Sigefridus episcopus* (5), *ad quem altera Goswini scripta epistola. Cæterum non liquet utrum Goswinus fuerit* canonicus Moguntinus, *ut Fabricio placet* (6), *an monachus. Ipsa hæc de se loquitur ad Sigefridum :* Quamvis christianæ religioni, ex sacri ordinis professione debeam, ut Deo et sanctis ejus omnibus orthodoxis humili devotione inserviam ; tibi tamen, Pater mi, et ecclesiæ, cui auctore Christo præsides, speciali quadam servitutis lege memet adjicio et ad humilitatis jugum sub manu tua cervicem mentis inclino (7). *Quæ quidem primo intuitu potius canonicum metropolitanæ ecclesiæ quam monachum indicare videntur. Ast notandum ex Serario* (8) : Inter omnia monasteria primum et præexcellens fuisse quod apud veteres episcopale aut Majus aut S. Martini monasterium appellatur, hodie vero Metropolitanum canonicorum collegium. *Nihil itaque obstat quominus cum Papebrochio Goswinum verisimiliter habeamus monachum Majoris illius monasterii aut S. Martini, non tamen S. Albani, ut nonnulli perperam voluere. Efficitur certe historiam* S. Theonesti *his Actis contentam sæculo saltem XI litteris fuisse mandatam.*

et breviora, quæ nobis videntur ejusdem esse ætatis,

13 *Novimus itaque sat verisimiliter Actorum prolixiorum ætatem et scriptorem, ast non ita breviorum, quæ duabus constare partibus diximus. In priore describitur Vita ab exordio peregrinationis (scilicet quando* S. Theonestus *cum discipulo Albano aliisque nonnullis Macedonia egressi sunt), usque dum pervenerunt Moguntiam, ubi Albanus gloriosa morte occubuit. Jam vero cum hæc prior pars ex fonte fluat qui origo est prolixiorum Actorum, nihil mirum hactenus ambas Passiones fere concordare rebus, imo et mendis erroribusque, differre tantum verbis ; ita ut non videatur dubium alteram alteri præluxisse. Nec facile definierim utrum prolixior sit antiquior breviore, an hæc ætate præcedat. Quin imo non video quid impediat quominus Goswinus utriusque auctor habeatur, cum et stylus et narrationis series conveniant. Ut ut sit, utraque vita, quod ad primam partem spectat, si non ejusdem auctoris et ætatis, saltem paris est meriti, utique non valde præclari. Sed quid de secunda parte, qua describitur* F *iter sancti Martyris et duorum sociorum a Moguntia usque ad Altinum, ubi ab Arianis pro recta fide interfecti fuerunt? Hic jam nulla institui potest collatio cum prolixioribus Actis, utpote quæ desinunt in morte S. Albani, prope Moguntiam occisi. Sane si prior pars sit a Goswino conscripta, nulla videtur ratio, nisi forte quia nomina imperatorum variant, cur posteriorem alii tribuamus auctori. Cæterum dictio eadem est, nec aliunde quid deprehenditur quo diversa scriptoris manus prodatur. Quæ si admittantur, constabit a quo et quo tempore breviatio, seu Acta* S. Theonesti *in lucem venerint. Sed hæc conjectura tantum est.*

ex parte suffragantibus Canisio et Basnagio.

14 *Canisius, qui primus utraque edidit Acta, de auctore compendii hic notat :* Porro cum in MS. membranis Windbergensibus sint alia breviora... incerto auctore, volui et illa dare (9). *Ad ætatem quod spectat, idem Canisius et cum* *ipso*

(1) Bibl. mediæ et infimæ latinitatis, tom. III, pag. 155. — (2) Thesaurus, tom. IV, pag. 154. — (3) Moguntiacarum rerum tom. I, pag. 124. — (4) Acta SS., tom. IV Junii, pag. 88 et seq. — (5) Mogunt. rerum tom. cit., p. 191. — (6) Bibliot. lat., lib. VII, p. 79. — (7) Vide Serarium, pag. 124 ; Papebroch., ubi sup. — (8) Pag. 47. — (9) Ubi sup., pag. 154.

AUCTORE B. B.

ipso Basnagius utrisque adscribunt in margine annum 1297, *adeoque censent binas Passiones paris esse antiquitatis. Nec officit eorum auctoritati eos falli in definienda ætate prolixioris Vitæ, cui, ut vidimus, ducentos fere annos demunt, dum eam huic ævo recentiori assignant; manifestum enim est eos, si illi adscripsissent annum* 1072 *(quem notavimus supra, num.* 12 *parum abesse a vero), eumdem et alteri breviori Vitæ adscripturos fuisse. Itaque, ut breviter resumam, Acta prolixiora, quæ recte S. Albani et sociorum dicuntur, utpote in illius morte desinentia, satis constat conscripta a Goswino monacho circa annum* 1072; *breviora, quæ passim etiam S. Albani vocantur, longe tamen potiore jure* S. Theonesti *dicenda erant, utpote quæ res illius gestas plene complectuntur, haud improbabiliter eidem tribuuntur auctori, licet magis ex conjectura quam ex certis argumentis idoneisque testimoniis. Atque hæc de ætate et scriptore. Jam de merito seu pondere.*

Opus Goswini auctoritate sua movet,

15 *In præfatione ad Sigefridum docet ipse nos Goswinus unde sua collegerit:* Me, *inquit* (1), ad stylum contuli, et quæ cana seniorum fide auctore didiceram, in unum stylo subserviente collegi. *Et in altera præfatione ad Bardonem* (2): Tersius ergo scribentur si quæ de tanto martyre narravit antiquitas, si quæ in schedulis fidelium respersit devotio, quantum tunc temporis hæreticorum patiebatur immanitas. *Quibus posterioribus verbis sat aperte insinuatur scriptam fuisse brevem (aliud non ferebant hæretici) Passionis historiam sub ipsum martyrii tempus. Fontes itaque Goswino fuerunt vetustæ schedulæ seu antiqua Passio et insuper alia a senioribus memoriæ tradita,* cum, *inquit,* pæne omnis historia et chronica magis audita quam visa denarret. *Laudatur apud Trithemium in Chronico Hirsaugiensi, circa annum Christi* 892, Rupertus monachus undequaque doctissimus, *qui inter alia* Vitam quoque S. Albani metrice descripsit. *Nihil sane impediret quominus hac etiam usum putaret aliquis Goswinum, nisi suspicandum esset Trithemium confudisse Rupertum illum cum altero longe juniore, qui sæculo floruit XIII vel* C *serius. Imo omne tolleretur dubium, si ex laudata Vita excerpti sunt versus, quos recitat Serarius ex quodam D. Latomo:* Schismate sub tali solio de pontificali — Pellitur ejectus Romamque petit Theonestus, etc. *Notum namque est versus leoninos excoli ut summum sæculo XII cœpisse* (3).

non obstante Papebrochio.

16 Verum, *ait Papebrochius in Actis S. Albani ad diem XXI Junii* (4), quæcumque aut quandocumque scripta reperit Goswinus, in iisdem connectendis infelix admodum historicus fuit *sicut etiam* topographus *et* chronologus. *Nimiam exaggeratamque esse hanc censuram, puto mox planum fore ex commentarii nostri § II, ubi inquiremus quæ certa, quæ dubia de sancto Theonesto ad nos pervenerint, quæ vero falso ei tribuantur. Cæterum licet Papebrochius prolixiorem vitam spectet, attamen quæ objicit partim impetunt quoque breviorem, in cujus primam partem plerique errores ex altera dimanarunt. Melioris notæ* D *est pars secunda, ut jam dixi et ex sequentibus luculentius apparebit. Quapropter censuimus Acta ista breviora, prout initio num.* 2 *jam monuimus, commentario haud absurde subjici posse, tum quod satis antiqua sunt, tum quod meliora desiderantur, tum denique quod in priore parte nonnulla resecando quæ chronologiam turbant, item emendando unius alteriusve loci situm præpostere signatum, v. g. Augustæ, narrationem nanciscimur ab initio ad finem haud male sibi constantem. Ad definiendam magis antiquitatem fontis communis Actorum a Canisio editorum, visum est eis adjungere quæ sub nomine* S. Theonesti *leguntur in Passionali sæc. X* (5) *ms. Bibliothecæ Regiæ Brux. sub n.* 7984, *quod erat olim in collegio nostro Molshemensi, quandoquidem hic rivulus ad tempora Rabani Mauri ascendit.*

§ II. De martyrii loco et tempore. Ubinam episcopus fuerit S. Theonestus. E

Ex allatis probatur S. Theonestus *martyr fuisse.*

Et primum quidem ex omnibus constat de martyrio. Ita Sigebertus, Dandulus, Equilinus præsul, Breviaria Moguntina. Silet Rabanus, quod peregrinationem sanctorum virorum non prosequitur ultra mortem S. Albani, apud Moguntiam interfecti; nec proinde ex illius silentio quidquam intuleris martyrio adversum. Alii recentiores, quos supra laudavimus, uno ore eum martyrem prædicant. Unde Coletus in Supplemento (6): Ut certum est S. Theonestum Altini martyrii palmam adeptum, ita certum est Altinatem episcopum non fuisse, *de quo nos infra latius. Repugnat Papebrochius in Actis S. Albani.* Quod, *inquit* (7), ad S. Theonestum, Albani Moguntini magistrum, attinet... is die XX *(imo XXX)* octobris colitur, ibidemque verosimiliter sicca morte est defunctus, forte etiam tumulatus in sui nominis sacello. *(Conf. infra, n. 27.)* Theonestus autem episcopus cum sociis Tabra et Tabratha, ex Africa verosimiliter advectus Altinum, in Marchia Tarvisina, tempore Wandalicæ persecutionis, F ut et alii multi ad varia Italiæ loca, ibidem cum iisdem obiit, eversaque ab Hunnis civitate, translatus in ædem cathedralem Torcellensem, ibidem colitur XXII novembris. *Itaque Papebrochio* Theonestus *alter* sicca morte *defunctus est, alter* obiit, *utique morte naturali. Sic autem ille pronuntiat, quod non fidit Goswino, qui vitam S. Albani consarcinavit inclinante sæculo XI:* Verum, *inquit,* quæcumque aut quandocumque scripta reperit Goswinus, in iisdem connectendis infelix admodum historicus *(pariterque, ut addit infra,* topographus *et* chronologus) fuit, cum duos Theonestos duosque Albanos, locis plane dissitis diversissimisque temporibus mortuos in eamdem conflavit personam. *Putem hæc ab erudito decessore confidentius dicta, imo ex mera conjectura. Certe cæteri scriptores sive ante sive post Papebrochium, unanimi voce* S. Theonestum *asserunt magistrum S. Albani, atque prope Altinum ob rectam fidem*

(1) Tomo IV Junii, p. 88. — (2) Ibid., p. 89. — (3) Conf. Acta SS., tom. IV Junii, p. 89. — (4) Ibid. — (5) Cfr. Pertz, Archiv, tom. VIII, pag. 508. — (6) Italia sacra, tom. X, col. 10. — (7) Acta SS., tom. IV Junii, pag 89.

cruenta

A *cruenta morte interemptum. Labitur autem procul dubio Papebrochius, ubi festum sancti viri alligat XX octobris, dum apud omnes signatur vel dies XXX ejusdem mensis vel XXII novembris. Diserte Cornelius seu Cornarus, in Menologio Veneto* (1): Altini sancti Theonesti episcopi et mart. qui ab Arianis occisus est. *Concordat nihil hæsitans Josephus Cappelletus* (2), *cujus opus prodiit viginti et unum tomos complectens posterioribus hisce annis Tomus* 1 *in lucem venit an.* 1844, *ultimus an.* 1870.

Tempus martyrii incertum; forte exeunte sæculo V, sub Hunerico, Vandalorum rege,

18 *Si revera, ut in nonnullis documentis laudatis, atque diserte in Actis asseritur, in Africa versatus sit sanctus* Theonestus *cum sociis ætate Hunerici, satis probabiliter definiri potest tempus martyrii. Audiamus Serarium :* Si enim, *ait* (3), ut habet historia, grassante Hunericho Wandalo, has in oras venit, quando id magis factum, quam quando impius ille tyrannus, ariana hæresi totus furens, catholicos, qui in Africa erant, episcopos omnes Carthaginem vocavit, cum Arianis disputare jussit, ecclesiis bonisque omnibus spoliavit et in exilium ejecit? B Factum autem hoc fuit anno CCCCLXXXIV, ut ex Uticenci Victore, lib. II et III de Persecut. Wandalica, principio lib. III de bello Wandalico, Nicephoro lib. XVII c. LXI, Evagrio lib. IV c. XIV et aliis patet ; cum in regnum Genserico patri successerit Hunerichus anno CCCCLXXVI, et eam calamitatem in catholicos effuderit anno regni sui septimo. Vel igitur ab historia ista omnis removendus Hunerichus, vel post annum CCCCLXXXIV differenda cædes tam S. Theonesti quam S. Albani *aliorumque sociorum. Ex accuratioribus calculis Gensericus extinctus est die* 24 *januarii anno* 477 *; patri successit Hunericus eodem die, sceptrumque tenuit usque ad diem* 11 *decembris anno* 484, *nec contra catholicos sæviit ante annum* 483 (4). *Cum autem non in Africa, sed alii in Germania alii in Italia passi sint, liquet SS. Albanum et Ursum interfici non potuisse, nisi adulto vel etiam provecto priore persecutionis hunericianæ anno, cum eis transfretandum esset ex Africæ oris usque ad Alpes, siquidem Ursus necatus Augustæ Prætoriæ fuit, et hinc Moguntiam pergendum, ubi S. Albanus occubuit;* C *quod sane iter, talibus in adjunctis, facile plures insumpserit menses. Ad* S. Theonestum *binosque superstites socios* Tabram *et* Tabratham *quod attinet, cum Altini palmam reportarint, eis ex Germania, superatis denuo Alpibus, in Italiam redeundum fuit, aut mare per flumina Galliæ petendum : ut haud absurde eorum triumphus innectatur anno* 484, *quem novimus secundum adeoque postremum præfatæ persecutionis fuisse.*

potius tamen sub Damaso papa,

19 *Atque hæc ita, si sincera habeatur mentio Hunerici. Quid autem? Imprimis præter bina Acta et bina item Breviaria Moguntina (hæc manifeste ex Actis deprompta), silent cætera monumenta sive italica sive germanica superius laudata de Hunerico. Insuper hujus ætas componi nequit cum aliis notis chronologicis in Passione utraque signatis, ex quibus efficitur* SS. Theonestum *et socios floruisse sub Damaso papa, Ambrosio episcopo Mediolanensi, Theodosio coævo imperatore ; item sub Paulino episcopo Trevirensi, denique sub Sigismundo rege vel alio simili. Porro tres priores præfuerunt sub finem sæculi IV, centum proinde fere annis ante Hunericum : scilicet Damasus ab anno* 366 *ad annum* 384 (5) ; *Ambrosius ab anno* 374 *ad annum* 397 (6) ; *Theodosius ab anno* 379 *ad annum* 395 (7) ; *Paulinus Trevirensis paulo major est, utpote qui obiit circa annum* 360 (8), *nec potuit cum hoc agere* S. Theonestus, *si alios tres supra laudatos viros, ut in Actis asseritur, prius convenerit. Sigismundus integro et amplius sæculo tardius vixit, rex ab anno* 516 *ad annum usque* 524, *quo, jussu Clodomiri, necatus cum uxore et liberis est* (9). *Expuncto itaque Hunerico, retentisque Damaso, Ambrosio et Theodosio, peregrinatio sanctorum nostrorum collocanda foret inter annum* 374, *quo Ambrosius factus est episcopus, et annum* 384, *quo defunctus S. Damasus. Porro cum ex narrationis serie* E *non videatur martyrium multopere removendum a reditu ex finibus Moguntinis in Italiam, poterit mors* S. Theonesti *et duorum sociorum poni anno circiter* 384, *potius tamen paulo ante quam post hunc annum. Quod autem Paulinus Trevirensis legatur in Actis coævus S. Ambrosio, ortum probabiliter ex confusione cum Paulino Nolano, quem constat egisse cum sancto præsule Mediolanensi tum alias tum speciatim circa annos* 387 *et sequentem* (10). *Cæterum non repugnat scriptorem Actorum bona fide habuisse coætaneos in pastorali dignitate et officio laudatos antistites Mediolanensem et Trevirensem. Nam, teste Florentinio,* Mersæus in ann. archiepiscoporum Trevirensium « docet S. Paulinum a S. Martino Turonensi consecratum et a D. Ambrosio dilectum et excultum (11). » *Quæ tamen multo aptius conveniunt S. Paulino Nolano* (12) ; *nullo autem modo episcopo Trevirensi cognomini, siquidem hic, ut dixi, diem obiit supremum circa annum* 360, *adeoque annis præter propter quatuordecim antequam Ambrosius infulis donaretur.*

circa finem sæculi IV ;

F 20 *Atque hæc sunt quæ de tempore martyrii ex Actis licuit elicere, parum utique firma. Equidem tantas inter tenebras malim, expuncto Hunerico, cujus mentio paucioribus in monumentis iisque magis recentibus reperitur, inhærere aliis eorumdem Actorum notis chronologicis, diemque* SS. Theonesti *et duorum sociorum emortualem adscribere anno circiter* 384. *Cæterum turbatissima fuere tempora a morte Valentiniani I (an.* 375), *post quem Justina hujus uxor Arii dogmate penitus infecta, maximas habuit partes in imperio administrando tum sub Gratiano tum sub Valentiniano II, qui uterque rerum politi sunt ætate admodum juvenili, cum ille necatus sit anno vitæ* 24, *Christi* 383, *imperii* 16 ; *hic strangulatus anno Christi* 392, *vitæ* 20, *im-*

(1) Tom. XIII, pag. 396. — (2) Le Chiese d'Italia, tom. IX, pag. 517, Venetiis 1855. — (3) Moguntiacarum rerum tom. I, pag. 176. — (4) Art de verifier les dates, pag. 357. — (5) Ibid., pag. 245 et seq. — (6) Tillemont, Mémoires, tom. X, pag. 853 et 856. — (7) Art de vérifier, etc., pag. 352 et seq. — (8) Gallia christiana, tom. XIII, col. 376. — Acta SS., tom. VI Augusti, pag. 668. — (9) Art de vérifier les dates, pag. 660. — (10) Tillemont, Mémoires, tom. X, pag. 254. — (11) Cfr. Acta SS., tom. VI Augusti, pag. 672 — (12) Vide Tillemont, op. mox cit., tom. XIV, pag. 11.

perii

AUCTORE B. B.

perii 8. *Mirum itaque non est, Arianos Justinæ favore feroces, facilius in orthodoxos variis in locis sæviisse, præsertim ab anno 383, quo fratri interfecto successit Valentinianus, usque ad annum 388, quo Justina vivere desiit* (1).

quod etiam a plerisque assumitur.

21 *Huic rationi Acta interpretandi ad tempus quod spectat martyrii, consonant pleraque monumenta supra laudata, sive italica sive germanica. Sic Galesinius floruisse sanctos pugiles tradit sub Damaso et Ambrosio; Petrus de Natalibus, imperante Theodosio primo; Ferrarius nominat Damasum, Ambrosium, Theodosium; Hagiologium Italicum benigne exceptos memorat a Damaso papa; Dandulus nullam habet notam chronologicam. Atque hæc Itali. Inter Germanos Rabanus, omnium antiquissimus eorum qui* S. Theonesti *noscuntur mentionem facere, diserte asserit, cum venisse Mediolanum sub Theodosio imperatore. Hi ergo omnes conveniunt in tempus martyrii a nobis supra expositum, nempe circiter annum* 384. *Itaque* B *præter Acta (quæ, ut vidimus, non sibi constant in temporum notis, imo prorsus asystata comperiuntur) et bina Breviaria Moguntina manifesto ex Actis concinnata, nihil est quod suadeat sanctos viros ætate Hunerici exilio mulctatos, passosque labente sæculo V, seu post annum* 484. *Solus Sigebertus martyrium sub initia ejusdem sæculi V signat. Sic nempe habet ad annum Christi* 425 : Hoc tempore Theonistus episcopus, *etc., adeoque vel sub Honorio, vita functo an.* 423, *vel sub hujus successore Valentiniano III, quo regnante Africa Vandalis cessit perfidia comitis Bonifacii. Nec absurda conjectura foret, hinc in Acta irrepsisse mentionem et Vandalorum et* Hunerici *qui in ms. Windbergensi* Honorius *scribitur, forsitan hallucinatione amanuensis, certe lapsu historico. Cappellettus Sigeberto adhæret, nihil afferens quo hæc ejus opinio firmetur :* Sub pontificatu Hilarii, Altinensis episcopi, anno 425, martyrium subiere, Arianorum opera, Theonestus, Philipporum episcopus, Tabra et Tabrata, ejus discipuli (2). *Hactenus de anno emortuali, quantum ex collatis variis* C *monumentis si non statuere, saltem conjicere nonnulla cum probabilitate liceat.*

Philippis cum egressum esse satis concorditer perhibent documenta nostra,

22 *Altera quæstio est, unde egressus et qua insignitus dignitate* S. Theonestus *in Italiam Galliamque venerit. Sanctum virum cum sociis nonnullis profectum ex Macedoniæ urbe Philippis, dicunt omnes præter Rabanum, qui sicut ms. Bruxellense mox a nobis edendum, cum* de insula Namsia perrexisse *ait Mediolanum. Petrus de Natalibus solus urbem et insulam conjungit :* A Philippensibus, *inquit*, egressus est, ex insula Nausica, *manifesto respiciens Rabani Martyrologium. Ast insula sive* Namsia *sive* Nausica *nusquam reperitur nec exstat. Utique subest vocis corruptio. Unde Papebrochius* (3) : « Namsiam » vel « Nansiam » aut « Nauseam » *(et similiter* Nausicam) insulam nemo novit ; quamquam præsumere ex nominis affinitate possimus, legendum esse « Naxiam insulam » (quæ Cycladum una est, antiquioribus « Naxus » dicta), unde « Paulus episcopus τῆς Ναξίων πόλεως civitatis Naxiorum » in Concilio C. P. Act. 5 invenitur subscriptus Mennæ patriarchæ, sententiam contra hæreticos ferenti. D *Quæ conjectura si accipiatur, nihil oberit quominus* S. Theonestus *Philippis, quæ haud procul ab ora maritima visitur, discedens rectoque itinere per mare Ægæum navigans, Naxum appulerit, atque inde Italiam versus vela fecerit. Hac ratione haud absurda reperitur Petri de Natalibus narratio, facileque componitur cum lectione Rabani ; sic ut posterior peregrinationem auspicetur ab insula, prior a Macedonia, unde Naxum venerit sanctus Martyr. Cæterum, stando documentis nostris, multo verisimilius est* S. Theonestum *non ex præfata insula oriundum esse, sed Philippis, hincque egressum itineri se in Actis descripto commisisse. Juverit addidisse ex Cellario breviter* (4) : Philippi, multis nominibus clara urbs non modo auctore, rege Philippo, cui opportunus locus visus est adversus Thracas gerendo bello, verum etiam prælio in campis Philippicis, quo Cassius et Brutus E occubuerunt, et divina epistola *S. Pauli* πρὸς Φιλιππησίους ad Philippenses. *Hodie urbs penitus destructa. Rudera tamen haud contemnenda spectantur. Nomen aliquomodo perseverat in vico Filibedjik* (5).

cumque ibi fuisse episcopum.

23 S. Theonestum *episcopali insignitum fuisse dignitate, haud facile negabit quisquis documenta ad ejus vitam pertinentia consuluerit. Sed quæ ejus sedes? Non constat; attamen, omnibus collatis documentis, probabilior sententia eorum est, qui cum Philippensi Ecclesiæ præfuisse tenent. Sic Petrus in Catalogo ; sic Ferrarius et Hagiologium Italicum, Acta et bina Breviaria Moguntina. Item Sigebertus :* Theonestus, *ait*, episcopus... pulsus ab urbe Philippis. *Rabanus silet de dignitatis gradu ; a Galesinio in ms. regio Bruxellensi et in Romano Martyrologio dicitur episcopus, sed prætermissa sede. Cæterum Philippis cathedram a S. Paulo institutam nemo non novit ; cui primus insedit Epaphroditus, cujus diserte meminit ipse in sua Epistola gentium Apostolus. Præsules Philippenses recenset Lequien tantum octodecim ; aliorum nulla hactenus reperta memoria.* F *Inter illos, qui ordine quintus venit, Porphyrius, interfuit concilio Sardicensi ; sextus, Flavianus, subscripsit Ephesino ; septimus, Sozon, strenue in* Latrocinio *decertavit pro Ecclesia Dei. Post quem signatur ordine octavus Demetrius circa annum* 553, Philipporum episcopus. *Post hunc* nullus, *ait Lequien*, occurrit mihi deinceps usque ad tempora Photii, quando inter metropolitas et archiepiscopos sedisse legitur « Nicolaus Philipporum. » *Alii sederunt tardius, ut Joannes sæculo XII, Nestorius sæculo XVI.* Responsioni Dionysii patriarchæ super erroribus Calvinianorum, quam dedit anno 1672 subscripsit cum aliis « Germanus Philipporum » (6). *Hodie titulus est archiepiscopalis* in partibus (7). *Ab initio Ecclesia Philippensium erat suffraganea sedis Thessalonicensis ; sæculo IX erecta fuit in metropolim secundæ Macedoniæ* (8). *Ex hac notitia apparet nullam in adhibitis a Lequieno*

(1) Cfr. Art de vérifier les dates, pag. 351 et seq. — (2) Chiese d'Italia, tom. IX, pag. 517. — (3) Acta SS., tom. IV Junii, pag. 87. — (4) Notitia orbis antiqui, tom. I, pag. 848, Lipsiæ 1773. — (5) Vide Heuzey, Miss. de Macéd., part. I, pag. 33-34. Apud Renan, Saint Paul, pag. 140. — (6) Lequien, Oriens christianus, tom. II. col. 70. — (7) Moroni, Dizionario, verbo *Filippi*. — (8) Ibidem.

monumentis

A *monumentis inveniri mentionem* S. Theonesti. *Qui propius accedunt ad hujus tempora (secundum opinionem nobis probabiliorem de anno emortuali beati Antistitis), sunt hi: Porphyrius circa annum* 347, *quo celebratum est concilium Sardinense; Flavianus, subscriptus anno* 431 *Ephesino, et denique Sozon in* Latrocinio *seu conciliabulo præfatæ urbis anno* 449 *mascule decertans pro Flaviano contra impium Dioscorum* (1). *Manifestum porro est ex hujusmodi prætermissione* S. Theonesti *inter octodecim præsules Philippenses, quando aliorum nulla superest memoria, nihil inferri legitime posse contra sententiam, quam plerisque documentis innixam vidimus.*

Fortasse a Vandalis captus fuit,

24 *Difficultatem movet ex Canisii Actis Serarius noster, quod in his mentio fiat de rege Vandalorum.* Non sunt, *inquit* (2), dissimulanda quæ in hisce historiis videntur impeditiora. Et primo quidem occurrit locus ubi S. Theonestus egit episcopum et unde cum S. Albano expulsus Moguntiam advenit. Nominatur enim urbs Macedoniæ, Philippi. Sed quomodo hinc eos ejicere potuisset Hunerichus Wandalorum rex?
B Nonne in Africa tantummodo regnabat? An in ejus aliquando potestatem venit Macedonia? An in Africa Philippensis alia quæpiam urbs? Responderi quæ possint, duo sunt. Unum, Africam quidem et Macedoniam magno vastoque terræ ac pelagi disclusas esse spacio, neque in Macedoniam usque prolatum ipsius Hunerichi aut ipsius patris Genserichi regnum; fieri tamen potuisse, ut Philippis Pontificem, aliosque tum ecclesiasticos tum laicos complures eriperent, ereptosque alias in oras ablegarent. Quamvis Africanus rex tantum esset Genserichus, solebat tamen infestis Wandalorum suorum classibus omnia pæne Mediterranei, Adriatici et Ionii maris loca divexare, latrocinia, cædes ac prædas ubique agere. Sic enim de eo Victor Uticensis (*lege* Vitensis) lib. II, (*imo* lib. I ad finem) (3), de persecutione Wandalica: « Quæ in Hispania, Italia, Dalmatia, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Bruttiis, Lucania, Epiro vel Hellada gesserit, melius ibi ipsi, qui passi sunt, miserabiliter lugenda narrabunt. » Cum ad Helladam igitur, vel ad ejus certe viciniam pertineat Macedonia, et a mari absint non procul Philippi, potuit Gensericus
C S. Theonestum cum S. Albano et alios cepisse, in Africamque suam duxisse et tandem exilio male mulctasse. *Ita Serarius, nec improbabiliter in ea, quam præfert sententiam, nempe non recedendum ab Actis, ubi traditur* S. Theonestus *cum sociis in Africam exulasse sub Hunerico. Verum cum nobis apocrypha sit hæc Actorum pars, adeoque Africanum illud iter supposititium, mota a Serario difficultas evanescit. Conf. n.* 19.

nam certe in Africa episcopus non fuit,

25 *Aliam subjungit laudatus scriptor solutionem his verbis:* Alterum tamen, quod dici queat, est, non « Philippenses » istos fuisse, sed « Ippenses » aut « Hipponenses ». Nam in Cæsariensi Mauritania *ἵππα*, et in provincia quæ speciatim Africa vocatur *ἱππῶν* duplex a Ptolemæo ponitur, *Βασιλικὸς* nimirum, ubi fuit S. Augustinus pontifex... et *Διάῤῥυτος*, ubi esse potuit S. Theonestus. Et in eadem est *κίπιπα*, unde « Cipipensis. » Sed quia propter D. Pauli epistolam notiores plerisque Philippenses, facile potuit pro horum aliquo scribi « Philippensis. » *Hæc Serarii conjectura statim eliditur, quum, ut diximus, nulla sit fides Actis in hac parte. Præterea audiendus Papebrochius in Actis S. Albani, martyris Moguntini:* Serarius, *ait* (4), conjectat « Hippensem » vel « Cipipensem » aut etiam « Hipponensem » in Africa episcopum fuisse Theonestum; quod... non caret difficultate, eo quod, licet « Hippam » et « Cipipam » Ptolomæus nominet, et « Hipponensem » episcopum sciamus fuisse Augustinum, probare tamen nequeamus eas urbes fuisse episcopales, quando Victor Vitensis omnes Africæ ecclesias enumeravit, quarum episcopi catholici anno CCCCLXXXVI (*dicendum erat* CCCCLXXXIV) Carthaginem convenerunt, cum Arianis disputaturi, nominatis etiam cathedris, quæ tum forte vacabant; ut oporteat tria illa loca, si omnia erant episcopalia, habuisse antistites arianos anno illo, atque adeo Theonestum, si ex earum aliqua pulsus advenit, sub Geiserico Hunerici patre passum fuisse ante plures annos. *Ast* Theonestus *nec sub Genserico nec sub hujus successore Hunerico uspiam præfuit in Africa.* E
Certe inter terræ istius episcopatus (quos longo et accurato ordine recenset tomo I Africæ Christianæ) nec Ippæ seu Hippæ nec Cipipæ meminit Morcellus; meminit autem utriusque Hipponis, Diarrhyti *scilicet et* Regii. *Prioris sub collatione Carthaginensi præsul erat Marianus, et* quintus venit in Albo episcoporum provinciæ proconsularis, qui conventu a rege Hunerico indicto annno CCCCLXXXVI *(dicendum rursus erat CCCCLXXXIV)*, Carthaginem profecti atque inde in exsilium pulsi sunt (5). *Subscriptio in Notitia sic habet:* Marianus hippzaritensis. *Monet autem Morcellus nomen oppidi Hipponis* Diarrhyti *multis modis ab afris proferri.* Nam et « Hipponem zarytum » appellabant, et « Hipponezarestum » et « Ipponizaritense » oppidum et similia, ut vulgus solet, quum vim vocis ignorat (6). *Itaque in hac sede nullus* S. Theonesto *locus. Hippone Regio præfuit S. Augustinus ab anno* 397 *ad annum* 430. *Antequam moreretur successorem constituerat Heraclium;* nec *tamen hunc* Hippone func- F
tum pontificatu veri simile est, *inquit Morcellus* (7), quum ea urbs post Augustini obitum « incolis destituta ab hostibus fuerit concremata » ut Possidius testatur. *Alium qui deinceps ibi sederit haud novimus præter Servandum, de quo scribit laudatus Morcellus* (8): Post longa sæculorum sex intervalla, prodit hic a Gregorio VII pontifice maximo archiepiscopus Hipponensibus datus; *additque:* Trecentis post annis nomina rursum audita episcoporum Hipponensium; qui tamen ornamentarii fuerunt, nec umquam in Africa versati sunt. *Ex hactenus prolatis manifestum est* S. Theonestum *nec Hippone nec alibi inter Africanos Antistites sub Vandalis sedisse.*

nec Altini,

26 *Ughellus* S. Theonestum *Altinensem facit antistitem, sic recensens, ubi de Aquileiensi*

AUCTORE B. B.

(1) Lequien, op. cit., col. 69, 70; Conf. Cabassutium, Notitia conciliorum, pag. 263 et seq., Lovanii 1776. — (2) Moguntinarum rerum tom. I, pag. 175. — (3) Patrol. lat., Migne, tom. LVIII, col. 202. — (4) Acta SS., tom. IV Junii, p. 90. — (5) Morcelli, Africa christ., tom. I, pag. 180, Brixiæ 1816. — (6) Ibid. — (7) Ibid, pag. 183. — (8) Ibid.

patriarchatu

AUCTORE B. B.

patriarchatu in genere (1) : Altinus etiam præsul fuit Thernestus martyr, ab Arrianis peremptus anno 425. Cujus natalis ex Martyrologio Romano agitur 30 octobris. *Ast Coletus aperte contradicit in Appendice seu Italiæ Sacræ tomo decimo* (2): Post Hilarium *(quem floruisse ostendit anno* 422) Theonestum, *inquit*, in Altinati cathedra locant nonnulli inter quos Ughellus... pro fide catholica... peremptus est anno 425, de quo item Martyrologium Romanum ad diem 30 octobris. Verum ut certum est S. Theonestum Altini martyrii palmam adeptum, ita certum est Altinatem episcopum non fuisse. De eo hæc scribit noster Dandulus in Chronico... : « Theonestus fidei pugil a Philippensibus expulsus » *integrum Danduli locum recitavimus supra, num.* 5, *notantes in editione Chronici Muratoriana desiderari verba* a Philippensibus expulsus. *Nec aliter sentit Cornarus, qui licet pluribus in locis de* S. Theonesto *loquatur, ne subindicat quidem illum Altinensem occupasse cathedram, sed Philippis advectum Altini martyrio coronatum affirmat. Confer Cappellettum* (3), *qui* S. Theonestum *asserit passum sub pontifice Altinensi Hilario, currente anno* 425. *(Vide* B *supra, n.* 21 *ubi diximus diversas esse sententias de anno martyrii, nobisque probabilius videri id contigisse sub finem sæculi V. Idem scriptor Catalogum texit omnium episcoporum qui Altini et, post translatam cathedram, Torcelli sederunt, ab anno* 381 *ad annum usque* 1829. *Nulla inter hos de* Theonesto *mentio* (4).

circa quam urbem passus est.

27 *Locus martyrii absque controversia Altinum est, ut efficitur ex documentis tam germanicis quam italicis. Dandulus, memorata Ursi et Albani passione, sic pergit :* Theonestus vero cum reliquis (Tabra *et* Tabrata) in Altinam urbem venientes, ab Arianis supra pontem marmoreum, transeuntem ramum Sileris, decollati sunt. *Petrus in Catalogo refert sanctos viros primum venisse* Oderentum *(nempe* Otranto), *ibique* a paganis detentos et extra civitatem eductos verberibus afflictos *fuisse. Inde transivisse* per pontem *ubi orarunt flexis genibus*, dimissosque a gentilibus, Altinum devenisse, *ibique* iterum ab infidelibus comprehensos capitalem sententiam excepisse. *Similia recitant Acta, sed corruptis hinc inde vocabulis :* Tur- C ba.. eos persecuta usque ad pontem marmoreum, qui est super Renum fluvium Silea, *utique pro* super ramum Sileris. *Inepte Actorum scriptor vel transsumptor amanuensis cum* ramum *in* renum *convertisset, ineptius* Renum fluvium *induxit. Insuper Acta martyrium in ipso ponte contigisse narrant, dum ex cæteris documentis habetur viros sanctos, transmeato ponte, nec procul inde decollatos. Vide tabulas Spruneri ad Italiam spectantes, in quibus n.* 1 *exhibetur illa regio, qualis erat sæculo IX et duobus sequentibus. In laterculo delineata est Insula Veneta (der Inselstaat Venedig) et signatur* Silis *fluvius supra Tarvisium ortus, qui, antequam Altinum perducatur, scinditur bifariam, seu in duos ramos dividitur* (5). *Ipsius gloriosi certaminis adjuncta paucissima innotuerunt. Legimus quidem in Petri Catalogo :* Corpora vero truncata surgentia capita sua manibus propriis sumentia portaverunt, et inter Eridanum et Silerem ea deposuerunt, ubi et a fidelibus tumulata sunt. *De capite manibus* D *gestato concordant Acta Canisii, sed pro solo* S. Theonesto ; *secundum Moguntinum Breviarium posterius et Passionale Brux. duo socii idem fecerunt. Dandulus silet de his quæ mortem proxime secuta sunt, sed subdit :* Corpora sub Primigenio patriarcha Paulus episcopus in Torcellum deduxit. *Refert Ughelli in Italia Sacra, tomo I, col.* 1364, *hoc factum esse anno* 635, *quo Altinum urbs esse desiit. Notatione dignissima sunt quæ de cultu* S. Theonesti *in tractu Moguntino, et infra secundum Rheni cursum in oppidulo* Caub, *ducatus Nassoviæ, diœcesis nunc Limburgensis, tradit laudatus jam a nobis Rev. D. Falk, Parochus Mombacensis* (6). *Sanctum aliquem Theonestum in his regionibus fuisse, eumdemque illum esse qui Altini martyr obiit, in dubium vocari nequit. Hactenus tamen nihil in lucem prodiit, quo pugnantes inter se temporum et locorum notæ quæ in antiquissimis Actis occurrunt, corrigi possint. Quod scribitur ab eodem Reverendissimo Domino de sigillo ipsius oppiduli* Caub *exhibente Sanctum aliquem veste episcopali decoratum et ab angelis ductum in navicula* E *perforata, spem faceret certi luminis, nisi simul moneremur hunc esse S. Nicolaum, patronum ecclesiæ ejusdem nominis* (7).

Collatio mss.

28 *Illud ergo unum superest, ut apographa indicemus quibuscum Acta Canisianæ editionis a nobis collata fuerunt. Sunt autem duo. Alterum Acta breviora Canisii præbet transsumpta ex ms. Rubeæ-Vallis, illudque modo notabimus litera B. Inscribitur :* Martyrium S. Theonesti Philippensis ep. et sociorum. 30 Oct. *Alterum ad nos venit ex ms. Ultrajectino S. Salvatoris, et inscriptio ei facta est :* Vita S. Theognesti archiepiscopi et martyris. 21 Junii. *Signabitur litera C. Invenitur autem utrumque apographum hodie sub n.* 8926 *inter mss. cod. Bibliothecæ Regiæ Bruxellensis, cum aliis multis similibus documentis olim in usum Operis Bollandiani undique collectis. Servatur in eadem Bibliotheca sub n.* 98-100 *Passionale ms. membranaceum in folio, sæculi XIII. Inter alia Passionem exhibet S. Albani Martyris Moguntini, fol.* 12, v°—15, r° ; *sed hanc jure hybridam vocaveris, quippe quæ coale-* F *scat ex prima aliqua parte quæ nihil aliud est quam brevior Passio Canisii (quam mox dabimus) usque ad verba :* Augustus vero audita sancti viri fide, *habens paginam unam pro quatuor quæ dimidium efficiunt Actorum prolixiorum S. Albani apud Canisium ; assumuntur deinceps ex integro quatuor paginæ quæ efficiunt reliquam partem eorumdem Actorum prolixiorum. Nihil ergo inde luminis affertur. Neque magis hic ad dissidentia mss. inter se componenda prodesse potest apographum quod olim Florentiæ descripsit Papebrochius ex Legendario ms. membr. Caroli Strozzi, Senatoris Florentini, quodque invenitur primo loco in mox citato codice Bruxellensi* 8926. *Omnium recentissimam esse hanc narrationem patet vel ex hoc solo quod intemperantius versatur in additamentis ab argumento plane alienis, sine ulla disquisitione causarum. Pauca tamen ex hoc italico rivulo desumpta inter annotata referemus.*

(1) Italia sacra, tom. V, col. 8. — (2) Ibid., col. 10. — (3) Le Chiese d'Italia, tom. IX, pag. 517. — (4) Ibid., pag. 610 et seqq. — (5) Histor.-geograph. Hand-Atlas, Gotha 1846. — (6) Mainzer Journal, initio anni 1881. — (7) Ibid.

Passio

A

PASSIO

S. THEONESTI [a] ET SOCIORUM EJUS [1]

ex ms. Windbergensi collato cum Codd. Rubeæ-Vallensi et Ultrajectino.

S. Theonestus, sede sua Philippensi pulsus,

Temporibus impiissimi regis Honorii [2], Persarum atque Medorum [3], Vandalorum gentis [4], dum orta foret [5] maxima altercatio [6] inter christianos arianosque [7], ex fide S. Trinitatis, sævissima in [8] christianos persecutio [9] orta est. Ubi dum [10] Carthagine [11] synodus congregaretur [12] tam fidelium quam arianorum [13], a præfato Honorio [14] sexcenti septuaginta episcopi [15] ibidem convenerunt [16]. Inter quos *b* vir valde egregius Theonestus [17] a Philippis expulsus, et propria sede [18] privatus, pro certamine [19] fidei et individuæ sanctæ [20] Trinitatis [21], peregrinationis causa [22] Romam venit, una cum discipulis suis Albano et Urso [23], venerabilibus viris, et [24] Tabra et Tabratha [25].

B

in Italiam venit cum discipulis, et primum Romam adit.

2 Sed [26] cum jam aliquandiu [27] ad limina apostolorum Petri et Pauli moraretur, una cum licentia beatissimi papæ [28], qui tunc temporis beati Petri principis apostolorum vicarius [29] esse claruerat [30], Tusciam [31] Liguriamque peragrans, Italiamque ultra [32] progrediens, civitatem [33] Mediolanensium [34] adiit, quæ tunc temporis metropolis erat [35]; ubi sanctissimum Ambrosium inveniens, ab illo [36] benigne susceptus [37], multa [38] contra arianos [39] ambo [40] concionati sunt [41]. Sed ipsi [42], auxiliante Domino [43], armati fide sanctæ Trinitatis, secundum veritatem [44] in omnibus [45] victores extiterunt.

Mediolani agit cum S. Ambrosio.

3 Sed dum hæc ita se haberent, vir beatissimus [46] Ambrosius [47] Theodosium imperatorem [48] christianissimum adiit, nuntians illi [49] adventum beati [50] Theonesti, immensosque labores illius [51] atque certamina, quæ pro fide catholicæ religionis atque individuæ Trinitatis habuit [52], dicens illi [53] adhuc ista [54] non sufficere, nisi etiam seipsum pro Christi amore [55] ultro ad martyrium vellet proferre [56]. Qua de re [57] Gallias ipsum velle [58], ubi [59] ille [60] benigne susceptus est, altissimo polorum Regi commendans, ut viam ejus dirigere in pace dignaretur. Et [61] abscessit inde [62].

EX IMPR. ET MSS

Inde in Gallias transit.

4 At [63] dum per angusta vallium atque per dirupta [64] montium [65] Alpes Appenninas [66] transgredi [67] niteretur, venit ad Augustam civitatem Reciæ [68]. Ubi etiam [69] a perfidis multa perpessus [70], collegam suum Ursum ibi [71] reliquit. Qui tentus ab infidelibus in eodem loco martyrio coronatus est. Ibi [72] usque hodie multa per illum [73] Dominus mirabilia operatur. Sed reverendus vir Theonestus præfatas Alpes transgrediens usque [74] Sigismundum regem pervenit [75]. Sed ipse [76] dum esset vere [77] catholicus, causam sui itineris dinoscens [78], optime eo usus, per suos legatos [79] misit [80] eum ad beatum Paulinum, Treverinorum [81] episcopum, qui tunc temporis verus miles atque propugnator extitit catholicæ et [82] apostolicæ fidei, et arianorum [83] sævitiam expulit, illosque magnifice devicit [84].

Apud Treviros subsistit.

5 Atque [85] ad eos ait [86] : « Ut quod [87] ad nos venistis [88], fratres carissimi et [89] desideratissimi? Quia Maximianus et Valerianus nuper pro fide Christi obierunt [90], et ab impiis martyrio sunt coronati [91]. Nunquid et vos ad martyrii coronam properare velitis [92]? » Cui illi aiunt : « Quis contra nos, si Deus pro nobis [93]? Non enim timemus, quid faciat nobis homo. An [94] ipse Dominus in Evangelio commemorat, dicens : Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius eum [95] timete, qui potest [96] animam et et corpus perdere in gehennam [97]. » At ille : « Bonum, inquit, propositum habetis. Deus autem dignetur vobis subministrare perseverantiam [98] cum victoria martyrii. »

Moguntiæ rectam fidem prædicat, cum S. Albano, qui ibidem occiditur.

6 Et cum aliquandiu apud illum [99] morarentur, vale dicens eis [1], dimisit eos in pace. Indeque viam [2] arripientes [3], venerunt [4] civitatem [5] Moguntiam [6], quæ sita est supra [7] Renum [8] fluvium, quæ et [9] metropolis est [10] citerioris Galliæ [11],

C

[1] Martyrium sancti Theonesti Philippensis episcopi et sociorum *B.* Vita sancti Theognesti archiepiscopi et martyris *C.* — [2] impiissimi Honorici regis *B.* imp. Honorii *C.* — [3] atque M. *om. C.* — [4] Wandalorum g. *B.* apud Wandalorum gentem *C.* — [5] esset *B, C.* — [6] alt. max. *C.* — [7] et arianos *C.* — [8] inter *B.* — [9] exorta *B.* — [10] ex fide-ubi dum *om. C.* — [11] Carthagini *B.* ita ut Cartagini *C.* — [12] cong. syn. *C.* — [13] tam-arianorum *om. C.* — [14] Honorico *B.* — [15] sexcentorum sept. episcoporum *C.* — [16] ibid. conv. *om. C.* tanta persecutio orta est ut quamplurimi episcopi a suis sedibus expulsi exilio damnarentur *add. C.* — [17] inter quos fuit Theognestus archiepiscopus *C.* — [18] *om. C.* — [19] serto *B.* — [20] sanctæque T. causa *B.* — [21] pro-Trinitatis *om. C.* — [22] peregrinationis gratia *B.* — [23] ven. viris Alb. et U. *C.* — [24] *om. B.* — [25] Trabahan et Trabatham *B.* Thebaham et Trabracham *C.* — Apostolicum exequens præceptum : Dum peregrinamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur *add. B.* — [26] Et *C.* [27] aliquamdiu *B, C.* — [28] aliq. Romam moratus fuisset ad apost. lim., cum licentia Domini Papæ *C.* — [29] vicarius B. P. apost. pr. *B.* — [30] qui-claruerat *om. C.* — [31] Tuschiam *C.* — [32] ultro *B, C.* — [33] *om. C.* — [34] Mediolanum *C.* — [35] quæ-erat *om. C.* — [36] ubi a beato Ambr. *C.* — [37] est *add. C.* — [38] ibi etiam *C.* — [39] contra ar. multa *B.* — [40] *om. B, C.* — [41] *om. C.* — [42] sed ip. *om. C.* — [43] Deo *B.* — [44] virtutem *B.* — [45] Armati-omnibus *om. C.* — [46] sed-beatissimus *om. C.* — [47] autem *add. C.* — [48] *om. B.* — [49] denuntians ei *B.* Theodosio imperatori Christianissimo denuntiavit *C.* — [50] beatissimi *B.* beati Theognesti *C.* —

[51] ejus *C.* — [52] quæ pro fide catholica sustinuit *C.* — [53] ei *B.* — [54] *om. B, C.* — [55] etiam-amore *om C.* — [56] ad mart. ultro se offerret *C.* — [57] et ob hoc *C.* — [58] appetere *add. B, C.* — [59] *om. B.* — [60] ab ipso *B.* — [61] *om. B.* — [62] in pace *B.* ubi-inde *om. C.* — [63] ubi *add. B.* — [64] præ angustia vallium atque per devexa *B.* — [65] *loco* at-montium: sed Theogenestus a sancto Ambrosio discedens, dum *C.* — [66] Apenninas *B.* — [67] mereretur tr. *C.* — [68] Rethiæ *B.* Retiæ *C.* — [69] *om. C.* — [70] et *add. B.* — [71] *om. C.* [72] ibique *B.* in loco martyrizatus est ubi *C.* — [73] ipsum *C.* — [74] ad *add. B.* — [75] Reverendus autem Archiepiscopus Theognestus præf. Alp. tr. venit ad Sigis. reg. *C.* — [76] rex autem *C.* — [77] vir *B.* — [78] dum-dinoscens *om. C.* — [79] per suos leg. *om. C.* — [80] *om. B.* remisit *C.* — [81] Treverorum *B.* Trevirorum *C.* — [82] atque *B.* — [83] Arianorumque *B.* — [84] qui-devicit *om. C.* — [85] Isque *B.* — [86] qui et ipse eum cum suis suscipiens, ait illis *C.* — [87] quid *B.* — [88] venistis ad nos *B.* — [89] atque *B.* — [90] certamen adierunt *B.* *pro* ut-obierunt : Jam nuper pro fide Christi Maximinus et Valerius certamen adierunt *C.* — [91] sunt mart. cor. *B.* mar. cor. sunt *C.* — [92] vultis *B.* ad martyrium... vultis, fratres mei *C.* — [93] si D. pro n. quis c. n. *B, C.* — [94] nam *B.* — [95] eum pot. *B.* — [96] habet potestatem *B.* — [97] an-gehennam *om. C.* — [98] perseverantiam ministrare *B.* — [99] ipsum *B.* — [1] *pro* Bonum-vale dicens eis : propositum eorum laudans et aliquamdiu secum retinens *C.* — [2] illique iter *B.* — [3] *pro* inde-arripientes : qui *C.* — [4] in *add. C.* — [5] *om. B.* — [6] Maguntiam *B, C.* — [7] super *C.* — [8] Rhenum *B.* — [9] est *B.* — [10] *om. B.* — [11] *om. B.* quæ-Galliæ *om. C.*

F

EX IMPR. ET MSS.

ubi etiam[1] cum fluxus[2] Arianorum atque Gothorum[3] adveniret, ipsique[4] fidei veritatem exponerent[5], ut sanctæ Trinitatis gloriam agnoscerent, eorumque insaniam[6] in publico confunderent[7], arreptum Albanum educentes foras civitatem[8], ictu ferientis caput ejus abscissum est[9]. Atque ipse[10] caput ejus[11] arripiens, propriis manibus deportavit[12], ubi nunc propitiante Domino[13] corpus ejus simul cum capite requiescit, ubi[14] ab illo tempore usque nunc plurima et innumerabilia, miserante Domino, per illius intercessionem[15] fiunt miracula.

Ipse S. Theonestus, cum aliis duobus sociis naviculæ perforatæ impositus,

7 At dum[16] beatissimus[17] Theonestus naviculam vellet ascendere ultraque[18] progredi cum discipulis suis[19] Tabra et Tabrata[20], turbæ Gothorum et Arianorum[21] circumdantes eum, incidentes naviculam ejus foraverunt illam[22], et[23] ipsum mittentes in eam[24] discipulosque ejus, voluerunt eos[25] in profundum fluminis immergi[26]. Hinc[27] beatus Theonestus læto animo et[28] hilari vultu cum navicula sua pervenit usque ad littus[29] illæsus. Et cum[30] vestimenta sua detergeret, secumque cogitaret quid illum agere oporteret[31]; iterum turba infidelium illum circumdedit[32], et[33] tenentes eum duxerunt iterum ad B oram fluminis, et miserunt[34] illum in suam navim, quam antea[35] perfoderant; et duxerunt eum[36] in medium supradicti fluminis cum præfatis viris, et demiserunt illum[37] ut in mediis fluctibus perimerent[38].

Dominum deprecatus, mirabiliter servatur,

8 Sed dum[39] beatus Theonestus[40] chlamydem suam misit in[41] ipsum foramen, oculos suos elevans ad cœlum[42], dixit: « Domine Deus meus[43], qui fecisti cœlum et fundasti[44] terram et inebriasti eam, et dedisti escas[45] omni carni et clausisti aquas abyssi vehementis; qui mare creasti et terminum ei posuisti et dixisti: Usque huc venies et non procedas[46] amplius; te deprecor, fili Dei vivi, ut confirmes hanc naviculam meam, in qua hunc[47] ab infidelibus videor periclitari, qui in Chana Galilææ de aqua vinum fecisti, qui[48] cæco nato oculos aperuisti, qui surdos audire fecisti, qui mulierem a fluxu seminis[49] liberasti, qui mortuos suscitasti[50] et super aquas D maris ambulasti; exaudi me, Domine, et miserere mei, et da mihi portionem salutis æternæ, ut cognoscant omnes gentes, quia tu es Deus benedictus una cum Patre tuo[51] et Spiritu Sancto, trinus et unus per omnia sæcula sæculorum. Amen. » Tunc facta est[52] vox ad eum de cœlo dicens: « Theoneste, noli timere, quia[53] exaudita est oratio tua, et restaurata[54] est navicula tua sicut prius[55]. Quia in omnibus Michaël[56] auxiliabitur tibi, et ipse ductor tuus erit[57]. Perge ergo[58] quacumque[59] via te[60] deduxerit, quia Dominus tibi[61] miserebitur[62]. »

et regressus in Italiam, variis in locis Christum Dei filium annuntiat.

9 At ille ad littus perveniens, insidias infidelium devitans[63], per medias Gallias remeans, ad mare usque[64] pervenit[65]; ubi verbum Dei[66] prædicans atque[67] disseminans, multa per illum[68] Dominus magnifica operari dignatus est[69]. Iterumque[70] navim[71] ascendens, Siciliamque veniens, innumerabiles populorum turbas per suam doctrinam[72] Domino acquisivit, atque[73] Venetiam veniens[74], et verbum veritatis annuntians, usque in[75] Altinum venit.

Denique Altini martyrium subit cum duobus sociis.

10 Cumque ibi prædicare cœpisset, tunc[76] turba plurima[77] infidelium circumdederunt[78] eum cum præfatis alumnis suis[79], egredientesque civitatem iterum turba populorum eos persecuta [est][80] usque ad pontem marmoreum, qui est super Renum[81] fluvium Silea, ibidemque[82] martyrio coronati[83], ita ut Tabra[84] in capite pontis decollatus sit[85], et[86] Theonestus in medio ponte, et Tabrata[87] ex alia[88] parte pontis[89], ita duntaxat ut omnes pariter decollati sint[90].

Sepultura.

11 Et beatus Theonestus[91] caput suum[92] propriis manibus detulit usque ad locum, ubi[93] corpus ejus postea a religiosis viris una cum capite[94] humatum est[95]. Ubi et corpora discipulorum ejus Tabra et Tabrata[96] simul cum eo[97] requieverunt in pace. Ad quorum tumulum[98] per[99] intercessionem ipsorum[1] multa et[2] innumerabilia omnipotens Deus operatur miracula; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus

[1] om. C. — [2] confluxus B. — [3] Arianorum atque om. B. Gothorum B, C. — [4] ipsisque C. — [5] fidei exponeret virtutem B. — [6] vesaniam C. — [7] defenderent B. illi add. C. — [8] for. civ. educ. B. eduxerunt foras civ. C. — C [9] ubi caput ejus gladio abscissum est C. — [10] statim add. B. mox caput ipsum arrip. C. — [11] suum B. — [12] ad locum add. C. — [13] prop. D. om. C. — [14] quo in loco C. — [15] per-intercessionem om. B. per ejus merita miserante Deo C. — [16] cum B. — [17] beatus Theognestus C. — [18] ultroque B. conaretur add. C. — [19] una cum dictis T. et T. B. — [20] Trabaham et Trabathan B Tabraham et Tabracam C. — [21] pro Goth. et Arn.: infidelium C. — [22] foderunt eam B. ac perforantes naviculam ejus C. — [23] om. C. — [24] immittentes in illam B. — [25] eum B. — [26] ipsum cum discipulis suis miserunt in ea, volentes mergere in profundum C. — [27] Tunc B. — [28] laeto animo et om. B. — [29] ad lit. usq. per. B. — [30] dum B. pro hinc-et cum: sed cum auxilio omnipotentis Dei navicula sua ad littus pervenisset illæsus et vestimenta C. — [31] secumque oporteret om. C.— [32] circ. e. turb. inf. C. — [33] rursus add. C. — [34] immiserunt B. — [35] ante B. — [36] eam B. — [37] dimiserunt eum B. pro tenentes-dem. illum: imponentes in eadem navi quam perforaverant, duxerunt in medio fluminis cum suis, et dimiserunt eos C. — [38] illum perimerent B. interirent C. — [39] om. B. — [40] om. B. — [41] id add. B. — [42] et add. B. — [43] om. B. — [44] om. B. — [45] escam B. — [46] procedes B. — [47] nunc B. — [48] et add. B. — [49] sanguinis B. — [50] resuscitasti B.— [51] om. B. — [52] pro Sed dum-amen: Beatus vero Theognestus chlamyde sua foramen naviculæ obstruens, cum diutius oraret, facta est C. — [53] om. C. — [54] restituta C. — [55] navis pristinæ integritati C. — [56] Archangelus add. C. — [57] et-erit om. C. — [58] nunc add. B. — [59] quocunque B. — [60] te via B. — [61] tui B. — [62] pro dominus-miserebitur: in omnibus ductor tuus erit C. scias quoque in proximo vocationem tuam adesse add. B, sciasque in, etc. add. C.— [63] devitavit et C. — [64] om. C. F — [65] ubi mercatorum navim conscendens alta maris penetrans, ad Hydrontum Græciæ civitatem, quæ regio Pentapolis dicitur usque pervenit add. B ubi mercatorum navim ascendens, ad Adronium usque Græciæ civitatem, quæ regia et Pentapolis dicitur, pervenit add. C. — [66] Domini C. — [67] et C. — [68] eum B. — [69] multa et magnifica in ejus oratione operatus est Deus miracula C. — [70] iterum autem C. — [71] navem C. — [72] doc. suam B suam orationem C. — [73] inde C. — [74] ingrediens C. — [75] om. B. ad C. — [76] om. B, C. — [77] om. B. — [78] circum dedit B, C. — [79] eum ac socios ejus B. — [80] pro iterum-m. qui est: persecuti sunt eos B. pro egredientes-persecuta: et persecuti sunt egredientem civitatem C. — [81] Raunium B. om. C. — [82] ibique B. ibidem C. — [83] sunt coronati B. coronati sunt C. — [84] Tabraham B, C. — [85] sit decollatus B. decollatus fuerit C. — [86] om. C. sanctus add. B. — [87] Tabrathan B. Tabretram C. — [88] altera B, C. — [89] om. B. — [90] pro ita-sint: et tunc pariter tres capite plexi sun B. ita sint om. C.— [91] ipse autem T. B. ipse autem beatus Theognestus C. — [92] om. B. suis C. — [93] et add. C. — [94] pro postea-capite: cum capite ac corporibus discipulorum ejus a relig. vir. pos. C. — [95] est positum B. — [96] Tab. et Tabr. om. B. — [97] ipso B. — [98] et corpora-tumulum om. C. — [99] jam ad C. — [1] eorum C. secundum fidem exigentium plurima beneficia largiuntur per virtutem J. C. D. N. qui cum P. et S. S. vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen. reliqua desunt B. — [2] multa et om. C.

per

A per omnia immortalia sæcula sæculorum. Amen. Acta sunt hæc sub die decima kalendarum novembrium in Altino civitate, sub Theodosio imperatore Augusto [1].

ANNOTATA.

a *Dixi in Commentario prævio, numm.* 12 *et* 14, *Passionem quam Canisius* tomo IV Thesauri monum. pag. 167, *inscribit* S. Albani, *rectius inscribendam nomine* S. Theonesti.

b *Cuivis conferenti initium horum Actorum et variantes lectiones cum initio sequentis Passionis ex codice Brux. sæculi X, statim patebit nos impediri quominus in argumento de quo hic agitur, tempora et nomina presse definiamus. Legendarium Florentinum Senatoris Strozzi, post initium, ubi narrat quomodo Theodosius primus imperator factus sit, et quid sint Philippenses in Macedonia, sic habet :* Igitur egressus est Theonistus vir Dei ex eadem Philippensium provincia temporibus supradicti Theodosii imperatoris, cum duobus discipulis suis Albano et Urso de insula Nansia, veneruntque ad urbem famosissimam Romam, ubi S. Damasus papa ejusdem urbis... Cernens inibi pacem Ecclesiæ integre restitutam nihilque pati adversi, arrepto itineris * partes Liguriæ repedavit, veniensque Mediolanum, sanctissimi Ambrosii tunc urbis episcopi se præsentavit obtutibus. *Refert deinde multa de electione ejusdem S. Ambrosii et de Justina, matre Valentiani, et sine ulla transitione addit :* Profectus vir Dei Theonistus de urbe Mediolanensi, tendens gressus per Æmiliam, venit ad Augustam civitatem, quæ sita est ad radicem montis qui nuncupatur Jovis. *Notandum est hanc postremam locutionem adhiberi in Actis S. Albani Burani de quo egit Papebrochius Tomo IV Junii. Nihil ergo novi nec certi de Sancto nostro recens hic narrator, sed omnes fontes miscet. Ducit eum exinde post necem S. Ursi excutientem pulverem de pedibus suis ob ferocitatem populi, in Burgundiam,* quæ est inferior pars Germaniæ, *ad* Sesemundum *regem, feliciter ibi sceptra gerentem; inde* Treviros abiit civitatem quam vir Domini Paulinus... gubernabat ; *inde rursus* direxit viam ad urbem Moguntiam, quæ est metropolis Germaniæ Superioris... Erat... ibi gens Gothorum, quam veteres Getas magis quam Gothos nominabant. *Interfecto ab iis S. Albano, excusat narrator* S. Theonistum *quod* extra se ductus et furore commotus, ut sæpe solet humana natura quassari, maledixit et exprobravit sævissimos Gothos : præcavens enim non maledixit cum eis gentem. *Dein post visionem in qua illi dicitur :* Perge ad Venetiarum provinciam et prædica ibi ; inde quippe Altinum proficiscere civitatem, *prius tamen,* missis in dexteram navigii remis, venit Odrantum civitatem *(quæ* Hydruntus *est in littore Adriatico).* Inde profectus prædicatione expleta, Altinum adiit civitatem... *Nulla hic mentio de Arianis. Dicitur :* Incolæ loci illius, seditione commota, irruerunt super eos. *Quærit Sanctus latibulum cum discipulis* Tabra *et* Tabratha, *quorum nomina hic primum ponit scriptor ; denique* S. Theonistus accepit caput suum in manibus et portavit inter fluvium Rodianum, *quam vocem* Eridanum *interpretamur,* et Sylem. *Quibus omnibus inspectis, videtur judicium esse debere quod in fine Commentarii protulimus, ad conjecturas capiendas nos adigi, donec monumenta certa prodierint, et nihil aliud nunc fieri posse quam ut ostendamus summam saltem Actorum Canisii contineri in Codice Bruxellensi sæc. X, folio* 173, *quod jam facimus.*

B

* *pro* itinere

C

EX MSS.

[1] *pro* omnipotens-Augusto : quotidie fiunt miracula C.

PASSIO S. THEONESTI
ex codice Bruxellensi 7984 *sæculi X.*

INCIPIT PASSIO SANCTI THEONESTI EPISCOPI.

SS. Theonesti *et sociorum peregrinationes variæ et martyrium.*

Tempore Theodosii imperatoris egressus est beatus Theonestus episcopus de insula quæ vocatur Namsia, una cum discipulis suis, Albano videlicet et Urso, et intravit in urbem Romam causa orationis. Egrediens de partibus Romæ, pervenit in urbem Mediolanensem ad sanctum Ambrosium episcopum. Tunc vir beatissimus Ambrosius ad Theodosium imperatorem pervenit, dicens :« Vir sanctissimus Theonestus pervenit ad nos, et auxiliante Domino Jesu Christo ad Gallias martyrii causa vult pervenire. » Quod audiens rex Deo gratias egit, et dato pacis osculo, ire permisit. Inde transeuntes venerunt in Augustam civitatem. Cum autem in predictam civitatem pervenerunt, adprehensus est beatus Ursus a viris illius civitatis, et ibi accepit martyrium. Transiens ergo inde beatus Theonestus, venit cum suis discipulis ad Sisemundum regem. Tunc rex Sisemundus misit eos per legatos suos ad Paulinum episcopum. Tunc episcopus dixit ad eos : « Quid huc advenistis, quia fratres nostri Maximianus et Valerianus hic fuerunt interfecti. » Pergens autem inde beatus Theonestus cum navicula sua ad portum Magontiæ civitatis, pervenit et introivit in civitatem, ut ibi Christum prædicaret, et in eadem civitate Albanus discipulus ejus accepit martyrium. Tunc beatus Theonestus inde transiens duorum discipulorum solatio destitutus, cum duobus aliis Tabram et Tabratham in Gothiam pervenit, et ibi Christum prædicavit. Tunc turbæ Gothorum perforaverunt naviculam unam et duxerunt beatum Theonestum et posuerant in naviculam quam perforaverant, et in pelagus præcipitaverunt eum. Tunc beatus Theonestus læto animo et hilari vultu cum navicula, Domino gubernante, ad ripam alteram fluminis inlæsus pervenit. Et dum vestimenta sua ab aquis exsiccare vellet beatus Theonestus, Gothi conscensis navibus transnavigaverunt fluvium et apprehenderunt eum, et miserunt eum iterum in naviculam quam ante jam perforaverant, et duxerunt eum longe in mare, et dimiserunt eum ut ibi periret. Tunc beatus Theonestus oravit ad Dominum ut eis dimitteretur, et clamide suo obduxit foramina quæ in navicula erant, et elevans oculos suos ad cœlos, dixit : « Domine Deus meus, qui fecisti cœlum et fundasti terram super aquas, et dedisti escam omni carni, qui mare fundasti et terminum posuisti ei, et dixisti : Usque huc veni, et iterum in temetipsum revertere,

F

A te deprecor, Fili Dei vivi, qui in Chana Galileæ de aqua vinum fecisti, qui mulierem a fluxu sanguinis liberasti et mortuos suscitasti, et super aquas maris pedibus ambulasti ; exaudi me et miserere mei, sicut misertus es Noe in diluvio. » Tunc ei vox de cœlo audita est dicens : « Theoneste meus, noli timere : restaurata est navicula tua ; perges in Venetias per Odronto civitatem. » Et statim, Domino annuente, per Odronto civitatem in Venetias, et inde in Altinam civitatem pervenit, et in eadem Christum prædicavit. Tunc multa turba populorum predicationem ejus non ferentes, circumdederunt eum, ut interficerent eum. Tunc beatissimus Theonestus foras civita- D tem perrexit et duo discipuli cum eo. Et multitudo populorum persecuti sunt eos usque ad pontum super ramo fluvio Sile, et ibi comprehendentes beatum Theonestum cum discipulis suis, interfecerunt eos. Et ipse caput suum in manibus suis portavit. Inter flumen Rodiano et Sile ibi posuit illud, et disciPuli ejus similiter fecerunt, et ibi cum ipsis requiescit in pace apud Dominum omnipotentem et homines christianos *. Acta sunt autem hæc in civitate Altina sub Theodosio imperatore, sub die X kl Decembres, regnante Domino nostro Jesu Christo.

** Scripta forsan ante translationem reliquiarum, de qua in Comment. præv., num. 27.*

DE S. ERNACH VIRGINE SANCTIMONIALI

S. PATRICII DISCIPULA

IN HIBERNIA

E

B

R. D. B.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ Unica. Sanctæ Ernach cultus, natales, officium, lapsus et correctio.

MEDIO CIRCITER SÆC. V. S. Ernach, *virgo.*

In *Kalendario Sanctorum Hiberniæ quod Wilhelmus Reeves* (1) *confecit, ad diem 8 januarii legimus :* S. Eargneath, virgo, de Dun-da-en ; *ad diem vero 30 octobris :* S. Ernachuag, de Dun-da-en *et simul* S. Herenat, virgo, de Dun-da-en. *Quam sententiam a Martyrologio patrio Dungallensi hibernice scripto, seu Michaelis O'Clery* (2), *a se et Jacobo Todd edito, mutuatus est. Ibi enim die 8 januarii occurrit :* Eargnat, virgo de Dun-da-en in Dalradia, *et* 30 *octobris :* Hercnat, virgo in Dun-da-en in Sylva Dalradiæ. *Pariter in Martyrologio quod dicitur B. Ængussii, anno circiter* 900 *concinnato ad diem 8 januarii* (3) *celebratur* Ercnat hua[g] an orbba, C *alias* Ercnait uag an orba : *quod significat :* Ercnat virgo hereditas, *aut, si ven. virum Joannem O'Hanlon sequimur :* Ercnat electa ad hereditatem [cœlestem] (4). *Ibidem ad diem* 30 *octobris :* Hernach huag ardage, *alias* Ernach uag ardaige, *seu* Ernach virgo celsa columna (5). *Ubi disjunctae prodeunt voces* Ernach uag, Ernach virgo, *ex quibus Wilhelmus Reeves nomen unum conflavit.* Ernachuag, *ait idem, in Festilogio Ængussii sic annotatur :* Filius Jairnn ejus nomen, et in Dun-da-en in sylva Dalaradiæ est [commemoratus]. *Re quidem vera, in editione Festilogii, quæ recens Dublini prodiit, voci Ernach hæc affigitur glossula* (6) : Ernach i. e. Mac Iairnd est nomen ejus ; sed ad tetrastichum non apte conveniebat ; et est in Dun Daen in sylva Dal Araide. *Jure itaque diceres non in Ernach virginem cadere glossam, sed in alium Ernach, qui quidem in Festilogio Ængussii omissus fuerit. Certe citatur aliquis Ernach in Menologio Dungallensi ad diem* 30 *octobris* (7) : Colman, abbas... Hercnat, virgo, de Dun-da-en..... Dochonna. Feidhlimidh de Dohmnach. ERNACH FILIUS ECHIN. *In Martyrologio Drummondiensi, valde antiquo, ab Alexandro Forbes, episcopo anglicano Brechinensi, juris publici facto, ad diem* 30 *octobris :* Apud Hiberniam natale... sancti virginis Ernach (8), *et ad diem 8 januarii :* Item apud Hiberniam Ercnat sancta virgo et Necten in Britannia eodem die migraverunt ad Christum (9).

culta die 8 januarii et 30 octobris,

2 *Quamvis* S. Eargnat *ad diem 8 januarii et* S. Herenat *ad diem* 30 *octobris in Martyrologio Dungalensi commemorentur, utramque tamen suo Kalendario ad diem* 30 *octobris inscripsit Wilhelmus Reeves, ratus ob causas manifestas unam et eamdem esse sanctam virginem. Qua in re ei præluxit Colganus* (10). *Ven. vir Joannes O'Hanlon* (11) *arbitratur sanctæ virginis natalem die 8 januarii, translationem vero die* 30 *octobris fuisse celebratam, eaque opinio inde confirmatur, quod, ex supra citatis, in Kalendario Drummondiensi sancta dicitur die* 8 migrasse ad Christum. *Ei Sanctorum honores fuisse delatos in ecclesia Chuainda-en seu Dun-da-en, alias Duneane, diœceseos Conerensis parœcia* (12), *scribit Col-*

(1) Ecclesiastical Antiquities of Down, Connor and Dromore, pag. 380. Cfr. pag. 300. — (2) The Martyrology of Donegal. Cfr. Biblioth. Royal. de Brux., mss. 4639 et 5095. — (3) Whitley Stokes, On the Calendar of Oengus, pag. XXVII, in Transactions of the royal Irish Academy, Irish mss., tom. I, part I, edit. 1880. — (4) Ap. O'Hanlon, Lives of the Irish Saints, tom. I, p.125. Cfr. Cod ms. Brux. 5100, fol. 96 v°. — (5) Whitley Stokes, op. cit., pag CLII. Cod. Brux. 5100, fol. 110 r°. — (6) Whitley Stokes, op. cit, pag. CLXI. — (7) Todd et Reeves, Martyrology of Donegal, pag. 289. — (8) Kalendars of Scottish Saints, pag. 27. — (9) Ibid., pag. 1. — (10) Acta SS. Hiberniæ, tom. I, pag. 42. — (11) Lives of the Irish Saints, tom. 1, pag. 125. — (12) Reeves, Ecclesiast. Antiq., pag. 86, 300.

ganus.

A *ganus* (1). *Hanc præcipuam laudem ideo habuit Tamhlacht, Ultoniæ oppidum, ad lacum Echach Peagh, quod ibi beata femina fuit sepulta. Quam vero ob causam in Dun-da-en peculiari cultu fuerit cohonestata, non reperio. Suspicor Hibernos opinatos esse, quum S. Patricius ibi aliquando domicilium habuisse dicatur, eodem loco* S. Ernach, *utpote sancti episcopi discipulam, fuisse commoratam. Ex dictis quoque perspicuum est ejus nomen diversis modis scriptum fuisse,* Ernach, Ergnata, Eargnat, Ercnat, Hercnat, Hernat, Herenat.

nata nobili familia,

3 *Existimat Colganus* (2) *sanctam virginem sub annum* 460 *floruisse ; idque, secutus Vitas S. Patricii ejusque discipuli S. Benigni, infert ex eo quod* S. *Benignus, qui septennis erat dum S. Patricius anno* 431 *in Hiberniam venit* (3), *ab ea in flore adolescentiæ, sed jam sacerdos, amari cœpit. Colgani sententia videtur satis probabilis, quum Benignus tum temporis annos circiter triginta quinque natus esset, sacerdotes autem eo ævo non ante trigesimum ætatis annum, ut videtur,* B *ordinari solerent. Ex iisdem fontibus, et præsertim ex Vita S. Benigni, quæ, hibernico idiomate, in ms. codice Bibliothecæ regiæ Bruxellensis exstat, didicit Colganus beatæ* Ernach *patrem fuisse Darium cognomento Derga, filium Finchadii, filii Eugenii, filii Niellani. Addit Colganus :* Videtur autem hic Niellanus esse, qui regioni de Hy-Niellaim prope Ardmachiam et familiæ ejusdem nominis, in eadem regione olim florenti, nomen imposuit. Et nisi opinio me fallat, fuit Niellanus filius Fedhlimii, filii Fiachri Cassani, filii Collæ cognomento Dachrioch : de quo in Menologio genealogico cap. 9. *Placet ven. viro Joanni O'Hanlon familiam uti et territorium quæ nuncupantur Hy-Niellain prope Armacam, ab illo Niellano nomen accepisse.*

discipula fuit S. Patricii.

4 *Fuit* S. Ernach *una ex virginibus quæ a S. Patricio, Hiberniæ apostolo, sacrum velum accipientes, perennem castimoniam Deo voverunt. Quum autem suis virtutibus in Ecclesia Dei fulgeret, a S. Patricio digna habita est quæ lavaret reficeretque sacras vestes.* C *Immo ex quadam nota quam ad Ængussii Festilogium pertinere dicit O'Curry, discimus* Ercnat, virginem sanctimonialem, fuisse Sancti Columb Cille coquam et vestificam, ejusque ecclesiam esse Cille [sic] Choca in Cairbre ua Ciardha [nunc Carbury in Comitatu Kildariensi]. Ercnat erat ejus verum nomen, quod significat Plumariam : siquidem Ercadh, in vetere idiomate Gaedhelico idem erat quod nunc delineans et acu pingens. Ipsamet enim virgo sancto Columb Cille ejusque discipulis vestes acu pingebat, concidebat et suebat (4). *Ad idem munus obeundum pariter a sancto viro electæ fuerunt S. Lupita, S. Patricii soror, et Cruintheresia, regis Britanniæ filia* (5). *Non tamen videntur fuisse id genus sanctimoniales diaconissæ, ut describuntur a Pinio* (6), *Cabassutio* (7), *Pelliccia* (8), *Mannhartio* (9), *Colmano* (10) *aliisque pluribus ; sed harum aliquam prætulisse speciem. Similitudinem minorem habent cum Ordinum Præmonstratensis et Cisterciensis monialibus conversis : quarum erat lavare canonicorum aut monachorum vestes aliaque hujusmodi, ac vicissim ab iis cibo spirituali nutriri et refici* (11), *quæque tamen non erant ad cultus divini res curandas peculiari modo adhibitæ. Suo officio* S. Ernach *aliquo tempore rite functa est, omnem laborem suscipiens ut decore et splendide liturgia sacra perageretur, nunquam tamen felicior quam cum sibi esset concessum sacrosancto sacrificio Missæ, et officiis divinis solemniter decantandis interesse.*

Amore inhonesto S. Benignum amavit ;

5 *At illa delectatio quam ex laudibus divinis percipiebat, non multum abfuit quin ei maximum damnum faceret. Etenim Jocelinus, monachus Cisterciensis sæculi XII, in Vita S. Patricii,* (*quod opus* majori cum delectu prudentiaque collectum (12) *voluisset Papebrochius*), *scribit :* Venerabilis Benignus inter ceteras munerum dotes, quibus illum ditaverat divina gratia, vocis in cantu dulcisonæ quadam E pollebat prærogativa ; ita ut audientium compungendo plerumque penetraret aures et corda. Sed quoniam virtus aut donum divinitus collatum plerisque solet esse odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis in mortem ; ex vocis melodia ministrabat tentator delinquendi occasionem. Quædam namque sanctimonialis fœmina, Ernachuag, dum oblectaretur super Benigni cantum mellifluum, auribus crebro perceptum, interiori desiderio succendebatur ad peccatum criminale, cum ipso viro Dei hujus ignis ignaro committendum. Turpium ergo schematum fomentis adhibitis, fervens et fœtens in tantum exarsit et excrevit concupiscentia, ut vix in ejus pectore se caperet amoris perniciosi flamma. Et quia propter disciplinam S. Patricii, puella non poterat potiri secreto Benigni colloquio, ex accessus et alloquii ipsius difficultate ampliori urebatur incendio. Calliditate igitur fœminea instructa, gravissimam infirmitatem simulans decubuit doloris lecto, implorans cum ploratu animæ consilium, sacræque Communionis salutare viaticum a sancto sibi præberi Benigno : erat enim tunc gradu sacerdos, F magna veneratione habitus, qui et officium sacerdotale sacris adornabat actibus. S. Patricius autem, revelante Spiritu sancto, non ignorabat quo sanctimonialis illa laborabat incommodo. Accito itaque discipulo suo, videlicet Benigno, præcepit ut ægram visitaret, et quæ saluti animæ congruebant, illi ministraret. Obsecundans ille Patri spirituali, ejus benedictione postulata et percepta, domum decumbentis intravit, editoque signo Crucis (sicut moris erat ubique Patricio domum quamlibet ingredienti), omnes insidias latentis inimici, saluti hominum invidentis aut quieti, effugavit. Res mira claruit atque præclara, et, licet inusitata, tamen utilissima. Elevans oculos puella vidit ingressi Benigni staturam valde terriblem, faciemque ejus flammigeram,

(1) Acta SS. Hiberniæ, pag. 42. — (2) Colganus, Trias thaumaturga, pag. 24, 73, 124. — (3) Lives of the Irish Saints, tom. I, pag. 125. Cfr. Reeves, Eccles. Antiq., pag. 300. — (4) O'Curry, Manners and customs of the ancient Irish, tom. III, pag. 123, cit. apud Whitley Stokes, pag. CCLVII. — (5) Colganus, Acta SS. Hib., pag. 41. — (6) Acta SS., tom. I Sept., Tract. prælim., pag. 1 et seq. — (7) Notitia Concil., pag. 25, edit. Lugd. 1690. — (8) Christianæ Ecclesiæ politia, tom. I, lib. I, pag. 64 et seqq. — (9) Antiquit. christianæ, pag. 106. — (10) Lyman Coleman, The antiquities of the Christian Church, cap. III, pag. 54. — (11) Cfr. supra, Comment. de B. Riewera, pag. 52 ; Acta SS., tom. XII Oct., pag. 391. — (12) Acta SS., tom. II Martii, pag. 521.

illud

AUCTORE R. D. B.

illud habitaculum atque seipsam intus et exterius collustrare, sanctumque Patricium manibus suis caput ipsius obumbrare. Ab illa ergo hora usque ad vitæ terminum, ignem venereum sensit in carne extinctum,ac si corpus ligneum vel lapideum gestasset, non carneum. Diligebat deinceps S. Benignum illa sanctimonialis sancto sinceroque amore, seque confitebatur ipsius meritis per S. Patricium a gehennali ereptam ardore. Unusquisque ergo quod sensit super hoc signo videat, quia unusquisque secundum Apostolum abundat in suo sensu : ego vero magis admiror, plusque appretior miraculum hic gestum ad animæ vivificationem ac vegetationem, quam alicujus in carne mortui resuscitationem. *Hactenus Jocelinus, qui in Actis S. Patricii describendis quatuor nunc deperditas Vitas ejusdem Hiberniæ apostoli, a SS. Benigno, Mel episcopo, Lomano, Patricio juniore, ejus discipulis concinnatas, præ manibus habuit. Jocelini librum, licet non omnibus numeris perfectum, Papebrochius, relictis aliis S. Patricii Vitis, Actis Sanctorum Bollandianis inseruit.*

sed miraculo fuit correcta.

6 *Duo quoque alii S. Patricii biographi sanctæ* Ernach *imprudentiam posteris tradiderunt, interposito tamen hoc descrimine, quod ab iis dicitur illa femina S. Benignum nimio amore dilexisse, et inde ægrotasse ac defuncta esse, dum contra Jocelinus illam tantum simulasse morbum refert. Prior ex illis historicis videtur esse S. Evinus, qui, ut ait Papebrochius* (1), *assumpsit* ex antiquioribus latinis aliquas, indeque nunc paragraphos, nunc periodos transcribens, easque hibernice reddens, atque eadem lingua adjungens reliqua quæ ipse aliunde cognoverat atque addenda judicabat. *Qui scriptor, postquam ferme eodem sermone ac Jocelinus S. Benignum adumbravit, subjicit :* Cum enim S. Patricius Ardmachiæ ageret, quædam virgo, filia viri principis in illa regione, nimirum Darii, filii Finchadii, qui Ardmachiam S. Patricio contulit; mira suavitate cantus S. Benigni illecta, cœpit cum melodiæ dulcedine, aliam admittere delectationem, tam virgineæ verecundiæ quam vitæ noxiam. Flammæ etenim paulatim succrescentes, ita vires tacito administrarunt incendio, ut dum illud optati desiderii explendi aquis extingui non potuerit, primo virgini omnes corporis vires, et postea ipsam pene vitam ademerit. Quod cum S. Benignus resciret, rem S. Patricio, et causam, prout contigit, aperuit; in casu deplorando, ejus opem et auxilium implorat et postulat. S. Patricius hæc audiens, aquam benedixit, et jubet ut S. Benignus corpus virginis ista aspergat; quod cum fecisset, illa sancta virgo, inquit author ille vetustus, surrexit confestim viva, et postea spiritualiter dilexit eum. Hæc est Ergnata, filia Darii, quæ quiescit in Tamhlacht. *Rem eodem modo, sed minus prolixe narrat alius biographus, quem Colganus* (2), *repugnante Papebrochio* (3), *suspicatur fuisse S. Eleranum. Hæc sunt ejus verba* (4) : In illo tempore filia Dairi discipulum sancti viri, nomine Benignum, nimio amore dilexit : et inde ægrotavit, ac defuncta est. Benignus autem aquam benedictam a sancto *(Patricio)* suscipiens, perrexit ad locum, in quo puella erat mortua, quam aqua aspergens, illico incolumis surrexit : et postea spiritualiter dilexit eum. Ipsa est Ercnata sancta filia Dairi, quæ est in Tamlachta-bo (5). *Verum Jocelino potius quam duobus aliis scriptoribus fidem habendam esse arbitror. Ipse enim, quamvis S. Patricii Vita, S. Evino adscripta, usus sit* (6), *alios tamen scriptores, ut procul dubio in hac re veraciores, in sanctæ* Ernach *lapsum referendo sequi maluit. Idem dicatur de ejus morte et ad vitam reditu. Quod genus miraculi non adeo rarum est in Sanctorum Actis, quemadmodum disputavit Benedictus XIV* (7), *theologorum commentarios de hominibus mortuis divinaque ope revocatis ad vitam breviter contrahens. Neque plura de beata* Ernach *explicanda nobis occurrunt.*

(1) Ibid., pag. 520. — (2) Trias thaum., pag. 162 et seq. — (3) Ibid., pag. 44. — (4) Acta SS. Martii, tom. II, pag. 250. — (5) Trias, pag. 46. — (6) Acta SS., tom. II Martii, pag. 578. — (7) De beatif. et canoniz., etc., lib IV, part. I, cap. XXI, num 5.

DE SS. THALASIO ET BAJO

MARTYRIBUS

EXOLDUNI IN GALLIA

COMMENTARIUS CRITICUS.

R. D. B.

§ I. De SS. Thalasio et Bajo paucissima supersunt documenta. Clades civitatis Bituricensis, oppidi Exolduni et monasterii B. Mariæ Virginis.

SÆCULO V EXEUNTE. *De* SS. Thalasio *et* Bajo *non supersunt*

Scriptores rerum Bituricensium inter civitatis suæ viros pietate fortique animo præstantes, SS. Thalasium *et* Bajum *Exoldunenses, utpote veritatis christianæ martyres, jure meritoque recensent. Sed, quamvis nulli labori pepercerint* (1), *quemadmodum et ad me viri docti ex illa regione oriundi scripserunt, ut eorum ætatem, historiam cruentæ mortis, aliaque hujus generis perspecta haberent, non potuerunt non fateri sese omne suum oleum et operam perdidisse. Videntur ambo SS. Sidonio Apollinari, Sulpitio Severo, Venantio Fortunato ipsique diligentissimo S. Gregorio Turonensi aliisque antiquis Galliæ centralis scriptoribus, qui istius tractus martyres et sanctos sermone soluto aut carmine celebrarunt, prorsus fuisse ignoti: nam ne verbum quidem de illorum glorioso agone vel triumpho literis mandarunt. Scriptorum silentium adeo fuit altum, ut præter veterem quamdam locutionem latinam, et tres martyrologiorum enunciationes, certe non antiquas, frustra aliquod documentum quæsiveris. Scilicet in ecclesia Exoldunensis monasterii Deiparæ exstabat capsa lignea, quæ in summo muro, novem pedes alto, posita erat,* et in qua *(ita Gasparus Thaumas de la Thaumassière)* existimant Exoldunenses contineri corpora sanctorum *qui nominati sunt* THALASIUS ET BAIUS, QUORUM PRIMUS SENATOR EXOLDUNI, ALTER VERO ARCHIPRESBYTER IN EODEM MARTYRISATI; HAC QUOQUE IN ABBATIA SUNT CANONISATI SANGUINISQUE SUORUM EFFUSIONE PROTECTORES DATI (2). *Ubi illud imprimis notandum est, quod, quum gallico sermone opus suum scripserit laudatus auctor, latine tamen retulit hæc verba:* THALASIUS ET BAIUS QUORUM, *etc.; ita ut in his adesse vestigia antiquæ inscriptionis videri possit. Quapropter ea nomine* inscriptionis Exoldunensis *passim in hoc commentario significabimus.*

2 *Historiam rerum Bituricensium, ex qua citata verba descripsimus, confecit Thaumas de la Thaumassière, innixus, ut fatetur in præfatione, bene multis diplomatibus genuinis a se lectis, illamque anno* 1689 *in lucem primo edidit* (3). *Hunc virum res Bituricenses accuratissima diligentia collegisse referunt Ludovicus Moreri* (4) *ejusque sequax Carolus Richard, O. P.* (5). *Quibus consonant Ludovicus Michaud* (6), *Ludovicus Raynal* (7) *et doctor Hoefer* (8), *quorum primus eum nuncupat* operum probatorum *scriptorem, secundus modo* peritum historiæ, *modo* eruditum boni nominis; *tertius censet ejus Opera præsertim de rebus Bituricensibus esse* eximia. *Fateor eum ab Armando Pérémé* (9) *admissæ aliquando negligentiæ incusari: sed me non fugit hunc historicum fere omnia sua placita de* SS. Thalasio *et* Bajo *e Thaumasserio excerpsisse, quin hoc loco in eo errorem deprehendat, imitatus Felicem Pallet* (10), *qui anno* 1785 *Thaumasserii narrationem, nullo mutato verbo, in suos historicos libros transtulit.*

3 *Dein in Martyrologio jam dicti monasterii Exoldunensis ad diem* 30 *octobris legebatur:* In territorio Bituricensi, castro Exoliduno sanctorum martyrum Thalasii et Baii (11). *Item in Martyrologio Bituricensi monasterii puellaris S. Laurentii, edito a Labbeo, occurrunt hæc verba ad diem IV idus maji (12 maji):* In territorio Bituricensi translatio sanctorum Florentii, Davidis, Talazii et Asclipii episcoporum (12). *Hæc verba* recentissima manu *addita fuisse testatur editor Labbeus. Præterea in eodem martyrologio ad diem* 30 *octobris:* Bituricas castro Exiliduno S. Thalasii episcopi (13). *Addit et traditio popularis, in Officium ecclesiasticum clero Bituricensi proprium traducta, utrumque sanctum martyrem simul sæculo V pro Christo animam posuisse eorumque sacras exuvias Exolduni et Biturigibus periisse. Nec alia de utriusque sancti martyris muniis, gestis, agone, morte et antiquo cultu nobis innotuerunt.* *nostro ævo*

4 *Inspiciens curiosus lector hæc monumenta historica, animadvertet omnia obscura nocte esse obvoluta. Utique ex iis excerpere* *nisi paucissima documenta:*

(1) Cfr. Pérémé, Recherches sur Issoudun, pag. 55. — (2) Hist. du Berry, tom. II, lib. V, cap. V, pag. 146, edit. 1867. — (3) Cfr. Lelong, Bibl. Hist. Franc., tom. III, pag. 433, edit. Fevret. — (4) Le Grand Diction. historiq, tom. X, pag. 109, edit. 1758. — (5) Diction. ecclés., tom. V, pag. 287, edit. Paris. 1762. — (6) Biographie Univ., tom. XLV, pag. 249, edit. 1825. — (7) Hist. du Berry, tom. III, pag. 449, tom. IV, pag. 379 et 418. — (8) Nouv. Biogr. Univ., tom. XLV, pag. 26, etc. — (9) Recherches sur Issoudun, pag. 291 et 54. — (10) Nouv. hist. du Berry, tom. V, pag. 138. — (11) Apud Thaumassière, Pallet et Pérémé, loc. cit. — (12) Labbe, Biblioth. mss., tom. II, pag 699. — (13) Labbe, ibid., pag. 704.

AUCTORE R. D. B.

possumus SS. Thalasium *et* Bajum, *cives Exoldunenses, ibi eodem tempore morte cruenta pro Christo fuisse affectos; sed quandonam martyrium subierunt? Num tempore imperatorum Romanorum? Sed tunc in Gallia forte nondum erant creati archipresbyteri. An ibidem ætate Visigothorum? Sed quonam pacto per hæc tempora potuit senatoria dignitate insigniri* S. Thalasius? *Dein ille idem* S. Thalasius *qui in inscriptione monasterii B. Mariæ Virginis dicitur* Senator, *in martyrologio Bituricensi S. Laurentii perhibetur* Episcopus. *Præterea quanam ratione reliquiæ* S. Thalasii *Exolduno Bituricas in monasterium puellare translatæ fuerunt? Tandem adde traditiones Bituricenses et Exoldunenses non in unum idemque conspirare. Et hæc documentorum penuria tanta est, ut in nullis aut historiis aut annalibus aut aliis libris scriptis sæculo XII antiquioribus, modo aliquot diplomatum Exoldunensium titulos excipias, nomen oppidi Exolduni reperiant eruditi* (1). *Nec aliquis culpet vel Bituricenses vel Exoldunenses, quasi suorum cœlestium patronorum historiam* B *propria incuria interire permiserint; nam causa hujus infortunii nulla est alia quam innumeræ calamitates, quibus provincia Bituricensis, oppidum Exoldunense, ipsumque monasterium Deiparæ, exuviarum SS. Martyrum per plura sæcula sedes, ferme indesinenter pressa fuerunt: quæ nisi præ oculis habeantur, ratio hujus commentarii nostri de* SS. Thalasio *et* Baio *vix intelligi possit. Quapropter nobis hanc cladium seriem breviter indicantibus, ignoscat lector, eo quod ad utriusque sancti martyris Acta dilucidanda, valde utile, ne dicam necessarium, erit. Itaque ab ipsis originibus Exoldunensibus exordiamur, ne cuiquam absurdum videatur* S. Thalasio *senatoris nomen fuisse inditum.*

quum Exoldunum, ubi perhibentur occisi,

5 *Porro* Exoldunum *quod dicitur fuisse olim scriptum* Exoldunum, Exolidunum, Exuldunum, Exelodunum, Exilidunum, Exildunum, Uxellodunum, Urselodunum, Eussodunum, Essodunum, Issoldunum, Auxellodunum, Ypsilodunum, Seldunum, Sodunum, Xoldunum (2), *quodque hodie* C *nomen Gallicum habet* Issoudun, *civitatis vel etiam provinciæ aut diœceseos Bituricensis semper fuit oppidum. De Exolduni etymologia multum disputarunt Chaumeau, Thaumassière, Catherinot aliique; sed, licet in hoc labore multum insudarint, sub judice litem reliquerunt. Verum vel ipsum nomen desinens in* dunum, *ut Lugdunum aliaque similia* (3), *Exolduni oppidi celticam originem ac proin remotissimam antiquitatem manifesto demonstrat. Haud paucorum eruditorum est sententia recensendum esse Exoldunum inter Biturigum urbes quas illi, ne patriæ fines a Romanis occuparentur, igni deleri libenti animo passi sunt, et de quibus Julius Cæsar scripsit :* Omnium con- D sensu, hac sententia probata, uno die amplius XX urbes Biturigum incenduntur (4). *Quin etiam iidem eruditi existimant Exoldunum, postquam civitas Bituricensis a Romanis fuit subacta, aut municipium aut coloniam Romanam esse effectam. Re quidem vera neque inter Galliæ colonias Romanas, neque inter municipia a scriptoribus numeratur : at rei periti opinantur non pauca Galliarum municipia, colonias, imo et civitates, quarum notitia temporum acerbitatibus videbatur interiisse, paulatim e tenebris in lucem fuisse evocatas. Nostro quidem ævo, ait Benjaminus Guèrard, Gallicarum antiquitatum scientissimus* (5), *ducentæ circiter gentes Galliam Belgicam, Celticam et Aquitaniam incolentes nobis innotuerunt : sed asserit Josephus, Judæorum historicus* (6), *suo tempore fuisse trecentas et quinque, Plutarchus* (7) *trecentas; quin et Appianus* (8) *quadringentas dicit a Julio Cæsare devictas Romanisque subditas. Unam ex his gentibus fuisse Exoldunensem omnino verisimile est; nam in urbis vicinia repertum traditur numisma inscriptum literis* Gens Xol- E du, *ac triginta et una urnæ sepulcrales, certa sedis Romanæ indicia. Apparent et ibi vetustissima rudera, quibus constat locum ab iisdem Romanis ex parte saltem post exustionem fuisse restitutum* (9). *Præterea Galliæ oppida infra Ligerim sita brevi post suam cladem libentissime Romanos mores susceperunt* (10). *Neque dubitandum est quin Exoldunum munitum fuerit : unde nomen castri ei accessit, uti in Martyrologio Exoldunensis monasterii Deiparæ legimus.* Castra *enim, uti et* castella, *quemadmodum observat Cangius* (11), oppida munita dicta... fuerunt... *vel ut loquitur Schœpflinus,* locus munitus defendendæ provinciæ extructus (12). *Idem alibi :* Oppidum exiguum quod vicum potius majorem appellares vel burgum, ubi nec episcopus, nec comes, nec præfectus, nec ullus judicum provincialium sedem habuerat (13). *Quibus quoque locis sua erat curia seu ordo, vel senatus; quod postea nobis ostendendum erit. Atque hæc de oppidi Exoldunensis antiquitate.*

6 *Verum, uti modo monuimus, illud* præclarum oppidum Galliæ Celticæ (14) *martyrio* SS. Thalasii *et* Baji *celebre, monumentis historicis, quibus illorum gloriosus triumphus dilucidetur, propter temporum iniquitates omnino caret. Postquam enim Exoldunum, non secus atque integra Bituricensium civitas, ultra quinque sæcula Romanis fuit subdita, sub imperium Visigothorum, qui jam a quinquaginta septem circiter annis Galliæ meridionalis partem occupabant, ab anno circiter* 474 *ad annum circiter* 484 *transiit* (15). *Anno vero* 507 *Chlodoveus, rex Francorum, aliis suis Gallicis possessionibus hunc tractum armorum vi adjunxit* (16). *Dein civitatis Bi-*

uti et tota civitas Bituricensis,

(1) Péréme, cap. IV, pag. 64.—(2) Valesius, Notitia Galliarum, pag. 190; Péréme, pag. 20. – (3) Cfr Raynal, Hist. du Berry, tom. I, lib. I, cap. II, pag. 38. — (4) De Bello Gallico, lib. VII, cap. XV. — (5) Essai sur le système des divisions territoriales de la Gaule, Introduct., pag. 2 et seq.—(6) De Bello Judaico, lib. II, cap. XVI (al. XXVIII), pag. 119, edit. Didot. — (7) Opera, tom. II, Cæsar, cap. XV, pag. 852, edit. Didot. — (8) Roman. Histor. quæ supersunt, de bellis civil., lib. II, num. 150, pag. 409, edit. Didot. — (9) Péréme, cap. II, pag. 21; cap. III, pag. 39. — (10) Rivet, Hist. litt., tom. I, part. I, pag. 126; Desjardins, Géogr. de la Gaule Romaine, tom. II, cap. I, pag. 22 et seqq.—(11) Gloss., tom. II, v° *Castellum*, edit. Paris. 1842; Longnon, Géogr. de la Gaule au VIe siècle, pag. 15. — (12) Cfr. Alsatia illustrata, tom. II, pag. 430. — (13) Ibid., tom. I, pag 178. — (14) Baudrand, Nov. Lex Geogr., pag. 282, edit. 1677. — (15) Dufour de Longuerne, apud Bouquet, Recueil des Historiens des Gaules, tom. III, pag. 683 et seq. — (16) Cfr. Ibid., pag. 379.

turicensis,

AUCTORE R. D. B.

A *turicensis, sive hæc fuit regni Aurelianensis, sive regni Aquitanici, vel ditionis regis Anglorum, infausta fata semper subiit Exoldunum. Hinc incredibilibus calamitatibus obrutum fuit, quando universus Bituricensis ager, regibus Francis inter se bellantibus, crudeliter igni ferroque circa annos* 532 *et* 583 *vastatus fuit* (1) : *item quando ei, sæculo VIII, Carolus Martellus primo, dein Arabes et postea Pippinus, Martelli filius, tam ingentem cladem intulerunt* (2), *et quando sæculo IX illum Normanni multos annos depopulati sunt. Et singulariter ipsum Exoldunum annis* 1135, 1504 *et* 1651 *flammis quasi deletum fuit. Præterea anno* 1174 *ab Henrico II rege Angliæ, et anno* 1195 *ab ejus filio Richardo expugnatum fuit. Accedit quod sæculo XVI Calvini asseclæ et sæculo XVIII turbatores rerum civilium et ecclesiasticarum omnia sancta Exolduni subverterunt. Hæc passim referunt Raynal* (3), *Pérémé* (4), *Pallet* (5) *aliique. Quæ continuæ clades monumentis historicis non potuerunt non esse exitiosæ.*

B

ipsumque monasterium, reliquiarum sedes, plures fuerint combusta.

7 *Tandem, quod hoc loco minime prætermittendum est, monasterium Deiparæ Exoldunense reliquiarum sanctorum martyrum per plura sæcula domicilium, alterius generis calamitatibus fuit afflictatum. Etenim monachis Exoldunensibus, quorum exordia ad annum* 947 *referuntur, anno* 1481 *abbates commendatarii, cœnobiorum pestis, præesse inceperunt : et, quum, uti eorum mos erat, disciplinam regularem flocci facerent, paulatim monasterii incolæ religiosæ suæ professionis adeo immemores facti sunt, ut ad vitæ sanctimoniam revocandi fuerint. Postea anno* 1620 *iterum eis datus est abbas regularis, Jacobus Touchet, qui, anno* 1674 *vita functus, successores infeliciter nactus est et ipse abbates commendatarios, quibus bullas constanter denegavit Sancta Sedes. Nec mirum : nam hi viri sua, Deo posthabito, quærentes, monasterii res tam incredibiliter dissolverunt, ut sæculo XVIII ineunte ad tres vel quatuor monachos esset redactum : quorum regulari præfecto non nisi duo millia librarum numerabantur* (6). *Eorum tandem supellex ex auctoritatis publicæ mandato diei* 17 *julii anni* 1793 *fuit huc illuc sparsa : monasterii vero archivum in foro combustum* (7). *Et hic miser status tum monasterii Deiparæ, præsertim tempore abbatum commendatariorum, tum provinciæ Bituricensis et oppidi Exoldunensis magna causa fuit cur* SS. Thalasii *et* Baji *memoria tantum detrimenti passa sit.*

C

§ II. De traditionibus Exoldunensibus et Bituricensibus. De tempore martyrii SS. Thalasii et Baji. — Fuitne S. Thalasius senator et postea episcopus? An idem ac Thalasius episcopus Andegavensis? De archipresbyteratu S. Baji. Fuitne monachus? De genere utriusque martyris. De nomine S. Thalasii.

Non concordant traditiones Bituricenses et Exoldunenses

Non mirum est inter tot strages, quas modo memoravimus, monumenta antiqua de martyribus Exoldunensibus periisse, et solam forte oralem traditionem per longa tempora eorum memoriam servasse. Quæ traditio, quum sanctorum reliquiæ adessent et perenni cultu honorarentur, semper viva esse debuit. Dein, quæ Baronius de traditionibus Romanis, multum approbantibus decessoribus nostris Henschenio (8) *et Sollerio* (9), *protulit, valent quoque de traditionibus Exoldunensibus* (10). *Ait quippe :* In his quæ sunt Romanæ Ecclesiæ, major est adhibenda fides ejus alumnis quam cæteris (11). *Traditiones autem illæ in quantum spectant ad* S. Thalasium *duplici brevissimorum documentorum genere continentur, quorum alia ut § superiore vidimus, sunt Exoldunensia, alia Bituricensia, et non ita similia sunt, ut ex eodem fonte hausta dici possint : neque ita dissimilia, ut ad eumdem sanctum ex parte non pertineant. Ex traditionibus Exoldunensibus colligimus utrumque sanctum, quorum unus senator, alter archipresbyter fuit, pro Christo Exolduni sanguinem profudisse et ibidem suorum* (id est, civium) protectores, *in monasterio Deiparæ, ubi eorum reliquiæ in eadem capsa depositæ fuerunt, cultu ecclesiastico fuisse eodem die* 30 *octobris honoratos : quasi ad indicandum eos in eodem certamine martyrium esse adeptos, ut in Bituricensi Officio ecclesiastico legitur. Bituricensia vero documenta nobis exhibent aliquem* S. Thalasium *episcopum, cujus, non secus ac SS. Florentii, Davidis et Asclepii episcoporum, ad S. Laurentium translatio fuit facta. Qui sanctus idem habitus sit oportet a martyrologii scriptore (verene an falso, inquiretur inferius) ac sanctus martyr* Thalasius *Exoldunensis ; nam ad diem* 30 *octobris in eodem martyrologio hæc quoque occurrere verba vidimus :* Bituricas castro Exiliduni S. F

(1) Cfr. Gregor. Turon., Hist. Francorum, lib. III, col. 250; lib. VI, col. 398, edit. Migne.— (2) Cfr. Dufour, tom. cit., pag. 704. — (3) Hist. du Berry, tom. I, passim. — (4) Recherches sur Issoudun, cap. X, pag. 168 et seqq. ; cap. XII, pag. 204. — (5) Nouvelle hist. du Berry, tom. V, cap. I, pag. 125. — (6) Cfr. Voyage littéraire de deux Religieux Bénédictins, tom. I, pag. 21 et seq.; Gallia christ., tom. II, col. 156 et seq. — (7) Pérémé, pag. 284. —(8) Acta SS., tom. III Aprilis, pag. 409. — (9) Ibid., tom. III Julii, pag. 479. — (10) Cfr. Papebrochius, Resp. ad exhibitionem errorum Sebast. a S. Paulo, Art. XIX, num. 15 ; Acta SS., tom. VII Octob., pag. 824 ; ibid., tom. VIII, pag. 821 ; Mabillonius, De Azymo et ferm., cap. VIII, Opp. posth., pag. 154 ; Honoré de Ste Marie, Réflexions sur les règles de la critique, tom. II, pag. 299 ; Pitra, Etudes sur les Bollandistes, pag. 135.— (11) Martyr. Roman., ad diem 26 Aprilis, in Nota.

Thalasii

AUCTORE R. D. B.

Thalasii episcopi. *Ex his apparet eumdem* S. Thalasium *ab Exoldunensibus habitum fuisse senatorem, et a Bituricensibus episcopum.*

de SS. Thalasio et Bajo.

9 *Hos secutus est Nicolaus Catherinot, qui in Bituricensi Sanctuario recensens sanctos quorum corpora ad S. Laurentium quiescunt, addit* S. Thalasium *episcopum Arvernensem ibi coli die* 12 *maji et præsertim die* 30 *octobris. Nonnihil in diversum opinatus est Claudius Chastelain in Martyrologio Universali, ad diem* 30 *octobris, hoc effatum proponens:* Exolduni in territorio Bituricensi, S. Thalasius chorepiscopus, cujus corpus servatur a monialibus S. Laurentii Biturigibus. *Nec defuerunt qui suspicati sint* S.Thalasium *Exoldunensem, seu, si mavis, Bituricensem, eumdem fuisse atque Andegavensem, qui absens Actis concilii Turonensis anni* 461 *subscripsit* (1), *et cui Acta concilii Venetensis anni* 465 *fuerunt transmissa* (2). *Sed hæc conjectura parum accurata est; nam ei non favet traditio aut Bituricensis aut Exoldunensis, neque etiam Andegavensis, quæ nunquam episcopum*
B *illum videtur inter sanctos annumerasse. Jam vero ex memorata illa diversitate exoriuntur aliquot quæstiones: prima, quonam ævo sancti martyres vixerint; secunda, num fuerit* S.Thalasius *episcopus aut saltem chorepiscopus; tertia, fueritne senator; quarta denique, num forte Exoldunensis, Bituricensis et Andegavensis unus idemque sit. Quas ita solvere tentabimus, ut alia nonnulla, quæ non absurde de sanctis viris affirmari possint, uti de eorum nomine et professione, immisceamus, habentes præ oculis quæ de antiquissimis Exoldunensibus originibus supra dicta sunt.*

Ambo martyres facti videntur inter annos 474 et 484.

10 *Itaque, priusquam ulterius procedimus, utile erit ostendere non erroris incusandam esse traditionem popularem ecclesiasticam, in Officiis liturgicis clero universo Bituricensi propriis relatam, et initio hujus commentarii a nobis indicatam: qua apertis verbis* SS. Thalasius *et* Bajus *affirmantur* sæculo V labente *pro Christo sanguinem suum fudisse: quin imo hæc sententia certe verisimilior est. Etenim rerum ecclesiasticarum Franciæ scrutatoribus non occurrunt ante sæculum V aut chor-*
C *episcopi aut archipresbyteri* (3), *qualis prædicatur clare* S. Bajus: *unde credibile nobis videtur hujusmodi dignitates ante sæculum V in Gallia non fuisse, ac proin* S. Bajum *suo munere non esse functum ante sæculum V. Nec objiciatur eum forsan fuisse primarium castri Exoldunensis presbyterum, sine archipresbyteri nomine tamen, uti multis in locis usus fuit, atque hac de causa posteriore tempore archipresbyteri nomen sortitum esse. Sed hujus rei, quæ mera est conjectura, nulla datur demonstratio: quum contra traditio ecclesiastica diœceseos, tum in inscriptione monasterii Deiparæ, tum in Officio ecclesiastico apertissime expressa, eum fuisse archipresbyterum sine ambagibus pronuntiet. Neque videntur in tractu Bituricensi sæculo V aut postea certo fuisse martyres, nisi quo tem-*
pore hæc civitas Evarico regi Visigothorum D
fuit subdita, id est, ab anno circiter 474 *ad annum* 484. *Quam crudelis erga catholicos fuerit Evaricus, arianismi acerrimus propagator, referunt et S. Apollinaris Sidonius* (4) *et S. Gregorius Turonensis* (5). *Hic, S. Sidonii testis oculati brevians narrationem, scribit:* Hujus tempore et Evarix, rex Gothorum, excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitati suæ non consentientes, clericos carceribus subigebat: sacerdotes vero, alios dabat exsilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei. Maxime tunc Novempopulanæ, geminæque Germaniæ [*lege* Aquitaniæ] urbes, ab hac tempestate depopulatæ sunt. Extat hodieque et pro hac causa ad Basilium episcopum nobilis Sidonii ipsius epistola quæ hæc ita loquitur. Sed persecutor non post multum tempus, ultione divina percussus, interiit. *Sub hac, inquam, persecutione* SS. Thalasium *et* Bajum *religionis catholicæ causa animam posuisse existimo. Et si fides populari tradi-* E
tioni tribuitur, locus agonis et hodie visitur, tumulus, olim extra, nunc intra pomœrium positus.

11 *Quibus de martyrii tempore disputatis, dilucidanda venit quæstio fueritne* S. Thalasius *episcopus an senator et martyr. Nec facile est responsum, quum traditio Bituricensis eum episcopum, Exoldunensis vero non episcopum, sed senatorem et martyrem prædicent. Verum præ oculis habendum est traditiones Exoldunensium antiquiores esse quam Bituricensium, et secundum effatum Baronii, quod supra adduximus, credibiliores, utpote ad sanctum suum civem pertinentes. Deinde Exolduni nunquam fuit sedes episcopalis. Quod quum videret Castellanus, ut, quantum fieri posset, utrasque traditiones inter se conciliaret, chorepiscopum eum dixit: sed non feliciter. Sic enim discessit a Bituricensi traditione, neque accessit ad Exoldunensem; nullum habens omnino documentum quo novam hanc sententiam firmaret. Re quidem vera sæculo V existebat in Galliis hoc cle-* F
ricorum genus. De illis jam in concilio Nicæno I actum fuit (6); *et memorantur anno* 439 *in canone III concilii Rejensis* (7), *in Galliis, et eorum munera parum ab officiis et juribus archipresbyterorum discrepabant, uti ostendunt Thomassinus* (8), *Pellicia* (9), *Binterim* (10) *aliique. Sed aliud est fieri potuisse ut* S. Thalasius *hoc gradu honoratus fuerit, aliud secundum veterem aliquam memoriam ita affirmari posse. Hinc traditio Bituricensis et sententia Castellani minus firmæ nobis videntur. Placitum vero Catherinoti existimantis* S. Thalasium *fuisse Arvernensem episcopum, quum nulli documento innixum inveniatur, parum curandum apparet.*

Non videtur S. Thalasius *fuisse episcopus,*

sed dumtaxat senator.

12 *Magis itaque placent monumenta Exoldunensia, quæ suadent* S. Thalasium *fuisse* Senatorem *Exolduni: quod plures perperam*

(1) Sirmondus, Concilia Galliæ, tom. I, pag. 123 et seqq. — (2) Ibid., pag. 137. — (3) Cfr. Thomassin, Discipl. de l'Eglise, tom. I, col. 453, 466. — (4) Epist. ad Basilium, apud Sirmondum, tom. I, col. 1022 et seqq. — (5) Opera, Hist.Franc., lib. II, cap. 25, col. 221, edit. Migne. — (6) Labbe, Conc., tom. II, col. 47. — (7) Ibid., tom. III, col. 1286. — (8) Discipline de l'Eglise, tom. I, lib. II, cap. I, pag. 447 et seq. — (9) Pellicia, Christianæ Ecclesiæ politia, tom. I, lib. II, pag. 114 et seq.— (10) Denkwürdigkeiten, tom. I, pars II, pag. 386 et seq.

intelligentes,

A *intelligentes, in eo fuerunt, ut crederent eum in senatu romano habuisse sedem* (1), *aut a familia patricia romana ortum duxisse, non attendentes Gallis suos olim fuisse senatores. Neminem enim latet civitates, oppida, municipia, aliisve nominibus designata loca, disposita et gubernata fuisse ad similitudinem urbis Romæ. Ait quippe Justinianus :* Qui rempublicam olim nobis disposuerunt, existimaverunt oportere secundum regiæ urbis instar (*Romæ*) adunare in unaquaque civitate nobiles viros et unicuique senatus dare curiam, per quam debuissent agi quæ publica sunt, et omnia fieri secundum ordinem (2). *Quo vero pacto* S. Thalasius *togam senatoriam induere meruerit, ex nullo documento historico erui licet. In senatores enim cooptabantur alii jure hereditario, utpote nati postquam pater senatorium adeptus erat ordinem, alii vel ob merita vel ob amplissima peracta munera. Iis quidem demandatum erat vectigalia decernere, municipiorum magistratum nominare, civitatis res administrare et tueri, atque apud imperatorem ejusque legatos agere. Neque obstat minor* B *Exolduni celebritas, quominus verisimiliter senatum habuerit, adeoque in eo* S. Thalasius *sederit : nam, uti jam vidimus num.* 5, *Exoldunum creditur olim fuisse aut colonia aut municipium romanum, ac potuit* S. Thalasius, *si non inter urbis Exoldunensis, certe inter civitatis Bituricensis senatores referri, quum Exoldunum intra Biturigum limites esset. Nunc autem in inscriptione monasterii Deiparæ fertur fuisse* Senator Exolduni, *nec ratio prostat cur ei in alia curia sedem assignemus.*

Confusus forte cum episcopo Andegavensi vel alio.

13 *Devenimus tandem ad postremam quæstionem, fueritne* S. Thalasius *Exoldunensis idem ac* S. Thalasius *qui Biturigibus colitur. Priusquam respondeo, non possum non aperire anxietatem quamdam quæ meum obsedit animum : videlicet satis superque notum est olim atque omni fere tempore homines sacrilegos extitisse, qui falsas circumferrent reliquias ; ita ut concilia, atque etiam Tridentinum, leges adversus eorum facinora ferre debuerint. Porro nonne mirum est quatuor episcoporum corpora, de quibus plane nesci-* C *mus ubi sederint aut unde venerint, in puellare S. Laurentii cœnobium una translatione illata fuisse? Sed quum nulla dubitandi firma causa prostet, hanc suspicionem ex animo expuli, tamquam certum habens esse reliquias cujusdam S. Thalasii. Sed quidquid id est, statui non posse videtur unum eumdemque esse sanctum virum. Omitto ambas partes contendisse corpus* S. Thalasii *apud se fuisse : nam infirmius est hoc argumentum, quoniam per synecdochen sæpius pars corporis corpus dicebatur. Quod validius est, sancti illi distinguuntur muneribus senatorio et episcopali ; distinguuntur etiam societate, quum unus socium habuerit* S. Bajum, *alter SS. Davidem, Florentium et Asclepium. Quod si quis velit S. Thalasium Bituricensem fuisse Andegavensem episcopum, qui anno* 453 *ad hanc Ecclesiam gubernandam assumptus fuit, et absens consensit, octo annis post, Actis concilii Turonensis* (3), *ut ante dixi ; nihil ego habeo quo id confirmem. Quæ controversiæ de* S. Thalasio *tales sunt, ut, præsertim ob defectum documentorum, solvi nequeant. Nunc aliæ de ejus socio quæstiones sunt instituendæ, quæ, quamvis non adeo sint arduæ, difficulter tamen dirimuntur.*

Explicantur archipresbyteri munera quibus functus est S. Bajus,

14 S. Bajum *Exolduni archipresbyteri munus obiisse, videtur apertum : nam martyres, præsertim qui animarum curam gerunt, si paucissimos excipias, quo loco domicilium habent, sanguinem pro Christo profundunt : quin et nemo facile negabit illud ex ipsa inscriptione colligendum esse, ubi fertur in* eodem *Exolduno ac* S. Thalasium *martyrium fecisse* Bajum, suorum, *id est, Exoldunensium civium,* protectorem. *Quum itaque* S. Bajus *esset munere archipresbyteri Exolduni auctus, Exoldunense castrum pro episcopo Bituricensi* E *regebat. Hoc enim fuisse illo ævo archipresbyterorum officium, videmus in scriptis S. Gregorii Turonensis, loquentis de Moderico qui archipresbyter castrum Ternodorense* regebat (4), *et de Publiano qui et ipse* regebat *Brivatum* (5). *Nec fugit sæculis IV et V archipresbyteros solitos esse ab episcoporum latere non secedere, præsertim in Oriente, ac proin suum domicilium habuisse ubi episcopi, et eorum fuisse legatos ad explenda pro ipsis ea munera episcopalia quibus fungi poterant presbyteri. Sed id quoque certum est, sæculo VI in Gallia alios archipresbyteros in urbe episcopali* (6), *alios in castris et in vicis suam habuisse sedem : nam præter jam memoratos Modericum et Publianum, meminit S. Gregorius Turonensis Eulalii archipresbyteri Archtonæ in pago Pictaviensi* (7), *et alterius qui vici in pago Herbatilico, in Namnetum Pictonumque confinibus siti, nomine Becciaci, archipresbyter erat* (8); *item et archipresbyteri Mercensis vici* (Mercy-sur-Cher) *in pago Bituricensi, vel Nereensis vici* (Neris) *in Burbonensi pago* (9). *Et quum S. Gregorius de* F *altero archipresbyterorum genere loquatur, tamquam de instituto jam dudum in Gallia existente, et plures eorum sic recenseat quasi non ita pridem vixissent, non est mirum* S. Bajum *sæculo V archipresbyteri munere Exolduni esse functum* (10).

qui fuit et monachus.

15 *Quum pro more a nobis usurpato Sancti qui in statu monastico vixerunt, a clericis sæcularibus secernendi sint, breviter hoc loco indicare lubet quare* S. Bajum *inter monachos referamus. Ut passim notum est, S. Eusebius episcopus Vercellensis* eosdem monachos instituit

(1) Cfr. Pérémé, cap. IV, pag. 57. Tacit. Ann., lib. XI, 25. — (2) Authenthicæ seu Novellæ Constitutiones, coll. IV, tit. 17, nov. 38, de decurionibus et filiis eorum, præf., pag. 72, edit. Elzevir. 1668. Cfr. Willems, Antiquités Romaines, part. II, lib. III, sect. III, cap. II, § 3; Guérard, Essai sur le système des divisions territoriales de la Gaule, pag. 1 et seq. ; Raynouard, Histoire du droit municipal en France, tom. I, lib. I, pag. 1 et seq. — (3) Gallia christiana, tom. XIV, col. 546 et seq. — (4) Opera S. Gregorii Turonensis, Historia Francorum, lib. V, col. 321, edit. Migne. — (5) Ibid., Miracula Martyrum, lib. II, col. 814. — (6) Ibid., lib. I, cap. LXXVIII, col. 774. — (7) Ibid., Gloria Confessorum, col. 831. — (8) S. Greg., Gloria Mart., cap. XC, col. 784. — (9) Ibid., Vitæ Patrum, col. 1054. — (10) Thomassin, Discipl. de l'Eglise, part. I, lib. II, cap. III, col. 460 et seqq. ; Pellicia, Christianæ Ecclesiæ politia, tom. I, lib. I, pag. 71 et seqq.; Selvaggius, Antiquitatum christianarum Institutiones, lib. I, part. II, cap. I, pag. 15 et seq.; Morinus, De sacris Ordinationibus, part. III, Exercit. XVI, pag. 215 et seq. ; Binterim, Denkwürdigkeiten der Christ-Katholischen Kirche, tom. I, pars I, pag. 514.

AUCTORE R. D. B.

tuit esse quos clericos (1). *Quam disciplinam in Hipponensem Ecclesiam traduxit S. Augustinus, et S. Martinus in Gallias; unde per S. Patricium in Hiberniam translata fuit. De Galliis sic loquitur Ruinartius in Præfatione ad Opera S. Gregorii Turonensis, secutus Adrianum Valesium* (2) *et Mabillonium* (3) : Monasticus ordo jam tempore Gregorii ita erat clericatui conjunctus, ut idem fuerit monachum esse ac clericum... et quidem ut passim suis locis observamus, quos Gregorius appellat clericos initio capitis, eosdem postea monachos nuncupat. Nec mirum, cum illis temporibus, et jam multo antea, monachi clericalibus omnibus officiis perfungerentur, præcipuamque divinorum officiorum celebrationi operam impenderent : imo et abbates, ut modo dicebamus, clericos ordinabant, et cum aliquid solemniter in Ecclesia agendum occurrebat, statim episcopi, ut passim memorat Gregorius, suæ diœcesis abbates et presbyteros convocabant (4). *Quæ verba quoque ad sæculum V ac proin ad* S. Baji *tempora spectare videntur : nam S. Gregorius, ubi monachos eosdem ac clericos aperte dicit, loquitur de viris qui* B *sæculo V inter vivos degebant. Post Ruinartium monachi benedictini Tassin et Toustain* (5) *iisdem placitis adhæserunt, referentes S. Gregorium Turonensem ultra sexagies clericos nuncupasse monachos. Nec quisquam existimet hos clericos omnia explevisse officia quæ nunc monachis incumbunt : nam vita communis eis præscripta non erat, sed* contemptus rerum et accuratio levitarum, *adeo ut non multum dispares essent hodiernis bene institutis clericis. Hæc itaque* S. Baji *videtur fuisse conditio.*

Uterque martyr videtur fuisse Gallus.

16 *Hucusque de muneribus sanctorum martyrum locuti sumus, nec verbum de eorum gente diximus. Nomina quidem eorum sunt græca; Bajo significatur* Parvus,*uti et Thalasio* Marinus: *quod nomen apud Gallos meridionales non adeo rarum erat* (6). *At forsan quis inde colliget utrumque sanctum domo aut origine fuisse græcum. Nec absurda esset hæc conjectura, quum ante et post Christum natum Græci quam plurimi in Galliis sibi domicilium constituerint, fuerintque patriorum usuum quam barbari tenaciores* (7) : *sed neque* C *oblivioni dandum est populos a Romanis debellatos, brevi post tempore adeo in unum cum victoribus suis fuisse confusos, ut eorum et mores et linguam admitterent, illi vero qui in rempublicam administrandam cooptabantur, multo magis ad ritus et consuetudines romanas sese accommodarent. Quin, ut paucis exemplis rem conficiam, liquet ex epigrammate anni* 442 *Romæ reperto* (8), *et ex Apollinaris Sidonii aliorumque istius ævi vocabulis, Gallos nomina græca et latina sibi assumpsisse. Quæ satis suadent non posse ex nomine* SS. Thalasii et Baji *certo conjici Galline fuerint an Græci. Quum cæterum nulla sit ratio cur alienigenæ existimentur, quumque fuerint cives Exolduneses, et in Gallia muneribus honestissimis functi ibi martyrium fecerint, hæc regio eorum patrium solum dicenda videtur.* D

S. Thalasius ultimo nomine, ut proprio, designatur.

17 *Præterea considerandum est* S. Thalasium, *utpote senatorem, inter nobiles seu patricios fuisse numeratum, ac proin fere tria aut plura habuisse nomina. Quocirca nonnulli quærere possent, quale nomen* Thalasius *fuerit. Porro si vel Reipublicæ vel primorum imperatorum tempore inter vivos degisset, dubitandum esset; nam tunc prima appellatio erat prænomen, secunda nomen gentis, tertia cognomen* (9); *sed quum multo postea beati martyres ævum egerint, non dubitamus quin* Thalasius *pro horum trium ultimo putandum sit. Quod et facile colligitur ex Sirmondo nostro dicente in Præfatione ad Opera sancti Apollinaris Sidonii :* Romanis, stante Republica, proprium id nomen fuit, quod primum, id est prænomen : quo nimirum fratres ipsi, cum cætera nomina communia haberent, inter se distinguebantur, ut M. Tullius Cicero, et Q. Tullius Cicero fratres. Postea vero non primis, sed ultimis nominibus ut propriis uti ac distingui cœpere, ut E Salvius Otho et Salvius Titianus : item Flavius Vespasianus et Flavius Sabinus fratres apud Suetonium. Quo spectans Suetonius idem, in Vitelliis fratribus tamquam peculiare notat, solis eos prænominibus distinctos fuisse; quod certe Reipublicæ temporibus novum non fuisset : tum quippe fratres, ut dixi, non aliter distinguebantur.

18 *Idque pluribus aliis argumentis demonstrat Sirmondus. Dein ille idem ostendit posterioribus sæculis imponendorum nominum hunc pariter morem fuisse, ut tum propria cujusque, tum adjuncta seu cognomina, seu prænomina (quæ omnia in singulis capitibus variabant) a parentibus ut plurimum cognatisque, patribus, patruis, avis, proavis, reliquisque affectibus, omissa gente, mutuarentur. Plerisque tum erant tria nomina, sed nonnullis etiam plura. Sic Quintus Flavianus Memmius Symmachus, Fabius Claudius Gordianus Fulgentius, Cajus Sollius Apollinaris Sidonius, Magnus Felix Ennodius, Fabius Laurentius Marius Victorinus, etc. ; quibus omnibus id unum erat commune, quod ultimum vocabulum nomen proprium erat* (10). F *Quot nomina habuerit* S. Thalasius *senator, prorsus nescitur, uti et in aliis centenis præclaris hominibus obtinet; sed illud mihi certum est,* Thalasium *ultimum fuisse ejus nomen, idque proprium : in quo non laborabatur græcumne esset an latinum. Atque hæc pro nostro proposito de Romanorum nominibus sufficiunt. Subsimilem quidem sententiam, de nominibus SS. Ambrosii et Augustini disserens, pro more suo egregie proposuit commendator Joannes Baptista de Rossi, nostro ævo archæologiæ christianæ omnium consensu facile princeps* (11).

(1) Opera S. Ambros., tom. IV, sermo LVI, num. 3 et 4, col. 720, edit. Migne. — (2) De Basilicis, cap. III, pag. 24 et seqq., Paris. 1657. Disceptationis de basilicis defensio, pag. 15 et seqq., Paris. 1660. — (3) Acta SS. Ord. S. Bened., Præf. in sæc. II, num. 27. ; ibid., Præf. II in sæc. III, num. 45, Paris. 1669-1672. — (4) S. Gregorii Turonensis Opera. Præfatio, col. 34, edit Migne, — (5) Nouveau traité de diplomatique. tom. III, pag. 300; tom. V, pag. 288. — (6) Cfr. Rivet, Hist. littér., tom. I, part. I, pag. 60.—(7) Cfr. Rivet, ibid., tom. I, part. I, pag. 45 et seqq.— (8) Edm. Le Blant, Inscriptions chrétiennes de la Gaule, tom. II, num. 657, pag. 539; Rossi, Inscriptiones christianæ, tom I, pag. 310. — (9) Cfr. Sigonius, apud Grævium, Antiq. Roman., tom. II, col. 1951 et seqq ; Onuphrius Panvinius, ibid., col. 1991 et seqq. ; Cannegieter, De mutata Romanorum nominum ratione ; Marquardt, Römische Privatalterthümer, tom. I, pag. 10 et seqq.— (10) Opera Sirmondi, tom. I, pag. 831 et seqq. Cfr. Opera Ennodii, ibid., col. 1365. — (11) Bullettino di arch. crist., serie I, anno II, pag. 73 et seqq.; anno III, pag. 15.

§ III.

A

§ III. De cultu SS. Thalasii et Baji Exolduni et per totam diœcesim Bituricensem.

SS. Thalasii et Baji

Etsi nobis verisimile apparet utrumque sanctum martyrem brevi post præclarum suum agonem in Sanctorum album fuisse translatum, cum istius ævi talis esset consuetudo, tamen, de cultu illis collato dicturi, lectorem præmonitum volumus, nullum hucusque nobis præsto esse monumentum historicum quo hujus cultus exordia detegi possint. Antiquissima documenta in quibus utriusque martyris nomen occurrit, sunt Hagiologium Gallo-Francicum ad usum Bituricensis monasterii S. Laurentii, et Martyrologium ad usum Exoldunensis monasterii B. Mariæ Virginis. De prioris monumenti liturgici ætate nihil scimus, ut initio commentarii indicavimus, nisi quod post sæculum XIII fuit B *confectum. Illud tamen esse valde vetus, manifestum est, quum a nostro Labbeo annis* 1643 *et* 1657 *editum fuerit e codice* vetustate propemodum exeso atque usu assiduo detrito : *qui codex fuit* ex alio antiquiore aut ejusdem Laurentiani monasterii aut abbatiæ S. Sulpitii jam olim descriptus, et identidem novis accessionibus locupletatus (1). *Fueritne minus antiquum alterum monumentum historicum, Martyrologium nempe Exoldunensis monasterii B. Mariæ Virginis, de quo Thaumasserius anno* 1689 *in Historia rerum Bituricensium, affirmare non ausim. Suspicor illud antiquius esse anno* 1481, *quo monasterium cœpit per plura sæcula sub jugo abbatum commendatariorum gemere, et disciplina monastica pessum ire : nam in hac rerum conditione homines ad martyrologium efficiendum non videntur valde apti. Hinc affirmandum videtur non tantum* S. Thalasium, *sed etiam* S. Bajum *centum annis ante decretum Urbanianum anni* 1634 *fuisse cultu ecclesiastico cohonestatum, ac proin hunc insignem honorem utrique* C *sancto sæculis XVIII et XIX legitime fuisse collatum. Id quoque perspicuum est ex eo quod longissimi temporis scientia et tolerantia episcoporum fuit probatus : quæ scientia et tolerantia ubi adsunt, noluit Urbanus VIII suum decretum cultui sanctorum et beatorum non canonisatorum præjudicare. Nec fuit alia causa cur in Proprium Officiorum diœceseos Bituricensis fuerit traductus ab archiepiscopis istius civitatis : quibus, ut omnium diœceseon episcopis, jure ordinario fas est, teste Benedicto XIV* (2), *de cultu Sanctorum legitimo judicium ferre, non tamen illum ampliare.*

cultus Exolduni

20 *Itaque in abbatia Ordinis S. Benedicti sub tutela B. Mariæ Virginis Exolduni recolebatur olim, die* 30 *octobris, memoria* SS. Thalasii *et* Baji ; *quo die in choro martyrologica legebatur annuntiatio, superius edita, num.* 3, *ubi et de eorum reliquiis diximus. Firmatus erat Sanctorum cultus miraculorum gloria : legitur quippe in Gallia Christiana : In Exoldunensi abbatia* singulari cultu habentur SS. Thalasius et Bajus.... quorum sanctitatem frequentia quæ ad sacras eorum reliquias fiunt miracula probant (3). *Cum Gallia Christiana concordat monachus Benedictinus Beaunier* (4), *perhibens cultum* SS. Thalasii *et* Baji *ex miraculis et ortum et quaquaversus extensum fuisse per hunc tractum. Item Edmundus Martene et Durandus* (5) *tradunt initium hujus singularis devotionis et popularis concursus referendum esse præcipue ad annum circiter* 1700, *quando puer quidam membris omnibus captus, sanctorum martyrum interventu fuit sanitati redditus. Postea plura hujus generis miracula patrata fuerunt, atque hinc cultus erga* SS. Thalasium *et* Bajum *non mediocria cepit incrementa. Ex Thaumasserio discimus ipsius tempore, id est circa annum* 1689, *die* 30 *octobris Exolduni beatorum martyrum festum ritu duplici fuisse celebratum : quod et adhuc obtinuisse anno* 1785 *refert historicus Pallet* (6) : *quæ sane non tolerassent* E *archiepiscopi Bituricenses, nisi eorum cultus fuisset plane probatus.*

AUCTORE R. D. B.

21 *Jam monuimus num.* 3 *eodem die solius* S. Thalasii *memoriam celebratam fuisse in Martyrologio cœnobii S. Laurentii Biturigibus, et die* 12 *maji translationem ejusdem* S. Thalasii *et trium episcoporum ; quod putabatur, uti etiam refertur a Castellano, ibi quiescere ejus corpus : de qua re vide supra, num.* 9. *Atque ex his monumentis certissimum est in una ecclesia Exoldunensi* SS. Thalasii *et* Baji *cultum viguisse, et in altera Bituricensi unius* S. Thalasii. *Sed nequaquam ab omnibus Exoldunensibus aut Bituricensibus clericis Officium et Missa in eorum honorem celebrata est ; multoque minus hunc cultum pertinuisse ad universam diœcesim Bituricensem, vel etiam ad omnes ecclesias, fuit ostensum. Quin in Breviariis Bituricensibus ineunte sæculo XV et annis* 1500, 1510, 1625 *et* 1651 *confectis aut typis editis, quæ accuratissime scrutatus est R. P. Caffin, Societatis Jesu presbyter, ne verbum quidem fit de* SS. Thalasio *et* Bajo. *Honoris quidem ecclesiastici beatis* F *martyribus a Bituricensi Ecclesia delati, antiquius documentum præ manibus non habemus quam Directorium ms. Ecclesiæ Bituricensis anni* 1625, *ubi ad diem* 30 *octobris, omisso* S. Bajo, *festum* S. Thalasii episcopi et confessoris *indicatur. Verum anno* 1734 *cum tanta incrementa ab aliquot annis cepisset cultus utriusque martyris, clerici Bituricenses omnes jussi sunt, ex mandato archiepiscopi de Roye de la Rochefoucauld, præscribentis novi Breviarii usum, colere die* 30 *octobris ritu simplici memoriam non solius* S. Thalasii, *sed etiam* S. Baji, *et in Officio divino et in Missa antiphonas vel etiam orationes recitare de Communi Martyrum : quem ritum in archidiœceseos Directoriis annorum* 1848 *et sequentium nondum in desuetudinem ivisse videmus. Sed ab anno* 1863, *ex quo Breviario utuntur*

et Biturigibus.

(1) Bibl. mss., tom. II, pag. 706. — (2) De Canoniz., lib. II, cap. VII, num. 1, et seqq — (3) Gallia christiana, tom. II, col. 157, edit. 1720. — (4) Recueil historique des Archevêchés, Evêchés, Abbayes, etc. de France, tom I, pag. 236. — (5) Voyage littéraire de deux Bénédictins, tom. I, pag. 21. — (6) Nouvelle histoire du Berry, tom. V, pag. 143.

Romano

AUCTORE R. D. B.

Romano clerici Bituricenses, ritu simplici celebrant SS. Thalasii *et* Baji *festum, et præter orationes de Communi Martyrum addunt lectionem sequentem, a S.Congregatione Rituum approbatam:*

Extenditur ad totam diœcesim Bituricensem.

22 Thalassius ex nobili et patricia stirpe natus, spretis opibus, clericali militiæ nomen dedit. Sacerdotio initiatus mox ad episcopalem evectus dignitatem, in Arvernensi territorio pontificalia obiit munera. Bajus autem fuit archipresbyter. Quinto labente sæculo, persecutione Exolduni sæviente, Thalassius et Bajus fidem constanter profitentes, sanguinis effusione martyrium simul compleverunt die trigesima octobris, qua die insignes sanctorum martyrum reliquiæ in beatissimæ Virginis Mariæ abbatia Exoldunensi D devoto cultu asservatæ, fidelium venerationi exponebantur. Labentibus sæculis, beati Thalassii corpus allatum fuit in S. Laurentii Bituricensis abbatiam, quæ quotannis die maii duodecima hanc translationem solemni festo recolebat. In civili autem perturbatione quæ circa finem decimi octavi sæculi in Galliis exarsit, pretiosæ reliquiæ tum Exoldini, tum Avarici *(id est Biturigibus)* disjectæ perierunt. Non periit autem sanctorum martyrum memoria, meritoque diœcesis in qua martyrii palmam adepti sunt, protectores habentur. *Quæ hac lectione continentur, pleraque suprà ad examen revocata fuerunt, ita ut plura de iis dicenda non videantur.*

DE S. GERMANO CONFESSORE PONTIFICE

CAPUÆ IN CAMPANIA

B E

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ 1. Cultus S. Germani. Civitatis S. Germani initia. De sancti episcopi reliquiis. Suntne hodie Placentiæ?

VERISIMILITER ANNO DXL VEL DXLI. *Die 30 octobris colitur S. Germanus Capuanus,*

In *Martyrologio Romano ad diem* 30 *octobris legimus:* Capuæ S. Germani episcopi et confessoris, magnæ sanctitatis viri: cujus animam in hora obitus ejus ab angelis in cœlum ferri sanctus Benedictus aspexit. *Occurrit* S. Germani *nomen in Martyrologio Ottoboniano* (1). *Sed ab Adonis Martyrologio exsulat: quod si in nonnullis codicibus scriptum est, recentiore manu dicit Dominicus Georgi esse additum* (2). *Idem obtinet in Usuardo. Abest scilicet a codicibus puris secundum priorem ipsius Usuardi editionem factis, et a Sollerio nostro editis. In exemplaribus autem multo* C *magis recentibus tum Belgii, tum Germaniæ,* S. Germanus *Capuanus commemoratur. Atque hi codices similes sunt posteriori editioni Usuardi; nam sancti* Germani *nomen non deest a codice Pratensi qui fuit auctus ab ipso Usuardo, et a Bouillartio anno* 1718 *accurate editus. Ea de re magnam controversiam fuisse concitatam, non ignorat eruditus lector: quæ hoc loco redintegranda non est. Quidquid enim est de lite inter Sollerium et Bouillartium orta, hoc constat, Usuardinum Martyrologium post medium sæculum IX ab auctore suo retractatum esse; in hac altera editione memorari* S. Germanum; *atque hujus proinde cultum extra Italiam illo ævo fuisse propagatum. In duobus quoque kalendariis Anglicis* (3), *quorum prius, Exoniense, sæculo circiter XII latine, posterius sæculo circiter XIV gallice fuit conscriptum, annuntiatur ad diem* 30 *octobris festum* S. Germani episcopi Capuani; *item in kalendario Missalis Eboracensis anni* 1516; *quo perspicuum est illis temporibus sancti viri festum apud Anglos in liturgiam fuisse receptum. Adde quod ejus mentionem faciunt ad eamdem diem Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum, Maurolycus in Martyrologio, Castellanus in Martyrologio Universali, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, cardinalis de Noailles in Martyrologio ad usum Ecclesiæ Parisiensis edito.*

præsertim in oppido Italiæ

2 *Sed præsertim in civitate S. Germani floruit ipsius* S. Germani *cultus. Nec mirum est, quum ab eo nomen suum duxerit, et parte reliquiarum ejus aucta fuerit, quando iis Capuani a Ludovico II imperatore circa annum* F 872 *fuerunt spoliati. Hujus civitatis primordia, utpote cum* S. Germani *cultu arctissime connexa, referimus. Noverunt omnes monasterium a S. Benedicto in monte Casino conditum, eversum fuisse circa annum 580 a Longobardis, ejusque monachos Romam sese contulisse, ibi domicilio prope basilicam Lateranensem a Pelagio II fuisse donatos, et post centum fere et quinquaginta annos ad pristinam habitationem reversos. Scilicet, ineunte sæculo VIII, Petronax abbas, ægre ferens a Casino monte sancti Benedicti discipulos exsulare, in eo monasteria duo, approbante Romano pontifice Gregorio II, instruxit: alterum in ipso monte, ubi S. Benedictus cœnobium instauraverat; alterum, prope Casini castrum ad radices montis, nomine SS. Salvatoris nuncupatum* (4). *Eodem loco S. Bertharius, abbas Casinensis, postea a Sarracenis anno vel*

(1) Martyrologium Adonis, pag. 686, edit. Georgii. — (2) Ibid., pag. 552. — (3) Hampson, Medii ævi Kalendarium, tom. I, pag. 458 et 470. — (4) Mabillonius, Annal. Ord. S. Bened., tom. II, pag. 55, edit. Paris. 1704.

AUCTORE R. D. B.

A 883 *vel* 884 *occisus* (1), *civitatem ædificavit, eamque, uti scriptor anonymus* (2), *Ignotus Casinensis dictus, et Leo Ostiensis* (3) *referunt, vocatam voluit* Eulogimenopolim, *id est*, Benedicti civitatem, *sed id, ut ait Angelus de Nuce, abbas Casinensis sæculo XVII* (4), non præstitit, vel ejus successores non observarunt, *verisimiliter quod ibi insignes* S. Germani *Capuani reliquiæ magna veneratione habebantur. Contra legitur in S. Bertharii Actis, ab Ignatio, priore Casinensi sæculo XV, scriptis, iisque e fontibus coævis haustis:* Et quia *Bertharius* maximam partem reliquiarum a serenissimo et christianissimo imperatore Ludovico receperat, quas de civitate Capuana acceperat, et præcipue S. Germani episcopi, cujus corpus idem acceperat imperator, civitatem ipsam S. Germanum appellari instituit (5).

quod ex ipso nomen duxit,

3 *Propter hunc diversum loquendi modum difficile dictu est, quo pacto* S. Germani *nomen oppido adhæserit. Verum valde probabile videtur, quum illius sancti episcopi translationis fama longe lateque percrebruisset, et undique adventarent populi ad ejus visitan-* B *das reliquias et implorandum patrocinium, pronos fuisse ad dicendum se ad* S. Germanum *ire, atque hac ratione nomen S. Germani nomini Eulogimenopolis fuisse suffectum. Si vero Ignoti Casinensis et Leonis Ostiensis narratio est certa, verisimiliter factum est (quod innumeris locis obtinuit), ut appellationem ecclesiastici vel civilis magistratus auctoritate datam, appellatio spontanea et popularis vicerit. Qui cultus seu veneratio erga* S. Germanum *ab eo tempore non mediocriter crevit, quum abbates Casinenses, hinc quasi a S. Benedicti temporibus* (6), *ex pontificum Romanorum indulgentia, veluti episcopi hunc tractum regerent, ejusque necessitatibus spiritualibus providerent; illinc avita reverentia* S. Germanum, *uti infra videbitur, non potuerint non prosequi. Utilissimæ fuerunt novo oppido locisque circumjacentibus tum pietas erga sanctum episcopum, tum auctoritas monachorum Casinensium. Scilicet quum jam a multis annis antiquissima Casinensis diœcesis, cujus bene multi incolæ religionis christianæ immemores vivebant, careret episcopis, neque ulla* C *spes alicujus obtinendi affulgeret; paulatim, ædificato S. Germani oppido, pietas christiana cepit incrementa eximia.*

præeuntibus monachis Casinensibus.

4 *Qui plura de oppido velit, adeat Gattolam aliosque qui ejus historiam persecuti sunt* (7). *Ibi cultus* S. Germani *nullatenus est antiquatus; nam in istius diœceseos Directorio liturgico anni* 1847, *omnes clerici ejus festum die* 30 *octobris agere jubentur. Præterea clericis ipsius oppidi S. Germani mandatum est ut eodem die, sub ritu duplici primæ classis cum octava celebrent festum sancti episcopi, utpote* protectoris specialis; *dein, ut die* 26 *ejusdem mensis dedicationem insignis ecclesiæ collegiatæ S. Germani recolant. Illi monachi Casinenses, qui* S. Germani *cultum tanta alacritate in ejus oppido promoverunt, non potuerunt quin intra parietes domesticos exemplo popularibus præirent. Utique hujus priscæ religionis paucissima supersunt antiqua documenta : nam (modo excipias sancti episcopi Vitam duobus codicibus inscriptam), tantum tria Bibliothecæ Casinensis editores protulerunt. Scilicet duo kalendaria, quorum prius, utpote festum S. Francisci Assisiatis referens, ante annum* 1229 *non fuit exaratum : posterius vero post annum* 1323, *siquidem S. Thomæ Aquinatis festum proponit. Porro in priore kalendario ad diem III kal. novembris* (8), *et in altero ad IV kal. novembris* (9) *legitur:* Germani episcopi. *Tertium monumentum est missale monasticum* (10), *quod quamvis literis vulgo gothicis XIV sæculi desinentis dicatur exaratum, multo tamen ante primitus compositum existimo, propterea quod in eo nec S. Bernardi, nec SS. Dominici et Francisci ulla mentio habetur : nihilominus anno* 1087 *posterius; nam missam celebrandam indicit in honorem S. Nicolai, cujus cultus post translationem anni* 1087 *præcipue in Occidente florere cœpit.* E

Honoratur Capuæ aliisque in locis.

5 *Nec minus religiose Capuani sancti sui episcopi memoriam servarunt. Et quidem ejus festum in Capuana ecclesia metropolitana et tota diœcesi solemniore ritu duplici secundæ classis celebratur. Quo pacto remotissimis temporibus ibi fuerit honoratus, posteris non tradiderunt scriptores. Scimus tamen eum memoratum fuisse in quinque Ecclesiæ Capuanæ Kalendariis, quibus antiquiora non videtur invenisse Michael Monachus, rerum sacrarum illius Ecclesiæ scientissimus. Ex his unum est anno* 1087 *posterius : nam in eo translatio S. Nicolai anno* 1087 *peracta memoratur; sæculo tamen XIII medio anterius, utpote non continens festum S. Francisci Assisiatis. Alia esse videntur sæculi XIII et XIV* (11). *Erat et Capuæ, quo tempore Michael Monachus scribebat, id est anno* 1630, *oratorium* S. Germano *sacrum, non longe ab episcopio seu palatio episcopali positum* (12). *Dein* extitit in diœcesi Calvensi archiepiscopo *Capuano* subdita ecclesia S. Germani a Palera anno 1173, et S. Germani in Pizone (13). *Honoratur quoque cultu ecclesiastico, uti ex earum colligimus Kalendariis, in diœcesibus Calensi et Placentina. Nunc de reliquiis beati episcopi loquendum est.* F

Ludovicus II S. Germani reliquias ex urbe Capua

6 *Sepultus fuit (sic episcopus Suessanus Franciscus Granata)* in ecclesia majore S. Stephani in Capua vetere, *ubi diutissime cultus ei fuit delatus : dein cum nova civitas fuisset ædificata, eo transportatum est sacrum corpus, innumeris in eis solennibus editis miraculis* (14). *Sed postea, ut ante diximus,* S. Germani *corpus Capua fuit alio translatum. Scilicet Ludovicus II imperator, Lotharii imperatoris filius, ac proin Ludovici Pii nepos, Italiam*

(1) Acta SS., tom. IX Octob., pag. 680 ; Pertz, Monum. Germ., Scriptt., tom. VII, pag. 610. — (2) Chronicon Casinense, Mon. Germ., tom. III, pag. 229. — (3) Ibid., tom. VII, pag. 603. Cfr. Muratori, Rerum Italic. Scriptt., tom. IV, pag. 310. — (4) Muratori, ibid. — (5) Acta SS. tom. IX Octob., pag. 672 et 675. — (6) Ughelli, Italia sacra, tom. I, col. 571 ; Vita S. Benedicti, auctore S. Gregorio, apud Muratori, Scriptt. Italiæ, tom. IV, pag. 202. — (7) Cfr. Gattola, Ad historiam abbatiæ Casinensis accessiones, part. II, pag. 747 et seq. Cfr. Descrizione istorica del monasterio di Monte Casino, pag. 1 et seqq., edit. Neapol. 1775. Cfr. Giustiniani, Dizionario del Regno di Napoli, tom. VIII, pag. 148 et seqq. — (8) Bibliotheca Casinensis, tom. III, Florilegium, pag. 133. — (9) Ibid., pag. 137. — (10) Bibl. Casin., tom. III, pag. 174 et 176. — (11) Sanctuarium Capuanum, part. IV, pag. 401, 410, 420, 433. — (12) Ibid., pag. 123. — (13) Ibid. — (14) Granata, Storia sacra della Chiesa di Capua, tom. I, pag. 103 et seqq.

anno

AUCTORE R. D. B.

anno 866 *ingressus est* (1); *ubi plures civitates circumiens, Berolæ* per menses circiter undecim remoratus *est* (2), *atque fugatis Sarracenis, Capuam integro fere anno tenuit* (3); *unde, ait Leo Marsicanus seu Ostiensis, sæculi XII ineuntis scriptor* (4), sublato corpore beati Germani ejusdem civitatis episcopi, demum Franciam est reversus : moratus per diversa loca in partibus istis per annos circiter sex. *Quibus verbis subjicit Angelus de Nuce in Notis :* Cujus [S. Germani] capite ditavit novam S. Germani civitatem : inde sic appellatam, ut fert traditio. *Adde Ignatium in Vita S. Bertharii narrantem, uti vidimus, maximam partem reliquiarum* S. Germani *civitati istius nominis fuisse datam a Ludovico II. Itaque manifestum videtur his sacris lipsanis aliquando Sangermanenses fuisse auctos. Sed cum de illis postea historici sileant, tantum affirmantes ibi sancti episcopi digitum religiose servari* (5), *existimandum est eos tanto thesauro fuisse spoliatos. Et certe parum verisimile est S. Germani oppidum, propterea quod beati viri digitum, exiguam corporis partem, haberet, suam appellationem* B *accepisse : quod tamen nemo miraretur, si ejus sacrum caput ibi aliquando fuisset conditum, postea bellis et vastationibus deperditum. Hinc arbitror Ludovicum II caput et alias quasdam partes minus præcipuas sancti episcopi Sangermanensibus dono dedisse, reliquas vero, quum peteret Franciam, secum asportasse.*

Placentiam tulisse dicitur.

7 *Verum quo transtulerit Ludovicus II* S. Germani Capuani *sacras exuvias, non tradiderunt historici. Contendunt quidem a pluribus sæculis Placentini sancti episcopi corpus intra sua quiescere mœnia, sed id antiquis documentis ostendere non possunt* (6). *Nemo saltem negat cujusdam* S. Germani *ossa a Placentinis, ante hominum memoriam, asservata fuisse in ecclesia quæ erat olim monialium cœnobii S. Sixti, Ordinis S. Benedicti, et ab anno* 1112 *monachorum ejusdem Ordinis* (7). *In ejus enim fronte scriptum exstabat hoc epigramma* (8) :

DIVO SIXTO PP. SECUNDO MARTYRI
C HIC QUIESCENTI SACRUM. UBI ET SS.
QUATUOR INNOCENTUM CORPORA, FABIANI
PP. TIMOTHEI, SYMPHORIANI, MARCELLI,
ET APULEI MARTYRUM, AC GERMANI
EPISCOPI, MACHARII, ET FELICIS CONFESSORUM,
NECNON VIRGINUM, ET MARTYRUM MARTINÆ,
ET BARBARÆ DOMUM HANC, ET CIVITATEM
E CŒLO PROTEGENTIUM FELICITER CONQUIESCUNT.

Ubi delectæ feruntur

8 *Accedit quod anno* 1501, *apertis* SS. Germani *episcopi et Macharii sepulcris, hæc fuerunt confecta instrumenta, pro decessoribus anno* 1752 *descripta ex codice ms. pergameno ipsiusmet abbatiæ* (9) :

In nomine Domini, amen. Anno ab Incarnatione ejusdem millesimo quingentesimo primo, indictione quarta, die decimo quarto mensis aprilis, in ecclesia sancti Xisti Placentiæ, coram nobilibus viris domino Daniele Bagaroto, D filio quondam domini Benedicti, et domino Joanne de Siccamilicis filio quondam domini Janoni, testibus rogatis, etc. ; constitutus et existens reverendus domnus Jacobus de Genua, abbas monasterii sancti Xisti Placentiæ, in Tyboriis * sive confessionalibus dictæ ecclesiæ et astantibus cum eo domno Hieronymo de Laude, domno Hylario de Placentia, domno Joanne Evangelista de Bobio, domno Hieronymo de Varisio, domno Hieronymo de Placentia, domno Aluisio de Placentia, fratre Damiano de Honaria, monachis professis dicti monasterii, et pluribus aliis monachis et commissis *: mandavit quibusdam cæmentariis ibidem existentibus, quatenus dissolvere deberent fabricam altaris positi in dicto loco, in capella situata in capite a manu sinistra. Quo altari dissoluto, et cæmentis ejus amotis, apparuit monumentum sanctorum Germani et Maccharii in modum arcæ oblongæ ex durissimo silice, cum quatuor laminis ferreis quatuor lateribus dictæ arcæ applumbatis. Et de prædicta inventione præfati dominus abbas et monachi rogaverunt me notarium ut publicum conficiam instrumentum. E Ego Augustinus de Valaria, publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius Placentinus, suprascriptum instrumentum, per dominum Georgium de Bilegno notarium publicum Placent. ac episcopalis curiæ Placent. cancellarium, ejus vice et mandato, extraxi, finivi, et ita scripsi. Ego Georgius de Billegno, imperiali auctoritate notarius publicus Placentinus, suprascriptum instrumentum rogatus fram., * ipsumque magistro Augustino de Valaria, notario publico Placentino, nomine meo tradidi finiendum et scribendum, et ita me subscripsi ; et episcopalis curiæ Placent. cancellarius.

* *i. e.* cryptis *voce placentina*

* *i. e.* fratribus laicis

* *forte* formavi

in ecclesia S. Sixti :

9 In nomine Domini, amen. Anno ab Incarnatione ejusdem millesimo quingentesimo primo, indictione quarta, die decimo quarto mensis aprilis, in loco de quo supra et circa horam primam noctis in præsentia testium suprascriptorum et domini presbyteri Francisci de Captaneis, rectoris ecclesiæ sanctæ Mariæ in Burgheto, testis rogati, etc.; præfatus dominus abbas una cum monachis superius nominatis, et pluribus aliis monachis et commissis, aperiri jussit monumentum sanctorum Maccharii et Germani confessorum, et in eo inventa fuerunt duo vasa, F alterum vitreum, in quo erat corpus sancti Germani, et alterum terreum, in quo erat corpus sancti Maccharii ; quæ vasa cum reliquiis suis reverenter cum luminaribus elevata, præfati dominus abbas et monachi detulerunt in sacrarium dicti monasterii et ibidem eas reposuerunt. Et de prædictis rogaverunt me notarium, ut publicum conficiam instrumentum.

Sequuntur eædem subscriptiones.

quod nonnulli negant :

10. *Sed Ferdinandus Ughelli* (10) *et Christophorus Poggiali* (11), *quamvis minime negent apud Placentinos cujusdam S. Germani ossa fuisse condita, censent tamen* S. Germani Capuani *corpus extra Italiam portatum fuisse a Ludovico II imperatore; qui, ut ait Leo Ostiensis,* sublato corpore S. Germani... demum

(1) Leo Ostiensis, lib. I, cap. 36, pag. 605; Muratori, Scriptt. Ital., tom. IV, col 312. — (2) Leo Ostiensis, pag. 606. — (3) Ibid., pag. 607. — (4) Ibid. — (5) Descrizione istorica del monasterio di Monte Casino, pag. 32, Neapoli 1751. — (6) Campi, Historia ecclesiastica di Piacenza, tom. I, pag. 217 et 223. — (7) Wion, Lignum Vitæ, lib. II, pag. 199; Lubin, Abbatiarum Italiæ Notitia, pag. 300. — (8) Campi, tom. I, pag. 223. — (9) Bibl. Royale de Bruxelles, Mss., num. 8926. — (10) Italia sacra, tom. IV, vol. 306. — (11) Memorie storiche di Piacenza, tom. II, pag. 351 et seqq.

Franciam

AUCTORE R. D. B.

A Franciam est reversus. *Verum (quod hi scriptores non attendunt) a Leone non narratur corpus* S. Germani *fuisse translatum in Franciam, sed tantum Ludovicum II illud sustulisse, quum reverteretur in Franciam. Præterea, etsi ille rex Capua egrediens consilium habuisset reliquias sancti episcopi secum in Galliam ferendi, nihil certe obstat quominus in itinere mentem mutaverit, eas dando Placentinis monialibus S. Sixti. Quod minime incredibile est, quum eodem tempore Angelberga seu Engelberga, regis uxor* (1), *nulli labori pepercerit ut Placentinum monasterium, a se circa annum* 874 *constructum, ditaret sacris reliquiis, v. g. SS. Sixti, Fabiani, Marcelli et Apulei* (2). *Cur autem a scriptoribus coævis* S. Germani Capuani *prætermittatur nomen, hæc forsan causa est, quod ecclesia monialium S. Sixti erat condita in honorem Resurrectionis Dominicæ et SS. Sixti, Fabiani, Marcelli et Apulei, non vero* S. Germani *nostri; vel etiam quod beati episcopi corpus Placentiam non fuit nisi post templi consecrationem translatum. Atque hæc exposuisse sufficit.*

Sangermanenses, quum nullas jam haberent S. Germani *reliquias,*

11. *Jam vero Sangermanenses patroni sui digitum, quem a pluribus sæculis habebant, sæculo XVIII exeunte amiserunt. Scripsit enim ad nos reverendissimus dominus Carolus de Vera, hodiernus abbas Casinensis, die 16 decembris* 1867: Thesaurus insignis hujus reliquiæ, sive capitis sive probabilius digiti sancti Germani, studiosissime in collegiali ecclesia, ejus nomini dicata, pluribus sæculis asservatus, superiore tandem sæculo exeunte deperditus est, cum Gallicæ reipublicæ milites Italiæ regiones et præsertim meridionales has nostras provincias invadentes, omnia humana divinaque subvertere et pretiosa quæque rapere visi sunt. Tunc enim vasa sacra et altarium ornamenta, argenteæ thecæ, et quidquid erat auri vel argenti, sublatum, ossibus sanctorum dissipatis, et plerumque omni ablata spe recuperandi, aut ea saltem pristinæ authenticitati restituendi. Ita res se habuit usque ad annum 1846, quum reverendissimus P. D. Joseph Frisari, cui tunc temporis erat commissum regimen Casinensis hujus cœnobii et diœcesis, propitiam nactus occasio- C nem ex universali omnium Casinensis congregationis abbatum ad capitulum generale concursu, abbatem Parmensis monasterii S. Joannis evangelistæ, D. Ildefonsum Varzer, deprecatus est, ut ab ecclesia Placentina aliam insignem reliquiam pro nostra S. Germani ecclesia impetraret. Nec longa interposita mora, voti compos effectus, dimidium unius costulæ sancti Germani episcopi pluraque ossicula dono excepit, authenticis locis extracta; quæ nova argentea theca ipse suis manibus reverendissimus abbas inclusit, quæque hactenus in supradicta ecclesia religiose custodiuntur et populi venerationi quotannis exponuntur. *Hactenus reverendissimus abbas D. Carolus de Vera, cui gratias maximas habemus.*

alias a Placentinis acceperunt,

12. *Quo ritu corpus* S. Germani *ex hypogeo sacelli sui in superiorem ecclesiam elatum fuerit, et a sacro corpore unum fuerit separatum os, narrat Ildefonsus Varzer, literis datis die XIII junii anni* 1846 *ad reverendissimum abbatem Frisari. Quam epistolam italice scriptam latine reddo:* Placentiam appulsus, *inquit,* adii illustrissimum Nasalli, vicarium generalem, et consilium cepimus ut ex hypogeo erueretur sacrum corpus, et portantibus duobus presbyteris in superiorem ecclesiam transferretur. Quæ quum fierent, præsentes aderant reverendissimus dominus Nasalli, canonici custos reliquiarum et cancellarius episcopalis; qui conscripsit instrumentum et jussit ut tum a me, tum a præposito curato cum quinque fabricæ curatoribus, duobus presbyteris, duobus testibus, duobus clericis et duobus bidellis, et aliis utriusque sexus adstantibus subscriberetur. Præmissis precibus, artifex thecam unum cubitum* et trientem longam aperuit; quam in duas partes divisam invenimus, additis SS. Germani et Macharii eremitæ nominibus. Unaquæque pars continebat tubum crystallinum involutum tela gossympina subnigra, eaque humida, longum circiter unam palmam, et diametri septem digitorum, cum operculo pariter crystallino. Præpositus quidem sacris reliquiis custodiendis primo tubum [*S. Germani reliquias continentem*] extraxit et aperuit, dein supra chartam albam omnia ossa effudit. Costa quæ integra esse debebat, in duas erat divisa partes, cujus E altera seposita fuit cum quatuor aut quinque ossiculis, instar nucum avellanarum, duobus tribusve aliis in lipsanothecam reconditis.

* braccia

ut testatur epitaphium.

13. Dein omnia reliqua ossa, plus minus ampla, simul cum pulveribus eidem tubo denuo fuerunt inclusa. Ipse tubus fuit clausus, et repositus ut antea: theca etiam occlusa fuit et denuo plumbata et inter preces pristino loco reposita: dein lapide fuit opertum sepulcrum, et clavibus desuper decussatim positis, tandem muro inclusum. Dimidia costæ pars, simul ac ossicula [*ex S. Germani reliquiis extracta, et*] inclusa pyxidi, gossympino involuta, fuerunt tradita inter manus meas, sigillo munita. *Postea in sacello Placentino marmor erectum fuit, eique hæc inscripta verba:*

EX OSSIBUS
DIVI GERMANI EPISCOPI CAPUANI
HOC IN SACELLO QUIESCENTIBUS
FEMORIS PARTICULA
CIVIBUS SANCTI GERMANI IN REGN. NEAPOL.
AD PEDES MONTIS CASINI PETENTIBUS
ALOYSIO DE COMITIBUS SANVITALE ANTIST. F
ADNUENTE
PRÆPOSITO CURIONE ET REI ADMIN. CURATORIBUS
AD CULTUM AUGENDUM
V KAL. JUNII ANNO R. S. MDCCCXLVI
CONCESSA.

Ex hucusque disputatis jure colligimus S. Germano *Capuano jam inde antiquitus ad nostrum ævum cultum ecclesiasticum non spernendum fuisse delatum. Jam de ejus biographo agamus.*

—

(1) Muratori, Antiq. Ital. medii ævi, tom. II, col. 454, edit. Mediol. 1739. — (2) Campi, tom. I, pag. 223 et seq.

AUCTORE R. D. B.

§ II. De S. Germani Vita. Quandonam fuerit episcopus Capuanus. Ejus legatio Constantinopolitana et mors.

S. Germanus, in Vita scripta ante annum 874,

S. Germanus *Capuanus, uti alii multi sancti episcopi ejusdem ævi, nullum gestorum suorum scriptorem aut coævum aut supparem nactus est. Quæ Vita superest, diu post beati viri obitum, ex vetustis aut coævis historicis monumentis, aliquando perperam intellectis, collecta fuit a scriptore, qui fatetur nihil a se nisi compilationem fuisse factam :* De cujus [S. Germani] vita vel actibus, quia nonnulla ad nostram memoriam scriptorum series, quibusdam deferentibus, detulit, ea stylo proprio collecta depegi. *Inter quos scriptores recensendi sunt Romanus pontifex* S. Hormisdas, *et ipse* S. Germanus, *vel alius episcopus ejusdem nominis,* B *ipsiusque socii, Constantinopolim ad schisma exstinguendum legati, atque etiam S. Gregorius Magnus. Quod si quando erravit biographus, id neque ejus malæ fidei, neque segnitiei, sed potius documentorum penuriæ est tribuendum. In referendis miraculis adeo parcus est, ut unum dumtaxat ex S. Gregorio Magno depromptum proponat, Paschasium nempe, diaconum Ecclesiæ Romanæ, per ejus interventum e purgatorio fuisse liberatum ; quin et dicit :* Utrum sane tantus hic vir aliquorum miraculorum signis effulserit, ad nostram usque notitiam vetus minime fama perduxit. *Ætas vero scriptoris, viri utique parum literati, nullo indicio videtur posse definiri. Sed manifestum est eum ante annum* 873 *vel* 874 *vixisse ; sin aliter de ablatis hoc anno a Ludovico II imperatore* S. Germani *reliquiis meminisset. Hanc Vitam inferius edemus ex codice ms. monasterii Casinensis sæculi XI* (1), *collato cum editionibus Mombritii* (2) *et Michaelis Monachi, qui usus est codice ms. Capuani monasterii S. Joannis* (3).

dicitur legatus fuisse Constantinopolim.

15 *Est autem hæc Vita* S. Germani *valde jejuna : nam quonam anno natus, quibusnam muniis ante episcopatum functus sit, quamdiu Ecclesiæ Capuanæ præfuerit, aliaque hujus generis, in ea frustra quæsieris. Nobis tamen ex illa scriptione innotuit eum habuisse patrem Amantium matremque Julianam, cives Capuanos clarissimos et potentes, ac post patris mortem suas divitias, non reluctante matre, in pauperes erogasse. Refert etiam* S. Germanum *unum fuisse ex legatis quos S. Hormisdas, Romanus pontifex, quo facilius res ecclesiasticæ Constantinopoli ordinarentur, ad Justinum I imperatorem misit. Sed hæc narratio, quæ Baronio aliisque pluribus multum placuit, omnino incerta est.* D *Utique in documentis coævis, quam maxime sinceris, dicitur Germanus quidam fuisse unus ex illis legatis pontificiis ; verum in nullo, quod sciam, perhibetur episcopus Capuanus. Baronius* (4) *autem subjicit eum fuisse eumdem Germanum episcopum qui pro S. Anastasio II, Romano pontifice, apud Anastasium imperatorem Constantinopoli legatione functus est. Meliorem viam iniisse videtur Andreas Thiel* (5), *Baronii opinionem partim suscipiens, partim respuens. Nequaquam enim certum ei videtur* S. Germanum *Capuanum simul et Cresconium a S. Anastasio II, religionis catholicæ causa, ad Anastasium imperatorem anno* 497 *fuisse legatos ; quum* S. Germanus *non fuerit tunc Capuanorum episcopus. Etenim ad hanc dignitatem dicitur fuisse promotus post Alexandrum* (6), *cujus proximus decessor Constantinus sedit inter Patres concilii Romani anno* 499, *temporibus Symmachi, Romani pontificis, celebrati* (7). *Sed idem Andreas Thiel, Baronio assensus, opinatur Germanum illum qui jam legatus fuerat ad Anastasium imperatorem, a S. Hormisda etiam ad Justinum I fuisse missum, utpote* E *ob primam legationem rerum ecclesiasticarum Orientalium plane gnarum. Suspicari videtur laudatus auctor* (8) *hunc Germanum fuisse episcopum Pisaurensem, et unum ex patribus concilii Romani anni* 499 (9). *Nec absurdus dici potest ille sensus. Quare, quum valde dubium sit* S. Germanum *Capuanum nomine S. Hormisdæ Ecclesiæ Romanæ partes egisse, atque hæc legatio a Baronio aliisque rerum ecclesiasticarum scriptoribus* (10) *prolixe relata sit, eam nostris Actis non esse inserendam opinamur. Volumus tamen monitum lectorem, jam sæculo IX viris doctis, uti Hincmaro, visum fuisse* S. Germanum *Capuanum hanc obiisse legationem* (11).

Fuit episcopus Capuanus

16 *Ejus pontificatus initium et finis neque a biographo notantur, neque ex aliis historiarum monumentis certo possunt definiri. Scriptores quidem plerique cum jam anno* 519 *præsulem fuisse arbitrantur* (12); *sed hac una de causa, credo, quod eum putant illum esse Germanum episcopum quem sanctus Hormisdas ad Justinum I legavit. Hoc autem nobis* F *exploratum non esse, ante diximus. Imo et anno* 524 *alius Capuanæ Ecclesiæ præerat episcopus, si verum est (quod narrat Muratorius) hoc ipso anno S. Joannem, Romanum pontificem, cum sociis laicis et cum episcopis, Ecclesio Ravennatensi, Eusebio Fanensi,* Sabino Capuano *aliisque duobus, a Theodorico Gothorum rege Constantinopolim fuisse missos* (13). *Revera neque inter Capuanos antistites uspiam reperitur Sabinus, neque Anastasius Bibliothecarius* (14) *et auctor Historiæ Miscellæ* (15), *quos citat Muratorius, alios S. Joannis socios quam laicos memorant. Sed laudato auctori magis suffragatur scriptor Historiæ Cæsareæ, quem, utpote coævum, magni fecit*

(1) Bibliotheca Casinensis, tom. III, pag. 307 ; cfr. pag. 254. — (2) Vitæ SS., tom. I, pag. 327. — (3) Sacrarium Capuanum, pag. 99. — (4) Annales, ad annum 497, num. I. — (5) Epistolæ Romanorum pontificum, tom. I, pag. 618 et 843. — (6) Michael Monachus, pag. 100. Granata, Storia sacra di Capua, tom. I, pag. 99. — (7) Labbe, Conc., tom. IV, col. 1315. — (8) Op. cit., pag. 618. — (9) Labbe, Conc., tom. IV, col. 1315. — (10) Baronius, Annal. eccl., ad annum 549, num. II et seq. Labbe, tom. IV, col. 1469 et seqq. Hefele, Concilien, tom. II, pag. 672 et seq., edit. 1875. Thiel, pag. 831 et seqq. — (11) Acta SS., tom. I Octob., pag. 93 et 156. — (12) Baronius, Annales, ad ann. 519, num. II et seq. Michael Monachus, Sanct. Cap., pag. 107. Labbe, Concil., tom. IV, col. 1417. — (13) Annali d'Italia, tom. III, pag. 340. — (14) Liber pontificalis, pag. 190, edit. Vignolii. — (15) Apud Muratorium, Rerum Ital. scriptt., tom. I, pag. 103.

A *Papebrochius, cum Acta S. Joannis papæ ad diem 27 Maji explicaret* (1). *Nominans enim ille Ecclesium, Eusebium et Sabinum, beati pontificis socios, addit Sabinum fuisse episcopum* Campanum. *Subjicit tamen Papebrochius :* Sabinum nullum novit Ecclesia Capuana. .neque inter reliquos Campaniæ episcopos ullum hujus nominis refert Ughellus (2). *Sed hisce verbis non prorsus alliditur Muratorii placitum, quum scriptor Historiæ Cæsareæ non spernendus sit auctor, et episcoporum Capuanorum annales valde obscuri videantur.*

inter annos 524 et 541.

17. *Nunc quid certi de temporibus* S. Germani *proferre possimus, aperiendum. Deficientibus antiquis Capuanorum antistitum catalogis, tria tantum præsto nobis sunt documenta, quæ aliquid luminis afferant. Mittimus enim, ut minus sinceras, Vitas S. Sabini episcopi Canusini* (3) *et S. Placidi martyris* (4) ; *in quibus illi feruntur familiariter usi* S. Germano. *Primum documentum sunt Acta Romani Concilii anni* 499, *a Labbeo aliisque edita : ubi inter Patres exhibetur Constantinus episcopus Capuanus. Secundum est Vita S. Benedicti a S.* B *Gregorio Magno composita, et a* S. Germani *biographo ex parte descripta : in qua sanctus abbas narratur in monasterio Casinensi, quod non fuit conditum ante annum* 529, *vidisse animam* S. Germani *ab angelis in cœlum ferri. Insuper aliunde constat sanctum Benedictum die* 21 *martii anno* 543 *obiisse. Tertium denique monumentum est S. Victoris, episcopi Capuani, epitaphium, hisce verbis conceptum:* VICTOR EPISC. SEDIT ANN. XIII. DIES XXXVIII. DEPOSITUS SUB DIE IV NON. APRIL. ANN. XIII. P. C. BASILI V. C. INDICTIONE SECUNDA (5) : *quæ significant S. Victorem die* 24 *februarii anni* 541 *factum fuisse episcopum, et die* 2 *aprilis anni* 554 *de vita migrasse* (6). *Ad summam itaque id unum dicendum videtur,* S. Germanum, *post annum* 525 *Ecclesiæ Capuanæ præpositum, non ante annum* 529 *mortuum esse, neque post diem* 24 *februarii anni* 541. *Nonnulli autem existimant usque ad hunc annum* 541 *eum fuisse episcopum.*

Plura minus recte ei tribuuntur.

18. *Nec tantum egregius episcopus, sed et vir literatus nonnullis visus est. Fertur enim a Baronio aliisque* S. Germanus *scrip-* C *sisse ad S. Hormisdam plures et egregias epistolas, quum legationem pro eo Constantinopoli obiret. Verum quia nobis minus constat beatum episcopum hoc munere fuisse functum, lectorem qui hæc scripta melius nosse velit, mittimus ad Baronium, Labbeum, Andream Thiel aliosque. Existimat quoque Michael Monachus* S. Germanum *epistolam dedisse ad S. Remigium Remensem, propterea quod Hincmarus in Vita majore S. Remigii dixit :* Hic beatus papa Ormisda misit Constantinopolim ad Justinum imperatorem in legatione Germanum, Capuanum episcopum, cujus animam vidit ab Angelis in cœlum deferri S. Benedictus. Qui pro curatione puellæ dæmoniacæ ad beatum Remigium literas suas direxit. *Sed erravit Michael Monachus : nam Hincmarus narrat S. Benedictum, non vero* S. Germanum, *ad S. Remigium de puellæ dæmoniacæ curatione dedisse epistolam* (7). *Nec minus a vero deflexit Platina, ubi S. Gelasii referens gesta, dixit :* Fuere etiam in primo hujus pontificis *(Gelasii)* tempore, Germanus et Epiphanius, quorum alter Ticinensis, alter vero Campanus episcopus fuit. Hi multum auctoritate et sanctitate sua Italiam, a Barbaris vexatam, juvere, orationibus et blandiciis barbarorum corda mollientes (8). *Nam* S. Germanus *non fuit Capuanus episcopus quo tempore Romanam sedem obtinebat Gelasius, quum hic jam ante annum* 497 *obierit. Sed manifestum est Platinam hic* S. Germanum Capuanum *duxisse pro S. Germano Autissiodorensi, qui in Italiam iter instituit, et postquam non paucos captivos a vinculis liberavit, apud Ravennatenses e vita discessit* (9). *Sanctus vero Epiphanius Ticinensis, tempore S. Gelasii papæ, et ipse operam in redimendis captivis posuit* (10). *Quibus disputatis, lectoris oculis Vitam beati episcopi subjicimus.* E

VITA S. GERMANI

EPISCOPI CAPUANI

ex codice ms. Casinensi collato cum editionibus Mombritii et Michaelis Monachi[a].

S. Germanus, in Campania Felice natus,

Campaniæ tellus sicut ad proferendos multimodi generis fructus opima est, ita singulis quibusque temporibus, cœlestis verbi fœcundata semine, probabilis vitæ viros, ceu multiplicem segetem produxit. De [1] quorum collegio beatissimus Germanus, quasi quiddam [2] splendidissimum sidus terris inditum [3], virtutum omnium epythomate [4] prodit [5], ad culmen, usque sanctitatis enituit. De [6] cujus vita vel F actibus [7], quia nonnulla ad nostram memoriam scriptorum series, quibusdam deferentibus [8], detulit, ea [9] stylo proprio collecta depegi [10], illa quoque nihilominus suis in locis adjiciens, quæ de hoc egregio viro beatus papa Gregorius suavissimus ac præclarus doctor [11] in suis [12] dialogis retulit, ita ea [13], ut ab ipso fuerant [14] digesta, interserens [15]. Beatus igitur Germanus patre Amantio, matre Juliana, Capuanis civibus editus, clarissimis admodum, et juxta sæculi dignitatem potentibus, non sine quodam præsagio tale sortitus est nomen, quippe mox futurus qui germana cunctos caritate diligeret. Denique

(1) Acta SS., tom. VI Maji, pag. 702. — (2) Ibid., pag. 703. — (3) Ibid., tom. II Febr., pag. 321. — (4) Ibid., tom. III Octob., pag. 120 et 141. — (5) Michael Monachus, Sanct. Cap., pag. 91. Acta SS., tom. VIII Octob., pag. 83. — (6) Art de vérifier les dates, pag. 336, edit. 1773. — (7) Acta SS., tom. I Oct., pag. 72 et 156. — (8) De vitis Romanorum pontificum, pag. 63, edit. Coloniæ Agrippinæ 1626 — (9) Acta SS., tom. VII Julii, pag. 219. — (10) Ibid., tom. II Januarii, pag. 372.

[1] E *A.* — [2] *om. A.* quoddam *B.* — [3] addictum *A.* — [4] epitome *B.* — [5] præditus B. virtutum-prodit *om. A.* — [6] *om. A.* — [7] vel a. *om. A.* — [8] referentibus *A.* — [9] eam... collectam *A.* — [10] depinxi *A.* — [11] suavissimus a. p. d. *om. A.* — [12] *om. A.* — [13] *om. A.* — [14] fuerunt *A.* — [15] interseranda *A.*

a

EX MSS. ET IMPR.

a puero cunctis laudabilis vitæ bonis, sed [1] caritati præcipue [2], quæ bonorum omnium radix est, studens [3], qua intentione [4] Dei amore [5] flagraret, in proximi cœpit dilectione non segnis ostendere [6]: nam cum ad omnes mira [7] puritate suæ charitatis ramos extenderet [8], summo studio alendorum cœpit pauperum se curis impendere, eisque tegmina, vel quæque essent necessaria, providere. Factum est autem, ut ejus genitor Amantius, de hoc sæculo commigrans [9], in ditione filii totas suas relinqueret [10] facultates. Germanus vero cum matre vidua remanens, cœpit genitricis animos [11] de mundi contemptu, rerumque omnium abjectione tentare [12].

mira liberalitate in pauperes beneficus,

2 Quid plura? Assensu cœlesti suadenti [13] filio bona mater accommodans, Germani arbitrio quidquid velit facere committit, se nihilominus ad omnia obsequuturam promittens. At ille, qui largiflua effusione opum suarum prius [14] fructus expenderat, ad hoc usque gradatim excrescendo progressus est, ut cunctarum suarum rerum patrimonium venderet, susceptumque pretium per Christi pauperes [15] dispensaret, immo ipsi in pauperibus Christo tribueret. Nec passus est partem B solummodo præbere, nisi totum etiam pro æternæ vitæ habitatione [16] amitteret: reputans illud apud [17] animum suum [18] pro perdito haberi [19], quod non in cœlestis gazofilacii claustro posuisset. Tali igitur modo sæculi istius [20] impedimentis exutus, cœpit tanto jam liberius cœlestis tramitis viam currere, quanto [21] ei nihil [22] de mundi ambitione superaret [23], quo potuisset retardari: insistere sanctæ [24] lectioni, vacare orationibus, dare operam vigiliis, macerare corpus vigiliis [25], Domino [26] semper continuæ compunctionis usu hostiam exhibere.

episcopus creatur Capuanus,

3 Qui dum talibus exercitiis vitam duceret, defuncto [27] ejusdem Capuanæ ecclesiæ episcopo, consensu omnium ad pontificale decus eligitur. Et licet conatus [28] pro humilitate [29] sit [30] totis obsistere [31] viribus; Domini tamen voluntas, qui eum ad hoc ipsum præparaverat, impleta est: præsulatusque [32] honorem cunctis annitentibus [33] suscepit. Sublimatus itaque episcopali dignitate [34], talem se subjecto cœpit gregi exhibere, ut excepta paterna, quam summo studio peragebat, pro animabus sibi commissis sollicitudine, C de cætero se cunctis communem, et [35] quasi in nullo disparem conservum præberet: illud opus familiariter [36] sibi, cui ab ineunte ætate studuerat, pauperum scilicet curam, nulla interpositione relinquens.

et legatur Constantinopolim,

4 Eodem tempore cum apud urbem Romam ac totius Italiæ terminos Theodoricus regnaret, et tam genti propriæ, hoc est, Gothis, quamque et Romanorum populo jure [37] potestatis præesset, extincto apud Constantinopolim ictu fulminis imperatore Anastasio, qui [38] se [39] et multos illarum regionum populos Eutycianæ hæreseos macularet [40] contagio, Justinus Dei omnipotentis nutu, catholicæ servator religionis, suscepit imperium. Hic cum reintegrandæ [41] universalis fidei sollicitudinem gereret, Romam ad Hormisdam *b*, tunc ejusdem urbis pontificem [42], legatos misit, per quos etiam ei suæ [43] credulitatis [44] textum direxit, summa intentione efflagitans, ut sibi eruditissimos catholicæ assertionis viros dirigeret, quatenus languentem Græciam præfatæ hæreseos illuvione [45] purgaret. Habito itaque Romanus pontifex cum [46] Theodorici regis nutu sacerdotali [47] concilio, quis potissimum ad deferenda [48] orientalibus populis salutis monita mitteretur, omnibus hæc sententia [49] placuit, neminem alium hujuscemodi legationis [50] posse dignius implere officium, quam Germanum Capuanæ civitatis episcopum. Evocatur continuo venerabilis ad urbem antistes: nec mora, acceptis in comitatu duobus Romanæ Ecclesiæ presbyteris duobusque diaconibus *c*, iter arripuit. Quanta autem in hoc itinere marinorum fluctuum pericula sustinuerit, quibus discriminibus exagitatus sit, brevitati studens, omitto [51] retexere [52]. Quæ E tamen ille cuncta lætanti animo pertulit, dummodo animarum periculis [53] subveniret: nec veritus est qualecumque corporale subire dispendium, qui anhelabat turbatarum mentium [54] propulsare naufragium [55].

ubi pacem catholicam componit.

5 Tandem cum ad regiam urbem propinquasset, tanto omnium amore ac veneratione habitus *d* est, ut ei obviam Justinus Augustus, stipatus innumera [56] exercitus sui multitudine, non solum cum sacerdotali cœtu, sive [57] Joanne *e* ejusdem Ecclesiæ præsule, sed etiam cum [58] monachorum cæterorumque religiosorum turmis occurreret, ac [59] eum [60] cum hymnis ac spiritualibus canticis per aliquot [61] millium spatia in urbem usque cum exultatione perduceret [62]. Tanta itaque beatissimo Germano divinitus gratia collata est, ut licet [63] Acacii complices [64], qui dejectus de episcopatu [65] ejusdem regiæ urbis fuerat, reniti tentaverunt [66], omnes tamen [67] pariter ad catholicæ fidei splendorem, relictis errorum tenebris, remearent. In quibus rebus quantum vel scientiæ vel sanctitatis luce beatus tunc Germanus claruerit, si quis sollicite attendat [68], F evidenter agnoscit [69].

Paschasium diaconum

6 Utrum sane tantus hic vir aliquorum miraculorum signis effulserit, ad nostram usque [70] notitiam vetus minime fama perduxit. Sed quid exteriorum operum mirabilia quærimus, cum de interioribus miraculis [71], quæ utique præstantiora sunt, certitudinem teneamus [72]? Cum [73] scilicet [74] longe excellentius sit defunctam peccati morte animam salutari verbo [75] resuscitare, quam

[1] in primis tamen *A*. — [2] *om.* *A*. — [3] studebat *A*. — [4] in *add.* *A*. — [5] admodum *add.* *A* — [6] in proximi c. d. n. s. o. *om* *A*. — [7] mera *A*. — [8] ostenderet *A*. — [9] migrans *B*. — [10] derelinqueret suas *A*. — [11] animum *A*. — [12] pertentare *A*, *B*. — [13] assensum cœlestia *A*. — [14] pios *A*. — [15] pro C. pauperibus *A*. — [16] retributione *A*, *B*. — [17] *om.* *A*. — [18] animo suo *A*. — [19] habere *A*. — [20] *om.* *A*. — [21] quantum *B*. — [22] nihil ei *A*. — [23] supererat *A*. — [24] scilicet *A*. — [25] jejuniis *A*, *B*. — [26] dicto *A*. Deo se *B*. — [27] Alexandro *add.* *B*. — [28] *om.* *A*. — [29] humanitate *A*. — [30] *om.* *A*. — [31] obsisteret *A*. — [32] episcopatusque *A*. — [33] amitentibus lætantibusque *A*. — [34] Tum vero episc. d. s. *A*. — [35] *om.* *A*. — [36] familiare *A*. — [37] *om.* *A*. — [38] quod *A*. — [39] *om.* *A* — [40] maculavit *A*. macularat *B*. — [41] grandem *A*. — [42] episcopum *A*. — [43] suæ ei *A*. — [44] incredulitatis *A*. — [45] Græciam hæresi in linnone *A*. — [46] per Romanum pontificem et *A*. — [47] et sacerdotum *A*. — [48] defendenda *A*. — [49] hæc s. o. *A*. — [50] delegationis *A*. — [51] omnino *A*. — [52] retexit *A*. — [53] periculo *A*. — [54] turbatarum m. a. *A*. — [55] suffragium *A*. — [56] in misericordia *A*. — [57] ac *A*. — [58] *om.* *A*. — [59] atque *A*. — [60] *om.* *A*. — [61] alia *A*. — [62] in exaltationem produxerit *A*. — [63] incassum *add.* *A*. — [64] Acacium cum pluribus *A*. — [65] ejectus episcopatu *A*. — [66] retinere tentaverit *A*. tentaverint *B*. — [67] *om.* *A*. — [68] intendat *A*. — [69] agnoscet *A*. — [70] usque ad. n. *A*. — [71] miraculorum *A*. — [72] tenemus *A*. — [73] Quandoquidem *A*. — [74] *om.* *A*. — [75] morbo *A*.

extincto

EX MSS. ET IMPR.

A extincto corpori vitam restituere. Quot ergo animas venerandus [1] ab æterna morte salutifero dogmate eripuit, tot gloriosior [2] miraculis, quasi * exteriora signa effecisset, apud internum * judicem existit. Quamvis in hac relatione [3], quæ de Paschasio *f* Romanæ urbis diacono subjungenda est [4], magnum hujus viri miraculum, meritumque declaratum sit in eo, quod ejusdem ministri animam vel videre potuerit, vel pro ejus remissione [5] divinam misericordiam obtinere [6]. Paschasius denique, apostolicæ sedis diaconus, cujus apud nos rectissimi et luculenti de Sancto Spiritu [7] libri extant, miræ sanctitatis vir fuit, eleemosynarum maxime operibus vacans, cultor pauperum et contemptor sui *g* : sed hic in ea contentione quæ, inardescente zelo fidelium, inter Symmachum atque Laurentium facta est, ad pontificatus ordinem Laurentium [8] elegit [9], et omnium post unanimitate superatus in sua tamen sententia usque juxta diem *h* sui [10] exitus perstitit [11], illum amando atque præferendo, quem [12] episcoporum judicio præesse [13] sibi Ecclesia refutavit *i*.

(* quam si cod. Sublac. — * æternum cod. Sublac. — *f* — *g* — *h* — *i*)

suis preci-bus e purga-torio liberat.

7 Hic itaque cum temporibus Symmachi, apostolicæ sedis præsulis, esset defunctus, ejusdem [14] dalmaticam feretro superpositam dæmoniacus tetigit, statimque sanatus [15] est. Post multum vero temporis, beato Germano medici pro corporis salute dictaverunt, ut in Angulanis Thermis [16] lavari *k* debuisset. Qui [17] ingressus easdem Thermas [18] prædictum Paschasium diaconum stantem, et obsequentem [19] in caloribus invenit; quo viso vehementer extimuit, et quid illic tantus vir faceret, inquisivit. Cui ille respondit : « Pro nulla alia causa in hoc pœnali loco deputatus sum, nisi quia in parte Laurentii contra Symachum sensi ; sed, quæso te, pro me Dominum deprecare [20]; atque in hoc cognoscas, quod exauditus sis, si huc rediens, me non inveneris. » Qua de re vir Domini Germanus se in precibus strinxit, et post paucos dies rediit, sed jam prædictum Paschasium in loco eodem minime invenit. Quo [21] facto patenter datur intelligi quanti apud Deum [22] venerabilis Germanus meriti extiterit, qui etiam solutam corpore animam potentibus precibus a reatu valuit noxæ emundare [23].

k

S. Germani animam ferri in cœlum

8 Sed jam veniamus [24] ad ejus obitum gloriosum et auditu mirabilem [25], cui similem [26], in quantum recordari possumus, nulla umquam [27] vetus lectio prodidit : in quo et manifeste sanctorum animas [28], mox ut carne exuuntur, cœlum penetrare monstratur [29], et cum quanta illuc gloria ab Angelis deferantur, ostenditur : tantoque hoc ipsum teste vulgatum sit, ut de hoc [30] dubitare quis, vel [31] etiam infidelis, nullatenus possit. Igitur dum beatissimus Germanus ambulans de virtute in virtutem, succresceret, jamque ad grandævam, plenus, ut Scriptura refert, dierum, hoc est [32] bonorum operum, pervenisset ætatem, relictis hujus mundi turbinibus, ad cœlestis regni gaudia felix migravit. Cujus admirabilem in cœlis ascensionem beatissimus [33] pater Benedictus *l*, pene quinquaginta millibus ab eo longe divisus, spirituali intuitu [34] contemplatus aspexit [35]. Quod ut plenius possit agnosci, ipse de ejusdem [36] patris Vita narrationis ordo ponendus est. Quodam itaque tempore [37] Servandus *m* diaconus atque abbas ejus monasterii quod in Campaniæ partibus a Liberio [38] quondam patricio fuerat constitutum, ad venerabilem Benedictum, visitationis gratia, ex more convenerat : ejus quippe monasterium frequentabat, ut quia idem quoque vir doctrina gratiæ cœlestis affluebat [39], dulcia sibi invicem vitæ verba transfunderent, et suavem cibum cœlestis patriæ, quia adhuc perfecte non poterant, saltem suspirando gustarent.

l — *m*

S. Benedictus *n*

9 Cum vero hora jam quietis exigeret, ut membra sopori concedere debuissent, turris *n* erat in medio posita, quæ super totius habitaculi tectum imminebat ; in cujus turris superioribus se vir Domini Benedictus, in ejus quoque inferioribus [40] Servandus diaconus collocavit. Quo videlicet in [41] loco inferiora superioribus pervius [42] continuabat ascensus : ante eandem vero turrim largius erat habitaculum, in quo utriusque discipuli quiescebant. Cumque vir Domini Benedictus, adhuc fratribus quiescentibus [43], instans vigiliis, nocturnæ orationis tempora prævenisset, ad fenestram stans, et omnipotentem Dominum deprecans, subito intempesta noctis hora respiciens, vidit fusam [44] lucem desuper cunctas noctis tenebras effugasse, tantoque splendore clarescere, ut diem vinceret lux illa, quæ in tenebris radiasset. Mira autem valde res in hac speculatione sequuta est : quia, sicut post ipse narravit, omnis etiam mundus, velut sub uno solis radio collectus, ante oculos ejus adductus est. Qui venerabilis pater, dum intentam oculorum aciem in hoc splendore coruscæ lucis configeret [45], vidit Germani Capuani episcopi animam [46] in sphera ignea ab angelis in cœlos deferri. E

divinitus cognovit.

10 Tunc tanti sibi testem volens adhibere miraculi, Servandum diaconum iterato, bis terque ejus nomine [47] cum clamoris magnitudine vocavit : cumque ille fuisset insolito tanti viri clamore turbatus, ascendit, respexit, partemque jam lucis exiguam vidit. Cui tantum hoc [48] obstupescenti miraculum, vir Dei per ordinem quæ fuerant [49] gesta narravit, statimque in Cassinum castrum religioso viro Theoprobo mandavit, ut ad Capuanam [50] urbem sub ea nocte transmitteret, et quid de Germano episcopo ageretur, agnosceret, et indicaret. Factumque est, et [51] reverentissimum [52] virum Germanum episcopum is qui missus fuerat, jam defunctum reperit : et inquirens subtiliter, agnovit eodem momento fuisse illius obitum [53], quo vir Domini ejus cognovit ascensum. Quod omnipotens Deus [54] ideo voluit tam idoneo teste manifestari, ut cunctis patenter innotesceret, quia magnum quoddam [55] venerandus hic in suis abditis egerit. Ecce quanta sublimitatis gloria a mundo exiit, qui [56] toto F

[1] iste *add. A, B.* — [2] gloriosis *A.* — [3] relegatione quæ Pasch. *A.* — [4] *om. A.* — [5] per c. remissionem *A.* — [6] obtineret *A.* — [7] Spiritu S. *A.* — [8] facta-Laurentium *om. A.* — [9] degit *A.* — [10] ipsius *add. A.* — [11] præstitit *A.* — [12] qui *A.* — [13] præesset *A* — [14] ejus *A.* — [15] salvatus *A, B.* — [16] turmis *A.* — [17] *om. A.* — [18] turmas *A.* — [19] sibi *add. B.* — [20] sed-deprecare *om. A.* — [21] In quo *add. A, B.* — [22] Dominum *A.* — [23] emendare *A.* — [24] venimus *A.* — [25] mirabili *A.* — [26] simile unquam *A.* — [27] nulla umquam *om. A.* — [28] in quo etiam sanctorum animæ *A* — [29] monstrantur *A.* — [30] unde hoc *A.* — [31] *om. A.* — [32] hoc est *om. A.* — [33] beatus *B.* — [34] spiritu *A.* — [35] est *A.* — [36] ejusmodi *A.* — [37] quodam temp. it. *A.* — [38] et Libero *A.* — [39] influebat *A.* — [40] se *add. A.* — [41] *om. A.* — [42] per hunc *A.* — [43] quiescentibus fratribus *A.* — [44] fuscam *A.* — [45] infigeret *A.* — [46] Germani animam Capuani episcopi *A.* — [47] nomen *A* — [48] *om. A.* — [49] fuerunt *B.* — [50] Capuam *A.* — [51] ut *A.* — [52] reverendum *A.* — [53] obitus *A.* — [54] Dominus *A.* — [55] bonum *add. A.* — [56] quia *A.*

mentis

AUCTORE. R. D. B.

mentis conamine [1] mundi peritura despexit : ecce quam coruscus et splendidus cœlum petiit, qui in terris corpore positus, mente continuo [2] cœlestibus inhæsit : en qui flammis [3] charitatis in Dei semper et proximi amore flagravit, quanto luminis fulgore circumfusus [4] cœli secreta penetravit. En [5] qui retentus [6] adhuc carnis vinculo, supernis civibus corde interfuit, quanta eorum ministerii [7] dignitate ad supernæ [8] patriæ [9] regna subvectus est. Quæ umquam mundana sublimitas, quæ regnantium fallax gloria huic valet veræ gloriæ comparari ? Quæ triumphantium pompa tyrannorum huic poterit vel aliquatenus triumpho conferri ? Illi auratis [10] invecti curribus, perituri in perpetuum [11], ignibus [12] inferuntur ; iste deportatus ab angelis, cœlo perenniter fruiturus immittitur. Illi multorum mortibus truculenti, ad æterni supplicii tenebras pertrahuntur. Iste, pluribus a morte liberatis, ad æternæ lucis quietem perducitur. Illos post fluxæ voluptatis lætitiam fleturos sine fine inferna deglutient [13]. Istum post abstinentiam et lamenta numquam finienda gaudia susceperunt [14]. Amen [15].

B

ANNOTATA.

a *Ubi exemplaria Michaelis Monachi et Mombritii a codice Casinensi discrepant, id, adscripta litera A pro Mombritio, et B pro Michaele, in margine indicavimus. Titulus in Mombritiana passione hic est :* Vita B. Germani Capuensis episcopi et confessoris. *Exstant etiam* S. Germani *Acta in* codd. mss. Sublacensis et Reatinæ Ecclesiæ, *atque in* Lectionario Sublacensi et Farfensi; *quorum exemplaria, olim ad decessores nostros missa, asservantur nunc in Bibliotheca Bruxellensi, num.* 8926. *Sed ex iis apographis omnes variantes lectiones adscribere operæ pretium non duximus.*

b *S. Hormisdas B. Petri sedem occupavit ab anno* 514 *ad* 523. *Ejus Acta illustrarunt decessores nostri ad diem* 6 *augusti* (1).

c *Minus accurate recenset biographus socios Germani episcopi. Fuerunt enim Joannes, ignotæ sedis episcopus, Blandus presbyter, et diaconi Felix atque Dioscorus. Quod liquet ex* C *legatorum Suggestionibus a Baronio, Labbeo aliisque recitatis.*

d *In epistola ad S. Hormisdam referunt legati Romani, quanta lætitia Constantinopoli excepti fuerint.*

e *Exposuerunt decessores nostri Joannem* D *II, dictum Cappadocem, Ecclesiæ Constantinopolitanæ fuisse episcopum ab anno* 518 *ad annum* 520 (2).

f *Quæ biographus de Paschasio, diacono Romano, refert, ad verbum fere desumpta sunt ex S. Gregorii Dialogis, lib. IV, cap.* 40 (3). *S. Paschasius, licet ejus festum in Martyrologio Romano ad diem* 31 *maji indicetur, non nisi post pœnas in purgatorio solutas ad cœlum migravit* (4). *Ita S. Gregorius Magnus. Idem accidit S. Vitalinæ* (5).

g *Quæ scripta tribuuntur Paschasio diacono collegit J. P. Migne* (6).

h *Aliquando disputatum fuit num S. Paschasius in schismate obierit. Baronius vero, in Notis ad Martyrologium Romanum, ad* 31 *diem maji, dicit eum in schismate perseverasse* usque ad diem sui exitus *seu* exclusive usque ad diem exitus, *vel mortuum esse vertente adhuc controversia. Quam interpretationem, licet S. Gregorii Magni verbis minus videatur consonare, non pauci scriptores propugnant. Forsan non multum a veritate recedet, qui exis-* E *timabit S. Paschasium non mortuum esse schismaticum formalem, sed materialem, quales fuerunt S. Petrus Lucenburgensis, S. Vincentius Ferrerius, B. Ludovicus Alamandus, et nonnulli sancti episcopi Patriarchatus Aquilejensis* (7).

i *De hac contentione ad summum pontificatum egerunt decessores nostri, die qua colitur S. Symmachus,* 19 *julii* (8).

k Thermas Angulanas *suo tempore vocatas esse* Sudatorium S. Germani *affirmat Michael Monachus* (9) ; *item Octavius Rinaldo, Capuanas origines illustrans* (10).

l *S. Benedicti visionem iisdem fere verbis narrat S. Gregorius Magnus, uti diximus in Commentario prævio, num.* 14. *Fuit quoque sanctus episcopus familiaris S. Sabini episcopi Canusini, si fides habetur biographo scribenti cum* cum Germano Capuanæ Ecclesiæ pontifice crebris familiaritatibus convenisse (11).

m Servandus *vinculo amicitiæ cum S. Benedicto junctus erat : quem cum suis discipulis Mauro et Placido hospitio accepit. Eum sancti titulo Acta Mabilloniana S. Placidi insigniunt,* F *at alibi hac appellatione decoratum non invenit decessor noster Jacobus Bueus* (12).

n Turrim, *de qua hoc loco biographus, descripsit Mabillonius* (13).

[1] nixu *A*. — [2] continua *A*. — [3] flammæ *A*. — [4] circumfulsus *A*. — [5] Et *A*. — [6] recens *A*. — [7] ministeriis *A*. — [8] gratiæ *add. A*. — [9] patria *A*. — [10] aurati *A*. — [11] perpetuis *A*. — [12] urbibus *B*. — [13] deglutiunt *A*, *B*. — [14] ad quæ nos faciat pervenire Dominus noster Jesus Christus qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum *add. A*. — [15] *om. B*.

(1) Acta SS., tom. II Augusti, pag. 155. — (2) Ibid., tom. I Augusti, pag. 56*. — (3) Apud Migne, Patr. lat., tom. LXXVII, col. 396. — (4) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 438 et seq. — (5) Ibid., tom. III Febr., pag. 245 et seq. — (6) Patrologia latina, tom. LXII, col. 9 et seqq. — (7) Benedictus XIV, De canonizatione et beatificatione Sanctorum, lib. III, cap. XX, num. 7. Acta SS., tom. VIII Octobris, pag. 907. — (8) Acta SS., tom. IV Julii, pag. 635. — (9) Sanctuarium Capuanum, pag. 120. — (10) Memorie istoriche, tom. I, lib. IV, cap 21, pag. 330. — (11) Acta SS., tom. II Febr., pag. 324. — (12) Ibid., tom. III Octobris, pag. 88 et seq. — (13) Annal. Bened., tom. I, pag. 95, edit. 1703.

DE S. GONDUINO CONFESSORE

IN FRANCIA

COMMENTARIUS CRITICUS.

R. D. B.

§ I. S. Gonduini cultus. Hospitio accipit S. Eustasium. Ejus filii, filia S. Salaberga, et affines.

[MEDIO SÆCULO VII. S.Gonduinus, *olim cultu cohonestatus,*]

Castellanus (1), *cujus vestigiis insistunt eques de Saint-Allais* (2) *et ven. vir Pétin* (3) *ad diem 30 octobris mentionem facit* S. Gonduini *confessoris, quum manifestum sit cultum, qui nunc obsoletus est, ei sæculo X fuisse delatum. Etenim* in Kalendario sanctorum, *ut ait Mabillonius,* quod psalterio Hemmæ Francorum reginæ præfigitur..... tertio... kalendas *novembres nomen* sancti Gonduini patris sanctæ Salabergæ.... occurrit, itidemque.... in litaniis psalterio insertis ejusdem Hemmæ, uxoris Lotharii regis (4) : *quæ Hemma sæculo X vivebat.*

[*hospitio accipit S. Eustasium,*]

2 S. Gonduino *non contigit habere biographum : et pauca ex ejus gestis quæ posteris tradita fuere, ex SS. Salabergæ, Austrudis, Agili et Eustasii Actis sumpsimus. Porro hæc historica monumenta omnino sunt sincera, nec arbitror fidem aliquando eis fuisse denegatam : quo fit ut pede non incerto incedamus. Quæ in iis legimus, si paucissima excipiantur, potius ad ejus familiam quam ad ipsum spectant. Verum, quoniam* gloria patris est filius sapiens, *prætermittere non possumus eas progeniei res gestas, quarum aliquatenus pars fuit. Jam vero scriptor anonymus vitam describens S. Salabergæ, filiæ* S. Gonduini, *et referens quomodo S. Eustasius, abbas Luxoviensis, eam adhuc puellam a cæcitate liberaverit, ait:* Remeans ex Baicariis *(id est, Bavaris, quibus Christum notum fecerat),* vir egregius, post Germaniæ Belgicæque laboriosum callem, tandem pervenit ad quemdam virum illustrissimum, opibus et divitiis opulentum, famaque secundum seculi dignitatem præclarum, et aulicis rebus aptum, nomine Gundoinum, qui eo tempore manens apud villam Mosam nomine, ob amnem in eo loco defluentem sic appellatam, qui amnis ex Lingonicis finibus fontem sumens, post multos anfractus crebrosque terræ circuitus, Rheni velocissimi fluminis in se fluenta ex parte recipiens, oceanum Barbaricum late ingreditur.

[*qui ipsius liberis bene precatur,*]

3 Viso igitur Gundoinus venerabili viro, velut gratissimum munus suscepit. Porro, ut assolet, et res se habent humanæ, inter salubria adhortationis verba, colloquio virorum fidelium animus crescebat piorum. Cœpit isdem vir Dei sciscitari, utrum eidem viro illustri, Francorum orto natalibus, soboles adesset : cernebat quippe, ut opinor, vir Dei a Deo fore præscitam prolem, quam postea rei probavit eventus. Tunc vir illustris Gundoinus cum conjuge sua Saretrude, eleganti forma et nobili femina, duos bonæ indolis adolescentulos, ob benedictionis percepturam gratiam præsentavit : quorum senior Leuduinus, cognomento Bodo ; junior vero Fulculfus, qui et ipse alio vocabulo Bodo dicebatur. Sciscitatur denuo vir Dei, si adhuc proles superesset. Ad quem illi fatentur se habere puellam germanam, licet ætate præferentem, sed dudum luminibus orbatam. Ad quos vir Deo plenus ait : « Veniat, quæso, ipsa, et nostris præsentetur obtutibus. » Senserat enim, ut reor, in spiritu, ei a Domino sanitatem fore collaturum*. Triduano igitur a semetipso exacto jejunio, super oculos puellæ oleum benedictionis vir Dei effudit. Mirum dictu! Mox puella sanitatem pristinam, Christi gratia opitulante, perfectissime* consecuta est (5). *Eamdem fere narrationem habet S. Eustasii biographus* (6). *Ex qua colligimus* S. Gonduinum *fuisse virum præclarum et divitem, hospitio accepisse S. Eustasium, genuisse ex Saretrude uxore duos filios, unamque filiam Salabergam, visu orbatam, at S. Eustasii interventu sanatam. Hinc quoque comperimus sanctum nostrum fuisse Francum seu* Francorum ortum natalibus. *Filiam autem ejus Sicambram fuisse subindicat biographus, quum, ut mox videbimus, eam dicat Blandinum,* et ipsum ex Sicambrorum prosapia spectabili ortum, *utique popularem, accepisse in conjugem. Nec mirum : voces enim* Franci *et* Sicambri *ab antiquis auctoribus subinde adhibitas fuisse ad idem significandum, omnes consentiunt* (7).

[* collatam *ms. Accincti monasterii*]

[* *om. in ms. Accincti mon.*]

[*ac futura prænuntiat.*]

4 *Itineris comes S. Eustasio fuit S. Agilus, postea abbas,* S. Gonduini *consanguineus, quemadmodum nos docet S. Agili biographus, dicens :* Deveniunt *(Eustasius et Agilus)* ad quemdam potentissimum virum, nomine Gondoinum, qui.... beatissimi Agili consanguinitatis nexu propinquus, morabatur eo tempore in villa quam Mosam vocant, ob amnem super quem sita est. Hic sanctissimos viros... officio * recepit, secumque morosius retinuit. Cum ingressi fuissent domum, benedictione præmissa, post multa colloquia spiritalis doctrinæ, oblati sunt eis ad

[* officiosissime *in cod. Accincti mon.*]

(1) Martyrologe Universel, pag. 718.— (2) Martyrologe Universel, pag. 408. — (3) Dictionnaire Hagiographique, tom. I, col. 1215 — (4) Annales Benedictini, tom. I, lib. 14, n. 48, pag. 440, edit. Parisiens. 1703. — (5) Acta SS., tom. VI Septembris, pag. 521 et seq. — (6) Ibid., tom. III Martii, pag. 787.— (7) Browerus, Notæ in carmina Venantii Fortunati, lib. VI, pag. 161 et seq., edit. Moguntiæ 1617. Cfr. Opp. Fortunati, Carmen de Chariberto, Not., col. 212, edit. Migne. Cfr. Watterich, Die Germanen des Rheins, pag. 207 et seqq.

benedicendum

AUCTORE R. D. B.

benedicendum duo filii ejusdem viri : quos suis benedictionibus sacrantes, et sæculi dignitate futurum ut florerent, et ad futuram vitam feliciter migrarent, vero vaticinio designarunt, ut post evidentissime claruit (1). *Ex quibus verbis discimus* S. Gonduini *filiis a sanctis Eustasio et Agilo futuram sanctimoniam, splendorem in hac vita, migrationemque in cœlum post obitum aperte fuisse prænuntiatas. Huic sermoni consonat S. Austrudis, filiæ S. Salabergæ, biographus anonymus* (2). *De singulis* S. Gonduini *cognatis proximis pauca referre juvat.*

S. Gonduini *filius Leuduinus*

5 *Saretrudis, uxor* S. Gonduini, *quid gesserit, aut quo tempore obierit, referre prætermiserunt historici. Nec multo melius notus est alter eorum filius Fulculfus seu Filculfus. Alter vero Leuduinus biographum nactus est, qui ipsum ortum dicit* patre Bertoldo* et matre Bertilde : *ex quo sequitur ut duplex fuerit sancto* Gonduino *nomen* (3). *Certo etiam scimus ex Vita S. Salabergæ, Leuduinum uxorem duxisse Odilam,* nobilitate et ingenii natura boni pollentem; *postea divitiis in monasteria erogatis, monasticam suscepisse vitam, dein Tullensium fuisse creatum episcopum* (4), *et post mortem in sanctorum albo inscriptum* (5). Veneranda quoque Odila, Christi stigmate *(seu signo)* suscepto, sanctarum virginum se choro conjungens, sub obedientiæ tenore *(monialis in S. Salabergæ cœnobio Laudunensi)* vitam beatam degens, spiritum, cui omnia debentur, reddidit (6). *Eorum vero filia Teutberga monasterio puellari, a patre condito, fuit præposita* (7).

* *alias* Bertaldo *et* Bertardo

B

et filia Salaberga, sanctimonia clari.

6 *Unicam vero suam filiam* Salabergam, *quam a S. Eustasio cæcitate liberatam vidimus,* S. Gonduinus *ejusque uxor* contra puellæ voluntatem cuidam generositate pollenti, Richramno nomine, in matrimonio tradiderunt. Qui vix eam duobus mensibus jure matrimonii habens, humanis rebus exemptus, vita privatus est..... Salaberga.... decrevit animo ut ad sacrarum virginum cœnobium, quod venerandus vir Romaricus... in Vosago construxerat saltu, latebram fuga expeteret : fecissetque satis votis, si sexus non fuisset impedimentum, et regia non impedissent obstacula. Per idem tempus Francorum sceptra regnique gubernacula Dagobertus *(primo rex Austrasiorum, dein, ab anno* 628, *rex etiam Neustriæ et Burgundiæ)* regebat, vir in primis acer ingenio, et principatu clarus ; et non solum fidei jure sibi subjectus *, verum etiam exterarum vicinarumque gentium fama metuendus. Metuens autem præfatus Gundoinus ne ob filiam iram regis sævitiamque incurreret, eam a calle quo ire sponte decreverat, pedetentim retraxit. Jam enim opinio ejus ad aures regias pervenerat. Morabatur denique hisdem temporibus in aula prædicti principis vir quidam strenuus, consiliis regiis gratus, et inter suos fama celeber, nomine Blandinus, qui cognomentum Baso acceperat, qui utpote et ipse ex Sicambrorum prosapia spectabili ortus est, mox prædictam Salabergam, non ejus sponte, quia jamdudum divinis præceptis se implicare voverat, licet invitis parentibus, regio tamen jussu, et ob liberorum procreandorum causam, prædictus vir ad suum adscivit conjugium (8). *Fueritne Blandinus idem atque vir sanctus de quo ad diem* 1 *maji egerunt nostri decessores, disceptari potest* (9). *Ex quo conjugio nati sunt tres filiæ, Saretrudis, Ebanis, Austrudis, et duo filii, Eustasius et Baldoinus. Eustasio* (10), *Austrudi* (11) *et Baldoino* (12) *sanctorum honores fuerunt tributi* (13). *De Ebani et Saretrude vix recurrit alibi mentio. Ipsa Salaberga,* viro converso, prolibusque Deo sacratis, religionis veste accepta, inito cum beato Walberto, *abbate Luxoviensi,* consilio, conniventia existente mariti, cœnobium puellarum in suburbio Lingonicæ urbis, in hæreditate vel successione paterna conatur extruere. *Atque hæc abunde sufficiunt ut sit manifestum quanta claruerint sanctimonia* S. Gonduini *posteri et affines.*

C

* subjectis *cod. Accincti mon.*

D

E

§ II. S. Gonduini domicilia, egregie gesta, ætas.

S. Gonduinus *domicilium habuit*

Nec tantum biographus S. Gonduino *defuit, sed et scriptor qui posteris traderet quo anno, quo loco Franciæ natus sit, quibus muniis in aula aut alibi functus, ubinam vitam degerit. Sunt tamen ejus domicilii quædam indicia. Legimus enim in Vita S. Salabergæ, ejus filiæ, ab auctore suppari exarata, eam in* suburbano Leucorum oppido, territorio Lingonico confini... extitisse oriundam (14) ; *item in alia ejusdem sanctæ Vita, ab auctore anonymo scripta :* Beata et venerabilis mater Salaberga Gundoino patre, matre vero Saretrude in confinio Lingonicæ urbis orianda fuit, in terra quam Uternensem * nuncupant, ob amnem qui ibidem profluit (15) ; *item, uti videmus in Vita S. Eustasii, quam Jonas monachus Bobiensis, auctor coævus, scripsit :* Cum *S. Eustasius* iter caperet, venit ad quemdam virum, nomine Gundeonum, qui eo tempore ad villam quam Mosam vocant, ob amnem in loco fluentem, morabatur (16). *Ferme idem legitur in Vita S. Agili* (17).

* Ornois

F

in pago Tullensi

8 *Quæ verba indicant* S. Gonduinum, *ut virum multis fundis divitem, saltem duo incoluisse domicilia : alterum in Terra Uternensi, locum originis S. Salabergæ, alterum villam Mosam, ubi SS. Eustasium et Agilum hospitio accepit : in qua villa non absurde fertur S. Salaberga* cœnobium puellarum *inchoasse. De priore domicilio nobis notum est, illud jacuisse* in suburbano Leucorum oppido *seu Tullensi in Terra Uternensi ;* qui tractus, *ait Mabillonius,* inter Mosam et Matronam, a Septemtrione

(1) Acta SS., tom. VI Augusti, pag. 580. — (2) Ibid., tom. VIII Octobris, pag. 111. — (3) Ibid., tom. III Sept., pag. 840. — (4) Ibid., tom. VI Sept., pag. 526. — (5) Ibid., tom. III Sept., pag. 838 et seqq. — (6) Ibid., tom. VI Sept., pag. 526. — (7) Ibid., tom. III Sept., pag. 839. — (8) Ibid., tom. VI Sept., pag. 522. — (9) Ibid., tom. I Maji, pag. 49. — (10) Ibid., tom. VI Sept., pag. 516 et seq. — (11) Ibid., tom. VIII Octobris, pag. 108 et seqq. — (12) Ibid., tom. I Januarii, pag. 502. — (13) Cfr. De Mangin, Histoire du diocèse de Langres, tom. I, pag. 294 et seq. Calmet, Histoire de la Lorraine, tom. I, lib. 10, num. 41. Roussel, Diocèse de Langres, tom. I, pag. 136 et seq. — (14) Acta SS., tom. VI Sept., pag. 521. — (15) Mabillonius, Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti, sæc. II, pag. 423 ; cfr. sæc. IV, part. II, pag. 598. — (16) Acta SS., tom. III Martii, pag. 787. — (17) Ibid., tom. VI Augusti, pag. 580.

A temtrione ad Austrum protenditur ad leucas circiter decem, amne Orna (a quo nomen accipit) irrigatus (1). *Opinantur Mabillonius* (2), *Cleus* (3) *et Benedictus Picart* (4) S. Gonduinum *in terra Uternensi eum coluisse locum qui vocatur* Gunduini Curtis, *gallice* Gondrecourt. *Alteram sancti viri habitationem fuisse in villa* Mosa, *inter omnes constat. Sed ubinam illa jaceret, in disceptationem cecidit. Aliis enim placet* (5) *eam esse vicum hodie dictum* Meuvy, *in tractu Calvimontano situm**; *aliis vero, vicum* Meuse, *ad caput amnis Mosæ, in tractu Lingonensi**. *Neque ad nodum expediendum prodest, quod villam Gunduini dicunt* Mosam vocari ob amnem in loco fluentem (6), *seu, ut ait S. Agili biographus*, ob amnem super quem sita est : *quippe quæ in utrumque vicum, Meuse et Meuvy, optime quadrent. Priori tamen, pro quo stant Mabillonius* (7) *et presbyter Beaulleret* (8), *favent quæ legimus in Vita S. Salabergæ :* Salaberga... cœnobium puellarum in suburbio Lingonicæ urbis, in hæreditate vel successione paterna conatur extruere... Qui locus, licet Austrasiorum B finibus immineret, vicinus tamen Burgundiæ, erat distans a Luxovio monasterio paulo minus millibus quadraginta (9). *Porro hæc in solum vicum* Meuse *cadere videntur : quum non tantum ibi possessiones haberet* S. Gonduinus, *sed etiam locus quadraginta circiter passuum millibus a Luxovio distet : contra Meuvy dissidet milliariis quadraginta septem vel octo* (10).

* Arrondissement de Chaumont.
* Arrondissement de Langres.

et in tractu Lingonensi.

9 *Negotium autem non facessunt voces* suburbium Lingonicæ urbis, *quasi ad oppidum Lingonas et* S. Gonduinus *habitasset et S. Salaberga cœnobium condidisset. Jam pridem enim observarunt, inter alios, Mabillonius et noster Cleus, apud priscos auctores* suburbanum *et* suburbium *frequenter dici pro* territorio. *Quod et hoc loco verum est, quandoquidem monasterium a S. Salaberga* in suburbio Lingonicæ urbis inchoatum, *ut ait biographus, a sancta abbatissa mox fuit relictum, quia (sic idem scriptor)* in eodem loco puellarum cœnobium tutum *non erat*, nihilque stabilitatis habebat vel munitionis locus (11). *Quæ de Lingo- C nibus, utpote urbe munita, dici nequeunt. Non immerito itaque Mabillonius opinatus est S. Salabergæ monasterium extitisse in villa Mosa, quam coluit ipsius pater, et villam hanc esse vicum Meuse* (12). *Sed ulterius progressus presbyter Beaulleret, quæsivit quo loco vici Meuse cœnobium fuerit inchoatum, atque indicat eam partem cui hodie nomen* Terre-aux-Saints, *aliquot centum passibus a parochia* Meuse *dissitam, in via quæ ducit ad vicum Lecourt.*

Forsan et alios fundos habuit.

10 *Præter fundos de quibus ante egimus, alii forsan fuere sancto* Gonduino (13). *Non enim inepte diceres eum significari in instrumento anni* 709, *quo Wolfoaldus et Adalsinda, uxor ejus, plurima dona conferunt monasterio S. Michaelis in pago Virdunensi, et in quo :* Condonamus, *aiunt*, portionem illam in loco qui dicitur Monnone-Villa, super fluvio Mosa, in pago Virdonense, quem Adalbertus quondam, de Gondoino dato pretio comparavimus, cum mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, silvis, *etc.* (14).

AUCTORE R. D. B.

Monasterio Grandivallensi condendo

11 *Non innotuit quibus rebus egregie gestis tantum sibi nomen apud populares fecerit* S. Gonduinus, *et dignus habitus fuerit qui in albo Sanctorum inscriberetur. Dicitur tantum, auctore S. Walberto, abbate Luxoviensi, monasterium Grandivallense in diœcesi Basileensi condidisse. Idque verisimile esse infert Longuevallius* (15) *ex Vita S. Germani, primi cœnobii abbatis.* Audiens autem, *ait Vitæ scriptor*, Gundonius, vir illustris, quod B. Waldebertus abba sagaci intentione requirebat loca, ubi monachi sui residere, et vitam sanctam degere deberent; ministros suos ad eum direxit, ut ad ipsum quantocius properarent. Tum vero B. Waldebertus absque ulla ambiguitate ad ipsum Gundonium accedit dans consilium. Illustris vir E Gundonius dedit illi loca opportuna, et licet difficilis sit introitus eorum, aditus eorum inveniri queunt. Tunc cœpit Waldebertus lenibus verbis mulcere animum ejus, et si vellet pro Dei intuitu vel pro remedio animæ suæ vel pro absolutione peccaminum suorum, firmitatem de ipsis locis manibus suis seu bonorum hominum roboratam manibus exhiberet... Contigit autem ut moreretur Gundonius dux, et Bonifacius dux sive Cathicus in locum ejus succederet (16). *A qua Longuevallii sententia Mabillonius alienam prorsus proposuerat, scilicet* Gundonium *hoc loco* ducem appellatum, alium esse a Gundoino S. Salabergæ patre, qui neque dux fuit, neque amplius in vivis erat, dum a Gundonio Grandivallense monasterium ædificari cœpit (17). *At Cleus censet Longuevallii opinionem non esse ineptam et Mabillonii placita in hunc modum refellit.*

verisimiliter operam navavit.

12 *Primo putat Mabillonium nunquam ostensurum* S. Gonduinum *non fuisse ducem, eo magis quod extitit, uti num. 2 et 3 vidimus, nobilitate et opibus valde præstans, et regi* F *Dagoberto quam gratissimus. Addit tum Gundonium de quo in Vita S. Germani* (18) *tum Gundoinum de quo in Actis S. Salabergæ, Waldeberto notum fuisse, nominaque una dumtaxat litera transposita variare, conspirare reliqua fere omnia. Post hæc pergit :* Quomodo enim, quæso, ostenditur non fuisse in vivis superstitem Gundoinum, S. Salabergæ patrem, quando Gundonius S. Waldebertum ad se invitavit, fundum construendo monasterio Grandivallensi concessurus? Ipsam *Mabillonii* hactenus chronotaxim appello. In Annalibus Benedictinis tom. I, pag. 400 illigat missionem S. Germani ad regendum cœnobium Grandivallense, nuper

(1) Acta SS. Ord. S. Bened., sæc. IV, part. II, pag. 598, edit. 1680. — (2) Ibid. — (3) Acta SS., tom. VI Sept., pag. 519 et 523. — (4) Hist. de Toul, pag. 87. — (5) Roussel, Le diocèse de Langres, tom. II, pag. 408. Cfr. Annuaire ecclés. et hist. du diocèse de Langres, ann. 1838, pag. 12. Acta SS., tom. VI Sept., pag. 519. — (6) Acta SS., tom. III Mart., pag. 787. — (7) Ann. O. S. B., tom. I, ad ann. 614, num. XI; ad ann. 630, num. XVIII. — (8) Annuaire de Langres, pag. 12. — (9) Act. SS., tom. VI Sept., pag. 525. — (10) Cfr. Annuaire de Langres, pag. 13 et seq. — (11) Acta SS., tom. VI Sept., pag. 525. — (12) Cfr. Calmet, Hist. de Lorraine, tom. I, col. 451 et seqq. — (13) Annuaire de Langres, pag. 2. — (14) Diplomata aliaque instrumenta ad res Gallo-Francicas spectantia, tom. II, pag. 281, edit. Pardessus. — (15) Hist. de l'Eglise Gallicane, tom. V, lib. IX, pag. 98 et seqq., edit. Paris. 1826. — (16) Acta SS. Ordinis S. Bened., sæculum II, pag. 512 et seq. — (17) Ibid. — (18) Acta SS., tom. III Februarii, pag. 263 et seqq.

AUCTORE R. D. B.

a Gundonio conditum, anno 647. Mortem S. Salabergæ, tum in Notis ad Acta, tum in Annalibus, figit circa annum 655. Sancta Austrudis Laudunensis parthenonis regimen post matrem adivit vicennis, ut ejus biographus coævus testatur. Igitur hæc nata est anno circiter 635. Demus annos omnes illius seculi præcedentes S. Salabergæ primogenitæ Gundoïni, credamusque, ut Mabillonius figit, illam a S. Eustasio circa annum 614 a cæcitate et sanguinis fluxu liberatam. Ex his fluit, sanctæ patrem natum dici non debere ante seculi sexti annum circiter 80. Jam vero, si inde ordiaris computum, juxta quem numerare poterat Gundoïnus annos circa 25, cum ei nata est primogenita, septuagenarius nondum erit, quando regendo Grandivallensi monasterio præfectus est S. Germanus : quæ ætas et aliquot etiam anni amplius, an concedi citra credibilitatem Gundoïno non possint, judicet lector. Certe obiisse illum ante Christi annum 660 nusquam ostendit Mabillonius, neque alius, quem vidi, quispiam ; atque inde deductus computus apud me verisimilitudinem non excedit, manetque probabilis conjectura, eumdem S. Salabergæ B parentem monasterii Grandivallensis fundatorem fuisse, quæ ex nostra chronotaxi fiet etiam verisimilior. *Hactenus Joannes Cleus* (1), *cujus disputationem non parum firmat unus ex collegis et decessoribus* S. Austrudis *Acta illustrans* (2). D

13 *Tam prolixe exposuimus* S. Gonduinum *in Grandivallensi monasterio fundando fuisse verisimiliter S. Waldeberti adjutorem, ut hoc pacto simul ostenderemus quo circiter tempore vixerit. Sane ex eo quod filiam suam Blandino collocavit*, quo tempore Francorum sceptra regnique gubernacula Dagobertus regebat (3), *manifestum est* S. Gonduinum *inter homines fuisse anno* 628. *Sed et post annum* 660 *vixisse dicendus erit, si concedetur cœnobium Grandivallense ab ipso fuisse conditum. Gondoeni cujusdam comitis nomen reperimus inter subscriptiones diplomatis quod Childericus rex anno* 670 *pro monasterio S. Dionysii confecisse fingitur* (4). Signo *etiam* Gundoeni comitis *consignatum fuit diploma quo Dagobertus I, anno* 636, plurima dona in Lemovicensi et Bituricensi confinio S. Dionysii monasterio *contulisse dicitur. Sed his non immorabimur, cum utrumque diploma sit spurium.* E

Vivebat adhuc medio sæculo VII.

(1) Acta SS., tom. VI Septembris, pag. 518. — (2) Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 108 et seqq. — (3) Cfr. supra, num. 6. — (4) Diplomata, etc., tom. II, pag. 152, edit. Pardessus. - (5) Ibid., pag. 41 et 43.

DE S. FOILLANO MARTYRE

FOSSIS IN BELGIO

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. De S. Foillani Vitis manuscriptis et typis editis.

CIRCA ANNUM DCLV.

S. Foillani Vita scripta fuit

S. Foillani *mentio jam occurrit in Actis S. Fursei, cujus frater et socius fuit. Immo ejus res gestas paulo post obitum literis fuisse consignatas, hinc colligendum putat Cornelius Smet* (1), *quod Beda, S. Fursei laudes persecutus :* Hæc, *inquit*, de corporis ejus incorruptione breviter attigimus, ut quanta esset viri sublimitas, legentibus notius existeret. Quæ cuncta in LIBELLO EJUS SUFFICIENTIUS et de ALIIS COMMILITONIBUS IPSIUS (*ex quibus certo fuit* S. Foillanus) quisquis legerit, inveniet (2). *Quem libellum conjicit Bollandus* (3) *esse ipsam Fursei Vitam, a se editam* (4) ; *sed simul hanc non integram dici posse, quippe quæ de commilitonibus perpauca referat. Ipsius autem* S. Foillani *prolixiores Vitas coram habemus quinque diversas. Duarum tantum auctores noti sunt, de quibus paulo inferius. Reliquarum unam conscripsit vel perpolivit quidam Frater Paulus. Quam nobis exhibet codex sæculi XII, olim benedictini monasterii S. Laurentii Leodiensis, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis num.* 9742; *unde eam edimus* (5), *adjectis variis lectionibus ex codice ejusdem bibliothecæ* 7483 *sæculi XIII. Hunc autem cœnobii Boni-Fontis in diœcesi Remensi quondam fuisse librum, etsi neutiquam in ipso codice significatur, certo tamen colligimus ex eo quod* Passio S. Foillani episcopi et martyris, *in codice Bruxellensi* 8928 *servata, et, ut ibidem dicitur*, ex ms. monasterii Boni-Fontis *descripta, eadem omnino verba, easdem habet rimas quam quæ in codice* 7483 *reperiuntur ; excepto quod nonnullæ voces omissæ indicantur aut conjectura suppletæ, et iis quidem locis ubi in eodem codice* 7483 *aliquid desideratur : ex quo nimirum majores literæ ornatæ barbara manu fuerant excisæ : quibuscum et ea quæ verso folio eodem spatio exarata erant, ablata fuere. Denique lectiones varias addimus ex codice Bruxellensi* 18654 ; *de quo dicendum erit num.* 4.

2 *Auctoris nomen refertur in ipso exordio, hisce verbis concepto :* In nomine Domini incipit

a quodam Fratre Paulo,

(1) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 14. — (2) Hist. eccles., lib. III, cap. 19. — (3) Acta SS., tom. II Jan., pag. 36. — (4) Ibid. — (5) Vita prima.

AUCTORE R. D. B.

A pit descriptio beati Foillani martyris, primo rusticano stylo composita, postea a quodam Fratre Paulo exarata. *Paulum hunc, immo et auctorem Vitæ primigeniæ, nunc deperditæ, quæ ei præluxit, in Belgio scripsisse manifestum videtur : nam de Hibernia, in qua sanctus vir natus est, de Gallia, in qua evangelium prædicavit, vix verbum habet; sed et Angliam, ubi* S. Foillanus *cuidam monasterio præfuit, omnino prætermittit. Contra non pauca de ejus domicilio Nivellensi, de Fossensi cœnobio ab eo inchoato, de aliis quæ in Belgio gessit, ac tandem de ejus martyrio tradit. Verum quo tempore, quove Belgii loco fuerit confecta utraque hæc scriptio, et cætera hujus generis quæ ad illarum auctoritatem statuendam vim habeant, prorsus latent.*

et ab alio auctore ignoto.

3 *Eamdem antiquam Vitam quam Paulus, præ oculis habuit scriptor anonymus, cujus libellum, ex codice Bertiniano* vetustissimo *a Rosweydo nostro exscriptum, servat jam citatus codex Bruxellensis* 8928 ; *quemque nos ex ipso illo codice Bertiniano, hodie in* B *publica bibliotheca Audomaropolitana reposito, et ad sæculum XI a peritis relato* (1), *secundo loco inter* S. Foillani *Vitas infra edemus. Certe et ipse exordio suæ scriptionis :* Cujus [Foillani] vitæ seriem, *ait*, olim quidem non satis polito digestam stilo, nunc vestra poscente, et magis imperante, Fratres, caritate cogimur nostro, licet humili, et ut doctis patet quibusque, imperito describere calamo. *Dein eadem omnino quæ Paulus et eodem ordine refert, nisi quod aliis utitur verbis, multaque ad ornatum sermonis, ut ipsi videbatur, intermiscet præconia et hortationes oratorio stylo conscripta. Sed et longe prolixior est in enarranda corporum* SS. Foillani *et sociorum inventione, ita tamen ut, quod ad res ipsas pertinet, nihil quod sit alicujus momenti adjungat. Eam Vitam edimus ex tribus codicibus sæculi XI : Bertiniano* 791 *supra indicato ; Namurcensis seminarii* 21 *(quem accurate descriptum videsis in proœmio Vitæ coævæ S. Huberti* (2) *editæ a collega P. Carolo De Smedt); Mettensi* 395, *in quo multa menda, sed fere ablata ; quædam vero alia manu sunt* C *restituta vel correcta, et ita quidem ut primigenia lectio discerni nequeat. Numeri nonnulli, ad lectiones Officii distinguendas, tum a prima, tum ab altera manu in margine adscripti fuere, sed non eodem ordine ab utraque. Usi etiam sumus codice Trevirensi* 965 *(alias* 1151*) sæculi XIII, pergameno, in-folio, quo continentur Acta Sanctorum octobris. Erat olim Trevirensis monasterii S. Maximini. Adjecimus præterea lectiones varias ex codicibus Duaceno* 838, *sæculi XIII* (3) ; *Bruxellensi* 7460, *olim Vallicelliano, itidem sæculi XIII ; Montensi* 8439, *sæculi XIII, in quo Vitæ hujus loca quædam reperimus ; et denique, quod attinet ad eam partem qua inventio corporum* S. Foillani *et sociorum narratur, ex Bruxellensi* 18654, *secundum mox dicenda* (4).

Quorum scriptiones adhibuit tertius biographus,

4 *Tertiam earum, quas edimus, Vitarum* S. Foillani *exhibet nobis alius codex, olim Leodiensis cœnobii S. Laurentii, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis* (5), *sæculo XII, ut videtur, exaratus. Ejus auctor ex quadruplici præsertim fonte narrationem hausit. Ex Vita altera S. Fursei, a majoribus nostris excusa ad diem XVI januarii* (6), *sumpsit quæ de ortu, de nativitate et infantia* S. Foillani *narrat* (7) ; *ex Bedæ Historia ecclesiastica Anglorum* (8), *quæ spectant itinera ejus in Angliam et in Galliam* (9), Foillano *scilicet accommodans quæ ibi de S. Furseo leguntur, et de suo addens vel referens ex traditione (cujus alias vestigium non occurrit), peregrinationem Romanam a SS. Ultano et* Foillano *susceptam, hujusque consecrationem episcopalem per Martinum papam I* (10). *Deinde, post pauca de statu religionis in Gallia eo tempore, reliqua de Actis sancti martyris ad necem usque, descripsit ad verbum ex Vita prima, a Paulo concinnata. Denique historiam revelationis corporum ac translationis eorum ad monasteria Nivellense et Fossense* (11) *sumpsit de Vita secunda.*

usus etiam Vita S. Fursei.

5 *Hujus tertiæ Vitæ, præter textum integrum quem continet codex Bruxellensis* 18654, *habemus rursus in codice* 8928 *ejusdem bibliothecæ duplex apographum, alterum* (12) *e codice cœnobii Fossensis, alterum* (13) *e codice Andreæ Duchesnii ; sed sistit utrumque in capitulo nono (secundum codicem Laurentianum): quin immo in codice Duchesnii inscripta erat hæc lucubratio* Vita S. Fursei *et conjuncta cum libro II Vitæ ejusdem seu de ejus miraculis. Unde egregie confirmatur eam conscriptam fuisse ad supplendum utriusque Vitæ prioris silentium de* S. Foillani *gestis ante ejus adventum in Belgium. Itaque hanc solam partem quam a prioribus Vitis non mutuatus est auctor, ex citatis apographis edendam censuimus. Quod vero ad reliquas partes duas attinet, ex codice* 18654 *ad duas priores Vitas lectiones varias adscribemus. Non autem esse plurimum auctoritatis ipsi parti primæ adjungendum, constabit facile perpendenti ab anonymo ejus scriptore accommodata esse* Foillano *quæ de Furseo leguntur, tum in hujus Vita, tum apud Bedam ; de peregrinatione vero Romana* S. Foillani *ejusque ordinatione* F *per Martinum papam I, omnino sileri in utraque Vita priore, ac proinde in antiquiore illa quam utriusque scriptor secutus est ; quum tamen hæc ejus generis sint quæ minime omnium hagiographi illius temporis reticere consueverint.*

6 *Ex nullo alio fonte quam modo indicatæ tertiæ Vitæ textu integro (cum supplementis scilicet ex Vitis I et II) hausisse videtur prolixum suum de* S. Foillano *carmen Hillinus ille, cujus lucubrationem nonnulli omnino deperditam existimabant* (14), *atque hic primum edimus ex apographo, quod olim majores nostri* ex ms. S. Foillani apud Rhodium * *transcripserunt et simul cum aliis de* S. Foillano *documentis compegerunt in codice jam sæpius citato, nunc Bruxellensi* 8928. *Neque aliud hujus Vitæ novimus exemplar aut apographum*

S. Foillani *Vitam metricam et miracula scripsit circa annum* 1100

* Le Rœulx *in Hannonia*

(1) Num. 791. Cfr. Catalogue général des mss. des bibl. des départements, pag. 360. — (2) Bulletins de la Commission royale d'histoire, tom. V, num. 3, ser. IV, pag. 217, Brux. 1878. — (3) Catalogue général des mss., tom. VI, pag. 577. — (4) Num. 5. — (5) Num. 18654. — (6) Acta SS., tom. II Jan., pag. 45 et seqq. — (7) Num. 1-4. — (8) Lib. III, cap. 18 et 19. — (9) Num. 5-12. — (10) Num. 13. — (11) Cap. II, num. 12-16. — (12) Fol. 62 ro – 65 vo. — (13) Fol. 7 ro — 10 ro. — (14) Cfr. Hardy, Materials relat. to Great. Brit. and Ireland, tom. I, part. I, p. 251.

AUCTORE R. D. P.

graphum. Quod autem de ejus scriptore comperire licuit, jam subjungimus. Nomen suum ipse manifestat primis sui carminis versibus :

His Ita Litterulis Libet Insinuare Notatis
Veraci Specie, quo nomine censear ipse :
Si primos apices ex partibus octo retractes,
Carminis auctorem noto.....

Dein paulo inferius opus Sigeberto, suo quondam magistro, dicat. Porro eumdem Hillinum libri quoque de Miraculis S. Foillani *auctorem fuisse, discimus ex hujus libri Prologo, ubi :* Jam passione, *ait,* beati martyris Foillani metrica digestione parata, verso stylo, decrevimus etiam ipsius aliqua reserare miracula. *Dein :* Humilitas tua, familiarissime magister Sigeberte, in hoc opusculo, non modicam scribendi confert audaciam : quia qui versuum nostrorum olim non abdicasti chartulam, confidimus quoniam non indignaberis et hanc sancto martyri subservire scedulam, præsertim cum tuo instinctu labori huic me devoverim, tuoque favori me confidenter inclinaverim. *Neque minus indubium est hanc*
B *Miraculorum seriem fuisse scriptam post annum* 1086 : *nam in ea num.* 28 *de* S. Foillani *translatione, anno illo facta, agitur. Antiquior tamen est anno* 1125, *siquidem num.* 1 *legitur :* In pago Hainaugia nomine, in nemore nuncupato Charboneria, loco qui dicitur Ampolinis, contermino parrochiæ vici qui vocatur Sterpeis, ubi fusus est cruor innoxius beati Foyllani martyris et pedissequorum ipsius, facto procinctu, determinatum est atrium, in cujus medio ligneum ecclesiolæ constitutum est ædificium, et altare ad laudem Dei sub honore martyris ipsius erectum; *quin unum proferatur verbum de egregiis donis a Burchardo, episcopo Cameracensi, factis anno* 1125 *ad augmentum cultus divini in sacello de* Senophe, *aut de inchoato collegio canonicorum Fossensium, cui brevi post substitutum fuit monasterium Præmonstratense; sed potius indicat ibi nullum cœnobii vestigium videri. Præterea quum auctor, num.* 18, *dicat :* NUPER imperatore Henrico contra Menapes ascendente pro defensione Cameracensium, quos impugnabant pars exercitus Teutonicorum, transiens per Pongeias vicum appendentem usibus
C Fossensis ecclesiæ, *subjiciatque* S. Foillani *interventu tunc fuisse collatum beneficium, sequitur ejus scriptionem esse referendam ad tempus quo contra Menapios, id est, contra Flandros, ab Henrico imperatore bellum fuerit actum. Jam vero quum Henricus IV anno* 1102, *et ejus filius Henricus V anno* 1107 *et* 1108 *adversus Flandros pro Cameracensibus bellum gesserint* (1), *nec possit certo dignosci utrum de patre an filio mentionem faciat Hillinus, dicendum est eum vel brevi post annum* 1102, *vel brevi post annum* 1108 *scriptum suum edidisse.*

Hillinus,

7 *Jam quis fuerit Hillinus,* S. Foillani *biographus, inquirendum est. Possevinus noster de eo his loquitur verbis :* Hillinus monachus Corbeiæ in Gallia, Congregationis Floriacensis, scripsit carmine ac soluta oratione martyrium S. Foillani episcopi et martyris, libris duobus, qui asservantur mss. in cœnobio S. Foillani extra D
Rutenas, in tractu Tolosano (2). *Pro Rutenis* (Rhodez) *scribendum fuisset Rhodium* (Le Rœulx) *in Belgio. Dein Hillinum soluta oratione* S. Foillani *Vitam composuisse, minus certum est ; rectius dixisset Miracula* S. Foillani. *Denique Possevinum, quod Hillinum monachum Corbeiæ in Gallia seu Veteris dixerat, reprehendens domnus Rivet* (3), *et ipse in errorem incidit, existimans eum fuisse eumdem Hillinum qui anno* 1106 *lector erat in Corbeia Nova seu Saxonica, atque inde anno* 1110 *transiit ad regendum monasterium Oltenslevense* (4). *Non ita se res habet : qui enim* S. Foillanum *laudavit, canonicus Fossensis fuit, uti mox planum fiet. Sed imprimis eum puerum Fossis fuisse educatum colligendum putarunt aliqui ex iis quæ ipse refert num.* 30 *Miraculorum :* Cum adhuc disciplinæ scholari subessem, *ait,* accommodatori cuidam pro re puerili trium obolorum debitor eram, sed unde voluntati ejus in reddendo sufficerem, habere non poteram....Die quadam templum ingressus, præfatum martyrem ex nomine cœpi invocare. *Ve-* E
rum ex his et sequentibus verbis nihil confici potest. Integrum enim textum legenti apparebit ea non de se prædicare Hillinum, sed de suo consobrino et nutritio, Joanne quodam, quem auctor noster loquentem introducit. Quod si ipse literas didicit Fossis, inde certe postea exiit ut, magistro Sigeberto, sublimioribus studiis operam daret; nam in Prologo Vitæ metricæ ita suum magistrum alloquitur:

Scitari (sane memini, reminisceris ipse)
Inter res varias me solitus fueras
Si quid de Vita Foilliani martyris extra
Quam legimus nostro constiterit loculo.
Comperto per me nil sciri plus ibi, nostræ
Indignabaris desidiæ super his.

8 *Se denique in Fossense collegium conclusisse, tum scriptis significat, tum ipse aperte profitetur. Nec ulla unquam fuisset controversia, si meminissent auctores non solum* HILLINI *nomen in principio carminis, sed et monasterium officiumque figurari. Appositis* *canonicus Fossensis*
enim ordine suo primis singularum vocum literis, efficitur ex quarto versu CANTOR, *ex* F
quinto LEVITA, *ex septimo* FOSSENSIS, *ex octavo* CENOBII (5). *Sed etiam patet ex serie Miraculorum eum in canonicos Fossenses fuisse cooptatum. Dicit enim :* Præpositus ecclesiæ nostræ *(Fossensis). Postea narrat num.* 32 *quomodo* S. FOILLANUS fratri *cuidam, nomine* Rothardo, *quocum satis aperte indicat se vixisse Hillinus, præsto fuerit; dein num.* 33 *dicit :* NOSTRAM AD ECCLESIAM *(Fossensem)* duo viri venere, sacerdos alter, alter laicus, et ad altare (S. Foillani) xenia, filum videlicet argenteum ad proceritatem staturæ hominis dimensum obtulere. Quibus locuti quidam de FRATRIBUS, sciscitantes utrum suo, an cujuslibet alterius voto, donum hoc gratis inferrent ecclesiæ, hac in re nihil sua referre, verum cujusdam ingenui se sub hoc voto legatos esse responderunt. *Fuit itaque Hillinus cano-*

(1) Gesta pontificum Cameracensium, pag. 67 et 91, ed. Car. De Smedt, Paris. 1880. Mon. Germ. hist., tom. VII, pag. 505 et seq., 518 et seq. — (2) Apparatus sacer, tom. I, pag. 761. Cfr. Vossius, De Historicis latinis, lib. III, part. IV, cap. 11. Fabricius, Bibl. latina mediæ et infimæ ætatis, tom. III, pag. 270, edit. 1754. — (3) Hist. litt. de la France, tom. VIII, pag. 592. — (4) Annales Benedictini, tom. V, pag. 499 et 555. — (5) Vita metrica, init.

nicus

AUCTORE R. D. B.

A nicus Fossensis et perperam putatus pro monacho Corbeiæ, Veteris aut Novæ.

et discipulus, uti videtur, Sigeberti Gemblacensis.

9 *Hillini Fossensis magistrum Sigebertum non dubitamus fuisse monachum illum Gemblacensem, scriptis plurimis ac præsertim chronico celebrem. Et reapse hanc sententiam proposuit Colganus in notis ad narrationem Inventionis* S. Foillani (1). *Nequaquam mirum esset Hillinum Fossis sese contulisse ad vicinum monasterium Gemblacense, ut ibi a Sigeberto in scientiis divinis et humanis erudiretur. In multis enim monasteriis Ordinis S. Benedicti, præter scholas ad juniores monachos instituendos erectas, florebant et scholæ quas e locis etiam longinquis venientes clerici aliique frequentare solebant* (2). *Gemblaci autem, ab anno circiter* 1071, *docebat Sigebertus* (3), *qui non paucos ibi auditores disciplinæ monasticæ expertes nactus est : nam unus ex ejus discipulis, monachus Gemblacensis,* Gesta abbatum Gemblacensium *enarrans, de Sigeberto, ad annum* 1112, *scribit :* Multa contulit ad usum et ornatum ecclesiæ *cœnobii Gemblacensis,* quæ adquisierat voluntaria eo- B rum, quos instruxerat, liberalitate (4). *Hos inter auditores qui non erant monachi, verisimiliter annumerandus est Hillinus, qui prius* S. Foillani *Vitam, dein ejus Miracula intra annos circiter* 1086 *et* 1102 *vel* 1108 *descripsit : ac proin literariis studiis, quo tempore ea Gemblaci promovebat Sigebertus, operam dare potuit.*

Cujus scriptionem, a nobis edendam,

10 *Hillini scripta, uti notat Cornelius Smet* (5), *neque stylo neque dictione multum commendantur. Carmina quidem sunt sæpe intricata et intellectu difficilia : res autem ipsæ sunt fere ex antiquioribus Vitis sumptæ. Neque multo magis placet series Miraculorum* S. Foillani : *cujus auctor (ut inconcinnitatem sermonis omittam) interdum res minus verisimiles incaute credit, vel res singulares pro miraculis putat. Quum tamen plura referat quæ ad veterem Belgii geographiam, ususque et consuetudines explicanda pertineant, nolumus libellum, hactenus ineditum, ab Opere nostro abesse. Vitam quoque metricam edere placet, quod a ratione nostri Operis non alie-* C *num, quin illi maxime congruum videtur, ut Vitæ Sanctorum antiquæ, etiam ex aliis derivatæ (non tamen solummodo contractæ) his subjungantur, quum et ad literariam, ut aiunt, historiam rei hagiographicæ multum valeant, et non raro in illis reperiatur fons traditionis alicujus, de qua unde sit orta, secus frustra quæsieris.*

in solutam orationem convertit Philippus de Harveng.

11 *Simili ratione, ne videlicet aliquod documentorum quibus niti possint recentiores* S. Foillani *biographi desideraretur, adducti sumus ad denuo cudendam (quæ sola inter hactenus allatas inedita non est) Vitam* S. Foillani *auctore Philippo de Harveng, quamquam nihil aliud præstat nisi Vitam metricam ab Hillino conditam in solutam orationem vertit. Quod et ipse affirmat in Prologo hisce verbis :* Rogatis et instanter rogatis, ut sancti martyris præsulisque Foillani Vitam quam versifice descriptam habetis, alio scribendi genere percurram, et absolutam a metro deducam in planitiem prosaicæ libertatis, quasi religiosis auribus pluscule placituram maturæ gratia novitatis. Quia vero neque dictare, neque dictata scribere jam valeo diu, diu quoque hujuscemodi negotium recusavi, et quem deposueram, stylum resumere differens, meum sæpius otium excusavi. Cujusmodi excusationem cum vestræ dilectioni sentiam non satis complacere,dignum duxi a meipso contra propositum extorquere, ut huic negotio aggrediar curam potius impartire, quam offensis vobis prædicto martyri non servire. *Fuit autem Philippus de Harveng, ut notum est, in canonicos Præmonstratenses cœnobii Bonæ-Spei in Hannonia adscitus circa annum* 1130, *et circa* 1152 *abbas creatus* (6). *Multa scripsit opera quæ Balthasar Bellenus, curante Nicolao Chamart, abbate Bonæ-Spei, anno* 1621 *Duaci edidit, et ven. presbyter Migne anno* 1855 *Parisiis iterum typis mandavit* (7). *Inter hæc legitur* Vita S. Foillani, *quam dabimus tum ex ea editione, tum ex codice Montensi* 8439, E *sæculi XIII, qui olim erat cœnobii S. Foillani prope Rhodium* (8).

Vitæ plures jam typis editæ sunt.

12 *Illas quinque Vitas, de quibus hactenus, excipiet longe brevior, quam perscriptam invenimus in codice nostro Bruxellensi* 8928 (9), *non indicato codice unde sumpta fuerit. Opinantur autem illam inter officia divina recitari solitam fuisse in cœnobio Fossensi : certe in codice nostro proxime sequitur Vitam Fossensem supra memoratam*(10),*et eadem manu exarata fuit. Nonnulla continet quæ in superioribus non reperiuntur. Verum omittenda duximus tum Acta e codice Rubeæ-Vallis prope Bruxellas a Cornelio Smet olim vulgata* (11), *tum ea quæ recentius protulit* (12) *ven. vir Josephus Barbier ex codice sæculi XIII, nunc Namurcensi, prius S. Huberti in Arduenna. Harum enim prior nihil aliud quam breviter complectitur Vitam tertio loco supra recognitam. Altera vero est ipsa Vita nostra secunda, resectis hortationibus et orationis pigmentis quæ narrationi auctor intexuerat. Denique elogium* S. Foillani *inter similia de aliis sanctis* F *Hibernis reperimus in codice Bruxellensi* 4241, *ineunte sæculo XVII, exarato*(13). *Quod quum nihil novi contineat, hoc loco interponere ab re alienum videtur. Typis mandatæ fuerunt tres sat prolixæ* S. Foillani *Vitæ, gallice conscriptæ. Edidit enim Sebastianus Bouvier Leodii anno* 1657 *et iterum anno* 1674 Miroire de saincteté en la vie, mort et miracles de S. Fuellien evesque et martyr ; *item Leodii anno* 1739 *J. Rousseau* La vie de saint Feuillien, évêque et martyr ; *et recentius Namurci anno* 1861 *E. C. Delchambre* Vie de S. Feuillien évêque et martyr. *Porro quæ a recentioribus circa* S. Foillanum *in lucem data fuere, diligenter enumerata inveniet curiosus lector in eximio Indice Bio-Bibliographico eruditi sacerdotis*

(1) Acta SS. Hib., pag. 103. — (2) Bulæus, Historia Universitatis Parisiensis, tom. I, pag. 79 et seqq. Historia rei literariæ Ordinis S. Benedicti, tom. I, pag. 190 et seqq. — (3) Cfr. Pertz, Monumenta Germaniæ historica, tom. VI, pag. 268. Cfr. ibid., tom. VIII, pag. 550. — (4) Ibid., tom. VI, pag. 269 ; ibid., tom. VIII, pag. 550. — (5) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 15. — (6) Cfr. Lepaige, Bibliotheca Præmonstrat., pag. 508 et seqq. — (7) Patrol. lat., tom. CIII. — (8) Cfr. Biblioth. Bruxell., ms. 8928. — (9) Fol. 66 r° et v°. — (10) Num. 5. — (11) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 16 et seqq. — (12) Analectes pour servir à l'hist. eccl. de la Belgique, tom. V, pag. 414 et seqq. — (13) Cod. 4241, fol. 86.

AUCTORE R. D. B.

cerdotis Ulyssis Chevalier (1). *Addenda sunt quæ ediderunt Albanus Butler et Adrianus Baillet in collectis Vitis Sanctorum, Bartholomeus Fisen in Floribus Ecclesiæ Leodiensis, Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii et Indiculo Sanctorum Belgii, Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, Hugo Menardus in additamentis ad Martyrologium Ordinis S. Benedicti.*

§ II. De tempore quo vixerit et mortuus sit S. Foillanus.

S. Foillanus *circa annum* 650 *Galliam petiit,*

I*mprimis quæ de* S. Foillani *ætate certiora sint habenda, eruamus ex duabus Vitis antiquioribus (prima et secunda), ex primigenia quam adhuc latere dolemus, confectis* (2). *Nullas hæ temporum notas præbent quoad nativitatem et qui proxime secuti sunt anni. Sed tantum docent* S. Foillanum *post mortem S. Fursei fratris e patria sua venisse in Franciam, Sigeberto rege Francorum, Grimoaldo* B *majore domus, Erchenaldo quasi patricio, vivente non solum S. Gertrude Nivellensi, sed etiam ejus matre B. Ituberga, uxore quondam B. Pipini, qui vulgo Landensis cognomine distinguitur. Jam vero obiit S. Furseus anno circa* 650 (3). *S. Sigebertus mortuus est anno* 656 (4), *postquam per annos amplius viginti regnaverat. Grimoaldus major domus in Austrasia fuit ab anno* 642 *ad annum circiter* 656 (5): *Erchinoaldus vero item major domus in Neustria ab anno* 640 *ad annum circiter* 658 (6). *Denique B. Ituberga vita functa est* post obitum viri clarissimi Pippini domini sui anno duodecimo (7), *id est anno* 651 *aut* 652, *quum ipse Pipinus e vita migraverit anno* 639 (8) *aut, ut alii opinantur, anno* 640 (9). *Ex quibus omnibus inferre licet circa annum* 650 S. Foillanum *in Galliam iter habuisse.*

et obiit circa annum 655.

14 *Non ita liquido ex iisdem duabus Vitis apparet quandonam necatus fuerit. At certe non post annum* 657. *Biographorum enim testimonio cognitum est eum* pridie solemnitatis Quintini beatissimi martyris, *seu die* 30 *octobris,* C *in latrones incidisse et postridie ab iisdem esse occisum* (10); *corpus autem ejus septuagesimo circiter die post necem, medio mense januario, repertum a S. Gertrude* (11), *adhuc, ut videtur, abbatissa Nivellensi. Quo munere se abdicavit tribus mensibus ante mortem, seu circa diem* 17 *decembris anni* 658 (12), *si quidem obiit die* 17 *martii anni* 659 (13). *Immo, secundum Surianam editionem Vitæ S. Gertrudis* (14), triennii fere spatium *intercessit inter abdicationem et mortem. Quo fundamento nixus Cointius, anno* 655 S. Foillanum *interiisse statuit* (15), *cumque alii secuti sunt, atque ipse Cornelius Smet* (16), cum nihil, *inquit,* suadeat

ab *ea* opinione recedere, *non tamen, ut idem* D *ait, propter rationem a Cointio productam. Nam et in editione Suriana voci* TRIENNIO in margine substituitur TRIMESTRI, *atque* ita etiam legitur, *tum* in Vita S. Gertrudis *a Smetio edita, tum in aliis antiquissimis codicibus mss. Quos inter præ aliis memorandus est optimus codex bibliothecæ Bruxellensis* 7882, *sæculo X exaratus; habet enim :* quasi trium mensium spatio. *Præterea lectionem hanc sinceram confirmari optime arguit Smetius ex eo quod S. Gertrudis de abdicando suo munere tunc cogitavit, ubi* per revelationem divinam cognovit quod suus de hac luce appropinquasset transitus (17): id quod, *subjicit ille,* de termino adhuc per triennium remoto in tantillo vitæ *(minus triginta trium annorum)* et præfecturæ decursu qualis S. Gertrudis fuit, accipi non potest. *Attamen alia est ratio cur* S. Foillanus *non post annum* 655 *mortuus dicatur. Etenim translationi martyris, jam a septuaginta diebus occisi, interfuit mense januario Grimoaldus maior domus : hic autem, ut arbitrantur nunc plerique, jam anno* 656 *comprehensus est et interfectus. Neque multo ante annum* 655 *obiisse sanctum* E *virum, hinc confici potest, quod, quum anno* 650 *vel* 651 *primum S. Gertrudem adiisset, et monasterium Fossense condidisset, dein regendo in spiritualibus parthenonem Nivellensem plurimum peregisse temporis legitur* (18).

Non videtur institutus fuisse a S. Brendano.

15 *Hæc certiora sunt. Neque nos moratur quod in tertia Vita perhibetur* S. Foillanus *ex Anglia non discessisse nisi post mortem regis Annæ; cujus necem ad annum* 654 *refert Auctor Chronici Anglo-Saxonici* (19), *atque eum secuti Florentius Wigorniensis* (20) *et Henricus Huntendunensis* (21). *Etenim hinc notum est Chronici auctorem, licet in ipsis rebus narrandis non spernendus sit historicus, tempora tamen minus accurate notasse* (22); *hinc ipsa Vita tertia, ut ante diximus, non ita magnam fidem sibi facere videtur. Unde etiam minus certa habenda sunt quæ ibidem narrantur de Romano itinere* S. Foillani *ad Martinum Papam (qui Romæ sedit* (23) *ab anno* 649 *ad annum* 652 *vel* 653*): quamquam hæc cum temporum notatione hactenus statuta optime congruunt. Non item vero congruit quod refert tertius ille biographus de* S. Foillani *pueritia.* F *Eum enim literis instructum perhibet a S. Brendano Cluainfertensi* (24), *qui ante annum* 578 *vel* 579 *e vita discessit* (25). *Ex quo sequeretur* S. Foillanum *ante annum* 570 *natum esse, atque octogesimum jam egisse annum, quum in Galliam et in Belgium venit : quod iter, quos labores ab eo illa ætate fuisse susceptos, non admodum probabile videtur. Probabilius vero, scriptorem nostrum, quum apud Bedam legeret* S. Foillanum *fratrem fuisse S. Fursei, quæ in hujus Vita reperit,* S. Foillano *affinxisse; nec ea solum quæ ad genus pertinent, sed etiam*

(1) Répertoire des sources hist. du moyen âge, pag. 751. — (2) Cfr. supra, num. 2 et 3. — (3) Mabillonius, Acta SS. O. S. B., sæc. II, pag. 314; Annales O. S. B., tom. I, ad ann. 650, num. I, pag. 409, edit. 1703. Cointius, Annales eccl. Franc., tom. III, pag. 262. Bouquet, Recueil des hist. des Gaules, tom. III, pag. LXIX. — (4) Richter, Annalen der Merovingern, pag. 167, Halæ, 1873. — (5) Ibid., pag. 167 et seq. — (6) Ibid., pag. 165 et 168. — (7) Acta SS. Belgii, tom. II, pag. 430 et seq. Cfr. pag. 363; tom. III, pag. 642. — (8) Richter, Op. cit., pag. 164. — (9) Acta SS. Belgii, tom. II, pag. 363; tom. III, pag. 642. — (10) Vita I, num. 5 et 6. Cfr. Vita II, num. 15. — (11) S. Foillani Vita I, num. 8. Vita II, num. 15. — (12) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 6 et 154. — (13) Ibid., pag. 141. — (14) Ad diem 17 martii, num. 6. — (15) Ann. eccl. Franc., tom. III, pag. 417. — (16) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 6. — (17) Ibid. — (18) Vita II, num. 8. — (19) Monumenta historica Britannica, tom. I, pag. 312. — (20) Ibid., pag. 531. — (21) Ibid., pag. 707. — (22) Ibid., pag. 117 et seqq. — (23) Jaffé, Regesta Rom. Pont., pag. 161 et seqq. — (24) Vita III, num. 4. — (25) Annal. quatuor magistrorum, ad. ann. 576. Acta SS., tom. III Martii, pag. 600.

quæ

A *quæ ad annum natalem et institutionem : scilicet non attenderit Furseum* Foillano *multum forsan ætate antecessisse, atque illa proinde non utrique fuisse communia.*

Monasterio Cnobheresburgensi in Anglia præfuit.

16 *Ex antiquissimis Actis* S. Fursei (1) *certo colligere licet* S. Foillanum *sub fratris institutione vixisse in monasterio Cnobheresburgensi; cui etiam fuit præpositus, postquam S. Furseus se in eremum recepit. Hic, cum ibidem annum traduxisset* (2), *Galliam petiit, et brevi post, condito cœnobio Latiniacensi, obiit circa annum* 650. *Ex quo sequitur* S. Foillanum *Cnobheresburgi abbatem fuisse anno circiter* 648. *Quandonam autem in Angliam venerit, incertum est, nisi stari possit tertia illa Vita, in qua perhibetur simul cum S. Furseo ex Hibernia profectus, et apud Sigebertum et Annam, reges Anglorum Orientalium, gratia valuisse. Imperium autem iniit Sigebertus anno, ut videtur,* 630, *et e regno abiit anno* 634 (3). *Quum Sigebertus et Egericus frater, ejus successor, a Penda, rege Merciorum, anno verisimiliter* 637 *trucidati fuissent, tunc rerum potitus est Annas, rex religiosissimus* (4) B *Furseoque et ipse amicissimus. Sed de illa profectione* S. Foillani *cum fratre in Angliam, de gratia ejus apud Sigebertum et Annam, de fundatione monasterii Cnobheresburgensis, est rursus cur ambigatur : quæ omnia in Vita coæva S. Fursei de hoc solo leguntur* (5), *et ex ea satis manifesto a scriptore tertiæ Vitæ* S. Foillani *fuerunt surrepta.*

§ III. De patria et genere S. Foillani.

S. Foillanus *Hibernus*

In *Ven. Bedæ Historia ecclesiastica Anglorum* (6) *legimus* S. Furseum de nobilissimo genere Scotorum fuisse. *Ex eodem igitur genere fuit* S. Foillanus, *quem Fursei fratrem ibidem dicit. Porro Dempsterus* (7) *et Camerarius* (8) *(homines videlicet Britanno-Scoti, seu de illa regione quæ hodie Scotia dicta, ad septentrionem Angliæ adjacet) patriæ suæ vindicarunt quoscumque sanctos nomine Scotorum insi-* C *gnitos in veteribus Actis repererunt. Quos jam dudum redarguerunt Colganus* (9), *noster Stephanus Vitus* *, *in dissertatione manu scripta, cujus apographum olim in musæo Bollandiano, nunc autem in regia bibliotheca Bruxellensi exstat loculo* 7658 (10), *Cornelius Smet* (11), *et alii : satis enucleate ostendentes, usque ad sæculum saltem XI vulgo Scotos fuisse appellatos incolas illius insulæ, quæ ab antiquis jam et ad nostra usque tempora Hibernia nuncupatur. Imo (quod jam in superioribus nostri Operis tomis notatum est) eruditus Pinkerton, et ipse Britanno-Scotus, rem jam universim apud scriptores Scotos recentiores in confesso esse confirmat* (12). *Argumenta hujus assertionis decretoria a laudatis auctoribus allata hic redintegrare supervacuum esset : quum præsertim de SS. Furseo et* Foillano *dubio locum tollat ipse Beda, de priore scribens* (13): Verum dum adhuc Sigebertus regni infulas teneret, supervenit de Hibernia vir sanctus, nomine Furseus. *Et paulo inferius :* Erat autem vir iste de nobilissimo genere Scotorum. *Nec eum ab iis Hiberno-Scotis, qui ad septentrionem Angliæ jam pridem sedem habebant, sed ab insula Hibernia oriundum esse, ex iis apparet quæ addit Beda :* Cum ergo [*Furseus*]... multis annis in Scotia verbum Dei omnibus annuntians, tumultus irruentium turbarum non facile ferret, relictis omnibus quæ habere videbatur, ab ipsa quoque INSULA PATRIA discessit, et paucis cum fratribus per Brittones in provinciam Anglorum devenit (14). *Itaque Furseus, et proinde ejus frater* S. Foillanus, *in insula Hibernia nati sunt : quibusnam parentibus, jam est inquirendum.*

* White

ab aliis ex Momonia oriundus dicitur,

18 *Præterquam quod ex Beda constat sanctos fratres fuisse de* nobilissimo genere Scotorum, *legimus in S. Fursei Vita eorum patrem Fintanum et matrem Gelgehen fuisse filios regum. Sed satius hic erit legentium oculis subjicere quæ congessit Colganus in libro jam rarissimo de Actis Sanctorum Hiberniæ* (15): *aliud enim non est quod proferri possit. Sic igitur ille :* In propriis Actis pater *S. Fursei (et proinde etiam* S. Foillani) dicitur fuisse Philtanus seu Fintanus, filius Finnlogæ Momoniæ regis. Et idem tradunt non solum lectiones Breviarii Latiniacensis, Desmaii in ejus Vita, et alii externi scriptores, sed et Menologium Hibernicum, quod vocamus genealogicum, aliique Hibernici scriptores infra citandi : in quibus ejus genus paternum refertur per gradus ad LUGUM LAGA, virum principem et celebrem de stirpe Emerii in MOMONIA. Et sane ipsum esse domo Momonium, vel saltem in Momonia habitasse, indicant Vitæ SS. Barrei, cap. 24, Molaggæ, cap. 19, et Cronani, cap. 16.

ab aliis ex Ultonia :

19 *Sed alibi dicitur sanctus vir oriundus ab Ultoniæ regione Maghmurthemne, seu Conaille Murthemne; ut in Martyrologio metrico abbatis Lugmadensis Mariani :* 16 Januarii natalis S. Fursæi de regione Conalliæ Murthemne. Idem, *ait Colganus,* iisdem verbis F tradit Ængussius auctus ad eundem diem. *Martyrologium vero Cassellense hoc habet stemma :* 16 Januarii, S. Fursæus filius Finnlogæ, filii Dergrogæ, filii Locani, F. Lagæ, F. Conallii, F. Eochadii, de Ultonia oriundus, quiescit Peronæ. Nomen matris ejus erat Gelgesia : et habuit sibi devinctos S. Magnennum de Kill-Magnenn, et S. Meldanum filium Hua-Kuinn de Inis-mac-hychuinn in lacu Connaciæ, Loch Oirbsen dicto, nunc vero Loch-coirb. *Idem stemma, sed ad stipitem deductum, profert Menologium genealogicum :* S. Fursæus filius Finlogæ, filii Deghroghæ, F. Lochani, F. Kierii, F. Lagæ cognomento Leathanglass, F. Conalii Anghonnacii, F.

(1) Acta SS., tom. II Jan., pag. 41. — (2) Ibid. — (3) Ibid., tom. XII Oct., pag. 899 et seq. — (4) Ibid., tom. II Jan., pag. 41 et 55. — (5) Cfr. ibid., pag. 41, num. 35 et 36. — (6) Lib. III, cap. XIX, col. 146. — (7) Hist. eccl. gentis Scotorum. — (8) De pietate Scotorum, lib. III. — (9) Acta SS. Hiberniæ, Append. ad Vit. S. Fursei, cap. III, p. 93 et seq. — (10) Vindiciæ Scotorum veterum et sanctorum indigenarum Iberniæ, etc. — (11) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 2 et seqq. Cfr. Acta SS., tom. I Jan., Præfatio, pag. XXX. — (12) An enquiry into the history of England, tom II, pag. 223, Edinburg. 1814. Cfr. Varin, Etudes relatives à l'état des Iles Britanniques, etc., pag. 5 et seq., in Mém. présentés à l'Acad. des inscript., series I, tom. V, part. I. — (13) Hist. eccl. Angl., lib. III, cap. XIX, col. 145. — (14) Ibid., col. 148. Cfr. Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 3. — (15) Tom. I, pag. 94.

Eochadii,

AUCTORE R. D. B.

Eochadii, F. Feghii, F. Rossii, F. Fachtnæ, F. Senchadii, F. Alildi, F. Malcrocii, F. Roderici magni. *Legit etiam Colganus in quodam glossemate marginali ad Martyrologium S. Ængussii et in Annalibus Roscreensibus ad annum* 652, *quoddam vetustum carmen quo S. Fursei* pater *(immo avus) dicitur* Locinus de Dalaradia *(quod nomen Dalaradia hic sumptum non pro familia, sed pro regione sic dicta)*, et mater Gelgesia filia regis Connaciæ.

quod minus est probabile.

20 *Stemmata hæc inter se contraria suspensum tenent Colganum, ipsique videtur* duorum sanctorum ejusdem nominis, quorum unus sit ex Ultonia, alter ex Momonia, et Acta seu genus et patriam ab... auctoribus in quibusdam confundi. *Furseum vero* S. Foillani *nostri fratrem, filium existimat* Fintani, filii Finlogæ regis, non totius, sed Australis MOMONIÆ : primo, *ait,* quia ita authores externi supra citati docent, qui non poterant id desumere nisi ex vetustis monumentis.... Secundo quia prædictum Menologium genealogicum, a quatuor nostrarum antiquitatum longe peritis antiquariis compilatum, cap. 37 deducit genealogiam S. Fursæi ad Logam B cognomento Laga Alilly olum, percelebris Momoniæ regis fratrem.... Tertio quia his consensit vetustus codex Lecanensis in Connacia, in quo ... cap. 21, num. 1, legitur : S. Fursæus filius Finntani fuit de semine Logæ Laga, qui fuit filius Eugenii Taighlech, et frater Alilii olum... Quarto idem testatur Sever. Ketinus,... in Historia regum Hiberniæ.... Quinto id evidenter probat genealogia horum diversa supra adducta .... Sextum et præcipuum argumentum probans hos fuisse diversos ejusdem nominis sanctos, est, quia non solum patres, sed et matres et fratres habuerunt diversos. Nam mater S. Fursæi Peronensis erat Gelgesia filia Ædhfinnii, principis Hi-Briuniæ, ex stemmate regum Connaciæ.... et fratres ejusdem juxta omnes fuerunt S. Foilanus et Ultanus. Mater vero S. Fursæi de Ultonia.... fuit Bronachia filia Milconis, reguli de Dalaradia in Ultonia... et fratres ejusdem sancti Mochaius, Macercyus, Colmanus, Camrarensis, et Columbanus Mulensis. *Hi floruerunt in sæculo quinto vel sub initium sexti; Fursæus vero noster sæculo septimo* (1). *Ut igitur hanc disputationem definiamus, nobis cum Colgano propius* C *fidem videtur sanctos fratres Furseum et* Foillanum *a regulis Momoniæ esse oriundos. Hoc unum addere juvat, ejusdem ac sanctos nostros prosapiæ fuisse S. Brigidam virginem, filiam Leneni, S. Colmanum, fratrem S. Brigidæ, SS. Drugheniam, Lugeniam, Lucellam, Macham, Rinthacham, sorores SS. Brigidæ et Colmani, S. Mothemnogum seu Temneogum, coquum S. Molvani Cluainfertensis. Atque hæc rursus ex Colgano* (2).

Non fuit S. Livini discipulus.

21 S. Foillanus *aliquando pro Foillano S. Livini martyris discipulo putatur : sed perperam; nam primo neque in Vita S. Fursæi, neque in Actis ipsius* S. Foillani *martyris, hunc S. Livino adhæsisse, vel cum eo unquam vixisse ullo modo significatur : quin immo satis aperte indicatur eum nulli viro in Belgio fuisse obnoxium. Adde quod ea S. Livini Vita, in qua de ejus socio Foillano agitur, minoris* D *est fidei et pluribus post ejus mortem sæculis scripta. Neque in ea de* S. Foillani *martyris Fossensis natalibus, aut de ejus præclare gestis, quam minima fit mentio : quod sane S. Livino, qui virum tam egregium inter discipulos numerasset, non parum fuisset honorificum* (3). *Propter has aliasque causas, licet* SS. Foillanus *et Livinus eodem circiter tempore ad Belgium appulerint, censebit procul dubio lector* S. Foillanum *Fossensem alium esse atque illum Foillanum qui S. Livini legitur discipulus* (4).

§ IV. De S. Foillani monachatu in Hibernia et in Anglia. Fueritne monachus Benedictinus.

S. Furseum secutus,

Gelgeches, *mater* SS. Foillani, *Fursei et Ultani, quia, inscio patre, in matrimonium ierat, ejusdem mandato, in utero gestans primogenitum Furseum, publice comburenda erat. Verum, quum miraculo a tanta ignominia fuisset liberata* (5), *non dubitavit primogenitum aliosque filios, quos jam Domino devoverat, divino servitio in perpetuum mancipare. Cujus rei Furseus,* Foillanus *et Ultanus certiores facti, consilium, a quo nullus unquam eos dimovere potuit, parendi matris votis, cepe-runt. Hinc* S. Furseus, *quem puerum S. Brendanus* monasticis eruditionibus instituit (6) *vitam monasticam amplexus est, primo in Hibernia, dein in Anglia : quod tradit S. Fursei antiquissimus vel etiam æqualis biographus hisce verbis :* Bonorum ergo operum et gratiæ fructibus plenus, patriam parentesque relinquens, sacræ Scripturæ studiis aliquot vacabat annis : ac sufficienter instructus monasterium in quodam construxit loco, ubi, undique religiosis confluentibus viris, aliquos etiam de parentibus suis pia sollicitudine evocare curavit (7). *Et infra :* Completis vero annis decem, omnibus sine personarum ac- F ceptione verbum Domini annuntians, irruentium populorum multitudines non ferens, aliquantorum etiam animos, invidia stimulante, contra se commotos esse deprehendens, relictis omnibus quæ habere videbatur, paucis cum fratribus ad insulam quamdam parvulam in mari profectus est. Atque exinde non multo post de Hibernia peregrina littora petens, per Britannos in Saxoniam transvectus est, ubi honorifice a Sigeberto Orientalium Saxonum rege susceptus, verbo Domini barbara mitigabat corda. Completis vero duodecim annis... locum monasterii a prædicto sibi rege Sigeberto traditum acceleravit construere. Quod monasterium vocabatur Cnoberesburch, in quodam castro constructum, silvarum et maris vicinitate amœnum (8) : *nunc vocatur* Burgheastle, *positum in Suffolcia, ad ostia Garienis fluvii* (9).

(1) Acta SS. Belgii, tom. I, pag. 95. — (2) Ibid., pag. 104. — (3) Cfr. ibid., tom. III, pag. 96 et seqq. — (4) Cfr. Mabillonius, Acta SS. Ordinis S. Benedicti, sæc. II, pag. 308. — (5) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 45 et seq. Cfr. Vita III S. Foillani, num. 3. — (6) Ibid., tom. II Januarii, pag. 46. — (7) Ibid., pag. 37. — (8) Ibid., pag. 41. — (9) Acta SS., tom. XII Octobris, pag. 898.

Sanctus

S. Foillanus monachus fuit in Anglia

23 *Sanctus vero Furseus* S. Foillanum *et alterum fratrem S. Ultanum, item plures alios viros sanctimonia insignes, tum monasticæ tum apostolicæ vitæ imitatores habuit; quod et liquet ex subsequentibus verbis ejus biographi :* His rite gestis, vir sanctus ab omni seculi atque ipsius monasterii cura alienare se cupiens, cum sapientibus fratribus tractabat. Habuit enim secum reverentissimos et spiritales viros, qui exemplo tanti viri, et in monasterii probatione, et in diversis laboribus vitæ, ad humilitatis et caritatis gratiam profecerant : inter quos etiam germanos proprios habuit Foillanum, sanctum admodum virum; cui etiam sacerdoti cum sanctis Gobbona et Tibulla presbyteris, monasterii et animarum dereliquit curam : alterum vero Ultanum anachoretam, diuturna monasterii probatione ad eremitalem vitam instructum, multis jam annis ab eodem electum. Relictis itaque omnibus curis et rebus, nudus ad fratrem suum Ultanum, qui jam theorica pascebatur vita, solus profectus est. Qui labori quotidiano et orationibus continuis deservientes, annum integrum ibidem philosophabantur (1).

et in Hibernia.

24 *Plurium auctorum testimonio cognitum est* S. Foillanum *et in Hibernia et in Anglia vitam monasticam vixisse, simul et apostolicam. In Anglia quidem, uti vidimus, in Suffolciæ cœnobio Cnobheresburg monasticis disciplinis duce S. Furseo se aliquando exercuit. Ubi, eo in Galliam transeunte, rector fuit constitutus. Verum quibusnam in locis antea monachi in Hibernia vixerint SS. Furseus et* Foillanus, *posteris tradere omisit biographus coævus. Attamen ex alio biographo discimus S. Furseum in monasterio Clainfurt a patruo suo S. Brendano* monasticis eruditionibus institutum fuisse (2). *Postea, ut invidorum fugeret tela,* accepta licentia a beato præsule Brendano, ususque suo suorumque consilio, ad aliam insulam Rathmath* nuncupatam transiit, in qua secus locum Ebren vocitatum venerabile monasterium cum necessariis cellis suis ædificavit, magnamque congregationem religiosorum monachorum ibidem Deo largiente constituit (3). *Quo* aliquos parentum suorum, fratresque etiam suos germanos Foillanum et Ultanum pia sollicitudine vocare ac cœlestibus imbuere documentis curavit (4).

** nunc Kill-Fursa.*

Secundum Hibernorum instituta vixit,

25 *De eorum monasticis exercitiis prorsus silent scriptores : sed, quum non adeo ab aliis Hibernis monachis videantur SS. Furseus et* Foillanus *discrepuisse, eorum adumbrabimus vitæ genus, referendo quo pacto venerabilis Beda mores monachorum Lindisfarnensium (qui et ipsi Hibernica sectabantur instituta) laudibus extollat.* Quantæ autem, *ait sanctus vir*, parsimoniæ, cujus continentiæ fuerit *Colmanus episcopus Lindisfarnensis* ipse cum prædecessoribus suis, testabatur etiam locus ille, quem regebant, ubi abeuntibus eis, excepta ecclesia, paucissimæ domus repertæ sunt, hoc est, illæ solummodo sine quibus conversatio civilis esse nullatenus poterat. Nihil pecuniarum absque pecoribus habebant. Si quid enim pecuniæ a divitibus accipiebant, mox pauperibus dabant... Unde et in magna erat veneratione tempore illo religionis habitus; ita ut ubicumque clericus aliquis aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tanquam Dei famulus exciperetur. Etiam si in itinere pergens inveniretur, adcurrebant, et flexa cervice, vel manu signari, vel ore illius se benedici gaudebant; verbis quoque horum exhortatoriis diligenter auditum præbebant. Sed et diebus dominicis ad ecclesiam sive ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed audiendi sermonis Dei gratia confluebant : et si quis sacerdotum in vicum forte deveniret, mox congregati in unum vicani, verbum vitæ ab illo expetere curabant. Nam neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis vicos adeundi, quam prædicandi, baptizandi, infirmos visitandi, et, ut breviter dicam, animas curandi, causa fuit, qui in tantum erant ab omni avaritiæ peste castigati, ut nemo territoria ac possessiones ad construenda monasteria, nisi a potentibus sæculi coactus, acciperet (5). *Hactenus Ven. Beda. Hic, licet Anglo-Saxo et Regulæ Benedictinæ alumnus, abstinere non potuit a laudandis presbyteris Scotis, qui, non secus ac Britones, monachis Romanis eorumque discipulis varias ob causas fuerunt infensi* (6). E

et Anglo-Saxonibus prædicavit evangelium.

26 *Sed ex Bedæ verbis quoque apparet Hiberniæ monachos, quemadmodum supra indicavimus, laboribus apostolicis impigram dedisse operam, ecclesiarumque ministerio fuisse omnino addictos. Sed forsan plures minus probabunt* S. Foillanum *ejusque fratres, extra patriam evangelium prædicaturos, non ad alios quam ad Anglo-Saxones ivisse, quum his gentibus virorum apostolicorum non videatur fuisse penuria, utpote sedem suam habentibus juxta Britones; ex quibus multi presbyteri non tantum in Britannia, sed in aliis regionibus innumeros homines ad Christum adduxerunt. At hæc animadversio recta non est : deerat enim Anglo-Saxonibus præconum verbi divini copia : neque eis præsto erant presbyteri Britones* (7), *quippe qui, semper memores calamitatum suis popularibus ab Anglo-Saxonibus illatarum, eis veram religionem explicare nolebant. Sed Hiberni omnem gentem, utpote Christi sanguine redemptam, regno cœlorum aptam habentes, nihil non fecerunt ut omnibus populis, etiam Anglo-Saxonibus, ovile Christi aperirent; quin et eis vestem monasticam in suis cœnobiis induerunt* (8). *Horum bonæ voluntati adeo benedixit Deus, ut maximam partem Anglo-Saxonum ad fidem adjunxerint* (9) *Quæ laus etiam ad* S. Foillanum *pertinet.* F

Non fuit monachus Benedictinus.

27 *Nemini, credo, facile probabitur sententia Wionis et Bucelini, qui, duce Trithemio* (10), S. Foillanum *cum ejus fratribus monachos faciunt Benedictinos. Etenim neque Beda, qui et ipse S. Benedicti professus est instituta, quidpiam hujusmodi narrat, neque verisimile est monasterium Cnobheresburgense ad Benedictinæ Regulæ normam fuisse constitutum : nam hujus ævi Hiberni monachi suarum consuetudinum erant tenacissimi, neque ul-*

(1) Acta SS., tom. II Jan., pag. 41. — (2) Ibid., pag. 46. — (3) Ibid., pag. 47. — (4) Ibid. — (5) Beda, Hist., lib. III, cap. XXVI, apud Migne, Patrol. lat., tom. XCV, col. 164. Mon. hist. Brit., pag. 204. — (6) Ibid., lib. II, cap. IV, col. 87; lib. V, cap. XXI, col. 271 et seqq. S. Aldelmi Opera, Epistola ad Geruntium, pag. 86, edit. Giles. — (7) Beda, Hist. eccl., lib. I, cap. XXII, col. 52; lib. II, cap. XX, col. 115, edit. Migne. — (8) Colganus, Trias thaumaturga, Tertia Vita S. Columbæ, cap. 24, pag. 328. — (9) Les Moines d'Occident, tom. IV, pag. 127. — (10) De viris illust. Ordinis S. Benedicti, cap. 86, apud Busæum, Opera spiritualia Trithemii, pag. 80.

AUCTORE R. D. B.

tum proponitur argumentum cur ab hac semita deflexisse dicantur S. Foillanus *ejusque fratres, primi Cnobheresburgensis monasterii incolæ. Adde quod S. Furseus, ad S. Ultani fratris sui exemplum, monasterium relinquens, vitam eremiticam ingressus est, eamque post annum deseruit; dein in Galliam migrans, Latiniacensis monasterii fundamenta posuit. Quæ variæ peregrinationes variæque formæ vitæ religiosæ cum lege stabilitatis Benedictinorum parum concordant, et minime suadent inter eos S. Furseum esse numerandum. Verum quæ hic de S. Furseo, eadem de* S. Foillano *dici posse, lector facile videbit. Re quidem vera illud objicere proclive est* (1), *monasterium Fossense, cujus auctor fuit* S. Foillanus, *S. Benedicti admisisse Regulam, si quidem S. Ultanus, qui primus illud rexit, postea Galliam petens, benedictino monasterio Peronensi ad mortem usque præfuit. Sed id nullum videtur argumentum; nam præterquam quod nemo unquam ostendit, et verisimiliter nunquam ostendet monachos Peronenses tum temporis in S. Benedicti Ordinem fuisse adscriptos,* B *manifestum est in cœnobio Fossensi usurpatam fuisse Hibernorum monachorum disciplinam, illudque ideo inter Scotorum monasteria numeratum. Quam appellationem, vel quod a remotis temporibus ita nuncupabatur, vel etiam forsan quia primigeniam tenuerat regularem disciplinam, sæculo nono nondum deposuerat. Describens enim Eginhardus, Caroli Magni notarius, miracula ad sanctorum martyrum Marcellini presbyteri et Petri exorcistæ reliquias Trajecti ad Mosam patrata, cum narrat virum quemdam subito sanitati restitutum fuisse :* Hic homo, *ait,* de monasterio Scotorum, quod Fossæ vocatur, se venisse, Dothiumque appellari dicebat (2). *Sed hæc hactenus. Iis enim satis ostensum est* S. Foillanum *non secundum Benedictinas, sed potius secundum Hibernicas institutiones fuisse monachum. Fueritne etiam ad dignitatem episcopalem unquam productus, jam est inquirendum.*

C § V. Variæ sententiæ de episcopatu S. Foillani. De viris apostolicis dictis episcopis sæculis VII et VIII, licet tantum essent presbyteri.

S. Foillanum fuisse episcopum facile intelligitur.

S. Foillanum *ad episcopi gradum fuisse erectum, omnino credibile est. Aliter placet Cointio* (3), *Mabillonio* (4) *aliisque, tum quod Beda et martyrologia Centulense, Rosweidianum, Antverpiense Maximum, Ultrajectense, atque Leydense de episcopatu silent, tum quod in diplomatibus Burchardus et Nicolaus, episcopi Cameracenses, de quibus in Gloria Postuma, ei non alium quam martyris dant titulum* (5), D *tum etiam quia numeratur inter abbates, non inter episcopos, qui S. Fursei* (6) *translationi interfuerunt. Beati nempe viri corpus quadriennio post mortem, a* reverentissimis subvectum episcopis, Eligio scilicet et Auberto et FOILLANO et Emiano ABBATIBUS *fuit translatum. Sed qui hanc rationem magnam putant, non attendunt* Foillanum et Eminianum *in codicibus nonnullis prætermitti* (7) *(ut in codice quo usus est Mabillonius; in eo etiam cujus apographum, olim a P. Chiffletio ad nostros decessores missum, in musæo Bollandiano servatur), nec uspiam dici Foillanum, de quo hoc loco, esse sanctum martyrem cujus illustramus Acta. Miramur etiam Mabillonium ita sensisse, qui certe non ignoravit argumenta sua esse tantum negativa, et in martyrologiis episcopos martyres, omissa sæpe nuncupatione episcopi, brevitatis causa tantum martyres appellari : item optime noverat beatum martyrem ab auctoribus Vitæ primæ, secundæ et tertiæ, ab Hillino in Vita metrica, a Philippo de Harveng, abbate Bonæ-Spei, a biographis S. Madelgarii* (8) *et S. Eloii* (9) *(quamquam* E *hi non permagni æstimandi) et ab aliis pluribus dictum fuisse episcopum.*

29 *Sed his minus movebatur eruditissimus vir, propterea quod ipsi occurrerat multos presbyteros medio ævo nomine* episcopi *fuisse designatos, etiamsi hoc munus non essent adepti; quando scilicet evangelicæ prædicationi gnavam dederant operam.* Certe Anscharius, *dicit Mabillonius de præsenti quæstione disputans,* in vita sancti Willehadi Bremensis episcopi, hoc in sæculo *(III Benedictino)* exhibita, observat, eum septennio priusquam episcopus esset, vocatum episcopum fuisse. « Septem annis, inquit, prius in eadem Presbyter est demoratus parochia, vocatus tamen Episcopus, et secundum quod poterat cuncta potestate præsidentis ordinans. » Nec aliam ob causam Gregorius, presbyter et abbas Trajecti ad Rhenum, dictus est a nonnullis episcopus, quam quod post Bonifacii martyris necem eam Ecclesiam administravit. Hinc conjecturam capio, plures ob eamdem causam episcopi nomine donatos fuisse. Sic S. Richarius abbas et auctor cœnobii Centulensis, in Martyrologio Notkeri sexto kalendas F maii, et Vulmarus, abbas Silviniacensis, apud Adonem quinto-decimo kalendas julii, appellantur episcopi, eo quod partes episcopi in disseminando evangelio expleverint. Existimo etiam id nominis ea forte de causa traductum ad eos, qui synodo Ingilheimensi in causa Ebbonis Remorum episcopi subscripsisse inveniuntur hoc modo : « Ratoldus presbyter vocatus episcopus, Amalricus vocatus episcopus, » apud Frodoardum, in libro secundo Historiæ Remensis, capite vigesimo (10). *Dein S. Willehadi Acta illustrans,* hinc argumentum sumit cur sancti complures, præcipue in Belgio, episcopi dicantur, qui tamen nusquam consecrati sunt episcopi (11).

quamvis nonnulli auctores contradicant.

30 *Sed nemo non videt Mabillonium multo longius progressum esse, si ita intelligatur,*

Plures in Hibernia episcopi sine sede aut titulo :

(1) Colgan, Acta SS. Hiberniæ, pag. 96. — (2) Acta SS., tom. I Junii, pag 203; cfr. ibid., tom. II Febr., pag. 362. Vardæus et Sirinus, S. Rumoldi Acta, etc., pag. 298 et seqq. — (3) Ann. Franc., tom. III, pag. 388. — (4) Acta SS. Ordinis S. Bened., sæc. II, pag. 308. — (5) Cfr. Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 5. — (6) Acta SS., tom. II Jan., pag. 41. — (7) Acta SS. Ordinis S. Bened., sæc. II, pag. 309. — (8) Acta SS., tom. III Julii, pag. 671. — (9) Ibid., pag. 60. — (10) Acta SS. Ord. S. B., Præf. in Sæculum tertium, part. I, num. 37, pag. XXIII, edit. Paris. 1672. — (11) Ibid., part. II, pag. 409.

quasi

A *quasi episcopi titulus characterem episcopalem vulgo non significaret: nisi enim gravia momenta secus sentiendum suadent, ubi quemdam episcopi nomine insignitum reperimus, re vera eum episcopum fuisse concludere licet. Hic autem, ut vidimus, non afferuntur contraria argumenta, nisi mere negativa. Dein supra hominum memoriam Fossis, Leodii, et alibi* S. Foillanus *cum ornatu episcopali pictus et repræsentatus fuit, et in liturgia aliisque Ecclesiarum precibus ut episcopus invocatur. Nec difficultatem affert quod nulli sedi fuit affixus, quum id Ecclesiæ Hibernicæ ritibus minime repugnaret. Apud Hibernos, non tantum frequentissimæ erant sedes episcopales, sed etiam multi qui nulli certæ Ecclesiæ præfuturi erant, ad episcopi ordinem evehebantur; adeo ut Sirinus, in Disputatione historica de S. Rumoldo, medio sæculo XVII affirmarit sese* in antiquissimis sanctorum Hiberniæ Litaniis, Ængussio, qui... *(sæculo IX)* vixit, veluti authori tributis, *legisse* centum supra quinquaginta diversas ædes, aut sacraria nominata, in quorum singulis septem episcopi sancti, B tamquam scilicet illic conditi, aut aliquando præfecti, vel morati, vel certe in veneratione habiti, invocantur (1): *quem magnum episcoporum numerum introduxisse in Hiberniam videtur S. Patricius. Is, quemadmodum multi narrant scriptores, fertur suis* benedictis manibus consecrasse in Hibernia trecentos sexaginta quinque episcopos, totidemque basilicas fundasse (2). *Ex his multos creatos fuisse episcopos sine sede aut titulo, de qua disciplina plura concilia postea multum conquesta sunt, non semel in hoc Bollandiano Opere fuit dictum* (3). *Quin addit Sirinus* (4) *multos fuisse episcopos qui* munus inferiorum presbyterorum per se ipsos obibant.

cujusmodi fuerunt multi ex iis qui evangelium prædicarunt.

31 *Præterea notum est ex Hibernia monachos tantum eosque frequenter episcopos ad evangelium prædicandum prodiisse. Fuerunt autem per universum terrarum orbem numero plurimi. Nimirum (præterquam quod eis ad exteras adeundas nationes innata erat proclivitas, nec ulla stabilitatis lege, utpote tunc temporis nondum vigente, tenebantur) flagrantes* C *desiderio pervulgandi per totum mundum Christi doctrinam, in Belgium, Galliam, Germaniam, Norvegiam, Sueciam, Islandiam transibant; quin nonnulli Italiam petentes episcopalibus sedibus ibidem incardinati fuerunt* (5); *adeo ut de iis dixerit S. Bernardus in S. Malachiæ Vita:* In exteras etiam nationes, quasi inundatione facta, illa se sanctorum examina effuderunt (6), *iisque verbis addere potuerit Carolus de Montalembert* (7): Quum suæ patriæ sint ignoti, eorum nomina conquirenda sunt in annalibus primitivis omnium Europæarum gentium, quæ ab ipsis plerumque christianæ factæ, eorum sacra corpora religiose servant. *Sed de illo incredibili Hibernorum ardore propagandæ religionis rursus agemus infra, ubi de monasteriis Scotorum. Unum hic addam. Adversus plures episcopos Scotos concilia Cabillonense II anni* 813 (8), *et Celichytense* (Cealchyte) *in Anglia anni* 816 (9) *decreta fecerunt, quia posthabita jurisdictione territoriali, tantum personalem attendebant; ac proinde omnibus gentibus non christianis, utpote Ecclesiæ nusquam subditis, quinimo Christianis, per universam sparsis terram, religionem catholicam prædicare, auctoritate quadam generali seu apostolica, sibi licitum existimabant; vel etiam quia episcopos publice carpere non verebantur. Nemo tamen unquam negavit quin ex iis multi vitæ sanctimonia claruerint, atque maxime profuerint rei christianæ. Et si quis opponat episcopos Scotos, non secus ac chorepiscopos, olim a pluribus synodis non genuinos habitos fuisse episcopos, consideret velim ideo sæpe hanc eis denegatam fuisse dignitatem, quod ab uno dumtaxat consecratore impositionem manuum accepissent: sed hæc sententia, per falsas Mercatoris decretales invecta, minus firma est, quippe quæ neque cum primigenia neque cum posteriore disciplina ecclesiastica conveniat* (10). E

In antiquissimis monumentis S. Foillanus *sat aperte dicitur episcopus.*

32 *Hæc si rite perpendissent, non tam fidenter negassent aliqui auctores* S. Foillanum *unquam ad episcopatum fuisse productum. Quin imo, nostras partes tenuisset Mabillonius, nisi extra modum codicem ms. Compendiensem Vitæ S. Fursei codici edito a Bollando prætulisset, quamvis hagiographus usus sit codice qui prorsus cum narratione Bedæ concordet. Porro videtur ab antiquissimo S. Fursei biographo satis aperte significari et a ven. Beda subindicari* S. Foillanum, *antequam migravit in Galliam, episcopum inauguratum fuisse. Prior enim, postquam narravit monasterii Cnobheresburgensis exordia, ut ante diximus, addit:* Vir sanctus ab omni sæculi atque ipsius monasterii cura alienare se cupiens, cum sapientibus fratribus tractabat. Habuit enim secum reverentissimos et spiritales viros, qui exemplo tanti viri, et in monasterii probatione, et in diversis laboribus vitæ, ad humilitatis et caritatis gratiam profecerant; inter quos etiam germanos proprios habuit Foillanum, sanctum admodum virum; cui ETIAM SACERDOTI cum sanctis Gobbona et Tibulla F PRESBYTERIS, monasterii et animarum dereliquit curam: alterum vero Ultanum anachoretam..... Relictis itaque omnibus curis et rebus... ad fratrem suum Ultanum profectus est (11). *Item Beda:* Quibus rite gestis, cupiens se ab omnibus seculi hujus, et ipsius quoque monasterii negotiis alienare, reliquit monasterium et animarum curam fratri suo Fullano et PRESBYTERIS Gobbano et Dicullo, et ipse ab omnibus mundi rebus liber in anachoretica conversatione vitam finire disposuit (12). *Jam vero nemo hæc in oculis habens, negabit Bedæ et præsertim beati Fursei biographi sententia diverso nomine fuisse presbyteros* S. Foillanum *ac SS. Gobbanum* (13) *et Dicullum seu Tibullum; id est, primum fuisse*

(1) S. Rumoldi Acta, pag. 160. — (2) Ibid., pag. 161. — (3) Cfr. Acta SS., tom. XII Octobris, pag. 624, 690 et 888. — (4) S. Rumoldi Acta, etc., pag. 161. — (5) Gratianus Lucius (Joannes Lynch), Cambrensis eversus, tom. II, cap. XXV, pag. 638 et seqq., edit. Matth. Kelly. Vernulæus, De propagatione fidei christianæ in Belgio per sanctos ex Hibernia viros. — (6) Vita S. Malachiæ, cap. VI, col. 1082, Opp. S. Bernardi, tom. I, edit. Migne. — (7) Les moines d'Occident, tom. II, lib. IX, cap. I, pag. 467, edit. 1863. — (8) Labbe, Concilia, tom. VII, col. 1281. — (9) Ibid., col. 1486. Cfr. Acta SS., tom. XII Oct., pag. 889. — (10) Cfr. V. De Buck, apud Forbes, Lives of S. Ninian and S. Kentigern, pag. 336 et seqq. — (11) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 41. — (12) Ibid., pag. 55. — (13) Cfr. Acta SS., tom. IV Junii, pag. 23; tom. II Januarii, pag. 199. O'Hanlon, Lives of the Irish Saints, tom. I, pag. 313.

episcopum

AUCTORE R. D. B.

episcopum, duos alios dumtaxat presbyteros : secus enim hos tres sanctos viros, nullo appellationis discrimine, vel sacerdotes *vel* presbyteros *nuncupassent : idque luculentius fit ex eo quod,* etsi, *ut ait noster Petavius,* SACERDOTIS nomen tam summo, id est episcopo, quam secundi ordinis et simplicibus tributum postea sit ; plerumque tamen absolute positum, singularem illum designat, qui episcopus vocabatur. Imo vero passim in latinis canonibus sacerdos pro solo usurpatur episcopo ; reliqui non sacerdotes sed presbyteri nominantur(1). *Quam sententiam Petavii Ludovicus Nardi, recitatis multis conciliorum canonibus dictisque sanctorum patrum et scriptorum ecclesiasticorum, verissimam esse, egregie ostendit* (2), *licet in regula multo generaliore ab eo tradita non raræ sint exceptiones.*

Non videtur sacratus a S. Martino I.

33 *Mabillonius, in nota Vitæ sancti Fursei adjecta, dicit Bollandum quidem addidisse :* Cui etiam sacerdoti cum SS. Gobbona et Tibulla presbyteris monasterii, *etc., et eadem fere legi apud Bedam, sed in vetustissimo apographo deesse. Verum hæc lacuna procul dubio explenda est ex illo S. Fursei biographo, qui* B *ipsi Bedæ præluxit. Nec dubito Hillinum et Philippum a Bona Spe aliosque biographos, qui* S. Foillanum *episcopum prædicant, id a Beda et antiquissimo S. Fursei biographo mutuatos esse. In hoc tamen omnes fere qui olim de* S. Foillani *episcopatu egerunt falsi videntur, quod eum a S. Martino papa consecratum ferunt, quum Beda et primus S. Fursei biographus eum episcopum fuisse indicent ante S. Fursei discessum in eremum, id est, ante annum circiter* 648. *Ideo in errorem lapsos credo, quod compertum habebant multos presbyteros Hibernos* (3) *atque etiam Anglo-Saxones, in antiquo Belgio divini verbi præcones, Romæ pontificem Romanum convenientes, in episcoporum ordinem ab eo fuisse adscitos : quales fuerunt SS. Wiro, Plechelmus, Willibrordus et Bonifacius. Explicato* S. Foillani *episcopatu, sequitur ut de ejus ad nostrates adventu disseramus.*

C

§ VI. De S. Foillani aliorumque virorum apostolicorum adventu in Belgium. Necessitudo Hibernorum cum Pippini familia.

S. Foillanus in Belgium adductus,

M*ultum disputatum fuit inter eruditos cur tot viri sancti, eodem circiter tempore ab Hibernia oriundi, in Belgium migraverint; quos inter* SS. Foillanus, *Ultanus, Furseus, Eloquius, Etto et Adelgius. Vetustissimum quidem monumentum historicum, Vita scilicet S. Fursei, præter naturalem peregrinandi* D *ardorem, non aliam illorum virorum in Belgium adventus indicat causam, nisi indefessum prædicandi ubique evangelii studium; a quo in patria vel in Britannia dissidiis bellisve non raro impediebantur. Sed in Vitis S. Madelgarii seu Vincentii* (4), *comitis in Hannonia et postea monachi Alti-Montensis*, atque S. Ettonis* (5), *et in Vita tertia* S. Foillani *infra edenda, legimus eos ex Hibernia a S. Madelgario in Belgium fuisse adductos. Eamdem sententiam proposuerunt Vinchantius et Aubertus Miræus.*

* Haumont

ut videtur, a S. Madelgario,

35 *Verum ad hanc Madelgarii agendi rationem explicandam alii aliam inierunt viam. Pius ille comes, si biographo* S. Foillani *credendum,* peregrinationis *Hibernorum* maxima causa fuisse dicitur..., qui multos ad peregrinandum pro Christo animavit et auxilio fovit. *Res paulo aliter exponitur in Vita S. Madelgarii : Qui* S. Foillanum episcopum... Ultanum et Furseum, Eloquium et Algisum, Ettonem et Aldegisum *aliosque dudum contubernales in Hibernia habuerat, et reversurus in patriam,* itineris comites et socios fidissimos *habere voluit. Bio-* E *graphus vero S. Ettonis narrat Madelgarium ex Hibernia, natali solo, in Franciam venisse, ductaque uxore S. Waldetrude, sub Dagoberto militasse ; dein petiisse Hiberniam* cogitantem illic aliam uxorem ducere ; *sed S. Waldetrudem eo quoque se contulisse : inde tandem ambos in Galliam reversos esse, secum ducentes* Foillanum episcopum, et fratres ejus Ultanum et Furseum, Eloquium, Algisum, Ettonem et Aldegisum. *Addit eos hoc suscepisse iter* scientes raro quemquam in patria sua perfectum esse posse *et* cum dicto Madelgario et beata Waldetrude navigio in Franciam venisse, cupientes inde orationis gratia Romæ limina apostolorum adire (6). *Vinchantius* (7), *qui sæculo XVII vixit, secutus est tres recensitos biographos, in Annalibus Hannoniæ referens SS. Eloquium, Furseum, Ultanum, Ettonem, Wasnonem, Adalgisum et postea* S. Foillanum, *rogante S. Madelgario, in Belgium navigasse. Sed plerosque auctores fallit tum quod Adelgisum et Algisum pro duobus viris perperam putant, tum quod* SS. Foillanum *et Furseum eodem tempore ex Hibernia solvisse perhibent. Acce-* F *dit quod credibile non est S. Madelgarium, cujus eximiæ laudes in sinceris S. Waldetrudis* (8) *et S. Aldegundis* (9) *Vitis prædicantur, voluisse se illicito divortio, quin et adulterio, contaminare.*

non tamen temporibus Dagoberti II,

36 *Aubertus Miræus*(10) *denique, suis conjecturis aberrans, opinatur sanctum Madelgarium vel fuisse Hibernum vel* saltem aliquamdiu in Hibernia vixisse, fortasse cum Dagoberto, Sigeberti Austrasiæ regis filio, *qui* a Grimoaldo, majore domus regiæ, *illuc fuerat* ablegatus : *inde in Galliam venientem* multos viros apostolicos, in his Foillanum, Furseum, Ultanum, Eloquium, Ettonem et Adalgisum adduxisse. *Verum ab hoc placito, utpote cum certo temporum ordine pugnante, est omnino recedendum.*

(1) Eccles. Hierarch., lib. I, cap. XII, § 14. in Dogm. theol., tom. VII, pag. 536, edit. Fournials. — (2) Dei Parochi, tom. I, cap. IX, pag 208 et seq. Cfr. Cangius, Gloss. latinitatis, v° *Sacerdos*. Zaccaria, Onomasticon rituale, v° *Sacerdos*, pag. 129. Ruinart, apud Migne, Opp. Victoris Vitensis, lib. V, cap. XIX, col. 257, annot. — (3) Cfr. Lynch, Cambrensis eversus, tom. II, cap. XXV, pag. 620 et seqq. — (4) Acta SS. Julii, tom. III, pag. 671. — (5) Ibid., pag. 60. — (6) Acta SS., tom. I Junii, pag. 223. — (7) Annales de la province d'Haynau, Montibus 1648, lib. III, cap. VIII, pag. 91; Annales Hannoniæ, tom. VII, lib. X, cap. XXI, pag. 98 et seqq., edit. Paris. 1829. — (8) Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 441. — (9) Ibid., pag. 316. Cfr. Acta SS., tom. I April., pag. 838 ; tom. II Jan., pag. 1036. — (10) Fasti Belgici et Burgundici, pag. 402.

Sanctus

A *Sanctus enim* Foillanus *in Galliam anno vel* 650 *vel* 651 *venit, obiitque in Belgio, ante annum S. Gertrudis emortualem* 659 (1), *imo ante annum* 656, *quemadmodum ostendimus. Sanctus vero Sigebertus, rex Austrasiæ, anno* 656 *mortuus est, brevique post ejus filius Dagobertus a Grimoaldo in Hiberniam exul missus fuit: unde in Galliam anno circiter* 661 *reversus, rex totius Austrasiæ salutatus est anno* 674 (2). *Quæ omnia cum Miræi sententia minime concordant.*

exceptus est a Pippinorum familia: cui magna cum Hibernis necessitudo.

37 *Jam vero, perpensis biographorum testimoniis, negare non possumus accessum in Belgium* S. Foillani *aliorumque ejusdem gentis sanctorum, circumfusum esse tenebris. Videtur tamen valde probabile traditionem quæ apud Altimontenses monachos viguit de commercio S. Madelgarii cum* S. Foillano *aliisque sanctis pluribus, de ejus exilio in Hibernia, ac de eximiis muneribus quibus ibi functus sit, non esse penitus inanem* (3). *Quæ opinio non adeo levis apparebit, animadvertenti magnam necessitudinem Hibernos inter et gentem Pippinianam exstitisse, quacum aut sanguine aut* B *matrimonio devinctus fuit S. Madelgarius. Certe S. Gertrudis, filia Pippini Landensis,* SS. Foillano *et Ultano a se in suum monasterium receptis, animæ suæ curam commisit, donoque dedit villam Fossensem, ut ibi fieret Scotorum cœnobium. Dein a Grimoaldo, filio Pippini, Dagobertum II, S. Sigeberti filium, regno detrusum, apud Hibernos relegatum fuisse, passim notatum est. Item licet Pippinus Heristallus S. Lambertum, episcopum Leodiensem, popularem suum, magno honore haberet, ipsi tamen a confessionibus fuerunt SS. Plechelmus* (4) *et Wiro* (5) *Hiberni. Et illud quidem Pippinorum cum gente Hibernica commercium per duo mansit sæcula, adeo ut Hibernici magnates sese Caroli Magni subditos vel etiam servos dicere gloriarentur. Cujus rei testis est Eginhardus in Vita Caroli Magni :* Auxit etiam, *ait*, gloriam regni sui, quibusdam regibus atque gentibus per amicitiam sibi conciliatis... Scotorum quoque reges sic habuit ad suam voluntatem per suam munificentiam inclinatos, ut eum numquam aliter nisi C dominum, seque subditos et servos ejus pronunciarent. Extant epistolæ ab eis ad eum missæ, quibus hujusmodi affectus eorum erga illum indicatur (6).

Ex Anglia discessit propagandæ fidei causa.

38 *Quid itaque mirum* S. Foillanum, *iniquissimis temporibus ex Anglia discedentem, potius Belgium quam Italiam vel aliam quamcumque regionem petiisse, jure sperantem sese ope familiæ Pippinorum Belgas idololatras Christo facile esse lucraturum? Quam itineris causam refert auctor Vitæ tertiæ, et cum eo alii multi, quum dicant sanctum virum, e Saxonia orientali digressum, in Gallias propagandæ religionis causa trajecisse, quod occiso rege Anna, Penda, rex Merciorum, Saxoniam orientalem popularetur, ibique res ecclesiasticas pessumdaret. Quæ nobis eo magis placent, quod S. Furseus ob similes causas ex Anglia migravit : hic enim jam antea* turbatam incursione gentilium provinciam videns, et monasteriis quoque periculum imminere prævidens, dimissis ordinate omnibus, navigavit in Galliam, ibique a rege Francorum Lothowio vel patricio Herconualdo honorifice susceptus, monasterium construxit in loco Latiniaco. *Hactenus Beda* (7), *cui præluxit scriptor antiquissimus Vitæ S. Fursei* (8). *Nunc nobis explicandum quibusnam muneribus in monasterio duplici Nivellensi functus sit* S. Foillanus.

AUCTORE R. D. B.

§ VII. De monasteriis duplicibus et præsertim Nivellensi.

Monasteria duplicia jam inde antiquitus in Oriente exstiterunt,

E *Monasteria duplicia a remotissimis temporibus, licet diverso modo, exstitisse certum est. Et revera, quamvis quibusdam scriptoribus non prorsus manifestum sit therapeutas et therapeutrias (de quibus Philo, Eusebius Cæsariensis, S. Hieronymus aliique), fuisse Christianos, dici tamen potest eos primos monasteriorum duplicium aliquatenus fuisse auctores* (9). *De S. Pachomio quoque refert ejus biographus, eum haud ita procul a suo monasterio ad alteram Nili ripam sorori suæ cœnobium, quod et ipse regebat, construxisse* (10). *Post eum rursus alii nonnulli juxta mulierum monasteria a se condita, ad ministerium sacrum in iis peragendum, virorum cœnobia ædificata voluerunt* (11). *In quibus Orientis asceteriis feminæ a viris regebantur. Justinianus, a monachis et a monachabus omne discrimen pravitatis abesse volens, in Codice, lib. I, tit. III, cap.* 41, *monasteria duplicia e medio tollere studuit. Quæ etiam reprobavit secunda synodus Nicæna, canone XX* (12).

et sæculo V etiam forte in Hibernia.

40 *In Occidente vero num ante sæculum V fuerint instituta, ex nullis historicis monumentis hactenus fuit ostensum. Certe hæc disciplina sæculo V seu tempore S. Patricii, si fides Triadi Usserii habetur, apud Hibernos vigebat* (13): *quamquam S. Patricius, Jocelino ejus biographo narrante,* sanxivit ut a mulieribus viri sequestrarentur, et utrique sexui ædificia et oratoria distincta construerentur (14). *Quæ omnino consentiunt cum canone IX concilii Hibernici, cui S. Patricius præfuisse a multis dicitur* (15), *et cujus hæc sunt verba :* Monachus et virgo, unus ab hinc, alia ab aliunde, in uno hos-

(1) Cfr. supra num. 14. Acta SS. Belgii, tom. II, pag. 232, 234 ; tom. III, pag. 141. Acta SS., tom. III Aprilis, Diatriba de Dagobertis, pag. VII, num. 15. — (2) Ibid., pag. IV, VII et seq. — (3) Acta SS., tom. III Julii, p. 657. — (4) Acta SS., tom. IV Julii, pag. 59. — (5) Ibid, tom. II Maji, pag. 313, 317. — (6) Pertz, Monum. Germ. hist., Scriptt., tom. II, pag. 451. — (7) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 55. — (8) Ibid, pag 41. — (9) Cfr. Examen histor. et canon. libri Mariani Verhoeven de regularium et sæcular. clericorum juribus et officiis, cap. II, pag. 38 et seqq.— (10) Acta SS., tom. III Maji, pag. 304. — (11) Cfr. Opera S. Basilii, tom. III, col. 998, edit. Migne. Cfr. Opera S. Eulogii Toletani, Memorialis SS., lib. III, cap. X, apud Migne, Patrol., tom. CXV, col. 807. — (12) Labbe, Conc, tom. VII col. 614. Cfr. Gregorius M., Epist., lib. XI, epist. 25. — (13) Usserius, Britannicarum rerum antiquitates, cap. XVI, pag. 473 et seqq. Cfr. Varin, Mémoire sur les causes de la dissidence entre l'Eglise Bretonne et l'Eglise Romaine, in Mémoires présentés par divers savants à l'Acad. des Inscriptions, etc., ser. I, tom. V, part. II, pag. 176 et seqq. — (14) Acta SS., tom. II Martii, pag. 562. — (15) Cfr. Haddan et Stubbs, Councils and documents rel. to Great Britain, tom. II, part. II, pag. 328 et 331.

pitio

AUCTORE R. D. B

pitio non commaneant, nec in uno curru a villa in villam discurrant, nec assidue invicem confabulationem exerceant (1). *At in his decretis non prohibentur proprie monasteria duplicia, id est, monasteria mulierum juxta monasteria virorum condita, sed potius commercia nimis familiaria monachos inter et monachas, vel etiam habitatio sub uno tecto.*

Prohibita fuere in Gallia meridionali.

41 *In Gallia meridionali, ne monasteria duplicia crearentur, diu vetuit lex ecclesiastica. Præscripserat enim concilium Agathense, anno 506 præside S. Cæsario Arelatensi celebratum, canone XXVIII, ut* : Monasteria puellarum longius a monasteriis monachorum, aut propter insidias diaboli, aut propter oblocutiones hominum, collocarentur (2). *Videtur hæc lex in ea parte Galliæ pro qua lata fuerat, optime fuisse servata; nam scriptores deinceps de monasteriis duplicibus ibidem constitutis nullum verbum faciunt, quamvis non pauca feminarum cœnobia in his partibus sæculis VI et VII exordium ceperint. Opinor per multum temporis ab hoc tramite non recessisse Galliæ septentrionalis monachos et monachas.* B *Sane in his tractibus medio circiter sæculo VI monasteria duplicia fuerunt instituta. Verum hæc innovatio nec episcopis nec presbyteris Gallis, sed monachis Hibernis et Britonibus, vel eorum discipulis, est tribuenda. Qui, quum in Hibernia et Britannia leges civiles et ecclesiasticæ plerumque essent personales, territoriales leges exterarum gentium apud quas degebant, vix curabant, quin immo potius spernebant. Quæ agendi ratio satis explicat cur hi advenæ, licet nullus Galliæ aut presbyter aut episcopus canonem Agathensem violare auderet, id sibi fas existimarent.*

Multa instituta sunt a Britonibus et Hibernis.

42 *Quos inter fuere S. Fridolinus Hibernus* (3) *et S. Martinus Vertaviensis, Britonum eruditus disciplinis* (4), *monasteriorum duplicium in Gallia fundatores. Monasterium enim hujusmodi in Seckingen prope Basileam, quod totius Galliæ jure ac merito existimatur antiquissimum, condidit sæculo VI S. Fridolinus, et eodem circiter tempore Durenense in tractu Nannetensi S. Martinus Vertaviensis.* C *Eos proximo ævo secuta est S. Radegundis regina, quæ monasteria Pictaviensia, nomine S. Crucis et S. Mariæ nuncupata, constituit* (5). *Quorum vestigiis præ multis aliis institerunt, tum S. Columbani discipuli, S. Eustasius Faræ-monasterium anno circiter* 614 *in Brigensi pago* (6), *S. Waldebertus Laudunense anno* 640 (7), *S. Amatus Romaricimontense circa annum* 620 (8), *Ado Jotrense anno circiter* 634 (9) *monasteria ædificanda curantes; tum S. Amandus Trajectensis episcopus, qui et ipse in insula Ogem disciplinas monasticas a Britonibus verisimiliter doctus, Malbodiensis, Marchianensis et Nivellensis institutor fuit* (10).

Fuit Nivellis monasterium duplex.

43 *Pro certo etiam habemus monasterium Nivellense fuisse duplex, in quo essent viri et feminæ; nam ibi S. Gertrudis, ut ait ejus Vitæ auctor*, gubernatrix extitit famulorum famularumque Christi, quæ sub ditione sua degerunt (11) : *quæ et morti proxima* vocavit unum de fratribus et præcepit ei dicens : « Vade festinanter ad illum peregrinum qui nomine vocatur Ultanus »... *et paulo inferius :* Gertrudes .. sub die sexto decimo calendas aprilis, agens Creatori suo gratias, qui sine corruptione eam ad suum dignatus est vocare regnum, Deo desideratum reddidit spiritum. Dum ibidem ego et alius frater, Rinchinus nomine, fuissemus evocati propter sororum consolationem, vocavit me... (12). D *Adde quod in Vita II* S. Foillani, *quam subnectimus, ubi ejus iter Fossas num.* 9 *describitur, legimus :* Celebratis itaque missarum rite solemniis, sanctissimæ virgini Gerthrudi valedicens et FRATRIBUS ac SANCTIMONIALIBUS, eorumque sanctis se commendans precibus, corpusculi quoque sui sepulturam quadam animi perspicacitate eis commendabat attentius. Post hæc iter arripiens trium dumtaxat FRATRUM comitatu contentus.... *Qui monachi Nivellenses erant alii peregrini, alii indigenæ; nam S. Gertrudis* per nuntios... de transmarinis regionibus E gnaros homines adscivit ad docendum divinæ legis carmina : *qui* gnari homines *dicuntur in pluribus codicibus mss.* de gente Scottorum, *et in Vita prolixiore S. Gertrudis* SS. Foillanus *et Ultanus* (13). *Dein beata virgo alloquens monachum sui cœnobii, S. Ultanum nuncupat* peregrinum : *quo satis indicatur non omnes monachos Nivellenses fuisse Hibernos* (14).

cui præfuisse videtur abbatissa.

44 *Verum aliquando controversia exstitit, utrum ibi (ut postea apud Anglo-Saxones* (15) *et in cœnobiis Fontis-Ebraldi) viris feminæ præessent; atque simul disputarunt fueritne S. Gertrudis* S. Foillani *moderatrix. Mabillonius in Præfatione ad sæculum II Benedictinum, num.* 32, *affirmat monachis Nivellensibus præsedisse abbatem quemdam, non vero monialem. Certe S. Gertrudis coævus biographus refert fuisse Nivellis, decem annis post felicem beatæ puellæ obitum, virum cui* curam monasterii commendatum fuerat regere (16). *Huic scriptori consonat sanctæ Aldegundis Malbodiensis, anno circiter* 684 *defunctæ, æqualis biographus scribens :* Supradicta famula Dei F Aldegundis, de visionibus atque revelationibus quas Christus sponsus ejus revelavit, cuidam viro religioso Subino, abbati de Nivialensi monasterio, narravit ordinanter et scribendo tradidit (17). *Unde collegit Mabillonius in monasterio Nivellensi* præter abbatissam quæ sanctimonialibus præerat, fuisse abbatem monachorum istic degentium (18). *Sed, ni fallor, non satis accurate: nam hinc S. Gertrudis, uti vidimus, dicitur* gubernatrix extitisse famulorum famularumque Christi, *atque* uni de fratribus præcepisse *ut* S. Foillani *fratrem adiret; illinc facile intelligimus fratri cuidam curam possessionum monasterii fuisse demandatam, quum in S. Gertrudis Vita legamus eam* bonis ac fidelibus dispensatoribus foris de fratribus, infra vero

(1) Labbe, Concilia, tom. III, col. 1478. — (2) Ibid., tom. IV, col. 1388. — (3) Acta SS., tom. I Martii, pag. 432, 439. Hist. littér. de la France, tom. III, pag. 297. — (4) Ibid., tom. X Octob., pag. 794, 798, 800. — (5) Ibid., tom. III Aug., pag. 55. — (6) Annal. Benedict., tom. I, pag. 305, edit. Paris. 1703. — (7) Ibid., pag. 379. — (8) Ibid., pag. 315. Acta SS., tom. IV Sept., pag. 105. — (9) Annal. Bened., tom. I, pag. 364. — (10) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 171 et seq. — (11) Acta SS., tom. II Mart., pag. 596. — (12) Ibid. — (13) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 151 et seq. — (14) Ibid., p. 154. — (15) Beda, Hist. eccl. Angl., lib. IV, cap. 23. — (16) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 157. — (17) Acta SS. Ordinis S. Bened., tom. II, pag. 812. — (18) Ibid., Præfat., num. 32.

septa

A septa monasterii spiritualibus sororibus curam familiarem commendasse (1); *atque etiam Subinum aliis monachis fuisse præpositum, ita tamen ut ipse abbatissæ esset obnoxius. Quod si statuatur S. Gertrudi abbatissæ paruisse* S. Foillanum, *quærendum est num hic saltem aliorum Nivellensium monachorum rector exstiterit. Id ex antiquis documentis historicis non comperitur, nisi forsan ex Vita sancti viri a Cornelio Smet edita, ubi legitur habuisse socios martyrii* TRES DISCIPULOS SUOS (2). *Quænam vero Nivellis* S. Foillani *fuerint munera, discimus ex pluribus codicibus mss. Vitæ S. Gertrudis, ubi fratres* de gente Scottorum, *atque etiam* SS. Foillanus *et Ultanus, a beata abbatissa acciti dicuntur* ad docendum divinæ legis carmina. *Item in Actis quæ jam edemus, seu Vita I*, S. Foillanus *perhibetur eam quotidie* refecisse spiritualibus cibis (3). *Denique cur ut martyr colatur sanctus noster, in ejus Gloria Postuma explicabimus.*

B

VITA PRIMA S. FOILLANI

AUCTORE PAULO

ex codd. mss. Bruxellensibus [a]

a

Deus donorum supernorum distributor, b

In [1] nomine Domini incipit descriptio beati Foillani martyris, primum rusticano stilo composita, postea a quodam fratre Paulo exarata *b*.

Divinæ operationis miracula, licet sint ante sæcula in ratione artificis incommutabiliter fixa, et in ipsis temporum auspiciis per quasdam principales materias ineffabili moderatione discreta; ad exercendas tamen creaturæ rationabilis voluntates, ordine dispensatorio nascentibus sæculis semper distributa sunt ab ipso, et ea quodammodo sancta et individua Trinitas hodie operari non cessat. Quod perspicue declaratur testimonio veritatis dicentis: Pater meus usque modo operatur et ego operor. Operatur denique Pater per Verbum suum, ut eo ineffabiliter mediante trahantur ad ipsum. Operatur per Spiritum, ut eo per subjectam creaturam invisibiliter C discurrente, omnia sibi perpetua dilectione copulentur, quatenus, postposita rerum transeuntium mutabilitate, animus fidelis sola dominicæ caritatis dulcedine satietur, et sit Deus omnia in omnibus. Ipse autem Spiritus Patri et Filio coæternus et essentialis hujus insecabilis Trinitatis dona juxta capacitatem singulorum per Ecclesiæ membra diffudit, maxima dans grandioribus et leviora minoribus. Porro eadem utilia omnibus, ut in distributione gratiarum nec mortalibus captura difficilis, nec intentio possidentium sit confusa divortiis. Unde fit ut beata mater nostra quosdam habeat evangelistas, quosdam vero apostolos, alios in doctrina perspicuos, alios in discendi humilitate devotos, quosdam in prophetandi scientia claros, plerosque in verborum eruditione probatos, nonnullos in centesimi fructus assecutione percupidos, quosdam vero in sacrosancti martyrii perfectione coruscos. Hæc autem omnia operatur idem atque unus Spiritus, dividens singulis prout vult. Ista vero donorum diversitas, quamvis tendat ad unum in viarum conclusione compendium, non tamen eandem apud mortales possidet laudem. AUCTORE PAULO.

patronum nobis dedit

2 Inter omnia enim [2] quibus in hac peregrinatione ad supernam patriam properatur, martyrio nihil pretiosius creditur. Nec humana opinatio in hoc se falli existimet [3], cum mediator Dei et hominum dicat: Majorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. O vere dignum hujus felicissimæ virtutis præconium, cujus ipse est laudator qui et retributor, ipse venerator qui et glorificator, idem palma qui et corona. Habemus ergo patronos qui nostræ infirmitati subveniant, spirituali varietate distinctos, ut si sunt qui nostræ fragilitatis miserias penitus abolere nequeant, sint [4] tamen qui pro ipsis apud pium judicem fiducialiter intercedant. Hanc autem obtinendæ peccatorum nostrorum veniæ facultatem illos præ ceteris promeruisse confidimus, qui, despectis usquequaque carnalis vitæ negotiis, in tantum divinæ repromissionis desiderio capti sunt, ut etiam vitam E sibi a persecutoribus suis pro spe hujuscemodi extorqueri magnanimi constantia non recusarent.

S. Foillanum.

3 Fecit hoc beatissimus et orthodoxæ fidei prædicator egregius Foillanus, qui ab ipsis Oceani finibus non sine virtutum lumine cum sole simul emergens, Galliarum provincias veræ religionis exemplis [5] veluti quibusdam radiis illustravit. Cujus quidem sanctimoniam meritique apud Deum venerabilis decus eximium, lingua vitiorum rubigine squalens explicare non sufficit. Sed unde nobis tantus [6] effulserit quem carnaliter de nostra [7] familia non fuisse novimus [8], incultus sermo recitare formidet, propter fidem tamen audientium censuimus enarrandum. Itaque quantum inter oblitterata hujus sanctissimi viri gesta repperiri potest, Hibernia, Gallorum insula, quæ Brittannici maris limite ambitur, oritur [9], regalique progenie insignis *c*, fratribus quoque Ultano c atque Furseo cœlestis agri cultoribus præditus, impulsu sancti Spiritus, qui ei exteris nationibus revelaverat prædicandum, cum fratre suo confessore Domini Ultano partem Galliarum quæ Francia dicitur, navigio vectus expetivit. Porro hunc F germanus suus Furseus in eosdem fines ante præcesserat: cujus vitæ præconium qualitercumque scriptorum licentia exaraverit, nostræ temeritatis sententiam non incurrit [10]. Cæterum de tanto viro nihil aliud quam quod cœlestis patriæ civi convenit, existimamus [11].

monasterii Fossensis conditorem.

4 Sanctus autem Domini Foillanus, cum divino nutu non inveniret ubi requiesceret pes ejus [12], veram Dei arcam, quæ procellis hujus sæculi superferebatur, adiit, beatissimam scilicet virginem Gertrudem [13], cujus officiosissima probitate diebus illis plurimum florebat Ecclesia. Quæ videns columbam ramum olivæ viridis ore mansueto ferentem, aperta illico pietatis fenestra, avide intromisit in arcam. Compertoque Foillanum esse episcopum *d*, benigna deinceps fami- d

(1) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 151. Cfr. pag. 187. — (2) Ibid., pag. 18. — (3) Num. 4.

[1] Num. 1 *om. B.* numm. 1, 2, 3 *om. C.* — [2] *om. B.* — [3] existimat *B.* — [4] sunt *B.* — [5] exemplo *B.* — [6] vir *add. B.* — [7] non fuisse de nostra fam. *B.* — [8] quamvis *corr. add. A.* licet *add. B.* — [9] *om. B.* — [10] *prius* occurrit *A.* — [11] æstimamus *B.* — [12] hanc *add. C.* — [13] Geretrudem *et sic deinceps C.*

liaritate

AUCTORE PAULO.

liaritate percoluit, præbens cum omni devotione sibi suoque fratri Ultano quæcumque carnis necessitas exegisset. Porro ipsa quotidie reficiebatur ab hospite suo Foillano spiritualibus cibis. Qui quanto magis explebant [1] mentem, tanto majorem nutriebant esuriem, non quia [2] detrimentum famis ingererent, sed quia [3] ad sumendas crebro hujuscemodi epulas desiderium repararent. Cumque tale commercium infatigabili augmentatione grandesceret, visum est prudentissimæ virgini tantam viri facundiam nec posse nec debere constringi. Unde protinus consulta matre [4] Ituberga, tradidit ei de rebus proprietatis suæ locum, quem indigenæ Fossas vocant, jure perpetuo; ut collocatis ibidem vineæ cœlestis agricolis, putandorum palmitum, quorum luxuria botris [5] pernoxia erat, studium liberius exsequi posset. Quod ille donum, tamquam [6] a Domino præsignatum, cum magna animi alacritate suscepit. Constructoque inibi templo et fratrum per cellulas habitatione distincta, germano quoque suo Ultano dominici [7] gregis custodia delegata, ad supradictam Sancti Spiritus arcam reversus est; in quam [8] deinceps per incrementa bonorum operum congessit manna virtutum.

B

Qui, postquam socios hortando crexit,

5 His ita gestis, rex regum et dominus dominantium famulatum sui militis æterna remuneratione donare disponens, et non ferens ultra mundi hujus [9] laboribus fatigari, quem filio suo coheredem [10] misericorditer adoptarat, movit spiritum ejus, ut germanum suum Ultanum gratia visendi [11] adiret, quatenus et illi debitum caritatis exhiberet affectum, et fratribus sub ejus censura degentibus geminæ liberalitatis administraret [12] obsequium. Cumque inclitus pontifex pridie solemnitatis Quintini beatissimi martyris, peracto ecclesiasticæ religionis officio, profectus esset, tres in suo comitatu habens discipulos, in silva cœnobio sanctæ [13] Gertrudis contigua, quæ *e* Sonefia [14] dicitur, quodam bivio deceptus, incidit in latrones. Quorum flagitiosissimus princeps, cum virum Dei falso humanitatis [15] hospitio recepisset, lupus agno molitur insidias, et crudelis in alium, multoque in se crudelior, hospitalitatis virtutem, perverso [16] ordine [17], convertit in vitium trucidandi. Tum vero fortissimus athleta, cum esset plenus Spiritu Sancto, tempus sibi passionis imminere prænoscens, noctem illam vigiliarum atque orationum studio duxit insomnem, et inter orandum discipulos suos a formidine mundanæ tempestatis doctrinali verbo [18] compescuit, dicens: « Nolite, fratres, terreri persecutionibus mundi, quæ aliquoties ad probandam fidelium patientiam inferuntur; nec timeatis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Quid enim, si tenebrarum satellites momentaneo furore bacchantur, aut etiam si sententiam corporalis necis infligunt: numquid id quod in puncto temporis agitur, bonis sine fine manentibus et gaudiis nulla perturbatione variandis debet æquari? Sed et si quis ita desipit ut corporeos cruciatus sempiternæ lætitiæ præferendos autumet, auctoritate apostolica coercetur quæ ait: Existimo quod non sint [19] condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. Magis autem unusquisque conscientiæ suæ mucrone percutiendus est, quam sibi ipse ponens testem sive carnificem [20] non timeat in novissimo condemnandam. Oportet enim nos stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum. »

C

D

a latrone interficitur.

6 Hæc eo dicente latro ille, cujus atrocissimæ insaniæ [21] vix poterit stilus congruus inveniri, cum collegis suis ministris diaboli domum ingressus est. Ubi primum venerandi præsulis Foillani capite amputato [22], discipulos pariter illius in ore gladii percusserunt. O vere miserum in tanta crudelitate latronem! O sociorum ejus puniendam ardoribus æternis audaciam! Qui nequaquam unius criminis immensitate contenti, tria simul immania perpetrarunt: falsissimam quippe humanitatem homicidio saginaverunt*, atque in utroque [23] dira cupidine traditorem Domini imitati sunt. Habebunt igitur cum eo portionem supplicii, cui similem habuerunt [24] formam peccati [25]. Accipientes itaque corpora sanctorum, in umbrosis ferarum latibulis absconderunt. Spolia vero quæ tam nefario quæstu consecuti fuerant, in detrimentum animæ suæ diviserunt sibi [26].

** corr A sanguinaverunt.*

E

S. Gertrudis

7 Interea virgo sanctissima Gertrudis crebris sollicitabatur insomniis, quod patroni sui diuturniorem quam putaverat, pateretur absentiam. Et continuo missis equitatibus [27] ad beatum Ultanum, qui Fossensi cœnobio præerat, quare frater ejusdem reversionis suæ moras fecerit sciscitatur. Quibus ille respondens: « Oranti, inquit, mihi in ecclesia, columba *f* nivei candoris plenis sanguine alis apparuit: quo signo arbitror fratrem meum passionis triumpho migrasse ad Dominum. Porro ubi et qualiter id factum sit, ipsi est requirendum cui divina clementia curam nostri specialiter delegavit. » His auditis, missi pretiosæ virginis regressi sunt, omnia quæ a sancto viro acceperant, nuntiantes.

corpus S. Foillani *reperit,*

8 Tum [28] illa, ut erat animi studiosi, circumquaque patronum suum quærens nec usque [29] inveniens, jam quod homines latet [30] a Domino docuit esse quærendum. Atque ilico [31] indicto sibi suisque omnibus triduano jejunio, contriti cordis hostia inediaque corporis, sedulo quoque lacrimarum fonte Deum exorandum esse præmonuit, ut fidelibus suis dignaretur ostendere quod humano ingenio non poterat deprehendi. Cumque triduanæ oblationis munia peregissent, revelatus est ei per angelum carissimi sui ordo locusque passionis, viditque columnam igneam a loco in quo corpus jacebat exanime, pertingentem usque ad cœlum, et continuo convocato clero et plebe fidelium, multis quoque eo signo ostenso, cum hymnorum cœlestium melodia illucusque perrexit. Ubi annuente miseratione Salvatoris, die post passionem gloriosissimi martyris septuagesimo [32], venerabile ejus corpus discipulorumque suorum inventa sunt.

F

et, præsentibus viris nobilissimis.

9 Eo tempore dignus memoria Dido *g* quidam, Pictavensis [33] episcopus, cum Grimaldo [34] *h* quodam patricio, ad loca sancta visitandi gratia ierat. Qui cum, transeunte corpore, post nocturna

[1] replebant *B*. — [2] *prius* qua *A*. — [3] *prius* qua *A*. — [4] nobilissima *add*. *B*, *C*. — [5] *prius* botriis *A*. — [6] jam *add*. *B*, *C*. — [7] domini *B*. — [8] qua *B*. — [9] hujus mundi *B*. — [10] *om*. *C*. — [11] visitandi *B*, *C*. — [12] ministraret *B*, *C*. — [13] beatæ *B*, *C*. — [14] Soneffia *C*. — [15] falsa humanitate quasi *C*. falsa humanitate *B*. — [16] perversissimo *B*. *om*. *C*. — [17] *om*. *C*. — [18] mansuetudine *B*, *C*. — [19] sunt *B*. — [20] *sic* *B*, *C*. artificem *A*. — [21] vesaniæ *C*. — [22] amp. cap. ven. pr. F. *B*. — [23] utraque *C*. — [24] habuere *B*, *C*. — [25] peccanti *C*. — [26] *hactenus pars hujus Vitæ in cod*. 18654. — [27] equitibus *B*. — [28] Tunc *B*. — [29] usquam *B*. — [30] latebat *corr*. *A* — [31] illo *B*. — [32] sexto *add*. *B*. — [33] Pictaviensis *corr*. *A*. — [34] *sic* *B*. Grialdo *A*.

officia

A officia sopore carneo paululum teneretur, responso angelico surgere et in occursum Heliæ prophetæ jussus est properare. Expergefactus autem cantantium voces audivit,puerosque quidnam hoc esset interrogans, ferri sanctas exsequias cum auditis modulationibus didicit. Accito igitur sibi jam dicto patricio, cadaveri sancto obviam* festinavit. Quorum uterque devotissimis animis suave illud onus usque ad cœnobium nobilissimæ virginis propriis humeris deportavit. Et hæc omnia apud fideles ob meritum sancti martyris contigisse non dubium est.Quid autem putamus causæ fuisse quod vir tantus in via sæculi hujus labentis erravit? Sed si modum hujus [1] erroris attendimus, non eum frustra errasse consideramus. Erravit quippe [2], sed in via pedum, non in via morum, non deserendo justitiam, sed exercendo doctrinam ; et fortassis homo justus contraxerat ex terrena habitatione culpam, pro qua recti itineris excederet lineam viæ[3]. Verum ille qui judicat æquitatem, qui coronat in misericordia et miserationibus, permisit famulum suum incurrere carnale divortium, ut gloriosissimi [4] martyrii possideret triumphum. Unde et illud B tetrasticon ob memoriam beati viri sollemniter ab Ecclesia recitatur :

*ire *add. corr. A.*

Vir pius et justus Foillanus præsul aperto
Prædocuit [5] recti tramitis ore vias.
Ipse tamen, silvis modicum carnaliter errans,
Martyrii palmam hinc tulit unde necem.

sepulcro conditur.

10 Itaque corpus Deo digni et recolendi martyris Foillani, convenientibus undique ad id obsequium viris illustribus, maximeque Francorum nobilissimis, cum reliquo cœtu fidelium, præcipue tamen beata Gertrude [6] ministerii curam officiose tractante, Fossensi cœnobio perlatum est,ibique divina cunctis misericorditer arridente præsentia, sepultum, ubi per ipsius patrocinium frequenter fiunt dominicæ pietatis insignia, corporalis debilitas reformatur, Spiritus Sancti pignus [7] a devotis percipitur, præstante Domino nostro Ihesu Christo, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate ejusdem Spiritus Sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen [8].

C

ANNOTATA.

a *Hanc Vitam edimus ex codice Bruxellensi* 9742, *quem signamus litera A, collato cum codicibus ejusdem bibliothecæ* 7483 *(B), et* 18654 *(C). De quibus videsis Commentarium prævium, num.* 1.

b *Cfr. Comm. præv., numm.* 2 *et* 3.

c *De* S. Foillani *natalibus vide Comm. præv., numm.* 17-20.

d *Cfr. Comm. præv., numm.* 28-33.

e Silva quæ Sonefia dicitur (Seneffe) *adeo ampla erat ut,* cœnobio sanctæ Gertrudis *et Nivellensi oppido* contigua, *contineret etiam Rhodium* (Le Rœulx) (1). *Ipsam autem partem fuisse Silvæ Carbonariæ, haud obscure significat Hillinus, capite I Miraculorum dicens :* In pago Hainaugia nomine, in nemore nuncupato Charboneria, loco qui dicitur Ampolinis, contermino parrochiæ vici qui vocatur Sterpeis, ubi fusus est cruor innoxius beati Foillani. *Hanc silvam Sonefiam a Sonniaca silva (Soigne) discernendam esse notavit Carolus Duvivier.*

f *De* Columba, *christianæ simplicitatis symbolo, tum alii egregie disseruerunt, tum eruditus presbyter Martigny* (2).

g Dido *quem, quod Grimoaldo faverit,plures scriptores summopere vituperant* (3), *Pictavensi Ecclesiæ jam præerat, ut videtur, anno* 655, *et anno circiter* 663 *e vita migravit* (4).

h Grimoaldus patricius *seu, ut in Vita secunda legimus,* major domus *creatus fuerat anno* 642 *a Sigeberto (quem alii II, alii III dicendum putant) Austrasiæ rege* (5). *Qui quum anno* 656 *diem obierit, ejus filium Dagobertum II* totondit et per Didonem Pictavensis urbis episcopum in Scotia ad peregrinandum eum dirigens, filium suum in regno constituit (6). *Sed perfidus Grimoaldus hoc ipso anno* 656 *comprehensus et interemptus est.* E

VITA SECUNDA S. FOILLANI

ex codice Bertiniano 791 *cum aliis collato* [a].

CAPUT PRIMUM.

S. Foillani ortus, iter in Belgium, domicilium Nivellense.

Laudandus Deus in sanctis suis.

INCIPIT VITA SEU PASSIO SANCTI FOILLANI PRÆSULIS ET MARTYRIS, QUÆ CELEBRATUR PRIDIE KALENDAS NOVEMBRIS [1]. Benignum Dominum Deum [2] nostrum in suis laudare sanctis psalmistæ monemur voce [3] dicentis : « Laudate Dominum in sanctis ejus. » Qui cum in se ipso magnus sit et laudabilis nimis, in eisdem tamen sanctis suis gloriosus est et mirabilis, ac per cuncta digne laudabilis. Quid enim Deo nostro a dignis [4] dignius, aut quid ei a nobis [5] rependi justius, quidve nobis fieri potest salubrius, quam

[1] *om. B.*— [2] quidem *B.*—[3] *prius* viam *A. om. B.*—[4] gloriosi *B.* — [5] Perdocuit *B.* — [6] hujus *add. B.* — [7] *prius* pignum. *A.*— [8] Explicit passio sancti Foillani episcopi et martyris *add. B.*

(1) Duvivier, Recherches sur le Hainaut ancien, pag. 62 et 197. — (2) Dictionn. des antiq. chrét., v° *Colombe*, pag. 162.— (3) Acta SS., tom. I Oct., pag. 467.— (4) Cfr. Gallia christ., tom. II, col. 1152 et seq. Beauchet-Filleau, Pouillé du dioc. de Poitiers, pag. 4. Besly, Evesques de Poitiers, pag. 13. — (5) Richter, Annalen des Fränk. Reichs im Zeitalter der Merovingern, pag.167 et seq. Cfr. Acta SS., tom. III Martii, pag. XIII et seqq. ; tom. I Febr., pag.229 et seq —(6) Richter, loc. cit. Cfr. H. Bonnell, Die Anfänge des Karoling. Hauses, pag. 110 et seqq.

[1] Passio S. Foillani egregii martyris quæ est II kal. novembris *B.* Passio S. Foil. episcopi et martyris *C.* Incipit Vita vel passio S. Foil. præsulis quæ est kal. *(corr. add.* prid.) nov. *D.* Inc. Vita vel p. S. Foil. præsulis *E.* Incipit Vita beati Foyllani *F.* Item tractatus in Vita beati Foil. *(post* Expliciunt miracula beatissimi præsulis Foillani) *H.* — [2] *om. H.* — [3] voce monemur *C, F.*— [4] ab indignis *F.* — [5] a nobis *om. F.*

EX MSS.

ut ineffabili ejus misericordiæ [1], cui vicem nullatenus referre valemus, debitas laudes et gratias corde, ore et opere reddamus, juxta illud Apostoli : « Gratias agentes Deo et [2] Patri, qui dignos nos [3] fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii caritatis [4] suæ, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus [5] remissionem peccatorum. » Quia ergo sola gratia Dei erepti sumus de potestate tenebrarum, id est, diaboli et ejus angelorum [6], et in filii dilectionis ejus translati sumus regnum, videlicet ut ipsi simus genus electum [7], regale sacerdotium, offeramus illi debitæ laudis sacrificium, annuntiantes virtutes ejus, qui de tenebris nos vocavit in admirabile lumen suum, et in [8] partem sortis sanctorum. Cujus sanctæ vocationis ministros, primo quidem apostolos posuit ; quibus et dixit : « Vos estis lux hujus [9] mundi. » Deinde convalescente atque clarescente luce ejusdem [10] fidei, splendidos longe lateque Ecclesiarum pastores subnexuit, quos etiam in tantum gratiæ decus provexit, ut junctis sibi, quibus præerant [11], gregibus diversi ordinis, sexus et ætatis, innumera-
B
bilem secum ducerent exercitum [12] militiæ nobilis, usque ad pretiosam mortem, pro amore dimicantem sui regis [13]. Ob cujus fidei, patientiæ et victoriæ meritum, palmam percipere meruerunt gloriæ cœlestis et perennis coronam beatitudinis.

S. Foillanus Hibernus,

2 In quorum sacrosancto futurus collegio præscitus est ab initio et prædestinatus almus puer Foillanus, qui [14] in Hibernia ex regali prosapia [15] oriundus fuit [16]; qui nobilitatem [17] generis generositate nobilitavit eximiæ mentis. Ab ipsis enim pueritiæ annis divinis se jugiter mancipavit obsequiis. Et licet non nostras, sed natione videatur exterus, nobis tamen ut peculiaris dono divinæ providentiæ [18] est directus, dum ministros salutis humanæ cunctis mundi destinaret [19] partibus [20]. Hic [21] denique vir sanctus per incrementa ætatis ac probitatis adultus, dum vitæ præsentis peregit incolatum, seipsum in [22] omnibus exemplum bonorum præbuit operum. Postquam vero eisdem operibus sibi patrocinantibus, ad cœlestis vitæ translatus est regnum, suarum nobis suffragatur [23] meritis intercessionum [24].

cujus Vita hic retractatur.

3 Cujus vitæ seriem olim quidem non satis [25] polito digestam stilo, nunc vestra poscente ac magis imperante, fratres, caritate, cogimur nostro [26], licet humili, et ut doctis patet quibusque, imperito describere [27] calamo. Ut tamen noverint omnes, qui hæc legere vel audire voluerint, qualis quantusque isdem vir extiterit ; ad laudem nominis Domini, cujus munere talis tantusque [28] fuit, atque [29] ad capescenda [30] ejus laudabilis vitæ exempla, fidelibus commemorando [31] de pluribus pauca breviter sanctitati vestræ, sicut jussistis, proponimus [32].

patria egressus,

4 Plurimorum quidem sanctorum, quos Ecclesiæ suæ imitabiles [33] gratia concessit divina, hujuscemodi vitæ fuit instantia, ut a minoribus ad majora, ab inferioribus ad celsiora [34], ab imperfectis ad virtutum perfecta tenderent [35] culmina. Hic vero beatus pater Foillanus, quasi pigeret eum lento passuum [36] conamine [37] scalarum gradus ad altiora tendentes [38] scandere, divina se gratia [39] subvehente, volatu, ut ita dictum sit, aquilino altissima virtutis [40] fastigia petiit, et cum beatissimo patriarcha Abraham audita Domini voce : Exi de terra et de cognatione tua, imitator fidei et operis ipsius libentissime paruit. Reliquit igitur cognationem, reliquit et patriam, atque spontaneam adiit peregrinationem. Ideoque benedictionem filiorum Abrahæ, terram scilicet repromissionis, quæ terra viventium, eo quod illic omnes absque metu mortis vivant, rectissime dicitur, jure, ut ejus filius, hereditavit [41]. Quam sane mirandæ actionis iste sanctus apparuit, qui in una eademque re præcipuos utriusque testamenti, veteris scilicet ac novi, patres imitatus fuit. Non solum enim Abrahæ, in eo quod angelica admonitione patriam cognatosque deseruit, sed et apostolicorum pedissequus vestigiorum extitit, E
in eo quod dominica admonitione omnia habita [42] cum habendi voluntate reliquit. Dum ergo id quod in præceptis summum est, adimplevit, quod in præmiis quoque [43] summum est, acquisivit, centuplum scilicet in hoc sæculo, et vitam æternam thronumque judiciarium in futuro. O quam pretiosum est [44] quod cum Deo fit sine pretii comparatione commercium! O quam felices tam felicis mercimonii mercatores! Dant temporalia, accipiunt æterna. Relinquunt caduca, accipiunt immobili stabilitate vigentia. Relinquunt transitoria, accipiunt sine fine mansura [45]. Quis [46] igitur tantum tota aviditate non expetat [47] mercimonium, quo [48] pro luto aurum, pro terrenis cœlestia acquiruntur? Curramus ergo fratres, curramus omnes, toto properemus affectu, non sit in festinando mora ; dum tempus est, dum vacat, dum negociator noster sustinet ; dum sine discretione personæ omnes [49] advocat ad se [50], dum etiam famelicis ac sitibundis per gratiæ suæ [51] præconem quotidie clamat [52] : « Omnes sitientes venite ad me, et qui non habetis argentum, properate, emite et comedite. Venite, emite absque argento, et abs- F
que ulla commutatione vinum et lac; » dum ipse etiam per se ipsum laborantes et ærumnosos ad se invitat : « Venite, inquiens, ad me [53] omnes qui laboratis et onerati [54] estis, et ego reficiam vos. » Itemque : « Qui sitit, veniat et bibat. » His audiendi auribus, quæ in interiori sunt homine, perceptis, non negligamus, fratres, habentes præ oculis exemplar ac totius sanctitatis speculum hunc beatissimum patronum nostrum [55] Foillanum, qui se vocantem [56] Dominum non obturato [57]

[1] mis. ej. *B.* — [2] *om.* *F.* — [3] *om. sed add. alia manu in margine* nos dignos *F.* — [4] *corr. manu post.* claritatis *A.* claritatis *D, E, F.* — [5] et *add.* *H.* — [6] ang. ejus *B, F.* — [7] et *add.* *B, C, H.* — [8] *om.* *A, D.* — [9] *om.* *D, E, H.* — [10] *om.* *F.* — [11] præerat *D.* — [12] exerc. duc. *E.* — [13] gregis *F.* *supra lineam al. man.* vel gregis *C.* — [14] *om.* *B, C, F, H.* — [15] progenie *F.* — [16] *om.* *B, C, F, H.* — [17] nobilitate *F.* — [18] dono div. prov. *om.* *H.* — [19] dum ob salute *(sic)* humanam cunct. mun. destinatus est *H.* — [20] *divisio capit. indicatur add.* II *E.* — [21] Sic *C.* — [22] *om.* *H.* — [23] suffragatus *F.* — [24] *prius* intercessionibus ; *corr. al. man.* *C.* — [25] *om.* *H.* — [26] vestro *A.* — [27] scribere *F.* — [28] isdem vir-tantusque *om.* *D, E.* — [29] *om.* *E, H.* — [30] capensanda *F.* — [31] *prius* commemoranda ; *corr.* *B.* — [32] proponimur *H.* —

[33] mirabiles *H.* — [34] excelsiora *F.* — [35] tendens *F.* — [36] gressuum *F.* — [37] *prius* Foillanus quasi firmo passuum conamine; *sed recenti man., in textu deletis vbis* firmo *et* quasi, *in marg. script.:* quasi pigeret eum lento *H.* — [38] *prius* tendens ; *corr.* *H.* — [39] gratia se *D.* — [40] virtutum *D, E, H.* — [41] III *add.* *E.* — [42] *prius* habitu ; *corr.* *H.* — [43] *om.* *F.* — [44] *om.* *B, C, F, H.* — [45] *inverso ordine* Relinquunt-mansura. Relinquunt-vigentia *F.* — [46] quid *F.* — [47] expectat *C, H.* *prius* exspectant *vel* exspectantur ; *corr.* exspectat *F.* — [48] quod *B.* — [49] *om.* *F.* — [50] ad se omn. vocat *B.* ad se omnes advocat *C, H.* — [51] *om.* *H.* — [52] ad se-clamat *om.* *F.* — [53] ad me, inq. *C, F.* — [54] honorati *C.* — [55] nostr. patr. *E.* — [56] vocante *F.* — [57] obturavit *B.* *corr.* obdurato *C.* obdurato *F, H.*

corde

A corde, non surda pertransiit aure, sed quam celerius secutus est festino obedientiæ pede. Cujus actionum exempla si prompta et alacri mente sectemur, præmiorum quoque participes effici merebimur. Sed jam ad ejus laudes merito prædicandas revertamur.

et episcopus factus,

5 [1] Præfatus igitur vir Dei a perfectis, ut dictum est, incipiens, et ad potiora quotidie contendens, ac soli Deo liberius inhærere desiderans, hoc quoque solum suum esse bonum reputans, omnem mundanam concupiscentiam posthabuit [2], et animam suam sedem sapientiæ fieri instituit. Et quoniam ipse thronus Dei factus, tantum sessorem habere elegit [3], jure cum senatoribus cœli thronum judiciariæ potestatis accipere dignus fuit. Cujus rei, adhuc in terra corporaliter commorans, quasi firmissimum tenuit pignus, dum vir honorificus honore pontificali sublimatus, cum beato Petro apostolo pontificium ligandi solvendique est sortitus, ut quæcumque statueret in terris, rata forent et [4] in cœlis.

Galliam petit et Nivealis excipitur

B 6 Unde [5] in hoc promerendo, temporibus regis Francorum Sigeberti [6], cum Grimoaldus *b* esset [7] major domus, et Erchenaldus [8] *c* quasi patricius, post excessum vitæ sanctissimi fratris sui Fursei, qui olim secundum revelationem angelicam in Franciam veniens, cum præclaris fulgeret virtutibus, a prædicto Erchenaldo [9] cum magno susceptus et habitus, etiamque sepultus *d*, ut tantum decebat virum, honore fuerat; socio seniore fratre eorum Ultano *e* [10], et ipse peregrinationis dilectæ sibi gratia Franciam adiit; et cum plurima evangelizando peragrassent loca, tandem ducente Domino, nobilissimæ tunc temporis [11] matronæ[12] Itubergæ[13] *f*, ejusque filiæ Gertrudis[14], sanctissimæ virginis, cujus multa apud nos sanctitatis clarent monimenta [15], sancta adepti sunt contubernia.

a S. Gertrude.

7 Vere digna nimiumque talium grata societas et amabilis Deo, ut venerabili præsuli Foillano divinitus sociaretur ac commendaretur [16] Gerthrudis, sacratissima virgo [17]. Repræsentatur denique nobis istic [18] evangelica pulcherrimis effigiata virtutum floribus imago, dum veluti quondam Johanni dilecto Christi [19] evangelistæ et apostolo, ipsiusque in servando [20] matrem [21] vicario, commendatur Maria, supra quam dici queat sanctissima ac purissima virgo; ita nunc huic C Foillano, Christi dilecto vere et evangelistæ et apostolo [22], insuper et virgini mundissimo, sacris tuenda admonitionibus et [23] exhortationibus, exemplis, precibus et meritis, commendatur Gerthrudis, ejus [24] chara virgo. Illa namque virgo, domina nostra beatissima, mater extitit verba angeli[25] audiendo, credendo, ipsumque Verbum Dei concipiendo et generando: ista autem virgo mater esse meruit verbum Dei aure audiendo, corde credendo [26], mente concipiendo, memoria alendo [27], et in quorumcumque valuit sensibus verbo exemploque bonæ conversationis generando, atque in omnibus adimplendo et custodiendo. Sed et ipsius Christi vicariorum non est per omnia dispar, ut ita dictum sit, agnitio. Ille Christi apostolus, iste vir apostolicus; ille evangelicæ descriptionis, iste ejusdem prædicationis gratia dictus evangelista. Uterque vero [28] virginitatis præditus sanctimonia, sibi congrua sortitus est ministeria. Ille enim [29] virginem matrem Domini accepit in suam [30], iste virginem sponsam Domini sui, et, ut dictum est, matrem accepit in suam [31]. Calicis quoque Ihesu potandi[32], quem ille se bibere[33] professus est, nec iste exsors[34] fuit, quod in contextu nostri sermonis liquebit.

EX MSS.

ANNOTATA.

a *Codices secundum quos Vitam alteram* S. Foillani *edimus* (1), *his distinximus literis:*

A *Cod. Audomaropolitanum seu Bertinianum* 791, *sæc. XI.*

B *Namurcensem (olim Broniensem), sæc. XI.*

C *Mettensem* 395, *sæc. XI.*

D *Bruxellensem* 7460, *sæc. XIII.*

E E *Duacenum* 838, *sæc. XIII.*

F *Trevirensem* 965, *sæc. XIII.*

G *Bruxellensem* 18654, *sæc. XII.*

H *Montensem* 8439, *sæc. XIII.*

Lectiones ex hac Vita seu potius panegyrico sumptæ recitabantur in S. Foillani *Officio, octava die post festum inventi corporis.*

b *Cfr. Comm. præv. num.* 13 *et Vit. I, annot.* h.

c Erchenaldus, *in pluribus antiquis documentis* (2) *dicitur* Majordomus, *apud Bedam* (3) patricius; *in Gestis abbatum Fontanellensium* (4) *modo* Major domus, *modo* præfectus domus regiæ, *modo* patricius; *in hac denique* S. Foillani *Vita*, quasi patricius. *Porro patricii Francici perinde ac duces et comites regebant provincias populisque jus dicebant. Videtur autem hoc munus præsertim apud Burgundiones obtinuisse, in quorum regno* maxima ac suprema post regem extiterit dignitas, alia tamen a dignitate Majoris domus, licet summa parque fuerit utriusque potentia et auctoritas, dispari tamen nomine (5). *Atque hæc ex Cangio, qui* F *Franciæ tum majores domus tum patricios recensuit. Cur vero* S. Foillani *laudator Erchenaldum* quasi patricium *dicat, hæc forsan causa fuit, quod aliquamdiu non utrumque Clodovei II regnum administravit, sed Neustriam tantum, Burgundiam procurante Flaocato. Cum ab anno* 640 *major domus fuisset Neustriæ, anno circiter* 656 *videtur trium*

[1] IIII *add. E.* — [2] *corr. in marg.* postposuit *F.* — [3] delegit *B, C, F, H.* — [4] *om. F.* — [5] et *add. C.* — [6] Sigiberti *H.* — [7] *prius* etiam; *corr. rec. man. H.* — [8] Herch. *A, D.* — [9] Herch. *D.* Arch. *F.* — [10] qui *add. F, H.* — [11] tunc temp. *om. H.* — [12] matronæ *A.* — [13] Ytubergæ *H.* — [14] *prius* Gerethrudis; *corr. eraso* e *et sic deinc. A.* Geretrudis *B, C. et sic deinc.* Gertrudis *E, F. H. et sic deinc.* Gertrudis *D. sed deinc.* Gerthrudis. — [15] cujus-monimenta *om. H.* — [16] commodaretur *F.* — [17] sacrata *F.* — [18] *prius* isti cum; *dein delet. a corr. H.* — [19] Chr. dil. *C.* Christus dilectæ *F.* Christo dilecto *H.* — [20] servanda *D.* — [21] apostolo ad servandam mater vic. *H.* — [22] ipsiusque-apostolo *om. F.* — [23] *add. rec. man. A. om. B, C, F, H.* — [24] *corr.* ejus comm. Gert. *C.* Gert. ejus comm. *F.* — [25] evangelii *F.* — [26] ipsumque Verbum-credendo *om. F.* — [27] memoriæ dando *H.* — [28] *prius* utero; *corr. rec. man. H.* — [29] *om. F.* — [30] *corr.* sua *C.* — [31] *corr.* sua *C.* — [32] potando *C.* — [33] posse *add. B, F, H.* — [34] *prius* exorsus; *corr.* exors *H.*

(1) Cfr. Comm. præv., num. 3. S. Bouvier, Miroir de sainteté, etc., pag. 273, edit. 1674. — (2) Cangius, Gloss. mediæ et infimæ lat., v[bis] *Major domus* et *Patricius*, tom. IV, p. 191, tom. V, p. 143, edit. Didot. — (3) Hist. eccles. Angl., lib. III, cap. XIX. — (4) Pertz, Monum. Germ., Script., tom. II, pag. 272. — (5) Cangius, tom. IV, pag. 192.

regnorum,

EX MSS. *regnorum, Neustriæ, Austrasiæ et Burgundiæ, major domus fuisse constitutus* (1).

d *Quam ample* S. Fursei *funus celebrarit Erchenaldus, legimus in Vita sancti viri a Bollando edita* (2).

e *Non* senior *seu natu maximus e tribus fratribus perhibetur S. Ultanus a plerisque biographis, sed natu minimus.*

f *Cfr. Comm. præv. num.* 13.

CAPUT SECUNDUM.

Monasterium conditum in villa Fossensi. Mors S. Foillani. Ejus corpus reperitur et Fossas transfertur.

In villa Fossis, a S. Gertrude data, conditur cœnobium.

[1] Verum [2] modis optime congruentibus, beatus præsul Foillanus almæ virgini Gerthrudi contubernalis effectus, fidei fervorem, spei longanimitatem et caritatis dulcedinem illius jugiter inserebat sensibus; ut Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex omni mente sua, et [3] proximum sicut se ipsam diligeret. Sancta autem virgo, agnita tam ejus quam fratris sui Ultani sanctitate, per manus eorum [4] Deo obtulit [5] partem hereditatis suæ, scilicet villam vulgo Fossas *a* dictam, quam ipsis tradidit in servorum Dei alimoniam, ut in eo construerent loco monasterium ad perpetuale peregrinorum hospitium, quatenus e longinquis adventantes regionibus ibi competens sibi sumerent solatium. At vero sancti viri, gratia Dei [6] præbente effectum, quam citius expleverunt sacræ virginis votum, ædificatoque monasterio [7], Ultanus quidem rector in eodem resedit cœnobio [8], sanctus autem Foillanus in beatæ virginis contubernio suo se reddidit officio *b*.

Quo tendens S. Foillanus incidit in latrones,

9 Quod cum plurimo peregisset tempore [9], devotasque fidelium mentes ad virtutum culmen erigere et ad perfectionis studuisset fastigia concitare, Deo per omnia cooperante in bonum, C jam ejus vocatio ad sacrum aderat martyrium. Incidit ergo illi ex fonte caritatis, quo jugiter redundabat, profluens [10] hujusmodi cogitatio, ut suam, consolationis exhortationisque causa, præsentiam exhiberet unanimi fratri Ultano, servisque Dei [11] in præfato degentibus cœnobio. Celebratis itaque missarum rite solemniis, sanctissimæ virgini Gerthrudi [12] valedicens et fratribus ac [13] sanctimonialibus, eorumque sanctis se commendans precibus, corpusculi quoque sui sepulturam quadam animi perspicacitate eis commendabat attentius. Post hæc iter arripiens, trium dumtaxat fratrum comitatu contentus, dum viæ nescius per D quemdam saltum iret erroneus, applicavit se [14] ei satellitium [15] diabolicæ tentationis, quod tamen sancto viro versum est in augmentum virtutis. Adest namque subito serpentina fraude et nequitia plenus minister diabolicus, qui falsam hospitii simulans humanitatem, sed abominandam cunctis mortalibus in eos meditans crudelitatis inhumanitatem, deductis per devia ad villam quæ vocatur Sonefia *c*, viris animo et opere rectis atque simplicibus, parabat [16] illis necem, veluti lupus atrocissimus innocuis ovibus. Neque vero latere poterat virum prudentissimum, spiritu scientiæ ac [17] præscientiæ plenum, dolosum satellitis satanæ machinamentum. Unde virtute [18] fortitudinis ad omnia adversa constantissimum atque patientissimum gestans animum, more pernox solito [19] in continuatione psalmorum, hymnorum canticorumque spiritualium, a quibus vir Deo soli vacans non diebus, non noctibus cessabat, se suosque sodales attentius illi committens, eventum rei interritus expectabat *d*.

sociosque suos hortatus ut impavidi mortem occumbant,

10 [20] Ergo post laudum expletionem matutinalium, cum sanctus vir suos videret commilitones ad mortis jamjamque imminentis pavidos [21] exitium, ut erat facundissimus, potens in opere [22] virtutum et sermone exhortationum, hujusmodi illis vultu placido, ore sereno, promebat alloquium: « Nolite, quæso, fratres, turbari; nolite mortis formidine concuti; nolite terreri: oportet quidem hæc [23] fieri; oportet [24] nos stare ante tribunal Christi. Mementote [25], filii carissimi, verborum Domini: Nolite, inquit, timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quod si appropinquavit tempus nostrum, et ideo nunc Dominus suo justo judicio, licet nobis occulto, nos in manus tradidit iniquorum, laudantes eum, in quo non est iniquitas, quia justus est in omnibus viis suis, eorum verbis, qui pro testamento ipsius in mortem sua [26] tradiderunt [27] corpora, humiles atque intrepidi dicamus: Moriamur et nos in simplicitate nostra, et testes erunt super nos cœlum et terra, quod injuste perdunt nos. Nam nos servi inutiles, cur mortis viam ingredi pertimescamus, sine qua ad veram vitam nequit fieri transitus, cum Dominum et Deum nostrum eamdem measse veraciter credamus? Quin [28] F potius benedicentes ipsum, cum psalmista humiliter deprecemur: Benedictus Dominus die quotidie: prosperum [29] iter faciat [30] nobis Deus salutarium nostrorum. Deus enim noster est Deus salvos faciendi. Neque obliviscamur quod ad nostram pertinens consolationem subsequitur: Et Domini Domini exitus mortis. Atque illud apostoli sedula mente volvamus: Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. » Talibus alloquiis perterrita mitificabat ac [31] pavefacta suis [32] recreabat corda suorum.

(1) Cfr. Bonnell, Die Anfänge des Karol. Hauses, pag. 143. Richter, Ann. des Fränk. Reichs, im Zeit. der Merov., pag. 128, 165, 166 et 168. Daniel, Hist. de France, tom. II, pag. 200, edit. 1755. Damiens de Gomicourt, Diss. sur les maires du palais, apud Leber, Collection des meilleures diss. relatives à l'hist. de France, tom. VI, pag. 77. Pertz, Die Gesch. der merow. Hausmeier, pag. 45 et seq. — (2) Acta SS., tom. II Jan., pag. 41.

[1] V *add. E.* — [2] Rerum *A.* — [3] atque *B, C, F, H.* — [4] eorum man. *F.* — [5] obtul. Deo *B.* — [6] *reliqua desunt, excisis foliis sequentibus H.* — [7] atque servientium Deo delegato ministerio *add. B, C.* atque serv. Deo deleto minist. *add. F.* — [8] cœn. res. *F.* — [9] temp. per. *C, F.* — [10] proflens *F.* — [11] *om. F.* — [12] Gert. virg. *F.* — [13] et *D, E.* — [14] applicuit *B, C, F.* — [15] satellitum *B, C, F.* — [16] parat *D, E.* — [17] atque *F.* — [18] virtuti *A, E.* — [19] sol. pernox. *E.* — [20] VI *add. E.* — [21] pavidus *B.* — [22] *pro* in opere: incipere *A.* — [23] hoc *D, E.* — [24] nos mortis debitum pati; sed mementote quia oportet *add. B. F.* nos debitum mortis oportet *in marg. add. C.* — [25] memento *D.* — [26] suam *F.* — [27] sua *add. A.* — [28] *prius* quia; *corr.* qui *D.* — [29] enim *add. B.* — [30] faciet *F.* — [31] et *F.* — [32] nimis *B, C, F.*

Interea

occiditur; ejusque martyrium

11 [1] Interea furiis jam ante mente conceptis agitatus, irruit ille miser, sed non miserabilis, non jam hospes simulatus, sed hostis apertissime truculentus [2], non multo quidem satellite, quia nec erat necesse, comitatus, sed multo dæmone plenus, virumque sanctissimum mortem intrepide opperientem stricto appetens mucrone, sacrilegas manus sacrosancto ipsius impiavit sanguine. Deciso denique venerando [3] sacerdotis capite, in socios quoque ejus simili [4] cum suis sodalibus [5] debacchatus est furore. Hoc quoque [6] maximo peracto scelere, filii tenebrarum putantes quod egerant celari posse [7], abdita petunt silvarum, ibique nimium inhoneste honestum projiciunt, magis quam recondunt, thesaurum, corpora videlicet nuda atque omni tegmine spoliata sanctorum virorum. Ac ne forsan a vicinis aliqua valerent deprehendi suspicione, vestes sacras cum equis et indumentis ab eorum corporibus sublatis, in longinquis partibus studuerunt venundare [8], ac parvo quidem lucro maximum suarum dispendium animarum lucrifacere. O detestandum facinus avaritiæ, o cupiditatis ardor unaque sitis [9] inexplebilis, cujus inebriati [10] B veneno miseri homines, nec jam somno, sed in vivo corpore gravissima depressi morte, obturata [11] audire nequeunt aure tonitruum illud terribile : « Quid proficit homo si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur ? » aut : « Quam dabit homo commutationem pro anima sua ? » sed et illud, quod nimis horrendum [12] impiis sequitur : « Filius enim [13] hominis venturus est in gloria sua cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus [14]. » Heu ! quam pessime [15] miseri avari et rapaces animas suas habent venales, et sicut infernus, cui similes habentur, et ad quem festinare [16] contendunt, semper insatiabiles modum nesciunt, et cum feralibus dentibus universa discerpant [17], saturitatem penitus ignorant, sed semper esuriunt, semper inopes sunt [18]. Verum totius humanitatis expertes, sanguine etiam exsaturari nequeunt : ideoque merito sine termino, sine modo, tormentis subigentur æternis : ubi vermes eorum non morientur [19], et ignis non extinguetur, ipsique [20] infelices mori non sinentur; quia mors veniens super illos ipsa non morietur, et dolor perpetuus, quos affliget, non C interimet, neque ipse [21] finietur. Ergo illis in æterna morte sine moriendi potestate, ut dictum est, durantibus infeliciter, justi in æterna vita sine timore moriendi, totius miseriæ ignari [22], jocunditate repleti gaudebunt feliciter. Cum quibus et beatus pater noster martyrque Foillanus, ut bonus miles, post labores sui certaminis, post sudores, quos in cœlo reposuit jam emeritus, copiosa suorum præmia [23] meritorum recensens, indefectivis fruitur gaudiis, conspiciens cum angelis desiderabilem faciem Patris cœlestis. Cujus meritum sanctitatis etiam post depositionem sacri corporis revelatio patefecit angelica sanctæ Gerthrudi virgini cœlitus ostensa, veluti [24] sequens declarabit pagina. EX MSS.

revelatur S. Ultano, qui videt columbam sanguine cruentam;

12 [25] Igitur post hujusmodi excessum vitæ beati [26] præsulis Foillani, jam rotabantur dies plurimi quibus alma virgo Gerthrudis [27] optatum præstolabatur sui reditum patroni, vehementer admirans, cur in revertendo sibi constituti prætergressus sit tempus placiti. Tandem ad cœnobium quo vir sanctus ire perrexerat, nuncios mittit, ut tam morosæ causas dilationis scire posset [28]. Qui venientes, cum desideratum minime virum [29] reperissent, Ultanum, ejus fratrem [30], adeunt; quid super eo nosset, requirunt. Ille vero sanctus in his satis admiratus et cujusdam præmonstratæ sibi [31] visionis sagacitate curiosus, atque [32] cum suo corde meditatus, his sacræ virgini velut oracula reddit affaminibus : « Tua, virgo prudentissima, perspicax viderit industria, quid portendant [33] signa, non absque certi causa præsagii mihi taliter præostensa. In vigilanti denique orationum instantia affore mihi visa est [34] columba super nivem toto quidem corpore [35] dealbata, sed fluvido [36] roseoque sanguine alas perfusa, ac leni volatu scandens supera. Quorsum prospexerint [37] ista, tua, virgo beata, E undique secus oculata perviderit sollertia. Namque de cari fratris præsentia nulla aliorsum patent indicia. » Postquam hæc hauserunt sacræ virginis aures [38], stimulant mentem acrioris curæ [39] sollicitudinis, ac mox longe lateque nuncios dirigit [40] celeres, nullius tamen sibi certitudinis responsa ferentes. Quid ageret virgo anxia ; quo se verteret, tanto patre orbata [41] ; cujus consilii caperet commoda tali consultore veluti viro suo viduata? Sed nequaquam defuit ei superni respectus gratia, illius inspirans animo [42], ut, quæ hominibus videbantur occulta, ab eo, quem nil latet, et apud quem non est vicissitudinis obumbratio, quæreret propalanda. Et quoniam non satis suis [43] fidebat meritis, licet forent præcipua, sciens quia multum valet deprecatio [44] justi assidua, sed amplius frequens multorum justorum orandi instantia [45], aggregat secum fidelium, clericorum scilicet diversi ordinis, ac sanctimonialium, seu laicorum utriusque sexus, ad id peragendum, conventicula ; triduana vigiliarum, jejuniorum atque letaniarum indicitur devoteque expletur observantia. Ipsa autem virgo veneranda, quam major in hoc [46] remordet cura, maxima se præ [47] omnibus profligat [48] inedia, ac prece F rogat assidua, quatenus a Deo certa sibi donentur sui pedagogi indicia. Et ecce respexit Dominus in orationem humilium, et non sprevit preces [49] eorum.

et S. Gertrudi, cui ostenditur quo loco jaceat sacrum corpus

13 Denique ante lucanum [50] dum virgo sibi [51] consuetudinarium complesset [52] vigiliarum officium, et adhuc mens ejus intenta cœlestibus, juxta psalmistam, in matutinis meditaretur in Deo, ut videret virtutem et gloriam ejus, digna habita est [53], utpote vitæ cultrix coangelicæ [54], licet adhuc in terris posita corpore, angelica visi-

[1] VII *add. E.* — [2] trunculentus *A.* — [3] venerandi *B.* — [4] *om. D, E.* — [5] crudeli *add. E.* — [6] ergo *E.* — [7] filii-posse *om. B.* — [8] ven. stud. *F.* — [9] una quæsitis *E.* — [10] inebrietati *F.* — [11] obdurata *B, F.* — [12] est *add. F.* — [13] autem *F.* — [14] sua *B, F.* — [15] *om. F.* — [16] properare *B, C, F.* — [17] discrepant *A, E.* discerpunt *B, F. prius* discerpent *C.* — [18] fiunt *B.* — [19] vermis... morietur *B, C, F.* — [20] ipsi *F.* — [21] *om. F.* — [22] omni *add. B, C, F.* — [23] merita *F.* — [24] sicut *E.* — [25] VIII *add. E.* — [26] patris et *add. F.* — [27] Geretrudis *et sic deinc. G.* — [28] *prius* possit *A.* possit *B, C, F, G.* — [29] vir. min. *E.* — [30] fratrem ej. *E.* — [31] *om. C, F.* — [32] at *G.* — [33] portentant *A. prius* portentant *D.* — [34] est visa *D.* — [35] corp. quid. *F.* — [36] fulvido *D, E.* — [37] perspexerint *D.* — [38] *om. F.* — [39] *prius* vitæ *G.* — [40] dir. nunc. *F.* — [41] et *add. D, E.* — [42] illius-animo *om. G.* — [43] suis sat. *C, F.* — [44] unius *add. B, C, G.* — [45] mult. just. or. freq. inst. *E.* — [46] hæc *B, C, F, G.* — [47] *pro* se præ : semper *A.* — [48] profigat *G.* — [49] precem *B, D.* — [50] lucinium *F.* — [51] sibi virgo *D, E.* — [52] implesset *G.* — [53] est habita *F.* — [54] angelicæ *G.*

tari,

EX MSS.

tari, consolari ac lætificari societate et allocutione. Astitit nempe ei de cœlis [1] a Deo missus angelus, qui vultu sereno, voce amicabili, sic illam est [2] affatus : « Virgo, inquiens, Gerthrudis Deo devota, ab ipso prælecta atque dilecta, quem et tu [3] continuatim mente [4] diligis sincera, hæc tuæ petitioni admodum sibi caræ reddita, ac per me tibi directa [5], ipsius accipe responsa. Præsto sunt, ait tuus sponsus, meæ excellentiæ aures ad tuæ humilitatis preces ; ac [6] lacrimas ex intimo caritatis fonte manantes, prospexi, extrinsecus roseas tuæ faciei genas irrigantes, quas in gaudium tibi versum [7] iri actutum [8] perpendes [9]. Meus namque fidelis servus Foillanus, super quo sollicita haberis nimium, quem tibi pro tempore necessarium tuæque salutis et augendæ [10] gratiæ volui fore ministrum, post peractum fideliter [11] commissum sibi officium, peregit quoque feliciter martyrio [12] temporalis vitæ [13] stadium et promeruit vitæ perennis bravium. Et quoniam bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem servavit, jure sibi repositam justitiæ coronam cum martyrii palma [14] percepit [15]. » Audiens angeli verba virgo beata, et in Domino, ut par erat, B admodum gavisa, trini muneris exultat gratia, de visitatione scilicet angelica, et [16] de consolatione divina, atque [17] sui patroni gloria. Ideoque magnifica sanctæ Trinitati persolvit munia. Addit [18] vero hæc angelus : « Ne super tui corpore patroni nondum [19] propalato aliquo movearis scrupulo, egrediens diligenter [20] attende signa [21], ut illic quæratur [22] quo tibi monstravero. » Quod cum factum fuisset [23], igneam maximi splendoris ostendit illi [24] columnam, a [25] tellure, quo [26] sanctorum reposita erant corpora, ad cœlum usque porrectam. Hujus itaque signi indicio amplius exhilarata, adhibuit quoque ad hoc perspiciendum [27] plurimos, certæ relationis fideique gratia. Sicque cuncti hoc miraculo certificati [28], pergentes directo [29] itinere, ad locum sibi cœlitus præsignatum [30] pervenerunt, et quæsita citius justorum corpora invenerunt, post diem necis [31] eorum septuagesimum octavum, qui est XVII [32] kalendarum februariarum [33], quo et beatus Furseus, frater ejus germanus, hujus vitæ fecit terminum, ac nunquam terminandæ acquisivit emolumentum. O gloriosum præsulem Foillanum, cujus C puram animæ simplicitatem ac felicem martyrii cruorem alis sanguine perfusis nivea protestatur columba, sanctitatis meritum Gerthrudi beatæ virgini visio pandit angelica, specum latentis corporis ignea cœlotenus prodit columna !

Hoc, divinitus monitis Grimoaldo et Didone, Fossas transfertur.

14 Enimvero ut is qui apud Deum clarus erat meritis, apud homines fama celebris et honore foret venerabilis, accidit eo tempore Grimoaldum [34], qui erat major [35] domus [36], et Didonem, Pictavensem [37] episcopum, illis immorari [38] partibus. Cumque inibi [39] orandi gratia sanctorum D Dei frequentarent limina, illo die quo beati Foillani sociorumque ejus corpora deferebantur funeranda, cum præfatus episcopus post vigiliarum officia sopori dedisset membra, talia per visum accepit [40] monita, ut studeret occurrere quantocius ad Heliæ prophetæ corporis obsequia. Qui mox depulsa somni gravedine, surgens concite, hausit auribus diversorum voces psalmorum hymnorumque concrepantes melodias [41]. Ac percunctatus quænam essent hæc [42], comperit eas virorum Dei exequiis inservire, sicque intellexit, quid sibi imperatum sit [43] de corpore Heliæ prophetæ. Nec immerito beatus pater Foillanus post obitum suum tanti prophetæ dignus extitit scemate declarari, cujus sanctitatis meritum, dum adviveret [44], ipse [45] studuit imitari. Accito igitur [46] Grimoaldo, tunc domus regiæ totiusque regni Francorum provisore, proruunt debitum venerando funeri [47] obsequium impendere, ac subjicientes humeros vectationi piæ sarcinæ, in deferendo illam se gaudent insudasse. Ergo in monasterio beatæ Gerthrudis sacrarumque virginum tribus discipulorum sancti viri corporibus terræ mandatis, atque [48] confluentibus ad exequias tanti E præsulis undique sacerdotum, clericorum ac sanctimonialium, necnon et laicorum, tam nobilium quam et plebeium [49], vota ac donaria sua certatim reddentium, innumeris [50] turmis, cum maxima honorificentia in psalmis et [51] hymnis, hinc inde personantibus fidelium choris, ad jam præmemoratum monasterium, quod ipse et venerandus frater ejus Ultanus ædificaverant [52] super fluviolum, qui Bervenna [53] dicitur, atque ex situ [54] loci Fossas nuncupatur, delatum est, ac sepultum venerabile pignus ipsius corporis. Ubi etiam nunc usque [55] ad declarandum sanctitatis [56] ejus meritum, per orationis ipsius interventum, exaudiuntur preces humilium Deoque devotorum, quæ salutifera sunt, poscentium, præstante Domino nostro Ihesu Christo [57], qui cum Deo [58] Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen [59].

ANNOTATA.

a *De* Villa Fossis *egemus in Gloria Postuma, num.* 2. F

b *Quale fuerit hoc* S. Foillani *officium, exposuimus Comm. præv. num.* 44.

c *Cfr. Vitam I, annot.* e.

d *Jam a S. Patricii temporibus inter Hibernos monachos viguit mos cantandi psalmos et hymnos* (1).

[1] de cœlis ei *F.* — [2] est illam *F.* — [3] *om. B.* — [4] *om. C.* — [5] dir. tibi *B.* — [6] ad *C.* — [7] versas *F.* — [8] *om. F.* actum *A, D, E.* — [9] perpendis *A, D, E.* — [10] augendi *F.* — [11] feliciter *F.* — [12] commissum-martyrio *om. F.* — [13] vit. temp. *D, E.* — [14] palmam *B.* — [15] VIII *add. E.* — [16] *om. G.* — [17] de *add. B, C, F, G.* — [18] addidit *F.* — [19] patr. nond. *om. G.* — [20] *om. G.* — [21] signo *B, C, F, G.* — [22] quær. il. *F.* — [23] esset *B, C, F, G.* — [24] illi ost. *B, C, F, G.* — [25] et *C.* — [26] qua *B, C, F, G.* — [27] prospic. *F.* — [28] certif. mir. *F.* — [29] recto *D, E.* — [30] præmonstratum *F.* — [31] *om. F.* — [32] septimo decimo *F.* — [33] februarium *B.* — [34] Grimualdum *G.* — [35] major erat *F.* — [36] regiæ *add. E.* — [37] *corr.* Pictaviensem *C.* — [38] innotari *F.* — [39] verbi *F.* — [40] *om. G.* — [41] *prius* melodiæ ; *corr. :* melodiam *A.* melodiæ *B, C, F, G.* melodiam ? *D.* melodiam ; *forte prius* melodias *vel* melodiæ *E.* — [42] *prius* hæ *A.* — [43] fuerit *E.* — [44] adhuc viveret *C, F, G.* — [45] *om. F.* — [46] ergo *D, E.* — [47] funeris *C.* — [48] *om. E.* — [49] plebeiorum *D, G.* plebium *F.* plebebeium *C.* — [50] in muneris *B.* — [51] *om. D.* — [52] ædificaverunt *F.* — [53] Beverna *B, F, G.* *prius* Berverna ; *corr.* Beverna *C.* Hervenna *D.* — [54] *prius* exitu ; *corr.* ex exitu *A.* exitu *C.* ex exitu *D, E.* — [55] usque nunc *D, E.* — [56] sanctis *G.* — [57] præstante-Christo *om. F.* — [58] *om. E.* — [59] Explicit passio sancti Foillani præsulis *add. D.* Explicit vita vel passio sancti Foillani *add. E.*

(1) Acta SS., tom. II Martii, pag. 577 et seq. ; tom. III Maji, pag. 379. Cfr. De Montalembert, Les moines d'Occident, tom. III, pag. 92 et seqq.

VITA

A

VITA TERTIA S. FOILLANI

ex codice Bruxellensi 18654, cum aliis collato [a].

a

CAPUT PRIMUM.

Patria, ortus, educatio S. Foillani ejusque fratrum.

Philtanus, regis Hiberniæ filius,

1. De nobilitate generis SS. Fursei atque Foillani episcopi et martyris [1]. Circa tempora quibus in Francia regnaverunt filii vel nepotes Ludovici [2], quem baptizavit sanctus Remigius, regnavit in Hybernia insula Fundloga [3] *b*, cujus frater fuit Brendanus *c*, qui Esbrem *d* insulam illustrabat [4] episcopali officio. Porro in Scottia [5] *e*, quæ contigua est Hyberniæ, regnabat [6] Brendinus [7], cujus frater [8] major natu Feradach, junior [9] vero vocabatur Adelfius [10]. Huic Adelfio erat filia nomine Gelgehes [11]. Fundlogæ vero regi erat filius nomine Philtanus [12]. Ex his carne et spiritu [13] unitis lux magna emicuit, quæ longe lateque diffusis radiis orbem terræ illustravit. Philtanus enim gestiens se exercere primo adolescentiæ tyrocinio, contulit se ad Brendinum regem Scottiæ, ibique se [14] honestavit bonæ indolis præludiis [15]: ab eo etiam digressus, juniorem fratrem ejus Adelfium expetivit, vel quia is majoris erat nominis, vel (quod est [16] probabilius) illuc eum dirigebat gratia divinæ dispensationis.

b c d e B

Gelgehen, inconsulto ejus patre Adelfio, uxorem ducit.

2 Cum nulla corporis elegantia, nulla animi gratia deesset Philtano, et cum omnis venustas [17] carnis et cordis [18] adesset Gelgehes [19] filiæ Adelfii, facile obtinuit mutua familiaritas, ut ille ab illa præcordialiter amaretur. Eo perventum est, ut etiam sacerdotali benedictione uniti, rem nuptialem peragerent. Res legitime composita esse videbatur secundum ecclesiasticam regulam; sed rata esse non poterat secundum mundanam legem, quia non licebat filiis nuptialem subire copulam, inconsultis vel invitis patribus.

C

Quæ ad ignem damnata, miraculo incolumis evadit.

3 Adelfius, cognita filiæ suæ copula, quam jam intumescens [20] uterus accusabat, intemperanti ira exarsit in filiam, et sine aliqua audientia edicit illam esse jactandam in fornacem ardentem. Concurrunt omnes ad triste spectaculum. Accurrit et ipse rex Scottiæ [21] Brendinus, quasi mitigaturus intemperantiam [22] fratris sui. Omnibus attonitis super nova acerbitate rei, subito vox clara audita est ab omnibus: « O Adelfi, noli fieri parricida. Quod Deus conjunxit, homo non separet. » Consternantur [23] omnes stupore, incerti unde hæc vox prodierit. Alii putabant hanc vocem fuisse [24] angelicam, alii putabant ipsum infantem, novo miraculo, ex utero matris illic astantis [25] hanc dedisse vocem. Solus Adelfius in nullo terretur, in nullo movetur; sed reputans hæc verba esse phantastica, tres rogos accendi præcepit [26]. Dictum ac factum. Puerpera ad ignem adducitur. Cunctis ergo flentibus, illa extensis ad cœlum manibus: « Fons, inquit, bonitatis, Deus, qui natus es pro nobis de [27] virgine Maria, libera me de hoc incendio ignis, sicut liberasti tres pueros de fornace ignis ardentis. Et [28] si hoc in igne peritura sum, non pereat saltem [29] hic fructus uteri [30] mei. Quando enim me legitime [31] viro copulavi, tibi devovi fructus uteri mei [32]. » Inter orandum, de terra lacrymis ejus madefacta fons aquæ prosiluit, et rogos ignis extinxit. Omnes flentes præ gaudio conclamant [33] in laudem Dei, et puerperam eripiunt de manu furentis patris. Adelfius nullo pietatis affectu, nullo Dei motus respectu, nec sic destitit a vexatione filiæ, sed jussit eam trans mare secedere, proposito tenore numquam remeandi.

EX MSS.

Ejus filii, SS. Foillanus et Furseus, a S. Brendano instituti.

4 II. De nativitate et infantia eorum. Philtanus de uxoris suæ liberatione gaudebat, sed nec ipse ad patrem suum Fundlogam redire audebat, quia offensam animi ejus timebat, quod, inconsulto eo, uxorem duxerat. In tantum rigor paternæ censuræ in filios vigebat [34] apud illos. Sano ergo consilio directus, ad patrinum [35] suum, Brendanum episcopum, divertit, eique causam suam aperuit. Et quia locutus est ad aures sapientis, invenit remedium suæ calamitatis, exceptus ab eo cum omnibus suis. Ibi, impleto tempore pariendi, natus est Furseus, et post eum Foillanus [36]. Et quia eorum infantia sacris [37] miraculorum præsagiis sæpe clarificata est, sanctus [38] episcopus eos [39] pro voto [40] matris eorum divino officio mancipavit, litteris erudivit *f*, et ecclesiastica religione imbuit. Credas forte dixisse Brendanum fratrueli suo Philtano quod Jacob patriarcha dixit Joseph, filio suo: « Duo filii tui, qui nati sunt tibi, in terra peregrinationis tuæ, mei erunt; reliqui quos genueris, tui erunt, et nominibus fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. » Quis non credat, quod etiam Brendanus prophetico spiritu Foillanum juniorem præposuerit Furseo, majori natu, sicut Jacob præposuit juniorem Effraim majori natu Manasse? Ipse enim Furseus multiplicatus est quidem in populos per gratiam confessionis, sed junior natu Foillanus erat futurus major illo per gloriam martyrii. Jam de flore pueritiæ eorum spargebatur ubique fragrantia [41]: unde maternus avus eorum Adelfius *g* tandem permotus, properavit ad eos visendos cum fratribus [42], Brendino scilicet rege et Feradach duce, et eis mediantibus a filia sua Gelgehe [43] veniam pro his quæ in eam commiserat, postulavit; qua impetrata, hilaris eam secum cum sponso ejus reduxit. Non multo post etiam Fundloga rex, paternus eorum avus, hominem exuit, eique Philtanus filius [44] in regnum successit [45].

f

F

g

[1] *Hic titulus et sequentes literis rubris exarati; numeri vero iis præfixi atramento postea sunt additi in A; tituli et numeri om. B, C.* — [2] Cludovici regis *B.* — [3] Funologa *et sic deinceps B.* — [4] fundavit *C.* — [5] Scotia *et sic deinceps B.* — [6] regnavit *C.* — [7] Vren *et sic deinceps B.* — [8] *om. B.* — [9] minor *C.* — [10] Adelphius *et sic deinceps B.* — [11] Gerges *B.* — [12] Filtanus *et sic deinceps B.* — [13] carne *B.* — [14] *om. C.* — [15] proludiis *A.* — [16] *om. C.* — [17] honestas *C.* — [18] corporis *C.* — [19] Gergi *B.* Gelgehi *C.* — [20] tumescens *B.* — [21] Scotiæ *C.* — [22] iracundiam *C.* — [23] consternuntur *corr. B.* — [24] esse *C.* — [25] stantis *C.* — [26] præcipit *C.* — [27] ex *C.* — [28] quod *B.* — [29] *om. C.* — [30] ventris *C.* — [31] legitimo *B.* — [32] quando-mei *om. C.* — [33] clamabant *B.* — [34] vigebat in fil. *C.* — [35] patruum *C.* et *corr. B.* — [36] Fullianus, *et sic deinceps B.* — [37] eorum *add. C.* — [38] sapiens *C.* — [39] *om. B.* — [40] pro voto eos *C.* [41] fraglantia *A.* — [42] suis *add. B.* — [43] Gerge *B.* — [44] ejus *add. B.* — [45] Credas-successit *om. C.*

ANNOTATA

EX MSS.

ANNOTATA.

a *Uti jam monuimus* (1), *hanc tertiam Vitam edimus ex codice Bruxellensi* 18654 (*A*), *collato cum apographo codicis Fossensis* (*B*), *et apographo Duchesnii* (*C*): *utrumque exstat in Bibliotheca regia Bruxellensi, num.* 8928. *Eam vitam quoque exhibet ejusdem bibl. cod.* 10850.

b *De* S. Foillani *majoribus egimus in Comm. prævio, numm.* 18-21. *Foelanus quidam seu Failanus, Hibernici reguli filius, memoratur in Vita S. Coemgini seu Keivini, abbatis Glandelacensis. De quo Usserius : Foillanus ille, inquit*, idem cum S. Foillano Fossensi fuisse existimari potuisset, quem anno 654 martyrizatum Sigebertini Chronici interpolator retulit ; si non ille episcopus fuisse diceretur, et Failanus inter presbyteros in nostro cathalogo recenseretur (2). *Neque nos sanctum martyrem eumdem putamus atque Foelanum illum incertum, eo magis quod Acta S. Coemgini, in*
B *quibus occurrit, fabulis aspersa sunt quam maxime insulsis* (3).

c Brendani *Acta illustrarunt majores nostri* (4). *Colganus non videt* quomodo S. Brendanus potuerit esse patruus S. Fursei *ac proin* S. Foillani, cum habeant genealogias omnino diversas. S. Brendanus dicitur originem duxisse ex semine Kierii seu Cyri filii Fergussii; Furseus vero ex familia longe diversa (5). *Porro sæculo VI floruerunt in Hibernia duo sancti Brendani : alter, monasterii Birrensis in Momonia fundator et abbas, colitur die* 29 *novembris; alter, qui* S. Foillani *cognatus dicitur, die* 16 *maji. Plura hic condidit monasteria, quorum præcipuum fuit Cluain-Ferta, situm in Connacia regione et comitatu Gallivensi* (Gallway) (6).

d Insula Esbrem *nulla est in Hibernia. Colganus legendum existimat* Ard Brennin, *hoc est, mons vel* collis Brendani, *vel rectius* Erbsen *sive* Orbsen. Est enim locus in Momonia qui Ardfearta passim, aliquando Ardfearta Breninn aut Ard-Breninn dicitur, in quo fuit olim nobile S. Brendani monasterium, et hodie episcopalis sedes
C est. Est etiam in occidentali regione Connaciæ in lacu Orbsen insula, in qua S. Brendanus ædem sacram extruxit, ut in Vita ejus hibernica c. 59 habetur : estque dubio procul quæ hic mendose insula Esbren, recte vero insula Erbsen vel Orbsen vocatur (7).

e *Quum scriptor vocibus* Scottia *et* Hybernia *diversas exprimat regiones, vixisse credendus est post sæculum XI : nam ad illud usque tempus, ut eruditi nunc passim concedunt, Hibernia æque* Scotia *et* Hibernia *vocabatur. Errat etiam biographus qui Scotiam in qua natus erat* S. Foillanus, *ab Hibernia diversam dicit. De qua re lege Commentarium prævium num.* 18.

f *Quomodo sæculo VII et sequentibus Hiberni præ reliquis gentibus literas coluerint, ostendunt Stephanus White* (8), *Zeus* (9) *et comes de Montalembert* (10). D

g Maternum avum, *Adelfium, Aedhfind, seu Aidhfinn, dicit Colganus principem fuisse regionis Hy-briun in Connacia* (11).

CAPUT SECUNDUM.

S. Foillanus ejusque fratres in Hibernia, in Scotia et in Anglia evangelium promulgant. Initia cœnobii Cnobheresburg. Pietas S. Sigeberti regis. Rex Annas occisus a Penda. S. Foillani iter Romanum.

E

III. Quod exierunt de terra nativitatis suæ. Furseus [1] et Foillanus, par nobile fratrum, non magni pendentes hanc [2] terrenæ nobilitatis pompam [3], nihil ambiebant de fastu terreni regni. Quia enim sciebant se ex utero matris suæ esse deputatos in sortem Dei [4], gaudebant quod funes hereditatis sibi cecidissent in præclaris. Quid enim potest esse præclarius quam quod ipse Dominus erat pars hereditatis eorum? Abjecto ergo ambitu regnandi, instabant officio prædicandi et ubicumque occurrebat opportunitas, construebant ecclesias, in quibus, lucrando fidelium animas, geminarent commissa sibi a Deo talenta. Gloriabatur Hybernia, lætabatur et Scottia se tam bonæ indolis alumnos enutrisse, eosque eo virtutum pervenisse, ut per eos vigeret regni potentia et Ecclesiæ proficeret religio.

S. Foillanus et Furseus, renuntiato regno, evangelizant Hiberniam

6 Cum ergo multis annis illustrassent natales terras verbo et miraculis, videbatur aliis jam eos fuisse [5] perfectos, quos viderant omnia præcepta legis a juventute sua observasse. At illi, quæ retro erant obliti, et in anteriora se extendentes, recolebant quod dixit Dominus adolescenti de observatione totius legis glorianti : « Unum, inquit [6], tibi deest : relictis omnibus, sequere me. » Igitur qui jam olim contempserant regalem paternæ aulæ pompam, et quodammodo se filios regis esse negaverant, animati, credo, exemplo Moysi [7], cujus fidem laudat apostolus Paulus, quod negaverit [8] se esse filium filiæ Pharaonis, ipsi modo etiam animati exemplo Abrahæ, exierunt de terra nativitatis suæ, assumpto secum tertio fratre suo Ultano. Et primo ingressi Britoniam, etiam ibi reliquerunt laboris sui memoriam, quia etiam in transcursu seminantes verbum Dei, multos multæ messis manipulos cum exultatione reportaverunt Deo. F

et Angliam.

7 IV. De adventu eorum in Anglia et de

Ibi Anglorum orientalium rex Sigebertus

(1) Comm. præv., num. 5. — (2) Britann. Eccles. antiquitates, cap. XVII, pag. 501. — (3) Acta SS., tom. I Junii, pag. 319 et seq. — (4) Acta SS., tom. III Maji, pag. 601. — (5) Acta SS. Hiberniæ, tom. I, pag. 89. — (6) Cfr. Acta SS., tom. III Maji, pag. 601. — (7) Colgan, Acta SS. Hib., pag. 89. — (8) Apologia pro Hibernis, cap. V, pag. 46 et seqq. — (9) Grammatica celtica, edit. Ebel, præf. auctoris, pag. XI et seqq. — (10) Les moines d'Occid., tom. III, cap. VIII, pag. 307 et seqq. — (11) Acta SS. Hibern., pag. 89 et 95. Cfr. Corblet, Hag. d'Amiens, tom. II, pag. 232.

[1] igitur *add. C.* — [2] *om. C.* — [3] *reliqua pars hujus num. et totus num.* 6 *om. C.* — [4] Domini *B.* — [5] esse *B.* — [6] *om. B.* — [7] Moysi exemplo *B.* — [8] qui negaverat *B.* —

STATU

EX MSS.

A STATU ANGLIÆ. Egressi de Britonia [1], venerunt in Angliam, quæ vocatur etiam Saxonia. Cur [2] vocetur [3] Saxonia, hæc est causa *a*. Cum Britanni olim diu multumque infestarentur a vicinis sibi gentibus, scilicet Britonibus, Pictis et [4] Scottis [5], invitaverunt ad auxilium suum Anglos degentes in Saxonia. Angli [6] in Britanniam veniunt et Britannos quidem ab incursione hostium tutos reddunt; sed paulo post, intellecta Britannorum imbecillitate, quos defendendos susceperant, eos sibi subjugant : et vindicantes sibi Britanniam, vocant eam Anglicam Saxoniam. Erat autem Anglia divisa in multos populos, in Mercios [7], in Anglos australes, in Anglos occidentales, et [8] in Anglos orientales : hi singuli populi singulis regibus subjacebant. Apud Anglos orientales regnabat [9] tunc temporis Sigebertus, qui erat amator pietatis et religionis : ipse siquidem olim timore inimicorum suorum exulans in Francia, ab episcopis illius regionis accepit catholicæ fidei rudimenta et [10] ab eis adductus [11] est ad salutare baptisma, et restitutus in [12] regno patrum suorum, ritum religionis, qua fuerat imbutus in Francia, edixit tenendum esse in B Anglia.

cœnobium condit, cui præficitur S. Foillanus;

8 Hac opportunitate rei et temporis accepta, Furseus et Foillanus prædicabant verbum Dei [13] liberius, et quia apertum erat eis magnum et evidens ostium prædicationis, construxerunt ex dono regis monasterium in loco hinc vicinitate maris, inde densitate silvarum amœno, qui vocabatur lingua anglica Cnoberisburch *b* [14], quod interpretatur Cnoberi [15] urbs. Ad hoc monasterium multis undique confluentibus tamquam ad portum salutis, Furseus, ut studio prædicationis vacaret instantius, expedivit se onere regiminis, et omnem curam monasterii commisit Foillano, deputatis ei ad consortium laboris Gobbano *c* et Diculfo *d* presbyteris, et loquente in se Spiritu Sancto, prædixit ei imminere regno et Ecclesiæ grave periculum, monens ut jactaret anchoram fidei contra omnes tempestates malorum *e*.

et ipse factus monachus,

9 V. DE SANCTITATE FOILLANI ET DEVOTIONE SIGEBERTI REGIS. Sanctus ergo [16] Foillanus, electus a Deo in vas electionis, ut portaret nomen ejus coram gentibus et regibus, attendebat sibi et gregi, in [17] suo præmonstrans opere quidquid C docebat ore. Deus enim qui operatur omnia in omnibus, congesserat in hoc [18] uno homine divisiones gratiarum [19], divisiones ministrationum, divisiones operationum, quas dividit singulis prout vult. Aderat fides Foillano solidata in Spiritu Sancto. Cum sermone sæcularis scientiæ, aderat ei sermo spiritualis sapientiæ ; cum gratia sanitatum, aderat discretio spirituum. Tam multiplici gratia ditatus, factus erat omnia [20] omnibus, ut omnes lucrifaceret. Quid faceret sine bono proventu, qui ad altitudinem perfectionis ascenderat tanto virtutum provectu [21]? In una re potest videri quam efficax fuerit labor sancti viri [22]. Rex [23] Sigebertus, regni diademate dignus, totum se in eum rejiciebat, semper ab ore ejus pendebat, eum ad auriculam suam familiariter ponebat [24], ei cor suum fiducialiter [25] aperiebat [26]. Eo [27] res processit ut rex, deposita pompa regali, intenderet fieri miles Christi. Quid multa? Commissa regni [28] providentia Egrico [29], regni ipsius principi [30], abjecit arma ; abjecit etiam regni insignia ; tonsuratus in clericum, novus Christi tiro, submisit se monasterialis disciplinæ jugo. Videbatur ei quod tunc potentius regnaret, cum se ipsum regulariter regeret, et nullum regali censura terrens, omnes solo humilitatis exemplo coerceret [31].

brevi post a Penda, rege Merciorum, occiditur.

10 VI. DE NECE SIGEBERTI REGIS ET PERTURBATIONE ANGLIÆ. Sic fide christianitatis [32] florente in Anglia, jam pene subversa erat idololatria [33] ; sed tamen adhuc parebant ejus vestigia. Gens enim [34] Merciorum, indurata perfidiæ vitio, adhuc rebellabat [35] Christo, et credentes in Christum vexabat frequenti bello. Nec hoc fiebat sine dispositione [36] Dei. Sicut enim Deus cum subvertit Cananæos ante filios Israel, aliquas gentes subvertere noluit, ut in eis experiretur E Israelitas : sic nondum retraxerat ab idololatria [37] gentem Merciorum, ut per illorum rebellionem probaret bonos et damnaret malos [38]. Penda rex hujus gentis erat, qui duos Anglorum christianos reges [39] Eduinum [40] et Oswaldum [41], bello victos, occiderat. Hic bello impetens etiam orientales Anglos, quorum rex fuerat Sigebertus, vexabat graviter Angliam. Angli ad debellandos [42] Mercios [43] se accingunt ; sed minus fidentes Egrico [44], qui vice Sigeberti regnabat, Sigebertum, suum quondam regem, adeunt, orantes ut secum ad bellum prodeat ; eumque renitentem de monasterio extrahunt et secum ducunt. Ille edoctus a Foillano quid deberet Deo, quid deberet [45] proximo, accinxit se solo fidei gladio, solamque virgam gestans in manu, stetit inermis in belli procinctu. Utrimque concurritur : exercitus Christianorum conteritur, rex Egricus occiditur, ipse etiam rex Sigebertus [46] martyrizatur, et Anglia tota perturbatur.

Anna imitatur S. Sigebertum ;

11 VII. DE SUCCESSIONE ANNÆ REGIS ET FAMILIARITATE ERGA FOILLANUM. Foillanus videns esse impletam prophetiam fratris sui Fursei de perturbatione regni, timebat etiam de perturbatione ordinis ecclesiastici et de [47] desolatione F monasterii sui, ideoque jam deliberabat de Anglia recedere ; sed quia posuit spem suam in eo [48] qui dixit : In mundo pressuram habebitis ; sed confidite, ego vici mundum [49] ; sensit se non frustra sperasse in Deo [50]. Annas *f* enim vir regii generis et amator religionis, succedens in regno orientalium Anglorum, vitam Sigeberti habebat pro exemplo, ut et [51] ipse inhæreret Foillani magisterio, et se per omnia dirigeret illius consilio. Honorabat Foillanus religiosam regis dignitatem : honorabat rex generosam Foillani sanctitatem, et ut pateret testimonium

[1] *prius* Britannia ; *corr.* Hibernia *B.* — [2] Et cur *B.* — [3] vocatur *C.* — [4] *om. C.* — [5] degentes in Saxonia *add. C.* — [6] inv. Anglos ad aux. suum. Degentes in Saxonia Angli *C.* — [7] Martios *B.* — [8] *om. C.* — [9] *sic C.* regnabant *A, B.* — [10] ac *C.* — [11] ductus *C.* — [12] *om. B.* — [13] Domini *C.* — [14] Enoberisburg *C.* — [15] Enoberi *C.* — [16] vero *C.* — [17] *om. C.* — [18] hocin *C.* — [19] et *add. B.* — [20] in *add. B.* — [21] proventu *B.* — [22] Aderat fides-sancti viri *om. C.* — [23] vero *add. C.* — [24] cum ad-ponebat *om. B.* — [25] fideliter *B.* — [26] aperuit *C.* — [27] et eo *B.* — [28] rei *B.* — [29] Egerico *et sic deinceps C.* — [30] *corr.* participi *A.* participi *C.* — [31] *corr* exhilarabat *C.* — [32] christianorum *C.* — [33] fuit idolatria *C.* erat idolatria *A.* — [34] *om. B.* [35] reb. adh. *C.* — [36] dispensatione *B.* — [37] idolatria *A.* — [38] Nec hoc fiebat-malos *om. C.* — [39] reg. christ. *C.* — [40] Edwinum *B.* — [41] Osualdum *B.* — [42] bellandos *B.* — [43] Anglos *C.* — [44] Egricio *B.* — [45] *om. C.* — [46] Sigibertus *C.* — [47] *om. B.* — [48] suam spem in Deo *C.* — [49] qui dixit-mundum *om. C.* — [50] Domino *C.* — [51] *om. C.*

EX MSS.

fidei suæ, ipse, et ipsius exemplo, quique Anglorum nobiles, ornaverunt monasterium ejus [1] augustioribus ædificiis et donariis [2].

occiditur et ipse a Penda.

12 VIII. QUOD ANNA OCCISO FOILLANUS DISCESSERIT AB ANGLIA. Quam variabilis [3] est qualitas aeris [4], tam variabilis est qualitas temporis [5]. Sub rege Sigeberto arridebat mundo serenitas [6] : eo occiso, inhorruit [7] tempestas [8] : regnante Anna, putabatur redisse serenitas, sed non fuit diutina. Violentus enim turbo Angliam concussit, cum rex Merciorum Penda rursum [9] orientales Anglos bello vicit, et regem eorum Annam peremit [10]. Tunc statu regni labefacto, cœpit labefactari etiam ecclesiastica religio. Foillanus [11] videns evenisse quod timebat, cogitatum suum in Domino jactat, quia quo se verteret dubius erat : et inspirante sibi magni consilii angelo, huc evasit ejus intentio, ut exemplo fratris sui Fursei faceret Domini præceptum :« Cum persecuti vos fuerint in civitate una [12], fugite in aliam [13]. »

S. Foillanus, *Romæ episcopus ordinatus, Galliam petit.*

13 Communicato ergo [14] consilio cum fratre suo Ultano [15], et eo assumpto in comitatum peregrinandi, relicta Anglia, primo expetivit [16] Romam, ut apostolicæ auctoritatis consilio [17] directi expeterent etiam Galliam, jam prædicatione [18] fratris sui Fursei illustratam [19]. Apostolicæ sedi [20] eo tempore præsidebat Martinus *g*, qui inimicis veræ fidei usque ad sanguinem restitit. Illi Foillanus cor suum aperiens, se totum cordi ejus infudit. Papa sentiens fervere Foillanum desiderio prædicationis, in episcopum eum consecravit et [21] officium prædicandi [22] injunxit. Roma egressi [23] Foillanus et Ultanus, Gallias, adeunt ut expetant Latiniacum, ubi frater eorum Furseus cœnobium fundaverat. Ubi eum jam obiisse audientes, de morte quidem ejus tristantur; sed [24] de æterna ejus gloria lætantur. Inde ad Perronam *h*, ubi fratrem suum sepultum esse audierant, non tam pede currunt quam animo volant, ut fratres fratri [25] justa præsentialiter solvant [26].

ANNOTATA.

a *Fata Britanniæ, postquam Angli et Saxones magnam partem ea potiti sunt, retulerunt biographus S. Fursei et venerabilis* C *Beda. Ex eorum libris desumpsit* S. Foillani *biographus suam narrationem.*

b *Cfr. Comm. præv. num.* 16.

c Gobbanus *colitur ut* sanctus *ad diem* 20 *junii* (1).

d Diculfus, *alias* Dicullus *seu* Tibullus, *fuit cultu sanctorum cohonestatus; sed ignoratur quo die* (2), *quum novem fuerint sancti hujus nominis, nec sciatur aliquid de eorum vita* (3).

e S. Foillani *biographus indicat S. Furseum temporibus regis Sigeberti munus præpositi* D *dimisisse; sed huic non est assentiendum. Nam ex Historia ecclesiastica Bedæ et Vita omnino sincera S. Fursei constat hunc non ante annum* 639 *reliquisse monasterium Cnobheresburgh; quo tempore jam dudum S. Sigebertus e regno abierat* (4).

f *De rege* Anna, *qui non raro sanctus dicitur, hæc majores nostri :* In Heptarchia Anglo-Saxonica floruit seculo Christi septimo Anna, rex Anglorum Orientalium, vel hoc solum titulo felicior, quod quatuor genuerit filias, fastis sacris adscriptas et cultu ecclesiastico honoratas: ex his suos dies habent natales S. Ethelreda XXIII junii, S. Ethelburga VII julii, S. Sexburga VI julii, et S. Withburga XVII martii (5). *De eo legimus apud Bedam :* Successor autem regni eorum *(Sigeberti et Egrici)* factus est Anna, filius Eni, de regio genere, vir optimus atque optimæ genitor sobolis... qui et ipse postea ab eodem pagano Merciorum duce *(Penda)*, a quo et prædecessor ejus, occisus est (6). *Annam quoque laudat Thomas Eliensis, scriptor sæculi XII:* Anna, *inquit*, rex Orientalium Anglorum, filius Eni, de regio ge- E nere, vir optimus, nupsit Hereswydæ, sorori S. Hyldæ abbatissæ; ex quibus geniti sunt duo filii, Adulfus et Jurminus, et quatuor filiæ, primogenita Sexburga, Ethelberga, Etheldreda et Withburga. Præfatus Anna occiditur a Penda, rege Merciorum, anno regni sui XIX, ab Incarnatione vero Domini DCLIV, et in loco qui Blydburgh nuncupatur, sepelitur corpus ejus; ibi usque in præsentem diem pia devotione fidelium veneratur (7).

g *Ostendimus in Commentario prævio* (8) *perperam dici* S. Foillanum *a S. Martino consecratum, quamvis valde verisimile sit eum fuisse episcopum. Quin immo eum Romam petiisse, nequaquam incredibile videbitur reputanti quæ fuerit Hibernis peregrinandi alacritas et quanta pietas erga SS. Petrum et Paulum Romæ sepultos : quamquam, ut supra injecimus, de Romano hoc itinere silent antiquissimi scriptores. Quod tamen certum putat Baronius, quum in Annalibus ecclesiasticis ad annum* 650 *(num. III) scribat :* Ad eumdem pontificem [*S. Martinum*] constat ex Hibernia accessisse S. Follianum, ut prædicandi gentibus F evangelium ab eo licentia impertiretur; *et ad annum* 654 : Qui a S. Martino pontifice missus est ad prædicandum evangelium Follianus, Fossensis episcopus, coronatus est corona martyrii una cum tribus discipulis. *Ad quem locum notat Pagius oppidum Fossas nunquam habuisse episcopum.*

h Perona *est Picardiæ in Gallia oppidum, partitionis Suminæ* (département de la Somme).

[1] *om. B.* — [2] domiciliis *C.* — [3] *corr.* instabilis *B.* — [4] hominum *B.* — [5] temporum *B.* — [6] Sub Sig. rege videbatur undique ser. *B.* — [7] sæva *add. B.* — [8] *pro* inhor. temp. *voces indistinctæ, sine sensu C.* — [9] *pro* rediisse ser. rursum : posse possessione regni diutina frui. Sed commovens Angliam contra eum, rex Merciorum Penda exercitum duxit *C.* — [10] vicit *C.* — [11] igitur *add. C.* — [12] civitatem unam *A.* — [13] quia quo se-aliam *om. C.* — [14] Et communicato consilio *C.* — [15] *prius* Furseo *A.* — [16] expetunt *B.* — [17] *om. B.* — [18] prædicationis *A.* — [19] illuminatam *B.* — [20] fidei *B.* — [21] ei *add. C.* — [22] prædicationis *B* — [23] egressus *C.* — [24] *om. C.* — [25] ut fratris sui *B, C.* — [26] absolvant *C.*

(1) Acta SS., tom. IV Junii, pag. 21. — (2) Ibid., tom. I Junii, pag. 5. — (3) Colganus, Acta SS. Hiberniæ, pag. 92. — (4) Cfr. Acta SS., tom. XII Oct., pag. 897 et seqq. — (5) Acta SS., tom. II Martii, pag. 605. Cfr. ibid., tom. II Julii, pag. 346 et seqq.; tom. XII Octobris, pag. 897 et seqq. — (6) Opera omnia, tom. VI, Historia Eccl., lib. III, cap. XVIII, col. 145. — (7) Anglia sacra (cura Whartonis), part. I, pag. 595. — (8) Cfr. num. 33.

CAPUT

CAPUT TERTIUM.

S. Foillanus prædicat evangelium in Gallia.

Venit S. Foillanus in Galliam, quæ tunc multis florebat sanctis viris.

IX. QUOD FOILLANUS IN GALLIA [1] PRÆDICAVERIT. Foillanus injunctum sibi a papa Martino officium prædicationis exsequens, Gallias peragrabat, et [2] corda audientium verbi ligone excolebat. Erat sane tunc temporis delectabile Gallias [3] inhabitare, vel prædicando peragrare, quia per virtutem Francorum omnia pacata erant, vel, quod erat majus, Galliæ sanctis viris refertæ erant; quorum studio fervebat ubique [4] christiana religio. Inter quos præeminebant [5] Amandus Elnonensis *a* et non inferior [6] Amando Eligius Noviomensis, Autbertus [7] Cameracensis, Cunibertus Coloniensis, Theodardus Trajectensis, sub quo jam adolescebat [8] martyr Christi Lantbertus [9] futurus [10]. Recensere omnes qui Gallias illustrabant sanctitatis merito, prohibet eorum [11] multitudo. Scottia [12] vero et Hibernia quam abundaverint [13] sanctis viris, ex hoc satis apparet, quod eorum peregrinatio [14] adhuc Gallias sanctificat : hujus peregrinationis maxima causa fuisse dicitur dux Madelgarius *b* qui et Vincentius, qui potens in Francia, et ut dicunt [15], potens etiam [16] in Hibernia, multos ad peregrinandum pro Christo animavit et auxilio fovit [17]. Erant multæ etiam in sexu femineo *c*, per quas nomen Dei benedicebatur in mundo; quæ de bona cordis sui terra afferebant, aliæ tricesimum fructum pudicitiæ conjugalis, aliæ sexagesimum fructum continentiæ vidualis, aliæ centesimum fructum gloriæ virginalis. Inter has omnes lucebat sancta Gertrudes Niviallensis [18] velut inter ignes luna minores [19] *d*.

ANNOTATA.

a *Decessores nostri illustrarunt Acta SS. Amandi* (1), *Eligii* (2), *Auberti* (3), *Theodardi* (4) *et Lamberti* (5). *De sancto vero Cuniberto agetur ad diem* 12 *Novembris.*

b *Num S. Vincentius seu Madelgarius ex Hibernia in Belgium accersiverit plures evangelii præcones, disputavimus in Commentario prævio, numm.* 34, 35 *et* 36 (6).

c *Erant* S. Foillani *tempore in Belgio multæ feminæ sanctimonia insignes, quas inter S. Gertrudis Nivellensis, B. Itta S. Gertrudis mater, S. Rictrudis, S. Aldegundis Malbodiensis, S. Waldetrudis, S. Begga, S. Berlendis, S. Dymphna, S. Gudula, S. Bertilia mater S. Waldetrudis ; S. Bertilia V. Mareoli in Artesia; S. Aya, S. Adilia, S. Alena, S. Gertrudis vidua, S. Pharaildis, B. Itta sanctimonialis, B. Wulfetrudis, S. Amelberga, S. Reineldis, S. Eusebia, S. Landrada, S. Adeltrudis, S. Ragenufla.*

d *Quæ in codice* 18654 *proxime sequuntur, descripta fuere, uti ante indicavimus, et ex Vita prima (numm.* 4, 5 *et* 6*) et ex Vita secunda (a num.* 12 *usque ad finem), nullo alio interposito discrimine, quam quod scriptor Vitæ tertiæ titulos, rubris literis exaratos, addidit. Quos hic simul omnes adjicere visum est:*

X. Quod sancta Gerdrudis Foillanum exceperit *(Vitæ I num. 4).*

XI. Quia volens redire Fossas ad fratrem suum Ultanum, gratia dilectionis et consolationis, inciderit in latrones; et de consolatione quam habuit ad fratres *(Vitæ I num. 5).*

XII. Qualiter receperit coronam martyrii *(Vitæ I num. 6).*

XIII. De revelatione corporis ipsius per columnam ignis *(Vitæ II num. 11).*

[1] Galliam *A.* — [2] ac *B.* — [3] Gallias delect. *C.* — [4] *om. C.* — [5] præeminebat *B.* præminebat *C.* — [6] vel et inferior *B.* — [7] Aubertus *B.* — [8] coalescebat *C.* — [9] Lambertus *B.* Lantbertus Chr. mart. *C.* — [10] *om. B.* — [11] eorum prob. *C.* — [12] Scotia *C.* — [13] quod superabundaverint *B.* — [14] prædicatio *C.* — [15] ut dic. *om. C.* — [16] *om. B, C.* — [17] *quæ sequuntur in cod. C, pertinent ad solum S. Furseum.* — [18] Nivellensis *B.* — [19] *Cætera desunt B.*

(1) Acta SS., tom. I Febr., pag. 815; Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 175. — (2) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 194. — (3) Ibid., pag. 529. — (4) Acta SS., tom. III Sept., pag. 580; Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 378 — (5) Acta SS., tom. V Sept., pag. 518. Acta SS. Belgii, tom. VI, pag 19. — (6) Cfr. Le Cointe, Ann. eccl., tom. III, pag. 220.

VITA QUARTA S. FOILLANI

AUCTORE HILLINO *a*

ex apographo Bruxellensi 8928.

Hillinus opus suum dicat Sigeberto magistro.

His **I**ta **L**iterulis **L**ibet **I**nsinuare **N**otatis
Veraci **S**pecie, quo nomine censear ipse.
Si primos apices ex partibus octo retractes,
Carminis **A**uctorem **N**oto. **T**ritures **O**peris **R**em :
Lex **E**t **V**eracis **I**nfra **T**itulabitur **A**rtis,
Ordine primitiis de partibus hisce relatis :
Fulget **O**pus, **S**ensus **S**ed **E**rit **N**ota **S**implicis **I**n **S**e
Cordis. **E**o **N**odos **O**culis **B**ene **J**ecimus **I**stos,
Quos leviter solvi cognoscas, lege priori.

PROLOGUS.

Quo dictante mihi lenis fuit ira magistri,
Virgaque *b* de dorso sæpe reducta meo;
Cui natura prius studii, post contulit usus,
Ut sis multa legens, mente styloque potens ;
His quibus intendis, vel ad horam forte remissus,
Huic, Sigeberte, brevi, quæso, vaces operi:
Respirare tibi sub sollicitudine tali
Secreto curis fas erit a solitis.
Tempora nec perdes, quia promptior ipse resurges
Ad tua perlectis seria literulis.
Sic fotus modica requie, sua miles in arma
Acrior hostiles sternit agens acies ;
Sic callem carpens, vires pausando resumens,
Ocior ad cœptam surgit eundo viam.
Scitari (sane memini, reminisceris ipse)

Inter

AUCTORE HILLINO.

Inter res varias me solitus fueras
Si quid de vita Foillani martyris, extra
Quam legimus, nostro constiterit loculo :
Comperto per me nil sciri plus ibi, nostræ
Indignabaris desidiæ super his.
Et cum plura legas, meditans et plura reponas,
Te petimus nostræ parcere desidiæ ;
Ut taceam quod nos per mille negotia tractos
Vita levis * curis exagitat variis : * brevis ?
Dic quod in arte decus maneat, vel quis, rogo, fructus?
Hujus inest artis rarus honor studiis,
Et fructus vilis quia dicitur istius artis,
Hoc magis in nostris ars tepet ingeniis :
Artes nutrit honor, quo discendi subit ardor,
Quarum fit fructus gloria præcipuus.
Si quis præterea fit in arte capacior ipsa
Sub disciplina strenuitate sua,
Conetur verbis licet explanare politis,
Quod recte sentit sæpe, loquendo nequit.
Qua de re si quem minus allicit, ipsa legentem
Delectans verbis secula mellifluis
Quæ rudis ex variis ars carpsit idonea chartis,
Sint tamen apta legi vel brevitate sui.
B Otia mordacis curæ, cordis levitates,
Gloria vana, vagi mollities animi,
Fecerunt studio mentem desuescere sueto :
Unde manet major in meditando labor.
Nec mirum, cornu prisco desuescit ab usu,
Cum jacet atque sono non resonat solito.
Quod minus est justo vel plus, tua sollicitudo
Corrigat, ut notulis sis decus omne meis.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm. præv., num.* 13.

b *De hujusmodi pœna, qua non monachi tantum, sed externi etiam scholares (ut Hillinus noster), in monasteriis afficiebantur, mentio est tum in Regulis multorum patrum et imprimis S. Benedicti* (1), *tum in aliis monumentis quamplurimis* (2).

CAPUT PRIMUM.

S. Foillani ortus, patria, educatio. Ejus fratres Furseus et Ultanus. Matrimonium eorum parentum. S. Fursei mirabilis nativitas. Parentes ad S. Brendanum fugiunt et creantur reges. S. Foillanus et ejus fratres aulam relinquunt.

C

S. Foillanus

Præsul Foillanus, martyrque Dei venerandus,
Scribendi dignam fert mihi materiam.
Spiritus alme, meis aspires, obsecro, cœptis,
Ut vires nostro sufficiant calamo,
Et referens cunctis quoniam generale salutis
Principium sanctæ sit sinus Ecclesiæ :
D Istius matris, dum consummabitur orbis,
Fructu fecundus concipiens uterus,
Parturiet sponso felicia pignora Christo,
Quos cives aulæ destinet æthereæ.
Hæc a bis binis pia mater partibus orbis
Salvandam gentem colligit in sobolem.
Hos et adoptari facit, heredesque vocari
Cujus in id Christo membra sumus medio ;
Ac binis populis dum fert baptisma salutis,
Lætificat sponsum prole nova typicum.
Exaltans hæc se sub apostolica ratione,
Terrarum toto funditur in spatio.
Hanc et sublimant fusoque cruore subornant
Sancti cum sertis martyrio meritis.
Huic confessores interno robore fortes
Astant, collaudant, circueunt et amant.
Hujus inire sinum cœlesti prole refertum
Gaudens virgineus incolit usque chorus,
Virtutum donis insignia virginitatis
Splendida prætendens, immaculata gerens.
Hierusalem sanctæ cives hoc * credimus esse, * *lege* hos
Quæ semper justis mansio pacis erit.
Exemplar nobis sunt hujus credulitatis,
Spem cœlo justi qui posuere sibi.

E

3 Inter quos meritis mox a puerilibus annis *nobili genere natus, pie et liberaliter educatus,*
Foillanus multis claruit indiciis ;
Qui de nobilibus studuit natalibus ortus
Per fidei pignus nobilitare genus.
Cura parentis eum cum fratribus erudiendum
Novit discendis tradere literulis.
In rudimentis informatus puer ipsis
Mentis inoffenso nititur ire pede.
Tiro fit a puero, crescens quoque præduce Christo ;
Ætatis gradibus proficit in melius.
Indolis egregiæ primævus adhuc levitate
Postposita, sese devovet Ecclesiæ.
Conformis vitæ virtutum præco futuræ
Munere cœlesti promeruit fieri.
Quid gerat interius vultus, dat scire serenus,
Ac mores animi vis probat eloquii ;
Et quantum cunctos morum probitate coævos
Conatur multis exsuperare modis ;
Hostis amarus ei parat argumenta nocendi
Humani generis mille reperta modis.
Sed crucis opposito pereunt phantasmata signo,
Nec capit effectum causa nociva suum.

F

4. Hoc ditata viro congaudet Hybernia Christo, *natus erat in Hibernia,*
Læta quidem tali commonitore sui,
Quæ si permultos doctrinæ lumine claros
Namque probos genuit, plus tamen hunc coluit.
Felix ille sinus, vasto licet æquore cinctus,
Fine licet mundi sit situs occidui,
Nec Christum vidit, nec apostolicis documentis
Exstitit illustris : sic tamen emicuit,
Ut tot, tam claros mereatur gignere, per quos
Proles catholicæ pullulet Ecclesiæ.
Inde tenens Schottos *a* protenditur usque Britannos, *a*
Insula non amplo se cohibens spatio.
Hanc etiam secernit ab orbe Britannicus æstus,
Et ne dicatur gallica pars patitur.
In Boream calido sese diffundit ab Austro
Insignis fluvius fontibus et liquidis,
Cujus in occiduos partes tenduntur Hiberos,
Et pars Cantabrico *b* clauditur Oceano. *b*

(1) Cfr. Martene, Comment. in Reg. S. Bened., cap. XXX, pag. 398 et seq. ; cap. LXX, pag. 886 et seq. —

(2) Cfr. Ekkehardus IV, Casus S. Galli, cap. VI, in Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. II, pag. 111.

Gentibus

ubi fidem propagarunt S. Cœlestinus aliique. c

5 Gentibus bis cæcis tenebris incredulitatis
Infundens primum lumen apostolicum,
Cultus errorem ventis compescuit omnem
Papa Cœlestinus c, doctor apostolicus.
Post quem promeruit ipsis iter esse salutis
Præsul Patricius, præcoque mirificus.
Huic et apostolicæ sedis sessore jubente
Doctrinæ claro lumine Gregorio,
Ad convertendos Augustinus sacer Anglos
Descendens unum contulit esse Deum.
Quos vanam cogens cessare superstitionem,
Univit Christo sub fidei lavacro.
His quoque confines superadivit regiones,
Quos * facit unanimes una colenda fides :
Nam coadunati Pytti sunt atque Britanni
Sub cultu fidei ferre jugum Domini,
Quorum per carnem generatam posteritatem
Ecclesiæ sanctum nutrit adhuc gremium.
Hoc etiam Schottis per dogma salus et Hybernis
Non minus accrevit, proficuumque dedit :
Nam quamquam loti fuerint baptismate Christi,
Dogma dedit mentes consolidare rudes.
Inde fide socias præcellit Hybernia terras,
Et quæ doctrinis hausit apostolicis,
B Despersit populis, retrahens hos mortis ab umbris,
Christo per duplum mna geminante lucrum.

* quas ?

Quos, ordinatus episcopus, imitatus est S. Foillanus

6 In qua longævos præcellens atque disertos
Foillanus grato dogmatis eloquio,
Sicut luce sua super omnia lucifer astra,
Sic omnes verbo prominet et merito :
Namque per assiduum divini dogmatis usum
Mens evangelico fota sub eloquio,
Quidquid suggessit sibi gratia spiritualis,
Partiri cunctis pro modulo studuit,
Multotiesque suum duplicabat * præco talentum,
Accumulans Christo fœnora larga suo.
Et quia virtutis miræ fuit et pietatis,
Majorum gnavo cogitur arbitrio,
Ut subeat sortem præ cunctis pontificalem,
Ad dilatandam latius Ecclesiam.
Mox Hesbrenorum sacravit episcopus illum,
Ut liget et solvat, prædicet et doceat.
Sed de concesso divinitus hoc sibi dono
Ambitione caret, nec rationis eget.
Nam præsul factus nimium compungitur intus,
C Seque dat in lacrymis et precibus nimiis,
Gratis ne demat, quod collatum retinebat
Donum vita prior, pontificalis honor.
Et ne surrepat, vel ne jactantia lædat,
Vir puræ mentis non modicum metuit.
Hoc magis accinctus, in lucrandis animabus
Desudans, quærit non ea quæ sua sint ;
Verum cœlestis zelo percussus amoris,
Ad pietatis opus stat quasi præco bonus;
Mensque per internum cognoscens ipsa magistrum
Observare piis tempus in eloquiis,
Pandendum vitæ verbum præcogitat esse,
Fert veluti proprius quemque regens animus,
Et regimen sanctum grave præmeditans animarum,
Vitæ doctores præsul habet comites,
Per quos divinæ portentur fercula mensæ,
Qui cupiunt pasci divitiis Domini.

*multiclabat cod.

adjuvantibus fratribus SS. Furseo et Ultano

7 Ex ipsis bini fratres fuerant uterini,
Ejusdem fidei lumine perspicui.
Alter Furceus, de quo perplurima scimus,
Alter et Ultanus, vir quoque magnificus.
Sustentatus ab his, quamquam grave pondus honoris
Digne sustinuit, rexit et, ut decuit,
Exemploque sui præsul, verboque salubri
Forma salutaris fit pius innumeris.
Sicut sol omnem radiis illuminat orbem,
Sic pellit cæcas partibus his tenebras,
Per verum solem feliciter irradiantem
Hanc zonam, pulsis perfidiæ tenebris.
His tribus excolitur, verbi quoque falce putatur
Præcipue domini vinea lata sui,
Ut pariens uvas condat, sorbendo labruscas,
Vinum divino spirituale peno.
Est operæ pretium, quod ·qualeque sit genus horum
Scriptis ad vestram ducere notitiam,
Et quia propter eos, mundo nondum tamen ortos,
Res miranda satis et nova contigerit.

AUCTORE HILLINO.

Ejus mater ob clandestinum matrimonium igni adjudicatur; d

8 Principis Hyberni *d* cujusdam filius, ipsi
Dilectus patri, spesque patris domini,
Sanguinis omne decus cœpit fore, nullaque virtus
Defuerat juveni corporis et animi.
Hic dum tiro suis laudari quærit in armis,
Schottorum regis subditur obsequiis.
Quem pro militiæ comperta strenuitate
Multum regali complacitum domui,
Virgo decora nimis, Schottorum filia regis,
More puellarum cœpit amare sibi. E
Cui sub amore pari respondit ephebus amanti.
Quod tamen ut lateat, sic fore dissimulat :
Per quosdam tamen hi secretos sunt sibi vincti
Clam genitore suo fœdere legitimo.
Legitimum fuerat, quia sic Deus esse volebat,
Cum non sit visum patribus esse ratum.
Par amor effectum sensit sub velle duorum ;
Subditur illa viro concipiens utero.
Ergo tumens alius index facti fuit hujus.
Inde pater tristis,et domus ipsa patris.
Quid moror ? ipse pater indignatus vehementer
Comburi natam jussit in igne suam :
Dum vult vindictam, rem non examinat ipsam,
Austerus * humanum transgrediendo modum.

* *vox dubia*

at Deum precata, miraculo liberatur,

9 Ergo succensa fornace requiritur illa.
Qua præsente, domus regia dat gemitus.
Spectatum veniunt, et inhumanum fore dicunt
Omnis turba patrem, dum furit in sobolem.
Rex et adest, prolem tradi jussurus in ignem,
Iræ non parcens, nec rabiem reprimens.
Sed sonitus vocis perterruit hic vehementis
Turbam præsentem, sic adeundo patrem : F
« Rex, inquit, noli sic parricida vocari.
Discute rem, natam parce cremare tuam.
Non secernat homo, quod fœdere sanctificato
Instituit jungi consilium Domini. »
Excessu mentis cunctis simul obstupefactis
Exarsere magis ira furorque patris.
Et secum temnens, reputans phantasma fuisse,
Succendi ternos præcipit ipse rogos.
Gnata super rabie genitoris territa, tremens,
Sternitur, orando vota vovens Domino :
« Summa Dei virtus, qua rege jubente caminus
Succensus ternis non nocuit pueris,
Me miseram, ceu vis, præsentibus eripe flammis,
Nec mihi causa necis sit, precor, ira patris ;
Aut si digna mihi manet ultio, quos tibi vovi,
Vel fructus uteri, quæso, tuere mei.
Vovi revera thalamis nuper sociata,
Nunc etiam voveo mortis in articulo. »
Inter et orandum lacrymarum rore suarum
Fons (nova res) terra prosiluit madida.
Excrescens et aquis fornacibus influit ipsis,
Extinguens validos igne cadente rogos.

Fratribus

AUCTORE HILLINO.

Fratribus et servis regis super hæc stupefactis,
Eripitur trucibus gnata patris manibus.
Plebis ab ore piis Domino laus personat odis
Ad pia prodigii signa salutiferi.
Ex toto sævam necdum reprimens pater iram,
A se discedat nata minando rogat.

et profuga in Hesbren parit S. Furseum, postea S. Foillanum et S. Ultanum,

10. Salvata gaudens de conjuge sic adolescens,
Dulce piis Christum scit fore præsidium,
Nec scit quid faciat, sed et ipse patrem metuebat,
Quo sine legitimo vinctus erat thalamo.
Quod versando diu divino denique nutu
Trans mare Brendanum consuluit patruum.
Frater patris erat : Hesbren terram decorabat
Præsulis officio, non minus et merito :
Is re comperta laudat cœlestia jura
Ejectosque piis excipit hospitiis.
Hinc hora primi partus mulier sibi nasci
Cognoscens puerum, glorificat Dominum :
Nomen Furseus puero, quandoque futurus
Magnus apud Dominum per fidei meritum.
Post hunc Foillanus oritur puer almus,
Donandus sertis martyrio meritis:
Huic * etiam puero gaudet mater sibi nato,
Quem vocat Ultanum, gratificatque Deum.

* Hoc ?

quos S. Brendanus divinis mancipat officiis.
* foves *cod.*
** hoc *cod.*

11 Quantus profectus per eos sit in orbe futurus
Apparere novis cœperat indiciis ;
Et quia mirandis infantia claruit actis,
Hos fovet *, hos nutrit, hos ** amat, hosque colit,
Matris et ex voto desiderioque beato
Præsul divinis mancipat officiis.
Assuescunt pueri sincerus odor fore Christi,
Ac semper quod sunt, hoc redolere volunt :
Ut vas quo prius imbibitur, prætendit odorem,
Et specie flagrat quam semel ebiberat.
Horum vicinas exivit opinio terras,
Cor quoque materni res pia flexit avi.
Nam secum fratres ducens servosque fideles,
Hos properat parto visere naufragio,
Signaque prima novis addens, auditaque visis
Quæ miranda nimis claruerant populis,
Mansuescit parcens natæ, genero quoque credens
Nil sine cœlesti numine tale geri.
Mox veniam poscit commissis, hosque reducit
Et post se regni jus dat habere sui.
Hinc intervallo non longi temporis acto,
Nuntius ad juvenem venit obisse patrem.
Qui mox ut rediit, sibi regna paterna subegit,
Et duo sceptra tenens, sic duo regna regens.

ANNOTATA.

a Schotti *quos commemorat Hillinus, ii erant qui hodiernam incolebant Scotiam* (1).

b Oceanus Cantabricus *ab Hispania septentrionali ad insulas Britannicas usque porrigitur.*

c *Scribit Prosper in* Chronico integro, *ad annum* 431 : Ad Scotos *(id est Hibernos)* in Christum credentes ordinatur a papa Cœlestino Palladius, et primus episcopus mittitur (2).

d *De* S. Foillani *parentibus cfr. Comm. præv., num.* 18-20.

CAPUT SECUNDUM.

S. Foillani secessus in Angliam. Rex Anglorum orientalium S. Sigebertus monasterium Cnobheresburg ædificat. S. Sigeberti monachatus.

S. Foillanus *migrat in Angliam*

Hoc patre Foillanus inter fratres generatus,
Ditari regnis renuit in patriis ;
Sanxit enim pretii majoris regna mereri,
Omni se studio subjiciens Domino,
Et tandem plebis strepitus ad se venientis,
Nolens perferre, quin, potius fugere.
Non se nativa meruit prædiscere terra
Angelico monitu posse manere diu.
Res hæc cum sociis agitur, cum fratribus almis,
Atque voluntati paret homo Domini. E
Sic Abraham patria primus patriarcha relicta,
Advena divino paruit imperio.
Inde crucem nudam sibi proponens bajulandam,
Nudus jam Christi pauper amat fieri.
Cum re disposita, cum navi rite parata,
Foillano vincti consilio stabili
Plures sponte locis, quæ construxere, relictis,
Ascendunt puppis robora cum sociis,
Tres fratres, aliique pari probitate referti,
Ad nutum Domini non sine re profugi.
O tellus longum vitæ memoranda per ævum,
In qua pro merito complacuit Domino ;
Quæ messi multæ multo messore legendæ,
Utpote quæ fusis ampla jacet spatiis,
Mittit messores, capiant quibus horrea fruges,
Quæ vitæ veras accumulent epulas.
O navis, tutis illabere per freta velis,
Hoc metuens nullum pondere naufragium.
Cum mare perveheris ventis impulsa secundis,
Ditatur gazis Gallia tota tuis.
Tunc lucri causa placet illis Anglica terra,
Lucri quo miseras salvificent animas,

orientalem, ad regem Sigebertum, a b

13 Sicut Beda *a* refert, et in historiis reperitur,
Quatuor in partes Anglia dividitur ;
Et quæ pars orientales Angli vocitatur
Parebat sceptro, rex Sigeberte *b*, tuo.
Hic baptizatus, simul et vir religiosus,
Quorum rector erat, credere compulerat,
Et consignari feliciter in cruce Christi
Ecclesias regno constituendo suo.
Excepisse viros hic se gaudet memoratos,
Ut per eos sanctæ consulat Ecclesiæ.
Sub quo militiæ dum deservire beatæ
Gaudent, ad formam quosque trahendo suam,
Nec mora, constanti verbo suasuque salubri
Barbaricæ gentis cordibus edomitis,
Aptatur titulus Christi de nomine sumptus
Pluribus ascribi * dogmatibus fidei.

* ascriptis ?

eoque adjuvante monasterium exstruit,

14 Ecce locus templi datur illis ædificandi,
Ponto vicinus, consitus arboribus,
Quo stabat castrum Cnoberisburc nomine dictum,
Tutior unde suam rex erat in patriam.

(1) Cfr. supra, pag. 392. — (2) Apud Migne, Patrologia, Tom. LI, col. 595; cfr. Acta SS., tom. II Julii, pag. 288.

Gentis

A Gentis conversæ cito primitias locus ipse
Sensit, et in donis et studiis operis,
Completurque brevi totius fabrica templi
Pro populi voto, sic faciente Deo.
Quos humanarum ditarat copia rerum,
Sordens peccati mammona labe sui,
Plures neglectæ redimentes tempora vitæ
Claudunt * cum re sepibus Ecclesiæ.
Huc species annis aliquot pia relligionis
Istorum meritis claruit et viguit.
Sic dum mente pia contendit in anteriora,
Ultano modicus complacuit loculus,
Contemplativam quo posset ducere vitam
Atque vacare Deo se cohibens eremo c.

* Se claudunt?

c cui ipse præest.

15 Hinc adeo fratrum viguit ratione duorum
His culmen sanctæ partibus Ecclesiæ,
Ut rex, tonsura monachi supplex sibi sumpta,
Militiæ solitum projiceret gladium,
Ac miles Christi factus se subderet ipsi
Qui regnum servis dat sine fine suis.
Et quia Foillanus sollertior est ibi visus,
Publica cessit ei causa tuenda loci.
B Sic is delectus solers custos gregis hujus
Vitæ cœlestis pascua pandit eis.
Nulla vacillantis premit hunc incuria mentis,
Nec pigrum rebus tardat ab utilibus.
Sic quæ sunt infra sapiens procurat, ut extra
Disponat justo cuncta quibusque modo.
Asservatur ei reverentia semper ab omni
Cœtu subjecto cordis amore bono.
Gratia quippe virum perfundit tanta beatum
Ut grex hunc timeat, diligat atque colat.
Verum totius sunt Galbanus atque Disculfus
Curæ participes, atque pii comites.

ANNOTATA.

a *Quo pacto inter se Britanniam partiti sint Angli, Saxones et Jutæ explanat Beda in* Historia ecclesiastica *Angliæ* (1).

b *Cfr. Comm. præv. num.* 16.

c *Quod obiter dicitur in* S. Foillani *et S. Fursei Vitis, S. Ultanum a fratribus, ut vitam contemplativam viveret, discessisse, hic aperte declaratur.*

C

CAPUT TERTIUM.

S. Fursei iter in Galliam. Initia cœnobii Latiniacensis. Rex Penda Anglis orientalibus bellum infert. Regis Annæ nex. S. Foillanus petit Romam.

S. Furseus in Gallia cœnobium Latiniacense condit.

Post ea Furseus vestigia sacra secutus
Ultani, secum mansit amans eremum.
Cum quo cum mundi cura privatus ab omni
Sanciret toto corde vacare Deo,
Cœlitus ostendit huic visio spiritualis
Affore turbandam mox gladio patriam,
Proh * dolor! et magnum discrimen ubique futurum
Nuper constructis * esse monasteriis.

* *cod.* proch
* *cod.* constrictis

(1) Lib. I, cap. XV.

AUCTORE HILLINO.

Quod cum Foillano quasi vaticinans reserasset,
Consilio fratrum consuluit Dominum,
Instinctu cujus, cum paucis trans mare vectus,
Expetiit voto Gallica regna pio.
Quem rex egregius mox excipiens Clodoveus
Ut decuit, tantum cœpit amare virum :
Cui dat et in vico * cognomine Latiniaco
Fundamenta sacri ponere cœnobii.
Hunc quoque patricius, nec non a rege secundus
Archenaldus *a* amans, utque patrem venerans,
Digne tractabat, seque illi subjiciebat
Ut vir totius justitiæ cupidus.
Qui non ignoto, Furseo hortante, locello
Struxerat expensis ecclesiam propriis.
Cui Perrona loco nomen, quo Summa *b* paludem
Efficit, et tutum conficit inde locum.

* invito *cod.*

a

b

Rege Penda Angliam orientalem occupante et occiso Sigeberto,

17 Quid plus? Fursei post discessum memorati
Mox Angli pestem sustinuere gravem.
Rex etenim sævus, cognomine Penda vocatus
Spernens esse piæ filius Ecclesiæ,
Anglorum parti quartæ solitus dominari,
Tentabat populos amplificare suos :
Jamque duos Christi subjectos relligioni
Reges pestifero vicerat in gladio. E
Non tamen hoc illi suffecit ubique ruenti ;
Sed foret ut latum latius imperium,
Irruit innocuos orientales super Anglos,
Quos servire piæ noverat Ecclesiæ.
Cœperunt illi multo terrore subacti
Quid facerent uno quærere consilio.
Tandem turbatis primoribus et stupefactis,
Accoadunato complacuit populo
Ut regem dudum conversum nunc Sigebertum
Orarent arma sumere pro patria :
Qui sub Foillano *c* vivebat in ordine sacro,
Fratrum cui curæ res erat ecclesiæ.
Quem contra stantem, necnon exire negantem
Mox ad bella trahunt, armaque sufficiunt.
Sed Christi miles pugil ulterius fore nolens,
Non habitum mutans, paret eis lacrymans
Atque manu nuda virga modo sumpta,
Se supplex totum rejicit in Dominum.
Permittente Deo, Sigeberto rege perempto,
Clades in toto pessima fit populo.
Occidit Egricus, quem pro se rex Sigebertus
Imperitare suo fecerat imperio.

F

populi clades deflet S. Foillanus,

18 Post hos rex sceptrum suscepit et Anna tuendum,
Subjectusque Deo lotus erat lavacro.
Sed tamen a regno fugit detrusus adepto,
Quod patuit fieri judicio Domini.
Hinc piratarum manus irruit ad rapiendum
Prompta locum violans, et temere spolians.
Abstractaque pia fratrum cum plebe caterva,
Pene pater miserum ductus in exilium,
Ni celerare fugam gentem suasisset iniquam,
Argueretque malam fama moram populi,
Quæ conjecturis crescens ait affore regis
Occursus Annæ, militiæque suæ.
Sic patris egregii pietas divina saluti
Providit tanto temporis articulo.
Post has Foillanus clades, cum fratre locutus
Ultano, tantos flet cecidisse viros.
Quod res ecclesiæ, simul et regionis amatæ
Sic vastata foret, sit quasi causa, dolet :
Quod captivantur *d* plures pietate movetur,
Pro quibus ipse suam vir dare vult animam ;

d

Si

AUCTORE HILLINO.

Si fieri posset, dissolvi corpore vellet,
Et sic perpetuo vivere cum Domino.
Quod quia differri scit tempore quemque latenti,
Cordis, ait, gressus dirigat ipse Deus.
Meque meæ * numerum donet complere dierum.
Sic det ut in membris computet ipse suis.

* *subintelligatur* vitæ.

et, monente angelo, cum sociis tendit Romam.

19 Post hunc mœrorem, planctum nimiumque dolorem
Præsulis afflatus mitigat angelicus :
« Vir simplex, homini raro potuit reserari
Judicium Domini pro ratione sui.
De re præsenti, tamquam levis aura meanti,
Indulsisse tuis sufficiat lacrymis.
Mente, manu, lingua, divinis usibus insta,
Cede loco, multis causa salutis eris.
Et si sit tempus breve, restat adhuc tibi magnus
Exercens cursus utilitatis opus.
Cujus inhæsisti desiderio vehementi
Mandatis, Christum fine sequere tuum. »
Mentis tristitia tanto solamine tersa,
Spiritus ipse viri cœpit adesse sibi ;
Solamen gaudet quia tantum promeruisset,
Non cessans animo fundere vota Deo.
B Sicque probans frater quæ Furseus quasi vates
Nutu cœlesti præcinuit fieri,
Cœlitus admonitus nimios vitare tumultus,
Hic detestatæ cedere vult patriæ,
Atque loci monachos, pretii ratione redemptos,
Abducens secum, deseruit loculum.
Jam conducta ratis raris onerata libellis,
Vestibus et sacris, pignoribusque piis,
Fratres cum paucis a finibus avehit ipsis,
Hoc in consilio dispositore Deo.
Inde Pyrenæis e pede collibus exsuperatis,
Dum per iter longum devia vasta legunt,
Intrant optatam jam multo tempore Romam,
Solvere pro votis dona, precesque locis.
Ac sanctos poscunt, sua quo monumenta quiescunt,
Ut dignis precibus sit per eos aditus.

ANNOTATA.

a *De* Archenaldo *qui ab Hillino laudatur* (1), *scriptores alii aliud fecere judicium. Etenim scribit S. Audoenus Rotomagensis in Vita S. Eligii :* Quadam nocte... fortuitu Eligius C egressus tabernaculum... vidit subito columnam ignis e cœlo descendere, cubiculumque Herchenoaldi vehementer penetrare, et tacite secum eventum rei considerans, interitum bestiæ illius diacono suo... indicat. Confestim vero Herchenoaldus ultione divina percussus, cum subito in internis visceribus vasto cremaretur incendio, jussit protinus ad se vocari Eligium, qui cum vocatus affuisset et videret eum vehementer angi, cœpit ei suadere... ut sacculos copiosos metallo auri refertos, quos secum equi vehebant incomptos, pauperibus jam sine dilatione pro refrigerio suæ animæ tribueret, hoc ei solum adstruens prodesse, illa vero quæ in thesauris relinquebat, proculdubio animæ suæ obesse. Sed ille sicut semper rapidus, ita tenax et avarus, dum moras dilationis longius innectit, repente miser spiritum exhalavit (2). *Auctor* Miraculorum *S. Fursei nuncupat Erchinoaldum* ele- D ctum Domini *et* beatum (3). *Item Fredegarius eum dicit* patientem et bonitate plenum, sapientem, cautum, *humilem et benignum* circa sacerdotes, pacis sectantem, Deo placabilem (4). *Quas laudes iterant Anonymus Dionysianus in* Gestis Dagoberti regis (5) *et Aimoinus* (6). *Legitur etiam in Gestis abbatum Fontanellensium* (7) : Erat autem præfectus Erchinoaldus, major domus regiæ, insignis bonitate ac eleemosynarum largissimus. *Hæc sententiarium varietas hinc forsan orta est, quod Erchinoaldus in aliis locis se pium præstiterit et in pauperes ecclesiasque munificum, contra in aliis avarum et salutis æternæ incurium. Cæterum idem Ebroino contigit, qui episcoporum sanctorum alios trucidabat, alios amicitia sibi conjunctos habuisse perhibetur* (8).

b *Summæ, seu Suminæ aut Somonæ, vulgo* la Somme, *primum meminisse S. Gregorium Turonensem* (9), *notavit Augustus Longnon* (10).

c *Hillinum fallit quod putat S. Sigebertum* sub S. Foillano vixisse in ordine sacro. *Omnino verisimile est pium illum regem non Cnobheresburgi monachum fuisse, sed in cœnobio* E *Betricheswurdensi* (11).

d Captivatos esse plures *et (num. 19) a* Foillano monachos pretii ratione redemptos, *nec apud Bedam legimus, neque in Vitis antiquioribus. Hæc de suo protulisse videtur Hillinus, arbitratus* S. Foillanum *revera illa præstitisse, quæ ad abbatis officium pertinerent.*

e *Non* Pyrenæi *montes, sed Alpes,* S. Foillano *ex Anglia Romam petenti exsuperandi erant.*

(1) Cfr. Vita II, cap. I, annot. d et infra, num 23. — (2) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 277 et 281. — (3) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 42 et seq. — (4) Bouquet, Recueil des Historiens des Gaules, tom. II, pag. 445. — (5) Ibid., pag. 594. — (6) Ibid., tom. III, pag. 136. — (7) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. II, pag. 272. — (8) Cfr. Acta SS., tom. I Oct., p. 382, 383, 392, 423, et seqq. 470 et seq., 476. (9) Hist. Franc., lib. II, cap. XL. — (10) Géogr. de la Gaule au VIe siècle, pag. 157. — (11) Acta SS., tom. XII Oct., pag. 897 et seq.

CAPUT QUARTUM.

S. Foillanus a Martino P. Galliam petere jubetur. Novit futura sua fata. Annuntiat evangelium in Gallia. Nivellis a S. Gertrude hospitio excipitur. F

Jubente S. Martino, S. Foillanus, *martyrii præscius, Galliam petit.*

Romæ qui sedi præerat tunc pontificali,
Martinus tantos cœpit amare viros,
Miraturque nimis rationem relligionis
Quam percepit ab his pluribus alloquiis.
Cordis sinceri secretum credidit illi
Foillanus, toto deditus huic animo.
De cujus vita, de cujus et ordine papa
Scrutans, non modicum lætus honorat eum :
Sicut et in sortem promotum pontificalem
Jussit, ut injunctum compleat officium,
Ut cœptis instet, fideique charactere signet
Gentes ignotas, atque fide vacuas.
Hinc cœlestis eum dulci somno resolutum
Visio de multis cœlitus admonuit.
Primum præcipitur, non ultra progrediatur,
Sed repetat Gallos lege Dei vacuos ;

Et

A Et quoniam dignum sudoris oporteat ipsum
Fructum lucrari, certificatur ibi.
Post etiam loculus sibi quis cedat recolendus,
Nomine signato scire meretur homo :
Martyriique locum, terræque suæ monumentum
a Nomine designat grata Dei pietas *a*.
Gaudens admitti quoniam potuere mereri
Auri divinæ vota precesque suæ,
Inscribit tabulis oracula mystica cordis,
Spe gaudens hilari de bonitate Dei.
** regi ratis cod.* Inde regyratis * humili sub pectore templis,
Curvatis genibus, atque datis precibus,
Poscitur a sanctis votiva licentia callis.

adit Latiniacum et Peronam, 21 Hinc per iter licitum corripit ipse gradum,
Et evangelico dat condimenta libello
Vitæ cœlestis plura quibusque locis.
Intrans Francorum pro voto denique regnum,
Fratrem Furseum quo putat esse suum,
Nuper constructum pervenit Latiniacum.
Illic germanum novit obisse suum.
Hinc quoque Perronam properans contingere villam,
Fratris præfati visitat ossa sui.
Quo cum fratre suo fratris de morte dolendo
B Ultano, fusis ingemuit lacrymis.
Certus at inde suo Furseum vivere Christo,
Funebre lamentum temperat ac gemitum.
Archenaldus ibi dum consulit utilitati
Proficuoque suæ vir locuples animæ,
Plurima quæ fratrum semper teneantur ad usum
Donativa sacræ contulit ecclesiæ ;
Utque locus celebris foret usque celebrior, illic
b Sanxit Furseum *b* condere post obitum.
Tempore non longo, cogente viro memorato,
Vir mansuetus eo deguit in loculo.
Indefessus ibi cœlestis nectare verbi
Squallida vicini corda rigat populi,
Proque modo vitæ magno tractatur honore,
Vulgus et innumerum sæpe frequentat eum.

atque hinc Nivellam, 22 Verum post, causis intervenientibus, est his
Finibus egressus, fratre sequente gradus,
Seu quoniam cassum vitat decus atque caducum,
c Seu quia patricium *c* scit subiisse novum,
Seu quod ab excelsis oritur non futile mentis
Ipsi consilium quod patuit liquidum ;
Et quasi cogendo caulas pastore sub uno
Fertilibusque jugis pascua pandit eis.
C Vera salus optat tam cunctis, quam sibi, crescat.
Inde pie loculis præfuit innumeris ;
Nota salutiferi fuit huic sententia libri ;
Et quia terrestris mansio non stabilis,
Inde futura suis investigatur ab actis,
Quo permansurum scit sine fine statum.
Pluribus hunc Christo genitis fidei documento
Scire quis his fuerit, Gallia promeruit.
Excipit ergo pium pia virgo, pudica pudicum
Felix Gertrudis hujus in hospitiis.
Nobilis hæc fuerat, se Christo sponte dicarat,
Imposito veli chyrographo capiti,
Pipinusque patris nomen fuit, et genetricis
Itta, piæ vitæ lumen et Ecclesiæ.

ubi S. Gertrudis, 23 Quæ pro laudanda, quam cernit in hospite, vita,
Spe meliorandi semper adhæret ei.
Quem de corde pio magis atque magis pia virgo
Diligit, æterno sæpe refecta cibo ;
Nam manans vivus fons ex sermonibus hujus
Vitæ dulcis aquis cor sitientis alit,
Invigilansque piis studiis constantia mentis
Virgineæ, sponsi languet amore sui,
Nobiliorque suis non esse sodalibus ambit, *AUCTORE HILLINO.*
Fervens plus fidei nobilitate frui.
Ac permisceri sese mundo pereunti
Hoc magis extimuit, quod generosa fuit :
Sprevit carnali se credere nobilitati,
Qua præsumptivo corde superbit homo.
Vult etenim cunctis minor apparere coævis,
Ne maculet purum gloria vana statum.
Sic humilis, vitiis cum libertate fugatis,
Libera fit proprio virgo sub arbitrio ;
Inque domo Domini meruit sic multiplicari
Fructibus æternis sicut oliva suis.
Ex acie mentis vir amicus simplicitatis
Gaudens cor sursum tendere virgineum,
Temporibus certis et convenientibus horis
Sanxit ei vitæ dogmata disserere.

24 Inculcat trinus quia sit Deus, et tamen unus, *ab eo docta,*
Spes pia, summa salus, vita, perenne decus.
Edocet hinc validum fidei robur retinendum,
Qua qui se solidat, quæque nociva fugat ;
Speque futurorum semper gaudere bonorum,
Quam quisquis retinet, mente polo residet.
Post fortis quia sit ceu mors dilectio pandit,
Per quam cordis homo jungitur usque Deo. E
Octo refert et ei quia sint quibus ipsa beari
Possit, quæ monstrat Christus et enumerat,
Insertisque decem mandatis, fervere mentem
Virgineam celsi cogit amore Dei.
Exultentque Deo suadet cor et caro vivo.
Nec caput inde malo pingue fit ex oleo.
Pontificis verbo quia proficit inclyta virgo,
Hunc colit ; æternæ fit quasi dux patriæ.
Interiora Deo committit pectore toto,
Et nihil esse refert quidquid in orbe nitet.

25 Doctrinis mentem fovet, et sibi spiritualem *sanctissime vivit,*
Inde parat mensam, sic recreans animam.
Coccus bis tinctus, mitræ redimicula, byssus,
Pompa lenis vestis, cæsaries habilis,
Virginis in speciem nequeunt augere decorem
Quæ specie zonæ comitur angelicæ.
Ornatum mollem sibi, vel mundum muliebrem
Abjiciens animus cingere virgineus,
Vitat vestitum, quasi perniciem, pretiosum,
Assumpto membris cilicio teneris.
Obdurata cutis genibus sæpissime flexis
Testatur quantum fusa sit in Dominum.
Virtutum donis se præparat actibus almis : F
Ipsi * pauperibus fit sua larga manus, ** lege Ipsis*
Orat, jejunat, Christoque placere laborat,
Exercetque piis ingenium studiis.
Carnem cum vitiis vigilando suam crucifigit,
Virtutumque domum cor facit esse suum.
Pectore sincero servat castissima virgo,
Ut vovit sanctæ claustra pudicitiæ.
Lumine cum claro fieri cupit obvia Christo,
Vultum * dissimilis virginibus fatuis. ** forte Multum*
Obrizo virgo quasi gemma nitescit in auro,
Filia præcipuis facta Syon meritis.
Quadratusque lapis fuit hæc in montibus altis
Juris * insertus quos regit ipse Deus. ** forte Muris*
Traditur in Christo merito castissima casto
Erudienda viro dogmate mellifluo.
Cœlitus huic tanto vigili committere, virgo,
Cum quo quid facias, sedula discutias.

26 Hic * mater Domini fuerat commissa Joanni *et cum S. Foillano agit non secus ac Deipara cum S. Joanne.*
Virgoque virgineis subditus officiis :
Parte parem meritis ipsum reor esse Joannis,
Cum quo cessit ei par decus officii. ** forte Sic*

Ille

AUCTORE HILLINO.

Ille quidem caste vixit, tutela Mariæ,
Quæ genetrix mansit virgo quod ante fuit :
Sic quoque Gertrudis, quæ moribus edidit almis,
Sit liceat virgo, pignora grata Deo.
Ille fuit Christo dilectus virgo magistro,
Castus et hic vixit, atque Deo placuit.
Os verbum Domini diffundit apostolus orbi,
Sic vir apostolicus protulit oris opus.
Pathmos exilium passus fuit alter eorum,
Alter ab his ultro se dedit exilio.
Alter quæ vidit mysteria plurima scripsit ;
At ea non alter legit inutiliter.
Quod, pia virgo, seris lacrymarum fluctibus almis,
Exhilarata metes, exhilarata leges.
Fructu centeno ditaberis in paradiso :
Virginitas typicum vendicat hunc numerum.
Purpura regalis possessio virginitatis ;
Qua qui se vestit, clarior est reliquis.
Virginitas igitur Christi thesaurus habetur,
Cujus et hanc summum credimus esse datum.
Hæc est integritas, quæ quorum pectora firmat,
Puros ad vitam provehit angelicam.

B

ANNOTATA.

a *Hæc revelatio non memoratur in antiquioribus Vitis.*

b *Obiit S. Furseus* in castro Macerias (Mézerolles), *sed post dies aliquot translatus fuit Peronam* (1). *De ecclesia Peronensi ab Erchinoaldo condita egere antiquissimus S. Fursei biographus* (2) *et Ven. Beda* (3).

c *Erchinoaldo patricio mortuo suffectus est Ebroinus, ut Cointius contendit* (4). *Henschenius vero existimat post Erchinoaldum majorem domus egisse Radobertum, qui, brevi post e vivis ereptus, successorem nactus esset Ebroinum* (5).

CAPUT QUINTUM.

S. Gertrudis S. Foillano dat villam Fossas. Cœnobium Fossense. Ejus primus abbas S. Ultanus.

C

In villa Fossis sibi a S. Gertrude data,

Denique sub tanto virtutum virgo magistro
Ad montem migrans, tota polis inhians,
Cœpit ad augendum Christi decus ecclesiarum
Solvere consilium, quo retineret eum ;
Hinc Ituberga consulta matre beata,
Cujus erat pia mens hæc eadem cupiens,
Ultro Gertrudis quasi firmum pignus amoris,
Munus virgo porrigit viro egregio.
Fossas indigenæ sanxere locum vocitare,
Nomen quale sibi fert situs ipse loci.
Suscipit hic, votis poscens ut gignere possit
In cœlo fructus fertilis ipse locus.
Quæ foret utilitas in munere, scire voluntas
Summa virum subiit, ireque disposuit.
Postquam res innotuit hæc, placidissima virgo
Gertrudis lœto comprobat hoc animo.

D

Inde valedicit, quos in Christo solidavit
Plebi cum clero, virgineoque choro,
Assumitque viros secum pro tempore paucos
Qui fiant comites tramitis, atque duces.
Itur, majorique peracta parte diei,
Collibus accinctus conspicitur loculus :
Quo tribulis, silvis cum vepribus atque frutetis,
Vicus erat clausus fontibus irriguis;
Quo via tendebat per convalles nemorosas,
Sub quibus assiduis prata rigantur aquis.
Rivus non multus fluit hinc Bebrona vocatus,
Sub quo Sambra suis pondus adauget aquis ;
Et raros fructus referebat ager lapidosus,
Nam perrara bovum cura colebat agrum.
Hospitium cupitur, post quæque paranda parantur ;
In stabulo positis pabula dantur equis.
Sicut fert usus, post cœnam dicitur hymnus ;
Inde parata quies corpora fessa fovet.
Hinc galli cantu surgens, cœlosque precatu
Pulsans arcano victima fit Domino,
Cui sane nullum locupletius est holocaustum
Quam cor contritum, mite, fide validum.

S. Foillanus exstruit hospitium et ecclesiam,

28 Jamque die media missarum laude peracta,
Psalteriique piis cantibus explicitis,
Per loca deductus vir circumstantia sanctus,
Mensurando locum, construit hospitium,
Quo se quique vagi, vel egentes, vel peregrini
Lassi colligerent, atque cibos caperent.
Noverat ipse pium cum pauperibus fore Christum,
Per quos hunc ipsum traxit ad hospitium.
Extructoque loco, fratrum sed et agmine læto,
Quorum servitium sit Domino placitum,
Christus solvendi cui jus dedit atque ligandi,
Petro constructam dedicat ecclesiam,
Quem dicit petram divinus sermo, super quam
Pondus sidereæ nititur Ecclesiæ.
Instituit vitam monachorum præsul habendam,
Quodque necesse fuit, fratribus ipse tulit.
Collatisque loco fiscis et rebus honesto,
Communes sanctæ res facit Ecclesiæ.
Hinc sumit victum, vestem quoque concio fratrum,
Incumbens Christo pervigili studio.
Hinc vulsis silvis pacta mercede laboris,
Ut sit terra ferax, incola multus arat.
Usibus humanis sic cultis fortiter agris,
Mox affert fruges multiplicata seges.

quibus præficit Ultanum.

29 Virginis hortatu post hæc nimioque precatu,
Disponens * sancte res parat Ecclesiæ.
Ultano fratri curam mandat gregis almi,
Cujus vita novo regula fit loculo.
Iste theoreticam sanxit sibi ducere vitam,
Optans secretum solus habere locum ;
Sed monitu typico veniens cum fratre beato,
Verbo cœlesti pascit oves Domini.
Sic re disposita, præsul cum virgine sacra
Corde vacat tota nocte dieque Deo.
De virtute duos in virtutem sociatos
Per mentis vires surgere conspiceres,
Et quasi de mundo non sint, sic vivere mundo
Conantur, famula carne diu domita.
Exemplar cunctis totius religionis,
Cor sursum vibrant, ut Dominum videant.

* Disponsens *cod.*

—

(1) Acta SS., tom. II Jan., pag. 35 et seq. — (2) Ibid., pag. 41. — (3) Ibid., pag. 55. — (4) Annales eccles. Francorum, tom. III, ad annum 560, pag. 495. — (5) Diatriba de tribus Dagobertis, lib. I, cap. X, pag. 53.

CAPUT

A

CAPUT SEXTUM.

S. Foillanus monachos Fossenses it visurus. Transit per cœnobium Alti-Montis. Trucidatur cum sociis prope Sonephiam. Ejus occisores æternas dabunt pœnas.

S. Foillanus, die 30 octobris profectus Fossas,

Fulserat octobris lux ecce penultima mensis,
Traxerat et solem scorpio præcipitem :
Cum quæ sint hominis agitans pater interioris
Offert virgineis se lacrymans oculis,
Enarrans longe positos se velle videre
Fratres, quos verbo promoverat solito.
Quod fas esse sibi postquam petit, haud lacrymari
Desinit ; hæc, moto mox super hunc animo,
B Tum quia non fuerat gravis ulli, tum quod ab ipso
Ipse videbatur dignior esse locus ;
Ergo refragari quod agendum præsulis almi
Mens pia prætendit, noluit aut potuit.
Sed dans assensum petiit cum fratribus ipsum
Nil ibi cunctari, sed remeare sibi.
Hinc etiam pacis iter invocat atque salutis,
Ac certum tempus constituit reditus.
Fatur et inde gregi pius hospes spirituali,
Flendo precans omnes esse sui memores.
Eheu! vir mitis iter irremeabile cunctis
Præsagire suis visus erat lacrymis.
Nam sese quasi mox sit dissolvendus agebat,
Finis sollicitum semper habens animum.
Ecce valedictis cum fratribus et benedictis,
Missarum expleto digniter officio,
Vectus equo graditur, paucique virum comitantur,
Qui præstent placidis ejus in obsequiis.
Fossis conventum meditatur visere fratrum *,
Intus et exterius si vigeat loculus.

* fratrem *cod.*

transit per domum S. Vincentii,

31 Sed tamen ante frui fert se sermone beati
Præcelsique viri velle Madelgarii,
Cui cognomen erat Vincentius, isque nitebat
Tum clari merito nominis in speculo.
Quem vice quisque sua sexus utriusque caterva
Lenibant verbis sæpe salutiferis,
Ut quasi conversus per vitæ dogmata fructus
Gignens in cœlo congreget in Domino.
Ad nos quod Schotti devenerunt vel Hiberni,
Hic, ceu res patuit, maxima causa fuit.
Nam magnæ famæ vir equestri notus in arte,
Clarus prosapiæ nobilitate suæ,
Francorum regi pro strenuitate virili
Clarus * præ servis principibusque suis,
Partibus occiduis princeps præfectus Hibernis *a*,
Pacis vicinis jura dabat populis.
Hinc dux magnifici remeans cum laude trophæi,
Aspirante bono cœlitus augurio,
Plures eduxit secum, rebus quoque fovit,
Quorum crevit ope Gallia tota fide.
Cui Gualdedrudis conjux erat auxiliatrix,
Utque * fovens inopes, hospitioque trahens.
Iste Madelgarius miles Domini pretiosus
Conservans votum, propositumque suum
Quo sancte vixit, quam plures inde retraxit
Moribus a priscis sævitiæ veteris.

* *pro* Charus? *a*

* *forte* Usque

32 Spargebant inibi vitalia semina multi,
Sæpius ex variis conveniendo locis,
Ettho *b*, Ghislenus, præsulque benignus Amandus,
Eloquius vita præditus angelica,
Magnus pro meritis Ausbertus Rothomagensis,
Alto Monte pio deditus exilio ;
Hic a Trajecto Theodardus et a Cameraco
Aubertus, nitidus * Ecclesiæ baculus;
Eligiusque piæ qui pro vitæ probitate
Novihomo sanctæ præfuit Ecclesiæ,
Foillanus præsul factus feliciter exul,
Virgo Gertrudis gemma nitens, et in his
Gualdetrudis et Aldegundis Melbodiensis,
Et quos sub numero claudere non valeo :
Fructus centenos, terdenos aut duplicatos
Conantes cumeris addere sidereis.
O præfinitum, sed a Domino benedictum
Hoc tempus, sanctum, dulce, salutiferum!
Quo penitus legi reparantur spirituali
Abjecta Galli stultitia veteri,
Qui post Hunnorum clades ubicumque furentum,
Proh dolor! eversis funditus ecclesiis,
Missis tot nobis una præconibus almis,
Sunt restaurati catholicæ fidei.

qui cum pluribus aliis sanctis in hoc tractu fidem propagavit. *b*

* nititus *cod.*

E

S. Foillanus in loco amœno silvæ Carbonariæ

33 Foillanus nemori præsul Charbeneriensi
Injectus, cœptam dum cupit ire viam,
Planitiem quondam virgultis undique septam
Inveniens, pulchrum denotat esse locum.
Accipit ergo statim laxum retrahens sibi frenum,
Descenditque brevem concipiens requiem.
Pastores pecorum vicinia cuncta suorum
Huc emittebat, mos vetus huic ut erat.
In cujus spatio tam claro tamque decoro
Turgebant omni pascua plana gregi.
In medio cumulus steterat mediocriter altus
Quo fuerat lignum pro theatro positum :
De cujus specula discernebat loca cuncta,
Agnoscens pecorum quisque gregem proprium.
Exercere suos soliti fuerant ibi ludos
Ex vicis pueri conveniendo sibi,
Et resonare suis pastorum carmina musis,
Resque suas lectis texere de tiliis;
Ac simul allatis silvarum fructibus, omnis
Vallabat dictum turba sedens stadium.
Manabat fontis juxta liquidissimus amnis.
Almus concretus est brevis alveolus,
Quo potus dulcis fuerat pastoribus ipsis,
Cum quibus et pecoris dempta calore sitis :
Fontem Foillani *c* quem nuncupat incola sancti,
Fessus vir Domini quod requievit ibi.

F

c

prope Sonephiam a latronibus de via deducitur.

34 Quosdam per callem transire tuetur eundem
Vir sacer a villa nomine Sonephia.
Quos ut scitetur callem, pausans opperitur:
Sol occumbebat, et prope vesper erat.
Ecce salute data præsul pius atque recepta,
Primum quo ducat semita cœpta, rogat.
Post locus hic planus visu specieque decorus
Quod nomen teneat, curat ut ipse sciat.
Hæc ad Sonephiam, referunt, ducit via villam,
Hic locus Ampolines fertur ab indigenis:
Talis et hæc statio censetur nomine digno,
Nam semper pollens ambitus hujus inest.
Ut nomen dudum sibi cœlitus insinuatum,
Percipit, esse suum scit prope martyrium.
Extimuit subitum caro martyrii cruciatum ;
Sed caro quod timuit, spiritus hoc voluit.
Et quoniam suprema dies vitæ latet omnes,
Christus et ipse monet quisque sibi vigilet ;

Huic

AUCTORE HILLINO.

Huic observandæ vigilantia præsulis horæ
Attendens inerat, mors velut immineat.
Hoc vigilans animus, fervens, nunquamque remissus
Nomine jam notum substitit iu loculum.
Et desiderio cum flagret vivere Christo,
Paulo turbatur, non tamen atteritur.
Conticet, et causam sociis non indicat ipsam,
Sed cordis zelo figitur in Domino.
Robur in adversis poscit Christum fore votis,
Christum sanctorum spem, caput atque thronum.
Ecce viri variis illic sermonibus actis,
Jamjam corde novum concipiente dolum,
Ducere pontificem se fingunt ire parantem
Ad lævam posito non procul hospitio.
Nox erat, et veluti causa callis breviandi,
Saltus perlustrant avia per latebras.
Post, intervallo modico de nocte peracto,
Cum velut errarent, invia perlegerent,
Divertendo brevius se per compendia vallis,
Vilia pastorum tecta simul subeunt.

Socios ad martyrium hortatus,

35 Cœlicolas precibus accersit præco benignus,
Sanctorumque chorum poscit ad auxilium.
B Pernox in psalmis decurrit tempora noctis,
Sollicitus finis, atque timens sociis.
Fatur et ad comites extremo fine paventes,
Dans solamen eis dulcibus alloquiis :
« Sitis constantes ad cuncta pericula, fratres ;
Non turbet carnis pœna viros fragilis.
Sanguinis humani fusores atque superbi,
Nulla quibus summi cura timor Domini,
Corpora disperdunt, animas non perdere possunt :
Nam vivit Christo, cum cadit ipsa caro.
Fixa creaturis lex est sub jure creantis,
Qua nequit elabi terminus ipse sui.
Et cum cassa bonis videatur mors fore vivis,
Usque bonis bona fit, cum sit amara malis :
Constans humanæ dedit inconstantia sortis
Utile jus mortis semper adesse piis.
Absit terreri fortes formidine leti :
Quo constat nasci, constat et inde mori :
Sed sortem * mortis faciet constantia mentis
Nobis ad vitam promptius esse viam.
Ante tribunalem Christi post omnia sedem
Stabimus, ut fiant cordis operta palam,
Ac possit digne donari larga quibusque
Merces occulti pondere judicii.
C Fratres, interius præcordia contineamus,
Firmeturque pio spiritus ipse Deo ;
Nec nos pravorum moveant molimina, quorum
Cor in avaritiam mutat amicitiam :
Nam quacumque viri dissolvantur nece justi,
Invenient Christum, dulce refrigerium.
Quæ sub momento pertransit passio, Christo
Coget in æterna vivere nos patria. »

* *cod.* fortem.

cum iis trucidatur a scelestis hominibus.

36 His vix expletis, sibi noxius irruit hostis,
Extendens ensem præsulis in faciem :
Concisaque sacri capitis cervice, cruori
Incumbens fuso præsul obit Domino.
Hic quoque, complicibus gladio * ferventibus hujus,
Decisi simili morte jacent socii.
Mores ex usu præsul (res mira relatu)
Quos vivens habuit, mortuus exhibuit.
Namque Deo grates crebro post funera reddens,
Terruit audentum pectora carnificum.
Mox igitur causam ne diffamaret acerbam,
Ut scelus exactum sic fieret patulum,
Vulgi rumores magis in facto metuentes
Quam jus judicii judicis ætherei,

* gladios *cod.*

Aggrediuntur item, quasi vivat, humo recubantem, D
Atque ruunt iterum præsulis in jugulum.
At rabies sceleris nequaquam sufficit illis
Quo semel hunc perimunt, bis quoque confodiunt.
O vesana nimis præsumptio tanta furoris,
Cordibus humanis res quoque fœda nimis :
Martyris exsanguem ferro discerpere carnem,
Quem mors jamdudum reddiderat gelidum.
Væ vobis miseris, scelerum novitate notandis,
Hac factis culpa membra diabolica.
Cum vultis linguam compescere martyris almam,
Per gladios duplicis fertis onus sceleris.
Jus etiam sanctum violantes hospitiorum,
Dum pacis signis innocuos trahitis,
Pœnas cum Juda capietis sorte maligna,
Carcere * claudendi terribilis barathri.
Inde specu denso delato corpore sacro,
Contecto ramis et levibus foliis,
Vestibus ac variis ornatibus hinc sibi raptis,
Diffugit abductis hostis avarus equis.
Unde putat lucrum, nescit sibi crescere damnum,
Ditaturque magis crimine quam spoliis.

* *cod.* Parcere

In cœlum ab angelis fuit ductus.

37 Athletam * sanctum paradyso constituendum
Ducunt angelici cum Michaele chori ;
Et mucrone truci qui bis meruit resecari,
Mox duplicatur ei laurea martyrii.
Qui * sedes cœlis quia judiciaria cedit,
Hoc socio cœtus gaudet apostolicus.
Hunc etiam vatum pia gloria veridicorum
Ardet lætitia glorificare sua.
Huic quoque dat loculum confessio clara piorum,
Sanguine qui fuso complacuere Deo.
Hæret et æternæ cum confessoribus aulæ,
Jam status ipsius lux ubi vera Deus.
Hic quoque virgineæ super integritate choreæ
Exultat, puro se sociando choro ;
Et felix omni meruit de parte beari,
Adjunctus civis civibus angelicis.

* *cod.* Alletam
* *forte* Cui

Ejus occisores in inferno dabunt pœnas.

38 O detestandum scelus atque caput vitiorum,
Gravius innatam semper avaritiam !
Quæ sinus invidiæ, gremiumque cupidinis in se
Cuncta vorando bibit, et tamen inde sitit.
Quam sceleratorum sequitur genus omne virorum,
Suffocatque suam tot vitiis animam.
Sensibus humanis perit inde decus rationis,
Et fit, imago Dei ne sit imago Dei. F
Auctori mortis sic proles perditionis
Nascitur, æternis condita sub tenebris.
Vah ! * cur sic miseræ te participem geniture
Fecisti, justum latro necando virum ?
Cur tanto sceleri miserum te supposuisti ?
Ecce rapina perit, num scelus inde fugit ?
Perdere res poteris, scelus an te perdere credis ?
Te miser, amissa, culpa manet gemina.
Te cum sacrilegis, homicidis, semper avaris
Exuret flammis ipsa gehenna suis.

* Vach *cod.*

At viri pii æterna donabuntur mercede.

39 At cœleste datum constantia firma piorum,
Secum virtutes usque trahens comites,
Cui servire fides, spes et dilectio fervent,
Virtutumque gradus, his properans ducibus ;
Hujus sublimis domus, his suffulta columnis,
Tempore perpetuo robore firma suo,
Nulla parte sui valet ullo turbine labi,
Telis infixo culmine conspicuo ;
Unde videt stantem Christum, sanctosque tuentem
Regnum votivo quærere martyrio ;
Flet in conspectu cujus venerabile munus
Sanctorum socias cœligenis animas,

Inter

A Inter quas animam pretioso milite sumptam
Offert, Christe, tuis, cœlice rex, oculis.
Pressa corona sacro gyrat caput aurea signo,
Cujus fulgentem gestat apex lapidem :
Quo quia siderea, martyr pie, clauderis aula,
Obtineas, quæso, vivere nos Domino.

ANNOTATA.

a *Quidam auctores, Hillinum secuti, perperam arbitrati sunt Hiberniam illo ævo fuisse Franciæ provinciam, cui pro Dagoberto I Madelgarius præfuerit.*

b *Elucidarunt majores nostri Acta SS. Ettonis* (1), *Ghisleni* (2), *Amandi* (3), *Ansberti* (4), *Theodardi* (5), *Auberti* (6), *Eligii* (7), *S. Waldetrudis* (8), *et S. Aldegundis* (9).

c De fonte S. Foillani *agetur infra, in Gloria Postuma* (10).

B

CAPUT SEPTIMUM.

S. Foillani nex per visum S. Ultano revelatur. Dolor S. Gertrudis. S. Foillanus inhumatus jacet. Inventio ejus corporis.

S. Gertrudis per S. Ultanum

Res læta hæc : nullus sonat ex antistite planctus,
Curatur nullis funus ab obsequiis ;
Sed quamvis lateant vili scrobe, corpora servant
Circumpsallentes angelici proceres,
Proque sacrosancto justorum sanguine fuso
Miris prodigiis fit loculus celebris.
Quid remoror * multis ? Ut diximus, his ita gestis,
Condicti tempus præteriit reditus.
At postquam meat unus et alter, itemque dierum
Cursus multorum, temporis in spatium,
Longa sacerdotis sancti mora non redeuntis
Gertrudi sacræ cor facit ingemere :
Anxia quid faciat? quo patrem virgo requirat?
C Sat præsaga moram rem generare novam,
Hæret, et interius curarum pondere sensus
Cum nimis artat eam, quid peragat, dubiam,
Abbati sancto legatos prætitulato
Fossensi propere dirigit ecclesiæ ;
Expletaque via, re, cur veniant, patefacta,
Ultanus subitas solvitur ad lacrymas.
Ut rediit ratio, paulum mœrore remoto,
Sese continuit, hisque benignus ait :
« Cum stans altari deservio cunctipotenti,
Libans ex solito corde manuque Deo,
In faciem niveam vidi volitare columbam,
Cujus erant alæ (res nova) sanguineæ.
Simplicitas per avem sic est ostensa : cruorem
Æstimo martyrium significare pium.
Qualiter aut quando res contigit, aut ubi, virgo
Sedulitate precum quærat apud Dominum. »

* remor *cod.*

41 Ergo legatis redeuntibus, atque relatis
Signis, quæ mitis vir reserarat eis,
Qui jam germanum deplorabat quasi passum
Excessu mentis anxia virgo fuit.
Mox velut orba pio patre, vel viduata marito
Turbatur, mœret, ingemit atque dolet.
Reddit ut solitum rationis honor sibi sensum,
A Domino statuit quærere quid lateat.
Hac etenim pro re cum clero virginibusque
Mox iniit certum fervida consilium,
Explorare novam pia per jejunia causam
Indicenda pio per triduum populo.
Plebs, clerus, virgo poscunt lacrymis, prece, voto
Præsulis eventum notificare Deum.
Nec frustra precibus pulsatur janua Christi,
Ac lacrymis cleri, virginis ac populi.
Nam matutinis dictis apparuit hymnis
Angelus oranti tempore diluculi.
Dum speciem claram vultus faciemque pudicam
Admirans, virgo corde stupet pavido,
Vox lenis sonuit : « Quem quæris, virgo, recepit
Cursus fine sui præmia martyrii. »
Discit et hæc voto majora sui pia virgo,
Vere porrecto cœlicolæ digito :
Ignea sub specie lux est ostensa columnæ,
Corpora quo lateant invenienda, notans. E

de martyrio certior facta, ex Angelo discit

42 Virgo cum multa sexus utriusque caterva
Cœlitus ostensum fervet adire locum.
O quam mirifico quærentibus indice signo,
Reddidit inventus corpora sancta locus !
Exultat virgo signorum munere trino,
Rem magis hoc numero certa placere Deo.
Nam secum niveam considerat ipsa columbam
Præfati puram martyris esse animam,
Cujus felicem meritorum simplicitatem
Expressit simplex hujus avis species.
Hæc avis inter aves cum sit mitissima mites,
Hoc quod felle caret, mitior esse valet.
Attulit ipsa Noe ramum revirentis olivæ,
Vespere cessati nuntia diluvii.
Hujus et in specie sanctus quoque visus adesse
Spiritus est Christo gurgitis a lavacro.
Angelus alloquio cujus fruitur pia virgo,
Ut puto, sinceræ præfuit huic animæ,
Ut foret in vita comes et custodia firma,
Ne circumveniat invidus hostis eam.
Qui, quoniam verus vitæ testis fuit ejus,
Martyris eventus nuntiat ipse prius. F
Dic mihi cui melius quam Gertrudi reseraret
Præsulis excessum, martyriique locum?
Vitæ pontificis testis sed et ipsa fidelis
Et cujus morum noverat ipsa modum :
Per castum castæ casto de corpore jure
Clausa diu patuit res, Deus ut voluit.
Porro de terra cœlo porrecta columna
Signavit vitæ culmen apostolicæ.
In qua dogmatibus, sed et exemplis imitandus
Ecclesiæ pater hic pondera sustinuit.
Quod species ejus fuit ignea, Spiritus almus
Extitit illustrans cor, animumque domans.
Sic ad discipulos hic venit in igne docendos,
Purgans, irradians, intima vivificans.
Concors antiquæ fuit illa columna columnæ,
Virginis hæc ductrix, Israel illa fuit.

ubi jaceat S. Foillanus, cujus virtutes figurat columba,

(1) Acta SS., tom. III Julii, pag. 48; Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 666. — (2) Acta SS., tom. IV Octob., pag. 1010; Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 337. — (3) Acta SS., tom. I Febr., pag. 815; Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 175. — (4) Acta SS., tom. II Febr., pag. 342. — (5) Ibid., tom. III Sept., pag. 580; Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 378. — (6) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 529. — (7) Ibid., pag. 194. — (8) Acta SS., tom. I April., pag. 829; Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 414. — (9) Acta SS., tom. II Januarii, pag. 1034; Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 291. — (10) Cfr. Th. Lejeune, L'abbaye de S. Feuillien, pag. 170.

Ergo

AUCTORE HILLINO

Ergo columba, vel angelus, aut ignita columna
Almi pontificis conveniunt meritis.
Unius ternique Dei reputatur honori
Visio signorum notificata trium.

quique per dies septuaginta octo sepultura caruit,

43 Ecce diu præsul latuit sylvis inhumatus,
Non tamen hunc tetigit bestia vel volucris.
Sed dum per decies septenos, octoque soles
Vere tabifluo putruit ipsa caro,
Gratis astantes profudit odoribus omnes
Ac si comburi thura putentur ibi.
Temporis hoc spatio quia post obitum monumento
Vir sanctus caruit, mystica causa fuit *a*.

a

Namque simul numeris a principio numeratis,
Summam bis senus terminat hanc numerus.
Sic autem numeros numeres, ne forsan oberrem :
Mox unum, duo, tres, scito simul fore sex.
Quatuor addendo, denos memorare memento.
Sic fit et in reliquis calculus is numeris.
Quinos, sex, septem, sed et octo, novemque, decemque
Pro quadraginta quinque legens numera.
His sed et undenos superaddens, et duodenos,
Septenos decies octoque conficies.
Sic duodenario facili ratione diremto,

B

Ter paribus numeris aut quater imparibus
Annuitur trinæ fidei simplex decus, atque
Virtutum pariles quatuor hinc species.
Et quoniam septem conformant quatuor et tres,
Signatur numero Spiritus almus eo.
Qui quos imbuerit, dociles, stabiles quoque reddit
In vera trini simplicitate Dei,
Nudat et a vitiis, ut se virtutibus ipsis
Vestiri summo complaceat studio.
Unde liquet vitam quia sic exercuit ipsam
Martyr, ut in cœtum transeat angelicum.
Rursus si numerum per septem dividis ipsum,
Unum septenis excipe compositis:

* *forte* congeries

Videres siquidem fore conjicies * ibi septem,
Unus ubi deno crescit et in numero.
Nec sine re flamen sacrum signat tibi septem,
Ac præcepta decem denotat ipse decem.
Ergo ad denarium cum septem jungitur unum,
Tenditur ad summum perpetuumque bonum.
Quomodo quærenti respondeo : flaminis almi
Vivificans virtus legis adimplet opus.
Quidquid enim recti, quidquidque boni vel honesti
Scribitur, in sancto flamine complet homo.

* ostendere *cod.*

In quem quam grave sit offendere * quemlibet, audi :
Surgere quippe reus non valet ulterius.
Hoc peccatori possunt delicta remitti,
Hoc quoque diligitur proximus atque Deus :
Et quem perfundit hæc septem gratia donis,
Unitur Christo, colligiturque Deo.
Hæc, si quid noxæ traxit vir in ordine vitæ,
Signant laxari, sic quoque pace frui.

ex causa mystica.

44 Vel si vis, tempus quod volvitur usque diebus
Septem, septenus significat numerus,
Quod quæ subsequitur, octava dies fore fertur,
Qua radiante suis nox perit in latebris.
Nam mittens lucis radios indeficientis,
Continuat vitæ gaudia perpetuæ.

D

Istud idem quia per septem signetur et octo,
Testatur Salomon dogmate sub typico ;
Sic suadendo, dato partem septem sed et octo,
Claudi perpetua tempora luce notans.
Quod totum vitæ sic transegisse caducæ
Signant felicem tempora pontificem,
Ut pateat vitam quia sumpserit ipse beatam,
Quam nullus claudit terminus aut operit,
Hinc corpus lacerum ramis dumtaxat opertum
Martyris, abjecta cernitur in fovea.
Limo concretis, multoque cruore capillis,
Amotaque suis cæsarie scapulis,
Ipse thesaurus sic delituit pretiosus,
Cujus apud Dominum non minus hoc meritum :
Nam meriti pretium non vestis, non facit aurum,
Verum sola fides gloria, laus, decus est.
Occisi capitis plagis placidissima visis,
Se dedit in planctum virgo gemens tenerum.
Quis dolor, aut quantus fuerit de præsule planctus,
Quæ pietas populo, quæque rei ratio,
Verbave præcelsæ bene convenientia causæ,
Etsi tentarit, lingua referre nequit.
Conclamant una : quia mortuus est sine causa,
In regno pacis additur iste piis.

E

ANNOTATUM.

Allegorica numerorum explicatio, ex Operibus suppositiciis sancti Augustini sæpe desumpta (1), *non raro in Vitis Sanctorum aliisque libris piis occurrit, originemque ex Gematria seu Hebræorum mystica explicatione numerorum S. Scripturæ ducere multis visa est* (2). *Qua in arte versati sunt Clemens Alexandrinus* (3), *Origenes* (4) *aliique Græci, non secus ac SS. Ambrosius, Augustinus multique alii Latini. At contrariam plane rationem inierunt Patres Scholæ Antiochenæ* (5), *cujus præcipuum studium erat* ut simplicem dumtaxat atque obvium Scripturarum sensum inquirerent, allegoricam vero earum interpretationem refugientes (6).

CAPUT OCTAVUM.

F

Translatio corporis S. Foillani Nivellas. Exsequias comitantur Dido episcopus Pictavensis et Grimoaldus majordomus. Translatio Fossas. Gloria S. Foillani in cœlis.

S. Gertrudis et populus, a

Virginis ad jussum cruor est collectus in unum *a*,
Membraque pontificis lota, velut decuit.
Vesteque vestito condigna præsule sancto,
Sublatoque ab humo, virgo subit pheretro.

(1) Tom. III, Quæstio ex utroque mixt., col 2335 ; tom. V, sermo 28, col. 1822 ; tom. VI, Dialogus Quæst., col. 741 et seq., edit. Migne. — (2) Cfr. Bonfrerius, Præloquia in Scripturam sacram, cap. XXI, ad calcem Commentariorum Menochii in S. Scripturam. Calmet, Dict. de la Bible, v° *Cabale*. — (3) Opera, Strom., lib. VI, cap. XI, col. 303. Cfr. ibid. Le Nourry, Dissert. II, in Clementem Alexand., cap. 28, art. 5, col. 1386 et seqq. — (4) Cfr. Card. Mai, Præf. ad Opera Theodori Mops., col. 109 et seq., edit. Migne. — (5) Opera Theodori Mopsuesteni, Præfatio Ottonis Fridolini Fritzsche, col. 25, edit. Migne. — (6) Cfr. Socrates, Hist. Eccles., lib. VI, cap. III, col. 667, edit. Migne ; ibid., Sozomenes, Hist. Eccl., lib. VIII, cap. II, col. 1515. S. Irenæus, Contra hæreses, lib. II, cap. XXIV, col. 790, edit. Migne. Cfr. Acta SS., tom. IV Sept., pag. 415.

Una

A Una sanctorum tria corpora consociorum
Portant alternis plebs humeris humilis.
Ex tanta causa concrescens maxima fama
Undique finitimos excitat huc populos.
Certatim corpus sanctum, venerabile pondus,
Ferre ruunt populi martyris eximii.
Ex ratione rei genita pietate salubri,
Alternante choro, laus resonat Domino.
Manat in ægrotis hæc larga medela salutis ;
Pluribus exterius, pluribus interius.
Vulgo tam lætum fuit hunc meruisse patronum,
Quam grave cum tantum luxit obisse virum.

comitantibus Didone, qui S. Foillanum *Eliæ similem vidit,*
* Gimoaldus *cod.*
* pulsabant *cod.*

46 Cum Pictavensis præsul regionibus ipsis,
Affuerat Dido, nomine notus homo,
Supplex orandos visens in sæcula sanctos,
Qui sua propitio vota ferant Domino ;
Is principesque pius, majorque domus Grimoaldus *,
Pausabant * una forte sub hospitio :
Pontifici, suavi dum laxat membra sopori,
Venit ab excelso nuntius a Domino.
Obvius Eliæ, dicens, exito prophetæ.
Hoc ter præmonuit angelus, et rediit.
B Secreto cordis quid signet visio talis
Secum præsul agit, hæsit, et obstupuit,
Cum subito voces, laudes hymnosque sonantes
Auribus excepit, quidque foret didicit.
Cum * animadvertit rem quam per somnia vidit, **pro* Tunc ?
Eliam sanctum significare virum.
Cur nomen tanti vatis subscribitur isti ?
An quia consimilis vita fuit meritis?
Partim consimiles quamvis videas fore mores,
Alter ab his vivit, alter ab his obiit ;
Alter passurus, victor tamen inde futurus,
Alter jam passus non cadit ulterius.
Elias etsi fulsit præclarior orbi,
Attamen hic mundo claruit a Domino.
Magnus et utilis in populo fuit ille sacerdos,
Iste sacerdotis functus et officio.
Ille prophetavit, sic et hic præsagia vidit,
Qua nece, quove loco migret abhinc Domino.
Ille domum sprevit, solusque libens habitavit,
Hic patriam liquit, propria deseruit.
Fortior ille graves potuit perferre labores,
Hic quoque sustinuit multa molesta pati.
Abstinuit dapibus quam multis ille diebus,
Scimus et hunc licitis abstinuisse cibis.
C Vitæ defunctum pius ille reduxit ad usum,
Hic meruit multas vivificare animas.
Illum de terris super æthera sustulit ignis,
Hunc super emicuit ignis, ubi jacuit.
Ergo personæ tam dignæ, tam venerandæ
Nomine censeri, vir pie, dignus eras.

et Grimoaldo, sacra corpora Nivellam portant.
* *forte* cit

47 Nec mora, patricium præsul scit * relligiosum,
Et quid contigerit narrat, et audierit.
Cum quo prosiluit, flens procidit et benedixit
Sanctorum regi præ pietate rei ;
Succintaque toga, sibi concedente caterva,
Cervicem sancto supposuit pheretro.
Cui proceres, clerus faciunt ut sit leve pondus,
Quodque libens portat, hoc minus usque gravat.
Certant instanter sanctum portare cadaver ;
Tale putatur onus sit quia multa salus.
Atque Nivigellæ cum magno corpus honore
In medio sanctæ ponitur ecclesiæ,
b Cœli clavigero quæ consecrata beato *b*,
Vicinis celebris extiterat populis.
Cum psalmis inibi celebrant funus patris almi
Relligio cleri, virgineique chori.

Hic Dido Gertrudi, Gertrudis virgo Didoni AUCTORE HILLINO.
De re quæ norunt, alterutrum referunt :
Unde salus hominis tradatur et interioris.
Post abeunt precibus alter in alterius.

Unde S. Foillani *corpus Fossas transfertur per Sambrim fluvium,*

48 Cum confertur ibi si complaceat sepeliri,
Aut Fossas revehi corpus, amore loci,
Astans Ultanus vir crebro præmemoratus,
Quid de fratre velit, corde gemens aperit.
Scilicet ut loculo præsul revehatur amato,
Et sua post obitum nota sequantur eum.
Hinc sua Gertrudi reserat, sanctæque cohorti
Seria secreto vir pius alloquio.
Et procurata citius re, talibus apta
Obsequiis, cura virginis apposita.
Cum vehitur corpus, sequitur procerum comitatus,
Et cum plebe piis sudat in obsequiis.
Conduntur tumulis reliquorum corpora dignis
Permissu sancti consilioque viri.
Tempus erat tropico quo sol erat in capricorno,
Atque vias omnes impediebat hyems :
Ac collucentes hædi penitus pluviales
Reddiderant nubes imbre cadente leves.
Hinc Sambra fluvio pluviis hyemalibus aucto, E
Visus erat cunctis transitus ipse gravis :
Nam percurrentem turbam transire volentem
Impetus excretæ maximus arcet aquæ.
Attamen ut litus tetigit venerabile funus,
Unda retroversis extenuatur aquis.
Hoc sub fasce sitis nullo monitore juvencis,
Vix rota de tanta tota madescit aqua.
Unde meant proceres, equites, peditesque frequentes :
Vix udus tanto gressus erat fluvio.
Gertrudisque vadum c patet, hoc nuncusque vocatum, *c*
Quod dicunt reliquis tutius esse vadis.

omnibus virtutes prædicantibus

49 Denique cœnobio quod struxit martyre vecto,
Cunctorum pietas mox iterat lacrymas.
Nam perstant monachi, majorque frequentia vulgi
Lugubribus verbis funera flere patris.
Cujus virtutes almæ, monitusque salubres,
Ac mores sancti commemorantur ibi.
Et quia sollicitus cunctis fuerat pedagogus,
Hic inter lacrymas commemorat pietas,
Et motus animi non adversis variati,
Nec lætis tumidi, mitis et usque boni.
Atque gregis curam qua lege moneret habendam,
Supplex, mansuetus, justus et innocuus, F
Per validum planctum recolit pia concio fratrum,
Exequiæque patris his resonant elegis.
Quid moror? en digno commendant ossa sepulchro,
Nec minuunt planctus exequiale decus.
Sacri pontificis quia regnat spiritus astris,
Mira laude chorus concinit angelicus ;
Et nos in terra quoniam complectimur ossa,
In meritis ejus jure Deo canimus,
Quo pia patroni retinemus pignora tanti,
Cujus præsidium sustinet hunc loculum ;
Quo contritorum votis precibusque gementum,
Cor panditur atque recolligitur.
Ægri sanantur, quocumque malo teneantur,
Quo * habuere prius dante salute status. * *forte* Quos
Quæ nunc usque Dei pietas virtute potenti
Subvenit afflictis, debilibus miseris,
Continuatque locus Christi tutamine fultus,
Foillani precibus relligionis opus.
Confluit, et loculo major pro martyre sancto,
Vulgus quæsita criminibus venia.

50 O martyr, cujus vitæ fuit exitus, ortus, S. Foillanus *in cœlis*
Cujus honore polus, laude resultat humus,
Quem

AUCTORE HILLINO.

Quem templi duplicis decus ornat ; nam retinent hic
Ossa manufactum, spiritus æthereum.
Opportuna piis cui gloria cedit in astris,
Nos sociato polo Christicolas Domino,
Quo requies dulcis, tranquillaque tempora pacis,
Nullus et occasus, sed sine fine status;
Devotisque tibi de templo materiali,
Decludas famulis spirituale tuis :
In quo non pascit * conspectum, quem variarit
Ipse color, paries per varias species.
Nec retinent coctis laquearia celsa metallis,
Nilque decoris eis fert labor artificis ;
Casurusve lapis, pavimentave fusa politis
Addunt marmoribus effigiale decus ;
Nec quod corrumpi valeat, seu quod variari,
Vel quidquam vani conspiciuntur ibi.
Hæc est Herusalem, quam sanctorum colit agmen,
Nunquam marcescens, semper amœna virens.
Quam retinere fide, spe, dulci cordis amore
Dicuntur justi carne sub hac fragili.
Quæ naturalis specie præclara decoris,
Nunquam fastidit, quos gremio recipit.
Nam pax admissis Deus est, et vita perennis,
Cujus vitali luce beantur ibi.

* cod. pasci

B

æternis fruitur deliciis.

51 Nullus enim vidit, sed et auris nullius hausit,
Verum nec cordis visceribus patuit,
Æterni quanti constent pia culmina regni,
Ultio quanta malis, gloria quanta bonis.
Nam matutinæ nitidi diademate stellæ
Christo sunt juncti, sidera clara Dei,
Ætatis Christi simul in formam redivivi,
Hæsuri summo perpetuoque bono.
Cum mundi binas octava stolas feret ætas,
Ac duplex lætos palma beabit eos,
Vivet mundana caro prætereunte figura,
Conregnans animæ glorificata suæ.
Jamjam consumptis ex igne quibusque creatis,
Dumtaxat regnum tunc est angelicum.
Et nova terra novique manebit machina cœli :
Fulgebuntque pii solis ad instar ibi,
Conspectusque pii gaudebunt nectare pasci,
Cujus est species, gloria, vita, quies.
Mutua corda loqui poterunt, sed et omnia sciri ;
Noctis enim tempus non erit ulterius.
Nostra per activam sic transeat actio vitam,
Ne seret introitum vita futura suum.
C Ergo cum sanctis, quo martyr gaudet in astris,
Natum Patre Deo cordis adoret homo.
Cui par majestas in eodem, parque potestas
Flamine cum sancto tempore perpetuo.

O Foillane, Dei martyr, civis paradisi,
Usque tuere tuum, quæsumus, alme, locum.
Fac meritis precibusque tuis, vigeat status hujus
Ecclesiæ sanctus, detque pius Dominus.

ANNOTATA.

a *Consuetudo colligendi sanctorum martyrum sanguinem videtur ad apostolica tempora referenda. In exemplaribus mss. Romanis Vitæ SS. Pudentis, Pudentianæ et Praxedis a Pastore presbytero, teste oculato, scriptæ, legit* D *Aringhus sanctorum martyrum* corpora noctu B. Praxedem collegisse, sanguinem quoque spongia, quæ hactenus extat, de pavimento exhausisse (1). *Idem sequentibus temporibus factum fuisse referunt, ut alios omittam, scriptores Actorum S. Cypriani* (2) *et S. Vincentii* (3), *S. Ambrosius agens de inventis tum SS. Gervasio et Protasio* (4), *tum SS. Vitali et Agricola* (5), *uti et Paulinus, ipsius S. Ambrosii coævus biographus, de S. Nazarii translatione loquens* (6). *Quin et hoc pietatis opus cecinit Prudentius in hymnis primo SS. Hemeterii et Celedonii* (7), *dein S. Vincentii* (8) *ac tandem S. Hippolyti* (9).

b *Ecclesia monastica Nivellensis S. Petro erat dicata, uti et novum templum Fossense (cfr. num.* 28).

c Vadum S. Gertrudis *de quo in* S. Foillani *Vitis, est in parochia* Auvelais *ad Sambrim in provincia et diœcesi Namurcensi. Habet et hodie nomen* Vadum boum S. Gertrudis,*vernaculo sermone* Le gué des bœufs de S. Gertrude, *vel* Vadum boum S. Foillani, *vulgo* Le gué des bœufs de S. Foillien (10), *vel tantum* Le gué (11). E

VITA QUINTA S. FOILLANI

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG [a]

ex codice Montensi [b] 8439 *collato cum cod. Parisiensi* 5371 *et cum editione Nicolai Chamart.*

a

b

PROLOGUS [1].

Rogatus[2], et instanter rogatus [3], ut sancti martyris præsulisque Foyllani [4] vitam quam versifice descriptam habetis, alio scribendi genere percurram, et absolutam a metro deducam in planitiem prosaicæ libertatis, quasi religiosis auribus pluscule placituram maturæ gratia novitatis. Quia vero neque dictare, neque dictata jam scribere [5] valeo diu, diuque [6] hujuscemodi [7] negotium recusavi, et quem deposueram, stylum resumere differens, meum sæpius otium excusavi. F Cujusmodi excusationem cum vestræ dilectioni sentiam non satis complacere, dignum duxi a me ipso contra propositum extorquere, ut huic negotio aggrediar curam potius impertire [8] quam offensis vobis prædicto martyri non servire. Primum ergo [9] vestris humiliter [10] orationibus me committo, et in eis confidens, ad laborem iterum manum mitto, sperans quia[11] si ab[12] effectu completorio difficultas aliqua me tardabit, ad eum tamen obtinendum vestra devotio et martyris intercessio me juvabit.

S Foillani *Vitam rogatus scribo.*

EXPLICIT PROLOGUS. INCIPIT VITA PRÆDICTI MARTYRIS [13].

(1) Acta SS., tom. IV Maji, pag. 301. — (2) Ibid., tom. IV Sept., pag. 333. — (3) Ibid., tom. II Jan., pag. 397. — (4) Opera S. Ambrosii, tom. III, col. 1023. — (5) Ibid., col. 339. — (6) Ibid., tom. I, col. 36. — (7) Opera Prudentii, Peristephanon, Hymnus I, col. 277, apud Migne, Patrologia, tom. LX. — (8) Ibid., Hymnus V, col. 397 et seq. — (9) Ibid , Hymnus XI, col. 545 et seq. — (10) Vie de S. Feuillien, par E. C. Delchambre, cap. X, pag. 151 et seq. — (11) Jourdain, Dictionnaire de Geographie historique de Belgique, tom. I, pag. 379.

[1] Incipit prologus in Vita S. Foillani martyris *B.* — [2] Rogatis *B, C.* — [3] rogatis *B, C.* — [4] Foillani *et sic deinc. B, C.* — [5] scrib. jam *C.* — [6] diu quoque *C.* — [7] hujusce *B.* — [8] impartire *B, C.* — [9] igitur *B.* — [10] *om. C.* — [11] quod *C.* — [12] *om. C.* — [13] Explicit-mart. *om. C.*

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm. præv. num.* 11. *Philippus de Harveng, quamvis* Eleemosynarii *cognomine hodieque notetur, a Philippo, Cisterciensi abbate de Eleemosyna, omnino est discernendus* (1). *Erat auctor noster Præmonstratensis abbas Bonæ-Spei. Qui, quantum ex prologo conjicere licet, a canonicis Præmonstratensibus S. Foillani prope Rhodium rogatus, de horum patrono soluta oratione dixit et Hillini carmina* a metro absolvit, *ita tamen ut ejus periodi aut periodorum partes eumdem sonum in cadendo referant. Perperam autem opinatur Bailletus* (2) *Hillini poema in prosam conversum, esse illam ipsam* S. Foillani *Vitam quam excudit Menardus ex Mettensi codice S. Arnulfi* (3) : *cum hæc re ipsa non differat ab altera, ex iis quas edimus, Vita.*

b *Codici Montensi* 8439 *(alias* 30—196*), inscripsit manus recens* Philippi de Harveng Vitæ variorum sanctorum, *et folio primo* Monasterium S. Foillani prope Reuxium (4). *In hac Vita* B *ms. signatur singulorum capitum initium ipsa prima litera, quæ major est et coloribus distincta : in editis autem adjectæ fuere voces* caput I, caput II, *etc., et iis quidem locis quæ in margine notavimus. Codicem Montensem contulimus cum Vita typis mandata Duaci a Nicolao Chamart, et denuo a ven. presb. Migne excusa* (5). *Ejusdem Vitæ exstat exemplar ms. in Bibliotheca publica Parisiensi, signatum num.* 5371, *sæculo XIII, ut videtur, exaratum* (6). *Cujus varias lectiones notavit et nobiscum humanissime communicavit eruditus vir Ulysses Robert. Eas etiam (præter discrimina quæ dumtaxat orthographiam spectant), adjecimus, codicem Montensem indicantes litera A, Parisiensem B, et eum quo usus est Chamart, C.*

CAPUT PRIMUM.

C

S. Foillani regium genus. Mater ab avo ejus igni adjudicata et liberata miraculo. Iter in Angliam, Italiam et Belgium.

CAPUT I. *Ejus mater, ob clandestinum matrimonium* *capitis damnata, at liberata miraculo,*

Ut vita martyris, de quo me loqui vultis, vobis gratius innotescat, dignum duxi ut a gemino quasi ovo ducta retro series dilucescat; quia nonnunquam [1] ex sua origine seu specie primitiva laudem sibi contrahunt, vel forte vituperium, secutiva. In partibus Occidentis, in finibus terræ, Hyberniam provinciam [2] mare circumiens [3] in insulam redigit, quæ ab una parte Scothos [4], ab altera Britannos appropinquans, ab alia occurrente oceano coarctatur, et quantum maris ambitus permittit, ab austro in boream dilatatur. In hac princeps nomine Funologa imperans, natum sibi filium diligentius enutrivit, adusque gladio et more nobilium militiæ titulis insignivit. Factus miles Philtanus adolescens, jam lare patrio non contentus, ad regem Scothorum se transtulit, ut illic et conversationis [5] honestæ sollicitior redderetur et studio probitatis ejusdem fama clarior haberetur. Qui cum in domo regia novus tiro strenue se haberet, et tam regi Agiulfo [6] quam Scothis omnibus strenuitas [7] merito complaceret, ejusdem regis filia Gergehes amplexata [8] est eum amore speciali, volens sibi jungi eum, si tamen Deus vellet, fœdere nuptiali. At ille virginem decoram facie, sermone verecundam, pudicam moribus, fastu præsumptorio non despexit, sed Deo gratum [9] et amorem præsentem et futuras esse nuptias intellexit. Timentes vero regem, manifestum [10] hujusmodi consilium non fecerunt, sed per quosdam eis [11] familiares totam rei seriem peregerunt, consensuque pari et lege debita nuptialiter convenerunt, E Deo sic disponente, quem et patrem propitium invenerunt.

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG.

3 Res peracta regem tamdiu latuit, donec processu temporis novæ nuptæ venter intumuit; quo comperto, supra modum ira sæva patris incanduit, et tanquam stupri ream, concremari natam disposuit. Strue lignorum composita, ardet ignis suppositus, desævitque [12] fama mali [13] prænuntia : festinat civitas convenire. Quisquis adest, plorat uberius, paternum facinus exhorrescit; solus pater iræ tenax ad aliorum lacrymas non mitescit. Nupta prægnans producitur, jussa citius concremari; tanquam ovis innocua ducitur immolari. Ad homines jam non respiciens, Susannam eligit imitari, corde contrito gemere, Deum devotius deprecari. Et ecce vox de cœlo cunctis astantibus manifestat, quod rex injuste furit, jure filiam non molestat, prægnantem negat [14] ream, reatum ascribit homicidæ : confutat, sed non mutat iram vel propositum parricidæ : auditam Domini [15] vocem putat dolo phantasmatis advenisse [16], et indignum ducens dolo posse decipi regiam majestatem, pietatis nescius, gravem in filiam exercet potestatem. Illa vero a precibus et lacrymis non F desistens : « Deus, ait, qui tribus pueris flammas ignium mitigasti, qui Susannam de manibus falso accusantium liberasti, defende me miseram in tua solius misericordia confidentem, iram patris mitiga igne durius sævientem. Quod si forte de [17] præsentibus flammis eripi non sum digna, mei saltem onus uteri tu manu forti protege, tu consigna : et quod tibi vovens vovi ab ipsa protinus genitura, salva tibi, ut non mecum morte pereat immatura. » Hujus preces lacrymosas divina bonitas exaudivit, et de terra fletibus irrigata statim uberrimus fons exivit, cujus affluentia

(1) Hist. litt. de la France, tom. XIV, pag. 268 et 290. Cfr. pag. 166 et seqq. — (2) Vies des SS., tom. VII, table crit., pag. XXXII, edit. 1739. — (3) Martyr. O. S. B., pag. 900. — (4) Cfr. Pertz, Archiv für deutsche Gesch., tom. VIII, pag. 472. Neues Archiv, tom. II, pag. 266 — (5) Cfr. Comm. præv., num. 11. — (6) Cfr. Catal. codd. mss. bibl. reg., pars III, tom. IV, Paris. 1744.

[1] nunquam *C.* — [2] proviam *B.* — [3] circuiens *C.* — [4] Schotos *et sic deinc. C.* — [5] *corr. in A.* conversionis *C.* — [6] Agiulpho *C.* — [7] strenuitatis *C.* — [8] Gergebes amplexa *B.* — [9] a Deo gratum am. *A.* a Deo amorem *B.* Deo et amorem *C.* — [10] *prius* manifesti; *corr. manu recenti* manifestari *A.* manifesti *B.* — [11] sibi *C.* ei sibi *B.* — [12] desævire *B.* — [13] malorum *C.* — [14] necat non *C.* — [15] *sic corr. A.* enim *B, C.* — [16] et in auribus populi dolo gratiam invenisse *add. B.* — [17] a *C.*

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG.

tia minaces flammas potenter annullavit, et mirando miraculo ardorem in refrigerium commutavit. Et hoc [1] viso, regem omnes ejus proximi [2] arguunt confidenter, et de manibus ejus filiam quasi rapiunt violenter, conclamantes et laudantes Dei misericordiam et virtutem, qui lugentes consolatur, in se sperantibus dat salutem. Flexus pater, ab optato furore parricidii jam recedit, sed tamen adhuc ad diligendum filiam non accedit, imo illam a domo sua, et a tota Scothia [3] jubet citius removeri, semelque exosam ultra non sustinet intueri *a*.

a confugit ad S. Brendanum, qui S. Foillanum instituit,

4 Phyltanus [4] juvenis, reddita gaudens conjuge, Scothiam est egressus, et tamen in Hyberniam, unde venerat, non regressus, putans quod patri suo Funologæ gravis vel ad modicum haberetur, [5] eo etiam inconsulto, quasi furtive [6] matrimonio jungeretur. Terram ergo [7] Herbreniorum paucis comitantibus introgressus, patruum suum Brendanum fiducialiter est aggressus, qui tunc terræ illi episcopali cathedra præsidebat, et tam Deo quam populo vitæ merito complacebat. Cum autem ille præsul nepotem [8] benigne collegisset et apud eum nepos tempus modicum explevisset, Gergehes [9] uxor ejus [10] pariendi terminum est adepta, nec unius tantum mater, sed trium pariter est effecta *b*. Primum quidem Furseum, secundum Foyllanum, tertium vero Ultanum voluit appellari, in quibus (ut videtur) natura mysterium voluit operari, dum et in personis totidem summa nobis Deitas innotescit, et juxta Salomonem, triplex funiculus rumpi nescit. Et si quid [11] habet quod Foillanus nasci medius invenitur, qui ab utroque latere virili fortitudine præmunitur, in quo nihil molle, nihil femineum conversatio decolor operatur, cujus vita sanctior, mors gloriosior prædicatur; hinc inde fratres suos tenens, alligat sanctitati, nec discordant ab invicem clavo medio copulati; unus Dominus, una fides, unum eos baptisma [12] copulat et conjungit, una quoque professio, sola denique mors disjungit. Eos vero natos et provectos Brendanus episcopus litteris erudivit, processuque temporis divina eos gratia sanctis moribus insignivit, et juxta modum, imo supra modum ætatis, bonæ indolis exstiterunt, diligentique studio semper augendis virtutum meritis institerunt [13]; neque enim regna terræ vel opes regias ambierunt, sed amore paupertatis promissorum copiam contempserunt, et cum eis videretur paterna hæreditas arridere, elegerunt in ea potius [14] jus hæreditarium non habere.

CAPUT II. *eumque episcopum sacrat.*

5 Agyulphus [15] quippe rex Scothorum audiens et fecundam esse filiam, et tam præclarum esse specimen filiorum, ductus pœnitentia, flexus consilio plurimorum, assumptisque amicis, proximis, navigio filiam visitavit; et tam ipsam quam generum in Scothiam revocans, suum eis imperium assignavit. Parvo autem post tempore eidem Philtano mors patris ejus Funologæ nuntiatur: quo defuncto tam Hyberniæ quam Scothiæ sceptro regio sublimatur. Ad hæc læta et prospera filiorum humilitas non intendit, sed magis ad angusta [16] et ardua religionis merita se extendit, sciens et recolens quia quidquid amatori suo transitorium mundus spondet, amatori cœlestium lance congrua non respondet [17]. Quorum cum religio de die in diem dignis profectibus augeretur, et fama vel opinio longe lateque celebris et commendabilis haberetur, Foyllanum, quem majoris prudentiæ et scientiæ gratia sublimavit, acclamante tam clero quam populo, episcopus in episcopum ordinavit. Ordinatus non tumuit, sed onus timuit et honorem, ne assumpta prælatio turbaret ejus desiderium et amorem, amans, imo desiderans magis [18] in hac vita conversari humilis et privatus, quam a proposito declinare in assumpti officio præsulatus.

Hic ab angelo monitus in Angliam migrat,

6 Unde et cœpit Deum devotius et frequentius exorare, ut dignaretur ei suum beneplacitum [19] revelare, ut gressus ejus regeret et dirigeret in propositæ semitam paupertatis, ut in eo detineret et augeret solius desiderium sanctitatis. Nec defuit justis precibus misericordissimus exauditor, qui sanctum virum docuit, et per angelum monuit, ut domo, patria, parentibus derelictis, exiret et transiret ad incognitas regiones, et tam forma quam doctrina fructum faceret inter alias nationes. Quod nimirum fratribus suis Furseo et Ultano Foyllanus celeriter [20] nuntiavit, assumptisque tam eis quam aliis, qui gratia religionis ei adhæserant, duce Deo, in Angliam navigavit *c*. In qua [21] Sygebertus [22] rex eos devote suscipiens et ab eis audiens verbum vitæ, ad tantum mundi contemptum studuit promoveri, ut assumpto religionis habitu et tonsura, non differret monachum profiteri. Qui in terra sua monasterium construens, situ loci congruum, ædificiis opportunis, possessionum sufficientia, habitatoribus religiosis diligentius honestavit, et abjecta regia potestate, in eo se ipsum ordini mancipavit.

et monasterio a Sigeberto rege condito præficitur.

7 Cujus monasterii cura et custodia Foyllano præcipue delegatur, eo quod inter magnos majoris prudentiæ et scientiæ videbatur. Qui cum illic sancte et pie vivens cunctis imitabilem se [23] præberet, et ejus opinio ad imitandum [24] cæteros suavius et fructuosius redoleret, locum illum tam Sigeberti regis conversio quam Foyllani prælatio reddidit commendatum, multis confluentibus ad exhibendum illic Deo religionis devote famulatum. Non multo post tempore Furseo divina revelatio [25] notum fecit, quod locum illum, imo totam provinciam, hostilis incursio devastaret, ipse [26] Anglia derelicta, in Galliam conversandi gratia demigraret. Quod cum Foillano cæterisque fratribus nuntiaret, assumptis paucis vale facto Angliæ, in Galliæ partes venit, et apud regem Clodovæum ejusque principes gratiam non mediocrem adinvenit.

CAPUT III. *Sed Anglia a Merciis perturbata,*

8 Foyllanus vero religiosos viros quos in [27] monasterio collegerat, volens in tribulationibus consolari, elegit cum eis mala supervenientia præstolari, ne percusso pastore invenirentur oves justo citius perturbari, et non tam impugnantis præsentia quam consolantis absentia, licentius evagari. Turbatur igitur Anglia, cum rex Penda nomine, illius quartæ parti solitus præsidere, affectaret in tribus reliquis [28] potentiam et potentem malitiam exercere, et eo sæviente,

[1] *add. rec. man. A. om. B.* — [2] prox. ejus *C.* — [3] Schotia *et sic deinceps C.* — [4] Philtanus *C.* — [5] quia *add. B.* — [6] furtivo *C.* — [7] igitur *B.* — [8] suum *add. C.* — [9] Gergebes *B.* — [10] tempus *add. B.* — [11] aliquid prorsus *C.* — [12] bapt. eos *C.* — [13] *corr.* insisterunt *A.* — [14] potius in ea *C.* — [15] Agiulphus *C.* — [16] *prius* angusta; *corr.* augusta *A.* — [17] *prius* respondit *A.* — [18] magis *add. a corr. A. om. B.* — [19] placitum *C.* — [20] cereliter *B.* — [21] quæ *B.* — [22] Sigebertus *C.* — [23] se imit. *C.* — [24] invitandum *C.* — [25] *prius* relatio *A.* — [26] proinde *add. C.* — [27] unoquoque *add. C.* — [28] malam *add. C.*

Sigebertus

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG. *d*

A Sigebertus rex de claustro cogitur revocari, et cum revocantibus non manu et gladio, sed verbo consolatorio præliari. Qui cum in prælio religiose et strenue se haberet, et invictus spiritu mortem pro patria sustineret, tot et tanti eodem excidio principes sunt prostrati, ut longum et superfluum ducam modum vel ordinem scribere seriatim, vel ipsos ad medium ducere [1] nominatim. Defensoribus autem prostratis, piratarum turba per provinciam libere debacchatur, et irruens in [2] cœnobium cui Foyllanus præesse dicebatur, captos abduxit [3] fratres, et eorum pecuniam deprædatur, neque sancto viro parcit, sed tamen divino consilio reservatur. Qui attendens provinciam depopulatam, ejus principes cecidisse, monasterium spoliatum, religiosos viros in manus hostium devenisse, fratrem suum Ultanum alloquens, ostendit tanto se deditum dolori, ut pro vita cæterorum, si divino placeret consilio, vellet mori. Orant ergo simul ambo, instant precibus diligenter, divinum adjutorium optant sibi adfore confidenter, sperant sibi certius Dei beneplacitum revelari, justas justorum preces a justo desiderio non defraudari [4].

Romam petit.

9 Nec distulit Foyllanum misso Deus angelo visitare, et tristes ejus lacrymas novo solatio commutare : « Noli, inquiens, malis instantibus plus justo atteri, plus dolere, sed paratus esto magis quidquid tibi mundus intulerit, sustinere. Locum istum, eo quod ipse novit consilio, Deus ad præsens postposuit, et te alias proficisci et proficere multis disposuit ; nec enim in præsenti finem debitum tibi præstat, sed tempus laborandi et labor non modicus tibi restat. » Hujusmodi alloquio vir Dei admonitus, eos qui secum erant, reddidit [5] confortatos, et quos potest vel prece vel pretio fratres redimit captivatos ; relictoque loco quem turbarat belli rabies importuna, et assumpta supellectili [6] divinis ministeriis opportuna, tam se quam suos credit ventis prosperis et carinæ, felicique usum navigio partes eum excipiunt transmarinæ. Egressus de pelago consilium habuit Romam ire, ut Petri et Pauli mereatur gratiam invenire ; quem is, qui tunc præerat, Martinus papa, devotius honoravit, et insignem religione, benedictionis suæ munere cumulavit. Et quia noverat [7] illum pontificalem ordinem suscepisse, et locum ipsum tam humili- C tatis gratia, quam divino monitu reliquisse, injunxit ei ut, quamvis sedem pristinam non teneret, tamen officium præsulis exerceret, videlicet ordinando, confirmando, prædicando, in salutem suis auditoribus haberetur, et ut olim in proprio, ita nunc in exsilio, pontificali ministerio fungeretur.

et inde Galliam. A S. Gertrude hospitio recipitur.

10 Postmodum vero in somnis cœlestis eum visio confortavit, quæ reverti illum in Galliam diligentius imperavit, prædicens illi et vitæ seriem, et mortis exitum postfuturæ, locum etiam martyrii, locum illi nominans sepulturæ. Eo doctus oraculo et memoriter retinens visionem, prophetiam veneratur et præcognitam jam desiderat passionem, et vale facto sanctis apostolis, quorum sibi adesse patrocinium fuerat deprecatus, in Galliam reversus est *d*, Ultano fratre et quibusdam aliis comitatus. Qui cum ad monasterium quod frater ejus Furseus Perronæ [8] construxerat, devenisset, et eum jam defunctum et sepulturæ ibi traditum comperisset, humanitatis affectu commotus, non potuit non dolere, eique [9] devotionis obsequium fusis coactus est lacrymis exhibere. Qui post luctum et obsequium ibidem diebus aliquot habitavit, et populis confluentibus spiritualem verbi alimoniam ministravit, sed cum illic nondum requiem posset ejus animus invenire, relicta Vermannorum [10] provincia, partes Hainonii [11] voluit pertransire. Quem egressum de Hainonio [12] Gertrudis virgo gratanter excipiens, et in eo doctrinæ verbum et vivendi formam inveniens, tanto illum desiderio visa est amplexari, ut suum quasi patrem amore faceret singulari *e*.

ANNOTATA.

a *Totam hanc historiam, nescio quo auctore, recentiores quidam mire amplificarunt. Alii enim narrant Fintanum, antequam Gelgehen uxorem duceret, eam ad Christum* E *convertisse* (1), *alii contra Fintanum ipsum ad fidem traductum fuisse ab uxore. Multis etiam placet Adelphium falsa numina coluisse, in Christianos infensissimum ; sed postea profanos ritus exuisse et a nepote S. Furseo fuisse Christo adjunctum* (2). *Quæ prorsus silentur in Vitis omnibus antiquis.*

b *Quod hic primus narrat Philippus, et alii post eum multi*, S. Foillanum, *Furseum et Ultanum trigeminos fuisse fratres, non video quomodo constet cum Vitarum antiquiorum testimoniis.*

c *De itinere in Angliam a multis Hibernis illa ætate suscepto, hæc Baronius, ad annum* 654 : Sancta his temporibus æmulatio pertigit Hibernos ac Scotos religionis Christianæ cultores. Quod enim scissent ab Urbe complures in Britanniam ad Anglorum conversionem sanctos viros missos, et ipsi hactenus id non sine culpa neglexisse visi essent, quibus ob locorum propinquitatem id magis peragendum fuisset : complures ex ipsis paternis egressi domibus, ad prædicandum gentibus evangelium profecti sunt.

d *Volunt multi hoc non primum esse* S. F Foillani *iter in Galliam, sed alterum. Eorum sententia*, S. Livinum, archiepiscopum Scotiæ, *cum Kiliano et Elia assectatus, transmisit in Belgium, dieque* 16 *julii anni* 633, *ingressus est monasterium nuper a S. Amando conditum. Hinc Flandriam et Brabantiam peragrantes, sanam fidem ubique propagarunt, donec, occiso S. Livino*, S. Foillanus *patriam repetiit, novos hinc ad nostrates adducturus apostolos. Verum a S. Furseo, qui ejus opera ad Anglos convertendos uti volebat, per plures annos fuit retentus* (3). *Quid de hac narratione sentiamus, jam num.* 21 *Commentarii prævii aperuimus. Cæterum non anno* 633, *sed* 655 *Gandense monasterium petiit S. Livinus* (4).

[1] deducere *C.* — [2] et *C.* — [3] abducit *B.* adducit *C.* — [4] *correctum A.* fraudari *B.* — [5] reddit *C.* — [6] supellectile *A, B.* — [7] novit *B.* — [8] Petronæ *C.* — [9] eisque *B.* suæque *C.* — [10] Germanorum *C.* — [11] Haynonii *C.* — [12] Haynonio *C.*

(1) Cfr. Bouvier, Miroir, etc., part. I, cap. I, pag. 4 et seqq.; cap. III, pag. 29. Rousseau, Vie de S. Feuillien, pag. 21 et 55. Delchambre, Vie de S. Feuillien, pag. 65. Kairis, Notice sur Fosses, pag. 7 et seq. — (2) Bouvier, part. I, cap. II, pag. 17 et seq. J. Desmay, La vie de S. Fursy, pag. 56 et seqq. — (3) Bouvier, part. I, cap. IV, pag. 37 et seqq. Kairis, pag. 9. — (4) Cfr. Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 118.

In

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG.

e *In Vita S. Gertrudis quæ exstat in Bibliothecæ regiæ Bruxellensis num.* 14934 *sæculi XI, de* S. Foillani *itinere Nivellensi hæc legimus :* Contigit eodem tempore viros sanctos Foillanum, Ultanum aliosque quam plures animarum lucra quærentes a transmarinis regionibus in Galliam transfretasse, et ad ipsam, domicilium scilicet pietatis domumque refugii declinare. Quos pia virgo lætissime suscipiens, quosdam secum retinuit, quosdam vero per cellulas proprietatis suæ pro voto cujusque relocavit. Hi codices ædificationem sanctam continentes virgini offerebant : plurimaque alia novæ institutionis adjumenta, tum bonæ conversationis exemplo tum piæ exhortationis verbo conferebant. *Auctores nonnulli recentiores, alii dubitando proponunt, asserunt alii* S. Foillanum *cum sociis quinquaginta S. Gertrudem adiisse* (1). *Discipulos autem ejus et socios in apostolicis laboribus nominant SS. Fredegandum, Bertuinum* (2), *Ettonem, Adalgisum, Abelem, Forennanum, Eloquium, Wasnulphum, Mononem, Mumbolum* (3), *Obodium, Thresanum, Veranum, Corbicanum, Germanum, Hela-*
B *num, Boetium, Authbodem, Columbanum, Gobbanum* (4), *Heliam, Kilianum et alios plures. Jam quæ fides his habenda videatur, paucis juvat indicare. Imprimis, quod ante dixi* (5), *legenda Altimontensis S. Madelgarium exhibet secum ex Hibernia ducentem SS. Eloquium, Algisum, Ettonem et Adelgisum* (6) ; *de quibus S. Ettonis biographus* (7) : Erant igitur, *inquit*, tunc temporis septem fratres, uno spiritu et fide in Christo concordes, licet de omnibus non simus certi, utrum fuerint carnali nativitate germani, Foillanus episcopus, et fratres ejus Ultanus et Furseus, Eloquius et Algisus, Etto et Aldegisus.... Hi ergo cum jam dicto Madelgario et beata Waldetrude in Franciam venere, inde... Romam meruerunt videre... In Galliam igitur reversi, unusquisque abiit ad locum cœlitus destinatum sibi. Venerabilis episcopus Foillanus cum germano suo Ultano, usque dum consummatus est in sylva Soneffia martyrio, moratus est in loco Fossas nuncupato, a beata Gertrude sibi dato. *In Actis autem S. Momboli* (8): Regnante Chlodoveo, Mumbolus ex Hibernia insula in Galliam venisse dicitur cum aliquibus venerabi-
C libus viris Furseo, Ultano, Foillano, Eulogio, Adadgiso *(sic)* atque Cobano ; *ac denique apud S. Eloquii biographum : Eloquius* cum B. Foillano (quem fratrem suum ferunt scriptores antiquarum relationum), atque cum B. Furseo... ad nostras devenit partes (9). *Verum in his plurima displicent, quoniam* (*ut alia omittam*) *S. Furseus non simul cum fratribus in Galliam transiit ; neque huc statim venit ex Hibernia, sed prius Angliam incoluit, neque alios habuit fratres quam* S. Foillanum *et S. Ultanum* (10). *Sed etiam si standum sit illis Actis, quibus viri docti jamdudum fidem derogarunt, minime adhuc inferri posset SS. Eloquium, Ettonem et Adalgisum Nivellas contendisse. De aliis vero sanctis supra citatis ad summam* D *dici potest, ipsas relationes antiquiores suspectas esse ; nihil etiam in his fere deprehendi quo traditioni de Nivellensi itinere fides adjungatur ; temporum notas nonnunquam inter se pugnare ; imo ex iis viris plerosque non* S. Foillani, *sed Fursei socios perhiberi ; denique in tanta rerum obscuritate, deficientibus documentis, non facile definiri, inter eos qui revera sanctos nostros comitati sint, quinam cum* S. Foillano, *quinam cum ejus fratre aliquot annis ante in Galliam migraverint* (11).

CAPUT SECUNDUM.

Consuetudo cum S. Gertrude. Monasterium Fossis erectum et a S. Foillano procuratum. Reditus Nivellam.

E

CAPUT IV. *Pia virgo Gertrudis*

Illa quidem virgo nobilis genere, moribus insignis, dives patrimonio ferebatur, cujus et devota religio, et opinio prædicabilis habebatur ; cujus a pueritia studium vitæ fuerat virginalis, non voluntas, non affectus, non propositum matrimonii conjugalis. Et quia regnum mundi et ornatum ejus omnem jam deposuerat et ad hoc demonstrandum capiti suo velum superposuerat, solum Christum desiderans, ei totis viribus adhærebat, et in cœnobio Nivellensi cum pluribus ejusdem propositi serviebat ; amore [1] sancto flagrans, quidquid mundus diligit, respuebat, nec solum ab illicitis omnibus, sed etiam a licitis pluribus abstinebat, carnem suam jejuniis, vigiliis, asperitate vestium atterebat, et supra morem ætatis vel generis, despecta et contemptibilis apparebat. Quam cum intelligeret Foyllanus et diligeret tam devotam, spiritalibus inhærentem, a carnalibus tam remotam, dignum duxit apud eam aliquamdiu remanere, ut per eam posset ad melius promoveri, et eam forsitan promovere. Admiratur quidem in virgine tam devotam annorum juventutem, admiratur in juvene gratiosam [2] senectutem, admiratur in sexu fragili F fortitudinem tam robustam, in despecta et neglecta mentis pulchritudinem tam venustam. Erat nimirum facies virginis nativo beneficio luculenta, sed laboris et fletuum superfuso pulvere lutulenta ; honestare nitebatur ordo eam generis, lex naturæ, sed repugnans prævalebat contemptus pulchritudinis perituræ [3]. Quibus autem virginibus, viduis, continentibus præsidebat, non majorem, non se parem, sed quasi subditam exhibebat, dum quod aliis ad tenendum rigorem ordinis [4] imperabat, ipsa prius, ipsa districtius, curæ memor, oblita generis, observabat.

12 Hæc quæ tanta et tantis fulta meritis habe- *apud virum Dei perfectionem discere cupit,*

(1) Cfr. Bouvier. op. cit., pag. 80. Delchambre, op. cit., pag. 118. Geld. a Ryckel, S. Gertrud., pag. 123, ed. 1637.— (2) Cfr. Corblet, Hagiographie du diocèse d'Amiens, tom. IV, pag. 188.—(3) Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 363.—(4) Corblet, Hag. d'Amiens, tom. IV, pag. 306.—(5) Comm. præv., numm. 34 et 35. — (6) Acta SS., tom. III Julii, pag. 671. — (7) Ibid., pag. 60 ; tom. I Junii, pag. 224 et seq. — (8) Mabillon, Acta SS. O. S. B., tom. II, pag. 625, edit. 1724. Cfr. Hist. litt. de la France, tom. VI, pag. 90. — (9) Ibid., pag. 625. — (10) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 667 et seq. —(11) Cfr. Corblet, tom. II, pag. 252; tom. IV, pag. 136 et seq. Cfr. Acta SS., tom. VI Maji, pag. 393 ; tom. I Jun., pag. 121, 123 ; tom. II Febr., pag. 53.

[1] ardore *C.* — [2] morum gratuitam *A.* morum gravitam *B.* — [3] parituræ *A.* — [4] *om. C.*

batur

A batur, virum sanctum, magnum pontificem, non mediocriter admiratur, vultum ejus angelicum, os mellifluum in doctrina, mores digne compositos, mira præditos disciplina. Admiratur eum virgo pontificalibus infulis non tumentem, nil de supremo [1] Mæcenate, de regali prosapia referentem, relicta domo, patria, parentibus, exsulantem, fortem in proposito omne solum pro patria reputantem. Audit enim [2], et approbat de Scripturis optime disserentem, loquentem profundissime, tanquam de cœlo tertio revertentem, de Deo tam non novo nova rudibus et incognita proferentem, et in auribus auditorum multam super his gratiam obtinentem. Optat ergo virum sanctum virgo secum diutius demorari, et ne forte longius exsulet, modis quibuslibet alligari; consilioque inito, quo ab itinere firmius debeat revocari, quærit locum in quo possit ille Deo devotius et secretius famulari. Novit enim episcopum concursus et tumultus populi non amare, non libenter et frequenter ad quietem et silentium recursare, et ideo quærit locum aptum et solitarium invenire; quærit, inquam, et inventum gaudet tali desiderio convenire.

CAPUT V. eique cedit villam Fossas.

13 Erat autem locus ille vallis eo tempore nemorosa, circumsepta collibus, fontibus copiosa, frumento non abundans, sed ad [3] alendum pecoribus fructuosa, pratis adjacentibus præterfluente rivulo gratiosa. In qua valle silva circumposita quemdam viculum abscondebat, quem a diebus pristinis habitator rarus et pauperrimus incolebat [4], quia locum sterilem vel incultum non satis amat populi multitudo, neque multos concives colligit locus horridus et vasta solitudo. Quem locum aut viculum, qui in eo primitus habitarunt, ex re nomen imponentes, Fossas proprie nominarunt, eo quod situs loci, natura operante, humilis et depressus tanquam vallo circumdante supereminentia collium est obsessus. Et quia sicut tumultus populosæ conceditur familiariter civitati, sic amica est solitudo religiosæ hominum paucitati, locum istum virgo sancta viro justo voluit præsentare, ut in eo se receptans, possit a tumultu forensium absentare, ut cum fessus tædio, cum afflictus fuerit labore prædicandi, hic respiret, hic spiritum refocillet, grata requie contemplandi. Præsentatum vero et oblatum
C locum Foyllanus cum his qui secum erant, perrexit invisere, inventumque circumiens et diligenter aspiciens acceptavit, et tam suo quam suorum convenire proposito indicavit. Præterea considerans quod locum (ut dictum est) Fossas incolæ nominant [5], visionem illam memoriter ad medium revocavit, quæ sibi Romæ posito martyrii locum et sepulturæ nihilominus nominavit. Cognito ergo jam sepulturæ loco, non differt gratias exhibere, ibique missas celebrans, tam sibi quam loco illi Deum postulat præsidere, et admonens fratres suos illic tandem stabiles residere, eisdem residentibus et Deo vacantibus diligit assidere.

Monasterio ibi condito præest S. Foillanus;

14 Convocati quippe quamplures multo silvam studio succidere festinarunt, securi frutices, ligone et fossorio salices [6] exstirparunt, terramque rudem et incompositam ruderibus et arboribus nudarunt, et in brevi arabilem reddendisque aptam frugibus reddiderunt. Cujus loci opinio et ipsius pontificis, qui locum religiosius incolebat, longe lateque redolens, sibi plurimos attrahebat; quorum nonnulli ad usus illius larga beneficia conferebant, nonnulli vero se ipsos ad vivendum pariter transferebant. Sic processu temporis tam possessionum quam possessorum numerus augmentatur, et devotos conventus [7] Foyllanus [8] devotior ulnis tenerioribus amplexatur, sic in illis quasi unus ex illis, non præesse, sed esse gratulatur, imo sic inter illos, ut longe infra illos abjectus et humilis habeatur. Quotquot intelligit Deo placere, diligit, et affectu colligit spiritali. Ipsum quoque fratrem secundum carnem amore suscipit non carnali, omnium tamquam suis profectibus [9] diligit adgaudere, patientibus compati, mæstis et deficientibus condolere. Omnibus factus omnia, soli Deo vacare concupiscit; obliviscens quæ sunt retro, totus in atria Domini defatiscit; devotis instans precibus, absconditur in abscondito divinæ faciei; fidem et spem supergressus, adhærescere videtur speciei.

CAPUT VI. qui sibi paulo post S. Ultanum substituit,

15 Videns autem virgo sancta Gertrudis Fossas non mediocriter profecisse, et de imo et [10] humili velut caput [11] ad virtutum eminentiam sustulisse, gavisa est, et virum sanctum Foyllanum sollicite studuit adhortari, ut ad ipsam revertens non differret sua eam præsentia consolari. Non enim æquo satis animo sufferebat ut ille assidue collectis fratribus interesset, sic illorum curam gerens, ut aliis quoque indigentibus non prodesset, sed optabat ut sic Fossis illorum necessitatibus præsto esset, ut ipsi quoque virgini suisque virginibus tempore congruo non deesset. Sancto cujus desiderio Foyllanus nec valuit nec voluit contraire, cum et ipsum Deum sciret nonnunquam virginis precibus obedire; et Ultanum fratrem suum non differens super hoc diligentius convenire, illi curam imposuit, et omnia disposuit, prout monasterio noverat expedire. Ille quidem Ultanus elegerat longius [12] a conventu suum habitaculum removere *a*, et in eo vacans Deo sedere *a*
solitarius et tacere, suspensus a terrenis, cum Paulo in cœlestibus conversari, continuis instare laudibus, angelico ministerio delectari. Cæterum a fratre commonitus, affectu [13] non prosequitur [14] gratiorem, sed postponens quietem et otium, curam suscipit et laborem, timens ne inveniatur a semita rectitudinis plurimum deviare, si jubenti Foyllano præsumpserit vel ad modicum obviare.

ipse ad Gertrudem reversurus.

16 Rebus ergo dispositis, et Ultano fratribus præsidente, præsul redit ad virginem, Deo suaviter omnia disponente, et cum ea vacat Deo, incumbit studio sanctitatis; assistentes sibi docet religiosæ regulam veritatis. Qui assistunt, qui audiunt, qui præsulem et virginem digne considerant, qui præceptis et exemplis eorum gratanter obtemperant, de illorum consortio, de illorum gaudent convictu sociali, de affectu mutuo, de amore lætantur spiritali. Sic nimirum præsul et virgo simul viam mandatorum Dei currunt, sic [15] contendunt pariter in agone, sic animabus curandis invigilant, contempta corporum passione, ut se invicem æmulari videantur, et ad optatum [16] bravium certatim festinare, et quis cui præferri debeat, spectatores faciant dubitare. De eorum igitur conversatione, de convictu, de moribus et

[1] supino *A*. — [2] eum *C*. — [3] *om. B*. — [4] incolabat *B*. [5] nominarent *C*. — [6] silices *A*, *B*. — [7] convenas *B*, *C*. — [8] *deinceps* Foyllanus *B*. — [9] diligit et affectu-profectibus *om. C*. — [10] de loco hum. *C*. — [11] caput velut *C*. — [12] longiuscule *B*. — [13] affectum *C*. — [14] sibi *add. C*. — [15] *prius* si; *corr.* sic *A*. si *B*. — [16] jam diu *add C*.

doctrina

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG.

doctrina tantus odor [1], tantus fructus, tanta denique [2] vivendi redolet disciplina, ut non solum qui sub eis militant, eos studiosius imitentur, sed et longe positi, eorum famam celebrem [3], præclarum testimonium venerentur.

ANNOTATUM.

a *In tractu Fossensi memoria proditum est S. Ultanum, antequam abbatiam Fossensem regendam suscepit, in solitudine vixisse, in ædicula quam S. Agathæ dicavit* (1).

CAPUT TERTIUM.

Iter S. Foillani Fossas. A latronibus trucidatur. Miracula post mortem. Corpus repertum et Fossas translatum.

B

CAPUT VII. *Fratrem Ultanum invisurus,*

Dum [4] sic vivunt, dum sic proficiunt, dum plurimis utiles sic habentur, disponit Foyllanus fratres revisere, qui sub Ultani magisterio continentur; prius tamen Maldegarium, qui alio Vincentius nomine dicebatur, qui ei notus et familiaris et religionis merito [5] charissimus habebatur *a*. Quo audito, virgo Gertrudis [6], etsi eum ægre sustinet vel ad modicum absentari, huic tamen proposito convenienter non potest reluctari; hoc solum ab illo diligenter exigit et precatur, ut expleto negotio, mora postposita citius revertatur. Valedicens igitur vir sanctus sancto conventui, ejus se humiliter orationibus commendavit, et hoc ipsum tanta devotione [7], tanto fletu, toties et toties replicavit, ut ex hoc videretur quasi quodammodo præsagire quod non esset rediturus, quamvis crederet se redire.

per silvam Carbonariam transit, et a latronibus deceptus,

18 Acceptis autem paucis, profectus est, et intendens ire Sonegias, Carboneriam [8] silvam ingressus est, per quam præteriens, planitiem reperit spatiosam, clausam arboribus, herbida superficie speciosam, in qua erat tumulus aliquantulum eminens et sublimis, producensque rivulum grato murmure fons illimis, ad quem C locum sæpissime pastores finitimi confluebant, et tam pascuis pecora, quam se ipsos colludiis et colloquiis refovebant, et [9] specula, quam in prædicta tumuli eminentia fixerant, loca circumjacentia prospectabant, et pecora sua pascendi gratia dispersa longius observabant. Illuc vir sanctus veniens, et grata loci facie provocatus, pausandi gratia restitit, ibidem aliquantulum demoratus, et intuens quosdam viam publicam pertransire, sic eosdem pacifico sermone voluit convenire: « Vos, ait, qui transitis per viam, dicite quo tendatis, quis ille vicus est ad quem ire, vel forsitan redire festinatis; et cum hujus in quo stamus loci facies alicujus esse momenti videatur, dicite si apud vos quovis nomine censeatur. » At illi: « Locum, aiunt, in quo statis, Ampolines vocat vicinia; villa vero ad quam tendimus, vocatur Seneffia; et cum sol de occasu cogitet, et vespera festinet propinquare, bonum est vos nobiscum hospitandi gratia declinare. » Et recte locus ille Ampolines, hoc est ambitus pollens, nominatur, quia is quem silva circumposita naturaliter ambiebat, diffusa planitie, grata superficie præpollebat, et tam hominibus quam pecoribus jucunda ejus fecunditas arridebat; quem fecundum et jucundum, et pascuæ fructus exuberans, et fontis vena submurmurans exhibebat. Villa vero ad quam nequissimi homines pergunt ire, recte Seneffia dicta est, quia sine fide, sine fœdere, sine pace media, virum sanctum exorbitant et abducunt, et sub specie hospitalitatis, spondent beneficium et seducunt. Cum enim illum velut per quædam [10] compendia ducere se promittunt, in quasdam pastorum viles caulas [11] intromittunt, et dolosa malitia, violato jure, quo hospes hospitem colligit diligenter, de occidendo viro tractant et murmurant fraudulenter. D

socios hortando erigit.

19 Considerans autem vir sanctus nomen loci quod longe ante sollicitius memoriæ commendarat, ex quo scilicet divina visio locum ei sepulturæ et locum martyrii nominarat, intellexit mortem veraciter sibi proximam imminere, quam, etsi promptus est spiritus, infirma tamen caro non potuit non timere. Quem timorem parcit manifestare sociis ne turbentur, sed jubet et admonet ut in Domino confortentur, ut recolant et teneant quia vitam immarcescibilem sortiantur, si mortem imminentem forti constantia patiantur: « Fratres, inquit, homines isti nequam, qui promiserant et nos debuerant hospitari, vice versa, consilium perditum videntur machinari, et quantum intelligo, ira, imo furiis agitantur, et læsa fide, non beneficium, sed homicidium meditantur. Orate [12] igitur et instate, dum vobis spatium indulgetur; dum mali male murmurant, vestra devotio sollicitius operetur, ut cum eorum malignitas diffinitione exsecrabili fuerit confirmata, vestra ad sufferendum inveniatur firmitas præparata. » Hæc et hujusmodi Foillanus loquitur et sistit [13], et ipse in orando nihilominus vigilat et persistit, et tam prælatus quam subditus a sollicitudine vigili non desistit, donec malignus carnifex supervenit minaciter et assistit *b*. Qui viros sanctos inveniens sollicitos et pervigiles in orando, nullius reos culpæ addicit sententiæ gladiali, et peremptis innocuis gaudet miser malitia [14] triumphali. E F

Ipse, capite amputato, orare non desinit.

20 Vir autem sanctus Foyllanus, sicut in devotione et precibus totus erat, sic occisus gladio in eodem proposito perseverat, et re digna miraculi, amputato capite veluti mortem nescit, dum aliis tacentibus ipse a cœptis [15] precibus non quiescit. Quo audito, carnifex ultra quam dici valeat, obstupescit, et rem supra inauditam mirabiliter exhorrescit, timensque ne a loquente mortuo perpetratum homicidium reveletur, rursus in illum irruens, vulneribus addere vulnera non veretur. Quem occisum denuo et membratim crudelius laceratum abscondit in invio ramis et frondibus adumbratum, et cui non pepercit hominum [16] inhumanitas bestialis, reveretur et tuetur bestiarum

[1] tantus odor *om. C.* — [2] bene *add. C.* — [3] celebrent *A, C.* — [4] Cum *C.* — [5] *om. C.* — [6] Gerdrudis *et sic deinc. B.* — [7] tanta devotione *om. C.* — [8] Carbonariam *C.* — [9] de *add C.* — [10] quendam *B.* — [11] casulas *B.* — [12] State *C.* — [13] insistit *C.* — [14] militia *A.* — [15] acceptis *B.* — [16] *om. C.*

(1) Bouvier, Miroir de sainteté, etc., part. II, cap. IV, pag. 107. Kairis, pag. 11 et 71.

Et

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG.

A et avium feritas naturalis; nec dubitandum reor quin vir sanctus morte vexatus altera, repetito martyrio [1], duplici passione, nunc gaudeat duplicato beneficio præmii vel coronæ, et quem sævus carnifex morte mortuum iterum fecit mori, ille summus artifex gloriosum glorificet munere clariori. Nam si stella a stella [2] differre in gloria veraciter prædicatur, constat quod et martyr a martyre nihilominus differatur [3], et cui mors gemina velut præpotens temporaliter dominatur, eidem in præmio corona sine dubio geminatur.

CAPUT VIII. *Divinitus significatur martyrium S. Ultano*

21 Horum autem occisioni nullus qui renuntiaret, interfuit, nullus planctum funebrem, exsequias de more nullus exhibuit, eorum cadavera nullus humana sollicitudine tumulavit, non quisquam ad tumulum preces, psalmos, non quævis funebria decantavit, non denique pro occisis salutarem hostiam immolavit. Diu ergo latuit homicidium perpetratum, donec dies redituro positus pertransiret; quo transito, cum præsul ad Gertrudem virginem non rediret, virgo pie sollicita Ultanum, misso nuntio, sciscitatur, quid ei super tanta mora præsulis videatur. At ille: « Cum missas, inquit, celebrans nuper altario B præsto essem, et offerens sacrificium, ejusdem præsulis juxta solitum memor essem, visa est mihi columba ante faciem volitasse, corpus quidem niveum, sed alas sanguineas ostentasse; unde gemens conjicio et afficior hujuscemodi conjectura, quod ille fuso sanguine morte premitur immatura, et cum, sublato fratre, merito doleam de jactura, ad cumulum dolendi, timeo ne forte careat sepultura. » Hoc audito, virgo sancta inconsolabiliter contristatur, et eum, qui secum est, tam clerum quam populum lacrymabiliter adhortatur, ut non differat Deum privatim et publice deprecari, quatenus verbum istud non permittat diutius occultari.

et S. Gertrudi, quæ reperta sacra corpora

22 Ad mandatum virginis festinat clerus et populus Deum exorare, instare vigiliis, devoto spiritu jejunare, et ab injuncta oratione et jejunio non quiescit, donec ipsi virgini rei veritas innotescit. Quodam quippe diluculo, expleta synaxi matutina, oranti astat virgini luce fulgens angelus repentina, eique familiariter more loquitur consueto, et tristem ejus ignorantiam sermone refovet mansueto: « Virgo, ait, pater ille tuus C tibi dilectissimus, de quo quæris, de quo doles, de quo times, de quo sollicita sic haberis, cum his qui secum ierant, gladio malignantium interfectus, adepto quod optaverat, in cœlestibus est receptus. » Hujusmodi alloquio virgo sancta non mediocriter confortatur, gaudens quod optata veritas tandem certius declaratur, et [4] illuc assumptis utriusque sexus [5] plurimis, pergit ire, festinans quem dilexerat, quamvis mortuum, invenire. Cum autem illo quo tendebant pariter, pervenissent, et defunctorum corpora prævio lumine reperissent, religionem pietas, fidem humanitas antecessit, et dilatis psalmis, cantu seposito, clamor nimius intercessit; clamore mitigato, psalmi congrui et funebria cantica subsequuntur; devoti clerici religionis debitum exsequuntur, commendant animas, angelos eis postulant subvenire, cum tamen non sit dubium laudes [6] quam preces sanctis martyribus convenire.

Nivellam transferenda curat. c

23 Virgo autem sanctorum corpora colligens c siccatis vulneribus, terso cruore, lota diligentius, sindone munda vestit, et exsequentibus cæteris solemne officium animarum, ipsa corpus præsulis rigat abundantia lacrymarum. Et mirandum quod eadem corpora longa dierum [7] serie sub ramis jacuerint, vel sub divo, et jam læsa fuerint situ, imbre, aere corruptivo, supra morem tamen corporum diu carentium sepulturis, nihil prorsus dure olent, sed longe et late redolent instar balsami sive thuris. Lota igitur, ut dictum est, et linteis involuta corpora feretris imponuntur, et magno tam cantantium quam plorantium concursu Nivellam deferuntur; dubiumque est, utrum magis doleant de injuste et nequiter interemptis, an, dolore deterso, tandem gaudeant de inventis. Ipsa quoque virgo ad portandum præsulis feretrum se supponit, susceptumque, nisi lasso corpore, non deponit, et infirmo corpori fortis amor dat profectum, lassatisque viribus, amor tamen nescit lassitudinem vel defectum.

CAPUT IX. *Præsente Didone Pictavensi episcopo*

24 Cum Nivellam veniunt, ponunt in ecclesia corpora defunctorum, et missas celebrant cum devotione plurima populorum, illisque dubitantibus utrum ibi an alibi [8] debeant sepelire, abbas Ultanus adest, sic illos aggrediens convenire: E « Ex divino, ait, consilio voluntas fuit præsulis, fixum propositum, multa cura, ut post ejus obitum Fossis eum colligat sepultura; quem si quis alias intenderit et contenderit [9] sepelire, tam Dei quam præsulis voluntati videbitur contraire. » Consentit virgo, consentit et populi multitudo, consentit et Dido Pictavensis episcopus, qui eo tempore orationis gratia illuc venerat, et divina visione commonitus, defuncto Foyllano lætus occurrerat. « Surge, ait angelus, et occurre citius Helyæ [10] venienti, » et hoc ipsum tertio inculcat audienti, et hæc illi admonitio subito somnum rupit, et ille evigilans in verba hujuscemodi mox erupit: « Quid sibi vult, ait, talis admonitio de Helya? Estne frivolum, ut in somnis assolet, an forte prophetia? Unde habet Helyas propheta antiquissimus huc venire, ut ei venienti obviam possim ire? » Dum hoc volvit et revolvit, nec sufficit Dido pontifex admirari, ecce adsunt qui nuntiant Foyllanum mortuum apportari, et audiens planctus populi, clericorum lugubres melodias, occurrit et ait: « Iste, quantum arbitror, est Helyas. Quantum, inquit, sentio, et hujus fama vel opinio protestatur, quantum ætas prædicat, quæ tota F sine macula decursatur, quantum habet cordis munditia, morum series, ordo vitæ, quæ a puero, carni renuntians, mundum transiit expedite, sicut propter nonnullam convenientiam Helyas dici meruit Joannes Zachariæ, sic revera non personam, sed similitudinem obtinet hic Helyæ. »

corpus S. Foillani transfertur, edito miraculo

25 Hoc attendens Dido præsul, Foyllanum devote veneratur, et cum Gertrude conferens, gratanter accipit quod de illo tam solemniter prædicatur; de quo sepeliendo videns quanta Ultano sit devotio, quanta cura, ratum habet quidquid illi de istius complacet sepultura. Igitur virgo sancta et tam cleri quam populi numerus infinitus, non cura domestica, non negotiis præpeditus, impositum corpus vehiculo Fossas non differunt reportare; quorum præcurrunt plurimi adventum funeris nuntiare. Qui cum ad Sambræ fluvium [11] gradu concito per-

[1] repetiti martyrii *C.* — [2] a stella *om. C.* — [3] discernatur *C.* — [4] *om. C.* — [5] *om. C.* — [6] magis *add. C.* — [7] *corr. supra vocem* dierum *add.* 78. *A.* — [8] alibi. — [9] condecerit *B.* — [10] Helias *et sic deinc. C.* — [11] *in margine e regione* Sambræ fluvium *add. man. rec.* apud Aytblot *aut* Aylblot *A. in apogr. Brux.*, 8928 Ayvblot.

venissent

AUCTORE PHILIPPO DE HARVENG.

venissent et hiemalibus tumentem pluviis excessisse longe alveum invenissent, vellent nollent, a cursu proposito destiterunt, et tam illi quam cæteri, donec vehiculum adfuit, restiterunt. Venientes autem jugales vehiculi, non bubulco, non stimulo, juxta solitum commoventur, sed muniti quadam fiducia, tumescentes aquas ingredi non verentur, et ab ingressu vel progressu, nullo prorsus obstaculo sunt remoti [1], quia in eo quod portabant onere, manifestius sunt confisi. Statim enim ut aquas juvenculorum ungulæ tetigerunt, re miranda, undæ tumidæ subsiderunt, et visus est tam subite ille tumor pristinus annullari, ut jam possit vadum illud non solum equo, sed et pede facile transvadari. Unde et vadum illud, Gertrudis vadum ex tunc et deinceps appellatur, quod nimirum melius et tutius [2] vadis cæteris prædicatur, eo quod et preces virginis et meritum martyris videntur obtinere, ut facilius transeatur, quod et ipsi passu facili transiere.

in monasterium Fossense.

26 Quo transito, Fossas, quo tendebant, citius pervenerunt, ibique plures tam religiosos quam populares sibi obvios invenerunt. Quibus una concurrentibus dolor intolerabilis renovatur, et B omnis turba præsulem tanquam recens mortuum lamentabatur [3]. Qui ejusdem exsequias planctu et cantu devote celebrantes, et in loco competenti cum honore maximo tumulantes [4], expletis missarum et psalmorum solemniis, Ultano [5] valedicunt, et omnes una voce, implorata requie, benedicunt. Qui non solum sibi astantibus et ibidem ministrantibus videtur interesse, sed et cunctis eum digne requirentibus dignatur præsto esse; imo quisquis ejus memoriam ubicunque locorum diligit frequentare, eum sibi propitium, ejus sentit patrocinium salutare. Unde et ego qui in scribendo quæ prædicta sunt, utcunque laboravi, qui cum illa inciperem, eum mihi adfore postulavi, nunc etiam ejusdem precibus, ejusdem meritis me commendo, ut ejus interventu quandoque valeam adipisci quod intendo. Ipse quippe sic in cœlis, sic inter angelos, optata requie, divina facie gratulatur, ut suorum in terra laborantium memor et misericorditer adjutor habeatur; sic ipse suorum ea, quæ sua est, benevolentia miseretur ut, carens omni miseria, cum illo et in illo æternaliter glorietur, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula sæ- C culorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Hoc iter Sonegiense ante Philippum nostrum narravit Hillinus (num. 31 et 32), indicans simul ad S. Madelgarium venire solitos esse SS. Eltonem, Ghislenum, Amandum, Eloquium, aliosque plures. Idem in Actis S. Eltonis legimus :* Ubi etiam [*apud S. Madelgarium*] confluebant quotidie *SS. Amandus, Ursmarus, Erminus, Aldegundis, Waldetrudis, Gertrudis,* venerandus sacerdos Foillanus cum Ultano fratre a monasterio Fossensi (1). *Commercium autem illud, ut ostendit Cornelius* D *Smet* (2), *nequaquam certum est, et tota illa Vita dubiæ omnino fidei videtur. Porro S. Vincentium, ait Franciscus Vinchant* (3), *ideo visitavit* S. Foillanus, *quod eum in monasterio Sonniacensi ægrotare acceperat.*

b *Latronum Seneffiensium posteros pecunia mulctatos dicit Seb. Bouvier : quod scilicet tributum Seneffia quotannis Rhodiensibus canonicis pendebat* (4).

c *Passim apud recentiores legimus* S. Foillani *caput separatim a corpore fuisse inventum, et in loco quo jacebat, ex quercu fontem miraculo emicuisse* (5). *Ibi anno* 1141 *sacellum in honorem sancti martyris conditum fuit, quod anno circiter* 1640 *refecit Philippus Malapert, Rhodiensis abbas. Prope fontem lapidi hæc inscripta fuerant:* Fontis locus martirii demonstrat privilegium; *et infra :*

Martirii Foillane tui fons signat arenam
Qui subito sacra prodiit ortus humo (6).

LECTIONES DE S. FOILLANO [a].

a

LECTIO IV. Fullianus, patre Filltano, principe Hiberniæ, matre vero Gerge, regis Scotorum filia natus, sacris et humanioribus literis a Brendano, Esbrenensi episcopo, est eruditus. Fama vero ejus sanctitatis late circumfusa, Hibernorum episcopus accersitur. Quo munere cum fungeretur, et jam omnium plausum cum concivisset, timens vitam famosa sui nominis inter notos gloria maculare, cessit et ignotior apud Anglos maluit apostolicum munus et doctorem agere salutis. Sed postea vastata Anglia, et monasterio quod ibidem ad littus maris ex dono Sigeberti regis struxerat, diruto, ad urbem Romam peregrinatus est. Quem Martinus papa benigne suscipiens, prædicationis gratia ad Gallias destinavit. In quibus etiam multos Jesu Christo filios peperit.

S. Foillani itinera,

LECTIO V. Cumque apud Gertrudem virginem aliquamdiu moratus esset, liberalis virgo de patrimonio suo locum Fossas nuncupatum viro sancto donavit : ubi monasterio ædificato, aliquatenus resedit ; tandemque illius optimis dis- F ciplinis fulgentis, ut verbi Dei dispensationi liberius instaret *, curam fratri suo Ultano reliquit. Intereaque a Gertrude revocatus, sese quamplurimis in exemplum bonorum præbuit operum. Quadam vero die Sonegias profecturus, assumptis tribus sociis, Carboneriam silvam ingressus, a nefariis hominibus, sub hospitii simulato nomine promittentibus se per compendia quædam ducturos, in viles pastorum caulas intromissus est. Ibique violato hospitalitatis jure, lupi ut ovina contecti pelle, de occidendo viro inter se tractare cœperunt. Quare Fulliano post matutinarum laudum expletionem, fratres suos ut in Domino confortentur, et ut dum indulgetur orent, hortanti,

domicilium Fossense, mors,

* instarent cod.

[1] relæsi *A.* — [2] totius *A.* — [3] lamentatur *C.* — [4] tumulate *A.* — [5] ultimum *A.* tumulato ultimum *B.*

(1) Acta SS., tom. III Julii, pag. 61. — (2) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 668. — (3) Ann. d'Haynau, lib. III, cap. XIV, pag. 110, edit. 1648. Bouvier, pag. 112 et seqq. Biograp. nation. de Belgique, tom. VII, col. 186. Cfr. Jacques de Guyse, Hist. du Hainaut, tom. VII, pag. 98, 136, 437, edit. 1629. J. Desmay, La vie de S. Fursy, pag. 109, Paris. 1623. Kairis, pag. 11. — (4) Part. II, cap. V, pag. 129. — (5) Vinchant, Annales d'Haynau, lib. III, cap. XIV, pag. 110. Bouvier, part. II, cap. I, pag. 136 et seqq. — (6) Th. Lejeune, L'ancienne abbaye de S. Feuillien, pag. 169 et seq.

cruentus

A cruentus assistit carnifex ; qui reperiens sanctos sollicitos et vigiles, sententiæ addicit capitali. Res vero digna miraculi, amputatis omnium quatuor capitibus, unus præsul ipse Fullianus a cœptis precibus non quiescit. Quo per carnificem audito, et ultra quam dici valeat obstupescente, timuit ne a loquente mortuo patratum scelus reveletur, atque irruens, denuo vulnera vulneribus addit, et membratim crudelius laceratum, in invio ramis et frondibus adumbrato abscondit. Verum enim vero cui non sic pepercit hominum crudelitas bestialis, ferarum et avium reveretur feritas naturalis.

et translatio. LECTIO VI. Cum autem diu jacuissent inhumata corpora, sancta Gertrudis, monita ab angelo, nec non beatus Ultanus, visa, dum altari astaret, sanguine perfusa columba, per signum igneæ columnæ, a tellure qua sanctorum reposita erant corpora ad cœlum usque porrectæ, nihil grave post septuaginta octo dies situs, sed suave redolentia reperientes, terso diligenter cruore, Nivellas collegerunt. Tunc autem obviam Fulliano, sub nomine Heliæ, divina jussione ter commonitus Dido, Pictaviensis episcopus, qui tunc B Nivellis erat, cubitu surgens, confestim ire properavit. Subinde vero corpus beati martyris vehiculo impositum, Fossas ex divino consilio transtulerunt. Nam cum Sambrem fluvium, hiemalibus tumentem pluviis, longe alveum excessisse præcurrentes multi invenissent, et ob id illic constitissent ; contigit ut, quamprimum subsequentes plaustri jugales, non excitati, ut assolet, sed sua eruptione properantes, aquas attigerunt, factum sit non solum equo, sed et pede euntibus vadum transmeabile.

ANNOTATUM.

a *Has lectiones de quibus in Comm. præv., num.* 12, *exscripsimus ex codice ms. Bruxellensi* 8928, *fol.* 66. *Simillimæ sunt iis lectionibus quæ ad diem* 31 *octobris exhibentur in* Ecclesiæ Leodiensis Breviario Ferdinandi episcopi-principis auctoritate denuo recognito *et edito Leodii anno* 1636 ; *atque etiam in* Officiis propriis Ecclesiæ Leodiensis ad formam Breviarii C Romani redactis *anni* 1666. *De variis* Foillani *Officiis in Gloria Postuma fusius erit dicendum.*

MIRACULA S. FOILLANI

AUCTORE HILLINO

ex codice Montensi 8439 [a].

Miraculis sanctorum viri pii delectantur. INCIPIT PROLOGUS IN MIRACULIS BEATI FOYLLANI MARTYRIS. Gesta sanctorum humana pietas diligentissime solet amplecti, et miraculis quæ misericors Jesus per eos operatur, maxime delectari : quia, cum per id quod exterius ostenditur, eorum merita ponderat, quodammodo de virtute in virtutem proficiens, ad superna vehementius anhelat*. Unde jam passione beati martyris Foillani metrica digestione parata, verso stylo, decrevimus etiam ipsius aliqua reserare miracula, prætermissis his quibus in via peregrinationis hujus, Deo opitulante, claruit, vel quæ per Dei gratiam ad sepulchrum ejus miris modis patuisse contigit ; seu quibus signis, aut qua revelatione, vel a quibus personis de loco sepulturæ corpus ejus suspensum fuerit. Humilitas tua, familiarissime magister Sigeberte *b*, in hoc opusculo non modicam scribendi confert audaciam : quia qui versuum nostrorum olim non abdicasti chartulam, confidimus quoniam non indignaberis et hanc sancto martyri subservire schedulam ; præsertim cum tuo instinctu labori huic me devoverim, tuoque favori me confidenter inclinaverim. Sicut enim absque discrimine navis inter fluctus a gubernatore dirigitur : sic auctoritatis tuæ manu fultus, pes dictantis absque offensione graditur. EXPLICIT PROLOGUS.

*hanelat *cod.*

AUCTORE HILLINO.

ANNOTATA.

a *Præter hunc codicem, quondam in monasterio S. Foillani prope Rhodium in Hannonia, nunc in publica bibliotheca Montensi servatum, et ejusdem codicis apographum* E *olim ad Bollandianos missum* (1), *nullum novimus in quo exstent* miracula *ab Hillino conscripta.*

b *Sigebertus ille videtur esse Gemblacensis, celeberrimi chronici auctor. Cfr. Comm. præv., num.* 9.

CAPUT PRIMUM.

De sanctitate loci in quo obiit S. Foillanus. Violatores puniti. Sanguis sancti martyris ebullit.

INCIPIUNT MIRACULA *a*. In pago Hainaugia *b* nomine, in nemore nuncupato Charbeneria *c*, loco qui dicitur Ampolinis *d*, contermino parochiæ *e* vici qui vocatur Sterpeis *f*, ubi fusus est cruor innoxius beati Foillani martyris et pedissequorum ipsius, facto procinctu determinatum est atrium, in cujus medio ligneum *g* ecclesiolæ constitutum est ædificium, et altare ad laudem Dei sub honore martyris ipsius erectum. Ubi dominicis et festivis diebus *h* ad ecclesiasticum obsequium *i* confluebant accolæ vicorum adjacentium. Cœpit igitur haberi loculus celebris finitimis nationibus, ob innumera signorum prodigia, quæ fiebant ibi divini nutus gratia. Nam ab indigenis crebro quasi luminaria de nocte spectabantur, et quasi melodiæ canentium audiebantur. Insuper et ægri variis et miris visionibus admoniti, qualicumque corporis aut animi morbo gravabantur, in locum adducti, fusis precibus, beati martyris interventione liberabantur. I *Ampolinis, locus martyrii S. Foillani, prodigiis illustris,*

II *nunc etiam sacer habetur et inviolabilis.*

3 Etenim mota provincia, quotiescumque bellorum ingruebat asperitas, vicinia cuncta plaustris vehentibus res in eo loco coadunabat necessarias, sub tutela pii martyris conservandas : ob cujus sanctitatis venerabilem memoriam, Dei pietas usque in hodiernum diem ibi suum ostendit beneficium, et dignum memoria miraculum : videlicet

(1) Mss. reg. Bibl. Bruxell., num. 8928, fol. 67 et seqq.

AUCTORE HILLINO.

videlicet liberum et inviolabilem hactenus manere locum ab omni manu prædonum, furum aut latronum. Asserunt quoque, si contigerit aliquando non solum hominem, verum aliquod brutum animal, eo metu mortis confugere ab insequentium prava velocitate, velut in præsidio tutum fore : cum pro dignitate loci vereantur inhabitantes infra septum atrii nunc usque vel equitare, vel animalia, nisi tempore seditionis, introducere *k*.

k
III
Ibi martyris sanguis ebulliit.
l
* et *alia manu sup. lin.*
** sic *corr.*
m

4 Accidit ibi nuper, inter plurima quæ prætermittimus, res nova et admiratione satis digna : scilicet de loco ubi passus est martyr Foillanus, sanguinem ebullire *l* et * mirabiliter ** manare, quam multis videntibus et stupentibus, tam viris quam mulieribus. Quod ubi custodi Sonnegiensis ecclesiæ *m*, qui eidem parochiæ præerat, nuntiatum fuit, velut incredulus tam incognitæ rei, quamplures ab eisdem partibus venientes, si hæc ita se haberent, percunctari non desiit. Quibus eadem testantibus, necdum satis credidit : sed se eo venturum, quasi qui redargueret et exprobraret quæ dicebantur, promisit. Venit, vidit, credidit et obstupuit : atque Deo et
B sancto martyri gratias egit. Denique cum magna
IV veneratione Liquorem illum in pyxide collegit : et intra sanctuaria ecclesiæ Dei, qua beati confessoris Madelgarii, cognomine Vincentii, corpus quiescit, cum quibusdam sanctorum monimentis
n et reliquiis *n* ibidem repertis honorifice reposuit. Quid æstimabimus, charissimi, hujusmodi fore signum : nisi quia sanguinem, quem passionis tempore tellus in se recepit, in testimonium martyrii præsulis, annuente Deo, humanis aspectibus manifestavit ?

V
Mulier in capite læsa, S. Foillano *invocato, liberatur.*

5 Nostris etiam temporibus, in eodem atrio forte die dominica mulier mulieris alterius incubabat gremio, quatenus pexa cæsaries et exquisita sub æstivo leniretur umbraculo. Factum est autem ut cum obdormisset, a medio superciliorum usque ad consummationem occipitis, verticem capitis ejus quasi scindi per medium, et spatio plus quam trium momentorum interius cum vitæ periculo patere cerebrum. Illa autem, quæ velut instar monstri rem hanc exhorrebat, statim nomen Domini cœpit invocare, et auxilium beati martyris deposcere : statimque sicut prius
C solidato capite, quasi rei miræ testis apparuit canities in dextra cæsariei parte, non comparente priori et ætati congruo colore. Nec longo post tempore, cum evigilasset, quasi graviter afflicta multo planctu gemebat : et ipsi quæ rem tantam viderat, sciscitanti si quid in somnis sibi præter solitum contigisset, referebat gladii percussione se graviter in vertice lædi : sed manu martyris a læsione liberari.

VI
Fur, rebus ablatis oneratus,

6 Olim infra terminum ejusdem atrii domus cujusdam agricolæ sita erat, cui hortus plantandis oleribus sufficiens appendebat; cujus amplitudo, secundum quod oculis æstimatione metiri poterat, dimidia parte sui intra atrium, dimidia autem extra atrium se extenderat. Porro ea pars horti quæ atrio magis obnoxia fuerat, sata leguminibus fructus sui abundantia cultoris sui
o spem et laborem confortabat *o*. Quidam vero, cui
I sua non satis erant, de nocte sepem ascendens, hortum latenter introivit, et illicitis tamquam licitis fructuum primitiis se delectare cupiens, fasciculum fabæ colligavit, colloque sibi temerarius ad deferendum imposuit. Sed, agente Deo, non secundum illicitam voluntatem ei successit.
Etenim velut hortulani curam gerens, iteratione D
frequenti, quasi spatium atrii metiens, angulos et ambitum loculi nocte continua perambulabat, et erroneus cum onere se sua repetere putans, fessus admodum, requie somni perdita, ventre vacuo, frigore perustus, fragili tantum sepe conclusus, redire vel exire nequaquam valebat.

II
Deo agente, corripitur.

7 Rusticus igitur diluculo surgens, domum suam circumlustrans, furem in horto cum onere deprehendit, et re comperta, quanta admiratione mox interius obstupuit, tanta verborum exacerbatione reum furti redarguit, et facti pœnitentem ac pudibundum, ideoque impunitum, liberum abire permisit ; fierique tale miraculum per beatum martyrem animadvertit. O inæstimabilis ratio misericordiæ Dei ! quod miser homuncio constrictus divina justitia, nescius hortum fere tota nocte pererravit, velut illicitæ voluntatis, qua rem proximi concupierat, nec furti commissum perfecerat, pœnitentiam egit, et in hoc quod se rem hujuscemodi perpetrare voluisse, nec licuisse puduit, animum ulterius furandi pulchre correctus amisit. Res pia, homine ipso confitente, vicinis omnibus innotuit, locusque sanguine martyris initiatus venerabilior haberi devotiusque E
frequentari cœpit.

III
Miles, in atrium S. Foillani *irruens, punitur.*

8 Item nuper in eadem vicinia forte miles habitabat qui, sicut mos plerisque militaris ordinis est pro quæstu suo causas odii in rusticos quærere, minis ac crebris insultationibus a plerisque, quæ sibi necessaria erant, extorquebat. Hic dum quadam die saltus et agros quæstus causa peragraret, virum qui sibi petenti rem, vel qua carere non poterat, vel quam ad manum non habebat, olim negaverat, a longe transire vidit. Quem comprehendere volens, et suffocando tormentare, calcaribus equum urgens, instanter fugare cœpit. Vir autem ruricola sollers sui circumspiciens, equitem post se festinantem agnovit, ac pro se timens, ad atrium præmemoratum plantis valde pernicibus fugiendo pervenit, et ad sui præsidium pii martyris opem invocavit. Eques vero dum fervido cursu fugientis IIII
viri tereret * vestigia, quasi mox comprehensurus * terreret ; *cod.*
eum irrupit in atrium. Quod præsumpsisse statim pœnituit miserum. Caballus enim rabie repentina fremens, sessorem suum a se repulit, et seipsum hac illac vagando misere perturbavit. F
Sic martyris merito contigit, ut qui sine causa simpliciori injuriam ingessit, injurias molestiores perferret, et qui nulla sua re multatus damnum infligere voluit, non immerito damnum gravius incurreret.

V
Fraxini mulier ad S. Foillani *corpus usum loquendi recuperat.*
p
q

9 Ungaris *p* sive barbaris olim Galliæ nostræ partes depopulantibus, quia nondum locus fossis fuerat circumdatus, consilio tam laicorum, quam clericorum, venerandum sancti martyris corpus delatum est in vicinum oppidum, quod nuncupatur Fraxinus *q*, super ripam Mosæ convenienter situm in rupibus. Ubi cum orationis gratia multi convenissent, et pro fiducia martyris misericordiam Dei suis in necessitatibus singuli quæsissent, mulier auditu destituta, linguæque carens officio, subsecuta est reliquos, veniam deprecatura, cordis, non oris alloquio. Quæ cum una cum pio desiderio oblationem suam apposuit pheretro, ab arcano colligationis suæ soluta vinculo loquitur de improviso, gratias agens Deo, cujus ineffabili clementia tanta beati martyris senserat beneficia. Deinde post hymnorum jubilationem, post prolixam laudum inclamationem, censum

AUCTORE HILLINO.

A censum sui quotannis solvendum sancto martyri vovit : quod, permittente Deo, pluribus annis adimplevit.

VI *Sanatur puella cæca et multi pestiferi.*

10 Sed et vidimus quia puella diu cæcitatis caligine detenta fuerit, et tamen postea viderit; quæ sicut ipsamet fatebatur, visum beati martyris ope recuperavit. Anno etiam quo pestilens ignis *r* occulta vindicta Dei membris irrepsit hominum, pedibus cruribusque maxime putrescentibus, adductis aliquibus ineffabili peste destitutis in oratorio ubi requiescit venerandum præsulis corpus, pestem teterrimam misericordia Dei in multis compescuit, et eos extincto igne pestifero vitæ reservavit *s*.

ANNOTATA.

a *In margine alia manu additum est* Dominica infra octav. lect. prima, *et sequentes itidem lectiones numeris indicantur : quos etiam nos in margine adscripsimus. Atque ita confirmatur quod prodidit Molanus :* Ibidem *(in monasterio S. Foillani prope Rhodium)* in Nocturnis B leguntur gesta miraculorum S. Foillani, quæ idem Hillinus scripsit ad magistrum Sigebertum (1).

b *Pagus major* Hainaugiæ, *ut explicat C. Duvivier* (2), *videtur complexus esse tum Hannoniæ minorem pagum, vicarias scilicet Bavacensem, Montensem, Melbodiensem vel Altimontensem, et Lobiensem; tum pagum Fanomartensem, comitatum scilicet Godefridi, in quo jacebat Vuambia* (Wambaix) *in tractu Cameracensi, vicariam Valentianensem* (Valenciennes)*et minorem pagum seu vicariam Templutensem.*

c Charbeneriam *silvam, quam alii alibi sitam fuisse dicunt, putat Car. Duvivier jacuisse ad dextra fluvii Scaldis, a Valentianis aut ultra, usque ad Gandavum* (3). *In plures minores silvas fuit aliquando divisa : scilicet Broqueroiam, Sonefiam, Silvam Mormal et Carboneriam proprie dictam, positam inter Sabim* (Sambre) *usque Thuinum et oppida Montes, Sonegias, Braniam-Comitis et Gosselies. Eam Carboneriam dictam putat noster Bucherius* C (4) a carbonibus qui, ex fagis inibi frequentibus, tunc (ut et hodie) fieri et ad vicinos deferri solebant. *Quæ et Cangii et aliorum plurium est sententia.*

d Locus ille Ampolines, hoc est ambitus pollens nominatur, *ait Philippus a Bona Spe* (5), quia is quem silva circumposita naturaliter ambiebat, diffusa planitie, grata superficie præpollebat, et tam hominibus quam pecoribus jucunda ejus fecunditas arridebat; quem fecundum et jucundum et pascuæ fructus exuberans et fontis vena submurmurans exhibebat. *Contra* Ampolinem *vocatum dicit Vinchant* (6) *quod locus Apollini quondam fuerit sacer. Utrum et quomodo prisci Galli Apollinem coluerint, multum fuit disputatum* (7) *neque nostrum est in his immorari. Hoc autem inter omnes convenit, Ampolinem fuisse ubi nunc exstat Rhodium, imo pressius, ut ferunt, in loco qui hodie vocatur* La haie du Rœulx (8). *Quæ vox* haie, haia, *sæpe olim indicabat silvæ partem sepibus circumdatam, in qua feræ includerentur et a venatoribus captarentur.*

e Parochia vici qui vocatur Sterpeis *complectebatur totum illum locum, omnes illas* villas de quibus ecclesia *vici Sterpeensis* decimas recipiebat. *Ita Joannes Raepsaet; qui etiam parochiarum in Galliis origines refert ad sæculum VIII iniens, seu trecentesimum circiter annum antequam in civitatibus episcopalibus erectæ sunt* (9). *Quod si per tot sæcula in oppidis quæ episcopos habebant, (excepta urbe patriarchali Alexandria,) non fuerunt inauguratæ, hanc causam fuisse explicant cum multis aliis cardinales Gerdil* (10) *et de la* E *Luzerne* (11), *quod ibidem episcopus ipsemet munia ecclesiastica obibat, ejusque locum, si non posset, supplebant numerosi presbyteri ab eo deputati.*

f Sterpeis, *qui locus in Vita S. Madelgarii, sæculo XII scripta, dicitur Sterpeias* (12), *jacet prope Rhodium, et vernaculo sermone vocatur* Strepy (13).

g *Ligneæ ecclesiæ non videntur in antiquo Belgio fuisse adeo raræ. Legimus verbi gratia in Chronico Lobiensi S. Ursmarum hujusmodi ecclesiam sæculo VII ædificasse* (14) : *idem fecerunt sæculo IX parentes SS. Herlindis et Renildis virginum Mosaci in Belgio* (15). *Qui construendi modus ad nostrates forsan venit per Scotos, quorum mos erat exstruere ecclesias* non de lapide, sed de robore secto... atque arundine tegere (16). *Primam lapideam ecclesiam apud Pictos a Scotis conversos ineunte sæculo VIII monachi Romani, petente rege, construxerunt* (17).

h Festa *præter diem dominicam celebranda sæculo XI recensuit Burchardus* (18) *: nempe* F *Natalem Domini, S. Stephani, S. Joannis evangelistæ, SS. Innocentium, octavam Natalis Domini, Theophaniam, Purificationem S. Mariæ, Pascha cum tota hebdomada, Rogationum dies tres, Ascensionem Domini, dies Pentecostis, festa duodecim apostolorum, maxime SS. Petri et Pauli, S. Laurentii, Assumptionem Deiparæ, ejusdem Nativitatem, Dedicationem basilicæ S. Michaelis, dedicationem*

(1) Usuardi Martyr., ad diem 31 oct., annot., edit. 1573. — (2) Recherches sur le Hainaut ancien, tom. I, pag. 80 et seqq. — (3) Ibid., pag. 14 et seqq. — (4) Belgium Romanum, lib. XII, cap. XI, pag. 380. Duvivier, op. cit., pag. 11 et seqq. Cfr. Maury, Les forêts de la France dans l'antiquité, Mémoires prés. à l'Académie des insc., ser. II, tom. IV, pag. 32 et seqq. — (5) Vide sup., Vita V S. Foillani, num. 18. — (6) Annales de la province d'Haynau, lib. III, cap. XIV, pag. 110, edit. 1648. — (7) Cfr. Julius Cæsar, De Bello Gallico, lib. VI, cap. 17. Martin, La religion des Gaulois, tom. I, pag. 378. Académie des Inscriptions, tom. XXIV, pag. 349 et 392, anno 1756. — (8) Cfr. Th. Lejeune, Coup d'œil sur le canton du Rœulx, pag. 34. — (9) Œuvres complètes, tom. V, Des droits des Belges et des Gaulois, lib. V, pag. 72 et seqq. Cfr. Examen libri Mariani Verhoeven de regularium et sæcularium clericorum juribus et officiis, cap. VI, num. 4, pag. 139 et seqq. — (10) Opp., tom. XV, Resp. ad episc. Ebredunensem, pag. 343, Romæ 1809. — (11) Droits des évêques et des prêtres, col. 153, edit. Migne. — (12) Acta SS., tom. III Julii, pag. 669. — (13) Duvivier, Le Hainaut ancien, pag. 53, 62, 196. Burchardus Camer., in diplom. anni 1125, apud Miræum, Opp. diplom., tom. I, pag. 103. Gislebertus, Chronicon Hanoniense, in Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. XXI, pag. 523 et 620. — (14) Vos, Lobbes, son abbaye et son chapitre, tom. I, pag. 363. — (15) Acta SS., tom. III Martii, pag. 390. — (16) Acta SS., tom. III Febr., pag. 21. Cfr. Lingard, Antiquities of the Anglo-Saxon Church, tom. I, cap. VI, pag. 240 et seq., edit. 1858. — (17) Beda, Hist. Eccl., lib. V, cap. XXI, col. 271, edit. Migne. — (18) Burchardus, Decreta, lib. II, cap. LXXVII, col. 640, edit. Migne, Patr. lat., tom. CXL.

cujuscumque

AUCTORE HILLINO.

cujuscumque oratorii, festa Omnium Sanctorum et S. Martini. Quibus addendæ festivitates a singulis episcopis in suis episcopiis indictæ.

i Ecclesiasticum obsequium *diebus dominicis præstandum per plura sæcula non aliud videtur fuisse quam Missæ auditio : idque colligitur ex conciliis Agathensi anni* 506 (1), *Aurelianensi anni* 511 (2), *et capitulari Caroli Magni anni* 787 (3). *Quæ lex, utpote a Burchardo, scriptore sæculi XI* (4) *relata, tempore Hillini nondum obsolevisse videtur. Qui plura de antiqua diei dominici celebratione velit, adeat Antonium Binterim* (5).

k *Atrium illud*, facto procinctu determinatum (*num.* 1), *in quo* asserunt velut in præsidio tutum fore quisquis eo confugerit, *ad memoriam revocant atria illa in medii ævi monumentis sæpe citata, quæ*, perinde ac ædes sacræ *quibus obversabantur*, asyli et immunitatis jure donata erant (6). *De quo jure, ut in Belgio vigebat, librum edidit eruditus vir J. J. E. Proost* (7).

l *Memoratis his aliisque prodigiis, addit Philippus Brasseur* (8) : Et ne quis prædicto-
B rum fidem elevet, moneo (antequam ulterius progrediar) quod ad prætacti bullientis sanguinis memoriam in media ecclesiæ navi erectum hodieque stet S. Foillani signum : quo in loco ejusdem corpus inventum fuisse aiunt, ubi ab anno 1639 (etsi jam ab ante) extare solet sacellum cum additis hospitum cameris magnifice instauratum, et in eo fons ad instar putei : hic olim e terra prorupit, invento S. Pontificis capite.

m Custodi ecclesiæ, *qui etiam æditius vocabatur, demandata erat cura templi rerumque sacrarum. Sonegiis quidem erat presbyter; sed id munus, in partibus septentrionalibus, ob presbyterorum aut clericorum defectum, non raro laicis credebatur* (9). *Fata ecclesiæ Sonegiensis collegit Theophilus Lejeune* (10).

n Reliquiarum *quas per plura sæcula coluit populus Sonegiensis, elenchum dedit Theophilus Lejeune* (11).

o *Adscripsit rursus alia manus :* Finis. In Octavis lect. 1, *et alios deinceps numeros.*

p *De hac Hungarorum irruptione agemus infra, ubi de fatis reliquiarum* S. Foillani *erit disserendum.*

C q Fraxinus oppidum, situm in rupibus, *non est hodie nisi ditio parochiæ* Lustin *prope Namurcum, habetque nomen vernaculum* Sur-le-Rocher de Frêne. *In eadem parochia sunt etiam aliæ ditiones quibus nomen simile* (12). *De Fraxino copiosius dicendum erit in Gloria Postuma, cum de* S. Foillani *reliquiis earumque translationibus agemus.*

r *In margine scriptum est alia manu :* Finis.

s *In Annalibus Laubiensibus legimus ad annum* 1090 : Hoc anno orta est pestis in hominibus quæ arsura dicitur, qua etiam multi perierunt (13), *et eodem anno in Annalibus Leodiensibus :* Annus pestilens, multis hominum sacro igne computrescentibus (14). *Quæ lues etiam a multis aliis historicis commemoratur* (15).

CAPUT SECUNDUM.

Sanationes mirabiles. Beneficia a S. Foillano canonicis Fossensibus tributa.

Rolceis in ædicula S. Foillani matrona capitis dolore liberatur. *a*

Vico Rolceis *a* matrona quædam consuetudinario capitis dolore laborabat, nec aliquem nisi Deum languori suo posse mederi sperabat. Erat autem in eodem vico, in memoria supradicti martyris, ecclesiola, qua vicini de more completo ad parochiam sancto obsequio, pia veniebant orare diligentia. Quadam vero die hoc oratorio mulier, familiæ suæ sustentata manibus, introducitur : quatenus Deum et sanctum martyrem Foillanum cum lacrimis appellans, infirmitatis diutinæ detentione liberari mereretur. Post oblationem igitur cum oraret, inter orandum obdormivit, nec longo post evigilans, interni doloris sui aculeos cessasse lætabunda persensit, laudansque Deum, incolumitate percepta, domum nullo sustentante redit. E

Cingulum S. Foillani mulieribus prægnantibus utilissimum.

12 Cum multa hujuscemodi digne notanda prætereantur, adhuc egregium et divinum in cingulo præsulis accipe miraculum. Si contigerit aliquando puerperam aut mulierem dolore partus graviter laborare, dilatoque tempore partus de vita desperare; cingulum beati pontificis e scriniolo deargentato cum reverentia sacerdotis manibus assumitur et defertur, ut eo præcincta muliere, muliebria naturæ solvantur, et dolores passionis intimæ minuantur. Audivimus et expertum est plures hujusmodi in tactu ejus liberari; quod haud dubium est, quin valeat meritis et intercessionibus pii martyris imputari.

S. Foillanus auxiliatur duobus canonicis in tempestate, *b*

13 Agnoscamus etiam beneficentiam martyris in miraculo nihilominus accepto, sed eventu rei dissimillimo, et ad commendandum pulcherrimo. Duo Nivialensis *b* ecclesiæ canonici nuper in Rheni * partibus agebant obedientiam vini. Quod cum naviter ad utilitatem Deo servientium explevissent, et onerata rate soluto fune navigarent, ab occidentali cardine, procella sæviente, maxima tempestas irruit, quæ terribili aquarum inunda- F tione metu mortis omnes perculsit. Nam visa quarundam navium periclitatione, quæ remis velociter actis strenue præcurrebant, tanto magis sibi timebant, et in spem vitæ vota Deo fusa prece vovebant. In tanto demum angustiarum mortis articulo, alter canonicorum, Gerlo nomine, sanctum martyrem Foillanum frequenter et attente cœpit invocare : credens ejus suffragio posse se tantum discrimen quasi propinquæ mortis evadere. Nec mora; sub densitate tempestuosi aeris, visa est a dextris ejus stare quasi imago hominis nautas ad navigandum confortantis, et navim quo remigare habebant impellentis. Mox adeo lenem senserunt surrexisse ventum, qui perflans velum satisfaceret desiderio naufra-

* Reni *cod.*

(1) Sirmondus, Concilia Galliæ, tom. I, pag. 170. — (2) Ibid., pag. 182. — (3) Ibid., tom. II, pag. 154. — (4) Op. cit., lib. II, cap. LIV et LXXI, col. 634 et 638. — (5) Denkwürdigkeiten, tom. V, pars I, pag. 123 et seqq. P. De Ram, Vies des Saints, tom. VII, pag. 1, edit. Bruxellis 1850. — (6) Cangius, Gloss. lat., vo *Atrium.* — (7) Histoire du droit d'asile religieux en Belgique. — (8) Origines Han. cœnobiorum, pag. 203. — (9) Cfr. Acta SS., tom. XII Octobris, pag. 851. — (10) Mémoire historique sur l'ancienne ville de Soignies. — (11) Ibid., cap. VII, pag. 77 et seqq. — (12) Vander Maelen, Diction. géogr. de la province de Namur, pag. 178. — (13) Mon. Germ., hist., Scriptt., tom. IV, pag. 21. — (14) Ibid., pag. 29. — (15) Cfr. ibid., tom. XVI, pag. 501, 604, 623, 639. Bouvier, op. cit., part. III, cap. III, pag. 196 et seqq.

gantium

AUCTORE HILLINO.

A gantium. Deinde ad laudem Dei sancto martyri psallere non distulerunt, et post in locum suum re bene acta redeuntes, piam rem, sicut acciderat, in medio retulerunt. Vidimus quippe post eos ipsos fratres humili habitu mentisque devotione cœnobium, quo beati pontificis ossa quiescunt, introire, et cum veneratione votorum suorum munuscula altari imponere, et hanc eandem rem, sicut erat, palam facere.

et canonicis Fossensibus bis litigantibus de terminis

14 Inter pauca quæ pro meritorum dulcedine ex ipsis beati martyris mirabilibus excipiuntur, stilo occurrit, quibus quantisve patrociniis fratribus de rebus ecclesiæ sæpius angustatis ex insperato subvenerit. In prædio quod vocatur Mihertinis *c*, quod appendet usui fratrum Fossensis ecclesiæ, quercetum stabat, quod juri suo quidam nobilis ex potestate vendicabat: asserens illud terminis villæ suæ, Bossuth *d* nomine, subjacere, sicut aiunt. Diu lis hæc inter viros utriusque potestatis maxima fuit, donec die constituto, prælatus ecclesiæ Fossensis cum advocato suo *e* contra adversarium rem discutere venit. Pars autem quæ videbatur injuste contendere, cœpit ad id adinventione callida confugere, quoniam eo B nequaquam Mihertinensium juris esset, quod aquæ rivus, qui ibidem interfluit, limes agrorum vicinarum potestatum foret: hac fraudulenti occasione sperans ad se attrahere, quod cum violentia sibi nitebatur usurpare. Ibi partis utriusque fautores oratione perplexa plura, ne res ad effectum duceretur, interserunt: et quasi puderet singulos suam non prævalere partem, rem ipsam, quia vesper propinquus erat, in crastinum differunt. Sicut condictum fuit, in crastino redeunt, et quercetum, sicut asseritur, in ea parte fluvioli qua stare non solebat, inveniunt: cessataque jam lite, rem miram beati martyris imputant meritis; qui per gratiam Dei, tam insolito signo quod erat juris ecclesiæ suæ, detinuit.

prædii Mihertinensis,

15 Item in eodem fundo, scilicet Mihertinis, dum de proximis vicorum terminis ageretur, et inde maxima lis inter villicos oriretur, die denominata per advocatos, quædam pignora martyris, pera videlicet et baculus, ibi deferuntur, et in medio partium utrarumque ponuntur. Ibi quidem in publicum oratione partium promulgata, judicibus ex utraque parte sedentibus, communi censura C decretum est, ut advocatus loca quæ fore sui juris æstimabat, perambularet: et mox ea sui juris esse jurejurando per idoneos testes legitime confirmaret. Ille itaque caballum ascendens, justi limitis metas præteriit, sed divinæ potestatis justitia protervam ejus confidentiam sic correxit. Nam solida terra cœpit sub eo repente dehiscere, et tanquam profunda palus infra se cornipedis vires per singulos passus exhaurire, donec currentibus multis et clamantibus, ne se perditum iret, immo potius ab incepto desisteret, et iram vindictæ Dei non incurreret, confusus acquievit, reumque se confitens, coram omnibus pollicitus est, in res ecclesiæ non se ulterius delinquere, vel aliquid temere præsumere. Hoc autem miraculo et vir prohibetur a perjurio, et a peccati liberatur laqueo, et ecclesia lætatur suo jure retento.

et villæ Fleruis.

16 Villa quoque Fleruis *f* nomine cuidam ingenuo jure hereditario cesserat in patrimonium: excepta quarta parte, quæ competebat usibus canonicorum Fossensis ecclesiæ. Sed sicut moris est plerisque potentibus, circa se manentes qui sui juris non sunt, magis opprimere, et eorum incommoda sua semper commoda putare: terminos quos juste possederat, transgrediens, ecclesiæ Dei possessiunculam cœpit, servis suis instigantibus, invadere: dicens eam partem, quam invadebat, sibi non usurpare, sed publica pascua fisci totius fore, nullique fas esse ibi vel ædificare, vel arare. Mansionariis *g* autem et servis ecclesiæ *h* Dei resistentibus, et prælato loci renitente justis responsionibus, dicto die convenitur in publicum, ut rei veritas rationi pateret omnium. Simulans igitur tyrannus ille sibi, in causa pro qua convenerant, præcipue justitiam placere, sedato conventu: « Veni, inquit, injustitiam exaltare, et æquitatem opprimere », cum dicere decrevisset « æquitatem exaltare et injustitiam premere. » Quem cum pœnituisset etiam et puduisset dixisse, frustra laborans corrigere, facto silentio coram omnibus, illud idem secundo dixit, sed et tertio manifeste repetiit: ac si in eo dictum illud dominicum experiretur: « Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. » Hac ergo occasione vir locuples pudibundus acquievit; et mox in laude martyris plebs acclamatione maxima personuit, qui famulantibus sibi tam pulchro patrocinio subvenit. E

Equus viri ecclesiæ agris nocentis fit rabidus.

17 Contigit etiam olim jam propinquo messis tempore, equitem per culturam indominicatus ecclesiæ transire, in termino villulæ Phalisulis *i* nuncupatæ. Quo eo descendente pausationis gratia, datur ablato freno sonipedi pascendi licentia. Accepta libertate caballus in terra de more volutatur. Hinc excussus, novas fruges avide pascitur, et damnosus conculcando, simulque pascendo, majus de seipso damnum suo incutit domino. Nam velut in ultionem damni frugum, illico versus est in rabiem, et periculose frendens, castrum Fossas introiit, maximum omnibus incutiens terrorem. Ibi plerumque claustri * interioris muralia saxa dentium angore perfringens, calcibus quoque feriendo dissolvens, miris se subrigebat saltibus, donec expiravit manu multorum perturbatus.

* *al. m. sup. lin.* castri

S. Foillani interventu miles a prædatione impeditur,

18 Nuper imperatore Henrico *k* contra Menapes *l* ascendente pro defensione Cameracensium, quos impugnabant, pars exercitus Teutonicorum, transiens per Pongeias *m* vicum appendentem usibus Fossensis ecclesiæ, assumebat sibi in prædam quæcumque oculis suis obvia fuerant. Contigit autem ut quidam eorum cumeram indominicatam frumenti frangere laborarent, et deprædari. Sed ad hoc sibi vires non suppetere non modicum mirati, cum janua parum munita, pariesque circumquaque fragilis haberetur, ab incepto cesserunt ex voluntate Dei. Hujus rei eventu, qui viderunt et audierunt, cum gaudio stupefacti, super clementiam et dignitatem meritorum martyris laudaverunt summam et incomparabilem potestatem Dei. Quod etiam cujusdam idonei presbyteri relatione, qui rei interfuit, didici, in medio referendum esse censui.

reus vinculis exsolvitur,

19 Præpositus ecclesiæ nostræ, Rabbodo nomine, quendam tanquam gravis injustitiæ reum in jus legum forensium advocaverat. Quem judex vades non habentem, arbitrio consedentium thelonеario *n* custodiendum tradiderat; thelonearius autem eum in domo sua ligneis compedibus astrictum retinebat. Quid multa? Eadem die jam inclinata, celebria kalendarum inventionis beati martyris *o* incipiebant: cum vir prædictus præ desiderio libertatis apud Deum et sanctum martyrem votis obtinuit et lacrimis, ut in primo

galli

AUCTORE HILLINO.

galli cantu *p*, horis videlicet matutinalibus, sopitis custodibus, de improviso solveretur a compedibus. Qui, clandestina nolens abire fuga, thelonecario ter ex nomine vocato, se solutum ex misericordia Dei denuntiavit : apertoque domus ostio, lætus in templum confugit. Qui cum orasset, gratesque Deo et sancto martyri retulisset, mox tam laicis quam clericis rei eventum indicavit : et sic tantæ festivitatis lætitiæ liber et securus inter cæteros affuit.

et sanatur vir debilis.

20 Quibusdam etiam ex nostris haud multo transacto tempore præ foribus ecclesiæ sedentibus, debilis quidam, corruptis genuum nervis, sustentans se baculis subhumeralibus, ad orandum supplex introivit. Cumque diutinam complesset orationem, nervos paulatim restitui sensit ; ac sine aliqua sustentatione, incolumis et ovans exsiliens, quo migrare habebat, misericordiam Dei divulgando, migravit.

ANNOTATA.

B a Vicus Rolceis *idem putatur ac Roliers, qui in polyptychis Ecclesiæ Leodiensis anni* 1558, *a ven. canonico C. De Ridder editis, numeratur inter beneficia Concilii Florinensis* (1). *Jacet hæc parochia, quæ hodieque vocatur* Roly, *in provincia Namurcensi, inter Philippopolim* et Mariæburgum. Sed locum in quo miraculum contigit, nuncupat Sebastianus Bouvier* vicum Rossely, vulgo Rohey, prope Ogniacense monasterium : ubi exstabat olim ædicula S. Foillani, haud procul a Sabi, in agris dictis d'Aiseaux : quod sacellum jam dirutum est (2).

* Philippeville

b *De Niviallensibus canonicis et canonicabus actum fuit in Actis SS. Belgii* (3) *et in Gallia christiana* (4).

c Prædium Mihertinum, *lingua vernacula* Mertenne, *est hodie pars parochiæ Castillon prope Walcurtum, in provincia Namurcensi* (5).

d Bossuth. *Non ita procul a Fossis duo sunt vici quibus hujusmodi nomen est : alter* Bossus *prope Walcurtum, alter* Boussu-en-Fagne. *De priore hic agi indicat Hillinus.*

C e Advocati ecclesiarum, *ut notum est, ii erant qui ecclesiarum vel monasteriorum* jura et bona tuebantur, quibus id muneris conferebatur, ut essent, qui in publicis judiciis earum causas defenderent et actoris vel rei partes agerent (6). *Hoc dignitatum genus, cujus exordia scriptores ad remotissima tempora referunt, ubique fere viguit* (7). *Capituli vero Fossensis videntur per longum tempus fuisse advocati domini de Morialmé* (8).

f Villa Fleruis *(quæ eadem dici potest ac Flerius, Fleru, hodie* Fleurus (9) *in Hannonia) anno* 1145 *oppidum facta traditur, quum* *Henricus, cognomine Cæcus, comes Namurcensis, eam mœnibus circumdedit* (10). *Hinc intelligitur cur Hillinus, qui ante annum* 1145 S. Foillani *miracula descripsit, dumtaxat villam, non vero oppidum nuncupet. Quamquam recentiores quidam auctores putant* Villam Fleruis, *de qua in miraculis, fuisse dumtaxat ditionem aliquam seu prædium* vici Fleurus (11). D

g Mansionarii *dicebantur qui ratione* mansi *vectigal solvebant.* Mansus *vero seu* mansum *erat quoddam prædium, domus quædam rustica, cui certa portio agri annexa. Nulla autem erat ecclesia (ita præscripserant varia tum concilia, tum capitularia) quæ non unum saltem mansum haberet. De variis mansorum generibus optimum commentarium scripsit Benjaminus Guérard* (12).

h Servi ecclesiæ *nuncupabantur qui vel ad ecclesias vel ad monasteria pertinebant. Non secus ac servi fisci, melioris conditionis erant quam alii servi, multoque mitius a suis heris habebantur* (13).

i Villula Phalisulis *hodie vocatur* Falisolle, *estque vicus provinciæ Namurcensis, distans ab oppido Fossis unam circiter leucam.* E

k *Cfr. Comm. præv., num.* 6; *ubi monuimus hæc de Henrico IV vel de Henrico V posse intelligi. Auctores nonnulli rem definite ad bellum anni* 1102 *referunt : quod re quidem vera in sat multis annalibus solum consignatur, omissa expeditione anni* 1108 (14).

l *Quos Hillinus* Menapios, *hos auctor Gestorum Galcheri episcopi Cameracensis* Flandrenses *vocat* (15). *Quod mirum non videbitur recogitanti quinam fuerint olim Menapiorum fines* (16).

m Vicus Pongeias *quisnam fuerit, utrum* Poncia *prope Jeneffe in tractu Namurcensi, an unus ex viculis quibus nomen* Ponchau *in Hannonia, an alius quidam, non facile definietur.*

n Thelonearius, *id est exactor* thelonei *seu* vectigalis.

o Celebria kalendarum inventionis B. Martyris : *Inventio* S. Foillani *celebrabatur XVII kal. februarii, id est die* 17 *januarii.*

p Primus galli cantus, *id est post mediam noctem ; secundus autem validior sub auroram : unde hoc tempus vocatur* gallicinium. *Nemo mirabitur hunc ineuntis diei indicandi modum apud Hebræos, Latinos et Græcos usitatum, etiam in Belgio, quod vel ex Hillino discimus, sæculo XI fuisse usurpatum* (17). F

—

(1) Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique, tom. II, pag. 388. — (2) Miroir de sainteté, part. III, cap. III, pag. 191. — (3) Tom. III, pag. 171 et seqq. — (4) Tom. III, col. 576. — (5) Duvivier, Le Hainaut ancien, pag. 308. — (6) Glossarium latinitatis medii ævi v° *Advocatus*. — (7) Cfr. J. de St-Génois, Histoire des Avoueries en Belgique. Muratori, Antiquitates medii ævi, tom. V, col. 275, edit. Mediol. 1741. Calmet, Histoire de la Lorraine, tom. VI, col. CLXIX et seqq. — (8) Borgnet, Cartulaire de Fosses, pag. XVIII, XLI, 20, 75 et seqq. — (9) Cfr. De Reiffenberg, Monuments rel. aux prov. de Namur, etc., tom. I. pag. 64, 105. — (10) Galliot, Hist. génér. de Namur, tom. III, pag. 294 et seq. — (11) Bouvier, op. cit., pag. 171. — (12) Polyptyque d'Irminon, tom. I, cap. VII, pag. 577 et seqq. — (13) Polyptyque d'Irminon, tom. I, cap. VI, pag. 351 et seqq. Acta SS., tom. XII Octob., pag. 361. — (14) Bouvier, op. cit., pag. 184. Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. III, pag. 135, tom. IV, pag. 21, tom. V, pag. 14. — (15) Gesta pontif. Camer., pag. 90, ed. C. Desmedt. — (16) C. Piot, Les Pagi de la Belgique, pag. 1 et seq. — (17) Cfr. Erasmus, Opera omnia, Adagiorum chil. III, cent. VII.

A

CAPUT TERTIUM.

Elevatio corporis S. Foillani et miracula tunc edita.

Matrona quædam, quæ Fossensi ecclesiæ

Matrona quædam haud infimo nata loco, tempore viduitatis suæ pristinæ vitæ consuetudinem gestiens in melius commutare, quid sibi optimum foret, quid etiam expediret, non solum interna consideratione, verum quorumdam suorum consilio cœpit attente scrutari. Demum adepto consilio tam per se quam per suos, prædiorum suorum loca, satis ad commorandum idonea, deseruit : et castro Fossis juxta monasterium beati Petri, apostolorum principis, ac venerandi martyris Foyllani *a* sinceriter habitare delegit, tum pro dignitate præsentis sanctuarii, tum quia psallentibus Deo clericis quotidie delectaretur in jubilatione spirituali. Illic itaque sibi soli minime vivens, liberalis in domesticos, liberalior in pauperes erat. Psalmis, jejuniis, vigiliis seipsam B domabat. Interdum pro devotione sanctorum peregrina multis in locis Deo militabat. Ad hæc ex monitu caritatis intimæ participari desiderans orationibus cleri, beneficiisque fidelium ecclesiæ, Berengarium, venerabilis loci præpositum, religiosum et præstantis ingenii, consuluit ; et ejus adjutorium super hoc expetiit. Hujus ergo consilium animadvertens usu frequentis colloquii suæ convenire intentioni, Henrico *b*, piæ memoriæ episcopo, sibi in sanguine proximo, quod in corde hæreret, professa est : impertirique sibi præbendam inter canonicos, illud idem non tam volentes, quam optantes, humiliter deprecata est. Hanc autem episcopus ut domesticam familiariter admisit, petitionibus ejus acquievit, bonis operibus insudare confortavit : partim pro consanguinitate, partim pro ingenuitate, partim quod ad utilius refertur, pro * profectu ecclesiæ. Gaudens equidem assecutam esse se quod tantopere moliebatur, ex intimo præcordiorum affectu Deo congratulabatur.

(* vox fere erasa)

devotissima est,

22 Diligentius igitur et familiarius, ex caritate qua redundabat, se fratribus ingerebat, et ecclesiæ necessitudinibus, oratione, consilio, largitione succurrebat. Verumtamen præter hæc beneficiorum ejus insignia, sub die qua memoria archangeli Michaelis celebris et jocunda habebatur, fratribus ab ea suis expensis annua refectio diligenter administrabatur. His et hujuscemodi morum affectionibus, æquitate videlicet et condescensione, utilitati consulebat animæ suæ ; proficiens de die in diem multimoda virtutum probitate. Sane qua ratione quave pietatis industria res augeret ecclesiæ cogitabat : sed hoc ad effectum ex facili perducere non valebat, quoniam exhereditare pignora sua prædiorum portionibus nec volebat, nec poterat. Attamen benevolentiæ passibus ac beneficentiæ gradibus paulatim nitens explere, si non ex toto, saltem in aliquot, quæ pia meditatione conceperat, humano favore remoto, frugalitatis virtute, quæ modestia fulcitur ac temperantia, pecunia de reditibus suis collecta, non avaritiæ causa, sed profectus ecclesiæ gratia, in posterum animæ suæ sic consulere decernebat.

(* alia manu corr. necessitatibus)

S. Foillani reliquias, pretiosoferetro impositas, c

23 Feretrum artificiosæ pulchritudinis gestatorium *c*, in quo beati sacerdotis ac martyris Christi Foyllani cineres et ossa reponerentur, metallorum fulgore diligenter intendebat insignire ; quatenus ad tempus eo decor augeretur ecclesiæ, et cuncta tempore necessitatis aut pauperibus erogarentur, aut inquirendis ecclesiæ facultatibus opportunitate sua distribuerentur. Præfato igitur præposito consulente, dictante, suamque operam adhibente, manibus aurificis ad unguem opus sculptile pretiosumque componitur, ubi passio supradicti pontificis in eminentioribus arcæ lateribus, in inferioribus vero quatuor paradisi flumina, duodecimque apostoli cum litteris eorum significantiam exprimentibus, evidenti ratione repræsentabantur, et pulchro spectaculo delectabiliter aspicientium oculi pascebantur. Ad hæc videres in altera frontium scrinii quasi majestatem Dei super aspidem et basiliscum ambulantem, in altero velut angelos animam præsulis assumentes, ac desuper manum dominicam protegentem eam et excipientem *d*. Deinceps quid facto opus sit, publice diffinitur : scilicet ut res ad episcopum referatur, cujus auctoritate causa decenter succederet, et pro memoria martyris amplius indeleta permaneret.

(AUCTORE HILLINO.)

I *transferendas curat,*

24 Igitur prælatus canonicorum Fossensium, prout omnium voluntas erat, episcopo sanxit indicare, quid fideles ecclesiæ fieri proposuerint super egregii præsulis ac martyris Foyllani translatione, referens orando, posse cuncta prospere succedere, si res memoriæ digna ejus præsentiæ magnificaretur auctoritate. Episcopus autem, re sibi relata, vir ut erat religiosus, ut amator loci, ut diligens executor ecclesiasticæ consuetudinis, petitionem fidelium ecclesiæ lætus exaudivit : certoque die, Deo permittente, se in loco affuturum ad exequendum quicquid tanta res exigebat, benigne spopondit. Si quidem ex constituto cum idoneis personis venit, apparatum rei laudavit, plebem infinitam convenire stupuit.

II *maxima solemnitate.*

25 Exierat enim fama per confinia regionis de translatione mox futura corporis præmemorati martyris : conveniebantque ex congregationibus et parochiis monachorum, clericorum, sanctimonialium atque laicorum maxima multitudo ; multi pro plangendis erratibus, multi pro tanti conventus spectaculo. Proceres autem cunctique majores promiscui sexus, prout cuique res sua suppetebat, ad altare quo reliquiæ martyris F expositæ fuerant, munera pro suis reatibus abolendis offerebant. Nonnulli vero de populo qui præcedebant, datis oblationibus suis, a loco sanctuarii recedere præ multitudine subsequentium nequaquam poterant, et in tanta pressura coacervatæ plebis ii qui propius accedere nequibant, oblationes suas a longe projiciebant ; quorum frequentia sic in ecclesia Deo deservientes impediebat, ut nec in choro canonice psallerent, nec missarum solemnia de more celebrarent.

III *Quo die sanatur vir quidam calculosus,*

26 Contigit autem eadem nocte res memoriæ digna, et venerationi fidelium non incongrua. Quidam calculi laborans molestia, pia beati martyris expertus est suffragia. Nam de nocte consurgens matutinalibus horis, spe sibi concepta recuperandæ sanitatis, in templum ascendit et orationi devotus diu incubuit. Ibi quippe res pia relatu memoriæque digna contigit ; quia cum præ nimia contritione cordis, precibus, lacrimis ac votis appellaret frequentius auxilium supradicti martyris, Deo donante, sic invenit remedium tædiosæ ægritudinis. Etenim cum adhuc oraret, contritum in frusta * cum urina sanguine

(* frustra cod.)

AUCTORE HILLINO.

sanguine permixta calculum emisit ; quæ mox, oratione finita, colligens, multis ostendit, nec amplius ejusmodi morbo laboravit.

V *alius vir languidus,* * plaustri *cod.*

27 Ipso quoque die misericordiam Dei beatique martyris magnificentiam expertus est vir languidus ruricola, diutini languoris destitutus molestia. De longinquo quippe, conjuge puerisque suis suadentibus, advectus plaustro *, manibus suorum introductus est in monasterio. Igitur vir, pia cordis devotione magis quam verbi oratione, propter nimiam inbecillitatem sui, in templo paulisper jacens oravit : intra se statim se melius habere sensit. Nam dolore paulatim interius languescente, prisca cœpit incolumitate vigere, surgensque absque vehiculo, martyris merito, cum suis ad sua rediit.

V *et adolescens cujus manus arida erat.*

28 In tanta difficultate veniendi et exeundi, non solum a presbyterio, verum etiam a toto templi spatio, episcopus cum dignioribus personis officio peracto, quod huic non indigne rei competebat, jussit ut ageretur processio. In platea autem qua de castro contra solis ortum exitur, turbis undique confluentibus, corpus martyris extra ferebatur. Stans igitur ex adverso adolescens, cujus aruerat fere cum brachio dextera B manus, corpore pronus contra feretrum humiliabatur mente devotus, sicque, viso martyris feretro, Dei propitiationem humiliter implorabat : « Succurre mihi, beatissime martyr, tuis precibus, ut in * infirmitate mea sit mihi propitius misericors et miserator Dominus. » Quid multis ? Quia sperans in Domino numquam in confusione relinquitur, intercedente beato martyre Foillano, dolor in gaudium convertitur, dum per gratiam Dei juvenculus incolumitati pristinæ restituitur. His tribus, præter alia, miraculis ad laudem sanctæ Trinitatis hæc festiva dies decorata celebratur, dum calculosus curatur, languidus vitæ restituitur, aridus curatur.

* *add. al. man. sup. lin.*

VI *Hujus translationis decernitur annua memoria facienda.*

29 Hinc extra villam accepta statione, stans episcopus in eminentiori loco, post sermonem, quo dulcedine vitæ celestis astantium corda delinierat, absolutis in confessione delictorum suorum omnibus, annuam hujus diei celebrari indixit observantiam, ad honorem et gloriam trini nominis Dei, et æternam hujus translationis piissimi præsulis Foillani *e* memoriam. Statuit etiam ex decreto majorum, die videlicet ante C diem festum, die quoque post diem festum institoribus, omnibusque locum frequentare volentibus pacem : ut singulis annis his diebus ad nundinas vel ad orandum in locum pacifice venirent et a loco pacifice redirent *f*. Damnavit quoque anathemate perpetuo, qui huic contrairent statuto. Igitur anno Incarnationis Dominicæ millesimo octogesimo sexto, tertio nonas septembres, indictione nona, factus est hic dies solito celebrior Castro Fossis, sub veneratione præmemorati præsulis ac martyris, ad honorem Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus in seculum seculi *g*. Finis *.

* *add. al. man.*

ANNOTATA.

a *Docet nos Hillinus Fossense monasterium sæculo XI fuisse sub tutela SS. Petri et Foillani. Quanta fuerit medio ævo pietas erga S. Petrum, quot ei ecclesiæ et monasteria sacra* D *exstiterint, non est cur fuse explicemus, cum omnibus notum sit.*

b Henricus episcopus, *dictus Verdunensis, quia ante suum episcopatum erat archidiaconus Verdunensis, Leodiensi Ecclesiæ ab anno* 1076 *ab annum* 1091 *præfuit. Quum hic dicatur* piæ memoriæ episcopus, *certo inferri posset hæc non ante annum* 1091 *scripta fuisse, nisi hujuscemodi formulæ aliquando de superstitibus usurpatæ fuerint* (1).

c Gestatorium *seu* Feretrum gestatorium *est capsa in qua sanctorum jacent reliquiæ* (2).

d *Hoc loco adjecit alius scriptor :* Elevatio beati Foyllani, *et paulo inferius* lectio prima, *dein* lectio secunda, *et inde porro : quod etiam nos in margine indicavimus.*

e *Festum translationis* S. Foillani *die 3 septembris quotannis celebrabatur, ut infra dicitur.*

f *Nundinæ plurimis locis celebrabantur quo tempore sancti patroni agebatur dies festus. Id certe in Anglia, Belgio, Gallia, Hispania, Italia obtinuisse, inter omnes constat* (3). E

g *Totam hanc miraculorum partem, scilicet caput tertium, ex eodem codice ms. edidit noster Cornelius Smet in Actis sanctorum Belgii* (4).

CAPUT QUARTUM.

Miracula, interveniente S. Foillano, patrata. Beneficia plura ab eo collata.

Candela in S. Foillani honorem miraculo inflammatur. a

Femina quoque quædam, prout olim noverat, locelli hujus oratorium ingressa, candelam *a* ad honorem Dei martyrisque Foyllani cum pia devotione cordis apposuit altari. Hinc paulo post cum vellet oratione facta digredi, deprecata est obnixe mulierem viduam inibi commorantem, curamque loculi gerentem, quatenus in ipso diei termino candelam quam obtulerat, accenderet, F ut tota nocte lux in oratorio pro veneratione martyrii præsulis minime deesset. Sic ergo peregrina digrediente femina, mulier vidua, quasi quod petebatur, adimpletura, candelam ipsam ab altari submovit ; et in arca servandam usquedum nox interveniret, reposuit. Appropinquante vero nocte, mulier quod pollicita fuerat, ex incuria neglexit, et pro consuetudine dormitum ivit. Cumque crastina die surrexisset et ipsam arcam occasione data reserasset, aspexit : o nova res ! omnino combustam esse candelam, quam ibi reposuerat, et se peregrinæ feminæ votum ex oblivione defraudasse, multum dolebat. Stupens siquidem admiratione hujuscemodi eventus, timensque valde ne quid ex supellectili sua combussisset ignis clandestinus, a vestibus lineis super quas candelam collocaverat, favillam ignis oris sui flatu propulit, et manu sua cineres excussit, et a combustione tam ipsas vestes, quam cætera illæsa reperit. O quam admirabilis extitit

(1) Cangius, v° *Memoria.* — (2) Ibid., v bis *Feretrum* et *Gestatorium.* — (3) Cfr. ibid., v° *Nundinæ.* Messager des arts et des sciences, Gandæ 1851, pag. 193. Diction. univ. géogr. de la France, tom. V, pag. 639 et seqq., Paris. 1805. — (4) Tom. III, pag. 21 et seqq.

hujus

A hujus feminæ devotio! Quam pro merito martyris falli non passa est miseratio cœlestis a voti sui desiderio!

Ecclesiæ parietem reficienti adest S. Foillanus.

31 Dudum hujus oraculi paries ex vetustate declinabat, et sècundum quod videbatur introeuntibus, jam ruinæ proximabat. Vir autem quidam suo labore suisque sumptibus ad restruendam ædem ligna ceciderat *, et ea ædificio convenientia curiose paraverat. Effossis ergo scrobibus, ubi postes statuti parietem intertextum constringerent, vir ille huic admodum intentus operi, totam fere percurrens diocesim *b*, vicinos propter nimium pondus operis sibi succurrere crebro commonuit : sed occasione præmissa nullus eorum aut venit, aut ex se venturum ipso die spopondit. Solus itaque reversus, infelicitati suæ reputans perperam hac in parte sibi successisse, cœpto nimium devotus operi, manus cum toto nisu corporis apposuit ponderosæ materiei, Deum et sanctum martyrem Foillanum invocans hac attestatione : « O beate martyr Foyllane, si voluntati divinæ acceptum est opus quod aggredior pro veneranda tui nominis sublimatione, modo mecum Dei virtute videaris laborare, et ad B id quod explere desidero, mihi vires suppeditare. » O mira res! sensit illico sic postium pondera levigari, ut a se solo converti possent, et cuicumque loco leviter aptari.

* ciciderat *cod.*

Bona quædam ecclesiæ Fossensis vindicat.

32 In viculo qui vocatur Osanne mons *c*, duo rustici habitabant : qui ex generis propinquitate hereditatem prædecessorum diviserant inter se. Erant autem ambo servi cujusdam ingenui viri; sed pars hereditatis eorum competebat ecclesiæ canonicorum beati martyris Foillani. Cœpit ergo ex vicina mansione lis inter eos oriri, eo quod alter eorum ecclesiæ Dei, cujus commodo deserviebat, alter domino sub quo vivebat, fidelior appeteret videri. Arbor vero pirus erat litis eorum occasio; quoniam asserebat quisque eorum horti sui appendere termino. Denique diu durata lite, contentiosior, magis confisus potentiæ domini sui quam justitiæ, velut iratus accingitur securi ad eruendam pirum, ligans ad ipsam arborem funem robustissimum, ne casu suo alium, quam velle suum erat, vendicaret loculum. Cumque rem hujuscemodi conspexisset * alter eorum fieri, certus omnino quod injuste et violenter ageretur C in prædium sanctæ ecclesiæ, Deum testem veritatis manibus junctis et in cœlum extensis acclamavit, et incusare sanctitatem martyris Foillani pie præsumpsit. Haud mora, arbor præfata pene cæsa, pene per funem ad ruendum incurvata, ex virtute Dei spem procacis fefellit rustici : saltum enim jamjam casui imminens fecit, funeque disrupto, sepem quoque aliquantisper a se distantem pertransiit, et terræ spatium quod sibi dolose homo perversus usurpare voluit, esse de jure possessionis ecclesiæ cadendo palam ostendit. Vir autem contumax, ut vidit ad nihilum redigi consilium quod inierat, a lite se compescuit, et territus tam evidenti miraculo justitiæ cessit. *d* ...rto pridem inter nos sermone, quia benignitatem martyris plures experti fuerint, invocantes eum in angustiis suis, consobrinus et nutricius meus, Johannes nomine, sic interseruit :

* conpexisset *cod.*

Adolescentem ære alieno exsolvit.

33 « Ut sileam de hujusmodi quæ multis referentibus audivi contigisse, benignitatis ipsius experientiam, ex eo quod mihi contigit, advertite. Cum adhuc disciplinæ scholari subessem, accommodatori cuidam pro re puerili trium obolorum debitor eram, sed unde voluntati ejus in reddendo sufficerem, habere non poteram. Quotidie quidem me non solum ad solvendum urgebat, verum accusatione crebra me apud magistrum infamabat : cujus gravia verba, nedum verbera ferre, tunc temporis grave erat. Cumque calumniam hujuscemodi passionis diu sustinuissem et calumniæ remedium nusquam invenire me sperarem, die quadam templum ingressus, præfatum martyrem ex nomine cœpi, pavimento prostratus, sæpius invocare, quatenus ab hac molestia me dignaretur eripere. O pia res! mox mihi visum est quasi in interioribus innui : « Tolle quod optas ab illo loco monasterii. » Properans autem ad loculum qui mihi interius innuebatur, nec plus vel minus, quam debitum exigebat, repperi : quod tollens accommodatori, me modis omnibus infestanti, cum gaudio reddidi. Hoc igitur eventu pro prioris injuriæ tristitia, gratior assurrexit animi lætitia, concedente largitate Dei ex opitulatione clementissimi martyris Foillani. »

Rothardo largitur pecuniam qua calceos patri comparet.

34 Vix expleto sermone, quidam frater Rothardus nuncupatus, sacerdotii gradu jam promotus, non tamen grandævus ætate, palam orsus est enarrare sibi rem fere similem olim contigisse. « Quadam, inquit, die, cum ex more cuidam reverendi nominis sacerdoti minister assisterem, eique in celebratione sacerdotalis mysterii responderem, curis domesticis agitatus, inter multa cœpi considerare genitorem meum jam senio confectum, et aliquantisper a re propria minoratum, calciamentis egere; cui si vel in hoc consulere valerem, obedire viderer Scripturæ dicenti : « Elemosyna non erit in oblivionem : » itemque : « Quam malæ famæ est, qui relinquit patrem. » Hinc pietas, hinc paupertas, hinc misericordia, hinc indigentia videbantur in me contendere; quia quo nunc trahebar ex pietate, nunc retrahebar ex paupertate, et quo nunc voluntas impellebatur ex misericordia, nunc repellebatur ex indigentia. At cum scriptum sit nihil esse ditius bona voluntate, Deus, qui dives est in misericordia, dedit affectui pio victoriam sua incomparabili largitate; quia, cum ipse sit caritas, dare non tardat, quod quilibet ex caritatis spiritu postulat. Quid igitur? ad impetrandum * quod optabam, præcordialiter invocato nomine martyris præmemorati, mox haud longe a me tot argenteos *e* a pulvere sustuli, quot erant in emptione calciamentorum patris necessarii. Cum autem super F hoc in excelsis gratias egissem, lacrymatus præ gaudio, expleta administratione mea, digressus sum a monasterio, cogitans etiam adhuc, unde subtularium *f* duritia mollesceret, pio defore negotio. Verumtamen ne sinceræ voluntati deesset, quod ex caritate subministraret, statim, ut magis mireris, in ipso introitu claustri nummi semissem inveniens, a terra levavi, eoque quod mihi videbatur deesse, supplevi. »

* imperandum *cod.*

Ægrotus nomine Walterus, voto facto, a S. Foillano sanatur.

35 Hoc etiam anno, autumno jam ferme mediante, nostram ad ecclesiam duo viri venere, sacerdos alter, alter laicus, et ad altare xenia *g*, filum videlicet argenteum, ad proceritatem staturæ hominis dimensum, obtulere. Quibus locuti quidam de fratribus, sciscitantes utrum suo, an cujuslibet alterius voto, donum hoc gazis inferrent ecclesiæ, hac in re nil sua referre, verum cujusdam ingenui se sub hoc voto legatos esse responderunt; et inde seriem causæ breviter exposuerunt : « Vir, inquiunt, inclitus nomine Galterus, sub cujus dominio vivimus, liber genere,

AUCTORE HILLINO.

libertatis quoque speciem ornans ingenua morum liberalitate, cœperat admodum infirmitatis intimæ doloribus æstuare, ut sui de vita ejus ambigerent, et dolentes in invicem de fine ejus susurrarent. Contigit autem unum ex familia domus suæ sibi familiariorem circa medium noctis spatium in somnis videre visionem, idoneam scilicet personam grabato suo astare, sibique quasi cum magna vocis moderatione dicere : « Dic domino tuo ægrotanti, si votivam oblationem quæ contineat * in se longitudinem corporis ejus, parari fecerit, et eam beato martyri Foillano dederit, aut miserit, in brevi morbo languoris alleviabitur, et pristinæ sanitati donabitur. » Hoc ergo somnium non distulit somniator hero nuntiare, et post quid inde conveniat fieri, simul consulere. Æger illico præ desiderio sanitatis suæ conjiciens hæc in visu pro salute sua revelari, hoc voti pignus sui, quod in præsentiarum est, sanctissimo vovit martyri, et illud per nos destinavit huc deferri. Sic equidem quod de visione conjecit, experimento probavit, quia mox post votum alleviare morbum in semetipso sensit. EXPLICIUNT MIRACULA BEATISSIMI PRÆSULIS FOILLANI.

* *prius* continéant.

B

ANNOTATA.

a *De hac antiquissima consuetudine accendendi in sanctorum honorem cereos vel candelas, meminerunt tum alii, tum SS. Hieronymus in* Epistola ad Riparium (1) *et in* Libro contra Vigilantium (2), *atque Paulinus Nolanus in* Natalitio carmine III *de* S. Felice (3). *De diurno cereorum usu dissertationem scripsit Muratorius* (4).

b Diœcesis *medio ævo non raro usurpabatur pro* parochia, *et* parochia *pro* diœcesi. *Hoc loco significatur parochia* (5).

c Osanne mons *forsan est viculus cui nomen* Aisemont, *ad oppidum Fossas pertinens.*

d *Hoc loco quædam desunt in codice ms ; et jam deerant, quum ejusdem apographum ad decessores nostros missum fuit sæculo XVII* (6).

e Argenteus *seu* denarius *duodecima pars* C *erat solidi argentei, qui et ipse erat pars quinta solidi aurei. Non idem omni tempore pondus habuit denarius apud Francos. Sub Carolo Magno pendebat triginta vel triginta duo circiter grana* (*vernaculo sermone* grains); *sæculo vero XI, quo floruit Hillinus, pendebat in Gallia circiter viginti* (7). *Argenteos sæculi XI vel XII de quibus verisimiliter hocce loco, nempe Leodienses, (nam inter eos fines jacebant Fossæ,) plures recenset nummorum Leodiensium scientissimus Perreau* (8).

f Subtulares *erant calcei seu pedulium genus quibus maxime monachi utebantur per noctem in æstate* (9).

g Xenia *erant dona quæ quis ex voto vel alia ex causa tribuere tenebatur. Hic manifesto agitur de dono ex voto solvendo,* filo videlicet argenteo ad proceritatem staturæ hominis dimenso. D *Hujusmodi anathemata, vulgo* ex voto *nuncupata, jam inde antiquitus in Ecclesia usurpari cœpere, ut colligitur ex Theodoreto Cyrensi, Sermone VIII de Martyribus* (10) *et S. Paulino Nolano in Natalitio carmine III* (11). *Hinc omni tempore innumeris in locis videre fuit crus, caput, brachium aliaque hujuscemodi ex auro, argento vel cera confecta, quibus significaretur humani corporis membra Dei et sanctorum ejus interventu fuisse restituta. Qua de re plura tradit Muratorius in dissertatione* De votis votivisque Christianorum oblationibus in sanctorum venerationem factis (12).

MIRACULA RECENTIORA S. FOILLANI.

Ex codice ms. Bruxellensi 8928 *fol.* 61 *describimus miracula quædam : quæ, ut dicitur in adjecta nota,* excerpta sunt a D. Roberto E Fossano, presbytero de Gilli, 9 julii anno 1609.

Invocato S. Foillano, sanatur amens,

Narravit mihi Bartholomæus Coyneau, nunc prætor de Martine, vir fide dignus, quod circa annum Domini 1583, dum Fossis ad intersignium du Sauvage Home, in foro apud matrem ageret, adductus fuerit per homines aliquos, ut novemdiali cultu Deum invocaret ad basilicam sancti Fulliani, quidam de vico de Farcine, ætatis viginti octo aut circiter annorum ; cujus nomen diu memoria tenuit, nunc autem excidit. Qui ex amore et furore quem ex discessu cujusdam quam deperibat puellæ, navigio, se vidente, ad partes Namurcenses, cum quodam ut desponsaretur recedentis, conceperat, in amentiam erat versus : qui septem diebus prioribus multa stulta, multa ludicra, multa blasphema proferebat. Octavo autem die sæviit supra modum, et tentus est valde stricte a custodibus, et etiam advocatus est unus ex servis molendini quod prope est. Postero autem die totus tranquillus, compos et sanus effectus est, et actis gratiis rediit, et vidit postea illum quotannis ad S. Fullianum venire. Jam autem putat illum e vita F demigrasse.

infans reviviscit,

2 Referebat vitricus meus Joannes Gillent, civis Fossensis, quod dum semel in crypta B. Mariæ sub corpore beati martyris Fulliani exorcisaretur vir spiritum pessimum habens, in periodo ipsius actionis audierit et viderit frangi unam de quadrangularibus vitri magni particulis, et in terram tinnulo sonitu ferri, et hominem a dæmone liberari. Est publica adhuc Fossis fama, et mater mea Anna Thirion audivit, campanas diutissime de more pulsari, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, aut circiter, quando puer baptizabatur, qui triduo jam a profana sepultura in pago Roul jacuerat, sed instantia matris in puerperio agentis, quæ incessanter rogabat ut refoderetur puerulus ; alioquin refossum illum iret

(1) Opera S. Hieronymi, tom. I, col. 907, edit. Migne. — (2) Ibid., tom. II, col. 345. — (3) Opera S. Paulini, col. 467. — (4) Ibid., col. 895 et seqq. — (5) Cangius, Glossarium, vbis *Diœcesis* et *Parochia*. — (6) Cfr. Mss. Bibl. Bruxell., num. 8928, fol. 75 v°. — (7) Guérard, Polyptyque d'Irminon, tom. I, cap. IV, pag. 114 et seqq. ; Cartulaire de l'abbaye de S. Père de Chartres, tom. I, pag. 188, num. 181. — (8) Revue de la numismatique Belge, ser. III, tom. V, pag. 353 et seqq. — (9) Cangius, Glossarium, v° *Subtulares*. — (10) Theodoreti Opera, tom. IV, col. 1031, edit. Migne. — (11) Opera S. Paulini, col. 465. — (12) Ibid., col. 815 et seq. Cfr. Guénebault, Dictionnaire iconographique des figures, légendes, etc., col. 969 et seqq. Cfr. Bourassé, Dictionnaire d'archéologie sacrée, tom. II, col. 89.

ipsa

A ipsa suis manibus, ut deferretur ad ecclesiam S. Fulliani. Detulerunt quo præceperat votiva mulier, et sacri baptismatis est donum assecutus.

et alia impetrantur beneficia.

3 Plura narrantur a promiscua plebe, sed sunt ejus generis. Solet enim gloriosus Domini Fullianus super energumenis et dementatis invocari, et super puerulis non consecutis baptismum, et demum super intemperie aeris, scilicet longa siccitate aut pluvia, et tunc circumaguntur reliquiæ ejus solemni processione per agros. *Quæ de amentibus hic asseruntur, testimonio suo confirmat Sebastianus Bouvier, qui narrat tum presbyterum de Falisulis sæculo XVI exeunte, tum suo ævo alios multos vesanos ad* S. Foillani *sepulcrum adductos resipuisse* (1).

GLORIA POSTUMA

S. FOILLANI MARTYRIS.

B

§ I. Oppidi cænobiique Fossensis origines et fata.

Oppidi Fossensis

G*loriam postumam* S. Foillani *esse valde præstantem, in omnium incurrit oculos. Certe monasterium Scoticum, quod ipse Fossis fundavit, postea utique in capitulum canonicorum regularium mutatum, tractus illius, ad finem usque sæculi XVIII, decus fuit et ornamentum : et quum ibi Deus martyris sepulcrum miraculis gloriosum faceret, villa Fossensis in oppidum non ignobile paulatim crevit. In quod hodieque, ad sanctum illum virum honorandum et implorandum, pii Christiani undique confluunt. Accedit quod in ipso loco ejus martyrii præclarissimum monasterium Ordinis Præmonstratensis, vivente S. Norberto, fuit erectum. Item multarum ecclesiarum patronus adscitus fuit* S. Foillanus. *Ejus autem reliquiæ, modo huc, modo illuc, ne contumelias paterentur, in locum tutum translatæ, semper religiosissime servatæ fuerunt. De his aliisque hujus generis in præsenti nobis agendum.*

C

origo fuit villa a S. Gertrude data, in qua monasterium

2 *Exortum est oppidum Fossæ (nunc Namurcensis diœceseos) ex villa, quam, jure hereditario acceptam, S. Gertrudis* S. Foillano *concessit. Utrum ampla fuerit necne, utrum ex multis mansis an paucis constiterit, compertum non habemus. Sed erat communiter villa temporibus Merovingiorum fundus cum omnibus suis incolis; ætate autem Caroli Magni, vicus aut etiam parœcia* (2). *Quam celebres villæ multæ sæculo IX fuerint, quam locupletes, indicio esse potest Palatiolum* (Palaiseau), *a Benjamino Guérard accurate descriptum* (3). *Quin etiam non paucæ in oppida aut in vicos frequentissimos abierunt* (4). *Jamvero in villa Fossensi mox exstitit monachorum cœnobium. Sancta quippe Gertrudis, ait auctor Vitæ secundæ (num.* 8), agnita tam ejus [S. Foillani] quam fratris sui Ultani sanctitate, per manus eorum Deo obtulit partem hereditatis suæ, scilicet villam vulgo Fossas dictam, quam ipsis tradidit in servorum Dei alimoniam, ut in eo construerent loco monasterium.... *et inferius :* monasterium... ipse et venerandus frater ejus Ultanus ædificaverant super fluviolum qui Beverna dicitur, atque ex situ loci Fossas nuncupatur. *Non discrepat Martyrologium Adonianum auctum, quod olim servatum fuit in Leodiensi monasterio S. Laurentii et in ms. Florario Sanctorum transcriptum* (5). *Eadem quoque in reliquis* S. Foillani *Vitis, nisi quod in plerisque res ita narratur, quasi soli* S. Foillano, *non autem etiam fratri, villa fuerit donata. Neque laboro de opinione quadam temere orta, qua perhibetur S. Gertrudis, cum S. Furseus evangelium in Belgio prædicaret, ei cœnobium Fossense construxisse : quod ipse postea, in Galliam a Deo vocatus, fratribus suis dederit* (6). *Monasterii Fossensis etiam meminit æqualis scriptor Vitæ S. Gertrudis* (7), *sed hanc non indicat aliquid ad* E *rem contulisse. Contra disertissime Sigebertus Gemblacensis in Chronico, ad annum* 648 : Foillanus, *inquit,* dono Gertrudis virginis Fossense monasterium postea fundavit, ubi etiam martyrio coronatus quiescit (8). *Verum hæc neque ad annum* 648 *referri possunt, quo* S. Foillanus *Belgium nondum attigerat, neque (quod opinantur aliqui auctores) ad annum* 653, *si quidem B. Ituberga, qua vivente Fossæ datæ fuerunt, tunc jam e vita migraverat. Porro hujusce donationis memoriam religiosissime tenuerunt canonici Fossenses; nam, uti scripsit anno* 1637 *Geldolphus a Ryckel* (9) : Quotannis enim (nisi incommoda viarum vel bellorum latrociniorumve justus metus aliud suadeant) deferunt hi pastorale S. Foillani Nivellam III vel IV Pentecostes feria, referuntque ad suam ecclesiam S. Gertrudis abbatiale pedum. Dominica autem S. Trinitatis canonici ab abbatissa Nivellensi destinati reddunt vices, Fossas abeunt, excipiuntur cum eisdem ritibus et cæremoniis, ac sublato pedo S. Gertrudis, dimissi cum multa mutua charitatis apostolicæ significa- F tione, ad propria remeant. *Hæ et aliæ caritatis mutuæ significationes sæculo adhuc XVIII usurpari solebant* (10).

Scotorum

3 *Fuit cœnobium de quo agimus, Scoticum, seu in quo instituta et consuetudines hibernica vigerent* (11). *Atque ideo forsan a nonnullis vernaculo sermone vocatur* monastère des Scats, *perperam, credo, pro* Scots. *Certe Eginhardus, ut ante dixi, de Dothio quodam agens :* Hic homo, *ait,* de monasterio Scotorum, quod Fossæ vocatur, se venisse, Dothiumque appellari dicebat (12). *Atque aliquid simile forsan ab ipsa S. Gertrude subindicatur, ubi, Fossas mittens unum ex fratribus, qui a S. Ultano peteret quo die ipsa esset moritura :*

(1) Miroir de sainteté, etc., pars III, cap. VII, pag. 198 et seq. Cfr. cap. IV, pag. 211. — (2) B. Guérard, Explication du cartulaire de Villis, pag. 4. — (3) Polyptyque d'Irminon, tom. I, pag. 828 et seqq.; pag. 45 et seqq. Essai sur le système des divisions territ. de la Gaule, pag. 167 et seqq. — (4) Cfr. Cangius, Glossarium lat., v^bis *Villa* et *Palatium*. Raepsaet, Anal. de l'origine et du progrès des droits des Belges, lib. III, cap. XIV, pag. 205 et seqq., edit. 1839. — (5) Acta SS., tom. I Maji, pag. 118. — (6) Cfr. Bouvier, Recueil des fruits d'honneur de Fosse, pag. 10. — (7) Ibid., tom. II Mart., pag. 596. Cfr. Friedrich, Kircheng. Deutschl., tom. II, pag. 344. — (8) Mon. Germ. hist., Script., tom. VI, pag. 324. — (9) Histor. S. Gertrudis, pag. 116. — (10) Jamart, S. Feuillen, pag. 10 et seqq. — (11) Cfr. Hundius, Metrop. Salisburgensis, tom. III, pag. 64. Œfelius, Rerum Boic. Scriptt., tom. I, pag. 340 et seqq. Chronicon mon. S. Jacobi, in Trithemii oper., pag. 3 et seqq., edit. Busæi. — (12) Acta SS., tom. I Junii, pag. 203.

Vade,

AUCTORE R. D. B.

« Vade, *inquit*, festinanter ad illum peregrinum qui nomine vocatur Ultanus, qui est remotus in monasterio quod appellatur Fossuense (1). *Plane etiam constat cœnobium illud peregrinantium fuisse hospitium, quemadmodum alia plura Scotorum monasteria. Scilicet in concilio Meldensi anni* 845 *graviter conquesti sunt episcopi, quod* monasteria Scotorum *suis bonis spoliabantur, regemque Carolum Calvum de tanta iniquitate monendum esse decreverunt :* Admonenda est, *inquiunt*, regia magnitudo de hospitalibus, quæ tempore prædecessorum suorum et ordinata et exculta fuerunt, et modo ad nihilum sunt redacta. Sed et hospitalia Scotorum, quæ sancti homines gentis illius in hoc regno construxerunt, et rebus pro sanctitate sua acquisitis ampliaverunt, ab eodem hospitalitatis officio funditus sunt alienata. Et non solum supervenientes in eadem hospitalia non recipiuntur, verum etiam ipsi qui ab infantia in iisdem locis sub religione Domino militaverunt, et exinde ejiciuntur, et ostiatim mendicare coguntur (2). *De iisdem episcopi provinciarum Rhemensis et Rothomagensis ad Ludovicum regem* B *Germaniæ anno* 858 *scripserunt :* Hospitalia peregrinorum, sicut sunt Scotorum, et quæ tempore antecessorum vestrorum regum constructa et constituta fuerunt, ut ad hoc ad quod deputata sunt teneantur, et a rectoribus Deum timentibus ordinentur, custodiantur et dispensentur, obtinete (3).

a S. Foillano conditum fuit.

4 *Hujusmodi deversorium* a S. Foillano *fuisse conditum, diserte tradit auctor Vitæ secundæ, villam ipsi a S. Gertrude donatam dicens, ut construeret* monasterium ad perpetuale peregrinorum hospitium, quatenus e longinquis adventantes regionibus ibi competens sibi sumerent solatium *(num.* 8). *Quod sancti viri institutum maximæ utilitatis fructum præbebat. Hoc enim jam tempore Scoti seu Hiberni,* quibus consuetudinem peregrinandi jam pæne in naturam conversam esse *dicebat Walafridus Strabo* (4), *incredibili ardore longinqua itinera agebant, sive ex moderatorum suorum mandato, sive divino monitu aut propagandæ religionis causa* (5). *Porro monasterium scoticum a* S. Foillano *conditum fuit verisimiliter omnium hujus generis antiquissimum. Mabillo-* C *nius quidem* (6) *et Longuevallius* (7) *affirmant multo ante Meldense cœnobium Sanctæ Crucis a S. Farone conditum fuisse, quod esset Scotis advenis xenodochium. Sed num hæc fuerit mens sancti episcopi, jure dubitavit decessor noster, Josephus Van Hecke* (8), *quum id ex S. Faronis Vita non videatur posse colligi. Postea vero monasteria dicta Scotorum, (de quibus egregie scripsere* (9) *Vardæus et Sirinus,) in Germania valde frequentia fuere,* *præsertim postquam sæculo XI cœnobium* D *Ratisponense, ex quo prodierunt Herbipolense, Nurembergense, Viennense atque Eistadiense, a B. Mariano Scoto fuit constitutum* (10).

Quod verisimiliter a Normannis vastatum,

5 *Utrum Fossense cœnobium sui juris fuerit, an regum aut episcoporum, utrum diu necne habitaverint ibidem monachi Scotici, propriam vivendi normam adhibentes, memoriæ non prodiderunt historici. Eginhardus quidem sæculo IX dicit, ut vidimus,* monasterium Scotorum, *sed forsan ob pristinam appellationem, non autem quod revera Scoticum esset. Sed id satis certum videtur, Normannos sæculo IX ei fuisse exitiosos, qui tum temporis Belgium totum pervastaverunt. Cujus cladis documenta sunt destructa ab iis barbaris monasteria S. Gaugerici prope Cameracum, Mortzellanum prope Alostum, Ulmetum Mechliniæ, S. Ghisleni in Hannonia, Altimontense ad Sambram, Sonegiense, Maricolense, Lætiense, Rotnacense, aliaque multa cœnobia et oppida diœcesium Cameracensis, Tornacensis et Leodiensis* (11), *adeo ut vix credi possit, vicina cum essent, templum cœnobiumque Fossensia non similem tulisse fortunam.*

mutatum fuit in collegium canonicorum,

6 *Eodem jam sæculo monachis Fossensibus canonici forsan suffecti fuerunt. Etenim ad annum* 890 *legimus in auctario Chronici Sigeberti* (12) *scripto inter annos* 1131 *et* 1137, *et in Chronico Alberici* (13) *sæculo XIII confecto :* Franco episcopus *Leodiensis (qui obiit anno* 903) adquisivit episcopatui suo abbatiam Lobiensem et prepojsituram Fossensem cum appendiciis suis. *Eadem fere verba occurrunt in Anselmi libro de gestis episcoporum Leodiensium* (14). *Verum in diplomate anni* 907 *nuncupatur adhuc* abbatia (15); *ita ut dicendum videatur cœnobium tunc temporis vel in pristinum statum rediisse, vel in collegium canonicorum nondum fuisse mutatum : ideo vero a chronologis sæculi XIII vocari præposituram, quod, quo tempore ipsi scribebant, jam pridem canonici monachis successissent. Et re quidem vera conversionem illam factam putant aliqui auctores* (16) *non sæculo IX, sed a Notgero, Leodiensi episcopo sæculo X exeunte, qui itaque, quantum conjectura consequimur, aut capitulum induxerit, aut ei novam indiderit formam. Hinc factum est ut Fossenses rectores* F *præpositi deinceps appellarentur, quod in diplomatibus a ven. presbytero Josepho Barbier editis plane cernitur* (17). *A principio canonicos ibi fuisse numero triginta aut triginta duos, passim traditur.*

postquam permissu Ludovici regis

7 *A nemine scriptum accepimus in quem statum Franco præposituram Fossensem redegerit : sed credi potest eam simili fere fuisse conditione atque abbatiam Lobiensem, cujus*

(1) Acta SS., tom. II Martii, pag. 596.— (2) Labbe, Concilia, tom. VII, col. 1832. — (3) Ibid., tom. VIII, col. 661. — (4) Acta SS., tom. VII Oct., pag. 908. — (5) Cfr. ibid., tom. II Febr., pag. 361 et seq. — (6) Annal. O. S. B., tom. I, lib. XII, ad ann. 628, pag. 343, edit. 1703. — (7) Hist. de l'Eglise Gall., tom. V, pag. 161, edit. Paris. 1826. — (8) Acta SS., tom. XII Oct., pag. 601. — (9) S. Rumoldi Acta, § XI, art. XV, pag. 284 et seqq. — (10) Acta SS., tom. II Febr., pag. 368 et seqq. Cfr. Gretserus, Oper., tom. X, pag. 779, edit. 1737. — (11) Annales Vedastini, Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. I, pag. 518 et seqq.; Annal. Bertiniani, ibid., pag. 441 et seqq. Annales S. Bavonis, apud De Smet, Corpus chronicorum Flandriæ, tom. I, pag. 443. Cfr. Smet, Heylige en roemweerdige mannen in geheel Nederland, tom. I, cap. XV, pag. 455 et seqq., edit. 1808. — (12) Monum. Germ. hist., tom. VI, pag. 391. — (13) Ibid., tom. XXIII, pag. 631. Leibnitz, Accessiones historicæ, tom. II, pag. 222. Cfr. Hist. littér. de la France, tom. XVIII, pag. 280 et seqq. Böhmer, Regesta imperii, part. II, pag. LXVIII, edit. 1849. Wattenbach, Deutschlands Geschichtq. im Mittelalter, tom. II, pag. 354, edit. 1878. — (14) Monum. Germ., Script., tom. VII, pag. 200. — (15) J. Borgnet, Cartulaire de Fosses, pag. 2. — (16) Hugo, Ann. Ord. Præmonstr., tom. I, col. 674. Cfr. Castillion, Sacra Belgii chronologia, pag. 43 et 223. Cfr. Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 13. — (17) Analectes pour servir à l'histoire ecclés. de la Belgique, tom. IV, pag. 396 et seqq. Cfr. Bouvier, Recueil des fruits d'honneur de Fosse, pag. 35 et seqq.

idem

AUCTORE R. D. B.

A *idem Franco antea monachus fuit, et dein postquam ad infulas Leodienses evocatus fuerat, etiam abbas. Jamvero quomodo monasterii res disposuerit, sibique vindicaverit bonorum dimidium, legimus tum in historia cœnobii Lobiensis sæculo X scripta* (1), *tum apud Folcuinum auctorem itidem sæculi X exeuntis* (2). *Francone anno* 903 *(aut secundum alios anno* 901) *mortuo, Stephanus, Mettensis canonicus, Leodiensium episcopus est renuntiatus. Cui tamen non statim cessisse videtur abbatia Fossensis. Hanc enim ut ex diplomate anni* 907 *accipimus, donavit Ludovicus Infans, ab anno* 900 *rex Lotharingiæ, Kisalæ seu Gisellæ abbatissæ Nivellensi; quæ eam regis permissu Stephano præsuli dedit. Mortua vero Gisella, donationem confirmavit Ludovicus Infans* (3).

factum fuerat monasterium episcopale.

8 *Idem anno* 908 *sanciens plures largitiones Ecclesiæ Leodiensi factas, memorat :* Abbatiam, nomine Fossas, per præstariam a Gisla, abbatissa, nostra consanguinea, nostræ voluntatis consensu, acquisitam, in pago ac in comitatu Lummensi constitutam, cujus nunc adest comes Berengarius (4). *Ex quibus diplomatibus etiam* B *discimus monasterium Fossense fuisse imperiale seu regium; nam a rege fuit datum Gisellæ, quæ, ipso concedente, illud ecclesiæ Leodiensi donavit : unde factum est episcopale. Cujusmodi fuerit hæc conditio, quoniam alias explicuimus* (5), *hic summatim indicare satis erit. Duplicis generis erant monasteria. Alia vocabantur episcopalia et erant* sub tuitione *et* defensione *episcoporum : alia regia, et non secus atque ea quæ sub Romani pontificis protectione erant, nuncupabantur libera. Hinc ad reges vel ad episcopos, prout monasteria aut regia aut episcopalia erant, pertinebat rei temporalis et disciplinæ regularis cura. Hoc tamen non impediebat quominus reges ad recognoscendum num omnia rite in suis monasteriis peragerentur, episcoporum uterentur opera.*

Villa Fossensis oppidum facta,

9 *Ne deinceps templum monasteriumque Fossensia a barbaris diruerentur, ea Notgerus, uti refert Ægidius Aureævallensis, muris circumdedit* (6) : *Fossæ ita factæ sunt oppidum. Idem episcopus, præter alia plura privilegia, impetravit anno* 974 *ab Ottone II imperatore* C ut in loco Fossas nuncupato theloneum mercatumque et monetam et materiam cervise constitueret (7). *A Notgeri præsertim ætate historia Fossensis, tum ecclesiastica tum civilis, cum historia episcopatus Leodiensis fere semper commixta fuit, et cum in omnibus pene bellis ibidem motis Fossæ partem habuerint, non raro direptæ fuerunt. Quarum cladium aliquas, utpote cœnobio, templo reliquiisque* S. Foillani *funestas, breviter recensebimus. Anno* 1140 *Henricus, comes Namurcensis, ecclesiam totumque oppidum evastavit. Ita coævus auctor Triumphi sancti Lamberti de castro Bullonio* (8); *quocum concordant alter scriptor coævus, continuator Chronici Sigeberti Gemblacensis* (9), *auctores Annalium Fossensium*(10) *et Annalium Floreffiensium*(11). *Sed scriptor Annalium Aureævallensium* (12) *cladem ad annum* 1122 *refert, alii autem ad annum* 1137, 1138 *aut* 1142 (13), *quæ posterior sententia verisimilior videtur* (14).

cladibus oppressa fuit.

10 *Brevi post hæc infortunia, id est, anno* 1153, nova ecclesia S. Foillani ... consecratur ab Henrico II Leodiensi episcopo (15) : *quæ rursus anno* 1174 *fuit combusta* (16). *Item anno* 1408 *Fossarum oppidum, ecclesiam et claustrum concremavit Guillelmus Bavarus, comes Hannoniæ, quum patrui sui Joannis Bavari, episcopi Leodiensis, partes adversus Fossenses propugnavit* (17). *Eamdem calamitatem intulit Antonius de Croy, nomine Philippi ducis Burgundiæ, bellum adversus Leodienses agens, ita tamen ut ecclesia intacta remanserit* (18). *Quem ducem Philippum imitatus est anno* 1471 *Ludovicus XI, rex Franciæ* (19). *Proximo sæculo, anno* 1554, *rex Franciæ Henricus II, Carolo V imperatori infensus, impetu in Belgium facto, cum plura Namurcensis tractus loca expugnaret, Fossas incendiis absumpsit : qua clade multa archivi* E *Fossensis documenta perierunt* (20). *Haud mitius oppidum et claustrum habuerunt exeunte anno* 1568 *Calvinistæ ex Gallia, in nostram patriam irrumpentes* (21). *Quod si Fossæ hostium ferro ignique deinceps non fuerunt dirutæ, non mediocria tamen in perpetuis sæculi XVII bellis detrimenta passæ sunt* (22). *Quæ his temporum acerbitatibus superstita sunt monumenta historica, magnam partem publici juris fecerunt eruditi viri Julius Borgnet* (23) *et Josephus Barbier* (24).

§ II. S. Foillani memoria in fastis sacris. Cultus Fossis, in diœcesibus Leodiensi, Cameracensi, Tornacensi, Namurcensi aliisque locis.

F

S. Foillanus, præsertim Fossis honoratus,

Foillanus, Foyllanus, Follianus, Fullanus, *hibernice* Faelan, Faolan, Foelan *aut* Faalan, *gallico sermone* Feuillen, Follien, Foillain, Fouillian, Foislains, Foignain, Fagnan, etc., *plurium Hibernorum sanctimonia miraculisque insignium nomen est* (25). *Hos recensens Colganus indicat quibus diebus martyrologiis fuerint inscripti. Ille autem* Foillanus *qui Rhodii in Belgio morte occubuit, plerumque die* 31 *octobris, aliquibus tamen locis die* 30 *honoratur. Quæ veneratio statim post obitum aliquatenus exordium cepit, quum septuagesimo octavo die post necem sacrum cor-*

(1) Vos, Lobbes, son abbaye, etc., tom. I, pag. 375. Cfr. pag. 188 et 363. — (2) Migne, Patrol. lat., tom. CXXXVII, col. 557. Mon. Germ. hist., tom. IV, p. 61. — (3) Borgnet, Cartulaire de Fosses, pag. 1 et seqq. — (4) Miræus, Opera diplom., tom. I, pag. 34. — (5) Acta SS., tom. XII Oct., pag. 658 et seq. — (6) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. XXV, pag. 59. — (7) Borgnet, pag. 4; pag. XVII. R. Serrure, Dict. numism., v° *Fosses*. — (8) Mon. Germ. hist., tom. XX, pag. 501. — (9) Ibid., tom. VI, pag. 387. — (10) Ibid., tom. IV, pag. 31. — (11) Ibid., tom. XVI, pag. 624. — (12) Ibid., pag. 683. — (13) Ibid., tom. XXV, pag. 101. — (14) Borgnet, Cartulaire de Fosses, pag. XII. — (15) Mon. Germ., tom. IV, pag. 31; ibid., tom. XVI, pag. 624. — (16) Ibid., tom. IV, pag. 31. — (17) Suffridus, apud Chapeaville, tom. III, pag. 107. Borgnet, Cartul. de Fosses, pag. XXXVI et seq. — (18) Suffridus, pag. 121, 126. Cfr. Borgnet, pag. XXXVII. — (19) Borgnet, pag. XLI. — (20) Ibid., pag. XLII, pag. 135 et seqq. — (21) Ibid., pag. 147. — (22) Ibid., pag. XLV et seq. — (23) Ibid., pag. 1 et seqq. — (24) Analectes pour servir à l'histoire ecclés. de la Belgique, tom. IV, pag. 396 et 489; tom. IX, pag. 47 et seqq.; tom. XIII, pag. 361 et seqq. — (25) Cfr. Colgan, Acta SS. Hiberniæ, pag. 101.

pus

AUCTORE R. D. B.

pus inventum fuit, et dein magnifice Fossas deductum. Sane maxima illa funeris pompa quam exponunt Vitæ scriptores, neque dici potest certum signum cultus publici et ecclesiastici, neque adeo insolens est : quippe plures viros sanctos tam splendide elatos novimus, ut exsequiæ ab elevatione corporis ex humo non multum discreparent (1). *Attamen hujusmodi honores viro religiosissimo ob suam sanctimoniam delati jure tamquam inchoatus cultus habentur. Sed in his non acquierit Fossensium erga* S. Foillanum *pietas; quem videlicet ter singulis annis jam dudum coluerunt, celebrata die* 16 *januarii corporis inventione, die* 3 *septembris ejus translatione,* 24 *octobris sancti natalitiis, quorum octava in diem* 31 *octobris, nece martyris illustrem, cadebat. Adde quod ejus officium semel singulis hebdomadibus ritu duplici agebat clerus Fossensis : quæ pietas in hoc oppido perstitit, usque eo dum Galli, sæculo XVIII labente, res sacras in Belgio perturbaverunt.*

et plurium parœciarum patronus,

12 *Præter Fossensem aliæ sunt parœciæ quæ patronum præcipuum habent* S. Foillanum, *nempe in diœcesi et provincia Namurcensi : Longchamps prope Eghezée, Tillier, Omzée, Castillon; in diœcesi Mechliniensi in Brabantia : Enines prope Geldoniam, Offus (viculus vici Ramillies et ipse prope Geldoniam) atque præsertim Neerlinter, quo multi sanctum virum invocaturi confluunt* (2); *Leodii ecclesia Ultramosana S. Foillani (seu Pholani), quam, teste Joanne Foulon in Historia Leodiensi,* anno 1189 per Pratanae familiæ nobiles conditam.... primam post divi Remacli, aiunt M. S. Transmosani (3) ; *in oppido Aquisgranensi parœcia S. Foillani* (4) ; *de qua ad majores nostros scriptum fuit :* Templum ab hoc sancto denominatum est parochia juxta basilicam B. Mariæ Virginis : unde et translata est, ita ut olim tantum sacellum fuisse videatur, in quo parochialia nonnulla peragebantur (5). *Imo, jam sæpe laudatus auctor. Sebastianus Bouvier ecclesias S. Foillano sacras in Hibernia et in tractu Tolosano memorat.*

memoratur in fastis sacris

13 *In pluribus monumentis sæculi XI, in Vitis scilicet quas edidimus,* sanctus *dicitur* Foillanus. *Sed antiquiora documenta quibus* C *planum fiat eum cultu ecclesiastico jam dudum fuisse cohonestatum, non sunt adeo multa. Imo ante Wandelbertum, medii sæculi IX scriptorem, nullus, quantum novimus, martyrologus eum celebravit. Commemoratur etiam, ad diem* 31 *octobris, tum in Festilogio quod Ængussii nomine vocatur, quodque recentissimus editor ad sæculum X exiens refert* (6), *tum in aliis antiquis kalendariis Hibernicis, quæ modo indicabimus. Ejus festum saltem sæculo XI actum fuisse Leodii in Benedictino monasterio S. Laurentii, apparet ex Usuardi martyrologio quod ad istius abbatiæ usum sæculo XI contractum fuit, et* D *nunc in loculo* 10850 *bibliothecæ regiæ Bruxellensis servatur : ibi, ut apud Wandelbertum,* S. Foillani *festum ad diem* 31 *octobris nuntiatur; itidem in martyrologio Usuardino sæculi XIV Centulensi, et sæculi XV Antverpiensi Maximo, Ultrajectino, Lubeco-Coloniensi, denique in additamentis sæculi XVI a Grevenio et Molano editis. Quibus adde Adonis martyrologium auctum* (7), *atque martyrologium vetus Dublinensis ecclesiæ cathedralis SS. Trinitatis* (8). *Neque aliam inierunt viam B. Petrus Canisius in Martyrologio Germanico (quod vulgo dicitur Adami Walasseri), Galesinius in Martyrologio, Castellanus in gallico Martyrologio Universali, Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, in Indiculo Sanctorum Belgii et in Usuardi Auctario, cardinalis de Noailles in Martyrologio Parisiensi, Ferrarius in Catalogo Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, atque etiam Simon Peyronnet in Catalogo Sanctorum ac Sanctarum. A quibus non dissident O'Clery in Martyrologio Dungallensi* (9) *et Matthæus Kelly in Calendario Sanctorum Hiberniæ*(10). E

ad diem 31 *vel* 30 *octobris.*

14 S. Foillani *nomen occurrit etiam ad diem* 31 *octobris in veteribus Kalendariis Scoticis nuncupatis Drummondiensi*(11), *de Nova Farina* (12) *et Adami King* (13). *His adde Martyrologium Maurolyci, qui in hoc tamen errat quod pro Fossis in tractu Namurcensi putat Fossas Papirianas Etruriæ oppidum, de cujus situ multum olim disputarunt* (14). *Ad diem* 30 *octobris memoratur sanctus martyr in Fastis Belgicis et Burgundicis Miræi, in Ordine divini officii recitandi anno* 1746 *a Præmonstratensi familia edito, in Hagiologio Belgico contracto Balduini Willot* (15), *apud Bucelinum* (16) *aliosque. Tandem* S. Foillani festum, *ait Colganus* (17), ponit Camerarius 30 novembris, quo die nullus ante ipsum hagiologus ipsius meminit. Alii tria ejus memorant festa : primum, inventionis, 16 januarii.... Martyrologium Tamhlactense et Martyrologium Dungallense... Secundum, translationis, 3 septembris : ita Ferrarius, Wion, et Martyrologium Anglicanum. Tertium est passionis seu natalis, 31 octobris, de quo.... Martyrologium Tamhlactense, Calendarium Casselense, B. Marianus Gormanus, et Carolus Maguir.

Cultus ejus celebris in diœcesi Leodiensi,

15 *Jam nobis per singulas diœceses* S. Foillani *cultum recognituris, primum occurrit Ecclesia Leodiensis, ad quam Fossæ, ubi Sanctus noster sepultus fuit, diutissime pertinuerunt. Nemo itaque mirabitur jam inde antiquitus ejus festum die* 31 *octobris a Leodiensibus presbyteris fuisse celebratum. Cujus venerationis vestigia in missalibus, quæ quidem vidimus, annorum* 1486, 1502 *et* 1515, *deprehendimus* (18) : *ibi enim die* 31 *octobris recitare jubentur sacerdotes in honorem SS.*

(1) Cfr. Bened. XIV, De servorum Dei beatificatione et canonizatione, lib. II, cap. XII, num. 9.—(2) Bets, Geschiedenis der gemeente Neerlinter, pag. 65 et 72. —(3) Tom. I, pag. 285. Cfr. Délices de Liège, tom. I, pag. 152. — (4) Cfr. Noppius, Aacher Chronick, pag. 81 et seqq. — (5) Mss. Bibl. regiæ Bruxell., num. 8928, fol. 57.—(6) Whitley Stokes, On the calendar of Œngus, pag. 4 et seqq., pag. CLIII. — (7) Martyrologium Adonis, pag. 554, edit. Dominici Georgii. — (8) Clarke Crosthwaite, The book of obits and Martyrology of the cathedral church of the Holy Trinity, pag. 172. — (9) Todd et Reeves, Calendar of the saints of Ireland, pag. 289.—(10) Calendar of Irish saints, pag. XXXVIII. — (11) Alexander Forbes, Kalendars of Scottish Saints, pag. 27. — (12) Ibid., pag. 76.—(13) Ibid., pag. 166. — (14) Baudrand, Novum Lexic. geogr., pag. 298. — (15) L'Abrégé du martyr. ou Hagiol. Belge, pag. 61, Insulis 1658. — (16) Menol. Benedict., ad diem 30 oct. — (17) Acta SS. Hib., pag. 104 et seq. — (18) Cfr. Xav. de Theux, Bibliothèque Liégeoise, tom. II, pag. 539 et seqq.

Quintini

AUCTORE R. D. B.

A *Quintini et* Foillani *hanc commemorationem :* Deus qui nos annua sanctorum martyrum tuorum Quintini et Foillani solennia frequentare concedis: præsta, quæsumus, ut et eadem devotis mentibus celebremus, et eorum patrocinio promerente plene capiamus securitatis augmentum. Per. *Hic ritus quoque indicatur in ejusdem ecclesiæ breviariis annorum* 1488, 1535, 1558 : *ubi etiam in litaniis invocatur* S. Foillanus. *Rursus memoratur in Officiis propriis anni* 1623. *Anno* 1636, *uti liquet ex breviario tunc temporis excuso,* S. Foillani *festum agebant Leodienses ritu semiduplici, hanc usurpantes orationem :* Deus qui nobis beati Foillani martyris tui atque pontificis natalitium gloriosum celebrare concedis, etc. *Erant lectiones I nocturni :* Justus si morte; *lectiones II nocturni ex* S. Foillani *Vita (tertia ex iis quas edimus) ; lectiones III nocturni :* Sint lumbi vestri etc., *ut in communi unius confessoris non pontificis. Fiebat etiam commemoratio S. Quintini. In ejusdem diœceseos Officiis propriis Festorum annis* 1644 *et* 1666 *editis, indicantur antiphonæ, hymni,* B *orationes, invitatorium, lectiones II nocturni, responsoria, soli* S. Foillano, *utpote ex ejus Vita sumpta, in totum accommodata. Tunc quoque de S. Quintino jam non fiebat memoria. Sed nescio qua de causa ex Breviario Leodiensi anni* 1846, S. Foillani *officium iterum exsulaverit, ita tamen ut de sancto martyre et de sancto Quintino, non secus atque in libris liturgicis Leodiensibus annorum* 1488, 1535, 1558 *et* 1623, *commemoratio* : Deus qui nos annua, *etc., dicatur recitanda : quod etiam obtinet in Breviariis Leodiensibus annorum* 1766 *et* 1792. *In Officiis vero propriis ineunte sæculo XIX a J. Zaepffel, episcopo Leodiensi editis,et iterum anno* 1835 *excusis, lectio tertia de* S. Foillano *ex ejus Vita sumpta est. In qua hæc notanda :* a quo [*papa Martino I*] episcopus, ut ferunt aliqui, regionarius creatus... in Belgium venit anno circiter 640... anno 655 a sicariis interfectus.

Montibus, Rhodii,

16 *In Cameracensi quoque diœcesi quondam cultus fuit* S. Foillanus : *nec mirum, quum locus ubi pro Christo sanguinem profudit, hujus Ecclesiæ finibus olim contineretur.* C *Festivitas tamen non erat celebris, si quidem de sancto martyre dumtaxat commemoratio in officio divino fiebat. Montibus autem in Hannonia, quod oppidum in Cameracensi diœcesi jacebat, S. Waldetrudis capitulum, uti in Officiis huic ecclesiæ collegiatæ propriis eorumque supplemento legimus, in honorem* S. Foillani *officium ritu duplici peragebat, eumque a remotissimis temporibus in litaniis invocabat; lectiones II nocturni quoad res ipsas, ad eam quam quintam vocavimus Vitam, accedunt, his additis :* martyrio... est affectus anno salutis 657. Notatus cum veneratione martyrii tenetur locus in medio ecclesiæ monasterii S. Foillani. *Hujus autem Montensium religionis ea videtur esse causa, quod in eorum ecclesia collegiata exuviæ sacræ* S. Foillani *per plures annos, ineunte sæculo XV, quieverunt, atque ibidem ejus coxa et tibia ad nostra fere tempora pie servata fuerunt. Rhodii vero, ubi* S. Foillanus *martyrii palmam adeptus est, canonici Præmonstratenses, qui a sæculo XII hanc sedem habuerunt, ter in anno, diebus scilicet* 16 *januarii,* 3 *septembris,* 23 *octobris et septem diebus sequentibus, beati martyris inventionem, translationem et obitum, eodem fere modo ac canonici Fossenses, celebrarunt. Etiamnum, licet exstincta ibidem Præmonstratensi familia, cultus viget, ut inter alia demonstrat Missa solemnis die festo in ejus honorem decantata.*

in tota diœcesi Tornacensi, Namurcensi,

17 *Sed post concordatum anni* 1801, *cum et Montes in Hannonia, et Rhodium non amplius diœceseos Cameracensis, sed Tornacensis essent partes, Cameracenses clerici Sanctum nostrum celebrare desierunt : contra episcopus Tornacensis, Franciscus Josephus Hirn, suæ diœceseos presbyteris anno* 1805 *præcepit, ut deinceps usi officio antea recitato a Montensibus canonicis S. Waldetrudis, quotannis die* 31 *octobris* S. Foillani *festum ritu semiduplici agerent : quod mandatum episcopus Gaspar Labis anno* 1845 *renovavit. Item quum ex concordato anni* 1801 *oppidum Fossæ, non jam Leodiensis, sed Namurcensis diœceseos esset, ac simul inter hujus Ecclesiæ sanctos transiret* Foillanus, *ejus festum, ritu simplici, adhibitis Breviarii Romani lectionibus de communi, agere jussi sunt clerici Namurcenses.* E *Sed eorum antistiti, Carolo Pisani de la Gaude, concessit Pius VII die* 27 *januarii anni* 1809 *ut officium quod clerus Leodiensis, approbante anno* 1804 *S. Congregatione Rituum, usurpare solitus erat, a clero quoque Namurcensi adhiberetur. Quum autem Nicolaus Dehesselle, episcopus Namurcensis, officia propria suæ diœceseos anno* 1841 *mutaret, permittente S. Sede, jussit* S. Foillani *festum deinceps agi ritu duplici; lectiones nocturni II sunt epitome Vitæ tertiæ.*

et Mechliniensi.

18 *Quemadmodum Fossis sanctæ Gertrudis, ita Nivellis olim* sancti Foillani *cultus vigebat. Ibi enim,* feria II, in festo penthecostes *fiebat* suffragium de S. Foillano, *ut videmus in libris liturgicis sæculi XV et XVII* (1). *Insuper die* 30 *octobris in honorem sancti ejusdem dicebatur* Missa de communi unius martyris, *cum oratione* Infirmitatem, *et quotannis in supplicatione publica (quod hodieque obtinet) hæc antiphona cantabatur :* Beatus præsul Foillanus, almæ virginis Gertrudis contubernalis effectus, fidei fervorem, longanimitatem et charitatis dulcedinem illius jugiter inserebat sensibus. F *Hæc quidem pristina veneratio nonnihil obsoleverat; sed die* 31 *octobris anni* 1877, *decanus et parochi districtus Nivellensis, cum aliis nonnullis quorum ecclesiæ* S. Foillano *patrono gaudent, eminentissimum cardinalem Victorem Dechamps rogarunt ut dignaretur* a sancta sede pro diœcesi Mechliniensi *expetere officium* proprium S. Foilliani die 31 octobris quotannis celebrandum. Hujus sancti viri... jus ad nostram devotionem, *inquiunt, tum alia testantur, tum* Nivigellensium in S. Foillianum avita devotio, quam maximæ perturbationes non potuerunt extinguere, quum singulis adhuc annis, in ecclesia Nivellarum, quando processionaliter reliquiæ S. Gertrudis circumferuntur, fiat S. Foilliani memoria, cantata in ejus honorem antiphona ; testantur *etiam* variæ in S. Foilliani honorem extructæ in nostra diœcesi ecclesiæ, in

(1) Edm. Jamart, S. Feuillen, son séjour et son culte à Nivelles, pag. 11 et seqq.

locis

AUCTORE R. D. B.

locis Neerlinter, Ransbergen, Offus et Enines, illiusque in iis, et speciatim in ecclesia de Neerlinter, devotissimus et longe lateque, accurrentibus undique peregrinis, diffusus cultus. *Assensus reverendissimus archiepiscopus die* 8 *junii* 1878 *a sancta sede petiit ut* S. Foillani episcopi et martyris...liceat clero Mechliniensis archidiœceseos recitare Missam et officium cum oratione et tribus lectionibus propriis... jam pro diœcesi Tornacensi approbatis a S.R.C. die 9 martii 1865, et ejusmodi festum celebrari valeat sub ritu duplici minori ipsa die natalitia, nempe 31 octobris (1). *Sacrorum Rituum Congregatio die* 23 *julii anni* 1878 *rogatam facultatem concessit: quam promulgans eminentissimus cardinalis festum die* 6 *novembris celebrari jussit* (2).

S. Foillani socii culti fuerunt Nivellæ

19 *Hactenus de cultu* S. Foillano *continenter exhibito et propagato ad nostram usque ætatem. Sequitur ut ostendamus etiam ejus socios, ante hominum memoriam, iisdem auctos fuisse honoribus. Imprimis tres illi discipuli (quorum nomina conjicit Colganus* (3) *esse Boetium, Columbanum et Gobbanum) in ea* S. Foillani *Vita quam noster Cornelius Smet*
B *ex codice cœnobii Rubeævallis edidit* (4), *nuncupantur martyres. Dein legimus in Martyrologio Usuardi a Grevenio aucto, et Coloniæ anno* 1515, *dein* 1521 *typis mandato, ad diem* 16 *januarii, quo* S. Foillani *et sociorum fuerunt reperta corpora, coli memoriam* Foillani episcopi martyris et sociorum ejus; *item apud Molanum* (5) *ad diem* 30 *octobris:* Tres vero discipuli [S. Foilllani] Nivellæ sunt sepulti in monasterio canonicarum S. Gertrudis, et cum S. Foillano invocantur in litaniis Rhodiensis abbatiæ; *et in Indiculo suo Sanctorum Belgii* (6) *addit eos in litaniis invocari a canonicis Rhodiensibus hisce verbis:* Sancte Foillane cum sociis tuis ora pro nobis. *Præterea Balduinus Willot in Martyrologio Belgico, gallice scripto medio sæculo XVII, refert ad diem* 31 *octobris, servari* Nivellis reliquias trium S. Foillani sociorum (7). *Quæ verba leguntur etiam in ms. Martyrologio Belgico ad usum, sæculo XVIII exeunte, monialium S. Ursulæ Antverpiensium. De iisdem sanctis Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem* 30 *octobris:* In tractu Leodicensi, inquit, Fossensi oppido... nata-
C lis trium beatorum ipsius sancti Foillani sociorum, qui ab iisdem iniquis cum eo interempti, felices spiritus immortali in victoria perfuderunt, *et ad diem sequentem:* Fossis celebratur natalis S. Foillani martyris et sociorum, quorum extrema concertatio peracta est heri. *Utrum anno* 1637, *quo Saussayus suum Martyrologium edebat, tres martyres cultu publico et ecclesiastico Fossis honorati fuerint, necne, ex nullo alio documento historico mihi compertum est. Quin immo in officiis propriis ecclesiæ Fossensis sæculo XVIII usurpatis, quæque præ manibus habeo, nusquam* S. Foillani *socios ut sanctos coli reperio.*

ubi sepulti.

20 *Eos Nivigellæ fuisse sepultos omnes uno ore consentiunt biographi; et quidem, testibus Bartholomeo Fisen* (8) *et Molano* (9), *in ecclesia S. Gertrudis conditi creduntur. Immo,* D *si cui pressius definire libeat, conjiciet forsan sacra eorum ossa jacere sub pristino altari majore. Quod quum ineunte hoc sæculo, parochus templi S. Gertrudis, nomine Allard, tollere vellet, novam aram positurus; ablato vetusti altaris lapide antico, aspexit duas capsas querceas, aureis ornatas stellis, antiquissimas et exesas: quæ, super structuram unum pedem altam collocatæ, multa ossa et permagna continebant. Quæ cujus essent nescius presbyter, aram veterem non auferendam, sed novam e regione statuendam duxit, ita ut inter duo altaria via esset qua ad capsas accederetur: ubi hodieque ossa illa cernuntur. Quum hæc itaque in sepulcro ligneo, stellis distincto, eoque mobili, in structura unum pedem alta, sub celeberrimæ ecclesiæ collegiatæ altari, posita sint; nemo qui libros Benedicti XIV de Beatificatione* (10), *aut S. Congregationis Rituum decreta de confirmatione cultus multorum sanctorum strictim attigerit, negabit prædictis exuviis cultum sacrum et publicum fuisse delatum. Quod nequaquam* E *mirum videatur, si sint sociorum* S. Foillani *ossa: nam, ut ex omnibus sancti viri Actis constat, mortem cruentam cum pietate obierunt discipuli. Hoc olim requisitum et satis erat ut quis martyribus adscriberetur.*

forsan in ecclesia S. Gertrudis;

21 *Nolo tamen dissimulare ibi non trium hominum ossa, sed, ut videtur, duorum tantum esse. Quin etiam, non solum anceps dicenda erit conjectura, verum prorsus inanis, si Guillelmi de Rebreviettes opinione stabimus. Scripsit enim ille anno* 1612 (11) *et recentiores quidam post eum retulerunt, sub altari majore ecclesiæ S. Gertrudis jacere B. Pippini Landensis et B. Idubergæ corpora, atque illius ossa Rogationum diebus in publica supplicatione quotannis circumgestari. Verum his, credo, assentiendum non est. Certe, ut alia omittam, anno* 1680, *quando majores nostri Acta B. Idubergæ juris publici fecerunt, Pippini et uxoris ejus exuviæ* retro post summum altare collocatæ erant: *quod sese vidisse testatur Henschenius, memorans etiam Molanum* monuisse, eas tempore rogationum honorifice circumferri (12). *Dein ætate nostra ab eminentissimo cardi-* F *nali Sterckx recognitæ sunt eædem BB. Pippini et Idubergæ reliquiæ, hodieque per Rogationes circumferuntur, omnino diversæ ab iis quæ sub vetere altari summo quiescunt. Quum hæc igitur non sint sanctorum conjugum, utrum ad* S. Foillani *socios referri possint, ego statuere non ausim, neque ad id suspicandum, nisi levi ducor conjectura* (13).

atque, licet a latronibus occisi,

22 *Illud quidem nemo non fatetur,* S. Foillanum *ejusque socios martyres semper et ubique fuisse habitos: sed utrum jure ac merito, aliquando dubitatum est, eo quod prædæ causa, non religionis, occisi perhibeantur* (14). *Quo evenit ut nonnulli auctores, tum Vitis antiquis fidem in hoc derogent, tum gravissimis verbis reprehendant eos qui* S. Foillanum *unice ex cupiditate interfectum*

(1) Ibid., pag. 14 et seqq.—(2) Ibid., pag. 13.— (3) Acta SS. Hiberniæ, pag. 103. Cfr. Corblet, Hagiogr. du dioc. d'Amiens, tom. III, pag. 585.—(4) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 19.— (5) Natales SS. Belgii.— (6) Pag. 34.—(7) Martyrologe ou Hagiologe Belg., pag. 110. — (8) Flores Ecclesiæ Leodiensis, pag. 473. — (9) Natales SS. Belgii, ad 31 oct. - (10) Cfr. lib. II, cap. XII, num. 12 et seqq. — (11) L'image de la noblesse figurée sur la vie de S. Gertrude et de ses parens, part. III, cap. XX, pag. 454. — (12) Acta SS., tom. II Maji, pag. 308. — (13) Cfr. Edm. Jamart, S. Feuillen, son séjour et son culte à Nivelles, pag. 6 et seq.—(14) Hugo, Ann. Præmonstrat., tom. I, pag. 673.

putent.

AUCTORE R. D. B.

A *putent. Volunt occisores fuisse aut homines pravos, ideo in sanctum virum accensos quod vitia carperet, aut insuper idololatras, qui ægre ferrent* Foillanum *ubique templa, altaria, simulacra falsorum numinum evertere atque adversus ea in ipso Ampolinis loco concionari; imo, sic illi, credere libet percussores missos esse a Penda, Merciorum rege, qui olim monasterium Cnobheresburgense evastans,* S. Foillanum *abbatem tunc frustra necare tentaverat* (1). *Quæ conjecturæ, non solum omnibus* S. Foillani *Vitis oppositæ sunt, sed etiam nullum habent usum. Quod enim* S. Foillanus *et socii, a latronibus perempti, martyribus adscripti sunt, a disciplina ecclesiastica illius ævi nequaquam abhorret. Scilicet sæculo VI et sequentibus, ut pluries in Opere nostro ostensum est, martyres sæpissime dicebantur viri sanctimonia præclari, qui, non quidem pro Christo seu pro pietate, sed cum pietate, injustam eamque cruentam mortem obiverant, præsertim si eos Dominus miraculorum gloria honestaret* (2).

habiti pro martyribus.

23 *Quales fuerunt, ut aliquos saltem colligam et simul appareat hanc disciplinam apud omnes populos Christianos medio ævo viguisse, S. Sigismundus, rex Burgundiæ* (3), *SS. Ethelbertus et Ethelredus in Anglia* (4), *S. Lupentius, abbas Catalauni in Gallia* (5), *S. Evergislus, episcopus Coloniensis* (6), *S. Meliavus seu Eliavus in Britannia Armorica* (7), *SS. Luglius et Luglianus in Artesia* (8), *S. Meinradus, eremita in Helvetia* (9), *B. Hainmarus, episcopus Autissiodorensis* (10), *S. Sigebertus, rex Anglo-Saxonum, postea monachus* (11), *S. Eduardus, rex Angliæ,* (12), *S. Ericus, rex Sueciæ* (13), *S. Olaus, rex Norvegiæ* (14), *S. Margareta Roskildiæ in Dania* (15), *S. Canutus Lawardus, rex Obetritorum* (16), *S. Adalbaldus dux, in Belgio cultus* (17), *S. Balduinus, archidiaconus Laudunensis* (18), *S. Magnus, comes insularum Orcadum* (19), *aliique multi. Non illud itaque singulare est quod* S. Foillanus *martyribus fuit annumeratus : quem etiam Hannoniæ protomartyrem vocatum legimus* (20).

C

§ III. Translationes corporis S. Foillani. De statu hodierno reliquiarum.

S. Foillani *corpus,*

Sæculo XVIII canonici Fossenses canebant in lectione VI secundi nocturni diei III septembris, Translationi S. Foillani *sacræ :* Illud certe ampliorem admirationis materiam nobis ingerit, quod continua undecim sæculorum vicissitudo, Normannorum, qui summa impietate sacra profanis immiscuerunt, repentina irruptio, oppidi Fossensis iterata et lamentabilis strages, atque exitiale, quo templum, claustra, tota denique civitas exsufflata fuerunt, geminatum incendium, sacrum Foillani corpus ad nos usque integrum transmitti non inviderint. *Enimvero canonicos jure gratias egisse perspicitur e serie periculorum quibus* S. Foillani *reliquias Deus eripuit. Quæ discrimina breviter exponemus, exorsi a sacri corporis inventione paulo post necem.*

post necem inventum et Fossas delatum,

25 *In loco Ampolinis, ubi cæsus est, insepultus jacuit* S. Foillanus *plus duos menses.* Prædones, *ait auctor Vitæ primæ,* corpora sanctorum in umbrosis ferarum latibulis absconderunt : *quæ S. Gertrudis invenit* die post passionem gloriosissimi martyris septuagesimo, *quin, ut testatur secundus biographus,* post diem necis eorum septuagesimum octavum, qui est septimo decimo kalendarum februariarum. *Ut autem dies* 16 *januarii a* 31 *octobris, qua occisi sunt, septuagesima octava dici possit, utramque diem computemus necesse est. Ex tribus, quas edidit Colganus* (21), *Inventionis narrationibus, nullam hic recudendam duximus; quoniam prima, e codice Rubeæ-Vallis, a Cornelio Smet fuit pervulgata ; secunda nihil est nisi extrema pars Vitæ secundæ* S. Foillani ; *tertia autem a lucubratione Philippi de Harveng nequaquam discrepat. Addit Colganus de eadem Inventione tum prosam brevem, tum hymnum ad vesperas, quæ nihil habent cur hic denuo exhibeantur. Idem sentimus de Vita S. Gertrudis quam exhibet codex* 14934 *sæculi XI Bibliothecæ Bruxellensis, quamque magnam partem edidit Geldolphus a Ryckel* (22). *Ex ea non pauca sumpserunt recentes quidam* S. Foillani *biographi, quum ibi narretur* quomodo beatus *vir* iret frequenter et rediret, modo fratres, modo sponsam Christi visitans; quomodo a latronibus cupiditate spolii cum tribus discipulis peremptus *sit, atque tandem eum S. Gertrudis diu quæsitum reperiret. Inventum beati viri corpus primo Nivellas, hinc magno apparatu Fossas devectum fuisse, nemine dissentiente asserunt biographi. Sed de adjunctis non eadem omnium consensio. Si recentioribus credendum, S. Gertrudi, de sepulturæ loco ancipiti, dixit Ultanus hanc* S. Foillani *fuisse voluntatem ut Fossis humaretur. Imo hæc jam leguntur in iis* S. Foillani *Actis quæ Henschenius, de S. Ultano disserens, ex parte protulit, quæque ad tertiam Vitam accedunt :* Deferunt Nivellam [*repertum corpus*], ponunt in ecclesia, Missas celebrant cum devotione populorum. Dubitantibus illis utrum ibi an alibi debeant sepelire, abbas Ultanus adest, sic eos aggrediens : « Ex divino, ait, consilio voluntas fuit præsulis et fixum propositum, ut post ejus obitum Fossis eum colligat sepultura. Quem si quis alias inten-

E

F

(1) Bouvier, Miroir de sainteté en la vie, etc., de S. Fueillien, pag. 124 et seqq. Cfr. Lejeune, L'ancienne abbaye de S. Feuillien, in Annales du Cercle archéol. de Mons, tom. V, pag. 134. — (2) Acta SS. Bollandiana vindicata, Papebrochii Resp. ad exhib. errorum, art. XI, § XVII, pag. 378. Acta SS., tom. III Junii, pag. 938 ; tom. IX Oct., pag. 141. — (3) Acta SS., tom. I Maji, pag. 83 et seqq. — (4) Ibid., tom. VIII Octob., pag. 96. — (5) Ibid., tom. IX Oct., pag. 602. — (6) Ibid., tom X Oct., pag. 657. — (7) Ibid., tom. XI Oct., pag. 945. — (8) Ibid., tom. X Oct., pag. 109. — (9) Ibid., tom. II Jan., pag. 384. — (10) Ibid., tom. XII Octob., pag. 369. — (11) Ibid., pag. 899. — (12) Ibid., tom. II Martii, pag. 638 et seqq. — (13) Ibid., tom. IV Maji, pag. 187. — (14) Ibid., tom. VII Julii, pag. 87 et seqq. — (15) Ibid., tom. XI Oct., pag. 716. — (16) Ibid., tom. I Jan., pag. 391. — (17) Ibid., tom. I Febr., pag. 296. — (18) Ibid., tom. I Jan., pag. 502. — (19) Ibid., tom. II April., pag. 439. — (20) Brasseur, Sancta Sanctorum Hannoniæ, pag. 228. — (21) Acta SS. Hib., pag. 99 et seqq. — (22) Vita S. Gertrudis, pag. 59 et seqq., Lovanii 1632. Cfr. Acta SS., tom. II Mart., pag. 593.

AUCTORE R. D. B.

derit et contenderit sepelire, tam Dei quam præsulis voluntati videbitur contraire. » Consentit virgo, consentit et populi multitudo (1). *Aliam traditionem, cujus nullum plane vestigium in antiquis documentis reperimus, nonnulli auctores scriptis consignarunt* (2). *Quam si audire volumus, quum Nivellenses et Fossenses sacrum corpus pro suo quique vindicarent, illud, currui impositum, quatuor bobus tironibus commiserunt, ibi condituri quo boum juga consisterent. Qui (ut alia mirabilia taceam) sponte Fossas perrexerunt.*

circa medium sæculum X reconditum fuit Fraxini.

26 *Quo vero loco per Normannorum irruptiones quieverint* S. Foillani *reliquiæ, quo pacto ab eorum impietate defensæ fuerint, scriptores non retulerunt. Neque eas ante sæculum X quoquam extra Fossas deportatas fuisse ostensum est. Sed medio sæculo X ex hac urbe exsulasse scribit Hillinus, in beati viri Miraculis:* Ungaris, *inquit*, sive barbaris olim Galliæ nostræ partes depopulantibus, quia nondum locus fossis *(quod obtinuit anno* 974*)* fuerat circumdatus, consilio tam laicorum quam clericorum venerandum sancti martyris corpus delatum est in vicinum oppidum, quod nuncupatur B Fraxinus *(hodie* Frênes *vocatum, pars parochiæ Lustin, prope Namurcum)* super ripam Mosæ convenienter situm in rupibus : *ubi, patrum memoria teste, dicunt incolæ per centum circiter annos mansisse* S. Foillani *reliquias, in specu qui vernaculo sermone dicitur* La grande église (3). *Referenda videtur hæc translatio ad annum* 954, *quo,* Hungri, *ut ait scriptor suppar, Folcuinus abbas Lobiensis,* Hasbanium ignibus et deprædatione aggressi, Carbonariam petunt (4). *Quæ irruptio etiam, ut alios omittam, a Continuatore Reginonis* (5) *et in Annalibus Wirziburgensibus commemoratur* (6). *Volunt autem quidam scriptores hæc alio tempore contigisse, nec tantum anno* 926 *quo* Ungari totam Franciam, Alsatiam, Galliam atque Alemanniam igne et gladio vastaverunt(7), *sed etiam multo ante. Canonicus Florenville putat reliquias Fossensibus jam anno* 900 *fuisse redditas Verum, ut Carolo Kairis* (8) *placet, Fossis anno* 880 *a Normannis direptis, corpus* S. Foillani *Fraxinum portatum fuit : unde anno* 914 *ab episcopo Leodiensi Stephano* C *et a Germaniæ imperatore in pristinum domicilium relatæ fuerunt.*

anno 1086 *in nova capsa depositum,*

27 *Proxime sequenti sæculo* S. Foillani *Translatio, cui Henricus I, episcopus Leodiensis, intererat, magna cum pompa Fossis celebrata fuit, die* 3 *septembris anni* 1086. *Quam narrans Hillinus, rei testis, addit Henricum annuam hujus diei* celebrari indixisse observantiam. *Cui non Fossis tantum, sed etiam Rhodii in S. Foillani abbatia usque ad sæculum XVIII obtemperatum est. Satius habemus, omissis aliis lectionibus IV, V et VI secundi nocturni, in hujus Translationis commemoratione olim Rhodii et Fossis recitatis, proponere lectionem VI alterius officii, in hac solemni die a canonicis Fossensibus usurpatam, quæ summa est narrationis Hillini.* Anno demum octogesimo D sexto supra millesimum, pia matrona urnam argenteam, auro gemmisque mira arte distinctam, honorificentius collocandis beati Foillani reliquiis legavit. Hujusce translationi septembris dies tertia præfigitur. Adest Henricus primus diœcesis nostræ episcopus et princeps. Tanta populorum illuvies oppidum totamque viciniam inundat, ut ad augustam hanc ceremoniam profluentes capere vix possint. Indicitur ab illustrissimo episcopo procinctus : sacerdotes sacram reliquiarum Foillani sarcinam certatim portitant, quam ingens supplicantis populi acies ordinata subsequitur. Et ecce vir quidam, diuturni squalore morbi tabidus et per omnia membra inutilis, a beato martyre pristinæ restitui flagitat incolumitati ; acerbissimis alter calculi doloribus vexatus, crudeli liberari postulat stranguria ; tertius demum aridam sibi recuperari dextram exorat : qui omnes non sunt fraudati a desiderio suo, sed integerrime sanati a quacumque detinebantur infirmitate. In triplicis autem hujus curationis memoriam, Henricus I translationem hodiernam sub invocatione sanctissimæ Trinitatis singulis annis celebrandam E sancivit.

anno 1125 *Rhodium translatum,*

28 *Sed alia mox contigit translatio. Quum enim Fossenses persuasum haberent, ea cæpta fortunatum iri quæ* S. Foillano *commendarentur, imo* supra *ejus* corpus, corpore præsente, *donationes non raro acciperent et agerent causas* (9), *sacra ossa Rhodium tulerunt, quando ibi sub Cameracensi episcopo Burchardo novum canonicis cœnobium institutum fuit. Id utique ad annum* 1124 *refert auctor Annalium Fossensium, dicens :* Anno 1124 relatio beati martiris Foillani in Ampollinis, ubi et passus fuit (10) ; *sed præferendus videtur annus* 1125, *quia Nicolaus, episcopus Cameracensis, in diplomate anni* 1137 *memorat hæc solemnia celebrata fuisse a decessore suo in ipsa Rhodiensis cœnobii constitutione : quam anno* 1125 *contigisse ipse Burchardus in diplomate testatur. Hic itaque, uti Nicolaus episcopus scribit,* locum illum sancti sanguinis illius [S. Foillani] unda respersum et frequenti miraculorum luce perspicuum, ubi et capella in honorem illius erat sita, emancipavit, et tam ipsum, quam altare de F Sterpei cum omnibus suis appendiciis, sed et altare de Archene prope Nivellam, item altare de Guasleir * et capellam de Borle-Fontine, beato martiri Foliano et ecclesie Fossensi, supra sacratissimum corpus ipsius, quod ibidem ad hoc perficiendum cumque plurimis sanctorum corporibus delatum erat, contradidit, ad usus siquidem fratrum, qui in eodem loco in silva, quæ Cherbonires dicitur, sub regulari habitu et ordine, Deo et beato martiri Foillano deservirent (11).

* Wallers

dein repertum anno 1176 ;

29 *Quænam ab anno* 1125 *ad annum* 1176, *fata fuerint sanctarum reliquiarum, nemo memoriæ prodidit. Ad annum autem* 1176 *legitur in Annalibus Fossensibus :* Hoc anno revelatum est Fossis corpus beati Foillani mar-

(1) Acta SS., tom. I Maji, pag. 119. — (2) C. Kairis, Notice sur la ville de Fosses, pag. 12. — (3) Annales du Cercle archéol. de Namur, tom. II, pag. 334 et seqq. — (4) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. IV, pag. 66. Dussieux, Essai historique sur les invasions des Hongrois, pag. 62, edit. 1879. — (5) Mon. Germ. hist., tom. I, pag. 623. — (6) Ibid., tom. II, pag. 242. — (7) Cfr. ibid., tom. I, pag. 68 et 616; tom. II, pag. 241. — (8) Not. hist. sur la ville de Fosses, pag. 14 — (9) Cfr. supra, Miracula, num. 15. Anal. pour servir à l'hist. eccl. de la Belg., tom. IV, pag. 397.— (10) Mon. Germ. hist., tom. IV, pag. 30. — (11) Anal. pour servir à l'hist. eccl. de la Belg., tom. IV, pag. 399 et seq.

tiris

A tiris in medio castro sub Raulfo Leodiensi episcopo (1). *Existimo* S. Foillani *corpus post combustam anno* 1174 *ecclesiam Fossensem fuisse absconditum, ac biennio transacto populi pietati fuisse redditum. Scribit enim idem Annalista Fossensis ad annum* 1174 : Ecclesia Fossensis media nocte comburitur cum claustro et omnibus officinis, cum basi....la [*Bastida*] episcopi et quadam parte ville predicte (2). *Quod vero spectat* castrum *in quo* revelatum est corpus beati Foillani, *mœnibus septum erat et vocabatur non raro* claustrum, *atque* capitulum. *Capiebat episcopi domum,* S. Foillani *ecclesiam collegiatam, cœmeterium et canonicorum domicilia. Præcipua ejus pars erat castellum seu domus episcopi. Hujus vero locus hodie* Arvol *seu* Porte du château *nuncupatur* (3).

anno 1232 *in novum solium reconditum.*

30 *At cum civium Fossensium gratus erga* S. Foillanum *animus in dies caperet incrementa, piumque affectum demonstrare vellent, rogarunt anno* 1232 *Joannem II, cognomine Apianum, ab anno* 1229 *ad annum* 1238 B *episcopum Leodiensem, ut* B. Foillani *corpus in capsa argentea eaque singulari artificio perfecta reponeret. Hujus solemnitatis testimonium in membrana scriptum, quæ a Joanne Apiano obsignata fuerat, sese vidisse refert Sebastianus Bouvier, anno* 1657 *martyris virtutes enarrans. Hæc erant verba :* Anno gratiæ 1232, in festo B. Remacli, 3 die septembris, a Joanne Dei gratia venerabili Leodiensi episcopo, in hoc vase reconditum fuit corpus B. Foillani martyris gloriosi : qui regnante Sigeberto rege consecratus in episcopum a Martino papa, martyrio meruit civibus cœlestibus adscribi anno Domini 657 (4) *Præterea in Annalibus Fossensibus ad annum* 1232 *legitur :* Hoc anno repositum est venerabile corpus beati Foillani episcopi et martiris in feretro a Johanne Leodiensi episcopo (5). *Hoc vas erat argenteum, plus duos pedes altum, longum circiter quinque pedes, atque figuratum in modum tecti. In extremis partibus insculpta erat hinc Deipara radiis circumdata, et ad ejus pedes provolutus quidam canonicus : illinc* S. Foillanus *episcopus et martyr, ad cujus dextram nobilis quidam vir,* C *et ad sinistram matrona quædam genu flectebant. Ex uno capsæ latere incisi erant sancti Petrus, Paulus, Michael, Lambertus et Ultanus : ex altero latere SS. Gertrudis, Henricus, Ludovicus, Egidius et Maternus. Canonicus, vir nobilis et matrona ibi expressi, quorum nomina ignota, verisimiliter ad conficiendum feretrum plurium contulerunt ; quamquam civium memoriæ proditum erat, huic pietatis operi etiam a plebe non parum esse subventum. Atque hæc ex Sebastiano Bouvier, qui tamen erravit, dicens capsam quæ suo ævo continebat* S. Foillani *corpus, prorsus eamdem esse atque illam de qua anno* 1232 *Joannes Apianus, et in hac S. Ludovici effigiem fuisse cælatam. Nam S. Ludovicus rex anno* 1270 *et S. Ludovicus, episcopus Tolosanus, anno* 1297 *e vita migrarunt. Hinc dicendum est vel capsam post annum* 1232 *incisam, vel a Sebastiano Bouvier S. Ludovicum pro alio sancto viro fuisse putatum.*

In bello fertur Montes in Hannonia a duce Guillelmo,

31 *Anno* 1408 *Montes Hannoniæ delatæ fuerunt* S. Foillani *reliquiæ. Cujus rei hæc fuit causa. Quum Joannes Bavarus, electus episcopus Leodiensis, maxima apud populum suum invidia laboraret, eum solio detrusum vi expulerunt Leodienses. Quod indignatus ejus frater Guillelmus IV, comes Hannoniæ, partes Leodienses ingressus atque populatus est. Fossæ quoque captæ, et igni ferroque vastatæ. Attamen Guillelmus, sacrilega manu* S. Foillani *exuvias attingere non ausus, imo laborans ut eis a nullo vel minime noceretur, Montes eas transtulit, et canonicabus S. Waldetrudis ad tempus servandas commisit. Suæ voluntatis certissimum testimonium, in membrana scriptum, confici jussit. Quas literas, ut hodieque in archivo regio Montensi exstant, cum lectore communico.*

qui illud canonicabus S. Waldetrudis in tempus commisit,

32 In nomine Domini, amen. Noverint universi et singuli hoc præsens publicum instrumentum inspecturi, quod cum nuper homines Leodienses vulgariter Hedroit nuncupati illustrem et strenuissimum principem reverendum et patrem, dominum Johannem Bavariæ ducem, electum Leodiensem et comitem Losensem, E eorum dominum, nec non et venerabile capitulum suum beati Lamberti, una cum pluribus aliis presbyteris, nobilibus et notabilibus viris tam ecclesiasticis et regularibus quam secularibus civitatis et patriæ suæ Leodiensis, causa rationeque cessantibus, sed improba voluntate impetuque tumultuoso, a dictis civitate et patria propulissent, guerramque contra ipsum et suos commovissent, ac impiisime prosequerentur, ac tandem oppidum Trajectense, in quo causa præsidii refugerat, et seipsum cum suis receperat, cum maximo exercitu ab omni parte obsedissent, intendens hujusmodi oppidum vi aut fame capere, funditusque demoliri, ipsumque dominum et suos nequiter neci tradere, ut satis apparebat et fertur ; tumque illustrissimus princeps et dominus potentissimus dominus Guillelmus dux Bavariæ comesque Hanoniæ, Hollandiæ et Zellandiæ, ac dominus Frisiæ, frater germanus præfati domini Johannis electi, attendens ipsum fratrem suum in tanto discrimine constitutum nullumque aliud eidem fratri suo patriæ refugium, volens e manibus hujusmodi tyrannorum ipsum eripere, F ut tenebatur, diffidaverit, ab eodem fratre cum omni instantia requisitus, dictos Leodienses et patriam, movensque suum exercitum, intraverit dictam patriam, ipsam depopulando, vastando et comburendo, usquequo ad villam de Fossa ejusdem patriæ cum suo exercitu pervenisset : illam itaque crebris violentisque congressibus vi cepit sibique subegit. Qua quidem intercepta, et paulo post prædæ et combustioni exposita, contemplatus est ecclesiam principalem dicti loci incendio a casu conflagrari, et doluit super eam vehementer, præsertim cum nonnullorum relatu didicisset postmodum corpus beati Foillani martyris in eadem requiescere. Quamobrem præcepit sine mora corpus prædictum diligenter perquiri, et ab hujusmodi incendio posse tenus extrahi. Cujus vero corporis caput et ossa plurima ejusdem sancti martyris ibidem reperta fuerunt illæsa, ac diligenter recollecta, honesteque conservata ; ac tandem de mandato

(1) Pertz, Monum. Germaniæ histor., Scriptt., tom. IV, pag. 31.— (2) Ibid.— (3) Borgnet, Cart. de Fosses, Introd., pag. XVIII et seq.— (4) Bouvier, part. III, cap. V, pag. 263 et seq., edit. 1657.— (5) Mon. Germ. hist., tom. IV, pag. 32.

ejusdem

AUCTORE R. D. B.

ejusdem domini principis ad villam suam de Montibus in Hanonia delata, et in nova capsa cum pluribus serris reverenter recondita et inclusa. Igitur in nostrum notariorum publicorum, testiumque infrascriptorum, ad hoc specialiter evocatorum et rogatorum, præsentia personaliter constituti, incliti et potentes viri domini de le Hamaide, Anselmus dominus de Trasegniez, barones, Jacobus de Sars, miles præpositus Montensis, Balduinus de Frigidomonte, thesaurarius Hanoniæ, consiliarii præfati illustrissimi principis, vice et nomine ipsius, ut dicebant, jam dictas reliquias sancti Foillani consignatas integraliter realiterque tradiderunt, venerabili et nobili collegio ecclesiæ beatæ Waldetrudis Montensis, ibidem processionaliter, una cum collegio ecclesiæ sancti Germani dicti loci, ad invicem propter hoc congregato, custodiendas et in thesauraria ejusdem ecclesiæ beatæ Waldetrudis in deposito cum reverentia qua decet conservandas, tradiderunt, sub continentia verborum per ipsum dominum thesaurarium vivæ vocis oraculo quæ sequitur expressata : videlicet quod illustrissimus princeps antedictus hujusmodi reliquias prædicto collegio beatæ Waldetrudis tradebat et deliberabat, seu tradi faciebat, in dicta thesauraria reverenter et illibate conservandas, eis modo et conditione quod, dum dicto illustrissimo principi aut suis successoribus placuerit, potuerit et debebit, potuerunt et debebunt prætactas reliquias libere et integraliter ac sine aliqua difficultate rehabere, sibique aut suis successoribus per præfatum collegium seu capitulum restitui plenarie debebunt, dispositturo seu dispositturis de eisdem reliquiis pro libito suæ voluntatis, prout ejus seu eorum conscientia seu jurisperitorum consilium censuerit faciendum. Iis itaque modo et conditione dictum collegium ac capitulum beatæ Waldetrudis bona fide et absque malo ingenio illas reliquias conservandas receperunt, et præfato domino principi aut suis successoribus, seu ejus vel eorum specialibus nunciis, reddere sine ullo impedimento modo prædicto promiserunt. Et dehinc easdem reliquias dicta collegia reverenter, processionaliter et devote cantando, omnibus campanis pulsatis et luminaribus accensis, astantibus clero et populo, manibus ad feretrum aureo pallio contectum dominorum baronum et thesaurarii prædictorum, ac plurium aliorum virorum ecclesiasticorum appositis, ad dictam ecclesiam beatæ Waldetrudis detulerunt, in eademque thesauraria reposuerunt, una clavium ejusdem capsæ dicto præposito, et altera Broiando de Sars scutifero contraditis ; unde per os dicti domini thesaurarii nomine quo supra, de præmissis instanter fuit petitum et mandatum per nos notarios infra scriptos fieri et tradi dicto domino principi publicum instrumentum. Acta fuerunt hæc in una domorum dicti illustrissimi principis nuncupata Bassecourt, thesaurario, collegiis, Broiando, Johanne de le Hestre, Johanne Couvet, scutiferis, Colardo de Gemblues, Johanne Vivien, Radulpho et Jacobo de Marchiennez, Johanne de Hon juniore, Lanseloto de Bertemont, et pluribus aliis ibidem congregatis testibus, ad præmissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Stephanus Wiardi de Tongria, Cameracensis diocesis publicus auctoritate apostolica et imperiali notarius, præmissis omnibus et singulis, prout manu mea propria supra sunt descripta, una cum dictis dominis et collegiis et testibus ac notario subscripto, præsens interfui, eaque omnia et singula præsens in notam, per me recepta in hanc publicam formam collatione, inter nos notarios super hoc habita, redegi, signumque meum una cum signo et subscriptione discreti viri domini Johannis Ogin, alias de Sancto Vedasto, publici auctoritate imperiali notarii subscripti, hic apposui consuetum, requisitus et rogatus, in fidem et testimonium præmissorum.

Et ego Johannes de Sancto Vedasto, presbyter Cameracensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius, dum præmissa omnia et singula, prout supra scribuntur, propria manu discreti viri Stephani Wiardi, apostolica et imperiali auctoritate notarii publici, una cum prænominatis testibus ac eodem notario, præsens interfui, et idcirco me hic subscripsi, signumque meum solitum unacum signo et subscriptione præfati notarii hic apposui, requisitus et rogatus, in testimonium præmissorum (1).

et postea Fossis reddendum curavit,

33 *Eodem anno bellum confectum fuit, et reliquiæ* S. Foillani *Fossensi ecclesiæ fidenter restitui poterant. Nihilominus* nec ulli cura erat, *ait Bartholomæus Fisen*, ad priorem locum reducendi. Eam sibi sumpsit sanctus martyr, exilium diuturnius minime passurus. Guilielmo Bavaro, comiti Hannoniæ, aliquando dormienti videndum se præbuit, severeque monuit, corpus suum Fossas ut remitteret : ni fecerit, graviter luiturum. Expergefactus, cum secum reputaret quod per somnium acceperat, existimavit nihil esse præter inanis somni ludificationes, atque adeo statuit non parere. Hoc mentis decretum secutus est mox capitis dolor ingens, quem ipse comes intolerabilem diceret : et illo quietem omnem admittere prohiberetur. Irascentis S. Foillani dextram agnovit. Ejus corpus Fossas remitti mandavit (2).

parte quadam in ecclesia S. Waldetrudis relicta.

34 *Statuit tamen approbantibus canonicis Fossensibus, ut, in perpetuam memoriam domicilii exuviis* S. Foillani *concessi, hujus coxa et tibia canonicabus S. Waldetrudis darentur. Inclusæ fuerunt in* pulchra admodum ex argento, auro illata, capsa, hac inscriptione decorata : Hoc reliquiare sancti Foillani dedit Guilielmus dux Bavariæ, comes Hannoniæ etc., qui corpus sancti post destructionem villæ de Fossis, in hac ecclesia deportaverat *, anno Domini M.CCCC.VIII. quo Leodienses, contra dominum suum ejus fratrem rebelles, in bello campestri devicit, totamque patriam subjecit, et postmodum dicti sancti corpus canonicis loci honorifice restituens, eorum consensu, has reliquias in perpetuam rei memoriam acquisivit (3). *Ipsum phylacterium, quod nunc cum reliquiis in eo contentis deperditum dicunt, descripsit P. Brasseur :* Visuntur...coxa et os tibiæ in transparente argentea theca, sub stellato cœlo a duobus angelis hinc et hinc sustentata, cum hac in fundo inscriptione veteri charactere sculpta : Hoc reliquiare *etc.* Sæpius autem exponi solet prædicti S. Foillani theca ad eliciendam, dum magna sic-

* *alias* deposuerat

(1) Archives de l'État à Mons, Trésorerie des chartes des comtes de Hainaut, num. 814. — (2) Historia Ecclesiæ Leodiensis, part. III, lib. VIII, pag. 180. — (3) Cfr. Raissius, Hierogazophylacium Belgicum, pag. 546. Bouvier, Miroir de sainteté en la vie, etc., de S. Feuillien, part. II, cap. VI, pag. 243. Devillers, Mém. hist. sur l'église de Sainte-Waudru à Mons, pag. 57.

citas

A citas est, pluviam, vel ad coercendam, ubi nimius imber superabundat (1). *Cui thecæ ornandæ operam dedisse capitulum S. Waldetrudis, ostendunt tabulæ accepti et expensi* (2).

Anno 1429, S. Foillani *reliquiæ feruntur Nivellas.*

35 *Narrat Bartholomæus Fisen* S. Foillani *reliquias, cum bellum Leodienses inter et Philippum Bonum, Burgundiæ ducem et fere totius Belgii principem, anno* 1429 *esset exortum, Nivellam, tamquam in locum tutum, fuisse devectas. Quod Fossenses sapienter egerant; nam brevi post (anno* 1430*) Fossas obsederunt Burgundi, captasque incenderunt, unum templum relinquentes intactum* (3). *Post peractum bellum quum corpus* S. Foillani, *quod per integrum annum Nivellæ quievit, domum referretur,* qui oneri sacro humeros subjecerant, pagum quemdam prætereuntes fœminam rogarunt aquam ex puteo, qua sitis ardorem restinguerent. Negavit illa : statimque defecto omni humore puteus aruit (4). *Quæ Fisen sese accepisse dicit a Joanne Stabulao. Verum mihi hujus chronicon, ab erudito viro Adolpho Borgnet editum, perscrutanti nihil hujusmodi occurrit : sitne forsan Bar-* B *tholomæus Fisen alio exemplari usus, statuere non audeo.*

Paulo post eas Hasseletum deferre frustra conati sunt canonici.

36 *Anno* 1455, *Fossenses canonici, propterea quod claustrum cœnobii, reliquiarum* S. Foillani *sedes, non esset in bello locus satis tutus, de iis Hasseletum transferendis consilium ceperant. Hinc tanta inter capitulum et multos cives discordia, ut litem ad magistratus Leodienses, Dionantenses et Tudinenses, utpote viciniores, dirimendam detulerint. Hi, quum viderent non quidem inanem esse canonicorum timorem, sed* S. Foillani *exsilium popularibus gravissimum futurum, constituerunt ut tantus thesaurus in oppido maneret, simul Fossensium nomine polliciti, hos in muniendo claustro operam non exiguam esse posituros. Verum quoniam his promissis, a se palam confirmatis, non stabant magistratus Fossenses, eos de fide exsolvenda admonuerunt Dionantes, qui tractus Mosam inter et Sabim jacentis præcipui erant incolæ. Atque hæc ex documentis coævis iisque omnino certis, quæ Julius Borgnet, rerum Namurcensium scientissimus, publici juris fecit* (5). *Ex* C *quibus etiam discimus ad ornandam aut instaurandam* S. Foillani *capsam, anno circiter* 1560, *aliquid contulisse Fossarum magistratus* (6).

Maximam partem deperditæ sunt exeunte sæculo XVIII. Quædam Fossis servantur.

37 *Sæculo proxime sequenti, anno scilicet* 1628, *hæ et aliæ capituli Fossensis reliquiæ ab Aloisio Caraffa, Urbani VIII legato, recognitæ dicuntur in tabellis domini Florenville, ineunte hoc sæculo Fossensis decani. Neque una dumtaxat ibi erat* S. Foillani *capsa. In recognitione vasorum sacrorum anno* 1773 *facta, memoratur, ut ad nos Fossis scriptum est, tum solium in modum calicis figuratum, tum brachium argenteum, in quibus sancti præsulis reliquiæ quædam servabantur. Sacrum patroni sui corpus diligenter custodierunt Fossenses usque ad sæculum XVIII exiens. Quid tunc de iis factum sit, quando scilicet anno* 1792 *et sequentibus, hostes in Belgio omnia sancta conculcarunt, nemo hactenus patefecit. Non mirarer si tantus thesaurus, simul cum capsa argentea in qua jacebat, a canonicis quibusdam in loco valde secreto esset absconditus : qui postea e vita migrarint, antequam arcanum potuerint aliis proferre. In eo etiam fuerunt Fossenses ut thoracem argenteum, in quo* S. Foillani *caput separatim inclusum erat, amitterent. Jam enim deportabatur Namurcum, quum ecce cives nonnulli, prædones insectati, ad pontem vocatum* Laloup *assecuti sunt, et venerabile pignus Fossas retulerunt : ubi hodieque colitur* (7). *A peritis refertur thorax ille argenteus ad sæculum XVI exiens : sed ante eum alius exstiterit necesse est, si quidem ei aptatam videmus imagunculam quæ sæculi XIII dicitur, cum hac inscriptione* : S. Foillanus, cujus caput interius, oretur pro factore (8). *Retinet eadem ecclesia duas arculas in quibus ferunt aliquas* S. Foillani *reliquias contineri, et quibus episcopi signum impressum fuit. Alteram Fossensi ecclesiæ accepit dominus Florenville, ibidem ineunte sæculo XIX parochus et deca-* E *nus. Hanc suspicatur hodiernus parochus olim fuisse prioratus Ogniacensis : ubi, dum stabat cœnobium, in reliquiarum catalogo* arcula continens S. Foillani lipsana *memorabatur.*

AUCTORE R. D. B.

Mandibulam canonici Vallisscholares

38 *Sed aliæ quoque, præter Fossensem, ecclesiæ,* S. Foillani *ossa quædam se possidere gloriantur. Ante dixi Montibus, canonicabus S. Waldetrudis coxam et tibiam fuisse concessas. Ibidem mandibulam inferiorem servabant canonici Vallis Scholarium, ad quos anno* 1471 *Fossis delata fuisse dicitur, quique anno* 1603 *eam Præmonstratensibus oppidi Rhodii dederunt. Fidem faciunt literæ quarum apographum, in Montensi archivo exsistens* (9), *descripsimus :*

COPIA.

Nos frater Melchior le Beghue Vallis Scholarium apud Montes Hannoniæ Dei gratia prior, universis et singulis præsentes litteras lecturis seu legi audituris, salutem in Domino sempiternam. F Cum inter alias sanctorum reliquias quas in monasterio nostro cum honore servamus, habeamus mandibulam aliquam inferiorem cum aliquot dentibus, quam constat esse divi Foillani martyris et episcopi, tum ex majorum nostrorum traditione, tum ex antiquo quodam scripto quod hæc verba continebat : De sancto Foyllano; et erat scriptum illud suprapositum ipsi mandibulæ; ut ex altero scripto quod erat in capsa reliquiarum, hæc verba continente gallice : Touttes ces dignes et precieuses relicques furent donnees a l'eglises de Cheens par T. Resverend pere en Dieu et noble seigneur Monseigneur de Nerbone seigneur de Havrech; tum præsertim ex relatu religiosorum canonicorum monasterii in honorem ejus D. Foillani constructi prope Rodium; qui asserunt se Fossas

(1) Sancta Sanctorum Hannoniæ, pag. 197. — (2) Compte de la recette générale du chap. de Ste Waudru, 12 oct. 1426. — (3) Historia Ecclesiæ Leodiensis, part. II, lib. IX, pag. 193. — (4) Ibid., pag. 196. — (5) Cfr. Cartulaire de Fosses, Introduction, pag. XXXVII et seqq. — (6) Ibid., pag. 300. — (7) Cfr. Bouvier, part. III, cap. V, pag. 229 et seq. Cfr. Delchambre, Vie de S. Feuillien, pag. 185. — (8) Jamart, S. Feuillen, pag. 7 et seq. — (9) Cfr. Leop. Devillers, Notice sur les archives de l'Etat à Mons, pag. 387.

pietatis

AUCTORE R. D. B.

pietatis causa profectos, (ubi sanctum corpus et caput ejusdem sancti diligentissime, religiosissime et honorificentissime asservatur,) sedulo inspexisse ipsum sancti caput, et vidisse inferiorem mandibulam deesse, quam Fossenses canonici dicunt se non habere, nec ubi sit ignorare. Et affirmant non esse distractas ab oppido suo reliquias ejusdem sancti, nisi cum rex Franciæ cum prædicto domino de Havrech Leodiensium fines peragratus est; qui etiam aliquas reliquias de templo Fossensi asportavit. In cujus rei satisfactionem donavit rex vitrum magnum, et alter D. de Havrech vitrum et tapetem quo corpus gloriosi martyris Foillani primo contectum fuit, utrumque ejusdem insignibus decoratum : quod iidem religiosi sancti Foillani adhuc vidisse se hoc anno millesimo sexcentesimo tertio dicunt.

dederunt abbatiæ S. Foillani ;

39 Cum igitur ex his constet ejusdem domini de Havrech opera potuisse fieri ut hæc mandibula aliquo asportata sit, certum sit etiam aliquas eum reliquias dedisse monasterio nostro, in quo ipse honorifice sepultus est, ex his pie credimus hanc esse mandibulam divi Foillani. Hæc cum B ita sint, reverendus dominus D. Joannes Rondeau Sancti Foillani prope Rodium abbas, non semel nobis supplicavit, et in honorem Dei et ad majorem cultum ejusdem divi Foillani, quem ille patronum non agnoscit solum, sed loci etiam sui peculiarem sanctum, quippe quem martyrio et sanguine suo consecravit, ut eamdem mandibulam sancti Foillani a nobis dono asportare posset. Nos igitur tam piam rationem considerantes, simulque in memoria habentes eumdem prælatum, pro suo in monasterium nostrum affectu, ecclesiam nostram quibusdam ornamentis decorasse ; præsertim vero attendentes ejusdem in Deum sanctumque martyrem Foillanum ardentissimam devotionem ; cum matura deliberatione facta cum fratribus nostris, ejusdem piis votis adnuimus, et eandem mandibulam libentissime communicavimus, cum non dubitemus eundem prælatum cum suis religiosis hujusmodi munere inflammatum, eam pro dignitate conservaturum. In quorum fidem ac evidens testimonium, præsentes consueto nostro sigillo manusque propriæ subscriptione munire voluimus. Actum Montibus Hannoniæ in nostro monasterio anno C Domini millesimo sexcentesimo tertio, die vigesima tertia mensis octobris.

Concordat cum originali, quod ego notarius attestor.

V. Hulin notarius.

eam ipsi accepisse dicuntur a Joanne d'Enghien,

40 *Aliquot annis post, de eadem reliquiarum cessione scripsit ad Heribertum Rosweydum Ludovicus Desperies, canonicus regularis et prior abbatiæ S. Foillani Rhodiensis :* De S. Foillano patrono nostro quid dicam? Tenent mordicus Fossenses habere se corpus, imo, nihil (præter in monasterio nostro) alibi prætérea esse de corpore : nisi forte (sic mihi nuper dixit decanus Fossensis, cum illuc ea de causa amandatus essem) quod olim abstulisse potuit quidam dominus Joannes, dominus d'Enghien et de Havrech, qui in ea loca cum exercitu regis Galliæ venit, et præter alias injurias, etiam templum Fossense spoliavit. Potuit igitur tunc aliquid reliquiarum asportasse. Is postea in damni illati satisfactionem, præter alias restitutiones, donavit vitream fenestram magnam ad latus summi D altaris, quam ego adhuc vidi habentem insignia depicta domini d'Enghien et de Havrech. Ad alterum latus fenestra item vitrea est, quæ etiam habet insignia regis Gallorum ob eamdem rationem. Imo et tapetem vidi satis veterem, in quo apparent eadem insignia domini d'Enghien et de Havrech, quo feretrum primo ornatum et coopertum esse dicunt. Ea est fama apud omnes frequens. Facit pro confirmatione hujus rei, quod cum nos a pauco tempore posceremus nobis dari mandibulam inferiorem S. Foyllani a prælato canonicorum regularium Vallischolarium Montibus (penes quem esse nobis constabat ; quam et impetravimus) ostensum est nobis vetus scriptum in membrana (data per Joannem dominum d'Enghien et de Havrech) cujus sepulturam (saltem uxoris) in medio choro a terra elevatam et egregio lapide elaboratam vidimus. Vidimusque postea mandibulam eam inferiorem deesse in capite S. Foillani Fossis. Est et in templo S. Waldetrudis Montibus capsula argentea, in qua videntur duo ossa brachii S. Foyllani : forte id olim a nobis impetratum. Quid alii de Abbatis-Villa possint ostendere nescio. Huc accedit, quod E Fossenses illud ipsum quod habere se putant, et ut opinor, habent, magna admodum cura asservant, et si quando in publica supplicatione effertur caput et corpus, quod habent, communicata re cum canonicis et magistratu oppidi, cives armati vicissim succedunt, sic ut semper apud sanctas illas reliquias noctu et interdiu duodecim saltem excubent. Testis sum oculatus, et miratus sum tantam de nocte in templo lucem ex facibus et aliis cereis. Supplicatione finita, postero die iterum conveniunt canonici et alii de magistratu, et re diligenter perspecta, ne quid furtim surreptum sit, honesto loco, sed multis seris occluso, reponunt ; et si quando excursiones hostium aut militum insolentiæ timeantur, coacto inter canonicos et oppidanos concilio, secretissimo loco omnia abduntur. Hujus rei testes oculati sumus (1).

verisimiliter anno 1471.

41 *Sed quæ hactenus recitavimus, oportet ut recognoscantur. Imprimis bellum quod ibi memoratur commodissime referri potest ad annum* 1471 : *ad quem scriptor coævus, Joannes de Los:* Tunc temporis, *ait, Carolus Audax, Burgundiæ dux,* sustinuit suam patriam invadi F per gentem *Ludovici XI* regis Francorum. Nam usque ad Hannoniam extenderunt se Franci, stantes in terris Morialmez, descendentes usque in Fossis, Branio, Florinis, Walcourt, atque usque ad Floreffiam, prædas et rapinas captivitatesque hominum exercentes (2) : *de quo bello multa congesserunt monachus benedictinus Plancher* (3), *de Barante* (4) *aliique. Dein Joannem de Enghien in hoc bello habuisse partem credibile est. Primo quidem colligimus ex codice ms. Montensis bibliothecæ* Généalogies Nobles, *auctoribus Laisné et Preudhomme, eodem tempore vixisse Joannem de Enghien (non quidem dominum de Havré, sed dictum de Havré), dominum de Preels : qui filius erat spurius Gerardi de Enghien, castellani oppidi Montensis. Dein circa annum* 1463 *Joannes de Croy aliique non pauci Hannoniæ viri nobiles (inter quos forsan Joannes de* *Enghien)*

(1) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 14. — (2) Chronicon rerum gestarum ab anno 1455 ad 1514, pag. 66, edit. De Ram. — (3) Plancher, Histoire de Bourgogne, tom. IV, pag. 396 et seq. — (4) Histoire des ducs de Bourgogne, tom. VIII, lib. III, edit. Bruxellis 1839.

A *Enghien), quum Carolo Audaci essent invisi, e Belgio in Franciam sponte vel invite migrarunt, ibique regi Ludovico adhærentes, utilissimam operam navare potuerunt in bellis adversus Carolum gestis* (1). *Quare Ludovicus Desperies aliique non absurde suspicati sunt Joannem de Enghien ex iis fuisse qui anno* 1474 *Fossas diripuerunt.*

S. Foillani *reliquiæ quædam exstant Rhodii,*

42 *Rhodiensi abbatiæ S. Foillani non solum mandibula (quod ex prolatis documentis intelligitur), sed et aliæ obtigerunt reliquiæ. Videlicet, ut anno* 1658 *scribebat Philippus Brasseur* (2), S. Martyris mandibula cum osse capitis, junctura pollicis, et alio corporis ossiculo, quæ divitis argenti signo aut statua simul hodie reclusa sunt, donante rev. admodum D. Joanne Rondeau, piæ memoriæ prælato. Extat et os ejusdem brachii, argenteo deaurato cubito reconditum, quod peregrinis ad osculum dari solet... Sunt et aliæ [reliquiæ] ante annum 1609 hic exstantes, et modo quatuor argenteis phylacteriis decenter inclusæ sunt. Secundi phylacterii inscriptiones : De S. Jacobo minore, de S. Foillano, de S. Nicolao. *Quum exeunte sæculo XVIII* B *exstincta fuit abbatia, thesaurus ejus sacer, ut nobis Rhodio fuit scriptum, dissipatus est. Quasdam reliquias (et forsan aliquid de* S. Foillano) *ultimus abbas, N. Durieu, in parochiam Strepy, cui præfectus fuerat, transtulit. Ipsa vero* S. Foillani *mandibula inferior a quodam canonico Præmonstratensi, qui, suppressa abbatia, parochus creatus fuerat vici Thieu, huc portata fuit : sed postea ecclesiæ Rhodiensi restituta. Quam illustrissimus Gaspar Labis, episcopus Tornacensis, recognovit, ipso recognitionis instrumento in capsa reposito. Hodieque servatur, et secunda die dominica octobris in publica supplicatione circumfertur hæc theca, cui ex uno latere inscriptum fuit :* S. Reliquiæ S. Foillani pont. mart. asservatæ Rhodii in Hannonia, *ex altero :*

Foillanus præsul sanctus alto germine regum,
Hic tulit emeritam martyris aureolam ;

quæ nempe verba olim lapidi incisa erant in Abbatiæ Rhodiensis ecclesia, quo scilicet loco, ut ferebat traditio, sanctus vir occubuerat (3).

Namurci,

43 *Namurci sanctimoniales a Nostra Domina nuncupatæ plures habent, quæ olim in Ogniacensi prioratu S. Mariæ servabantur,* S. Foillano *tributas reliquias. Ex quibus nonnullæ simul cum aliorum sanctorum lipsanis in magno solio cupreo, inaurato, figurato in modum campanilis, repositæ sunt. Exstat etiam sancti martyris os, medium inter reliquias plurium aliorum, in capsa lignea, cujus operculum, bractea argentea obductum, in tecti speciem factum est. Item beati martyris simul et aliorum sanctorum reliquias continet parva statua argentea, posita in locello ligneo, cujus ima pars lamina argentea est operta. Dicitur hæc theca olim fuisse cardinalis Jacobi Vitriaci, qui aliquando vitam monasticam Ogniaci professus est. Religiose quoque servant Namurcenses moniales dentem involutum charta, in qua hæc gallice scripta sunt :* Dens S. Foillani martyris. *Item habent mandibulæ partem, cui inhæret dens, alteri omnino similis. Propter hanc similitudinem et quia in membrana quadam* S. Foillani *nomen est exaratum, hoc etiam ossiculum putatur esse beati præsulis. Sed, quo omnis dubitatio tolleretur, dentes illos Fossas miserunt sanctimoniales,* S. Foillani *capiti et mandibulæ admovendos. Sed num hujus sint pars, explorari tunc non potuit ; quoniam, ut die 4 decembris anni* 1864 *scripsit rev. dominus Letor, decanus Fossensis, non totum sancti patroni caput conspicuum est : ejus ossa quædam in duabus arculis ab episcopo consignatis sunt recondita. Facile autem dubium eximeretur, si viris anatomiæ peritis, ut in recognitione S. Eutropii, episcopi Santonensis, factum est, incerta illa ossa examinanda crederentur* (4). *Præterea in museo Namurcensi ostenditur crux opere byzantino facta, in qua, præter plures aliorum sanctorum reliquias, exstant quædam* de sancto Foillano martyre. *Erat olim hæc crux hierotheca prioratus Ogniacensis, in cujus reliquiarum catalogo memoratur. Porro Ogniacenses reliquias Namurci recognovit die* 16 *decembris anni* 1648 *Engelbertus Dubois, episcopus Namurcensis.* E

AUCTORE R. D. B.

Leodii,

44 *Dein in ecclesia S. Foillani Leodii servabatur os crurale beati patroni, quod ei (ut legimus in instrumento obsignato a J. B. Le Grain, notario), petente* Lamberto de Xhenomone * pastore ecclesiæ parochialis sancti Foillani Leodiensis ultra Mosam, *dederunt die* 7 *octobris anni* 1702 Decanus et capitulum insignis ecclesiæ collegiatæ beatissimi præsulis Foillani martyris oppidi Fossensis, patriæ ac diœcesis Leodiensis, Sambrem inter et Mosam siti. *Joseph Clemens, archiepiscopus Coloniensis et Leodiensis episcopus, literis diei* 28 *octobris anni* 1702, *subscriptis a G. B. de Hinnisdael, coadministratore et vicario generali, permisit* sacram reliquam, *nempe* os crurale, *fidelium venerationi exponi. Hodie quoque ossa nonnulla, cum supplicatio habetur, Leodii circumgestantur, quæ dicuntur esse verisimiliter* S. Foillani : *utrum eadem putari possint atque reliquiæ de quibus modo diximus, minime compertum est. Sed, utcumque se res habet, cultum sancti nostri in hac ecclesia minime obsolevisse, tum alia plura indicant, tum summum ejus altare, in quo, anno* 1871, S. Foillani *res gestæ et miracula viginti picturis et imaginibus fictis artificiose expressa fuerunt.* F

* *lege* Xhenomont

aliisque locis, et in his Abbavillæ.

45 *Ex reliquis Belgii et aliarum regionum templis, in quorum thesauro sacro aliquid* S. Foillani *servabatur, hæc strictim indicare juvat : abbatiam Broniensem prope Namurcum, Montense collegium Societatis Jesu* (5), *sacellum SS. Bonifacii et Willebrordi Coloniæ* (6), *abbatiam S. Joannis Valencenis* (7), *ecclesiam collegiatam S. Petri Duacenam* (8).

(1) Cfr. Plancher, tom. IV, pag. 315 et seq. Delewarde, Hist. du Hainaut, tom. V, pag. 92 et seqq. Mémoires de Duclercq sur le règne de Philippe-le-Bon, tom. IV, lib. XX, pag. 95 et seqq. De Barante, tom. VII, lib. XII, pag. 48 et seqq. — (2) Sancta Sanctorum Hannoniæ, pag. 228 et seq. Cfr. Ph. Brasseur, Origines omnium Hannoniæ cœnobiorum, pag. 208, edit. 1650. — (3) Ibid., pag. 269.

—(4) Cfr. Recueil des procédures faites pour la reconnaissance des reliques trouvées dans l'église souterraine de S. Eutrope. — (5) Brasseur, Sancta Sanct. Hann., pag. 253. — (6) Gelenius, De magnitudine Coloniæ, lib. III, syntagma CX, pag. 617. — (7) Brasseur, Sancta Sanct. Hann., pag. 269. — (8) Raissius, Hierogazophyl., pag. 411.

Spectabiles

AUCTORE R. D. B.

Spectabiles sancti viri reliquias jam dudum acceperat Abbavillensis prioratus S. Petri, vel a comite quodam Pontici (du Pontieu), *vel, ut alii ferunt, a tinctore, qui eas in flumine repererit*(1). *Anno* 1492 *in novam capsam argenteam reconditæ sunt et positæ in altari summo, in quo, jam anno* 1349, S. Foillani *res gestæ tabulis pictis expressæ fuerant* (2). *Ex iis ossibus tria quidem anno* 1646 *impetravit capitulum S. Fursei, Peronis : ubi die* 5 *maji summo apparatu receptæ, die* 10 *septembris in argenteum thoracem conditæ fuerunt* (3). *Reliquis vero quid factum sit quum S. Petri prioratus est exstinctus, certo definire non ausim. Sed (ut nobis scripsit illius tractus presbyter), quo loco situm erat Abbavillensis prioratus, exstat in præsenti monialium Ursulinarum conventus, in quarum sacello, simul cum aliis reliquiis in eadem arcula, servatur* S. Foillani *os ad magnitudinem nucis : certe recenti manu inscriptum est* S. Foillian. *Pretiosas illas exuvias septuaginta circiter abhinc annis collegerat rev. dominus Cauchy, ecclesiæ S. Sepulcri parochus et de-* B *canus. In eodem Ursulino conventu cernitur in præsenti altaris vetusti antica tabula, quæ quercea est et exhibet literas S. F. medias inter palmas sculptas : anaglypta referenda videntur ad superius sæculum. Nostra etiam ætate quædam* S. Foillani *reliquias videre est tum in ecclesia Sancti Sepulcri Abbavillæ, tum apud Ambianenses moniales a Sacratissimo Corde nuncupatas* (4), *tum etiam in Belgio, præter jam recensita loca, in vico Longchamps, cujus ecclesiæ anno* 1849 *capitis ossiculum fuit concessum* (5).

Imagines S. Foillani.

46 *Inquisitis sancti viri reliquiis, sequitur ut de variis ejus imaginibus breviter dicamus. Longum esset omnes persequi rationes quibus* S. Foillanum *expressum videmus. Quia tamen ejus episcopatum nonnulli acriter disputarunt, haud abs re erit ea simulacra memorare quibus episcopali vestitu exhibetur. Numerantur autem quam plurima. Cujusmodi est, præter signum sat antiquum Leodiensis ecclesiæ S. Foillani, item statuam sæculi XVI in templo S. Gertrudis Nivellis positam* (6), *imaguncula templi Fossensis, aptata thoraci* C *argenteo quo sacrum caput hodieque continetur. Ibidem inter octo tabulas pictas quibus, in ipso choro, sancti patroni vita, mors, corporis inventio et translatio efficta fuerunt, una est in qua apparet vir apostolicus* episcopus sacratus a S. Martino papa, in Galliam veniens. *Multo antiquiores sunt fictæ imagines quæ ligneos chori stallos ornant. In his autem anaglyptis exhibetur* S. Foillanus *episcopus sacratus ante Romanum iter. Sæpe etiam exprimitur cum columba, qua significatur S. Ultani visio* (7), *aut coronam conculcans, quod nimirum regiis opibus nuntium remiserit* (8).

§ IV. Abbatia S. Foillani Rhodiensis.

In loco ubi S. Foillanus cæsus est, ædificatur sacellum,

Antiquæ abbatiæ S. Foillani, oppido Rhodio (le Rœulx) *adjacentis, cum ad sancti nostri cultum pertineat, fata strictim indicabimus. Ex collatis historicorum narrationibus apparet occisum esse* S. Foillanum *in silva Sonefia* (9), *imo* in villa quæ vocatur Sonefia (10), *seu Sonephi* (11), loco qui dicitur Ampolinis, contermino parochiæ vici qui vocatur Sterpeis (12) : *ubi postea exstitit* Ruez cella *et oppidum Rhodium* (13), *et ante hæc ædicula* de Senophe. *Sonefiam autem seu Senophiam eamdem putat Carolus Duvivier* (14) *atque Seneffiam* (Seneffe), *pluribus tamen, ut facile intelligitur, contradicentibus. Jam vero in locum quo ceciderat* S. Foillanus, *imo quo corpus ejus fuerat repertum, fama est tot affluxisse peregrinos, tot religionis gratia sancti athletæ palæstram visitasse, ut hæc silvæ pars mox culta fuerit et* E *habitabilis* (15), *(et hoc, ut multis videtur, indicat ipsa vox Rhodium, cujus etymon significet culta novalia.) Locus est mox sacello ornatus, quod sæculo XII* sacellum de Senophe *vocabatur. De cujus exordiis Hillinus :* In loco, *ait,* qui dicitur Ampolinis..., ubi fusus est cruor innoxius beati Foillani martyris et pedissequorum ipsius, facto procinctu determinatum est atrium, in cujus medio ligneum ecclesiolæ constitutum est ædificium, et altare ad laudem Dei sub honore martyris ipsius erectum: ubi dominicis et festivis diebus ad ecclesiasticum obsequium confluebant accolæ vicorum adjacentium. Cœpit igitur haberi loculus celebris finitimis nationibus ob innumera signorum prodigia, quæ fiebant ibi divini nutus gratia. *Hac, credo, narratione et aliis nunc ignotis usus Carolus Hugo, diligens medio sæculo XVIII Ordinis Præmonstratensis historiographus :* Statim, *inquit* (16), ab ipsa Foillani cæde, locum ipsius sanguine purpuratum Christiani ædiculaet erecto altari consecrarunt, ad quod devotionis ergo confluebant accolæ, frequentibus miraculis ad pietatem allecti. Fontem, multimodis curationum F generibus inclitum, sponte prorupisse fama est, ubi caput martyris abscissum jacuerat: totque visionibus et portentis locus ille inclaruit postea, ut specialem cultum mereri et exigere videretur. Quare aliquot monachi e Fossensi cœnobio submissi sunt a sancto Ultano abbate et fratre sancti Foillani, qui divinis illic fungerentur. Ad Normannorum vastitatem steterunt Fossenses in sancti Foillani cella, quam hostilis feritas eos deserere compulit. Remissa barbarorum persecutione, Nodgerus, Leodii inauguratus præsul, anno 971, restaurandis sacris suæ diœceseos locis intentus, Fossensem ecclesiam construxit,

(1) Ignace-Joseph, Hist. ecclés. d'Abbeville, pag. 160. Corblet, Hag. du dioc. d'Amiens, tom. IV, pag. 279. — (2) Corblet, loc. cit. Ignace, Hist. d'Abbev., pag. 159, 161 et 163. — (3) Corblet, tom. IV, pag. 279. — (4) Ibid. — (5) Delchambre, Vie de S. Feuillien, pag. 172. — (6) Jamart, S. Feuillen, pag. 9. — (7) Supra, pag. 384. — (8) Cahier, Caractéristiques des Saints, pag. 267. Corblet, Hag. du diocèse d'Amiens, tom. IV, pag. 280. — (9) Vita I, num. 5. — (10) Vita II, num. 9. — (11) Anal. pour l'hist. eccl. de Belg., tom. V, pag. 446. Cfr. supra, vita V, num. 18, pag. 414. Acta SS. Julii, tom. III, pag. 60. — (12) Miracula, num. 2. — (13) Duvivier, Recherches sur le Hainaut ancien, pag. 151 et 307. — (14) Ibid., pag. 42, 62 et 196. — (15) Cfr. Lejeune, L'ancienne abbaye de S. Feuillien, pag. 134. Cfr. Chotin, Mém. sur l'étym. des noms de villes du Hainaut, in Mémoires de la Soc. des sciences, etc., du Hainaut, tom. IV, pag. 313, tom. V, pag. 150. — (16) Ord. Præmonstratensis ann., tom. I, col. 673. —

et

A et munitam turribus tradidit canonicis, qui mox derelictam S. Foillani cellam postliminio sibi vindicarunt, in eaque divinis operantes, pastorale exercuerunt munus.

dein cœnobium, cui episcopi Cameracenses beneficia dederunt,

48 *Quo tempore* S. Foillani *miracula describebat Hillinus, anno circiter* 1100, *a Sonegiensi presbytero videtur locus ille fuisse procuratus* (1). *Sed id omnino certum est, ineunte sæculo XII aliquot e canonicis Fossensibus Senophiæ vixisse. Etenim Burchardus, episcopus Cameracensis, diplomate* dato in Senophe anno 1125 *cedit ad* augmentum cultus divini in sacello de Senophe, altaria de Strepy, Sereffle, Espinon, Mignan, de Crois, Warlers, Derkenne et Trunere, ut ex iis vivere possint fratres e Fossensi ecclesia sumpti (2). *Idem, altero ejusdem anni diplomate :* Sanum reputavimus consilium... *inquit,* piæ petitioni ecclesiæ B. Foillani de Fossis condescendere, *et nonnulla altaria* ad usus fratrum qui in capella S. Foillani in Sylva de Carbonariis, ubi martyrisatus est, regulari habitu deservientes..... concessimus (3). *Quædam deinde constituit quæ, simul cum donationibus anno* 1137 *renovans Nicolaus, itidem Camera-* B *censis episcopus :* Burchardus, *ait,* locum illum sancti sanguinis illius [Foillani] unda respersum et FREQUENTI MIRACULORUM LUCE PERSPICUUM, ubi et capella in honore illius erat sita, emancipavit, *et bona, de quibus supra dictum,* beato martiri Foliano et ecclesie Fossensi, supra sacratissimum corpus ipsius, quod ibidem ad hoc perficiendum cumque plurimis sanctorum corporibus delatum erat, contradidit...... Quia vero istud non sine aliquo labore et multimoda expensa ecclesie Fossensis factum est..., statuit etiam ut singulis annis ecclesia illa de Cherbonires ecclesie Fossensi, in dedicatione ejusdem ecclesie, aureum nummum vel duodecim nummos censualiter solveret; et si locus ille meritis beati Foillani et fratrum religione adeo multiplicaretur, ut loci facultas abbatem exigeret, et conventus ille canonice sibi abbatem eligeret, electum Cameracum ad consecrandum perduceret; consecratus Fossas, ad accipiendum pastoralem baculum ab altari beati martiris Foillani, et ad renovandas societates et fraternitatis institutum veniret; et, eo defuncto, predictum baculum Fossas super C idem altare, inde iterum suo tempore a successore recipiendum, fraternitas remitteret. Hoc autem tam rationabile institutum... ut ratum et inconvulsum permaneat, ego... approbo (4).

et abbatia Præmonstratensis,

49 *Fossensibus canonicis mox substitutos fuisse Præmonstratenses, omnes consentiunt; sed in tempore notando hærere quis posset, quum hinc Nicolaus in diplomate anni* 1137 *nullam adhuc mutationem factam videatur significare, illinc auctores plerique eam anno* 1125 *contigisse putent. Ut unum proferam, hæc narrat jam laudatus annalium scriptor* (5) : Paucis ab ista *(Burchardi)* donatione *(in priore diplomate anni* 1125 *relata)* mensibus effluxis, interventu Godefridi comitis Namurcensis, et intuitu B. Hugonis, origine Fossensis, locum ipsum sodalibus Norberti transcripserunt Fossenses canonici. Hanc cessionem Burchardus Cameracensis episcopus non laudavit modo, sed pro ea, qua in Norbertum ferebatur amicitia, quemque in aula Cæsaris intimum habuerat, novos S. Foillani incolas proventibus et nonnullorum pagorum altaribus ampliavit. Exiguam pro tunc domum tenuis fortuna sustentabat, et inquilinos numero paucos ex Præmonstratensi abbatia accitos fovebat Burchardus, sub prioris regimine viventes. At paulatim succrescente redituum copia ex fidelium oblationibus, excrevit in abbatiam, et qui ante prior fuerat præstitutus coloniæ fratrum, iisdem cum abbatis dignitate præfuit.

nunc exstincta.

50 *Primus autem abbas dicitur fuisse Nicolaus* (6). *De quo S. Bernardus Claravallensis multum conqueritur, quod ob ejus cupiditatem aut contumaciam ecclesiæ S. Foillani cultu divino fuerit interdictum* (7). *Floruit deinceps abbatia per septem fere sæcula, donec anno* 1796 *a Republica Gallicana fuit extincta* (8). *Ad hoc usque tempus canonicorum numerus semper fere idem fuerat. Scilicet viginti quinque circiter in monasterio degebant, et sex* E *alii foras parochias administrabant. Hæc se accepisse ex authenticis instrumentis testatur ultimus Rhodiensis abbas, Norbertus Durieu, qui die* 14 *aprilis anni* 1787, *ex Josephi II mandato, bonorum abbatiæ recognitionem cum magistratibus communicavit* (9).

§ V. De supplicationibus publicis in S. Foillani honorem celebratis.

Ob compertam a S. Foillano *ferri solitam eum colentibus opem,*

In *Lectionibus officii a canonicis Fossensibus olim recitati, de* S. Foillano *hæc legimus :* Cujus patrocinium et præsidium contra ingruentia rerum discrimina etiam nunc experimur ; præsertim ubi arido ab æstu, vel ruentibus e cœlo pluviis, agris nostris imminens formidatur sterilitas. Similibus enim in casibus, terrificos patris nostri meritis imbres siccari, urentemve F solis ardorem temperari, tot sunt oculati testes, quot esse debent beati martyris grati laudatores. *Atque hæc confirmat Bartholomæus Fisen* (10) : Oppidum, *inquit,* in fidem suam receptum ab imminentibus calamitatibus sæpenumero protexit. Aeris vero intemperiem frugibus avertit tam certo, etiam in nostram ætatem, ut nulla sit hominum memoria auditum sitientibus agris imbres denegatos, quando sacrum B. Martyris corpus sacrario eductum multitudini colendum proponitur. *Ut autem tuta præstaretur agrorum fertilitas, atque etiam aliquando (quod anno* 1637 *contigit) ut pestilentiæ contagio prohiberetur* (11), *jam a summa memoria supplicantium agmina reliquias* S. Foillani

(1) Miracula, num. 2. — (2) Miræus, Opp. diplomatica, tom. I, pag. 103. — (3) Ibid., tom. IV, pag. 361. — (4) Analectes pour servir à l'hist. ecclés. de la Belgique, tom. IV, pag. 399. — (5) Hugo, Ord. Præm. ann., tom. I, col. 674. Cfr. Gall. christ., tom. III, col. 196. Brasseur, Orig. omnium Hannoniæ cœnobiorum, pag. 202 et seqq. Bouvier, Recueil des fruits d'honneur de Fosse, pag. 64 et seqq., Leodii 1674. — (6) Gallia christ., tom. III, pag. 196. — (7) S. Bernardi Opp., tom. I, epist. 253, col. 457, edit. Migne.— (8) Lejeune, L'ancienne abbaye de S. Feuillien, pag. 154 et seq. — (9) Dépôt des archives à Bruxelles, Etats des biens du clergé, tom. XIV, Province de Hainaut, pag. 109.—(10) Hist. Leodiensis, lib IV, num. 8.—(11) Bouvier, Miroir de sainteté, etc., pars III, cap. VI, pag. 252, edit. 1674.

AUCTORE R. D. B.

circumgestabant. Quas pompas, quoniam hodie quoque in more sunt et maximam habent celebritatem, ex ms. Processionali sæculi XVIII exeuntis summatim describemus.

in feretro gestabantur ejus reliquiæ ab ipso populo

52 *Ut hujusmodi supplicatio decernatur, a capitulo Fossensi rogant vel oppidi magistratus, vel homines alienigenæ, quibus tunc rei sumptus est suggerendus. Quum his votis obtemperandum censuere canonici, populo in templum campanis convocato, aperiuntur loculi in quibus* S. Foillani *ossa recondita sunt, et lumina per totam ecclesiam accenduntur. Ibi, postquam omnes canonici bini et bini in templum convenerunt, cantatur* Te Deum *cum pluribus antiphonis, versiculis et orationibus. Atque illa, quo die supplicatio fuit decreta. Pridie autem quam ipsa habetur, capitulo liturgicas preces concinente, duo canonici* S. Foillani *caput, et alii capsas duas in quibus cætera ossa jacent, demittunt e loculis feretrisque imponunt. Ad hæc sacra pignora, quamdiu fidelibus veneranda proponuntur, excubias diu noctuque agere solent Fossenses magistratus. Die solemnibus præfinita (quæ est* B *plerumque vigesima circiter septembris), post Missam hora octava celebratam, sex canonici trabeis induti, sacrum caput et corpus in humeros tollunt, eaque portant usque ad valetudinarium quod sanctimonialium curæ commissum est. Ibi sacras reliquias concredunt viris laicis, qui eas, summa religione, alternis vicibus gestare affectant. Huc enim tota vicinia confluit, et nemo est qui pium onus subire non tentet* (1). *A quibus dum pretiosum depositum circumfertur, duo ex antiquissimis canonicis juxta sacrum corpus, quatuor juxta reliqua ossa advigilantes incedunt. Atque ita, clero per totum iter psalmos aliaque decantante, innumeri homines sanctas reliquias per vicos et agros supplices deducunt. Quando vero, templum repetentes, ad valetudinarium adveniunt, recedentibus laicis, sex canonici capsis humeros supponunt : alii etiam canonici trabeas induunt, et responsoria in honorem* S. Foillani *canentes, chorum ecclesiæ tandem ingrediuntur. Ubi, SS. Eucharistia in altari reposita et benedictione populo impertita, sacrorum solemnia absolvuntur.*

C

jam antiquitus,

53 *Hujusmodi pompæ in sancti nostri honorem Fossis et jam inde antiquitus celebrabantur et ad nostram usque ætatem permanserunt. Sed ex iis ritibus, quos secundum vetus processionale exposuimus, multi ob temporum rationem interciderunt aut mutati sunt. Hodie scilicet, de habenda supplicatione populus per parochum certior fit, prima die dominica mensis julii. Dein ad campanarum sonitum reliquiæ* S. Foillani *in thorace argenteo repositæ, magno apparatu media in ecclesia exponuntur. Ut autem splendeat templum, ut cærimoniarum officia magnifice peragantur, nec operæ nec sumptibus parcitur. In cujus rei partem veniunt etiam vicinarum parœciarum juvenes, ita ut plura virorum millia, manipulatim et militari quidem ornatu, sacras reliquias comitentur. Qui mos ideo invaluisse* D *videtur, quod olim ad ditissimas capsas a prædonibus tuendas, armati cives eas stipare debebant* (2). *Porro cærimonias illas, quas in pervulgatis libris lector descriptas reperiet* (3), *nostrum non est hic fusius exponere. Cæterum quid ad festa conferrent magistratus, quo pacto ad sacrum corpus ipsi excubias agerent* (4), *quæ præmia darent armatis vicinorum locorum manipulis, qui certe jam sæculo XVII supplicationi intererant* (5), *quomodo vias curarent reficiendas* (6) *et reliquam impensam præstarent* (7), *in publicis tabulis curiose et minute relatum videmus.*

54 *Montibus quoque et Rhodii habebantur olim in* S. Foillani *honorem supplicationes publicæ* (8). *Imo, et nostro ævo, quædam ejus reliquiæ aliquibus locis circumferuntur, quod supra notavimus; sed nusquam tanto apparatu quanto Fossis : ubi hæc solemnia septimo quoque anno obeuntur. Neque in iis tantum, sed fere assidue christiani* S. Foillanum *prece adeunt. Sæpe fit ut qui capite dolent, sacris ossibus caput parumper imponant, aut lanugine utantur quæ sancti martyris capiti fuit* E *admota. Sed maxime, ubi propter siccitatem aut aquarum intemperiem agris timetur, patroni efflagitatur auxilium. Quod uti nunc, ita omni memoria incolis solemne fuisse, ex ante dictis facile apparet* (9).

et hic cultus saltem ex parte perseverat.

§ VI. Hymni in honorem S. Foillani Fossis et aliis in ecclesiis usurpati.

Honores S. Foillano *jam inde antiquitus et nostra etiam ætate delatos persecuti, ad calcem adjicimus monumenta quædam liturgica, vel hactenus inedita, vel rara et in libris minime obviis excusa. Et primo quidem, in codice ms. bibliothecæ regiæ Bruxellensis* 9742, *sæculi XII, qui fuit quondam Leodiensis monasterii S. Laurentii, exstat de* S. Foillano sequentia, *non eadem manu atque reliqua de codice exarata. Eam quoque habet codex* F *Bruxellensis* 18654, *in cujus folio primo scriptum est :* Liber monasterii S. Laurentii prope Leodium. *Priorem codicem litera A, alterum B signamus* (10).

Vetus sequentia de S. Foillano.

Adest nobis dies ista celebris atque jocunda, in qua præsul martyrque Foillanus *, carne deposita, cœlesti indutus est gloria, meritorum præmia assecutus, jam super æthera justorum sortitus * collegia. Hic Christo devotus a pueritia, regalia deseruit patrimonia; vagus * hinc divino nutu per maria, renuntiavit patriæ, factus advena. Hunc a cunis fovit Hibernia, occiduorum insula, post et ipsa ab eo fota spiritualis escæ * copia. Imitantem hunc apostolica pio nisu * vestigia, sicut pacis evangelistam, excepit feliciter Gallia. Plures enim hujus præconio sunt imbuti

* Foillianus *B.*
* *om. B.*
* vatus *A?*
* esse *codd.*
* visu *codd.*

(1) Cfr. Bouvier, Miroir de sainteté, part. III, cap. VI, pag. 251. — (2) Kairis, Notice sur Fosses, pag. 70. — (3) Delchambre, Vie de S. Feuillien, pag. 211 et seqq. — (4) Registre aux résolutions de Fosses, 22 sept. 1789, apud Borgnet, Cart. de Fosses, pag. 291. Cfr. pag. 310. — (5) Ibid., pag. 309 et 287. — (6) Ibid., Registre aux recez, de Fosses, 17 sept. 1699, pag. 279. Cfr. pag. 311. — (7) Ibid., pag. 320 et seq. — (8) Bouvier, Miroir de sainteté, pag. 253. — (9) Delchambre, Vie de S. Feuillien, pag. 193. Cfr. Rousseau, Vie de S. Feuillien, pag. 208 et seqq. — (10) Cfr. Comm. præv., numm. 1 et 5.

vitæ

A vitæ documento, Dei operante gratia. Tam quoque virtutum ornamento, quam materiali incremento, compta mater est ecclesia. O quam gloriosa vitæ viri merita! O quam pretiosa viri necis gloria! Sinceris præco moribus, in vita clarus nituit, ac clarior a morte resplenduit, per quamplura miraculorum prodigia. Inter quæ ejus passio columba, sanctitas * angeli ** consolatione *, corporis absconsio columna sunt consignata, trini muneris gratia. Ergo cujus est pietas, tanti patris nos amplecti pignora, sic et ipsius gratia nos ejus mereri patrocinia. Et tu, cœlestis accola, cujus festa celebramus annua, tibi devotos adjuva, nosque Christo benigne concilia, in quo nobis per te sint festiva gaudia. Amen.

* sanctitatis *codd.* ** angelo *A.* * *om. A.* consolatio *B.*

Hymni ex Officio recentiori typis edito.

56 *Ex Officiis ecclesiæ collegiatæ Fossensis superiore sæculo editis, hymnos quosdam inter eos qui die* 24 *octobris in* S. Foillani *honorem dicebantur, hic iterum exhibere operæ pretium ducimus :*

AD VESPERAS.

B

In jubilis et organis
Jungamus hymnos canticis :
Sancti patris solemnia
Solis reduxit orbita.
Conemur omnes protinus,
Concordet ut mens vocibus ;
Affectus intus sentiat
Laudare quod vox approbat.
Ave, martyr pie,
Nostras preces tu suscipe,
Adversa propulsans mala,
Tranquilla nobis impetra.
Tu lux in obscuris micans,
Tu dux ab inviis vocans,
Nostras tenebras discute,
Rectas poli vias doce.
Tu pastor immensi gregis,
In lege tu doctor gravis :
Per grata duc nos pascua
Ad celsa vitæ præmia.
Hoc adde, martyr inclyte,
Hic qui recumbis corpore,
C Ut charitatis spiritus
In filiis vivat tuus.
Præsta, beata Trinitas,
Concede, simplex Unitas,
Ut per Foillani preces
Jungamur inter cœlites. Amen.

AD COMPLETORIUM.

Pange, lingua, gloriosi
Martyris præconium,
Laudibusque Foillani
Pensum solve debitum :
Discipulum Crucifixi
Aula tenet siderum.
Concretus ex Hibernorum
Regia prosapia,
Puer tenellus annorum
Crescens sapientia,
Sanctitate florens morum,
Sola spirat cœlica.
Martinus virum perungit ;
Belgas ardens facula
Ad veri lumen perducit;
Senex autem sidera
Poscit, et nobis relinquit
Carnis suæ pignora.
Patrone nobis colende,
Filiis suffragia
Confer, atque Deum flecte
Impetrata venia ;
Tibi nos consortes redde
In æterna gloria. Amen.

EX IMPR. ET MSS.

AD LAUDES.

Fax clara quondam Scotiæ,
Nostro tenebris obsito,
Lucernæ ad instar fulgidæ,
Martyr coruscas Belgio.
Factus gregis concrediti
Lux, forma, pastor, regula,
A perfidi rictu lupi
Commissa servas pignora.
Monstrum retundis hæresis,
Repellis a Christi grege
Profana, semen criminis
Evellis oris cuspide. E
Damnans malos tu tramites,
Ad veritatem devios,
Ad patriam cœli exules,
Reducis ad Christum reos.
Hinc frendet ater dæmonis
Livor ; furens vesania
Tollit caput, dum martyris
Æterna præbet gaudia.
Pater colende, filiis
Præsta piam tuis opem,
Et dæmonis tutos dolis
Perduc ad aulam cœlitem.
Amen.

In Officio hebdomadali, atque in festis Inventionis et Translationis, eadem recitabantur, præter hymnum sequentem :

AD VESPERAS.

Cœlum resultet laudibus,
Exultet orbis gaudiis : F
Poli receptum sedibus
Lætis sequamur canticis.
Sanctus pater nunc cœlitum
Est junctus almo cœtui :
Christi æmulato præmium
Datur corona martyri.
Ignis columna claruit
Ab axe cœli pendula ;
Quæ comperiri præstitit
Contecta spinis corpora.
Fluit scatebra limpida,
Locum facit quæ nobilem ;
Sacrata Fossis pignora
Urnam assequuntur funebrem.
Voces levemus impigras
Ad martyris præconium ;
Mentes geramus strenuas,
Patrem ut sequamur prævium.
Præsta, beata Trinitas,
Ut filii tanti patris,
Ejus tenentes semitas,
Cœli fruantur gaudiis.
Amen.

Exstat

Hymni ex Officio vetustiore manu scripto.

57 *Exstat etiam aliud officium* S. Foillani *ms., quod die* 24 *octobris olim recitare solebat Fossense capitulum. Hymnos hic proferimus, quales descripti sunt ex ms. exemplari quod nobis commodavit ven. presbyter Banneux, Namurcensis canonicus. Sunt autem similes hymnis in Officiis propriis Leodiensibus anni* 1666 *editis.*

AD VESPERAS.

Novis hymnorum modulis
Christo canamus gloriam,
Foillani pontificis,
Venerando memoriam.
Auctor nostri collegii
Gregisque pastor crediti,
O Foillane, quæsumus,
Fer opem nobis omnibus.
Quondam lucerna vitreis
Maris Hyberni sedibus
Procedens, sol ut aureus,
Nostris est ortus finibus.
B Vir obclarescens dogmate,
Urbem Romanam adiit,
Carnis fatiscens artubus,
Mortis futuræ præscius.
Martino Romæ pontifice
Jubente, venit Galliam,
Cui jubar solis splendidi
Illuxit signis.
Huc Ultanus comitatur ;
Gertrudis patrimonio
Fossis doctor collocatur,
Signorum fulgens radio.
Tandem supremo tramite
Pinxisti rosas * sanguine,
Cum dira sectus framea
Transisti cœli sidera.
Nunc summum tenens bravium,
Agnumque sequens prævium,
Nostris peccatis, poscimus,
Medere sanctis precibus.
Ave, pater Foillane,
Ave, martyr et patrone,
Tuo psallentes nomini
Junge choris cœlestium.
C Ne nos illudat Zabulus
Hac nocte suis fraudibus,
Sed cum subjectis artubus
Vigil quiescat spiritus.
Christo sit laus et gloria,
Ac Foillano gaudia,
Qui nos in lucis curia
Æterno ditet præmio.
Amen.

* rosæ *cod.*

AD COMPLETORIUM.

Respiremus in beati
Foillani memoria,
Attollamusque prælibati
Præsulis solemnia.
Hinc consurgamus excitati
In ejus præconia.
Oriundus ex Hybernia,
Regali prosapia,
Sub tenerrima mox ætate,
Crescens sapientia,
Vitæque florens sanctitate,
Sprevit transitoria.
D Tandem ductus in deserta,
Sacro ducente Spiritu,
Pius ab impiis Ampollinis
Occisus nemore,
Fossas translatus nutu
Divino, quiescit corpore.
Patrone Dei præelecte,
Tua per suffragia,
O Foillane, Deum flecte,
Impetrata venia,
Ut æternæ conferatur
Vitæ nobis gloria.
Amen.

AD LAUDES.

Clara prius Hyberniæ
Lux, Foillane, patriæ,
Nostræ post imbris * obsitæ
Lumen dedisti Galliæ.
In qua, perfectis omnibus,
Quæ docet sanctus Spiritus,
Quod summum vitæ decus est,
Beatus martyr factus est. E
Nunc lucis compos cœlicæ,
Nostras tenebras discute,
Quas cultor noctis horridæ
Densat frequenti dæmone.
Hac nocte qua tartaream
Fregit Servator januam,
Ab ipsa mundi victima
Tranquilla nobis impetra :
Ut mane cum surrexerit,
Et justis apparuerit,
Nos Galilæos faciat *
Cœlosque secum transferat.
Deo Patri sit gloria,
Ejusque soli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Et nunc et in perpetuum.
Amen.

* tenebris?

* Nos gaudentes efficiat *Off. Leodiense.*

Eadem cantabantur etiam in Octava, et in festo Inventionis, nisi quod ad vesperas alius erat hymnus :

Exultet cœli regia,
Lætetur præsens curia, F
Quia regnat in patria
Præsul noster cum gloria.
Foillanus nunc sequitur
Agnum quocumque ierit,
Et martyri conceditur
Quidquid Deum rogaverit.
Ignis columna claruit,
Solum tangens et sidera,
Quæ reperiri docuit
Nocte sanctorum funera.
Fontis locus martyrii
Demonstrat privilegium,
Et Fossas sacro corpori
Fossæ parat obsequium.
Sursum leventur animi
Ad præsulis præsidium,
Quo magis detur Domini
Perennis vitæ bravium.
Præsta, Pater ingenite,
Jesu cum sacro Flamine,
Ut Foillani precibus,
Jungamur in cœlestibus.
Amen.

Hic

Fragmenta liturgica minutiora. 58 *Hic hymnus, cujus quatuor ultimæ strophæ occurrunt in Breviario Hibernico, anno* 1769 *Parisiis edito* (1), *et apud Colgani Acta Sanctorum Hiberniæ* (2), *etiam dicebatur ad vesperas festi beati martyris, die* 23 *octobris, in monasteriis tum S. Foillani Rhodii, tum B. Mariæ Bonæ Spei* (3). *Die autem* 16 *januarii*, inventioni gloriosæ præsulis et martyris *sacra, hoc inter alia responsorium canebatur :* Ad sepulcrum ejus ægri veniunt et sanantur. Vere mirabilis Deus, qui assiduis B. Foillanum miraculis coruscare facit. *In officio diei* 23 *octobris responsorium ad primas vesperas simillimum est versiculis Vitæ prioris num.* 9; *antiphonæ fere omnes ad verbum sumptæ sunt ex altera Vita (idem dicendum de Officiis propriis Ecclesiæ Leodiensis anno* 1666 *editis). In eisdem demum ecclesiis, in commemoratione feriæ V de* S. Foillano, *hæc recitabatur oratio :* Propitiare quæsumus Domine, per sancti Foillani martyris tui atque pontificis, qui in præsenti passus est ecclesia, merita gloriosa, etc. *Alias preces in honorem sancti martyris recitatas necesse non est ut hic persequamur, quoniam ex libris liturgicis in quibus commemoratur, præcipui jam* (4) *fuerunt recensiti. Quibus hæc dumtaxat videntur addenda : in* Missali parvulo secundum usum venerabilis Ecclesiæ Cameracensis, *anni* 1507, *ad diem* 31 *octobris, fit* memoria de S. Folliano martyre pontifice. *Quod etiam indicatur in Breviario Trajectensi anni* 1503, *in Breviario Bruxellensis ecclesiæ S. Gudilæ anni* 1516, *denique in antiquis officiis propriis Parchensis ecclesiæ. Quædam alia ad cultum* S. Foillani *spectantia, vel ad topographiam, ut de loco ubi condita Fossæ et Rhodium, et de rivulo qui hic in Actis vocatur* Beverna *(gallice* la Biesme), *ad calcem hujus voluminis rejicimus.* AUCTORE R. D. B.

(1) Kelly, Calendar of Irish Saints, pag. 185. — (2) Pag. 102. — (3) Officia particularia festorum ecclesiarum B. Mariæ Bonæ Spei et S. Foillani. — (4) Gloria Postuma, § II.

B E

DE S. BENEDICTO EPISCOPO ET CONFESSORE

COMI IN LANGOBARDIA

SYLLOGE.

R. D. B.

§ Unica. Cultus S. Benedicti in diœcesi Comensi.

ANNO DCXCII. *S. Benedictus, sæculo VII exeunte episcopus,* In *Sanctuario seu Martyrologio Novocomensis Ecclesiæ anno* 1675 *a Primo Aloysio de Tattis Novocomensi conscripto, ad diem* 30 *octobris legimus :* Novocomi, in ecclesia S. Abundii extra mœnia civitatis, S. Benedicti, episcopi Comensis et confessoris, qui tempore Longobardorum vocatus ad regimen hujus ecclesiæ, eam præclaræ vitæ exemplis et sanctimonia illustravit, et ex hac vita decedens pretioso suo corpore decoravit. *Pauca de B. Benedicto, episcopo Comensi, dicenda sunt, quum fere omnia quæ ad eum certo spectent, jam fuerint in nostro* C *Opere narrata* (1). *Et primo eum fuisse e familia cui nomen Benedicta, a pluribus sæculis exstincta, existimarunt Ughellus* (2) *et Ballarini* (3) : *sed nullo argumento hanc sententiam confirmant. Præterea quum post S. Octavianum, qui eum ordinasse dicitur, in cathedra episcopali circiter ab anno* 680 *ad annum* 692 *sederit* (4), *numerandus videtur inter episcopos qui a schismate Aquileiensi non abhorruerunt : quod schisma circa annum* 557 *initium cepit, et desiit anno circiter* 700, *ut in nostris Actis ostensum fuit. Refert et Ughellus eum Comi parochiale templum in honorem S. Benedicti abbatis ædificasse : sed recte monet Tattius hanc structuram meliore jure tribui Benedicto II, qui sæculo XIV Comensi præerat Ecclesiæ* (5).

colitur Comi. 2 *Jam olim* Benedictus *noster titulo* sancti *certe fuit decoratus* (6), *nullo tamen officio liturgico in ejus honorem peracto : quem cultum primus ei contulit Lazarus Caraffinus, episcopus Comensis, ejus nomen circa annum* 1650, *simul et nomina aliorum aliquot Comensium episcoporum Kalendario Novocomensi inscribens, eosque officio ecclesiastico cohonestans* (7). *Verum id displicuit S. Congregationi Rituum, quæ voluit* S. Benedicti *et aliorum præsulum festum in sola basilica S. Abundii, propter corporum præsentiam, celebrari, ut Tattius, in libro anno* 1663 *edito, testatur* (8). *Hac de causa in ejusdem Tattii* F *martyrologio aperte indicatur, ut initio hujus sylloges vidimus,* S. Benedicti *festum non per totam diœcesim Comensem, sed tantum in ecclesia S. Abundii, extra civitatis mœnia, fuisse actum. Postea tamen, sed nescio quo pacto,* S. Benedicti *festum aliorumque plurium episcoporum in liturgiam totius diœceseos Comensis introductum fuit. In Ordine vero Comensi recitandi officium divinum missamque celebrandi pro anno* 1847, S. Benedictum, *ad diem* 30 *octobris, ritu duplici, colere jubentur clerici. Hunc ejus fuisse emortualem existimat Ballarinus* (9) : *quem tamen diem* 3 *octobris censet Ughellus* (10). *De S. Benedicti gestis nihil, præter ea quæ superiore numero retulimus, nobis innotuit.*

(1) Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 904 ; tom. X, pag. 106. Cfr. Oltrocchi, Eccl. Mediolan. hist., pag. 486, 612 et seqq. Cantù, Storia di Como, tom. I, pag. 157.— (2) Italia sacra, tom. V, col. 262.— (3) Compendio delle croniche di Como, pag. 106.— (4) Cfr. Tatti, Annali sacri di Como, tom I, pag. 716.— (5) Ibid.— (6) Cfr. Bened. Jovius, Hist. Novocomensis, lib. II, apud Grævium, Thesaurus antiq. et hist. Ital., tom. IV, part. II, col. 102. Ballarini, Compendio delle croniche, pag. 106. — (7) Cfr. Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 904; tom. X, pag. 106 et seq.— (8) Tatti, Annali sacri di Como, tom. I, pag. 708 et 716. — (9) Compendio delle croniche, pag. 106. — (10) Italia sacra, tom. V, col. 262.

DE

A D

DE S. COLMANO CONFESSORE

IN HIBERNIA

SYLLOGE.

§ Unica. Memoria ex martyrologiis Hibernicis.

ANNO DCXCIX. S. Colmanus *annuntiatus in martyrologiis ad diem 30 octobris*

Ad hanc diem 30 octobris annuntiatur in martyrologiis hibernicis Colmanus quidam de Cambos seu de Lann-Mocholmoc: videlicet in Ængussii Festilogio.: S. Colmanus filius Hua-Guala ; additque Cataldus Maguir in scholiis : S. Colmanus filius Hua Guala, quia nempe ex Gail-fhinne, quod est nomen regionis in Ultonia, oriundus fuit : et in Cambos S. Comgalli quiescit. Fuitque filius matris sancti Colmani Lannensis. *Inter scholia autem quæ nuper* B *edidit Whitley Stokes, de* S. Colmano *hæc notantur :* Erat de Gailfine qui est populus Ultoniæ, et in Lann Mo-Cholmoc est, seu in Cammus Comgaill ad ripam Bann, et filius fuit matris Mocholmoc Lannensis (1). *Martyrologium Tamlactense :* S. Mocholmocus *(satis notum est omnibus qui paululum in hagiographia hibernica versati sunt, Colmanum, Mocholmocum et Dacholmocum* (2) *synonyma haberi)* abbas de Cambos, nempe filius Hua Guala sive Hua Gaille de Gailine in Ultonia oriundus, et in Lann colitur. *Kalendarium Casselliense :* S. Colmanus filius Hua Gualam de Ultonia : et quiescit in Lann-Mocholmoc : et est filius matris S. Mocholmoci de Lann. *Marianus Gormanus cum suis scholiis :* S. Colmanus de Cambos S. Comgelli ad ripam Bannæ fluminis vel apud Lann-Mocholmoc. Fuit ex parte matris frater S. Colmani de Lann. *et 30 martii,* *Similia etiam habet Martyrologium Dungallense* (3).

2 *Hunc eumdem esse censet Colganus* (4) *cum Colmano illo qui colitur die* 30 *martii, et quem eadem martyrologia hibernica ad hanc diem signant. Nimirum dicit Ængus-* C *sius :* S. Colmanus de pulchro Lann (5): *additque Maguir in scholiis :* S. Colmanus de Lann-mic-Luachain in Media vel de Lann-Da-cholmoc in Ultonia. Vocatur de Lann, id est de Linn-Huachuille, quod erat nomen dæmonis in Cassan-Linne, qui nocebat multis ante Colmanum (6). *Martyrologium Tamlactense (quod solum hoc loco prætermissum est a Colgano) :* Colmanus Linni duachill, id est nomen dæmonis (7). *Kalendarium Casselliense :* S. Colmanus de Lanmocholmoc in Ultonia. *Marianus Gormanus (et ejus scholiastes) :* S. Colmanus de Linn-Huachuille ad ripam Cassain-linne in Ultonia. S. Colmanus de Linn Huachuill apud Cassan Linne. Duachuill autem erat nomen dæmonis. *Martyrologium Dungallense :* S. Colmanus de Linn-huachille ad ripam Cassain-linne in Ultonia (8). *frater illius de quo ad 17 junii,*

3 *Porro Colmanum illum de Lann, cujus* Colmanus *noster frater dicitur* (9), *eum esse existimat Colganus qui memoratur ad diem 17 junii in Kalendario Casselliensi his verbis :* S.Colmanus filius Luachain de Lann-micluachain in Media, *et iisdem fere verbis in Martyrologio Tamlactensi, apud Marianum Gormanum et apud Cathaldum Maguir* (10). *Hujus matrem nominat Ængussius lib. IV opuscul., c.* 44, *inquiens :* Lassara fuit mater S. Colmani, E filii Luachani (11). *Ejus stirpem paulo distinctius indicat Sanctilogium Genealogicum, cap.* 3 : S. Colmanus de Lan-mic-Luachain, patre Luachano Aidi filio ex stirpe regum Mediæ ; *et cap.* 4 : S. Colmanus, filius Luachani, filii Aidi, filii Manii, filii Fergussii,filii Conalli Crimtbannii, filii Nielli Noigiallach. *Idemque tradit Selvacius seu auctor alterius Sanctilogii, quo rhythmice prosequitur genealogiam præcipuorum sanctorum Hiberniæ* (12). *obiit anno 699.*

4 *Denique emortualem annum et diem* Colmani *nostri colligit Colganus ex Quatuor Magistris, apud quos legitur ad annum* 699 : Anno Christi 699 et septimo Kongsechi, filii Ængussii regis Hiberniæ, Colmanus de Lan-huachuille decessit 30 martii (13). *Unde hæc dies* 30 *martii ejus natalis esse ipsi videtur. Non indicat autem qua ratione factum sit ut etiam coleretur die* 30 *octobris. Dubitat utrum ipse an frater ejus ille Colmanus sit, cujus insuper in martyrologiis hibernicis memoria celebrari indicatur ad diem* 14 *decembris, sub nomine* Colmani Lannensis. *Neque quidquam habemus* F *adjungendum his Colgani conclusionibus, quæ fere nituntur solis martyrologiorum testimoniis. Monitum tamen volumus lectorem hibernici idiomatis omnino inscium, parum hic juvare, sive ad distinguendos Colmanos sive ad eosdem pronuntiandos, locorum nomina in illis testimoniis adducta. Nam vox* Lann *(in genitivo casu* Lainn *seu* Linne) *communis est, domum significans vel ecclesiam* (14), *ita ut* Lann-mic-Luachain *idem sonet quod* domus *seu* ecclesia filii Luachain, Lann-mocholmoc *seu* Lann-dacholmoc *idem quod* domus *seu* ecclesia Colmani ; *vox vero* Lannensis *admodum indefinitum sensum præ se fert, et multis accommodari potest.*

(1) On the Calendar of Œngus, pag. CLXI. — (2) Acta SS., tom. XI Oct., pag. 647, 648 et 650 ; tom. XII Oct., pag. 419 et seq. — (3) Colgan, Acta SS. Hiberniæ, pag. 793. — (4) Ibid., pag. 792. — (5) Whitley Stokes, On the Calendar of Œngus, pag. LVIII. — (6) Colgan, Acta SS. Hiberniæ, pag. 793. Whitley Stokes, op. cit., pag. LXVII. — (7) Edit. Matthæi Kelly, Dublin. 1857, pag. XX. — (8) Colgan, op cit., pag. 793, not. 10. — (9) Cfr. num. 1. — (10) Colgan, op. cit., pag. 792 et seq., not. 2. Cfr. Whitley Stokes, On the Calendar of Œngus, pag. XC et CIII. — (11) Ap. Colgan., pag. 793, not. 4. — (12) Ibid., not. 5. — (13) Ibid., not. 12. — (14) Joyce, The origin and history of irish names of places, pag. 295, Dublin. 1869.

DE S. TALARICANO EPISCOPO SODORENSI

IN SCOTIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

R. D. B.

§ Unica. De episcopis Sodorensibus. S. Talaricani ætas et cultus.

SÆCULO VIII. *De* S. Talaricano, *episcopo Sodorensi,*

Insulæ Æbudæ, gallico sermone Hébrides, *prope Scotiam, ad occasum, sitæ, numero sunt quamplurimæ. Quarum præcipuæ,* Skye, Saint-Kilda, Lewis, Benbecula, Harris, Lismora, Ulst, Cannay, Barra, Staffa, But, Mull, Aran, Jura, Islay, Jona : *reliquæ fere minoris sunt momenti et veri scopuli* (1). *Omnes simul centum circiter millia incolarum capiunt. Iis in locis religionem christianam propagarunt SS. Aidanus, Finanus, Colmanus, Columba, Adamnanus, et qui ibi dicti fuerunt* episcopi Manniæ et Insularum *aut episcopi* Æbudarum, *atque etiam episcopi* Sodorenses (2). *Cujus ultimæ appellationis ratio non est apud omnes eadem. Si enim fides habetur plerisque scriptoribus de præsenti argumento disputantibus, repetenda est ex eo quod, ut ante dictum est* (3), quum Norwegi ex patria sua ad litus occidentale Scotiæ et Angliæ vela facerent, obvias habebant ad septentrionem Angliæ Orcadas insulas, inferius Hebridas : quas ratione Orcadarum, seu (ut alii volunt) Æbudarum septentrionalium, appellarunt Insulas Meridionales, seu Sudreya lingua Islandica (4), et Södereyer Norwegica (5). *Placuit vero Roberto Keith* (6) *vocem illam ductam fuisse ex græco verbo* Soter, *Servator, quia, uti scribit, ecclesia cathedralis insulæ Hyensis* *, *ubi episcopus Insularum aliquando sedem habuit, Christo Domino dicata erat. Nonnulli etiam arbitrati sunt episcopos* Sodorenses *nomen suum traxisse ab oppido* Sodor, *quod alii in insula Mannia* (7), *alii in insula Hyensi* (8) *situm esse dixerunt. Quos inter medius incessit Spotwodus* (9), *opinatus oppidum* Sodor *insulæ Manniæ fuisse partem, sed ejus nomen sæculo VIII transiisse ad insulam* Hyensem. *Quam litem dirimere nostrum non est. Fata vero Sodorensium episcoporum adeo obscura sunt, ut neque eorum initia, neque per plura sæcula series, neque ipsius* S. Talaricani, *hujus nominis episcopi, cujus ad hanc diem illustramus Acta, proximi decessores et successores facile possint definiri* (10).

* Iona

et ideo abbati Hyensi obnoxio,

2 *Id tamen perspicuum videtur, episcopos Sodorenses seu Insularum longissimo tempore sede stabili caruisse, abbatibusque Hyensibus fuisse obnoxios : penes quos, uti pluries in hoc Opere dictum fuit* (11), *in Scoticas ecclesias erat metropolitana potestas, etiam postquam monasterium Hyense S. Columbæ a piratis Normannis destructum fuit. Atque id obtinuisse* S. Talaricani *ævo crediderim, quum ipse, ut infra ostendetur, sæculo VIII circiter medio in his locis munia episcopalia verisimiliter obiverit. Testatur Beda* (12) *hanc suo tempore fuisse disciplinam, cum dicat:* Habere autem solet insula *(Hyensis)* rectorem semper abbatem presbyterum, cujus juri et omnis provincia et ipsi etiam episcopi, ordine inusitato, debeant esse subjecti. *Bedæ, qui obiit anno* 735, *suffragatur auctor Chronici Anglo-Saxonici:* In Hy, *inquit ad annum* 565 (13), debet esse abbas, non episcopus, eique debent esse subditi omnes Scotorum episcopi, quia Columba *(Hyensis primus)* abbas fuit, non episcopus. *Quin etiam Notkerus, qui sæculo X floruit, in Martyrologio suo scribit* (14), *laudans ad diem* 9 *junii S. Columbam, abbatem Hyensem,* contra morem ecclesiasticum primatem omnium Hyberniensium *seu Scotorum* haberi episcoporum. *Ex quibus dictis colligimus* S. Talaricanum, *licet ipsius insulæ Hyensis esset præsul, abbati Hyensi fuisse obnoxium* (15): *quod tamen de beato viro specialiter dictum non invenimus. Nec obest nostræ sententiæ, quod* S. Talaricanus, *ut infra disputabimus, verisimiliter non fuit Scotus, sed Pictus: nam multi Picti, quum hæc gens S. Columbæ opera Christo adjuncta fuerit, monachatum in insula Hyensi auspicati sunt.*

pauca supersunt documenta.

3 Talaricanus, *per syncopen* Tarkinus, *est nomen Picticum, quod in antiquis chronicis Scoticis multiplici occurrit figura, videlicet* Talar-

(1) Bruzen de la Martinière, Le grand Dictionn. géographique, tom. VI, pag. 274, edit. 1768. Cfr. Thomas Garnett, Reise durch die Schottischen Hochlande und einen Theil der Hebriden. — (2) Keith, Historical catalogue of the Scottish bishops, pag. 293, edit. Russel.—(3) Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 888. Aikman, The history of Scotland, translated from the latin of G. Buchanan, tom. I, pag. 42. Carlisle, A topographical Dictionary of Scotland, tom. II, vº *Man*. Montalembert, Moines d'Occident, tom. III, append., pag. 482. Jamiseon, Ancient Culdees, cap. III, pag. 43 et seqq. Camden, Britannia, tom. III, pag. 697, 715, edit. Londin. 1789.—(4) Apud Langebek, Scriptt. rerum Danicarum, tom. III, pag. 77 et passim. — (5) Münter, Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen, tom. I, pag. 553.— (6) Histor. catal. of the Scottish bishops, pag. 294. — (7) Buchanan, Opera, tom. I, pag. 34, Rerum Scoticarum histor., lib. I, edit. Lugd. Batav. 1725. — (8) Christ. Irvinus, Guil. Sacheverellus, apud Buchanan, loc. cit. Bruzen de la Martinière, Dict. géogr., tom. V, pag. 599. Cfr. Baudrand, Novum Lexicon geogr., vº *Sodera*.— (9) Cfr. Moroni, Dizion. di erud. storico-ecclesiastica, vº *Sodor*. — (10) Cfr. Keith, Histor. catal. of the Scottish bishops, pag. 293 et seq. Neve, Fasti Ecclesiæ Anglicanæ, tom. III, pag. 323, edit. Hardy. — (11) Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 888. — (12) Hist. eccl. Angl., lib. III, cap. IV, apud Migne, Patr. lat., tom. XCIV, col. 122.—(13) Monumenta historica Britanniæ, tom. I, pag. 303. — (14) Apud Canisium, Thesaurus monument., tom. II, part. III, pag. 140, edit. Basnage.— (15) Cfr. Jamiseon, The ancient Culdees, cap. III, pag. 45.

gan,

AUCTORE R. D. B.

gan, Tolorgan, Talargh, Tallorcen, Thalargon, Tolarcain, Tolartach, Talore, Talor, Tolarag, Talorg, Tolorc, *etc. Quare opinatus est Alexander Forbes* S. Talaricanum *fuisse Pictum, ac proin in antiquo Breviario Aberdonensi falso Hibernum perhiberi. Cui sententiæ omnino spectabili permagnum accederet robur, si non tantum linguistica, ut aiunt, analogia, sed et aliis argumentis inniteretur. Quod si beatus præsul,ut credibile est, a parentibus Pictis originem duxit, nobilis vel etiam regiæ prosapiæ fuisse facile credi posset: certe in Pictorum fastis nomen* Talarici *inter regia nomina frequenter recurrit* (1). *Cæterum de* S. Talaricano *nulla documenta historica vere antiqua supersunt: quæ præ manibus habemus, sæculis XVI et sequentibus typis mandata fuerunt. Primo et præcipuo loco veniunt Kalendarium et Breviarium Aberdonense seu Scoticum, ab ipso hujus Ecclesiæ episcopo, Wilhelmo Elphinstono, magna cura anno* 1509 *primum edita,et denuo excusa anno* 1854.*Sed anno* 1509 *antiquiores sunt legendæ in isto Breviario contentæ, quum eas Elphinstonius non confecerit,* B *sed tantum collegerit quæ, ut in libri inscriptione dicitur*, sparsim in incerto antea vagabantur. *Ibi legimus beatum virum parentibus nobilibus in Hibernia natum, postquam a B. Gregorio, Romano pontifice, episcopus fuit consecratus, Scotos boreales lumine evangelico illustrasse, et meritis plenum III kal. novembres pientissime in Domino obdormisse. Indubium videtur præter Breviarium et Kalendarium Scoticum exstitisse quædam scripta, ex quibus Adamus King seu Regius anno* 1588, *aliique martyrologi sæculo sequenti, didicerint* S. Talaricanum *fuisse episcopum Sodorensem, Salvathio seu Selvach regi Scotiæ gratissimum, plurium librorum scriptorem, cumque floruisse anno circiter* 889, *et Lismoræ obiisse. Quum illorum auctorum narrationes concordent, atque (excepta temporum notatione) cum aliis factis certis non pugnent, eas in cultu* S. Talaricani *exponendo referemus.*

Colebatur olim in Scotia,

4 *Cujus venerationis quamvis nesciantur exordia, tamen apparet eam esse antiquissimam, si quidem constitutus fuit* S. Talaricanus *patronus ecclesiarum Fridressor et Fordis* *, *atque etiam fontis prope Fordis; item ut videtur, fontis in parœcia Kilsyth* (2). *Qui honor significat in Anglia cultum esse vetustissimum. Præterea anno* 1499 *parœciæ Fordis, interventu Wilhelmi Elphinstoni, episcopi Aberdonensis, concessum fuit ut singulis annis*, in festo S. Tallericani et per ejus octavas, *nundinæ celebrarentur.Quæ nundinæ postea, uti ex diplomate anni* 1592 *perspicuum est*, ad festum Omnium Sanctorum, vulgo All-Hallowmes per spatium octo dierum, *fuerunt translatæ* (3). *Antiquius opus nullum præ manibus habemus in quo ejus festum indicetur, quam Breviarium Aberdonense, de quo* D *ante diximus, et ei præfixum kalendarium. Kalendarium etiam separatim editum fuit annis* 1527 *et* 1872 (4). *Cujus verba in Martyrologium Usuardi, a se auctum annis* 1515 *et* 1521, *transtulit Grevenus, dicens ad diem* 30 *octobris :* Talaricani episcopi. *Eodem circiter tempore in Martyrologio Aberdonensi* (5), *hæc beati viri laus inscripta fuit :* In Scocia S. Talaricani episcopi et confessoris, cujus vite et virtutum merita apud ecclesiam de Fordis, in ejusdem honore dedicatam, celebrari non desinunt. *Item Kalendarium vernaculum Adami King,anno* 1588 *editum, et nuper ab Alexandro Forbes iterum prolatum* (6), *hæc habet :* In Scotia, tempore regis Solvathii, S. Tarkini, episcopi et confessoris.

* Fordyce

et in fastis sacris memoratur.

5 *Præterea legitur in Menologio Scotico Thomæ Dempsteri, scriptoris utique non valde spectati* (7), *anno* 1622 *Bononiæ, et anno* 1872 *Edimburgi excuso* (8) : In Lismore Tarkini episcopi Sodorensis, vita miraculosi; qui Ecclesiæ Picticæ monimenta collegit et posteritati, regno jam deleto, tradidit, ne sacræ memoriæ E perirent. *Quibus consonat idem Dempsterus, anno* 1627 *in Historia ecclesiastica gentis Scotorum scribens :* S. Tarkinus episcopus, ut existimo, Sodorensis, Solmathio regi pietate et morum continentia gratissimus fuit. Scripsit Historias nonnullorum Sanctorum lib. I. Canones ecclesiastic. lib. I. De S. Stephano martyre lib. I. Carmina sacra lib. I. Quæ omnia ab hæreticis consumpta flammis periissent, nisi viri pii memoriam tanti viri sollicite conservassent. Floruit anno DCCCLXXXIX. Colitur die XXX octobris. Breviar. Scot. In Limore quiescit. Catalogus Dunkeldensis bibliothecæ. *Accedit Ferrarius in Catalogo Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt:* In Lismora *(una* (9) *ex Æbudis)* S. Tarkini episcopi Sodorensis : *quam enuntiationem subjicit in annotatis sese accepisse* ex Kalendario et Martyrologio Scotico. *Præterea dicit eum* vixisse circa 889 *(hoc minus recte), fuisseque* magna sanctitate, *et* monumenta ecclesiæ Scoticæ dispersa in unum collegisse; *quod eruit* ex libro 18 de Script. Scot. *Item David Camerarius in* Kalendario *Scotico, primis typis anno* 1631 *et alteris anno* 1872 *edito* (10) : F Sanctus Tarkinus episcopus et confessor. *Quam laudem in alio libro ampliat Camerarius, hisce verbis :* S. Tarkinus episcopus et confessor, celebris habetur in Aberdonensi diœcesi; unde non procul Aberdonia insignem ecclesiam sancto Tarkino dicatam cernere est (11). *Ejusdem sancti episcopi mentionem faciunt anno* 1755 *Robertus Keith, anno* 1761 *Richardus Challoner* (12), *et anno* 1838 *Henricus Nicolas* (13). *Qui omnes scriptores* (14) *diem* 30 *octobris* S. Talaricano *sacrum assignant, si tamen excipias Camerarium, qui diem* 30 *novembris indicat, verisimiliter novembrem pro octobri accipiens. Hactenus de cultu quo* S. Talaricanus

(1) Cfr. Skene, Chronicle of the Picts, præf., pag. CII, CLXIII et seqq., pag. 172 et seqq., pag. 285 et seqq. — (2) Forbes,Kal. of Scottish Saints,pag. 449. Collections for a History of the shires of Aberdeen and Banff, pag. 644.— (3) Illustrations of the topogr. of the shires of Aberdeen and Banff, tom. II, pag. 94. Cfr. Registrum episcopatus Aberdonensis, tom. I, pag. 370. Carlisle, Topographical dictionary of Scotland, vo *Fordyce*.— (4) Victor De Buck, Recherches sur les Calendriers ecclésiastiques, pag. 20. —(5) Apud Forbes, pag. 136.—(6) Ibid., pag. 166.—(7) Labbeus, De scriptt. eccl., tom. II, pag. 63. Acta SS., tom. IV Augusti,pag.774.— (8) Apud Forbes,pag.216.— (9) Skene, Celtic Scotland, tom. III, pag. 435. Carlisle, Topogr. dictionary of Scotland, vo *Lismore*.Lewis, Topogr.dictionary of Scotland, vo *Lismore*. — (10) Forbes, Kal. of Scottish Saints, pag. 242. — (11) De fortitudine Scotorum, pag.200. — (12) Memorial of British piety, pag. 151. — (13) The Chronology of history, Alphabetical calendar, pag. 173. — (14) Cfr. Forbes, præf., pag. XXXVI et seqq.

A nus *a remotis temporibus ad nostrum ævum usque fuit cohonestatus.*

Verisimiliter floruit

6 *Ad beati viri ætatem definiendam, duo tantum nobis suppeditantur indicia, ex Martyrologio Kingii et Breviario Aberdonensi sumpta; scilicet eum regi Scotiæ Salvatio seu Selvach fuisse gratissimum, et a B. Gregorio Romano pontifice creatum episcopum. Jam vero referunt Salvatium Scotiæ gubernacula tenuisse ab anno* 766 *ad annum* 787, *Joannes Fordun* (1); *ab anno* 767 *ad* 787, *Hector Boethius* (2), *Buchananus* (3) *aliique; ab anno* 768 *ad annum* 788, *Leslæus* (4); *ab anno* 772 *ad annum* 796, *Thomas Innis* (5). *Verum ex quo fonte Salvatium post medium sæculum VIII fuisse regem, hauserint illi auctores, posteris tradere omiserunt: idque eo magis lugendum, quod nemo nescit chronologiam regum Scotorum sæculo XI antiquiorum esse mare scopulis plenum, in quod neque ipsi scriptores artis chronologicæ evehi sint ausi* (6). *Aliam viam, tutiorem, credo, ingressi sunt Joannes Pinkerton* (7) *et clar. Wilhelmus Skene* (8), B *qui, innixi documentis patriis et hibernicis, Salvatium jam anno* 719 *regem faciunt.*

circa annum 720.

7 *Qui in præsenti re non omnem fidem Forduno, Boethio, Buchanano, Leslæo, Innisio denegant, opinabuntur* S. Talaricanum, *utpote regis Salvatii amicum, inter annos* 766 *et* 796 *vixisse. Sed, quum a B. Gregorio episcopatu fuerit auctus, videndum eis est quonam ævo Romanus ille pontifex universam Ecclesiam rexerit. Porro sæculis VIII, IX et X sederunt in S. Petri cathedra plures pontifices quibus nomen Gregorii; scilicet Gregorius II, ab anno* 715 *ad annum* 731; *Gregorius III, ab anno* 731 *ad annum* 741; *Gregorius IV, ab anno* 827 *ad annum* 843 *vel* 844; *Gregorius V, ab anno* 996 *ad annum* 999. *Ex his non mediocris exsurgit difficultas; siquidem nullus fuit Romanus pontifex nomine Gregorius intra annos* 766 *et* 796. *Etenim Gregorius II et Gregorius III ante annum* 766, *Gregorius IV et Gregorius V post annum* 796, *id est, duo priores ante, duo posteriores post Salvatium, S. Petri cathedram obtinuerunt: unde sequeretur* S. Talaricanum *tunc temporis Ecclesiæ* C *Sodorensi non fuisse præpositum. Nec dicatur, præeunte Ferrario,* S. Talaricanum *anno* 889 *mortuum esse, ac proin nihil impedire quominus a Gregorio IV fuerit sacratus: nam, hoc posito, ut alia omittam,* S. Talaricanus, *saltem ab anno* 844 *ad annum* 889 *episcopus evangelium Scotis borealibus exposuisset: quam laudem fere insolitam, si mereretur, monumenta superstita silentio non præteriissent. Quas ob causas aliam explicationem, (præ oculis Pinkertoni et clar. Skeni libros habentes,) proponimus; videlicet* S. Talaricanum *episcopatum Sodorensem circa annum* 720 *tenuisse. Illo enim tempore B. Gregorium II Romanum fuisse pontificem, inter omnes constat. Item ex monumentis a laudatis modo auctoribus prolatis discimus in Scotia tunc regnavisse Salvatium. Quæ duo adjuncta unicas hic esse temporis notas, ante monuimus.*

AUCTORE R. D. B.

Ritus Romanos secutus est.

8 *Hac opinione admissa, propius fidem esse videtur* S. Talaricanum *ad Insularum episcopatum fuisse productum postquam Hyenses monachi Romanos ritus ecclesiasticos susceperunt. Refert enim Beda* (9): Nec multo post *annum* 710, *quo Picti pascha cum reliquis catholicis celebrare et tonsuram Romanam gerere cœperunt,* illi quoque qui insulam Hii incolebant monachi Scotticæ nationis, cum his quæ sibi erant subdita monasteria, ad ritum paschæ ac tonsuræ canonicum, Domino procurante, perducti sunt. Siquidem anno ab Incarnatione Domini 716... Ecgberct, *monachus Anglo-Saxo.....* honorifice ab eis et multo cum gaudio susceptus est..... Susceperunt autem Hiienses monachi, docente Ecgbercto, ritus vivendi catholicos, sub abbate Duunchado, post annos circiter octoginta, ex quo ad prædicationem gentis Anglorum Aidanum miserant. *Alibi scribit Beda* (10) *hanc rituum mutationem anno Incarnationis dominicæ* 715 *fuisse peractam. Colligit quidem Skene* (11) *ex Annalibus tum Tighernacensibus tum Ulsteriensibus, non omnes monachos Hyenses* E *Ecgberti monitis paruisse, sed potius diversas iniisse vias, adeo ut alii, suum habentes abbatem, sectarentur ritus Romanos, alii sub diverso abbate ab usibus Scoticis sese avelli non paterentur. Verum cum* S. Talaricanus, *quem illo ævo floruisse arbitramur, ad limina Apostolorum a Romano pontifice creatus fuerit episcopus, non absurda videtur conjectura, eum anno* 715 *vel* 716, *abdicatis ritibus patriis, ad Ecclesiæ Romanæ ritus transiisse. Sed hæc dubitanter a nobis proferri, intelligat lector.*

VITA

S. TALARICANI EPISCOPI SODORENSIS

ex Breviario Aberdonensi anni 1509.

F

S. Talaricanus, *a B. Gregorio creatus episcopus, a*

SANCTI TALARICANI CONFESSORIS ET PONTIFICIS PATRONI DE FRIDRESSOR LECTIO I. Talaricanum, in cujus reverencia et honore presentem colimus diem, ab Ybernie magnatibus parentibus spectabilibus genitum accepimus, et a beato Gregorio *a* sancte Romane Ecclesie summo pontifice, non sine magno mysterio, ad incredulas convertendas gentes episcopali decoratum laurea. Cujus mos erat quotidianas hostias Deo offerre, ita quod nullus pene dies vite sue abscederet, quo non omnipotenti Deo hostiam placacionis immolaret. Cui cum sacrificio concordabat vita.

sanctissime vixit,

2 LECTIO II. Nam cuncta que habebat in elemosinis tribuens, cum ad horam offerendi sacrificii venisset, veluti totus in lacrimis defluens, semetipsum cum magna cordis contricione mactabat;

(1) Apud Gale, Historiæ Britannicæ Scriptt. XV, pag. 650. — (2) Historiæ Scotorum, lib. IX, fol. CLXXXIX et seq., edit. 1526. — (3) Hist., tom. I, lib. V, pag. 265 et seq. — (4) De origine Scotorum, lib. XIV, pag. 162 et seq. — (5) The civil and eccles. history of Scotland, pag. 329 et 332, edit. 1853. — (6) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 242, edit. 1773. Cfr. Pinkerton, Enquiry into the history of Scotland, tom. II, pag. 102, edit. 1814. — (7) Op. cit., tom. II, pag. 107. Cfr. ibid., pag. 122 et seqq. — (8) Celtic Scotland, tom. I, pag. 281. — (9) Opp., tom. VI, Hist. eccles., lib. V, cap. XXII, edit. Migne, Patr., tom. XCV, col. 280. — (10) Ibid., lib. III, cap. IV, col. 122. — (11) Celtic Scotland, tom. II, pag. 278 et seqq.

EX IMPR.

tabat; et peccatorum suorum maculas tersit lachrimis, et velut celestis medicus singulis quibuscumque viciis obvians, salutaria adhibebat medicamenta.

et ferme totam Scotiam borealem Christo lucrifecit.

3 Lectio iii. Et sicut arte medicine calida frigidis, et frigida calidis curantur, ita beatus ipse Talaricanus contraria peccatis studuit opponere medicamina; ut lubricitati continenciam, tenacitati largitatem, iracundie mansuetudinem, elacioni humilitatem; et ita aliis viciis, virtuti et Dei legi adversantibus, amoris, timoris et dilectionis Dei et proximi imposuit frenum, ita ut singula carnis vicia in eo penitus extinguerentur. Nec tantum studium exercuit ut in eo carnis passiones non dominarentur, sed ut aliis sanctum vivendi modum relinqueret. Borialem ferme Scocie plagam *b* sua predicacione et exemplo a gentilitate ad fidem convertebat, ecclesias et Deo templa consecravit. Ex quibus in presens illius in honore nonnulla ejusdem consecrate existunt, quas in Aberdonen Moravie et Rossie dyocesibus *c* experiri potest quisquis: ex cujus beati viri meritis in eisdem morborum fiunt sanitates et miracula plurima.

Tandem, convocatis discipulis,

4 Lectio iv. Tandem beatus ipse Talaricanus, variis in mundo agitatis periculis, convocatis discipulis et sociis, missam solito celebrabat more, acceptoque corpore dominico, omnibus pacem et benedictionem in Domino dedit. Quibus peractis, ad lectulum rediit, ibique jacens, dum sacerdotes suos ac ministros circunstetisse cerneret, mortem appropinquantem aperte cognoscens, quasi ultimum vale dicens, de servando vinculo caritatis eosdem admonebat, et quanta debuissent inter se uniri concordia predicabat. D

pie obiit III kal. octob.

5 Lectio v. Moxque astantibus cunctis, hiis dictis, ipse manibus suis ut oculos clausit lintheo; cum quibus gestis tradidit Deo spiritum, ad tercium kalendas novembris *d*. Sicque sanctam animam suam, ad gaudia perveniens eterna, a carnis corrupcione solvi promeruit; quam jam cum angelis cernimus in celo collocari, pro nobis Deo intercedendo, cui est honor in secula.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm. præv., num.* 7.

b Borialem ferme Scocie plagam *Christi doctrinam docuisse* S. Talaricanum, *nullis regionum finibus impeditum, non est mirandum, quum hujusmodi evangelii propagatio moribus episcoporum Hibernorum seu Scotorum sit omnino consentanea, ut sæpe in Actis SS. dictum fuit.*

c Aberdunensis, Moraviensis *et* Rossensis *diœceses ævo* S. Talaricani *nondum erant constitutæ. Earum enim initia ad sæculum XI et XII referenda videntur* (1). *Quapropter intelligendi sunt hoc loco tractus postea intra illarum diœcesium fines comprehensi.* E

d *Fertur* S. Talaricanus *obiisse in Lismora, Scotiæ insula, non autem in ea Lismora quæ Hiberniæ est oppidum* (2).

(1) Keith, op. cit., 100, 135 et 184. — (2) Cfr. Lewis, A topogr. dict. of Scotland, v° *Lismore;* idem, A topogr. dict. of Ireland, v° *Lismore.*

DE S. ARILDA, VIRGINE ET MARTYRE

IN COMITATU GLOCESTRIENSI IN ANGLIA

V. D. B.

SYLLOGE. F

§ Unica. De S. Arildæ memoria in fastis recentioribus; de ejus cultu et translatione; de tempore quo vixit.

INTER SÆCULA, UT VIDETUR, VII ET X.

Memoratur hodie a recentioribus martyrologis S. Arilda,

Richardus Challoner, *vicarius apostolicus Londinensis, in Supplemento Martyrologii sui Britannici, celebrat ad hanc diem memoriam* S. Arildæ, *virginis et martyris, miraculorum gloria illustris. Quod præconium præluxit scriptori Kalendarii Anglicanæ Ecclesiæ illustrati, et anno* 1851 *tum Oxoniæ tum Londini a Joanne Henrico Parkero editi* (1). *Equidem affirmare non ausim genuinum hunc esse ejus diem festum, quoniam ipse Challoner profitetur se aliquando in referendis sanctorum nominibus a lege dierum cultus, quod eos ignoret, discedere* (2). *Sed, quum in nullis aliis fastis beatæ virginis natalem repererimus, nihil nobis superest, nisi ut recentiorem illum ducem sequamur. Refert porro ille idem, secundum Itinerarium jussu Henrici VIII, adhuc catholici, a Lelando institutum et descriptum* (3), S. Arildam *pudicitiæ servandæ causa, in Kington prope Thornbury, martyrium fecisse, atque inde ejus corpus fuisse translatum ad abbatiam Glocestriensem. Præterea e Willisio addit ecclesiam loci Oldberry seu Oldbury in comitatu Glocestriensi sub ejus patrocinio Deo dicatam fuisse. Verba Lelandi hæc sunt:* Sancta Arildis, virgo, martyrium fecit in Kington prope Thornebury. Ejus corpus translatum fuit in hoc monasterium

(1) The Calendar of the Anglican Church illustrated, pag. 185 — (2) A Memorial of ancient British piety, Præf., pag. 7. — (3) The itinerary of John Leland the antiquary, edit. Oxon. 1744.

A sterium (*Glocestriense*), ubi multis miraculis claruit (1). *De eadem sancta martyre Lelandus postea rursus mentionem facit, dicens* eam manu Muncii tyranni, quod illius lecto uti nollet, capite fuisse amputatam (2).

occisa in ducatu Glocestriensi, ubi ei dicata fuit ecclesia.

2 *Verum, quum Kington sit locus exiguus parumque notus, qua Angliæ parte jaceat, accurate indicandum est. Nec labor est improbus conjicienti oculos in mappam Angliæ occidentalis : ibi videlicet ad littus fluminis Sabrinæ (quod decurrens ab Aquilone per Glocestriam in mare influit), videbit primo pagulum Oldbury, quem Camdenus* (3) *aliique veterem Trajectum esse contendunt : et hinc non procul, Thornbury versus, cujus pars* (tything) *est, jacet Kington, ut videre est in chorographia ducatus Glocestriensis inserta Dictionario topographico Angliæ Samuelis Lewis. In hoc, inquam, loco cæsa est beata martyr. Licet itaque Oldbury supra Sabrinam adjaceat Kingtonio, cave tamen ne illic exstare putes templum* S. Arildæ; *non ita est. In eodem scilicet ducatu Glocestriensi, jacet alterum Oldbury, communiter dictum* Oldbury on the Hill, B *inter Tetbury et Wickwar, initio hujus sæculi capiens dumtaxat incolas 240, et ea forsan de causa jam pridem parochiæ de Didmarton unitum, ut Liber Regis seu Thesaurus rerum ecclesiasticarum, a Joanne Bacone* (4), *rege Henrico VIII, ante consummatum schisma collectus, testimonio est. Patrona parochialis hujus templi erat* S. Arilda, *quam idem Baco et Nicolaus Carlisle* (5) *vocant* Arild, *et Samuel Lewis* (6) *falso* Arilam : *qui error admissus est in supradictum Kalendarium illustratum. Plura non videtur tradere Browne Willis, a Challonero prolatus, quum solo Baconis libro usus sit.*

AUCTORE V. D. B.

Translatum fuit corpus in monasterium Glocestriense.

3 *De translatione corporis* S. Arildæ *Glocestriam nihil in Monastico Anglicano novo; neque etiam in Historia et Cartulario Monasterii S. Petri Gloucestriæ, quæ tribus tomis anno* 1867, *secundum veteres mss. codices, edidit Londini Wilhelmus Henricus Hart : ut neque illinc qualitercumque colligi possit quo ævo beata martyr vixerit. Verumtamen quum monasterium Glocestriense circa annum* 680 *super Sabrinam fluvium conditum fuerit, liquet* S. Arildæ *corpus post illa tempora eo devenisse. Firmius argumentum petitur ex dedicatione ecclesiæ Oldburiensis; nam hoc Angliæ proprium est, ut ex duodecim fere millibus locorum sacrorum omnia pleraque sanctis sæculo X antiquioribus dedicata sint,* E *et reliqua paucissima sanctis indigenis, decreto pontificio canonizatis* (7). *Unde aliquatenus sequitur* S. Arildæ *cultum jam sæculo X viguisse.*

(1) Itinerary, tom. IV, pag. 76, edit. Thomæ Hearne. — (2) Ibid., tom. VIII, pag. 31. — (3) Britannia, tom. I, pag. 262, edit. Gough. — (4) Liber Regis vel Thesaurus rerum ecclesiasticarum, pag. 340. — (5) A topographical dictionary of England, vo *Oldbury on the Hill.* — (6) A topographical dictionary of England, tom. III, pag. 449. — (7) The Calendar of the Anglican Church illustrated, pag. 304 et seqq.

DE S. ÆDELNODO ARCHIEPISCOPO CANTUARIENSI

IN ANGLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

R. D. B.

C § I. Cultus S. Ædelnodi. Ejus munia ante episcopatum. Iter in Italiam. F

ANNO MXXXVIII. *Colitur* S. Ædelnodus

A*d diem præcedentem S. Eadsii, archiepiscopi Cantuariensis, res gestas persecuti sumus; nunc dilucidanda sunt Acta ejus proximi decessoris* S. Ædelnodi *seu* Agelnodi, *cognomine* Boni (1), *quem scriptores antiqui aliquando* Agelnothum, Athelnodum, Ægelnothum, Ednodum, *vel etiam* Æthelnotum *appellant. Nos cum* Ædelnodum *seu* Ægelnodum *vocabimus, quoniam ipse hoc modo, diplomatibus subscribens, sese nuncupavit. Quonam ævo, utrum statim a morte, an postea, sanctorum cultus ei deferri cœptus sit, minus apertum est, quum antiquiora documenta nihil hujusmodi exhibeant. Eum tamen brevi post felicem obitum Osbernus, S. Elphegi martyris biographus,* virum sanctum et bonum *dixit* (2), *quod infra videbimus; item auctor Encomii Emmæ reginæ Anglorum,* virum omni virtute et sapientia præditum (3). *In obituariis antiquissimis Ecclesiæ Cantuariensis* vir piæ memoriæ *prædicatus fuit* (4). *Wilhelmus Malmesbiriensis, scriptor non ignobilis sæculi XII, hanc de eo scripsit laudem* (5) : Erant tunc in Anglia summi et sapientissimi viri, quorum præcipuus Egelnothus archiepiscopus post Livingum; *multum deinde extollit ejus* sanctitudinem. *Verum nemo non videt hæc omnia elogia non* supra personam, *sed* supra mores

(1) Will. Malmesb., De gestis regum Angliæ, lib. II, pag. 75, apud Savile, Rerum Anglicarum Scriptores post Bedam. Rogerius de Hovedene, tom. I, part. I, pag. 87, edit. Londin. 1868. Radulphus de Diceto, apud Wharton, Anglia sacra, tom. II, pag. 683. — (2) Acta SS. Ordinis S. Benedicti, sæc. VI, part. I, pag. 124, edit. Paris. 1701. — (3) Apud Duchesne, Scriptt. historiæ Normannorum, pag. 174. — (4) Wharton, Anglia sacra, tom. I, pag. 54. — (5) De gestis regum Angl., pag. 75, apud Savile.

cadere

AUCTORE R. D. B.

cadere (1), *ac proinde potius venerationis quam cultus esse significationes. Primus ex scriptoribus qui nobis occurrant Trithemius, vir vere præclarus, anno* 1516 *vita functus, eum* sanctum *appellat, nec indicat quo pacto beatus archiepiscopus fuerit honoratus : sed inde tamen colligitur ei centum annis ante Urbani VIII decreta anni* 1634, *cultum ecclesiasticum fuisse tributum.*

die 30 octobris.

2 *Trithemius in Catalogo virorum illustrium Ordinis sancti Benedicti, recensens libro III viros* SANCTOS ET CANONIZATOS *illius Ordinis, scribit cap.* 247 : DE SANCTO EGELNOTHO EPISCOPO. Egelnothus, ex monacho in Anglia archiepiscopus Cantuariensis, vir sapientia et sanctitate clarissimus, magnos in Ecclesia Dei utiliter impendit labores, et plura sanctitatis suæ vestigia reliquit (2) ; *quin addit, in Chronico Hirsaugiensi, eum* propter sanctitatem vitæ et eruditionem scripturarum clarum *fuisse, et* postea Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopum factum, magna sanctitate insignem miraculorum attestatione evasisse (3). *Trithemium, quod nemo mirabitur, secuti sunt,* S. Ædelnodo *etiam*
B *diem festum* 30 *octobris assignantes, Mabillonius* (4), *auctor Martyrologii Anglicani de quo Alfordus* (5), *Ferrarius in Catalogo Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, Bucelinus in Menologio Benedictino, Ghinius in opere cui titulus :* Sanctorum Canonicorum Natales, *Castellanus in Martyrologio Universali, Richardus Challoner, vicarius apostolicus Londinensis* (6), *vir apprime versatus in rebus hagiologicis Angliæ, aliique* (7). *Fueritne* S. Ædelnodus *alicujus ecclesiæ aut loci patronus, nec affirmare nec negare ausim, quum monumenta historica in hanc rem nunc prorsus desint. Aliquod tamen sub oculis habuisse existimo Castellanum, qui* Ædelnodum, *uti diximus, in Martyrologio Universali* sanctum *nuncupavit. Monet enim sese in Additionibus huic libro a se adjectis, nulli servo Dei appellationem* sancti *dedisse, nisi ejus cultus esset omnino legitimus, vel ex eo quod templum aut altare fuerint in ejus honorem dicata, vel quod ejus nomen antiquis kalendariis aut martyrologiis sit inscriptum, vel quod ut*
C *sanctus in loco quodam honoratus fuerit, vel quod juxta normam usitatam fuerit canonizatus* (8).

Prius monachus Glastoniensis fuit, postea archiepiscopus Cantuariensis.

3 *Qui scriptores veteres de S. Eadsio locuti sunt, plerique etiam* S. Ædelnodi *meminerunt. His tantum adde Osbernum de Clare, et coævum Encomii reginæ Emmæ scriptorem, cujus verba modo attulimus. Nemo tamen, præter neotericos Parkerum, Godwinum, Walterum Hook vel alios forsan recentiores auctores, beati archiepiscopi Vitam scripsit : itaque congerenda sunt quæ circa ejus historiam apud veteres indicantur. Ab ejus natalibus exordiamur. Referunt inter alios Florentius* D
Wigorniensis, Rogerius de Hovedene et Bartholomæus Cotton eum fuisse nobilis viri Ægelmari filium ; *non tamen addunt quibus muniis Ægelmarus functus fuerit.* Cum a beato Dunstano, *inquit scriptor historiæ monasterii Glastoniensis* (9), baptizaretur, erectam manum tenuit, more episcopi benedicentis populum ; unde beatus Dunstanus, divinitus inspiratus, eum archiepiscopum prædixit. *Ætate maturior, vitam monasticam in cœnobio S. Mariæ Glastoniensi, Ordinis S. Benedicti, professus est* (10) ; *dein fuit* decanus ecclesiæ Christi (11), *id est cathedralis Cantuariensis ; tandem anno* 1020 *Livingo, archiepiscopo Cantuariensi, vita functo, successit. Ejus consecrationem idibus novembris peractam fuisse, legimus in Chronico Petriburgensi* (12). *Addunt Radulphus et Bartholomæus Cotton eum, antequam ad hanc eximiam dignitatem est productus, fuisse Lincolniensem episcopum* (13). *Verum id nullus alius antiquus scriptor subindicat ; Bartholomæus vero, nominum probabiliter similitudine deceptus,* B. Ædelnodum *acceperit pro Eadnoth, qui, ab anno* 1034 *ad annum suum emortualem* 1049, *sedit episcopus in cathedra* E
Lincolniensi. Narrant auctor Chronici Anglo-Saxonici (14) *et Rogerius de Hovedene* (15) *eum a Wulstano, archiepiscopo Eboracensi, episcopum fuisse ordinatum : cujus rei testimonium superest diploma ipsius Wulstani, dicentis se hanc cærimoniam, jubentibus Cnutone seu Canuto rege et Emma regina, peregisse ; nec mirum, quum tunc temporis episcoporum electiones penes reges essent* (16). *Erat quoque more receptum, ut archiepiscopus Eboracensis archiepiscopo Cantuariensi, et vicissim, unctionem episcopalem impertiret.*

Pallium petiturus it Romam.

4 *Biennio post Romam perrexit, a Benedicto VIII pallium petiturus : quod secus, uti in Commentario historico S. Eadsii vidimus* (17), *ei concessum non fuisset. Quo accepto nonis octobris* (18), *ingentem pecuniam Romanæ curiæ solvere debuit. Tale enim tributum archiepiscopis Cantuariensibus et Eboracensibus, pallium Romæ rogantibus, isto ævo indictum erat : quod colligimus ex epistola quam Canutus rex, anno* 1031 *Roma reversus, ad* S. Ædelnodum *aliosque Angliæ præsules et* F
totam Anglorum gentem scripsit : Conquestus sum iterum, *inquit,* coram Domino papa *(Benedicto VIII)* et mihi valde displicere causabar, quod mei archiepiscopi in tantum angariabantur immensitate pecuniarum, quæ ab eis expetebatur, dum pro pallio accipiendo, secundum morem, apostolicam sedem peterent : decretumque est ne id deinceps fiat (19). *De beati viri itinere Romano narrat et auctor Chronici Anglo-Saxonici :* Ædelnothus episcopus profectus est Romam, et susceptus fuit a Benedicto Papa (VIII) cum magno honore ; isque propria manu eum pallio ejus induit, et in archiepiscopum honori-

(1) Cfr. Benedictus XIV, De beatif. SS., lib. II, cap. 23, num. 1.—(2) Trithemii Opera, pag. 103, edit. Busæi.— (3) Trithemii Opera hist., tom. II, pag. 50, edit. Marquardi. — (4) Acta SS. Ordinis S. Benedicti, sæcul. VI, part. I, pag. 447, edit. Paris. 1701. —(5) Annales Eccles. Anglic., tom. III, pag. 513.— (6) A memorial of ancient British piety, pag. 151.—(7) Joannes Pitseus, Relationum histor. tom. I, pag. 183. Nicolas, The chronol. of history, Roman and church Calendar, 30 octob.— (8) Martyrologe Universel, Avertissement. — (9) Monasticon Anglic., tom. I, pag. 8, edit. 1655. — (10) Ibid. Willelm. Malmesb., De gestis regum Anglor., lib. II, pag. 75. apud Savile.—(11) Chronicon Anglo-Saxon., ad annum 1020. — (12) Chron. Petrib., ad ann. 1020.—(13) Rad., tom. II, pag. 197, edit. Stubbs. Cotton, pag. 362, edit. Luard. — (14) Ad ann. 1020, in Mon. britt., pag. 427.—(15) Chronica, tom. I, pag. 87, edit. Stubbs. — (16) Lingard, The hist. and antiq. of the Anglo-Saxon Church, tom. I, pag. 85. —(17) Cfr. supra, pag. 18. — (18) Chronicon Anglo-Saxonicum ad ann. 1022, apud Mon. britann., pag. 427.— (19) Ibid., pag. 596. Savile, pag. 74. Cfr. R. de Cirencestria, tom. II, pag. 180 et seq. Radulfus de Diceto, Abbreviationes Chron., tom. I, pag. 175, edit. Stubbs.

fice

AUCTORE R. D. B.

A fice consecravit. Hic postea eodem pallio indutus missas celebravit, prout ei Papa præceperat, et deinde cibis seipsum refecit cum Papa, tandemque cum plena benedictione domum reversus est. *Subjicit chronographus :* Leofwinus item abbas, qui fuerat injuste (de monasterio) apud Elig pulsus, ei fuit socius, et ipsum omni crimine purgavit, cujus (ut a Papa didicerat) fuerat insimulatus, testante archiepiscopo, et toto comitatu, qui apud eum aderat (1).

Papia in Angliam secum fert S. Augustini brachium.

5 Domum rediens, *ait Wilhelmus Malmesbiriensis,* apud Papiam brachium sancti Augustini doctoris, centum talentis argenti, et talento auri comparatum, apud Coventreiam misit (2). *Hæc in libro Gestorum regum Anglorum. Idem Wilhelmus refert libro IV de Gestis Pontificum Anglorum :* In Chestria Coventreiæ habetur brachium Augustini magni, theca inclusum argentea, cernunturque in celatura hujusmodi litteræ : HOC BRACHIUM SANCTI AUGUSTINI EGELNODUS ARCHIEPISCOPUS REDIENS A ROMA APUD PAPIAM EMIT CENTUM TALENTIS ARGENTI ET TALENTO AURI (3). *Brevi post, hoc est anno* 1023, S. Ædelnodus *transtulit sancti* B Ælfegi reliquias ad Cantwarbyrig de Lundene(4). *Hanc rem, utpote quammaxime memorabilem, plerique Angliæ historici antiqui libris suis inscripserunt, cam referentes alii, ut auctor Chronici Anglo-Saxonici ad mensem junium* (5) ; *alii ad mensem martium* (6), *secuti Osbernum auctorem synchronum, testem auritum, eumque valde sincerum. Illius scriptionis, quam vehementer desiderarunt nostri decessores, S. Ælfegi seu Elphegi martyris Acta commentariis ornantes, non nisi summam Operi Bollandiano inserere potuerunt* (7): *jam integram exhibere licet.*

§ II. S. Elphegi translatio. Amicitia S. Ædelnodum inter et Cnutonem regem.

S. Ædelnodus S. Elphegi corpus transfert,

Prius *in memoriam revocandum est S. Elphegum a Danis, Cantuariam anno* 1012 *igni ferroque vastantibus, fuisse occisum, iisque, antequam mortem obiit, dixisse, nisi religionem christianam susciperent :* Pejori profecto quam Sodoma morte peribitis, nec in hac terra in perpetuum radicabitis (8). *Cujus vaticinii veritatem anno* 1023 *pervidentes Dani, ut sanctus martyr a se omnem calamitatem averteret, sibique propitius adesset, gnavam operam posuerunt. Quæ narrat Osbernus, S. Elphegi translationem Londino Cantuariam describens :* At princeps Danorum Cnut, *ait,* cum videret populum suum ab exercitu Anglorum sine intermissione dirissime cædi, et jam fere propter rerum difficultatem ad deditionem se compelli ; accersitis omnibus, qui ad se confugerant, sapientioribus Anglis, consuluit eos, quid causæ esset, quod tot sibi adversa contigissent. Qui omnes uno ore respondentes dixerunt : « Prophetia est venerandi martyris Elphegi ; qui, cum a patribus tuis crudeli interrogatione circumventus fuisset, prædixit iis, quod in regno Anglorum perpetuo non essent radicaturi, sed pejori quam Sodoma morte perituri. Nunc ergo, si vis illum tuis temporibus placabilem facere, hujus te pollicitationis fœdere apud illum constringe ; ut cum felix rerum fuerit successio, venerabiles corporis illius reliquias de loco, in quo conditæ sunt, tollas, atque ad sedem patriarchatus sui, servato more antiquorum, transferre studeas. » Assensit itaque princeps senatorum [consilio ; consilium sequitur] divinæ propitiationis declaratio. Non post multos etenim dies Cnut pacem obtinuit, post pacem regni dimidium, post dimidium totum. Cumque ab omni bellorum tumultu requies undique data fuisset, recordatus quid beato Elphego quondam promisisset, directa legatione vocavit Egelnothum archiepiscopum, qui tunc temporis summum in sancta Dorobernensi ecclesia gerebat sacerdotium : vir sanctus et bonus, et regi, propterea quod illum sancto Crismate livisset, valde acceptus. Qui sabbato vigiliarum Pentecostes Lundoniam adveniens, mandavit regi, in balneas forte descendenti, se adesse, et quid ipse velit statuere in ecclesia beati Pauli apostoli expectare. Quo ille excepto, E sine mora de lavacro surgit, chlamyde solummodo nudum corpus obtegit, simplices pedibus subtalares inducit, sicque ad præsulem impigro gradu tendit ; mandans omnibus familiæ suæ militibus, quos lingua Danorum Huscarles vocant, ut eorum alii per extremas civitatis portas seditiones concitent, alii pontem et ripas fluminis armati obsidant, ne exeuntes eos cum corpore sancti Lundanus populus præpedire valeat.

volente rege Cnutone,

7 Ingressus ergo rex ecclesiam, amplexatur archiepiscopum, osculans illum ; statimque obseratis foribus, lætabunda simul ac tremebunda voce ait : « Ecce dies quam fecit Dominus, ut in ea transferatur thesaurus reliquiarum domini Elphegi de domo hospitii ad domum patriarchatus sui. » Ad quod dictum tremefactus super quam dici potest sacerdos, non enim sciebat cujus rei gratia a rege vocatus fuisset, in magna animi angustia dixit : « Non tibi imputet omnipotens Deus, domine mi rex, quod hoc facere voluisti, et non indicasti mihi consilium animi tui, quatinus instructior ac per omnia paratior venirem ; ne in medio civitatis hujus tam magnæ F peremptus occumberem. Aut si placuit rem tam difficilem incipere, cur saltem non adduxisti viros, qui hujus operis possent ministri existere ? Cum lapis ad monumenti ostium positus tanti ponderis existat, ut vix a multis boum paribus valeat moveri ; nedum a duobus, qui soli præsentes assunt, debeat monachis revolvi. Inepta est ista consideratio. Aliud tempus et aliæ vires considerandæ sunt. » Cui rex in Domino plurimum confortatus, ait : « In hoc, Pater sancte, maxime apparebit, quod nobiscum beatus ille volet transire, si quod impossibile hominibus est, ipse sua virtute fecerit esse possibile. Semper enim difficultas miraculum gignere consuevit. Vestra igitur Sanctitas Deo se in oratione prosternat ; monachi, ad aperiendum sepulcri ostium fidenter accedant. Ego valvarum januis ostiarius incumbam. »

(1) Chronicon Anglo-Saxonicum ad annum 1022, edit. 1692, pag. 152. — (2) Gesta regum Anglor., apud Savile, pag. 75. — (3) Gesta Pontificum Anglorum, pag. 311, edit. Hamilton. Cfr. Joannem Oxenedem, pag. 19, edit. Ellis. Cfr. Acta SS., tom. VI August., pag. 378. — (4) Chronicon Anglo-Saxonicum ad annum 1023. — (5) Mon. britann., pag. 428. — (6) T. Duffus Hardy, Desc. Catalogue, tom. I, part. II, pag. 622. — (7) Acta SS., tom. II Aprilis, pag. 641. — (8) Ibid., pag. 640. Cfr. Mabillon, Acta SS. O. S. B., tom. VIII, pag. 111 et seqq., edit. 1733.

Itaque

et operam conferentibus monachis,

8 Itaque petita atque accepta benedictione Pontificis, monachi, quorum alter Godricus, ejusdem martyris quondam discipulus ac post aliquot annos Cantuariæ Ecclesiæ decanus, a quo hæc omnia, quæ narramus, diligenter perquisita accepimus; alter vero Alfwardus cognomento longus vocabatur, cui datum est magno quondam adhæsisse Dunstano. Hi ergo accepta benedictione, arripiunt ferreum, quod e regione stabat, candelabrum, molientes effractionem superioris structuræ, murali opere firmissime agglutinatæ. Atque ut illi asseruerunt, qui testem assertionis suæ Deum invocaverunt, vix leviter manus monachi admoverant, cum minores lapides, cæmentum et quidquid operis desuper eminebat, quasi arborum folia sub prima hyeme agitata, cadebant. Cumque ventum fuisset ad lapidem, patentis monumenti opertorium, flexis genibus solo procumbunt, suppositis humeris eundem impellunt, moxque in alteram facili motu partem avellunt. Quod revera supra quam credibile est admirabile: cum, sicut prædiximus, quem multa boum paria non traherent, eum bini tantummodo monachi levi impulsu lapidem revolverent. Accurrunt
B itaque admiratione perterriti rex et archiepiscopus, lachrimantibus oculis introrsum aspiciunt, vident organum quondam Spiritus Sancti incorruptum jacere, nec quippiam putris in toto corpore læsionis inesse. Et computantes annorum seriem, comperiunt illum annum esse decimum *, ex quo idem sanctus illic conditus fuerat. Exclamat itaque rex fortiter præ gaudio, talesque permixtas lachrimis preces effundit: « Pater, inquit, sanctissime, super omne delectamentum suavissime, Pater beatissime, super omnes mundi thesauros pretiosissime, hujus peccatoris miserere; nec mihi obsistat vel prima indignitas, vel parentum meorum in te contra justum et bonum expleta crudelitas. Ego te potentissimum æterni regis fateor amicum; ac deinceps quoad vivam, meum constituam advocatum. Salva me, salva omnes tu, æterna salvatione salvate; et nobiscum, magnam filiis tuis facturus lætitiam, proficisci dignare. »

** immo XI, ait Wharton.*

Cantuariam;

9 Accedens autem propius summus Dei sacerdos, ut suis manibus venerandum corpus tractaret ac levaret, æstuabat animo, nusquam tabu-
C lam reperiens cui suppositum ad navim deferri valeret. Cumque in magna desperatione dubius staret, animadvertit ligneam corpori tabulam substratam, ita ad mensuram corporis per longum et latum extensam, quasi ad hoc solum primi eam conditores supposuissent, ut inde aliquando sine aliqua difficultate intacto corpore idem sanctus levari debuisset. Læti ergo ac præter spem hilares effecti, accipiunt lintheum, quod ad obsequium Pontificis minister Godricus secum detulerat, et in illo sacrosanctos artus subjacente ligno pariter involvunt. Sed cum aliqua pars corporis adhuc discooperta remaneret, cucurrit præfatus monachus ad altare sancti Pauli apostoli, rapiensque sindonem desuper jacentem, dimidiam pro sindone auri libram reposuit, rapidoque cursu ad obvolvendum quod residuum erat, rediit. Tum levato in humeris monachorum pretioso pretiosi corporis thesauro, descendunt angusto itinere per viam quæ ducit ad flumen Tamisium, prosequentibus illos rege et archiepiscopo, utroque illorum tota animi vigilantia ad Deum intento. Jamque ad flumen appropinquare cœperunt, cum ecce regia navis aureis rostrata draconibus, armigeris repleta D
militibus, venienti martyri obvia offertur. Quam citius dictu rex insiliens, expansis brachiis martyrem suscepit, deinde protensa dextera Pontificem induxit. Mox remota a littore navi, sedebat rex gubernaculum tenens, navim ad ripam fluminis contrariam dirigens. Videres ergo magnam Dei potentiam obsequio martyris favere. Dum hinc pontem et totas fluminis ripas loricatis stratas militibus conspiceres; illinc per extremas urbis portas simulatorias seditiones excitatas audires; attenderes regem navem regentem, remigem nobilem remos trahentem, orantem archiepiscopum, et sanctos monachos obsequium præstantes. Inde confestim apprehensa tellure, primus de navi rex egreditur, acceptum corpus vehiculo imponit. Post hæc valida cum manu militum præmittit. Ipse vero cum archiepiscopo in ultimo pontis margine sedebat, quousque ii qui præcesserant, ab urbe longius remoti existerent. Timebat namque civium irruptiones. Deinde surgens et liberalibus jocis archiepiscopo alludens: « Liberatus es, inquit, et meo munere de periculo mortis, de qua te liberari non posse E
arbitrabaris. Jam securus ad sanctum proficiscere; atque ut nostris faveat temporibus, humiliter deprecare. Ego vobiscum pariter irem, si magnis, ut nosti, regni negotiis occupatus non essem. Regina cum filio meo Hardecnut Cantiam incolit; illi, ut vobis cum tota nobilitate occurrat, mandabo. »

quod ibi magna solemnitate

10 Divisus ergo a rege archiepiscopus, cum ingenti Huscarlium turba præcedentes subsequitur. Cumque jam ita prope fuisset, ut a præcedentibus oculosque semper post tergum deflectentibus, pulvis in cœlum elatus videri potuisset; suspicati iidem ipsi, qui præcedebant, cives de civitate egressos, mature cum paucis monachos ministros et martyrem præmittunt. Ipsi autem ad vicum Plumstede venientes, obsident angusta loca, tribus turmis tria prædia * instituentes, animum pro amore beati martyris mori paratum habentes. Sed viso cominus crucis vexillo, agnoscunt socios quos timebant adversarios; et majus quam putaverunt, gaudium invenerunt. Sic ergo gradientibus illis, et eadem nocte in villa quæ dicitur Earthea manentibus, occurrit infinita Cantiæ multitudo, equitibus permixti pedites, F
mulieres viris, senibus adolescentes; singuli per turmas suas choros ducentes, citharas percutientes, et quasi arcam fœderis Domini in jubilo deducentes. Credas non aliter filios Israel concinere, vel cum eos propheta Dei Moyses de medio Rubri maris siccis pedibus eduxisset, vel cum arcam Domini de medio Aminadab in civitatem suam rex David transferret.

** annon præsidia?*

suscipitur.

11 At cives Cantuarini, cum audissent, quod pater vitæ et socius mortis eorum advenisset, sicut Jacob propter Joseph de gravi somno quasi excitati, et præ gaudio in lachrimas resoluti, obviam prosiliunt; lætantes, quod illum possent iterum videre, cujus beneficia tam in vita quam in morte parentes sui multiplicia sensere. Super omnes homines majorem monachi Ecclesiæ Christi lætitiam gerebant, dum solenni ritu templum ornarent, levitica ac sacerdotalia vestimenta induerent; hi crebris motibus crepitantia tintinnabula diducerent; illi lucernas, evangelia, gemmatas in manibus cruces gestarent, et canoris vocibus ultra longa civitatis pomœria obvii procederent. Inde cum ineffabili totius Cantuarinæ urbis tripudio

A pudio susceptus, ad ecclesiam non Doctoris gentium sicut olim, sed Salvatoris omnium, quam vivens semper amore coluerat, virtute corroboraverat, pro qua etiam et quacum mortem sustinuerat, translatus, in eadem, non quasi noviter conclamatus, sed quasi cum Deo in perpetuum vivens honoratus, collocatus est. Cumque tertius illucesceret dies, regina Emma cum omni, quæ secum aderat, nobilitate advenit; oblatisque muneribus in diversis cararum rerum speciebus, benedixit Deo viventi, qui ad honorem et gloriam nominis sui in tanta magnificentia illum reduxit, quem ad ejus blasphemiam cum tanto opprobrio inimicus abduxit. Atque ut aliquam filiis idem sacratissimus Pater gratiæ suæ micam ostenderet, post septem dies muto cuidam reddit loquelam; alium post paulum ferro vinctum, confracto ferro, reddit solutum (1).

Fuit valde acceptus regi Cnutoni;

12 *In quo documento historico videmus* S. Ædelnodum *fuisse Cnutoni* regi, propterea quod illum sancto Crismate *(in regem Anglorum)* livisset, valde acceptum. *Quod etiam refert Gervasius* (2) *ferme eadem atque Osbernus verba usurpans. At necessitudinis* S. Ædelnodum B *inter et Cnutonem aliam fuisse causam opinabuntur, qui apud Bromptonum* (3), *Ingulphum* (4) *et Radulphum de Diceto* (5) *legerint Cnutonem a Livingo, proximo decessore* S. Ædelnodi, *regem fuisse consecratum. Ipsam autem necessitudinem indubiam faciunt verba Wilhelmi Malmesbiriensis, dicentis :* Egelnothus.... multa opera prædicabili memoria digna fecit, regem ipsum auctoritate sanctitudinis in bonis actibus mulcens, in excessibus terrens (6). *Hinc beati* archipræsulis monitu, rex ad transmarinas ecclesias pecunias mittens, maxime Carnotum ditavit; ubi tunc florebat Fulbertus episcopus in sanctitate et philosophia nominatissimus (7). *Huc etiam referendum quod idem Wilhelmus narrat de contentione inter regem et episcopum circa S. Edithæ sanctitatem : Egelredo rex* successit, *inquit,* Cnuto, natione Danus, vir efficax, sed qui pro gentilitiis inimicitiis sanctos Anglos non diligeret. Qua consuetudine contumatior, cum quadam Pentecoste apud Wiltunam esset, in ipsam virginem *(Edigtham)* solennes cachinnos effudit : « Nunquam C se crediturum filiam regis Edgari sanctam esse, qui vitiis deditus maximeque libidinis servus, in subjectos propior tiranno fuisset. » Hæc dum ille, stomacho suo serviens, cruditate ructaret barbarica, contradicebat Ednodus archiepiscopus qui aderat. Cnuto concitatior aperiri sepulchrum jubet, visurus quid sancti mortua virgo afferret. Effracto ergo mausoleo, defuncta, oppanso ante fatiem velo, cingulotenus assurgere et in contumacem regem impetum facere visa. Hoc ille metu turbatus, longe reducto capite debilitatoque rigore genuum, lapsus humo concidit. Ruina corpus attrivit, adeo ut intercepto diutius anhelitu exanimis putaretur. Sed redeunte paulatim vigore, letum * erubuit, quod quamvis severe castigatus, pœnitentiæ reservatus sit (8).

** lege* lætus

cui mortuo fidem retinuit,

13 *Cnutoni, anno* 1036 *e vivis sublato, fidem retinuit* S. Ædelnodus : *cujus rei præclarum testimonium dedit, nolens alii quam filio regis ex Emma nato unctionem regiam conferre. Scilicet post Cnutonis obitum,* regnum Angliæ, *dicit Ingulphus* (9), fuit divisum inter duos germanos fratres *(filios Cnutonis, quorum alter)* Hardecnutus.... *(ex Emma natus),* australes provincias ultra Tamesem fluvium, Haroldus *(ex alio matrimonio ortus),* boreales cum Londoniis, totamque terram circa dictum fluvium accepit. Hardecnutus ergo, accepta portione sua Danemarchiam adibat; ubi cum moras diutius justo innectebat, Haroldus in regem super totam Angliam elevatur : *quibus peractis, petiit Haroldus a* S. Ædelnodo *ut regiam coronam Angliæ ipsius capiti imponeret; sed renuit sanctus archiepiscopus, quia Cnutoni regi promiserat sese nihil tale, viventibus filiis Emmæ, præstiturum. Quam rem scriptor coævus in Encomio reginæ Emmæ literis mandavit, dicens :* Qui electus *(Haroldus),* metuensque futuri, advocat mox archiepiscopum Ælnotum, virum omni virtute et sapientia præditum : imperatque et orat se benedici in regem, sibique E tradi cum corona regale suæ custodiæ commissum sceptrum, et se duci ab eodem, quia ab alio non fas fuerat, in sublime regni solium. Abnegat archiepiscopus, sub jurejurando asserens, se neminem alium in regem (filiis Emmæ reginæ viventibus) laudare vel benedicere : « Hos meæ fidei Cnuto commisit, his fidem debeo, et his fidelitatem servabo. Sceptrum et coronam sacro altari impono, et hoc tibi nec denego, nec trado : sed episcopis omnibus, ne quis eorum ea tollat, tibive tradat, teve benedicat, apostolica auctoritate interdico. Tu vero, si præsumis, quod Deo mensæque ejus commisi, invadito. » Quid miser ageret, quo se verteret, ignorabat. Intentabat minas, et nihil profecit. Expendebat munera, et nil lucratus; doluit, quoniam vir apostolicus nec valebat minis dejici, nec muneribus flecti. Tandem desperatus abscessit, et episcopalem benedictionem adeo sprevit, ut non solum ipsam odiret benedictionem, verum etiam universam fugeret christianitatis religionem (10).

nolens coronare nisi filios Emmæ.

14 *Eum tamen postea fuisse coronatum, referunt tum alii, tum Richardus de Cirencestria, ubi dicit* (11): Anno dominicæ Incarnationis 1036 apud Westmonasterium regni Angliæ diademate insignitur. *Idem multo ante memoraverat Ingulphus, scriptor coævus :* Haraldus, *inquit,* dedit monasterio nostro *(Croylandiæ)* chlamydem coronationis suæ de serico, aureisque floribus intextam, quam postea secretarius commutavit in cappam : pluraque nobis bona fecisset, (tantam gratiam dominus abbas Brithmerus in illo repererat,) nisi eum adhuc in januis regni reptantem cita mors præpropere sustulisset (12). *Quamvis autem scriptor hic antiquissimus non tradat quisnam episcopus insigni regio Haroldum evinxerit, indicat Walterus Hook beatum Eadsium, alii*

(1) Apud Wharton, part. II, pag. 144 et seq. — (2) Apud Twysden, Historiæ Anglicanæ Scriptores, col. 1651. — (3) Ibid., pag. 906. — (4) Apud Savile, Rerum Anglicarum Scriptores, pag. 892. — (5) Apud Wharton, Anglia sacra, tom. II, pag. 683. Cfr. Langebek, Scriptt. rerum Danicarum, tom. II, pag. 454. — (6) Will. Malmesb., De gestis regum Anglorum, lib. II, pag. 75, apud Savile. — (7) Ibid., pag. 76. Radulphus de Diceto, apud Wharton, tom. II, pag. 683. — (8) Willelm. Malmesb., Gesta Pontificum Anglorum, pag. 190, edit. Hamilton. Cfr. Ranulphus Higdenus, Polychronicon, tom. VI, pag. 476. Bromptonus, apud Twysden, col. 909. — (9) Apud Savile, pag. 895. — (10) Apud Duchesne, Histor. Normannorum Scriptt., pag. 174. — (11) Speculum histor., tom. II, pag. 186, edit. Mayor. — (12) Apud Savile, pag. 905.

vero,

AUCTORE R. D. B.

vero, ut Radulphus de Diceto(1), *vulgatus Petrus ab Ickham* (2), *Bromptonus* (3), *beatum* Ædelnodum.*Petri verba exscribere juvat :* Hic Haroldus coronatus fuit ab Ethelnotho, archiepiscopo Cantuariensi, Kingstunæ. Nonnulli dicunt eum regem factum esse a rege Canuto, quum hic Roma rediit, seu anno 1032. *Cui temporum notationi assentiri non licet, quippe quæ pugnet cum iis quæ tradidit egregius ille et coævus auctor Encomii reginæ Emmæ* (4). *Neque Haroldo solum, si eumdem Petrum et Radulphum de Diceto audire volumus, sed ipsi Hardecnuto diadema imposuit beatus* Ædelnodus, *et quidem apud Londinum, anno* 1040. *Sed ista rursus improbanda, quæ et aliorum historicorum, et ipsius Radulphi narrationibus repugnant : dixerat enim paulo ante* B. Ædelnodum *anno* 1038 *diem suum obiisse.*

Plures episcopos sacravit et libros scripsisse fertur.

15 *Neque oblitus est* S. Ædelnodus, *in primatiali cathedra Cantuariensi sedens, sese olim monasterii Glastoniensis fuisse alumnum. Quapropter, quando Cnuto rex petiit Glastoniensis monasterii ecclesiam, ad S. Edmundi regis sepulchrum Deum oraturus*, adstitit regio B lateri supradictus Edelnothus,qui septimus Glastoniensis cœnobii præsidebat cathedræ Cantuariensi. *Quam occasionem nactus*, regi antecessorum suorum privilegia *cœnobio Glastoniensi concessa* ostendit, rogavit et rogando obtinuit,ut scripto regio... confirmaret. *Quod decretum post allata verba recitat Wilhelmus Malmesbiriensis* (5). *Fertur quoque ecclesiam S. Edmundi, regis et martyris, anno* 1032 *Deo dicavisse* (6), *in honorem Deiparæ et S. Edmundi* (7), *atque etiam* Joseph Landaviæ et Bleduc episcopum sancti David Cantuariæ consecrasse (8). *Item ordinavit et Gerbrandum episcopum,in regnis borealibus religionem christianam prædicaturum* (9). *Ipse dedit* quandam terram dominicam sanctæ Mariæ Raculfensis monasterii, L. scilicet agros in præstariam annuo duobus ministris *(suis)* Ælfwoldo et Eadredo, ex consensu fratris nostri Guichardi decani ejusdem ecclesiæ sanctæ matris Dei, ut illam terram habeant non longius quam ipsi placuerit decano vel ejus successori (10). *Nec alia* B. Ædelnodi *gesta tradiderunt scriptores antiqui aut recentes. Adde tamen quod in* D *Chronico Hirsaugiensi, ad annum* 1043, *laudat Trithemius ejus* eruditionem Scripturarum; *et in libro de Ecclesiasticis scriptoribus* (11) : Egelnotus, *inquit*, archiepiscopus Cantuariensis Ecclesiæ in Anglia, vir in divinis Scripturis eruditus, et secularium literarum non ignarus, ...scripsisse dicitur ad honorem Dei omnipotentis pulchrum opus; in laudem S. Mariæ, librum unum; epistolarum ad diversos librum unum ; et quædam alia. *Eadem fere Pitseus, qui sancto episcopo tribuit librum ad Leofricum Cestriæ consulem de brachio S. Augustini, quod secum ex Italia tulerat; item ad dictum comitem librum unum ; item ad Fulbertum episcopum Carnotensem de laudibus beatæ Mariæ Virginis librum unum; præterea Epistolarum ad diversos librum* (12). Verum, *ait Mabillonius*, an isti libri alicubi exstent, vel an re ipsa beati Egelnothi sint sinceri fetus, nobis asseverare non licet, cum de iis nullus veterum, quem quidem sciamus, scripserit.

Obiit anno 1038.

16 B. Ædelnodum *e vita cessisse anno* 1038, *referunt, (contradicente tamen cum paucis aliis Trithemio qui annum* 1043 *statuit,) scrip-* E *tores antiquiores : quos nominare supervacuum est, quum sint iidem qui narrant S. Eadsium anno* 1038 *fuisse creatum archiepiscopum. Addunt Rogerius de Hovedene, Florentius Wigorniensis, Frater Walterus de Coventria* (13) *aliique* (14) *die IV kal. novembris (29 octobris) eum obiisse. Verum non pauci scriptores ab hoc placito recedunt : nam diem emortualem* S. Ædelnodi *assignat V kal. novembris (28 octobris) obituarium quoddam Cantuariense* (15); *III kal. aprilis (30 martii) Stephanus Birchingtonus* (16); *III kal. novembris (30 octobris) Martyrologium ms. cujus meminerunt decessores nostri in Actis Bollandianis* (17). *Discimus ex chronicis* B. Ægelnodi obitus die septimo Egelricum Suthsexiæ præsulem obiisse : petierat enim a Deo ne post mortem sui dilectissimi patris Egelnothi in hac luce diu viveret (18). *Quam insignem amicitiam laudant Frater Walterus de Coventria, Rogerius de Hovedene pluresque alii.*

C (1) Apud Wharton, tom. II, pag. 683. — (2) Le Livere de Reis de Britannie, pag. 114, edit. Glover. — (3) Chronicon, apud Twysden, col. 932. — (4) J. Langebek, Scriptt. rerum Danicarum, tom. II, pag. 472. — (5) Apud Savile, pag. 75. Kemble, Codex diplom., tom. IV, pag. 40. — (6) Bartholomæus Cotton, pag. 363, edit. Luard. Joannes de Oxenede, Chronica, pag. 20. — (7) Matthæus Paris, Chronica majora, tom. I, pag. 508. — (8) Barth. Cotton, pag. 363. Cfr. W. Rees, The liber Landavensis, pag. 241 et 518. — (9) Adamus Bremensis, Gesta pontificum Hamburgensis Ecclesiæ, lib. II, cap. 92, col. 539, edit. Migne. — (10) Codex diplom., tom. IV, pag. 53. — (11) Opp. hist., part. I, pag. 262, edit. Marquardi Freheri. F —(12) Relationum historicarum de rebus Anglicis, tom. I, pag. 183. Cfr. François, Dictionn. des écrivains de l'Ordre de S. Benoît, pag. 280. Dupin, Nouvelle biblioth. des auteurs ecclés., siècle XI, edit. Paris. 1696. — (13) Memoriale, pag. 54, edit. Stubbs.— (14) Cfr Canonicum Lichfeldensem, apud Wharton, tom. I, pag. 106. Radulphus de Diceto, apud Wharton, tom. II, pag. 683. — (15) Apud Wharton, tom. I, pag. 54.— (16) Ibid., pag. 5.— (17) Acta SS., tom. II April., pag. 642.— (18) Cfr. Wharton, tom. II, pag. 683. Rogerius de Hovedene, tom. I, pag. 90, edit. Stubbs. Walt. de Coventria, tom. I, pag. 54, edit. Stubbs.

DE

A D

DE S. THYUDGARO CONFESSORE

WESTERVICI IN JUTIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS. R. D. B.

§ Unica. Descriptio Jutiæ. S. Thyudgari patria. Ejus iter in Angliam, Norvegiam et Daniam, labores apostolici et professio. Cultus.

MEDIO CIRCITER SÆCULO XI. *In Norvegia et Jutia*

Sanctus ille qui aliquando dicitur Theotgarus, Theocarius, Teotgarus, *vernaculo sermone* Thöger, *et quem nos* Thyudgarum, *ut in antiquissimo reperitur documento, vocabimus, primo in Norvegia, dein in Jutia* B *seu Judlantia, Daniæ parte, Christi evangelium prædicavit. Cujus tractus brevem descriptionem concinnatam ab Adamo Bremensi, auctore temporum* S. Thyudgari *ferme æquali, ab initio proferendam ducimus. Scribit autem* (1): Provintia Danorum tota fere in insulas dispertita est, sicut etiam legitur in gestis sancti Anscarii. Hanc autem Daniam a nostris Nordalbingis flumen Egdore * dirimit, quod oritur in profundissimo saltu paganorum Isarnho, quem dicunt extendi secus mare barbarum usque ad Sliam lacum. Ceterum flumen Egdore descendit usque in occeanum Fresonicum, quem Romani scribunt Brittannicum. Et prima quidem pars Daniæ, quæ Judlant dicitur, ab Egdore in boream longitudine protenditur, habens iter tridui, si in Funem insulam divertis. Si vero a Sliaswig in Alaburg per directum viam metiris, quinque aut septem habes iter dierum. Hæc est strata Ottonis cæsaris usque ad mare novissimum Wendile *, quod in hodiernum diem ex victoria regis appellatur Ottinsand. Latitudo Judlant secus Egdoram diffusior est; inde vero paulatim contrahitur ad formam linguæ in eum angulum qui Wendila dicitur, C ubi Judlant finem habet. Inde brevissimus in Nordmanniam transitus est. Ager ibi sterilis; præter loca flumini propinqua, omnia fere desertum videntur; terra salsuginis et vastæ solitudinis. Porro cum omnis tractus Germaniæ profundis horreat saltibus, sola est Judlant ceteris horridior, quæ in terra fugitur propter inopiam fructuum, in mari vero propter infestationem pyratarum. Vix invenitur culta in aliquibus locis, vix humanæ habitationi oportuna. Sicubi vero brachiasmaris occurrunt, ibi civitates habet maximas. Hanc regionem cæsar Otto... in tres divisit episcopatus. *Talis erat Jutia quando ad ejus littora in Randrup* (2) S. Thyudgarus *appulit, Christum notum facturus incolis pagi Thyensis, et præsertim oppidi Westervici. Hoc Jutiæ oppidum ex situ suo in occidentali* (vester) *sinu* (vic) *Lymico* (Lijmfordem), *ad mare, Norvegiam versus, nomen duxit; et, quamvis postea creverit, nunquam tamen evasit opulentum. Anno* 1802 *incolas* 1029, *anno vero* 1875 *incolas* 2247 *capiebat* (3).

* Eyder

* Wensyssel

claruit S. Thyudgarus.

2 *De* S. Thyudgaro *novimus tantum eum in Thuringia natum, primo in Angliam, dein sub S. Olao rege in Norvegiam, ac post ejus* E *martyrium in Daniam migrasse, propagaturum in iis regnis religionem christianam; tandem Westervici, in Jutlandia, pie in Domino obdormisse. Plura quoque miracula ab eo vivo et mortuo patrata referuntur. Quas res gestas eruit nobis e documentis in bibliotheca Hafniensi * servatis, Ludovicus Schmitt, nostræ Societatis sodalis in Dania: scilicet e Breviariis Ottoniensi *, quod Lubecæ anno* 1497 *edidit Lucas Brandis; e Slesvicensi, typis Parisiensibus anno* 1512 *expresso; e Roschildensi et Lundensi, utroque Parisiis anno* 1517 *excuso: quorum prius fuit* revisum atque castigatum opera Christierni Petri canonici, *posterius* revisum atque castigatum a Boecio Achonis, Alberto Laurentii et Johanne Petri canonicis; *ex Aarhusiensi,* juxta lecturam ordinariam chori Aarhussiensis, exactissima diligentia emendato, *Aarhusiæ impresso anno* 1510. *At ex his breviariorum inscriptionibus perspicuum est, ea non tunc primum, sed multo ante fuisse adhibita; et proinde in diœcesibus Roschildensi, Lundensi, Aarhusiensi, pluribus annis ante illa tempora cultum* S. Thyudgaro *fuisse delatum.* F *Idem existimandum de diœcesi Slesvicensi: nam ad Missam* S. Thyudgari, *quam in* Missali secundum ritum Ecclesie Slesvicensis *protulit anno* 1486 *Stephanus Arndes, præscribitur* Collecta ut in Breviario Slesvicensi. *Hoc autem* breviarium secundum ordinarium et ritum ecclesie ac diœcesis Slesvicensis impressum *(fuit)* Lubecæ arte et ingenio Stephani Arndes A. D. 1486 f. *Suspicor hunc librum spectasse Gotscalcum de Alefeld, qui fuit ultimus Slesvicensium episcopus catholicus* (4), *ubi in præfatione Breviarii Slesvicensis, anno* 1512 *editi, de* librorum breviariorum paucitate in sua diocesi *loquitur. Quam rara facta sint hæc monumenta, hodieque in bibliotheca regia Hafniensi religiosissime servata, ex hoc etiam apparet, quod anno* 1634 *Joannes Adolphus Cypræus, rerum ecclesiasticarum Slesvicen-*

* Copenhague

* Odensee

(1) Monum. Germ. hist., Scriptt., tom. VII, pag. 367 et seq. — (2) Cfr. L. Both, Danmark, En histor. topogr. Beskrivelse, tom. II, pag. 114.— (3) Aagaard, Vestrivelse over Thye, part.IV, pag. 202. Cfr. Acta SS., tom. I Febr., pag. 402. — (4) Cypræus, Annales episc. Slesvicensium, lib. III, cap. V, pag. 414 et seqq. Mollerus, Cimbria literata, tom. I, pag. 14 et seq.

AUCTORE R. D. B.

sium longe peritissimus, (ut affirmant ipsi Lutherani (1), *quorum partes deseruerat, catholicus factus et Ordinem Fratrum Prædicatorum ingressus,) fere omnes Lectiones sanctorum borealium in eis contentas in Annales suos Slesvicenses transtulit, jure ac merito timens ne harum rerum memoria in æternum periret.*

parum notus.

3 *Cur autem pauca de* S. Thyudgaro *nobis innotuerint, ea præcipua causa videtur quod in extera terra, inter homines barbaros vel parum amicos, fere totam vitam egit atque diem obiit. Prima enim ætate, relicta patria, in Angliam migravit : hinc paulo post evangelium prædicaturus, Norvegos et exinde Danos adiit ; uti multi fecerunt Angli, fidem ibi propagantes, neglectis et invitis episcopis Hamburgensibus, qui per Sueciam, Norvegiam et Daniam Romani pontificis erant legati. Ita factum videtur ut etiam Adamus Bremensis, rerum sacrarum Scandinaviæ scriptor diligentissimus et a partium studio alienus* (2), *plures quoque episcopos Anglos, evangelii præcones in Septentrionibus valde* B *præclaros, vix nomine cognoverit, eorumque egregia facinora silentio transierit. Nihil itaque mirum si beati* Thyudgari, *qui munera episcopalia nec in Norvegia nec in Dania obiit, nullam notitiam habens, ejus memoriam omisit.*

Natus in Thuringia,

4 *Eum patria Thuringum quidem fuisse, ut ante dictum est , e lectionibus Breviarii Ottoniensis accipimus : verum non indicatur ibi quinam fuerint his temporibus Thuringiæ fines, neque id scientissimi rerum Germanicarum scriptores statuere audent. Id certum est, quod Eckhartus* (3), *Stephanus Alexander Würdtwein* (4) *aliique ex S. Gregorii II* (5), *S. Bonifacii* (6) *et Ravennatis Anonymi* (7) *scriptis ostendunt, haud raro Thuringiam nuncupatam fuisse Germaniam et vicissim ; atque ejus fines non semper fuisse eosdem. Dicitur tamen gens Thuringa medio ævo plerumque inter Hassiam ad occasum, Misniam ad ortum, Franconiam ad meridiem, et Saxoniam ad septentriones domicilia habuisse, ibique tenuisse oppida Erfordiam, Mulhusiam, Northusiam, Vimariam, Jenam, Gotham, Eysenacum* (8). *Mirandum autem non* C *est* S. Thyudgarum *inde sese in Angliam contulisse ; quum Thuringi, uti jam pridem notarunt decessores nostri, in Anglos optime essent affecti, memores suam patriam ante ducentos annos fidei lumine a S. Bonifacio ejusque sociis, domo Anglis, fuisse illustratam ; ab eis monasteria tum virorum tum mulierum condita fuisse, imo totam gentem a fera agrestique vita ad humanam cultumque civilem deductam.*

migrat in Norvegiam, regnante S. Olao,

5 *Quonam anno, quibusnam sociis beatus vir primo Angliam, dein Norvegiam petierit, neque ex ejus Vita Breviario Ottoniensi inserta, neque aliunde inferre licet. De his enim itineribus nihil præter hæc auctor Breviarii :* D Ad virilem vero etatem, *inquit,* accedens.... relicta patria et cognacione sua...terram Anglicam expetivit. Ibi autem brevi tempore commoratus.... navem ingressus, favente Deo, flante vento Norwegiam secundo pervenit..... Olavus rex, audita ejus fama, eum ad se accersiri precepit suumque capellanum effecit. *Veneritne sanctus vir in Norvegiam ante vel post beati Olai baptismum, difficile dictu est, quum de hac re in historiarum monumentis sileatur, et ex iis tantum colligi possit* S. Thyudgarum *in Norvegia vixisse quo tempore S. Olaus ibidem regnabat. Imprimis itaque videndum est quandonam rex ille imperii sit potitus. Id contigisse ipso baptismi anno omnes fere consentiunt, quamvis in definiendo baptismi tempore aliquando inter se discrepuerint auctores. Sæculo XII jam tres fuisse sententias, refert hujus ævi non spernendus scriptor* (9), *Theodoricus Nidrosiensis, in Historia ecclesiastica Norwagiensium, hisce verbis :* Tunc *(id est intra annos 995 et 1000)* et eum *(S. Olaum)* una cum matre, ibidem (*in Uplandia*) E secundum quosdam baptizari fecit (*Olaus I Rex Norvegiæ*) : alii contendunt eum in Anglia baptizatum : sed et ego legi in Historia Normannorum quod a Roberto in Normandia Rothomagensi metropolitano, baptizatus fuerit (10) : *cui tertiæ sententiæ calculum suum adjecerunt decessores nostri, eventum referentes ad annum* 1014 (11). *Quibus et nos assentimur. Quum igitur S. Olaus verisimiliter circa annum* 1014 *fuerit baptizatus, nec longo tempore interjecto, petita tamen prius Anglia, ad Norvegiam appulerit et regnum occupaverit, principatus ejus initia anno* 1014 *vel* 1015 *annectenda esse, cum Boschio nostro opinamur. Mortem vero ejus alii ad alia tempora referunt : sed, re diligenter disputata, annum* 1030 *statuendum esse existimavit laudatus auctor. Quem hic etiam secuti, arbitramur S. Olaum ab anno circiter* 1014 *ad* 1030 *Norvegiæ fuisse regem. Ex quo sequitur inter eosdem annos* S. Thyudgarum *in illa regione habitasse.*

socium se dans aliis, ut opinari licet.

6 Hac in terra, *sic Breviarii scriptor,* vir Dei honesta conversatione percelebris, sacerdocii dignitate* meruit insigniri, *atque fieri capellanus Olai regis : quo mortuo, evangelium prædicavit et in Daniam transmisit. At vero quanam ratione, nondum presbyter factus, Norvegiam adire potuit ut ejus incolas Christo adjungeret? Hujusmodi enim consilium temerarium et imprudens putandum esset, nisi presbyteris aut episcopis sanctus vir comes adhæserit. Sed omnino credibile est eum revera presbyteros, illo tempore ex Anglia in Norvegiam iter facturos ibique promulgaturos christianam religionem, secutum fuisse. Certe a Theodorico Nidrosiensi traditur Olaus I ex*

* dignitatem in edit.

(1) Mollerus, Cimbria literata, tom. I, pag. 119 ; idem, Isagoge ad historiam Cimbricam, part. I, cap. 7, pag. 124 et seq. — (2) Cfr. Monumenta Germaniæ historica, Scriptt., tom. VII, lib. II, cap. 78, pag. 319 ; cap. 87, pag. 323 ; lib. IV, cap. 242, pag. 383. — (3) Commentarii de rebus Franciæ Orientalis, tom. I, lib. XXI, pag. 345 et 348. — (4) Thuringia et Eichsfeldia ecclesiastica, Erfordia sacra, pag. 7 et seqq. — (5) Cfr. Epistolæ S. Bonifacii, epist. XV, pag. 41 et seq. edit. Würdtwein. — (6) Cfr. ibid., epist. XVIII, pag. 47. — (7) Cosmographia, lib. IV, cap. 25, pag. 229, edit. Berolini 1860. — (8) Cfr. Baudrand, Novum Lexicon geographicum, tom. II, pag. 264, edit. Isenaci. Acta SS., tom. I Febr., pag. 210. Eckhart, tom. I, pag. 61 et 345. Ravennas Anonymus, pag. 229 et seq. Cfr. Pertz, Monumenta Germaniæ historica, Legum tom. V, pag. 112 et seq. — (9) Apud Langebek, Scriptt. rerum Danicarum, tom. V, pag. 311. — (10) Ibid., pag. 322. — (11) Cfr. Acta SS., tom. VII Julii, pag. 94 et seqq.

Anglia

A *Anglia in Norvegiam adduxisse* secum viros religiosos, Sigwardum videlicet episcopum, qui ad hoc ipsum ordinatus fuerat, ut gentibus prædicaret verbum Dei, et nonnullos alios, quos habere secum poterat, Theobrandum, presbyterum Flandrensem, necnon et alium Thermonem, presbyterum etiam; habuit et diaconos aliquos (1). *Cujus expeditionis apostolicæ Anonymus sæculi XV, a P. A. Munch editus, ferme eodem modo meminit :* Beatus Olavus... ad Norwegiam transfretavit habens secum Johannem episcopum, et Tangbrandum presbyterum, quem ad glaciales misit predicare. Habuit eciam alios plures Dei ministros, qui omnes unanimes uno ore ewangelizare Christum gentilibus cepere (2). *Contigerunt autem hæc circa annum* 995, *novemdecim fere annis ante adventum S. Olai, alius regis Norvegiæ* (3). *Hic etiam, anno* 1014 *vel* 1015 *regnum adeptus, secum habuit* multos episcopos et presbyteros ab Anglia..... Quorum clari doctrina et virtutibus erant Sigafrid, Grimkil, Rudolf et Bernard (4). *Eosdem viros insignes memorat Anonymus sæculi XV, additque fuisse episcopos, et cum S. Olao ex Anglia in* B *Norvegiam venisse* (5). *Num ad hanc turmam* S. Thyudgarus *pertinuerit atque ab uno ex his episcopis presbyter sit creatus, non ausim, ob documentorum penuriam, definire, quamvis omnino probabile existimem.*

Petit Daniam.

7 *Post mortem S. Olai, e Norvegia in Daniam discessit* S. Thyudgarus. *Provincias ibidem ab eo peragratas non indicarunt veteres scriptores ; quin et ejus labores nos penitus laterent, nisi hæc peropportune in Breviario Ottoniensi legerentur :* Conversa igitur multitudine non pauca *Danorum*, villam que appellatur Westerwich, *in Jutia septentrionali sitam*, ingressus, verbum vite Ihesum predicavit, innumeras animas dyabolo subtraxit et Deo acquisivit. *Subjicit* S. Thyudgarum *Westervici pauperrimam ædificasse ecclesiam.*

Fueritne S. Thyudgarus *primus evangelii præco in tractu Wendilensi.*

8 *Sequitur ut breviter disputemus utrum* S. Thyudgarus *primus, an ante eum Ebbo Rhemensis ejusque socius Halitgarus, de quorum conatibus multa collegit Langebekus* (6), *vel S. Anscharius et S. Rimbertus, in diœcesi Wendilensi seu Burglaviensi, cujus* C *pars erat Westervicus, evangelium promulgaverit. Hanc provinciam non susceperunt Ebbo et Halitgarus, neque, credo, S. Anscharius, S. Rimbertus, aliusve presbyter ab iis aut eorum successoribus illuc missus. Id certe ex nullo antiquo documento videtur inferri posse, quamquam perspicuum est ex Adamo Bremensi* (7) *hos viros apostolicos ab opere tam egregio non ob populi ferocitatem, sed aliam ob causam nobis ignotam, abstinuisse. Neque idem diligentissimus scriptor ullum indicat episcopum aut presbyterum, qui ante* S. Thyudgarum *Wendilenses aut Westervicenses christianam religionem docuerit. Non nominat diserte antiquiores fidei in his partibus præcones quam Magnum monachum et Albricum. Quorum priorem anno circiter* 1065 *Adalbertus, archiepiscopus Hamburgensis, episcopum* consecravit... in Wendilam; cui, dum post ordinationem rediret, in Albia naufrago, subrogavit *posteriorem* (8). *Etiamsi jam antea* (*quod Adamus aliquatenus videtur significare*) *Unni et Adaldagus, ab anno* 917 *ad* 988 *Hamburgensi Ecclesiæ præpositi, apostolos in Wendilam destinassent* (9), *nullus tamen ex eis, credo, Westervicum pervenit, aut saltem ibi laborum suorum vestigia reliquit. Etenim in Breviariis Ottoniensi et Slesvicensi legitur* S. Thyudgarus *innumeros incolas* diabolo subtraxisse et Deo acquisivisse, *et quia* in eodem loco NULLA adhuc fuerat constructa ecclesia... PARVAM ibidem in honorem Dei erexisse basilicam. *Similia de sancto presbytero canuntur in responsoriis ad II et III lectiones I nocturni Breviariorum Ottoniensis, Lundensis, Roschildensis et Aarhusiensis :*

Claruit ex ejus prius ortu terra Thuringa,
Sed docuit gentes Danorum mellea lingua.
In populis brutis spargebat verba salutis.
Ecclesiam primus castro construxit in isto, E
In qua servivit devoto pectore Christo.
Ore docendo fidem Christi, vigilabat ibidem.

Neque mirarer populum Westervicensem, a S. Thyudgaro *Christo lucrifactum, præcipuum fuisse episcoporum hujus tractus gregem, et ad ejus utilitatem fuisse institutum episcopatum Wendilensem. Illius autem ævi consuetudo erat ut apud gentes barbaras, quales Dani, nullæ erigerentur sedes episcopales, nisi earum magna pars, vel ipse rex christianam religionem suscepissent* (10).

Videtur fuisse monachus benedictinus,

9 *Postulat hujus scriptionis ratio, ut quænam fuerit* S. Thyudgari *conditio, aperiamus. Sitne monachus dicendus an presbyter sæcularis vel canonicus, quæstio non est adeo facilis. Opinamur tamen eum fuisse monachum : quamquam id nec ex Breviario Slesvicensi, nec ex aliis monumentis antiquis constat. Scimus tamen presbyteros et episcopos, ab Olao I ex Anglia ductos, fuisse* viros religiosos (11), *seu, ut ostendit Cangius*(12), voto religionis adstrictos: *item Rodulphum, unum ex præcipuis* F ministris Dei *quos ex Anglia pariter accivit S. Olaus, post plures annos in Norvegia transactos, rediisse in Angliam, ibique benedictino monasterio Abingdonensi abbatem fuisse præfectum* (13) : *quod sane non obtinuisset, nisi prius monasticam amplexus esset disciplinam. Atque hæc satis suadent hos evangelii præcones vitam religiosam fuisse professos. Præterea quo tempore* S. Thyudgarus *ex Norvegia in Daniam solvit* (*anno circiter* 1030), *monachos benedictinos primam sedem in Dania constituisse referunt, nixi veterum testimoniis, Cornelius Hamsfort, annalium scriptor*

(1) Langebek, tom. V, pag. 318. — (2) Munch, Symbolæ ad hist. antiquarum rerum Norvegicarum, pag. 14. — (3) Cfr. Acta SS., tom. VII Julii, pag. 94. Munch, op. cit., pag. 26. — (4) Adamus Brem., Gesta Pontif. Hamb., apud Migne, P. L., tom. 146, col. 540. Cfr. Langebek, tom. I, pag. 55 et seq., 118, 336; tom. VI, pag. 615, 639 et seq. — (5) Munch, Symbolæ, pag. 18. — (6) Langebek, tom. I, pag. 401. — (7) Gesta Hammaburg. Pontificum, lib. I, cap. 36, in Monum. Germ. hist., Scriptt., tom. VII, pag. 300. — (8) Ibid., lib. IV, cap. 209, pag. 369; cfr. pag. 366. — (9) Ibid., lib. II, cap. 47, pag. 304; cap. 50, pag. 307; cap. 69, pag. 314. — (10) Cfr. Jos. Bertrand, La Mission du Maduré, tom. I, Append., art. I, pag. 386 et seqq. Cfr. Suhm, Historie af Danmark, tom. IV, pag. 377. — (11) Theodoricus Nidrosiensis, De regibus Norvagicis, cap. VIII, apud Langebek, tom. V, pag. 318. — (12) Gloss. latinit., vo *Religiosus*. — (13) Chronicon monasterii de Abingdon, tom. I, ad annum 1052, pag. 463, edit. Londin. 1858. The Anglo-Saxon Chronicle, ad ann. 1051, tom. II, pag. 143, edit. Londin. 1861.

sæculi

AUCTORE R. D. B.

sæculi XVI (1), *et Thomas Bartholinus sæculi XVII* (2). *Hinc unum ex iis fuisse sanctum nostrum, credibile est. Accedit quod Joannes Adolphus Cypræus, cui, Annales Slesvicensium episcoporum scribenti, multa vetustatis monumenta, hodie deperdita, præ oculis fuerunt, asserit eos qui ante annum* 1096 *in Dania* religionem christianam docuerunt et propagarunt, ordinis fuisse benedictini ; *sed postea*, mutato habitu religioso, nomen quoque mutasse, voluisseque canonicos regulares appellari, a regula, ad cujus præscriptum vitam suam instituerent(3). *Quam sententiam si sequimur*, S. Thyudgarum *habeamus oportet monachum benedictinum.*

et obiisse circiter medio sæculo XI,

10 *Eum Westervici mortuum esse et sepulturæ datum, ex sæpe citatis breviariis accipimus. Sed quoniam tempus ibi neutiquam significatur, illud ex historia cultus assequi conabimur. Ericus Pontoppidanus (quod ipse refert) legit in antiquis breviariis* S. Thyudgari *sepulcrum, paucis post obitum annis, lumine fulgens visum fuisse a quodam Ulphrico presbytero : qui persuasum inde habuit Deo placitum esse, ut sancti presbyteri reliquiæ* B *publica veneratione cohonestarentur. Potestatem facere noluit Albricus, ab anno* 1066 *ad* 1080 *Burglaviensis episcopus : qui forsan* S. Thyudgaro, *quod advena esset ex Anglia, minus favit. Rogatam facultatem concessit Romanus pontifex. Sed interea neque ipse Sueno II, qui ab anno* 1047 *ad* 1074 *rex Daniæ fuit, passus est elevationem celebrari, nisi prius, juxta morem apud plures gentes medio ævo usitatum* (4), *ossa igni probarentur. Suspicabuntur nonnulli Suenoni minus acceptum fuisse* S. Thyudgarum, *utpote capellanum quondam factum Olai regis, quem Suenonis avunculus et decessor, Canutus Magnus, devicerat. In ignem itaque illatæ sunt exuviæ sacræ : sed quum ut in breviariis narratur, a flammis ultro resiluissent, nemo de viri sanctitate ausus est dubitare, statutumque fuit ut in posterum ejus memoria quotannis coleretur* (5). *Jam vero quum hæc contigerint quo tempore Sueno et Albricus, regnum alter, alter diœcesim simul gubernarent, idque dumtaxat ab anno* 1066 *ad* 1074 *fieri potuerit, sequitur* C *inter hos annos elevationem fuisse celebratam. Quod confirmant Annales Bartholiniani, ubi ad annum* 1067 *legitur :* S. Theotgari reliquiæ elevantur (6). *Sed quandoquidem paucis annis ante beatus vir diem obierat, jure ac merito ejus mors ad medium circiter sæculum XI referetur. Quo posito, in Dania vixisse censendus est sub regibus Canuto II, Canuto III, Magno et Suenone II, quorum nullus religioni christianæ fuit infensus* (7). *Diem autem emortualem fuisse* 24 *junii, existimat Petrus Fredericus Suhm* (8).

die 30 *octobris.*

11 *Licet circa annum* 1070 *cultus* S. Thyudgaro *fuerit delatus, ejus tamen exuviæ, ut fertur, non ante annum* 1197 *in capsa sunt repositæ* (9). *Religiose servabantur in monasterio* D *quod Westervici exstructum fuerat, quodque primo benedictinum, postea in collegium canonicorum S. Augustini fuit mutatum : id autem, auctore Cypræo, multis aliis cœnobiis benedictinis evenit. Quonam anni die monachi, et dein canonici, sancti sui patrôni festum egerint, nescimus ; quia nec Westervici, nec diœceseos Burglaviensis, in qua jacebat, ullum breviarium aut vetus kalendarium comparare potuimus, quamvis hujusmodi libris quærendis, Hafniæ, Stockholmi, Londini, Berolini aliisque in bibliothecis, amici docti, me petente, gnavam operam dederint. Arbitror tamen illum fuisse* 30 *octobris, elevatione corporis celebrem, quia ad hunc diem in laudatis Breviariis Ottoniensi, Slesvicensi, Aarhusiensi, Lundensi et Roschildensi, in Missali Slesvicensi anni* 1486, *et aliarum gentium martyrologiis, de quibus infra dicturi sumus,* S. Thyudgari *memoria proponitur.*

Cultus ejus diu permansit in Dania,

12 *Anno* 1535 *adhuc magna veneratione habebantur ejus reliquiæ in templo Westervicensi* (10); *sed quid postea iis factum fuerit, ii* E *scriptores rerum Danicarum quos adire potui, memoriæ non prodiderunt. Valde probabile est ea igni aliave ratione fuisse pessumdata ab hæreticis Danis, qui non secus ac Lutherani Germani, tot sanctorum reliquias de medio sustulerunt* (11). *Idem dicatur de iis* S. Thyudgari *reliquiis quas Fratribus Minoribus Roschildensibus dedit anno* 1519 *Christina, regina Daniæ* (12). *Cur autem de Westervicensi collegio et de cultu sancto patrono ibidem delato pauca dumtaxat ad nos pervenerint, ea videtur fuisse causa, quod anno* 1703 *in ædibus incendium exarsit archivo exitiosum. Sed acerbior etiam calamitas monasterium afflixerat, quando scilicet, sæculo XVI, præpositus cum aliquot canonicis ad Lutheranorum partes transiit. Quam misere eodem ævo vexatum fuerit collegium et bonis exutum, hi testantur versus refectorio inscripti :*

Torquemur, trahimur, toleramus tetra, tacemus ;
Tanta tamen tollet tandem tortura triumphum.

Sed necesse non est ut in his et reliquis fatis multi simus, quæ apud plures scriptores Danos F *fuse exposita lector inveniet* (13). *Unum addam : monasterii ecclesia, quam J. P. Trap delineatam in libris exhibet* (14), *sæculo XII constructa fuit in modum crucis latinæ, sed post adeo mutata extrinsecus, ut dumtaxat partes quædam in antiqua perstiterint forma. Videre etiam est in eodem tractu rudera parœcialis ecclesiæ S. Thyudgari* (15). *Denique in vico Randrup fontem olim beato viro utilissimum, indeque salutarem factum,* S. Thyudgari *nomine incolæ nuncupaverunt, erecta etiam cruce cum hisce inscriptis verbis :* Memoria S. Thyudgari. *Quæ crux usque ad sæculum XVIII pie fuit servata* (16).

(1) Regum Danorum series, apud Langebek, tom. I, pag. 38 ; Chronol. secunda, ibid., pag. 269.— (2) Ann., ibid., pag. 337. — (3) Ann., cap. XXI, pag. 136.— (4) Ferrandus, Disquisitio reliquiaria, lib. II, part. I, cap. III, pag. 460 et seqq.—(5) Pontoppidanus, Ann. Eccl. Danicæ, tom. I, lib. II, cap. III, pag. 194. — (6) Langebek, tom. I, pag. 338. — (7) Cfr. Adamus Bremensis, lib. II, cap. 114, pag. 333 ; lib. III, cap. 129, pag. 339. Opp. S. Gregorii, part. I, epist. X, col. 495, apud Migne, Patrol. lat., tom. CXLVIII. — (8) Historie af Danmark, tom. IV, pag. 377. — (9) Cfr. Daugaard, Danske Klostre, part. II, cap. IV, pag. 344. — (10) Ibid., pag. 347. — (11) Cfr. ibid., pag. 344 et seqq. — (12) Langebek, Scriptt. rerum Danicarum, tom. VIII, pag. 300. — (13) Trap, Statistisk-topographisk Beskrivelse af Danmark, tom. V, pag. 158 et seqq., edit. 1875. Suhm, Hist. af Danmark, tom. IV, pag. 377. Daugaard, op. cit., pag. 344. — (14) Op. cit., tom. V, pag. 158. — (15) Cfr. ibid., pag. 160. — (16) Both, Danmark, En hist. topog. Beskriv., tom. II, pag. 114.

Hactenus

et virtutibus suis alibi innotuit.

13 *Hactenus de cultu sancti presbyteri in Dania. Extra hanc regionem rarius ut sanctus fuit honoratus, si quidem ejus nomen a plerisque martyrologiis exsulat. Attamen legimus ad diem* 30 *octobris in Martyrologio Usuardino aucto Hagenoyensi, sæculi XIV exeuntis vel XV ineuntis, item in Martyrologio Usuardino aucto a Grevenio annis* 1515 *et* 1521 : In Dacia *(id est Dania)* Theotgaris confessoris. *His adde Molanum, doctorem Lovaniensem, qui ad diem* 30 *octobris, omisso* S. Thyudgaro *in Martyrologio Usuardino aucto anni* 1568, *hanc sancti viri laudem ex Breviario Slesvicensi sumptam, alteri sui libri editioni, nempe anni* 1573 *intexuit :* In Dania sancti Theodgari confessoris, qui, verbum vitæ prædicando, horas, missas cæteraque officia devote celebrando pro Olao rege terreno, cœlesti regi serviebat. *Ejusdem sancti presbyteri meminit Ferrarius ad diem* 30 *octobris in Catalogo generali Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, eum dicens* episcopum. *Quibus disputatis, lectorum oculis subjicimus quæ in breviariis Danicis de* S. Thyudgaro *reperiuntur.* EX IMPR.

OFFICIUM S. THYUDGARI

ex Breviario Ottoniensi anni 1497.

a

AD DIEM III KALENDAS NOVEMBRIS *a*.

E

AD PRIMAS VESPERAS.

Gaudeamus quod patronum habemus

ANT. Jocundare, plebs Danorum,
In honore Theodgari,
Per quem tibi rex cœlorum
Fidem fecit predicari,
Et in choris Angelorum
Modo facit gloriari.

ANT. Sancte Theodgare, Dei confessor et alme patrone,
Fac nos eterne consortes esse corone.

ANT. Iste cognovit justiciam et vidit mirabilia magna, et exoravit Altissimum, et inventus est in numero sanctorum, alleluia.

ANT. Iste homo ab adolescentia sua partim meruit infirmos curare; dedit illi Dominus claritatem magnam, cecos illuminare et demones effugare.

ANT. Qui potens es ubique, magna fecisti nobis, non solum tue medicamina passionis, sed et confessorum suffragia mundo conferens, sicque multiplici ope salvandis consulens ; te deposcimus in festo Theodgari annuo, ut semper nos ejus munias patrociniis. C

CAP. Dedit Dominus confessionem. *(Reliqua de comm. unius pontif.)*

℟ Leprosi fomes hujus virtute fugatur,
Dum lacrimas offert et puro corde precatur.
℣ Munda fit immunda,
Dum se caro mundat in unda *b*.

b

c

HYMNUS *c*.

potentem,

Stella recurrens circuli solaris
Sacra reduxit festa confessoris,
Inclita cujus merita resplendent variis signis.
Iste restaurat morbidis medelam,
Surdis auditum, tacitis loquelam,
Pedibus claudis robur, et virtutem precibus dignis.
Laude splendebat celebre dum vixit,
Hincque post mortem conditor evexit,
Conferens illi quæ suis promisit gaudia regni.
Corde sincero cogitemus sanctum,
Quatenus nobis tergat Eve planctum.
Audiat libens hujus ymni cantum laude perenni.

Sit Deo soli decus et potestas,
Cujus in celis rutilat majestas,
Qui regit mundum, angelos gubernat trinus et unus.

SUPER MAGNIFICAT.

ANT. A progenie in progenies fecit misericordiam Dominus, qui eduxit Israel de Hur Chaldeorum, et de ultimis finibus terre vocavit sanctum Theodgarum, ut in hac terra nostra peregrinus esset et advena, in illa vero patria celestis civis sanctorum et domesticus Dei ; ubi nobis datur a Deo patronus. Jugiter intercedat pro hac sancta plebe et universis plebibus. *qui venit ad nos*

COLLECTA *d*.

d

Deus qui populo tuo eterne salutis beatum Theodgarum confessorem tuum ministrum tribuisti, presta, quesumus, ut quem doctorem habuimus in terris, intercessorem semper habere mereamur in celis. Per Dominum etc. F

INVITATORIUM.

Festa Theodgari jubilando predicet orbis,
Qui solet assidue cunctis succurrere morbis.

Hymnus, psalmi, responsoria et versiculi de uno confessore non pontifice.

I NOCTURNUM.

ANT. Servus Dei Theodgarus,
Semper manens Deo carus,
Predicabat in Dania
Salvatoris magnalia. *apostolus insignis.*

ANT. Ex honestis parentibus
Clarus fuit :
Sed exemplis et moribus
Plus claruit.

ANT. Ad has partes properando,
Rudes turbas hominum,
Verbum vite predicando,
Convertit ad Dominum.

LECTIO

S. Thyudgarus, *Thuringus, nominis omen implens*, *e*

Lectio i *e*. Cum diversis in locis sanctorum patrum origine ac religione polleret Ecclesia, beatus Theodgarus, ex honestis originem ducens parentibus, in terra Thuringa novum sydus apparuit, in terra incognita Deo cognitus extitit, et inter gentes barbaras ac rudes tanquam lilium inter spinas pungentes feliciter effloruit. Sane ac sine quodam celesti presagio tam festivi nominis titulo insignitus non est. Theodgarus, namque Deo carus dicitur *f*. Verum etenim se Deo carum exhibuit, dum pie et juste vivendo in diebus suis, placuit Deo et inventus est justus.

f

℟. Signa Theodgari divino facta favore
Dania miratur, gaudens ex ejus honore.
℣. In confessorem
Defigens cordis amorem.

in Anglia sancte versatus.

Lectio ii. Sic a primo flore puericie litteris, scientia floruit; quodque preciosius est, quidquid in sanctis codicibus legebat, sanctis operibus depingebat. Ad virilem vero etatem accedens, viriliter se agens, memorque Domini dicentis : « Qui reliquerit patrem, aut matrem, aut agros B propter nomen meum, centuplum accipiet, » relicta patria et cognacione sua, tanquam alter Abraham de terra et cognacione sua exivit. Et sic Deo ordinante, terram Anglicam expetivit. Ibi autem brevi tempore commoratus, non anglice, sed angelice conversatus, adhuc ascensiones suas in corde suo disposuit, ut iret de virtute in virtutem, donec videretur Deus deorum in Syon.

℟. Claruit ex ejus prius ortu terra Thuringa,
Sed docuit gentes Danorum mellea lingua.
℣. In populis brutis
Spergebat verba salutis.

dein in Norvegia Olai capellanus, *g*

* dignitatem *in edit.*

Lectio iii. De bonis itaque ad meliora volens procedere, navem ingressus, favente Deo flante vento, Norwegiam secundo *g* pervenit. Hac in terra vir Dei honesta conversacione percelebris, sacerdocii dignitate* meruit insigniri. Unde et Olavus rex, audita ejus fama, eum ad se accersiri precepit suumque capellanum effecit. Et quia Dominus amavit illum, magnificavit illum in conspectu regis Olavi. Nam et homo Dei *k* horas et missas ceteraque divina officia die noctuque celebrando pro rege terreno, regi celesti serviebat, C verbumque Dei predicando in timore et justicia cor ejus confirmabat. Porro rex gratis *h* suscipiebat verba predicantis, ipsumque miro complectebatur amore, et digno sicut Dei sacerdotem venerabatur honore.

h

℟. Ecclesiam primus castro construxit in isto ;
In qua servivit devoto pectore Christo.
℣. Ore docendo fidem
Christi, vigilabat ibidem.

II NOCTURNUM.

Ant. Veram habens scientiam,
Primus Dei per gratiam
Hic incepit ecclesiam.

Ant. Nocte die hic servivit,
Sanctam vitam hic finivit,
Propter Jesum cum quo vivit.

Ant. Per hunc datur spes indignis ;
Ex preclaris ejus signis
Totus orbis fit insignis.

postremo Daniæ apostolus,

Lectio iv. Factum est autem post incliti regis Olavi obitum, Theodgarus valde contristatus est, pro eo lacrimas et preces fudit ad Dominum. D Ipsam terram relinquens, ad partes Dacie se transtulit, ut arida corda barbarorum fluviis* salutaris doctrine irrigaret et populos incredulos ad fidem Christi converteret. Conversa igitur multitudine non pauca, villam que appellatur Westerwich *i* ingressus, verbum vite Ihesum predicavit, innumeras animas dyabolo subtraxit, et Deo acquisivit. Sed quia in eodem loco nulla adhuc fuerat constructa ecclesia, ipse tamquam pauper Christi, virgis et viminibus dato precio acquisitis, parvam ibidem in honorem Dei erexit basilicam *k*. In qua sanctarum Missarum solemnia celebrabat, et pro populo Dei frequenter exorabat.

* fluvius *in edit.*

i

k

℟. Quidam per tenebras rapientes ossa beata,
Visu privantur, donec sunt ossa relata.
℣. Nec cernunt lumen,
Nec pretereunt rate flumen.

in virtutibus

Lectio v. Infirmos visitabat, viduas consolabatur. Pastoribus eciam et agricolis, sicut bonus agricola, verbi Dei semina quotidie seminabat. Precipue autem hanc servabat* consuetudinem ut, cum ad mensam accederet, cibos allatos in tres partes dividebat. Quarum unam partem sibi retinens, alias duas pauperibus erogabat. Populus itaque ejus sanctitatem intuens et admirans, miro illum venerabatur affectu, ita ut ei decimas fideliter et libenter exhiberent, et in brevi divitem et in bonis affluentem effecerunt*.

* *in edit.* servabit.

* *in edit.* affecerunt

℟. Ossa licet fuerint mediis injecta favillis,
Non sensere rogum, sed virtus fulsit in illis.
℣. Plebs super altare
Stupet hec illesa volare.

perfectiora sectans, præmio donatur.

Lectio vi. Diviciis ergo affluebat, sed cor nolebat apponere. Immo sepe revolvens in corde et in ore illud psalmiste : « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem » et inaffluenter dispersit et dedit pauperibus, ut justicia ejus maneret in seculum seculi. In bonis proficiens* nec desistens, bene intellexit quid significaret talaris tunica Josep, dum opus bonum usque ad terminum vite consummavit. Tandem pius Dominus famuli sui laborem volens remunerare premio celesti, octavo kalendas julii vocavit ad se, reddens requiem pro labore, gaudium pro mœrore, pro terrenis celestia, pro transitoriis eterna. Tota F igitur anima, pennis virtutum evecta, ad celos evolavit, corpusque cum honore sepultum multis temporibus in tellure quievit.

* proficiscens *in edit.*

℟. Que pro peccatis nequit ejus templa subire,
Dum rogat hunc mulier, loca sancta meretur adire.
℣. Cuncta quidem scelera
Solvit confessio vera.

III NOCTURNUM.

Ant. Quosdam nautas desperantes,
Ad sepulchrum festinantes,
De piratis liberavit
Et in portum collocavit.

Ant. Non solum in hominibus
Racione utentibus,
Creaturis sed et brutis
Conferebat spem salutis.

Ant. Mulieri foris stanti
Sacras edes non intranti,
Pie sanctus miseretur,
Dum reatum hec fatetur.

Evang.

A EVANG. Vigilate et orate, nescitis enim etc. *de communi*.

℟. Compescens tumidum mare predonumque [rapinam,
Liberat hic sanctus nautas horumque carinam,
℣. Dum sua promittunt,
Et sancto munera mittunt.
℟. Quedam per satanam cecata preces dare cepit:
Sanctus compatitur, et visum ceca recepit.
℣. Parcens insonti,
Reddit nova sidera fronti.
℟. Leprosi fomes hujus virtute fugatur,
Dum lacrimas offert et puro corde precatur.
℣. Munda fit immunda,
Dum se caro mundat in unda.

AD LAUDES.

ANT. Quidam lepram exuit,
Et purum corpus induit,
Dum se fletu diluit
Et spem in hunc habuit.

ANT. Sanctus furem ter cecavit,
Et ter visum reparavit *l*. *l*

ANT. Oliva fructifera,
Sanctus dici meruit,
Sacra propter opera
Quæ vivens exercuit.

ANT. Ex oliva nascitur
Lumen, cibus, unctio :
Sic beatus dicitur
Triplex adjutorio.

ANT. Cecis visu proficit,
Multos cibo reficit,
Egros sanos efficit.

AD BENED. Infirmorum est medela,
Sanctus cecis est medela,
Pes claudorum est tutela.

AD HORAS, *antiphonæ de Laudibus*.

II VESPERÆ.

Antiphonæ de Laudibus, psalmi de uno martyre.

SUPER MAGN. ANT.

C O confessor egregie,
Protector peccantium,
Qui jam fulges in requie
Supernorum civium,
Famulis tuis in hac die
Tuum fer auxilium.

ANNOTATA.

a *Hoc Officium in honorem* S. Thyudgari *ex integro, modo pauca excipias, in Breviariis Lundensi anni* 1517, *Roschildensi anni* 1517 *et Aarhusiensi anni* 1519 *insertum est. Contra Officium Slesvicense anni* 1512 *est totum de communi, præter lectiones II nocturni et orationem in honorem sancti presbyteri*.

b *Hoc responsorium in Breviariis Lundensi, Roschildensi et Aarhusiensi deest*.

c *In iisdem breviariis non est hymnus peculiaris, sed* Iste confessor etc. *cum resp.* Amavit etc.

d *Item in iis breviariis collecta habet* sacerdotem confessoremque tuum *et* doctorem vitæ.

e *Auctores Breviariorum Roschildensis, Lundensis, Aarhusiensis, Ottoniensis et Slesvicensis ex eodem fonte historico suam narrationem hauserunt. At tres priores* B. Thyudgari *res gestas in Dania et mortem prætermittunt. Quæ contra Ottoniense et Slesvicense Breviaria referunt, ita tamen ut Slesvicense in describenda sancti presbyteri commoratione apud Danos Ottoniensi sit brevius. Adde quod lectiones Aarhusienses ferme ad verbum ex Ottoniensibus sunt exceptæ, et quod Officia Lundense et Roschildense, (quæ eadem sunt,) contractas exhibent lectiones Aarhusienses*. E

f *Hæc paulo aliter exhibet* Liber Breviarius secundum ordinarium ritum... ecclesie et diocesis Slesvicensis *anni* 1512 *(cujus duo tantum exstant exemplaria, ambo in regia bibliotheca Hafniensi) :* Sane nec sine quodam cœlesti præsagio tam festivi nominis titulo insignitus est. Theodogarus namque quasi Deo carus dicitur, si virtus et interpretatio nominis digno intellectu consideretur... *Idem inferius :* Sic a primo flore puericie sue litteris traditus, litterarum scientia claruit (1). *Similia legi in Officiis Lundensibus et Roschildensibus*.

g *In aliis libris liturgicis :* favente Deo, flante vento secundo.

h Rex gratissime suscipiebat, *in Breviario Slesvicensi*.

i Villa Westerwich *a scriptore Breviarii Slesvicensis dicitur* oppidum.

k *Quo loco exstiterat ecclesia ex virgis et viminibus facta, conditum fuit postea monasterium in* S. Thyudgari *honorem, et quidem, ut plerique opinantur, anno circiter* 1100 (2). F

l *Additur in Breviario Aarhusiensi :* Dum reatum fletu lavit.

(1) Cfr. J. Cypræus, Annales episcoporum Slesvicensium, pag. 360. — (2) Cfr. J. Daugaard, Om de Danske Klostre i Middelalderen, pag. 344. Trap, Statistisk Beskrivelse af Danmark, tom. V, pag. 160, edit. 1875.

A D

DE S. GERARDO EPISCOPO ET CONFESSORE

POTENTIÆ IN ITALIA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. De ortu S. Gerardi. Cultus ei delatus Potentiæ, Placentiæ et in aliis Italiæ diœcesibus.

ANNO MCXIX. S. Gerardus *episcopus Potentinus.*

Ut *ab initio* S. Gerardi *Potentini Vitam, hocce commentario illustrandam, quasi uno conspectu videat lector, in ipso limine proferimus lectionem primam secundi nocturni, quod Placentini clerici, beati viri populares, etiamnum in ejus festivitate recitant. Quæ lectio a Petro Campio composita, approbata a S. Congregatione Rituum ineunte* B *sæculo XVII, atque ad hæc usque tempora in officio ritu semiduplici usurpata, his verbis concepta est :* Gerardus Placentinus, illustri loco natus, a prima pueritia hausta cum literis pietate, divino consilio relictis suis, ac peragrata bona Italiæ parte, tandem Potentiæ in Apulia apud Lucanos consedit. Ibi charitate ardens, ut parvulos ad Christum adduceret, aperto ludo literario, teneram ætatem erudire gratis cœpit, mirifica patientia et integritate. Admirati hominis charitatem Potentini, sublato e vivis episcopo, unum omnes dignum censuerunt quem in demortui locum subrogarent : id quod est factum. Hominum de illo judicia comprobavit miraculis etiam Deus ; in quibus illud non extremæ notæ, quod cum in lustranda, ut solet, diœcesi vinum forte defecisset, signo crucis aqua in vinum repente conversa mirabiliter suos recreavit. Ecclesia octo annos felicissime administrata, ad extremum, vigiliis, laboribus ac senio confectus, quievit in Domino, et in eadem urbe cum mœrore omnium sepultus est. Hunc postea Calistus pontifex, ejus nominis secundus, ob egregiam viri sanctitatem, C pluribus aliis miraculis testatam, sanctorum catalogo adscripsit (1).

a Manfredo successore laudatus,

2 *Qualis quantusque* S. Gerardus *fuerit, docemur panegyrica oratione, ab ejus discipulo et successore Manfredo habita* (2). *Hanc, quantumvis jejuna sit et inconcinna, magni tamen faciendam ducimus, propterea quod opus est testis oculati et veracissimi, atque unicum Ecclesiæ Potentinæ hujus ævi monumentum historicum. Eam itaque proferemus, juxta antiquissimum codicem Potentinum. Cujus apographum, primo Petro Campi, Placentinarum originum scriptori, destinatum, dein ad nostros decessores fuit missum. Quibusnam locis discrepet ab editione Ughelli, qui eumdem codicem Potentinum pervulgavit, in margine indicabimus.*

domo nobili natus est medio sæculo XI.

3 *Ibi dicitur* S. Gerardus nobili Placentinorum editus progenie ; *scilicet, ut aiunt Humbertus Locatus* (3), *Ferrarius* (4) *et Petrus Campi*(5), *e familia* Porta : *ex qua plures muniis civilibus Placentiæ functi sunt* (6). *Sed quidni hujus traditionis antiqua proferuntur documenta? De temporibus autem vitæ sancti præsulis hæc e Manfredo colligi possunt : primo cum, cum* parvo tempore *fuisset Potentiæ, jam* veneranda canitie decoratum, *ac proinde* E *annos non minus sexaginta natum, ejusdem civitatis cathedram conscendisse : dein eum obiisse III kalendas novembres octavo sui præsulatus anno ; denique canonizatum fuisse a Callisto papa II, præsente Gulielmo cardinali et episcopo Prænestino, adeoque, ut infra ostendemus, ante extremum annum* 1124. *Quum vero Gerardus ejus decessor, si Ughellum sequimur, anno* 1099 *adhuc inter homines fuerit, inter hunc annum et* 1124 *constituendus erit* S. Gerardi *episcopatus. Porro ejus initia refert Ughellus ad annum circiter* 1111. *Ex quibus sequi videtur beatum virum circa medium sæculum XI esse natum. Quandonam autem e vita migraverit, in exponendo ejus cultu investigabimus.*

Canonizatus fuit,

4 *Ad diem* 30 *octobris in Martyrologio Romano nuntiatur:* Potentiæ in Lucania S. Gerardi episcopi. *Ejus etiam meminit Castellanus in Martyrologio Universali, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ atque editor Hagiologii Italiæ. Porro* S. Gerardi *cultum esse antiquissimum, inter omnes constat. Brevi enim post ejus felicem obitum, sanctorum honores ei* F *fuerunt delati : quod colligimus ex oratione panegyrica quam de beato episcopo dixit Manfredus.* Post consecrationem meam, *ait*, ... urbe progrediens cum Potentinis, Romanum adimus pontificem ; illum etenim satis invenimus benignum, et petitioni nostræ per omnia placitum. Consensus ejus et omnium cardinalium approbat hoc fieri communi decreto fratrum omnium. Fit itaque examinatio de vita tanti viri inter cardinales, et est visa haberi digna inter sanctos confessores. Postquam vero a Romano pontifice Calisto nomine viva voce canonizatus est, episcopus Prænestinus nomine Gulielmus, et Petrus Acheruntinus archiepiscopus, et Guido Gravinensis episcopus, et Leo Grumentinus episcopus mittuntur ad decorandam... sui domini et pastoris sententiam. *Dein addit laudatus auctor quo pacto ab hoc tempore, singulis annis,* omnes

(1) P. Campi, Dell' historia eccl. di Piacenza, tom. I, lib. XII, pag. 389 et seq. Bibl. reg. Bruxellensis, mss., num. 8926, fol. 13. — (2) Ughelli, Italia sacra, tom. VII, col. 138. — (3) Apud Grævium, Thes. antiquit. Italiæ, tom. III, pars II, pag. 24 et 85. — (4) Catalogus Sanctorum Italiæ, pag. 682. — (5) Historia eccles. di Piacenza, lib. XII, pag. 377. — (6) Cfr. Muratori, Scriptt. rerum Italic., tom. XVI, pag. 611.

A *omnes ad* S. Gerardi *sepulcrum quadraginta dierum indulgentiam lucrari valeant.*

non ante diem 16 maji 1122,

5 *De anno quidem hujus cærimoniæ non omnes idem sentiunt : sed ex toto orationis textu videtur peracta statim post Manfredi consecrationem : quæ et ipsa (quum tunc temporis plerumque parvum intervallum inter mortem episcoporum et successorum electionem intercederet) paucis diebus post S. Gerardi obitum facta est. Multos auctores fallit quod eam referunt ad annum* 1119 *aut* 1120, *ut Locatus* (1), *vel ad annum* 1122, *ut Petrus Campi* (2) ; *quum potius annectenda sit anno* 1123 *vel* 1124. *Certe* S. Gerardus *neque post diem* 12 *vel* 13 *decembris anni* 1124 *sanctorum albo inscriptus fuit; si quidem Callistus II, qui eum canonizavit, tunc e vita discessit ; neque ante annum* 1122 : *nam festis interfuit Gulielmus jam episcopus Prænestinus et cardinalis ; sed ea dignitate auctus nondum erat die* 16 *maji anni* 1122. *Tunc enim Prænestinæ Ecclesiæ præerat Conon, unus ex testibus bullæ qua Callistus II litem inter* B *Remense monasterium S. Remigii et monasterium Montis-Majoris exortam, diremit. Cujus hæc est clausula :* Ego Callistus catholicæ ecclesiæ episcopus laudans subs. Ego Cono Prænestinus interfui judicio et subs..... Datum Lateranis per manum Grisogoni, S. R. E. diaconi cardinalis et bibliothecarii, XVII kal. Junii, indictione XV, incarnationis dominicæ anno MCXXIII, pontificatus.... Callisti papæ anno IIII (3), *id est, die* 16 *maji anni* 1123 *Pisani, seu die* 16 *maji anni* 1122 *vulgaris. Re quidem vera Martenius, qui bullam edidit, eam ad annum vulgarem* 1123 *pertinere existimavit, et in suam sententiam duxit Brequigny* (4), *Petrinium* (5) *aliosque. Sed eorum auctoritate hoc loco minus movemur, quia ex iis animadvertit nemo, Callistum in suis bullis non tantum stylo communi usum fuisse, sed etiam nonnunquam Pisano* (6), *ac proinde annum modo ad diem* 25 *martii, modo ad* 25 *decembris incepisse, seu modo ad festum Incarnationis, modo ad festum Nativitatis dominicæ. Atqui stylum Pisanum adhibitum fuisse in illa subscriptione, duobus indiciis significatur. Quum* C *enim Callistus electus fuerit die* 2 *februarii anni* 1119, *et sui pontificatus annos ab electionis die numeraverit, quartus ejus pontificatus annus currebat die* 16 *maji anni* 1122, *non vero anni* 1123 (7). *Dein indictio XV, tum Romana tum Constantinopolitana (utraque usus est Callistus II), currebat mense majo anni* 1122, *non item* 1123. *Conon igitur, qui die XVII kalendas junii, anno IV pontificatus Callisti II, indictione XV, bullæ nomen apposuit, die* 16 *maji anni vulgaris* 1122 *adhuc supererat.*

sed anno 1123 vel 1124.

6 *Neque crediderim Cononem diu postea vixisse. Cujus enim nomen a die* 18 *junii anni* 1119 *ad medium mensem majum anni* 1122, *inter testes literarum apostolicarum sæpius occurrit, plane evanescit post diem* 16 *maji anni* 1122 (8). *Quamdiu, mortuo Conone, sedes Prænestina vacaverit, definiri nequit : sed certe eam die* 6 *junii anni* 1123 *jam tenebat Gulielmus cardinalis, ut patet ex tabula in oratorio sancti Chrysogoni in consecrationis memoriam posita, atque hisce verbis concepta :* † ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS MCXXIII OCTAVO IDUS IUNII, INDICTIONE PRIMA, DEDICATUM EST ORATORIUM HOC A VENERABILIBUS EPISCOPIS PETRO PORTUENSI, VITALI ALBANENSI ET GUILLELMO PRÆNESTINO, PRÆSIDENTE IN APOSTOLICA SEDE BEATISSIMO CALIXTO PAPA II. ANNO EIUS PONTIFICATUS QUINTO. QUAM DEDICATIONEM ROGAVIT FIERI FRATER IOANNES DE CREMA PECCATOR SACERDOS TITULI SANCTI CHRYSOGONI (9). *Constat igitur (quæ Cardellæ* (10) *et Petrinii* (11) *sententia est) Gulielmum non post diem* 6 *junii anni* 1123 *ad Prænestinas infulas evocatum fuisse ; neque tamen etiam multo ante, sed tempore concilii Lateranensis, uti ex Onuphrio Panvino, bibliothecæ Vaticanæ diligentissimo scrutatore, colligunt plures scriptores* (12). *Ex ipsis autem concilii Actis* (13) *aliisque documentis historicis* (14) *patet concilium* E *a die* 18 *martii anni* 1123, *usque ad primos aprilis dies ejusdem anni fuisse habitum. Quo probato, consequens est ut Gulielmus nec ante diem* 18 *mensis martii nec post primos dies mensis aprilis anni* 1123 *in cardinalium numerum transierit, ac proinde* S. Gerardus *non ante hoc tempus fuerit in canonem sanctorum a Callisto II relatus. Et quum summus pontifex die* 13 *vel* 14 *decembris anni* 1124 *obierit, restat ut dicamus sanctum antistitem inter diem* 18 *martii anni* 1123 *et diem* 13 *vel* 14 *decembris anni* 1124 *fuisse canonizatum.*

AUCTORE R. D. B.

In canonizatione

7 *Nec quidquam habemus quo tempora pressius definiamus : nam præter scriptionem Manfredi, nullam hujus rei apud antiquos reperimus mentionem. Immo literæ apostolicæ, quæ jam illo ævo in hoc causarum genere aliquando dabantur, non videntur in causa* S. Gerardi *editæ fuisse. Eas frustra quæres in Fontanini Codice Constitutionum pro canonizatione sanctorum, aut in Opere Benedicti XIV, qui ne nomen quidem* S. Gerardi *protulit. Negotium tamen memoria omnino dignum erat ; quippe ex quo intelligitur una* F *ex rationibus variis quibus priscis temporibus canonizationes peragebantur ; et quidem ratio hujusmodi ut ab iis omnibus discrepet quas Benedictus XIV, de canonizationibus, etiam a Callisto II factis, fuse agens, recensuit* (15). *Scilicet Manfredus* S. Gerardi *successor, cum multis e suo populo Romam perrexit : ubi constitutus in aula pontificia, sermonem de virtutibus decessoris habuit, utque in sanctorum canonem referretur enixe postulavit. Ad quod se pronum exhibuit Callistus, nedum renuit. Sed in re tam gravi quidquam sine cardinalium interventu, disquisitione et approbatione facere nolens, solemne consistorium*

(1) Origo Placentiæ, apud Grævium, Thes. Ant. Italiæ, tom. III, part. II ad calcem, col. 24 et 85. — (2) Hist. di Piacenza, tom. I, lib. XII, pag. 387. — (3) Mabillonius, Ann. Bened., tom. VI, pag. 645. — (4) Table chronol. des diplômes, chartes, etc., tom. II, pag. 513. — (5) Memorie Prenestine, ad ann. 1123, pag. 122.— (6) Cfr. Papeb., Propylæum Maji, part, II, pag. 14*. Jaffé, Reg. Rom. Pontif., pag. 526. — (7) Ibid. — (8) Jaffé, pag. 526. — (9) Frizon, Gallia purpurata, lib. II, pag 133. — (10) Memorie storiche de' Cardinali, tom. I, part. I, pag. 261. — (11) Memorie Prenestine, pag. 122. — (12) Cfr. Novaes, Storia de' sommi Pontefici, tom. III, pag. 14, edit. 1821.—(13) Labbe, Collectio Conciliorum, supplem. Mansi, tom. II, col. 349 et seqq. — (14) Hefele, Conciliengeschichte, tom. V, pag. 338 et seqq. — (15) De Beatif. SS., lib. I, cap. VIII, num. 14.

AUCTORE R. D. B.

habuit, quo de vita et procul dubio de miraculis S. Gerardi *recognitio institueretur. Cardinalium hoc fuit judicium, pium præsulem plane dignum esse qui in sanctos adscisceretur. Sententiæ suum calculum adjecit Callistus, et* viva voce *decretum canonizationis prodidit. Non videtur usus pontifex, (quod Ughellus existimat,) forma commissaria, quam Urbanus II in causa S. Nicolai Peregrini usurpavit, universi negotii inquisitionem committens episcopo Tranensi : sed ipse judicium pronuntiavit.*

indulgentia conceditur.

8 *Ut autem hæc sententia significaretur populo Potentino et omnis dubitandi causa tolleretur, jussus est Gulielmus, episcopus Prænestinus, Potentiam proficisci ; cujus, utpote S. R. E. cardinalis, verbis et attestationi fides erat habenda. Ipsi adjuncti sunt comites archiepiscopus provinciæ, scilicet Acheruntinus, episcopus Gravinensis ex eadem provincia, et episcopus Grumentinus seu Marsicanus ex provincia Salernitana ; qui post absolutum Lateranense concilium Romæ forte adhuc versabantur. Hi, Potentiam ingressi, decretum* B *pontificis promulgarunt, et, ejusdem utique nomine, indulgentiam annuam quadraginta dierum, a celebrantibus* S. Gerardi *festum lucrandam, proposuerunt. Quæ largitio pro illo ævo admodum notabilis est ; ita ut in dubium revocanda videretur, nisi Manfredi scriptio omnes in se authenticitatis numeros haberet. Etenim in Actis canonizationis anterioribus aut subsequentibus, usque ad initia sæculi XIII, memoratis a Benedicto XIV* (1), *aut relatis a Justo Fontanino*(2), *nullæ uspiam concessæ leguntur indulgentiæ. Quin et convenit inter scriptores* (3), *usum eas largiendi in canonizationibus ad Honorium III referendum esse, qui Ecclesiæ thesauros aperuit annis* 1218, 1225, 1226, *cum Gulielmum Bituricensem, Laurentium Dublinensem et Gulielmum Eboracensem sanctorum albo adscripsit. Quapropter concessio de qua modo diximus, casus prorsus singularis habendus est.*

Corpus S. Gerardi *fuit translatum anno* 1644, *et recognitum anno* 1818.

9 *Sed pietas erga sanctum episcopum non mediocre cepit incrementum, ex quo Obertus, ejusdem urbis antistes, die* 12 *maji anni* 1250, S. Gerardi *ossa in honestiorem ecclesiæ cathedralis locum transtulit, ibique in ejus honorem extruxit sacellum, quod his ornatum est versibus :*

Cum quinquaginta sunt anni mille ducenti
Ex quo per carnem fit mater Virgo parenti.
Sumptibus hæc populi curavit civis Obertus
Sancto Gerardo, tunc præsul in urbe... (4).

Ex hoc mausoleo sumpsit anno 1644 *Michael de Torres, episcopus Potentinus,* S. Gerardi *reliquias, easque in crypta, sub aversa altaris maximi parte, loco omnium honestissimo, reposuit. Quas anno* 1818 *recognovit Bartholomæus de Cesare, item episcopus Potentinus. In pavimento cryptæ hæc leguntur :*

HEIC MAGNA RELLIGIONE COLITUR
CORPUS S. GERARDI EPISCOPI
POTENTIÆ PATRONI

Præterea in ejusdem ecclesiæ thesauro religiose asservatur pars baculi S. Gerardi ; *item* D *ejus brachium in capsa argentea. Singulare os, theca clausum, deferri solet ad ægrotos, qui illud post recuperatam sanitatem ad ecclesiam referunt.*

In ejus honorem plures dies festi aguntur,

10 *Religionem erga* S. Gerardum *jam inde antiquitus invaluisse, ex eo etiam compertum est quod, decreto S. Rituum Congregationis diei* 17 *decembris anni* 1633, *concessum fuit Potentinis ut pergerent, juxta consuetudinem ante hominum memoriam usurpatam, semel in mense* S. Gerardi *officium ritu duplici celebrare. Quod Officium fere totum est de communi ; propria sunt oratio, hymnus et lectiones II nocturni. Recitandum est* per mensem, diebus ut infra, etiam occurrente dominica *(nisi sit privilegiata) :* 19 januarii, 15 februarii, 10 martii, 28 aprilis, 12 maji, *translationi sacro,* 20 junii *(seu potius 22, quia fit octava S. Antonii Paduani),* 12 julii, 31 augusti, 25 septembris, 30 octobris, *die festivitatis,* 6 novembris, 9 decembris (5). *Clerici quoque archidiœceseos Acheruntinæ, cujus Potentina Ecclesia est suffraganea, atque etiam clerici diœceseos* E *Materanæ jubentur* S. Gerardi *festum die* 30 *octobris ritu duplici agere. Placentini vero sanctum popularem colunt die* 31 *octobris ritu semiduplici* (6). *Sed cum Potentinæ civitatis et diœceseos sit patronus præcipuus, ibi celebratur ejus festum die* 30 *octobris ritu duplici primæ classis cum octava, et die* 12 *maji, ritu duplici secundæ classis. Ad quas duas festivitates religiose transigendas, populus Potentinus se pietate novendiali præparat, coram SS. Eucharistiæ Sacramento exposito. Ipse episcopus die festo apparatu pontificali sacris operatur.*

fiunt publicæ supplicationes,

11 *Die* 12 *mensis maji solemnissima habetur per urbis plateas supplicatio, cui intersunt capitula ecclesiarum collegiatarum S. Michaelis et SS. Trinitatis, omnes diœceseos archipresbyteri et vicarii foranei, qui, post Missæ pontificalis evangelium, obedientiæ canonicæ episcopo renovant promissionem. Adsunt etiam cœtus religiosi, confraternitates et ecclesiæ cathedralis clerus inferior. Post eos incedunt clerici ecclesiæ mansionarii, eorumque* F *decanus,* S. Gerardi *brachium gestantes ; quod umbraculo tegit syndicus aut alius vir primarius civitatis. Hos sequuntur ecclesiæ cathedralis canonici, humeris portantes* S. Gerardi *statuam artificiose elaboratam eamque argenteam. Agmen claudit episcopus, multo comitante populo. Sed et ipse populus, ab antiquis temporibus, die* 11 *maji modo suo supplicationem habet. Hujus origo est, ut fertur, quod* S. Gerardus, *quum quodam die simul cum pluribus Mahumetanis, mare trajiceret, extemplo sedavit miraculo tempestatem : quo viso, socii illi omnes religionem catholicam amplexi sunt. Itaque sub diei* 11 *maji noctem, populus per totam urbem, luminibus collucentem, supplicans incedit : alii navim gestant symbolicam ; plures mahumetano vestitu ornati gradiuntur ; quidam pulchram* S. Gerardi *imaginem*

(1) Op. cit., lib. I, cap. VIII, num. 12 et seqq. — (2) Cod. Constitutionum quas Summi Pontifices ediderunt in canonizatione sanctorum. — (3) Papebrochius, Propylæum Maji, part. I, pag. 173*. Amort, De origine, etc. Indulgentiarum, part. I, sect. IV, num. XV, pag. 129, edit. 1735. Bened. XIV, De Beat. SS., lib. I, cap. 36, num. 9. Fontanini, pag. 51, 57, 59. — (4) Ughelli, tom. VII, col. 139. — (5) Sacro apparecchio alla festa di S. Gerardo, pag. 68 et seqq. — (6) C. Poggiali, Memorie storiche di Piacenza, tom. IV, pag. 75.

pictam,

A *pictam, perlucidam, circumferunt. Aliam interdum supplicationem, dictam* de Pœnitentia, *instituunt Potentini, ut per sancti viri interventum cœli serenitatem a Deo impetrent. In ea omnes confraternitates, cum civitatis clero, nudis pedibus, antiquissimam* S. Gerardi *statuam ligneam per urbem deducunt: quæ facta dicitur ab episcopo Manfredo, et nunc servatur in sacello ad quod Obertus beati episcopi ossa transtulit, et cui hodieque nomen est* Sacellum S. Gerardi. *Potentinorum persuasio est se, hac pompa celebrata, nunquam spe fuisse delusos. Cæterum tanta est eorum erga sanctum patronum pietas, ut omnibus diebus ei sacris, etiam menstruis, omnes a carnibus abstineant, quin etiam multi ovis et lacticiniis.*

et benedicitur aqua. 12 *Est denique apud Potentinos pia consuetudo benedicendi aquam in* S. Gerardi *honorem; quam qui bibunt infirmi, non raro restituuntur sanitati. Hujus ritus sacri accipe formulam.*

B
Congaudeant ægri, subito veniente salute ;
Pelluntur morbi, febresque fugantur acutæ ;
Redduntur claudis gressus et lumina cæcis ;
Pelluntur morbi, febresque fugantur acutæ.
Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto.
Gaudeant ægri, (ut supra.)

℣. Ora pro nobis, S. Pater Gerarde,
℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Dein oratio in honorem S. Gerardi : Meritis B. Gerardi etc., *quam habes infra ; atque etiam Ecclesiæ oratio pro infirmis :* Omnipotens sempiterne Deus, salus æterna credentium.

VITA SANCTI GERARDI

a AUCTORE MANFREDO a

ex codice Bruxellensi 8926, collato cum editione Ughelliana b.

b

Natalem diem hodie celebramus S. Gerardi, * falleratas *A*.

Sicut enim in omnibus libris divinis et in omni narratione passionum omnium sanctorum operæ pretium est, non quærere phaleratas * dictiones verborum, sed rei gestæ veritatem, sic et nos perutile duximus vestris sanctissimis auribus nobis auditum præstantibus, de vita et moribus S. Gerardi, episcopi et confessoris, intimare veritatem. Sanctam igitur atque magnificam simul et gloriosam, omnique veneratione colendam gloriosissimi patris nostri ac pastoris eximii, Gerardi episcopi, nobis, fratres charissimi, hodie festivitatem divina Domini pietate* concedere dignatus est, quam non minus in cœlestibus credimus venerandam, dum a nobis peccatoribus et indignis cum omni devotione veneratur in terris : et jam*, licet omnis fidelis christianus non sit expers omnium sanctorum solemnitatum, sed amator et laudator, nobis tamen proprie hoc peculiarius * est, manifestis vocibus et indiciis, qui ejus partes episcopatus incolimus, magis hanc festivitatem laudare et celebrem ducere, ad gloriam et honorem D. N. Jesu Christi, et sancti confessoris ejus Gerardi. Obitus itaque domini confessoris Gerardi tertio calendas novembris celebratur ; vocibus exultantibus et corde jucundo, prout possimus *, amabiliter a nobis miseris famulis extollatur. Ita tamen quod quidquid laudis et honoris a nobis impenditur, nostri conditoris gratiæ referatur. Sicut enim, fratres, vestra testatur præsentia, creditis hujus diei recursum non solum ad * animam, sed ad æternam pertinere salutem. Dum igitur ad annua celebraturi concurritis festa pastoris, gaudia quæritis.

* sic *A*, *B*, *pro* Dominus?
* etiam *B*.
* peculiaris *A*.

EX MSS.
* possumus *B*.
* *om. A*.

qui noster apud Deum deprecator,

2 Devotis itaque precibus, et solerti studio dum ad sacras convenitis vigilias hujus confessoris celebrare, votivas epulas paradisi desideratis summe æternas. Ille etenim devotionem vestram non deserit, cujus vos reverentia cognovit; vestris nempe, fratres, pius pater congaudet obsequiis, et in suorum exultat numero filiorum. O veneranda sancti patris nostri festivitas ! quam sic decoravit divina pietas, ut eum non recuset recipere angelorum societas ; o vere beata, et magnis * laudibus præferenda solemnitas, de qua angeli gratulantur in sancto* ; cœtus apostolorum, et martyrum ac confessorum, omniumque sanctorum, non desinunt custodire in collegio suo : præcipue namque die migrationis ejus, in terris per miserationis ejus implorationem reserantur mutorum labia, aperiuntur cæcorum lumina, redduntur pristinæ sanitati multorum corpora infirma, et sic cunctorum piorum sumuntur a Deo justa* vota. Igitur, fratres charissimi, annualem circulum revolventes, et sacra ejus beneficia implorantes, quod voce promimus, teneamus affectu. Ipse equidem * non surdus auditor, benignissime auxilium non denegat miserationis. Quis enim æger crebro ad eum veniens non melioratus regreditur? quis præsumptor delictorum cum gemitu indulgentiam postulans, vacuus abscessit? prorsus nullus. Hunc quidem propheta prospexerat, cum diceret : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Item de eodem :« Beatus quem elegisti et assumpsisti, Domine ; inhabitabit in atriis tuis. » Magnum etenim et admirabile præmium huic Dominus tanto concessit viro, ut apud populum Potentinum pauco degens tempore, pastor eorum promeruit fieri, gloria eum expectante paradisi. F

* magis *B*.
* sanctos *A*, *B*.
* juxta *A*.
* enim *B*.

Placentiæ natus, venit Potentiam,

3 Iste omnino, fratres, vere est prædicandus Christi sacerdos, quem populus Potentinus sibi voluit sic repente fieri præferendus *. Hic, nobili Placentinorum editus * progenie c, literis ad plene imbutus, ad Apuliam divino nutu destinatur * Potentiam d. Illic vero parvo tempore degens, qualis ejus fuerit vita sanctissima, ejus declararunt merita. Confidenter igitur illius adjutus hortatu, qui dixit : « Aperi os tuum, et ego adimplebo illud, » ut qui bruti animalis voluit os fari, pauca de hoc sancto viro miracula auditoribus intimare curavi ; quædam quæ nostris oculis vidimus; quædam quoque, quoniam non est hominis ubique videre et esse, quæ ab aliis viris religiosis cognovimus, et corde scripta tenuimus, subsequenter aperuimus. Sed quoniam perutile duximus significare vobis qualiter in confinio Apuliæ episcopalem adeptus est dignitatem, seu * quales in eo populus cognovit actiones, quam paucioribus * potero, servata castigatione veritatis, notabo. Peto itaque legentium et audientium benevolentiam, ut non mordeant more subsannantium

* sic *A*, *B*.
* edictus *A*.
c
* destinatus Pot. venit *B*.
d
* serio *B*.
* paucis *B*.

* substantiantium *A.* more subsan. *B.*
* faler. *A.*
* veridicorum *B.*
* invocatio *B.*
* nos. examussim *A.*
* Italias *A.*

tium * breviloquium nostrum; sed corde credulo in melius vertant, quod humiliter expectant; non quærant, quæso, phaleratas * dictiones philosophorum, sed claram veritatem vere dictorum * verborum. Adsit igitur nobis beati Gerardi pia juvatio *, ut de eo quidquid vestra expectat pia auditio, nostra ad amussim * teneat narratio. Ad ejus ergo vitam sanctissimam, quibus viguit virtutibus quibusque floruit operibus, stylum narrandi convertimus. Ex nobili itaque, ut diximus, genere editus, Italas * perlustrans provincias, Potentiæ pervenit ad urbem.

ubi verbo et exemplo virtutes mentibus inculcat;
* enim *B.*
* imprudentia *A.*
* assiduis *B.*
* cætera *add. A.*
* monacus *A.*
* spiritu *A.*
* omn. SS. *B.*
* ejus *B.*

4 Sancto etenim * plenus Spiritu, verba veritatis non cessabat ostendere dictis et exemplis; justus quia erat, justitiam et veritatem tenebat; castus ut erat, castitatem tenere docebat; humilis, benignus, mansuetus, humilitatem, benignitatem, mansuetudinem habere omnes jubebat. Dicebat enim: « Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis. » Corpore integer et mente, decidentes in luxuriosam rabiem accusabat constanter; vir peritus et ornatus, cunctorum spernebat imprudentiam * malorum; nocturnis assiduus * vigiliis pervigil indesinenter vacabat orationibus. Audierat enim in psalmo: « Media nocte surgebam ad confitendum tibi, » et *: Psallite Domino, qui habitat in Sion; annunciate inter gentes studia ejus.» Tanta in eo erat sobrietas, ut monachus * penitus putaretur. Legerat utique: « Sancti carnem domant, spiritum * roborant fide, et operibus coruscant, et ideo fideles inventi sunt. » Talium itaque secutus vestigia, æternorum gaudia adeptus est præmiorum. Regnat igitur in cœlis cum sanctis omnibus *, quia Deo charus est inventus cum illis; adjuvent nos eorum * merita, cujus vita fulget gloriosa.

et ibidem creatus episcopus, patrat miracula,
* Acheiuntinum *A.*
e

5 Cum igitur his et aliis beatus Gerardus multis polleret virtutibus, vir veneranda canitie decoratus, cathedra pontificali a clero populoque Potentino est dignus inventus. Eligitur itaque vir per omnia sanctissimus, et ad metropolitanum Acheruntinum * *e* episcopum deducitur consecrandus. Eo igitur consecrato, et ad sedem propriam regresso, ingens clamor lætitiæ et exultationis ad Deum extollitur, jucundatur civitas de tanto pastore, gaudet cunctus populus decoratus novo domino. O beata Apulia, quæ noviter ornaris
C
novo patrono! Sed beata Potentia, quæ decoraris proprio domino. Jam novum sidus fulsit in Apuliæ confinibus, quoniam pontificali infula beatus est infulatus Gerardus. Pontificali ergo decoratus gloria, humilior, mansuetior, benignior et in omni virtute studiosior apparuit per omnia tempora; ac proinde ei Dominus tantæ efficacitatis tribuit abundantiam, ut cunctus populus universis gauderet, quæ videbat ab eo fieri *f*. Fuerunt præterea de fratribus viri boni testimonii, monachi et clerici, qui, testimonio fidei veritatis *, asserunt Deum pro ejus amore in loco ubi nihil vini erat, de aqua fecisse vinum *. Cum itaque apud diœcesim *g* quandam *, Sanctam Mariam nomine, accessum æstivo tempore gratia visitandi habuisset, in sitim cum eo universi fratres * vinum, quod non erat in loco illo, studiose quærebant; quod cum vir Dei tantopere suos desiderare videret, commotus animo, aquam sibi de fonte afferri præcepit. Signo itaque crucis Domini facto, contra naturam mutavit aqua * confestim saporis sensuram. Ipsa * enim suum saporem mutavit in vinum dulcorem *. Stupefacti ad hæc

* quæ qui *add. A.*
* unum *B.*
g
* quondam *B.*
* impatienter *add. B.*
* aquam *A.*
* ipse *B.*
* *sic A pro* vini dulc.? vinum dulce *B.*

socii admiratione virtutis, beatus, ut erat nihil D
gloriæ appetens, postulavit dextras suorum sibi dari omnium sociorum, ne tantæ virtutis gloriam producant ad terrenam et vanam famam, dansque illis vitæ suæ terminum, ne de eo prorumpant famam in seculum. Sed quoniam Deus non patitur suum sidus occultari tenebris, post transitum ejus vitæ clarere dedit illum in seculum.

ac moritur episcopatus anno octavo.
* est *B.*
** reddit *B.* redidit *A.*
* *sic B. om. A.*
* quæ *B.*

6 Igitur quia de vita et moribus ejus mentionem facimus, qualiter ad Dominum de hoc seculo migravit, dictis pariter ostendamus et scriptis. Octavo itaque ordinationis suæ anno, cum jam omnis ardor carnaliter deseruisset, quem vix aut nunquam visus esset * habuisse, reddidit ** Domino * animam quam perdiderat mundo. Angeli itaque migrantem ad Dominum læti suscipiunt in cœlis, et æternaliter regnantem cum gaudio, secum gaudent habitare in astris. Canunt Deo laudes angeli pro eo, quem susceperunt collegam in cœlo: in terris omnis exultat Ecclesia, quia illum præmittit ad siderea regna, quem * vult habere præmium ad cœlestia gaudia. Cives itaque ejus dolent, suo orbati pastore, sed angeli gaudent de cœlico aucto grege; populus de amisso E
domino plorat, et cœtus angelicus hymnidicis vocibus exultat, quia illum recipiunt in astris, quem semper noverunt Deo fidum in terris. Congaudeamus igitur pariter et * nos, fratres charissimi, gratiasque agamus Deo *, qui dignatus est nos decorare corona gloriosissimi et magnifici * patris nostri Gerardi.

* in *A.*
* *om. A.*
* ac *add. A.*

Tunc ejus interventu sanatur paralyticus;
* virtus *A.*
* quæ *B.*

7 Igitur, quia et angelorum et hominum gaudia prælibavimus, ad virtutes * quas Dominus post ejus obitum suis revelare dignatus est famulis, nostrum vertamus articulum. Non multo itaque tempore post, ex quo finivit vitam sanctus Dei, fuit homo quadragenarius (quem * oculis nostris vidimus), tantum palmis extensis et curvis incedens genibus, qui cum Deo et confessori Christi Gerardo devovisset, liberam abeundi virtutem accepit, firmato gressu pedum suorum. Itaque quod auribus nostris ad præsens de beato viro legimus, nullum dubium sit nos mentiri non audere, Scriptura clamante: « Os quod mentitur, occidit animam; » et item laudat dicens: « Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos, et F
cætera. O miraculum mirandum! O res laudanda! Quis quadragenarium audit *, aut paralyticum proprio prius incessu destitutum, novæ ambulationi redditum, et facile creditur *? Quis non contremiscens stupet tanto miraculo? Nisi enim Dominus et Salvator noster Jesus Christus tempore prædicationis suæ hominem multum tempus in * ægritudinem ** habentem curasset, nequaquam horum populus fieret credulus testimoniorum. Prodigia ergo Domini clara et manifesta, nostra reddunt testimonia vera et credibilia. Ait enim ipse discipulis suis: « Majora his facietis »; si ergo majus fieri credimus, minus fieri non dubitamus. Vertentes itaque, fratres, stylum ad seriem narrandam virtutum, sicut proposuimus, verissimaque vidimus, seu indubitanter audivimus, pauca de multis dicemus.

* *om. B.*
* crediderit? *B.*
* *om. B.*
** *lege* ægritudine

item monachus, aliique multi.
* monacus *A.*
* intellectus *B.*

8 Fuit homo itaque monachus, ut ad sepulcrum beati viri adductus, quem Domini pietas per merita et intercessionem beati confessoris Christi Gerardi ad plenam reduxit memoriam sensuum, et intellectum *. De similibus præterea multis

A multis ad eum venisse, et sanitatem recepisse, nullus vestrum teneat ambiguum. Ideo nos de multis unum tantum * sumpsimus, ne prolixitas multorum miraculorum hebetaret mentem audientium multorum virorum; etenim quia unum tantum causa compendiosæ brevitatis narravimus in genere inaniatorum *, narramus item unum vel ad multum plus duo in genere cæcorum, qui lumen suorum receperunt oculorum; et cum multi alii fuerint illuminati, quos nos scribentes non vidimus, sed testimonio multorum didicimus, sanum non duximus non visum mandare auditoribus, timentes Deum in non visis virtutibus. Etenim si Christus, magister noster et Dominus, multa miracula quæ fecerat, voluit fieri occulta; qui nullum prorsus timebat peccatum, fugiebat humanam laudem; quanto magis nos, fragiles peccatores, fugere debemus quæ oculis et auribus non cognovimus, narrare aliis; præsertim cum tot sint miracula, quæ per eum Dominus et Salvator noster dignatus est ostendere nobis præsentibus, quod nos prius scribendi facultas desereret, quam vera notitia miraculorum, quæ facta sunt in præsentia nostrorum B oculorum. Nos vero ob hoc scribere ea fugimus, non quod ea facta non credamus, sed quod in peccatum quomodolibet *, minus vel plus dicendo, cadere timemus. Præterea itaque tanta nos * copia virtutum ejus, quas per eum Dominus coram nobis quotidie operatur, * nulla nos tenet ** voluntas seu cogit necessitas aliorum testimonium scribere virorum.

* tamen *B.*
* inanitorum *B, pro* insanitorum ?
* quodlibet *B.*
* *sic A et B, pro* est ?
* quod *add. B.*
** teneat *B.*

Plures carcere detenti repente liberati. Alia miracula.

9 Dicamus igitur de virtutibus et prodigiis oculis nostris ostensis, ut dum nitimur scribendo placere Deo et sancto Gerardo, non videamur dixisse plus vero, quod semper est contrarium Deo. Fuerunt ergo plures homines tenti * carcere, quos præsentia beati Gerardi tempore nocturno liberavit visitando; compedes namque quibus tenebantur, virtute Dei et visitatione * B. Gerardi de pedibus eorum ceciderunt; et hi de carcere eruti, cum omni celeritate visitarunt sepulcrum beati viri liberatoris sui, hique vota Deo et S. Gerardo cum hymnis et laudibus devotissime persolventes, hilares redierunt in sua. Et quoniam Potentina ecclesia multis ejus floret virtutibus, satis jucundum Deo et hominibus credimus, non præ- C terire silentio miracula quæ sæpissime didicimus facta in eadem ecclesia. Cum autem sacrista *h* in prædicta ecclesia more solito lampades ardentes supra sepulcrum prædicti confessoris extingueret, per nullum ignem terrenum appositum *, sed sola Domini voluntate, qui omnia quæcumque voluit, fecit, in cœlo et in terra, sæpenumero accensæ sunt *. Candelæ quoque ardentes visæ sunt cecidisse et arsisse super pannos sepulcri ejus, longitudine unius cubiti, vel plus eo, et nihil læsionis habuisse.

* tempti *A.*
* visitatio *A.*
h
* *om. B.*
* vidimus et nos hoc prodigium persæpe *add. B.*

Inter sanctos fuit relatus S. Gerardus a Callisto II.

10 Hæc et alia multa ad celebrandum Dei amicum miracula facta sunt; verum, quia longum est narrare non solum languentes quod * vidimus sanatos ejus intercessionibus, verum etiam genera infirmitatum, quæ manifesta sunt, prius nos tempus desereret, quam copia narrandarum virtutum deficiet; prolixa quidem loquacitas miraculorum obturationem aurium, et hebetationem multorum faceret cordium. Tædia itaque timentes * auditorum, desistimus scribere multas species prodigiorum. Dicamus * igitur breviloquio quomodo ad canonizandum sanctitas et veneratio gloriosissimi viri pervenerit. Apparuit itaque, fratres charissimi, mihi Manfredo, levi somno detento *, prædictus vir, canitie venerandus, terribiliter injungens mihi me curam habere sui. Quod cum ego, stupens et ignarus quid juberet, cogitarem, rursum adjecit: « Curam non fugias nostri corporis, et Ecclesiæ Christi, quem autorizandus tuo tempore sum reversatus. » Adhuc quidem me hæsitantem * manum extendit, quasi ad feriendum, et abscessit. Expergefactus ad hæc tacitus expectavi, quid sibi velit * visio talis; at non multo tempore post clerus ac populus Potentinus, quasi præmissa B. Gerardi completurus, utilem sibi unanimiter deposcunt dari pastorem; me quoque, inutilem servum et Dei famulum, Ecclesiæ suæ conclamarunt necessarium. Animadversio igitur illorum et petitio est adimpleta continuo. Post consecrationem itaque meam, non immemor injunctæ mihi voluntatis B. Gerardi, ejus securus hortaminibus, urbe progrediens cum Potentinis Romanum adimus pontificem. Illum etenim satis invenimus benignum, et petitioni nostræ per omnia placitum. Consensus ejus et omnium cardinalium approbat hoc fieri communi decreto E fratrum omnium. Fit itaque examinatio de vita tanti viri inter cardinales, et est visa haberi digna inter sanctos confessores. Postquam vero a Romano pontifice, Calisto * nomine, viva voce *i* canonizatus est, episcopus Prænestinus, nomine Gulielmus *, et Petrus, Acheruntinus archiepiscopus, et Guido, Gravinensis episcopus, et Leo, Drumentinus * *k* episcopus, mittuntur ad decorandam et confirmandam sui * domini et pastoris sententiam. Veniunt itaque Potentiam, et cum humilitate, providentia, facta condonatione quadraginta dierum omnium venientium ad annuam festivitatem sancti confessoris Christi ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat nunc, et semper, et ante omnia secula seculorum. Amen.

* quos *B.*
* timientes *A.* tim. audit. *om. B.*
* Dicamque *B.*
* *prius* detemptus *A*; *alia manu corr.* pto
* excitantem *A.*
* vellet *B.*
* Callisto *B.*
i
* Guglielmus *B.*
k
* Grumentinus *B.*
* suam *B.*

ANNOTATA.

a *De Manfredo, viro valde pio, quantum ex ejus scripto conjicere licet, nihil memoriæ traditum est, nisi quod fuit* S. Gerardi *discipulus et successor.* F

b S. Gerardi *Vitam, ut in Comm. præv., num.* 2, *jam dictum est, edimus ex apographo olim ad decessores misso, et nunc in Bibliothecæ regiæ Bruxellensis codice* 8926 *servato. Quod cum editione Ughelliana contulimus, hanc significantes litera B, codicem autem litera A. Inscriptio est :* Vita sanctissimi Patris nostri Gerardi.

c *Cfr. Comm. præv., num.* 3. S. Gerardi *insigne gentilicium in Historia Placentina descriptum invenies* (1).

d *Hoc loco minime significatur ea* Potentia *quæ in Piceno olim exstabat, et cujus dumtaxat vestigia supersunt* (2), *sed urbs episcopalis Lucaniæ* (3). *Cur vero Apuliæ urbs dicatur tum in Officii lectione (cfr. Comm. præv., num.* 1), *tum in opere Manfredi, Petrus Campi fuse disputat* (4).

(1) Campi, Hist. di Piacenza, tom. I, pag. 382.— (2) Cfr. Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. III, pag. 655.—(3) Cfr. Ughelli, Italia sacra, tom. VII, col. 132. — (4) Hist. di Piacenza, tom. I, pag. 390. Cfr. Cappelletti, Chiese d'Italia, tom. XX, pag. 467 et seqq.

Ex

EX IMPR.

e *De tempore quo Acheruntina ecclesia facta est metropolitana, inter Acheruntinos et Materanos vehemens olim exarsit controversia. Ex* S. Gerardi *Vita manifestum est ecclesiam Acheruntinam sæculo XII ineunte fuisse metropolitanam* (1).

f *Ex his quæ* S Gerardus *Ecclesiæ Potentinæ præfectus egerit, pauca innotuerunt. Quod autem a nonnullis perhibetur interfuisse conciliis Trojanis anno* 1115 *et* 1117 *celebratis, id conjectura tantum consequuntur* (2).

g Diœcesis *sumitur pro parochia* (3). *Qui sensus sæculo XII multo rarior est quam sæculis antecedentibus.*

h Sacristæ *Officium inter munia ecclesiastica numerabatur. De eo in Libro I Decretalium, titulo* 26, *cap. I:* Sciat se sacrista subjectum archidiacono, et ad ejus curam pertinere custodiam sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, seu totius thesauri ecclesiæ, necnon quæ ad luminaria pertinent, sive in cera, sive in oleo (4).

i *Paucæ reperiuntur canonizationes a Romanis Pontificibus* viva voce *factæ. Per*
B *plura quidem sæcula* vivæ vocis oracula *locum rescripti tenebant, eaque edendo summi principes, uti Romanus pontifex, concedebant vel privilegia vel gratias. Quod si authentice erant prolata, eamdem ac si scripto data essent, vim habebant. Sed hujusmodi oraculis, a suis decessoribus editis, auctoritatem sustulit Gregorius XV, nisi fuissent pronuntiata ad supplicationem regum, aut firmata manu cujusdam cardinalis. Urbanus VIII, longius progressus, ita renovavit Gregorii XV decreta, ut nullas ipse admitteret exceptiones. Verum, suam mentem explicans, aperte ostendit se nulla ratione irritas habere canonizationes viva voce factas*(5).

k *Petrus Campi, eumdem codicem quem nos secutus, vocat tertium episcopum Leonem* Drumentinum *aut* Adrumentinum, *seu, ut ait, urbis Toulba in Africa* (6). *Dubium tamen non est quin agatur de eo præsule qui diplomate anni* 1123 concedit... Nicolao abbati ecclesiam SS. Trinitatis, *ibique seipsum vocat* Leonem Grumentinæ sedis episcopum. *Grumen-*
C *tum quidem jam pridem excisum erat, sed dignitas episcopalis in unum coivit cum Marsicensi; ita ut Joannes quidam anno* 1095 *dicatur* episcopus sanctæ sedis Grumentinæ in civitate Marsico (7).

APPENDIX.

Utebantur olim clerici Potentini in festo S. Gerardi *Officio cujus hymni ad Vesperas, ad Matutinum et ad Laudes erant soli beato episcopo proprii. Hos descripsit Petrus Campi* (8), *simul et antiphonas ad Laudes, atque etiam nonnulla responsoria ad nocturnos. Quod Officium videtur deperditum; nam Potentinis literatis quibuscum de hoc egi, non est nisi per Petrum Campium notum. Ex ejus libro rursus dabimus quæ supersunt.*

(1) Cfr. Coretti et Schiuma, Dissert. apolog. de cathedral. eccl. Materan. — (2) Cfr. Campi, Hist. di Piac., tom. I, pag. 385. — (3) Cfr. Campi, Hist. di Piac., tom. I, pag. 385. — (4) Gonzalez Tellez, Decretalium tom. I, pag. 476. Cfr. Cangius, Glossarium mediæ latinitatis, vo *Sacrista.* —

D

HYMNI IN SANCTI GERARDI HONOREM

OLIM RECITATI.

HYMNUS AD PRIMAS VESPERAS.

Laudatur S. Gerardus,

Præsens adsit memoria
Sancti Gerardi gloriæ,
Quam celebrat Potentia,
Urbs solemnis Apuliæ.

Cujus ditata corpore,
Tamquam thesauro nobili,
Solemnizat hoc tempore
Præconio laudabili.

Festum Gerardi colitur,
Cujus vita mirifica.
Hic præclarus virtutibus,
Informat mentes hominum.
Veritatis splendoribus
Adducit fonti luminum.

Sacer confessor rutilat
Pontificatus gloria, E
Cujus animus jubilat
In prolis excellentia.

Nunc igitur, Potentia,
Lætare tanto præsule,
Cujus verbo et opere
Decorata es hodie.

Patri, Nato, Paraclito
Laus sit honor et gloria,
Qui confessori inclito
Dedit æterna præmia. Amen.

℣. Gerardus convertit in vinum, alleluia.
℟. Aquam per signum divinum, alleluia.

HYMNUS AD MATUTINUM.

miraculis illustris.

Concinat plebs fidelium
Sancti Gerardi gaudium,
Qui pater est concivium
Potentinorum omnium.

Cujus lustrata corpore,
Lætatur non incongrue;
Jam sanctorum est lætitia, F
Quia gaudet in patria.

Præceptor fuit pauperum,
Sicut patet in tabula *a*. *a*
Ut secum nunc permaneat,
Cuncta clamat Potentia.

Et candela *b* dum arderet,
Super cadit tobalea;
Non est læsa, nec combusta,
Sed permansit hæc integra.

Mira sunt quæ referuntur,
Præter illa quæ scribuntur,
Quæ et quanta largiuntur
Infirmis beneficia.

Confessoris hujus merito
Laus Patri sit ingenito,
Gloria Unigenito,
Virtus summa Paraclito. Amen.

(5) Ferraris, Bibliotheca canonica, vo *Oraculum vivæ vocis.* — (6) Hist. di Piac., pag. 387 et seq.— (7) Cfr. Cappelletti, Chiese d'Italia, pag. 380 et seqq. — (8) Op. cit., tom. I, pag. 382, 385, 388 et seq.

RESPONSORIA

A RESPONSORIA AD LECTIONES NOCTURNORUM.

Resp. lect. I. c — Venit ab Italia *c*, Domino ducente, Gerardus;
Ipse Placentinus civis placuit bene Christo;
Fitque Potentinus doctor, sic postea præsul.

Resp. lect. II. d — Ecclesiam rexit, dictando magnificavit,
Commissumque gregem faciendo beavit *d*.
Sobrius, ornatus, prudens, mitisque, pudicus.

Resp. lect. III. — Pervigil, ac solers, cautus, patiensque, benignus,
Cultor justitiæ, rectus, pius, undique dignus,
Lector et assiduus doctor, largitor egenis.

Resp. lect. IV. — Cernentes socii tantum mirabile signum,
Immensæ reputant hunc laudis munere dignum:
Sed Domini famulus refugit præconia famæ.

Resp. lect. V. — Exigit a sociis fideli mente caveri,
Ne, nisi post mortem, præsumant visa fateri,
Spernens applausus vacuos vulgaris honoris.

Resp. lect. VI. — Præsentis vitæ dimittens lubrica, castra
Terrea commutat cœlo, dum migrat ad astra,
Pro carnis pugna cœlestem sumere palmam.

Resp. lect. VII. — Flet populus, gaudet cœlum, cœlestia pangunt
Agmina, dulcisonis melodiis organa tangunt,
Quod datur his socius, quod amicus crescit amicis.

Resp. lect. VIII. — Congaudent, ægris subita veniente salute,
Pelluntur morbi, febresque fugantur acutæ;
Redduntur claudis gressus et lumina cæcis.

Resp. lect. IX. — O lumen patriæ, populi dux, gloria cleri,
Digneris precibus nos, sancte Gerarde, tueri:
Illustra patriam, populum rege, protege clerum;
Ut tecum simus per secula cuncta dierum,
Cernentes pariter lumen de lumine verum.

ANTIPHONÆ AD LAUDES.

Ant. I. Cantemus Domino laudum præconia trino,
Ut per patronum præbeat omne bonum.

Ant. II. Laudemus Domino, jubilantes voce canora;
Cuncta Deo resonent in sacris laudibus ora.

Ant. III. Psallamus pariter cœlesti cantica regi,
Ut mereamur, eo juxta regente, regi.

Ant. IV. Laude Creatori benedicite, cuncta creata, et
Exultando Deum sibi dicite cantica grata.

Ant. V. Cœlum, terra, mare, simul his contenta resultent,
Cymbala, psalterium, reboantia * timpana pulsent.
(* roboantia *in edit.*)

C HYMNUS AD LAUDES.

Colendus est patronus,

Gaude, felix Potentia,
Sub tanto duce militans;
Junctus qui opulentia,
Plene cunctis irradians;

Plenus misericordia,
Fervidus amicitia,
Refulsit in Ecclesia,
Refulget nunc in patria.

Sic colendus hominibus
Propter Dei charismata
Censetur, et honoribus
Dignus, confutans schismata *.
(* scismata *in edit.*)

Ad eum cor convertite,
Ut interpellat Dominum;
Et a malo avertite,
Ut præbeat auxilium.

Hic ad cœli palatium
Assumptus est feliciter,
Ubi habet solatium,
Quod nobis optat jugiter.

(1) Memorie storiche di Piacenza, tom. IV, pag. 75.

Honor sit alto Domino, (EX IMPR.)
Patri, Nato, Paraclito;
In cujus jam consortio
Hic fruitur solatio. Amen.

HYMNUS AD SECUNDAS VESPERAS.

optime de nobis meritus.

Pacis cultor, hostis ultor,
Gerardus Dei gratia,
Quem decorat, quem honorat
Æterna cœli gloria.

Viæ forma, morum norma,
Præbet ducatum populis;
Animat gregem dux ad regem,
Consors paterni luminis.

Cæcis visus, claudis gressus
Per hunc datur mirifice;
Surdus audit, mutus frendit,
Magna Dei potentia.

Aqua vinum, dum divinum
Crucis refert signaculum,
Fit tam bonum, tam decorum,
Conditor alme siderum.

E

Nautis portus hujus ortus
Præbetur in naufragio;
Cedit planctus, fiunt cantus,
Jesu, nostra redemptio.

Deum unum atque trinum
Laudemus cum lætitia,
Qui paravit ac donavit
Beata nobis gaudia. Amen.

ANNOTATA.

a *De hac* Tabula *quæ* S. Gerardi *procul dubio repræsentavit vitam, nihil nobis innotuit.*
b Candelæ *miraculum narratur a Manfredo in Vita* S. Gerardi, *num.* 9.
c *Quo tempore vivebat* S. Gerardus, *pars Italiæ in qua jacet Potentia, ab Italia septentrionali omnino distincta erat et nuncupabatur Magna Græcia. Ea vero ætate qua confecti sunt hymni, pars erat regni Siciliæ. Mirum itaque non est, si sanctus præsul* ab Italia *Potentiam venisse dicitur.* F
d *Hunc versum ita edit Poggiali* (1): Commissumque gregem egregie faciendo beavit.

HYMNUS HODIERNI OFFICII S. GERARDI.

IN UTRISQUE VESPERIS.

Hymni in S. Gerardi *honorem a clericis Potentinis decantati, quos Petrum Campi seculi rursus edidimus, nostro ævo non amplius adhibentur; sed in eorum locum, Romano pontifice permittente, alius pro utrisque vesperis suffectus est hymnus. Est autem sequens.*

S. Gerardus fuit Potentiæ apostolus.

Nudus ut Christum sequeretur, exul
Finibus longe patriis pererrat,
Donec ignota, remorante cœlo,
Constitit urbe.

Hic

EX IMPR.

Hic, ut arentes rigat imber agros,
Utque sol claro rutilans olympo,
Nocte squallentem populum superno
Lumine lustrat.

Desidem luxu, vitiis solutam,
Barbaro cultu rigidam juventam
Nobiles ultro, studiis inemtis,
Format in artes.

Norma virtutis specimenque morum,
Devias orco revocare gentes
Pergit exemplis, aperitque tuto
Tramite cœlum.

Cœlitus pastor redimitus *, addit
Calcar incœpto strenuus labori :
Dux, pater, doctor gregis, unus omne est,
Omnibus idem.

* redimitis cod.

O quaterdenis vicibus beati,
Sors quibus ridens oculis videndum
Magna dictantem dedit, atque dicto
Mira potentem!

Vina, Lucano sitiente, latis
Dat silex venis : bibit alma pleno
Jam cado felix populus, stupente
Munera labro.

B

(1) Sacro apparecchio alla festa di S. Gerardo, pag. 66.

D

Mors fugit, dæmon tremit, arma cessant,
Membra confestim solidantur ægris,
Cæcus et claudus celeri saluti
Restituuntur.

Advenæ plaudant civibus jugati,
Et senes mixti pueris triumphent ;
Tota jam discat resonare nomen
Terra Gerardi.

Sit Patri summo decus et potestas :
Sit Patris Nato salus atque regnum :
Par et æternos Paracleto in annos
Virtus amori. Amen.

ORATIO.

Meritis B. Gerardi confessoris tui atque pontificis, da nobis, quæsumus Domine, perituras mundi calcare delicias, et quem pastorem habuimus in terris, intercessorem habere mereamur regnantem in cœlis : per Dominum, etc.

In hodierno hoc Officio lectiones nocturni II Vitam beati episcopi summatim exhibent ; nec quidquam ex iis edendum ducimus, nisi quod ibi mortuus dicitur tertio kalendas novembris anno salutis millesimo centesimo decimo nono (1). E

DE B. DOROTHEA VIDUA INCLUSA

QUIDZINI IN BORUSSIA POLONICA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cur ad hanc diem B. Dorotheæ vita illustretur. Ejus biographi.

ANNO MCCCXCIV. *Ad diem 30 octobris agendum de* B. Dorothea. * Kwidzyn

In *Pomesania, quæ est Prussiæ tractus in antiquo Poloniæ regno, olim sub dominio electoris Brandeburgensis* (1), *ac præsertim Quidzini* *, *seu Marienwerderæ, ubi sæculo XIV sedebat episcopus Pomesaniensis* (2), *celebris habetur* B. Dorothea, *sanguine et natione Pruthena. Hujus memoria colitur ad hanc 30 octobris diem in Usuardino Martyrologio aucto Greveni annorum* 1515 *et* 1521, *hisce verbis :* Beatæ memoriæ Dorotheæ de Prussia inclusæ ; *quæ enuntiatio, germanica facta, in Martyrologium B. Petri Canisii, alias Walasseri, ad eamdem diem translata fuit. Hos secuti sunt presbyteri Joannes Stadler et Franciscus Heim in Sanctorum Lexico* (3). *Nos quidem latet cur beatæ viduæ nomen ad hanc diem in sacris fastis scripserint Grevenus et B. Petrus Canisius, minime imitati ms. Florarium Sanctorum, ubi ejus festum in die emortuali,* 25 *junii, propositum fuit. Arturus a Monasterio elegit in Gynecæo diem* 11 *septembris, quam viderat apud Bzovium ejus fuisse natalem. Nos decessorum nostrorum, qui in Prætermissis tum diei* 25 *junii, tum diei* 11 *septembris et alibi, polliciti sunt Acta* B. Dorotheæ *ad diem* 30 *octobris illustratum iri, promissa hodie solvimus.* F

cujus Vitam plures conscripsere.

2 *Feliciter contigit beatæ viduæ ut statim ab obitu egregios vitæ scriptores nancisceretur. Quum enim a vita recessisset die* 25 *junii anni* 1394, *commoti sunt Quidzinensium animi : de ejus virtutibus ac laudibus communis fuit sermo, quin et de miraculis quæ ad ejus sepulcrum fieri perhibebantur. Quo factum est ut omnes vehementer cuperent plura et accuratiora resciscere, atque præsertim ejus interrogare confessarios, utpote certiores ejus arcanorum testes : quibus vitam suam manifestare a Christo jussa fuerat. Præcipui fuerunt in civitate Gedanensi seu Dantiscensi* * *Nicolaus de Hoenstein, postea frater Ordinis Teutonici, et illo absente, Joannes parochus templi S. Catharinæ, vel Ludike presbyter. In ecclesia Marienwerderæ Joanne a Marienwerder præcipuo, et Joanne Reyman secundario confessario usa est. Qui duo posteriores paulo post*

* Danzig

(1) Baudrand, Novum Lexicon geographicum, tom. II, pag. 75, edit. Isenaci. Cfr. Malte-Brun, Tableau de la Pologne, pag. 71 et seqq., edit. Chodzko. — (2) Adrianus de Linda, Vita B. Dorotheæ, part. II, pag. 12 et 17. — (3) Vollständiges Heiligen-Lexikon, tom. I, pag. 806.

B. Dorotheæ

AUCTORE R. D. B.

A B. Dorotheæ *obitum, Vitam ejus conscripserunt, multos deinceps nacti imitatores. Opera illa omnia, quæ, si pauca excipias, diligenter recognovit clar. Maximilianus Töppen* (1) *et plenius venerabilis presbyter Franciscus Hipler* (2), *in classes quatuor commode digeri possunt. Prima complectitur libros ipsius Joannis Marienwerder; secunda, alias Vitas fere statim ab obitu sanctæ viduæ compositas; tertia, Processum canonizationis et quæ ipsum spectant; quarta denique, scripta quædam recentiora. Nobis, singula hæc monumenta recognituris, ante omnia occurrit ingens opus Joannis confessarii. Cui quoniam nonnulli sine argumento maledicunt* (3), *eum hebetem, improbum, fallacem temere mentiti; abs re non erit hunc virum paucis describere, cui præcipuam* B. Dorotheæ *historiam acceptam referimus.*

Horum omniumprimus Joannes Marienwerder,

3 *Vitam auspicatus anno* 1343 (4), *in oppido Marienwerder, ex quo cognomen duxit, philosophiæ operam dedit in universitate Pragensi. In qua jam anno* 1369 *docebat* (5), *et ea* B *quidem laude, ut tum aliis honoribus perfunctus fuerit, tum, quod in Libro decanorum legimus, anno* 1374 electus in decanum facultatis artium. *Porro constat eum de scholis Pragensibus optime promeruisse, quo tempore in iis assidebant plus sex millia discipulorum, et in facultate artium magistri erant plus ducenti* (6). *Anno* 1384 *theologiam ibidem profiteri cœpit, quum jam ab undecim annis esset sacerdotio inauguratus et octo saltem annis in Pragensi ecclesia Omnium Sanctorum canonicatum adeptus. Sed hoc dimisso anno* 1387, *quando Bohemi et Germani* (7) *in universitate gravi jurgio contendebant, Ordinem Teutonicum Marienwerderæ ingressus est. Ubi eum ab anno sequenti ad mortem usque ecclesiæ cathedralis capituli decanum videmus* (8). *In eodem templo legitur etiamnum ejus sepulcri titulus:* Magister Johannes Marienwerder, sacre theologie professor, felicis matris Dorothee novissimus confessor, obiit anno MCCCCXVII, die mensis XIX septembris. *De quo etiam ad annum* 1417 *scriptor coævus:* Obiit magister Johannes Marienwerder, doctor C sacræ scripturæ prorsus laudabilis : fuit annos plus XL doctor, vir sanctæ omnino vitæ (9). *Qui plura de eo velit, adeat laudati jam Hipler librum vere egregium.*

vir doctus et prudens,

4 *Opera ille texuit, quæ sæpissime descripta in multis exstant bibliothecis. Præter Sermones funebres* (10), *duos Tractatus de oratione dominica* (11) *et de octo beatitudinibus, Annales capituli Pomesaniensis* (12), *præter hæc, inquam, et alia scripta, edidit Expositionem symboli apostolorum, viris doctis medio ævo quam probatissimam* (13). *Eam confectam fuisse quo tempore* B. Dorothea *jam erat inclusa, contra quam opinatur Ernestus Strehlke* (14), *ostendunt hæc articuli noni verba:* Domina Dorothea in Marienwerder reclusa, sæpe fuit valde sollicita, *etc.* (15). *Porro volumen illud expendentibus, apparet auctor vir acris ingenii, gravis et sincerus, qui Patres auctoresque ecclesiasticos lectitarit, et res suis ponderibus examinans, futiles sententias historiasque apocryphas audacter repudiarit.*

ac B. Dorotheæ *confessarius,*

5 *Neque tantum singularis scientiæ documenta dedit, sed etiam eximii zeli animarum atque increscentis in dies sanctimoniæ* (16). *Quo factum est ut ab episcopo Joanne Mönch cum aliis presbyteris aliquot* visitator synodalis clericorum et laicorum *nominaretur. Ad animas quoque tractandas et instituendas prudens et peritus ferebatur, atque hæc fama, per diœceses Pomesaniensem, Culmensem et Vladislaviensem vulgata,* B. Dorotheam *Dantisco Marienwerderam acciverat* (17). *Ab anno enim* 1391 *conscientiæ arbitrum assumpsit Joannem, eique, jubente, ut aiebat, Domino,* E *facta sua et revelationes in singulos fere dies dictavit. Hic autem quædam ex auditis recognoscere et complere potuit, quum anno* 1401 *Montavii versatus est, ubi mater beatæ inclusæ et noti degebant* (18).

res ejus sincere exposuit,

6 *Vir ita comparatus ad verum de* B. Dorothea *cognoscendum,* num vera quoque scribere voluit? Minime, *ait Lilienthalus* (19) : *contra cujus non argumenta, sed conjecturas probrosas æque et inanes, hæc ex multis indicasse satis erit. Joannem quidquid comperit fideliter retulisse, non eo animo ut* Dorotheam *præter æquum extolleret, sed ut pateret veritas, vel ex hoc apparet quod ea etiam patefecit quæ minus faverent. De passione dominica nonnulla sibi divinitus ostensa dixit* B. Dorothea, *quæ revelationibus Birgittæ, tunc sanctis annumeratæ, adversabantur: atque de illa discrepantia, quæ fidem derogatura visionibus et beatificationem forte impeditura videbatur, ipse Marienwerder lectores admonet* (20). *Septem etiam revelationes Bonifacium papam IX spectantes, non solum literis mandavit, sed ad ipsum misit pontificem, quo* F *tempore canonizatio agebatur: jam vero inter laudes hæc ibi scripta:* Ecce quomodo papa nondum pervenit ad hoc ut possit recte incedere. Si caput universalis Ecclesie non valet stare aut incedere, quomodo pedes faciant? Et dicta intellexit de statu, incessu seu progressu perfectis virtutum. BB. Pater, in rudi stilo hec scripsimus juxta verba pronunciantis, volentes tollere suspi-

(1) Scriptt. rerum Prussicarum, editi a T. Hirsch, M. Töppen et E. Strehlke, tom. II, pag. 179 et seqq. — (2) Meister Johannes Marienwerder und die Klausnerin Dorothea von Montau, in Zeitschrift für die Geschichte Ermlands, tom. III, pag. 166 et seqq.— (3) Cfr. Lilienthal, Hist. B. Dorotheæ, pag. 21, Dantisci 1743.— (4) Processus canoniz., apud Andr. de Linda, Vita B. Dorotheæ Pruthenæ, part. II, pag. 125, Dantisci 1745. — (5) Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandeæ Pragensis, cit. apud Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 803 et seqq. — (6) Hipler, op. cit., in Zeitschrift für die Gesch. Ermlands, pag. 181. — (7) Cfr. Höfler, J. Hus und der Abzug der Deutschen Prof. und Stud. aus Prag, pag. 125 et seqq. Cfr. Palacky, Gesch. von Böhmen, tom. III, part. I, pag. 185 et seqq., 228 et seqq.—(8) Hipler, pag. 211.— (9) Johann's von Posilge, Officials von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen fortgesetzt, in Scriptt. rerum Prussicarum, tom. III, pag. 371 — (10) Hipler, pag. 212.— (11) Pisanski, Entwurf der Preuss. Literaturgesch., tom. I, pag. 59, cit apud Hipler, pag. 185. — (12) Voigt, Cod. dipl. Prussicus, tom. V, pag. 55. Cfr. Geschichte Preussens, tom. V, pag. 725. — (13) Cfr. Hipler, pag. 273, pag. 185 et seqq. Cfr. Verzeichniss der Stiftsbibl. von S. Gallen, ms. 814, pag. 273. Halm, Catal. codd. lat. bibl. Monacensis, tom. I, part. II, mss. 2509 et 3255, pag. 1 et 74. — (14) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 804; cfr. pag. 190. — (15) Hipler, pag. 272; cfr. pag. 185 et seqq., 273 — (16) Vita Germanica, lib. III, cap. 43. Hipler, pag. 212 et seqq., 240, 274 et seqq. — (17) Cfr. Vita Germanica B. Dorotheæ, lib. II, cap. 26, ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 267 et seqq.—(18) Hipler, pag. 274. — (19) Hist. B. Dorotheæ, pag. 21.— (20) Hipler, pag. 264. Liber de Festis, cap. 54.

cionem sciencie et subtilitatis (1). *Alia omitto ex quibus intelligitur quantopere auctor a mendacio abhorreret. Quidquid igitur sint re ipsa prodigia vitæ* B. Dorotheæ *(quod infra obiter attingemus), nemo infitias eat narratorem fuisse veritatis diligentissimum, et quæ vidit, quæ audivit, sine dolo malo conscripsisse. Denique, ut non decipiebat, ita quoque se a pia femina non fuisse deceptum, ipsi persuasissimum erat* (2), *ideoque ne miremur quod, adversarios provocans:* Demonstra, *inquit*, si modo potes, falsum esse quod de ea in hoc libro fuit scriptum. Profer tuas contradictiones (3).

primum anno 1395;

7 *Jam quæ in laudem* B. Dorotheæ *composuit, ex ordine sunt recensenda. Ut ipse testatur in Processu canonizationis* (4), scripsit ab ore ejus multas revelationes, *atque* hoc opus scripturæ plenum labore et sollicitudine, S. (*sponsa Christi*) C. (*confessarius*) sunt aggressi annis vix duobus ante finem sanctæ vitæ (5). *In partem hujus laboris et sollicitudinis (qui cujusmodi fuerint in Vitæ libro primo declaratur) venerunt etiam Joannes Rymann, alter confessarius, et magister Bertrandus* (6). Viginti *tandem* septimanis *ante mortem, patefacta sunt etiam ejus* exercitia afflictiva, *seu* vita castigationibus et vulneribus plena (7). *Sed quæ calamo exceperat, in aliquot annos reservans, pauca dumtaxat indicavit Marienwerder quum, celebratis piæ viduæ exsequiis, sacram concionem habuit anno* 1394. *Anno sequenti, ejus canonizationem una cum aliis viris præstantissimis a Bonifacio IX efflagitans, opusculum a se et Joanne Reymann seu Rymann compositum (ut opinatur doctissimus Hipler) Romam misit* (8). *Simul scribebat:* Videat Sanctitas Vestra libellum vite ejus contextum sub paucissimis verbis de valde multis, quem procurator Ordinis generalis... Sanctitati Vestræ præsentabit, et videbit mirabilia magna que Dominus vestris temporibus operatus est in medio terre (9).... Miracula *etiam* dirigimus Sanctitati Vestræ postremo conscripta per tabellionem, quem ad hoc anno preterito deputaverat specialiter idem dominus noster episcopus, presentibus idoneis testibus colligenda et fideliter describenda. *Num libellus reapse amissus sit (quod plerique affirmant), non nisi aliis recognitis Vitis commode disputari poterit.*

iterum, paulo fusius,

8 *Aliquanto post aliud prodiit opus*, acceleratum, *ut in prologo dicitur*, propter magnum desiderium esurientium et sitientium habere vitam istius mulieris benedictæ. *Codicem ms. bibliothecæ Heilsbergensis, in quo hæc Vita exstabat, descriptum anno* 1699 *a Nicolao Kraus, concionatore et pœnitentiario aulæ cathedralis Varmiensis, edidit anno* 1702 *Andreas Adrianus de Linda:* Vita magnæ beatæ Dorotheæ Pruthenæ, viduæ in ecclesia Pomezaniensi reclusæ, patronæ non solum viventium, sed et vita functorum, tam in partibus Prussiæ, quam etiam in aliis vicinis nationibus. Item miracula ejusdem beatæ, desumpta ex libris manuscriptis bibliothecæ arcis Heilsbergensis et electoralis Regiomontanæ. Impressa sumptibus... Andreæ Adriani de Linda, canonici Warmiensis. Anno Domini MDCCII, die 31 augusti. Typis monasterii Olivensis. *Liber ille, quem Vitam Lindanam vocamus, non denuo excusus, sed nova tantum inscriptione ornatus, veno positus fuit Dantisci anno* 1745 (10). *Exemplaria quidem mss. non alia exstare passim ferunt, quam Nicolai Kraus apographum, etiamnum in bibliotheca capituli Frauenburgensis servatum (cod.* 645, *in-4°). Sed habet musæum nostrum eamdem Vitam, jussu sociorum Bollandianorum exscriptam* anno 1754 ex codice Vaticano 4934: *in quo re vera illam historiam reperimus, eamque multis locis emendatiorem et puriorem quam Lindanam editionem. Quisnam de ea recte judicarit, utrum Fr. Hipler, qui eam paulo post annum* 1394, *an M. Töppen, qui eam multo post conscriptam putat, brevi considerandum erit.*

et, ut videtur,

9 *Post* Prologum exhortatorium ad canonizationem, *quinquaginta sex prioribus capitulis res gestas exhibet suum quamque in tempus relatas; triginta sequentibus, singularia quædam dona et charismata; ultimo denique, mortem et sepulturam. Partes nonnullæ Joanni Rymann tribuendæ videntur, tum quod mire congruunt cum testimoniis ab eodem in processu dictis, tum quod a sententiis Joannis Marienwerder aliqua ratione discrepant* (11). *Hunc tamen præcipuum auctorem censemus; præterquam enim quod multa loca et imprimis capitula quinquaginta sex priora eadem omnino compareant in opere ejus magno (cfr. infra num.* 12*), nemo, ut opinor, præter eum hæc in prologo scripserit:* Et sciendum quod libellus iste de vita illius gloriosæ famulæ et benedictæ sponsæ Christi editus est et extractus sub paucis verbis, respectu multorum sanctorum gestorum, quæ in tali nequiverunt compendio comprehendi; sed necesse habent majori volumine suo tempore describi ordine clariori. Acceleratum autem est propter magnum desiderium esurientium et sitientium habere vitam istius mulieris benedictæ, expandentes et capaciores facientes sinus sui desiderii, quasi aliquid magni, et revera magni, vix auditi, de consolationibus, beneficiis et operationibus Domini specialissimis accepturi. Ita alta et elevata est materia sanctarum revelationum per multos annos habitarum; quæ non abbreviatorem, sed digestorem bonum et fidelem expetunt et exposcunt. Et illa requirunt citeriora volumina et tractatus. Faciat omnipotens Deus quod hæc expleantur (12).

ante annum 1400,

10 *Age vero, num hæc scribi potuerunt post edita jam plura* volumina et tractatus, *quibus* sanctæ revelationes *fuse lateque explicantur? Si itaque ille prologus, ut omnes consentiunt, ad Vitam Lindanam pertinet, hanc immerito dixerit Maximilianus Töppen fuisse excerptam ex magnis operibus, (latino et germanico) Joannis Marienwerder et ex Actis processus canonizationis anni* 1404. *Quæ licet cum Lindano volumine multa communia habeant, post illud tamen exiisse putanda erunt,*

(1) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 75. — (2) Cfr. infra Comm. præv., num. 48. — (3) Vitæ Germanicæ prolog., Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 198. — (4) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 186. — (5) Vita Latina, lib. I, cap. 7, infra in Append. — (6) Process. canoniz. ms., Regimontanæ bibliothecæ cod. 1241, pag. 192, 264 et 157; cfr. Lilienthal, Hist. B. Dorotheæ, pag. 15 et seq. — (7) A. Linda, Hist. B. Dorotheæ, part. I, pag. 1, pars II, pag. 129 et seq. — (8) Hipler, pag. 252. — (9) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 77; cfr. pag. 79. — (10) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 194 et seq. — (11) Cfr. Hipler, pag. 254. — (12) Vita S. Doroth., cod. ms. bibliothecæ Bolland.

ut

AUCTORE R. D. B.

A *ut placet docto viro Hipler. Cæterum in eo et in majore Vita Latina, de qua infra dicemus,* adhuc superstes *dicitur mater* B. Dorotheæ; mortua *vero in Vita Germanica. Ad summam, etsi neque contrariæ opinioni argumenta prorsus desint, eique, inter alia, suffragari videantur capitula quædam ubi* libri revelationum *memorantur (cap.69, cap.76, etc.) de quibus in ipsius Vitæ annotationibus suo loco disputabitur; nobis multo probabilius est Vitam hanc ante libros prolixiores exstitisse. Sed hoc omnino certum, historiam Lindanam non esse (quod perperam indicat clar. editor Scriptorum rerum Prussicarum) opus quoddam a Nicolao Kraus post annum* 1682 *concinnatum* (1). *Exstat enim in codice Vaticanæ bibliothecæ* 4934 *sæculi XV, ut de aliis probationibus sileam.*

non tamen anno 1395;

11 *Quamvis autem nihil obstet quominus hoc aliudve ejusdem Vitæ exemplar ad Urbem perlatum fuerit, quum canonizationi opera dabatur; nullo tamen jure opinatur J. Voigt* (2) *eam id ipsum esse opusculum quod anno* 1395 *summo pontifici fuit oblatum.* B *Etenim, omissis aliis rationibus inferius explicandis* (3), *longior videtur quam ut ea dici possit de qua in epistola confessariorum sermo est* (4). *Insuper dicitur ibi* Agatha habens in ætate prope centum annos, vidua autem ad annos circiter quadraginta quatuor (5). *Quæ si jam anno* 1395 *vere scribi potuissent, non dixisset, credo, auctor libri anno* 1404 *confecti:* Agatha... habens annos quasi centum... vidua quasi ad annos quadraginta duos et supra (6).

dein tribus libris majoribus,

12 *Mox in hoc incubuit Joannes Marienwerder ut* B. Dorotheæ *imaginem, hactenus adumbratam, jam perfecte exprimeret. Magnum sane negotium: nam ipse Dominus* mandavit *ut quæcumque dictata fuerant,* revelata et facta studiose conscriberentur et ad bonum ordinem reducerentur, dicens: C *(confessarius, Marienwerder)* P *(præpositus capituli Rymann)* magnam habeant diligentiam ut bona a te scripta studiose præparent, pulcre ordinent et exornent.... in colligendo ad invicem pertinentia, in distinguendo per libros et capitula... quatenus grato ordine et delectabili dispositione ad hominum notitiam perducantur (7). C *Quæcumque igitur tum ipse, tum Rymann et Bertrandus* (8), *calamo exaraverant, in tres libros distribuit, immo tres librorum classes: exponit in* Libro de Vita venerabilis dominæ Dorotheæ *vitæ potissime exterioris seriem; in* Septililio Ven. D. Dorotheæ, *virtutes singulares et miranda charismata; in* Libro de Festis, *ipsius visiones dispositas secundum anni festa ad quæ pertinent. Ubique proferuntur ea quæ religiosa femina præfata fuerat, servatis etiam ejus verbis et dialogi forma: ut mirum non sit vocari hæc sæpe* Libros Dorotheæ, Libros revelationum Dorotheæ (9). *De suo tamen addidit Joannes tum narrationes quasdam alia ratione factas, in quibus scilicet non ipsa* Dorothea *loquens inducitur (atque id præsertim in opere priore), tum exempla, comparationes, loca S. Scripturæ, imo disputatiunculas; sed lectorem monens ut hæc a revelatis sedulo discernat* (10): Si de aliquo graduum [caritatis], *inquit,* aliquid posuero ultra dicta Domini Dei vel ejus sponsæ,... nemo credat quod velim asserere sic esse factum... ultra expressa per Dominum et sponsam ejus non audeo, nec volo neque debeo me intromittere de diffiniendis modis operum divinorum. *Sed dumtaxat* intelligi desidero sic salva veritate fieri potuisse.

ante annum 1404:

13 *Quamvis autem tres libri non eodem tempore prodierint, neque in iisdem codicibus simul exstent, ea tamen unum esse corpus, unius partes operis, ab eodem Joanne Marienwerder compositas, jam inter omnes convenit* (11). *Immo, quum anno* 1404 *de sanctitate piæ viduæ quæstio habita est, ipse Joannes,* interrogatus... respondit quia scripsit ab ore ejus multas revelaciones, ex quibus tres libros idem deponens collegit (12); *et singulos nominans, commemorat aliquem* effectum charitatis... de E quo in libello de vita ejus, et in Septililio... multa sunt scripta... *et alia quæ* in libro ejus de sanctis (*seu de Festis, de Apparitionibus*)... continentur (13). *Nemo igitur non fateatur volumina hæc saltem anno* 1404 *fuisse confecta. Quin ante annum* 1402 *rem aggressus est auctor, quum in Vitæ libro secundo dicat:* Mater ejus [B. Dorotheæ] hodie superstes; *in processu vero canonizationis anni* 1404 (14) *affirmet eam obiisse anno septimo post sanctæ filiæ mortem, quæ accidit anno* 1394. *Idem alii testantur. Denique ante annum* 1400 *jam opus fuisse absolutum tum alias ob causas nonnullis placet, tum quod hocce tempore uxor Witoldi, ducis Lithuaniæ,* librum de vita ipsius dominæ Dorotheæ editum desideranter petivit, quem dominus Johannes episcopus Pomezaniensis sibi donavit... *scilicet* duos libellos de vita matris Dorotheæ (15). *Quibus scriptiones Joannis Marienwerder indicari putant.*

scilicet Vita,

14 *In Vitæ prologo (ut nunc singulas trini operis partes præstringamus) comparantur* B. Dorotheæ *virtutes cum libro Apocalypsis signato septem sigillis:* Fuerunt autem hæc septem sigilla mystica, videlicet: revelationum pro- F funditas, castigationum arduitas, innovationis cordis inscrutabilitas, consolationum energiæ inæstimabilitas, affectionum et contemplationum sublimitas, illuminationum, virtutum ac desponsationum sui ineffabilitas, dissolutionum animæ et corporis seu cordis fractionum inappreciabilis causalitas; quæ septem nemo solvere potuit seu valuit nisi leo de tribu Juda (16). *Et secundum hæc, observatis tamen et notatis temporibus, totum opus in septem libros dividit, quorum argumenta in Appendice inveniet lector. Librum de Vita (quem brevitatis causa Vitam Latinam vocamus) exhibent plures codices*

(1) Script. Pruss., tom. II, pag. 194. — (2) Geschichte Preussens, tom. V, pag. 679. — (3) Comment. præv., num. 24. — (4) Ibid., num. 7. — (5) Vita Lind., cap. 2. — (6) Joannes Marienwerder, Scriptum de Vita dominæ Dorotheæ, apud Lindam, part. II, pag. 131. Cfr. Comment. præv., num. 20. — (7) Vita B. Doroth., lib. I, cap. 6, infra in Append. — (8) Cfr. supra, num. 7. — (9) Cfr. Processus canoniz., apud Lindam, part. II, pag. 153, 158 et 162. — (10) Cfr. infra, Prolog. Septililii, cap. 3. — (11) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 185 et seq. Prol Septil., init. — (12) Process. canoniz., pag. 192. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 186. — (13) Process. canoniz., apud Lindam, part. II, pag. 146 et 150; cfr. pag. 128, 141, 153, 157, 159. Scriptt. Pruss., tom, II, pag. 187. — (14) Apud Lindam, part. II, pag. 132. Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 202 et seq. —(15) Hipler, pag. 270 et seq.—(16) Vita Lat., prolog., cap 2, De sigillo primo.

mss.:

AUCTORE R. D. B. *mss.: primus, olim monasterii Pelplinensis, nunc archivi Regimontani, num.* 407, *ex parte exaratus fuit ab ipso Marienwerder, ex parte etiam a canonico Kalis. Secundus, sæculi XV exeuntis, in bibliotheca Dantiscensis ecclesiæ Deiparæ servatur, num.* 259 (1). *Tertius est inter codices theologicos regiæ bibliothecæ Berolinensis, num.* 207; *quartus in Vratislaviensi universitate. Fallit autem studiosissimum horum inquisitorem* (2), *quod iis annumeranda putat codicem Bruxellensem* 8629-8639, *Coloniensem* 214, *et Bodecense Passionale: illi enim agunt de Dorothea virgine et martyre, hoc vero de nostra* Dorothea, *sed magnum Joannis opus non continet. Statuere non ausim utrum eædem sint necne Vitæ quas passim exstitisse video : videlicet in bibliotheca Argentinensi* Dorotheæ de Pruzia vita et honesta conversatio (3) ; *in Norimbergensi monasterio S. Ægidii,* Vita Dorothee virginis de Prusia (4) ; *item Lipsiæ* (5). *Dubitari autem non potest, opinor, de codicibus circa quos anno* 1459 Vincentius prior Cartusiæ Axpacensis in Austria *scribebat ad* Joannem de Weylhaim, professum in Mellico (6) : B Duos libros de ipsa [Dorothea] habemus, qui ambo sunt apud vos. Primus est Septililium ; secundus Legenda ipsius, quæ in duplo tantum vel plus, quam primum, continet de scriptura. Tertium de Festis nunquam vidi. *Marienwerderi opus significare videtur J. Gamans, quum ex Moguntino collegio Societatis Jesu scribit ad Danielem Papebrochium* (7) : Vitam S. Dorotheæ a Prussia Friburgensem habeo,.... Friburgi transcriptam, quæ Bambergæ cum revelationibus ejusdem, indidem item descriptis,.... hæret in cubiculo R. P. Rectoris; *et alia epistola:* Codex ipse inscriptus erat : Vita et visiones S. Dorotheæ de Prussia: et quidem illa præcedebat, hæ sequebantur, quamplurimis foliis, ut ambæ simul essent crassæ facile duos digitos. *Quod volumen addit jam se nuspiam reperire, et idcirco pro perdito habere.*

libro de Festis

15 *Paulo post confectam Vitam scribi cœptus est* Liber de Festis *seu* de Sanctis, *seu* de Festis SS. *aut* Apparitionibus, *seu* de Festis domine Dorothee: *quem habent tum Berolinensis codex* C *supra indicatus* (8), *tum codex Dantiscensis ecclesiæ B.M. V., num.* 260, *finitus anno* 1457, *cujus inscriptio libri rationem indicat :* Continentur in isto libro primo vita beate Dorothee incluse [*hæc Vita frustra ibi quæritur*]... et apariciones ei facte per Jhesum sponsum ejusdem et per Mariam Virginem... et per aliquos sanctos et sanctas secundum ordinem ibi notatos. *Et in extremo prologo :* Accipiantur ergo pro grato munere primo festa Domini nostri Jesu Christi redemptoris, cum festis sanctissime ejusdem Domini genitricis ; post hoc aliquorum sanctorum festa sunt suo ordine exarata (9). *Cave tamen putes omnia literis fuisse mandata:* In his, *ait auctor*, sicut et in prioribus valde multa relatione digna silentio sunt tecta, eo quod Dominus aliquando D præterita non resuscitavit, et sic aliquando præsentia, dum alia scribebantur, exprimere non docuit vel non jussit. Multa etiam de ejus ore iteratis vicibus sunt scripta, quæ tamen non sunt inserta huic operi neque priori,... ne *videlicet* nimia prolixitas legentibus generet fastidium (10).

et Septililio:

16 *Ut mirabilia quæ* B. Dorotheæ *contigerant plenius exponeret et approbaret, eorumque cum sacra Scriptura et Patribus convenientiam planam faceret, tertium volumen molitus est confessarius. De quo ipse in prologo infra edendo :* Septem tractatus, *ait*, hic secundum suum ordinem collocati... unum constituunt librum, quem nomino Septililium, quia in eo exprimuntur septem gratiæ... Dorotheæ eminenter concessæ, quæ per lilii triplicem virtutem interiorem et quadruplicem dispositionem exteriorem convenienter designantur (11). *Hujus elaborati operis plura exarata sunt exempla. Quod olim in Axpacensi Cartusia servabatur (cfr. supra num.* 14*), jam videtur esse bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis cod.* 1265, *sæculi XV : in quo scriptum fuit :* Cartusiæ Aggspacensis. Septililium S. Dorotheæ cum prologo. *Ubi* E *e* septem sectionibus .. sex priores latine et septima germanice conscriptæ sunt (12).

quo etiam exhibentur B. Dorotheæ *confessiones.*

17 *In hac septima de confessionibus* B. Dorotheæ *agitur, de quibus biographus :* Post hoc docuit Dominus eam confiteri sub conditione de damnis sibi a diabolo illatis, *et quarum, ipso teste,* multæ ab ejus ore conscriptæ... in suo vulgari sc. Theutonico sunt relictæ ; *scilicet in viginti unum capitula digestæ* (13). *Quæ sola et separatim occurrunt in codice* 367 *Heidelbergensi; at prorsus desunt in codice Dantiscensis ecclesiæ Deiparæ* 231, *ubi dumtaxat* sectiones latine conscriptæ *exstant. Partes Septililii reperiuntur in codice Regimontani archivi* 207 (14) *et in codice Dantiscensi* 26. *Nescio num conservatum fuerit exemplar Cisterciensis cœnobii Ossecensis, a Balbino memoratum* (15) *hisce verbis :* Admirabiles visiones et raptus Ven. D. Dorotheæ... Sunt autem omnia lectu dignissima... Appellatur autem hic liber Septililium. *Hujus lucubrationis, numquam hactenus ex toto typis mandatæ, capitula quædam excudit recens Vitæ Germanicæ editor* (16), *et aliquanto* F *plura ven. presbyter Franciscus Hipler. Qui videlicet ex codd. Vindobonensi et Heidelbergensi modo citatis, accurate descripsit confessiones Germanicas* B. Dorotheæ (17). *Nos quoque nonnulla Septililii loca cum lectore in Appendice communicabimus, laudatos auctores secuti. Quæ in eo et in libro de Festis exponuntur, infra propius intuebimur, cum beatæ inclusæ visiones, prophetias, aliaque charismata attingemus. Interim de reliquis ejus Vitis.*

Mox prodiit Vita Germanica,

18 *Quoniam maxime oportebat latius permanarent tantæ virtutes, earumque expositio a laicis etiam legi posset, eam vernaculo sermone expressit indefessus ille Joannes, sed oratione*

(1) A. Potthast, Bibl. hist. medii ævi, Supplem., pag. 140.— (2) Hipler, pag. 260. — (3) Haenel, Catal. mss., col. 451.—(4) Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit, tom VI, ann. 1859, pag. 205 et seq.— (5) Cfr. Hipler, pag 260.— (6) B. Pez, Thesaurus anecdt. noviss., tom. VI, part. III, pag. 333 ; cfr. pag. 327.— (7) Reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 8926. —(8) Cfr. num. 14.— (9) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 185 et 367.— (10) Liber de Festis, prologus.— (11) Cfr. inf., in Append.—(12) Tabulæ codd. mss. præter græcos bibl. Palat. Vindobon., tom. I, pag. 211, cod. 1265.—(13) Tract. VII, cap. 7 et seqq. — (14) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 185. – (15) Bohemia docta, pars III, pag. 303.—(16) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 360 et seqq. — (17) Die Beichten der seligen Dorothea von Montau, in Christliche Lehre in Ermland während des Mittelalters, pag. 67, Brunsberg. 1877. Cfr. Moriz Haupt, Zeitsch. für Deuts. Alterthum, tom. XIII, pag. 532.

AUCTORE R. D. B.

A *oratione auribus multitudinis accommodata, et iis omissis quæ imperiti vix intelligerent aut male interpretarentur. Quod et ipse confessus:* Hæc, *inquit*, et alia multa... non scribo, quorum plura scripsi in latino libro, in quo quæri possunt (1). *Ex his aliisque verbis apparet opus illud, quod Vitam Germanicam vocamus, a Joanne Marienwerder reapse fuisse compositum : quonam anno, non constat, sed, ut videtur, ante processum canonizationis anni* 1404 (2), *et certe inter annum* 1417, *quo mortuus est auctor, et annum* 1400 ; *cum ibi dicatur Agatha*, Dorotheæ *mater, post mariti obitum* (*anno* 1357), *viduam fuisse annos quadraginta quatuor* (3). *Postquam in prologo eos reprehendit qui narratis prodigiis fidem derogant, atque christianos ad legendum et credendum hortatus est, præmissa etiam oratione ad Deum, ut opus salutariter legeretur ; res in quatuor distribuit libros. Quartus excerptus est ex Septililio, reliqui ex magna Vita Latina, et ita quidem ut duo priores cum prima parte Vitæ Lindanæ congruant, servatis eisdem* B *capitulorum argumentis, eodem ordine et eodem fere numero. Itaque e latinis scriptionibus ea maxime libavit auctor quæ potius historica essent quam mystica. Addidit etiam nonnulla quæ in superioribus frustra quæsieris, ut mortem Agathæ* (4), *vexationes quibus* B. Dorothea *Gedani fuit exagitata* (5), *et alia paucula* (6).

bis excusa,

19 *Exstat hodieque illud literarum germanicarum monumentum vetus æque et præstans* (7), *in codice universitatis Regimontanæ* 1128 ; *cujus tamen folia plura perierunt* (8). *Secundum aliud exemplum editum fuit anno* 1492 Des leben der zeligen frawen Dorothee clewsenerynne in der thumkyrchen czu Marienwerdir des landes czu Prewszen. Constat, *sic ait Theodorus Lilienthal*, ex unico, ut vocant, alphabeto et sex plagulis, in forma octava minori. In pagina tituli reversa conspicitur Dorotheæ effigies (9). Præfationem excipit synopsis contentorum, secundum ordinem librorum et capitum. Deinde ipsa sequitur Vita ; in fine libri vero sequentia leguntur verba : Hy endet sich das C leben der zeligin frawen Dorothee clewsenerinne czu Marienwerder im thume des stiffts Pomesan im Lande czu Preuszen. Gedruckt unde volendit in der stat Marienborck durch mich Jacop Karweysze Goltsmyd. Den dingstag noch Gregory alsz man tzelete MCCCC unde CXII *. Lob sey Gote. *Ex codice Regimontano et ex unico exemplari excuso quod notum sit (bibliothecæ Petropolitanæ) Vitam magna diligentia edidit Maximilianus Töppen* (10).

* *lege* XCII

et anno 1404 *scriptum breve latinum.*

20 *Neque illa ultima fuit sanctæ inclusæ laudatio. Quum enim anno* 1404 *legati pontificii qui, ut infra narrabimus, in ejus virtutes et miracula inquirebant, re imperfecta discedere deberent, Rymann et Marienwerder obtulerunt pro se quisque scriptum, quod, si ante resumptam causam ipsi morerentur, esset instar testimonii ore dicti. Prior libellum suum postea repetiit. De altero hæc in processu :* Frater Joannes Marienwerder... interrogatus de fama sanctitatis, vita et miraculis,... pro responsione obtulit unum libellum papireum, in quo scripta erant vita prædictæ dominæ Dorotheæ, virtutes et miracula aliqua, asserens juramento suo quod scripta in dicto libello puram continerent veritatem, et ea se vidisse et audivisse, et præsentem fuisse secundum moderamen in libello expressum. *Quæcumque in hoc libello, anno* 1404 *confecto et die* 27 *junii ejusdem anni oblato, referuntur, ex superioribus libris latinis excerpsit auctor, additis dumtaxat miraculis et fama sanctitatis. Cæterum noluit in rerum tenuitatem descendere, neque omnia ordine persequi; sed ea tantum quæ in processu canonizationis majoris essent ponderis. Brevis hæc scriptio, in quadraginta et octo capitula divisa, typis excusa fuit ab Adriano de Linda et Vitæ* B. Dorotheæ *adjecta* (11). *Quam in illustranda Vita eo frequentius citandam duximus, quod ejus auctor in processu canoniza-* E *tionis asseruit* juramento suo, quod scripta... puram continerent veritatem.

Aliæ exaratæ sunt Vitæ,

21 *Præter Joannem Marienwerder, cujus tractatus primum in præsenti re fontem historicum diximus, alii etiam de* B. Dorothea *paulo post obitum scripserunt, et imprimis alter ejus confessarius, Joannes Rymann de Christburg. Qui magister artium factus est anno* 1382 *in universitate Pragensi, anno* 1387 *doctor juris ecclesiastici, anno* 1388 *præpositus capituli Pomesaniensis, in quo canonicus erat ab anno* 1379 (12). *Tantam habebat opinionem doctrinæ, prudentiæ et sanctimoniæ, ut eum magister generalis Ordinis Teutonici ab anno* 1393 voluerit habere secum propter consilia (13), *et anno* 1409 *Pomesaniensis episcopus fuerit creatus* (14). *Ad annum* 1417, *quo mortuus est, eum laudibus extollit coævus historicus, Joannis de Posilge continuator* (15). *Is itaque* B. Dorotheæ *perstudiosus, non solum in ejus confessionibus et revelationibus excipiendis Joannem Marienwerder multum adjuvit, sed suo quoque nomine anno* 1404 *libel-* F *lum de virtutibus ejus protulit. Quem omnino perditum existimant diligentissimi hujus rei indagatores* (16). *Exstant saltem testimonia ab eo in causa canonizationis dicta. In quam adeo incubuit, ut testamento suo legaverit* pro ecclesia pannum.. cum 200 florenis Ungaricalibus vel equivalentibus pro negocio canonizacionis matris et domine Dorothee (17). *Paulo postquam hæc scripsit, mortuus est, et sepultus in crypta in qua* B. Dorothea *jacebat, ut legimus in publico instrumento anni* 1417 : In capella venerabilis domine et matris Dorothee ecclesie kathedralis Pomezaniensis... Johannes secundus episcopus.. ecclesiastice est traditus sepulture (18).

(1) Vita Germanica, lib. IV, part. I, in Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 334. — (2) Cfr. Hipler, pag. 283.— (3) Vita Germ., lib. I, cap. 2. — (4) Ibid. — (5) Ibid., lib. II, cap. 26. — (6) Ibid., cap. 12. — (7) Cfr. Hipler, pag. 278 et seqq. — (8) Steffenhagen, Catal. codd. mss. bibl. Regimontanæ, fasciculus II, pag. 19. Cfr. Die Deutschen Handsch. der K. Hof. und Staatsbibl. zu München, part. I, pag. 126, cod. 750, Monaci 1866. — (9) Hist. B. Dorotheæ, Pruss. patronæ, pag. 3, Dantisci 1742.—(10) Scriptt. rerum Pruss., tom.II, pag. 197 ; cfr.pag.187 et seq., 350.— (11) Vita magnæ beatæ Dorotheæ, part II, pag.125 et seqq. — (12) Cfr. Monum. univers. Pragensis, tom. I, pag. 208, tom. II, pag. 3 et 13. Scriptt. Prussiæ, tom. V, pag. 400.— (13) Cod. dipl. Prussiæ, tom.V, pag. 56. Cfr. Hipler, pag. 208, 226, 290. — (14) Johann's von Posilge Chronik des Landes Preussen fortgesetzt, Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 298. — (15) Ibid., pag. 370. Cfr. O. Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, pag. 183 et seqq. — (16) Cfr. Hipler, pag. 254. Supra, num. 7 et 20.—(17) Apud Scriptt. Pruss., tom.V, pag. 403.— (18) Ibid., pag. 402.—

Exstant

quarum una

22 *Exstant in bibliotheca regia Bruxellensi*(1) *duæ aliæ Vitæ mss.: quarum alteram ex codice Cartusiani monasterii Coloniensis, alteram ex codice Augustiniani cœnobii Bodecensis in diœcesi Paderbornensi, Bollandianis* (2) *describendam olim curavit noster Joannes Gamansius. De priore nihil dicendum, quum sit summarium posterioris. Hanc omnium Vitarum* B. Dorotheæ *antiquissimam arbitramur. Id certe indicare videtur auctor, exponens quo pacto sua narratio avide fuerit postulata a popularibus* volentibus scire, *ait,* mirabilia, gratiosa ac salutifera opera et beneficia, quæ Dominus Deus per famulam suam dominam Dorotheam reclusam dignatus est operari : ex quibus aliqui desiderantes spiritualiter refici, murmurant contra me : qui nondum sunt refecti, causam dilationis ignorantes, meam incusant imperitiam aut tarditatem in præparatione cibi tam salubriter desiderati. Compati tamen mihi dignentur, et eorum cesset querela, supportantes insipientiam et inexperientiam circa tantæ materiæ difficultatem et raritatem, necnon morositatem sufferentes circa materiarum et occupationum B extrinsecus multiplicitatem. *Quæ sane, quamvis similia scriptores Vitarum sanctorum in prologis de sua imperitia non raro dicant, essent plane absurda, si jam antea* B. Dorothea *biographum nacta fuisset. Sed quid multa? Hanc scriptionem non plus anno post mortem beatæ inclusæ fuisse confectam, ex ipsis auctoris verbis colligitur, quippe qui num.* 17 *dicat :* Anno præterito, per totam hiemem, in qua erat frigoris magna excellentia, propter quod multi homines interierunt; ipsa tamen sancta frigoris læsione fuit præservata. *Quod in aliis quoque Vitis narratur, sed ut factum, non* anno præterito, *verum* per ultimam vitæ hiemem (3).

confecta videtur anno 1395,

23 *Nescio num hæc satis attenderit clarissimus Maximilianus Töppen, quum de Bruxellensi apographo pronuntiarit : Quoniam anno* 1638 *a Patre J. Gamans ad Bollandianos missus fuit,* sequitur libellum ante annum 1638 confectum fuisse : posset tamen esse sæculi XV vel XVI (apographa ipsa ad sæculum XVII referenda). Eum ex amplioribus scriptis fuisse excerptum, eo comprobatur quod has similesque habet sententias : « Quod nulla verborum copia, C licet plurima sint scripta, poterat enarrari » (*ubi perperam legit clar. auctor* poterat, *loco* poterunt)... « audivit multoties secreta, quorum aliqua scripta sunt, etc. » Quæ in priore parte continentur omnino referunt Johannis Marienwerder narrationes ; quæ in altera, Acta canonizationis et præcipue articulos tertio datos (4), *apud Lindam* (5) *excusos. Sed plurimum abest ut satis nobis persuasum sit. Nonne videlicet his* antea scriptis *(de quibus auctor noster alio loco :* multo tamen plura, *inquit,* ab ore ejus sunt scripta) *significari possunt ea quæ viva* B. Dorothea *et ipsa dictante literis mandata fuerant? Nonne hanc interpretationem suadet prologus? Ubi dicit auctor nondum confectum esse* opus illud conscribendum de vita et magnificis beneficiis ac salutaribus doctrinis... dominæ D Dorotheæ factis et revelatis, *sed se interim* aliquid de prædictis summatim collegisse... *Verum id rem profligat, quod jam in literis anni* 1395 *occurrunt objecta nobis verba* audivit *etc.* (6).

et Romam missa

24 *Neque magis nos a sententia deterret, quod plura scriptionis loca etiam in Vita Latina et præsertim in articulis qui bullæ anni* 1404 *sunt annexi, occurrunt* (7). *Re enim examinata, credibile videtur, ex primis et brevissimis biographi notationibus, alias conservatas fuisse in scriptis posterioribus, alias vero multum amplificatas. Immo non inepte putares opusculum illud cum aliis Romam perlatum esse, atque adhibitum ab Ordinis Teutonici procuratore, quum* articulos *fecit* super quibus petebat testes recipi et admitti *atque interrogari*(8). *Sane anno* 1395 *ad Bonifacium IX scribebatur a confessariis :* Videat Sanctitas Vestra libellum vite ejus contextum sub paucissimis verbis de valde multis, quem procurator Ordinis generalis S. V. præsentabit; *item a Conrado de Jungingen, Ordinis Teutonici magistro, et a Prussiæ episcopis :* Que omnia in libello de Vita ejus apparebunt (9). *Non fuit hic* libellus *magna* E *Vita Latina, neque (sic etiam Hipler et Töppen) Vita Lindana, neque alia ex superioribus quævis* (10): *quidni igitur nostra brevissima scriptio? Quæ quum et* paucissimis verbis *constet, et jam anno* 1395 *confecta dici possit, jure conjicimus eam, paulo post* Dorotheæ *obitum, episcopo aut magistro Ordinis oblatam, statim descriptam esse atque ad Urbem missam.*

ad Bonifacium IX,

25 *Atque illud notandum, quo sententia egregie firmatur :* libellus Vite a procuratore Ordinis *summo pontifici oblatus similis fuerit oportet, ut videtur ven. viro Hipler* (11), *literis eodem tempore ad hunc procuratorem delatis, in quibus beatæ feminæ vita quasi primis lineis designatur : quæ nunc in archivi Regimontani Miscellaneis fol.* 60-63 *exstant et parte aliqua editæ sunt in Codice diplomatico Prussico. Jam vero quantopere cum his codex noster conveniat, in promptu est. Plura quidem continet, sed quæcumque de* B. Dorothea *in epistola traduntur, ad literam et eodem ordine leges in Vita ms., quemadmodum singulis locis indicabimus. Et ut hic jam nonnulla proferam :* Sane ipsa de honestis parentibus F orta, *etc.* Ipsa siquidem non solum ori suo et corpori abstraxit delectabilia... Dorotheæ etiam Dominus Jhesus... vulnera sua dupliciter impressit... tamquam præclara monilia arræ desponsationis *etc.* Cum ardore caritatis delectabatur videre dominicum Corpus *etc.* Ad Corpus dominicum frequenter percipiendum fuit spirituali esurie tam ferventer accensa *etc., et quæ sequuntur omnia, ad verbum eadem sunt in utraque scriptione* (12). *Cæterum ex iis locis quædam etiam recurrunt, ut jam indicavimus, in Processu canonizationis. Sed eadem similitudo deprehenditur inter hunc et epistolam anni* 1395 *modo laudatam, et sicuti nemo propterea dicet antiquiorem esse Processum quam literas, ita nullo jure colligitur Vitam ms. post processum esse confectam.*

(1) Cod. 8926. — (2) Cfr. Chronicon monasterii Bödecensis, pag. 118, Monaci 1731. — (3) Cfr. Vita Latina, lib. V, cap. 23. Vita Germ., lib. III, cap. 13. — (4) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 191 et seq. — (5) Part. II, pag. 22 et seqq. — (6) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 83. — (7) Cfr. Linda, part. I, cap. 87 ; part. II, pag. 24, num. 5 et 6, pag. 30 et seqq., num. 21, 22, 23, 24, etc. Cfr. infra, num. 27. — (8) Linda, part. II, pag. 11. — (9) J. Voigt, Geschichte Preussens, tom. V, pag. 678 et seqq. — (10) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 187. Hipler, pag. 252 et 255. — (11) Op. cit., pag. 252. — (12) Cfr. Voigt, Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 82 et seq. Voigt, Geschichte Preuss., tom. V, pag. 667 et seq.

Hujus

auctore forsan J. Marienwerder.

26 *Hujus Vitæ brevis auctorem fuisse Joannem Marienwerder credere libet. Non solum enim cum iis quæ certe scripsit et quæ de eo comperta habemus, congruit, sed in eum maxime cadit prologus; qui quomodo alii melius convenire possit, equidem non video :* Aliqui desiderantes spiritualiter refici *narratione virtutum* B. Dorotheæ, murmurant contra me *(quem scilicet norunt ejus confessiones et revelationes literis custodire), sed recordentur mearum* occupationum extrinsecus multiplicitatem *(quod merito, ut jam indicavimus, de se dicere poterat Joannes).* Utinam posset opus illud conscribendum...cito consummari... O quam libenter hoc facerem!... *Orent pro me omnes ut possim librum rite conficere! Interea* aliquid de prædictis summatim collegi. *Neminem potius hæc decet oratio, quam qui, plurima de* B. Dorothea *sciens et scripto conservans, ea aliquando ordinare et edere meditabatur.*

Exstat etiam Processus canonizationis.

27 *Gradum facimus ad tertiam scriptionum classem quibus* B. Dorotheæ *vita illustrari potest, Acta processus canonizationis: qui, ut* B *in historia cultus declarabimus, inceptus fuit, mandante Bonifacio IX, Romano pontifice, decem annis post mortem beatæ viduæ, id est anno* 1404. *Continetur illius exemplar codice ms. regiæ bibliothecæ Regimontanæ anni* 1486 (1). *Inscribitur autem* (2): Processus in causa canonizationis, remissionis receptionisque et examinationis testium, super miraculis, vita et moribus beatæ Dorotheæ, in ecclesia Pomezaniensi reclusæ. *Inter testes plus ducentos et sexaginta tunc adhibitos, occurrunt tres sanctæ feminæ confessarii, viri docti et prudentes; episcopus Pomesaniensis multique ex ejus canonicis; magister generalis Ordinis Teutonici, atque alii noti homines. Quorum testimoniis non solum confirmantur quæ de beata femina a biographis fuerunt scripta, sed innotuerunt etiam multa miracula ejus intercessione patrata. Codicis quo hæc exhibentur, paginas* 1-49 *et* 301-319 (3) *descripsit Joannes Thaddæus Kober, archipresbyter Frauenburgensis : cujus apographum (nunc Elbingensis ecclesiæ S. Nicolai) excudendum curavit Andreas Adrianus de Linda, atque Vitæ* B. Do- C rotheæ *adjiciendum* (4). *Impressa ibi sunt, præter literas apostolicas Bonifacii IX et Innocentii VIII, testimonia aliquot testium,* scriptum per magistrum Joannem Marienwerder productum (5), *atque rotulus de quo hæc Bonifacius IX:* De fama vitæ memoratæ Dorotheæ *etc.* a testibus omni... exceptione majoribus, exacte, diligenter et prudenter secundum articulos et interrogatoria, quæ sub bulla nostra mittimus interclusa, inquiratis (6), *trifariam dispertita. Sunt enim* Articuli dati primo *viginti,* articuli secundo dati, *iterum viginti; denique articuli* tertio dati *centum quadraginta novem : quos* Petrus de Wormdith procurator procuratorio nomine... episcopi et capituli Pomezaniensis *confecit* (7). *Aliquas partes processus et multa quæ huc pertinent scripta* (8), *plures auctores ediderunt* (9).

AUCTORE R. D. B.

Vitam quoque scripserunt Grunau, M. Baronius,

28 *Superest ut quæ sæculo XVI et sequentibus circa Quidzinensem inclusam vulgata fuerunt, recenseamus. In Chronico suo Prussiæ, anno circa* 1520 *confecto, plura de ea tradidit Simon Grunau* (10), *quæ in antiquis Vitis non reperies, imo quæ iis contradicunt. Simonem secutus est Leo in Historia Prussiæ Brunsbergæ. Coloniæ anno* 1605 *a Petro Overradio* (11) *et Cracoviæ anno* 1609 *a Basilio Skalski exierunt* Icones et miracula sanctorum Poloniæ, auctore Martino Baronio Polono, *ubi (fol. 47 in altera editione) apparet* Vita B. Dorotheæ, viduæ, Pruthenæ, ex ecclesiæ parochialis Marieburgensis antiquissimis monimentis desumpta. *Quam misit ad decessores nostros Fredericus Szembek, pristinæ nostræ Societatis præclarus presbyter. Hodie servatur in bibliotheca regia Bruxellensi* (12), *eique jam olim fuit adscriptum eam* ante annos ducentos a Nicolao canonico Pomezaniæ ejus confessario scriptam *fuisse : sed gratuito, ut opinor. In hac Vita brevi* E *nulla miracula narrantur a* B. Dorothea *post obitum patrata, sed tantum dicitur :* Ad cujus sepulchrum multi obsessi a dæmonibus liberati plurimaque alia miracula ad ejus invocationem consecuta. *Quædam etiam ibi referuntur quæ videntur dubia, ut post declarabimus. Opusculum integrum in suos Annales ecclesiasticos transtulit Bzovius* (13), *et parte aliqua etiam Raynaldus* (14).

F. Szembek,

29 *Paulo post scribere cœpit Fredericus Szembek : qui quam bene meritus sit de historia ecclesiastica Prussiæ, inter omnes constat. Certe, eo teste, anno* 1637 absoluta *fuit quædam* festivitas *in sanctæ viduæ honorem* (15) distributione Vitæ ejus : *quæ nunc perdita videtur. Sed anno* 1621 *ipse Szembek polonice edidit* Antiquam Prussiæ patronam, Dorotheam de Prussia, *et anno* 1638 (16) *Thoruni* Vitam S. Dorotheæ, viduæ, patronæ Borussiæ, et S. Juttæ Brunsvicensis, *etc.: quæ iterum excusa fuit anno* 1699. *Anno itidem* 1638 *et rursus* 1699 *prodiit Thoruni latine* Vita magnæ S. Dorotheæ, Pruthenæ, viduæ, patronæ non solum viventium sed et vita F functorum. *Demum exiit (anno* 1637, *ut ad nos clar. Hipler scripsit) polonicum opus :* Imago clara præparationis christianæ ad felicem mortem... id est laudabilis S. Dorotheæ Borussæ viduæ... quæ in cathedrali diœcesis Pomesaniæ in urbe Kwidzin... reclusa... feliciter expiravit, fusius ac antea descripta et typis edita a P. Friderico Szembek S. J., Thoruni. *Quam scriptionem anno* 1681 *germanice expressit excuditque typis Olivensibus Thaddæus Kober, parochus Frauenburgensis* (17). *Quoniam non omnes libros hactenus prolatos vidimus, statuere non ausim utrum assentiendum sit*

(1) Steffenhagen, Catalogus codd. mss. biblioth. Regimontanæ, cod. 1241, fasciculus II, pag. 19. Cfr. Hipler, pag. 287. — (2) Cfr. Lilienthal, Hist. B. Dorotheæ, pag. 7. — (3) Steffenhagen, loc. cit. — (4) Part. II, pag. 1 ; cfr. supra, num. 8. — (5) Linda, part. II, pag. 125. — (6) Ibid., part. II, pag. 10. — (7) Ibid., pag. 22. Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 180. — (8) Cfr. Voigt, Codex dipl. Pruss., tom. V, pag. 74 et seqq. — (9) Hipler, pag. 251. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 202 et seqq. in notis. Lilienthal, pag. 8 et seqq. Voigt, Geschichte Preussens, tom. V, pag. 668 et seqq. — (10) Chronica des Landes Preussen, tract. IX, cap. II. Cfr. Steffenhagen, Cat. codd. mss. bibl. Regimontanæ, fascic. II, pag. 12, cod. 1550a et seqq. — (11) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 191 et seq. — (12) Cod. ms. 8926. — (13) Tom. XV, ad ann. 1399, num. XII, pag. 187. — (14) Ann. eccl. Baronii contin., ad ann. 1399, num. XXIV, pag. 62, Lucæ 1752. Cfr. Spond., Baronii contin., tom. I, ad ann. 1399, num. XIV, pag. 674. — (15) Cfr. infra, num. 77. — (16) Cfr. Lilienthal., pag. 12. — (17) De Backer, Bibl. des écrivains de la Compagnie de Jésus, tom. III, col. 1017 et seq., edit. 1876. Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 192.

Maximiliano Töppen, qui memorat dumtaxat Vitam quamdam polonicam annorum 1638 *et* 1698, *cum versione germanica anni* 1681 ; *an auctoribus recentioribus ex quibus operum seriem magna parte descripsimus : quamquam hi potius sequendi videntur.*

cujus opus latine reddidit A. Turschi,

30 *Vitam polonice editam a nostro Frederico Szembek in latinum vertere cœpit Adalbertus Turschi : cujus scriptio (ad annum usque* 1393 *pertingens seu priorem partem Vitæ* B. Dorotheæ *complexa) olim in musæo Bollandiano, nunc in regia bibliotheca Bruxellensi* (*ms.* 8926) *reposita est. Ita incipit :* Vita præclarissima S. Dorotheæ Borussæ viduæ, ex processu pro canonizatione illius facto, et manuscriptis veteribus archivi Cruci[g]erorum sive Ordinis Teuthonici ac ecclesiæ parochialis Margeburgensis in Pomezaniæ episcopatu, tum bibliothecæ arcis Heilizbergensis in episcopatu Varmiensi, monasterii Pelplinensis in episcopatu Pomeraniæ, cathedralis ecclesiæ Culmzensis in episcopatu Culmensi, ac historia vitæ ipsius a Joanne decano Pomeraniæ* confessario ejus mandato ipsius Christi Domini fusissime descripta, necnon alio sanctimoniæ

* *lege* Pomesaniæ

B illius compendio Margeburgi ante annos 146 typis impresso, historiographis etiam Prutenicis breviter collecta ; cujus etiam dignissimi nostri temporis scriptores, Bzovius Ord. Præd., in Annalibus, et Balingen Soc. Jesu in Ephemeride honorifice meminerunt. *Omnia documenta hic citata etiamnum exstare opinatur Franciscus Hipler* (1).

et, præter alios,

31 *Alia scriptio nobis innotuit ex epistola Gedani scripta die* 9 *maji* 1679 *a Patre Joanne Hansler Societatis Jesu ad Danielem Papebrochium* (2) : Excitata... multorum devotio est, initiumque factum a... Joanne Miczkowski, canonico Culmensi, archidiacono et officiali generali Pomesaniæ, parocho in Montoviis magnis, in imprimenda vita S. Dorotheæ viduæ, idiomate polonico ; cujus titulus latine expressus ita habet : Echo subterranea mirabilis audita in terris Prussiacis et adjacentibus finibus, patronæ S. Dorotheæ viduæ ; Montoviis magnis in Zulavia Marienburgensi nata, in templo Quidzinensi cathedrali Pomesaniæ voluntarie se lateribus obtinuit includi : ubi etiam post mortem sepulta, hactenus hæreticorum invidia in tene-

C bris occultata, *etc.*

T. Lilienthal.

32 *Denique, horum librorum multos sub oculis habens, edidit lutheranus Lilienthal dissertationem cum hac inscriptione :* Historia beatæ Dorotheæ Prussiæ patronæ fabulis variis maculata, quam e documentis mss. pariter ac impressis veritati historicæ restituit, notisque historico-criticis illustravit Theodorus Christophorus Lilienthal Art. Mag. Dantisci apud Georgium Marc. Knochium 1744. *Quod eruditum opus Lilienthal vesania hæretica passim aspersit, et vere mirandum est eum tantum laboris insumpsisse ut Acta quæ magnam partem fabulosa existimat, commentariis augeret et illustraret. Multis autem erroribus implicatur, quorum aliqui hinc orti sunt, quod opera Marienwerderi antiquissima eorumque cum posterioribus Vitis cognationem non expendit. Sin aliter,* scripta Dorotheam D ejusque vitam, revelationes et miracula spectantia *non in hunc modum enumerasset* (3) :

« *Liber* de amore, latine a confessionario compositus.

Liber Revelationum B. Dorotheæ, *a magistro Johanne Marienwerder et magistro Bertrando præposito ecclesiæ Pomesaniensis, scriptus. In quo libro* peculiaris *est* tractatus de caritate inebriante.

Liber Vitæ B. Dorotheæ. *Hæc Vita sine dubio differt a Germanica.*

Libellus Septililium *vocatus ; qui in Processu canonizationis ipsi* B. Dorotheæ *tribuitur.*

Liber de effectibus sacramenti.

Libri II de Vita et Revelationibus sanctorum, *etc.* »

Hæc sumpta fuerunt ex Actis Processus, ubi legitur : Arnoldus procurator prædictus ipsis dominis commissariis septem volumina, duo de vita et revelationibus sanctorum ipsius dominæ Dorotheæ, et alia quinque de miraculis conscripta, exhibuit et ostendit, petens ut de eis saltem mentio fieret apud acta præsentis causæ (4). *Hoc volumine de* Revelationibus *significatur* Liber de Festis ; *Libro vero* de effectibus E sacramenti *pars quædam Septililii aut Vitæ Lindanæ. Nomina illa vidit Lilienthal in Processu canonizationis ; ex quo etiam nonnulla descripsit. Sed quum, lectore non monito, interdum voces et integras sententias mutaverit aut omiserit* (5), *haud magnum usum præbent excerpta.*

Duas Vitas priores edemus.

33 *Ex recensitis* B. Dorotheæ *Vitis illa imprimis edi postulat, quæ, anno post mortem, ut videtur, scripta, numquam hactenus in publicum prodiit* (6). *Hanc tamen, quia perbrevis est, neque narrata in suum quæque tempus referuntur, excipiet multo longior Vita, ex codice Vaticano* 4934 *descripta et collata cum editione Lindana* (7). *Ubi reperies quidquid historicum nosse maxime interest, iisdem plerumque verbis atque in magna Vita Latina. In hac multa insuper theologiæ mysticæ documenta, pia colloquia animæ cum Deo, revelationes et cætera hujusmodi, uberrime exponuntur. Grande illud Joannis Marienwerder opus, cujus translatio Germanica omnibus F præsto est* (8), *non totum in præsenti edetur, sed multa ex eo libamus, sive in Commentario et in Annotationibus, sive in Appendice cum lectore communicanda, quo auctoris scribendi ratio melius appareat et ipsa* B. Dorotheæ *Vita plenius illustretur. Septililium, librum de Festis et Processum canonizationis eadem ratione excerpemus. Plurimum etiam utemur scripto a Joanne Marienwerder legatis pontificiis anno* 1404 *oblato et processui intexto* (9) : *quod secundum editionem Lindanam proferemus. Septililium vero e codice Vindobonensi, Apparitiones e Dantiscensi, Vita Latina ex Regimontano* (10) *maxima parte descripta sunt a docto et venerabili viro Francisco Hipler, qui nobis apographa humanissime commodavit.*

(1) Op. cit., pag. 251.— (2) Reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 8926. — (3) Hist. B. Dorotheæ, pag. 15 et seq. — (4) Process., pag. 358. Hipler, pag. 286. — (5) Cfr. Testimonium Conradi de Jungingen in process. canon., Lilienthal, Hist. B. Doroth., pag. 72. Linda, part. II, pag. 94 et seq. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 654 et seq. — (6) Cfr. supra, num. 22. — (7) Ibid., num. 10. — (8) Ibid., num. 18 et seq.— (9) Ibid., num. 20.—(10) Cfr. ibid., num. 14 et seqq.

§ II.

A

AUCTORE R. D. B.

§ II. Summarium vitæ B. Dorotheæ. Ejus natales, matrimonium et pia itinera. Fit inclusa. Ejus obitus.

B. Dorothea, *anno* 1347 *Quas virtutes coluerit* B. Dorothea, *in historiis mox edendis copiose narratur. Sed ut lector ferme ab initio totius vitæ conspectum habeat, præcipua ejus gesta hoc loco indicare, et simul dubia quædam expedire operæ pretium erit. Omnes consentiunt eam esse natam mense februario, sed quonam anno, disputant. Placet Martino Baronio* (1) *annus* 1334 (2), *Theodoro Lilienthal* 1336, *nostro vero Szembek et aliis multis* 1347; *quem etiam Vitæ antiquissimæ exhibent. In ea enim quam omnium primam existimamus, mortua dicitur* B. Dorothea *die* 25 *junii, anno* 1394, *ætatis suæ quadragesimo octavo. Idem ex Vita Lindana, ex Latina et ex Germanica planum fiet: ibi fertur nupsisse quum annum ageret decimum septimum, et marito fuisse orbatam anno* 1390, *postquam annos viginti sex et dimidium cum ipso vixerit. Insuper beneficio cœlesti aucta legitur mense januario, anno ætatis suæ trigesimo nono, ante mortem decimo : obiit autem anno* 1394 (3). *Ob has et similes rationes natales omnino referendi sunt ad annum* 1347. *Hic vero et in universa temporum notatione ideo erravit Lilienthal, quod beatam feminam putavit per annos triginta sex cum dimidio in matrimonio fuisse, quamvis ipse alio loco recte scribat annos sex et viginti cum sex mensibus* (4).

B

piis parentibus nata, 35 *Jam de familia et conditione. Nata est Dei serva in pago Montaviensi haud procul Mariæburgo, Prussiæ oppido, parentibus Wilhelmo Swartz et Agatha, piis iisque valde honestis agricolis* (5). *In Processu canonizationis* B. Dorotheæ *pater dicitur Batavus. Eo minus mirandum est eum venisse ad plagas maris Baltici, ibique in matrimonium ivisse, quod illic, ut notum est, linguam ferme eamdem ac in Batavia incolæ usurpabant; et Culmia Gedanumque, a quibus Montovium non ita multum distabat, non secus atque Arnhemium, Daventria, Noviomagum aliaque Neerlandiæ septentrionalis loca, urbes erant hanseaticæ, quæ proinde frequenti inter se commercio utebantur* (6). *Wilhelmum Swartzium testatur Joannes Marienwerder in causa beatificationis* (7) *fuisse* honorabilem virum *et ex Agatha, pientissima femina, quatuor filios et quinque filias habuisse. Fuit* B. Dorothea *liberorum septima, baptizata VIII idus februarii, juxta alios VI idus ejusdem mensis* (8). *Sed hic error est : legimus enim in Vitæ Germanicæ libro I, cap.* 2 : Baptismus contigit die S. Dorotheæ, *a qua scilicet sancta nostra nomen duxit,* post Purificationem B. M. V., *seu die* 6 *februarii : ut mirum non sit in Vitis latinis scriptum fuisse VI idus februarii* (9). *Wilhelmus mortuus est ante uxorem, anno* 1357; *quæ et ipsa omnis carnis viam ingressa dicitur septem annis post* B. Dorotheam, *anno* 1401 (10). *Cujus sancta filia* cum jam a multis procata fuisset, per fratrem ejus seniorem fuit cuidam manu artifici *(Adalberto nomine),* viro honesto et maturo et in genere suo diviti, promissa ; *et* postmodum secundum Ecclesiæ ritum matrimonio *juncta :* in quem tamen timore Domini, non attracta libidine, consensit ; et perducta ad domum sponsi sui, quæ erat in oppido Gdanczg Vladislaviensis diœcesis (11), et peractis nuptiarum solemnitatibus, non solum per tres noctes, sed per plures sequentes, permansit intacta, nulla libidinis macula aut ardore infecta (12). *Tunc agebat annum decimum septimum.*

C

nubit Adalberto. 36 *Post hoc matrimonium nati sunt novem liberi : ex quibus dumtaxat filia matrem vita superavit, quæ* monasterium Ordinis Benedictini ingressa, adhuc anno 1404 in vivis fuit. Filii vero ad unum omnes intra duodecim septimanas peste absumpti *feruntur* (13). Audivit *quoque Joannes Marienwerder* (14), *beatæ viduæ confessarius,* a felici Dorothea pluries, quod quando ipsa fuit tradita marito, quod permansit ob castitatis amorem ultra decem dies incognita viro, et postea multoties a conceptione filii unius permansit iterum incognita viro usque ad conceptionem alterius ; post nativitatem vero ultimæ filiæ, bene per decem annos mutuam servarunt continentiam usque ad finem matrimonii [*id est ad annum* 1390 (15), *emortualem Adalberti*], ad honorem Dei. *Viri pietas a biographis non semel laudatur. Nihilominus matrimonium aliquando fuit nubilum, ut scribit auctor Vitæ a Linda excusæ : scilicet pace turbata, sancta mulier opprobriis et verberibus aliisque hujusmodi injuriis a marito suo afflictata fuit. Cave tamen putes Adalbertum vitiis fuisse deditum : videtur vir irritabilis et violentus, maritus, ut ait Szembek, phantasticus, ægre tulisse uxoris suæ pietatem eximiam, et incredibilem vitæ asperitatem* (16).

E

Suscipiunt simul pia itinera. 37 *Verum ambo, circa festa Pentecostes anni* 1384, *quum jam omnes liberi præter filiolam animam exhalassent, pium iter, de quo in ipsa Vita infra edenda, ad basilicam Deiparæ Aquisgranensem et ad sacellum ejusdem B. Mariæ Virginis* apud Eremitas in Vinsterwaldt, *susceperunt, unica* filia sua amicis plus specialiter commendata, domo et rebus venditis et distractis; quatenus, seclusis vanitatibus sæculi, Domino liberius deservirent (17). *Gedanum circa festum S. Martini reversi sunt* (18). *Anno sequenti ad idem iter circa festum S. Laurentii, assumpta secum filia, se accinxerunt* (19). *Gedanum regressi sunt mense circiter februario anni* 1387. *Exeunte anno* 1389 B. Dorothea *sola Romam peregrinata est, indulgentias jubilæi anni* 1390 *obtentura.*

(1) Icones, pag. 47. — (2) Cfr. Bzovius, ad ann. 1399, num. XII. — (3) Vita Lind., cap. 21, 24, 56. Vita Lat., lib. II, cap. 27, 30 ; lib. III, cap. 1. Vita Germ., lib. I, cap. 21, 24, 30 ; lib. II, cap, 1, 26. — (4) Hist. B. Dor., pag. 27 ; cfr. pag. 30, 31, 58, 60.— (5) Vita Lind., cap. 2 ; Linda, part. II, pag. 17, 23. Cfr. infra, Vita I, cap. I, annot.— (6) Roux de Rochelle, Villes Anséatiques, pag. 58 et seqq. ; 378 et seqq. — (7) Linda, part. II, pag. 130 et seq. — (8) Ibid., part. I, pag. 2. — (9) Cfr. Vita Lat., lib. II, cap. 2.— (10) Cfr. supra, num. 13.— (11) Vita Lind., cap. 21. — (12) Linda, part. II, pag. 26.— (13) Lilienthal, pag. 31. — (14) Linda, part. II, pag. 143; cfr. ibid., part. I, pag. 25. — (15) Linda, part. II, pag. 25. — (16) Vita Lind., cap. 28 et 41. — (17) Cfr. ibid., cap. 31 et seq. —(18) Ibid., cap. 33. — (19) Ibid., cap. 41.

AUCTORE R. D. B.

Eo venit circa festum S. Lucæ, ibique piis exercitiis operam dedit usque ad Pascha anni 1390 (1), *ita tamen ut per septem hebdomades in Romano hospitio B. Mariæ Consolationis* (2) *ægra cubuerit* (3). *Domum per Coloniam Agrippinam repetiit. Interea maritus, qui ea multo provectior erat annis, mortuus est* (4). *Quem ad gaudium cœleste fuisse admissum,* B. Dorotheæ *Deus patefecit* (5).

Mortuo marito, B. Dorothea *in ecclesia Quidzinensi*

38 *Post mariti obitum, auctore Nicolao presbytero Gedanensi, ejus confessario, adiit consilii causa Joannem canonicum ecclesiæ cathedralis Pomesaniensis in Marienwerder. Mox, ut inclusa hoc ipsum templum habitare posset, rogavit. Postquam vita piæ feminæ ante acta examinata fuit, ejusque constantia per sesquiannum tentata* (6), *approbantibus episcopo et capitulo, novum suum domicilium, die* 2 *maji anni* 1393, *coram immensa vi hominum ingressa, ut ait ejus biographus,* firmiter muro ac asseribus conclusa fuit. *Ibi vitæ genus sibi constituit quod fuerat docta a Christo dicente :* « Cum intraveris reclusorium, debes valde sancte vivere; habeas fenestram B vitream ante te, nulli manum extra reclusorium porrigas, sine licentia confessoris tui. Quoties hoc feceris sine licentia, toties confiteri debebis, et subire pœnitentiam salutarem. Item a nullo recipias aliquod munus, et ego te munerabo » (7).

fit inclusa

39 *De hoc ipso in ecclesia Quidzinensi domicilio plura e diversis scriptoribus collegit Lilienthal :* Schembeck, *inquit,* locum in quo includi se fecit Dorothea, vocat cellam concameratam, ad dextram altaris primarii sitam; in qua tres fuerint fenestræ : altera in templum prospiciens, per quam Eucharistiam accepit; altera per quam versus cœlum orare consuevit; altera versus cœmeterium, per quam cibus eidem porrectus est. Eadem fere ratione claustra Dorotheæ describuntur a Caspare Steinio, in Prussiæ Memorabilibus, Actor. Boruss. tom. I, pag. 226, 227. Diversæ adhuc hodie in templo Mariæinsulano supersunt cellæ, in quarum una, cujus altitudo est 7 1/6 pedes, longitudo vero atque latitudo 4 1/2, foramen exstat in ecclesiam prospiciens, altitudinis 1 1/2 pedum, latitudinis vero 1 1/6. Hæc pro loco illo vulgo venditatur in quo latuit C Dorothea; sed perperam, quum ex illa neque ad suggestum, neque ad altare pateat prospectus, prætereaque in eadem inveniantur fornacis rudera, qua tamen Dorothea usa non est. Sed alia prope altare exstat cella, quam Dorotheæ secessum fuisse, omnes loquuntur circumstantiæ; quas paullo curatius explorare haud dedignatus est vir maxime reverendus, Godofredus Thienius, archipresbyter et inspector Mariæinsulanus. *Verum hunc etiam et cum eo Lilienthalum conjecturis aberrasse* (8), *nunc pro certo habetur. Quæcumque enim de* B. Dorotheæ *latibulo tum ex Vitis antiquis, tum ex Szembeci relatione accipimus, cum ea cellula congruunt, quæ in angulo sita inter ecclesiæ chorum ejusque latus meridianum, hisce temporibus pro sacristia est. Cujus amplitudo ea est quam* D *definit* Inclusorum ordo *a Radero nostro in Bavaria sancta, et ex eo ab Haefteno typis expressus :* Inclusa, id est, domus inclusi, debet esse lapidea; longitudo et latitudo in 12 pedes; habeat tres fenestras (9).

Ordinis Teutonici.

40 *Attamen ex ante dictis facile colligi potest* B. Dorotheam *non sectatam esse vitæ genus eorum inclusorum aut inclusarum de quibus Holstenius* (10), *Raderus* (11) *atque sæpe decessores nostri in Actis Bollandianis. Non enim certi alicujus Ordinis religiosi regulam aut præsulis voluntatem secuta est; sed ipsius Christi Domini, qui solus ejus magister fuit, monitis et præceptis obtemperavit, sed ita ut legi ecclesiasticæ sui ævi morem gerere non neglexerit. Qua lege vetitum erat ne quis invitis episcopis vel abbatibus institutum tam severum susciperet. Hac disciplina fiebat ut sæpe diversi regularium Ordines, atque etiam ecclesiæ aut cathedrales aut collegiatæ, suos haberent inclusos et inclusas. Beata vero* Dorothea *Ordinis Teutonici fuisse inclusa dici potest, quatenus ad hoc vitæ genus in ecclesia* E *cathedrali Quidzinensi fuit admissa ab episcopo et canonicis Pomesaniensibus; quibus, utpote Ordinis Teutonici sodalibus, aliquid majoris momenti præstare fas non erat, nisi* ex consilio et auxilio magistri generalis *totius Ordinis* (12). *In sua Quidzinensi cellula obiit* B. Dorothea *die* 25 *junii anni Domini* 1394, *uti legimus in Vitis antiquis et in Processu canonizationis* (13). *Erravit itaque scriptor Vitæ Annalibus ecclesiasticis a Bzovio et Raynaldo insertæ, affirmans eam ad cœlum migrasse die* 11 *septembris anni* 1399.

Obit anno 1394.

41 Effracto *cellæ* muro, e claustris extractum est cadaver, quod stramini e regione altaris primarii impositum, per integram noctem custodiebat populus. *Humatum est, non die* 29 *junii (quod asserit Lilienthal, cap.* II, § 22*), sed* 28 *ejusdem mensis, ut aperte dicit auctor Vitæ Germanicæ* (*lib. III, cap.* 43*) ; et quidem* in capella, in qua majorum, utputa episcoporum, est sepultura... Exequiæ ejus *sunt* ad dies XXX continuatæ, quæ in primis duobus diebus, in quibus præfatus dominus episcopus... celebravit, fuerunt tam divites et solemnes, quoad spolium, F quoad multitudinem luminum, quoad refectionem pauperum, quoad numerositatem et dignitatem personarum celebrantium et quoad erogationem munerum, quod consimiles et æquales ante diem illum non fuerunt exhibitæ in ecclesia Pomezianiensi alicui mulieri. Nec hujusmodi solemnitas exsequiarum ex humana industria est facta, sed providentia divina (14). *Sed post octodecim hebdomades corpus ex tumulo erutum fuit : quod in processu hisce verbis asseruit episcopus :* Dixit se commisisse aliquibus quod debebant corpus dominæ Dorotheæ exhumare, ut sepulchrum muro circumdaretur, quod factum fuit (15). *Confecto autem monumento, rursus conditæ sunt sacræ exuviæ.*

(1) Cfr. M. Baronius, pag. 18.— (2) Cfr. Vita Lind., cap. 54. Bzovius, Annales eccles., tom. XV, ad annum 1399, pag. 187.— (3) Cfr. Linda, part. II, pag. 144.— (4) Ibid., pag. 27. — (5) Vita Lind., cap. 57. — (6) Cfr. Hipler, op. cit., pag. 230 et 232. — (7) Linda, part. II, pag. 29. Cfr. Hipler, pag. 234 et seqq. — (8) Lilienthal, pag. 79 et seqq. — (9) Hipler, pag. 231 et seq. — (10) Codex Regularum, tom. I, pag. 291 et seq., pag. 419 et seqq. — (11) Viridarium, part. III, cap. V, pag. 720 et seqq., Bavaria sancta, tom. III, pag. 116 et seqq.—(12) Baron de Wal, Recherches sur l'ancien Ordre Teutonique, tom. II, cap. XIII, pag. 38; Dlugossius, Hist. Poloniæ, tom. I, lib. IX, col. 946. Cfr. Helyot, Hist. des Ordres religieux, tom. III, cap. XVII, pag. 160 et seqq., Paris. 1792. Haeftenus, Disquis. monast., lib. I, tract. VIII, pag. 82. Raderus, Viridarium sanctorum, part. III, cap. V, pag. 720 et seqq. — (13) Cfr. Vita Lind., cap. 87. Linda, part. II, pag. 167.—(14) Vita Lat., lib. VII, cap. 29.— (15) Scriptt., Pruss., tom II, pag. 330.

§ III.

A

§ III. De revelationibus, vaticiniis et miraculis B. Dorotheæ.

Revelationes B. Dorotheæ,

Quæ in gestis beatæ inclusæ modum humanæ naturæ superent, nostrum non est hic excutere, neque illa denuo proferenda quæ de hoc argumento sunt jam jamque contrita. Ea dumtaxat huc congeremus quæ illustrandis Actis videntur opportuna. Ut itaque ex ordine visiones, prædictiones et miracula inspiciantur, de priore dono hæc jurejurando confirmat Joannes Marienwerder : Audivit a... Dorothea quod ad festa sanctorum devotissime se disposuit... Appropinquantibus festis redemptionis nostræ, beatissimæ V. Mariæ, sanctorum martyrum aliorumque plurimorum sanctorum, sua vulnera tunc specialiter movebantur ad acriorem dolorem (1)... *verum etiam* communiter in festis sanctorum, status et gloriæ eorum resplenduerunt sibi... vidit supra modum acute dispensationem et mysterium incarnationis Domini... *vidit* eum natum... captum, flagellatum, judicatum, crucifixum... resurrexisse et cœlum ascendisse (2). *De mysterio SS. Trinitatis aliisque fidei dogmatibus mirabiliter docta fuit.* Informabatur a Domino quotidie in ultimis tribus annis quid agere deberet aut quid omittere (3). *Ipsius denique facta et charismata* Dominus omnia in vigilia Simonis et Judæ anno Domini 1393 quasi recapitulando intimavit, et multa alia stupenda sibi nuntiando (4), *quorum multa a Joanne Marienwerder perscripta sunt. Sed utrum hæc ipsi aliisque coævis probata fuerint, abs re non erit declarare, quo Vitæ loca nonnulla facilius intelligantur.*

B

ut in aliis sanctis tunc fiebat,

43 *Coævos sane sollicitabant singularia illa, quæ tum in* B. Dorothea *tum aliis in feminis cernebantur. Jam sæculo XII sanctæ Hildegardis revelationes probarat cum S. Bernardo concilium Trevirense anni* 1148 *et Eugenius III* (5). *Floruerat eodem ævo S. Elisabeth Schonaugiensis* (6), *sæculo vero XIV S. Gertrudis et S. Angela de Fulginio* (7). *Ipso tempore quo vivebat nostra Quidzinensis inclusa, S. Catharina Senensis, divinitus docta, cum Romanis pontificibus agebat* (8) ; *item S. Brigitta* (9), *quam* B. Dorothea *non raro in apparitionibus* (10) *vidit et quacum plurima communia habet. Immo scripsit auctor illius ævi :* Istis temporibus surgunt mulieres, virgines et vidue, et apprehendunt disciplinam, agunt strenue penitenciam, properant ad divina sacramenta et preripiunt viris regnum cœlorum....revelaciones a Christo et prophecias visitacionesque crebras et singulares grate suscipientes.... Unde nunc videtur prophecia et familiaritas major cum S. Spiritu translata ad mulieres, quibus magna mysteria Dei revelantur,... veluti manifestum est in Hildegarde... et in Brigida..... necnon in quamplurimis aliis dignis Deo feminis, quas Parisiis et in Roma et in Nuerberg et multo amplius in civitate Pragensi vidi, probavi (11)... *Sed qui hæc in Bohemia scribebat Mathias Janow, et cum eo multi, non semper modum in re tenuerunt, ita ut circa pia laicorum opera et imprimis sacramentorum usum ingens exstiterit controversia, aliis nimio quandoque fervori morem gerentibus, reclamantibus aliis. Intercessit anno* 1389 *concilium Pragense* (12).

C

AUCTORE R. D. B.

viris prudentibus judicium non cito promentibus,

44 *Non multo post, in magno Constantiensi concilio anni* 1417 *ad disquisitionem venerunt revelationes S. Brigittæ ; et quadraginta post annis, quantopere adhuc circa beatæ nostræ* Dorotheæ *visiones disputaretur, e coævis monumentis apparet* (13). *Vincentius enim, prior Cartusiæ Axpacensis in Austria, scribebat ad Johannem de Weylhaim :* Quæsistis utrum Dorothea de Prussia sit canonizata... et quid sentiam de ipsa et de gestis ejus, præsertim de tractatibus Septililii... Ad primam igitur quæstionem dico quod Dorothea adhuc non est canonizata..... Quantum perpendere potui, Brigitta de Suecia, Catharina de Senis, et dicta Dorothea simul eodem tempore in humanis fuerunt, licet una post aliam floruerit. Quæ habuerunt confessores doctos viros, qui eorum actus et doctrinas in scriptis ad nostram notitiam transmiserunt. In quorum scriptis et præcipue in prologis clare perpendi potest, si spiritus unamquamque earum movens ex Deo fuerit, annon..... Porro Dorothea suam sanctitatem ita occultavit, quod præter ipsius confessores, pauci eam cognoverint.... Ratio autem quare Deus in sexu muliebri talia operatus sit, nusquam exprimitur nisi in legenda Catharinæ de Senis. In qua ipsa refert... Deum ei dixisse. « Scias, filia, quod hoc tempore in tantum abundavit superbia literatorum et sapientium in oculis suis, quod justitia mea non possit amplius tolerare, quin justo suo judicio eos confundat .. Nunc mittam fœminas gratia mea præditas in confusionem temeritatis eorum. » Non sum expertus multos tempore vitæ meæ, qui hujusmodi doctrinas ad cor ponant... innumerabiles autem earundem subsannatores audivi.

E

a quibusdam fuerunt ludibrio habitæ,

45 *Hæc ille anno* 1459. *Sed quo tempore ipsa vivebat, jam a subsannatoribus lacessita fuerat* B. Dorothea. *In processu canonizationis hæc testatur Joannes, custos Pomesaniensis Ecclesiæ :* Dominus Cristanus, plebanus... in oppido Gdantzk, ipsam dominam Dorotheam... vexavit, dicens quod erraret in fide. *Item, alio teste,* Henricus de Lapide, officialis episcopi Wladislaviensis et Ludike, famosi presbiteri, credentes ipsam matrem Dorotheam in fide catholica errare, propterea, ut ipsa deponens credit, quia dicta Dorothea dictis presbiteris in confessione forte incognita hominibus enarravit, credebant eam mente captam (14). *Asperius etiam de hac*

(1) Linda, part. II, pag. 140. — (2) Ibid., pag. 148 et seq. Cfr. Vita Lindana, cap. 17, infra. — (3) Vita I, cap. 3, infra. — (4) Articuli tertio dati, apud Lindam, part. II, pag. 29. — (5) Acta SS., tom. V Sept., pag. 636 et seq. Mansi, Concil., tom. XXI, pag. 738.— (6) Acta SS., tom. III Jun , pag. 604 et seqq. — (7) Ibid., tom. I Jan., pag. 186 et seqq., pag. 348 et seqq.—(8) Ibid., tom. III April., pag. 851 et seqq. — (9) Ibid., tom IV Oct., pag. 368 et seqq. Cfr. Eusebius Amort, De revelationibus, app. et vis. privatis., part. II.— (10) Cfr. De festis, cap. 80, infra in Append. Vita Germ., lib. II, cap. 22. Vita Latin., lib. VI, cap. 8, lib. VII, cap. 19. — (11) Ex cod. Pragensi, cit. apud Hipler, pag. 213.—(12) Cfr. infra., Vita Lind., cap.57, annot.— (13) Pez, Thes. anecd. noviss., tom. VI, pars III, pag.332 et seq.— (14) Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 26. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 267. Cfr. Vita Lind., cap. 55, infra. Linda, part. II, 157 et seq.

AUCTORE R. D. B.

re sentiebant nonnulli coævi : legimus quippe in codice ms. illius ætatis : Quid sentiendum est de mulieribus quæ dicunt se raptas quandoque, et in isto raptu nihil utuntur, nec comedunt, nec bibunt ; sed aliquæ respondent hominibus et occulta manifestant de inferno vel de paradiso : utrum hoc fiat in se vel illusorie, quia tales tamquam sanctæ habentur apud homines. Respondetur est una truffa, et tales remittendæ sunt ad auctoritatem episcopalem, quia sortilegæ presumuntur (1). *Non paucos simili quodam modo de* B. Dorothea *sensisse, subindicat biographus.*

licet a confessario

46 *Multo quidem plures piam feminam in honore habebant, quum præsertim post mortem sanctimonia ejus ad liquidum fuerit explorata. Nihilo minus tunc etiam ejus gesta et dicta nonnulli impugnarunt. In illis enim tractibus apparent, sæculo XIV exeunte et XV ineunte, homines a sincera religionis doctrina alieni :* In Marienwerder quoque, *teste Joanne Marienwerder*, quidam bestialiter quodammodo vivens, et de se præsumens, unum symbolum de novo confinxit, in aliis quamplurimis B erravit (2). *Istum autem cum suis asseclis beatæ inclusæ maledixisse et Vitis ejus fidem derogasse, opera Joannis nostri evolventi planum videbitur. Contra eos, credo, de voluntariis castigationibus servæ Dei locutus :* Taceat, *inquit*, delicatus, animalis, carnalis, voluptuosus, mollis, dissolutus et remissus, nec suis argumentis reprehendant Dei opera, quæ divina Providentia ad eorum confusionem, Ecclesiæ consolationem... voluit et valuit exhibere (3). *Et in prologo Vitæ Germanicæ :* « Homo animalis aut contradicens Dei operibus... sileas... Mirabilia Dei noli reprehendere... Ne in animum tuum inducas eam [Dorotheam] aut meipsum ita salutis esse oblitos, ut falsum dicere aut scribere scientes prudentesque velimus. *Dein christianos appellans :* Ne declinetis ad ejus contemptores et insulsos adversarios, quorum calumniæ non pluris faciendæ sunt quam furentis canis latratus... Quæ impossibilia sunt apud hominem, possibilia sunt apud Deum (4). *Ob eosdem obtrectatores factum opinor ut de sancta vidua tot libros scripserit Joannes, quorum nonnulli, et præcipue Septililium, ejus defensio esse* C *videntur. Ibi videlicet plura tradit (ut habet prologi caput III)* ad obstruendum ora eorum, qui forte hæc facta vel dicta tanquam rationi vel Scripturæ sacræ minus consona reprehendere conarentur.

prudenter,

47 *Sed plurimum abfuit ut inconsulte* B. Dorotheam *propugnaret. Vir enim jam ætate provectus, segnis potius ad res miras credendas*(5), *versatus tamen in iis atque in excerpendis S. Brigittæ scriptis aliquamdiu occupatus* (6), *quam recte modum et mensuram rebus adhiberet, jam pridem documenta dederat. Perspectum habebat lubricas esse vias illas insolitas et multos in iis concidisse, ideoque, cum* reclusorium petiit Dorothea, *eam* funditus *examinavit* plus quam per annum et dimidium (7). *Quo igitur rem exacto judicio gereret, imprimis omni ratione curavit ut quæ præfabatur Dei famula, nihilo addito aut omisso,* D *fidelissime exprimeret. Postquam scripta ipsi dictanti recitarat, ea* solebat mittere (8) *ad Joannem Rymann, sacerdotem spectatæ prudentiæ ; qui etiam* supremus jurista Ordinis factus, *Quidzinum redibat quotiescumque poterat, beatam inclusam visurus. Ii simul revelata etiam atque etiam considerantes, nihil potius habuerunt quam ut primum vatis fidem et probitatem experirentur. Hanc autem diu perspectam coram legatis pontificiis ita testatur Marienwerder* (9) :

48 Dixit etiam [confessor *seu ipse Marienwerder*, Dorotheam] fuisse veracem in dictis et factis, quia habuit spiritum veritatis seu cordis habitatorem, qui sibi sæpissime invisibiliter fuit missus, et ergo merito credenda sunt illa esse vera, quæ dixit de vita sua, aut de beneficiis a Domino collatis; nam illa non dixit cupida inanis gloriæ, aut humanæ complacentiæ, vel temporalis lucri, aut promotionis, sed ad Dei gloriam, a cujus auxilio et pietatis beneficio talem vitam egit, qualem expressit. Nec est usa levitate, in dicendo illa quæ continentur in libris suis de vita sua ac Dei beneficiis; quia vita sua castigationi- F bus et vulneribus plena permansit omni homini occulta, usque ad extremum vitæ suæ, nec tunc manifestasset, nisi ad hoc a Domino instigata fuisset, et a domino Joanne Rayman decretorum doctore, ac ab eodem confessore deponente pluries inducta. De tali siquidem vita sua nihil ante viginti vitæ suæ hebdomadas sciverunt, quamvis jam ante duos annos eis nota fuerit, et magna Dei beneficia, etiam nonnisi a Domino jussa, eis expresserit; neque alicui suorum confessorum ante eos de talibus aliquid dixit, sicut tam ipsi *, quam aliqui de illis dixerunt sibi, quorum unus est dominus Nicolaus, prædicator in Gdantzk per multos annos, et ejus confessor plene per octo annos. Ipsa enim latere cupiens, ita diu siluit, secreta sua abscondens, donec impulsa fuit a Domino Deo ad exprimendum ; et cum instructa nec non certificata quæ, qualia, qualiter, quibus personis deberet manifestare, illa ab hoc aliquoties circa aliqua exprimenda, quæ ad ejus videbantur sonare laudem vel excellentiam, non statim post primam Domini jussionem talia dixit, fragilitatique suæ et aliorum timens, distulit, donec iterum jussa, aut magis, aut de dilatione E reprehensa fuit ; et extunc exprimendo, cœpit flere, timens se non posse sine Dei offensa diutius differre ; et etiam quia non potuit latere, sicut ipsa desideravit ex verissima humilitate. Veritatis ergo amator ac pius interpretator recipiat pro veris ejus dicta, quæ non habuisset causam dicendi de se neque de alio falsa aut mendosa, præsertim cum hoc fuisset ad animæ suæ damnationem ; sic enim se gerebat, quod veraciter cum Apostolo dicere poterat : Non audeo aliquid eorum loqui, quæ per me non efficit Christus ; et : Arbitror omnia ut stercora, ut Christum lucrifaciam ; et : Inveniar in illo configurata morti ejus, ut scilicet ei in præsenti intimis incorporer, ejus passioni perfectius configurer, et in futuro ipsum pro lucro obtineam præoptato. *Cæterum, ut illis verbis indicatur, non solum jubente*

ut ipse testatur,

**annon* ipsa?

(1) Cfr. Höfler, Mag. J. Hus und der Abzug der Deutschen aus Prag., pag. 86. — (2) Expositio symboli, cit. ap. Hipler, pag. 271. — (3) Vita Lindana, cap. 16, infra. — (4) Cfr. Vita Germ., lib. 1, cap. 18. — (5) Cfr. Hipler, pag. 222. — (6) Cfr. ibid., pag. 213 et 289. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 258. — (7) Vita Lind., cap. 57. — (8) Cfr. Vita Lat., lib. 1, cap. 7, infra in Append. Vita Lind., cap. 59. — (9) Linda, part. II, pag. 129 et seq.

Domino

A *Domino incepit res suas patefacere, sed quo pergeret, oportuit ut hæc aut similia sibi divinitus sæpe dicerentur :* Fortiter scribite, nolite vacare (1).

ad normam Scripturæ expensæ

49 B. Dorotheam *sinceram et veracem experti, non continuo* leves ad credendum fuerunt *Rymann et Marienwerder, sed* per longa tempora et multa opera, an spiritus ex Deo essent probaverunt (2) ; *cum ipsa mulier sæpe esset* valde sollicita ne revelatis sibi a Spiritu Sancto aliquid ab alio adhæreret spiritu (3), *atque diceret :* « Ego nolo quod aliquam scripturam veritati dissonam deducatis ex ore meo super terram et ad lucem. » *Oportet enim ut confessarii* revelata bene ponderent videantque si sacræ paginæ dissonent vel consonent (4). *Et re quidem vera, monito sapientissimo* (5) *paruerunt, præsertim capituli Pomesaniensis decanus; de quo hujusmodi verba non raro Dominus* B. Dorotheæ *dixisse perhibetur :* ...Poteris loqui uni discreto ac docto sacerdoti, qui debebit bene tua ponderare eloquia, et videre si concordent cum sacra Scriptura (6) ; *atque ea Marienwerder* sacræ Scripturæ tam consona *vidit*, quod B nullus in sacra pagina doctus valeat ea reprehendere (7).

et signis divinis fultæ,

50 *Argumenta itaque et indicia in illa disquisitione reperta, operibus suis passim intexuit Marienwerder; ut quum narrat se* examinasse Dorotheam unde cognosceret quod raptus sui non essent phantasticæ apparationes neque somnia. *Hæc quærenti confessario* respondit illa generaliter : « Omnibus revelatis incendor ad Dei et proximi amorem... ad devotionem et peccati detestationem... ad firmam patientiam, continentiam, ad bene agendum strenuitatem, benevolentiam et humilitatem (8). *Sæpe etiam animadvertit Joannes et lectorem admonet, electam illam feminam quanto præstantioribus donis a Deo cumulabatur, tanto demissius egisse, atque hanc non fucatam sed sinceram humilitatem divinæ actionis esse indicium* (9). *Alio loco de visionibus agens Joannes :* Hæc omnia ista electa vidit, *ait*, elegantibus verbis et sententiis contexuit pronuntiando, quæ ita pronuntiare non valuisset, cum esset una idiota mulier et penitus illiterata, nisi sic in veritate conspexisset et Spiritus sapientiæ C eam instruxisset (10). *Idem Marienwerder in Vita Latina* (11): Spiritus Sanctus ei suggerebat quod non illis nec aliis disputationum exercitatio et in lege Domini meditatio tribuebat. Et si illi majorem speculativæ scientiæ habuerant intelligentiam, illa tamen gustabilium Domini excellentiorem habuit notitiam... hanc notitiam non sermone imperito in suo ligwagio sc. theotonico... enarravit. *Insuper* quamplures ejus verba audientes fuerunt compuncti, consolati, meliorati (12). *Immo* confessor intellexit veraciter ex his quæ audivit et vidit quod... Dorothea spiritum propheticum habuit (13). *Hæc signa et multo plura* (14) *non solum per opera sua sparsit biographus, sed unum etiam in locum cogens, quasdam librorum partes ita inscripsit :* Testimonia veridica quod circa revelationes non fuerat decepta... Signa XXIV probabilia idem persuadentia, *etc. Hæc in Appendice edenda ducimus.*

AUCTORE R. D. B.

saltem quoad summam rei.

51 *Quibus perpensis, ita ad summam censebat :* Si bene ponderarentur revelationes quas ex jussu Domini ipsa pronuntiavit, et deponens ab ore ejus scripsit, reperirentur in eis fidei adornatio et confirmatio, nec non sacræ Scripturæ illustratio (15)... *Quod non semel in processu fuit dictum :* Examinantes eam invenimus veracem, intellectum sanum habentem, non fantasticam hujus etiam considerationem, ad materiam revelatorum, quæ salubris erat, et ad modos videntis, qui in sacra Scriptura usitati erant, et ad ipsam personam videntem, et ad fructus et utilitatem visionum, qui erat Ecclesiæ et fidei proficuus... Ipsa Dorothea non fuit solum simplex et bona cristiana, sed etiam fidem cristianam mirabiliter adornavit, firmavit et illustravit (16). Revelationes, *ait Rymann*, in summa fuerunt profundæ (17). *Non tamen omnes eodem modo probavit Joannes Marienwerder : sed, quæ viri erat prudentia, monet quasdam pugnare* E *cum aliorum sanctorum visis; ac proinde in perscribendis revelationibus historicis, seu quibus Domini nostri et Deiparæ vita exhibebatur, minime contendit omnia sic reapse contigisse, sed dumtaxat sanctæ mulieri contemplanti sic esse visa. Quin etiam, nec iis nec aliis visionibus usus est ad fidei mysteria declaranda* (18), *quantumvis eas laudaret.*

Erravit circa Conceptionem B. M. V.

52 *Quomodo de* B. Dorotheæ *revelationibus senserint ejus populares, jam exposuimus; quid eæ re ipsa fuerint, minime inquisituri. Hoc solum addendum : cum in una earum feratur dixisse Dominus :* « Mater mea dulcissima fuit in peccato originali concepta » (19), *lectorem monitum volumus Joannem, præcipuum piæ feminæ confessarium, in controversiis plerumque Patribus Ordinis Prædicatorum assentiri* (20) ; *atque proinde in sanctam Pruthenam cadere quæ de B. Catharina Senensi scripsit Nicolaus Lancicius :* Si vere oratio illa [*Beatam Virginem conceptam esse in peccato originali*] fuit facta a S. Catharina, *id dixit*, non Deo revelante, sed ex proprio spiritu et sensu, F tamquam quæ fuit filia spiritualis Patrum Dominicanorum, a quibus hanc sententiam edocta fuerat. Sciendum autem est, quando personæ aliquæ piæ abstractæ a sensibus aliquid loquuntur, sæpe eas loqui ex proprio sensu et aliquando hallucinari. Hoc nimis certum est, et sciunt talium rerum periti, et constat ex historiis ecclesiasticis authenticis, et ego possem nominare quasdam ex Sedis Apostolicæ decretis relatas in numerum sanctarum, quarum dicta et scripta in raptibus et ex raptibus derivata legi, magnis hallucinationibus respersa, ideoque non permissa imprimi. *Ea profert ipse Benedictus XIV, ubi*

(1) Cfr. Vita Latina, lib. I, cap. 7, infra in Append. — (2) Ibid., cap. 5, infra. — (3) Marienwerder, Expositio symboli. Cfr. Hipler, pag. 272. — (4) Vita Lat., lib. I, cap. 4. — (5) Cfr. Benedictus XIV, De beatif. SS., lib. III, cap. LIII, De revelationibus. — (6) Vita Lat., lib. I, cap. 1. Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 29. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 273. — (7) Vita Lind., cap. 37, infra. — (8) Linda, part. II, pag. 148. — (9) Cfr. Vita Lat., lib. V, cap. 45, lib. VI, cap. 6, 19. Vita Germ., lib. III, cap. 20, 22, 23, 35. Linda, part. II, pag. 145. — (10) Lind., pag. 150. — (11) Lib. I, cap. 4. Cfr. ibid., cap. 3, 6 et seqq. — (12) Vita Latina, lib. I, cap. 5, infra in Append. — (13) Linda, part. II, pag. 151. — (14) Cfr. Vita Lind., cap. 20. Vita Germ., lib. I, cap. 20. — (15) Marienwerder in Process. canon., pag. 198. Cfr. Hipler, pag. 267. — (16) Processus canon., cit. apud Hipler, pag. 227. — (17) Ibid. ; cfr. pag. 267. Linda, part. II, pag. 152 et seq. — (18) Cfr. Hipler, pag. 264 et 272. — (19) De festis, cap. XCII, infra in Append. — (20) Hipler, pag. 201.

inquirit

AUCTORE R. D. B.

inquirit an contingere possit ut aliquis sanctus habeat revelationes non a Spiritu Sancto immissas, sed ortas a proprio judicio et ratiocinio, quatenus intellectus ejus pia affectione ductus, et imbutus opinionibus de re aliqua quæ pietatem redolet, judicat spiritum sibi esse divinum, cum tamen... fallatur. Fieri potest ut aliquis sanctus ex anticipatis opinionibus, aut ideis in phantasia fixis, aliqua sibi a Deo revelata putet, quæ a Deo revelata non sunt (1).

Omissis nunc stigmatibus,

53 *Ut in Vitis copiose narratur, Dominus non solum mirabili modo cum* B. Dorothea *communicavit, sed ejus corpori (sicuti plurium corporibus sanctorum) stigmata sua impressit. De quo argumento noster Theophilus Raynaud præclarum composuit opusculum, cui inscriptio :* De stigmatismo sacro et profano, divino, humano, dæmoniaco (2). *Porro vulnera post mortem sanctæ feminæ plures viderunt. Episcopus Joannes Mönch in processu canonizationis anni* 1404 *testatus est* quod... in die obitus ejus libenter vidisset vulnera ejus, sed ad feretrum pre multitudine populi non poterat accedere, quia tota nocte ejus corpus custodiebant cum maxima devotione. *Postea tamen, quum corpus novo sepulcro condendum erueretur,* nobiles et veridici viri, *sic rursus episcopus, et* quedam soror Katherina professa Ordinis Marie, et domini et magistri Johannes Marienwerder... Johannes Reyman... *et alii...* omnes dixerunt se vidisse cicatrices in corpore domine Dorothee. *Quas in eodem processu describit Marienwerder :* Post ejus mortem, *inquit,* vidit aliquas cicatrices in dorso... et specialiter sex magnas, duas sub scapulis etc. (3). *Sed non est cur fusius hoc loco de illis agamus, quæ inferius pluribus verbis describentur. Sequitur itaque ut Dei famulæ vaticinia inspiciamus.*

B. Dorothea miro modo cognovit præterita,

54 *In Sermonibus Pragensis canonici Jelini de Vodinano, ut prophetissa prædicatur* B. Dorothea (4). *Quoniam autem de ejus vaticiniis in Vitis infra edendis vix quidquam indicatur, rimæ expleantur oportet ex Processu canonizationis aliisque illius ævi monumentis. In scripto legatis pontificiis anno* 1404 *oblato, de se Marienwerder:* Confessor intellexit veraciter ex his quæ audivit et vidit, quod præfata domina Dorothea spiritum propheticum habuit, prophetizando juxta triplicem modum prophetiæ tam præsentia, præterita, quam futura, licet rationem prophetiæ in duobus primis amisit. Prædicta * enuntiavit in veritate, ut status confessorum suorum prædictorum ante sacerdotium, notando tempus sacerdotii, imo et ætates, distinctius quam ipsimet recensuerunt, quoad quædam, circa quæ expressit deornatos quosdam affectus et peccata (5)... *Paulo supra :* Cognovit adjutorio gratiæ animas quorundam hominum quoad affectus inclinantes et tentationes, et quibusdam enuntiavit, ut suo confessori deponenti, et aliis suis confessoribus, et quibusdam aliis... Vidit dispositionem suorum confessorum...quales fuerant ante sacerdotium pro tempore et loco, et dicendo distincte peccata sua... Ita nonnunquam affectus confitentium etiam in absentia cognovit, exprimendo personas tam quoad habitum exteriorem quam interiorem... et sibi de talibus multa dixit, et cognovit ex certis indiciis ita esse....

* *lege* præterita

absentia

55 Præsentia in magna distantia cognovit, et in veritate ita esse pronuntiavit, quorundam devotionem in Missis seu aliis horis canonicis.... ita de quodam præposito, qui fecit duci ad aquas farinam in saccis per suos subditos in quarta feria Pentecostes, quæ celebratur in Ecclesia Pomezaniensi, habens hoc in intentione, quod pauperes subditi tunc aptius facerent, ut aliis diebus postea suis propriis vacarent : affectiones illas et gravamina in notabili distantia cognovit. Ita scivit... de multis aliis præsentibus quoad tempus, non quoad aspectum, *quæ a pluribus testibus in interrogationibus anni* 1404 *relata fuerunt, et aliqua parte a vitæ scriptoribus edita* (6).

et futura,

56 Item prædixit futura, videlicet mortem Clementis antipapæ, et quorundam aliorum, et aliqua futura prædixit, quæ ita evenerunt (7). *Horum multa, dum agebatur causa canonizationis, innotuerunt. Ut quædam enumerem, anno* 1404 *testificatur præpositus capituli Bertrandus sibi ad veritatem fuisse prænuntiatum* quod famem, sitim, contemptus, adversitates, derisiones, persecutiones, corporis miseriam, spiritus tribulationem, rerum defectum ubique secum pro cruce deberet portare (8). *Jam pridem ex prædictione noverat se capitulo præfectum iri. Suæ quoque ipsius mortis adjuncta prædixit vates. Narrat Joannes, Pomesaniensis episcopus, se cum ea quadam die collocutum hæc addidisse :* «Utinam tamen possem esse circa finem vestrum ! » Ad quæ domina Dorothea respondit dicens : « Non erit aliquis hominum circa finem meum, » et ita factum fuit, prout dixit deponens (9). *Præscivit etiam quanta post obitum suum futura esset animorum commotio, et alia hujusmodi* (10).

ut de Ordine Teutonico fiducia in Deum juvando,

57 *Non possumus quin vaticinia nonnulla adjiciamus, quæ ad Ordinis Teutonici historiam pertinent et coævos vehementer moverunt. Scripto mandata sunt in ipso processu canonizationis. Episcopus Pomesaniensis Joannes* audivit ab ipsa domina Dorothea : prædixit mortem magni magistri Prussie, scilicet domini Conradi Walroder, et ita ut predixit, evenit; deinde electionem presentis magistri, videlicet domini Conradi Jungingen, bene per duos menses ante predixit. Et adjecit deponens quod mortuo predicto magistro, ipse dominus episcopus deponens scripsit magistro Johanni confessori ipsius domine Dorothee, ut ipsam rogaret ut ad Dominum intercederet, quod terre Prussie provideret de bono rectore, quod Dominus sibi commisit. Et tandem cum ipsa domina Dorothea in spiritu cuncta castra terre Prussie circuiret et nullum inveniret, dixit confessori predicto quod Dominus hoc a se abscondisset. Post hoc Dominus, volens eam consolari, sibi revelavit de presenti magistro, dicens quod patriam omni ex

(1) De beatif. SS., lib. III, cap. LIII, num. 17. Cfr. Acta SS., tom. VI Maji, pag. 246. — (2) Cfr. Acta SS., tom. II Oct., pag. 651 et seqq.— (3) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 213, 329 et seq. Linda, part. II, pag. 138.— (4) Hipler, pag. 250. — (5) Linda, part. II, pag. 151. — (6) Ibid., pag. 147 et seq., 151. Cfr. Process. canon., pag. 193 et 155, in Scriptt. Pruss., tom II, pag. 261 et 262. Cfr. Hipler, pag. 237 et seqq.— (7) Linda, part. II, pag. 152. — (8) Hipler, pag. 294. Cfr. Scriptt. rer. Prussic., tom II, pag. 262. — (9) Process. can., pag. 288 et seq., ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 263. — (10) Cfr. Vita Lat., lib. VII, cap. 11. Vita Germ., lib. III, cap. 37. Vita Lind., cap. 86. Linda, part. II, pag. 164.

parte

A parte pacificaretur, si confidenciam haberet in Domino, et ultra, quod plurima deberet sustinere pericula, et si confidenciam haberet in Domino, omnia evaderet. Que omnia evenerunt, quia idem magister in sex magnis periculis fuit, de quibus omnibus evasit. Primum fuit in reisa seu expedicione contra infideles, scilicet in insula sancte Marie; item in aquis, scilicet in mari Kurischab nuncupato; item ante castrum Wille ducis Litwanie, ubi tunc erat cum magno exercitu; item in regressu ad patriam Prussie in silva, ubi circumvallatus fuit a paganis. A quibus omnibus periculis fuit liberatus dictus magister intercessione domine Dorothee (1).

de periculis

58 *Eadem jurejurando firmavit ipse Conradus de Jungingen* (2). Dixit, quod...B. Dorothea claruisset miraculis in vita : et hoc sibi constare ex veridica relatione...Johannis episcopi Pomezaniensis ipsi deponenti viva voce et etiam literatorie facta. Dum enim anno... 1394 cum magno exercitu ad invadendum et eundum contra infideles Lituanos se disposuisset, cumque...cum magno suo marschalco et commendatore in Cristburgk, ipsum exercitum pro disposicione et B reparacione cujusdam castri, nomine Ritterswerder, precessisset, seque * in mare, quod dicitur Kewrischhap, ad navigandum ad dictum castrum ivisset: tanta tempestas facta est..., quod quasi desperabat in vita, et sic existens in tali periculo omnipotenti Deo se commisit, et sic periculum maris evasit et ad dictam insulam, in qua reparare voluit castrum Ritterswerder, cum tricentis pervenit. Cumque ad ipsam insulam pervenisset, Witolt ex alia parte insulæ magnum habuit exercitum congregatum. Quod videns deponens, de sero fecit probare aquam seu flumen, et inventa sunt duo vada, per quæ Witolt ad deponentem et suos, equis in aqua quasi ad genua transeuntibus, pervenire potuisset.

** forsan sicque*

ejus supremi magistri

59 Sicque in ipsa insula existens in periculo et angustia, accepit literam missibilem.... Joannis episcopi Pomezaniensis, eamque sibi perlegi fecit; in qua scriptum erat, quomodo mater Dorothea, dum in humanis ageret, de eo predixisset, quod in prima sua reysa... contra Littwanos, haberet subire quatuor pericula, scilicet in mari, in quadam insula, ante quoddam castrum, et in quodam nemore; et si in suis quadrigis, balista-C riis et multitudine exercitus confideret, valde difficiliter evaderet; sed si se et suos... Deo committeret, faciliter ... evaderet. Qua litera recepta et intellecta, ex ea totaliter consolatus fuit, et se et suos totaliter omnipotenti Deo recommendavit; et de nocte ligna que fuerunt adducta ad dictam insulam pro reparacione castri, ante vada collocavit, et sibi ac suis exinde municionem fecit; sic quod infideles, Withowdus cum suis Litwanis, de mane flumen ad dictam insulam pertransire non audebat. Et sic secundum periculum Dei adjutorio evasit. De primo... scilicet maris, jam dixit. Et post hoc dimisit dictam insulam, et ivit cum exercitu ad expugnandum castrum Wilna, et cum... expugnare non potuisset, precepit, ut omnes... ad recessum se pararent, et tentoria per exercitum facta comburerent. Quo facto mandato, tentoria incenderunt. Quibus incensis, maximus flavit ventus, et... tam magnus fumus factus est in exercitu, quod unus alium vix potuit videre. Et sic igne et fumo invalescente, exercitus fuit in magno periculo. Si enim Litwani de castro exiissent, cristianis irrecuparabile dampnum intulissent. Sicque deponens... se totum Deo commisit, et sic absque dampno recesserunt. Et post hoc, cum essent in via redeundi versus Prussiam, et ad quoddam nemus pervenissent, et Wittoldus cum Litwanis, Samaytis, exercitui undique insidias posuissent in dicta silva, deponens iterum se Deo totaliter cum suo exercitu recommendavit, et sic adjutorio Dei et sagittariorum quos habebat, evasit.... Et adjecit deponens quod ista futura, que de eo et de suo successu predixit, non potuisset scire, nisi ex revelacione Dei, et... credit, quod fuit ex intercessione B. Dorothee liberatus (3)

AUCTORE R. D. B.

60 *De qua re testimonium etiam dixerunt Conradus Lichtenstein, magnus commendator totius Ordinis; Wilhelmus de Elffenstein, commendator in Grudens, professus ejusdem Ordinis; item Henricus Hartwicus, magister silvæ in Beenhoff* (4). *Denique occasum Ordinis Teutonici prævisum fuisse refert Grunavius, et post eum Joannes Leo:* Prædixit Ordinem E Teutonicum floridum, cum tempore defecturum. Quo sibi Crucigeros infensos reddidit, qui etiam ejus causa episcopum, qui eam alebat, suspectum habuerunt. Ediderat vero Dorothea vaticinium istud de statu futuro Ordinis, quod istam quispiam præses Papaviensis de eo sollicitaverit (5).

et de ruina ipsius Ordinis.

61 *Reliquum est ut de prodigiis* B. Dorotheæ *tributis breviter agamus; non quasi omnia quæ hoc nomine circumferuntur, vera videantur et germana miracula; sed operæ pretium est comperire quantam spem in sancta populari reposuerint Prussici, quo animo beneficia acceperint, et quam diligenter hæc fuerint literis custodita. Quæ, vivente Dei famula, contigerunt, a biographis relata sunt; quæ post mortem, exstant in eo Passionali Bodecensi, ex quo Vitam primam descriptam habemus. Congruunt re ipsa, licet multo brevius indicentur, cum iis quæ in causa beatificationis fuerunt dijudicata. Die videlicet* 24 *junii anni* 1404, *in* infirmaria *capituli Pomesaniensis,* quidam dominus Nicolaus [*Glochaw*]... ad gradum ligneum ipsius infirmariæ accessit, et in ipso stans...omnes et singulos quibus miracula F facta fuissent ad intercessionem B. Dorotheæ *citavit. Plurimi affuerunt, ideoque* domini commissarii... considerantes quod tot homines, quot tunc ad ecclesiam Pomezaniensem convenerant ad perhibendum testimonium veritati, esset difficile secundum omnes articulos in ipso rotulo contentos etiam infra annum examinare, deliberarunt, quod aliquos homines, quibus essent facta miracula, solum super miraculis eis factis... vellent examinare pro ista vice (6).

Miracula plurima ab ea feruntur patrata,

62 *Miracula tamen jam multo ante literis mandata fuerant, utpote* conscripta *(quod legimus in epistola anno* 1395 *a Joanne Marienwerder et Joanne Rymann data ad Bonifacium IX)* per tabellionem, quem ad hoc anno præterito deputaverat specialiter idem dominus noster episcopus, presentibus ydoneis testibus, colligenda et fideliter conscribenda (7). *Idem tes-*

quæ conscripta statim post ejus mortem,

(1) Process. can., pag. 286. — (2) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 654 et seq. — (3) Cfr. Die Chronik Wigands von Marburg, in Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 655 et seq. Johann's von Posilge Chronik des Landes Preussen, ad annum 1394, in Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 193 et seqq. — (4) Linda, part. II, pag. 98 et seqq. — (5) Cfr. Lilienth., Hist. B. Dorotheæ, pag. 73. — (6) Linda, part. II, pag. 69. — (7) Voigt, Codex dipl. Pruss., tom. V, pag. 77.

tatus

AUCTORE R. D. B.

tatus est die 27 *octobris anni* 1404 *Joannes Marienwerder coram legatis pontificiis. In processu pariter Joannes Rymann* dixit quod vidit et cognoscit notarios miracula in ecclesia Pomezaniensi conscribentes, et vidit libros in quibus miracula conscripta sunt (1). *De prodigio quodam certiores facti canonici, curabant testes rite examinandos eorumque testimonia juxta formulas consignanda a notariis. Sed quum hi, ad facta melius recognoscenda, itinera interdum susciperent, ipsi etiam canonici multa miracula literis mandarunt. In processus Actis legimus :* Ex auditu Nicolai Rogozen, quondam custodis Ecclesiæ Pomezaniensis, qui solebat conscribere, et cui tanquam custodi publicatum fuit dictum miraculum. *Post Nicolaum anno* 1396 *custos capituli fuit canonicus Bertrandus, et anno* 1403 *Joannes Tieffensee;* qui omnes conscripserunt, ut prædicitur (2).

ex parte tantum ad nos pervenerunt.

63 *Simul ac de beneficio quodam singulari acta perfecta erant, ea capituli decanus pronuntiabat, ut de se ipso asserit Joannes Marienwerder* quod multa sibi dicta per personas B quibus facta dicebantur, et per notarios ipsa conscribentes, in ambone publicavit (3). *Et testes anno* 1404 *interrogati* de crebrescentia miraculorum, *responderunt se audivisse* publicari plurima miracula de ambona in ecclesia Pomezaniensi (4). *Diligenter autem servabantur hæc volumina. Interrogatus Bertrandus, die* 3 *novembris anni* 1404, respondit se conscripsisse multa miracula in dicta ecclesia Pomezaniensi, et habet in potestate sua aliquos libros de miraculis predictis. *Anno sequente Joannes Tieffensee asserit se habere* sex libros conscriptos de miraculis domine Dorothee, quos libros tenet in ecclesia Pomezaniensi, tanquam custos ipsius ecclesie. *Postremo, die* 8 *februarii anni* 1406, dominis commissariis... pro tribunali sedentibus, Arnoldus procurator... septem volumina, duo de vita... et alia quinque de miraculis conscripta, exhibuit et ostendit. *Sed nihil horum omnium, ut credunt, superest, præter* aliqua miracula *quæ* per ipsum in carta pappirea conscripta *dedit unus ex notariis, Christianus Coslaw, die* 16 *octobris anni* 1404, *quæque Actis processus inclusa sunt. Nos autem breves illas* C *narrationes edemus, quas ut monuimus, exhibet codex Bodecensis* (5).

D

§ IV. Initia cultus B. Dorotheæ. Processus ejus beatificationis. Cultus Montavii, Thoruni, Culmiæ. Patrona Poloniæ. Hymnus et oratio in ejus honorem.

Paulo post obitum coli cœpit B. Dorothea

Vix *e vita cesserat* B. Dorothea, *quum jam aliquatenus publice coli cœpit, uti manifestum est ex concursu Christi fidelium ad ejus sepulcrum, in ipsa ecclesia cathedrali Quidzinensi positum. Quo multi venientes ipso obitus anno, frequentia beneficia per ejus interventum impetrarunt. Ad hoc quoque tempus referendum est initium peregrinationum innumerarum, quas ad tumulum beatæ feminæ deinceps susceperunt* non solum christiani partium Prussiæ, sed etiam qui in ultimis finibus orbis circa paganos positi sunt (6); *atque* ipsi E pagani et infideles, qui captivi ad partes Prussiæ de partibus paganorum adducuntur, et ipsi captivi, postquam relaxantur a captivitate, cum maxima devotione accedunt ad dictum tumulum reverenter, ibidemque vota emissa solvunt et oblationes offerunt. *Inter eos qui sepulcrum visitarunt, memorantur Vitoldi, Lithuaniæ principis, uxor ejusque frater Sigismundus* (7). *Hæc pietas, de qua in Vita infra edenda et in annotatis fusius agetur, post aliquot annos multum deminuta, nondum tamen erat obsoleta medio sæculo XVIII* (8). *Solam autem circa sepulcrum frequentiam cultum ecclesiasticum vocare non ausim ; sed fuisse venerationem publicam nemo facile negabit.*

cultu aliquo ecclesiastico.

65 *Verum fidem propius videtur brevi post obitum beatam Dei servam cultu etiam ecclesiastico fuisse cohonestatam. Etenim, ante annum* 1406, *homines plurimi ob beneficium a Deo expetitum, et* B. Dorothea *deprecante obtentum, ei picturas votivas, anathemata cerea, argentea, aurea, plerumque membrorum sanatorum speciem exhibentia, aliave hujus generis* (9), *in conspectu populi servanda in* F *templo, obtulerunt. Quæ res, in ædes sacras ab auctoritate ecclesiastica admissæ, cultus ecclesiastici aperta sunt indicia* (10). *Idem dicendum de nomine* Beatæ (11) *quo* Dorotheam *eodem tempore designarunt, non tantum plebeii, sed etiam viri omnino præclari, coram ipsis legatis pontificiis de ejus virtutibus et sanctitate testimonium dicentes; quales fuerunt Conradus de Jungingen, magister generalis totius Ordinis Teutonici ; Conradus Lichtenstein, Wilhelmus de Elffenstein, commendatores ejusdem Ordinis* (12) ; *Nicolaus de Hohenstein et Joannes Marienwerder, servæ Dei confessarii aliique* (13). *Quam appellationem in bulla diei* 28 *januarii anni* 1486 *ei quoque tribuit Innocentius VIII* (14).

(1) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 182 et seq. — (2) Hipler, pag. 249. — (3) Ibid., pag. 150. — (4) Process. canon., apud Lindam, part. II, pag. 85 et seqq. — (5) Hipler., pag. 249. — (6) Process. canon., articuli, apud Lindam, part. II, pag. 15 et 65. — (7) Lilienthal, pag. 125. — (8) Ibid. Cfr. Hartknoch, Dissert. de variis rebus Prussicis, diss. XIV, pag. 233. Cfr. Verhandl. der 13 Kath. Generalvers., pag. 178. Monaci, 1862. — (9) Linda, part. II, pag. 15 et 65. — (10) Bened. XIV, De beatif., lib. II, cap. IX, num. 4 ; cap. XI, num. 10, 11, 14. — (11) Linda, part. II, pag. 56 et seqq. — (12) Ibid., pag. 92 et seq. — (13) Ibid., pag. 120 et 125. — (14) Theiner, Vetera monumenta Poloniæ et Lithuaniæ, tom. II, pag. 233.

Sed

Anno 1395 *postulatur eius canonizatio,*

66 *Sed hic cultus, certe legitimus, quippe ab episcopo loci ad normam juris temporis illius approbatus, pergrandi popularium religioni non satis respondebat. Quapropter jam ab anno* 1395 *episcopi, Joannes Mönch Pomesaniensis, Henricus Sambiensis, Henricus Sauerbaum Warmiensis et Nicolaus Culmensis; Conradus de Jungingen, Ordinis Teutonici magister; abbates, canonici et aliæ dignitates Bonifacium IX pontificem Romanum, ut* Dorotheam *albo sanctorum solemniter adscriberet, enixe rogarunt. Ei simul offerendam curarunt brevem Vitam et authenticam miraculorum relationem. Equidem* aliqua pridem missa *fuerant* in quibusdam cartulis pro novitatibus procuratori Ordinis generali, per... dominum episcopum Pomezaniensem... nobis assencientibus *(ut ad summum pontificem scribunt Rymann et Marienwerder)* Sanctitati Vestræ... exhibenda. Sed exnunc alia dirigimus S. V. postremo conscripta per tabellionem (1). *Eodem jam anno Germani quidam, in Urbem peregrinati, ut testes auditi sunt* (2).

et mox novi honores ei deferuntur.

67 *Sed antequam a Romano pontifice responsum est, a capitulo Pomesaniensi* anno 1396 fuerunt empte due ville... ut de redditibus earum tenerentur due Misse... prima est cantanda... per duos sacerdotes et quatuor scolares... Hec Missa cantari debet de Omnibus Sanctis, usque mater nostra supradicta felix Dorothea fuerit canonizata. Postquam autem fuerit canonizata, tunc prima Missa de Omnibus Sanctis debebit obmitti, et Missa de ipsa B. Dorothea sub nota ad ejus tumulum cottidie decantari... *Qui cultus tamquam ecclesiasticus putandus est, ut num.* 70 *indicabitur.* Item anno Domini 1395 in die animarum fuit unum candelabrum argenteum, in aliquibus partibus deauratum, miro modo fabrefactum, ad sepulchrum venerabilis domine Dorothee oblatum, cum tot aureis, videlicet 440... quo lumen perpetuis temporibus duraturum posset teneri circa sepulchrum in candelabro supradicto; sic quod infra horas canonicas et Missam arderet candela duplicata vel triplicata; alias vero per diem et noctem ardens lumen seu candela posset esse simplex.

C *Atque hæc ex Annalibus capituli Pomesaniensis ab ipso Marienwerder scriptis, et a J. Voigt aliqua parte editis* (3); *qui tamen auctorem non indicat, neque codicem accurate transcripsit. Nuper denuo publicati fuerunt* (4). *Ut ex codicibus archivi Regimontani apparet, illas pietatis significationes mox similes subsecutæ sunt: ipso, verbi gratia, Ordinis Teutonici magistro curante ut suo sumptu lumen ad sepulcrum accenderetur* (5). *Immo in Dantiscensi ecclesia Deiparæ, quam* B. Dorothea *sæpissime adierat* (6), *mox exstitisse feruntur sacellum (jam anno* 1406*) et pium sodalitium ejus nomine insignita* (7).

Incipit processus canonizationis,

68 *Sed interea omnium ordinum precibus cedens Bonifacius, quemadmodum legimus in bulla data die* 18 *martii anni* 1404, *processum canonizationis a cardinalibus Angelo, titulo S. Laurentii in Damaso, Henrico, titulo S. Anastasii, Cosmato, titulo S. Crucis Hierosolymæ, Raynaldo, titulo S. Viti in Macello, confici jussit. Episcopis autem Culmensi et Warmiensi, ac Olivensis monasterii abbati* commisit ut, ad locum ubi.... Dorotheæ corpus requiescit, personaliter accedentes,... de fama, vita, meritis, ac devotione populi.... *necnon de* miraculis *cognoscerent* (8). *Itaque a die* 24 *junii ad* 6 *novembris anni* 1404 *testimonium dederunt centum nonaginta et duo viri aut mulieres. Postquam Bonifacio IX successit anno* 1405 *Innocentius VII, antea Cosmatus cardinalis, coram judicibus pontificiis auditi sunt in causa* B. Dorotheæ *testes sexaginta sex. Quæ Acta omnia die* 10 *februarii anni* 1406 *ad Innocentium VII missa fuerunt. Multo post, immo adhuc anno* 1417, *ut ex monumentis archivi Regimontani perspicuum est, de canonizatione laborabatur* (9). *Eam non indulsit S. Sedes. Cum nihilo minus in incepto persisteret Ecclesia Pomesaniensis, ejus episcopus, Joannes IV, nulli operæ parcens, Romam se contulit anno* 1486 (10).

AUCTORE R. D. B.

et anno 1486 *resumitur, sed frustra.*

69 *Hoc itaque anno, rogante etiam magistro generali Ordinis Teutonici, causa resumpta fuit, atque ad Stephanum, episcopum Culmensem, scripsit Innocentius papa VIII:* Mandamus ut illius [*Processus anno* 1406 *confecti*] transsumptum bene et fideliter scriptum... ad nos... mittas. *Descripta itaque sunt hæc documenta, et duobus quidem exemplis: quorum unum, in tabulario Ordinis Teutonici olim servatum, habet hodie archivum Regimontanum; alterum vero Romam missum fuit* (11). *Sed quo successu, nescitur. Cur autem post annum* 1406 *res ad irritum ceciderit, alii alias causas excogitarunt. Putant nonnulli Ordinem imparem fuisse præstandæ impensæ, quam in persequendo processu et celebranda canonizatione fieri oportebat. Re quidem vera apud coævos historicos legimus partes Prussiæ tum temporis fere ad extremum inopiæ venisse* (12). *Fingunt aliqui scriptores, Ecclesiæ Romanæ iniqui, S. Sedem, ob suas cum Ordine Teutonico seu Crucigeris inimicitias, his novam patronam dare noluisse, quam enixe rogabant. Quidam contrariis conjecturis aberrantes, putant ineunte sæculo XV* F *ideo canonizationem fuisse neglectam, quod* B. Dorothea *vaticinium revelationemque ediderit Ordini probrosa, et propterea huic in odium venerit. Cui opinioni plura reclamitant. Iidem enim auctores, ut unum tantum proferam, fatentur hanc prædictionem, viva adhuc beata inclusa, Crucigeris innotuisse, eosque nihilo minus per plures annos operam dedisse ut* Dorothea *sanctorum albo inscriberetur. Quare subito mentem mutaverint, nulla affertur ratio probabilis. Omissis etiam aliis auctorum commentis aut suspicionibus, alienum non erit Frederici Szembek opinionem paucis indicare: Negotii exitum, inquit, nondum novimus,* quoniam multa scripta ætate Caroli V Romæ combusta sunt, atque archivum ecclesiæ

(1) J. Voigt, Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 77. — (2) Hipler, pag. 253 et seqq.; cfr. 278 et 283. — (3) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 56 et seq. — (4) Scriptores rerum Prussicarum, tom. V, pag. 430 et seqq. — (5) Cfr. J. Voigt, Geschichte Marienburgs, pag. 242. — (6) Cfr. Vita Lind., cap. 30, infra. — (7) Hipler, pag. 288. — (8) Linda, part. II, pag. 7 et seqq. — (9) Cfr. Aufzeichnungen zur Gesch. des Bisthums Pomesanien, in Scriptt. Pruss., tom. V, pag. 400 et 403. — (10) Ibid., pag. 408. Voigt, Geschichte Preussens, tom. IX, pag. 155 et seqq. — (11) Hipler, pag. 287. — (12) Cfr. J. von Posilge, Chron. contin., ap. Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 331.

cathedralis

AUCTORE R. D. B.

cathedralis Pomesaniensis ab hæreticis Quidzino fuit ablatum (1).

Interea colitur B. Dorothea *Montavii,*

70 *Interea* B. Dorotheæ *in villa Montaviensi, suo loco natali, a summa memoria fuisse delatos sanctorum honores, indubium est ex inscriptione polonica ibidem in muro ecclesiæ parœcialis posita, quæ sæculo XVII labente adeo erat antiqua, ut jam tunc (quod ad Papebrochium scribebat anno* 1679 *Joannes Hansler, presbyter Societatis Jesu et concionator Germanus Thoruni) esset* renovata et picta ad perpetuam rei memoriam. *Eam latine redditam et typis impressam ad decessores nostros idem Hanslerus misit* (2). *Inscriptionis hæc verba sunt:* B. Dorothea Montoviensis. Diva Prussiæ et loci hujus patrona. Patre Wilhelmo Schwartz villæ istius agricola, matre Agatha inter stipulas nata, ut luceret. Vilem quia villanam ne reputa : densiori a nubilo iris illustrior; neque pudet e tenebris solem exire. Notam fecit Deus potentiam suam, infirma mundi eligens : Corinth. I. Ut sit exemplum virtutis et habeat celebre nomen : Ruth. S[ibi] Oblatum virum ideo accepit, quia recusare non potuit, ut tristi matrimonio ærumnas auxisset. Illustravit virtute miracula, miraculis virtutem,æque prodigia loquens ac faciens. Quo se melius nosceret, ignorari poposcit. Ad ecclesiam protunc cathedralem Quidzini illatebrari se et recludi impetravit : ibidem 14 menses integros vigiliis, orationibus, inedia, mortificationibus major homine, cum jam sanctius non posset vivere, diutius noluit. Inter cœlitum assistentiam et suspiria exspiravit. Inquilina augusta ex angustiis et sua cella ad cœlum evolavit, die 25 junii, anno Domini 1394, ætatis suæ 48. *Suspicor ad antiquissima quoque tempora esse referendam consuetudinem, de qua Fred. Szembek* (3), *celebrandi quotannis Missam in honorem SS. Trinitatis in die anniversario obitus* B. Dorotheæ. *Qui quidem ritus indicium est cultus ecclesiastici, dumtaxat in honorem sanctorum adhibitus : nam, ut loquitur Benedictus XIV* (4),cum ex circumstantiis optime deprehendatur, illiusmodi *(sanctissimæ Trinitatis vel de Omnibus Sanctis)* Missam minime offerri pro anima ejus servi Dei, in cujus anniversaria die celebratur, sed substitui in locum Missæ de requie, eo quia pie creditur eamdem animam suffragiis nostris non indigere; ista fiducia per Missæ sacrificium expressa cultum publicum importat, licet minorem eo qui per Missam significatur celebratam, ipsius servi Dei nomen in collectis exprimendo. *Quam sententiam idem Benedictus XIV pluribus S.Sedis decretis firmat.*

et simul cum S. Jutta, Culmiæ,

71 *Haud prætereundum est* B. Dorotheæ *cultum jam inde antiquitus cultui B.Juttæ, viduæ quoque Polonæ, anno* 1264 *Culmiæ mortuæ, fuisse sociatum. Enim vero in sacello ecclesiæ cathedralis Culmensis, in quo sepulta dicitur B. Jutta,* ab immemorabili tempore extiterunt illius, ut sanctæ, imagines. *Quas inter ad meridiem est tabula picta duodecim palmos alta, in qua ad beatæ feminæ* dexteram exprimitur... S. Dorothea, vidua Pruthena, ad latus sinistrum in corde suo fixa habens tria ignita tela, et quatuor hastas ad latus dexterum, propter admirabilem visionem inflictorum sibi vulnerum, de qua in ejus Vita... Sinister adstat B. Joannes Lobedau Thorunensis, S. Juttæ confessarius. *Quam imaginem simul et inscriptionem quum reperisset ter fuisse renovatam pius rex Sigismundus, B. Juttæ sepulcrum anno* 1627 *visitans, non dubitavit quin a remotis temporibus* BB. Dorotheæ, *Juttæ et Joanni sanctorum honores essent tributi. Eodem anno* 1627 *canonicus Gabriel Wladislawski* volens antiquatam plus nimium memoriam restaurare, atque in durabiliorem formam transferre; ejusdem cum prioribus mensuræ eorumdemque lineamentorum atque colorum, sed oleo temperatorum, picturam fieri jussit, veteri isti substituendam; *novum etiam apponendum curavit epigramma in honorem* Patronorum Prussiæ. *Adjungit Szembecus, cui consonat Joannes Lipski, episcopus Culmensis et Pomesaniensis, inventas fuisse* ante centenos annos ciboriis, altaribus atque fenestris variarum in Prussia ecclesiarum insculptas vel appictas earumdem sanctarum Dorotheæ *et Juttæ* imagines; impressas quoque super chartam tam Romæ quam in Belgio, atque etiam in libris excusis (5).

et Thoruni. Qui cultus legitimus pronuntiatur ab episcopo.

72 *Itaque jam deferebatur cultus ecclesiasticus* BB. Dorotheæ *et Juttæ plus centum ab annis, quum anno* 1634 *Urbanus VIII immoderatam servorum Dei venerationem temperavit.Nihilo minus timens Joannes Lipski ne cultus ille futuris temporibus in dubium vocaretur, perennem ejus significationem posteris relinquere statuit. Eum idcirco, usus potestate sua ordinaria* (6), *legitimum pronuntiavit, atque in ecclesia primaria tum Thoruni tum Culmiæ magna pompa instauravit. Cujus solemnitatis quum prolixam descriptionem nostris Actis Papebrochius inseruerit, et hinc rursus ediderit M. Töppen in Scriptoribus rerum Prussicarum* (7), *eam breviter tantum indicandam existimamus. Porro festivitas Thoruni inchoata fuit die* 2 *maji anni* 1637, *anniversario ducentesimo quadragesimo quarto inclusionis* B. Dorotheæ. *In crastinum vero commisit episcopus Alexandro Dorpowski, canonico et officiali ecclesiæ cathedralis Culmensis (quod literis publicis omnibus notum fecit),* ut imagines earumdem divarum Dorotheæ Quidzynensis reclusæ et Juttæ de Sangerhausen, viduarum, antiquarum ab aliquot centenis annorum Prussiæ et maxime diœcesium nostrarum tutelarium..... cultui fidelium auctoritate nostra ordinaria exponi et collocari, una cum fragmentis reclusorii ejusdem divæ Dorotheæ in separata cistula inclusis, *faceret. Quæ omnia ad verbum observata fuerunt. Dein in supplicatione publica quatuor adolescentes coronati utriusque sanctæ viduæ simulacra humeris gestarunt. Hos aliosque sequebatur officialis, in ferrea cistula fragmenta reclusorii* B. Dorotheæ *ferens. Solemnia quæ Thorunenses per totum octiduum protraxerunt, Culmenses quoque die 7 junii sequenti, in festo SS. Trinitatis, splendide instituerunt* (8).

Etiam ex imaginibus apparet

73 *Refert etiam noster Szembecus olim fuisse depictam in ecclesia cathedrali Culmensi effigiem* B. Dorotheæ, *cum hac inscriptione :* Diva

(1) Cfr. Jaroszewicza, Matka swietych Polska, tom. I, pag. 465, edit. 1850 (J. Stadler et F. Heim, Vollst. Heiligen-Lexicon, tom. I, pag. 806. Lilienthal, pag. 127 et seqq., 145 et seqq.). — (2) Mss. reg. bibl. Bruxell., num. 8926. — (3) Apud Lilienthal, pag. 149. — (4) De beatif. SS., lib. II, cap. XX, num. 16 et 17. — (5) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 609 et seq. Cfr. Lilienthal, pag. 156. — (6) Benedict. XIV, De beatif. SS., lib. II. cap. VII, num. 1. — (7) Tom. II, pag. 388 et seqq. — (8) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 610 et seq.

PATRONA

A PATRONA PRUSSIÆ A TEMPORE IMMEMORABILI (1). *Adjungit Lilienthalus* (2) *cerni in ecclesiæ Frauenburgensis prima pila, prope portam, ad dexteram, effigiem beatæ viduæ, indutæ subucula cærulea nigroque pallio, et tenentis altera manu septem sagittas, in proprium pectus directas, altera rosarium. Cui inscriptum fuit :* B. DOROTHEA EX VILLA MONTOVII, QUIDZINI SEPULTA. *Ita depicta est, quasi a fenestra claustri sui altare prospiceret. Infra imaginem hæc leguntur disticha, quæ etiam Culmensi picturæ adscripta erant* (3) :

Prussia tam divos gaude observare patronos,
 Et sacra purpureis ossa reconde locis.
Ne pestem ferrumque, famem patiaris et ignem ;
 Horum subsidio tuta sed esse queas.

In tabella Frauenburgensi legitur: ADRIANUS DE LINDA, CANONICUS WARMIENSIS, DEDICAVIT ANNO 1699. *Sed superstes non est ea pictura, neque illa etiam quam in æde primaria Quidzinensi exstitisse, ex Processu canonizationis colligimus, ubi quædam Margareta* respondit : domina Dorothea prefata in tali B habitu sicut depicta est in ecclesia Pomesaniensi, eidem deponenti apparuit (4).

B. Dorotheam assumptam fuisse Prussiæ patronam,

74 *Ex quibus documentis manifestum est non solum* B. Dorotheæ *cultum tribui omnino legitimum, sed eam etiam diu ante Urbani VIII tempora, Prussiæ patronam fuisse assumptam. Quin hunc honorem ei brevi post obitum contulit Ordo Teutonicus. Nec id erat illicitum ante decretum Urbanianum anni* 1630, *quo tantum* eligi possunt in patronos ii qui ab Ecclesia universali titulo sanctorum coluntur, non autem beatificati dumtaxat : *nam ante hoc, inquam, decretum, uti pluribus allatis exemplis ostendit Benedictus XIV,* non modo sancti, sed etiam beati passim, seu beatificatione formali, seu beatificatione æquipollenti beatificati, in patronos eligebantur. *Immo etiam postea ex facultate pontificia concessum fuit ut Peruani haberent patronam B. Rosam Limanam, Poloni B. Stanislaum Kostkam, et alii alios* (5). *Cur autem fere statim post felicem suum transitum ad cœlum* B. Dorothea *inter patriæ suæ patronos fuerit relata, explicuit minister ge-* C *neralis totius Ordinis Teutonici Conradus de Jungingen, a Bonifacio IX solemnem petens canonizationem : Hæc pia femina data est cœlitus patrona contra impetus gentilium Ordini nostro,* cui credite sunt... excubie lectuli Salomonis, matris videlicet militantis Ecclesie, quoad terminos terræ *Prussiæ*, propter infidelium impetus ac assultus (6). *Conrado consonant testes, in causa* B. Dorotheæ *a legatis pontificiis interrogati de hoc articulo :* Quod juxta communem opinionem hominum partium Prussiæ firmiter tenetur et creditur, quod precibus et meritis beatæ Dorotheæ christiani contra Lithuanos infideles in brevi victoriam obtinebunt, et infideles quam plurimi ad Christi fidem convertentur, sicuti etiam plurimi sunt conversi (7). *Quod jam commemoraverat Bonifacius papa IX, in bulla quam anno* 1404 *dedit, ubi :* Erga Dorotheam, *inquit,* tanta.... [*Pomesaniensis*] cleri et populi crebrescit devotio ineffabilis et continua, quod speratur indubie, propter ejus patrocinia, partes prædictas [*Prussiæ*] ... ab incursibus præservari infidelium (8).

AUCTORE R. D. B

adversus infideles.

75 *Mox spem suam impletam putarunt christiani. Quod enim prædixerat quondam* B. Dorothea, dicens quod *magister generalis Conradus de Jungingen* patriam ex omni parte pacificaretur (9), *id tandem factum videbatur, quum die* 23 *maji anni* 1404 *pax inter Ordinem Teutonicum et Polonos aliosque convenit*(10). *De hac quam vocarunt* pacem perpetuam, *hoc testimonium in processu dixit Joannes Rymann :* Audivit et notum est, ut dicit deponens, per totam patriam Prussie, quod domini Prussie in parte obtinuerunt victoriam contra infideles Litwanos et Samaytos, et reliqui ipsorum infidelium conversi essent... et pacem ac concordiam fecerunt cum hominibus patrie Prussie. *Et Joannes Marienwerder interrogatus* respondit quod sperat et firmiter credit quod confederacio perpetue pacis nuper facta inter terras Prussie E et Litwanie, Russie, Polonie, Samaytorum et Livonie, precibus et meritis dicte domine Dorothee sit obtenta. Et ita multi alii credunt hoc idem, *ut in processus Actis apparet* (11). *Licet aliquot annis post, pace dirempta, Prussia ab hostibus occuparetur, tamen* Dorotheæ *patrocinium aliqua ratione experti sunt Quidzinenses, quum non tantam acceperint cladem quanta timenda erat. Quo tempore, ut narrat Dlugossius* (12), rege *Polonorum, qui Crucigeros devicerat,* veniente in Quidzin,... Pomesaniensis episcopus loci illius, cum canonicis et clero, regi processionaliter occurrens, debita veneratione illum excepit ; regeque ecclesiam cathedralem ingresso, cujusdam Dorotheæ fœminæ religiosæ et devotæ, quæ solitariam et arctam vitam ducens, plerisque clarescebat miraculis, nondum tamen canonisatæ, cellam et habitationem ostendebat.

Corpus ejus frustra quæsitum fuit.

76 *Nihil igitur admirationis habet* B. Dorotheam *præcipuo studio fuisse cultam, ejusque tumulum, protinus ab obitu, summam habuisse celebritatem. Quamvis autem constet eam in Quidzinensi ecclesia fuisse conditam, atque ejus sepulcrum adhuc anno* 1544 *clathris fer-* F *reis cinctum exstitisse*(13), *medio tamen sæculo XVII omnes latebat quonam templi loco sacra ossa jacerent. Non dubito quin* Gedani *pro* Quidzini *exaraverit Pater Joannes Hansler in epistola dici* 14 *februarii anni* 1676 : Gedani asservatur corpus, retro majus altare, in parochiali insigni ecclesia, quæ est in manibus acatholicorum, corpus virgunculæ* S. Dorotheæ Pruthenæ, quod memini me aliquando vidisse (14). *Cæterum, quum ab anno* 1525 *ecclesia Quidzinensis penes hæreticos esset, sacræ reliquiæ non facile inquiri poterant. Sed auctoritatem interposuerunt reges Poloniæ (quorum tunc erat tractus Quidzinensis), Sigismundus III hujusque filius Vladislaus IV. Epistolam hac de re nuper inventam et editam excerpere* visum

* *viduæ in marg. cod.*

(1) Lilienth., pag. 156. — (2) Ibid. — (3) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 608. — (4) Scriptt., Pruss., tom. II, pag. 298. — (5) De beatificat., lib. IV, part. II, cap. XIV, num. 3 et seqq. — (6) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 78. — (7) Linda, part. II, pag. 66. — (8) Linda, part. II, pag. 8. — (9) Cfr. supra, num. 57. — (10) Johann's von Posilge Chronik des Landes Preussen, ap. Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 272. Cfr. Voigt, Gesch. Preussens, tom. VI, pag. 265 et seqq. — (11) Process. canon., pag. 162, 216, 270, etc., in Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 331. — (12) J. Dlugossi, Histor. Polonic., lib. XI, col. 285. Voigt, Gesch. Preuss., tom. VII, pag. 118. — (13) Lilienthal, pag. 90. — (14) Cod. Brux. 8926.

AUCTORE R. D. B.

visum est (1) : Vladislaus IV D. G. Rex... magnificis... ad gubernationem Duc. Prussiæ constitutis Supremis Consiliariis et Regentibus sincere et fideliter Nobis dilectis. Dudum a ser. parente Nostro, Nobisque ipsis auditatum ac inchoatum inquisitionis ossium divæ Dorotheæ in templo Quizinensi negotium, ac temeritate atque obstinatione Capitanei Quizinensis abruptum, qui ægre unum testudineum sepulchrum aperiri permisit, modo accuratiori indagatione confirmandum suscepimus, ac propterea, sicut communicato cum... episcopo Culmensi et Pomesaniæ consilio, huic rei rite maturandæ idoneas personas destinavimus, ita ad Illmum Electorem litteras dedimus, ut sua pro parte Capitaneum Quizinensem monitum velit, ut scrutatoribus a Nobis et Rev. Dno. Epo. designatis potestatem rimandi et scrutandi pavimentum et parietes templi absque noxa eorum faciat, tollendique inde ossa D. Dorotheæ, si inventa, uti optamus speramusque, fuerint..... Datum Varsaviæ die VI. mensis Marcy anno Domini M. DCXXXVIII. Regnor. N. Poloniæ IV. Sueciæ III. *Itaque, testibus Szembek et Steinio, non semel Patres Socie-*
B *tatis Jesu aliique multi,* ubique in hoc templo circumfodiendo..... reliquias hujus Dorotheæ quæsiverunt, sed nihil invenerunt (2). *Necdum repertæ fuerant quo tempore librum suum edebat Theodorus Lilienthal. Immo hodieque latet adhuc tantus thesaurus, neque sperandum videtur, ut in ecclesia quam lutherani etiamnum obtinent, mox inveniantur.*

Aliæ reliquiæ pie adhibitæ.

77 *Cæterum ipsam beatæ inclusæ* tunicam, lectum, stramenta quibus incubuerat, *pro reliquiis fuisse putata, in Processu canonizationis facile perspicitur* (3). *Idem jam in Vita Latina asseruit Marienwerder* (4) : Pluries accidit aliquos aliquibus gravari infirmitatibus, qui cum fiducia læsis apposuerunt locis stramina quæ acceperant de strato hujus sponsæ, in quo ultimum efflavit spiritum... Ecce res mira!... a membris... mox afflictio est remota. Consimiles curationes infirmitatum sunt factæ per appositiones partium de lecto et reclusorio abscissarum. *Etiam Thoruni pie servabantur* fragmenta ex muro reclusorii divæ Dorotheæ viduæ Pruthenæ; *quæ, cistella inclusa, ut ante diximus, in supplicatione pu-*
C *blica anni* 1637 *per urbem circumgestata sunt, atque dein* collocata sub monumento reliquiarum SS. Barbaræ, Dorotheæ, Margaritæ. *Demum* absoluta festivitas est *cum cantu* polonici hymni de S. Dorothea ac distributione Vitæ ejus (5).

78 *Præcipua ejus cultus indicia hactenus indicavimus, illis dumtaxat omissis quæ quidem beatæ viduæ a nonnullis auctoribus adscribuntur, sed cadunt reapse in aliam S. Dorotheam, virginem et martyrem Cæsareæ in Cappadocia* (6). *Superest itaque ut antiquissima beatæ feminæ Vita proferatur. Primum tamen hoc loco subjungenda ducimus hymnum et orationem in honorem* B. Dorotheæ, *imitati Papebrochium* (7) *qui similem orationem et hymnum de* B. Jutta *lectorum oculis subjecit.*

D

Hymnus cum orationibus de diva Dorothea Pruthena Quidzinensi reclusa.

Ex antiquissimis mss (8).

Exalta Deum, Prussia,
Pro Dorothea filia,
Gentis tuæ sydere,
Per quam præbet Ecclesiæ
Toti causam lætitiæ,
Magno ejus munere.
Nam præ multis hanc respexit
Et ab æterno dilexit,
Electam ex millibus,
Natalibus ortam imis,
Extremam addendam primis,
Ornatam tot dotibus.
Quæ in pago Montau nata,
Dant'scum viro mancipata, E
Virtute spectabilis,
Sua per facta strenua
Semper fuit in ardua
Tendens, pia, humilis.
Mater carne, virgo mente,
Toto nisu appetente
Casta cœli gaudia,
Deo se totam addixit
Corpusque mire afflixit,
Detestans carnalia.
Christum passum recolendo,
In se ipsa exprimendo,
Dira ejus vulnera,
Divino flamine acta
Ultro plane fuit tacta
Instar Job per ulcera.
In portentum orbi data,
Et sic digne præparata
Sponsa sponso sanguinum;
A quo novum cor accepit,
Vulneraque tot excepit
Cœlestium ignium.
Ex his tota cœlum spirans,
Ad illud semper adspirans, F
Moræque impatiens,
Vixit templi clausa muro
Sponte, in carcere duro
Divina tot patiens.
In hisce penetralibus
Christi sponsi muneribus
Dotata frequentius,
A matre ejus Virgine,
Cœlestiumque agmine
Recreata sæpius.
Dum cœlestis carnes agni
Bis in die poscit, magni
Fercula convivii :
Fame tanta summe pressa,
Ad cœnam migrat defessa
Æterni palatii.
Congaudentes ejus laudi,
Cæci vident, currunt claudi,
Reviviscunt mortui.

(1) Hipler, Pastoralblatt für die Diöcese Ermland, anno 1881, pag. 131. — (2) Lilienthal, pag. 89. — (3) Hipler, pag. 248. — (4) Lib. VII, cap. 30. — (5) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 612. — (6) Pez, Thes. noviss. anecd., tom. II, part. III, pag. 231 et seqq. — (7) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 612 et seq.— (8) Cfr. Lilienthal, pag. 153 et seqq.

Duris

A

Duris malis conquassatos
Multos reddit consolatos
Voluntatis portui.
Hos quoque de his lætantes,
Audi, Jesu, supplicantes
Ejus sanctis precibus;
Et cor novum inflammatum,
Tuis plagis vulneratum,
Piis plenum fletibus,
Fac ardenter te sitire,
Optare cito venire
Ad felicem patriam,
Ut hic igne * te fruamur
Et ibi intueamur
Tuam semper gloriam. Amen.

* *lege* digne

OREMUS.

Sancte Sanctorum omnium Domine, apud quem non est acceptio personarum, qui beatam Dorotheam, rusticam Pruthenam, in dilectam singulariter famulam tibi ante mundi constitutionem eligere, eamque ineffabili æternitatis desiderio insuetisque gratiæ tuæ donis in tem- B pore exornare dignatus: præsta supplicibus tuis, ut qui te in ea mirabilem agnoscimus et laudamus, ipsa quoque intercedente, æternitati perpetuo studere, et in hora mortis nostræ, extremique judicii die, electis tuis adscribi mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum, etc. qui tecum vivit, etc.

ORATIO SECUNDA.

O piissime Domine Jesu Christe, qui famulæ tuæ Dorotheæ, viduæ reclusæ, ac martyris absconsæ, cor vetus extrahens, novum imposuisti, illudque lancea ac variis sagittis amoris tui sæpius vulnerasti, ipsamque tibi charitate nimia desponsans, et ineffabiliter per Spiritum Sanctum lætificans, ei arcana tua, a mundi sapientibus abscondita, revelasti: ipsius quæso interveniеntibus meritis, mihi misero peccatori cor contritum, novum et humile, misericorditer tribue; voluntatemque tuam intelligere, et intellectam, bene agendo et sancte vivendo, fideliter adimplere concede. Qui cum Deo Patre et Spiritu C Sancto vivis, etc.

ORATIO TERTIA.

O distributor bonorum omnium et miserorum exauditor, Deus, dono pietatis tuæ concede hanc gratiam nobis omnibus, te in veritate per matrem Dorotheam reclusam invocantibus: ut, quoties eam fiducialiter invocamus, in nostris tribulationibus, desolationibus et defectibus, ipsam matrem vere nostram, miserorum consolatricem, per consolationis experientiam recognoscamus. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Hymnus supra positus et orationes (quarum secunda et tertia exstant etiam ad calcem codicis 407 *archivi Regimontani) leguntur in Vita polonice scripta a Fred. Szembek et germanice reddita a Thaddæo Kober. Ubi exhibentur quoque* dogmata quædam germanica, quæ quid faciendum sint docent, quo Dorotheæ beneficio a Domino beata mors obtineri queat. *Hæc in sua Historia* B. Dorotheæ *denuo excudit Lilienthal.*

D

VITA PRIMA B. DOROTHEÆ

AUCTORE, UT VIDETUR

JOANNE MARIENWERDER

ex codice ms. Bodecensi [a].

a

PROLOGUS.

Mos hominum esse dignoscitur qui fame affliguntur, intra se murmurare, et quandoque coquorum tarditatem aut imperitiam incusare, si ab eis decoctum quid esibile oblatum non fuerit, quo impatientem valeant esuriem removere ac aliqualiter mitigare, Scriptura testante, quæ ait: Si non fuerunt saturati, et murmurabunt. Mora quoque si prærupta non fuerit, gravius fames affligit, appetitus deficit, et famelicus efficitur. Sic in spirituali esurie non panis corporalis aut aquæ, sed verbi Dei, multi salubriter famelici, E quorum aliqui volunt scire mirabilia gratiosa, ac salutifera opera, et beneficia, quæ Dominus Deus per famulam suam dominam Dorotheam reclusam dignatus est operari. Ex quibus aliqui desiderantes spiritualiter refici, murmurant contra me, qui nondum sunt refecti, causam dilationis ignorantes. Apud paternitatem vestram et alios meam incusant imperitiam aut tarditatem in præparatione cibi tam salubriter desiderati. Compati tamen mihi dignentur, et eorum cesset querela, supportantes insipientiam ac inexperientiam circa tantæ materiæ difficultatem ac raritatem, necnon tarditatem seu morositatem sufferentes circa materiarum et occupationum extrinsecus multiplicitatem.

Qui B. Dorotheæ *Vitam avide exspectant,*

2 Utinam posset opus illud conscribendum de vita et magnificis beneficiis ac salutaribus doctrinis sanctæ memoriæ dominæ Dorotheæ factis et revelatis, ita cito consummari [1], quod satisfieret eorum votis. O quam libenter hoc facerem! Cum Apostolo dico: Velle quidem [2] mihi adjacet, perficere autem non invenio. Interveniat pro me, obsecro, omnium devotorum oratio, ut Dominus Jesus, F sapientia Patris, det mihi interius in anima recta sapere ac concipere, recta intellecta et bene concepta plane et intelligibiliter exprimere ac debite ordinare. Ne autem tædio, fame aut inedia robur eorum atteratur, aliquid de prædictis summatim collegi, ut vestra paternitas ad manum habeat unde esurientes utcumque reficiantur, donec coquorum diligentia peritorum eis apponatur copia ferculorum. Porro fiduciam in Domino gero et eos non debere fraudari desiderio suo; scriptum namque est: Esurientes implevit bonis; et iterum in Proverbiis per Salomonem dicitur: Non affliget Dominus animam justi fame.

hoc opus legant, donec fusius scribatur.

ANNOTATUM.

a *Cfr. Comm. prævium, num.* 22 *et seqq. Hæc Vita, ut ante diximus, descripta fuit ex Passionali pergameno Bodecensi (fol.* 296). *Porro in eo codicis ms. exemplari quo utimur et quod cum decessoribus nostris a Joanne Gamans fuit communicatum, ante Prologum*

[1] Consummare *cod.* — [2] Quid *cod.*

hæc

AUCTORE J. MARIENWERDER.

hæc leguntur : Incipit Vita et honesta conversatio dominæ Dorotheæ de Prutzia, quæ honestissimam vitam gessit in quolibet suæ vitæ statu ; et de austerissima vita quam duxit in inclusorio, ut liquet in sequentibus. Cujus festum celebratur tertio calendas novembris. *Quæ verba a librario Bodecensi præposita videntur. Idem opusculum, sed in breve coactum, omissis videlicet pluribus vocibus et sententiis, exhibebat etiam, ut monuimus, codex Cartusiæ Coloniensis. Apographo quod nobis præsto est, inscriptum fuit :* De S. Dorothea vidua religiosa, inclusa pro Christo, in Prussia. Tertio kalendas novemb. *Ubi quædam illinc proferre visum est, ea litera C signavimus ; E autem et R, notavimus nonnullas lectiones varias, præcipuas quidem, ex epistola anno* 1595 *ad Ordinis procuratorem data* (1) *et ex rotulo anni* 1404 (2). *Licet enim scripta reapse diversa sint, communes tamen habent partes, et ita similes, ut eas inter se diligenter conferenti appareat auctorem rotuli non tantum epistola ad se missa sed etiam Vita nostra priore usum esse, atque etiam Vita Lindana. Vita prima, quam* E *a Joanne Marienwerder et fere protinus a morte* B. Dorotheæ *scriptam credimus, non dispar est historiæ ab Adriano de Linda editæ : licet enim hæc multo longior sit, et ibi enodate explicentur quæ in nostro codice dumtaxat indicata sunt, quoad res tamen ipsas in nullo discrepant, imo loca quædam integra (et maxime capitula de morte et exsequiis) ad verbum eadem in duobus operibus occurrunt. Ad hæc illustranda multa quidem adjiciantur oportet; sed annotationes plerasque commodius Vitæ Lindanæ adnectemus quam huic brevi scriptioni, ubi res jejune et non servatis temporibus exponuntur.*

CAPUT PRIMUM.

B. Dorotheæ parentes. Ejus pœnitentia a pueris et stigmata.

C

B. Dorothea, honestis orta parentibus,

INCIPIT VITA DOMINÆ DOROTHEÆ DE PRUSSIA. Anno Incarnationis piissimi Domini nostri Jhesu Christi millesimo trecentesimo nonagesimo quarto, de modio latentis et humilis vitæ lumen præfulgidum, prodeuntibus prodigiis et signis, positum est supra candelabrum celebris ac latæ famæ in Ecclesia Pomezaniensi *a*, cui in Christo reverendus pater et dominus Johannes Munch *b* episcopus digne præsidebat. Illud revera lumen est venerabilis domina Dorothea vidua, in præfata Pomezaniensi ecclesia per tempus inclusa, cujus vitæ sanctitatem ac personæ dignitatem Dominus Deus ad ejus invocationem magnificis miraculis demonstravit. Sane ipsa de honestis est orta parentibus in villa Montau Insulæ Majoris Pomezaniensis [1] diœcesis. Pater ejus nomine Wilhelmus, cognomento Swartz dictus est. Mater vero Agata nominata est *c*.

vulneribus tum a seipsa

4 Quæ a septimo ætatis suæ anno usque quadragesimum octavum et ultimum ætatis suæ annum *d*, inibi [2] arta valde vixit pœnitentia. Corpus suum castigans et carnem suam crucians, noluit in alio nisi in Domino Jhesu crucifixo gloriari. Ipsa concupiscentiis et affectionibus non solum noxiis resistens, sed etiam a licitis abstinens, non est contenta in rigore assiduo jejuniorum, orationum, vigiliarum, disciplinarum, ciliciorum, veniarum, ac aliorum notabiliter gravium et austerorum corporalium laborum et exercitiorum, quibus exercentur devotissimi, æstimantes sibi prædicta sufficere ad vitæ sanctitatem ; sed supergrediendo æmulabatur majora exercitia. Variis modis sibi vulnera non pauca aut levia, sed multa et gravia, non superficialia, sed profunda, divina accensa caritate, in variis locis sui corporis occulte sibi ipsi impressit et inflixit *e*. Ipsa siquidem non solum ori suo et corpori abstraxit delectabilia, sed etiam ei imposuit gravia afflictiva ; nam frequenter cecidit corpus suum virgis, flagellis ac scorpionibus, exercuit veniis et genuflexionibus, et diversis extensionibus et cruciatibus ; combussit ipsum aqua bulliente, ferro candente, lumine ardente et pinguedine, in diversis locis vulnera faciens in scapulis, brachiis, tibiis, uberibus et femoribus, genibus et pedibus, cordialiter desiderans pio caritatis affectu in se nullum esse membrum, quod non haberet vulnus passionis dominicæ sensibiliter compassiturum [3] : cor enim ejus mortis amaritudine Christi plenum erat, et suspensum in desiderio æternorum. Cui etiam Dominus Jhesus, amator ferventissimus, vulnera sua dupliciter impressit, interius scilicet in corde et exterius in corpore, tanquam duo monilia arræ desponsationis, qua in proprii [4] sanguinis effusione ac multiplici afflictione eam sibi disposuit desponsare. E

tum a Domino illatis

5 Revera vulnera ista secundum successum temporis a Domino sibi illata fuerunt, non eadem, sed varia atque multa, in diversis locis, amare sui corporis afflictiva. Illa vero interius, scilicet animæ impressa, non fuerunt minus sed magis dolorosa, dominicæ passionis amarissime [5] ostensiva. Impressit autem ei Dominus vulnera sua circa vulnera ejus, in diversis locis, partibus et membris corporis sui, parva et magna, amaritudine et magnitudine inæqualia, aliquando duo, aliquando tria, aliquando quatuor, quinque, sex, septem, octo, raro [6] novem, decem, valde cito et subito : et raro valuit intelligere modum, per quem Dominus sibi intulit et inflixit vulnera prædicta. Et est bene notabile quod ab anno ætatis suæ septimo usque quadragesimum octavum et ultimum ætatis ejusdem, raro aut forte nunquam sine vulneribus a Domino Deo sibi inflictis fuit. Nam sanatis illis quæ habuit, priora renovavit, aut illico alia sibi intulit afflictive. Inter corporalia quæ Dominus inflixit, quatuor notabiliter fuerunt majora, quæ longævius perduraverunt. F

vehementer cruciatur.

6 Unum a Domino sibi in spina dorsi, ubi junctura est, in anno ætatis suæ septimo, fuit inflictum, et duravit ad annum ætatis suæ decimum septimum. Hoc vulnus fuit sævum, valde magnum, vehementer afflictivum, et tam sæpe cruentans quod cum magna difficultate poterat abscondi ipsum.

[1] Pomeramensis *C*. — [2] in *C*. — [3] compassivum *C, E, R*. — [4] propria *C, E, R*. — [5] amarissimæ *cod. et C*. — [6] *om. C*.

(1) Voigt, Codex dipl. Pruss., tom. V, pag. 82 et seqq. — (2) Linda, part. II, pag. 22 et seqq.

Secundum

A Secundum habuit post ipsum, et hoc in primo puerperio a Domino sibi illatum, inter ubera in præcordiis, ubi dicitur cordis folium, et cum pluribus aliis ante, retro et[1] sub utrisque brachiis, et a Domino inflictis. Illud vulnus secundum erat etiam valde magnum et sævum et amare afflictum, tunc præcipue quando infantuli ejus ubera suxerunt; et duravit vulnus istud per annos circiter viginti. Post hæc sub ascellis seu brachiis habuit duo vulnera valde magna et profunda, sæva et amara, in via versus Romam; et permanserunt in ea per annos quinque ad minus. Prædicta quatuor vulnera, ac alia parva et magna, habuerunt passiones multum acute et amare afflictivas. Nam solebant aliquando ferventer ardere, aliquando excellenter frigoris stuporem pati, aliquando acriter pungere seu puncturas acutas habere, aliquando graviter apostemare, et aliquando largiter cruentari. Prædictæ quinque passiones etiam solebant spiritualiter esse alternatim in vulneribus interioribus spiritualibus a Domino illatis et exterioribus per ipsam directam * Dorotheam sibi ipsi inflictis modis variis prius scriptis. (* dilectam ?) B Iterum erat hoc dignum admiratione quod ab infantia sua, seu septennio, postquam incepit se affligere et vulnerare, quod vulnera sua festis Christi, beatæ Mariæ Virginis et aliorum martyrum appropinquantibus, in eorum occursum dictas quinque passiones alternatim exercebant, et ex hoc eam graviter affligebant; et quod stigmata Domini nostri Jhesu Christi in corpore suo cum Apostolo gaudenter ferens[2], socia et amatrix valde fervida dominicæ passionis, iccirco arras accepit in præsenti multiplicis consolationis, quæ tam varie[3] fuerunt in ea, quod nulla verborum copia, licet plurima sint scripta, poterunt narrari.

ANNOTATA.

a *Episcopatus Pomesaniensis, medio sæculo XIII conditus, cessavit sæculo XVI, et Culmenses præsules* jura et nomen episcoporum Pomesaniensium adsumpserunt (1). *Ecclesia cathedralis erat Marienwerderæ seu Quidzini seu in urbe Mariæ Insulana; sed habitabat* C *sæpe episcopus in oppido Riesenburg.*

b *Joannes Mönch, anno* 1376 *Ecclesiæ Pomesaniensi præpositus* (2), *obiit anno* 1409 (3). *Quod autem hoc loco dicitur* præsidebat, *non impedit quominus Vitam anno* 1395 *scriptam opinemur* (4), *neque id mirum videbitur totum locum attente legenti.*

c *Cfr. epistola anno* 1395 *ad procuratorem Ordinis Teutonici data* (5).

d *Cfr. Comm. præv., num.* 34.

e *Quæ sequuntur usque ad has voces num.* 5: amarissime ostensiva, *occurrunt etiam in epistola de qua diximus, atque iisdem fere verbis in Articulis tertio datis, art.* 5 *et* 6.

CAPUT SECUNDUM.

B. Dorotheæ virtutes aliæ a pueris et præsertim mortificatio. Operationes divinæ in ea.

Solebat valde devote ecclesias frequentare a pueritia sua; et si quando cogebatur invita sua negligere divina, quæ agebantur in ecclesia, cordi suo erat hoc pœnale valde, et pœna valde amara. (*A pueris omnes colit virtutes.*) Item a pueritia sua vigilans in orationibus parum dormiebat, eleemosynas secundum facultatem suam largas[4] tribuit. Artas abstinentias sustinens, et a deliciis abstinens, libenter jejunavit. Verbum Dei cum magna devotione, attentione, delectatione et diligentia audivit. Cum[5] ardore caritatis delectabatur videre dominicum corpus; nec satiabatur oculus ejus visu, etiamsi una die centies vidisset hoc venerabilissimum sacramentum: sic et auris ejus non satiabatur auditu et auditione verbi Dei, etiamsi per totam diem hoc audivisset. E Pie compatiens erat indigentibus corporaliter, seu etiam spiritualiter. Patiens in adversis, humilis in prosperis, non temeraria in judiciis, sed in benigniorem partem interpretabatur facta, quantum decuit, singulorum, etiamsi longævius perdurarent. Item a pueritia sua libenter cœlum aspexit, dum per viam incessit, dum choreis interfuit, vel aliud quid operis egit; noctis tempore a pueritia sua plus vigilans quam dormiens, orans, meditans, contemplans, venias exercens, et seipsam disciplinans, noctem quandoque insomnem duxit; et ut semper ejus partem majorem in dictis piis operibus consumpsit; ut frequenter, quia cœlum delectabatur inspicere, ideo noctis tempore aperiens fenestras, cœlum meditando aut contemplando ut* aspexit, prope eas se collocavit, (* *vox dubia, forsan* etc.) nec curavit aeris inæqualitatem seu intemperiem, ex qua nix, grando, pluvia, aut ventus super eam ruit. Raro se ad lectum reclinavit, quando hoc vitare propter homines valuit[6]. Sed postquam fatigata extitit[7] quasi ad extremum, tunc ad parietem aut loci[8] asserem se appodians, dormivit modicum.

8 Sed a septennio suo confitebatur libenter temporibus suis humiliter et devote. (*Peccata sua multum deflet. Vexatur a dæmone.*) Hoc melius egit in matrimonio, et adhuc purius et perfectius post cordis extractionem, docta et instructa a Domino, qui eam tunc docuit omnia peccata sua de novo confiteri; et illas confessiones, cum magna contritione cordis largiter flens, non solum tamdiu continuavit, quousque testimonium a Spiritu Sancto habuit quod peccata ejus omnia sibi essent misericorditer indulta, sed usque ad finem vitæ quasi singulis diebus confitebatur, prout docebatur a Domino confiteri. Tentationes a spiritu diffidentiæ a septennio suo usque ad annum ætatis suæ quadragesimum tertium varias pertulit. Cui tamen, mediante divino auxilio, viriliter restitit, quamvis tentationes suæ fuerint sibi valde graves et ipsam amare cruciantes.

[1] et retro *C.* — [2] ferebat *C.* — [3] variæ. — [4] facultates suas large *C.* — [5] magno quoque *add. C.* — [6] quandocumque hoc vitare potuit *C.* — [7] Sed nimium fatigata *C.* — [8] lecti *C.*

(1) Gams, Series episcoporum, pag. 302. Aufzeichn. zur Gesch. des Bisth. Pomesanien, ap. Scriptt. Preuss., tom. V, pag. 390 et seqq. — (2) J. von Posilge, Chron., Preuss., ap. Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 104. — (3) Ibid., pag. 298, tom. V, pag. 397 et seqq. — (4) Cfr. Comm. præv., num. 22. — (5) Voigt, Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 82.

Seipsam acerrime torquet.

9 Item ante matrimonium et in matrimonio sæpe se misit in aquam gelidam, corpus suum affligens frigore; multotiens se collocavit infra stillicidia canalium, quousque tota madefacta et frigoris rigore graviter afflicta, vestimenta ejus per congelationem terræ adhæserunt tam fortiter quod cum difficultate poterat se liberare. Item quandoque toto quasi [1] corpore vulnerato in partibus quæ teguntur vestibus, misit se nudam in aquam salitam, a carnibus aut halecibus salitis [2] derelictam, in qua per tempus jacuit, et amare corpus suum cruciavit. Item in matrimonio sæpe pedes suos acu pupugit, acum mittens in profundum carnis, ut quando ad nuptias invitabatur, ut in conviviis aut choreis aut mundi pompis et spectaculis amaritudinem dominicæ passionis recogitaret, et ne etiam mundi solatia eam delectarent. Aliquando etiam in tantum afflixit se acu, quod pedibus apostemantibus non valuit ambulare. Pedes etiam aliquotiens sic crudeliter læsos marito in excusationem ostendit. Aliquando voluit quod nuptias visitaret, aut conviviis interesset; in quibus etiam sæpe, licet haberet in occulto [3] gravia vulnera, apparuit B tamen ab extra hilaris et jocunda. Item habuit in consuetudine circa novem annos in quibus fuit puerpera, quod elapso puerperio quasi dimidio anno, infantulo jam confortato, candelis flammigeris combussit ubera sua inferius, tam crudeliter et excellenter quod papillæ eorum fuerunt inferius solutæ a cute uberum, superius solummodo retinaculum habentes. In locis combustis quando infantulum lactavit, valde amare afflicta fuit. Nimirum per vitam suam martyrio plenam ferventer desideravit amara pati propter Dominum. Et ideo ex caritate ferventer ardente cruciatus sibi varios procuravit, et tales non solum libenter, sed et hilariter toleravit.

Mira quædam in ea operatus est Deus.

10 Porro in vita ejus et post mortem multa acciderunt præclara miracula. Accidit namque plus quam [4] novem annis ante mortem ejus, circa festum Purificationis Mariæ, dum miro devotionis affectu orasset, et multa alia pro præparatione ad vivifici corporis Domini nostri Jhesu Christi sacramentum salubriter per multos dies et noctes peregisset fideliter, tunc Dominus Jhesus, ejus amator mirificus, cor ejus vetus extraxit [5], et in locum illius novum et fervidum intrusit. Hoc C enim [6] accidit ante altare et imaginem gloriosæ Virginis infra Missam de mane circa auroram celebratam; ante et infra quam dum devote orasset, et inter alias orationes salutationes angelicas pro rosarum serto Virgini Mariæ offerens commendaret, suppliciter rogans ut ipsa [7] dilectum ejus filium pro ea intercederet, multitudo populorum advenit, et eam tam valide pressit, quod cogebatur de genibus se erigere, et inter comprimentes erecta [8] stare, ibique suam commendationem orationum consummare. Statim ex illa hora sensit [9] spiritum suum ad cœlestia contemplanda elevari atque rapi, et luce quadam perlucida et inæstimabiliter suavifica illustrari, et sensus interiores aperiri. Etiam illa hora salvificam [10] vocem Domini sibi loquentis ad intra audivit, pariter et cantum angelorum. Vidit etiam et audivit multotiens [11] secreta, quorum aliqua D scripta sunt et jussione [12] Domini commendata, reliqua vero, quæ non licuit sibi loqui, sub silentii sigillo sunt conclusa. Habuitque perlucidas veritatum revelationes Domini Jhesu et Matris ejus, et sanctorum visitationes, et claras apparitiones Spiritus Sancti; seu a Spiritu Sancto, miserorum consolatore, sæpe fuit ineffabiliter consolata.

Vehementer cupit S. Eucharistia refici.

11 Et ad corpus dominicum frequenter percipiendum fuit spirituali esurie tam ferventer accensa, quod non nisi cum amara tam spiritus quam corporis afflictione in ultimis tribus annis per duos dies [13], imo in ultimo per unum diem non valuit [14] carere; sed magna difficultate et utriusque hominis exterminatione [15] horam communionis, quæ infra Missarum solennia erat, exspectabat; et frequenter propter exspectationem Missæ tantum destituebatur et affligebatur, quod confessor *b* [16] ejus eam noctis tempore procurare *. Item tanto desiderio desideravit paupertatem voluntariam spiritus, contemptum mundi et ab omnibus hominibus despici, sæpe communionem Eucharistiæ percipere, Deo frui, et æternam vitam apprehendere, quod ex hoc non E solum spiritualiter languebat, sed etiam sæpe corporaliter decumbebat.

b
** supple deberet*

Multis ditatur charismatibus.

12 Sensus interiores valde apertos habuit, quibus divinam cognovit et sensit in se operationem, non solum generaliter, sed etiam distincte et specialiter, saltem in valde multis. Fuerat siquidem quoad intellectum et affectum acute discernens operationes caritatum, et differentias earum, de quibus scivit pulchre loqui, instructa a Domino verbo et experientia. Unde solebat scriptori [17] *c* suo dicere: « Tunc temporis Dominus dedit mihi caritatem ferventer [18] ardentem, ferventer et magnifice desiderantem aut vulnerantem, languentem, inebriantem, superfluentem, locupletantem, latam et spatiosam, violentam, infatigabilem, insatiabilem [19], et caritatem cordis effractivam. » Aliquando dedit, et dat [20] has species caritatum sedecim; et alias hic non scriptas. Per effectus earum et sentimenta, cognovit quando unam earum aut plures habuit. Item tamen cum speciebus prædictis caritatum Spiritus Sanctus frequenter sibi missus invisibiliter fuit, et illuminata cœlitus cum qualibus operationibus, F donis et virtutibus Spiritus Sanctus mittebatur sibi, sensibiliter percepit, et de hoc pulchra veritati ac Scripturæ sacræ consona expressit. Ex hoc aliquantulum potest apparere, quam plena fuerit divina caritate. Amator ejus siquidem magnificus, Christus Jhesus, spiculis sui amoris, sagittis et lanceis animam ejus frequenter vulneravit; in quem ipsa sui amoris dirigens sagittas, ipsum retetigit et, secundum modum loquendi Scripturæ in Canticis Canticorum, etiam vulneravit.

c

præsertim in S. Communione.

13 In sacramento Eucharistiæ sensit sensu interiori varia, quæ doctores sacræ paginæ scribunt homini devoto conferri per ipsum; sensit etiam sibi Dominum per sacramentum advenire suaviter, fructuose, magnifice, omnipotenter, gratiose [21] et velociter currentem, qui, ori ejus sacramento imposito, statim velociter in cor et animam ejus

[1] *om. C.* — [2] scilicet *C.* — [3] oculo *cod.* — [4] plus q. *om. C.* — [5] de suo corpore *add. R.* — [6] autem *C.* — [7] apud *add. C.* — [8] erectam *cod.* — [9] Ex illa vero hora sæpe sensit *C.* — [10] Ab illa etiam hora salvifica *E, R.* — [11] cœlorum *add. E, R.* — [12] scripto sunt ex jussu *E.* scripta s. ex jussu D. et comm. *C.* — [13] annos *cod.* — [14] Nec per u. d. valuit *E.* nec per un. d. voluit *C.* Vix per un. d. valuit *R.* — [15] extenuacione *E.* æstuatione *R.* — [16] oportuit confessorem ipsius *C, E, R.* — [17] scriptoribus *C.* — [18] ferventem *C.* — [19] hilarem, avaram, scatentem, bullientem ac insanientem, impatientem, inquietantem *add. C.* — [20] Aliquando dedit ei *C.* — [21] gloriose *C.*

descendebat

A descendebat deifice, id est sine panis aliquo sapore; item lætificantem ineffabiliter; item confortantem non solum spiritualiter, sed etiam corporaliter: sæpe ante susceptionem fuit viribus destituta et valde infirma, et sumpto sacramento statim fuit confortata et sanata; ita * ut ferventer eam incendentem et luculenter illuminantem, ac multa revelantem; item ut speciosum præ filiis hominum, imo præ millibus angelorum speciosum, amabilem et jocundum; item ut desiderium ejus inflammantem et in altum sustollentem; et multis aliis modis laude dignis, veritatique consonis. Dominus de sua misericordia sibi advenit, operans gratiæ suæ munera tam varia, quæ mihi sunt inenarrabilia. Multo tamen plura, quam hic sunt tacta, ab ore ejus scripta memoriæque commendata.

* *lege* item

ANNOTATA.

a *Totum illum locum* Porro in vita ejus — fervidum intrusit *habet etiam epistola anni* 1395. *Cujus auctor, omissis vocibus* Hoc enim accidit
B — orationum consummare, *ita pergit:* Statim ex illa hora, *etc.*, *et rursus eadem ad verbum profert atque codex noster, usque ad finem numeri* 10. *Item in Rotulo bullæ Bonifacii IX subnexo, articuli* 21, 22, 23, 24 *numerum hunc* 10 *fere ad verbum exhibent.*

b *Dum Joannes Marienwerder hic dicitur nude confessor, in Rotulo a Petro de Wormdith confecto vocatur* venerabilis vir dominus Joannes. *Cujus discriminis ratio facile intelligitur, si ipse Marienwerder, ut nobis placet, Vitam hanc concinnavit.*

c Scriptor *alius non est atque ipse Joannes Marienwerder, quem in hoc labore adjuvit Rymann.*

CAPUT TERTIUM.

Pia itinera B. Dorotheæ. Ejus revelationes. Moritur. Exsequiæ.

Pia suscipit itinera.

Ex devotione ter peregrinata est Aquisgrani [1] ad Eremitas in remotis, apud quos permansit cum marito anno et dimidio, sæpe ad loca beatæ Virgini dedicata et ex magnificis beneficiis famosa, et semel ad Romam ante annum gratiæ seu jubilæum proximum [2], in qua permansit usque ad jubilæum. A principio ingressus usque ad exitum Roma, elapsus est ad minus dimidius annus. In his omnibus locis larga gratiæ divinæ percepit munera. In peregrinatione vero a periculis et dehonestatione fuit miraculose a Domino præservata. Item Christus Dominus ejus laudavit rigidam vitam, austeram disciplinam, vulnerationem suam assiduam, in adversis patientiam, fidem, spem, caritatem, confidentiam, obedientiam, humilitatem, et constantiam et stabilem perseverantiam, aliasque varias virtutes de quibus non est dicendum per singula pro hac vice.

Multas habet revelationes a

15 Divinas ultra [3] novem *a* habuit revelationes, non somniando sed vigilando, aliquando in mentis extasi a se alienata, et hoc in visione spirituali aliquando sine raptu; et utrobique sensit in mente seu intellectu perlucidas illustrationes, et in affectu delicias spirituales. In illa autem visione supernaturali intellectuali, vidit imagines et audivit voces Christi, Virginis beatissimæ et aliquorum sanctorum. Aliquando, et hoc magis frequenter, in spirituali visione non vidit imagines, nec etiam in corporali visione, sed audivit vocem Jhesu Christi ad animam ejus sine strepitu loquentem, modo nobis ineffabili, per quem scilicet Jhesum Christum est instructa, et ne a spiritu erroris aut vertiginis deciperetur est securata, ac certitudinaliter præservata. Item informabatur a Domino quotidie in ultimis tribus annis, quid agere deberet aut quid omittere, quid desiderare, cogitare, dicere et comedere, quomodo et qualiter et quando ad sacramentum Eucharistiæ præparare. Item frequenter divino lumine illustrata, cognovit quid facere, quid omittere posset homo cum salute. Et ideo consulentibus eam monita salutis et consilia dabat. Vidit etiam sic illustrata multa occulta in cœlo et in terra: in E
cœlo gaudia cœlestia et distinctionem spirituum, et cantus audivit angelorum; in terra Christum annuntiari, incarnari in utero Virginis, nasci, circumcidi, offerri in templum, crucifigi et resurgere, et in cœlum ascendere, et cætera multa. Sicque vidit hominum multorum cogitationes et peccata, imo aliquorum cognovit desideria; quibus dixit, et illi cognoverunt sic esse prout illa expressit.

et gratias singulares.

16 Item caritate divina frequenter accensa tam ardens fuit, quod ardor animæ redundavit in corpus, ipsum calefaciens et sudorem exprimens. Etiam planxit non solum sua, sed etiam aliorum hominum peccata; fuit etiam sæpe tristis ex anima non solum propter suas negligentias et peccata, sed quia reputavit se non satis posse diligere Deum, bene agere et sancte vivere. Attamen aliquotiens, imo ut frequenter post fletum a Domino ineffabiliter lætificata est. Jussa est præ exultatione aliqua cantica decantare. Item ferventer desideravit cum solo Domino existere, et ideo reclusorium multis annis appetiit, antequam obtinuit. Item frequenter inebriabatur spiritus ejus dulcedine divina, et ex hoc superra- F
piebatur, et Deo intime uniebatur. Item frequenter a phantasiis noxiis et ab omni imagine creaturæ libera [4], Dominum limpide contemplabatur. Item sibi ipsi transparens sæpe fuit; in se minuta peccata, quæ ut pulveres parva apparebant, cognovit, et illa confessa magnis lacrymis fuit. Item ex humilitate se miserrimam inter omnes homines reputavit; et obediens suis confessoribus fuit in singulis; quæ mandabant, fideliter adimplebat.

Miracula in vita ejus patrata.

17 Dominus Deus cum ea multum miraculose processit. Primo in hoc, quia præservavit eam a gravibus peccatis, et ab infantia sua magna ei tribuit caritatem ac desiderium æternorum. Secundo in hoc, quod ab interitu corporis eam præservavit, in quo multotiens periisset propter frigus, æstum, vulnera et arta jejunia, si Dominus eam [5] non præservasset. Tertio in hoc quod anno præterito [6] per totam hyemem in qua erat frigoris magna excellentia, propter quod multi homines interierunt,

[1] ad Aquisgranum et *C.* — [2] et ad Romam veniens tempore anni jubilæi *C.* — [3] *om. C.* — [4] liberæ *cod.* —

[5] eum *cod.* — [6] anno præt. *om. C.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

interierunt, ipsa tamen sancta frigoris læsione fuit præservata a Domino, quamvis esset inclusa muro, et in tali muro in quo propter frigoris inclementiam aqua per modicum tempus stans in cancro [1] aut alio vase usque ad fundum congelabatur; nec putandum est quod per vestimenta aut calciamenta aut ignem frigoris afflictione aut infrigidatione fuerit præservata. Nam neque calciamentis neque calore ignis corporalis per illam hyemem unquam usa fuit; vestimentis etiam non plus, sed ut frequenter minus quam in præcedentibus hyemis temporibus usa est. Imo ferventer [2] ex caritatis ardore in tantum incaluit quod vestes cogebatur deponere et aeris refrigerium quæritare. Quarto quod non ex corporis languore, sed ex nimia caritate cordis effractiva Dominus mortem suam sibi futuram revelavit, et ita etiam evenit. Quinto quod communiter omnes homines de ejus vita in ea meliorati sunt, tam nunc quando vixit, quam tunc quando a nobis transmigravit.

Confessarium postremum allocuta, b

18 QUALI MODO AGONIZAVERIT IPSA *b*. Tandem post [3] labores, desideria, et exercitia et agones, pluribus diebus diem extremum [4] antecedentibus apparuerunt ei Dominus Jhesus, dilecta mater ejus et angelici spiritus, cum processione solenni invitantes eam ad cœli gaudia ineffabiliter magna, præstolantes ejus transitum cum suavisona melodia. Ipsa vero lumine supernaturali illustrata [5], vidit adhuc existens in corpore sanctorum gaudia, specialiter illa hora extrema delicatissima appropinquante, qua cœlestis sponsus, altissimi [6] patris filius, suam [7] præelectam sponsam, post diutina ac ferventia desideria de corporis ergastulo ad secum æternaliter jubilandum suscipere disponebat. Tunc perlucide illustrata dixit ad confessorem suum singulariter tria. Primum: « Ego tam dulces quam amaros sponsi mei delicatissimi sentio vulnerationum aculeos, qui sagittis nimiæ suæ caritatis cor et alia mea interiora vulneravit: ego incedo tanquam mulier parturiens, nullam inveniens requiem neque pacem, sedendo, jacendo, stando, aut etiam ambulando. » Secundum erat: « Si vos supercœlesti lumine illustrati sanctorum conspiceretis gaudia, sicut et ego, præ desiderii magnitudine cor vestrum scinderetur. Ecce cœlum mihi apertum est
C propinquum, et sanctorum gaudium clare patefactum, iterque ad ipsum planum et rectum et clarum, a cujus ingressu mors me tantummodo secludit. » Tertium erat, quod dicebat: « Eia date mihi Dominum meum dilectum, hoc est Eucharistiæ sacramentum; præ ejus enim amore eo diutius carere non valeo, nec alium cibum vel potum corporis volo amplius in vita præsenti sumere. »

cum vehementi S. Eucharistiæ desiderio obit.

19 Hæc dicens apparuit multum famelica et nimia inedia extenuata. Cui dixit confessor ut se bibendo refocillaret, quo[d] [8] die illa, ex quo illud venerandum sacramentum semel percepisset, secunda vice habere non posset; sed post mediam noctem, infra hymnum Te Deum laudamus, se daturum prædictum sacramentum cooperante Domino pollicebatur. Ipsa vero nimio desiderio afflicta et viribus destituta, aiebat: « Nescio quomodo potero exspectare, nam [9] exspectatio erit mihi impossibilis, aut difficilis nimis et amara. » Post hæc, paucis verbis inter eos habitis, D
sibi valedicens et orationibus ejus se [10] recommendans, confessor abiit, nesciens ejus horam extremam esse tam propinquam. Hora erat quasi completorii quando ab inclusorio recessit. Postea infra Te Deum laudamus reversus juxta promissum, elapsis quasi septem horis, et invenit eam spiritum tradidisse. Ob quam autem causam Dominus horam sui transitus noluit per eam aliis revelari, ipse novit cui nullus dicere potest: Cur facis ita?

Exsequiæ ejus magna frequentia celebrantur.

20 DE EXEQUIIS, ET DEVOTIONE POPULI CIRCA SEPULTURAM SANCTÆ DOROTHEÆ. Percepta ejus pretiosa morte, ad tanti funeris exequias festinavit venire dominus Johannes reverendus dictæ Ecclesiæ episcopus; qui pauperes refecit, larga munera dispergens egenis tribuit, bis Missarum solennia *c* celebrans, et reliqua mor- c
tuorum officia peragens, corporis dilectæ Dei pretiosum thesaurum terræ personaliter commendavit. Clerus doluit; populus multus valde, qui ejus percepta morte confluxerat, gemuit; planctus et luctus erat communiter omnium, et præcipue spiritualium ejus filiorum, quorum mæstitiam novit qui solus mærorem conside- E
rat et dolorem. Dumque tempore exequiarum [11] confessorem felix magnis gratiis, virtutibus referta, variis afflictionum martyriis plena, usque ad diem illum omnibus hominibus abscondita quoad vulnera, paucis, scilicet tribus duntaxat, exceptis, fuisset manifeste prædicata, rumore veritatis perculsi inaudito, in lacrymas plurimi proruperunt uberrimas. Pro tantæ ignorantia sanctitatis doluerunt utique, qui tam excellentem in ea caritatem, suis temporibus inauditam, reverentia honorare debita neglexerant. Cum igitur prædicabatur, et quando sepeliebatur, piis affectibus et lacrymosis aspectibus pretioso funeris thesauro assistebant. Erat nihilominus ibi mens devota, et vox grata benedicentium Deum pro suo munere valde digno. Interfuere exequiis qui audientes ejus magnos labores, dolores, fatigationes, revelationes, merita et beneficia ineffabilia sibi facta, cœperunt fiducialiter credere quod ejus meritis et intercessionibus possent in suis necessitatibus et infirmitatibus relevari. Quibus ejus patrocinium implorantibus affuit divina clementia, sponsam suam mirificans præelectam, F
quæ valde multa concessit sanitatis remedia in tempore opportuno; unde per ejus merita et interventum ac sepulchri ejus humilis contactum crebra fuerunt miracula, a conditione humanæ naturæ valde aliena. Hinc est quod ad ejus tumulum non solum terræ Prussiæ incolæ, sed etiam extranei de longe veniunt et accurrunt [12] *d*. Cum d
ad explanandum singula virtutum ac pietatis insignia per Dominum circa ipsam facta et ab ipsa operata, nullus sufficiat, largitori omnium bonorum sacrificium laudis pro omnibus universis beneficiis suis medullitus immolemus, dicentes: Gloria tibi, Domine.

ANNOTATA.

a Novem. *Sane multo plures revelationes habuit* B. Dorothea; *sed, ut legimus in aliis Vitis fusioribus, divinitus cognovit novem* modos

[1] *pro* cantro *seu* cantharo. — [2] frequenter *C*. — [3] multos *add. C, E, R*. — [4] ejus *add. C, E, R*. — [5] sæpe *add. R*. — [6] altissimus *E*. — [7] suavi *cod*. — [8] quia *C, E*. — [9] exsp. quasi dixit *E*. — [10] me *E*. — [11] *supple* per. — [12] Migravit autem beatissima Dorothea tertio calendas novembris *add. C*.

A *modos spiritualiter gignendi Dominum in anima.*

b *Totus hic num.* 18 *exstat in epistola ad procuratorem Ordinis Teutonici data; in qua, post* nullus dicere potest : Cur ista facis, *statim transitur ad hanc Vitæ nostræ clausulam :* Cum ad explanandum singula — Gloria tibi, Domine. *Articulus vigesimus tertius, ex tertio datis, exhibet primam num.* 18 *partem :* Post labores — perlucide illustrata.

c *Idem in Vita Lindana legitur; sed in Vita Latina (lib. VII, cap.* 29*)* Missarum solemnia duobus diebus celebrans...

d *Quod hoc loco additur in codice Coloniensi, scilicet* B. Dorotheam *obiisse* tertio calendas novembris, *certe falsum est (cfr. Comm. præv., num.* 40*). Quonam autem jure dicatur in altero apographo* festum celebrari tertio calendas novembris *(supra, cap. I, annot.* a*), definire non ausim. Eumdem diem in aliquot martyrologiis assignari, jam dictum in Comm. præv., num.* 1.

B

VITA B. DOROTHEÆ LINDANA

AUCTORE, UT VIDETUR

JOANNE MARIENWERDER

ex cod. Vatic. 4934 collato cum Lindana editione [a].

a

PROLOGUS.

In præsenti temporum iniquitate

Prologus in libellum beatæ dominæ Dorotheæ exhortatorius ad canonizationem. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Veritatis organum et doctor gentium, Paulus apostolus, de supercœlestibus luminaribus clariori sapientia illustratus, et in eo in quo sunt omnes thesauri scientiæ Dei, altitudine, latitudine ac profunditate charitatis ferventissimæ [1] radicatus, didicit ex his quæ intrinsecus [2] passus est supra modum urgentibus, velut æmulator C fidei constantissimus, maternam sollicitudinem et labores gerere omnium Ecclesiarum, donec spiritu vivificante Christus in eis formaretur, et eulogio [3] sui Evangelii lucis filiolos [4] iterum parturiret [5]. Nempe velut speculator seraphicus spiritu prænoscens Ecclesiam Dei ac membra ejus sathanam expetere, ut cribraret sicut triticum, et ita [6] ne deficeret fides plantata et irrigata in tam ponderoso certamine, omnium temporum vicissitudini consuluit tempus redimere [7] aliquo sacrificio laudis et gloriæ spiritualis : quia dies mali sunt. Omissis curriculis temporum præteritorum et futurorum, hodie quoniam [8] dies mali sunt, plus [9] experientia quam ex codicibus edocemur. An non hodie prodigia et portenta sunt [10] in sole et luna potestatum ecclesiasticæ et sæcularis, quarum nervi contracti sunt, per abortionem et divisionem ? An non hodie, quinto [11] angelo canente tuba, percussa est tertia pars solis et tertia pars stellarum : ita ut obscurata sit tertia pars eorum, per contemptum Ecclesiæ clavium et inobedientiam mandatorum [12] ? An non cauda draconis, malitia videlicet diaboli, traxit post se tertiam partem stellarum, per illud schisma execrabile, in abyssum perfidiæ et damnationis ? Sunt nonnulli, qui evaserunt caput schismatis in principio per fidelem adhæsionem unitati [13] matris Ecclesiæ, qui jam [14] per vacillationem et regressum [15] stringuntur cauda draconis *b*.

b

Dorothea, sanctissima femina,

2 Redimentes ergo tempus, quia [16] dies mali sunt, excrescentibus hominum malitia et miseria, si forte moderator et ponderator temporum et zelotes animarum nostrarum accipiat hodie sacrificium nostrum in odorem suavitatis, velut in holocaustum arietum et taurorum, et sicut in millibus [17] agnorum pinguium [18], venerabilem et omni laude dignam dominam Dorotheam [19] contra malitiam dierum in lucem gentium, non casu, sed dispensatione divina per vitæ admirabilem sanctitatem. Expandit quippe super eam Dominus amictum ardentissimæ charitatis, ingressusque est juxta Ezechielem prophetam cum ea pactum de introducendo in requiem opulentissimæ E civitatis. Lavit eam aqua irrigantium lacrymarum, æternorum desiderio et amore jucundissimæ societatis. Emundavit sanguinem ex ea per inauditas castigationes et disciplinas. Unxit eam oleo probatissimæ misericordiæ et unctuosæ pietatis. Vestivit eam discoloribus variarum virtutum, [20] induit subtilibus diversarum gratiarum, ut in sequentibus clarius patebit, vitam ejus luculenter [21] intuenti.

ut nobis sit saluti,

3 Ad quid eam Dominus [22] clarificavit vitæ sanctitate et gloria miraculorum, [23] quasi stellam matutinam in medio nebulæ dierum malorum, [24] nisi quatenus his diebus salus ejus sit usque ad extremum terræ, videlicet Prusziæ [25], quæ comparata ad aliquas [26] Christi fidelium terras, quasi fimbria extrema in tunica Christi est, contingens finibus suis [27] confrontationes et confinia infidelium et schismaticorum ? Sed sicut ad tactum fimbriæ Christi emorissa a sanguinis fluxu liberata [28] est, ita dictæ mediatricis, beatæ ac venerabilis dominæ Dorotheæ interventu, ac [29] insignium miraculorum ejus ad fines gentium crebrescentium, elegantis vitæ [30] et sanctitatis ejus famæ F odore respersorum, emorissa, videlicet infidelitas gentium, a menstrualibus suæ voluptatis et bestialitatis fluxibus restringi poterit et curari. Quin imo data [31] de munificentia regia universali Ecclesiæ in redemptionem temporum malorum dierum, ut, juxta Isaiam prophetam, suscitet terram, possideat hæreditates dissipatas, et dicat Dominus ob amorem sponsæ suæ iis [32] qui vincti sunt vinculis tribulationum et peccatorum : Exite ad reconciliationis divinæ fœdera ; et iis [33] qui in tenebris sunt istius caliginosi et perversi schismatis : Revertimini [34], ad sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ clara lumina [35] redeundo, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec illucescat dies gratiæ et propitiationis, et lucifer catholicæ professionis in schismaticorum cordibus inter astra gloriæ oriatur.

[1] firmissime. — [2] extrinsecus. — [3] elogio. — [4] filios. — [5] it. part. *add. ex B. om. cod.* — [6] ideo. — [7] redimendo. — [8] quam. — [9] in *add.* — [10] fiunt. — [11] quanto *cod.* — [12] inauditorum. — [13] emeritæ. — [14] proh dolor ! *add.* — [15] recessum. — [16] quoniam. — [17] arietum *add.* — [18] pinguorum *cod.* — [19] datam *add.* — [20] et *add.* — [21] succulentius *cod.* — [22] Dom. eam sic. — [23] et *add.* — [24] et *add.* — [25] Prussiæ. — [26] alias. — [27] his. — [28] curata. — [29] ad *cod.* — [30] *add. ex B. om. cod.* — [31] est *add.* — [32] his. — [33] his. — [34] Revelamini. — [35] luminaria.

Non

a Deo ipso comparata est

4 Non calumnietur in ea quis fragilitatem sexus: Dominus enim omnium elegit infirma, ut fortia confundat. Non levi pendat mundi sapiens altitudinem ejus intellectus, quoniam consuevit Dominus stulta eligere, ut confundat sapientes. Non glorietur nobilis de pompa sui generis, consideratione istius sponsæ, velut margarita pretiosissima in concha humilis prosapiæ latentis; quam supra modum humanæ æstimationis, imo et angelicæ, cœlestis sponsus adamando [1] nobilitavit propagine nobilissimarum virtutum. Unde nardus ejus odorifera humilitatis et charitatis frequentissime [2] a cœlestibus sedibus hunc allexit, qui, constipatus cœlesti militia millia millium procerum, visus est a sponsa in spiritu sæpius cum apparatu indicibili honoris et gloriæ advenire. Non ambigat animalis homo, nolens captivare intellectum suum in obsequium Christi, ea quæ dicuntur de limpitudine divinarum revelationum et [3] altitudine divinarum contemplationum hujus sponsæ electæ [4], cujus sensus animæ penitus obstupuerunt, obriguerunt, et obstrusi sunt vetusto languore peccati; sed conferat se ad orthodoxæ fidei tractatores, attendat expertos di- B vinarum illustrationum contemplatores, quorum animas Dominus solet implere splendoribus sanctorum, et inveniet cui non deroget, sed stupeat et admiretur profundissimam Dei sapientiam, et illius admirandæ mulieris liquidam [5] intelligentiam divinorum secretorum. Exuat veterem hominem, [6] in novitate vitæ admirando [7], dicat cum Apostolo: O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus!

et miro modo docta.

5 Legat cum affectu libellum præsentem de valde magnis sub paucissimis et rudibus verbis confectum, et reperiet his diebus [8] Dominum valde operatum in medio terræ. Non est articulus fidei, quem hæc contemplatrix suis linceis oculis, supernaturali lumine cognitionis modo sibi possibili contemplando, non apprehenderit seu cognoverit, secundum intimam veritatem Scripturarum; etiam unionem Verbi cum natura humana, id est conceptionem filii Dei instantanee [9] factam in Mariæ Virginis utero, perfectissime secundum omnia corporis lineamenta; de qua pulcherrimam habuit revelationem: et ita de aliis consequenter. Et non solum de Verbo incar- C nato, [10] et de clarissima virginitate Mariæ Virginis gloriosæ, et vita, et [11] ejus gratiis et virtutibus, valde multa acutissime perlustravit; Trinitatem personarum per effectus divinissimos distincte contemplando, similiter Dei omnipotentiam, non modo communi [12] per fidei luminaria [13], sed altiori sentimento intus in anima recognovit: ut infra patebit, de effectibus venerabilis Eucharistiæ sacramenti. Similiter de invisibili missione Spiritus Sancti. Quid [14] plura? Hæc [15] benedicta mulier omnem hæresim ab Ecclesia catholica damnatam juxta sacratissimas sacræ paginæ regulas vivendo, contemplando, ac vivacitate [16] sui intellectus veritatem nudam apprehendendo, ultiori anathemate plus damnavit.

Ut canonizetur, omnes dent operam: summus pontifex,

6 O alma mater Ecclesia, Spiritu Sancto fœcundata, ex quo dies mali sunt, latius hodie expande sinum [17] tuum, et filiam tuam istam benedictam D per Spiritum Sanctum ex te conceptam et renatam, Christoque sponso tuo spirituali [18] charitatis vinculo alligatam et desponsatam, suscipe in catalogum sanctorum filiorum tuorum, quatenus per eam dierum præsentium malitia redimatur. O sanctissime Pater, successor Petri, [19] vicarie Jesu Christi et summe pontifex, quia dies mali sunt, redimat Sanctitas Vestra tempus præsens tanti ponderis pretio. Nostis enim plures vos habere filios prodigos, a vobis in regionem longinquam abiisse, substantiam illis divisam dissipasse; nec habent ut in se revertantur, nisi a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, illis datum fuit et immissum. Accelerate ergo ad canonizationis officium, si forte ob amorem filii sui et sponsæ introductæ larga faciet gratiæ munera Ecclesiæ universali; quatenus filii in se reversi per fructum pœnitentiæ, vos patrem, quem recedendo abnegaverant, redeundo ad vos salubrius recognoscant. Dignum est ut, quoniam [20] sponsus Ecclesiæ inclytus dudum stringentibus [21] amplexibus et festinis [22], in æthereum suum perduxit cum gaudio thalamum, convocando vicinos et amicos cœlestis militiæ exercitus ad secum con- E gratulandum, etiam militantem Israelem [23] ad conformia jucunditatis solemnia excitare dignetur S. V., ne [24] sit [25] harmoniarum discrepantia, sed consona vox laudis et honoris et gloriæ [26], juxta illud Isaiæ: Lætamini cum Jerusalem, et exultate in ea, omnes qui diligitis eam; gaudete cum ea gaudio, universi qui lugebatis super eam, ut sugatis et repleamini [27] ab ubere consolationis ejus.

cardinales,

7 O reverendissimi Patres et domini cardinales, apostolici senatus collegiales, cum summo [28] pastore inclyti pastores, cum principe [29] Ecclesiarum [30] principes omnium terrarum, ad vos pertinet consilium et pastura. Etenim licet altitudo divinæ providentiæ præordinaverat Ecclesiam sanctam debere proficere in persecutionibus, crescere in afflictionibus, sanguine martyrum rigari, tristitia erigi, angustiis dilatari, fluctibus tentationum turbari, schismate seu scissionibus probari; voluit tamen esse vos providos in hujusmodi periculis ovium Dei, sollicitos et fideles. O quot hodie ovium Dei millia a latere vestro, et decem millia a dextris vestris ceciderunt! O quot hodie Christi tunicam inconsutilem scindere nituntur! O quot [31] extra arcam Romanæ Ecclesiæ F hodie [32] diluvio schismatis submerguntur, et extra domum Raab gladio Josue trucidantur! Animadvertite quia dies mali sunt, et necesse habetis redimere tempus. Sed ad manus habetis pretium de ultimis finibus Christi fidelium, mulieris hujus fortis et beatæ [33], ad altare thymiamatis et holocaustorum per Dei misericordiam multum aptum. Ad altare thymiamatis pertinent studia contemplationis et devotio orationis, ad altare holocaustorum exercitia bonæ actionis et mortificatio desideriorum carnis; quæ duæ excellenter [34] fuerunt in ea, ut infra in processu libelli per totum. Offerat ergo Paternitas [35] hoc pretium pro redemptione dierum malorum, promovendo negotio [36] canonizationis pro illa muliere veneranda. Non est dubium quin Dominus pro redemptione hujus

[1] adaurando *cod.* — [2] frequentissimæ. — [3] aut. — [4] ecclesiæ. — [5] lympidam. — [6] et *add.* — [7] admirandæ. — [8] malis *add.* — [9] in instanti. — [10] sed *add.* — [11] ac. — [12] coram. — [13] lumen. — [14] Quod *cod.* — [15] et *cod.* — [16] vivacitatem. — [17] filium. — [18] speciali. — [19] et *add.* — [20] quam. — [21] ingentibus. — [22] festivis. — [23] Jerusalem. — [24] scilicet una *loco* S. V. ne. — [25] fit *cod.* — [26] l. gl. et hon. — [27] replemini *cod.* — [28] pontifice *add.* — [29] capite. — [30] Ecclesiæ. — [31] hodie *add.* — [32] *om.* — [33] hebete *cod.* — [34] excellent *cod.* — [35] Vestra *add.* — [36] negocium.

temporis

A temporis dispensative reservaverit homines [1] tanti meriti [2], tam admirabilis vitæ, et non solum propter schisma, [3] ut multa malitia hominum exemplo hujus, in his novissimis temporibus, corrigatur. Nam, ut ait Apostolus ad Timotheum, in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, ingrati, sine affectione, sine pace, criminantes [4], incontinentes, et alia multa quæ ibi numerantur [5].

universi doctores.

8 Attendat ergo carnalis et delicatus ad illius beatæ famulæ abstinentiam ; passionatus patientiam, iracundus animi pacem et concordiam, luxuriosus continentiam, superbus ejus humillimam [6] obedientiam, avarus sanctæ paupertatis inopiam, acediosus [7] suorum operum strenuam frequentiam, tepidus amoris magnitudinem, mollis passionum acritudinem, somnolentus vigiliarum consuetudinem, otiosus exercitiorum sanctorum multitudinem, indevotus devotionis continuitatem, tristis spiritus jucunditatem ; ut non sit qui se abscondat a calore ejus, exemplo videlicet sanctæ vitæ. O venerabiles magistri et sacræ theologiæ professores, quasi stellæ in firmamento lucentes, B cœli claves et organa Spiritus Sancti, dati ad consummationem sanctorum in opus ministerii, [8] in sanctificationem [9] corporis Christi, redimentes tempus, quia dies mali sunt, dicatis velut majores natu de Israel : Quare nos percussit Dominus hodie coram Philistiim [10] ? Afferamus ad nos arcam fœderis Domini de Sylo, et veniat in medium nostri, ut salvet nos de manu inimicorum nostrorum. Arca quidem hæc venerabilis fuit propter cœlestis panis continentiam non figuralis, sed sacramentalis, quia [11] in ea multa mirabilia operabatur [12] : ut infra in cap. de sentimentis et effectibus sacramenti *c*. Ludatis ergo sanctæ prædicationis verbo [13] coram arca illa benedicta, et deducatis eam in jubilo spiritualis jubilationis [14] exultationis, quatenus hujusmodi exhortationis sanctæ [15] pretio præsentium dierum malitia exsolvatur. O reverendi doctores sacrorum canonum, et doctores [16] legum, advocati et procuratores, quorum est consilium et æquitas, prudentia et fortitudo, per quos reges regnant et legum conditores justa decernunt, principes imperant, et potentes decernunt [17] justitiam ; redimentes C tempus, quia dies mali sunt, nolite arcam Dei Israel dimittere vacuam ; sed quod debetis, reddite ei pro peccato : et tunc curabimini, et scietis quare non recedat manus ejus a vobis. Eligant eam doctores in matrem, quia pia ; advocati in advocatam, quia propitia ; procuratores in procuratricem, quia sollicita ; et promoveant sollicite [18] hoc sanctum negotium, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen [19].

Præsens opus non est nisi Vitæ summarium.

9 Et sciendum quod libellus iste de vita illius gloriosæ famulæ et benedictæ sponsæ Christi editus est et extractus sub paucis verbis, respectu multorum sanctorum gestorum, quæ in tali nequiverunt compendio comprehendi, sed necesse habent majori volumine suo tempore describi ordine clariori. Acceleratum autem est propter magnum desiderium *d* esurientium et sitientium habere Vitam istius mulieris benedictæ, expandentes et capaciores [20] facientes sinus sui desiderii, quasi [21] aliquid magni, et revera [22] magni, vix auditi, de consolationibus, beneficiis et operationibus Domini specialissimis accepturi. Ita alta [23] et elevata [24] est materia sanctarum revelationum per multos annos habitarum ; quæ non abbreviatorem, sed digestorem bonum et fidelem expetunt et exposcunt ; et illa requirunt citeriora volumina et tractatus. Faciat omnipotens Deus quod hæc expleantur ad gloriam et laudem nominis sui, promovendo, accendendo [25] et illuminando intellectum scribentis et affectum *e*.

—

Explicit prologus in libellum benedictæ famulæ Christi Dorotheæ exhortans canonizationem.

Sequuntur rubricæ, seu tituli [26] capitulorum libri prædicti.

De [27] venerabilis dominæ Dorotheæ vita, et quod a Domino fuerit [28] revelata. Capite primo.
De honestis ejus natalibus, cap. II. E
Quod [29] a pueritia sua a Domino gratia fuerit [30] præventa, cap. III.
De ejus vigiliarum frequentia, cap. IV.
De veniarum aliorumque sanctorum exercitiorum instantia, cap. V.
De ejus jejunio et multiplicibus abstinentiis, cap. VI.
Ad confitendum et indulgentias promerendas festina erat [31], cap. VII.
Quod puerula [32] manus suas [33] ad fortia mittere contendebat, cap. VIII.
Quod post decennium jam agiliter domum parentum gubernabat, cap. IX.
De ejus ad pauperes sancta affectione, cap. X.
Quod sibi exhibita æquanimiter acceptavit, cap. XI.
Quod hominum convivia fuerunt sibi pœnalia, et choreæ, cap. XII.
De quodam eventu exordium passionum ejus procurante, cap. XIII.
Qualiter ipsa Dorothea in specie cognoverit suorum vulnerum [34] acrimoniam [35], cap. XIV.
Quomodo seipsam castigavit et vulneravit, cap. XV. F
Vulnera sua rebus mordacibus plus exasperavit, cap. XVI.
De vulneribus etiam a Domino sibi impressis, cap. XVII.
Ut occultaret dolorum magnitudinem, quædam remedia sibi fuerunt nonnunquam misericorditer a Domino [36] concessa, cap. XVIII.
De admiranda ejus devotione circa divina officia, et plus miranda præparatione ad festa solemnia, cap. XIX.
De valida pugna [37] diaboli, quæ etiam erat vulnerum [38] ejus causa, cap. XX.
De laudabili ejus matrimonio, cap. XXI.
De matrimonialis fidei observatione, cap. XXII.
De filiorum educatione, cap. XXIII.
De eorum individua cohabitatione, cap. XXIV.

[1] hominem. — [2] meritis *cod.* — [3] sed *add.* — [4] criminatores. — [5] enumerantur. — [6] patientiam *add.* — [7] accidiosus *cod.* — [8] et *add.* — [9] ædificationem. — [10] Philistimi *cod.* — [11] qui. — [12] operabantur *cod.* — [13] tuba. — [14] *om.* — [15] hujus sanctæ exhort. — [16] domini *cod.* — [17] decer *cod.* scientiam et *add.* *B.* — [18] *om.* — [19] *om.* — [20] captiores. — [21] quam. — [22] reverentia. — [23] lata. — [24] alta. — [25] attendendo *cod.* — [26] Sequitur rubrica seu titulus. — [27] Quomodo. — [28] vita a D. fuit. — [29] Quomodo, *et sic deinceps in reliquis rubricis, excepto capite LII.* — [30] fuit. — [31] festinaverat. — [32] parvula. — [33] jam *add.* — [34] volvere *cod.* — [35] Domino revelante *add.* — [36] a D. m. — [37] *add. ex B. om. cod.* — [38] *add. ex B. om. cod.*

De

AUCTORE J. MARIEN-WERDER.

De ejus sanctis exercitiis in matrimonio continuatis, cap. XXV.
De extatico ejus sopore et mentis excessibus [1] primo cognitis vel [2] initiatis, cap. XXVI.
Ex gustu spirituali [3] alienabatur sæpe a sensibus, et erravit in actionibus exterioribus, cap. XXVII.
Qualiter maritus ejus pro quibusdam bonis sibi displicentibus eam catenavit, cap. XXVIII.
De quatuor spiritualibus languoribus ex amore prodeuntibus, cap. XXIX.
Præclarum miraculum in die Conceptionis beatæ Mariæ Virginis ei [4] factum, cap. XXX.
De ejus peregrinatione ad Aquisgrani [5] et Heremitas, cap. XXXI [6].
De duobus periculis magnis cum marito misericorditer liberata, cap. XXXII *f*. f
De eorum [7] ab Aquisgrani prima reversione in Gdancz [8] et aliquibus virtutibus in genere, cap. XXXIII.
De cordis ejus extractione, bene magnifico opere Dei, cap. XXXIV.
De aliquibus aliis cordis ejus extractionem sequentibus, cap. XXXV.
Quod beata Virgo projecit quoddam valde delectabile inter ejus brachia, cap. XXXVI. B
Quod Dominus Jesus docuit eam intendere vitæ contemplativæ, cap. XXXVII.
Qualiter hoc nomen Jesus sibi fuerit dulcissimum, cap. XXXVIII.
De quibusdam [9] gratuitis perceptionibus divinæ visitationis, cap. XXXIX.
Qualiter severius aliquando fuerit [10] a Domino reprehensa, cap. XL.
De quibusdam exemplis magnæ ejus patientiæ, cap. XLI.
De præclaris ejus virtutibus et exercitiis sanctis habitis apud Heremitas, cap. XLII.
De eorum ab Heremitis recessu, cap. XLIII.
Quod a submersione fuerunt [11] miraculose liberati [12], cap. XLIV.
De reditu eorum in Gdanzg [13], ubi frequentius [14] rapiebatur, et multa propter hoc a viro patiebatur, cap. XLV.
Quod in ecclesiis beatæ Virgini consecratis gratiose a Domino visitata, cap. XLVI.
De ejus longo languore ortum habente ex dominica Passione [15], cap. XLVII.
C Quod inter mendicantes recepit eleemosynam, ut mendica, cap. XLVIII.
Quod in nuda necessitate de mandato Domini deberet esse contenta, cap. XLIX.
Quod indigentibus, cum non haberet temporalia bona, deberet eis spiritualia erogare, cap. L.
Exemplum quod graviter quadam vice fuerit [16] afflicta propter parvum veniale peccatum, contractum ex cujusdam ferculi delectatione, licet parva valde, cap. LI.
Quod [17] apertos [18] et vivaces habuerit sensus interiores, cap. LII.
Quomodo in peregrinatione Romana fuerit mirificata, cap. LIII.
De quodam mirabili languore in Roma plus quam octo septimanis durante, cap. LIV.
Causa quare ad ecclesiam Pomezaniensem proposuit pervenire, cap. LV.
Quod ad ecclesiam Pomezaniensem et virum a Domino designatum pervenit [19], cap. LVI. D
De ejus ferventi desiderio ad Eucharistiæ sacramentum, cap. LVII.
De multiplicibus effectibus seu sentimentis hujus sacramenti, quos sumendo percepit, cap. LVIII.
De intellectu quorumdam verborum in prædictis effectibus positorum, cap. LIX.
De convivio animæ, cap. LX.
De vitulo saginato in anima occiso, cap. LXI.
De osculo et amplexu animæ, cap. LXII.
Qualiter Dominus seipsum parit [20] in anima [21], cap. LXIII.
Quid est Dominum gestare super terram, cap. LXIV.
Quid est venire cum blanditione, cap. LXV.
Quid est hoc, venire in animam cum multis bonis fructibus, cap. LXVI.
Qualiter Dominus in sacramento Eucharistiæ veloci cursu [22] ad eam venit, cap. LXVII.
De ejus ingressu ad reclusorium, cap. LXVIII.
De modo [23] vivendi in reclusorio, gratiis [24] habitis et revelatis, cap. LXVIII.
De invisibili missione Spiritus Sancti, et modis missionis in famula Dei exhibitis et ostensis, cap. LXX. E
De multiplicibus effectibus seu operationibus Spiritus Sancti largiter in Dei famula ostensis, cap. LXXI.
De effectibus charitatis, ex quibus charitas seu amor divinus diversa nomina sortitur, quos efficaciter in se sponsa Christi Dorothea sensit et percepit, cap. LXXII.
Charitas ardens, cap. LXXIII.
De effectibus scatentis charitatis, cap. LXXIV.
De effectibus charitatis bullientis, cap. LXXV.
De effectibus charitatis vulnerantis [25], cap. LXXVI.
De effectibus amoris languentis, cap. LXXVII.
De effectibus amoris inebriantis, cap. LXXVIII.
De effectibus charitatis supereffluentis, seu charitatis dulcis et suavis, bene ordinatæ, bene sapidæ, bene odoriferæ, et immortalis, cap. LXXIX.
De effectibus charitatis insanientis, cap. LXXX.
De effectibus amoris violenti [26], cap. LXXXI.
De multis aliis charitatibus, quæ Dominus in summa [27] nominatim expressit, cap. LXXXII.
Sequitur de una specialissima, scilicêt charitate cordis effractiva [28], quam sponsa Christi opportune [29] per experientiam habuit, quæ fuit causa suæ mortis, cap. LXXXIII. F
Quod fuerit [30] magna veraciter [31] contemplatrix, cap. LXXXIV.
De admirabili et excellenti copula et apparatu Christi sponsi cum Dorothea sponsa, cap. LXXXV.
De verbis invitatoriis et consolatoriis sponsi ad sponsam, eam detraducendo in regnum suum, cap. LXXXVI.
De hora extrema ejus, felici ac beata, pro qua tanto pondere certaminis dimicavit, caput LXXXVII.
Explicit numerus capitulorum cum eorumdem rubricis [32] *g*. g

[1] excess. mentis. — [2] et. — [3] spiritualium. — [4] *om.* — [5] Aquispergam *cod.* — [6] De duobus periculis magnis cum marito misericorditer liberata, cap. XXXII *add. ex B. om. cod.* — [7] earum *cod.* — [8] Manczque *cod.* Gedanum *B.* — [9] aliquibus. — [10] fuerat *cod.* — [11] fuerint. — [12] eliberati. — [13] eorum Gedanum *B.* — [14] frequenter. — [15] Passionis *cod.* — [16] fuit *cod.* — [17] Quam. — [18] aptos. — [19] venit. — [20] pariter *cod.* — [21] seu gignit *add.* — [22] vel. curs. *om.* — [23] modis. — [24] gratis. — [25] volverantis *cod.* — [26] violentis *cod.* — [27] in summa quæ Dom. — [28] effectiva *cod.* — [29] optime. — [30] fuit. — [31] verac. magna. — [32] Expl. rubrica seu titulus capitulorum.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm, præv., num.* 8, 10 *et* 33. *Codex Vaticanæ bibliothecæ* 4934, *in-f° membranaceus, foliorum* 64, *exaratus sæculo XV, ut Roma ad nos scripsit Rev. Pater Franciscus Ehrle, nihil continet nisi Vitam* B. Dorotheæ. *In folio primo, numero non signato, legitur:* Emptus ex libris cardinalis Sirleti. *Ante diximus apographum quo utimur jam pridem Roma ad socios Bollandianos fuisse missum. Quum præterea non aliud innotuerit exemplar quam quod a Linda juris publici factum est, varias ex eo lectiones in imis paginis adscripsimus, nullo addito signo; excepto quod in locis quibusdam, perspicuitatis causa, editionem Lindanam litera B notavimus. Pro more decessorum nostrorum, scriptionem satis amplam in pauca quædam capita distribuimus, servata tamen etiam et in margine indicata ipsius codicis divisione: atque hanc significamus, quum lectorem ad aliquod Vitæ Lindanæ caput rejicimus.*

B b *Quæ hic et in reliquo prologo de temporum iniquitate ac de schismate legimus, memorantur etiam in epistolis a Conrado de Jungingen, Ordinis Teutonici magistro generali, et ab aliis anno* 1395 *Romam missis: ubi hæc occurrunt:* Modernis temporibus, diebus utique calumpnitatis et miserie, scismatis et malicie, miserator hominum, non ut puto casu, sed dispensacione, *etc.* (1). *Immo eadem quandoque verba usurpantur, ut quæ de* dispensatione *divina dicuntur; de* libello vite ejus contexto sub paucissimis verbis (2), *etc. Vix est quod moneatur lector schisma illud in prologo, in epistolis anni* 1395 *et in ipsis revelationibus* B. Dorotheæ (3) *vituperatum, incepisse anno* 1378 *et fuisse exstinctum anno* 1417.

c Infra in cap. de sentimentis et effectibus sacramenti. *Ex eo quod caput* 58 *revera ita inscriptum est:* De multiplicibus effectibus seu sentimentis hujus sacramenti *(qualem inscriptionem in aliis Vitis* B. Dorotheæ *non inveni), jure colligitur Prologum pertinere ad Vitam Lindanam* (4). *Quod in eadem præfatione*
C *dicitur de multis gestis* quæ in tali nequiverunt compendio comprehendi, *congruit cum iis verbis capitis* 58: Multa alia habuit sentimenta, quæ propter brevitatem in præsenti compendio vitæ ejus sunt omissa.

d Magnum desiderium... sitientium habere Vitam *facile dici poterat, etiam post editum opusculum illud quod omnium primum esse opinamur. In hoc quidem* apparere *possunt* aliqualiter, *ut ad Bonifacium IX scribunt Rymann et Marienwerder* (5), ejus exercicia afflictiva: *sed aliæ res præcipuæ non tam exponuntur quam subindicantur, fere nullo servato temporum ordine; et in summa, ita exigue scripta est narratio, ut in historiis posterioribus nequaquam esset memoranda.*

e *Ante dictum est* (6) *tum propter alias rationes, tum maxime ob prologum, Vitam Lindanam scriptam videri a Joanne Marienwerder, saltem magnam partem; et quidem ante concinnatos libros longiores. Accedit quod ita loquitur auctor quasi grandiora volumina meditetur, imo aliqua ratione paratos habeat, sed minime absolverit aut dederit in lucem; ut quum scribit:* De vulneribus Domini multa dixit in diversis passibus suarum revelationum; et ibi erit locus (7). *De charitate inebriante* alio loco clarius dicetur, quia historiam vitæ ejus nimium prorogaret (8). Alia pulcra de hac materia Dominus sibi revelavit, quæ in alio loco ponentur, scilicet in libris suarum revelationum (9), et multa hujusmodi (10). *Quæ forsan contra hæc argumenta dicentur, nihil habent, quantum intelligimus, quod sententiam revincat. Primo Vitam hanc esse simillimam Vitæ Latinæ et Septililio, ita ut eam illinc excerptam crederes, neutiquam mirandum est. Joannes enim, de* B. Dorothea *aliquid editurus, ea potissimum adhibebat, quæ ipsa dictante, jam pridem literis mandaverat. Id manifesto cernitur plurimis locis* (11), *ut in Vitæ Lindanæ capite* 58: Et notandum quod supradicti fructus *S. Eucharistiæ...* sunt conformiter positi in suis terminis, a vulgari in latinum transumptis; prout ipsa [Dorothea] de E verbo ad verbum, Domino docente, pronuntiavit; et exclusa est alia extranea verborum subtilitas... Plures alii sunt fructus... pronuntiati et ita conscripti; qui si ad debitum ordinem reducerentur, pulchram seriem, magnum constituerent et volumen. *Si itaque in operibus suis studebat Marienwerder revelationes olim exceptas et ipsius contemplatricis sermones ad verbum referre, necesse erat ut quæ in brevi historia scripsisset, iisdem fere vocibus recurrerent in libris posterioribus. Neque amplius hærendum est iis Vitæ locis ubi* libri revelationum *tamquam scripti memorantur* (12). *Utique revelationes jam dudum, vivente* B. Dorothea, *exaratæ fuerant, immo forsan in aliquem ordinem redactæ; ita ut eas citare potuerit auctor, quum hoc compendium concinnabat. Sed non continuo dici potest jam tunc absoluta fuisse et in vulgus emissa Septililium, Apparitiones et Vitam Latinam. Nostra igitur sententia, scriptor in præsenti utitur notis a se quondam exceptis, eas postmodum in capita quædam distributurus. Quod confirmare videtur prologus:* Ita alta... est materia F revelationum... quæ non abbreviatorem, sed digestorem bonum et fidelem expetunt.

f *Hanc inscriptionem non exhibet codex Vaticanus, nec in rubricis nec in ipsa Vita, sed capita XXXI et XXXII exemplaris excusi in unum coiverunt XXXI; ita ut quæ sequuntur de reditu in Gdancz, notentur XXXII, non XXXIII; et sint universa capita octoginta sex, non octoginta septem, ut apud Lindam. Quia tamen hujus editionem protulerunt omnes hactenus scriptores, ad eam redigemus codicem nostrum.*

g *Quod jam ante indicavimus de similitudine præsentis operis cum Vitis fusioribus, hoc loco paulo enodatius explicare abs re non erit. Vitæ Lindanæ capita* 1 — 38 *eadem sunt ac Vitæ Germanicæ capita* 1 — 33 *libri I, et* 1 — 5 *libri II; caput Lind.* 39 *respondet capi-*

(1) Voigt, Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 80. — (2) Ibid., pag. 77. — (3) Cfr. ibid., pag. 74 et seqq. — (4) Cfr. Hipler, pag. 255. — (5) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 77. — (6) Comm. præv., num. 9. — (7) Cap. 76. — (8) Cap. 78. — (9) Cap. 51. — (10) Cfr. cap. 71, 69, 58. — (11) Cfr. Septililii prologus, cap. 3. — (12) Cfr. cap. 39, 51, 69.

tibus

AUCTORE J. MARIENWERDER.

tibus 6 et 7 Vitæ Germ., denique capita 40 — 56 exhibentur in Vitæ Germanicæ libro II, cap. 8 — 28. Dein multum inter se differunt. Sequenti tabella apparebit quibusnam Vitæ Latinæ et Septililii locis similia sint aut saltem respondeant singula Vitæ Lindanæ capita.

CAP. 2-13	...	V. L.,	II,	2-13	CAP. 68	Cfr.	V. L.,	V,	7
14	...	..	...	21	69	Cfr.	..	...	6,10
	Cfr.	..	..	(14-21)	70	...	Sept.,	II,	3
15-19	...	..	...	22-26	71	Cfr.	..	...	5-12
20	..	..	..	34	73	...	..	I,	5
21-25	...	..	...	27-31	74	...	..	...	24
26-33	...	..	...	39-46	75	...	..	...	6
34-40	...	..	III,	1-7	76	...	V. L.,	VI,	24
41-51	...	..	...	9-19	77	...	..	IV,	6,7
52	...	..	...	21	78	...	Sept.,	I,	19-22
53	...	..	...	23	79	...	..	...	32
54	...	..	...	24,25	80	Cfr.	..	...	12
55,56	...	..	...	26,27	82	Cfr.	..	...	1
57	Cfr.	Sept.,	III,	2,4	83	Cfr.	V. L.,	VII,	22
58	Cfr.	..	...	12-26	84	...	Sept.,	IV,	24
60-62	...	..	...	7	85	...	V. L.,	VI,	14
63	Cfr.	..	I,	30	86	...	V. L.,	VI,	15
64	Cfr.	..	1,	28		...	..	VII,	9,19-21
66,67	...	..	III,	9	87	...	..	VII,	27-29

CAPUT PRIMUM.

B

B. Dorotheæ natales. Virtutem a pueris colit. Contemptus deliciarum. Voluntaria castigatio. Vulnera a Domino illata.

CAP. I. B. Dorothea, *cujus vita a Deo fuit revelata,*

QUOD[1] VENERABILIS DOMINÆ DOROTHEÆ VITA FUERIT A DOMINO [2] REVELATA. Licet tota vita hujus electæ sponsæ Christi[3], familiarissimæque ejus secretariæ, sit referta usquequaque miraculis et exuberantibus locupletata [4] gratiis, ut non modis consuetis, quibus aliorum sanctorum vita, sine difficultate multa conscribi potuit [5], pronuntiari debuit [6], aut quod [7] per facti evidentiam constiterit; sed propter sui perplexitatem [8] multiplicium fatigarum [9], laborum, vigiliarum, jejuniorum, castigationum, disciplinarum acerrimarum, passionum crudelium, vulnerationum sævissimarum, aliorumque inauditorum nostris temporibus exercitiorum, a septennio ætatis suæ [10] usque ad finem vitæ infatigabiliter gestorum; demum etiam propter excellentia opera divinarum consolationum, visitationum, illuminationum ac magnificarum revelationum, nequivit C personaliter, nondum accepto Domini mandato, referre, aut de ea [11] aliquid ex se pronuntiare, etiam per suos confessores instantissime inducta et rogata: non per angelum mediatorem, prophetam, ariolum [12], ac [13] quemcumque alium divinum [14], sed dumtaxat ab ipso dilecto ex millibus electo sponso, cujus fasciculum myrrhæ gerebat inter ubera sua, anno Incarnationis dominicæ MCCC nonagesimo quarto, ante obitum ejus fere viginti septimanis, et post consequenter, meruit revelari. Nota [15] hac [16] intellige de afflictivis exercitiis. Alia plura de vita sua bene antea revelavit *a*. *a*

CAP. II. *honestis orta parentibus b*

11 DE HONESTIS EJUS NATALIBUS. Sane præfata domina Dorothea in villa Montaju *b* [17] Insulæ Majoris diœcesis Pomezaniensis terræ Prusiæ [18] D oriunda, de honestis ac devotis parentibus duxit originem. Pater ejus nomine Willielmus [19], vir grandævus honestæ vitæ *c*. Mater ejus Agatha *c* nomine vocatur, hodie superstes *d*, habens in *d* ætate prope centum annos, vidua autem ad annos circiter quadraginta quatuor, serviens Deo die ac nocte, honesta valde *e*; pauperibus, quamdiu *e* facultas suppetebat, larga atque pia; habens quatuor filios et quinque filias, et nepotes circiter quinquaginta, qui omnes in diversis approbatis statibus [20] honestam ac laudabilem vitam duxerunt. Inter prædictos filios septima [21] erat in ordine, baptizata sexto idus februarii *f*, in virtutibus optime educata. *f*

CAP. III. *a pueris Deo inservit,*

12 QUOD [22] A PUERITIA SUA A DOMINO FUERIT GRATIA [23] PRÆVENTA. Dominus Jesus Christus, qui per Spiritum Sanctum suum revelat mysteria, et eam per gratiam suam jam aggregaverat adoptioni filiorum Dei, ei inter cætera revelando dixit: « Cum adhuc parvula esses, attraxi te charitate, et cognovisti me, contemplata es me, dilexisti me, et adhæsisti mihi. Tu mundum [24] et vacuum servasti mihi cor tuum; quidque [25] tibi E dedi ad ipsum, hoc in ipso conservasti. Si aliquid in eo fuit ortum, aut [26] in ipsum ingressum quod mihi erat contrarium, hoc in [27] illico cessit, et cordi tuo perseverando non inhæsit. Nec unquam fuisti sollicita de temporalibus acquirendis, sed diligenter conservasti cor tuum deoccupatum a bonis transitoriis; quia tibi anteposui meliora bona, ad quæ fuerunt tua desideria et dilectio [28] ordinata. »

CAP. IV. *sæpe vigilat, g*

13 DE EJUS VIGILIARUM FREQUENTIA *g*. Ardor et fervor divini amoris ad [29] exercendum se in Domini servitio tam flagranter [30] eam accenderat [31], quod a pueritia usque ad senium raro composuit membra ad quiescendum, nisi prius laboribus fuissent [32] lassata, et [33] ad se reclinandum [34] a matre sua, vel [35] sorore, vel ancilla fuisset instigata. Solebant quidem sorores et ancillæ eam de non dormiendo apud matrem accusare. Aliis vero dormientibus, ipsa surgens silentio, ad parietem et ad lectum se appodians, orabat ac meditabatur [36], donec ad ultimum fatigata modicum obdormiverit [37]. In matrimonio autem ita continuavit vigilias, quod eam maritus blanditiis, aliquando minis conabatur ad dormiendum induce- F re, nec sic poterat quovis modo induci [38] ut plus solito dormiret, quamvis se aliquando dormire simularet. Quæ post plures annos in matrimonio transactos ei dixit [39]: « Quia, inquit, dilecte frater, dormire non valeo, et ideo noli mihi imputare. » Qui tandem videns et considerans ejus fervens [40] desiderium, licentiavit eam, ut posset seorsum dormire in alio lecto [41], in eodem tamen commodo. Et quia vero [42] sic nisi valde modicum dormivit, ideo ut in alio commodo dormiret separatim, licentiavit, juxta suæ beneplacitum voluntatis [43]. Intenso etiam desiderio [44] nocturnis temporibus delectabatur cœlum inspicere. Idcirco sedens apertis fenestris in aliquo loco, aeris inæqualitatem non curabat, si [45] eam nix, grando, imbres [46], ventus ac aura quantumcumque frigida

[1] Quomodo. — [2] a Dom. fuit. — [3] a Domino *add.* — [4] locupleta *cod.* — [5] potuerit. — [6] debuerit. — [7] *loco* aut quod, atque. — [8] implexitatem. — [9] fatigationum. — [10] a septim. æt. s. a. — [11] illa. — [12] archangelum. — [13] aut. — [14] divum *cod.* — [15] *om.* — [16] Hoc. — [17] Montau. — [18] Prussiæ. — [19] Wilhelmus. — [20] in stat. d. a. — [21] hæc *add.* — [22] Quomodo. — [23] gr. f. — [24] *loco* tu m., immundum. — [25] quidquid. — [26] ac. — [27] quid ni erat contrarium hoc? mihi. — [28] dilecto. — [29] *om.* — [30] flagrantem *cod.* — [31] accenderant. — [32] fuisset. — [33] aut. — [34] reclinandam. — [35] *om.* — [36] aut ad lecti asserem se ponens orans aut meditans. — [37] obdormivit. — [38] quovis m. ind. poterat. — [39] ut plus solito—ei dixit *add. ex B. om. cod.* — [40] fervores *cod.* — [41] loco. — [42] nec. — [43] vol. ben. — [44] desid. etiam. — [45] licet. — [46] imber. —

A gida infestabat. Sobria hæc [1] et vigilans hæc electa sponsa Christi contra adversarii diaboli more leonis rugientis et circumvenientis [2] machinamenta semper fuit.

CAP. V. *corpus multis modis castigat,*

14 De veniarum aliorumque sanctorum exercitiorum instantia. Operosus amor Dei die noctuque eam ad progressus perfectionis velut quibusdam stimulis impellebat. Nam etiam ante septennium aliquas venias, quibus ad genua et in faciem procidit, ex matris informatione tam spiritus quam corporis promptitudine alacriter exercuit et peregit, et tanta motus agilitate, tot reiterando vicibus, quod etiam in hyemis stringentis algoribus [3] tantum calefiebat, ut sudor erumperet et membra tenera madidaret. Solebat etiam noctis tempore hoc frequenter agere, quod brachia in modum crucis extenderet [4], et sic stando ad lassitudinem se affligeret [5]. Post hoc ponens se ad parietem, quasi ad crucem se afflixit [6]. Cujus brachia aliquando clavis, aliquando foraminibus digitis intrusis sustentabantur. In his lassata, ad aliud sancti exercitii genus se divertit, puta, flendo, orando, mærendo, jubilando, et opportunitate habita cantando, et tamdiu per
B ordinem ista continuando, quousque soporata modicum requievit. Ad sexdecim annos et amplius ante finem vitæ suæ in asseribus, lapidibus ac [7] nuda humo sua continuabat exercitia; opportunitate habita et infirmitate non impedita [8], cilicio valde grosso et nodoso, quantumcumque vulneribus læsa, nihilominus utebatur; et ita exercebatur ad notabilem lassitudinem et fatigam; quibus lassata in iisdem [9] modicum dormivit. Aliquotiens [10] super lapides jacens, nudum truncum capiti [11] supponebat. Istis modis, quibus noctes ducebat insomnes, nunc in faciem procidit, nunc se erexit, nunc ad unum nunc ad aliud latus se reclinavit; nunc stando, nunc ambulando, nunc sedendo, nunc in genibus incedendo, nunc manibus reptando, nunc fronte et pedibus [12] totum corpus in aere tenendo, nunc manus ante se in modum crucis componendo, nunc retrorsum circa dorsum quasi [13] ligatas servando, procidit in faciem suam; multisque aliis modis, ex fervidis et languentibus ad Dominum desideriis, singulas suas vires exercuit, et ita coegit Domino deservire.

CAP. VI. *et servat jejunia.*

15 De ejus jejunio et multiplicibus abstinentiis, etc [14]. Hæc ad spirituales a Domino invitata delicias [15] fastidiebat adulterina carnalium condimenta. Et ideo in diebus jejuniorum banni adhuc puerula etiam non fuit usa cum coævis pueris lacticinia [16], seu fercula butyro vel lacte condita, nisi hoc fuisset sibi a matre imperatum: comedens autem, plus [17] tristitia quam jejunio affligebatur. Appropinquantibus jejuniorum diebus, cum lacrymarum instantia matri supplicaverat sæpissime ut eam secum jejunare permitteret. Quæ nonnunquam male contenta, ante decennium eam jejunare, prout desiderabat [18], non permittens [19], sed sæpius cum impetu abjecit. Matre ejus pro veneratione Virginis Mariæ unum diem in pane et aqua per septimanam jejunante, prout consueverat multis annis, filia hæc dilecta ante decennium cupiens dictum jejunium cum ea observare, [20] vix fletibus et iteratis precibus post decennium hoc potuit obtinere. Post undecimum annum ætatis suæ Dorothea magnum habuit affectum, ut per vices septem quibus mater sua jejunavit, disponendo se per annum ad Eucharistiæ sacramentum, posset et ipsa jejunare. Quumque [21] fletibus, [22] blanditiis, et amplexibus hoc optabat, tamen non fuit admissa ut tunc tali modo, nisi bis in anno, in adventu scilicet Domini et tempore quadragesimali, jejunare. Illo quoque tempore si ancillæ matris provectiores multo ætate [23] et corporis valore, voluerunt jejunare in hebdomada per tres dies, illa per quatuor; si illæ in cerevisia et pane, hæc in aqua et pane [24] jejunare arctius contendebat. Jejunia banni [25], sextas ferias et Domini adventum tali observantia celebravit quod a decennio [26] usque ad finem vitæ suæ, etiam in puerperio, lacticiniis uti noluit: timens grande esse peccatum, si aliquo modo lacticiniis fuisset violata. In mensa mariti sedens, aliis cultioribus cibis utentibus, ipsa inedia laborabat, leguminibus ac [27] pultibus in secundum vel tertium diem reservatis; ac [28] etiam pisciculis minimis a familia sua spretis,
horrendo convivales [29] delicias, utebatur. Aliquotiens infra dimidium anni [30] vix pro consolatione corporis ad se recepit unum ovum. E
Carnes rarissime comedit: attamen delicata a pluribus reputabatur. Rigorem abstinentiarum suarum nec prægnata, aut in puerperio existens, modicum aut nihil mitigavit. Jejunium adventus ac [31] quadragesimæ propter labores partus ac [32] parturitionis non omittens, sed fideliter observans, disciplinis ac variis castigationum exercitiis, opportunitate habita, multisque aliis piis operibus, studuit suum jejunium impinguare.

CAP. VII. *Frequenter utitur sacra confessione,*

16 Ad confitendum et indulgentias promerendas festina erat. Ab anno ætatis suæ septimo in principio quadragesimæ ad confessionem peccatorum suorum [33] accedere festinabat. Hujusmodi accelerationes * in parvula tæduit sorores majores [34] et ancillas, quasi [35] ejus contemplatione aliarum tarditas reprehensibilior censebatur ac [36] reputabatur. Processu autem temporis in matrimonio frequentissime, demum quotidie, non solum semel in die, sed aliquoties pluries confitebatur, secundum quod conscientia ipsius etiam in levissimis *h* remordebatur. Senioribus sororibus et ancillis [37] extra vel intra villam pro indulgentiis ecclesias visitantibus, si propter teneritudinem corporis ac [38] ætatis sibi commeatus a matre negabatur, cruciabatur valde, ut vix tandem mater ejus lacrymis, fletibus ac [39] clamore inducta, concessit licentiam commeandi.

* *lege* accelerationis

h

CAP. VIII. *jam a teneris matura et fortis.*

17 Quod [40] puerula manus suas jam ad fortia mittere contendebat. Dorothea siquidem hæc beata adhuc juvencula, qualis futura erat, jam animus declarabat. Sororibus suis aut ancillis cibis grossioribus utentibus, aliudve quod [41] erat magnum et difficile operantibus, parvula jam manus mittens ad fortia, conabatur cum eis operari jam magna [42], ac grossis et [43] solidis cibis uti; nolens etiam puerula debilis ac [44] delicata nominari et reputari [45]. Et si aliquando talis dicebatur, aut uti similibus non permittebatur,

[1] ergo. — [2] et eam circumeuntis. — [3] algore. — [4] extendit. — [5] afflixit. — [6] Post hoc-afflixit *add. ex B. om. cod.* — [7] aut. — [8] opport.-imped. *add. ex B. om. cod.* — [9] eisdem. — [10] Aliquoties *et sic deinc.* — [11] suo *add.* — [12] pedicis *cod.* — [13] quia. — [14] *om.* — [15] del. inv. — [16] lacticona *cod.* — [17] ex *add.* — [18] desideravit. — [19] permisit. — [20] quæ *add.* — [21] Quamquam. — [22] et *add.* — [23] ætatis. — [24] et pane *om.* — [25] fannis. — [26] retento *add.* — [27] aut. — [28] aut. — [29] corporales. — [30] annum. — [31] aut. — [32] aut. — [33] suor. pec. conf. — [34] seniores. — [35] quod. — [36] aut. — [37] ancillam *cod.* — [38] aut. — [39] flet. lacr. et. — [40] Quomodo. — [41] quidem. — [42] j. m. oper. — [43] et gr. ac. — [44] aut. — [45] rep. aut nom.

flevit

AUCTORE J. MARIENWERDER.

flevit et amare affligebatur, quia confortata in Domino reputavit se illa posse operari, qualia illæ agebant. Ante decennium si aliquid [1] præmissorum, scilicet jejunare, ecclesias intra villam vel extra etiam noctis tempore visitare, vel etiam solidioribus cibis uti [2], hoc oportuit eam obtinere a matre cum lacrymis et clamore. Post decennium vero modo liberiori illa et alia bona valuit [3] operari; illa [4] quæ erant pueri seu mores pueriles juxta ætatis modulum evacuavit.

CAP. IX. *Domum administrans,*

18 QUOD POST DECENNIUM JAM AGILITER DOMUM PARENTUM GUBERNABAT. Senioribus sororibus nuptui traditis, domum paternam [5] gubernabat, ac victualia dispensabat, tanquam bonæ indolis et ingenio dives. Discretio ætatem prævolans, ipsam licet puellam [6] ad domus gubernationem et dictorum victualium dispensationem idoneam efficiebat. Ipsa erat juvenis et agilis sine levitate, humilis et verax sine duplicitate, parentibus obediens sine contradictione, hilaris et in laboribus indefessa sine dissolutione, operosa et patiens sine querela et murmuratione, charitativa in pauperes et indigentes ex B pia compassione. Jam ad campum posita vitæ activæ [7], se multipliciter in pietatis operibus exercebat, et Marthæ ministerium cum commendabili sollicitudine assumebat.

CAP. X. *pauperes* fovet,*

19 DE EJUS AD PAUPERES SANCTA AFFECTIONE. Nempe ab infantia cum ea crevit misericordia ac miseratio, ac cum pauperibus et humilibus erat ejus sermocinatio. Benignitatis ejus viscera sedula commiseratione [8] movebantur. Non avertens faciem suam ab ullo paupere, sed omnibus generaliter pauperibus in domo [9] patris sui receptis, eleemosynas largiter erogabat; nec solebat se petentibus denegare [10]. Largiora etiam quam a matre fuit jussa, etiam meliora pauperibus distribuit; ut puta, simplum dare, dedit duplum, ac [11] simplicem potum, dedit [12] meliorem; et singulariter, pauperes diligens tenere, eorum pedes lavit, eis stravit, et delectabatur per singulos dies cum eis esse, loqui et conversari; et ipsi e converso eam rediligebant et de ea longe lateque dicebant. Orationes et cantica ab iis [13] didicerat, quas et quæ noctis tempore et etiam de die inter cætera orationum suarum suffragia Domino pro laudis titulo persolvebat; C jamjamque [14] per cordis sui penetralia sancta paupertas, quam postea affectu et effectu efficacius prosecuta est, velut quodam futuræ affectionis radio refulgebat [15].

CAP. XI. *et se tractabilem omnibus exhibet.*

20 QUOD [16] SIBI EXHIBITA ÆQUANIMITER ACCEPTAVIT. Quamdiu fuit circa matrem commorata, sine querela et impatientia agebat omnia sibi a matre imperata. Et etiam ornatum secundum eorum facultatem in monilibus, vestibus sericis [17], argenteis et cæteris virginum [18] ornamentis, gratias ei agens, humiliter suscepit, non sibi complacens in hoc, nec ultra alias se elevans, sed in quadam æquanimitate animi permanebat; quia de habitus ornatu non efferebatur, nec de ejus carentia affligebatur. Ita grata ac pacata erat, quod pro bono recipiebat quidquid ei fiebat. Etiam dum malum pro bono sibi fuit retributum, D non habuit ex hoc animum [19] tristitiæ [20] dejectum. Item [21] fuit in matrimonio, in quo a marito pro bono acceperat quodcumque impendebat.

CAP. XII. *Ei molestæ fiunt sæculi deliciæ,*

21 QUOD [22] HOMINUM CONVIVIA FUERUNT SIBI PŒNALIA, ET CHOREÆ. In hominum solatiis ac [23] choreis paucis [24] ac [25] nullis movebatur consolationibus; sed supernorum desiderio tracta, in his plurimum tenebatur. Amara quoque et pœnalia sibi fuerunt hominum convivia, quod quadruplici potest testimonio perhiberi. Primum, quia [26] valde juvencula et pusilla, ad convivia ducta, sedit non manducans nec [27] bibens, sed [28] cordialiter [29] affligebatur: quod ex hoc in fletus et tristitias solvebatur, et ita in luctum cythara mundialis solatii vertebatur. Secundum, quod [30] in conviviis, si quando ad brevissimum tempus chorizavit manuducta, opportunitate habita statim divertit ad aliquem angulum, amarissime deflendo sæculi vanitatem, etiam [31] quod istis mediis deberet a Domini contemplatione retardari [32]. Tertium, cum esset in matrimonio et viri legibus stringeretur, si eminus instabat convivium nuptiarum, ad quod rogari timebat, acu E pupugit pedes suos, notabiliter mittens in carnem eumdem [33], quos in argumentum impotentiæ et infirmitatis viro ostendit; qui non considerans distincte puncturas, sed dumtaxat notabilem pedum suorum inflaturam, pro excusatione ejus acceptavit, et statim [34] frigori ac [35] aliis eventibus imputavit. Quartum testimonium, quod ad convivium [36] rarissime venit, cum esset in matrimonio, sine vulneribus, et quia juvencula cæteris coævis [37], ut melius rigor pœnitentiæ lateret, se in calceis et calopediis in matrimonio [38] conformavit, et dum chorizaret, licet brevissime, vulnera quæ habuit in tibiis, cruribus sub et supra largiter cruentabant, sic motu violentata, unde calcei cruore replebantur [39]. Postea tristitiam [40] seu pressuram calceorum ferre non valens, bottas viltro [41] grosso subductas tulit, quas vestium longitudine occultavit. Sed tamen ab his non minus læsa tempore hyemali, quæ locis læsis adhærentibus cruorem extrahendo, pedes nimium frigefiebant, et in æstate calore non modico urebantur [42], et sic in his chorizando, tam dolorem nimium quam calorem patiebatur excessivum *i*. *i*

CAP. XIII. *jam anno ætatis septimo.*

22 DE QUODAM EVENTU EXORDIUM PASSIONUM EJUS PROCURANTE. Cum Dorothea felix [43] sex esset annorum, et septimum attigisset, casu perfusa tota fuit aqua ebulliente [44]; quam mater ejus vehementissimis doloribus afflictam in cunabulis curam sui gerens refovebat. In toto illo tempore Dominus omnipotens, piissimus afflictorum consolator, gratia visitationis prævenit illam benedictam, adeo sustollens illius afflictæ puellæ desiderium [45] ad se, quod ab illa hora usque ad extremum vitæ suæ nunquam suscepit detrimentum, sed virtutum continuum incrementum. Nam multoties sensit circa se tractus [46] Domini tam fortiter fieri, ac si cum corpore et anima sursum traheretur: et ita sine interpolatione ad cœlestia desiderio ferebatur, quæ præ oculis habebat, tanquam domum Domini et ejus regnum. Cujus

[1] aliquod. — [2] uti cib. — [3] voluit. — [4] ea. — [5] parentum. — [6] puerulam. — [7] act. v. — [8] compassione sedula. — [9] domum. — [10] erogare *cod.* — [11] aut. — [12] exhibuit. — [13] eis. — [14] Jam tamquam. — [15] resplendebat. — [16] Quomodo. — [17] sertis. — [18] cæterum virginis *cod.* — [19] animi *cod.* — [20] *forte pro* tristitia. — [21] Idem. — [22] Quomodo. — [23] et. — [24] parvis. — [25] aut. — [26] quod adhuc. — [27] aut. — [28] *om.* — [29] cordialiterque. — [30] quidem. — [31] et. — [32] con. D. retardare. — [33] in carn. mit. eandem. — [34] factum. — [35] aut. — [36] convivia. — [37] in matrimonio *add.* — [38] in mat. *om.* — [39] et ita cruciabatur *add.* — [40] stricturam. — [41] viltio. — [42] utebatur. — [43] *om.* — [44] bulliente. — [45] *add. ex B. om. cod.* — [46] tractum.

gratia

A gratia cœlum et [1] etiam noctis tempore firmamentum libenter intuebatur, et in hoc quodam jucundo contemplationis studio pascebatur.

CAP. XIV. *Dominus ei revelat*

23 Qualiter Dorothea in specie cognovit suorum vulnerum acrimoniam, Domino revelante. Factum est de [2] immensa pietate Domini Jesu sponsi prælecti post diem beatæ Agathæ martyris anno Domini MCCCXCIV aliquot septimanis, quod Dorothea in ardore divinæ charitatis existente [3] et cum lacrymis orante, volens eidem in specie acerbitatem suarum passionum Dominus revelare, dicebat : « Recurre retrorsum recogitando vitam tuam a pueritia, quam egisti cum magna difficultate et ingenti vulnerum dolore ; ut mihi ad specialem laudem aliquid de eo possis exprimere, et in mundo relinquere. Tu quidem bene nosti illam vitam fuisse meam, non tuam. Tu etiam sentis bene, quod sine me tam gravia et amara vulnera non valuisses sustinuisse. Tu etiam experimento cognoscis, quod [4] sine me nec aliquid de ea poteris enumerare [5]. Tu etiam securata a me audaciter [6] poteris dicere quod a tempore quo incepisti aliquid de me cognoscere,
B tecum egerim miraculose. Recogita quomodo vulnera tua tenuerim aperta, amaribus [7] doloribus repleta, in quibus aliquando erat prurigo pungens, seu quasi formica mordens, ac si fuissent [8] vermibus mordacibus repleta. Aliquando in eis erant corrosiones amarissimæ, afflictivæ quasi plena essent telis præacutis [9]. Aliquando fervebant, velut si totaliter ignita essent. Aliquando tamen [10] apostemabant, quæ tandem ex magno tumore rumpebantur. Aliquando cum doloris vehementia tam recenter et largiter cruentabant [11], ac si novissime essent illata. Revera oculi tui tempore somni fuerunt ita amaritudine repleti, ac si fuligine fuissent pleni. Tu a pueritia tua tot et tam magna vulnera [12] habuisti, quod si te specialiter non conservassem, contracta, mutilata ac [13] incurvata fuisses, ac [14] putrefactis vulneribus interiisses. Tu nunquam pepercisti tibi propter me, mihi plena confidentia adhærens : idcirco studui te specialiter conservare. » Hæc et alia multa ad suarum passionum alimoniam [15] facientia in specie revelavit *k*. *k*

CAP. XV. *quomodo seipsam cruciaverit, l*

24 Qualiter seipsam castigavit et vulneravit *l*. Quod ad acerrimas castigationes et vulnerum inflictiones inducebatur devota Christi famula, frequentius [16] corpus suum cecidit virgis, flagellis, tribulis, ramis arboris spinosæ diversi generis, et scorpionibus acerrimis. Combussit etiam seipsam ab anno ætatis suæ septimo frequentius [17], et sæpe aqua bulliente, aliquando ferro candente, aliquando lumine ardente, aliquando pinguedine fervente [18], in diversis locis se lædens et vulnerans ; videlicet in scapulis, brachiis et femoribus, coxis, tibiis, genubus [19], suris ac pedibus prædictis instrumentis se vulneravit, faciens vulnus circa vulnus, a capitibus scapularum usque ad terminos manicarum. Ita a femore usque ad locum qui tegebatur vestimenti [20] ejus extremitate, unum vulnus faciens circa aliud, quod quasi unum continuum vulnus a sursum usque deorsum apparebat. Modo simili se in pectore, in scapulis et in femore vulneravit. Ceciditque se a juventute usque ad matrimonium ; et in matrimonio existens, die noctuque multis vicibus supradictis instrumentis usque ad multiplicem et gravem vulnerationem ac sanguinis largam effusionem carnem suam castam multoties laceravit, et quasi sulcando oblonga [21] vulnera fecit ; quibusdam partibus carnis avulsis, stimulis nodorum in flagellis, spinis, ac [22] aculeis adhæserunt. Insuper læsit genua sua geniculando in locis asperis, asseribus vel hastulis acutis, in quibus ea graviter vulneravit : quorum dolor erat sibi valde amarus ; nec in genibus cito sanatur vulnus, sicut nec illa vulnera sanantur leviter, quæ ex combustione causantur. Quadam vice in puerili ætate non servata discretione bulliente aqua circa talum excessive [23] se combussit, quod ex hoc graviter ægrotavit, et inde sævum fuit vulnus ortum. Anno decimo ætatis suæ, alio tempore ambos pedes iterum cum aqua bulliente combussit, et excedendo modum ; ut extraheretur fervor, se posuit ad locum limosum, fimum [24] et limum locis læsis supponendo, continuans dictam sessionem quasi [25] per tres quartas diei. Omnibus [26] diebus vitæ suæ ab anno ætatis [27] septimo fuit in plagis virgarum, scorpionum, vulneravitque et se fixit variis instrumentis. Et licet E omnia prædicta [28] essent gravia et acribus acriora, attamen hæc veneranda ea æternorum desiderio et spei certitudine dulcoravit.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

CAP. XVI. *et dolorem exasperaverit. m*

25 Vulnera sua rebus mordacibus plus exasperavit *m*. Venerabilis hæc famula Dei vulneribus sic illatis non contenta, sed agitata furore dilectionis divinæ, vulneratis et [29] afflictis locis plus afflictivas et mordaces res applicavit. Consuevit namque, quod horror est cogitare, horribilius sustinere, ad vulnera sæpe immittere seu intrudere urticas, partes scopæ duriores et acutiores, testas nucum confractas, alias res asperas et herbas amaras : et talia etiam alia de causa ad vulnera posuit, ut videlicet renovarentur, ac aperta diutius tenerentur. Hanc vulnerum renovationem etiam aliis modis et mediis gravioribus solita est operari ; ex quibus vulnerum aperturis sæpe tota in partibus corporis vestibus coopertis fuit vulnerata, lacerata et sanguinolenta. Et per cilicium valde mordax et grossum ad cutem, et [30] per tunicam grossam, pilosam seu lanosam, cujus pili in vulnera recentia immissi et inibi compacti [31], plus cilicio, ut asseruit, fuit læsa. Consuevit etiam se F vulneratam quandoque [32] in aquam salitam a carnibus vel halecibus relictam immittere seu intingere ; aliquando in aquam gelidam [33] tempore hyemali nunc unum pedem, nunc duos, nunc unam manum, nunc ambas, et quandoque usque ad umbilicum, et aliquando usque ad collum se immittens stetit, quousque aqua circumstans in glaciem congelata fuit tam duriter, quod erat aliqua difficultas extrahere dictas partes. Ita sedebat sub stillicidio canalis tempore hyemis, quousque tota vel in majori parte madefacta, et frigoris rigore ejus vestimenta per congelationem humo extiterunt copulata. Has immissiones in aquas gelidas [34] cœpit [35] facere in anno ætatis suæ undecimo *n*, et frequentavit eas per annos quasi viginti sex. Et nisi divina clementia, quæ omnia disponit suaviter et gubernat sapientius [36], *n*

[1] seu. — [2] *om.* — [3] exeunte *cod.* — [4] eam *add.* — [5] enarrare. — [6] audacter. — [7] amaris. — [8] fuisset *cod.* fuissem. — [9] præac. tel. — [10] tantum. — [11] quæ tandem-cruentabant *om.* — [12] tua *add.* — [13] aut. — [14] aut. — [15] acrimoniam. — [16] frequenter. — [17] frequenter. — [18] furente. — [19] genibus. — [20] vel tumenti. [21] ob longa. — [22] aut. — [23] aqua curata, tam exc. — [24] fumum *cod.* — [25] *om.* — [26] omnibusque. — [27] suæ *add.* — [28] pr. om. — [29] vuln. et *om.* — [30] ac. — [31] compacta. — [32] quandoquidem. — [33] in *add.* — [34] aquam gelidam. — [35] incepit. — [36] sapienter.

sibi

AUCTORE J. MARIENWERDER.

sibi specialiter affuisset, pedes ac [1] manus ejus, imo tota frigiditate nimia interiisset. Et sicut hic miro modo, ita a deliratione divina providentia fuit præservata, quando ejus vigilia per unam aut [2] duas septimanas fuit continuata. Ex quibus vigiliis caput graviter doluit, ac [3] tinnitus, quasi esset avium multarum garritus, percepit sensibiliter [4]. O admirandam hujus mulieris fortitudinem! Quis audivit huic simile per omnia? Nempe omnia plena sunt Dei mirabilibus. Taceat delicatus, animalis, carnalis, voluptuosus, mollis, dissolutus et remissus, nec suis argumentis reprehendant Dei opera, quæ divina providentia ad eorum confusionem, Ecclesiæ consolationem, fidelium excitationem, omnium cordium stuporem et admirationem in tam fragili sexu, mundo senescente et charitate tepescente, voluit et valuit exhibere.

CAP. XVII. *Accipit impressa a Christo vulnera.*

26 De vulneribus etiam a Domino sibi impressis. Postquam tenella virgo carnem suam prædictis mediis spiritui subjugasset, divini amoris ac [5] dominicæ passionis gladio vulnerata est [6]. Sponsus ejus, propter quem tam infatigabiliter amara pertulit vulnera, sua etiam vulnera B in signum individui amoris impressit, videlicet in scapulis, brachiis, in pectore, [7] dorso, sub ascellis, cruribus, genibus tibiisque [8], et illa subito, quando sopore fuit depressa, citissime unum, duo, quatuor, quinque, sex, septem, octo ac [9] plura inferebat: non [10] sciebat determinate dicere numerum maximum vulnerum a Christo [11] sibi impressorum. Vulnera dominica erant in locis carnosis profunda ad longitudinem unius articuli ad minus, in aliis locis minus profunda erant. Accidit etiam quandoque, sed raro, aliquod vulnus sibi a Domino inferri tali modo: nam in aliqua parte corporis citissime fiebat inflatura turgens, quæ statim fremens fervebat, et in altum surgens ex rigida cutis tensione rumpebatur, et ita vulnus causabatur: per hunc modum tam Domini vulnera quam ejus sunt aliquoties renovata. Singulariter accidit in anno ætatis suæ nono, quod unum a Domino [12] sævum vulnus et magnum in spina dorsi super unum ossium sibi erat illatum, quod erat ei tam afflictivum et amarum, quod cogebatur incurvata incedere, ad rectitudinem se erigere longo tempore [13] non valens; et ob hoc ab aliis judica- C batur permanere sic incurvata omnibus diebus vitæ suæ. Dictum vulnus permansit apertum [14] usque ad annum decimum septimum ætatis suæ, sæpe largiter cruentavit, et cruor in veste interiori induratus virginem tenellam graviter afflixit. Quod [15] vulnus [16] etiam eam [17] oportuit pannis pluribus ipsum [18] circumligare mane et vespere, ne cruor descendens in lectisterniis [19], in vestimentis suis ac [20] aliis locis appareret, et vulnus latere non posset. Illud vulnus, et alia multa sibi invisibilia [21] usque ad matrimonium fuerunt in locis supradictis a Domino et a seipsa vicissim illata: quæ ipsam valde amare afflixerunt; maxime vulnera Domini varigenos dolores intulerunt die ac nocte. In incessu erat repleta cruore et amaro dolore; hilarem tamen se semper exhibuit et jucundam [22], passionum amaritudinem jucunditate spiritus [23] occultavit. Nulli D prædicta vulnera revelavit, nec de dolore eorum conquesta fuit cum aliquo [24] cunctis diebus vitæ suæ usque ad tempus superius annotatum, in quo Dominus talia voluit [25] revelari. Et bene mirum quod res illa latere valuit matrem, sorores, ancillas et maritum: divina providentia specialiter hoc est actum. Aliquando considerata est [26] in aliquibus corporis sui locis graviter læsa, et tunc respondit interrogata [27]: « Scabies est, » vel: « Pars illa scabiosa est. » Et ut melius absconderet vulnera, noctis tempore partes vestium cruore maculatas secretius abluebat. Per prædicta Domini vulnera ac sua fuerunt sanctissimorum vulnerum Christi stigmata ab ejus innocente pueritia usque ad finem suum in ejus memoria sensibiliter impressa *o*: in quibus legit dolorem pariter et amorem Domini Jesu Christi. *o*

CAP. XVIII. *A Deo interdum recreatur.*

27 Ut occultaret dolorum magnitudinem, quædam remedia fuerunt sibi a Domino nonnunquam misericorditer [28] concessa. Solebant enim vulnera [29] hujus præelectæ sponsæ vicissim pati quinque [30] acritudines passionum, quandoque ferventer ardere, quandoque excellenter frigere, aliquando acriter pungere, aliquando graviter E turgere et aliquando largiter cruentare. In his quinque [31] passionibus et aliis doloribus [32] accidentibus virgo tenera ante matrimonium, et post etiam in matrimonio adulta doloribus aggravabatur, quod interdum super vires ejus erat tantorum dolorum vehementiam sustinere. Et tunc Dominus piissimus consolator, qui nullatenus permisit eam ultra posse gravari, tali modo dolores suos consuevit aliqualiter delinire. Nam datis quandoque in collo suo pluribus apostematibus parvis in tumorem quemdam exsurgentibus, potuit hoc indicare aliis et ad lucem deducere, dicendo: « Collum et caput doleo; ecce quot apostemata habeo: » de vulneribus ejus et passionibus penitus siluit. Ex quorum tamen vehementia oportuit eam lecto [33] decumbere ad tempus. Aliquando oculorum infirmitate [34], aliquando aliqua febre quatiebatur: et hæc variatio ægritudinum et illatio fiebat bis in anno, aut [35] ter infra annum. Et tunc hoc fieri solebat, quando eam nimis dolorum excellentia affligebat. Ipsa vero decumbente per diem naturalem, jacuit quasi soporata in magna dulcedine: ejus anima tunc spiritualibus deliciis liquefacta velle F deficere [36] videbatur. Dominus tunc teneritudinem patientiæ ejus miro modo blandiens consolabatur. Elapsis duobus ac [37] tribus diebus in his [38] consolationibus, tunc vulnera prædictas suas quinque [39] punctiones alternabant, et eam amarissime affligebant. Ex quorum dolorum vehementia non valuit jacere nec quiescere per tres [40], quatuor ac [41] per plures dies: habuit tamen ex divina providentia [42], quam sensit amicabilissime se exhibentem, consolationem multiplicem, et in amaritudinibus dolorum aliqualem etiam [43] vulnerum remissionem *p*. Tandem post aliquot dies, dolorum tempestate cessante, vulnera sanabantur infra sex, plures aut pauciores dies: non tamen omnia, quia aliqua permanserunt non sanata. Attamen illis non obstantibus, *p*

[1] aut. — [2] ac *cod.* — [3] et. — [4] sens. perc. — [5] et. — [6] *om.* — [7] et *add.* — [8] et tibiis. — [9] aut. — [10] nec. — [11] a C. vuln. — [12] a D. unum. — [13] se ad rect. l. temp. er. — [14] ap. p. — [15] Quin. — [16] *om.* — [17] *om.* — [18] *om.* — [19] litisterniis. *cod.* — [20] aut. — [21] invariabilia. — [22] jucundi spiritus. — [23] juc. spir. *om.* — [24] cum al. *om.* — [25] fuit *cod. pro fecit.* — [26] *om.* — [27] int. resp. — [28] sibi f. non. m. a D. — [29] ejus *add.* — [30] quandoque. — [31] quandoque. — [32] dolorosis. — [33] loco. — [34] infirmitatem. — [35] ac *cod.* — [36] defluere. — [37] aut. — [38] hujusmodi. — [39] quandoque. — [40] vel *add.* — [41] aut. — [42] præsentia. — [43] ac.

surrexit

A surrexit de ægritudine recens et sana, nec videbatur in colore mutata, nec [1] tunc quando decubuit, nec tunc quando surrexit : sed utrobique apparuit facie tenus bene disposita, ut puta rubicunda.

CAP. XIX. *Sancte agit dies festos, in quibus vulnerum dolor augetur.*

28 De admiranda ejus devotione circa divina officia, et plus miranda præparatione ad festa solemnia. Ad sacras festivitates ab universali Ecclesia constitutas [2] quanta diligentia et devotione se præpararit [3], quanta mentis puritate et fidei pietate [4] eas amplexata fuerit, quanta charitate et reverentia peregerit, quantam fiduciam et spem etiam [5] futuræ retributionis ex eis, non solum superadulta, verum etiam juvencula susceperit, novit solus cognitor cordium et scrutator. Nempe adhuc puerula vana respuit, libenter ecclesias visitavit, et circa divina officia diurna [6] et nocturna, quæ secundum temporis successum in ecclesia peragebantur, astitit cum magno devotionis affectu. Et si aliquando in profunda nocte, ut in Paschate [7], aliquid in ecclesia agebatur, ad quod propter ejus teneritudinem accedere non permittebatur, ipsa tamen præ desiderio interessendi tam inconsolabiliter flevit, B quod non valuit dormire. Anno ætatis suæ undecimo primo Eucharistiæ accipiens [8] sacramentum, multa et magna vulnera habuit, aliqua a Domino, aliqua a seipsa sibi illata ; propter quorum afflictionem pariter et singularem affectionem officio dominicæ Resurrectionis interessendi, illa nocte insomnis fores observans, quatenus cum matre, cum surgeret, ad ecclesiam pergere posset ; quæ tamen non permissa est ; licet instantius peteret matrem suam, repulsa est, pro eo quod sabbato sancto fuerat communicata. Propter repulsam juvencula inconsolabiliter flevit, continuans noctem in vigilando, quamquam pater ejus domi manens ejus fletus humanis seu piis laborabat consolationibus delinire. Dominus vero mæstam Dei famulam valde amice consolans, spirituales ei delicias largiter propinavit. Mira res ! et ecce in die Paschæ vulnera ejus tam abunde cruentaverunt ac si essent recenter illata. Et ob hoc ne cruor abundans vulnera patesceret [9], in abditis et cavernis domus latebat. Singulare et dignum admiratione, imo pro magna sanctificatione in tectis prædicandum, quod C ab illo tempore quo primo aqua calida fuerat combusta, ætatis suæ videlicet anno septimo, per totum reliquum tempus vitæ suæ, quando aliquid secundum tempus [10] in ecclesia fiebat, nec interesse permittebatur, tanta importunitate precum et laborum interesse instabat, quod rationem excedere vel insanire [11] ab aliquibus putabatur. Ab eodem quoque tempore [12] in reliquum vitæ suæ, appropinquantibus festis Redemptionis nostræ, gloriosæ Virginis Mariæ et sanctorum martyrum, aliorumque plurimorum sanctorum, tunc habuit vulnera, et aliqua singularia martyria per vulnera, et eorum quandoque passiones de quibus supra ; quæ cœperunt in occursum festi alicujus appropinquantis ferventer ardere, excellenter frigere, etc., ad modum sicut gaudium in devotorum cordibus aliorum in occursum alicujus festi appropinquantis suboritur, et tanto majus quanto festo vicinius. Ita et in illa electa vulnera augebantur, et eorum passiones circa prædicta festa, velut si præconizarent suis puncturis solemnitates venturas seu futuras, et sic amarius fuit afflicta *q*. Habuit etiam ex prærogativa gratiæ singularis quod circa festa illuxerunt sibi vitæ æternæ et sanctorum gaudia ; hoc tamen non fiebat in ætate juvenili, sed senili.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

q

CAP. XX. *A dæmone assidue vexatur,*

29 De valida pugna diaboli, quæ etiam erat vulnerum ejus causa. Antiquus hostis, humanæ felicitatis inimicus, suis virolentis suasionibus [13] Dorotheam juvenculam, desiderio cœlestium avidam, validis suis machinamentis cœpit impetere et oppugnare, sagittasque tentationum præacutas in cor ejus sagittare, ut a bonis studiis animum ejus averteret [14] et a cœlestium contemplatione retardaret. Aliquando ingessit immissiones [15] suas malevolas [16], quasi diceret : « Averte te a Deo; superfluum et vanum [17] est bona agere, cum ad Deum [18] nequiveris pervenire. » Existenti vero in oratione dixit : « Cur vis orare, te fatigare, somnum interrumpere, et frigus sustinere, cum illa tibi nihil prosint [19]? » Intendenti [20] et cœlum conspicienti [21] cum devotione, dixit : « Quid respicis cœlum, cum [22] tamen non pervenies in ipsum ? » E Quando flevit et luxit, suggerendo dixit : « Cur fles et luges ? Melius est cum hominibus jucundari, quam inanibus [23] laboribus extenuari ; » et ita tenellam hanc seducere conabatur. Quando voluit ecclesiam visitare, [24] eleemosynam dare, adversa patienter ferre, aliaque bona operari, mille millenas astutias exercuit, et ab intentis studuit revocare : et ita eam validissime afflixit. Ipsa tamen, suffragante divina gratia, suasionibus non consensit, sed Domino diligentiori studio adhæsit; et quanto illa in ferventiori desiderio [25] sanctis operibus institit, tanto validius adversarius suas tentationes exacuit et exasperavit. Immissiones quas oppugnator ingesserat, tam validæ et pœnales erant, quod maluisset et elegisset unum magnum corporale vulnus in suo corpore perficere [26], quam suggestiones illas improbas sustinere. Alia etiam causa erat difficultatis hujusmodi tentationes sufferendi: quia illius perversoris pravitatem [27] in tentando et difficultatem in resistendo ignorabat. Dominus autem proventum faciens in tentationibus, tenellam magnanimitate fortificabat [28], et eam reddebat insuperabilem tentatori. F Quando vero solitarie sedens in meditando, devote orando, vel aliquod carmen de Domino cantando [29], aliquis devotionis fervor efflagravit [30], hoc ille spiritus nequam ferre non valuit, sed plus solito intulit difficultatem suis suasionibus ; et vexationem illam, mediante mundo, si suus fuisset, libentissime redemisset. Hujusmodi tentationis fervorem æstimans esse causam, qua [31] remisse ageret bona opera, ac minus bene et debite regulata, idcirco concitato spiritu, quanto plus impugnabatur, tanto amplius bona operabatur : intentius Deum diligens, ferventiusque [32] desiderium habens, curam carnis suæ non gessit ; ejus damnum parvipendit, et se fortiter castigavit, ut posset absolvi a diabolo, et solido figi Domini firmamento. Et bene mirum quod diaboli instigatione non [33] fuit seducta ut, non servato discretionis modera-

[1] *om.* — [2] institutas. — [3] præparavit. — [4] charitate. — [5] certam. — [6] diuturna. — [7] festi Paschæ. — [8] acc. Euch. — [9] patefierent. — [10] temporis congruitatem. — [11] insaniæ. — [12] et *add.* — [13] virulentis persuasionibus. — [14] avelleret. — [15] inussit omnes. — [16] malivolas. — [17] vacuum. — [18] Dominum. — [19] prosunt. — [20] Incedenti. — [21] tum inspicienti. — [22] tu. — [23] manibus. — [24] et *add.* — [25] studio. — [26] perferre. — [27] potestatem. — [28] magnanimiter fortificavit. — [29] canendo. — [30] afflagravit. — [31] quod. — [32] ferventius. — [33] *add. ex B. om. cod.*

mine

AUCTORE J. MARIENWERDER.

mine in se vulnerando et [1] castigando, nimium se [2] afflixisset, et sic periisset. Et ob hoc frequenter, quanto [3] in deliciis spiritualibus plus affluebat, plus tunc eam et crudelius impugnabat. Moliebatur enim per immissionis amaritudinem spiritus delicias ejus imminuere [4], quantum in ipso fuit.

præsertim in matrimonio.

30 Hæc spiritus maligni pugna fuit, et [5] omnibus diebus ante matrimonium ab anno ætatis suæ nono, et in matrimonio assidue. Et licet ex hoc multum fuerit gravata, ipsa [6] tamen semper hominibus apparuit hilaris et jucunda. Æstimavit etiam suam carnem esse in causa, quare sic tentaretur, quamquam non a carne tentaretur [7]. Carnis enim tentationes se dixit nunquam habuisse. Hanc æstimationem habuit usque ad cordis extractionem, quæ facta est ab [8] anno ætatis suæ trigesimo nono. Ob hoc carnem suam ab anno ætatis suæ septimo crudelissime afflixit et, ut præmittitur, vulneravit. Cum esset in matrimonio, pertinaciora erant tentamenta spiritus apostatæ. Quando ex fervore dilectionis divinæ ecclesias visitavit propter indulgentias, invidus is calumniator ait : « Quid ut vesana curris et circuis
B loca diversa? Quare non quietas te, cum devotione orans in ecclesia? » Si vero ex devotione imbibita in silentio et quietudine permansit in ecclesia, pestifer ille objecit : « Cur non visitas illas et illas [9] ecclesias, quia ibi sunt indulgentiæ multæ? » Et ita compositionem animæ et corporis ejus conabatur malefice immutare. Spiritus autem Sanctus in fraude circumvenientium ei affuit, et importunitatem tentatoris comminuit et confregit r, dicens bene decem septimanis ante finem vitæ suæ sponsæ dilectæ : « Quando te convertisti ad me vera dilectione, tunc malignus spiritus cœpit te odire [10], teque oportuit ad impugnandum [11] sibi inchoare labores tam arduos quod majori facilitate processisses quotidie pugnatura contra tuos corporales inimicos; nimirum quia contra tales amicos habuisses in adjutorium, eos facilius cognovisses, quando præsentes vel absentes fuissent, aut qua hora te vexare gravius appropinquassent. » Cum ergo tam assidua pertulit [12] machinamenta spirituum malignorum, argumentum est probabile, quod revelationes aliæque operationes interiores [13] factæ sint a Domino, juxta sententiam Salvatoris : Cum fortis
C armatus custodit atrium suum, etc.; nam diabolus illos pulsare negligit, quos jure quieto possidere se [14] sentit.

ANNOTATA.

a B. Dorotheam *divinitus jussam fuisse revelata cum suæ conscientiæ moderatoribus communicare, in pluribus Vitæ locis apparet. Imo aliquando reprehensa est* quod parca erat coram C. in exprimendo beneficia bonitatis divinæ, cui tunc solummodo expresserat communia, coram multis sibi impensa, occultans innumerabilia sibi occulte concessa (1). *Verum etiam sæpe a biographo dicitur Dei famula* non exprimere potuisse pronuntiando millesimam partem *eorum quæ videbat aut in se experiebatur* (2). D *Immo scribit biographus : De SS. Trinitate* multa cognovit quæ exprimere non debuit, et forte non valuit, Domino prohibente (3). *Item* aliqua postea Domino revelante cognovit, de quibus pauca eam exprimere vix permisit (4). *Qui etiam dixit ei :* Nec plura debes enarrare de mea bonitate quam illa quæ extra raptum tibi revelo, nec alio modo quam te informo (5). *De ejus exercitiis afflictivis paulo ante mortem revelatis in processu canonizationis* (6) *et alias sæpe* (7) *egit Joannes Marienwerder.*

b In villa Montau, *seu, ut ait F. Szembek* (8), in pago Magni Montovi dicto, in Insula majori, quam Vistula et aliæ aquæ alluunt *(quæque ex polonico nomine etiam aliquando Zulavia dicitur)*, in Prussia; milliari cum dimidio a Margeburgo, in episcopatu Pomezaniæ.

c *De parentibus cfr. Comm. præv., num.* 35.

d Hodie superstes. *In Commentarii prævii num.* 13 *dictum est Agatham obiisse anno* 1401, *quod Joannes Marienwerder alio loco aperte testatur* (9). *Nihil est itaque cur æstuemus in his verbis Rotuli, anno* 1404 *ex Urbe missi :* Agatha, quæ, ut creditur, hodie vivit. E *Etenim ex documentis jam pridem Romam delatis descriptus fuerat ille Rotulus, et (quod quæstionem profligat) anno* 1404 *interrogatus confessarius Nicolaus de Hohenstein de hoc ipso articulo ubi Agatha memoratur,* credit articulum verum, isto excepto quod mater Dorotheæ hodie non vivit (10).

e Honesta. *In libello anni* 1404, *Processui canonizationis interposito, ita laudatur :* Agatha... quam ipse confessor pluries vidit, fuit mulier honesta, multum devota, ut talis vixit, habens annos quasi centum... Quanquam decrepita, nihilominus arctas a dudum, videlicet sexagesimo anno et ultra, consuetas observavit abstinentias, per plures dies in septimana jejunando... Hæc dum... cum quodam sacerdote laudabilis vitæ, a multis annis suo confessore, nomine Joannes Stengel, pactum iniisset, ut simul morerentur, factum est ut confessor ille ægrotaret, et illa... spiritum efflaret... Ecce sacerdos ille sequenti die moritur, et cum ea, tertia die post mortem dictæ felicis memoriæ Agathæ, in eodem tumulo F sepelitur (11). *Eadem multis aliis locis in Actis processus occurrunt.*

f *Non VI, sed VIII idus februarii baptizatam fuisse* B. Dorotheam, *in Comm. præv. num.* 35 *ostendimus.*

g *A pueritia sæpe vigilavit* B. Dorothea (12), *atque, ut ait Vitæ scriptor* (13), a deliratione divina providentia fuit præservata, quando ejus vigilia per unam aut duas septimanas fuit continuata.

h *In Processu beatificationis dicitur Joannes Marienwerder audivisse* ejus lacrimosas confessiones, quas sibi cum magno ejulatu fecit ; ex quibus multotiens non modicum est confusus,

[1] in vuln. et se cast. — [2] *om.* — [3] quando. — [4] diminuere. — [5] ei. — [6] quia *cod.* — [7] impugnaretur. — [8] *om.* — [9] istas. — [10] odisse. — [11] repugnandum sibi. — [12] pertulerit. — [13] int. oper. — [14] se possidere.

(1) Vita Lat., lib. IV, cap. 36. — (2) Cfr. Vita Lind., cap. 84, 85, 58, 66, 69, 71, 77, 79. Cfr. Vita Germ., lib. III, cap. 27. Vita Lat., lib. IV, cap. 20, 35. — (3) Cfr. Vita Lind., cap. 58. — (4) Ibid., cap. 54. — (5) Vita Lat., lib. IV, cap. 10. — (6) Supra, Comm. præv., num. 48. — (7) Cfr. Vit. Lat., lib. II, cap. 14-21. — (8) Vita B. Dor., translata ab A. Turschi, reg. bibl. Brux., cod. 8926. — (9) Cfr. Linda, part. II, pag. 132. — (10) Ibid., pag. 121. — (11) Ibid., pag. 131 et seq. — (12) Cfr. ibid., pag. 134. — (13) Vita Lind., cap. 16.

quia

A quia ipse magna et multa peccata non valuit sic plangendo confiteri, sicut illa levissima (1).

i *Cfr.* Scriptum per magistrum J. Marienwerder productum *in processu canonizationis* (2).

k *Eadem multo pluribus verbis in Vita Latina exponuntur* (3).

l *Cfr. Vita I, num.* 4.

m Hic advertendum est, *ait Marienwerder in Processu canonizationis*, quod talia martyria non sint imputanda indiscretioni, sed divinæ dispensationi (4).

n In anno ætatis undecimo.... per annos quasi viginti sex. *Pro hoc numero, etiam in Vita Latina* (5), *in Vita Germanica* (6) *et in scripto anni* 1404 (7) *indicato, legendum videtur triginta sex. Vixit enim* B. Dorothea *annos quadraginta et octo. Cæterum in alio capite Vitæ Latinæ* (8) *dicit auctor : Martyria* tam libenter quam latenter per annos circiter XXXVI pertulit; *atque Dominum ita loquentem inducit:* Te castigasti annis bene triginta antequam me cognosceres, sc. notitia per experientiam spiritualium tibi data, et hoc primo factum est circa cordis extractionem (9) ; *quæ contigit anno ante*
B *mortem decimo.*

o *Quam vehementer a Deo cruciata fuerit* B. Dorothea, *sæpissime indicat Marienwerder* (10) ; *qui etiam refert dixisse Dominum :* « Tu omnibus diebus vitæ tuæ es a me agitata et fugata corporaliter, et vulnerata spiritualiter, quousque antiquam carnem tuam tibi renovavi et cor tuum vetus extraxi(11)....Tu sentis te bene plenam esse ad intra vulneribus spiritualibus... quæ etiam vicissim dominicas passiones inferunt. » Hoc audito, ipsa considerans Dominum Deum, sensit vulnera sua interiora ferventer ardere (12).*Dixit etiam Christus :*« Tu es una magna martyr... martyriis funditus afflicta, intrinsecus, intime ac extrinsecus (13). *De vulnerum cicatricibus post mortem visis obiter egimus in Comm. præv., num.* 53. *De his copiose agit Marienwerder in scripto anni* 1404 : Dominus ei intulit sævum vulnus in spina dorsi... cujus cicatrix adhuc post mortem ejus apparuit ; et aliquorum aliorum vulnerum cicatrices, quas dicit [confessarius] se vidisse, una cum domino Joanne Reymann decretorum doctore supradicto, et Joanne camerario domini episcopi Pomezaniensis, et Fratre Joanne Coya Ordinis B. M. de
C domo Theutonica, et domina Catharina ejusdem Ordinis Sorore infrascripta. Porro in primo puerperio Dominus impressit unum magnum vulnus valde amarum et sævum inter ubera in præcordio, ubi est cordis folium, cum pluribus aliis ante et retro. Hoc vulnus magnum fuit a quadam honesta matrona visum in Gdantzk, nomine domina Wiwenlobnim. Post hoc, quando ivit Romam anno Domini 1389, tunc unum magnum vulnus multum profundum impressit sibi sub axillis seu brachiis ; quod visum fuit a domina Catharina in Marienwerder Sorore,quando secum fuit in Curia Pecorum, ante reclusionem suam (14).*Simile testimonium a pluribus dictum fuit.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

p *In doloribus suis aliquando cantu recreabatur* B. Dorothea : *cui Dominus dixit quadam die :* « Canta cum scolaribus, si forte posset melius fieri. » At illa cantante, remissus est rigor ille, et sibi apparuit quod si non cantasset, nec alio modo sibi Dominus succurrisset, ex languido amore mortua fuisset (15).

q *Cfr. Scriptum anni* 1404 (16).

r *De apparitionibus dæmonum hæc inter alia in Vita Latina*(17): *Ingens* advenit malignorum spirituum multitudo... At sponsa... non timuit, nec molestata fuit, *eique dixit Dominus :*« Nunc respice quam debilis dæmon effectus est coram te. Ecce quomodo reptat insidiose ; qui libenter te non videret, sicut videt : verum quodammodo necessitatur te impugnare, coactus ab alio dæmone suo superiore.»

CAPUT SECUNDUM.

B. Dorotheæ matrimonium, ecstases, pia itinera. Cordis extractio et aliæ gratiæ singulares. Mira ejus tolerantia. Periculis divinitus eripitur. E

De laudabili ejus matrimonio. Cum non solum virgines et continentes, verum etiam conjugati, per fidem rectam et operationes bonas[1] placentes Deo, ad æternam mereantur pervenire beatitudinem[2], non casu sed dispensatione divina puto actum esse, ut hæc sponsa dilecta Deo[3] homini[4] sponso copularetur ; status[5] matrimonii, sicut per Ecclesiam approbatus est, per vitæ sanctimoniam amplius approbaretur ; in sufferendo onera matrimonii plus humiliaretur ; in filiis suis Dominus magnificentius laudaretur ; et in omnibus Deo[6] dedicatis statibus experta, ad Dei laudem et gloriam profundius exerceretur. Postquam hæc virgo casta et pudica, velut lilium mundissimum, totius honestatis candorem retinens, cordis munditiem[7] pariter et corporis quasi F thesaurum absconditum in annum ætatis suæ decimum septimum fideliter custodivit, animam suam ab omni concupiscentia cum Sara Raguel[8] mundam servavit. Nunquam se cum ludentibus et[9] insolentibus per participium commaculavit. Erat namque sobria, modesta, humilis, affabilis, benigna, hilaris, pacifica, in meliorem partem interpretans singula, in nullis unquam judiciis temeraria, bonæ famæ, et omnium oculis gloriosa[10]. Et cum jam a multis[11] procata fuisset, per fratrem ejus *a* seniorem[12] fuit cuidam manu artifici, viro honesto et maturo, et[13] in genere suo diviti, promissa; cui postmodum secundum Eccle-

CAP. XXI. B. Dorothea *sancte nupta.*

a

[1] operationem bonam.— [2] beat. p.— [3] D. dil. — [4] hujusmodi. — [5] enim *add.* — [6] *om.* — [7] munditiam. — [8] Rachelis. — [9] aut. — [10] gratiosa. — [11] a mult. jam.— [12] sermone *cod.* — [13] *om.*

(1) Hipler., op. cit., pag. 240.— (2) Linda, part. II, pag. 133. — (3) Cfr. lib. II, cap. 14-21. — (4) Linda, part. II, pag. 137 ; cfr. 138 et seqq. — (5) Lib. II, cap. 23. — (6) Lib. I, cap. 16. — (7) Linda, part., II, pag. 139. — (8) Lib. II, cap. 13. Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 209. Vita Germ., lib. II, cap. 30. — (9) Vita Lat., lib. I, cap. 8. — (10) Cfr. Vita Lat., lib. IV, cap. 14, 15, 21, 22. Vita Germ., lib. II, cap. 36 et 37. — (11) Vita Lat., lib. IV, cap. 15. — (12) Ibid., cap. 13. — (13) Ibid., cap. 23. — (14) Linda, part. II, pag. 138 et seq. — (15) Vita Lat., lib. IV, cap. 21. — (16) Linda, part. II, pag. 140. — (17) Lib. II, cap. 35.

siæ

AUCTORE J. MARIENWERDER.

siæ ritum matrimonio conjuncta [1] est [2]. In quem tamen timore Domini, non attracta libidine, consensit; et perducta ad domum sponsi sui, quæ erat in oppido Gdanczg [3] Vladislaviensis [4] diœcesis, et peractis nuptiarum solemnitatibus, non solum per tres noctes juxta consilium angeli, sed per plures sequentes [5] permansit intacta, nec infecta una libidinis macula ac [6] ardore. Revera inter eos erat castum et venerabile [7] conjugium, et thorus immaculatus, triplici bono matrimonii, scilicet fide, prole, sacramento præditi et dotati.

CAP. XXII. *sancte vivere pergit,*

32 De matrimonialis fidei observatione. Maritus ejus, Adalbertus nomine, devotione affectus, limina sanctorum pro indulgentiis visitavit. Romam etiam et beatam Dei Genitricem in Aquisgranum [8] aliquoties est peregre profectus. Et tunc in ejus absentia laudabilibus operibus intenta, valuit melius sua exercitia ac vulnera continuare, et sponsum sanguineum [9] Christum abscondere, et in eo liberius deliciari. Ipsa tamen, tam marito præsente quam absente, se irreprehensibilem *b* custodiens, se Deo devotam et ei exhibuit amicabilem et benignam.

b

CAP. XXIII. *et liberos optime instituit.*

c

33 De filiorum educatione. Ut haberent pariter in filiis solatium, benedictionem in filiis novem *c* sunt consecuti. Mulier vero illa benedicta filios, quos in Deo [10] genuerat corporaliter, ut eos Deo spiritualiter pareret, laboravit, et sic essent filii naturales et spirituales. Et cum ad parentes pertineat dare filiis nutrimentum et disciplinam, mulier hæc beata nomen hoc suavissimum Jesus Christus, filios lactans, simul cum lacte eis influxit et imbibit; surgensque diluculo cum beato Job, holocausta devotæ orationis pro singulis obtulit, non sine ferventi desiderio et ploratu: instruxitque ab infantia eos timere Deum, et ab omni peccato [11] se [12] abstinere cum Tobia. Nec remisse cum Heli, sed acriter juxta demeriti exigentiam castigavit. Ad amorem cœlestis patriæ eos sanctis [13] verbis et moribus erexit pariter et direxit [14]. Et ut eos pareret Domino, plus sudavit ex multa cura et labore, quam lassata fuerat in eorum naturali generatione. Sic et circa alios quos jussu Domini debuit parere spiritualiter, indicibili [15] sollicitudine laborabat: orans enim diu [16] noctuque, desiderans, obsecrans, arguens, flens; et quidquid [17] ex amore Dei facere debuit, indefesse parere divinæ studuit voluntati.

C Unde Dominus inter alias satis doctrinales revelationes, exposuit eidem novem modos generationis spiritualis, de quibus alio loco dicetur. Ad cumulum ejus ergo meritorum [18] cessit, ut quos privilegiatis actibus, puta verbo prædicationis, edere non valuit, exemplis sanctæ conversationis et morum suavitate nihilominus filios educavit.

CAP. XXIV. *Mature redit ad omnem continentiam*

34 De eorum individua cohabitatione seu conjunctione. Nec tertium, scilicet sacramentum, eis [19] defuit, quod inseparabilitatem repræsentat. Nam eos non homo, sed Deus per solutionem naturalis debiti separavit. Cohabitavit hæc famula Dei adstricta legibus matrimonii cum [20] viro annis viginti sex et dimidio, continentiam servans conjugalem. Debitum nunquam exegit, exactum marito reddidit Dei cum timore. Postrema filia concepta, considerantes quod omnis ponderatio non sit digna animæ continentis, deinde per annos decem mutuam propter D Dominum servaverunt continentiam, ut spiritus eorum liberius Domino vacaret. Et illa filia, sola superstes, facta est sanctimonialis *d*. In principio conjugii, quando convenerant, vulnera, quæ prius quasi semper habuit aperta, præsertim tunc quando fuit sana, illa fuerunt modo quasi totaliter sanata, quorum aliqua [21] renovavit, et transactis octo septimanis ac [22] paulo plus a nuptiis celebratis, in ægritudinem [23] valde magnam [24] incidit, in qua omnibus procurata sacramentis, ex magno desiderio desideravit dissolvi et esse cum Christo. In qua Dominus eam per gratiam suam visitavit et, dulcedinem suavificam ei immittens, ineffabiliter per plures dies lætificavit: et hoc Dominus in aliis infirmitatibus etiam clementer agere consuevit.

d

CAP. XXV. *et austeras exercitationes,*

35 De ejus sanctis exercitiis in matrimonio [25] continuatis. Dei famula Dorothea usque in senectam et senium omnes vires suas optavit in ejus famulatu expendere. Quæ, charitate stimulante, curam sui corporis negligens, sibi a laboribus non pepercit, tam tunc quando vicina partui fuit, quam tunc quando filios lactavit; ascendit, portavit [26], se inclinavit et cætera E opera alias sibi incumbentia egit. Ita abstinentias, disciplinas, venias, corporis castigationes et afflictiones, etiam in puerperio non dimisit, nec pacem in puerperio aliquam habuit in domo sua, tum propter [27] ibi laborantes, tum propter pueros vagientes, tum propter dolores affligentes, tum etiam propter labores fatigantes. Idcirco languebat corpore, languebat et mente devotionis affectu, eo quod ab ingressu ecclesiæ eam per dies quadraginta purgationis oportuit abstinere. Hujus separationis ab ecclesia tæduit eam valde. Diebus vero purgationis suæ [28] impletis, cum parvulo quem genuerat, ritu christianissimo ecclesiam visitabat. Gaudens tunc pariter erat [29] et dolens: gaudens, quia ecclesiam potuit [30] visitare et divinis solemniis interesse; dolens vero et mæsta [31] erat, quia propter curam circa infantulum ab ecclesia aliquantulum detrahebatur [32], et ad mariti thorum redire cogebatur, a cujus thoro libenter se absentaverat, quando convenienter poterat, ob hoc multoties sedens circa cunabulum, movens vagientem puerum tota nocte, tempore frigoris hyemalis, in unica F tunica, et exile ac antiquum habens super se palliolum. Ipsa vero laborem et frigus parvi pendit: imo ut a viri thoro esset separata, libenter sustinuit. Nec curavit, tam ante matrimonium quam in matrimonio, si hyeme tota nunquam fuisset calefacta. Curam etiam filiorum Domino committens, prout melius et diligentius [33] necessaria pro puero et domo ordinans, disposuit quod valde mane, antequam fores ecclesiæ essent patefactæ, posset accedere, communiter alios omnes [34] antecedens. Si quis hominum eam prævenerat, de suo tardo adventu erubescens dolebat: desiderium enim sibi inerat ut in vigilando, orando et famulando Domino prima aut saltem non tarda esset. Multoties hoc accidit, ante fores ecclesiæ orando cum lacrymis et genuflexionibus ipsam in longa mora perdurare, quousque januæ ecclesiæ fuissent reseratæ. Quibus resera-

[1] juncta. — [2] *om.* — [3] Gdantzg. — [4] Valdislaviensis *cod.* — [5] frequentes. — [6] aut. — [7] honorabile. — [8] Aquisgrani. — [9] sanguinum. — [10] quos mundo. — [11] delicto. — [12] *om.* — [13] factis. — [14] erexit. — [15] invincibili. — [16] die. — [17] quidquam. — [18] ergo m. e. — [19] ei. — [20] *om.* —

[21] aliquando *cod.* — [22] aut. — [23] aut *add.* — [24] infirmitatem *add.* — [25] in matr. *om.* — [26] potavit. — [27] multos *add.* — [28] suæ p. — [29] erat p. — [30] poterat. — [31] mœrens. — [32] retrahebatur. — [33] potuit. — [34] omnes alios.

tis,

A tis, cum timore reverentiali tanquam ad domum Patris cœlestis ingressa, ad aliquem angulum se divertit, multiplicans ibi genuflexiones, venias et orationes, cum tanto fervore spiritus et conatu, quod etiam in hyeme, ipsa in sola tenui tunica et tenui pallio existente, præ nimio ardore sudor erupit abundans, et eam madidavit. Quo facto in quiete residens, orans, meditans, et[1] soli Domino per contemplationem fervide inhærens, multoties tantum fuit incensa ac si esset in aliquo loco multum fervido, ut puta, in balneo nimium calefacto. Ob hoc in hyeme, sicut aliquando in æstate, se per flatum aeris et frigidos lapides sibi supponendo, aut se locando ad eos, refrigerabat. Ipsa in oratione, in [2] meditatione aut contemplatione usque ad finem omnium Missarum volente perseverare, aliquoties impediebatur per infantulum suum vagientem, cujus fletum in ecclesia cognovit per hoc signum [3], quando scilicet lac de suis uberibus fluere sensit. Quandocumque hoc percepit in ecclesia, vel extra, ad infantulum properavit sine mora, ac [4] hoc erat tædiosum et laboriosum valde, specialiter noctis B tempore de ecclesia per lutum ad domum festinantem [5] sine lumine transire.

ipso Christo eam impellente,

36 Quoties impediebatur in transitu matutino ad ecclesiam per maritum suum aut [6] aliud negotium, tam amare affligebatur, quasi gladius pertransiret cor ejus præacutus. Ob hoc fuit [7] mærens et plena tristitia, se affligens tamdiu, quousque a Domino fuerat consolata; nec, consolatione percepta, cessavit se affligere. Nam dum alleviatur onus, dulcescit afflictio, præsertim tunc quando in ipsorum pressura gravaminum futuræ consolationis primitiæ prægustantur. Idcirco in majori charitate gravius se percutiens, amarius afflixit, frequenter [8] ex variis percussionibus et vulnerativis [9] fixionibus [10] seu puncturis tota vulnerata et sanguinolenta intra [11] vestes incessit. Et quamvis, quocumque se moverit, pœnale et amarum sibi fuerit, attamen diu [12] ac nocte, spiritu et corpore non quievit, cessans a labore. Quando non remansit se exercens in uno loco, et disciplinis ac aculeis flagellorum se [13] e affligens, ex tunc oravit et ecclesias diversas *e* pro indulgentiis, aut pauperes visitavit, aut [14] ad prædicationem, Missam, aut [15] Missas accessit, C flens, ejulans, ac [16] plangens peccata sua et aliorum, pro suo defectu et hujus vitæ incolatu effudit lacrymas multas et magnas. Ipsa tunc sensit, quemadmodum [postea per revelationem Domini cognovit, quod ad se affligendum fuerat impulsa a Domino, tanquam jumentum quod flagellis impellitur ad velocius ambulandum ; et de uno exercitio afflictivo in aliud, de labore in laborem Dominus eam impulerat, non permittens eam quiescere nec dormire : et si aliquando optavit quiescere et membra lassa ac vulnerata [17] recreare, Dominus videbatur se sibi taliter exhibere, quasi esset eam trudens, impellens et admovens [18] ad vigilandum et laborandum : sicque [19] valde raro dormivit, et modicum : hoc tamen erat sibi per multos annos valde amarum, et amarius affligebatur dormiens quam vigilans, non obstante magna fatigatione corporis præcedente.

CAP. XXVI. somnum extaticum dante,

37 De extatico ejus sopore et excessibus mentis primo cognitis et initiatis. Et quia Dominus post tempestatem tranquillum facit, et post lacrymationem exultationem infundit, ipsa tandem post labores multos in matrimonio, afflictiones et agones, permissa est a Domino quandoque quiescere, et suaviter dormire per unam, duas aut tres horas, aut paulo plus : hoc actum est longe ante cordis ejus extractionem [20]. Porro in hujusmodi somno sensit spiritum suum dulciter delectari, Dominum cum anima sua susurrare, et magnum habere gaudium, quamquam nondum intelligeret, quid esset Domini susurrium. Cor ejus exhilaratum tunc agiliter saliit ; et in somno multum devote oravit. Conabatur enim orationis sacrificium dormiendo persolvere, quod impediebatur vigilans consummare : et hoc erat ex orandi habitu et charitatis magno affectu. Et ad taliter quiescendum seu dormiendum habuit magnum desiderium, quia in tali dormitione charitatis [21] magna consolatio divina, lætitia interna oriebantur [22], et desideria sancta cum magno spiritus fervore sursum a Domino erigebantur valide[23]. Ad prædictam prægustationem suavitatis futuræ beatitudinis fuit admissa E annis plus quam sedecim [24] vitæ suæ [25] præsentis : et quia jam gustaverat quam suavis est Deus [26], sibi plus quam prius amarescebat totus mundus.

CAP. XXVII. et eam rapiente interdiu,

38 Ex gustu spiritualium alienabatur sæpe a sensibus, et erravit in actionibus exterioribus. Gratuita pietate per Dominum ad fruitionem contemplationis tota attracta, tota charitate ejus fuit succensa, quod somni quietem interrumpere, cibum differre, et quidquid ad proprium spectat commodum, omittere, magis reputabat gaudium quam laborem. Nimirum sensit eam [27] divinam dulcedinem incommensurabiliter excedere [28] humanam, ac [29] omnem delectationem carnalem comparatam ad divinam, esse longe proportionis minoris, quam sit una stilla roris exigua respectu totius maris. Exinde Domino sancta ejus desideria [30] augente, mundum et ejus gloriam fortius cœpit odire [31]. Occupari [32] circa temporalia, ferre vestes pretiosas, ornatas [33] secundum mundum, vel habere vestimenta multa[34], ac [35] interesse conviviis ac [36] mundanis solatiis, sibi erat tam pœnale et horridum quoad spiritum, qui [37] horror nauseans, a spiritu descendens, redundavit in corpus [38] suum. Tam [39] F inebriabatur spiritus ejus divina dulcedine, quod tanquam ebria incessit. Et quando [40] tota in illis deliciis spiritualibus consopita et a sensibus abstracta [41], tanquam dormiens jacuit, et tunc dormire aut [42] amentiam pati reputabatur. Unde sæpius a marito vocata cum esset in raptu, inscia [43] rei, non respondit ; quod ille rebellioni, non gratiæ imputavit. Semel ob hujusmodi factum eam aqua sic raptam perfudit [44], et iterum secundo, nec tunc sensit, nisi aliqua [45] mora elapsa, et primo tunc sensit madefactionem. Consimili modo [46], aliis temporibus, inordinatis pedum pulsibus seu motibus a regione lucis evocata, læta apparuit atque grata. Item aliquando commodum aliquod intrans ad explendum jussa mariti, divina absorpta dulcedine, se alicubi

[1] aut. — [2] *om.* — [3] in h. signo. — [4] et — [5] festinanter. — [6] ac *cod.* — [7] erat. — [8] et *add.* — [9] vulneribus. — [10] afflictionibus. — [11] infra. — [12] die. — [13] *om.* — [14] ac paup. v., ac *cod.* — [15] ac *cod.* — [16] et. — [17] vulnera. — [18] admonens. — [19] siquidem. — [20] extractiones *cod.* — [21] charitas. — [22] oriebatur. — [23] val. er. — [24] decem et sex. — [25] *om.* — [26] Dominus. — [27] enim. — [28] *add. ex B. om. cod.* — [29] ad. — [30] des. ej. — [31] odisse. — [32] Occupare. — [33] vestimenta pretiosa ornata. — [34] mul. v. — [35] aut. — [36] aut. — [37] quod. — [38] ejus *add.* — [39] Tantum. — [40] quandoque. — [41] alienata. — [42] ac *cod.* — [43] inscius. — [44] Semel-perfudit *add. ex B. om. A.* — [45] aliquanta. — [46] Consiliit vero *cod.*

collocans,

AUCTORE J. MARIENWERDER.

collocans, imperata facere negligebat. Ita aliquando jussa a marito ut emeret pisces aut [1] carnes, emit ova aut [2] aliqua alia. Ex hoc quoque sæpius erravit in via pedum : volens quidem transire ad forum, ivit ad ecclesiam, aut [3] ad alium locum. Item aliquando tam [4] erat intracta, quod res exteriores sibi alias communiter bene notas non agnoscebat [5]. Unde semel aucarum ova contrectans, et oculis diligenter intuens, quod aucarum ova essent, non cognovit ; unde circumstantes eam subriserunt mulieres. Aliquando a Domino sursum tracta, ac [6] aliis modis magnifice beneficata [7], sui potens non erat ad ambulandum, vel ad se de loco movendum. Ridens tamen [8] et hilaris existens, et quandoque verba jucunditatis in domo vel ecclesia proferens, se ex abundantia lætitiæ et jubilationis internæ non valuit continere, licet aliqui nescientes donum Dei et inexperti spiritualium, animales et carnales, æstimabant eam in hujusmodi beneficiis delirare.

CAP. XXVIII. *etiam invito marito;* *f*

39 Qualiter maritus ejus pro quibusdam bonis sibi displicentibus eam catenavit. Maritus ejus Adalbertus [9], de facili commovibilis *f*, tum [10] propter complexionem, tum [11] propter paralysis infirmitatem, quamdiu mulier hæc [12] sancta ejus adimpleverat voluntatem, patiebatur eam Domino ante prandium quibus studiis [13] potuit et voluit, deservire ; et ne retraheretur parvulorum indigentiis, se [14] custodem et nutritium constituit medio tempore et effecit. Denique ex devotione freta, cum consilio et discretione, se nonnunquam abstraxit a mariti secreto contubernio, amplexibus et lecto. Propter ista et alia bonitatis ejus opera, ad quæ infatigabile habuit desiderium, maritus ejus una vice commotus : « Nisi, inquit comminando, discursus tuos omiseris [15], diligentiamque domui tuæ adhibueris, te compescam vinculis et catenis. » Qui victus inconsulto iracundiæ calore, per triduum in domo sua catenis venerabilem hanc constrinxit. Quæ armata clypeo patientiæ, ictus furoris et opprobria, postpositis omni murmure et querimonia, sustinuit patienter. Unde maritus ejus [16] patientiam sanctam hujus mulieris et silentium pacificum bene existimans rebellionem [17] seu proterviam, venerandam illam valide
C ad caput suum percussit cum una sede. Quæ utrumque gaudenter amplectens et dulciter sufferens, ob hoc tunc internam a Domino habuit consolationem, omni dulcore transitorio suaviorem.

CAP. XXIX. *sed in ipso languore amoris divini*

40 De quatuor spiritualibus languoribus ex amore prodeuntibus. Inflammata charitate divina, unici amoris [18] sui phili [19] capta, languebat præ amore. Quatuor spiritualiter successive habebat infirmitates, post prædicta, ætatis suæ circa annum trigesimum secundum. Prima erat, quod anxie affligebatur ex amoris magnitudine, qualiter complantari posset suo unico [20] dilecto, hic in terra [21] habito pro despecto et virorum novissimo, ac similitudini profundissimæ humilitatis ejus. Ideo contendebat spiritu et animo ab omnibus caducis et transitoriis absolvi, quæ jam velut stercora reputabat. Flos quidem humanæ [22] gloriæ decidens jam aruit in D
ejus corde *g*. Secunda infirmitas erat priori excellentior, qua æstuavit [23] pro apice evangelicæ perfectionis, paupertate, exulatione, sui despectione, et contemptu [24]; et quia alligata erat compari suo matrimoniali [25], anxiebatur [26], nimirum [27] qualiter illa apprehenderet aliquando. Accelerabat tamen affectus ejus ad operum executionem pro suæ modulo facultatis. Aliquoties comperta est inter mendicantes ante ecclesiæ fores cum vili palliolo et peplo despecto, quibus oculi notorum communiter, ne eam cognoscerent [28], tenebantur. In mendicitatis [29] frustis delectabatur [30] animo super favum et omne delectamentum ; et nonnunquam confessorem suum qui eam reperiit [31] et inter mendicos cognovit, amatoriis precibus secum mendicata comedere invitabat. Pro perceptis tamen duplum aut triplum pauperibus erogabat. Tertia infirmitas spiritualis qua languebat, erat æstuantis animæ ejus desiderium aliquoties et sæpe percipere Eucharistiæ sacramentum : et quia non dabatur toties quoties magnifice desiderabat, destituta nimium viribus infirmabatur ; et quo sumpto mirifice recreabatur. Desiderii ejus E
magnitudinem ad illud æstimo omnem hominem latuisse, et solum scrutatorem cordium cognovisse. Quarta infirmitas erat omnibus præcedentibus major, qua languens pro vita æterna aspirabat. In isto languore tam valide gravabatur, quod eam sæpissime lecto decumbere oportebat. In prioribus vires suas magnifice tendens et exercens ad notabilem earum fatigam [32], tamen ire et stare poterat : nunc autem desideriis et laboribus [33] tam fortiter fuit a Domino eam exercente aggravata, quod sui potens esse non valens, in lecto jacuit prostrata, desiderium intimum habens dissolvi et esse cum Christo.

CAP. XXX. *B. Virgo domus ejus curam agit,*

41 Præclarum miraculum in die Conceptionis beatæ Virginis ei factum. Accidit in die Conceptionis beatæ Virginis gloriosæ Mariæ, anno ætatis suæ trigesimo tertio, tale miraculum. Ipsa summo mane intrante ecclesiam in honorem Virginis Mariæ dedicatam, videlicet parochiam oppidi Gdanczg [34] principalem, et ubi quasi quatuor horis cum in oratione continuasset, et ad Fratres Prædicatores, ut ibi verbo Dei pasceretur, ire proposuisset, nec proponens reverti domum suam, nisi circa meridiem, secundum consue- F
tudinem hactenus conservatam [35], cumque egrediendo cœmeterium [36] per plateam incessisset, illico invisibile quoddam obstaculum, quasi esset murus solidus, se objecit, prohibens itineris progressum. At illa continuo sensit charitatis incendium [37] in se, et talem instinctum ut celeriter ad domum rediret, et filios suos respiceret, ne perirent. Cumque [38] domum fuisset ingressa, a Domino Deo et matre ejus directa [39] ascendit suæ domus solarium, in quo non fuerat infra dimidium annum, et reperiit [40] ibi ignem magnum, qui si ab ea et ab aliis de platea [41] extinctus non fuisset, quatuor pueri ejus una cum domo tam vehementis ignis incendio consumpti fuissent. Ab illo periculo beneficiis beatæ Virginis fuit liberata, cui erat multum devota : et quod ipsa B. Virgo

[1] ac *cod.* — [2] ac *cod.* — [3] ac *cod.* — [4] tantum. — [5] cognoscebat. — [6] aut. — [7] beneficiata. — [8] tum. — [9] nomine *add.* — [10] tamen. — [11] tamen. — [12] hæc m. — [13] studuit. — [14] eorum *add.* — [15] dimiseris. — [16] forte *add.* — [17] et sil. pacif. hujus æstimans minus bene rebellionem. — [18] amatoris. — [19] phyli. — [20] unice. — [21] in t. *om.* — [22] mundanæ. — [23] æstimavit. — [24] paupertatem, exulationem, s. despectionem et contemptum. — [25] matrimonialiter. — [26] angebatur. — [27] nimium. — [28] agnoscerent. — [29] mendicatis. — [30] suo *add.* — [31] *sic cod. et B.* — [32] fatigationem. — [33] lab. et d. — [34] Gedani. — [35] observatam. — [36] cæmiterium. — [37] inc. ch. — [38] ad *add.* — [39] *add. ex B. om. cod.* — [40] reperit. — [41] evocatis *add.*

fuerit

A fuerit [1] obstaculum, ne ultra progrederetur, revelavit ipsi Dorotheæ post quatuordecim annos, exhortans eamdem ad sui dilectionem, et ad hujus diei [2] semper habendam celebriorem affectionem ac [3] devotionem.

CAP. XXXI. *et eam cum marito, quem devicerat, peregrinantem*

42 De ejus peregrinatione ad Aquisgranum[4] et Heremitas. Amabilis Dei sponsa, velut altera Thabita, plena operibus bonis, odore sanctæ vitæ attraxit maritum suum ad secum bene operandum. Omnibus ergo filiis præter unicam filiam defunctis, domo et rebus venditis et distractis, quatenus seclusis vanitatibus sæculi Domino liberius deservirent, egressi ambo *h* de domo et cognatione sua, filia sua amicis plus spiritualibus [5] commendata, beatam Virginem in Aquisgrano [6] visitantes, in anno ætatis dominæ Dorotheæ tricesimo [7] octavo, circa festum Pentecostes *i*; illic [8] peregre proficiscentes, et dehinc ad cappellam beatæ Virginis ad [9] Heremitas *k*, in villa quæ dicitur Vinsterwaldt [10] pervenientes, ubi domina Dorothea, beatæ Virgini semper devota, specialiori devotione fuit excitata. Unde non contenta unica visitatione, sed reditum ad eamdem cappellam ex sufflante desideratione [11] triplicavit. B Primo, per tria milliaria Teutonica [12] jam [13] remota, est regressa. Secundo, jam ad hospitium quoddam veniens vespertinum, aliam comitem mulierem peregrinam equitantem *l* secuta est pedetentim per viam lubricam et lutosam, et sic secundo iterum reversa ad virum. Tertio, visitata beata Virgine in Aquisgrano [14] cum multa devotione, et cum viro in Coloniam pervenientes [15], accensi sunt mutuo desiderio ad redeundum Aquisgranum [16] ad ecclesiam beatæ Virginis, et sic tertio hæc beata avida devotione cappellam beatæ Virginis apud Heremitas visitavit.

CAP. XXXII. *sæpius a magnis periculis tuetur.*

43 De duodus periculis magnis cum marito misericorditer liberata. Accidit una vice quod vir, mulier et equus intraverint [17] quamdam naviculam parvam, et cum [18] magno periculo per stagnum ingens et profundum navigantes. In qua navigatione, si equus per modicum recalcitrasset [19], vel ad aliquod latus [20] inclinasset, navicula aqua hausta descendisset in profundum, et sic ipsi submersi fuissent, nisi is, cui venti et mare obediunt, eos [21] miraculo liberasset. Nulli dubium quod [22] illius C periculi evasio, sicut et aliorum plurimorum, obtenta est illius beatæ precibus mulieris. Tandem in itinere reversionis circa festum [23] Simonis et Judæ aquarum [24], ac alia varia pericula perferentes, in hospitio cujusdam tornatoris, ut videbatur, cum humanitate quadam recepti sunt. Sed in contrarium res versa: crudelia homicidii arma hospes crudelis [25] contra suos peregrinos hospites præparavit. E quibus Deo propitio liberati insidiis, alioque interveniente et casu adveniente vectore, innoxium sanguinem, quem hospes [26] domesticus prætendebat effundere, zelo justitiæ præservabat. Hunc casum miraculosum præservationis famulæ suæ Dorotheæ post novem annos ad laudem suæ matris [27] *m*, ut matri suæ Mariæ grata esset, ad memoriam revocavit.

CAP. XXXIII. *Tentata arctius insistit piis operibus.*

44 De eorum ab Aquisgrano [28] prima reversione ad [29] Gdanczg [30], et aliquibus virtutibus in genere. Circa festum sancti Martini, ætatis dominæ Dorotheæ trigesimo octavo, peragratis sanctorum locis in Danczh [31] reversi, ad serviendum se Deo arctius astrinxerunt. Dorothea uberius quam prius divinas habens visitationes, et luculentius tunc cognoscens Dei consolationes, cibos tunc [32] delicatos abhorrens, affligebatur eorum odore. Cibos vero et vestes pauperum diligens, macerare ac [33] castigare carnem suam, ac pati et despici plus quam deliciari desiderans ac [34] honorari, frigoris, ventorum, imbrium ac nivium æquanimiter, etiam [35] sub divo [36], vel in præforibus domus sustinuit tempestates [37]. Et præmissa castigationum exercitia austeriora sicut tempore accrevit [38], in amore sic non tepuit, sed in eorum prævaluit acritudine et rigore. Taceo quæ spiritus nequam eo amplius sua exaggeraverat machinamenta contra hanc beatam, quanto plus suspicatus est eam armis spiritualibus adarmatam.

E

ANNOTATA.

a Per fratrem *fuit* matrimonio juncta, *quia pater ab anno* 1357 *mortuus erat. In Processu* (1) *legimus:* Claus Schönfelt... tractavit matrimonium inter dictam matrem Dorotheam ex una, et Adalbertum ejus virum partibus ex altera... Valde difficulter obtinere potuit intentum ipsius matris Dorothee pro matrimonio consummando. *Anno* 1404 *Nicolaus de Hohenstein, hujus olim confessarius,* dixit se audivisse quod fuisset *(Adalbertus)* de oppido Gdantzk (2). *Erat ei, teste Marienwerder* (3), artificium limationis gladiorum.

b *Cfr. Vitæ Latinæ liber II, cap.* 33.

c *Post Simonem Grunau dicit Szembek quinque filios et filias quatuor. Quæ undenam accepta fuerint, nescio. Forte confunduntur liberi* B. Dorotheæ *cum liberis matris ejus: habuit enim Agatha quatuor filios et quinque filias* (4). *Lilienthalus autem, verba quædam Processus canonizationis perperam interpretatus, filiam* solam superstitem (5) *dicit filiam* unicam (6). *Reliquos liberos ante annum* 1384 *obiisse indicatur in Vita quam edimus, capite* 31, *atque in Vita Germanica* (7). *Quod autem a quibusdam auctoribus peste absumpti dicuntur, id in antiquis historiis prorsus siletur; quamquam coævi scriptores ad annum* 1383 (8) *ferunt pestilentiam sæviisse.* F

d Filia... sanctimonialis. *In Commentario prævio* (9) *diximus eam anno* 1404 *adhuc fuisse superstitem. Etenim in processu Dantiscensis parochus Nicolaus de Hohenstein asserit se cognovisse* unam filiam ipsius Dorotheæ, quæ

[1] fuit. — [2] solemnitatem *add.* — [3] et. — [4] Aquisgrani. — [5] specialibus. — [6] Aquisgrani. — [7] trigesimo. — [8] illuc. — [9] apud. — [10] Umstirwalt *cod.* — [11] desiderio. — [12] Theutonica. — [13] tam. — [14] Aquisgrani. — [15] perveniente. — [16] Aquisgrani. — [17] intraverunt. — [18] aliquo *add.* — [19] calcitrasset. — [20] se *add.* — [21] *om.* — [22] quin. — [23] SS. *add.* — [24] latronum *add.* — [25] crudeles *cod.* — [26] hostis. — [27] virtutis *cod.* — [28] Aquisgrani. — [29] in. — [30] Gdantzg. — [31] Gdantzg. — [32] ex tunc. — [33] et. — [34] aut. — [35] *om.* — [36] dio. — [37] tempestatem. — [38] accivit.

(1) Pag. 69, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 219. — (2) Linda, part. II, pag. 123. — (3) Ibid., pag. 143. — (4) Vita Lat., lib. II, cap. 2. — (5) Cfr. Vita Lindana, cap. 24. — (6) Hist. B. Dorotheæ, pag. 31. — (7) Lib. I, cap. 31. — (8) Johann's von Posilge Chronik, in Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 124. — (9) Num. 36. Cfr. Voigt, Gesch. Preuss., tom. V, pag. 668.

nunc

A nunc est monialis professa in monasterio monialium Culmensis diocesis Ordinis S. Benedicti (1). *Quam plerique vocant Gertrudem* (2), *Elisabetham vero Joannes custos ecclesiæ Pomezaniensis : quippe* dixit se vidisse quod filia sua [Dorotheæ] unica, nomine Elizabeth, pronunc sacro velamine per castimoniam Deo dedita... quam longo tempore non viderat, hoc cum in ecclesiam Pomezaniensem venisset visitare matrem... per amplexus ruit in collum ejus cum fletibus pre nimio gaudio; ipsa vero... Dorothea inmobilis in oracione permanebat .. quod solacium filie parvipendit, eo quod solius conditoris solacio estuabat (3). *Immo Joannes episcopus* audivit ab Agatha, filia ipsius domine Dorothee : ipsam filiam induxit quod similiter se fecit recludi, prout reclusa fuit, in monasterio Oliva Ordinis Cisterciensis, diocesis Wladislaviensis (4). *Putat Lilienthal (cap. II, § 4) Agatham eamdem esse atque Gertrudem ; quæ videlicet prius inclusa fuerit Ordinis Cisterciensis, et postmodum monialis Ordinis S. Benedicti.*

e Ecclesiæ diversæ *quas adiit* B. Dorothea *memorantur in Processu* (5) : *Nicolaus paro-* B *chus* interrogatus in quibus locis invenit eam raptam, respondit, pluribus vicibus in ecclesia parochiali B. Mariæ in dicto oppido Gdantzk, et etiam pluries in ecclesia parochiali S. Catharinæ dicti oppidi, et in domo propria dictæ Dorotheæ. *Ex testimonio Joannis Marienwerder* (6) *innotuit etiam ecclesia Corporis Christi. Quod hoc capite quoque dicitur de* omnibus *Missis*, *confirmavit idem confessarius anno* 1404 : Consuevit autem in ecclesia usque ad finem omnium Missarum permanere, quæ quasi ad meridiem communiter in Gdanzk solent continuari (7).

f *Cfr. Comm. præv., num.* 36.

g *Ejus humilitatem prædicans Joannes Marienwerder :* Se vilem, *ait* (8), et miseram, imo miserrimam proclamavit, reputavitque se omni ministerio indignam, admirans quod aliquis hominum secum dignabatur conversari, seu ministrare aut loqui. Unde omnes ad eam accedentes et visitantes gratia visitationis, meliores, virtuosiores ac circumspectiores reputavit... Imo nec pluviæ vermiculo se ausa fuit comparare. Et hoc idem amarissimis fletibus suis confessoribus C valde sæpe declaravit. *Quam ægre de donis sibi collatis loqueretur, non semel dictum est* (9). *Hæc ejus ad confessarios verba adjicere juvat* (10) : Ego veraciter sentio, si aliquid vobis dixero singulariter de vita mea, Dominum me depressurum ad tantam miseriam humiliationis, ut coram vobis rubore verecundiæ perfundar.

h Egressi ambo. *Errat itaque Antonius de Balinghem, qui scribit :* Exemplo aliarum fœminarum (jam vidua facta) familia prius disposita, cœpit peregrinari, et vilissimo peregrinæ habitu Aquisgranum... adiit (11).

i *De hujus et alterius peregrinationis* (12) *tempore non omnes idem sentiunt. In Vita Latina* (13) *et in Germanica* (14) B. Dorothea *dicitur suscepisse primum iter Aquisgranense* D *anno ætatis trigesimo octavo, circa festa Pentecostes, i. e. circa diem* 29 *maji anni* 1384, *et domum rediisse eodem anno circa festum S. Martini (diem* 11 *novembris). Iterum autem profecti sunt* anno vitæ Dorotheæ trigesimo nono, conjugii vero vigesimo secundo, circa festum S. Laurentii (15), *die circiter* 10 *augusti anni* 1385 ; *et quum ad* Eremitas commorati essent per annum et dimidium, *domum repetierunt*(16), *mense februario anni* 1387. *In quo reditu fertur* B. Dorothea *cum conjuge et filiola* quinquenni *divinitus fuisse servata.* Ex hac vero historia, *ait Lilienthal* (17), chronologia itinerum Dorotheæ in ordinem redigi potest. Illam enim *(liberationem)* accidisse anno 1385 sub finem hyemis, ex duplici ratione probari potest. Primo quia in Vita Germanica (lib. II, cap. XIV) memoratur revelatio *(de hoc miraculo)* anno 1394 et quidem elapsis novem post hunc eventum annis, Dorotheæ facta ; deinde quia filia Dorotheæ tunc quinquennis erat. Nata vero est anno 1380... Patet ergo intra annum 1383 et 1385 Dorotheam bis Aquisgranum profectam esse... Initium secundæ peregrinationis cadit in E annum 1383, primæ vero in annum 1382. Hanc enim anno ætatis trigesimo octavo, illam vero trigesimo nono Dorotheam suscepisse dicunt Vitæ auctores. *Hactenus Lilienthal, oblitus, credo, se antea temporis notationem in Vitis usurpatam vituperasse, et* B. Dorotheæ *natales retulisse ad annum* 1336 (18). *Sed omissa etiam hac repugnantia, ipsi assentiendum non est. Equidem* postrema filia concepta... per annos decem mutuam servaverunt continentiam (19), *ad mortem usque mariti* (20); *quæ die* 3 *aprilis anni* 1390 *accidit. Verum si non numerentur anni decem exacti, sed circiter novem cum dimidio, vitam auspicata dici poterit puella mense julio anni* 1381, *atque nondum sex annos nata quum editum est miraculum, mense februario, ut nos contendimus, anni* 1387. *Quæ circa eventum facta est revelatio, non post annos novem habita dicitur in Vitæ Germanicæ loco indicato, sed anno octavo : inde, si domum regressi sunt viatores mense februario anni* 1387, *inter hunc et eumdem mensem anni* 1394 *anni sunt omnino septem, et si revelatio paulo* F *post contigit, jure constituitur anno post eventum octavo. Haud scio an clar. Maximiliano Töppen, qui illo modo argumentatur, exciderit in alio Vitæ Germanicæ capitulo* (21) *de revelatione scriptum esse :* Dominus in memoriam revocavit bona quæ ipsi in itinere præstitit, dixitque post annos novem... *et in compendio Lindano* (22) : *Deus beneficia* postmodum ad memoriam reduxit, scilicet post annos novem, quando hæc revelavit : inter cætera sic dicens anno Domini MCCCXCIIII *(perperam in Vita Latina MCCCXCIII). Res vero ita videntur componendæ, ut dicatur auctor, ubi annos statuit novem, spectare totum iter, immo ejus priorem partem, quæ cadit in mensem au-*

(1) Linda, part. II, pag. 123. — (2) Cfr. Szembek, Vita B. Dorotheæ, transl. ab Ad. Turschi. — (3) Process. canon., pag. 343, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 221. — (4) Ibid. — (5) Pag. 48, apud Lindam, part. II, pag. 122. — (6) Cfr. infra, cap. 35, annot. — (7) Linda, part. II, pag 143. — (8) Ibid., pag. 145. Cfr. Vit. Lat., lib. V, cap. 45. — (9) Cfr. Comm. præv., num. 48. — (10) Vita Lat., lib. II, cap. 17. — (11) Ephemeris SS. Virginis, pag. 526, Duaci 1633. Cfr. Linda, part. II, pag. 143. Cfr. Arturus a Monasterio, Sacrum gynæceum, pag. 359. — (12) Infra, cap. 41. — (13) Lib. II, cap. 44 et 46. — (14) Lib. I, cap. 30 et 33. Cfr. Vita Lind., cap. 33. — (15) Ibid., cap. 41. — (16) Ibid., cap. 42. Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 9 et 12. — (17) Hist. B. Dorotheæ, pag. 57 et seq. — (18) Ibid., pag. 27, 53, 54, 57. — (19) Vita Lind., cap. 24. — (20) Vita Germ., lib. I, cap. 24. — (21) Lib. II, cap. 13. — (22) Cap. 45.

gustum

A *gustum* 1385 ; *ubi autem profert annos octo, spectare jam reditum, seu mensem februarium anni* 1387 (1).

k Ad Heremitas, *ubi* B. Dorothea, *nisi maritus obstitisset, domicilium perpetuum sibi soli constituisset, non semel pium iter fecit. Ibi erat sacellum B. Mariæ Virgini sacrum, quod scriptor Vitæ Germanicæ positum dicit in* Vinsterwald ad Rhenum (2), *et Szembek in Münsterwald* (3). *Quanam Germaniæ parte hæc ædicula fuerit erecta, reperire non potuit Lilienthalus. Existimo fuisse templum Dominæ Nostræ ad Eremitas in Silva Nigra, quod in antiquis diplomatibus nuncupatur interdum* ad Heremitas (4) *et a Trithemio, scriptore sæculi XV et XVI, fertur situm in silva quæ primo dicta fuit* Umbrosa, *et postea* ad Heremitas (5). *Jam vero* Umbrosa *silva idem ferme significat ac* Vinsterwald *seu* Finsterwald : *nomen etiam* Münsterwald *apparet in hac, quæ non raro occurrit, monasterii appellatione :* cœnobium silvestre.

l *Narratur etiam in Vita Germanica* (6) *quomodo post iter unius diei ad hospitium* B *quoddam diverterint; advenerit eodem mulier equitans, quæ Eremitas peteret; hanc vero per viam lutosam secuta sit* B. Dorothea, *ob magnum suum in Deiparam studium.*

m Ad laudem suæ Matris : *quippe dixit :* « Debes ad laudem Matris meæ, quod tibi accidit, enarrare, ut ei servientes cognoscant se mihi per hoc gratum exhibuisse famulatum. Ego enim tibi propter merita Matris meæ in periculis affui, et te cum marito tuo tam a submersione quam ab interfectione præservavi (7). »

CAPUT TERTIUM.

De B. Dorotheæ cordis extractione et intima conjunctione cum Deo. Mira tolerantia in itinere ad Eremitas. Romana peregrinatio. Sancta vidua C migrat Quidzinum.

CAP. XXXIV. *Cor ejus a Christo extrahitur et aliud ei datur.*

De cordis ejus extractione, bene magnifico opere Dei. Quod Dominus pollicitus est se daturum per prophetam Ezechielem dicentem: Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiatis et operemini, adimpletum est in hac Dei famula. Accidit *a* quadam die *a* [1] ante festum Purificationis B. Virginis, quasi octo diebus præcedentibus, quod valide plus aliis temporibus a spiritu diffidentiæ ipsa Dorothea tentabatur. Fervorem tentationis suæ conquerens ante altare Virginis gloriosæ, ipsi Virgini pro ablatione ejusdem seu alleviatione offerens devotissime quinquaginta salutationes angelicas flexis genibus, et illas Virgini gloriosæ humiliter supplicans commendavit; et dum propter adstantium multitudinem diutius incumbere non valuit genuflexionibus, sed pressura arctata ad surgendum in medio multitudinis, Dominus Jesus, amator ejus mirificus, cor ejus vetus extraxit [2] : et in locum illius cor novum et accensum fervide [3] intrusit. Sensit tunc Dorothea, a sensibus exterioribus alienata, et supra se elevata, sibi cor extrahi, et in locum illius quamdam massam carneam totaliter ignitam poni ; in cujus susceptione delectabatur tam magnifice, quod hoc non valuit alicui tunc temporis enarrare. Hujus cordis extractionis [4] a Domino factæ fuerunt concomitantia numero [5] et pretiositate inæstimabiliter magna. Statim enim omnium præcedentium donorum charismata, charitate ardenti fulcita et notabiliter aucta, ad magnum gradum perfectionis ascenderunt. Nam Dominus extrahendo sibi cor, multorum bonorum effectivam tribuit charitatem, quam in ultimo ætatis suæ anno [6] notificavit, sic inquiens : « Prima charitas quam dedi tibi, quando cor extraxi [7], erat supereffluens charitas, immensurabilis et valde E magna. Hæc etiam nominatur [8] charitas satians, suavificans, bene ordinata, bene sapida, bene odorifera, fructuosa, inseparabilis, insuperabilis et immortalis. Tunc quidem non scivisti aliud, præ deliciarum spiritualium et [9] gaudiorum affluentia, nisi quod esses in vita æterna, fuistique extemplo in hominem alterum mutata, et respectu eorum quæ prius novisti, tunc superabundanter litterata, salubriter et instructa. » Ibi tunc animæ ejus erat cum Domino intima conversatio [10], omnium exteriorum oblivio, intellectus illustratio, oscula [11], et amplexus animæ cum Christo spiritualiter sensibilis perceptio ; vocis Domini Dei loquentis interius et aliquando exterius aperta auditio, mysteriorum sanctorum visio et contemplatio, et quomodo in hoc sæculo sanctæ [12] vixerant, subita instructio. In illa hora momentanea, qua sensit spiritum suum elevari supra se, sensus interiores aperiri et intellectum suum quadam luce perlucida et supernaturali illustrari, omnia præscripta sunt aucta, et ipsa perfectius est de vita sanctorum instructa [13], quam ab homine docto informata assidue per unum annum didicisset. Docuit eam multa alia F ad perfectionem vitæ suæ necessaria [14] Dominus [15] : videlicet [16] humilitatem, renuntiationem, paupertatem, etc., ita quod de cætero in alterum hominem deberet mutari. An illa cordis extractio et alterius intrusio sit [17] solummodo alteratio naturæ, non mutatio substantiæ, ille novit qui cor ejus renovavit, et secundum modum utrumque potuit renovare *b*.

CAP. XXXV. *Quotidie Dei alloquio fruitur.* *b*

46 De aliquibus aliis cordis ejus extractionem sequentibus. Præter ea quæ tacta sunt, habuit siquidem post hoc [18] lucidam cognitionem, fervidam dilectionem et Domini Dei sui jucundam fruitionem ; frequenter mentis excessum passa, lumine spirituali [19] illuminata, multa cognovit mysteria in cœlo et in terra, quæ ali-

AUCTORE J. MARIENWERDER.

[1] vice — [2] extinxit.— [3] ferv. a.— [4] extractiones *cod.* — [5] virtute *add.*— [6] anno vitæ suæ. — [7] attraxi. — [8] nom. c. — [9] ac.—[10] conjunctio.— [11] osculi.— [12] sancte. —[13] perf. de v. s. ins. est.—[14] nec. ad p. v. s.—[15] Jesus *add.*—[16] *om.* — [17] aut fuit *add.* — [18] semper *add.*— [19] supernaturali.

(1) Cfr. Vita Lat., lib. III, cap. 11. — (2) Lib. II, cap. 12. — (3) Apud Lilienthal, pag. 54. — (4) Cfr. Hartmannus, Annales Heremi Deiparæ, pag. 60. — (5) Cfr. Trithemii Opera, De viris illustr. O. S. B., lib. III, cap. 225, pag. 100, edit a Busæo.—(6) Lib. I, cap. 31.—(7) Vita Lat., lib. I, cap. 32.

quando

AUCTORE J. MARIENWERDER.

quando imaginarie, aliquando intellectualiter, sine aliqua rei creatæ effigie prospexit. Et vocem Domini quotidie audivit, uno tamen tempore purius et validius quam alio. Et si aliqua die vocem Domini non audisset, hoc sine magna tristitia perferre non potuisset, et æstimasset se peccatum per illam diem [1] evitare non valuisse ; ad minus eam acidia [2] aggravasset. Item illico post prædicta sentimenta atque Domini documenta, ea quæ prius ab ea fuerunt æstimata multum cara, effecta sunt [3] sibi odiosa, ea reputans quasi fumum [4] ; ejusque vita a Domino illico [5] excitata, excellenter magno lumine illustrata ac charitate ferventer ardente decorata acceptabiliter valde. Tunc cœpit lucere coram Domino, cui bene placuit, et ait : « Tu bajulasti te retro in dorso, et alios [6] ante te, quos plus quam te hucusque considerasti. Nunc autem debes teipsam ante teipsam inspiciens statuere, et quomodo sis disposita interius, contemplari. Memorare retroacti temporis totius vitæ tuæ, diligenter intuendo qualiter sit expensum, quid mali et [7] boni [8] sit actum, vel omissum, ut corrigibilia lima pœnitentiæ possis

B corrigere, mihi sancte vivere et placere. » Ipsa a Domino sic instructa, seipsam ante oculos statuens et se luculenter contemplans, cognovit in se aliqua Deo esse [9] displicibilia ; quantoque diligentius se contemplabatur, tanto clarius quod sibi erat malum, nocivum et inutile, cognoscebat. Ideo ab illo tempore, Domino Deo ipsam docente, incepit confiteri de omni tempore vitæ suæ ; non quidem de novo, quia aliquoties prius singula sua peccata, quæ occurrebant memoriæ, corde contrito et uberrimis fletibus est confessa ; sed novo modo, in spiritu mentis renovata, quemadmodum a Domino informabatur, sic confitebatur. Dominus enim per præsentiam suam et [10] gratiam affuit illi [11] assidue, docens eam peccata cognoscere, eorum pensare gravitatem et multitudinem, et per aperta verba exprimere confessori. Docebat autem eam Dominus circa res singulas cum quibus occupabatur, confiteri, nec lotionem unius scutellæ præteriit absque cognitione unius [12] peccati præsentis aut [13] præteriti, quod tunc [14] docta fuit a Domino confiteri. Confessiones omnium [15] suorum peccaminum tam diu continuavit, quousque a Spiritu

C Sancto testimonium habuit quod peccata sua singula sibi essent misericorditer indulta. Quo testimonio habito, consecuta est spem firmam, animam suam a corpore resolutam cœlum posse sine ullo [16] dispendio penetrare. Antequam autem a Spiritu Sancto testimonium [17] et spem certam obtinuit, hujusmodi confessiones suas bene quinque annis continuavit : infra quos Dominus Deus piissimus consolator [18], mittens sponsæ suæ præelectæ, propter peccata licet minuta excellenter contristatæ, Spiritum Sanctum in solatium spirituale [19], a cordis extractione duobus annis dominica Quinquagesimæ *c*, luculenter illuminata, sibi ipsi tunc [20] fuit transparens et pervia, valuitque in se tanquam per crystallum minutissimum, imo etiam [21] peccata sua singula, videre. Ab isto anno,

c

D ætatis suæ quadragesimo primo [22], usque ad finem vitæ suæ [23], ut frequenter lumine cœlesti [24] illustrata, suis ipsa spiritualibus oculis fuit pervia et transparens.

47 Ab eodem etiam tempore, in quo cor sibi fuit extractum, usque ad finem vitæ suæ ferventioribus aspirabat, quam prius, desideriis videre *d* et percipere Eucharistiæ sacramentum. Ferventissime desideravit pervenire ad cœlum, ibi Christum Dominum suum amplecti sponsum, qui eam [25] charitate vulnerans quotidie quinque *e* spiculis magni amoris, aliquando cuspidibus magnæ [26] dilectionis, et aliquando lanceis permagnæ charitatis cor ejus vulneravit. Et in hujusmodi sagittarum immissione nunc dolorem, nunc dulcorem, nunc languorem, nunc amorem, et aliquando omnia ista simul mentis percipiens sensibus, tam in anima quam in corde [27] acribus doloribus affligebatur, et animo [28] sursum avidius ferebatur. Frequenter mentis excessum magis longum quam prius patiebatur. Dominus divitias bonitatis suæ largius ac luculentius quam prius ei ostendens, tribuit cordis jubilum, et lumen illuminans intellectivum [29]. Quæ sæpissime ineffabiliter suavibus mentis repleta deliciis, tanta replebatur delectatione, unde sibi erat tam bene, quod tota tremula non valuit stare, non ambulare, nec sedere, neque jacere in quiete ; sed quietis impatiens, nunc movit se ad standum, nunc ad sedendum, nunc ad jacendum, convolvens manus et involvens ex nimiis deliciis, amoribus et gaudiis, sicuti homines faciunt in miseriis constituti et excellenter contristati. E

et suavioribus in dies gaudiis.

d

e

CAP. XXXVI. *B. Virgo donat quasi Filium suum ei.*

48 Quod [30] beata Virgo projecit quoddam valde delectabile inter ejus brachia. Nocte prima vel secunda sequente festum Purificationis supradictum, post communionem devotis precibus [31] accedens ad beatam Virginem valde ardenter desiderans, humiliter supplicavit ut filium suum dulcissimum [32] sibi tribuens non negaret. Postquam desideriis ferventissimis orationes multiplicasset, inter alia sic beatam Virginem est allocuta : « O Virgo dulcissima [33], gloriosa Dei mater, super omnes benedicta, præsenta, ostende et tribue mihi tuum filium dulcissimum [34] ! Nullum quidem ex hoc patieris detrimentum. Quando obtulisti illum in templo [35], justum Simeonem illum in ulnas [36] percipere permisisti, et eum prius ad præsepium reclinatum pastoribus et tribus regibus ostendisti. Obsecro, exaudi me propter misericordiam tibi a Domino, et pastoribus a te ac regibus impensam. » Tandem post multa alia deprecatoria [37] et [38] blanditoria verba ex incendio divini amoris ad Virginem directa, fuit misericorditer exaudita a matre Dei, quæ projecit quoddam delectabile inter brachia ejus. Quod ipsa grate ac cum magna delectatione suscipiens, igne charitatis fuit divinæ [39] inflammata, et ineffabili gaudio repleta ; in quo multis diebus permanens dicebat ex amore [40] : « O dilecta rosa, vide [41] rosa delicata atque dilecta ! » Hoc dictum omittere non valens [42], multis diebus assidue iterabat. Cujus iteratio cordi ejus delectationem et dulcedinem afferebat. F

[1] diem illum. — [2] acedia. — [3] affecta fuit. — [4] fimum. — [5] *om.* — [6] dor., alios vero. — [7] aut. — [8] in ipsa *add.* — [9] *om.* — [10] ac. — [11] ei. — [12] alicujus. — [13] ac *cod.* — [14] sic. — [15] *om.* — [16] moræ. — [17] test. a S.S. — [18] cons. p. — [19] speciale. — [20] primo *add.* — [21] minutissima etiam. — [22] quadr. pr. *om.* — [23] ferventioribus *add.* — [24] supercœlesti l. — [25] in *add.* — [26] validæ. — [27] corpore. — [28] anima. — [29] intellectum. — [30] Quomodo. — [31] post *add.* — [32] dilectissimum. — [33] dilectissima. — [34] dilectissimum. — [35] eum in templum. — [36] S. in uln. ipsum. — [37] supplicatoria. — [38] ac. — [39] div. f. — [40] ex a. d. — [41] ride, ride. — [42] valuit.

Quod

AUCTORE J. MARIENWERDER.

CAP. XXXVII. *Domino loquenti attendere docetur.*

49 QUOD [1] DOMINUS JESUS DOCUIT EAM INTENDERE VITÆ CONTEMPLATIVÆ. Alia nocte voci Domini grandi [2] non curabat intendere ; nondum enim sciebat quid hoc esset; sed more [3] solito conabatur orare, venias multiplicare, disciplinas et afflictiones [4] corporis exercere. Tunc vox Domini ad eam dicebat : « Noli multum currendo te fatigare, nec debes orando multum clamare ; sed in silentio quiescens, voci meæ attende [5], et percipe gustum vitæ contemplativæ salutiferum et suavem.» Hoc dicto, statim ejus anima, ut dilectus locutus est, liquefacta et super seipsam elevata per mentis excessum, in contemplatione ad horas quinque est suspensa. Post quas indicibili repleta gaudio ad se reversa, per multos dies ex dulcedine in contemplatione hausta hujusmodi protulit verba : « O Domine, rore tuo benedic me. Is qui creavit de nihilo universas [6] creaturas, benedicat me. Is, qui totum genus humanum redemit [7] in cruce, benedicere me dignetur [8]. Benedictus Spiritus Sanctus dignetur me benedicere, omnium virtutum tribuere augmentum, omnium donorum ac beatitudinum gradum attingere perfectum. » Hujusmodi oratiun-
B culam per plures dies dicens corde devoto atque læto, jucundabatur ; nec quid aliud facile [9], nisi cum difficultate, loqui potuit, etiam tunc quando numerum suarum studuit persolvere orationum. Dominus Jesus, ejus sponsus dulcissimus, revelavit ei orationes favo mellis dulciores, cantica dulcisona [10], et alia multa vitæ spiritualis ædificatoria documenta, sacræ Scripturæ tam consona, quod nullus in sacra pagina doctus valeat ea reprehendere ; tam nectarea, quod nullus devotorum debet in eis fastidire. De quibus et multis aliis postea copiosius dicetur in locis suis propriis, Domino [11] concedente.

CAP. XXXVIII. *Amore flagrat audito nomine Jesu.*

50 QUALITER HOC NOMEN JESUS SIBI FUIT DULCISSIMUM. Hoc nomen Jesus benedictum fuit ei dulcissimum. Unde multoties accidit, quando hoc nomen Jesus Christus audivit in Missis ac [12] horis canonicis, seu alias, igne accendebatur divino quasi facula. Et sic tota liquefacta alienabatur frequentius a semetipsa. Semel quarta feria
f Paschæ eodem anno *f*, quidam devotus sacerdos, dum horas matutinas persolveret, concludens [13] per Dominum nostrum Jesum Christum, tunc
C sibi apparebat quod nomen Domini Jesu Christi, quod in corde gestabat, et quod ille cantans [14] proferebat, sibi mutuo obviarent, ac conjuncta simul cor ejus tam intime penetrarent [15], ac si sagitta immissa esset præacuta. Ipsa tota ex hoc inflammata, hoc nomen Jesus firmius impressum, amabilius et fluentius [16] retinebat. Idem eodem die accidit in Missa alterius sacerdotis, nomen Jesu Christi cum reverentia proferentis. Hoc specialiter Dominus Jesus Christus [17] sæpe et magnifice fecerat, postquam [18] cor ejus extraxerat. Revera sæpissime sibi tam bene [19] erat ex divina assistentia, ac si esset in vita æterna. Cantus ab extra auditus sibi extitit ad intima tam dulcisonus [20], hoc operante vigore gratiæ, ac si fuisset cantus vitæ sempiternæ, quem dixit se post cordis extractionem multoties audivisse. Quamdiu fuit [21] in tali exuberante gratia, tunc hoc nomen Jesus Christus, quando cantando nominabatur in ecclesia, extemplo penetravit cordis ejus intima, suaviter afficiens, et nihilominus totalitatem cordis sic vendicans, quod, nisi cum cantantibus cantasset hoc nomen Jesus Christus, cor ejus ex amore tabescens, prout sibi videbatur, per medium crepuisset *g*.

g CAP. XXXIX. *Sentit Deum adesse,*

51 DE QUIBUSDAM GRATUITIS [22] PERCEPTIONIS [23] DIVINÆ VISITATIONIS. Quotiescumque ipsa Dorothea in tam salubri divinæ suavitatis perceptione, ut præmissum est, a Deo se senserat visitari, in ea erat tanta charismatum [24] spiritualium redundantia, quod anima ejus suaviter ardebat, ardenter inflammabatur, et tunc tam ex delectatione fruitionis [25] quam ex [26] charitatis inflammatione per mentis extasim et contemplationem, nunc ad sponsi aspectum, nunc ad ejus osculum, nunc ad amplexus, nunc ad suave susurrium, nunc ad ejus interius cubiculum de sponsi dignativa gratia est admissa. Qui ipsam inhabitans se præbuit ei aliquando visibilem, aliquando palpabilem, aliquando amplexibilem [27], aliquando osculabilem per charitatem nimiam inflammatam. Sensit etiam vivaci- E
tatem sensuum interiorum, gratia Domini adjuta, adventum Patris et Filii et Spiritus eam ineffabiliter lætificantes, et in anima ejus cœnam magnam, et permagnificum convivium cum multis jucundissimis apparatibus facientes. De his plenius in tractatibus revelationum divinarum habitarum ad sponsam *h*. Ex deliciarum [28] abun- *h*
dantia ejus anima sæpe liquefacta, non solum efficiebatur fluida, sed fuit sæpissime taliter absorpta, quod si totus mundus fuisset suus, et ipsum in mari periclitantem conspexisset, unica corporis sui versione eripere non curasset, nec dare liberationi [29] operam valuisset. Anima tunc ejus [30] alienabatur a corde [31], Domino conjuncta fruitive. Post cujus reditum ubertim et dulciter flens ferventibus [32] conabatur desideriis, ut anima illic rediret ubi mirabiliter delectata, charitate ardente et desiderio æstuante fuerat inflammata. Quamquam non cognosceret distincte qualiter in excessu mentis anima Deo conjungitur fruitive, de hoc tamen postea salubriter et distincte [33] seu clarius est instructa.

et ad eum rapitur domi et foris.

52 Multoties habuit tam magnum amorem et gaudium, quod ad se non valuit cibum sumere [34], neque [35] potum ; et sic aliquando cum se ad sumendum cibum ad mensam [36] cum aliis collocasset, et largiter aliqua specie amoris a Domino beatificata [37] fuisset, ut puta, in amore languente, ardente, bulliente, scatente, vulnerante [38], inebriante vel aliquo alio, quorum [39] habuit distinctissimam directam [40] experientiam, juxta suos varios effectus, ut infra dicetur, aliquoties tantis replebatur deliciis, quod citissime a mensa currens, et ad commodum aliquod declinans, se alicubi reclinavit. Aliquando etiam deliciarum præventa pondere, a mensa non valuit recedere, vel ab alio loco in quo erat, sed ibi oportuit eam permanere. Unde quadam die, eodem anno quo cor fuit sibi [41] extractum, ascendit cum quibusdam ad

[1] Quomodo. — [2] interius et exterius insonanti *add.* — [3] majore *cod.* — [4] afflictionis *cod.* — [5] att. v. m. — [6] un. d. n. — [7] red. hum. — [8] dig. m. b. — [9] faciliter quid al. — [10] dulcissima. — [11] Deo. — [12] aut. — [13] mat. concluderet dicens. — [14] constans. — [15] ac c.-penetrarent *om.* — [16] ferventius. — [17] Dom. omnipotens. — [18] priusquam. — [19] R. tam sæp. s. tam bene. — [20] dulcis sonus. — [21] fuerat. — [22] *om.* — [23] perceptionibus. — [24] chrismatum. — [25] fru. d. — [26] *om.* — [27] amplexabilem. — [28] spiritualium *add.* — [29] liberationem. — [30] ejus t. — [31] corpore. — [32] fruentibus *cod.* — [33] distinctius. — [34] suscipere. — [35] nec. — [36] in mensa. — [37] beneficiata. — [38] volverante *cod.* — [39] quarum. — [40] differentiam et. — [41] sibi f.

monasterium

AUCTORE J. MARIENWERDER.

monasterium Carthusiensium[1] cumque extra monasterii septa conspexisset habitacula eorum, tanquam tabernacula Jacob distincte situata, et divina charitate inflammata Missæ devote interesset, tanta exuberantia deliciarum[2] spiritualium replebatur, quod tota liquefacta cum difficultate de cappella in qua audivit divina, ad vicinam declinavit habitationem. Accessit cum Domino ad lectum, manens cum eodem in eodem[3] usque ad crepusculum vespertinum, non valens se corporaliter movere de loco ad locum, nec loqui aliquod verbum, nec aliquem corporalem sumere[4] cibum. Comites vero viæ hoc[5] videntes, eam corporaliter infirmari æstimantes, species frustra imposuerunt ori ejus, hortantes eam ne confiteri negligeret[6]. At[7] religiosi aliqui eam ex charitate visitantes, quoties ibi erant, toties eos Dominus beneficabat[8] aliquo munere gratiæ, eos trahens ad se, et dulcedine præsuavi.

CAP. XL. *Objurgatur a Domino ob defectus suos,*

53 QUALITER SEVERIUS ALIQUANDO FUERAT A DOMINO REPREHENSA. Dominus ejus peccata licet parva et negligentias, eam suo lumine circumfulgens, ei ad memoriam revelando reduxit, et luculenter ostendit quod non fuerat pure et sancte conversata, in oratione non plene attenta, in obedientia non suaviter devota, in sermone non sufficienter circumspecta; ita quod[9] verba ejus aliquando fuerunt vel apparuerunt falsa, injuriosa, lasciva, adulatoria, detrectoria[10], vel elata. Ita objiciens ei Dominus dicebat: « Tu[11] scis te nomine fuisse christianam, et vitam non habuisse christianam, me imitando. Nam scis me veram habuisse humilitatem[12], non leviter cucurrisse, non levitatem ac[13] lasciviam exercuisse; paupertatem, despectionem, tristitiam et tribulationem, exilium et passionem sustinuisse. Tu autem circa exteriora occupata, non sufficienter custodisti teipsam in prædictis, perfecte[14] me imitando, et te derelinquendo. Nec vitasti totaliter prohibita, nec peregisti similiter imperata. » Tali modo[15] improperando objecit ei mala quæ commiserat[16], bona quæ neglexit, virtutes quas non habuit, et desideria ac fructus virtutum quibus caruit; et inter alia multa objiciens dicebat: « Tu[17] scis tu[18] in mundo esse corruptionem et res perituras, in cœlo vero incorruptionem et res permansuras. Tu scis hic miseriam esse et tribulationem, ibi autem felicitatem esse[19] et consolationem. Tu scis hic esse tristitiam et dolorem, ibi autem esse lætitiam et dulcorem. Tu scis hic esse bella tentationum, pericula et insecuritatem; ibi autem pacis esse[20] pulchritudinem, pacata esse omnia et securitatem. Tu scis hic esse infamiam et pudorem, ibi vero gloriam et honorem. Tu scis hanc[21] non esse manentem civitatem, ibi vero permanentiam esse et stabilitatem. Quare ergo te negligis, et ad illam primam[22], in qua scis esse omnium bonorum abundantiam, totis viribus non tendis? » Hæc et multa alia reprehensive famulæ suæ Domino Deo objiciente, illa sedit in mærore, singultuose flens, ejulans; et alta suspiria trahens clamavit ad Dominum pro indulgentia suorum peccatorum, humiliter rogitans ut sibi parceret, et[23] gratiam redderet, et adjutorium præberet, ne deinceps ipsum offenderet, sed semper secum[24] juxta suum beneplacitum permaneret.

et invitatur ad viam cœli arctam.

54 Postquam hujusmodi fletum et ejulatum tamdiu continuavit, quod quasi arida apparuit, non valens plures lacrymas effundere: vehemens enim dolor, exactor importunus, tam multas[25] multoties expresserat lacrymas, quod tunc plures effundere non habebat; tandem piissimus Jesus misericordia motus, aspiciens afflictionem sponsæ suæ, et[26] ita debilitatam, intraxit ad magnam dulcedinis consolationem. Claro suo circumfulgens lumine, dixit ei, supernaturaliter in corpore et anima illustratæ: « Circumspice et attende; tu namque nondum venisti ita remote a mundo, quando[27] possis secundum liberi arbitrii facultatem tui[28] adhuc recedere ad dexteram[29], vel ad sinistram, prout tibi placuerit, declinare. Ecce trium datur tibi optio viarum: unam elige ex his, quam volueris: via dextera vadit ad purgatorium, sinistra ad infernum, tertia directe[30] incedens est ducens in cœlum. Si hanc tertiam[31] viam elegeris, et indeclinabiliter in ea ambulaveris, de virtute progrediens in virtutem, ego te[32] juvare volo fideliter. Tu autem profectum virtutis tuæ ac progressum stando super me figere debes immobiliter, nec in aliquo declinare. At ipsa voluntatem Domini tunc intelligens, ut in via tertia ambularet, suppliciter Dominum[33] rogavit, quatenus eam adjuvaret, quia desiderium haberet fervidum, et paratum animum sequendi eum per viam rectam, et mediante suo adjutorio ejus sanctam perficere voluntatem.

CAP. XLI. *In itinere pio ad Vinsterwald,*

55 DE QUIBUSDAM EXEMPLIS MAGNÆ EJUS PATIENTIÆ. Cum adesset annus vitæ Dorotheæ trigesimus nonus, conjugii vero vigesimus secundus, consideravit vir suus, non esse tutum cum illis commorari, seu inter illos[34], cum quibus prius conversatus consuevit tempus suum et res inutiliter consumere. A quorum societate difficulter[35] sibi videbatur se posse abstrahere, et a consuetis cohihere[36]. Unde ordinatis bonis et rebus[37] suis circa festum sancti Laurentii, assumptis uxore et filia superstite, animo peregrinandi Aquisgrani ad beatam Virginem, et postmodum apud Heremitas nomine Vinstirwalt[38] iter arripuere. Cujus sanctæ[39] peregrinationis ad Heremitas felix ipsa Dorothea potissima erat causa, ut extra cognationem et insolentis mundi strepitum maritum suum convenientius Deo[40] lucrifaceret, et se cum illo quietius stabiliret. Factum est ut in transitu illo usque ad Anachoretas[41] novem septimanarum tempus consumerent[42], propter varios timores et pericula, quæ tunc per terras per quas iverant, magna erant; itaque[43] urgentibus periculis latronum et hostium, coacti sunt inter agmina pecudum, et in cœmeteriis aliquoties diurnis et nocturnis temporibus hospitari. Intra dictas novem septimanas fuit ipsa Dei famula in continuis laboribus, horroribus et doloribus, qualiter maritum suum[44] vetulum, et filiam suam infantem, se tota Deo[45] credita, perduceret, et salvis rebus. Propter enim sollicitu-

[1] Carthusiense — [2] del. ex. — [3] in e. cum e. — [4] nec corp. sum. ullum. — [5] hæc. — [6] ne se neg. c. — [7] Ac *cod.* — [8] beneficiabat. — [9] itaque *cod.* — [10] detractoria. — [11] Cum *cod.* — [12] hum. h. — [13] aut. — [14] perficere. — [15] improbando *add.* — [16] commisit. — [17] Cum *cod.* — [18] *om.* — [19] esse f. — [20] *om.* — [21] hic. — [22] patriam. — [23] *om.* — [24] sec. s. — [25] vilbas *cod.* — [26] eam *add.* — [27] quin. — [28] tui. f. — [29] retrocedere ad dextram. — [30] directa. — [31] dexteram *cod.* — [32] et. — [33] Deum. — [34] seu i. i. com. — [35] difficile. — [36] cohiberi *cod.* — [37] reb. e. b. — [38] Vinsterwald *et sic deinc.* — [39] secundæ. — [40] Domino. — [41] Anachoritas *cod.* — [42] consumeret *cod.* — [43] ita quod. — [44] *om.* — [45] Domino.

dinem

A dinem quam provide inter hos turbines periculorum gerebat, somnus ab ejus oculis fugiebat, nullum diem habuit consolationis toto illo tempore corporaliter.

a Deo recreata, fert patienter spoliationem,

56 Unam autem sibi reputavit [1] consolatoriam spiritualiter, in qua [2] spoliati fuerunt rebus omnibus [3] suis, et vir graviter vulneratus a prædonibus, qui currum cum equis, vestes et pecunias abstulerunt, ipsi Dei famulæ ejusque filiæ non relinquentes nisi unam exilem et parvam tunicam et camisiam cuilibet, cum spolio abeuntes. Quare autem ista dies fuerit [4] consolationis, ipsa causam dedit, quia prædonibus auferentibus prædicta, ipsa sedebat in curru magnifice beneficiata a Domino, in limpida contemplatione divinitatis suspensa; sanctissimæ Trinitatis speculum tunc inspexit absoluta ab omni creaturarum imagine, solum Deum contemplans, tam affluenti divinæ bonitatis dulcedine repleta, quod omnium exteriorum oblita, sibi de rebus transitoriis nulla inerat cura: sicque ineffabiliter et in culmine charitatis alto a Domino stabilita [5], sperabat quod cunctis diebus vitæ suæ, bonis transitoriis et omni consolatione B temporali [6] carens propter Dominum, panem cum gaudio spiritus esset ostiatim petitura. Et tunc [7] hoc plus sibi [8] acceptum fuisset, quam quod multum in rebus transitoriis abundasset. Conducens maritum suum vulneratum cum filia parvula in unum oppidum marchiæ, propinquum loco in quo fuerant spoliati, cogitavit quomodo virum et filiam a se ad partes [9] remitteret: et quod ipsa pauper et mendica extra partes suas vellet permanere, videre et vacare quoniam [10] suavis est Dominus, cujus suavitatem jam gustaverat spiritus ejus. Viro nolente regredi, sed progredi, et attentare [11] num [12] res ablatas recuperare posset: audierat enim quod spoliatores sui essent in oppido alio [13] detenti; sed quia nequiverat [14] in persona propria, coegit Christi famulam, uxorem suam, cui adjunxerat famulum, ut iret et repeteret asportata. Illa timore Dei fundata, compassione pia, revera pudica et verecunda, maluisset propter amorem Dei omnibus caruisse, quam rerum ablatarum exactrix esse isto modo, propter propositum sanctæ paupertatis. Sed quia congrue mandatis viri obsistere nequivit, venit ad locum captivitatis cum C famulo, et invenit eos detentos; quibus valde compatiens, non institit ut punirentur, sed ut illæsi dimitterentur. Et cum essent circa locum captivitatis mulierculæ publicæ, aliquæ eam inculpantes dicebant: « Tu deseris proprium maritum jam [15] vetulum, ut possis cum servo tuo [16] juvene explere tuum desiderium.» Aliæ vero eam compatientes [17] excusabant; multisque ibi existentibus, facti sunt spectaculum. Qui ambos, scilicet Dorotheam et servum, intuentes, et eos [18] suspectos habentes digito obmurmurabant [19]. Hujus ludibrii causa [20] fuit et [21] occasio, quod [22] Dorothea erat juvenis *i* et pulchra facie videbatur. Quæ, Domino eam interius consolante, gaudenter omnia sufferebat. Unde dicti spoliatores videntes vicinum interitum, nisi ablata restituerent, eis restituere promittebant. Mulier hæc pudica eos sequebatur per sylvas et campos audacter nudis pedibus. Ipsi vero cogitaverunt eam occidere, et malum homicidii pro bono liberationis reddere; prout sibi in uno hospitio innotuit, in quo de ejus occisione conferebant *k*. Ipsa tamen gaudens, et in Domino plenam fiduciam habens, profecta est cum spoliatoribus.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

labores, verbera, contumelias.

57 Rebus spoliatis a prædictis spoliatoribus obtentis, reversa est cum servo famula Dei ad virum suum. Multa alia etiam perpessa est [23] a viro, qui propter vulnera et infirmitatem suam commovibilis, propter levissima eam fortiter verberavit. Unde uno tempore filiam [24] parvulam a fletu faciliter compescere non valens, validissima percussione manus vir impegit in caput ejus, ipsam [25] tam graviter offendens, quod homines videntes ducti sunt in admirationem, et hospita in flebilem lamentationem. Ipsa vero gaudenter pertulit, licet offensio tam magna fuit [26], quod eam senserit [27] multis annis. Vir progrediens itinere suo et aurigam licentians, ipsam Dei famulam aurigam ordinavit. Quæ injunctum sibi officium humiliter et benevole implens, et per lutum in brevi tunica incedens, currum rexit, mundavit, inunxit [28], equos adaquavit, pavit, E currui adjunxit [29], et alia quæ ad aurigam pertinent, diligenter implevit: ducens in curru unicam filiam suam et maritum, per terras, sylvas, villas, oppida et civitates; in quibus gregatim homines accurrebant [30], admirandum videre cupientes spectaculum. Cumque intuiti fuissent maritum vetulum, ipsam vero pulchram et pudicam in rei veritate, et eorum æstimatione juvenem [31], dicebant aliqui admirative, alii [32] jocose, alii derisorie: « Dilecta soror, quo proponis Joseph istum ducere? Numquid ad fontem juventutis [33] renovantem eum perducere conaris? » Hæc omnia patienter pertulit et gaudenter. In via frequenter mentis extasim passa, circa exteriora erat obliviosa. Postea ita intime fuit in Dominum tracta, et ab exterioribus abstracta, quod nullam de exterioribus valuit habere curam. Cujus causam post septem annos sibi assignavit Dominus Deus dicens: « Mansio Patris et [34] Filii et Spiritus Sancti per inhabitantem gratiam hominem a temporalium sollicitudine liberat et impedit. Et quia tota Trinitas in te habitabat, totum cor tuum sibi attrahens vindicavit [35], et temporalium curam te gerere non permisit. » F Post multa convicia et opprobria, latronum insidias et viarum pericula, propter guerras varias terrarum, pervenerunt ad heremitas habitantes in villa quæ dicitur Vinstirwalt. Ibi conversati sunt per annum et dimidium: [36] quo tempore multos homines Deo devotos, mundo mortuos, carne [37] mortificatos utriusque sexus cognoverunt.

CAP. XLII. *Deo sedulo inserviens,*

58 De præclaris ejus virtutibus et exercitiis sanctis habitis apud heremitas. Cum Dorothea beata [38] cum viro pervenisset ad heremitas seu cœnobitas in Vinstirwalt [39], Dominus Deus dedit famulæ suæ innumera et ineffabilia bonitatis suæ [40] beneficia ibi in se plus quam in aliis experiri. Ipsa enim orationi, meditationi et [41] contemplationi jugiter inhærens, victus suus et somnus erant valde parci; labor vero et fletus et

[1] una autem quam rep. sibi. — [2] inquam. — [3] omn. r. — [4] fuit — [5] stab. a D — [6] temp. c. — [7] tum. — [8] sib. p. — [9] Patres. — [10] quam. — [11] volente *add.* — [12] an. — [13] al. op. — [14] quod nequierat. — [15] tam. — [16] *om.* — [17] comp. e. — [18] eam *cod.* — [19] demonstrabant. — [20] *om.* — [21] *om.* — [22] quia. — [23] per. est e. — [24] aliam. — [25] ipsamque. — [26] fuerit. — [27] senserat. — [28] et unxit. — [29] junxit. — [30] occurrebant. — [31] inveniente *cod.* — [32] aliqui. — [33] juventutem. — [34] *om.* — [35] vendicavit. — [36] in *add.* — [37] carni. — [38] B. Dorothea. — [39] Vinsterwad. — [40] suæ b. — [41] *om.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

sudor largi, et fervidus dilectionis affectus. Esuries [1], frigus, æstus, maritus, et spiritus nequam eam afflixerunt, sed et hæc omnia cum patientia supportavit. Et quia [2] tunc temporis quo ibi permanserunt, propter terrarum guerras et discordias, fiebant varia disturbia, et caristia magna, hostibus irruentibus fiebat campanarum pulsus, populorum concursus ad ecclesiam, et aliquando ab ecclesia discursus populorum. Maritus vero, his visis incommodis, sæpe contra illam sanctam impatienter agebatur [3], et tam crudeliter ac si eam vellet interficere ; aliquando ex commotione volens substantiam dividere, eam derelinquere, proponens transire ad alia loca. Cor vero Dorotheæ in nullo [4] concussum, sed erat fiduciam habens ad Dominum [5], quem fideliter invocans rogavit ut custodiret eam et virum suum. Et dum homines communiter propter præmissa inquietarentur disturbia, ipsa Dorothea a mane usque ad meridiem, et [6] a meridie usque ad vesperam in eodem loco, sicut alias solita erat, cum Domino ipsam consolante immobilis permanebat. Cujus constantiam [7] in bono et virtutes [8] cognoscentes eam honorabant, B et eam perpetuo permanere cum eis [9] peroptabant.

miro modo fame liberatur.

59 Propter famem quæ ibi invaluerat, vir ejus aliquoties recesserat, quærens in oppido vicino corporaliter refici et delectari. Ipsa vero cum filia derelicta, aliquoties nisi [10] unam parvam partem panis habens, quantus est pugnus [11], ambigebat, an comederet eam, aut [12] filiæ suæ daret. Ambæ tamen comedentes saturatæ sunt, et ad integrum diem eis sufficiebat. Uno tempore ex consolationibus divinis a Deo beneficiata, quod in his immorata [13] neglexit panes emere in die fori pro tota septimana, quamquam a viro fuerat ei [14] commissum, appropinquante die crastina, in qua debebat viro cibum parare, et unde pararet [15] non invenit nisi unum frustum panis parvum, de cujus medietate coxit pulmentum, quod cum reliqua parte frusti locavit ante virum suum. De reliquiis mensæ filiam refecit, et per seipsam die illo [16] sine cibo libenter permansit. Vir autem non bene saturatus murmuravit, et nimia tristitia affectus, quasi desperans vacillavit ; ipsa autem gaudens, spem firmam habens in Dominum, ipsius consolationem expectando. Et ecce mirum in C modum institrix quædam [17] de oppido vicino, quæ vix bis Dorotheam cum marito viderat, tres panes notabiles [18], et unam lagenam vini magnam miserat illis eodem die propter Dominum [19]. Quibus visis, lætata est Dei famula in Domino, ei gratias [20] agens cum marito. Maritus vero sentiens non propter suum, sed uxoris suæ meritum esse factum, eam ad vacandum Domino licentiavit, quamdiu vellet : non enim intenderet eam [21] in orationibus de cætero [22] impedire, nec ei irasci diutius immoranti.

Invita ab Eremitis profecta,

60 Ibidem multas alias perpessa est a viro injurias. Etiam versuti hostis tentationum pertulit molestias, qui eam in bonis operibus infatigabiliter impugnans, ut a bono cessaret et de Domino diffideret inducere conabatur. Dominus vero piissimus ineffabilia suæ bonitatis beneficia sibi D largiter tribuens, in spirituali bello confortavit. Ibidem circa heremitas commorati sunt per annum et dimidium ; sed invalescente caristia et deficiente pecunia, cogitavit vir de loco recedere, et ad partes Prussiæ remeare. Dorothea vero ex magno affectu diligebat et eligebat ibi pauper et mendica [23] propter Dominum permanere. Unanimi ergo consilio et bona voluntate simul concordarunt [24], ut Dorothea ibi permanente, ipse cum filia parva [25] recedens reverteret [26] ad suos. Hujus tractatus habiti, et consensu utriusque accedente, desideraverunt a curato, scilicet [27] plebano, recognitionem testimonialem. Et interim quod exspectabant in ecclesia plebanum [28], litterale testimonium petituri, Dorothea orans cum magna complacentia, ibi eligens et diligens permanere, tam affluentes mentis delicias tum [29] a Domino accepit [30], quod exultans et jubilans a cordis risu et oris sono [31] se non valuit continere. Tandem animo exhilarato [32], voce clara prorupit in hæc verba, quibus intendebat panem propter Deum Dominum [33] rogare ostiatim, mendicando dicens : « Panem propter Deum [34] nostrum dilectum. » Ipsa tunc ineffabiliter lætificata, tantas E supereffluentes divinæ bonitatis sensit delicias, quantas suo videre unquam prius sensit [35]. Ea in tanta jubilatione sedente, et marito plebanum exspectante, mutata fuit voluntas viri. Cœpit enim dolere, quod licentiam dederat Dorotheæ. Idcirco veniente plebano, querelam deposuit contra comparem suam, quod vellet eum [36] deserere et ibi in loco permanere, instititque precibus apud plebanum, ut eam induceret ad partes secum remeandum [37].

CAP. XLIII. *in itinere tum aliis periculis eripitur,*

61 De eorum ab heremitis recessu. Plebanus in lege divina instructus, sciens mulieribus [38] non licere comparem suum derelinquere sine ejus expressa voluntate, idcirco induxit eam ut cum marito rediret. Quæ acquiescens, secum profecta est versus Prusziam [39] cum magnis afflictionibus, laboribus et fatigis. Nam per diem eis quandoque in nive, quandoque in aqua et luto, aliquando in nemore periclitantibus, ac in eisdem humectatis, maculatis et fatigatis, noctis tempore oportuit eam vestes eorum lavare et ad ignem, ut [40] potuit, exsiccare. Viro suo gravi somno ex itineris fatigatione [41] depresso, oportuit eam vigilare, ne damnificarentur in corporibus, neque rebus. Ut F frequenter maritus per diem equitans, ducens in equo filiam suam, reliquit Dorotheam gradientem pedetentim [42], quæ a longe [43], prout potuit [44], sequebatur, aliquando ambulans, aliquando cursitans et sola incedens in nive [45]. Quandoque in profundam foveam decidit [46], et non erat homo qui eam eriperet et adjuvaret. Et aliquando per loca periculosa quoad latrones et prædones, vel aquarum inundationes, retro manens gradiebatur, a viro suo et ab [47] hominibus desolata. Aliquando propter viarum discrimina maritus equum vendidit, et tunc nec currum nec navem inveniens, pariter cum ea ambulavit. Et quia maritus senex erat ac [48] debilis, et grandævus, vestes suas senio confectus ferre non valens,

[1] sitis *add.* — [2] quod. — [3] agebat. — [4] in nul. *om.* — [5] Deum. — [6] *om.* — [7] constantia *cod.* — [8] virtute. — [9] perpetue cum e. p. — [10] nec *cod.* — [11] pugnans. — [12] et *cod.* — [13] minorata. — [14] ei fuit. — [15] parare *cod.* — [16] illa. — [17] qu. i. — [18] nobiles *cod.* — [19] prop. Deum illo eod. die. — [20] gr. e. — [21] eam int. — [22] de c. in or. — [23] modica. — [24] concordaverunt. — [25] parvula. — [26] reverteretur. — [27] vel. — [28] expectaverunt pleb. in. e. — [29] tunc. — [30] percepit. — [31] sonu *cod.* — [32] exhilaro *cod.* — [33] Dom. D. — [34] Dominum. — [35] quant. se nunquam sensisse visa est. — [36] eam *cod.* — [37] remeandi. — [38] mulierem. — [39] Prussiam. — [40] ubi. — [41] fat. i. — [42] grad. Dorotheam pedeuntim. — [43] utrumque *add.* — [44] valuit. — [45] nivem. — [46] cecidit. — [47] *om.* — [48] *om.*

superposuit

A superposuit[1] uxori, quæ ponderositate earum valde gravata, admodum laboriose[2] et cum nimia difficultate incessit, et in tantum vires[3] exhausit suas, quod ex hoc sensit se annis pluribus gravatam[4]. In omnibus tamen præmissis Dominus ancillam suam multipliciter est consolatus. Qui consolationis beneficia ei impensa sibi postmodum ad memoriam reduxit, scilicet post annos novem, quando hoc[5] revelavit, inter cætera sic dicens anno Domini 1394 : « Recogita quam bene fueris a me[6] gubernata, quando per campos et sylvas, in luto, aqua et nive cucurristi[7], nullam habens ab extra consolationem. Et quamvis ab hominibus sic fueris derelicta, attamen non fuisti propter hoc contristata, nec inordinata sollicitudine vexata, nec propter viarum laborem nec[8] ob[9] fatigam fuisti ad munera gratiæ indisposita, sed habilis ad illa. »

CAP. XLIV. *tum submersioni.*

62 Quomodo a submersione fuerit miraculose[10] liberata.[11] In glacie eis transeuntibus, cum magna difficultate et fatigatione laborantibus, a civitate Horburg versus Hamburg, advenit vehiculum habens tres equos ante se, cujus auriga, conventione facta, eos susceptos ad vehi- B culum duxit per aliquod glaciei spatium. In qua hinc inde aqua per foramina scatens videbatur ascendere, et hoc fragilitatem glaciei declarabat. Per glaciem vero auriga vehiculi ludens cum socio currebat, minas equis[12] vehiculi inclamando, et aliquando flagello verberando, et aliquando baculo jactando. Tandem equus medius inter tres vehiculum[13] præcedentes, fracta glacie, pegit[14] in aqua. Hoc considerans maritus dixit ad uxorem stupefactus : « Cito de vehiculo supra recedite. » Hoc Dorothea audiens, et de casu equi nihil sciens, Domino inspirante, acceptis saccis et baculis in manu sinistra, et filia parvula in manu dextera, velocissime de vehiculo recedens, ad genua sua procidit[15]. Cum Dorothea sic jaceret, post festinatum descensum de parte posteriori vehiculi, illico retrospiciens, non vidit nisi partem ultimam vehiculi, equis et[16] parte vehiculi reliqua jam aqua tectis, qui ibi perierunt. Per tempus tamen in lacuna per equos fracta apparuerunt eorum ora[17] ; ad quos vir repens appropinquabat, ut eos, si possibile esset, de submersione liberaret. Ipse tamen ex nimia frigoris afflictione et propria debilitate, non fuis- C set potens de glacie seipsum[18] sine alterius adminiculo extrahere[19]: quem mulier apprehendens pedibus[20], jam madidatum cum difficultate a lacuna retraxit, et super pedes[21] statuens, ipsum una manu, et filiam parvulam cum altera manu iterum cum magna difficultate et periculo per glaciem usque ad littus perduxit : et sic salvatus est vir debilis per mulierem fidelem. Eis ad aggerem pervenientibus, dixit filia parvula quinquennis, quæ[22] in glacie existens, nihil dixit[23] : « O mater, non oportet vos putare quod me juveritis ut velocius de vehiculo descenderem, et a submersione liberarer : sed dilecta Virgo Maria, Domini mater[24], in adjutorium venit, et cum impetu me de vehiculo trahens, et ad glaciem me collocans, descensu[25] festinato a submersione liberavit. » Et adjecit : « Nos poterimus bene Deo esse grati, et enarrare quod de novo hodie sumus nati. » Mater volens filiæ constantiam examinare dicebat : « Quare te dicis a dilecta Domini matre tractam, cum ego te traxerim, et manu mea te a vehiculo removerim ? » Ipsa e contrario constanter asserebat, et matri resistens dicebat : « Ego utique vidi dilectam Mariam matrem Domini venientem, et me de vehiculo cum impetu rapientem. » De isto miraculo Dominus post aliquot[26] annos dixit Dorotheæ revelando, quod eos a submersione tunc liberans majus miraculum egerit, quam tunc quando cor Dorotheæ extraxit *l*.

l

CAP. XLV. *Rebus divinis intenta, extraneas aliquando negligit,*

63 De reditu eorum in Gdanczh[27], ubi frequenter rapiebatur, et multa propter hoc a viro patiebatur. Cum pervenisset in Gdanczh[28] mulier mirifice devota, quæsivit, ubi valuit, diversiunculа[29], ut posset esse sola cum solo suo sponso Christo Domino, et exclusis hominum tumultibus, stratum suæ conscientiæ frequentius posset irrigare. Nec corpori suo voluit parcere a genuflexionibus et[30] afflictionibus, et vulnerationibus, sed fortius prævaluit contra carnem. Ædificabatur sibi[31] domuncula *m*, ad quam a viro aliquoties missa, ut quidpiam ageret operis[32], quæ E transiens quandoque ter rediit, nec commissum sibi factum expedivit. Ita enim erat cum Domino occupata, quod exteriorum rerum immemor, rarissime implere valuit imperata. Aliquando ipsam domunculam intrans, ipsam se retro januam locavit[33], et Dominus statim recepit animam ejus ad se per mentis excessum ; et ita in aliis locis sæpe actum est. Quæ sic inventa a viro aliquando percutiebatur, aliquando quasi pigra et somnolenta ab eo accusabatur. Ad multorum aures perduxit suas querelas super conjuge[34], desiderans ut in exterioribus negotiis esset sollicita et operosa. Pisces aliquando squammis non depositis vel non exenteratos[35] decoxit modo imperito. Quadam vice in contemplatione suspensa, neglexit marito suo præparare cibos hora deputata de recentibus piscibus. Vir ejus impatiens, quamquam hæc beata[36] mulier diligeret eum, et sedulo[37] pro eo devotissime oraret, imo rigorem et verbera ejus patienter toleraret, ipso ad mulieris benignitatem non attendente, percussit[38] os ejus tam valide, ut superiora oris ejus labia quasi[39] per dentes[40] penetrata, versaque in tumorem ipsam notabiliter deformabant. Ipsa vice F versa viro hilari corde arrisit; blande et jucunde, ut pisces decoqueret[41], festinavit. Omnes qui aderant, aspicientes mirabantur mulieris patientiam, lætitiam, benevolentiam et animi æquanimitatem. Alia vice ad imperium viri neglexit emere stramina, quia deebriata[42] divina dulcedine, fuit hora debita emendi stramina interrupta, jucunda tamen et hilaris ad domum reversa; ad quam vir ejus furibundus accedens, pectus ejus pugnis validis percutiens, cruorem extraxit, qui multis sequentibus diebus cum saliva[43] ejectus apparuit ; nec quicquam murmuris ac querimoniæ de his ad alios deducebat, sed hilariter sustinebat.

m

propterea a marito mulcata.

64 Confessores tamen amborum casum ab aliis

[1] supposuit.— [2] car. supra modum gravata, valde lab.— [3] inc., interim vir. — [4] aggravatam. — [5] hæc. — [6] a me f. — [7] incurristi. — [8] *om.* — [9] et. — [10] fuerunt m. liberati. — [11] In reditu eorum per aquam *add.* — [12] equos *cod.* — [13] secundum ordinem *add.* — [14] peregit *cod.* — [15] rec. procidit in faciem et genua, eventus futuri ignara. Modo consimili vir de vehiculo cecidit et ad genua sua procidit. — [16] ac.— [17] ossa *cod.*— [18] seipsum de gl.— [19] elevare. — [20] ped. a. — [21] cum *add.* — [22] *om.* — [23] hæc verba *loco* nih. d.— [24] Mat. D. mihi. —[25] descenso *cod.* — [26] aliquos. —[27] Gdantzg. — [28] Gdantzg.— [29] diverticula.—[30] *om.* — [31] et viro *add.* — [32] quodpiam op. ag.— [33] intrante loc. se retr. j. — [34] suas s. c. que. — [35] exenteratis. — [36] sancta. — [37] sedule. — [38] ad *add.* — [39] quin. — [40] fuissent *add.* — [41] coqueret. — [42] inebriata. — [43] salvia.

audientes,

AUCTORE J. MARIENWERDER.

audientes, concorditer pro contritione [1] facienda virum accesserunt, fortiter super sua improba crudelitate eum arguerunt, dicentes : « Ecquid [2] egisti ? Mulierem Deo devotam, ejus amore totaliter raptam, nec sui corporis potestatem habentem propter vincula charitatis, percussisti excessive, furore rapido [3] inflammatus. » Hæc et multa alia zelo correctionis objecerunt. Ex his dictis et aliis maritus sic correptus, coactus est suam dimittere voluntatem, et ob hoc in gravem incidens infirmitatem, qua fervente et in longum perseverante, nullius desideravit habere ministerium, nisi solius suæ conjugis, sibi fideliter, quantum valuit, obsequentis. Ipsa maritum diligens ex amore Dei, die noctuque sollicita fuit pro marito, noctes insomnes ducendo [4], et viro fideliter ministrando. Vir autem convalescens de illa ac alia infirmitate, conjugem suam de larga eleemosynarum largitione et bonorum dilapidatione inculpavit. Unde ab uxore auferens claves, nihil in ejus potestate dimittens, et per seipsum ad [5] forum properans, necessaria comparavit ; sed et illa cum magna complacentia et longo optato desiderio hoc suscipiens ; dudum enim rerum omnium [6] transito-
B riarum dispensatione libentissime hoc [7] caruisset. Cum prædicta hæc mulier beata [8], Domino reve-
n lante, pronuntiasset *n*, illico eam Dominus spiculis [9] amoris vulneravit, et eam incendens charitate fervente ardente, dicebat : « Tu potes me bene [10] diligere ; nam frequenter a viro rapui te,
o quando adhuc vixit, et existimavit te possidere *o*, et sic etiam tu poteris [11] magnifice loqui de me. Ego [12], te nesciente, juvi te in tota vita tua, quæ pœnis et martyriis fuit plena. Tu vero largiter lacrymando mihi gratias [13] age. Passio enim mea extitit multo major quam tua. Gratum et dilectum etiam exhibuisti mihi servitium, de domo habitationis tuæ libenter egrediens ; quam licet adhuc bene potuisses possedisse, verumtamen paupertatem et exilium dilexisti, gaudens quod omnibus rebus perituris posses carere propter me cunctis diebus vitæ tuæ. » Domino hæc dicente, dulces effudit lacrymas ; gratias, prout jussa fuerat, sic [14] agebat.

CAP. XLVI. *In templis Deiparæ,*

65 Quod in ecclesiis beatæ Virgini consecratis gratiose est a Domino visitata. Licet aliqua scripta sint de hac dulciflua visitatione Domini in ecclesiis beatæ Virginis *p*, tamen adhuc
p
restant aliqua scribenda ad commendationem illius famulæ benedictæ. Anno quadragesimo primo ætatis suæ [15], quadam die veniens cum aliis sororibus peregrinis in Koslyn [16] *q* ad ecclesiam
q
beatæ Virginis, ubi propter multitudinem hominum permissa est ibi cum sororibus pernoctare [17], quæ [18] pernoctandi ibi habuit tam intensum affectum, quod pro re magna non declinasset ad alium locum ; eadem nocte fuit a Domino suavifice visitata, et repleta excellentibus deliciis, adeo [19] quod in istis sedit immobiliter ante altare, sine temporis consideratione usque ad finem summæ Missæ. Unde hora recessus tracta a comitibus viæ sororibus, ut abiret cum eis ; quæ surgens nec directe incedere valuit, et viam quam ante optime noverat, præ ebrietate spiritus tunc nequiverat invenire. Et revera fuit ebria, quia potata de torrente divinæ voluptatis [20]. Sorores videntes eam D
sic deviare, et a via bene ei [21] nota exorbitare, dicebant mirantes [22] : « Unde hoc esse potest ? » Sed una inter alias plus spiritualium perceptionum cognitiva, Dominum Deum in suis donis multipliciter benedixit. Ipsa vero Dorothea vacavit deliciis istis tota [23] die usque ad crepusculum vespertinum : ubi tunc primum [24] refecit corpus suum.

singularibus beneficiis afficitur.

66 Eodem anno in die exaltationis sanctæ Crucis peregrinando venit ad eamdem ecclesiam, nec fuit ubi pernoctaret, propter peregrinorum multitudinem [25], nisi in stabulo seu loco aselli, qui propter labores ibi tenebatur. Ipsa se conjunxit illi loco cum desiderio, visitationem Domini exspectatura ; quæ diu laborans in orationibus, meditationibus etc., ut exerceret affectum, nec sic attigit dulcedinem consolationis. Advocavit beatam Virginem in adjutorium, et sanctos Dei, nec ut tunc profuit, ut sibi videbatur. Quæ intra se dixit : « Melius mihi fuisset in domo mansisse, quam hic esse sine gratia consolante. » Tamen a labore non cessavit, nec in oratione tepuit, sed cum fiducia pulsabat aures Dei et Virginis gloriosæ. Et ecce viæ comitibus dormientibus, et E
populis hinc inde in ecclesia [26] tumultuantibus, ipsa a Domino inflammata erat charitate divina ; et assumpta ad inexpressibiles magnas delicias et consopita deliciis, tumultum hominum non audivit. Tota illa nocte jubilans hilariter orabat, illustrataque divino [27] lumine attenta fuit Domini doctrinæ, quæ erat sibi perlucida et vitæ [28] valde bona. Circa Missæ inchoationem, gratia sibi administrante, sensit permagnificam [29] augmentationem, et sibi tam bene erat, quod præ deliciis ignorabat quo ire, quid agere, quo se gerere ac [30] abscondere se debebat, bonitatis magnitudinem sibi concessæ non valens comprehendere, nec inter homines abscondere [31] ; et ut lateret, a turba declinavit, et in quodam [32] diverticulo anguloso usque ad finem omnium Missarum sedit. Quæ tamen tandem inventa a sororibus itineris, cum magno dolore eas sequebatur, et longo tempore post doluit, quod tam gratiosæ consolationi non fuerit diutius immorata. Alio quoque tempore in vigilia Assumptionis, animo eundi seu peregrinandi ad dictam ecclesiam Virginis gloriosæ, ipsa cum marito [33] venit ad unum hospitium, et F
antequam de curru descenderet, præventa fuit gratuita Dei visitatione. Ipsa omnibus exterioribus abstracta, tantum [34] illi inhæsit gratiæ, quod conceperat jussioni mariti non obedire quoad hoc, si descendere de curru juberetur. At [35] maritus vocavit, ut [36] descenderet : ipsa cogitans potius debere Domino loquenti attendere, quam ad viri sui præceptum descendere [37], maritus ejus [38] irascens cœpit furere propter inobedientiam mulieris. Quo viso, consuluit Dominum Jesum dulcissimum [39], si potius sibi [40] deberet commanere, et viri mandatum præterire. Qui dignanter respondit dicens : « Ad tempus a colloquio meo te abstrahe, et jussioni mariti tui obedienter acquiesce. » Quo audito, descendit contristata propter divini colloquii abstractionem. Et ita oportuit eam sæpe Dominum suaviter

[1] correctione. — [2] Ah ! quid. — [3] rabido. — [4] deducendo. — [5] in. — [6] omn. r. — [7] *om.* — [8] sancta. — [9] spiritualis *cod.* — [10] magnifice *add.* — [11] s. tu potes etiam. — [12] enim *add.* — [13] *add. ex B. om. cod.* — [14] *om.* — [15] æt. s. qu. p. — [16] Hoslyn *cod.* Koshin *B.* — [17] pernoctari. — [18] quia. — [19] a Deo. — [20] vol. d. — [21] ei b. — [22] mirabantur dicentes. — [23] toto. — [24] primo. — [25] mult. p. — [26] eccl. h. i. — [27] cœlesti. — [28] *om.* — [29] gratiæ *add.* — [30] aut. — [31] absc. i. h. — [32] aliquo. — [33] ejus *add.* — [34] tamen *cod.* — [35] ac. — [36] quod. — [37] et quia distulit discedere *add.* — [38] *om.* — [39] dilectissimum. — [40] ibi.

loquentem

A loquentem ac blande consolantem derelinquere, maritum vero sequi, et ei fideliter ministrare, duraque in ejus ministerio verbera sustinere propter bonum obedientiæ, qua erat alligata viro suo.

CAP. XLVII. *Per alternas vices languet*

67 De ejus longo languore ortum habente ex dominica passione. Anno ætatis suæ quadragesimo tertio, a festo Purificationis beatæ Virginis usque ad festum Assumptionis ejusdem, quasi nulla die erat sine corporis languore : imo per singulos dies aut [1] ex infirmitate, aut [2] ex [3] amore cogebatur decumbere in suo stratu [4]. Singulariter per quindenam a festo Dorotheæ virginis ad dominicam Passionem ex compassione intima fuit tracta tam alte [5], quod præ dolorum magnitudine jacens se non potuit movere, non comedere, non [6] bibere ; in tanta mæstitia [7] et [8] anxietate, quod sibi videbatur quod si acerbitas dolorum prædicta adhuc per unum diem in tanta excellentia perdurasset, quod eam mori illico oportuisset. Et cum in tanta esset dolorum [9] acerbitate per diem, mira benignitate et alacri blanditate [10] consolatus est eam Dominus per noctem, tam abundanter, ut consolationis jucunditas vinceret acerbitatem [11] doloris. B Imo in divina pietatis consolatione in tantum fuerat delectata, quod fuit [12] dolorum omnium oblita. Et tunc, scilicet in noctis tempore, in tanta consolatione existente, apparuit sibi quod bene corpus reficere valuisset, si quis ei esibilia ministrasset. Dicta quindena elapsa, Dominus traxit animam ejus ad gaudia ineffabiliter magna, quæ vires ejus non valebant sustinere sine languore, et ob hoc per dimidium annum languens occubuit [13], de stratu [14] suo surgere non valens, nisi his diebus, ut puta dominicis, quibus eam Dominus licentiavit ad percipiendum corpus [15] suum *r* ; ad quod tunc sæpius [16] et postea percipiendum ei excellenter magnum in illo languore tribuit desiderium ; ejusque animam in altum sustollens, ejus sancta desideria ad se inflammabat, pennasque contemplationis tribuit ; quibus volando, et contemplando creatorem suum [17], transcendit singulas creaturas. Tunc primo cantum angelorum audivit, etiam multa arcana vidit et cognovit, sibi cœlitus revelata ; ipsaque sic languente, incendebatur charitatis igne : et vultus ejus ex hoc venustabatur roseo colore. Magno fatigabatur C labore intrinsecus. Venæ ejus multum tumidæ, extensæ [18], tensæ velut chordæ, pulsum habebant fortem et velocem. Hujusmodi labor interius [19] causabatur in singulis ejus membris ex magnitudine [20] compassionis, et ardore charitatis, quo inflammata, velut carbo igneus [21] æstuabat. Cor ejus anxium valde præ amoris et doloris magnitudine, quod sibi velle crepare [22] videbatur. Hoc evitare volens, et se refrigerare desiderans, capitis velamina deposuit, tam vehementer laborans singulis viribus suis, sicut infirmi in acuta febri detenti vexantur et tempore paraxismi [23] ; sic ipsa affligebatur antequam sudorem obtinere valuit [24]. Quo obtento, remissius in corpore et anima doluit. Sæpe sudare ex charitatis igne erat sibi isto anno magis commune. Multoties etiam ex immissione consolationis divinæ omnia interiora ejus sunt dulcorata, et præ deliciis liquefacta. Quibus cessantibus, scilicet sudore et dulcore, iterum affligebatur, ut ante, vehementi dolore ; qui multoties fuit tam vehemens et amarus, quod si durasset ad unum diem ulterius, ut sibi videbatur, potentiam ejus excessisset passivam, et eam [25] ad mortem velocius perduxisset.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

et cœlestibus deliciis diffluit.

68 Postquam [26] hæc, scilicet languoris [27] afflictio et Domini consolatio, vicibus processissent [28] alternatis et sæpius repetitis, tandem de cœlo desiderabat percipere fructum esibilem, alium suscipere cibum non valens. Cumque hoc diceret, et corpus corporaliter non reficeret [29], agonizans ab aliis reputabatur; anima vero ejus penna contemplationis alte ascendens in Domino delectabatur : qui eam lætificans ineffabiliter, divitiarum [30] ei tribuit tantam abundantiam, quæ ab anima in interiora redundans, membra singula dulcoravit ; effluxitque de ore ejus liquor superabundans et præsuavis [31], habens saporem botrorum [32] inexpressibiliter delectativum. Dum ille liquor in os ejus influeret [33], ne tamen efflueret studiose observavit ; et hoc studiosius egit, quando talem liquoris saporem sensit post perceptionem Eucharistiæ [34]. Hujusmodi saporis E perceptio multoties sibi accidit, et similiter afflictionis et consolationis alternatio, et quasi singula jam præmissa. Multoties etiam ex spiritus inebriatione de torrente voluptatis divinæ, et aliquando gaudii, aliquando deliciarum repleta dulcedine, aut [35] alia liquefacta visitatione gratiosa, reddebatur [36] impotens ad surgendum. Ita sæpissime in tali impotentia sedente in domo vel ecclesia, aut [37] decumbente, valde vehementer et tam valide infirmabatur ex charitatis languore, quod se non valuit movere ; quæ ad exsurgendum, ambulandum, aliudve operandum illico sufficienter potens tunc a Domino reddebatur. Ita sæpe valde præ nimia deliciarum teneritudine spiritualium non valuit stare, non ambulare, nec sedere [38], neque sermonem audire, sed oportuit eam decumbere, ac [39] jacere prostratam suis viribus destitutam. Hoc idem [40] multoties accidit sibi ex charitatis magnitudine et fervore.

CAP. XLVIII. *Sponte mendicat*

69 Quod [41] inter mendicantes recepit eleemosynam ut mendica. Hæc famula Dei divinæ jussioni obediens, in paupere veste ante ecclesiam *s* inter mendicantes se collocans, in die animarum, a transeuntibus sibi porrectam recepit eleemosynam ; et quoties sibi eleemosyna porrigebatur, valde avide eam suscepit : et ex intimo corde gratias egit non solum eleemosynam danti, sed etiam Domino Jesu cum eleemosyna venienti, qui, ut sibi videbatur, toties dignanter advenit, quoties eleemosynam recepit. Et ex hoc supra modum jucundata, male contentabatur de mendicantium querela, conquerentium se modicum recepisse, pauperes et miseros esse, ac [42] frigus nimium sustinere : tanta siquidem ibi divinæ consolationis percepit beneficia, quod omnium miseriarum oblita, æstimavit illis esse impertitum, quod sibi ditanter de Dei fuit misericordia [43] concessum. Nec [44] pro illo visitationis beneficio recepisset [45] bonum transitorium quan-

[1] ac *cod.* — [2] ac *cod.* — [3] *om.* — [4] strato. — [5] tam a. f. tr. — [6] nec. — [7] mœstia. — [8] tanta *add.* — [9] dol. es. — [10] mira bl. et al. ben. — [11] juc. cons. ac. v. — [12] fuerit. — [13] decubuit. — [14] strato. — [15] cor. — [16] sæp. t. — [17] cr. s. co. — [18] et *add.* — [19] interior. — [20] divinæ *add.* — [21] ignitus. — [22] crepere. — [23] *sic cod. et B.* — [24] val. o. — [25] pas. eamque — [26] Priusquam. — [27] languores. — [28] processisset *cod.* — [29] referet. — [30] deliciarum. — [31] persuavis. — [32] bonorum. — [33] flueret. — [34] Euch. p. — [35] ac *cod.* — [36] efficiebatur. — [37] ac *cod.* — [38] non a.-sedere *om.* — [39] aut. — [40] enim. — [41] Quomodo. — [42] et. — [43] mis. f. — [44] vero *cod.* — [45] recepisse *cod.*

tumcumque

AUCTORE J. MARIENWERDER.

tumcumque magnum. Continuavit in illa sessione quinque horas, in quibus omnes mendici recesserant ea ignorante. Eleemosynæ [1] quas receperat, erant viginti tres, quas dilexit tam tenere, quod aliis eas erogare non valuit, sed pro eis æquivalens et plus dedit.

CAP. XLIX. *et paupertatem colit.*

70 QUOD [2] DE MANDATO DOMINI IN NUDA NECESSITATE DEBERET ESSE CONTENTA. Domina Dorothea ab illo tempore desideravit magis fervide pauper fieri [3], et a rebus temporalibus absolvi : cujus desideria ex longa continuatione effecta sunt tam valida, quod videre sua supellectilia et vestium ornamenta sibi erat aliqualis nausea. Imo non solum ex peplorum et palliorum plicatorum visu [4], sed etiam memoria et cogitatu nauseabat. Unde noctis tempore, quando incepit cogitare de peplis in suis fimbriis [5] fucatis, tantum dolorem cordi ejus ingessit, quod in oculis suis puncturas sensit, quæ sibi videbantur a fimbriis [6] peplorum incurvatis procedere, et suos oculos eruere velle : idem de palliis plicatis [7]. Porro occupare se [8] circa temporalia sibi erat pœna, non lætitia ; a quibus tamen eam Dominus absolvere noluit [9], quemadmodum

B postea revelando sibi dixit, donec veniret hora a sua ordinatione prævisa [10] ; tam intensum, ut absolveretur, desiderium præcederet, quod nauseam extorqueret ; interea sic viveret, quod a transitoriis sibi concessis rebus necessitatem simplicem reciperet, et [11] consolatione tam mundana quam humana [12] abstineret. Vocavit autem consolationem humanam vel mundanam, id quod ultra naturæ nudam [13] necessitatem suscipitur. In cibo, potu, vestitu, somno, quiete, hominum colloquio et auxilio, in calefactione, in balneo, refrigerio et in cæteris, in quibus homines in præsenti vita delectantur, ab hujusmodi consolatione est propter Dominum abstinendum. Et quanto quis a tali propter Deum plus abstinuerit, tanto eidem plus acceptus erit. Et si quis in illa abundavit, divina consolatione carebit, aut [14] saltem de ea minus habebit. Et ea de causa semel fuit prohibita a Domino, ne ursinæ cutis pecia tempore hyemis pro pedibus suis uteretur. Confessor enim ejus stravit sibi peciam cutis ursinæ ad sedem, ea ignorante, ut ex hac [15] haberet frigoris temperamentum. Ad quam cum de [16] more ingredi vellet, prohibuit eam Domi-

C nus ne calcaret super cutem, sed complicaret, et ad locum unum poneret, designans illum [17] ex nomine, qui ei [18] cutem substravit. Et injunxit, quod quam cito veniret, et eam argueret cur non permitteret jacere sub pedibus suis cutem, respondere deberet : « Ego non permittor a Domino hoc atterere ac [19] consumere, quod ad meam nudam non requiritur necessitatem. » Et subjunxit : « Cum vero simpliciter et pure usa fuero necessariis, mihi de rebus transitoriis concessis, adhuc timeo sollicite me illa cum debita gratitudine ad Dominum non referre : imo non valeo justa servitii vicissitudine nude mihi necessaria in usum meum sumpta ad Dominum reportare. » Consequenter a Domino illustrata [20], vidit quæ sibi quoad victum et amictum fuerint [21] necessaria. Et de his quæ ad usum quo- D

tidianum tunc habebat, ostensus [22] sibi fuit unus cussinus, quem ejus necessitas non poscebat. Hoc etiam a Domino ante hoc et postea sæpe est factum, quod amovit ab ea non sibi necessaria. Et sic hæc beata tantum necessariis [23] utebatur.

CAP. L. *I*·*genos prece ad Deum adjuvat.*

71 QUOD [24] INDIGENTIBUS, CUM NON HABERET TEMPORALIA BONA, DEBERET EIS SPIRITUALIA [25] EROGARE. Alia vice dum esset charitate divina ferventer inflammata, quæ non quærit [26] quæ sua sunt, et tum [27] hæc in spiritualibus bonis esset valde dives, nec tamen haberet super [28] necessaria aliquid ad [29] erogandum, dixit ei Dominus : « Tu debes te amicabiliter et diligibiliter exhibere omnibus a te aliquid istius boni quod ego do tibi, desiderantibus, nec cuiquam bona illa tibi a me collata debes negare, sed liberaliter erogare. Sis ergo in eleemosynis larga pie desiderantibus, alia licet non habeas [30], nisi ista quæ a me tibi gratuite conferuntur. Et si non vales indigentibus impendere subsidia et [31] ministeria corporalia, impende spiritualia. Sunt enim [32] multi spiritualiter pauperes, gratia gratum faciente carentes, aut in purgatorio existentes. Hi magna indigent misericordia, quam eis me rogando im- E

petra. Sunt etiam magis pauperes spiritualiter, quam quicumque pauperes corporaliter. » Adveneruntque ei in spiritu [33] multi viventes spiritualiter pauperes, qui gratia gratum faciente caruerunt, et pro se rogitari fideliter petierunt. Quorum omnium conscientiæ fuerunt sibi perviæ transparenter et aperte [34], pro quibus oravit, prout jussa fuit, diligenter. Et ita accidit uno tempore, cum exiret sedem suam in ecclesia, vidit unum quem prius non videbat [35] cæcum, cui libenter erogasset propter Dominum unum, si habuisset, denarium, ut ejus in aliquo inopiam relevasset [36]. Cui cum intime compateretur, et non haberet de temporali re unde eum consolaretur, dixit ad eam Dominus : « Dic deprecatorie : Jesu Christe dulcissime, mi Domine, temetipsum illi [37] pauperi tribue. » Et illa sine mora geniculando præmissa dixit verba. Cui aiebat Dominus : « Hoc debes semper facere, cum aliquem videris egenum [38], nullamque rem [39] habueris sibi ad erogandum de rebus caducis. » Consimili modo ad orandum sæpe [40] pro vivis et defunctis est inducta.

CAP. LI. *Levis peccati pœnas dat gravissimas.*

72 EXEMPLUM QUOD GRAVITER QUADAM VICE FUIT AFFLICTA PROPTER VENIALE PECCATUM [41] EX CUJUSDAM FERCULI DELECTATIONE LICET PARVA VALDE. Accidit in vigilia Omnium Sanctorum, ultimo dum esset in reclusorio, ubi tunc fuerat excellentius solito cœlesti [42] lumine illustrata, ad videndum sanctorum gaudia ; ex quorum visione, et præcipue dominica visitatione [43] fuit tantis deliciis, suavitate et jubilo repleta, quod præ eorum magnitudine et excellentia in tantum exultaverunt omnia ossa sua, quod pedes suos et sine tremore et in quiete [44] et [45] immobiles non valuit conservare : hora refectionis ejus, quæ erat post vesperas *t*, scholaris juvenis ei intulit cibos [46] calidos, locans ante eam. Quorum licet quantitatem et qualitatem horreret,

[1] Eleemosynas. — [2] Quomodo. — [3] fier. p. — [4] plicatione, usu *cod.* — [5] finibus. — [6] finibus. — [7] perlicatis *cod.* — [8] *om.* — [9] a quib. cum eam Dom. absolv. sic voluit. — [10] præjussa. — [11] a. — [12] tam h. q. m. — [13] nud. n. — [14] ac *cod.* — [15] hoc. [16] ex. — [17] illi. — [18] et. — [19] aut. — [20] ill. a D. — [21] fuerunt. — [22] onerosus *cod.* — [23] nec. t. — [24] Quomodo. — [25] supernaturalia. — [26] quivit. — [27] cum. — [28] supra. — [29] ad. al. — [30] lic. n. habes alia. — [31] aut. — [32] etenim. — [33] apparentes *add.* — [34] apertæ. — [35] viderat. — [36] rel. i. — [37] cæco *add.* — [38] egere videris. — [39] nihilque *loco* nul. r. — [40] sæp. a. o. — [41] contractum *add.* — [42] supercœlesti. — [43] pr. divinæ consolatione visitationis. — [44] suos in q. et s. tr. — [45] ac. — [46] cib. int.

intuitum

[A] intuitum tamen suum ab eis non illico avertit, sed ad eos convertit attente aliquantulum et fixe. Hinc murmur in ejus spiritu insurrexit, qui cibos delicatos habere volens [1]; et fuerunt valde parvi pisciculi cum croco conditi; et spiritus adversus carnem indignatus fuit, pro eo quod cibos delectabiliter dispositos inspexerat, et moram in hoc fecerat nimis longam, et sic inter carnem et spiritum, seu inter rationem et sensualitatem, pugna aliqua est exorta. Erat etiam in ratione ejus quædam indignationis displicentia adversus illum qui cibos bene conditos sibi miserat, et [2] in tanta quantitate, quod ad tres vices sibi suffecissent [3]. Ad quem jussit eam Dominus dicere : « Dilecte frater, quid feci tibi ? tu tantum irrogasti mihi malum, quantum aliquis unquam fecerit post reclusorii ingressum. » Circa horam quartam a media nocte terrebatur propter cibum de vespere visum, ac parumper comestum, timens sibi ex hoc adhuc aliquid reprehensionis evenire. Circa horam quintam largas effudit lacrymas, et magnos patiebatur sudores præ divini ardoris, comminationis, reprehensionis [4] et allocutionis magnitudine. Sedit quasi teneretur fixe et non valeret se movere, [B] tantis lacrymis et sudoribus [5] perfusa, ac si in balneo esset ferventi supercalefacta. Nec [6] valuit tunc peplum capiti suo imponere, neque cingulum ac pallium super se suscipere ; tanto enim divinæ reprehensionis terrore fuit attonita, quod quasi [7] nihil fuerat sensibus exterioribus usa. Et ex ordinatione divina cibi sibi de vespere allati, scilicet unum pulmentum et unum ferculum pisciculorum, coram ea præsentialiter tenebantur, a quibus mentis oculos avertere non permittebatur : sed tam nolens quam dolens eos inspicere cogebatur. Cui Dominus dixit : « Si delectaris hæc [8] videre et contemplari, ut contenteris et satieris, inspiciens contemplare. »

sed post confessionem solatio levatur.

73 At illa animæ suæ vulnera [9] ex peccato inspectionis prædictæ sibi [10] illata vehementer dolens, valde singultuose flevit. Et quia ab intuitu ciborum anima ejus non valuit se [11] avertere, quamvis libentissime vellet, nec permissa est habere posse donum contemplandi [12], quamvis hoc ferventer desideraret, interpositum, proh dolor ! est velamen per peccatum inter ipsam et Dominum. [C] Hinc ipsa graviter vulnerabatur, dolorum acerbitate affligebatur, et repleta amaritudine infirmabatur, non valens se erigere ; sed depressit se una cum corpore ad terram, humilians profunde, amare flens, ejulansque [13] clamavit ad Dominum, ut sibi dignaretur mittere animæ medicum, scilicet confessorem suum, ut ipsa sibi vulnera sua ostenderet, et ille medicamentum pœnitentiæ adhiberet. Continuavit ipsa fletum singultuosum, clamorem et ejulatum usque ad defectum virium per duas horas, in quibus ab illa ciborum visione et eorum ostensione non potuit absolvi ac penitus liberari. Sed post septimam horam vulneribus medico ostensis per confessionem, et unguento salubri inunctis [14] per pœnitentiæ injunctionem [15], ac impositi beneficii absolutionem, animæ vulnera sunt sanata, et a Domino est gaudio impleta [16]. Permansit tamen ipsa adhuc [17] diu singultans, et alta suspiria trahens propter dolorosæ afflictionis vehementiam ex vulneribus ortam, et longa continuatione fortiter impressam. Nec adhuc sine confessoris licentia fuit ausa recipere ad se [18] pallium, peplum et [19] cingulum, caste timens Dominum, ne ausu aliquid faceret reprehensibile, per quod Dominum offenderet, et se ab aliqua gratia impediret ; quæ tamen alio tempore permissa est ad se recipere sine indulto licentiæ [20]. Multa et alia pulchra de hac materia Dominus sibi revelavit, quæ in alio loco ponentur, scilicet in libris suarum revelationum *u*.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

u

CAP. LII.

Vividi sunt in ea

74 QUOD [21] APERTOS ET VIVACES HABUERIT SENSUS INTERIORES. Quoniam anima quinque habet sensus interiores, quibus conjungitur Deo, ex charitate vivificatur, proficit, et juvenescit, sicut corpus habet quinque [22] sensus exteriores, ex quorum usu senescit ; et tanto hi sensus sunt magis vivaces, sua [23] objecta distinctius sensitive percipientes, quanto purior fuerit [24] anima, a vitiis remotius elongata : nunc videte et attendite in Dei sponsa Dorothea, quam vivaces habuerit sensus [25] interiores, quæ propter parvum [E] delictum tam sensitive percepit sui spiritus incommodum, intimius et acrius dolens, lamentabilius [26] deplorans animæ suæ vulnusculum, quam [27] si vulnus multum notabile [28] fuisset suo corpori illatum. Revera spiritualis vitæ [29], quæ a cordis extractione cœpit coram Deo lucere, certum erat indicium, quod ita cito ac [30] citius anima suum percepit incommodum, quemadmodum corpus suum ; et ita intense ac [31] intensius dolere de animæ vulnere ac nocumento [32], sicut sensus corporis dolet de corporis vulnere atque damno. Nec solum ab illo [33] tempore sensus tactus in illa habuit vivacitatem [34], sed singulos interiores sensus habuit vivaces et apertos, quanquam perfectius uno tempore [35], quam alio, secundum assistentiam gratiæ sibi divinitus usque ad finem vitæ præsentis largiter impertitæ. Hinc erat interior ejus gustus miro modo [36] vivax, exercitatus atque sanus, ad æternorum pertingens degustationem. Vidit et gustavit quam suavis est Dominus, qui [37] super mel et favum, et super [38] omnia dulcior fuit ejus sibi [39] præsentia : et quod [40] ineffabiliter delectabiles sint [F] deliciæ cœlestes. In sacramento Eucharistiæ fructus sentiens innumerabiles, valde delicatam atque gratam ibi percepit mentis refectionem [41], et suorum vulnerum curationem, et multa alia beneficia ac sentimenta, de quibus postea dicetur. Erat etiam frequenter in visu mentis *w* a Domino illustrata tam luculenter [42], quod propria sibi conscientia fuit luculenta [43], transparens et pervia, multorumque aliorum corda tam absentium, quam præsentium [44] sibi erant de [45] Dei gratia nuda, quorum peccata, actiones [46], inclinationes et tentationes cognoscens, eas aliquibus patefecit. Nec talia videre mala sibi erat [47] lætitia, sed pœna et tristitia ; videre vero et contemplari

w

[1] nolens. — [2] *om.* — [3] suffecisset. — [4] ard., repr., convivationis. — [5] sud. e. l. — [6] Non. — [7] quia. — [8] hoc. — [9] sibi *add.* — [10] *om.* — [11] se n. v. — [12] pos. Dominum contemplando. — [13] et ejulans. — [14] inunctus. — [15] inunctionem. — [16] repleta. — [17] ad. ip. — [18] ad se rec. — [19] aut. — [20] lic. i. — [21] Quomodo. — [22] quandoque. — [23] seu. — [24] fuit. — [25] sen. h. — [26] lamentabiliusque. — [27] quia. — [28] notabili. — [29] vita *cod.* — [30] aut. — [31] aut. — [32] de v. et n. a. — [33] a dicto. — [34] sensum.... vivacitate. — [35] temp. u. — [36] mod. m. — [37] quod. — [38] *om.* — [39] sib. e. — [40] quia. — [41] et omne delectamentum et suavitatis saporem, virium reformationem *add.* — [42] tam l. i. — [43] *om.* — [44] præsentia *cod.* — [45] *om.* — [46] affectiones. — [47] erant.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

cœlestia et faciem sui Creatoris, qui[1] est speculum sine macula, erat sibi jubilus[2] inexpressibiliter magnus.

sensus interiores.

75 Interiorem etiam auditum[3] habuit perlucidum, quo mediante dulciter percepit colloquium Domini et susurrium. Qui tribus modis loquebatur ad animam ejus: aliquando per visionem spiritualem alicujus similitudinis vel imaginis occulta aliqua significantis; aliquando loquebatur sibi modo humano in aliqua[4] corporali effigie, et tunc clarius, perceptivius et[5] certius intelligibiliter audiebantur verba a Domino ad ipsam[6] directa, quam homo dicitur audire aliquem sermonem ad ipsum ab aliquo homine directum, quem intelligit et conservat. Tertio modo loquebatur sibi ab intimo per intelligibilem veritatis expressionem, sine ministerio creaturæ, et sine repræsentatione alicujus similitudinis realiter sensatæ, vel intrinsecus phantasiatæ; audivit Domini vocem non perstrepentem, sed valde consolatorie docentem. Olfactum quoque mentis habuit bene dispositum atque sanum, ab omni appetitu inordinato purgatum, quo sponsi odoris sentiens fragrantiam, currebat in odore B unguentorum ejus mirifice delectata. E contrario fœtore peccatorum in sua præsentia existentium multoties horribiliter est afflicta *x*. Multa quidem facta sunt notabilia et præclara, ex quibus interiorum sensuum vivacitas pariter[7] et serenitas studioso consideratori elucet valde magna: quarum causa efficiens charitas ejus fervens extitit atque inflammans[8]. Nimirum hæc[9] carnalium desideriorum tumultum insolentem, et sensus interiores obnubilantem, compressit compescens[10], purgans pacavit, et ex luce flammea, ex[11] ardore suo exorta, ipsos serenans et aperiens illustravit.

CAP. LIII. *In Romano itinere, caritate flagrans, numquam dormit.*

76 Quomodo in peregrinatione Romana fuerit mirificata. Dominus Jesus[12], consolator piissimus[13], et comes sui itineris totius[14] jucundissimus ac suavissimus[15], sponsam suam[16] innumeris beneficiis suæ gratiæ decoravit. Inter quæ unum erat sibi commune in tota illa peregrinatione, quod in[17] charitate assidue flagrabat ferventer ardente; quamquam uno tempore alio ferventius ignis in ea exarsit[18] divinus. Et hoc fiebat quandoque in amara contritione, quandoque in[19] devota oratione, aliquando in[20] studiosa meditatione, quandoque suspensa cœlestium contemplatione, quandoque mentis alienatione, et valde C sæpe in Spiritus Sancti missione, quæ[21] sibi a Domino mittebatur, nunc in charitate ferventer ardente, nunc in charitate bulliente, nunc in charitate desideranter ardente, nunc in charitate vulnerante[22], nunc in charitate inebriante, nunc in charitate languente, nunc in charitate supereffluente, nunc in charitate insaniente, nunc in charitate violenta vel violentante, nunc in charitate scatente, nunc in charitate infatigabili, insuperabili, insatiabili et inseparabili, et sic de aliis charitatis nominibus, speciebus, gradibus vel effectibus. Charitas enim una est, licet sortiatur diversa nomina secundum gradus suos, species et effectus. Quarum omnium et plurium aliarum differentiam suis distinctis nominibus et operationibus experimentaliter cognovit. Porro ex prædictis effectibus charitatis tanta corporis D et spiritus tam agilitate quam alacritate vigebat, quod licet prius ante peregrinationem istam noviter fuerit corpore[23] infirmata, in ambulando tamen raro ab aliquo, in vigilando vero a nullo fuerat superata in sua comitiva. Et ecce specialiter[24] dixit unum inter cætera admiratione dignum, quod in tota illa peregrinatione eundo et redeundo, et in Roma moram faciendo, non consideravit se[25], una nocte excepta, se unquam corporaliter dormivisse *y*; et hæc erat nox secunda, postquam urbem fuerat ingressa. Tunc quidem post susceptionem[26] Eucharistiæ somno corporis dormiens, in viribus suis corporalibus fuit notabiliter recreata. Alio tempore, comitibus viæ suæ dormientibus, si prius in eorum aspectu se ad stratum reclinaverat, non tamen dormiebat, sed mox resurgens ad pedes strati, ad angulum, ad alterumve aptum[27] locum, non eminus a suis conviatoribus se collocans, sed cominus ibi sedendo ducebat noctes insomnes in oratione ac[28] meditatione, in lætitia aut[29] tristitia, in mentis jubilo[30] aut[31] fletibus, in contemplatione, blanditione, aut[32] mentis alienatione. Et in hoc, scilicet mentis alienatione et excessu, somno corE porali habuit aliquid proportionale. Cæterum in via versus Romam calceatis incessit pedibus; sed dum ecclesias in Roma visitavit, duabus aut[33] tribus horis ante diem cum aliquibus exsurgens, nocte nudis pedibus ambulavit per loca, tam ex frigore aspera quam ex lapide, sine doloris et frigoris[34] sensitiva perceptione. Nimirum in tantum igne divini amoris inflammata exarsit[35], quod nec frigus, nec viæ asperitatem[36] cum dolore senserat afflictivo.

CAP. LIV. *Miro languore afficitur.*

77 De quodam mirabili languore in Roma plus quam octo septimanis durante. Accidit in Roma, dum a festo sancti Lucæ evangelistæ ante annum gratiæ, quod per[37] plures septimanas quam octo, quasi quotidie septem principales ecclesias cum valde magna devotione visitasset, et Dominus per Spiritum Sanctum suum eam in spiritu mentis suæ[38] renovare disposuisset, incepit sine corporis dolore corpore decumbere, et viribus destitui et[39] corporaliter infirmari; et sic non valuit Sanctorum invisere loca, nec basilicas visitare devotione solita, in quibus amorem suum pascebat, et sanctorum incrementum desiderioF rum nobiliter acquirebat. Quæ ad tantum perfectionis gradum ascenderunt, quod plus amore quam dolore langueret. Nempe nullum dolorem sensit[40] corporis afflictivum[41] tunc quando decubuit, nec tunc quando surrexit. Duravit languor ejus supra[42] septem hebdomadas, per quas decumbens non valuit ambulare, nec stare, imo raro de latere in latus potuit se movere. Jacuit quasi immobilis, et velut mortua a propinquis et notis derelicta: quæ portata ad quoddam hospitale infirmorum, tam attracta quam intracta intime ad Dominum, qui eam suis replevit deliciis, tribuens ei suæ bonitatis beneficia, magnitudine et[43] multitudine innumerabilia[44]; quorum aliqua tunc sensu experientiæ interius sensit, et aliqua postea Domino revelante cognovit, de quibus pauca eam exprimere vix permisit. Porro ejus refectio fuit[45] tam

[1] quæ. — [2] tribulus. — [3] aud. e. — [4] aliquo. — [5] ac. — [6] ad i. a D. — [7] paritur *cod.* — [8] flammans. — [9] Nimiorum habens *cod.* — [10] compescens oppressit. — [11] de. — [12] *om.* — [13] piis-c. — [14] *om.* — [15] ac s. *om.* — [16] suis. — [17] *om.* — [18] exarserit. — [19] *om.* — [20] *om.* — [21] qui. — [22] nunc in ch. f. ard., n. i. ch. vuln., n. i. ch. bul. — [23] torpore *cod.* — [24] spiritualiter *cod.* — [25] *om.* — [26] sumptionem. — [27] apertum *cod.* — [28] aut. — [29] ac *cod.* — [30] jubilis. — [31] ac *cod.* — [32] ac *cod.* — [33] ac *cod.* — [34] frig. e. d. — [35] arsit. — [36] asperitate *cod. et B.* — [37] *om.* — [38] *om.* — [39] ac. — [40] nullam *add.* — [41] afflictionem — [42] ultra. — [43] ac. — [44] inenarrabilia. — [45] erat.

rara,

AUCTORE J. MARIENWERDER.

A rara, parca [1], seu tam modica, quod consideranti argute potuisset apparuisse, prout erat, eam non languisse modo humano. Totius enim temporis præfati cibus ab ea sumptus non fuit tantus quantus est pugnus; potus vero, si simul in unum fuisset collectus [2], unius scilicet pitterii [3] stope [4] *z* non valuisset coæquatus fuisse mensuræ. Alienabatur siquidem a se [5] quasi continue, et tam diutine, quod aliquoties unum [6] haustum aquæ infra diem integrum non valuit postulare. Attamen color vultus ejus roseus ac venustus non fuerat in pejus, sed in melius immutatus.

etiam membris capta,

78 Postquam usque ad octavam septimanam inter infirmos hospitalis decubuisset, et ministri languentium de ejus vita totaliter desperassent, ecce medicus magnus, qui sanat omnes infirmitates nostras, qui eam [7] intrinsecus per amorem renovaverat, intrinsecamque conservaverat, ingenti replens gaudio, et delicato stringens amplexu, mox vires concessit ad se erigendum. Quæ residens illico erecta, sibi petivit dari cibum, et in oculis hoc [8] omnium eam inspicientium factum est quasi miraculum, qui [9] tempore viderant eam tanto languere [10] et quasi sine refocillatione existere, permanere tamen [11] rubeam, et melius tunc quam antea [12] in facie coloratam. Sedit in loco [13] tribus diebus adhuc, non potens ambulare sicut prius, absque dolore corporis [14] affligente. Jamque dominica dies advenerat in qua Veronica facies Domini monstranda [15] erat; ad quam videndam, quia fervens habuerat desiderium, nec accedere poterat per se ipsam, non habens tunc ambulandi usum, ideo vocavit ad se duos fortes viribus; qui quamvis essent fortes, et suas diligenter applicarent vires, ut eam de hospitali educerent [16], et ad principis apostolorum ecclesiam perducerent, attamen minime valuerunt. Nimirum nec sufficiebant eam ad standum erigere, sed relinquentes eam in medio viæ super sua genua, abierunt. Qualiter autem tam ponderosa fuerit effecta, illa hora eam latuit [17]. Post hoc in quoddam vicinum perducta stabulum, duodecim diebus manens, didicit repere, ac manibus se sursum trahens, circa lapides et ligna se retinere [18], usum ambulandi studuit acquirere. His duodecim diebus elapsis, vix ambulans mediante baculo una cum hominum adjutorio, ad ecclesiam sancti Petri, ut videret faciem Domini, est perducta. Admirabantur autem eam omnes [19] bene dispositam, et non ægrotam, considerantes quod non valuit ambulare.

atque solitarum precum oblita.

79 Ipsa etiam æstimavit se de cætero non ambulaturam, sed perpetuo reptaturam. Idcirco proposuit intra se ipsam dicens: Ego in Roma permanens, ante ecclesiam sancti Petri in gradibus sedebo, et eleemosynam a transeuntibus rogitabo. Nec tamen de ambulandi impotentia, nec [20] de pecuniæ carentia, nec de mendicitate sua, quando exivit a Roma, antequam pecunia fuerat sibi mutuata, est aliquatenus contristata: singula sibi accidentia, quæ videbantur adversa, ut infirmitas et consimilia, æquanimiter toleravit. Postquam per dies aliquot in dicta ecclesia sancti Petri reptans, et baculo innixa incedens, usum ambulandi rectum acquisivisset, voluit perficere facienda pro obtinenda illius anni jubilæi indulgentia: et ecce invenit se orationem dominicam, et apostolorum Symbolum ignorare, quæ [21] tamen ab infantia catholice didicit, et usque ad supradictum languorem valde devote singulis diebus multis vicibus peroravit. Habitus autem horum fortiter radicatus avulsus est et amissus ex grandi [22] corporis permutatione, ex mentis assidua per dictas [23] septimanas et duas sequentes extasi et alienatione, ex intima animæ ejus cum Domino copulatione, et ex continua Domini visitatione; qui per totum supradictum tempus ei gratiose assistens, tam delicias bonitatis suæ quam divitias locupletius communicavit solito excellenter. Sed et orationes prædictas rursus facillime didicit, et ut prius memoriæ tenacissime commendavit. Supradictam infirmitatem Dominus ad laudem suam [24] famulæ Dorotheæ in anno ætatis suæ ultimo, quare in eam sic fieri permiserit, revelavit [25] dicens *aa*: « Hæc idcirco revelavi tibi [26], ut audientes meliorentur, et in tribulatione sua nulla impatientia moveantur [27], et quantacumque fuerit tribulatio, mei numquam fiat oblivio. Adsum etenim patienter tribulatis [28] consolator mirificus et suavis. »

CAP. LV.

Ut idoneum habeat confessarium,

80 Causa quare ad ecclesiam Pomezaniensem proposuit pervenire. Venerabilis domina Dorothea multorum secretorum Domini conscia, intusque in anima et corpore experta ineffabiliter magna Dei beneficia, quia ad amplexus et oscula dilecti sponsi sui [29] admissa, tantas suavitates et delicias, tantas divinæ bonitatis divitias persensit, quod non valuit indifferenter hominibus enarrare, seu ab his consilium expetere vitæ suæ. Nonnunquam absorpta divina dulcedine, deliciarum suavitate, gaudii plenitudine, gestus et mores sui animi exultantis ac [30] jubilantis etiam [31] coram hominibus non valuit cohibere. Unde quidam ex odore sanctitatis ejus non vivificati sed veneficati, Domini beneficium et gloriam in insaniam vertentes. Ipsa autem tacita considerans, quæ Dominus in ea operabatur, virum sapientem secundum Deum et homines desiderans, cui secure posset revelare [32] occulta cordis sui, et talem multo tempore [33] desideravit, et magna pœna sibi fuit quod talem pro voluntate sua habere nequivit, qui eam in iis [34] sano consilio expedivisset. Tandem confessor *bb* tunc [35] suus, dominus Nicolaus, cujus longo tempore fuit filia confessionis, consuluit sibi ut iret ad ecclesiam Pomezaniensem; quia ibi inveniret canonicum quemdam, virum spiritualem, sacræ theologiæ professorem, quem reputaret bene posse resolvere suas [36] difficultates, et dubias, si quas haberet, quæstiones. Confessore hæc [37] consulente, statim acceptavit cum gaudio consilium [38]. Illico apparuit in visione imaginaria vir ille *cc*, de quo dixerat, in illa effigie et dispositione exteriori, in quibus postea duobus quasi annis elapsis primo eum vidit. Retardata fuit quod non statim ad virum illum [39] accessit, propter annum jubilæum per sanctissimum in Christo patrem ac dominum Urbanum sextum specialiter [40] decretum, ut esset anno scilicet Incarnationis dominicæ 1390 *dd*; qui, antequam

[1] pauca. — [2] recollectus. — [3] *om.* — [4] scope *cod.* stophi *B.* — [5] a se s. — [6] *om.* — [7] ea. — [8] hoc i. oc. — [9] quo. — [10] languore. — [11] tam. — [12] ante. — [13] lecto bene. — [14] corpus. — [15] miranda *cod.* — [16] adducerent. — [17] eam l. i. h. — [18] retinens. — [19] omn. e. — [20] neque. — [21] quam *cod.* — [22] gravi. — [23] septem *add.* — [24] suæ. — [25] sic *add.* — [26] tib. r. — [27] mov. i. — [28] Assumet enim p. tribulatos *cod.* — [29] sp. s. d. — [30] aut. — [31] et. — [32] revera *cod.* — [33] desiderans desiderio *add.* — [34] his. — [35] *om.* — [36] suas dissolvere. — [37] hoc. — [38] cum g. c. ac. — [39] *om.* — [40] spiritualiter *cod.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

adesset annus gratiæ[1], transivit ex hoc mundo[2]; et ei succedente Bonifacio nono, illa de consilio confessoris iter arripuit, animo peregrinandi versus Romam, et Urbem in die sancti Lucæ evangelistæ ante annum gratiæ ingrediens, ibidem inclusive usque ad Pascha proximum demorata, infra quod tempus maritus [3] diem clausit extremum *ee*. Expleto ergo peregrinationis tempore, et postea etiam aliis sublatis impedimentis, venit prima vice in Dei nomine ad virum prædictum, et ad ecclesiam Pomezaniensem.

ee

CAP. LVI. *migrat Quidzinum,*

81 QUOD [4] AD ECCLESIAM POMEZANIENSEM ET AD [5] VIRUM A DOMINO DESIGNATUM PERVENERIT [6].

Apostolus ad [7] Timotheum, instruens de viduis honorandis, adnectit modum et regulam veræ viduitatis: Quæ autem, inquit, vere vidua est et desolata, sperat [8] in Deum, et instat [9] obsecrationibus et orationibus nocte ac die: nam quæ in deliciis est vivens, mortua est. Hujus venerabilis apostoli regulam summo studio Dorothea vidua jam et discipula amplectens, soluta a lege viri, magnifice in illius [10] justificationibus exercebatur, omnem opportunitatem quærens, qua Deo posset perfectiore charitatis apice famulari. B Unde de Roma reversa cum salute, dominica infra octavam [11] Ascensionis Domini, inveniens maritum suum diem clausisse extremum, ad perficiendum propositum diu habitum, scilicet ut visitaret virum in Mariemverder [12], canonicum Pomezaniensem, professorem sacræ theologiæ supradictum, Dominus eam multis vicibus instigavit. Et illa, anno revoluto, in crastino sanctæ Trinitatis *ff*, ecclesiam Pomezaniensem cum benedictionis abundantia est ingressa. Cumque perveniret ad ecclesiam, locavit se retro januam, locum captans humiliorem. Et ecce Dominus zelotes statim cum largissima sua gratia invisibiliter mittens ei [13] Spiritum Sanctum, cum charitate ferventer ardente, ac magnifica consolatione consolatus est eam tam abunde, tantis deliciis ac variis bonis, quod apud se ipsam cogitavit: O Domine Deus [14] universæ terræ, si dignanter volueris, quemadmodum jam incipis, hic me consolari sic [15] tua charitate, et gratia tam larga ac magnifica in hac ecclesia, ipsam numquam vellem exire, sed in ea tibi perpetuo[16] deservire. Videbatur enim [17] sibi tunc, quod numquam fuerit in aliqua ecclesia tam gratiose a Do- C mino visitata, sicut in illa, cum tam excellentibus gaudiis, deliciis suavibus et tam magnis.

ff

ad Joannem Marienwerder.

82 Postea in profesto Corporis Christi ad virum desideratum accessit, inflammata desiderio Dominum sacramentaliter recipiendi [18], ut illi confiteretur, et sacramento Eucharistiæ procuraretur. Quo facto, statim conglutinata est anima ejus ad confessorem suum novissimum per tam immensam amicitiam, quantam ita cito unquam ad aliquem habuerat hominem, eum cordialiter diligens, et sibi in tantum [19] confidens, quod cordis sui arcana ei hac vice, quantum potuit, patefecit, per hebdomadam in oppido manens, amice conversans, et amplius fiducialiter cor sibi aperiens, prout Dominus dedit. In quibus diebus ei Dominus[20] magnam charitatem dedit[21] ferventer ardentem, illustrationem intellectus multa revelantem, consolationem eam intime lætificantem, et alia varia bona tribuit ineffabiliter D magna in eadem hebdomada. In majori tamen excellentia dicta bona habuit in nocte infra matutinum, quam in die infra officium diurnum. Dominica infra octavam [22] Corporis Christi [23] ita inebriata fuit suavitate cœlica, quod dum hospitium exivisset ad ecclesiam visitandam, breve iter ducens ad ecclesiam, nec eundo ab hospitio, nec redeundo ad hospitium, apte valuit [24] invenire: verecundabatur interrogare pro via, ne velut insana aut [25] ebria notaretur. Tandem gradientes secuta, pervenit ad ecclesiam sine nota. In loco dicto per aliquot dies manens, et quia nondum se fixerat animo ad [26] permanendum, rediit in Gdanczg [27]: ibique dispositis disponendis, rediit ad sæpedictum locum Mariemverder [28] post quindecim septimanas. In quo loco Dominus voluit eam jugiter permanere; et ideo ut totaliter animo et corpore figeretur ipsa mundo, et mundus ipsi moreretur, reclusorium cum justa [29] instantia sæpissime petiit et rogavit. Quæ nondum illico exaudita, ut vita ejus clarius examinaretur, constantia probaretur, passiones animi ejus, si quæ inessent, patefierent, et revelationes an ex Deo essent, clareret[30]. In his et multis aliis E inquisitioni [31] diligenti necessariis, funditus, quantum facultas expetit [32], examinata, plus quam per annum et dimidium [33], antequam potuit reclusorium [34] obtinere, et in illo medio tempore *gg* instigavit eam Dominus, ut voveret, quod a viro illo nunquam recederet, eique obedientiam faceret, apud se nullam sibi retinens voluntatem *hh*. *gg*

hh *Exploratum habet veras esse suas revelationes.* *ii*

83 Porro Dominus dedit illi testimonia veridica valde multa, quod circa revelationes non fuerit decepta *ii*: [35]quorum tria hic specialiter ponuntur. Primum erat tale, Domino dicente: « Certum tibi sit meæ præsentiæ signum, quando tibi appareo amice, et a te removeo omnem imaginem creaturæ. » Nimirum in nullo in tantum requiescit anima ac delectatur, sicut in hoc, quando solum Deum suum et Dominum contemplatur. Unde etiam error posset tunc esse, quando nihil præter Deum permittitur adesse? Secundum erat: quadam vice circa principium scripturæ interrogata a confessore, unde sciret quod visiones ejus ac revelationes essent veræ, et non apparitiones phantasticæ, præsertim illa in raptu visa ac revelata, quæ possunt ab aliquibus sinistre F interpretantibus somnia ac phantasmata reputari, si ex aliquibus signis non posset ostendi, eas esse veras revelationes: ad quod illa: « Generaliter in omnibus revelatis incendor ad Dei amorem et proximi: inflammor ad devotionem, et peccati detestationem, rerum temporalium contemptum meique despectum, ad veram et assiduam meorum peccatorum pœnitentiam, firmam patientiam, castam continentiam, ad bene agendum strenuitatem, benevolentiam, abstinentiam ac humilitatem. » Et adjunxit: « Non auderem[36] visa in raptu pandere, si ad me reversa non accenderer[37] in charitatis fervore, nec remaneret in me ad redeundum ardens desiderium. Nempe ut frequenter in me post reditum remanet tam fervens ad redeundum desiderium, quod mallem potius mori, quam vivere, ut possim in gaudiis

[1] an. g. a. — [2] anno *cod.* — [3] ejus *add.* — [4] Quomodo. — [5] *om.* — [6] pervenit. — [7] *om.* — [8] speret. — [9] instet. — [10] ejus. — [11] octavas. — [12] Marienwerder. — [13] ei m. — [14] rex *add.* — [15] sic c. — [16] perpetue. — [17] *om.* — [18] percipiendi. — [19] intime. — [20] Dom. ei. — [21] tribuit. — [22] octavas. — [23] ibidem *add.* — [24] voluit *cod.* — [25] ac *cod.* — [26] totaliter *add.* — [27] Gdantzg. — [28] Marienwerder. — [29] multa. — [30] clarerent. — [31] inquisitione. — [32] expetiit. — [33] fuit *add.* — [34] recl. p. — [35] *totum hunc num. om. B.* — [36] audere *cod.* — [37] accenderet *cod.*

ac

AUCTORE J. MARIENWERDER.

A ac consolationibus perceptis inseparabiliter permanere. » Et adjunxit : « Dominus Deus dudum mihi dixit : Tu debes, inquit, confessori tuo dicere tam multa quæ desursum descendunt bonitatis meæ munera, ut si expresseris ei ejusdem bonitatis meæ abundantiam in cœlo, quod nullam habeat diffidentiam, sicque pande ei tui cordis arcana, ac si jam deberes migrare ex hac vita. » Altera die pro majori credulitatis certitudine dixit Dominus ei : « Regratiare mihi, quod confessor tuus in tantum diligit te propter me. Quippe ultra omnes filias confessionis suæ amplius diligit te, quamvis aliquas ex eis diligat tenere, malletque omnibus carere, quam te derelinquere, et si ad eum de cætero non venirent, parvi penderet, te dummodo retineret. Ista secure sibi poteris dicere. Et erit sibi evidens signum, totum esse verum, quod revelavi tibi, et quod ei consequenter manifestavi. Nam ipse novit esse vera, et cordis sui esse secreta. » Dum hæc per Dorotheam ad confessorem essent deducta, fatebatur ea esse vera, quoniam illa, scilicet prædicta, præcedenti die secrete cogitaverat apud se. Et cum hoc adjunxerat, cogitans intra se de se : Si B liber a voto religionis esses, locum propter eam Dorotheam mutares, si opus esset, ut sibi posses propter Deum servire, et gratiis ac beneficiis sibi largiter concessis secum in Domino consolari. Post hoc multoties cordis confessoris secretum, ut puta, quod cogitavit, dilexit, desideravit, ac quod omisit, perdidit, vel quod spiritualiter non habuit hoc spirituale bonum, sibi se cognoscere indicavit. Nam sæpe poterat animam ejus, et aliquorum aliorum animas etiam absentium transparenter et pervie perspicere, et intuendo earum cognoscere qualitatem. Ita cognovit quando fuit major vel minor dilectionis affectus in uno confessore quam in alio, aut* (* ac *cod.*) æqualis : et quod confessor plus ad eam afficiebatur sincera dilectione, quam ad fratrem suum germanum, quem tamen dilexit sinceriter valde multum. Et justa alia mentium secreta cognovit : quod non ab alio, nisi a Domino Deo habere potuit, Scriptura testante, quæ ait : Homo videt quæ patent, Deus autem intuetur cor. Et alias dicit : Tu solus nosti corda filiorum hominum. Et quod per prophetam Dominus de se inquit : Ego C sum scrutans corda et renes.

ANNOTATA.

a *De tempore :* contigit illud plus quam novem annis ante mortem ejus, circa festum Purificationis Mariæ, *ut dicit auctor Vitæ I* (1), *seu (quod habet scriptum Joannis Marienwerder Processui inclusum)* anno ætatis ejus tricesimo nono... quasi octo diebus ante festum Purificationis (2); *in Vita Latina et in Germanica,* anno ætatis trigesimo nono, anno decimo ante obitum, *ideoque exeunte mense januario anni* 1385. *Expresse dicitur in Articulis tertio datis* (3) anno Domini MCCCLXXXV. *Eventum ita narratur a Frederico Szembek* (4) : Anno igitur ætatis trigesimo nono, nono vero ante obitum, in die conversionis S. Pauli... Christus... corde illius veteri... mirabiliter exempto, novum vehementer ignitum in locum prioris suffecit, ita quod illud realiter fieri sensisset.

b *Hæc postrema sententia scripta videtur a J. Rymann, qui eadem et iisdem fere verbis in processu effert* (5) ; *non a Marienwerder, qui in Vita Latina* (6) *et in Vita Germanica* (7) *cor vere mutatum dicit; in his enim : Notandum est, inquit, renovationem cordis ejus non solum spiritualiter factam esse, sed etiam corporaliter; id enim significatur in revelationibus quæ de hac re habitæ sunt, et in sermonibus... quos circa idem cum suo confessario sæpe miscuit. Deo quidem prorsus possibile est cor ita renovare et mutare. Quod allatis exemplis probare contendit auctor. In scripto suo anni* 1404 : Videbatur sibi quod cor ejus extraheretur, et recens massa carnis et fervida loco ejus intrudi... Ex concomitantibus autem tam singularibus beneficiis, nullus ambigat quin a Domino fuerit factum (8). *Simile prodigium de aliis sanctis pluribus, et imprimis de S. Catharina Senensi, narratur* (9).

c *Res itaque accidit die* 17 *februarii anni* 1387. E

d *De desiderio aspiciendi sacram hostiam sæpe agit Vitæ auctor, immo dicit in Septilio* (10) : Et si una die ipsam centies vidisset, prout aliquando bene accidit, adhuc desiderium plus videndi retinuit. *Porro legimus apud Adalbertum Turschi* (11), *qui opus Frederici Szembek latine reddidit :* Devotio ejus ad venerabile sacramentum ejusmodi donum habebat, quod miraculose hostiam consecratam a non consecrata dignoverit. *Hæc sumpta existimo ex verbis Joannis Marienwerder* (12): Et quia, *inquit,* multociens non ita mane celebrabantur Misse, que tamen in opido Gdantzk, ubi tunc habitavit, solent inchoari hora diescente, ideo ipsa desiderio impaciens, solebat ire ad ecclesiam Corporis Cristi, que est ante opidum Gdantzk, ante diluculum, ut videret ibi Eukaristie sacramentum, quod aperte in una monstrancia ibi servabatur, et sic fervorem sui desiderii in aliquo refrigeraret. Accidit enim in quadam pestilencia, quod in cimiterio ecclesie S. Gerdrudis ibidem fuerat in una monstrancia una hostia non conse- F crata per vitricos ejusdem ecclesie ibidem locata ; de qua unus de famulis dicte domine Dorothee ei * dixit, quod illac transiret et sacra- (* et *cod.*) mentum Eukaristie videret, ut eam non oporteret tam remote transire noctis tempore, videlicet ad ecclesiam Corporis Cristi, que longius distat quam ecclesia S. Gerdrudis. Que domina Dorothea, cum illac ivisset et genua flectere ad orandum voluisset, sibi a Domino dictum fuit : « Hic noli genuflectendo orare, quia non sum ibi sacramentaliter. » Et sic eam tunc Dominus illuminavit, quod ex illustracione hujusmodi id ipsum cognovit, et sic recedens, et amplius hac de causa non est reversa ; et causam non reversionis famulo suo ab ea querenti, secrete ei revelavit. Qui hoc ad rectorem parrochialis ecclesie ibidem deduxit ; qui dictam hostiam removit,

(1) Num. 10, supra, pag. 496. Cfr. Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 83. — (2) Linda, part. II, pag. 146. — (3) Ibid., pag. 30. — (4) Vita B. Dorotheæ., transl. ab A. Turschi, reg. bibl. Brux., cod. 8926. — (5) Cfr. Hipler, pag. 254. — (6) Lib. III, cap. 1.— (7) Lib II, cap. 1. — (8) Linda, part. II, pag. 147. — (9) Acta SS., tom. III Aprilis, pag. 898 et seq. Cfr. J. Görres, Die christliche Mystik, tom. II, pag. 149. — (10) Tract. III, cap. 2. Cfr. Vita I, num. 7. — (11) Reg. bibl. Brux., num. 8926. — (12) Processus canon., pag. 195, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 224.

et

A et predictos ecclesie vitricos digna penitencia punivit. Iste casus accidit ante finem vite dicte domine Dorothee quasi quatuordecim annis, et eum in ultimo anno vite sue ex jussu Domini speciali suo confessario revelavit, ut ad Dei laudem hoc scripture commendaret. *Eadem narrat Septililium, his additis* (1) : Et quia sponsa non fuerat primo pro illa revelatione Domino specialiter regratiata, Dominus ipsam arguens fortiter flere jussit, et ut factum revelaret C. jussit.

e Quinque *scriptum videtur pro* quandoque, *ut totam sententiam legenti et cum Vita Latina* (2) *atque Vita Germanica* (3) *conferenti, manifestum erit. Atque hinc ortum credo, quod de quinque sagittis narrat, post Martinum Baronium* (4), *Antonius de Balinghem* (5) : Huic die S. Agathæ, post SS. Eucharistiam, altæ contemplationi immersæ, maximum cordis dolorem patienti, apparuit Christus cum sanctissima matre et sanctis plurimis, cordique ejus quinque sagittas leniter infigens, dixit : « Dorothea... filia mea, ut ego pro te, sic tu pro me dolorem patiare. » *In effigie quæ præ-*
B *fixa fuit Vitæ Germanicæ, anno* 1492 *excusæ, postmodum etiam operi Theodori Lilienthal et nuper Confessionibus a ven. presbytero Hipler editis* (6), *exhibetur sancta vidua quinque sagittis transfixa.*

f Eodem anno, *id est, die* 5 *aprilis anni* 1385 (7).

g *Cfr. supra, cap. I, annot.* p.

h De his plenius in tractatibus revelationum ...habitarum ad sponsam : *hæ revelationes, nostro judicio, jam scripto mandatæ erant, quando præsens compendium exarabatur, sed nondum in ordinem perfecte redactæ* (8). *Quæ hoc loco indicantur, fuse exponuntur in Septililio.*

i Juvenis erat, *immo, ut legimus in Vita Germanica* (9), *juvenis speciem præ se ferebat, sed reapse erat ætate satis provecta. Cfr. num.* 57.

k De ejus occisione conferebant : *hospita vero rem patefecit,* Dorotheamque *rogavit ut secum maneret, solo servo cum spoliatoribus misso. Sed hæc, Deo freta, non dubitavit proficisci* (10), *et post ad maritum reversa est;*
C *quocum aliquantum temporis in eodem loco commorata est, eo quod saucius erat. Quum convaluisset, iter perrexerunt ad Heremitas* (11). *Aliis etiam periculis divinitus erepta fuit* B. Dorothea : Accidit alio etiam tempore quod jejuniis et oratione debilitatam, cum de arbore quæ ad transeundum lacum erat superimposita, ad latus super aquas prolaberetur, *Deus* miraculose admodum leniter retinuerit et illæsam super illud idem lignum statuerit (12).

l *Exhibet hoc loco Vita Germanica* (13) *nonnulla quæ in aliis historiis desiderantur :* Deinde post multum laborem et defatigationem, atque multa etiam beneficia divinæ largitatis, venerunt Lubecam ; ubi Dominus, quum die dominica sacrosanctum ipsius Corpus magna devo- D
tione suscepit Dorothea, huic benignissime fecit. Per plures dies consedit ab orto usque ad occidentem solem in parvo quodam templo, cum Domino familiariter agens ejusque gratiis aucta.

m Domuncula *ædificata est prope ædem S. Catharinæ Dantisci* (14).

n Cum... mulier sancta pronuntiasset, *scilicet cum hæc confessariis suis scribenda dixisset* (15).

o *In aliis Vitis :* quando maritus... existimavit te habere, ego rapui te et habebam te (16).

p *Sæpe adiit* B. Dorothea *ecclesias Deiparæ, ibique singularibus beneficiis a Deo affecta fuit* (17). Dixit *Joannes Marienwerder in interrogatione anni* 1404, se audivisse ab eadem domina Dorothea, quod per totum corpus fuit vulneribus plena infra vestes, et induit super ista grossum cilicium nodosum, et sic induta visitavit beatam Virginem in Peske *(Pehsken prope Mewe)*, quod distat per unam dietam ab opido Gdantzk, ubi tunc moram traxit (18).

q *Koslyn in Vita Germanica edita anno* 1492 *dicitur* Keslin.

r In qua infirmitate, *sic auctor Septililii* (19), E
passio Dominica fuit ei in utroque homine fortiter impressa : homini interiori fuit impressa per compassionem et vulnera spiritualia, exteriori vero per vulnera corporalia ; et hæc omnia sibi fuere a Domino inflicta, qui ut postea ei dixit, quod ad exsurgendum vires ei non concessit nisi dominicis diebus, et hoc tunc fecit ut iret ad ecclesiam et acciperet Eucharistiam sacrosanctam.

s Ante ecclesiam *videlicet Deiparæ* (20).

t *Contigit hoc die* 31 *octobris anni* 1393. *Ex Vita Germanica* (21) *quædam hoc loco addimus, quæ in reliquis Vitis desiderantur :* Libenter a corporali cibo abstinuisset... sed ei facultatem non fecit Dominus, qui dixit... « Surge et cibo utere. Sic etiam jussi S. Brigittam manducare et bibere, et corpori vires dare, quo validius in terra mihi famulari posset. » His auditis, surrexit Dorothea et comedit partem frigidi piscis quem habebat. Dum autem manducabat, scolaris juvenis qui ei ministrabat, cibos intulit calidos, *etc.*

u In libris suarum revelationum. *Quæ Do-* F
minus tunc revelavit, legere est in Vita Latina (22) : Eodem die Dominus in sacramento susceptus, mira blanditate ac consolatione adveniens, *inter alia dixit* : « Reprehensibiliter pisces intueri te permisi, ob hoc te graviter arguens et inculpans, ut vel alii hoc audientes et se gravius peccasse recognoscentes, se corrigant et meliorent... Hæc propter te solam a me tibi non sunt dicta, sed etiam propter alios, quibus ea poteris enarrare, ut se per hoc valeant meliorare. » *Eamdem historiam breviter complexus, de se scripsit Marienwerder in Processu :* Præter multas alias vices in quibus vidit et audivit eam irremediabiliter flere, hoc... accidit, quod propter tantam inspectionem et inde delectationem se-

(1) Tract. II, cap. 11. — (2) Lib. III, cap. 2. — (3) Lib. II, cap. 2. — (4) Icones et miracula SS. Poloniæ, pag. 49, edit. 1609. — (5) Ephemeris SS. Virg. Mariæ, pag. 527. Cfr. Vita Lind., cap. 76. — (6) Christliche Lehre in Ermland, pag. 67. Cfr. Sriptt. Pruss., tom II, pag. 364. — (7) Cfr. cap. 34 et seqq. Vita Germ., lib. II, cap. 5. — (8) Cfr. supra, Prologus, annot. *e*. — (9) Lib. II, cap. 10. — (10) Ibid. — (11) Ibid., cap. 11. — (12) Szembek, transl. Ad. Turschi, ms. Brux. 8926. — (13) Lib. II, cap. 14. — (14) Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 15. — (15) Cfr. ibid. — (16) Cfr. ibid. — (17) Cfr. supra, cap. 34. Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 16. — (18) Process. canon., pag. 189, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 252. — (19) Tract. III, cap. 2. — (20) Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 19. — (21) Lib. II, cap. 22. — (22) Lib. III, cap. 20.

quentem

A quentem ad quoddam ferculum... et quia visum non statim avertit... eapropter vulnerabatur in anima (1).

w *De* visu mentis *et dono prophetiæ diximus in Commentario præv., num.* 54 *et seqq. Erant hæc adeo nota ut etiam commemorata invenias in Catalogo abbatum Saganensium* (2): Fuerunt hiis temporibus alique mulieres devote, spiritu prophecie illustrate. Nam in Pruszia fuit Dorothea quedam conjugata ferventissimi spiritus, que revelacionibus divinis assueta.

x Non solum in se, *sic Marienwerder in Vita Latina* (3), sed etiam in aliis sensu interiore sensit peccatorum vulnera, cicatrices et incommoda, non solum magna, sed etiam valde parva. Cui Dominus dixit : « Debes non solum detestari et abominari peccata, ne tu committas aliqua, sed etiam ne peccent illi qui tibi ad gubernationem spiritualiter sunt dati. Horrorem peccatorum habere debes ita magnum, sicut homo delicatus horrorem habet magnum circa cadaver fœtidissimum, per cujus fœtorem abominabilem provocatur ad vomitum. » *In scripto anni* 1404 : Ex præsentia deliciarum spiritualium... sensit suavissimum odorem ; e contra etiam fœtuerunt sibi B peccata in notabili distantia aliorum hominum etiam levia : unde nonnunquam dixit quibusdam: « Heri, tempore tali, neglexistis vos, quia ad me tunc ascendit fœtor de vobis. » Et ita sæpius in præsentia eam visitantium sensit horribiles fœtores juxta magnitudinem delicti (4).

y *De singularibus* B. Dorotheæ *vigiliis non semel egit Vitæ scriptor* (5). *Quæ hoc loco narrat, iisdem fere verbis repetit in scripto anni* 1404, *ubi addit :* Aliquid tamen loco somni habuit, videlicet mentis raptum... *Has vigilias* quædam in Gdanzk matrona Crutzburginne testatur (6). *Atque revera interrogata ab episcopis qui anno* 1404 *et sequentibus in sanctitatem* Dorotheæ *inquisiverunt, Margareta Creutzeburgische,* respondit quia cum ea fuit in Roma tempore in articulis descripto, et cum dicta Dorothea reversa fuit de Romana curia. Ipsa deponens cum ea solebat de nocte dormire in itinere redeundi versus patriam Prussie... Licet ipsa Dorothea se solebat locare cum ipsa deponente ad lectum de sero, tamen de nocte, ipsa deponente C evigilante, raro vel nunquam ipsam Dorotheam penes se in lecto inveniebat, sed semper ad pedes lecti vel alias in angulo aliquo secreto camere, in qua dormiebat, flexis genibus ipsam orantem invenit (7). *Teste quoque Joanne Rymann,* in tota via eundo et redeundo et ibi moram trahendo, excepta una nocte, ipsa Dorothea non recoluit se corporaliter dormivisse. *Et fusius Joannes episcopus :* In anno jubileo Urbani VI, una dierum Rome discalciatis pedibus circuibat ecclesias, et sic de sero nimium fatigata,... per noctem usque ad diem dormivit. Quare cognoscens se nimium dormivisse et tempus inutiliter perdidisse, incepit amarissime flere, rogando Dominum ut sibi auferret, ut deinceps non dormiret, quia nollet ultra dormire ob amorem Domini; et sic post hoc, ut dixit, domina Dorothea non recordabatur unquam corporaliter dormivisse D usque nunc, quando predicta retulit. *Cui adstipulatur confessarius (ut quæ de vigiliis notanda sunt, uno loco expediamus) dicens capite* 69 *hujus Vitæ :* Nunquam recordabatur se corporaliter dormivisse in reclusorio ; *et alias :* infra tres annos proxime ante obitum ipsius nunquam cognovit se corporaliter dormivisse. *Immo Joannes Marienwerder cum aliis, rei veritatem experturus, quid noctu ageret inclusa, ex templo observavit, atque anno* 1404 *hoc testatus est :* In reclusorio, quamvis deponens, prout dixit, de hoc custodiam haberet, tamen nunquam invenit eam dormientem, sed ut frequenter vel orantem sive jubilantem, aut submissa voce cantantem, seu esse in raptu (8). *Item canonicus Joannes Tieffensee* : Crebris noctis vigiliis ex quadam curiositate dixit deponens se attentasse, videlicet in latibulis et angulis dicti oraculi, experiri ejus sancta exercitia, quæ tam varia erant, quod lingua humana exprimere non valebat... Tunc ex nimia cepit cantare alacritate hanc sequentiam : Veni Sancte Spiritus,... etc., in lingua materna, aut aliquam prosam aliam devotionis vulgarem... E sicque per talia et similia exercitia corporalia et spiritualia totam noctem deduxit insomnem (9). *Idem Joannes assentitur confessario Marienwerder, qui in Actis processus* (10) *dixisse legitur,* se firmiter credere quod loco sompni aliquid proporcionale habuit, scilicet raptum. *Rymann in causa canonizationis hæc jurejurando confirmavit :* Raro se posuit ad lectum ut dormiret, sed tantum appodiens se ad lectum reclinavit, ut oraret ac venias et alia opera meritoria faceret, et sic aliquando ipsam rapuit sopor licet invitam (11).

z *Pitterii stope dicitur in Vita Latina :* Stope pitczerii (12).

aa Dicens. *Quæ revelavit tunc Dominus habent Vita Germanica* (13) *et Latina* (14) ; *Lindana partem dumtaxat eorum. Insuper* supradictam infirmitatem Dominus, tam ad suam gloriam quam famulæ suæ Dorotheæ laudem, in ultimo anno vitæ ejusdem jussit scribi, et post ejus exarationem caritate ferventer ardente incendit illam Dominus (15). *De tempore et causa hujus Romani itineris agitur infra, capite* 55.

bb *De conscientiæ arbitris quibus Dantisci utebatur sancta vidua, testatus est anno* 1404 F *Bertrandus, capituli Pomesaniensis præpositus, se cognovisse* aliquos confessores... Dorothee, videlicet dominum Nicolaum [*de Hohenstein*] in opido Gdantzk, et Radislaum, pro tunc presbiteros seculares, sed modo professos. *Pariter canonicus Joannes Rymann* cognovit aliquos confessores matris Dorothee, scilicet Fratrem Nicolaum Hoenstein, nunc professum Ordinis S. Marie, per duodecim annos, et dominum Johannem, plebanum quondam in opido Gdantzk in parrochiali ecclesia B. Katherine ; ac dominum Ludike... presbiterum, *ut ait alius testis*, bone fame, dicti opidi Gdantzk, *ad quem* B. Dorothea *solebat accedere, quando Nicolaum convenire non poterat* (16). *Hic testimonium anno* 1404

(1) Linda, part. II, pag. 155. — (2) Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 432. G. Stengel, Scriptt. rerum Silesiacarum, tom. I, pag. 257 — (3) Lib. III, cap. 22. — (4) Linda, part. II, pag. 157. — (5) Cfr. Vita 1, num. 7. Vita Lind., cap. 4, 16, 69. — (6) Linda, part. II, pag. 144. — (7) Process., pag. 61, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 263. — (8) Process. canon., pag. 188, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 264. Cfr. Vita Lat., lib. V, cap. 10. — (9) Process. canon., pag. 345, cit. ap. Hipler, pag. 234. — (10) Process. canon., pag. 188. — (11) Ibid., pag. 147, cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 264. Vita Germ., lib. II, cap. 24. — (12) Lib. III, cap. 24. Cfr. Vita Germ., lib. II, cap. 25. — (13) Lib. II, cap. 25 — (14) Lib. III, cap. 25. — (15) Vita Lat., lib. III, cap. 25. — (16) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 223. Linda, part. II, pag. 121.

dicens,

A *dicens, asseruit* bene ante ejus obitum se eam cognovisse per viginti quatuor annos, *et alio loco*, fuisse ejus confessorem per duodecim annos in oppido Gdantzk.

cc Apparuit in visione imaginaria vir ille : *in Articulis tertio datis legimus* (1): Illico nocte in somnis apparuit idem vir, de quo dixerat,... in illa effigie et dispositione exteriori, *etc.*

dd *Falso itaque dicunt plures auctores hoc Romanum iter susceptum fuisse anno* 1388(2). *Porro, vivente* B. Dorothea, *annus jubilæus bis celebratus fuit, annis* 1350 *et* 1390. *Etenim* jubilæus fuit ordinatus per Bonifacium VIII *(qui celeberrimum omnium anno* 1300 *celebravit)*, de centesimo in centesimum annum, *ut scribit Clemens VI, qui voluit ut in posterum* ordinaretur de quinquagesimo in quinquagesimum : *sed eam legem mutans anno* 1389 *Urbanus VI, statuit ut* deinceps perpetuis temporibus de triginta tribus annis in triginta tres annos, *in honorem annorum Christi Domini, indulgentia jubilæi Romæ concederetur. Hinc annum sanctum* 1350 *aperuit Clemens VI : quem imitati sunt anno* 1390 *Bonifacius IX, mortuo* B *Urbano VI, et anno* 1423 *Martinus V. Postea Urbani VI constitutio in desuetudinem abiit* (3). *Prorsus vero manifestum est* B. Dorotheam *non nisi jubilæum anni* 1390 *obtinuisse. Hanc indulgentiam impetraturi Romam sese contulerunt multi ex regionibus septentrionalibus, quo magis suum affectum, schismate occidentali tunc sæviente, erga pontifices Romæ sedentes palam declararent* (4). *Plurimos viatores iter fecisse gregatim, atque etiam* B. Dorotheam *non solam ad Urbem contendisse, sed cum aliis, constat ex Actis processus : ubi de Dantiscensi parocho Nicolao legimus :* qui erat ejus confessor, qui eciam cum ea fuit in peregrinacione ad Romam in anno jubileo. *Ibidem alii apparent itineris socii* (5). *De qua re agit Benedictus XIV, cum servorum Dei et præsertim mulierum peregrinationes expendit* (6).

ee *In Vita Germanica maritus obiisse dicitur tempore quadragesimali anni* 1490 (7). *Mortuus est Gedani, non Romæ, quod quidam perperam referunt* (8). *Beata vero* Dorothea, *accepto nuntio, Roma rediit, ut in aliis Vitis* C *dicitur* (9), dominica infra octavam Ascensionis Domini, *seu* prima dominica ante Pentecosten, *die* 15 *maji anni* 1390. Roma cum in patriam rediret, *si Martinum Baronium audire volumus*, Coloniam Agrippinam, sepulchris sanctorum trium regum et sanctarum undecim millium virginum celebrem, visitans, plurimas afflictiones ex infirmitate, et adversitates ex persecutione humani generis hostis pertulit (10). *Item Fred. Szembek :* Contulit se ad sepulcrum divæ Ursulæ et sociarum illius, et alios sanctos Coloniæ (11).

ff In crastino S. Trinitatis, *id est, die* 22 *maji anni* 1391. *Totum hoc iter ab oppido Gedano ad Marienwerder ipsa* B. Dorothea *postea fuse* D *narravit* (12).

gg In illo medio tempore, *seu antequam reclusorium ingressa est, domicilium Quidzini habuit primo cum muliere quadam vocata Quodemosse, et dein cum* domina Catharina, *vidua Nicolai Mulner*, Sorore *Ordinis Teutonici*, in curia pecudum, penes ecclesiam. *Incoluit ibi* B. Dorothea *cellulam, quam ipsum fuisse reclusorium nonnulli perperam asserunt. Suscepta quotidie S. Eucharistia, solebat dein per plures horas (sæpe decem) in templo versari. Semel in die et quidem parce admodum comedebat. Post hoc ægrotos et egenos visitabat, reliquum fere diei iterum orationi impensura* (13). *Cæterum, quo pacto actiones suas peragere deberet, Dominus ei revelavit, in ipsam rerum tenuitatem descendens* (14).

hh *De hoc obedientiæ voto nuncupato die* 6 *julii anni* 1392, *fusius in Vita Latina :* Dominus volens stabilire sponsæ animum, qui interdum fluctuabat an circa C. permaneret... jussit eam votum emittere, quod in vita sua a C. nunquam vellet recedere, *mandavitque ut* accedens E ad pedes C. humiliter se prosterneret, et se ad plenam recipi obedientiam postularet (15). *Et alias :* « Te totam committe P. C., et sic sis, ac si eorum, non tua sis. Reputa eos meliores te et te indignam ad conversandum aut loquendum. » *Rursus de Joanne Marienwerder :* Ego ipsum pro me elegi, et tibi ad ministrandum deputavi... Tu dic mihi, si unquam percepisti uni ita pauperi et miseræ mulieri quemadmodum tu es, talem ministrum tribuisse (16). *Quam perfecte paruerit Dei famula, ipsi ejus moderatores exposuerunt :* Erat mulier multum obediens, *ait Marienwerder*, præcipue sibi deponenti, ut sine ipsius licentia, aut... Joannis Reymann...qui adjunctus eidem fuerat, nihil faceret (17). *Hos nihilominus filios suos spirituales, imo seniores filios* (18), *Christo præfante, appellabat : quos scilicet plurimum adjuvit ut ad omnem virtutis legem vitam exigerent, quosque rerum divinarum notitia longe superabat; ideoque hæc a Domino acceperat :* Mater in aliquibus debet plus filiis scire...Doce ergo filios tuos... Admirare quod eos valuisti docere sine formidine qui fuerunt magni doctores...Te ad eos qui magistri jam exstiterunt *perduxi*, ut meum magnum F eis magnifice per experientiam innotesceret magisterium, pateatque quod ego sum potens adhuc docere eos qui adhærent mihi perfecte (19).

ii *Hæc testimonia collegit auctor in Vitæ Latinæ libro I, cap.* 6 *: ubi, quæ hoc loco exponuntur, iisdem verbis declarata invenies in* § 1, 9 *et* 10 (20). *Alia sunt viginti et unum, quæ infra in Appendice indicabimus.*

(1) Linda, part. II, pag. 27 et seq. — (2) Cfr. Icones et miracula SS. Poloniæ, pag. 48. — (3) Raynaldus, Annal. eccles., ad ann. 1349, num. XI, 1389, num. I, 1390, num. 1. Theodorus a S. Spiritu, Tract. de jubilæo, pag. 40, 48, 64.— (4) Cfr. Scriptt. Pruss., tom III, pag. 168. Voigt, Gesch. Preuss., tom. V, pag 564 et seq.— (5) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 263.— (6) De beatif., lib. III, cap. XXXVII, n. 13. — (7) Lib. II, cap. 26. — (8) Cfr. Lilienthal, pag. 17. — (9) Vita Lat., lib. III, cap.26. Vita Germ., lib. II, cap. 26. Cfr. Vita Lind., cap.56.— (10) Icones et miracula, etc., pag. 49, edit. 1609.—(11) Reg. bibl. Brux., ms. 8926. — (12) Vita Lat., lib. III, cap. 27. Vita Germ., lib. II, cap 27. — (13) Hipler, pag. 220 et seq. Cfr. Linda, part II, pag. 139. — (14) Vit. Lat., lib IV, cap. 19. — (15) Ibid., lib. III, cap. 28 ; cfr. lib. V, cap. 46. — (16) Ibid., lib. V, cap. 46. — (17) Linda, part. II, pag. 158. — (18) Vita Lat., lib. V, cap. 15. — (19) Ibid., lib. I, cap. 4. — (20) Cfr. Comm. præv., num. 50.

A

CAPUT QUARTUM.

Effectus S. Eucharistiæ. B. Dorothea includitur. Vivendi ratio in cellula. Missiones S. Spiritus.

CAP. LVII. B. Dorothea, *communionis sacræ avidissima*, *a*

DE EJUS FERVENTI DESIDERIO AD EUCHARISTIÆ SACRAMENTUM *a*. Cum Dominus dicat: Qui manducat carnem meam, habet vitam æternam, hæc devota Christi sponsa desiderio æternorum accensa valide [1], media per quæ citius posset ad æternam promoveri vitam, avidissime etiam longo tempore desideravit. Supremum inter illa quidem [2] est ipsum Eucharistiæ venerabile [3] sacramentum, in quo, gratia assistente, experta est omne delectamentum et omnis saporis suavitatem. Nec mirum, cum ipsam Domini dulcedinem quasi in fonte degustaverit [4]. O cum quanto gra-
B
tiarum ac virtutum [5] incremento, sanato animæ palato, saluberrime, non semel sed frequenter [6], degustavit! Cujus gratia ad tam validum promota est desiderium, quod ejus etiam ad breve tempus carere non posset. Inde venit ut sæpius viribus destitueretur, et sumpto sacramento sanitati cito [7] redderetur. Aliquoties esuriebat in tanto charitatis ardore hoc percipere sacramentum, quod dormire ac requiescere [8] nequiverat; de nocte sedens ad fenestras domus, vigilans et observans horam qua congrue visitare posset ecclesiam, et si non sacramentaliter perciperet, saltem in elevatione conspiceret seu videret. Nonnumquam accidit, quod præ desiderio et fame spiritus rapiebatur tempore immolationis circa Missam, et sic hostiam non vidit, quam videre fervide desideravit. In tanto desiderio sæpius fuit [9], quod libentissime de manibus sacerdotis, si repressa non fuisset aviditas sumendi Dei timore [10] ac hominum verecundia, rapuisset. Aperuit nonnumquam et clausit os suum, etiam cum sonitu, ex desiderio ad illud venerabile sacramentum, velut canis famelicus pro morsello carnis sibi porrecto, qui [11] claudit os suum, et ex more
C
aperit bestiali. Non terreat [12] simile [13]; si aliud quippiam occurrerit, ad idem lector [14] diligens æquiparet et coaptet: ipsa quidem [15] in eodem simili suum desiderium enuntiavit. Unde quadam vice dixit ei Dominus: « Postquam cœpisti clamare et laborare pro corpore meo sancto, ego permisi te tamdiu laborare, clamare et flere [16], exspectans si cessare velles: ex quo non cessasti, et jam quasi non plus [17] valuisti, ego [18] ordinavi nunc [19] quod me vales habere. Et quia jam incepisti etiam sic laborare pro vita æterna, exspectabo tam diu, donec te videam nolle cessare: et cum hoc [20] videro, tunc te, mea filia dilecta, volo recipere ad me. Non sit tibi tædium [21] exspectare, quia debebis magnum præmium et [22] gaudium mecum habere. »

CAP. LVIII. *ex ea uberrimos fructus percipit.* *b*

85 DE MULTIPLICIBUS EFFECTIBUS SEU SENTIMENTIS HUJUS SACRAMENTI, QUOS SUMENDO PERCEPIT *b*. Primum sentimentum. — Propter desiderium vehemens, ut præmittitur, ad Eucharistiæ sacramentum vivificum [23], hæc electa Christi famula multos effectus sensit et percepit in illo gratiæ salutaris, jam nunc hos, nunc illos. Quandoque percipiendo sacramentum Eucharistiæ, venit ad eam Dominus magnifice valde, loquebaturque ei dulciter seu affabiliter. Inde dilatabatur [24] cor suum, et magnificabatur valde, docebatque eam tota die quæ erant sibi necessaria. De nocte vero, quando volebat quiescere, fiebat cor ejus ita magnum, quod oportuit eam citissime surgere, et corde tenus dicere: Jesus Christus, Jesus Christus, multoties replicando, donec efficiebatur vigilans; et sic refrigerabatur cor ejus, ne ipsum suffocaretur aut scinderetur.

Secundum sentimentum [25]. — Quandoque sumpto sacramento, Dominus advenit cum dulci sapore delectabiliter sapido, valde alieno a panis sapore, et iste delectabilissimus [26] sapor augebatur valde, fluens in os ejus, et tam liquidus, ut verisimiliter timeret aliquoties ne [27] efflueret ab ore E
ejus. Adduxit secum indicibilem dulcedinem, qua anima intime dulcorabatur, ac per gratiæ abundantiam [28] diffundebatur citissime in omnia membra ejus [29]; et ex hoc solebat evenire sudor quidam ex toto corpore ejus ebulliens et erumpens, se largiter diffundendo.

Tertium sentimentum. — Aliquando procurata vivifico sacramento, percepit adventum Domini cum multiplici fructu, acediam [30], vanam gloriam, amorem temporalium, ambitionem, et cætera mala, si quæ [31] inerant, expellendo [32], castitatem [33], patientiam et cætera virtutum genera quæ deerant, ingerentem.

Quartum sentimentum. — Alio tempore ante sumptionem sacramenti extenuata viribus corporis, ex nimio desiderio sumendi, ut pedetentim vix valuit et valde morose ad ecclesiam properare. Inerat quidem tanta debilitas et afflictio spiritus, ut mors erat sibi in desiderio; quod [34] tamen sibi plus provenit [35] ex languido amore quam corporali dolore. Sumpto vero sacramento vigorosissimo [36], illico efficiebatur fortis [37].

Quintum sentimentum. — Alia vice in sacramento advenit ei Dominus Jesus tam magnifice, F
ut omnium saporum et omnium quæ erant in tempore, obliviscebatur [38]; et anima ejus suavissime et intime creatori suo conjungebatur [39].

Sextum sentimentum. — Alio tempore venit in sacramento Dominus deifice, id est, effectu divino seu deitatis, ad animam ejus [40], illico sustollendo et elevando eam per intimam contemplationem ad cœlestia gaudia; nec tunc aliud quidpiam [41] valuit contemplari.

Septimum sentimentum. — Item aliquando Dominus venit sibi in sacramento valde amice, cum valde magnis [42] dulcedine ac [43] gaudio, ac deifice, id est, modo quo [44] Dominus sentitur, scilicet [45] sine panis sapore. Magnifice illuminabatur, sensitque Dominum in omnipotentia sua

[1] val. ac. — [2] quod *cod.* — [3] ven. Euch. — [4] degustavit. — [5] O cum quantarum virtutum et gr. — [6] frequentius. — [7] concito. — [8] quiescere. — [9] fuit sæp. — [10] tim. Dei. — [11] *om.* — [12] terreatur. — [13] silere *cod.* — [14] locorum. — [15] quippe. — [16] clam. fl. et l. — [17] pl. n. — [18] *om.* — [19] nunc o. — [20] hæc. — [21] tæd. t. — [22] pr. et *om.* — [23] viv. s. — [24] delectabatur. — [25] Secundum sentimentum, tertium, *etc.*, *om. B, in quo variæ partes numeris tantum* II, III, *etc.*, *distinguuntur.*

— [26] delicatissimus. — [27] non. — [28] redundantiam. — [29] *om.* — [30] acidiam *cod.* — [31] qua. — [32] expellentem. — [33] humilitatem *add.* — [34] quidem. — [35] pervenit. — [36] vigorosissima. — [37] hilaris seu jucunda *add.* — [38] oblivisceretur — [39] suo conjungeretur cr. — [40] Dom. ad anim. ejus deifice, id est eff. deitatis. — [41] quidquam. — [42] magna. — [43] et. — [44] solus *add.* — [45] *om.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

amice sibi loquentem, quem et in majestate sua contemplabatur. Fuit sibi ac si Dominum suum dilectum haberet inter brachia sua, eum valde comprimens et constringens[1]. Da talem amantem, et Dominum sic agentem, et sentiet si Dominus voluerit hos effectus[2]. Prædicta illius sentimenti percepit post communionem in crastino Inventionis sanctæ crucis anno Domini millesimo tercentesimo nonagesimo tertio[3].

Octavum sentimentum. — Una vice venit sibi Dominus in sacramento valde deifice, consolatorie, amico colloquio, bona revelatione, cum magnis dulcibus lacrymis, cum fervente, ardente charitate, cum tam multis fructibus, quos non suffecit enarrare[4], cum tam magna illustratione, quod vidit ea quæ egerit parvula, et domum in qua egerit ista. Dominus recte egit[5] sicut unus dilectus pater, qui post parvam[6] castigationem filium reciperet ad sua brachia, ipsum consolando, fecitque magnum convivium in anima sua. Cor ejus factum est magnum, et Domino amice loquendo[7], oculi stillabant[8] lacrymas, quasi[9] de fistulis exirent. Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini? Prædicta percepit decimo die mensis maji anno Domini 1393[10]. B

Nonum sentimentum. — Feria tertia rogationum anno 1393[11], sumpto sacramento, Dominus venit cum magnis deliciis: anima venit ad magna gaudia, nihil scivit quod[12] in mundo agebatur. Dominus habuit cum anima magnum colloquium. Cum a raptu ad se rediit, sensit Dominum magnifice. Fuit sibi recte ac si Dominus seipsum vellet parere in anima sua. Eumdem affectum sæpius sensit.

Decimum sentimentum. — In die Pentecosten[13] anno 1393[14], sumpto sacramento, venit ei Dominus cum[15] magna omnipotentia, magna charitate languente; magnum fecit convivium[16]. Cor ex hoc factum fuit valde magnum, cum magna blanditione, quod oris sui non erat potens. Omnia, quæ erant in corpore suo, movebantur et laborabant. Aliquoties et post sensit dictos effectus.

Undecimum sentimentum. — Feria tertia Pentecosten[17], anno quo supra, venit ei Dominus in sacramento[18] cum magnis[19] gaudio, fervente[20], ardente charitate, cum magno desiderio. Tota die magnum habuit gaudium, et Dominus nunc[21] C volebat se parere seu gignere[22] in anima sponsæ: nunc debebat sponsa ipsum parere. Continue fuit plena gratiarum actione. De isto admirabili partu spirituali[23] vel gignitione, qualiter se Dominus parit ac[24] gignit, multa revelante Domino cognovit, ut patebit in tractatu partus spiritualis loco suo *c*.

Duodecimum sentimentum. — In vigilia Trinitatis, anno quo supra, in sacramento Dominus advenit cum magna omnipotentia, gaudio et amore, corporis et animæ. Omnium oblita quæ erant in terra, fecit magnum convivium in anima ejus, ferventer arsit, sudavit, traxit eam Dominus fortiter inter[25] Sanctam Trinitatem. Videbatur quod non solum anima, sed et corpus fuisset suo modo tractum. Sancta Trinitas fuit ei valde præsens. Magnifice illuminata, non valuit D multum loqui. Magna et[26] multa cognovit, quæ exprimere non debuit, et forte non valuit, Domino prohibente.

Decimum tertium sentimentum. — Feria secunda post festum Trinitatis anno 1393[27], communicata sensit Dominum in sacramento advenisse deifice cum omnipotentia sua magna; magnifice illuminata, effecta fuit ac si esset spiritus, et perspicua seu transparens: cito oportuit eam cogitare: O tu benedicte, alte, laudabilis Deus! In hoc facta fuit magna blanditio in corde. Recte erat sibi ac si juvenis infans esset in corde suo[28], qui jucunde contrectaret[29] et secum magnum gaudium haberet[30]. Hoc multoties illi[31] accidit, quod quasi fœtus plene formatus, ludens ac saliens præ exultatione in ejus utero se volvit et revolvit. Dominus intense traxit illam[32]; et velociter anima fuit ab ipso[33] rapta, ei[34] tam intime unita, quod sensit oscula ejus dulcia et amplexus suaves. Ibi fuit magnum colloquium et magna amicitia inter Dominum et animam: quod aliquoties rediit tam jucunda, ac si cum corpore et anima esset in cœlo, nullum in terra habens retinaculum. Solum grossiora scivit E exprimere de præmissis.

Decimum quartum sentimentum. — In crastino Corporis Christi, ubi supra, sumpto sacramento, venit ad magna gaudia in corpore et anima. Magno desiderio dirigebatur ad vitam æternam. Cor saltando insanivit præ magnitudine desiderii. Cerebrum in capite movebatur; nam libentissime fuisset in vita æterna. Ferventissime[35] arsit, venæ pulsabant[36], et os suum vix potuit[37] aperire. Simile aliquoties post hoc est actum.

Decimum quintum sentimentum. — Sabbato ante festum beati Jacobi, ubi[38] supra, sumpto sacramento, Dominus venit cum valde magna omnipotentia, cum varia charitate, multiplici gaudio, multis[39] lacrymis, magno fervore et sudore, amico colloquio, bona revelatione. Sensit magnam bonitatem a Domino, qui festinanter veniret[40] ad animam, recte ac si pedibus festinanter curreret ad animam. Omnes vires exultaverunt. Una virium servivit, alia dilexit, tertia saliit, quarta satiebatur, quinta confortabatur, sexta laborabat, et sic de singulis. Postquam quælibet potentiarum suum habuit beneficii effectum, tunc magnifice illuminata jacuit, et auscultans qualiter ipse Do- F minus et anima se simul univerunt intime[41].

Decimum sextum sentimentum. — Una vice post festum sancti Jacobi, sumpto sacramento, anno quo supra, venit ei Dominus cum magna omnipotentia[42], valde deifice, cum magna dulcedine: anima et corpus venerunt ad magna gaudia. Item venit cum forti et veloci cursu, ac spirituali gignitione sui ipsius; item cum spirituali partu, quo[43] debuit parere Dominum. Item univit sibi animam intime, et sic in quiete[44] jacenti misit ei Spiritum Sanctum. Magnum convivium in anima ejus fiebat; vitulus saginatus occidebatur, et tanto gaudio replebatur cor, quod fuit territa de effectibus tam admirandis. Et dixit ei Dominus: « Hic optimi amici convenerunt,

[1] ei dicens. — [2] sentiet illico hos effectus. — [3] MCCCXCIII. — [4] enumerare. — [5] *om.* — [6] paternam. — [7] loquente. — [8] dulces *add.* — [9] quæ. — [10] anno Dom. XCIII. — [11] anno XCIII. — [12] quid. — [13] Pentecostes. — [14] anno XCIII. — [15] in. — [16] in anima ejus *add.* — [17] Pentecostes. — [18] in s. v. ei D. — [19] magno. — [20] et ferventer. — [21] tunc. — [22] separare sanguinem *cod.* — [23] *om.* — [24] aut se. — [25] intra. — [26] Magna et *om.* — [27] anno XCIII. — [28] esset juv. inf. in corpore suo. — [29] contrectaretur. — [30] haberetur. — [31] ei. — [32] eam. — [33] ipsa. — [34] et. — [35] Felicissime. — [36] pulsabantur. — [37] poterat. — [38] anno uti. — [39] cum varia-multis *om.* — [40] festinavit venire. — [41] int. univ. — [42] omn. mag. — [43] qua *cod.* — [44] quieti *cod.*

nominando

AUCTORE J. MARIENWERDER.

A nominando [1] Patrem, et [2] se, et Spiritum Sanctum, qui simul gaudium magnum habere debent. Hic est dulcissimus cibus, hic est optimus sapor, hic est odor bonus et laudabilis, hic est valde magna jucunditas musicorum, et tumultus convivantium in anima tua. Et hæc os tuum non valebit exprimere, nec aliquis scriptor scribere plene et perfecte. » Et ecce mira res! Hoc dicto, sensit bonum saporem et optimum odorem in anima, et isti etiam redundaverunt in corpus, quod etiam corporaliter sensit suavissimum ac nobilissimum cibi saporem. Sensit etiam in anima magnam satietatem, ex qua etiam corporaliter satiata fuit. De quo admirabatur valde. Sensit tantum [3] tripudium in anima, quod [4] totum corpus repletum fuit [5] gaudio, omnia membra exultaverunt, tantusque jubilus fuit in anima, ac ineffabilis jucunditas musicorum jucundissime ludentium, quod [6] ex illis ineffabilibus gaudiis, deliciis [7] et exultationibus, quiete sedere non potuit; sed pedes movebantur corporaliter motu saltationis alternatim, unus sursum, alter deorsum, ac si chorizando saltare vellet. Omnia quæ in corpore suo erant, ad hunc modum alternatim
B inclinata fuerunt, et ipsum exercuerunt suo modo saliendo. Quis audivit unquam tale? Et quis vidit huic simile? Dominus cui [8] sunt deliciæ esse cum filiis hominum, paravit in conspectu suo mensam juxta magnificentiam suæ divinæ ac regiæ majestatis etc. [9]

Decimum septimum sentimentum. — Alia vice quadam feria sexta, sumpto sacramento, Dominus venit [10] ei veraciter [11] seriosus, valde inquietativus; nam ex hoc pervenit ad magnas [12] inquietem, esuriem et sitim corporis et animæ, non tamen pro cibo et potu corporali. Item venit cum magna charitate languente et charitate desiderativa, cum magna amaritudine corporis et animæ; impressit se in animam, recte sicuti [13] fasciculus myrrhæ: fuit enim [14] seriosus. Anima ejus [15] facta est valde tristis; non audebat ipsi in occursum currere, nec clamare, nec multa verba habere, nec præparare hospitalia pro hospite Christo, sicut prius fecerat [16]. Tunc inceperunt anima et corpus litigare simul [17], habentes magnam esuriem; nec anima, neque [18] corpus desideravit aliquid [19] transitorium, sed quodlibet eorum fuisset libentissime in loco suo. Corpus
C ita intense desideravit venire ad terram, sicut anima ad cœlum, quamvis corpus sine [20] anima non desideret. Oriebantur magni labores; interiores vires alte clamaverunt; cerebrum in capite alte [21] clamavit, in tantum quod [22] auribus corporis nihil potuit audire, cerebri præ clamore. Anima et corpus cœperunt valde fortiter timere a serio Domini et magno labore. Causam autem prædictorum effectuum Dominus ei revelavit dicens: « Ego etiam in sexta feria multa passus sum [23] pro te; tu etiam sustine, et habe illa pro [24] me. » Sed postea fuit a Domino mirifice consolata.

Decimum octavum sentimentum. — Sabbato immediate post prædictam feriam sextam [25], sacramentaliter Dominus sumptus venit ei cum multis fructibus; anima rapiebatur ad magna gaudia, et infra raptum clamor factus est magnus, et ante cor magnus tumultus erat et quasi gradientium in bellum. Ex istis [26] clamore et tumultu rediit ad se, et statim factum [27] est cor magnum, et totus uterus, ac si vellet [28] scindi seu findi [29]. Anima [30] cœpit fortiter clamare, sollicita variis laboribus, ut omnes istos hospites bene susciperet; alte clamavit dicens: « Dulcissime pater, dulcissime rex, dulcissime creator [31] etc., » magnifice [32] illuminata fuit, sibi transparens sicut vitrum. Oscula et amplexus fuerunt sibi valde dulcia et suaves. Apertis interioribus sensibus, sensit suavissimum odorem, delectabilissimum saporem etc., [33] in tam magna excellentia, quod ex interiorum redundantia in sensus exteriores fiebat perceptio consimilis [34] per eosdem; nam oculis corporalibus, sicut spiritualibus, vidit adolescentes pulcherrimos in magno exercitu cum sponso venientes, et quasi ad nuptias properantes. Quorum tumultum et clamorem, sicut saporem et odorem, per sensus utriusque hominis percepit: et hoc sæpius sibi accidit, licet non eodem modo.

Decimum nonum sentimentum. — In crastino E
Conceptionis Virginis, anno quo supra, in sacramento Dominus sumptus venit locuplete, magnifice, beneficians sponsam suam [35] valde locuplete: omnium exteriorum oblita, rapiebatur ad ineffabiliter magna gaudia. Sed rediit plena jubilo et exultatione [36]. Uterus ejus fuit plenus, omnia interiora motu vivacitatis movebantur, quasi viverent. Saltus fiebant [37] in corde notabiliter [38], et etiam ipsum cor saltabat præ dulcedine divina; larga affluentia toto corpore et anima liquefactis, quasi fluida fluebant, [39] tota innixa firmiter adhæsit Domino, recte ac si nullo super terram retinaculo retineretur.

Vigesimum sentimentum. — In die beati Joannis evangelistæ infra octavas Nativitatis dominicæ, anno eodem quo supra, sumpto sacramento, Dominus venit animæ deifice. Nam ipse advenit cum tam multis magnis bonis, quod sensit se confortatam in omnibus viribus corporis et animæ, lætificatam et consolatam [40]. Nec fuit aliquod membrum, quod spirituale gaudium non [41] sensisset ac [42] solatium singulare a Domino suo dilecto. Sensit quamdam virtutis efficaciam inæstimabiliter [43] suavificam intrare et pertransire F
singula membra; quæ supra modum ineffabilem effectum gaudii, solatii, gratiæ, bonitatis ac amicitiæ in singulis operabatur. Hanc dominici corporis vigorosam operationem sensit illico in omnibus membris ejus statim post Eucharistiæ perceptionem: et quasi [44] nihil de suavitate, jucunditate, delectatione habitis [45], dicere sufficiebat. Fuit in ea tantæ amicitiæ ostensio, ac si advenisset unus dives, fidelis ac liberalis amicus, beneficians singulos tam magnifice, ut omnes contentarentur, sufficientia donationis in desiderio suo satiati. Ipsa repleta jubilo, ferventer arsit, fortiter sudavit [46], tam plena novis gaudiis et exultatione, quod videbatur sibi cœlum et terram unum fuisse: hoc est, præ magnitu-

[1] vocando. — [2] *om.* — [3] tamen *cod.* — [4] quo *cod.* — [5] fuit rep. — [6] quæ *cod.* — [7] *om.* — [8] cujus. — [9] *om.* — [10] advenit. — [11] severus *add.* — [12] magnam. — [13] sicut. — [14] Ipse fuit etenim. — [15] *om.* — [16] fecit. — [17] scilicet. — [18] nec. — [19] aliquod. — [20] sive *cod.* — [21] *om.* — [22] *loco* in t. q., mentemque *cod.* — [23] *loco* pas. s., passum *cod.* — [24] propter. — [25] sextam f. — [26] Et ex isto. — [27] effectum. — [28] vellus *cod.* — [29] fundi *cod.* — [30] *om.* — [31] dilectissime pater, dil. r, dil. cr. — [32] magnificeque. — [33] *om.* — [34] suavis. — [35] *om.* — [36] ex. et j. — [37] fiebat. — [38] notabilis. — [39] et *add.* — [40] lætificata et consolata *cod.* — [41] quod non speciale gaud. — [42] aut. — [43] *om.* — [44] quia. — [45] habita. — [46] fundavit *cod.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

dine inexplicabilis lætitiæ distinctionem illorum [1] non sensit, nec valuit consideratione [2] advertere quomodo sibi fuisset [3], præ magnitudine jubilationis et bonorum multitudine, ex supereminenti excellentia jubilationis. Multa alia habuit in hoc sacramento inæstimabiliter magna de Domini Dei gratia sentimenta, quæ propter brevitatem in præsenti compendio vitæ ejus sunt omissa. Nec deroget gratiæ Dei inexpertus tantæ dulcedinis gustus divini ac [4] saporis: Deus enim non uniformiter sapit omnibus. Oportet enim per varia animi desideria gustum variari divinæ præsentiæ, et in suum saporem divinæ dulcedines [5] diversa appetentis animæ aliter atque aliter solent oblectare palatum, Domino sibi dicente [6]: « Qui non laborat usque ad virium suarum defatigationem [7] ac defectum, antequam me suscipiat [8] per sacramentum, ille etiam post susceptionem [9] non sentit [10] suarum virium notabilem recreationem et augmentum. Et qui non esurit valide [11] pro me, ille non satiatur in [12] me, nec delectatur in me. Quomodo [13] in illo cibo haberet delectationem et dulcedinem, pro quo non habet esuriem? Et quomodo posset a cibo B contentative satiari, in quo non valet sic dispositus delectari? Sic qui non fertur in me fervidæ dilectionis fortitudine, ille non magnifice lætificatur [14] ex adventu meo per me. Quomodo ergo [15] talis posset in cibo habere magnam lætitiam, ad quem non gerit dilectionem excellentem? » Et notandum quod [16] supradicti fructus [17] vivifici sacramenti percepti per hanc famulam Dei sunt conformiter positi in suis terminis a vulgari in latinum transsumptis, prout ipsa de verbo ad verbum docente Domino pronuntiavit, et exclusa est alia extranea verborum subtilitas, nec admixta sententiarum alia profunditas, sed dumtaxat experientia gratiæ contexta suo modo, quatenus clareat altitudo divinæ sapientiæ, quæ per simplices et idiotas parvulos in suis oculis facit in abundantia experiri, quæ penitus sunt sapientibus mundi et prudentibus aliena. Plures alii sunt fructus *d* valde varii, ab isto venerabili Spiritus Sancti organo pronuntiati et ita conscripti, qui si ad debitum ordinem reducerentur, pulchram seriem, magnum et constituerent [18] volumen.

CAP. LIX. *Explicatur quid sit in revelationibus* B. Dorotheæ

86 DE INTELLECTU QUORUMDAM VERBORUM IN PRÆDICTIS EFFECTIBUS POSITORUM. Cum Scriptura aliquid significat per sensibilium similitudines, non per omnia quæ signat et quæ signantur, possunt esse similia; non enim hæc [19] similitudo esset, sed identitas. Licet hæc sponsa Christi Dorothea esset simplex mulier, et penitus illiterata *e*, tamen per lumen sapientiæ sibi a Deo desuper infusum, quo [20] erat quasi [21] spiritu vivificata, revera magna inæstimabiliter mysteria, similitudinibus sacræ Scripturæ consona, satis apertis verbis, quibus balbutiendo valuit, expressit. Et ut scribentem clarius in experientia spiritualium effectuum, quibus mirabiliter a Domino visitabatur, instrueret, ipse scribens nonnunquam difficultavit materiam, quatenus consulto Domino, ac lumine supernaturali limpidius perlustrata, gratia visitantis Domini in ea plus elu- D cesceret, et scribenda aptioribus terminis enarraret.

CAP. LX. *convivium in anima*,

87 DE CONVIVIO IN ANIMA. Supra dicitur: Dominus fecit convivium in anima; quod tunc facit, ut ipsa percepit [22] et sensit, quando anima hic in terra sentit et sapit, quod oscula et amplexus Domini dulcia sint et suaves, ita ut ipsa ex magnis gaudiis et ex excellentibus deliciis liquefit [23], defluit, et quasi unus spiritus cum ipso efficitur. Et in isto statu homo non valet audire verbum Dei vel legere de Dei amore, propter vehementiam dilectionis seu charitatis divinæ: nam legendo et audiendo [24] nimis accenderetur. Et hoc sæpius est experta, quod in simili statu amoris audiendo verbum Dei voluit ex amoris incendio exuri aut [25] suffocari, et quasi in amentiam magnam perducta est [26]. Item in cujus anima Spiritus Sanctus facit mansionem, in ista [27] facit convivium pinguium, id est, dat delectationem in Corpore Christi, recepto sacramento, et desiderium percipiendi ipsum, et tunc tribuitur cum dulcissimo gustu. Et post hujusmodi convivium solet amor deficiens seu amens causari, quo homo desiderat mori, et sic languet etiam corpore. In quo defectu æstimat se breviter E moriturum.

CAP. LXI. *vitulus saginatus occisus*,

88 DE VITULO SAGINATO IN ANIMA OCCISO. Vitulus saginatus tunc dicitur in anima occisus, quando major et limpidior est illustratio, ferventior incensio [28], suavior in sacramento delectatio, et intensius gaudium quam [29] alias solet esse; et dicitur omnium trium personarum una operatio efficientis prædicta. In isto modo sensus exteriores sunt quasi consopiti totaliter. Nam si quis talem hominem occidere vellet, propter divini amoris excellentiam non curaret. Et ita videbatur sibi in dictis effectibus, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus fecissent valde magnum convivium in anima ejus, et quod vitulus saginatus esset occisus. Sic illud mysterium, Domino docente, intellexit, et convivantium tumultus jucunditatemque musicorum in anima percepit, ut supra in sexto decimo effectu sacramenti etc. [30]

CAP. LXII. *osculum animæ*,

89 DE OSCULO ET AMPLEXU ANIMÆ. Osculi et amplexus dexteram ostendit sibi Dominus infra octavas Pentecosten [31]; unde confessor volens scire dexteram, interrogavit eam. At illa dixit: « Osculum animæ est, quando anima Deo F conjungitur intime et profunde, cum maxima delectatione. Læva est sub capite et dextera amplexatur animam, quando tres personæ veniunt ad animam, facientes in ea mansionem. Et post hujusmodi amplexum anima ad se rediens, experitur in corde dulcedinem exuberantem et redundantem in omnia viscera et membra corporis, in tantum ut membra et omnia viscera apparent [32] quasi sint dulci rore repleta et tumida; similiter et facies. » Et hæc Deo dilecta sensibiliter percepit. Hac redundantia cessante, sensit humorem suavificum abundantem in ore. Hujusmodi sentimenta sæpissime habuit. Sed dexteram osculi et amplexus prius nescivit.

CAP. LXIII. *et quomodo Dominus se pariat in anima*,

90 QUALITER DOMINUS SEIPSUM PARIT IN ANIMA SEU GIGNIT. Dominus se tunc parit in anima,

[1] eorum. — [2] considerative. — [3] quo se fuisse *cod.* — [4] aut. — [5] div. dulcedinis *cod.* supernæ dulcedinis.... solet *B.* — [6] *loco* D. s. dic., Unde quadam vice dixit ei Dominus. — [7] fatigationem. — [8] suscipit. — [9] sumptionem. — [10] sensit *cod.* — [11] val. es. — [12] a. — [13] Quoniam. — [14] læt. magn. — [15] enim. — [16] nondum qui *cod.* — [17] seu effectus *add.* — [18] cons. et. — [19] hoc. — [20] quoniam. — [21] in *add.* — [22] percipit *cod.* — [23] et *add.* — [24] aud. et l. — [25] ac *cod.* — [26] *om.* — [27] istud. — [28] intensio. — [29] quum *cod.* — [30] *om.* — [31] Pentecostes. — [32] apparerent.

quando

A quando tam magnifice in [1] animam venit, sine imagine cujuscumque creaturæ, faciens magnum convivium in anima, gaudium et jubilum, quod homo adventum ejus capere non possit [2], ad exprimendum hoc de ipso, scilicet modum illum magni beneficii, quo est tunc cum homine. Et tunc Dominus valde intense diligit animam, quæ [3] anima hominis quasi mortua jacet. Ipsa enim sui potens non est, et licet reamet seu diligat Deum magnifice, ipsa [4] tamen [5] propter magnitudinem dilectionis divinæ se diligere Deum non æstimat: sicut in simili duobus positis luminaribus, majus minus obfuscat, non simpliciter, sed respective.

CAP. LXIV. *ab homine gestetur,*

91 QUID [6] EST DOMINUM GESTARE SUPER TERRAM. Dominum gestare super terram est, quando tantum gaudium et exultatio est in anima, quod homo non potest totaliter efferre [7] seu exprimere, sed aliquid modicum dumtaxat. Et Dominus etiam non exprimit, nec docet exprimere specialiter [8], nisi quantum homo per se potest effari et dicere, et illud exprimere est ipsum gestare super terram.

CAP. LXV. *ad eum veniat cum blanditione,*

92 QUID EST VENIRE CUM BLANDITIONE. Deus summe amabilis et affabilis dum ingreditur in animam, tunc quædam dulcissima confabulatio in ea exoritur; et excitato [9] desiderio dilecti ipsoque fruendi, format mille verba dulciora super mel et favum; et ex cujus præsentia anima sancta illustratur, inflammatur, illuminatur, ita ut ex multa affabilitate dicat: Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra, etc. In illo dulciloquio anima se nescit, nec ponderat verba, quæ ac [10] qualia sunt [11], quibus blanditur dilecto. Ita hæc dilecta sponsa sæpissime blandiebatur Domino cum tam dulcibus verbis et amatoriis nominibus, quæ etiam ad se reversa exprimere non valuit; et ab aliis audita rarissime intelligebatur. Hæc voluit exprimere, cum dixit: « Dominus venit cum blanditione. »

CAP. LXVI. *aut cum multis fructibus,*

93 QUID EST HOC, VENIRE IN ANIMAM [12] CUM MULTIS FRUCTIBUS. Illud dictum sic sensit sponsa, quod fructus boni sunt dulcedo, gaudium, charitas, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, modestia, fides, continentia, castitas, cursus velox, amicum colloquium, revelatio bona, interior illustratio, etc.
C Similia concludens : « Venit cum multis bonis fructibus, quæ [13] non valeo exprimere, præter ea quæ expressa sunt [14]. »

CAP. LXVII. *aut veloci cursu.*

94 QUALITER DOMINUS IN SACRAMENTO EUCHARISTIÆ VELOCI CURSU AD EAM VENIT. Dominus omnipotens, ponderator desideriorum nostrorum, mirabiliter se exhibuit sponsæ suæ in hoc effectu, et ita expressit : Tunc velocissime currit quasi pedes habens, in cor intrans et animam velocissime, et anima illi festinanter occurrit, cum tali cogitatu bono: Domine Jesu Christe, pater Domine Jesu Christe, quasi vellet eum suscipere. Nullum saporem panis, neque ejus divisionem, seu sacramenti resolutionem tunc sensit in ore, sed tota integra hostia per guttur descendit motu velocissimo, quasi sibi mutuo obviando Dominus et anima. Et ita tunc oportuit eam cum silentio auscultare, attendendo illis magnis supplicationibus [15], blanditionibus, gratiarum actionibus, gaudiis, tripudiis, jubilationibus, quæ in anima fiebant. Auribus et oculis [16], aliisque mentis sensibus hæc percepit. Et Dominus velocitatem prædictam [17] quodam simili sponsæ suæ revelavit dicens [18] : « Ego sum desiderativus tui, et tu mei. Curro ad te propter tuum desiderium tam velociter, velut si in glacie via esset bene planata per itinerationem [19] currentium, non cessans, donec animam tuam apprehendam, et ipsa me vice versa. Quanto enim amor est ardentior, tanto cursus velocior dilectorum. » Et ita dicere ipsa potuit : Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.

CAP. LXVIII. B. Dorothea, *in cellula inclusa,*

95 DE EJUS INGRESSU AD RECLUSORIUM. Quamquam hæc dilecta [20] Christi famula dudum instanter petierit reclusorium *f*, ut possit [21] sola cum Domino solo [22] esse, et ibi cordialiter intendere [23] et vacare, certa ac [24] secura de admirandis beneficiis, quibus eam Dominus plus esset prioribus visitaturus, et munera [25] suæ gratiæ largius impensurus ; dilatus autem fuit fructus sui desiderii, quatenus extra reclusorium vitæ ejus E sanctitas claresceret *g*, et animi ejus constantia probaretur. Anno Domini [26] 1393, secunda die mensis maji *h*, quo includi debebat, ipsa cum magno gaudio venit *i* ad ecclesiam, ardens et fortiter sudans ex amore. Plurimi utriusque sexus, prius eam bene cognoscentes fuisse reclusam omnibus sensibus suis et mundo, et quod jam [27] amplius recludi vellet, ex [28] pietate compassi, tum propter absentiam ejus, tum propter multa sanctitatis exempla quibus eis claruit, flentes eam visitabant, et [29] ut ad Dominum pro eis intercederet, diligenter exorabant. Ipsa vice versa pietate mota, debitas eis persolvit [30] gratiarum actiones. Post hoc sumpto sacramento, Dominus venit, et [31] cum magna dilectione deifice. Magna valde dulcedine anima et corpus venerunt ad gaudia magna [32], et videbatur sibi quasi esset in [33] vita æterna. Hoc egerunt magnitudo jubilationis, nobilitas consolationis et charitas inebrians contentative. Sed postquam assumpta fuit per duos suos [34] filios spirituales, quorum unus erat sacræ theologiæ professor, alter decretorum seu sacrorum canonum doctor *k*, ut reclusorium ingrederetur, surrexit in priori- F bus dispositionibus, magnifice illuminata; transivit in magna charitate cum eis, magnifice sentiens Dominum, et bene ad magnam seu [35] notabilem distantiam per magnam multitudinem hominum, in qua nullum hominem, uno solo excepto [36], facie tenus consideravit. Ingressa sine calceis, sine qualibet [37] occupatione et sollicitudine necessariorum habendorum ; nec quidquam aliud curavit inferre, quam Dominum suum sponsum Jesum Christum prædilectum. Postquam fuit ingressa, et muro bene firmata *l*, suo videre sibi ita bene erat cum Domino, ac si fuisset in vita æterna. De omnibus quæ sunt in mundo, nihil cogitavit; imo isto die, nisi fuisset admonita per suos [38] confessores, non comedisset præ dulcedine spiritus cibum aliquem corporalem. Sensit quippe magnos fructus a Domino:

[1] ad. — [2] potest. — [3] quod. — [4] *om.* — [5] attamen. — [6] Quod *cod.* — [7] effari. — [8] spiritualiter *cod.* — [9] excitata. — [10] aut. — [11] sint. — [12] anima *cod.* — [13] quos. — [14] sunt exp. — [15] supplicibus. — [16] mentis *add.* — [17] dictam. — [18] Dorotheæ. — [19] iterationem. — [20] dilecti *cod.* — [21] posset. — [22] solo D. — [23] et ibi-intendere *om.* — [24] aut. — [25] innumera *cod.* — [26] *om.* — [27] *om.* — [28] *om.* — [29] *om.* — [30] exsolvit. — [31] ei. — [32] mag. gaud. — [33] *om.* — [34] *om.* — [35] magn. s. *om.* — [36] *om.* — [37] qualibus. — [38] duos *cod.*

recte

AUCTORE J. MARIENWERDER.

recte[1] videbatur, quod Dominus bene parere se vellet[2] in anima sua. Bene per [3] tres horas fuit in raptu, et ibi Domino bene[4] unita, magnum habuit gaudium, nullam aliam creaturæ imaginem admisit[5]. Cum rediit ad se, tunc Dominus misit ei Spiritum Sanctum cum charitate insatiabili et infatigabili : ipsa præ nimia charitate non potuit habere quietem. Dominus jussit eam continue orare, blandiri et supplicare, et spiritualiter parere ipsum. Blandiendo et orando bene quinque horas[6] consumpsit.

CAP. LXIX. docetur a Domino quomodo se gerere debeat,

96 De modo vivendi in reclusorio, gratiis habitis et revelatis. Dominus, qui eam duxit in solitudinem, ut loqueretur ad cor ejus, volens eam habere in perfectiori statu vitæ contemplativæ, assignavit ei modum vivendi, sic dicens : « Cum intraveris in[7] reclusorium, debes valde sancte vivere. Habeas fenestram *m* vitream ante te, nec ulli manum extra reclusorium porrigas sine licentia tui confessoris[8] : quoties hoc feceris citra licentiam[9], toties confiteri debebis, et subire pœnitentiam salutarem. Item a nullo recipias aliquod munus *n*, et ego te juvabo. » Dorothea hoc dictum de munere pecuniæ intellexit. Alia munera licet parva ac paucissima sine speciali[10] licentia vix recepit. Item existens in reclusorio, nulli unquam solebat loqui[11], suis exceptis confessoribus, sine eorum licentia speciali[12]. Caruit per integrum annum et quasi octo septimanas, totum tempus quo erat in reclusorio, pro amore Dei sui, igne *o*, calceis, aqua pro capite aut facie lavanda[13]. Rarissime inveniebatur aliquid[14] agere, quam orare, blandiri, jubilare, cantare, meditari, legere in Domino, aut[15] studere ; parcissime comedit supra modum, die noctuque vigilavit. Numquam recordabatur se corporaliter dormivisse in reclusorio. Numquam fuit dies in reclusorio, quo potuit carere Eucharistiæ sacramento. Cum quantis laboribus, devotione, desideriis, clamoribus,[16] fletibus et lacrymis illud expetierit et sumpserit, puto omnem hominem latere, et nisi[17] singulis diebus procurata fuisset[18], præ desiderio, ut sibi videbatur, obiisset[19]. Raro aliquis ex devotione accessit eam, cum esset in reclusorio, ad consulendum eam pro suæ animæ salute, qui non gratiam obtinuisset spiritualem[20]; imo pluribus vitam suam, qualis fuerit, notificavit, quasi cum eis esset longum tempus[21] conversata *p*. Interiores quorumdam hominum dispositiones quoad virtutes et vitia de gratia Dei cognovit, et, quibus voluit Dominus, enuntiavit *q*. Et non solum præsentium, sed etiam absentium quorumdam cognovit affectus seu affectiones[22]: imo quarumdam personarum in ecclesia confitentium dispositiones, tam in habitu interiori quam exteriori, lumine gratiæ perlustrata, cognovit ; quas tamen corporaliter seu corporalibus oculis numquam vidit, et hoc suo insinuavit aliquoties confessori.

et cœlestibus donis cumulatur, quæ Christus ipse recenset.

97 Et licet ante ingressum reclusorii beneficiata fuisset[23] a Domino, multiplicatis[24] suæ gratiæ muneribus, et etiam revelante Domino scriptis commendavit, amplius ea et limpidius experta est in reclusorio, clarissimis ejus revelationibus attestantibus, et assistentibus vita et exemplo, ut puta, Spiritus Sancti missionem cum innumeris effectibus sibi factam, charitatis in suis effectibus et nominibus multiplicitatem distincte ac propriissime expertam, et cætera multa, quæ Dominus quadam vice in vigilia Simonis et Judæ anno Domini 1393 quasi recapitulando enarravit[25] *r*, sic dicens distinguendo prioris libri revelata a posteriori *s* : « Et tu magnifice expressisti et enarrasti Spiritus Sancti missionem variam, quomodo[26] mitto eum super terram ; item multiplicitatem dilectionis meæ, quam excito in hominibus meis electis, quibus hoc impendere volo. Etiam edisseruisti[27] cujusmodi operationem habeat unaquæque charitas, et quomodo quæque[28] propinat poculum et dulcedinem suam. Etiam digessisti multa bona de contemplatione et de mea divina dulcedine ; item de energia, seu de[29] interiori labore, de hac[30] valde multa; item de spirituali inebriatione et ebrietate contentativa[31], et non contentativa[32]. De poculo forti quod propinatur in vita æterna, multa enuntiasti. Item expressisti quomodo illud poculum sapienter et discrete referre ad me non potest homo, nisi ego ipse hominem ex isto poculo custodierim[33] inebriatum. Item explicasti multa, quibus homo potest fieri mei[34] capax et me frui. Item plura dixisti, quomodo homo potest me parere, et quomodo[35] spiritualiter in anima pario et gigno ; et qualiter homo potest me[36] gestare super terram. Item plura de hoc magno convivio, quod facio in anima. Item quam magnifice spiritualiter venio. Item quam magnum pro[37] me et[38] vita æterna desiderium sit habendum. Item quam magna esuries et sitis sit[39] habenda pro Corpore meo sancto ; et quomodo vires pro me obtinendo sint expendendæ ; et quam magna satietas et confortatio veniunt[40] de Corpore meo sancto. Item notificasti quam locuplete, largiter et magnifice sacramentaliter in sacramento venio digne sumentibus. Item quomodo celeriter currens venio. Item quam multiplices[41] fructus affero. Item quam multiplicem operationem habeam in anima post meum adventum in eam. Item quomodo ego cor et animam magnifico et dilato. Item quomodo ego magnum gaudium operor in anima. Item quomodo anima obviam mihi currit, et amplectitur me[42]. Item de magno clamore animæ, quem in adventu meo ad me habet. Item enuntiasti plura, quomodo homo debeat[43] parere fructus spirituales. Item quomodo homo[44] spirituales filios debeat parere. Item de spirituali mortificatione et morte spirituali. Item de spirituali oculorum fractione. Item de interiori magno lumine habendo ad æterna. Item de contritione et pœnitentia, de profectu et progressu. Item de ascensu et ingressu[45] viarum rectarum. Omnia quæ hic sunt nominata, expressisti, et enarrasti tam magnifice et locuplete, sicut vix homo egit super terram. Et bene[46] qui lecturi sunt ista[47], audacter poterunt dicere : Dixit ista[48] homo tam multa de magna bonitate Domini[49] : tunc poterimus bene cognoscere, quod Dominus multa majora ei fecit[50], » intellige, ista omnia per experientiam habendo.

[1] sibi *add.* — [2] D. seipsum vellet parere. — [3] ad. — [4] intime. — [5] adm. im.creat. — [6] bene q. h. bl. et or. — [7] *om.* — [8] conf. t. — [9] confessoris tui *add.* — [10] spirituali *cod.* — [11] verbum *add.* — [12] spirituali *cod.* — [13] aqua-lavanda *om.* quibus scilicet calceis per hyemem usa non fuit *add.* — [14] aliquod inv. — [15] ac *cod.* — [16] et *add.* — [17] in *cod.* — [18] fuisse *cod.* — [19] obiisse *cod.* — [20] specialem. — [21] longis temporibus. — [22] affectos *cod.* — [23] esset. — [24] multifaris. — [25] enumeravit. — [26] qua. — [27] edixisti tu isti. — [28] quælibet. — [29] *om.* — [30] de h. *om.* — [31] contemplativa *cod.* — [32] contentiva *cod.* — [33] custodiero. — [34] mei fieri. — [35] me *add.* — [36] me p. — [37] in. — [38] de. — [39] sint. — [40] venerunt. — [41] magnos *add.* — [42] me amp. — [43] debet. — [44] *om.* — [45] incessu. — [46] hi. — [47] isti. — [48] iste. — [49] Dei. — [50] fecerit.

Et

A Et ita in rei veritate fuit. Omnia præmissa per experientiam locupletissime habuit; et licet plurima dixerit, ut de quolibet eorum bene notabilis possit[1] conscribi tractatus, tamen paucissima sunt respectu eorum quæ est experta; quia vix etiam minimis scintillulis verborum balbutiendo designare poterat abyssum divinæ exhibitæ bonitatis. Attendat ergo quilibet catholicus, admiretur et regratietur, et laudet omnipotentis Dei bonitatem, quæ nostris temporibus ad confortationem fidei orthodoxæ in hoc sexu fragili, sancto sui Spiritus organo, tam superexcellenter magnifica, et cunctis populis prædicanda misericorditer exhibuit et ostendit *t*.

t

CAP. LXX. *S. Spiritus ad eam mittitur variis modis.*

98 De invisibili missione Spiritus Sancti, et modis missionis in famula Dei ostensis et exhibitis[2]. Quum enim Spiritus Sancti missio sit debiti amoris infusio, et ipse hominibus divinitus datur, quando amor debitus æternitatis menti humanæ inspiratur, constat Spiritum Sanctum Dorotheæ, sponsæ Christi electæ, ex evidentibus amoris signis et[3] incendiis sæpius missum; qui ei adveniens, affectum ejus divino amore inflammavit, et ad proprietatis suæ similitudinem B transformavit, ut auctori suo amorem quem debebat, exhiberet. Adventum autem ejus percepit in modo adveniendi et effectibus ejus multiplicibus, operans in ea varia bona et diversa.

Primus modus. — Primo enim adventum Domini ejus sensit per amorem[4] fervidum et ardentem, quo eam sensibiliter accendit, quod notabiliter percepit Spiritum Sanctum sibi cœlitus seu divinitus datum.

Secundus modus[5]. — Secundo modo[6] sensit ipsum in[7] magno gaudio, ex cujus magnitudine desideravit ferventer esse cum Deo, non cum mundo.

Tertius modus. — Tertio modo[8] sensit eum advenire cum magna dulcedine, tamquam in sibilo[9] auræ lenis[10], qui tunc solebat replere cor ejus et omnia interiora ejus dulcedine, ut ex abundantia et affluentia[11] redundarent; et sic dulcedinem amoris quam habuit ad suam filiam, ostendit. Quandoque ista tria[12] notabiliter sensit, quod fuit accensa divinæ charitatis ardore, repleta magno gaudio[13] et dulcedine redundante. Languebat tunc anxia, nesciens hominem cum quo valuit de istis modis tractare et conferre[14].

C Quartus modus. — Quarto modo[15] sensit eum in magna doctrina, qua docuit illa quæ bene cognovit sibi esse necessaria et utilia. Docuit etiam multa, se dimittere et omnia temporalia, et amplecti paupertatem, humilitatem aliasque virtutes; nec mirum, cum ipse sit magister et doctor omnis veritatis.

Quintus modus. — Quinto modo venit cum magna redargutione, quando non fecit *u* quæ debuit facere, vel non omisit quæ suasit omittere. Objecit dicens[16]: « Hoc jussi te facere, et non fecisti; illud prohibui ne faceres, et fecisti. » Facta hac salubri reprehensione, flevit, et promisit[17] se[18] velle deinceps in virtutibus proficere, vitam meliorare et dimittere omnia transitoria et caduca; nec mirum, quia nec minimam paleam intra cordis quod possidet, habitaculum patitur residere.

u

AUCTORE J. MARIENWERDER.

Sextus modus. — Sexto modo, quia non ita cito[19] potuit mutare se quoad omnia jussa, ideo venit cum magna comminatione, sic vehementer comminans, quasi vellet eam interficere. Sedit tunc flens tam largiter, et petens Dominum pro gratia, venia et adjutorio, ut quasi arida et sicca appareret, et quasi omnes lacrymæ per torcular essent expressæ. Et tunc Dominus aspexit[20] afflictionem famulæ suæ et ita debilitatam[21] traxit ad magnam dulcedinem, circumfulgens eam claro lumine; et tunc multa ei indicavit salubria et ostendit.

Septimus modus. — Septimo modo venit Spiritus Sanctus cum magno sonitu et tumultu. In hoc modo nimis territa fuit, nesciens quid sibi obesset aut[22] deficeret, præsertim antequam sibi Dominus istum modum veniendi expressit. Recte sibi apparuit quasi tota mansio in qua fuit, simul super eam caderet seu rueret, et tunc usum sensuum non habuit exteriorum; imo si debuisset periisse in corpore suo[23], ipsa sic[24] non habuisset posse[25] se salvasse. In isto modo, ut asseruit, homo non valet audire, videre[26], olfacere, gustare, neque tactu sentire, nec ambulare aut stare, nec valet exterius quidquam operari, nisi dumtaxat respicere Dominum suum dilectum. Homo tunc E qui sciret se expedire, posset ex voce Domini[27] multa a Domino addiscere. Si homo semper sic maneret, non desideraret aliud habere. Quando hic modus primo sibi accidit, fuit multum occupata; libenter habuisset directorem, qui eam in isto modo expedivisset. Et inexpedita in isto modo adventus permansit tribus annis quasi[28]; in quo eam Dominus postea misericorditer expedivit, antequam ad virum superius designatum perveniret[29].

CAP. LXXI. *et quidem non semel in die,*

99 De multiplicibus effectibus seu operationibus Spiritus Sancti, largiter in famula Dei ostensis. In hac revera Christi famula fuit spiritus intelligentiæ, sanctus, multiplex, unicus[30], modestus, discretus, mobilis, et cætera, juxta dictum Sapientis: Multiplex in virtute, unicus in essentia; quia[31] divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus; vel multiplex in operatione, unicus in fine. Nempe Spiritum Sanctum in pluribus ejus effectibus sæpissime, non tantum[32] semel, sed pluries multo tempore, aliquando semel, sed hoc raro, tribus, quatuor, quinque[33], multis vicibus, etiam uno die, sensit advenire. Dederat F ei Dominus signum cognitionis adventus Spiritus Sancti, sic dicens: « Quoties senseris novum spirituale gaudium, et ego tecum loqui cœpero, tunc cognoscere debes quod tibi miserim Spiritum Sanctum meum de novo. » Ipsa siquidem illustrata tantum[34] fuit lumine gratiæ et admirandæ intelligentiæ, quod valde[35] in multiplicibus effectibus, sicut et in sacramento Eucharistiæ, Dominum sic valde distincte cognovit, et proprie Sanctum Spiritum advenire præsentit[36] in multis effectibus seu operationibus charitatis. Gratia exempli, de valde multis[37] pauca exponam:[38] vix decem[39] dierum missionem et operationem Spiritus Sancti in illa electa Dei, ut clareat Domini excellentissima bonitas, et hujus suæ electæ sponsæ revera magna sanctitas. Nam cum ipsa Dorothea pronuntiaret Dei bonitates, repu-

[1] posset. — [2] exh. et ost. — [3] sign. et *om.* — [4] timorem. — [5] secundus modus, tertius modus *etc., om. B, in quo variæ partes non nisi numeris* II, III, *etc., distinguuntur.* — [6] *om.* — [7] ex *cod.* — [8] *om.* — [9] symbolo *cod.* — [10] levis *cod.* — [11] effluentia. — [12] simul *add.* — [13] gaud. m. — [14] conf. e. tr. — [15] *om.* — [16] objiciens dixit. — [17] flev. promittens. — [18] *om.* — [19] ita c. n. — [20] *add. ex B. om. cod.* — [21] debilitata *cod.* — [22] ac *cod.* — [23] *om.* — [24] sui *cod.* — [25] sic non potuisset. — [26] *om.* — [27] ex v. D. pos. — [28] quasi tr. a. — [29] pervenit. — [30] unitus. — [31] quæ *cod.* — [32] tamen *cod.* — [33] et *add.* — [34] tant. ill. — [35] *sic cod. et B.* — [36] præsertim. — [37] valde *add.* — [38] ponam. — [39] quinque aut sexdecem.

tavit,

AUCTORE J. MARIENWERDER.

tavit, sicut fuerunt et sunt, ineffabiles. Nam ipsa in veritate suspiriis, gemitibus, fletibus, tristitia, lætitia, operatione, dispositione, et accensione [1] pronuntiavit : scribens vero vix per verba rudia et simplicia [2] scribere valuit tam ineffabiliter pulchrum bonum.

multa mirabilia in ea efficiens.

100 Primus effectus. — Feria quinta proxima ante festum sanctæ Mariæ Magdalenæ [3], circa horam quartam post medium noctis, post raptum Dominus misit ei Spiritum Sanctum cum magna charitate scatente, magnis [4] dulcedine et illuminatione, et cum charitate inebriante, ac cum multis aliis bonis donis. Oscula et amplexus fuerunt dulcia et suaves [5]; ex magnis deliciis anima liquefacta defluebat, cor dulcissime effluebat.

Secundus effectus [6]. — Postea proxima sexta feria, dictis vesperis in ecclesia Pomezaniensi [7], cum esset in mensa [8], Dominus misit ei Spiritum Sanctum cum magna charitate scatente, faciens magnum convivium in anima sua. Magnifice illuminata, valde ferventer ardens effecta fuit, ac si exivisset de cellario, vinum [9] bonum [10] potata. Fuit valde rubra[11], quia nimirum[12] potata de torrente voluptatis suæ. Cor saltavit, anima lique-
B facta defluebat ; ex magnitudine cordis totum corpus efficiebatur magnum. Eodem die sensit Spiritum Sanctum sibi sexies advenisse cum magna[13] excellenti plenitudine gratiarum.

Tertius effectus. — Ipso die beatæ [14] Magdalenæ, anno quo supra, misit ei Dominus Spiritum Sanctum cum magna charitate desiderativa, charitate satiativa [15], bulliente [16], insaniente, nec non cum charitate inquietativa. Fuit valde insana[17] et inquieta pro vita æterna. Cor ferventer ardebat, quasi esset ignitum, et quasi fervens olla [18]ebulliret. Lacrymæ fervide exierunt [19] ex [20] oculis. Sudavit, quasi in balneo sederet. Totum corpus erat ferventer ignitum ; et quanto plus flevit et arsit, tanto amplius inquietior et desiderativior efficiebatur. Et Dominus ait ad eam : « Anima tua hac nocte balneata est in fluminibus vitæ æternæ, et mundavit se munde valde ; et sicut viribus interioribus laborasti, ita et nunc debes viribus exterioribus laborare. » Et [21] isto die sensit pluries Spiritum sibi Sanctum advenisse.

Quartus effectus. — In die Transfigurationis Domini, eodem anno nonagesimo tertio post millesimum tercentesimum [22], post quartam horam
C noctis, Dominus misit ei Spiritum Sanctum cum charitate insatiabili, cum ardente ferventer charitate. Facta fuit fortiter flens, magnifice illuminabatur ; cor replebatur divina dulcedine et gaudio ; et Dominus Jesus [23] factus fuit sibi [24] valde amicativus, et dixit ei : « Ego misi tibi Spiritum Sanctum ter ab hora nona seu serotina, ut te vulneret et incendat. Cuspides et [25] tela [26] quos et quæ sagittas in me, ita libenter suscipio a te, sicut tu avide et libenter suscipis a me cuspides seu tela mei [27] amoris, quæ sagitto in te. » Illico ostendit sponsæ cor suum dicens : « Ut tu valeas cor meum invenire, et possis cuspidibus amoris tui illud vulnerare et transsagittare, ideo apparenter ostendo tibi. Sagitta ergo modo cuspides et jacula amoris tui in me, ut possis trahere [28] me ad te. Nam ego ita libenter suscipio ut [29] tu me trahas et rapias ad te, sicut tu [30] libenter suscipis quod te traho et rapio ad me. » Unde dicere D
potuit sponsus electus ex millibus illud [31] : Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum et in uno crine colli tui. Et subjunxit Dominus : « Tu desideras ut faciam tria tabernacula, sicut sanctus Petrus fecit desiderando ; et vis utique in cellario dulcissimo vini esse. Ecce hic me habes ; qui enim habuerit [32] me, habet illud dulcissimum vinum. Bibe et suge a me, ut inebrieris, et satieris[33] ex divina mea dulcedine : et ita introduxit eam rex in cellam suam vinariam seu cellaria sua.

Quintus effectus. — In vigilia sancti Laurentii misit ei Dominus Spiritum Sanctum cum charitate scatente et magna dulcedine. Effecta fuit ebria ; cor et anima defluebant ; magnifice illuminabatur [34] ; et tunc post multa de sero dixit ei Dominus : « Ab heri de sero jam misi tibi ter Spiritum Sanctum : [35] cum Patre et Spiritu Sancto sum hic personaliter ; et est unum magnum convivium factum, magnique dilecti amici convenerunt, ac vitulus saginatus occisus est. Tum [36] bene audisti, sensisti et vidisti, odorasti et sapuisti corporaliter et spiritualiter quale convi- E
vium sit hic præparatum. » Ipsa etiam Dorothea auribus corporalibus audivit tumultum et clamorem. Oculis etiam corporis vidit magnum exercitum venientem, quasi [37] procedentem ad nuptias ; sicque odoravit, audivit et vidit suavissimum odorem, et dulcissimum saporem [38]. Attamen hoc fuit ex redundantia sensuum interiorum, ita quod ea quæ sensit corporaliter, sensit per spiritualia, seu hoc venit a spiritualibus interioribus sensibus. Et adjecit Dominus : « Qualis tumultus et quantum gaudium sit hic, tu scis bene, et sæpe intellexisti, quando misi tibi Spiritum Sanctum cum magno sonitu seu tumultu, quam magnum convivium tunc habuisti ; quanto majus gaudium nunc est, ex quo ego cum Patre et Spiritu Sancto unam nunc habemus in te operationem, et fecimus nobis unam mansionem in te. » Circa initium vesperarum misit ei Dominus iterum Spiritum Sanctum cum ferventi ardente charitate, et dixit ei : « Ego cum Patre et Spiritu Sancto volumus facere tabernaculum in anima tua et corde tuo, volentes habere in eo mansionem, quam debes semper[39] munde servare. In isto tabernaculo debet vinum clarum propinari ; et F
ideo propter hoc mitto tibi toties[40] Spiritum Sanctum, quia [41]sine eo non posses munde tabernaculum conservare cordis tui. Ipse debet ab eo ejicere omne quod sibi displicet, et debet illud [42] dilatare ac magnificare, et debet totaliter præparare ut, cum venero cum Patre, possimus sine omni impedimento libere introire. Anima tua vult sæpe exeundo currere, intellige, per raptum ; non [43]enim vult bibere nisi vinum dulcissimum. Nunc[44] placitum mihi est, quod sit in domo domina [45]invitans nos ad eam. Nos enim tam libenter commanemus animæ tuæ, sicut ipsa desideranter quærit apud nos aditus commanendi. »

Sextus effectus. — Feria sexta post festum Michaelis archangeli, circa horam decimam, misit ei Dominus Spiritum Sanctum cum charitate in-

[1] accentuatione *cod.* — [2] simpl. et r. — [3] Magnæ *cod.* — [4] magna. — [5] suavia. — [6] effectus *hic et deinc. om.* — [7] Pomezaniensium. — [8] immensa. — [9] vini. — [10] bene. — [11] rubea. — [12] nim. quia. — [13] valde. — [14] Mariæ *add.* — [15] insatiabili. — [16] et *add.* — [17] insaniens. — [18] oll. ferv. — [19] exiverunt. — [20] ab. — [21] *om.* — [22] post-terc. *om.* — [23] *om.* — [24] scilicet. — [25] seu. — [26] amoris *add.* — [27] mea. — [28] tui in me, trahens. — [29] quod. — [30] t., et sicut ut. — [31] *om.* — [32] habuit. — [33] saties *cod.* — [34] illuminabantur. — [35] nunc *add.* — [36] Tu. — [37] quia. — [38] et d. sap. *om.* — [39] semp. d. — [40] *om.* — [41] quod. — [42] ipsum. — [43] nunc *cod.* — [44] Tunc. — [45] divina.

satiabili

A satiabili et exhilarante, ferventer ardente, infatigabili [1], vulnerante, scatente, desiderativa, parva, impatiente, insaniente, inquietativa charitate [2] et avara charitate [3]. Anima efficiebatur avara, inquieta ; insaniebat valde, desiderabat valde [4] pro Domino, non valebat hic habere quietem; in ea erant magnæ operationes. Cor fuit vulneratum, ferventer ardens. Non multum tunc utebatur [5] sensibus exterioribus. Dominus fortiter traxit eam ; fortiter sudavit. Omnium prædictarum charitatum effectus seu operationes sensit proprie et distincte.

Septimus effectus. — In die [6] Francisci Dominus misit ei Spiritum Sanctum cum charitate inebriante, magna dulcedine, cum [7] charitatibus vulnerante, scatente, exhilarante, impatiente. Statim illæ charitates magnifice operabantur in ea, quælibet suam propriam operationem. Cor fuit vulneratum, scatens, latum et spatiosum, ferventer arsit. Præ nimia cordis vulneratione non potuit genuflectere, ad dicendam orationem unam de Dedicatione, quæ tunc agebatur [8] in ecclesia Pomezaniensi.

Octavus [9] effectus. — In die Dedicationis mis-
B sus fuit ei [10] Spiritus Sanctus circa meridiem cum charitate violenta. Dominus efficiebatur valde magnus in ea, et uterus suus [11] fuit ita amplificatus [12] et magnus, ac si haberet magnum vivum fœtum [13] in eo; et hoc aliquoties accidit ei ex magna redundantia visitationum divinarum, illuminationum et gratiarum.

Nonus [14] effectus. — In die sanctæ Luciæ virginis Dominus misit ei [15] Spiritum Sanctum cum valde magno sonitu et tumultu. Omnium exteriorum sensuum oblita [16], non valuit uti. Cum tam magnis multis fructibus et [17] multis bonis spiritualibus, quæ tam magna et pura fuerunt, quod non potuit [18] omnia apprehendere ; bene sensit ardentem, ferventem charitatem, qua incensa tam ferventer arsit, quod ex ardore sudavit. Etiam sensit magnas, dulces, ferventes lacrymas, quæ tamquam torrens impetuose currens, erumpentes currebant. Sensit denique magnificam illuminationem, se tam clare illuminantem, sicut unquam sensit. Item percepit novam magnam cognitionem, quam [19] in ea et in filiis spiritualibus suis antea [20] non cognovit. Item sensit profundam humilitatem a Domino procedentem,
C qua fortiter eam in magnis illis bonis Dominus deprimebat. Item sensit etiam valde magnam misericordiam, sicut unquam radicitus et fundamentaliter cognovit. Adhuc multa alia bona fuerunt ei tunc misericorditer impensa.

Decimus [21] effectus.— In profesto Sanctæ Trinitatis anno 1394 [22], hora decima ante medium noctis, a raptu reversa ad se, misit ei Dominus Spiritum Sanctum suum, cum suavi vento pertransiens sonore per aures corporis. Cum eodem vento venit flamma dulcis, et incendit eam. Valde plena facta gaudio, nec posse habuit sensuum exteriorum. Tunc dixit : « O dulcis auster, veni, perfla animam meam cum rosis, liliis et floribus varii generis[23]. » Et ait ei Dominus : « Accipe gratiam meam et [24] Spiritum meum. » Et Dominus illico se valide magnificavit in anima ejus. Cor fuit factum magnum. Descenderunt super eam multa bona, et Dominus dedit illi [25] charitatem cordis effractivam, quam sustinuit per duas quasi horas. Hanc etiam prius ei tribuit sæpe[26] ac postea; et tunc habuit, quando exspiravit. Hæc pauca sentimenta missionis Spiritus Sancti de ineffabiliter multis et magnis famulæ Dei exhibitis, ad præsens dicta sufficiant *w* ad Dei gloriam et honorem : [27] pro his, sicut pro omnibus aliis laus sit eidem [28] per infinita sæcula sæculorum *x*.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

w

x

ANNOTATA.

a Eucharistiæ sacramentum. *Quum pluribus Vitæ locis de sacra communione agatur, quædam huc congerere visum est, ex aliis operibus Joannis Marienwerder potissimum excerpta. Quo tempore vivebat* B. Dorothea, quæstio multum invaluit, *ut legitur in cod. ms. Pragensi* (1), saltem inter communes et simplices, de manducatione quotidiana vel crebra a plebeiis Corporis et Sanguinis Jesu Christi. Et quidam doctores
E vel prædicatores concedunt, et invitant populos ad quotidianam vel crebram sacramenti altaris perceptionem corporalem, cum præparatione prævia opportuna et vita condigna. Alii sunt qui ex adverso reclamant et contrarium nituntur... inducere. *Non pauci viri (et quidem docti) inter Bohemos priorem sententiam propugnabant, plures tamen alteram, et libri utrimque de hac re prodierunt. Immo Pragensis et Vindobonensis universitates litem participarunt. Anno vero* 1388, *die* 19 *octobris, in synodo provinciali Pragensi statutum est ne laici plus semel in mense ad sacram communionem admitterentur* (2). *Multum sane aberat ut modum excederet Marienwerder, aut sæpius laicos ad synaxim admitteret* (3). *Pro suo quemque statu rexisse videtur, et non nisi accurata consideratione* B. Dorotheæ, *sacram communionem avide petenti, morem gessit. Hæc ab anno ætatis undecimo, quo primum S. Eucharistiam suscepit, ad annum usque decimum quartum, non potuit, præ patrio more, nisi bis in anno ad sacram mensam accedere, id est, in festis Natalis Domini et Paschalis* (4). Dum
F vero adolevisset et desiderium suum crevisset, accepit septies *(qui mos erat sodalium Ordinis Teutonici)*, et aliquando pluries in anno, quando fuit in matrimonio (5) ; *quin semel in hebdomade, ab anno circiter* 1380 (6). *Et nihilominus...* aliquando exinanita fame spirituali, in facie marcescebat et pallebat ; imo sæpius pro desiderio habendi Dominum in sacramento, destituebatur omnibus viribus corporis, quod oportebat eam aliquoties decumbere valde graviter. sicut ipsa retulit sibi accidisse in Gdanzk... ubi per plures vices sibi fuit negatum Eucharistiæ sacramentum, et ideo decubuit veraciter in tantum præ nimio desiderio, quod nonnullis vide-

[1] infatigabilis *cod.* — [2] *om.* — [3] *om.* — [4] *om.* — [5] ut. tunc. — [6] sancti *add.* — [7] et. — [8] peragebatur. — [9] *om.* — [10] ei fuit. — [11] *om.* — [12] ampliatus. — [13] hab. unum mag. f.— [14] *om.* — [15] mis. ei D. — [16] *om.* — [17] tam *add.* — [18] potuerit. — [19] quoniam *cod.* — [20] ante. — [21] VIII. — [22] XCIV. — [23] fl. varigenis. — [24] ac. — [25] ei. — [26] sæp. tr. — [27] cui *add.* — [28] *om.*

(1) Cfr. Palacky, Geschichte von Böhmen, tom. III, part. I, pag. 178 et seq.— (2) Cfr. Hergenröther, Handbuch der allg. Kirchengesch., tom. II, pag. 216, tom. III, pag. 395, edit. 1880. Cfr. Hipler, pag. 214.— (3) Cfr. Septil., tract. III, cap. 5 et 6. — (4) Cfr. Hipler, pag. 217. — (5) Septilil., tract. III. cap. 2.— (6) Hipler, pag. 240.

batur

A batur mori velle ; cujus infirmitatem et causam protunc curatus recognovit, et doluit se excessisse in negando desiderio ejus ad sacramentum (1). *Mortuo autem marito anno* 1390, Dominus eam ad confessarium *(Marienwerder)* direxit, ut ejus desiderium ad sacramentum intelligeret;... et ut ei fidem credulam adhiberet, commisit ei Dominus, ut ipsi confessario... tunc et prius sibi facta referret. *Acquiescens Marienwerder*, ter in septimana sacramentum porrexit (2), *aut quater* (3). *Attamen* aliquando desiderium ita crevit... quod sollicita extitit quomodo vita comite horam communionis *(scilicet summam Missam)* valeret exspectare. Postremo Dominus... concessit ei ut post reclusorii ingressum possit omni die ejus suscipere sacramentum. Nec fuit *desiderium* propter quotidianam sumptionem diminutum, sed quotidie crevit (4), *ut bis in die Christi corpore vesci voluisset*(5): *quamquam hoc numquam impetravit. Rogantibus cur tam frequenter S. Eucharistiam affectaret*, cum hoc sit ad personam laicam inconsuetum, *ita respondere docta fuerat a Domino*: « Quidquid boni est in me, hoc agit ipse B *Christus*. Nam ipse ferventer desiderat in me per se, ipse avide suscipit in me seipsum. Ego autem sum pauper et misera creatura, prout vix potest reperiri (6). » *Pro ardoris vehementia non semel mutanda fuit hora communionis:* erat primo infra summam Missam... *sed* Dorothea visa est C. [*confessario*] suo tam graviter quam frequenter ex esurie et desiderio affligi, quod cogebatur eam de mane procurare ei, nec ipsa in hoc diu poterat contentari... *Tandem* C. ejus misertus, sano præhabito consilio, ei condescendit et sacramentum ei noctis tempore porrexit...Hoc communiter est actum per viginti septimanas ad finem vitæ sponsæ terminatas *(a die* 6 *februarii anni* 1394), infra matutinum officium quod in ecclesia Pomezaniensi incipitur circa noctis medium. Et quia insolitum fuit noctis tempore personam laicam sanam in corpore quotidie ad sacramentum altaris admittere, S. [*sponsa*] et C. studuerunt communionem illam occultare ... cumque sacramentum desiderabile non potuisset fuisse illatum quotidie ab extrinseco sine communionis publicatione, nec confessario licuit ante lucem in conclave coram ea celebrare, C idcirco inito consilio cum S. et P. [*præposito Rymann*], in decenti loco dictæ ecclesiæ, scilicet in antereclusorio, in quodam reservaculo, in quo calix et alia ad Missam pertinentia conservabantur conclusa, reverenter sacramentum venerabile abscondit. Et hora communionis se solum in dicto antereclusorii loco obserans, pluribus accensis luminaribus aliisque adhibitis solemnitatibus, nola dumtaxat excepta, sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum famelicæ, contritæ et confessæ, cum reverentia qua potuit ministravit (7). *Id autem sibi minime displicere ostendit Dominus tum revelationibus, tum prodigiis* (8); *quorum unum sic narrat Marienwerder: Pridie Parasceves anni* 1394 *sacram Eucharistiam recondidit confessarius in reservaculo, ut eam postera die dare* D *posset* B. Dorotheæ: *quæ* spem non habebat quod illa die esset acceptura sacramentum, nec scivit ipsum per confessarium in illum diem pro ipsa reservatum in reservaculo. Porro dictum reservaculum erat in antereclusorio ad latus fenestræ reclusorii locatum, ita remote quod non poterat oculis corporalibus per S. videri. *Hac autem media nocte suppliciter Dominum rogante ut corpus suum ipsi daret*, ecce, res mira ! Dominus exaudiens vocem S. famelicæ, ei sacramentaliter in sæpe dicto reservaculo ostendit se ita aperte in corporali jacens, nude ac si sacramentum fuisset in manibus sacerdotis ostensum, et nullo velamine obtectum. *Quod scilicet vidit* per murum, asseres, corporale et capsam ejus (9).

b *Capita* 58-68 *plerumque quoad res ipsas, quandoque etiam ipsis verbis* (10), *congruunt cum Septililii tractatu III, capp.* 7-26 (11), *licet his multo plura contineantur. Scriptiones autem conferenti planum videbitur, compendium Lindanum non sumptum fuisse e Septililio, sed ad utrumque librum exarandum auctorem easdem adhibuisse notas jam pridem* E *collectas* (12). *Porro nonnullis locis major etiam est similitudo Vitæ Latinæ*(13) *cum Septililio; neque profecto quispiam idcirco opinabitur ex hoc illam fuisse excerptam.*

c Ut patebit in tractatu partus spiritualis : *hoc argumentum explicatur in Vitæ Lindanæ cap.* 63 *et* 64, *sed multo plenius in Septililii tractatu primo (cap.* 26 *et seqq.), qui certe hoc loco indicatur. Ibi inter alia videmus* B. Dorotheæ revelatos fuisse novem modos spiritualiter pariendi (14).

d Plures alii sunt fructus : *ita ut* B. Dorothea se non reputarit posse exprimere... quamvis ab ore plures modi quam trecenti sunt per suum C. scripti (15).

e *Ex his aliisque Vitæ locis* (*ut quum fertur Dominus ei dixisse* (16): Si scribere scires *etc.*) *apparet* B. Dorotheam *fuisse prorsus ineruditam. Invenit eam quadam die episcopus Joannes Mönch chartam manu tenentem, et* ipsam interrogavit dicens in hec verba : «Mater Dorothea, quare tenetis cartam in manu, et quid est in ea scriptum, vel profecistis vos umquam literas?» cum tamen ipse... sciret ipsam esse sine literis F et ydiotam. Ad que ipsa domina Dorothea respondit:«Ego perfeci tres literas, quas Dominus Jhesus me docuit, quarum prima litera est nigra, secunda rubra et tercia aurea. » *Quando videlicet cor ejus extractum fuit, a Domino jussa est, sic etiam Vita Latina* (17) *et Germanica* (18), *tres ex ordine literas legere: in nigra legere debuit peccatorum suorum multitudinem et gravitatem; dein in rubra vulnera et dolores Christi; in aurea denique gaudia sanctorum in vita æterna. Item in epistola qua plures doctores et canonici anno* 1395 *canonizationem* B. Dorotheæ *postularunt:* In quibusdam litteris in spiritu sibi specialiter ostensis cottidie legebat avide et studebat(19). *Atque ita symbolice intelligenda sunt ea Vitæ loca in quibus legens aut*

(1) Linda, part. II, pag. 145 et seq. — (2) Septil., tract. III, cap. 3; cfr. cap. 10. — (3) Linda, part. II, pag. 132. — (4) Septil., tract. III, cap. 3. Cfr. Vita Lat., lib. V, cap. 6. — (5) Cfr. Vita Lat., lib. VII, cap. 27. Cfr. Vita Germ., lib. III, cap. 3, 41. — (6) Vita Lat., lib. V, cap. 6. — (7) Ibid., cap. 38. Vit. Germ., lib. III, cap. 17.—(8) Vita Lat., lib. V, cap. 39. — (9) Ibid., cap. 41. Cfr. Linda, part. II, pag. 167.— (10) Cfr. Vita Lind., cap. 61, 62, 66. Septil., tract. III, cap. 7, 9. — (11) Cfr. supra, Prologus, ann. *g*. — (12) Cfr. ibid., ann. *e*. — (13) Cfr. lib. I, cap. 18. Septil., tract. III, cap. 7.—(14) Cap. 26 et 27. Cfr. Vita I, cap. III, num. 15.— (15) Septil., tract. III, cap. 13.— (16) Cap. 79. Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 273.—(17) Lib. I, cap. 2.—(18) Lib. II, cap. 29. — (19) Codex diplom. Pruss., tom. V, pag. 85 et seq.

scribens

A *scribens inducitur sancta vidua* (1). *Cui inter alia Christus Dominus dixit:* « Ego sum studium tuum et scriptura ; » *et* sic jussa legere studendo legit cum magna aviditate, sicuti literatus in libro aliquo... illuminata legit in scriptura sua de variis sanctis multa... Multi sancti qualiter hic vixerunt et fuerunt conversati, sibi fuerunt præsentialiter ostensi ; quorum vitam per lectionem unicam factam infra mensam seu refectionem suam latius et distinctius cognovit, quam cognovisset per instructionem studiosam ab homine per annum integrum frequentatam (2).

f *Diu ante de inclusione cogitaverat sancta vidua. Audito enim mariti obitu,* voluit manere in Roma et ibidem se includi (3). *Sed eam ad ecclesiam Pomesaniensem impellebat Dominus, qui etiam famulæ suæ dixit:* « Largiter flendo, humiliter rogita me, ut disponam tibi locum, ordinans habitaculum in quo valeas me adorando perfecte laudare... Festina reclusorium intrare (4). » *Atque hoc ei prius ostendit. Etenim* dum sponsa intrasset curiam peco-rum ipsorum canonicorum, vidit in spiritu reclu- B sorium quod erat ingressura, jam paratum ; quod tamen a nullo canonicorum fuit tunc promissum, immo nec cogitatum. Quippe hæc visio præcessit reclusorii ædificationem per integrum annum (5). *Quum Quidzini non videretur facile posse fieri voti compos, jam in animum inducebat in alia regione reclusorium flagitare, immo Terram Sanctam petere* (6). *Sed mox se credidit Joanni Marienwerder* (7); *qui cum J. Rymann,* opportunitate habita, ut ad reclusorium ædificandum daretur licentia, instituerunt cum diligentia... necnon ex diversis revelationibus ei factis intelligentes Domino esse placens et acceptum ut instarent (8); *postquam tamen per integrum annum* tam vita ejus laudabilis quam fama celebris, tam ejus veridicæ visiones ac revelationes quam divinæ consolationes per C. et P. examinatæ et probatæ, ut aurum inventæ sunt (9). *Teste etiam episcopo Joanne Mönch,* fuit examinata per medium annum an vellet perseverare in reclusorio (10). *Dixerat autem Dominus:* « Ipsi vero præsentes canonici de ingressu tuo debent gaudere, quia majore pacis C fœdere ac vinculo amoris et concordiæ deinceps intra se constringentur (11).

g *In Vita Latina* (12) *copiose disseritur* de tribus ex quibus homo ad recludendum efficitur idoneus. *Oportet nimirum* ut amor Dei impellat, ut ex amore pure intendat, ut ex amoris languore non differatur : *scilicet* « nullus homo ex alterius hominis solummodo consilio et jussione idoneus est in reclusorio permanere, sed dumtaxat ille quem ego jubeo. *Insuper sit* intentio pura et caritas ardens, fervens desiderium ad Dominum... *Denique* non est homini utile reclusorium intrare, nisi sit jam languens præ amoris magnitudine. » *Et tunc* Dorothea perspexit multos reclusos utriusque sexus deficientes et cum magna difficultate ac periculo in statu re- D clusorii existentes. *Multi sane non erant in Prussia : cellæ enim in ecclesiis aut juxta ecclesias conditæ erant ibi insolitæ* (13), *adeo ut Agatha de filiæ inclusione certior facta, vehementer doluerit, existimans eam ob admissum quoddam scelus hanc vitæ rationem suscepisse:* solet enim dici, quod non nisi peccatores valde magni soleant recludi (14). *Postmodum tamen non defuerunt in iisdem partibus qui B. Dorotheam in hac re imitari vellent* (15).

h Die 2 mensis maji *anno* 1393, *seu* feria sexta, die translationis S. Elisabeth (16), *quam* B. Dorothea *præcipua pietate colebat, et de qua in visionibus et revelationibus non semel mentio est* (17).

i *Hæc pluribus verbis referuntur in Vita Latina* (18): Dominus circa meridiem jussit eam accedere ad audiendam prædicationem. In qua... fuit iterum repleta tam magnis gaudiis... quod ipsa videbatur velle aliquotiens jam deficere ; et hoc fiebat tunc per illud dictum : Domine, ostende nobis Patrem et sufficit nobis ; et hoc erat a prædicante sumptum pro themate.

k *Hic* die ultima mensis aprilis *Mariæburgo* E *Quidzinum venerat,* ut ejus reclusioni non solum interesset, sed etiam inclusor existeret (19).

l *Ibi* firmiter muro ac asseribus conclusa fuit (20), *mandante etiam Domino ut* « ipse C. solummodo habeat clavem ad reclusorium... ut nullus accedat ad te sine ejus licentia (21). » *Reclusorium memoratum fuit in Comm. præv., num.* 38 *et seqq.*

m *De hac* fenestra *ipse Dominus statuerat :* « In reclusorio ante fenestram inferiorem per quam cibi et potus tibi inferentur et homines loquentur, habebis vitream clausuram pro necessitate aperiendam. In qua crucifixionis meæ pone imaginem (22). » *Rogantibus :* « Habesne satis de luce aut aere ? » *jussa est respondere :* « Satis... Hic enim sunt tres fenestræ... et si unica esset, mihi... sufficeret... Tres *autem fenestræ* significant... tres personas in Trinitate (23). »

n *Quin etiam* nec est ei a Domino admissum ut diceret : « Hoc aut istud est meum, » neque pannum habere tamquam proprium (24). *In Vitis Latina* (25) *et Germanica* (26) *pluribus verbis describitur agendi ratio sanctæ inclusæ ejusque cum Deo commercium. Tam familiariter* F *cum eo agebat, ut ab ipso doceri meruerit quomodo singulæ actiones, etiam minimæ, sibi essent peragendæ, quomodo prandendum, loquendum, orandum ; easque orationes cœlitus communicatas scripto mandavit Marienwerder* (27).

o *Neque tamen algore læsa est, etiam quando* in penna, C. scribente circa eam, congelabatur incaustum (28); *et ipsa* mirabatur quare aliquando tempore hyemis carbones vivi ad altaria sacerdotibus ferebantur (29).

p *Licet ab hominibus segregata, laborabat tamen beata inclusa de proximi salute. Ei*

(1) Vita Lind., cap. 69. — (2) Vita Lat., lib. I, cap. 3. Cfr. Vita Lind., cap. 34. — (3) Process. canon., pag. 287, cit. in Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 284. — (4) Vita Lat., lib. V, cap. 3. — (5) Ibid., lib. III, cap. 28 ; cfr. ibid., lib. V, cap 4. — (6) Cfr. ibid., lib. V, cap. 27. — (7) Cfr. Hipler, pag. 229.— (8) Vita Lat., lib. V, cap. 4. — (9) Ibid., lib. III, cap. 28. — (10) Hipler, pag. 230. — (11) Vita Lat., lib. V, cap. 4. — (12) Lib. V, cap. 5. Cfr. Vita Germ., lib. III, cap. 2. — (13) Vita Germ., lib. III, cap. 1. — (14) Ibid., cap. 5. Vita Lat., lib. V, cap.8.— (15) Cfr. Vita Lat., lib. VII, cap. 29. — (16) Vita Lat., lib. V, cap. 7. Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 57.—(17) Cfr. Vita Lat., lib. IV, cap. 23. Lib. de festis, cap. 128. — (18) Lib. V, cap. 7. — (19) Ibid. — (20) Ibid. — (21) Ibid., cap. 6. — (22) Ibid. — (23) Ibid., cap. 8. — (24) Ibid., cap. 6. — (25) Lib. V, cap. 7 et seqq. — (26) Lib. III, cap. 5 et seqq. — (27) Cfr. Vita Lat., lib. V, cap. 18 et seqq. — (28) Ibid., cap. 23 ; cfr. cap. 22.— (29) Linda, part. II, pag. 160. Cfr. Septil., tract. I, cap. 5.

A *Dominus dixerat:* «Tu in spiritualibus bonis... debes abundare, ut non solum tibi pro tua sufficiat necessitate,.. verum etiam cuicumque interroganti te pro animæ suæ salute monita salutis ac consilia sibi valeas erogare (1).» *Alio loco :* « Magnificam autem tibi tribuo doctrinam, ut eam deferas ad lucem per scripturam, ad legentium meliorationem (2). » *Et re quidem vera multi, tum religiosi, tum sæculares,* gratia ædificationis eam visitaverunt, et pro se orare ferventer desideraverunt, et aliqui eorum insuper petiverunt, qui eam spiritum prophetiæ noverunt habere, ut domina reclusa super dubiis et statu conscientiæ suæ, quæ a Deo in orationibus suis obtineret, eis referret. Pro quibus domina reclusa multoties obtinuit ; eis oretenus aut per scripturam confessoris insinuavit. Multos etiam, ex ore Altissimi instructa, de peccatis et moribus malis arguit,...et ut mores ineptos corrigerent, instruxit. Ex quibus multi eorum in moribus et vita fuerunt emendati (3). *Plurimum etiam profuit suis confessariis, atque reliquis Pomesaniensis Ecclesiæ canonicis ; quibus vexationes sibi illatas quadam die conquerentibus,* dixit quod B domini canonici non deberent timere, quia Dominus in brevi pacificaret omnia. Et ita factum est (4). *Quos consilio et opera non poterat, eos assidua prece juvare nitebatur, quippe a Domino jussa* orare sæpe pro unione Ecclesiæ, papa, cardinalibus, episcopis et principibus terræ, pro canonicis et pro sibi conversantibus, pro benefactoribus, pro infirmis et agonizantibus, pro omnibus animabus generaliter,... pro pauperibus,... pro pluvia et aura serena. *Atque in hunc modum obtemperavit, ut potuerit ipsa de se dicere :* « Ego sum ita sollicita propter hominum peccata, quod nescio cito quod dicam, et singulariter valde sollicitor pro hominibus in civitate Marienwerder existentibus. Mihi videtur directe quod debeam hujus totius civitatis custos esse (5). » *Quo factum est ut Dominum hæc dicentem audiverit :* « Lacrymæ tuæ... hodie fuerunt quidam ros cœlestis, cum quibus terram bene aspersisti, et in ea homines bene adjuvisti, quia offensio mea magna est per hoc notabiliter placata (6).» *Et alias* (7): « Ego effeci te potentem supra bona mea. Ecce jam es locupletata,... una mecum eorum habens administrationem, C tuam in ipsa bona libere immittens manum et apprehendis quantum placet.» *Hæc aut similia non semel in Vitis magnis memorantur, ubi etiam de* Matris Dorotheæ filiis spiritualibus (8), *quos summo labore et dolore, flendo atque orando Christo gignebat, sæpe sermo est. Ex Actis processus canonizationis apparet quantæ ipsi curæ fuerit Ordo Teutonicus* (9), *universa Ecclesia atque imprimis Romanus pontifex. De Bonifacio IX multa divinitus cognovit, eumque, licet papam haberet legitimum et laudibus extolleret, aliquando tamen a Domino vituperatum audivit* (10). *Anno* 1393 *dixit ei Christus Jesus, ut biennio post ad ipsum Bonifacium scripsit Marienwerder :* « Tu debes cum papa Bonifacio esse recte ac si essetis valde propinqui amici, et vos duo debetis me juvare sustentare mundum.... Tu vides mundum pendere quasi in uno crine. » In profesto Circumcisionis, eodem anno, cum Dorothea oraret instanter pro unione sancte matris Ecclesie, ut fieret in toto universo unum ovile et unum caput, apparuistis ei hilari et converso vultu ad eam, quod precum ejus instantiam desideraretis. Alter, videlicet Clemens in Avinione, apparuit ei averso vultu, dorsum vertendo ad Dorotheam, tenebrosus et sic dispositus quod cito vellet deficere aut mori; et ita divina ordinante clemencia, eodem anno in estate moriebatur (11). D

q *Cfr. Comm. præv., num* 54. « Si tu aliquem correxeris, *ait ei Dominus Jesus,* ex jussione mea sibi etiam recitando peccata, et ille se voluerit meliorare, ille fiducialiter poterit in me sperare. Porro aliquorum peccata tibi per me revelata, habito a me mandato, poteris ea P. C. dicere (12).»

r *Hoc caput* de modo vivendi in reclusorio, gratiis habitis *etc., dicit Maximilianus Töppen ex Rotulo, anno* 1404 *Roma misso, fuisse descriptum. Simillimum quidem est decimo nono ex articulis tertio datis* (13); *sed, scriptionibus inter se collatis, nobis videntur potius articuli e Joannis confessarii libris fuisse confecti, quam hi libri ex articulis. Porro exemplar quod adhibuerit auctor Rotuli, ad nostrum magis accedit quam ad codicem a Linda excusum : quod ex lectionibus variis perspici potest.* E

s Distinguendo prioris libri revelata a posteriori. *Nostra sententia, ut jam monuimus* (14), *non indicantur hoc loco Vita Latina et Septililium in illum modum figurata quem nunc cognovimus ; sed ea quæ, dictante* B. Dorothea, *dudum scripta fuerant et forsitan aliqua ratione disposita. Quæ deinceps enumerat auctor, legimus reapse in Vita majore et potissimum in Septililio, quamquam non eodem prorsus ordine. Sed non ideo potest dici post hæc scriptum fuisse compendium; quemadmodum perperam inferretur Vitam Latinam exstitisse post Septililium, ex eo quod Septililii tractatus nonnulli, imo et capitula, distincte in ea memorantur* (15).

t *Circa revelationes in reclusorio habitas :* F Perspexit, *ait confessarius* (16), multa arcana Dei quæ non licebat sibi loqui. Hæc vidit et audivit die ac nocte, licet non continue, in mentis alienatione, non autem in dormitione. B. Dorotheam *aliquando probabat Dominus, eam per vices dolore et lætitia afficiens. Porro cœlesti gaudio perfusam esse, hæc significabant :* Vultus serenus, roseus, splendidus, venustus, jocundus, oculus pudicus, gestus castus et modestus; vox dulcis, accentus suavis ; delectabilis in omnibus exterioribus membris ejus ac gestibus lætitiæ apparuerunt indicia (17).

u Quando non fecit. *Paulo aliter in Septililio :* Præsertim quando non totaliter ipsa egit (18). *Ibidem additur :* Hoc modo aliquotiens etiam ei est missus Spiritus Sanctus ut ipsa argueret

(1) Vita Lat., lib. IV, cap. 36. — (2) Ibid., lib. I, cap. 4. — (3) Linda, part. II, pag. 125 et seq. Cfr. Vita Lind., cap. 50. —(4) Process , pag. 344, cit. ap. Hipler, pag. 238. — (5) Vita Lat., lib. V, cap. 24 ; cfr. cap. 9 et 12. — (6) Ibid., cap. 29. Cfr. Linda, part. II, pag. 161. — (7) Vita Lat., lib. V, cap. 12 ; cfr. cap. 9. – (8) Cfr. Linda, part. II, pag. 155 et seq. Septililium, tract. I, cap. 31. De festis, cap. 6.— (9) Cfr. supra, comm. præv., num 57.— (10) Cfr. ibid., num 6.– (11) Codex dipl. Pruss., tom. V, pag. 75.— (12) Vita Lat., lib. V, cap. 12.— (13) Linda, part. II, pag. 29. —(14) Cfr. supra, Prolog., annot. *e*.– (15) Cfr. lib. II, cap. 36, lib. IV, cap. 30, lib. VI, cap. 17.– (16) Vita Lat., lib. V, cap. 10. – (17) Vita Lat., lib. V, cap. 11; cfr. lib. VI, cap. 19. Linda, part. II, pag. 148. — (18) Tract. II, cap. 3. —

alios.

A alios. *Et paulo post* (1) : Dominus singulis noctibus ei Spiritum Sanctum misit *(in itinere Aquisgranensi et Romano)* ; ob hoc raro dormivit... Aliquando ita intime et intense exultabat quod se a risu continere non valebat, et aliquando etiam ex amore fervente et dulcedine ita singultuose et largiflue flebat, quod sonum risus, gaudii et fletus, si prope comites suos sedisset, abscondere non valuisset.

w Ad præsens dicta sufficiant : *multo plura narrantur in Septililio, et nonnulla quoque in Vita Latina. In hujus libro V adumbratur ineffabilis illa consuetudo* B. Dorotheæ *jam inclusæ cum sanctissima Trinitate, cum Deipara et pluribus sanctis, quam Dominus sæpe memoravit :* Est etiam hic mater mea dilectissima... Sunt hic multi sancti angeli tibi servientes et te custodientes; sunt et alii hic sancti.... Quantoque diutius inclusa fueris hic, tanto sanctitas major hic erit ac numerus sanctorum... Et dic ad C. : « Noli umquam ad me huc accedere cum aliquo peccato te aggravante,.. terra enim in qua stas, terra sancta est (2). »

x *Hujus capitis partes quædam in Septililio* B *occurrunt (cfr. tract. II, cap.* 5, 8, 9) ; *sed quasdam etiam nec in Septililio, nec in Vita Latina, nec in Germanica reperimus.*

CAPUT QUINTUM.

De caritatis gradibus et effectibus. Vita contemplativa. B. Dorotheæ familiare cum Domino commercium. Vi amoris divini moritur. Exsequiæ.

CAP. LXXII. *Amoris divini plures sunt effectus. Hos experta* B. Dorothea,

De effectibus charitatis, ex quibus charitas seu amor divinus diversa nomina sortitur: quos efficaciter in se sponsa Christi Dorothea sensit et percepit. Quamvis præmissa omnibus hominibus, imo et angelicis spiritibus, summis præconiis sint prædicanda ad honorem C et gloriam Dei omnipotentis, et exaltationem fidei orthodoxæ, tamen illa quæ sequuntur, non minus ad ejusdem laudem sunt brachiis amoris et reverentiæ amplectenda, imo multipliciter admiranda ; quæ Dominus misericorditer est operatus in sua sponsa. Quam Dominus voluit experiri magnalia sua [1] in varii generis [2] ejus charitatis motibus, quibus Salomonis cantica, quæque [3] sacræ paginæ amatoria, ac sanctorum et [4] catholicorum doctorum dulcisona carmina plena sunt: quatenus litera cum spiritu, glossa [5] cum textu, veritas in significatione et mysterio clarescerent et paterent [6]. Et ne recedatur a proposito, tam nomina quam effectus charitatum, quæ et quos, Domino efficiente et revelante, hæc venerabilis Dorothea experta est et didicit, ut in forma poni debent. Abscedant calumniæ et detrahentium insolentiæ inexpertorum, si contingat ex revelatione Domini rara poni vocabula, et nomina charitatis seu amorum, quasi [7] illa non viderint [8] in Scripturis. Cogitent, imo sciant, adhuc infinita latere in æterna sapientia et libro vitæ intus scripta, quæ nondum humana sapientia ratione ac [9] ingenio attigit et digessit. Tamen non puto sic [10] rara, quando in sacra Scriptura lectoris studio conformia reperiantur *a*.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

a

CAP. LXXIII. *habuit caritatem ardentem,*

102 Charitas ardens. Charitas ardens in Dei famula valde valida fuit : qua ex redundantia cor suum sæpe vehementer incendebatur, imo et totum corpus calefiebat, adeo [11] ut sudor largiter de toto corpore erumperet, et quasi velle ardoris incendio consumi sibi videretur. Unde in asperrimis hyemis algoribus nonnumquam igne charitatis ita incensa fuerat, ut necesse haberet pro corporis refrigerio aerem quærere, aut [12] lapides frigidos insidere ; sic brachia nuda, pedes, aliaque membra corporis refrigerare. Flammea sæpe facta fuit, ut et flamma amoris de uno membro, ut sensit, ad aliud protendebatur [13]. Accidit semel secunda feria post festum sancti Mathiæ apostoli anno Domini 1394, quod sponsa electa ad sponsum Christum diligentissime defixit intuitum, pro ipso habens tam fervidum desiderium, E tam ferventer arsit, quod ardor spiritualis incendii in ejus cor descendens in tanta abundantia [14], quod redundavit in corpus, in quatuor partibus specialiter [15], in utroque latere retro et ante, flammam emittens erumpentem. Fuit sibi ac si sederet inter quatuor foramina fornacis bene calefactæ, et calor magnus, sed dulcis, se diffunderet usquequaque. Non est omnino simile, quia calor extrinsecus fit cum pœna. Illa scilicet flamma fuit sibi valde dulcis, et lente protendebatur per dorsum ac alia membra. Quæ postquam eruperat et elevaverat se, ascendendo aliquantulum, retraxit se ab ascensu, et reintravit [16] quasi repercussa, ferventius in anima se incendens [17], et [18] iterum largiter erupit. Hoc iteratis vicibus, multoties, scilicet sexies, factum est, quousque ardor flammæ fuit auctus ad magnam excellentiam, corporis et animæ totalem incensionem. Hujusmodi flammæ causationem et exitum numquam ita distincte [19] consideravit; tamen aliqualiter cognovit per totam hyemem qua fuit [20] in reclusorio, se habere flammam : credidit se aliis temporibus etiam habuisse flammas tales, sed F nonnisi magnum ardorem se percepisse.

CAP. LXXIV. *scatentem,*

103 De effectibus scatentis charitatis. Scatentem charitatem in experientia et his effectibus significavit : ista charitas dulcedinem magnam habet [21] internam, cor dilatans superius, ut appareat amanti magnum bonum, [22] indicibilem dulcedinem effluere circumquaque. Nam post cordis dilatationem et uteri augmentum seu magnificationem, sequitur cor [23] fluidum, nimis valde liquefactum, deinde gaudens et saliens. Post hoc dilatatum aperitur superius ut rosa, longe et late effluens præ magnitudine deliciarum et gratiarum, quasi olla ebulliens et effluens ex omni parte. Postquam diu cor sic superius [24] redundanter effluxerit, tunc cor vulneratur multis vulneribus, supra, circumcirca et infra; et de quolibet vulnere effluit magnum bonum spirituale. Homo hæc [25] in se cognoscens bene, præ

[1] sua m.— [2] in varigenis. — [3] quoque. — [4] ac. — [5] gloriosa. — [6] claresceret et pateret. — [7] quia. — [8] viderunt. — [9] aut. — [10] sit. — [11] a Deo. — [12] ac *cod.* — [13] protenderetur.—[14] redundantia. – [15] spiritualiter *cod.* – [16] renituit. — [17] incedens *cod.* — [18] ea. — [19] districte. — [20] erat. — [21] hanc.– [22] et *add.*— [23] *om.* – [24] sic sup.cor. – [25] habet *cod.*

(1) Septililium, tract. II, cap. 4.— (2) Vita Latina, lib. V, cap. 13 et seqq.

nimiis

AUCTORE J. MARIENWERDER. *b*

nimiis deliciis et gaudiis quibus repletur, non potest loqui aut [1] flere, nisi [2] jubilando diceret unum tale: Gratias ago tibi, Domine *b*, aut [3]: Dulcissime Domine, da hoc vel illud mihi aut [4] illi. Sed oportet hominem sic sedere, donec Dominus gaudia animæ et cordis ad se recipiat et assumat. In dispositione prædicta æstimat se homo supra modum divitem; nec flere valet, sed ex teneritudine et plenitudine deliciarum oportet se alicubi declinare [5], nesciens se alias homo [6] continere. Ipse siquidem est sibi perspicuus, ut valeat omnia peccata sua quantumcumque magna ac minima cognoscere ac [7] videre. Sub dictis modis singula hæc venerabilis est experta.

CAP. LXXV. *bullientem,*

104 De effectibus charitatis bullientis. Charitas bulliens facit cor hominis in tantum bullire, id est, fervere pro Deo [8], quod magnæ lacrymæ exeant de suis oculis, et tam fervide, quod vix valeat [9] sustinere, et quod vapor magnus fervens ex corde suo per os exeat, ut totum corpus laboret et sudet, et similiter omnes vires suæ pro vita æterna; ita quod [10] ex magnis [11] dulcedine et gaudio, amore et bonitate, quas et quæ percipit [12] a Domino, labore, ardore et sudore B efficiatur ac si sit alius homo, et omnia membra sua pinguiora, corpulentiora, seu magis farta [13] appareant, quam fuerint [14], et quod Dominus Jesus Christus tam fortiter incipiat animam ejus trahere, et ipse tam alte ascendat, ut, si quis ipsum conspiceret, reputaret eum agonizare præ valentibus desiderii et amoris tractibus, et videret eumdem quasi valde magnus dolor sibi inesset: attamen ipse nollet pro bono [15] isto statu recipere omnia bona mundi. Homo qui ad hunc amorem, id est [16], amoris gradum pervenerit [17], potest Dominum valde magnifice contemplari. Item adjunxit alias etiam proprietates ad dictas. Nam prædicta charitas facit hominem flammare, ex amore incendit valide, et perducit homines validos ad sudores; facit hominem largissime et amarissime flere, ut etiam appareant lacrymæ quasi [18] scindant et offendant; post lacrymas sentit quasi vini saporem.

CAP. LXXVI. *vulnerantem,*

105 De effectibus charitatis vulnerantis. Charitas ista vulnerat animam ex desiderio multo et magno quod habetur pro Domino nostro dilecto; ac si corporaliter vulneratus medicum corporis habere desiderans, multo magis C iste medicum animæ sollicitat et inquirit [19]. Tam vehementer transverberat affectum dicta charitas, quod etiam [20] æstum suum intra se cohibere non sit [21] valens: sed vulneratus, latere volens vulnera, æstuando, alte suspirando, profunde ingemiscendo, longa suspiria trahendo, ea indicat, detegit et ostendit. Hæc sancta charitas dilectam hanc Christi sponsam multis annis spiculis et cuspidibus amoris tam impetuosi desiderii vulneravit, ut aliquoties cor ejus sic transsagittatum fuit [22] in longum, latum et profundum, seu supra, infra, circumcirca, per medium, et [23] quasi undique repletum erat sagittis amoris; et ita impetuose immittebantur, quod sagitta sagittam, ut profundius intraret, impellebat. Et nonnunquam costæ, dorso quasi conclavatæ essent, apparebant, et aliquando venter a dorso et costis scindi D velle videbatur et secerni. Nec sagittas et tela amoris faciliter potuit evadere ex corde aut [24] alio loco corporaliter afflicto, sed non a corporali instrumento, nisi cum lacrymis dulcibus, cum quibus quasi [25] perungendo vulnera delinivit, dolores mitigavit, et sic facilius extraxit, id est, [26] dolores et [27] vulnera evasit. Uno tempore, feria quinta proxima post septuagesimam, anno 1393 [28], post sumptionem sacramenti patiebatur magnam energiam, quod [29] tæduit eam vitæ suæ. Circa meridiem Dominus Jesus duriter tetigit cor suum, non sagittis aut telis, ut alias communiter, sed dividens ipsum per medium et dilatans [30], trahendo quasi cum manu partes cordis ab invicem; hujusmodi tactum palpantis seu manum immittentis, partem a parte trahentis [31], sensit bene; et hunc esse potentem sentiebat, qui sic cor [32] dividens, partem a parte [33] trahebat, sed nescivit an Dominus esset an [34] mors. Putabat se tunc mori. Cogitavit: Postquam bene dilataverit et expanderit cor, tunc morieris. Ipse autem cito et expedite expandens ipsum cor dilatabat. Et tunc sensit se ex dilatatione non morituram, licet excessivos senserit dolores. Attamen cogitavit: Cum partes a se ipsis lacerando separaverit, E tunc moriar diutiusque vivere non valebo. Dolores enim erant vehementissimi et amari valde, quasi dolores mortis, nec diu potuissem [35] eos sustinuisse.

qua vidit se a Domino cruciatam,

106 Quando ergo respexit circa se, ubi se moriendo reclinaret, tunc interiores sensus cœperunt aperiri, et vires animæ capere incrementum; intellectus et ratio cœperunt cognoscere quod Dominus fuit hoc [36] operans cum gratia sua. Voluntas dilatabatur, conformans se voluntati divinæ; memoria tota cœpit trahi in Dominum; aures cœperunt [37] aperiri ad audiendum Dominum et vocem ejus; olfactus vero, gustus et tactus animæ cœperunt totaliter dirigere respectum suum ad Dominum, sic quod quilibet actu suo cognovit et sensit Dominum præsentem esse, et illa operari. Anima clamavit: « Domine [38] Jesu Christe, mi dulcissime Domine, sis mihi propitius. » Anima sic sæpe clamante [39] valde alte, scivit certitudinaliter Dominum esse. Oculi autem clare illuminati, acute et diligenter dirigebant intuitum suum [40] pro Domino; et modo F excellentiori et perfectiori super alios sensus animæ Dominum videndo sentiebant, et ejus opera admiratione digna cognoscebant. Viderunt sane in corde ejus duas lanceas novas et splendidas fixas esse, unam in una parte, aliam in alia parte altiore cordis, non quidem per lineam a loco primæ ad locum secundæ lanceæ rectam perpendiculariter ascendendo, sed oblique erat una earum super aliam: Domini lancea [41] scilicet superius, matris vero inferius. Porro hastilia lancearum fuerunt valde longa: ascenderunt enim usque ad cœlum. Quarum unam ambabus manibus Dominus Jesus apte et diligenter tenebat; secundam vero dilecta mater ejus circa ipsum sedens, quasi simili modo in manibus tenebat circa sinum. Ambo, tam Dominus quam

[1] ac *cod.* — [2] nec *cod.* — [3] ac *cod.* — [4] ac *cod.* — [5] reclinare. — [6] bono modo. — [7] et. — [8] bul. pro Deo vel ferv. — [9] valet. — [10] itaque *cod.* — [11] magna. — [12] percepit. — [13] fortia. — [14] fuerunt. — [15] *om.* — [16] am., vel. — [17] pervenit. — [18] quam. — [19] isti m. a. sollicitaret et inquireret. — [20] *om.* — [21] *om.* — [22] fuerit. — [23] quod. — [24] ac. — [25] quam. — [25] et *loco* id est. — [27] in *cod.* — [28] XCIV. — [29] quæ *cod.* — [30] dilatavit. — [31] part. apte tr. — [32] cor sic. — [33] p. aperte. — [34] aut. — [35] potuisset. — [36] hæc fuit. — [37] inceperunt. — [38] *om.* — [39] clamans. — [40] int. s. dir. — [41] lanceam *cod.*

mater

AUCTORE J. MARIENWERDER.

A mater ejus dilecta, attente dirigebant intuitum super lanceas et earum hastilia [1] cum serio bene maturo. Cumque vidissent animam clare, et e converso anima eos clare respiciente, cœperunt valenter hastilia cum lanceis cordi infixis æqualiter infigere, validius imprimere et intrudere, quasi vellent cor per dorsum extrudere. Dolores valde magnos tunc, tam in corde quam in ista parte dorsi opposita cordi, sensit. Fuerunt ita vehementes hujusmodi dolores, quod exprimere nequivit; ipsa cedebat [2], ut potuit, fixuræ, et vertit se parumper ad latus; cumque dolores jam [3] in summa quasi [4] et maxima excellentia ad potentiam suam passivam fuerunt terminati, tunc paulatim Dominus et mater ejus dictas lanceas mediantibus hastilibus retraxerunt, et successive dolores vehementia [5] remiserunt. In retrahendo lanceas a corde valde amare afflicta fuit in corde [6] et circa costas, per quas lanceæ extrahebantur successive æqualiter, sicut æqualiter successive fuerunt infixæ. Lanceis extractis, fuit a doloribus liberata, a vulneribus absoluta, et a Domino gaudio repleta : et hoc tribus vicibus factum fuit temporibus distinctis. Vulnera cuspi-
B dum, telorum et sagittarum fuerunt secum quotidiana, nunc in hac, nunc in illa parte. Hæc pauca de valde multis sufficiant. De vulneribus amoris Dominus ei multa dixit in diversis passi-
c bus suarum revelationum *c*, et ibi erit locus [7].

CAP. LXXVII. *languentem.*

107 De effectibus amoris languentis. Amor languens sæpe et multoties excessivus fuit in ea, ut patet supra capitulo de quatuor languo-
d ribus *d*, et de languore quem passa est in Roma, et in Gdanczg [8], de quibus supra. In isto amore, ex desiderio quod habuit ad Dominum, sæpe tam languida fuit [9], quod non delectabat eam gustare aliquid eorum quæ sunt in tempore; imo eorum sapor fuit sibi valde pœnalis. In isto amore cor dilatatur et augmentatur ex desiderio habendi Dominum. Incedit talis languens quasi mulier parturiens, quæ cum difficultate respirat, et sonum facit languentium corporaliter. Dicta augmentatio et cordis dilatatio in illo faciliter apparet acute consideranti. Dominus Deus fugat animam et consequenter cor per redundantiam, quod saltus cordis potest apparere et motus. Desiderium valde crescit. In isto languore energia fortis est et magna, ita ut omnes vires corporis
C et animæ vehementissime laborant [10], prout sæpius fuit actum in ea. Validissimos valde habuit interiores labores, etiam super humanam æstimationem. Ad quid valeret energia, Dominus ei quadam vice revelavit sic dicens : « Non possum tibi aliquid melius dare ad tui ipsius mortificationem, ad cogitationum repulsionem, ad omnium transitoriorum superationem, ad æternitatis magnam anhelationem, et ad tuæ salutis operationem [11]. » In hoc statu anima et cor ejus liquefiebant, quod oportuit eam corporaliter decumbere per diem aut [12] plures dies, antequam desiderio remisso potuit [13] cor recolligere ad pristinum statum, quo [14] valuit surgere et ambulare. Vidimus eam sæpius sic languentem et impotentem sui, nulla infirmitate considerata corporali. Dicere poterat : Nuntiate dilecto quia amore langueo. De hoc languore valde multa sparsim sunt hinc et inde [15] scripta.

Energia

108 Quid sit energia [16]. Et de energia, quæ a Deo homini confertur, et post Dominum [17] a charitate ferventer ardente oritur et causatur, et sentitur primo in anima, quæ ex ipsa scilicet energia efficitur fervida [18], desiderativa, anxia, laboriosa et inquieta, cum omnibus viribus interioribus laborans illud obtinere, quod Dominus dedit ferventer desiderare. Per energiam enim Dominus trahit hominem ad se fortiter valde: homo tractus ferventer Dominum desiderat, et ideo ferventer inflammatur et ardet ; primo in capite et [19] corde, consequenter in toto corpore, singulisque membris laborat, dolet, et clamat ad Dominum per fervidum, anxium ac laboriosum desiderium, ut obtineat ipsum, scilicet Dominum, et perveniat ad pacem, vel mediante sacramento ac [20] mentis excessu, vel mentis gaudio ac solatio; et in illo interiore virium labore impetuosus venarum pulsus sentitur in gutture, in capite, et hinc inde in corpore cum magno fervore, quemadmodum fit in febre acuta valde et agonizante, vel potius, ut fit in homine in paroxismo existente. Cor etiam solet impetuose [21] saltare, et ex E
nimio desiderio quasi insaniens se movere. Quam graviter et amare hæc sponsa fuerit per energiam afflicta quotidie, quis valet enarrare ? Sane ex energia aliquoties usque ad mortem fuit [22] infirmata et gravata, quamvis nullam corporalem haberet infirmitatem. Libentius enim exercuisset omnes venias et quemcumque laborem exteriorem, quam passa fuisset energiam, dummodo hoc Domino æque placuisset, et sibi æque utile fuisset. Ex Dei enim amore noluit [23] energia carere, licet ipsam perferre [24] fuerit valde grave. Unde dicebat ad confessorem : « Ex jussu Domini flere, sudare, clamare, orare [25], et totis viribus laborare per integrum diem, non tantum fatigat, affligit et aggravat, quantum energia faceret habita per unicam horam. Hoc verbum, quod ego [26] dico ad te : Ego vellem libenter habere Dominum, est facile ad dicendum ; sed amaritudinem energiæ, quam me oportet in illo desiderio sustinere, non valeo tibi exprimere, nec tu hoc sentis, neque experiris sine notitia experientiæ. Nam hodie ante sumptionem Eucharistiæ, et alias sæpe sedens coram te, anima mea, cor F
meum et omnes vires meæ pro sacramento Eucharistiæ suscipiendo [27] et vita æterna suscipienda [28] laborabant [29] tam intense, quod sudor effluxit de me, ita largiflue me madidans undique, ac si in ferventi sederem balneo. Nimirum [30] homines enim videntur in sæculo cum ingenti desiderio usque ad sudorem se laborando fatigare, ut bonum saporem ac suavem odorem hic [31] in tempore valeant obtinere; anima vero Christi sponsa cum inceperit [32] sapere bonum saporem, ac suavem odorem in hortulo sponsi sui, tunc non valet hic quiescere, sed satagit per dies singulos sudorose, ut bonum saporem ac suavem odorem acquirat æternum. »

vehementer laborat et affligitur.

109 « Rursus bene legisti esse scriptum : Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit. Et pro nunc non dedit mihi

[1] hast. car. — [2] ipsam cedebant *cod.* — [3] jam d. — [4] qu. in s. — [5] doloris vehementiam. — [6] valde-corde *add. ex B. om. cod.* — [7] locutus *cod.* — [8] Gdantzg. — [9] et infirma *add.* — [10] laborent. — [11] Ad quid val.-operationem *om.* — [12] ac *cod.* — [13] poterat. — [14] quod. — [15] hinc inde. —

[16] Quid-energia *om.* — [17] Deum. — [18] fervide. — [19] in *add.* — [20] aut. — [21] imperiose. — [22] *om.* — [23] voluit *cod.* — [24] sibi *add.* — [25] or., clam. — [26] *om.* — [27] sumendo. — [28] obtinenda. — [29] laborabat *cod.* — [30] *om.* — [31] *om.* — [32] incepit.

Dominus

AUCTORE J. MARIENWERDER.

Dominus laborare manibus; dedit autem mihi talem ab intra laborem, quod raro in manus meas aut [1] os meum accipio panem, id est, cibum [2] ad manducandum, absque sudore exorto ex [3] charitatis labore. Quippe homo qui est verus conversor ad Deum, portans spiritualem vestitum, aut habens spiritualem spei [4] statum, talis raro debet ad se recipere [5] cibum, nisi prius effuderit sudorem, lacrymas aut sanguinem suum. Qui si nequiverit [6] hoc agere ex charitate ferventer ardente et ab interiore [7] labore, saltem hoc faciat per labores exteriores, scilicet castigationes, venias, genuflexiones, vel [8] disciplinas. Amplius multoties sum tam multis et [9] gravibus interioribus laboribus aggravata, quasi si [10] tota ecclesia sit super me collocata [11]. Omnes vires meæ ad modum chordæ sunt [12] tensæ; non sum potens virium mearum, nec valeo vocaliter orare. Imo aliquando ex energiæ diuturnitate [13] numerum orationum mearum solitum infra diem [14] naturalem non valeo consummare. Durat aliquando per tres horas, [15] plures vel pauciores; quandoque per integram noctem, aliquando sedecim [16], et quandoque viginti horis ex energia nullam habui requiem neque pacem. Gravius tamen me aggravans exercet et affligit uno tempore plus quam alio. Nam ex ejus afflictionis magnitudine aliquando fiunt magni tinnitus in capite, et in singulis membris labores tam vehementes, quod impedior attendere Domini doctrinæ, et aliquando eidem valeo attendere, sed eam [17] non valeo retinere. Quando autem pervenitur ex energia aut [18] ex alia causa ad exteriores labores, ut ad ardorem, sudorem, fletum et orationem, tunc remissius habeo, et tunc quid vires interiores quoad energiam patiantur, non sentio; sentio tamen quid Dominus in eis operetur: quamquam multoties operationes ejus in me [19] sint ita multiplices et varigenæ, ac affligentes tam amare, quod eas non valeo intellectu comprehendere, nec mente capere; taceo de [20] exprimere; vix enim ipsas valeo sustinere. Quid tamen fieri debet ex me, quæ tam vehementes dolores, quam [21] ingentes sustineo labores? Tu sæpe audis me singultuose flere, fortiter clamare, et magnos exteriores cum gemitu habere labores. Hoc autem auditu tuo exteriore non vales percipere, nec ego sufficio tibi exprimere, quam magnos interiores me oportet habere labores pariter et dolores. Sed in conspectu Domini quid hæc sunt? Laboravi namque totis viribus meis quandoque interioribus et exterioribus usque ad earum fatigationem et defectum, plorans, sudans et clamans tam fortiter ad Dominum præ spiritus anxietate, quæ venit ex languido desiderio suscipiendi Dominum, ac [22] veniendi ad Dominum, quod cor meum quasi potuisset fuisse divisum. Adhuc Dominus laborem illum reputavit exiguum, dicens se pro me labores majores sustinuisse. Qui post hoc diu de gratia sua mihi dixit: Ego varias habeo [23] in te actiones (supple, immanentes), pariter et operationes (supple, ad extra transeuntes), quas non vales plene scire; nec tantum quantum tibi datum est noscere [24], vales exprimere. Potes quidem dicere: Anima mea, sanguis meus [25], et caro mea, omnis vita mea [26], omnis status meus, omnis omissio ac operatio mea per singulos dies vitæ meæ fuerunt totaliter castigatio una, et totaliter pœnalitas una, exercitiis [27] multigenis et amaritudinibus variis respersa. Nec scio de tota vita mea, si unquam per unam horam unum verum corporale habuerim gaudium. Et adjunxit Dominus: Ex omni bono gaudio et solatio quod hic tibi [28] impendo, non poteris unquam plenam habere pacem, nec plenum gaudium, nisi [29] ad regnum perveneris cœlorum; et si quis circuiret terram et perambularet eam, vix inveniret hominem tantum quantum te labore et energia laborantem. »

CAP. LXXVIII. *Efficacissima in ea est caritas inebrians,*

110 DE EFFECTIBUS [30] AMORIS INEBRIANTIS. Isto amore efficiebatur sæpissime tam ebria, quod obliviscebatur omnium transitoriorum super terram. In isto amore homo jacet ita [31] consopitus, quod diu non potest se abstrahere et ad se redire. Juvatur [32] ad raptum, tenaciter Deo adhæret, quandoque decem horis, quandoque pluribus. Et ibi bibit sugens magnam dulcedinem. Quandoque oportet hominem diu jacere et sudare, ita ut videatur ex ferventi ardore velle consumi igne [33] illius incendii, et sufficeret illi etiam tempore hyemis unum linteamen ad cooperiendum se. Optime coloratur, quia rubeo [34] colore [35] facies ejus perfunditur, recte ac si de balneo calido exiret. Aliquoties hæc dilecta abstraxit se a Domino ebrietate indigesta: et cum transiret ad ecclesiam, statim alienabatur a sensibus. Quandoque vacillando transiens, oportebat eam redire ad lectum. Cum iret versus Romam, in via, et in Roma bene per octo septimanas raro fuit sobria, sed quasi continue ebria, ferventer ardens; et quando Dominus dimisit eam esse extrinsecam, id est [36], extra raptum, tunc corpus et anima fuerunt plena dulcedine et gaudio; nam abundantia dulcedinis ab anima redundabat in totum corpus et omnia membra. Homo in isto amore efficitur ita dives, ac si totus mundus esset suus. Item homo efficitur [37] bene ita ebrius, ut sibi videatur quod sit in vita æterna. Item homo fit [38] ebrius, quod ambulando, quemcumque viderit, æstimat esse ebrium, divitem et lætum; recte talem reputat, qualis ipse est. Etiam corporaliter inebriatos reputat seriose esse plenos divina dulcedine. Hoc sæpe accidit famulæ Dei. Item si videt hominem corporaliter infirmari aut mori, statim reputat talem infirmari aut [39] mori ex charitate. Hoc accidit ei etiam [40] sæpe seu frequenter. Item ex ebrietate obliviscitur sui talis totaliter, quod quandoque in media nocte incipit cantare ac [41] ridere. Item æstimat talis quandoque, nullum defectum esse super terram. Quando videt [42] lamentantes ac [43] agere querulose, admiratur quid eis obsit: æstimat omnibus bene esse, sicut sibi [44]. Item tantum repletur divina dulcedine, quod nescit an comedat aut [45] bibat, an adhuc debeat comedere.

111 Item tantum inebriatur, quod cæcatur totaliter ad omnia [46] transitoria: si totus mundus, id est [47], omnia bona mundi essent sua, non adverte-

[1] ac. — [2] pan. vel c. — [3] de. — [4] spiritualis speciei. — [5] accipere. — [6] nequivit. — [7] interiori. — [8] et. — [9] ac. — [10] *om.* — [11] locata. — [12] stant. — [13] diurnitate. — [14] solitum *add.* — [15] vel *add.* — [16] sexdecim. — [17] ipsam. — [18] ac *cod.* — [19] quanq. in me mult. ej. op. — [20] multo minus., *loco* tac. d. — [21] quasi *cod.* — [22] aut. — [23] habens. — [24] nosse. — [25] mea *cod.* — [26] omnis mea *om.* — [27] exitiis *cod.* — [28] tibi hic. — [29] nec *cod.* — [30] affectibus. — [31] ita h. j. — [32] Juvat. — [33] *om.* — [34] rubore. — [35] *om.* — [36] extr., vel. — [37] ita dives efficitur *om.* — [38] ita *add.* — [39] et. — [40] *om.* — [41] aut. — [42] vidit *cod.* — [43] aut audit. — [44] sunt. — [45] ac *cod.* — [46] *om.* — [47] mund., et.

ret,

AUCTORE J. MARIENWERDER.

A ret, si perirent. Item tantum inebriatur [1], quod non veretur pati mortem, qualitercumque ac [2] quantumcumque gravem ac [3] turpem : nec videtur sibi quod passio martyrii sit pœnalis. Item tantum inebriatur, quod cespitando incedit, et alii videntes reputant eum non bene discretum. Item tantum inebriatur, quod incipit videre et ambulare vias rectas. Item ex tali charitate homo pervenit ad charitatem violentam, et incipit ex magna ebrietate ascendere sursum in cœlum. Hujusmodi ascensus provenit ex ebrietate et violenta charitate. Item ex ebrietate venit ad charitatem fortem, ut audeat fortia aggredi, quæ anima non inebriata nunquam aggrederetur. Item talis ebrius non timet coram Domino nostro dilecto, aut [4] verecundatur. Ipse non timet ipsum magnifice desiderare ; nec timet aut verecundatur ipsum suscipere, nec se fortiter ad ipsum comprimere, et firmiter [5] ei adhærere. Fit itaque tam ebrius, ut Dominum æstimet suum proprium, et quod ad ipsum habeat jus bonum ac [6] pingue. Item tantum inebriatur, quod verecundatur coram Domino malum agere et bonum omittere. Item ex magna ebrietate quandoque B incipit dispergere et dilapidare secundum hominum reputationem omnia transitoria quæ habet, et æterna lucratur. Et Dominus post prædicta dixit ei : « Post hoc poto talem hominem, et sic [7] inebrio, ut anima efficiatur vera domina et regina super omnia transitoria. Postquam ita fortiter potaverim eum, ut totaliter eum sim lucratus, tunc abstraho sibi aliquid istius potus dulcis, quod non ita [8] poto eum, seu [9] non tantum inebrio, quantum prius; nam homines non valent ferre in senio ita fortem potum, prout potuerunt in juventute. Etiam ob hoc abstraho eis illam magnam dulcedinem inebriantem, ut per reliquum vitæ suæ clament et fleant pro illo, ut illic veniant, ubi poculum suavissimum æternaliter habeant, et de torrente voluptatis divinæ æternaliter satientur et potentur. » Item Dominus revelavit ei [10] duo genera ebrietatum et duo genera poculorum : unum genus ebrietatum [11] est contentativum [12], aliud non contentativum [13]. Et de poculis unum est dulce, aliud [14] est forte. De conditionibus ebrietatum istarum et poculorum valde multa Dominus ei revelavit : imo pulcherrimum C tractatum, ostendens ei quod quælibet charitas habeat spiritualem suum saporem, singulare poculum et specialem ebrietatem; et quod nulla earum propinat tale, quale altera. De ista sancta charitate cum suis conditionibus alio loco clarius dicetur, quia historiam [15] vitæ ejus nimium prorogaret *e*.

e CAP. LXXIX. *supereffluens*,

112 De effectibus charitatis supereffluentis, seu charitatis dulcis et suavis, bene ordinatæ, [16] bene sapidæ, bene odoriferæ et immortalis. Hanc sanctam charitatem propinavit Dominus [17] sponsæ suæ primo quando extraxit ei cor, quia ex magnitudine gaudii tunc percepti nescivit aliud quam quod esset in vita æterna. Statim rapiebatur et erat in mentis excessu. Illico fuit immutata [18] quasi in alteram mulierem ; recte sibi erat ac si esset bene docta et literata respectu status prioris. De illa charitate famulæ suæ multa dixit multaque fecit [19] experiri. Inter cætera dixit : « Cum ista charitate magna [20] traxi te primo ad vitam æternam : tunc statim cognovisti corde [21], quod mecum esse esset bonum. Illico post dationem istius [22] charitatis cœpi tibi bene placere, et illico cœpisti precari [23] me, et invitare me ad te. Hæc charitas est bonum magnum, ineffabile, et tale quale soleo amicis meis facere in vita æterna. Hæc charitas est ita bonum superexcellenter excellens alia bona hominibus in via data, sicut gaudia sanctorum in cœlo excellunt [24] gaudia viatorum. Et cum hoc bonum tibi fecero, scias te in te habere vitam æternam. Ipsa est charitas, et bonum tale quale non multis impendo super terram. Quando tale bonum operor et facio animæ tuæ occulte, te ignorante, tunc oportet meipsum animam tuam respicere [25] et gubernare : ipsa firmiter adhæret mihi, et ego stabiliter et firmiter permaneo circa eam. Et tu ipsa fateris multoties, te non habere aliud retinaculum vel sustentamentum, nisi quod innitaris me [26], seu adhæreas mihi et suspendaris circa me. Tunc etiam præ magnitudine boni mei, et præ magnitudine excellenti qua tam magnifice sum circa te, non potes scire cito [27] qualiter [28] et quid tu ipsa sis, ac [29] quomodo tibi sit. E Jaces soporata in me, sicut ebrius, qui sui potens non est, vel sui posse [30] non habet. Quando illam prædictam charitatem dedero tibi, et hoc facio bonum, quod [31] gustas [32] et sentis in anima et corpore, tunc etiam si tu ipsa scribere scires, tamen non posses ipsum scribendo totum exprimere, et ita modicum, sicut bonum quod est in vita æterna. » Ad ostendendum prædicta sponsæ, sicut dixit, aperuit illi oculos [33] mentis; lumine suo illuminans, permisit eam videre magnitudinem illius boni, visui impertransibilem ad finem seu terminum. Licet illuminata luculenter fuerit, tamen videndo ad finem seu [34] terminum ejus pertingere non potuit. Ipsum videbatur a sponsa tam magnificum ac [35] inhaustibile, quod si totus mundus scribens fuisset de ipso, adhuc ad plenum scribendo ipsum [36] non expressisset, etiam si quilibet scripsisset tantum, quantum apprehendere valuisset. Et subjunxit Dominus : « Cum hanc dedero tibi charitatem, faciensque illud bonum, tunc tam fortiter fluo ad te, quod tu e converso ex magna incipis ad me fluere charitate, nobisque convenientibus per confluxum, efficior F unum tecum ; teque tam intense diligo, quod tu præ magnitudine dilectionis ignoras quomodo me fortiter et multum diligere debeas. Tu tantum repleris charitate seu dilectione, quod ipsa fluit a te, et totum est dilectio, cum quo circuis ac [37] occuparis : neque potes sufficienter charitate fluere [38] ad me ; sed oportet te charitate tua fluere ita late et spatiose, quam lata terra est et spatiosa ; tibique videtur quod tota terra immutata sit præ magnitudine dilectionis, tibique apparet quod ejus grossities sit ablata, et tibi directe est ac si sit fluida lacte et melle. Item directe tibi est ac si homines effecti sint perfecti et sancti. Item directe tibi est ac si nulla pœnalitas ac [39] nullus labor sit super terram. Item directe tibi [40] est ac si omne illud [41] quo utuntur

[1] inebr. t.— [2] et.— [3] aut.— [4] ac.— [5] sic fortiter.— [6] et.— [7] hom., seu.— [8] ebrium *add.*— [9] sed *cod.*— [10] ei rev.— [11] ebrietatis.— [12] contentatum.— [13] aliud vero contentativum.— [14] secundum.— [15] historia *cod.*— [16] seu *add.*— [17] Jesus *add.*— [18] mutata.— [19] eam *add.*— [20] mag. ch.— [21] et ore *add.*— [22] illius.— [23] procari.— [24] excedunt.— [25] respuere.— [26] inviteris me *cod.* invitaris mihi *B.*— [27] cito sc.— [28] qualis.— [29] aut.— [30] pos. s.— [31] quid *cod.*— [32] gestas.— [33] oculis *cod.*— [34] fin. s. *om.*— [35] et.— [36] ips. scr.— [37] aut.— [38] fl. char.— [39] aut.— [40] tibi dir.— [41] id.

homines.

AUCTORE J. MARIEN-WERDER.

homines, sit bonum spirituale, et de cœlo fluxerit super terram : nam quando sponsæ meæ dedero charitatem hanc, tunc eam [1] in vini cellaria introduco meæ suavissimæ charitatis. »

CAP. LXXX. *insaniens,*

113 De effectibus charitatis insanientis. Insanientem charitatem sponsa Christi sæpissime habuit, ex qua fortiter insanivit pro Domino et vita æterna, consolationem nusquam habere volens. Inquietabatur valde cor ejus : recte erat sibi ut [2] mulo in rheda trahenti grave plaustrum vel carrugam [3], quem [4] oportet cum difficultate graviter trahere [5] : ita traxit in anteriora. Et aliquando videbatur sibi quod quanto amplius conabatur antecedere trahendo, [6] plus retrocessit insaniendo ; et hoc contigit ei sæpe, quando a raptu vel mentis excessu rediit, perlustratis mansionibus supercœlestibus et gaudiis sanctorum, sine forma corporali, imagine ac [7] phantasmate, vel quando in raptu anima [8] intime fuit Deo unita per amplexus et oscula. Tunc post reversionem ad se, ita vehementer et [9] valide anima desideravit redire ad visa, quod vertebatur in quamdam insaniam desiderii ; et sine imagine ad se redeundo aliquando sudavit, quandoque lacrymabatur, quandoque simul sudavit et lacrymata B est ita inconsolabiliter, quod non valuit consilio acquiescere, nec jussioni nec rationi obedire; sed fletus et lamenta tamdiu insaniendo continuavit, quod Dominus, interjectis aliquibus simulacris seu imaginibus, ejus insaniam mitigavit; et nisi Dominus sua dignativa misericordia in tali insania amoris ei affuisset, temperando [10] eam et custodiendo, venisset sæpe extra rationem, quam semper [11] stantibus naturalibus [12] habuit valde sanam.

CAP. LXXXI. *violenta ;*

114 De effectibus amoris violenti, qui includit vulnerantem, insanientem et languentem. Sponsa Christi ascendens per desertum hujus vitæ, deliciis affluens, Deum, sanctos et gaudia sanctorum contemplando, violentabatur amoris tractibus. [13] Communiter ad longos pervenit [14] mentis excessus, in quibus adeo [15] deliciabatur, quod aliquando sex, septem, decem, quatuordecim horis [16] et amplius tenebatur : et si aliquando aliquo revocabatur tractu, instinctu, vel aliquo [17] alio medio, illico quasi ebria statim ad pristina trahebatur. Quoties indigesta divinæ dulcedinis ebrietate ad se redierat, potens sui C non erat. Et quadam vice ante plures annos Dominus dedit doctrinam, unde causaretur raptus, sic dicens : « Ad hoc quod homo rapiatur ad mentis excessus, oportet præcedere laborem exteriorem et instructionem meam, qua instruitur quid confitendum, quid vitandum, quid faciendum. Tandem ex magnitudine devotionis, quandoque admirationis, quandoque ex magnitudine exultationis [18] fit raptus mentis, et tunc citius et levius, quanto homo fuerit plus igne charitatis accensus et dulciter inflammatus. Porro in raptu anima quandoque in me dulciter quiescit, et alia non conspicit ; quandoque mansiones cœlestes transvolat, et cum quodam conatu perlustrat, ita ut multum fatigata soleat redire. » Ex qua fatigatione domina Dorothea ad se rediens, nimium multoties exinanita seu affatigata [19] apparebat. D Multoties in illa amoris specie Dominus operabatur in ea mirifice, cor ejus dilatans, ac uterum distendens, ac ipsam tam graviter premens [20], ut tanquam mulier parturiens sustineret pressuram ac violentiam prægravem.

CAP. LXXXII. *aliæ etiam caritatis species*

115 De multis aliis charitatibus in summa, quas Dominus nominatim expressit. Multas alias charitates Dominus ei revelavit, quas revera plene ad [21] suos effectus percepit et sensit, sic inquiens :

Amor desiderativus [22]. — Qui [23] debet esse in vita contemplativa, debet habere desiderativum amorem, ut omne suum desiderium sit pro [24] Domino et vita æterna.

Amor insatiabilis. — Item talis homo debet habere charitatem insatiabilem, quod ipse nunquam tam [25] intense valeat diligere Dominum Deum, quod ipse amare ac diligere possit [26] satiari : nam continue debet plus et plus diligere et amare, ut sit esuries et sitis sine satietate.

Charitas non terminata. — Item debet habere homo [27] charitatem non terminatam, ita ut charitas nunquam terminetur seu finiatur ; hic enim E debet incipi [28], et æternaliter perdurare.

Charitas inseparabilis. — Item debet habere charitatem inseparabilem, ita ut amor hominis sit tam magnus, ut nihil eum a charitate et a Deo valeat separare, ut dicere valeat cum Apostolo : Quis nos separabit a charitate Christi ? quasi [29] diceret nullus.

Charitas insuperabilis [30]. — Item debet habere charitatem insuperabilem, ut nihil eum superare possit, per quod charitatem amittere possit [31] ; vellet enim prius mortem subire [32] quamcumque.

Charitas inamissibilis. — Item debet habere charitatem inamissibilem, quam nunquam homo [33] debet amittere, sed velut thesaurum diligentissime conservare.

Charitas alta. — Item debet habere altam charitatem, quæ se [34] hic incipiat [35] in valle profunda, et transeat [36] alte in vitam æternam.

Charitas dilatativa. — Item debet habere charitatem dilatativam : hic debet se incipere, et continue debet se dilatare [37].

Charitas spatiosa. — Item debet habere charitatem spatiosam ; debet enim spatiose exire a bono caduco et corruptibili ad bonum incorrup- F tibile et incommutabile.

Charitas frequentativa. — Item debet habere charitatem frequentativam ; ita quod non solum semel diligat, sed frequenter, sæpe ac multum diligat.

Charitas profunde radicata. — Item debet habere charitatem profunde radicatam, quod illa sit ita profunde radicata et in solido fundata, quod non dejiciatur tempestate adversitatis.

Charitas longæva. — Item debet habere charitatem longævam, ut diu et longo tempore perseveret, permaneat et persistat.

Charitas dulcis. — Item debet habere charitatem dulcem [38], quod Dominum dulciter diligat et gaudenter amet.

Charitas fortis [39]. — Item debet habere chari-

[1] enim. — [2] sicut. — [3] rhedam. — [4] quam. — [5] trah. gr. — [6] tanto *add.* — [7] aut. — [8] aut. — [9] tam *add.* — [10] tentando *cod.* — [11] super *cod.* — [12] veralibus *cod.* — [13] Ut *add.* — [14] pervenerit. — [15] a Deo. — [16] quatuordecem horas. — [17] *om.* — [18] qu. ex m. ex. *om.* — [19] fatigata. — [20] puniens *cod.* — [21] quoad. — [22] *hunc et alios hujus capitis titulos om. B.* — [23] Quod *cod.* — [24] me *add.* — [25] ita. — [26] ipse ex amore aut dilectione posset. — [27] *om.* — [28] incipere. — [29] quam. — [30] *capitula de* char. ins. et ch. inam. *inverso ordine occurrunt in B.* — [31] ch. amittat. — [32] sub. mor. — [33] hom. nunq. — [34] *om.* — [35] incipit. — [36] transit. — [37] hic ubi incipit, debet cont. se dil. — [38] dul. ch. — [39] *capitula hoc ordine occurrunt in B :* ch. stabilis, sapiens, fortis.

tatem

AUCTORE J. MARIENWERDER.

A tatem fortem, ut Dominum forte [1] diligere valeat, non tepenter ac [2] remisse.

Charitas stabilis. — Item debet habere [3] amorem stabilem et continuum, ut Dominum sine intermissione continue diligat.

Charitas sapiens. — Item debet habere charitatem sapientem, ut Dominum et alia quæ dilexerit [4], diligere valeat sapienter *f*.

f *merito distinguuntur.*

115 Non parvi pendat lector [5] coincidentiam virtualem harum [6] charitatum expressarum, cum etiam de iis [7] doctores multum tangant. Sapientia Dei indidit charitati multa nomina ac [8] vocabula, ut sciat quilibet [9] quam multipliciter et variis modis debeat diligere Deum [10], qui revera diligendus est ex omnibus viribus. Unde Dominus in simili noluit dilectionem suam limitare, ut diligeretur tantummodo ex tota anima, cum omnes vires habeantur per illam, et in illa sunt tanquam in suo fonte seu vita; sed addidit se debere diligi ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus, tota mente, omni fortitudine, et cœteris viribus; quatenus totum quod est in homine, sibi Altissimus tamquam proprium vendicaret. Nec supervacue reputet factum, sponsæ B suæ insinuare tot charitatis nomina, aut charitates, quia [11] revera ipsa intellexit lumine [12] gratiæ quarumlibet dictarum charitatum doctrinam [13]; didicit illa omnia experientia magistra docente, quod bene claret in capitulo superiori [14] de immissione [15] Spiritus Sancti, ubi Spiritus Sanctus sæpissime sibi advenit tam [16] cum illis quam [17] cum aliis effectibus charitatis; et quaslibet operationes cujuslibet charitatis distinctissime [18] intellexit, et propter hoc capitulum præsens valde utile est ad priora.

CAP. LXXXIII. B. Dorothea *caritate cordis effractiva periit.*

116 Sequitur de una charitate specialissima, scilicet cordis effractiva, quam sponsa Christi optime per experientiam habuit, quæ fuit suæ mortis causa. Effractiva cordis charitas est illa de qua, ut puto, dicitur in Canticis: Pone me ut [19] signaculum super cor tuum, quia fortis est ut mors dilectio. Habuit ista electa Christi famula tam validum ad Deum desiderium, quod cor ejus sæpe tendebatur ut chorda, quæ ulteriori tractu etiam faciliter rumpitur: ita et cor ejus sæpe tensum erat; et hæc charitas designata sibi fuit hoc nomine ac [20] operatione vix quatuor aut [21] quinque septimanis *g* C ante ejus mortem. Unde sabbato Pentecostes, seu in vigilia, anxia valde fuit pro bonis spiritualibus obtinendis: unde nunc sedit, nunc surrexit, nunc ad fenestram accessit, prospiciens et laborans interius et exterius [22], ut bona spiritualia obtineret et acquireret [23]. Jamque illucescerat in animo ejus dies mortis. In isto intenso desiderio laboravit ab hora noctis mediæ [24] usque ad mensam ejus circa meridiem. Tunc Dominus beneficiaverat [25], quod oportuit eam cito de mensa surgere. Dedit enim sibi charitatem cordis [26] effractivam; magnificavit se in anima et corpore; uterus ejus erat magnus, ac si haberet in eo fœtum pro medietate gestatum; replevit eam [27] divina dulcedine; obtundit [28] sensus exteriores, quorum usum non habuit; et valde traxit omnes vires animæ æqualiter sursum alte. Hic tractus fuit tam validus, quod [29] ex hoc decidit [30] in lectum. Cor saliit saltibus permagnis sursum, recte sicut fœtus vivus recenter saliens in utero. Anima fortiter clamavit ad Dominum de corde: « Benedictus sit Pater, [31] benedictus [32] et veneratus sit Filius, benedictus sit Spiritus Sanctus. » Vires suæ valde tensæ erant sicut chordæ [33]; et revelavit sibi Dominus quod in ista rigida tensione paucissimi haberent ad Dominum sua desideria. Dominus tunc habuit valde inenarrabiles actiones in ipsa. Arsit sudans, et cœpit agonizare, quasi laboraret in extremis. Dominus, mater ejus ac [34] multi sancti fuerunt circa eam, recte ac si homines respicerent agonizantem in extremis, volentes ei lumen dare conductus in manus. Statim rapta fuit [35] ad magna gaudia. Hora elapsa, rediit plenior operationibus et laboribus quam prius: venæ pulsabant, cor saliit velociter hinc inde, sicut trochus velociter agitatus in lapide plano, seu circulariter impulsus. Post hoc omnis labor et illius charitatis effectus conquievit. Quinta feria Pentecostes, præsente confessore [36], venit iterum Dominus cum charitate cordis effractiva; dolores ut parturientis consideravit; E fuit sibi ac si deberet mori propter cordis scissionem seu fractionem. Videbatur sibi quasi omnes sensus sui [37] essent oppilati seu obstructi. Per os tunicæ seu capucii [38] exivit flamma, diffundens se longe lateque; et [39] magna tela de corde ad brachia mittebantur. Nunc jacuit, nunc surrexit; abjecit superius peplum [40], retinens inferius, volvit et revolvit se præ doloribus. Dominus stetit coram ea cum magna processione, quasi jam vellet animam ejus assumere in vitam æternam; et ob hoc habendo spem, libenter statim vidisset cordis rupturam seu fracturam [41]. Post hoc sæpius habuit illam sanctam charitatem. Et Dominus longe ante ei prædixit quod deberet mori ex desiderio et amore *h*.

h CAP. LXXXIV. *Dominus eam docuit vitæ contemplativæ*

117 Quod [42] fuerit [43] magna contemplativa [44]. Spiritus Sancti dulcissimum organum, hæc dilecta Christi sponsa, fuit revera vera contemplatrix. Dominus ei plura de vita contemplativa revelavit, et quæ requirantur ad perfecte contemplandum, luculenter expressit. Quæ si recollecta fuerint, apparebunt in ea argumenta certissima sanctitatis. Dominus Jesus volens quod aliqua scriberentur de vita contemplativa, et valde alta F revelavit sibi in die sancti Viti anno 1393 [45] dicens [46]: « Tibi dicere volo quæ sit maxima, sanctissima et dignissima vita quæ potest esse super terram. Hanc autem vitam nullus potest habere, nisi prius habuerit ardentem, ferventem [47] charitatem; qui illam habet, nunquam exiens; et hunc si magnifice illuminavero, ut possit oculis suis interioribus contemplari omnem defectum et penuriam, qui [48] est super terram, et etiam in purgatorio, et valet illis succurrere cum ardenti et [49] ferventi charitate, ut [50] hujusmodi defectus mutentur: talis homo est maxime activus qui potest [51] esse super terram, intellige [52], quoad genus actionis; quia [53] iste multo plus operatur, et cognoscit multo plures defectus, quam homo

[1] fortiter. — [2] aut. — [3] hab. d. — [4] dilexit. — [5] locorum. — [6] *om.* — [7] his. — [8] aut. — [9] ut scilicet quibus *cod.* — [10] D. dil. — [11] quod. — [12] lumen. — [13] *om.* — [14] supra. — [15] missione. — [16] jam. — [17] jam. — [18] Domino docente *add.* — [19] sicut. — [20] et. — [21] ac *cod.* quatuor aut *om. B.* — [22] anxie *add.* — [23] acq. et obt. — [24] media. — [25] eam *add.* — [26] *om.* — [27] eum *cod.* — [28] obcudit. — [29] ut. — [30] deciderit. — [31] laudatus *add.* — [32] *om.* — [33] quasi chorda. — [34] et. — [35] *om.* — [36] suo *add.* — [37] ejus. — [38] capitum *cod.* — [39] ac. — [40] pep. s. — [41] effracturam. — [42] Quomodo. — [43] veraciter *add.* — [44] contemplatrix. — [45] anno Domini XCIII. — [46] sic dicens. — [47] ferventer. — [48] quæ. — [49] *om.* — [50] in. — [51] valet. — [52] intelligere *cod.* — [53] quod.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

ille qui quotidie pedibus corporalibus vadit ad hoc [1], ut defectus oculis suis corporalibus contempletur super terram. » Et subjunxit Dominus: « Homo qui debet esse in vita contemplativa, debet jam a peccatis esse depuratus, et debet etiam [2] esse exercitatus in valde bonis multis operibus; nec debet aliquid intensius diligere quam Deum, nec aliquid debet sibi esse dulcius quam Deus, nec aliquid [3] debet sibi esse sapidius quam Deus, nec debet aliquid melius noscere [4] quam Deum ; nam notitia temporalium non erit sibi ita clara. Item nec debet aliquid dignius habere, quoad reputationem et veritatem, quam Deum, nec aliquod plus reputare quam Deum. Item hujusmodi homo debet prius ad gignitionem seu partum spiritualem venisse, ita quod ipse sit spiritualiter natus,et etiam sciat spiritualiter gignere [5]. Nullus homo qui peccavit, valet intrare vitam æternam, nisi fuerit renatus spiritualiter per pœnitentiam et satisfactionem hoc [6] in tempore, et etiam [7] in purgatorio. Item qui debet esse in vita contemplativa, huic debet pœnale [8] esse, quod aliquod temporale [9] gaudium cum aliqua habere debeat creatura. Item
B debet sibi esse magna pœna, quod consolationem eum habere oporteat ab aliqua creatura [10]. Item magna pœna debet sibi esse, quod debeat uti temporalibus fructibus. Item debet sibi esse pœna, quando [11] bonum et delectabilem cibum sumere debet corporalem. Libentius [12] enim iis [13] omnibus carere vellet, si posset, et æternis inhærere. Item debet sibi pœna esse magna, quod non valet semper [14] bene operari; item quod non valet semper sancte vivere; item quod non omnes homines sint sancti et felices. Hæc omnia debent sibi esse amara valde. Homo qui debet esse in vita contemplativa, ille non debet esse homo pauper, sed valde dives; nam oportet eum multa valde magna bona habere, quia oportet eum me habere. Item talis homo contemplativus non debet esse cæcus; sed oportet eum habere valde acutos oculos; qui enim [15] illud magnum bonum, lumen increatum [16], debet contemplari, huic [17] oportet multo acutiores oculos habere, quam illum hominem, qui lumen creatum debet contemplari.

conditiones.

118 Omnia bona opera [18] potest homo habita
C charitate a se ipso bene inchoare [19]; vitam autem contemplativam nullus potest inchoare a se ipso, nisi ego voluero sibi dare. Homo qui debet esse in vita contemplativa, iste debuisset mihi jam multos fructus spirituales peperisse. Item ipse debet etiam multas animas de purgatorio parere spiritualiter et peperisse. Item debuisset mihi etiam multos filios spirituales peperisse. Item debet ita fructuosus esse, ut mei magnifice sit capax, ut me sæpe et multoties parere possit spiritualiter. Item debuisset templum et tabernaculum animæ suæ mihi jam magnifice præparasse, ut ego memet sæpe et multoties in anima sua velim parere, ut fructuosus et fervidus [20] a me fieri possit,et me gestare super terram. Item debet nuntios Spiritus Sancti bene noscere [21], et jam habere eos, quod ipse valeat sæpe eos emittere ad evocandum, [22] ad invitandum Spiritum Sanctum. Item D debet jam et debuit cognoscere et cognovisse, quod Spiritus Sanctus facit sæpe Patri et Filio convivium in anima sua, et quod ibi occidatur vitulus saginatus. Item debet sapere et sentire quod oscula et amplexus Domini sint dulcia et suaves, ut anima sua liquefieri possit præ magnis gaudiis et deliciis sibi datis. Item debet sæpe et multoties cor suum habere repletum divina dulcedine, ut divina dulcedo in corde suo ita exuberet et abundet, quod effundat se, et repleat hominum [23] viscera sua [24], et omnia sua membra [25]. Item debet et debuit sæpe sentire et sensisse, quod cor suum cum cuspidibus et telis amoris totaliter sit transsagittatum. Item debet sæpe sentire quod cor suum magnis telis amoris sit vulneratum. Item debet sæpe Dominum tam magnifice habere, ut cor suum ita magnum fiat, et totum corpus tam magnum, ut recte sit sibi ac si debeat jam parere seu parturire.[26] Tunc poterit Dominum magnifice contemplari in sua magna omnipotentia, et sua magna bonitate. » Item subjunxit Dominus revelando charitates et nomina prædictarum, ut supra : « Item debet habere septem dona Spiritus Sancti, » et quodlibet donum specialiter enumeraverit [27]. Prædicta E Dominus omnia electæ sponsæ suæ revelavit. Da ergo talem [28], et dicam quod perfectus sit contemplativus, illo perfectionis genere quam Dominus voluit hic [29] designare. Revera de numero talium contemplantium [30] fuit dilecta hæc sponsa Christi et famula [31] : nam omnes prædictas proprietates et conditiones ut in forma habuit, percepit et sensit; et juxta vires suas, prout erat sibi possibile, pronuntiavit. Optimam ergo partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

CAP. LXXXV. *Intime conjungitur*

119 De admirabili et excellenti copula Christi sponsi cum Dorothea sponsa. Christus sponsus amore sponsæ suæ philo [32] captus, eam inæstimabilibus donis et gratiis aliquoties, ut præmissum est, visitavit, et cum tanta sint, quæ in superioribus tacta sunt, non minus, quæ sequuntur, in argumenta magnæ sanctitatis et ad sanctissimarum virtutum sunt [33] cumulum recensenda, et dignis præconiis extollenda. Infra octavas sancti Martini sexta feria anno Domini 1393, Dorothea de mane constituta in orationibus, et postea completis, Dominus Jesus trans- F fudit cor ejus divina dulcedine usque ad fluxum largifluum, ex quo totum corpus fuit repletum præ deliciarum et dulcedinis affluentia [34]. Tam cor quam anima liquefacta defluere videbantur ad modum ceræ fluidæ. Ipsa fortiter flendo emisit dulces lacrymas [35] et nobiles, quæ sponsæ affluere videbantur. In hac dispositione Dominus Jesus sponsus magnificus [36] dixit sponsæ: « Felix est homo qui hic in terra obtinet et acquirit, quod flumina vitæ æternæ valet [37] deferre super terram. » Et subjunxit : « Ego præparavi te mihi [38] aulam talem, qualem volo habere, et tu non vales eam sine me præparare. Ego ornavi eam et stravi, aspersi eam cum magna dulcedine et gratia multa [39]. » Dulces magnæ lacrymæ ab oculis sponsæ defluebant [40] : sponsa fuit transparens et

[1] ad h. v. — [2] *om.* — [3] quam Deum-d., nec aliq. *add. ex B. om. cod.* — [4] nosse.— [5] parere. — [6] hic. — [7] temp., aut.— [8] pœna. — [9] corporale.— [10] a creatura. — [11] quod. — [12] Libenter. — [13] his.— [14] *om.* — [15] *om.*— [16] incr. l. — [17] hunc.— [18] op. b. — [19] inch. b. a. s. i. — [20] fecundus. — [21] nosse.— [22] et *add.* – [23] hominis. — [24] *om.* — [25] memb. s. — [26] et *add.* — [27] enumeravit.— [28] inquiebat *add.* — [29] hic valuit.— [30] contemplationum.—[31] fuit hæc dil.Chr. fam.— [32] philtro.— [33] *om.*— [34] excellentia.— [35] dul. permisit lacr. — [36] mirificus. — [37] valeat. — [38] in. — [39] mult. g. — [40] effluebant.

perspicua

A perspicua ut crystallus; sed et [1] quasi spiritus, vidit ossa sua, quæ erant alba, et fluida ac liquida, ut caro. Ex magnitudine deliciarum cogitavit sponsa secum admirans, an deficere aut [2] mori deberet; quia Dei bonitatem ac [3] magnitudinem, et excellentiam capere deliciarum [4] non valebat, nec exprimere potuit pronuntiando [5] millesimam partem. In anima etiam sua erat convivium permagnificum, jubilusque inenarrabiliter jucundus, gaudium et exultatio sine modo. Anima erat decentissime et [6] pulcherrime ornata et vestita, nec non circumdata multis magnis bonis, recte ac si esset sponsa magni regis, filia pulcherrime ornata, et amicta lapide pretioso, auro et argento, sederet in una aula jucunda et amœna cum aliis virginibus, diligentissime spectans et exspectans, quasi [7] sponsus ejus cum amicis suis ingressurus [8] esset per ostium. Ad hoc ostium direxit fixe intuitum suum [9], avide desiderans videre sponsum suum [10], nec avertit suum ab ostio intuitum, nec a se, diligenter se intuens et considerans, ut se decentissime sponso suo [11] præpararet, nec [12] relinqueret aliquem pulverem, qui posset offendere oculos [13] sponsi sui.

tamquam sponsa

120 Hæc sponsa, scilicet anima sua, fuit pulchrior sponsa, ornatior, et plus virtutum varietate circumornata et amicta [14], quam umquam vidit. Assistentes ei virgines diligentissime animadvertebant [15] si aliquid maculæ decoris [16] fuisset in ea, et hoc citissime avertebant [17], ut sponso advenienti bene ornaretur et præpararetur. Obsequebantur ei ac si fuisset filia cujusdam magni regis, et ita apparebat. [18] Ipsa sponsa autem [19], anima sua, eminus videbat dignissimum sponsum, pulcherrimum et laudabilissimum [20] qui umquam venit ad terram, cum magno apparatu, et cum [21] exercitu magnifico optime disposito, in multitudine et pulchritudine procerum personarum. Et quanto plus sponsus cum suis honestissimis et præclarissimis moribus adornatus appropinquabat, tanto ornatior, pulchrior et jucundior apparebat, et vere sic erat. Ipsa sponsa numquam vidit sic [22] tale par copulari et componi, qualiter hoc erat inter sponsum et sponsam; nec umquam vidit tam nobiles sponsi comites, speciosos, locupletes et optime chorizantes [23]; qui omnes circa ostium, depositis capuciis, reverenter versus
C sponsam se inclinabant, omnes induti vestibus purpureis. Sponsus vero habuit vestem stragulatam ex auro intextam splendide valde. Quem comites associabant honestissime, cum decenti amplexu eum adducentes cum gloria et honore. Ipso sponso jam circa ostium existente et loqui incipiente, sponsa cœpit ardere ut ignis, acute se intuens, si aliquid in ea esset, quod oculos sponsi offendere sui [24] posset. Et ait sponsus, quando venit ad ostium: « Ego nullibi intrare volo, nisi commodum scilicet quod ingressurus sum, sit purum et mundum, et sit totaliter illustratum. Aula vero debet esse respersa cum rosis et liliis, ac florigeris omnigenarum virtutum; et sponsa valde bene debet esse decorata. Ego volo sponsam meam recipere et ducere eam in cellaria vini vineæ [25] dulcissimæ charitatis, id est [26], in intimum mysterii mei secretum, paradisum perennem [27] deliciarum. Ibi volo loqui cum ea, quidquid cum ea solus voluero habere [28]. »

AUCTORE J. MARIENWERDER.

cum ipso Jesu.

121 His dictis, sponsus Dominus ingressus est per susceptionem sacramenti, pervenitque ad sponsam cum valde magna omnipotentia deifice, celeriter currens, ineffabiliter magno gaudio, dulcedine, valde amice, consolatorie, excellenter, cum multis bonis fructibus et magna operatione. Anima sponsa repleta gaudio ineffabiliter magno, exaltavit, clamavit forti clamore dicens [29]: « Mi cordialiter dulcissime [30] pater Jesu Christe [31]! » Et ipse sponsus valde amice dixit post ingressum: « Ego volo tibi modo amabilius et amicabilius venire, quam unquam feci. » Simile accidit in die Præsentationis beatæ Virginis Mariæ [32], et in die sanctæ Barbaræ eodem anno [33]. Eia, quæ lingua humana vel angelica tantæ excellentiæ prærogativam Domini Jesu sufficiat enarrare, qua sponsæ suæ copiosa ac regia magnificentia tam inexpressibili contubernio se voluit communicare, uniri et copulari, ut spretis mundi regnis et reginis secundum pompam sæculi carnalibus
E deliciis inservientibus, lectis stratis, pictis tapetibus, cubiculis suis myrrha, aloe et [34] cinnamomo aspersis, ad illam mundi æstimatione pauperem, vilem ac indignam voluit declinare [35]. Quin [36] veritate comperi, quod ipse non sit acceptor personarum. Gloria ergo sit tibi, Jesu benedicte, de tam superinenarrabili munere gratiæ, qui sic dignatus es creaturam tuam indignam tam supereffluentibus [37] gloria et [38] honore et deliciis [39] visitare.

CAP. LXXXVI. *Qui* B. Dorotheæ *apparendo*

122 De verbis invitatoriis et consolatoriis sponsi ad sponsam, eam detraducendo in regnum suum. Primum verbum ordine, quoad subsequentia, quo sponsus Christus invitavit sponsam suam, dixit sponsæ suæ [40] die quo supra: « Ego volo te hic super terram consolari variis consolationibus tamdiu, quousque te adduxero in regnum meum ad domum meam. Nos volumus modo simul liquefieri in unum [41], et confluere, ut simus simul [42] ad invicem quodam glutine [43] conglobati seu conjuncti. » Quo dicto statim sponsa sensit in spiritu talem liquefactionem et unionem, et pro eodem instanti non discrepabat Domini verbum a facto; et adjecit Dominus:
F « Quæcumque anima hic in terra valde magnifice apprehenderit me, cui tam suavis fuero sicut animæ tuæ [44], illa debet esse secura de vita æterna, et illa [45] debet esse potens in vita æterna, habitura ibi magnum honorem, gloriam, ac magnum gaudium. Tu secure poteris dicere: Ego habeo vitam æternam in me, et tu ipsa es cœlum. Ego non permitto me apprehendi alicubi, nisi ibi sint [46] loca cœlica; jam quidem sedes, habens hic [47] tam magna gaudia, quod tibi directe apparet quod me apprehenderis totum [48]. Reputas enim quod nullibi sim [49], nisi circa te, nec cum aliquo habeam [50] hæc agere, nisi tecum. Attamen ego sum ita magnus, latus et spatiosus, sicut cœlum et terra: minus dicit [51], plus innuit [52]. Ego

[1] sedit *cod. et B.* — [2] ac *cod.* — [3] deliciarum *add.* — [4] *om.* — [5] nec expr. pron. valuit. — [6] ac. — [7] quando. — [8] ingressus *cod.* — [9] suum i. — [10] *om.* — [11] *om.* — [12] ut non. — [13] oc. off. — [14] circumamicta et decorata. — [15] advertebant. — [16] dedecoris. — [17] amovebatur. — [18] et *add.* — [19] *om.* — [20] vid. s. pulch. laud. dign. — [21] *om.* — [22] *om.* — [23] bourzantes *cod.* — [24] sui off. — [25] meæ. — [26] ch., et. — [27] perennium. — [28] hab. s. v. — [29] exaltavit clamorem, fortiter clamans et dicens. — [30] dilectissime. — [31] Mi-Christe, *hæc bis in B.* — [32] eodem anno *add.* — [33] cod. a. *om.* — [34] *om.* — [35] ejus osculis, colloquio et amplexibus tam ineffabiliter deliciari *add.* — [36] O in. — [37] supereffluenti. — [38] *om.* — [39] deliciarum genere. — [40] *om.* — [41] in u. l. — [42] ut simul s. — [43] glutino individuo. — [44] tuæ a. — [45] ipsa. — [46] sunt. — [47] hic hab. — [48] tot. app. — [49] sum. — [50] habeo. — [51] dat *cod.* — [52] minuit *cod.*

AUCTORE J. MARIENWERDER.

sum bonum magnum, ineffabile; ego sum valde dives, et ubi habetur magna tædiosa exspectatio pro me, et ubi cordialiter diligor, illuc libenter ire volo et esse. »

una cum sanctis pluribus,

123 Secundum verbum dixit ad eam Dominus sabbato post [1] festum sancti Martini anno 1393 [2], sponsa existente in dispositione tali, quod caro ita libenter fuisset liberata ab anima, ut quietem obtinere valuisset, sicut anima ab ea. Anima celeriter currebat, et vitam æternam libenter habuisset. Et ait Dominus: « Ego jam divortiavi animam tuam et corpus tuum; non enim jam habent magnam ad invicem dilectionis cohærentiam: et hoc ideo egi, ut, cum mori debueris, non oporteat eas ad invicem habere [3] magnam pœnam. » Hoc dicente Domino, sedit anima sponsæ quasi libera [4], in procinctu ac si jam vellet abire. Tertium verbum fuit sponsæ dictum in die sanctæ Trinitatis, sicut postea moriebatur, Joannis et Pauli anno Domini 1394 [5]. Fuit ipsa tunc [6] in magno dolore, qui causabatur ex tractu. Nam et [7] Dominus fuit ei [8] multum præsens. Tunc dixit: « Oportet te tam graviter portare, et tam intense dolere pro vita æterna obtinenda, recte ac si

B impraegnata sis, et jam libenter velles parere. Tu sæpe habuisti et sustinuisti magnos labores in partu spirituali et corporali: nunc debes habere gravissimos labores, et parere optimos fructus. Tu debes animam tuam parere mihi ad vitam æternam. Oportuit me tunc gravissime portare in omnibus viribus, cum debui parere totum mundum e converso ad vitam æternam. Tamdiu debes dolere pro vita æterna, quousque venero, et dicam: Veni dilecta mea, jam non debebis habere amplius [9] dolores, sed solum gaudia. Exspecta cum patientia. » Tunc postea fecit Dominus [10] convivium in anima ejus, removens magna tela quæ habuit in anima et in [11] corde [12]; permisitque bona cœlica sparsim [13] descendere super eam pluendo, et traxit eam ad vitam æternam. Bona illa gratiæ ceciderunt super eam, et ipsa expandit omnes vires et cor suum [14] pro istis bonis spiritualibus capiendis. Anima natavit et fluxit in superabundantibus bonis. Et tunc dixit ei Dominus [15]: « Si plus posses capere bona mea, ego plus darem tibi. Non indiges alio nisi [16] quod capias gratiam meam, et ad me reportes. Ego tantum volo dare tibi [17] de bonis meis,

C quod non habeas causare et querelare [18] contra me. Tu debes gaudere et gloriari de magnis meis bonis. » Quintum verbum dictum fuit ei secunda feria post festum Trinitatis [19]. Cui dixit Dominus: « Tu traxisti cor tuum a terra, et elevasti ad me in cœlum; nunc volo magna bona in illud dare, quod ipsi scilicet terræ moriaris, quod non remaneat in eo aliquid terreitatis [20] caducæ, sed solum illud [21] quod in eo [22] reposui. Anima tua et sponsa mea [23] debet natare et fluere in magnis gratiis meis tamdiu, quousque se mihi de ore tuo pariat. » Dominus tunc astitit sponsæ cum veneranda processione sanctorum, quasi vellet animam suam immediate egredientem ad se sumere, [24] ad gaudia jucunda et amœna [25]. Addidit Dominus: « Debes tu [26] multum gaudere, quod animam tuam inter me ac [27] te D nullus tangere ac [28] tractare debeat citra me. Tu multum gaudere debes, cum dixeris filiis tuis: Dilecti filii, respicite, et gaudete mecum, et contemplamini, quod [29] magna bona habeo in vita æterna. »

124 Sextum verbum dictum est ei tertia feria ante festum Corporis Christi: Dominus jussit eam parare manipulos [30] pro unctione sacra, et panniculos pro sepultura, videlicet unum peplum ad caput; quos fecit et ostendit confessori suo [31]. Fuit tunc sponsæ quasi jam deberet mori. Paratis panniculis, dixit ei Dominus: « Quando cito debebas nasci, mater tua paravit tibi panniculos de vestibus [32]; et ex quo nunc animam tuam debes parere [33] mihi [34], etiam paras tibi panniculos isto modo. » Et adjecit Dominus: « Omnibus diebus vitæ tuæ satis habuisti; tamen pauper esse desiderasti: pro eo debes fieri dives in vita æterna. » Exspectavit tunc sponsa quasi parturiens, partum observans cum magnis [35] sollicitudine et laboribus [36]. In istis sedit usque sero, quasi sponsa quæ sponsum [37] traducere cito vellet. Postquam sic sederat, dixit ei Dominus: « Tu debes mori, quia jam vicisti omnem tribulationem et angustiam E tuam. Præ amore debes mori, et mors debebit tibi fieri dulcis. » Pro iis [38] dictis Domino sponsa intime regratiabatur. Sabbato post festum Corporis Christi fuit sponsæ ac si instaret finis vitæ suæ. Et Dominus tetendit valde [39] omnes vires ejus sursum, dixitque ei [40]: « Dic filiis tuis *i*: Filii, præparate vos meliori modo quo potestis. Ego spero quod, si Dominus voluerit nos simul habere, et debeamus esse in vita æterna, videbimus et inveniemus nos mutuo in choro sanctorum martyrum. » Sic sedendo anxie exspectabat Dominum, quando veniret cum sua sancta processione, ad introducendum eam in regnum suum.

eam sæpe ad regnum suum *invitat.*

i

125 Dominica infra octavas Corporis Christi dedit Dominus ei charitatem cordis effractivam; et Dominus tunc [41] factus fuit ei valde amicativus, uniens se sponsæ. Ipse [42] egit ac si vellet eam assumere de hac vita, dixitque ei [43]: « Homo qui est magnifice in vita contemplativa, hunc oportebit mori ex magno amore. » Bene sponsæ illi, quæ in terris nihil delectatur contemplari et amare quam sponsum [44], cum quo æternaliter F vult gaudere. Multa bona revelavit sponsæ suæ [45] de transitu suo eodem die; inter cætera dixit: « Tu apprehendisti me magnifice, et contemplaris me in anima tua, et etiam in vita æterna. Anima tua [46] et sponsa mea debet esse vera contemplatrix in terris. Volo ei me magnifice dare, quod sit mei potens, voloque coram ea me vertere huc illucque, et debet mecum habere omnem voluntatem. Die noctuque nolo me avertere ab ea [47], sed debet me contemplari et habere quando et qualiter vult. Volo dilectionem tuam et desiderium tuum trahere tam fortiter post me, quod [48] possis cognoscere quid sit fortiter diligere et pure contemplari. Nos volumus nos mutuo unire, et tam magnam amicitiam et dilectionem insimul habere, quod de hoc scire poterunt ho-

[1] festum sancti *add. ex B. om. cod.* — [2] XCIII. — [3] hab. ad inv. — [4] liberata. — [5] anno D. 1394 *om.* — [6] tunc i. — [7] etiam. — [8] ei f. — [9] amp. h. — [10] D. fec. — [11] *om.* — [12] aspersim *add.* — [13] *om.* — [14] vires ejus, cor et sinum. — [15] quartum verbum *add.* — [16] nisi alio nec *cod.* — [17] tibi d. — [18] aut querulari. — [19] Trin. f. — [20] ut non permaneat aliquid ibi terrenitatis. — [21] id. — [22] illud. — [23] tua a. ut m. sp. — [24] et *add.* — [25] perducere *add.* — [26] Tu d. — [27] et. — [28] aut. — [29] contemplemini quia. — [30] panniculos. — [31] suo c. — [32] veteribus. — [33] parare *cod.* — [34] p., interim. — [35] magna. — [36] labore. — [37] quam sponsus. — [38] his. [39] val. t. — [40] VII verbum *add.* — [41] tunc D. — [42] *om.* — [43] VIII verbum *add.* — [44] quoniam sponsus *cod.* — [45] *om.* — [46] tua a. — [47] ab ea av. — [48] ut.

mines

A mines post mortem tuam, et magnifice de hoc loqui. Nonum verbum sponsi ad sponsam fuit eodem die dictum. Inter plura alia dixit : « Dic ad filios tuos : Dilectus Dominus meus fecit me hodie contemplari multa bona in vita æterna, et quæ vidi ibi, illa debet anima mea habere. Vidi, et Dominus revelavit mihi, quod anima mea debet ascendere, et dominari in vita æterna, potensque [1] esse debet ubicumque. Nec solum debebit esse in uno loco, sed ad voluntatem suam huc illucque discurrere sicut angelus ; aliosque regere debet[2] particepsque debet esse [3] in consilio Domini Dei sui, juxta illud Sapientiæ III : Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent [4] : magnaque gaudia habere debet, quæ omnino effari non possunt. Dilecti filii, vos ipsi debebitis habere ex anima mea gaudium et honorem. » Et adjecit Dominus : « Tu balbutis, seu minus expedite loqueris velut unus puer de magnis meis bonis ac vita æterna, sed cum ibi stabilita fueris, tunc scies perfecte de hoc loqui.» In die decem millium militum feria secunda sponsa dixit, revelante Domino [5] : « Dilecti filii, fiat [6] coram me, quod debeam in magno desiderio B mori, et oportebit me Dominum videre, quod assumat animam meam in suam potestatem et in suas manus *k*. Dilecti filii, vos debetis multum regratiari Domino meo dilecto, quia sæpius jam venit cum sua dilecta matre, cum sanctis multis, ac [7] magna processione *l* ad meam præsentiam. Ego spero me cito morituram. » Ex istis omnibus verbis colligat devotio fidelium, eam optime præscivisse diem obitus sui tam propinquum *m*, et eam bene dispositam fuisse ad vitam æternam, quam Dominus sponsus affabilissimus tam multiplicibus verbis consolatoriis dignatus est ad cœli gaudia invitare.

k *l* *m*

CAP. LXXXVII. *Confessarium paulo ante mortem allocuta, n*

126 De hora ejus extrema felici ac beata, pro qua tanto pondere certaminis dimicavit. Bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem servavit hæc dilecta [8] et præclara [9] Dei sponsa, et ideo a sponso suo Domino Jesu Christo ad cœli palatia meruit invitari. Hora ergo felicissima appropinquante *n*, qua post innumera certamina, valde ferventia desideria, post diutinæ[10] exspectationis tædia, Dominus eam osculis et amplexibus æternalibus volens perfrui, et C clarius consolari, eam ad se festinis processionibus traducere disponebat, tunc illustriori lumine gratiæ [11] perlustrata, dixit [12] singulariter tria ad suum confessorem, bene devotis hominibus ponderanda.

Primum[13].—Primum : « Ego[14] tam dulces quam amaros sponsi delicatissimi sentio vulnerationis [15] aculeos, qui sagittis suæ nimiæ charitatis cor et alia interiora mea vulneravit. Ego incedo tanquam mulier parturiens, nullam inveniens requiem neque pacem, sedendo, jacendo, stando, ac etiam ambulando. »

Secundum [16]. — Secundum erat : « Si vos supercœlesti illustrati [17] lumine, sanctorum conspiceretis gaudia, sicut ego, præ desiderii magnitudine cor vestrum scinderetur. Ecce cœlum mihi apertum est et propinquum, et sanctorum gaudium clare patefactum, iterque ad ipsum planum, rectum et clarum ; a cujus ingressu me tantummodo mors secludit. » *o*

AUCTORE J. MARIENWERDER. *o*

Tertium [18]. — Tertium erat quod dicebat : « Eia date mihi Dominum meum dilectum, hoc est, Eucharistiæ sacramentum : præ amore ejus eo diutius non valeo carere, nec alium cibum vel potum corporis ad me suscipere. »

obit B. Dorothea.

127 Hæc dicens confessori, multum famelica et nimia inedia extenuata apparebat [19]. Qui [20] dixit ut bibendo se refocillaret, quia die illa, ex qua illud venerandum sacramentum semel accepisset, secunda vice habere non deberet *p*, sed post mediam noctem, peractis [21] Te Deum laudamus, illud illi promisit se daturum. Ipsa vero nimio desiderio afflicta ac viribus destituta, aiebat : « Nescio quomodo potero exspectare ; nam exspectatio erit mihi impossibilis, aut [22] nimis [23] difficilis et amara. Post hoc [24], paucis verbis habitis, abiit confessor, nesciens horam mortis ejus tam esse [25] propinquam *q*. Hora erat completorii, quando recessit ; et reversus circa Te Deum laudamus, elapsis quasi septem horis, invenit eam spiritum tradidisse, in nocte beatorum martyrum Joannis et Pauli, anno Domini 1394 *r*. *p* *q* *r*

Post exsequias fiunt miracula. s

128 Percepta ejus pretiosa morte, ad tanti funeris exequias *s* festinavit venire dominus Joannes, pater reverendus, Ecclesiæ Pomezaniensis [26] episcopus, qui pauperes refecit, larga munera dispargens[27] egenis distribuit [28]. Bis Missarum solemnia celebrans, et reliqua mortuorum officia peragens, corpus dilectæ Dei, pretiosum thesaurum, terræ personaliter commendavit. Clerus doluit, populus multus valde *t*, qui ejus percepta morte confluxerat, gemuit. Planctus et luctus erant[29] communiter omnium, et præcipue spiritualium ejus filiorum, quorum mæstitiam novit qui solus [30] mærorem considerat et dolorem. Dumque tempore[31] exequiarum per ejus confessorem ejus felix vita, magnis gratiis ac virtutibus referta, variis afflictionum martyriis plena, usque ad diem illum omnibus hominibus abscondita quoad vulnera, paucis, scilicet tribus dumtaxat, exceptis, fuisset manifeste prædicata, rumore veritatis perculsi inaudito, in lacrymas plurimi proruperunt uberrimas pro tantæ ignorantia sanctitatis *u*. Doluerunt utique, quia tam excellentem in ea charitatem, suis temporibus inauditam, reverentia honorare[32] debita neglexerunt. Quando igitur prædicabatur, et quando sepeliebatur, piis F afflictionibus [33] et lacrymosis aspectibus pretioso thesauro funeris assistebant. Erat nihilominus illic mens devota, et vox grata benedicentium Dominum [34] pro suo munere valde digno. Interfuere exequiis, qui audientes ejus magnos labores et[35] dolores, fatigationes et [36] revelationes, merita et beneficia ineffabilia sibi facta, cœperunt[37] fiducialiter credere, quod ejus meritis et intercessione possent in suis necessitatibus ac infirmitatibus relevari. Quibus ejus patrocinium implorantibus affuit divina clementia, sponsam suam mirificans præclaram [38], quæ valde multa concessit sanitatum remedia in tempore opportuno. Unde per ejus merita et interventum, ac sepulchri ejus humilem [39] contactum, crebra fiunt[40] miracula *w*, a conditione humanæ naturæ[41] valde *t* *u* *w*

[1] potens quod. — [2] deb. r. — [3] ess. d. — [4] juxta-discurrent *om.* — [5] X verbum *add.* — [6] stat. — [7] et. — [8] electa. — [9] præelecta. — [10] divinæ. — [11] gr. l. — [12] dicebat. — [13] *om.* — [14] Ergo *cod.* — [15] vulnerationum. — [16] *om.* — [17] illustratus. — [18] *om.* — [19] apparuit ext. — [20] Cui. — [21] post. — [22] ac *cod.* — [23] dabitur *add.* — [24] hæc. — [25] esse t. — [26] *om.* — [27] dispergens. — [28] tribuit. — [29] erat. — [30] solum *cod.* — [31] tempus *cod.* — [32] honore. — [33] affectibus. — [34] Deum. — [35] *om.* — [36] *om.* — [37] sibi *add.* — [38] præelectam. — [39] humilis. — [40] fuerunt. — [41] c. humanæ vere *cod.* aliena.

AUCTORE J. MARIENWERDER.

x

Ipsa Dei famula æterna gloria fruitur.

aliena. Hinc est quod ad ejus tumulum non solum terræ Prussiæ incolæ, sed etiam extranei de longe veniunt et accurrunt *x*.

129 Sponsa ergo hæc venerabilis decora facta est[1] nimis, ex iis[2] omnibus quæ dicta sunt, vehementer proficiendo in regno Dei æterno, egressumque est nomen ejus quasi unguentum effusum ; et per miraculorum frequentiam magnorum[3] circumquaque de gratia Dei hæc diffunditur et diffamatur, ita ut generositatem ejus glorificat[4] contubernium habens[5] Dei. Et unde hoc, nisi quia diademate regni cœlestis sibi imposito, introducta est in cubiculum regis et sponsi æterni? Cujus claritatem jam non in ænigmatibus et[6] speculo, sed intuitive contemplatur ; charitatem indimissibilem amplexibus amplexatur ; charitatem[7] jam sine medio deliciosissimis sui oris labiis osculatur. Cujus veritatem, non jam[8] simulacris specietenus interjectis ac[9] specularibus imaginibus, sed nudissime speculatur. Sponso suo Domino Jesu Christo non jam in speciebus sacramentalibus ac[10] significabilibus, sed impermixtissime perfruitur et unitur. Quid plura? Affectiones extaticæ,[11] mentis fatigatæ
B excessus in ea jam pacifice conquiescunt. Cordis insania, amoris impatientia, desiderii sancta avaritia, de cætero a statione[12] non exorbitant seu insolescunt. Effectibus charitatis ardentis, vulnerantis, bullientis, scatentis, cor impetuose moventis, dilatantis, sagittantis,[13] inebriantis, cor effringentis, et cæteris præmissis modo viæ habitis, evacuatis, jam perfectiori modo in omni tranquillitatis requie, modo cœlesti[14], perfectissime et quietissime hanc electam Christi famulam charitas sancta promovet et exornat per gratiam Dei omnipotentis : cui laus est et gloria nunc et semper, et per infinita sæcula sæculorum. Amen, amen, amen.

EXPLICIT[15].

ANNOTATA.

a *Caritatis gradus triginta sex enumerat auctor in Septililio* (1); *de quibus in Prologo* (2) *scribit :* Si vero cuiquam... videatur aliquid in materia dicendorum rationi vel Scripturæ non consonum... volo planiori modo quo possum mo-
C tiva mea proponere, ex quibus mihi videatur distinctio graduum caritatis et actuum ejus sponsæ Christi prædictæ ostensorum, sacræ Scripturæ et rationi non esse dissona, sed esse consona et conformis. *Quod præstat sequenti Prologi capitulo, immo et multis locis aliis* (3). *Sæpissime enim, prolatis exemplis et testimoniis auctorum ecclesiasticorum (quos quam diligenter legerit ubique perspicitur), scriptas revelationes et documenta spiritualia defendere conatur.*

b Gratias *exsolvere sæpe jussa fuit a Deo :* « Tu non vales mihi pro his regratiari quæ tibi fiunt a tuo C. Quomodo ergo posses mihi pro meis beneficiis regratiari? *Dic igitur :* Domine, si valerem te in tantum... benedicere, quantum D
facit dilecta mater tua virgo Maria et omnes sancti,.. ego adhuc non sufficerem te perfecte laudare... Idcirco Domine dilecte, lauda te ipsum... regratiare tibi ipsi...— Hanc gratiarum actionem debes alios tuos docere amicos, ut eam sæpe dicant (4). »

c *Vel ex his verbis apparet hoc compendium in vulgus emissum fuisse ante Vitam Latinam et Septililium ; in quibus re vera multo plura de vulneribus traduntur* (5).

d Capitulo de quatuor languoribus *indicatur caput* 29 *hujus Vitæ.*

e Alio loco clarius dicetur, *in Septililio videlicet, ubi* pulcherrimus tractatus *quem de hac caritate* Dominus revelavit, *continetur. Eo loco inter alia legimus :* Ex his potest perpendi quod humilitatis gratia plus voluit nesciri, quam sciri, in admirabiliter magnis Dei beneficiis... Cui iterum Dominus ait : « Tu adhuc non debes exprimere multa quorum similia a sanctis meis non sunt acta, nec adhuc novam sanctitatem edicere, quam sacra Scriptura non continet expresse. Et si S. Brigida non expressisset in suo corde et utero fœtum vivum apparuisse et se hinc inde E
movisse, tu adhuc non debuisses hoc de te consimile manifestasse. Attamen tu jam plus de hoc quam ipsa expressisti. Ego etiam plus cor tuum et uterum quam ejus magnificavi, teque plus quam illam pressi et gravavi (6). »

f *De his et aliis caritatis gradibus multo fusius disserit auctor in Septililii tractatu I.*

g Vix... quinque septimanis ; *in Septililio* (7) : quatuor hebdomadis ante *mortem ; et in Vita Latina* (8) : die Ascensionis, *seu* 28 *maji anni* 1394.

h Deberet mori ex desiderio et amore : *id fieri potuisse ostendit Marienwerder in Septililio* (9), *et vere factum esse confirmat in scripto anni* 1404 (10). *Præterea* suæ petitionis, quod moreretur cum discretione, non expers rationis, affirmativum a Domino obtinuit responsum ; qui V nonas julii, quasi per annum ante sponsæ transitum, ei dixit : « Dic ad C. tuum :..Ego a Domino... didici quod non debeam cum insipientia aut rationis carentia mori... Sin autem ratione carens seu delirans mortua fuero, tunc apud vos debet esse magnus timor et sollicitudo, quod non fueram perfecte grata ac regratiata Domino... F
Si autem nullo homine sciente alio a me, mors me præoccupaverit repente, ex tunc scitote mortem meam evenisse ex magna caritate (11). »

i Filiis tuis, *id est, confessariis. De quibus hæc* B. Dorothea *a Domino accepit :* « Bonum est quod P. C. sint circa te et experiantur bona mea pretiosa in te et me,.. ut de his (supple : suo tempore) valeant testimonium perhibere. Et dic ad P. C. : Filii dilecti, quanto melius poteritis, vos præparate : ego non possum me cum aliquo exteriore facto occupare. Satis namque habeo agere, ut diligenti studio observem Dominum... ad me cum sancta sua processione venturum (12). »

k *Quadam die dixit ei Dominus :* « De morte

[1] et *cod.* — [2] his. — [3] magn. f. — [4] glorificet. — [5] hujus. — [6] in *add.* — [7] castitatem. — [8] jam n. — [9] aut. — [10] aut. — [11] et *add.* — [12] ratione. — [13] violentantis *add.* — [14] patriæ. — [15] am. am. Expl. *om.*

(1) Tract. I, cap. I. Cfr. Vita Germ., lib. IV, part. I. — (2) Cap. I. — (3) Cfr. Septil., tract. I, cap. 2. — (4) Vita Lat., lib. V, cap. 44. — (5) Cfr. Sept., tract. I, cap. 10 et 11. Vita Lat., lib. VI, cap. 24 et 25, lib. III, cap. 2, lib. IV, cap. 13 et seqq., lib. V, cap. 35. — (6) Tract. I, cap. 17 ; cfr. cap. 18 et seqq. — (7) Tract. I, cap. 35. — (8) Lib. VII, cap. 22. — (9) Tract. I, cap. 35. — (10) Linda, part. II, pag. 166 et seq. — (11) Vita Lat., lib. VII, cap. 13. — (12) Ibid., cap. 19.

non

A non sis sollicita ac tuorum in morte præsentia. Ego namque tibi personaliter in morte volo adesse, cum mea dignatissima matre et sanctorum multitudine (1). »

l Processiones *illæ recensentur in Vita Latina* (2) *et in Germanica* (3).

m *Non tantum* præscivit diem obitus sui tam propinquum, *sed etiam sæpe, simul cum aliis adjunctis, confessariis prædixit; quamquam ipsam horam et diem non presse definivit. Cum enim dixisset Marienwerder :* « Libenter valde horam absolutionis tuæ a corpore vellem determinate et singulariter scire, » *respondit* B. Dorothea : « Vis tu scire illam horam contra Dei voluntatem ?... Exspectate... Tunc *(post mortem meam)* poteritis gloriam Dei videre in variorum miraculorum operatione. » *Et adjecit, jubente Domino:* « Cum mortua fuero, debebis post hoc prædicare cito, et inter alia Dei magnalia ei dicere ad gloriam magnam illam quam mihi dedit confidentiam. » *Dein* sponsa in spiritu vidit quod homines in manifestatione gloriæ divinæ post mortem suam ita devoti fierent, sicut umquam in illa ecclesia fuerant (4).

B n Diem *suam* ultimam, quæ erat mensis junii XXV, et protunc festi Corporis Domini octava, *peregit* more consueto, non sicut ægra decumbens in lecto (5). *Cum autem sensit se jamjam morituram,* intimavit suo C. ut ad eam veniret, per scolarem quem protunc C. ad ipsam miserat (6).

o *Tunc* sponsa, quæ prius stetit, ad foramen reclusorii accessit, et, genibus provolutis, desiderium elevans ad Dominum, dixit suspirans ad C. : « Eia date mihi Dominum (7). »

p *Etenim :* « Non est de more universalis Ecclesiæ, *ait confessarius*... Etiam tu nosti quid tibi a Domino est dictum ante ingressum ad reclusorium, videlicet : Tu debes contenta esse quod me possis accipere semel dumtaxat in die (8). »

q *In Vitis antiquis memoratum non video prodigium quod in ipsa morte accidisse ita narrat Martinus Baronius* (9) : Cum morti proxima ardentissime sacrum Corpus Domini suscipere desideraret,.. ipsemet salvator noster Christus Jesus, cum sanctissima sua matre apparuit, eamque per eandem fenestram per quam ipsum toties... adoraverat, ipsemet proprio corpore, sub iisdem speciebus panis, refecit. *Illud*
C *Vitæ Latinæ caput quo mortis adjuncta describuntur, hoc loco excerpendum videtur :* C. *reversus ad reclusorium* elapsis quasi septem horis, admirabatur de silentio ejus et quiete. Nimirum frequenter enim in tali tempore solebat eam reperire alte vociferantem ex magno caritatis amore, et ex ferventi desiderio pro Eucharistiæ sacramento singultuose flentem... Non credidit mortuam, sed raptam. Ideo sæpe accedens... introspexit per fenestram et cancellum, cum silentio auscultans..... *Sed tandem* B. Dorotheam *e vita migrasse compertum habuit. Et* respiciens in reclusorium vidit corpus castæ sponsæ compositum honeste in suo statu consueto... Prius quando pro raptu sensit se disposi-tam, tunc ad stratum suum se reclinabat, caput suum ad orientem, pedes vero ad occidentem ordinabat : nunc autem modo opposito stratum et corpus ordinaverat. Locavit namque cervical cussinum et desuper caput suum usque occidentem, et pedes usque orientem, prout mortui solent in sepulcris collocari. Non fuit tamen inventa supina jacere, sed in dextero latere, habens oculos pulchre clausos, pedes honeste compositos et coopertos, et manum dextram infra genam dextram positam..... Amplius hujusmodi... positionis variatio ac honesta corporis compositio in vestibus in quibus sepeliri voluit, etiam sunt certa indicia quod suæ mortis fuerat præscia. Visum est etiam suo C., ex multis indiciis quæ ab ipsa prius audivit,.. *eam obiisse* adhuc ante solis occubitum, post ejus a reclusorio recessum (10). D

r *In brevibus suis capituli Pomesaniensis Annalibus idem dicit Marienwerder:* In nocte sanctorum martyrum Johannis et Pauli (11). *Quum horum festum celebretur die* 26 *junii, obitum ad hanc diem referunt nonnulli auctores* (12), *et quidem ipse confector rotuli ex Urbe missi* (13) ; *sed perperam: nam in Vita Latina* (14) *scriptum est :* anno MCCCXCIIII, septimo kal. E mensis julii; hæc protunc fuit feria quinta, festi Corporis Domini octava. *Et in libello anni* 1404 : in crastino Joannis Baptistæ, in nocte beatorum martyrum Joannis et Pauli (15). *Quod confirmat Conradus Bitschin :* in crastino, *inquit,* S. Johannis Baptiste obiit venerabilis domina Dorothea (16), *et Joannes de Posilge, eadem ratione* (17). *Minus recte auctor Dantiscensis chronici Hanseatici obitum refert ad ipsum festum S. Joannis Baptistæ* (18).

s *De exsequiis et sepultura cfr. Comm. præv., num.* 41.

t Populus multus valde : *scilicet* affuit canonicorum, religiosorum et clericorum turba, hymnis canora decentibus, orationes et cantus lugubres modulando. Murmurabat campanarum sonus ; ruebat catervatim undique populus; pauperes advenerunt et divites utriusque sexus, innumera multitudo (19).

u *Auditis* B. Dorotheæ *virtutibus*, peccatores fuerunt compuncti ; vere pœnitentes ad plene pœnitendum accensi ; devoti fuerunt in amore inflammati;... alii optabant peccato et mundo mori,.. F alii desiderabant a mundo absolvi, esse pauperes et recludi (20). *Mirum itaque non est si in Processu anni* 1404 *memoratur* Elisabeth, quæ hodie est reclusa in ecclesia Pomezaniensi (21); *de qua etiam loquitur Marienwerder in epistola data verisimiliter ad Ulricum de Jungingen, magistrum generalem Ordinis Teutonici ab anno* 1407 : Electe Dei princeps, petistis per vestrum fidelem ac devotum Mauricium, pro vobis orari per Elizabeth reclusam et me famulum ejus. Quod utinam digne valeremus ! Libenter faceremus, quia hoc lucrum magnum reputaremus. Caritas enim efficit ut oratio quam quis pro alio facit, oranti tantum proficiat, quantum sibi proficeret, si pro [se] ipso solo ora-

(1) Vita Lat., lib. VII, cap. 12. — (2) Lib. VII, cap. 15 et seqq. — (3) Lib. III, cap. 38. — (4) Vita Lat., lib. VII, cap. 25. — (5) Ibid., cap. 26. — (6) Ibid., cap. 27. — (7) Ibid. — (8) Ibid. — (9) Icones et miracula SS. Poloniæ, pag. 50 et seq. — (10) Vita Lat., lib. VII, cap. 28. — (11) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 56. — (12) Lilienthal, pag. 84. — (13) Linda, part. II, pag. 65. — (14) Lib. VII, cap. 28. Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 328. — (15) Linda, part. II, pag. 167. — (16) Conrad. Bitschin, Fortsetz. zu P. von Dusburg's Chronik, ap. Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 482. — (17) Chronik des Landes Preussen, ap. Scriptt. Pruss., tom. III, pag. 193. Cfr. C. Hartknoch, Petri de Dusburg chron. Prussiæ, cum incerti auct. contin., pag. 431 et seq. — (18) [Bernt Stegmann's] Hanseatische Chronik, ap. Scriptt. Pruss., tom. V, pag. 495. — (19) Vita Lat., lib. VII, cap. 29. — (20) Ibid. — (21) Hipler, pag. 292.

ret.

A ret (1). *Ejusdem inclusæ vaticinia de Ordine Teutonico hujusque hostibus animos in Prussia commovisse, e coævis monumentis apparet* (2).

w *Miracula satis multa in relatione quam Vitæ subnectemus, recensentur. Summatim vero describuntur in Vita Latina* (3) : Cæci receperunt visum, *ait Marienwerder*, surdi auditum, claudi gressum, muti loquelam, mortui vitam, damnati ad mortem per sententiam definitivam absolutionem, captivi liberationem, obsessi dæmonum expulsionem...Rursus ejus vitæ sanctitatem ac personæ dignitatem testantur miracula ad ejus invocationem frequenter facta, quæ per notarium publicum sunt conscripta. Inter quæ, ut de majoribus taceam, quæ cum minoribus in libro miraculorum requirantur, unum autem de minoribus hic volui interserere : *quod supra indicavimus in Commentario prævio, num.* 77.

x *Jam anno* 1395 *ad summum pontificem scribebant Rymann et Marienwerder : Ad* B. Dorotheæ *tumulum* multitudo magna hominum de diversis regnis, terris et nacionibus gregatim accurrunt, laudantes et glorificantes Deum in miraculis et prodigiis, que per eam cottidie
B operari dignatur (4). *Eadem testatur Conradus de Jungingen, Ordinis Teutonici magister generalis, in epistola anno* 1395 *data ad Bonifacium IX et ad cardinales* (5). *Anno* 1404 *dicebat Marienwerder* (6) : Fama sanctitatis post mortem sic diffusa erat super universam terram Prussiæ, Livoniæ, Lithuaniæ, Poloniæ, Sillesiæ, Bohemiæ et per multas alias provincias, propter crebram et notoriam miraculorum D
operam. *Ex piis itineribus ad sepulcrum* B. Dorotheæ *susceptis celeberrima fuit illa quam ante obiter memoravimus* (7), *Annæ ducissæ Lithuaniæ peregrinatio. Eam sic narrat Joannes Marienwerder in processu canonizationis:* Dixit se vidisse uxorem Witoldi, ducissam Litwanie, cum multis aliis nobilibus et magno apparatu, que cum magna devocione in capella circa sepulchrum predictum oravit, et audiens vitam austeram dicte domine Dorothee, quam habuit in humanis, intime lacrimata est (8)... Insuper dixit deponens se vidisse fratrem dicti Witoldi, ducis Litwanie, nomine Sigismundus, similiter visitantem cum magna devocione sepulchrum predictum, exsolvens votum promissum (9), *seu* faciens oblationes suas, videlicet pannos sericeos, *ut ait Rymann* (10), *qui* vidit aliquos homines de finibus Prussie, scilicet de Welaw et de Tapio castris, visitantes sepulchrum matris Dorothee cum maxima devocione, *et* uxorem... Witoldi... visitantem dictum sepulchrum,.. licet tamen... esset noviter conversa ad fidem cristianam. *Contra eam nondum fuisse christia-* E
nam dicit quidam testis, Coslaw, qui etiam hoc iter ad annum 1399 *refert* (11); *alii vero et quidem recte, ad annum* 1400. *Hoc anno, inquit Joannes de Posilge, coævus historicus* (12), uxor Wytowdi e Lithuania in Prussiam venit cum quadringentis equis, et magno comitatu atque apparatu. Pium suscepit iter... in oppidum Marienwerder.

MIRACULA B. DOROTHEÆ

ex codice ms. Bodecensi [a].

a

PROLOGUS

Deus dedit Prussiæ

In miracula quæ ad invocationem beatæ Dorotheæ viduæ et inclusæ de Prussia per Dominum nostrum Ihesum Christum sunt misericorditer facta. Dominus Deus docuit
C patres nostros enarrare filiis suis omnia mirabilia ejus, quæ fecit in Ægypto, in mari Rubro, in deserto, in Judæa, seu in Terra Sancta, ut memores virtutis ejus existerent, ac bonitatem ejus multiplicem laudarent in signis et mirabilibus ostensam. Quorum notitia ad Prussiam olim deducta, et nunc nomen Domini nostri Ihesu Christi salutiferum : crucis [1] perfidiæ spinis et idolatriæ tribulis, fide purificata, et semine sacri evangelii fœcundata, fructum justitiæ attulit, et palmites suos extendit [2], et sedulis tam virorum catholicorum instructionibus, quam strenuis militum Christi cruce signatorum defensionibus ; qui fide armati, spe excitati et fervore caritatis fortes in [3] bello effecti, contra inimicos crucis Christi fideliter et viriliter dimicantes, castra verterunt exterorum, adhuc continue insidiantium et quærentium quomodo scintillam Christi possent extinguere, et suis terram hanc simulacris dedicare *b*. b

B. Dorotheam patronam, miraculis claram.

2 Sed ne fides deficiat, spes nutet aut caritas refrigescat apud imbecilles infidelium incursus pugnantes, ac astutias fallaces perseveranter sustinere non valentes, si non frequenter et quasi quotidie aliquo fomento spirituali ac subsidio foverentur speciali ; quorum [4] imbecillitatem et fortium strenuitatem mundi gubernator Dominus universorum aspiciens, ut fragilium tollat infirmitatem, et fortium conservet vigorositatem, omnia in sapientia disponens, et rectissime gubernans ; qui infirma mundi solet eligere et confortare, fortia vero quandoque permittit deficere, ut virtutem suæ indeficientis potentiæ ostendat ; sane elegit sexum fragilem, sed virtutis habitu fortem, ac magni pretii in his christianorum finibus mulierem venerabilem dominam Dorotheam, omni laude dignam, sanctis moribus conspicuam, humilitate profundam, desideriis sanctis altam,

[1] *forte pro* trucis. — [2] extentius *cod.* — [3] in in *cod.* — [4] quo *cod.*

(1) Pastoralblatt für die Diöcese Ermland, mens. april. 1876, tom VIII, pag. 47.—(2) Cfr. Hipler, pag. 293. Voigt, Gesch. Preussens, tom. VII, pag. 588.— (3) Lib. VII, cap. 30. — (4) Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 77. — (5) Ibid., pag 79 ; cfr. pag. 80 et seq., pag. 86. — (6) Linda, part. II, pag. 126.— (7) Comm. præv., num. 64. – (8) Cfr. Comm. præv., num. 13.—(9) Process. canon., pag. 216.—(10) Ibid., pag. 162 — (11) Ibid., pag. 179 et seq., cit. ap. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 331.— (12) Chronik des Landes Preussen, ap. Scriptt. Pruss., tom III, pag. 238. Cfr. Voigt, Gesch. Preussens, tom. VI, pag. 187 et seq. Voigt, Gesch. Marienburgs, pag. 203 et seq.

caritate

EX MSS.

caritate excellenter fervidam, ad exercitia meritoriæ actionis avidam, frequentius contemplatione suspensam, colloquiis divinis, amplexibus et osculis perfruitam, omni virtute præclaram, inter athletas Christi martyres non infimam, licet occultam, secretorum ac judiciorum Dei consciam, supercœlestibus fulgoribus irradiatam: quatenus torpentes et tepentes animos ad Dei amorem excitaret, molles et delicatos ad fructus pœnitentiæ animaret, neophytas in partibus Prussiæ ac vicinis regularet, peccatores pœnitere doceret, schismaticis exprobraret, hæreticos, lumine veritatis cognito, confortaret, et gentiles seu infideles qui circa fines Prussiæ sunt, ad Christi fidem per virtutum ac miraculorum gloriam advocaret, et militantem Ecclesiam tantis virtutibus plus clarificaret, triumphantem vero laudum titulis adornaret, et ne humanæ conditionis infirmitas nimis tarda ad credendum promissa redderetur, ac quod Christus residens in cœlo loqui fœminæ in hac mortalitate degenti dignaretur, non cesset ejusdem Domini Dei nostri Ihesu Christi magnifica gloria hanc famulam suam præelectam, ut infra aliqualiter dicetur, miraculis illustrare, nec non ostendens evidenter, hanc se intime dilexisse et nunc eam circa se existere in magnis potentia, gloria et honore, ad cujus nominis invocationem, post carnis resolutionem, tam admiranda prodigia naturæ impossibilia in tanto numero dignatus est ostendere infra unicum annum, quod ea sola quæ deducta sunt ad notarium publicum *c* per loci ordinarium deputatum ad conscribendum miracula, non sint decem sexternis fracti arcus appensa. Plura his creduntur facta, quæ non sunt ad notarii notitiam deducta. Aliqua de protocollo dicti[1] notarii publici recepta sunt miracula *d;* et quorum aliqua corporum sanitiva curationi exterioris hominis per interventionem nostræ Dorotheæ cœlestis medicæ sunt obtenta; aliqua vero et animarum reformativa, prioribus digniora, quamquam ab impiis et infidelibus minus reputata, etiam circa tumbam ejusdem dilectricis munditiæ, ipsius suffragantibus meritis, sunt concessa, et hic, prout sequuntur, exarata *e*.

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, num.* 22 *et* 61.

b *Hæc videntur indicare tempus quod mortem* B. Dorotheæ *proxime consecutum est.*

c *Quæ de examinatis et conscriptis miraculis ante exposita sunt* (1), *tum hoc loco confirmantur, tum aliis pluribus* (2). *De qua re etiam in* articulis tertio datis (3) *legimus: Miracula* multa scripta sunt in libris authenticis et veridicis relationibus proborum virorum, clericorum et laicorum; qui libri servantur in archivis dictæ ecclesiæ Pomezaniensis, per fideles scriptores omni exceptione carentes conscripti. *Sed ex variis notariorum libellis unus dumtaxat (diversus quidem a nostra relatione) hodieque exstat: qui, Processui intextus, ita incipit:* Noverint universi... quod anno Domini 1395... in ecclesia Pomezaniensi signa et miracula infra scripta pronunciata sunt coram me, notario publico (*Christiano Coslaw*).... prope altare Corporis Christi ejusdem ecclesiæ, pro loco ad hoc deputato mihi *per episcopum et canonicos Pomesanienses.* Quæ miracula sive signa conscripsi ab hominibus ibidem ad sepulchrum beatæ Dorotheæ venientibus (4).

d *Quod hic aperte dicitur,* ex protocollo recepta esse miracula, *confirmatur etiam his et similibus opusculi verbis: Miraculum* videntes affirmabant bona fide *etc.*, testes interrogatæ simul fatebantur *etc. (num.* 3*);* coram domino Nicolao custode et magistro Berthrammo plebano ecclesiæ Pomesaniensis constituti, in bona dixerunt fide, quod *etc. (num.* 4*). Attamen non ex eo dumtaxat protocollo in quo* prodigia *edita* infra unum annum *scripta fuerunt*, *exstitit præsens relatio: siquidem quæ in ea legimus, contigerunt alia anno* 1394, *alia annis* 1395 *et sequentibus. Ex quo etiam perspicitur hanc scriptionem non eam esse quam canonici Pomesanienses anno* 1395 *Romam miserunt* (5). *Cæterum nullum hic narratur prodigium quod post annum* 1400 *factum appareat.*

e *Præter ea quæ sequuntur* miracula, *multo plura excusa fuerunt a Linda* (6) *et a Lilienthal* (7): *quæ hic denuo exhibere visum non est. Immo in Processu canonizationis* trecenta quadraginta et duo, partim in articulis, partim in ipso testium examine ordine commemorantur (8). *Ubi pleraque ex miraculis infra edendis invenies, eadem aut simili ratione exposita. Quum codicis Bodecensis apographum mendosum videatur, nomina quædam aliasque lectiones varias quæ majoris sunt momenti, adscribenda duximus, tum ex* articulis tertio datis (9), *tum ex* attestationibus sive dictis testium (10). *Porro juvat uno conspectu videre quibusnam articulis aut attestationibus congruant singuli scriptionis nostræ numeri. Illos litera A significamus, has vero litera T, addentes qua pagina Lindani operis (et quidem partis secundæ) testimonia reperiantur.*

Num. 3.......	A. 40.	Num. 17......	A. 92, 120.
4.......	A. 39.	18......	A. 142.
....	T. p. 110-112.	....	T. p. 75.
5	A. 41, 42.	19......	A. 113.
....	T. p. 88-90.	20......	A. 37.
6, 7.....	A. 47.	22......	A. 56.
8	A. 49.	23......	A. 79.
10, 11...	A 121.	24......	A. 100.
13......	A. 141, 135.	25......	A. 83.
14......	A. 70, 85.	26......	A. 93.
16......	A. 74, 60.	27......	A. 34, 77, 103.

CAPUT PRIMUM.

Mortui ope B. Dorotheæ ad vitam revocati.

Fuerunt ad vitam revocati puella in Meisenburg,

De mortuorum ad ejusdem interventum resuscitatione. Bercko Grobeling[2] et Dorothea[3] uxor sua legitima, in Meisenburch[4] Pomesaniensis[5] diœcesis, dixerunt bona fide, quod puer eorum seu infantulus dimidii anni, sanus de vespere ad cunam positus, circa mediam noctem apparuit et

[1] docti *cod.* — [2] Gecko Gropeling *A.* — [3] Donica *A.* — [4] Weyzelburg *A.* — [5] Pomesamensis *cod. et sic deinceps.*

(1) Comm. præv., num. 61 et seqq. — (2) Cfr. infra, num. 4, 6, 11. — (3) Linda, part. II, pag. 64 et seq. — (4) Cfr. Lilienthal, Hist. B. Dorotheæ, pag. 115. — (5) Voigt, Cod. dipl. Pruss., tom. V, pag. 77. — (6) Part. II, pag. 35 et seqq. — (7) Hist. B. Dorotheæ, pag. 97 et seqq. — (8) Ibid. — (9) Linda, part. II, pag. 35 et seqq. — (10) Ibid., pag. 70 et seqq.

EX MSS. fuit totaliter mortuus per unam horam. Cujus, inquam, pueri labia fuerunt alba, ut frequenter apparet in corporibus mortuis, et ab omni motu exteriori simulque et interiori destitutus, manusque habuerat clausas. et cum difficultate parentes sui potuerunt aperire. Mulieres duæ famosæ, et ipsis vicinæ, convocatæ, una nomine Tibde, reliqua vero Alheit, relicta Lobdis, quæ aderant, et puerum una cum parentibus tractaverunt, et interrogatæ simul fatebantur puerum fuisse mortuum, et hæc videntes affirmabant bona fide, quod spiritus vitæ puero fuerat restitutus, et statim post votum quod fecerunt parentes ad sepulchrum bonæ memoriæ dominæ Dorotheæ. Hoc miraculum factum est ultima die mensis novembris [1], anno primo obitus felicis memoriæ dominæ Dorotheæ.

puellula in Valkennoro, 4 Quidam honestus Johannes Eppelin [2], et Elisabeth uxor ejus, de villa Borgerdorff Pomesaniensis diœcesis et parochiæ Valkennoro [3], coram domino
a Nicolao custode et magistro Berthrammo *a* plebano ecclesiæ Pomesaniensis constituti, in bona dixerunt fide, quod filia eorum [4] triennis post balneum in loco [5] collocata a matre, postmodum est mortua inventa, et ita etiam aliæ mulieres
B judicaverunt [6]. Volentes autem certam de morte aut vita habere experientiam, terram calcatam super [7] liminari foderunt, eamque in igne intense calefactam super pectus pueri, an aliquid sentiret, supraposuerunt; ex cujus suppositione pustulæ diversæ cum tumore grandi et cutis adustione exsurrexerunt, quam adustionem parentes ostenderunt in ecclesia Pomesaniensi post surrectionem pueri, præsente domino custode, plebano supradictis et multis aliis fide dignis. Mater etiam pueri oculos ejus apertos tetigit, digito suo contrectans, ut experiretur si viveret, et nullus sensus neque motus apparuit. Jacuit ergo puer immobilis, sensu et motu integraliter destitutus, quasi per quinque horas sic ab eis pertractatus. Clamantibus autem omnibus adstantibus mulieribus una cum matre, expertis, honestis et discretis, cœpit pater alta voce clamare, et flexis genibus devote invocare dominam Dorotheam, ut ipsius anxietati succurreret. Inter alia dixit: « O beata Dorothea, si non juveris puerum meum mortuum vitæ restituens, de tua nihil credo sanctitate; » et statim verbis hujusmodi sic prolatis, et ejus vicinis omnibus præsentibus, ipsi in oculis
C pueri motum quemdam cognoverunt. Cœpitque puer se movere et respirare et loqui, et adhuc eodem die ita jocundus esse, et ludis puerilibus insistere, sicut et ante. Tota communitas villæ pro firmissimo tenet quod spiritus vitæ restitutus sit puero, ad invocationem dominæ Dorotheæ [8] *b*.

b

et tres infantuli. 5 Item Nicolai Seeranghæ [9] filius annorum duorum et dimidii, in villa Schorist [10] parochialis ecclesiæ Vladislamensis diœcesis, casu submersus est in lacu, qui in medio villæ est situatus *c*;
c quem pater arripiens et mortuum considerans, invocavit dominam Dorotheam ut meritis et precibus ejus filius pristinam recuperaret vitam. Qui perseveranter insistens orationibus, et votum D
emittens quo visitaret sepulchrum dictæ dominæ Dorotheæ, post unam horam puer iterum revixit et sanus apparuit multis præsentibus fide dignis. Item uxor Gerconis [11], Dorothea nomine, in Mariemwerder, ubi est cathedralis ecclesia Pomesaniensis, ei peperit duos geminos; primogenitum sanum, secundum vero mortuum. Quem obstetrix et aliæ mulieres fide dignæ [12], secum ministrantes puerperæ, tractabant mortuum per dimidiam horam, nec erat aliquod signum vitæ in eo. Ipsæ vero mulieres discrete flexis [13] genibus divinum implorabant auxilium, et vovebant ipsum ad dominæ Dorotheæ adduci sepulchrum, ut reciperet vitam. Statim voto peracto puer ostendebat se vivere per anhelitus attractionem et per respirationem, et bis fecit tale signum, et tunc novissime fecit clamorem, et ita vitæ restitutus est puer precibus dominæ [14] Dorotheæ [15]. Margareta, uxor Nicolai Hozant, Mewa Pladislaniensi [16] diœcesi, laboravit in partu ante carnisprivium, et cum magna difficultate peperit puerum suum primogenitum, et oppressa infirmitate tanta, quod non fuit in ea spes vitæ ejus, neque de infantulo, quia puer jacuit per unam integram horam, nec fuit ibi vox neque halitus, sed tanquam mortuus jacuit. Mulieres discretæ circumstantes, genibus provolutis, voverunt puerum cum matre ad sepulchrum dominæ Dorotheæ, et statim movebatur puer spiritu vitali. Post hoc mater, sanitate recepta, venit ad sepulchrum beatæ Dorotheæ cum suis oblationibus, laudans Deum pro beneficio recepto.

ANNOTATA.

a *De his canonicis dicit Joannes Marienwerder in suis Annalibus capituli Pomesaniensis* (1): Tunc temporis *(ad annum* 1393*) fuit* frater Nicolaus Rogausen custos; *et ad annum* 1396, *mortuus est* Nicolaus Rogausen custos, III nonas junii (2). *Anno* 1393 frater Bertramus, magister in artibus, fuit in canonicum ecclesie nostre investitus: *præpositus capituli anno circiter* 1403 *creatus* (3), *eodem munere certe adhuc fungebatur anno* 1409 (4).

b *In articulis tertio datis ad vitam revocatus dicitur filius, non filia; perperam quidem, ut perspicuum est e testimonio ipsius matris, Dorotheæ, anno* 1404 *idem factum jurejurando confirmantis. Alia plura prodigia in processu canonizationis juraverunt testes, iique multi, qui rei gestæ interfuerant* (5). *Quorum narrationes cum articulis et cum relatione a nobis excusa ita congruunt, ut hæc ex illis sumpta dici nequeat, sed omnia potius ex communi fonte videantur hausta: ex tabellionum videlicet codicillis. Hoc addere juvat, Dei servam in præsenti scriptione dici plerumque* dominam Dorotheam, *in rotulo vero et in tes-* F

[1] septembris, anno 1395 *A*.— [2] Oppelin *T*.— [3] Walkenauwe *A*. de villa Valkenbergk *T*.— [4] Catharina nomine *add. T*. — [5] lecto *A*, *T*.— [6] et ad manum ejus candelam benedictam dederunt *add. A*. — [7] sub *A*. — [8] præsens fuit honesta....mulier Hannike Zimmermannyne et quamplures aliæ mulieres de dicta villa *add. T*. – [9] Czeronge *A*. – [10] Schzartz *A*.— [11] Gerbonis *A*. Garko *T*.— [12] Resnitin.... et uxor Joannis Michel *add. A*. Margaretha Nicolai Rosenstein...et Margaretha Joannis Michels *T*.— [13] flexibus *cod.* — [14] sanctissimæ *A*.— [15] *testis factum* credit eodem anno quo B. Dorothea obiit *add. T*. — [16] *sic cod. pro* Vladislaviensi.

(1) Scriptt. rerum Prussicarum, tom. V, pag. 431 et seq. — (2) Cfr. Codex dipl. Prussicus, tom. V, pag. 56. — (3) Hipler, M. J. Marienwerder und die Klausnerin Dorothea, in Zeitsch. für Ermland, tom. III, pag. 249. — (4) Scriptt. Pruss., tom. V, pag. 399.— (5) Cfr. Linda, part. II, pag. 77 et seqq., 88 et seqq., 113 et seqq.

tium

A *tium responsis* beatam, sanctam *aut* sanctissimam.

c *In articulo* 41 *legimus :* Corpus totaliter inflatum erat, et nigrum velut terra, et aqua quæ per os pueri intraverat, per os effluxit in mensura decem scyphorum magnorum ; qui puer sic inflatus et mortuus permansit per unam magnam horam.

CAPUT SECUNDUM.

Ope B. Dorotheæ dæmoniaci liberantur.

Liberatur dæmoniaca Dantisci,

De dæmonum ad preces beatæ Dorotheæ mirabili ejectione. Quidam vir nomine Johannes Nouwer[1], uxor ejus Metsa[2] nomine, de oppido Dantzig Pladislamensis[3] diœcesis, dixerunt sub fide sua et bona conscientia[4], requisiti, et si opus esset, juramento hoc dicere; quomodo uxor B sua ab anno ætatis suæ undecimo usque ad tricesimum sextum[5] obsessa fuit septem spiritibus malignis, tribus loquentibus et quatuor mutis ; et hunc numerum et qualitatem dixerunt se scire vir et mulier ex relatione dæmonum, dum varii exorcismi per unum sacerdotem devotum super eam fuerunt lecti, cum orationibus, ut eos expelleret, ut illam pauperculam liberaret. Quæ per præfatos viginti quinque annos in quolibet novilunio gravius quam alio tempore a dæmoniis vexabatur, et adhuc vehementius ultimis quatuor annis, in quibus propter insaniam et dæmonum effrænatam vexationem, fuerit necessarium eam ligari, ne alios offenderet, et se aut alios occideret. Dum maritus ejus ei compatiens et fidelis, eamque diligenter custodiret, et ligare attentaret, multotiens ipsum mulier percussit, trusit et crinibus traxit; multaque alia incommoda et maledicta congessit in virum. Cujus humilitatem et patientiam dæmones videntes, eum timuerunt plus quam sacerdotes exorcizantes. Vir etiam ejus ad limina sanctorum conjugem suam duxit, quærens auxilium et consilium apud diversos.

visa B. Dorothea;

7 Qui cum præfata sanctorum loca diversa visitasset pro salubri remedio obtinendo, et nihil profecisset; post obitum dominæ Dorotheæ brevi curriculo temporis elapso, frater præfatæ mulieris visitaverat sepulchrum ejusdem dominæ Dorotheæ, viditque quod Dominus per famulam suam ibidem multa operatus est miracula; quæ singula narravit sororio suo et suæ sorori, hortans eos ut votum ad illam felicem Dorotheam emitterent, et etiam sepulchrum visitarent, ut Dominus Ihesus eam dignaretur ad preces dominæ Dorotheæ a dæmonum vexatione liberare. Post hæc una noctium præfata muliere dormiente, apparuit sibi quod esset in capella dictæ dominæ, in qua diebus vitæ suæ nunquam erat, et dominam Dorotheam vidit in uno angulo versus orientem geniculare. Tunc ipsa clamavit : « Beata Dorothea, adjuva me, quia valde crucior. » At illa non dedit ei responsum, sed avertit vultum. Secunda vice iterato clamabat eodem modo ut prius. At beata Dorothea conversa ad eam, dixit ei : « Ora sine intermissione, jam es liberata. » Mulier expergefacta somnium exposuit marito. Dixit maritus : « Si fuisti in Marienwerder[6] de somno detenta, ego per gratiam Dei adducam te vigilantem, » et statim vovit eam ad sepulchrum. Nocte media[7] sequente spiritus maligni eam dimiserunt cum tali signo : intime et ferventer eam incenderunt, quod putaret se totam ignitam ; ossa, carnem et viscera, et linguam sibi combusserunt, ac si esset in aqua bulliente decocta. Maritus autem linguam extraxit sibi, et cutem combustam cultello abrasit, et ita liberata est ad invocationem et preces dominæ Dorotheæ. Postea maritus volens majorem habere experientiam curationis, votum protraxit, quasi per dimidium annum, in quo et postea sane et integraliter est usa ratione.

EX MSS.

alia Culmiæ,

8 Anna Krentselerine, de Thoron Colmencensis[8] diœcesis, a dæmone furiose agebatur, et proprium filium jugulasset, si non sibi maritus suus obstitisset. Quæ licet aliquando lucida videbatur habere intervalla quoad rationem, attamen quoad bonorum operum impletionem a dæmone impediebatur quotidie; qui non permisit eam infra unum annum integrum nec unam quidem orationem dominicam perficere. Dum fama beatæ Dorotheæ per E miraculorum operationes ad maritum et ipsam pervenisset, emisso voto de sepulchro ejus visitando, diabolus, muliere in via jam existente *a*, quadam nocte tanquam canis rabidus apparuit, et eam per collum jugulare attentavit[9]; at illa horribiliter vociferante, mulieres in eodem hospitio sunt exterritæ, et illam suis adjuvaverunt orationibus. Quæ cum ad sepulchrum consequenter venisset[10], sensit se liberatam deinceps a dæmonis vexatione.

a

alia prope Zalau.

9 Elisabeth, uxor Nicolai Karschou, in Piskoun villa circa Rippin, de parochia Zalau, Plotzensis diœcesis, insaniens ac furiose agens, apparuit obsessa. Tunicam unam laceravit, et carnes proprias dentibus suis, dum esset per maritum suum reclusa, discerpsit, et valde incomposite egit ; sive esset compedita, sive esset a compede soluta, noluit orare, nec alia opera de genere bonorum exercere, dæmone qui in ea esse putabatur, ipsam impediente, seu prohibente. Cum fuisset decem septimanis cum difficultate custodita, ducta per maritum ad diversos presbyteros bonæ famæ, qui orationes, exorcismos diversos legentes per multas vices et septimanas, nihil ei pro- F fuerunt. Ipsa eorum in faciem spuebat, et ducta ad sanctam crucem in Strosberg, ibidem in ecclesia insaniens et clamans cantabat. Post hoc maritus audiens de sanctitate dominæ Dorotheæ ac miraculorum virtute, vovit conjugem suam cum oblatione se ducturum ad ejus sepulchrum, si ejus meritis a dæmonum vexatione liberaretur. Quo facto, mulier illico mansuete et morigerate egit, et se solvi a vinculis et compede petiit; cui vir in parte condescendit, non omnino solvens, donec experiretur eam per quatuordecim dies agere discrete. Quibus expletis cum bona ratione, quæ immediate ante voti ejus emissionem egerat valde furiose, adimplevit votum suum, ducens uxorem suam in Marienwerder ad dominæ Dorotheæ sepulchrum, gratias agens, et præmissa ad gloriam Dei dicens.

[1] Royber *A.* — [2] Metra *A.* — [3] *sic cod.* — [4] conscia *cod.* — [5] tricesimum quintum *A.* — [6] Marienwerde *cod.* — [7] immediate *A.* — [8] Culmensis *A.* — [9] ne Dorotheæ sepulchrum visitaret, *add. A.* — [10] dic dominico ante festum Nativitatis *B. Mariæ*, *add. A.*

ANNOTATUM.

EX MSS.

ANNOTATUM.

a *Hæc fusius in articulo* 49 *exponuntur :* Anno completo *(ex quo mulier vexari cœperat)*, maritus ejus vovit eam ducere ad ecclesiam B. Mariæ in Peske * Vladislaviensis diœcesis, in festo nativitatis ejusdem, et veniens mulier in quoddam oppidum nomine Claustrellum, inducta fuit a quibusdam fidelibus mulieribus ut visitaret in eadem via sepulturam beatæ Dorotheæ in ecclesia Pomezaniensi. Ipsa autem muliere permanente eadem nocte in loco prædicto, apparuit sibi malignus, *etc.*

* Pesbe *in edit.*

CAPUT TERTIUM.

Interventu B. Dorotheæ peccatores convertuntur ad Deum.

Ope B. Dorotheæ *ad Deum conversi sunt Petrus Sisophou,* a

De peccatorum mirabili conversione. Petrus Sisophou [1] mirabiliter fuit conversus sabbato in profesto [2] sancti Matthæi *a* hora completorii infra processionem. Cui apparuit in sopore constituto beata Dorothea, et admonitus ab ea ut confiteretur peccata sua magna et enormia, quæ nondum confessus fuit; persolveret promissa et vota quæ vovit ad visitandum beatam Virginem in Hoslin [3], et deinde ad Dominicum Sanguinem *b*, et deinde Aquisgrani; post hoc Romam adiret: retulit et expresse fatebatur, præsentibus commendatore de Elwingo, thesaurario Ordinis, et domino Andrea plebano de Insulari Sconenberch, tabellione ac notario magistri generalis, pluribus de familia dictorum, Petrus de Sisophau qualiter sabbato quatuor temporum, videlicet « Venite, exultemus », infra processionem factam ad capellam in qua est sepulchrum B. Dorotheæ [4], stans seorsum in uno angulo, excitatus devotione cantus, venit quasi in soporem levem. Nihilominus, ut asseruit, audivit et vidit quæ agebantur ; et cum sic staret, vidit beatam Dorotheam corpore splendidissimam, nigro habitu [5] ac spirituali multum bene ornatam, desuper peplum albissimum habentem, vultumque ejus ad C manum inclinantem, audivitque eam se admonentem his verbis: «Tu promisisti scilicet visitare capellam in Hoslin beatæ Virginis, Aquisgrani et alia, nec adhuc unquam explevisti bene, neque graviora peccata tua confessus es,» reduxitque ei ad memoriam gravia peccata sua de pluribus annis, quæ ex se nunquam recogitasset ; instigansque eum et seriose jubens, ut confiteretur nude peccata sua. Sed postquam fiebat aspersio aquæ benedictæ, volens accedere propius ut aspergeretur, tenebatur ad parietem, quasi esset sedi in qua stabat, ac parieti alligatus, impotens membrorum suorum. Sed postquam dixit se libenter velle exsolvere omissa, dimissus fuit, et statim tanta contritione suorum commissorum perfundebatur, ut etiam in uberes lachrymas resolveretur.

ex toto corde,

11 Vadens immediate ad domicellum suum cui servivit, cui nomen Lucas, et filius Thomæ Sorbil [6] militis, præsentibus [7] aliquibus de familia commendatoris supradicti de Elwingo, petens licen- D tiam cum instantia, et dixit quod pro toto mundo non posset amplius secum manere, restituens domicello suo singula quæ habebat. Unde ejus domicellus de tam subita mutatione mirabatur, credens sicut aliqui alii quod esset ebrius. Nec potuit flecti ullo modo ad manendum, nisi quod crastina die vellet deducere eum de Marienwerder in castrum Stumis [8], sicut fecit. Et noctem illam quasi duxit insomnem, vigilans ad fores ecclesiæ, et circa matutinas apertis januis ecclesiæ, intravit, et prostratus versus capellam antedictam, iterum habuit secundario prædictam admonitionem, quod deberet accedere ad sacramentum Corporis Christi venerandi, et dicere quinque dominicas orationes. Qui quidem nesciens ubi sacramentum esset, et ad quem locum ire deberet, et sic ambulavit in ecclesia quousque invenit, et subjunxit sibi per modum instinctus subiti: «Tu primo debes adire peregrinando in Hoyslyn, et deinde ad Dominicum Sanguinem, et dehinc Aquisgrani, et post Romam *c*, et peccata confiteri, et debes redire, et ultra diligentius te custodire. » Et hoc statim summo mane incepit perficere. Incepit peregrinari, et infra annum E peregrinationem suam perfecit, ac reversus est ; et ista etiam retulit coram domino custode et notario.

c

Thomas castellanus et alii multi.

12 Item Thomæ castellano in castro Marienwerder domini episcopi Pomesaniensis, apparuit in somno domina Dorothea ; sibi peccata sua revelans non confessa, eum confiteri admonuit, et in signum quod non esset somnium, ipsum de stratu suo projici jussit per juvenes duos qui cum ea apparebant. Consimilis peccatorum revelatio et ad confitendum admonitio multis est facta. Quibus etiam magna contritio meritis ipsius beatæ Dorotheæ est impetrata. Unde multi dixerunt se præ cordis duritia in vita sua quasi nunquam deflevisse peccata sua, nec acerrima Domini nostri Ihesu Christi vulnera ; qui ad ejus invocationes largas compunctionis lachrymas obtinuerunt ad deplangendum peccata sua, ac passionem Domini nostri Ihesu Christi, et frugem vitæ melioris salubriter sunt adepti. Multa etiam præclara facta sunt per ipsam miracula, quibus non ægritudines corporum, sed morbi sanantur animarum ; quæ tanto sunt digniora et plus sunt reputanda, quanto anima in æternum victura melior est F corpore, et homo interior exteriori.

ANNOTATA.

a *Illo ævo* profestum S. Matthæi *seu dies* 20 *septembris cadebat in sabbatum annis* 1393, 1399 *et* 1404. *Manifesto indicatur annus* 1399. *Si contra (quod in articulo* 121 *legitur) res contigit* sabbatho in festo S. Matthæi, *referenda erit ad annum* 1398.

b Ad Dominicum Sanguinem. *Sæpe, tum in hac scriptione tum in aliis, memoratur* Sanguis Dominicus, Sanguis Christi : *videlicet in oppido Wilsnaco prope Havelbergam exstabant olim tres hostiæ sacræ quæ, anno* 1383, *ut ferunt, Henrico quodam a Bulow districtum Havelbergensem vastante, post templi* *incendium*

[1] Sopkow *A.* — [2] festo *A.* — [3] Koslin *et sic deinc A.* — [4] Ad capellam seu sepulchrum B. Dorotheæ *A.* — [5] magnifico habitu *A.* — [6] Gobille *A.* — [7] parentibus *cod.* — [8] ad Stumis vel Marienburgk *A.*

A *incendium et ruinam illæsæ repertæ fuerant, in medio guttula sanguinis tinctæ* (1).

c *Credibile est Petrum unum ex iis fuisse qui in ipsa Roma de* B. Dorotheæ *sanctimonia et miraculis testimonium dixerunt* (2).

CAPUT QUARTUM.

Deprecante B. Dorothea cæci aliique ægroti sanantur.

Sanantur plures cæci

De cæcorum illuminatione. Item Margareta textrix dixit, quod filius Nicolaus, cum esset duorum annorum incepit dolere oculos usque ad annum [1] vel circiter, quod nec quicquam potuit cognoscere, nec vestigium habere, nisi ducente matre sua vel dirigente. Quæ facto voto pro filio ad Sanguinem Dominicum, parum melius habuit. Post hoc cum emisisset votum ad sepulchrum beatæ Dorotheæ, eadem nocte apparuit eidem puero puer parvulus, qui digitis suis B extraxit sibi pelles, sive albugines [2] ab oculis ejus removit, et tunc clare vidit Dei adjutorio et precibus B.Dorotheæ[3]. Item Michael de Schadewaldt, de Grudentz, nihil videre potuit per tres annos, etiam per unum passum nihil agnoscere potuit, nec sine aliquo ductore transire potuit. Voto facto[4], modicum vidit; sed, itinere post hoc arrepto, volens visitare sepulchrum, sane et lucide vidit et sine ductore transivit, et albugines ab oculis evanuerunt. Nicolaus Scholarii, filius Joannis Mutautas, de Brunsberch, Warminensis [5] diœcesis, albugines habens in ambobus oculis, non vidit, et voto facto ad beatam Dorotheam, statim ceciderunt de oculis ejus.

et oculis ægri;

14 De dolorum ab oculis ablatione. Item Catharina Garlitzinne [6], in Marienwerder, octodecim annis infirmitatem in oculis et cordis dolorem graviter patiebatur. Voto facto, [7] curata est ad invocationem dominæ Dorotheæ. Margareta, uxor Petri linificis[8], in Marienwerder, Pomesaniensis diœcesis, oculos gravissime doluit per XIIII dies, nec vestigia habere potuit, ut sine ductore transiret. Adducta per suum famulum, C et se orationibus dominæ Dorotheæ commendavit; et completa oratione, sine ductore de sepulchro recessit, et clare vidit. Item uxor Martini carnificis, in Marienwerder, per quatuor annos doluit oculum unum, et dolorem capitis passa, curata est.

alii vel a submersione,

15 De liberatione a submersione. Theodercius, pistoriæ artis famulus in Stumis castro, volens navigare in navicula per locum juxta Stumis, incepit navicula agitari motibus et procellis hinc inde, et tempestate ventorum novissime navicula subvertebatur. Ipso autem laborante in aquis, sic manente jam subtus aquam, jam supra aquam, currentes quidam ex clamore incitati et stantes in portu, ut invocarent beatam Dorotheam; ipse statim in corde suo cogitans, et etiam clamans pro ejus auxilio, et vovens sepulchrum ejus visitare cum oblatione; et hoc dicto, Dorothea beata apparuit sibi, quasi super aquas ambularet, et continuo salubriter una cum navicula, quam emergens arripuit, ab undis percussus est, et a submersione, et consequenter a frigore et aquæ læsione meritis beatæ Dorotheæ liberatus est. Qui ab accurrentibus portabatur quasi semimortuus ad ignem. Ibi affluxit et emissa est de ore ejus multa aqua, quæ bene duos orceos replevisset. Ab aliis astantibus tractatus fuit sicut unus submersus. EX MSS.

vel a caduco morbo liberantur.

16 De caduco morbo. Simon, filius Catharinæ relictæ uxoris Hermanni Katze, de Woltz [9], Pomesaniensis diœcesis, habuit caducum morbum per quinque quartalia anni; quem promittens ad diversa sanctorum loca, non convaluit. Ultimo autem ad sepulchrum dominæ Dorotheæ dum ipsum vovisset, infirmitas cessavit. Item Petrus Schot, de Resinberg [10], Pomesaniensis diœcesis, habuit morbum caducum per quatuor annos, et semper in novilunio magis quam in alio tempore, et ita graviter, quod aliquando trigesies in die cecidit; et voto facto, fiducialiter confidens de E auxilio dominæ Dorotheæ, gaudet de sanitate obtenta; et post votum plus quam quartale unius anni nunquam eum morbus tetigit.

CAPUT QUINTUM.

Quomodo puniantur qui minus recte de B. Dorotheæ sanctitate et miraculis sentiant.

Derogantes sanctitati B. *Dorotheæ, puniuntur*

De sanctitatis ejus conversione [11] in detrahentium plagatione. Martinus, carpentarius in Marienwerder, Pomesaniensis diœcesis, derogavit sanctitati dominæ Dorotheæ dicens: « Nequaquam credo quod Dominus Jesus locutus sit cum ea. » Hoc dicto, altera die plagatus est nimio calore febrium per quinque septimanas, et per totidem fluxu sanguinis torquebatur; et ad invocationem dominæ Dorotheæ [12] curatus est *a*.

a vario modo,

18 Nicolaus Grudents [13], de Marienburg, murator[14], derogavit sanctitati dominæ Dorotheæ enormibus et valde malis verbis; dicens se nullo modo fidem adhibere, sed ejus sanctitatem tenere sicut fictam. Qui etiam uxorem volentem humiliter adire sepulchrum dominæ Dorotheæ pro indulgentiarum perceptione et pro gratiæ impetratione, non permisit; et ei, dum petivit licentiam, dixit: « Putas hanc Dorotheam fuisse sanctam, cum in matrimonio fuerit, et multos filios pepererit [15]? Tu nunquam credere debes, nec unquam ego credere volo. » Quibus sermonibus vix completis, mox intrinsecus crudeliter afflictus, præ dolore[16] volutavit se velut irrationabilis bestia, nec aliquod opus valens perficere ab extra; et talis infirmitas

[1] usque ad octo annos *A*. — [2] puer parvulus, qui, ut sibi apparuit, digitis suis extraxit sibi pelles albuginum *A*. — [3] totaliter curatus est vicesima tertia mensis augusti *add. A*. — [4] ad B. Dorotheam *add. A*. — [5] *sic cod.* — [6] Gortlerinne *A*. — [7] illico *add. A*. — [8] lanificis *A*. — [9] Woltzh *A*. — [10] Resenburgk *A*. — [11] *forte legendum* confessione. — [12] et voto emisso ad ejus sepulchrum, et suo errore revocato *add. A*. — [13] Grudintz *A*. — [14] mechanicus arte murator *T*. — [15] ex quo pueros habuit sicut tu *T*. — [16] in terram se prostravit *add. T*.

(1) Cfr. Scriptt. rerum Prussicarum, tom. III, pag. 24. Lilienthal, Hist. B. Dorotheæ, pag. 94. — (2) Cfr. Comm. præv., num. 66.

duravit

EX MSS. duravit per aliquot dies. Ipso autem sic jacente in infirmitate et dolore, inspiratum sibi fuerat, quod cum oblatione visitare deberet sepulchrum beatæ Dorotheæ; et statim, facto voto et oblatione præsentata, ad sepulchrum clementer curatus est *b*.

b donec resipiscant;

19 Item [1] uxor lathomi canonicorum et dominorum, incredula de sanctitate beatæ Dorotheæ, ausa fuit frivole petere a Deo infirmitatem aliquam, ut posset probare tunc sanctitatem ejus, dicens: « Ah, si mihi eveniret infirmitas, ut possim certificari de sanctitate ejus, ego vellem me vovere ad ejus sepulchrum. » Hoc dicto, statim vehementi vertigine capitis fuit percussa, et effecta ita infirma ut nec ambulare nec laborare posset. Ipsi videbantur omnes montes gyrari una cum ea; et duravit cum ea per aliquot dies. Ipsa vero considerans se peccasse, humili voto vovit se ad sepulchrum beatæ Dorotheæ, petens ab ea veniam sui delicti, et statim curata est ab infirmitate sua.

nec statim

20 Accidit domino Joanni, plebano in villa Melentz circa Montau in Marienburg, cum quadam devota matrona de sanctitate felicis Dorotheæ B miraculisque conferente, eademque domina pro matris nostræ veneratione multa bona loquente, idem plebanus ejusdem matris nostræ honori et sanctitati graviter detraxit; scilicet quod in hunc modum sunt multi in cœlo sancti atque electi, majoris præmii dominæ Dorotheæ præmio, qui decentius pro subsidiis corporis et animæ sanitate seu salute possent fiducialiter invocari. Post hoc occurrente alio die, quidam sacerdos [2] sibi alienus ad domum suam veniens, pro nocturno petens hospitio, quem suscepit ad hospitium. Tempore collationis ambobus conferentibus de sanctitate beatæ Dorotheæ, quid audiret et quid sentiret, ab eo interrogavit. Inter multa alia dixit hæc verba detractive: « Wo [3] man nit hin leget, da findt man auch nit, und wo man viel hin leget, da findt man auch viel. [4] *c* » Quasi diceret: Illa quæ offerri dicuntur, non fiunt ex B. Dorotheæ meritis et invocatione, et signorum operatione; sed ex canonicorum et aliorum fictione, et sanctitatis simulatione. Qui statim plaga Dei percussus, perdidit modum loquendi, et os erat sibi incurvatum [5] per octo dies continuos. [6] Post quos ductus pœnitentia, quum[7] in se nullam prius C senserat infirmitatem, cogitavit quod propter peccatum detractionis beatæ Dorotheæ plagatus esset, vovens se ad ejus sepulchrum, cum oblatione; et modum loquendi recuperavit, sed non ita perfecte, sicut prius loquebatur *d*.

c

d. perfecte sanantur.

21 Tabernatrix de Lamperchtzdorpff derogavit beatæ Dorotheæ, ejus sanctitatem per malas et iniquas cogitationes deturpans. Etiam dixit: « Quis scit quare ipsam domini canonici et fovent et foverunt? » et male interpretata est hoc idem; et suspicabatur iniqua et satis prava de dominis canonicis. Igitur plagata est satis gravi dolore oculorum per octo dies; et videbantur sibi oculi esse pleni ossiculis, magni, lutei; et in tantis doloribus detenta, dixit: « Ista infirmitas non est mihi data a Deo, sed a diabolo; » et dum non posset habere requiem in aliquo loco, sedendo, jacendo aut dormiendo, tunc maritus ejus D dixit: « Fac votum ad beatam Dorotheam; » et ipsa respondit: « Quid me debet juvare? Et quid me potest juvare putridum corpus et fœtidum? Ego volo confidere in Domino meo Jesu Christo; ille bene auferet mihi infirmitatem meam. » Et sic sibi creverunt et augmentati erant dolores gravius et gravius quam prius. Postremo se recognoscens et ducta pœnitentia, votum vovens ad beatam Dorotheam, et curata est: sed quia distulit votum, recidivavit et gravius affligebatur; voto vero completo, dixit se ex toto et perfecte curatam.

22 DE HIS QUI INSINUATIONEM MIRACULORUM PER DOMINAM DOROTHEAM PERPETRATORUM DISTULERUNT. Uxor Montmansdorpf, in oppido Marienwerder, Pomesaniensis diœcesis, post mortem beatæ Dorotheæ doluit dentes, sentiens dolores acutos quasi sagittas. Flexis genibus dixit: « Beata Dorothea, sicut homines dicunt te esse sanctam, sic ostende in me, liberans me a dentium dolore; » et ecce antequam complevit illa verba prædicta, sensit se liberatam. Post hoc, elapsis aliquot septimanis, iterum dentes dolens, per consimiles invocationes curata est; et hoc factum est trina vice. Et quia intimari non fecit gratiam sibi factam, et etiam erubuit, et præ pudore dimisit, ne E derideretur, aut sibi dilatio imputaretur, et ideo plagata est squinantia, et non potuit loqui, et maxilla una sibi fuit magnifice inflata. Quæ tunc intra se cogitans se peccasse, per hoc quod non procuravit publicari gratiam sibi factam ad Dei gloriam et famulæ suæ Dorotheæ sanctitatis ostensionem, pœnitens, iterum se vovit sepulchrum beatæ Dorotheæ visitaturam et prædicta publicare; et sic sanata fuit eadem nocte ad invocationem dominæ Dorotheæ. Margareta Kontze Steinbrucke [8], in Marienwerder, passa paralysim per XIIII annos in manibus et brachiis, voto facto convaluit; et quia intimari non permisit, semper recidivavit. Post hoc intimari procuravit, et curata est [9].

Feminæ duæ ingratæ puniuntur.

ANNOTATA.

a *Ejusdem viri filius miraculo quoque sanatus est* (1). *Beneficium ipsi Martino tributum bis in rotulo narratur, in articulis* 92 *et* 120. *In hoc vero additum fuit:* Et quia miraculum prædictum intimare non permisit, recidivavit. F Qui iterum votum emisit, et intimare permisit, et sanatus est.

b *Eventum hunc in processu anni* 1404 *narravit ipse Nicolaus, qui annos tunc natus erat quinquaginta, et* interrogatus quot anni sunt *ab illo miraculo,* respondit quod fuit statim post obitum matris Dorotheæ; determinate nesciret annum.

c *Hoc loco adjectum est in articulo* 37: Sic olim contigit in Culmen de domina Gotta; de qua multa loquebantur, et postea omnia evanuerunt. Illico dicto verbo prophano emisso, mutus est effectus, *etc.* (2).

d *Distinctius in eodem articulo:* Venit ad sepulchrum ejus, et vovit, et statim incepit formare verba, sed non ad intelligentiam. *Altero*

[1] Catharina *add. A.* — [2] conventor in Allenstein *add. A., legendum videtur* concionator. — [3] Wa *cod.* — [4] Ubi multa ponuntur, ibi multa inveniuntur *A.* — [5] Ad duos digitos, a debito loco versus sinistram aurem *add. A.* — [6] permansit mutus usque ad quindenam sine omni dolore capitis et membrorum *A.* — [7] quam *cod.* — [8] Margaretha uxor Conradi Steinbruck *A.* — [9] et quia-curata est *om. A.*

(1) Linda, part. II, pag. 59. — (2) Cfr. Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 375. Acta SS., tom. VII Maji, pag. 608.

suscepto

A *suscepto itinere post quindecim dies,* plenius loquebatur quam prius, prout adhuc stat, incurvato ore, intelligibiliter, tamen cum gravitate, loquendo. *Hoc factum anno* 1404 *jurejurando confirmans plebani soror, dicit fratrem insuper* in tantum cæcum *factum fuisse,* quod scripturam legere non poterat (1).

CAPUT SEXTUM.

Alia beneficia intercessu B. Dorotheæ impetrata.

Subito sanatur mulier commendata B. Dorotheæ.

De plena fide sanctitatis ejus. Nicolaus Wisgerber, de Frigenstat[1], erat tempore dedicationis in Marienwerder, qui domi habebat uxorem satis infirmam, quæ per quatuor[2] dies et noctes non comedit nec bibit. Ipse vero veniens ad sepulchrum beatæ Dorotheæ, cogitans de sua infirma uxore, faciebat votum pro ea, petens quod beata Dorothea precibus suis sibi impetraret corporis sanitatem. Qui domum veniens, uxorem B suam inveniens sanam, gavisus est valde. Interrogavit horam ab ea in qua melius habuerat; at illa dixit ei horam, et tunc maritus statim cognovit quia illa hora erat, in qua beatam Dorotheam pro ea rogavit.

Convalescunt paralytici;

24 De paralyticorum curatione. Nicolaus Gerber, de Nuentich[3], habuit paralysim in omnibus sui corporis membris per duos annos; et voto facto, curatus est; et quia intimare non procuravit, recidivavit, et intimatione facta, plene curatus est[4]. Item Anna Knuschinne, de Goluba, per annum habuit paralysim, per unum integrum latus a capite usque ad plantam pedis; et voto facto visitandi[5] sepulchrum dominæ Dorotheæ, amodo non sentit ipsam paralysim, et multa sustinuit cum hoc incommodo[6].

alii laborantes fluxu sanguinis

25 De fluxus sanguinis obstructione. Joannis sartoris uxor, de Rodou[7], Pomesaniensis diœcesis, habuit fluxum sanguinis per decem septimanas; voto facto[8], curata est. Item Vicke, de Alnau, prope Fredenwaldt, Warmiensis diœcesis, habuit filium Nicolaum nomine, qui habuit fluxum sanguinis per dimidium annum; et voto emisso, statim sanatus est precibus Dorotheæ.

aut febribus;

26 De febribus. Margareta, de Novavilla, quartanam habuit per duos annos; voto facto, curata est cum cruce argentea. Item Magdalena, in Podelitz Civium, tertianam habuit per quatuor annos, et voto facto, convaluit.

aliis fracta membra restituuntur.

27 De membrorum curatione. Petrus Mercker, in Marienwerder, ex percussione proprii equi fractum est sibi brachium[9] in quatuor partes[10], et graviter per equum calcatus. Qui dolores istos portavit a carnisprivio usque prope festum Assumptionis Mariæ, quod non poterat levare brachium, nec digitos movere, nec cum brachio laborare. Et statim, voto facto, convaluit, et cœpit laborare et movere digitos. Item Bartisch[11], Clementis filius, in Lobin[12], manus una erat sibi quasi abscissa[13]. Nam in parva carne pendebat[14], et timuit quod nunquam rehaberet sanitatem. Voto facto, sanus effectus est, et manus est sibi ita perfecte sanata sicut et prius. Et hoc constat toti comitatui[15]. Multi alii in supra dictis infirmitatibus diu et graviter detenti, sunt per divinam misericordiam ac dictæ dominæ Dorotheæ invocationem misericorditer curati. Nec solum a supra nominatis infirmitatibus, sed adhuc ab aliis varigenis plagis et ægritudinibus plures prioribus sunt etiam liberati, a surditate, claudicatione, colica passione, a captivitate, a capitis, a cordis, dentium et viscerum dolore et infirmitate; a maleficiis, et a periculis in mari et arida, et cætera mihi ad scribendum non solum nimis multa, sed etiam ad mirandum et ad numerandum; et incognita ad proprie nominandum. Pro quibus Domino Deo gloria, laus et honor tribuatur, ac debitæ gratiarum actiones referantur, qui consolatur mundum per novam sanctam, et suis miraculis irrigat Ecclesiam, in aliquibus suis partibus arefactam. Amen.

EX MSS.

APPENDIX. E

Vitæ et miraculis B. Dorotheæ *quædam ex majoribus Joannis Marienwerder operibus adjicere visum est; scilicet tum librorum et capitum inscriptiones, tum loca nonnulla quæ revelationum præbeant exemplum, aut rationem earum exponant, aut biographi indolem et scribendi genus faciant manifesta. Vitæ Latinæ codicem Regimontanum potissime adhibemus, sed ita ut voces quædam, litera R notatæ, in marginem rejectæ sint, atque in earum locum substitutæ lectiones codicis Dantiscensis* (2), *quem aliqua parte edidit Maximilianus Töppen* (3). *Librum de Festis seu Apparitiones excerpsimus ex codice Dantiscensi* (4), *Septililium vero ex Vindobonensi exemplari, quod in eo nonnulla occurrunt quæ alibi desiderantur* (5). *Horum codicum apographa nobiscum, ut ante diximus* (6), *communicavit venerabilis presbyter Franciscus Hipler. Voces autem et sententias quæ uncinis* [ ] *inclusæ sunt, desumpsimus ex editione a M. Töppen concinnata.* F

VITA

VENERABILIS DOMINÆ B. DOROTHEÆ.

LIBER I

[habens veridica testimonia, quod domina Dorothea in suis revelacionibus non sit decepta et aliqua alia totum librum concernencia].

Cap. 1. De ejus studio laborioso.
2. De tribus literis quas legit, et magistro qui eam informavit.

[1] Wisgerver de Frienstadt, oppido Pomezaniensis diœcesis *A.* — [2] quatuordecim *A.* — [3] Greber, de Neventich, Pomezaniensis diœcesis *A.* — [4] et quia-curatus est *om. A.* — [5] visitando *cod.* — [6] *vox dubia, forte* sustulit...incommoda. — [7] Rodaw *A.* — [8] ad sepulturam beatæ Dorotheæ *add. A.* — [9] sinistrum *add. A.* — [10] anno Domini 1394 *add. A.* — [11] Bartuschs *A.* — [12] villa Vladislaviensis diœcesis *add. A.* — [13] abscisa *cod.* — [14] cui una manus erat violenter truncata: quæ brachio cum modica cuti in parva quantitate existenti adhæserat *A.* — [15] toti communitati dictæ villæ *A.*

(1) Lilienthal, Hist. B. Dorotheæ, pag. 111. — (2) Cfr. Comm. præv., num. 14. — (3) Scriptt. Pruss., tom. II, pag. 350 et seqq. — (4) Comm. præv., num. 15. — (5) Ibid., num. 16 et seq. — (6) Ibid., num. 33.

EX MSS. ET IMPR.

Cap. 3. De ejus scriptura et lectura.
4. De ejus spiritualium notitia per gustum spiritualem et inspirationem sibi data.
5. Testimonia veridica, quod circa revelationes non fuit decepta.
6. Signa XXIV probabilia idem persuadentia, prout supra.
7. Quomodo revelationum scriptura sit acta et a Domino approbata.
8. Quomodo fuerat mortificata ultra annos XXX.
9. Ejus supra rationem afflictio. Subjungitur declaratio.
10. Quomodo anima [efficitur] deiformis.
11. Quid sit liquefactio, et quod ex ipsa oriantur diversæ devotionum species.
12. Gaudium.
13. Ebrietas spiritualis.
14. Stupor.
15. Insolentia spiritus.
16. Sopor spiritualis.
B 17. Exponitur qualiter vita æterna sponsæ dicebatur aperta, et plura alia sibi dicta.
18. De convivio animæ [interno].

LIBER II

[qui ostendit ejus natalia, et qualiter ejus vita multiplici exercicio, temptacione et ministerio plena, sit a Domino revelata.]

Cap. 1. Venerabilis domina Dorothea dicitur arbor fructifera, et ejus vita potest dici lectio viva.
2. De honestis ejus natalibus.
3. Quod a pueritia sua a Domino gratia fuerit præventa.
4. De ejus vigiliarum frequentia.
5. De veniarum aliorumque sanctorum exercitiorum instantia.
6. De ejus jejunio et multiplicibus abstinentiis.
7. Ad confitendum et indulgentias promerendas festina erat.
8. Quod puerula manus suas jam ad fortia mittere contendebat.
C 9. Quod post decennium jam agiliter domum parentum gubernabat.
10. De ejus ad pauperes sancta affectione.
11. Quod sibi exhibita æquanimiter acceptavit.
12. Quod hominum convivia fuerunt sibi pœnalia et choreæ.
13. De quodam eventu exordium passionum ejus procurante.
14. Quomodo fuit incitata ad revelandum vitam suam.
15. Quomodo sibi vita in genere fuit revelata, sed dicere eam fuit impedita.
16. Quod ejus vita fuit valde amara, licet ipsa fuit reputata delicata.
17. Quomodo humiliata fuit, quando vidit vitam suam spargere radios claritatis magnæ.
18. In statu sæculari habuit spiritualem vitam.
19. Ejus sancta vita fuit aliis abscondita, aliorumque sanctorum vita est valde modicum hominibus nota.

Cap. 20. Quod fuit sine peccato in sæculo ornata et in tentationibus consolata. D
21. Revelatio de vita dominæ Dorotheæ facta in specie.
22. Qualiter se ipsam castigavit et vulneravit.
23. Quod vulnera sua rebus mordacibus plus exasperavit.
24. De vulneribus etiam a Domino sibi impressis.
25. Ut occultaret dolorum magnitudinem, quædam remedia fuerunt [sibi] nonnunquam [a Domino] misericorditer concessa.
26. De admiranda ejus devotione circa divina officia et plus miranda præparatione ad festa solemnia.
27. De laudabili ejus matrimonio.
28. De matrimonialis fidei observatione.
29. De filiorum educatione.
30. De eorum individua cohabitatione seu communicatione.
31. De ejus sanctis exercitiis in matrimonio continuatis.
32. Quod per singula sua puerperia sibi a Domino vulnera sint impressa. E
33. Hæc sponsa mente et corpore casta viriliter restitit, cum tentata fuit.
34. De valida pugna diaboli, quæ etiam erat vulnerum ejus causa.
35. Ostenditur quod contra diabolum prævaluit, et quibus modis potuit ejus potentiam infirmare.
36. Sponsa a domina est docta, quod sit circumspecta, quia magna indigeret tutela, ut contra malignum sua bona posset illæsa perducere ad portum.
37. De VI generibus hominum qui impugnantur per diabolum. Equitare hic capiatur transsumptive pro insidere.
38. De diaboli valida pugna, quam duobus annis ante cordis extractionem et quatuor post assidue est perpessa.
39. De extatico ejus sopore et excessibus mentis primo cognitis et initiatis.
40. Ex gustu spiritualium alienabatur sæpe a sensibus et erravit in actionibus exterioribus.
41. Qualiter maritus ejus pro quibusdam bonis sibi displicentibus eam catenavit. F
42. De quatuor spiritualibus languoribus ex amore provenientibus
43. Præclarum miraculum in die Conceptionis beatæ Virginis ei factum.
44. De ejus peregrinatione ad Aquisgranum et Heremitas.
45. De duobus periculis magnis cum marito est misericorditer liberata.
46. De eorum ab Aquisgrani prima reversione in Gdantzk et aliquibus virtutibus * in genere.

* miraculis *R.*

LIBER III

[qui ostendit qualiter post realem cordis extractionem fuerat spiritualiter renovata, magnifice beneficiata, specialiter mirificata, singulariter instituta, corporaliter peregrinata et obediencie jugo salubriter subjecta, etc.].

Cap. 1. De cordis ejus extractione, bene magnifico* Dei opere.

* benefico *R.*

Cap. 2.

A Cap. 2. De aliquibus aliis cordis ejus extractionem sequentibus.
3. Quod beata Virgo projecit quoddam valde delectabile inter ejus brachia.
4. Quod Dominus Jesus docuit eam intendere vitæ contemplativæ.
5. Qualiter hoc nomen Jesus sibi fuit dulcissimum.
6. De quibusdam gratuitis perceptionibus divinæ visitationis.
7. Qualiter severius aliquando fuerat a Domino reprehensa.
8. Qualiter Dominus eam alternatim lætificavit et contristavit.
9. De quibusdam exemplis magnæ ejus patientiæ.
10. De præclaris ejus virtutibus et exercitiis sanctis habitis apud Heremitas.
11. De eorum ab Heremitis recessu.
12. Quomodo a submersione miraculose fuerit liberata.
13. De reditu eorum in Gdantzg, ubi frequenter rapiebatur[et multa propter hoc a viro patiebatur].
B 14. Quod in ecclesiis beatæ Virgini consecratis gratiose est a Domino visitata.
15. De ejus longo languore ortum habente ex dominica*passione. * divina *R.*
16. Quod inter mendicantes recepit eleemosynam ut mendica.
17. Quod de mandato Domini in nuda necessitate deberet esse contenta.
18. Quod indigentibus, cum non haberet temporalia bona, deberet spiritualia erogare.
19. Exemplum, quod graviter quadam vice afflicta fuit propter [peccatum] veniale, contractum ex cujusdam ferculi delectatione, licet parva valde.
20. Post severam correctionem Dominus subjunxit magnam consolationem et utilem instructionem.
21. Quod apertos et vivaces habuerit sensus interiores.
22. Quod vivax fuerit ejus anima, percipiens sibi disconvenientia sensitive.
23. Quomodo in peregrinatione Romana fuit mirificata*. *infirmata *R.*
24. De quodam mirabili languore in Roma plus quam octo septimanas durante.
25. Ideo permissa est infirmari et ab omnibus notis derelinqui, ut ejus patientia probaretur.
26. Causa quare ad ecclesiam Pomezanensem pervenire proposuit.
27. Quod ad ecclesiam Pomezanensem et virum a Domino designatum pervenit.
28. Qualiter domina Dorothea, ut reverteretur in Marienwerder, est a Domino instigata, et de ejus voto et obedientia.

LIBER IV

[qui est de ejus virtuosis actionibus, multigenis meritoriis afflictionibus, de variis exerciciis ac martiriis interioribus, de deliciosis ac gaudiosis consolacionibus et de copiosis diviciis spiritualibus].

Cap. 1. Quod ejus* opera exstiterunt ardua et meritoria. * omnia *R.*
2. Quod ejus opera fuerunt fortia et ex magna caritate procedentia.
3. Quod opera ejus erant rigida et longæva.
4. Quod ejus opera gravia et laboriosa* fuerunt aliis impertienda. * longæva *R.*
5. Quod opera ejus fuerunt magnorum bonorum spiritualium impetratoria.
6. De energiæ Dei quidditate.
7. De energiæ gravitate.
8. De energiæ varietate.
9. De energiæ utilitate, causalitate.
10. De energiæ et bonorum ejus raritate.
11. De sui ipsius abnegatione.
12. Quomodo ejus oculi spirituales fuerunt fracti.
13. De ejus vulneribus spiritualibus et eorum passionibus.
14. Quod singula sunt spiritualiter vulnerabilia, et caro jam renovata.
15. Quod sensitive cognovit omnia in se esse vulnerabilia.
16. De aliquibus spiritualium vulnerationum effectibus. E
17. Qualiter Dominus onus suum aliquibus imponit.
18. Dominus magnificentius in his agit, quibus onus suum imponit.
19. Qualiter in via versus Pomezanensem ecclesiam fuit aliquando gravata, aliquando a Domino consolata et salubriter imbuta.
20. Multotiens ex consolatione divina excellenter magna ejus sensualitas exstitit aggravata.
21. De ejus vivendi difficultate.
22. Ejus vivendi difficultas panditur per bellum inter carnem et spiritum frequentatum.
23. Quod ejus martyrium fuit magnum.
24. De consolationis ac deliciarum spiritus differentia et causa.
25. De deliciarum ejus affluentia et efficientia.
26. De deliciarum animæ in corpus* redundantia et de multiplici alia deliciarum efficientia. * et corporis *R.*
27. Vera* hujus sponsæ gaudia sunt per effectus aliquos patefacta. * Veræ *R.*
28. Per quod ejus gaudia sumpserint incrementa.
29. Unde causentur, et quid sint* laudabilis delectatio, verum gaudium, Dei inhæsio ac consolatio. * quod fuit *loco* q. s *R.*
30. De convivii triplici gaudio et intimiore gustu.
31. De aliquibus convivii effectibus.
32. De convivio permagnifico et ejus admirabili sentimento.
33. De admirabili consolationis divinæ beneficio, qua beneficiata est etiam cum sancto Petro.
34. Una de maximis jubilatio significata in ludo matris Virginis cum Filio.
35. De amatoriis blandimentis.
36. De ejus spirituali locupletatione* ac de divitiarum* duratione. * locupletione *R.* * deliciarum *R.*
37. Sponsa magnum habens uterum, extitit spirituale ædificium artificiose constructum, dicatum a Domino et firmatum.

EX MSS.

Cap. 38. Quod sponsa per bona spiritualia sit ditata.

39. Quod debuit continue conari ditior fieri.

40. Ejus divitiarum copia est in alios derivata *.

* dimanata ? *R.*

LIBER V

[in quo agitur de ejus reclusione in reclusorio, opere refectionis, carencia consolacionis, contemplacione et lacrimacione, ejus desideriis, gratitudine et humilitate].

Cap. 1. Qualiter sponsa ex amore et Domini revelatione ad reclusorium fuit instigata.

2. Referuntur, Domino jubente, aliqua ex quibus patet quod ad recludendum fuit bene apta.

3. Qualiter per Dei beneficia sibi impensa et promissa ad recludendum fuit invitata.

4. Quod quoad ingrediendum reclusorium non secundum suum arbitrium, sed secundum P. C. consilium ageret, et pro cooperantibus oraret.

B

5. De tribus ex quibus homo ad recludendum efficitur idoneus.

6. Regula in reclusorio observanda.

7. Qualiter fuit disposita die qua reclusorium est ingressa.

8. Hic datur doctrina, qualiter de successu suo quærentibus dare debeat responsa.

9. De ejus perfecta confidentia et sollicitatione bona.

10. Dicitur in compendio qualis in reclusorio ejus fuit actio.

11. Ostenditur ei convenire in reclusorio existere *, ejus tamen ** opera non quoslibet latere.

* existente *R.*
** tunc *R.*

12. Non erunt sine gratia qui quærunt Dominum in hac reclusa.

13. Quod in reclusorio fuit Dominus, mater ejus et sanctorum numerus multorum.

14. Dominus ostendit ei reclusorium sanctis repletum, et se ejus esse vicinum.

C

15. Propter quoddam colloquium mater Dei sponsæ minabatur per recessum; quæ a Domino et matre ejus correcta, per viam arctam ambulare ad patriam est imbuta.

16. Quod Dominus eam ad se reficiendam instigaverit, tribueritque regulam circa refectionem corporis observandam.

17. Quare sibi fuit pœnale per fructus se transitorios recreare.

18. Quod ad mensam accedendo et in ipsa sedendo sit * dicendum et meditandum.

* sic *R.*

19. Qualis labor pro gratiarum actione esse debuerit et quomodo in ea cibus disparuerit.

20. Licet natura hominis ad sui conservationem indigeat cibo delectabili, ipsa tamen manducando delectationem raro habuit in præsenti.

Cap. 21. Tantum semel hæc in die frugaliter se reficiens, quæ et ubi comedit multotiens extitit ignorans. D

22. Voluit libenter pro facie aqua lavationis carere et tempore magni frigoris calciamentis.

23. Quomodo tota hieme absque igne sit præservata a frigoris læsione.

24. Jussa est plus animam quam reclusorium purgare, et pro aspicientibus ad reclusorium et multis aliis Deum in reclusorio rogitare.

25. Ostenditur doctrina, qualiter navis contemplationis sit gubernanda, et quod ejus gubernatio sibi non solum difficilis fuit, sed vires ejus etiam excessit.

26. Oratiuncula pro gubernatione navis dicenda, et de inhabitatorum, expensarum ac instrumentorum sufficientia.

27. De duobus sibi ostensis fluminibus et eorum significationibus.

28. Ex fervore lacrimarum in caritate effusarum obtinuit plenam indulgentiam culparum. E

29. Jussa est terram et homines spargere lacrimarum largitate.

30. De lacrimarum ferventium indigentia, utilitate et causa.

31. De lacrimarum dulcedine, pluvia cœlesti et rore.

32. Ejus desideria pro vita æterna fuerunt fervida atque sancta.

33. Ejus desideria pro vita æterna et Eucharistia fuerunt intensa, languida et graviter afflictiva.

34. Ejus desideria pro vita æterna fuerunt alte volantia et flammea et cœlum penetrantia.

35. Sponsa frequenter a Domino vulnerabatur, et alte ad æterna per desideria trahebatur. Qui etiam dixit, pro vita æterna esse vehementer esuriendum et fortiter laborandum.

36. Post languida desideria sibi vita perpetua est promissa.

37. Ad validius desiderandum æterna Domini ac sanctorum attractu est multotiens incitata. F

38. Qua de causa sacrosancta Eucharistia fuerit in sede conclusa et ei noctis tempore porrecta.

39. Per tria testimonia tam Eucharistiæ absconsio quam ejus de nocte porrectio exstitit approbata.

40. Secundum testimonium.

41. Tertium testimonium.

42. De ejus gratitudine.

43. De tribus primis partibus gratitudinis supradictæ.

44. De ultimis tribus partibus gratitudinis.

45. De ejus vera humilitate.

46. De tribus humilitatis profectibus.

47. De secundo humilitatis profectu.

48. De tertio humilitatis profectu.

49. Quomodo humilitatis ejus radiosæ summa causa fuerit efficientia divina.

LIBER VI

A

LIBER VI

[in quo agitur de salubri anime ejus educacione, virtutum perfectione, mentis illuminacione, ejus cum Christo desponsacione, ad nupcias et ad cubiculum sponsi et cellam vinariam introductione, necnon et de sponse per amoris lanceas vulneracione].

Cap. 1. Cum quanta diligentia sit anima educanda.

* nobilis *R.*

2. Notabilis* doctrina, quare anima sit per membra sua educanda et formanda.
3. Qualiter anima sit gubernanda educatione completa.
4. Non nisi cum labore difficili [anima potest] in munditia conservari.
5. Limpide illustrata vidit aliquando sua opera omnia esse per Dominum simul combinata et ad ipsum directa, ac qualiter ejus anima aliquando de manibus Domini sit elapsa.
6. Quam pulchra et quanto præconio digna fuit sponsæ anima et quælibet alia modo consimili educata.

B

7. Qualiter ejus anima ad perfectionem a Domino sit perducta.
8. Maxima duo bona sibi collata, scilicet clara illuminatio intellectus et fervida inflammatio affectus.
9. De virtutum ejus magnitudine, alta ascensione et limpida æterni; luminis contemplatione.
10. In sua notitia ab omni effigie libera apparuit majestas divina incomprehensibiliter magna.
11. Lumen cognitionis, fervor amoris ac multa alia animæ bona fuerunt in sponsa pluries augmentata.
12. Sponsæ pro sponsatione debita præparatio.
13. De sponsæ subarrhatione.
14. De sponsæ desponsatione.
15. Beneficiatio magnifica desponsationem secuta.
16. Quod hæc sponsa Domino sponso fuerit accepta et ab ipso in cellam vinariam introducta.

C

17. De nuptiis gratiæ, in quibus sponsa sponso Jesu intime [est] unita.
18. Sponsa in cubile sponsi et thalamum introducta, dulcia inter eos fuerunt susurria.
19. Signa aliqua hoc testificantia, quod ad nuptias et sponsi cubile fuit introducta.
20. Quam mirifice in visitatione alia fuerat prævie firmata.
21. De sponsæ in ista visitatione uteri magnitudine, animæ clamore, decore et firmitate.
22. Sponsus festinans ad sponsam venire cum sanctorum multitudine, ejus animam bonis replens varigenis, incendit, liquavit, perflavit et [ejus] palatium post sacramenti* ingressum firmiter obseravit.

* sacrum *R.*

23. Qualiter in absentia sponsi se debebat gubernare et sponsi beneficentiam magnificare.

Cap. 24. Qualiter sponsa a Domino et ejus matre dilectissima fuerit lanceis vulnerata. EX MSS.

25. Narrantur varia lanceationum sequentia et aliqua in sponsi absentia observanda.

LIBER VII

[qui est de vie vite formacione, sanctitatis ejus certificacione, vite eterne promissione, ejus ad mortem preparacione, mortis discrecione, consolatoria in extremis visitacione, mortis causa et predictione, de sollemnibus ejus exsequiis et in regnum Cristi sublimacione].

Cap. 1. De via vitæ a domo animæ procedente, et de ejus formatione*, fructu salutifero ac decoro. * forma *R.*

2. De via vitæ ad montem Domini ducente, de modo ambulandi et sanatione spiritualis oculi.
3. Unde cognoscitur quis esse in via vitæ, per quam sponsa transiit cum labore.
4. Sponsa in via vitæ instruitur perseverare; quod non invenit sibi similem in præparatione ad mortem. E
5. Sponsa in ultimo anno vitæ suæ non permansit sine afflictione et vulnere, licet se prohibita sit vulnerare.
6. Hic arguitur sponsa, quod non ex infantia se vita [æterna] fecerat digna.
7. Qualiter anima debeat esse disposita, ut mox a corpore separata intret in gaudia æterna.
8. Sponsæ est præostensum qualiter in cœlo deberet ditari et pulcherrime exornari.
9. Sponsa fuit tam de* vita æterna quam de sua sanctimonia a Domino certificata. * in *R.*
10. De ejus valido mortis desiderio.
11. Sponsa a Domino responsa acceperat quod non diu viveret.
12. Dominus * voluit quod sponsa usque ad diem mortis suæ esset sollicita de salute, non obstante beatitudinis promissione. * Unde *R.*
13. Sponsa ut mors sua cum discretione fieret petivit, et talem a Domino impetravit. F
14. Visitatio consolatoria in extremis ejus fienda sibi prævie est ostensa.
15. De quinque solemnibus sanctorum processionibus.
16. De secunda processione.
17. De tertia processione.
18. De quarta processione.
19. Qualiter per quinque dies sequentes extitit per Dominum aggravata, abundantius consolata et salubriter instructa.
20. Sponsa transitoriorum contemptrix* et cœlestem beatitudinem contemplata, balbutiendo expressit beneficia Dei magna. * contemptum *R.*
21. De amoris vulnere et desiderii ardore et quinta processione.
22. De caritate cordis effractiva, quæ suæ mortis erat causa.
23. De dilectionis aviditate caritatis jam dictæ.

Cap. 24.

EX MSS.

Cap. 24. Quomodo per sponsæ transitum multis fieret gaudium.
25. Sponsa suam prædixit mortem et aliqua alia post et circa mortem ejus futura.
26. De eximia devotione in sacramenti Eucharistiæ ultima susceptione.
27. De ultima cum confessore collocutione et de valida esurie pro sacramento Eucharistiæ.
28. Qualiter confessor sponsæ ultimo valedixit; ad quam reversus, mortuam invenit.
29. De solemnibus exequiis et de ejus sepultura luctuosa.
30. De sponsæ in regno cœlesti sublimatione et miraculorum operatione.
31. De gratiarum actione.

—

B. Dorotheam *circa revelationes non fuisse deceptam,*

Lib. i, cap. v. Testimonia veridica quod circa revelationes non fuerat decepta. Quia gustavit et vidit cum muliere forti, quod bona est negociatio ejus, et ne extingueretur in nocte hujus mundi lucerna laudabilis vitæ ejus, etiam præcipue beneficiorum ac perfectorum donorum sibi desursum a patre luminum communicatorum, Dominus Deus eam instigavit assidue prædicta dictis confessoribus duobus exprimere, cor suum eis patefacere, et ut illa conscriberentur per alterum illorum, scilicet C., qui minus occupatus videbatur et sibi quasi assidue commanebat; certificavitque Dominus eam et ipsos, quod ipse esset horum revelator et dator, non spiritus falsidicus aut seductor.

compertum habuerunt ejus moderatores post maturam disquisitionem,

2 Revera de revelatorum veritate non est diffidendum, Scriptura attestante, quæ ait: In ore duorum vel trium stat omne testimonium. Primo et principaliter testis est ejus dominus Jesus, qui talia bona dona et beneficia ei contulit, quæ nullus alius ei conferre valuit; nam cordium occulta, absentium acta, multorum hominum peccata cognovit, et aliqua futura quæ jam evenerunt, certitudinarie prædixit. Sunt etiam testes ejus P. C., qui magna bonitatis divinæ beneficia eam habere audientes ac videntes, examinaverunt eam secundum doctrinas ac C regulas per sacram Scripturam ac ejus doctores traditas, nec non modum revelandi; sic, quod certificati revelata esse consona veritati, beneficia talia non ab alio nisi a Domino Deo esse collata, ejus testes non immerito exstiterunt. Nec levitate usi sunt, illa non in exprimendo cordis secreta, nec isti in credendo ejus dicta esse vera ac beneficia gratuita esse dona. Nam ipsa aliquotiens a Domino impulsa ad exprimendum sui cordis arcana, latere cupiens, distulit tamdiu, quousque a Domino ut diceret certificata, et aliquando, quia distulit, etiam est reprehensa. Interdum etiam cœpit flere, quando * timuit se non posse sine Dei offensa diutius differre. Nec isti leves ad credendum fuerunt, qui per longa tempora et multa opera, an spiritus ex Deo essent, probaverunt, sequentes Scripturam, quæ dicit: Probate spiritus, si ex Deo sint. Veraciter agnoverant, illam posse dicere cum apostolo: Non accepimus spiritum hujus mundi, sed Spiritum Sanctum, qui ex Deo est; non in doctis, id est compositis vel ornatis humanæ sapientiæ verbis loquimur, sed in doctrina Sancti Spiritus, qui docet interius sine strepitu D verborum, Veritate testante, quæ dicit: Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

* quia *R.*

ipso Domino testimonium perhibente.

3 Sicque Spiritus Sanctus, qui est spiritus veritatis, ei multiplex testimonium perhibuit, qui ei sæpe missus, sua caritate eam inflammans, tribuit eloquium dulce et sermonem tam efficacem, suasibilem et gratiosum, quod quamplures ejus verba audientes fuerunt compuncti, consolati, meliorati, in amore Dei accensi, bene structi et ædificati; et rarus erat, qui eam semel attente audiebat, qui non sentiret et fateretur se plurimum consolatum, optans ut in brevi iterum ad ipsam valeret accedere et eam audire: nimirum apostolo dicente: Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem spiritus et animæ. Porro ex ejus bonæ famæ flagrantia multi de longinquo attracti venerunt, ipsam videre et audire cupientes. Et sunt * de gratia Dei multi tam de ejus doctrina quam de ejus exemplari vita meliorati, tam tunc quando vixit, quam tunc post quando a nobis feliciter transmigravit. Rursus testimonium sibi reddente munda conscientia, verax testimonium perhibent ejus E perfectæ virtutes et earum effectus ac opera, quod non fuerat decepta, sed omnia de ore ejus conscripta sunt valde vera. Revera non sunt ex consiliis aut meritis humanis, sed ex dono Dei gratuito, quod Spiritus Sanctus tam liberaliter et supereffluenter ei suæ gratiæ munera communicavit, et quod eam ad Pomezaniensem ecclesiam destinavit. Huic benigno ac largifluo Spiritui, omnium bonorum largitori, gratiarum actiones referant omnia quæ fuerunt, sunt et erunt! De ejus siquidem gratia dignativa processit, quod hanc famulam hic generose respexit; qui ubi vult, spirat, quando vult, et quibus vult, et quod [vult], inspirat personæ* quam dignatur eligere pro loco et congruenti tempore, secundum suam ordinatissimam dispositionem, inviolabilibus legibus confirmatam.

* sic *R.*

* persona *codd.*

Revelationum veritas tum aliis rationibus confirmatur,

4 Lib. i, cap. vi, Signa XXIV probabilia idem persuadentia prout supra. Pro majore certitudine adjungenda sunt aliqua veritatis signa ei divinitus diversis temporibus revelata, per quæ, ne deciperetur, exstitit assecurata. Quorum primum erat tale, Domino dicente: « Certum tibi sit meæ præsentiæ signum, quum tibi appareo amice et a te removeo omnem imaginem creaturæ... » — II. Secundum, quod multotiens, ea cogitante: Nolo plura ad scribendum exprimere, volo autem C. meum petere ut cessemus scribere, tunc eam Dominus sua caritate inflammavit, reducens sibi ad memoriam multa oblivioni tradita, quæ ei misericorditer contulit ac secum egit ante plures annos a cordis extractione; et instruxit eam qualiter illa et aliqua alia memoriæ suæ adhuc inscripta, quæ omnino ipsa voluit esse abscondita, deberet exprimere suo C., ut conscriberentur sibi ad gloriam et honorem. Et ait: « Debes cum C. P. loqui de me quamdiu linguam poteris movere, debesque eis narrare tam multa de me, quod mei ac tui memoriam habeant et nusquam nos oblivioni tradant. » — III. Quia valde sæpe malens ex humilitate latere, dum ex divina instructione revelanda aut beneficia sibi impensa et manifestanda a Domino obtinuit, aut diutius distulit quam Domino placuit,

A cuit, tunc fuit a Domino redarguta. — IV. Quia sæpe revelationis tempore fuit in Christi Jesu vulnera per compassionem intimam tracta valde profunde,.. et tunc supernaturaliter illustrata, vidit cor Christi et vulnera sicut præsentia, gaudens...—V. Quia multotiens, quando scribenda pronuntiavit, Dominus sibi Spiritum Sanctum misit, qui eam incendit et oblivioni tradita ad memoriam reduxit... — VI. Quia tempore revelationis ejus intellectus fuit ad veritatem cognoscendam illustratus, et etiam credulitas firma respectu revelati impressa... et gaudium... et consolatio... Nullum autem illorum spiritus deceptorius potest efficere neque dare. — VII. Dum aliquotiens desiderasset esse libera ab occupatione quam habuit in revelationum pronuntiatione, dixit ei Dominus : «... Quamdiu vixeris, totaliter ab omni occupatione liberari non poteris ; deberes autem desiderare, et sublata cruce, hanc posses ferre sequendo me.

tum quod Dominus, invità B. Dorothea, *sæpe jussit eas conscribi,*

5 VIII. Dum alia vice iterum desiderasset cessare..., dixit ei Dominus in visione : «... Tu etiam desideras filiis tuis P.C. mori et non loqui, molestarisque ex eorum tecum locutione. Et si jam in agonia esses constituta, adhuc ex tua indigentia te aliquem habere oporteret, qui tibi loquens ministraret... Te profunde humilia et te eorum ministerio indignam reputa, et mutuum de mea bonitate habete colloquium. » — (IX et X *jam edita sunt in Vitæ Lindanæ cap.*56. *Cfr. annot.*ii.)—XI. Dominus : « Si, inquit, de bonitatis meæ effectibus loqui omitteres, cor tuum scinderetur et breviter exspirares... Sunt equidem tam magnifica et tam varia benignitatis meæ opera ac dona gratuita, ante inchoationem hujus scripturæ tibi facta, quod si singula essent conscripta, æstimationem excederent communem. » — XII. .... Post pronuntiationem frequenter est beneficiata, nec a Domino arguta post colloquium cum C. P. habitum, sicut sæpe post colloquium arguebatur aliorum, si tempore non congruo propter festivitatem, aut propter sermonis prolixitatem, vel non fructuose... eis fuerat locuta... — XIII. Ne forte propter timorem vanitatis trepidaret et a pronuntiatione recedere tentaretur, Dominus ei dicebat : « Quod tibi... tribuo doctrinam, hoc facio propter gloriam meam magnam. » At illa ex hoc compulsa est dicere,... ne
C Dei gloriam diminueret. — XIV. Quia scilicet astutiam spiritus maligni variam esse noverat, multa suspecta habebat, et sibi ne deciperetur sollicite cavebat...—XV. Dominus dixit revelata de cœlo descendisse : « Ideo illa legentes debent illuc merito aspirare. Et dic ad P. C. filios tuos : Si non esset mihi imputabile, vellem vos rogare ut me sperneretis. Cognosco siquidem contemptum mihi esse utilem...» — XVI. A Domino est sic jussa dicere ad C. : « Magnus dolor est cordi meo quod non multa tibi valeo exprimere de Domino, cujus bona in me sunt tam excellentia, varigena et tam multa... Mihi non solum esset impossibile illa totaliter exprimere, sed etiam... ea totaliter comprehendere. » — XVII. Dominus expresse.. voluit quod multa scriberentur de desiderio, fletu, labore, siti et esurie pro sacramento Eucharistiæ, pro obtentione vitæ æternæ, et de sentimentis in sacramento venerabili Eucharistiæ perceptis... Illa et multa alia quæ Dominus dixit esse rara et conscriptione digna, jussit ad suam laudem et legentium meliorationem novam fieri compilationem, prædicens eam fructum allaturam salutiferum,.. et addit Dominus: « Illa a te scripta adhuc coram superioribus et Ecclesiæ prælatis majoribus ostendentur. »

EX MSS.

et famulam suam ipse docens, errores correxit.

6 XVIII. Si quando non plene expressit quæ Dominus jussit aut non debite pronuntiavit sicuti ipsam informavit, tunc fuit a Domino propter hoc reprehensa et aliquando sensibiliter plagata... Dum in ultimo anno vitæ suæ quadam vice pronuntiaret suo confessori, dixit ex sua simplicitate ex translanceatione Dominum Jesum in corpore doluisse, æstimans se sic a Domino intellexisse. Tunc quamvis C. statim diceret hoc esse dissonum nec veritati consonum, quia illud vulnus per lanceam illatum post Domini Jesu mortem esset factum ; attamen citius quam illa verba a C. fuerant inchoata, ipsa fuit a Domino vulnerata, qui per lanceam circa ejus scapulam dexteram ingredientem, fecit fixuram eam amare affligentem et usque ad cor pertingentem... *Cui tandem dixit Dominus :* « Tu debes pro veritate scire, illud vulnus post mortem corpus meum suscepisse. » Ex quo patet, ne aliqua veritati diceret dissona, quam sit misericorditer præservata. — XIX. Dominus... ad suum C. sic dicere jussit : « Me sedente circa te et aliqua.. pronuntiante, E non oportet te cogitare quod ego ex me conceperim illa quæ dico ; sed Dominus meus dilectissimus est circa me, directe ponens verba in os meum, me instruendo et modum exprimendi tribuendo.....» — XX... Dominus inquit : « Roga me ut si non placeat voluntati meæ te loqui de me, quod prohibeam te nec permittam te unicum de me loqui verbum. Sed si fuerit mihi beneplacens te loqui de bonitate mea, ut sæpe extunc tribuam tibi sapienter de bonitate mea loqui ...» Quando retrahebantur timore ipsa vel illi, ne meliora negligerent, ne error accideret, aut ne aliquam vanam gloriam incurrerent, Dominus aliquando dixit : « Vos non potestis melius facere quam de me et bonitate mea loqui et scribere... » — XXI. Dominus sua gratia in scribendo eos ab errore custodivit,...et si aliquando ipsa in modico aliter dixit quam debuit, Dominus errorem correxit..... — XXII. Alia vice ei dixit : « Tu non multa habes deducere ad lucem seu hominum scientiam ultra illa quæ tibi facio et revelo. Attamen cum tuo C. debes diligenter advertere quod illud a me tibi factum sic deducatur in publicum, ut ego ex hoc lauder et alii F meliorentur.....» — XXIV. Postremo quia bona varigena huic sponsæ a Domino facta erant valde magnifica, pretiosa et rara, ideo Dominus prædicens legentium in hoc libro fructum et utilitatem, mandavit ut revelata et facta studiose conscriberentur et ad bonum ordinem reducerentur, dicens : « C. P. magnam habeant diligentiam, ut bona a te scripta studiose præparent, pulchre ordinent et exornent : nam bona ibi scripta sunt ita bona, quod ad lucem hominum vix deducantur meliora. » His a Domino dictis, sponsæ apparuit quod de Domini voluntate esset efficaci, ut circa præfata jam Domini beneficia magna fieret præparationis diligentia, in colligendo ad invicem pertinentia, in distinguendo per libros et capitula, et in pulchre ordinando ; etiamsi ob hoc multa temporalia essent exponenda, quatenus grato ordine et delectabili dispositione ad hominum notitiam perducantur. Et ut C. tali negotio liberius posset insistere laborioso, Dominus dixit eum ab omni occupatione exteriori absolvi debere, quia vellet sibi in tantum

EX MSS.

tum ad scribendum tribuere, quod satis ad scribendum haberet quamdiu vitam duceret in humanis.

Revelationes scribit confessarius,

7 LIB. I, CAP. VII. QUOMODO REVELATIONUM SCRIPTURA SIT ACTA ET A DOMINO APPROBATA. Quia revelata ac beneficia sanctæ concessa sunt per testimonia credibilia ostensa a Domino emanasse, dignum fuit ut ipsa per scripta commendarentur memoriæ, et per eadem pro hominum ædificatione ad posteros derivarentur. Scriptum est enim: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Hinc est, quod hoc opus scripturæ plenum labore et sollicitudine S. C. sunt aggressi annis vix duobus ante finem sanctæ vitæ. Hujus operis laboriositatem ostendunt temporis brevitas, materiarum scribendarum raritas ac multiplicitas, et scribæ tam ingenii quam virium exiguitas, prout Dominus in quadam dixerat revelatione. Hujus vero sollicitudo erat ut voluntatem Dei in scribendo perficerent, alia non negligerent, et singula sic agerent, ut scripta revelata ac beneficia occultarent usque ad tempus a Domino præfinitum.

summa difficultate et sollicitudine
* tamen *R.*

8 Et hoc non erat facile nec observabile sine notabili sollicitudine; tum * quia ante ingressum sponsæ ad reclusorium non alibi quam in ecclesia sedentes eis scribere congruebat: non in domo, non in camera, nec in angulo ecclesiæ aliquo, ne sinistra opinio aut suspicio de eis oriretur, unde bonæ famæ odor inficeretur; hoc C. tam sollicite formidabat, quod sponsam * in angulo aut sede ecclesiæ existentem, vel in domo hospitii decumbentem, seu ex amore potius languentem, cum difficultate visitabat; sciebat spiritualium quidem hominum lubricam esse famam: [unde dum sponsa quadam vice magnifice a Domino beneficiata esset, ultima in ecclesia remaneret, denique pro dilacione patrie flevisset, et adhuc flendo ad hostiam sacram Eukaristie respiceret, que per cancellum sacrarii clare potuit videri, Dominus sibi dixit: « Dic ad C. tuum: Fili dilecte, noli timere, nec pudeat te coram quocunque ad me accedere, si in sede, angulo, lecto aut in quocunque fuero loco, Domino firmiter inherens, aut ejus eloquium suaviter audiens; sed gaudenter Domino regraciare pro sua inestimabili bonitate, quam michi tam gratuite dignatur communicare; cujus generosi muneris particeps esse valebis, si fueris sibi gratus. Et dum ab oculis tuis abiero, non erunt in magno numero homines te impedientes, quibus tam abunde graciam mihi impensam dignabitur impartiri; »] — tum quia ad scribendum tempus habebat modicum. Sponsa siquidem orationibus et contemplationibus, C. vero nunc confessionum auditionibus, nunc prædicationibus, nunc horis canonicis, nunc variis ac diversis occupabatur negotiis, quamquam uterque libenter voluntatem Domini implevisset; — [tum eciam quia, dum in aperto ad scribendum consederent, (quod C. primo ad folia cere quasi infra suppellicium faciebat, postea in papiro per calamum et atramentum, quando considerabat super vires suas esse singulis diebus idem bis scribere in illa multiplici, in qua erat, occupatione) aliqui pertransibant qui eos scribere considerassent, si non sollicite cavisset, ne considerarentur folia aut stilus, postea penne aut papirus; si enim hec a pertranseuntibus notata fuissent, eos scribere minime latuisset.]

* sibi *R.*

C

9 Quadam vice sponsa ex lapsu linguæ cuidam laico aliquid dixit, per quod ille intellexerit C. ab ejus ore aliquid scripsisse, quem tamen prudenter avertit ab ista æstimatione. Hoc dum C. percepisset, multumque turbatus et ipsam propter incuriam arguisset, Dominus ei dixit valde consolatorie: « Nolite timere; ego volo vos illæsos servare et peroptime custodire. » Alia vice, dum C. diligenter scripturæ insudasset et se aliquotiens multum fatigasset scribendo ad papirum de vespere, quod scripserat ad folia ceræ de die, dictum est ad sponsam in sermone Domini: « Dic ad C.: Ego non cito moriar; ideo noli te in tantum fatigare; timeo enim quod nimium lædas te. » Post hæc majora et plura prioribus revelavit Dominus, dicens: « Fortiter scribite, [nolite vacare,] nec necesse habet C. se exterioribus implicare; ego namque sibi ad scribendum satis dare volo, pariter ad legendum. » Sane propter occupationes C. supradictas et aliquas alias causas, quia multa fuerunt scribenda, etiam quod aliquando apertum locum non habebant ad scribendum, et aliquando loquentes cum sponsa eos in scribendo impediebant, et sic revelata aliquotiens fuerunt tarde scripta, post unam communiter hebdomadam a revelatione, interdum post duas, tres aut quatuor a revelatione.

ne id aliis innotescat. Animum addit Deus,

E

qui B. Dorotheam dictantem adjuvat,
* diebus *R.*
* prope *R.*

10 Et erat bene admirabile, quod sponsa valuit revelata tam varia distincte memoriter retinere. Quod boni singulis diebus intermediis, immo quod in omnibus dierum * illorum horis sibi erat revelatum a Domino et concessum, retinebat proprie *, prout [Dominus] eam docuit exprimere. Prorsus hoc non erat humanum, sed potius divinum. [Idcirco sepe jussa ad C. dicere: « Quando circa te sedeo aliqua referens de Domino meo, non oportet te cogitare, me illa relata ex me concepisse, seu ex meo hausisse intellectu; sed habeo Dominum meum in me, in os meum verba directe ponentem et per me pronunciantem, et sic ex ejus ore benedicto recipis, que de ore meo audis. Aliquociens te veniente ad scribendum, nichil scio quid protunc pronunciare debeo, et nisi me Dominus instrueret et verba in os meum poneret, nichil exprimere valerem. Dominus eciam meus sepe dixit ad me: Tibi est impossibile totum meum agere, quod in te habeo, exprimere, ymo eorum, que tibi revelo, minimam partem vix exprimas. Eciamsi multorum haberes linguas hominum, non posses effari totum bonum, quod tibi est impensum eciam per unum momentum; vincit siquidem in te meum agere tuum dicere multum late. Quidquid ergo scribitis aut dicitis de bonis tibi a me collatis, hoc est quasi spuma effluens de cordis tui affluencia, quam non valet ex nimia bonorum meorum plenitudine continere. Et licet sic balbuciendo loquaris de meis bonis, attamen loqui et scribere non cessetis, quamdiu vixeritis, et graciam huic agendo dedero. Non enim tu plus nec minus exprimere, aut ille plus aut minus scribere poterit, quam volo. Et tu debes ad P. dicere, cui C. scripta a te solet mittere: Fili dilecte, quantum et quale bonum est, quod frater tuus et ego consedentes scripsimus! Ego quidem ignoro quam magnum et nobile, quam preciosum et utile ipsum sit; unum scio, quod pro illo bono apprehendendo anima mea effecta est insaniens et avara, que propter aviditatem continue bonum melius apprehendendi *, non bene perpendit et ponderat prius scripta. Rursus cognosco a Domino intellectum meum illustrante, quod idcirco tibi mittitur a nobis laboriose conscriptum

F

* apprehendi *in edit.*

A scriptum ex Domini jussione, ut consideres quam utile sit et fructuosum ; in cordis libra ponderes quam nobile sit et preciosum, et nobiscum conferas quam desiderabile sit et quam bonum, ut elucescat nobis, quam magnifice ipsum debeamus Dominum propter hoc diligere, et quantam gratitudinem eidem ob hoc rependere et exhibere.»]

ejusque et confessarii laborem laudat.

11 Post hæc quadam die S. C. scripserunt cum magno labore et difficultate, sed non multum in quantitate, affligentes siquidem se, diu non invenientes verba apta ad exprimendum revelata protunc exaranda. Dominus de sua innata pietate de vespere dignatus est approbare, sic dicens sponsæ suæ : « Inter alia colloquia super mel et favum suavia, hoc erat hodie optimum et mihi valde acceptum, quod afflixistis vos mutuo per laborem vestrum. Tu enim bonitatem meam tibi gratuite impensam libenter bene expressisses, et C. tuus te interrogans ac verba apta quærens, te et se fatigans, illam libenter bene scripsisset sermone aperto atque plano. Per hunc modum vos affligentes melius operati estis, quam si sine afflictione multo *plura scripsissetis.» Et iterum post hoc adjecit Dominus, dicens : « Manus, quas B C. circa revelationes descripsit, mihi serviunt, et legentibus iter salutis ostendunt. Qui ergo revelationes devote legens, partes earum digitis manuum demonstratas diligenter animadverterit, illi viam vitæ demonstrant sempiternæ, quam poterit cognoscere, et cum hoc meam omnipotentiam ac magnificam bonitatem. »

* multa *R.*

B. Dorothea *adhuc vivens multis venerationi est.*

12 Lib. vi, cap. xxiv. *Inter alia dixit Dominus famulæ suæ :* « Aliqui homines venerunt huc ad nundinas, gaudentes intime quod locum habitationis tuæ, scilicet reclusorium, potuerunt aspicere. Nunc per homines recte circa te agitur, sicut circa aliquam reginam quæ raro egreditur de castro suo, in monte eminenti locato; cui, dum egreditur, homines occurrunt libentius, et eam contemplantes avidius, quam si moraretur quotidie apud eos, æstimantes eam pulchriorem quam reginam aliquam circa se commorantem... » Pluribus accidit diebus aliquos homines utriusque sexus ad reclusorium aspicere cum devotione; quorum aliqui fleverunt, sponsæ compatientes, vel ideo quia se non ut illa totaliter dimiserunt Domino confidentes. Pro quibus fortiter flendo orare sponsam jussit Dominus, ut C ipsi circa eam se meliorantes, omne malum dimitterent et perfecte Domino adhærerent. Et adjecit Dominus : « Etiam largiter flendo ora pro omnibus qui desiderant participari de tuis orationibus. »

SEPTILILIUM

VENERABILIS DOMINÆ DOROTHEÆ.

Oratio seu meditatio, in septem particulas distincta, cum attentione facienda pro caritate divina salubriter et continue habenda.

Incipit prologus, qui, licet communiter omnibus venerabilis dominæ Dorotheæ libris posset præmitti, specialiter tamen debet ultimis VII tractatibus unum librum constituentibus anteponi, qui appellatur Septililium. Scriptor gestorum venerabilis dominæ Dorotheæ non valuit convenienter se, ne scriberet hunc librum et libros alios, excusare : capit. 1 prologi.

Quod caritas habeat gradus et sit habitus infusus : cap. 2 prologi. Ex mss.

Ostenditur scribentis intentio, libri ordo et nominis impositio : cap. 3.

Sequitur tabula Septililii secundum ordinem alphabeti.

[Tractatus I. De caritate.]

Cap. 1. *De triginta sex caritatum gradibus et eorumdem graduum combinationibus.

* *in cod.* cap. 1, cap. 2, *etc., scriptum est post titulum.*

2. Hic aliquorum jam dictorum ratio assignatur et quædam caritati communia recitantur.
3. De caritate impretiabili.
4. De forti caritate.
5. De caritate ferventer ardente.
6. De caritate bulliente.
7. De caritate desiderativa et ejus triplici differentia.
8. Qualia desideria ex caritate alte desiderativa sint orta.
9. De caritate violenta seu violentante.
10. De caritate vulnerante. E
11. De lanceatione et vulnerum dulcore.
12. De caritatibus inquietante, impatiente et insaniente.
13. De caritate dulci.
14. De caritate avara.
15. De caritate insatiabili.
16. De caritate languente.
17. De spirituali ebrietate, in qua Dominus sponsam, ut exprimeret ejus bonitatem, voluit conservare.
18. De duplici poculo inebriativo et caritate inebriante, et duplici ebrietate.
19. Qualiter sponsa per dulcis poculi potationem assiduam perducta est ad ebrietatem contentativam.
20. Qualiter per poculum forte Dominus inebriat animam non contentative.
21. De multis effectibus ebrietatem spiritualem sequentibus.
22. Ex caritate inebriante oriuntur caritates duæ, scilicet locupletans et exhilarans.
23. De ebrietate spirituali et sobria hic ponuntur aliqua testimonia. F
24. De caritate scatente.
25. De uteri magnitudine, quæ causabatur ex scatente caritate.
26. Ostenditur qualis debeat esse persona, ut sit ad spirituale matrimonium idonea.
27. Revelantur novem modi spiritualiter pariendi.
28. Ostenditur quid sit hoc, quando homo Dominum spiritualiter parit.
29. Quæ et quot requiruntur, ut spiritualis Domini generatio perficiatur.
30. Dominus ostendit quomodo se ipsum in anima parit.
31. Qualiter filios suos spirituales fideliter educare debuit et sollicite custodivit.
32. De caritate supereffluente, quæ multas alias continet.
33. De caritate sapiente.
34. De caritate immensa seu excellenter magna et perfecta.

Cap 35.

EX MSS. Cap. 35. De caritate ultima, quæ dicitur cordis effractiva.

Explicit tractatus de caritate.

TRACTATUS II.

De Spiritus Sancti missione.

Cap. 1. Quare Spiritus Sanctus tam sæpe huic sponsæ fuerit missus, et quid sit Spiritus Sancti invisibilis missio.

2. Qualiter quis debet esse dispositus, ut ei frequenter mittatur Spiritus Sanctus.

3. Hic ponuntur VII modi quibus manifestatur missio seu præsentia Spiritus Sancti.

4. Qualiter præmissi VII modi sponsæ fuerunt revelati.

5. De variis Spiritus Sancti effectibus. Primo capiatur dies in qua sponsæ Spiritus Sanctus decies fuit missus.

6. Dies in qua novies.

7. Dies in qua octies est ei missus Spiritus Sanctus.

B 8. Dies in qua septies Spiritus Sanctus.

9. Dies in qua sexies.

10. Dies in qua quinquies.

11. Dies in qua quater.

12. Dies in qua ter.

13. Recapitulatio de missionibus Spiritus Sancti et excusatio de narratione ulteriori.

14. Ex illustratione Spiritus Sancti limpida cognovit varia et occulta.

15. Quare peccata hominum debuit cognoscere ob amorem Domini et notitiam, ejus offensam sollicitius cavere.

TRACTATUS III.

De venerando Eucharistiæ sacramento,

Cap. 1. qui merito continuatur ad tractatum de Spiritu Sancto.

2. Quod sponsa intensum habuit desiderium tam ad accipiendum quam ad videndum Eucharistiæ sacramentum.

C 3. Intensione desiderii ad sacramentum habiti oriebantur in sponsa esuries et sitis spiritus ac plures alii effectus.

4. Pretiosum Domini est donum ad venerabile Eucharistiæ sacramentum intensum habere desiderium ; quod quanto plus fuerit intensum, tanto magis est Domino acceptum.

5. Intensum requiritur desiderium in volente multotiens in anno accipere sacramentum Eucharistiæ.

6. Indispositi aut indigne accedentes bona negligunt et mala incurrunt.

7. De convivio animæ interno; quid sit osculum et amplexus; trium personarum una est operatio; quid sit vitulus saginatus et occisus; quid sit blanditio.

8. Exponitur qualiter vita æterna sponsæ dicebatur aperta, et plura alia dicta.

Cap. 9. Hic plures alii exponuntur termini. D

10. Quod sponsa pluries instigata sit per Dominum, ut acciperet sacramentum.

11. Hic ponuntur aliqua verba, quæ anima sponsæ clamavit altisone in sacramenti susceptione.

12. De triginta septem simplicibus sentimentis in sacramento Eucharistiæ perceptis.

13. De sentimentis Eucharistiæ complexis.

14-26. Secundus veniendi modus complexus, Tertius *etc.*, *usque ad* Quartus decimus modus veniendi complexus.

27. De gratiarum actione et de aliquibus verbis in anima sponsæ ortis, consummata Christi et animæ unione.

Explicit tractatus III de sacramento Eucharistiæ.

TRACTATUS IV.

De contemplatione.

Cap. 1. Quod venerabilis domina Dorothea fuerit ad vitam contemplativam per Dei gratiam debite præparata. E

2. Ostenditur per qualia signa homo cognoscitur in vita existere contemplativa.

3. Homo contemplativus debet habere quasi omnes caritatis gradus.

4. Quod homo contemplativus debet habere VII dona Spiritus Sancti.

5. Homo contemplativus debet esse dives in spiritualibus, ab omni exteriore occupatione et cura absolutus, et ad moriendum paratus.

6. Quod vita contemplativa sit actionibus plena.

7. Quod homo contemplativus debeat esse spiritualiter fructuosus.

Explicit tractatus IV de vita contemplativa.

TRACTATUS V.

De raptu.

Cap. 1. Ostenditur quid sit raptus; descriptio et qualiter fiat spiritus ab anima divisio. F

2. De his quæ sponsæ raptum præcedebant.

3. Qualia fuerunt sponsæ raptum concomitantia.

4. Qualia fuerunt sponsæ raptum sequentia.

Explicit tractatus de raptu.

TRACTATUS VI.

De perfectione vitæ christianæ.

Cap. 1. Perfectio vitæ christianæ consistit in caritatis perfectione.

2. Dantur septem doctrinæ, per quas homo dirigitur ad perfectionem vitæ instrumentaliter et dispositive.

3. Per tres sorores dispariter confidentes confidenter ostenditur quod confidentia magna ad Dominum sit habenda.

Cap. 4.

A Cap. 4. De tribus quæ perfectionem impediunt, et aliquibus bonis quæ in perfectione sunt.
5. De septem quæ perfectionem signant et sequuntur.
6. Quod multi religiosi deficiant in profectu et perfectione singulari.
7. Doctrina perutilis datur religiosis de supererogatione sui ordinis.
8. De quatuor generibus hominum, quorum quartum est perfectorum.
9. De quatuor statibus hominum, quorum quartus est perfectorum.
10. De sacerdotum imperfectione et fructu modico in verbi Dei prædicatione.
11. Dominus ostendit multotiens sponsæ sacerdotum incontinentiam et multiplicem culpam.

TRACTATUS VII.

De confessione.

Cap. 1. Vivax sponsæ anima cum dolore suorum sensit vulnera peccatorum.
B 2. Confessionis debitæ circumstantiæ fuerunt in confessione sponsæ.
3. Hic dantur aliquæ conjecturæ, ex quibus cognoscitur vere aliquis pœnitere.
4. Qualiter in confessione circa pœnitentes se debeant exhibere.
5. De redargutione confessoris et mulieris filium opprimentis.
6. Quod sponsa a Domino sit tam instructa quam jussa confiteri sua propria peccata.

Sequuntur in Codice Vindobonensi B. Dorotheæ *Confessiones* in... theutonico relictæ : *quarum inscriptiones latine expressimus.*

Cap. 7. De quinque sensibus.
8. De septem peccatis mortalibus.
9. De novem peccatis alienis.
10. De decem mandatis.
11. De sex operibus misericordiæ.
12. De liberis secundum naturam.
13. De spirituali nativitate.
14. De septem sacramentis.
C 15. De septem donis Spiritus Sancti.
16. Quadam vice subduxit se Dominus Jesus Christus beatæ Dorotheæ,.... et huic perfectio defuit, et hoc jussit eam Dominus confiteri.
17. De octo beatitudinibus.
18. De tribus virtutibus theologalibus.
19. De quatuor virtutibus cardinalibus.
20. Conclusio finalis.
21. De Passione Domini docuit eam Deus confiteri.
22. De Passione Christi.
23. Dominus Jesus Christus beatam feminam Dorotheam in tantum illuminavit, ut sæpe viderit omnia peccata a se admissa, *etc.*
24. De impugnatione maligni spiritus.
25. De oratione dominica docuit eam Dominus confiteri.
26. De fide docuit eam Dominus ita confiteri.
27. De carne et de anima, quod illa non bene educavit.
28. De voluntate, desiderio et intentione.

In sequentibus Septililii locis, quæ e codice Vindobonensi (V) edimus, nonnulla secundum cod. Dantiscensem (D) mutata aut addita fuerunt. EX MSS.

Prolog., cap. i... Quamvis in materia caritatis detractio, quæ non est amoris, sed odii, nullum jure locum habeat, utpote eidem contraria et repugnans, et ego nihilominus satis verear contra me et dicenda æmulationum judicia et contradictiones insurgere, non tamen ob hoc possum a tam delectabilis materiæ conceptu et sic injuncto opere resilire..... Et cum multi modi sint scripta et dicta impugnandi, duo pro præsenti mihi sunt magis suspecti : unus si impugnetur historia rei gestæ, ut videlicet dicatur non esse veritate subnixa ; alius est de soliditate materiæ, ut videlicet dicatur quod hæc materia non sit sacræ Scripturæ consona vel ratione fulcita...Quoad primum... quia certus sum quodammodo, præter tres personas neminem de hac materia caritatis, Spiritus Sancti missionis, Eucharistiæ, raptus et vulnerationis, quidquam scire a venerabili domina Dorothea, sine speciali * divina revelatione vel alicujus dictarum personarum relatione, saltem originaliter, ideo credo... quod præter prædictas tres personas, assertive mihi contradicere volens, in asserendo incertum, ne * falsum dicam, ponit se sine omni necessitate in mendacii periculum.

Nemo scriptori obtrectet.

* *cod. forte* spirituali

* ut *V.*

2 Prol., cap. iii. Ostenditur scribentis intentio, libri ordo et nominis impositio. Denique de aliquibus caritatis gradibus infrascriptis plus est expressum per Dominum Deum et sponsam ejus quam de certis aliis, et de aliquibus vix nomen et aliqua ejus declaratio. Ideo nemo miretur, si de uno multum et de alio parum fuerit dictum. Et si de aliquo graduum etiam quocumque aliquid posuero ultra dicta Domini Dei vel ejus sponsæ, quod ex aliis dictis aut gestis a sponsa vel ex Scripturis vel ratione mihi videbitur pertinens esse, nemo credat quod velim asserere sic esse factum ; quia tam mirabiliter operatus est Dominus et cum hac sponsa sua, quod ultra expressa per Dominum et sponsam ejus non audeo, nec volo, neque debeo me intromittere de definiendis modis operum divinorum. Sed quando aliqua talium dixero, intelligo et ab aliis intelligi desidero, sic salva veritate fieri potuisse. Hoc facio, non ut de aliquorum dicendorum veritate diffidem, sed solum, ut prætactum est, ad obstruendum ora eorum qui forte hæc facta vel dicta tanquam rationi vel Scripturæ sacræ minus consona reprehendere conarentur, nec non ut devotioni piarum mentium, quæ ædificari voluerint, ad meditandum copiosior materia, securitas et fiducia tribuatur. Postremo est sciendum, quod septem tractatus hic secundum suum ordinem collocati, quorum primus est de caritate, secundus de Spiritus Sancti missione, tertius de sentimentis Eucharistiæ, quartus de contemplatione, quintus de raptu seu animæ supra se elevatione, sextus de vitæ christianæ perfectione, septimus de confessione, unum constituunt librum, quem nomino Septililium, quia in eo exprimuntur septem gratiæ valde odoriferæ et venustæ venerabili dominæ Dorotheæ eminenter concessæ, quæ per lilii triplicem virtutem interiorem et quadruplicem dispositionem * exteriorem convenienter designantur. Lilium siquidem interius triplicem habet virtutem, videlicet duritiæ splenis mollificativam, mæroris repressivam et doloris

Cujus narratio fidelis jure vocatur septililium.

F

* *om V. add. ex D.*

* et d. m. om. V. add. ex D.

doloris mitigativam * ; exterius autem habet hastile rectissimum, colorem speciosissimum, florem pulcherrimum et odorem gratissimum. Sic Septililium, præsens opusculum, cordis duritiam mollificat per caritatem, de qua agitur in primo tractatu ; mentis mærorem reprimit per Spiritus Sancti consolationem, de qua agitur in secundo ; animæ dolorem mitigat per Eucharistiæ sumptionem, de qua agitur in tertio ; rectissimum spiritui præbet ascensum per contemplationem, de qua agitur in quarto ; voltui dat colorem speciosissimum post animæ raptum et de lucis regione ad se reversionem, de qua agitur in quinto ; conscientiam exornans florere * facit pulcherrime per vitæ humanæ perfectionem, de qua agitur in sexto ; et animæ gratissimum causat odorem, conservans ejus puritatem per frequentem etiam minutorum peccaminum confessionem, de qua agitur in septimo tractatu. Qui ideo ultimo loco ponitur, quia per integram et nudam omnium peccatorum confessionem, quotidie vel quasi quotidie cum magna diligentia ex ingenti caritate factam, puritas conscientiæ ac perfectio vitæ christianæ acquiritur et conservatur. B

* florem D.

B. Dorothea vulneratur a Christo,

3 Tract. i, cap. x. De caritate vulnerante. Vulnerans caritas animam hujus sponsæ et cor vulneravit per multos annos vehementer et varigene, nunc spiculis, nunc majoribus sagittis, nunc lanceis valde magnis. Spiculum in proposito est parvum telum ad modum spicæ seu lanceæ parvæ ; sagitta, licet sit nomen commune, hic tamen est accipiendum pro jaculo seu pro missili telo, quod ab ante est acutum et postea procedit ex utroque latere in latum; quod cum infixum fuerit, non nisi cum læsione magna aut ruptura extrahi poterit ; lancea est longa hasta. Et horum trium nomina vulgaria sunt pfeyel, stroel und sper. Sane affectus ejus, his amoris instrumentis transverberatus, intra se non valuit cohibere nec abscondere suos æstus ; sed vulnus latens in publicum prodiit per varios effectus in ea exterius ostensos. Hi fuere anxietas spiritus, largi sudores et fletus, magni singultus et profundi gemitus, alta et longa ab immo trahentes suspiria. Ex vulneratione quippe offendebatur aliquando ita valide, quod sui cordis nec virium suarum habuit posse. Hinc aliquando, quando stetit et vulnerabatur, oportuit eam mox residere ; aliquando vulnerata ambulare valuit, sed cum magna difficultate et cordis offensione (hanc totiens sensit, quotiens unum pedem ante alium locavit) ; aliquando vix se movere potuit, quando in eodem loco sedit aut jacuit ; aliquando cordi vulnerato succurrere volens, brachiis et genibus suis præcordia compressit ; aliquando orare ore tenus non valuit et vix anhelitum attraxit ; aliquando vertigo caput ejus tetigit, quotiens Dominus novum amoris spiculum immisit (et hoc per quatuor horas aliquando duravit) ; aliquando ex jaculi immissione vehementer afflicta in corde et aliquando in alia corporis parte, ut in scapula, brachio, cerebro aut capite, se velociter sursum movit ; aliquando ad locum doloris manum impetuose misit, tentans, si in tali parte propter vehementiam doloris esset vulnus corporale ; aliquando ex nimio vulnerum dolore non potuit manum suam circa corpus suum sustinere, sed oportuit eam velocius deponere ; aliquando in carnem ejus varia tam magna quam longa spicula C

sunt immissa, quæ quamvis fuerant spiritualia, attamen erant corporaliter afflictiva, pungentes tam amare, quod compressit se et incurvavit præ dolore ; aliquando ex interiorum vulneratione valida facta fuit in facie sua pallida atque glauca. Præmissa et consimilia ab extra * apparentia patefecerunt ejus amoris vulnera interiora. Rursus ab intra efficaciores vulnerationis ipsa sensit effectus. Nam sensibiliter percepit cor suum nunc uno amoris spiculo vel sagitta, nunc duobus, tribus, quatuor vel pluribus vulnerari, nunc sagittis sese intersecantibus, nunc impetuose se impellentibus undique repleri : sagitta quippe sagittam impellebat, ut profundius intraret. Ex talibus siquidem sagittarum immissionibus cor ejus quasi conclavatum sensit validius, quandoque ad dorsum, quandoque ad costas et aliquando ad pectus. Aliquando graviter vulnerata, dum alta traxit suspiria, fuit ita amare afflicta, ac si cuspis scindens de corde exiret per emissum suspirium et regrederetur per aerem inspiratum. In his aliquando cor doluit valide, omnes vires ejus fuerunt tensæ, cor scissum * et ipsi morti quandoque sibi videbatur appropinquare. Afflictiones jam scriptæ interius et exterius variabantur secundum majus et minus pro diversis temporibus, in quibus singulis erat aliquid gaudii et consolationis. Licet enim diu teneretur a Domino in corporis aut spiritus afflictione, hoc tamen nusquam fuit sine notabili consolatione ; unde scriptum est Psalm. 33 (34), 19 : Prope est Dominus iis qui tribulato sunt corde. D

* dextra V, D.

* scissure V, D.

quem vicissim vulnerat.

4 Amplius in hujusmodi animæ vulnerationibus valde æstuans solebat habere desiderium, nunc ad vitam æternam, nunc ad sacramentum, et præcipue ad Dominum, animæ medicum, sicut homo corporaliter vulneratus ferventer desiderat medicum sua scientem curare vulnera..... Item in hujusmodi animæ transsagittationibus cor sæpe dilatabatur et majorabatur; tunc superius dulcedo effluxit, et inferius per loca sagittarum cor penetrantium etiam dulcedo distillavit. Ex talibus scilicet effluentia et stillantia dulcedinis in corpus, aliquando ipsum replebatur totum dulcedine, aliquando dumtaxat semiplene, aliquando distillatio dulcedinis fiebat solummodo per loca sagittarum inferius cor penetrantium. Porro quando talem sensit exire dulcedinem, tunc lacrimas per oculos effudit dulces..... Postremo est sciendum, quod hæc sponsa caritate sua et per desideria ferventia et acuta, in altum ascendentia, etiam sponsum Jhesum vulneravit ; et hæc tanquam spicula subtilia et fortiter penetrativa in ipsum direxit. Qui aliquotiens ei dixit, postquam eam quasi letaliter vulneravit : « Sagittasti tu me, et ego tetigi te, et iterum tu in me tuam dirige sagittam; ego enim libenter suscipiam, et ego totiens mittam in te sagittam, quod te adhuc tangam.» Post hoc cor ejus pluries est repletum sagittis delectabilibus sese suaviter moventibus et aliquando etiam amare ipsum affligentibus. Nempe hic modus vulnerationis, qua sponsus a sponsa vulneratur, est consonus Scripturæ, quæ dicit Cant. I : Filii matris meæ pugnaverunt contra me; et iterum Cant. IIII : Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, in uno oculorum tuorum. Quod exponens beatus Bernhardus, super Cantica, dicit : Anima devota duos habet oculos, unum cognitionis, alterum amoris ; Deus ab utroque videtur, sed dextro oculo videtur et * vulneratur ; quia ubi intellectus caligat, amor F

* v. e. om. V. add. ex D.

EX MSS.

A amor penetrat, et ubi intellectus repellitur, amor admittitur; quia plus sapere quam oportet prohibemur, sed amare plus quam possumus præcipimur.

Hominum peccata deflet. *offensivam *D.*

5 TRACT. II, CAP. XV. QUARE PECCATA HOMINUM DEBUIT COGNOSCERE OB AMOREM DOMINI ET NOTITIAM, EJUS OFFENSAM* SOLLICITIUS CAVERE. Rursus multotiens illuminata, oportuit eam in spiritu per varias provincias et regna ac loca multum distantia percurrere, et peccata visa deplangere. Etiam sæpe Dominus ostendit ei in mundo statum et vitam magnatorum peccatis plenum, reprobans in dignitatibus indigne viventes. Sic ostendit ei sæpe quam male stat inter sacerdotes et laicos et tota christianitate. In quibus singulis varigena vidit mala. Erant enim ei illuminatione divina illorum corda sibi transparentia, cognoscens in eis quid diligendum, et quid detestandum, et quid deplangendum. Hinc oportuit eam sæpe diu largiter flere, mundum percurrere et suis lacrimis aspergere, orareque Dominum ut tollat omnem mundi defectum. B Porro ..... hæc cœlestibus et puris orationibus libenter fuisset intenta, et nihilominus mundi et hominum mala sibi ad notitiam distinctius fuerant perducta.....

APPARITIONES

VENERABILIS DOMINÆ DOROTHEÆ.

Cap. 1. Qualiter Domina Dorothea sit disposita, quando revelatio de Annuntiatione dominica sibi fuit facta in penultimo vitæ suæ anno.
2. Domus Virginis in Nazareth.
3. Qualiter Virgo Maria fuerit disposita quando fuit ab angelo salutata.
4. De Virginis Mariæ post conceptionem dispositione ac ejus dignitate.
5. Quæ sponsæ aliquando prius ostensa sunt, nunc distinctius explanata.
6. Quomodo sponsa beneficiata sit in die Virginis Mariæ Annuntiationis dominicæ.
C 7. Revelatio alia anno ultimo sponsæ facta dum vitam ageret in humanis.
8. Sponsa ad festum Nativitatis Domini se præparans sollicite, multos vidit ad hoc festum sæculariter, sed nullum se perfecte spiritualiter præparare.
9. Per visiones Domini Annuntiationis sponsæ desideria sunt plus accensa, ut se præparet ad festa Nativitatis Domini futura.
10. Dominus ostendit se sponsæ venturum magnifice, ipsam profunde humilians ac pro hoc festo melius disponens.
11. Dominus sui adventus magnitudinem ostendit se* per specialem visionem magnificam. *forte pro sponsæ.*
12. Jesus puer delicatissimus est ei in visione ostensus, qui natus illico fecit miracula et huic blandire per verba valde pulchra*. *sic cod.*
13. De Domini beneficentia sponsæ in vigilia Nativitatis dominicæ anno penultimo communicata.

Cap. 14. De visione quam habuit in nocte.
15. In quanta fuerit jubilatione per diem Nativitatis dominicæ anno supradicto.
16. De beneficio et blanditione Virginis Mariæ in vigilia Nativitatis dominicæ ultimo anno sponsæ.
17. Qualiter anno ultimo in nocte vidit sponsum solemniter advenire.
18. De ejus in eadem nocte esurie pro sacramento Eucharistiæ.
19. De Jesu ludo et matris cum filio in puerperio delectabiliter jocundo.
20. In anno sponsæ penultimo in raptu habuit puerum pulcherrimum, gustavit cibum pretiosum, ex amoris ardore effudit sudorem largum, jubilum habens ineffabiliter magnum.
21. De novi anni datione, pueri circumcisione et lactatione.
22. Qualiter puer Jesus fuerat balneatus, qualiter pannis involutus et qualiter ligatus.
23. Qua de causa Christi infantia sit sponsæ multipliciter ostensa, et Maria suum promittit filium apportare desiderantibus involutum. E
24. Qualiter in profesto Epiphaniæ se debuit præparare et quam avide Dominum quærere cum desiderio et labore.
25. Regum magnitudo, perseverantia, sponsæ cum Domino confluentia et Jesu apparitio in varia statura.
26. Sponsa ex limpida illustratione se vidit pervie, vultus filii Jesu et matris splendidos, Dominum et reges prædivites et præpotentes.
27. De Jesu pulcherrima effigie, varia apparitione, et de sponsæ imperfectione in septigena virtute.
28. (*Deest in cod. inscriptio hujus cap., quo memorantur beneficia impetrata* infra octavas Epiphaniæ.)
29. Mater Virgo frequenter sponsæ apparens, hos pie suscepit quos sibi illa recommendavit.
30. Sponsa in magna exstitit afflictione, tum quia non valuit contentative se ad festum Purificationis* disponere, tum quia etiam timuit recessum Virginis Mariæ sibi breviter imminere. F *se *add. cod.*
31. Quod larga lacrimarum effusio sit spirituale balneum ac bona dispositio ad festum.
32. *De adventu clandestino Mariæ cum filio ac sponsæ magnifica ditatione. * 33 *cod.*
33. * Mater Dei taliter apparuit, qualiter cum filium suum dilectissimum ad templum portavit. * 34 *cod.*
34. Dominus objiciens sponsæ aliqua in carnisprivio facta, magna contulit ei beneficia.
35. Ut sponsa et alii orarent ne mala fierent, sibi ostendit peccata horribilia quæ homines facere proponebant.
36. Aliqui propter levitates carnisprivii ab ingressu cœli sunt repulsi.
37. In penultimo ejus carnisprivio, ne mala quæ fiebant videret, frustra oculos obtexerat.

Cap. 38.

EX MSS.

Cap. 38. Dominus rogari desiderat pro peccantibus ne pereant.
39. De magnifico beneficio sponsæ feria tertia facto.
40. De ultimo sponsæ carnisprivio.
41. In hac feria carnisprivii tertia excellentius quam in aliqua carnisprivii feria est beneficiata.
42. Qualiter in quadragesimali tempore Dominus visus est peccatorem ad pœnitentiam invitare.
43. Qualiter anima sit educanda et Domino præparanda.
44. In die Palmarum propter bonorum spiritualium carentiam sponsa habuit tristitiam.
45. De quadam corporis et animæ vulneratione, ejus actu pariter et fructu.
46. Quod Passio Domini per multos dies debet plorari et qualia quis per hanc hebdomadem meditari debet.
47. Quod Christus peccatis venditur.
48. Domini opera in cœna facta sunt memoriæ commendanda.
B
49. Sponsa non valuit præ gaudio compati Domino, licet ipsum vidit in multiplici martyrio.
50. Quod languit ex caritate.
51. Viscerose doluit quod compassive flere non valuit.
52. *(Deest in codice.)*
53. De sponsæ magna in Parasceve compassione, sacramenti visione et propria cruce.
54. Quod cor* Christi amabilissimum a lancea non fuit vulneratum.
55. Dominus Jesus voluit quod compassionis memoria esset sponsæ jugiter impressa.
56. Tres obsecrationes illæ in memoriam dominicæ Passionis sunt dicendæ.
57. In vigilia Paschæ et ante, sponsæ resurrectionis beneficia sunt concessa, et semel hora resurrectionis amissa.
58. De festo Paschæ.
59. De beneficio excellenter magno sibi in festo Paschæ ultimo concesso.
60. De lusus * pueri sublevatione, gravi onere et spirituali vulneratione.
61. Quod sanctæ crucis imaginum multitudo circa eam se compresserat, et quod Dominus ei omnia dimiserit peccata.
62. Christus ostendens sponsæ Passionis suæ arma, dixit illa* magna veneratione digna.
63. Qualiter in festo Ascensionis fuerit gaudio repleta et a Domino reprehensa. Reprehensio.
64. In anno vero penultimo, in hujus festi vigilia, Dominus exhibuit se sponsæ huic multum amice in cœna.
65. In die Ascensionis sponsa vidit qualiter mater Domini cum discipulis disposita fuerit, quando Dominus cœlos ascendit. Dominus etiam sponsæ revelavit quid discipuli post ascensionem ad matrem Domini dixerunt, et quid discipuli per novem dies sequentes mutuo locuti sint.

* corpus *cod.*

* *forte legendum* De lusu,

* *lege* illi

Cap. 66. Ostensa sunt sponsæ Christi Passio, mala quæ tunc fiebant in mundo, clamor animarum in purgatorio et gaudia in cœlo. D
67. De vigilia Ascensionis ultima.
68. De ultimo Ascensionis dominicæ festo.
69. De triplici nuntiorum pro Spiritu Sancto differentia, et de præparatione ad Spiritum Sanctum necessaria.
70. Qualia in vigilia Penthecostes contulit ei dona.
71. In festo Penthecostes penultimo in melius mirabiliter est mutata, pro modico est arguta, et multipliciter consolata.
72. In vigilia Penthecostes ultima varias in se habuit actiones.
73. Quam mirifice in festo * Penthecostes ultimo fuerit consolata.
74. Qualiter secunda feria ditata fuerit, quia spiritualiter lanceata.
75. Qualiter feria tertia intensa habuit desideria, a Domino sursum tracta et graviter afflicta.
76. De Trinitate sanctissima nulla specialia exprimere est permissa. E
77. In festo Trinitatis et ejus vigilia magna Dei beneficia sponsæ pluries hic breviter sunt perstricta.
78. De duobus festis Corporis Christi ultimis bona dumtaxat aliqua hic scripta sunt.
79. De Transfigurationis dominicæ profesto, sponsæ vulnere et gaudio.
80. In festo Transfigurationis Domini beneficium consolationis ineffabiliter magnificum est ei divinitus concessum.
81. Sponsa admonetur ut se disponat * pro festo Assumptionis Mariæ.
82. In vigilia Assumptionis Dominus revelavit sponsæ arcana et arguit confessorem.
83. In ultima Assumptionis vigilia ex amore languebat, et ipsam Dominus magnifice lætificabat.
84. Hic narrantur aliqua summatim prius non audita. F
85. Qualiter in præparatione ad festa a Domino est adjuta.
86. De festo Nativitatis præcelsæ Dei genitricis.
87. In festo Nativitatis Mariæ Virginis, Dei genitricis, septies fuit ei missus Spiritus Sanctus.
88. In die Nativitatis Mariæ Virginis septies misit ei Spiritum Sanctum, maximum fecit in anima ejus convivium et ostendit victoriæ meritum.
89. In sua quasi* infra octavam fecerat ei Dominus, et quod una die novies fuerat ei Spiritus Sanctus missus.
90. In die Præsentationis Mariæ Virginis vidit duci virginem beatissimam in templum, et sponsi sui ad se magnificum adventum.
91. Qualiter per confessionem Domino factam ad Conceptionis almæ Virginis festivitatem fuerat præparata, quam ferventer in die festo incensa et quam mirifice consolata.

* vigilia *cod.*

* disponet *cod.*

* *voces dubiæ in cod., forte:* In summa qualiter

Cap. 92.

A Cap. 92. Ostenditur quod omnibus festum Conceptionis dignissimæ Virginis celebrantibus Dominus sit beneficus.
93. Mater Domini sponsæ preces libenter exaudivit, et se totaliter amicativam fore pollicita ei fuit.
94. De intenso ad sacramentum desiderio in Dedicatione ecclesiæ habito.
95. Qualiter duo presbyteri fuerunt a terra per angelos elevati.
96. In festo Dedicationis ecclesiæ octies misit ei Spiritum Sanctum et nundinarum tribuit jocale.
97. Enumerantur aliqua sponsæ communiter concessa per singula festa.
98. De festo S. Nicolai.
99. De festo S. Luciæ virginis.
100. Summatim de festis sanctorum Thomæ et Stephani protomartyris.
101. De S. Joannis evangelistæ festo et permagnifico convivio.
102. In festo Innocentium ipsa cognovit specialiter peccata aliquorum.
103. De festo conversionis S. Pauli, in quo
B est impedita secreta cœli ad enarrandum contemplari.
104. Quid sit ei datum agere in festo S. virginis Dorotheæ. Item de eodem festo S. Dorotheæ virginis *.
105. De S. Valentino.
106. A S. Mathia fuit consolata, et in ejus festo modo delectabili vulnerata.
107. De S. Joannis puritate et singultuoso fletu quinque horis continuatis.
108. In festo decem millium martyrum Dominus eam docuit variis suffragium impendere orationis.
109. In festo divisionis sanctorum apostolorum septies misit ei Spiritum Sanctum.
110. De beata Maria Magdalena, quod non fuit meretrix publica.
111. In festo S. Mariæ Magdalenæ Dominus sponsæ quinquies misit Spiritum Sanctum, et lacrimas Mariæ Magdalenæ largiter concessit.
C 112. De festo S. Jacobi, ejus apostoli electi.
113. In festo S. Bartholomæi est ei a Domino dictum quod nunquam habuit diem, etiam unicum, corporaliter solatiosum.
114. In festo S. Augustini doctoris eximii frequenter largiora accepit Dei dona.
115. Domini servitium habeat consortium angelorum.
116. In festo S. Michaelis archangeli magnifica erat sponsæ tam apparitio quam consolatio.
117. S. Franciscus cum Christi stigmatibus est sponsæ ostensus.
118. De S. Luca evangelista.
119. In festo undecim millium virginum intensum habuit desiderium ut pateretur martyrium.
120. De sanctis Simone et Juda apostolis.
121. In festo Sanctorum Omnium videns eorum gaudium, ut cum eis esset desiderium habuit magnum.
Cap. 122. Ostendit se fuisse sollicitam procurare animarum suffragia. Hoc autem officium, licet sit fructuosum, attamen hominum est paucorum.
123. Qualibus actionibus ejus animarum zelus fuerit promotus.
124. Aliquarum visio animarum jam feliciter beatarum.
125. Quomodo quædam anima, heu ! damnata, sponsæ est ostensa.
126. Prædictæ animæ cruciatio G. est pluries renovata, ut ejus sit damnatio magis certa.
127. De S. Martino, in cujus festo in multis instructa est a Domino.
128. Per S. Elisabeth festum Dominus huic sponsæ magnum fecit solatium, ostendens ei pluries seipsum.
129. De festo S. Catherinæ, et sponsæ amore.
130. De sponsæ in cubiculum introductione, admirabili beneficentia et consolatione in festo ultimo sanctæ virginis Catherinæ.

* add. vox dubia in cod. : et sta

EX MSS.

E

B. Dorothea *videt S. Birgittam.*

Cap. lxxx. In festo transfigurationis Domini beneficium consolationis ineffabiliter magnificum est ei divinitus concessum. Hora post mediam noctem quarta, dum ad se rediit, Dominus ei Spiritum Sanctum cum caritate infatigabili misit. Ex hoc cor ejus, quod adhuc erat vulneratum, est sanatum et gaudio repletum, ipsaque exhilarata spiritu expedite oravit ; blandiebatur, supplicavit, et tempus longum ei breve apparuit. Quæ dum circa finem orationum suarum sollicita esset, quid orationibus completis agere deberet, Dominus misit ei Spiritum Sanctum cum caritate ferventer ardente. Ex hoc sancta spiritu inflammata flevit largiflue ; repleta gaudio et dulcedine, illuminata limpide vidit Dominum sibi apparentem amicative, prout egerat die præcedenti, cum corde suo et latere aperto. Qui ait illi : « Ab occasu solis hesternæ diei tibi ter Spiritum Sanctum misi, ad te vulnerandum ac incendendum, ut amoris sagittas contra in me transsagittares. Sane ego ita libenter suscipio, quod tu transmittas sagittas in me tuas, sicuti libenter suscipis, quod ego transsagitto in te meas*. Ego enim propter hoc ostendi latus meum tibi apertum et cor meum patulum, ut de cætero tibi de facili sit notum ubi possis cor meum invenire et amoris cuspidibus vulnerare. Nunc sagitta amoris sagittas in me, trahens me et rapiens ad te ; hoc enim ita libenter suscipio, quod me trahas et rapias, sicut tu libenter suscipis meos raptus atque tractus. Porro cum domina Birgitta hic super terram vivente fui in tali secum concordata voluntate, quod amoris sagittæ in eam sagittabantur a me, et ab ea æquo modo transmittebantur in me amoris sagittæ. » At sancta hoc audiens, vehementer desideravit scire an adhuc homines in terra tales essent, cum quibus Dominus sic se univit, prout cum sancta Birgitta, ut eos frequenter sagittando vulneraret. Tunc Dominus piissimus ejus desiderio condescendens, ipsam divinitus illustratam permisit longe lateque terram in spiritu discurrere, ut quæreret si alicubi hominem talem reperire posset. Quæ dum diligenter quæsivisset et neminem invenisset, sancta Birgitta facie pulchra et severa et amicabilitate mira ei apparuit, non ut homo mortalis, sed

* in me tuas *cod.*

EX MSS. sed ut deiformis, id est plus Deo quam homini similis. In sua ita amice se exhibuit præsentia, ac si ex amicitia eam suscipere vellet inter brachia delicata; pulchre vultu blando ei arridens disparuit. Quo facto, Dominus cor sanctæ sagittis mox transsagittavit. Hoc egit tam valide, quod amplius sanctam Birgittam non valuit considerare, sed contemplabatur Dominum suum in sua bonitate.... Deinde, sacramento accepto cum magnis donis, clamavit altisone: « Cor aperi citissime: ego enim gaudeo valde intense... » Hoc clamore finito,.. dixit se sensisse per olfactum et gustum illius salutaris cibi nobilem ac mirificum odorem ac saporem. In crastino hujus festi, sumpto sacramento, Dominus inter alia ei dixit: « Cum ad vitam æternam perveneris, in sanctam magnificam efficieris. »

Mirabiliter docetur de B. M. V. Conceptione.

2 CAP. XCII. OSTENDITUR QUOD OMNIBUS FESTUM CONCEPTIONIS DIGNISSIMÆ VIRGINIS CELEBRANTIBUS DOMINUS SIT BENEFICUS. Conceptionis dignissimæ Virginis Mariæ festo ultimo, limpidiores habuit revelationes et suaviores consolationes. Unde circa primas vigilias Virgo pulcherrima, mater Domini dignissima, cum ingente sanctorum exercitu sibi apparuit in vita B æterna; qui omnes ferventer ardebant et indicibiliter* decorati in magna gloria apparebant. Ex qua visione sancta inflammata est divina caritate, illuminata magnifice, inebriata contentative et gaudio repleta ineffabili tota die. De nocte vero a raptu primo rediens, ejus corpus et anima tam magno dulcore deliciarum fuerunt liquefacta, quod exstiterunt tam fluida, quasi essent una massa defluens liquata, ipsaque præ deliciarum teneritate nec corporis sui neque animæ habuit posse; sed iterum rapta citissime in una sanctorum cœlesti mansione, accepit a quodam sancto ferventer ardente revelationem de hoc Virginis festo, quam debeat enarrare supra terra. Dominus quoque ipsam ad dominum episcopum Pomezaniensem misit, qui sibi unam revelari revelationem cupivit. Ipsaque sancta in visione imaginaria ad se veniens, ipsum petivit ut scriberet literam multis hominibus consolatoriam; qui postquam scribere incepit, sanctæ reputatione magis quam unquam scripturam delectabilem tunc scripsit. At illa de regione lucis evocata, ad se rediit fervida gaudiis et spiritualibus bonis plena; dumque C vigilanter spiritus orationes suas solitas complevisset, Dominus Jhesus, Maria mater ejus et quidam alius sanctus, ferventer ardentes, circumdantes tam ferventer incendebant, quod ipsa videbatur sibi velle ex nimio ardore consumi; ita siquidem ignita exstitit, ac si pruna ardente ferventer esset circumdata undique. Hinc sudor largifluus de toto ejus erupit corpore, et ipsa in lacrimarum imbre clamavit ad Dominum, ut esset sibi propitius, præstans suffragium. Et ecce misericors Dominus Jhesus ac piissima mater ejus, qui eam incendebant; et cœperunt sibi ambo aliqua, quæ sequuntur, revelare, primo Domino inchoante, qui ait: « Hoc in veritate dignoscitur factum et non aliquo mendacio confictum; nempe quidam presbyter erat, qui singulis noctibus horas matris meæ dicere solebat. » Et tunc Maria, mater Domini, subjunxit: « Ille presbyter mihi libenter et reverenter orando servivit; quippe presbyter hic unam habuit amasiam trans quoddam* flumen, ad quam intempestæ noctis silentio solitus fuit venire per flumen navigio. Accidit autem una nocte, scilicet in nocte festi D Conceptionis meæ, eum ibi circa eam quam dilexit, existere, ignorans diem hodiernam diem Conceptionis meæ esse; cumque abiret, et diluculum appropinquare cerneret, cum festinatione naviculam ingressus, recordatus est mihi nondum solitum orationis persolvisse obsequium. Incepit ergo cum magno devotionis obsequio officium * psallere et horarum psalmos mearum perorare.» Hucusque matris Domini verba, quibus Dominus adjunxit alia, dicens: « Illo sic horas matris meæ legente, permisi naviculam everti; et ille cadens in aquam, est submersus et extinctus.» Subdidit mater * dicens: « Presbytero subverso, spiritus maligni advenerunt * et se de ejus anima intromiserunt. Ego autem ei celeriter succurrens, ad illos dixi: Ille submersus non est vester, sed est meus; non enim apprehendistis eum in vestro servitio sed in meo; idcirco oportet vos animam illam mihi dimittere liberam. Quam mox apprehendens corpori restitui, et utrumque, scilicet corpus et animam, de aqua fluminis eduxi, præcipiens ei ut filio meo et mihi deinceps obsequeretur fidelius quam fecerat prius, ad episcopumque loci illius pergeret, ei ex parte mea mandans ut hanc diem in Conceptionis meæ memoriam statueret * celebrem, ad peragendum ejus celebritatem cum illa solemnitate et reverentia, quibus E peraguntur alia mea festa. At ille ad episcopum veniens, prædicta sibi insinuavit; qui mandatis meis obediens, diem hanc celebrem instituit, et vitam suam bono fine terminavit. Presbyter vero beneficium sibi factum omnibus narravit. In locum desertum secedens, caste et sancte vivens et vitam heremiticam assumens, quamdiu vixit hanc diem devotissime celebravit. Ideo nunc in cœlo magna possidet præmia æternaliter permansura.» Porro presbyter prædictus, Domino et matre sua præmissa sponsæ revelantibus, circa Virginem matrem stetit, et sponsæ consequenter dixit: « Ego sum ille sanctus qui hac nocte tibi in vita æterna amice apparui, habens in illa gaudia ineffabiliter magna, quod Domini Jhesu Christi dignissimæ matri serviens, et hanc diem celebrandam * episcopo revelavi. » Rursus ait sanctæ Dominus: « Tu secure dic: Licet anima mea hæc in vita æterna apprehendit, nihilominus mihi denuo repetierunt Dominus et sanctissima mater ejus.»

3 Et addidit Dominus: « Mater mea dulcissima fuit in peccato originali concepta.» Et hoc idem mater Domini mox fuit testificata, dicens: « Ego fui in peccato originali concepta. » Amplius hanc veritatem, scilicet Virginem fuisse in peccato originali conceptam *, eodem die Dominus bis una cum matre revelavit sanctæ, sed anno præcedenti immediate sibi dumtaxat revelaverat una vice. Et hæc sententia Scripturæ authenticæ est magis consona et dictis doctorum, videlicet Bernardi in epistola ad Lugdunenses * et Thomæ de Aquino, qui sicut Alexander de Hallis et Bonaventura, ex Scripturis asserunt et ostendunt Virginem sanctissimam fuisse in peccato originali conceptam tunc, quando homo, non semen concipitur; quod, quando semen concipitur, culpa non contrahitur a massa seminali neque gratia eidem infunditur; gratia enim et culpa solum sunt in rationali creatura, qualis non est præfata seminalis massa; sed quando anima creatur et creando corpori organizato infunditur*, tunc homo concipi dicitur, et peccatum originale contrahitur ex infectione morbida, quæ est in præfata seminis materia sive massa. Quando ergo

* indecibilter *cod.*

* quodam *cod.*

* affectum *cod.*

* matrem *cod.*

* advenerant *cod.*

* statuerat *cod.*

* celebrandum *cod.*

quam putat non fuisse immaculatam.

* *cfr. Comm. præv. num.* 52.

* Lugdunenses *cod.*

* infundere *cod.*

EX MSS.

* anime *cod.* ergo in utero sanctæ Annæ anima * Mariæ fuit corpori unita, ipsa mox fuit infecta et tunc in peccato originali concepta ; a quo citissime per gratiam est mundata et in utero sanctificata. Hæc est doctorum sententia, quorum assertiones, probationes et definitiones videat, qui voluerit, in eorum scripturis : sanctum Thomam circa 3m Sententiarum et in 3a parte Summæ suæ, quæstione XLVa*, articulo 2o; Alexandrum etiam in 3a parte Summæ suæ ; Bonaventuram circa distinctionem 3am libri tertii Sententiarum. Allegationes alias omitto, ne afficiam tædio lectorem. Post præmissa revelata Dominus ait : « Hodie es habitura cum matre mea dilectissima gaudia magna ; et tu confitendo redde te culpabilem, quod a juventute tua non magnipenderis hanc diem, neque secundum posse tuum honoraveris ut solemniter celebrem. Tu ergo inantea cum tuis P. C. hunc debebis magnificentius revereri quam unquam fecisti ; ipsi quoque dignis ipsum præconiis extollant, prædicando studiosius quam unquam egerunt prius, et obtinebunt a me gloriam perpetue magnam. Denique episcopus Pomezaniensis in suo diocesi * debet præcipiendo statuere ut hæc dies a toto populo peragatur festive, et consimili solemnitate qualiter festa peragantur alia matris meæ; quam et ipse venerabiliter debet celebrare : qui si hoc fecerit, nil sibi oberit, et bene succedet. Recordare quod hac nocte in raptu ad ipsum miserim * te, qui desideravit sibi per te dici de me aliquam revelationem. Et hæc revelatio per C. a te scripta est nova litera ac pulchra scriptura, quæ erit multis hominibus consolatoria, quam tuus C. scripsit hac nocte. » ...Sponsa vero contristata quod non semper debite hoc festum celebraverat, valde tracta est a Domino, ut exaltaret hanc diem ad æqualem aliorum festorum Virginis festivitatem..... Dominusque ei dixit.... « Recordare quam magnum bonum corporale tibi feci ante annos quatuordecim hac die, et tibi hoc quidem miraculum est in libro Vitæ XXIV * capitulo scriptum. » At sancta recognoscens se in veritate varia a Virgine recepisse beneficia, gratias egit, et tota die gaudens in Domino permansit.....

* lege XXVII.

* sic cod.

B

* raptum.... miseraverim cod.

* potius in lib. II, cap. XLIII.

Videt animam (Conradi de Wallenroder)

4 Cap. cxxv. Quomodo quædam anima, heu ! damnata, sibi est ostensa. Cujusdam G. magni principis anima horribiliter deformata, post resolutionem a corpore, est ostensa sanctæ in oratione ferventer ardente, et inflammante igne Spiritus Sancti, qui tunc sibi fuerat missus cum magna caritate ferventer ardente. Ex cujus efficacia tam ferventer arsit et tam fortiter flevit, quod nil exterioribus sensibus sensit. Sane prædictæ animæ visio facta est hoc modo sponsæ, sicut præmittitur dispositæ, in reclusorio. Advenerunt quinque dæmonum principes in forma deterrima animam dicti G. principis inter se ducentes. Parum coram sancta in reclusorio substiterunt, et animam ei ostenderunt, ut cognosceret quænam esset, qualiter disposita esset, et qualia sustineret. Quo facto, festinanter cum anima quasi exultantes abierunt, ut exultant qui capta præda dividunt spolia. Porro anima illa erat magna et deformis, ardens ut ignis et dæmonibus similis. Et tunc dixit sanctæ Dominus : « Fortiter flendo, modo manifesta mortem animæ hujus, cujus separationem a corpore, X diebus priusquam fieret, me tibi revelante, præscivisti ; quam tamen te prædicere non permisi. » Hoc audito, cogitavit : Quid scio quo abierit aut ubi manserit ? Quid ergo de illa anima potero referre ? Cui Dominus sic cogitanti respondit : « Ad tuum confessorem dic : Ego sollicite timeo quod anima G. sit in inferno, et sit [similis] spiritibus malignis; de qua mihi videtur quod in inferno sit major exultatio quam in cœlo. » Et addidit Dominus : « Hic G. nunquam esuriit neque sitivit pro me, nec nunquam voluit me diligere; quomodo ergo veritatem et justitiam potuit diligere ? Ego enim sum veritas et justitia. Dic igitur flendo et largiflue : Domine Jhesu Christe, adjuva me, ut semper esuriam et sitiam pro te. » Hoc dicto, Dominus permagnificum in anima sanctæ fecit convivium. Hinc fuit lætificata in tantum, intensum amoris habens incendium, quod in ea cessaverunt lacrimæ et lamentum, et dixit : « Ego multotiens te et tuos præcaveram filios : adhuc caute custodite vos. Difficulter siquidem salvantur justissimi ; quomodo ergo alii vitam perpetuam sunt ingressuri ? Ego quoque si tibi Spiritum Sanctum meum non misissem et te non bene gubernassem, tu non potuisses hanc tolerasse visionem dæmonum. » Post hanc visionem sequenti die, quando illam visionem voluit C. suo ad scribendum dicere, Dominus mittens ei Spiritum Sanctum cum caritate ferventer ardente dixit : « Magnum facito fletum, quod illi qui sunt in vita æterna, de anima G. nullum habent solatium, isti vero in inferno cum ipsa exercent lusum suum. Hoc sancta audiens, intellexit Domino et sanctis ejus esse molestum et lamentabile quod animam G. sic amiserit. Hinc sancta lugens plangebat et, lacrimis infusis, a pronuntiatione exsurgens, cum ingenti confitebatur gemitu et ejulatu. Confessione acta, Dominus mittens ei Spiritum Sanctum cum caritate vulnerante dixit : « Ego nolui permittere animam G. mox, dum separabatur a corpore, apparere coram te, propter multitudinem dæmonum innumerabilem, qui apprehendentes eam faciebant rugitum et clamorem valde horribilem, tibi intolerabilem ; nec posses diu vivere, si diabolum in propria videres specie. Postquam autem dicta anima summis principibus dæmonum erat in potestate tradita, tunc ipsi cum ea ad te venerunt, et hoc factum est ex permissione mea. Tu quoque tali modo diem tuum concludes extremum, prout tibi a me dudum exstitit revelatum. Non enim morieris ex corporis ægritudine, sed ex amoris languore cum bona discretione. »

E

F

in inferno cruciatam.

5 Cap. cxxvi. Prædictæ animæ cruciatio G. est pluries renovata, ut ejus sit damnatio magis certa. Elapsis post hoc pluribus hebdomadis, G. anima iterum voluntate divina ad præsentiam sanctæ est adducta. Tanquam Æthiops et carbone nigrius denigrata, manibus et pedibus ligata, jacuit supina in igne inextinguibili sepulta. Ignis quippe paulisper fuit ab aliqua ejus parte ministerio dæmonum amotus, ut aspiceretur animæ dispositio et color ejus : ubique nigredo et difformitas fuit in anima, et hoc erat nimis horrenda. Postquam aliqua pars ab igne denudata* fuit a sponsa aspecta, mox illam cooperiebant igne dæmones, qui ex utraque parte animæ in magna multitudine astantes, diligentissime subegerunt prunas, habentes in manibus suis forcipes, trahos et tridentes, proprie gabelen, krapen, kroyele, quibus ignem regebant et animam infelicem cruciabant ; a qua se nec ad momentum avertebant *, prunas infra et supra animam ignitas ministrantes. Revera animæ ejus tormenta tam

* denudita cod.

* advertebant cod.

EX MSS. tam gravia, terribilia et crudelia, malignorumque spirituum aspectus tam horribilis, quod ex visione et spiritus sponsæ inhorruit, et territus valde obstupuit. Cogitans apud se de hac visione, diu non audebat dicere. Cui Dominus : « Noli metuere, quod malignos aspicis spiritus, sed potius lætare, quod tibi non valent nocere, tu vero eis nocumentum vales inferre, et oportet eos coram te erubescere et a facie tua fugere. Denique de pœnis animæ G. debes loqui magnifice. Ecce, quomodo G. suam denigravit animam, quæ nigrior est dæmonibus. Oportet quoque eam sustinere majus supplicium quam spiritum malignum, quod ab eis cruciatur quos non potest recruciare. Est etiam hoc ejus augens tormentum, quod non potest occidi seu ignis incendio consumi, a quo tamen nusquam potest liberari ; item quod ejus nigredo non potest exuri nec igne purgari, neque ejus debitum unquam poterit exsolvi ; item quod nil boni valet desiderare, nullius boni cognitionem habere, nec in aliquo corporis* obtinere sui posse. Hoc est ideo quod eam respici permitto tam ignis ingenti incendio, et tam amaro tormento, quod ignoret an aliquid B boni sit alicubi. Hoc autem hac de causa sibi accidit, quod, dum vixit, bonum meum non curans, plenus malo esse voluit. Ideo oportet nunc anima semper esse malo repleta. Cave, si ad alicujus boni notitiam posset pervenire, et sui gutturis ac colli habere posse, me fortiter malediceret et blasphemaret. Hoc in tanta malitiæ excellentia ageret, quod ob hoc mundus non immerito periret. Ipse quoque totam causam damnationis suæ mihi imponeret, et me inculpando diceret : Quare me creasti ? Quare me a peccatis non conservasti, et quare me juvenem mori non permisisti ? Et multa alia hujusmodi diceret, si minora incurrisset mala et remissiora habuisset tormenta. » Rursus adjunxit Dominus : « Anima G. ad male agendum tam fervens habuit desiderium, quod si male posset agere et suam iniquam voluntatem effectum mancipare, prout libenter vellet adimplere, sibi appareret sua cæcitate quod non torqueretur tam amare. Videtur etiam hoc sibi esse ad sui augmentum supplicii, quod non potest in verba improperii, blasphemiæ et vituperii prorumpere, nec animas cum dæmonibus affligere, neque ad hoc viventes homines C vexare. Ecce, quam iniqua est voluntas sua, quæ illico, dum a corpore fuit separata, fuit in tantum dæmonibus assimilata, quod ipsi dæmones sine trepidatione ausi fuerint se * ea sine judicio intromittere, nec sentio efficaces fieri pro hac orationes. Nimirum, si oratio efficax fieret, quid prodesset ? Quid enim juvaret malignum spiritum, si pro eo orationis suffragium fieret bene magnum ? » Amplius dixit sanctæ Dominus : « Dic ad tuum C. : Anima G. est obcæcata, surda et muta, non valet gustare, non olfacere, nec incedere, neque stare. Omnes namque sensus ejus ligati sunt et obserati tam ad bonum cognoscendum quam ad apprehendendum, nec propter clausuram eorum aliquod habet posse eorum ; quod prius clausit eos voluntarie quoad bonum spirituale, ideo nunc oportet eos quoad bonum clausos æternaliter permanere. Quid ei modo prodest suum magnum, quod super alios habuit dominium, quod sibi a me, antequam moreretur, fuit ablatum * ? Tu quoque vidisti, dum adhuc viveret, quod spiritui maligno fuerat, insanivit, et intrinsecus ardebat per D se ipsum, nesciens quomodo sibi erat, nimio siquidem ardebat ; cor suum fuit valde adustum et incendio suffocatum. Nunc illa miserabilis anima habet solummodo de igne locum, cujus tectura est pruna ignita. Et quid sunt ejus cibi et potus nisi ignis copiosus ? Nec in præsenti, post ablatum * suum imperium, potuit habere unum aquæ haustum, ut refrigerasset * suum ; (quasi diceret, si tunc habere non valuit, multo minus obtinere non* valebit)....Dic : Jhesu Christe, fili Dei vivi, si vis pro anima G. rogari, tunc miserere ei ! » Et adjecit Dominus : « Tu bene poteris fortiter flere, mecum magnam habens compassionem, quod ego hanc animam tam misere perdidi, quam meo pretioso sanguine emi. Idcirco dic flendo largiflue : Jhesu Christe, mi dilectissime Domine, nunquam permitte circa me et quoad me Passionem tuam amarissimam ac mortem tuam pretiosissimam esse amissam ! Et dic ad tuum C. : Fili dilecte, intime compatere, quod G. animam suam tam infeliciter et misere denigravit. » Amplius hæc visio miserabilis, stupenda ac terribilis, sanctæ renovata post mortem G., elapsis aliquot hebdomadis, per quatuor dies, in sancta sine enarratione E permansit. Quam etiam revelare non proposuit. Verum propositum propter Domini præceptum mutavit, qui in dictis quatuor diebus tamquam magnus prædicator stans, voce tubali prædicans, visionem prædictam denuo ostendens qualibet die, quæ de ipsa voluit ad lucem deduci, ei repetiit et renovavit, nec voluit, quamdiu eam retinuit, more solito sibi alia revelare, dicens quod : « Tu debes utique hanc visionem manifestare. » Interea sancta timore Domini confixa, quotiens hanc visionem vidit, amare flevit ; quotiens pro anima G. flere voluit, totiens sibi Dominus dixit : « Tu debes fortiter flendo mihi compati, quod istam animam tam miserabiliter amisi. » Postremo est sciendum, quod in sæpedicta horribili visione sanctam vehemens timor ac stupor apprehendit tam valide, quod nisi divina manutenentia sibi affuisset, et eam confortasset, visionem tam terribilem ferre sine nocumento non valuisset ; aut enim graviter læsa aut mortua fuisset. Erat autem sancta per Spiritus Sancti missionem ac per hæc Domini verba specialiter confortata, quibus dixit : « Noli metuere, F quod spiritus aspicis malignos ! » Cujus visionis horrendæ intolerabilitatem ostendit Dominus manifestans ; dixit : « Si filii tui P. C. dumtaxat semel viderent.... mæstitiam tam indicibilem alicujus animæ in tam varigenis tormentis constitutæ, sicut est anima G...., ipsi obliviscerentur omnia quæ intelligere dicerentur, agere deberent, ex insolita tristitiæ excellentia. Quippe quamvis sunt viri, sine nocumento seu læsione notabili non possent pati hujusmodi visionem tam horridam, nisi per meam * gratuitam subventionem. Porro mihi esset acceptum, quod sacerdotes essent multi ad hoc dispositi et idonei, ut animarum in tormentis tribulatarum viderent miseriam,... ut zelum animarum habentes, de earum.... suppliciis valerent efficaciter prædicare, et se ac alios ab inferno melius præcautare. Non est transeundum * sub silentio, quod nomen hujus principis per G. expressum sit, quasi nova nominis impositio ; hoc enim nomen G. non habuit quando vixit.

* *vox dubia in cod.*

* *supple* de

* oblatum *cod.*

* oblatum *cod.*

* *supple* corpus

* *lege* nunc

* viam *cod.*

* transeundem *cod.*

DE

A D

DE B. ALPHONSO RODRIGUEZ

COADJUTORE TEMPORALI SOCIETATIS JESU

PALMÆ IN INSULA MAJORICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

R. D. B.

§ I. De Vita B. Alphonsi, tum ab ipso, tum ab aliis multis perscripta.

ANNO MDCXVII. B. Alphonsus *rationem conscientiæ scripsit,*

L*icet multi viri doctrina et præsertim sanctimonia conspicui, Acta beati* Alphonsi, *coadjutoris temporalis Societatis Jesu, eximio studio posteris tradiderint, primus tamen et præcipuus fuit ipse beatus Frater; qui, ut moderatoribus morem gereret,* ratio-B nem conscientiæ, *id est totius vitæ tam recte quam male facta, atque profectum in virtutibus, et peculiaria sibi a Deo tributa beneficia* (1), *literis mandavit. Cum enim a Patre Gabriele Alvarez, collegii Majoricensis ab anno* 1604 *ad annum* 1607 *rectore, jussus fuisset intimi animi sensus, immo singularia, quibus ipsum Deus ornaverat, dona scripto declarare, quæcumque egerat, chartis prodidit.*

jubentibus Gabriele Alvarez,

2 *Cujus rei ipse Pater Alvarez hoc dedit testimonium :* Ego Gabriel Alvarez Societatis Jesu, de ordine et mandato superioris mei, Patris Didaci Escriva, provincialis provinciæ Aragonum, attestor, et dico in verbo sacerdotis, quod dum ego eram rector collegii Societatis civitatis Majoricensis, et ven. Frater Alphonsus Rodriguez esset meus subditus, ordinavi eidem quod scriberet propria ejus manu res quæ illi et per ejus animam evenissent et contigissent, a tempore quo recordabatur; judicabam enim ego quod istud redundare poterat ad Dei gloriam, et consolationem et auxilium spirituale multorum : quodque in scribendo dictus Frater Alphonsus gesta sua, et gratias ei a Domino collatas, non esset eidem C occasio vanitatis; et hoc propter firmam spem quam ego et omnes habebamus in ejus solida sanctitate et profunda humilitate; et pro certo existimans ego, quod si dictus venerabilis frater non stringebatur præcepto obedientiæ, non detegeret communicationes et interiores favores sibi a Domino collatos. Videbam enim illum semper recollectissimum, et omnino alienum a detectione et aperitione rerum suarum ejus sanctitatem detegere valentium. Et supradictus obediendo ordini et mandato meis, scripsit propria manu gesta sua seu res suas, in præcedentibus foliis, sub nomine tertiæ personæ, nullatenus seipsum nominando; ita enim sibi placuit facere propter modestiam, et ego eidem complacui in hoc; ideo in testimonium meræ veritatis ego proprio nomine me subscribo ; in collegio Societatis Jesu civitatis Cæsaraugustanæ, die 18 julii anni 1627, Gabriel Alvarez (2).

3 *Hactenus Gabriel Alvarez, qui rationem illam conscientiæ, cum nemine communicatam, ad annum usque* 1627 *retinuit. Notandum vero est* B. Alphonsum *pauca de iis quæ ante annum suum trigesimum primum vel secundum sibi acciderant, in hac scriptione memorasse.* E *In Gabrielis Alvarez locum anno* 1607 *suffectus fuit rector collegii Majoricensis Joannes Torrens. Hic jurejurando coram legatis episcopi Majoricensis confirmavit sese quinque vel sex annis continuis, quibus collegium Montis Sion gubernavit,* B. Alphonso, ut rationem conscientiæ.... daret in scriptis, saltem bis quolibet anno *dedisse mandatum* (3). *Subjecit* Alphonsum *hoc præceptum primo ægre tulisse; sed cum a Deo certior factus fuisset hanc esse divinam voluntatem, alacrem statim præstitisse obedientiam, et conscientiæ rationem calamo exaratam collegii rectori tradidisse. Quam ipse, mortuo Dei famulo, episcopi legatis commisit. Atque hæc postea latine reddita Summario processus beatificationis fuit inserta.*

Joanne Torrens,

4 *Mense septembri anni* 1612 *successorem nactus est Joannes Torrens Majoricensis Petrum Gil Catalanum, cujus laudes scripserunt Nathanael Sotwell* (4), *Mathias Tanner* (5) *et Nicolaus Antonius* (6). *Sed anno* 1614, *mense novembri, collegii Majoricensis rector creatus est Michael Julian;* F *cui brevi post* B. Alphonsi *mortem substitutus fuit Joannes Matthæus Marimon. Verum, quoniam Joannes Torrens, rectoribus Petro Gil et Michaele Julian, in collegio Montis Sion munus præfecti rerum spiritualium obivit, factum est ut* B. Alphonsus *animi secreta ei committere non desierit. Quæ tamen, ultimo saltem vitæ anno, non ipse sua scripsit manu, sed Patri Torrens dictavit* (7). *Quo teste,* remansit de *sancti Fratris* rebus notitia minutim a decem seu duodecim annis citra in scriptis, ac etiam de illis notabilioribus concernentibus ad illius vitam quæ antea gesta fuerant. *Additur autem in Processu* totam atque integram collectionem omnium redditionum conscientiæ.... illam esse quæ ex origi-

aliisque.

(1) Cfr. Suarez, Tractatus de Religione Soc. Jesu, edit. Pauli Guéau de Reverseaux, appendix, pag. 645. Institutum Soc. Jesu, tom. I, pag. 350 et seq., edit. Pragæ 1757. — (2) Summarium, ex processu Majoricensi, pag. 179, 150 et seqq. Cfr. Resp. ad novas animadv., pag. 119, 16 et seqq. — (3) Summarium, pag. 117; cfr. pag. 180 et seqq. — (4) Bibliotheca script. Societatis Jesu, pag. 655. — (5) Societas Jesu apostolorum imitatrix, pag. 548. — (6) Bibliotheca hispanica, tom. II, pag. 165, edit. Madriti 1788. — (7) Cfr. Catalogus testium examinatorum in processibus causæ B. Alphonsi Rodriguez, pag. 17. Summarium, pag. 26 et seqq.

 nalibus

nalibus foliis in uno volumine collectis, fuit formiter compulsata in processu apostolico anni 1627... et impressa in primæ positionis Summario num. 30 (1). *Quædam earum Rationum conscientiæ exemplaria, in* B. Alphonsi *cubiculo Majoricæ servata, infra recensebimus.*

Scripsere vitam ejus Michael Julian,

5 *Neque tamen solus vitæ ipse suæ imaginem expressit, sed eam plures alii memoriæ prodiderunt. Quo enim die mortuus est* B. Alphonsus, *rector collegii Majoricensis, Michael Julian, relationem de ejus sancta vita et morte lingua hispanica scripsit* (2). *Hic natione Hispanus, patria Valentinus, venit ad Societatem Jesu anno* 1579, *annos* 22 *natus. In ea collegium Gandiense sexennio gubernavit, triennio Ilerdense, ac rursus triennio Balearicum. Obiit die* 3 *octobris anni* 1621. *Ejus virtutes et imprimis pietatem erga Deiparam prædicat Sotwellus* (3). *Opusculum illud de* B. Alphonso *postea editum fuit et in plures linguas conversum. Quod Olyssipone in Belgium misit Pater Hubertus de Laurent. Præ manibus habeo translationem flandricam, quæ olim fuit Bollandi ; itemque gallicam, quam* B *ante Bollandum tenuerat noster Petrus Franciscus Chiffletius.*

Matthæus Marimon,

6 *Anno sequenti, die scilicet* 2 *octobris anni* 1618, *multo prolixiorem Vitam* B. Alphonsi *confecit Joannes Matthæus Marimon, quam* 10 *novembris ejusdem anni Patri Mutio Vitelleschi, præposito generali Societatis Jesu, dedicavit* (4). *Puer* B. Alphonsum *noverat, nam studia literarum in collegio Montis Sion anno* 1575 *exercere cœperat. Postea, Societatis Jesu sodalis factus, ex Catalonia Majoricam, ad theologiam moralem docendam, missus fuit : ab anno* 1601 *usque ad* B. Alphonsi *obitum, fere semper ejus fuit ordinarius confessarius. Qua re factum est ut, quemadmodum ipse refert, præ aliis beati viri perfectam habuerit notitiam. Adde quod* B. Alphonsi, *qui, ne ad crudelem quidem vitandam mortem, falsum umquam dixisset, scriptiones manibus versavit, et maxime tractatus de rebus spiritualibus et rationes conscientiæ : non tamen omnes, nam ratio conscientiæ Patri Gabrieli Alvarez tradita, uti vidimus num.* 3, *non nisi post plures* C *annos innotuit. Vidit quoque epistolam de* B. Alphonsi *genere, parentibus, rebus gestis Segoviæ, quam P. Paulus Maldonado, secundum ea quæ ab ejus sororibus acceperat, collegii Majoricensis rectori, Segovia die* 8 *januarii anni* 1612, *dedit. Hæc Patris Marimon lucubratio, numquam typis edita, ex hispanico in italicum conversa a* Francisco Berretti, ad hunc effectum deputato per... cardinalem Cibo, relatorem causæ beatificationis et canonizationis ven. servi Dei Alphonsi Rodriguez, *mecum liberaliter communicata fuit a R. P. Josepho Boero, Societatis nostræ sodali. Obiit autem P. Marimon (quem etiam* Marymon *dicunt) anno* 1627, *ut legitur in* libro defunctorum, *qui in archivo* D *Societatis Jesu servatur.*

alius auctor anonymus,

7 *Anno* 1627 *alia servi Dei Vita typis Majoricensibus excusa fuit. et a Dionysio Monserrat, vicario generali episcopi Majoricensis, approbata* (5). *Cujus operis exemplaria sunt adeo rara, ut R. P. Josephus Fonda, olim superior domus Societatis Jesu Palmæ in insulis Balearibus, nullum ex iis potuerit comparare. Libellum autem mihi exscribendum curavit. Hanc Vitam, in linguam Polonicam versam, Vilnensibus typis edidisse refertur anno* 1656 *Pater Albertus Wijuk Kojalowicz* (6).

Eusebius Nieremberg,

8 *Minus brevem* B. Alphonsi *historiam scripsit Nieremberg, domo Germanus, patria Madritensis, quam tomo primo operis sui de Vitis virorum illustrium Societatis Jesu anno* 1643 *inseruit* (7); *dein italice a Marco Clemente Baratta anno* 1664 (8), *flandrice a Francisco L'hermite anno* 1667 (9) *et germanice a Michaele Sintzel anno* 1845 *editam* (10). *Joannes Eusebius Nieremberg, anno* 1590 *natus, Societati Jesu anno* 1614 *nomen dedit, et sanctimonia librisque clarus obiit anno* 1658. *Eodem circiter tempore duo alii presbyteri Societatis* E *Jesu, Antonius Santarelli, Italus, qui obiit anno* 1649 (11), *et Paulus Albinianus Rajas, Hispanus, mortuus anno* 1667 (12), *Vitas* B. Alphonsi, *numquam typis editas, sermone patrio exararunt.*

Ludovicus Janin,

9 *Brevi post Eusebium Nieremberg, anno scilicet* 1648, *alium biographum nactus est* B. Alphonsus, *Ludovicum Janin. Hic Nantuæ in diœcesi Lugdunensi natus, Societatem Jesu anno* 1606 *ingressus, octogenarius Lugduni obiit anno* 1672. *Quum Romæ munere assistentis præpositi generalis nostræ Societatis fungeretur, præ manibus habens tum Vitam beati viri ab anonymo anno* 1627, *et aliam anno* 1618 *a Matthæo Marimon concinnatam, tum processus juridicos Majoricæ et Segoviæ ad ejus beatificationem promovendam auctoritate ordinaria peractos, scripsit ipse, qui jam ante de pluribus aliis Societatis Jesu sodalibus ediderat opera,* B. Alphonsi *Vitam, non semel editam. Hanc ex lingua latina gallice reddidit Antonius Girard, Augustodunensis, qui anno* 1621 *in Societatem Jesu cooptatus est, et circa* F *annum* 1680 *Parisiis diem obiit. Cujus scriptio primo Parisiis anno* 1654, *dein Leodii anno* 1656 *lucem aspexit. Girardi vestigiis insistens Joannes Accolito, opusculum Janini in linguam italicam translatum typis Bononiensibus anno circiter* 1656 *expressit, anno* 1707 *secundo excusum* (13).

Franciscus Colin,

10 *Anno* 1652 (14) *aliam* B. Alphonsi *Vitam Madriti sermone hispanico edidit Pater Franciscus Colin, qui, adhuc scholaris in Societate Jesu, ab anno* 1610 *ad annum* 1616 *beati viri spiritualis discipulus fuerat. Quanti sit hæc facienda, inde perspicitur, quod Fran-*

(1) Responsio ad nov. animadv., pag. 9 et seqq.— (2) Relacion y carta comun del Padre Miguel Julian, rector del colegio de la Compañia de Jesus de la isla y ciudad de Mallorca de la provincia de Aragon, a los Padres y Hermanos della y otras, cerca el feliz y dichoso transito desta vida del bendito Hermano Alonso Rodriguez de la mesma Compañia de Jesus. — (3) Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, pag. 614.— (4) Relacion de la Vida y virtudes del Hermano Alonso Rodriguez, ms.—(5) Breve relacion de la vida y virtudes del venerable Hermano Alonso Rodriguez, religioso de la Compañia de Jesus.... Imprimiose en Mallorca por Gabriel Guasp. — (6) De Backer, Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus, tom. II, col. 493, edit. 1872. — (7) Claros varones, etc. Biblioth. des écrivains de la Compagnie de Jésus, tom. II, col. 1533, edit. 1872. — (8) Ibid., tom. I, col. 399. — (9) Ibid., tom. II, col. 128. — (10) Ibid., tom. II, col. 1533. — (11) Ibid., tom. III, col. 544. — (12) Ibid., col. 23. — (13) Cfr. ibid., tom. II, col. 311. — (14) Ibid., tom. I, col. 1324.

ciscus

A *ciscus Colin, qui non minus sanctimonia quam scientia fuit insignis, nihil narrat quod non viderit aut a testibus oculatis non acceperit. Usus est etiam, ut ipse ait, tum* B. Alphonsi *rationibus conscientiæ, tum informationibus super illius virtutibus a Simone Bauza, episcopo Majoricensi, et a sede apostolica institutis, tum Vita a Joanne Matthæo Marimon exarata. Illud quoque multum profuit, quod in collegio Montis Sion ab anno* 1610 *ad* 1616 *cum* B. Alphonso *conjunctissime vixit, atque multis Societatis Jesu alumnis, et aliis viris probitate conspicuis qui in beati Fratris consuetudinem venerant, familiarissime est usus. E vita discessit Colinus anno* 1660, *agens annum ætatis sexagesimum octavum, post incredibiles pro gloria Dei labores in insulis Philippinis exanclatos* (1).

cujus sanctitas B. Alphonso *revelata fuit ;*

11 *Hic referenda visio quam de sanctimonia Francisci Colin, futuri sui biographi, habuit* B. Alphonsus *et narravit in ratione conscientiæ hisce verbis :* Pariter mihi evenit quadam die martis, dum irem ad ecclesiam ad communicandum, postquam me præparavi ut melius potui, B et flexi genua cum aliquali devotione, mediante Dei auxilio, terminata Missa, frater, qui Missæ serviebat, congregavit se mecum, ut etiam sacrosanctam Eucharistiam sumeret ; fuit tam ingens lux quæ venit super me, proveniens ex illius sanctitate et puritate, ut mihi videretur, quod esset plus quam angelus, aut quod excederet gradum archangelorum, et videre illum tam sanctum servivit mihi de magno exemplo, reputando eum in anima mea, et faciendo ipsum plurimi. Quid igitur dicam de his, quæ evenerunt dum me vidi prope illum, ad effectum communicandi, videndo ita pulchrum et sanctum, me autem in ejus latere tam fœtidum, et peccatis plenum, ita quod non mererer manere in ejus latere? Nullus dicere potest, neque narrare ea quæ gesta fuerunt ibi, respiciendo illius bonitatem angeli, et meam pravitatem. O quantum importat bonitas istius sancti et ejus magnum exemplum! In corde meo impressa fuit ista imaginatio, et existimatio, quod illum viderim quasi angelum cœlestem, ut impressio * hujusmodi non possit deleri a me quamdiu vivam; ut illum imitari possim et C debeam propter magnam existimationem quam de illo habeo, et concepi, videndo eum visibiliter et interius formosum, sicuti angelum cœli. Supplico igitur Deo, ut mihi concedere velit, quod illum imitari valeam. Iste est, qui me indignum in meis necessitatibus adjuvat me, Frater Franciscus scholaris (2). *Cujus facti quoque meminit Matthæus Marimon* (3). *Vitæ* B. Alphonsi *a Colino conscriptæ compendium exiit prælo Madritensi anno* 1765, *curis Nicolai Martinez, coadjutoris temporalis nostræ Societatis.*

* in pretio *in edit.*

Ludovicus Jacobi, Antonius Boissieu,

12 *Anno* 1659 *flandricam Vitam* B. Alphonsi *in lucem dedit Ludovicus Jacobi, qui natus Bruxellis anno* 1594, *in Societatem admissus anno* 1613, *concionator et missionarius in Belgio et Hollandia per quadraginta annos, Cortraci anno* 1661 *obiit* (4). *Opere Colini ita usus est Antonius Boissieu, scribens anno* 1668 *de eodem argumento, ut tum in vita referenda ubique fere eum sequatur, tum librum ejus de* B. Alphonsi *scriptis totidem verbis gallice sit interpretatus. Adhibuit etiam, ut ipse in prooemio dicit, non pauca documenta a Majoricensibus ad se missa. Ortus est Antonius Boissieu anno* 1623 *in oppido Germain-Laval diœcesis Lugdunensis, et in Societatem Jesu receptus anno* 1643, *obiit Lugduni annum agens sexagesimum octavum* (5). *Prætermittimus Vitas mss. confectas ab Antonio Santarelli, de quo jam num.* 8, *et a Stephano Terreros y Pando, mortuo anno* 1782. *Quorum meminerunt Fratres De Backer* (6). *Inter biographos* B. Alphonsi *Antonium Rolin Hispanum, e Societate Jesu, numerare aliqui videntur* (7), *innixi dumtaxat testimonio Nicolai Antonio* (8), *qui eum scripsisse affirmat* Vida, doctrina y muerte del venerable Padre Alonso Rodriguez, *non addens quo loco, quo tempore vixerit. Verum opinor hic non agi de* B. Alphonso Rodriguez, *coadjutore Societatis Jesu, sed potius de pientissimo Patre Alphonso Rodriguez, scriptore librorum de Perfectione* E *christiana. Hactenus de auctoribus qui* B. Alphonsi *res gestas ante ejus beatificationem collegerunt.*

et alii recentiores.

13 *Statim ut servus Dei a Leone XII in beatorum album fuit relatus, plures Vitæ prodierunt. Patres Societatis Jesu Romæ degentes, anno* 1825 *typis Romanis et Taurinensibus denuo excuderunt Vitam jam anno* 1761 *a Patre Archangelo Arcangeli Romæ editam. Cujus operis compendium eodem anno* 1825 *evulgavit Philippus Stanislaus del Pace, et ipse Societatis Jesu sodalis* (9). *Hos paulo post imitatus est Ludovicus Rondeau* (10). *Hic cum Aquis in Provincia morbo graviter laborans, sanitati, die* 19 *januarii anni* 1826, *esset redditus beati viri interventu, sui patroni Vitam ex grato animo concinnavit ; quæ primo Lugduni anno* 1828, *atque iterum anno* 1836, *postea Parisiis anno* 1862 *lucem aspexit. Fuit et hæc Vita versa tum in linguam anglicam Londini et Dublinii, tum in linguam flandricam Tornaci* (11). *His sese adjunxerunt anno* 1842 *R. P. Josephus Boero* (12), *et anno* 1851 F *Antonius Furió y Sastre, qui Palmæ hispanica lingua scribens, narrationem subjecit solemnitatum quibus sui populares* Alphonso, *in beatorum numerum a Romano pontifice relato, congratulati sunt* (13). *Anno demum* 1868 *librum germanico sermone texuit M. Hausherr, sacerdos Societatis Jesu. Cujus opus nuper Flandrice redditum est. Ex his lucubrationibus, quas examinavimus, duas tantum prælo subjiciemus, notitiam nempe a Michaele Julian et Vitam a Ludovico Janin conscriptas, utpote Operi nostro, quod lectori perspicuum erit, magis accommodatas. Attamen non prætermittemus plura ex aliis scriptoribus excerpta inter Annotata subjicere.*

(1) Menologium Soc. Jesu, ad diem VI Maji. — (2) Summarium, pag. 277. — (3) Vita ms. B. Alphonsi, lib. III, § 21. — (4) De Backer, Bibl. des écriv. de la Comp., tom. II, col. 302. — (5) Ibid., tom. I, col. 678. — (6) Ibid., tom. III, col. 544, 1084. — (7) Cfr. ibid., tom. III, col. 274. — (8) Biblioth. hisp. nova, tom. I, pag. 158, edit. 1783. — (9) Compendio istorico della vita, delle virtute e de' miracoli del B. Alfonso Rodriguez, coadjutore temporale della Compagnia di Gesù. — (10) Vie du B. Alphonse Rodriguez, frère coadjuteur de la Compagnie de Jésus, in-12. — (11) Carayon, Bibliogr. historiq. de la Compagnie de Jésus, pag. 341. — (12) Compendio della vita del B. Alfonso Rodriguez, in-8, Taurini. — (13) Vida del B. Alfonso Rodriguez de la Compania de Jesus.

§ II.

AUCTORE R. D. B.

§ II. De sanctimonia sororum B. Alphonsi.

B. Alphonsi *sorores, literis ejus doctæ,*

In *præsenti commentario, de* B. Alphonsi *parentibus, conditione aliisque hujusmodi disserere supervacuum est, quæ in ipsa Vita vel in annotatis abunde illustrantur. Sed de sororum ejus virtutibus quædam proferre, haud alienum erit, si quidem fratris exemplis, epistolis precibusque in christiana perfectione sibi comparanda multum adjutæ fuerunt; adeo ut earum sanctimonia ad beati viri gloriam non parum pertineat. Porro ex quatuor sororibus, tres dumtaxat novimus : Emmanuelam, Julianam et Antoniam : quartæ ne nomen quidem ad nos pervenit. Emmanuela in matrimonium ivit, et tam pie vixit, ut eam, Madriti mortuam, Deo commendans* B. Alphonsus, *cœlum viderit intrantem. De Juliana autem et Antonia fusius dicendum est; quas* B *sanctus frater, mortua uxore, domum suam recepit, ita ut ipse cum filio suo in altera ædium parte, in altera mater et duæ sorores habitarent. Sorores etiam, in Societatem Jesu nomen daturus, bonis suis auxit, atque deinde, vel ad Deum magis in dies amandum, vel ad præsentis vitæ ærumnas æquo animo ferendas, literis frequentissimis est cohortatus. His consiliis utramque egregie paruisse, tum ex earum ad fratrem epistolis, tum ex scriptis patrum Francisci Colin* (1) *et Matthæi Marimon* (2) *colligimus. A populo vocabantur, utpote voto castitatis palam obstrictæ,* Beatæ *Didaci Rodriguez, quod nomen patris erat. Quum mater virtutibus splendens mox e vita migrasset, domum exiguam collegio Societatis Jesu vicinam incoluerunt; ubi ab omnibus hominibus secretæ, et ne famulæ quidem societate admissa, per quinquaginta circiter annos unice Christi charismata æmulantes, ætatem duxerunt.*

sanctissime vixerunt,

15 *Hæc erat earum vivendi ratio. Hora secunda aut tertia matutina surgentes, rerum divinarum contemplationi in suo oratorio* C *vacabant, et quum primum collegii ecclesia aperiebatur, omnibus Missæ sacrificiis, quotquot peragebantur, intererant. Hora undecima domum regressæ, modice prandebant. Dein, quamdiu per visum licebat, cultus divini ornamenta conficiebant. Sed dies dominicas et festa fere integra in templo collegii transigebant, domum non nisi ad cibum sumendum reversæ. Sub vesperum rosarium beatæ Mariæ Virginis, animo mysteria volventes, per alternas recitabant vices. Post hæc cœnula ex panis frusto et paucis fructibus. Adde quod ter singulis hebdomadibus jejunium severissime servabant. Antequam cubitum ibant, iterum longo tempore res cœlestes meditabantur; et quando ætate provectæ caligare cœperunt, tempus antea conficiendis altarium ornamentis dari solitum ad orationem contulerunt, adeo ut earum vita tota oratio esset pene continua. Præterea ciliciis, flagellis aliisque cruciatibus carnem suam afflictabant; et nisi* D *ab animi moderatoribus fuissent prohibitæ, multo etiam crudelius secum egissent.*

probatæ virtutis documenta edentes,

16 *A quo tempore perfectius Christi vestigiis insistere cœperant, bis in hebdomade et postea quotidie, cœlesti mensæ accumbebant. Quod multis non parum displicuit. Sed confessarii, qui Julianæ et Antoniæ præclaras virtutes, ac præsertim inconcussam patientiam et obedientiam, perspectas habebant, licet in aliam partem ab earum obtrectatoribus traherentur, pientissimis virginibus semper auctores fuerunt ut pergerent ad divina mysteria frequentissime accedere. A multis quoque exagitabantur, quod omnia colloquia, utpote Deo minus grata, præterquam cum suo confessario, vitarent. Accedit quod aliquot earum confessarii (quos inter Pater Gaspar de Pedrosa, vir, ut ipsæ ad* B. Alphonsum *scribebant, non mediocris sanctimoniæ), earum fortitudinis, molestiis excitatis, documenta ceperunt. Sed sanctæ sorores acerbitates omnes, ut a Deo missas, alacri animo suscipiebant. Quin immo vexatores majore etiam quam alios benevolentia prosecutæ vota pro eorum felicitate* E *nuncupabant. Præterea ipse Dominus modo animi angoribus vel frigore, modo corporis imbecillitate vel languore, modo aliis molestiis earum virtutem ut aurum in fornace probavit.*

et cum sanctitatis fama obierunt.

17 *Quamvis autem utraque virgo sanctitate esset conspicua, Antonia tamen natu minor præsertim divino commercio fruebatur. Orans hæc Deum pro Patre Bartholomæo de Hierro, quo conscientiæ moderatore usa fuerat, vidit ejus animam, statim post obitum, Segoviæ, in cœlum ascendentem : cujus rei certiorem faciens suum confessarium, addidit Bartholomæum a purgatorii pœnis fuisse immunem. Quadam nocte in oratorio suo cœlestibus rebus vacans, circumfusam sese vidit luminis radiis. Ei quoque ostendit Deus gloriam qua in cœlo Societatis Jesu sodales remuneratur. Aliquot homines, quos vita functos divinæ commendabat misericordiæ, pro iis vel Christi Corpus suscipiens, vel sacro adstans Missæ sacrificio, in cœlo perenni felicitate gaudentes aspexit. Paucis diebus ante ejus obitum eam rogavit soror Juliana ut sibi a Deo gratiam* F *impetraret eam proxime ad vitam æternam sequendi. Quo melius se præpararet, mortua sorore, non alium cibum quam panem et aquam concessu confessarii adhibuit, atque se totam tradidit precationi. Post duos autem dies et dimidium plena dierum meritorumque e vita migravit. Hæc erat harum sororum sanctitatis fama, ut in unum idemque sepulcrum, in sacello B. Mariæ Virginis ecclesiæ Societatis Jesu Segoviensis, magna cum pompa, comitantibus plerisque urbis civibus, corpora fuerint delata, et populus earum vestes ut sacras servaret reliquias. Beatus vero* Alphonsus *qui, ut ambæ directo, non expertæ purgatorii ignem, in cœlum migrarent, multis precibus a Deo obtinuerat, petiit quoque et impetravit ut eas in sanctorum cœtu contemplaretur. Vidit enim Julianam et Antoniam gaudio exultantes, aurea veste indutas, flexis genibus coram Agno : atque declaratum ei est*

(1) Vida del ven. Hermano Alonso Rodriguez, cap. III, fol. 8 et seq. — (2) Relazione della vita e virtù del Fratello Alonso Rodriguez, pag. 28 et seq.

aurea

AUCTORE R. D. B.

A *aurea veste significari eximium earum erga Deum amorem, et submissis genibus orationem continuam; eas vero vehementer lætari ob certam spem fratris sui societate mox in cœlo fruendi. Hanc visionem* B. Alphonsus *in sua retulit scripta, quorum § IV facienda est recensio.*

§ III. De B. Alphonsi vita religiosa. Mira ejus obedientia.

B. Alphonsus, *coadjutor temporalis Societatis Jesu,*

Sanctus vir, annos natus quadraginta, atque a longo jam tempore virtutem omni studio complexus, Societatem Jesu tandem ingressus est atque in coadjutores temporales cooptatus: qui scilicet, ut notum est, iis actionibus occupentur quæ ad corporis sustentationem et alias externas et corporales exercitationes necessariæ sunt,.. non quidem ut famuli aut servitores æstimandi, sed ut fratres, socii et adjutores nostri... qui etiam ad spiritualia adjuvant, sed non eodem B modo *quo coadjutores spirituales: nam hi* adjuvant, partem aliquam spiritualium ministeriorum præstando: ceteri vero temporalia peragendo, liberos illos, relinquunt ad spirituales occupationes, et hoc modo etiam in eis illos adjuvant (1). *Quantam molestiam hoc institutum alias exhibuerit, quantas olim turbas fecerit hujusmodi adjutorum agendi ratio, noverat qui eos in Societatem Jesu induxit, S. Ignatius Loyola: verum religiosa Fratrum educatione et peractis sæpe spiritualibus exercitiis, locorum et domiciliorum mutatione opportuna, perpetua vigilantia superiorum, dimissione, ubi necesse est, ex Ordine, aliisque initis viis, ita incommoda devitata sunt, ut Fratres innumeri Societati Jesu egregiam navarint operam, nedum nocuerint, atque omni virtutum laude fuerint cumulatissimi. Ut enim omittam S. Jacobum Kisai et reliquos martyres Japonenses; socios B. Ignatii de Azevedo sanctorum albo inscriptos; plures alios coadjutores insignes* (2); *ipse beatus noster* Alphonsus *raræ exstitit sanctimoniæ* C *exemplum. Quod, quum fuse in ejus Vita declaretur, non est cur hic præcerpamus.*

pro statu suo

19 *Unum tamen est quod attingendum videtur. In sancto enim Fratre nimium fuisse parendi studium et stulte cæcum, nonnulli exprobrarunt. Sane Societatis Jesu obedientia* non eo sensu cæca dicitur, ut homo ad bruti vel stipitis conditionem se conformet, vel ut omittat considerare justumne sit an iniquum quod præcipitur, vel denique ut prohibeatur rationes proponere ob quas præceptum implere non possit;..... *sed ut in* superiore Christum Dominum, cujus vices agit, contempletur, et ut examinare absistat causas quare legitimus superior aliquid præceperit (3). *Hæc sapienter docuisse* B. Alphonsum, *hæc præstitisse, in ipso Processu canonizationis copiose habetur demonstratum. Ex quo nonnulla (ipsis plerumque servatis verbis), excerpere juvat, ut facta quæ omiserunt alii, alii minus accurate narrarunt aut male sunt interpretati, in lucem proferantur. Iis autem qui hæc minuta aut futilia putent, ipse causæ defensor* (4): Si ad perfectionem, *ait,* sedula observantia in minimis quibuscumque plurimum conducit,... maximi quidem momenti est ad perfectionem obedientiæ et præsertim ad heroicitatem.

perfecte obediens fuit,

20 *Argumentum in Responsione ad primas animadversiones promotoris fidei jam explicatum, latius retractans alter causæ advocatus* (5), *discernit* id quod ex parte præcepti se habet in ejusmodi obedientia, ab eo quod est meri consilii, *notatque in obedientia intellectus* duo argumenta altissimæ perfectionis, *scilicet* ut obedientia sit cæca *(quod, ut notum est, explicatur exemplo cadaveris, vel baculi, vel subjectionis intellectus in credendo, atque* solidissimum habet fundamentum tum a sacris paginis, tum a SS. Patribus derivatum, *tum etiam a sanctorum gestis); et* ut subditus non respiciat superiorem ut hominem, sed ut Deum (6); *non quasi* statim absolute supponat, *ait Suarez* (7), E ipsum non posse errare; sed solum, facta illa hypothesi quod malum non præcipiat, nec tale aliquid in præcepto appareat,... judicat sibi non errare. *Et quam merito pareatur non tantum vero præcepto, sed etiam, ut ait S. Thomas* interpretativo, *idem ostendens auctor:* Generaliter, *inquit,* quotiescumque in prædictis casibus licitum est obedire, melius ac perfectius est obedire, etiamsi præcepti obligatio aliquo titulo excusari possit; quod maxime verum habet quando obligatio *ideo deest,* quia superior non intendit obligare, licet possit (8). *Huic autem obediendi modo nihil mali inest, nihil periculi: in quo videlicet* materia est honesta cum sufficienti certitudine, *quod satis esse reputatur* ut subditus licite obsequatur, in quavis obedientiæ specie, tum civili, tum œconomica, tum militari. Si enim servus aut miles semper scire deberet rationes motivas ducum aut dominorum ad imperandum, moraliter impossibile redderetur omne regimen. *Et re quidem vera inter religiosos* moveri sæpe potest superior ex rationibus altioribus, *quas* subditum scire *nec oportet nec utile est; v. g.* ex fine capiendi de subdito experimentum, *illumque in virtutibus* exercendi (9). *Cæterum hæc* obedientiæ ratio necessaria est ad omnes alias perfectiones obedientiæ (10). F

etiam heroice,

21 *Beati vero* Alphonsi obedientiam usque ad altissimum *illius* perfectionis gradum attigisse, *manifestum est; atque ita quidem ut ipsi* casus *quos exagitant nonnulli,* si in concreto et cum omnibus suis circumstantiis expendantur, summæ obedientiæ perfectioni et heroicitati valeant imputari (11). *Quos jam breviter recensebimus. Superior quidam ut sanctum virum probaret, mandavit ei ut* iret ad ascendendum navim absque eo quod diverteret se in aliqua re,... et se conferret ad Indias. *Sed simul prudenter janitorem monuerat, ut* Alphonso *negaret*

(1) Suarez, Tract. de Religione Soc. Jesu, lib. VII, cap. III, pag. 392 et seq., edit. Guéau de Reverseaux. — (2) Cfr. Colin, Vida del ven. A. Rodriguez, Prologo a los Hermanos coadj. temp. — (3) P. Ribadeneira, De ratione instituti Soc. Jesu, cap. XXV; cfr. cap. XXVI et seqq. Suarez, De Relig. Soc. Jesu, lib. IV, cap. XV, pag. 254 et seqq. — (4) Responsio facti et juris ad primas animadversiones fidei promotoris, pag. 30 et seqq. — (5) Resp. ad novas animadv., pag. 86 et seqq. — (6) Ibid., pag. 90. — (7) Tract. de Religione Soc. Jesu, lib. IV, cap. XV, pag. 249, edit. Guéau de Reverseaux. — (8) Ibid., pag. 253 et seqq. — (9) Resp. ad nov. animadv., pag. 92. — (10) Suarez, op. cit., pag. 255. — (11) Resp. ad nov. animadv., pag. 92.

AUCTORE R. D. B.

egressum. Statim itaque incessit, sine pallio, nec pileo, et interrogatus a Patre rectore quid facere cogitasset : Profectus essem ad portum, *inquit,* et si invenissem navim in Indiam proficiscentem, in illa me collocarem ; et si non invenissem navim, ingressus fuissem per aquas, donec aqua attingeret me usque ad os ; et si non potuissem ulterius transire, retrocederem : in quibus existimo me satisfecisse præcepto obedientiæ (1).

sanctorum exempla

22 *Quam agendi rationem approbant, præter monitum et exemplum S. Ignatii Loyolæ, innumera propemodum aliorum sanctorum exempla. In quibus tamen duo veluti sunt genera distinguenda :* Alia sunt quæ per se et ex objecto spectata... illicita esse possent, utpote conjuncta cum evidenti vitæ periculo aut gravi nocumento, aut humanitus impossibilia : et quoad hæc... ex peculiari instinctu Spiritus Sancti facta esse credendum est, tam ex parte prælatorum jubentium, quam subditorum obedientium. Quæ sub ea ratione non imitanda proponuntur, sed admiranda ; imitanda vero quoad perfectionem virtutis, quam talia facta indicant aut supponunt (2). Alia vero sunt sanctorum exempla quæ vel circa... difficilia, sed tamen humanitus possibilia versantur ; vel si impossibilia sunt, eatenus experimentum præ se ferunt quoadusque moraliter est possibile ; vel circa actiones versantur per se non malas neque illicitas, sed quarum finis aut vanus aut inutilis aut excessivus videri posset. Et quoad hæc... receptissima sententia est, etiam ut imitanda proponi, quippe quæ... magnam continent obedientiæ perfectionem (3), *simul et* abnegationis, mortificationis et humilitatis.

sapienter imitatus.

23 Porro hujus secundi generis... extitisse dignoscuntur omnes præfati casus obedientiæ B. Alphonsi ; adeoque cæca in iis operis executio ad literam et absque ulla indagine (quod non ad obedientiæ præceptum pertinet, sed ad merum consilium), hoc ipso ad absolutissimam obedientiæ perfectionem pertinet, atque adeo ad imitationem. *Dubitari forsan posset de hac profectione ad Indias.* Sed ultra quod in Alphonso... certi sumus de interna motione Spiritus Sancti (4)... superioris præceptum non quidem brutaliter aut temere, per divinam tentationem aut vitæ jacturam, exsequi cogitavit, sed... usque ad terminos possibilitatis et honestatis fuit interpretatus ; *sapientissime quidem : nam, quæ mens est nostri Suarez,* obediendum est etiam in re impossibili.... (loquendo de ordinario modo studiose obediendi), quantum ad aggrediendam et inchoandam actionem, in quo fuerit ipsa possibilis ; neque antea desistendum quam reipsa probetur non esse possibile ultra progredi sine gravi nocumento, aut sine temeritate (5).

Ad verba obedit infirmario,

24 *Cum servus Dei ægrotaret, nec condimentum manducare vellet, nomine superioris ab infirmario jussus est manducare* totam scutellam sibi oblatam : *sumpto itaque condimento, scutellæ terram cultro abradere cœpit, ut eam sic in pulverem redactam et cum pulmento immixtam posset comedere ; donec intercessit infirmarius. Nihil autem in hoc absurdi :* esto enim millies superioris intentio foret de comedendo condimento, non de scutella ; esto etiam ita in communi sensu interpretari potuisset Dei famulus, si voluisset ; cum tamen vice versa explicita præcepti verba non solum condimentum sonarent, sed etiam scutellam (nam condimentum habet.... suum proprium vocabulum), non videmus cur non licitum esset Dei famulo ea interpretari ad literam, non quidem de præcepto, sed de consilio et supererogatorie, tum ad literaliter implendum superioris præceptum, tum... ad exercitium propriæ mortificationis. Quod si enim licitum fuisset superiori, *ad probandam* Alphonsi *mortificationem et obedientiam,* id serio præcipere, *et quidem non aliis adhibitis verbis ;* ita vicissim, posito reipsa tali verbali præcepto ex parte superioris, licitum fuit Dei famulo illud ad literam interpretari (6).

et superiori, ne moveretur mandanti.

25 *Sedens quadam die* B. Alphonsus *in capella superiore et concionem audiens, supervenienti Patri rectori locum quo sedebat, dare voluit ; sed illo semel atque iterum jubente :* Ne movearis, Frater, sede, sta firme, ne movearis, *ita obedivit, ut inde non discesserit donec, pluribus horis elapsis, a superiore fuit revocatus : quia scilicet, ut ipse servus Dei fatetur, abierat rector* absque eo quod ei ordinaret aliter, neque ab ipso tolleret obedientiam. *Jam* in his præcisis... terminis, omnino illimitatis, et vultu forsitan plus quam serio prolatis *(scilicet in capella et sub concione)* atque adeo saltem in dubio an serio superior præciperet, an ad ejus probandam obedientiam, an ad ipsum exercendum in mortificatione... an ad occasionem præbendam ut diutius inibi in oratione persisteret..., quid mirum si.... illico ad præcepti terminos promptissime ac libentissime obedivit ? *quum* melius ac perfectius sit obedire, etiamsi præcepti obligatio aliquo titulo excusari possit. *Quod autem eo loco diutius perstitit,* non aliquis ejus obedientiæ defectus, sed in causa fuit ex parte superioris oblivio (7). *Simillima autem hujusmodi obedientiæ exempla exhibent Vitæ Patrum et Acta sanctorum.*

Munus obit, quamvis ipsius vicem alius expleverit.

26 *Feria IV majoris hebdomadis commissum fuerat* Alphonso, ut in matutino tenebrarum in fine cujuslibet psalmi candelam extingueret... *sed* antequam veniret ad suffocandam candelam, jam puer quidam... (existens in gradibus...) illam suffocaverat. Alphonsus nihilo minus faciebat eandem cæremoniam cum arundine, ac si esset adhuc accensa : nec ad ejusmodi actionem repetendam materialiter movebatur ex aliqua mentis hebetudine, quasi extinctas non crederet, vel non videret candelas extinctas. Intendebat, *(quod* a præfato puero per suam materialem candelæ extinctionem *non explebatur,)* executionem commissi muneris, tanquam Ecclesiæ minister, cum sacro superpelliceo..., juxta ritum Romanæ Ecclesiæ... a cornu epistolæ accedendo ad medium altaris, ante crucem genuflectendo... extinctam indigitando cum pausa candelam, *et reliqua ita obeundo, ut quod his* symbolice significatum *erat, appareret, quemadmodum in Responsionibus declaratur. Ideo vero nihil*

(1) Resp. ad nov. animadv., pag. 101 et seqq.— (2) Cfr. Benedictus XIV, De beatific. SS., lib. III, cap. XLI, num. 10. Suarez, op. cit., lib. IV, cap. XV, pag. 257. Cfr. Cassian., De cœnob. instit., lib. IV, cap. XXV et seqq. Rosweidus, Vitæ Patrum, lib. V, cap. XV, cap. XIV, et lib. IV, cap. XXVII. S. Gregorius, Vita S. Benedicti, cap. VII.— (3) Resp. ad nov. animadv., pag. 102 et seqq. — (4) Cfr. Ratio conscientiæ, in Elencho, pag. 89 et seqq. — (5) Op. cit., cap. XV, pag. 257. — (6) Resp. ad nov. animadv., pag. 92 et seq. — (7) Ibid., pag. 94 et seq.

tunc

AUCTORE R. D. B.

A *tunc dixit puero, quia id* in scandalum potius cedere potuisset, si religiosus, ecclesiastico habitu indutus, in media sacra functione cum puero cœpisset altercari in ecclesia (1).

Non inquirit in causas præcepti,

27 *Quadam die, presbyter qui ad eum alloquendum venerat, vix protulerat: Deo gratias, cum servus Dei recessit,* quia ejus superior illi dixerat quod iret, quod nolebant cum illo loqui nisi duo verba. *Potuisset quidem* B. Alphonsus, *cum* tali expressione duorum verborum ... communi sensu et epicheia uti, *ac diutius colloqui; sed* non debebat. *Datis enim hujusmodi* præcisis... præcepti terminis, quod descenderet ad loquendum duo verba, in re licita, et quæ utique a superiore in eodem rigido sensu deduci poterat in præceptum, nedum licitum, sed et admodum meritorium erat... exequi superioris præceptum ad literam, absque ulla ulteriori indagine in causam præcepti (2). *Quod rursus sexcenta comprobant exempla sanctorum* (3).

ad unguem mandata exsequens.

28 *Cum alias in collegio recitaretur quædam fabula, mandassetque superior* ne cuiquam collegii januam aperiret, *advenientem casu* episcopum *urbanissime quidem ac reverenter* B *excepit* Alphonsus, *sed ei superioris præceptum modestissime significavit, atque unice ut tantisper exspectaret rogavit, donec accederet ad superiorem. Qui statim veniens* dixit domino episcopo, quod hoc fecerat prædictus Fr. Alphonsus ut ad unguem et præcise præceptum obedientiæ adimpleret. Unde dominus episcopus magnum suscepit exemplum. *Culpandus minime est religiosus ille janitor, siquidem* illimitati, universalis et absoluti præcepti exceptionem ponere, non ad subditum, sed ad... superiorem pertinebat: *qui* nullam omnino exceptionem posuit. *Omnibus similiter perpensis beati viri factis, summa erit ut obedierit* non ex naturali aliquo defectu rationis, sed imo ex perfectissimo rationis usu... Duplex esse præcepti genus apprime cognovit, vel expressum scilicet, vel interpretativum,.. et ad perfectionem pertinere novit secundum præcepti genus, quemlibet scilicet superioris nutum adimplendi, non quidem de præcepto, sed de consilio; quia novit obedientiam perfectam illam esse, quæ obedit in omnibus licitis (4).

C

§ IV. Opuscula spiritualia servi Dei. Fueritne auctor Parvi Officii immaculatæ Conceptionis.

B. Alphonsus multa de rebus spiritualibus scripsit.

Diximus num. 1 B. Alphonsum *præcipua vitæ suæ gesta, atque etiam peculiaria sibi a Deo concessa beneficia, præcipientibus moderatoribus, literis mandasse. Sed alia multa scripsit, quorum vix schedulæ quædam editæ sunt et quæ ad nostra usque tempora in collegio Montis Sion religiose fuerunt servata. Sunt autem adeo ampla, ut si Rationibus conscientiæ adjuncta essent, non pauciores quam præsens Actorum SS. tomus caperent paginas* (5). *In iis vero orationis nitorem, aptam rerum dispositionem aliasve hujusmodi dotes frustra quæreres. Virum redolent literis alienum, qui dicta sæpe iterat, supervacua profert et fere numquam verborum habet delectum. Neque tamen mirandum est hominem ita comparatum tot scripta confecisse; nam in Societatem Jesu morem introduxit ipse S. Ignatius, ut si quis a Deo lumine quodam in meditationibus illustraretur, id chartis custodiret. Insuper* B. Alphonsus, *qui se totum ad moderatorum nutum fingebat, ab iis jussus est, ut modo diximus, cogitationes suas de rebus spiritualibus conscribere.*

quorum texuit catalogum S. Rituum Congregatio,

30 *Difficile quidem esset operum famuli Dei texere indicem, quia plerisque deest inscriptio, atque etiam quædam non aliud sunt nisi schedulæ, aut constant ex duabus tribusve schedulis conjunctis. Quapropter eorum seriem dabimus ut occurrit in decreto S. Rituum Congregationis, diei* 12 *julii* 1717 (6). *Subjiciemus, ubi utile videbitur, brevissimum uniuscujusque summarium, addentes titulos quibus ab Alegambe, Sotwello aliisque designantur. In indice decreto anni* 1717 *annexo enumerantur et describuntur hæc opera ut exstant in* E *apographo Romam misso. Scilicet* omnia opuscula, epistolæ et manuscripta in unum magnum volumen (fere, *ut alibi dicitur*, bis mille foliorum) redacta,... ad S. Congregationem transmissa fuerunt (7). *Ea vero exemplaria quæ Palmæ in cubiculo* B. Alphonsi *asservabantur, una cum aliis reliquiis rectori Palmensis academiæ tradita sunt, quum exeunte sæculo XVIII Societas Jesu ex Hispaniis fuit expulsa. Quo tempore scripta hæc recognita sunt et in publico instrumento, cujus apographum habemus, accurate recensita. Hinc notulas quasdam, uncinis inclusas, sequenti indici interponemus.*

I. Tratadito de la humildad de corazon [*in*-4° *pagg.* 212].

II. Tratadito de la oracion breve y deboto. *Primo cogitet homo Deum omnia opera nostra, non secus atque in ultimo judicio, præ oculis habere. Dein Jesum in corde suo veneretur, uti angeli in cœlo. Nec prætereat eum actionum nostrarum testes esse Mariam et angelos. Si quem res adversæ affligunt, dicat:* F Deus in adjutorium meum intende *vel* Domine quid me vis facere, *vel alia hujus generis. Utilissimum quoque erit diu noctuque considerare, qua ratione Deo, B. Mariæ Virgini et sanctis in dies magis sit placiturus. Et quoniam Deus quo affectu operetur homo, scrutatur, opera omnia, etiam minima, quasi salus nostra vel Ecclesiæ bonum in unoquoque eorum essent posita, imo hoc ultimum esset nostræ vitæ, perficere studebimus. Subjicitur totius vitæ examen, modus pie accedendi ad sacram communionem, preces vocales luce prima et per diem dicendæ. Tradit etiam auctor rationem orationis mentalis usurpandæ. Post hæc proponit quænam propter tanta beneficia gratiæ sint Deo agendæ, et quasnam petitiones per Jesu Christi merita facere oporteat.*

(1) Resp. ad nov. animad., pag. 96 et seq.— (2) Ibid., pag. 99.—(3) Cassian., De cœnob. instit., lib. IV, cap. XII. Rosweidus, Vitæ PP., lib. V, cap. XV, pag. 625, num. 43; ibid., cap. XIV, pag. 617, num. 5 et 6. — (4) Resp., pag. 107.—(5) Resp. ad nov. animadv., pag. 5.— (6) Beatificationis et canonizationis ven. servi Dei Alphonsi Rodriguez Summarium additionale, pag. 2 et seq. — (7) Cfr. Resp. ad nov. anim., pag. 5.

III. Capitolo

AUCTORE R. D. B.

III. Capitolo primero el punto de nuestro aprovechamiento [*in-4° folia* 116].

IV. Vias tuas, Domine, demonstra mihi. *Hæ viæ sunt exercitationes quibus christianus operam dare debet, oratio scilicet, mortificatio, humilitas, fiducia, caritas in Deum et proximum, prudentia et pietas erga Jesum, Deiparam, S. Ignatium, recordatio Dei præsentis aliæque. Cum pluries aliis locis de iisdem agat virtutibus, videtur hoc opusculum congestus piarum cogitationum diversis temporibus habitarum.*

V. Declaracion de las peticiones del Pater noster [*in-4°; a folio* 5 *numero notantur folia usque ad* 107]. *Non aliud est nisi oratio dominica, ad normam secundi orandi modi S. Ignatii adhibita. Ibi* B. Alphonsus *modo Deum alloquitur, modo explicat quænam beneficia sint postulanda, aut exponit dotes virtutum quas, Deo juvante, consequemur.*

VI. La resignacion es en dos maneras; *cujus hæc summa est: Exercitium consensionis propriæ voluntatis et divinæ, quod salutis et amoris in Dominum est signum certissimum,* B *acquiritur præsertim divinarum perfectionum consideratione. Quod si quis illud usurpet, Dei amorem erga homines perspectum habebit, ac proinde omnia sua ei committet, ad omnes molestias ab ejus manu accipiendas se promptum præstabit, et dein miseriis et ærumnis jactatus, gratias Deo aget, dicetque cum S. Paulo:* Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus. [*Codex est in-4° ff.* 118 *cum indice capitulorum.*]

VII. Tratado con la gracia de Dios [*in-4° ff.* 22. *Quocum sunt duo tractatus, alter de Dei amore, alter de sacerdotibus ad rem divinam faciendam se præparantibus*].

VIII. Sia exercitio interior. *Hic ostendit* B. Alphonsus *quo pacto, ut aliquis ad perfectionis apicem possit pervenire, virtutis semitam tenere debeat et bellum facere pravis animi affectibus.*

IX. Cosa es muy notoria y clara, *et* Cosa es muy clara y que se dexa vera [*in-4°, inscript.:* Libro del ven. Hermano Alonso Rodriguez, dividendo en dos libros. *Numeris notantur folia* 87 *et dein* 80].

C X. Desde el fin de la Quaresma.

XI. Abisos para imitar á Christo, para ti Alonso. *In hoc opusculo, quod luminum in meditatione susceptorum videtur esse congeries, proponuntur timor et amor Dei, mortificatio, paupertas aliæque hujus generis virtutes, ob hanc præcipue causam capessendæ, quod eas Christus Dominus ab incunabilis ad mortem usque alacriter coluit.*

XII. Tratado del amor de Dios [*in-8° ff.* 144].

XIII. Caridad perfecta se ha de advertir [*in-8° ff.* 64]. *Definita caritate perfecta, de qua etiam multis aliis in schedulis disserit, confirmat* B. Alphonsus *ad eam acquirendam magnam vim habere humilitatem, mortificationem et sui ipsius abnegationem; docetque hujus caritatis tres esse gradus: omnia propter Dei amorem agere et pati, semper et ubique Dei voluntati obsequi, diu noctuque unice de Deo cogitare. Post hæc scribit de perfectæ caritatis fructibus: unione, contemplatione et transformatione animæ in* D *Christum Dominum.*

XIV. Haz de mi, mi Dios, lo que te agradare [73 *ff.*].

XV. Es cosa tan preciosa. *Breviter tractat in hac schedula mortificationem, patientiam malorum animi et corporis, studium divinæ gloriæ propagandæ, obedientiam et alias virtutes, utpote vias ad perfectionem.*

XVI. *Epistola incipiens:* La veatissima Trinidad. *Declaratur quomodo SS. Trinitas de redimendo homine consilium inierit, et quantum in Christi Domini nativitate angelorum fuerit gaudium.*

XVII. *Alia epistola (scripta Majoricæ die* 25 *julii* 1608*), incipiens:* Pax Christi. Per haverme mandado. *Ei qui perfectionis via ire velit, præcipitur ut non tantum amore sui ipsius se exuat, sed cæcam etiam obedientiam moderatoribus præstet, et assidue vitiosam naturam comprimat.*

XVIII. *Alia epistola (scripta vespere S. Jacobi anni* 1610*), et quæ incipit:* Pax Christi. Lo que vuestra reberencia, *adhortatur Bartholomæum Valperga, Cartusianum, ut semper ambulet* E *in Dei præsentia.*

31 *Atque hæc omnia opera hispanice scripta S. Congregatio Rituum die* 19 *januarii anni* 1715, *ad preces Gregorii de Velasco, sacerdotis Societatis Jesu, procuratoris assistentiæ Hispaniæ, et causæ beatificationis et canonizationis servi Dei* Alphonsi Rodriguez *postulatoris, cardinali Ptolomæo, hujus causæ ponenti, recognoscenda commisit. Cujus audita relatione, sacra Congregatio statuit die* 12 *junii* 1717, *quum in* B. Alphonsi *scriptis nihil occurreret reprehendendum,* procedi posse ad ulteriora. *Cui sententiæ, die* 10 *julii ejusdem anni, annuit Clemens XI* (1). *et sanam doctrinam agnovit.*

32 *Sed in illo indice non omnia scripta expresse nominata fuerunt, quæ vir sanctissimus moriens reliquit. Sunt autem hæc addenda: XIX. Schedula quæ incipit hisce verbis:* Nonne oportuit Christum pati et ita intrare in gloriam suam? *Quam sententiam explanans* Alphonsus, *ex Christi resurrectione ostendit quo pacto homines pii post multas ærumnas pro Jesu toleratas, tandem gaudiis fruantur æternis.* *Aliæ supersunt schedulæ,* F

XX. Alia schedula planum facit ad humilitatem mentis assequendam necessariam esse sui ipsius cognitionem. Hanc autem habebit quisquis eam a Deo petit, et rebus adversis afflictus, in mentem suam serio introspicit, et domitas habet cupiditates. Dein multo fusius agitur de humilitate cordis ejusque effectibus.

XXI. Alio scripto demonstrat servus Dei quomodo a prima luce debeant sese gerere sacerdotes, ut sacrosanctum sacrificium Missæ digne offerant. (Cfr. supra, num. 30, *VII.)*

XXII. Exstant etiam schedulæ de modestia, obedientia, patientia, abnegatione cæterisque virtutibus. Inter scriptiones in cubiculo beati viri repertas memorantur, præter Rationes conscientiæ (cfr. supra, num. 1 *et seqq.), libri quidam mss., qui* B. Alphonsi *dicuntur et quos infra, in exponendis reliquiarum fatis, indicabimus.*

33 *XXIII. Porro inter* B. Alphonsi *opera non* *et epistolæ,*

(1) Resp. ad nov. anim., pag. 2 et 4.

possumus

A *possumus non numerare plures ejus epistolas, quæ ad nos forsan numquam pervenissent, nisi Vitæ a Francisco Colin confectæ insertæ fuissent. Quarum primam dedit ad quemdam religiosum de sua salute anxium : ubi post examinatas angoris rationes, oppressum erigit* (1). *Alteram scripsit ad religiosum quemdam qui suæ vocationi timebat, eique fuit auctor ut causam suam committeret Deo, quo modo animi pacem consequeretur* (2). *Superest quoque* B. Alphonsi *epistola ad sorores data* (3), *qua eas ad Deum magis in dies amandum multum cohortatur, indicans ut artes idoneas vitæ innocentiam, perfectionum divinarum considerationem, frequentem hujus virtutis a Deo petitionem ejusque exercitationem assiduam, postremo sui ipsius rerumque creatarum oblivionem. Aliis literis sorori Antoniæ gratulatur, quod digna habita fuit quæ multas pro Christo pateretur ærumnas*(4). *Exstant etiam tres epistolæ ad novitium quemdam; quarum prima ostendit mortificationem cum oratione esse jungendam; in secunda magnopere commendat humilitatem;* B *in tertia vero modum eam acquirendi proponit* (5). *Servavit nobis idem auctor particulam literarum quas beatus vir dedit ad P. Paulum Maldonado, suarum sororum confessarium, indicans quo pacto ærumnas propter Deum tolerare deberent* (6).

Opera recensuit Sotwellus.

34 *Sunt denique nonnulla pii auctoris opuscula, quæ qua inscriptione a S. Rit. Congregatione indicentur, definire non ausim. Scriptorum enim italicam dumtaxat versionem in promptu habeo, cui sæpius desunt tituli. Adde quod* B. Alphonsus *fere semper de iisdem agit virtutibus, adeo ut non raro diversa opera eodem nomine possent inscribi. Hanc porro* B. Alphonsi *opusculorum seriem nobis exhibet Sotwellus* (7) :

De oratione, et monitis ad bene vivendum moriendumque. De propria cognitione et profectu. De humilitate aliisque virtutibus.

De humilitate, patientia et obedientia. De æstimatione Societatis Jesu. De dispositione ad Eucharistiam et gratiis agendis.

De Dei amore. De pietate in Mariam. De contemplatione, mortificatione, humilitate et aliis C virtutibus.

Liber variorum tractatuum, in cujus initio petitiones orationis dominicæ declarantur.

De Dei præsentia. De duplici resignatione in Deum. Quomodo anima se relinquit. De oratione et mortificatione.

De modo quo anima in virtute et sanctitate crescat. De signis propriæ prædestinationis. De mortificatione et aliis virtutibus. Item ad sacerdotes pro celebratione Missæ et ad scholasticos.

De thesauro laborum. De triplici Religionis voto. De anima, et virtutis pulchritudine. De peccati fœditate.

Liber inscriptus : Non ego regulæ futurus judex, sed observator. Item de Dei præsentia. De conscientiæ examine.

De Dei amore. De virtute obedientiæ et aliis. Monita ad Christum imitandum, tibi Alphonse.

De caritate. De unione et transformatione animæ in Deum. De oratione et sui vera agnitione.

AUCTORE R. D. B.

Documenta ad tentationes : ubi de Dei præsentia. De sui agnitione et humilitate.

Scripsit etiam vitæ suæ progressus, dum conscientiæ rationem superioribus suis de scripto redderet.

Officii immaculatæ Conceptionis

35 *Hæc insuper Philippus Alegambus* (8) *et post eum Nathanael Sotwellus* (9), *aliique auctores :* Scripsit imperio beatæ Virginis (ut opinio fuit) eas preces, quibus consueverat eam quotidie salutare : quæ postea typis excusæ circumferuntur. Hæ sunt :

Corona carissimæ et amantissimæ Dominæ matris Dei.

Litaniæ ejusdem.

Sanctissimum Officium purissimæ et immaculatæ Conceptionis ejusdem Deiparæ.

Verum hoc Officium beato Alphonso *acceptum referre non possumus. Etenim beatus vir minus erat literatus, uti ex sinceris ejus scriptis constat, quam ut tam pulchrum opus texeret. Insuper Franciscus Colin, ejus biographus et discipulus præ aliis dilectus, indicat disertissime Parvum Officium ab alio quam a* B. Alphonso E *fuisse exaratum* (10). *Quem si auctorem putasset, tantam sane laudem memoriæ prodere non esset oblitus. Accedit quod preces illæ a S. Congregatione Rituum, scriptorum pii auctoris seriem recognoscente, silentio prætereuntur. Immo ipse* B. Alphonsus *in exponendis vitæ suæ fatis, licet referat Deiparam dixisse studium suum propagandi Parvi Officii immaculatæ Conceptionis ipsi esse gratissimum, nusquam tamen subindicat se hujus libelli esse auctorem. Neque omittendum est Antonium Balinghem, Societatis Jesu sodalem, qui anno* 1624, *ac proinde anno septimo post* B. Alphonsi *mortem, Parvum Officium suo libro de Marianis hymnis intexuit, affirmare sese illud excerpsisse* ex horis quibusdam valde antiquis in Hispania, *eique facere inscriptionem* Officium de Immaculata Conceptione, quod sibi longe acceptissimum revelatum ab ipsa Virgine B. Alphonso Rodriguez Societatis Jesu, qui illud singulis diebus recitare solitus erat (11). *Persuasum itaque habebat Antonius Balinghem ab alio quam a beato viro fuisse confectum pium* F *hunc libellum. Huic sententiæ novum accedit pondus, quod priores editores* (*anno* 1621, 1630, *etc.*) *testantur* (12), *alii sese Parvum Officium* ex horis quibusdam antiquis, *alii* ex horis quibusdam valde antiquis *sumpsisse : qui modus loquendi tempus indicat magis remotum quam annum circiter* 1577, *a quo scilicet* B. Alphonsus (*anno* 1617 *mortuus*), *Parvum Officium recitare consuevit. Atque hæc demonstrant Officium de immaculata Conceptione beato viro non esse adscribendum.*

non est auctor.

36 *In Processu quidem Majoricensi testis aliquis memorat* Officium Conceptionis compositum per dictum F. Alphonsum ; *sed, ut dicitur in Responsionibus ad novas animadversiones, num.* 15, hæc mera enunciativa unici et illiterati testis... tanti momenti esse nequit, quin standum

(1) Colin, Vida del ven. Alonso Rodriguez, fol. 172 et seqq. — (2) Ibid., fol. 177 et seq. — (3) Ibid., fol. 178 et seqq. — (4) Ibid., fol. 154 et seqq. — (5) Ibid., fol. 158 et seqq. — (6) Ibid., fol. 157 et seq. — (7) Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, pag. 40. Cfr. Colin, Vida del ven. Alonso, fol. 144. — (8) Bibl. script. Societ. Jesu, pag. 22. — (9) Bibl. script. Soc. Jesu, pag. 40. — (10) Vida del ven. Alonso Rodriguez, fol. 213 et seq. — (11) Parnassus Marianus, pag. 37 et seq. — (12) Cfr. infra, Appendix de Parvo Officio Immaculatæ Conceptionis B. M. V.

AUCTORE R. D. B.

sit potius verisimiliori et certiori assertioni testium magis informatorum, qui ven. Alphonsum hujusmodi Officii devotum quidem exscriptorem et propagatorem fuisse dicunt, non autem ejus auctorem. *Ut unum autem alterumve excitem, P. Andreas Moregues, qui* spatio plurium annorum familiarem habuit conversationem cum servo Dei, *testatur eum fecisse* multas copias cujusdam Officii impressi extra Hispaniam. *Item P. Gulielmus Custurer* : Liber Officii Immaculatæ Conceptionis a dicto venerabili, ut præfertur, conscriptus, mihi nullatenus est notus... Solum autem audivi a majoribus ipsum quoddam Immaculatæ Conceptionis perantiquum officiolum... assuetum fuisse recitare (1). *Sed quum preces illæ ut a* B. Alphonso *fuerunt usurpatæ, vix notæ sint, neque forsan ab alio quam a Francisco Colin umquam fuerint editæ, eas in Appendice lectoris oculis subjiciemus.*

B

§ V. Honores B. Alphonso post mortem tributi. Cultus inchoatus cessat. Progressus ejus beatificationis. Celebratur Romæ, Segoviæ, Palmæ. Epistola Majoricensium ad Segovienses.

Statim ferme post mortem in imaginibus depingi

In *ultima* B. Alphonsi *ægrotatione, et quidem paulo ante obitum, pictor quidam peritus oris ejus effinxit lineamenta. Brevi autem post mortem hæc et similes imagines non solum a Majoricensibus, sed etiam aliarum regionum incolis avide expetitæ fuerunt. Immo ex Belgio in Hispaniam effigiem misit Pater Didacus Sala, antea per quadriennium sancti janitoris in collegio Montis Sion contubernalis, tunc confessarius et concionator Caroli Colomæ, præfecti Cameraci et capitani primarii tractus Cameracensis in antiquo Belgio, qui obiit Madriti die* 23 *octobris anni* 1637. *Qui hanc imaginem acceperat, Pater Petrus Gil, sacerdos Societatis Jesu, præpositus provincialis Aragoniæ, mortuus anno* 1622, *addit in Processu beatificationis:* Ex civitate Mexicana ad me scripsit... Pater Mallol quod ibi habebant imaginem suam in magna veneratione in nostro collegio (2). *Omissis aliis pluribus* (3), *memorare juvat effigiem, quam præ oculis habemus, ante annum ab obitu* Alphonsi *septimum descriptam ab Antonio Wierix; et eam quam anno* 1639 *Leodii edidit Joannes Valdor.*

C

et anathematibus

38 *Aliæ tabulæ pictæ quibus expressa erant impetrata beneficia, ad ipsum servi Dei sepulcrum mox pependerunt. Testis est Pater Gil, de quo ante diximus: qui, quum collegium Montis Sion visitaret, vidit ac numeravit* vota, nempe parva retabula, et alia præsentata, quæ diversæ personæ obtulerunt : inveni, *ait etiam,* et numeravi quod hodie tabellæ miraculorum sunt triginta quatuor, parum plus vel minus, et quædam parva arca mortuorum, cum quatuor parvulis fascibus, et vota argentea sunt viginti quinque, alia vero cerea sunt sexaginta octo...., et cerei... sunt sexaginta quatuor, parum plus vel minus (4).

D

coli cœpit B. Alphonsus ;

39 *Quum itaque* B. Alphonsus, *vita functus, insignia beneficia pluribus civibus Majoricensibus a Deo impetraret, ferme statim post mortem, anno* 1617, *modestus cultus ei legitime fuit delatus. Cujus rei hæc est historia. Multis viris piis vehementer conquerentibus de Societate Jesu, quod in honorando* B. Alphonso *privatam venerationem excedi non sinebat, Michael Julian, rector collegii Montis Sion, Simonem Bauza, Ordinis Prædicatorum, episcopum Majoricensem adiit, ut in ordine ad cultum publicum et ecclesiasticum virtutes et miracula servi Dei examinaret. Annuit episcopus. Interea similem investigationem in* B. Alphonsi *oppido natali fecit episcopus Segoviensis. Jam vero Majoricensis inquisitio nondum erat perfecta, et ibi jam omnibus manifestissimum erat servum Dei ob suas eximias virtutes æterno Dei conspectu in cœlis frui. Quod etiam persuasum habens antistes Simon Bauza, facultatem fecit, ante sex menses a morte* B. Alphonsi *exactos, Petro Onuphrio Veri et Hieronymo Dezcallar, ecclesiæ cathedralis Majoricensis canonicis, nec non multis viris nobilibus, ut sancti Fratris imaginem super sepulcrum ejus omnium venerationi exponerent* (5). *Quam potestatem concedendo, ecclesiasticam hujus temporis disciplinam non offendit Simon Bauza. Verum ut auctoritate apostolica* B. Alphonsus *in sanctorum numerum referri posset, processus ab anno* 1618 *ad* 1620 *in civitate Majoricensi et in Segoviensi confecti, in Actis S. Congregationis die* 19 *novembris anni* 1622 *consignati fuerunt: quo facto, ad Philippi IV regis Hispaniæ et omnium totius regni Majoricensis ordinum petitionem, rescriptum S. Congregationis Rituum die* 22 *martii anni* 1625 *prodiit,* satis esse ad examinandos testes auctoritate apostolica (6).

qui cultus tamen cessavit anno 1625, *ob decretum Urbani VIII.*

40 *Interea temporis quum Romanus Pontifex Urbanus VIII, die* 13 *martii anni* 1625, *prohibuisset quominus cultu publico cohonestarentur viri cum sanctimoniæ fama exstincti, nisi auctoritate apostolica in beatorum et sanctorum catalogis relati aut adscripti essent, vel* per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum, aut per Patrum virorumque sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia ac tolerantia sedis apostolicæ vel ordinarii colerentur, *et nullo ex his nominibus cultus* B. Alphonsi *firmaretur, necesse fuit ab ejus tumulo, utpote in sacello existente, auferre imaginem servi Dei, non secus atque ibi affixa beneficiorum anathemata: quam rem ægerrime tulerunt Majoricenses.*

Petitur introductio causæ B. Alphonsi ;

41 *Hoc tamen decreto non sublata fuit spes* Alphonsum *videndi paucos post annos beatorum albo inscriptum. Etenim Urbanus VIII die* 20 *decembris ejusdem anni* 1625 *præcepit ut Commissio introductionis causæ venerabilis* Alphonsi *formaretur : quæ* juxta tunc vigentem praxim, directa *fuit* tribus antiquiori-

(1) Respons. ad novas animadversiones, pag. 6 et seq. — (2) Summarium, pag. 141. Cfr. Vita Hispanica ms., cap. XXV. — (3) Hamy, Essai sur l'iconographie de la Compagnie de Jésus, pag. 157. — (4) Summarium, pag. 142. — (5) Marimon, pag. 1072. Colin, pag. 131. Breve relacion de la vida y virtudes del ven. Herm. Alonso Rodriguez, Majoricæ 1627.— (6) Novissima positio super dubio an constet de virtutibus, etc, pag. 1.

bus

A bus Romanæ Rotæ auditoribus, Joanni Baptistæ Coccino decano, Alphonso Manzanedo de Quiñones patriarchæ Jerosolymitano, dictæ Rotæ locum tenenti, et Philippo Pirovano, ejusdem Rotæ auditori. A quibus, post expletam per examen testium in Urbe apostolica auctoritate inquisitionem super fama sanctitatis in genere, die 31 julii 1626, relaxatæ postmodum fuerunt sub die 31 octobris ejusdem anni remissoriales et compulsoriales literæ pro binis construendis apostolica auctoritate processibus, super virtutibus et miraculis in specie dicti ven. Dei famuli (1). *Qui nuntius gaudio incredibili Palmæ exceptus fuit* (2), *utique non diuturno.*

sed negat curia Romana usque ad annum 1673.

42 *Etenim* binis processibus in specie, altero in civitate Segobiensi, et altero in Majoricensi apostolica auctoritate constructis, et ad Urbem remissis, et in Actis sacræ Congregationis respective consignatis, altero nempe Majoricensi sub die 23 augusti 1628, et altero Segobiensi sub die 14 julii 1630, *novum decretum, anno* 1634, *protulit Urbanus VIII, vetans ne in causis canonizationis aut beatificationis procederet* B *S.Congregatio, nisi lapsis quinquaginta annis ab obitu illius de quo agitur. Hinc factum est ut* B. Alphonsi *virtutum et miraculorum disquisitio ad annum* 1667 *fuerit dilata. Interea tamen cardinali Franciotto, a die* 16 *martii anni* 1652 *facto causæ relatore, loco cardinalis Boncompagni jamdudum defuncti,* proposita *fuit* instantia pro commissione reassumptionis causæ, die 20 aprilis 1652 *(scilicet sanxerat Urbanus VIII ne causæ ante sua decreta introductæ deinceps agitarentur, nisi obtenta a pontifice facultate) :* eadem remissa fuit ad Congregationem præparatoriam, et rursus die 28 augusti 1655 ad Congregationem coram Sanctissimo.

Inde ordinatim inter Venerabiles,

43 *Sed variæ iterum interpositæ sunt moræ, quas brevitatis causa dumtaxat indicabimus. Quod dubitabat sacra Congregatio num post Urbani VIII decreta Majoricenses a cultu* B. Alphonsi *publico abstinuissent, die* 17 *junii* 1673 *episcopo Majoricensi commisit ut in hanc rem diligenter inquireret. Ex cujus relatione quum constaret servum Dei nullo ibi cultu cohonestari, die* 18 *decembris anno* 1684 commissionem reassumptionis causæ... signavit *Innocen-* C *tius papa XI. Anno* 1685 *ne ullum in posterum impedimentum esset beatificationi servi Dei, ab ejus sepulcro omnis species cultus fuit amota. Anno* 1688 *asseruit S. Congregatio* constare de validitate processuum remissorialium et compulsorialium Majoricensis et Segobiensis *intra annos* 1628 *et* 1630 *confectorum. Anno* 1695 *ad disquisitionem venerunt Rationes conscientiæ quas, mandantibus rectoribus suis, conscripsit* B. Alphonsus ; *item anno* 1710 *aliæ ejus scriptiones. Pronuntiavit S. Congregatio, anno* 1717, *in Operibus servi Dei nihil fuisse inventum quo beatificatio impediretur. Variis denique habitis congregationibus, quibus tum processus antea facti, tum ipsa servi Dei sanctimonia etiam atque etiam dispecta fuerunt, anno* 1760 *judicavit summus pontifex Clemens XIII constare de* Alphonsi virtutibus in gradu heroico. *Quod decretum tanto gaudio affecit Majoricenses, ut id tamquam beneficium unicuique singillatim concessum putarent, fueritque in pluribus ecclesiis decantatus hymnus* Te Deum, *adstantibus clero sæculari et regulari, magistratu et populo ; ipsumque oppidum per duas noctes luminibus festivis fuit collustratum. Item Societas Jesu imagini Clementis XIII, positæ in aditu atrii ubi erat cubiculum* B. Alphonsi, *hæc inscribenda curavit, ut legimus apud Furió y Sastre :*

AUCTORE R. D. B.

CLEMENTI XIII, PONTIFICI MAXIMO, TOTAM JESU SOCIETATEM, INSTITUTUM, MINISTERIA APPROBANTI, CONFIRMANTI, ATQUE LAUDANTI, POSTUMQUE * VENERAB. ALFONSUM RODRIGUEZ INTER HEROAS VIRTUTIBUS ANNUMERANTI, IN AMORIS, GRATITUDINIS ET OBSEQUII MONUMENTUM HANC POSUIT EFFIGIEM

* *sic in edit.*

COLLEGIUM BALEARE MONTIS-SION
EJUSDEM SOCIETATIS ANNO MDCCLXIV (3).

dein anno 1825 *inter Beatos relatus est,*

44 *De miraculis vero servi Dei tribus in comitiis, uti in more est, deliberatum fuit: primo nimirum, pontifice Clemente XIII, ad diem* 26 *junii anni* 1767, *coram cardinali Marco Antonio Columna ; secundo, pontifice Pio VII, die* 10 *junii anni* 1823, *referente cardinali Julio Maria de Somalia ; tertio demum coram pontifice Leone XII, die* 15 *junii anni* 1824, *ubi S. Congregationis Rituum cardinales et consultores unanimes consensere in probandis pro beatificatione servi Dei duobus miraculis* (4). *Horum alterum erat instantanea et perfecta sanatio* Antoninæ Blanqueræ ab enormi uteri hemorrhagia gravissimis stipata symptomatibus, cum ocissima virium restitutione ; *alterum* instantanea admirabilisque emissio fœtus mortui, ita transversim in utero positi puerperæ Margaretæ Compagn, ut, uno prolapso brachio, naturaliter educi omnino non posset. *Sententiam sacræ Congregationis Rituum ratam habuit die* 31 *julii ipse Romanus pontifex, et quidem in æde Societatis Jesu primaria,* ad S. Ignatii sepulcrum, quod populorum frequentia celebratur. *Coram eodem pontifice conventu habito die* 21 *septembris anni sequentis, Patres S. Rit. Congregationis* tuto venerabilem Alphonsum honoribus beatorum donari posse asseruerunt unanimes (5). *Quibus perpensis, Leo XII die* 29 F *ejusdem mensis pronuntiavit* tuto... procedi posse ad beatificationem venerabilis servi Dei Alphonsi Rodriguez. *Die* 20 *maji anni* 1825 *Romanus pontifex solemniter* Alphonsum Rodriguez *in beatorum numerum retulit, et concessit ut die* 30 *octobris cujusque anni* officium ac sacrificium *fierent tum* in diœcesi Segoviensi... tum in diœcesi Majoricensi... tum in universa Societate Jesu (6).

solita cum pompa.

45 *Die* 12 *junii sequenti magno omnium ordinum favore Romæ celebrata fuit in basilica Vaticana beatificatio sancti viri. Supra januam templi, festivo apparatu ornati, exposita fuerat tabella exhibens* B. Alphonsum, *cui a vultu sudorem absterget Deipara. Interior basilica anaglyptis et inscriptionibus, tum vitam, tum miracula exprimentibus, splendebat. Huc S. Congregationis Rituum cardinales consultoresque*

(1) Ibid. — (2) Furió y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 258. Colin, fol. 138. — (3) Vida del B. Alonso, pag. 260. — (4) Ph. Del Pace, Compendio della vita del B. Alonso, pag. 68. Cfr. Positio super dubio de miraculis. — (5) Del Pace, Compendio, etc., pag. 70. — (6) Bullarium Romanum, tom. XVI, pag. 316, edit. Romæ 1854.

AUCTORE R. D. B.

toresque se mane contulerunt, audituri B. Alphonsi *laudationem et literas apostolicas ipsius beatificationis. Post hæc, detecta sancti viri imagine, sub tormentorum bellicorum et campanarum sonitu decantatus fuit hymnus* Te Deum. *Dein illustrissimus dominus Filonardi, Atheniensium archiepiscopus, in honorem* B. Alphonsi *recitata oratione, apparatissima pompa rem divinam fecit. Vespere autem summus pontifex Leo XII, cardinalium septemdecim aliarumque dignitatum corona stipatus, ad basilicam in Vaticano venit, ibique post supplicationes Deo habitas coram SS. Sacramento, et coram Deiparæ imagine, effigiem* B. Alphonsi *veneratus est. Ipsi Aloysius Fortis, Societatis Jesu præpositus generalis, et Vincentius Zauli, causæ postulator, Vitam beati Fratris obtulerunt. Atque hæc omnia secundum consuetudines Romanas.*

Segoviæ et Palmæ, 46 *Segovienses etiam sancto suo populari congratulati sunt. De quibus licet pauca nobis innotuerint, scimus tamen ex epistola viri pii qui solemnibus Segoviæ interfuit, in templo olim Societatis Jesu, nunc seminarii episcopalis ejus urbis, et præsertim in ecclesia cathe-* B *drali, quæ festivis fulsit ignibus, diem* 30 *octobris anni, ut puto,* 1825, *summa religione fuisse celebratam. Tunc quoque ibidem inchoata est ea, cui multi Segovienses nomen dederunt, Sodalitas* B. Alphonsi. *Hujus etiam imaginibus pictis aut statuis tam ædes sacra primaria, quam templum Carmelitarum et ecclesia seminarii pie adornata fuerunt. Sed nusquam tantum erupit gaudium, quantum apud Majoricenses, ut jam planum fiet. Lætus beatificationis nuntius, in urbem Palmam vespere diei* 23 *julii anni* 1825 *perlatus, incolarum studia incendit. Biduo post, ipso natali die* B. Alphonsi, *immensa vis hominum, quæ jam pridie, pulsatis omnium ecclesiarum campanis, monita fuerat, in ædem principem effuso gaudio convenit, Domino gratias actura. Ubi tum alia, tum hymnus* Te Deum *a clero seculari atque regulari fuit decantatus. Habita etiam per ecclesiam publica supplicatio, agmen claudentibus insulæ senatu, præfecto* (capitan general) *et PP. Societatis. Omnes* C *abhinc potestates, qua ecclesiasticæ qua civiles, ad beatificationem magnifice celebrandam diligentiam contulerunt.*

Societas Jesu 47 *Interea in splendida templi Societatis Jesu ædicula* Alphonsi *nomine nuncupata, exstructum fuit monumentum, cum tabula ex jaspide aliisque lapidibus politis, cui hæc inscripta esse Palmensis auctor asserit* (1) :

OSSA B. ALPHONSI RODRIGUEZ
S. J. A LEONE XII P. M.
S. S. CONCED. DECIMO KAL^s
NOVEM. MDCCCXXV.

Ibi posita fuit urna pretiosissima, in qua per crystallum conspicitur cadaveris effigies, redimita diademate argenteo, tunica talari ex villoso serico nigro vestita: continet B Alphonsi *ossa. A fronte constitutum erat altare in quo res divina fieret. Per totam vero ecclesiam, perinde atque sacellum illud magnifice exornatam, res gestas servi Dei exhibebant tabulæ a Salvatore Torres, coadjutore temporali Societatis Jesu, pictæ, adscriptis etiam* D *hispanicis versibus qui singularum argumentum explicarent. Dextrorsum, in primo sacello, effictus erat* B. Alphonsus *puerulus coram Jesu et Maria preces fundens; in secundo, recreatus SS. Dominici Guzmanni, Francisci Assisiatis aliorumque visione; in tertio, vitæ religiosæ vota nuncupans; in quarto, fratres ægros curans et idcirco præmiis auctus a Jesu et Maria; ad cornu evangelii, in sacello altari majori proximo, cernere erat beatam Virginem sudorem a fronte famuli sui abstergentem, cum hic arduum clivum Bellver ascendit; dein, beatum virum ferrea catena humeros nudatos verberantem; longius, luctantem cum dæmonibus et a Jesu ac Deipara sublevatum; tandem in ultimo sacello, prope fores, expressa fuerat gloriosa in cœlum migratio. Non solum autem ejusdem ecclesiæ frons et fenestræ per tres noctes ignibus et pellucidis picturis sunt decoratæ; sed prope ipsam domus januam, cujus per plures annos* B. Alphonsus *fuerat custos, antiqua ejus statua collocata fuit, atque luminibus festivis, carminibus, anathematibus ob* E *impetrata beneficia oblatis, insignita. Neque minus collucebant interiora collegii.*

et omnes ordines 48 *Non Societas Jesu tantum, sed omnes ordines pro se quisque elaborarunt ut novus ille sanctus in civitate Palma quam amplissime triumpharet. Testis est ipse magistratus, in epistola ad senatorem Segoviensem data; quam fere totam ex hispanico vertimus.*

Illustrissime Domine,

Quum die 6 augusti hujus anni Dominationi Vestræ significavi quanto me gaudio afficeret decretum diei 20 maji ejusdem anni, quo SS. Pater Leo XII venerabilem servum Dei Alphonsum Rodriguez e Societate Jesu beatis adscripserat; nullo modo dubitabam quin hoc unum esset ex iis faustis eventis quæ Dominatio Vestra et nos maxime cordi habere debemus, et summi utrisque causa gaudii. Id a divina Providentia consecuti vos estis ut in vestra civitate tantus vir sit natus : nos vero venerandum ejus corpus possidemus. Has sacras exuvias, die a se præstituto, scilicet 21 octobris, post meridiem, transtulit dominus vicarius generalis, diœceseos administrator, a cubiculo in quo servus Dei mor- F tuus est et per multos annos jacuit, in urnam magnifici ejus sacelli... Testes aderant eminentissimus [Majoricæ] gubernator, urbanus præfectus, plures canonici, magistratus aliæque dignitates, qui, sicut præcipiebat Sua Sanctitas, reliquias a cubiculo ad urnam detulerunt, cum facibus accensis, ad psalmorum cantum, et thura in earum honorem incendendo. Cantata denique est oratio propria quam Sanctitas Sua pariter præscripserat.

summo apparatu 49 Die prodicta 23 octobris, sero, coram tanta hominum multitudine ut in amplissimo templo Montis Sion Societatis Jesu via vix fieri posset, ipse vicarius generalis velum quo urna tegebatur, detraxit, cantatis interea oratione et antiphona quas in B. Alphonsi honorem recitandas indixerat sanctissimus Pater. Itum inde ad aram ecclesiæ principem, et quæ ibi erat beati viri effigies etiam detecta fuit, et ad symphoniam cantatus hymnus Te Deum. Quibus peractis, acces-

(1) Furió y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 269 et seqq. Cfr. Descr. de las islas Pithiusas y Baleares, pag. 44.

serunt

A serunt præpositi ecclesiastici et sæculares, pretiosas reliquias veneraturi. Postero die, 24, confecta fuit res divina, nobis simul et venerabili ecclesiæ capitulo adstantibus..... Vespere, fuit hymnus Te Deum opera illustrissimi capituli decantatus, quod a templo suo se contulit ad Montem Sion : ibi, præsentibus etiam magistratibus, decantatum fuit completorium. Altero die, 25, mane, rursus ritu augustiori sacris operati sunt venerandi canonici, nobis adstantibus. Tribus hisce diebus per totam urbem sonuerunt campanæ et lumina festa coruscarunt. Ad januas omnium ecclesiarum parochialium, ad limina omnium utriusque sexus conventuum apparebant altaria et imagines, in quorum singulis efficta fuerat pars vitæ beati Rodriguez, quæque, appositis luminibus, per totam noctem eluxerunt. Vicini etiam plerique accensis lucernis fenestras ornarunt, significantes hoc modo in quanta memoria et honore Dei famulus apud ipsos esset.

festa celebrarunt,

50 Festas habuerunt Patres Societatis Jesu dies 26 et 27,.. quarum priore, Fratres Prædicatores, altera Fratres Minores in templo Montis Sion B rem divinam confecerunt et dixerunt in concione. Denique die 30, ultima earum quæ fuerant præstitutæ, discipuli scholarum Societatis festum egerunt : ad altare litavit Pater aliquis vice rectoris collegii, verba e suggestu faciente sodali Oratorii S. Philippi. Adde quod die 26, ad vesperam, Fratres Prædicatores, ei qui nuper in sanctorum numerum relatus fuerat, honorem habituri, magna pompa e conventu suo se contulerunt ad ædem sacram Montis Sion, rosarium ad symphoniam concinentes. Aderant voluntariorum regiorum proceres. Porro his quinque diebus perdiserte concionati sunt electi oratores, omni ope enixi ut auditoribus virtutes sancti nostri exponerent. Hunc nos tamquam popularem nostrum putavimus et coluimus, ex quo huc advenit, multaque vidimus ejus intercessione patrata miracula... In eo omnes spem reponamus : quippe recordatur regionis quam vivus adhuc cognovit et defendit.

Palmæ de Majorica, die 3 novembris anni 1825.

per plures dies.

51 *Cærimonias iis literis adumbratas fusius descripsit recens auctor Vitæ* B. Alphonsi (1) : C *ex qua nonnulla excerpemus. Ad vesperam itaque diei* 23 *octobris, supplicantium agmina (quibus intererant Michael Serra y Dameto, vicarius generalis et, absente tunc episcopo, diœceseos administrator ; Jorges de Puigdorfila aliique canonici; Joseph Maria de Alos, qui toti Majoricensi provinciæ præerat, cum reliquis magistratibus), magno apparatu petierunt sacellum beati Rodriguez ; ubi ejus corpus, ut supra dictum est, detexerunt. Sacro solemni posteræ diei, sub quo, loco gradualis, carmina hispanica de sancto viro cantata sunt, affuerunt quatuor sodales ex singulis familiis religiosis Majoricæ sedem habentibus. Laudationem e suggestu dixit Simon Bordoy, parochus S. Eulaliæ. Hæc et cætera festa incredibili frequentia fuerunt celebrata, affluentibus non solum urbis incolis, sed etiam aliarum insulæ partium. Die* 25, *rursus inter musicos concentus, et res divina confecta est, et vespere dictum completorium, præsentibus tum aliis religiosis non paucis, tum Gonzalvo Ferragut, ministro provinciali FF. Prædicatorum in regno Aragoniæ. Qui etiam postero mane apparatissima pompa sacris operatus est, coram civitatis senatu et quatuor singulorum Ordinum religiosorum sodalibus. Hujusce diei impensam præstitit conventus FF. Prædicatorum, diei autem* 27 *conventus FF. Minorum. Postremæ festorum diei,* 30 *octobris, participes fuerunt non solum religiosi a singulis monasteriis legati, sed etiam insulæ præfectus, civitatis procuratores aliæque dignitates quamplurimæ. Collegii etiam Patres stipem in egentes liberaliter contulerunt. Eodem quoque tempore, a die videlicet* 23 *octobris, ædium senatoriarum frons decorata fuit effigiebus civium Majoricensium qui honoribus ecclesiasticis aut militaribus, vel sanctimoniæ fama excelluerunt : hos inter primus locus* B. Alphonso *fuit concessus. Diebus* 23, 24 *et* 25 *ædes illæ, ecclesia cathedralis, domus regia et episcopalis, SS. Petri et Bernardi hospitium (in cujus oratorio sub altaris mensa positus est inter lucernas accensas* B. Alphonsi *pileolus), omnia urbis monasteria et collegia festis ignibus splenduerunt, et beati viri imaginibus ornata sunt.* E

AUCTORE R. D. B.

§ VI. Reliquiæ B. Alphonsi. Earum recensio, translatio et recognitiones.

B. Alphonsi reliquiæ

V*ixdum animam egerat* B. Alphonsus, *quum res quibus fuerat usus, tamquam pretiosas reliquias expetierunt viri pii et servarunt : neque tantum in insula Majoricensi et in Hispania, sed etiam in Italia, in Belgio et in Indiis; uti Patres Romanæ domus professæ Societatis Jesu, Pater Didacus Sala, confessarius Caroli Colomæ, Pater Mallol Mexici degens, et alii plures* (2). *Testis est ipse Pater Julian, qui, quo die obiit sanctus Frater, vitam ejus adumbravit* (3). *Qua vero ratione pretiosas reliquias servaverint Patres Majoricenses, perspicuum est ex documento quod Petrus Gulielmus Custurer anno* 1722 *confecit, jussu Francisci Sierna, vice provincialis et visitatoris provinciæ Aragoniæ Societatis Jesu.* F

prius humatæ in ecclesia collegii Majoricensis,

53 In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Tenore præsentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a Nativitate Domini millesimo septingentesimo vigesimo secundo, die nona mensis junii, ego P. Petrus Guillermus Custurer, ad id nominatus, deputatus in notarium et escriban hujus causæ a reverendo Patre Francisco Sierna, vice-provinciali et visitatore provinciæ Aragoniæ Societatis Jesu ; fidem facio constare attestatione et publico instrumento, die duodecima augusti anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi sexti factis a reverendo Patre Gregorio Janer, presbytero et in hoc collegio Montis Sion commorante ; recondita fuisse ossa et reliquias venerabilis Fratris Alfonsi Rodriguez, coadjutoris formati Societatis Jesu, in plano presbyterii ante portam juxta sepulcrum fundatoris hujus collegii, sub pavimento ejusdem presbyterii ecclesiæ collegii Montis Sion ejusdem

(1) Furió y Sastre, cap. XXX et seqq. — (2) Cfr. Summarium, pag. 140 et seq.— (3) Cfr. infra, pag. 604.

AUCTORE R. D. B.

dem Societatis Jesu; ibidemque ex eo tempore usque ad præsens remansisse, absque ullo aliquo cultu; cumque per tam longum tempus, in loco subterraneo, et consequenter humido, remanserint, valdeque esse * periculosum ne arca, in qua posita fuerunt ossa prædicta, utpote lignea, computrefacta esset, atque adeo ipsa venerabilia ossa; visum est dicto reverendo Patri Francisco Sierna, vice-provinciali visitatori, inde ad commodiorem locum transferenda esse.

* *lege* esset

translatæ fuerunt anno 1722,

54 Re mature considerata cum reverendo Patre Joanne Angelo Valero, nunc rectore ejusdem collegii, aliisque senioribus Patribus ipsius collegii, resolutum fuit ut fabricaretur arcula plumbea, collocenturque ossa venerabilia dicti Fratris Alphonsi, et a loco subterraneo et humido transferantur ad cubiculum in quo commorabatur dum viveret et obiit dictus venerabilis Alphonsus Rodriguez, quod est in transitu inferiori juxta archivum hujus collegii. Ad quem finem elaboratus locus in pavimento ipsius cubiculi, lapideus et lapide ipsoque * concludendus. Fidem itaque facio designatam esse diem ipsam nonam ejusdem mensis et anni, et hora... vespertina ad dicta exsequenda. Adveniente itaque prædicta die et hora, apertum est prædictum pavimentum presbyterii dictæ ecclesiæ, januis clausis, præsentibus adhibitisque pro testibus: reverendus Pater Franciscus Sierra visitator, reverendus Pater Rafael Valles, reverendus Pater Joannes Angelus Valero rector, reverendus Pater Joannes Antonius Ferrando, reverendus Pater Rafael Valles *, reverendus Pater Blasius Balausat, Frater Emmanuel del Corral, Frater Antonius Bennasser, Frater Antonius Villa, Frater Jacobus Ripoll, Frater Jacobus Poquet.

* *sic cod.*

B

* *sic cod.*

propter nimiam loci humiditatem,

55 Inventaque arca lignea, intra quam alia arcula etiam lignea; et, ut suspicabatur, utraque arcula computrefacta et pene consumpta reperta. Atque ita omnibus perspectum est, evenisse id quod prudenter timebatur. Qua arcula extracta a dicto loco subterraneo, et asportata per manus ipsius reverendi Patris visitatoris, aliisque adjuvantibus, ad dictum cubiculum juxta archivum dicti collegii, et illa supra mensam collocata, clauso cubiculo, coram dictis testibus, et imposito præcepto sanctæ obedientiæ a R. Patre visitatore de non tangendo dictam arculam, designata fuit dies sequens et hora nona ad aperiendam arculam, visenda venerandaque dicta ossa, connumeranda, et transferenda concludendaque in arcula plumbea jam disposita. Adveniente deinde die designata et hora similiter designata, apertum est dictum cubiculum coram ipsis testibus et fere omnibus Patribus et Fratribus hujus collegii; aperta et arca exterior faciliter; qua patefacta*, et similiter secunda etiam lignea, apparuit alia arcula plumbea, stagno ubique clausa, et etiam humiditate ita penetrata, ut apparerent varia foramina, plumbo in pulverem redacto; apertaque etiam arcula plumbea in qua continebantur venerabilia ossa dicti venerabilis Fratris Alphonsi, inventa sunt ossa taliter humiditate penetrata, ut linteum lineum quo cooperta manserunt, nullatenus apparuerit, sed ex ipso computrefacto quasi tenui luto cooperta, et arundines quibus linteum ossibus applicatum fuit, omnino putrefactæ; quod omnibus admirationi* fuit tanta fuisse humiditas, et etiam aficax *: et iterum patefactum est quam necessarium erat extrahere venerabile corpus, et in commodiorem locum transferre.

C

* putrefacta *cod.*

* admirationis *cod.*
* *sic cod.*

56 Quodque ita visum, mandavit reverendus Pater visitator ut extenderentur venerabilia ossa supra mensam mundo linteo coopertam. Ita factum est per manus ipsius visitatoris aliorumque sacerdotum, et mundata putredine lintei, arundinum, et humiditate, relicta sunt supra ipsam mensam donec siccarentur; et imposito præcepto sanctæ obedientiæ a reverendo Patre visitatore de non usurpando quidquam de ipso venerabili corpore, clausum est cubiculum. Adveniente denique die undecima dicti mensis et anni, fere hora quinta et dimidia vespertina, coram ipsis testibus, quibus additi sunt Pater Didacus Garcia, Pater Franciscus Miguel, Pater Petrus Maura, Pater Bartholomæus Antonius Fullana, magnificus dominus doctor Michael Fullana, J. U. D., ad effectum includendi ossa dicta venerabilia in arcula plumbea noviter fabricata, et intus concludenda in loco lapideo fabricato in pavimento dicti cubiculi, ornataque arcula plumbea intus serico viridi; reposita fuerunt per meas manus ossa sequentia *(pergit dein sermone hispano Gulielmus Custurer, cujus verba latine reddimus) :*

facta accurata

57 1° Caput sine maxilla, sine dentibus molaribus aliisve. 2° Vas vitreum in quo erant præcordia et quinque calculi in vesicula inventi; additæ erant carnis et pellis particulæ, in minore vasculo positæ : et constat ex instrumento, quod factum fuit in alia translatione, die decima tertia septembris anni 1646, repertas fuisse in ima arca, in qua ad hoc usque tempus fuerant dicta venerabilia ossa. 3° Quatuor ossa magna crurum et femorum. 4° Duo ossa tenuia crurum. 5° Duo ossa coxendicis. 6° Duo ossa grandia humerorum. 7° Maxilla inferior. 8° Os sacrum. 9° Septemdecim costæ. 10° Viginti tria ossa spinæ dorsi. 11° Os longum circiter unum semipedem, hac forma S, quod est inter collum et humerum. 12° Quadraginta quinque ossa parva et magna, ex genubus, talaribus, talis, manibus et pedibus. *Dein prosequitur latine :* Quæ omnia ossa venerabilis Fratris Alfonsi Rodriguez eadem re et numero, cum ea qua par est decentia, sedulitate et devotione, reverenter recondita sunt in arcula plumbea : qua undique clausa, et stagno obserata, reposita est per manus dicti R. Patris visitatoris, adjuvantibus aliis Patribus, in dicto loculo, claususque locus magno lapide, calce gypsoque undique obductus, ejusdem R. P. Francisci Sierra, vicarii provincialis visitatoris, jussu, donec divina providentia aliud disponat. Cujus facti aderant testes prædicti, et ego Petrus Guillermus Custurer, presbyter ejusdem Societatis Jesu, et totius facti testis et scriba notarius designatus et constitutus ad hanc causam et* supra. Factum Majoricæ in eodem collegio Montis Sion Societatis Jesu, die undecima mensis junii, anni millesimi septingentesimi vigesimi secundi. Petrus Guillermus Custurer, Societatis Jesu presbyter, et hujus causæ notarius constitutus et designatus

recensione, in cubiculum ubi vitam finierat.

F

* *forte pro* ut.

58 *Sed postquam anno* 1767 *Societas Jesu ex Hispania exsulavit, sancti Fratris sui exuviis orbati sunt sodales Majoricenses. Etenim marchio de Alos, cui bonorum religiosorum procuratio commissa fuerat, statuit, una cum Majoricensis Ecclesiæ antistite Francisco Garrido de la Vega, postea Cordubensi archiepiscopo, ut corpus* B. Alphonsi *aliæque reliquiæ, et scripta quæ ad beatificationem pertinerent, custodienda committerentur Francisco*

Anno 1767 nova recognitio

A *cisco Ferrer de San Jordi, canonico, rectori Palmensis academiæ. Qua in re annis* 1769 *et* 1770 *a notariis Matthæo Estada, Joanne Armengol et Benedicto Vert, plura confecta sunt publica instrumenta, quorum apographum exstat in nostro musæo. Ut inde accipimus, quo reliquiarum traditio rite fieret, legati fuerunt : ab episcopo, Felix Josephus de Aedo y Espina, vicarius generalis; a marchione de Alos, Antonius Bisquerra, assessor* (1); *a senatu Palmensi, Franciscus Boix de Berard y Cotoner, marchio de Villafranca de San Marti, comes de Sancta Maria de Formiguera, Nicolaus Dameto y Gual, decuriones* (regidores); *a Palmensi academia, doctores Josephus Borras, Joannes Baptista Mas, Joannes Amengual, Gulielmus Bestard. Testes etiam dicuntur Jacobus Ignatius de Oleza, Franciscus Set et Franciscus Alemany. Recensitæ sunt itaque reliquiæ et eædem inventæ quam quæ in instrumento anni* 1722 (1) *indicantur. Recognita sunt etiam quæcumque in cubiculo* B. Alphonsi *exstabant : quorum aliqua, a notariis publicis memorata,* B *hic indicare visum est.*

cum recensione rerum cubiculi;

59 *Sepulcrum in quo corpus venerabilis viri conditum dicitur.*

Armarium in quo servantur ejus vestes, tum interior, tum exterior, et pars lecti quo utebatur.

Particulæ corporis ejus duabus ampullis vitreis inclusæ.

Centum quinquaginta octo donaria argentea, pondo unam et quinquaginta uncias.

Statua venerabilis viri...

Christi effigies (Ecce homo) quæ Alphonsum *allocuta fertur.*

Plures imagines ob impetrata beneficia servo Dei oblatæ.

Enumerantur deinde plurimi libri, scripti vel impressi, quorum alii varia beatificationis acta, alii Vitam B. Alphonsi *continent, alii ejus opera (ea quidem, quæ per notas uncinis inclusas supra* (2) *distinximus). Horum aliquos proferre non abs re videtur.*

Liber in-4° ms., cujus inscriptio hispanice est : Tratado de las virtudes del venerable Her- C mano Alonso Rodriguez de la Compañia de Jesus. *Est ipsum autographum habetque folia* 119, *cum indice capitulorum. Continetur eodem volumine epistola quæ ipsius* B. Alphonsi *videtur esse.*

Liber in-4° ms., inscriptus : Cuenta de la conciencia y vida del Herm. Al. Rodriguez. *Incipit :* Memoria de algunas cosas, *etc. Exaratus est ab ipso venerabili viro. Numeris notantur ff.* 266.

Liber in-8° ms., cujus initium est : Libro del ven. Herm. Rodriguez de la Compañia de Jesus, sacado palabra por palabra de su proprio original ; *ff.* 250, *cum indice capitulorum.*

Liber in-4° ms. : Cuenta de la vida y conciencia del ven. Herm. Al. Rodriguez. *Item tres tractatus, primus de sacerdotibus, secundus de scholaribus, tertius de tribus votis religiosorum ; ff.* 203 ; *in extremo index rerum.*

Liber in-8° ms.: Libro segundo manual del ven. Herm. Al. Rodriguez a la letra trasladado; *ff.*60.

Liber in-4° ms. : Relacion de la vida y virtudes del Herm. Al. Rodriguez ; *scriptus a confessario Patre Joanne Matthæo Marimon. Est ipsum auctoris exemplar. Pagg.* 540, *cum indice. Ejusdem operis novendecim priores paragraphi in alio etiam codice exstant.*

Liber in-8° ms., in quo hoc scriptum est : Libro primero manual del Hermano Alonso Rodriguez; *ff.* 166.

Liber in-12 ms., in quo scriptum : Del Hermano Alonso Rodriguez. *Præfixus est index. Dein :* Libro primero espiritual, *etc. ; ff.* 208.

Liber in-12 ms., qui secundus tomus est superioris operis. Post indicem, incipit : Libro segundo : De algunas cosas particulares, *etc.; ff.* 140.

Liber in-12 ms ; initio sunt 12 ff. utilia, quorum primum incipit : A hora de maytines : amantisimo y dulcisimo Señor, *etc. Sequitur scriptum quo* B. Alphonsi *exhibentur* Devotiones, *et alia quædam, impressa et manuscripta.*

Liber in-8° ms.: Libro segundo manual, *etc. Incipit :* Salmo noventa : cum ipso sum in tribulatione ; *ff.* 84.

Plures chartarum fasciculi de venerabilis E *viri miraculis, reliquiis et beatificatione. Quorum unus continet recognitionem vestium et recognitionem scriptorum, utramque a P. Michaele Torbavi confectam.*

Scripta octo de octo reliquiarum inspectionibus.

Fasciculus cujus inscriptio est : Copias y cartas originales escritas à Su Santidad pidiendo beatificacion del ven. Herm. Al. Rodriguez. *Epistolæ sunt triginta sex.*

Epistolæ missæ ad B. Alphonsum *et exempla literarum ab ipso scriptarum.*

Fasciculus chartarum pertinentium ad vitam venerabilis Fratris : quarum aliquæ videntur esse ipsius confessariorum relationes.

Codices duo in quibus transcriptæ fuerunt quædam ven. Alphonsi *literæ aliaque opera. Insuper codex in-8°, ff.* 18, *cujus initium est :* Mucho tiempo habia que andaba con muchos escrupulos de conciencia ; *ultima verba :* Omnia non ex mei concupiscentia, sed ex Dei complacentia faciam.

Pileolus vetustissimus in scrinio quodam F *servatus, charta involutus, cum nota quæ incipit :* Dudose si este bonete es del venerable. *Aliæ exstant etiam vestium partes.*

60 *Quum anno* 1812 *ædes Montis Sion usibus militaribus essent adaptatæ, die* 27 *martii ejusdem anni reliquias sacras visitavit et diligenter conclusit Joannes Muntaner y Garciá, vicarius generalis episcopi Majoricensis Bernardi Nadal y Crespi, adstantibus Marco Ignatio Rosselló rectore academiæ, marchione de Reguer senatus Palmensis rectore, Josepho Cotoner Salas, Gulielmo Ferragut aliisque* (3).

item anno 1812 omnia visitata,

61 *Restituta Societate Jesu, mox de* B. Alphonsi *beatificatione iterum agi cœptum est. Quapropter inspectus est thesaurus sacer die* 10 *martii anni* 1825 *a Bartholomæo Barceló y Cardell, vicario generali episcopi Majoricensis* (4), *et eodem anno, die* 24 *septembris, a Michaele Serra y Dameto, itidem vicario generali et diœceseos administratore, præsentibus P. Pedro Sancho vice rectoris collegii*

et in speciem corporis reliquiæ compositæ;

(1) Furió y Sastre, pag. 262. — (2) Cfr. supra, num.30 —

(3) Furió y Sastre, pag. 263 et seq. — (4) Cfr. ibid., pag. 265.

Montis

AUCTORE R. D. B.

Montis Sion aliisque Societatis alumnis, et pluribus viris nobilitate aut munere præstantibus. Tunc ossa in speciem humani corporis composita sunt, additis facie manibusque cera fictis. Hæc autem effigies, indusio, toga, pallio, calceis et tibialibus induta, et rosarium manu tenens, in arcam obsignatam fuit condita. Deinde usus recognitione die 11 *januarii anni* 1824 *confecta, exploravit vicarius generalis vestes plurimas, varias particulas corporis aliasque reliquias, quas esse* B. Alphonsi *pronuntiavit. De pileolo autem antiquo, qui beato viro tribuebatur, nihil statutum est. Testes erant (qui singuli aliquid reliquiarum acceperunt) Joseph de Alos, Majoricensis præfectus; Joseph Cotoner Salas, moderator senatus Palmensis; Georgius Puigdorfila canonicus, Georgius Barcelo medicus, Bartholomæus Ripoll chirurgus, Gulielmus Torres, Joannes Antonius Sancho presbyter Ecclesiæ Palmensis.*

quæ in urnam ex marmore et crystallo, in templi sacello positam

62 *Paulo post, die* 21 *octobris ejusdem anni, sacrum corpus e cubiculo* B. Alphonsi *ad templi sacellum translatum fuit (eo apparatu quem supra indicavimus), atque conditum in urnam ex albo marmore, crystallinis speculariis clausam. Præter diœceseos administratorem, Michaelem Serra, aderant (ut ex authentico instrumento constat) Joseph Maria de Alos; Joannes Sureda, marchio de Vivot; Santiago Gomez de Negrete, regius procurator Majoricensis; Joannes Josephus de Negrete, auditor regii concilii Majoricensis; Sebastianus Socias, canonicus et vicarius generalis officialis; Franciscus Muntaner, marchio de Reguer; Joseph Cotoner Salas, Nicolaus Dameto et Ramon Villalonga, moderatores senatus Palmensis; Franciscus Truyols archidiaconus Ecclesiæ Palmensis, et ejusdem canonici atque presbyteri plures.*

et optime clausam, tandem fuerunt delatæ.

63 *Denique anno* 1867, *Patres Societatis Jesu, paucis ante annis ad pristinum suum domicilium reversi, quum animadvertissent crystalla quibus* B. Alphonsi *urna clausa erat, tam male fuisse aptata, ut, rimulis hiscentibus, pulvis pretiosis ossium involucris non parum noceret, rogarunt episcopum Majoricensem ut rei occurreretur. Venit itaque præsul, Michael Salvá y Munar, in ecclesiam Dominæ Nostræ de Monte Sion, et quum sacras reliquias recognovisset, concessit ut a PP. Josepho Fonda, Raphaele Llina, Ignatio Gazo, Societatis Jesu, et Michaele Peña, beneficiario ecclesiæ cathedralis, transferrentur in antiquum* B. Alphonsi *cubiculum, ibique, donec urna reficeretur, in arca lignea quiescerent. Hanc, impressis signis, custodiendam commisit Raphaeli Llina. Testes autem erant, præter modo citatos, Franciscus Truyols, decanus Ecclesiæ Palmensis; ejusdem archipresbyter, Melchior Vidal y Salvá, et multi canonici; Franciscus Cotoner Salas y Chacon, marchio de Ariañy; Ferdinandus Cotoner Salas y Chacon, regni senator; Gulielmus Descallar, marchio de Palmer; et aliæ dignitates. Iidem plerique interfuerunt translationi die* 2 *octobris anni* 1867 *peractæ. Scilicet postquam lipsanotheca, marchione de Ariañy impensam præstante, refecta fuit et exornata, corpus* B. Alphonsi *e cubiculo ad templi sacellum magno apparatu portatum fuit. Quibus solemnibus præerant Michael Salvá y Munar, episcopus Majoricensis, et Matthæus Jaume y Garau, episcopus Minoricensis Ecclesiæ.*

64 *Neque tantum sacra ossa* B. Alphonsi *magnæ sunt omnibus venerationi, sed in honore etiam habentur scripta quæ manu sua exaravit, quæque, ut legimus in lectione VI Officii proprii a Romano pontifice approbati,* cœlesti plane sapientia *sunt* referta. *Servantur fere omnia in Palmensi domo Societatis Jesu, et quidem magnam partem in pristino beati viri cubiculo. Ibidem (quod Palma ad nos scriptum fuit)* in parietibus juxta cubiculum B. Alphonsi multæ pendent tabellæ (ex-voto) quæ gratias ejus intercessione obtentas manifestant. *Reliquum est ut hæ* gratiæ, *una cum famuli Dei virtutibus ab historicis perscriptæ, in publico proponantur. Primo loco edimus relationem Patris Michaelis Julian, dein librum a Patre Ludovico Janino concinnatum. Sed quum in hoc opere quædam obscura sint aut imperfecta, plurimum etiam utemur, tum Actis beatificationis, tum variis Vitis, et maxime quidem iis quæ exaratæ fuerunt a* B. Alphonsi *domesticis et intimis familiaribus, Francisco Colin et Matthæo Marimon. Ab iis nonnihil dissentit auctor Vitæ satis antiquæ, hispanico sermone scriptæ, quam exhibet codex ms.* 8927 *in-f°, regiæ bibliothecæ Bruxellensis* (1). *Sed perincommode accidit ut mutila ad nos pervenerit: supersunt dumtaxat liber prior (folia* 1 — 93) *et alterius libri capitulum primum. A quonam composita fuerit hæc historia (pluribus oppido locis lucubrationi Patris Eusebii Nieremberg* (2) *similis), definire non possum; quamquam opinor eam esse quæ Patri Albiniano Rajas tribuitur* (3). *Libellum hunc, quem Vitam Hispanicam ms. vocabimus, non ita diu post* B. Alphonsi *obitum confectum fuisse, et quidem ea mente ut typis mandaretur, ex ipsis auctoris verbis colligendum videtur. Ejusdem Vitæ loca nonnulla in Annotatis cum lectore communicabimus.*

Scripta etiam servantur.

(1) Vida del venerable Hermano Alonso Rodrigues de la Compañia de Jesus. — (2) Ideas de virtud en algunos claros varones de la Compañia de Jesus, pag. 626 et seqq., edit. Madriti 1643. — (3) Cfr. supra, num. 8.

BREVIS

A

AUCTORE MICHAELE JULIAN.

BREVIS VITA B. ALPHONSI

a

AUCTORE P. MICHAELE JULIAN *a*

ex hispanico latine reddita.

CAPUT UNICUM.

B. Alphonsi natales, virtutes, mors et sepultura.

Die 31 octobris obiit Alphonsus Rodriguez,

Advenit dies qua Deo Domino nostro placuit remunerari sanctos labores boni Fratris nostri Alphonsi Rodriguez: obiit die 31 octobris, vigilia Omnium Sanctorum, horæ quadrante post mediam noctem. Annum agebat octogesimum septimum ætatis, quadragesimum septimum vitæ religiosæ in Societate, atque annis abhinc triginta et duobus in coadjutores temporales formatos fuerat cooptatus *b*. Natus Segoviæ, Valentiam venit, ubi quum per biennium arti rhetoricæ operam dedisset, vitam pientissimam et modestissimam vivens, seque omnibus præbens virtutis exemplum, miraculo ad Societatem Jesu vocatus fuit, impetravitque ut coadjutoribus temporalibus adscriberetur. Eodem anno missus fuit ad hoc collegium Majoricense. Quum vero non dubitem quin ejus Vitam aliquis fuse sit conscripturus, ex plurimis rebus quasdam dumtaxat attingam, reliquas futuro ejus biographo narrandas permittens.

b

B

clarus animi demissione, mortificatione,

2 A primo itaque die quo venerabilis Frater Deo famulari cœpit in Societate Jesu, sibi proposuit Domino se totum dicare; a quo expetiit ut se per dolores et labores perpetuos exerceret. Colendis virtutibus cunctis adeo notabilem se fecit, ut earum semper fuerit exemplum omnibus numeris absolutum. Tanta erat ejus animi demissio, ut se maximum totius mundi peccatorem existimaret, et quamvis divinitus sciret salutem æternam se esse consecuturum, neque transiturum per ignem purgatorii, solebat nihilo minus noxas a se admissas assidue deflere. Dolebat et acerbe ferebat si in honore haberetur; multumque mirabatur quod cum re tam sordida, qualem se ipsum putabat, aliqui homines agere vellent. Eximia fuit in eo mortificatio exterior et interior, atque in omni re quod carni maxime displiceret, avide quærebat. Injucundos cibos, si quando inscienter offerebantur, quam citissime manducabat, timens ne sibi auferrentur. Cæteras quoque pœnitentias, corporis afflictationes, cilicia, flagellationes et abstinentias usurpabat. Quin hoc ipso ultimo anno quo ægrotavit, facultatem me rogavit se cibo abstinendi omnibus diebus jejunii. Præterea confessus est se ter in hebdomade, tempore suæ infirmitatis, corpus flagellis dilacerasse. Pariter in orationem ferventer incumbebat. Huic enim diem integrum et plures noctis horas impendebat: neque ab ea cessabat in ipsis operibus servilibus; quibus quum summa modestia vacaret, mens ejus ne minimum quidem a divina præsentia avertebatur.

C

obedientia,

3 Tam singulari fuit obedientia, ut vix similem nostro ævo in quoquam repereris. Quam olim probare volens unus ex Alphonsi moderatoribus, jussit eum in Indias proficisci. Statim obtemperavit, et mandata confecisset, nisi januam aperire negasset janitor. Mihi postea quærenti quo pacto, nullo instructus viatico, et nesciens num inventurus esset navim, iter suscepisset; respondit se profecturum fuisse cum firma spe, fore ut Deus, cujus personam sustinent superiores, res necessarias atque ipsum navigium subministraret; si hoc autem non affuisset, se, sancta obedientia innixum, fluctibus fuisse commissurum. Itidem per multos annos aperuit et clausit quamdam januam, quotiescumque ea ingrediebatur aut exibat, sæpissime videlicet; eo quod superior eum quondam rogarat: « Cur hanc januam non claudis? » Mihi aliquid simile accidit, quo die veniens a continenti terra huc appuli. Vehementer cupiens eum videre et ejus frui colloquiis, per integram horam et ultra de rebus divinis, ut consueverat, cum eo sermonem habui, quamvis febri vehementer afflictaretur. Rogavi eum num capite doleret, eique se dolere affirmanti: « Sileas igitur, mi Frater. » Cui dicto tanta religione paruit, ut per totam noctem nullam emiserit vocem, licet sæpe ab infirmario rogatus quomodo valeret. Quum idem faceret postero die, dixissetque infirmarius in tali tempore licitum esse respondere, eo magis quod de rebus necessariis ageretur, negavit id fieri posse injussu Patris rectoris. Me itaque arcessitum hisce verbis appellavit: « Si per te licet, reverende Pater, responsum dabo infirmario et medico, cum a me requirent quomodo me habeam. » Sciscitanti autem mihi cur respondere dubitaret: « Quia, inquit, reverende Pater, heri dixisti ne amplius loquerer. »

E

F

zelo animarum,

4 Flagrabat etiam zelo salutis animarum, et quidem prout conditio ejus ferebat. Certe per triginta annos, quibus hujus collegii fuit janitor, optimam famam concilians Societati, omnesque ædificans, piis colloquiis, modestia, bono exemplo (quo pacto concionabatur), animabus ad bonam frugem revocandis egregiam operam navavit, eos qui cum ipso agebant, ad pietatem et vitæ sanctimoniam traducens. Insuper ut homines universi per orbem terrarum sparsi, se ad veram religionem applicarent, Deum sine intermissione orabat, idque summo ardore; immo offerebat se ad inferni cruciatus in æternum tolerandos, ut anima vel unius e miserrimis servis, e Mauris aut Judæis Christo adjungeretur. Quod studium in tantum Deo placuit, ut venerabili viro conspiciendos præbens omnes mundi homines utriusque sexus, declararit non minore ipsum mercede dignum esse, quam si totam hanc multitudinem ad Christum adduxisset.

modestia, pietate et prudentia.

5 De modestia vero ejus, nemo umquam in eo aliquid deprehendit, quod virtutem hanc vel tantulum

AUCTORE MICHAELE JULIAN.

tantulum offenderet. Incedebat enim oculis demissis, tantum dumtaxat spatium prospiciens, quantum ipsum corpus longitudine explevisset. Oculos non huc atque illuc vertebat; eosque, quadraginta annorum spatio, ne semel quidem in mulierem intendit, licet, ad Missam quotidie ministrans, aquam omnibus S. Eucharistiam sumentibus propinaret. Legis silentii observantissimus erat, ita ut, quantumvis cum domesticis aut externis assidue agens, nullum umquam verbum otiosum proferre a quoquam fuerit auditus. De Deo loqui in deliciis habebat, et si sermo instituebatur de aliis rebus, illico somnus Fratrem Alphonsum corripiebat. Ejus colloquia de rebus cœlestibus tam pia erant, ut multi hujus insulæ viri religiosissimi sensus animi intimos ei aperirent, eumve in rebus dubiis consulerent. Ex commercio suo cum Deo maximam rerum divinarum scientiam fuerat consecutus; adeoque in libris quibusdam, quos manu sua scriptos reliquit, tam magnifice de virtutibus disserit, ut multos alios auctores doctos, idem argumentum tractantes, facile superet. Ob hanc divinam sapientiam factum est ut subreguli, episcopi, consiliarii et ministri regii, magistratus, equites B aliique viri nobiles eum frequentissime adirent; quin eorum multi nullum magni momenti negotium suscipere audebant, nisi prius sancti Fratris usi consilio. Sermone suo candido, simplici, perfecto, omnibus addebat animum. Eo audito, omnem dubitationem abjiciebant, et merito quidem, quum scirent eos, qui ejus monita secuti essent, spe numquam fuisse delusos.

Perfectissima quæque sectatus,

6 Paupertatem religiosam mirum in modum colebat, et tunc solummodo vere gaudebat, quum ejus effectus experiebatur. In dolore erat, si res domus pessimæ non sibi tribuerentur. Acum casu inventam sine licentia sibi accipere noluisset. Eum vero delectabat aliquam in vestibus, in cubiculo, aut in cibis inopiam ferre. Quum sensuum suorum portas diligenter custodiret, non poterat non angelicam imitari puritatem, eamque assequi tum corporis tum mentis munditiam, quam a nobis beatus pater noster Ignatius requirit. In nemine umquam oculos fixit, et hoc diu deflevit, quod eos quondam in currum inconsulte conjecerat. Et ut virtutes ejus uno verbo dicam, vitam vixit angeli potius, quam hominis. Neque enim C ego, quum superioribus hisce annis familiariter eo sum usus, neque ii Patres, qui viginti, triginta aut quadraginta annos cum eo versati sunt, in ejus agendi ratione culpam ullam deprehendimus, aut noxam quantumvis levem, imo affectum minus bonum. Ea quæ agebat, perfectius agi posse, nemo dicere voluisset. Etiamsi enim mundus simul cum diabolo assidue eum oppugnarent, nihilominus numquam virtutem absolutissimam quærere destitit et majorem Dei gloriam. Quæ verba in ore, multoque magis in animo, semper habebat. Regulas omnes tam fideliter servabat, ut discerpi maluisset, quam earum vel minimam negligere. Nihil antiquius erat ei quam vitam, ut aiunt, communem in omnibus sequi. Hinc multum doluit quum ultimis vitæ annis, quibus gravissime ægrotavit, ad infirmorum mensam sedere debuit, maxime quum ei cibi exquisiti apponebantur.

frustra latere studuit.

7 Accedit quod summa ope nitebatur ut virtutes suas alios celaret. Sed frustra: nam tanti eum domestici et externi faciebant, ut non pauci nostrorum e terra continenti huc summo gaudio venerint, non aliam ob causam, nisi ut eum videndi copiam haberent. Item non raro viri laici D et ecclesiastici magnæ auctoritatis nostrum collegium petebant, ut eum paulisper suis oculis considerarent, neque poterant non mirari quanta sedulitate janitorem ageret, advenientibus, prout res ferebat, rite respondens; omnium votis diligenter faciens satis, eosque arcessens quos externi convenire cupiebant.

Commercium ejus cum Deo et cum sanctis.

8 Atque hæc agendo, paulatim ad perfectam et ardentissimam caritatem erga Deum ascendit. Qua tam vehementer flagravit, ut nisi divina majestas ipsum salvum conservasset, ex nimio amore egisset animam: hoc (simul cum multis aliis rebus quas retulimus) sua manu scripto testatus est in ratione conscientiæ, quæ, juxta regulas nostras, bis in anno a religiosis Societatis Jesu superiori reddenda est. Ipse enim, annis abhinc plus decem, a moderatoribus jussus est res suas scripto manifestare, quo melius intelligerentur et certius essent notæ. Frequentissimo angelorum sanctorumque commercio fruebatur, cum eis et in cœlo et in terra colloquia miscens. Ex his cœlitibus viginti quatuor selegerat, quorum singulis singulæ diei horæ erant assignatæ, E ut cum iis ageret seque iis commendaret. Etiam quum esset consopitus, principio cujusque horæ expergefiebat, et officium illud pietatis præstabat. Cujus religionis mercedem Deus quadam die tribuens, spiritu sustulit eum in cœlum: ubi omnes beatos vidit, eorumque cognovit tum nomina, tum proprias res gestas et merita, quasi per totam vitam cum sanctis illis versatus fuisset.

Beatæ Virgini,

9 A parvis beatam Virginem ex animo dilexit; quæ maxima in eum beneficia semper contulit. Hinc cum ea quadam die amicissime agens, ejusque amore ardens, præter alia dixit: « Ego amo te, domina mea, magis quam me ipsum. Ego amo te, mater mea, magis quam tu me amas. » Quem sermonem optima mater ægre passa, puero apparuit: « Non ita se res habet, inquit, Alphonse: magis ego te diligo quam tu me. » Cum Deipara ejusque Filio familiarissime vivebat, perinde atque amicus cum amico, aut filius præcipue dilectus cum parentibus suis; eosque revera loco patris et matris habebat. Qui eum sæpe corporali præsentia comitabantur, imo quondam cor ejus ingressi sunt. De illis tanta suavitate et pietate F loquebatur, ut hunc affectum aliis commoveret. Omnibus auctor erat, ut, propriis rebus posthabitis, Jesu et Mariæ, dulcissimis amoribus (hæc erant ejus verba) unice inservire studerent; addens ipsorum commodis, tum corporis, tum animæ, tantos patronos optime esse consulturos.

sine labe conceptæ, addictissimus erat. c

10 Annis plus quadraginta Officium immaculatæ Conceptionis B. M. V. quotidie recitavit c: in quod mysterium præcipuo studio ferebatur. Et cultum illum Deiparæ acceptissimum esse quadam die ab ipsa audivit. Quum itaque ad eum amplectendum omnes adhortaretur, mihi quondam et aliis collegii sodalibus qui simul nobiscum erant, dixit unam ex causis ob quas nostram religionem, scilicet Societatem Jesu, Christus Dominus instituerit, hanc fuisse, ut immaculatam matris Conceptionem notam faceret atque propugnaret. Hæc autem tanto fervore emisit, ut majorem numquam aliquis in eo notaverit; et subjecit ea se non de suo protulisse, sed accepisse divinitus. Item rosarium beatæ Virginis tam frequenter recitavit, ut digitos ejus continua globulorum evolutione occalluisse, post mortem compertum fuerit.

Alia

AUCTORE MICHAELE JULIAN.

A Alia innumera de ejus gloriosis facinoribus et charismatibus, de virtutibus egregiis et revelationibus prætermittimus, utpote referenda in venerabilis Fratris historia; quæ inter præstantissimorum sanctorum Vitas una erit ex maxime singularibus et præclaris. Equidem si hæc recensere tentarem, multo longior essem quam fert epistolæ ratio, atque etiam pauciora dicerem, tum de Dei largitate erga dilectum suum servum, tum de liberalitate qua hic divinæ gratiæ respondebat. Quapropter dumtaxat ultimam valetudinem, mortem et sepulturam paucis exponam.

Ultimum morbum patienter tulit,

11 Licet a primo suo in hoc collegium adventu, annis abhinc septem et quadraginta, Christus Dominus noster, eum (ut ipse rogarat) omni laborum genere probaverit; scilicet permiserit eum tum a dæmonibus per plures annos assidue vexari et cruciari, tum identidem gravibus tentari morbis; ultimis tamen ante felicem exitum annis, præcipue gravibus incommodis eum afflixit. Hic enim ab imo ad summum acerbissimos sensit dolores, præsertim quo anno mortuus est: tunc præter reliquas infirmitates et eas quæ senectuti propriæ sunt, adeo vehementer calculorum valetu- B dine cruciari cœpit, ut integro anno in lecto, et quidem tribus proximis mensibus sine motu, eodem semper in latere, jacere debuerit. Interea de divinis tantum rebus cogitans, Deum enixe rogabat, non ut molestias auferret aut minueret, sed potius augeret et novas adderet. De doloribus summo cum gaudio loquebatur (ut in omni vita sua consueverat), addens neminem feliciorem esse homine quem Deus multis infirmitatibus premat, modo eas ille ferat patienter; quum in hac vita non sint dona præstantiora iis quæ Pater in Filium suum unigenitum tam large contulit. Subjiciebat, si possibile esset angelos et sanctos cuiquam invidere, eos certe hominibus multa patientibus esse æmulaturos. Quid multa? De nulla umquam re tanta elatione dixit; et quæ ita sermone laudabat, re ipsa prius expertus fuerat: patientia enim sua alter erat Job.

majora pati cupiens.

12 Ideo querebatur, quando in hoc morbo erat, tum quod nimiam ipsius curam haberemus, cujus omnes oblivisci, quem omnes ut canem mortuum vitare deberent; tum quod non sineretur jejunia servare et voluntario cruciatu se concidere. C Mihi suadenti interdum ut condituras, bellaria aliaque hujusmodi gustaret, constanter respondit: « Credas mihi velim, reverende Pater, hæc prædulcia mihi sunt dolori, et dolores mei sunt mihi prædulcia. » Quærentibus ab eo ut se haberet, semper dicebat: « Commode nunc habeo, quæ Dei est bonitas. » Quum solus esset, magno solatio fruebatur, licet tot malis affectus; et summa lætitia cum patre et matre suis, Jesu et Maria, agebat, verbis amore plenis eos alloquens, eaque sæpe iterans quæ ab ipso Domino nostro fuerat doctus: « Jesu et Maria, dulcissimi amores mei, ex amore vestri patiar et moriar! Sim totus vester, nequaquam meus! » Quum eum, jam ægre vocem emittere valentem, rogaret infirmarius quid sentiret: « Magnum, inquit, amorem proprium. » Aliquot diebus ante felicem obitum, tam vehementi febri correptus est et dolores ejus in tantum invaluerunt, ut mox videretur moriturus: nihilominus hæc iterum iterumque dicebat: « Amplius, Domine, amplius! » Tempore opportuno et consueta pietate, Viaticum suscepit sacrosanctum Christi Corpus, quo a multis annis saltem ter in hebdomade maxima religione vescebatur, extremo etiam vitæ anno, quo in lecto fuit detentus. Eum quoque oleo sancto unximus. Neque destitit dolores æquo animo ferre, imo majores a Deo flagitare.

Pie obiit,

13 Qui per totam vitam maxima reverentia Patres prosecutus fuerat, eos etiam in suprema hac infirmitate observabat; ita ut, quum eorum aliquem videret, caput detegeret, licet propius a morte abesset et brachium vix posset movere. Die 29* octobris, sabbato, post meridiem, jam moriturus lætitia perfusus est, Deo promissis suis stante, et in suavissimam extasim raptus est, quales hoc ultimo anno non semel fuerat expertus; atque in ea per tres dies usque ad extremum spiritum permansit. Facies ejus, præcipue ex quo adversa valetudine laboravit, perpallida esse solebat, etiam quum commodius se habebat. Sed ab hujus raptus initio perpulchro colore splenduit enituitque ut angelus: qui effectus erat exterior illius amoris quo pectus ardebat. In ipsa extasi interdum exclamabat: « Jesu mi dulcissime! Optima mater mea! » Media nocte, cum ex nonnullis indiciis (ut pectore intumescente) morti proximus esse videretur, atque adstantibus omnibus hujus collegii Patribus et E Fratribus, sanctissimum Jesu nomen identidem expressum esset, et Christi in cruce pendentis effigies moribundo ostensa, oculos aperuit, quos jam triduo compressos tenuerat, eosque, lucidiores et hilariores quam cum recte valebat, in Jesu imagine fixit: cujus pedes osculatus, suavissime dixit: « Ah! mi Jesu! » et Deo reddidit spiritum, in vigilia Omnium Sanctorum, post mediam noctem.

* lege 28

magno deinceps habitus honore,

14 Boni Fratris virtus adeo nota erat, ut non solum ex nostra provincia, sed etiam ex Castellana, Bætica, Lusitana et Indica, multi, fama ejus sanctæ vitæ audita, ad me scripserint, etiam atque etiam aliquid reliquiarum postulantes. Tum ipsi, tum alii viri non pauci, nobilitate præstantes, laici et ecclesiastici, magnates et cardinales, literas ad eum dabant, se precibus ejus commendantes, ut hocce pacto ejus chirographum sibi compararent. Patres Fratresque collegii, qui optimam ejus notitiam habebant, suam erga eum voluntatem expromentes, lætabantur se felici ejus morti affuisse, ac rosaria sua et pœnitentiæ instrumenta cadaveri potuisse admovere.

præsertim in insula Majorica.

15 Tunc Deus promissa sua solvisse dicendus est; videlicet servo suo pollicitus fuerat, ipsi magnum in hac insula honorem tributum iri. Re quidem vera, simul atque mors boni Fratris Alphonsi Rodriguez hodie mane vulgata fuit, tantus in eum affectus apparuit, ut civitatis incolæ fere omnes concurrerint, veneraturi sacrum corpus, pedes et manus osculaturi: quos inter regis vicarius cum suis consiliariis, canonici, religiosi, viri nobiles. Post meridiem quum collegium templumque hominum multitudine repleta essent, corpus in ecclesiam portavimus et in sublimi loco deposuimus: adeo quidem turba accreverat, ut per eam vix via fieri potuerit. Huc omnes familiæ religiosæ, solita responsoria decantaturæ, venerunt; Fratres scilicet Prædicatores, Fratres de Mercede, Fratres Ordinis Minorum, Carmelitæ, Augustiniani, Trinitarii et Minimi, cum suis superioribus aut præpositis provincialibus: item paulo post totum capitulum ecclesiæ cathedralis, clerus omnium parœciarum, elata in superiore agmine cruce. Incredibile est quot homines rosarium sacris exuviis admovere tentarent, vel

partem

AUCTORE MICHAELE JULIAN.

partem vestium excidere; quam multi infirmi corpus tangere contenderent. Ut omnibus morem gererent, operam assidue dedere quatuor aut sex e patribus nostris, quibus duo Patres Ordinis Prædicatorum, suæ aliorumque pietati consulentes, præsto aderant. Qui tamen omnes simul populi religioni nequaquam satis facere potuerunt. Gloriosum Deo fuit homines a turba impeditos rosaria et numismata undique projicere, quo sacrum corpus tangerent.

Exsequiæ magna frequentia celebrantur.

d 16 Officium defunctorum e more *d* peregimus, præsentibus regis vicario, capitulo et magistratibus. Jam nox appropinquabat, cum per horæ quartam partem concio e suggestu habita est: in qua præcipuis dumtaxat actionibus celebratis, auditores invitati fuerunt ut feria VI proxima redirent. Illud autem notatione dignum, quod toto concionis et officii tempore, nemo coram exanimi corpore caput operire ausus est, neque vocem mittere; et quamvis ecclesia tanta multitudine esset referta, quantam capere poterat, et quanta majorem numquam habuit, eo tamen silentio peracta sunt omnia, ut templum vacuum crederes. Quando corpus sepelire voluimus,
B nihil aliud quam illud intra parietes domesticos deponere licuit, et id quidem magno labore: populum dimisimus, hanc prætexentes causam, quod possent altera die Fratris sepulturæ adstare. Eum tandem sepulcro condidimus hora decima noctis, quod alio modo fieri non potuisset. Ejus facies et manus, perinde ac si vivus fuisset, flexibiles manserunt. Licet ob sanctissimam vitam ac mortem optimi Fratris, simul et revelationes ipsi a Deo factas, moraliter certi simus (eo pacto quo de hujusmodi rebus certi esse in hac vita possumus), eum cœlum intrasse nec transiisse per purgatorium; quin immo gloriosissimam ibi sedem, quam ob animi demissionem promeruit, occupare; nihilo minus, ne officio meo desim, Reverentiam Vestram rogo, ut pro animæ ejus refrigerio, jubeat in collegio
e suo consueta fieri Societatis suffragia *e*, et nos omnes Deo commendari, qui hic habitamus, ut exemplar illud quod Deus nobis in bono Fratre Rodriguez proposuit, imitemur. Deus conservet Reverentiam Vestram. Majorica, die 31 octobris 1617.

Omnes ad ejus sepulcrum concurrunt.

17 Postquam hanc epistolam scripseram, multis ex summis insulæ hominibus enixe rogantibus, die 3 novembris, feria sexta, mane exsequias ample celebravimus, dicta etiam oratione panegyrica. Vix orto die, tanta concurrit multitudo, ut templum nostrum, licet non sit exiguum, ejus quartam partem capere non potuerit. Rursus affuerunt regis vicarius, ejus consiliarii, canonici, magnates et honestissimi totius insulæ homines; et ipse adstitisset episcopus, nisi morbo fuisset implicitus. Fuerunt etiam homines optimo Fratri valde addicti, qui cereos ad ejus sepulcrum accendendos miserunt. Quum peracto solemni officio, concio e suggestu D
haberetur, nesciebant auditores quid magis admirarentur, utrum virtutes, an divina charismata, aut efficacem apud Deum ejusque matrem interventum. Nunc vero laici et ecclesiastici viri, Fratres et Sorores omnium fere Ordinum, aliquid reliquiarum boni Fratris, religionis causa, vehementer a me efflagitant. Ad sepulcrum ejus *f* (sub f
parva scilicet concameratione prope altare B. M. V.) magna vis hominum concurrit, eo quod fama fert plura ibi miracula hisce diebus fuisse edita. Quæ quum comperta habebimus, Reverentiæ Vestræ narrabo.

MICHAEL JULIAN.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm. præv., num.* 4. *Hujus operis inscriptio, latine reddita, hæc est:* Relatio et epistola encyclica Patris Michaelis Julian, rectoris collegii Societatis Jesu in insula et civitate Majoricensi, provinciæ Aragoniæ, data ad Patres et Fratres ejusdem civitatis aliarumque, de felici faustoque transitu ex hac vita venerabilis Fratris E
Alphonsi Rodriguez ejusdem Societatis Jesu. *Quæ his literis tantum adumbrata sunt, enodatius exponentur in altera Vita a nobis edenda. Porro auctores quamplurimi opusculo Patris Julian usi videntur* (1).

b *Die* 31 *januarii anni* 1571 *tirocinium ponere cœpit* B. Alphonsus *Gandiæ, si Colinum sequimur, contra Valentiæ, si Matthæum Marimon, Janinum et Nierembergium. Sed de his infra fusius dicetur. Vota simplicia emisit die* 5 *aprilis anni* 1573 *et, teste Colino, vota coadjutorum formatorum die* 5 *aprilis anni* 1585. *Porro quonam tempore sodales ad hunc gradum evehendi sint, in Constitutionibus Societatis Jesu non definitur; at Claudius Aquaviva, præpositus generalis, statuit anno* 1600 *non esse proponendos antequam annum ætatis trigesimum, religionis decimum expleverint.*

c *Quo pacto promoverit Officium immaculatæ Conceptionis explicuimus in Commentario præv., num.* 35 *et* 36.

d More *Societatis Jesu Officium defunctorum pro ejus alumnis dicitur* tono mediocriter alto F
sine cantu, præsentibus in ecclesia domesticis cum suis candelis accensis (2).

e Suffragia *hæc sunt, decreto Congregationis generalis anni* 1573, *ut eo loco ubi quis de Societate decesserit, offerant singuli sacerdotes pro eo tria sacra, et singuli Fratres tres coronas, in aliis provinciæ locis duo sacra et duas coronas.*

f *De* sepulcro *cfr. Vita scripta a P. Janino, lib. I, cap. IX, ann.* e. *Eadem traduntur in exemplaribus hujus epistolæ tum Gallicis, tum Flandrico* (3).

(1) Cfr. Breve relacion de la Vida del ven. Herm. Alonso, Majoricæ 1627. Balinghem, Ephemeris B. M. V., pag. 611 et seq. Nieremberg, Claros varones de la Comp. de Jesus, pag. 670 et seqq. 1643.— (2) Cfr. Constitutiones Societatis Jesu, part. VI, cap. 4, § 3. — (3) Reg. bibliotheca Bruxellensis, codd. mss. 8927 et 18885.

VITA

A

VITA B. ALPHONSI RODRIGUEZ

CONFESSORIS SOCIETATIS JESU

AUCTORE P. LUDOVICO JANINO a EJUSDEM SOCIETATIS.

CAPUT PRIMUM.

Ortus Alphonsi et vita in sæculo.

Nascitur B. Alphonsus Segoviæ anno 1531. b

Rodriguez, Celtiber, patria Segoviensis, anno superioris sæculi trigesimo primo in hanc lucem venit, octavo kalendas augusti, Jacobi apostoli honoribus sacro *b*. Alphonsi nomen in baptismo nactus, teneritatem amoris erga Dei matrem inde una est visus hausisse perpetuam, cœpitque jam tum infans, Mariæ vocabulum quoties audiret, gestire totus, et imagunculas ipsius, sicunde haberet, B pro charissimo pignore in sinu recondere. Excolebant animam tam bonam Jacobus Rodriguez et Maria Gomesia, parentes optimi, præcipua cura; et non incommodam mercaturam *c* ita factitabant, ut lucris potissimum æternis se ac septem filios *d* ditarent; quorum secundogenitus Alphonsus magnis a Deo rebus parabatur. Harum præsaga fuere seu visa seu somnia quadrienni sæpius objecta; unde vix possunt credi fortuita. Nam alienato ab sensibus animo, apertis ac rigidis oculis, et matrem Virginem magnis vocibus inclamans, nulla corporis succussatione, non colaphis quidem et capillorum vellicatione redibat in sese; spectabat interea, ut deinde narravit, tamquam sinapis granum sibi e pectore prodire, sensimque assurgens cum se nubium tenus extulisset, in templi capacis amplitudinem diffundi; quod de magnis illius progressibus, et perfectæ virtutis absolutione atque fama, tanto ante monstrata, haud putem temere explicari.

Uxore et liberis orbatus, e f g h i

2 Exin adultus, aliquamdiu literis operam Compluti *e* dedit; unde ad domestica *f* revocatus, duxit Mariam Suaresiam uxorem *g*, ac mercimonio intentus, variis casibus exagitatus est *h*. Verum conjuge fato functa, reque ac negotiis retro labentibus, cœpit vitæ illius hominem tædere *i*, tam maligno proventu tot annorum molestias pensantis. Hinc ad divina beneficia conversus, ratusque se iis sterili animo respondisse, dolore ac lacrymis dies noctesque rumpebatur, admissorum veniam a Deo petens, et magnis desideriis novum vitæ genus partiens *. Nocte quadam oranti cum adstitisset Christus, sanctorum fere duodecim comitatu cinctus, solum ex iis agnovit B. Franciscum, quem peculiari studio colebat; rogatusque ab eo cur tantum ploraret, ipse altum suspirans: « Qui possum, inquit, tenere lacrymas, conscius Dei mei a me toties graviter offensi, cum leves etiam in eum noxæ producto ad obitum luctu non satis expientur? » Atque hic cœlestis species videri desiit; sed hæsit Alphonso, cum incredibili voluptate, peccati cujusvis odium tam ingens ut, oblato deinceps ejus periculo, detrudi potius in æternas cum dæmonibus pœnas ardenter peteret, quam vel exiliter in Deum delinquere. Hujus odii modum haud dispar sequebatur vexandi sui flamma, et novis quotidie de se suppliciis veteres maculas eluendi. Ad hæc rerum omnium contemptus, et sempiternorum metus discriminum, quæ blanda illarum et fallaci brevitate innumerabilia involvuntur; divini horror judicii, repetendæque ab se severissimæ rationis; vitæ demum totius meditatissima confessio, quam excepit statim deliberatio religiosi Ordinis ineundi, ubi integre Deo et animæ viveret. Sed E tardante hunc mentis impetum filiolo parvulo, quem e liberis tribus superstitem destituere paterna cura non poterat: « Domine, inquit, si puerum vides fore tibi quandoque inimicum, nefas morte celeri anteverte; et dum est innocens, et per ætatem et gratiam tuus, tibi hunc in perpetuum assere. » Annuit famulo divina bonitas, et nocte proxime subsequenti puerum illi per visum ostendit, velut ad funus compositum; quo post paulum, et mense nondum interlapso, reipsa elatus est *k*.

* *lege* parturiens

k *sese dat pietati et pœnitentiæ.*

3 Liber itaque Alphonsus, suique jam dominus, transferre se in Deum penitus decrevit; manumque operi admovens, corpus insuetis laboribus frangere; flagellis, inedia, cilicio ad usque genua promisso, pœnisque cæteris nullo fine ac modo torquere; in obeundis pœnitentiæ et divinæ Eucharistiæ mysteriis assiduus esse. Inter quæ, festo B. Virginis a Nivibus *l* dicto, l cum se illi totum certa ejus tutelæ singularis dulcique fiducia donasset, exinde illam expertus est insperato prorsus et peculiari more liberalem: ac principio quidem rosarii globulos precando censenti, apparebat rosa purpurea, cum orationem dominicam recitaret; candida vero, F cum salutationem angelicam; paris tamen ambæ pulchritudinis atque fragrantiæ; quas Virgini offerens, videbat munus ab ea probari. Post ab Antonia et Juliana, sororibus suis, quæ domi cum illo virgines agebant, didicit volvendo rosario de Christi vita et cruciatibus cogitare. Tum progressus ad formam orandi quæ mente peragitur, moxque ad summum contemplationis, excipiebatur ab optimo Domino tam familiariter ac jucunde, ut dies nonnumquam solidos precando expenderet, quatuor saltem aut quinque horas Christi mysteriis, doctrina et exemplis immersus. At ejus potissimum cruciatibus afficiebatur; quos dum animo versaret, etiam experiebatur a planta pedis ad verticem capitis, confixum se Christo in crucem sentiens, intereaque divini amoris incendio flagrans; et vero scriptum sua manu reliquit, se cogitandis Christi suppliciis eorum partem sentire solitum, et totum amoris pariter et doloris magnitudine in eum transformari: Deum enim perinde amoris beneficio se nobis infundere, ut ligno et ferro ignis confunditur.

AUCTORE JANINO. LIB. I.

ditur. Hoc musto ebrius Alphonsus, stupere ad reliqua omnia, et suspiciendo interdum cœlo, illuc animo rapi, et humi ægre contineri.

Anno 1563 *in festo Assumptionis visione pulcherrima recreatur.*

4 Anno autem fere sexagesimo tertio post sesquimillesimum, ipsaque Virginis in cœlum receptæ sacra die, cum in Segoviensi nostro collegio accuratissima præparatione divino epulo refectus gratias ageret, vidit aulam mentium beatarum innumerabilem Virgini adstare, dum ab æterno Patre in sublimi locata solio, inæstimabilis pretii corona ornaretur; se vero ab eadem, manu apprehensum, angelo suo tutelari et B. Francisco comitibus, æterno Patri munus gratissimum et acceptissimum offerri. Fuitque hujus spectaculi tam viva et tanta lux, ut nesciret deinde in corpore, an extra positus, id vidisset; hoc solum animo repetens, se pernicitate incredibili ultra nubes et nota corpora sublatum, immenso itinere repente confecto, in loco pulcherrimo constitisse, ac cœlestibus aulicis frequenti; seque plane jam non intelligere qui possent homines cœno et paleis affici, cujusmodi omnia videbat, quæ illos in terris tamquam valde jucunda et pretiosissima delectarent. Hæc P. Joannes Baptista Martinez, quo ad confessiones utebatur, uti gesta erant cum audisset, nec Alphonsum, templo discessurum, nisi ægre januam invenisse, et visum per vicos sui vix compotem, jussit de cætero illas in publico animi abductiones declinare; quod etsi fortiter conaretur, sed erat earum nonnumquam is impetus, ut illi obsistere nequiret. Inter hæc porro divini beneficia favoris, quærebat animo in quam potissimum religiosam familiam secederet, Deo procul a turba et periculis victurus. Quod ipsi quibus indiciis significatum sit, sequitur enarrandum.

B

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm. præv., num.* 5 *et* 64. *Uti jam monuimus, præsenti scriptioni plura adjiciemus tum ex aliis, tum ex ingenti opere Matthæi Marimon descripta, et quidem ex versione italica. Ipsum autem Patris L. Janini librum secundum Lugdunense exemplar anni* 1648 *fideliter exhibemus, nihil mutantes, nisi quod paucula voces, ut* Alphonsus *pro* Alfonsus, *et similes, alio modo efferimus.*

C

b *Natus est itaque* B. Alphonsus *die* 25 *julii anni* 1531, *non, ut volunt aliqui, anni* 1530. *Baptismum et postea confirmationem suscepit in ecclesia S. Columæ ad portam S. Joannis. Cujus parochiæ parentes ejus erant incolæ* (1).

c *Pannorum mercaturam, tunc præcipuam inter Segovienses, faciebant* B. Alphonsi *parentes. Quanta probitatis ac vitæ christianæ fama ipsi et alii consanguinei floruerint, testati sunt in processu Segoviæ facto plures hujus urbis cives.*

d *Ex septem filiis Didaci Rodriguez dumtaxat noti sunt nobis duo majores natu, Jacobus et* B. Alphonsus; *ex filiabus vero Emmanuela, Antonia et Juliana. Harum vitam in Commentario prævio, § II, adumbravimus. Laudantur etiam in processu beatificationis sancti Fratris: ubi legimus* in earum obitu ac sepulturis visas fuisse res miraculosas (2).

D

e *Ipse et frater ejus Jacobus, literis operam daturi, Complutum missi sunt a patre, et in disciplinam traditi pientissimo Patri Francisco de Villanova. Neque hoc mirandum. Etenim Didacus Rodriguez duos sacerdotes Societatis Jesu, Segoviæ verbum divinum ad tempus annuntiantes, hospitio acceperat, eorumque famulatui deputaverat filios suos, et præcipue* Alphonsum, *tunc duodecim circiter annos natum. Hic eis ministravit, quum, peractis concionibus, in quamdam Didaci villam secesserunt, exercitiis spiritualibus aliquot dies impensuri. Ab iis fidei mysteria doctus est, didicitque rosarium beatæ Virginis recitare, Missam celebranti adesse, aliaque hujus generis* (3).

f *Duo fratres magistros Complutenses vix per annum audierunt, quoniam, mortuo patre, Segoviam a matre revocati sunt. Quæ* Alphonsum, *annum tunc duodecimum vel tertiumdecimum agentem, inquit Marimon, domi secum manere jussit, Jacobum vero studia prosequi. Hic postea juris doctor factus, uxore ducta Maria Izcara, Hispali domicilium collocavit. Ubi, egregiis virtutibus præditus, immatura morte occubuit* (4). E

g B. Alphonsus, *postquam per plures annos in instituendis fratribus, in procurandis negotiis et mercatura matrem adjuvit, ut huic morem gereret et melius onera domestica sustineret, in matrimonium duxit Mariam Suarez, feminam pientissimam, in vicinis natam montibus. Quacum sibi domicilium constituit in parochia S. Eulaliæ, prope Ecclesiam S. Francisci* (5). *Ex ea suscepit filiam et filium* (6), *(immo, Janino teste, liberos tres). Sed priore mortua, mox obiit etiam mater, relicto filiolo, et quidem si Vitam Hispanicam ms. sequimur, anno circiter* 1562: *cum ibi dicatur* B. Alphonsus, *cum annum ageret vigesimum septimum (seu anno* 1557*), uxorem duxisse, et ea fuisse orbatus post annos circa quatuor* (7). *Cæterum in aliis Vitis tempora non invenio distincte notata; sed a nonnullis* (8) *dumtaxat indicatur Dei famulus, paulo post conjugis obitum, de perfectiore vita sectanda consuluisse Patres Societatis Jesu qui tunc recens Segoviæ consederint. Porro constat eos venisse anno* 1559 (9). F

h Mercimonio intentus, *id est* textoriæ mercaturæ,... quæ in nobilissimorum pannorum Segobiensium fabricatione consistit: cui negotiationi, *ait testis primus in processu Majoricensi auditus,* occupant se in hac civitate viri admodum honesti. *Eum autem in his negotiis rectissime egisse, tum alia comprobant, tum quod Simon de Palacios, civis Segoviensis, in processu apostolico anno* 1628 *Segoviæ constructo, testatus est se puerum, aliquot lanæ libras aliave hujusmodi empturum, ad domum servi Dei a parentibus suis valde sæpe fuisse missum, simul mandantibus*

(1) Cfr. Summarium caus. beatif. ven. servi Dei Alphonsi Rodriguez, pag. 1 et seqq. — (2) Ibid., pag. 2. — (3) Colin, fol. 2. Marimon, pag. 24. — (4) Colin, fol. 2. — (5) Catalogus testium examinatorum in processibus beatif., pag. 9. — (6) Colin, fol. 3.— (7) Vida del ven. Hermano Alonso Rodrig., in cod. ms. 8927 reg. bibl. Bruxellensis, fol. 17. — (8) Cfr. Colin, fol. 3. — (9) Cfr. Orlandinus, Hist. Societatis Jesu, lib. III, num. 91 et seqq.

ne

A *ne cum alio quam* Alphonso *rem gereret; qui scilicet* adeo illibatæ conscientiæ in communi opinione et experientia *habebatur*, ut liberalius etiam cum pueris *ageret* de mercibus suis, absque ulla vel minima fraudis suspicione (1). *Immo, ut ex alio teste accipimus*, in suo commercio pannorum procedebat tam æque et honorifice, ut potius amiserit, quam lucratus fuerit. *Accedente patris, matris et uxoris morte, non mediocrem bonorum suorum jacturam passus est; sed non tantam ut, quod aliqui dixerunt, in mercatura decoxerit. Id sane neque ab antiquis biographis, neque a testibus in causa beatificationis adhibitis usquam perhibetur. Quin constat, eum, quum mortua uxore negotiationem dimisit, non solum in nullo ære alieno fuisse, sed* adhuc de propriis bonis vivere potuisse.... fere per decennium ante ingressum in religionem. Multum adhuc ei supererat ad honestam sui ac filii sustentationem, et ad successivam faciendam de propriis bonis donationem sororibus: *quibus videlicet, cum Societati nomen dedit, bona sua donavit, tanta ut* solemnem donationis stipu-
B lationem ab eo requirerent, ad omnimodam donatarii securitatem (2).

i *De seipso servus Dei, in* § 1 *Rationis conscientiæ quæ Summario intexta est* (3): Ei evenit, *inquit*, dum esset ætatis 31 seu 32 annorum, parum plus vel minus,... quod cum esset submersus in rebus humanis, tetigit illam (*personam*) Dominus mediantibus aliquibus laboribus, evigilando illam per medium dictorum laborum, et ducendo ad magnam cognitionem suæ malæ vitæ, et contemptum mundi.

k *Idem tradunt Marimon, Colin, et ipse* Alphonsus *in Ratione conscientiæ* (4).

l *Ibidem*, § 12: Cum cœpit istud exercitium confitendi et communicandi singulis octo diebus, quadam die sabbati, qua evenit festivitas B. Mariæ ad Nives,... fecit confessionem generalem... Patri Baptistæ Martinez, Societatis Jesu, in civitate Segobiensi (5). *Paulo infra explicat etiam quæ hic summatim narrat Janinus de recitatione rosarii, de raptu in die Assumptionis, etc.*

C

CAPUT SECUNDUM.

Alphonsus Societatem Jesu amplectitur, et in Majoricam insulam mittitur.

B. Alphonsus, Segoviæ in Societatem non admissus, a

Quo primum anno *a* se Deo Alphonsus et rebus æternis penitius dedit, vidit nocte quadam, seu in somni, seu in mentis imagine, nigrarum avium densa nube fœdari cœlum, et clangore improbo turbari: ex alia parte candore insignem advolare veluti columbam, pectus characteribus argenteis sacro Jesu nomine inscriptam, quæ totam illam importunarum volucrum colluviem dejiceret sola, et grandinis more in terram excuteret. Admirans vir Dei tam iniqui, tam cruenti conflictus, iterum ac tertio integrati, tam insperatum lætumque exitum, quid is sibi vellet dictum Patrem Martinez confessarium suum consuluit. Qui, sumpto tempore, reque multum a Deo, patre luminum, quæsita, denique respondit daturum illum Societati nomen, pugnas in ea graves cum dæmonibus pugnaturum; sed castimoniam ipsius, Jesu nomine armatam, reportaturam ex iis victorias nobiles; quas in progressu videbimus. Verum enim vero Patres Segoviensis collegii hominem id ætatis et illiteratum ineptum censebant Societatis muneribus, etsi ejus virtutem et Jesu nominis ardentissimum studium mirifice probarent *b*.

AUCTORE JANINO. LIB. I.

b petit Valentiam;

6 Quare, rebus domi compositis planeque ab sese abdicatis, Valentiam contendit ad P. Ludovicum Santanderum *c*, sperans ab eo æquiora. Gavisus adventu tam probi hominis sibique olim notissimi Ludovicus, eum in proposito confirmavit, exploratoque ipsius ardore, futurum putavit utilis operæ in Societate, si prius sacerdos initiaretur quam tirocinium iniret. Ergo cupidus voti et obedientiæ Alphonsus, undequadragesimum natus annum, grammaticæ studio *d*, uti jussus erat, ad sacros ordines se parare et frequentare ludum cum pueris; sed quanto in Dei amore ac demissione sui, tam nullo in literis progressu; E cui et ætas obstabat, et omnium nausea, præterquam divinorum. Unde se moderatoribus permittens, admitti petiit in Societatem, quo gradu et loco ipsi vellent. At enim dæmon jam inde præcipiens, ex his primordiis quantum sibi damnorum texeretur, disturbare hoc ejus consilium nisus est, ficta specie melioris.

c

d

ubi a dæmone incitatur ad vitam eremiticam.

7 Erat Valentiæ condiscipulus Alphonso in omni virtutis, pietatis et asperitatis cultu persimilis, quantum quidem vulgo intelligi poterat. Cum hoc, nempe familiarissimo, communicat Alphonsus de Societate ineunda, quod pridem animo sedebat. Hic vero imprimis vitæ religiosæ propositum laudare; sed improbare illius in communi modum, et solitariam præferre, hujusque opes, delicias et securitatem multorum consortio ita opponere, ut alter e deserto Pambon verba facere videretur. Postridie ad S. Matthæi, quæ villa est prope Valentiam, cum se contulisset, induissetque habitum eremitæ, invitat mox Alphonsum per literas ut, si pigeret sequi præeuntem, viseret saltem ad aliquot dies, et suavitatis in partem veniret, qua mirabili diffluebat. Inter- F pretatus hanc Alphonsus familiaris sui charitatem et amicitiam, venerat, cum suaderi sibi vehementissime ab illo audit susceptionem ejusdem instituti, sed frustra. Causatus enim esse Valentiæ nonnulla sibi prius necessario ordinanda, illuc se retulit, monente suasore ab iis se ocius expediret. Verum in regressu, prout a villa recedebat, ita se advertens ad solitudinem frigidius affici, pungi scrupulo incepit rei tantæ inconsulto confessario tractatæ. Cui cum omnia distincte narrasset, edoctus ab eo communitatis bona tutasque animi ad salutem opes, quæ regentium cura, exemplis fratrum, disciplinæ omnis ac virtutum usu, omnium meritis, laboribus, precibus ad singulos pertinent; iis certe cariturus, si solitarii vixissent; privato demum arbitrio suo ac jure omnia facere, qui solitudinem incolerent, ex Dei autem voluntate ab ejus vicariis indicta, qui cœnobia elegissent; procidens Alphonsus: « Cum omnis periculi propria, secu-

(1) Cfr. Responsio ad novas animadv., pag. 57 et seqq. — (2) Ibid., pag. 61. — (3) Pag. 150 et seqq. — (4) Cfr. Elenchus, pag. 36. — (5) Cfr. Colin, fol. 3. Summarium, pag. 153. Vita Hispanica ms., cap. III.

ritatis

AUCTORE JANINO. LIB. I.

ritatis omnis divina voluntas origo mihi sit et causa, volo, quoad spirabo, inquit, ejurata mea, divinæ ubique insistere *e*. »

e

Cooptatur in Societatem

8 Quam professionem animi, tam fervide editam, ea firmitate remuneravit Deus, ut ex eo numquam in illa nutaret, nihil ipsi luberet, nisi ex Dei voluntate. Inde, confessario hortante, a Virgine petiit, Societatem filii sibi obtineret, si gratum filio id foret; intellexitque interiore admonitu hanc esse Dei mentem ut se ad eam adjungeret. Quare poscentem Antonius Cordesius *f*, summæ vir et perspicacissimæ virtutis, qui tum nostris in Aragonia præerat, admisit, renitentibus fere Patribus quos in consilium habebat, nec laudantibus homine quadragenario et voluntariis fracto pœnis Societatem onerari. Quibus Antonius, majore vi actus quam ut illam posset inhibere, prudenter satisfecit, idcirco se illum excipere, ne sanctum Societas perderet. Reversus domum, et discessum adornans Alphonsus, primis jam tenebris inclamari se audit, apertaque fenestra, vocem discernere videtur amici eremitæ, sed ira et rabie adeo immutatam, ut parum liquido illam agnosceret. Exprobrabat Alphonso multis conviciis levitatem, perfidiam, desertionem eremi et habitus, ad quæ se post paulum complectenda fide promissa obligasset. Quibus Alphonsus nec verbum reddidit; sed concinnatam stropham a dæmone non obscure advertens, clausa fenestra, se in preces dedit, et noctem in iis reliquam traduxit.

f

B

coadjutor temporalis.

g

h

9 Mane in collegium evolans, magno læti animi sensu pro adjutore domestico *g* in tirocinium *h* est adscriptus. Illic piis de more commentationibus probatus, sanctoque secessu, in quo anteactam retractaret vitam, adhibitus est ad quotidianum ministerium; statuitque ab sese nihil posse Deo præstari gratius, quam si post expletum orandi pensum, quicquid sibi restaret temporis, humilibus officiis totum insumeret. Quorum laboriosam diligentiam et abjectionem pro voluntariis pœnis Deo offerebat, quas ejus imbecillitati corporis moderatores subtrahebant. Tranquilla enim parendi cupiditate ad Deum conversus: « Scis, aiebat, Christe, sceleratam hanc pulpam quantopere oderim optemque modis omnibus vexare: sed pluris mihi est illorum ductus, quorum judicio me regi voluisti. » Legum autem nostrarum omnisque regulæ, in minimis etiam, erat adeo observans, ut totis quos egit in Societate quadraginta annis, et eo amplius, numquam sciens ab ea recesserit.

C

Votis simplicibus in Majorica nuncupatis,

i

10 Cæterum post pauca tirocinii sui rudimenta, in Majoricam insulam, in Africæ prope Hispaniæque sitam confinio *i*, mense julio destinatus, illuc ad festum sancti Laurentii appulit; statimque animo concepit illinc se numquam abiturum; et hæsit ad quadraginta septem annos, vel eo nomine libenter, quod procul a patria et agnatis abesset. Hic vero homini, Deo se Deique famulis navare operam reputanti, cum nihil nimium, nihil difficile videretur, ingens subiit metus, ex alta sui despicientia profectus: nec enim posse tot reum noxarum, et tam frugis nullius, tam probis viris et fructuosis diu consuescere. Sed hanc precando agitationem sane vehementem composuit, hausta cœlitus certa spe perseverandi in Societate diemque in ea ultimum claudendi. Votis anno septuagesimo tertio post sesquimillesimum aprilis quinto nuncupatis *k*, nihil de fervore novitio remisit, æque sibi et otio infensus, æque modestiæ, charitati et observantiæ fraternæ aliisque virtutibus amicus.

D

k

per alternas vices a Deo probatur et recreatur.

11 Ad has timore exstimulabatur horribilium pœnarum, quæ religiosos manent instituti sui violatores; nec inferorum supplicia velut e longinquo, sed sub oculos posita spectabat perpetuo, et identidem utcumque (Deo ita volente) in se ipse probabat. Nam in somnis et vigilans crudelem in modum animo discruciatus est; Deumque interea multo gemitu frustra vocans, destituebatur omni solatio. Cujus loco tunc divinæ se totum committebat et sacrificabat voluntati, laudans ipsius consilia, iisque se integre pleneque subjiciens. Qua lucta perfunctus, aliquamdiu recreatus est mirabili consolatione, sistente se illi adspectabilem Christo, et sudorem luctumque serenis gaudiis detergente. Ex morte, judicio, piacularibus et inferorum flammis vivos ducebat et ipse sensus, et eosdem loquendo aliis imprimebat. Crebro timorem Dei sanctum divinæque offensæ flagitabat, crebro affundi sibi lucem in qua suos perspiceret apertos et occultos nævos, erubesceret, fateretur, elueret. Petenti Deus sui notitiam concessit ita claram, ut ad suas horreret miserias, reliqua vero universa cum Deo collata instar nihili cerneret. Hinc diffidentia salutis solito tristior, haud quidem ob tormenta, in quibus acquiescebat Dei arbitrio, sed ob ejus offensionem, et exilium ab ejus amore sempiternum. Hanc dierum aliquot tempestatem itidem petenti sedavit Deus, immisso splendore quem vidit eximium e cœlo delabi; qui, fugatis ex animo tenebris, tutelæ divinæ tam certum fecit, ut si qui postea hunc metus pulsarent, factæ sibi ab Deo spei hujus recordatione mox illos discuteret. Tam vero prospere navigantem, quam diuturni et sævi interceperint turbines, videamus.

E

ANNOTATA.

a *Hic annus videtur esse, uti supra pag.* 606 *indicavimus, circiter* 1562. *Cfr. caput I, annot.* i.

b *Pater Ludovicus Janin solus ex antiquis biographis refert* B. Alphonsum *primo a Patribus Segoviensibus, ut in Societatem admitteretur, petiisse, et tulisse repulsam. Idem narratur in* Informatione super dubio an constet de virtutibus, *etc.* (*num.* 14), *et in vita Hispanica ms. quam exhibet codex regiæ bibliothecæ Bruxellensis, num.* 8927.

F

c *Collegium Societatis Jesu Segoviæ, S. Francisco Borgia præposito Societatis, inchoatum fuit anno* 1559. *Ei præfectus fuit primus rector Pater Ludovicus Santander, vir præstans verbo et opere, qui S. Teresiæ a confessionibus fuit. Collegium Societatis Valentiæ regebat, quum huc* B. Alphonsus *migravit anno* 1569 (1).

d *Quo tempore* B. Alphonsus *Valentiæ literis operam dedit, agente Ludovico Santander, apud Ferdinandum Conchillos, cujus filiolum ad collegium Societatis ducebat, commoratus est. Habitavit quoque aliquantum temporis in ædibus marchionissæ de Terranova, cum esset*

(1) Sacchinus, Historia Societatis Jesu, part. II, pag. 97 et seq. Marimon, Vita ms., pag. 46. Colin, fol. 9 et seq. Cfr. Acta SS., tom. VII Octobris, pag. 253, 665, 732. Elenchus, pag. 40 et seqq.

filii

A *filii ejus Ludovici de Mendoza moderator. Jam tum egregiæ sanctimoniæ fama florebat* (1). *Si auctorem Vitæ Hispanicæ ms. audire volumus, servus Dei Valentiam advenit anno* 1568, *et antequam Societatem Jesu ingressus est, per plures menses stipe in quibusdam domibus et monasteriis collecta vixit. Porro discebat apud eximios magistros, Viñas et Torella.*

e *Hoc colloquium ipse* B. Alphonsus *refert :* Postquam hæc persona rediit Valentiam, visitavit Patrem Santander, qui dixit huic personæ : « Quare recessisti, me insalutato ? » Et ipsa persona illi respondit, quod tenebatur redire ad dictum oppidum; et Pater dixit et respondit hæc verba : « Ego dubito ne perdas te. » Cui ista persona dixit : « Quare ? » Et dictus Pater dixit : « Quia vis facere tuam voluntatem. » Tetigit Deus in tanto gradu cor istius personæ, mediantibus hujusmodi verbis, ut cum ambo sederent in camera prædicti Patris, hæc persona erexit se, et flexit genua in conspectu Patris, et dixit ei : « Ex nunc dico, quod nolo facere voluntatem meam in tota vita mea; constituo et pono me ipsum in manibus vestræ reverentiæ, ut de me B faciat et disponat juxta voluntatem suam ; » ideoque illico Pater tractavit de modo recipiendi ipsum (2).

f *Antonii Cordesii laudes scripserunt Sotwell* (3) *et Tanner* (4).

g *Hic Colinus* (5) : Potuisset Alphonsus contendere ad gradum sacerdotalem : sed ei hanc mentem injecit Deus, ut ad majorem sui abnegationem, appeteret esse coadjutor, non sacerdos.

h *Die* 31 *januarii anni* 1571 B. Alphonsus, *magistro P. Raphaele Riera, ut legimus in Vita Hispanica ms., militiæ sacræ tirocinium ponere cœpit : sed in qua Societatis domo, alii aliter sentiunt. Patres Marimon, Nieremberg et Janin collegium S. Pauli Valentiæ indicant; Pater vero Colin tirocinii domum Gandiensem in regno Valentino. Huic potius assentiendum videtur, siquidem non tantum ipse familiari* B. Alphonsi *commercio usus est, sed etiam, ejus Vitam scribens, præ oculis habuit Patrum Marimon, Nieremberg et Janin lucubrationes ; a quorum sen-* C *tentia non discessisset, nisi certis innixus documentis historicis. Collegii Gandiensis a S. Francisco Borgia, tunc duce Gandiensi, fundati, exordia ad annum* 1545 *descripsit Orlandinus* (6).

i *Post sex menses, mense scilicet julio, missus est beatus vir ad collegium Majoricense* (7) ; *quo advenit mense augusto. Hujus collegii initia in Societatis Jesu Annalibus ad annum* 1561 *Sacchinus* (8), *et in recentiore* B. Alphonsi *Vita Antonius Furió y Sastre* (9) *retulerunt.*

k *Vota simplicia post tirocinium emisit* B. Alphonsus *inter manus Patris Bartholomæi Coc* (10), *pientissimi viri, tunc rectoris Majoricensis collegii.*

AUCTORE JANINO, LIB. I.

CAPUT TERTIUM.

Insignem reportat ex maligni hostis impugnatione victoriam.

Septennium tenuit hæc pugna; campus Alphonsi animus et corpus ; causa, castimonia ; hostes, innumeri dæmones in eam conjurati *a*. Conflictus tam atrox, petitiones dæmonum tam cruentæ atque inauditæ, ut deessent Alphonso verba quibus illas efferret, scripseritque nihil posse in vita cruciatuum perferri, quin id esset passurus libentius, quam arenam denuo experturus tam formidabilem et horrendam. In eam tamen a Deo productus, magna edebat summeque ardua charitatis in illum documenta, corpus illi cum anima pleno jure medullitus devovens. Unde opem ipsius promerebatur tam præsentem, ut et vinceret semper, et animosior effectus, audenter dæmones novus Antonius provocaret : « Ubinam vestrum, E aiebat, robur ? Siccine tanta contra unum turba, et enervi conatu ? Jam quidem palam est quam nihil sitis, quando vos infirmus ac vilis homulus, sed Christi gratia munitus, in fugam præcipitat. » Tum Deo gratulans : « Tua est, Christe, victoria, tua hostis prostrati gloria : nos pigri ac debiles, tecum omnia possumus. Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo ? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. » Et sævos terribilis prælii sudores mulcebat postmodum ea cœlestis dulcedinis copia, cujus vim non ferens exclamabat : « Satis est, Domine. » Eratque miraculo illum, ut in iis quæ præcesserant certaminibus, ita in his quæ subsequebantur lætitiis animam retinere.

B. Alphonsus oppugnantes dæmones repellit primo, a

13 Sed proritati contemptu dæmones, de integrando prælio consultarunt, novaque in illum sub mediam noctem impressione facienda. Quo ipse divinitus præviso, ad matrem Virginem e vestigio confugit, tum ad præsides sanctos ac beatos omnes, ut sibi potius inferorum pœnas (modo ne cum culpa) impetrarent, quam ut sineretur optimum Dominum et beneficentissimum F lædere. His armis instructo adest condicta hora dæmon cum satellitibus ingenti numero, et visibili ac palpabili specie : trahitur ab iis huc illuc per cubiculum Alphonsus, raptatur, afflictatur, pellicitur lenociniis formarum muliebrium, quas impurissimi spiritus sibi induerant; quibus frustra oculos mentemque occludebat, cum nefandarum imaginum vivaciore pellacia in ejus animo dirus hostis rabidius sæviret. Vocabat inter hæc Alphonsus, nec erat qui responderet ; et alte limo profundi obrutus, in cassum emergere tentabat. Inquirentem remedia fugere, et obsurdescere ad preces Virgo mater, et vocati ad opem sancti negligere. Deus ipse aversos oculos alio flectere, et quanto vehementius poscebatur, tanto aleæ magis ancipiti et pavendæ miserabilem servulum permittere. Qui tamen ejus arcano præsidio ac latente intactam mentis arcem constanter tenuit,

secundo

(1) Marimon, Vita ms., pag. 46. Colin, fol. 9 et seq. — (2) Summarium, pag. 268. — (3) Sotwell, Bibliotheca Societatis Jesu, pag. 69. — (4) Tanner, Societas Jesu, apostolorum imitatrix, pag. 339 et seq. — (5) Fol. 11. — (6) Historia Societatis Jesu, tom. I, pag. 121. — (7) Marimon, pag. 51. Colin, fol. 12. — (8) Historia Societatis Jesu, tom. II, pag. 173. — (9) Vida del B. Alonso Rodriguez, pag. 106 et seq. — (10) Colin, fol. 13.

AUCTORE JANINO. LIB. I.

et ex alta illius specula invictus hostium furorem et ærumnas suas ac dolores infra se spectavit. Sed hinc per aliquot dies tam attritus, decolor et imbecillus fuit, ut jam jam acturus animam videretur; verum adeo auctis exaggeratisque animis, ut quicquid est dæmonum, haud pluris quam muscas faceret, tametsi quas ab iis patiebatur impugnationes, mortis doloribus aiebat esse graviores, optabatque potius in medio rogo vivus flammis ardere, quam larvarum illarum nigrante globo circumseptus, palmam dubiam certare cum grandi et maxime lubrico offensionis divinæ periculo: hoc enim potissimum moliebantur dæmones, ut Alphonsus in Deum aliquid peccaret.

et tertio.

14 Quod cum in partem contrariam cederet, ipseque meritis et virtutum robore ditaretur, alia ipsum aggrediuntur via, et: « Ne, inquiunt, putes te nobis evasurum: diu noctuque infesti erimus, adigemusque te ut nobis morem geras, vel enecabimus. » Quæ vox dilucide ab Alphonso percepta, ab iis haud secus in opus collata est, ipsi aliquamdiu ita pertinaciter imminentibus, ut nullam quietis aut somni partem relinquerent. B At is, projecto in Deum animo: « Libenter, Domine, mortem quam minantur, et quicquid valent cruciatuum inferre, ac vel ipsos inferorum ignes libenter patiar, prius quam abs tui amore latum unguem abscedam. » Tum ad infames spiritus: « Pergite, aiebat, et pro arbitrio insanite. En adsum, paratus ut ad extremum judicii diem vestram rabiem expleam, iis quæcumque minamini ob amorem Domini mei Jesu Christi ferendis. » Quæ tam liberalis et generosa sui devotio, omnem illam furiarum catervam repente disjecit, ut constat e scheda manu ejus distincte narratum. Huic vero Christus visendum se præbens: « Tuo, inquit, illo ad quævis aspera expedito paratissimoque charitatis ardore vim omnem dæmonum enervasti »

Qua lucta perfunctus, visu Jesu et Mariæ recreatur.

15 Has porro tenebras et lethales conflictus excepit magna lux; et serenæ pacis tranquilla jucunditas non animam solum, sed corpus etiam pugnarum socium, recreavit: pie siquidem et amanter Antonii verbis expostulanti apud Deum: « Ubi eras, mi Jesu, cum tot malis et doloribus oppugnarer? Cur me solum in iis deserebas? » Christus: « Quid times? inquit; numquam C ego te, fili carissime, deseram; » eumque sacrorum vulnerum felici adspectu dignatus est. Adfuit quoque victori clienti Virgo mater, et: « Ego te, inquit, fili mi Alphonse, diligo. » Ex quibus divinæ benevolentiæ tam singularibus et certæ defensionis indiciis, præliorumque alternatione, incredibile est quantum virium hauserit, quot magnarum virtutum gradus adeptus sit.

Emittit vota coadjutoris formati, jam specie et fama sanctus. b

16 Votis demum postremis adjutorum *b* in Societatis corpus decimo quarto ab ingressu anno cooptatus, majore conatu sibi statuit incumbendum, ut suscepti status mensuram impleret; de quo extat illius seipsum adhortantis in hanc sententiam scriptum quoddam: Enitendum tibi est omni cura, ut Deo placeas, sic ut nihil omnino quantumvis minimum, nisi petita ex ipso venia, vel agas, vel adspicias; nihil extra eumdem ejusque gloriam ulla in re quæras. Ad hæc erat Alphonsi tam castigata exterior species, ut ad pietatem et imitationem moveret intuentes. Vulgo D autem pro sancto celebrabatur sermonibus, et adhibebatur ad Deum non vanus intercessor ad impetrandam animis et corporibus medicinam. Porro hujus thesauri tam divitis et varii quæ vena extiterit, quam opulenta et facilis, nunc dicendum.

(1) Summarium, pag. 165. — (2) Ibid., pag. 197. — (3) Ideas de virtud en algunos claros varones de la Compañia de Jesus, pag. 629 et seqq., edit. 1643. — (4) Colin, pag. 13.

ANNOTATA.

a B. Alphonsus *in Ratione conscientiæ, quam difficiles pugnas cum dæmonibus ineundas habuerit, explicat hisce verbis:* Omnipotens Deus ad majorem gloriam suam et utilitatem animæ istius personæ probavit illam, concedendo licentiam dæmonibus, ut eam persequerentur; et stante quod præcesserat licentia, probatio fuit ingens, et sic fuit quoque ingens labor quem illi causarunt; quia ipsi dæmones, quantumcumque ipsorum malitia sit ingens, non propterea possunt excedere vires licentiæ eis concessæ; et fuit eis data licentia, ut hanc personam tentarent et affligerent, prout tentarunt et afflixerunt spatio septem annorum circiter; quæ bella et tentationes impudicæ fuerunt tam ingentes, horribiles et E periculosæ, ut non extet modus quo declarari possint. Non enim fuerunt de communibus, nec mediocribus, sed de supremis, in quibus dæmones inferni fecerunt omnem eorum potentiam in tanto gradu, quod multis vicibus ista persona propter magnitudinem laboris constitueretur in ultimo vitæ transitu, et mortua fuisset cum effectu, si in isto instanti Deus non suppressisset dictam licentiam (1). *Alibi narrat quomodo tentationes contra fidem, quibus sæpe vexabatur, declinaret* (2). *Acerrima illa contra dæmones prœlia copiose exposita sunt in Vitæ Hispanicæ ms. lib. I, cap. X et XI, atque iisdem fere verbis in libro Eusebii Nieremberg* (3).

b *Vota simplicia coadjutorum formatorum Societatis Jesu* B. Alphonsus, *una cum venerabili Jacobo Ruiz, inter manus Patris Alphonsi Roman, visitatoris collegii Majoricensis, emisit, die* 5 *aprilis anni* 1585 (4).

CAPUT QUARTUM. F

De admirabili ipsius erga Eucharistiam affectu.

B. Alphonsus quotidie sub Missa vota renovat;

Inter complures adesse solitos ut Alphonsi, sacro ministrantis (ministrabat autem quam sæpiuscule poterat), pio spectaculo fruerentur, vidit Catharina Sansalonia, insignis et notæ virtutis femina, geminos radios ex ejus vultu sursum erumpere *a*, idque confessario narravit. Et a vero implebatur et incendebatur Alphonsus ab illo omnia consumente nutrienteque igne, post consecrationem præcipue; quo etiam tempore religiosa vota instaurabat *b*, hac utens quæ sequitur formula: « Quoties, Pater æterne ac Do- b mine, fidem tibi obstrinxi victurum me pauperem, castum, obsequentem, juxta Societatis institutum

Cfr. Marimon, pag. 95 et seqq. Cfr. Vita Hisp. ms., lib. I, cap. XI, cod. Brux. 8927, pag. 42.

A institutum! Hanc fidem quoties negligenter explevi! Parce, clementissime Domine ac misericordiarum pater, et da in posterum servem illas tibi perfectius. Da semper in hoc tendam quod sit tibi maxime gloriosum; da tibi placeam quantum opto, quantumque debeo. Iterum autem promitto ac voveo divinæ majestati tuæ, coram Virgine matre ac domina mea et universa cœlesti curia, paupertatem, castitatem, et obedientiam, juxta constitutiones Societatis Jesu filii tui. Supplex vero, Domine, abs te peto, sicut dignatus es ad hoc mei sacrificium tibi destinandum gratiam conferre, sic ad perficiendum illud atque absolvendum uberem largiaris; ac si quid etiam apud te hoc meum qualecumque obsequium valeat, excipiatur abs te in monumentum grati ob concessam mihi Societatem tuam sanctissimam animi; in qua scis, Domine, quam lætus vivam, et quam vel unum hoc beneficium omnibus præferam, quæcumque mihi a cunctis mortalibus optari possunt aut animo fingi. Utinam tanto affectus bono, amore te immenso diligam! Aliorum item, quibus nullo fine ac numero tua obruor liberalitate, gratias ago infinitas. »

quo tempore illustratur divino lumine. * *supple* dives

18 Et hæc intimo affectu pro more quandoque instaurantem pervasit splendor insolitus, in quo tum illa Societatis initæ, tum cætera erga se, hinc quidem Dei munificentia *, inde sui totius abjectione pauperculus, ad ejus se projecit pedes, imparem se habendis gratiis agnoscens. Cui voce minime obscura: « Perge, inquit Deus, ad meos pedes sic jacere; sic enim tibi bene omnia procedent. » Sed huic veritus admonitioni ne quid inesset fraudis ab dæmone, jussus est a Deo nihil metuere, dumtaxat imperatis parere; indeque tunc certo persensit ab iis vocibus dolum procul abesse. Longum sit dicere quam multos, quam ignitos affectus sacri partibus diversis accenderet, quam multa tunc a Deo exoraret. Fuit cum ex eo magnopere rogaret, ut totus ejus esset, totumque se summo ac domino jure possideret; audivitque mox respondentem grande id quiddam pretiosumque esse, magnisque difficultatibus parandum; qua tamen cœperat, fortiter sequeretur; nec defuturam ipsi divinam opem. Cujus pariter vocis de auctore anceps, confirmatus est alia minime dubia vetante metuere, quandoquidem recta incederet.

S. Eucharistiam, in qua Dominum non semel videt, c

19 Semel ad sacram mensam frequenti populo ministrans, vidit in singulis quas porrigebat sacerdos hostiis, formosissimum puppulum *c* arridentem excipientibus. Vidit et alias cum pacis osculo et amplexu Joannem Aquiram Christus dignaretur, virum magnæ, sed scrupulosissimæ virtutis, idcirco mæstissimum, et seorsum sacris operantem, quod illi pridie Eucharistiam nonnullis in templo dividenti, humi particula excidisset. Cujus spectaculi nuntius insperatus Joannem miro gaudio perfudit, cum jussu rectoris hunc illi Alphonsus secreto prodidisset. Demum vidit, sacro pariter ministrans altari, Christum qua Evangelium legitur insistentem, qualis urbes et pagos quondam prædicans obibat; et emicabat latens divinitas ea oculorum orisque sereni gravitate, ut famulum docilem et lætitiis maximis ditaret et modestia erudiret: hujus enim sola per annos duodecim recordatione componebatur penitus, ac novo fervore reficiebatur.

incredibili devotione suscipit,

20 Jam quo apparatu et quam multiplici ad Christi epulum accederet; quam pari dolore et verecundia, ut si hominum foret sceleratissimus, papulas suas confessione ablueret; Christi vero suscepto corpore, quam profunde tanti oceano beneficii mergeretur, quis satis explicet? cum ægre ipsemet id posset *d*. Digna res imitatione, quam scrupulosis consueverat referre: se, ut Societatem ingressus est, ad excutiendum semel ejusmodi morbum, vitæ omnis exactæ confessionem meditatissimam scripsisse; interrogatum a confessario, parandis similibus quas ante peregerat confessionibus majoribus, num forte aliquid errasset, vel sciret ab se oblivione prætermissum, negasse; itaque ab eodem jussum chartam lacerare et esse confessione solita contentum. Quo facto aiebat se illa in posterum anxietate omni liberatum, Deo hac mentis facili quiete obedientiam pensante. Videbatur sibi vastissima quadam pectoris sui aula universum suo cum rege Christo Jesu cœlum excipere, et illi ad nutum alios adstare, alios gratias laudesque dicere, modos cantu mirifico complures facere, sibi nonnullos gratulari veluti socio et contubernali. Quibus nemo est quin satis conjiciat quale amoris incendium in ejus animo excitaretur necessario. De quo ipsemet scribens: In ipsa, E inquit, susceptione Christi cognoscitur bonitatis ejus immensitas, et re ipsa probatur nulla posse eloquentia exponi magnitudo boni quo tunc fruitur animus, choris septus mentium beatarum, conditorem suum adorantium ac celebrantium.

AUCTORE JANINO. LIB. I.

d

apparitione Deiparæ e

21 Anno sæculi hujus sexto, die altera Pentecostes *e*, oranti coram augustissimo sacramento, quod in templo nostro adorandum prostabat, insinuavit sese Deus ineffabili ratione, de qua hoc solum efferre poterat: ex sacramento Christum magno cum splendore in ejus se animam penetrasse, illamque mora non adeo brevi tanta charitate inflammasse, ut præ igne quo exedebatur, linqui se viribus sentiret. Petenti vero his ita insolitis ne acquiescere sineretur, si quid aliunde quam a Deo profectum tegerent, apparens Virgo sacrosancta: « Cur, fili, ait, mihi fidem non habes? » addiditque: « Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem; » ac demum: « In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. » Postremo ad cumulum inexplicabilis voluptatis servo suo hæc verba concini angelorum symphonia voluit: « Quoniam in me speravit, liberabo eum, » et F quæ sequuntur ex eodem psalmo; post quæ pompa cœlestis evanuit.

et Christi non raro honestatus.

22 Tribus ante cineralia diebus, amori divino, abjectioni propriæ, ac lætitiis impar, divinæ Eucharistiæ adesse solitus, vidit non raro beatissimam Virginem, conferto cinctam angelorum cœtu Creatori adstantem. Semel ante octavam Corporis Domini projectus in genua, et quam vilis esset attente cogitans, repente angelis adspectabili figura stipatus est. Alias precibus coram Christo ejusque suscipiendi desideriis flagrantem, non sustinebat Christus optatis frustrari, sed perinde ut ferrum a magnete, sic ab ejus corde se rapi sinebat, adeo manifeste ut intra se præsentem Alphonsus sensu perciperet. Accubiturus divino cum cæteris Fratribus convivio, ad hoc iis et sibi, ut consueverat, opem Virginis matris præcipuam, sanctorum Josephi, Joachimi, Annæ, omniumque cœlitum invocarat, cum ecce, peractis mysteriis, videt sibi allapso superne lumine Deum in singulis Fratribus residentem cum incomparabili majestate *f*. Fuit vero ipsi

f

AUCTORE JANINO. LIB. I.

ipsi post sacras epulas solenne gratiarum hymnum Te Deum Laudamus, recitare, et in Dei arcana paucis nota mortalibus admitti; sæpiusque a Christo ejusque matre sanctissima adiri, inter quos se medium oculis cernebat sibi familiariter adstantes. Quibus tot Dei muneribus tam inusitatis erubescebat, sui lynceus inspector, enixeque a Deo potius ærumnas flagitabat, contemptum, opinionemque hominum, qua res suæ ac visa pro inanibus haberentur. Sed ex iis quæ diximus sole fit clarius quam accuratis studiis et inflammata veneratione augustissimam Eucharistiam coleret, quos vero inde fructus, quam exuberantes et admirabiles referret.

ANNOTATA.

a *Quomodo sciverit Dei famulus ex suo vultu radios erumpere, colligimus ex ipsius schedulis :* Evenit, *ait*, huic personæ (prout dixit una persona, quæ habebatur in opinione sanctitatis) quod cum adjuvaret in Missæ sacrificio, exibant faucæ accensæ, quæ ascendebant ad cœlum. B Quod dixit illa persona confessario istius personæ; et prædictus confessarius istud retulit huic personæ; et non propterea elevavit se magis ac si esset mortuus, imo hæc causant sibi mæstitiam et non gaudium; potius enim desiderat similia non habere; nam habere causat sibi mæstitiam, propter periculum quod in similibus rebus latere solet. Confessarius erat Pater Vincentius, qui postea se transtulit ad religionem Carthusianorum; et hæc gesta fuerunt a viginti annis et ultra; mulier quæ præmissa vidit, vocabatur Catharina Salon. (*In Vitæ hispanicæ ms. lib. I, cap. XIII, dicitur Catharina Santalon*). *Quæ cum scripserit* B. Alphonsus *in Ratione conscientiæ anni* 1604, *liquet eum miro lumine fulsisse ante annum* 1584. *Hujus rei quoque meminit Marimon* (1).

b *Beatus* Alphonsus, *in tribus conscientiæ suæ Rationibus, memorat sese quotidie sub Missa sua religionis vota renovare : in Rationibus scilicet anni* 1612 (2), *anni* 1614 (3) *et tertia aliqua ejusdem circiter temporis* (4). *Ex harum ultima mutuatus est P. Janinus* C *orationem quam hoc loco exhibet, quamque iisdem fere verbis referunt Franciscus Colin (in libro I, cap. XVI) et auctor Vitæ Hispanicæ ms. (in libro I, cap. XIII).*

c *Refert beatus* Alphonsus *quomodo Jesulum viderit in Eucharistia :* Evenit huic personæ, dum adjuvaret Missæ sacrificio, quod tempore quo sumebat sacrosanctam Eucharistiam in Missa cui ipse inserviebat, et sumentibus Eucharistiam aquam ministrabat, quod quandocumque sacerdos dabat sacrosanctam Eucharistiam, videbat ista persona in hostia unum formosissimum puerum nudum, et animadvertit quod in humeris habebat quasdam rugas parvas, quas pueri propter pinguedinem habere solent; et toties quoties accipiebat aliam hostiam, idem videbat. Propter quod remansit valde confusus, et verecundia affectus, et hæc verecundia est sibi valde communis in similibus rebus, et nescit quid faciat; et movit ipsam animam ad profun- D dam humilitatem. In illa Missa adfuerunt multi, qui sumpserunt sacrosanctam Eucharistiam (5).

d *Quæ prodit Janinus de beati viri præparatione ad sacram communionem et de ejus gratiarum actione, didicit ex conscientiæ Ratione anni* 1606 (6).

e *Ipse* B. Alphonsus *in eodem scripto narrat sese hac visione cohonestatum fuisse feria secunda Paschatis* Spiritus Sancti (7).

f *Contigit hoc, teste Francisco Colin, qui rem fuse exponit, in festo Omnium Sanctorum anni* 1612 (8). *Ab eodem auctore accipimus sacerdotes quibus ad rem divinam ministrabat beatus Frater, fervore tunc incendi solitos fuisse. Hinc si quis majore cum fructu aut devotione sacrum peragere cupiebat, rogabat ut sibi celebranti inserviret* Alphonsus (9).

CAPUT QUINTUM.

Quotidianus vitæ Alphonsi ordo.

E

B. Alphonsus orationibus matutinis

Perstringam breviter quæ de hoc reperi, ut exemplum hinc sumant quibus aliunde commodiora non suppetent. Diem sibi totum in varia pietatis officia *a* sic erat partitus, nulla ut hora a iis esset vacua, nulla non aliquem e sanctis haberet tutelarem. Æris sono mane suscitatus, velut Deo vocante, proripiebat sese de lectulo. Mox in gratiarum actionem, in Dei amorem, propositumque incumbere multa ejus causa perferendi, et inserviendi illi deinceps ferventius. Inde cruce munitus, personas singulas augustissimæ Triados adorare, ejusque beneficentiam, servatricem suam, noto Ecclesiæ carmine laudare; quod cum ad ea pertexuisset verba : Dignare, Domine, die isto sine peccato nos custodire, tum intentis in mortem oculis, futurum sibi diem illum supremum ducebat. Sequebantur Virginis litaniæ *b* et id genus alia meditationis tamquam b præludia; in qua, petita loquendi cum Deo venia, amorem a Deo poscebat quadruplicem, Dei, Christi, Virginis, proximi Christi sanguine redempti.

alias plures addit. Munus janitoris sedulo administrat.

24 Addebat per diem rosarium Virginis precesque bene multas, quibus cum munere janitoris *c* tenebat se semper occupatissimum. Nam obsequentissimo Alphonso cum perinde esset quicquid jubebatur, dummodo juberetur, janitoris c munus in Majoricensi collegio, quamdiu in pedes consistere potuit, obivit, sed eo virtutis excelsæ ac solidæ exemplo, quod domi et foris plurimum prodesset. Pulsum campanæ Dei vocem putabat, respondebatque apud se alacriter : « Præsto sum Domine; vocasti enim me; » et accurrens fingebat animo ingredienti Deo se fores pandere : quare (addit suis quibusdam in notis, ex quibus istud rescitum est) pulsantem excipies, audies, alloquere, ut Deum, non hominem. Quod idem abs te servari oportebit, cum egressuris domesticis januam aperies. Hinc illa ejus æquabilis perpetuaque humanitas, diligentia, mentis quies, affabilitas, et sermo procul rumoribus otiosis pio

(1) Summarium, pag. 156 et seq. Cfr. Marimon, pag. 780 et seq. — (2) Summarium, pag. 217. — (3) Ibid., pag. 239. — (4) Ibid., pag. 269. — (5) Ibid., pag. 155 et seq. — (6) Ibid., pag. 261 et seqq. Cfr. Informatio super dubio an constet de virtutibus, pag. 30 et seq. — (7) Summarium, pag. 251. — (8) Vida del ven. Alonso, fol. 68; cfr. fol. 66 et seqq. — (9) Cfr. Elenchus, part. II, num. XLVIII et seqq. Resp. ad novas animadv., pag. 39.

sale

A sale conditus, quo multos ad sæculi contemptum, ad mutandos mores, et religiosos denique Ordines perduxit; hinc illi visus interdum Christus cum matre sanctissima, choris beatorum stipatus *d*; hinc assiduitas orandi. Quicquid enim supererat temporis, precationi totum tribuebat; habeturque nunc etiam in honore angulus in quem ad orandum solitus erat sese recipere.

Extra domum modestissimus est.

25 Exiturus domo, Christum prius in templo adibat *e*, et : « Si te, aiebat, Domine, hoc meo prævides lædendum egressu, licet ex obedientia suscepto, nunc vitam adime; unus enim tu vita mihi es, et mille potius mortes oppetere fixum est, quam tibi vel minimum displicere. » Tum ad Dei matrem, post alia quædam, hæc addebat : « Monstra te esse matrem, sumat per te preces, qui pro nobis natus, tulit esse tuus. » Foris incessus religiosus, silentium cordis. Eadem cum Deo, ut si domi fuisset, sermocinatio; collecta modestia, castigatissimus oculus *f*, sic ut annis quadraginta quatuor in vultum mulieris numquam aspectum intenderit, quamvis multas frequenter alloqui cogeretur; sed ab iis fere tum breviter, tum * de vitæ hujus vanitate, incerto, B brevitate, periculis, iisque æternis, judicio, inferis, ac similibus locutus, expediebat sese.

*dum *in edit.*

Conscientiam diligenter excutit.

26 In recognoscenda, examine duplici, quod nobis præscribitur, conscientia, Christo sibi ob oculos posito, velut animæ suæ magistro, speculo, admonebat se ipse serio, et distincte : Vide an hujus aspectum, auditum, incessum, modestiam repræsentes? An sic somnum, cibum, convicia capias? sic æterni Patris honorem et gloriam quæras? Nævos porro severa trutina pendentem suos, pudebat graviter, pœnitebatque tam diuturni et tam propitii temporis tam exiguo fructu in Societate hactenus contriti. Præter hæc horam unamquamque, statim ut fluxerat, ad censuram vocabat, arguebatque dolens, si quam in ea occasionem virtutis et meriti præterisset; Virginem et sanctum ejus horæ patronum accersebat in auxilium emendationis. Nullam vero elabi sinebat sine aliquo Deiparæ cultu, cujus se gloriabatur esse mancipium; ac si quod ejusmodi horæ unius pensum coactus omisisset, proxime sequenti absolvebat. Quam vero undique ad perfectionem sua exigeret universa, ex quibusdam C ipsius notatis colligitur, ubi sic apud se decernebat : Nihil defungendi causa, sed quam perfectissime singula explebis, et ad Christi Jesu imitationem, quam proxime poteris; ut si ex unoquoque salutis tuæ summa et divinæ gloriæ verteretur. Post quæ methodum subdit illa Deo sub initium, medium et finem dedicandi.

In triclinio totus est in Deo;

27 Ingressus triclinium, sibi apposita secum Deo pie offerebat; commendatisque Deiparæ mentibus quæ flammis lustralibus purgantur, cum cibo miscebat lacrymas, et subsistebat quandoque tam diu, ut esset illi rectoris monitu revocanda edendi memoria. De quo explicandum est, opinor, quodquod scriptum de se, quasi de alio, reliquit, aiens illum in mensa tot a Deo et matre Virgine sanctis voluptatibus solitum impleri, ut eas sermo non assequeretur; ejus porro cibum esse tamquam hominis extra se positi, nulloque sapore necessitati obsequentis, atque interea dum edit, altissima contemplatione suspensi. Hactenus ille, de se, ut creditur. Et vero accidit accumbenti et in sanctissimæ matris cogitatione defixo, ut pio animi impetu sic eam compellaret : « Ah! te, o Domina, si quandoque in cœlo videam! » Cui Virgo : « Alphonse, in cœlo me videbis. » O immensi gaudii promissum, et dignam parente optima consolationem; a qua usque adeo delicate teneriterque habebatur, nihil ut esset ita difficile, quin se confideret a Deo ipsius rogatu expressurum. Cæterum annis vegetior (nam ætate confectus, omnem sensum saporis abstinendi exercitatione amiserat) si quid ex appositis valde appeteret, ne attingebat quidem, ingratioribus vescebatur, nullo umquam adhibito ad mulcenda illa condimento; cibi vero tam parcus eaque in edendo moderatione, ut epulari in conspectu Dei liquido putaretur.

AUCTORE JANINO. LIB. I.

qui ei revelat omnes adstantes esse prædestinatos.

28 Agendis a cibo gratiis nostros circum adstantes charitatis oculo contuitus, ingenti desiderio exarsit cunctos in cœtu beatorum aliquando pariter intuendi; et fore se votorum compotem rescivit : sero enim ad cœnam redeunti patefactum est cœlitus, esse omnes cœlo destinatos, et illic ab eo videndos. Quod etsi pro certo teneret, fuit tamen alias hoc idem ipsi a Deo confirmatum. Imo die quadam agendis similiter a mensa gratiis, accepit divinitus non eos modo qui aderant, sed quicumque tum in Societate censebantur, beatorum numero accensendos, E dum tamen in ea constanter durarent; et hoc tam certa persuasione Alphonso impressum est, ut vir alioqui singularium charismatum studiosissimus occultator, vel ad erigendum quorumdam mærorem vel ad fulciendam vacillationem, id clare interdum iis enarraret *g*. Quæ res, ut sit maxime admiranda, sed minus insolens videri poterit repetentibus quæ quondam idem Deus, æque potens ac bonus, patriarchæ sancto Benedicto de tribus prioribus Ordinis sui sæculis promisit.

Quomodo audiat colloquia a rebus piis aliena.

29 Injectis de Deo sermonibus plurimum afficiebatur; sed interrogare audireque paratior, quam loqui et docere. Inanes vero si quis intulisset, in utilitatem sensim deflectere, quoad decori ratio sinebat; vel iis indormire, tum quod iis maxime nausearet, tum quod, traductis magnam partem orando noctibus, interdiu somno vexabatur. Somnum quidem in sede ad sexagesimum ætatis annum cepit, eumque brevissimum, nec ab animæ cum Deo colloquiis vacuum. Sed ne reliqua prosequamur in Societate communia, F quamquam ab ipso non communi virtute obita et servata, ponamus insolentem pugnam magnis diu viribus ab eo pugnatam et magnis tandem præmiis confectam.

ANNOTATA.

a *Hæc* officia *enodatius explicantur in scriptis a servo Dei relictis* (1).

b Litaniæ B. Mariæ Virginis *olim aliæ fuerunt aliis in locis. Lauretanas, ita nuncupatas quia in sacris ædibus Lauretanis feruntur primis temporibus fuisse usitatæ, recitare solebat* B. Alphonsus, *ita tamen ut post antiphonam :* Ora pro nobis, sancta Dei genitrix *etc., hanc orationem subjungeret :* Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, qui pro nobis de castissima Virgine Maria nasci dignatus es, fac nos tibi casto corpore servire et humili mente placere. Oramus etiam te, piissima Virgo Maria, mundi regina, angelorum domina, ut eis, quos in purgatorio ignis exa-

(1) Summarium, pag. 245 et 279.

minat,

A minat, impetres refrigerium, peccatoribus indulgentiam, et justis perseverantiam in bono; nos quoque fragiles ab omnibus instantibus defende periculis. Per Dominum nostrum *etc. Ita Colinus* (1).

c Primo, *hæc de se ipse sanctus janitor*, quod aliquis pulsabat campanam, elevando cor ad cœlum, dicebat eidem : « Domine, aperiam ego tibi propter amorem tuum, » et aperiebat. Secundum exercitium erat : quando pulsabant, faciebat interius actus lætitiæ in itinere, quasi... Deus pulsasset campanam, et in itinere dicebam : « Eam, eam, Domine. » Tertium erat quod quando pulsabant forte, et cum celeritate, naturaliter interius cor tumultuabat, et ista persona illud fortiter reprimebat, illud quietando, ut non tumultuaret, et hæc mortificatio est valde salutifera;... infertur vis contra seipsum, reprimendo seipsum, sicuti malum equum reprimit miles virtute freni et calcarium, et facit equum facere voluntatem suam. Ex hac mortificatione capiebat magnum fructum; ideoque quando accedebat ad portam, ibat quietus, et aperiebat, perinde ac si non pulsavissent nec* una (* *lege* nisi.)
B sola vice, et quiete. Reperiebatur multoties ista persona defatigata corpore, et cum magno labore movebat se : in interiori homine erat valde lætus, et nullo modo defatigatus. Quartus articulus et exercitium erat : cum esset solitus quod ibat ad aperiendum Christo, in instanti lætabatur cum eo magna lætitia, eodem modo quo quando aliquis venit ab extra, et illum recipiunt cum gaudio et lætitia. Et apparuit huic personæ, quando ibat ad aperiendum, quia ipse tunc temporis non recordabatur hominum, sed cogitabat quod ibat ad aperiendum Deo suo; qui ei apparebat quando ibat ad aperiendum illi, absque eo quod imaginaret tale, et sibi videbatur quod illum videbat venientem cum infinito numero angelorum et Maria Virgine. Sed quando tenebatur quærere aliquem, quem ab ipso petebant, et illum invenire non poterat, defatigatus in exteriori, et post multum tempus, si inveniebat illum, loquebatur cum eo, perinde ac si illum non quæsivisset, sed quod illico ibi eum invenisset, et dicebat illi nuntium (2).

d *Quam familiare commercium* B. Alphon-
C sus *habuerit cum Domino ejusque matre, qui modo simul, modo separatim apparebant, ex ipsius testimonio perspicuum est :* Ista persona... cum mediante Dei gratia acquisiverit magnam familiaritatem cum Jesu et ejus beata matre, et sit plena amore amborum..., et incedat in præsentia amborum perinde ac si unus, nempe Jesus, esset in uno latere, et Virgo in alio, et ista persona in medio amborum, ambo amorose ipsam amplectuntur, et persona ista loquitur cum illis amorose, et illis dicit : « Jesus, Maria, dulcissimi amores mei, moriar ego et patiar propter amores vestros; » et desiderat pati et mori propter amores suos, mediante illorum gratia (3)..... Præterea in propriis rebus, et in alienis sibi commendatis, illico recurrit ad Jesum et Mariam; et quadam die sibi respondit Virgo : « Tu es mihi fidelis, et ego non ero tibi? » Propter quod invenit illos summopere favorabiles; attamen semper ab eis petit illud quod D
redundabit in majorem Dei gloriam, et quod illæ personæ, quæ et pro quibus orat, melius serviant Jesu et Mariæ (4). *Et alibi :* Ideo omnia diriguntur in bonum, et secundum Deum, et in tractando cum Jesu et Maria, procedo et me gero cum sancto timore, loquendo cum illis, et ipsi mihi respondent cum dulci suavitate, et docent me, mihique significant ipsorum sanctam voluntatem, ut exequatur; et in hac familiaritate ita dulci cum Deo et Virgine, gerit se ista persona simili modo quo se gerit puer lactans cum propria matre, qui nec scit neque potest elevare se eo quia est puer (5). *De eodem argumento fusius infra dicetur, lib. II, cap. XII.*

e *Pium S. Eucharistiæ salutandæ usum antequam domo exiret, se a Patre Bartholomæo Coc didicisse, indicat* B. Alphonsus (6).

f *Ne sua castitas ullum caperet detrimentum, oculos vagari non permittebat. Quapropter, quamvis domi, foris, in templo, ad januam, in urbe, in privatis domibus multoties esset ipsi agendum cum mulieribus, tamen ne semel quidem,* toto tempore istorum quadra- E
ginta annorum, *consulto* inspexit aliquam mulierem in facie; *quod PP. Torrens* (7), *Marimon* (8), *Julian* (9) *aliique testes plurimi confirmant; atque id adeo notum erat, ut mulieres vocarent eum* Fratrem mortuum (10).

g *Revelationem literis custodivit ipse Frater sanctissimus* (11) : Item evenit huic personæ quod cum Patres redderent Deo gratias, prout est solitum post prandium et cœnam, omnes insimul congregati, videbatur huic personæ quod, videndo illos, videbat totidem angelos; et ibi fuit ei clare dictum quod illi omnes consequerentur gloriam æternam et irent in cœlum; ac etiam fuit ei clare dictum quod nedum isti erant salvandi, sed etiam cum illis omnes existentes ad præsens in Societate, si tamen in ea perseverant. Et hæc persona non volebat istud dicere alicui personæ, nisi alicui forsan a Societate exire volenti,... ad hoc ut quiesceret et Deo lætus serviret. *Additum est in Summario :* Evenit istud de mense octobris 1599, prout idem Frater Alphonsus propria manu alibi scribit. *Anno quoque* 1614 *Dominum similia promisisse legit Franciscus Colin in charta ab ipso* F
Dei servo exarata. Hic scilicet quadam die divinitus accepit omnes qui cum ipso mensæ assederant, cœlo esse potituros (12). *Porro quum hæc revelatio in processu beatificationis iterum ac sæpius ad obrussam exigeretur, facile constitit nihil eam exhibere quod reprehendendum sit aut supra fidem videatur* (13).

---

(1) Vida del ven. Alonso, fol. 219. — (2) Summarium, pag. 208. Cfr. Vita Hispanica ms., lib. I, cap. XII. — (3) Summarium, pag. 229; cfr. pag. 227, 232.— (4) Ibid., pag. 233. — (5) Ibid., pag. 278. — (6) Ibid., pag. 167. — (7) Ibid., pag. 99. — (8) Ibid., pag. 100; cfr. pag. 237. — (9) Cfr. supra, pag. 602.— (10) Summarium, pag. 102. — (11) Ratio conscientiæ, in Summ., pag. 178 et seq. — (12) Vida del ven. Alonso, fol. 53. Cfr. Ant. Boissieu, La vie du V. Frère Alph. Rodriguez, lib. II, pag. 227 et seqq.— (13) Cfr. infra, lib. II, cap. XIII.

A

CAPUT SEXTUM.

De gravi quam per decennium orando a dæmone passus est vexatione, ac molestiis morborum.

B. Alphonsus mane orans a dæmonibus cruciatur.

Erat Alphonso diei anima et vigor matutina precatio. Hos ergo aureos vivæ aquæ ductus aggressi dæmones, sperarunt iis incidendis se Bethuliam subacturos. Igitur quoties ad orandum genua flexerat, morbo statim ignoto corripi, sed quem immitti a dæmone palam esset : nam orationi matutinæ sic erat illigatus, ut cum inchoata, mutata, desinente, simul inciperet, mutaretur, cessaret. Precandi signum Alphonso bellicum canebat *a* : illico enim exquisitissimis toto corpore torqueri excruciarique doloribus ; pergendo tormenta crescere, et pugnam incrudescere certando. Certabat enim charitate ac patientia, Deum, ut poterat, perseveranter orans, de se ne quid aliud fieret quam quod esset ejus majestati gratissimum : unum in hac vita suum esse votum, Dei causa et gratia pati. Furebat interea prælium, ingravescebant cruces, et erat nonnumquam carnificinæ tam sæva rabies, ut videretur sibi animam efflaturus, si paulo ulterius precandi hora tenderetur ; nonnumquam se humi pro deposito mortuoque jactaret. Verum enim vero post æris pulsum quo solet elapsa eadem hora indicari, velut ad signum receptui, surgebat valens et alacris, perinde ad omnia in reliquum diem officia vegetus ac si nihil ipsi accidisset. Imo sibi quandoque confecta probissime celerrimeque plurima mirabatur, quibus se tam brevi satis posse facere non sperasset; ac superiorem in iis quamdam suspicatus manum : « Qui vero, aiebat, Deus immortalis! potuere tam multa tam cito absolvi ? » Deo sudoribus exantlati laboris et hoc solatium, et communicationem sui facilem reponente.

B

Post decennium, licet aliis morbis laborans,

31 Sed evolutis jam annis decem quibus hoc bellum stetit, tum vero de cœlo jucundissime recreari, haurireque ex Dei et sui notitia sensus mirabiles. His tamen deliciis haudquaquam cedebat valetudinis gravitas, qua fractum pridem voluntariis pœnis corpus prope continenti premebatur, ingens virtuti campus et sanctimoniæ. Rectori siquidem interroganti aperuit eos se noctu dolores perpeti, quos si corpus omne conscinderetur novacula. Eidem præterea qui valeret, petenti : « Laboro *, inquit, Pater, acerbissimo stomachi, calculi et colicorum torminum cruciatu, malisque aliis ; quæ tamen omnia pro morbis non duco, sed iis lætus fruor, victurus omnino in mærore, si hæc a me Deus abstulisset. » Quamobrem illa silentio tegebat, quod essent sibi familiaria et solita : duntaxat enim jubere regulam ægrotorum custodem ab iis moneri qui præter solitum se male haberent.

* labore *in edit.*

sæpe fuit a Deo mirifice oblectatus.

32 Ut vero stylus est providentissimæ bonitatis amara dulcibus alternare, diluebat has Alphonsi ærumnas suavitate multiplici, nunc quidem per se coramque consolans, nunc illas inhibens, nunc absque medico persanans. Ipse vero, divinæ victima voluntatis, immolabat illi se omnino, dolorum igne absumendum. Quod semel dum facit, en adest Christus cum matre Virgine, tanta ex ore utriusque splendoris copia, ut accensam in mensa candelam obscuraret. Stetit uterque in Alphonsi decumbentis prospectu, implevitque tum ipsius mentem inexplicabili voluptate, tum corpus sanitate, ac hilaritate non minori quam si morbo numquam foret antea tentatus. Vicinus cubiculo Pater miratus loquentes intempestæ noctis silentio, exploraturus quinam essent, januam reseravit, et hic cœleste spectaculum abscessit. Nec vero se tenuit in Alphonso hujus lætitiæ ubertas, quin foras erumperet ; itaque de Deo per aliquot dies tam magnifice loquebatur, ut attoniti audientes ex ejus sermone penderent, quasi hominis e cœlo delapsi ; et erat is divini amoris in eo æstus, ut nisi exitum invenisset, quo se exterius proderet, præfocaturus illum videretur.

E

ANNOTATUM.

a Cum annis tunc præcedentibus, *ita scripsit de se ipse Dei servus*, veluti octo vel decem annis, fuisset fervidissimus in oratione,.. postea mutata fuerunt tempora taliter quod in oratione de mane, statim atque flectebat genua, superveniebat ei quædam infirmitas... Omnia interiora et anteriora corporis, eodem instanti quo incipiebatur oratio, tumefaciebant intus et extra, et causabant sibi tam ingentem malam infirmitatem... ut sibi videretur quod si paulo plus durarent, moreretur, *etc.* (1). *Terribiles dæmonum impetus exposuerunt beati viri confessarii, cum in processu canonizationis testimonium dixerunt* (2).

CAPUT SEPTIMUM.

Liber a munere janitoris, tertium a dæmonibus cruciatur, etc.

F

B. Alphonsus officio janitoris levatus, Deo intente vacare

Per has belli et pacis, valetudinis et morborum vices pervenit ad annum sexagesimum Alphonsus, quo ab cura januæ amotum placuit levioribus adhiberi, quibus par esset senectus debilis, et Marthæ officiis perfunctus, ad Christi pedes cum Magdalena strenue otiante pæne jam esset perpetuus *a*. Quo tempore tractatum asceticum moderatorum jussu composuit, simpliciore quidem et aperto stylo, sed pleno altissimis sensibus, et auctore suo dignissimis. Porro his attento et immoranti bonis ea suppetebat æternarum lætitiarum affluentia, ut illam non capiens rogaret Deum, sui parcior esse vellet. Ministrando sacris per vires decrepitas ineptus, ex odeo tamen cunctis intererat quæ celebrabantur in templo collegii. Præsenti Deo sic assueverat, ut avelli ab eo non valeret. Qua contentione ratus ipsum rector viribus exhauriri, jussit, omisso Dei causa Deo, in quotidianis animum laxare. Paruit e vestigio, enixe incumbens ut revulsam a Deo cogi-

(1) Summarium, pag. 168. Cfr. Informatio super dubio an constet de virtutibus, pag. 97 et seq. Vita Hisp. ms., lib. I, cap. XXI. — (2) Summarium, pag. 29 et seqq., 40, 97 et seq.; cfr. pag. 164 et seq.

tationem

AUCTORE JANINO. LIB. I.

tationem alio transferret. Vocantem interim sentiebat Deum, et aures obstruens, obedientiæ religionem excusabat : « Ignosce, Domine, vetor obedientiæ præcepto pulsantem admittere. » Sed hoc majore vi pulsabat Deus quo excludebatur religiosius ac reverentius; imo renitentis penetralia subibat. Vidit Alphonsus se frustra esse; rem, uti gerebatur, moderatori explicuit; qui eum majori ac meliori magistro ac domino permisit.

primo prohibetur, sed mox permittitur; b

34 Anno hujus sæculi tertio *b*, aliquot jam dies rectoris præscripto a meditatione feriatus (quod graviter ex febri decumberet), aliquantulum recreatus id solum obtinuit, ut sibi liceret rosarium Virgini recitare. Quod simul facere suscepit, simul animum ab Dei præsentis suavissima contemplatione abstrahere in cassum luctatus per aliquot horas, ingerenti se Deo cedere cogitur, testatus ab eo vim sibi fieri, volenti alioqui moderatoribus parere. Et vero nox erat jam media, cum adhuc in pertexendo rosario laboraret. Quam ejus obsequii luctam placidissimo somno remuneravit Deus, qualem multis annis numquam dormierat. Tum vero captis interius et exterius B sensibus, mens in contemplando et amando Deo sublime rapta, vigilavit, tanto effusius quanto tunc, immunis a ministerio sensuum, ad libertatem mentium sejunctarum propius accedebat. Præter has mentis subvectæ delicias, sua item corpori restituta est valetudo, quam violentia meditandi amissam medici putarant. Qua conjectura doctus rector, animadvertit Alphonso plus obesse avelli a divinis, quod a Deo et ab se ægre vi summa extorquebat, quam iis incumbere quo rapiebatur vi blanda, sed potenti planeque ineluctabili.

quod dæmon ægre ferens,

35 Rumpebatur his successibus dæmon. Itaque consumptis diffisus artibus, alia illum aggreditur. Conscendenti gradus eam afflavit graveolentiam, ut defectus animo rueret; at, invocato dum ruit in opem Deo, retineri se humeris sensit, ne præceps affligeretur casu. Die insequenti, et iisdem e scalis, violento impetu dejectus, aliquamdiu pro mortuo jacuit, et suspicantibus id factum a dæmone *c*, postridie autem sciscitantibus quam commode nocte proxima quievisset : « Iis, inquit, doloribus excruciatus sum, quibus atrocius vix apud inferos quidquam sit; » cuidam C vero e Patribus *d* se per eum morbum, ea tormentorum et tentationum barbarie vexatum a dæmone, quibus nihil simile probasset umquam; ac dum corpus fatiscens diris urgebatur suppliciis, suas animo quoque cruces sævissimas adfuisse, sic ut nulla sui pars et facultas expers letalium pœnarum esset. Neque hic eorum rabies constitit, tametsi ex vulnere quod labens in capite acceperat, brevi valuisset: nam in triennium solidum eam dæmones protulerunt, Deo famuli sui triumphos et coronas ex eorum furore et impugnationibus ornante. Ergo sacerdoti ad aram ministrans, frigidus præter morem, et cœli favorem, cui erat assuetus, precum jaculis frustra ciens, dum Christum sublata in hostia adorat, oraculum accipit monentis, paratus esset ad magnos labores prompto et alacri animo perferendos : fore gravem ærumnam, sed grandi præmio; nam se illi suprema vitæ hora adfuturum *e*.

e cum incredibiliter per triennium vexat,

36 Qua voce futuri conscius, et una confidenti robore armatus, Deo se devovet, expeditus ad D quævis ejus amore toleranda; simul ausu magno inferos provocat, divini securus auxilii. Quo tamquam bellico excitus cacodæmonum tristis globus, hominem vallare, terrere ferarum vultibus, quos sibi asciverant, minutim in frusta concidere (ita res agi videbatur), ut nulla pars corporis vacaret acerbissimo cruciatu. Alphonsus nihil monstris, nihil doloribus turbatus, Jesum et Mariam assidue implorare, donec longo conflictu abjectis viribus desperabundus hostis, victorem fassus, se abdidit. Verum dies non multi abierant, cum postremos conatus exerturus redit, et collectam veterum in sanctos martyres crudelitatem tyrannorum in unum Alphonsum vomiturus. Igitur invecto per noctis tenebras in ejus cubiculum ignis, ferri, omnique alio suppliciorum apparatu, jacentem dæmones corripiunt, et in fervens ahenum conjiciunt; eductum candentibus laminis exurunt; dein secant novaculis et securibus; post etiam discerpta viscera ex corpore revellunt.

tandem a Christo fugatus.

37 Quibus tormentis necdum satur Alphonsus petebat graviora. Demum pelle detracta, nudisque ossibus, prunis ardentibus operitur, et fuit E hujus supplicii tam atrox dolor, ut deficiente animo, flebiliter a Deo subsidium postularet, impetraretque tandem post certamen sat longum; cui comparens Christus finem imposuit, turbaque illa dirorum carnificum fugata, et sanatis Alphonsi vulneribus, illum valetudini corporis et mentis quieti restituit, gratum quidem auxilii accepti, sed pudore suffusum, quod qui se toties ad acerbiora obtulisset, illud, animo cadens, coactus fuisset implorare. Hæc vero quo pacto gererentur, inquirent fortassis qui tales magni Antonii et reliquorum præterea sanctorum pugnas minus attenderint. Utcumque res transigeretur, sat est vigilantem, prudentem, sentientem eos passum dolores, quos carptim attigimus, veros plane, tametsi mirabiles. Et hactenus quidem bellorum tempus cum maligno hoste, longum profecto et cruentum *f*. Hinc usque ad obitum f non sunt ausi dæmones illa instaurare, munitum experti non usitato cœli præsidio Alphonsum. Quamquam identidem turbandi magis libidine quam vincendi strepebant; nam triginta fere abhinc annis, hoc est sæculi decimo septimo, qui supremus illi vitæ fuit, exagitatus est diffidentia F salutis permolesta, ex metu potius ne quid deliquisset quam aliunde orta. Hanc dum non abigunt versatæ animo æternæ misericordiæ rationes, sublatis oculis Dei opem exposcit, vocemque confestim optatam audit, erroris spiritum quo jactabatur increpantem : « Quid hic agis? Meus pridem est Alphonsus. » Quibus pristinæ quietis, discusso ancipiti meticulosarum cogitationum, serenitatem dulcissimam recepit.

ANNOTATA.

a *Totum illud caput, nihil fere mutans, exhibet auctor Vitæ Hispanicæ ms.* (1).

b *Idem ad mensem majum anni* 1608 *aliquot scriptores referunt* (2).

c *Plures viderunt, nulla causa apparente, sanctum Fratrem e scala dejectum : idque postea testimonio firmatum est* (3).

d *Sese a dæmone tam vehementer fuisse afflictum*

(1) Lib. I, cap. XXIII et seq. Cfr. E. Nieremberg, Claros varones, pag. 632 et seqq. — (2) Vita Hisp. ms., lib. I, cap. XXIII. Cfr. Nieremberg, pag. 635. — (3) Summ., pag. 109. Marimon, pag. 105; cfr. pag. 92 et 108. Colin, fol 110.

A *afflictum, fassus est Patri Joanni Torrens confessario* (1).

e *Eventum narrat etiam Pater Colin, qui de eo tum a P. Marimon, tum ab aliis sancti viri domesticis certior factus fuerat* (2).

f *Signo crucis dæmones sæpe fugati fuerunt.* Item est solita, *sic legimus in Ratione conscientiæ,* hæc persona uti alio remedio contra tentationes pravas, quas dæmon ei facit; rememedium est istud : facit enim in conspectu dæmonis unam vel duas cruces longas, extendendo brachium, et dicit dæmoni : « Adora crucem: flecte genua, et humilia te ; » et imperando dicit eidem, ut proferat hæc verba: « Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, qui per crucem tuam redemisti mundum ; » et quod petat a Deo veniam de peccatis suis: « In nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum. » Et dæmon ipse, tanquam superbus, fugit illico, et recedit, ne cogatur obedire et præmissa facere (3).

CAPUT OCTAVUM.

B

De supremo Alphonsi morbo et obitu.

B. Alphonsus, pernicioso morbo correptus,

Tam Alphonsus humana pertæsus, uni Deo totus inhiabat. Quem ut promereretur excellentius, divino consilio factum est ne illi deessent occasiones coronarum, quas hoc ultimo vitæ actu sibi texeret auctiores. Huic Deus morbum promiserat nullis remediis, soli morti cessurum *a* : fidem fecit oraculo eventus. Dilacerabatur subinde intensissimo sensu, et qui robustissimo cuivis necem afferre potuisset; interdum viribus destituebatur penitus ; tum, iis momento receptis, ad novas ærumnas refici videbatur. Una erat his malis medicina cum Deo agere, et majores ex eo labores, perfectiorem ejus amorem flagitare. Quod certe assecutus est abunde, diu acerbissime non tantum corpore, sed etiam animo vexatus *b*. Tam varia enim favoris præcipui significatione illum solitus recreare, longe ab eo et abiisse et ejus oblitus videbatur. Non effluebat familiaris C ille perpessionum ac dulcis sapor, non desideria et vota ærumnarum toties nuncupata; horum loco mæror et tristis ægritudo, ac iners tædium totum sibi exterius interiusque hominem vindicabant. Ad hoc precum sacrarum jacula et formæ quibus tum diem occupabat, tum suscitabat languentem animum, sic memoria cesserant, ut si numquam illa didicisset *c*. Tandem post alterum jam mensem sic nauseans, refocillatus est Christi Jesu ejusque matris sacrosanctæ læta præsentia, eo affluxu cœlestis gaudii, ut exactum dolorem longe multumque superaret. Haud tamen solitæ cursum pietatis, quoad sinebat memoria, per hanc ultimam ægrotationem intermisit, non diligentiam in ea consuetam, non piorum librorum lectionem, in qua se Deum audire loquentem censebat. Vergenti denique ad extrema suggerunt Patres de paranda lucta olei sancti præsidio, cum esset jam aliis ad eam munitus sacramentis.

cœlesti gaudio recreatur

39 Quo quidem gavisus nuntio et monitis annuens, sed vultus indicio visus est dicere se aliquot dies fore superstitem. Ungenti vero sacerdoti haud minus tranquille respondit ac si esset in cubiculum aliud migraturus. Cruciatus item, qui supervenerant accerrimi, patientia incredibili excepit, velut hospites antiquos sibique charissimos. Valetudinarii custodi, oblique ac dissimulanter inquirenti, significavit admodum diserte se intra octiduum cum Deo futurum ; et interroganti eidem qui valeret, quod turbatiore vultu cerneretur, gravi se φιλαυτίᾳ respondit laborare, indicavitque se animo vehementissime torqueri. Ne tamen promissis fides abesset manifesta, ex quibus a Deo consolationem in morte expectarat, triduo *d* quam vita excederet, evanescere prorsus omnis dolor, alta pax animum, quies summa corpus obtinere, os ipsum dignitas veneranda, vultum vires, arteriam æquabilitas perpetua et constans. Deo immersus proculque a sensibus, divinis, uti creditum est, fruebatur amplexibus ; sed ea cœlestium profusione voluptatum, ut ex iis in circum adstantes, quibus erat refertum cubiculum, piæ animi commotiones exundarent. Cunctis vero nostris tam illustris E jacturam virtutis dolentibus, clausos eatenus aperuit oculos, et quos verbo nequibat, aspectu hilari et sanctæ pleno benevolentiæ, salutavit.

et pie moritur.

40 Die tandem octobris ultima, Sanctorum Omnium pervigilio sacra, in se atque in priores reversus cruciatus, solo Jesu augustissimo nomine proferendo illos solabatur ; nam quos in vita perpetuos comites et familiares habuerat, noluit Deus deesse morienti. Sic magistri sui ac Domini exemplo, cujus de cruce pendentis vulnera spectabat et deosculari conabatur, in cruce dolorum peracerba sacratissimum Jesu nomen pronuntians, fortissimam et purissimam animam efflavit, anno præsentis sæculi decimo septimo *e*, ætatis octogesimo septimo in tertium mensem et dies quinque jam provecto. Stetit oris species mortuo pulchrior quam viventi, religiosos motus contuentibus adspirans, procul horrore illo quem solent mortua corpora movere. Fuit Alphonsus statura mediocri, sed nonnihil senio incurva, macilentus, robustus, calvo et venerabili capite, dignitate vultus observantiam et benevolentiam ciente, fronte annis rugosa, naso aquilino, oculis F grandibus et acutis, incessu moderato, cibi etiam natura parci, sermone quam dulci tam efficaci et valido, ac de rebus divinis copioso, prompto ingenio, solerti, maturo ac prudenti *f*.

ANNOTATA.

a *Supremum hunc morbum, qui integrum fere annum tenuit, fuse descripserunt Colin* (4), *auctor Vitæ Hispanicæ ms.,* (5) *aliique. Hoc tempore, uti ante solebat, Christi corpus suscipiebat ægrotus ter in hebdomade, die dominica, feria tertia et feria quinta* (6).

b *Etiam nimius timor religiosi senis animum subiit, et ad diffidendum Deo fuit a dæmone incitatus, mense januario anni* 1617. *Sed famulo suo præsto fuit Dominus* (7).

c *Ne dominicam quidem orationem memoria bene retinuerat* (8).

(1) Summarium, pag. 109.— (2) Colin, fol. 111. Cfr. Vita Hisp. ms, cap. XXIV.— (3) Summarium, pag. 237, 211, 216. — (4) Fol. 119 et seqq.— (5) Lib. I, cap. XXV. — (6) Cfr. Nieremberg, Claros varones de la Comp. de Jesus, pag. 671. Marimon, Relazione della vita, etc., ms., pag. 1031. Elenchus actuum heroic., part. III.— (7) Colin, fol. 120.— (8) Ibid.

AUCTORE JANINO. LIB. I.

d *Hæc jurejurando confirmat P. Joannes Torrens, qui Fratri animam trahenti aderat:* Dedit ei Dominus quamdam extasim miraculosam, judicio meo, antequam moreretur tribus diebus integris... Habebat colorem et pulsum perinde ac si esset valde sanus ; et hoc evenit eidem post aliquot dies in quibus fere non habuerat pulsum, et erat extenuatus, ut dicitur, in totum. Et existens in isto gaudio oculis clausis, illos aperuit, et quasi ridebat nobiscum, et illico iterum clausit eos... Et statim atque terminata fuit extasis, illico amisit pulsum et obiit (1). *Patri Torrens adstipulantur alii testes oculati* (2). *Ex quorum relatione colligitur extasim incepisse die* 28 *octobris, non die* 29, *ut habent plura exemplaria mss. epistolæ Patris Julian; quippe legimus in translatione Gallica atque in Flandrica:* sabbato die 28 octobris, *et in alia versione Gallica :* sabbato die 26 octobris (3). *Sabbatum porro cadebat tunc in diem* 28. *Ex quo tempore et per totum triduum* nemini respondebat *ægrotus, ait infirmarius,* nisi mihi, cui superior dederat potestatem (4).

B e *Ex Patre Ripoll discimus servum Dei obiisse* in vigilia Omnium Sanctorum, dimidia hora post dimidiam noctem (5) ; *postquam cum morte luctatus fuit per dimidiam circiter horam* (6). B Alphonsum *e vita migrasse* horæ quadrante post mediam noctem, *legimus in duobus exemplaribus literarum P. Julian.*

f *Cum beatus vir suprema extasi frueretur, coloratior apparuit facies et pulchrior quam prius. Et quia tunc pictor effigiem ejus summa similitudine expressit, hujusce picturæ apographa aliquatenus discrepant ab imaginibus antea factis* (7).

CAPUT NONUM.

De gestis post Alphonsi mortem.

Totius civitatis veneratio erga B. Alphonsi *corpus, prodigiis*

Ad signum transitus Alphonsi, nobilis matrona, templi nostri ejusque observantissima, vidit multo prius quam illucesceret, ex domus fenestris vicino collegio lucem pulcherrimam quasi auroræ surgentis imminere ; vidit eamdem etiam ancilla, quam, suis oculis non credens, testem acciverat. Rescivit paulo post matrona Alphonsi obitum, ac de illo splendore ipsius gloriam conjecit. Inde magni concursus *a* omnium ordinum in collegium fieri, regius procurator idemque tum prorex, canonici majoris ecclesiæ, consules, tribunalia, religiosi Ordines, summi juxta et infimi, certatim viri Dei corpus venerantes. In iis sacerdos *b* quidam, simulaturus caute manuum osculum (quod exhiberi laico damnabat), accessit, ne alioqui notaretur ; ac dum e genibus Christi pedes (cujus tenebat crucem insertam manibus Alphonsus) ad osculum legit, manus quoque ipsas labris fortuito attigit. En autem mortuus oculos aperit, et amœno cum risu hominem intuetur, cui simul defuncti nigra vestis in lucentem et candidam mutata repente comparuit. Hic vero sacerdos errorem suum vehementer objurgans, expleri D nequibat pœnitendo, adstando, manus, pedes, corpus omne defuncti piis osculis premendo, monitusque non semel aliis locum daret, avelli ab eo non poterat ; et quod debet censeri præstantius, præter constans in Dei famulum deinceps studium, mores longe alios induit, magno sæculi odio religiosam familiam omnino amplexurus, nisi justis de causis fuisset ab ea revocatus. Rei vero tam novæ monumentum Alphonsi sepulchro picta in tabula appendit.

42 Affirmarunt quidam, dum effertur in templum, perceptam a se odoris fragrantiam, qualis in terris minime sentiretur. Advertere alii, desidentibus humi muscis compluribus, nullam corpori venerando aut funebribus insedisse. Ad vim turbæ vitandam satiandamque pietatem, in subitario pegmate locatum, frequentatum est affluxu omnium conditionum urbis Majoricæ ; cohonestatum vero admirabilibus eventis, magno divinæ potentiæ argumento. Dum enim, ut fit, strophiola, flores, rosaria *c* sacro deposito admoventur, excussum est ictu plane innoxio in caput unius cum funali accenso candelabrum, cujus alioqui et casu et mole fuerat caput dividendum *d*. Restituta infanti luminum valetudo, mox ut Saura mater, conjux Laurentii Martini, cum per se non posset, per unum e nostris Alphonsi manibus illa applicuit ; illico enim depulso cruciatu lucisque vel minimæ impatientia, quæ continentes puero ciebant ejulatus, vegetos ac luce gaudentes oculos sanosque in posterum detexit. Antoninæ pariter, infanti filiæ Sebastiani Socii et Marianæ Sequiæ, admotu fasciolæ ab Alphonsi contactu allatæ, conciliatus primum in noctem somnus et, febri abacta, postridie valetudo.

stipata fuit.

43 Mirabilium spectaculo, fama et desiderio suspensa, ne multa quidem nocte dilabebatur plebs : quare sparsum, fore ut ea nocte haudquaquam tumulo inferretur. Sic turba utcumque laxata, quamvis difficile, tamen reportatum est corpus intra collegium ; et quia major in diem proximum perturbatio timebatur, mutato consilio, capsa lætis cum lacrymis clausum est, et in sacello Assumptæ Deiparæ *e* conditum. Paratæ interea in sextam feriam sequentem exequiæ celebres. Ad has concurrit civitas universa. Pater Joannes Torrens, Alphonso intimus, sermonem funebrem de ipsius laudibus habuit, et in sesquihoram nullo populi tædio est auditus. Hoc ipso die Guillelmus Descalarius, ex nobilitate primaria, facem misit ; quam eamdem, totis matutinis horis ad honorem funeris cum arsisset, ejusdem ponderis recepit, uti primum apud cerarium qui eam utendam locaverat, est compertum, et post ibidem curiosa lance exploratum. Itaque magna veneratione illam nobilis asservavit.

Dum funus celebratur, nova fiunt prodigia,

44 Vidua junior et verbo, gestu, consuetudine liberior quam exempli ratio ferebat, tametsi ad sacramenta frequens esset, ac flagellaretur assiduo conscientiæ verbere ad decentiorem modestiam, audita quam dixi de Alphonsi meritis concione, per illa Deum obsecravit sui tandem domandi robur invictum sibi sufficeret ; tum ad Dei servum : «Te te, inquit, obtestor, Frater sancte, hoc mihi robur ut impetres, ne fiam deinceps aliis

et plures feminæ vitia ponunt.

(1) Summarium, pag. 128. — (2) Resp. ad animadv. super dubio de virtutibus, pag. 35 et seqq. Resp. ad novas animadv., pag. 124 et seqq. Cfr. Elenchus, part. III, De felici obitu ven. servi Dei. Marimon, lib. VIII, pag. 1306 et seqq.— (3) Cfr. supra, pag. 604. Reg. bibl. Bruxell., codd. mss. 8927 et 18885. — (4) Elenchus, pag. 222.— (5) Summarium, pag. 128. — (6) Colin, fol. 122. — (7) Ibid., fol. 123. Cfr. Vita Hisp. ms., cap. XXV.

mortifer

A mortifer laqueus et scandali petra, sed Deo integre servire incipiam. » Ratas habuit Deus mulieris preces, ipsaque ex eo tempore priorem licentiam exosa, vitam egit sanctis operibus fructuosam. Alia eidem concioni dum adest, vires ab Dei famulo cum fletu exposcit, ad frangendam odii rabiem quo fratris filium ob acceptas injurias adeo horrebat, ut ab consueta sacramentorum frequentatione idcirco abstineret, et rejecto quovis remedio, putaretur furere potius quam irasci. Audivit precantem Alphonsus, omnemque subito acceptæ injuriæ gestique odii ab ejus animo memoriam extersit. Quædam amore impotenti perditi hominis diu implicita, suam ignaviter scelestam lugebat infelicitatem. Hæc eo ipso die interque exequias servi Dei libertatem ab eo ardenter petiit, sensitque interius responsum, concessum iri quod petebat. Verum id sperare non ausa, quamdiu foret superstes tyrannus, quem sua unius inertia sibi imposuerat et colebat, urget divinam misericordiam tristis et anxia, ut manum supremam operi suo admoveret; iterumque audito certæ fiduciæ responso, B domum redux didicit flagitiosum amasium nulla certa ex causa navim conscendisse et regno excessisse. Ita demum vitam christiana dignam instituit.

Alia incredula punitur et sanatur.

45 Claudam hoc caput eventu eo clariore, quo major illi perfidia et impietas obstitit. In tanto concursu, contentione, admiratione populi universi ad virtutem et funus Alphonsi honorandum, obfirmavit animum mulier quædam de illius rebus nec alienis tot oculis credere, nec suis; invitataque ut precatoriis globulis ex Alphonsi attactu novam adderet sanctitatem, negavit se illos a cadaveribus tangi velle: non deesse in cœlis beatos quibus vota committeret sua. Bimestri quin etiam elapso, sævo correpta dolore corporis, cum subsidia reliqua nihil prodessent, oblatam a conjuge, viro pio, de reliquiis Alphonsi particulam contemptim rejecit; sed incrudescente cruciatu jamque plane intolerabili coacta, huic illam denique adhibuit: et o bonitatem divinæ misericordiæ ac servorum Dei! omnem ejus sensum repente abegit. Accita mater affecta ex parte ruptam saniem videt ea copia fluere, ut ægrotæ vestis mutanda fuerit. Quæ post omnino C persanata, fatuitatis incredulæ magnopere pœnitens, colendo Alphonso beneficii gratam se præbuit.

ANNOTATA.

a *Quanta multitudo concurrerit ad cubiculum in quo obierat* sanctus Montis Sion, *et dein ad ecclesiam, quum corpus huc delatum esset; quanta omnium ordinum frequentia exsequiæ fuerint celebratæ, scripsit P. Michael Julian* (1), *suffragantibus testibus innumeris* (2). *Prodigia tunc edita et ab auctore nostro breviter indicata, fusius narrantur a PP. Colin* (3) *et Marimon* (4), *multa etiam in Actis authenticis.*

b *Res ita narratur in Processu beatificationis :* Dum *sacerdos* deoscularetur *Christi cruci fixi* pedes, nescit quisnam illum violentasset.... ad deosculandum quoque manus... Alphonsi..., et etiam sibi bene visum quod Frater Alphonsus illum respiciebat, et quasi ridebat (5).

AUCTORE JANINO. LIB. I.

e *Sacrum* corpus tetigerunt cum decem mille et ultra rosariis, *ut opinatur P. Torrens* (6); et licet essent infinita rosaria quæ projiciebantur ad Patres existentes juxta corpus,... nihilominus non amittebantur, et cunctis restituebantur sua, non sine magno stupore ipsorummet.

d *Distinctius in Processu Majoricensi* (7) : Evenit, *ait Frater Serra*, prout audivi a Natale Rosell sartore, quod dum ipse esset juxta tumulum Fratris Alphonsi, cecidit quoddam candelabrum magnum ligneum, et cecidit super caput dicti Rosell, qui erat calvus; et tamen ei nullum damnum fecit; quod ipse tribuit intercessioni Fratris Alphonsi.

e *Corpus* fuit sepultum *in* cappella Conceptionis B. Mariæ dictæ ecclesiæ *Montis Sion*, a manu sinistra (8). *Consentiunt alii testes.*

(1) Cfr. supra, pag. 604.— (2) Summarium, pag. 129 et seqq. — (3) Vida del ven. Alonso, fol. 123 et seqq. — (4) Relazione della vita, etc., pag. 1044 et seqq. — (5) Summarium, pag. 129. Cfr. Nieremberg, Claros varones, pag. 672. — (6) Summarium, pag. 129; cfr. pag. 130 et seqq. Vita Hisp. ms., lib. I, cap. XXVI.— (7) Summarium, pag. 137. — (8) Ibid., pag. 134. Cfr. Colin, fol. 125.

CAPUT DECIMUM.

Alphonsi virtutis quot et quanti testes extiterint.

E

Sanctimoniæ B. Alphonsi testes fuerunt tum viri religiosi plures, a

Etsi erat Alphonsus Majoricæ in opinione virtutis apud omnes tanta, ut vulgo nominaretur sanctus, sed habet meditatum quorumdam et sagax judicium plus auctoritatis ad formandam virtutis illius æstimationem. *a* Vincentius Masius, ex sacro Carthusianorum Ordine, insignis in paucis nomine sanctitatis, excitus fama quæ de Alphonso late spargebatur, ac de animi rebus cum eo per otium collocutus, ab ejus congressu recessit attonitus, nihil esse palam coram multis affirmans quæ ante de illo accepisset, præ virtutis sanctimonia et thesauris quæ in eo deprehenderat latere. Marcus Antonius Creus, e sanctissima Dominicanorum familia, integritate, doctrina et inquisitoris officio tota insula notus, quamvis non admodum egerat cum Alphonso, quoties tamen in nostros incideret, interrogabat semper ecquid sanctus janitor valeret, nec umquam illius nisi cum laude meminerat. Præclare item de Alphonso sensit Raphael Serranus, Minorita, magnæ vir eruditionis et perfectionis. Huic F ille quærenti cujas esset: « Patria, inquit, natalis mea cœlum est; » quot annos vixisset: « Possem, ait, illos numerare, si Deo, ut decuit, expendissem: id quia non præstiti, non possum dicere quot ii fuerint. » Alias percontanti, data optione, an mallet in cœlum e vestigio recipi, an hic in terris hærere diutius: « Vellem, inquit, fieri, quod Deo placeret. » Urgenti vero, at si in ejus manu id Deus poneret, retulit Alphonsus: « Nollem, Pater, nisi quod Deo placet; Deo enim placere, majus est quam quicquid valeo in cœlo possidere, si Deo illic non placeo. » Petrus Serranus, Raymundus Verius et Franciscus Paceus *, jurisperiti, magnæque dignitatis, Alphonsum perplexis in negotiis, nec solum de animæ suæ rationibus consulebant, ut quem norant a Deo eruditum. Vivunt etiamnum qui dicant sese, dum in scholas irent et puerili curiositate

* *lege* Paceus *seu* Pacheco.

illum

AUCTORE JANINO. LIB. I.

illum observarent, vidisse nonnumquam palmis aliquot a terra sublimem. Joannes Ribera, patriarcha et archiepiscopus Valentinus, qui nobilitatem, opes, dignitates cum summis eximii præsulis dotibus junxerat, frequentabat Alphonsum literis, quas de interiore suo animi progressu ad illum dabat et recipiebat.

tum proreges Majoricenses aliique viri principes, b

47 Habuere illum proreges Majoricenses *b* in magno pretio, ejusque preces ambiverunt. Joannes Guttierus Floresius, ibidem inquisitor, vitam sibi proferri cupiebat, ut eum videret morientem. Successor illius, Isidorus a Sancto Vincentio, libentissime cum illo animum communicabat suum, ejusque epistolas pro reliquiis conservabat. Alphonsus Lassus Sedegnus, illius Ecclesiæ antistes, sanctum illum vocabat. Gaspari Borgiæ S. R. E. Card., qui lucem purpuræ suis meritis accendit, Romæ cum esset, cordi erat ad sanctum senem literas scribere, ac vicissim ab eo literas et preces enixe petere; fuitque imprimis admirandum sanctos, prudentes, doctos, auctoritate conspicuos, non dedignatos consuetudinem et consilia simplicis laici, persuasumque habuisse successus suos magnam partem B ex ejus ad Deum orationibus pendere. Petrus Zafortesius, pro rege Majoricæ præfectus, altero ab obitu Alphonsi mense sequentes literas ad summum pontificem scripsit: Beatissime Pater, in hoc Majoricensi regno, cujus mihi nunc incumbit cura, rogatu Patrum Societatis Jesu instituta est auctoritate antistitis cognitio publica de felici vita, obitu, sanctitate, virtute ac miraculis venerandi Fratris Alphonsi Rodriguez, ex eadem Societate, domestici adjutoris, per quem huic regno multa Deus beneficia contulit, et speratur deinceps concessurus. Quare Dei servo multum debet hoc regnum, ejus patrocinio et favore in rebus ad animum corpusque spectantibus sæpius obstrictum. Et crescunt in dies ad Dei gloriam hæc bona, probantque venerabilis Fratris sanctitatem, meque adeo compellunt, ad Beatitudinis Vestræ abjectum pedes, regni hujus totius nomine, meique privatim muneris ratione, supplicem rogare ut ipsa quoque hos fructus pietatis dignetur promovere, ac honores qui Dei famulo in terris deferuntur, auctoritate apostolica confirmare; quo certiore fiducia ipsius sepulchrum a fidelibus frequentetur. Hanc C in se gratiam regnum hoc immortali colendam grataque memoria recipiet, Deumque precabimur, ut Sanctitatem Vestram diu servet incolumem, suaque ipsi dona christianæ Reipublicæ bono augere pergat. Kal. januarii 1618. Omitto studia principum feminarum, Margaritæ Liquerquiæ *c*, Joannæ de Velasco, ducis Feriæ, et Joannæ Villaragutiæ, quæ inter tabulas beatorum etiam viventis apud se imaginem coluit: quod et in Valentino, Aragonensi, Cossetano sive Catalonensi tractu multi factitarunt.

præter testes domesticos.

48 Non est quod verear domestica judicia externis addere, tanto in hac parte veriora quanto longiore, curiosiore, timidiore diligentia collecta, eoque in genere ubi omnia metuuntur, omnia cribrantur, nihil satis liquere creditur, ob ludos versatiles et dolos maligni et humani spiritus; cujus tamen nullum in Alphonsi rebus vestigium ab doctissimis viris inter nostros et perfectione magna insignibus repertum est. Magnum profecto, et haud scio an possit majus reperiri pro Alphonso testimonium: ipsis quadraginta et septem annis inventum neminem inter viros domi perspicacissimos, rectores huic rei intentos, socios et contubernales, cui suspecta D fuerit ejus sanctimoniæ ratio, et qui de illa non magnifice senserit. Illum Antonius Cordesius, pro sancto jam tum admissum in Societatem, pro tali perpetuo habuit. Petrus Villalvius, experientissimus divinorum, Alphonsi arcana sensusque intimos cum examinasset penitius, approbavit; idemque præstitit Antonius Yuagnez, sed modo quodam excellentiori. Cum enim provinciæ in Hispania præfuisset, functusque esset visitatoris officio, Alphonso tamen janitori, quoties se adiret, assurgebat, nec residebat prius aut tegebat caput quam ipse cubiculo exisset, licet alia specie dissimularet hunc honorem quem illi re vera exhibebat. De eodem Hieronymus Rocca, cujus candorem simplicissimum, cum prudentissima sanctimonia conjunctum, magni momenti curis semper Societas occupavit, cohortatione quadam sua dixit, se incidisse in hominem cui haud parcius divina bonitas sui copiam faceret, quam servorum suorum maximis. Petrus Villarius, Alphonso virtute nequaquam inferior, lustrato Majoricensi collegio in continentem reversus, gratias Deo egit, auctori donorum sublimium quæ E deprehenderat in Alphonso, et jam se posse testari gaudebat. Eum Laurentius a Sancto Joanne, provincialis vice in Majoricam profectus, ut illustri exemplo absolutissimæ pietatis locis quoque aliis prodesset, inde secum erat abducturus, nisi offensionem civium timuisset, qui passuri non erant se tanto pignore orbari. Adhuc viventis epistolam Joannes Ricus circumferebat in sinu, pro amuleto præsentissimo. Majoricensis rector collegii Petrus Gilius, probatissimæ virtutis et prudentiæ vir, ac proinde Alphonsi optime conscius, illum magni fecit. Diu vero post ex provincialis officio eodem rediens, multa de illius sanctitate juratus affirmavit. Et Petrus Justus, in ejus collegii inspectione duplici quam obivit, tam multa in Alphonso vidit, ut verborum laudumque parcissimus, eum mirifice laudarit. Sed hæc e multis sufficiant; nunc ejus virtutum singularia decora seorsum spectemus.

ANNOTATA.

a *Præter eos quorum Janinus nomina recitat, alii viri plures, genere, doctrina et sanctimonia illustres, virtutum* B. Alphonsi *testimonium dederunt. Quod perspicuum est ex Actis beatificationis, atque videri potest in* Catalogo testium examinatorum in processibus *anno* 1618, 1619, 1620, 1627 *et* 1628 *confectis.* F

b *Tres* proreges Majoricenses, *Ferdinandus Canoguera, Joannes de Villaragut et Carolus Coloma humilem Fratrem summa observantia colebant. De gravissimis negotiis ad eum referebant, consilia ejus et preces enixe rogantes.*

c *Margareta de Liedekerke conjux erat Caroli Colomæ proregis; qui,* quando voluit recedere ab isto regno, *Cameracum profecturus,* ivit ad visitandum Fratrem Alphonsum Rodriguez et deosculatus fuit illius manus multoties. *Tunc Dei servus:* «Vestra, *inquit,* illustrissima Dominatio vadat libenter animo, quia semper propitiam habebit Dominam nostram, propter magnam devotionem quam erga ipsam gerit et signanter erga purissimam Conceptionem, et erit sibi propitia in laboribus suis.» Et vidimus, *ut ait P. Antonius Custurer,* omnes bonos exitus et successus

A successus quos habuit dictus Don Carolus. *Cujus etiam uxori timenti* ne parere cogeretur in triremibus : « Ne timeat Dominatio Vestra, *dixit* B. Alphonsus, sed habeat bonam spem quod pariet in terra firma. » Et postea peperit Valentiæ (1).

LIBER II.

DE VIRTUTIBUS

VENERABILIS FRATRIS

ALPHONSI RODRIGUEZ

E SOCIETATE JESU, DOMESTICI ADJUTORIS.

CAPUT PRIMUM.

De oratione.

B. Alphonsus, *viam unitivam ordinatim ingressus,*

Hunc fontem luminum quæ suspicimus in Alphonso, merito iisdem præmittimus : orandi scilicet contemplandique donum. De cujus celsissimo, ad quem evaserat tunc, gradu, prætexens alterius personam, sic scribit : « Postquam vir ille gravitatem peccati diuturna libravit meditatione, lapsusque præteritos triennium luxit (quæ sunt piacularis vitæ partes *a*), vitam exinde, cruciatus, mortem, resurrectionem Christi Jesu annis aliquot pertractavit (quod illuminantis est proprium), ad considerandam perspiciendamque Dei excellentiam est subvectus, infinitæ perfectionis simplicitate multiplicem; qua cognitione in Dei amplexus inflammatur et assurgit amor. Hujus studii usu in Dei amorem exardescebat vehementer, ex clarissima ortum notitia quam sui Deus illi affuderat ; nam immensæ Dei bonitatis cogitatione, et infiniti amoris quo ipsum diligit, ad hæc infinitæ ejusdem naturæ ac innumeris gloriis nominibusque absolutæ, denique beneficiorum quæ pridem ab eo plurima susceperit, suspendebatur ab infimis Deoque arctius amore jungebatur. »

amore divino rapitur,

50 « Tum hanc prætergressus disserendi viam, in voluntate morabatur, totamque Dei jam cogniti castis amoribus occupabat, cupiditate incredibili accensus multa perferendi dura et aspera in Domini gratiam tam boni ac misericordis. Experiebatur hic idem præterea, quo se animus ad Deum attolleret propius, eo in semet altius deprimi, seseque abjicere *b*. Quare ad Dei provolutus pedes, mente ac voce exclamabat: Noverim te, noverim me ! Quo animi sensu, efferri sibi ultra omne creatum videbatur, ac de rebus divinis multa cognoscere ; quin se ipso cum Deo in sejuncta quadam versari regione, unde magna in luce Deum seque ipsum perspiceret. Neque vero ad Deum intelligentiæ vigore ratiocinando meditandoque vibrabat sese, verum lucis dumtaxat immissæ præsidio, in qua suas item spectabat miserias. Sic vero se illi aperiebat Deus, ut putaret hac ipsa ratione beatis in cœlo sese aperire. Igitur amore interdum æstuans, rumpebat has ad Deum voces : Dilecte mi! desiderate mi! tu totus meus, et ego totus tuus; totumque cor ejus supremo possessum infinitoque bono, infinito illius amore flagrabat. Est sane amoris inter Deum et animam ineffabilis magnitudo ; cumque nihil habeat nisi mente ac spiritu conceptum, uni ejus saporem experti noverunt *c*. »

et vivit Deo immersus,

51 « Per hunc anima Thronos imitata, ut per Dei suique notitiam Cherubinos, demum amando crescens ac sursum pergens, fit tandem similis Seraphinis; et quicquid Deus non est affectu prætervecta, in Deo se condit, solaque privatim cum solo agit. Quo in fastigio locata, nullo jam sensu laborum tangitur, quantumvis magni et varii ingruant; sed quod est per se difficile, hoc illi amoris pronum efficit vis. Cujus impatientia suspirat, plorat, inclamat: Amor summe cœlestis! beate! pretiose! sublimis ! divine ! Hisque incensa flammis, Deum suum pectore concludit, ac jucunditate mirabili diu noctuque cum eo fabulatur, illo perfruitur, exhilaratur, ardet, laudando celebrandoque oblectatur. Postremo omnium terrenorum suique adeo oblita, tota est in amando reipsa, quem intuetur præsentem, Deo, cui et vivit uni, et a quo impletur, ut possit vere profiteri : Ego dormio, et cor meum vigilat. Porro E hunc statum qui attigit, suavissime orat et attentissime, nulla vel capitis vel pectoris fatigatione. Hac via Deus virum illum ducebat, hujusque optimum et potentissimum contra quævis adversa remedium erat, cum Deo agere, quo mentis simul et corporis medico utebatur. Atque hæc est conditio animæ quam essentiæ divinæ absorbet immensitas, qualis hic fuit de quo scribo. » Hactenus de se, alium simulans Alphonsus. Quibus velut acri obrussa illius spiritum abunde probatum fatebitur, quisquis attendet literarum rudem de theologiæ arcanis eadem quæ docti sanctique scribere, eodem scilicet cum iis magistro et doctore *d* ; deinde ex iis seu visis seu luminibus, et alia quavis prærogativi muneris gratia, Alphonsum ad dura et probrosa Christi nomine ferenda vehementius arsisse, votaque retulisse divinæ gloriæ incitatiora magisque actuosa; augendæ virtutis ac perficiendæ vegetius studium ; tenax propositum vel ipsas potius optandi inferorum pœnas quam adversus Deum quidpiam admittendi ; vincendi sui calcandique contentionem perpetuam, et conscientiæ tranquillissimum serenum ; quodque certius est F divini spiritus argumentum, sui vilissimam æstimationem et contemptum, et singularium bonorum diligentissimam occultationem.

etiam extra domum.

52 Quamquam erat illorum quandoque is impetus, ut ipsum proderent vel invitum ; nam datus sacerdoti comes, moribundæ matri adfuturo, post animæ commendationes hæsit in genibus, licet alii omnes surrexissent. Quibus visus est destitui sensibus, et vultu similis morienti ; veritique sunt ne quis eum repente lethalis casus extingueret. Sed negavit Pater quicquam metuendum, orare Alphonsum, non deterius valere. In longum interim de animi rebus sermo protrahitur, lapsaque jam bonam partem nocte, in se redit Alphonsus, et quasi tunc solum conclusa animæ commendatione, se cum aliis surgere putavit. Similiter alias Patrem comitatus, subsistit præ cubiculi foribus, fixoque obtutu in Christi tabulam a Pilato producti, vix genua flexerat cum extra se rapitur, nullum sentientis

(1) Summarium, pag. 66. Cfr. Elenchus, part. II, pag. 186. Colin, fol. 137. Marimon, pag. 1143 et seqq.

AUCTORE JANINO. LIB. II.

AUCTORE JANINO. LIB. II.

indicium retinens : cæteri cubiculo exire, ut locum darent jacentem audituro, hærere Alphonsus, et, confessione absoluta salutatisque a Patre domesticis, monitus de discessu, nec loquentem audire nec quid ageretur advertere. Hic dissimulato quod erat, Pater ad ægroti lectum regreditur, et resumptum sermonem tamdiu cum adstantibus extendit, dum se post multum temporis Alphonsus erigens, in collegium cum Patre rediit; nec ab eo quicquam, nec ab domus illius familiaribus, de iis quæ sibi acciderant, postea rescivit.

Miris in extasibus cœlum contemplatus,

53 Fuit vero interdum vis tanta contemplationis, ut mens cœlestium cupida corpus secum sublime tolleret et passus aliquot a terra suspenderet. Unum tamen Alphonsi extases habuere ex communi vita minime commune, nempe quod in iis usu sensuum carens, æris nihilominus percipiebat sonum quo ad recludendam januam vocabatur; accurrebatque velut ad Dei vocem, nulla umquam incogitantis errore. Sed hæc prima fuere, postquam se Deo tradiderat, rudimenta *. Processu annorum et perpetuato familiaritatis divinæ consortio id assecutus est deinde, ut quamvis excelsa defixus contemplatione, nec destitueretur officio sensuum, nec muneribus deesset obedientiæ. Semel accidit oranti ut abriperetur in cœtum beatorum, illosque dis- B cerneret * tam distincte, ac si cum ** ipsis foret a puero educatus. Aliud ipsemet de se narrans : « Quidam, ait, cum Deo assiduus, tempus omne in eodem amando insumebat. Is ut primum ad illum mentem erexerat, ejus statim amore incendebatur; idemque sæpius orando ea vi spiritus et velocitate sublimis raptus est, ut ex rapiditate ascensus videretur sibi cœlum transcendere, et in quodam splendore consistere solem radiis superante *e*. » Contigit etiam decimo quarto sæculi hujus anno, januario ineunte, ut Alphonsus in cœlum spiritu illatus, aliquot dies illic exigeret, inaudita prorsus benevolentia inter Christum et Virginem medius exceptus, cujus ipse favoris magnum fructum tulit, ardorem novum cruces quasvis ferendi, ut spectatis potiretur bonis.

* rudimentis *in edit.*

* discernere *in edit.* ***addit.* sint *in edit.*

e

Deum videt solito clarius, et B. Virginem sentit adventare.

54 Denique hoc item inusitatum plane ac paucissimis concessum accepit, ut, eodem translatus, Dei spectaret essentiam, haud quidem aperte, uti cernitur a beatis, sed quasi reducto (sic quoad poterat, explicabat) priore ex duobus velis quæ illam mortalibus abscondunt: illius tamen per interioris veli tenuem nebulam adspectus felicitatem esse tantam, ut nec posset verbis enarrari, nec cogitatione comprehendi *f*. Quæcumque porro supra morem ac modum communis beneficentiæ obtinuit, oranti fere donata sunt. Quod cum faceret semper, postremis vitæ annis potissimum fecit, quibus occupatio externa mentem Deo attentam non interpellabat; et quamquam morbis et doloribus fractus, vigebat ad precationem, illaque utebatur ad animi simul et languidi corporis levamen. Pia vox, piæ imaginis, piæ occursus cogitationis illum e vestigio in Deum ferebant; contigitque ut animi statum rectori Majoricensis collegii explicans, cum B. Virginem nominasset, obortas in lachrymas jucunde solveretur, rectorique ait : « Sentio ipsius adventum; adest, adest. » Cui rector cedendum ratus, statim cubiculo exiit, ne tantæ illum amabilitatis congressu privaret; venitque ipsemet in partem boni doni, illo etiam igne recreatus quo Alphonsi pectus exundabat.

f

Etiam in somno est Deo unitus.

55 Nec tantum externis implicitus ministeriis, expedito interius animo et solitario cum Deo versabatur; sed vinctis etiam somno membris, pervigil animus cœptam prius quam indormisceret orationem pertexebat. Cujus haud sane vulgaris gratiæ et naturæ ordinem supergressæ meminit ipse, alterius nomine, sic scribens : « Illi, ait, viro id quoque Dominus indulsit, ut etiam dormiens vere precaretur, et misceret cum Deo colloquia; nec induci valebat, ut se una crederet somniare et vere cum Deo agere : nempe illi in vita cum nihil sit jucundum præterea, nihil quo delectetur, nisi divinæ cultus præsentiæ ac pia cum Deo rerum suarum tractatio, sic illi ubique sui copiam Deus propense faciebat. » Hæc ille. Et vero auditus est cum suos in somnis amores sanctissimos narraret. Quod precandi genus, per somnum videlicet, si cui donaretur, magni putavit faciendum, ob libertatem animæ tunc pæne a corpore extricatæ inhærentisque uni Deo, quem videt præsentem, latentibus silentibusque rebus cæteris universis *g*. Atque hoc ne quisquam supra fidem esse arbitretur, oravit certe dormiens Salomon; et multa in somnis patriarchæ sancti et prophetæ cum Deo transegere; quin est ipsa etiam ecstasis quidam somnus, vi mentis inductus, adminicula spirituum omnia secum ab obsequio sensuum avocantis. E

g

Oratione mentali

56 Jam cum sit varia precationis fundendæ methodus, iis quæ sequuntur, prout pietas suaderet, Alphonsus utebatur. Prima erat, Deo se coram sistere, tum ex illius excelsitate ac bonitate reverentiam ejus attonitam et abjectionis suæ ruborem ducere. Altera, divinæ majestatem et opes naturæ, ante oculos expansas, Deo gratulari, gaudere, diligere. Tertia, suas illi miserias tristemque inopiam repræsentare, tamquam patri amantissimo filiorum iisque unice charo, unico malorum quibus jactantur et gemunt, medico, fidenterque ab eo remedia poscere. Quarta, Dei pedibus advolvi, ac velle seipsum, ut Deo placeat, in re quapiam vincere *h*: quam orandi formam, ut Deo gratissimam et amoris in eum solidi fecundissimam, ita esse aiebat rarissimam; cum plerique omnes amaris quæ hic mandenda sunt et voranda, dulcia præponant. Quinta desideriis constabat, revellente se ab rebus omnibus animo, ut sine arbitris sua cum Deo negotia transigat et, suscepta quadam cum eo lucta, quod petit, extorqueat. Hunc vero precandi tam excellentem rebatur modum, ut esse magis angelorum censeret, quam hominum. F

h

et vocali excellit,

57 Mitto conceptas orandi formulas quæ voce recitantur, et in iis alata precum brevium tela, quæ vi tanta in cœlum vibrabat, ut ex cubiculi arcano procul suspirans audiretur, noctu præcipue, cum locum et tempus vacare testibus putabat. Ad hæc rosarium Virginis, quod dum percurreret, multis sæpe a Deo beneficiis auctus est; inter quæ id proditur, cum aliquando mœrens et afflictus ad ejus recitationem pro remedio confugisset, verbisque illis : Sancta Maria mater Dei, addidisset : memento mei ; visam illi esse de cœlo adventare consolaturam ipsius molestias ; quod etsi animo visum sit, consecutus est nihilo secius idem fructus ac si foret revera gestum, mœroremque omnem plane dissipavit. Alio tempore dum idem rosarium ingenti affectu Virgini persolvit, in cœlum videt repente discedere, indeque ad se cum matre sanctissima descendentem Jesum, partem inflammati pectoris optimam, cor sibi implere ; sic tamen ne excluderetur

A deretur mater, sed in alterum latus pectoris subiret *i*.

i

non ideo minus humilis et timidus.

58 Nec ista, licet admiranda et ferme inaudita, sic in imagine aut mentis prætorio gesta sunt ut sensum omnino fugerint ; nam totis abhinc duodecim annis tantorum præsentiam hospitum (plus minus, prout erat animo comparatus) sensit. Ex quo quibus difflueret gaudiis, cogitari utcumque, dici vero posse non arbitror. Hinc certe sibi tum multo notior, tum despicabilior evasit ; tantum abest ut intumuerit, semper timidus ne in hujusmodi anguis lateret fraudulentus. Quare similibus negabat sanctimoniam contineri, sed Dei et proximi charitate, demissione sui, patientia, obedientia, virtutibus cæteris, quarum nobis Christus exempla descripsit, haudquaquam fraudi obnoxia. Enimvero magnis aliquando ad perfectum Dei obsequium anhelanti curis exceptus est internus monitor : « Lentius, Alphonse, lentius. Quid frustra tantopere angeris, cuncta postmodum amissurus, et eo casurus probrosius quo nunc fulges hominibus clarius?» Quibus perculsus terroribus et diu anceps, tristitiam illam Virgini commisit, simplex ab ea auxilium petens.
B Cui Virgo : « Ubi sum, Alphonse, ibi quod metuas nihil est ; » et hac amabili consolatione æstum ejus omnem compescuit. Eodem fere timoris articulo alias conclusus, vetitusque aperta et distincta voce in via Domini festinare, ad cujus exitum non esset perventurus, mox ad Virginem se recepit, velut ad matrem filiolus. At illa conspectu erectum suo, jussit confidere : gesturam se peculiarem pro illo curam, et laturam suppetias laboranti ; pergeret modo alacriter Christo filio inservire.

Libros pios legit.

59 Hactenus quidem precandi virtus qualis fuerit in Alphonso, iis notavimus indiciis, quæ nisi ex alta mireque insigni proficisci non possunt. Hanc autem juvabat piorum librorum, quos manu semper aliquos tenebat, pia lentaque lectione, hoc est meditatiunculis interpuncta. Unde illud etiam fiebat, ut de rebus divinis et sacra historia loquens, videri posset apprime theologus ; quamquam hujus sermonis fecunditas uberiori ex fonte nascebatur, nempe spiritus unctione et necessitudine cum Deo. Expertus vero libris ejusmodi legendis quantum inesset boni, operam dedit ne umquam ad januam dees-
C sent, eo maxime consilio, ut ab scholaribus externis, interim dum aliud expectant, volverentur; quod multis grandi emolumento et saluti fuit. Jam ex usu precandi cum divinæ conspectus præsentiæ oriatur et ad illum spectet, ne ducatur prolixius hoc caput, illum in sequens rejicimus.

ANNOTATA.

a *In prima potissimum via* hæc persona recordabatur summopere mortis... *acceperatque* tam ingens lumen rerum quæ eveniunt in mortis articulo, et tam terribilium, tam circa dolores corporis, quam circa syntexes et animæ angustias, ut non possit intellectus humanus narrare afflictionem neque angustiam in quibus videt se anima constitutam (1).

b B. Alphonsi *sententiam hoc loco non recte interpretatus est Janinus : legimus enim in ipsa Ratione conscientiæ :* Tanto magis ascendit anima ad Deum suum et ad ejus cognitionem, quanto ipsamet se humiliat et infimam reddit (2).

c *Distinctius iterum in scriptis servi Dei :* Quisnam explicare poterit magnitudinem istius amoris? Solum scit de illa gustare ille qui in eo immersus ; et tamen non scit istud enarrare, quia hæc omnia concernunt purum spiritum mentalem et intellectualem (3).

d *De eodem argumento multo plura traduntur tum in Actis beatificationis* (4), *tum in operibus P. Marimon* (5) *et P. Colin* (6).

e *Tota* B. Alphonsi *narratio Summario intexta fuit* (7).

f *Eadem testatur P. Torrens* (8), *theologiæ doctor et qualificator Sancti Officii, qui* convixit cum servo Dei annos viginti et ultra (9). *Tum hæc, tum reliquæ visiones, revelationes aliaque dona supernaturalia in processu beatificationis non semel ad disquisitionem venerunt* (10). E

g *Nocte quadam* postquam evigilavit e somno, *ita de se ipso vir Dei*, sibi visum fuit quod dormierat quatuor horis consecutivis in fervida oratione amoris Dei (11). *Asserit Colin hæc aut similia non raro contigisse* (12). *Cujusmodi vero fuerit hic somnus, utrum physicus an mysticus ; qualem etiam tunc contemplationem* B. Alphonsus *habere potuerit, late disputatum est ab advocatis causæ beatificationis, in* § V *Responsionis ad novissimas animadversiones.*

h *Quartam hanc orationis speciem exponens :* Anima, *inquit*, constituit se in conspectu Dei sui, mortificando aliquod vitium aut odium, pugnando in conspectu Dei contra vitium seu odium, usque quo illud vincat propter Dei amorem,... accipiendo amarum loco dulcis, et dulce loco amari (13).

i *En ipsius* B. Alphonsi *testimonium :* Item evenit *(anno* 1592*)* huic personæ quod cum quadam die recitaret rosarium B. Mariæ, vidit subitanee in spiritu qualiter Domina nostra, et ejus beatus filius veniebat a manu dextera matris, et a manu sinistra veniebat ista persona. Et filius F
benedictus sedit intra cor ipsius personæ, et Virgo portabat secum aliud cor, et posuit illud huic personæ in aliud latus dexterum, et immisit intra illud ; taliter quod intus hanc personam accommodarunt se tali et tanta præsentia sua sensibili, ut huc usque vicissim sibi duret, absque eo quod possit oblivioni dare, quin eos sentiat in semetipso, licet lapsi fuerint plus quam duodecim anni a die qua istud ei evenit (14). *Sæpe etiam post susceptam sacram Eucharistiam, aut recitando rosarium,* in latere cordis sentit Jesum, in alio vero latere ejus sanctissimam matrem, cum ingenti amore (15). *Hujusmodi visionem vocat Dei servus* intel-

(1) Ratio conscientiæ, in Summario, pag. 259.— (2) Ibid., pag. 157. — (3) Ibid. — (4) Cfr. Elenchus, part. I, num. 10, part. II, num. 45 et seqq. — (5) Lib. VI, cap. XXXIII et seqq. — (6) Lib. I, cap. XVII et seq.— (7) Pag. 164. — (8) Ibid., pag. 60. — (9) Cfr. Responsio ad animadv. super dubio de virtutibus, pag. 11. — (10) Cfr. ibid., pag. 59 et seqq. Responsio ad novas animadv., pag. 113 et seqq. Restrictus resp. juris ad difficultates super Ratione consc., pag. 14 et seqq. Resp. ad novissimas animadv., cap. III, § VI. Marimon, lib. VII. Colin, lib. I, cap. XXI, fol. 77, cap. XVII, XXVIII et seq.— (11) Summarium, pag. 202 ; cfr. pag. 252, 270.— (12) Fol. 65. Cfr. Breve relacion de la Vida del. ven. Alonso, Majoricæ 1627. — (13) Summ., pag. 160 ; cfr. pag. 161 et seqq. — (14) Ibid. pag. 154. — (15) Ibid., pag. 262 ; cfr. pag. 61.

lectualem

AUCTORE JANINO. LIB. II.

lectualem: quia non est ad instar imaginariarum, quæ cito transeunt; sed durat multis diebus et annis, et evenit quando anima nihil de tali re cogitat, neque unquam imaginavit talem rem; et hoc modo evenit ista et evenerunt omnes aliæ (1). *Cæterum quum illam Jesu et Mariæ apparitionem arguisset fidei promotor, responsum est* eam solum fuisse quamdam symbolicam demonstrationem, similem aliis innumerabilibus, quas Deus dono dare semper consuevit animabus sanctis, illius mysticæ unionis cum Deo (atque adeo cum Jesu et Maria respective), quæ altissimum contemplationis gradum constituit (2).

CAPUT SECUNDUM.

De usu perpetuo divinæ præsentiæ.

Cum Jesu et Maria familiariter agit.

Quam sollicite Alphonsus caveret ne quo rei ullius interventu abstraheretur ab divina præsentia, ex pio quodam ejus commentario habetur, ubi alienam assumens personam, de illa sic scribit: « Totus est in Jesu matrisque illius consuetudine; iis narrat quæcumque ad animum suum corpusque pertinent, ab iis opem quærit ut Deo cuncta quam gratissima sint, estque hoc unicum ejus votum. » Et paulo post: « Hæc Jesu et Mariæ familiaritas temperabatur sancto metu. Alloquebatur ipsos; magnaque affabilitate interroganti respondebant, et explicabant quid fieri vellent; nec minore illum suavitate perfundebant, quam lactens infantulus e matris gremio haurire consuevit. Tum si quid dubii, si quid molestiæ incidisset, referebat e vestigio ad Jesum et Mariam, a quibus statim nova luce obscuritas omnis pellebatur. »

Quomodo Dei præsentia semper frui possit

61 Collatione quadam sacra, de retinendo Dei perpetuo conspectu cum nostri varia dixissent, subjecit Bartholomæus Cocius, collegii rector, ejusmodi perpetuitatem nullis abruptam intervallis angelorum esse, non hominum: quos fragilitas innata, insultus hostium et rerum figuræ passim objectarum ab ea cogitatione necessario C distraherent; eam tamen cœlestis gratiæ vim esse, ut ejus præsidio hæc impedimenta maxima ex parte vinci possent. Ita dissertationi finis impositus. Sed de hac illius clausula rogatus postea Alphonsus a P. Joanne Aguira, familiarissimo suo, quid visum foret, modestissime respondit rectoris sententiam valde sibi novam accidisse, cum ita difficile nihil esset quod Dei gratia non consequeretur; nec verisimile videri continuitatem illam divinæ præsentiæ nulli umquam sanctorum in terris donatam. Sibi vero quo pacto ea contemplatio cederet, petenti, fassus est verecunde (improvisa captus quæstione) ab ea se tantumdem temporis in diem distrahi, quantum recitando fidei symbolo daretur. Et erant tamen hæc ejus initia, nondum usu longo contemplandi in cœlestes cellæ vinariæ recessus, ut postea factum est, admissi. Rectori vero aliquando seipsum manifestans, conspectum divinum raro sibi ac brevi eripi narravit, etiam versanti colloquentique cum cæteris.

ipse docet.

62 Cujus artis sane mirabilis (si modo artem divina recipiunt) triplex modus ex ejus notatis excerptus est. Prior memoria utitur, Deumque semper inspectorem cum B. Virgine in oculis gerens, nihil æque expetit quam ut in omnibus iis obsequatur, magno cum omnium quæ ad hoc non faciunt contemptu. Alter *a* adhibet intellectum, probe conscium Dei in unoquoque habitantis. Tertius constat voluntate continuatis affectibus Deum laudante et amante; nec potest amantem dilecti oblivio capere. Monebat vero sæpissime ac sapientissime Alphonsus (se ipse, opinor): Si semper cum Deo incedas, Deum plurimum amabis; Dei causa et ages omnia et libens perferes, et ad ejus amorem tua omnia destinabis; addebatque usu divinæ præsentiæ fieri ut se Dei magna veneratione suique despectu coram Deo anima gereret, omnemque ab sese prohibens peccati labeculam, suos quoque affectus ab rebus quibusvis prohiberet et in summi boni sola defigeret ubertate *b*.

ANNOTATA.

E

a Secunda Dei præsentia, *scribit pius Frater*, est per operationem intellectus, qua anima ipsa cognoscit sine aliquo discursu... Sentit Deum ita præsentialiter, non... per viam imaginationis, sed est quædam certitudo spiritualis, et sensibiliter sentit quod Deus stat in ipsa, et in omni loco. Hæc Dei præsentia vocatur intellectualis.... Quando anima propter justas causas... omittit cogitare in Deum, est mirabile dictu, ut anima sentiat Deum suum præsentem, absque eo quod ista istud consideret, et ipsemet Deus supplet ipsius animæ defectum. Et istud expertus fuit hæc persona multis vicibus, quia nihil cogitando de Deo, neque ipsum quærendo, ipsemet Deus sensibiliter constituit se in ejus præsentia.... Quanto major est amor, tanto magis habet juxta se rem amatam... Iste amor causat, quod anima in tanto gradu reperiatur et sit occupata in contemplatione ipsius Dei, ut, si aliquando per aliquod modicum tempus segregaretur ab ipso Domino, nihilominus quod non segregatur, quia semper fungitur officio suo, quod est amare Deum; et hoc experta fuit anima ista, quia redeundo ad F se, videt qualiter cor suum continuabat in amore Dei sui: Ego dormio, et cor meum vigilat (3).

b *De usu perpetuo divinæ præsentiæ enodatius scripsit P. Colin* (4).

CAPUT TERTIUM.

De ingenti dolore quo peccata sua expiavit.

Peccata sua, quæ condonata sciebat, a

Tenacissimum in Alphonso peccati odium *a* peperit familiaris illa exercitatio Deum semper in oculis habendi. Ac principio quidem post ingressum in Societatem, immenso æstuans eorum dolore quæ in sæculo admisisset, ac de impetrata venia magnopere dubius, confirmatus est in hunc modum. Paranti se ad sacram synaxim, nec jam eam differre aut adire confessarium valenti, succurrit

(1) Ibid., pag. 155. Cfr. Colin, fol. 112. — (2) Resp. ad anim., pag. 71. — (3) Ratio conscientiæ, in Summario, pag. 169 et seq. Cfr. supra, lib. I, cap. V, annot. *d*. — (4) Vida del ven. Alonso, fol. 18.

A currit leviculum quiddam, quo tamquam non levi delicto vehementissime jactabatur. His interclusus angustiis inopsque consilii, a beatissima Dei matre id exposcit, promptum se illi propense exhibens ad confessionem ejus noxæ compitis omnibus promulgandam, si quid ex ea esset divinæ gloriæ accessurum. Atque hic Virgo, non passa diutius famulum suum angi, placido vultu spectandam se præbens, fecit impetratæ veniæ securum, non ejus modo quod timebat, delicti, sed prorsus omnium, nec solum quoad culpam, verum quoad pœnas etiam; et ad clementiæ cumulum apparens Christus, collo brachia injecit, appressumque pectori sacrosancto pacis osculo est dignatus, confirmato de venia matris oraculo, speque magna adjecta fruendæ secum immortalitatis *b*.

b tota vita deflevit.

64 Huic geminum est quod item accidit, dum in nescio quo superioris vitæ scrupulo maxime laboraret; nam in Deum projectus: « Quid ex me, inquit, requiris, Domine? Quid fieri jubes? Quo se franget demum ista jactatio? Nihil est tam durum, quin tua causa id expetam; sed hac propterea velim inquietudine absolvi, quod vereor B ne qua mea culpa evenerit. » Huic precationi successit illico serenitas mira, cognovitque inani se metu distrahi. Secuta hinc animi tanta pax gratiæque divinæ tanta securitas, ut esse majorem in hac vita posse non crederet. Quare omnium rerum fastidio captus, nihil præter Deum et cœlestia cupiebat. Postremo alias delicta juventutis et ignorantias viasque sæculi cogitantem, conferentemque cum Dei majestate, suimet is horror subiit, ut putaret mephitim teterrimam e suo corpore exspirare, conversusque ad preces, clamores et lamenta, quasi jam jam Deo judici sistendus, omnia gemitu et suspiriis impleret, rogans sibi donari quæ adversus Deum deliquisset, addique veniæ constantem in Dei cultu famulatum. Ad hæc illa etiam revocans quæ in domo Dei, post tam singularem illius beneficentiam, negligentius egisset, incendebat dolorem novo luctu, silente interea Domino, et surda aure querimonias captante, haud tamen aliunde quam ex Dei munere profectas. Sed responsum Alphonsus pulsando, plorando, mærori ac lacrymis instando extorquere propitium nitebatur, cum C tandem claram et disertam vocem ter sibi repeti audivit: « Alphonse, pridem peccatorum tibi data est venia. » Quibus verbis sic per octiduum est affectus, ut, inexplicabili gaudio liquescens, videretur sibi vere cum apostolo dicturus: Vivo ego; jam non ego, vivit vero in me Christus. O si sequamur acriter pœnitentem, ut sequamur tam jucunde ac solide lætantem!

ANNOTATA.

a Peccati odium *his et similibus verbis enuntiavit:* Magis enim timet unum peccatum, licet veniale, quam omnia tormenta vitæ; quia Deus, mediante ejus divino lumine, docuit huic personæ ..... quod, mediante gratia sua, possunt supportari omnes mundi labores ac etiam inferni, et potest aliquis illos sufferre absque eo quod incidat in Dei offensionem (1). Offert se pati omnes pœnas inferni, mediante Dei gratia, *potius* quam illum offendat (2). *Quæ toto hoc capite narrantur, inveniet lector in Rationibus conscientiæ* (3).

AUCTORE JANINO. LIB. II.

b Loquendo, *ait rursus* B. Alphonsus, hæc persona cum Deo, dixit eidem: « O Domine, utinam essem constitutus in gratia tua! » Fuit eidem responsum: « Jam es, et eris in perpetuum (4) »... Timens ratione vitæ præteritæ, et loquendo cum Deo, dixit eidem, quid volebat ut ipsa faceret, quantum ad vitam præteritam, et fuit responsum: « Ego contentus sum de vita tua; per istud amoris verbum remissa sunt tibi peccata tua quoad culpam et pœnam. » Item dixit huic personæ: « Non timeas; ego enim volo quod fruaris gloria mea (5). »

CAPUT QUARTUM.

De studio corporis afflictandi.

Flagellis, jejunio

Tam peculiarem erga se Alphonsus et tam affluentem Dei contuens liberalitatem, implacabiliter ardebat illatas quondam ejus bonitati ab sese injurias in seipsum ulcisci. Ac sui quidem arbitrii dum esset, sæviendi in se nec modum nec metam habuit; sui vero deinde arbitram nactus obedientiam, victimis utique meliorem, adibat quot mensibus rectorem, ut certam ab ipso afflictandi sui facultatem in eum mensem impetraret. Ægrotus autem ad eumdem mittebat qui sibi eadem obtineret: quibus si morbi ratio obstaret, commutari cum aliis alterius generis poscebat, quæ possent præstari facile ab ægroto. Numquam tamen sibi adeo satisfaciebat, quin semper aliquid laboriosius anxie optaret. Imo paucis antequam obiret annis, * vix pedes et brachia moveret, ita erat fractus et debilis, rectori fassus est ter in hebdomada in se uti flagellis consuesse, multum querens nec satis brachia parere, nec detritum jam usu flagellum; quod proinde rogabat asperiore permutari. Octogenarius ab rectore congestis concinnatisque argumentis jejunia cupide petebat *a*, exprimebatque identidem, et perinde concessis gestiebat ut si foret grandi beneficio affectus. Quod in aliis item, F cum eas impetrasset, vexationibus corporis notabatur. Nullum, dum valuit, abire diem sivit quin eum aliqua palam mortificatione honestaret, partim augendæ virtuti propriæ, partim consulens alienæ. Quamobrem decrepitus nihil extra commune solitum admisit, ratus vigorem communis regulæ privatis incommodis præferendum.

** supple quum*

a

et omni ratione corpus castigat. b

66 Annis vero ac viribus melior, negavit corpori quæcumque illud delectarent, ingessit quæcumque afflictarent *b*. Itaque ituro quopiam ex duabus viis placebat molestior; ex diverso cœlo placebat pluvium, gelidum, æstuosum; ex situ corporis vario, incommodissimum: sic enim sedere, ut vexari magis quam interquiescere putasses; sic stare, ut uni ac debiliori insisteret cruri; sic manus abluere, ut et dilectæ paupertatis et vincendi sui duceret rationem: nam cum duplici ex fonte in triclinii aditu locato, alter

(1) Ratio conscientiæ, in Summario, pag. 167.— (2) Ibid., pag. 251; cfr. 186, 196, 220. Resp. ad animadv. super dubio de virt., pag. 39 et seqq.— (3) Cfr. Summ., pag. 203, 273 et seq.— (4) Ibid., pag. 194; cfr. pag. 173, 203.— (5) Ibid., pag. 272; cfr. pag. 242, 248. Resp. ad novissimas animadv., pag. 90 et seqq.

copiose,

AUCTORE JANINO. LIB. II.

copiose, guttatim alter aquam refunderet, annis triginta et amplius numquam visus est Alphonsus nisi ad hunc tenuem lavare, ad quem præterea accedebat nemo. Nullo umquam per æstum aut frigus levamento est usus, nisi sempiterni apud inferos ignis recordatione, aiens præ illo nostra hæc molesta esse admodum tolerabilia; calore autem divini amoris æstatem juxta et hiemem suavissime temperari. Non dicam muscas et talia Majoricæ locisque calidis importunissima, quoad religiosa ferret urbanitas, ab se minime abegisse, ne dicar levia consectari, etsi probe sciam censuros gravia qui vel triduo tantum hoc per se probare voluerint; sed dico Alphonsum tam fuisse constantem capitalemque sui hostem ac perpetuum vexatorem, ut credi posset facultatem pugnandi secum assuetudine expugnasse, nec solum ex proposito virtutis, sed naturæ instinctu id facere.

ANNOTATA.

a *Quum aliquando collegii rector Fratri*
B Alphonso, *jam annos octoginta nato, pro cibis esurialibus quos petebat, lautiores apponere jussisset, hic quantum inde doluerit, in scriptis notavit. Ubi etiam hæc de se fatetur:* Item hæc persona privavit se immittere sal in his quæ manducat; a viginti enim annis et ultra non posuit sal, nec ullo modo utitur... Privavit se libertate petendi licentiam incedendi in campaniam, taliter quod non recordatur quod spatio triginta annorum et ultra petierit licentiam, nisi una sola vice, et ista fuit ad consolandum quemdam Fratrem, desiderantem ire in campaniam cum ista persona ad laudandum Deum (1). *Et alibi:* Pariter ei evenit, *ait*, quod nocte ei dabant ova integra colla coccia, quæ fere semper fœtebant, et nihilominus tacebat, et illa manducabat, licet sentiret illorum fœtorem; et quadam vice inter alias fuit sibi datum unum, de quo tenet quod multo tempore extitisset in nido gallinarum pro signo, ut est solitum; quod erat putridum,... et ista persona, ut mortificaret se, illud sorbuit (2).

b *Hoc afflictandi corporis studium testificatus est etiam P. Marimon coram legatis episcopi Majoricensis:* Ego scio, quod Frater Al-
C phonsus castigabat severissime corpus suum, et quæsivit in omnibus corporis mortificationem et castigationem, mediantibus jejuniis, ciliciis et disciplinis, dormiendo super tabulis, in quantum superiores illi permittebant... Etiam usque ad paucos menses antequam obiret, et quamvis a sex mensibus et ultra jaceret in lecto, instantiam faciebat apud superiores, quod sibi darent licentiam ad faciendum istas pœnitentias... Supportabat cuncta quæ illi eveniebant, videlicet frigorem et calorem, et non projiciebat ab ejus facie muscas, muschitos sive zampanas, nec aliquod aliud animal quod ipsum affligere valeret; et a se projiciebat quamcumque rem quæ ei valeret deliciam causare, veluti ponere se solis tempore in umbra et in aere, accipere aut uti floribus, seu rosa, respicere aliquas arbores aut res delectabiles; taliter quod de eo certa erat notitia et scientia, quod spatio quadraginta annorum... non fuerat odoratus rosam, nec manibus acceperat aliquem florem, aut pomum, malum, seu rem similem, ad effectum odorandi aut aliquod refrigerium acci- D
piendi. Et hæc vidimus omnes, et erat notorium inter omnes nos domesticos (3).

CAPUT QUINTUM.

De contemptu sui.

B. Alphonsus, seipsum despiciens

Ex quo se Alphonsus Deo primum addixit, perspicacem ab eo consecutus est sui notitiam; in qua tantum boni deprehendit, ut diei partem maximam poneret in versandis mente privatis miseriis, peccatis, virtutum inopia, sui totius fœditate. Hinc tamen altius tollebatur ad cognoscendum amandumque Deum: fuitque dum librum de contemptu sui lectitaret, ut divini amoris vulnus exciperet, cujus violentiæ cessura erat mortalis infirmitas, nisi esset ab eo qui vulnus inflixerat, sustentata. Quo tempore planius penitiusque introspexit quam vilis ipse, quam despicabilis, quam esset miser et nihili, ac nihilo vilior *a*. Unde illa ipsius sententia, nasci ex per- a
fecto in Deum amore ut quis intime se norit, vivatque sibi ac sæculo mortuus, et optet talis videri aliis *b* qualis sibi videtur, maculosus ni- b
mirum et spurcus, papulis respersus; sibi vero delatum honorem dedecori ducat et irrisioni *c*. c
Socios quidem ita observabat, ut domi ac foris, quoties ipsi occurrerent *d*, ad Deum suspirans d
diceret: « Ecquandonam istorum cuipiam similis? » reumque se credens cujusvis supplicii, jactaret identidem in cœlum oculos, exclamans: « Peccavi in cœlum et coram te; » et: « Non sum dignus vocari filius tuus, Domine, miserere. » Ex tam nitida sui perspicientia magnum quoque sui horrorem et odium alebat, tamquam sepulchri putentis et fœdissimæ cloacæ, sic ut ferre se ipse absque gravi nausea non posset. Hinc illud rerum omnium tædium et despectus, insipida ducens et sentiens universa, seque unius Jesu et Mariæ affectu consolans.

ob corporis et animi defectus,

68 Juvit autem hanc deprimendi sui voluntatem graveolentia corporis, quam ex diuturna, qua laboraverat, secutam potius quam natam pituita* hinc patuit, quod non perciperetur ab aliis, ipse unus ab ea tam dire afflaretur, ut sibi et esset gravissimus, et miraretur se procul ab nostris non expelli, sed alacriter adiri, omnique opera et humanitate frequentari, etsi, ut putabat utque odoratu judicabat, fœtore halitus auram inficeret. Interpretatus vero hanc peccatorum suorum camarinam, ex qua pestis illa exhalaret, cæcusque ad radios summarum virtutum quibus eximie fulgebat, in suis tantummodo cernendis nævis erat præcipue defixus et perspicax. Quare illam de se grandem et præclaram opinionem aliorum errorem vocabat omnino non ferendum, Deumque sedulo precabatur ut qualis interius ipse esset, talis ab cunctis haberetur; nec valens id per se consequi, gaudebat saltem se Dei oculis haudquaquam alium quam qui esset videri *e*. e
Leonum ungues et tigridum aiebat humanis laudationibus inesse, ad virtutum deprædationem habiles et intentos.

* *pituitam in edit.*

laudari se non patitur,

69 Datus Patri cuidam socius ad ægrotum, rogatus est ab ægroti domesticis illum Domino

(1) Summarium, pag. 256. Cfr. infra, cap. VIII. — (2) Summarium, pag. 199; cfr. pag. 113. — (3) Ibid., pag. 111.

A commendaret, quod dixisset Pater socii commendationem fore apud Deum sua potiorem. Delatum honorem ægerrime tulit; excusantibus vero factum, ejusque veniam poscentibus, magis erubuit, quasi non posset tam nullius frugis et pretii homo re ulla lædi quæ esset petitione veniæ purganda. Manuum oscula ipsius virtuti, ut fit, sæpius oblata refugiebat quam maxime, prona usque ad solum corporis inclinatione. Margaritæ Liquerquiæ *f* principi feminæ, quæ pium ipsius colloquium obtinuerat ab rectore, manus ad osculum flagitanti, tantum abest ut obtemperarit, ut se potius humi prostraverit verecundia suffusus, sed ea prudentia et simplicitate quæ multum adstantes permoveret. Literarum quas a primariis de animi rebus accipiebat crebras, subscriptionem amputabat, ne quid in se honoris ex dantium nomine perveniret. Servabat tamen easdem literas ad opistographa, in quibus pia quædam, paupertati consulens, notabat. Tritum erat illius dictum, turbari Dei famulos cum laudantur, et suo quem habent semper in naribus fœtore deterius affici, eum fere in modum quo vasa putente liquore olida, si vertas aut agites, tetrius B exhalant. Consultus nonnumquam a sacerdotibus, utpote difficultatum animi peritus, in quibus perplexi hæsitabant, erubescebat, scilicet suum esse affirmans ab iis doceri, donec interjecta moderatoris auctoritas morem iis gerere adegisset. Tum vero de thesauro suo arcanas opes proferebat, quibus etiam alios ditaret. Fuit hoc item humilitatis adamatæ, quod latinæ linguæ non ignarus, præter Officium Virginis, latinum librum habebat nullum; abstinebatque ab iis tam religiose, ut jussus pios tractatus componere, Scripturæ sententias quibus indigebat, ab sacerdotibus scripto sibi tradi rogaret, nec sustineret ipse etiam monstratas excerpere, negans decere ut laicus sacros codices tangeret, nedum ut legeret et ex iis quicquam excerperet.

et refugit a donis Dei extraordinariis.

* *legendum forsan* quasi

70 Quod autem honorem sibi ab hominibus delatum non solum horrebat, sed declinabat quoque extraordinaria cœli dona, ingens est proprii contemptus indicium. Quamvis * enim semper in iis aliquam subveritus fraudem, sese apud Deum ab iis defenderet: « Sic enim te amo, dilectissime mi sponse, aiebat, ut nihil æque ac C tuæ offensæ periculum reformidem; quod etsi non puto hic a dæmone occultari, sed possum in hoc judicio falli; itaque tutius in detestationem meorum criminum me subduco. » Et plane quoad poterat, insequenti suaque ingerenti inusitata beneficia, sed frustra, subducebat *g*: nam cum ubique divina bonitas visis cœlestibus, oraculis, gaudiis, extasibus sequebatur, quantumvis in imum barathrum infirmitatis suæ se conderet. Verum illa, ut dixi, gratuita insolitaque Dei munera quamquam doli metu defugeret, doctus tamen usu tot annorum de optimo illorum auctore, fructuque ac scopo, facile iis et esset gavisus et acquievisset non invitus, nisi de se quam abjectissime sentiens, judicasset illa melioribus deberi; se vilem ac miserum esse tam peculiaribus gratiis indignum. Quam benignus Deus servi sui mentem modestam, simplicem, egestatis suæ eximie consciam, vasis instar purissimi, locupletabat pretiosissimo singularis lætitiæ gratiarumque unguento. Cujus plane sinceri ac cœlestis documentum certius nullum est, quam ex eo crescens atque inardescens quotidie fortior abjiciendi sui cupiditas, et incredibile studium divina hæc dona humilibus latebris premendi. In quo usque adeo cautus fuit, ut plus annis triginta in Societate vixerit, cum fama quidem virtutis heroicæ, sed prope absque ullo tot admirandorum charismatum vestigio, nec de iis quicquam ex ejus ore exceptum sit, nisi cum aut more ac regula coactus, obedientiæ *h* et consilii causa, animi sui moderatoribus ea exponebat (ex quo factum ut quædam ea solum fide in vulgus manarint, quam possunt facere quorum certus auctor non editur) aut urgente cujuspiam graviter afflicti charitate, ad firmandam ipsius fluctuationem aliquid de se alterius nomine detegebat, et hoc tum sobrie tum brevi, nec ultra quam ferret necessitatis modus. Cæterum sermo ejus omnis in vitæ brevitate, mortis angustiis, severitate supremi judicii, precatione, contemptu sui ac similibus inhærebat; de visis divinitus immissis, et aliis quæ vulgo pariunt admirationem, mirum silentium. Foris tantum illius in religiosa disciplina integerrimus vigor et inflexus pro miraculo erat, et præclarissima voluntatis cum nostro E communi vivendi more consensio.

ANNOTATA.

a *De se beatus* Alphonsus: Ista persona..., *inquit*, se ipsam odio persequitur... Cognoscit clare quod omnes illi qui ipsum laudant et honorant, et de ipso aliquam existimationem faciunt, decipiuntur; quia si ipsi viderent in eo illud quod ipse videt, potius eum odio quam amore prosequerentur, et de ipso male loquerentur, et non bene; et nollent eum videre, nec minus vellent* prope ipsum existere. Propter quod incedit veluti calcatus sub pedibus omnium viventium, etiam magis infimi, cum ipse sit magis infimus et pessimus omnium hominum mundi (1). ...Nollet quod aliquis sui recordaretur, tamquam res magis vilis, et infima, ac perversa totius mundi... Vellet fugere de semetipso, si fieri posset, eo modo quo fugere desideraret ille qui haberet quemdam magnum inimicum (2).... Causat quoque sibi molestiam et servit sibi de ignominia, quando aliquis ipsam salutat antequam ab ipsa salutetur; et est perinde ac si viro mundano F daretur alapa (3).

* vellet *in edit.*

b O pretiosum contemptum! *ita scribit* B. Alphonsus. Quando aliquis contemnit me..., quid aliud est quam mihi significare quod ego sum malus. Felix talis significatio, ut ego corrigam me et Deo serviam!... Hæc sunt veri amici, quando aliquis contemnit me (4).

c *Id similitudine explicans:* Ethiops, *inquit*, admodum niger, videns manifeste quod est niger et deformis, non irascetur, quamvis vocent eum nigrum: scit enim esse talem. Attamen si ipsum laudant, et dicunt album, coloratum et formosum, irascetur, quia hoc est jocari de ipso... Propter quod Dei servus humilis, qui re vera cognoscit se ipsum,... si dicunt quod est malus, non irascitur, quia videt quod dicunt veritatem... Si autem vice versa illum honorant..., videt quod hoc est

(1) Summarium, pag. 187; cfr. pag. 180, 185, 207. Resp. ad novissimas animadv., pag. 57 et seqq. — (2) Summ., pag. 191. — (3) Ibid., pag. 254; cfr. pag. 226, 243, 255. — (4) Ibid., pag. 192.

jocari

AUCTORE JANINO. LIB. II.

jocari de ipso, sicut de Ethiope, et propterea contristatur (1).

d Ista persona existimando omnes esse sanctos, et non murmurando de aliquo, et bene de omnibus judicando, non loquitur nisi necessaria sibi et aliis. *Hactenus ipse Dei servus* (2).

e *Immo* via per quam consequebatur majores visitationes, lumen et delicias ab isto humilissimo Domino, erat humiliare se quanto magis poterat in illius conspectu, et tunc communicabat huic personæ res novas. Quæ cum sint intellectuales et puri spiritus, nescit illas semper declarare (3).

f *De Margarita de Liedekerke, cfr. supra, lib. I, cap. X, annot.* c.

g Est tam ingens repugnantia, *ait*, quam habeo in istis rebus, quod nollem de illis loqui,... quia potius inducunt periculum quam utilitatem (4). Domine,... propter amorem tuum fugio visiones (5), propter periculum offendendi te quod ibi latet (6). Sanctitas non consistit in habendo visiones (7).

h *Superiori suo* detegendo... se in totum, *ait vir humillimus*, cernit non extare deceptionem, neque fraudem; nam, si extat, Deus illam * detegit, et remedium adhibetur; et si istud non faceret, dæmon eum deciperet (8).

* illum *in edit.*

CAPUT SEXTUM.

De studio sanctæ paupertatis.

Ex amore paupertatis

Hanc arcem et matrem Ordinum religiosorum tam charam habuit Alphonsus, non modo ut commodis, sed necessariis libenter atque hilariter careret, dicere solitus, esse paupertatis consortem fidam tolerantiam seu mortificationem. Cui sententiæ addebat, re nulla fortius a fluxorum amore animum extricari quam voluntaria paupertate, ut quæ sit solo contenta Deo. Et quidem a primo ad Deum accessu, antequam se nobis adjungeret, exuerat se bonis omnibus *a*, ut paupertatis sponsum ac magistrum expeditior sequeretur. Admissus vero in Societatem, pro mendico se gessit, misericorditer ad qualemcumque vitæ sustentationem Dei causa excepto. Itaque ex illius ore numquam meum et tuum prodiit; numquam de victu, veste, cubiculo vox ulla, nisi gratiarum; numquam ullius quod sibi deesset (deerat autem non raro aliquid) postulatio, cum arbitraretur furti genus mancipatam Deo ejusque vicariis sui curam interdum recipere. Sublatum forte, quo uno utebatur, ex cubiculo scabellum, integro anno passus est deesse; dum nempe ultro reddendi memoria illum qui abstulerat, subiisset. Sublata et matta lanea, nudis in asseribus dormivit, habiturus illos pro lecto perpetuo, cum * minister domus errorem advertisset.

* *forte pro* nisi

res viles sibi eligit,

72 In cibo et veste deterrimum quodque seligebat, commodissimum omittebat; ut vestes novas indueret, nisi jubentis imperio non adducebatur: tum vero secum sibi ipse insultans: « Satin' id commode, Alphonse? Quid tibi videtur? O malum optimi magistri discipulum! Et huc demum venisti, miser, tot inter Dei famulos, cultu paupere beatos, ut novo vestitu luceas, profecto indignus cum quo thesauros participent religiosæ paupertatis? In cœlo, dic age, quid expectet, cujus hic labor muneratur? Voluntatem Deo hanc saltem defer, quam te vetat obedientia in opus conferre, interque socios lacera in veste hilares et lætos, tu novis ornatus erubesce ac mœstus incede, paupertatis jacturam patientia compensans. » Scio me sæpe levia ponere, at scio cordatis virtutis excoctæ cultoribus hæc ita levia, et vulgo nulla, pro documentis haberi veracibus latentis eximiæ virtutis. Solebat Alphonsus aptandum calamum nostro cuidam scholari tradere; is observantia qua senem colebat, et quod esset attritus calamus, huic sibi reservato substituebat meliorem: quod ubi Alphonsus denique advertit, negavit licere per nostram regulam; opponentique in re tam tenui religionem fieri non debere, vicissim objecit verbis quibus vetamur rectorum injussu quicquam admittere, etiam levia comprehendi. Nimirum ad magnas virtutes et arduas, nisi per sollicitam in parvis et minutam diligentiam ascensus non constat.

nihil sine licentia usurpans.

73 Cum missæ Roma Majoricam coronæ, imagunculæ, agni et his similia distribuerentur, quod sibi obtigisset, ad rectorem e vestigio deferebat, dividendique in alios facultatem ex eo quærebat. Semel dumtaxat notatum est eum re quapiam affici; nam cubiculum mutaturus, secum imagunculam auferre optavit beatissimæ Virginis, vetustate ac pulvere decolorem, creditumque est quiddam singulare per eam cœlitus habuisse, alioqui minime optaturum. Cum jam decrepitus cogeretur defectu dentium parte panis vesci meliore, accumbentesque panem sibi appositum, quod esset interdum commodior, detracta crusta, pro illo sufficerent in quem Alphonsus inciderat; id postquam deprehendit, adversari regulæ censuit, quæ absque rectoris venia dari quicquam vel accipi nollet, fierique in posterum non tulit: adeo servi Dei sunt in minimis quoque fideles et magni *b*.

ANNOTATA.

a *Rerum suarum possessione sororibus cessit* (9).

b *Voluntariam sancti viri penuriam, non solum qui ejus Vitam conscripserunt historici, sed etiam multi testes oculati laudibus extulerunt* (10).

CAPUT SEPTIMUM.

De obedientia Alphonsi.

B. Alphonsus superioribus obedit a

Pia illa in obediendo sanctorum simplicitas et diligentia in Alphonso adeo eluxit, ut posset in ea videri nimius *a*, si quid præter obedientiam in obedientia vidisset. Nam et scopus jubentis, et mens, et ipsa quæ jubentur, faciunt nos in hoc

(1) Summarium, pag. 193. — (2) Ibid., pag. 252 et seqq.; cfr. pag. 202 et seq. — (3) Ibid., pag. 260. — (4) Ibid., pag. 213. — (5) Ibid., pag. 35. — (6) Ibid., pag. 195. — (7) Ibid., pag. 155; cfr. pag. 156, 193, 219. Restrictus respons. juris ad diffic. super Ratione consc., pag. 22 et seq. — (8) Ratio conscientiæ, in Summario, pag 250. — (9) Colin, Vida del ven. Alonso, fol. 9. — (10) Marimon, pag. 364. Summarium, pag. 103 et seqq., 120 et seqq., 254. Elenchus actuum heroicorum, part. II, num. XXV et seqq.

genere

A genere interdum oculatiores: Alphonso nihil succurrebat, nisi hoc tantum, ut jussa capesseret; non causa, non finis, non fructus jussorum, non jubentis persona, sed Deus, quem clara fide in eo cernebat, eum fere in modum quo illum vident in cœlo angeli; quorum velox et carens argumentorum mora qui imitarentur obsequium, eos aiebat miraculo quodam divinæ opis insperato difficultates mandatorum expugnare alioqui insuperabiles. Hinc ergo quod in obsequendo nihil attenderet nisi obsequium, fiebat ut multa ederet, quæ variis cautionibus attenti imprudentiæ damnabant aut puerilis aut stolidæ; vocabantque hanc jumentorum obedientiam, quæ nullius impulsu rationis, sola voce agentis, gradum promoverent et sisterent. Nam aliquando rectori *b* loco cedens ad concionem accedenti, monitusque, ut fert humanitas, ne se loco moveret, stetit debilis senex in pedes erectus etiam omnibus diu post ad prandium dilapsis; ac demum vocatus, ut erat cum pallio, sine pileo et toga, in triclinium accurrit, ne tantisper ad ea resumenda in cubiculum divertens, obedientiam tardaret. Alias a cœna, interim literæ dum legun-
B tur pia quæpiam nuntiantes, dato ad repetendum cubiculum signo, reliqui substitere, quod et aderat rector, et cœptam lectionem nolebat omitti: unus surgit Alphonsus, ut abiret; jubetur manere, ac mansit loco ad insequentem diem, quo matutinus excitator nomine rectoris illum ut se in lectum reciperet, monuit.

ad verbum,

75 Vetuerat Michael Julianus, Alphonsi rector æstimatorque magnus, ipsum loqui, utpote tum acri dolore capitis laborantem, quem collocutio proritabat; siluit in diem proximum, quo ægrotorum custos: « Ne mihi quidem, ait, Alphonse, loqueris, cui debes, dum hic manes, parere? » Tunc intellectum est silentii causam rectoris consilium fuisse, quod pro imperio Alphonsus, verbis etiam ad vivum resectis, acceperat. Hunc item familiarissimus sacerdos *c* deterius valentem cum viseret, permisit rector ad januam ire, ac verbis duobus sacerdoti satisfacere: ivit: « Deo gratias », salutans dixit, mox in cubiculum rediit; sed, re cognita, rector voluit ab eo tempus consuetum amico tribui.

tum in officio exsequendo,

76 Die quadam prohibitus fuerat cuiquam plane januam aperire, ne turbaretur concursu
C præmaturo tragœdia post horas aliquot exhibenda; adsunt interea satellites proregis Manricii cum proceribus adventantis, pulsant ad fores, urgent, vociferantur, adesse proregem, invitatum adstare, expectare cum aula et fratre: surdus ad omnia Alphonsus, qui se ad casus omnino similes in accurata olim obedientiæ meditatione compararat; sed venit tandem rector et excusavit ita factam Alphonsi obedientiam, ob quam etiam pluris quam antea illum prorex et proceres fecerunt *d*. Sub noctem quandoque de obtemperandi studio cum aliis magnifice disserenti: « Pulchre ista dicuntur, inquit rector *e*: ad rem, mi Frater, et facta veniamus. Jubeo te Indias petere. » Hic statim, togatus ut domi assolet, bonus senex, vale iis dicto, ad januam advolat, campanam ad egressum pulsat; adest janitor, omnium conscius; quærit num patentes ad iter literas habeat, negantemque remittit ad rectorem, ut eas peteret. Redit petitque tam candide ut palam esset serio petere. « Itane sine viatico et literis ibas? » inquit rector. At ille, ista in mentem sibi non venisse; nam si Deus mittebat, de his utique visurum.

tum in morbis

77 Possent multa istiusmodi narrari, ex nudo quod dixi obediendi studio profecta, nullis interpuncto cogitationibus ulterioris prudentiæ. Addo aliud, quo fortius, hoc mirabilius, et claudo *f*. Parum abfuerat quin haustu pharmaci interiret ab rectore quodam sibi præscripti; non diu post alio sibi ab eodem destinato, hæsit anxius vitæ periculo, cujus illi acerba experientia suspicionem faciebat *g*; sed tamen statuit animose pharmacum haurire, suamque arguens in obsequendo dubitationem, Deo obtulit sese paratum ad omnia, etsi vitæ discrimen et sævissimos dolores minarentur: quo ritu se Deo immolans, agnovit perspicua in luce tunc sibi præstita hanc suam obedientiam Deo acceptissimam venisse, visusque sibi est eo facto majus apud Deum meritum inivisse, quam ullis hactenus in vita probe pieque gestis. Hoc porro suum obsequendi genus Providentiæ divinæ oculatissimæ secura fiducia fulciebat; a qua etiam dum videret benigne incommodis occurri quæ nasci ex cæca potuissent obediendi voluntate, confirmabatur in eo colendo retinendoque vehementius. In iis tamen quæ essent naturæ opportuna, cunctantiuscule agebat, veritus ne corpori potius quam obedientiæ E
serviret. Quare aliquando præter morem magnis doloribus distractus, aliquantulum hæsitavit essetne id, ut docet regula, indicaturus præfecto sanitatis; sed obtemperandum ratus indicavit, perspexitque deinde factum Deo probari, et ex eo rescivit majoris fuisse meriti, quam si eos dolores multis diebus tacitus pertulisset: apud illum enim sacrificio corporis pluris esse sacrificium voluntatis. Quid dicam de illa quam moderatoribus animi reddebat vir ejus ætatis, experientiæ, nominis et commercii cum Deo, insigni obedientia, certus Deum minime passurum ut eorum magisterio falleretur?

et exercitiis spiritualibus.

78 Secedens cum aliis Fratribus ad exercitia S. Ignatii, monitusque de methodo quæ iis indicitur observanda, ductori exposuit quid in oppositum sentiret, quod ægre valeret sibi temperare quominus in affectus raperetur: stanti nihilominus (ad probandam, opinor, Alphonsi virtutem) in sua sententia, paruit illico, inhibitoque sanctorum affectuum cui assueverat, volatu, in meditationis forma hæsit quæ ratiocinando peragitur; ex qua tot duxit animi voluptates, pacemque tantam, ut non dubitarit eo tamquam sigillo suum F
illud virile obediendi consilium a Deo obsignari. Nec dissimile est quod ei evenit, cum ægrotus rectoris mandato communione abstineret sibi ante concessa, unis illam diebus dominicis sat habens cum Fratribus laicis obire; nam ex Deo modum Eucharistiæ sola mente sumendæ didicit, in quo percipiebat sensu Christum et beatissimam ejus matrem se corde gerere, mirisque deliciis implebatur. Taceo reliqua perfectioris obedientiæ documenta quam ut vulgo fortassis placeant, sed præstat Deo placuisse. Hinc porro apparet non temere ab eo jactata, quæ sane eximia de obedientia dictitabat: esse nimirum iter ad sanctimoniam brevissimum et expeditissimum; esse eamdem disciplinæ religiosæ servatricem; qui perfecte illam obtineret, speculum esse sanctitatis et incitamentum qua domesticis, qua externis; quem ea deficeret, nullam frugem daturum, sed tum sibi juxta et cæteris nocumento fore, tum impedimento religiosæ familiæ cui se addixisset; Deum ipsum jubere, non hominem, quoties aliquid a moderatoribus juberetur, et esse eamdem illorum ac Dei voluntatem *h* et vocem. Quod tam alte

AUCTORE JANINO. LIB. II.

alte in pectus demiserat, ut sibi nullius aut metu aut amore posse videretur ab obsequendo avocari *i* : occupationem cautam absurdorum quæ possunt ex celeri cæcaque obedientia consequi, jubentis esse, non obedientis. Demum in reliquis cum esset prudentissimus Alphonsus, ad imperata facienda instar pueri procurrebat, nulla vel modi vel temporis reive alterius habita ratione, sed uno jubentis velut oraculo; cujus ipsi auditu sic plana fiebant universa, nihil ut difficile, modo jussum id esset, inveniret, nempe Dei securus, in iis qui præsunt, imperantis *k*.

ANNOTATA.

a *Ex iis quæ in hoc capite narrantur præcipua expendimus in Commentarii prævii* § III, *num.* 19 *et seqq.*

b *Rector ille erat P. Petrus Gil, qui postea facti publicum dedit testimonium, rem paulo aliter atque Janinus exponens. Addidit se petiisse a sancto Fratre, cur campanæ omnes interim ad mensam vocanti non paruerit :* B « Si extabant duæ obedientiæ insimul incompatibiles, quare non veniebas ad me, ut scires quid esses facturus? » *Respondit :* « Pater, nescio quid respondeam. » Fuit istud responsum Fr. Alphonsi admodum prudens et humile *, et noluit dicere quod obediebat juxta formam primæ obedientiæ, obedientia cæca sine discursu in ordinatis (1).

* humilis *in edit.*

c *Sacerdoti nomen erat Joanni Pasqual* (2).

d *Hoc obedientiæ specimen, una cum reliquis, scripto mandavit Franciscus Colin, qui multorum ex iis fuit testis oculatus. Videlicet in collegio tragœdia erat a discipulis agenda palam multis audientibus. Porro, ne tumultus oriretur, rector prohibuerat ostium ante statam horam patefieri. Quum itaque ante præfinitum tempus adessent magna cum caterva prorex et episcopus, eos janitor non prius admisit quam, superiore mox arcessito, jussus fuit januam aperire* (3). *Quod ita narrant aliqui testes aut historici, quasi solus advenisset episcopus, et quidem non invitatus* (4).

e *Erat is Gabriel Alvarez.*

f B. Alphonsus, *quam perfecte dicto audiret, alia multa dedit documenta, quæ lector in* C *Actis beatificationis recensita videbit* (5).

g *In illa hæsitatione Deum prece adiit, et dum orabat, statuit parere* (6).

h *Quum ita Deum in superioribus agnosceret, summa eos veneratione prosequebatur, quam et ipse in Ratione conscientiæ descripsit, et hisce verbis testatur Pater Torrens* (7) : Quando stabat in conspectu superioris, imaginabat stare in conspectu Domini nostri Jesu Christi, et quamvis staret elevatus aut sedens, sicuti superior illi ordinabat, attamen ipse in corde suo manebat flexis genibus, sub pedibus superioris, et in hoc exercitio Deus illum replebat magnis deliciis, et valde visitabat.

i *Nihil umquam de perfecta obedientia remisit, quamvis, ut ex eo accipimus* (8), *tantum parendi studium quibusdam displiceret. Ab ipso enim Deo doctus fuerat cæce parere* (9).

Insuper, teste Patre Marimon, propter hujusmodi ingentem observantiam circa obedientiam, D recepit magnas delicias de omnipotentis Dei manu, et ei apparuit multis vicibus Christus Jesus cum ejus sanctissima matre in porteria istius collegii, prout multi intellexerunt, et adnotatum reperitur in suis scripturis (10).

k *Dominus, inquit P. Marimon,* in visione illi ostendit, quam grata sit Altissimo hæc virtus : ideoque in variis relationibus manu sua scriptis, scripsit sublimia de ista virtute ; *quæ, uti testatur P. Torrens,* non inveniuntur in libris, *atque* docent quod fuerunt sibi a Domino revelata (11). *Suffragatur ipse vir sanctus :* Evenit quod Deus per semetipsum docuit huic personæ modum obediendi, ipsumque consolatus fuit (12).

CAPUT OCTAVUM.

De perfecta illius castitate.

Commendet imprimis in Alphonso illustre studium castitatis, quod totis quadraginta et quatuor annis nullius feminæ ex proposito vultum vidit, etsi domi ac foris, in templo, ad januam, in urbe, in negotiis, occasiones innumeræ ad hoc illum urgerent, et quodammodo cogerent *a*. Semel e collegii fenestra, raptim et confuse quamdam aspexerat : innocens factum multorum annorum pœnitudine ac pœna expiavit, sibimet convicia ingerens et capillos vellens, quoties eamdem fenestram præteriret *b*. Silebo non pauca hujusmodi, quæ quisque facile hujus indicio assequetur. Suggero tantum, quod prudenter volebat ab Dei famulis adverti : nempe illos dum agunt cum feminis haud admodum moveri : futurum alioqui ut resiliendi documentum fieret molestia repugnandi *c*, sed solum tunc dæmoni aspectum sufficere ; precantibus vero et intra cellæ angustias sejunctis hausta oculis imaginum venena revocare, quæ magno conflictu et difficultate ab sese defenderent ; quare nihil rarius et sapientius quam eorum ictus et contagionem religiosa cæcitate declinare. Tot porro victor emeritus palmarum, quot eum infesto præliis septennio F diximus ex impurissimis dæmonibus reportasse, semper sibi diffidens, ubique cautus, ubique sollicitus, etsi nullo jam pulsatus impuro cogitatu, angelum castimonia referret. Sæpius in die fixum propositum instaurabat inferorum tormenta citius eligendi, quam huic virtuti maculam adspergendi.

B. Alphonsus feminas non aspicit.

80 Relaxationes animi perfectis quoque hominibus usitatas studiose vitavit. Quadraginta illis et septem annis quos traduxit in Societate, semel omnino facultatem quæsivit domo exeundi; et hoc solum cujusdam ut satisfaceret pietati, seorsum de negotiis animi conferre cum eo cupientis *. Pulchritudine villarum, hortorum amœnis, æstivo camporum frigore, ultro sibi ipse interdixit, veriorum in Deo sectator delectationum. Numquam e subtegulano solario, e fenestris numquam prospicere, numquam solemnes templi scholarumque

Omnia delectamenta sen suum.

* cupienti *in edit.*

(1) Summarium, pag. 90; cfr. pag. 92 et seqq. Comm. præv., num. 25. — (2) Summ., pag. 95. — (3) Colin, Vida del ven. Alonso, fol. 39 et seqq. Cfr. Marimon, pag. 545. — (4) Summarium, pag. 96; cfr. pag. 95. — (5) Cfr. Summarium, pag. 90, 96, 207, 222, 269. Cfr. Colin, fol. 40 et seqq. — (6) Colin, fol. 41. Cfr. Summarium, pag. 248 et seq.— (7) Summarium, pag. 90 ; cfr. pag. 269.— (8) Ratio conscientiæ, ibid., pag. 207. — (9) Ibid., pag. 225. — (10) Ibid., pag. 92. — (11) Elenchus actuum heroicorum, part. II, num. XXXIV et seqq.—(12) Summarium, pag. 225.

A rumque apparatus spectare, numquam domesticæ viriditate villæ ac specie frui, licet cum aliis illuc sæpius mitteretur; sed ita jejunis oculis redire, ut nesciret dicere quid vidisset; denique hoc unum accurate captare, ne quod oblectamentum oculis caperet. Otiosa vero et alienæ famæ subinigua si quis auribus intulisset, deflectebat, si poterat; sin minus, sua se interiori solitudine involvens, displicere hæc sibi quamvis mitissimus ostendebat. Quid quod musicos concentus qui nostro in templo celebrioribus per annum festis instruebantur, etsi valde pios sibique gratissimos, attentione ad solidiora et jucundorum odio fallebat? Quid quod præ manibus illius aut in cubiculo flos numquam comparuit, nisi si quando ægrotanti per valetudinarii custodem inferretur? Nosocomia et carcerem libenter adire, et circa ægrotos ministeriis quibusque vilissimis fungi; cellam sepulchrum, vitam exilium, religiosum institutum stationem ad cœlum arbitrari, maximeque absurdum, si inter mortuos, exilia et spinas, odores, oblectamenta et flores quæreret.

repudiat,

81 In reficiendo, præter illa quæ superiore libro attigimus, annis triginta sale numquam est usus. B Ne hunc sibi gustum indulgeret, auratis malis cum delectaretur plurimum, statuit prorsus abstinere, et abstinuit semper, nisi oppositum mandaret aut valetudinis præfectus aut collegio præpositus; tunc enim velut a Deo missa esitabat. Præter morem quandoque apposita, libabat solummodo, ne crederetur unicus inter multos. Edens pium quidem semper aliquid volvebat, sed frequenter mortem et ossa cadaverum, inter quæ se cibum sumere tam expressis nonnumquam fingebat animi simulacris, ut inde illi nausea oriretur. Coctum forte pulmentum fuerat, quod statim rector animadvertit tum amarum tum periculosum, jussitque amoveri. Alphonsus, licet ab illius esu imo et odore abhorreret, pæne jam integre vorarat; ex quo mox acriter per aliquot dies cum febri stomacho doluit. Et istiusmodi frequentem crucis materiam desideriis ipsius et precibus divina providentia annuebat; apud quam supplex urgebat assidue, ne sibi vitam servare pergeret, nisi ad dolorum et tolerantiæ argumentum *.

* *forte pro* augmentum *etiam sanitatis impendio.*

82 Interrogatus a familiari ex Patribus unde ipsi destillatio humoris noxii nata esset, qua dire dum vixit affectus est, respondit a Deo missam: « Sed quantum assequor, ex cubiculo, inquit, insaluberrimo etiam orta est, quod multis ab annis habito. Mutationem illius ideo non quæsivi, ne opportunitas mihi excideret tam benigna nonnihil pro Christo et mearum noxarum piaculo patiendi; et si mutandum erat cubiculum, non meo sed Dei hoc nutu fieret, quem sequi ubique statueram. At ecce quam multi et robustiores et commodius in hoc collegio habiti obierunt, dum ego per hæc incommoda vivo, nihilo secius superstes, et faxit Deus ad suam gloriam. Mihi crede, mi Pater, nihil æque interest uti se Deo totum permittere, et quicquid inciderit, de manu illius excipere; tanto enim est ipsi cura nostri major, quanto * ejus causa commodorum sumus negligentiores. » Exegi, ut arbitror, quod pollicitus sum de castimonia Alphonsi, cum dixi et ostendi fuisse corporis invictum, inexorabilem crudelissimumque hostem; est enim perfecta castitas non continere solum a voluptatibus easque odisse, sed corpus præterea constanti et perpetua cruce atterere.

* quando *in edit.*

ANNOTATA.

a *Cfr. supra, pag.* 614. *Fuse de his disseruit causæ advocatus, quum respondit animadversionibus Prosperi de Lambertinis, tunc fidei promotoris, et postea Romani pontificis Benedicti XIV. Hic enim de castitate* Alphonsi nihil speciale proferri *opposuit, tum ob alias rationes, tum* quia excellere in hac virtute est quid commune omnibus alumnis Societatis (1), *adeo ut, sic Benedictus XIV, testimonium Amidenii proferens,* ligneos et lapideos verius dixeris, quam ossibus et carne compactos (2). *Nihilominus planum facit advocatus virtutem sancti Fratris* gradum heroicitatis *attigisse* (3).

b *Bartholomæus Escalas, coadjutor temporalis Societatis Jesu, hoc dixit testimonium:* B. Alphonsus, recitando rosarium quadam vice, E elevabat oculos ad cœlum: *vidit* quandam mulierem vicinam domui in quodam solario in alia parte viæ, et nunquam amplius voluit redire ad dictum hortum. Cum autem ego aliquibus vicibus ei dicerem, quod ingrederetur dictum hortum, aut accederet ad illius portam, ut esset particeps prædicti horti, mihi respondit quod istud facere nolebat, ne alia vice cogeretur videre dictam mulierem (4). *Quum* consimilem muliebrem visionem habuisset occasione oculos elevandi ad Crucifixum ex tribuna collegii, quotiescumque deinde illac transibat, præ dolore illius visionis, quæ ibi in ejus oculos irrepserat, crines capitis sui evellebat (5). *Plura de eodem argumento legere est apud P. Colin* (6). *Et ipse religiosissimus Frater:* Quadam die, *ait,* fuit factum signum campanæ ad examen, et Virgo dixit huic personæ: « Vade, fili, ad faciendum examen, ego enim docebo te...» *Tunc* fuit sibi repræsentatus defectus quem commiserat: *videlicet* incedebat per quandam viam cum quodam Patre,... elevavit aliquantulum caput versus partem superiorem, et vidit quandam mulierem in F una fenestra, quæ erat aliquantulum infirma. Ibi in examine illico fuit sibi ostensum, qualiter Virgo Maria istud sibi dixerat, et fuit monitus quod quando iret per vias, non extenderet oculos, nisi ad illud quod esset necesse ut videret viam per quam ibat,... nec quod etiam respiceret in aliquo latere... Non *tamen* propterea, si aliquis salutat in lateribus, *omittit* videre salutationem, ut possit correspondere (7). *Hæc testimonio suo confirmat P. Torrens* (8).

c *Dilucide vir prudentissimus:* Dæmon non tentat Dei servos quando loquuntur cum mulieribus: si enim illos tentaret, esset quasi monere ut custodirent se. Nihil eis tunc dicit, ad hoc ut prædicti servi Dei illas in facie fixe respiciant, ad hoc ut postea domi et in oratione illos tentare valeat... Est unicum remedium, avertere oculos a mulieribus (9).

(1) Responsio ad animadv., pag. 49 et seqq. — (2) Animadversiones fidei promotoris super dubio de virtutibus, pag. 8. — (3) Cfr. Novæ animadv., pag. 8. Resp. ad novas animadv., pag. 85. — (4) Summarium, pag. 102. Cfr. Colin, Vida del ven. Alonso, fol. 20. — (5) Responsio ad animadversiones super dubio an constet de virtutibus, pag. 20. — (6) Lib. I, cap. VIII — (7) Ratio consc., in Summ., pag. 167. — (8) Summ, pag. 57. — (9) Ibid., pag. 237. Elenchus actuum heroicorum, part. II, num. XXXII et seq.

CAPUT

AUCTORE JANINO. LIB. II.

CAPUT NONUM.

De interiori cruce, et affectibus domitis.

B. Alphonsus desiderio patiendi flagrans,

Non minor fuit in affectionibus animi ad petram allidendis jugulandisque Dei servus quam in corpore edomando. Itaque illas adeo subegit ut, pace gaudens æquabili, nullis casibus turbaretur. Sævirent dolores, adversa furerent, adstarent prospera, idem utrobique perstabat animo et corpori vultus, angelico propior quam humano, et ipsa in tempestate pacatior. Ac principio quidem cum esset naturæ ad iram facilis, magno illam conatu infregit, ita ut deinceps quicquid ejus tentasset patientiam et bilem proritasset, placidissime acciperet, quasi ad se minime pertinens; imo sibi dicto factove molestos complecteretur mente velut fratres, omnique officio coleret *a*. Nihil erat ipsi antiquius, nihil pretiosius molestiis et perpessione omnis generis ærumnarum. Hanc multis lachrymis et suspiriis a Deo contendit, visusque est in omne vitæ tempus large impetrasse, ut ex superioribus vidimus non obscure. Quod tamen in se atque in tristia et cruciamenta virtutis imperium haudquaquam statim ab initio nactus est. Cum enim se primum Domino addixisset, dura quævis et aspera et secus quam vellet inflicta ferebat ægerrime, refugiebatque vehementer; patientiæ deinde paulatim pretio ac suavitate inescatus, cupere illius campum, et experimenta poscere a Deo, flagitareque labores, vexationes, molestias, et hoc illi propensiore animo eos commendare a quibus proficiscebantur, quo torquebant ipsum crudelius. In iis autem hæc erat ejus ad Deum precatio: « Gratias tibi ago, laudo te ac benedico, Deus meus, ob hæc abs te missa honoraria, quibus mihi datur ut tui amore aliquid patiar. »

gaudet animi et corporis cruciatibus,

84 Persuaserat enim sibi non ab hominibus aut cacodæmone aut aliunde originem ducere, quæ sibi gravia evenirent; verum a Deo parente optimo *b* grandi animæ bono mitti, iis magnitudinem animi, patientiam, imitationem Christi Jesu cæterasque virtutes exerceri, et morem geri divinæ voluntati: quo sane operæ pretio amara dulcescerent, aspera mollirentur. Exagitatus a quopiam: « Hunc tibi, aiebat, Domine, quam possum enixissime charum opto, a quo tantum boni accipio ut tui amore aliquid patiar; quare illum amicum censeo et beneficum, » offerebatque Deo semper aliquid eorum nomine quos insectatores sentiebat. Aliquando ex morbo graviter jacentem, et præ oris et faucium siccitate mutum, percontatus est quidam ex iis qui aderant, in æstu illo et missis a Deo molestiis qui valeret? Ad molestiarum nomen et dolorum, elinguis eatenus Alphonsus, subrecto capite, cœpit alta voce de tolerantia laborum et patientiæ opibus disserere, pari audientium admiratione et exemplo; ac in eumdem alias sermonem relapsus, se nosse hominem affirmabat (seipsum omnino intelligens) cui essent adversa pro secundis, ærumnæ pro honorariis et singularibus beneficiis, quibus nempe cum Deo arctius jungeretur; eumdem prosperis et jucundis torqueri, doloribus refici et calamitate recreari. Post acerbissimum et insomnem capitis cruciatum horæ quartam partem interquieverat; qui adstabant Fratres ex oris inflammatione vim morbi suspicati, quærunt ecquid interquievisset: « Dormivi, ait, per horæ quadrantem, et factum doleo, quia nihil interim lucrifeci. » Alias cuidam: « O quantum, mi Frater, bonum foret, si quis aut numquam indigeret somno, aut vero dormiens semper grave aliquid pateretur, quod Dei amore ratum habens voluntas, in causam traheret meritorum! »

redditque bonum pro malo.

85 Est et religiosis in familiis non raro alter alteri sua crux, tametsi probissimus et optimus, sed oppositi cujusdam ingenii ac prudentiæ discordis. Alphonsi cæcam obedientiam nonnulli improbabant, et vero etiam carpendo patientiæ illi ferebant messem. Visebatur familiariter, sed justo sæpius, Pater collegii minister a pio et amico viro; jussus est Alphonsus redeuntem, si solus veniret, admittere, si comitatus, in alium diem quæsita excusatione remittere: opinor, ut aditus promiscuis et inutilibus ad nostros ægrotantes obstrueretur colloquiis. Fecit Alphonsus imperata, sed factum resciit ægrotus, accepitque adeo stomachose ut eum scrupuli et imprudentiæ graviter objurgaret, silentem nihilominus, pacatum et suavi ore renidentem; cumque sub initium hujus morbi fuisset Alphonso illius objecta species in funebri lecto sacerdotum ritu compositi, occasione hujus reprehensionis, crevit eidem ardor quærendæ precibus ægroto sanitatis. Tandem igitur oranti redivivus monstratur, sed velut e tumulo post quatriduum eductus; et significatur interiore sensu futurum fuisse ut ante quatriduum moreretur, nisi Alphonsi preces obstitissent: nunc harum gratia ipsi annos aliquot donari. Alias ob non dissimilem increpitus obedientiæ rigidioris observationem, et culpæ magis quam hominum metu tristis, ad orandum secessit; cum ecce videt in aere tamquam stellam fulgentem velocissimo illapsu in se descendere, subireque animum penitus; sentit vero inde proximi amore se tanto incendi, ut posse non crederet ullis injuriis extingui vel intepescere, atque a juvando omni ope proximo retardari.

A tonsore indigne pungitur.

86 Ad domesticam hanc patientiæ segetem externa quandoque accedebat, eo acerbior quod pejore ab animo prodibat. Fuit inter tonsores qui condicta die collegio navabant operam, juvenis stolide contumeliosus. Alphonsi os et caput forfice et novacula cruentabat, et læta patientia boni senis adeo nihil tangebatur, ut etiam gloriaretur illa sua ferocitate impudenti, verbisque audientium castigatus, responderet non sentire illum vulsuras forficum et novaculæ carpturas, nec ullum doloris signum dare. Hujus quin imo effrontis lanienæ continuatam injuriam tam hilariter Alphonsus tulit, ut se mensium aliquot spatio eidem subinde redeunti tacitus semper committeret *c*. Qua senis optimi bonitate nihil mitigatus juvenis insolens, demum sensit ultorem famuli sui Deum, et scelerati usuram brachii ferro ictus amisit. Quo etiam vulnere nihilo melior, nec se jam tutum Majoricæ ratus, in Italiam navigavit; ubi pugionibus confossus interiit, sacris tamen rite expiatus; quæ Dei fuit misericordia, Alphonsi, ut credibile est, precibus concessa.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Invictæ patientiæ specimen beatus Frater sæpenumero dedit, ut plures asserunt testes.* Vidi multis vicibus, *ait Frater Bartholomæus Roca,* de tempore quo dictus Frater Alphonsus erat janitor, et veniebant aliqui homines colerici, qui expectaverant ut eis aperiretur porta, quod dicebant ei cum magna ira : quare eos fecisset tamdiu expectare ; et ipse nihil respondebat, sed stabat sereno vultu. Et dicti homines componebant se in videndo eum tam mansuetum. *Homo quidam vehementer iratus in sanctum virum, sed æquo ejus animo mox placatus, Patribus Societatis dixit :* Vos non habetis in isto collegio janitorem hominem, sed angelum (1).

b *Hæc in Rationibus conscientiæ passim declarata invenies* (2).

c Nolebat, *ait testis oculatus,* quod ego nec alius peritus tonderemus ipsum ; sed volebat quendam novitium in arte, quia iste, quando illum tondebat, vulnerabat ipsum propter ejus imperitiam ; et ipse in hoc delectabatur, quia B patiebatur... Et dictus novitius scienter forcipibus illum pungebat et faciebat exire sanguinem (3).

CAPUT DECIMUM.

De patientia in morbis.

In continuis suis morbis patientissimus est,

Erat Alphonsi dictum, bonorum quæ in morbis latent mentem divinitus consciam nihil ex iis molestiæ sentire, quamvis sentiat corpus et doleat; sed lætam Deo gratias agere, quod videatur ejus meminisse, occasiones illi tam pronas ingerens probandæ suæ et* perficiendæ charitatis : quod sane ab Societate inita usque ad obitum fortissime præstitit *a*, in perpetuo fere morborum gymnasio versatus. Semel quidem jacentem cum sævi cruciatus misere torquerent et ingravescerent præscriptis medici, nocte intempesta medicus evocatur ; adest, dictatque nova remedia, quæ, quod domi non essent, foris accersuntur; C at hic Alphonso adstans Christus, benigne illum corripuit, monens defigi nostram in Deo fiduciam, non creatis in rebus oportere ; cumque jam essent parata pharmaca, repente consanuit ægrotus, nec voluit Deus alteri quam sibi ejus valetudinem tribui *b*. Ad quæ ille nec ausus hiscere, aut oculos tollere, sed pudore maximo suffusus, apud se statuit, abdicato quovis humano præsidio, divina ex providentia integre pendere; et hoc mentis decretum ad usque obitum constanter tenuit. Imo progressus ulterius, etiam gemitus et insontes querelas negare sibi in posterum decrevit, quod essent intus ferventis doloris quædam spiracula, ejusque meriti pondus minuerent; nam diris aliquando vi morbi laceratum modis, et ruptis voculis Jesum placide inclamantem, iis repetitis ægrotorum custos, cum ut delicatum joco perstrinxisset *c*, jocum bene at serio excepit, velut a Deo jactum, verumque confessus, animum induxit, nullo deinceps indicio dolorem prodere, sed undecumque extitisset, illius rabiem pectore conclusam excoquere. Itaque variis divulsus molestiis ac morbis, sola tectæ virtutis exercitatione intima et acerbiorum desideriis votisque se ipse solabatur.

** deest in edit., suppl. ex conjectura.*

AUCTORE JANINO. LIB. II.

præsertim post visum Jesum flagellatum.

88 Post hoc vero tam forte animosumque propositum, spectandum se illi Christus exhibuit, nudus, lacer, cruentis tumens vibicibus, et ea specie quæ vivam illi animo impressit pœnarum imaginem quas ipse olim in cruce pertulerat; et addidit viso adhortationem teneritate multa delibutam ad labores et tolerantiam doloris alacrem, nulla vocis aut vultus significatione asperatam. Cujus visi mira jucunditas adversorum sitim Alphonso peperit majorem, et nuncupati memoria propositi animo repetita novas illi vires et spiritus contulit ad continendas querelas et gemitus, quoties in illos afflictum corpus exstimularetur; ad eosdem vero pie expromendos, quoties ipse (quod fuit rarissimum) cruciatu vacaret. Tunc enim mæstior, verebatur ne qua sua culpa charissimis crucibus a Deo privaretur, aut suæ indulgeretur ignaviæ. Contigit etiam ut febri æstuans nec ullam diurnæ aut nocturnæ E partem quietis inveniens, haud tamen segnius precationibus solitis, quantum poterat, instaret. Quibus simul et tædio doloribusque mersus, nocte quadam in templo se esse, et flexis genibus ipsoque in loco ubi consueverat, orare admirans, obstupuit, nec sciens aut sentiens quo pacto illuc translatus fuisset, nisi quod somnio nequaquam, sed divino factum beneficio affirmabat; et vero mox altæ volatu contemplationis in divina erumpens, Christi ejusque matris sanctissimæ aspectu et affatu sat longo potitus est, quali fruitur filius cum patre ac matre colloquens, a quibus se diligi certo novit. Hujus porro congressus mirabilis fructum tulit, incrementum amoris erga illos magni, et multa pro Christo gravia tolerandi *d*.

ANNOTATA.

a *Egregiam tolerantiam et patiendi studium in scriptis sancti Fratris ubique deprehendimus; quæ etiam a plurimis testibus oculatis confirmata sunt. Quum aliquo dolore* F *cruciabatur, inquit infirmarius* (4), quod primum faciebat erat reddere gratias *Deo* de beneficio accepto.

b *Paulo aliter ex ipso infirmo accipimus :* Statim atque fuerunt portata *remedia* cessavit dolor et infirmitas. Videtur quod Deus noluerit reddere sanitatem huic personæ per medium medicinarum sed per semetipsum... Forsan Deus voluisset quod infirmus ipse posuisset... se in manibus et providentia sua paterna. Et postquam vidit se sanum, remansit... verecundus, considerando quod propter occasionem suam fuissent factæ tot diligentiæ in vanum (5).

c *Quum custos* videret quod in medio dolorum suorum conquerebatur se, et prout existimo, *sic sanctus Frater*, lamentatio hujusmodi consisteret in dicendo Jesum, corripuit ipsum fortiter. Cujus correctionem audivit infirmus...

(1) Elenchus actuum heroicorum, part. II, num. XLIII. Summarium, pag. 107 et 117. — (2) Cfr. ibid., pag. 173 et seq., 203. — (3) Ibid., pag. 34. Elenchus, pag. 54 et seq. Colin, fol 27. Nieremberg, Claros varones, pag. 646 et seq. Cfr. Summarium, pag. 82. — (4) Summarium, pag. 108 ; cfr. pag. 105 et seqq., 172 et seqq. — (5) Ibid., pag. 176 et seq.

AUCTORE JANINO. LIB. II.

læto animo et grato corde,... illum plus quam antea diligendo tamquam benefactorem (1).

d *De hac apparitione cfr. Ratio conscientiæ* (2).

CAPUT UNDECIMUM.

De sui ipsius diffidentia.

Vitat insidias dæmonis, sibi futuram gloriam prænuntiantis,

Hanc gemmam ex luto proprio legerat clare ac penitus introspecto. Omnia in Deum, ad se præter peccatum et nihilum referebat nihil; sed divina confisus ope, nihil sibi invium, nihil nimis arduum censebat. Fuit cum iis a dæmone cogitationibus peteretur, vix ut posse putaret Dei servos periculosius intricari. Objectabantur enim ipsi honores quos esset post obitum tota insula habiturus, ex quibus ingens Deo, suis in sanctis mirabili, gloria rediret: ad hæc famam ipsius virtutum toto qua patet fundendam orbe, nomen tota spargendum christianitate; sepulchrum affluxu populorum votisque celebrandum, B patrocinia innumerabilibus clientelis, preces miraculis in salutem animarum et corporum patrandis; neque vero his mente versandis subesse quicquam minus rectum: hæc enim omnia in Deum tandem exitura, uti ab eo prodiissent, cujus se amplificandæ gloriæ commodare promptus et alacer deberet. Premebat dæmon servi Dei pectus indeprehenso ictu, sed venenato et lethali, nisi huic major ad cavendum sagacitas adfuisset quam hosti maligno ad latendum. Igitur Alphonsus ab hac pennarum suarum lucente pompa quam circumducebat illi nefarius histrio, confestim oculos in sui totius graveolentem mersit putremque sentinam, gnarusque se præterquam ad peccandum, esse ad alia quævis inutilem, Deo supplicabat iram ab se clemens averteret, quam pergebat ipse provocare, omniumque pœnarum se reum facere: et his quidem armis evasit incolumis, hostique insuper magnum vulnus inflixit, verum in fraude ac rabie nihilo secius pertinaci, et ex illa Alphonsi abjiciendi sui sollicitudine ac diligentia novas machinas struenti.

aut humilitatem laudantis,

90 Hoc enimvero suggerebat, esse admirabilius in tanta virtute de se tam humiliter sentire, hoc majoris præmii apud Deum, cui solenne esset in altum humiles levare. At hic sui contemptor, veræque modestiæ non fictus athleta, Christum ac Virginem in auxilium et tutelam vocans, præsentissima illorum ope hostem ab se abegit, fumique instar offusas has nebulas dissipavit, tam dulci et firma nunc et in posterum quiete, ut ne primis quidem ullius gloriolæ deinceps cogitationibus pulsaretur. Cujus beneficii magnitudo fuit Alphonso semper carissima, dictitanti adversus hos motus nihil esse sui notitia et diffidentia validius, nihil confidenti perfugio ad Christum Jesum et clementissimam ejus matrem, quorum in sinus tutissimos et placidissimos vanitatis flatus haudquaquam pertingeret.

et dubitationem injicere conantis.

91 Hoc porro Alphonsus eodem clypeo dæmonem elusit de judiciis divinis illaque animarum in æternas sortes caliginosa destinatione pugnam lacessentem: Cur hunc non illum destinat cœlo Deus, cum æque omnes possit? Cur tam D diversum ingenium illos in vitia, hos urget rapitque in virtutem? Cur tot infantibus lustralis baptismus et cum eo felicitas negatur, aliis ultro conceditur? Cur hos lethalis ex repentino impulsu casus subito interceptos, post vitam sanctissime traductam, sempiternis assignat suppliciis: illos inopinus divinæ misericordiæ radius post detestabilem sceleratamque vitam, dolore brevissimo criminibus omnibus absolvens, in beatam immortalitatem momento transmittit? Ad quæ optimus senex occlusis oculis: « Deus, inquiebat, summe bonus, summe sapiens, infinito nos amore diligit, et de vasto illius infinitoque sinu ortum habet quicquid statuit aut permittit, in quo patent cunctis mortalibus parata malorum remedia; vermis sum, vilis sum, pulvis, cinis et lutum, et nihil *a*. » Post, Deum alloquens: « Meus non sum, inquit, sed tuus, o Domine, opus tuum, et ductum tuis manibus figmentum; iis ego me penitus committo; age, versa, ut lubet. Placebit oblectabitque me, quicquid de me decreveris. » Sub hæc illico in nihilum suum recipiens sese, quasi avis in nidum vulture insectante, cordis penetrali se abdidit; atque hinc fortassis, quod erat solitus dicere, certius comperit, tentamenta istiusmodi fuga vinci: easque dulcedines et rerum arcana divinarum ex ea legit victoria, quæ verbis nequiret explicare. E

ANNOTATUM.

a *Omnes insidias a dæmone sibi structas exponit vir sanctus in Ratione conscientiæ* (3). *Ubi inter alia legimus:* Quando audit evangelia, aut legit aliqua sanctorum, occurrunt ei aliquæ tentationes, propter aliqua dubia: hinc fugit et declinat ab hujusmodi tentationibus, *et dicit Deo:* « Nunc serviam tibi melius, eo quod volunt me refrigerare in amore et servitio tuis.....» Et immittendo se totum in Deum suum, volvit humera dæmoni, et dæmon non habet cum quo argumentare valeat... Sufficit quod Deus sit Deus, prout est, ut omnia et omnes illius actiones et res sint tanti Dei et bonitatis infinitæ (4).

CAPUT DUODECIMUM. F

De præclara ipsius in matrem Virginem pietate.

Cum B. Virgine sæpe collocutus, a

Cultum, studia sensusque animi quibus venerabatur Dei matrem *a*, habemus partim ex iis quæ scripsit, partim quæ Virgo in illum contulit. Sic enim de se tamquam de alio quopiam enarrans: « Agendis, ait, post mensam gratiis, visus sibi est Virgini adstare, quæ sua illum dignatur familiaritate, accepitque ab illa in mandatis ut quas ei soleret preces recitare, scripto adnotaret; et dubitans de aliqua fraude, confirmatus est ab eadem, iterum monente ut in Dei gloriam id præstaret. Quæ autem Virgini recitare multis annis in more habuit, fuere imprimis precatoria

(1) Ibid., pag. 177. — (2) Ibid., pag. 175. Colin, fol. 107. Cfr. Vita Hisp. ms., lib. I, cap. XXII. — (3) Summ., pag. 211. — (4) Ibid., pag. 236; cfr. pag. 197, 212 et seq., 200. Informatio super dubio de virtutibus, pag. 97 et seqq.

A precatoria corona, quam suavitate magna decurrebat; tum sanctissimæ ipsius litaniæ; ad hæc Officium Conceptionis sanctissimæ, quod item mente tenet; denique duodecies Salve ac toties Ave, ad instaurandam quot horis diei Conceptionis illius memoriam, impetrandumque adversus peccata ex filio ejus præsidium. Quæ pensa dum solveret, in ejus cultum et amorem inflammabatur mirifice et jucundissimis cum illa perfruebatur colloquiis. » Hæc ille, adeo Virgini addictus, ut olim vixdum per ætatem rationis compos sic illam compellaret : « Ah ! si me tantum quantum ego te, Virgo, diligeres, quam felix viverem ! » Cui illa : « Falleris, Alphonse; plus
b te amo quam ipse me ames *b*. » Annis vero maturum et virtutum usu incredibile est quibus indiciis peculiaris benevolentiæ affecerit. Alias enim : « Alphonse, inquit, de meo erga te amore non est quod ambigas, cum abs te tantopere diligar, et sit amoris præmium redamari. » Alias : « Quantum te diligo, Alphonse, fili mi! quantum te diligo ! » Nonnumquam : « Proh ! quali charitatis ardore, Alphonse, fili, te requiro ! »

mireque ab ea recreatus,

93 Inter quæ facile quisque conjiciet quibusnam gaudiis Alphonsi pectus solveretur. Subinde autem sibi aut aliis ab ea quippiam roganti respondebat : « Alphonse, ubi sum, illic non habes quod metuas : tua enim curo et tutor. » Ali-
c quando · « Faciam quod petis. » Interdum *c* : « Quam servas mihi fidem, tibi scilicet non reponam? » Nec ista tam nova pro novis Alphonsus verebatur, assuetus perinde cum matre Virgine colloqui, ut agunt inter se amici longa necessitudine devincti. Nec hæsit in verbis, tametsi pretiosissimis, hic amor. Etiam Alphonso, sacerdotem ad pietatis officia in arcem comitanti et ex labore vehementer sudanti, Virgo mater nota jam specie adstitit, et candidissimo linteo sudorem detersit, et lachrymas quas in itinere orando ubertim fuderat. Præibat interim robustior socius, horarum pensum eundo exsolvens; at cœlesti viso et recente vigore recreatus Alphonsus, commodiore passu in collem
d denique evasit *d*. Nec omittendum est, dum illic sacerdos suis muneribus fungitur, notatum Alphonsum ab inspicientibus pueris seorsum cum Deo agere : columbas ipsius brachiis capitique velut arborum ramis secure insidere; ipsum oculos humo numquam attollere.

videt ejus triumphum in cœlo, et immaculatam Conceptionem e

94 Annis ante proximi sæculi exitum quinque aut sex, festo Assumptionis Deiparæ *e*, sub diei occasum, triumphum illius in suo cubiculo contemplari aggressus, una ejus spectator et pars fuit : nam cum beatissimis angelis triumphi comes in cœlum conscendit; quod repente apertum, magno plausu Virginem excepit. Illic regis supremi regiam spectavit, concentus audivit mentium beatarum, triumphi magnificentiam obstupuit; quamdiu, in corpore an extra corpus, referre non potuit, tantis nimirum potiundis bonis integre occupatus. Conceptæ vero honorem Deiparæ cum mirifice observaret, affirmabat Christo plurimum placere, si de purissima conceptus illius sanctitate præclare sentirent et loquerentur christiani : matris enim totam in filium gloriam redire; hanc sui venerationem magni omnino a Virgine fieri; hujus propagan-
f dæ *f*, vulgandæ celebrandæque omni apparatu pia studia maxime probari, magnos fructus in animis parere, magnum esse virtutis ac præsertim castimoniæ firmamentum; pignus vero certum patrocinii Virginis numquam defuturi : hoc enim genere pietatis ad præstandum illud eam quodammodo devinciri. Jam cum esset modestæ amicus taciturnitatis, ubi quid tamen inaudiret ejus mysterii religioni contrarium, exardescebat præter morem.

propugnat. Sedat tempestatem.

95 Scriptis vero quibusdam de illo tractans : « Scio Virginem, inquit, absque labe originis conceptam; et hoc, quia ab ipsamet accepi Virgine, affirmo, iturus quin etiam et totis compitis hoc prædicaturus, si per Patrem rectorem id liceret. » Additque hunc inter alios ad finem Societatem Jesu superiore sæculo a Deo conditam, ut hoc Virginis decus singulari cura doceret, spargeret, propugnaret. Majoricæ sub annum sæculi ejusdem octogesimum septimum, peractis rite honoribus qui festo Conceptæ Virginis magna pompa decreti fuerant, cœpit terra marique Majorica insula tempestate horrenda concuti, et susdeque everti. Cui periculo cum perfugium nullum esset, nec cives domi quam foris mitius premeret, solis precibus ac votis pugnabatur *g*. Hic g vero forte in Alphonsum incurrens collegii rector : « Quid cessas, mi Frater? I, quæso, et Deo supplica, ut iram suam inhibeat. » Cucurrit illico Alphonsus, uno e sociis curiosius subsequente : res mira ! genua flexerat, manusque in cœlum vix tamdiu protenderat quamdiu ter posset salutatio angelica recitari, cum, ventis ponentibus, sua rediit cœlo serenitas et insulæ salus.

ANNOTATA.

a *Cfr. Ratio conscientiæ, in Summario*, § 428 *et seq.*

b *Disseritur in Actis beatificationis de hac locutione, quæ* accidit in statu innocentiæ ac tenerrimæ filialis fiduciæ, et amoris (utique superne infusi, supra ætatem) erga beatissimam matrem (1).

c *Cfr. supra, lib. I, cap. V, annot.* d. *Vir sanctissimus, intima familiaritate beatæ Virgini conjunctus, miris beneficiis ab ea ornabatur; quæ singula copiose narravit* (2).

d *Idem factum et a beato viro discimus* (3) F *et ab ejus confessario :* Dum Frater Rodriguez, *ait P. Torrens,* associaret quendam Patrem *(erat is Mathias de Borassa)* conferentem se ad castrum de Bellver, ad effectum audiendi confessiones et celebrandi Missam, prout mihi videtur, quibusdam dominis existentibus in dicto castro, et cum esset hyems *(vel potius æstivum tempus, ut colligitur ex Ratione conscientiæ)* et dictus Frater senex, et vulneratis pedibus, ascendendo per montem, essetque valde defatigatus, sedit super quandam petram juxta viam per aliquod temporis spatium, et eodem instanti descendit Virgo de cœlo cum quodam linteolo albissimo, quod præ manibus habebat; cum quo abstersit sudorem vultus dicti Fratris, et iterum ascendit in cœlum. Et ipse Frater remansit valde consolatus, et factus valde robustus, et sibi reliquum itineris perfecit sine labore (4). Parvulum existit sacellum, *ut Palma*

(1) Resp. ad novas animadv., pag. 122. — (2) Cfr. ibid., pag. 40. Summarium, pag. 204 et seq., 267. — (3) Ibid., pag. 178.— (4) Ibid., pag. 57. Cfr. Resp. ad animadv., p.72.

Marimon, Relazione della vita del Frat. Alonso, ms., pag. 869. Colin, fol. 75.

ad

AUCTORE JANINO. LIB. II.

ad nos scriptum fuit anno 1868, in via quæ ducit ad arcem vulgo dictam Castillo de Belver, in memoriam visionis beatissimæ Virginis ad B. Alphonsum; erga quem devotionis affectu prætendunt aliqui majus quantocius erigere.

e *Quæ tunc vidit devotus Mariæ famulus ipse accurate perscripsit, his additis :* Hoc evenit huic personæ de sero in collegio Majoricensi, in camera sua, quæ prospicit claustrum (1). *Similem visionem refert Pater Colin ad annum* 1610 (2).

f *Auctor erat* B. Alphonsus *Fratribus et externis scholaribus ut quotidie Parvum Officium de purissima Conceptione B. M. V. recitarent; idque sua manu exaratum, plurimis dedit* (3).

g *Tam sævi exsistebant turbines, teste P. Colin* (4), *ut arbores et cruces lapideæ prope urbem erectæ evellerentur, templa domusque magna acciperent detrimenta; immo, collapso quodam collegii muro, et obrutis ædibus vicinorum, aliquot incolæ ruina opprimerentur. Qui tamen viri detecti sunt, quum, deprecante* B. Alphonso, *fuit tempestas sedata.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

De imaginum cultu et Societatis æstimatione.

B. Alphonsus sanctas imagines religiose colit.

Imminebat collegii foribus Salvatoris vultus, pie admodum pictus; legebatur et sequens distichum, pium item magis quam elegans, picturæ adscriptum :

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.
Respice hanc *, sed mente cole quod cernis in ipsa.

* eam *apud Colin.*

Hujus cultu imaginis *a* cum afficeretur præcipue Alphonsus, ex ejusdem ore distinctis vocibus verborum illorum sententiam didicit; quibus doctus, confestim ut sacræ tabulæ occurrissent, mentem ad illa quæ pictura exprimeret ea contentione transferebat, quæ ipsi adspectum imaginum interdum subduceret. Christi ad columnam religati speciem intra fores collegii affixerat, et in eam quandoque solito ardentius intuens, ejus mysterii contemplatione ita est animo inflammatus, ut ex mentis luce fulgeret facies, et duo ex oculis nitentes radii sursum erumperent. Rei testis fuit servus domesticus Bernardus Marinus, qui sacerdotem interea expectabat, apud quem peccata deponeret. Supremo vitæ anno cum imaguncula Virginis frequenter loquebatur, et magnam in cruciatibus ex ejus intuitu ducebat consolationem. Sed ultimo semestri simul eam cernebat, simul ei mente in cœlo adstabat, nullo sensuum etiam interiorum usu, nullo sensu dolorum, summa boni illius voluptate cujus tum pignus prægustabat.

Ex animo diligit S. Ignatium ejusque Societatem.

97 Erga sanctum vero Ignatium, Societatis fundatorem mirabiliter afficiebatur, sanctitatis ejus præclarus æstimator, et cupidissimus imitator; instituti autem observator studiosissimus. Hinc illa ejus obedientiæ, de qua dicebamus, perspicax cæcitas; hinc sermones de illo fructuosi, quos jussu rectoris in triclinio habuit *b*; hinc verba quæ scripto, de se tacite loquens, consignavit : « Visebat hunc Christus cum matre sanctissima et parente nostro S. Ignatio, aliisque beatæ regiæ aulicis; » et alibi : « Jesu et Mariæ comes erat S. Ignatius, magnoque numero angeli. » Catharinæ Sammartiniæ nobilis feminæ valetudinem prope conclamatam rector, ejus rogatu, Alphonso commendavit. Precatione fusa, respondit Alphonsus quinto die sanandam; missusque ut illam solaretur, et S. Ignatii signaret chirographo, multa de Deo et patientia locutus, post preces aliquas cum ejus domesticis recitatas impositumque illi chirographum, abscessit. Vix pedem extulerat, cum ægrota melius valuit quam ante morbum valuisset *c*. Ut autem maximi Societatem Alphonsus faciebat, ita unice habebat caram : unde ille ipsius, de quo superius diximus, per multos annos timor ne suos ob nævos ex ea pelleretur; et quamvis animi perturbationes plane teneret edomitas, explorans tamen quo sensu laturus videretur dimissionem e Societate, acquiescere casui nequibat, et tantam jacturam concoquere *d* : nempe de cœlo illustratus, non dubitanter perspexerat quam chara Deo esset pretiosaque Societas. Solem vero quandoque suspiciens fulgentem, et vitales propitiosque radios, instinctus et gaudia quaquaversum toto orbe vibrantem, audivit Societatem ejusmodi esse, quæ doctrina, exemplo, laboribus complecteretur, illustraret, incenderetque universa, et flammis divini amoris feliciter ureret *e*; potissima autem quibus ipsa hoc suum propositum exigeret promoveretque præsidia, in sui contemptu solido et expedita obedientia inesse; quæ duo non possent absque aliarum collegio virtutum perfecte consistere.

ANNOTATA.

a *Quid de sanctis imaginibus sentiret, discimus ex confessario* (5): Diversis vicibus, *inquit P. Torrens in causa beatificationis*, venit ad me dictus Frater Alphonsus ad consulendum super uno casu, cum spiritus afflictione, mihi dicendo... quod multis vicibus, inspiciendo imagines, illico caligabant illius oculi, et eas videre non valebat, quia eodem instanti videbatur quasi transportatus in cœlum, in conspectu illius quem talis imago quam inspiciebat, repræsentabat, et erat sibi impossibile aliter facere, et petebat, ac timebat (propter suam humilitatem) ne istud procederet ex modica reverentia, quam erga imagines sacras videbatur sibi habere. *Culpa tamen vacabat, ut asserunt testes complures.* Quotiescumque transibat in conspectu Christi et beatæ Mariæ, inclinabat se valde in signum magnæ reverentiæ (6). Ego, *ait P. Petrus Custurer, minister collegii Montis Sion*, vidi Fratrem Alphonsum flentem multis vicibus, dum oraret in propria camera,... et audivi quod Christus Dominus noster, dum ipse Frater Alphonsus oraret in conspectu ejusdem illius imaginis, ei loquutus fuit. Quam quidem imaginem ad præsens conservat Pater rector collegii cum magna veneratione (7).

b *Quum rerum divinarum scientiam in humili Fratre eximiam deprehendissent superiores, jubebant eum præcipuis aliquot*

(1) Summarium, pag. 153 et seq. — (2) Vida del ven. Alonso, fol. 173. — (3) Cfr. Colin, fol. 72; cfr. fol. 73. Nieremberg, Claros varones, pag. 659. — (4) Fol. 103. — (5) Summarium, pag. 6; cfr. pag. 187. — (6) Ibid., pag. 8, 15 et seq. — (7) Ibid., pag. 13. Elenchus, pag. 118 et 136. Cfr. Colin, fol. 76 et seqq.

diebus

A *diebus festis verbo facere in triclinio, ut nostros doceret et ad virtutem omni studio complectendam animum adderet. Licet vix horæ dimidium aut quarta pars ad præparationem concederetur, nos tamen, ait unus ex audientibus, permovebat et omnibus injiciebat admirationem. Hæc copiose laudantur in Elencho actuum heroicorum, part. II, num.* 61.

c *De sanatione dominæ* Sanmartinæ, uxoris cujusdam nobilis, *hæc a* B. Alphonso *scripta sunt :* Posita reliquia [subscriptionis nostri S. Patris] supra pectus infirmæ,...illa quam maritus reputabat et habebat pro mortua (prout ipse postea dixit huic personæ), fuit in instanti sana omnino, habens sufficientes vires ad surgendum e lecto, perinde ac si non fuisset infirma (1). *Porro* de hoc miraculo non minus quam septem testes deponunt, et quidem de visu (2); *quos inter maritus, medici, soror : adjicit hæc Catharinam Sanmarti et Simonet (sic vocat ægrotam) jubentibus medicis, aliquo remedio usam esse, paucis postquam sanata fuerat diebus :* et illico reincidit in febrim, qua antea erat gravata; propter quod non accepit amplius de siropis et
B ordinatis, et paulo post fuit sana omnino. Istud evenit, *ait ipsa Catharina,* anno 1609 in die... 27 septembris (3). *Eadem mulier Palmæ fundavit alterum Societatis Jesu collegium, cui nomen* S. Martini.

d *Consolatus est Dominus famulum suum : quippe cui* visum fuit quod manifeste Deus sibi dicebat : « Sufficit quod hoc mihi placeat, » significando quod sufficiebat quod Deus vellet ut ista persona perseveraret et viveret in Societate, quamvis omnes essent contrariæ mentis (4).

e *Hæ et similes laudes quibus* B. Alphonsus *Societatem effert* (5), *semel iterumque in disquisitione positæ sunt tum a revisoribus scriptorum, tum a fidei promotoribus. Fatentur revisores* sacratissimum Societatis institutum adeo utrique orbi elucescere, ut ab oriente ad occasum splendidissimum lumen effundere totus pene mundus recognoscat (6), *et certe* parcendum esse flagranti charitati qua Societatem amantissimus alumnus... prosequebatur. *Denique Dei famulum omni justa reprehensione carere, plane ostensum est* (7). *Neque minus constat* in
C sensu omnino sano satis prudenter credibilem *esse revelationem qua* B. Alphonso fuit clare dictum quod... erant salvandi... omnes ad præsens existentes in Societate, si tamen in ea perseverant (8).

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

De Alphonsi in Deum charitate.

Ex Dei amore horret peccatum,

Hoc censu virtutum quas hucusque attigimus, charitatis divinæ inæstimabilem pyropum sibi comparavit, cumque esset in amando Deo perpetuus, tribus præcipue id modis præstabat. Primus fixam ipsius detinebat in cognoscendo Deo amandoque mentem, absque ullo argumentorum ductu et adminiculo rationum : quæ contemplatio animum suspendit pulchritudinis Dei excellentiæque admiratione et amore, ac Deo immersum officio sensuum excludit *a*. Alter, pervio semper et patente cordis aditu, dilectum invitabat ut dignaretur in eo conquiescere. Tertius animam quasi lactentem infantulum coram Deo sistebat, veluti coram matre cujus lætatur gestitque præsentia. His flagrans ignibus, a Deo potius inferorum pœnas (modo insons) poscebat, quam ut se in aliquam prolabi, vel exilem, noxam pateretur *b*; notaratque sua manu dictum eruditi et sancti auctoris: Angelos, si detur optio, sua libentius felicitate carituros subiturosque supplicia dæmonum absque culpa, quam beata illa immortalitate cum Dei offensa potituros. Quod desiderium putabat esse valde perfectorum ; totisque animi et corporis viribus in ea incumbebat quæ essent Deo gratissima ; et ei placere tam jucundum experiebatur, ut omnium immemor hoc unum meminisset, diceretque se præ illa voluptate non sensurum æternas apud inferos pœnas, si sciret iis perferendis rem Deo gratam se facere.

AUCTORE JANINO. LIB. II.

a

b

et desiderio placendi Domino languens ac mori cupiens,

99 Verum subdebat hæc parum percipi, nisi ab diu exercitatis in hoc genere pietatis ; Deum pro modo vigilantiæ ac fervoris quo placere illi contendimus, suam rerum nostrarum et nostri curam ac præsidium metiri ; ejus vero contentionis et desiderii vim esse tantam, ut qui eo arderent, ne tormentis quidem perpetuis terrerentur. Unde illa ipsius precatio : « Si tibi, Domine, sum futurus apud inferos gratior, illuc me, sed tua cum gratia, detrude; quia præter tui amorem et obsequium nihil volo. » Decumbens ex morbo, duobus ante obitum annis, visenti cuidam Patri aperuit se, quamvis cruciaretur vehementer, magna refici consolatione et ardere cupididate incredibili placendi Deo, discendique num quo præterea esse illi acceptior valeret, tametsi millies oppetenda mors ipsi foret *c*. Quærenti vero aliquando a Domino Deo indicari sibi, ecqua re gratius posset ejus servire majestati, respondit Dominus : « Æquo animo esto, alacri et læto : bene se tibi, Alphonse, res habent, nec est ut quicquam pertimescas.» Quod idem a matre Virgine audivit, addente insuper se curam illius gerere. Cum autem hanc summæ charitatis ardentissimam fornacem in affectus verbaque exereret, cognovit divinitus F
illa se amoris incitati crebra iteratione brevi auctum majoribus meritis, quam aliis diu probe pieque gestis. Inter hæc amoris incendia frequens illi fuit repetere : « Jesus et Maria, amores mei dulcissimi, amore vestri patiar et moriar ! Totus sim vester, nusquam meus ! » eratque interdum ea hujus flammæ violentia, ut nisi Deo singulariter conservante non posset vitam retinere. Legebat die quadam tractatum de contemptu sui, cum præter morem somno est oppressus, si modo is somnus, non extasis fuit, cum nullam habuerit ab natura causam, seque divinæ ictu charitatis adeo vehementi configi revera senserit, ut et vires et pulsus arteriæ conciderent, vitaque ipsa videretur proxime defectura. Connisus nihilominus excitabat sese, producebatque cum Deo colloquia, id

c

(1) Summarium, pag. 201. — (2) Resp. ad novas animadv., pag. 44 et seq. — (3) Summarium, pag. 22 et seq. Colin, fol. 99. Furió y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 194.— (4) Summarium, pag. 250; cfr. pag. 211, 258, 267.— (5) Cfr. ibid., pag. 222. — (6) Summarium resp. ad difficultates ponderatas a revisoribus in examine Redditionis conscientiæ, pag. 27.— (7) Resp. ad animadv. super virtutibus, pag. 42 et seqq. Cfr. Benedictus XIV, De beatif., lib. III, cap. 41, num. 11. — (8) Restrictus resp. ad difficult. super Ratione consc., pag. 16 et seqq.; cfr. pag. 25 et seqq. Resp. ad animadv., pag. 66 et seqq. Cfr. supra, lib. I, cap. V. Acta SS., tom. VII Julii, pag. 851.

agens

AUCTORE JANINO. LIB. II.

d

agens et rogans, ut augeretur tamdiu is amor dum pulchro illius vulnere interiret *d*. Quod etsi minime evicit, sed paulo post dum sacro adesset, ejusdem beati interitus desiderio accensus, tantum amoris repente concepit, ut, quemadmodum ipse loquebatur, totum amor divinus cor ejus impleret, ac præter Deum et quæ Deo placerent sperneret omnia. De se quidem is scripsit, ita se Deum diligere ut nihil præterea in rebus diligeret, nulla re nisi ex ejus præscripto uteretur.

nihil amat nisi quantum ad Deum pertinet.

100 Hunc porro Deus ingentem amorem infinita ipsi munificentia reponebat; atque ipse vicissim e fonte intimæ charitatis, gratiarum, lætitiæ, humilitatis virtutumque omnium radios in illum retorquebat: « Cur tui, aiebat, mi Domine, infinito amore non ardeo? non morior? non valeo immensas gratias immensis tuis beneficiis referre? Ah! Si tui amore moriar! O dulcem illam ac beatam mortem! O vitam amabilem! mori omnibus atque adeo mihi, tibi ut uni, et in te, per te, ac tecum vivam! » Cumque tam caste et integre in Dei amore versaretur, ut nullas suas in eo spectaret, sed Dei unius rationes, quicquid Deo placeret, quicquid rebus prodesset ab eo
B creatis, id omne, quia Dei erat, ducebat suum, et in beneficiis reponebat sibi proprie collatis. Gratias quotidie agebat innumeras ob congesta in hominem Christum, in beatissimam ejus matrem, in angelos et homines bona; imparque oneri, collecta omnium merita gratiarum loco Deo exhibebat. Sed hujus perpetui laudis et amoris sacrificii, ut est ingeniosissima charitas, modos quos invenerat referre, alienum foret ab dicendi scribendique semper mihi chara brevitate.

ANNOTATA.

a *Quum* B. Alphonsi *sententiæ de divino amore pluries jam fuissent excussæ, ita ad* novissimas animadversiones *respondit causæ promotor* (1): Si ejus modum procedendi in via perfectionis inspiciamus,... planum est quod methodus Dei famuli tutissima ac tritissima est, et ipsissima illustrium aliorum sanctorum. Si vero substantia inspiciatur sublimissimorum effectuum ac rerum ab ipso narratarum, et expertarum divinitus in oratione et contemplatione, planum
C est quod..... omnia verissima esse comperiuntur, et consimilibus sublimissimis aliarum sanctarum animarum, cœlestibus donis magis illustrium, plane conformia, ita ut ex hoc capite inter sublimiores mysticos ipse quoque jure merito accensendus videatur.

b *Cfr. supra, cap. III, annot.* a.

c *Arcana suæ animæ moderatori collegii aperiens, scribebat:* Ignoro enim quod extet majus bonum desiderabile,... quam in patiendo propter suum (*Dei*) amorem labores, et hunc thesaurum non notum tribuat nobis Deus, amen! Qui est tam ingens, quod si angeli existentes in cœlo possent habere invidiam hominum patientium propter Deum, eam haberent, propter magnam utilitatem, quæ est in laboribus (2).

d *Incredibile est quam sæpe et quanto ardore summum erga Deum amorem in scriptis expromat; exempli causa:* Domine, *inquit*, tu es vita mea, et Virgo Maria. Ego enim non existi- D
mo, nec curo, quod habeam aliam vitam, præter te et Virginem Mariam; quamvis enim plures haberem vitas, omnes libenter darem propter vestrum amorem (3). *Et alio loco:* Desiderat ista persona quatuor mortes. Prima est amoris Dei, petendo ab eo instantissime, quod permittat ipsum mori propter suum amorem. Secunda: petit a Deo, quod permittat ipsum mori propter dolorem, quod ipsum Deum offenderit... Tertia est, quod tantopere desiderat placere Deo, ut ab ipso instantissime petat, ut sibi sua parcat peccata, et quod si tenetur Deum offendere in minima re totius mundi, quod illico, antequam Deum offendat, subitanea morte moriatur... Quarta (si nuncupari potest mors) est, quod in corde suo habeat tam ingentem gratitudinem, et gratiarum actionem amorosam erga Deum, propter beneficia,.... ut miretur qualiter ipse et omnes homines non morimur amore Dei (4)... Incedendo in conspectu Dei, quicquid tangit, respicit, audit, gustat, invenit, facit aut cogitat, considerat an sit conforme Dei voluntati, ut eam executioni mandet (5).

E

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

De amore erga proximum.

Salutis animarum studiosissimus.

Ex amore in Deum quem explicavimus, nasci mediocris erga homines amor non poterat, in quibus Deum ipsum attendebat. Unde item constat quam vere de se, dissimulata persona, scripserit, tanta illum (quem scribendo spectabat) miseratione et anxietate animarum salutem cupere, ut illi par affectuum * æstui ferendo non esset, nisi ab ea cogitatione Deus mentem ipsius ad alia verteret, alioqui mærore impotenti et angore certo morituri. Cum enim utcumque perspectum divinitus haberet quam infinitis nominibus ac titulis infinitus Deo amor deberetur, quam horrenda supplicia reos culpæ lethalis æternum expectarent, quam immensa præmia religiosos et insontes, ardebat insatiabili desiderio ut hæc omnium essent, illa neminem involverent, Deus ubique sinceris obse- F
quiis coleretur: eratque is hujus amoris ardor, ut habiturus esset beneficii summi vice, si conferre illum in opus valeret, quamvis hac tantum lege, ut damnatorum pœnas, quamdiu visum Deo foret, sed citra culpam, toleraret *a*. Hinc illa ipsius anxia in conversionem tot hominum studia, ab religione, a divina lege aberrantium. Quibus ardens votis aliquando et vehementissime cupiens mortales omnes ad inserviendum Deo adhortatione sua inflammare, perspexit divinitus, iis se tam ignitis et efficacibus desideriis non minus adeptum meriti et mercedis, quam si omnes ab suo errore ac sceleribus ad Christum et pœnitentiam traduxisset. Tanta vis est interioris charitatis in mente etiam simplici et indocta, et inter quotidiana ministeria conversiones animarum serio expetente!

* effectuum *in edit.*

a

cum singulis mirifice agit.

102 Huc spectat quod de se tradidit, se nempe in spiritu cum hominibus singulis eodem tem-

(1) Cap. III, num. 24, pag. 46; cfr. pag. 37 et seqq. Responsio ad novas animadv., pag. 133 et seqq. — (2) Summarium, pag. 198. — (3) Ibid., pag. 186. Cfr. Marimon, lib. VI. — (4) Summarium, pag. 200; cfr. pag. 157, 238, 244, 269, 271. — (5) Elenchus actuum heroicorum, pag. 71; cfr. pag. 72 et seqq., pag. 120.

pore

AUCTORE JANINO. LIB. II.

A pore, ac eorum cujusque qui tum erant in vivis cum animo locutum de vitæ fugacis brevitate, æternitate pœnarum et gloriæ, Dei bonitate, infinitisque illius amandi et observandi nominibus, ut eos hac oratione ad Deum et salutem compelleret *b*. Percunctanti vero, tam inusitata quo modo fuissent ac ordine transacta, modum sibi negavit manifestatum esse. Videntur tamen absque ullo exterioris sensus aut interioris, solo mentis adminiculo gesta, vel infusis a Deo rerum imaginibus utentis, aut una vel paucis multa simul repræsentantibus, quales solent angelis præsto esse. Aiebat autem hoc amore in Deum et proximum nullum esse animæ tormentum gravius, computanti quot hominum millia paterno cœlo quotidie excidant, inferis sorbeantur; se vero omnes damnatorum pœnas, sua dumtaxat absque culpa, quoad vellet Deus et quidem alacriter perpessurum, ut vel unum iis addicendum servaret.

Concionatores precibus adjuvat.

103 Ad hanc salutis alienæ sitim referuntur preces quas pro verbi Dei prædicatoribus fundebat assiduas, et mirabili eventu. Erat Ignatius Blancus Majoricæ concionaturus, ac licet undequaque eximius, audiebatur primum fructu B mediocri. Verum concepta virtutis Alphonsi condigna æstimatione, illius precibus suas incendi petiit conciones; et Alphonso precanti responsum est fore admodum fructuosas; at si Deum tantum concionator præ oculis utilitatemque animarum haberet, fore etiam fructuosiores. Quod cum Ignatio Alphonsus retulisset, additis quoque in eam rem probis consiliis, tantos Ignatius et die insequenti et reliquo majoris jejunii tempore concursus, conversiones fructusque edidit, ut miraretur ipse sese, ac semper deinceps Alphonsi precibus et consiliis multum niteretur *c*. Idem anno sæculi hujus nono et Melchior Mirellus *d*, diversis in templis verba ad populum facturi, Alphonsi opem quæsierunt. Cui, pro ipsis interpellanti Dei matrem, objecta est species duorum Patrum flexis hinc inde adstantium genibus, ejusdemque matris diductas manus amborum capitibus imponentis. Quod charæ tutelæ indicium nequaquam exitus fefellit; sed in Ignatio evidentius extitit: nam cum imminente verno jejunio infesta pituita sic fauces afficeret, ut vix posset halitum ducere, multo minus ex- C pedite loqui, at ubi pulpitum conscendisset, adeo libera et soluta voce concionem totam clare pertexebat, ut si nulla destillatione teneretur; extra pulpitum vero pergebat humor vocis illi usum adimere. Habebat hic labor totos dies quibus non erat ad populum dicturus; et si quibus diebus bis diceret, toties cum eo humoris eluvio fidas inducias observabat. Eidem, alioqui futuro inutili, aliquot vitæ annos et valetudinis (quorum legi numerus nequivit, in relicta ab eo charta laceratus) a matre Virgine exoravit, cum intemperanti studendi assiduitate illam prostravisset. Rescisse Ignatius numerum creditur; nam quinque illos annos quibus fructu ingenti exinde concionatus, in acerrima sui afflictione et precibus multus fuit, tanta copia lachrymarum, ut orans in odeo excipere illas subjecto panno cogeretur, ne quis postea ex loci madore de iis faceret conjecturam. Inter egregias ipsius virtutes fulsit veneratio Dei matris, cujus se gloriabatur mancipium, hujusque tesseram dignitatis illigatam pedi catenulam, veluti compedem, dum vixit, perpetuo gestavit. Non dissimilem Joannes Tores expertus est Alphonsi in animas charitatem. Imparato enim ad promissam celebri die concionem dum præsidium Virginis exquirit, jussus ab ea est de optima Joannis et præstantissima concione certus esse. Hic vero, iis fretus precibus, suggestum conscendens, eo ardore dixit eoque imperio, ut dictari illi sententias, moveri gestus divino impetu putasses, nec dispar fructus sequeretur.

Colloquiis suis plures inducit ad virtutem colendam, e

104 Porro hæc salutis alienæ Alphonsi animum depascens flamma efficacitatem ipsius sermonibus addebat tantam, ut quidam jurati affirmarint se numquam ab eo recedere, nisi novo virtutis altioris desiderio *e*; alii, quamquam et docti et graves, admirati sint simplicem et decrepitum senem, jussum nostros affari accumbentes, divini amoris faculas toto ore et pectore spirare; multi consuluerint eadem fiducia ut literatissimos quosque adiissent, et in animorum gubernatione maxime eruditos. In sodalitate primariorum, cum de pia quadam difficultate respondisset, non se tenuit vir nobilitatis præcipuæ, ætatis ac virtutis, quin assurgens palam prædicaret eum demum esse Dei theologum, et hanc esse veram quam bonus Frater tradebat scientiam, ex Dei consuetudine precando exceptam *f*. Sed ad januam suam in discipulorum omnis generis concursu potissima erat ipsius seges charitatis. Illic varia variis pro cujusque ingenio, conditione et animi viribus cum admoveret præsidia, nullum tamen ab ea quam primum adamasset religiosi instituti forma, flectere in aliam tentabat, vel hunc potius quam illum Ordinem cuiquam suadere, sed sequebatur prælucentem Deum, et quo is juvenes vocabat, illuc eos connitebatur inducere, induxitque sane quamplurimos *g*.

ad amplectendam vitam religiosam, aut nuptias omittendas.

105 Annæ Valpergæ, virgini perhonestæ magnisque dotibus præditæ, expostulanti, ut solebat, obstare sibi fratrem vehementer ne monialibus nomen daret, confirmavit fore ut brevi hoc fieret, ipseque is frater, qui tunc tantopere repugnabat, ex insectatore Saulo Paulus evaderet, et religiosam complexus vitam, constanter in ea esset duraturus. Erat hic Bartholomæus Valperga, olim puer in scholis ab Alphonso ad pietatem non raro institutus, tunc spebus maximis et aulæ fumo ac strepitu ebrius. At qui alia de ipso Dei consilia noverat Alphonsus, ad colloquium invitatum, et sublimem fortunam, speratos honores, præsentem potentum gratiam, opes magistratusque jam jam adfutura sermone fusius prosecutum, manu tandem prehendit, nubesque illas evanidas et cava somnia, blandumque nihilum, sed periculis atrocibus suffultum evolvens, ita hominem immutavit, ut postridie rediens, non jam aulam et nugas honorum streperet, sed Dei unius optatissimam ambiret servitutem, totusque in alium domi ac foris repente conversus, Cartusianorum sacram familiam iniret, soror ipsius Anna S. Magdalenæ cœnobio sese concluderet, utrobique fidem Alphonsi dictis eventus faceret. Quod ab ipso deinde Bartholomæo rectori Majoricensis collegii scripto est traditum. Hieronymum quoque Morantium Alphonsi monita Societati nostræ peperere; preces comparavere ad martyrium, quod apud Indos Mexicanos abscisso capite obivit, cum magnis virtutibus et singulari vitæ asperitate Patris sancti cognomen illic jam esset consecutus. Mitto Raphaelem Ollerium, operarium insignem, et Salvatorem Custurerium, quos orando Alphonsus Societati a Deo obtinuit *h*. Novitium vero, receptis

jam

AUCTORE JANINO. LIB. II.

jam vestibus, et salutato rectore abeuntem, sibi quoque cum valediceret, misertus Virgini commendavit. Cui Virgo cum semel et iterum respondisset haudquaquam abiturum, instanti nihilominus : « En, inquit, tertium edico minime abiturum.» Resipuit miser multo cum gemitu, et flens constantiam promisit, factus illa debilitate robustior. Absolvo hunc librum raro efficaciæ exemplo quam inferebat Alphonsi charitati Deus. i Convenerat illum vir nobilis Petrus Sanctacilius *i*, ac ut erat illi perfamiliaris, de alteris nuptiis (nam uxor obierat) communicabat cum eo suam mentem. Hic Alphonsus, manum amici tenens, de vitæ puncto, de cœlo, de titulis quibus Deo ac Domino obligamur, cum multa fortiter dixisset : « Quo putas, ait, consilio Deum tibi conjugem abstulisse, nisi ut liber ipsi totusque servias ? Quid repetis detracta vincula, et libertate oblata non frueris ? » Domum redit Petrus, clerici habitum assumit, grammaticæ, annorum triginta, velut puer studet ; ac sacerdos factus, totique Majoricæ virtutis egregiæ stimulus, tam gratus in Alphonsum perpetuo manet, ut gloriaretur k illo animæ suæ et tranquillitatis patre *k*.

ANNOTATA.

a *Nihil in his desideriis reprehendi posse, a scriptorum revisoribus pronuntiatum est* (1).

b *Id fieri potuisse, adductis sanctorum tum exemplis tum sententiis, Dominicus Calabresi planum facit* (2).

c Fervor cum quo *Patrem Blanco* Deo commendavit et beatæ Virgini Mariæ, causavit quod Deus illi *quadam die concionanti* fervorem daret in prædicando, et utilitatem causaret in cordibus audientium (3).

d *In Ratione conscientiæ legimus* Meralles (4).

e Verba ipsa, *teste Patre Torrens*, erant talia quæ inflammabant cujuscumque cor, quantumcumque indevotum. Ex me namque dico quod nullus spiritualis liber incitabat me ad tantam devotionem, sicuti me incitabat loqui cum dicto Fratre Alphonso. Et non recordor quod unquam ab eo petierim ut me Deo commendaret, quod eodem tempore non sensibiliter expertus fuerim C spiritualem consolationem (5).

f *Interroganti mihi, ait sacerdos quidam*, non respondebat tanquam Frater laicus, sed tanquam perfectissimus theologus ; et scio quod multi ibant ad accipiendum illius judicium (6).

g *Innumeris quasi prolatis testimoniis hoc in processu beatificationis monstratum est :* Plurimi sunt qui, *servi Dei* monitis excitati, perfectioris vitæ studio sese addixerunt, et mundanis rebus valere jussis, varios religiosos Ordines ingressi sunt, aut in suscepta religiosa vocatione sunt confirmati ; ut fere nemo de ejus tempore in toto regno Majoricensi alicui Ordini religioso nomen dederit, quin aut suæ vocationis initia, aut exploratæ divinæ voluntatis comprobationem, aut alia meliora charismata eidem nostro ven. Dei famulo referret accepta. *Fuse dein declarantur singula quæ a Janino breviter sunt indicata* (7). D

h *Alii plures Societatis Jesu sodales, sanctimonia et rebus gestis præclarissimi, quorum laudes in Actis beatificationis sancti Fratris prædicantur*, propius ex ipsa ven. Alphonsi disciplina prodierunt : *ut Franciscus Colin* (8), *Didacus Ruiz* (9), *Didacus Saura* (10), *Hieronymus Lopez* (11), *et præter alios beatus Petrus Claver*, qui usque ab adolescentia, intima et sancta familiaritate cum ipso conjunctus, nedum ad altissimam religiosam perfectionem ab eo fuit institutus, sed et expressa divina revelatione, eidem ven. Alphonso facta, ad Indicam missionem expetendam est incitatus. Qua demum obtenta,... *Maurorum* trecenta millia lavacro propria manu expiavit (12).

i *Vocatur is in Actis* B. Alphonsi *Petrus de Sancta Cilia miles* (13).

k *Alias sæpe ardentem in proximum caritatem exhibuit: videlicet* pauperum necessitatibus, E de superiorum licentia, libentissime succurrebat ; nedum illis, ut janitor, panem, pulmentum aliaque domestica distribuendo, sed et alias etiam eleemosynas quæritando et indigentibus elargiendo, cum salutaribus monitis ad paupertatem cum merito tolerandam, et ditandam animam per frequentiam bonorum operum (14). *Insuper* in hospitalibus, *aiunt testes oculati*, et domibus civitatis et in ipso collegio Majoricensi infirmos invisebat, illisque cum magna humilitate et charitate inserviebat, et in rebus quantumvis vilibus et abjectis.... Nullus aderat infirmus de illius tempore, *sive inter homines infimi generis, sive inter opulentes*, qui non daret operam ut dictus Frater ipsum visitaret ; *scilicet* propter magnam experientiam quæ habebatur, quod dictus Frater operabatur in beneficium et utilitatem infirmorum opera proficua, tam spiritualia quam corporalia. *Et quando* alii propter contagiosam infirmitatem non volebant neque audebant ire ad prædictum hospitale [generale], dictus Frater et religiosi *Societatis* ibant,... submittens se magno vitæ periculo (15). Mœrentium autem consolatio ipse velut autonomastice dici poterat ; cum omnes passim ad ipsum in cujusvis generis afflictionibus accurrerent, et ab eo solamen, aut remedium, aut efficax saltem orationum præsidium quærerent ; ipse vero omnibus præsto esset, non sine mirabili ut plurimum sequuto effectu extraordinariæ Providentiæ, ad proximi utilitatem (16). F *Neque minus assidue* exercuit opera misericordiæ spiritualia (17), *quippe* incedebat per civitatem et in ecclesiis docendo doctrinam christianam pueros (18), *exponens quo pacto sacramenta rite susciperent, rosarium aliasque preces recitarent. Imo præcepta manu sua scripta, in pueros, in rudes homines et in scholares complures distribuebat. Quos alio modo non pote-*

(1) Cfr. Restrictus responsionum ad diffic. super Ratione consc., pag. 10 et seqq. Resp. ad animadv. super virtutibus, pag. 39 et seqq. Summarium, pag. 30, 38, 207, 219, 229, 254. — (2) Resp. ad novissimas animadv., pag. 93. Cfr. Summarium, pag. 204. Colin, fol. 80. — (3) Summarium, pag. 184. — (4) Ibid., pag. 206. — (5) Ibid., pag. 34. Elenchus actuum heroic., pag. 70, 188 et seqq.— (6) Elenchus, pag. 161.—(7) Elenchus, part. III, num. LXIV, pag. 178 et seqq. Cfr. Marimon, lib. IV. Colin, lib. I, cap. XXIII. Furiò y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 167 et seqq.— (8) Elenchus, pag. 193. Cfr. Commentarius præv., num. 10 et 11. — (9) Colin, fol. 115 et seqq. Marimon, pag. 927.— (10) Elenchus, pag. 198.—(11) Ibid., pag. 202. — (12) Ibid., pag. 208. — (13) Cfr. Summarium, pag. 67 ; cfr. pag. 85, 255. — (14) Elenchus, pag. 151. — (15) Ibid., pag. 148 et seqq.— (16) Ibid., pag. 153 et seqq. — (17) Ibid., pag. 157. — (18) Summarium, pag. 76 ; cfr. pag. 74 et seqq., 82.

rat,

A *rat, assidua saltem juvabat oratione, præsertim si quis ipsum injuria gravi affecerat* (1). *Sed, domi et cum nostris agens, omnium illustrissima dedit caritatis documenta, in singulis quæ ex ordine obivit muneribus. Principio scilicet sacristæ adjutor fuit et socius exeuntium, dein janitor per annos plus triginta. Quum autem anno ætatis septuagesimo corpore uteretur non satis firmo, munera exsecutus est leviora, Patres in itinere comitans, adjuvans janitorem et similia peragens. Interim per annos plures novitiis Fratribus coadjutoribus præfuit, et recreationibus Fratrum scholarium moderator præsedit. Quanta patientia et benevolentia, quanto amore et zelo has partes egerit, uno ore declarant omnes sanctæ vitæ testes* (2).

LIBER III.

B DE MIRABILIBUS ALPHONSI.

CAPUT PRIMUM.

De salute quorumdam ex Societate Alphonso cœlitus patefacta.

B. Alphonsus videt in cœlis Bartholomæum Coc, a

Quamquam in Alphonso mirabilia omnia negabit nemo quæ sunt e multis hactenus delibata, sed eminebunt forte illustrius quæ sequuntur, afficientque lectorem jucundius. Agebat animam inter nostrorum preces et lachrymas Bartholomæus Cocius *a*, Majoricensis rector, eratque jam rite sacris Ecclesiæ præsidiis ad obitum instructus, cum vidit cœlum dividi Alphonsus, magnoque illic apparatu adornari quæ ad excipiendum solenni pompa ingentem hospitem conferrent. Perstitit visum hoc dimidiæ horæ quartam partem, intellexitque Alphonsus honorem tantum Coccio parari ob labores quos Dei gloriæ vivendo, regendo, concionando, navarat egregios et C diuturnos.

Jacobum Ruiz,

107 Ibidem kalendis juniis ineuntis sæculi anno primo, diem clauserat suum Jacobus Ruizeus, adjutor temporalis, tanto sibi ac Deo notior, quanto inter culinæ fuliginem sponte obscurior. Aderat Alphonsus morienti, cœpitque statim ut is animam efflavit, precatoriam coronam pro illo Virgini recitare. Bis illam decurrerat, tertiumque, ut solet, inchoarat, cum se novo sensit ardore incitari (peculiaris a Deo favoris proximo familiarique argumento), rapi mente in cœlum, ac beatissimæ Virgini adstare; ad cujus latus Jacobum deprehendens, incredibilem cepit ex tanta tam humilis Fratris et amici gloria voluptatem. Pergebat nihilominus coronam tertiam pertexens, ut satisfaceret communi erga defunctum officio, etsi non sine aliquo animi scrupulo, donec a Virgine cessare jussus est, et sibi potius Jacobi preces necessarias optare; cumque hæreret ambiguus, celare hoc visum timida humilitas an pia in Fratrem beatum deberet charitas prodere, fore gloriosius Deo ab eadem Virgine doctus est, si rem aliquibus totam aperiret, ut postmodum fecit. Nec mirum adeo, Jacobum tam sublimi post mortem honestatum gradu, cum præter suimet singularem contemptum, mortificationem, paupertatem, in colenda variis precum officiis Dei matre insumeret quicquid sibi post pensum obedientiæ temporis superesset. Illum ipse Alphonsus testabatur annis fere triginta numquam petiisse foras exeundi, aut recreationis alterius, quamvis religiosæ, facultatem, vixisse commodorum hostem suique immemorem, et paupertate propria suavissime gaudentem.

AUCTORE JANINO. LIB. III.

Joannem Ricco, b

108 Joannes Riccius *b* anno sæculi quinto exeunte vivere desiit, cum Urgelitano præesset collegio. Quo Majoricam perlato nuntio, ubi Joannes olim bis collegium rexerat, confestim Alphonsus pro amicissimo et intime noto in vota effusus, adesse illum sibi videt lætissima et pulcherrima specie, ac toto corpore, sed vultu præsertim et capite, radiis quos vibrabat mirabiliter coronatum, auditque ex eodem se primi ordinis angelis a Deo altius locatum. Crevit hoc oraculo et adspectu virtutis amici æstimatio in Alphonso, E ita ut illius velut sancti opem sæpius imploraret; quod quoties præstabat, eadem specie illum toties videbat, alacritate oris quantum ipsum amaret innuentem, quantumque cuperet felicitatis socium habere, quem sudorum, crucis et victoriarum habuisset.

*Marcum Puigdorfila, * Puigdor, filius in edit.*

109 Marcus Antonius Puigdorfilius *, nobilis Majoricensis, in ætatis, opum et deliciarum flore, post multas parentum, sodalium ac dæmonum molitiones superatas, Societatem complexus fuerat, et primum in philosophia ponebat annum, cum morbo interiit. Ea vero fuit conscientiæ teneritudine, ut cum scrupulorum fodicaretur aculeis, inquisierit ex confessario, possetne illorum Alphonsi precibus immunitatem exposcere absque suspicione φιλαυτίας, nimiique erga se amoris. Ubi vero posse accepisset, petiit, impetravitque ita plenam, ut tranquillissime moreretur. Adfuit ei perpetuo Alphonsus, ejusque defuncti animam peculiari suffragio consolans, beatum et alacrem in cœlo conspexit, gratique vultus indicio pro se fusas excipientem preces, et addentem fore ut brevi loco jungerentur: F quod post biennium contigit. Verum interea se idem sæpius spectandum Alphonso eadem figura præbuit.

et tres sorores suas. c

** supple annum*

110 Subjungam unum aut alterum, quia dictis affine, licet minus ad Societatem spectare videatur. Erant Alphonso sorores duæ *c*, ambæ virgines, ambæ a teneris ad septuagesimum ætatis* in omni sanctimoniæ genere constantissime versatæ: quibus Segovia pro eremo, pro cœnobio domus; afflictatio sui, precatio, pius manuum labor pro opere; pro familiaritate omni, Deus. Antonia quidem virtute sublimior, et Alphonso fratri mente similior; cui, ut erat Societati nostræ plurimum addicta, magnam ex ea beatorum in cœlo multitudinem Deus illi per visum objecit, miro splendore collucentium; semel etiam Alphonsum Majoricæ positum, ex cujus facie Segoviam usque ad illam radius pertineret. Hanc fato proximam rogavit altera, nomine Juliana, ne se in terris solam relinqueret. Promisit Antonia, et promisso stetit; nam julii septimo, anno sæculi

(1) Summ., pag. 81 et 83.—(2) Colin, fol. 13, 103 et seq. Elenchus, pag. 165 et seqq. Vita Hisp. ms., lib. I, cap. XII.

AUCTORE JANINO. LIB. III.

culi hujus quarto et decimo defuncta, Julianam, interea majore quam antea virtutis omnis contentione adornatam, post bimestre comitem habuit, et funus utriusque civitas universa magnis honoribus prosecuta est, succollantibus etiam e nobilitate primaria viris insignibus, Deoque solitudinem illarum dum viverent, hac lucis publicæ post mortem celebri pompa decorante. Harum ergo sororum probe conscius Alphonsus, et ab iis primum in tirocinium pietatis olim introductus, eas magni apud se faciebat, et pro iis non modo quotidie sæpius Deum invocabat, sed exorare ab eo præterea nitebatur, ut in cœlum recta ex vitæ hujus ergastulo transirent, a flammis purgantibus immunes. Cui Deus (tanta bonitas fuit) : « Promitto, Alphonse, immunes fore ; » illasque ipsi post obitum pretioso cultu et fulgore mirabili ardentes, flexis ante Dei thronum genibus felices ostendit, incenditque illum novis desideriis ejus qua fruebantur beatitatis. Tertiam sororem magnæ item virtutis, viro junctam, nomine Manuelam, Madriti mortuam, Domino commendans, audivit eo temporis puncto locis exemptam lustralibus jam cœlo B gaudere. Ita liberalitas divina Alphonsi una in mortuos pensabat charitatem, ut spectaculo immortalitatis, ejus in eo desideria et proritaret simul et pasceret *d*. *d*

ANNOTATA.

a Vidit in spiritu cœlos apertos, *ait de se beatus Frater*, ut illum *Patrem* reciperent, statim atque spiraret... *Erat* enim sanctus et magnus Dei servus, et multum laboraverat propter Dei amorem ; et ante tempus aperiebantur cœli, ut iret ad fruendum præmio illius laborum. *Quod autem* B. Alphonsus *ea vidit*, hoc evenit casu et incidenter, absque eo quod quicquam de simili re antea cogitasset ; et audivit vocem sibi dicentem : « Apertum est Patri Coc » (1). *Hanc et reliquas visiones a Janino indicatas subtiliter persequuntur Marimon* (2), *Colin* (3), *et qui postea jussu Romani pontificis de virtutibus et miraculis venerabilis viri cognoverunt.*

b *Idem ille Pater Ricco* quadam die ivit ad prædicandum ad ecclesiam nuncupatam de Miseri-C cordia ; associavit illum quidam Frater (*ipse* Alphonsus) ; et prædicavit cum magno fervore in lingua Bætica ; quam linguam quia Majoricenses, præsertim mulieres, non bene intelligerent, hinc vix aliquis ex illo sermone utilitatem consequutus fuit ; ideoque Frater socius, terminato sermone, audivit quendam sonum, quasi vocem sibi dicentem : « In purgatorio purgabit (*P. Ricco*) hunc sermonem. » *Adjicit beatus vir se hoc retulisse concionatori, qui ab hac die lingua Majoricensi usus est. Postea* habita notitia mortis dicti Patris Ricco, dum illum commendabat Deo, in instanti illum vidit in cœlo. *Nequaquam inter se repugnant visio et prædictio. Etenim* non dixit Dei famulus se illum... illico post obitum vidisse in gloria ; sed... post habitam Majoricæ notitiam ejus mortis : *qui scilicet in Catalaunia obierat. Cæteroquin prædictio* uti mere comminatoria seu conditionata considerari *potest: sic culpa* a Patre Ricco, jam monito, per assidua mortificationis et aliarum virtutum opera, D dum adhuc in vivis erat, præventive fuit expiata. *Hæc per singula exponunt causæ advocati* (4).

c *Cfr. Commentarius prævius*, § II (5).

d B. Alphonsus *etiam cœlum intrantem vidit animam Magdalenæ Pachs, monialis in Palmensi cœnobio sanctæ Magdalenæ* (6).

(1) Summarium, pag. 178 et 265. — (2) Vita del Frat. Alonso, lib. VII, cap. XXXVIII et seqq. — (3) Vida del ven. Alonso, lib. I, cap. XXVIII et seq. — (4) Resp. ad novissimas animadv., pag. 89. — (5) Cfr. Summarium, pag 217. — (6) Furiò y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 207.

CAPUT SECUNDUM.

De quorumdam aliorum salute ab eo cognita, et obscuro, sed vero, de nostrorum duodecim navigatione responso.

Joannem Villaragutium, Valentinum, Majoricæ proregem, servatorem ac patrem, morbus gravissimus opprimens, totam pariter sollicitam habebat mæstamque insulam, tam boni parentis, ac felicis integrique gubernatoris periculo ; sed præ E cæteris Joannam Pardiam, conjugem, solitudinis suæ procul a patria præsagam. Itaque rectorem collegii oravit, ut preces Alphonso pro viri salute imperaret. Quas dum magno ægroti studio Alphonsus adhibet, sed majore divinæ voluntatis, en ejus velut jam mortui conspicatur cadaver Virginis brachiis sustentari, dicentis se illum in suam tutelam recipere. Quæ ipsi verba, prorege non diu post valde pie defuncto, ita sunt a Deo explicata, ut valetudinem haudquaquam indicarent, sed opportunam mortem, et ob nota Deo imminentia discrimina tunc optandam *a*. *a*

B. Alphonsus certior fit de salute æterna proregis

112 Alias Margaritæ Despugiæ animam agentis familiam fletu ac gemitibus afflictam miseratus, in genua procidit, Margaritæ vitam produci obsecrans, si ex Dei gloria id foret ; audivitque diserte, dari sibi ejus quod vellet optionem *b* ; *b* verum ægrotam ad pie moriendum non fore umquam comparatiorem. Quam dignationem tam effusam auguste veneratus, omnia divinæ permisit voluntati. Precanti quoque ut anni aliquot Guillelmo Morantio *c* darentur ad matris viduæ *c* consolationem, responsum est Guillelmum tunc F esse moriturum, quod ejus animæ id summe conduceret : igitur admodum præclare christianeque vitam clausit.

aliorumque.

113 Verum quod sequitur fecit prava hominum intelligentia, non res ipsa, insonti Alphonso aliquamdiu lachrymabile atque inhonorum. Statuerant Patres in continentem e nostris duodecim *d* navi imponere, quæ ingens, et armis ac *d* militibus egregie munita, rebusque onusta pretiosissimis, ab Siciliæ prorege mittebatur ; nec adversus piratas qui tum mare infestum habebant, tutiorem nacturi occasionem putabantur. Exquisita est tamen per Alphonsum Dei sententia, orantique Alphonso vox reddita, fore auream navigationem. Qua voce confirmatus rector, suos jubet conscendere. Vela faciunt, comitatur Alphonsus votis et oculis abscedentes, donec navis repente videri desiit, non tamen spectanti prosperi appulsus spem abstulit. At enim aliter hominibus, aliter Deo visum ; fuitque Dei ac

Vaticinium de navigatione secunda,

AUCTORE JANINO. LIB. III.

A Domini sancto, clementi, recto ac misericordi judicio, navigatio dives vereque aurea, quicquid de illa homines senserint. Venit in manus famosi piratæ Simeonis Danzeri *e* Batavi et Turcæ, post sanguinolentam pugnam, navis ; conjecti in vincula christiani, nostri Algerium in mancipia abducti ; quanto cum omnium dolore, quot in Alphonsum dictis et querimoniis, quanta ejusdem patientiæ segete ac messe (optarat enim sæpissime pro illuso haberi) proclive sit cuivis statuere; difficile autem quantas opes salutis, christianis Algerii tunc ingenti numero, divinarum rerum ingenti penuria laborantibus, ea navigatio tulerit ; quantam nostris, dum illic serviunt, copiam meritorum, Societati famam, Alphonso proventum charitatis, maximarumque virtutum et operum. Qui hanc illam fuisse navigationem auream intellexit, cum se in ejus explicatione errare permissum, pie apud Deum quereretur.

aliter ac putarat, comprobat eventus.

114 Mira sunt et incomprehensa Providentiæ divinæ consilia. Fixum illi erat tot animas Algerii positas nostrorum virtute ab interitu vindicare : huc Patrum consultationem, huc navis instructissimæ spes, huc diligentiam Alphonsi (quamquam aliud agerent) ipsius bonitas dirigebat *f*. Ex quo autem Majoricam de tam sinistro casu perlatum est, totus fuit Alphonsus in iis per litteras consolandis, firmandis, erigendis, per vota precesque (nam se plus centies in die pro iis orasse ad eos scripsit) Deo ac Virgini commendandis ; quæ interdum precanti se exhibens, illos sibi curæ et cordi futuros spopondit : quod sane eximie præstitit, cum ad unum omnes, inter quos adhuc imbecilla ætate novitii tres, post magnas ex barbaris, tentationibus, periculis, insuetudine ignoti cœli, morbis laboribusque molestias, intra decimum fere mensem, redempta libertate, in Hispaniam solverunt; jamque illic terram legebant propius, cum reflante mox vento, intra unam noctem sunt Majoricam repulsi, ut suo conspectu luctus detergerent quos sua absentia crearant *g*. Verum hoc in portu ob eorum adventum tam hilari civibusque conferto, haud multum abfuit quin unus e tironibus naufragium faceret : adeo violentis paterni affectus maternique blanditiis et lachrymis in præceps trudebatur, nisi Alphonsi, ut credibile est, fuisset apud Deum patrocinio firmatus. Rectori siquidem, ut opem periclitanti ferret admonenti, respondit confidenter, vetans esse de eo sollicitum ; tutum inter brachia Dei matris, fremerent licet toti furerentque in illum inferi, victorem evasurum, nec passuram Virginem, clientem suum succumbere. Patri vero cuidam postridie trepido, conclamantique tironis propositum quasi jam desertoris : « Et hoc credis, mi Pater ? inquit ; nequaquam ita est ut reris : stat ille in gradu, et Deo ac Virgini agamus gratiam, quorum ope exercitum dæmonum nocte proxima debellavit (ea porro nocte, in ipsa navi in quam paternis ex ædibus aufugerat, parens illum secutus vehementissime impugnabat) ; aderitque mox cum sociis, et suo nos triumpho recreabit. » Et adfuit tantisper, dum ventus melior vocaret, et fractis sua constantia parentum contumacibus illecebris, etiam pium illorum assensum et benedictionem abstulit, marique se reddens in continentem salvus cum reliquis appulit.

Novitii tentati perseverantiam impetrat.

115 Fuisse porro hanc Alphonsi victoriam inde conjicitur, quod ipse domi orans, quicquid in portu gerebatur animo spectavit ; ac principio quidem vidit Virginem matrem severo aspectu, quasi quæ petebantur aversantem ; novitium pariter coram illa mæstum, quasi rem quampiam invitus susciperet. Hinc Alphonso suspectus juvenis animus (et sane vacillabat). Quare in preces acrius incumbens, prout orandi crescebat fervor, ita explicabatur frons Virginis, et alacrior tiro apparebat, donec tandem audivit a Domino extra aleam rem esse, sibique quod peteret concedi ; et vidit nubem dæmonum armatam navique imminentem, ubi novitius sollicitanti ad defectionem parenti respondisset, repente difflari ; sublataque inter superos mente, in partem venit festæ lætitiæ quam de novitio victore angeli Deo celebrarunt *h*. Non pono alia quæ in simili argumento minus præ se ferunt mirabilitatis, sed his affinia de prædictis ab eo subjicio.

ANNOTATA.

a *Ea contigerunt post annum* 1609 (1).

b *Etenim* fuit sibi responsum valde clare voce interiori per verba hæc : « Considera tu quid vis me facere : ego enim faciam quicquid tu cupies.» ...... *Ægrota mulier* nuncupabatur Margareta Puig, filia Philippi Puig, uxor Pauli Puigdorfila (2), regii bajuli civitatis Majoricensis (3) ; *eam dicit Colin uxorem Hieronymi Puch-Dorfila* (4).

c *Id anno* 1606 *evenisse ex Ratione conscientiæ colligimus* (5). *Erat Gulielmus frater præstantissimi viri, Hieronymi Morantii, de quo supra dictum est, lib. II, cap. XIV.*

d *Immo erant e nostris decem. Eos proficisci jusserat collegii rector, quamvis aliter sentirent consultores ; fisus scilicet* Alphonsi *prædictioni* (6). *Accidit hoc anno* 1608.

e *Pirata ille, qui apud Colin aliosque dicitur* Dança *seu* Danza, *erat* religione Lutheranus, natione Flandricus, præfectus quinque navium : *sic quidem legimus in Vita Hieronymi Lopez, unius e captivis, scripta a Patre Joanne Marin, Hispaniarum assistente. Vendidit prædo Hieronymum quadringentis scutis apostatæ cuidam Hispano* (7).

f *Pater Torrens, qui collegio Majoricensi præerat, quum res evenit, hoc testimonium dedit :* Cum decem religiosi Societatis tenerentur navim ascendere, dixi dicto Fratri Alphonso, quod commendaret illos Omnipotenti. Qui ei respondit, quod eis daret viam seu iter quasi aureum aut aureum ; et postea fuerunt capti a Turcis. Cum ego igitur ei dicerem, quomodo istud factum fuisset, ipse Frater recursum habuit ad orationem, et petiit a Domino, an in hoc adfuisset fraus, et quomodo istud evenisset. Dixit ei Dominus, quod quantum ad ipsos, et ipsorum utilitatem, ac etiam utilitatem Turcarum, esset iter aureum ; quod fuit significatum diversis signis : quia unus ex illis mittebatur expulsus a Societate *(vel potius expellendus* (8), *Hieronymus* Lopez

(1) Summarium, pag. 213. Resp. ad novas animadv., pag. 11. Colin, fol. 117. Marimon, pag. 962. — (2) Summarium, pag. 178. — (3) Cfr. ibid., pag. 64. — (4) Fol. 101. — (5) Summarium, pag. 261. Colin, fol. 101. — (6) Colin, fol. 94. Cfr. Marimon, lib. VII, cap. XXXII et seq. — (7) Cfr. Elenchus, pag. 202 et seqq. — (8) Ibid. Marimon, pag. 897 et seq. Cfr. Tanner, Societas Jesu apostolorum imitatrix, part. I, pag. 839 et seqq.

AUCTORE JANINO. LIB. III.

Lopez) et mediante captivitate correxit se, et hodie perseverat optime in Societate. Alius erat tanta infirmitate gravatus, ut timeretur quod esset projiciendus in mare, et toto tempore quo stetit in captivitate, quod fuit per annum paulo minus, gavisus fuit tanta sanitate, sicut et omnes alii ; et postquam fuit ad libertatem restitutus, iterum incidit in eamdem infirmitatem, qua illico obiit. Et Frater Alphonsus vidit illos in civitate de Algier, et omnes erant sanissimi ; et Dominus ei dicebat, quod omnes a dicta civitate recederent sine periculo. Timebatur enim de aliqua contrarietate, eo quod navim ascenderant statim atque fuerant a Societate admissi, et antequam facerent solita exercitia, neque fuissent instructi in rebus virtutis. Utilitas autem quam causarunt in civitate de Algier Patres qui ibant cum dictis novitiis, non fuit modica ; et videbatur quod Dominus illos misisset ad illam civitatem expresse et præcise pro salute aliquarum animarum, et propter alias utilitates spirituales, quas omitto ; et in effectu omnes exierunt sani et salvi, et absque eo quod defuissent in Dei servitio, sicut ei promiserat Dominus (1).

B

g *Quod hi octo (nam duo reliqui postea liberati sunt) ad insulam Majoricam, quo appellere minime cogitarant, repulsi sunt, id collegii Patres* B. Alphonso *acceptum retulerunt* (2).

h *In Ratione conscientiæ vocatur juvenis ille tentatus* Frater *Raymundus* Anglada. Propterea dæmon illum valde impediebat, quia dictus Frater in Religione, mediante Dei gratia, salvaret se et, mediante perseverantia in Religione, consequeretur a Deo, per medium illius orationum, salutem ejus parentum (3).

CAPUT TERTIUM.

De quibusdam ab Alphonso prædictis, et præter morem humanum cognitis.

Prænuntiat B. Alphonsus *secundam fortunam alicujus magistratus,*

Franciscus Paceeus, cancellariæ regiæ apud Majoricenses cognitor, artibus æmulorum loco et officio motus, famæ reique proxima jactura graviter angebatur. Erat contra illum ab rege lata sententia. Redire in aulam ad innocentiam probandam, sumptuosum, periculi plenum et inane ob potentiam adversariorum et discrimina itinerum ; manere, probrosum et fortunis exitiabile. Quæ cum Alphonso, ut consueverat, familiariter enarrasset, opemque a Deo per illum quæsisset, postridie rediens jussus ab eo est audenter ire, nihilque ambigere : processurum enim tum facile, tum feliciter negotium, eoque ex sententia confecto, brevi Majoricam reversurum ; fideret tantum Deo ; se vero interea illius in precibus futurum memorem. His perinde ut angeli monitis coactus magis quam persuasus, abit. Contra spem omnem, contraque uxoris voluntatem, ea ipsa nocte Madritum solvit. Paucis horis Valentiam appellens, didicit æmulum sibi præ cunctis metuendum gratia excidisse. In aulam ut venit, tam plana statim expeditaque omnia est expertus, tam propitias aures et animos ministrorum, ut re paucis confecta, restitutus in gradum et famam, spebusque plenus majoribus, Valentiæ brevi adfuerit. Illic jam navi creditas sarcinas tacita vi quadam futurique inscius recepit, et discessum paulisper distulit. Ea vero navi cum vectoribus omnibus mari hausta, ipse non multo post commoda navigatione Majoricæ comparens, Alphonso prædicando expleri nequibat, et iis recensendis quæ sibi ab ipso longe prædicta evenissent *a*. D

a

117 Idem postea cum esset adversus collegium gravissima in causa sententiam laturus *b*, eam rector causam jussit Alphonsum precando sustentare, et quod jus posceret a Deo petere. Refert Alphonsus post consultum Deum, si judex amplius de rei æquitate doceretur, secundum nos pronuntiaturum. Sed erat ea ipsa die ac prope hora ferendum judicium, et jam serius videbatur novas judici velle cognitiones ingerere, conceptas eximere. Urgente nihilominus Alphonso, itur; explicatur accuratius causa facili aditu et auditu, mutat Franciscus consilium, rebusque clarius inspectis, collegio litem adjudicat ; nempe illam Alphonsus cum in Virginis manus tradidisset, ex ea resciverat, certioribus argumentis si Franciscus instrueretur diligenter, tali exitu concludendam.

ejusque in lite sententiam, b

E

118 Leonoram Armadasiam *c*, nobilem matronam, miserabilis conficiebat luctus ex filii morte, quem Roma reducem, ac præcipua auctum Majoricensis Ecclesiæ dignitate, in conspectu patriæ naufragium merserat, et Hispanos cum eo quinquaginta, beneficiis item ecclesiasticis Romæ a pontifice affectos. Misertus matronæ afflictissimæ Alphonsus, consolationem a matre Virgine imploravit ; et sub hæc adiens rectorem, adfuturum brevi Leonoræ mæroris solatium prædixit : cognatos scilicet quos Romæ habebat, canonicum alterum, alterum æditui munere (quod Majoricæ præcipuum ducitur) ornatum, paulo post esse redituros, uti reipsa rediere.

imminentem reditum duorum clericorum, c

119 Unum e nostris periculose decumbentem denique adegit ut de mutando cœlo daret litteras ad provincialem, a quo statim esset in continentem accersendus, recepturusque illic sanitatem; ac monitum voluit aliquibus in Societate exagitandum molestiis, quæ essent non longo post tempore finem commodum habituræ. Scripsit is ad provincialem, accersitus est, valetudinem resumpsit ; sed errantibus nonnullorum delationibus dimissus, quinquennium extra Societatem egit, ac prodente se demum veritate, ad illam rediit, religioseque in ea vixit.

cujusdam ægroti varia fata,

F

120 Michael Hieronymus, Majoricæ honestus ac probus, Valentiam solverat. Soror, occulto quodam nulla ex causa præsagio, in Mauros credidit incurrisse. At solitudinis * impotenti narrantique hos metus, Alphonsus : « Bono animo esto, inquit ; nam etsi navis periclitata est, impugnataque a Mauris acriter, nunc Valentiam tenet incolumis. » Quod, uti exponebat, fuisse, postea est rescitum. Petrum Justium provincialem *d*, lustrato Majoricæ collegio, certo rebantur nostri Turcarum in manus devenisse, quod brevi quam discesserat spatio visi essent triremi liburnicam trahentes. Hinc vero in summa omnium consternatione hilarem Alphonsum compellans rector : « Quid hoc rei est, mi Frater, tam sævum pro-

prosperum iter viatorum plurium,

* *forte* sollicitudinis

d

(1) Summarium, pag. 63. — (2) Colin, fol. 95. — (3) Summarium, pag. 205 ; cfr. pag. 69.

vincialis

A vincialis casum te solum non sentire? » « Imo, retulit Alphonsus, nihil secus ei est quam vellemus. Barcinonem jam salvus et valens cum sociis pervenit, et quidem prospera navigatione et clavum regente Dei matre. » Quod redditæ postmodum literæ comprobarunt. Expectabatur Majoricæ novus rector Michael Julianus, vir egregiæ pietatis, et negabatur, Alphonso audiente, posse, nisi ventus mutaret, appellere. At is quamprimum respondit adfuturum; pergentique fieri non posse, bis terque futurum confirmavit; et vero adfuit die insequenti, tempestate fœda mirabiliter defunctus.

et captivi liberationem.

121 Narrabat Alphonso illius observantissima et honesta matrona de viri carcere, de causa infami et damnosa, de inopia præsidii atque consilii. Cui senex optimus ploranti, tantisper se colligens: « Ne metue, inquit: brevi fluctus hic detumescet, et tibi ex voto tranquillitas redibit. » Itaque intra paucos dies virum e carcere liberum fama reque integra recepit.

Beneficia a Deo impetrat et prædicit.

122 Sineum, Majoricæ pagum, cruentis flagrantem discordiis, duo ex nostris illuc missi commendandum Alphonso scripserunt, quod industria B humana dissidentium iræ medicabiles non essent. Orat Alphonsus mandato rectoris, discitque a Virgine, cui supplicabat, conciliata jam inter se partium studia, stabilitam pacem, illo ipso temporis articulo certum illinc hominem destinari, qui rem ut successerat, nuntiaret. Hæc Alphonsus rectori. Hominis adventus paulo post comprobavit. Eumdem alias, dum forte domi inambulat, perculit cæca vox hortantis, Deum precaretur pro Joanne Aguira amicissimo suo, magno in discrimine laborante. Humi ergo procumbens, multa rogavit, obtulit, fecit, ac demum cœlitus de remedio quod impetraverat, didicit. Quæ post unum mensem cum provinciali in explicanda conscientia aperiret, ex eo vicissim distinctius comperit Joanni periculum desperandæ salutis et incurrendæ insaniæ fuisse, ex scrupulosissimo ortum ingenio *e*.

Alia plura divinitus novit,

123 Huc pertinet de nube horrida, grandine ac stragibus fœta, quæ die quadam in collegii vineam sic totum excussit furorem, ut ob hoc solum conflata videretur. Intra illam Alphonsus legionem dæmonum cernebat insultantium sibi, quod Deo sinente ulturi essent in vinea diffidentiam C rectoris, in magna annonæ caritate de alendis suis nimium anxii, etsi alioqui esset virtus illius non obvia. Usque adeo divinæ interest bonitatis, ut ipsi fidenter nos esse curæ, et de illa in bonitate sentiamus! Hæc Joanni Torresio, nostrorum Majoricæ in spiritualibus ductori, Alphonsus indicavit. Narrabat sacerdos e Societate dictum sibi etiam tum septenni ab Alphonso, futurum ut avunculo jam seni in Societate succederet. Fluxerant octo anni cum eum juveni Deus instinctum adspiravit. Cui collegium ingresso, ut quod solus apud se premebat animo, communicaret cum rectore, Alphonsus quasi animum legens: « Quanto, inquit, consultius fratribus fecisti, Christum statuens sequi crucifixum; » aliisque paulo pluribus currentem incitavit, addens fore ut ipsi cuncta, Deo juvante, prospere cederent. Fassus est juvenis quod nulli proditum stupebat ab illo sciri potuisse, et ad hoc preces illius expetiit. Ferebat clericus Alphonso salutem ab ejus simillimo et familiarissimo, Vincentio Masio Cartusiano. Antevertens Alphonsus: « Quid jubet, inquit, noster Vincentius? » Miratus clericus: « Tibi vero quis, inquit, nuntiavit me Vincentium vidisse, et salutem ab eo ferre? » Ad quæ subridens ille, ut in talibus solebat, alio sermonem deflexit *f*. Prætermitto quæ illi varia sub imagine monstrata, possunt quoque varie explicari, ut de lucta in somnis cum dæmone acri et diuturna, priusquam Societati se dedisset, dulcique ac stabili post luctam victoria, floribus, candore stragulæ, aliisque significando vitæ ipsius progressui accommodatis emblematis; de immanissima bellua in Granatensi regno temploque Virginis *g* altare sanctum, præsepii usu, profanante, illi similiter ostensa dormienti, cum pridie pro Ecclesia Hispaniæ Deo enixe supplicasset.

immo futuram suam gloriam.

124 Absolvo quæ spectant ad hoc argumentum, insigni viso quod illi jam seni, probato, explorato, et in agnoscendis vocibus divinis apprime gnaro anno ante mortem Deus exhibuit. Nam in cubiculo precanti Majoricam insulam partesque ipsius, ac loca singula quæ cerni utcumque* intra multos menses otiosisque oculis potuissent, coram explicuit; ac: « Vide, inquit, hunc terræ ambitum diligenter: theatrum hoc tuarum post mortem laudum est. Celebraberis orbe toto, votisque innumerabilium hominum in auxilium posceris; quod iis in tui gratiam frequenti miraculo sum daturus. » Ad quæ Alphonsus, tamquam magni reus flagitii, rubore suffusus: « Mihi vero hæc, Domine, tam vili, tam nihili, tam alte in nihilum defosso, mihi hanc famam, hos honores? Qui præter miseriam et culpam ex me nihil habeo: tua sunt cætera, si quæ sunt; tibi gloria omnis, et perfectum in cunctis quæ innuere dignaberis, sanctissimæ voluntati tuæ obsequium. » Porro hujus tantæ promissionis fidem quanta magnificentia implerit præpotens et optimus Dominus, proximum caput ex parte narrabit *h*.

* cumque *in edit.*

ANNOTATA.

a *Eventum hunc plures narrarunt testes* (1). *Quorum unus, Petrus de Mendreta, regii consilii doctor, adjecit:* In memoriam istius eventi... don Franciscus fecit depingere effigiem dicti Fratris Alphonsi, eamque habebat in capite ejus lecti; ac.... aliquibus vicibus loquebatur de eo effundendo lacrymas (2). *Franciscus Pacheco postea Sardiniæ præfectus fuit* (3).

F

b *Patres Marimon* (4) *et Colin* (5) *sancti amici sui vaticinia diligenter scripto mandarunt, iisque suffragantur testes quamplurimi.*

c *Alibi nomen ei datur Leonoræ* Armadans y Berard, *nepotibus vero* Alvaro Berardo *et* Joanni Lloscos (6). *Munus illud æditui, ait Colin, præcipuum est in Ecclesia Majoricensi secundum dignitatem episcopalem.*

d *Casum refert antiquus historicus ad annum* 1598 (7).

e *Joannem Aguirre, qui tum Gandiæ versabatur, hoc ipso tempore divinum sensisse*

(1) Summarium, pag. 67, 70 et seq. — (2) Ibid., pag. 75.— (3) Colin, fol. 89. Elenchus, pag. 175. — (4) Lib. VII, cap. XXVIII et seqq.— (5) Lib. I, cap. XXIV. — (6) Ibid., fol. 90. Summarium, pag. 63 et 269. Marimon, pag. 881. — (7) Colin, Vida del ven. Alonso, fol. 93.

auxilium.

auxilium, quo ab amico fuerat Deo commendatus, postea ex Hieronymo Roca, provinciali Aragoniæ, rescitum est (1). B. Alphonsus, *obedientia coactus, narrat quomodo ab aliis etiam periculis Joannem eripuerit: quem scilicet divinitus noverat a Turcis comprehensum iri, si navem, ut cogitabat, conscenderet. Sed* illum Virgini Mariæ in specie commendavit, *et factum est ut Patris profectio differretur. Navis autem, quod præviderat, capta fuit* (2).

f *Cfr. testimonium Fratris Bartholomæi Rocæ in processu Majoricensi* (3)

g *De* bellua Granatensi *hæc prodidit* B. Alphonsus : Anno 1568, ni fallor, dum quadam nocte hæc persona somniaret, vidit in somno quod in terminis Granatensibus, ubi habitabant Mauritani noviter ad fidem conversi (hæc enim persona jam steterat Granatæ), vigebant magnæ controversiæ et tumultus invicem, quasi interficerent se aut quærerent ad se interficiendum. Inde fuit portatus ad unam ecclesiam, et intrando in ipsam, vidit duas magnas bestias, quarum capita erant super quodam altari, quasi manducarent B in præsepio, et quasi altare serviret illis de præsepio. Et respiciendo retabulum, vidit hæc persona in eo quandam imaginem beatæ Mariæ Virginis, ad modum statuæ, magnam et pulcherrimam ac devotam. Et quando hæc persona vidit similem casum, et quod ecclesia facta fuerat stabulum, respiciendo Dominam suam hoc modo contemptam, sensit magnum dolorem et tormentum, et si bene recordor, flevit amare. Post modicum tempus audivit qualiter Mauritani Granatenses rebellaverant se ; in qua rebellione evenerunt multæ neces (4).

h *Eadem enodatius exponunt antiquissimi Vitæ scriptores, PP. Marimon* (5) *et Colin* (6). *Qui etiam, præter ea quæ scripto mandavit P. Janin, aliquot vaticinia e schedulis beati viri excerpserunt* (7).

CAPUT QUARTUM.

De iis quæ Deus exterius per Alphonsum mirabiliter patravit[a].

a C

B. Alphonsus opem fert clientibus in discrimine libertatis,

Redibat in patriam ex Catalaunia Bartholomæus Colladus Majoricensis, juris doctor; et ab Turcica navi grandi, armata, numerosa, tam prope deprehensus, ut jam loquentes audiret Turcas, cum paucis qui aderant sociis genu flectit, sanctos invocat, interque illos agentem adhuc in vivis Alphonsum, ejusque merita Deo repræsentat. Unde spe magna auctus, videt densam nubem repente consurgere : quæ ita navigium obduxit, ut Turcas tectum tutumque præteriens, Majoricam salvum evaserit.

in lapsu

126 Hieronymam Sugneriam currus a tergo imminentis subitus terror humi dejecerat. Cadens Alphonsum, cujus ab sepulchro veniebat, compellans : « Adesto, ait. Non potest hic casus mihi esse lethalis, cum me hodie tibi crediderim ; » et adfuit plane, suique aspectu animavit. Curru ergo supra illam acto, cum putaretur obtrita et D mortua, omni ex parte valens sublata est, affirmansque se ab Alphonso servatam, in cujus sacello tribus ea die interfuisset sacris. Notatur hoc anno centesimo vigesimo supra sesquimillesimum accidisse, januarii vigesimo primo.

gravi,

127 Mense vero decembri superioris anni, die decima tertia, Baltasarem Puigdorfilium ex loco edito ruentem, mater cum aliud nequiret, Alphonso commendavit ; et qui præceps ruebat, non caput, ut lapsus ferebat ratio, sed capite sursum revoluto aliam partem corporis allisit, et quidem ita innoxie ut accurrens mater incolumem tulerit.

post acceptum letiferum vulnus, b

128 Joannem Verietum *b* Majoricæ nobilem fugitivus, quem requirebat, servus sclopo petierat, et vulnus brachio acceptum lethale medici affirmabant. Ægrotus Alphonsum rogat ad se mitti, sperans sibi ab eo conciliandam sanitatem, moxque gestiens advenisse, instat manu in crucem ducta uti vulnus consignet, renuentisque vehementer arreptam manum ipse vulneri admovet. Hinc dolor minui, moveri jam brachium, fiducia augeri, admotaque iterum eadem manu sanitas redire. Quam discedens Alphonsus brevi perficiendam Joanni vere confirmavit. E

in partu difficili.

129 Parturienti magnos inter dolores majusque periculum aderat chirurgus, qui secta mox ut expirasset matre, tingendum infantem eximeret. Aderat Alphonsus cum nostro sacerdote, ac sævos miseræ cruciatus fœtusque discrimen dolore non dispari charitas sentiebat. Domum redux, cubiculo se abdit, preces pro utroque concipit inflammatas. Mulier interea tam facili partu liberatur, ut quarto post die præteriens Alphonsus penso cum aliis feminis viderit occupatam. Mirabilius tamen quod sequitur *c*.

c

Invocato beato viro liberantur puer moribundus,

130 Jacebat Petrus Morantius ex variolis quæ certam mortem eo anno ferebant, et, jam septimum diem clausis oculis et insomnis, conclamabatur a medicis. Petit pueri mater ab collegii rectore, consolandi gratia visente, aliquid de rebus quæ Alphonso in usu fuissent, et extorquet tandem ea ratione, quod filii vitam in eo verti persuasum haberet. Missum ergo pileolum lineum accurrens capiti inserit, aiens se illi salutem ferre. Mirum dictu ! puer eodem momento se attollit, et : « Alphonse Frater, Alphonse Frater » bis inclamans, vestes poscit, valere se asserit, et plane F jam tum stupentibus medicis valuit.

mulier prægnans,

131 Margaritam Puigcerveram, ex transverso decem jam dies fœtu a medicis destitutam, sperarunt domestici Alphonsi reliquiis juvandam. Vocatus itaque ex collegio Pater, vix eas illi applicuerat, cum ejecto fœtu ante triduum mortuo, paulatim mater consanuit.

puella recens nata,

132 Catharinæ Ferreriæ filiam recens natam, ortus in lingua morbus sextum jam diem lacte prohibebat, et remedium medici non videbant. Nuncupato igitur a matre voto Alphonsi sepulchrum per novendinum adeundi, lacti et somno infans restituta, deinceps valuit *d*.

d

mulier partum edere non valens,

133 Jacinthi Aulexii nobilis periclitanti cum fœtu conjugi amicus sacerdos ex indusio Alphonsi segmentum imponens, uti spem fecerat, eam liberavit ; et mater omnino servata est, et partui tantum vitæ fuit quoad sacro fonte lustraretur.

(1) Colin, fol. 92. Summ., pag. 263. — (2) Summ., pag. 63 et 177. Colin, fol. 91 et seq. — (3) Summ., pag. 66. — (4) Summ., pag. 263. — (5) Lib. VII, cap. LIV. — (6) Lib. I, cap. XXIX. — (7) Cfr. Summarium, pag. 258. Furio y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 187 et seqq.

Catharinam

mulier surda,

134 Catharinam Comesiam, ex morbo surdam, angebat præ cæteris quod audire non posset concionatores. Eo in mærore ad venerabilis Alphonsi sepulchrum procidens, et ad Virginis matris vicinam tabulam conversa : « Cœli, ait, et terrarum regina, quæ tuo clienti tot valetudinem hominum donasti, meam quoque obsecro illi dones, et hac me liberes surditate. Ego beneficii tanti memor novem diebus ipsius sepulchrum pie venerabor. » Sub hæc domum reportat sese, de impetrata non ambigens gratia, et domesticorum jam læta vocibus animadvertit se esse persanatam.

Antonina Blanquera, profluvio sanguinis correpta, *e*

135 Antoninæ Blanqueziæ *e*, fluxu sanguinis exhaustæ, medici extrema indixerant, jusserantque acciri sacramenta quibus ad mortem pararetur. Adest vocatus Antonius Torresius, audire solitus confitentem, sed boni angeli suasu ex indusio Alphonsi secum ferens, certa confidentia adfuturæ ab illo sanitatis ; quod item certo confidere familiares ægrotæ jussit. Audivit ut potuit confitentem, et reliquias Alphonsi cum inseruisset in ejus manum, tam jucunda statim animi et corporis lætitia perfudit, ut eam vix caperet : stetit B sanguis, stetere paroxysmi : « Jesu, inquit, sum sana. » Quod cum delirio attribueretur : « Imo, ait, et sapio et valeo, si umquam antea. » Confessa est, dieque proxime insequenti sacris nostro in templo refecta mysteriis, venerabili grata supplicavit. Nocte vero post, illum Fratrem* vidit in somnis cum augustissima Dei matre, ex quo immensam cepit animo voluptatem.

Anna Compagn brachio capta,

136 Anna Campania, Bartholomæi filia, octavum jam mensem lævo brachio torquebatur, et remedia omnia nihil aut remedii aut levaminis tulerant, quum*, illud ex Alphonsi sepulchro petitura pannum ei injecit, quo post orationem sat longam recepto, domum redux, brachium involvit. Unde illico ejus motus, et depulsio cruciatus, et sensim nullo præterea medicamento salus *f*.

f *infantula moribunda,*

137 Michaelis Trobadii filiolæ in pago morienti Alphonsi pileolus a Catharina Fiolia, optimi senis observantissima, commodatus, repentinam peperit sanitatem *g*.

g *juvenis strumosus,*

138 Nostris e scholis adolescens Alphonso ob virtutem charus, collo erat ab strumis pessime affecto. Cui medicinam in Gallia sperans, bis C vento adverso Majoricam est rejectus, auctoque jactatione illa morbo, consolationis gratia Alphonsum convenit ; qui mærore juvenis permotus, crucem super collo manu formans, eum in perpetuum sanavit, et ab se imposito frustra silentio dimisit.

nobilis inops pecuniæ,

139 Nobilis quidam sed inops rei atque consilii, suam Alphonso narrabat egestatem familiæque augustias, haud tam opis quærendæ gratia quam levandi doloris. Monuit senex Deo confideret, sibi rem cordi apud Deum fore. Ita vero fuit, ut exinde redire in melius cœperit, et modis quidem plane inopinatis, litem etiam paulo post vicerit, unde non ita incommode deinceps pro sua dignitate familiam aleret.

Michael Julian, morbo tentatus,

140 Michael Julianus, Majoricæ collegium regens, morbo acerrime vexabatur. Is jam decrepitum Alphonsum, dum a valetudinarii custode ad sacrum duceretur, jussit obiter ad se in cubiculum induci, rogavitque ab Dei matre per illibatum ipsius Conceptum sibi valetudinem obsecraret. Promisit Alphonsus, et noctem consequentem precando insumpsit. Cui Virgo : « Curam, ait, illius suscipio pro quo rogas, et valetudini redditur. » Postridie Michael sanus et valens beneficium celebravit *h*.

AUCTORE JANINO. LIB. III *h*

nobilis femina ægrotans

141 Hieronymam Berardiam, nobilem feminam, ex colluvie humorum molestissimi dolores annum integrum exercebant, tentatis incassum remediis. Strophiolum Alphonsi reliquiis admotum pie cruciatui applicans, ter Pater et Ave recitavit ; necdum absolverat, cum, toto subitus prorumpens corpore, ingens sudor eam omnino plane dolore absolvit. Quod posse medici nisi miraculo fieri negarunt *i*. *i*

ejusque nepos,

142 Idem strophiolum, ejus ex fratre bienni puero impositum, sanitatem ex febri reddidit, ex qua fere animam agebat. Nam apertis confestim oculis, cibum quem multos dies nullum admiserat, poposcit, nec febri præterea est tentatus.

mulier stomacho laborans,

143 Petronillam Torresiam semestris labor ægroti stomachi detinebat. Huic, expressum a confessario multa importunitate, lineum Alphonsi pileolum cum apposuisset, e vestigio est fugatus. Biennio post, dolore* capitis ac febri extra se positam idem pileolus, ab hera impositus, somno, valetudini, sibique restituit.

alia mulier febricitans,

144 Annam Figueroliam maligna febris dire capite cruciabat, cum assiduo insomnio cibique fastidio. Post varia pharmaca sectamque bis venam, monetur a sorore de vocando in auxilium Alphonso, cujus ipsi aliquot beneficia narravit. Tum vero mulier suam negligentiam accusans, annorum sex filium *k* in templum misit, qui ad tumulum Alphonsi rosarium Virgini recitaret. It, redit, tradit matri rosarium tumuli contactu medicatum. Quod ipsa pie capiti apponens indormiscit, ac doloris expers evigilat, pergensque ab Alphonso flagitare cœptum sibi beneficium cumularet, adesse illum cernit, ea lucis affluentia ut videretur puram diem nocturnis tenebris intulisse. Instat petere ut velit parvulorum liberorum aliqua tangi miseratione. Cui Alphonsus benigne annuens, ex oculis abiit ; ipsa perinde se valere sensit ut si numquam antea ægrotasset. *k*

puer duodennis profluvio sanguinis

145 Paulus Vidalius duodennis, rupti ex naso copia sanguinis exhauriebatur viribus, ac prope vita. Huic Leonora Valentia, nobilis femina, cum parum medici proficerent, ex indusio Alphonsi frustulum indidit : quo inhibitus sanguis, et hinc ea puero fiducia, ut, stillante F post aliquot dies paucis guttis naso, ejusdem manum implorarit, tam propitio successu, ut ea numquam in posterum eruptione laborarit.

et febri correptus,

146 Eamdem sensit ab indusii frustulo maligna in febri medicinam ; hac enim illi statim somnus, post conciliata valetudo.

mulier abscessu laborans,

147 Antonina Colomera anthracem quemdam et abscessus fœdos biennium passa, nullis pharmacis juvabatur. Quare voto colendi diebus aliquot sepulchrum Alphonsi nuncupato, sanari occœpit, ac dum voto paulatim satisfacit, ita sensim plane convaluit.

alia post haustam bibendo hirudinem,

148 Isabellam Puigcerveram, ex hausta bibendo hirudine, tam atroces tam diu rodebant dementabantque cruciatus, ut a sacerdote jam jam moritura rite expiaretur. Hic mater ejulans : « O sancte, inquit, ac beate Frater, cur tanto in luctu me deseris, cur toties vocatus non audis ? Spondeo me sextas ferias pane solo et aqua traducturam, si fiam voti compos. » Sub hæc hirudinem Isabella ore ejiciens, lectoque proripiens sese, domesticum ministerium valens repetiit.

infans triennis,

149 Gabriel Vasquerus, Bernardi filius triennis,

ægrotans

* Fratri *in edit.*

* quam *in edit.*

* dolor *in edit.*

AUCTORE JANINO. LIB. III.

ægrotans variis remediis in pejus abibat. Ergo mater Joanna Catalana, sublatis in cœlum oculis : « Tibi hæc, Alphonse Frater sancte, debetur gloria; hactenus medicis confisa, nunc in te spes omnes colloco, novendialem cultum tuo sepulchro exhibebo, tibi illic rem sacram curabo, et votivam tabulam dedicabo beneficii anathema. » Nondum ore votum peregerat, et voto fruebatur. Dum enim ita precaretur, puer sanus omnino effectus est, matrique arridens, quod lingua non poterat, significabat vultu ; et auxit rei novitatem quod percunctanti matri quis eum sanasset, balbutiens respondit : « Frater Alphonsus Rodriguez sanitatem mihi restituit. »

et mulieres in partu. *l*

150 Senem *l* decrepitum et lecto pæne perpetuo affixum visebat sæpius Pater Michael Malesius, ipsius affinis, et quod esset collegio vicinus, Alphonso ut plurimum socio utebatur; cujus apud piam familiam æstimatio virtutis ac veneratio effecit, ne quis præterea auderet sede illa uti in qua consueverat residere, quamdiu sacerdos cum ægroto agebat. Sed incidit ut domi mulier partus olim experta difficiles ac periculosos, hanc sibi fore felicem speraret. Paritura igitur in ea
B consedit, fœtumque repente facilem enixa, causam dedit ut cum ipsa sede rei fama totam inde urbem pervaderet, secundissimo multorum partuum successu. Certe uni jam septem filii inter acerbissimos pariendi dolores interierant, quæ illa in sede salvum derepente salva ipsa et valens edidit.

Vestes beati viri jucunde fragrant.

151 Multa fortassis videbor dicere, cum mirabilitas multitudine minuatur ; multa tamen omitto, et uno dumtaxat hoc caput breviter concludo. Collegii pannos proba et pia mulier cum duabus filiis abluebat. Intentas operi afflavit ex pannis inusitata odoris fragrantia. Cujus ortum dum curiosius pannis seorsum singulis explorans, ex uno tantum indusio et pileolo lineo animadvertunt exspirare, quæ ab aliis seposita deindecomperiunt Alphonsi fuisse ; et ex eo tempore illius pannos ex odore, toto quo superstes fuit triennio, distinxerunt.

ANNOTATA.

C a *Ex mirandis operibus quæ vivente servo Dei, aut post ejus mortem contigerunt, plura jam ante narravit Janinus* (1). *Tum ea, tum quæ hoc capite recensentur, singillatim exponunt idonei et graves scriptores, Marimon* (2) *et Colin* (3), *diu cum beato viro versati. Insuper in processibus jam anno* 1618 *fieri cœptis, innumeri fere testes, et quidem multi oculati, prodigia non pauca jurejurando confirmarunt. Quorum testimonia, in Actis processuum descripta aut indicata, inspiciat qui miracula enodatius explicata aut probationibus communita legere velit. Quum vero plurima ab auctore nostro fuerint plane omissa, præsenti Vitæ appendicem subjungemus* de miraculis B. Alphonsi.

b *Vocatur a Francisco Colin* (4) Joannes Vivot. *Mater dicebatur Anna Moranta et Dureta* (5). D

c *Ut moderatoribus obtemperaret, factum scripto mandavit ipse* B. Alphonsus (6).

d Catharina Ferrar, *ut legimus in Processu beatificationis* (7), filiolam peperit cum lingua parti inferiori ita affixa, ut nequaquam lac sugere posset. Sed cum votum emiserit venerabili servo Dei, illico infantula linguæ impedimento soluta fuit; *idque non solum parentes, sed alii etiam* testes de visu *retulerunt.*

e *In Actis causæ* B. Alphonsi *hæc narrantur :* Antonina Blanquera, *(sic enim nomen efferendum est) annum agens quadragesimum nonum*, de mense novembri anni 1617 tali tantoque sanguinis profluvio correpta est, ut plures vivi sanguinis libras in dies singulos indesinenter emitteret.... Certissima erant proximæ mortis indicia : in quo proinde rerum statu muniri quantocius jussa est a medico extremis Ecclesiæ sacramentis. Accitus est itaque die 12 novembris ejus confessarius, qui.... venerabilis Dei famuli reliquiam inter digitos apposuit eamque ad fiducialem ejus invocationem est adhortatus... Quæ proxime e vita cessura videbatur, statim se E
sanam recepit (8). *Hanc curationem, quam plurimi testes idonei et gravissimi confirmarunt,* insigni miraculo adscribendam asseveramus, *inquit Joannes Hieronymus Lapi, in* dissertatione physico-medica super miraculo primo (9). *Demum re consulta penitusque explorata* (10), *probatum fuit miraculum pro servi Dei beatificatione*(11).*Factum a pluribus fuit literis custoditum, sed non semper accurate; ut in relatione ms. regiæ bibliothecæ Bruxellensis* (12) *perperam dicitur eventum contigisse post* biduum ab Alphonsi morte, *et in alio ejusdem bibliothecæ codice* (13) biennio post mortem.

f *Juvat historiam, accuratius narratam, describere ex Actis beatificationis, quum tota res ibi fuerit diligentissime perpensa :* Cum in summa hyeme, de mense februarii, hæc virgo Joanna Compagn in conficiendo pane præter solitum adlaborasset, atque ita ut erat sudore madida, inter frigidos tandem lecti pannos improvide se conjecisset, talem tantamque de nocte totius sinistri brachii refrigerationem contraxit, ut de sequenti mane illud prorsus inutile ac mor- F
tuum,... atque adeo penitus paralyticum fuerit experta. Cui quidem gravissimo ac pertinaci morbo depellendo, licet plura subinde remedia a peritis et expertis personis fuerint adhibita,... post inutile solidorum octo mensium inexperimentum, ab iisdem peritis personis fuit morbus pro deplorato, et patiens virgo derelicta pro incurabili. Ad supernam itaque Omnipotentis opem per interposita venerabilis Alphonsi merita confugiens devota virgo, novendiales preces ad ejus tumulum cum fiducia suscepit, ac ultimo triduo quoddam etiam pannum attulit, ut super eodem tumulo devotionis gratia detineretur. Quo demum panno ultima novendialium precum die secum domum relato, dum illo circumvolvi sibi

(1) Lib. I, cap. IX, lib. II, cap. XIII. — (2) Lib. VIII, cap. XIX et seqq.—(3) Lib. I, cap. VI et XXV.—(4) Vida del ven. Alonso, fol. 98. — (5) Furió y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 201. — (6) Summarium, pag. 163. — — (7) Ibid., pag. 148. — (8) Informatio super dubio an et de quibus miraculis constet, pag. 2. Cfr. Summarium super dubio de miraculis, pag. 81 et seqq. — (9) Dissert. super mirac. instantaneæ et perfectæ sanationis Ant. Blanqueræ ab enormi uteri hæmorrhagia, gravissimis stipata symptomatibus cum ocyssima virium restitutione, pag. 19. — (10) Cfr. Animadversiones super dubio de miraculis, et Resp. ad animadv., Romæ 1767. — (11) Cfr. Comm. præv., num. 44, pag. 595. Cfr. Colin, fol. 127. — (12) Cod. ms. 8927, fol. 14. — (13) Cod. ms. 18885.

brachium

A brachium curat ab amita, in eodem instanti facta est super eam ibi manus Domini, nam demortuum brachium illico sanum extulit supra caput; et ab illo momento temporis eodem brachio ad omnes corporis functiones ita libere in posterum usa est, ac si numquam tali ac tam gravi morbo laborasset (1). Quam perfectam et instantaneam sanationem, *ait Joannes Lapi*, miraculo tribuendam confirmamus (2). *Disseruit idem vir peritus de* instantanea et perfecta sanatione Antonii Marti, *filii Franciscæ Sauræ*, ab ingeniti hypochymatis specie visus organum præpediente, cum adepta oculorum integritate (3), *quæ contigit dum exsequiæ* B. Alphonsi *celebrabantur, eamque* miraculo adscribendam censet. *Assentitur J. B. Balduinus, philosophiæ et medicinæ doctor* (4).

g *Erat Catharina* monialis professa conventus S. Bartholomæi de Inca (5).

h *In* processu Majoricensi auctoritate apostolica fabricato *Michael Sentendreu medicus hoc dedit testimonium:* Cum ego *Patrem Julian* visitarem anno 1617 in mense maii, gravatum dolore articulari universali in toto corpore cum B intensissima febri, cum non prodessent ei remedia ordinaria facta juxta artem medicinæ; inveni die sequenti de mane... cum extraordinaria valetudine, et cum hoc evenisset modo quo ego vidi, reputo miraculosum (6). *Suffragatur alter medicus, Vincentius Armengol, cum testibus oculatis non paucis* (7).

i Hieronyma Verard, *ut scripsit P. Colin, e morbo recreata fuit anno* 1618 (8).

k *Immo filius ille, Joannes, annum agebat decimum* (9), *aut, si relationem flandricam ms. sæculi XVII* (10) *sequimur, annum septimum.*

l *Hunc eventum et eum qui proxime sequitur, testimonio suo firmat antiquus Vitæ scriptor* (11). *Ex eo discimus senis illius filio nomen fuisse Matthæo Mas.*

CAPUT QUINTUM.

C De iis quæ Deus interius atque in animis per Alphonsum mirabiliter patravit.

B. Alphonso precante, liberantur plures tentationibus,

Sunt hæc apud cordatos rerum judices magnarum tanto corporeis majora, quanto ad vitam spectant meliorem. In iis primum sit de quadam tentatione permolesta miserabiliter jactato. Ejus enim tristitia permotus Alphonsus, Deum supplex orat eam in se transferri, et intelligit fore ut ejus loco defungeretur molestia nihilo mitiore. Itaque dolore stomachi multos dies acutissimo est divulsus, sed eo penitus liberato, cui a Deo quietem postularat. Vocatus ad ægrotum sacerdos e nostris, tam emoti de sua salute judicii reperit, ut agi a dæmone crederetur *a*. Secedens in angulum sacerdotis socius Alphonsus, infelici lucem ac pœnitentiam a Deo cum lacrymis petiit: unde in alterum mutatus, totumque se Patri committens, confessione sacra animum purgavit.

AUCTORE JANINO. LIB. III.

item pagus quidam discordiis, * homicida *in edit.*

153 Pagum in Majorica divitem mutuæ factiones et homicidia * perdebant, neque apud illos magistratuum timor vel auctoritas valebat, cum montis prærupto se rei tutarentur, ministris regiis et apparitoribus invio. Quod unum prorex credidit restare, duobus e nostris eam provinciam mandavit, ut verbi divini imperio gentis ferociam domarent *. Sed hi, difficultatum gnari quas eluctari eatenus nemo potuerat, Alphonsi magnæ apud Deum et Virginem gratiæ committi negotium, a rectore facile exorarunt. Incumbit serio in preces Alphonsus, calamitatem illarum animarum Domino exponit, patronam adhibet vincendæ causæ Dei matrem : cum ecce, profectis interim ad gentem convulsam et dilaceratam duobus Patribus, jam nihil ferum, nihil inflexum atque indocile, imo privatum nihil occurrere : mansueta, prona, morigera omnia, et communi bono, concordiæ publicæ, privatis cujusque sepositis rationibus, obsequentia *b*. Quarum arbitri Patres adeoque judices, dispensatores et domini E cum summa potestate communi consensu eliguntur : utque in futurum dissidii veteris præciderentur omnes fibræ, juvenes duos, inter rupium saxa lictorum indaginem fugitantes, accersitum it bonus senex, utriusque parens. Cui post lustrata irrito errore montium abdita, occurrens puer festina et alacri facie, interrogavit quid illic quæreret, vertentique alio quæsitum, quod ad explorandas filiorum latebras suspicatus est injectum : « Quæris filios tuos, subdit puer, illuc sis in proximum pergito, » locumque indicat ubi esset illos inventurus, et statim ex oculis evanescit. Reductos igitur in pagum senex, cum Deo, rege ac popularibus ut ii quoque redirent in gratiam, perfecit : cumque initio fidem Alphonso dedisset Virgo, confectum iri quod tantopere cupiebat, rem illi peractam et sancitæ pacis diem horamque aperuit, jussitque esse sine metu.

* domarint *in edit.*

vir primarius tristitia et morbo,

154 Alias Dei servum convenit vir conditionis primariæ, ad levamen ingentis quæ tum mentem premebat tristitiæ, tum morbi quo corpus corripiebatur. Dolentem dolens spe bona refovet, et bonis monitis erectum commendaturum Deo spondet. Quod dum ardore consueto facit, optato F responso ter a Domino recreatur, fuisse nimirum factam ei malo medicinam, illudque omnino persanatum : quod ipse ex eodem viro grato et hilari paulo post rescivit.

alii incuria æternæ salutis,

155 Anum quamdam octogenariam *c* incredibilis tenebat obfirmataque salutis incuria. Nec filiæ virgines, nec vocati domum religiosi viri quicquam evincebant, donec, voto sepulchrum Alphonsi per octiduum visendi concepto et expleto, matrem virgines piæ tranquillam mirantur, et sacerdotem e nostris acciri cupientem. Apud hunc posita conscientiæ sarcina multo cum animi dolore, reliquis deinceps quibus fuit superstes mensibus, octavo quoque die sacram confessionem frequentavit. Huic non absimile est de flagitiosissimo homine cui differebat uxor ab Alphonso auxilium quærere, verita ne forent ejus flagitia suis

(1) Informatio super dubio de miraculis, pag. 21. Summarium super dubio de miraculis, dicta testium, pag. 45 et seqq. — (2) Dissertatio super miraculo quarto, pag. 52. — (3) Dissert. super mirac. secundo. Cfr. Janinus, lib. I, cap. IX. — (4) Dissertatio super miraculo secundo. Cfr. Summ. super dubio de miraculis, pag. 25 et seqq. — (5) Colin, fol. 100. — (6) Summarium super dubio de virtutibus, pag. 25. — (7) Cfr. ibid., pag. 24 et seqq. Colin, fol. 65. — (8) Ibid., fol. 132. — (9) Ibid., fol. 128. Cfr. Marimon, pag. 1078. — (10) Regiæ bibl. Bruxell. cod. ms. 18885. — (11) Colin, fol. 97 et seq.

AUCTORE JANINO. LIB. III.

suis precibus fortiora. Verum aliquando templum nostrum ingressa, addenteque animum ipso loco, famulum Dei obtestatur ut esse viro propitius velit. Domum inde reversa, illum videt (quod numquam antea) manu rosarium versantem; infert aliquos de Deo sermones, satis docili auditore. Quid multa? Paulo post in collegium adit miser, et magno nec inani christianæ in posterum vitæ desiderio, sacra confessione mentem purgat.

vel aliis magnis periculis.

156 Viduam juniorem pecunias debitas a viro nobili repetentem tentavit sceleratissimus opprimere. Illa effugium animadvertens nullum, novemdiale votum ad sepulchrum Alphonsi nuncupat; moxque pulsans clericus ad fores, impurissimum hominem ad eas recludendas invitum coegit. Ita libera et victrix pudicitia ad viri Dei sepulchrum evolavit. Audiens quidam e nostris Fratribus Alphonsum, rerum adversarum thesauros assidue laudantem, nec posse fieri ut probi omnino iis careant: « Ego vero, inquit, ista non capio, ac Deo placendi studio teneor sane magno, sed nihil sentio quod mihi negotium faciat. Ipsa obediendi necessitas, et religiosæ cursus disciplinæ, qui nonnullos fatigat, nullum B mihi laborem afferunt. » « Bene, ait Alphonsus, ne dole propterea: erit cum afferent, et non multo post erit. » Nec vero diu expectavit, cum iis jactatus est corporis animique molestiis, ut validissima patientia multum eguerit, impuris præterea æstibus diu noctuque tam pertinacibus, ut nulla precatione sedarentur. Alphonso igitur qui vita cesserat, et cui ægroto diu ministrarat, in subsidium implorato, funem cingit quem ejus præ manibus sæpius viderat, eoque velut æterno vinculo cohibuisse visus est tentamenta, et fuit ab iis postea immunis.

Beati viri imago exponitur, annuente episcopo.

157 Hac tam multiplici ac tanta Dei in homines liberalitate Alphonsi commendationibus obtenta et effusa, aucta est in illum vehementer eorum pietas, nostrisque in re tanti ponderis timidis et invitis, Petrus Onofrius et Hieronymus Descallarius, doctores canonici, annuente illustrissimo Simeone Bauza, Majoricensi episcopo, illius tabulam sepulchro ejus appenderunt *d*. Quam multis admirabilibus et anathematis divina bonitas ornavit. Hæc porro omnia publicis auctoritatibus consignata, Romam sunt cum regis catholici, proregis et episcopi literis transmissa; quibus C summo pontifici supplicant, ut dignetur ad Dei gloriam et christianæ virtutis apud populos incrementum, beatorum numero Alphonsum adscribere. Cui hanc qualemcumque opellam meam ad purgatæ mortis et tranquillæ virtutis impetrationem venerabundus dico dedicoque, orans ne mihi culpæ detur, si mirabilem ejus vitam aut ingenio detero aut dissimilibus moribus refuto.

ANNOTATA.

a *Scilicet, teste viro Dei*, Pater invenit dictum hominem in tali statu quod videretur delirare, et loquebatur pessime; et cum non extaret modus quo posset confiteri, neque infirmus istud permittebat, *Deo supplicavit, una cum sancto socio; et mox ægrotus* reduxit se ad instar D agni pacifici (1).

b Ego audivi, *ait testis juratus, Frater Antonius Mora*, a Patre Gabriele Alvarez, tunc rectore collegii Montis Syon hujus civitatis, et a multis aliis Patribus, quod cum in oppido de Sollar viguissent magnæ controversiæ,.. fuerat facta ex parte Societatis, ut est solitum, quædam missio ad illud oppidum. Ad quam faciendam iverant Patres Marques et Reiguer (2), *magnum sane negotium molituri; quandoquidem in hunc modum sæviebat bellum domesticum, ut ædes munitionibus firmarentur, cives agerent excubias et multi utrimque essent interempti. Attamen, vixdum paucis concionibus habitis, mulier cujus maritus, gener et filius occisi fuerant, se inimicis ignoscere publico instrumento significavit. Cujus exemplo mox plurimorum animi sunt placati. Quum dissidentes denique omnes sacramenta pœnitentiæ et Eucharistiæ percepissent, pax et concordia plane inter eos est constituta* (3). *Nemo fuit quin id* Alphonso *acceptum referret: cui, mediis hisce turbis,* E *precanti apparuerat beatissima Virgo, dicens:* « Alphonse, omnia per te dirigentur in bonum (4). »

c *Hæc, et quæ sequuntur narrationes diligenter perscriptæ sunt in antiquissimis* B. Alphonsi *Vitis* (5); *nonnullæ etiam in Actis beatificationis* (6).

d *Nondum sex menses intercesserant a morte humilis coadjutoris, quum* summa totius civitatis Majoricarum gratulatione, omnium fuit suffragiis in patronum electus, ac ipsomet episcopo publice colendas imagines propriis manibus attollente, plura ejus nomini altaria consecrari, atque hinc inde ad illorum parietes plurimæ votivæ tabellæ suspendi cœperunt (7), *maxime vero ad sepulcrum. Ubinam hoc exstiterit, quo pacto pretiosæ reliquiæ non semel fuerint loco motæ, ante dictum est* (8). *Hoc addere jurat, septem post mortem annis, earum partem a præposito generali Societatis Jesu, Mutio Vitelleschi, fuisse postulatam. Patres itaque collegii Majoricensis, cui tunc præerat Pater Troas, sepulcrum aperuerunt. Quod quamvis plenum aqua fuerit repertum, nihilominus corpus integrum apparuit et minime olens. Id jurati affirmarunt quotquot* F *aderant. Seposito brachio, quod ad Patrem Vitelleschi mitteretur, sacræ exuviæ magna reverentia latæ sunt in sacellum B. Virginis, et inde ad latus aræ principis, ubi, ita scribebat P. Antonius Boissieu anno 1688, etiamnum quiescunt* (9).

(1) Summarium, pag. 163. — (2) Summarium, pag. 121. — (3) Colin, fol. 82. — (4) Summ., pag. 122. — (5) Marimon, lib. VIII, cap. XXIII et seqq. Colin, lib. I, cap. XXXII. — (6) Cfr. Elenchus actuum heroicorum, part. II, num. XXXIII. — (7) Resp. ad animadv. super dubio de miraculis, pag. 1. Colin, fol. 131. — (8) Commentarius prævius, supra, pag. 597 et seqq.; cfr. pag. 614. — (9) La vie du vén. Frère Alph. Rodriguez, pag. 537 et seq., Lugduni 1688.

MIRACULORUM

A D

MIRACULORUM
B. ALPHONSI RODRIGUEZ
SUPPLEMENTUM

ex Processu beatificationis atque aliis relationibus mss. et impressis.

§ I. Miranda opera, vivo adhuc B. Alphonso, patrata.

B. Alphonsus, cujus beneficia plures scripto mandarunt,

Beneficia quæ, deprecante B. Alphonso, *Deus in homines contulit, et quorum multa videntur pro veris habenda miraculis, singillatim exsequi omnino non possumus. Etenim inter annos* 1617 *et* 1620 *plus centies contigit ut, adhibito ejus rosario, panniculo qui mortui faciei admotus fuerat, aliisve reliquiis, partus mirifice adjuvarentur* (1). *Neque ullum fere morbi genus est a quo benignissimus patronus clientes non liberarit* (2). *Quod tum alia multa demonstrant, tum innumeræ tabellæ votivæ in ejus honorem expositæ* (3). *Ex tot mirandis operibus, vivo* B. Alphonso *aut eo jam mortuo patratis, nonnulla quæ in libro Patris Janin non occurrunt, hoc loco exponemus, secuti maxime beatificationis Acta, scriptiones Patrum Marimon et Colin, aliorumque testium gravium narrationes. Exstat in cod. ms.* 8927 *regiæ bibliothecæ Bruxellensis relatio hispanica, cum hac inscriptione:* Miracula B. Alphonsi Rodriguez. Miracula quæ novissime delata sunt ad dominum episcopum Majoricensem *(anno* 1618) et ab illustrissimo præsule approbata. *A Jacobo Sala descripta sunt ex epistola quam, ut promiserat* (4), *dedit rector collegii Majoricensis, P. Michael Julian. Narrantur ibi sanationes ipsius Patris Julian, Antoninæ Blanqueræ, Annæ Figuerolæ (cfr. supra Janin, Vita B. Alphonsi, lib. III, cap. IV), et insuper monialis cujusdam cancro occupatæ, quam alibi memoratam non videmus. In scriptione flandrica sæculi XVII quam exhibet cod. ms.* 18885 *ejusdem bibliothecæ, apparent quatuor eventa mira quæ statim a morte contigerunt; dein sanatio Antoninæ Blanqueræ, Annæ Figuerolæ (cfr. Janin, lib. I, cap. IX, lib. III, cap. IV), et mulieris ubere laborantis. Iidem casus narrantur in relatione latina ms. sæculi XVII, quæ continetur codice bibliothecæ Bruxellensis* 8927. *Ibi præterea legimus:* Quæ hic recensuimus miracula, multis probationibus et juratis testibus fuerunt confirmata....

B C

adhuc vivus sanat virum febricitantem,

2 *Exordium capiamus ab iis prodigiis quæ patrata feruntur in civitate Majorica dum vivus erat Dei servus.* Gabriel Montener, sacerdos et rector parochialis S. Eulaliæ, *hæc in processu Majoricensi testatus est:* Recordor cujusdam N. Colomer qui, dum esset valde infirmus et ego ei ministrassem sacrosanctum Viaticum, paulo post erexit se e lecto, gravatus febri ingenti et siti intolerabili ; et hoc modo se contulit ad porteriam... collegii, et petiit a dicto Fratre amore charitatis, ut sibi daret paululum aquæ ejus propria manu, quia domi infirmi nolebant ei dare bibere ; et dictus Frater, dando infirmo aquam, ei dixerat : « Flecte genua et ora ad beatam Virginem, et bibe. » Quæ omnia fecerat et biberat, in quantum potuerat, et in instanti erexerat se sanum et sine febri. Et istud mihi retulit idem Colomer, et ego existimo quod istud sit verum miraculum. *Hæc jurejurando confirmans ipse vir sanatus, addit ea contigisse anno* 1600 (5).

E

aquam haurit prodigioso modo;

3 *Aliam rem mirandam prodit* B. Alphonsus *in Ratione conscientiæ :* Evenit huic personæ quod cum quidam infirmus egeret aqua frigida, et reperiretur in quodam puteo admodum profundo quoddam vas terræ ad effectum refrigerandi ipsam aquam,... hæc persona nolebat exhaurire aquam, existimando quod prædictus infirmus (non enim jacebat in lecto, sed erat valetudinarius) valeret... prædictum vas a puteo extrahere. Nihilominus ista persona vicit repugnantiam, et ivit, et extraxit vas aquæ. Permisit Deus quod lignum exivit *(funi deligatum, quo vas retrahendum erat), ita ut neque* vas exhauriri posset, sed remaneret * in puteo. Attamen voluit Deus consolari infirmum, quia exivit veluti per aerem, absque eo quod esset ligatum, licet esset magni ponderis; et venit usque sursum, taliter quod hæc persona potuit illud manu accipere. Puteus enim erat profundissimus, qui est puteus existens in cortili gallinarum collegii Majoricensis (6).

* remanere *in edit.*

F

famem propulsat;

4 *Anno* 1613, *ut fuse exponit historicus Majoricensis, Hieronymus de Alemany* (7), *insula ad summam frugum inopiam adducta est, et gravior etiam in annum sequentem fames timebatur. Jam aliquot incolæ demigrarant; reliqui vilibus et sordidis cibis plerique vescebantur; immo non pauci inedia consumpti peribant. Ad tantum malum propulsandum, institutæ sunt in Dei sanctorumque honorem publicæ supplicationes. Sed quum nihilo minus annonæ difficultas ingravesceret,* B. Alphonso *proposuit collegii moderator civium angustias, et mandavit ut Dominum*

(1) Colin, fol. 131. — (2) Cfr. Ant. Boissieu, Vie du vén. Alphonse, pag. 539 et seq. — (3) Cfr. Resp. ad animadv. super dubio de miraculis, pag. 1. Summarium de virtutibus, pag. 143 et seqq. — (4) Cfr. supra, pag. 604. — (5) Summarium super dubio de virtutibus, pag. 24 et seq. Cfr. Nieremberg, Claros varones de la Comp. de Jesus, pag. 662. — (6) Summ., pag. 177 et seq. — (7) Cfr. Furió y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 163 et seqq.

prece

AUCTORE R. D. B.

prece adiret. Misericordia captus, pius senex diu noctuque oravit et gemuit, donec ipsi a Deo dictum est : « Noli te angoribus dare, Alphonse : quæ sunt ad vitam necessaria, suppetent, quamquam non deerunt labores. » Promissis Dominum stetisse, mox perspicuum fuit ex singulari commeatus subministrandi ratione. Ex aliis enim regionibus frumentum ita tempestive devectum est, ut quum in insula deficere cœpisset, navis cum duarum vel trium hebdomadum cibariis in portum penetraret: huic dein aliæ succedebant onerariæ. Quo factum est ut ad extremum discrimen, quod metuebant Majoricenses, non fuerint adducti. Insuper, præter omnium opinionem, optima fuit messis anno insequente et tam egregia frumentatio, ut id prodigii loco habentes, incolæ pompis festisque diebus cœlo gratias agerent. Beneficium sancto Fratri multi acceptum retulerunt; cujus fama et veneratio tunc late pervagata est (1).

medetur infanti

5 *Bartholomæum Frias, annos duos natum, febri gravissime laborantem, tulit mater ad sanctum collegii janitorem, auxilium* B *etiam atque etiam rogatura. Tandem precibus fatigatus, et hunc unicum esse mulieris filiolum certior factus: « Bono sis animo, inquit* Alphonsus, *non morietur infans. » Cui quum simul crucis signum impressisset, febris illico desiit* (2).

et bis collegii rectori.

6 *Adjuravit Pater Joannes Torrens, vir eximie doctus et religiosus, se, deprecante servo Dei, duo singularia beneficia a Domino accepisse. Quum scilicet præ infirmitate non posset eadem præstare quæ reliqui domus incolæ, idque ægerrime ferret, maxime quo tempore collegio Montis Sion præerat, ipsi tantum virium precibus suis impetravit* B. Alphonsus, *quantum ad communem vivendi morem tenendum necesse erat. Idem, paucis diebus ante quadragesimale tempus, sub quo de rebus divinis verba facere cogitarat, dolore capitis et ardentissima febri correptus est, quæ et diuturna fore videbantur et Patrem a sacris concionibus prohibitura. Rem edoctus sanctus Frater, Deum precatus est; et vixdum cœperat, cum ægrotum opprimit somnus arctus. Ex quo tandem suscitatus, nihil jam febris,* C *nihil doloris patitur. Stupens medicus, in lecto tamen Patrem Torrens detinere voluit. Sed is, se non humana arte sanatum expertus, surrexit, sacrum confecit, per quadraginta dies concionatus est, et aliis deinceps perfunctus laboribus* (3).

Sanatur mulier ægra

7 *Adhibita quadam* B. Alphonsi *zona, quam ægre obtinuerat, humerorum et renum doloribus liberata fuit Joanna Font et Moranta, aliosque eadem ratione convaluisse asseveravit* (4).

et sacerdos asthmaticus.

8 *Jacobus Bastard, sacerdos beneficiarius ædis primariæ Majoricensis, asthmaticus erat et febri perurebatur. Quum tandem, remediis frustra admotis, pileolum quemdam quo* B. Alphonsus *aliquantum usus fuerat, impetrasset, illum sero capiti accommodavit animo fidens, simulque vovit se Missam in templo Societatis Jesu celebraturum, si e morbo re-* D *crearetur. Mox tam arcte dormivit, ut domestici, nullam tussim motumque nullum deprehendentes, eum mortuum crederent. Verum surrexit omnino sanus, votumque soluturus collegium petiit, qui pedibus ambulare ante vix poterat* (5).

§ II. Beneficia a Deo impetrata ad intercessionem B. Alphonsi, jam mortui, at nondum in beatorum numerum relati.

Convalescit monialis cancro occupata,

In magno quodam cœnobio Majoricensi contabescebat in dies sanctimonialis, cujus uber erat cancro occupatum. Cum nulla id curatione restitueretur, monuerunt ægrotam medici ut se morti pararet, quæ non longe abesse credebatur. Sic desperata virgo summa fiducia se B. Alphonso *commendavit. Quod ut* E *primum præstitit, sana facta est, nullumque jam in se cancri vestigium deprehendit, quasi hoc malo numquam laborasset* (6). *Addit auctor relationis hispanicæ ex qua narratum excerpsimus, hoc unum esse ex miraculis quæ ad episcopum Majoricensem delata sunt, et quibus probatis, effigies sancti Fratris sepulcro fuit suspensa.*

et infans diruptus.

10 Gabriel Genouard, infans septem mensium, *filius Gabrielis Genouard et Mariæ Annæ Avolos,* horribili hernia cruciatus, linteolo tactus quod corpori venerabilis servi Dei, in sacra æde exposito, admotum fuerat, illico perfecte sanus evasit (7), *ut plures* testes de visu *confirmarunt. Contigit hoc ante annum* 1621.

Adhibitis B. *Alphonsi reliquiis liberantur ægri plures,*

11 Gabriel Berga, gravissima infirmitate laborans, applicito sudariolo venerabilis servi Dei, sanatur (8). Paulus Avila infans ex prolapsu et magna contusione capitis fere mortuus remansit, ut ne quidem fletum valeret emittere. Sed accensa a matre *(Anna Blanca et Avila)* candela ad sepulchrum venerabilis servi Dei, ut domum regressa est, filiolum sanum et cum fratre ludentem mirabunda reperit (9). Referunt pater et chirurgus de visu,... avia dicti pueri de visu. F

vir calculosus,

12 Franciscus Gapo morbo arenularum, seu petræ, dire vexabatur. Ubi vero cingulum ad mensuram corporis venerabilis servi Dei sibi admovit, illico cessarunt dolores, neque in posterum talem amplius morbum perpessus est (10).

mulier parturiens,

13 Margarita Compagno in partu laboriosissimo ad mortem fere perducta, eo quod fœtus brachium tantum emiserat, nigrum et tumidum, absque eo quod per duodecim circiter horas reliquæ fœtus partes in lucem exire possent (11); hinc jussu medicorum extrema saltem unctione (nam et loquelam demum amiserat) delibuta fuit, et ab omnibus uti jam morti proxima deplorata. Humanis... destituta præsidiis, *ad* B. Alphonsum tum ipsa ab initio, tum deinde ejus vir aliique domestici confugerunt; et illius reliquiam a collegio Societatis Jesu [*per Patrem Fiol*] domum quan-

(1) Ibid. Colin, fol. 83 et seq. — (2) Colin, Vida del ven. Alonso, fol. 98. Cfr. Furió y Sastre, Vida del B. Alonso, pag. 195. — (3) Colin, fol. 99 et seq. — (4) Ibid., fol. 100. — (5) Ibid. — (6) Reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 8927. — (7) Summarium, pag. 147. Cfr. Marimon, pag. 1059. Colin, fol. 126. Arcangelo Arcangeli, Vita de ven. Alfonso, pag. 249 et seqq., Romæ 1761. — (8) Summarium, pag. 148. — (9) Summarium, pag. 148 et seq. Cfr. Colin, fol. 132. — (10) Ibid., pag. 149. — (11) Summ., pag. 149.

tocius

AUCTORE R. D. B.

tocius afferri curarunt. Qua perlata et reverenter ab omnibus recitata flexis genibus antiphona Salve Regina, ac venerabilis Alphonsi intercessione implorata, vix reliquia corpori puerperæ admota fuit, cum illico et in instanti fœtum mortuum edidit, et ipsa ab imminenti ac inevitabili mortis periculo libera evasit (1). *Factum narravit, præter testes oculatos plures, ipsa* Margharita, uxor Bartholomæi Compagno, lignifabri, civitatis Majoricensis, die 12 mensis aprilis, anno a Nativitate Domini 1619; *illudque refert ad* diem primam sabbati quadragesimæ proxime præteritæ (2), *seu ad diem* 16 *februarii anni* 1619. *Jam ante diximus hoc miraculum etiam pro beatificatione fuisse probatum* (3).

alia ubere laborans.

14 Alia femina, duos menses totos acribus uberis alterius tumore distenti, et quasi occalluisset obdurati, cruciata doloribus, cum nequicquam humana tentasset remedia, ad Alphonsi demum deprecationem adjecit animum, cum luculenta certæ spei in aliis argumenta suppeterent. Impetratum chlamydis frustum uberi admovet, pietatem oratione dominica cumulat. Nec sua illa exspectatio frustrata est. Expeditior etiam in ope ferenda fuit beatus Frater, quam in exoranda se mulier exhibuisset. Necdum enim orationem compleverat, cum subsidere tumor visus, et ulcere distracto, terra perfluere sanie. Hic aucta sollicitudo, ne totum uber interius putrefactum simili lue resolveretur; sed et auctum ea cura miraculum, miraculo gaudium. Post biduum utraque ulceris coaluit ora, ut miraculi testes superarent notæ, nullæ doloris. Quid, quod biduum tabe manarat, tertio die lacte fluere cœperit? Sic mater et proles pariter a periculo vindicatæ, illa mortis, hæc famis. *Huic narrationi, ex ms. Bruxellensi* 8927 *descriptæ, consonat relatio flandrica quam exhibet codex* 18885. *Porro mater illa, Francisca Alamanis, uxor Antonii Ginard* (4), *eadem esse videtur ac mulier quam dicit Janinus opem* B. Alphonsi *prius contempsisse, at dein,* incrudescente cruciatu, *suppliciter implorasse* (5).

Sanatur mercator, viso Dei servo;

15 *Cum a morte propius abesset Petrus Mulet, mercator, qui, ante triginta annos studiis vacans in Majoricensi collegio Montis Sion, magno amore* B. Alphonsum *prosecutus fuerat, accepit hujus vestium panniculum eumque ferens obdormivit. Cui per somnum visus Dei famulus sanitatem restituit, et simul quamdam B. Virginis religionem, quam olim eum docuerat, in memoriam reduxit* (6).

vir primarius, voto facto;

16 *Gulielmo Abrin Dezcallar, e primoribus Majoricensibus, mortifere ægrotante, uxor cum una ex cognatis vovit* B. Alphonso *novendiales preces, Missam et anathema sepulcro affigendum. Simul ut linteum pileolum quo sanctus vir fuerat usus, ægroto imposuerunt, ecce, oculos hic deducit, manducat, quietem sumit, eumque sanatum medici pronuntiant. Insuper ejusdem Gulielmi filia, deprecante servo Dei, miraculum quoddam impetravit* (7).

juvenis ægrotans, promisso anathemate;

17 *Gabrielis Ferragud, civis Majoricensis, filius natu major latere et stomacho vehementer laborabat. Ipse una cum matre et fratre canonico promiserunt se* B. Alphonsi *sepulcrum visitaturos : ubi donum ex argento offerrent, Missamque curarent celebrandam, si ægrotus convalesceret. Mox voti compotes fuerunt. Paulo post, febri correpta et vomitans soror sanati juvenis, eodem nuncupato voto, liberata est* (8).

infans diruptus, ante annum 1628,

18 Antonia Pisa in periculosissimo partu miram et repentinam opem experitur sudariolo venerabilis servi Dei (9). *Raphael Villanova, filius Joannis Villanova et Franciscæ Gil,* puer quatuor annorum, horrendam a nativitate herniam contraxerat, et invocatione venerabilis servi Dei, eoque sibi apparente, statim sanus evasit, absque ullo ingentis morbi vestigio (10): *quæ sanatio referenda est ad annum* 1627 (11). *Ex iis vero quæ supra recensita sunt, miracula Gabrielis Berga, Pauli Avilæ, Francisci Gapo, Franciscæ Alamanis et Ginard, Annæ Balester, Eulaliæ Vilary, Antoniæ Pisæ, et Raphaelis Villanova certe ante annum* 1628 *contigerunt, utpote memorata in* processu apostolico Majoricensi constructo anno 1627. *Ubi etiam videre est quot testibus, et quidem oculatis, hæ narrationes pleræque roborentur.*

et alius ægrotus, apparente B. Alphonso;

19 *In annalibus collegii Majoricensis legitur ad annum* 1623, *ægrotum quemdam, a medicis desertum et sancto jam oleo munitum, rogasse particulam reliquiarum* B. Alphonsi : *hunc ei nocte sequenti visum esse, una cum Deipara et sancto Ignatio; dixisse autem beatissimam Virginem :* « *Nihil metuas, fili : adsum quæ te adjuvem.* » *Ex quo incepit ægrotus restitui, medico asseverante sanationem miraculo esse tribuendam* (12).

mulieres febri perustæ

20 *Anno* 1623 *quidam medicus publico instrumento testatus est, matrem, sorores et consobrinam suas, febri perustas et lymphantes, ubi primum* B. Alphonsi *reliquias acceperint, convaluisse* (13). *Scriba Majoricensis inquisitoris ab oculorum vehementi dolore liberatus est statim ut sancti viri pileolum capiti suo imposuit* (14).

et matrona manu laborans.

21 *Aliam sanationem narrat P. Julius Cordara in Historia Societatis Jesu, ad annum* 1631 : Tota Balearis insula, præcipue vero urbs insulæ primaria, miraculis personabat multis ac variis, quibus venerabilis Fratris Alphonsi Rodericii nomen in dies illustrabatur; indeque ad ejus sepulcrum crebriores quotidie concursus quærendæ causa opis fiebant. E multis unum attexere hoc loco libet. Matronæ cuidam intumuerat noxii humoris affluxu manus, eo sensu doloris ut nullam quietis partem caperet. Chirurgus tumorem ferro secuit; sed cum nihil inde fluxisset tabi, dolorem auxit vulnere, non mitigavit. Quare fomentum nescio quod præscripsit, læsæ applicandum manui; quo nisi depelli posset exitialis humor, saltem leniretur dolor vulnusque sanaretur. At mulier, quæ sæpius ejusmodi fomenta nullo admodum successu adhibuisset, quasdam adhibere maluit e lauro frondes, quæ olim venerabilis Alphonsi corpus tetigerant. His itaque coopertam manum obduxit

(1) Informatio super dubio de miraculis, pag. 14. Cfr. Joannes Lapi, Dissertatio super miraculo tertio, pag. 40. — (2) Dicta testium super miraculo tertio, pag. 35. — (3) Cfr. Philippus del Pace, Compendio della vita del B. Alfonso, pag. 69. — (4) Colin, Vida del B. Alonso, fol. 129. Summarium super dubio de virtutibus, pag. 149. — (5) Lib. I, cap. IX. — (6) Colin, fol. 129. — (7) Ibid., fol. 132. — (8) Ibid., fol. 132 et seq. — (9) Ibid. — (10) Ibid. — (11) Cfr. Arcangelo Arcangeli, Vita del ven. Alfonso, pag. 263 et seqq. — (12) Antoine Boissieu, Vie du vén. Frère Alph. Rodriguez, pag. 538. — (13) Boissieu, pag. 539. — (14) Ibid.

fascia

AUCTORE R. D. B.

fascia, simulque voto se obstrinxit, si revaluisset, per novem continenter dies adituram precandi causa tumulum in quo Dei servus jacebat. Die postero redit chirurgus, explorat reducta fascia manum, nullumque neque vulneris neque tumoris vestigium, quod minime sperabat, deprehendens, miraculum clamat. Ut vero didicit ex muliere, quid illud esset frondium quibus involutam reperit manum, hoc certius miraculum affirmavit, quod iis rebus nulla inesset a natura virtus, sive ad sananda vulnera, sive ad dissipandos id genus tumores. Matrona igitur, ut in re minime dubia, voti damnata cœpit continuo venerabilis viri sepulcrum invisere, remque omnem ut acciderat testato deposuit (1).

Imperium exercet in dæmones.

22 *Neque tantum in insulis Balearibus admiranda multa patrata sunt. Fortaneti in Aragonia, cum Pater quidam Societatis Jesu ex obsesso mulieris corpore dæmonem exorcismis depelleret, in breviarium chartam inseruit, cui secreto nomen venerabilis Fratris inscripserat. Jussus diabolus contenta legere, diuque reluctatus, denique fassus est exaratum fuisse nomen Fratris Alphonsi Rodriguez, qui in* B *Majorica obierat cum opinione sanctitatis; servus Virginis devotissimus et ab ea multis beneficiis ornatus. Addidit sacerdos : « Per ejus itaque virtutem exi. » Lacrimata mulier, mox se multum sublevatam dixit, et ex ipsa aufugisse sex dæmones propter sancti viri deprecationem; cui iterum commendari cupiebat, ut omnino liberaretur* (2).

Eo invocato, liberantur captivi,

23 *Duo mercatores Majoricenses fuerant Murciæ in vincula ducti, et quamvis insontes, capitis damnati. Dilatum tamen supplicium, eo quod ad regem provocarant. Certior facta conjux unius e captivis, vovit se* B. Alphonsi *sepulcrum quotidie adituram, donec maritus e custodia mitteretur; post liberationem vero curaturam ut hæc picta tabula exhiberetur. Paulo post Murciæ contigit ut vincti carceris claves facile capere possent, et, clam omnibus aperta janua, tuto fugere. Beneficium venerabili* Alphonso *tribuerunt, et promissam picturam sepulcro affixerunt* (3).

et sanatur ægra mulier.

24 *Flandriam vicinasque regiones fama sanctæ vitæ et miraculorum* Alphonsi *peragravit, quum ea ubique prædicarent præfec-* C *tus Cameraci, Carolus Coloma, hujus uxor Margarita de Liedekerke, atque eorum filii, quorum natu majores, Antonius et Carolus, sancto viro fuerant usi pædagogo* (4). *Manavit rumor ad milites præsidii in castello Cameracensi collocati. Quum nonnulli quadam die relationem manuscriptam de virtutibus et prodigiis viri Dei legissent, unus eorum miracula narravit uxori; quæ inflammata mamilla vehementissime et periculose laborabat, quæque nulla medicorum ope adjuta fuerat. Marito hortante, genua flexit mulier et sanitatem a* B. Alphonso *impense flagitavit. Quo facto, dolor abiit, atque uber ita restitutum est, ut post quatriduum infanti lac posset præberi* (5).

D

§ III. Miracula post beatificationem servi Dei patrata.

E morbo recreatur Aquis sacerdos a medicis desertus,

Aquis in Gallia, in minore seminario S. Ludovici, celebrandum erat festum beatificationis Alphonsi *die* 19 *januarii anni* 1826. *Versabatur tum ibi sacerdos, Ludovicus Rondot, annos triginta natus, antea quidem acribus pulmonis incommodis affectus, tunc vero gravissima vomica laborans et purulentum quotidie extussiens. A tredecim mensibus tam periculose ægrotabat, ut medici, primo Parisiis, dein Aquis Sextiis, negarent eum sanari posse, et nulla jam adhiberetur curatio. Quæ cum ita essent, die* 12 *januarii anni* 1826, *rector seminarii ægro fuit auctor ut deinceps in* B. Alphonso, *cujus reliquiarum particulam ei dedit, omnem spem reponeret. Animo confidens, vovit ille se famuli Dei Vitam scripturum, si ejus ope ad sanitatem perduceretur. Die* 18 *januarii, noctu, in lectum se recepit de* E *consilio rectoris, statimque morbi æstu fere per tres horas jactatus est. Sed circa mediam noctem, qui a tribus mensibus somnum in lecto jacens capere nequiverat, dormivit usque ad horam secundam matutinam. Expergefactus, nullum jam sensit dolorem, et moderatori, qui tota nocte ei adstiterat : « Sanatus sum, » inquit. Dein dormivit usque ad horam quartam. Tunc surgens, vestibus se ipse induit et in templo sacrum confecit. Reliquo die omnia præstitit quæ alii domus incolæ, et per octo circiter horas in ecclesia remansit, etsi nimium erat frigus. Cum jam firmo corpore esset et a tussi liberatus, vespere concionem e suggestu habuit, et quidem plena voce. Hujus prodigii testimonium authenticum dedit, die* 23 *februarii anni* 1826, *notissimus medicus Aquensis, dominus d'Astros. Toto tempore quadragesimali quod subsecutum est, Pater Rondot jejunium servavit et ter in hebdomade de rebus divinis verba fecit; atque deinceps, licet assiduis magnisque pressus laboribus, optime se habuit. Aliquanto post, sancti patroni vitam et miracula edito libro pervulgans,* F *votum exsolvit. Atque ut in perpetuum maneret prodigii memoria, exstructa est in templo minoris seminarii Aquensis ædicula* B. Alphonso *sacra. Insuper Romam missa fuit miraculi relatio legitime confecta et plurimorum testimoniis communita* (6).

item monialis Salmurii,

26 *Salmurii, in nosocomio, monialis quædam cui nomen a S. Josepho, miraculo convaluit ineunte mense martio anni* 1826. *Ægrota virgo per biennium sæpissime olera cruda manducarat et biberat acetum : hinc viscerum inflammatio et mox præsens vitæ periculum. Præterea, mense decembri anni* 1825 *vehementi febri correpta, non alio cibo utebatur quam expresso fructuum succo : cui si forte aliquid fæcis inesset idque sorberet, intestinis excruciabatur. Morbo ingravescente, non jam sustentabatur nisi sumpto quotidie uno cochleari lactis aqua misti. Die* 3 *mensis martii domini Tochet et Gaulay, primarii medicus et chirurgus Salmuriensium nosocomiorum,*

(1) Historia Soc. Jesu, tom. II, pag. 523. Romæ 1869. — (2) Colin, fol. 134. — (3) Ibid., fol. 134 et seq. — (4) Ibid., fol. 137. — (5) Ibid., fol. 134. — (6) Vie du B. Alphonse Rodriguez, pag. 297 et seqq., edit. 1836.

scripto

AUCTORE R. D. B.

A *scripto testati sunt ægrotam, dum in valetudinario morabatur, in dies contabescere ; non aliter eam utcumque refici posse (si modo aliquid spei adhuc superesset) quam ruri salubrius quærendo cœlum ; et quidem maturato opus esse. Rus itaque profecta est, sed jam die* 6 *martii in nosocomium reducta, eo quod a morte propius abesset et coram Sororibus animam agere vellet. Postero die inchoatæ sunt novendiales preces ad* B. Alphonsum, *et quæ monialibus præerat Soror S. Angela, moribundæ virgini suasit ut in templi chorum reperet et sacro interesse conaretur. Ivit hæc animo confidens, et, suscepta S. Eucharistia, gratiisque per semihoram actis, roganti antistiti qui valeret : « Bene, ait ; sub Missa febris abiit. » Eidem, ut aliquid edere tentaret hortanti, paruit ; sorbuit ovum, ter hac die cibum sumpsit, in horto et per domum ambulavit, minime offensa. Postridie et deinceps, quamvis tunc quadragesimale jejunium esset, communem monialibus vivendi modum servavit. Quarto post die cibos Sororibus in triclinio ministravit, et per totam hebdomadem*
B *insequentem voce plena librum ad mensam legit. Quum die* 15 *martii se medicis ostendit, ii obstupuerunt, et licet alias haud nimium essent creduli, dixerunt tria quidem requiri ut eventus jure miraculum dicatur : videlicet morbum omnino certum, repentinam sanationem, et sanitatem constantem ; de duobus prioribus constare ; at de tertio opus esse intervallo ut statui possit. Jam statui potest, aiebat Ludovicus Rondot, quum anno* 1828 *librum suum scribebat ; quippe per biennium valetudo Sororis optima perstitit* (1).

Lavallii textor surdus,

27 *Quum die* 30 *octobris anni* 1826, *Lavallii in ecclesia Societatis Jesu festum sancti viri primum celebraretur, ejusque imago picta poneretur veneranda, textor qui a quatuordecim annis sensu aurium prorsus et certissime carebat, se Dei servo ex animo commendavit : ecce, domum redux, audiendi usum plane receperat. Quod, præter ipsum et conjugem, affirmarunt novem testes oculati, ut ex instrumento tunc confecto perspicuum est. Insuper textor ille, qui per plures annos sacra mysteria*
C *non participarat, omnia boni christiani officia præstitit, ex quo tam mirifice sanatus est* (2).

mulier brachio capta,

28 *In eadem urbe Lavallio Petronilla Roux, uxor Michaelis Tarrière operarii, corporis vitio laborabat quod medici jam ante multos annos insanabile dixerant : scilicet brachio sinistro capta erat, membrum torpebat, et ipsum os erat carie infestatum. Deum prece adiens rogavit, ut, deprecante* B. Alphonso, *sibi brachium restitueretur, quo posset labore victum comparare. Domino sic implorato, vulnera cicatricem duxerunt, brachium factum est flexibile et ita sanum, ut eo ad durissimos labores et ad onera gravissima ferenda mulier uti valeret. Hujusce sanationis, circa annum* 1828 *impetratæ, testes non minus centum potuissent produci* (3).

et alii multi;

29 *His subjungere juvat quæ anno* 1835 *scribebant Patres Societatis Jesu Lavallienses:* Nec parum nos præterea solatur, cum nostris hic videamus oculis fervere, augeri, popularium in beatum nostrum Alphonsum pietatem ac fiduciam. Quem, ara donatum in sacello nostræ ecclesiæ contiguo, non cessat pia plebs et ceris venerari in ejus honorem incensis, et novennis invocare perpetuis, et gratiis ambire cumulate referendis. Multa quippe ipsi quotidie debentur accepta, sive interna quorum conscii ipsi confessarii, sive etiam externa, sin minus pro compertis habenda miraculis, certe miraculis simillima. Maxime vero ad partus difficiles ipse opem suam præsentissimam probat, tresque ejus reliquiæ, quas ægris destinatas habemus, fere semper excurrunt, rapientibus invicem quæcumque aliquo versantur in discrimine, spe nunquam delusa (4).

monialis debilis,

30 *Soror S. Lucas, monialis in Lugdunensi cœnobio S. Caroli, quod erat jamdudum extremis membris capta et torpens, movere se non poterat et in lecto detinebatur. Ægrotationem avelli non posse tres medici opinabantur. Anno* 1826, *omnibus insciis, virgo* B. Alphonsum *novendialibus precibus venerata est, neque convaluit. Quadam die, dum iterum, approbante monialium antistite, sacrum novendiale peragit, rogat ut in templi chorum* E
portetur. Sed, frustra surgere tentans, corpore deficit. Paulo post denuo conatur, et ecce sanata est. Ecclesiam petit, genua flectit, orat, percurrit domum ; et abhinc tam bona integraque utitur valetudine, ut operoso sarcinatricis munere optime fungi possit. Eventum confirmarunt omnes illius domus incolæ ; et relationi ex qua hæc descripsimus subjunctum est medici testimonium : Ego infra scriptus testificor, utpote monialium S. Caroli medicus, vera esse quæ supra narrantur. Lugduni, die 26 junii 1826. Brette, medicus. *Atque hæc narrabat Ludovicus Rondot anno* 1828 (5). *Anno vero* 1867 *scribebat ad nos monialium S. Caroli antistes generalis Sororem S. Lucam adhuc recte se habere et, licet ætate provectam, munus rite exsequi.*

et alia monialis Antverpiensis desperata.

31 *Anno* 1863 *miro beneficio affecta est Soror Maria Alphonsus de Liguori, nata Antverpiæ ; tunc annum agens trigesimum septimum et jam a quindecim annis monialis Antverpiensis conventus Clarissarum Colettinarum. Licet, ex quo nomen Ordini dederat,* F
numquam periculose ægrotaret, subinde tamen iis stomachi doloribus vexabatur, qui medico indubitata videbantur vitii in stomacho symptomata ; idque eo certius, quod ante aliquot annos curaverat idem vir monialis patrem, scirrhomate in gula laborantem, quo periit. Cum, ineunte anno 1863, *Sororis Mariæ de Liguori morbus erumperet, cumque ingravesceret quotidie, diligentissima curatio adhiberi cœpta est. Verum ad nihil recidit. Etiam atque etiam marcescebat ægrota ; nullum cibum, nullum potum sumebat quin vomitu redderet ; vires magis in dies deficiebant ; ac, medico tandem omni curatione supersedente et quasi desperante saluti, præsens videbatur vitæ periculum. Tunc Sororem de Liguori hortati sunt ut se novendialibus precibus* B. Aphonso *committeret. Paulisper cunctata velut perditis in rebus, obtemperavit tamen, et, pro imbecillitate sua, unum dumta-*

(1) Ibid., pag. 303 et seqq. — (2) Ibid., pag. 309 et seqq. — (3) Ibid., pag. 310 et seq. — (4) Litteræ annuæ Societatis Jesu in Gallia, 1814-1835, pag. 393. — (5) Rondot, Vie du B. Alphonse, pag. 312 et seqq.

xat

AUCTORE R. D. B.

xat Pater *et* Ave *quotidie recitarit. Ecce, quæ octava die hujus sacri novendialis adhuc videbatur spirantis mortui effigies, non nisi modica aqua sustentata, et brevi morientium præsidiis confirmanda, postero mane sabbato, die 5 decembris, ut S. Eucharistiam in lecto cubans suscepit, se dicit sanatam; hora nona lecto desilit et properat in templi chorum, ubi officiis intersit; dein cibum sumit ac mox communem Sororum vivendi modum sequitur, omnino sana et robusta. Re explorata, pronuntiat medicus sanationem hanc subitam et constantem neque arti neque naturæ tribui posse, et humanis viribus esse majorem. Cognitio igitur de ea constituta est, atque habita quæstione, testibus auditis, authentica relatio Romam missa est, ubi jam a pluribus annis* B. Alphonsi *canonizatio postulabatur.*

Postulatur B. Alphonsi *canonizatio.*

32 *Anno enim* 1831 supplex libellus *sacræ rituum Congregationi oblatus est* ut quantocius processus apostolici super miraculis, quæ B. Alphonsi intercessione Deus... jam patrare dignatus est, pro ejusdem canonizatione rite conficerentur. *Ubi hæc legimus:* Cardinalis relator *(episcopus Prænestinus, Pedicini)* qui depositum custodit literarum plurium S. R. E. cardinalium et episcoporum, ac præpositorum Ordinum religiosorum, ipsiusque amplissimi senatus Majoricensis, Eminentias Vestras reverendissimas docere dignabitur, ex iisdem literis apparere, B. Alphonsum Rodriguez, quemadmodum suam implorantibus opem cœlestia beneficia larga effusaque manu in dies elargitur, splendidaque prodigia non in Urbe solum, sed et in patria sua, hoc est Segobiæ, et in insula Majoricensi, ubi vitam finivit, in Hispania, in Gallia, in Sicilia edere est dignatus; ita apud fideles populos fama sanctitatis in dies magis augeri et amplificari, adeo ut fideles ejus imagines typis impressas undequaque exquirant; eas vero, quæ sacris in locis sunt expositæ, visitatum supplices accedant, dona deferant, tabellas in grati animi signa suspendant, et novis Ecclesiæ honoribus cumulatum iri communibus votis exoptent. Quanta vero fama hic in Urbe colatur, fas erit vos ipsos, Patres eminentissimi ac reverendissimi, appellare testes, qui et probe nostis, Urbem totam, suis prope sedibus avulsam, ad templum SS. Nomini Jesu dicatum confluxisse, cum ibidem per triduum beatificationis fuerunt solemnia celebrata; et vestris perspicere oculis potestis in eodem templo ad ejusdem beati imaginem, prope sacrarium publicæ venerationi expositam, coronas et donaria argentea pendere hinc inde suspensa, singulis ferme diebus oblatas ardere candelas, devotamque fidelium multitudinem flexis genibus orantem ibique collectam, transeuntium gressus quotidie ferme præpedire (1).

APPENDIX

DE OFFICIO IMMACULATÆ CONCEPTIONIS

A B. ALPHONSO ADHIBITO.

Inter plura Officia jam inde antiquitus in honorem Virginis sine labe conceptæ adhibita, id unum hoc loco memoretur oportet, quod a B. Alphonso Rodriguez, *non quidem compositum fuit*(2), *sed per annos quadraginta quotidie recitatum. Immo a Deipara jussus has preces pervulgare, ut narrat Franciscus Colin* (3), *eas manu sua sæpissime descriptas quampluribus dedit alumnis scholas collegii Majoricensis adeuntibus. Mortuo pio Fratre et B. Virginis revelatione in vulgus elata, Officium plurimis in locis excusum ac per Europam fuit disseminatum. Certe exiit anno* 1621 *ex officina Plantini Antverpiensi* (4), *hisce verbis adjectis:* Imprimatur.... Fr. Jacobus [*Blazæus*] episcopus Audomarens. *Is obiit die* 21 *martii anni* 1618. *Tum in hac, tum in aliis quæ anno* 1624, 1630, 1635, *etc. secutæ sunt editionibus, libellus editus fertur* ut habetur in quibusdam horis valde antiquis. *Quidquid est, jam anno* 1615 *a Paulo papa V probatus fuerat, ait Colin, non ut a* B. Alphonso *recitabatur, sed demptis tribus narrationibus quæ ex spuria quadam S. Anselmi scriptione sumptæ fuerant, et pridem in dubium vocatæ ab aliis, ab aliis propugnatæ. Iterum anno* 1678 *mutatæ sunt nonnullæ voces, quum Parvum Officium (ut plures auctores fuse exponunt), prohibitum fuit, sed paulo post denuo permissum, et in hanc formam redactum qua passim hodie usurpatur* (5). *A qua quibusnam locis discrepent preces a* B. Alphonso *exaratæ, superest ut indicemus.*

AD MATUTINUM

HYMNUS.

Salve, mundi domina,
Cœlorum regina:
Salve, Virgo virginum,
Stella matutina.
Salve, plena gratiæ,
Clara lux divina;
Mundi in auxilium,
Domina, festina.
Post invitatorium
Tuum inchoatum,
Submersum presbyterum,
Acheronti datum,
Inde pia eruens,
Admones ut statum
Mutans, tuum celebret
Conceptum beatum.

v. Misericordia tua, Domina, magna est super me.
R. Quoniam eruisti animam meam ex inferno inferiori.
v. Domina, exaudi orationem meam, *etc.*

(1) Supplex libellus pro obtinenda commissione reassumptionis causæ, Romæ 1831. — (2) Cfr. Commentarius prævius, num. 35 et seq. — (3) Vida del ven. Alonso, fol. 72. — (4) Exercitium hebdomadarium, collectore Joanne Wilsono. — (5) Cfr. Gravois, De ortu... cultus immac. Conceptus, pag. 171. Malou, L'immaculée Concept., tom. I, pag. 200. Cfr. E. Waterton, The history of the immaculate Conception of our blessed Ladye.

ORATIO

EX IMPR.

A ORATIO *adhibebatur eadem quæ nunc, excepto quod pro* sanctam et immaculatam Conceptionem *dicebatur tantum* sanctam Conceptionem.

AD PRIMAM.

HYMNUS.

Salve, Virgo sapiens,
Domus Deo dicata,
Columna septemplici
Mensaque exornata :
Ab omni contagio
Mundi præservata,
Ante sancta in utero
Parentis quam nata.
Ab æterno Dominus
Te præordinavit
Matrem Unigeniti
Verbi, quo creavit
Terram, pontum, æthera ;
Te pulchram ornavit
Sibi sponsam, in qua
Adam non peccavit.

V. Ipse creavit illam in Spiritu Sancto.
B R. Et effudit illam super omnia opera sua.

AD TERTIAM.

Nihil differt.

AD SEXTAM.

HYMNUS.

Salve, Virgo puerpera,
Templum Trinitatis,
Angelorum gaudium,
Cella puritatis.
Solamen mœrentium,
Hortus voluptatis,
Palma patientiæ,
Cedrus castitatis.
Abbas in navicula
Undis agitatur :
Clamans ad te felix,
Cœlitus afflatur
Ut tua Conceptio
Devote colatur.
Æquor ad imperium
Tuum mox placatur.

V. Tu dominaris potestati maris.
R. Motum autem fluctuum ejus tu mitigas.
V. Domina, exaudi, *etc.*

AD NONAM.

HYMNUS.

Salve, urbs refugii,
Turrisque munita
David, propugnaculis
Armisque insignita.
Cum uxorem ducens
In templo levita,
Nonam tibi solverit,
Hunc affaris ita :
Numquid non pulcherrima
Sum? Dic ergo quare,
Me dimissa, aliam
Vis tibi sponsare ?
Noli ita agere ;
Sed mihi famulare,
Conceptumque cura
Meum celebrare.

V. Tota pulchra es, *etc.* E

AD VESPERAS.

Nihil differt.

AD COMPLETORIUM.

Nihil differt.

COMMENDATIO.

Supplices offerimus
Tibi, Virgo pia,
Has horas canonicas :
Fac nos ut in via
Ducas cursu prospero, *etc.*

ANTIPHONA.

Hæc est virga, in qua nec nodus originalis, nec cortex actualis culpæ fuit.

V. In Conceptione tua, Virgo, immaculata fuisti.
R. Ora pro nobis Patrem, cujus Filium peperisti.

A D

DE B. ANGELO AB ACRIO

ORDINIS MINORUM S. FRANCISCI CAPUCINORUM

ACRII IN CALABRIA CITERIORE

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

R. D. B.

§ Unica. Vitæ B. Angeli scriptores. Rerum gestarum epitome. Ordo temporum. Cultus et beatificatio.

ANNO MDCCXXXIX. B. Angelus *tum ab aliis multis,*

Præstantissimæ familiæ Fratrum Minorum Capucinorum ornamento fuit, sæculo XVIII, B. Angelus ab Acrio, *qui, anno* 1825 *a Leone XII beatorum numero adscriptus, quotannis die* 30 *octobris præcipuo studio colitur. Ejus virtutes et miracula non nisi summatim attigerunt primi scriptores. Anno* 1745 *Michael a Tugio in Helvetia, ejusdem Ordinis sodalis, theologiæ lector et pro natione germanica quondam secretarius generalis, brevem Vitam exaravit, usus tum codice ms. Provinciæ Consentinæ FF. Capucinorum, tum libro inscripto Calabria sancta, tum etiam testium oculatorum relationibus* (1). *Hanc antiquissimam de* B. Angelo *scriptionem infra edendam duximus. Romæ exiit anno* 1825, *et iterum anno* 1826, *Vita multo longior; quam procurator generalis Ordinis FF. Capucinorum summo pontifici Leoni XII dicavit. Vitæ summarium edidit Zacharias Boccardus* (2), *definitor generalis ejusdem Ordinis et ab anno* 1829 *ad* 1833 *episcopus Cotronensis. Concisas servi Dei laudationes tum alii plures auctores* (3) *conscripserunt, tum presbyter Tresvaux in gallico Supplemento Vitarum Sanctorum Adriani Butler et in posterioribus operis Butleriani editionibus.*

B

tum a Leone XII laudatur ob virtutes

2 *Quum nulla excusa sint* B. Angeli *Acta primigenia, et recentiores libri aut contractiores videantur, aut longiores et a nostro proposito alieni, ex iis historiis, e processu beatificationis aliisque certissimis documentis res gestas ipsi pertexemus. Quarum epitomen ab initio proponere juvat, et iis quidem verbis quibus Leo XII, in literis apostolicis de beatificatione, vitæ imaginem expressit.* Cœlestis... gloriæ, *ait Romanus pontifex*, ac divinæ potentiæ locupletissimum habemus testem in venerabili Dei servo Angelo ab Acrio, sacerdote professo ac missionario Ordinis Minorum sancti Francisci Cappuccinorum nuncupatorum, qui dum in terris degebat, vetere homine exuto, novum induit, et ducem ac antesignanum Franciscum per avunculi sui impedimenta fortiter superata, per summam paupertatem, per omnimodam sui abnegationem, per orationis nullo* tempore intermissæ studium, per assiduam crucis meditationem, carnisque macerationem, imitari contendit. Is enim in oppido Acri citerioris Calabriæ decimo quarto kalendas novembris anno humanæ reparationis millesimo sexcentesimo sexagesimo nono in lucem editus est. Hujus viri sanctitas quanta futura esset, jam ab ineunte ætate apparuit. Nam adhuc puer, ab aliorum consortio remotus, divinarum rerum studio jugique orationi vacabat. Adolescens factus Ordini Minorum S. Francisci Cappuccinorum nomen dare cogitat; enixas idcirco ad Deum preces effundit; ac ne quid temere aggrederetur, virorum sapientia et prudentia præstantium consilium exquirit, qui illum in sancto proposito confirmant : quo factum ut, fortiter reluctante avunculo suo, quin et minitante ejus matrem domo expellere, eundem Ordinem ingressus fuerit ; ubi tyrocinium, studiorum curriculum summa cum laude omniumque admiratione explevit.

** non add. in edit.*

E

et res præclare gestas;

3 Tum sacerdotio initiatus, sodalibus suis quibuscum vixit, præsertim vero cum iis præfuit, præstantissima virtutum omnium exempla suppeditare nunquam destitit. Cum autem intellexisset, nihil sibi sine charitate prodesse, hinc in Dei dilectionem, quod est maximum et primum mandatum, vehementius incubuit. Ex hac intima cum Dei unione tanto cor ejus divinæ charitatis igne exardebat, tantaque colliquescebat dulcedine, ut in extases et raptus aliquando erumpere visus fuerit, ac licet ut hospes et incola teneretur in terra, ob maximum tamen Dei desiderium tamquam civis et domesticus haberetur in cœlo. Hac flamma succensus, diutius se certe continere non potuit, quin cum* fide recta bonæ prædicator actionis existeret, excolendæque vineæ Dei, ejus scilicet plebi erudiendæ, se omnino devoveret. Cum primum igitur sacerdotio fuit insignitus, missionarii munus suscepit, idque sine mora ad obitum usque summo cum animarum lucro exercuit; varias obiens civitates ac oppida, solius Dei gloriæ æternæque hominum saluti intentus. Tandem laboribus fractus meritisque onustus, dulcissima illa verba proferens: « Veni, bone Jesu, veni, » relictis inter sodales suos in cœnobio Cappuccinorum Acrii mortalitatis exuviis, tertio kalendas novembris millesimo septingentesimo trigesimo nono ad æterna præmia evolavit (4).

** eum in edit.*

quarum tempora definiuntur.

4 *Quoniam ab historicis actiones* B. Angeli *numquam fere in certum annum multoque minus in certum diem referuntur, aliquam temporum notationem operi præmittimus, ex Actis beatificationis aliisque monumentis collectam.*

(1) Bullarium Ordinis FF. Capucinorum, tom. III, pag. 95 et seq. — (2) Compendio della vita del B. Angelo d'Acri. Cfr. Catalogus scriptorum Ord. Minorum Capuccinorum, ab an. 1747 ad 1852, pag. 42. — (3) Cfr. Fr. Sigismundus de Venetia, Biografia Serafica, pag. 739, Venetiis 1846. — (4) Bullarii Romani continuatio, tom. XVI, pag. 362.

AUCTORE R. D. B.

A *lectam. Conciones quadragesimales et missiones per annos et loca singula descriptæ fuerunt in Responsione ad animadversiones super dubio de virtutibus* (1) : *ejus auctor percensuit tabulas publicas FF. Capucinorum. Quæ mutavimus aut adjecimus, confirmantur testimoniis in Summario* (2) *indicatis. Series ideo integra non est, neque aliquot in locis omnino certa, quod ipsi testes oculati rerum multarum tempora vix definierunt.*

Anno 1669 — *die* 19 *octobris, nascitur et postridie baptizatur.*

1672 — *aut antea, confirmatur ab episcopo Bisinianensi.*

1687 — *intra annos* 1687 *et* 1689 *semel et iterum vitam religiosam suscipit et dimittit.*

1690 — *die* 12 *novembris, sacram vestem FF. Capucinorum tertio induit.*

1691 — *vota solemnia nuncupat.*

1701 — *in conventu Rossano ei Jesus puerulus apparet.*

B 1701 — *hoc anno exeunte vel* 1702 *ineunte sacerdotio inauguratur.*

1702 — *S. Georgii habet conciones quadragesimales. (Has deinceps hisce literis indicabimus :* conc., *missiones vero :* miss.*)*

1703 — *conc. S. Georgii.*

1704 — *conc. Altomonte.*

1705 — *conc. Saracenæ.*

1706 — *conc. S. Georgii. Prædicit regnum Neapolitanum in Hispanorum ditionem esse rediturum* (3).

1707 — *conc. Castrovillarii.*

1708 — *conc. Episcopine.*

1709 — *conc. Tursi.*

1710 — *conc. Cetrarii.*

1711 — *conc. Neapoli, in S. Eligii.*

1712 — *conc. Marascæ.*

1713 — *conc. Rende.*

1714 — *conc. Rossani. In conventu Acritano videt Christum cruciatum.*

1715 — *conc. Bisiniani.*

1716 — *conc. Saponariæ ; miss. Amantiæ, Cetrarii* (4).

C 1717 — *conc. Acrii. In capitulo Castilione habito creatur minister provincialis provinciæ Consentinæ; quo munere fungitur usque ad annum* 1720 (5). *Missiones Castilione, Menecinæ. Hic, eo ingentem crucem portante, in cœlo apparent tres cruces fulgentes. Videt in spiritu victoriam christianorum ad Taurunum.*

1718 — *conc. Cetrarii ; miss. in pago Cœlico et apud Martios (terra delli Marzi).*

1719 — *conc. Cetrarii ; miss. Longobardi* (6).

1720 — *conc. Acrii ; miss. Marsici.*

1721 — *conc. Flumine Frigido ; miss. Fuscalidi et Castilione.*

Anno 1722 — *conc. S. Marci ; miss. Apriliani, Mangone, Oppidi, Varapodi, in Via Bagliva, S. Fili, Castelfranci. Missionem etiam peragens Paterni, videt Jesulum in præsepi. In conventu Acritano coram testibus plurimis in extasim raptus, ad se redit statim ut intimo corde id jubet superior* (7).

1723 — *conc. Rende ; miss. Amantiæ, Cœlici, Terræ Novæ, in Spezzano Grande, Cetrarii, apud Martios.*

1724 — *conc. Acrii ; miss. Menecinæ, Castilione. Vocatur ad capitulum provinciale in oppido S. Joanne in Floribus* (8).

1725 — *conc. Oppidi; miss. Mileti, Balneariæ, in oppidis del Pizzo, Monteleone, Palma, Scylla, Mangone. Eo auctore fundatur Bisinianensis conventus Capucinarum.*

1726 — *conc. Bisiniani; miss. in Spezzano Grande, Luzzi, S. Laurentii, Flumine Frigido. Hoc anno et sequenti guardianus est conventus* E *Acritani. Die* 5 *octobris Acrii incendium miraculo restinguit* (9).

1727 — *conc. Amantiæ; miss. Laureæ, Fuscalidi, Turani. Die* 14 *julii Benedictus papa XIII, principi Bisinianensi morem gerens,* B. Angelo *concedit ut per biennium in principis ædibus habitet.*

1728 — *conc. Bisiniani; miss. Apriliani et in Via Bagliva.*

1729 — *conc. Acrii ; miss. Rhegii in Calabria, S. Demetrii, Castrovillarii. Iterum Acrii incendium compescit* (10).

1730 — *conc. Scyllæ ; miss. Flumariæ, S. Benedicti. Hoc circiter anno in terra Lutiorum (Luzzi) agros ab exitiosis insectis liberat* (11).

1731 — *conc. Rossani ; miss. Rhegii et in terra Lutiorum.*

1732 — *conc. Belimonte; miss. Rhegii et Apriliani. Hoc circiter anno miraculo sanat filium principis Bisinianensis comitiali morbo correptum* (12). F

1733 — *conc. Balneariæ; miss. ibidem.*

1734 — *conc. Ruggiani; miss. Amantiæ, Belimonte, Cetrarii. In conventu Rossani, interno superioris jusso parens, redit ab extasi. In summa annonæ caritate opem fert plus centum indigentibus* (13).

1735 — *conc. Murimanni ; miss. Belvederii, Ebuli, Coriolani.*

1736 — *conc. Maratheæ ; miss. Fuscalidi, Belimonte, in terra Lutiorum. Prope Belimontem horrendam maris tempestatem sedat. In eadem urbe discordias placat* (14). *Hoc circiter anno juvenem hæmorrhagia laborantem mirifice sanat.*

(1) Pag. 23 et seq. — (2) Summarium super virtutibus, Romæ 1806. Cfr. infra, pag. 663. — (3) Summ. super virt., pag. 397. — (4) Ibid., pag. 26. — (5) Responsio ad animadversiones super dubio de virtutibus, pag. 24 ; cfr. pag. 30. — (6) Cfr. ibid. — (7) Summarium super virtutibus, pag. 353. — (8) Ibid., pag. 368. — (9) Ibid., pag. 450. — (10) Ibid. — (11) Ibid., pag. 441. — (12) Ibid., pag. 482. — (13) Ibid., pag. 352 et 158. — (14) Ibid., pag. 446 et 204.

Anno

AUCTORE R. D. B.

Anno 1737 — *conc. Belimonte; miss. ibidem.*
1738 — *conc. S. Germani Montis Casini; miss. ibidem, Belvederii, S. Petri.*
1739 — *conc Cetrarii. Circa diem 15 octobris mirabilis vini multiplicatio* (1). *Moritur die* 30 *octobris et die* 1 *novembris sepelitur.*

Servi Dei beatificatio

5 *Fama sanctimoniæ qua vivus* B. Angelus *floruerat, post mortem illustrior in dies fuit et magis pervagata. Ita in ore omnium versabatur et tot narrabantur prodigia, ut Bonaventura Sculco, episcopus Bisinianensis, in cujus diœcesi Acrium situm erat, processum* ordinarium de servi Dei vita, virtutibus et miraculis *jam anno* 1748 *inchoarit; quem absolvit anno* 1755. *Simili processui componendo anno* 1764 *operam dare incepit Antonius d'Afflitto, episcopus Consentinus, eo quod in ipsius diœcesi sanctus vir sæpissime versatus fuerat; finem imposuit anno* 1769. *Interim excussis omnibus* Angeli *scriptis, sacra Rituum Congregatio die* 16 *decembris anni* 1775 *edixit posse procedi ad ulteriora, eaque jubente fieri cœpti sunt processus apostolici, Consentinus anno* 1786, *Bisinianensis anno* 1793. *Perfectus est prior anno* 1795, *alter anno* 1796. *Die* 17 *junii anni* 1821 *Pius papa VII virtutes famuli Dei heroicas esse pronuntiavit, ejusque successor, Leo XII, die* 19 *novembris anni* 1825 *miracula tria probavit.* B

anno 1825 *decernitur*

6 Quapropter, *ait ipse Romanus pontifex*, precibus tandem ac supplicationibus totius Ordinis Minorum Cappuccinorum, nec non dilecti filii Ludovici a Tusculo, ministri generalis ejusdem Ordinis, sacræ aulæ apostolicæ concionatoris, ac hujus causæ postulatoris, quibus Ferdinandus utriusque Siciliæ rex illustris dum viveret, universa diœcesis Bisinianensis, aliique dignitate ac pietate præstantes viri sua studia ac postulata junxerunt, paterna clementia annuentes,.... concedimus et indulgemus, ut idem Dei servus Angelus ab Acrio in posterum beati nomine nuncupetur, ejusque corpus et reliquiæ venerationi fidelium (non tamen in supplicationibus quæ sacras reliquias circumferendo fiunt) colendæ proponantur; imagines quoque radiis seu splendoribus exornentur, officium denique ac sacrificium fiat (2).....

et celebratur.

7 *Die constituta*, 18 *decembris, eminentissimi cardinales S. Congregationis Rituum ad basilicam S. Petri se contulerunt, literas apostolicas de beatificatione venerabilis* Angeli *audituri. Hisce recitatis, et decantato hymno Te Deum, exposita quoque servi Dei imagine, augustiore pompa rem divinam fecit patriarcha Constantinopolitanus, della Porta. Post meridiem ipse Leo XII, cardinalium collegio, camera secreta, pluribus episcopis, senatu Romano aliisque dignitatibus stipatus, in ædem S. Petri venit, et, quem recens in beatorum numerum retulerat* Angelum, *pie est veneratus. Concesserat quidem summus pontifex ut* sacrificium *et* officium fieret cum approbatis *ab ipso* orationibus juxta Romanas rubricas de communi confessoris non pontificis (3); *sed anno* 1833 *sacræ Rituum Congregationi exhibitæ sunt oratio et lectiones II nocturni propriæ, quæ mox approbatæ fuerunt et in breviarium PP. Capucinorum receptæ.*

D

VITA PRIOR

B. ANGELI AB ACRIO

AUCTORE MICHAELE A TUGIO

collecta ex codice ms. Provinciæ Consentinæ FF. Capucinorum, ex Calabria sancta, et testibus de visu[a]. a

CAPUT UNICUM.

B. Angeli natales, ingressus in Ordinem FF. Capucinorum, munera, extases, visiones, prophetiæ, miracula, obitus. E

B. Angelus corpus suum assidue afflictat.

Angelus ab Acrio, qui nostri temporis heros et peculiare virtutis exemplar est, obscurum humilemque a mundo acquisivit ortum; nobilem autem felicemque de cœlo hausit indolem, solertemque maternæ educationis curam dignis signavit moribus. Habitum sacri Ordinis, quem tentatione victus bina vice deposuit, tertia induit; mirabiles religiosæ vitæ in corde suo disposuit ascensiones, et, ut se primo aggressum vinceret, carnemque legi spiritus plene subjiceret, continuum illi decrevit bellum. Erga dominicæ Passionis mysteria teneræ compassionis ferebatur cultu. Inde in memoriam myrrati vini quod in Golgothæo colle sitienti Christo propinatum fuit, plerumque frustum aloes seu felis bovini in ore volutavit, et quotidie aculeato stellatoque aut nodoso flagro corpus atrociter castigavit; fuitque die veneris duplicata dira devotio, et insuper corpus longiore tempore in crucis modum supra pavimentum extensum. Debuit F hæc sacra tyrannis totius suæ vitæ esse comes, tunc solum mutata, quando amor Christo compatiendi acerbiora excogitavit genera doloris. Cursu studiorum completo, insolito semel splendore cinctus, spiritui orationis vacare jussus est. Obedivit voci, et non nisi arida mente, per duorum annorum spatium, promissum exspectavit solatium. Constantem præmiavit altera vox, quæ spiritum intelligentiæ Sacræ Scripturæ ei adpromisit. Mire quoque hic in eo resplenduit; nam mysteria fidei ita penetravit, ut quasi ea videret, et ita illa scivit, ut quasi credere ea haud valeret.

Concionatur prosperrimo eventu. Fratribus præest.

2 Cum tamen olim illa fucato facundiæ ornatu et vano verborum fastu de pulpito explicaret, tetigit eum occulta vis, linguamque vanitatis ita ligavit, ut verbum ulterius proferre non posset. Acuit confusio intellectum, et verbum Dei inani eloquentiæ calamistro non egere animadvertens, non nisi Jesum Christum deinceps et hunc quidem crucifixum prædicavit, ac liberiore

(1) Summarium super virtutibus, pag. 153. — (2) Bullarii Romani continuatio, tom. XVI, pag. 363. — (3) Ibid.

voce

A voce grassantes abusus perstrinxit. Fructum ex hac apostolica rhetorica illico vidit. Vidit et illum invido oculo inimicus homo; hinc, ut illum impediret, sub concione vel coactis in turbinem nubibus mugitum tonitruum suscitavit, vel gravius in capite Angelum percussit. Semel illum in aerem elevavit, et ceu plumbum in terram dejecit; ex quo pes graviter læsus, usque ad ejus mortem ministerium ejus evangelicum reddidit non parum onerosum. Duplicavit ex hac invidia vir Dei sui laboris zelum, et ubicumque illum missiones facere contingeret, se totum animarum obsequiis mancipavit. Fructum laboris fœcundavit, quod in Angelo eminuit virtutis exemplum. Ex Leone Magno validiora esse exempla quam verba, et plenius opere doceri quam voce, Angelus optime noverat: hinc, sicuti cor suum virtutis sedem effecit, ita hujus radios cominus semper sparsit, et sicut apud Deum humilitate nihil est sublimius, ita humilitate Angeli nihil erat profundius. In omnium oculis fuit magnus, sibi duntaxat parvus. Dum erat omnium in provincia rector et præses, ministrum omnibus se exhibuit et servum, qui ministrare et non minis-
B trari voluit. Dumque alii cumulata in eo divinæ bonitatis charismata extollebant, ipse e contra vilem natalium suorum conditionem, duplicatum e novitiatu egressum, aliosque in sæculo commissos defectus in sui vilipendium exaggeravit.

Votorum suorum tenacissimus,

3 Reddidit Altissimo vota sua eo studio et perfectione quæ major esse nequibat. Angelus, in carne ambulans, non secundum carnem militavit; sed Spiritu Dei agebatur, et ea vitæ puritate nitebat, ut quod de magno Joanne Baptista D. Hieronymus dicit, in nostro Angelo plene expressum fuerit: Non fuit ille natura angelus, sed vita et castitatis eximiæ puritate. Fomes enim peccati non ligatus, sed potius extinctus in eo videbatur, cum inferior pars corporis, arido siccoque ligno similis, tempore quo sol intensius nos urit, beneficio ignis in illo calefieri debuerit. Ex quo pars hominis superior liberiore volatu in altum sese libravit, et in iis quæ Dei sunt deliciabatur, tanto divini amoris æstu incensa, ut haustu aquæ frigidæ plerumque, etiam tempore ad rigorem gelato, illum temperari necessum fuerit. Charitatem dum in Angelo ita inten-
C sam miramur, eam omnes alias virtutes habuisse comites consectario inferimus. Quapropter, dum Dei amicos tamquam perfectiores, sicut uberiori replentur gratia, ita potioribus ornari donis, ex D. Laurentio Justiniano (de cast. conn. verb. et anim. c. 17, pag. mihi 247) erudior, ad ea quæ Angelo nostro de iis collata fuisse invenio, libanda transeo.

sæpe in extasim rapitur, vaticinatur,

4 Angelus in se fuit quasi continuo extra se, et dum manducabat, vel etiam cum aliis conferebat, occulta amoris vi in cœlum rapiebatur, suavique extasi angelicæ vitæ prægustu potiebatur. Potissimum autem quando ad sacras aras litabat, divino hoc deliquio potiebatur; quo durante, membra quasi gelu constricta, arteriarum motus et pulsus suspensus, et Angelus mortuo similior quam vivo videbatur; ita quidem, ut nec indiscreta quorumdam curiositas, nec turpis aliorum incredulitas, vel tabaccum aut calcem oculis inspergendo, vel elevata membra acu ferrisque acutis pungendo, vel igne ea torrendo, delicias raptus turbare, solumque sacra obedientia Angelum iis gaudentem retrahere potuerit. Donum prophetiæ fuit illi familiare. Victoriam Austriaco valore contra Turcas anno 1717 partam, et Belgradum seu Albam Græcam catholicæ ditioni subactam prædixit. Mortes virorum illustrium et aliorum in dissitis locis degentium, tempore quo succedebant, patefecit. De pluribus defunctis sortem divini judicii, et in specie æternam quorumdam ecclesiasticorum sibi notorum pœnam, æque ad horrorem ac ad correctionem aliorum, revelavit. Secreta quoque cordium ita penetravit, ut peccata quæ vel oblivio vel pudor in sacro tribunali reticuerat, pœnitentibus non semel recensuerit, quasi in manu ejus fuissent scripta.

fruitur visionibus et miracula patrat.

5 Veniam jam ad visiones. Angelis cum Angelo conversari huncque visibilis suæ formæ lepore recreare, rarum non fuit. Angelorum regina Angelum ad suaves amplexus non semel admisit. Filius hominis Christus Dominus Angelo sæpius, vel forma hominis patientis amictum, vel gloria et honore coronatum, se videndum præbuit. Novit et Angelus aliqualiter modum quo Christus inexistit augustissimo amoris sacramento. Vidit in carne sua gloriam Dei, quantum a viatore videri potest. Homini de homine talia loqui fors non liceret, nec ego illa de nostro Angelo
E loqui præsumerem, nisi invita illius et propria confessio, sanctæ obedientiæ virtute ab Ecclesiæ prælatis et Ordinis superioribus extorta, ea confirmasset. Ad donum curationum et gratiam miraculorum dum progredior, cum Joanne repetere cogor: Vidi angelum.... habentem potestatem magnam (Apoc. 16). Angelus noster introivit in potentias Domini, et ad illius preces cæci viderunt, claudi ambulaverunt. Infirmos, quacumque etiam detinebantur infirmitate, sanavit; lepræ squamas, quibus corpora scatebant, detersit; plures a vivo inferno, quos spiritus malitiæ obsederat, liberavit; pluribus periodum vitæ prolongavit, et duobus infantibus qui sine vita ex utero matris prodiere, illam dedit. Vocem Angeli exterrita elementa officioso obsequio excepere. Aer illius corpus in sublime raptum et sine basi pendulum retinuit; aquam sicco pertransiit pede, turbatasque illius seditiones sæpius pacavit; voracis ignis furias coercuit, sterilemque terram fructibus fœcundavit. Angelus clausas ingressus est portas, simul et semel in diversis visus locis; et renovavit aliqualiter Josue portentum, dumque ad hujus imperium sol contra Ga-
F baon cursum suum suspendit, ad Angeli nutum dies suum terminum ad plures horas prolongavit.

Pie obit,

6 Præscius tandem temporis quo resolutio instabat, præparavit Angelus viam suam, et senio fessus a Domino in pace dimitti, numquam interruptæ devotionis suspirio, exoptavit; fuitque anni 1739 dies trigesimus octobris, qui in diem veneris, dominicæ Passioni sacrum, et ab Angelo ideo severiori flagro semper dicatum, tunc cadebat, quo in patrio suo conventu, ætatis suæ ultra septuaginta annos, sub dulci Jesu nomine emisit spiritum. Visumque est cœlum jam prius de illius lætari adventu, dum in morbi exordio sua dona in eo multiplicavit, odore suavissimo totum conventum implevit, et longiore extasium nectare illum pavit. Visa Acrii numquam fuit tanta populi confusio ac illa fuit, quæ lugubri tumultu ad parentalia Angeli, toto clero sæculari et regulari, et principe Bisinianensi totaque ejus aula præsentibus, ac mixto piorum fletu ac obsessorum ululatu celebrata.

7 His durantibus facies cadaveris varie mutata

et miraculis post mortem illustratur. tata fuit visa; jam enim orantis formam, jam vero ridentis figuram præ se tulit, omnesque interno quodam gaudio replevit. Indiscretæ devotioni ut satisfieret, frustulum habitus cuilibet ab ipso principe fuit dispensatum, ex quo cadaver intra capellam sæpius vestiri necesse fuit. Ambiebat et ipse princeps singulari devotione quasdam sanguinis guttas, a se conservandas; at, dum corpus aperta brachii vena durum et sine sanguinis fluxu siccum vidit, non parum inde turbatus rediit. Postero die visus est in cadavere calor, exiitque ex eo sudor cœlestis fragrantiæ, quod, sicut novum populi concursum excivit, ita reverendissimum dominum vicarium generalem movit, ut cum Patre guardiano cadaver inspiceret, et eo ipso, quod illud agile, tenerum et flexibile reperiret, noviter venam secari jusserit. Sanguis, qui copiose exinde exiit, adauxit populi stuporem; principis, qui ampullam devote adimplevit, vota complevit; et dum ad preces eorum qui erant conscientiæ bonæ, fluxus fuerit replicatus, mansit et exinde portentum multiplicatum. Positum postea cadaver in arca, tribus clausa clavibus; quarum unam princeps B territorii, alteram episcopus loci, et tertiam noster ibi conventus conservat; et reconditum ad cornu Evangelii aræ majoris varia collustrant signa, et non recedet memoria Angeli, nomenque ejus requiretur a generatione in generationem, et virtutem ejus, quam episcopalis censura de facto discutit, enuntiabit, si ominari liceat, sancta Dei Ecclesia.

ANNOTATUM.

a *Exstat hæc scriptio in tomo III Bullarii Capucinorum a Michaele Tugiensi editi. Quæ hic summatim attinguntur, in altera Vita exponentur enodatius.*

VITA ALTERA

B. ANGELI AB ACRIO

C *ex Actis beatificationis, Vita Italica et aliis documentis*[a].

a

B. Angelus a puero in virtutem In oppido Acrio, non procul a Bisiniano in Calabria Citeriore, habitabant sæculo XVII pii honestique conjuges, Franciscus Falco et Diana Henrico seu Errico, aviti prædioli cultu sibi victum comparantes. Ex his natus est die 19 octobris anni 1669 filius *b*, cui, postero die in templo parœciali S. Nicolai baptizato, nomen datum est Lucæ Antonio. Eum adhuc infantulum chrismatis sacramento confirmavit Joseph a Sancta Maria de Sebastianis, Bisinianensis episcopus *c*. Puer autem, pro ea quam a natura hauserat docili ac præclara indole, tradita sibi a parentibus cum exempla tum documenta mirifice secutus est, moribus ad omnem modestiam pietatemque compositis. A prima itaque pueritia non obscura dedit futuræ sanctitatis indicia. Ea enim ætate, nec cum æqualibus ludere, nec læsus irasci, nec pueriliter quidquam agere D visus est; sed nugis abhorrens et ab aliorum consortio remotus, divinarum rerum studio jugique orationi vacabat. Quod autem mirabilius est, a teneris ipsis unguiculis corpus afflictare assuevit; et vix quinquennis domi solus orans ante Deiparæ effigiem deprehensus est, suppositis nudis genibus granis seu lapillis, qui caveas in tenellis membris effecerant. Jam tum divini amoris pignora accepit: nam cum olim coram beatæ Virginis imagine ardentius oraret, egressis ex illa radiis circumfusus est, et ad pietatem erga Dei genitricem mirifice inflammatus (1).

2 Adolescens vero, cum avunculo suo presbytero, Dominico *d* Errico, traditus esset ut religione ac bonis disciplinis sedulo institueretur, non minus literis quam pietate profecit. A jocis et ludicris oblectamentis alienus, quidquid temporis supererat, precibus, meditationibus, piis colloquiis, erigendis altaribus iisque omni ope ornandis traducebat (2). Observantissimus omnium, potissime vero parentum et avunculi sui, nihil iis inconsultis agebat. Tanta autem assiduitate ac studio ecclesias adibat, ut noctu etiam sæpissime videretur ante fores sacrarum ædium E genu nixus orare. Non aliæ fuerunt ipsi deliciæ nisi divina perdiscere, sacris ministrare, adesse concionibus et sacramenta suscipere. Ad quæ tanto caritatis æstu accedebat, ut omnibus admirationi et ædificationi esset. Piis hujusmodi exercitationibus non defuit carnis quoque macerationem adjungere, corpusque suum assidue flagris cædere. Nemo illum arguere umquam potuit alicujus peccati; sed sanctus et irreprehensibilis, jam inde ab adolescentia magnam probitatis et sapientiæ famam adeptus est (3). *incumbens, d*

3 Non poterat tanta virtus studiumque cœlestium inter laqueos et irritamenta mundi facile conquiescere. Quare, ut liberius et sine impedimento Deo vacaret, ab ineunte adolescentia Ordini Minorum S. Francisci Capucinorum sese addicere statuit; ac ne illum temere aggrederetur, non modo sapientes gravesque viros consulere voluit, verum etiam regulari disciplinæ adhuc liber quodammodo assuescere. Capucinorum itaque ecclesiam diu noctuque petere solebat, orationis studio magis magisque se dedere, et corpus suum asperioribus afflictationibus macerare. Sancta ejus desideria præcipue incenderat missio quædam quam Acrii dederat Antonius ab Olivado *e*, Ordinis Capucinorum. Ab eo pius juvenis, quum totius anteactæ vitæ noxas confessione generali expiasset, diligenter doctus, cœpit Domini Passionem jugi meditatione volvere, et quod dicunt Horologium Passionis quotidie recitare; insuper singulis hebdomadibus animam, sacra exomologesi perpurgatam, divina Eucharistia reficere; denique etiam atque etiam operam dare ut FF. Capucinis adscriberetur. Obstitit quidem avunculus (pater jam e vita migrarat), additis quoque minis: sed nulla re a proposito deterritus juvenis, annum tunc agens decimum octavum, ab Ordinis superioribus impetravit ut in sacram familiam reciperetur et Dipiniani tirocinium poneret (4). *Ordinem Capucinorum* *e*

4 Sed quem acriter in virtutes incumbentem videbat dæmon, omni ope vexare studuit. Matrem voce simulans: « Luca Antoni, ait quadam die, veni: sola sum; in lecto jaceo ægrotans. » *bis ingressus,*

(1) Informatio II, pag. 3 et seq. Summarium II, pag. 31 et seqq. — (2) Cfr. Vita Italica, pag. 3, edit. Romæ 1826. — (3) Inform. II, pag. 4. — (4) Summ. II, pag. 46, 50.

Alias

EX IMPR.

A Alias impuris eum tentationibus pelliciebat, aut exaggerata regularis disciplinæ difficultate perterrebat. Semel et iterum manus dedit juvenis. Primo enim, post duos ab ingressu menses, claustrum reliquit, veniam nactus a superioribus. Verum implorato Dei auxilio et consiliis virorum gravium usus, mox rediit. Simul recruduit cum inferno pugna, et eo quidem impetu, ut novitius ferre non valens, sacram vestem secundo abjecerit. Avunculo tamen ut uxorem duceret suadenti, constanter repugnavit; imo cum eum levitatis et malæ pugnæ puderet ac pœniteret, cumque, Christum et sanctissimam ejus matrem assidue precatus, diabolicas fraudes perspectas haberet, ut in novitios cooptaretur, denuo rogavit. Animo confidens et divina gratia fretus, ad cœnobium Belvederii *f*, ubi erat probandus, se contulit(1).

tertio, apparente etiam dæmone,

5 In itinere cum ad civitatem Montem Altum contenderet, et pervenisset ad Cratim fluvium, eumque ob aquæ magnitudinem nulla ratione transmittere posset; ecce subito adstitit immanis homo, deformis et horridus, qui juvenem humeris suis impositum flumen trajecit; B at evanuit statim ut ille, in altera ripa positus, mercedem tribuere voluit *g*. Postea servo suo aperuit Deus gigantem non alium fuisse quam dæmonem, a quo deceptus bis a religione desciverat. Metu conterritus, petiit Montem Altum, quo a guardiano conventus, Francisco ab Acrio, fuerat accitus; ibique diebus aliquot transactis, venit Belvederium. Demum die 12 novembris anni 1690 vestem sacram Capucinorum tertio induit, in ordinem receptus ab Antonio ab Acrio, tractus illius præposito provinciali (2).

tironibus adscribitur.

6 Frater Angelus (hoc enim nomen ei datum) tirocinium sub sapientissimo magistro, Joanne de Ursomartio, ponere incepit. Eum ad perfectionem consequendam nihil reliqui facientem, denuo probatum voluit Dominus. Toto fere tirocinii tempore, pluribus injectis molestiis, novitium lacessivit dæmon. Quibus juvenis pæne fractus, conjectis quadam die oculis in imaginem *h* Christi cruci fixi: « Domine, ait, mihi jam non fido. Abibo et uxorem ducam. » Clara statim exaudita est vox: « Quare non facis idem quod Frater Bernardus de Corleone? » Re quidem vera ex Vita sancti hujus Capucini *i* didicit eum, dum se quotidie mane flagellis concidebat, horologium dominicæ Passionis recitans, a similibus molestiis fuisse liberatum (3). Ejus vestigiis ingressus B. Angelus, immundos spiritus profligavit, et omnibus colendis virtutibus annum probationis egregie explevit. Quo transacto, vota solemnia lætanti animo nuncupavit in conventu Belvederii; et dum se ita Christo devovebat, quamdam veluti flammam sibi inustam sensit *k*, qua plane roboratus, omnia deinde fortiter pertulit, et spiritum castitatis sibi infusum agnovit (4).

Studiis vacans, scientia infusa donatur.

7 Expleta probatione *l*, in oppidum Saracenam missus est, inde Rossanum, Coriolanum, Cassanum alioque, ut rhetoricæ, philosophiæ ac theologiæ studiis operam daret. In quibus adeo profecit, ut doctrina ac præsertim scientia sanctorum cæteros antecelleret. Quod quidem non minus diligentia ac studio, quam cœlesti dono est assecutus. Nam cum ipse Cassani ad literarum studia incumberet, et concubia nocte olim oraret, petens a Deo lumen sapientiæ, repente illuminari majore fulgore visa est tota domus quam in meridie solet; cumque contubernales, qui post horas canonicas matutinas cubitum revertebantur, mirati quærerent unde lux tanta oriretur, eam egredi perspexerunt e cubiculo servi Dei, ubi ille splendoribus circumfusus orabat. Exinde Angelus scientiæ dono præditus visus est, et Sacrarum Scripturarum intelligentia ei divinitus infusa *m*. Hinc sacrario præfectus est. Mirum autem erat, quanta sedulitate officiis omnibus suis satisfaceret; nam dum ipse studia et æditui munus diligentissime obibat, orationi et communibus cæteris exercitiis ne in minimo quidem deerat (5). Christi patientis memor, feria VI aloen cum felle sibi in os mittere numquam oblitus est, ut per totum diem linguam et palatum gustus amaritudo torqueret. Se frequenter flagris cruentando, interpositis carnem inter et vestes urticis aliisque herbis aculeatis, revoluto sæpe nudo corpore super vepribus et pungentibus dumis, omnique ratione se ipsum cruciabat, non tantum in juventute, sed deinceps, in decrepita etiam E ætate et usque ad obitum (6).

Inauguratur sacerdotio.

8 Absoluto studiorum curriculo, B. Angelus anno 1701 exeunte, aut 1702 ineunte *n*, sacris ordinibus initiatus est. Ad quos suscipiendos miro sane atque inusitato modo, nempe jejuniis et lacrymis, sese paraverat; cumque animadverteret se manuum impositione ministrum Dei fieri, et mysteriorum ejus dispensatorem, ita jam tum sibi proposuit et gloriæ Dei et hominum utilitati totum plane se dedere. Hujusmodi consilio præsidum quoque voluntas non sine Dei providentia apprime respondit; nam ii novo presbytero sacri præconis munus contulerunt, quod ille usque ad interitum gessit (7). Verum antequam de ejus concionibus dicemus, virtutes religiosas et officia quæ in Ordinis sui conventibus exsecutus est, exponere juverit.

ANNOTATA.

a *Quam hoc loco exhibemus Vitam, excerpsimus (servatis plerumque ipsis verbis) e processu beatificationis servi Dei; scilicet tum e* Positione super dubio an sit signanda commissio introductionis causæ, *Romanis typis descripta anno* 1778; *tum maxime ex* Informatione super dubio an constet de virtutibus, *Romæ edita anno* 1806 *(hanc in notis ita designamus :* Informatio II); *tum e* Summario super dubio an constet de virtutibus, *itidem excuso anno* 1806 (Summarium II); *tum denique e* Positione super miraculis. *Nonnulla etiam suppeditarunt Bullarium Capucinorum editum a Michaele a Tugio, ac Vita* B. Angeli *Italica* (8), *quæ Romæ prodiit annis* 1825 *et* 1826. F

b *Erat iis filius unicus* (9).

c *De* B. Angeli *confirmatione testatus est, anno* 1761, *Franciscus Freccia, parochus ecclesiæ S. Nicolai, se in* libro confirmatorum *hæc legisse :* Die vigesima quarta mensis junii millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto. Lucas Antonius Falcone, filius Francisci et Dianæ Errico,

(1) Ibid., num. V passim.— (2) Ibid., pag. 50 et seqq.— (3) Vita Italica, pag. 8. Summ. super comm introductionis causæ, pag. 7 et 10.— (4) Ibid., pag. 53.— (5) Informatio II, pag. 6. — (6) Cfr. Vita Italica, pag. 9.— (7) Informatio II, pag. 6. — (8) Vita del B. Angelo di Acri.— (9) Summarium II, pag. 50.

EX IMPR.

rico, conjugum hujus terræ et parochiæ S. Nicolai de Belvederio, sacramentum confirmationis recepit ab illustrissimo.... Josepho a Sancta Maria de Sebastianis, episcopo Bisinianensi, in matrice ecclesia S. Mariæ hujus præfatæ terræ. Patrinus fuit clericus Cæsar Aliprandi (1). *Verum annus ille* 1674, *quem omnes etiam* B. Angeli *Vitæ exhibent* (2), *nescio an perperam fuerit scriptus. Etenim Joseph Sebastianus Manasse de Caprarola, primo episcopus Hierapolitanus in partibus infidelium, dein anno* 1667 *vocatus ad infulas Bisinianenses, jam die* 3 *octobris anni* 1672 *ad sedem Tiphernatensem* transiit, et in ejus locum Ecclesiæ Bisinianensi præpositus fuit Onufrius Manesi* (3).

* Città di Castello

d *Dicitur ab aliis Dominicus Errico, ab aliis Franciscus* (4).

e Antonii ab Olivado *Vitam italice scripsit anno* 1747 *Ludovicus ab Olivado* (5).

f *Erat cœnobium provinciæ FF. Capucinorum Consentinæ; ipsum vero Belvederium ad diœcesim S. Marci pertinet. De hoc et aliis passim in hac vita memoratis conventibus qui plura velit, adeat Ordinis historicos* (6).

B

g *Aufugientem dæmonem hæc tunc protulisse, dixit ipse* B. Angelus *suo confessario* (7): « *Invitus te trajeci, quia mihi es inimicus.* » *In eodem itinere, ut plures narrant testes,* immanis visuque horrendus occurrit *ei* molossus, qui latratu apertisque faucibus illum vorare minatur, probibetque ne ultra progrediatur. Diabolicas artes jam edoctus puer, non deterretur; sed, invocato nomine Domini: « Rue, inquit, mala bestia, ad inferos; » iisque prolatis (mirabile dictu), canis ille teterrimus illico evanescit (8).

h *Hæc Christi effigies multo post mortem servi Dei in memoriam eventi magnæ omnibus erat venerationi* (9).

i Bernardus de Corleone, *laicus professus Ordinis Minorum Capucinorum, obiit die* 12 *januarii anni* 1667, *et die* 29 *aprilis* 1768 *in beatorum numerum a Clemente XIII fuit adscriptus* (10).

k *Huc spectat quod plures* ferunt testes, oranti illi quondam... angelum Domini apparuisse, qui cingulo quodam (symbolo gratiæ castitatis) lumbos ei præcinxit; et exinde venerabilem virum omni plane tentatione carnisque illecebris aut irritamentis penitus liberatum fuisse (11). *In breviario Ordinis Capucinorum legimus:* Dum professionem emitteret, sentire visus est sibi fortiter constringi lumbos et caput velut flammis inuri, ex quo infusum spiritum fortitudinis agnovit et expertus est.

C

l *Quamquam id in Vitis non expresse notatur, dubium tamen non est quin* B. Angelus *statim a nuncupatis votis et ante inchoata studia fuerit missus ad* professorium, *ubi in bono spiritu et regularis disciplinæ observantia stabiliretur, quemadmodum præceptum est a Romano pontifice Clemente VIII.*

m *De hac scientia infusa, cfr. infra, cap. VI.* D

n *Asserunt testes* B. Angelum *missionibus operam dare incepisse simul ut sacerdotio fuerit initiatus Quum insuper constet primam ex ejus sacris expeditionibus contigisse mense martio et aprili anni* 1702 *(cfr. Comment. num.* 4*), sequitur ut hoc anno ineunte aut* 1701 *exeunte sacerdos creatus fuerit.*

CAPUT SECUNDUM.

De B. Angeli caritate in Deum et proximum, aliisque virtutibus.

Amore divino flagrans,

In multis et gravibus quæ, ut post indicabitur, gessit B. Angelus, muneribus, sicuti amplissimam habuit occasionem et copiam exercendæ virtutis, et patefaciendæ flammæ caritatis, qua E intus flagrabat; ita mirum esse non debet, si totus vitæ cursus servi Dei omni virtutum genere abundat, si tot præterea suppetunt de præclarissima illius sanctitate documenta. Tam profecto multiplices sunt tamque præstantes virtutum actus, quos Angelus noster in quavis vitæ parte perfecit, sive de theologicis virtutibus sermo sit, sive de moralibus, ut exspectatio omnis superetur, atque ex iis plane constet habitus quidam christianarum omnium virtutum vere heroicus, vere admirandus (12). Ut ab ea exordiamur quæ sane præstantissima est, summi viri qui data opera B. Angeli caritatem solertissime investigarunt, unanimiter fassi sunt venerabilem virum omnibus, quantumcumque bonis, præcelluisse, et quamdam veluti facem fuisse Spiritus Sancti. Omnia enim illius verba, omnia facta, omnis gesticulatio sublimi quodam divini amoris impetu movebantur, ita ut etiam extrinsecus micaret ignis quo intime conflagrabat. Is revera in actus divini amoris sine ulla intermissione erumpebat, profunda trahens a corde suspiria ac gemitus; hinc sensibus alienatus, ut post declarabimus, in extases rapiebatur; tantusque F erat ignis quo excandescebat, ut pectus aliquando sibi disrumpi sentiret, æstumque caritatis multo aquæ potu refrigerare cogeretur (13).

et a peccato alienissimus,

10 Hinc facile perspicitur quantum a peccato abhorruerit. Trepidans ab umbra etiam illius ita semper cavit, ut nemo tam severus investigator fuerit, qui minimam ullam in eo umquam deprehendere potuerit culpam, immo culpæ suspicionem. Plures qui generales illius confessiones exceperunt (etiam in exitu vitæ), unanimi consensione testantur se nullam in eo sacramentalis absolutionis materiam reperisse, præter leve aliquod erratum quod perpetraverat antequam regulare institutum susciperet (14). Nec

(1) Summ. super comm. introduct. causæ, pag. 12. — (2) Cfr. Inform. II, pag. 4. Vita Italica, pag. 2. — (3) Ughelli, Italia sacra, tom. I, col. 525. Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. XXI, pag. 414 et seq. Cfr. Martialis a S. Joanne Baptista, Bibliotheca script. Carmelit. Excalceat., pag. 266 et seq. Muzi, Memorie di Città di Castello, tom. III, pag. 111 et 114. — (4) Summarium II, pag. 35 et 37. — (5) Catalogus scriptorum Ord. Minorum Capucinorum ab anno 1747 ad 1852, pag. 31. — (6) Z. Boverius, Annales Minorum Capucinorum. Michael a Tugio, Bullarium Min. Capuc. Chorographica descr. provinciarum et conventuum Min. Capuc. — (7) Summ. II, pag. 57. — (8) Informatio II, pag. 5. — (9) Summarium super comm. introductionis causæ, pag. 10. — (10) Bullarii Rom. continuatio, tom. III, pag 512. Cfr. Gabriel a Modigliana, Vita del B. Bernardo da Corlione, pag. 84 et seqq. — (11) Inform. II, pag. 74. Summ. II, pag. 53. — (12) Informatio II, pag. 9. — (13) Ibid., pag. 34. — (14) Ibid., pag. 6 et seq. Summarium II, pag. 169 et seq., 179.

satis

EX IMPR.

A satis ei fuit conscientiam suam a noxis quibusque immunem servare; sed etiam, ut mox declarabitur, assiduis concionibus, exemplo, consiliis aliisque opportunis mediis in id potissimum incubuit, ut alii quoque divinis mandatis obtemperarent, nullamque Deo quantumvis levem inferrent injuriam.

ad Dei gloriam omnia refert.

11 Hoc etiam ingentis caritatis indicium est, quod studio flagrabat divinæ promovendæ gloriæ. Propter eam tot ardua et plena difficultatibus ac periculis suscepit itinera, prædicationes, labores, per totum ferme Neapolitanum regnum (1); propter eam tot pia opera instituit, omnemque lapidem movit ut quamplurimi non solum animæ saluti, sed etiam absolutissimæ perfectioni inservirent; propter eam decorem domus Dei tanto fervore amplificare conatus est. Hoc studio motus, ipse suis sæpe manibus altaria componere atque ornare, scopis pavimenta mundare, purgare lampades, pulverem peniculo abstergere et quidquid ad munditiem nitoremque ecclesiæ pertinebat, sedulo curare, minime dubitabat (2); et si quid irreverenter factum videbat, zelo succensus reos corripere non deerat. Præ-
B sides quoque provinciæ sæpius admonuit, in choro divinæ psalmodiæ interesse ne prætermitterent. Loqui non posse videbatur nisi de Deo aut de lege Dei. Passim etiam auditus est exclamans: « O quam dulce est amare Deum, » et aliquando vociferans in viis, vere esse stultum ac dementem illum qui non diligit Deum (3).

Ipsi sæpe apparet Christus.

12 Quanto Christi Domini amore arderet, id verbis consequi nemo potest. Sane indicio sunt tot visiones quibus famulum suum Jesus recreavit. Cum anno 1701 in conventu Rossanensi versaretur, per integrum diem cellula clausus perstitit, identidem exclamans: « Si, cum Deus es amoris, talis es, quid eris cum judex apparebis? » Hæc Fratres audierant. Jussus itaque a conventus moderatore, quid sibi eo die accidisset palam omnibus edicere, fassus est verecunde Christum, tenelli infantuli specie, se ipsi exhibuisse et egisse cum ipso familiarissime: sed interdum radios emisisse tantæ majestatis, ut palorem afferrent ac tremorem; neque tunc se potuisse quin diceret: « Si Deus amoris es talis, qui, cum judex apparebis, futurus es? » Simile beneficium accepit anno 1722 in pago Paterno
C Consentinæ diœcesis. Cum enim, peracta missione, pridie Nativitatis Domini, in domo Antonii Pontieri, ad quem deverterat, præsepe composuisset, in eoque divini infantuli effigiem reclinasset, ecce, ferventer oranti apparet Jesulus, ea forma qua in specu Bethleemitico natus est, et servi sui pectori diu apprimi voluit; donec tandem felix ille vir, media nocte ad se rediens, exclamavit: « O quam pulchrum est amare Deum! O amorem non amatum! » et hospiti, interrogando urgenti, rem aperuit (4). Puerum Jesum alias sæpe vidit, sive inter concionandum, sive rem divinam conficiens, quod ipse, obedientia compulsus, Patri Ludovico de Flumaria, ex provinciali Capucinorum, prodidit (5).

Hujus Passionem,

13 Omnia quidem vitæ Domini nostri mysteria, at præcipua pietate Passionem ejus recolebat. Hac meditatione ita penetrabatur, ut Christi cruciatus in se experiri videretur, faciem sibi colaphis cædens et ignita edens suspiria, singultus altosque clamores, sæpe in extasim raptus. Si quam crucis effigiem in via prospexerat, eam profunde adorabat; et ad relinquendum in oppidis ubi concionabatur, incitamentum erga Christi Passionem, plurimas ubique cruces erexit, quas, indicta supplicatione, ipse gestabat. Memorabile est quod anno 1717 accidit Menecinæ *, ubi ingentem crucem, quæ tolli non poterat nisi robustorum trium hominum præsidio, B. Angelus, licet senex fractusque viribus, sine alicujus ope humeris imposuit suis, gestavitque ad mille circiter passus; ac cum ea, præcipiti jam die, deferretur inter alias duas cruces, fulgentissimæ tres cruces in aere visæ sunt, quæ supplicationem comitabantur. Præterea eodem tempore B. Angelus diem protraxisse dicitur, dum conciones et reliqua officia essent peracta. Quibus perfectis, statim, ut aiunt plures testes, multa nox subiit (6). Ipse quoque instituit ut cœnobitæ, tum etiam Capucinæ moniales, se invicem interrogarent quid ea hora Christus passus esset. Præterea elucubravit ediditque opus cui titulus: Horologium Passionis Jesu Christi *a*; in quo omnia Christi mysteria recolebantur, E additis actibus fidei, spei, caritatis ac doloris. Hoc ille pluries in die adhibebat; hoc singulis diebus dominicis coram sacramento recitandum curabat in ecclesia, uberrimo fructu; hoc denique pietatis opus ita undequaque promovit, ut in totam ferme Calabriam atque in plerosque regularium cœtus introductum fuerit, potissime vero in cœnobia Capucinorum illius tractus: ubi quotidie instituta fuit ejusdem Horologii recitatio, addita feriis sextis flagellatione (7), ut jussit ipse Dei servus cum provinciæ Consentinæ fuit provincialis (8). Denique, moriens, oculis in cruce fixis, ut hæ preces sibi dicerentur rogabat, et in Christi Passione meditanda animam efflavit.

* Mendicino

a

habita etiam visione.

14 Tantam Dominus pietatem remuneraturus, non semel famulo suo est visus, qualis erat quum productus est a Pilato dicente: « Ecce homo. » Anno 1714 in Acritano conventu Christi Passionem reputanti acutum quoddam, sed latens telum viscera transfixit. Cruciatum non ferens, in eo erat ut ejularet, cum Jesus ei se obvium dedit, pluribus vulneribus concisum et sanguine madentem, ut erat olim flagellatus. Commotus Angelus, non solum abstinuit a lamentis, F sed dolorem suum, ut mutui amoris signum, toto animo Christo obtulit: a quo statim hæc audivit benigne dicta: « Quid vis? » Et Angelus: « Volo ego, ait, quod tu vis, Domine. » Evanuit visio, sed beati viri cruciatus ad mortem usque perstitit, quamquam non semper æque vehemens (9).

et S. Eucharistiam, tum ipse colit,

15 Mirandum jam non est si sanctissimam Eucharistiam, quæ dominicæ Passionis memoriam consecrat, summa religione colebat. Adhuc adolescentulus eam quotidie in ecclesia Capucinorum Acritana, aliquando etiam noctu, adorare solebat. Deinde in tirocinio, in studiorum curriculo, coram ea versabatur quamdiu per domesticam disciplinam licebat (10). Tunc et per reliquum vitæ spatium, coram augustissimo sacramento ardentissimas preces ad plures horas sæpe proferebat, tanto amoris æstu ut Seraphim vi-

(1) Informatio II, pag. 37. — (2) Ibid., pag. 17. — (3) Cfr. ibid., pag. 38 et seq. — (4) Summarium, pag. 420. — (5) Vita Italica, pag. 59 et seqq. — (6) Inform. II, pag. 19. Summarium II, pag. 471, 486, 436. — (7) Cfr. Inform. II, pag. 18 et seq. — (8) Summ. II, pag. 131, 109, 111, 119, 122, 129. — (9) Vita Italica, pag. 61. — (10) Ibid., pag. 56 et seq.

EX IMPR. deretur (1). Quoties ante tabernacula pertransibat, Eucharistiam profunde adorabat, terram osculatus inter jaculatorias preces (2). Sacris operaturus, ad ea primum sese parabat diuturna atque ardentissima prece, addita flagellatione, quæ ad horam fere protrahebatur; feriis autem sextis, non sine multa sanguinis effusione. Hinc sacra mysteria inchoabat incredibili modestia, religione ac gravitate. In hostiæ elevatione plerumque exsplendescens ac rutilans apparebat. Sacro peracto, rubescere solebat aspectu et ferventissimam gratiarum actionem ad horam et ultra producere (3).

tum ab aliis colendam curat.

16 SS. Eucharistiæ cultum ubique dilatavit summo studio. Eam singulis diebus dominicis publicæ fidelium adorationi exponendam curabat, magno luminum florumque apparatu; eam quoque in exitu cujusque missionis supplicantium more per vicos ac plateas deferebat. Hinc frequentissimo populo sermonem habebat de Eucharistiæ mysterio, tanta vi ut flammas effundere videretur. Sæpe, cum verba faceret, in extasim rapiebatur, sæpe jubilans caritate exultabat *b*, et quondam e suggestu raptus est volans
B ad aram (4). Tandem in Calabria orationem quadraginta horarum mirifice propagavit.

Deiparæ est addictissimus.

17 Quo se ipsum et proximum Christo melius devinciret, sanctissimam ejus matrem omni ope ac industria colendam duxit. In pervigiliis festorum ejus, singulis sabbatis, per novem dies ante festa solemniora, a die prima usque ad decimam quintam mensis augusti, aliis etiam temporibus, pane tantum et aqua sustentabatur; quæ omnia ab ineunte ætate incepta, deinceps sedulo observavit atque perfecit. Audito Mariæ nomine, visa imagine, caput inclinare consueverat. Id in deliciis habebat, de Virgine beatissima sermonem miscere; omnibusque, tironibus præsertim, confirmabat monachum Deiparæ devotum, esse eumdem omnis officii religiosi diligentissimum. Quo pacto labori nulli pepercerit, ut tum Fratres tum alios omnes inflammaret ad Mariæ Conceptionem immaculatam venerandam (5) ejusque dolores animo volvendos, finem non faciam, si narrare instituam. Ipse certe Matrem dolorosam præcipuo cultu prosequebatur, cujus habebat effigiem; atque in ea sæpe immutari videbat, ut ferunt, aspectum et colorem (6). Sin-
C gulare quoque erat ejus obsequium erga castissimum Mariæ sponsum, sanctum Joseph. S. Michaelem archangelum, angelum suum tutelarem, S. Petrum et S. Franciscum incredibili fere amore complectebatur (7).

Totus est in precibus.

18 Si, quod ait S. Thomas, procedit oratio a caritate, facile credemus vitam B. Angeli, tanto Dei amore flagrantis, assiduam fuisse orationem. Ac primo communibus precibus diu noctuque non modo defuit numquam, sed omnibus diligentia animique fervore longe præcelluit. Nam ad matutinas horas in choro multo antequam cæteri convenirent, aderat; iisque absolutis, non cubitum revertebatur, ut alii, sed in odeo usque ad nonam inter suspiria ac gemitus orare pergebat, non inde discedens nisi urgente præsidis imperio. Quum ob tibiæ fracturam ambulando impar esset, tamen fulcrorum ope ad com- D munia omnia exercitia se contulit. Sed præter hæc, totum tempus quod prædicationi supererat, orationi donabat, dicere solitus nihil suavius degustare se posse. Sæpe noctu deprehensus est humi procumbens, brachiisque in modum crucis compositis orans. In remotioribus horti angulis aut specubus, in ambulacris, in viis, in domibus sæcularium, in quibus missionum causa versabatur, in itinere, ubique jaculatorias preces edere audiebatur. Manifestare quondam jussus cur suspiria clamoresque tam sæpe emitteret, respondit disrumpi sibi pectus videri, cum mentis aciem intenderet in Deum, ac spiritum sibi intercludi. Demum in divinarum rerum contemplatione unice conquiescebat, et in ea suas omnes collocabat delicias (8). Videlicet vix expleto studiorum curriculo, enixe lumen a Deo petierat, ut disceret in quo munere illi servire deberet, utrum scilicet in orationem potissimum incumbere, an in prædicationem. Oranti visum se præbuit angelus Domini, et illuminata splendoribus domo in qua venerabilis vir preces fundebat, eum monuit ut orationi et contemplationi vacaret, quo sapientiæ donum acciperet (9). Exinde revera E consortio Domini numquam satiatus, in eo plane demersus ita delectabatur, ut non viator, sed comprehensor videretur.

Operam dat aliorum saluti,

19 Fieri omnino non poterat ut qui tam arcta cum Deo necessitudine conjungebatur, homines etiam propter illum non vehementer diligeret. Atque ut ab iis exordiamur quæ animam respiciunt, quidnam venerabilis Angelus facere neglexit ut spirituali hominum saluti consuleret? Prædicationibus, instructionibus, confessionibus diu noctuque excipiendis, juvandis moribundis, præbendis salutaribus monitis, se totum dedit; quam prospero sæpe eventu, infra enodate dicetur (10). Id hoc loco memorari juverit, eum frequenter inimicos ad concordiam revocasse; quod contigit in duabus Acrii potentibus familiis, Pera et Bernando, de fundo quodam acerrime rixantibus. Contendentes ipsos inter se principes, ut Joannem et Aloysium Sanseverino, ita reconciliavit ut angelus pacis vocaretur (11). Oppidum Belimontem contentionibus dilaceratum anno 1736 plane composuit, atque cives inimicitias posuerunt (12). In oppido Marsorum familias usque ad F internecionem invicem infensas publica reconciliatione sedavit (13). Incolas etiam Cetrarii certantes pacavit. Civitatem Amantiam dissidiis undique agitatam ad pacem et concordiam reduxit (14). Denique præsules ecclesiastici et duces eum arcessebant ad discordias placandas (15).

sui oblitus.

20 Itaque semper in hominum salutem incumbens, tam assidue laborabat, ut omni recreatione abstineret. Fratribus vero ipsius misertis, et ut sibi parceret rogantibus (16): « Nequaquam, aiebat. Quid, Fratres, mihi dicitis! O quanti constitit una anima Christo! In unam animam servandam jure et merito impenderentur omnes totius mundi labores. » Animas etiam ferventi prece juvabat, Deumque frequenter exorabat pro populo, maxime si scandali alicujus publici certior factus erat. Semel accidit quod, cum nocturno

(1) Cfr. Summ. II, pag. 165 et seqq. — (2) Inform. II, pag. 20 et 39. — (3) Ibid. Cfr. Summarium II. pag. 102 et seq. — (4) Inform. II, pag. 20 et 39. Summ. II, pag. 167. — (5) Vita Italica, pag. 63 et seqq. — (6) Summarium II, pag. 119. — (7) Cfr. Summ. II, pag. 110. — (8) Cfr. Inform. II, pag. 41 et seq. — (9) Ibid., pag. 44. Cfr. Summ. II, pag. 186. — (10) Cfr. Inform. II, pag. 46 et seqq. Infra, cap. IV. — (11) Summarium II, pag. 198. — (12) Ibid., pag. 204. — (13) Cfr. ibid., pag. 246. — (14) Inform. II, pag. 49. — (15) Summ. II, pag. 250; cfr. pag. 249. — (16) Vita Italica, pag. 68.

tempore

A tempore Bisiniani princeps, Aloysius Sanseverino *c*, prope Capucinorum monasterium ambularet, ipsum pro populi venia summis gemitibus deprecantem audivit; et mox claustrum ingressus, percepit eum a Deo petentem ut in ipsum tela sua converteret, ac se potius interimeret; sæpiusque dicentem : « Peccavit populus iste peccatum maximum : aut dimitte ei hanc noxam, aut dele me de libro tuo. » Insuper sequenti die indixit Dei famulus publicam pœnitentiæ supplicationem, cui princeps Bisiniani interfuit, spinis coronatus (1).

Benigne facit indigentibus

21 Corporalis vero misericordiæ opera tot a sanctæ illius vitæ testibus enumerantur, ut summatim dumtaxat indicari hoc loco possint. B. Angelus, dum conventui præerat, atque dum subditus erat, assentiente præside, pauperum inopiam levabat, leguminibus a se coctis, aut subtracto sibi quotidie cibo, et mensæ reliquiis sua manu ad januam distributis, aut collectis apud divites stipe ac vestimentis. Esurientem quondam a se nutritum sensit postea fuisse Christum (2). Eos etiam hospitio recepit et recipi jussit, a quibus Fratres sui rejecti fuerant, dicens comius agendum cum iis a quibus durius habiti erant (3). Denique peregrinos et advenas qui in claustro Capucinorum hospitabantur, proprio reficiebat cibo, solabatur et ad patientiam excitabat; imo ægrum, cui nemo hospitium præbere volebat, servus Dei in cellam suam excepit. Neque tantum Fratres suos infirmos incredibili caritate animoque demisso curabat; sed etiam erga externos ægrotos nihil tam arduum erat quin libenter faceret. Humeris suis eos aliquando imponebat, ad valetudinaria de loco ad locum transferebat, vasa et linteamina purgabat, ulceribus medebatur, remedia ministrabat; consolabatur propinquos, præsto erat morientibus, pro iis fundebat preces, ipsisque animam agentibus accurrebat sine mora, etiam intempesta nocte (4). Quam vero grata Deo fuerit ejus erga ægrotos tam effusa caritas, testantur plane miracula de quibus post agendum erit.

et suas utilitates omittit.

22 Unum addam ex quo perspicitur beatus vir totam cogitationem a privatis commodis avertisse. Cum Bisiniani princeps, Joannes Sanseverino, frater Josephi Leopoldi, pecuniam dare decrevisset ut Capucinorum Acritanorum templum amplificaretur et ornaretur, ipsam in publicam utilitatem Pater Angelus erogandam curavit, scilicet ut Acrii fons publicus exstrueretur, qui populo nimis erat necessarius (5). Auctoritate qua apud principes florebat, in omnium utebatur commodum. Princeps Bisinianensis, Aloysius Sanseverino, ab eo doctus, vectigal quoddam remisit (6). Josephum Leopoldum, itidem Bisiniani dominum, in incolas vici Rione di Padia vehementer iratum, ibique omnia igni delere cogitantem, prudentia sua mitem præstitit et mansuefecit (7). Eidem principi novum tributum ab Acritanis exacturo, fortiter restitit (8).

Sui despiciens.

23 Reliquas B. Angeli virtutes immensum esset percensere. Non possumus tamen quin animi modestiam et humilitatem prædicemus, quæ cogitationum ejus atque actionum omnium fuit comes, moderatrix et custos. Quam humilis esset cognitione, satis demonstrat infima quam semper de se fovit, opinio, ut patet ex illius cum verbis, tum factis *d*. Summo enim semper contemptu de se ipse loquebatur, vilissimum hominum se reputans, servumque inutilem; ac palam ubique nuntiabat ingenii sui tarditatem ac nequitiam. Tam publice in concionibus, quam in privatis sermonibus se humillimo loco natum, se plenum noxis, atque omnium maximum peccatorem, se instituti sui bis desertorem, se rudem atque ignarum prædicabat, flagella Dei quæ orbi terrarum supervenerant, tribuens peccatis suis; faciemque suam vel manibus vel etiam sandaliis plectebat. Nullum sibi honorem deberi dicebat, quippe qui pastoris filius esset, abjectus vermis, servus fratrum suorum, atque excoriatum veluti jumentum, quo nomine se nuncupare solebat.

EX IMPR. *d*

omnem gloriam abjicit;

24 Elucebat etiam hæc humilitas in illius magnanimo terrenarum rerum et humanæ gloriæ contemptu. Se enim tamquam peripsema et opprobrium hominum reputans, honores, obsequia et laudes ita aversabatur, ut nihil ipsi molestius, nihil exsecrabilius fieri posset. Dona supernaturalia quibus cumulabatur, et quæ edebat miracula, omni ratione occultabat. Plaudentibus populis, ipse humiliabat sese, inquiens se nequam servum atque hominum perditissimum esse, nec sibi, sed Deo tantum deberi gloriam; ac se inde surripere conabatur. A principibus honorifice exceptus, dolebat, dicens vix locum dari sibi posse inter illorum stabularios, aut inter aquæ vectores pro illorum stabulo (9): ac Bisiniani principem monuit, ne ipsi honorem deferret: nam meminisse debebat, ipsum caprarii et pistricis filium esse, atque subditum. Signa quoque quæ per ipsum fiebant, Deo dumtaxat, non sibi referri jubebat; et tunicam sibi resecantibus dicere solebat, illos jumenti corium resecuisse. Concito semper gradu incedebat, ne sibi per viam exhiberentur honores. Confluebant populi ex oppidis vel ut eum consulerent, vel ut per eum gratias consequerentur, vel ut ei plauderent. At servus Dei, demissa in terram facie, sese intimo cordis dolore abjiciebat, dicens se omnium esse vilissimum (10). Unum erat illi jucundum, nempe contemni; et quo magis vituperabatur, eo magis gaudebat (11).

ambit munera viliora,

25 Non solum honores et munera sprevit, ea non nisi compulsus suscipiens, sed etiam abjectioribus semper ministeriis fungi delectatus est. Nullum enim est tam vile munus, quod ille non gesserit, etiamsi dignitate et senectute venerandus esset. Dum adhuc præses erat, imo provincialis, lateres tundere cum Fratribus ad faciendum pavimentum, instaurare tecta, tum etiam odeum, dormitoria, culinam verrere non dubitabat, sordesque tollere manibus suis. Ægrotantibus summa humilitate, patientia et caritate, qua in spiritualibus, qua in temporalibus inserviebat (12), ulcera curans, lectos sternens, vasa purgans. Hospitibus etiam et pauperibus, licet superior, manibus suis ministrare gestiebat, lavare pedes et cætera quæ opus erant, instruere. Die quadam, anno 1724, in conventu S. Joannis in Floribus, quo vocatus fuerat ad capitulum ut controversiam componeret, nolentibus sociis lavare lances, præses P. Joannes Baptista de Sciliano, docturus omnes humilitatem atque

(1) Inform. II, pag. 50. Summ. II, pag. 194. Vita Italica, pag. 73. — (2) Summarium II, pag. 199. Vita Italica, pag. 71 et seq. — (3) Summ. II, pag. 215. — (4) Inform. II, pag. 53. Summ. II, pag. 225. — (5) Inform. II, pag. 52. Summ. II, pag. 194. — (6) Summ. II, pag. 234. — (7) Ibid., pag. 232. — (8) Ibid., pag. 295. — (9) Cfr. Summ. II, pag. 361. — (10) Inform. II, pag. 83. — (11) Ibid. Cfr. Summ. II, num. XIX passim. — (12) Summ. II, pag. 369 et seqq.

EX IMPR.

atque obedientiam, jussit Angelo ut coquinaria vasa mundaret. Quid ille? Quamquam senex erat, et functus olim munere provincialis, tamen illico multoque cum gaudio obtemperavit (1).

et gaudet tum contumeliis

26 Sicuti se omnium vilissimum ac maxime reum putabat, ita contumelias omnes ac probra, tamquam sibi debita, æquo animo perferebat. Illatas revera sibi quondam injurias a clerico Capucino Acritani conventus patientissime, imo et hilariter tulit, inquiens se plus objurgationis mereri, quam ille dicebat; et, quod mirabilius est, obtrectatorem suum magnopere semper dilexit (2). Irrisus ab aliquo non modo non indignabatur, sed vehementissime gaudebat, numquam sese excusans; et injuste quadam die reprehensus a præside, illi flexis genibus gratias egit. Judicium suum semper subjiciebat alieno, et arguentibus illico acquiescebat, consertis manibus ac demisso capite (3). Accidit Amantiæ, ut cum e suggestu novas quasdam doctrinas reprobaret, eum quidam ex audientibus coram populo irrideret. Nec satis: postera die in templo S. Eliæ sacro servum Dei arcessivit ex cathedra pœnitentiæ, ubi sedebat, eumque oneravit maledictis,
B rudem vocans et inscium. Quid vero Angelus? Probra et contumelias humillime excepit palam universo populo, et genu flectens coram obtrectatore suo, illius pedes humillime osculatus est, veniamque ab illo petiit maxima omnium admiratione ac fremitu. Verum ultus est Deus famulum suum; nam exprobrator ejus, vix egressus ecclesia, fortuito ictu sclopi percussus est, non sine magno vitæ discrimine (4). Patientissimus vero Angelus numquam querebatur. Probris, contumeliis, lapidibus etiam impetitus, vexatores ferendo lenibat, neque raro contigit ut genu flectens gratias ageret (5).

tum corporis doloribus.

27 Quam læto animo non solum ignominiam, sed etiam debilitates et corporis cruciatus ferret, plurima dedit documenta. Quorum id præcipue memorandum, quod acerbissimos fracti cruris dolores mira patientia toleravit. Scilicet anno 1721, cum Tessano proficisci pararet, alium in locum sacras missiones delaturus, in spiritu vidit et audivit Christum cum Deipara colloquentem de casu quodam, quo ipse affligendus erat. Nesciens autem cujusmodi futurus esset lapsus ille,
C utrum animæ an corporis, timuit, animoque demisso iter suscepit, Deum orans ut corpore tantum caderet. Revera crus in via fregit, animoque lætatus est. Tum Rendas usque invectus, cruris osse dirupto et perfracto, jubetur a chirurgo Bernardo Mele ligari, dum fieret curatio. Id necessarium non esse ait B. Angelus, modo sibi detur imago Christi e cruce pendentis. Atque hanc manu tenens et conspiciens, incredibilem medendi cruciatum tacitus et placatus, quasi in extasim raptus, sustinuit. Curatione ad dies quadraginta protracta, lætus et festivus inter dolores psallebat (6).

D

ANNOTATA.

a Horologium Passionis Jesu Christi *a pluribus testibus vocatur* opusculum quod dicitur: Jesu piissime (7); *nimirum ita incipiebant illæ preces:* Jesu piissime, Jesu dulcissime, qui ex amore nostri natus es in stabulo; octo dies natus, sanguinem profudisti et fuisti circumcisus, *etc. In* Decreto revisionis et approbationis scriptorum servi Dei (8), *commemorantur* quædam orationes et cantiunculæ circa Passionem Domini vulgo nuncupatæ: Orologio della Passione. *Vix est quod moneam, ante libellum a* B. Angelo *compositum alias exstitisse preces quibus inscriptum erat:* Horologium Passionis. *Ipse vir Dei ab ineunte adolescentia hujusmodi exercitationem doctus fuisse fertur ab Antonio ab Olivado* (9).

b *De* extasibus jubilatoriis *multum in causa beatificationis disceptatum fuit, eo quod plures narraverant testes beatum virum, in extasim raptum, etiam coram augustissimo sacramento saltasse, cunctis inspectantibus;* E
et similia sæpe contigisse, dum sacrum conficiebat, aut concionabatur. Hæc, pluribus allatis aliorum sanctorum exemplis, in processu explicata sunt et plene purgata (10).

c *In Vita Italica refertur idem factum, sed de filio Aloysii Sanseverino, scilicet de Josepho Leopoldo* (11). *Illustris familia Sanseveriniana jampridem Bisinianensem seu Besidianensem principatum tenebat* (12).

d B. Angeli *verbis et factis, in hac historia mox proferendis, nonnihil inesse ostentationis et arrogantiæ quibusdam visum est: sed quam immerito, luculenter ostenderunt causæ beatificationis propugnatores* (13).

CAPUT TERTIUM.

De B. Angeli castitate, paupertate et obedientia. Munera quibus fungitur. Initia Acritani monasterii Capucinarum. Fama sanctitatis. F

B. Angelus castitate,

Ex iis quæ hactenus exposita sunt, jam facile conjici potest quam sancte B. Angelus ea servaverit quæ maxime ad vitam religiosam pertinent, ad vota ibi nuncupata et obita munera. De castitate ejus uno ore testantur confessarii eum ab ineunte tirocinio usque ad exitum vitæ puritatem suam ne levi quidem cogitatione violasse (14). Quamvis enim ab apparente sibi angelo *a*, ut ferunt, carnis illecebris aut irritamentis penitus liberatus fuerit (15), singulare tamen studium ad custodiendam mentis corporisque munditiam conferebat. Tanta erat ejus continentia in victu, *a*

(1) Summ. II, pag. 357, 368. Cfr. Summ. de introductione causæ, num. XVI. — (2) Summ. II, pag. 367. — (3) Ibid., pag. 363. — (4) Ibid., pag. 361, 472. — (5) Inform. II, pag. 67. — (6) Summ. II, pag. 279, 285 et seqq., 291 et seqq., 409. — (7) Summ. II, pag. 116; cfr. pag. 104 et seqq., 119 122, 125, 131. — (8) Summarium additionale. — (9) Vita Italica, pag. 3; cfr. pag. 62. — (10) Resp. ad novas animadversiones super dubio de virtutibus, pag. 23 et seqq. — (11) Vita del B. Angelo di Acri, pag. 73. — (12) Cfr. G. Barri, De antiquitate et situ Calabriæ, lib. V, col. 165, apud Grævium et Burmannum, Antiquit. Italiæ, tom. IX, part. V. — (13) Resp. ad novas anim., pag. 52 et seqq. — (14) Informatio, pag. 74. — (15) Cfr. supra, cap. I.

ea

ea jejuniorum frequentia et asperitas, ut ejus vita fuerit tributa miraculo. Toto vitæ suæ cursu jejuniis Ordinis alia quamplurima adjecit (1); et sæpissime accidit ut biduo vel triduo nihil manducaret, tam miræ abstinentiæ maximos conjungens labores. Parco etiam cibo interdum cineres, aquam frigidam, multum salis, aloen aut myrrham miscebat (2).

mortificatione,

29 Parvo utebatur somno, ut sui percussionibus vacaret; et, dum junior erat atque per superiores licebat, sæpissime se cruentabat ultra horam, vel nodosis funibus, vel dumorum fasciculis, vel etiam flagro vitreis cuspidibus clavato; ac deinde sale et aceto inflictis vulneribus medebatur. Quam vero acerbum et grave fuerit cilicium ejus ferreum, testantur cicatrices super lumbos servi Dei deprehensæ. Præterea noctu persæpe antrum petebat, ubi spinarum urticarumque stratum paraverat, in quo, ut ante diximus, se nudum volutabat (3). Atque in duro vitæ genere, licet attritus laboribus et senio confectus, semper tamen usque ad mortem perseveravit. Vix est quod adjiciamus perfectam in eo fuisse sensuum custodiam, atque modestiam tam singularem ut B etiam male morati homines illo viso sese componerent. Verba et facta ejus redolebant castitatem, eamque aliis instillabant (4). Lascivos autem ex fœtore agnoscebat, ut pluries planum fecit (5).

paupertate

30 Egregium illum S. Francisci filium omni rerum proprietate penitus caruisse; rebus abstinuisse non modo superfluis, sed iis etiam quæ ad vitam pæne necessariæ sunt; divitias, commoda, munera, oblectamenta esse aspernatum; demum in cibo, in vestitu, in supellectili heroicam præ se tulisse paupertatem : id testes omnes et documenta confirmant. Pergens ad missiones, neque peram neque calceamenta detulit umquam; sed longissima itinera nudis pedibus prorsusque imparatus aggredi solebat. Non nisi tunicam unam eamque resartam volebat usuque tritam. Quum decretum quondam fuisset subtiliores adhibere lanas, venerabilis vir (quæ erat ejus sollicitudo circa paupertatem) ejusmodi consilio alacriter se objecit effecitque ut nihil innovaretur. Christi cruci fixi et B. Mariæ Virginis effigies, sacra Scriptura, breviarium, scamnum, straminea culcita, varia flagrorum genera : C hic totus cellæ apparatus (6). Moriens nihil distribuendum reliquit.

et obedientia vere insignis,

31 Inter innumera fere obedientiæ promptissimæ, alacris, animosæ omnique numero absolutæ specimina, id vere admirandum quod non solum vocis imperia, sed etiam jussa mentis occulta et divinitus penetrabat et perficiebat e vestigio. Quare dum longe aberat, præsidum suorum sentiebat imperia, atque ad eorum pedes, ac si auribus illa accepisset, sese illico conferebat. Plurima sunt facta quibus id comprobatur : sed luculentissimum illud quod, cum Bisiniani princeps ad monasterium venisset Dei famulum allocuturus, et hic longius abesset, præses, ut principi præclarum Angeli obedientiæ argumentum præberet, absentem arcessivit isque statim adfuit, ac si audivisset imperium. Etiam sensibus alienatus atque in sublime raptus, mentali superiorum præcepto ab extasi extemplo revocabatur.

EX IMPR.

Id etiam experti sunt episcopi aliique præsules ecclesiastici, quos sibi moderatores constituebat vir parendi studiosissimus, quum in urbe versaretur ubi non esset Ordinis sui conventus (7).

sæpeque Fratribus præfectus

32 In omnibus locis in quibus habitavit Dei famulus (habitavit autem in plurimis, ut in conventu Acrii, Belvederii, Cetrarii, Rossani, Coriolani aliisque), fuit regulæ suæ observantissimus, adeo ut omnibus in exemplum proponeretur. Neque enim potuit tanta virtus diu latere Fratres, ideoque venerabili viro, licet invito, claustralia munera detulerunt. Obedientia compulsus, primum vicarii officium, deinde etiam cœnobiorum præfecturas (8) tum Acrii, tum pluribus aliis in locis suscepit, ut Murimanni et Cetrarii (9). Eo præside regularis disciplina ita floruit, ut sanctitatem suam cæteris quoque infundere videretur. Quonam vero tempore singulis monasteriis præfuerit, haud facile statuitur. At certe, postquam definitor fuit, ab anno 1717 ad 1720 provinciæ Capucinorum Consentinæ præsedit : quo tempore omnia ejus cœnobia lustravit. Denique provisitatoris generalis munus eidem ægrius ferenti commissum est, in eoque gerendo summa tum æquitate, tum mode- E ratione usus est, atque exemplum se præbens virtutum omnium, multa restituit quæ lapsa fuerant, plura sanxit quæ ad stabilem provinciæ ordinem atque utilitatem conferre poterant (10).

est optimi moderatoris exemplar.

33 Summa semper prudentia subditos rexit, eos imprimis exemplo suo et monitis ad sanctimoniam cohortatus. Affirmant testes eum vehementer fuisse sollicitum ne quis in Deum vel leviter delinqueret; in id totum incubuisse ut lex adimpleretur; omnium emendationem nec nimis severum nec nimis indulgentem opportune quæsivisse; observantiam paulatim restituisse; miris modis disciplinam ubique instaurasse (11); et præsertim ut sancta paupertas ab omnibus coleretur, dedisse operam. Dum provincialis aut guardianus erat, sedulo cavebat ne quid superflui retineretur a Fratribus. Ædes intra simplicitatis ac necessitatis limites exstruendas curabat; et quum Acrii esset spatiosus hortus olivis consitus, tantam olearum copiam, tamquam a paupertate alienam, recidi jussit (12). Numquam sollicitus de crastino, commeatus non ad longum tempus, sed ad diem comparabat. Quæ quidem F fiducia ac spiritus paupertatis divinæ Providentiæ adeo placuit ut, cum deficeret annona, ea sæpe vel inopinato delata fuerit, vel singulari portento multiplicata. Aliquando fiebat ut salitorum piscium copia vel aliud ciborum genus ipsi dono mitteretur. Quid vero Dei famulus? Illa proximis et pauperioribus monasteriis distribuenda curabat; ne scilicet in cœnobio suo plus pararetur quam necessitas postulabat (13). At simul ne quidquam Fratribus, præsertim ægrotis, deesset, sedulo consulebat.

Nemini est molestus.

34 Nemo justior illo exstitit in conferendis aut adimendis muneribus, in remunerandis laboribus, in noxiis coercendis (14). Quamvis obtemperationem legibus et officii religionem severe imponeret, quamvis culpas puniret omnes, tamen tanta caritate, comitate, solertia corrigebat, ut qui correpti fuerant, illius amore caperentur

(1) Inform. II, pag. 70. — (2) Cfr. Summarium II, num. XV et seq. — (3) Cfr. ibid., pag. 71 et seqq. — (4) Cfr. Ibid., pag. 318 et seqq. — (5) Ibid., pag. 322 et seqq. — (6) Cfr. Summarium II, num. XVII, pag. 328 et seqq. Informatio II, pag. 76 et seq. — (7) Summ. II, pag. 342 et seqq., 354, 346. — (8) Summ. II, pag. 54 et seqq. (9) Ibid., pag. 49. — (10) Inform. II, pag. 7. — (11) Ibid., pag. 58. — (12) Ibid., pag. 77. — (13) Inform. II, pag. 76. — (14) Ibid., pag. 63. Summ. II, pag. 48.

et

EX IMPR.

et vitia ponerent. Quæ prudentia emicuit etiam in capitulis Cetrarii, in S. Joanne in Floribus et alibi (1), quibus interesse cogebatur, quæque summa sapientia regebat. Hinc semper ad capitula accitus fuit ut discrepantes conciliaret; et præsentia sua consilioque ita componebat animos, ut omnia pacifice ac sancte decernerentur (2). Testes affirmant neminem de illo conquestum in toto ejus vitæ curriculo; omnes qui Dei famulum alloquebantur, plane recreatos ab eo discessisse; tantam ejus sermonum suavitatem fuisse, ut iis traherentur omnes, et arguentem etiam aut punientem non modo nemini exstitisse molestum, sed fuisse dilectum ab omnibus (3).

Fundat Acritanum cœnobium Capucinarum.

35 Inter tot curas et labores, sedulo etiam consuluit monialibus Capucinis, quarum monasterium Acritanum ipse exstruendum curarat. Quum enim Acrii, Bisiniani et alibi plures virgines, bonis parentibus natas, ad sancte vivendum perduxisset, ac sciret eas, dum in sæculo viverent, in magnas incidere salebras, statuit omnes in unam vitæ religiosæ societatem congregare, quamvis undique sibi negotium facesseretur (4). B Rem cum Josepho Leopoldo Sanseverino, Bisinianensi principe, communicavit (5). Is itaque, rogante Dei famulo, sumptu suo monialium Capucinarum *b* monasterium fundavit, quemadmodum potestatem ipsi fecit, die 28 julii anni 1725, S. Congregatio Concilii *c*. In hoc cœnobio B. Angelus plures annos confessarii munus obivit, tanto monialium spirituali profectu, ut plures ex iis cum sanctitatis odore vita excesserint. Inter quas præcipue commemoratur ipsius Bisiniani principis filia, Teresia, quæ a venerabili viro ad tam sanctum austerumque vitæ genus amplectendum fuit excitata (6), et sumpto Mariæ Angelæ de Crucifixo nomine, omnium virtutum laude claruit. Porro ut in novum asceterium severiores regulæ inducerentur ibique vigerent, multa passus est plurimumque laboris insumpsit sanctus constitutor, arcessitis etiam e conventu Capucinarum Tessanensi duabus monialibus professis. Superatis tandem impedimentis, res optime successit, et accurata observantia in parthenone constanter floruit. Ut hoc consequeretur, scripsit etiam B. Angelus sua manu quædam monita, quæ fuerunt post C ipsius mortem ab aliis monialium confessariis deinceps adhibita (7).

Per biennium versatur in ædibus principis Bisinianensis.

36 Neque præterire hoc loco possumus tam bene de sancto viro existimasse principem illum Bisinianensem, ut, biennio post conditum monasterium, eum in ædibus suis jugiter apud se habere voluerit, ejus opera ad animæ suæ salutem plurimum usurus. Facultatem concessit Romanus pontifex Benedictus XIII, datis die 14 julii anni 1727 hisce literis, quibus a tergo inscriptum erat: Dilecto filio Angelo ab Acrio....

BENEDICTUS PAPA XIII. Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem. Religionis zelus, vitæ et morum honestas, aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, quibus apud Nos digno commendaris testimonio, Nos inducunt, ut te specialibus favoribus prosequamur. Nuper siquidem pro parte dilecti filii nobilis viri, D moderni principis Bisinianensis, Nobis expositum fuit, quod ipse de tua prudentia, pietate ac probitate plurimum in Domino confisus, te, qui ut idem princeps asserit, Frater expresse professus Ordinis Minorum S. Francisci Capucinorum nuncupatorum, et in sacro presbyteratus ordine constitutus existis, pro spirituali sua consolatione jugiter apud se habere, operaque tua in iis quæ ad animæ salutem et conscientiæ quietem, prout hactenus expertus fuit, uti posse plurimum desiderat. Nobis propterea humiliter supplicari fecit, ut sibi in præmissis opportune providere et, ut infra, indulgere de benignitate apostolica dignaremur. Nos.... hujusmodi supplicationibus inclinati, ut ad biennium tantum de superiorum tuorum licentia penes dictum principem permanere, ac in ejus domo degere et commorari, ita tamen ut quandocumque biennio hujusmodi durante a superioribus tuis prædictis ad claustra revocari possis, libere et licite ac absque ullius pœnæ per constitutiones Ordinis hujusmodi quomodolibet impositæ incursu, valeas, auctoritate apostolica tenore præsentium concedimus et indulgemus; non obstantibus præmissis et constitutionibus et ordinationibus apostolicis, nec- E non dicti Ordinis etiam statutis et consuetudinibus, privilegiis (8).....

Summæ omnibus est venerationi.

37 Recogitanti quanta sanctimoniæ fama floruerit B. Angelus, mira non videbitur illa religiosi principis petitio. Incredibile est quot eum homines sanctum dixerint et habuerint. Nobilissimi quoque viri palam ei manus osculabantur atque ei deserviebant, apostolum, agricolam, servum Dei et angelum Domini appellantes. Et quoniam illius vestes tamquam reliquiæ undique resecabantur, resartis tunicis palliisque semper incedebat. Populi totius ferme Neapolitani regni illum visere certabant, præsertim in utraque Calabria, Neapoli et Monte Casino. Decem circiter hominum millia illum quondam ex oppido egressum comitata sunt. Eum populi lacrymabundi prosequebantur, et procidebant coram eo transeunte. Eum assidue optimates arcessebant. Principes Bisiniani, Paulus de Mendosa, marchio de Valle, dux Balneariæ, princeps Scyllæ, dux Montisleonis, aliique plures illum vocabant et consulebant, ejusque precibus se commendabant. Idem præstabant archiepiscopi Rossani et Saler- F ni, episcopi Bisiniani, S. Marci, Oppidi, Tropeæ, Cassani, abbas Montis Casini et alii viri præstantes innumeri. Vincentius Maria de Aragona, archiepiscopus Consentinus, genu flectens palam ab eo benedictionem petiit. Jussu cardinalis archiepiscopi Neapolitani, Francisci Pignatelli, qui ipsum plurimi faciebat, revocatus est Neapolim. Denique tantum invaluit ejus sanctimoniæ fama et veneratio, ut effigiem illius pingi jusserint rex et regina Neapolis (9). In eam autem nobilitatem venit tum ob virtutes plane heroicas, tum ob miracula, vaticinia, extases aliaque dona supernaturalia quibus famulum suum Dominus cumulavit.

(1) Summ. II, pag. 235. — (2) Inform. II, pag. 58 et seq. — (3) Ibid., pag. 59. — (4) Summ. II, pag. 280. — (5) Vita Italica, pag. 69 et seq. — (6) Inform. II, pag. 51 et 9. — (7) Summ. II, pag. 280; cfr. pag. 193, 203, 282. Cfr. Resp. ad novas animadv. super dubio de virtut., pag. 46 et seqq. (8) Michael a Tugio, Bullarium Capuc., tom III, pag. 95. —(9) Informatio II, pag. 106. Summ. II, num. XXIV, pag. 494 et seqq.; cfr. pag. 169.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Quomodo hæc contigerint, non omnes eodem modo exponunt. Testes enim alii* referunt venerabilem Angelum, dum vehementissime tentaretur, Deique auxilium enixe rogaret, audivisse vocem Christi sibi largientis donum castitatis ; alii vero angelum ei apparuisse ; utrique tamen in eo consentiunt, quod tunc servus Dei lumbos ingenti dolore sibi constringi sensit. Alter dicit, ictum illatum fuisse lateribus. Alii de tempore quo id accidit, non bene conveniunt... Quidquid sit, una est facti substantia, omnesque conveniunt, castitatis donum, sive per lumborum constrictionem, sive per ictum (quod idem fere sonat), seu voce Christi, seu angeli ministerio, quod utrumque simul fieri potuit, venerabili viro fuisse collatum (1).

b *Monialium Capucinarum exordium refertur ad annum* 1538, *quo Neapolitanum monasterium S. Mariæ in Hierusalem, prius quidem tertii Ordinis S. Francisci, at postea*
B *arctioris regulæ S. Claræ adstrictum, Fratrum Capucinorum curæ et visitationi a Paulo papa III fuit subjectum* (2). *Hujus Ordinis fuit S. Veronica de Julianis, abbatissa. Altera etiam est congregatio Capucinarum dicta, quæ regulam Tertii Ordinis de Pœnitentia a Leone X definitam sequuntur, una cum constitutionibus Reformationis Capucinorum.*

c *Decreto S. Congregationis Concilii conceditur* facultas episcopo Bisinianensi *ut ad monasterii quod in feudo suo Acrii princeps ædificarat,* erectionem et fundationem sub regula Capucinarum devenire possit. *Insuper datur principi atque* ejus hæredibus et successoribus jus nominandi tresdecim puellas in præfato monasterio regularem professionem emissuras; ita tamen ut dictæ puellæ prius ab ordinario pro tempore approbari debeant; reliquæ vero arbitrio ejusdem ordinarii pro tempore admittantur (3).

CAPUT QUARTUM.

C

De rebus præclare gestis a B. Angelo in missionibus. Conciones quadragesimales.

Per totum ferme regnum Neapolitanum

Mirabilis Angeli virtus non intra claustra coercita fuit, sed in publicum prodiit, longeque clarior effulsit in obeundo munere missionarii ; quo a vix suscepto sacerdotio ad obitum usque assidue functus est, nullo alio sibi proposito fine quam Dei gloria et salute hominum sempiterna. Toto igitur fere anni cursu civitates terrasque lustrabat,ubique prædicans verbum Dei et pœnitentiam, nullique parcens labori, imo nec ipsi senectæ atque infirmitatibus. Quocumque vocatus esset vel ab episcopis vel ab oppidorum dominis, illuc statim, habita præsidum venia, se conferebat, et nullum umquam ab hujusmodi exercitio lucrum aut donum cepit. Missiones egit in omnibus ferme locis utriusque Calabriæ, in civitate ipsa Neapoli, atque in reliquis Neapolitani regni provinciis : imo paulo antequam vita decessit, sacra hac legatione functus est in civitate S. Germani. Harum missionum multæ suum quæque in annum supra relatæ sunt (4) ; sed aliæ sunt, et forte plures, quarum tempus definiri nequit. Compertum enim eum utramque Calabriam evangelizando pervasisse et missiones peregisse innumeris in oppidis (5), in diœcesibus Consentina, Bisinianensi, S. Marci, Nicastrensi, Oppidana aliisque : quarum episcopi, non multo post obitum servi Dei, ad summum pontificem scripserunt Ecclesias suas venerabilis viri sudoribus irrigatas fuisse et sanctificatas (6). EX IMPR.

missiones et quadragesimales conciones habet,

39 Præter has sacras expeditiones constat etiam beatum Angelum septem et triginta annos, nempe ab anno 1702 usque ad annum 1739, quo de vita decessit, quadragesimales conciones quotannis habuisse,ex quibus rursus nullum umquam stipendium sive eleemosynam accipere voluit. Quanta autem in hoc munere esset illius caritas ac studium, ex eo potissimum conjici E potest, quod cum prolapsus olim crus fregisset, nihilominus conciones suas prætermittere noluit, sed, sella devectus, inter acerbissimos dolores populum quotidie est allocutus.

modum concionandi a Deo doctus,

40 Qua vero ratione verba de rebus divinis faceret, et quo fructu, jam breviter est dicendum. Quadragesimales conciones exorsus est anno 1702 in parochiali ecclesia vici cujusdam civitatis Coriolani, cui vico a S. Georgio nomen est. Sed, quamvis nullo memoriæ defectu laboraret, medio sermone ita hæsit ut, impedito superna virtute eloquio, elinguis staret, et deberet re infecta discedere. Quum stupens et pudore suffusus, domi oraret Deum ut suam ipsi voluntatem manifestam faceret, ecce vocem audit : « Noli timere : dabo tibi sacræ prædicationis donum ; ex hac hora cuncti labores tui fortunabuntur. » Ad loquentem Angelus : «Tu quis es ?» ait. Contremuit cubiculum quasi vehementi terræ motu quassatum, sensitque Dei famulus hoc sibi responsum dari : « Ego sum qui sum. In posterum simplici et in promptu posito dicendi genere uteris concionando, ut possis ab unoquoque intelligi. » F Ille corruit semivivus, ita perterritus ut quotiescumque ea verba a se scripta legeret aut aliis proferret, omnibus artubus contremisceret. Ab hac die, abjectis libris et scriptis, nihil secum præter sacram Scripturam et Christi e cruce pendentis imaginem ferens,oratione se ad concionandum præparare solitus erat. Tunc omnem spem in Deo habens, in suggestum ascendebat. In dicendo simplex,sed unctione plenus ac vehemens, ita audientium captui se accommodabat, ita popularibus comparationibus utebatur et proprio cujusque loci dialecto, ut vel pueri eum bene intelligerent (7).

et ab angelo adjutus.

41 Verba ejus tamquam sagittæ in intima hominum corda permeabant : idque eo magis quod illius sermonem portenta quoque, extases raptusque sæpenumero comitabantur, et quod Scripturarum intelligentia a Deo præditus fuisse ferebatur. Insuper narrabant ei concionanti an-

(1) Resp. ad novas animadversiones super dubio de virtutibus, pag. 13.— (2) Michael a Tugio, Bullarium Capuc., tom. III, pag. 9. Boverius, Annales Minorum Capuc., tom. II, pag. 273 et seq.— (3) Ibid., tom. III, pag. 94. — (4) Cfr. Comm. præv., num. 4. — (5) Resp. ad animadv. super dubio de virtutibus, pag. 18.— (6) Cfr. Vita Italica, pag. 18. — (7) Vita Italica, pag. 11 et seqq. Informatio II, pag. 8.

gelum

EX IMPR.

gelum Domini verba præire solitum esse. Ipse animæ suæ moderatori fassus est se in sacro sermone multa cogitata divinitus sibi immissa ne confunderet, dicere consuevisse : Gradatim, gradatim. Et re quidem vera eum ad latus conversum et, signo manu edito, has voces efferentem, totus cœtus in quavis concione animadvertebat (1).

Omnes incredibiliter commovet.

42 Nemo tam durus erat qui illius oratione non flecteretur, nemo tam impius quin commoveretur. Id autem potissimum fiebat in exitu cujusque concionis, in quo passionem Jesu Christi recolere solebat, tanto animæ motu, ut ipse sensibus alienatus in extasim plerumque raperetur, audientes autem dolore ac lacrymis conficerentur, et sæpe deductis calceis facies suas plecterent. Ipsa Bisiniani domina, Cornelia Capece Galeota, se quondam palam flagris cecidit (2). Sed simul omnibus animum addere conabatur B. Angelus, omnes in spem erigere salutis, ut ad tribunal pœnitentiæ confluerent et perditissimus quisque ad frugem bonam se reciperent. Homines sua tantum culpa damnari, Deumque nemini deesse, crebro usurpabat. Luculentissimum spei B actum ipse composuit; quem olim dum perorat, mirabilis excitata fuit in populo commotio. Eum in extrema concione recitare numquam omisit. Ut porro certius peccatores ad spem attollerentur, ostendebat crucis vexillum, idque, absoluta missione aut devotione quadragesimali, in loco quodam defigebat, supplicantium hominum spinisque coronatorum agmine stipatus (3).

Prosperrimo eventu concionatur,

43 Innumeri plane sunt peccatores quos sanctus ille dominici verbi præco ad pœnitentiam traduxit. Publici sæpe concubini concionibus permoti, e flagitiorum cœno emerserunt, ut Leonardus ille Vitteritti, quem in Processu beatificationis tot testes commemorant (4). Lutheranus quondam errores deposuit; et in prima missione quam habuit B. Angelus, scilicet in terra S. Georgii Calabriæ ulterioris, hæresim quæ ibi invaluerat, ex animis evellit (5). Plures etiam nobili loco nati e corruptis moribus ad emendatiorem vitam redierunt; et Acrii meretrix quædam pœnitentia ducta ita se percussit, ut mortem inde obierit (6). Dei famulo verba de rebus divinis faciente, vulgo evenire solebat ut C blasphemi lingua solum lamberent cunctis inspectantibus; aleatores talos et chartulas lusorias incenderent; dissoluti homines, fune ad collum alligato et capite spinis coronato, scandalorum veniam a cœtu peterent; alii bona defraudatis restituerent; feminæ vanæ vanitatem publice detestarentur; omnes denique ad curam æternæ salutis, vel etiam ad vitam perfectam se revocarent. Ubicumque versatus est B. Angelus, inveterata odia restinxit, luxuriam coercuit, quæ licentia facta erant mutavit, pluribusque familiis insperatam pacem restituit. Quo factum est ut ad ejus conciones etiam ex finitimis tractibus ingens populi multitudo conflueret, eumque incedentem stiparet. Hæc jam supra indicata, novis exemplis post confirmabuntur.

ipso Deo mirabiliter adjuvante.

44 Tam prosperum exitum B. Angelus uni Deo referebat, qui eum sæpe perspicue adjuvit. Cardinalis Pignatelli, archiepiscopus Neapolitanus, cum de B. Angelo multa audisset, eum anno 1711 rogavit ut in Neapolitana ecclesia S. Eligii D quadragesimales conciones haberet. Is, primo perterritus, sed mox hac Domini voce confirmatus : « Vade et noli timere; quia ego protector tuus sum, » dicere e suggestu incepit. Simplicem atque in promptu positum dicendi modum ita omnes contempserunt, ut tertiæ jam orationi nemo adesset, et concionatorem dimiserit ecclesiæ rector. Hac injuria nihil commotus, profectus erat B. Angelus, quum certior factus archiepiscopus eum revocavit et denuo concionari jussit. Paruit vir humillimus, et verba fecit palam maxima corona, iis etiam præsentibus qui prius ipsum exploserant. Hos inter erat scriba quidam, qui iterum derisurus venerat. At Dei servus dum sermonem habet : « Dicatis velim, ait toti conventui, Pater noster et Ave Maria pro anima illius qui, e templo egressus, horrendo casu peribit. » Re vera, contemptor ille ecclesia vix exierat, cum repentino concidit. Quo eventu atque aliis mirandis operibus cives commoti et perturbati, summa deinceps frequentia sancti viri conciones audierunt, eumque tanto habuerunt honore, ut euntem in templum et hinc E redeuntem stiparent, frustula etiam tunicæ, instar reliquiarum, resecantes (7).

Divinam ultionem peccatoribus minatur.

45 Huc referri potest quod cum anno circiter 1738 concionaretur in civitate Sancti Germani, exclamavit : « O civitas S. Germani ! Non vultis omittere peccatum carnis. Hac nocte ardebit ignis et comburemini ut Sodoma et Gomorrha. » Eadem porro nocte, versus montem Casinum, duobus circiter millibus passuum ab urbe, ingens flamma civitati imminere visa est, et omnes in terrorem conjecit. At servus Dei, præsente abbate Montis Casini, del Verme, et aliis multis, totam illam noctem in oratione et flagellationibus traduxit (8).

Etiam Acrii commorans, omnium saluti consulit.

46 Sed aliis ita consulebat vir sanctissimus, ut se minime negligeret. Mense novembri exibat missiones inchoaturus, easque protrahebat usque ad mensem junium, quo in conventum Acritanum aut in alium, pro superiorum arbitrio, revertebatur. Quatuor reliquis mensibus toto pectore ad assequendam christianam perfectionem incumbebat (9), dicere solitus : « Qui vult alios ad frugem compellere, se prius compellat ipsum. » Quamquam neque hoc tempore a lu- F crandis Deo animis supersedebat. Diebus enim dominicis in ecclesia conventus Acritani concionabatur, et prosperrimo quidem eventu. Sed potissimum nituit præclarissima illius caritas in sacramenti pœnitentiæ ministerio. Tanta enim erat illius in sanandis conscientiis prudentia, ita severitatem dulcedini miscebat, justitiam caritati, ut complures proficiscerentur ex oppidis suis, conscientias expiaturi apud illum, et nemo esset ex illius pœnitentibus, qui non rediret ad bonam frugem et præluceret exemplo. Quare hominum confessiones diu noctuque domi excipiebat, sæpe etiam impransus (10). Christianam quoque doctrinam pueros rudesque homines incredibili patientia et cura docere consuevit. Ut autem pueri sponte et libenter in ecclesiam convenirent, eos munusculis et blandis monitis alliciebat; nullique parcebat operæ ut omnes fidei rudimentis sedulo informarentur (11).

(1) Summ. II, pag. 64, 68 et seqq. Vita Italica, pag. 13. — (2) Summ. II, pag. 62. — (3) Cfr. Inform. II, pag. 27. Vita Italica, pag. 15. — (4) Cfr. Summ. II, pag. 61, 219. — (5) Summ. II, pag. 332. — (6) Ibid., pag. 219. — (7) Cfr. Vita Italica, pag. 24 et seqq. — (8) Ibid., pag. 35. — (9) Ibid. pag. 16. — (10) Informatio II, pag. 8 et seq. — (11) Ibid., pag. 8 et 24.

CAPUT

A

CAPUT QUINTUM.

De extasibus et raptibus B. Angeli. Ejus visiones.

Innumeri homines B. Angelum in extasim raptum

Cujusmodi sint hæc dona supernaturalia, quomodo inter se differant, et a vanis genuina possint discerni, non est quod iterum hoc loco fuse disseratur. Notasse satis est, B. Angeli tum extases tum raptus, ut in Actis beatificationis ostensum est, revera fuisse divina, quippe per ea augebatur fervor caritatis, humilitas cæteræque virtutes (1). His porro tam frequenter a Deo donabatur, ut infinitum esset singula exsequi. Ex innumeris itaque pauca excerpemus. Plerumque, dum rem divinam conficiebat, in extasim rapiebatur, idque sæpissime post consecrationem per horæ quartam partem, ut jurejurando confirmant testes oculati (2). Speciosus tunc et formosus apparebat (3). Aliquid simile frequen-
B ter accidebat inter conciones atque ad mensam (4). Licet autem extases sæpenumero sola sensuum alienatione evenirent, ita ut supposita manibus aut pedibus flamma non læderetur (5), et nihil sentiret, ne ignem quidem oculis admotum aliave irritamenta a medicis adhibita; frequenter tamen ipsæ fiebant cum corporis elevatione (6). Belimonte vidit eum Philippus Aloysio presbyter a terra sursum elatum, cum rem divinam conficiebat (7). Menicinæ in ecclesia S. Nicolai concionem habens, quinquies aut sexies sublime latus est, cunctis inspectantibus (8); item Belimonte (9), Rossani, Calopezzati (10) coram universo populo, Acrii, Monteleone, Mileti, Paterni, Cetrarii, Belvederii, et fere ubique (11).

experti sunt.

48 Accidit in civitate Monteleone, diœceseos Meliti, ut dux Julius Pignatelli duos satellites miserit, qui in hujusmodi raptus diligenter inquirerent, et, si falsos deprehendissent, Patrem Angelum verberibus plecterent. Exploratores properantes venerabilem virum concionantem et sursum corpore elatum reapse invenerunt. Ut igitur quod cernebant oculis, manuum etiam contrectatione probarent, manus supposuere
C suas suspensis illius pedibus; et, agnita veritate, tum ii, tum illorum dominus ad pœnitentiam sunt revocati (12). Idem fere contigit Apriliani. Quum ibi missionem ageret Dei famulus, homo quidam dissolutus et incredulus, Hyacinthus Grandinetti, periculum facere voluit raptuum concionatoris, putans illos esse dolosos. Ecclesiam itaque ingressus, mox obstupuit, cum Angelum a terra sublatum videret; nec oculis suis credens, manus iterum iterumque sub pedibus ejus circumduxit. Tum pœnitentia motus, sacra confessione animum perpurgavit, susceptoque statu ecclesiastico, sancte deinceps vixit et obiit. Factum porro pervulgatum erat et notissimum (13). Alii etiam, interpositis manibus inter tabulatum et pedes viri Dei, aut alio capto experimento, eum in sublimi vere suspensum deprehenderunt (14), ut ipsi post jurati asseruerunt. EX IMPR.

imo volantem;

49 In ecclesia parœciali Castilionis volavit quondam e gradibus altaris, ostensorium apprehensurus, quo populo benediceret (15). Item Flumine Frigido, cum, exposito jam augustissimo sacramento, verba ad populum faceret, atque hæc diceret : « Vultisne panem? Accipite hunc panem vivum angelorum, » subito e loco suo ad altare decem passus distans volavit, humo minime tacta, idque populo universo inspectante (16).

sed jubente superiore ad se redeuntem.

50 Id autem omnium animos stupore complebat, quod cum a sensibus avocatus esset, interno etiam præsidum jussu ad se redibat. Anno 1734 (17) a præposito provinciali, Antonio a Strongoli, in conventum Rossanensem arcessitus est, ut capitulo interesset, et eo præsente prospere succederet electio superioris. Cum, vix triclinium ingressus, in extasim raperetur, hæc mente præcepit guardianus, P. Bonaventura a Rossano, qui factum juratus confirmavit : « Pater Angele, obedi. » Hic statim : « Pater guardiane, ait, quid jubeor facere? » Simile contigit, pluribus inspectantibus, anno 1724 in conventu Acritano (18); E alias etiam coram principe Bisinianensi et familia ejus (19); item coram episcopis (20). Omitto alia exempla fere innumera.

Sæpe visionibus fruitur.

51 Non paucas B. Angeli visiones supra indicavimus. Sed multum abest ut omnes fuerint recensitæ, atque e plurimis quæ supersunt aliquot hoc loco attingere juvat. Deprecanti quondam pro mortuo viro, apparuit hic, monens ne pro se oraret, quippe qui esset damnatus : dubitanti vero iterum visus est mediis in flammis (21). Quo tempore domicilium habebat in Cetrariensi conventu, in visione vidit Mariam Teresiam Sanseverino, filiam principis Bisinianensis, postea sanctimonialem, tum annos quinque natam, orantem coram effigie Jesu cruci fixi, hunc vero puellæ annuentem et sponsalia cum ea celebrantem (22). Ipse quadam die, animæ ariditatem expertus, videre sibi visus est sacrosanctam hostiam e tabernaculo egressam cor suum ingredi : quod per totam deinceps vitam vehementissime palpitavit. Audivit simul verba quæ animæ cum Christo nuptias significabant (23). Sacrum ipsi facienti sæpe visus est Christus Dominus infans, vel flagellatus (24). Quod ad scientiam ei divini- F tus infusam attinet, jam supra narravimus quomodo ei concionanti astaret angelus, dicenda suggerens; quomodo ei promiserit Dominus se, dum verba faceret, affuturum, eique miram dederit sacræ Scripturæ intelligentiam (25).

(1) Informatio II, pag. 88 et seq. — (2) Summarium II, pag. 101 et seq., 111, 118, 121, 137, 191. — (3) Ibid., pag. 417. — (4) Ibid., pag. 423. — (5) Ibid., pag. 416, 421, 425, 427, 431. — (6) Inform. II, pag. 89. — (7) Summ. II, pag. 107. — (8) Ibid., pag. 173, 416. — (9) Ibid., pag. 415. — (10) Ibid., pag. 74. — (11) Cfr. ibid., pag. 418 et seqq., 426. — (12) Inform. II, pag. 43. Summ. II, pag. 168, 429. — (13) Inform. II, pag. 89. Summ. II, pag. 410 et seq. — (14) Summ. II, pag. 416, 419, 429. — (15) Ibid., pag. 415. — (16) Ibid., pag. 434. — (17) Summ. II, pag. 352. — (18) Ibid., pag. 353. — (19) Ibid., pag. 347. — (20) Ibid., pag. 355; cfr. pag. 422. — (21) Ibid., pag. 428. — (22) Ibid., pag. 417. — (23) Ibid., pag. 422. — (24) Ibid., pag. 414, 420; cfr. pag. 117 et seq. — (25) Cfr. ibid., pag. 423 et seq., 432 et seq.

EX IMPR.

CAPUT SEXTUM.

De imperio quod exercet B. Angelus in dæmones, animantes et reliquas res creatas.

Servus Dei expellit dæmones,

Quam carus Deo fuerit B. Angelus, tum alia abunde declarant, tum etiam potestas ei divinitus tradita in dæmones, in animantes et elementa. Tot energumenos liberavit, ut nulla jam inde fieret admiratio. Cum missionem daret Belvederii, solo crucis signo dæmoni eripuit Rosaliam Caselli, per decem annos obsessam (1). Aliam mulierem, Cetrario ortam, liberavit, exspuens in faciem illius et colaphum impingens. In urbe Fano sancti Marci (Sanmarco) Constantia Orifice, soror cujusdam canonici ecclesiæ cathedralis, a diabolo occupata dicebatur. Ducta Cetrarium ad servum Dei, ab eo accepit chartulam de immaculata Conceptione et jussa est peccata confiteri
B conventus custodi: statim e malo evasit(2). Quo tempore secundam Fuscalidi missionem sacram habebat, multis præsentibus duos obsessos liberavit: Benedictum Fiorettum, ligato digito pedis, et Angelam quamdam, frontem ungendo oleo benedicto, quod vocabatur oleum beatæ Virginis(3). Quum mulier quædam nequissimo spiritu obsessa ad ecclesiam Acritani conventus duceretur, dæmon fassus est in via se potius malle statim aufugere, quam coram Patre Angelo sisti. In ecclesia Fuscalidi, coram plurimis testibus, energumena, fœde ululans et variis linguis loquens, benedictione ejus e vexatione exempta est, evomito clavo; qui ad aram suspensus fuit (4). Cum adolescentulus erat Pater Antonius Carposi, Acritani conventus Minimorum, discursabat furiosus ex fascinatione. Ipsi bene precatus servus Dei, matrem monuit ut chartam quamdam domi abditam combureret. Exusta charta gravissimum fœtorem edidit, et salvus fuit puer. Demum, ut asserunt testes, vir sanctus eos qui vere a dæmone correpti fuerant, ab aliis optime discernebat, et aliquot feminas quæ se vexatas dicebant, ad se admittere
C noluit(5).

exitiosa insecta exterminat,

53 Anno circiter 1730, exeunte mense majo, tanta Lutiis (Luzzi) exorta est erucarum copia, ut sata destruerent et frustra tentarent incolæ eas exterminare. Tunc a regionis principe arcessitus B. Angelus, orans respersit agros aqua benedicta, insectisque præcepit ut se in flumina demergerent. Res mira! Dicto audierunt: turmatim se projecerunt in rivos Moccone, Acquaviva aliosque, ita ut ne unum quidem superesset. Adjicit illius prodigii testis oculatus incredibile esse quanta tum fuerit populi commotio et religio (6). Anno, ut ait testis quidam, 1734, Thomas Firao, dominus terræ Lutiorum, frater cardinalis Firao, crure fracto æger, B. Angelum arcessivit. Cum hic itaque eo se conferret, in monte de Noce agros vidit exitiosis insectis vastatos, quæ nulla ars humana destruere aut fugare poterat. Sed mox, illo orante et tribus crucibus ab eo compositis et erectis, perierunt omnia, et messis D supra spem optima fuit. Ad memoriam prodigii sempiternam cruces illæ, quæ cruces Patris Angeli vocabantur, in agris relictæ sunt, atque certe adhuc exstabant diu post sancti viri mortem. In eodem itinere missam cœnulam, quæ sibi vix et duobus aut tribus satis erat, sumere noluit distribuitque duodecim et ultra asseclis. Qui saturati sunt omnes; immo vinum in laguncula superfuit, licet plures passim bibissent. Tandem, cum ad Lutiorum principem pervenit Dei famulus, fractum crus ei restituit(7). De agris ab insectis liberatis plura referunt testes oculati, sed tempora non omnes eadem ratione notant.

imperat igni

54 Belimonte sacram habens concionem anno 1736, ut damnatorum pœnas melius exponeret, manum diu superpositam tenuit ardenti trium cereorum flammæ: quo tantus horror adstantes invasit, ut faces extorserint; sed Angeli manus illæsæ prorsus deprehensæ sunt (8). Quum die 5 octobris anni 1726 Acrii flagrare cœpisset domus Horatii et Dominici La Pera, totoque vico immineret ignis, qui nullo hominum præsidio compesci poterat; eum B. Angelus aquæ benedictæ aspersione subito exstinxit. Aliud magisque ter- E ribile incendium exarsit Acrii in domo cujusdam Spezzano, mense augusto anni 1729. Cum flammarum vim nemo opprimere posset, desperanter concurrunt cives ad B. Angelum. Is injecta aqua benedicta ignem extemplo restinxit (9). Factum hoc tum ab episcopo Bisinianensi, qui Acrii versabatur, tum ab aliis indubio miraculo adscriptum fuit. Insuper e vicinis Acrii montibus, dictis Serra di Buda, Logno, S. Cataldo, surgebant noctu flammæ quæ incolas perterrebant, quæque dæmonum præstigiis aut eruptioni ignivomi montis tribuebantur. Evanuerunt autem ex quo in illis locis cruces fixit servus Dei. Hæ porro cruces diu post eventum adhuc omnibus erant venerationi (10).

et fluctibus.

55 Exercuit etiam imperium in aquam. Cum viam faceret a pago Sancto Laurentio diœceseos Rossanensis in Castrovillarium, ubi capitulo provinciali affuturus erat, fluvium Esaro turgidum trajecit sicco vestigio siccaque tunica. Quo viso erectus socius, aquam et ipse transmisit illæsus(11). Peracta missione sacra Amantiæ, vocatus est a duce Balneariæ, ut hic quoque concionare- F tur. In ipso itinere, ad littus Tropeæ navi egressus est, renuentibus nautis, et statim cucurrit ad ædes episcopi Gulielmi, qui animam agebat. Eo recreato, protinus pergere voluit, et licet interim sæva exorta esset procella, ac nautæ navigare nollent, ipse conscendit. Multis tum inspectantibus, ubi navis aquam sulcabat, tranquillum mare ventusque secundus erat; circum undique vero tempestas sæviebat. Anno 1736 tempore quadragesimali, prope Belimontem in Tropeiensi diœcesi, mare furentibus ventis adeo agitatum est, ut aquæ in agros ingestæ gravissimum detrimentum inferrent. Rogatus Dei servus a Gregorio, archipresbytero Belimontis, mare benedixit. Quod, omnibus stupentibus, illico conquievit. Aliquando etiam piscatoribus indicabat qua retia essent jacienda: et tum uberrima erat piscium captura (12).

(1) Ibid., pag. 440, 447 et seq. — (2) Ibid., pag. 445 et 457. — (3) Ibid., pag. 448. — (4) Ibid., pag. 452 et seq. — (5) Ibid., pag. 452. — (6) Ibid., pag. 437, 444 et seq. — (7) Ibid., pag. 437, 444, 455, 458. — (8) Informatio II, pag. 24 et seq. Cfr. Summ. II, pag. 108. — (9) Summ. II, pag. 436; cfr. pag. 439, 441, 443, 449, 450, 454. — (10) Ibid., pag. 439 et seq. — (11) Ibid., pag. 440; cfr. pag. 456. — (12) Ibid., pag. 446.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

Sanationes admirabiles deprecante viro Dei impetratæ. Panis et vini multiplicatio. B. Angelus in locis dissitis eodem tempore versatur.

Plurimos sanat, alios mortifere

Signa quibus Dominus famuli sui sanctitatem demonstravit, tot tamque illustria fuerunt, ut testes omnes vociferentur innumera intercessione B. Angeli adhuc viventis fuisse patrata miracula. Cæcos illuminavit, restituit claudos, energumenos liberavit, plurimis ægrotantibus sanitatem reddidit. Plures, missis epistolis, vel esculentis, vel donariis, vel imposita manu, sanavit. Sed jam ad singularium miraculorum narrationem transeamus. In primis servus Dei dono curationum mirifice fuit præditus (1). Pascalem Cozza, filium patritii civitatis Amantiæ, in extremo vitæ discrimine constitutum et a medicis conclamatum, sanavit subito; medicique judicio hæc sanatio miraculosa fuit, quia instantanea et quia morbus natura insanabilis. Scripserat autem B. Angelus quædam verba in honorem immaculatæ Conceptionis B. M. V. eaque moribundo infantulo imponenda curarat (2). In terra Acritana filiolam Camillæ Vaccaro a letali morbo liberavit, eique mortem post annum prædixit; et ita prorsus evenit (3). Gerardum Greco graviter ægrotantem illico sanavit, ita ut ad munia sua statim egressus sit (4). Unus ex testibus, Nicolaus Gallo, medicus Bisiniani, circa annum 1726 atrocissimis viscerum doloribus jamdiu laborabat, irrita expertus omnia artis præsidia. Servus Dei accitus oravit, et ægrum cruce signatum penitus sanavit (5). Cum alias testis idem, Neapoli tum commorans, mortifere ex intestinis laborans ad ultimum vitæ discrimen pervenisset, invocato servo Dei longe absente, et apposita ventri quadam illius epistola, repente sanatus est, non sine evidenti miraculo; nulla enim crisis intercesserat, ac tormina momento temporis cessarunt.

ægrotantes,

57 Ejusdem viri filius, Augustinus Gallus, postea sacerdos, a pluribus annis torquebatur morbo qui dicitur spinæ ventosæ, nullisque remediis sanari potuit. Tunc tulit eum mater, Margarita Vidal, ad Patrem Angelum, in conventum Bisinianensem. Servus Dei, absterso vulnere saliva sua, pueroque præcipiens ut Horologium Passionis quotidie recitaret, eum perfectæ sanitati confestim restituit, licet ossa carie confecta fuissent. Nec illo morbo æger amplius laboravit (6). Anno circiter 1732, Petrus Antonius Sanseverino, comes de Claromonte, filius primogenitus Aloysii Bisinianensis principis, cum infans esset duorum fere annorum, morbo comitiali correptus, nulla ratione liberari poterat. Accitus venerabilis vir, puerum unxit oleo lampadis quæ in Acritana ecclesia Capucinorum ante Matris dolorosæ effigiem ardebat, eumque illico et perfecte sanavit (7). Antonius Gardi, medicus terræ Lutiorum, narrat matrem suam eodem laborantem morbo a servo Dei, missa quadam re devota, ita sanatam fuisse, ut deinceps morbum illum amplius passa non fuerit.

EX IMPR.

alios membris captos.

58 Dexteram manum Bisinianensis notarii Castagnaro, chiragra attractam atque contortam, sanavit illico signo crucis: « Hæc, inquit, sufficit tibi ut victum quærites, » neque sinistram manum restituit (8). Andreas a Belvederio, laicus professus Capucinorum, juratus affirmat se lateris dolore et ischuria a novem jam diebus afflictum, e morbo ita fuisse recreatum: ipsi venerabilis vir absens apparuit, et æquo animo esse jubens, ejus crura tam vehementer perfricuit, ut incredibilem ægrotus dolorem senserit. Clamore patientis aliqui Fratres acciti, clamoris causam sciscitati sunt; ea audita, mirantes responderunt, servum Dei absentem esse, et in domo principis Bisiniani tunc commorari. Sub hora completorii B. Angelus accedens, jussit ægrum ad chorum deferri, ubi penitus et extemplo convaluit. Idem testis tactu servi Dei illico a podagra est liberatus; et postea eodem dolore redeunte, iterum sanatus est, detumescentibus illico pedibus (9). Marcus Maringolo, faber lignarius, Acritanus, talum sinistrum sibi temere amputavit. Surgens e lecto post quatuor menses, pedem humo admovere non poterat. Plures consuluit medicos, qui insanabilem morbum judicarunt. At servus Dei illum unxit oleo lampadis suspensæ ante altare B. M. V., jussitque ut ad laborem rediret. Hinc faber, ut ipse narrat, libere incessit ac se retulit ad opera. Aloysius Sanseverino iter suscepturus erat: sed unguis pedis alterius fortuito diffractus profectionem impedivit. Arcessitus B. Angelus saliva sua unguem unxit, qui statim cohæsit, desiitque dolor. Testimonium dedit ipse Aloysius (10).

Oculorum usum multis restituit.

59 Rossani puerum cæcum natum illuminavit in oculo uno, inquiens hunc ad vivendum satis esse. Compari modo oculum cæcæ aperuit; cui roganti alterius oculi sanationem, dixit unum illi sufficere. Antonius Rosa, clericus, cum esset in seminario Bisinianensi, ex variolis gravem et contumacem oculorum morbum contraxit: omnia artis remedia frustra fuere adhibita. Malo fistula accessit, et ad annos circiter viginti morbus protractus est. At linteo servi Dei oculi abstersi illico sanati sunt: uti juramento confirmavit ipse ægrotus (11). Camillæ Varcari Cogiolani caliganti visum impresso signo crucis e vestigio restituit (12). Desperata atque insanabili lippitudine in sinistro oculo laborabat Dominicus Mingacci, archipresbyter Terræ Rhæginæ Bisinianensis diœceseos, adhibitisque remediis recruduit malum visumque penitus ademit. At servus Dei, signans pollice suo oculum, hunc sanari jussit, neque oculorum morbo ægrum amplius laborare, simul monens ut Christi Passionem pie recoleret ejusque Horologium quotidie recitaret. Cessarunt illico dolores, ait Dominicus, patuit oculus, visumque penitus recepi, stupentibus medicis. Denique in civitate Amantia, mulier capta oculis, contactu fimbriæ pallii servi Dei visum recuperavit (13).

Nervis læsis et fractis membris medetur,

60 Nunc vero ab oculorum sanationibus ad alias corporis partes simili modo restitutas, et ad

(1) Inform. II, pag. 93. — (2) Summarium II, pag. 492 et 472. — (3) Ibid., pag. 474. — (4) Ibid., pag. 462. — (5) Ibid., pag. 480. — (6) Ibid., pag. 466 et seq., 481. — (7) Ibid., pag. 466 et 481. — (8) Ibid., pag. 468. — (9) Ibid., pag. 476 et seq. — (10) Ibid., pag. 483. — (11) Ibid., pag. 477. — (12) Ibid., pag. 482. — (13) Ibid., pag. 463 et 492.

EX IMPR.

ad claudos, attractos membrisque captos progrediamur. Narrat Fidelis a Castilione, lector sacræ theologiæ, Ordinis Capucinorum, se per tres annos spasmo in capite laborasse, sed imprimente sancto viro crucis signum in fronte, illico et perfecte liberatum fuisse (1). Agatham Juliam, uxorem Octavi Candiæ, Acritanam, a monstruosa gutturis extuberatione signo crucis extemplo sanavit, eidemque prolem masculinam pollicitus est, atque impetravit (2). Inveteratus tumor in ore Magdalenæ Calabriæ, monialis, tum Fuscalidi habitantis, contactu salivæ servi Dei illico et prorsus evanuit (3). Rossani, in ædibus nobilissimi viri Rapani, Thomam Ferraro claudum utroque pede, apprehensum manu derepente sanavit. Ille, projectis fulcris, illico surrexit atque ambulavit (4). Filium Catharinæ Russo, postea Capucinum cum nomine Angeli ab Acrio junioris, attractum et claudum extemplo restituit (5). Joannes Baptista Granata, medicus Bisiniani, annum agens plus quinquagesimum, equo dilapsus crus fregit, ita ut amplius sanari non posset. Appositis vero fracturæ lineis frustis, quæ servo Dei usui fuerant, abiit illico dolor, et crus penitus restitutum est (6). B

habita aliquando potius ratione salutis animæ,

61 Eugenia Caravella, oppidi Lutiorum, a tertio usque ad duodecimum annum ita membris capta fuerat, ut a renibus ad pedes fere omni motu careret. In ejusmodi statu Acrium, ad servum Dei, delata est. Oravit super ea, et cruce illam signavit. Hinc sciscitatus est, num ea mallet penitus sanari cum perditione animæ, vel mediocriter cum majore securitate salutis æternæ. Interim, eo imperante, surrexit, stetit pedibus suis dum preces adhibebantur, et rogavit ut tantum convalesceret, quantum ad vitæ necessitates sat esset, habita vita æterna. Sicut elegerat, ita fecit cum ea servus Dei, tantumque ipsa motus recuperavit, quantum sat erat ad domestica munia obeunda. Id coram pluribus testibus contigisse, ipsa affirmavit in processu beatificationis (7). Homo quidam membris captus et qui se nulla ratione commovere poterat, cum transeuntem Angelum sanationem rogasset, ab eo jussus est sequenti die in Cetrariensem conventum deferri, ubi, benedictione ejus accepta, et oleo lampadis SS. Sacramenti unctus, surrexit, motum recuperavit, domumque C rediit sine cujusquam auxilio. Ea sanatio facta est coram multis, qui illam eximio miraculo tribuerunt (8).

vel quantum necesse erat ad vitæ usus,

62 Neque hic cessant beneficia. Uxor cujusdam Nicolai, in Rocca Bernardo, debilitata in lecto jacebat. Misso cursore Acrium, petiit maritus cingulum servi Dei, quo uxorem e morbo evasuram sperabat. Delatum cingulum ad ægrotam eique applicitum eam penitus ac repente refecit. Quare vir, frater et cognatus sanatæ mulieris, venerunt in conventum gratias acturi (9). Distortos alterius mulieris debilesque indicem et pollicem utriusque manus, momento temporis sanavit. At mulieri minime contentæ haud integra recepta gratia, rogantique ut reliqui digiti sanitati restituerentur, respondit hos digitos sufficere ad laborandum (10). Annæ Basile, Fuscalidi, cujus digiti manus dexteræ torpebant ita ut laborare non posset et pæne fame D interiret, restituit pollicem indicemque ad nendum. Instante vero infirma ut alios tres sanitati redderet, eos quoque oleo lampadis beatæ Mariæ Virginis tinxit et sanavit (11). Beatricis Trolla, uxoris Dominici Gallo, in terra Fuscalidi, languens erat ac pæne emortuum brachium. Illud oleo lampadis Deiparæ unxit B. Angelus, et ita vim ac sanitatem reddidit (12).

vel dolore ex parte in se recepto.

63 Impendentibus partus doloribus, Hippolyta Spinelli, comitissa Clarimontis, uxor principis Aloysii Sanseverino, expavescens rogavit sanctum Patrem ut ipsi consuleret. Is se dolorum dimidium assumere sibi posse, respondit; eosque revera ita sensit, ut ejularet. Hinc præmonuit comitissam ut cruciatus inciperet suos; quod illico factum est. Postridie natæ infanti faciem et membra distorta contactu suo illico sanavit, et ad naturalem situm penitus redegit. Absoluta jam variarum sanationum a servo Dei patratarum narratione, ad alia ejusdem prodigia exponenda gradum faciamus.

Variæ res ab eo multiplicantur miraculo.

64 Præter ea quæ jam narravimus, ut quum B. Angelus diem protraxisse dicitur, et immanem crucem humeris suis detulit, crucibus etiam in cœlo apparentibus (13), hæc memorare ab re alienum non erit. In terra Martiorum, colono cuidam vineam suam petenti commisit Dei famulus, qui ibi tunc missionem peragebat, ut ipsi ficus referret. Erat tum mensis martius, neque horum fructuum tempus. At revera colonus reperit ramum recentibus ficis onustum, eosque ad sanctum virum detulit. Is Antonio cuidam, ad quem deverterat, fructus dedit (14). Beato Angelo, qui circa diem 15 octobris anni 1739 eleemosynam vini conventui Capucinorum rogabat, obtemperavit Antonius Gradilo, prius quidem invitus, eo quod vino tunc non abundaret, mox vero libenti animo. At, remunerante Deo, plus vini in doliis post invenit, quam ante fuerat. Ipse postea planum fecit id verum fuisse prodigium. Quo tempore Acritani conventus custos erat B. Angelus, quadam die pane deficiente, ipse frustula quædam manibus suis in Fratres duodeviginti distribuit, ea ita multiplicando, ut non solum omnes satiati fuerint, sed multum etiam superesset quod daretur egentibus (15). Esurientem quondam in itinere socium, Andream F a Belvederio (qui rem ipse narravit), jussit in divina providentia spem habere. Apparuit illico juvenis, qui, oblata viatoribus ciborum copia, repente evanuit (16). In terra Menecina evenit ut, dissecta beati viri tunica a piis hominibus reliquias habere studentibus, integra prorsus ab iisdem fuerit conspecta; id quidem asserit testis oculatus (17).

Sui corporis præsentiam geminat.

65 Non semel accidit ut Angelus stans in uno loco, simul in alio fuerit repertus. Cum missionibus Amantiæ operam daret et habitaret in ædibus Horatii Carratelli Albergato, rogatus est ab uxore baronis Fava, ejusdem civitatis, ut pro marito mortifere ægrotante, et qui crastino mane sacrum viaticum suscepturus erat, Deum adiret. Se oraturum promisit. At postero die, hora secunda ante solis ortum in ægroti domo, cujus fores nondum fuerant aperti, repente astitit sanc-

(1) Ibid., pag. 493. — (2) Ibid., pag. 463 et seq. — (3) Ibid., pag. 473. — (4) Ibid., pag. 490. — (5) Ibid., pag. 462. — (6) Ibid., pag. 488 et seq. — (7) Ibid., pag. 462. — (8) Ibid., pag. 478. — (9) Ibid., pag. 478 et seq. — (10) Ibid., pag. 467. — (11) Ibid., pag. 473. — (12) Inform. II, pag. 95. — (13) Cfr. Summarium II, pag. 470, 436, 115. — (14) Ibid., pag. 475. — (15) Cfr. ibid., pag. 462, 99, 153. — (16) Ibid., pag. 152. — (17) Ibid., pag. 470.

tus

tus vir, ac baronem Fava diu hortatus est ut Christi corpore rite vesceretur atque in Deo spem poneret. Eadem porro hora, eodem momento, ut a pluribus compertum est et confirmatur, certe erat B. Angelus in ædibus Carratelli, et orans, gemens seque flagellans audiebatur. Alias affuit eodem tempore duobus cœnobiis duodecim circiter passuum millia distantibus, scilicet Acrii, ubi tunc domicilium habebat, et Terræ Novæ, ubi ægrum Fratrem invisit. Pariter quum versaretur quadam die Acrii in aula principis Bisinianensis, eadem hora visus est in choro conventus Capucinorum ejusdem loci (1). His accedit quod, missionem peragens Menecinæ, cum in loco quodam ab ecclesia multum distante crucem plantasset, et ibidem orans perstitisset, dum totum supplicantium agmen ecclesiam repetebat, ab omnibus in hoc templo subito repertus est (2).

CAPUT OCTAVUM.

De vaticiniis B. Angeli et de scrutatione cordium. Cognitio rerum abditarum et remotarum.

Vaticinatur, præter jam dicta, vel quid certi homines sint acturi,

Quem heroicæ virtutes tantopere ornabant, ut hactenus monstravimus, illum cœlestium donorum copia cumulare dignatus est Dominus, ut sic etiam ipsius sanctitatem manifestam omnibus faceret. Inter quæ illud primo memorandum est quod, divino lumine illustratus, futura prænovit, et omnia, uti vaticinatus est, ita evenerunt (3). Iis quæ jam ante narravimus, multa sunt adjicienda. Claudio Ferrari, postea parocho Acritanæ ecclesiæ S. Nicolai et archipresbytero, at tum nondum presbytero et in negotiis profanis versato, prædixit eum aliquando ecclesiasticæ militiæ nomen daturum, Acrio præfectum iri et sibi morienti affuturum (4). Vincentium Fasanello, medicum Bisinianensem, ægrum et a medicis desertum, sanitati restitutum iri dixit et adhuc quinque annos victurum (5). Prægnanti Agathæ Juliæ, Acritanæ, uxori Octavii Candiæ, prænuntiavit eam parituram esse infantem feminam, quæ vitam religiosam amplexura esset; inde vero masculum, qui sacerdos fieret. Utrumque re vera factum est. Ildephonsum del Verme, monachum quemdam Benedictinum congregationis Casinensis, a Fratribus relegatum *a*, consolatus est dicendo : « Bono sis animo. Desinent ærumnæ tuæ : imo abbas Montis Casini creaberis (6). » Vaticinium comprobavit eventus. Petrum Afflisium, novitium Capucinum, præmonuit de dimissione vestis religiosæ. Ipsi principi Bisinianensi, Josepho Leopoldo Sanseverino, denuntiavit eum ad bonam frugem rediturum: quod quinque annis post factum est (7). Joannis quoque Sanseverino sanctam ad Deum conversionem prædixit. Qui postea sacerdos factus, in cœnobium secessit (8).

vel etiam qui nascituri, morituri, in bello victuri, passuri.

67 Cum missionem sacram haberet Apriliani, et a Francisco Antonio Crocco delle Piane fratribusque rogaretur ut mulieri prolem masculam impetraret : « Obtinebitis, ait, sed nihil proderit. » Natus quidem est infans, qui decimo sexto ætatis anno obiit; et familia exstincta est (9). Morbo laborabant Camilla Vaccaro ejusque filia Isabella: sanitatem matri prænuntiavit servus Dei, filiæ vero obitum, licet minus periculose ægrotaret. Instante vero Camilla, a Deo impetravit ut Isabellæ vita protraheretur ad annum. Quo elapso, mortua est (10). Anno 1736, dum Belimonte per quadragesimale tempus concionaretur, plurimi pueri variolis laborantes ad eum delati sunt. Ipse vero, qui morituri essent, qui sanitatem recepturi, prænuntiavit (11). Paulo Mendozza, marchioni della Valle, vaticinatus est eum filios non habiturum, eo quod in subditos se non satis æquum exhiberet, neque alia ipsius consilia esset secutus (12). Quando comes de Altomonte, Nicolaus Sanseverino, ut narrat ejus nepos Aloysius Sanseverino, anno 1706 profectus est, sub Philippo V Hispaniarum rege militaturus, mæstæ ejus matri, Mariæ Fardelli, prædixit B. Angelus regnum Neapolitanum in potestatem Hispanorum rediturum. Quod quidem post reapse evenit (13). Peragens missionem sacram Mangone, aliquot cruces in memoriam Passionis dominicæ constituit, dixitque magna populum afflictum iri calamitate, cum caderet crux major. Cecidit illa anno 1764, et eodem tempore ita laboratum est annona, ut plura hominum millia in illa regione fame fuerint exstincta (14) *b*.

Mentes introspicit,

68 Mentes etiam penitus introspiciebat. Narravit Gerardus Greco, medicus Acrii, sibi confitenti a sancto viro patefactum fuisse peccatum jam pridem admissum, cujus ipse fuerat oblitus, et quod nosse non poterat confessarius nisi divinitus (15). Similia non raro contigerunt, ut ii testantur qui de culpis ita fuerunt admoniti (16). Anno 1724 Hippolytæ Spinelli, conjugi principis Bisinianensis Aloysii, omnia ejus peccata aperuit, ordine cuncta exponens et subtiliter persequens; quæ tamen arte humana nulla comperire poterat. Illa admiratione obstupefacta, licet antea sancto viro confiteri culpas gravaretur, apud eum animi sordes libenter eluit (17). Cupiebat Soror Maria Angela Crucifixi, e familia principum Sanseverinorum, monialis in Acritano monasterio S. Claræ, totius anteactæ vitæ noxas B. Angelo exponere ; et antequam ei suum desiderium indicavit, has ab eo literulas accepit (ut ipsa jurata confirmavit) : « Instinctus ille quem experta es, vere est divinus instinctus. Veni feria VI, ut te confitentem audiam » (18). Castrovillarii, male existimabat Octavia de marito suo Dominico Capello : quod tamen nemini dixerat. Invisens quadam die B. Angelum, monita ab eo fuit ne ita de marito sentiret (19). Missæ quondam sibi legationi respondit, priusquam nuntium audivit et literas aperuit (20). Concionante eo Murimanni et locum sacræ Scripturæ vel Patrum recitante (21), presbyter quidam sæcularis errorem nescio quem secum tacite notabat; sed illico a

(1) Ibid., pag. 464, 468 et seq. — (2) Ibid., pag. 463. — (3) Cfr. Informatio super dubio de virtutibus, pag. 86. — (4) Summarium II, pag. 376, 379, 382. — (5) Ibid., pag. 377 et 393. — (6) Ibid., pag. 379. — (7) Ibid., pag. 382 et seq. — (8) Ibid., pag. 383 et 234. — (9) Ibid., pag. 381. — (10) Ibid., pag. 387, 395 et seq. — (11) Ibid., pag. 385 et seq. — (12) Ibid., pag. 385 et seq., 292. — (13) Ibid., pag. 397. — (14) Ibid., pag. 403. — (15) Ibid., pag. 377 et seq., 388. — (16) Ibid., pag. 386. — (17) Ibid., pag. 392 et 384. — (18) Ibid., pag. 392 et seq. — (19) Ibid., pag. 391. — (20) Ibid., pag. 381. — (21) Ibid.

beato

EX IMPR.

beato viro hæc audivit : « Attendis animum ad grammaticam, non ad sententias. » Ægidius Bruno, anno 1736, B. Angelum adiit : at is jam divinarat qua mente veniret (1).

et absentia divinitus novit.

69 Die 16 augusti anni 1717, servus Dei, Acrii in cella sua vacans orationi, subito egressus est exclamans : « Æra pulsate. Cantemus hymnum Te Deum. Gratias agamus Domino, quod, deprecante Deipara, Christiani victoriam e Turcis retulerunt Tauruni *. » Qui audierunt, notarunt diem et horam ; et postea compertum est eum revera prœlium in spiritu vidisse (2). De proximo interitu Patris Joannis Baptistæ de Rotunda *c*, apud quem olim didicerat, et qui tum Coriolani versabatur, divinitus certior factus B. Angelus, ad illum Acrio se contulit et affuit morienti *d*. Pollicitus jam pridem erat Josepho Leopoldo Bisinianensi principi, se agenti animam præsto futurum. Quadam itaque die, nullo accepto nuntio, a pago S. Laurentii in quo tum concionabatur, iter fecit ad Serra della Giumenta, ubi moriebatur princeps, eumque adjuvit (3). Juratus asserit Gerardus Greco, medicus Acrii, cum quadam nocte motum et loquelam amisisset, id divinitus cognovisse et ad domum ante diluculum venisse Dei servum (quem tamen nemo acciverat), stolam, superpelliceum et aquam benedictam deferentem, qua ægrum domumque respersit. Tum jussit Gerardum surgere : quippe prorsus sanatus erat (4).

* Belgrade

c

d

B

ANNOTATA.

a *Dicunt testes alii Ildephonsum a Casinensi abbate missum fuisse Cetrarium, ubi erat villa quædam abbatiæ ; alii eum a Fratribus profugisse, consilium petiisse a* B. Angelo, *et eo auctore repetiisse abbatiam* (5). *Præfuit is Monti Casino a die* 12 *maji anni* 1737 *ad* 26 *februarii anni* 1739, *quo mortuus est. Erat Neapolitanus* (6).

b *Testes plurimi, et quidem oculati, alia vaticinia, præter ea quæ notavimus, exponunt. Singula fuse proposita sunt in Summario II super virtutibus* B. Angeli (7).

c *Ab alio teste vocatur is Bonaventura de Rotunda, præpositus provincialis* (8).

C

d *Non semel contigit ut* B. Angelus, *dum concionabatur, ab ipso Domino de audientium peccatis certior fieret, reosque prudenter moneret* (9).

CAPUT NONUM.

Vaticinia B. Angeli de proximo suo obitu. Pie moritur. Prodigia in exsequiis.

Anno 1739 levi febri correptus,

Multo antequam obiit beatus Angelus, mortis suæ tempus, divinitus sibi patefactum, amicis quoque, domesticis et externis lætus indicavit. Ut alios omittam, Ludovico de Belimonte, confessario suo, aperuerat se annum ætatis septuagesimum expleturum ; num post victurus esset, dubitare. Instante hoc tempore, ne reliquiis servi Dei, qui a duobus annis in conventu Belvederii degebat, fraudaretur cœnobium Acritanum, operam dedit Ludovicus. Eo flagitante, princeps Bisinianensis rogavit a Patribus Capucinis, Cetrarii in capitulum provinciale coactis, ut venerabili Dei servo domicilium assignaretur conventus Acritanus. Acrium itaque se contulit Pater Angelus medio mense majo anni 1739 (10). Die 24 *a* octobris (11), corpus multis et gravibus extenuatum laboribus, et fere incredibilis pœnitentiæ austeritatibus attritum, levi febri correptum est, quam domestici, familiares et medici penitus contemnebant. At venerabilis vir, gnarus quæ morbi vis esset, et divinitus conscius proximi sui instantisque exitus, medicis prænuntiavit remedia fore inania (12), et suis rebus consulere statuit.

D

a

se ad mortem parat,

71 Licet ergo morbus minime letalis videretur, tamen paratus ad mortem, ut sacramentis Ecclesiæ muniretur, non mediocri obtestatione rogavit. Superior, non quod crederet id necessarium, sed ut illi obsequeretur, desiderio ipsius fecit satis. Confessione primum animam servus Dei perpurgavit, et cum absolutioni materia deesset, præses, qui ultimam ejus confessionem excepit, ut totam vitam suam percurreret, hortatus est : quod admirabili cordis compunctione effecit (13). Die 25 octobris, laico socio suo, Andreæ a Belvederio (14) : « Frater, inquit, die veneris hora 13 e vita migrabo : sed nemini hoc ante mortem meam indices. » Eadem die dominica post decantatas vesperas, quibus interfuit, a superiore humiliter extremam unctionem petiit, dicens, si moraretur, se tunc sacro oleo linitum iri, cum jam sensuum usu careret. At medicorum judicio minime voti compos est factus ; ipsi enim nullum in eo agnoscebant vitæ periculum. Dicto audiens ægrotus, non omisit tamen præparationis actus antea peragere.

E

suprema habita concione b

72 At feria II, morbo invalescente et sensibus consopitis *b*, festinanter præses unctionem ipsi administravit extremam. Die sequente, 27 octobris (15), voluit ad ecclesiam descendere, ut Missam celebraret ; sed visu et viribus deficientibus, petiit sumpsitque in templo sanctissimam Eucharistiam. Qua recepta et audito sacro, ferventissimam coram Fratribus et populo concionem habuit, de Incarnationis mysterio ita dicens ut omnibus fletum moveret (16) ; simul prænuntiavit eam ultimam fore concionem suam. Postea, Fratribus comitantibus, ad cubiculum proprium rediit : sed antea in odeo superiore præbere voluit sodalibus monita ultima salutis. Sermonem itaque protulit caritate plenissimum, eos ad amorem Dei atque proximi, ad regularis disciplinæ observantiam et ad religiosæ perfectionis consecutionem incitans. Dein cellam ingressus, in inope atque incommoda straminea culcita se reclinavit (17).

F

et dotis virtutum omnium documentis.

73 Exinde fervidissimis virtutum theologalium actibus operam dedit, sæpe repetens : « Veni, bone Jesu, » seque convertens ad beatissimam

(1) Summ. II, pag. 386. — (2) Ibid., pag. 376 et 380. — (3) Ibid., pag. 380. — (4) Ibid., pag. 378 et 389. — (5) Ibid., pag. 376, 382. Vita Italica, pag. 34. — (6) Descrizione istorica di Monte Casino, pag. 316, Neapoli 1775. — (7) Num. XX passim. — (8) Ibid., pag. 402. — (9) Ibid., pag. 399. Cfr. Resp. ad noviss. animadv. super dubio de virtutibus.

— (10) Summ. super introductione causæ, pag. 219. — (11) Summ. II, pag. 527. — (12) Ibid., pag. 539. — (13) Inform. II, pag. 96. — (14) Summ. II, pag. 517 et 523. — (15) Ibid., pag. 527. — (16) Ibid., pag. 560, 517 et seq. — (17) Inform. II, pag. 96 et seq.

Virginem,

A Virginem, quam magna cum fiducia invocabat. A dæmone tentatus: « Obmutesce,inquit,Satana: non in solo pane vivit homo » (1). Jaculatorias preces sine intermissione miscebat, tanto animi impetu, ut flerent omnes, et dicerent vere in conspectu Domini pretiosam justorum mortem existere. Jussa medicorum efficiebat prompta obedientia. Aliquid vescebatur invitus, uno tantum fine, ut plus virium haberet ad amandum Deum atque ad exercendos alios virtutum actus, seu, ut ipse dicebat, ad refocillandam animam. Religiosos Fratres rogaverat, ne palam facerent ipsius morbum; solus enim esse cupiebat,ut cum Deo suo ageret. Concurrentibus tamen multis, tum illustribus spectatisque viris, tum plebeiis et rusticis (2), monita salutis, ac si sanus esset, unicuique præbebat. Se animorum secreta perspicere non semel planum fecit (3). Præsidem, qui jam funebrem orationem clam exarabat, ab incepto avocavit, inquiens uni Deo gloriam deberi (4). In toto morbi cursu heroicæ patientiæ documenta dedit. Observatum est enim,eum numquam suspirium ullum, numquam querelam protulisse, numquam diu noctuque molestiam Fra-
B tribus exhibuisse vel minimam. Hilaris et ad Dei voluntatem plane conformatus, Christo conjungi cupiebat. Acritano archipresbytero, Claudio Ferrari, qui famulum Dei hortabatur, ut cum S. Martino diceret: « Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem, » inutilem servum se esse venerabilis vir fassus est(5): « Solus, inquit, Deus necessarius est. »

Obit qua die et qua hora prædixerat.

74 Die 29 octobris cum Aloysio Sanseverino, principe Bisinianensi, ejusque aulicis per horam integram sermonem habuit (6). Non loquebatur æger nisi de divinis mysteriis. Sacra synaxi quotidie se reficere voluit instar laicorum, et a crucifixi simulacro, quod manu tenebat, oculos numquam deflexit. Die insequenti impetravit ut in ecclesiam deferretur, ubi sacro interesset. Tandem Christi effigiem extaticus respiciens, recitato ante horam Horologio Passionis(7), hora decima tertia, feria VI, die trigesima octobris anni millesimi septingentesimi trigesimi noni, laborans febri, quæ septem tenuit dies, repetens interrupta et minus distincta voce dulcissimum Jesu nomen, et: « Veni, bone Jesu, »
C in osculo Domini felicissimam efflavit animam, annos natus septuaginta diesque tredecim, religionis habens annos quadraginta novem. Mortis porro causa visa est viris prudentibus non ægritudo, sed divinæ caritatis incendium (8).

Incredibili hominum frequentia,

75 Statim ut e vita migravit vir Dei, ingemuit populus universus,et vox illico diffusa est, sanctum occubuisse. Hunc adhuc in cella jacentem sine mora visitavit princeps Bisiniani, Aloysius Sanseverino, et Petrus Zavarrone ex Ordine Minimorum : qui cum mortui dexteram osculaturus apprehenderet, ea manum suam constringi sensit, at simul liberari paralysi qua jamdudum laborabat (9). Corpore eodem die in conventus ecclesiam delato, celebratæ sunt exsequiæ, adstantibus cum clero sæculari familiis omnibus religiosis ; sed, ut confluentis hominum multitudinis devotioni satis fieri posset, sepultura in diem 1 novembris fuit differenda. Accurrebant enim non solum Acrio, sed etiam Bisiniano, Lutiis aliisque vicinis oppidis multa hominum millia, quos inter principes et lectissimi viri ; atque tanta erat frequentia, ut ad fores templi et ad corpus B. Angeli satellites poni oportuerit. Plures nihilominus per muros cœnobii et per fenestras introierunt. Toto triduo quo servi Dei cadaver in ecclesiæ sacello expositum mansit, omnes certatim de barba, de crinibus, de vestibus particulas resecare studebant, tamquam pretiosas reliquias. Quo factum est ut tunica fuerit ter renovanda, atque ipse princeps Bisinianensis panniculos secaret et distribueret (10).

EX IMPR.

multis etiam editis prodigiis,

76 Jam prodigia quæ Deus in funere patravit, et quorum pleraque sunt a multis testibus oculatis jurejurando confirmata, leviter attingemus. Facies demortui Angeli initio gravis, mox serena, ridens et rubicunda visa est ; corpus autem totum flexibile, molle et vivi coloris. Ex eo etiam altero ab obitu die ita sudor defluxit, ut linteis multis detergi nequiverit(11). Quum die 30 octobris princeps Aloysius corpori venam incidendam curaret, nihil sanguinis emissum est; at triduo post, E
Dominico Bernandi, vicario generali episcopi, et P. Seraphino ab Acrio, conventus custode, jubentibus ut cadaver sanguinem funderet, de rescissa vena tam copiosus effluxit, ut plura linteola madefacta fuerint et repleta ampulla (12). Accedit quod cadaver sponte obtulit brachium, et quod hæc tum sanguinis missio, tum corporis mollitia et flexibilitas a perito medico visa est miraculo tribuenda; et eo quidem magis quod non semel contigit ut, obducta jam cicatrice, corpus aliquot adhuc sanguinis guttas emiserit, rogantibus viris devotis (13). E cadavere afflabatur suavissimus odor, qui toto triduo per cœnobium et ecclesiam diffusus est, redolentibus etiam corporis vestimentis. Hæc vero prodigia tam clara fuerunt, ut de emisso sanguine, de sudore atque odore publicum confectum fuerit instrumentum (14).

celebrantur exsequiæ,

77 Denique die 1 novembris servi Dei exuviæ in arca reconditæ sunt, et sepultæ in ecclesia Capucinorum Acritana, a cornu evangelii aræ majoris ; et in adverso pariete positus est later cum hoc epigrammate (15) : HIC JACET CORPUS SERVI DEI PATRIS ANGELI AB ACRIO, MISSIONARII F
CAPUCCINI, etc. Ex tribus clavibus quibus obserata fuit arca, unam tenuit princeps Bisinianensis, alteram episcopus ejusdem tractus, tertiam vero Acritanus conventus Capucinorum. Hinc, jubente episcopo Bisinianensi, sacrum corpus, ut recognosceretur, effossum est, sed mox ibidem repositum (16).

et assidue sepulcrum aditur.

78 Quæ tantopere viguit in vita, magis magisque percrebuit post mortem servi Dei fama sanctitatis (17),non modo per Neapolitanum regnum, sed etiam per totam Italiam, per Galliam et Hispaniam. Principes, episcopi,summi viri eum laudibus efferebant; undique expetebantur ejus reliquiæ ; imagines in domibus et claustris erant suspensæ. Innumeri homines auxilium a B. Angelo efflagitabant, ejusque sepulcrum frequentabant summa religione. Non modo Acritano-

(1) Vita Italica, pag. 135. Summ. II, pag. 528. — (2) Vita Italica, pag. 133. — (3) Ibid., pag. 134. — (4) Summ. II, pag. 529. — (5) Summ. II, pag. 368. — (6) Cfr. Inform. II, pag. 100. — (7) Summ. II, pag. 536. — (8) Summ. II, pag. 553, 400.— (9) Inform. II, pag. 103 et seq. Summ. II, pag. 561 et seq., 519. — (10) Summ. II, pag. 555, 513, 519, 520, 531, 546. — (11) Ibid., pag. 524, 552, etc. — (12) Ibid., pag. 520, 524, 533, 551. — (13) Ibid., pag. 548, 552. — (14) Inform. II, pag. 104.—(15) Summ. II. pag. 521, 516.— (16) Inform. II, pag. 104. — (17) Ibid., pag. 108 et seq.

rum,

EX IMPR. rum, ut scribebatur anno 1806 (1), sed etiam exterorum ingens, assiduus et incredibilis ex omni personarum cœtu concursus est ad sepulcrum. Confluunt multi ex finitimis, confluunt multi ex longinquis remotisque regionibus. Indigenæ et advenæ, nobiles et plebeii, presbyteri et laici, principes, magnates, antistites illuc conveniunt (2). Hæc vero frequentia, quæ cœpit a die obitus, non modo constans perseveravit, sed magis in dies est aucta, et viget ad hanc usque ætatem, numquam imminuta, numquam intermissa. Alii porro veniunt ad venerandas pretiosas exuvias, alii plurimi de beneficiis acceptis gratias acturi, munera aut votivas tabellas afferentes (3). Multi quoque solum cellulæ beati viri osculantur et sepulcri pulverem colligunt (4).

ANNOTATA.

a *Circa diem quo incepit morbus et similia adjuncta deprehenditur in testium narrationibus quædam varietas. Plerique ea tradunt quæ nos indicavimus.*

b *Affirmant nonnulli ægrotum per octo* B *continuas horas tum in extasi fuisse* (5).

CAPUT DECIMUM.

Miracula post mortem B. Angeli patrata.

Ope B. *Angeli jam mortui* Si luculenta et celebria exstitere miracula, quibus Deo placuit servum suum illustrare dum vivebat, non minora fuerunt ea quibus dignatus est sanctitatem ipsius, summa jam hominum consensione testatam, divino etiam quodam testimonio post obitum confirmare (6). Ut autem aliquo procedamus ordine in hisce exponendis prodigiis, ea ad quatuor referimus capita: ad incendia scilicet exstincta, ad tempestates sedatas, ad sanationes effectas, ad mortuos denique revocatos ad vitam, adjectis aliquot signis quæ in has classes adscribi non possunt.

ignis pluries exstinguitur, 80 Anno circiter 1742, in ædibus Bernardini Bernando, civis Acritani, prorupit incendium, quod nulla ope exstingui poterat. Tum, rogante Bernardini uxore, Rosa Tuffarelli, sacerdos quidam, Ignatius Cofone, frustulum vestis B. Angeli in flammas projecit. Harum vis statim oppressa est, illæso etiam manente pretioso panniculo, ut plurimi confirmant testes oculati (7). Conflagrare cœperat anno 1744 silva quædam Jacobi Luzzi, in agro Acritano, prope fluvium Moccone. Terribilis clades imminebat, quam nemo averti posse credebat, quum sacerdos Fusari segmentum vestis B. Angeli in ignem jecit, eumque hoc pacto repente obruit, quampluribus inspectantibus (8). Injecta in flammas beati viri imagine, exstinctum est incendium quod anno 1777 prorupit Acrii, in vico dicto Cacazarra, in domo Antonii Gioannella (9). Alia similia omitto (10).

81 Quum Neapolim navigaret Fidelis Bernando, Acritanus, juris doctor, exorta repente in mari terribili procella, in eo erat ut naufragio periret. *mare et turbines sedantur;* Precantibus viatoribus et lacrimantibus, quidam Hieronymus Ferrari segmen sudarii Dei famuli in mare projecit, atque hoc extemplo consedit (11). Patri Hilarioni de Ferolito, Capucino, quem in itinere quodam vis tempestatis e navi egredi coegerat, apparuit in littore sanctus Acritanus, qui mare turgidum sedavit (12). Die 28 februarii anni 1753, Franciscus Mele, regius notarius Acrii, ejusque frater Dominicus, cum per montem iter facerent, a turbine et nive quibus jam jam perituri erant, invocato B. Angelo, liberati sunt manifesto miraculo (13).

82 Multo plura sunt sanationum miracula. *ægroti jam derelicti,* Maria Anna Bernando, tertii Ordinis S. Dominici, soror vicarii generalis Bisinianensis, Dominici Bernando, contumaci et gravissimo morbo arthritico laborans, in lecto immobilis jacebat, a medicis prorsus deserta. Vidit in somnis Dei famulum excitantem se, ut ad ipsius sepulcrum sese conferret. Delata igitur ad tumulum, oransque, genua sua agitari sensit, atque repente perfectam recuperavit sanitatem, attonito remanente E populo universo, qui miraculum clamabat; domumque rediit pedibus suis, a nemine adjuta, neque ullum in se deprehendit amplius morbi vestigium (14). Puer Fidelis Bernando ex lactis defectu ita tabuerat, ut etiam triennis super pedes suos stare non posset, et in vitæ periculo versaretur. Delatus ad tumulum servi Dei, prorsus ac repente convaluit, ita ut per ecclesiam discursaret, viribusque polleret.

83 Vincentius Auletta, medicus Bisinianensis, *adhibitis reliquiis* juratus narrat prodigiosam Petri Locci sanationem a morbo inflammatorio et febri putrida cum lethargo aliisque symptomatibus pessimis. Frustra adhibitis omnibus remediis, ipse medicus eum dereliquit, pro certo habens illum quantocius moriturum. Immo vero paulo post eum reperit perbene sanum, et validum: scilicet ipsius uxor, Rosa Astuni, in morientis auxilium arcessiverat sacerdotem Thomam Ajello; qui, Petri fronti segmentum tunicæ B. Angeli imponens, eum ut spem in servo Dei reponeret, hortatus est: statim evanuerunt dolores et omnia morbi signa; ita ut placidissimo capto somno, F surrexerit mane perfecte sanus et incolumis, viribus integre restitutis, eodem plane modo quo iis antea utebatur; et mox redierit ad agreste opus, nulla interveniente crisi, nulloque amplius remanente mali vestigio. Contigit hoc miraculum, quod ægri uxor et medicus narraverunt, anno 1782 (15).

84 Bruno Picci, Consentinus, filius septennis *ex vestibus ejus,* Emmanuelis Picci et Catharinæ Bova, inveterato a biennio et insanabili morbo laborabat in crure, quod peritorum judicio secandum erat. Sed alligata cruri particula vestis B. Angeli, mox abacta est infirmitas; id porro naturæ vi fieri omnino non potuisse, pronuntiarunt medici duo (16). In terra Longobacco, Casimira Compagno, filia Pauli Antonii, insanabili dysuria laborans, admota imagine B. Angeli, extemplo

(1) Inform. II, pag. 110. — (2) Summ. II, pag. 581. — (3) Ibid., pag. 582 et seqq. Inform. II, pag. 110. — (4) Summ. II, pag. 589. — (5) Summ. II, pag. 554. — (6) Inform. II, pag. 11. — (7) Summ. II, pag. 590 et seqq., 605, 622. — (8) Ibid., pag. 601, 613. — (9) Ibid. — (10) Cfr. Vita Italica, pag. 149. — (11) Summ. II, pag. 590. — (12) Ibid., pag. 600. — (13) Ibid., pag. 589 et seq. — (14) Summ. II, pag. 592, 603 et seqq., 626 et seq. Cfr. Responsio ad novissimas animadv. super dubio de miraculis, pag. 27 et seqq. — (15) Summ. II, pag. 597 et seqq. Cfr. Resp. ad noviss. animadv. super dubio de miraculis, pag. 46 et seqq. — (16) Summ. II, pag. 601, 614 et seqq.

sanata

A sanata est (1). P. Fidelis a Castilione, anno 1774 letali febri correptus, conclamatus erat a medicis. Implorata sancti sodalis intercessione et promissis in ejus honorem quinquaginta sacris, perfecte convaluit ac si nullam passus esset infirmitatem (2).

vel ejus imagine applicita,

85 Ursula Tajani, uxor Nicolai Stocchi, e civitate Consentina, quæ jam ter abortiverat, in eo erat anno 1755 ut iterum abortum faceret et vehementer dolebat, cum ecce, apposita utero imagine B. Angeli, prorsus recreata est et paulo post partum prosperrime edidit (3). In terra Rosarum, Hieronyma, uxor Dominici de Giacomo, in præsenti abortus discrimine versata, liberata est statim ut vovit se B. Angeli sepulcrum aditu-ram, et aquam bibit in qua funiculus flagri sancti viri immersus jacuerat (4). Anno 1761, cum domina Finita de Leone mortuum fœtum et in transversum positum edere non posset, applicitus ei est idem pannus : statim peperit sine dolore, sine ullo obstetricis adjumento, atque in optimo valetudinis statu permansit (5). Seraphinus a Mangone, professus laicus Ordinis Capucinorum, mortifera febri laborans et conclamatus a medicis, B confugit ad B. Angelum, et repente ac penitus convaluit (6).

vel sola ad eum directa oratione,

86 Anno 1757 Bruno Morelli, archidiaconus collegialis ecclesiæ SS. Petri et Pauli civitatis Rublani, atrocissima calculorum valetudine laborabat. Quum ut sanaretur B. Angelum suppliciter orasset, e morbo cito et facile evasit (7). Angelo Rizzo, filiolo Hyacinthi Rizzo et Lucretiæ Dragone, super prunas illapso, exusta et contracta est dextera manus. Adhibitis frustra remediis, et gangræna jam imminente, decreta est amputatio. Sed interim apposita effigie B. Angeli, eoque invocato, manus perfecte sanata est (8).

sive ab ipso ægroto sive a parentibus,

87 Neque hic desinunt miracula. Isabella Giardino, cæca utroque oculo ex ophtalmia, applicito frustulo tunicæ servi Dei, visum illico recuperavit (9). Josepha Sanseverino, infantula abortiva Bisinianensis principis Aloysii et Corneliæ Capece Galeota, vivere omnino non poterat. Dum animam agebat, pater, ut ipse testatur, B. Angelum supplicibus verbis oravit et ejus effigiem puellæ applicuit. Hæc repente convaluit ac sana vixit deinde. Id contigit Neapoli anno 1748 (10). C Michael Capece Galeota, archiepiscopus tum Consentinus, et postea Capuanus, anno 1764 conclamatus a medicis erat. Aqua sumpta qua infusum fuerat frustulum vestis servi Dei, statim sanatus est (11). Puer quatuor aut quinque annos natus, filiolus Octavii Candiæ et Agathæ Juliæ, derelictus a medicis, extremum jam spiritum trahebat. Invocato a parentibus servo Dei, ejusque adhibita effigie, puer illico locutus est, apprehensaque imagine beati viri, se ab illo abripi dixit, et abhinc plenam est nactus sanitatem (12).

illico,

88 Anno 1759, Teresia de Martino, filia Josephi baronis de Monte Jordano, per duos dies ita dentium dolore excruciata est, ut timerent cognati ne lympharetur. Cum auxiliari medici non possent, B. Angeli præsidium petiit : dolores illico sublati fuerunt (13). Nicolao Castelli, e civitate Paulana, gravissime ægrotanti et jam morientium sacramentis munito, præsens erat vitæ periculum. Ex quo evasit, quum primum Dei servum, cujus effigies lecto fuerat affixa, fidenti animo invocavit (14). EX IMPR.

etiam aliquando apparente B. Angelo.

89 Mense septembri anni 1754, Stephanus Zito de Ciro, vehementi febri correptus, propius a morte aberat. Convaluit autem simul ut Jacobus, pater ejus, B. Angelum precibus adiit promisitque se conventui Acritano juvencam dono daturum (15). Antonius Salpa, Cetrariensis, laterum dolore affectus mense januario anni 1781, in magno discrimine versabatur. Die quinto morbi, de nocte vigilanti et imploranti sanctum Capucinum Acritanum, hic subito apparuit, Christi e cruce pendentis imaginem manu tenens. Quo viso, ardentius orans ægrotus vovit se pecuniam collaturum in beatificationis impensas. Nocte insequenti, iterum astitit Dei servus Antonio, eumque, jam prorsus sanatum, de promissis solvendis monuit. Mirabilem hanc sanationem testificatus est medicus Dominicus Cervelli *a* (16). *a*

præter humanam spem convalescunt,

90 Stomachi debilitate et macie confecta monialis in Acritano monasterio S. Claræ, Soror Magdalena de S. Anna (cui prius nomen Annæ la Gaccia), invocato servo Dei, statim convaluit recuperatis viribus (17). Filiolus mulieris dictæ Sanctæ de Cammariero, in terra Rosarum, in vitæ discrimine versabatur, educto intestino recto. Conclamatus a medicis nullam relinquebat spem salutis. Sed prorsus convaluit cum mater implorans servum Dei, promisisset tum Missam, tum candelam pueri staturæ æquam (18). Cuidam Annæ Teresiæ, nepti Brunonis Morelli, archidiaconi Rublanensis, nullus somnus erat, nullus motus ex ossium doloribus nervorumque distentione. Sed die 24 januarii anni 1759, vix imposita fuit ægrotæ particula vestis servi Dei, quum perfectam sanitatem recepit (19). Mense martio anni 1757, in civitate Potentina, Gerardus Stabile, ossium dolore quasi phreneticus, spumas ore evomebat, tumenti facie distortisque labiis ; mox apoplexia percussus, animam agebat. Applicito panniculo tunicæ B. Angeli, æger propere et penitus sanatus est, quod naturæ viribus fieri nullo modo poterat ; et exinde semper bene valuit (20). Mense septembri anni 1790, Laurentius Squillace, oriundus a Terra Nova, sed tum Acrii commorans, ex apoplexia dimidia membrorum parte captus erat. Vixdum applicita Dei F famuli imagine, ad sanitatem pervenit (21).

vel etiam reviviscunt, *b*

91 Anno 1770 puer circiter septennis, qui vocabatur Franciscus Sirimarco et in oppido S. Agatha morabatur, de summa scala prolapsus est *b*. Surrexit paulisper, sed mox deficiens, in terram cecidit semianimis, bilem et spumosum sanguinem ore evomens. Eum mater Nicolina de Cristofaro ad vicinam ecclesiam dictam Purgatorii, alias B. Mariæ Gratiarum, detulit et in aræ scanno reclinavit. Accitus medicus puerum diligenter inspiciens, factis etiam experimentis, mortuum putavit. Tunc Frater Angelus a Vaccario, laicus tertii Ordinis Capucinorum, illac fortuito transiens, cogente maxima hominum multitudine quæ stabat ad fores sacelli, compulsus fuit ingredi,

(1) Ibid., pag. 602 et 622. — (2) Ibid., pag. 603 et 635. — (3) Ibid., pag. 619.— (4) Ibid., pag. 630.— (5) Ibid., pag. 633.— (6) Ibid., pag 634.— (7) Ibid., pag. 632. — (8) Ibid., pag. 602 et seq. — (9) Ibid., pag. 631. — (10) Ibid., pag. 630 et seq. — (11) Ibid., pag. 632. — (12) Ibid., pag. 631.— (13) Vita Italica, pag. 144. — (14) Ibid., pag. 146 et seq. —(15) Ibid., pag. 143.—(16) Ibid., pag. 146.— (17) Summ. II, pag. 620.— (18) Ibid., pag. 629 et seq.—(19) Ibid., pag. 633 — (20) Ibid., pag. 632 et seq.— (21) Vita Italica, pag. 147.

EX IMPR. gredi, ut apposita quadam re qua B. Angelus fuisset usus vel ejus icone, puerum sancto Acritano commendaret. Hoc facto, Franciscus oculos aperuit, surrexit a nemine adjutus, ambulavit et domum rediit ac si nullo umquam morbo fuisset affectus. Qui adstabant medici et universa multitudo id manifestum esse miraculum clamaverunt (1).

saltem ut baptizentur:

92 Dominica La Pera, uxor Angeli Scaglione, Acrii incola, peperit filium mortuum. Obstetrix, infanti imponens sudarium servi Dei, ardenter oravit ut reviviscerct, saltem donec baptizaretur. Is tunc se movere incepit, sacro fonte lustratus est, et semper deinde valuit (2).

et alia mira patravit post mortem.

93 Duo prodigia adjicimus quæ ad priora capita referri non possunt. Quum erucæ agros Lutiorum vastarent, invocatus fuit B. Angelus: ejusque insuper adhibitis reliquiis, insecta exterminata sunt (3). Denique in conventu Capucinorum Acritano, ambulacrum in quo cubiculum famuli Dei exstabat, post hujus mortem suavissimum eumque portentosum odorem emisit (4). His et aliis prodigiis, quæ si omnia narremus in infinitum abeamus, factum est ut B B. Angeli nomen summa apud omnes fuerit gloria, atque in sacris Capucinorum fastis meritissima laude decoratum (5).

D

ANNOTATA.

a *Longius esset singula quæ* B. Angelo *tribuuntur miracula copiose perscribere. Hoc itaque monuisse satis erit, plurimorum ex eventis illis multos fuisse testes oculatos; qui in processu beatificationis facta jure jurando confirmarunt, eaque narrantes in ipsam rerum tenuitatem descenderunt. Non omnia quidem pro compertis habenda esse prodigiis contendimus; sed certe eorum tria, in processu legitime expensa et diligentissime disputata, vera apparuerunt miracula: sanationes videlicet Mariæ Annæ Bernando (supra, num.* 81), *Petri Locco (num.* 82), *et Francisci Sirimarco (num.* 91).

b *E pluribus testimoniis in processu indicatis perspicuum est Franciscum Sirimarco* ob præcipitem lapsum ab alto scalarum vertice in substratam durissimam humum, ita exanimem jacuisse, ut paulo post e vivis excesserit, *et proinde miraculum a* B. Angelo *impetratum veram fuisse resurrectionem;* sed quia tempus quod intercessit a morte ad revocationem ad E vitam breve fuit, ita ut status mortis ea careat diuturnitate, quæ requiri solet ad tutum ferendum de morte judicium, consilium cepimus, *ait causæ advocatus,* constituendi miraculum in repentina exanimis pueri liberatione ab impendente mortis discrimine (6).

(1) Summ. II, pag. 606 et seqq., 609 et seqq., 617 et seqq. Cfr. Resp. ad noviss. animadv. super dubio de miraculis, pag. 3 et seqq.—(2) Summ., II, pag. 620 et seqq.—(3) Ibid., pag. 632. — (4) Ibid., pag. 591. — (5) Cfr. Martyrologium Franciscanum, ad diem 30 octobris, Venetiis 1879. — (6) Resp. ad animadv. super dubio de miraculis, pag. 2.

ACTA

OCTOBRIS

DIES TRIGESIMA PRIMA

SANCTI QUI PRIDIE KALENDAS NOVEMBRIS COLUNTUR

SS. Stachys, Ampliatus, Urbanus et Narcissus, commemorati a S. Paulo apostolo.

SS. Ammonius et Vigilantius, martyres Macedonienses. SS. Felix, Donatus, aliique viginti novem martyres Noviodunenses in Pannonia. SS. Rusticianus, Agapitus et socii octo, aliique martyres Hieronymiani.

S. Natalis, confessor Romæ.

S. Epimachus Pelusiota, martyr Alexandriæ.

SS. Nemesius et Lucilla, martyres Romæ.

S. Quintinus, martyr Augustæ Veromanduorum.

SS. Stratonica et Seleucus, martyres Cyzici in Propontide.

S. Lucillus, episcopus Veronæ.

S. Antoninus, episcopus Mediolani.

S. Noitburgis, virgo Coloniæ Agrippinæ.

SS. Nicolaus et Leonardus presbyteri, et Nicolaus puer, Ledesmæ in Hispania.

SS. Cissa, Egbertus et Tatwinus, anachoretæ in Croylandia, et SS. Thancredus, Torthredus, Tova, Huna et Herefurtho, eremitæ, culti Thorneiæ in Anglia.

S. Arnulfus, martyr Novaliciæ in Pedemontio.

S. Wolfgangus, episcopus Ratisbonensis.

B. Thomas Florentinus, alias Reatinus, ex Ordine FF. Minorum Strictioris Observantiæ.

Appendix de S. Pigmenio.

PRÆTERMISSI

A D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

S. Aristobulus, *discipulus S. Pauli, qui memoratur hodie in Græcorum Menologio Sirleti* (1), *jam laudatus est in Actis Sanctorum ad diem* . . . . XV martii.

S. Marcellum episcopum confessorem *inter Hispaniæ sanctos ad diem* 31 *octobris numerat Tamayus* (2); *cum etiam celebrat Bivarius. Legerunt scilicet in chronico illius sui Flavii Dextri ad annum* 300 : In civitate Soliensi in Bætica S. Marcellus (ut creditur) Hispanus episcopus, vir egregie pius et doctus (3). *Eum fuisse episcopum Soliensem opinatur Tamayus, Hispalensem Bivarius, Diensem Rodericus Caro, qui putat etiam Soliensem et Diensem sedem* eamdem esse, ex duabus urbibus finitimis unitam (4). *De situ harum urbium disputant ii auctores : quibus quam*
B *parum sit auctoritatis adjungendum, jam pridem compertum est* (5). *Eorum errores convincit Nicolaus Antonio* (6), *ostendens Soliensem aut Diensem sedem episcopalem in Hispania nullam exstitisse, atque Marcellum illum non esse nisi S. Marcellum episcopum Diensem in Gallia. Hujus Acta a G. Henschenio edita sunt sub die, quo colitur*, ... IX aprilis.

S. Apelles, *quem, ut* probum in Christo, *salutat S. Paulus ad Romanos scribens, inscriptus est ad hanc diem pluribus Græcorum kalendariis. Non diversus videtur ab eo qui in Actis nostris laudatus fuit die*. . XXII aprilis.

SS. Epimachus et Azirianus, *quos martyrologio suo inscripsit Castellanus, commemorantur ad diem 4 mensis Hatur (quæ nobis est* 31 *octobris) in fastis sacris Ecclesiæ Æthiopicæ* (7). *Narratur etiam in Synaxario Æthiopico* martyrium SS. Epimachi et Azariani, sub Maximiano imperatore (8) : *qui in alio codice dicuntur* Romani (9). *De iisdem mentio fit in* Martyrologio Coptorum *quod, latine redditum*
C *a Simone Moysis maronita, anno* 1698 *nostro Conrado Janningo datum est, et exstat hodieque in Musæo Bollandiano. Quæ ibi referuntur, totidem fere verbis occurrunt in Synaxario Coptico a F. Wüstenfeld edito* (10), *nisi quod ibi dicuntur* Epimachus et Gordianus. *Eodem modo efferuntur nomina in Synaxariis a Maio* (11) *et ab Assemano* (12) *indicatis. Exhibet quidem Romanum Martyrologium ad diem* 10 *maji SS. Epimachum et Gordianum : at hujus martyrium ad tempora Juliani Apostatæ refertur; et alia non pauca sunt quæ obscuritatem afferant. Quare donec certiora proferantur, satis sint quæ de sanctis illis martyribus disputata fuerunt ad diem* . . . X maji.

S. Rictrudis virginis *mentio fit in aliquot Usuardi martyrologiis auctis* (13). *Ejus Acta in Opere nostro explicata sunt ad diem* XII maji.

S. Helentrudis, reclusa in Saxonia, *extollitur hac die in sacro Gynecæo Arturi a Monasterio. De ea scripserunt decessores nostri ad diem*. . . . . XXXI maji.

S. Dogmaelis *seu* Dogfaelis abbatis *meminit ad hanc diem Richardus Challoner in supplemento kalendarii Britannici anno* 1761 *editi. In ipso vero kalendario* (14) *idem dies festus constituitur qui in fastis sacris antiquioribus* (15): *ad quem etiam de sancto abbate disputatum est in Actis Sanctorum* (16), E
XIV junii.

S. Marcianus, episcopus Syracusanus ac martyr, *commemoratur die* 31 *octobris in menologio græco ms. publicæ bibliothecæ Parisiensis* (17). *Acta edita fuerunt in Opere nostro ad diem* . . . . XIV junii.

S. Patris Jacobi, episcopi Mygdoniæ, *natalis hodie proponitur in Sirleti Menologio Græcorum* (18). *Ejus Acta commentati sunt decessores nostri ad diem, quo in Ecclesia Latina colitur*, ... XV julii.

Eusebii martyris, cujus gesta habentur : *hæc legimus ad diem* 31 *octobris in martyrologio Usuardi aucto a Greveno : item* sancti Eusebii martyris, *in martyrologio Usuardino Molani ; at* sancti Eusebii confessoris, *ad diem* 30 *octobris, in antiquo kalendario quod e cod. ms. Lyrensis monasterii ediderunt Martenius et Durandus* (19). *Iidem auctores typis mandarunt* Passionem S. Eusebii, *hisce præmissis verbis :* quæ est XIX kalendas septembris. Ex ms. S. Audoeni Rotomagensis. *De eodem S. Eusebio, eo nempe qui in Palæstina, Maximiano imperatore et Maxentio præside, martyrium passus est, mentio* F
fieri videtur ad diem 15 *augusti in martyrologiis Usuardinis Centulensi et Lubeco-Coloniensi : prius habet :* In Palestina S. Eusebii martyris ; *alterum :* In Palestina S. Eusebii pro Christo decollati ; *Grevenianum autem :* In Palestina S. Eusebii presbyteri et martyris, pro Christo decollati (20), *et martyrologium Maurolyci :* In Palestina S. Eusebii, pro Christo decollati. *Exstant hujus acta in pluribus codd. mss., olim musæi Bollandiani, nunc regiæ bibliothecæ Bruxellen-*

(1) Apud Canisium, Thesaurus monumentorum, tom. III, pag. 483. — (2) Martyr. Hispanum, tom. V, pag. 680. — (3) Flavii Dextri chronicon, opera F. Bivarii editum, pag. 327 ; cfr. pag. 331. — (4) Apud Tamayum, Mart. Hisp., tom. V, pag. 680. — (5) Cfr. Acta SS., tom. I Febr., præf., pag. XVII ; tom. I Julii, tract. prælim., pag. 42 et seqq., 58 et seqq. ; tom. VI Julii, tract. prælim., pag 11 et seq., etc. — (6) Censura de historias fabulosas, pag. 252 et seq. — (7) Ludolfus, Commentarius in Historiam Æthiopicam, pag. 296. — (8) Dillmann, Catal. codd. mss. bibl. Bodleianæ Oxoniensis, part. VII, pag. 43. — (9) Zotenberg, Catal. des mss. Éthiopiens de la bibl. nationale, pag. 161. — (10) Synaxarium der Coptischen Christen, pag. 98. — (11) Scriptt. veterum nova collectio, tom. IV, codd. Arabici, pag. 99. — (12) Bibl. Mediceæ codd. Orientales, pag. 168. — (13) Sollerius, Martyr. Usuardi, ad diem 31 oct.— (14) A memorial of ancient British piety, pag. 92. — (15) Cfr. Rice Rees, An essay on the Welsh Saints, pag. 211.—(16) Acta SS., tom. II Junii, pag. 957.—(17) Edit. a J. Scholz, Bonnæ 1823. — (18) Apud Canisium, Thesaurus monumentorum, tom. III, pag. 483. — (19) Thesaurus novus anecdot., tom. III, col. 1615.— (20) Sollerius, Martyrol. Usuardi, ad diem 15 augusti.

sis

A *sis* (1) : *eadem fere sunt atque Passio a Martenio edita, nisi quod in iis hæc est clausula :* Martyrizatus est autem sanctus Dei Eusebius pridie kalendarum novembrium, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. *Hæc si vidissent decessores nostri, ad ultimam diem octobris, credo, remisissent Acta* (2) *quæ, Martenium secuti, ediderunt ad.* . . XIV augusti.

S. Bega virgo *et abbatissa in Cumbria, Angliæ provincia, memoratur hac die in Breviario Aberdonensi anni* 1509, *in martyrologio Usuardino Greveni et in Martyrologio Universali Castellani. Eamdem esse ac* Heynam *seu* Heiu *opinati sunt nostri decessores* (3) ; *at diversam putat Albanus Butler* (4). *Exhibetur ejus Vita vetusto codice Londinensis bibliothecæ Cottonianæ* (Faustina, B. IV), *cujus apographum exstat in regia bibliotheca Bruxellensi* (5). *Rerum gestarum epitome in Actis Sanctorum edita est ad diem* VI septembris.

S. Heraclii martyris *natalis annuntiatur in vetere kalendario Neapolitano marmoreo. Sed* B *dictum est de eo in Actis nostris* (6), *quo die laudatur in Martyrologio Romano,* XXII octobris.

S. Gaudiosus, episcopus *Africanus, confessor, laudatur hac die in Ephemeride Sanctorum Ordinis S. Augustini, auctore Aurelio Knippinga. De eo disputatum est in Actis Sanctorum ad diem, quo in Martyrologio Romano prædicatur,* . . . . XXVIII octobris.

S. Sigebertum *(alias* Sigbrechtum *aut Sigebrechtum)* regem Anglorum Orientalium *exhibet hodie ms. kalendarium Benedictinum Antverpiensis cœnobii S. Michaelis. Res gestæ sancti regis expositæ sunt ad diem* XXVIII octobris.

SS. Zenobius et Zenobia, martyres in Cilicia, *commemorantur hodie in Menologio Græcorum Basiliano aliisque fastis sacris. De iis egimus ad diem, quo passim coluntur,* XXX octobris.

S. Philippi martyris *mentio habetur ad hanc diem in martyrologio Usuardino Greveni, tum anni* 1515, *tum anni* 1521. *Eumdem puto atque socium S. Calendionis martyris,* C *de quo in præsenti tomo disceptatum fuit ad diem.* . . . . XXX octobris.

S. Foillani, fratris S. Fursei, *festum agitur plerumque hac die 31 octobris; aliquando tamen pridie. Vitam ejus edidimus in hoc Opere ad diem.* . . . . XXX octobris.

S. Romanum, presbyterum et martyrem, *profert Grevenus, nulla sociorum mentione facta ; quamquam non diversus videtur a Romano qui cum pluribus aliis martyrium passus est, et de quo infra agetur ad præsentem diem.*

S. Sophia abbatissa, *quæ Romæ floruit circa initium sæculi IV, in sanctas feminas ultimæ diei octobris refertur ab Arturo a Monasterio. In actis S. Anastasiæ discipulæ* D *ejus, a Metaphraste compositis, et editis in Opere nostro ad diem* 28 *octobris, sæpe memoratur ibique* sancta *dicitur (et in uno ex codicibus* sanctissima). *Sed a fastis sacris plerisque exsulat ejus nomen. Quum itaque præter ea quæ in Vita S. Anastasiæ narrantur, nihil de sancta abbatissa reperiamus, longius non est de ea disserendum.*

Thomæ, episcopi Damasci, *martyrium die* 4 *mensis Hatur (mensis octobris die* 31*) celebratur in Synaxario ecclesiæ Alexandrinæ Coptitarum* (7). *Ibi* occisus *dicitur* a principe Arabum, quo tempore hi regionem obtinebant, eo quod virum ex iis doctum disceptatione vicerat. Id detulerunt ad principem, et quod hujus sectam exsecratus esset, [*Thomam*] accusarunt. Eum itaque arcessivit princeps et rogavit : « Nostramne religionem exsecratus es, ut is de te contendit ? » Ad hæc ille : « Execratio, inquit, ex ore meo non prodiit, sed isti manifestum feci Christum verum esse Deum, et post ipsius religionem aliam non esse venturam. » Et roganti : « Itaque nostra religio a Deo non est? » respondit : « Non est. » Tunc E jussit caput ei præcidi ; et ita factum est, et martyrii coronam accepit (8). *Eadem legimus in* Martyrologio Coptorum *ms. cujus translatio sæculo* XVII *ad socios Bollandianos fuit missa. In Synaxario vero Æthiopico* (9) *laudatio episcopi ita incipit :* Hac die quoque S. Thomas, episcopus civitatis Damasci, martyr factus est manu regis Mahometanorum Arabum (*in alio codice* rege Mahometano Arabum) : siquidem obtinebant Mahometani Syriam et Ægyptum. Et sanctus ille vir disceptatione vicit doctum quemdam , *etc. Reliqua fere non discrepant a priore narratione, nisi quod extremæ scriptioni Æthiopicæ carmen adjectum est :* Salve Thoma, discipule Zachariæ, *etc. Hinc in kalendario Æthiopico Ludolfi* (10) *ad diem* 4 *mensis Hatur :* Thomas, socius Zachariæ episcopi Damasci. *De quo ait Michael Lequien* (11) : Ante quintam saltem synodum (*anno* 553) vixisse puto Zachariam episcopum Damasci, cujus discipulus Thomas uti sanctus habetur in kalendario Habessinorum. *Quam temporis notationem cum Æthiopica narratione pugnare nemo non* F *videt. Sanctimoniam porro* Thomæ *Damasceni ejusque legitimum cultum hactenus minime exploratum habemus.*

S. Abaidam confessorem *in fastis sacris Æthiopum hodie laudari dicit Castellanus in Martyrologio Universali. Re vera in kalendario Æthiopico a Ludolfo edito, ad diem* 4 *mensis Hatur occurrunt Johannes et Abaidus discipulus ejus. In ipsis Synaxariis Æthiopicis* (12) *inscripta est* commemoratio Obaidæ, monachi perfecti , discipuli abbatis Johannis. *Qui num legitime colatur, compertum nobis non est.*

Apollonius, *quem ad hanc diem Henriquezius*

(1) Codd. 8927, 8933, 9289. — (2) Acta SS., tom. II Augusti, pag. 150 et seq. — (3) Acta SS., tom. II Sept., pag. 694 et seq. Cfr. tom. VII Maji, pag. 235. — (4) Vies des Saints, tom. VI, pag. 204, edit. de Ram, Bruxellis 1849. — (5) Cod. ms. 8927. Cfr. T. Duffus Hardy, Descriptive catalogue of materials relating to the history of Great Britain, tom. I, part. I, pag. 223 et seq. — (6) Acta SS., tom. IX Oct., pag. 520. — (7) Mai, Scriptt. veterum nova collectio, tom. IV, codd. Arabici, pag. 99. — (8) F. Wüstenfeld, Synaxarium der Coptischen Christen, pag. 97 et seq. — (9) Wright, Catalogue of the Ethiopic mss. in the British Mus., num. CCXXX et CCXXXII. Cfr. Dillmann, Catal. codd. mss. bibl. Bodleianæ Oxon., part. VII, pag. 43. Zotenberg, Catal. des mss. Éthiop. de la bibl. nationale, pag. 161. — (10) Commentarius in historiam Æthiopicam, pag. 396. — (11) Oriens christianus, tom. II, pag. 835. — (12) Dillmann, op. cit., pag. 43. Zotenberg, op. cit., pag. 161.

zius

A *zius* (1), *Bucelinus* (2) *aliique* beatum *prædicant, sed cui cultus ecclesiasticus numquam delatus videtur, monachus Cisterciensis fuit in Germania, ipsa ætate, ait Bucelinus, Cæsarii Heisterbacensis, ipsius laudatoris* (3) ; *seu sæculo XII, ut scripsit Sigismundus Alberti in Catalogo Sanctorum Ordinis Cisterciensis.*

Ladislaus, conversus Ordinis Cisterciensis, *in Polonia, inter beatos diei* 31 *octobris numeratur ab Henriquezio* (4). *Laudatur tum in Kalendario Cisterciensi, tum in Catalogo sanctorum Poloniæ* (5), *tum etiam a Cæsario Heisterbacensi* (6) : *sed neutiquam, ut videtur, fuit cultu ecclesiastico honestatus.*

Jutta, sanctimonialis, *in monasterio Bechbure* (7), *ad hanc diem memoratur in menologiis Præmonstratensibus et Cisterciensibus, ubi beata dicitur. Mirabilem ejus ad Deum conversionem narrat Cæsar Heisterbacensis* (8). *Honores sanctorum ei numquam, credo, tributi fuerunt. Certe in Kalendario Cisterciensi, auctoritate abbatis generalis edito Parisiis anno* 1689, *Juttæ nomen (uti* B *etiam Ladislai et Apollonii) minutioribus literis scriptum est* (9).

Christophorus, *e Romandiola oriundus, unus e sociis S. Francisci Assisiatis, virtutibus et miraculis clarus, beatus dicitur in martyrologiis Franciscanis* (10). *Sed de ejus cultu non constat. Obiit vir religiosissimus anno* 1272.

Vicus de S. Angelo in Vado *in Umbria, sodalis servorum B. Mariæ Virginis, mortuus circa annum* 1331, *in hujus Ordinis menologiis hac die celebratur* (11). *Desunt cultus ecclesiastici vestigia.*

Bernardus Polonus martyr, *Ordinis FF. Prædicatorum, archiepiscopus Haliciensis* (12), *laudatur ad hanc diem in Diario sacro Dominicano* (13) ; *ubi religionis causa occisus dicitur anno* 1240. *Bzovius refert ejus mortem ad annum* 1233 (14). *Nulla nobis innotuerunt cultus indicia.*

Teresia Enriquez, *mortuo marito, Frederico duce Methymnæ Rivi Sicci in Hispania, Tertium Ordinem S. Francisci suscepit, et mira sanctitate effulsit circa annum* 1490. C *Eam beatam prædicat Arturus a Monasterio* (15).

Petrus, *conventus Ruthenensis in Gallia Gardianus, alter item Petrus et Joachim ex* D *Ordine S. Francisci, anno* 1577 *pro fide catholica ab hæreticis interempti sunt. Ad hanc diem inscripti sunt martyrologiis Franciscanis, quamquam eos Romanus pontifex beatis nondum annumeravit.*

Joannis Pici, *laici Ordinis FF. Minorum in Aragonia, egregias virtutes effert Arturus a Monasterio, his additis* (16): De cujus sanctitate processus fiunt in partibus coram Ordinariis. *Nusquam videmus eum in beatorum numerum legitime fuisse relatum. Obiit anno* 1577.

Bartholomæi, *Ordinis FF. Minorum, qui Villæ-Castinæ in Castella claruit circa annum* 1600, *laudes hac die celebrantur in Martyrologio Franciscano* (17).

SS. Patrum Johannis et Jacobi, episcoporum Persidis, martyrum sub Sapore rege, Hormisdæ filio, *ad diem 4 mensis Hatur (nobis* 31 *octobris) meminit Synaxarium Copticum* (18). *Verum, quum etiam in Ecclesia Latina sancti habeantur, prodibunt eorum Acta quo die in Martyrologio Romano festum indicatur,* . . . . I novembris.

E S. Benigni confessoris, in monasterio Glascoviensi, *nomen exhibet martyrologium Usuardi Altempsianum* (19). *Acta ejus ad disquisitionem venient, quo die in Usuardo Molani laudatur S. Benignus, episcopus et confessor, Glasconiæ,* . . III novembris.

S. Siricius papa *hodie Romæ colitur in pluribus ecclesiis. Sed satius erit de illo dicere quo die in Romano Martyrologio inscriptus est,* . . . . XXVI novembris.

Comanus, nepos (ua) Ciarain, abbas de Lismore, *et* Colmanus, abbas de Lismore, *mortuus anno* 702, *qui ad hanc diem memorantur in Martyrologio Dungallensi* (20), *haud scio an unus idemque sint. Quippe in Martyrologio ms. Mariani Gormani* (21) *occurrit dumtaxat vox* Comanus, *superscripta lineola et hisce a glossatore additis :* Ua Ciarain, abbas Lismoræ; *et apud Quatuor Magistros legimus ad annum* 702 : Colmanus nepos Finnbhar, abbas de Lismore, obiit (22). *Huic in plurimis kalendariis dies festus constituitur* 22 *januarii ; ad quem etiam Colganus in Actis SS. Hiberniæ historiam ejus ac cultum ex professo disputat. Quod et in Opere nostro* F *præstandum erit in supplemento diei* . . XXII januarii.

(1) Menologium Cisterciense. — (2) Menol. Benedictinum. — (3) Dialogus miraculorum, distinctio XII, cap. 45. — (4) Menol. Cisterc. — (5) Cfr. ibid., pag. 368. — (6) Cfr. ibid. — (7) Cfr. Ephemerides hagiol. Ord. Præmonstratensis, pag. 312. Cfr. Henriquez, Menol. Cist., pag. 367. —(8) Dialogus miraculorum, dist. X, cap. 55. — (9) Cfr. Kal. Cisterciense, monitum, num. 11. — (10) Arturus a Monasterio, Martyr. Francisc., ad diem 31 oct. Hueberus, Menolog. S. Franc., col. 2051 et seqq. Chastelain, Martyr. Universel, pag. 552. — (11) Cfr. Menologium Marianum, tom. II, pag. 258, Duaci 1767. Cozzando, Il sagro tempio Servitano, part. I, pag. 90. — (12) Cfr. Cromerus, De origine et rebus gestis Polonorum, lib. XIII, pag. 341. Theiner, Monumenta Poloniæ et Lithuaniæ, tom. I, pag. 713. — (13) Sagro diario Domenicano, pag. 260, Romæ 1758.— (14) Annales eccles. post Baronium, tom. XIII, col. 399.— (15) Sacrum Gynecæum, ad diem 31 oct. Cfr. Waddingus, Annales Minorum, tom. X, pag. 143, Romæ 1734. — (16) Cfr. Hueberus, Menol. Ord. S. Francisci, col. 2060. C. Rapine, Hist. gén. des Récollets, pag. 42. — (17) Arturus a Monasterio. — (18) Mai, Scriptt. vett. nova coll., codd. Arabici, pag. 99. Wüstenfeld, Syn. der Coptischen Christen, pag. 97. — (19) Sollerius, Martyr. Usuardi, ad diem 31 oct. — (20) Todd et Reeves, The martyrol. of Donegal, pag. 289. — (21) Reg. bibl. Bruxell., cod. 5100. — (22) Annals of the Kingdom of Ireland, pag. 305.

A D

DE SS. STACHY
AMPLIATO, URBANO ET NARCISSO

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Utrum S. Andreas S. Stachyn episcopum Byzantii constituerit. Commenta pseudo-Dorothei. Res gestæ S. Ampliati et aliorum.

Sæculo I. Ecclesiam Byzantinam non fuisse ab apostolo institutam

S. Stachys *ad hanc diem ita laudatur in Martyrologio Romano :* Stachis... ab apostolo Andrea episcopus Byzantii creatus est, cum ecclesiam Argyropoli ædificasset, in qua Christianorum duo millia docebat... *Cujus Acta priusquam disputanda suscipimus, gravissima quædam summorum pontificum effata præmittere visum est, ne, si disquisitionis nostræ exitus Romano Martyrologio* B *minus consonus cuipiam videatur, non contra Romanæ sedis auctoritatem nos scripsisse, sed pro Romana sede adversus vaferrimos Ecclesiæ hostes decertasse æquus lector existimet. S. Nicolaus I, in responsis ad consulta Bulgarorum* (1) : Desideratis, *inquit*, nosse quot sint veraciter patriarchæ. Veraciter illi habendi sunt patriarchæ, qui sedes apostolicas per successiones pontificum obtinent, id est, qui illis præsunt Ecclesiis quas apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet, et Alexandrinam, et Antiochenam : Romanam, quam sanctorum principes apostolorum Petrus ac Paulus et prædicatione sua instituerunt, et pro Christi amore fuso proprio sanguine sacraverunt; Alexandrinam, quam evangelista Marcus, discipulus, et de baptismate Petri filius, a Petro missus instituit, et Domino Christo cruore dicavit; Antiochenam, in qua conventu magno sanctorum facto, primum fideles dicti sunt Christiani, et quam beatus Petrus, priusquam Romam veniret, per annos aliquot gubernavit. Constantinopolitanus autem et Jerosolymitanus antistites, licet C dicantur patriarchæ, non tantæ tamen auctoritatis quantæ superiores existunt. Nam Constantinopolitanam Ecclesiam, nec apostolorum quisquam instituit, nec Nicæna synodus, quæ cunctis synodis celebrior et venerabilior est, ejus mentionem aliquam fecit : sed solum quia Constantinopolis nova Roma dicta est, favore principum potius quam ratione, patriarcha ejus pontifex appellatus est.

pronuntiarunt summi pontifices.

2 *Idem Nicolaus in epistola ad Michaelem imperatorem scripserat* (2) : Hi ergo *(Petrus ac Paulus)* tamquam duo luminaria magna cœli in Ecclesia Romana divinitus constituti, totum orbem splendore fulgoris sui mirabiliter illustrarunt, et Occidens eorum præsentia, veluti rutilante sole, tam per se nitorem dante, quam per discipulos suos quasi quosdam radios lucis micante,factus est Oriens: quique non postquam mortui sunt Romam a principibus sunt delati, ut Romanæ Ecclesiæ majorem conferrent privilegiorum honorem, sicuti apud vos non rationabiliter, sed potentialiter actum est, videlicet ut Ecclesiæ ceteræ patronis suis privarentur, et sola Constantinopolis spoliis et opibus, quas violenter abstulit, ditaretur, *etc. Leo quoque papa I, in epistola ad Marcianum imperatorem, de ambitione archiepiscopi Constantinopolitani hæc jam pridem dixerat :* Satis sit E prædicto *(Anatolio)* quod vestræ pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantæ urbis obtinuit. Non dedignetur regiam civitatem quam apostolicam non potest facere sedem ; nec ullo speret modo quod per aliorum possit offensiones augeri (3).

S. Stachyn laudant Patres,

3 *His itaque Romanorum pontificum dictis, quæ apostolicæ sedis honorem Constantinopoli apertissime negant, insistimus, atque ad* S. Stachyos *acta excutienda transimus. Memoratur ille in Sacra Scriptura, et hac quidem ratione quæ magnam ipsi gloriam conciliet. Apostolus enim ad Romanos scribens* (4) : Salutate, *inquit*, Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum. *Magna sane viri laus est Pauli dilectio, tantique apostoli amicitia præclaram omnino virtutis opinionem injicit. Nihil itaque mirum videri debet hunc* Stachyn *fama sanctitatis apud Patres florere. Notatu tamen dignum est a nullo antiquorum Patrum apostolicos ejus labores commendari. Origenes hæc habet* (5) : Salutate Ampliatum dilectum meum in Domino. Huic quamvis nihil egregium præ F cæteris in laude videatur ascribere, tamen hoc ipso quod dilectus est Pauli, laudabilis et salutatione dignus efficitur. Salutate Urbanum adjutorem meum in Christo et Stachyn dilectum meum. Stachyn in salutatione conjungit, sed Urbanum in laudibus prætulit. Illum enim adjutorem in Christo, Stachyn vero dilectum tantummodo sibi, sicut Ampliatum, nominavit. Adjutor autem apostoli in Christo non aliud intelligitur quam apostolici operis particeps.

sed non ut virum apostolicum

4 *Manifestum ergo est nihil Origeni innotuisse apostolicorum* Stachyos *laborum. In commentario qui Ambrosii nomen præ se fert eadem fere de* Stachy *leguntur* (6). *Sanctus vero Chrysostomus :* Rursus hunc [Stachyn], *inquit*, eadem laude *(nempe dilectionis)* coronat (7). *Theodoretus* (8), *Primasius* (9), *Sedulius* (10) *ad* Stachyos *nomen nihil annotant. Ex*

(1) Labbe, Concil., tom. VIII, col. 545 et seq. — (2) Ibid., col. 314. — (3) Mansi, Concil., tom. VI, col. 191. — (4) Cap. XVI, v. 9. — (5) Comment. in Epist. ad Rom., lib. X, num. 22 et seq., apud Migne, Patrol. græca, tom. XIV, col. 1280 et seq. — (6) Migne, Patrol. lat., tom. XVII, col. 179. — (7) Migne, Patrol. græc., tom. LX, col. 670. — (8) Cfr. ibid., tom. LXXXII, col. 222. — (9) Migne, Patrol. lat., tom. LXVIII, col. 505. — (10) Cfr. ibid., tom. CIII, col. 124.

Patrum

A *Patrum ergo in S. Paulum commentariis præter servi Dei eximiam virtutem prorsus nihil discimus. Neque alibi quidquam de illo scriptum reperimus apud antiquos Patres, neque apud historicos ante sæculum sextum, immo ante sæculum nonum, ut postea patebit.*

aut episcopum Byzantinum a S. Andrea constitutum.

5 *Eusebius, diligens originum ecclesiasticarum indagator*, quum non omnium, *ut ait*, at illustrissimorum certe Servatoris nostri apostolorum successiones in iis Ecclesiis quæ etiamnum celeberrimæ habentur, posteritatis memoriæ commendare (1) *vellet, nusquam indicat ab Andrea constitutam esse sedem Byzantinam et huic præfuisse* Stachyn *Erat tamen Andreas unus illustrissimorum apostolorum, et celeberrima tum temporis haberi cœperat Ecclesia Constantinopolitana* (2). *Ipse S. Gregorius Nazianzenus, ejusdem ecclesiæ archiepiscopus, ne suspicari quidem videtur quæ de SS. Andrea et* Stachy *post narrata fuerunt. Quum enim adversus obtrectatores, eo quod peregrinus esset contemnentes, pro se diceret; apostolorum exemplo usus:* Quid Paulo, *inquit*, cum gentibus commune, Lucæ cum Achaia, An-
B dreæ cum Epiro, Joanni cum Epheso, Thomæ cum India, Marco cum Italia? Quid cæteris omnibus.... cum iis ad quos profecti sunt? Quare aut illos... objurga, aut mihi quoque ignosce (3). *Si sedis suæ auctorem esse S. Andream alicubi inaudisset, nonne ipsa rei natura quam tractabat mentionem facti postulabat? Idem de aliis plurimis dicendum, ita ut eorum silentium expressæ negationis vim possit habere. Quum episcopi Constantinopolitani in conciliis Constantinopolitano I et Chalcedonensi, atque alias sæpe omnem lapidem moverent ut sedes sua patriarchalis haberetur, numquam asseruerunt (quod sane egregium fuisset argumentum) eam a S. Andrea fuisse constitutam et* Stachyn *primum fuisse præsulem; sed ideo volunt* Constantinopolitanus episcopus habeat priores honoris partes post Romanum episcopum, quod sit ipsa nova Roma (4).

Id in primis asseruerunt Nicephorus

6 *Omnium historicorum qui* Stachyn *commemorant ætate primus est S. Nicephorus, patriarcha Constantinopolitanus: qui natus anno* 758, *ordinatus patriarcha anno* 806, *in*
C *exsilium actus anno* 815, *tandem confessor egregius obiit diem suum anno* 828 (5), *adeoque ad sæculum nonum pertinet. Hic auctor in Chronographia brevi* (6) universos Byzantii episcopos a Christi et apostolorum temporibus recensens, *ita seriem inchoat:*

1. Andreas apostolus, cum Byzantii prædicaret, oratorium Argyropoli trans portum exstruxit, et ejus urbis episcopum ordinavit Stachyn, cujus Paulus Epistola scripta ad Romanos meminit.

2. Stachys idem, annis 16. *Hujus Chronographiæ auctoritas subdubia visa est Petavio* (7), *eo quod præter ipsum Nicephorum quinque ejus successores annumerat usque ad Ignatium; quamquam factum est fortasse ut illos ad chronicon Nicephori recentior manus adjecerit. At poterant quoque gravissima in temporibus notandis errata a* D *tam docto scriptore, qualem se probavit Nicephorus, aliena videri, nisi quis librariorum incuriæ ea velit adscribere: quod, ut dictu est facile, ita diligenter inspicienti hujus Chronographiæ partes varias, creditu est difficile. Illud sane mirum mihi visum est, Ignatium diaconum, S. Nicephori discipulum, cum sancti patris vitam enucleate perscriberet, scientiarumque variarum laudem ei tribueret, nihil de hujusmodi studiis chronologicis indicasse. Ipse vero Photius, qui patriarchæ Commentarios de rebus post Mauritium gestis amplissimis decoravit laudibus, nusquam hanc Chronographiam citasse legitur* (8), *quamquam, tanta Nicephori auctoritate intercedente, majore cum veritatis specie adversus antiquam Romam extollere novam potuisset. Quidquid est cur Photius hac auctoritate non censuerit innitendum, notam tunc temporis fuisse ipsam, quam supra dedimus, de Andrea* Stachyque *narrationem, certissime constat ex Niceta Davide Paphlagone, qui S. Andreæ panegyrico illam inseruit relationem, hoc uno momento verisimiliorem, quod non* E *Argyropoli, sed in Acropoli* (9) *ædificatam ecclesiam adstruat* (10).

et Nicetas David,

7 *Locum eo magis ducimus exscribendum, quod in eo apparent prima vestigia venerationis* S. Stachyi *delatæ.* Πάντα τοιγαροῦν τὰ κλίματα τοῦ Βορρᾶ, καὶ πᾶσαν τοῦ Πόντου τὴν παράλιον ἐν δυνάμει λόγου σοφίας καὶ συνέσεως, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, τῷ Εὐαγγελίῳ περιλαβών· πανταχοῦ τε θυσιαστήρια, ἱερεῖς τε καὶ ἱεράρχας τοῖς πιστεύουσι καθιστῶν πανταχοῦ, τούτῳ δὴ τῷ περιωνύμῳ Βυζαντίῳ προσεπέλασεν. Ἐνταῦθα κατὰ πάροδον ὁ θαυμάσιος γεγονώς, καὶ ναὸν παρὰ τῇ ἀκροπόλει τῇ Θεομήτορι δειμάμενος, ναὸν ὡραῖον μὲν τὴν κατασκευήν, ἀναλογοῦντα δὲ τὸ μέγεθος τῇ τῶν ἐν ἀρχῇ τότε πεπιστευκότων ὀλιγότητι· καὶ ποιμένα δὲ ἄξιον τῆς Ἐκκλησίας τὸν μέγαν Στάχυν ἐγκεκληρωκώς, ἔδειξεν τὴν εἰς ὕστερον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φανησομένην δαψιλῆ τοῦ Πνεύματος καρπογονίαν. Οἷα γὰρ σῖτος κόκκου ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος Στάχυς πεσὼν ἐν αὐτῇ, καὶ ταῖς οὐρανίαις ἀρδείαις δροσούμενος, καὶ τῇ ἐπιτηδειότητι τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ ψυχῶν καὶ διανοιῶν ἐμπλατυνόμενος καὶ αὐξανόμενος ἑκατονταπλασίω τὸν τῆς ἁγίας τελεσφορεῖ πίστεως ἄχρι καὶ τήμερον καρπόν. Omnes igitur Aquilonis F oras omnemque Ponti maritimam in virtute sermonis sapientiæ et intelligentiæ, in virtute signorum et prodigiorum Evangelii complexus prædicatione, ubique erectis aris, sacerdotibusque necnon et episcopis ubique fidelibus constitutis, ad illustre hoc Byzantium accessit. Huc vir admirabilis obiter veniens, exstructaque in arce Dei matri æde, eleganti quidem illa schemate, cujus tamen moles pro fidelium tunc paucitate suis angustiis responderet, dignoque Ecclesiæ pastore magno Stachy assignato, uberes postmodum hac in urbe futuros spiritus fructus ostendit. Velut enim tritici granum sacer ille Stachys in terram cadens, cœlestique rore irriguus, ac subjectarum illi animarum mentiumque aptitudine dilatatus adauctusque, centuplum

(1) Hist. eccles., lib. I, cap. I. — (2) Cfr. Acta SS., tom. I Augusti, Hist. chronol. patriarch. Constantin., pag. 2*. — (3) S. Gregorii Nazianzeni opera, tom. II, col. 227, edit. Migne. — (4) Labbe, Concil., tom. II, col. 948, tom. IV, col. 769. Cfr. Andr. du Saussay, De gloria S. Andreæ apostoli, pag. 155 et seqq. — (5) Acta SS., tom. II Martii, pag. 293 et seqq. — (6) Apud Migne, Patrol. græca, tom. C, col. 1042 et seq. — (7) Ibid., col. 866. Cfr. J. Hergenröther, Photius, tom. I, pag. 660. — (8) Bibliotheca, cod. 66, apud Migne, Patrol. græc., tom. CIII, col. 163. — (9) Cfr. Cangius, Constantinopolis christiana, lib. I, pag. 41 et seq. — (10) Apud Migne, Patrol. græc., tom. CV, col. 69 et seq.

A tuplum etiamnum sanctæ fidei fructum integra segete edit.

usi commentariis Dorothei,

8 *Itaque constat innotuisse Constantinopoli* Stachyn *sæculo VIII exeunte aut IX ineunte. Jam vero quo ex fonte narrationes istæ fluxerint, sollicite indagari oportet. Quum idoneum auctorem nullum invenerimus, ad unum redacti sumus Dorotheum, qui ita scribit in Commentario de septuaginta Domini discipulis* (1): *23.* Stachys, cujus etiam mentionem facit (*apostolus*) in epistola ad Romanos ; quem Andreas apostolus, dum Ponticum enavigabat mare, Argyropoli Thraciæ episcopum Byzantii constituit. *De ipso Dorotheo ibi legimus :* Hic inclytus prædictus vir romanos et græcos commentarios reliquit : utramque enim linguam multasque historias, ut erat singulari ac excellenti ingenio, apprime calluit. Post obitum Diocletiani et Licinii ad suam profectus est parœciam, Tyrique Ecclesiam rexit usque ad Juliani tyranni tempora. Verum cum non palam, sed christianos clam per suos præfectos interficeret Julianus, rursus Odyssum urbem venit ; ubi a Juliani præfectis comprehensus, multisque tole-
B ratis opprobriis, in extrema senectute propter Christi confessionem in ipsis tormentis vitam exuit, cum annorum esset centum et septem. Hic igitur magnus senex scripta ecclesiastica nobis reliquit, in quibus de septuaginta etiam Salvatoris discipulis disseruit, et ubi unusquisque prophetarum et apostolorum vitam finiit. Ac imprimis septuaginta illos esse ait, quorum etiam complures variis in provinciis episcopi exstitere, quorum divinus meminit apostolus in suis salutationibus. Quippe post Salvatoris nostri ex mortuis resurrectionem, hos omnes missos fuisse indicat et inter apostolos numeratos fuisse ; quorum nomina hisce verbis recenset (2).

qui Byzantinorum episcoporum

9 *Post absolutam discipulorum enumerationem, hæc sequuntur :* Illa ter beatissimus felixque omnino Dorotheus, cum Romæ ageret, Romano sermone in commentariis reliquit, ex quibus a nobis exceptam ac in græcam linguam conversam septuaginta discipulorum collectionem, eamque fidam ac veritati prorsus consentaneam omnibus patefecimus. Quippe apostolus de iis scribens, dixit : « Et ante nos fuerunt in Domino. » Neque quisquam incredibile existimet
C post Christi a mortuis resurrectionem conversos esse septuaginta discipulos et in eum credidisse, cum illius a mortuis attenderent resurrectionem, quod omnium miraculorum majus exstitit ac revera est. Ipse igitur magnus pontifex Dorotheus in scriptis suis narravit venerandam ædem sanctæ et invictæ martyris Euphemiæ in Petrio a quodam Tito primum fuisse conditam : qui quidem Titus cum Byzantii esset episcopus, in eaque urbe martyrio vitam terminasset, juxta veteres muros depositus est, ex quo Andreas apostolus in his locis substitit, quo tanta christianorum multitudo confluxit, ut tot aliis in locis minime invenirentur. Universi enim Byzantii doctores, qui multa passi fuerant, tyrannicis ex quadam animi pusillanimitate vitatis minis, iis qui ex gentilibus erant vel ex Judæis divinum disseminabant sermonem, Tito interea multa edente miracula et qualia Servator ediderat. Adhuc porro vigente Licinii et Diocletiani tyrannide, rebus ita se habentibus, interficiuntur Carus imperator ejusque filii duo, Carinus et Numerianus ; tyranni deinceps securi, ad christia- D
norum supplicia audacius progressi sunt, ex iis aliquot millibus per singulos dies interfectis : cum quibus Adrianus etiam, Probi filius, morti sese exposuit (3).

seriem texens, eorum primum dicit esse Stachyn.

10 *Narrat dein auctor S. Adriani certamen atque ita prosequitur :* Quo in hac confessione exstincto, Metrophanes, qui nuper episcopatum inierat, assumptis comitibus christianis, Nicomediam venit, clamque subreptas... Adriani martyris reliquias, in prima ab ipsis condita ecclesia, quæ modo Byzantio adjacet, loco quem Argyropolim vocant, deposuit ; ubi et Titus, qui primus exstitit Constantinopoleos episcopus, Adriani, qui sub Maximiano martyrium subiit, reliquias deposuit, ut et Nataliæ ipsius uxoris, ac cæterorum qui cum illis vitam martyrio finierunt ; ubi perinde repositum erat cadaver Stachyos, unius e septuaginta discipulis, quem Andreas apostolus eodem in loco primum Byzantii episcopum constituerat. Andreas quippe, in Pontum trajiciens, Byzantiis Christum annuntiare volebat. At cum ea tempestate vir insigni crudelitate Zeuxippus locum illum gubernaret, quotquot ex advenis Byzantium appellebant, de Christi religione E
interrogabat prius, deinde sic intrare sinebat. Si vero Christum quispiam confessus esset, in vincula protinus, ac deinde manibus pedibusque ligatis in mare mitti jubebatur. Propter istam crudelitatem, Byzantium præternavigans Andreas, in ea Thraciæ parte quæ Byzantio adjacet, stadio circiter uno ab Argyropoli per biennium constitit, coacto illic legis ac veritatis amantium hominum cœtu. Duobus igitur circiter millibus ibi collectis, erectoque Argyropoli Christo altari, ac Stachy constituto episcopo, Sinopen Ponti perrexit. Exactis autem a Stachy in episcopatu annis sedecim, ei successit Onesimus, cujus meminit Paulus apostolus ad Philemonem scribens ; cumque eo esset functus officio per annos quatuordecim, post illum Polycarpus Byzantii episcopus per triennium constituitur. Quo post decem et octo annos exstincto, episcopatum adeptus est Plutarchus; cui, annis sedecim peractis, Sedecion successor constituitur per annos novem. Post quem Diogenes pontificatus anno decimo quinto vitam exuit. Post hunc sedem episcopalem obtinuere Eleutherius per septem, Felix deinde per quinque, ac denique F
Polycarpus per annos septendecim. Horum corpora in sepulcris lapideis hic recondita sunt, ut et Nataliæ corpus et Adriani, qui postea martyrium subiit..... Quæ quidem sepulcra omnia usque ad hæcce tempora prostant in subterraneo antro in quo altare erexit Andreas apostolus.

Ecclesia exstructa fertur in Oliveto

11 Jam vero Christi fidelium plurimo coacto cœtu, cessanteque post Zeuxippi obitum Byzantii tyrannide, cum qui Argyropoli Ecclesiæ præerant multorum locorum essent compotes... et gentilium ac Judæorum impressiones defugere satagerent, in mediterraneis juxta Argyropolim aliam erexerunt ecclesiam, quam postea Constantinus imperator magnus, in crucis figuram confectam, ampliorem fecit, cum in hac corpus suum recondendum decrevisset. Verum Byzantio majorem amplitudinem nacto, qui Constantino adhærebant, imperatorum corpora extra urbem minime esse transferenda deliberaverunt. Unde locus alius ad imperatorum sepulcra delectus est. Ecclesia autem illa fortibus ac piis in lege

(1) Ibid., tom. XCII, col. 1061. — (2) Ibid., col. 1060. —
(3) Cfr. G. Cave, Scriptt. eccles., pag. 105.

A septem pueris et Eleazaro pontifici deinceps dicata est, retenta tamen vetere loci appellatione : Elæon quippe seu Olivetum ab antiquo locus vocabatur ; quod quidem oratorium Athenodorus, qui post Polycarpum exstitit episcopus, primus incepit, hicque per quadriennium pontificatum obtinuit. Post hos undecimus Byzantii episcopus constituitur Euzoius, qui et ipse cum annos sex sedisset, Laurentio pontificatum reliquit. Hunc post undecim annos sexque menses exactos excepit Alypius, annis tredecim cum dimidio eo potitus. Rursum post hunc Pertinax fit episcopus.....

et Sycis,

12 Cum porro admodum locuples esset Pertinax, ecclesiam aliam rursum erexit versus maris littora, in loco qui Sycæ nuncupatur, Irenes data appellatione. Quem quidem locum a christianis in urbis speciem deinceps effectum, variis ac compluribus excitatis ædibus, Constantinus semper augustus mœnibus postea donavit. Post Pertinacem in æde Irenes nuncupata episcopus constituitur Olympianus, in qua per annos undecim sedit. Huic successor fit Marcus per annos tredecim ; post hunc Cyrillianus per B annos sedecim, ac deinde Castinus per annos septem, episcopi exstitere. Constantinus igitur primo ipsius anno aliam intra Byzantium erexit ecclesiam, versus Aquilonem, ubi et qui præfuerant Byzantio sepulti sunt ; Euphemiæ martyris, quæ ea tempestate martyrium obiit, ecclesia appellata. Reliquo igitur pontificatus tempore ibi exacto, Titum successorem reliquit : qui annis triginta quinque cum mensibus sex expletis, Domitium, Probi imperatoris fratrem, successorem constituit. Cui post exactos annos viginti quatuor cum sex mensibus, Probus Domitii filius in pontificatu sufficitur, in quo annos duodecim exegit. Post quos Metrophanes, Probi frater et Domitii filius, Byzantii fit episcopus ; qui per annos decem sedem obtinuit. Qua tempestate Constantinus semper augustus, cum propter bellum Licinianum Byzantium accessisset, viri decora gravitate delectatus locorumque contemplata amœnitate, tandem Metrophanis precibus devicto ac superato Licinio, statim a Roma regni sedem Byzantium transtulit, murisque urbe firmata ac tectis, congiariisque uberrimis civibus donatis, nomen illi suum indidit.

ut narrat Dorotheus; cujus opusculum, contra Romanos pontifices excitatum, et

13 Hæc ab omni virtutum genere insigni Dorotheo in commentariis latinis relicta, a nobis conversa sunt, Philoxeno ac Probo consulibus, quando Constantinopolim venit Joannes, Romæ episcopus. Persuasus enim ab urbis archiepiscopo ut secum in Christi Natalitio sacris operaretur, id facere renuit, nisi ante urbis episcopum prius ipse sacra faceret, utpote Roma ante urbem Constantinopolitanam episcopum nacta. Ex hisce igitur oborta contentione, convenere Constantinopolitani, ostenderuntque ex magni Dorothei commentariis Romano antiquiorem esse episcopatum Constantinopolitanum. Joannes quidem Romanorum episcopus Dorothei scripta vera esse asseruit ; præferri tamen se debere, quod principis apostolorum locum teneret, contendit. Hujus tandem rei gratia prærogativa ipsi est concessa, non autem quod Romanus episcopatus ante Constantinopolitanum præexstiterit. Jam vero sanctus Dorotheus in operis sui extremo duodecim apostolorum mentionem egit ; ubi quibus locis eorum singuli Christum annuntiarint, indicat, scribens..... D

a Procopio quodam descriptum dicitur.

14 *Sequuntur porro duodecim apostolorum nomina, singulis narratione brevi adjecta ; post quæ ita pergit auctor :* Hæc in latinis suis commentariis e Græcorum et Judæorum scriptis collecta nobis tradidit Dorotheus. Quæ quidem velut bona et probe accepta simul congesta, in publicum emisimus, ut vel inde Constantinopolitani episcopatus pateret initium, quove ex genere ortus esset Metrophanes. *Additis dein narratiunculis de Simone Cyrenæo, Jeremia, Herodiade, ita scriptio absolvitur :* Procopius quidam, presbyterii dignitate donatus, vitæ sermonisque pietate præstans, et in omni circa Scripturas concinnitate et experientia semper versatus, cum in historicos sanctissimi et beatissimi episcopi et martyris Dorothei commentarios incidisset, hæc omnia scriptis nobis reliquit. Gratias igitur agamus illius laboribus et immortali memoriæ nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen. *Atque hæc quidem est scriptio illa Dorotheana ut eam latine reddidit Carolus Cangius. Cujus translationem paulo liberiorem aliquot locis nonnihil mutavimus.* E

Ei nullam fidem habendam esse censent

15 *Habes itaque, amice lector, primum auctorem earum rerum quæ de Ecclesiæ Constantinopolitanæ originibus ad Andream referendis, deque* Stachy *primo ejus urbis episcopo, posteriores Græci tradiderunt. Qui auctor Dorotheusne sit, an Procopius, an vero sub ementito nomine alius quidam lateat, postea indicabitur. Nunc quid eruditi viri de hisce scriptis deque fide auctoris senserint, aperiam. Quæ ex S. Nicephoro de Byzantina Ecclesia descripsimus,* ex apocryphis, *inquit Baronius* (1), accepta sunt. *In eadem causa parvi facit auctoritatem recentiorum Græcorum, Nicephori Callisti et Menologii* (2), *atque apertissime negat Andream Ecclesiæ Constantinopolitanæ auctorem esse. Alibi dicit* (3) : Dorotheus in sua synopsi quamplurima consarcinavit mendacia. *Tandem de ipsa re quam tractamus ita loquitur* (4) : Nicephorus tamen Callistus, nec non Nicephorus episcopus Constantinopolitanus, seriem texunt ejusdem civitatis episcoporum ab ipsorum apostolorum tempore, in hunc fere modum ab Andrea exordientes. F *Tunc relato catalogo subjicit :* Hucusque uterque Nicephorus de successione episcoporum usque ad Metrophanem ; idque totum conati sunt illi, ut demonstrarent Byzantinam Ecclesiam apostolicam esse, cum nemo umquam antiquiorum id dixisse reperiatur ; nam re vera Byzantina Ecclesia, ut testatur Gelasius, non tantum apostolica sedes non erat, sed ne metropolis quidem, sed parochia tantum Heracliensis Ecclesiæ.

auctores gravissimi,

16 *Antonius vero Possevinus, S. J., in Apparatu sacro* (5) : Dorotheo, *inquit*, falso adscribitur synopsis quæ plena est narrationibus confictis atque mendaciis. Nam, ut alia prætermittantur, quanam ratione auctor ille defendi potest, cum inter discipulos septuaginta duos numeret eunuchum reginæ Æthiopum, quem a Philippo conversum constat post ascensionem Domini ; et Juniam episcopum faciat, quam

(1) Annales ecclesiastici, ad ann. 44, num XXXI. — (2) Cfr. ibid., num. XII. — (3) Ibid., ad ann. 45, num. XLV. Cfr. ibid., ad ann. 33, num. XL, ad ann. 59, num. XI. — (4) Ibid., ad ann. 314, num. XCIV et seqq. — (5) Tom. I, pag. 486.

tamen

A tamen certum est feminam quamdam fuisse ; et Cæsarem, cujus meminit Paulus ad Philippenses, discipulum Christi et episcopum fuisse dicat, cum perspicuum sit de Nerone Cæsare Paulum esse locutum? Porro, quisquis Dorotheus ille fuit, secutus est Clementis libros Recognitionum, qui apocryphi sunt..... Validis illis rationibus evincitur ne præstantis quidem alicujus viri esse potuisse illam synopsim, in qua tam multa sunt putida. Sed et Dorotheus non episcopus (ut opinati sunt Galesinius et Sixtus Senensis), sed presbyter, patria Tyrius (ut habet Eusebius), qui et martyr sub Juliano fuit, nullum eorum librorum scripsit, quos Petrus Galesinius in notis ad eum quem putabat esse Dorothei librum, attulit, *scilicet commentarios de apostolis, discipulis et prophetis.* Hujus Dorothei, *ait Bellarminus* (1), nullam mentionem inveni apud Eusebium, D. Hieronymum vel Gennadium, aut etiam Joannem Trithemium, qui scripserunt de viris illustribus. Ipsa vero synopsis plena est fabulis ; consulat lector quæ iste auctor scribit in vita Abdiæ, Jonæ, Isaiæ, Hieremiæ et Elisæi. Præterea consulat quæ scri-
B bit in vita Jacobi Alphæi et Clementis ; et in summa sciat, ab isto numerari inter septuaginta duos discipulos Christi omnes qui ab apostolo Paulo nominantur, etiamsi ethnici fuerint vel feminæ; et illos omnes non solum discipulos Domini, sed etiam episcopos facere. Non meminissem libri tam fabulosi, nisi vidissem a multis citari et non minimi fieri.

eo quod erroribus scatet,

17 *Quo res enodatius exponatur, sententiam ipsius Cangii, qui scriptionem Dorotheanam edidit, describendam putamus* (2) : Cum, *ait*, quidquid de Christi discipulis a veteribus etiam quibusdam scriptoribus dubiæ pariter fidei proditum est, Hippolyto scilicet Tyri, et Epiphanio Cypri episcopis, uti præferunt mss. codices, a supposititio illo Dorotheo haustum fere sit, haud alienum duxi ab instituto si... ex codice regio illius opusculum hactenus integrum ineditum huic *(Chronico paschali)* subderetur.... In eo... omnia fere ἀσύστατα verisque falsa admista sunt ; ubi nusquam sibi constat, anachronismorum quibus scatet nulla habita ratione. Quin etiam auctoris nomen ipsum fictitium est; neque enim Dorotheus ille martyr in rerum na-
C tura umquam fuit, uti supra attigimus *(de hac sententia cfr. quæ scripsit Henschenius* (3) *in Actis SS.)*, neque ista quæ illius nomine circumferuntur, Tyrius ipse latine Romæ scripsit, quæ conficta sunt ab otiosis et malæ fidei Græculis, qui Romæ veteris primatum iniquo ferentes animo, novæ prærogativam quavis ratione asserere semper sunt annixi.......

falsos episcopos Byzantio adscribit.

18 Byzantii quippe episcoporum catalogum ab ipso S. Andrea repetit vel certe a Stachy, quem ab eo factum Byzantii episcopum ait, eique successorum continuam seriem affingit, contra quam fidei paulo sincerioris Georgius Cedrenus in Severo pag. 256, et Symeon Logotheta in Chron. ms., ubi illo imperante primum constitutum esse Byzantii episcopum Philadelphum (cujus Dorotheus iste non meminit) et annos tres præfuisse scribunt, cum ante octennium Ecclesiæ præfuisset quidam presbyter... Metrophanem quartum Byzantii episcopum creatum anno nono

D Constantini M. ait idem Cedrenus : quod in annum sextum rejicit Theophanes, in octavum vero scriptor Chronici, a quo primus Byzantii episcopus nominatur, ut Alexander ejus successor, secundus, sub anno decimo octavo ejusdem augusti, quasi ante Metrophanem nulli antea episcopi Byzantii fuerint ; nisi hæc intelligenda sint, ex quo urbs a Constantino fuit instaurata. Sed et non modo hanc a Dorotheo confictam Byzantiorum episcoporum seriem amplexus est ipse patriarcha Nicephorus, sed et auctor catalogi episcoporum Byzantii editus a Leunclavio, et nescio quis Georgius monachus, alius ab eo quem Hamartolum vocant, qui Chronicon contexuit ab Adamo ad Alexium Comnenum, exscriptis ad verbum aliis scriptoribus ; cujus partem aliquam edidit Combefisius inter Byzantinæ Historiæ scriptores post Theophanem, licet in hisce nihil prorsus novi scribat. Is autem sic de ipso Dorotheo loquitur, verbis pene ipsis quibus ipse Dorotheus in prologo, sub ann. mundi 5816, Christi 316...... Hos vero qualescumque ac supposititios scriptores in publicum interdum efferri interest, ne ii in posterum ἁγιογράφοις vel ecclesiasticis tam temere accenseantur. E

et, ut ipsi acatholici fatentur.

19 *Post catholicos viros, acatholicum audiamus, cujus hic judicium eo magis valere debet, quo hoc ipso in loco se iniquiore in Romanam sedem animo esse demonstrat. Caveus:* Plures, *inquit* (4), ecclesiasticos commentarios Dorotheus noster scripsisse dicitur: circumfertur hodie sub ejus nomine Synopsis de vita et morte prophetarum, apostolorum et discipulorum Domini.... Spuriam esse et ad fabulas putidissimas relegandam nemo non videt. De hac synopsi ejusque auctore, aquam mihi diu hæsisse fateor, donec totius pene fabulæ scenam aperuit anonymi cujusdam fragmentum græcum, quod ex duobus codd. mss. Baroccianis... manu sua descriptum, mihi pro sua humanitate communicavit Hen. Dodwellus. *Edita dein hac ipsa scriptione quam supra exhibuimus* (5), *subjicit auctor :* Ex hoc fragmento perspicere licet hunc Dorothei, uti præ se fert, exscriptorem scripsisse Probo et Philoxeno consulibus, hoc est anno Christi 525, ducentis post ipsum Dorotheum annis. Dorotheum enim sub Juliano martyrium subiisse, in F
præfatione diserte tradit auctor noster, adeoque cum in fronte operis dicitur ipsum sub Licinio et Constantino martyrem factum fuisse, dicendum est, vel extremam tituli clausulam a recentiori manu profectam esse, vel saltem vocem μάρτυρος laxiori sensu pro confessore capiendam esse, quo sensu veritatis confessores, dum adhuc in vivis erant, in antiquorum Patrum scriptis sæpenumero martyres dicuntur, etiam antequam martyrii palmam reportarint.

ideo confictum fuit

20 Admodum probabile est hunc anonymum fuisse ipsius synopsis Dorotheanæ conditorem. Quis enim alicujus Dorothei, Tyriorum episcopi, Diocletiani vel Juliani tempore mentionem fecerit? Imo vel ante annum 457 quando, deposito Photio Tyri episcopo, Dorotheus quidam in locum ejus subrogatus est? Quis umquam Dorotheum sub Juliano martyrem, sub Diocletiano confessorem dixerit? Sub Diocletiano multa passus, inquit Martyrologium Romanum, Junii 5;

(1) De Scriptt. ecclesiasticis, operum tom. VII, col. 46, Coloniæ Agrippinæ 1617. — (2) Migne, Patrol. græc., tom. XCII, col. 519 et seq. — (3) Cfr. Acta SS., tom. I Junii, pag. 436. — (4) G. Cave, Scriptt. eccles., pag. 104 et seqq., Genevæ 1720. — (5) Num. 8 et seqq.

exilio

A exilio mulctatus, ait anonymus noster. Sed an hoc latuisset Eusebium, qui martyrum et confessorum gesta undique conquisivit, ipse sub hac persecutione confessor, et quod magis adhuc, ipse hoc circiter tempore Tyri degit? Quis umquam ex scriptoribus ecclesiasticis qui primis his sæculis floruerunt, synopsis hujus Dorotheanæ meminerit, imo vel ex iis qui scriptorum ecclesiasticorum catalogos nobis ex professo tradiderunt? Quis nisi bardus et cui vix sanum sinciput, Dorotheum, hominem græcum et Tyri inter Phœnices antistitem, commentarios suos latino sermone conscribentem nobis sisteret? Restat igitur vel anonymum nostrum hæc confinxisse, vel saltem a Procopio presbytero suo conficta in lucem evulgasse. Unde pro more omnium pene impostorum, hæc diu incognita latuisse fingit, nec nisi duobus pene integris post Dorothei mortem sæculis orbi innotuisse. Quod nulla probabilitate credi potest, præsertim cum hi commentarii nil nisi historiæ apostolicæ et ecclesiasticæ summam, utilissimam plane, modo genuinam, in se continerent.

ut Byzantinæ Ecclesiæ primatus adstrueretur.

21 *Totius imposturæ originem ex ipso fragmento eruere licet, ait Caveus; qui, Byzantinorum præsulum ambitione et cum sede Romana contentione exposita* (1), *hæc adjicit :* Cum anno 525 Joannes papa a Theodorico Gothorum rege Constantinopolim missus esset,... recruduit controversia, Joanne sedis suæ apostolicam dignitatem et antiquitatem obtendente; Constantinopolitanus e contra Ecclesiæ suæ prioritatem strenue asserebat, eamque a S. Andrea apostolo fundatam, antequam ipse Petrus Romam veniret. Quæstione igitur hac de re mota, teste ipsomet anonymo nostro, prolata sunt hæc monumenta Dorotheana (2); unde argumenta hauserunt Constantinopolitani ad probandam Ecclesiæ suæ vetustatem, eam Romana antiquiorem esse contendentes. Quin hac occasione primum conficti sint sub Dorothei nomine hi commentarii, nemo, opinor, prudens denegabit; et forsan ideo latine scriptos esse prætendebat impostor, ut Joannem Romanum fortius argumentum stringeret. Huc denique spectant quæ de martyribus Byzantinis, reliquiarum illuc translatione, ædibus sacris etiam primis hisce nascentis Christianismi temporibus inibi magnifice exstructis, aliisque quæ ad sedis Byzantinæ dignitatem evehendam faciebant, auctor noster splendide fabulatur. C

Hanc narrationem, qua olim usi sunt plures historici,

22 Hinc liquet ex quibus tabulis catalogos suos præsulum Byzantinorum ab Andrea apostolo usque ad Metrophanem, Constantini magni æqualem, deprompserint Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in Chronographia, et Nicephorus Callistus, lib. 8, cap. 6, nempe ex auctore nostro, quocum ad amussim conveniunt, uno aut altero errore in annorum numeris excepto. Quin et Nicephorus Callistus integram auctoris nostri periodum bene longam ad verbum transcripsit. Eamdem fere episcoporum successionem exhibet series illa patriarchalis quæ exstat Juris Græco-Romani lib. 4, p. 296. Ab his in paucis recedit Philippi Cyprii, protonotarii Constantinopolitani, catalogus patriarcharum Constantinop., sive Chronicon, ceu vocatur, Ecclesiæ Græcæ, a Nic. Blancardo non ita pridem græce et latine editum. D

respuunt hodie fere omnes,

23 *Horum virorum judicio de auctoritate synopsis et commentarii ejusdem, consentiunt imprimis prædecessores nostri variis in locis. Inter quos præ cæteris nominandus Cuperus, qui Historiam chronologicam patriarcharum Constantinop. scripsit, et Andream Ecclesiæ Byzantinæ auctorem esse negat,* Stachyosque *episcopatum explodit* (3). *Nostra quoque ætate, scripta illa apocrypha esse et fabulosa, censent eruditi fere ad unum omnes, atque imprimis eminentissimus J. Hergenröther* (4): *qui quidem putat ea jam sæculo VII innotuisse* (5). *Ex eo etiam accipimus inter theologos Occidentis unum Ambrosium Gardeboschi auctoritatem commento adjunxisse; cæteros omnes fidem derogare. Ratio autem ob quam ita judicant viri docti, in propatulo est, atque in iis quæ ex ipsorum libris excerpenda duximus clare proposita. Non enim credi potest scriptori anonymo ad ambitiosos fines fingenti incredibilia, inaudita, nullis antiquitatis monumentis nixa; multo vero minus si aperte falsa, si res inter se pugnantes tradat, si pauculis in paginis totam historiam perturbet, iis partibus quibus notissima est, et temporum ordinem ridicule negligat. Quæ omnia in hisce quæ protulimus scriptis offenduntur, ut inspicienti cuilibet patebit, atque ex eruditorum quæ citavimus judiciis elucet sole clarius.* E

et de ipsa controversia ibi exposita dubitant.

24 *Totam itaque de Andrea Ecclesiæ Byzantinæ auctore, deque* Stachy *primo episcopo narrationem ad fabulas amandandam censemus, nullamque hisce scriptis, synopsi scilicet et commentario, quæ supra dedimus, fidem haberi posse. Nec veremur illam a Procopio expositam litem inter Joannem pontificem et archiepiscopum Byzantinum in dubium vocare. Cur enim his assentiamur, cum nullus rei idoneus auctor existat? Neque enim Anastasius, aut ullus veterum, ne ipse quidem Photius, sive de Procopio illo (Procopios alios tres nominat* (6) *Photius), sive de ista controversia egerunt. Mitto alias rationes* (7). *Ita sentit etiam noster Stephanus Morcelli :* Fabulosum esse ipsum Procopium censeo, et litem ipsam commentitiam (8); *et alibi :* Ne unius quidem ex his *(episcopis* Stachy, *Onesimo etc.)* nomen in kalendario nostro, *scilicet Constantinopolitano vetustissimo,* consignatum videmus : in quo tot ejus urbis episcopi cientur, quos certe nec apostolorum propinquitas, nec Pauli schola commendabat. Idcirco etiam a Cave dissentio, qui synopsim illam tum confictam putavit, quum Joannes pontifex maximus, Justini augusti principatu, Constantinopolim adiit.... Nimirum si hæc tum prodiisset, et fides scripto habita esset, Stachyos saltem et Onesimi nomina in Kalendarium subinde relata essent. Duo enim sæcula a Justini ætate jam fluxerant, quum scriba huic operi manum admovit (9). *Sed id certo colligi potest : hac in re, quæ Nicephori dicitur auctoritas, atque etiam Nicetæ Paphlagonis* F

(1) Cfr. Acta SS., tom. I Augusti, pag. 4*. Cfr. Natalis Alexander, Hist. eccles., sæculum I, cap. VIII, num. 3. — (2) Cfr. infra, num. 23 et 24. — (3) Acta SS., tom. I Augusti, Hist. chronol. patriarcharum Constantin., § II et seq.; cfr. tom. V Aug., pag. 811. — (4) Photius, tom. I, pag. 6. — (5) Ibid., pag. 660 et seq. — (6) Bibliotheca, codd. 63, 160, 206, col. 121, 444, 676, edit. Migne. — (7) Chronicon Marcellini, ap. Migne, Patrol. lat., tom. LI, col. 941. — (8) Morcelli, Kalendarium Eccl. Constantinop., tom. II, pag. 243. — (9) Ibid., pag. 120.

laudatio,

A *laudatio, cum primo fabulæ auctore concidat oportet. Nullo enim modo fieri potest, ut commentum ab uno homine fraudulento in multorum libros transmissum, aliam per fidem scriptorum auctoritatem nanciscatur, sed est et manet pura putaque fabula. Et hic observare iterum licet quantopere mendaces sint Græcorum libri qui negotia ecclesiastica, et imprimis Petri primatum, tractare aggrediuntur.*

Nulla est hoc loco Nicephori auctoritas.

25 *Hisce positis, nihil est cur de sententia nos moveat testimonium Nicephori Callisti, scriptoris schismatici sæculi XIII et XIV, qui hæc narrat* (1): Andreas, *inquit,* Domini apostolus, Thraciam, Macedoniam et Euxinum provincias sortitus, Byzantii Christum prædicavit. Et quum a Zeuxippo, tyrannidem tunc ibidem exercente, quæreretur, Argyropolim transiit, atque ibi biennium conventus agens, permultos ad Christi fidem pertraxit. Cæterum sacra eo in loco fundata æde, et Stachy apostolo episcopo ordinato, Sinopen concessit. Stachys sacro eo munere annis sedecim administrato, ibidem sepultus, Onesimum habuit successorem. *Eadem* B *scripsit in Enarratione de episcopis Byzantii* (2). *Sed, præterquam quod ex Dorothei synopsi ista fluxerunt, in confesso est fidum non videri Nicephorum. Etenim præsules in schismate pertinaces virosque indignos laudibus immeritis cumulat* (3). *Dein* neque legitimum in auctoribus transcribendis selectum semper adhibuisse, neque acriori ut oportuit examini singulorum asserta subjecisse Nicephorum, inter criticos convenit (4). *Ex quibus Pinius* (5) *acriter notat ejus socordiam, additque :* nugas Callisti fabulatoris Græculi castigant bibliographi. *Demum, ut alios omittam, Labbeus ita pronuntiat* (6) : Nicephori historiam non sine delectu atque acri judicio legendam monuerunt viri eruditi, ut quæ multas fabulas quisquiliasque contineat, ex incertis dubiæque fidei scriptoribus conquisitas.

Dubitationem injicit ipsum nomen Argyropolis.

26 *Si Nicephorum sequi volumus, vel ab eo ipso docebimur quam suspectus sit habendus Dorotheus ille, cujus tamen narratiunculas recepit. Quum hic enim scriptor (sub Juliano Apostata, ut ferunt, vita functus), narret* S. C Stachyn *præfuisse Ecclesiæ in* Argyropoli *constitutæ, contra dicit Nicephorus nomen illud non ante sæculum V uni ex suburbiis fuisse inditum : scilicet de Attico, Constantinopolitano præsule ab anno* 406 *ad* 425 : Ex suburbiis etiam Constantinopolis, *inquit,* aliud, Argyropolim, per mutationem nominis ob causam ejusmodi vocavit... Locum e regione Chrysopoleos commode cum non mediocri amœnitate situm cernens, Argyropolim eum nominari oportere dixit, quod verbum regioni statim cognomen indidit (7). *Eadem multo ante dixerat Socrates, scriptor Attici æqualis*(8). *Neque tamen negamus, ædiculam forte jam inde antiquitus exstitisse in loco qui postea dictus fuit Argyropolis ; immo vero in Acropoli, ut scribit Nicetas. Cæteroquin quum is de templo a* D *S. Andrea condito tradat, elegans illud fuisse at exiguæ molis, neque hæc acceperit ex pseudo-Dorotheo, conjici potest aut ipsius tempore exstitisse adhuc ecclesiæ vestigia, aut, quæ refert, patrum memoria prodita fuisse* (9).

SS. Ampliatum, Urbanum et Narcissum

27 *Disceptata ficti episcopi Byzantini historia, consentaneum est de sanctis quoque* Ampliato, Urbano *et* Narcisso *summatim dicere, quoniam ex iisdem monumentis innotuerunt e quibus* Stachys, *eodem commento producuntur, et in cultu ecclesiastico ita cohærent ut numquam fere separatim appareant. Primus eorum meminit S. Paulus :* Salutate, *sic ad Romanos scribit* (10), Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum... Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. *Ex quibus perspicuum est* S. Stachyn, Ampliatum *(seu* Amplium, *aut* Ampliam, *ut habent plures* (11) *codices græci) et* Urbanum, *Romæ versatos esse anno* 58, *quandoquidem tunc data fuit epistola. Suadent etiam hujus verba sanctos illos viros Paulo usos esse magistro ac doctore ; immo* Urbanum E *fuisse presbyterum, utpote apostoli* adjutorem in Christo Jesu, *id est, ait Estius* (12), in iis quæ ad fidem Christi propagandam pertinent. *Juxta aliquot codices, vocat eum apostolus :* Socium laboris mei (13). *Sed præter hæc nihil certo statui potest, neque conditio, neque ætas, neque ipsa patria : ex nominibus enim quisnam colligere audebit* Stachyn *et* Narcissum *fuisse Græcos,* Ampliatum *vero et* Urbanum *fuisse Romanos ?*

discipulos Christi fuisse,

28 *In scriptis recentioris ætatis et ambiguæ fidei plura traduntur, quæ jam ad disquisitionem veniant oportet. Pseudo-Dorotheus in commentario de septuaginta Domini discipulis, recensitis viginti prioribus, ita pergit :*

21. Amplias, cujus etiam meminit [*Apostolus*] in epistola ad Romanos, qui et episcopus Odyssi fuit.

22. Urbanus, cujus etiam meminit in epistola ad Romanos, qui episcopus Macedoniæ fuit....

30. Narcissus, cujus etiam meminit in epistola ad Romanos, qui et episcopus Athenarum fuit (14). F

Iidem, sed omissa episcopatus mentione, occurrunt in serie discipulorum Christi quam continet Chronicon Paschale (15) :

9. Amplias.
10. Urbanus.
11. Stachys.
15. Narcissus.

Deest Amplias *in discipulorum indice quem e synaxario Græcorum ms., olim Patris Jacobi Sirmondi, descriptum acceperunt decessores nostri* (16). *Sed de cæteris eadem fere legimus quæ in commenticio Dorothei opere :*

[*20.*] Urbanus, qui et episcopus Macedoniæ fuit.

[*21.*] Stachys....

(1) Historia eccles., lib. VIII, cap. 6, ap. Migne, Patrol. græc., tom. CXLVI, col. 28. — (2) Ibid., tom. CXLVII, col. 450 ; cfr. col. 469. — (3) Cfr. Acta SS., tom. I Aug., pag. 158 *. — (4) Schütz, Comment. criticus de scriptt. hist., pag. 288. — (5) Acta SS., tom. III Aug., pag. 555. — (6) Cfr. Schütz, loc. cit.— (7) Hist. eccl., lib. XIV, cap. 24. Acta SS., tom. I Junii, pag. 393. — (8) Hist. eccl., lib. VII, cap. 25. — (9) Cfr. Patrol. græc., tom. CV, col. 67, not. — (10) Cap. XVI, v. 8 et seq., 11. — (11) Cfr. V. de Vit, Totius latinitatis Onomasticon, v° *Ampliatus*, Prati 1867. — (12) Comment. in epist. apostol., tom II, pag. 713, edit. Lovanii. — (13) Cfr. Calmet, Comment. in libros Novi Testam., tom. III, pag. 546, edit. 1788.— (14) Ap. Migne, Patrol. græca, tom. XCII, col. 1061 et 1064. — (15) Ibid., col. 521. — (16) Cfr. Reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 11322, fol. 128 et seqq.

A [28.] Narcissus, qui episcopus Athenarum fuit.

Ex Dorotheo pariter sumpta videntur quæ de sanctis nostris legimus in tractatu de LXX discipulis, *sancto Hippolyto Portuensi perperam tributo* (1).

21. Amplias, episcopus Odyssi.

22. Urbanus, episcopus Macedoniæ.

23. Stachys....

30. Narcissus, episcopus Athenarum.

incertum est.

29 *Sed quam hæc sint incerta, jam pridem declaratum est. Illa enim nomina nusquam leguntur, nec apud S. Epiphanium, nec apud Eusebium, nec apud alios scriptores antiquissimos qui de discipulis Domini disserunt. Imo testatur Eusebius horum seriem nullam perscriptam reperiri :* τῶν δὲ ἑβδομήκοντα μαθητῶν κατάλογος οὐδεὶς οὐδαμῆ φέρεται (2). *His aliisque disputatis, sapienter scripsit Baronius* (3) : Nomina autem discipulorum qui a Domino fuerunt electi, dum singula exprimere conati sunt aliqui, omnes fere quorum invenerunt in epistolis Pauli fieri mentionem, quos ejusdem apostoli constet fuisse discipulos, simul consarcinantes, nulla prorsus habita ratione veritatis, inter dis- B cipulos Domini adnumerarunt. Et quod deterius est, eos admiscuerunt qui nec apostolorum discipuli fuisse noscuntur.

Num fuerint episcopi creati a S. Andrea, non constat.

30 *Verum, sin minus ab ipso Domino, num saltem ab apostolis electi et missi fuerunt* S. Stachys *aliique? De priore jam ostendimus nihil nisi fabulas seri. De* S. Ampliato *hæc scripsit noster Daniel Farlatus in Illyrico sacro* (4) : Roma digressus, videtur S. Andreæ apostolo se adjunxisse, cum is in Thracia et Mœsiæ secundæ finibus versaretur ; a quo Odyssam missus est episcopus, ut jacta evangelii semina excoleret. Id ab eo præstitum non laboribus tantum, sed etiam sanguine, quo uberem hujus Ecclesiæ campum irrigavit, a Judæis interfectus pridie kalendas novembris. Annus martyrii omnino ignoratur. Ejus tamen nomen Latini æque ac Græci venerantur. *Verum fatetur scriptor* Ampliati episcopatum niti unius menologii testimonio, *videlicet Sirletani a Canisio editi* (5) ; *neque aliud reapse profert Michael Le Quien, quum* S. Ampliam *primum episcopum Odessi fuisse arbitratur* (6). *Jam vero menologium illud non majorem hoc loco auctorita-* C *tem habet quam menæa Græcorum et commenta Dorotheana, a quibus tota hæc* SS. Stachyos, Ampliati *et aliorum historia originem deducit* (7). *Ob eamdem rationem haud magis constat fueritne* S. Urbanus *Macedoniæ episcopus, et quidem, ut ferunt menæa Græcorum, a S. Andrea constitutus. Excepto enim quod S. Paulum adjuvit* (8), *nihil de ipso neque ex Patribus, neque ex antiquis historicis compertum est.*

De Narcisso *disputatur.*

31 *Idem dicendum de* Narcisso, *quem quidem pseudo-Dorotheus ejusque imitatores Athenarum episcopum fingunt, vel etiam Patrarum in Achaia* (9) ; *at merito negligit Michael* D *Le Quien, ubi in primos harum civitatum præsules inquirit* (10). *Quin etiam subdubitarunt aliquot auctores atque ipse Calmet num fuerit* Narcissus *ille christianus* (11). *Quum enim dixerit S. Paulus :* Salutate... qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino, *alii hæc ita interpretantur quasi salutetur* Narcissus *cum domo sua, alii plures quasi* Narcissus *in salutationis partem non veniat. Cur autem ? Fortasse, aiunt nonnulli, quod esset paganus ; aut quod (ita plurimi) jam e vita migrasset, vel quod domo tunc temporis abesset* (12). *Id certe opinatus est auctor Commentarii qui perperam fuit tributus S. Ambrosio, et ideo scripsit :* Narcissus hic illo tempore presbyter dicitur fuisse, sicut legitur in aliis codicibus. Et quia præsens non erat, videtis qua causa eos in Domino salutet ut sanctos, qui ex ejus erant domo. Hic autem Narcissus presbyter officio peregrini *(aut juxta editionem aliam* peregre) fungebatur, exhortationibus firmans credentes (13). Alii *illi* codices, *de quibus Ambrosiaster, jam non exstant. Ex his porro colligi poterat* Narcissum *fuisse christianum, etiamsi id ex epistola ad* E *Romanos non sequeretur. Longius progressi aliquot auctores, arbitrantur eum non alium fuisse quam potentissimum illum Claudii imperatoris libertum, qui, ut narrant Tacitus* (14), *Suetonius* (15), *Dio Cassius* (16) *aliique, reapse summam imperii tenebat. At is certe in vivis non erat, quum S. Paulus anno* 58 *ad Romanos scripsit : mortuus enim est Asinio Marcello et M. Acilio Aviola consulibus, anno post Christum natum* 54. *Dicendum itaque est cum Tillemontio* (17) *non ipsum, sed aliquot ex pristinis ejus familiaribus ab apostolo salutari, aut cum Baronio* (18), *alium prorsus significari* Narcissum.

§ II. De cultu SS. Stachyi, Ampliato, Urbano et Narcisso non ante sæculum VIII tributo. Memoria in fastis sacris Græcorum atque in Latinorum martyrologiis. F

S. Stachys *aliique, post sæculum VIII coli cœpti,*

E*x iis quæ hactenus allata sunt, facile intelligi potest (quod qua ratione Græcorum fautores explicent, ignoro), nullam in tota urbe Constantinopoli ecclesiam* S. Stachyi *erectam fuisse, nullum sacris reliquiis honorem habitum, nec ullum diem festum tanti viri memoriæ fuisse attributum ante sæculum VIII. Frustra longissimam templo-*

(1) Apud Migne, Patrol. græc., tom. X, col. 341 et seq., 953. Cfr. Fabricius, Bibliotheca græca, tom. VII, pag. 200, edit. Hamburgi 1801. — (2) Hist. eccles., lib. I, cap. 12, edit. a Laemmer. — (3) Annales eccl., ad ann. 33, num. XL. — (4) Tom. VIII, pag. 124.— (5) Thesaurus monum., tom. III, pag. 483, edit. Amstelædami 1725. — (6) Oriens christianus, tom. I, col. 1225. — (7) Cfr. infra, num 37. — (8) Cfr. S. Joannes Chrysost., in epist. ad Romanos homilia XXXI, apud Migne, Patrol. græc., tom LX, col. 670. Cfr. Le Quien, Oriens christ., tom. II, col. 985.—(9) Cfr. Baronius, Martyr. Roman., ad 31 oct., not. — (10) Cfr. Oriens christ., tom. II, col. 169 et seq.— (11) Cfr. A. Calmet, Comment. in libros Novi Testam., tom III, pag. 547, edit. Wirceburgi 1788. — (12) Cfr. Estius, Comment. in epist. ad Romanos, cap. XVI, v. 11. — (13) Apud Migne, Patrol. lat., tom. XVII, col. 179 et seq.— (14) Cfr. Annales, lib. XII, num. 65, lib. XIII, num. 1, edit. a Panckoucke.— (15) Claudius, num. 28, edit. a J. Grævio. — (16) Hist. Roman., lib. LX, pag. 674, 687 et seq., edit. a Leunclavio. Cfr. Juvenalis, sat. XIV. — (17) Mémoires pour servir à l'hist. ecclés., tom. I, pag. 587 et seqq., edit. 1701. — (18) Annales, eccles., ad ann. 58, num. LVI.

rum

A *rum nomenclaturam quam in Constantinopoli christiana Cangius dedit, pervolves. Nusquam indicatur sacra* Stachyi *ædes. Nec in ipso quidem loco ubi sanctum virum collocant falsarii, Acropoli seu, ut quamplurimi dixerunt, Argyropoli, ullum ejus exstitisse monumentum compertum est. Kalendarium etiam Constantinopolitanum post annum* 739 *conscriptum, quod edidit Stephanus Morcelli, non exhibet* Stachyos *mentionem. Nullum itaque hujus nominis sanctum coluit Byzantina Ecclesia ante sæculum VIII fere medium. Imo ante Photii ætatem cultus vestigia non reperio. Prima publicæ venerationis specimina deprehendi possunt in oratione panegyrica S. Andreæ quam scripsit Nicetas Paphlago, Photii æqualis : dubia tamen et laudis magis quam cultus ecclesiastici documenta. At post Photium hic cultus variis in locis apparet. Sæculo X vel initio sæculi XI* S. Stachyos *nomen occurrit in menologiis Basiliano, Hierosolymitano et Callipolitano, una cum aliis sanctis.*

memorantur in menologio Basiliano

33 *Basilianum hæc habet :* COMMEMORATIO SANCTORUM APOSTOLORUM STACHYS, AMPLIÆ, URBANI ET SOCIORUM. Sanctus apostolus Stachys ab Andrea sanctissimo apostolo episcopus Byzantii ordinatur, cum Argyropoli in altera ripa ecclesiam ædificasset, ubi duo millia christianorum congregabantur, eosque Stachys docebat. Quos docens, sedem ad annos sedecim tenuit ; et in pace obdormivit. Amplias vero episcopus Ulyssipoleos, quæ est in Macedonia, a Græcis interemptus est. Urbanus vero Macedoniæ factus episcopus, et ipse a Judæis et Græcis occisus est una cum pluribus aliis : atque ita uno eodemque die contigit, ut alii alia ratione, in diversis locis et gentibus ac civitatibus excruciati ab iis qui Deum ignorabant, Græcis et gentibus, felices Domino animas tradiderint : quorum pretiosæ reliquiæ Constantinopolim postea translatæ, in eo qui Fons dicitur, loco depositæ fuerunt (1).

aliisque fastis sacris Græcorum

34 *Regnavit autem Basilius, cujus mandato editum est hoc menologium, ab anno* 976 *ad* 1025 ; *ipsum vero librum sæculo X exeunte scriptum esse, censent eruditi. De quo Morcelli:* C Si in kalendario nostro quod ad sæculum octavum pertinet, *inquit* , heroes illi Dorotheani non apparent, contra in Basiliano menologio... laudantur, profecto fatendum est a Photii ævo in sacros fastos irrepsisse, quum illud Photianis jam dominantibus... perscriptum fuerit, sæculo ipso decimo (2). *In menologio Græcorum Hierosolymitano, sæculo X exarato* (3), *legimus ad diem* 31 *octobris :* sanctorum apostolorum *(id est virorum apostolicorum)* Stachyos, Ampli, Aristobuli et sociorum ; *atque in menologio Callipolitano itidem sæculi X :* sanctorum apostolorum Stachyos, Amplii et Urbani. *In Kalendario etiam* (4) *quod e codice græco sæculi XI ex parte descripsit Mingharelli, mentio fit* sanctorum apostolorum Stachyos, Ampliæ, Aristobuli et sociorum. *Qui socii, ut opinor, ii sunt sancti viri quos in epistola ad Romanos S. Paulus salutari jubet, et imprimis SS. Apelles et Narcissus. Hic quidem exsulat e menologio Basiliano, at nominatim profertur in pluribus fastis sacris, tum Latinorum, tum Græcorum, ut mox apparebit.* D

recentioris ætatis,

35 *Notetur oportet discrimen inter kalendaria et menæa Cryptoferratensia ad diem* 31 *octobris* (5) :

ECLOGADION SÆCULI XI :

Sanctorum Epimachi et Heraclii.

MENÆA CRYPTOFERRATENSIA :

Sanctorum apostolorum Stachyos, Ampliæ, Urbani, Apellis, Aristobuli et Narcissi.

TYPICUM S. BARTHOLOMÆI :

Ut menæum.

Exaratum est Eclogadion illud post annum 1025 (6), *nam refert dedicationem ecclesiæ Cryptoferratensis factam eo anno a Romano pontifice Joanne XIX die* 17 *decembris ; nec multo tamen post scriptum sit necesse est, quia nondum de SS. Nilo et Bartholomæo ibidem mentio fit. Certum itaque est anno* 1025 *nullum* Stachyi *cultum ab illis monachis cum S. Patre Nilo fuisse exhibitum. Memoratur quidem in menæis sæculo XI exeunte et XII ineunte a monachis Cryptoferratensibus, præsertim a Nilo II et Sophronio exscriptis, et in Typico quod a S. Bartholomæo (anno* 1065, *ut putatur, mortuo), compositum fuit et anno* 1300 *a Blasio II abbate renovatum. Non tamen ante annum* 1065 *inchoatus videtur* S. Stachyos *cultus in monasterio Cryptoferratensi. Quod enim in Eclogadio scriptum non fuerat, quodque non noverat S. Nilus* Stachyos *nomen, id ipsum S. Bartholomæum intulisse, ægre mihi persuadeo. Mortuis vero sanctis viris, facile in menæa et in Typicum a Blasio reformatum communi suffragio inferri potuit.* E

ut in menologio Sirleti,

36 *Menologium Sirletanum, quod Basnagius sæculo XI vetustius non esse censuit, quodque noster Gulielmus Cuperus ad finem sæculi XIII aut ad sæculum XIV pertinere suspicatus est* (7), S. Stachyos *diem natalem hisce verbis commemorat :* Die XXXI octobris ; Natalis sanctorum Stachys, Ampliæ, Urbani, Aristoboli, Narcissi et sancti martyris Epimachi; ex quibus sanctus Stachys ab apostolo Andrea episcopus constitutus est, qui et ecclesiam in Argyropoli ædificavit, in quam conveniebat F christianorum multitudo innumerabilis, quam beatus episcopus docebat; cumque ita vixisset annos septendecim, dormivit in pace. Sancti vero Amplias et Urbanus, ab eodem apostolo Andrea episcopi ordinati, ille quidem Odyssopolis, hic vero Macedoniæ, propter christianæ fidei confessionem atque idolorum eversionem a Judæis et gentilibus interfecti, beatas animas Deo tradiderunt. Beatus vero Narcissus, varie cruciatus, ipse quoque spiritum suum Christo Domino commendavit, pro quo et sanguinem fudit (8).

quod, ut menæa ex quibus excerptum est,

37 *Hoc Menologium, quod Papebrochio indiligenter compositum videbatur* (9), *et cui non magna adjungitur auctoritas, ex menæis excerptum ac descriptum dicitur. Non Latinis certe ea cura insita erat, ut novis sanctis*

(1) Menologium Græcorum jussu Basilii editum, ad 31 oct., Urbini 1727. — (2) Kalend. Eccles. Constant., tom. II, pag. 244. — (3) J. Scholz, De menologiis duorum codd. græc., Bonnæ 1823.— (4) Græci codices mss. apud Nanios, pag. 369. — (5) Toscani, Ad Typica Græcorum, animadversiones, pag. 80 et seq., Romæ 1864. — (6) Ibid., pag. 40 et seq. — (7) Acta SS., tom. I Augusti, pag. 168 *. — (8) Canisius, Thes. monum., tom. III, part. I, pag. 483, Amstelædami 1725. — (9) Acta SS., tom. III Maji, pag. XV.

Græcorum

A *Græcorum kalendaria augerent; sed Græcorum, ut ait Morcelli* (1), temeratis fastis et aditu ignotis semel aperto, licentia facile studio partium crevit; quippe cornicum, credo, oculos configere volebant et Latinos, si possent, magnorum martyrum et confessorum numero obruere. Itaque locum postea iis quoque in eorum menæis datum videmus, qui ne catholicæ quidem professionis tesseram haberent: quorum non exiguum numerum apud Bollandianos in prætermissis, quos vocant, reperies. Quin etiam, quod mirari satis non possum, ne ii quidem displicuere quos sacræ litteræ aperte reprehendunt, celebratique in menæis sunt ad diem 19 decembris non Salomon modo, sed Roboam quoque, et Abias, et Joram, et Ochosias, et Achaz aliique.... Audax sane facinus, ex quo facile intelligas quales doctrina et judicio et fide fuisse putandi sint, qui deinceps Ecclesiæ illi præfuerunt: quos tamen infelix illa natio in sanctorum virorum numero plerosque habere pergit... Hæc porro apud eruditos omnes Græcorum fastorum auctoritatem plane elevarunt, librisque hujusmodi ecclesiasticis fidem omnem ac pretium ademerunt: ut vix jam sit qui menæa ejusque B generis commentarios sine contemptu commemoret; in quo tamen, si bene disserui, nepotum pravitas avis innocentibus male tribuitur, et omnium culpa habetur, quæ tota juniorum fuit. Melius sane Allatii judicium, qui quum alios jam libros Græcorum ecclesiasticos ad trutinam revocasset, et de Pentecostario dicere inciperet, quid de eorum auctoribus sentiret, sic exposuit: Pentecostarii, quemadmodum de Triodio supra diximus, varii fuere auctores antiqui et recentiores. Antiqui sua vetustate et modestia venerandi; recentiores ex schismate, audacia atque omnia attentandi libidine contemnendi (2).

non magni videtur faciendum;

38 *Hisce adstipulatur Papebrochius:* Triodio, *inquit*, (Latini proprium de tempore dicerent,) multum schismatici fermenti admixtum esse a Nicephoro Callisto Xantopulo, qui ipsum ordinavit, merito queritur Allatius, doletque ipsum sic inquinatum permitti Græcis unitis legendum, non sine frequenti eorum scandalo (3). *Scilicet, præter Historiam ecclesiasticam de qua supra dictum est, aliaque opera, scripsit Nicephorus Callistus* Synaxaria in C præcipua triodii festa (4), *quæ, ut ait Fabricius* (5), in linguam græcam vulgarem conversa a Matthæo Cigula Cyprio, et Maximo Margunio, Cytherorum episcopo, prodierunt Venetiis..., annis 1607, 1637, 1648. *Venetiis itidem anno* 1656 *græco sermone vulgari editæ sunt* Vitæ SS. e lingua græca, i. e. synaxariis, translatæ, a Maximo humili Cytherorum episcopo: *ubi ad diem* 31 *octobris eadem de* SS. Stachy, Ampliato, Urbano et Narcisso *prædicantur quæ in menologio Sirletano. In hoc quidem* Stachys *episcopus fuisse dicitur annos decem et septem, in altero annos sedecim: sed præter hæc ita conveniunt, ut manifestum sit latinam laudationem e græca ad verbum fuisse translatam. Inter antiquam vero narrationem a Maximo Margunio editam, et eam quam recentia Græcorum menæa exhibent,* D *nullum prorsus quod notandum sit interest discrimen.*

item in kalendariis Russicis et Bulgaricis.

39 *Quum sancti nostri in Græcorum menologiis plerisque laudentur, mirum non est in fastis sacris Rossiacis, Bulgaricis et Serbicis exstare* memoriam SS. Apostolorum Stachis, Amplii, Urbani, Narcissi, Apellii (6). *In kalendario Rumiantsoviano sæculi XIII annuntiatur festum* Sanctorum apostol. Stachyæ, Amplii, Urbani et sociorum (7); *item in kalendario Ostrogensi anni* 1581: SS. Apost. Stachiæ et Amplii et aliorum (8); *in Ephemeridibus effigiatis Græco-moscis Papebrochii* (9): SS. Stachyos, Ampliæ, *et in tabulis Capponianis* (10): SS. Stachii, Lampii *(qui* Lampius *ex literarum trajectione formatus videtur et idem esse atque Amplius). Legimus quoque* S. Stachyos *nomen in kalendario Mosquensi anni* 1818, *in Menologio Compendioso Mosquæ edito anno* 1850, *aliisque recentibus libris Russicis. Itidem in kalendariis Bulgaricis, ut in Ternobiensi anni* 1272: Sanctorum apostolorum Stachis et Amplii et Urbani, et sociorum eorum; *atque in Zographiensi sæculi XII vel* E *XIII:* Stachis, Amplii, Urbani et sociorum ejus. *Denique, quod ad fastos sacros Serbicos pertinet, Synaxarium Chilandariense anni* 1331, *hæc habet:* Sanctorum apost. Stachiæ, Amplii, Urbani et aliorum (11).

atque in ipsis Ecclesiæ Latinæ martyrologiis.

40 *Latinorum martyrologia* S. Stachyn *non exhibent ante sæculum XVI. Tunc temporis Græcorum menæa typis excusa in medium protulerunt ignoti viri nomen, et ex iis in additamenta martyrologii Usuardi fuit inductum. Usuardus auctus Molani* (12) *hæc habet ad diem* 31 *octobris:* Sanctorum Apostolorum Stachys, Amplii et sociorum. *Galesinius vero, in Martyrologio S. Romanæ Ecclesiæ anno* 1578 *Venetiis excuso:* In Græcia, *inquit*, sanctorum Stachis, Amplii, Urbani et sociorum. Stachis enim ab apostolo Andrea episcopus Bizantii creatus, cum ecclesiam Arginopoli ædificasset, in qua christianorum duo millia docebat, præfuissetque annis quindecim, quievit in Domino. Amplius autem, Ulixipolis in Macedonia episcopus, pro fide ab impiis necatus est. Porro Urbanus et ipse una cum multis sociis, F pro Christi nomine contrucidatus, martyrio coronatur. *Hinc* S. Stachys *in Martyrologium Romanum anni* 1583 *receptus est, non auctoritate ecclesiastica neque certo quodam ac fixo Romanæ sedis judicio, sed opinione et electione eorum qui martyrologio corrigendo præerant. Ii scripserunt:* Sanctorum Ampliati, Urbani et Narcissi, quorum meminit sanctus Paulus ad Romanos scribens, qui ob evangelium Christi a Judæis et gentilibus cæsi sunt... Constantinopoli, sancti Stachys episcopi, qui a sancto Andrea apostolo primus Byzantii episcopus ordinatus est. *Quæ elogia transierunt in idem Martyrologium a Baronio aliisque emendatum, ita tamen ut loco* Byzantii episcopus, *scripserint* ejusdem civitatis episcopus. *Deinde* S. Stachys *sociique aliis plerisque martyrologiis*

(1) Kalend. Eccles. Constantin., tom. II, pag. 245. — (2) De libris ecclesiast. Græc., diss. II, pag. 156, edit. a J. Fabricio. Cfr. Acta SS., tom. I Aug., pag. 32*, 68*, 86*, 95* et seqq. — (3) Acta SS., tom. I Maji, in Ephemerid. Græco-Moschis, pag. XXXI. — (4) Cfr. Lambecius, Comment. de bibl. Cæsarea Vindobonensi, tom. V, col. 596 et seq. — (5) Bibliotheca græca, tom. VII, pag. 442, edit. Hamburgi 1801. — (6) J. Martinov, Annus Græco-Slavicus, ad diem 31 Oct., in Act. SS., tom. XII Oct., pag. 266. — (7) Ibid., pag. 341 et 338. — (8) Ibid., pag. 349. — (9) Acta SS., tom. I Maji, pag. XLIX. — (10) Assemani, Kalendaria Ecclesiæ univ., tom. V, pag. 326 et seq. N. Falconius, Ad Capponianas tabulas Commentarius. — (11) Martinov, op. cit., pag. 266, 338, 344, 347. — (12) Edit. 1573.

A *giis et catalogis sanctorum universæ Ecclesiæ inscripti fuerunt.*

Missa et officio apud Græcos dumtaxat honorantur.

41 *Officium tamen et Missa in eorum honorem non celebrantur, nisi apud Græcos. Nullum etiam, ne in ipsa quidem Constantinopoli exstat, quod sciam, templum aut altare eis dicatum. Quod mirum sane videretur, si vera essent quæ de* S. Stachy *jam pridem circumferuntur. Ante Photianas turbas et schisma ignoto viro sacram ædem non fuisse exstructam, nemo demirabitur. Postea vero quum schismatici non sanctorum honorem, sed suam gloriam quærerent, unumque* Stachyos *nomen* D *adversus Romam veterem urgendo jactarent, satis ad rem subsidii, credo, sibi visi sunt habere e publicis precibus officioque liturgico. Id hodieque a Græcis recitari, perspicuum est ex libris eorum sacris. In Menæo Venetiis excuso anno* 1843 (Μηναῖον τοῦ Ὀκτωβρίου..... κατὰ τὴν νεωστὶ διάταξιν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας διορθωθὲν... ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιάνου τοῦ Ἰμβρίου. Ἐν Βενετίᾳ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος) *hæc legimus ad diem* 31 *octobris :*

ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ.

Μνήμη τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα, Στάχυος, Ἀπελλοῦ, Ἀμπλία, Οὐρβανοῦ, Ναρκίσσου καὶ Ἀριστοβούλου.

SYNAXARIUM.

Memoria sanctorum apostolorum de septuaginta, Stachyos, Apellis, Ampliæ, Urbani, Narcissi et Aristobuli.

ΣΤΙΧΟΙ.

B Στάχυς δρεπάνῳ τῆς τελευτῆς, ὡς στάχυς,
Ἐκ τοῦ παρόντος ἐκθερίζεται βίου.
Σιγᾷ στερήσει πνευμάτων ὡς κολλάβων,
Ἡ τετράχορδος τῶν ἀποστόλων λύρα.

VERSUS.

Stachys mortis falce ut arista e præsenti metitur vita. E

Silet, ut dempta aura et collabis, hæc quatuor instructa chordis apostolorum lyra (1).

Quæ sequitur brevissima narratio non differt ab ea quam ex menologiis supra descripsimus, nisi quod hic adjicitur laudatio Apellis et Aristobuli. Sed Menæum continet insuper preces et carmina plurima, e quibus hæc duximus excerpenda :

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ.

Στάχυς ὁ πανόλβιος Χριστοῦ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, καὶ Ἀπελλῆς ὁ θαυμάσιος, ... Οὐρβανός, Ἀμπλίας, καὶ ὁ θεῖος Νάρκισσος, Τριάδα παναγίαν κηρύξαντες, ἔθνη ἐφώτισαν καὶ δουλείας ἐλυτρώσαντο· οὓς ἐν πίστει πάντες μακαρίσωμεν.

AD VESPERAS.

Stachys, beatissimus Christi præco et apostolus, et Apelles admirabilis,... Urbanus, Amplias, et divinus Narcissus, Triadem sanctissimam prædicantes, gentes illuminarunt et e servitute redemerunt : quos in fide omnes beatos prædicemus.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.

Ὠδὴ α'

C Ἴχνεσιν ἑπόμενοι Χριστοῦ τοῦ σαρκωθέντος δι' οἶκτον, πανόλβιοι, τούτου τε προστάξεσι θεαρχικαῖς καθυπουργοῦντες, ὤφθητε πάντων πλανωμένων καθηγηταὶ πρὸς εὐσέβειαν.

Στάχυν καὶ Ἀμπλίαν τὸν σοφόν, καὶ Οὐρβανόν,.. καὶ Νάρκισσον,... τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς χρηματίσαντας, πίστει συνελθόντες, χρεωστικῶς μακαρίσωμεν.

AD MATUTINUM.

CANTICUM I.

Christi per misericordiam incarnati vestigia secuti, beatissimi, ejusque præceptis divinis F obtemperantes, visi estis omnium errantium duces ad pietatem.

Stachyn et Ampliam sapientem, et Urbanum... et Narcissum,... nuncupatos Christi discipulos, fide convenientes, ut oportet prædicemus.

Ὠδὴ γ'

Εἰς ἅπασαν τὴν γῆν ὁ σοφὸς ὑμῶν φθόγγος ἐξῆλθεν ἀληθῶς, τοῦ Κυρίου αὐτόπται, ἀπόστολοι ἔνδοξοι, Οὐρβανὲ σὺν Ἀμπλίᾳ τε,... καὶ Ἀπελλῆ σὺν Ναρκίσσῳ, μετὰ Στάχυος, ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Σωτῆρα ἀπαύστως πρεσβεύσατε.

CANTICUM III.

In universam terram sapiens vester sonitus exiit vere, apostoli qui Dominum vestris oculis vidistis, gloriosi, Urbane cum Amplia,... et Apelles cum Narcisso atque Stachy ; pro nobis Servatorem perpetuo deprecamini.

Ὠδὴ δ'

....Ἰσχύϊ τοῦ θείου δυναμούμενος Πνεύματος, τοὺς κατοικοῦντας Ὀδησσὸν υἱοὺς ἀπέδειξας φωτός, Ἀμπλία ἀπόστολε, ἐπιτελῶν θαυμάτων ἔργα παράδοξα, καὶ καταργῶν τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας.

CANTICUM IV.

Virtute divini Spiritus roboratus, Odyssi incolas filios lucis effecisti, Amplia apostole, miracula incredibilia patrans, et frangens dæmonum phalanges.

(1) Cfr. U. Siberus, Ecclesiæ Græcæ Martyrologium metricum, pag. 356.

A Ναμάτων ἐνθέων πεπλησμένος ἐξέδραμες καθάπερ ῥεῦμα, Οὐρβανέ, σωτηριῶδες, τὰ πικρὰ καὶ ἄποτα νάματα ἀποσοβῶν, καὶ καταρδεύων ἐν χάριτι τῶν εὐσεβούντων παμμάκαρ τὸ πλήρωμα.

Undis divinis repletus excurristi sicut flumen D salutare, Urbane, fluenta amara et non potulenta summovens, et irrigans in caritate beatissimam piorum universitatem.

Ὠδὴ ε'

Ὁ μέγας σε Βυζαντίου Ἀνδρέας κατέστησεν ἐπίσκοπον, τοὺς ἐκεῖσε πιστοὺς ἐκδιδάσκοντα, Στάχυ ἱερώτατε, καὶ κυβερνῶντα πρὸς λιμένας τοὺς γαληνοὺς θείᾳ χάριτι.

CANTICUM V.

Magnus te Andreas constituit Byzantii episcopum, qui ibi erant fideles edocentem, Stachy augustissime, et ad portus tranquillos dirigentem divina caritate.

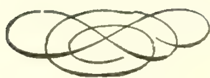
Ὠδὴ ς'

Ἐλέους θελητὴν Θεὸν ἐκήρυξας, καὶ πλάνης ἠλευθέρωσας, θεῖε Νάρκισσε, ψυχὰς τῶν ἀσεβῶν, μέγας γεγονὼς Ἀθηνῶν πρόεδρος, καὶ φυτουργὸς φυτῶν ὡραίων, θεομακάριστε.

CANTICUM VI.

Deum qui vult misericordiam, prædicasti ; et ab errore liberasti, divine Narcisse, animas impiorum, factus Athenarum magnus antistes, et cultor pulchrarum plantarum, divine beatus.

In aliis quoque libris liturgicis commemorantur sancti viri, ut in eo qui inscribitur: Ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, *edito anno* 1719, *et in Anthologio Venetiis excuso anno* 1838 : *ubi de* SS. Stachy, Amplia, Urbano et Narcisso *recitandum indicatur Officium Apostolorum. Nusquam porro mentio fit eorum reliquiarum, nisi in menologio Basiliano, in quo feruntur sacra corpora Byzantium fuisse translata, et in eo qui* Fons *dicebatur, loco deposita.*

DE

DE SS. AMMONIO ET VIGILANTIO

MARTYRIBUS IN MACEDONIA

DE SS. FELICE, DONATO ALIISQUE XXIX

MARTYRIBUS NOVIODUNENSIBUS

DE SS. RUSTICIANO, AGAPITO ET SOCIIS VIII

ET DE ALIIS MARTYRIBUS HIERONYMIANIS

SYLLOGE EX FASTIS SACRIS

V. D. B.

In laterculis Hieronymianis hodiernis

I*mplexa sunt hodie mirum in modum martyrologia Hieronymiana. Quæ quo facilius explicentur, ex adverso descripsi memorias codicum Epternacensis et Lucensis, adjectis mentionibus codicum Richenoviensis et Augustani, qui dicuntur Hieronymiani contracti. Quod enim mireris, si unum alteri addis, fit pars insignis laterculi Epternacensis.* E

	EPTERNAC.	LUC.	RICHENOV.	AUGUSTAN.
1	In Africa Rogatiani		In Affrica Rogatiani	
2	presbyteri, Vincenti		presbyteri. Vincentii	
3	diaconi, Rusticiani,		diaconi, Rudiciani,	
4	Agapitæ, Victoriæ,			
5	et aliorum VIII.			
6	In Africa Dogoni,	In Africa Daconi.		In Africa Dagoni,
7	Juliani, Fortunati,	Juliani. Fortunati.	Juliani, Fortunati,	Juliani,
8	Silviani, Kalendionis,	Silvani. Calendionis.		
9	Bonefaciæ, Castæ,	Bonifacii. Casti.	. . . Castæ.	Bonifacii,
10	Secundæ, Sallicæ,	Secundi. Gallici.		
11	Agapini, Victoriæ,	Agapi. Victorii.		Agapi,
12	et alibi Felicissimi,	Felicissimi.		
13	Donati, Rusticiani.	Donati. Rusticiani.		Donati,
14	Fortunati, Romani,	Fortunati. Romani.		Fortunati,
15	Silvani, Mimi,	Silvani. Mimmi.		Silvani.
16	Augelafi.	Angelasi.		
C 17	Nividinis Felicis,	Nundini. Felicis.		
18	Donati, et aliorum XXVIIII.	Donati et aliorum XXVIIII.		F
19	Valeri, Vincenti.	Valeri. Vincenti.		
20	In Spanis Januari.	In Spania Januari.		
21	In Macedonia Vitalis,	In Macedonia Vitalis.	Et in Macedonia Vitalis.	
22	Petri, Crescentis,	Petri. Criscenti.		
23	Alterni, Victorini,	Alterni. Victorini.		
24		Item Petri.		
25	Masiacoti, Mammani,	Marcoti. Mammari.		
26	Saturnini.	Saturnini.		
27		Angilanti. Nundini.		
28	Nicomediæ	In Nicomedia	Et in Nicomedia	
29	Philippi et Kalendionis.	Philippi et Calendionis.	Philippi.	
30	Agusta Veromandorum	In Italia passio	Et in Gallia Augusta	Passio
31	S. Quintini martyris.	S. Quirini martyris.	Vermandorum passio	S. Quintini martyris.
			S. Quintini.	

distinguuntur imprimis SS. Rogatianus, Felicissimus, *martyres Afri;*

2 *In martyrologio quod continetur codice Bernensi sæculi VIII (vide supra, pag. XXV), aliquot varietates dignæ sunt quæ notentur. Mentio* S. Vincentii *transposita est, atque inde* Rogatianus, *qui alibi presbyter, hic diaconus dicitur :* In Africa Rogatiani diaconi, Juliani, Furtunati, Silvani, Vincenti diaconi. *Loco* Sallicæ *(versu 10), legitur* Gallice, Agapie *pro* Agapini *(versu 11),* Felicissime *pro* Felicissimi *(versu 12),* XXXIX *pro XXIX (versu 18),* Vigelanti *pro* Angilanti *(versu 27); denique adjicitur :* vigilia S. Benigni. *Ut nunc hæc omnia ex-*

tricemus,

AUCTORE V. D. B.

tricemus, commemorentur oportet quæ ad diem proxime superiorem, in SS. Calendione et Theophilo, diximus de compilatione Hieronymiana Itala seu priore, de duobus Excerptis, et de compilatione Gallicana, quæ ex illis trinis coaluit. Porro memoria in Africa Rogatiani presbyteri et Felicissimi, *quæ ex parte versibus* 1, 2 *et* 12 *legitur, non alia est quam SS. Rogatiani presbyteri et Felicissimi, qui in persecutione Valeriani et Gallieni passi sunt, et primum in Martyrologio Parvo Romano, atque inde in Adoniano, Usuardino et Romano Baronii ad diem* 26 *octobris consignati sunt.*

dein S. Vincentius *sive Abulensis sive Cæsaraugustanus;*

3 *Qui legitur versibus* 2 *et* 3 Vincentius diaconus, *versu* 6 Dogonus, Daconus, *in Corbeiensi majore* Clacovius, *in Corbeiensi minore* Claconius, *et versibus* 19 *et* 20 in Spania Vincentius, *idem est, in Compilatione Itala verisimiliter his verbis annuntiatus :* In Hispania Vincentius diaconus, *dein in Excerptis pro more tortus et a compilatore Gallo in tres dispertitus. Non diversus videtur a S. Vincentio, martyre Abulensi in Hispania, qui in aliis fastis ad* B *diem* 27, *in aliis ad diem* 28 *octobris inscriptus est cum SS. Sabina et Christeta. Hic quidem diaconus non fuit; sed permiscuerit eum compilator Italus cum S. Vincentio, diacono Cæsaraugustano : quo errorum genere scatet ejus scriptio. Ne opponas in pluribus martyrologiis die* 27 *octobris memorari Cæsaraugustani martyris translationem: hæc facta est anno* 855, *multo post compilatoris Itali ætatem.*

SS. Calendio *et* Theophilus, S. Quintinus, SS. Ammonius *et* Vigilantius ;

4 *Expungamus et alia nomina, immerito ad hanc diem recensita aut singulari commentario illustranda. Qui versu* 8 *venit* Calendio *et versibus* 28 *et* 29 Nicomediæ Philippus *(immo* Theophilus) *et* Calendio, *pridie jam prodierunt et declarati sunt.* S. Quintinus *Veromanduensis, perperam in codice Lucensi* in Italia *pro* Gallia *locatus et* Quirinus *dictus, explicatione non indiget. Prius scriptum erat, ut perspicuum est ex codice Richenoviensi :* In Gallia, Augustæ Veromanduorum, passio S. Quintini martyris ; *unde delata est vox* Gallia *ad versum* 10 *et in* Sallicæ *seu* Gallici *aut Gallicæ* C *mutata. Alteri difficiliori loco lumen affert Martyrologium Ottobonianum, ubi hæc ad præsentem diem occurrunt :* In Macedonia natalis sanctorum Ammari et Vigilantii. *Versu* 21 *legitur* in Macedonia, *versibus* 15 *et* 16 Mimi *seu* Mimmi, Augelafi *seu* Angelasi ; *sed primitus scriptum erat* Vigilantii, *quod apparet ex loco parallelo codicum Corbeiensis majoris, Labbeani et Gellonensis, atque codicis Epternacensis ad sequentem diem ; in quibus ante* Nundini *legitur* Vigilantius. *Inferius versibus* 25 *et* 27 *redit eadem memoria distorta :* Masiacoti, Marcoti *(seu* Mar.... *in Corbeiensi majore)*; Mammani *seu* Mammari, Saturnini, Angelanti *et in martyrologio Bernensi* Saturnini, Vigelanti, Nundini. Masiacoti *et* Marcoti *pro* Macedonia *negligi possunt ; itemque* Augelafus, Angelasus, Angelantus *pro* Vigilantio. Saturninus *episcopus Tolosanus ab hesterna die interpositus est. Ad diem vero sequentem seu* 1 *novembris non minus mirabili modo depravatur hæc memoria : scilicet in codice Lucensi :* Petri, Mammeri, Saturnini. In Macedonia Jacobi...... Et in D Cesarea Cappadociæ natalis S. Macedoni ; *in Epternacensi :* In Assia natal. Macedonis... Petri, Mammeri, Saturnini. In Macedonia Vigilanti, Nundini.... In Cæsaræa Cappadociæ Macedoni ; *in Corbeiensi majore :* Petri, Mammeri, Saturnini, Magni.... In Macedonia Basilis.... In Cesarea natalis S. Macedonii. *Sed* Ammarus, Mimus *seu* Mimmus, Mammanus *seu* Mammarus, *et* Mammerus, *quid est? Nulla forma placet. Legendus potius* Ammon *aut* Ammonius, *nisi forte* Marcianus, *socius S. Silvani de quo infra dicetur.*

SS. Felix, Donatus *et alii XXIX, Noviodunenses in Mœsia;*

5 *Versus* 17 *et* 18 *hæc exhibent :* Nividinis *seu* Nundini Felicis, Donati et aliorum XXVIIII *(in codice Bernensi* XXXVIIII) ; *et in versu* 27 Nundini, *quod in aliis codicibus* Nuncini *dicitur, recurrit; item* Donatus *versu* 13. Noviodunum *intelligitur non in Galliis, sed in Pannonia, immo in Mœsia inferiore. Illis enim in partibus duo exstabant Noviodunum, alterum in Pannonia superiore, prope Corcoram* (Gurk) *fluvium* (1), *alterum multo celebrius in Mœsia; quod in tabulis Peutingerianis et* E *Antonini Itinerario dicitur* Noviodunum, *a Ptolemæo* Νουιόδουνον, *ab Ammiano Marcellino* Novidunum, *in codice Theodosiano* Nebiodunum *aut* Nobiodunum (2), *et in martyrologio Syriaco Wrightii,* Bubiduna *et* Bubidunia, *ubi ad diem* 25 *maji annuntiatur* Flavianus confessor, *et ad* 4 *junii* Philippus. *Complures alii Noviodunenses martyres in Martyrologium Hieronymianum sunt recepti, atque inde in Acta nostra Sanctorum : ita ut persecutio christianorum* Neveduni *seu* Nividuni, *quemadmodum illic scribi solet, vehementer sæviisse videatur.*

SS. Rusticianus, Agapitus, *et alii complures,*

6 Rusticianus ; Agapita, *immo* Agapitus, *qui et* Agapinus *et* Agapius ; Victoria, *immo* Victorius, *et* alii VIII ; *qui omnes versibus* 3, 4, 5, 11, 13 *et* 23 *laudantur, unum videntur agmen constituere. Sed ubi vixerint, quo tempore passi fuerint, indicio plane nullo significatur. Victoria seu* Victorius *facile fuerit S. Victor Sanctensis, de quo dictum est ad diem superiorem in Sylloge de martyribus Afris et ad diem* 10 *octobris in Commentario de S. Gereone et sociis.* Fortunatus *et* Silvanus, *qui versibus* F 7, 8, 14, 15 *duplicantur, retinendi videntur : sed nonne S. Silvanus martyr Antiochenus est, cum S. Marciano in Martyrologio Wrightii Syriaco ad diem* 26 *octobris celebratus ? De quo martyrologio vide ad diem* 27 *oct. Syllogen de martyribus Asianis.* Julianus, Januarius, Vitalis, Petrus, Crescens, Alternus, *immo* alter Victorinus, *et* Saturninus, *versibus* 7, 20, 21, 22, 23, 24 *et* 26 *celebrati, ad diem* 1 *novembris pertinent; nisi potius partim cum S. Victore, martyre Sanctensi, ex die* 10 *octobris huc translati fuerint. Sed illud notabile est in auctario Bedæ nihil aliud hodie contineri nisi quæ versibus* 21, 22 *et* 23 *leguntur, scilicet :* In Macedonia SS. Vitalis, Petri, Crescentii, Alterni; *sic hesterna die hæc sola ibidem occurrebant :* Et alibi passio S. Feliciani cum sociis suis; *quæ ad verbum etiam habet martyrologium Hieronymianum : ita ut auctarium illud altera Excerpta Itala esse videantur.*

assumpti plerique ex aliis diebus.

7 *Restant* Bonifacius *seu* Bonifacia, Castus *seu*

(1) Cfr. Corpus inscript. latin. cons. academiæ Borussicæ editum, tom. III, part. 1, pag. 496 et 498, Berolini 1873. — (2) Cfr. Cellarius, Notitia Orbis antiqui, tom. I, pag. 468, edit. 1773.

Casta,

A Casta, Secundus *seu* Secunda, Romanus *et* Valerius, *qui, quum non iterentur eorum nomina et omittantur plane in auctariis Bedæ, a compilatore Gallo videntur esse additi juxta nescio quæ kalendaria. Haud tamen scio an* S. Secundus *S. Victorem ex die* 10 *octobris secutus sit.* Valerius *non alius verisimiliter est quam S. Valeria, uxor S. Vitalis et SS. Gervasii et Protasii mater, ut ad diem* 30 *octobris monui. Quod si non placet, restat S. Valerius, archidiaconus Lingonensis, die* 22 *octobris illustratus, atque huc forte accitus quod S. Benignus, apud Lingones honoratissimus, die* 1 *novembris celebratur.* Bonifacius *procul dubio idem est atque archiepiscopus Moguntinus, cujus ecclesiæ dedicatio et reliquiarum translatio proxima die* 1 *novembris in Martyrologio Fuldensi Georgii memorantur. Estne* Casta *seu* Castus *eadem atque* Cassia, *quæ illa etiam die in Hieronymianis martyrologiis occurrit? Equidem suspicor S. Cassium martyrem esse, qui ad hanc diem cum S. Victore devenerit.* Romanus *in auctariis Usuardinis Greveni* presbyter *dicitur; sed quum illa ex Hieronymianis excerpta videantur, timeo ne hic titulus a S. Rogatiano ad S. Romanum translatus sit.* AUCTORE V. D. B.

DE S. NATALI

CONFESSORE ROMÆ

B E

R. D. B.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ Unica. S. Natalis cultus. Ejus lapsus et pœnitentia. De nomine confessoris. Quisnam S. Natalis historiam scripserit.

VERISIMILITER INTER ANNOS CCII ET CCXVIII. Natalis

Primum nonnulla nobis intercessit dubitatio, Natali (*seu* Natalio) *dandusne esset locus inter Prætermissos, an inter eos de quibus singulariter hac die tractatur. Indicia enim cultus ecclesiastici recentiora sunt et minus ampla quam vellemus. Quum hæc tamen, quantulacumque sint, certa videantur, et viri historia plane digna sit quæ inter martyrum et confessorum Acta referatur, eam nolumus in præteritis relinquere. Jam vero* Natalem *centum annis ante Urbani VIII decreta sanctum fuisse habitum, manifesto apparet in Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus, et in Martyrologio Salisburiensi, ut Anglico monasterio Sionensi fuit adaptatum.*

a Petro de Natalibus et in martyrologio Salisburiensi

2 *Et primo quidem de Petri Catalogo Thadæus Donnola in* Brevi Tractatione de loco martyrii S. Felicis episcopi Spellatensis, *primum edita Venetiis anno* 1620, *dicit se vidisse* grande et antiquum *illius Catalogi exemplar,* tabulis cupressinis et corio violaceo compactum, manu Vaxilini Zordani, presbyteri Veneti, ecclesiæ S. Raphaelis plebani, accurate exaratum anno MCCCCVIII. *Ipse vero Petrus, ut in extremo illo codice de se testatur, Sanctorum* Catalogum scribere inchoavit anno Domini MCCCLXIX, *die* festo S. Barnabæ, adhuc plebanus existens sanctorum Apostolorum Venetiarum, diœcesis Castellanensis: opus vero ad exitum perduxit anno MCCCLXXII, die XXVI maji, jam creatus episcopus Equilinus provinciæ Gradensis (1). *Liber primo fuit typis editus Vicentiæ anno* 1493, *et pluries postea* (2). *Martyrologium vero Ecclesiæ Salisburiensis, de quo modo, non est nisi Usuardinum, aliquot additamentis auctum; cujus hoc initium est:* Hic incipit martyrologium secundum usum Ecclesiæ Salisburiensis, et uti legitur in Sion, cum additionibus. *Quæ sane indicant hos fastos sacros fuisse usurpatos tum in Ecclesia Salisburiensi, tum in cœnobio Sionensi Ordinis S. Birgittæ in Midlesexia. Illud Richardus Whitford, ejusdem monasterii alumnus, ex lingua latina in anglicam vertit, typisque Londinensibus anno* 1526 *excudendum curavit* (3).

3 *Porro Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum hæc scribit* (4): De sancto Natale confessore. Natalis confessor tempore Zepherini pape Rome claruit. Qui, dum sanctis operibus polleret, deceptus ab Asclepio et Theodoto collectariis, qui ambo discipuli erant cujusdam coriarii apostate, ab ecclesie communione dejecti, acquievit ut episcopus illius heresis nominaretur, acceptis pro salario centum quinquaginta nummis menstrue prestationis. Sed admonitus sepius a Domino ut resipisceret, dum amore turpis lucri recusaret, nocte quadam in somnis ab angelis diris verberibus flagellatur. Mane autem livores et vulnerum cicatrices in scapulis reperiens, ac si vigilans corporaliter passus esset, territus ad papam Zepherinum adiit, et visionem narravit. Quem ille penitentem benigne suscepit, et dignitati renuncianti satisfactionem imposuit. Natalis vero vitam in melius commutans, laudabilius finivit, et ejusdem pontificis tempore post modicum in pace quievit pridie calendas novembris. *Eadem prorsus occurrunt in tribus quæ*

sanctis annumeratur;

F

(1) Acta SS., tom. I Februarii, pag. XIII. Cfr. Tiraboschi, Storia della letteratura italiana, tom. V, lib. II, pag. 143. — (2) Cfr. Apost. Zeno, Dissertationi Vossiane, tom. II, pag. 31 et seqq., Venetiis 1753. — (3) Baleus, Scriptores illustres Britanniæ, tom. I, pag. 709. Watt, Bibliotheca Britannica, tom. II, col. 964. G. Aungier, The history of Syon monastery, pag. 87 et 535. — (4) Lib. IX, cap. 127.

sub

AUCTORE R. D. B.

sub oculis habemus, Catalogi exemplaribus, scilicet Vicentino anni 1493, *Lugdunensi anni* 1514 *et altero Lugdunensi anni* 1534. *In Salisburiensis vero Martyrologii apographo quod in nostro musæo servamus :* Romæ festivitas S. Natalis confessoris, qui, honorum et pecuniæ avidus, a vera fide defecit, et factus est episcopus quorumdam hæreticorum. Sed postea revelatione ad Deum conversus est et reconciliatus, erroresque suos et vanos honores repudiavit, atque austeram egit pœnitentiam, ac magna sanctitate et multis miraculis claruit.

item in recentioribus martyrologiis.

4 *Petrum de Natalibus imitatus est Maurolycus, in cujus Martyrologio edito annis* 1568, 1576 *et* 1577, *legimus ad diem* 31 *octobris:* Romæ, beati Natalii confessoris tempore Zephyrini papæ. *Item Galesinius in Martyrologio S. Romanæ Ecclesiæ anni* 1578, *ad eamdem diem :* Romæ, sancti Natalis, confessoris, Zepherino pontifice. *Hæc duo Opera aliquamdiu in nonnullis ecclesiis usurpata fuerunt.* Natalis *sanctitatem laudarunt etiam Walasser in Kalendario Ecclesiastico, primum edito anno* 1562, *dein annis* 1573, 1583, 1599, *quod vulgo sub*
B *nomine B. Petri Canisii circumfertur* (1) ; *Philippus Ferrarius tum in Catalogo Sanctorum Italiæ anni* 1613, *tum in Catalogo Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, anni* 1625 ; *editor Hagiologii Italici,quod Bassani impressum fuit anno* 1773; *Martinus Weissbacher in Legenda Germanica Sanctorum excusa anno* 1737 (2). *Forte non inepte conjiciet aliquis* S. Natalem, *de quo hoc loco, non alium esse quam sanctum martyrem homonymum, cujus ossa anno* 1652 *a marchionissa Christiana Duglioli Angelelli data fuerunt Honorato Montecalvi Bononiensi, abbati generali Congregationis Lateranensis, atque eodem anno deposita in ecclesia S. Joannis de Monte, approbante Antonio Ridolfi, vicario generali archiepiscopi Bononiensis. Ille sanctus martyr, verisimiliter in cœmeteriis Romanis repertus, a Bononiensibus singulis annis die* 29 *octobris colitur* (3).

Ejus ab Ecclesia defectionem

5 *De* S. Natali *nullum superest documentum coævum, præter scriptionem brevissimam, cujus meminerunt in Historia ecclesiastica Eusebius et post eum Theodoretus*
C *in Compendio hæreticarum fabularum, atque Nicephorus Callistus. Eusebium ducem habere placet, quum ipse solus anonymi auctoris narrationem ad verbum referat.* Porro idem ille, *ait,* qui supradictum librum, *nempe Parvum Labyrinthum* (4),de hæresis illius (*Christum non esse nisi merum hominem*) auctore *(Artemone)* composuit, aliam quoque rem Zephyrini temporibus gestam adjungit his verbis : Facinus,inquit, nostra ætate gestum *(aut, ut alii vertunt,* apud nos gestum, *siquidem in exemplari legitur* ἐφ' ἡμῶν) multis fratrum nostrorum in memoriam revocabo. Quod quidem si Sodomis admissum fuisset, ipsos, ut arbitror, incolas ad pœnitentiam provocare potuisset. Erat quidam Natalius (Νατάλιος) nomine, CONFESSOR (ὁμολογητής), qui non ita pridem, sed nostra ætate vixit. Hic forte in fraudem inductus est ab Asclepiodoto et altero quodam Theodoto argentario. D
Ambo autem isti discipuli erant Theodoti illius coriarii, qui primus ob hanc doctrinam *(scilicet Christum esse merum hominem)* seu potius insaniam, a Victore, ut dixi, tunc temporis episcopo, ab Ecclesiæ communione remotus est. Hi persuaserunt Natalio, ut accepto salario, hæresis illius episcopus crearetur, ea scilicet conditione, ut menstruos centum quinquaginta denarios ab illis acciperet.

et pœnitentiam

6 Sociatus igitur illorum partibus, sæpe a Domino corripiebatur in somnis. Clementissimus enim Deus ac Dominus noster Jesus Christus, eum qui passionum suarum testis extiterat, perire extra Ecclesiam nolebat. Sed cum ejusmodi visiones negligeret Natalius, utpote honore primæ apud illos sedis et turpis lucri cupiditate (quæ multis mortalibus exitio est) inescatus, tandem a sanctis angelis per totam noctem flagris cæsus et gravissime verberatus est; adeo ut primo diluculo consurgens, saccum induerit, et cinere conspersus confestim cum lacrymis ad pedes Zephyrini episcopi se abjecerit, non solum cleri, verum etiam sæcularium vestigiis advolutus ; et Christi misericordis Ecclesiam E
ipsam quoque misericordem fletibus suis commoverit atque concusserit ; multisque precibus usus, ostensis etiam vibicibus plagarum quas pro Christi confessione pertulerat, vix tandem ad communionem admissus est (5).

narrant auctor coævus, Theodoretus aliique.

7 *Verum in hac quæ Valesii est interpretatione quædam notemus oportet. Ipsum narrationis initium ita nonnulli vertunt :* Erat quidam nomine Natalis, qui non ita pridem, sed nostra ætate confessor evasit (6). *Hunc episcopum* nominatum (κληθῆναι), *non* creatum (κληρωθῆναι) *legimus in aliquot codicibus ; recte quidem, cum non esset inter hæreticos episcopus qui* Natalem *ordinare posset, ideoque vanum episcopi sine re nomen ei fuerit inditum* (7). *Propter scelus suum a Christo Domino correptus fuit in somnis, aiunt Rufinus et Valesius ; sed potius* in visis (δι' ὁραμάτων), *ut Eusebium presse sequamur. Quamquam enim* Natalis *nocte ab angelis cæsus dicitur, tamen utrum somnians an vigilans fuerit correptus, nihil est quo discernatur* (8). *Adjicit auctor Dominum servare voluisse* τὸν μάρτυρα τῶν ἰδίων F
παθῶν, *quod Rufinus ita exprimit :* martyrem suum,qui sibi in multis passionibus testis extiterat (9). *Denique quod in extrema narratione post Rufinum scripsit Valesius :* ostensis etiam vibicibus plagarum quas PRO CHRISTI CONFESSIONE pertulerat, *græco textui minus consonat; ubi hæc dumtaxat occurrunt :* δείξαντά τε τοὺς μώλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν. *Ab Eusebii narratione non multum discedit Theodoretus* (10). *Addit tamen* Natalem, unum ex præclaris confessoribus, propter insignem suam confessionem (διὰ τὸ τῆς ὁμολογίας ἐπίσημον) *ab hæreticis sollicitatum fuisse, ut eorum* sodalitio præesset ; *ideo recepisse* in singulos dies denarios centum et quinquaginta; *et a Christo correptum fuisse, dicente* ipsum non pro his [*hæreticis*] sed pro evangelicis decretis decertasse. *Postquam noctu verberatus fuit,* mane ad ecclesiam festinanter

(1) Kirchenkalender, pag. 325, edit. 1583. — (2) Legend der heiligen Petriner, tom. II, pag. 273. — (3) A. Masini, Bologna perlustrata, tom. I, pag. 501, Bononiæ 1666. — (4) Theodoretus, Hæreticarum fabularum compendium, lib. II, cap. 5, ap. Migne, Patrol. græc., tom. LXXXIII, col. 392. — (5) Eusebius, Histor. ecclesiast., lib. V, cap. 32, pag. 415, edit. Laemmer. — (6) Coustant, Epistolæ Romanorum pontificum, col. 109. — (7) Ibid. — (8) Cfr. Routh, Reliquiæ sacræ, tom. II, pag. 25. — (9) Ibid. — (10) Hæret. fabul. comp., ap. Migne, Patrol. græc., tom LXXXIII, col. 392.

se

AUCTORE R. D. B.

A se contulit; *ubi Zephyrinus,* flentis et obtestantis misertus, manum porrexit ad pœnitentiam. *Eadem legimus apud Nicephorum Callistum* (1).

Eum putant nonnulli pro Minucii familiari.

8 *Jamvero quisnam fuerit ille* Natalis, *hactenus frustra investigatum est. In dialogo Minucii Felicis inducitur Cæcilius quidam, non raro etiam* Natalis *nuncupatus, vir bonus, rectus, sincerus, qui gentilium erroribus primum addictissimus, mox tamen disputatione superatus, christianam religionem læto animo amplexatur. Is diu Romæ habitavit et in ipsa domo Minucii, quocum familiariter agebat. Ob nominis, temporis et locorum congruentiam conjecit Valesius* (2) *eum esse* Natalem *nostrum, ab Eusebio memoratum; levi utique conjectura, et quam pauci dumtaxat auctores recipiunt* (3).

Ab Eusebio dicitur confessor,

9 *Illud pro certo habendum est (quod Eusebius expresse tradit)* S. Natalem *fuisse confessorem,* ὁμολογητήν. Confessores, *ait Benedictus XIV* (4), olim dicebantur illi qui Christum palam et coram tyrannis seu fidei hostibus confessi, quolibet tormentorum vel pœnæ genere B affecti, superstites tranquillam mortem obibant. *Contra* martyres coronati erant illi, qui vel in tormentis, vel paulo post tormenta ipsorum tormentorum violentia moriebantur. *Quod discrimen enucleate exprimitur in Passione Martyrum Lugdunensium, in qua de christianis qui multos cruciatus, non tamen mortem, passi fuerant scribitur:* Christum æmulari atque imitari tantopere studuerunt,... ut quamvis in tantum gloriæ culmen evecti essent, nec semel atque iterum, sed sæpius martyrium subiissent, et a bestiis denuo in carcerem relati essent..., tamen nec se ipsos martyres prædicarent, nec a nobis ita se appellari paterentur. *Dein, quinam sint martyres, ipsi exponunt:* Hi jam sunt martyres, quos in ipsa confessione Christus absumi voluit, confessionem ipsorum morte tamquam anulo obsignans; nos vero viles atque abjecti confessores (ὁμόλογοι μέτριοι καὶ ταπεινοί : *quamquam plurimi codices habent:* ὁμόλογον (5), *et aliqui:* ὁμολογουμένως, *ita ut reddendum sit:* nos vero absque dubio viles et abjecti). *De hoc argumento plura scripserunt Benedictus XIV, Aloysius Cassittus* (6) *et clar. Joannes Baptista de* C *Rossi* (7). *Constat porro primis etiam Ecclesiæ sæculis, nomen* Confessoris *non semper ita restricte fuisse usurpatum; sed aliquando iis etiam inditum qui pro fidei defensione mortem oppetierant. At rursus* martyres *sæpe dicti sunt, qui* atrocissima tulerant pro fide tormenta, licet fuerint superstites et in pace quieverint (8). *Eo titulo cohonestat S. Cyprianus eos qui christianæ religionis causa in custodia retenti, ibi moriebantur* (9), *et laudationi S. Eusebii, Romani pontificis, qui exsul in Sicilia obierat, hæc adjicere non dubitavit S. Damasus papa:* DAMASUS EPISCOPUS FECIT EUSEBIO EPISCOPO ET MARTYRI (10).

quod nomen olim raro mortuis dabatur.

10 *Plerumque tamen qui Christum coram fidei hostibus, citra mortem, professi fuerant, dicebantur* confessores *et quidem dum vivebant, ut ex innumeris apparet exemplis* (11). *Quare illud admirari satis non possumus, nomen hoc mortuis rarissime fuisse datum. Ex duodecim millibus christianarum inscriptionum quæ ad urbem Romam et ad sex priora sæcula pertinent, non legitur vox* confessor *nisi in laudationibus metricis a S. Damaso compositis; in titulis vero sepulcrorum semel dumtaxat occurrit, scilicet in monumento Euticii. Hujus infrequentiæ causas inquirens clar. de Rossi, dicit appellatione* confessoris, *post mortem et maxime in epitaphiis, eos dumtaxat fuisse decoratos, qui mortem confessore plane dignam obierint; ita ut titulus ille viro defuncto datus, fuerit quasi publica sanctimoniæ testificatio. Quum porro sepulcris non incideretur vulgo vox* martyr, *nisi concedente episcopo et nisi pro martyribus* vindicatis (12), *eodem modo, ut quidem conjicit doctissimus* E *vir* (13), *sepulcrorum lapidibus non poterat inscribi* confessor *sine ecclesiastica auctoritate.*

Obiit probabiliter inter annos 202 et 218.

11 *Quidquid est, ex eo quod* S. Natalis *confessor ab Eusebio dicitur, id tantum inferimus, eum coram fidei hostibus se christianum esse professum, seu, quod ait Theodoretus, pro fide strenue decertasse. Quænam vero tum passus sit et quonam tempore, non definiunt historici. Quum tamen dicant eum ad bonam frugem rediisse dum S. Zephyrinus Ecclesiæ Romanæ præerat, id est probabilissime inter annos* 200 *et* 218, *jure meritoque opinatur Tillemontius* (14), S. Natalem *in judicium adductum fuisse Severo imperatore, et quidem post edicta ab eo contra christianos anno* 202 *promulgata. Minus enim commode referri potest eventum ad persecutionem Marci Aurelii, qui anno* 180 *obiit. Ipsam vero conversionem anno* 207 *contigisse putat Baronius* (15). *Quæ fuerit sancti confessoris vita post publicam piaculi detestationem, non referunt historici. Petrus de Natalibus, antiquo forsan kalendario usus, narrat eum, expiato scelere,* F post modicum in pace quievisse pridie calendas novembris, *tempore S. Zephyrini papæ. Verum hæc certa non sunt.*

De historiæ ejus auctore

12 *Reliquum est ut in auctorem narrationis de* Natali *supra relatæ inquiramus. Se Dei servo coævum ipse dicit:* Facinus nostra ætate gestum, *etc., sed ejus nomen et libri titulum omittit Eusebius, ex quo tantum discimus eum scriptorem esse unius* ex libris adversus Artemonis hæresim elaboratis (16). *Theodoretus, idem tractans argumentum, fatetur sibi ignotum esse scriptorem:* Contra istorum *(Artemonis,*

(1) Eccles. hist., tom. 1, lib. IV, cap. 21, pag. 318, Paris. 1630. — (2) Annot. in Hist. eccles. Eusebii, lib. V, cap. 28. — (3) Le Nourry, Dissert. in Minut. Felic., ap. Migne, Patrol. lat., tom. III, col. 383 et seqq. — (4) De beatif., lib. 1, cap. 2, num. 6 et seqq. — (5) Eusebius, Hist. eccles., lib. V, cap. 3, pag. 353 et seq., edit. a Laemmer. — (6) Acta S. Maximi Cumani, pag. 128 et seqq. — (7) Bullettino di archeol. cristiana, ann. 1874, pag. 101 et seqq. — (8) Benedictus XIV, De beatif., lib. 1, cap. 2, num 7. — (9) Epist. XXXVII, ap. Migne, Patrol. lat., tom. IV, col. 328. — (10) De Rossi, Roma sotterranea, tom. II, pag. 210. Cfr. Ansaldus, De martyribus sine sanguine, pag. 30 et seq. — (11) Cfr. Kraus, Real-Encyklopädie der Christl. Alterthümer, pag. 327 et seq. Florentinius, Vetustius martyrologium occident. Eccl., admonitio IX, pag. 42 et seqq. — (12) Cfr. Bened. XIV, De beatif., lib. 1, cap. 2, num. 9. — (13) De Rossi, Bullett., ann. 1874, pag. 106. — (14) Mémoires pour l'hist. ecclés., tom. III, pag. 70 et 123, edit. 1701. Cfr. Lipsius, Die Chronologie der Röm. Bischöfe, pag. 174. Ad. de Ceuleneer, Essai sur la vie et le règne de Septime Sévère, pag. 212 et seqq., in Mémoires couronnés par l'Acad. roy. de Belgique, tom. XLIII. — (15) Annales eccl., ad ann. 207, num. 1. — (16) Hist. eccles., lib. V, cap. 32.

AUCTORE R. D. B.

nis, Theodoti coriarii aliorumque) hæresin, *ait*, conscriptus est Parvus Labyrinthus, quem nonnulli Origenis opus esse putant ; sed eos qui hoc dicunt, stylus redarguit. Sive autem ille, sive alius conscripsit, talis in eo extat narratio (1). *Dein refert* S. Natalis *historiam. Verum* Labyrinthi *(quem eumdem librum plures opinantur atque Parvum Labyrinthum) auctorem fuisse Caium quemdam, aperte dicit Photius :* Comperi annotatum fuisse non esse Josephi hoc opus *(de universi natura)*, sed Caii cujusdam presbyteri Romæ agentis, quem et auctorem faciunt Labyrinthi : cujus etiam dialogus est adversus Proclum quemdam, hæresis Montanistarum defensorem. Cum enim sine titulo opus relictum esset, alii quidem Josepho inscriptum referunt, alii Justino martyri, nonnulli Irenæo : quemadmodum et Labyrinthum Origeni quidam tribuere. Alioqui Caii est opus, ejusdem revera qui Labyrinthum composuit, quando ille ipse in extremo Labyrintho testatum reliquit, esse se libri de universi natura auctorem. Verum hicne liber ille sit de quo agitur, an alius, nondum mihi liquet.

B

13 Hunc Caium presbyterum Romanæ Ecclesiæ fuisse affirmant, sub Victore et Zephyrino pontificibus, ordinatumque et gentium episcopum, scripsisse quoque peculiarem alium librum contra Artemonis hæresim, et adversus Proclum, Montani studiosum, accuratam disputationem, in qua tredecim duntaxat B. Pauli Epistolas enumeret, non recepta in censum ea quæ est ad Hebræos (2). *Quum auctor Philosophoumenon quoque affirmet a se fuisse scriptum librum* de universi essentia (3), *nonnulli arbitrati sunt eum fuisse Caium presbyterum, cui, uti vidimus, a Photio liber ejusdem argumenti et Labyrinthus tribuuntur ; asseruntque Labyrinthum alium non esse quam librum decimum ipsorum Philosophoumenon. Si quis plura de ista controversia cupit, adeat collegæ nostri eruditissimam de auctore Philosophoumenon dissertationem* (4). *Nobis hoc loco satis est indicasse historiam* S. Natalis *a viro coævo fuisse scriptam.*

controversia est.

E

(1) Hæret. fabul. comp., lib. II, cap. 5, col. 391, edit. Migne. — (2) Photius, Bibliotheca, cod. 48, col. 86, edit. Migne. — (3) Lib. X, ap. Migne, Patrol. græc., tom. XVI, part. III, col. 3447. — (4) De Smedt, Dissertationes selectæ in primam ætatem historiæ ecclesiasticæ, diss. III, pag. 83 et seqq., 95 et seqq.

DE S. EPIMACHO PELUSIOTA MARTYRE

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

R. D. B.

§ I. Acta S. Epimachi. De ejus cultu apud Græcos et Slavos.

VERISIMILITER ANNO CCL.

S. Epimachi *Pelusiotæ*

Pelusium, *in Ægypto inferiore ad ostium Nili Pelusiacum, cui nomen dederat, positum, Strabo ita descripsit :* Cinctum est lacubus quos nonnulli Barathra vocant, nec non paludibus. Sita est urbs supra mare stadiis amplius viginti : muri ambitus est stadiorum viginti : a luto (ἀπὸ τοῦ πηλοῦ) nomen habet (1). *Nunc vulgo dicitur Tineh seu Tyneh* (2). *Hujus civitatis origines christianas jam ab Henschenio* (3) *et Michaele Lequien* (4) *expositas, non est cur iterum disputemus. Ornamentum ejus et decus fuit, præter S. Isidorum, præclarus martyr* Epimachus, *qui, in illo tractu diu versatus, tandem Alexandriæ pro Christi fide mortem oppetiit. Duæ illius exstant Passiones. Alteram, quam plurimi exhibent codices* (5), *latine redditam vulgavit Aloysius Lipomanus* (6) *anno* 1558, *et eodem prorsus modo Surius* (7) *anno* 1570. *Eam anno* 1864 *græco sermone primus edidit ven. presbyter Migne* (8), *ex codice ms. Parisiensi* 1484. *Concinnata fuit, de quo omnes consentiunt* (9), *a Metaphraste et quidem, nostra sententia, non adeo indiligenter ut Tillemontio* (10) *concedi debeat eam plane esse aspernandam. Certe quoad res ipsas earumque seriem concordat cum altera Vita, quam reperimus in codice ms.* (11) *publicæ bibliothecæ Parisiensis* 1534 *(unde eam descripsimus), quæque exstat etiam in codice ms. bibliothecæ Mediceæ Laurentianæ* (12). *Jam illas scriptiones inter se conferamus oportet.*

F

2 *Libellus anonymi auctoris (quem brevitatis causa Passionem Priorem vocabimus), a*

duæ exstant Passiones.

(1) Res geographicæ, lib. XVII, pag. 1138, Oxonii 1807. — (2) Cfr. Ritter, Die Erdkunde, part. I, tom. I, pag. 826 et seq. — (3) Acta SS., tom. I Febr., pag. 468 et seqq. — (4) Oriens christ., tom II, col. 531 et seqq. — (5) Cfr. Fabricius, Bibliotheca græca, tom. X, pag. 223, Hamburgi 1807. Lambecius, Comment. de bibl. Cæsarea Vindobonensi, tom VIII, col. 546 et 555, edit. a Kollario. — (6) Vitæ SS., tom. VI, fol. 401. — (7) Vitæ SS., tom. V, pag. 1084. — (8) Patrol. græc., tom. CXV, col. 1319. — (9) Cfr. Allatius, Diatriba de Symeonum scriptis, pag. 124. — (10) Mémoires pour servir à l'hist. eccl., tom. IV, pag. 659, Paris. 1701. — (11) Catal. codd. mss. bibl. regiæ, tom. II, pag. 354, Paris. 1740. — (12) Bandinius, Catal. codd. mss. bibl. Mediceæ Laurentianæ, tom. I, pag. 410.

Metaphrastino

A *Metaphrastino opusculo (Passione Altera) imprimis dicendi genere valde discrepat. Non solum enim gesta martyris ejusque sermones copiose proponit, sed manifesto in modum orationis panegyricæ contextus est. Quod ad res ipsas pertinet, quamquam auctores inter se minime pugnant, ita tamen differunt ut alter alterius narrationem non videatur adhibuisse. Inter discrimina plura duo hic notare juverit. Quandonam obierit* S. Epimachus *in Altera Passione non dicitur; sed ex inscriptione :* eodem mense, die 31, *satis apparet diem cultui assignari* 31 *octobris. Prior vero Passio tradit martyrium contigisse mense majo : et quidem vel die* 7, *ut expresse profertur in exemplari Parisiensi, vel die* 22, *qui in codicis Laurentiani inscriptione legitur*(1). *Neque hæc errore aut fortuito scripta fuisse, ex ipso loco colligi potest quem inter aliorum sanctorum Acta* Epimachi *Passio in codicibus obtinet. Præterea quum Metaphrastes ne verbum quidem faciat de Eutropia martyre, hujus historiam alter scriptor paucis complectitur. Virgo illa, quæ, uti* S. Epimachus, *Alexandriæ ab* B *Apelliano judice capitis damnata fuit, sola occurrit in Synaxario Patris Sirmondi, ad diem* 25 *maji; sed in menologio Basiliano et aliquot kalendariis infra indicandis eodem die atque* S. Epimachus *laudatur. Ad summam profecta videtur Passio Prior ex Ecclesia in qua S. Eutropia eodem colebatur die atque sanctus martyr Pelusiota, et quidem mense majo. Similis est laudatio quam, ex codice Coisliniano* 110 (2) *descriptam, clar. H. Zotenberg nobiscum humanissime communicavit. Acta priora tam plane refert, ut eorum dici possit epitome. Hac tamen inscriptione, quam initio legimus, discrepat :* Die 31 octobris, martyrium S. Epimachi. *Quæ temporis notatio longe vulgatissima est.*

prædicatur in menologio Basiliano

3 *Universa enim quæ nobis innotuerunt quæque jam recensebimus kalendaria, festo celebrando indicunt mensem octobrem : fere semper diem* 31, *aliquando diem* 30, *ut, tum in aliis paucissimis, tum in Menologio Basiliano videmus. In hoc quippe legimus :* DIE 30. CERTAMEN SANCTI MARTYRIS EPIMACHI. Epimachus martyr, vir literarum expers et ignarus, sed C facie liberali et decora, ex Ægypti regione fuit. Christianus autem cum esset, et præfectum regionis videret sanctos martyres torquere, ægerrime id tulit. Quamobrem quadam die, cum præfectus sanctos ad idolorum sacrificia compelleret, et ara coram proposita esset, Epimachus, divino zelo inflammatus, impetu facto aram subvertit. Unde comprehensus custodiæ traditur. Sed in vinculis etiam sanctos cohortabatur ad subeundum fortiter pro Christo martyrium. Educti igitur sancti de carcere cum præfectum objurgarent, interrogavit ille unde tantos sibi animos sumpsissent; cumque cognovisset hujus rei auctorem Epimachum fuisse, in sublime correptum dilaniari jussit. Cujus sanguis cum in alterum extinctum oculum subjectæ cujusdam puellæ, quæ unum oculum habens, sanctum intuebatur, ejusque fatum deplorabat, defluxisset, lucem illi protinus restituit. Et furore percitus præfectus, illum decollari mandavit, atque ita vitam finivit (3).

AUCTORE R. D. B.

et in Sirletano,

4 *Accedunt ea multo magis ad Passionem Priorem quam ad Metaphrastinam, nisi quod cultum ad diem* 30 *octobris referunt; ideo verisimiliter quod, sæculo X exeunte, quum prodiit Menologium, alicubi celebrabatur* S. Epimachi *festum die penultimo octobris. Quamquam id insolens erat. Jam tum enim, immo certe a sæculo IX, colebatur sanctus martyr die* 31. *Ad hunc diem commemoratur in kalendario Marmoreo Neapolitano medii sæculi IX* (4), *latino quidem, sed a Græcis oriundo; item in menologio græco Hierosolymitano sæculi X, a Scholzio edito; in Eclogadio Cryptoferratensi sæculi XI* (5); *in kalendario Ecclesiæ Constantinopolitanæ sæculi XII, quod exstat in Vindobonensi bibliotheca et cujus apographum in musæo nostro habemus; in menæis græcis bibliothecæ Florentini conventus S. Marci FF. Prædicatorum* (6), *et in tribus menologiis bibliothecæ Ambrosianæ Mediolanensis, quorum unum perantiquum et optimum est, ex Calabria advectum* E *anno* 1606 (7). *In Sirleti menologio ita prædicatur :* Eodem die (*31 octobris*) sancti martyris Epimachi. Hic ex urbe Pelusio delatus apud præsidem Apellianum, in urbe Alexandria christianorum multitudinem cruciantem, quod altare in quo sacrificium idolis offerri cœptum esset, subvertisset, in ligno suspensus, ferreis ungulibus discerpitur, et post alios cruciatus, ense obtruncatus, ad cœlestem vitam translatus requievit in Domino (8).

in menæis Græcorum,

5 *Similis laudatio legitur in menæis Græcorum, Venetiis anno* 1585 *et* 1843 *excusis :* Eodem die (31 *octobris*) memoria sancti martyris Epimachi.

Epimachus non horruit ferrum, ferens
Commilitonem nescium vinci, Deum (9).

Erat is pereleganti facie. In agro habitabat extra urbem Pelusium. Delatus est ad præfectum Apellianum, qui Alexandriæ magnum sanctorum numerum cruciabat. Dum jam peragebatur sacrificium, accurrens Epimachus altare subvertere conatus est. Statim itaque in ligno suspenditur, ungulis ferreis laceratur, ejusque ossa la- F pidibus confringuntur. Adstabat ibi femina altero oculo capta : quandoquidem sanctum acriter et obstinate intuebatur, magnum et amabile editur in ea miraculum. Dum enim martyr laceratur, pars carnium ejus a corpore avulsa et per aerem lata, sanguine stillat in oculum, et concreta gutta, o miraculum! efficitur ipsi lumen et sanum restituit oculum. Sanctus vero postea gladio decollatur (10). *Iisdem fere verbis celebratur* S. Epimachus *ad diem* 31 *octobris in Synaxario quod lingua græca vernacula conscripsit Maximus Margunius, quodque Venetiis primum prodiit anno* 1629. *In Papebrochii Ephemeridibus metricis expresse dicitur* (11) :

Πρώτῃ ἐν τριακοστῇ Ἐπιμάχου αὐχένα κέρσαν
Epimachi collum trigesima prima recidit.

(1) Cfr. ibid. — (2) Montfaucon, Bibl. Coisliniana, pag. 186. — (3) Menologium Græcorum, part. I, pag. 152, Urbini, 1727. — (4) Mai, Scriptt. vett. nova collectio, tom. V, pag. 64. — (5) Toscani, Ad Typica Græcorum animadv., pag. 81. — (6) Cfr. reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 11322, fol. 152 et 159. — (7) Cfr. ibid., fol. 162. — (8) Canisius, Thesaurus monumentorum, tom. III, pag. 483. — (9) Siberus, Eccl. Græcæ martyrol. metricum, pag. 356. — (10) Menæum mensis octobris, pag. 191, Venetiis 1843. — (11) Acta SS., tom. I Maji, pag. XLVII.

in kalendariis Slavicis

6 *Slavi, Græcos imitati, ad diem* 31 *octobris* S. Epimachi *nomen suis fastis inscripserunt. Quod cernitur tum in Kalendariis Ostromirano anni* 1056-1057 (1), *Zographiensi sæculi XII-XIII* (2), *Sisatovacensi anni* 1324 (3), *Ternobiensi anni* 1272 (4), *Ostrogensi anni* 1581 (5), *et Mosquensi antiquo ms. Bibliothecæ regiæ Bruxellensis* (6); *tum in Kalendario Ruthenorum diœceseos Kioviensis, a Georgio David, missionario Societatis Jesu, anno* 1688 *exscripto* (7), *in Ephemeridibus Papebrochianis effigiatis*(8) *et in Tabulis Capponianis anni circiter* 1660 (9). *Quibus adde Patericon Kievocryptense, editum Mosquæ anno* 1757, *Horologium Pocajovense anni* 1802, *Kalendarium Mosquense anni* 1818, *et Prologum, id est, Menologium Compendiosum excusum Mosquæ anno* 1850 (10). *Signatur dies festus* 30 *octobris in Kalendario Rumiantsoviano sæculi XIII* (11). *Hæc Menologia et Kalendaria, de quibus eruditissime disseruit noster J. Martinov* (12), *non omnia esse catholica neminem latet; sed certe Ostromiranum, antiquissimum omnium*, ab omni schismatico B fermento purum est (13). *In nonnullis aliis kalendariis Slavicis, quæ ab archimandrita Sergio* (14) *recitantur, occurrit quoque nomen* S. Epimachi *nostri*.

et Latinis.

7 *Latinis vero videtur diu ignotus fuisse* S. Epimachus *Pelusiota; nam ejus nomen in antiquis kalendariis aut martyrologiis frustra quæras. Primus omnium Molanus ei locum dedit in Martyrologio Usuardi aucto anni* 1573, *ad diem* 31 *octobris, hisce verbis:* Sancti martyris Epimachi; *simul in margine indicans illum esse eumdem atque* Epimachum *cujus Acta conscripsit Metaphrastes. Eum videtur Molanus notum habuisse, non ex Passione quæ anno* 1558 *prodiit in Vitis sanctorum Lipomani* (15); *nam de eo non facit mentionem in Martyrologio Usuardino anni* 1568; *sed ex Actis quæ ad diem* 31 *octobris Surius edidit anno* 1570 (16). *Molanum secutus est. Ferrarius in Catalogo generali sanctorum, ubi dicit ad diem* 31 *octobris*: Alexandriæ, S. Epimachi, martyris Pelusiotæ; *item multi auctores recentiores* (17).

C

§ II. De variis SS. Epimachis. Plures reliquiarum translationes.

Ex pluribus sanctis homonymis, Epimachus *Pelusiota*

8 *Sed alia hic oritur quæstio non parum obscura, sitne videlicet martyr ille, die* 31 *octobris celebratus, diversus a sanctis homonymis, qui alii aliis diebus in fastis sacris Occidentis et Orientis laudantur. Plures enim memorantur Epimachi:*

1. Apud Græcos, die 31 *octobris*, S. Epimachus Pelusiota. D

2. Apud Coptas et Æthiopes, die 31 *octobris*, SS. Epimachus *et* Azirianus.

3. Apud Latinos, die 10 *maji, et apud Græcos, die* 9 *ejusdem mensis*, SS. Epimachus *et* Gordianus *(quem* Epimachum Romanum *vocabimus)*.

4. Apud Græcos, die 6 *julii*, S. Epimachus, *qui una cum SS. Archippo, Philemone, Apollonio, Alexandro (immo Alexandrione) et Onesimo honoratus dicitur Constantinopoli, ad Sex Columnas.*

5. Apud Latinos die 12 *decembris*, SS. Epimachus *et* Alexander, *qui Decio imperatore Alexandriæ occisi sunt. (Illum dicemus* Epimachum Alexandrinum.)

9 *Quoniam de* SS. Epimacho *et* Aziriano *supra diximus* (18), *jam investigandum est idemne dici possit sanctus Pelusiota cum socio illo S. Alexandri, quem Martyrologium Romanum ad diem* 12 *decembris commemorat. Eumdem affirmant Baronius* (19), *Sollerius* (20), *Assemanus* (21), *Ruinartius* (22), *aliique complures, nullis tamen argumentis expresse prolatis.* E *Ut hæc sententia, quæ nostra non est, melius expendatur, utriusque sancti mentionem in fastis sacris, itemque certaminis genus, locum et tempus inter se conferre proderit. Ut ante dictum est, martyr Pelusiota, qui exsulat ex antiquis Latinorum Kalendariis, ita memoratur a Græcis die* 31 *octobris ut nullum videatur habuisse martyrii socium. Alter vero in Martyrologio Parvo Romano, quod edidit Rosweydus, hisce verbis laudatur ad diem* 12 *decembris:* Alexandriæ, Epimachii et Alexandri, et sanctarum quatuor mulierum Ammonariæ, Mercuriæ, Dionysiæ et Ammonariæ. *Ado, sub eadem die:* Apud Alexandriam, *inquit*, beatorum martyrum Epimachii et Alexandri, qui multo tempore cum in vinculis et cruciatibus carceris tenti *, etiam frequenter et diversis suppliciis confecti, perdurassent in fide, ignibus postremo consumi jubentur. *Hæc sumpta fuerunt, ut mox apparebit, ex epistola S. Dionysii Alexandrini, quam, ab Eusebio descriptam, Ruffinus latine reddidit* (23). *Adonem secuti sunt, præter alios, Usuardus in suo martyrologio, scriptor Violæ sanctorum, anno circiter* 1480 *et anno* 1487 *excusæ, denique auctores Martyrologii Romani.* F *In Græcis vero menologiis non alios reperio* SS. Epimachum *et* Alexandrum, *quam eos qui ad diem* 6 *julii celebrantur*(24). *Jam vero, licet ibi non cum quatuor sanctis feminis, sed cum Archippo aliisque inducantur, iidem tamen putari possunt atque* Epimachus *et* Alexander *Alexandrini: hos enim præclaros athletas quos post S. Dionysium Eusebius laudibus effert, in Græcorum menæis nusquam memorari, probabile non est.*

differre videtur ab Alexandrino,

* *alias* torti

10 *Jam horum martyrii tempus cæteraque*

ob discrepantiam certaminis

(1) Acta SS., tom. XI Octobris, Annus Græco-Slavicus, pag. 329. — (2) Ibid., pag. 344. — (3) Ibid., pag. 345. — (4) Ibid., pag. 338.— (5) Ibid., pag. 349. — (6) Cod. 11327.— (7) Ibid. — (8) Acta SS., tom. I Maji, pag. XLIX. — (9) Assemanus, Kalendaria Eccl. universæ, tom. V, pag. 327. — (10) Annus Græco-Slavicus, pag. 266. — (11) Ibid., pag. 341. — (12) Ibid., pag. 2 et seqq. — (13) Ibid., monitum, pag. VI. — (14) Kalendarium Orientis Universale, ad diem 31 octobris. — (15) Vitæ SS., tom. VI, fol. 401. — (16) Vitæ SS., tom. V, pag. 1084. — (17) Cfr. Pétin, Diction. hagiog. De Saint-Allais, Martyrologe Universel, ad diem 30 oct. Adalbertus Müller, Allgemeines martyrol. — (18) Supra, pag. 684. — (19) Martyrol. Romanum, ad diem 12 dec., not. — (20) Martyrologium Usuardi, pag. 640 et 738. — (21) Kalendaria Ecclesiæ Universæ, tom. V, pag. 327. — (22) Acta sincera mart., pag. 126, Amstelædami 1713.— (23) Eusebii, Eccl. hist., lib. VI, cap. 31, pag. 382, edit. a Cacciari, Romæ 1740. — (24) Acta SS., tom. VI Julii, pag. 280.

adjuncta

A *adjuncta scrutanda sunt, ut quid eis cum* S. Epimacho *Pelusiota commune sit, quid proprium intelligatur. S. Dionysius, episcopus Alexandrinus, de persecutione quæ in urbe sua adversus christianos sæviit :* Jamque aderat, *inquit*, edictum imperatoris *(Decii)*, illud ipsum fere quod a Domino nostro prædictum est, vere horrificum, adeo ut ipsi etiam electi, si fieri posset, scandalum paterentur. Omnes certe mirum in modum exterriti sunt. Ac multi quidem ex illustrioribus præ metu statim occurrerunt ; alii qui rem publicam administrabant, ipsa actuum suorum necessitate pertracti veniebant ; alii a notis et familiaribus adducebantur, et nominatim citati ad impura et profana sacrificia accedebant ; nonnulli quidem pallidi ac tremebundi, quasi non sacrificaturi, sed ipsi potius victimarum loco idolis immolandi essent ; adeo ut a circumstante multitudine deriderentur : quippe qui palam omnibus ostenderent, se tum ad moriendum, tum ad sacrificandum pusillo animo esse. Alii vero promptius ad aras accurrebant, audacter affirmantes numquam se antea christianos fuisse. De quibus verissime prædixit B olim Dominus, ejusmodi homines ægre salutem consecuturos. Cæteri autem partim alterutros eorum quos diximus sequebantur, partim se in fugam dabant, partim comprehendebantur. Ex quibus nonnulli quum usque ad vincula et custodiam progressi essent, quidam etiam plures dies in carcere perstitissent, prius tamen quam in judicium inducerentur, fidem ejurarunt. Nonnulli vero quum aliquamdiu tormenta fortiter sustinuissent, ad reliqua quæ intentabantur supplicia, animos desponderunt. Verum beati illi ac stabiles columnæ Domini, ab ipso confirmati et fidei suæ robori congruentem vim atque constantiam nacti, admirabiles regni illius testes effecti sunt. *Dein, expositis SS. Juliani, Euni et Macarii gloriosis certaminibus, ita pergit :* Post hos Epimachus et Alexander, quum longo tempore in carcere retenti fuissent, et ferreos ungues, flagra ac mille dolorum genera pertulissent, vivæ calcis incendio etiam ipsi colliquefacti perierunt (1).

et cultus ; 11 *Hactenus de illo* S. Epimacho, *qui a Latinis* 12 *decembris colitur. Alterius autem* C *martyris ætas, neque ab anonymo Actorum scriptore, neque a Metaphraste expresse indicatur. Hic tamen ratione adeo consimili descripsit persecutionem sub qua martyrium subiit sanctus Pelusiota, ut videatur S. Dionysii narrationem sub oculis habuisse, ejus summam* Epimachi *sui Passioni inseruisse, ac proinde totam rem ad eadem retulisse tempora, scilicet ad Decii ætatem. Hæc enim habet : Alexandriæ* judex, ut totam urbem illam suis retibus caperet, et acerbam impietatis prædam colligeret, nullis omnino machinis abstinebat. Quamobrem christiani omnes illius judicis minas extimescentes, alii in solitudinem aufugiebant, alii se christianos esse dissimulantes, impietatem simulabant. Quicumque vero pietatem profiteri volebant, acerbissimis cruciatibus tradebantur. *Exinde narrat auctor* S. Epimachum *ob religionis christianæ professionem* ligno fuisse suspensum, *dein* laceratum ferreis unguibus, *postea* lapidibus contusum *et* decollatum. *Ex his, ut opinor, satis probabiliter colligi potest,* S. Epimachi *Pelusiotæ mortem referri a Metaphraste ad idem tempus quo obiit* Epimachus *Alexandri socius ; at simul hunc ab illo esse diversum. Posterior enim, una cum S. Alexandro et quatuor feminis cruciatus, igni consumptus est ; ejusque nomen martyrologiis Latinis inscriptum fuit ad diem* 12 *decembris. Prior vero, qui expresse Pelusiota dicitur, solus apparet : in ejus Actis quæ fuse conscripta sunt, nullus nominatur qui fuerit certaminis consors. Insuper, præter alia discrimina satis multa, non combustus, sed abscisso capite interemptus dicitur tum a Metaphraste tum ab alterius Passionis auctore. Denique in kalendariis Græcorum inter sanctos diei* 31 *octobris numeratur. Quæ omnia simul sumpta suadere videntur, sanctos illos non unum esse eumdemque martyrem, etiamsi uterque Alexandriæ, Decio imperatore, occisus feratur. Hujusmodi porro similitudo passim deprehenditur, quando diu et vehementer persecutio sæviit. Et ne specimina e longinguo quæramus, in hac ipsa qua utimur S. Dionysii epistola, legimus duas feminas, Ammonarias dictas, eodem tempore et in eadem civitate Alexandria, pro fide Christi vitam posuisse.* E

AUCTORE R. D. B.

item ab Epimacho Romano ; 12 *Veniamus ad alios martyres homonymos.* S. Epimachum *qui cum S. Gordiano colitur die* 10 *maji, putant multi* (2) *pro* S. Epimacho *socio S. Alexandri (quem etiam, ut vidimus, plerique non discernunt a Pelusiota). Eam sententiam hinc ortam existimo, quod licet non raro dicatur* Epimachus *ille Romanus Romæ obiisse, Juliano Apostata imperatore, tamen in Actis antiquis id prorsus siletur. Ibi enim, narrato S. Gordiani certamine, hæc dumtaxat de* Epimacho *scripta sunt : Christiani* venientes in via quæ Latina nuncupatur,... illic posuerunt eum [*Gordianum*] in crypta, sexto idus majas, ubi jam pridem S. Epimachum sepelierant (3). *Hunc itaque non Romæ, sed Alexandriæ exstinctum fuisse, atque hinc Romam translatum, multorum est opinio, et imprimis ipsius Adonis.*

qui in martyrologio Adoniano idem dicitur atque Alexandrinus, 13 *Hujus enim martyrologium ad dies* 10 *maji et* 12 *decembris legenti, manifestum erit* S. Epimachum *Alexandrinum ibi non diversum haberi a* S. Epimacho *Romæ honorato : ex quo fit ut necessario dixerit Ado martyris Alexandrini reliquias Romam fuisse translatas. Ad diem* 10 *maji :* Romæ, *inquit*, via Latina in cœmeterio ejusdem, natalis sanctorum Gordiani et Epimachi : quos Julianus imperator apostata, inter multos christianos publicis custodiis mancipavit... Quod *(corpus S. Gordiani)* nocturno tempore christiani rapientes, miliario plus minus uno ab urbe Roma posuerunt in crypta, ubi jam pridem corpus beati martyris Epimachi sepultum fuerat. *Quæ ultima verba sumpta sunt ex antiqua Passione S. Gordiani* (4). *Deinde, in illum conferens quæ de* Epimacho *Alexandrino narraverat Ruffinus :* Hic Epimachus, *inquit*, apud Alexandriam cum collega suo Alexandro, multo tempore in vinculis et in

(1) Eusebius, Hist. eccles., lib. VI, cap. 41, pag. 495, edit. a Laemmer. — (2) Martyrol. Rom., ad diem 10 maji. Georgius, Martyrol. Adonis, ad diem 10 maji. Raderus, Observationes in menæa Græc., mensis october, pag. 299, in reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 7587. Cfr. Ruinart, Acta martyrum sincera, pag. 126, not., Amstelædami 1713. — (3) Acta SS., tom. II Maji, pag. 553. — (4) Ibid.

cruciatibus

AUCTORE R. D. B.

cruciatibus carceris tortus, cum in frequentibus et diversis suppliciis confectus perdurasset in fide, ignibus postremum consumitur. *Tandem de suo addit:* Deinde reliquiæ ejus Romam translatæ. *Item legitur ad diem 12 decembris :* Apud Alexandriam beatorum martyrum Epimachii et Alexandri, qui multo tempore cum in vinculis et cruciatibus carceris tenti, etiam frequenter et diversis suppliciis confecti, perdurassent in fide, ignibus postremo consumi jubentur.

in aliis vero fastis sacris

14 *Hactenus auctor sæculi IX. Sed ante eum nemo, quod equidem sciam, ita senserat. Nec in Martyrologio Parvo Romano, nec in laterculis Hieronymianis aliisque fastis sacris, subindicatur* Epimachum *Romanum non Romæ mortuum esse. Contra* SS. Epimachum et Gordianum reperimus ita junctim calendariis insertos, ut simul socii martyrii fuisse videantur (1). *Eos vero Græci in menologiis et synaxariis diserte scribunt Roma oriundos et Romæ occisos. Solus dissentit Ado ; imo num ab Adone profecta sint quæ de* Epimacho *Alexandrino ad diem* 10 *maji in Martyrologio leguntur, est cur dubitemus. Desunt enim ista in antiquis* B *aliquot codicibus* (2); *quin etiam pugnant cum iis quæ ipse Ado (si vulgatam editionem sequimur), alibi scripsit. Quum enim initio dixerit de SS.* Epimacho *et Gordiano:* quos Julianus imperator apostata inter multos christianos publicis custodiis mancipavit ; *paulo post ea de* Epimacho *traduntur quæ manifesto ad Decii annos pertinent* (3). *Ne multa ; opinari licet* Epimachum *illum, etiamsi aliquamdiu ante Gordianum obierit, Romæ tamen martyrium tulisse, ac differre proinde ab* Epimacho *Alexandrino.*

diversus habetur.

15 *Neque tamen dissimulari potest in Menæis Sirmondianis* (4), *ad diem* 31 *octobris annuntiari* certamen sancti martyris Epimachi, Romani, qui cum Gordiano, quodam viro religioso, ut christianus præsidi delatus est,... *ita ut Græci videantur aliquando putasse eum* Epimachum *qui die* 31 *oct. colitur non alium esse quam S. Gordiani socium. Verum hoc testimonium, ni fallor, omnino singulare est : in reliquis menæorum exemplaribus, ut ante dixi, plane discernuntur illi martyres ; apprime vero in codice Florentini conventus S.* C *Marci FF. Prædicatorum: ubi ad diem* 31 *octobris simul laudantur :* Epimachus martyr Pelusiotes. Epimachus Romanus martyr (5). *Immo nobis vero proximum videtur tres inter se distinguendos esse Epimachos: scilicet Pelusiotam, socium S. Alexandri et socium S. Gordiani* (6). *Sed præter hunc unum saltem exstitisse* Epimachum *alium, omnino planum fiet ex iis quæ de sancti martyris reliquiis earumque translatione jam disputanda sunt.*

Recensentur reliquiæ S. Epimachi *Romanæ,*

16 *Qua in re tot prodierunt tamque diversæ conjecturæ, ut perrumpi non possit caligo,* D *nisi ante omnia proponantur veterum auctorum, quæcumque reperire potuimus, testimonia. Neque gravabimur ea quoque citare quæ ad* Epimachum *Alexandrinum et ad Romanum pertinent : hos enim multi auctores a Pelusiota non distinguunt.*

I. S. Epimachum *jam pridem Romæ sepultum fuisse ante S. Gordiani martyrium ex hujus Actis antiquis compertum est* (7). *Illum autem Alexandria Romam translatum dicit Adonianum martyrologium* (8): Reliquiæ ejus Romam translatæ.

In Notitia ecclesiarum urbis Romæ, *inter annos* 625 *et* 638 *concinnata, hæc legimus :* Deinde pervenies ad S. Gordianum martyrem, cujus corpus requiescit sub altare magno in ecclesia S. Epimachi* ; *et in libello* de locis sanctis martyrum que sunt foris civitatis Romæ : Juxta viam vero Latinam ecclesia est S. Gordiani, ubi ipse cum fratre Epimacho in una sepultura... sepulti dormiunt (9). *Item apud Wilhelmum Malmesburiensem, qui descriptionem inter annos* 648 *et* 682 *exaratam* (10) *operibus suis intexuit :* Juxta eam [viam Latinam] quiescunt in una ecclesia martyres Gordianus et Epimachus. E

* Epimahi *cod.*

Adrianus papa I basilicam sancti Gordiani atque Epimachi seu cœmeterium ejusdem ecclesiæ... a novo in integrum renovavit (11).

Ad annum 774 *scripsit Herimannus Augiensis* (12): Corpora sanctorum Gordiani et Epimachi de Roma in Alamanniam translata sunt ; *et quidem* Campidonam *ut habet unus e codicibus. Item auctor Vitæ* S. Hildegardis *perhibet sanctam reginam Romæ* corporibus sanctorum martyrum Gordiani et Epimachi dotatam *fuisse ; additque : hæc* corpora ibidem [*in Campidonensi monasterio*] usque in hodiernum diem requiescunt et divinis excoluntur officiis (13).

In monasterio Weingartensi asservatæ olim feruntur insignes portiones SS. Gordiani et Epimachi, *in ecclesia Pragensi eorumdem* frusta quatuor, *demum in monasterio Prumiensi diœceseos Trevirensis ipsa sanctorum martyrum corpora. Hæc autem fuisse eorum aliquot insigniora ossa a Campidonensibus accepta (circa annum* 1190), *jure opinatus est G. Henschenius* (14).

SS. Epimachi *et* Gordiani *reliquiæ insignes, ait Carolus Piazza* (15), *imo eorum capita,* F *Romæ hodieque servantur ; quamquam, ut infra indicabimus, eadem Veneti opinantur se habere. Ex recentibus reliquiarum catalogis discimus in Romana basilica Lateranensi exstare* SS. Epimachi *et* Gordiani *corpora sub altari Nativitati sacro, juxta baptisterium.*

Alexandrinæ

II. *Sæculo VI Alexandriæ in honore fuisse dicitur corpus alicujus* S. Epimachi. *Etenim in Antonini martyris Placentini Perambulatione locorum sanctorum, quæ ad annum* 570 *refertur* (16), *hæc legere est :* Alexandriam venimus... Ibi requiescit... S. Faustus et S. Epima-

(1) Acta SS., tom. II maji, pag. 551. — (2) Cfr. ibid., pag. 552. — (3) Cfr. Georgius, Martyr. Adonis, ad diem 10 maji. — (4) Reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 11323. — (5) Ibid., cod. 11324. — (6) Cfr. Baillet, Vies des Saints, tom. VIII, pag. 476 et seq., Paris. 1739. — (7) Acta SS., tom. II Maji, pag. 553. — (8) Cfr. supra, num. 13. — (9) De Rossi, Roma soterr., tom. I, pag. 139 et 141. — (10) Cfr. ibid., pag. 146. Wilhelmus Malmesb., Gesta regum Anglorum, lib. IV, ap. Migne, Patrol. lat., tom. CLXXIX, col 1305. — (11) Anastasius, Liber pontificalis, tom. II, pag. 222, Romæ 1724. — (12) Monum. Germaniæ hist., scriptt., tom. V, pag. 100; cfr. pag. 418. Cfr. Mabillon, Annales O. S. B., lib. XXII, num. 65, lib. XXIV, num. 50. — (13) Acta SS., tom. III Aprilis, pag. 794. — (14) Ibid., tom. II Maji, pag. 554 et seq. — (15) Emerologio di Roma, tom. I, pag. 314. Barbier de Montault, L'année liturgique à Rome, pag. 47 ; cfr. pag. 129 et 187, Romæ 1862. Cfr. Galletti, Inscriptiones Romanæ infimi ævi, tom. I, pag. 44. — (16) Cfr. Tobler, Bibliographia geogr. Palæstinæ, pag. 8. Fabricius, Bibl. lat. mediæ ætatis, pag. 118, Patavii 1754.

chus,

A chus, et S. Antonius sanctusque Marcus, et alia multa sanctorum corpora (1).

et Byzantinæ.

III. *In menæis Græcorum celebratur ad diem* 11 *martii* Relatio (ἀνακομιδή) reliquiarum S. Epimachi martyris Constantinopolim illatarum (2), *addito hoc disticho :*

Κομίζεταί σοι ὄλβος, ὀλβία πόλις,
Ἐπιμάχου τὸ σῶμα τοῦ τρισολβίου.
Advehitur tibi felicitas, felix urbs,
Epimachi corpus ter felicis (3).

Ibidem ad diem 6 *julii mentio fit* sanctorum martyrum Apollonii, Alexandri, Epimachi et Onesimi, quorum celebritas agitur in Hexacionio (4), *parte quadam Byzantii ubi ecclesia erat SS. Trinitati sacra* (5).

Præterea in Antonii Novgorodensis archiepiscopi Peregrino, seu Descriptione sanctorum locorum Cæsareæ civitatis, anno circiter 1200 *conscripta, exstare dicitur Constantinopoli,* in ædibus aureis cæsaris, caput Epimachi, *et* in ecclesia SS. Sergii et Bacchi... sanguis S. Epimachi, in capsa servatus (6).

Verisimile est Epimachum *Romanum Romæ mortuum esse,*

17 *Jam vero oportet ut hæc testimonia tamquam obrussa adhibeantur variarum quæ prolatæ sunt opinionum. Imprimis* S. Epimachum *apud quem Romæ sepultus fuit S. Gordianus et quem multi pro* Epimacho Pelusiota *putant, Alexandria in Urbem translatum fuisse plurimi perhibent : sed quo jure, non adeo perspicuum est. Etenim nullo alio stant auctore quam Adoniano martyrologio, in quo* reliquiæ ejus Romam translatæ *dicuntur : atque hæc verba, ut ante diximus, desunt in aliquot codicibus, desunt etiam apud Notkerum, Petrum de Natalibus aliosque hagiographos qui Adonem describere solent* (7). *Immo si constet hæc a Viennensi episcopo esse profecta, dubitationem tamen injiciant oportet : quandoquidem ideo dumtaxat dicebatur* Epimachus *ille qui Romæ quiescebat, non Romæ obiisse sed huc fuisse devectum, quod idem putabatur atque* Epimachus *Alexandrinus. Id autem quam incertum sit, supra exposuimus. Quemadmodum igitur compertum nobis non est Romanum* Epimachum *esse eumdem atque Alexan-*

C *drinum, ita etiam dubia videtur ejus translatio, idque eo magis quod in nullo martyrologio (præter Adonianum) memoratur ante annum* 1578, *neque in breviariis ante annum* 1568 (8).

minime vero Romam translatum ;

18 *Non multum itaque laboramus de conjecturis quas de modo et tempore illius translationis alii alias proposuerunt. Aringhus arbitratur* S. Epimachum *Alexandri socium Constantinopolim delatum esse, et hinc postea Romam. Quum tamen in Martyrologio Romano dicantur sancti martyris reliquiæ Alexandria in Urbem devenisse, coniici potest, inquit, sacrum corpus* vel Constantinopoli Alexandriam et subinde Romam relatum fuisse, vel certe in ipsamet translatione quæ Constantinopolitanam ad urbem præstita est, sacra martyris pignora majori quidem ex parte Alexandriæ piorum recolenda obsequio relicta fuerint ; et hæc demum, christianis inde transmeantibus, honorifice, ut par erat, tumulanda in urbem advenerint (9). *Suspicati sunt aliquot auctores numquam in veterem Romam, sed in novam dumtaxat, seu Byzantium, portatum fuisse pretiosum thesaurum. Atque in eam sententiam scripsisse videtur Raderus, cum ait :* Hujus, reor, Epimachi, *(de quo die* 6 *julii mentio fit in menæis)* corpus Constantinopolim translatum est; de quo 11 martii. In cujus cryptam corpus quoque S. Gordiani postea sub Juliano passi, depositum est. Gordianus vero cum hoc ipso Epimacho 9 maji celebratur, non quod simul martyrium subierint, sed eumdem sepulturæ locum sortiti sunt (10). *At certe nihil est cur Gordianum alibi quam Romæ passum et sepultum arbitremur.*

AUCTORE R. D. B.

item neque eum neque Pelusiotam Byzantium devenisse, sed Alexandrinum.

19 *Adventus alicujus* S. Epimachi *in civitatem Constantinopolim peculiari festo apud Græcos consecratus est, et a nemine in dubium vocatur. Sed quisnam ille fuit? Nonnullis placet* S. Epimachum *Alexandrinum (quem a Romano minime discernunt) medio sæculo IV Romam fuisse translatum, et hinc postea Constantinopolim devectum, aut eum partim huic urbi datum, partim illi* (11). *Sed, ut alia nunc omittam quæ postea indicabuntur, si corpus* Epimachi *Romani vel ejus magna pars Byzantinis obvenit, quomodo potuit idem corpus anno* 774 *dari S. Hildegardi reginæ, tum Romæ commoranti, et exinde Campidonæ quiescere ? Sin autem exiguam dumtaxat reliquiarum portionem accepissent Byzantini, eventum, credo, non ea ratione immortalitati commendassent, quam supra descripsimus. Neque etiam admodum probabile videtur* Epimachum Pelusiotam *Constantinopolim translatum fuisse : certe nihil hujusmodi subindicatur, neque in officio liturgico diei* 31 *octobris, neque in Actis sæculo X copiose conscriptis : ita ut translatio, si contigerit, sit referenda ad sæculum X exiens aut recentiorem ætatem, quando Alexandriam jam pridem obtinebant Arabes. Inclinat animus ut putemus* F *illum* Epimachum *ad Byzantinos pervenisse, quem iidem cum S. Alexandro ad diem* 6 *julii colebant. Hæc sententia, quæ etiam Baronii est* (12), *pugnat cum iis quæ de translatione* Epimachi *Alexandrini in urbem Romam perhibentur* (13).

Byzantinæ reliquiæ forte Venetias devectæ sunt.

20 *Num integræ Byzantii remanserint reliquiæ, ambigi potest. Quum enim Venetiis in Ecclesia S. Paterniani servari dicantur* SS. Epimachi et Gordiani corpora (14), *alii putarunt Byzantio, alii Roma profecta esse. De his Flaminius Cornelius :* Ad aram, *inquit*, divi Li-

(1) Tobler, Itinera et descript. Terræ Sanctæ, pag. 117 ; cfr. pag. 134, Genevæ 1877. Cfr. Acta SS., tom. II Maji pag. XV. — (2) Acta SS., tom. II Maji, pag. 552. Cfr. Maximus Margunius, Vitæ SS., ad diem 11 martii, Venetiis 1656. — (3) Cfr. Siberus, Martyr. Eccles. Græcæ, pag. 96. Menæa, ad diem 6 mensis julii, pag. 52, Venetiis 1843. — (4) Cfr. Acta SS., tom. II julii, pag. 280. — (5) Cangius, Constantinopolis christiana, lib. II, pag. 133 et seq., lib. IV, pag. 55. — (6) Exuviæ sacræ Constantinopolitanæ, tom. II, pag. 223 et 229. — (7) Cfr. supra, num. 14. Acta SS., tom. II Maji, pag. 552. — (8) Ibid. — (9) Aringhus, Roma subterranea, lib. IV, cap. 3, tom. II, pag. 4 et seq. Cfr. J. Mazzolari, Diario sagro, tom. V, pag. 296, Romæ, 1820. — (10) Observationes in menæa, mens. octob., pag. 299, reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 7587. — (11) Cf. Pétin, Dictionnaire hagiographique, tom. I, col. 864. Baillet, Vies des Saints, tom. IV, pag. 199, Paris. 1739. — (12) Martyrologium Romanum, ad diem 12 dec., not. — (13) Cfr. Tillemont, Mém. pour l'hist. ecclés., tom. IV, pag. 659, Paris. 1701. — (14) Italia sacra, tom. V, col. 1180, Venetiis 1720.

beralis,

AUCTORE R. D. B.

beralis, episcopi et martyris, sesquipedalis urna ex onyce visitur fragmentis ossium referta, quibus adjacet hæc epigraphe : HIC REQUIESCUNT CORPORA SS. GORDIANI ET EPIMACHI MM. Quum autem angustæ urnulæ capacitas vix pauca et parva ossa pugillumque cinerum contineat, pro corpore reliquias significari dicendum est.... Marmoreæ capsulæ adhærent duo capita, quæ ad eosdem sanctos martyres pertinere traditum est (1). *Sed quis id pro certo habebit?* Nulla *enim, ut ipse adjicit Flaminius,* de tempore nec de modo translationis documenta supersunt (2). *Accedit quod Romæ, si Carolum Piazza sequi volumus, non solum insignes reliquiæ* SS. Gordiani et Epimachi *variis in templis servantur, sed ipsa eorum capita in basilica Lateranensi etiamnum ostenduntur* (3). *Quapropter non temere suspicati sunt decessores nostri* (4) *eas sancti martyris exuvias quæ Byzantii colebantur, hinc a Venetis fuisse avectas ad urbem suam, uti alia plura sanctorum corpora* (5); *et quod ejus nomini passim nomen Gordiani jungatur, invaluisse opinionem, quam sequitur Ughellus* (6), B *utriusque corpora Venetiis haberi ad S. Paterniani. Neque obstat quod Antonius Novgorodensis* caput S. Epimachi *Constantinopoli exstare asserit. Scripsit enim anno circiter* 1200, *antequam Latini Byzantium occuparunt sacrosque inde abstulerunt thesauros.*

Certo sunt duo Epimachi diversi, et verisimiliter tres.

21 *Atque hæc de* Epimacho *Byzantii culto. Utrum eumdem an alium, Alexandrinum an Pelusiotam sæculo VI Alexandriæ quiescentem viderit Antoninus martyr, injudicatum relinquatur. Nihil scilicet, præter brevissimam quam ante dedimus viatoris mentionem, hactenus innotuit. Totius autem disputationis summa hæc erit : falluntur ii qui omnes Epimachos, Pelusiotam aliosque, unum dumtaxat martyrem esse opinantur. Quamvis enim ubi martyris corpus exstare dicitur intelligi sæpe possit pars reliquiarum, attamen diligenter expendenti quæ de translationibus supra exposita sunt, manifesto apparebit duos saltem diversos agnoscendos esse Epimachos; immo tres exstitisse fidem propius videtur, et ex collatis inter se rebus gestis egregie confirmatur.*

Sancto Pelusiotæ adjungitur S. Eutropia,

22 *In Slavico Kalendario Rumiantsoviano sæculi XIII, ad diem* 30 *octobris*, S. Epimacho *appositus est* S. Eutropius (7) : *id certe scriptum est pro* Eutropia, *quæ ad eumdem diem in pluribus kalendariis et menæis citatur; ut in menæis Sirmondi seu Claromontanis, in Ambrosianis Mediolanensibus, et in Mazarinæis; in kalendario Mosquensi edito anno* 1818, *in Menologio Compendioso anni* 1850, *in menæis Græcorum excusis* (8). *Brevis narratio quæ in synaxario Divionensi ad diem* 25 *maji, et ad diem* 30 *octobris in menologio Basiliano, in menologio Sirleti, in menæis Sirmondi aliisque legitur, re ipsa non* D *differt ab ea quæ Actis* S. Epimachi *intexta fuit. Ideo vero sancti martyris cultui sociata videtur* S. Eutropia, *quod ambo in eadem urbe, eodem tempore et ab eodem judice occisi fuerunt, ut infra declarabitur.*

præter alios martyres.

23 *Certum non est quisnam sit* Heraclius *ille qui ad diem* 31 *octobris* S. Epimacho *Pelusiotæ adjungitur in kalendario Marmoreo Neapolitano, in Eclogadio Cryptoferratensi, in aliquot Græcorum synaxariis aliisque fastis sacris. Forsan non differt a S. Heraclio martyre Alexandrino, qui ad diem* 7 *julii commemoratur in laterculis Hieronymianis, at cujus mentio non fit in Kalendario Marmoreo, aliisque supra indicatis. Quod autem dixit Assemanus* (9) *eumdem illum esse atque Heraclium qui cum S. Alexandro die* 22 *octobris colitur* (10), *mera videtur et gratuita conjectura. SS.* Epimachum *et Heraclium comitatur in kalendario Evangeliarii Ostromirani sæculi XI* S. Pantaleon ; *qui, teste Capitone Nevostrujef, in nullo alio libro liturgico ad diem* 31 *octobris colendus proponitur* (11). E *Sed non hic locus est ea latius disceptandi.*

§ III. De S. Epimachi conditione. Fueritne anachoreta et episcopus.

S. Epimachus christianæ philosophiæ vacavit,

De S. Epimachi *patria, ætate, familia, conditione nihil fere notum est. Ægyptius erat, habitabatque, ut aiunt Græcorum menæa, in agro Pelusiano. Quænam ibi fuerit ejus vivendi ratio exponens Metaphrastes : Versabatur, inquit, in monte Pelusio, et ibi* in omni philosophia se exercebat, omnemque victus duritiem amplexabatur ; vitam denique propter Christum asperam ac laboriosam vivebat. *Qui de hac philosophia scripserunt, Nicolaus Antonellus, et melius decessor noster Antonius Tinnebroek, ostenderunt sæpe philosophos ab Ecclesiæ Patribus vocatos fuisse viros religiosos,* qui terrenis curis ac impedimentis abjectis, et sæculi voluptatibus repudiatis, animos suos christianæ philosophiæ, juxta cœlestia sacrarum F Scripturarum documenta excolendæ, penitus addicebant,... ut corpore in servitutem redacto, mente a mundanarum rerum amore libera, in sancta Dei contemplatione quiescerent, et in terris degentes cœlestem beatorum spirituum vitam imitarentur (12). *Sed eorum alii (*θεωροί, *contemplativi,* ἄζυγοι, *segreges, similibusque nominibus dicti,) vitam quam vocamus contemplativam vivebant; alii vero (*πρακτικοί, *activi,* κοινωνικοί, *sociales etc.,) magis vitæ activæ operam dabant, Christi religionem ubique prædicando* (13).

(1) Eccles. Venetæ, decas XV, pag. 263 et seq., Venetiis 1749. Cfr. Notizie storiche delle chiese di Venezia, pag. 215, Venetiis 1758. — (2) Ibid. — (3) Emerologio di Roma, tom. I, pag. 314, Romæ 1713. Cfr. O. Panciroli, Tesori nascosti di Roma, Indice delle reliquie, v° *Epimaco*, Romæ 1625. Cfr. Piazza, Eorterologio Romano, pag. 214, Romæ 1702. — (4) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 679. — (5) Cfr. Andr. Dandulus, Chronicon, apud Muratori, Rerum Italic. scriptt., tom. XII, col. 331. — (6) Italia sacra, tom. V, col. 1180.— (7) Martinov, Annus Græco-Slavicus, pag. 341. — (8) Menæum mens. oct., ad diem 30, pag. 184, Venetiis 1843. — (9) Kalend. Eccl. Univ., tom. V, pag. 327 — (10) Acta SS., tom. IX Oct., pag. 520. — (11) J. Martinov, Annus Græco-Slavicus, pag. 266. — (12) S. Jacobi episcopi Nisibeni sermones, Diss. de Ascetis, cap. II, pag. 110 et seq. ; cfr. cap. III, pag. 114 et seqq. — (13) V. De Buck et A. Tinnebroek, Examen historicum et canonicum libri Mariani Verhoeven de Regularium et Sæcularium clericorum juribus et officiis, cap. II, pag. 59 et seqq. Cfr. Suicerus, Thesaurus eccles., tom. II, v^bis φιλοσοφία et φιλόσοφος, col. 1438 et seqq., edit. a Wetstenio.

Quum

AUCTORE R. D. B.

prope Pelusium,

25 *Quum ad priorem potius classem* S. Epimachus *ab Actorum scriptoribus referatur, quærendum est quo pacto se in hac vitæ ratione gesserit. Non disputabimus utrum olim Therapeutæ, de quibus tot sunt controversiæ, Pelusii aliquamdiu fuerint versati: fieri sane potuit, si quidem per* singulas *Ægypti* præfecturas, *maxime circa Alexandriam, sparsi feruntur* (1), *et Pelusianus ager ipsorum instituto aptus erat locus. Neque ad disquisitionem veniet eorum sententia qui putant a primis temporibus tractum illum Carmelitarum fuisse sedem* (2). *Sed procul dubio ibi sæculo V vitam monasticam vixit S. Isidorus, atque, uti post Nicephorum Callistum* (3) *aliosque contendit Pagius* (4), *contradicente Heumanno* (5), *multis præfuit discipulis. Immo constat jam sæculo IV* loca prope Pelusium plurima a monachis exculta fuisse (6). *Anno enim* 357 *aut* 358 *S. Hilario abbas* venit Pelusium, *ut scribit S. Hieronymus,* visitatisque Fratribus qui in vicina eremo erant, et in loco qui dicitur Lychnos morabantur, perrexit triduo ad castrum Thaubastum (7)..... *Num anno* 250 *(quo circiter*
B *obiisse credimus sanctum nostrum martyrem) multi jam versarentur ascetæ in illis partibus, compertum non est : at certe* Epimachus *ibi vitæ perfectæ operam dedit, non quidem in cœnobio, neque rursus in vasto eremo, sed ait Metaphrastes, in* monte Pelusio, *seu, ut habent menæa* extra urbem Pelusium, in agro; *forte in illo quod* ad meridiem et orientem Pelusii etiamnum desertum jacet, vix horæ quadrante a civitate illa distans, et ab ea tantum divisum brevissimo spatio paludis (8).

sed non in vasta eremo.

26 *Hæc* S. Epimachi *conditio non mira videbitur recogitantibus quæ S. Athanasius de magno Antonio scripsit. Narrans eum, anno ætatis circiter vigesimo (seu anno Christi, ut plurimi opinantur,* 270), non procul a domo sua ascesi operam dare cœpisse: nondum enim, *inquit,* tam crebra erant in Ægypto monasteria, neque ullus omnino monachus noverat vastam eremum ; sed quisquis sibi vacare cuperet, is haud procul a vico suo solitarie se exercebat (9). *Attamen merito asserit S. Hieronymus* Paulum quemdam Thebæum *(circa annum* 250)
C principem istius rei *(vitæ anachoreticæ)* fuisse, non nominis. *De Antonio vero :* Non tam ipse, *inquit,* ante omnes fuit, quam ab eo omnium incitata sunt studia (10). *Qui, ut ait S. Athanasius,* multis persuasit ut solitariam eligerent vitam, atque ita demum facta sunt etiam in montibus monasteria, et eremus habitata est a monachis (11). *Quum hæc gesta sint circa annum* 305, *discipulis S. Antonii* Epimachum *annumerare non possumus.*

Nullo jure dicitur episcopus fuisse.

27 *Neque etiam in episcoporum numero reponendus est. In Slavico Kalendario Rumiantsoviano sæculi XIII memoratur* Passio sancti antistitis Epimachi, *et in kalendario Sisatovacensi anni* 1324 : *Passio* sancti hieromartyris (12) Epimachi episcopi (13). *Verum singularis illa mentio fidem minime derogat fastis sacris, et Passionibus, ex quibus colligitur præclarum martyrem nullo jure vocari episcopum. Non solum enim nusquam id subindicatur, sed dicitur vir sanctus* literarum expers et ignarus (14), nullo vitæ magistro atque duce usus (15), rusticus et rudis, qualis erat David paternas oves pascens (16) ; mundo ignotus et vulgaris (17).

Obiit verisimiliter anno 250.

28 *Reliquum est ut tempus quo* S. Epimachus *pro fidei confessione decertavit, pressius definiatur. In Kalendario Mosquensi ms. cujus apographum exstat in regia bibliotheca Bruxellensi (cod. ms.* 11327), *expresse scriptus est annus* 5775 *(seu annus post Christum natum* 267); *sed quam parum auctoritatis hujusmodi notationibus adjungendum sit, omnes norunt. Fidenter proponunt alii auctores diem* 12 *decembris anni* 250, *eo quod sanctum martyrem* E *non discernunt ab* Epimacho *Alexandrino, quem constat revera extinctum fuisse anno* 250. *Nobis, duos martyres distinguentibus, idem annus non improbabilis videtur. Licet enim, ut ante dixi, non expresse definiatur in Actis tempus certaminis, tamen, quantum ex communibus indiciis conjectare licet, significatur a Metaphraste Decii ætas. Decius autem regnum occupavit mense octobri anni* 249 *et periit mense novembri anni* 251. *Eligendus itaque est annus* 250 *vel* 251, *si* S. Epimachus, *quod in Passione Priore legitur, necatus est mense majo; immo etiam si obiit mense octobri, ut passim perhibetur. Non enim credi potest jam ipso mense octobri anni* 249 *edicta contra Christianos promulgata fuisse, præsertim Alexandriæ ; maxime quum neminem, Decio imperatore, martyrio affectum noverimus ante S. Fabianum papam, seu ante diem* 20 *januarii anni* 250 (18). *Alexandriæ quidem* nequaquam ex imperatoris edicto persecutio cœpta est, quippe quæ integro anno anteverterat (19) ; *attamen non ad has* gentilium turbas *adversus christianos incitatas* Epimachi *martyrium referre videntur Passionum auctores,* F *sed ad ipsam Decianam persecutionem, et quidem ad tempus quo vehementissime sæviebat, ideoque mensis octobris anni* 250 *magis placet quam idem mensis anni* 251, *quo certe persecutio deferbuerat. Atque hæc, deficientibus idoneis testimoniis, tamquam conjecturæ probabiles afferri possunt, minime vero ut indubia documenta.*

(1) Cfr. Examen hist. etc., pag. 38 et seqq. — (2) Cfr. Acta SS., tom. I Febr., pag. 469. — (3) Hist. eccl., lib. XIV, cap. 53, ap. Migne, Patrol. græc., tom. CXLVI, col. 1249 et seqq. Cfr. ibid., tom. LXXVIII, col. 318, epistol. S. Isidori Pelusiotæ, lib. I, epist. 213. — (4) Critice Baronii, ad ann. 433, § XXIII. — (5) Primitjæ Gottingenses, de Isidoro Pelusiota, pag 214. — (6) Acta SS., tom I Febr., pag. 469. — (7) Ibid., tom. IX Octobr., pag. 52 ; cfr. pag. 21. — (8) Ibid., pag. 22. — (9) Cfr. Examen hist. libri Mariani Verhoeven, pag. 64. Cfr. Acta SS., tom. III Maji, pag. 295. — (10) Vita S. Pauli, ap. Migne, Patrol. lat., tom. XXIII, col. 17 et seq. — (11) Examen hist. etc., pag. 65. — (12) Cfr. Acta SS., tom. XII Oct., pag. 220. — (13) J. Martinov, Annus Græco-Slavicus, pag. 341 et 345. — (14) Menologium Basilianum, ad diem 31 oct. — (15) Cfr. infra, Passio Altera, num. 1. — (16) Infra, Passio Prior, num 1. — (17) Ibid., num. 3. — (18) Cfr. Acta SS., tom. XI Octobris, pag. 417. — (19) Eusebius, Hist. eccl., lib. VI, cap. 41.

A D

MARTYRIUM SANCTI, GLORIOSI ET MAGNI

MARTYRIS EPIMACHI

AUCTORE ANONYMO

ex codice ms. Parisiensi 1534 [a].

a

CAPUT PRIMUM.

Certamen S. Eutropiæ. S. Epimachus sponte se offert præsidi Alexandriæ. Confirmat captivos. Carceris custodum conversio et martyrium.

Præclarus martyr Epimachus,

Eorum qui in hujus vitæ agone strenue pugnaverunt, imagines consecrant in gymnasiis et in parietibus, ad majora desideria ferentes eos B qui certare volunt in stadiis. Et sicut memoria commilitonis qui decessit et pugnavit egregie in societate belli, tuta permanet in mente fortium, ita et apud nos hodie memoria victoris martyris Epimachi, non in columnis neque in imaginibus, sed in mentibus inscripta est. Sanguine enim e corpore suo profuso intra spirituales hos parietes congregans omnes Christi, pro quo passus est, sectatores, in perpetuam manet memoriam et glorificat fortium principem Christum. Quoniam autem et memoria justorum cum laudibus est, et recordatio eorum in generationem et generationem, pauca ex ejus strenue factis in laudem et gloriam hodie commemorabo. Quodnam autem ex ejus facinoribus proferam, nisi quod adversus diabolum dimicavit, et adversus principes et potestates et mundi rectores tenebrarum, et adversus spiritualia nequitiæ, sicut scriptum est, dignum suo nomine nactus animum? Induit enim sanctus vir fortitudinem de qua beatum Paulum audivimus dicentem : Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus C principes et potestates, etc. Mansuetus erat sicut Dei servus Moyses ; decorus aspectu sicut castus Joseph ; athleta sicut Job, qui cum diabolo colluctatus est, martyris instar ductus in stadium temperantiæ ; valde magnus atque agrestis et rudis, qualis erat David, qui, paternas oves pascens, ad dignitatem regis et prophetæ evectus est ; fortisque, ut manifestum fecit ejus circa fidem institutum.

Apelliano S. Eutropiam aliosque christianos cruciante, *b* *c* *d*

2 Profectus est autem ex Ægypti metropoli, Pelusium dico *b*. Scilicet invidia turbinis instar sæviebat in amante Christum Alexandrinorum civitate ; nam vir quidam inimicus, nomine Apellianus *c* (quo cognomine solo satis declaratur viri crudelitas et inhumanitas *d*), in urbem ingressus, bellum in christianos fieri jusserat ex quinto jam die, volens illos comprehendere, eisque persuadere ut sacrificia inanibus et falsis diis offerrent ; quod si non facerent, ipsos puniri. Et vi trahebantur christiani, tum ex vicinis locis, tum

Τῶν καλῶς ἀθλησάντων ἐν τῷδε τῷ βιωτικῷ ἀγῶνι εἰκόνας [1] ἀφιεροῦνται ἔν τε τοῖς γυμνασίοις ἔν τε τοῖς περιβόλοις, εἰς μείζονα πόθον φερούσας τοὺς ἀθλεῖν E ἐθέλοντας ἐν τοῖς σταδίοις. Καὶ ὅπως ἡ μνήμη τοῦ ἀπελθόντος καὶ ἀριστεύσαντος ἐν τῇ συμμαχίᾳ ἄσυλος διαμένει ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν φιλοπόνων, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ἡ μνήμη τοῦ νικηφόρου μάρτυρος Ἐπιμάχου, οὐκ ἐν στήλαις οὐδὲ ἐν εἰκόσιν, ἀλλ' ἐν διανοίαις ἐγγέγραπται [2]. Αἵματι γὰρ τῷ ἐξ αὐτοῦ ῥεραντισμένῳ [3] ἐν τῷδε τῷ πνευματικῷ περιβόλῳ συναγείρας ἅπαντας τούς, ὑπὲρ οὗ πέπονθεν, Χριστοῦ θιασώτας, [4] εἰς ἄληστον διαμένει μνήμην, καὶ δοξάζει τὸν ἀριστέα Χριστόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων γίνεται, καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν εἰς γενεὰν καὶ γενεάν, μικρὰ τῶν ἐκείνῳ διηριστευμένων εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ διαμνημονεύσω. Ποῖον οὖν τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων ἐξείπω ἀλλ' ἢ ὅτι τῷ διαβόλῳ ἐμαχήσατο, καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους, καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ὡς γέγραπται, ἐπάξιον τῆς προσηγορίας κεκτημένος τὸ φρόνημα ; Ῥώμην γὰρ ἠμφιάσατο ὁ ἅγιος ἣν ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος · Οὐκ ἔστιν ἡμῖν πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τὰ ἑξῆς. Πρᾶος δὲ ἦν ὡς Μωϋσῆς, ὁ θεράπων Κυρίου · ὡραῖος τῇ ὄψει ὡς Ἰωσὴφ ὁ σώφρων · καὶ ἀθλητὴς ὡς ὁ Ἰώβ, F ὃς ἐμαχήσατο τῷ διαβόλῳ, δίκην μάρτυρος ἀχθεὶς εἰς τὸ στάδιον τῆς σωφροσύνης · εὐμεγέθης, ἄγροικός τε καὶ ἰδιώτης, οἷος ἦν ὁ Δαβίδ, ποιμαίνων [5] τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἀχθεὶς εἰς προφητείαν καὶ βασιλείαν · ἀνδρεῖος [6], ὡς ἔδειξεν ἡ περὶ τὴν πίστιν ἔνστασις.

2 Ὡρμᾶτο δὲ ἐκ τῆς Αἰγύπτου μητροπόλεως, τοῦ Πηλουσίου λέγω · ἀλλὰ φθόνου καὶ σκηπτοῦ ἐπικειμένου τῇ φιλοχρίστῳ τῶν Ἀλεξανδρέων πόλει · πολέμιός τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἀπελλιανὸς (ἀρκούσης μόνης τῆς προσωνυμίας μαρτυρῆσαι τὸ σαρκοβόρον καὶ ἀνήμερον τοῦ ἀνδρός), ἐπιβεβηκὼς τῆς πόλεως, ἐκέλευσεν πόλεμον γενέσθαι κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ ἡμέρας πέντε · βουλόμενος συλλαβεῖν καὶ ὑποπεῖσαι θυσίαν τοῖς ματαίοις καὶ μὴ οὖσι θεοῖς προσενεγκεῖν · εἰ δὲ μή γε, τιμωρήσασθαι αὐτούς. Καὶ εἵλκοντο οἱ χριστιανοὶ βίᾳ, οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐγγύς, οἱ δὲ καὶ ἐξ ἄλ-

[1] εἰκόναις *cod.* — [2] ἐνγέγραπται *cod.* — [3] *pro* ἐῤῥαντισμένῳ — [4] θειασότας *cod.* — [5] ποιμένων *cod.* — [6] ἀνδρείως *cod.*

λων

A λων πόλεων καὶ χωρῶν · καὶ παρίσταντο μετὰ πολλῆς συγχύσεως καὶ δεσμῶν καὶ φυλακῆς ἐπὶ τὸ μαρτύριον. Ἄλλοι δὲ οἰκείᾳ προαιρέσει ἠκολούθουν, τὰς ψυχὰς ἀνατιθέντες τῷ δεσπότῃ αὐτῶν Θεῷ, καὶ βασάνων καὶ τιμωριῶν εἰς πεῖραν ἤγοντο, διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι κἂν ἀκούειν τῶν βεβήλων καὶ ἀθέων τοῦ διαβόλου κολακιῶν. Ἐν οἷς καὶ κόρη τις ἅμα αὐτοῖς καταξεομένη τὰς πλευράς, ὀνόματι Εὐτροπία, καὶ κατακαιομένη διὰ λαμπάδων πυρός, ἀνέκραγεν λέγουσα · « Μεγάλη ἡ ψυχρότης τοῦ ὕδατος οὗπέρ μοι ἐπιβάλλεται, καὶ φρίττει μου τὰ ὀστᾶ. » Ἐφ' οἷς ὁ πολέμιος καὶ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ὀδόντας τρίζων, τοῖς δορυφόροις ἔτυπτεν, μωρῷ φρονήματι καὶ ἀπίστῳ νομίζων ὕδωρ καταχέεσθαι [1] αὐτῇ ὑπ' αὐτῶν · οὐδὲ γὰρ ἔβλεπεν τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς οὔτε τοῖς ἔσωθεν. Καὶ τυπτόμενοι οἱ δορυφόροι προσήγαγον σφοδρότατον αὐτῇ τὸ πῦρ. Καὶ πάλιν ἔκραξεν, λέγουσα· « Μωρὲ καὶ ἀσύνετε, οὐχ οἱ δήμιοι προσχέουσίν μοι τὸ ὕδωρ, ὡς σὺ λογίζῃ, ἀλλ' οὗτος ὁ παρεστώς μοι ἀνήρ, ὡραῖος παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅμοιος Υἱῷ τοῦ Θεοῦ [2]. » Καὶ περιεβλέπετο ὡς ἀληθῶς ἡ ἁγία τὸν παρεστῶτα αὐτῇ θεῖον ἄγγελον εἰς θάμβος · καὶ οἱ δήμιοι καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἑώρων αὐτόν, ὥστε πάντας ξενίζεσθαι καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν. Ἐξεπλήττετο δὲ B καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας Ἀπελλιανός, καὶ ἀπορῶν πῶς κολάσει τοὺς ἁγίους, κελεύει τηρηθῆναι αὐτοὺς ἄχρις ἂν σκοπήσῃ περὶ αὐτῶν μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ κακούργων.

3 Καὶ δὴ ταῦτα ἀκούσας ὁ ἅγιος Ἐπίμαχος, ἐνθέῳ ζήλῳ κινηθεὶς τὴν ὁρμὴν ἐποιήσατο ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν · καὶ καθάπερ Ἀμβακοὺμ ῥοίζῳ τοῦ πνεύματος διὰ τῆς κόμης ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀγγέλου ἔνθα ἦν ὁ μακάριος Δανιήλ, καὶ παραγίνεται ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου, ἄκλητος μὲν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, παρὰ δὲ Θεῷ κλητός · οὐδεὶς γὰρ ἐζήτει αὐτόν · ἄγνωστος γὰρ ἦν καὶ ἰδιώτης τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ ζήλῳ Θεοῦ φερόμενος καὶ σπεύδων ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως · φωτεινοὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, καὶ καθάπερ στρατιώτης ἄριστος κατὰ τῶν πολεμίων ἐγειρόμενος ἐκ τοῦ ἤχου τῆς σάλπιγγος, καὶ τὴν πανοπλίαν ἀναλαβὼν τὴν ἀνεπαίσχυντον, τὴν ὁρμὴν ποιεῖται πρὸς τὸν πόλεμον · ὡσαύτως καὶ ὁ τριπόθητος οὗτος τὸν δρόμον ποιεῖται, ὑπὸ τῆς πνευματικῆς σάλπιγγος τοῦ μαρτυρίου καλούμενος, τὸ εἰρημένον τῷ ἀποστόλῳ πληρῶν, ὅτι · Πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον · καὶ · Οὕτως τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως. C

4 Ἐν δύο δὲ ἡμέραις διανύσας τὴν ὁδοιπορίαν (ἦν γὰρ γειτνιῶν κατ' ἐκείνου [3] καιροῦ τοῖς μέρεσι τῆς Αἰγύπτου), παρίσταται τῷ ἀνδροφόνῳ καὶ ὄντως ἀγρίῳ λύκῳ, τὸ τοῦ Θεοῦ [πράττων] [4] πρόσταγμα, αἰφνιδίως καὶ ἐξ ἀπροόπτου, ὡς ὑποπτεύειν τὸν αἱμοβόρον μεθύειν αὐτόν, ἢ παρά τινων ὑποβληθῆναι · ἅμα γὰρ τὸ εἰσελθεῖν τὸν ἅγιον εἰς τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐκαταφρόνητον βῆμα τοῦ.... ρου [5], δραμὼν παραδόξως ἔλαβεν τὸν προκείμενον παράνομον βωμὸν τῶν οὐκ ὄντων θεῶν ἀλλὰ δαιμόνων, καὶ ἔρριψεν, καὶ ὤθησεν τοὺς δημίους. Ὥρμησεν δὲ καὶ κατὰ τοῦ πολεμίου δικαστοῦ · καὶ ἐπισχεθεὶς ὑπὸ τῶν δορυφόρων αὐτοῦ, ἐτύπτετο κατὰ τῆς ὄψεως αὐτοῦ τῆς ἁγίας καὶ εὐόπτου · ἦν γὰρ πυρακίζων [6] μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν · ὡς ἀπὸ τῆς τόλμης θυμωθῆναι τὸν τύραννον καὶ ἐξαναστῆναι τῆς καθέδρας αὐτοῦ καὶ κελεῦσαι αὐτὸν σιδηρωθέντα κατὰ παντὸς τοῦ σώματος οἰκεῖν τὸ δεσμωτήριον · καὶ ἔλεγεν · « Ἐάσατε αὐτὸν ἕως ἐκνίψῃ ἐκ τοῦ οἴνου καὶ τῆς μέθης. » Καὶ μετ' ὀλίγας

etiam ex aliis urbibus et regionibus ; et sistebantur ad martyrium, tumultuose vinculis et carceri mancipati. Alii vero sua sponte sequebantur, animas suo Domino Deo devoventes, et ad tormenta et supplicia experienda ducebantur, eo quod profanas et impias diaboli adulationes ne audire quidem sustinebant. Hos inter puella quædam, cujus sicut et illorum latera corradebantur quæque lampadibus ardentibus adurebatur, nomine Eutropia, exclamavit dicens : « Valde frigida est aqua quæ mihi injicitur, et fremunt frigore ossa mea ! » Ad hæc inimicus Deique hostis dentibus stridens, satellites percutiebat, mente stulta et suspiciosa ratus aquam ab ipsis in virginem effundi. Neque enim externis, neque internis oculis aspiciebat. Et satellites quos percusserat, ignem puellæ vehementissimum admovebant. Quæ iterum exclamavit, dicens : « Stulte et insipiens, non carnifices, sicut existimas, aquam mihi affundunt, sed ille qui mihi adstat vir, præter omnes homines decorus aspectu, similis Filio Dei. » Et re vera circumspiciebat sancta cum stupore adstantem sibi divinum angelum ; carnificesque et cuncta civitas ipsum videbant, ita ut omnes, rei novitatem E mirati, Deum laudarent *e*. Stupebat et ipse inimicus veritatis Apellianus, atque hæsitans quibus modis sanctos cruciare possit, illos in carcere custodiri jubet, donec de illorum sorte cum suis sibi similibus et improbis viris deliberaverit.

3 Quæ quum audisset sanctus Epimachus, divino zelo permotus, Alexandriam properavit ; et sicut Habacuc in impetu spiritus capillo ductus est a sancto angelo ad locum ubi erat beatus Daniel, adest ille certamini martyrii, non ab hominibus sed a Deo vocatus ; nemo enim illum requirebat, nam mundo ignotus et vulgaris erat. Sed zelo Dei actus et ad præmium supernæ vocationis properans, lucidos habens mentis oculos, et quemadmodum miles egregius qui tubæ sonitu in hostes excitatur, sumpta armatura inconfusibili in bellum irruit ; haud secus ille ter desideratus accurrit, spirituali tuba martyrii vocatus, illud implens Apostoli dictum : Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium ; et : Sic curro, non quasi in incertum.

F

4 Duobus diebus itinere confecto *f* (erat enim tunc temporis vicinus partibus Ægypti *g*), adest homicidæ et vere immani lupo, Dei mandatum exsequens, subito et ex improviso, ita ut suspicaretur iste sanguinarius illum ebrium esse, aut a quibusdam subjectum. Simul enim atque ingressus est ad temporarium et contemptibile tribunal, repentino cursu arripuit impium quod non quidem diis sed dæmonibus prostabat altare, illudque dejecit et carnifices repulit. Irruit etiam in infestum judicem ; sed quum inhibitus fuisset ab ejus satellitibus, cæsa est facies ejus sancta et conspicua : erat enim rufus et pulcher aspectu. Quo factum est ut ejus audacia ad iram provocatus tyrannus, e sede sua surrexerit, jusseritque sanctum, ferreis catenis toto corpore constrictum, in carcere habitare ; dicebat enim : « Sinite illum donec vinum et crapulam exhalaverit. » Et paucis post diebus incepit

EX MSS.

e

sponte Alexandriam currit,

et, quod altare evertit, in carcerem missus,

f

g

[1] καταχέσεσθαι *cod.* — [2] υἱῷ ῷ Θεῳ *cod.* — [3] ἐκείνῳ *cod.* — [4] *Suppletum ex conject.* — [5] *Vox quæ legi non potuit : forte* ἀνημέρου. — [6] *Pro* πυῤῥακίζων. Cf. 1 Reg. XVI, 12.

EX MSS. ex carcere educere omnes sanctos martyres; qui tormentis adigebantur ut impia sacrificia tantum tangerent; illumque irridebant sancti nec illius castigationi cedebant.

socios confirmat, et Christo adjungit custodes,

5 Scelestus autem ipsos videns admodum fortiter agentes cupidosque factos terribilium tormentorum, suam tyrannidem devictam intellexit; arcessitis carceris custodibus sciscitatus est quænam hujus rei esset causa, et unde adeo sibi restitissent sancti martyres, et sibi adeo insolentes fuissent. Illi vero dixerunt: « Ægyptius ille qui Pelusio venit, et in carcerem heri cum aliis conclusus fuit, cum ipsis conversatus sacras Scripturas ipsis proposuit, illosque robustiores fecit et promptiores ne seducerentur impiis tuis et inanibus sacrificiis, quæ cognitionem humanam supplantant. Precamur autem Deum verum ut ab illo nobiscum voceris ad resipiscentiam; nam si vis, paratus est Deus te recipere per preces et magisterium martyris sui Epimachi. Quoniam autem indignum te facis vita æterna, tuis inhærens inanibus idolis, properamus et nos per experientiam
B tormentorum tuorum cives fieri supernæ Jerusalem et regnum cœlorum ingredi. Si enim ex eo ipse te detrudis furore tuo, probatiores efficis Dei servos, qui te visuri sunt tuas edentem carnes et æterno igne omnino crematum, et ejulantem et frustra gementem, et pœnitentem eorum quæ nunc agis; et inanes et vanos quos dicis deos, in quibus etiam speras, tecum igni traditos; illos autem quos quotidie crucias inhumane, in quiete et deliciis et gaudio inenarrabili.»

qui martyres occumbunt.

6 His auditis, tyrannus furore plenus: « Novi, inquit, magistrum vestrum, vobis hæc dicentem, et suggerentem fabulas istas in carcere; verum et ipse vobiscum probabitur duris tormentis, nisi diis sacrificaverit; non enim possim virum hunc mendacem imperatorum benevolentia persuadere et ab ista insania revocare; sed potius suppliciis quæ per me vobis infligunt mandata dominorum orbis terrarum. » Et hæc quum dixisset, crudelis hæc bellua multis illos plagis affecit, jussitque eorum linguas amputari. Illi vero clamabant *h* dicentes: « Quam pulchra est via martyrii tui, Epimache, ad quam
C nobis dux fuisti! Nunc gustavimus et vidimus Christum Dominum habere tibi repositum in cœlis quod nostra causa promeritus es præmium, nos peccati servos liberando et acquirendo Deo tuo. Ora itaque pro nobis, ut perficiamus cursum martyrii, contemnentes fugacem vitam, et ut digni efficiamur qui te videamus in regno cœlorum. Deprecare pro nobis apud Deum de his quæ contra eum deliquimus et impie gessimus. » Quumque talia loquerentur, iratus præfectus, jussit eos capite truncari, eorumque corpora dari canibus escam.

ἡμέρας ἤρξατο ἄγειν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου πάντας τοὺς D
ἁγίους μάρτυρας, καὶ ἠναγκάζοντο μόνον ἅψασθαι τῶν παρανόμων θυσιῶν διὰ τῶν βασάνων. Καὶ καθύβριζον αὐτὸν οἱ ἅγιοι καὶ οὐκ εἶξαν τῇ κολάσει [1] αὐτοῦ.

5 Ὁ δὲ μιαρὸς ὁρῶν αὐτοὺς ἀνδριζομένους ἐπιπολὺ καὶ προθύμους γενομένους περὶ τὰς δεινὰς βασάνους, καὶ καταλυομένην αὐτοῦ τὴν τυραννίδα, ἐνεγκὼν τοὺς δεσμοφύλακας ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν τίς ἡ αἰτία καὶ ἐκ τίνος οὕτως αὐτῷ ἀντέστησαν καὶ ὕβρισαν [2] αὐτῷ οἱ ἅγιοι μάρτυρες. Οἱ δὲ ἔφησαν λέγοντες· « Ὁ Αἰγύπτιος ἐκεῖνος ὁ ἀπὸ τοῦ Πηλουσίου τῇ προτεραίᾳ συγκλεισθεὶς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, σὺν αὐτοῖς διάγων ὑπέθετο αὐτοῖς τὰς ἁγίας γραφάς· καὶ ἰσχυροποίησεν καὶ προθυμοτέρους ἐποίησεν αὐτοὺς πρὸς τὸ μὴ ἀπατηθῆ[ναι] [3] ἀπὸ τῶν παρανόμων καὶ βεβήλων σου θυσιῶν καὶ ὑποσκελιζόντων τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν. Εὐχόμεθα δὲ τῷ Θεῷ τῷ ἀληθινῷ ἅμα ἡμῖν καί σε εἰς μετάνοιαν ὑπ' αὐτοῦ κληθῆναι· καὶ εἰ βούλει, ἕτοιμός ἐστιν προσδέξασθαί σε διὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ Ἐπιμάχου. Ἐπειδὴ δὲ σεαυτὸν ἀνάξιον ποιεῖς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἐπιμένων τοῖς ματαίοις σου βδελύγμασιν, σπεύδομεν καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς πείρας τῶν βασάνων σου πολῖται γενέσθαι τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, εἰσερχόμενοι E
εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· εἰ γὰρ καὶ σὺ σαυτὸν ἐξωθεῖς ταύτης μαινόμενος, δοκιμωτέρους ἀποδεικνύεις τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, οἵτινες μέλλουσίν σε βλέπειν κατεσθίοντα τὰς σάρκας σου καὶ ὑπὸ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἀπάντως φλογιζόμενον, καὶ κλαίοντα καὶ ὀδυρόμενον ἀνωφελῶς, καὶ μεταμελούμενον ἐφ' οἷς νῦν ποιεῖς· καὶ σὺν σοὶ τοὺς ματαίους καὶ κενοὺς οὓς λέγεις θεούς, εἰς οὓς καὶ ἐλπίζεις, κατακαιομένους· αὐτοὺς δὲ οὓς βασανίζεις ἐφ' ἑκάστης ἀνανθρώπως, ἐν ἀναπαύσει καὶ τρυφῇ καὶ χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ. »

6 Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος καὶ πλησθεὶς θυμοῦ, λέγει· « Οἶδα τὸν διδάσκαλον ὑμῶν τὸν λέγοντα ὑμῖν ταῦτα καὶ ὑποτιθέμενον τοὺς μύθους τούτους εἰς τὸ δεσμωτήριον· ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ἅμα ὑμῖν πειραθήσεται τῶν πικρῶν βασάνων, εἴ γε μὴ ἐπιθύσῃ τοῖς θεοῖς· οὐ γὰρ δυνήσωμαι τὸν ψευδολόγον διὰ τῆς φιλανθρωπίας τῶν αὐτοκρατόρων πεῖσαι καὶ ἀποστῆσαι τῆς μωρίας ταύτης, ἀλλ' ἢ μᾶλλον διὰ τῶν τιμωριῶν ἃς ἐπάγουσιν ὑμῖν δι' ἐμοῦ τὰ προστάγματα τῶν δεσποτῶν τῆς οἰκουμένης. » Καὶ ταῦτα εἰπών, ὁ ἄγριος θὴρ τύψας αὐτοὺς πολλαῖς πληγαῖς ἐκέλευσεν αὐτῶν τὰς γλώσσας τμηθῆναι. Οἱ δὲ ἐβόησαν λέγοντες· « Ὡς καλὴ ἡ ὁδὸς τοῦ μαρτυρίου σου, Ἐπίμαχε, εἰς ἣν ὡδήγησας ἡμῖν· νῦν ἐγευσάμεθα καὶ ἴδωμεν [4] ὅτι F
Χριστὸς ὁ Κύριος ἔχει σοι ἀποκείμενον ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν μισθόν· ὅτι δούλους ἡμᾶς ὄντας τῆς ἁμαρτίας ἠλευθέρωσας καὶ ἐκτήσω τῷ Θεῷ σου. Εὔχου [5] οὖν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα τελειώσωμεν τὸν δρόμον τὸν τοῦ μαρτυρίου, καταφρονήσαντες τῆς προσκαίρου ζωῆς, καὶ καταξιωθῶμεν θεάσασθαί σε ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Πρέσβευε [6] ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ὧν ἡμάρτομεν [7] καὶ ἠσεβήσαμεν [8] πρὸς αὐτόν. » Καὶ ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, θυμωθεὶς ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν ἀποτμηθῆναι αὐτῶν τὰς κεφαλὰς καὶ δοθῆναι τὰ σώματα αὐτῶν τοῖς κυσὶ βοράν [9].

[1] ἦξαν τῇ κελάσει *cod.* — [2] ὕβισαν *cod.* — [3] ἀπατηθῇ *cod.* — [4] *Pro* εἴδομεν? — [5] εὔχον *cod.* — [6] πρεσβεύειν *cod.* — [7] ἡμάρτωμεν *cod.* — [8] ἠσβήσαμεν *cod.* — [9] βορρᾶν *cod.*

ANNOTATA.

A D

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, num.* 1 *et seq. Codex sæculo XII exaratus videtur* (1), *in eoque ita inscripta est sancti martyris Passio :* Μαρτύριον τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἐπιμάχου (2). *Vix est quod moneamus hanc narrationem, uti etiam Metaphrastinam, licet minime sit aspernanda, primigeniis tamen Actis nullo pacto posse annumerari.*

b *Cfr. Comm. præv., num.* 1. Cum provincia Augustamnica ab hac Ægypto dirimeretur,... tum metropolis Augustamnicæ constituta est Pelusium (3).

c Apellianus *ille, Alexandriæ præfectus, nusquam memoratur nisi in Actis et Synaxariis* SS. Epimachi *et Eutropiæ. S. Dionysius episcopus Alexandrinus, de persecutione Deciana scribens ad Fabium, indicat dumtaxat Sabinum, Ægypti præfectum Decii temporibus. In ejusdem Dionysii epistola ad Germanum, Ægypto præfuisse dicitur, in persecu-* B *tione Valeriani, Æmilianus ille qui postea imperium occupare tentavit* (4).

d *Intelligit auctor vocem* ἀπειλέω, *minor.*

e *Juverit cum hac narratione conferre quæ in menologio Basiliano de S. Eutropia perhibentur.* Eutropia martyr Alexandriæ Ægypti nata, cum ingens martyrum numerus in eadem urbe in vinculis esset, eorum miserta, nunc quidem præsens ipsa illos visitabat, nunc vero per alios iis necessarios sumptus suppeditabat. Quamobrem delata ad Apellianum præfectum, comprehensa in carcerem detruditur. Inde educta, tribunali ejus sistitur ; et Christum professa, in equuleum agitur, et facibus aduritur. Quo in tormento, elata tortores voce inclamans, aiebat : « Magnam mihi refrigerationem affert, quam infunditis, aqua. » Flammas quippe velut aquas censebat, affirmabatque terribilem se intueri virum, Filio Dei similem, quem etiam milites et quotquot aderant, viderunt. Hæc dicens et gratias Christo agens, pro quo hujusmodi cruciatus libenter perferebat, beatam illi animam reddidit (5). *Eadem fere legimus in menologio Sirletano et in synaxario ms. quod* C *fuit P. Sirmondi, quodque in collegio Claromontano Parisiis olim servabatur* (6). *In synaxario vero P. Chiffletii nihil traditur de carcerum visitatione, neque de viro simili Filio Dei quem omnes viderint. Mors autem ita narratur :* Sequenti vero die *(postquam flammis ustulata fuerat)* ad tribunal reducta, cum idola ipsumque præsidem irrideret, capite plexa est (7). *Commemoratur etiam S. Eutropia in recentibus Græcorum menæis* (8) ; *ubi eadem atque in menologio Basiliano narrantur.*

f *Cfr. Itinerarium Antonini* (9).

g *Quum supra viderimus* S. Epimachum *profectum esse* Pelusio, Ægypti metropoli, *quomodo hic dicitur tunc fuisse* vicinus Ægypti partibus ? *Hoc loco Augustamnicam provinciam, jam pridem ab Ægypto provincia diremptam, eadem ratione forsitan auctor distinguit, qua S. Isidorus Pelusiota, Pelusio scribens,* vicinam Ægyptum *dicit* (10) *et qua* in synodo Ephesina œcumenica episcoporum alii Augustamnicæ, alii Ægypto provinciæ adscribuntur (11). *Annotat porro Cellarius* (12) maritimum tractum qui a Pelusio incipit, non ab omnibus in Ægypto censum esse ; *et certe nos admonet Strabo* ab Orthosia usque Pelusium maritimam oram Phœniciam appellari (13).

h *Ex Actis martyrum sinceris omnino certum est christianis non raro abscissam fuisse* E *linguam, ut SS. Probo et Taracho* (14), *S. Romano, martyri Cæsareæ in Palæstina* (15) *aliisque pluribus. Si vero significat Passionis auctor, sanctos martyres Alexandrinos etiam post abscissam linguam esse locutos, neque id singulare est exemplum. Ut enim omittam quod de S. Romano tradit Eusebius* (16), *describere hic juvat celeberrimum Victoris Vitensis locum de martyribus Tipasensibus :* In Tipasensi... civitate, *christiani* fortes in Domino non solum suadentis (*episcopi Ariani*) insaniam inriserunt, verum etiam publice mysteria divina in domo una congregati celebrare cœperunt ; quod ille cognoscens relationem occulte Carthaginem adversus eos direxit. Quæ cum regi innotuisset, comitem quendam cum iracundia dirigens, præcepit ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas eis et manus dextras radicitus abscidisset. Quod cum factum fuisset, Spiritu Sancto præstante ita loquuti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, et ibi repe-riet unum de illis, subdiaconum Reparatum, F sermones politos sine ulla offensione loquentem (17). *Facti hujus testes oculati plures fuerunt, atque ipse Æneas Gazensis : quorum relationes recensuit Theodoricus Ruinartius* (18), *atque unus e collegis nostris iterum diligenter perpendit ac probandas esse confirmavit* (19).

(1) Cfr. Catalogus codd. mss. bibl. regiæ, tom. II, pag. 354, Paris. 1740. — (2) Cfr. Bandinius, Catal. mss. bibl. Medic. Laur., codd. græci, pag. 410. — (3) Acta SS., tom. I Febr., pag. 468. Cfr. Lequien, Oriens christ., tom II, pag. 532. — (4) Cfr. Eusebius, Hist. eccl., lib. VII, cap. 11, lib. VI, cap. 40, edit. a Laemmer. Valesius, Annot. in Hist. eccl. Eusebii, in lib. VII, cap. 11. — (5) Menologium Basil., ad diem 30 oct., Urbini 1727. — (6) Cfr. cod. ms. reg. bibl. Bruxell. 11323, fol. 118. — (7) Acta SS., tom. VI Maji, pag. 26. — (8) Cfr. Menæum mensis octobris, pag. 185, Venetiis 1843. — (9) Cfr. Cellarius, Notitia orbis ant., tom. II, pag. 785, edit. 1773. — (10) Epistol. lib. I., epist. 152, ap. Migne, Patrol. græc., tom. LXXVIII, col. 285. — (11) Acta SS., tom. I Febr., pag. 468. — (12) Notitia orbis ant., tom. II, pag. 799 et seq. — (13) Res geographicæ, lib. XVI, pag. 1075, edit. Oxonii, 1807. Cfr. Notitia dignitatum in partibus Orientis, pag. 293 et seq., edit. ab E. Böcking. — (14) Acta SS., tom. V Oct., pag. 580. — (15) Eusebius, De martyribus Palæstinæ, num. 2, pag. 668 et seq., edit. a Laemmer. — (16) Cfr. Ruinart, Acta Martyrum sincera, pag. 359, Amstelædami 1713. Prudentius, Peristephanon, hymn. X, ap. Migne, Patrol. lat., tom. LX, col. 445. — (17) Victoris Vitensis Historia Vandal. persec., lib. III, cap. 29, pag. 87, ex recensione Petschenig, Vindobonæ 1881 ; lib. VI, cap. 5, pag. 48, ex recens. C. Halm, in Monum. Germ. hist., Auctt. antiquiss., tom. III, part. I. — (18) Hist. Vandal. persec., part. II, cap, 7. — (19) V. De Buck, Examen critique du miracle de Tipase, in Précis historiques, tom. II, pag. 37 et seqq., Bruxell. 1853.

EX MSS. D

CAPUT SECUNDUM.

Quæstio habetur ex S. Epimacho aliisque captivis. Suspenditur ille et laceratur. Mediis in cruciatibus animum christianis addit. Sanguis ejus visum puellæ restituit. Mors gloriosa.

S. Epimachus *præfectum reprehendit,*

Tumens autem ira, jubet adduci desideratissimum et sanctum Dei athletam Epimachum ; et adstitit veritas coram mendacio, agnus coram lupo, mitis et humilis homo coram crudeli et immiti bellua, liber coram servo peccati, sanctus coram impio. Et incipit illum interrogare scelestus : « Quis diceris? » Ille autem : « Christianus, inquit, vocor. » Præfectus : « Dic, dic, inquit, tuum nomen ; scio enim te christianum esse. » Respondit autem martyr Christi : « Cæce oculis et insane corde, et diis tuis lapideis insipientior! Si sciebas me christianum esse et B pro Christo pati, debebas illum agnoscere qui te creavit et patienter fert tuam malitiam. » Dixit præfectus : « Percutite illum baculis, quoad usque dixerit nomen suum. Ne putes enim me tuam causam nunc procrastinaturum esse, ut cæteros qui sunt in carcere iterum perdas, sicut custodes. » Respondens autem sanctus, dixit : « Non sicut perhibes, ut perdam, sed ut salvos præstem. Quis enim tibi dabit videre in qualem regenerationem et gloriam æternam vocati fuerint quos modo nominasti; quos, quum in gravissimis pœnis et tormentis eris, et combureris igne inexstinguibili, invocaturus es ut instillent minimo digito suo in linguam tuam guttam aquæ ; et tunc audies ea quæ dives ille audivit circa beatum Lazarum, si modo audias ; magis enim quam ille dives ad iram concitasti Deum qui te creavit ; et non agnoscis eum esse qui te nutrit, et dat tibi spiritum ; sed quotidie gloriaris et superbis, adversus eum factitans in illos qui ipsi addicti sunt talia, permittente eo, ut et nunc faciamus aliquid plus quam vos facitis et quam ipsi fecimus quum olim vos sequeremur et obcæcatos haberemus C mentis oculos. Sed nos debemus te contemnere teque aversari, et illum desiderare qui tot ac tanta sustinuit propter nos. Diligit enim homines, ignoscens delictis et eis quæ a nobis contra ipsum inique gesta sunt ; qui etiam largietur nobis ut possimus per gratiam ipsius perficere certamen hujus martyrii ; qui et dat in ore nostro verba salutis nostræ et agnitionis. Festina facere quod vis ; nam secundum veritatem vel secundum pretium, beneficia quæ confert quotidie Dominus Deus in genus humanum, et ea quæ pro nobis passus est, nemo valet commemorare, quum omnia ineffabilia et inenarrabilia sint. »

et, contempto idolorum cultu,

8 Præfectus autem ait cæteris sanctis : « Quid dicitis? Utrum perficitis mandatum imperatorum, an et vos impium dicitis sacrificium deorum? » Illi autem responderunt : « Sed et omnino impium et profanum. Non enim sunt dii, sed dæmones ; unus autem est Deus, qui fecit

Πλήρης δὲ γενόμενος ὀργῆς, κελεύει ἐνεχθῆναι τὸν ποθεινότατον καὶ ἅγιον τοῦ Θεοῦ ἀθλητὴν Ἐπίμαχον · καὶ παρέστη ἡ ἀλήθεια τῷ ψεύδει, ὁ ἀμνὸς τῷ λύκῳ, ὁ πρᾶος καὶ ταπεινὸς ἄνθρωπος τῷ ἀγρίῳ καὶ ἀνημέρῳ θηρίῳ · ὁ ἐλεύθερος τῷ δούλῳ τῆς ἁμαρτίας, ὁ ἅγιος τῷ βεβήλῳ. Καὶ ἄρχεται αὐτὸν ἐρωτᾶν ὁ ἀλάστωρ · «Τίς λέγει ; » Ὁ δὲ ἔφη· « Χριστιανὸς καλοῦμαι. » Ὁ ἡγεμὼν λέγει · « Εἰπέ, εἰπὲ τὴν σὴν προσηγορίαν, οἶδα γὰρ ὅτι χριστιανὸς εἶ. » Ὁ δὲ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ ἔφη · « Τυφλὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀνόητε τὴν καρδίαν, καὶ τῶν σῶν θεῶν τῶν λιθίνων ἀναισθητότερε [1] · εἰ εἰδῆς ὅτι χριστιανός εἰμι, καὶ ὅτι ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχω, εἶχες ἂν ἐπιγνῶναι τὸν E πλάσαντά σε καὶ μακροθυμοῦντα ἐπὶ τῇ κακίᾳ σου. » Ὁ δὲ ἡγεμὼν εἶπεν · « Τύψατε αὐτὸν βάκλοις ἕως οὗ εἴπῃ τὴν ἑαυτοῦ προσηγορίαν · μὴ γὰρ νομίσῃς ὅτι ὑπερτίθημι νῦν τὰ κατὰ σέ, ἵνα πάλιν ἀπολέσῃς τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ὡς τοὺς δεσμοφύλακας. » Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἅγιος ἔφη · « Οὐχὶ ὡς σὺ λέγεις, ἵνα ἀπολέσω, ἀλλ' ἵνα σώσω · τίς γάρ σοι δώσει εἰδέναι εἰς οἵαν ἀναγέννησιν καὶ δόξαν αἰώνιον ἐκλήθησαν οὓς ἄρτι ὠνόμασας [2] · οὓς μέλλεις παρακαλεῖν, ἐν ἀνηκέστοις κολάσεσιν καὶ βασάνοις ὢν καὶ κατακαιόμενος τῷ ἀσβέστῳ πυρί, ἵνα ἐπιστάξωσιν τῷ μικρῷ δακτύλῳ αὐτῶν εἰς τὴν γλῶσσάν σου ψεκάδα ὕδατος · καὶ ἀκούσεις τότε ἅπερ καὶ ὁ πλούσιος ἤκουσεν ἐπὶ τοῦ μακαρίου Λαζάρου, ἐὰν ἄρα [3] ἀκούσῃς · πλέον γὰρ ἐκείνου τοῦ πλουσίου παρώξυνας τὸν πλάσαντά σε Θεόν · καὶ οὐ γνωρίζεις αὐτὸν εἶναι τὸν τρέφοντά σε, καὶ διδόντα [4] σοι τὴν πνοήν, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστης [5] ἀλαζονεύει καὶ ὑπερηφανεύει τὰ κατ' αὐτοῦ πράττων τοιαῦτα εἰς τοὺς αὐτῷ ἀνακειμένους κατὰ συγχώρησιν αὐτοῦ, ἵνα πλέον τι ὧν ὑμεῖς ποιεῖτε, καὶ οἱ πάλαι ἑπόμενοι ὑμῖν καὶ τυφλοὺς ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας καὶ ἡμεῖς πεποιήκαμεν, οὕτως καὶ νῦν ποιήσωμεν. Ἀλλ' ἡμεῖς ὀφείλομεν [6] καταφρονεῖν σου καὶ ἀποστραφῆναί σε, καὶ ποθῆσαι τὸν F τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ὑπομείναντα δι' ἡμᾶς. Φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν, συγχωρῶν τὰ παρελθόντα καὶ πεπλημμελημένα παρ' ἡμῶν εἰς αὐτόν · ὃς καὶ δώσει ἡμῖν δύναμιν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ δραμεῖν τὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου τούτου · ὁ καὶ διδοὺς ἐν τῷ στόματι ἡμῶν τὰ ῥήματα τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ τῆς ἐπιγνώσεως. Σπεῦσον ποιῆσαι ὃ [7] βούλῃ · κατὰ ἀλήθειαν γὰρ ἡ κατὰ ἀξίαν τῶν εὐεργεσιῶν ὧν ποιεῖ ἐφ' ἑκάστης [8] ὁ δεσπότης Θεὸς εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὧν πέπονθεν δι' ἡμᾶς, οὐ δύναταί τις διηγήσασθαι, πάντων ἀνεκφράστων καὶ ἀνεκδιηγήτων [9] ὄντων. »

8 Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη τοῖς λοιποῖς ἁγίοις · « Τί λέγετε ; Ποιεῖτε τὸ πρόσταγμα τῶν βασιλέων, ἢ καὶ ὑμεῖς παράνομον λέγετε τὴν θυσίαν τῶν θεῶν ; » Οἱ δὲ εἶπον · « Ἀλλὰ καὶ πάνυ παράνομον καὶ βέβηλον. Οὔτε γὰρ εἰσιν θεοὶ ἀλλὰ δαίμονες · εἷς δὲ μόνος ἐστὶν Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ

[1] ἀναισθητότεραι *cod.* — [2] ὀνόμασας *cod.* — [3] ἆρα *cod.* — [4] διδοῦντα *cod.* — [5] ἐφεκάστης *cod.* — [6] ὠφείλωμεν *cod.* — [7] ὣ *cod.* — [8] ἐφεκάστης *cod.* — [9] ἀνεκδηγήτων *cod.*

πάντα

EX MSS.

A πάντα τὰ πρὸς οἰκονομίαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· ὁ τὸν ἥλιον ἀνατέλλων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς· ὁ πάντας ἀνθρώπους καλῶν εἰς μετάνοιαν, καὶ μακροθυμῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις πάντων ἡμῶν· ὁ τὸ ἐν ἡμῖν σκότος τῆς πλάνης ἀπελάσας διὰ τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ Ἐπιμάχου, καὶ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀληθείας καὶ ῥυσάμενος ἀπὸ τῶν βεβήλων καὶ ματαίων εἰδώλων ὑμῶν. » Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἐπίμαχος εἶπεν· « Χριστός ἐστιν ὁ καλέσας ἡμᾶς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὃς κατηξίωσεν ἐνανθρωπῆσαι καὶ κατ' οἰκονομίαν σταυρὸν ὑπομεῖναι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· ἵνα καταργήσῃ τοὺς δαίμονας οὓς σέβεσθε [1] οἱ Ἕλληνες, καὶ δοξάζῃ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ τοὺς ποθοῦντας αὐτόν. » Ὁ δὲ τύραννος ἔφη· « Μαίνῃ μυθολογῶν. » Ὁ δὲ ἅγιος λέγει· « Οὐ μαίνομαι, ἀλλὰ σπεύδων πρὸς τὸ βραβεῖον τοῦ μαρτυρίου, ἀληθείας ῥήματα φθέγγομαι. »

9 Ὁ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν κρεμασθῆναι ἐπὶ τὸ ξύλον. Ὡς δὲ ἀνηρτήθη περιεζωσμένος λέντιον, περιεβλέπετο ἑαυτὸν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ· καὶ ὁρῶν τὰ μέλη αὐτοῦ γυμνὰ καὶ ἑαυτὸν ὑψωθέντα, κινῶν τὴν ἱερὰν αὐτοῦ κεφαλὴν ἔλεγεν· « Μακάριος εἶ, Ἐπίμαχε, B ὅτι κατηξιώθης ὡς ὁ Κύριός σου Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπαρθῆναι ἐν τῷ ξύλῳ, καὶ ὡς ὁ ἅγιος Πέτρος ἐν Ῥώμῃ. » Καὶ ξεομένου αὐτοῦ ἐπιπολὺ ὡς φαίνεσθαι τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, καὶ ἀλλάσσεσθαι [2] αὐτοῦ τοὺς δημίους πολλάκις, ἔλεγεν ἑαυτῷ πάλιν· « Ἀνδρίζου, Ἐπίμαχε, ὅτι ὡς πάντες οἱ ἅγιοι καὶ σὺ οὐδὲν κατὰ ἀξίαν πάσχεις ὧν ἔπαθεν ὁ Χριστός. Διὰ σὲ τὸν χοῦν ἐνεπέχθη καὶ ἐνεπτύσθη, ἐμαστίχθη διὰ σὲ τὸν πηλόν, καὶ Θεὸς ὢν ἠνέσχετο ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων σταυρωθῆναι, ἵνα ἡμῖν τὴν ἀφθαρσίαν δωρήσηται. Εἰ οὖν ὁ δεσπότης ὁ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου δημιουργός, ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν δούλων αὐτοῦ, ἵνα ἡμᾶς σώσῃ ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα γενόμενοι [3] κοινωνοὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενώμεθα, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας αὐτοῦ καταξιωθῶμεν. » Ταῦτα ἀκούων ὁ τύραν[νος] ἐκεῖνος, πάλιν οὐ μόνον τὰς πλευρὰς αὐτοῦ καταξέεσθαι ἐκέλευσεν, ἀλλὰ καὶ ἅπαν τὸ σῶμα διὰ λίθων ὀξέων κατεσχεθῆναι [4]. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις τῶν Ἀλεξανδρέων φιλόχριστος οὖσα, ἐκύκλου αὐτόν, θάμβος ἔχουσα καὶ συμπάθειαν ἐπὶ τῇ δεινῇ καὶ πικροτάτῃ βασάνῳ, καὶ κατεβόα τῆς ὠμότητος τοῦ δικαστοῦ. C Ἦν δὲ σὺν τῷ ὄχλῳ κόρη τις μονόφθαλμος παρεστῶσα, καὶ ἐγγίζουσα τῷ ἁγίῳ βασανιζομένῳ καὶ δακρύουσα· τῶν δὲ δημίων ἐπιπολὺ ξεόντων ἅπαν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου, καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν πιπτόντων, αἷμα μικρὸν ἐπιστάξαν ἤγγισεν τῷ ὀφθαλμῷ τῆς κόρης, καὶ εὐθέως ἠνεώχθη ὁ κεκλεισμένος αὐτῆς ὀφθαλμός. Καὶ πάντες προστρέχοντες τῇ κόρῃ, ἐθαύμαζον δοξάζοντες τὸν Θεὸν τὸν δόντα χάριν τοιαύτην καὶ ἐξουσίαν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸ αἷμα τοῦ ἁγίου παγὲν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τῆς κόρης καὶ φωτισμὸν αὐτῇ παρασχόμενον.

10 Καρτερικῶς δὲ φέρων ὁ μάρτυς τὴν βάσανον τὴν ἀνήκεστον [5], καὶ πάντων τῶν φιλοχρίστων κλαιόντων καὶ στεναζόντων δι' αὐτόν, αὐτὸς ὑπεμειδία, πρὸς αὐτοὺς βλέπων· καὶ ἠγαλλιᾶτο αἰσθόμενος ἑαυτὸν εἶναι περὶ τὸ τέλος τοῦ μαρτυρίου. Καὶ κράξας εἶπεν· « Ἀδελφοί, οἴδατε ὅτι ἔγκειται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ λόγος οὗτος ὁ λέγων· Μὴ φοβεῖσθε

cœlum et terram, et omnia quæ ad vitam et salutem hominum pertinent; qui solem oriri facit super malos et bonos; qui omnes homines vocat ad pœnitentiam, et patienter fert pravitates omnium nostrum; qui erroris tenebras quæ in nobis erant, depulit per martyrem suum Epimachum; et vocavit nos in stadium veritatis ac liberavit profanis et vanis idolis vestris. » Similiter autem et sanctus Epimachus dixit: « Qui vocavit nos Christus est, Filius Dei viventis, qui dignatus est inter homines conversari, et secundum dispositionem providentiæ suæ crucem sustinere propter salutem hominum, ut enervaret dæmones quos vos græci *a* veneramini, et glorificet sanctos suos qui desiderant ipsum. » Ait autem tyrannus: « Insanis, fabulas narrans. » Sanctus vero dixit: « Non insanio, sed festinans ad præmium martyrii, verba veritatis loquor. »

a

9 Ille autem jussit eum suspendi in ligno. Quum autem suspensus esset, præcinctus linteo, circumspiciebat seipsum dextra et sinistra; et videns membra sua nuda, seipsumque in sublime elatum, movens sanctum caput suum, dicebat: « Beatus es, Epimache, quod dignus habitus es E qui sicut Dominus tuus Jesus Christus suspendaris in ligno, sicut etiam sanctus Petrus Romæ. *b* » Et quum laniaretur vehementer ita ut apparerent ossa ejus, et alii post alios sufficerentur carnifices ejus, dicebat iterum sibimetipsi: « Macte animo, Epimache, quia, sicut omnes sancti, ita et tu nihil pateris condignum eis quæ passus est Christus. Propter te qui terra es, dilaniatus et consputus est; flagellatus est propter te, qui lutum es; et quum ipse Deus sit, sivit se in crucem agi propter homines, ut nos immortalitate donaret. Si igitur Dominus cœli et terræ et artifex totius creationis visibilis et invisibilis, passus est pro nobis servis suis, ut nos eriperet ex gurgite peccati et ex portis mortis, quanto magis nos debemus pati pro ipso, ut mortis ejus participes facti, resurrectionis etiam fiamus participes, et æterno regno ejus digni habeamur? » Hæc audiens tyrannus ille, non solum latera ejus iterum radi jussit, sed et totum corpus lapidibus acutis concidi *c*. Universa autem civitas Alexandrinorum, quæ Christi amans erat, circumstabat admirans miseransque terribilem et sævissimum cruciatum, et clamoribus insectabatur crudelitatem judicis. F Adstabat autem cum turba puella quædam altero orbata oculo; quæ ad sanctum qui excruciabatur, propius accesserat, et illacrymabat. Carnificibus autem vehementer radentibus totum corpus sancti, et carnibus ejus in terram cadentibus, paululum sanguinis stillavit in oculum puellæ, et statim apertus est qui clausus erat oculus ejus. Et omnes accurrentes ad puellam, mirabantur et glorificabant Deum, qui dat talem gratiam et potentiam sanctis suis. Et videre erat sanguinem sancti in oculo puellæ concretum, qui et ipsi lumen attulerat.

dilaniatur. Sanguis ejus visum puellæ restituit.

b

c

10 Fortiter autem ferens martyr tormentum gravissimum, omnibus Christi amatoribus plorantibus et gementibus propter ipsum, ipse subridebat, eos respiciens; et gaudio exsultabat, animadvertens se esse ad finem martyrii. Et exclamans dixit: « Fratres, scitis esse in Evangelio verbum illud, dicens: Nolite timere eos

Christianos ultimum allocutus, decollatur.

[1] σέβεσθαι *cod.* — [2] ἀλάσεσθαι *cod.* — [3] γενώμενοι *cod.* — [4] *Legendum videtur* κατασχασθῆναι *vel* καταξεσθῆναι. — [5] ἀνήκαστον *cod.*

EX MSS. qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ; sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Quid igitur ploratis, et comminuitis cor meum ? Non enim, sicut vos existimatis, tormenta ista me tangunt, vel ex his dolore afficior. Qui enim vocavit me ad hoc certamen Christus Jesus, ipse corroboravit me, et levat mihi tormentorum laborem ; adestque mecum usque nunc : qualis enim erat virtus infirmæ carnis meæ ad tanta sustinenda ? Cognoscentes igitur virtutem et gratiam Dei, nolite timere neque gravari ad pulchrum hoc certamen ; ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat ; sicut scriptum est : Omnis qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus ; et iterum : Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus ; et iterum : Qui invenerit animam suam, perdet eam, et qui perdiderit eam propter me, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. » Et hæc quum dixisset, demissus a ligno et capite truncatus jussu præfecti, spiritum Domino reddidit, mense
d majo, die VII[a] *d*, in Christo Jesu Domino nostro,
B cum quo Patri simul et Spiritui Sancto [gloria] nunc et semper et in sæcula sæculorum.
e Amen *e*.

D ἀπὸ τῶν [1] ἀποκτεινόντων [2] τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι · φοβεῖσθε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. Τί οὖν κλαίετε καὶ συνθρύπτετέ μου τὴν καρδίαν ; Οὔτε γάρ, ὡς ὑμεῖς λογίζεσθε [3], αἱ βάσανοι αὗται ἅπτονταί μου, ἢ ὀδυνῶμαι ἐξ αὐτῶν. Ὁ γὰρ καλέσας με εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον Χριστὸς Ἰησοῦς, αὐτὸς ἐνεδυνάμωσέν με, καὶ κουφίζει τῶν βασάνων τὸν πόνον [4], καὶ συμπάρεστίν μοι ἕως τοῦ νῦν · ἐπεὶ ποίας δυνάμεως ἦν ἡ ἀσθενής μου σὰρξ τοσαῦτα ὑπομεῖναι ; Εἰδότες οὖν τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, μὴ δειλιάσητε μηδὲ [5] ὀκνήσητε πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν τοῦτον · ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε, καθὼς γέγραπται · Πᾶς ὃς μὴ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστιν μου ἄξιος · καὶ πάλιν · Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστιν μου ἄξιος · καὶ πάλιν · Ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν · καὶ ὁ ἀπολέσας αὐτὴν ἕνεκεν ἐμοῦ, ἑκατονταπλασίονα [6] λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλὴν ἐξ ἀποφάσεως τοῦ ἡγεμόνος, ἀπέδωκεν τὸ [7] πνεῦμα τῷ Κυρίῳ, μηνὶ μαίῳ ζ', ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν μεθ' οὗ [δόξα] [8]
τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. E

ANNOTATA.

a Græci : *hic significantur, ut patet, gentiles, idololatræ* (1).

b *Eadem ad verbum legimus in brevissima Passione quæ continetur codice Coisliniano* 110 (2).

c *Lapidibus varie percuti solebant christiani, ut ex plurimorum martyrum Actis colligitur. Aliorum enim ora, maxillæ totumque caput saxis contundebantur; alii obruebantur lapidibus et sic peribant; opprimebantur alii ingentibus saxis, atque obtriti moriebantur* (3). *Priori quidem modo cruciatus fuit* S. Epimachus, *si Metaphrasten sequimur. Anonymus autem hujus Passionis auctor ita loquitur, ut significet lapidibus non contusum fuisse martyrem, sed potius laceratum*
C *et concisum. Eadem narrantur in* Vita et Martyrio S. Epimachi *quæ edidit Zacharias Lippeloo*, ex ea quæ est auctore Metaphraste. *Dicit enim :* Tyrannus, abjecta victoriæ spe, quam sibi de martyre facilem pollicebatur, eum in crucem sublatum ferreis lacerari unguibus præcepit. Cumque ea tormenta nullam omnino vim ad infringendam ejus constantiam haberent, acuti fuere adhibiti lapides, ut ejus non modo carnes, sed ipsa etiam ossa laniarent (4).

d *In codice Parisiensi* 1534, *ex quo priorem hanc* S. Epimachi *Passionem descripsimus, hoc ordine disposita sunt Acta :* Vita et martyrium Jeremiæ prophetæ *(qui in menologio Basiliano laudatur ad diem* 1 *maji);* Vita S. Athanasii *(ibidem, ad* 2 *maji) ;* Martyrium Irenes reginæ *(ibidem, ad diem* 5 *maji) ;* Beati et justi Jobi Vita *et* S. Joannis Chrysostomi homilia in Jobum *(ibidem, ad diem* 6 *maji) ;* Martyrium S. Epimachi ; S. Joannis Chrysostomi homilia in S. Joannem apostolum *(ibidem, ad diem* 8 *maji);* Martyrium S. Acacii *(ibidem, ad diem* 7 *maji);* Vita Isaiæ *(ibidem ad diem* 9 *maji). Ex his et iis quæ in eodem codice sequuntur* (5), *apparet* S. Epimacho *aliquando festum fuisse diem hunc* 7 *maji, quo mortuus esse in Actis nostris perhibetur. In cæteris Passionibus, quotquot novimus, ad nullum certum diem aut mensem refertur martyris* F
certamen; sed, quemadmodum ante diximus, Acta quæ Metaphrastes composuit, eo modo inscripta sunt, aut eum in codicibus locum tenent, ut perspicuum videatur exeunti mensi octobri annecti S. Epimachi *cultum* (6). *In Prioris autem Passionis exemplari Florentino* (7) *indicatur dies* 22 *maji. Annus vero mortis satis probabiliter dici potest* 250 (8). *Quod enim christiani non pauci a fide deficere cœperant, imo Christum palam ejurabant; quodque debiles confirmaturus accurrit* S. Epimachus *ac judicem sponte convenit; hæc, inquam, et reliqua adjuncta quæ a Meta-*

[1] *Vox* τῶν *bis posita in cod.* — [2] ἀποκτενόντων *cod.* — [3] λογίζεσθαι *cod.* — [4] τῶν πόνων *cod.* — [5] μὴ δὲ *cod.* — [6] ἑκατονταπλασίωνα *cod.* — [7] τω *cod.* — [8] *Supplet. ex conject.*

(1) Cfr. Suicerus, Thesaurus ecclesiast., tom. I, col. 1089 et seq., Amstelædami 1682. — (2) Cfr. supra, Comment. præv., num. 2. — (3) Cfr. Gallonius, De sanctorum martyrum cruciatibus, pag. 224, Antverpiæ 1668. Mamachius, Origines et antiquitates christianæ, tom. III, pag. 200. — (4) Vitæ SS., tom. IV, pag. 334, Coloniæ Agrippinæ 1596. — (5) Catalogus codd. mss. bibl. regiæ, tom. II, pag. 354, cod. 1534, Parisiis 1740. — (6) Cfr. Ibid., codd. 1480, 1486, 1494, 1543, pag. 334, 336, 339, 358. Lambecius, Comment. de biblioth. Cæsarea Vindobonensi, tom. VIII, pag. 546 et seq., 558, edit. a Kollario. — (7) Cfr. supra, Comm. præv., num. 1 et seq. — (8) Ibid., num. 28.

phraste

A *phraste indicantur, optime cadunt in Decianam persecutionem. Sed lectorem rursus monitum volumus hæc certa non esse, et nihil in Actis occurrere unde tempora presse definiantur. Neque enim prodest mentio Apelliani præfecti, quum is sit prorsus ignotus. In Sirmondiano quidem synaxario, ad diem* 20 *augusti, laudantur plures martyres Philippopoli in Thracia ab Apelliano judice capitis damnati; sed dicitur Apellianus ille Thraciæ proconsul, et quidem Diocletiano ac Maximiano imperatoribus* (1).

D e *Ad Priorem hanc* S. Epimachi *Passionem magis quam ad Alteram accedunt variæ laudationes quas exhibent Græcorum menæa et synaxaria. Contra Latinis hagiographis ignota fuisse videtur, quippe qui non aliam quam Metaphrastinam scriptionem adhibeant. Eam sequuntur Lipomanus, Surius, Zacharias Lippeloo* (2), *Ferrarius* (3), *et alii recentiores* (4).

(1) Cfr. Acta SS., tom. IV Aug., pag. 30 et seq. Menologium Basilianum, ad diem 20 Aug. — (2) Vitæ SS., tom. IV, pag. 332 et seqq. — (3) Catalogus gener. Sanctorum qui in Martyrol. Romano non sunt, ad diem 31 octobris. — (4) Cfr. Ausführliches Heiligenlexicon, col. 584, Coloniæ Agrippinæ 1719.

APPENDICULA

B E

AD PRIOREM PASSIONEM S. EPIMACHI.

In animo erat brevem Epimachi Ægyptii *laudationem, e synaxario Æthiopico descriptam, hoc loco exhibere, quum prioribus* S. Epimachi *nostri Actis congruere videatur. Sed quod eam tempore comparare nequivimus, in extremo hoc volumine edetur, iis interea indicatis quæ nobis hactenus comperta sunt. Itaque præter* Epimachum, *socium* S. Aziriani *(aut* S. Gordiani), *de quo ante diximus* (1), *alius quidam fastis sacris Copticis inscriptus est. In arabico synaxario Coptitarum, quod e bibliotheca Medicea Florentina eruit Stephanus Assemanus* (2), *narratur* Martyrium sancti Epimachi Ægyptii, *et quidem ad diem* 14 *mensis Bescensii, seu Pachoro, qui nobis est* 9 *maji. Eodem die, in arabico synaxario bibliothecæ Vaticanæ, legitur* Martyrium sancti Epimachi Pharmensis sub Paulamio Ægypti præfecto (3). *In indice* Lectionum evangelicarum (4) *quæ juxta ritum Ecclesiæ Alexandrinæ Coptitarum recitandæ erant, non memoratur*
C S. Epimachus *ad diem* 9 *mensis maji, sed ad* 30 *octobris (*3 *Hatur). In alio* kalendario sanctorum pro quibus evangelicæ lectiones assignantur, *ad usum Ecclesiæ Antiochenæ Syrorum Melchitarum* (5), *nihil rursus ad diem* 9 *maji, sed* 31 *octobris:* Certamen sancti hieromartyris Epimachi. Epimachum *illum diei* 9 *maji etiam ab Æthiopibus cultum videmus. In eorum synaxarii exemplari Parisiensi, ad diem* 14 *mensis Genbot (diem* 9 *maji), exstat* Martyrium S. Epimachi Farmensis sub præfecto Poupliano (6); *in Oxoniensi vero:* Requies Symmachi martyris, e Pharma, sub Bulamio, præfecto Misræ (7); *et in kalendario Ludolfi:* Symmachus (8). *In hoc insuper memorantur, ad diem* 25 *mensis Hamle (*19 *julii),* Eutropius..... Epimachus (9).

Quid itaque de his sentiendum est? Utrum Epimachus *ad diem* 30 *et* 31 *octobris memoratus idem sit cum socio S. Aziriani, ab Æthiopibus culto* (10), *an idem cum eremita Pelusiaco, in contentionem venire potest, nec facile nodus expedietur. Sed a Pelusiota certe non differre videtur* Epimachus *ille (errore dictus* Symmachus*), quem ad diem* 9 *maji Coptitæ et Æthiopes celebrabant. Etenim et Ægyptius erat, et mortem oppetiit sub* Paulamio Ægypti præfecto, *alias* Poupliano *seu* Bulamio præfecto Misræ : *hoc quippe nomen non ita discrepat ab* Apelliano *nostro, quem etiam* Apeplianum *vocat Maximus Margunius Cytherorum episcopus* (11). *Quod porro martyr ille* e Pharma *erat, noster vero Epimachus prope Pelusium habitabat, id sententiæ adeo non obest, ut eam potius confirmet. De his locis ita multi senserunt: quemadmodum urbs apud Græcos* F
Pelusium nomen habuit a paludibus (12), *eadem ratione in hebraica lingua dicebatur* Ssin, *arabica* Tineh, *coptica* Peremoun, Pheromi *sive* Farama *vel* Fourma (13); *ita ut eam Arabes, quum regionem occuparunt, vocarint* Faramah *vel* Al-Faramah. *Nunc quidem plerisque certum videtur* Feremoun *non eodem loco exstitisse atque Pelusium, at distinctam fuisse urbem, haud procul a Pelusio sitam* (14). *Nihilominus facile intelligitur quomodo unus idemque* Epimachus *a Græcis dici potuerit prope Pelusium versatus, ab Æthiopibus vero* e Pharma *profectus.*

(1) Cfr. supra, pag. 684. — (2) Cfr. Bibliothecæ Mediceæ Laurent. et Palat. codd. orientalium catalogus, pag. 181. — (3) Ang. Mai, Scriptt. veterum nova collectio, tom. IV, part. II, codd. Arabici, pag. 114. — (4) Ibid., pag. 19. — (5) Cfr. ibid., pag. 34, 46, 49. — (6) H. Zotenberg, Catal. des mss. Éthiopiens de la bibliothèque nationale, cod. 128, pag. 184. — (7) A. Dillmann, Catalogus codd. mss. biblioth. Bodleianæ Oxoniensis, part. VII, codd. Æthiopici, pag. 60. — (8) Jobi Ludolfi ad Historiam Æthiopicam comment., pag. 416. — (9) Ibid., pag. 423. — (10) Cfr. supra, pag. 684 et 706. — (11) Vitæ SS., ad diem 31 octobris, Venetiis 1656. — (12) Cfr. supra, pag. 704. — (13) Cfr. Böcking, Notitia dignitatum in partibus Orientis, pag. 294. S. Quatremère, Mémoires sur l'Égypte, tom. I, pag. 259 et seq. — (14) Cfr. Aug. Ant. Georgi, De miraculis S. Coluthi et Actis S. Panesniu, pag. CXCIX. Cfr. Description de l'Égypte, Atlas géograph., fol. 34, edit. a Panckoucke, Paris. 1826.

AUCTORE META-PHRASTE.

D

MARTYRIUM

SANCTI MARTYRIS EPIMACHI

AUCTORE METAPHRASTE

a

ex codice Parisiensi 1484 [a].

CAPUT PRIMUM.

S. Epimachus christianæ philosophiæ vacat. Pelusio Alexandriam venit et idolorum aram evertit. Vinctos christianos confirmat.

S. Epimachus *Ægyptius,*

Olim profecto impietatis caligo per totum orbem terrarum diffusa erat, hominesque universi ad sacrificium diis offerendum compellebantur, imperantium minas, et judicum sævitiam atque B impetum formidantes. Quamobrem natura seipsam denegabat : tunc enim cognationis jura conculcata omnino evertebantur. Quin etiam veteris benevolentiæ conjunctio in dissidium convertebatur. Interea vero tamquam stella quædam inter Christi milites magnus effulgebat Epimachus, qui vivus quidem Ægypto tantum cognitus fuit, post martyrium autem toti mundo evasit manifestus *b*. Eum enim tunc Ægyptus, velut lucernam quamdam sub modio latentem, occultabat. Nam regio illa ejus viri educationis atque optimæ institutionis particeps facta fuit : quippe quæ virtutis et ætatis ipsius progressum atque incrementa perspexit. Is non solum cum ætate virtute quoque crescebat, sed etiam virtus ipsa in eo perspiciebatur longe major, quam ejus ætas postulabat : idque cum nullo vitæ magistro atque duce usus fuisset, sed ipse sibi tamquam regula quædam et forma exstitisset, animum simul atque mores componens, illum videlicet mitem et tranquillum efficiens, hos prudentes semper, attentos et sobrios *c*. Hinc Pelusius mons incolam eum virum suscepit, quemadmodum eremus C olim Joannem Baptistam, et Carmelus Eliam habuit.

Ἄρτι μὲν ἡ τῆς εὐσεβείας ἀχλὺς ἀνὰ πᾶσαν διεχεῖτο τὴν οἰκουμένην, ἄνθρωποι δὲ πάντες πρὸς θυσίαν εἰδωλικὴν συνηλαύνοντο, τάς τε τῶν κρατούντων ἀπειλὰς καὶ τὰς μιαιφόνους τῶν δικαστῶν ὁρμὰς δεδιότες. E Καὶ φύσις μὲν ἑαυτὴν ἐξώμνυτο· συγγενείας δὲ θεσμὰ κατεπατεῖτο, καὶ ἀνετρέπετο, καὶ παλαιᾶς ἀγάπης συνάφεια πρὸς διάστασιν ἐμερίζετο. Ἐξέλαμπε δὲ ἐν τούτοις οἷά τις ἀστὴρ ὁ μέγας ἐν ἀθλοφόροις Ἐπίμαχος, οὐκ ἐπίδηλος οὐδὲ γνώριμος ὢν τοῖς πολλοῖς. Αἴγυπτος γὰρ τέως εἶχεν αὐτ ͗ν, οἷά τινα λύχνον ὑπὸ μοδίῳ κρυπτόμενον, ἥτις αὐτοῦ καὶ ἀνατροφῆς ὄντως καὶ ἀγωγῆς τῆς ἀρίστης ἀπολελαύκει, καὶ ἀρετῆς εἶδεν αὐτοῦ καὶ ἡλικίας προκοπὰς καὶ αὐξήσεις. Ὃς οὐ μόνον ἑαυτῷ συναυξανομένην εἶχε τὴν ἀρετήν, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα καὶ τῆς ἡλικίας αὐτὴν ἐπεδείκνυτο· διδασκάλῳ μὲν οὐδενὶ τοῦ βίου καὶ ὁδηγῷ χρώμενος, οἱονεὶ δέ τις αὐτὸς ἑαυτῷ κανὼν καὶ τύπος γενόμενος, καὶ ψυχὴν ἅμα καὶ ἦθος ῥυθμίζων· καὶ τὴν μὲν ποιῶν ἠπίαν καὶ γαληνήν, τὸ δὲ σύννουν ἀεὶ καὶ προσεκτικόν. Ἐντεῦθεν Πηλούσιον ὄρος αὐτὸν οἰκιστὴν ἐκληρώσατο, καθάπερ ἡ ἔρημος πάλαι τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸν Ἠλίαν ὁ Κάρμηλος.

F

sæviente persecutione, d

2 Cum igitur Epimachus ipse in monte Pelusio *d* versaretur, et in omni philosophia se exerceret, omnemque victus duritiem amplexaretur, vitam denique propter Christum asperam ac laboriosam viveret, judex quidam sævitia et ferocitate insignis, Alexandriam venit. Judex autem ille cætera quidem omnia pro nihilo faciebat ; sed omne tantum studium, industriam et artes adhibebat *e*, quibus totam urbem illam suis retibus caperet, et acerbam impietatis prædam colligeret, idque ut assequi posset, nullis machinis abstinebat. Quamobrem christiani omnes illius judicis minas extimescentes, alii in solitudinem aufugiebant, alii se christianos esse dissimulantes, impietatem simulabant. Quicumque vero pietatem profiteri volebant, acerbissimis cruciatibus tradebantur.

2 Ὅπουπερ αὐτοῦ διατρίβοντος καὶ πᾶσαν μεν ἀσκοῦντος φιλοσοφίαν, πάσῃ δὲ λοιπὸν ἑαυτὸν ἐκδόντος σκληραγωγίᾳ καὶ βίον ζῶντος διὰ Χριστὸν ὀδυνηρὸν καὶ ἐπίπονον, καταλαμβάνει δικαστὴς τὴν Ἀλεξανδρέων ἀπηνέστατός τε καὶ ἀγριώτατος, τἄλλα μὲν οὐδενὸς ἀξιῶν λόγου, ὥστε δὲ πᾶσαν κατ' ἄκρας τὴν πόλιν εἴσω τῶν ἑαυτοῦ δικτύων λαβεῖν, καὶ θήραμα πικρὸν ἀσεβείας ποιήσασθαι, οὐδεμιᾶς τὸ παράπαν μηχανῆς ἀπεχόμενος. Ὅθεν καὶ χριστιανοὶ πάντες, οἱ μὲν δέει τῶν ἀπειλῶν εἰς ἐρημίας ἐφυγαδεύοντο, οἱ δέ, τὸν χριστιανισμὸν κρύπτοντες, τὴν ἀσέβειαν ὑπεκρίνοντο. Ὅσοι δὲ καὶ φανερῶς εὐσεβεῖν ἐβούλοντο, βασάνοις ἐξεδίδοντο πικροτάταις.

Alexandriam petit et in tribunal irruit.

3 Tunc igitur Epimacho solitudo ipsa non amplius fuit optabilis, neque illa vitæ ratio grata erat, qua consuetudinem et hominum impietatem vitabat ; sed amoris ardore in Dei pietatem vehe-

3 Τότε τοίνυν οὐκ ἦν ἔτι ἀνεκτὸν Ἐπιμάχῳ ἡ ἐρημία καὶ τὸ ἄμικτον ἐκεῖνο τοῦ βίου καὶ ἀκοινώνητον. Ἀλλὰ τῷ θερμῷ περὶ τὴν εὐσέβειαν ζήλῳ, τὴν ψυχὴν σφοδρότατα κινηθείς, καὶ ὥστε μὴ ταύτην ὑβρίζεσθαι

A ζεσθαι, καὶ ζωῆς ἅμα καὶ ἡσυχίας καταφρονήσας, κάτεισιν εἰς μέσην τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς ἐρημίας, πρόσεισι δὲ τῷ τυραννικῷ βήματι μηδὲν ὑποπτήξας τῶν ὁρωμένων, μηδὲν τῶν φοβεῖν δυναμένων καταπλαγείς, καὶ τοῦτο πρῶτον ἀρίστευμα τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ ποιεῖται ψυχῆς. Εἶτα καθαιρεῖ μὲν εἰδωλικὸν ἐκεῖνον βωμὸν καὶ εἰς ἔδαφος ἀνατρέπει, ὁμοῦ καὶ χειρὶ γενναίᾳ καὶ δυνάμει ἀοράτῳ χρώμενος. Ὁρμᾷ δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, θυμῷ δικαίῳ τὸν ὑβριστὴν καὶ Θεοῦ καὶ νόμων ἱερῶν ἀμυνόμενος. Καὶ εἴ γε μὴ παρὰ τῶν ἐκείνου δορυφόρων τῆς ὁρμῆς ἐπεσχέθη, πτῶμα δακρύων ἄξιον ἂν ὁ τύραννος ἔκειτο.

mentissime accensus, et zelo quodam magno excitatus *f*, vitam simul, solitudinem et quietem illam contempsit, et ab eremo in mediam urbem descendit: quin immo adiit ad tribunal tyranni, nihil eorum metuens quæ corporeis oculis cernuntur, neque his rebus quæ terrorem injiciunt, perterrefactus. Qua re admirabilem animi fortitudinem indicavit *g*. Deinceps idolorum aram evertit, eamque solo adæquavit, partim generosa et forti manu, partim potentia quadam, non humana, sed divina usus. Ad hæc et adversus judicem impetum fecit, justo quodam furore illum ulciscens, qui Deum et ejus sacras leges violabat. Ac nisi ab ipsius satellitibus martyris impetus detentus fuisset, tyrannus ille miserabili casu jacuisset.

AUCTORE METAPHRASTE. *f* *g*

4 Ὅπερ ἐκεῖνος οὐκ ἐνεγκών, ἀλλὰ μέσην τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἀναζέσας [1], ὅτι περ οὕτως εὐτελὴς ἀνήρ, αὐχμηρὸς τὴν κόμην, οἰκτρὸς τὸ τριβώνιον, μετὰ τοσαύτης αὐτῷ τῆς τόλμης προσενεχθείη, φυλακῇ τὸν ἅγιον καὶ δεσμοῖς παραδίδωσιν, οἷα παράβολόν τι καὶ θρασὺ δεδρακότα, καὶ τὴν δίκην ἀξίαν ὑφέξοντα. Πολλοὺς μὲν οὖν καὶ ἄλλους εἶχε τὸ δεσμωτήριον ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ αὐτοὺς κατακεκλεισμένους. Ἀλλὰ πᾶσιν αὐτοῖς ῥοπὴ μεγίστη καὶ πρὸς τὸ B μαρτύριον παράκλησις ὁ καλὸς κατέστη Ἐπίμαχος· ἀμελῶν μὲν τῶν καθ' ἑαυτὸν δεινῶν, καὶ τῆς ἐκείνων θεραπείας ἐπιμελούμενος. Ἔπειτα δὲ καὶ παραινέσεως πρὸς αὐτοὺς καὶ διδασκαλίας ἁπτόμενος, καὶ συγκροτῶν αὐτούς, τειχίζων πανταχόθεν, νήφειν ποιῶν, ἀναλώτους ὅλως ταῖς τοῦ ἐχθροῦ μηχαναῖς ἐργαζόμενος.

4 Quæ omnia cum judex non ferret *h*, quod homo tam vilis et abjectus, coma squalidus, toga miser, tanto impetu in eum irruere ausus esset, in carcerem et vincula virum illum sanctissimum jussit conjici, propterea quod audaciam et temeritatem magnam præ se tulerat: quamobrem et justas pœnas ei persolvendas esse decrevit. Multi quidem alii, et ipsi pietatis causa conclusi, carcere illo detinebantur. Sed illis omnibus multum E adjumenti, magnaque ad martyrium libenter perferendum adhortatio erat Epimachi oratio atque alacritas *i*, quippe quod omnes cruciatus, quos sibi paratos ac propositos videbat, negligens, de illorum salute tantum erat sollicitus. Ad hæc admonitionibus et doctrina multa eos instruebat atque confirmabat, undique ipsos muniens, eisque persuadens ut vigilantes ac tales esse studerent, qui omnino ab hostis diaboli machinis expugnari non possent.

Ideo in vincula conjectus, socios carceris confirmat: h *i*

5 Παραστησάμενος τοιγαροῦν αὐτοὺς ὁ δικάζων, καὶ πλείονα παρὰ πολὺ τῆς προτέρας καὶ θερμοτέραν τὴν ἔνστασιν ἰδὼν ἐπιδεικνυμένους, πυθόμενος δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος, καὶ μαθὼν ὡς Ἐπιμάχου ταῦτα συμβουλαί τε καὶ ὑποθῆκαι· τούτων μὲν μετὰ πολλὰς ἤδη καὶ ἀφορήτους τιμωρίας ἐκτέμνει τὰς γλώσσας· αὗται γὰρ ἦσαν αἱ μέσην αὐτῷ μάλιστα πλήττουσαι τὴν ψυχὴν τοῖς ἐλέγχοις τῆς ἀληθείας. Εἶτα καὶ ξίφει τὰς μαρτυρικὰς αὐτῶν κεφαλὰς ἀφαιρεῖται.

5 Cum vero judex illos ad se duci jussisset, eosque multo constantius *k* quam antea Christi confessionem profiteri vidisset, ejusque rei causam Epimachi consilia et adhortationes fuisse cognovisset, illorum omnium, post multos et intolerabiles cruciatus, linguas exscindi jussit (his enim utebantur martyres ad veritatem defendendam, quæ res judicis animum maxime cruciabat), deinde eorumdem capita gladio amputari.

hi occiduntur. k

C

ANNOTATA.

F

a *Cfr. Commentarius prævius, num.* 1 *et seq. Alteram* S. Epimachi *Passionem, ut a ven. presbytero Migne fuit edita* (1), *ex codice videlicet Parisiensi* 1484, *hoc loco exhibemus, adjecta latina translatione quam vulgavit Lipomanus. Hanc quidem, licet a græco textu nostro nonnihil dissidentem, integram descripsimus, sed loca in quibus præcipue discrepat, lector in Annotatis indicata reperiet.*

b *Pro* qui vivus... manifestus, *in græco legimus:* Qui non vulgo notus neque manifestus erat.

c Et sobrios *in codice nostro deest.*

d *S. Isidorus Pelusiota (quem prope Pelusium vitæ perfectæ operam dedisse, in confesso est), quemdam ad vitam monasticam adhortans:* Ad montem nostrum, *inquit,* te confer, ut animæ tuæ saluti consulas (2). *Neque singularis est illa montis prope Pelusium siti mentio* (3).

e Omne... adhibebat *in græca narratione non occurrit.*

f *Loco* zelo excitatus, *hæc Metaphrastes:* Ne ipsa [*pietas*] contumelia afficeretur, *vitam et quietem contempsit.*

g *Ita accuratius vertatur:* Et hoc primum admirabilis animæ ejus facinus fuit.

h *Addendum est:* Sed imo corde ira esset inflammatus.

i *In codice græco:* Adhortatio erat egregius Epimachus.

k Et ferventius, *ait Metaphrastes; ac paulo infra:* Sciscitatus etiam rei causam, et certior factus Epimachi consilia... *etc.*

[1] ἀνατέσας *in edit.*

(1) Patrol. græc., tom. CXV, col. 1319 et seqq.— (2) Migne, ibid., tom. LXXVIII, col. 18. — (3) Cfr. Menol. Basil., ad diem 4 febr. Nicephorus Callistus, Hist. eccl., lib. XIV, cap. 53, ap. Migne, Patr. gr., tom. CXLVI, col. 1250.

D

AUCTORE METAPHRASTE.

CAPUT SECUNDUM.

Interrogatio. Varii cruciatus. Mira martyris constantia. Puellæ alter oculus restituitur. Mors S. Epimachi.

S. Epimachus, a judice tentatus, a

Post hæc vinctum ad se duci jussit generosum Epimachum, quem intuens *a* : « Quare, inquit, tu vir ita gravis, et forma spectabili, ad eam impietatem prolapsus es, ut non solum nos, sed deos etiam ipsos et imperatores contemneres? Homines quidem sæpe ab officio aberrare necesse est, at non decet tamen in erratis permanere, sed consilium mutare, et corrigere quæ non recte a nobis facta fuerint. Quamobrem et tu, cum humano more peccaveris, tandem resipiscas, et nostris jussis obedias, nobiscum una diis sacrificans, et in illos benevolentiam ostendens, ne, si deos ipsos omnium dominos colere nolueris, tu quoque sceleratorum hominum mortem patiaris. »

fidem animose confitetur,

7 Ad hæc ardentissimus ille veritatis propugnator Epimachus, apertam illius temeritatem redarguens, quod admonitionibus et doctrina sua ipsum ad impietatem impellere conatus esset, ab exordio orationis suæ fecit ut tyrannus ipse statim ejus animum perspiceret, et ab omni spe decideret : « Me, inquit, o judex, numquam ab ea pietate cujus ego alumnus et amicus sum, tu avertere poteris. Ne igitur ad negandam Christi confessionem dehinc provoces, neque aliud quippiam me facturum aut dicturum speres, quod animi aut mentis imbecillitatem significet *b*. Christum enim confiteor, Christum prædico, per quem creata sunt omnia, per quem homo formatus, et lex data est : qui mentem nobis dedit omnium ducem ac magistram, qui pro nostra omnium salute, quæ jam perierat, humana carne se induit, et crucifixus ac sepultus fuit, resurrexit, et in cœlos assumptus est, atque iterum venturus cum gloria creditur. Utinam et tu istam idolorum cæcitatem ab oculis animæ abjiceres, et suavem ac salutarem Christi lucem aspiceres ! Nolim enim putet aliquis, temere ac frustra nos corpora nostra cruciatibus libenter tradere. Non ita sumus nobis ipsis inimici et insidiatores. Verum quoniam altera quædam vita est, multo præstantior hac quæ videtur, alter quidam mundus, C et sempiterna rerum bonarum delectatio, nullo tempore circumscripta, sed perennem jucunditatem afferens : propterea mundum hunc spectabilem, et carnem hanc fragilem atque caducam despicimus. Talis est nostra confessio. In hac firmi et stabiles consistimus. Pro hac et ego quemvis cruciatum sustinere paratus sum. Tu vero si celerem mortem attuleris, pergratum mihi facies, et teipsum dedecore liberabis. Quo enim diuturniore cruciatu me affliges, eo promptior ad jussa tua contemnenda inveniar *c*. Nam si nihil aliud esset, certe et martyres illos revereor, qui ante nos certamen subierunt, et reliquos istos, qui nobiscum una carcerem rursus habitant : ob idque et ipse illud studeo, ne sine corona discedam, sed ut postquam in illorum choro enumeratus fuero, istis optabilem certaminis mei cursum ostendam. »

et, dum cruciatur, majores dolores

8 Hæc martyris verba dubitationem magnam tyranno attulerunt : qui cum Epimacho persua-

Μετὰ δὲ τούτους ἄγει δεσμώτην τὸν γενναῖον Ἐπίμαχον, καὶ · « Ἵνα τί, φησίν, ὁ σεμνὸς σὺ καὶ τὸ εἶδος ἀξιοθέατος, εἰς τοσοῦτον ἐξέπεσας[1] δυσσεβείας, ὡς μὴ μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ θεῶν αὐτῶν καὶ βασιλέων αὐτοκρατόρων καταφρονεῖν; Ἀνθρώπους μὲν γὰρ ὄντας, ἀνάγκη πολλάκις σφάλλεσθαι τοῦ προσήκοντος, πλὴν ἀλλ' οὐκ ἐπιμένειν δεῖ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ μεταβάλλεσθαι, πάλιν διορθοῦσθαι τὰ παρ' ἡμῶν μὴ δεόντως γεγενημένα. Οὐκοῦν ἀνθρωπίνῳ καὶ αὐτὸς πάθει ἑαλωκὼς ἀνάνηψόν ποτε, καὶ ἡμετέροις[2] εἶξον προστάγμασι, θύων σὺν ἡμῖν τοῖς θεοῖς καὶ αὐτοῖς εὐνοῶν, καὶ ὡς δεσπότας θεραπεύων ἁπάντων, ἵνα μὴ καὶ σὺ τὸν τῶν κακούργων θάνατον ὑποστῇς. »

7 Πρὸς ταῦτα ὁ θερμὸς ὄντως ἐκεῖνος τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος ἀπόνοιαν αὐτοῦ σαφῆ καταγνούς, E ὅτι καὶ παραινέσεσι δῆθεν αὐτὸν καὶ διδασκαλίαις ἐπαγαγέσθαι πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐπειρᾶτο, ἀπόγνωσιν αὐτῷ ἐκ προοιμίων εὐθὺς ἑαυτοῦ ἐμποιεῖ καὶ τῶν ἐλπίδων ἐκείνων ἐκκρούει · « Ἐμὲ γάρ, φησίν, ὦ δικαστά, οὐκ ἄν ποτε τῆς συντρόφου καὶ φίλης εὐσεβείας ἀποστήσεις, οὐ πρὸς ἄρνησιν ἐκκαλέσῃ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίας, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀγενῶν δρᾶσαι παρασκευάσεις ἢ φθέγξασθαι. Χριστὸν γὰρ ὁμολογῶ, Χριστὸν ἀνακηρύττω, δι' οὗ τὰ πάντα παρῆκται, καὶ ἄνθρωπος πέπλασται, καὶ νόμος αὐτῷ τελεῖται, καὶ νοῦς δέδοται πάντων ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος · ὃς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀπολωλότων ἡμῶν καὶ σεσάρκωται, καὶ ἐσταύρωται, καὶ τέθαπται, καὶ ἐγήγερται, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀνείληπται · καὶ πάλιν ἐλεύσεσθαι μετὰ δόξης πεπίστευται. Ὡς εἴθε καὶ σὺ[3] τὴν εἰδωλικὴν λήμην τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀποβαλών, πρὸς τὸ γλυκὺ φῶς ἐκείνου διέβλεψας. Μηδὲ γὰρ οἰέσθω τις εἰκῆ καὶ μάτην ἡμᾶς τὸ σῶμα ταῖς βασάνοις παραδιδόναι · οὐχ οὕτως ἐσμὲν αὐτοὶ ἑαυτῶν ἐχθροὶ καὶ ἐπίβουλοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ζωή τις ἔστιν ἑτέρα παρὰ πολὺ κρείττων τῆς ὁρωμένης, καὶ κόσμος ἕτερος, καὶ ἀγαθῶν ἀπόλαυσις αἰωνία, οὐ χρόνῳ μητρουμένη, ἀλλὰ μένουσαν ἀεὶ τὴν εὐφροσύνην παρεχομένη, τούτου γε ἕνεκα καὶ κόσμου τοῦ ὁρωμένου, καὶ σαρκὸς F καταφρονοῦμεν ὡς λυομένης. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμετέρα ὁμολογία, πρὸς ταύτην ἐστηρίγμεθα καὶ ἡδράσμεθα. Ὑπὲρ αὐτῆς καὶ πᾶν ὁτιοῦν εἰμι τῶν δεινῶν πάσχειν ἕτοιμος. Ἀλλ' εἰ μὲν ταχεῖάν μοι τὴν τελευτὴν ἐπαγάγοις, ἡμῖν τε τὰ μάλιστα χαριεῖ, καὶ σεαυτὸν ἀπαλλάξεις αἰσχύνης. Εἰ δὲ καὶ κολάσεσιν αὐτὴν παρατείνεις καὶ τιμωρίαις, τοσοῦτον πλέον ὄψει καὶ ἡμᾶς τοῦ σοῦ καταφρονοῦντας προστάγματος. Αἰδοῦμαι γὰρ εἰ μή τι ἕτερον, ἀλλὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν τῷ μαρτυρίῳ τελειωθέντας, καὶ σὺν ἡμῖν πάλιν τὸ δεσμωτήριον κατοικοῦντας · καὶ διὰ τοῦτο σπεύδω μὴ ἀπελθεῖν ἀστεφάνωτος, ἀλλὰ τῶν ἐκείνων τε χορῷ συναριθμηθῆναι καὶ τούτοις τὴν ποθουμένην τῆς ἀθλήσεως ὑποδεῖξαι πορείαν. »

8 Ταῦτα εἰς ἀμηχανίαν τὸν τύραννον περιίστησι, καὶ τὸ πείθειν οὐκ ἔχων, ἐπὶ ξύλου τὸν ἄνδρα μετεωρίζει,

[1] *Sic in edit.* — [2] ἡμετέρους *in edit.* — [3] οὐ *in edit.*

καὶ

A καὶ διαξαίνει σιδηροῖς αὐτὸν ὄνυξιν. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἔχαιρε μᾶλλον τῇ τιμωρίᾳ ὡς καὶ μακαριστὸν ἑαυτὸν τιθέναι τῆς ἀναρτήσεως, ὅτι δεσποτικῶν παθημάτων μιμητὴς ἀνεδείκνυτο· «Εἰ γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἔλεγε, δι' ἡμᾶς καὶ σταυρῷ προσήλωτο, καὶ χολὴν καὶ ὄξος προσήκατο, καὶ λόγχῃ τὴν πλευρὰν νένυκτο, καὶ ἥλοις διατέτρητο τὰς παλάμας· πῶς οὐ χρή με τὸν δοῦλον τῶν αὐτῶν τῷ Δεσπότῃ μεθ' ἡδονῆς κοινωνῆσαι; » Ἀμέλει καὶ τὴν λόγχην ἐζήτει, καὶ τῆς χολῆς ἐπεθύμει, καὶ· « Ἡκέτωσαν, ἔλεγε, τὰ κολαφίσματα, τὰ ἐμπτύσματα· ὁ ἀκάνθινος ἐπιτιθέσθω μοι στέφανος· ἐγχειριζέσθω κάλαμος. Οἱ ἐμπαιγμοὶ δέ, φησί, ποῦ, ποῦ τὰ ῥαπίσματα; Μικρὰ γὰρ ἐμοὶ τὰ παρόντα πρὸς ἐκεῖνα βλέποντι καὶ οὕτως ἐφιεμένῳ. »

9 Διὰ τοῦτο καὶ βάσανος ἑτέρα τῷ ἀθλητῇ προσθήκη τῆς προλαβούσης ἐπήγετο, καὶ λίθοις ὀξέσιν ὁ γενναῖος ἐπλήττετο, πρόσταγμα δὲ τοῦ τυράννου τοῦτο, καὶ τῆς ἀπηνοῦς ψυχῆς ἐκείνης καὶ ἀπανθρώπου. B « Ἵνα, φησί, πυκνὰ διαθραττομένου τοῦ σώματος, θᾶττον ἀπορρήξῃ καὶ τὴν ψυχήν. » Ἐλελήθει δὲ ἄρα λαμπρότερον αὐτὸν ἐργαζόμενος, καὶ πλείονα τῷ μάρτυρι προξενῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν. Ἀλλὰ προσεκτέον τῷ διηγήματι· καὶ γὰρ ἐκδηλοτέρας ἤδη τῆς χάριτος ἀπολαύειν καὶ τῶν θαυμάτων Ἐπίμαχος ἄρχεται.

10 Ὁ μὲν ἐξαίνετο μετέωρος ἐπὶ ξύλου, καὶ λίθοις τὰ ὀστᾶ διεκέκλαστο. Κόρη δέ τις ἐκεῖ παρειστήκει μέρος οὖσα καὶ αὐτὴ τοῦ θεάτρου, τὸν ἕτερον πεπηρωμένη τῶν ὀφθαλμῶν. Ταύτης οὖν ἀτενῶς πρὸς ἐκεῖνον ὁρώσης, καὶ τὰς χαλεπὰς ἐκείνας κολάσεις ὀδυρμὸν ποιουμένης, μέρος τι τῶν τοῦ μάρτυρος σαρκῶν ἐκεῖθεν ἀποσπασθὲν καὶ διαέριόν πως φερόμενον, ἀποστάζει τοῦ αἵματος εἰς τὸν ὀφθαλμόν· καὶ ὁ σταλαγμὸς αὐτίκα παγεὶς (ὢ θαύματος ἀνεικάστου! ὢ πάντα λόγον νικώσης φιλανθρωπίας), φῶς γίνεται ταύτῃ, καὶ ὑγιῆ τὸν ὀφθαλμὸν ἀποδίδωσιν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν δὴ πάρεργον Ἐπιμάχῳ τοῦ μαρτυρίου, καὶ οὕτως αὐτοῦ καὶ ῥανὶς αἵματος μόνη τοσαύτην δύναται παρέχειν τὴν θεραπείαν.

C

11 Ἐπεὶ δὲ ἀκλινὴς ἐκεῖνος ὡρᾶτο καὶ τὴν εὐσέβειαν ἀμετάθετος, ἡ τελευταία κατ' αὐτοῦ δίδοται ψῆφος, καὶ ξίφει τὴν ἱερὰν ἐκείνην ὁ μάρτυς κεφαλὴν ἀφαιρεῖται· τὸ μέντοι σῶμα τούτου τὸ τίμιον πιστῶν χερσὶν ὁσίως περισταλέν, ἐκεῖ κατατίθεται, ὅπου καὶ τὴν μαρτυρικὴν ὑπέστη τελείωσιν. Τούτου τὴν μαρτυρίαν ἐθαύμασε μὲν καὶ ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος, καὶ ὅσοι τῆς προσοίκου Αἰγύπτου τὰ πιότατα νέμονται· κατεκόσμησε δὲ καὶ αὐτὸς ἄνωθεν αὐτὸν στεφάνοις λαμπροῖς ὁ Ἀγωνοθέτης, δι' ὃν τε παθεῖν εἵλετο, καὶ οὗ μιμητὴς ἐδίψα γενέσθαι τῶν παθημάτων· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

AUCTORE METAPHRASTE.

dere non posset, eum in ligno suspendi jussit, ac ferreis unguibus lacerari. Ille eo magis ejusmodi tormento lætabatur, quo se ob eam rem beatiorem existimabat : quippe quod imitator esset eorum quæ Dominus Jesus passus fuerat. Itaque aiebat : « Si Dominus noster Jesus Christus propter nos crucifixus est, et fellis atque aceti potionem accepit, si ejus latus lancea percussum fuit, si palmæ clavis perforatæ sunt, quare non debeo et ego, illius servus, magna cum voluptate in his ipsis cum Christo Domino meo communicare ? » Certe martyr ille etiam lancea percuti cupiebat : quin immo fel ipsum appetebat, et : « Veniant in me alapæ, dicebat ; injiciantur sputa ; circumdetur caput meum corona spinea; detur in manus et arundo. Ubinam sunt dedecora et irrisiones ? ubi alapæ ? Omnia enim præsentia hæc mihi ad futura illa bona spectanti, eaque appetenti, videntur parva quædam esse, ac pro nihilo facienda *d*. »

d rogat et impetrat.

9 Hæc cum diceret martyr, prioribus tormentis nova quædam adjiciebantur, et acutis lapidibus generosus ille athleta, tyranni, hoc est crudelis et inhumanæ prorsus animæ, jussu, feriebatur. Instabat enim ac urgebat : « Ita, inquiens, hominem percutite, ut ejus corpore crebris ictibus perfracto, celerrime animam ipsam abrumpat. » E Sed non videbat tyrannus ille martyrem ea re illustriorem effici, majoremque apud Deum fiduciam ipsi conciliari. Cæterum eorum quæ dicenda sunt narrationem sequamur. Deinceps enim planum fiet, quemadmodum Epimachus manifestiorem Dei gratiam et miracula consecutus est.

Stilla sanguinis puellæ oculum restituit.

10 Lacerabatur ille quidem in ligno, et lapidibus feriebatur, ut ejus ossa etiam ipsa frangerentur. Puella vero quædam illic astabat, et ipsa una ex eorum numero qui spectaculo aderant. Erat autem oculo altero excæcata. Illa cum ad martyrem intenta esset, et gravissimos ejus cruciatus lamentaretur, pars quædam e martyris carnibus abstracta, et per aerem perlata, in illius puellæ oculum sanguinis guttam instillavit, quæ quidem *e* (o miraculum singulare, o Dei benignitatem omni oratione majorem) in lumen statim conversa est, et puellæ oculum sanum effecit. Hoc Epimachi martyris miraculum quasi pertranseuntes diximus, ut ostenderemus unam ejus viri sanguinis guttam subito tantam curationem afferre potuisse. *e*

Nobilis martyr a christianis sepelitur.

11 Cum vero martyr in diversam sententiam flecti non posset, et Dei religionem nequaquam negare vellet, ultima in eum sententia lata est, et sacrum illud martyris caput securi percussum fuit : et ejus quidem venerandum corpus, fidelium hominum manibus religiose curatum, illic conditum est, ubi et martyrii sustinuit consummationem. Ejus viri certamen non Alexandrinus tantum populus, quique finitimas ac feracissimas Ægypti regiones colunt, valde admirati ac reveriti sunt : sed illud mundus nunc celebrat universus *f*. Eumdem quoque certaminum auctor et judex Deus e cœlo illustri corona donavit, propter quem Epimachus cruciatus omnes perpessus est *g*, ejusque imitator esse in tormentis perferendis maxime concupivit ac studuit. Ipsi Creatori et Salvatori, Domino ac Deo nostro sit gloria, honor et adoratio cum Patre principii finisque experte, et sanctissimo atque vivificante Spiritu, quæ est una divinitas in æquali et individua Trinitate, vitam præbens omni spiritui, et regnans *h* nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. *f* *g* *h*

ANNOTATA.

ANNOTATA.

a Quem intuens *deest in codice* 1484.

b *Potius dicendum est :* Me non adduces ad negandum, neque efficies ut faciam vel dicam.

c *Paulo aliter in scripto græco :* Si vero pœnis et suppliciis eam[*mortem*]prolatas, eo magis et nos tuum despicientes mandatum videbis.

d *Locus ad verbum ita reddetur :* Parva enim mihi sunt hæc, ad illa spectanti eaque tantopere appetenti.

e *Apud Metaphrasten nostrum :* Gutta statim concreta....

f Sed illud... universus, *deest in codice nostro.*

g *In græca narratione :* Propter quem Epimachus optavit pati.

h Cum Patre.... regnans, *hæc in exemplari a J. P. Migne edito non leguntur.*

MARTYRIUM

SANCTI MARTYRIS EPIMACHI

ex codice Parisiensi Coisliniano 110 [a].

B E

a

Sanctus ille martyr Epimachus vir erat agrestis, decorus aspectu, ex Ægyptiorum regione, profectus ex urbe Pelusio, tempore Apelliani præfecti ; qui præfectus sæviebat Alexandriæ in sanctorum catervam. Hos inter erat celebris illa Eutropia, quæ lampadibus ardentibus adusta, clamabat tortoribus : « Valde frigida est aqua quam mihi infundis. » Et rursus affirmabat videre se virum terribilem, similem Filio Dei ; quem etiam milites videbant et omnes qui aderant. Quum hæc agerentur, supervenit S. Epimachus, et impetum fecit ut subverteret aram. Inhibitus autem est a militibus, et iratus præses condidit eum in carcerem, catenas ei injiciens, et dixit : « Sinite eum donec crapulam edormierit. » Et paulo post producens eum in quæstionem simul cum reliquis sanctis, constanter ab omnibus infamia afficitur. Custodes igitur a præfecto interrogati undenam firmum sanctis propositum esset, dixerunt se, ab Epimacho confirmatos, C ipsos se Christi servos profiteri. Quibus etiam jussit linguas amputari et capita præcidi. Post hæc, præfecto adstans S. Epimachus, iterum nomen Domini fidenter confessus est, ita ut etiam alii multi crediderint. Propterea suspenditur in ligno nudus, linteo præcinctus ; et videns se ipsum nudum dicebat : « Beatus es, Epimache, quia dignus es habitus qui, sicut Dominus Jesus Christus suspendaris in ligno, sicut etiam sanctus Petrus Romæ *b* et cæteri sancti. » Quum autem ipse crudeliter laniaretur, ferro usque ad ossa perveniente, omnibusque deflentibus et aspicientibus atrocissimum cruciatum, puella quædam adstabat, alterum oculum exstinctum habens, et illacrymans sancto : stillavit [gutta] sanguinis e carnibus sancti in illum qui cæcus erat, oculum illius ; et concreto sanguine, statim visum recepit, ita ut omnes glorificarent Deum. Cum vero docuisset sanctus adstantem multitudinem, atque suasisset ea quæ ad salutem pertinent, demissus a ligno, sancto capite truncatus est ; et coronam gestans ad cœlos attollitur,

b

Ὁ ἅγιος μάρτυς Ἐπίμαχος οὗτος ἦν ἀνὴρ ἄγροικος, ὡραῖος δὲ τῇ ὄψει, ἐκ τῆς Αἰγυπτίων χώρας, ὁρμώμενος πόλεως τοῦ Πηλουσίου, ἐπὶ ἡγεμόνος [1] Ἀπελλιανοῦ. Ὅστις ἡγεμὼν ἁγίων στῖφος τιμωρούμενος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ · ἐν οἷς ἦν καὶ Εὐτροπία ἡ ἀοίδιμος, ἥτις λαμπάσι πυρὸς καιομένη, ἐβόα πρὸς τοὺς τιμωροῦντας · « Μεγάλη ἡ ψυχρότης τοῦ ὕδατος οὗ μοι ἐπιχέεις. » Καὶ αὖθις διεβεβαιοῦτο ὁρᾶν ἄνδρα φοβερὸν ὅμοιον Υἱῷ Θεοῦ, ὅντινα καὶ οἱ στρατιῶται ἑώρων καὶ πάντες οἱ παρεστῶτες. Καὶ τούτων πραττομένων, καταλαμβάνει ὁ ἅγιος Ἐπίμαχος, καὶ ὥρμησεν καταστρέψαι τὸν βωμόν · κατεσχέθη δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, καὶ θυμωθεὶς ὁ ἡγεμὼν ἔθετο αὐτὸν ἐν φυλακῇ, σιδηρώσας, καὶ εἶπεν· « Ἄφετε αὐτὸν ὅπως ἐκνήψῃ ἐκ τῆς μέθης. » Καὶ μετ' ὀλίγον ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς ἐρώτησιν ἅμα τοῖς λοιποῖς ἁγίοις, στηλιτεύεται στεῤῥῶς ὑπὸ πάντων. Τῶν οὖν δεσμοφυλάκων ἐρωτηθέντων παρὰ τοῦ ἡγεμόνος πόθεν ἡ στεῤῥὰ τοῖς ἁγίοις ἔνστασις ἐγένετο, ἔφασαν ὅτι παρὰ Ἐπιμάχου στερεωθέντες, ὡμολόγησαν καὶ αὐτοὶ δοῦλοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ. F Οὓς καὶ ἐκέλευσεν γλωττοτομηθῆναι, καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀποτμηθῆναι. Μετὰ τοῦτο παραστὰς τῷ ἡγεμόνι ὁ ἅγιος Ἐπίμαχος, αὖθις ὡμολόγησεν θαρσαλέως τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου · ὥστε καὶ ἑτέρους πολλοὺς πιστεῦσαι. Διὸ ἀναρτίζεται [2] ἐπὶ ξύλου γυμνός, λεντίῳ διεζωσμένος · καὶ ὁρῶν ἑαυτὸν γυμνόν, ἔλεγεν · « Μακάριος εἶ, Ἐπίμαχε, ὅτι κατηξιώθης ὡς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπαρθῆναι ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ ὡς ἅγιος Πέτρος ἐν Ῥώμῃ καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι. » Ξεομένου δὲ αὐτοῦ ἀπηνῶς, καὶ μέχρι τῶν ὀστέων φθασάντων τῶν σιδήρων, καὶ πάντων κλαιόντων καὶ ὁρώντων τὴν ἀνήκεστον βάσανον, κόρη τις παρισταμένη, τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἐσβεσμένον ἔχουσα, καὶ θρηνοῦσα τὸν ἅγιον · ἔσταξεν τοῦ αἵματος τῶν σαρκῶν τοῦ ἁγίου εἰς τὸν μὴ βλέποντα ὀφθαλμὸν αὐτῆς · καὶ παγὲν τὸ αἷμα · αὐτίκα ἀνέβλεψεν, ὥστε πάντας δοξάσαι τὸν Θεόν. Διδάξας δὲ ὁ ἅγιος τὸν παριστάμενον λαὸν καὶ παραινέσας τὰ πρὸς σωτηρίαν, κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἐτμήθη [3] τὴν ἁγίαν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ στεφηφόρος πρὸς οὐρανοὺς ἀναφέρεται, πρεσβεύων ὑπὲρ

[1] ἐπιηγεμόνος *cod.* — [2] *forte pro* ἀπαρτίζεται — [3] εἰμήθη *cod.*

ἡμῶν

EX MSS.

A ἡμῶν καὶ παντὸς τοῦ κόσμου πρὸς τὸν Κύριον. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἀδελφοί, μνήμην ἐτήσιον [1] τελοῦντες τοῦ πανενδόξου μάρτυρος Ἐπιμάχου, σπουδάσωμεν τυχεῖν τῆς μακαρίας ἐλπίδος τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἁγίοις μάρτυσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

deprecans pro nobis et pro omni populo apud Dominum. Et nos itaque, fratres, annuam memoriam celebrantes gloriosissimi martyris Epimachi, festinemus compotes fieri beatæ spei quæ reposita est sanctis martyribus; in Christo Jesu Domino nostro, quem decet omnis gloria, honor et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Hanc narrationem, ut ante diximus, nobis rogantibus descripsit clar. H. Zotenberg, e codice sæculi circiter XI. Inscriptio ejus hæc est :* ἡμ. ὀκτωβρίῳ λά. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἐπιμάχου.

b *Locus idem est in Priore Passione.*

[1] εἰήσιον *cod.*

B

DE S. QUINTINO MARTYRE

E

AUGUSTÆ VIROMANDUORUM

IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B. B.

§ I. S. Quintini cultus. Ejus mentio in fastis sacris.

PROBABILITER ANNO CCLXXXV. *Memoratur* S. Quintinus

Martyrologia Hieronymiana, tum majora, tum minora seu contracta, vix non omnia memorant hac die S. Quintinum. *Bernense:* In territurio Ambienensium sancti Quintini martyris (1); *Fuldense:* In Galliis oppido Virmandensi sancti Quintini martyris (2) ; *Epternacense seu Antverpiense et Corbeiense majus:* Agusta Viromandorum *(addit posterius* in Gallia) S. Quintini martyris ; *Lucense, sed mendose :* In Italia passio S. Quirini martyris. *Hæc notat* C *Florentinius:* Pro S. Quirino Italiæ martyre, bina martyrologia Antverpiense et Corbeiense, cum omnibus fere sacræ Galliæ scriptoribus, S. Quintinum mart. exhibent Augustæ Viromandorum seu potius Veromanduorum, Galliæ Belgicæ urbe... Sanctum vero in Italia Quirinum hac die veneratum invenire non licuit, neque Ferrarius, alioquin cœlitum Italicorum diligens scrutator, meminit. *Primitus scriptum erat, ut efficitur ex codice Richenoviensi:* In Gallia, Augusta Vermandorum passio sancti Quintini martyris. *Pariter laudatur hac die* S. Quintinus *in Hieronymianis martyrologiis* Ottoboniano, Richenoviensi, Augustano, Labbeano, Corbeiensi breviore, *et in* Kalendario Vaticano. *Ita Georgius* (3).

tum in aliis martyrologiis, tum in Romano,

2 *Beda-Florus:* II Kal. *(novembres).* In Galliis S. Quintini, qui sub Maximiano imperatore martyrium passus est, et post annos quinquaginta quinque inventum est, revelante angelo, corpus et sepultum [VIII kal. julii] ; *additur in margine :* Ultima verba desunt in ms. D[iviodunensi] (4). *Prætermitto auctarium ex codicibus Atrebatensi, Tornacensi et Lætiensi, quod Henschenius et Papebrochius Floro adscribunt, contradicente, et ut equidem puto, recte, Sollerio ; quodque hoc loco nihil nisi compendium Vitæ* Quintini *ex amplioribus Vitis desumptum exhibet* (5). *Annuntiationi Bedæ vel Flori consonat, ut assolet, Rabanus, iisdem omnino verbis utens, nisi quod inventum corpus post annos* quinquaginta duos *scribit : qua ratione ductus, fatetur Sollerius se ignorare.* F *Ado, deficiente Romano parvo Rosweidi, quod silet de* S. Quintino, *Bedam sequitur, addens positionem distinctam, ab illo et Rabano prætermissam :* In Galliis oppido Virmandensi *etc. Notkeri martyrologium mutilum est, nec ultra diem XXVI octobris progreditur. Wandalbertus, qui, ut alibi ostensum est, martyrologium metricum suum absolvit sub die* 5 *aprilis anni* 847 (6), *hæc canit :*

Quintinum pridie celebrant sua gesta beatum,
Qui insigni et vario ob Christum certamine victor,
Octimbrem clauso componit in orbe ruentem.

Usuardus purus Adonianum repetit elogium, multaque adduntur in auctariis, quæ variis ex codicibus collecta habes in Sollerio. Denique, ut Galesinium, Maurolycum, Saussaium etc. mittam, Mart. Romanum hanc ponit laudationem : In Gallia, apud Augustam Veromanduo-

(1) Supra, pag. XXV. — (2) Analecta Bollandiana, tom. I, pag. 43. — (3) Martyrologium Adonis recognitum et illustratum, ad diem 31 oct. — (4) Acta SS., tom. II Martii, pag. XXXVI. — (5) Ibid. — (6) Ibid., tom. IX Oct., pag. 271.

rum,

AUCTORE B. B.

rum, S. Quintini, civis romani, ordinis senatorii, qui sub Maximiano imperatore martyrium passus est; cujus corpus post annos quinquaginta quinque, revelante angelo, inventum est incorruptum.

et in Quintinopolitano.

3 *Exstat adhuc antiquum martyrologium manuscriptum* ad usum regalis et insignis ecclesiæ sancti Quintini, *ubi ad diem* 31 *octobris hæc habetur annuntiatio:* In Galliis apud Augustam Virmandorum, passio sancti et gloriosissimi Christi martyris Quintini. Hic Romæ senatorio germine editus, sed amore Christi Gallias ingressus tempore Diocletiani et Maximiani, maximis prædicationibus, signis et miraculis gloriose enituit. Cujus famam Rictiovarus ut audivit, diligenter perquiri, inventum comprehendi, catenis astringi, carceri mancipari præcepit. Deinde præsidi exhibitus, percunctata religione, simulacrorum effigies, culturam et ordinem execratur; et quia unum et trinum Deum et verum fiducialiter prædicat, flagellis crudeliter cæditur, cæsus Deum glorificat, glorificans divinitus ad constantiæ perseverantiam animatur. Iterum catenatus carcereis obscuritatibus B damnatur, ubi humano penitus destitutus solatio, angelico meruit consolari alloquio. Cujus conductu, insciis vigilibus, ad locum urbis medium, concurrentibus undique populis, pervenit, et prædicatione compendiose perorata, ad sexcentos ferme viros usque fidei catholicæ applicavit. Quapropter indignatus Rictiovarus præses, jussit sanctum virum Dei atrocissime trochleis torqueri, insuper et resticulis ferreis cædi, et oleo, pisce adipeque ferventi dorsum ejus perfundi, et calcem, synapim et acetum ori ejus infundi. Iterum ponderosis catenis colligatus, ad Augustam Virmandorum perducitur; ubi jussu præsidis duobus veribus ferreis a cervice ad crura transfigitur, aliis quoque decem clavis ferreis inter ungulas et carnem confoditur. Inter hæc manens insuperabilis, Dei athleta tandem gladio percussus occubuit. Cujus sancta anima similitudinem niveæ columbæ de collo ejus exientis proferens, liberrimo volatu visa est cœlum penetrare. Corpus vero ejus ab impio præside in fluvio Somenæ supplumbatum, post annos ferme quinquagesima quinque, cuidam matronæ, Eusebiæ nomine, ab angelo revelatur, et ab eadem C incorruptum reperitur, et in eodem municipio VIII Kl. julii sepelitur. *Martyrologium hoc vidi Quintinopoli apud clar. Ernestum de Chauvenet. Codex est membranaceus, magni densique voluminis atque scripturæ præclaræ; at nonnullis in partibus haud parum corrosus. Plurima sunt fere in singulis foliis additamenta vel notæ, sequentibus annis immo et sæculis exarata. Ex his inter alia discimus ipsum martyrologium ante ætatem aut saltem ante obitum S. Ludovici regis conscriptum. In multis etiam fastis sacris commemorantur corporis* S. Quintini *translationes, de quibus infra dicetur.*

D

§ II. Passionum tres classes. Acta priora forte a teste suppari scripta. Authenticum Vitæ S. Quintini. A quonam sit compositum, a quonam exaratum et ecclesiæ S. Quintini datum.

Inter Passiones plures editas aut mss.,

Acta S. Quintini *habemus plura, rebus fere convenientia, verbis diversa. Edita primum a Mombritio* (1), *tum a Surio ad diem* 31 *octobris, deinde a Claudio Hemeræo* (2), *denique a Collietto, atque ab hoc tria exemplaria* (3). *Inter manuscriptos codices a decessoribus nostris collectos et nunc ad bibliothecam Bruxellensem pertinentes, exstat* (4) Vita S. Quintini ex ms. Theodori Canteri; *et additur:* Collatum cum ms. Cl. Puteani vetustissimo; *item altera* E *manu:* collatum cum ms. S. Maximini Treviris; *item tertia manu:* et sancti Audomari. *Exstat quoque in magno codice ms. anni* 1470 *ejusdem bibliothecæ, ad calcem* (5). *Dein* Acta S. Quintini *missa olim a P. Chiffletio,* ex ms. Accincti monasterii et S. Benigni Divion. et Caritatis (6), *et ab eodem* ex ms. Caritatis *codex de* inventione corporis S. Quintini, *scilicet prima, quæ fere ubique Actis subjuncta reperitur. Denique ibidem* martyrium seu passio S. Quintini martyris, collatum cum ms. Bonifontis. *Proinde edita nobis præ manibus sunt Acta numero quinque (prima Collietti eadem sunt quæ apud Hemeræum); manuscripta decem, habita ratione collationum. Et præter hæc innumera fere exstant, tum Bruxellis, tum Parisiis, tum aliis in bibliothecis quampluribus. Sed tam edita quam manuscripta in tres classes commode distribuuntur. Ad primam spectant Acta Mombritii, bina posteriora Collietti, Acta ex codice majore num.* 3398; *item ex Cantero, hujusque triplici collatione. Ista sequentibus multo breviora sunt, et ut mox indicabimus, auctoritate longe præstare videntur.* F *Ad secundam classem referimus Surium et ms. Chiffletii collatum cum duobus aliis: horum narratio diffusior, sed simul elegantius digesta. Tertiam classem constituit Hemeræus cum Collietto in priore textu; quibus consonat ms. nostrum, manu puto Rosweidi exaratum, sed quo ex fonte haustum, non video. Collatum fuit cum cod. Bonifontis.*

prima forte scripta est a teste suppari,

5 *Jam de singularum illarum recensionum auctoritate. Earum prima, quam sub titulo Passionis I infra exhibebimus ex egregio codice olim Puteano, nunc Parisiensi lat.* 5299, *sæculi IX, diligenter descriptam, certe composita non est ante annum a* Quintini *morte quinquagesimum quintum, quum illi annexa sit relatio inventionis corporis quæ hoc ipso anno contigit, eaque relatio omnino ejusdem scriptoris stylum referat. Jamvero talis est ut, si comparetur cum Actis martyrum Ruinartii,*

(1) Vitæ SS., tom. II, fol. 231. — (2) Augusta Viromanduorum vindicata et illustrata, in Regesto, Parisiis 1643. — (3) Mémoires pour servir à l'hist. du Vermandois, tom. I, pag. 131 et seqq., Cameraci 1771. — (4) Codex 8927. — (5) Cod. 3391-99. — (6) Cod. 8927.

vix

AUCTORE B. B.

A *vix sive rebus sive forma ab emendatioribus et originalibus discrepet. Confer inter alias Passionem S. Ferreoli. Immo Acta nostra multis Ruinartianis magis sobria sunt, prodigia habent pauciora, interrogationes et responsiones breviores, et has quidem fere ex sententiis sacræ Scripturæ; quas utique christiani adhibere solebant inter precandum, et cæterum ex aliorum martyrum responsis, quæ vel audierant vel legerant, discere potuerant atque paratas tenere si quando ipsi ad certamen vocarentur. Suntne originalia? Certe pluribus in exemplaribus, ubi de inventione agitur, auctor præsentem se fuisse testatur. Sic Boninus Mombritius* (1): Ita ut omnia delectamenta mundi nobis in oblivione esse viderentur. *Similiter in apographo Rosweidi; et expressius in utroque Collietti* (2): Sic omnes QUI ADERAMUS implevit, ita ut omnia delectamenta... NOBIS abolita viderentur. *Sic etiam in codice S. Maximini et in aliis duobus codicibus sæc. X et XI* (3): *adeoque exemplaria omnimo septem consentiunt historiam Inventionis scriptam a teste oculato; quod nihil dubitans admittit Cointius* (4). *Cum* B *autem appareat, ut monui, hunc eumdem Passionis esse auctorem, consequens esset Acta nostra* S. Quintini *ad medium fere sæculum IV esse referenda, immo et originalibus annumeranda. Quod tamen non censuit Ruinartius, quippe qui illa prætermiserit. Fatendum est, voces* nobis *et* qui aderamus *desiderari in quibusdam codicibus, inter quos ms. Puteani. Quibusnam igitur danda fides? Certe alterutri corrupti sint oportet: isti delendo præfatas voces, aut illi addendo.*

et certe magni est facienda;

6 *Utut est (non enim litem dirimere ausim), hoc certum, Acta* S. Quintini *haud vulgaris esse meriti. In pretio habita sunt a Tillemontio:* Digna, *inquit* (5), quibus fides tribuatur fere eadem quæ originalibus,... ni obstaret frequentia prodigiorum et miraculorum vix credibilium, ut autumare fas sit originali non solum verba sed etiam additas res. *Atque hæc ita Tillemontius de Actis Surianis, quibus, ut Passionem utramque conferenti manifestum est, nostra antiquiora adeoque præstantiora sunt. Quod ad miracula spectat, vetus hæc et perpetua Tillemontii objectio vel potius cavillatio* C *est, quam et nos et decessores nostri passim retudimus. Certe prodigia non sunt indiscriminatim admittenda, sed nec rejicienda: hoc enimvero nec viro catholico, nec christiano, nec erudito dignum. Quæ cum ita sint, confidenter asserimus Acta* S. Quintini *a nobis edenda pauciora referre prodigia eaque multo credibiliora, quam Acta plura (de proconsularibus non loquor) quæ Ruinartius sincera censuit et ut fide digna publici juris fecit.*

altera recentior, a Surio edita;

7 *Quæ modo ex Tillemontio protulimus, jam monui ab eo dicta esse de Actis a Surio primum in lucem datis. Hæc e codicibus mss., ut ipse asserit in titulo iis præfixo, utpote* docte sane et graviter conscripta, *collectioni suæ inseruit; nos, ne nomen Surii illis præjudicium inferat, quippe qui textus in codicibus a se repertos plus minus perpolire solitus sit, ex apographo codicis Aquicinctini, quod debemus Chiffletio, edimus, adjectis tamen e Suriana editione lectionibus variantibus. Iisdem usus est Tillemontius et, præter superius citata, de iis pronuntiavit* (6): Pauca, *inquiens,* martyrum Acta habemus meliora: et quamquam originalia non sunt, non videtur incredibile scripta fuisse ante medium sæculum VII. *Nec dubitem ea respexisse Baronium, ubi ait* (7): Cujus (S. Quintini) passionis Acta... extant, ab auctore tamen qui ea descripsit, nonnullis periphrasibus aucta. *Post hæc nemo mirabitur Acta Suriana passim a scriptoribus adhibita et laudata, neque alia plerumque iis cognita. Sic Longuevallius noster illa summatim reddit in historia Ecclesiæ Gallicanæ* (8), *et adjicit:* Historiam primæ inventionis (corporis S. Quintini) scripsit testis oculatus, qui pariter historiam passionis composuit. Hæc quidem excidit; sed lecta fuerat ab auctore Actorum nostrorum. Cæterum Acta hæc nostra scripta graviter sunt et concinne; videnturque fide digna, cum auctori præsto fuerint monumenta tam antiqua. *Et re quidem vera legitur in Actis Surianis, ubi de prima inventione:* Insolito etiam candore idem corpus fulgebat et E inæstimabili odore fragrabat, adeo ut circumstantes (QUEMADMODUM TESTATUR IS QUI HUIC REI CORAM INTERFUIT, QUI ETIAM SCRIPSIT BEATISSIMI MARTYRIS HUJUS HISTORIAM PRIOREM) ea odoris suavitate repleti, aliorum mundi oblectamentorum obliti viderentur. *Sed quæ fides adhibenda verbis Surii, iis nempe quæ parenthesi clauduntur? Certe desiderantur in aliis exemplaribus omnibus sive editis sive manuscriptis. Sed parvi id refert. Quod enim ex vocibus consequeretur, si vere sint scriptoris, alteram nimirum hanc Vitam secundum antiquiora Acta (quæ nos Passionem I vocamus,) elaboratam esse, id utraque legenti per se manifestum est: nam ambæ narrationes et rerum substantia et ordine apprime concordant, solo genere scribendi, longe simpliciore in illis Actis, in hac vero secunda Vita tersiore et politiore, discrepant. Qua autem ætate hujus Vitæ scriptor antiquiorem illam meliore forma digesserit, neque ullo indicio proditur neque alicujus momenti est indagare. Mea quidem opinione non est valde antiqua, nec multo vetustior Vita tertia, de qua jam dicendum.* F

tertiam exhibet codex ecclesiæ S. Quintini,

8 *Et primo quidem nonnulla de codice, unde illam edidit Hemeræus. Exstat ille adhuc hodie in thesauraria ecclesiæ sancti Quintini, una cum Evangeliario quod ibidem servatur, atque ætate superant alia omnia mss. Quintinopoli reperienda. Est volumen forma in-4° oblonga, membranaceum, solide compactum et corio vitulino vestitum, folia habens antiqua 89, recentiora 3; nec vario carens ornamento, ut sunt literæ, voces, quin et sententiæ aureo colore distinctæ. Passio autem et Inventio prima sancti patroni pluribus illustrantur tabellis, quibus præcipua martyrii capita exhibentur, rudi manu picta coloribus aqua dilutis (gallice* à la gouache). *Ad ornatum quoque spectant rubricæ seu argumenta metro conclusa, quæ singulis Passionis articulis sive paragraphis atque Inventioni ad-*

(1) Tom. II, fol. 234. — (2) Tom. I, pag. 143 et 149. — (3) Cfr. Annotata ad Passionem I, infra. Cfr. Tillemont, Mémoires, tom. IV, Not., pag. 700, edit. 1701. — (4) Annales Francorum, tom. I, pag. 385. — (5) Mémoires, tom. IV, pag. 700 et seq. — (6) Ibid., pag. 433. — (7) Ad an. 303, num. 130. — (8) Tom. I, pag. 124 et seqq., Paris. 1825.

scripta

AUCTORE B. B.

scripta leguntur, atque peculiari apicum charactere concinnata. Atque hæc de codicis forma. Eum ipsi attente inspeximus ; ejus autem apographum accurate descriptum, sicut et alia non infimi pretii documenta de S. Quintini *cultu, humanissime nobiscum communicavit vir eximius Ed. Charles, cui pro tanto beneficio debitam grati animi significationem hoc loco rependere nobis imprimis cordi est.*

Authenticum *dictus,*

9 Authenticum *vulgo dicitur, idque ab omni retro memoria, immo forte jam inde a principio sic vocatus, quod ea tantum contineret de* S. Quintino *monumenta quæ sincera existimabantur. Quo tempore in præsentem redactus sit formam, indicat sequens notatio initio voluminis addita :* Extractum e registris conclusionum capitularium regalis et insignis ecclesiæ sancti Quintini in Augusta Veromanduorum. Authenticum Vitæ sancti Quintini in thesauraria hujus ecclesiæ asservatum compingi curavit dominus Paucet, canonicus vices gerens thesaurarii per absentiam domini Raffec, eo quod folia non satis inter se cohæreant. Hanc autem ordinatio- B nem in capite illius inscribi et per me capituli secretarium subsignari domini ordinarunt. Statutum in capitulo feria secunda, julii decima quarta, anni millesimi sexcentesimi octogesimi septimi. *Est signatum :* Gobert. *Cæterum servatus in hunc usque diem et integer manet, excepto uno folio ad finem Passionis ; quod quando et a quo sublatum sit ignoramus : constat jam defuisse anno hujus sæculi decimo sexto. Postmodum autem subtractæ fuerunt et binæ tabellæ, quas quam fieri potuit accuratissime restitutas testatur D. Ernestus de Chauvenet. Is etiam, nec sane immerito, queritur codicem exeunte sæculo XVIII, quo canonici pulsi extinctumque capitulum, et deinceps non satis diligenter fuisse custoditum, ut mirandum potius sit non majora detrimenta per tot annos ei fuisse illata.*

qui plura continet de S. Quintino.

10 *Omnia fere quæ in volumine hoc leguntur, ad sancti* Quintini *historiam pertinent, et his veniunt ordine et titulis.*

Incipit prologus descriptionis Vitæ beatissimi patris nostri Quintini martyris.

C *1.* Incipit textus Passionis martyris Christi Quintini.

2. Sermo pro gratiarum actione in festo sancti Quintini.

3. Inventio sancti Quintini a sancta Eusebia.

4. Inventio sancti Quintini a sancto Eligio in loco ubi sepelierat eum Eusebia.

5. Sermo in elevatione gloriosissimi martyris Quintini.

6. Incipit prologus miraculorum martyris Christi Quintini. — Incipit textus signorum et virtutum beati Quintini martyris.

7. De translatione corporis ipsius martyris *(anno* 835 *in insulam ubi ædificatum est monasterium S. Quintini intra septa civitatis Quintinopolitanæ, et de miraculis quæ hoc loco, invocato* S. Quintino, *contigerunt).*

8. Sermo in octavis sancti Quintini.

9. Sermo de tumulatione sanctorum Christi martyrum Quintini et Victorici, et sancti confessoris Cassiani.

Dicitur donatus a Raimberto,

11 *Fertur volumen dono datum capitulo Quintinopolitanæ ecclesiæ circa annum* 1104 D *a Raimberto canonico. Atque hæc opinio communiter invaluit, quam cupierim certo probatam testimonio. Est tamen unde haud improbabilem rationem proferas. Folio primo, ubi incipit prologus Passionis, depictus cernitur vir capite ad normam monachorum tonsus, altera manu calamum, altera cornu gestans; infra legitur literis rubeis et voce in duas partes secta :* Raim. bert. *Et iterum folio sequenti ad calcem ejusdem prologi idem vir exhibetur offerens librum* S. Quintino. *Aliunde novimus Guidonem, ex canonico Sanquintinensi episcopum Bellovacensem, monasterium ædificasse in suburbio suæ civitatis divo martyri* Quintino *dicatum, sub regula sancti Augustini ; cui præfecit Ivonem, celeberrimum notissimumque postea Carnotensem præsulem. Hic autem* abbas, *ut est apud Hemeræum* (1), præbendam unam in ecclesia S. Quintini Viromanduensis ab Adela comitissa impetravit, possidendam apud nos a canonico regulari ejus loci, *id est monasterii Bellovacensis.* Raimbertus ipso Ivonis tempore primus præbendam illam obtinuit, vir, quantum ætas ferebat, erudi- E tus. *Hæc si ita sint, erat Raimbertus canonicus utriusque ecclesiæ, Bellovaci regularis, præbendarius Augustæ, atque hinc intelligitur tum cur habitu monachali depingatur, tum cur res spectantes ad* S. Quintinum *utriusque loci patronum uno volumine collegerit, capituloque Viromanduensi obtulerit ; hortante, ut credere fas est, Guidone, quem scimus ecclesiæ ex qua assumptus ad pontificatum fuerat, perpetuo fuisse addictissimum.*

canonico præbendario ecclesiæ Viromanduensis,

12 *De præbenda quidem S. Quintini Viromanduensis ab Adela comitissa Viromanduensi monasterio S. Quintini Bellovacensi concessa, exstabat memoria in* sacris diariis *ejus monasterii, simul cum diplomate Philippi I regis Francorum de simili concessione ab ipso facta. Utrumque documentum edidit Hemeræus* (2), *adscripto in margine anno* 1104, *præmissoque hoc titulo :* Philippi I regis Franc. *(diploma)* certam constituentis, *id est confirmantis,* præbendam eam, quam Yvoni et monachis S. Q. Bellvac. Adela comitissa post Hugonis mariti mortem donarat, in ecclesia S. Q. Virom. F *Subjicitur diploma, his conceptum verbis:* Philippus Dei gratia Francorum rex. Odoni decano et cæteris canonicis nostræ ecclesiæ S. Quintini salutem et gratiam nostram. Notum facimus vobis quod Yvo abbas Bellvacensis ecclesiæ B. Quintini nostræ mansuetudinis aures adierit supplicans, tam per se quam per fideles nostros, ut ecclesiæ sibi commissæ præbendam unam in ecclesia vestra pro remedio patris mei et matris meæ perpetuo habendam concederemus. Cujus petitioni ideo libenter assensum præbuimus, quia vos id in capitulo vestro jam collaudasse, per quosdam ex vobis audivimus. Quapropter mandamus vobis, ut sicut inter vos determinatum est, investituram quæ ad vos pertinet, prædictæ præbendæ per prædictum abbatem faciatis. *Deinde, teste Hemeræo, sequitur ibidem, videlicet in prædictis diariis :* Adela, venerabilis Veromanduorum comitissa, concessit ecclesiæ S. Quintini Bellvacensis præbendam quam habebat in ecclesia ejusdem S. Quintini Viromandensis,

(1) Aug. Viromanduorum, pag. 125. — (2) Cfr. ibid., Regest., pag. 39.

AUCTORE B. B.

A Viromandensis, pro anniversario conjugis sui Hugonis et sui ipsius et filiorum suorum; videntibus et laudantibus ejusdem filiis Radulpho et Symone; præsentibus Roberto Mechimmo, Adam Rabis, Odone Britone militibus suis, Walone præposito de Biardo, clericis Odone abbate, Britone canonico, Ernaldo etc. *Putem his duobus monumentis niti traditionem de origine præbendæ.*

anno 1104;

13 *Quamvis autem in neutro horum documentorum apponatur nota temporis, id tamen satis non est ut eorum sinceritas in dubium vocetur: idem namque haud infrequens occurrit in chartis omnium consensu sinceris* (1). *Neque annus* 1104 *inconsiderate assignatur concessioni Adelæ comitissæ, cum Hugo Magnus, comes Viromanduensis, ejus conjux, diem supremum obierit sub expeditione cruciata Tarsi in Cilicia mense septembri vel octobri anni* 1101 (2). *Sed nec diplomati Philippi I repugnat idem annus* 1104: *Philippus enim, ut notum est, ab anno* 1060 *ad annum* 1108 *regnum Francorum obtinuit. Porro quamvis qui in diplomate nominatur Odo decanus,* B *nullo alio documento probetur eo tempore capitulo S. Quintini Viromanduensis præsedisse, tamen neque alterius nominis decanus aliquis præfuisse eodem tempore demonstratur* (3). *At profecto plane gratuito, immo et improbabiliter, asseritur in titulo diplomatis Philippus rex illud dedisse in confirmationem donationis Adelæ comitissæ. Neque enim quidquam hujusmodi in instrumento indicatur, et præbendam ait rex* pro remedio patris mei et matris meæ *concessam: quod utique cum donatione Adelæ* pro anniversario conjugis sui Hugonis et sui ipsius et filiorum suorum *non concordat. Unde auctores Galliæ christianæ, nulla illius tituli ratione habita, diploma illigarunt anno circiter* 1080 (4), *Fronto Ducæus vero, in Vita B. Ivonis operum ejus editioni præfixa, anno* 1089 (5); *forte quod inter decanos S. Quintini Viromanduensis ab anno* 1075 *Odonem quemdam ab Hemeræo memoratum repererint (illum nimirum qui, titulo* decani *adjecto, subscripsit duplici diplomati Heriberti IV* (6), *comitis Viromanduensis, anno* 1076 *dato), neque alium post* C *ipsum usque ad annum* 1090 (7).

sed id non constat; quamquam scriptus est codex sæculo XII,

14 *Sed quidquid de his existimandum est, illud certum, nihil in utroque documento enuntiari de Raimberto, ut mera conjectura niti videatur opinio de* Authentici *donatione anno* 1104 *a Raimberto facta. Attamen codicem illum vere sæculi XII esse, optime demonstravit Ernestus de Chauvenet ex argumentis, ut aiunt, palæographicis atque apicum literarumve forma, quam diligenter examinavit multisque describit in præclara dissertatione, hactenus, quod sciam, prelo non subjecta; cujus vero exemplar, nomine auctoris signatum, videre est in capite ipsius codicis originalis. Ibi similiter probat non unius, sed duorum saltem librariorum, operam fuisse adhibitam. Folia viginti quatuor quibus miracula recensentur (a folio verso 43 ad fol. 67) aliam produnt manum, quam præcedentia et subsequentia. Ast uno eodemque tempore totum volumen exaratum, liquet tam ex scripturæ charactere quam ex codicis structura seu compositione: his enim omnis interpolationis vel levissima suspicio tollitur.*

a duobus scribis,

15 *De auctore non convenit inter eruditos. Alii censent codicem a Raimberto compositum. In hanc sententiam inclinare videtur Tillemontius* (8): Hemeræus cum actis edidit alia monumenta ad S. Quintinum spectantia, quæ quidem omnia ejusdem forte sunt auctoris. Hemeræus rubricas adscribit Raimberto, qui fertur esse canonicus sancti Quintini. *Alii partem tantum quæ tribus prioribus numeris continetur* (9), *putant illi tribuendam, cætera hinc inde ex variis collecta atque in unum fasciculum redacta, manu tamen Raimberti esse totum librum exaratum. Alii denique existimant, hoc curante et dirigente volumen scriptum, sed alia manu. Sane, ut paulo ante dixi, ex ipsa apicum seu characterum inspectione elucet duos saltem amanuenses operam contulisse. Num alter eorum Raimbertus sit, nec affirmaverim nec negaverim; licet pronum* E *satis sit ex inscriptione nominis ab initio libri, et tabellis duabus prologum comitantibus, conjicere Raimbertum scripsisse primam et postremam partem, mediam vero ab alio fuisse exaratam.*

et quidem ex aliqua parte a Raimberto;

16 *Id mihi omnino certum, nec totum opus Raimberti manu concinnatum esse, neque ab eo compositum. Non refugit E. de Chauvenet* Passionis *et* Inventionis primæ *illum auctorem dicere; quod confirmari existimat vir doctus sequenti loco, quo Inventionis historia concluditur:* Atque variis incommodis plures laborantes, quorum in altero libro perplura scripta sunt, optata sæpissime potiuntur salute. *Quæ quidem, judice hoc scriptore, indicare videntur,* librum miraculorum *(qui in Authentico venit sexto loco) antiquiorem esse historia Inventionis: unde, inquit, firmaretur sententia, eumdem* Passionis *et* Inventionis *auctorem esse. Utique nullus est dubitandi locus, miracula, maximam saltem partem, collecta multo ante sæculum XII fuisse, ut alibi demonstrabitur; at non plane perspicio qua ratione sequatur,* F *ex eo quod illius libri mentio fit in historia Inventionis, hanc esse a Raimberto compositam. Hoc solum constat, verba supra relata ab illo addita, quippe quæ in alio quovis codice sive manuscripto sive typis vulgato frustra quæsieris; neque hic adscripta aliam ob causam sunt, nisi ut moneamur miracula quæ sequentibus post primam inventionem sæculis contigerunt, in Authentico recenseri singulari libro. Cæterum paulo infra explicat laudatus scriptor, quomodo suam de auctore intelligat sive opinionem sive conjecturam; subjicit enim:* Evidens est scriptorem Passionis et Inventionis historias ex vetustioribus documentis composuisse. *Idem sentit Collieltus, asserens Acta quidem ex antiquis hausta fontibus, sed paraphrastice concinnata a Raimberto canonico. Paulo aliter Hemeræus, ut liquet ex titulo:*

(1) Cfr. Nouveau Traité de Diplomatique, tom. IV, pag. 659. — (2) Historiens occidentaux des Croisades, tom. I, pag. 418; tom. III, pag. 399, 532, 680, 837; tom. IV, pag. 208, Paris. 1844, 1866, 1879. Cfr. Colliette, tom. II, pag. 45. — (3) Cfr. Gall. christ., tom. IX, col. 1045. — (4) Ibid., tom X, col. 247. — (5) Ap. Migne, Patrol. lat., tom. CLXI, col. 17, not. 33. — (6) Colliette, tom. I, pag. 690 et seq. — (7) Hemeræus, pag. 126 et 130. Cfr. Gall. christ., tom. IX, col. 1045. — (8) Mémoires, tom. IV, pag. 701. — (9) Supra, Comment. præv., num. 10.

AUCTORE B. B.

Acta Passionis beati Quintini e codice pervetusto regalis ecclesiæ, quæ est ejusdem martyris Augustæ Virom. Exscripsit Raimbertus et rubricis distinxit. *Indicat itaque Hemeræus, non composita fuisse, sed exscripta a præfato canonico, cui solum tribuit rubricas.*

qui probabiliter antiquam Passionem

17 *Ut dicam quod sentio, existimo Raimbertum Acta antiquiora hic illic reformasse, mutando stylum, addendo nonnulla quibus explicatius redderet res propius ad locum martyrii et inventionem spectantes, amplificando etiam interrogationes et responsiones, sicut et precationes : quod idem alii ante et post eum præstiterunt, ut ex collatione codicis antiquissimi cum posterioribus est manifestum, atque ita quidem ut Acta, quo antiquiora probantur, eo sint quoque breviora. Id sane obtinet in codice Puteani, quem diximus certo certius pertinere ad sæculum IX, et quo exemplar Actorum continetur omnium, quæ ad nos pervenerunt, vetustissimum et simul brevissimum ; hoc ex fonte alia deinceps ex aliis manarunt, plus minus adaucta, stylo meliore et quandoque pejore digesta.*
B *Talia sunt quæ in Authentico leguntur, et quidem prolixioribus annumeranda ; facileque consenserim ad hanc formam a Raimberto redacta. Itaque haud longe discedo a clarissimo de Chauvenet, si tamen discedo. Probabile mihi quoque est eidem Raimberto tribuendas metricas rubricas, quibus diversa capita martyrii distinguuntur, versibus haud admodum elegantibus contextas. Exemplo sint :*

Cum duce Quintino Gallos petit en duodeno,
Ut fidei munus reseret, Romana juventus.
Clauditur Ambianis Quintinus carceris antris.
Famina multa serunt sanctus dirusque tyrannus.

Alia videsis in Actis quæ Commentario subjunximus.

et Inventionem amplificavit.

18 *Pari ratione inducor ut historiam Inventionis primæ eidem adscribam auctori. In hac vero minus est amplificationi indultum ; unde et propius accedit ad narrationem primigeniam, prout reperitur in codice*
C *Puteani. Atque idem animadvertere est in omnibus manuscriptis : generatim primitivæ narrationis simplicitas multo fidelius quam in Passione observatur. Itaque ut paucis concludam, opinari liberum est, Raimbertum Martyrium et Inventionem primam ex antiquis documentis concinnasse, hancque opinionem probabilem existimo, etiam rubricas esse ab eodem compositas. Neque tamen fas est assentiri Maurinis ita censentibus* (1) : Raimbertus, si auctor rubricarum est, posset simul dici scriptor Actorum, quæ nonnulla ratio suadet tribuere ineunti sæculo IX, si tamen auctor rubricarum hoc tempore vixerit. *Utique non floruit Raimbertus hoc ævo, et Acta ab eo concinnata tribus fere sæculis sunt recentiora. De* sermone pro gratiarum actione *quem eidem scriptori quidam attribuunt, infra disseretur.*

D

§ III. De tempore quo S. Quintinus obiit.

Passus S. Quintinus est ante generale Diocletiani contra christianos edictum,

Certum est S. Quintinum *martyrii palmam retulisse tempore Diocletiani et Maximiani Herculii. Quod quidem manifesto efficitur ex Actis, adeo ut nemo sit inter eruditos, qui serio studeat dubium de hac quæstione movere. Verum de anno passionis facta est plurima dissensio, ut liquet ex Commentario de SS. Crispino et Crispiniano ad diem 25 hujus mensis octobris* (2), *ubi latius tractavi de persecutione sub prædictis imperatoribus excitata. Suffecerit hoc loco summatim disputationis præcipua capita recensere. Imprimis dixi præter generale edictum in christianos latum ineunte sæculo IV, alia particularia et, ut ita dicam, localia prodiisse, præsertim prioribus Diocletiani annis.* Ne tota, *inquiebam,* historiæ ecclesiasticæ series perturbetur, admittamus oportet, plures non solum in Galliis, sed nonnullis etiam in aliis regionibus exeunte E sæculo III martyres passos sub Diocletiano, quamvis hujus imperatoris generale contra christianos edictum promulgatum fuerit tantum primis annis sequentis sæculi, id est..... anno 303 ; quo præterea tempore constat paucos in Galliarum provinciis ob fidem morti addictos, quod in his partibus imperaret Constantius Chlorus, qui Ecclesiæ favebat, Maximianus autem Herculius, Christi sequacibus tam atrociter infensus, Italiæ præesset.... Atque hæc sunt quæ jam pridem impulerunt eruditos ut discederent a sententia illorum qui opinabantur SS. martyres nostros *(Crispinum et Crispinianum)*, sicut et alios plures sub idem tempus excarnificatos, puta SS. Macram, Ruffinum et Valerium, Quintinum... et totam Legionem Thebæam palmam triumphi adeptos circiter anno quo prodiit Diocletiani generale edictum. Dubius jam hæsit Bollandus,... similiter censuisse videtur Henschenius... Postea ab eruditis bina admissa diserte fuit persecutio ; altera particularis, generalis altera.. Existimo, ait Pagius, scriptores persecutiones particulares in quibusdam provinciis et urbibus, primis Diocletiani et Maximiani Herculii annis excitatas, cum persecutione generali, quæ hoc anno (303) contigit, confudisse, ut ante me Baronius observavit. F

paulo post interfectam Legionem Thebæam,

20 *Deinde ad peculiaria descendens, rursus tamquam certum habui prædictos martyres et nominatim* S. Quintinum *passos eo fere tempore quo Legio Thebæa mactata fuit ; nec putem inter graviores scriptores reperiendos qui contradicant. Post hæc carnificinam Agaunensem contigisse posui jussu Maximiani, cum* Cæsar, *nondum vero* Augustus *esset, et in ipsa expeditione adversus Bagaudas susceptam. Quam cæsaream Herculii dignitatem demonstratam existimat Pagius, tum aliis rationibus, tum disertis Eutropii et Orosii testimoniis* (3). *Quæ si ita se habere censeantur, poterit hoc modo rerum gestarum, de quibus hic quæstio, ordinari series. Salutatur Diocletianus imperator ab exercitu die* 17 *septembris*

(1) Histoire littéraire de la France, tom. IV, pag. 368. — (2) Acta SS., tom XI Octobris, pag. 496 et seqq. — (3) Eutropius, Breviarium, lib. IX, cap. 20 et 22, pag. 162, edit. a Droysen, Berolini 1878. Orosius, Historiæ, lib. VII, cap. 25, pag. 489, edit. a Zangemeister, Vindobonæ 1882.

A *bris anno* 284; *sequenti inchoato, Herculius* Cæsar *copias parat, cum exercitu Alpes transcendit contra Bagaudas acturus; septembris die* 22 *ejusdem anni* 285 *mactantur Thebæi; mense octobri pervenit ad fines Parisiorum, Remorum, Viromanduorum, Suessionum etc; exinde Bagaudas ubique* levibus præliis domat, *ut loquitur Eutropius, vel, ut alii dicunt,* facile, brevi; *denique in Orientem redux ad Diocletianum, Augustus nuncupatur die* 1 *aprilis* 286, *haud procul Nicomedia* (1).

atque sub ipsa expeditione adversus Bagaudas,

21 *Atque hæc recepta olim erat temporis notandi ratio. Sed hodie, post doctissimos viros Borghesi et Mommsen, consentiunt scriptores fere omnes, Maximianum creatum fuisse Augustum, non kalendis aprilis anni* 286, *(ut cum aliis multis contendebat Georgius Baiterus in Fastis consularibus), sed kalendis maji anni* 285. *Quamvis autem hinc sequatur Maximianum Herculium non Cæsarem, sed Augustum in Gallia bellavisse, id nihilominus ad annum* 285 *referri potest. Neque enim videtur dubitandi locus, Herculium contra Bagaudas movisse paulo post discessum* B *Carini ex Galliarum finibus, qui contigit cadente anno* 284. *Etenim Numerianus imperator occisus haud procul Perintho est dicto anno* 284 *ante diem* 17 *septembris, quo die Diocletianus ei suffectus fuit. Carinus vero, cum die* 12 *ejusdem mensis Romæ magnificos ludos celebrasset, audita nece fratris Numeriani et electione Diocletiani, adversus hunc processit* (2). *Ex his luce clarius efficitur, Carinum vel initio septembris vel potius ante mensem hunc anno* 284 *Gallias deseruisse. Paulo vero post ivisse Herculium adversus Bagaudas, liquet ex Aurelio Victore:* Ubi, *inquit* (3), comperit *Diocletianus* Carini discessu Ælianum Amandumque per Galliam, excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris, plerasque urbium tentare, Maximianum STATIM, fidum amicitia, quamquam semiagrestem, militiæ tamen atque ingenio bonum, imperatorem jubet... Sed Herculius in Galliam profectus, fusis hostibus aut acceptis, quieta omnia brevi patraverat. *Quæ sane demonstrant principio imperii Diocletiani bellum rusticanum et susceptum et finitum;* C *insuper ex eodem probatur martyrium Thebæorum commodius mensi septembri anni* 285 *tribui: certe locus non reperiretur quo id præcedenti anno contigisset, cujus die* 17 *septembris Diocletianus primum imperator salutatus est.*

anno 285.

22 *Cum itaque, ut ante diximus, passio* S. Quintini *sub eadem a Maximiano Herculio excitata persecutione non immerito ponatur, nec diu post mactatos Thebæos milites, et ejus certamen ab omni retro antiquitate signetur die* 31 *octobris, pronius ad fidem est hoc eodem anno* 285 S. Quintinum *fuisse coronatum: quamquam non pauci scriptores dissentiunt; quorum alii martyrium Thebæorum (et simul certamen sancti nostri) anno* 286, *alii* 287 *aut* 297, *alii* 302 *aut* 303 (4) *annectunt. Sed de his ac de S. Eucherii testimonio aliisque argumentis jam ante in Actis Sanctorum dictum est* (5).

AUCTORE B. B.

§ IV. De loco passionis. Utrum Augusta Viromanduorum, de qua in Actis, sita fuerit eo loco ubi jacet hodie oppidum S. Quintini, an potius ubi nunc vicus Vermand. De sede episcopali ibidem erecta.

Ex Actis manifestum est S. Quintinum

S. Quintini *passio cœpta Ambiani, consummata est Augustæ Viromanduorum, quæ quidem urbs sita fuisse intelligitur juxta fluvium Somenam, cum hujus fluvii aquis corpus beati martyris immergi jusserit Rictiovarus* (6). *Idem et clarius efficitur ex historia Inventionis primæ secundum antiquissimam recensionem, in qua Eusebiæ cuidam dixisse* E *narratur Angelus:* Vade intra Gallias, require locum qui dicitur Agusta Veromandorum, juxta fluvium qui vocatur Somna, ubi transit agger publicus qui venit de Ambianensium civitate et pergit contra Lugdunum Clavatum; in ipso igitur loco require, et invenies sub aqua cadaver sancti Quintini (7). *In fine vero ejusdem historiæ legitur:* Tunc præfata matrona accipiens venerabile corpus, involvit eum in linteamine mundo et voluit eum in Viromandis civitatem sepelire. Cumque in iter proficiscerentur, venerunt in quoddam municipium, quod Agusta Veromandorum nuncupatur; deponentes eum, quia præ pondere ambulare non poterant. Cognoscens autem hæc quæ agebantur, præfata matrona sepelivit eum in eodem loco, et super sepulcrum ejus cellulam ædificavit (8). *Ubi manifesto* municipium quod Agusta Veromandorum nuncupatur *diversum significatur a* Viromandis civitate, *inde aliquantum distante.*

obiisse et humatum esse Augustæ Viromanduorum,

24 *In altera autem ejusdem Inventionis recensione, quam ex nomine primi editoris Surianam appellavimus, prior locus fere iisdem verbis, posterior vero sic legitur:* Porro venerabilis matrona Eusebia acceptum beatissimum corpus linteaminibus involvit et ad Veromandensium castrum, quod ab eo loco quinque fere millibus distat, reverenter tumulandum advehere disposuit. Sed beatissimus martyr locum sanguine suo consecratum relinquere nolens, mox ut ab aqua montis summum ascendit, sui ponderis gravitate longius se proficisci nolle manifestissime docuit. Portantium enim jam defecerant gressus, et vires lassitudine pressæ martyris venerandæ cesserunt voluntati. Beata vero Eusebia talibus gestis voluntatem sancti intelligens martyris, ibi eum deponi fecit, et reverenter secundum loci et temporis concessum sepelivit, cellulamque quibus tunc poterat nisibus gratanter ædificavit (9). *Inquirendum jam ex his*

(1) Acta SS., tom. XI Oct., pag. 499. Cfr. Ammianus Marcellinus, lib. XXVII, cap. 6, pag. 535, Lugduni Bat. 1693. Eckhel, Doctrina numorum, tom. VIII, pag. 15 et seqq. — (2) Tillemont, Hist. des empereurs, tom. III, pag. 320, tom. IV, pag. 3. — (3) De cæsaribus, cap. 39, pag. 421 et seq., edit. a J. Arntzenio. — (4) Cfr. P. de Rivaz, Éclairc. sur le mart. de la Légion Thébéenne, pag. 93 et seqq., Parisiis 1779. Gelpke, Kirchengeschichte von Schweiz, tom. I, pag. 74 et seqq. Büdinger, Untersuchungen zur Röm. Kaisergesch., tom. II, pag. 266 et seqq. — (5) Tom. XI Oct., pag. 500 et seqq. — (6) Infra, Passio I, num. 13. — (7) Infra, Invent. I, num. 1. — (8) Ibid., num. 6. — (9) Surius, Vitæ SS., ad diem 31 oct.

AUCTORE B. B.

his et antiquioribus testimoniis, ubinam sita fuerit Augusta *illa* Viromanduorum, S. Quintini *passione et primo sepulcro decorata. De qua re, ut mox indicabimus, non sine vehementi contentione inter recentiores disputatum est.*

ad Somenam.

25 *Alii enim intelligunt oppidum hodie a S. Quintino dictum seu Quintinopolim, alii vicum hinc non multum distantem, cui nomen Vermand. Non autem hunc, sed illud significari vel ex ipsis Actis colligendum videtur. In omnibus enim exemplaribus, ut ante vidimus, manifesto indicatur* S. Quintinum *obiisse Augustæ Viromanduorum ejusque corpus Somenæ immersum fuisse. Jamvero Quintinopolis hodierna Somena alluitur, Vermandum Dalmanione*. Si itaque prope illam urbem aqua demersus est, ibidem interemptus dicatur. Cur enim, si Vermandi occisus esset, corpus in Somenam, non in Dalmanionem projectum ferretur? præsertim cum Vermandum a Quintinopoli distet quinque millibus passuum. Quis enim credat Rictiovarum, cum ipsi fluvius ad pedes decurreret, alium quæsivisse tanto intervallo distantem, quo martyris corpus reconderet?*

* L'Omignon

B

Inter civitates Galliæ Belgicæ

26 *Aliæ plures suppetunt rationes, quæ infra disputabuntur, simul cum adversariorum argumentis. Sed antequam eorum sententias expendamus, notasse juverit apud Cæsarem* civitatem *idem significare ac* gentem, populum, nationem, *ut manifesto apparet ex libro III de bello Gallico* (1): ..... Multa Cæsarem .... ad id bellum incitabant : injuriæ,... tot civitatum conjuratio ; in primis ne, hac parte neglecta, reliquæ nationes idem sibi licere arbitrarentur... Priusquam plures civitates conspirarent, partiendum sibi ac latius distribuendum exercitum putavit. *Ita et alibi. Hujusmodi civitates sive nationes memorantur a Cæsare in Gallia Belgica viginti septem, quas inter* Viromandui (2). *Civitas ut plurimum in* pagos *partita reperitur* (3). *Nonnumquam priscis pagus idem est ac civitas. Sed non putem hoc inveniri apud Cæsarem, cui constanter pagus pars major aliqua civitatis est* (4), *civitas autem populus ; excepto quod in uno alterove loco Commentariorum de bello civili, Massilia civitas idem significare videtur atque urbs* (5). C Urbem atque oppidum, *ait Valesius* (6), unam rem esse constat, tametsi quidam urbem majus aliquid oppido esse arbitrantur. *Certe Cæsar* (7) *utramque vocem promiscue adhibet.*

erant Viromandui,

27 *Ad Galliam Belgicam, ut notum est, spectabant* Viromandui, *supra Isaram* inter Nervios a septemtrione et Suessones a meridie sedem habentes (8). *Quorum meminit omnium primus, inter antiquos auctores qui ad nos pervenerunt, Julius Cæsar :* Inveniebat, *ait, de se ipso loquens,* ex captivis Sabim (*nobis* Sambre) flumen ab castris suis non amplius millia passuum decem abesse ; trans id flumen omnes Nervios consedisse *(id est castra posuisse)*, adventumque ibi Romanorum exspectare, una cum Atrebatis et Viromanduis, finitimis suis (9). *Alibi dixerat* (10), *Belgis contra Romanos ad bellum se parantibus,* pollicitos *fuisse* Veliocasses et Viromanduos *X millia armata ; sed nusquam ullum illorum vel oppidum vel vicum indicat. Strabo Viromanduos prætermittit,* ut est, *teste Valesio* (11), in Celticæ et Belgicæ descriptione negligens et confusus. *A Plinio signantur eodem, quo apud Cæsarem, nomine, et finitimi Nerviis* liberis, *id est qui suis legibus utebantur nec erant Romanis vectigales* (12). *In epitomis librorum Titi Livii, quæ Flori nomine circumferuntur, dicuntur* Viromandui (13) ; *in Tabula Peutingeriana item* Viromandui; Veromandi *in Itinerario Antonini, ut infra latius indicabitur. Vocantur a Ptolemæo* Οὐερομάνδυες, *alias* Ῥομάνδυες. *Ex vetere inscriptione quæ ad sæculum II refertur, colligi potest dictos esse tunc temporis Viromanduos, eosque jam tum fuisse civitatem cum integro magistratuum collegio* (14). *In Notitia provinciarum Galliæ, sub Honorio imperatore confecta, memoratur* civitas Veromandorum, *aut, ut in aliis codd. legitur,* Viromandorum, Veremandorum, Veramandorum, Verummandorum (15). Prisca, *inquit Valesius*, et incorrupta gentis nomina Veromandui et Veromandi, nec non Viromandui et Viromandi, vulgo les Vermandois.... Nomen dedere Veromandui pago Veromanduensi, le Vermandois, comitibus quondam suis claro et illustri. *Unde et in sequioribus scriptoribus plus minus corrupte :* pagus Vermandensis, Virdomadensis, Vermendisus, Vermendensis, Viromandia, Viromania (16). *Antiquo pago Viromanduensi* (17) *respondent hodie pars septentrionalis præfecturæ ab Axona dictæ* (département de l'Aisne) *et pars orientalis præfecturæ a Somena nuncupatæ* (département de la Somme).

D

E

quorum urbs prima Augusta Viromanduorum

28 *Quænam fuerint, sive Cæsaris ætate sive ante, Viromanduorum oppida et vici, hac tenus compertum non est. Contendunt quidem Hemeræus* (18) *et Ludovicus Colliette* (19) *Samarobrivam, de qua Cæsar* (20), *et alicubi etiam Cicero ad Trebatium scribens* (21) *meminere, pertinuisse ad Viromanduos ac præcipuum fuisse eorum oppidum. Verum hanc sententiam, quæ labente sæculo XVIII satis invaluerat, quæque in opere chronologico Maurinorum expromitur* (22), *esse rejiciendam omnes jam consentiunt* (23). *Re quidem vera in Itinerario*

(1) Cap. 10, edit. Berolini 1865. — (2) Cfr. Napoléon, Histoire de Jules César, tom. II, pag. 21 et 23, Paris. 1866. — (3) Cfr. Cæsar, De bello Gall., lib. 1, cap. 12. — (4) Cfr. Valesius, Notitia Galliarum, præfatio, pag. IX. Guérard, Essai sur les divisions territoriales de la Gaule, pag. 34 et seq., Paris. 1832. — (5) Cfr. lib. II, cap. 22. — (6) Not. Gall., pag. XIII. — (7) Cfr. De bello Gallico, lib. VII, cap. 13 et 15. — (8) Cellarius, Notitia orbis antiqui, tom. I, pag. 204, 297, 300, 311 et seq., Lipsiæ 1773. Cfr. Valesius, Notitia Galliarum, v^is^ *Germania superior et inferior in Belgica*. — (9) De bello Gallico, lib. II, cap. 16.— (10) Ibid., cap. 4. Cfr. Napoléon, Vie de César, Planche II. — (11) Notitia Gall., v° *Veromandui;* cfr. præfat., pag. II. — (12) Hist. nat., lib. IV, num. 31, edit. ab Harduino. — (13) Titi Livii Patavini... libri omnes superstites, pag. 596, Paris 1625. Cellarius, op. cit., pag. 311. Cfr. Histoire littéraire de la France, tom. I, part. 1, pag. 259, Paris. 1733. Cfr. Valesius, Notit., præfat., pag. II. — (14) E. Desjardins, La table de Peutinger, pag. 15, Paris. 1869. Idem, Géographie historique et administrative de la Gaule Romaine, tom. II, pag. 454, 437, Paris. 1878. Cfr. Napoléon, Hist. de César, tom. II, pag. 99, 107 et seqq. — (15) B. Guérard, Essai sur les divisions territoriales de la Gaule, pag. 18. — (16) Pag. 595.— (17) Guérard, pag. 148. — (18) Augusta Vir., pag. 50 et seqq. — (19) Mémoires pour servir à l'histoire du Vermandois, tom. 1, pag. 6 et seqq., Cameraci 1771. — (20) De bello Gallico, lib. V, cap. 24. — (21) Epist. ad familiares, lib. VII, epist. 11 et 12.—(22) Art de vér. les dates, tom. II, pag. 700, Paris. 1784. — (23) Cfr., Walckenaer, Géogr. ancienne des Gaules, tom. I, pag. 429 et seqq., pag. 482, Paris. 1839. Cfr. Rigollot, Second mém. sur Samarobriva.

nerario

A *nerario Antonini et in tabula Peutingeriana accurate notatus est locus ubi sita erat Samarobriva, atque constat hanc esse ipsum Ambianum. Omnium primus reperitur Ptolemæus* (1) *qui Augustæ Viromanduorum meminerit :* Οὐερομάνδυες, ὧν πόλις Αὐγόυστα Οὐερομανδύων, Veromandui (2), quorum urbs Augusta Veromanduorum. *Notum porro est Ptolemæum opus suum geographicum scripsisse ante medium sæculum II. Consonant Itinerarium Æthici (vulgo Antonini), et Tabula Peutingeriana seu Theodosiana. Illud* in itinere a Tarvenna Durocortoro *habet* Augusta Veromandorum, *inter Cameracum et Augustam Suessionum* (3). *Tabula Peutingeriana, in primis editionibus :* Aug. Viro Muduon. ; *at in recentioribus, atque in ea quam nuper diligentissime elaboravit Ernestus Desjardins* (4), *legimus :* Aug. Viro Muduor [um]. *Ita deinceps apud omnes* Augusta Viromanduorum *signatur, variatis hinc inde literis* (5). *Quoniam de auctore et de ætate tum Cosmographiæ tum Tabulæ Peutingerianæ plurimum certant scriptores, proderit recitasse nonnulla ex dissertatione quam de Æticho accuratissime composuit cl. d'Avezac* (6). B

dicitur ab Æthico, auctore Cosmographiæ et Itinerarii,

29 *Priore parte auctor agit de* Cosmographia physica, *altera de* Cosmographia geographica ; *editque in appendice ipsam* Cosmographiam physicam, *quæ hactenus manuscripta permanserat* (7) ; *hujus titulus passim in membranis sequens invenitur :* Liber Æthici, philosophico editus oraculo et a domino Hieronymo presbytero in latinum translatus ex Cosmographia, id est mundi scriptura. *Ad calcem legitur :* Explicit liber Æthici philosophi cosmographi, natione scythica, nobili prosapia parentum *etc. Opus græce conscriptum jam non exstat, si tamen exstitit. Cæterum omnibus diligenter et erudite perpensis et inter se collatis, ostendit cl. d'Avezac dubium esse num Æthicus auctor posterioris Cosmographiæ (de qua statim dicetur) priorem græce umquam scripserit ; versionem autem latinam Hieronymi, quem plures sanctum doctorem hujus nominis dixere, apocrypham esse, quamvis antiquam* (8). *Alteram vero Cosmographiam, primum a Simlero typis Basileæ datam anno* 1575 *et pluries postea excusam* (9), *vir eruditus genuinum partum Æthici existimat, quem insuper auctorem declarat Itinerarii, quod vulgo Antonini appellatur. Sic nempe, post recitatas excussasque sententias scriptorum qui ad hæc usque tempora de proposita quæstione disseruerunt, concludit : floruisse circa medium labentis sæculi IV (annum* 375) *cosmographum nomine Æthicum ; hunc autem fuisse (sed id colligitur ex monumentis non omnino fidis) Istrum natione, neque infimo genere ortum, philosophum quoque seu sophistam haud ignobilem ; auctorem esse operis cosmographici, sub ipsius nomine vulgati, quod* C *binas complectitur partes præcipuas :* Æthici Cosmographiam et Itinerarium Antonini *(aut ut in optimis et antiquissimis codicibus fere perpetuo legitur,* Antonii); *Julii Honorii* Excerpta, *vel* Cosmographiam Julii Cæsaris *epitomen esse prioris partis Æthicianæ, atque capitulum quo in Orosii historia exhibetur* Orbis descriptio, *pariter ex Æthici libro extractum ; denique usum hunc invaluisse ut* Itinerarium *tribueretur Antonino, cum tamen sit Æthici ; sed* Notitiam *dignitatum necnon* descriptionem *urbis Romæ atque* Tabulam Peutingerianam *Æthico prorsus abjudicandas. Atque hæc de scriptore Itinerarii. Ad ætatem quod attinet, certum videtur illud, prout nunc exstat, sæculo IV antiquius non esse, ac probabilissime ad annum circiter* 375 *referri potest. Peutingerianam autem Tabulam putat cl. d'Avezac anno* 337 *aut* 338 *fuisse compositam* (10).

et ab aliis, jam inde a sæculo II.

30 *Ut a diverticulo ad viam redeamus et quæ de Viromanduis jam dicta sunt paucis complectamur, erant illi gens seu civitas Galliarum, iisdem fere finibus circumscripti quibus medio ævo Pagus Viromanduensis vel brevius Virmandisus, et vernaculo sermone* le Vermandois. E *Oppidum eorum præcipuum (plura fuisse probabilis quidem conjectura est, verum nihil certi suppetit, deficientibus monumentis,) sub Augusto vel saltem post hunc nomen Augustæ Viromanduorum accepit ; nec quomodo ante vocatum fuerit, compertum est. Ibi, more Gallorum, residebat civitatis consilium seu senatus : unde et postea* civitas Viromanduorum *nuncupata est, denique uno verbo* Viromandui. *Primus eam memoravit Ptolemæus, medio sæculo II post Christum ; dein ante medium sæculum IV Tabula Peutingeriana, et exeunte eodem, Itinerarium quod vulgo Antonini dici solet. Atque de his jam convenit inter eruditos.*

Plurimum disputatur utrum illa steterit ubi nunc Quintinopolis,

31 *Sed de situ oppidi multum olim disputatum est* (11). Controvertitur, *ait Cointius* (12), quæstio super loco, ubi sita fuit Augusta Veromanduorum... Sunt qui collocant ad Somenam fluvium, ubi hodie oppidum est Sancti Quintini. Sunt qui ponunt ad Dalmanionem rivum, ubi hodie visitur Veromandia seu Vermandum, monasterium non ignobile Præmonstratensis Ordinis. F Vermandum seu Virmandum ab oppido Sancti Quintini distat senis milliaribus Gallicanis, ut loquitur Claudius Hemeræus..., sive leucis duabus cum dimidia, ut Jacobus Vassorius testatur in veteris Vermandi descriptione Noviomensibus Annalibus præfixa, positumque est ad viam publicam qua itur ab oppido Sancti Quintini Ambianum. Vassorius, decanus et canonicus ecclesiæ Noviomensis, stat pro Vermando ; Hemeræus, canonicus ecclesiæ Sancti Quintini, stat pro oppido Sancti Quintini. Collegerunt hi duo scriptores argumenta quæ possunt in utramque partem afferri ; sed ob dissidium quod inter capitula Noviomense et San-Quintinense intercedit.

(1) Lib. II, de Gallia. — (2) Cfr. Valesius, Notitia Galliarum, v° *Veromandui.* — (3) Wesseling, Vetera Romanorum itiner., pag. 379, Amstelædami 1735. Simlerus, Æthici cosmographia etc., pag. 177, Basileæ 1575. — (4) La table de Peutinger d'après l'original conservé à Vienne, Paris. 1869-1874. Cfr. ibid., Rapport au Ministre de l'instruction publique, pag. III et seqq. Cfr. Revue archéologique, tom. IX, an. 1869, pag. 60 et seqq., 152. — (5) Cfr. Valesius, Notitia Gall., v° *Veromandui.* — (6) Mémoire sur Éthicus et sur les ouvrages cosmographiques intitulés de ce nom, par M. d'Avezac, Académie des inscriptions et belles-lettres, mém. prés. par div. savants, ser. I, tom. II, pag. 230 et seqq., Paris. 1852. — (7) Pag. 235 et 455. — (8) Pag. 451. — (9) Cfr. Simler., Æthici Cosmographia, Antonii Augusti Itinerarium provinciarum, cum scholiis. Wesseling, Vetera Romanorum Itineraria. Amstelædami 1735. — (10) Mémoire, pag. 431 et seqq. — (11) Cfr. Académie des inscriptions. tom. XIX, pag. 671 et seq. — (12) Annales ecclesiastici Francorum, tom. I, pag. 383 et seq.

AUCTORE B. B.

intercedit, uterque patriæ vel ecclesiæ suæ causam creditur egisse. Prior scripsit Vassorius anno Christi millesimo sexcentesimo tricesimo tertio, et auctores suæ sententiæ protulit Robertum Cœnalem, Philippum Ferrariensem, Paschalem Robinum et Guillelmum Gazetum, cum breviariis quibusdam ac martyrologiis. Hemeræus decennio serius lucubrationes suas edidit, auctores reprobavit laudatos a Vassorio; quos autem alteri opinioni favere censuit, eos approbavit, et ut fidem adversariorum magis elevaret, non obscure dixit aliquam ab illis in hac controversia utilitatem quæri, *scilicet ut ita facilius evertant* honorum prærogativas, quibus se adversus querimonias quotidianas et immortales lites *(a Noviomensibus excitatas)* clerus San-Quintiniensis tutari solet; conservatas eo inprimis titulo, quod ante ævum Medardi fuisset illic *(non autem Vermandi)* sedes episcopalis. *Sed vicissim alterius sententiæ patroni accusant Sanquintinenses quod similiter propriam quærant in hac controversia utilitatem* (1). *Hactenus de statu quæstionis.*

quod idoneis testimoniis confirmatur,

32 *Adrianus Valesius :* Certe, *inquit* (2), Augusta Veromanduorum vel Viromandi nunc vocatur opidum S. Quintini, Saint-Quentin, vel Saint-Quintin en Vermandois, propterea quod B. Quintini martyris et levitæ corpus servat, a venerabili matrona Eusebia inventum anno post ejus agonem LV, et in superiore loco eminentis opidi, quod olim Augusta Viromandorum vocabatur, collocatum, uti ait Sigebertus in Chronico, *immo in Sigeberti* Auctario Ursicampino. *Et re quidem vera supra monstratum est ex Actis emendatioribus sanctum martyrem et passum et ab Eusebia humatum, juxta locum ubi exstat Quintinopolis nostra, minime vero juxta Vermandum. Igitur quando Annales Bertiniani anno* 842 *signant Carolum Calvum* Augustam Viromandorum, ad memoriam videlicet beati Quintini martyris, *profectum* (3); *et rursus decennio serius, anno* 852, *ab eodem Carolo Lotharium fratrem ad colloquium invitatum* apud Augustam Viromandorum, quæ beati Quintini martyris corpore insignitur (4), *intelligenda hæc sunt de Quintinopoli, nullatenus de Vermando: hic enim corpus sancti pugilis* C *numquam quievit. Porro Annales Bertiniani tres in partes dividuntur; secunda quæ decurrit ab anno* 835 *ad annum* 861 (5) *adeoque ad nos spectat, auctorem habet Prudentium Trecensem episcopum, coævum, utpote qui vita functus est prædicto anno* 861 (6). Sed *(verbis utor Hadriani Valesii)* (7) vetustissimus nostrorum omnium scriptorum Gregorius *Turonensis (obiit anno* 595) (8) in libro de Gloria martyrum rem conficit paucis, *ubi ait* (9) : Apud Viromandense... oppidum Galliarum, Quintinus martyr quiescit *etc. Unde breviter idem Valesius :* Gregorius igitur, Bertiniani Annales et Sigebertus, vitam ac passionem Quintini mart. secuti, recentiores quoque Mercantius, Claudius

D Hemeræus aliique Augustam quidem Veromanduorum esse opidum S. Quintini affirmant, propter ecclesiam ibi Quintini mart. reliquiis ac nomine insignem. Ita sentit et Josephus Scaliger in Notitia Galliæ..... Aliter sentit Philippus Cluverius, quem Monetus et Samson sequuntur, et... Augustam Veromanduorum caput gentis credit esse Vermand vicum... Credit hoc, inquam, locorum propinquitate et similitudine nominum, atque ea præcipue ratione adductus, quod urbes Galliæ quotquot capita gentium sunt, deposita propria appellatione, suæ quæque gentis nomen assumserint, uti Vermand nomen Veromanduorum servat. Sed scire Cluverius debuit, plura in Galliis capita populorum nomen proprium retinuisse quam gentili mutavisse. Quippe et Lugdunum caput Segusianorum, et Augustodunum caput Æduorum, et Rotomagus Velocassium.... ac XX fere aliæ urbes Galliæ nomen hodieque proprium et vetus retinent, nec gentis quæque suæ appellationem umquam suscepere. *Non itaque Wesselingus recte omnino asserit* (10) morem per Gallias receptum, *immo et* consuetum, *ut urbes nomen gentis cujus caput essent, assumerent. Constat quidem, ut prosequitur Valesius,* similitudine nominum in locorum investigatione vix ullum esse argumentum levius, ullum fallacius. Augusta igitur Veromanduorum ad flumen Suminam est citra dubitationem opidum S. Quintini. E

an ubi Vermandum :

33 *Verum exponenda etiam sunt contrariæ sententiæ argumenta, quippe quam multi olim, immo et non infimi nominis scriptores sint secuti : quos inter clar. B. Guérard* (11). *Sed imprimis breviter dicatur necesse est de situ naturaque loci. Virmandum* pagus est, *inquit Claudius Hemeræus* (12), distans San-Quintino senis milliaribus gallicanis; positus ad viam publicam qua itur San-Quintino Ambianos. Viæ isti proximum illic vallum est sive aggesta terra, spatium habens quatuor circiter jugerum, ut geometra quisque judicabit. Pagus constat casis pauculis rusticanis, huc illuc longe, ut mos est agrorum, dispersis; in vallo autem nullæ domus. Sub annos tamen Ratbodi II (13) episcopi Noviomensis, *qui sedit ab anno* 1068 *ad annum* 1097 *vel potius* 1098, ædificatum in eo sacellum est, quod augescens proventu sensim atque F eleemosynis, evasit tandem in monasterium Ordinis Præmonstratensis. Quo relicto anno Christi 1200, de mota illa monachi descenderunt, et novum aliud condiderunt ad margines Dalmanionis vel, ut nostri, Aumigonis; qui rivus nunc allambit extrema hodierni monasterii, *etc. Addit Hemeræus :* De vallo autem illo controversia est : nam contendit Robertus Cœnalis, et qui hunc sequuntur Noviomenses, illi deberi prærogativas Augustæ veteris; tum quia extet illic adhuc ager iste fossis circumvallatus, vestigium stantis olim, nunc vero deletæ ac funditus excisæ civitatis, e quo numismata antiqua quotidie effodiantur, et locus retineat veterem etiamnum appel-

(1) Cfr. Hemeræus, Augusta Viromanduorum vindicata, pag. 5. — (2) Notitia Galliarum, v° *Veromandui.* Cfr. Colliette, Mémoires pour servir à l'histoire du Vermandois, tom. I, præfat., Cameraci 1771. — (3) Pertz, Monumenta Germ. historica, scriptt., tom. I, pag. 439. — (4) Ibid., pag. 447. — (5) Ibid., pag. 429. — (6) Ibid., pag. 419 et seqq. Cfr. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen, tom. I, pag. 239 et seqq., Berolini 1877. — (7) Not. Gall., pag. 596. — (8) Cfr. Migne, Patrol. lat., tom. LXXI, col. 128. — (9) De gloria martt., lib. I, cap. 73, col. 769. — (10) Vetera Romanorum itiner., pag. 378, not. Aduaca Tungrorum, et pag. 380, not. Samarobriva. — (11) Essai sur les divisions territ. de la Gaule, pag. 18. Cfr. Cluverius, Introd. in geogr., lib. II, cap. 12, pag. 96, Amstelædami, 1697. Gallia christiana, tom. IX, col. 1039 et seq., col. 1139. Tillemont, Mémoires, tom. IV, pag. 701.— (12) Augusta Viromanduorum vindicata, lib. I, cap. 2, pag. 4, Parisiis 1643. — (13) Gallia christ., tom. IX, col. 996 et 998.

lationem.

A lationem. *Reliqua, utpote brevius reddita, subjicio ex Cointii Annalibus* (1): Huic vico alter adjacet, a martyrio beati Quintini Martevillæ nomine ad hunc usque diem appellatus, et in ejusdem vici castro fluit subterraneus fons,.. qui sitientis martyris oratione primo scaturiit eo in carcere, quo inclusus supremum colluctationis suæ actum expectabat. Præterea cathedræ episcopalis... et canonicæ.. disciplinæ quasi reliquiæ remanent in sancta societate virorum monasticam illic vitam profitentium, inque cœnobio quod titulo beatæ Mariæ Virmandensis illo loco fundatum est. Nec ita procul a monasterio removetur Villa Episcopi *, in qua olim pontifices, *utique illi qui ante S. Medardum usque translatam Noviomum sedem præfuerant*, secedebant *rusticandi causa. Denique* Viromandem civitatem ab Augusta Viromanduorum distinguunt antiquæ membranæ, in quibus de prima sancti Quintini inventione *etc. Postremum hoc declarabitur ubi fusius agam de hac inventione.*

* Ville l'Évêque

quæ sententia minime probatur,

34 *Atque hæc summa rationum est, quibus fulciunt adversarii sententiam. At* levia sunt admodum, *judice Cointio*, nec ulla probatione nituntur argumenta quæ desumuntur ab etymo Martevillæ et a fonte qui in ejusdem vici castro scaturit; *hæc quidem* avorum traditio *est, nec admodum antiqua; certe* nihil eorum vel scriptores vel membranæ patriæ meminerunt, *ait Hemeræus* (2); *immo alii* non martyris sed Martis villam appellandam esse prætendunt, hac ratione quod in agris illis pleraque vestigia supersint paganæ religionis; *denique* extremus agonis actus quo victor in cœlum Quintinus evolavit, Augustæ Veromanduorum, ad Somenam, non ad Dalmanionem confectus est (3). *Cæterum ut istiusmodi conjecturæ vis aliqua inesset, ante omnia vici illius antiquitas investiganda, quin et probanda certis sive testimoniis sive monumentis foret, nec video adversarios hac de re vel minimum sollicitos.* Haud validius est illud, *verba sunt Cointii*, quod ducitur a Villa Episcopi: nam quis probare possit villam illam stetisse ante dirutam Augustam? *Quod si etiam daretur, sane episcopi eo secedere* æque... potuerunt ex loco ubi nunc est Quintinopolis ac ex eo ubi hodiernum Vermandum... Monasterium Vermandense non facit ad causam. Quis enim credat episcopalis cathedræ et avitæ pietatis, ac canonicæ cleri antiquorumque præsulum disciplinæ reliquias in eo loco remanere, ubi exiguum primo sacellum ædificatum est sedente Noviomi Ratbodo episcopo, qui præsulatum iniit anno Christi 1068? Illi sacello impositus est a Ratbodo presbyter; tum adjuncti quatuor alii; dein illic instituta est societas monachorum Augustinianorum, quibus Præmonstratenses successerunt *sub Stephano, qui sedit Noviomi ab anno* 1188 *ad annum* 1221 (4). *Et infra:* Si veteres effodiuntur apud Vermandum nummi, effodiuntur et apud Quintinopolim, *et quidem longe plures, teste Hemeræo* (5): cum anno 1634 secundis fossis murisque sepiretur *Quintinopolis*, quæ non apparuere ex ipso apertæ terræ sinu, per spatia ducentarum et amplius perticarum, vestigia antiquæ civitatis? Sepulchra, urnæ, nummi et figlina varii generis. Fuere quidem sepulchra pauciora, e præduro ea lapide; urnæ infinitæ... in queis obolus et cineres more profano... Nummi veteres argentei et ænei tanta copia, duos ut modios implere potuissent. Vetustissimi fuere Cæsaris et Augusti imaginibus cusi, sed ii pauci; Neronis multo plures; alii sequentium imperatorum. Figlina operis elegantis; disci, pocula, cymbia vasculaque generis differentis. *Tum, paucis interpositis:* Probant autem ista, *inquit* (6), civitatem illic positam, quocumque vocabulo nominaretur, et antiquam *(quod sepulcra et urnæ ethnicam prodant ætatem)* et amplam populosamque. *Quis autem credat, florente hac civitate, alteram in vicinia senum milliarium gallicorum stetisse? Addit Cointius* (7): Hodierna Quintinopolis olim dicebatur Augusta; unde pars illius urbis districtus Augustæ in antiquis chartis, et vernacula lingua le destroit d'Aoust, etiamnum vocatur. Vermandum autem ad Dalmanionem numquam civitas fuit, sed arx tantum seu castrum aut statio militum, ut ipsemet locus satis indicat: spatium enim habet quatuor circiter jugerum, nec ullas ostentat murorum substructiones præter fundamenta E vetustioris cœnobii, quod erat in altiori loco, priusquam monachi Præmonstratenses ad ripam rivi descenderent, ubi hodieque degunt. Nomen igitur Vermandi nummique apud Vermandum effossi non efficiunt ut Vermandenses Quintinopolitanis causa superiores haberi dicique possint. *Atque hæc Cointius circa medium sæculum XVII. Qui plura id genus desiderat, Hemeræum adeat in parte prima* Augustæ Viromanduorum vindicatæ; *item Belleyium* (8).

immo falsa esse demonstratur ex Itinerariis.

35 *Ex dictis admodum probabile est Augustam Viromanduorum eodem loco quo nunc oppidum S. Quintini stetisse; sed nostra ætate probationem omnino firmam suppeditant Itinerarium Antonini et Peutingeriana Tabula, collata cum nostris chorographiis* (9). *Ex illis enim apparet, Augustam Viromanduorum distare ab Augusta Suessionum* 25 *leucis gallicis* (56 *chiliom.), et a Cameraco* 18 *leucis gallicis* (40 *chiliom.). Atqui hi numeri, si conferantur cum iis qui semel et iterum nostro ævo diligenter sunt definiti in publicis mensuris, omnino concordant, hac lege ut* F *Augusta Viromanduorum ponatur ubi nunc est Quintinopolis, minime vero si eadem dicatur cum Vermando. Neque illud prætermittendum est, in Itinerario Antonini legi:* Camaracum... Augusta Veromandorum mpm. XVIII. Contra Aginnum (*nobis* CONDREN) mpm. XIII. Augusta Suessonum mpm. XIII. Porro *vicus ille (Condren) etiam hodie iisdem intervallis distat ab urbibus Suessionensi et Quintinopolitana; quod rursus non obtinet in Vermando. Denique addit Walckenaer* (10): Qui inspicere voluerit nostram itinerariorum analysim *(ad finem tomi III)* reperiet vias romanas, profectas ab Augusta Suessionum, Samarobriva *(Amiens)* et Bagaco *(Baray)*, concurrentesque Augustæ Viromanduorum, pertingere Quintinopolim, non autem Vermandum. *Atque*

(1) Tom. I, pag. 384. — (2) Aug. Vir., pag. 33. — (3) Ibid. — (4) Cointius, Annal. eccl. Franc., tom. I, pag. 385.— (5) Aug. Vir., pag. 25 — (6) Ibid., pag. 26.— (7) Ann. eccl., tom. I, pag. 387. — (8) Académie des inscriptions, tom. XIX, pag. 674-687, Paris. 1753. — (9) E. Desjardins, La Table de Peutinger, pag. 15 et segm. I, B. Cfr. Walckenaer, Géogr. anc. des Gaules, tom. I, pag. 480, tom. III, pag. 64. Cfr. Mémoires de l'Institut national de France, Acad. des inscr. et belles-lettres, tom. XXIX, pag. 333 et seqq., Paris. 1879.— (10) Tom. I, pag. 481.

his

AUCTORE B. B.

his assentiuntur hodie viri docti plerique, tum ob alias rationes, tum quod vicus Vermandum ejusmodi non est ut umquam stetisse ibi dicatur oppidum Romanum, quale certe fuit Augusta Viromanduorum (1). *Neque tamen negandum est olim hoc loco fuisse oppidum Gallorum et castrum Romanum.*

Ibi fuit sedes episcopalis,

36 *Quod si oppidum Sanquintinense antiqua est Augusta Viromanduorum, nemo non facile concedet sedem episcopalem apud Viromanduos constitutam, in eo fuisse ab initio positam, atque servatam donec sæculo sexto (circa annum* 531) *Noviomum fuit per S. Medardum translata. Quis credat cathedram pontificalem erectam in exiguo vico sive castro ut erat Vermandum, posthabita urbe gentis seu civitatis primaria? Cæterum constat urbes Galliarum, quæ* Augustæ *dicebantur, capita fuisse populorum ad quos spectabant, ut videre est in Augusta Suessionum, Trevirorum, Rauracorum, Ausciorum, Tricastinorum etc.* (2). In iis, *ut habet Hemeræus* (3), et jura dici consueta, et ea geri tractarique quibus imperii majestas et salus contineretur, sive ad religionem cultumque divorum illa, seu etiam ad militares civilesque causas spectarent. Itaque provinciæ præfecti ducesque legionum in Augustis præsertim municipiis domicilium *habebant, etc.* (4). *Atque hic sane proprius erat erigendæ sedis episcopalis locus, præsertim si hæc post pacem Ecclesiæ a Constantino datam exordium suum ceperit; quod, judice Cointio, obtinet in cathedra Viromanduensi :* Augusta Viromanduorum, *inquit* (5), ut ipsum Augustæ nomen declarat, civitas fuit ac primarius regionis locus, et ob illam prærogativam episcopali sede nobilitari meruit; neque enim in minoribus oppidis episcopi constituebantur. Temporibus Diocletiani et Maximiani Augustorum, cum beatus Quintinus martyrio coronatus est, nullus adhuc Veromanduorum erat episcopus; sane recentior est Veromandensis episcopatus erectio, sub imperatore christiano. Nam primi Veromandensis Ecclesiæ præsules martyribus haud accensentur, et Sophronius, qui duodecimum locum in eorum catalogo tenet, anno Christi undecimo supra quingentesimum concilio Aurelianensi primo subscripsit. Auctor libelli de prima inventione sancti Quintini... vixit procul dubio sub antiquissimis episcopis Veromanduorum. Augustam autem Veromanduorum... ad ripam Somonæ collocavit in eodem prorsus loco ubi pars adhuc conspicitur hodiernæ Quintinopoleos. Asseruit enim reliquias martyris, cum e fluvio receptæ fuissent et Augustam transferrentur, substitisse in vico Augustæ, ibique reconditas ab Eusebia fuisse. Erat ille vicus in colle, proximusque civitati Augustæ, quæ ad ejusdem collis radices sita *est*.... Lapsu temporis dictus est vicus sancti Quintini, fuitque contiguæ civitati suburbanus ; quia non tantum sacellum, dein basilica tumulo martyris imposita est, sed erecta sunt etiam circumquaque domicilia propter multitudinem adventantium peregrinorum... Secuta est vastitas cum vici tum urbis per Attilam, qui, trajecto Rheno, Gallias ingressus est anno Christi quadringentesimo quinquagesimo primo. Quia tam acerbæ cladis memoria post annos octoginta nondum perierat, urbsque tam longo temporis intervallo pristinum splendorem viresque nondum recuperarat, Medardus.... in munitiorem locum, nempe Noviomum *(quæ urbs ad episcopatum Viromanduorum spectabat)* cum clero se recepit *circa annum* 531.

usque ad annum circiter 531,

37 *Scribit Papebrochius in Actis S. Medardi* (6) : S. Medardus... consecratus episcopus Veromandensis... *circa annum* 530, dein sedem Noviomum *transtulit circa annum* 531, et *tandem anno* 532 etiam *assumpsit* regimen ecclesiæ Tornacensis. *Additque :* Jam quo in loco fuerit primo constitutus episcopus, nolumus multum inquirere. Carolus le Cointe... hanc controversiam deducit, ubi scilicet sita fuerit Augusta Viromanduorum, quæ per multos annos episcopis Viromandensibus nomen dedit... Nos cum Cointio arbitramur potius Quintinopolim fuisse : argumenta apud hunc lector poterit videre. *Quæ quidem eruditi decessoris opinio non solum probabilior, sed omnino certa nobis videtur.*

perperam contradicentibus Galliæ christianæ scriptoribus.

38 *Contra scriptores Galliæ christianæ, ut probent sedem episcopalem primum Vermandi non vero Augustæ esse constitutam :* Si ecclesia sancti Quintini, *inquiunt* (7), ædificata anno circiter 355, diruta est sub Juliano imperatore anno circiter 362, neque exsurrexit ante annum 497, aut saltem ante annum 451, necesse est universo hoc temporis spatio vel nullos fuisse Veromanduenses episcopos, vel in illa ecclesia non sedisse : *(quidni ad tempus in quovis etiam pauperrimo oratorio seu tugurio?)* Porro fuisse nullos quis credat contra scriptorum, monumentorumque et antiquissimæ traditionis fidem ? Sederunt igitur præsules illi, aut saltem illorum primi, quod maxime notandum est, in ecclesia plane alia ab ecclesia S. Quintini. Nunc vero quid causæ esset quamobrem priores alibi sedissent, posteriores sedem suam ad sanctum Quintinum transtulissent, donec rursus a S. Medardo in urbem Noviomum transferrentur ? Contendunt Hemeræus et sequaces ejus, Quintinopolim eversam fuisse ab Hunnis anno 451. Numquid ergo urbem eversam elegissent præsules Veromandui, ut sedem suam episcopalem in ea transportarent, quum e contrario eversionem ipsam lugeant Quintinopolitani, quæ S. Medardo locum dederit, ut post annos tandem octoginta, derelicta, ut aiunt, Quintinopoli, migraret Noviomum ? *Sed num quid ex hujusmodi argutiis in re historica inferri legitime potest? Probandum foret eversiones illas sive urbis sive basilicæ tales fuisse, ut nullum ædificium superesset ; ut longissimum annorum spatium requireretur, quo diruta civitas, saltem ex parte, quantumvis exigua, ædificaretur; ut funditus omnia destructa atque in miseram conversa essent solitudinem. Hæc sane rarissime accidisse ex universa demonstratur historia. Nec probatur Quintinopolis sors pejor quam urbium aliarum, quæ per id tempus in Gallia iisdemque a barbaris expugnatæ dirutæque leguntur.*

(1) Aug. Longnon, Géographie de la Gaule au VIe s., pag. 410 et seq., Paris 1878. Cfr. Matton, Dict. topogr. de l'Aisne, pag. 287 et 252, Paris. 1871. Gomart, Le camp romain de Vermand, in Archives hist. et litt. du nord de la France et du midi de la Belg., tom. XVIII. — (2) Cfr. Belley, loc. cit., pag. 680. — (3) Augusta Virom. vindicata, pag. 6. — (4) Cfr. Belley, pag. 679 ad 687. — (5) Annales eccles. Franc., tom. I, pag. 387. — (6) Acta SS., tom. II Junii, pag. 73. — (7) Gallia christ., tom. IX, col. 1039 et seq. Cfr. Belley, Dissert. hist. sur Augusta Verom., in Acad. des inscript., tom. XIX, pag. 687 et seqq., Paris. 1753.

A *guntur. Num et in istis quoque valebit dilemma (nonparum cæteroquin claudicans): aut nulli fuere episcopi, aut alibi habuere sedem; nec illam, ex mente auctorum, temporariam, sed fixam propriamque?*

Quorum rationes diluuntur.

39 *Sic pergunt auctores Galliæ christianæ:* Qui vixere ante annum 451 Veromanduorum episcopi, non solum in ecclesia sancti Quintini, quæ vel nondum ædificata erat vel abierat in parietinas, decennio ad summum natalibus suis superstes, verum etiam in alia qualibet Quintinopolis ecclesia sedem suam collocare non potuerunt. Ecquæ enim tunc temporis erat vel fuit unquam apud Quintinianos ædes aut basilica ipso sancti Quintini fano vel antiquior vel augustior? Quod si minus Quintinopoli ad medium usque seculum quintum sedere Veromanduenses episcopi, restat ut sederint in urbe illa, quæ a multis retro seculis degener et vicis pene ignobilibus annumerata, Vermandi adhuc nomen retinet: neque enim est alius apud Veromanduos locus qui prærogativam illam sibi vindicare audeat. *Sed primum vidimus Vermandum castrum fuisse* quatuor jugerum, *non* B *vero urbem. Deinde demonstrandum utique foret Vermandum urbem (si qua umquam fuisset), perstitisse, eversa Augusta, nec eodem turbine solo æquatam, cum exiguo spatio hæc loca separarentur. Insuper nullum omnino profertur monumentum, ex quo probent stetisse antiquitus Vermandi basilicam, cathedræ pontificali præ cæteris aptam. Sæculo XI, auctore Cointio, ibi* exiguum *primum sacellum ædificatum est, sedente Noviomi Ratbodo. Adde, ut apud omnes in confesso est, sedis Viromanduensis initia densissimis tenebris involuta, nec de primis præsulibus præter nudum nomen innotuisse quidquam. Denique, ut generatim dicam, ex istiusmodi sive conjecturis sive argutiis, nescio quid non contra quamvis aliam Galliarum Ecclesiam æquali intuleris jure. Cæterum prædicti scriptores nonnihil hæsitant, ut ex conclusione liquet:* Hæc vero sufficiant: neque enim demonstratum prorsus, sed probabilius tantum credimus, episcoporum Veromanduensium sedem Vermandi ab initio, non Quintinopoli fuisse constitutam. *Atque hæc de loco martyrii* S. Quintini C *hic disseruisse sufficiat.*

§ V. De prima corporis S. Quintini translatione. Utrum in oppido S. Quintini an in vico Vermando fuerit humatum.

Eusebia, divinitus monita,

Translationis *historiæ, quam infra ex toto edemus, summarium hic exhibemus* (1). *Jusserat Rictiovarus corpus beati martyris custodiri usque in noctem et sero in flumine Somena* supplumbari, *id est immergi et limo cooperiri, ne a christianis tolli posset, atque ita* aqua fuit tumulus corporis illius annis circiter quinquaginta quinque. *Quibus expletis, repertum est ab Eusebia, matrona Romana. Cui, cum cæcam se lugeret, angelus Domini semel, iterum atque tertio apparuit, dicens:* Eusebia,... surge et vade intra Gallias; require locum qui dicitur Agusta Veromandorum, juxta fluvium qui vocatur Somna, ubi transit agger publicus, qui venit de Ambianensium civitate et pergit contra Lugdunum Clavatum. In ipso igitur loco require et invenies sub aqua cadaver sancti Quintini mei martyris, *ibique* oculorum tuorum recipies sanitatem. *Quo cum pervenisset, a sene quodam, cui nomen Eraglinius seu Eraclianus, didicit locum sepulturæ, et fervente ad Deum fusa prece,* commotus est locus ubi sanctum corpus sub aqua jacebat...

AUCTORE B. B.

reperit corpus S. *Quintini anno* 341.

41 Tunc venerabilis viri corpus super aquam natare cœpit, et caput ejus per alium meatum exiliens; *statimque odor suavissimus a corpore manans* sic omnes qui aderamus implevit, ut omnia delectamenta mundi nobis abolita viderentur. *His ex verbis orta est opinio, historiam inventionis a teste oculato fuisse conscriptam. Verum cum locus non eodem modo in diversis manuscriptis reddatur, dubia sententia* E *illa est, ut latius disputavimus num.* 5. Tunc præfata matrona, accipiens venerabile corpus, involvit eum in linteamine mundo, et voluit eum in Viromandis civitatem sepelire. Cumque in iter proficiscerentur, venerunt in quoddam municipium, quod Agusta Veromandorum nuncupatur, deponentes eum, quia præ pondere ambulare non poterant. Cognoscens autem hæc quæ agebantur, præfata matrona sepelivit eum in eodem loco, et super sepulcrum ejus cellulam ædificavit.... et lumen oculorum recepit, *multique alii sanitatem deinceps ibidem recuperarunt.* Sepelivit autem *Eusebia* corpus... Quintini martyris octavo kal. julias post gloriosam resurrectionem Domini nostri Jesu Christi. *Cum hæc inventio ex Actis et communi traditione contigerit anno quinquagesimo quinto a passione beati* Quintini, *adscribenda est anno circiter* 341. *Sed alii alios statuunt numeros pro anno cui triumphum martyris alligant. Inventionis diserte meminit sæculo VI labente Gregorius Turonensis* (2): Apud F Viromandense vero oppidum Galliarum, Quintinus martyr quiescit, cujus beatum corpus a quadam religiosa, quæ dudum fuerat cæcata, reperitur. Sed mox ut a fluminis fundo relevatum est, miraculum protulit, cum mulieris facici*, ubi primum illuxit, lumina cæcata restituit. *Editor morti adscribit annum* 287, *inventioni annum* 342, *quæ non multum discrepant a nostra chronotaxi. Sed omnino perperam in Chronici Sigeberti auctario Ursicampino* (3) *refertur ad annum* 332.

*facie *in edit.*

Hæc inventio commemoratur in libris liturgicis ad diem 23 junii.

42 *Hujusce primæ inventionis memoria agitur VIII kalendas julii* (4). *In martyrologio quod Bedæ dicitur, ad hunc diem legimus* (5): Nativitas præcursoris Domini. *Et additur ex auctariis Atrebatensi, Tornacensi et Lætiensi:* Eodem die Augusta Veromanduorum in fluvio Somenæ, inventio ab Eusebia corporis B. Quintini martyris, insigniter probati; *(pergit*

(1) Cfr. infra, Passio I et Inventio I. — (2) De gloria martyrum, lib. I, cap. 73, ap. Migne, Patrol. lat., tom. LXXI, col. 769. — (3) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. VI, pag. 470. — (4) Cfr. Baillet, Vies des SS., tom. VII, ad diem 31 oct. — (5) Acta SS., tom. II Martii, pag. XXIII. Cfr. tom. IV Junii, pag. 687.

AUCTORE B. B.

Tornacensis codex) nam eadem matrona, angelo revelante, ad pagum et locum fluminis, ubi ipsum corpus annis quinquaginta quinque jacuerat, pervenit, præconata oratione. Ad se ventum, nimio candore et odore fragranti, nulla macula corruptum, suscepit : volensque eum Vermandis oppido sepelire, tantam sui ponderis gravitudinem dedit, ut de loco quem suo consecraverat sanguine, moveri ulterius non posset. Inventrici vero suæ pro beneficiis exhibitis lumen amissum, et omnibus quos eadem hora illic contigit venire, pristina est reddita sanitas. *Nescio qua ductus ratione inventionem Saussayus in Martyrologio Gallicano adscripserit diei* 8 *julii. In martyrologio ms. quod hactenus, ut dixi, Quintinopoli servatur, estque sancto Ludovico rege vetustius, pariter annuntiatur :* Junii dies XXIV. Eodem die apud Augustam Vermandorum inventio corporis beatissimi Quintini martyris, insigniter propalati ab Eusebia. *Sed in altero martyrologio ejusdem urbis, festum celebratur die præcedenti seu* 23 *junii :* Nono calendas Julii. Augustæ Veromanduorum, inventio prima corporis et capitis S.
B Quintini martyris eorumque apostoli, beatæ Eusebiæ viduæ Romanæ meritis et sanæ fidei concessa, et prima hujus ecclesiæ fundatione omnibus retro seculis asserta. *De hoc martyrologio hæc notat cl. Ed. Charles, in epistola ad me data* 1 *decembris anni* 1869 : Conscriptum fuit circiter ab anno 1740 ad annum 1770, opera canonici et theologalis ecclesiæ collegiatæ Sanquintinensis nomine Duchenois, qui idem novum paraverat breviarium *(quod tamen prelo non fuit subjectum).* Martyrologium est manuscriptum servaturque in civitatis bibliotheca publica ; sed valde deforme est, utpote semesum a muribus. *Sic quoque in* calendario regalis et insignis ecclesiæ sancti Quintini, *quod ab eodem canonico compositum, prædicto breviario addendum fuerat, dies vigesimus tertius signatur :* IX kal. dies 23. Inventio prima S. Quintini a B. Eusebia, ann. 341. Dupl. II classis seu annuale minus. Comm. Vigiliæ S. Joannis Bapt. (jejunatur). Deinde comm. beatæ Eusebiæ viduæ.

aut ad diem 24.

43 *Atque hac pariter die* 23 *officium ejusdem ritus indicitur in breviariis Sanquintinensi-*
C *bus anni* 1642 *et anni* 1774. *Ast in antiquiore typis edito anno* 1511, *die* 24 *junii fit officium de Nativitate S. Joannis Baptistæ, cum speciali inventionis* S. Quintini *commemoratione. Unde apparet festum hoc non fuisse antiquitus eadem qua postmodum solemnitate celebratum. Quo tempore agi apparatius incepit, tunc remotum fuit ad diem antecedentem, propter Nativitatem S. Joannis Baptistæ. Quando autem hoc factum sit, non mihi liquet ; certe ante annum* 1642, *quo secundum breviarium excusum est : in hoc festum notatur ad diem* 23 *junii et quidem ritu duplici secundæ classis. In vetustiore, ut dixi, fit officium de Nativitate S. Joannis, ita tamen ut ejus non exigua pars ad inventionem primam spectet, quæ breviter narratur. Lectiones breviarii anni* 1642 *inventionis historiam referunt ut in Actis antiquissimis habetur, summatim quidem, sed accurate, mutata oratione atque omisso prodigio quo impedita fuit Eusebia, cum sacras reliquias procul deferre vellet.* D
Aliud est officium in breviario anni 1744 : *in quo lectiones II nocturni, longe excurrentes, magis accedunt ad Acta quæ feruntur a Raimberto exarata, præterquam quod in fine hæc leguntur :* Non alterutrum [corpus *scilicet* et caput,] livor aut tumor invaserat. Inerat in illis candor niveus, ait scriptor qui rem viderat, et sicut fragrantia agri pleni quem benedixit Dominus, sic omnes qui aderamus implevit, ut omnia mundi delectamenta nobis abolita viderentur. *Hæc in nullo codice ms. reperi integra, sed similia sunt verbis Passionis quam Colliettus secundo loco edidit* (1).

Ex historia inventionis colligitur non Vermandi humatum fuisse S. Quintinum,

44 *Oritur difficultas ex iis quæ ad finem historiæ inventionis occurrunt. Scilicet Eusebia corpus linteamine involutum* voluit in Viromandis civitatem sepelire. Cumque in iter proficiscerentur, pervenerunt in quoddam municipium quod Agusta Veromandorum nuncupatur, deponentes eum, quia præ pondere ambulare non poterant. *Hæc etiam habent bina Acta Collietti, item codex ms. anni* 1470, *Mombritius et Rosweidus. Surius vero omittit* municipium Augusta Viromandorum ; *et loco* Viromandis civitatem *scribit* Veromandensium castrum. E
Quocum conveniunt Chiffletius et Hemeræus. Itaque Acta, quæ supra num. 5 *antiquiora diximus, diserte distinguunt* Viromandis civitatem *et* municipium Augustam Viromandorum. *Surius autem cum duobus asseclis suis solum nominant* Veromandensium castrum, *ita tamen ut prope Augustam, cujus nomen prætermittunt, sacrum* S. Quintini *corpus repertum luculenter declarent : adeoque omnia Actorum exemplaria nostra manifeste tradunt Eusebiam voluisse reliquias deferre a ripa Somenæ ad locum satis multum distantem, qui aliis* Viromandis civitas, *aliis* Veromandensium castrum *est. Hæc præmonere oportuit, ut rectum de Cointii placitis, quæ subjicimus, fieri possit judicium.*

quod ne nominari quidem putat Cointius,

45 *Contendit vir eruditus vocibus* Viromandis *seu* Vermandis civitas *designari ipsam Augustam, et voce* municipium *vicum Augustæ adjacentem.* Augusta Viromanduorum, *inquit* (2), *inventionis primæ tempore,* Constanti imperatori christiano atque catholico... subjiciebatur; F
civitas erat illustris inter Belgicas, abundabatque civibus, quorum plerique christianam religionem susceperant. Eusebia reliquias a se repertas illuc transferre voluit ; occurrit in itinere vicus, ad quem ubi perventum est, corpus martyris præ pondere loco moveri non potuit, ideoque tumulatum fuit in eodem vico, qui proximus erat Augustæ Viromanduorum. *Et subdit :* Hic est sensus auctoris, si manuscriptus codex cum editione Suriana conferatur. *Codex quo usus Cointius, Chesneanus est, teste Collietto* (3), *et, si pauca hinc inde verba excipias, eumdem profert textum, quam Acta ab eodem Collietto publici juris facta ex codice ms. S. Mauri, collato cum codice S. Germani de Pratis. Pergit Cointius :* In codice manuscripto sic legimus : « Tunc fidelissima mulier acceptum venerabile corpus et involutum in linteamine mundo voluit Viromandis civitate sepelire illud. » Surius, qui stylum expolivit, non verba tantum sed et

(1) Mém. pour l'hist. du Vermandois, tom. I, pag. 143. — (2) Annales ecclesiastici Francorum, tom. I, pag. 385 et seq. — (3) Tom. I, pag. 44.

sensum

A sensum mutavit. Locum enim ad quem Eusebia contendebat, non Viromandis civitatem, sed Veromandensium castrum dixit. Deinde cum nullum verbum apud auctorem esset de distantia locorum, ipse temere de suo quinque ferme milliaria collocavit inter locum ubi reliquiæ repertæ sunt et locum ad quem deferebantur. *Certum est tum in Hemeræanis tum in mss. Actis Chiffletii eadem, scilicet* castrum *et* quinque millia passuum, *reperiri, ut perperam asserat Cointius hæc Surium* de suo *addidisse.*

codicem corruptum esse existimans,

46 *Scriptor ita prosequitur :* Multi textu illo *(Suriano)* decepti, falso crediderunt Eusebiam a Somona ad Dalmanionem iter suscepisse, ut beatum martyrem in eo loco sepeliret, ubi hodie Vermandum conspicitur. Pergit auctor in codice manuscripto : « Cumque in itinere proficiscerentur, venerunt in municipio Augusta Viromandorum, deponentes illud.... » Textus est procul dubio corruptus, indigetque correctione : cui diphthongus faciet satis, si loco Augusta reponatur Augustæ. Sensus enim hic erit : Eusebia transferre statuit reliquias ad Viromandis civitatem , id est Augustam Viromandorum ; sed B eæ moveri non potuerunt, ubi perventum est ad municipium Augustæ Viromandorum , id ad vicum Augustæ Viromandorum, in colliculo Augustæ Viromandorum proximo situm : auctor enim municipii nomine locum intelligit ignobiliorem minoremque civitate, quales sunt vici... Auctor igitur, qui primæ sancti Quintini inventioni cum Eusebia præsens adfuit, in libello quem paulo post exaravit, Augustam Viromandorum posuit ad ripam Somonæ, nec mentionem fecit alterius loci qui nomine conformis esset, ita ut censeri debeat locutus tantum de loco ubi hodierna Quintinopolis, non autem de illo ubi hodiernum Vermandum.

sed Augustæ Viromanduorum;

47 *Cointii opinionem paucis probatam crediderim ; immo, si Claudium Bendierum* (1) *excipias, nulli inter Sanquintinenses, quorum tamen partibus hæc placita favent. Quod autem asserit pro* Augusta *reponendum esse* Augustæ, *id adversari videtur fidei omnium codicum sive antiquiorum sive recentiorum. Unde aperte contradicit Colliettus* (2), *confirmatque duo in Actis, ut nos etiam supra notavimus, num.* 44, *distincte loca signari, alterum ad ripam Dalmanionis, alterum ad Somenam ; addens tantum distare Vermandum a Somena, quantum ab Augusta, duabus nempe fere leucis cum dimidia.* C

Quamquam Vermandum reliquias ferre cogitaverat Eusebia.

48 *At enim, quid causæ erat cur Eusebia inventum thesaurum, prætcrita Augusta, in locum adeo distantem asportaret? Ex Actis fateor nihil in hanc rem colligi posse : factum asseritur, ratio siletur ; nec tamen propterea fides rei gestæ nutat. Plurima sane occurrere potuerunt quæ Eusebiam moverent, hodie nobis prorsus incognita. Sunt qui putent eam voluisse tutiore in loco sacras reliquias servari, in castro scilicet seu statione munita, ubi præsidium perpetuum tenebatur ad circumjacentis regionis defensionem : forte etiam inter Romanos, qui ibidem militiæ præerant, inveniebantur viri, piæ matronæ sive sanguine, sive familiaritate seu hospitalitate conjuncti, quorum tutelæ se commendatam nosset, immo quorum hortatu vel invitatu eo pergeret. Quidni hæc illi mens primum fuisse dicatur, ut sacrum martyris corpus in urbem deferret natalem, Romam scilicet, unde et ipse et illa oriundi? Quod si id esset, sane facilius ad locum pervenire poterat cum moraretur in castro, ob frequentes qui hinc et inde habebantur commeatus atque commercia. Quæ quidem conjecturæ sunt, nec tamen sua destitutæ verisimilitudine.*

AUCTORE B. B.

§ VI. Secunda reliquiarum inventio. Quo anno contigerit. Memoria in fastis sacris.

Post primam inventionem sepulcrum S. Quintini latere cœpit,

Quamvis initio magno in honore habita essent sacra pignora, attamen aliquanto post iniquitate temporum accidit ut decresceret veneratio, imo et ignoraretur quo in loco sanctus martyr conditus jaceret. Audiatur auctor Libri miraculorum beati Quintini, *ubi cap.* 1 *legitur* (3) : Gladio Juliani *apostatæ* cecidit sanctus Lucianus cum sociis. Qua occasione nostrorum finium populi acriter concussi, dum ad fidem roborari debuerant, ut minus solidi deficere incautius cœperant. Quapropter, ut creditur, contigit defecisse circa excubias sacri martyris condignos cultus, et ejus beata merita apud cognitionem humanam quantulumcumque delituisse, adeo ut locus corporis ejus a populis penitus ignoraretur, sive, ut jam diximus, variis occasionibus religionis deficiente cultu, sive etiam, ut ita dixerim, alta Dei providentia, quatenus inibi a pravorum tueretur ignorantia, qui persecutorum manibus tanta prius, non solum in carne vivens, verum etiam gloriosa jam nece prostratus, passus est incommoda ; sed ut in posterum celsitudo tantæ ejus sanctitatis in revelatione corporis, ope Dei recentius manifestata, ad ferventiorem ejus cultum torpentia excitarentur corda, renovarenturque toties apud humanos conspectus meritorum ejus insignia, quoties cœlestis detegeretur margarita. Jacuit quippe tellure tumulatus densaque ignorantia coopertus thesaurus regis et gemma cœlestis Imperatoris, non minus trecentorum viginti annorum curriculis, quo usque talia excitarentur merita, quæ ad hujusmodi revelationem, divino libramine, viderentur condigna. Eligio igitur beato *etc.* E F

non tamen statim.

50 *In his haud parum hallucinatur scriptor. Primum S. Lucianus cum duobus sociis Maximiano et Juliano passus Bellovaci est, non sub Juliano , sed probabilissime sub Diocletiano ; Luciani mentio fit in Actis nostris* S. Quintini. *Deinde cum Julianus imperator regnum occuparit anno* 360, *et mense junio anni* 363 *interierit, corpus autem* S. Quintini *ab Eusebia inventum humatumque sit anno* 341, *sequeretur sepulcrum latere cœpisse ferme vicennio post primam inventionem. Sed apparet ex alibi dicendis, haud exiguo temporis spatio reliquias summa religione cultas. Insuper cum secunda revelatio, ut mox videbimus, adscribenda sit anno* 641, *ita fieret* *(si*

(1) Défense des principales prérogatives de la ville et de l'église royale de Saint-Quentin, Quintinopoli 1671. Cfr. Colliette, tom. I, pag. VII et seq., pag. 45 et seq.— (2) Tom. I, pag. 44 et seqq., 106 et seq. — (3) Hemeræus, in Regesto, pag. 9. Colliette, tom. I, pag. 229.

AUCTORE B. B.

(si sequeremur ipsum Librum miraculorum) ut sacra pignora latuissent ab anno circiter 362 *usque ad annum* 641, *ac proinde per annos fere* 280, *non autem per annos* 320, *ut falsa ratione ponit auctor Libri. Quæ utique non faciunt ad conciliandam fidem prædictæ scriptioni, de qua alibi pluribus agemus. Quis præterea crediderit, statim a primo ante dictæ persecutionis (quæ brevis fuit) impetu, vestigia sepulcri ita evanuisse ut jam nemo unus superstitum illius recordaretur, nec locum depositionis indicare posset ? Hoc verisimiliter asserere licet, vestigia tumuli esse obliterata, cum incursionibus Vandalorum, Hunnorum aliorumque barbarorum Gallia universa, atque præcipue Belgica, miserandum in modum vastata est sæculo IV et V æræ nostræ. Adde Francorum multiplicia tentamenta, donec, duce Clodoveo, provincias illas in suam ditionem redegerunt.*

Maurinus pœnas dat improbe quæsiti sacri corporis.

51 *Quamvis tempus quo sepulturæ locus ignorari incepit, definiri nequeat* (1), *id tamen constat, eum jam dudum ante S. Eligii annos latuisse, atque ejusdem S. Eligii ætate magnum animis insedisse desiderium reperiendi tandem pretiosi corporis. Quod apparet ex correptione cujusdam Maurini, qui temerariam operi manum adhibuerat. Rem gestam ita exponit S. Audoënus* (2) : Priusquam Eligius ejusdem loci datus esset episcopus, extitit quidam vir improbus, vocabulo Maurinus, ut videbatur populis habitu religiosus, cantor in regis palatio laudatus, atque ex hoc, ut rei docuit exitus, mente tumidus, corde protervus atque actione dissipatus ; qui audacia præsumptionis suæ deceptus, cœpit verbis extollere, a se corpus martyris Quintini et inquiri posse et inveniri. Sed ut et ejus proterviam illico et Eligii merita demum Dominus declararet, mox ut terram sarculo scabere cœpit, manubrium fossorii manibus ejus inhæsit, sicque miser opus præsumptum relinquens, sequenti quoque die in manibus suis vermibus ebullientibus, miserabiliter exspiravit. Ex quo facto tantus timor adolevit in populo, ut nullus deinceps quamvis probabilis vitæ, præter Eligium, hujusmodi negotium auderet appetere.

Id S. Eligius, aliis contradicentibus,

52 *His dictis, secundam* S. Quintini *inventionem narrat S. Audoënus, gravis sane testis, utpote S. Eligio æqualis et amicissimus. Eam cum lectore communicabimus ut in Actis SS. Belgii a Ghesquiero excusa fuit, iis in margine notatis quæ in editione Bollandi discrepant. Hic videlicet, cum ad diem 3 januarii de* S. Quintini *inventione ageret, recitatis aliquot martyrologiorum mentionibus, relationem S. Audoëni edidit ex* quatuor mss. codicicibus, Rubeæ Vallis, Lovaniensi, Balthazaris Moreti,... S. Mariæ Bonifontis (3). *Ita sanctus episcopus Rothomagensis :* Eligius, *inquit* (4), cura pastorali suscepta, statim in exordio suæ ordinationis cœpit assiduare erga locum illum : est enim haud procul ab urbe Vermandensi *, in eo scilicet loco ubi quondam martyr ex fluvio elevatus ab Eusebia, in monte fuerat tumulatus. Eligius itaque divino nutu instigatus, volvebat in animo, sed et libere proclamabat populo non illic haberi corpus, quo eum loco venerabatur populus *, sed esse potius in parte ulterius. Cumque diu hujusmodi conditio mentem ejus stimularet, cœpit tandem sagaci inquisitione per basilicæ pavimentum huc illucque tentare sicubi sacratum tumulum posset deprehendere. Sed cum nullatenus indicium tumuli reperiret, cœpit a fratribus destitui, prosequentibus cum tremore interitum illius, qui dudum * investigationem superba mente concipiens, lugubri morte vitam finiisset ; nec non et antiquitatem corporis longinquitate jam temporis consumpti atque ad nihilum in pulverem redacti objicientes, conabantur eum a cœpto mentis proposito revocare. Cumque ei istiusmodi impedimenta a fratribus objicerentur, altius ille ingemiscens aiebat : « Nolite, fratres, quæso, nolite impedire devotionem meam : nam ego credo in Creatorem meum, quod me non dignabitur tanto thesauro tantumque mihi desiderato fraudare *. »

* Viromandensi *B.*

* *om. B.*

* hujusmod *add. B.*

* commercio *add. B.*

fidenti animo investigatum,

53 Tunc ergo attentius persistens, levavit triduanum jejunium, atque enixius Christi Domini divinitatem cum lacrymis exorans, vovit non se prius quidquam alimoniæ accepturum, quam mereretur desideratum percipere votum : tanta namque erat ei fides tantaque constantia, ut plerumque sic facienda præveniret, tamquam jam facta crederet, atque nonnumquam ita cum Deo quemadmodum cum terreno suo loqueretur Domino, ac propositum quod ipse statueret id Deum complere indubitanter crederet *. Unde etiam cum a multis dehortaretur, dicebat : « Tu, inquit, Domine Jesu, qui omnia nosti priusquam fiant, tu scis quod nisi manifestatum * ostenderis mihi corpus hujus sancti * tui testis, qui propter nomen sanctum tuum passus est, quamquam sim indignus, numquam tamen plebis hujus episcopatum geram, sed exsul potius ab hac provincia procul secedam, ubi, ut dignum est, inter bestias moriar. » Quid multa ? Cœpto operi persistens, cum adjutores ejus per diversa ecclesiæ loca tentando discurrerent, nullamque inveniendi spem caperent, leniter ille omnes compescens, unum eis locum, quo nulla esse suspicio poterat, in posteriore ecclesiæ parte effodiendum designat.

* st. in Deo compl. ind. se cred. *B.*

* quia nisi manifestum *B.*

* *om. B.*

tandem reperit, et prodigii tunc editi testis,

54 Tunc omnium labore ibi converso, libenter jussis obtemperant, defossaque jam in altum ultra * pedes decem seu amplius terra, ab spe iterum inveniendi corporis destituuntur, et cum tertia jam nox media fluxisset, arrepto Eligius sarculo, rejectoque amphibalo, cœpit totis viribus cum cereis et cum * lampadibus terram sanctis effodere manibus ; cumque paululum ima fossæ declinans, in latus cavernæ scabere * humum cœpisset, mox reperit cumbum sane veterrimum *, tegentem corpus sacratum. Tunc gaudio magno repletus, cum sarculo, quem manu gestabat, avidissime latus ferisset sepulcri, confestim forato tumulo, tanta odoris fragrantia cum immenso lumine ex eo manavit, ut etiam ipse sanctus Eligius fulgore luminis odoreque inenarrabili perculsus, vix subsistere potuisset. Nam et globus splendoris, qui ex tumulo ad ictum ferientis processit, tantam vim suæ claritatis sparsit, ut cunctorum astantium obtutibus oculorum retusis, partem maximam regionis illius in diei claritatem

* *om. B.*

* *om. B.*

* scalpere *B.*

* tumbam s. veterrimam *B.*

(1) Cfr. Claudius de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 104 et seqq. — (2) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 233. Cfr. Migne, Patrol. lat., tom. LXXXVII, col. 515. — (3) Acta SS., tom. I Jan., pag. 154 et seq. — (4) Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 233 et seqq. Cfr. S. Quentin, sa vie, son culte, restauration de son pèlerinage, par M. l'abbé Mathieu, curé-archiprêtre de S. Quentin, lib. II, cap. 2, pag. 136 et seqq., Quintinopoli 1878.

A claritatem mutaret ; unde omnes quos eadem hora vigilare contigerat, quique rei causam ignorabant, magnum quoddam datum cœlitus signum æstimabant. Erat enim transacta media mox, et nox quidem obscura valde et caliginosa ; sed procedente fulgore, quasi lux diei ad tempus resplenduit et in tempore claritas recessit.

reliquias honorifice condit,

55 Tunc ergo sacrum inventum corpus Eligius cum gaudio lacrymabili exosculatur, ac de profunda tellure elevato, reliquias sibi undecumque concupivit, segregavit, dentes etiam pro languentium medela ex maxilla sancta abstulit, atque in * radice dentis gutta sanguinis exivit. Clavos quoque miræ magnitudinis, quos tempore passionis ejus persecutores corpori infixerant, ex cerebro cæterisque artubus abstractos, sibi pro reliquiis sequestravit. Capillos etiam pulcherrimos reliquiis * separatos delegavit. Deinde holoserico pretiosissimo obvolutum compositumque honestissime corpus summa cum diligentia citra * altare transposuit ; tumbam denique ex auro argentoque et gemmis miro opere desuper fabricavit. Ecclesiam quoque, quæ exigua conventibus populi videbatur, eximio opificio ampliatam B decoravit. Ipse demum ex reliquiis quas a sancto corpore sequestraverat, multa loca condivit, multimodamque medelam diversis ægritudinum incommodis easdem impartiendo præbuit. *Eadem breviter contraxit Petrus de Natalibus, in Catalogo sanctorum, libro IX, cap. CXXVI ; hoc addito, de quo silet S. Audoënus :* S. Eligius..... ecclesiam et monasterium ibidem ædificavit. *De loco quo inventum fuit* S. Quintini *corpus, de hujus sarcophago et crypta infra copiose disseretur.*

* ex *B.*

* in reliquias *B.*

* retro *B.*

anno 641.

56 *Quo autem anno hæc revelatio contigerit, non omnino liquet; verisimillimum est, adscribendam ineunti anno* 641. *Diserte testatur S. Audoënus inventionem ab Eligio factam* statim in exordio suæ ordinationis, *adeoque, judice Cointio, sanctus præsul Noviomensis* sub ejusdem anni (640) exitum corpus S. Quintini quæsivit ac tertio subsequentis anni die feliciter reperit (1). *Ut hæc sententia firma consistat, concedamus oportet S. Eligium episcopum factum esse anno* 640. *Ac licet aliquando inter eruditos disputatum fuerit* C *de hoc temporum ordine, ita tamen Cointii sententia invaluit ut nulla jam, quam sciam, de anno ac mense ipsius consecrationis controversia moveatur, et omnes consentiant referendam esse ad mensem majum anni* 640 (2). *Neque est proinde quod Cointio non subscribamus, dum secundam* S. Quintini *inventionem annectit anno sequenti, et quidem hujus diei tertio, quo festum inventionis istius celebratur in ecclesia Quintinopolitana ab omni retro antiquitate. Juverit addidisse ex laudato auctore* (3) : Jacobus Meyerus et Ferriolus Locrius hanc translationem rejiciunt in annum Christi sexcentesimum quinquagesimum septimum, sed assertionis suæ nullam probationem afferunt ; standum potius ab Audoëno synchrono, qui factam insinuat ab Eligio sub initium pontificatus. *Putem illos scriptores ambos, quibus jungendus Petrus de Natalibus, hoc hausisse ex continuatore Sigeberti Gemblacensis, ubi ad annum* 964 *legimus :* Hec secunda inventio sub sancto Eligio facta est anno ab Incarnatione Domini 657, non absque divinæ virtutis magno miraculo (4).

AUCTORE B. B.

Quæ inventio apparatissime celebratur in ecclesia S. Quintini,

57 *Secundæ inventionis memoria solemnis agebatur olim ad diem 3 januarii, non solum in ecclesia Sanquintinensi, sed et in tota diœcesi, ut constat ex hujus breviario, in lucem dato anno* 1630, *jussu Henrici de Baradat, comitis et episcopi Noviomensis. At festum singulari cum pompa celebrabatur in basilica sancti martyris.* Inventionem vero illam, *inquit Hemeræus* (5), solemni ritu colimus,... luminari in ecclesia multiplicato dum matutinus cursus peragitur, ut cœlestis splendoris immensitatem pro humano modulo repræsentemus. *Et paulo enucleatius Colliettus* (6) : Etiam hodie *(exeunte sæculo XVIII)* festum illud celebratur magna cum pompa : nam post decantatum matutinum, clerus ex choro descendit in navem basilicæ ; ad portam autem chori cernitur bustum, innumeris resplendens cereis, prope altare sancto patrono dicatum, sub quo et sacrum inventum fuit corpus ; ibidem canitur Te Deum cum antiphona et oratione S. Quintini.....Populus frequentissimus solet accurrere. E *Exinde consuetudo invaluit ut hæc celebritas diceretur vulgo* dies *seu* festum *illuminationis,* « l'Allumerie » *seu* « Lumerie. » *Eamdem cærimoniam descriptam habemus in mss. canonici Duchenois, de quo supra dictum, n.* 42 : Supplicatio omnium maxime solemnis in hac basilica instituitur die tertia januarii, post decantatum matutinum, et vulgo Illuminatio (allumerie, illumination) vocatur. Caput S. Quintini exponitur in navi ad ingressum chori, *in altari portatili, liquidis odoribus perfuso.* Desuper visitur candelabrum ad instar pyramidis, in quo copiosa cereorum ardet multitudo, lucis simulandæ ergo quæ in inventione resplenduit. Ante hoc altare cantatur hymnus Te Deum, in gratiarum actionem de repertis corpore et capite sancti martyris. Quo finito, additur antiphona, haud minus antiquitate quam nativo suo candore spectanda : « Egregie Christi martyr Quintine, suscipe preces nostras, precare Dominum pro excessibus famulorum, quos nimium comprimunt vincula delictorum, » cum oratione : Lætatur ecclesia tua *etc. Denique in ms.* Rituali regalis et insignis ecclesiæ F S. Quintini Veromandensis... renovato... opera M. Quintini de La Fons, anno 1643, *singula quæ ad festum illud pertinent accurate percensita legimus.*

ac memoratur tum in martyrologiis,

58 *Inventio hæc sequentibus verbis commendatur in vetusto martyrologio ms. :* Januarii dies III. In pago Viromandensi inventio corporis sancti Quintini martyris ab Eligio episcopo, et translatio ipsius. Etenim corpus ejusdem martyris in secretis locis repositum, pro temporis longævitate illic a populo venerabatur ubi non erat. Itaque sanctus Eligius, divino nutu instigatus, quæsitum nocte repperit, perforatoque tumulo, tanta lux, comitante præmaximi odoris fragrantia, ex eo manavit, ut obscuritatem noctis in magnam diei claritatem mutaret ; sicque de tellure elevatum exosculans, cum ex maxilla ejus dentes pro reliquiis auferret, de radice eorum

(1) Annales eccl. Francorum, tom. III, pag. 109. — (2) Cfr. Acta SS. Belgii, tom. III, pag. 197. Gallia christ., tom. IX, col. 983. — (3) Cointius, Ann. eccl., tom. III, pag. 129. — (4) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. VI, pag. 470. — (5) Augusta Virom., pag. 64. — (6) Mémoires, tom. I, pag. 209. Cfr. Claudius de La Fons, Histoire de S. Quentin, pag. 209.

gutta

AUCTORE B. B.

gutta sanguinis continuo exivit. Scriptum est enim in gestis ejus. *Teste S. Audoëno, gutta sanguinis exivit* in radice dentis, *non dentium, ut est in martyrologio (vide supra n. 55). Eadem, uno alterove excepto, verba leguntur in auctariis Bedæ-Floro tributis, desumptisque ex codice Atrebatensi* (1). *In quem, ut mihi certum est, transiit locus ille non ex Flori opere, sed ex martyrologio Sanquintinensi scripto ante S. Ludovici ætatem adeoque circa initia sæculi XIII. Similis annuntiatio, sed multo contractior, in martyrologio ms. canonici Duchenois (inclinante sæculo XVIII) :* Die III, seu tertio nonas januarii, Augustæ Viromanduorum, inventio secunda a sancto Eligio corporis sancti Quintini martyris, beato Eligio, quæsitori pio ac humili, tam feliciter quam mirabiliter revelati. *In margine adscribitur an.* 641. *Et in kalendario ms. ejusdem canonici, eodem die :* Inventio corporis S. Quintini martyris a S. Eligio, circa annum 641. Duplex I classis seu annuale majus. *In auctariis Usuardi, ex Molano, apud Sollerium recensetur pariter :* Inventio beati Quintini martyris per beatum Eli-

B gium ; *et copiosius celebratur in Saussayi Martyrologio Gallicano. Teste Bollando, qui ut jam indicavi, de hac inventione pluribus egit* (2), *in* antiquissimo martyrologio *monasterii S. Martini Tornaci legitur :* In pago Viromandensi inventio corporis B. Quintini martyris ab Eligio episcopo et translatio ipsius. *Adjicit Bollandus : Eadem Molanus in addit. ad Usuardum, et Galesinius, ac martyrologium germanicum. Ferrarius in generali catalogo sanctorum :* Apud Augustam Veromanduorum inventio corporis S. Quintini.

tum in breviariis.

59 *In breviariis regalis ecclesiæ sancti Quintini festum peculiare hujus inventionis die tertia januarii agitur ; et quidem in antiquiore, anno* 1511 *typis excuso, officium in kalendario* duplex *signatur. Nocturnorum antiphonæ omnes propriæ sunt ; lectiones primi et secundi nocturni desumptæ ex S. Audoëno, cujus narratio summatim profertur. Nulla, quod notatu dignum est, fit commemoratio octavæ S. Joannis hac die recurrentis. In secundo breviario, quod prodiit anno* 1642, *idem officium celebratur ritu duplici I classis, adjec-*

C *ta tamen commemoratione octavæ S. Joannis. Lectiones exhibent enarrationem eorum quæ a S. Audoëno tradita sunt. A duobus hisce prioribus, in quibus Romana forma servatur, discrepat officium breviarii Noviomensis ad usum regalis ecclesiæ S. Quintini accommodati (quod non absurde dixeris hujus ecclesiæ proprium), atque typis excusi anno* 1774. *In secundo nocturno lectiones sumptæ sunt e scriptis S. Audoëni. Festum celebrandum dicitur die* 3 *januarii, ritu duplici I classis.*

D

§ VII. Tertia corporis S. Quintini translatio anno 835. De Hugone abbate S. Quintini, aliisque translationis testibus.

Translatum est corpus S. Quintini *ab Hugone abbate,*

Tertia pretiosi corporis translatio seu humatio facta ab Hugone abbate est anno 835, *die* 25 *octobris. De hac legimus in Libro miraculorum* S. Quintini : Valde congruum mihi videtur, ut de translatione corporis sanctissimi Quintini martyris hic, sicut vidimus et novimus, summatim perstringamus. Igitur bonæ memoriæ quondam Fulradus abbas, egregia prosapia ortus, templum novum, quod et nunc decenter ornatum nitet, in honorem ejusdem martyris construere curavit. Cujus postea abbas nobilissimus atque bonæ indolis, serenissimi Karoli augusti filius, Hludovicique imperatoris frater, Huh nomine, sepulturam præfati martyris maximo dilexit honore magnificentissimeque decorare. E Sed situ loci impediente, aliter hoc nequivit adcelerare, nisi sepulchrum illius remotum fuisset. Qua de causa anno octingentesimo trigesimo quinto Christi Incarnationis, siquidem Hludovici imperatoris vigesimo secundo, nec non ipsius abbatis secundo, die VIII kal. novembris, consultu præfati imperatoris aliorumque bonorum hominum plurimorum, Echardum episcopum Noviomacensem, et Simeonem pontificem Laudunensem, ac Patratum Saxoniæ præsulem, duosque eorum chorepiscopos, atque sacerdotes, et alios Dei quamplures ministros convocans, ipsum sacrum, de loco quo eum sanctus posuerat Eligius, corpus elevans, optimo loco, quo et nunc optime jacet tumulatum, aromatibus conditum, olosericis et vestibus deauratis involutum decentissime sepelivit (3). *Hactenus auctor antiquus et, ut videmus, rei gestæ temporibus æqualis. Similiter in altero vetustatis monumento, nempe in* Sermone de tumulatione sanctorum Christi martyrum Quintini, Victorici et Cassiani, *memoratur illa tertia translatio his verbis* (4) : Anno dominicæ Incarnationis octingentesimo vigesimo quinto, ab Hugone monastico F abbate et a Drogone, Metensium videlicet pontifice, ab illo loco iterum elevatur aromatumque liquoribus gratanter perfunditur. Dedicata quidem episcopali benedictione basilica, a Fulrado memorabili abbate honorabiliter constructa, Christi martyris Quintini membra in honorabili crypta tertio tumulantur. *Eodem tempore dedicata nova ecclesia est : unde Hemeræus* (5) : Ædes, *ait,* a Fulrado condita et fundata dedicatur a Drogone Metensi,... Hugone abbate sanctissimo pium et religiosum opus procurante ; et quo dies encæniorum grandiori cultu sanctificaretur, corpus S. Quintini... tertia tumulatione collocatur.

anno 835, *ut legitur in Libro miraculorum,*

61 *Itaque ex Libro miraculorum translatio contigit anno Christi* 835, *Ludovici pii* 22 ; *ex Sermone de tumulatione, decennio citius, nempe anno Christi* 825. *Non ergo conveniunt bina documenta, omnium quæ ad nos pervenerunt, antiquissima. Nam, ut infra di-*

(1) Cfr. Acta SS., tom. II Martii, pag. VIII. — (2) Ibid., tom. I Januarii, pag. 154. — (3) Cfr. infra, Liber de miraculis, cap. ult. — (4) Cfr. Hemeræus, Augusta Vir. vindicata et illustrata, in Regesto, pag. 20. — (5) Ibid., in August. Vir. illustrat., pag. 75.

cemus,

cemus, et in verbis supra recitatis apparet, Liber miraculorum translationi coævus est: sicut vidimus et novimus ; *Sermo ad finem sæculi sequentis, id est decimi, probabiliter est habitus. Cæterum uterque numerus congruit annalibus Ludovici Pii, qui consors imperii factus mense septembri anni* 813, *defuncto patri suo Carolo Magno successit die* 28 *januarii anni sequentis* 814 ; *adeoque annus Ludovici* 12 *incidit in annum Christi* 825, *et* 22 *in annum* 835. *Uter vero translationi adscribendus ? Hemeræus* (1), *quem sequuntur Tillemontius* (2), *Robertus Wiard* (3), *item breviaria Sanquintinensia, tam anni* 1642 *quam* 1774, *priorem habent seu* 825 ; *posteriorem Claudius de La Fons* (4) *et Colliette* (5). *Illi mendosum censent Librum, hi non fidunt Sermoni. Itaque Hemeræus (cui cæteri quos supra nominavi, non examinata quæstione adhæsisse videntur) Librum miraculorum, quem ex Authentico edidit, emendandum censuit, atque anno Christi* 835 *substituit annum* 825, *anno Ludovici* 22 *annum* 12 (6) ; *idque lectore nequaquam monito : unde et falsi reus dicitur a Collietto. Et re quidem vera in Authentico, quod Hemeræus putandus esset accurate edidisse, totis et perspicuis literis signatur annus Christi* octingentesimus trigesimus quintus, *Ludovici* vigesimus secundus, *ut compertum habui, cum Quintinopoli volumen ms. pervolverem. Quid igitur virum omnium consensu bonum et cordatum impulerit, ut genuinum adulteraret textum ? Eum ideo, ut opinor, mutavit, quod standum censebat Sermone de tumulatione, ac proinde mendum in Librum irrepsisse putabat.*

non anno 825, ut in Sermone de tumulatione.

62 *Utique Sermonem esse magni faciendum, nemo non fatetur. Auctor, præsertim ubi de Normannicis incursionibus tractat, rationis temporum minime ignarum se prodit. Sed non ita novit annos Ludovici Pii. Scribit enim corpus S. Cassiani* allatum... *in basilicam beati martyris* Quintini... anno dominicæ Incarnationis octingentesimo sexagesimo *(Hemeræus habet annum* 842*)*, regni... Ludovici imperatoris augusti vigesimo octavo. *Verumenimvero obiit Ludovicus die* 20 *junii anni* 840 (7). *Insuper cum humatio in Sermone adscribatur anno Christi* 825, *tacito anno regni Ludovici, et paulo infra addatur, corpus S. Cassiani allatum anno Christi* 860, *regni Ludovici* 28 ; *consequens esset, si numeris Sermonis staremus, ut ante Ludovici regnum* S. Quintini *translatio contigerit. Hæc quam absurda sint, nemo non videt. Hemeræus itaque, sicut alibi Librum, ita hoc loco emendat Sermonem, annum ponens Christi octingentesimum* quadragesimum secundum. *Sed neque iste componitur cum anno vigesimo octavo Ludovici ; qui cum imperium iniisset mense septembri anni* 813 (8), *annus illius vigesimus octavus cadit in annum æræ nostræ quadragesimum primum, quo jam superstes non erat. Id asserunt etiam Benedictini, qui eodem loco notant chartas ejus exstare duplicis generis : in aliis anni numerantur a* 15 *aprilis* 781, *quo Romæ inauguratus est Ludovicus rex Aquitaniæ, in aliis a morte patris* (9). *Si prius assumatur, annus regni vigesimus octavus respondet anno Christi* 809, *quo adhuc in vivis erat Carolus Magnus. Ex his apparet errasse Hemeræum hujusque sequaces. Præterea* S. Quintini *translationem referendam esse ad annum Christi* 835, *etiam efficitur ex annis regiminis Hugonis, et episcopatus Echardi, seu Eichardi aut Achardi, ut jam indicabimus.*

Nam et Hugo, filius Caroli Magni,

63 *Hugo filius erat Caroli Magni ex Regina, quam hic ætate jam provectus sibi adjunxerat. Anno* 794 (10), defuncta Fastrada, *ut ait Einhardus* (11), Liutgardam Alamannam duxit, de qua nihil liberorum tulit. Post cujus mortem *(die* 4 *junii anni* 800*)* sibi *ex ordine conjunxit* Madelgardam,.... Gersuindam... et Reginam, quæ ei Drogonem et Hugum genuit, et Adallindem, ex qua Theodericum procreavit. *Sed in annalibus Weissemburgensibus, quos ex codice sæculi VIII exeuntis vel IX edidit Pertzius* (12), *hæc legimus :* Anno 802 aut 803, 15 kal. jul. natus est Drugo, *immo dicendum fuisse anno* 801 *ostendit clar. Mone* (13). *Post hunc ergo annum et ante* 807, *genitus sit oportet Hugo, si fidere licet annalibus Lobbiensibus, in quibus ad annum* 807 *legimus :* Natus est imperatori filius, nomine Theodericus. *Sed in his annalibus temporum notatio minime certa est* (14). *Nescio quonam auctore confidenter affirmarit Cointius Hugonem anno* 808 *esse natum* (15). *Attamen cum, defuncta Liutgarda (anno* 800*), Carolus sibi conjunctam habuerit primum Gersuindam, de qua ei nata est Adaltrud, deinde Reginam matrem Drogonis et Hugonis, facile fieri potuit ut inter hujus ortum et Liutgardæ obitum anni fluxerint circiter octo. Quo posito, cum vita excessit pater die* 28 *januarii anni* 814, *sex, aut non multo plures annos natus erat Hugo. In quem Ludovicus pius primum se maxime benevolum exhibuit* (16), *et quidem usque ad annum* 818, *quo Bernardus, rebellionem in patriam meditatus, captus* luminibus et vita pariter privatur. Hinc autem metuens *Ludovicus* ne post dicti fratres *(Drogo, Hugo, Theodoricus)* eadem facerent... totondit ac per monasteria sub libera custodia commendavit (17). *Hactenus Nithardus. Similia tradit Theganus in Vita Ludovici* (18) : Eodem tempore *(quo Bernardus obiit)* jussit *imperator fratres suos* tonsurari..... Quos postmodum honorifice constituit : Druogoni episcopatum dedit, et Hugoni cœnobia, monasteria ; *alias* cœnobialia monasteria *et* cœnobia multa (19). *Bethmannus itaque perperam*

(1) Hemeræus, Augusta Vir. vindicata, pag. 75 et in Regesto, pag. 20. — (2) Mémoires, tom. IV, pag. 437, edit. 1701. — (3) Historia insulensis sancti Quintini ecclesiæ ms.— (4) Hist. de S. Quentin, pag. 172.— (5) Mémoires pour l'histoire du Vermandois, tom. I, pag. 334. — (6) Augusta Viromand., in Regesto, pag. 18. — (7) Cfr. B. Simson, Jahrbücher des Fränkischen Reichs unter Ludwig dem Frommen, tom. II, pag. 230, Lipsiæ 1876. — (8) Ibid., tom. I, pag. 3 et seqq. — (9) Nouveau traité de diplomatique, tom. V, pag. 716. Art de vérifier les dates, pag. 538, Paris. 1770. — (10) Cfr. Pertz, Monum. Germ. hist., Scriptt., tom. II, pag. 223. — (11) Vita Caroli, ap. Philippum Jaffé, Bibliotheca rerum Germanic., tom. IV, pag. 525 et seq., Berolini 1867. — (12) Mon. Germ., Scriptt., tom. I, pag. 111. — (13) Cfr. Simson, Jahrbücher des Fr. Reichs unter Ludwig dem Frommen, tom. I, pag. 23. — (14) Ibid. Cfr. Pertz, Mon. Germ., Scriptt., tom. II, pag. 195. — (15) Annales eccl. Franc., tom. VII, pag. 112. — (16) Nithardi, Histor., ap. Pertz, Mon., Scriptt., tom. II, pag. 651.— (17) Ibid.— (18) Ibid., pag. 596. — (19) Forschungen zur Deutsche Gesch., tom. X, pag. 350 et seq., Götting. 1870. Cfr. Mon. germ., tom. XIII, pag. 390 et 616.

dicit

AUCTORE B. B.

dicit Hugonem anno 825 *in clericum tonsum* (1). *In Lobbiensibus dumtaxat annalibus eventum ad annum* 825 *refertur* (2).

abbas factus est anno circiter 833,

64 *Auctor chronici Moissiacensis ad annum* 817 (3): Fratres vero suos ex concubinis natos... clericos fieri jussit et per singula misit monasteria (4). *Quæ de Hugonis institutione in monasterio Novaliciensi narrat hujus cœnobii annalista, erroribus scatere jam pridem compertum est* (5). *Id constat, eum in oppido Tullo sat diu versatum esse* (6) ; *item, ut videtur* (7), *in monasterio Caroffensi* (Charroux). *Sed anno* 822 *Ludovicus imperator* fratribus suis, quos invitos tondere jussit, reconciliatus est (8), *ab eoque accepit Hugo cœnobia et monasteria. At quænam et quandonam? Non raro perhibetur abbas fuisse Novaliciensis* (9), *Atrebatinus S. Vedasti et Suessionensis S. Medardi. Sed hæc recipienda non sunt* (10). *Quod autem ex annalibus Lobbiensibus referunt Ernestus Dümmler, Philippus Jaffé, Theodorus Sickel, aliique, eum quoque Lobbiensem fuisse abbatem, manifesto falsum videtur* (11). *Id dumtaxat certum est, eum præfuisse monasteriis S. Quintini Viromanduensi et S.* B *Bertini Sithiensi* (12) ; *a quonam vero anno, non inter omnes convenit. Vult Hemeræus eum prioris monasterii abbatem creatum anno fere* 823, *quando videlicet agebat annum circiter decimum sextum : sed id eo minus concesserim, quod omnes consentiunt eum Viromanduensi cœnobio præsidere cœpisse paulo antequam Sithiensi præficeretur ; huic autem præfectus est anno* 834. Mortuo Fridogiso, *inquit Folcardus, in libro I miraculorum S. Bertini* (13), quartodecimo regiminis... anno, successit in regimen cœnobii Hugo : *quod in dictum annum* 834 *cadit, quia Fridogisus, teste eodem Folcardo*, anno Verbi incarnati octingentesimo vigesimo et præfati regis Ludovici septimo, abbatiam Sithiensis cœnobii suscepit gubernandam. *Hinc Cointius* (14) : Hugo, *inquit*, abbas fuit sancti videlicet Quintini ab anno... 833, et S. Bertini ab anno 834 : *a quo etiam circiter anno in historiis et in regiis diplomatibus ut abbas et ut regius notarius memorari cœpit* (15). *Obiit anno* 844 (16). *Quamvis autem successio abbatum S. Quintini, illis* C *temporibus de quibus nunc agimus, obscura et incerta sit, tamen ex ante dictis colligi posse videtur, Hugonem anno circiter* 833 *abbatem creatum fuisse, non autem decennio ante ; et standum esse Libro miraculorum in quo translatio* S. Quintini *ab Hugone facta dicitur anno* 835.

et Eichardus episcopus Noviomensis creatus est post 829,

65 *Idem manifesto confirmari potest episcoporum Noviomensium successione. Scilicet Eichardus, qui translationi præsens memoratur, episcopus Noviomensis non erat anno* 825, *si quidem in locum Rantgarii mortui suffectus est, atque is anno* 829 *sexto concilio Parisiensi intererat. Quod perspicitur in charta quam tempore concilii dedit Ynchadus, Parisiensis Ecclesiæ præsul, quamque ex* veteri *ejusdem Ecclesiæ* pastorali *exscripsit Gerardus Dubois* (17). *Ubi hæc inter alia occurrunt :* In præsentia venerabilium virorum ob Dei causam ad synodale concilium apud Parisiacam urbem convenientium, Ebboni videlicet archiepiscopi,... Rantgarii episcopi *etc.* Ea charta, *subjicit historiographus*, facile repeIriuntur qui episcopi concilium Parisiense celebraverint, Ebbo scilicet archiepiscopus Remensis,... Rantgarius Noviomensis *etc. Et iterum :* Etsi in ea charta nota temporis non est, tamen haud dubium est datam esse anno Christi DCCCXXIX, quo anno celebratum fuisse concilium Parisiense *constat. Igitur Eichardus, qui Rantgario seu Ragenario Noviomensi successit, hanc Ecclesiam non gubernavit ante annum* 829, *immo non ante annum sequentem, si Cointium sequimur, qui ad annum* 830 *scripsit* (18) : Existimamus... Ragenarium ad hunc annum pervenisse, eique successisse Achardum, quem vetus codex in translatione S. Quintini vocat Eichardum. *Ad summam itaque translatio* S. Quintini *non anno* 825 *contigit, sed ut jam pridem dixit Claudius de La Fons* (19), *anno* 835 : *neque enim alia inter eruditos controversia est quam de annis* 825 *et* 835, *quum omnes consentiant interpositis annis tertiam translationem non posse adscribi.* E

et Simeon Laudunensi Ecclesiæ præfuit ab anno 835.

66 *Hæc rursus eo confirmantur quod Simeon Laudunensis affuisse perhibetur.* Simeon Laudunensis episcopus, *ait Cointius* (20), Ostroldo... hoc eodem anno (835) successit, postquam Ebo in synodo apud Theodonis Villam *(Thionville)* congregata jussus est a pontificali ministerio recedere. *Hæc autem synodus seu* placitum absolutum fuit dominica prima quadragesimæ *anni* 835 (21). *Quo posito, fieri non potuit translatio* S. Quintini *ante annum* 835. *Mittimus autem alios episcopos qui huic in-* F *terfuerunt, Drogonem scilicet, qui ecclesiam Mettensem rexit ab anno* 823 *ad* 855 (22); *et* Patratum Saxoniæ *præsulem, scilicet, ut vult Hemeræus* (23), unius e duodecim episcopiis, quæ in Saxonia paulo ante Carolus imperator, Christo assertis incolis, fundarat. *Cointius vero nihil dubitans dicit, Patratum seu* Baduradum

(1) Ibid., tom. VII, pag. 1021. — (2) Ibid., tom. II, pag. 195; tom. XIII, pag. 232. — (3) Ibid., tom. I, pag. 313, tom. II, pag. 257. — (4) Cfr. Cointius, Ann. eccl., tom. VII, pag. 485. — (5) Cfr. Bethmann, in Mon. Germ., Scriptt., tom. VII, pag. 102. — (6) Bouquet, Rec. des hist. des Gaules, tom. VI, pag. 394. — (7) Cfr. Simson, Ludwig d. Fr., tom. I, pag. 127 et 239. Bähr, Gesch. der Röm. Literatur im Karoling. Zeitalter, pag. 98. — (8) Mon. Germ., tom. I, pag. 209 ; ibid., tom. II, pag. 530. Cfr. J. Besly, Du duc Hugues, fils de Charlemagne, pag. 47 et seqq., in Histoire des comtes de Poitou, ad calcem, Parisiis 1647. — (9) Hemeræus, Augusta Vir., pag. 74. — (10) Cfr. Cointius, Ann. eccl., tom. VIII, pag. 720. Bethmann in Mon. Germ., tom. VII, pag. 105, 129, 132. Cfr. Van Drival, Nécrologe de l'abbaye de S. Vaast, pag. 6, Atrebati 1878. — (11) Cfr. Simson, Ludwig d. Fr., tom. II, pag. 240. Vos, Lobbes, son abbaye et son chapitre, tom. I, pag. 164 et seqq., Lovanii 1865. — (12) Annales S. Quintini, in Mon. Germ., tom. XVI, pag. 507. Guérard, Cartulaire de S. Bertin, pag. 82 et 90. Sickel, Die Urkunden der Karolinger, part. II, pag. 187 et 349. De Laplane, Les abbés de S. Bertin, part. I, pag. 57 et seqq., Audomaropoli 1854. — (13) Mabillon, Acta SS. Ord. S. B., tom. III, pag. 107 et seqq., 468, Venetiis 1734. Cfr. Guérard, Cart. de S. Bertin, pag. 82. — (14) Ann. eccl., tom. VIII, pag. 720 et 225. — (15) Sickel, Die Urkunden der Karolinger, part. II, pag. 187, 198, 201. Cfr. Part. I, pag. 96 et seqq. Monum. Boica, tom. XXVIII, part. II, pag. 27. — (16) Cfr. E. Dümmler, Gesch. des Ostfränkischen Reichs, tom. I, pag. 235. — (17) Hist. Eccl. Parisiensis, tom. I, pag. 349 et seq. — (18) Ann. eccl., tom. VIII, pag. 145. Cfr. Migne, Patrol. lat., tom. XCVII, col. 593. Pertz, Mon. Germ. hist., Leg., tom. I, pag. 295. — (19) Hist. de S. Quentin, lib. II, cap. 6 et 15, pag. 129 et 172, Quintinopoli 1627. — (20) Ann. Eccl., tom. VIII, pag. 389. — (21) Ibid., pag. 351. Cfr. Mon. Germ., Scriptt., tom. XIII, pag. 471 et seq. ; cfr. pag. 305 et seq. — (22) Cfr. Simson, Ludwig d. Fr., tom. I, pag. 196 et seq. Gallia christ., tom. XIII, col. 711 et seq. — (23) Aug. Vir., pag. 75.

Saxoniæ,

AUCTORE B. B.

A Saxoniæ, id est Paderbornæ in Saxonia, præsulem, *additque illos falli qui eum episcopis Sagiensibus annumerant* (1). *Constat autem Banderadum (Badurad), secundum Paderbornensem episcopum, successisse Hathumaro, defuncto verisimiliter die* 9 *augusti anni* 815 (2), *atque obiisse mense septembri anni* 859. *Certe inter patres concilii Aquisgranensis anno* 816 *numeratur. Amborum chorepiscoporum qui in translatione memorantur, nomina interciderunt.*

Juxta corpus S. Quintini *repositum fuit corpus S. Cassiani,*

67 *Sub eodem abbate Hugone, post elapsos fere decem annos, in eadem crypta, ad dexteram* S. Quintini, *depositum fuit corpus S. Cassiani Augustodunensis episcopi, quod anno* 840 *advectum Augustoduno Quintinopolim fuerat: scilicet Carolus rex*, anno... octingentesimo quadragesimo quinto Christi Incarnationis,... indictione octava, die nonis martii, ad præscriptum pontificis Christi Cassiani reverenter accedens tumulum, cum duobus episcopis, scilicet Wanilone Senonensi archiepiscopo, et Immone præsule ecclesiæ Noviomacensis, aliisque compluribus Dei amatoribus,... B ardentissimo amore summaque devotione ipsum loculum in quo jacebat sancti efferens corpus,... infra cryptam basilicæ præfati martyris Christi Quintini, ad dexteram videlicet lateris ipsius testis Christi, optime ac pulcherrime tumulavit, tradens ad amborum sanctorum luminaria et ornamenta, maximeque ad tumbam B. Cassiani fabricandam, fiscum unum nomine Tuniacum.

novis suspensis luminaribus.

68 *Hæc edidit Hemeræus ex vetustis Passionariis ecclesiæ* S. Quintini (3) ; *et alio loco* (4) : Porro, *inquit*, quod alibi scripsimus, magnificentissimum et augustissimum olim fuisse luminare in ecclesia S. Quintini, constat cum ex hac Caroli donatione tum e corona argentea, quæ etiamnum pendens e chori apside, ante majus altare cathena ferrea sustinetur, sed suo metallo fœde spoliata præter quasdam æris laminas liliatas inauratasque... Hæc diametro pedum 16, habet in circumferentia duodecim turritas portas, et has inter æquali spatio prominentes cuspides cereis sustinendis, quorum splendore locus... late compleretur, « ut esset illa species quædam cœlestis civitatis, quæ in Apocalypsi ab Agno indeficiens lumen accipit, et 12 portis commu- C nitur. » Erat autem hic ejus olim usus, ut solemni quoque die arderet... Credimus vel ab ipso Calvo vel a quovis principe post incendia Normannorum ad splendorem luminaris *donatam* ; quam vulgus tamen putavit ab hoste urbem obsidente ex voto oblatam, quo blasphemiæ crimen, quam in Divum evomuerat, expiaret... *Erat prætcrea* assisia *seu* trabs ante feretra cereis crassioribus sustinendis et festis diebus accendendis. Hanc... canonicus ratione feretrorum, coronam laicus accendebat. Præter immensam illam copiam cereorum, lampades quoque plurimæ eadem in basilica passim et incessanter illuxerunt, votiva donaria canonicorum. *Hæc ita scribebat Hemeræus ante medium sæculum XVII.*

Tertia translatio memoratur in fastis sacris.

69 *Die* 25 *octobris, tertiæ translationis memoria recolitur in antiquo* Martyrologio *ms.* ecclesiæ sancti Quintini *his verbis* : Augustæ Viromanduorum, translatio corporis et capitis S. Quintini martyris e tumulo per sanctum Eligium ei constructo, in cryptam, ab Hugone abbate sub choro ecclesiæ a Fulrado conditæ ædificatam, et sepulchra ejusdem S. Martyris et SS. Victorici et Cassiani, vacua quidem sed veneranda, adhuc continentem. *Eodem die tum translationis tum dedicationis mentio legitur apud Saussayum, ex vetere martyrologio monasterii S. Savini de Levitania* (5) ; *et pariter recensetur in auctariis Bedæ-Flori Atrebatensi et Tornacensi* (6). *Ad hanc quoque diem indicitur translationis officium in ecclesiæ S. Quintini breviario anni* 1511. *In breviario anni* 1642 *lectio IV exhibet historiam translationis, itemque in Proprio anni* 1774, *ubi dies festus celebrari jubetur ritu duplici.*

§ VIII. Translatio S. Quintini e crypta in navem ecclesiæ. Reliquiarum divisio. Una cum SS. Cassiani et Victorici sacris corporibus collocantur pone majus altare, præsente S. Ludovico.

E

Sub translatione S. Quintini *e crypta in navem ecclesiæ,*

Cum initio regni sancti Ludovici IX, post longas molestasque lites de juribus et privilegiis inter capitulum Sanquintinense et episcopos Noviomenses aliosque agitatas, ac tandem compositas vel saltem sopitas, pax rediisset, serio cogitari cœpit de elevandis sanctorum patronorum reliquiis. Audiamus Hemeræum (7) : Ludovicus 9 Francorum rex, patronus et primus canonicus ecclesiæ S. Q., vel sub ipsos annos pueritiæ eumdem martyrem singulari cultu venerationeque suspexit, deque basilica præsertim ejus una exornanda ditandaque cogitavit; qui vix duodennis *(natus* 25 *aprilis anni* 1215, *patri successit die* 8 *novembris anni* 1226, *piissima matre Blanca regnum administrante)* inunctus et coronatus Rhemis *(die* 29 *novembris* 1226) a Jacobo de Basochiis, episcopo Suessionensi,... elevationem sanctarum F reliquiarum Quintini, Victorici atque Cassiani fieri quamprimum voluisse videtur (qua tralatitiis illæ sepulchris eductæ, in ea inclusæ pheretra fuerunt, quæ gemmis auroque convestita pone majus altare columellis suffulta postea collocarentur) ; et navis ecclesiæ restaurationem inchoari ; collatis eleemosynis, quibus opus ad coronidem brevi perveniret.... De ista reliquiarum elevatione, præter ecclesiæ commentarios, Chronicum magnum Belgicum *habet* ad an. 1229 : Intrante maio facta est elevatio SS. Quintini, Victorici atque Cassiani quondam Æduensis episcopi apud Viromanduam. *Haud absonum videtur ad futuram hanc elevatio-*

(1) Ann. eccl., tom. VIII, pag. 389. — (2) Ebeling, Die deutschen Bischöfe, tom. II, pag. 346, Lipsiæ 1858. Cfr. Mon. Germ., Scriptt., tom. IV, pag. 151. Rettberg, Kirchengesch. Deutschlands, tom. II, pag. 441. — (3) Aug. Vir., in Regesto, pag. 27 et seq. Cfr. Acta SS., tom. II Aug., pag. 59 et seqq. — (4) Aug. Vir., pag. 76. Cfr. Colliette, Mém. pour l'hist. du Verm., tom. I, pag. 346 et seqq. — (5) Martyrologium gallicanum, pag. 1250. — (6) Acta SS., tom. II Martii, pag. XXXVI; cfr. tom. XI Oct., pag. 391. — (7) Augusta Virom., pag. 215 et seq.

AUCTORE B. B.

nem referre verba quædam chartæ Philippi Augusti, datæ anno 1211. *Ibi rex* pacem reformatam *testatur* super discordiis et querelis quæ erant inter comitissam *(Alienorem seu Eleonoram)* S. Quintini et capitulum S. Quintini. *Juverit recitasse locum ubi de sancto martyre* levando *agitur :* Item de calice aureo de quo conquerebatur comitissa, respondit capitulum, quod ipsum in massa conflatum vendidit et inde bonos reditus emit, et quod adhuc lapides pretiosos qui erant in eo, repositos habet, et quod capitulum multotiens obtulit ipsi comitissæ. Quod si ipsa vellet LOCULUM PARARE BEATO QUINTINO LEVANDO, capitulum redderet et ad hoc apponeret totum illud aurum et lapides memoratos (1). *Ex quibus utique apparet dudum jam actum fuisse de transponendis reliquiis in aliam thecam : quod tandem anno* 1228 *vel sequente perfectum. Scribit Claudius de La Fons* (2) *calicem de quo supra dicitur, dono fuisse datum a Carolo Magno, et præter alia multa adhibitum fuisse ad conficiendum ornandumque* S. Quintini *novum feretrum. Cæterum nulla est dubitandi ratio quin illa* B *elevatio cum apparatissima pompa fuerit peracta, quamvis desint monumenta quibus festum describeretur* (3). *Nihil etiam est quo certo definiri possit utrum anno* 1228 *an* 1229 *(alii alium proponunt) translatio contigerit. Notat Hemeræus* (4), *Inguerranum Cociaci dominum*, cum interfuisset, ut credimus, sanctorum carpentorum elevationi, *hac excitatum, paulo post, mense julio* 1229, *se valde munificum ostendisse in sancti Quintini ecclesiam. Insuper, ait Colliettus* (5), *hæc est communis opinio pretiosas thecas, in quibus reposita tunc sunt sacra trium patronorum corpora, confectas esse magnam partem ope donorum prædicti Inguerrani.*

quæ peculiari festo celebratur die 2 maji,

71 Dies, *ut iterum legimus apud Hemeræum* (6), elevationi reliquiarum sacer apud nos celebri festivitate peragitur secundus mensis maii. *In Actis SS., inter* Prætermissos *ad diem 2 maii, notatur* Elevatio SS. Quintini, *Victorici et Cassiani*, inscripta cuidam martyrologio Usuardi; *quæ tamen in hujus auctariis a Sollerio accurate collectis et recensitis non re-* C *peritur. Prætermittitur quoque a Saussayo. In vetusto martyrologio ms. ecclesiæ sancti Quintini legitur :* Maii dies II. Elevatio corporis beatissimi Quintini martyris, sociorumque ejus Victorici et Cassiani. *In kalendario breviarii anni* 1511 *sic annuntiatur festum ad eamdem diem:* Elevatio S. Quintini. Annuale. *Ipsum porro officium uno tantum nocturno constat, quamvis solemne. Omnia fere referuntur ad* S. Quintinum, *paucissima ad SS. Victoricum et Cassianum. In altero breviario, scilicet anni* 1642, *officium est novem lectionum et duplex I classis, atque plura antiquioris breviarii exhibet vestigia. Ita in kalendario signatur :* Elevatio sancti Quintini et sociorum ejus Victorici et Cassiani. Duplex primæ classis seu annuale majus. *In hoc officio, uti in proxime superiore, sæpe memoratur SS. Trinitas, non eo quod trium sanctorum patronorum festus est dies (nam Victorici et Cassiani parca est mentio), sed eo quod hæc tertia habetur* S. Quintini *elevatio: primum enim levatum* D *est corpus ab Eusebia ex aquis Somenæ ; dein a S. Eligio ex* veterrimo cumbo; *tandem hodie e crypta Hugonis; atque sacræ reliquiæ tribus in capsis repositæ sunt, ut mox indicabimus. Denique in kalendario Proprii anni* 1774 *annuntiatur* Elevatio SS. Quintini, Victorici, martyrum, et Cassiani episcopi ; an. 1228. Duplex I classis seu annuale majus ; *et apparet ex majoribus characteribus quibus nomina impressa sunt, diem hunc* festivari apud populum. *Hoc officium a superioribus discrepat. Ablatis enim antiphonis, capitulis etc. historicis, substituuntur sententiæ ex sacra Scriptura, ita ut præter hymnos tres et lectionem II nihil reperiatur ad vitam et certamen plane spectans.*

reliquiæ divisæ sunt et tribus in thecis repositæ.

72 *Sub hac elevatione* fuerunt secreta caput et brachium Quintini martyris *(et pariter SS. Victorici et Cassiani)* et viaticis vasis contenta, quæ veneratione quotidiana fidelium colerentur. *Sic in breviario anni* 1642, *lectione sexta : unde et in responsorio lectionis sequentis seu septimæ :* Tria vasa fabricantur, quibus tria collocantur : corpus, caput, brachium. *Hæc eadem* E *verba inveniuntur in breviario anni* 1511 ; *ubi etiam scripta est ad* Benedictus *in laudibus hæc antiphona :* Benedictus Dominus, per quem sanctus Quintinus est trina vice revelatus, trino vase consignatus. *Confirmatur id postremo breviario typis excuso anno* 1774 *:* Anno itaque supra millesimum ducentesimo vigesimo octavo, die maii secunda, absoluta jam chori ædificatione, visum est in ornamentum novæ basilicæ ditioribus feretris componi debere sanctorum Quintini, Victorici atque Cassiani corpora, et in loco ecclesiæ conspicuo collocari. Seposita sunt totidem in vasis sanctorum capita et manus altera... Quamvis non ante seculi decimi tertii annum quinquagesimum septimum pone majus altare novæ capsæ sublimatæ sint, expectata prædicti regis *(S. Ludovici)* ex ipsius voto præsentia..... *Ex his apud nonnullos ortum dubium est, num* vasa tria fabricata *fuerint priore anno* (1228) *an posteriore* (1257). *Credibile est thecas, licet jam anno* 1228 *factas, non tamen omni ornatu suo instructas integris fere annis triginta in vetere navi* F *sepositas mansisse ; idque ut credam eo magis adducor, quod rex sub priore elevatione in teneris annis versabatur, sub secunda autem in flore ætatis, gloriæ atque potestatis. Unde non facile intelligitur, talibus in adjunctis nihil ab eo collatum ad decorem vasorum quibus sancti martyris pignora in perpetuum servarentur. Hoc omnino constat, reliquias anno* 1228 *vel* 1229 *e sedibus subterraneis eductas, atque tribus in thecis separatis conclusas, in veterem ecclesiæ navem fuisse delatas.*

Anno 1257 *collocatæ sunt pone altare primarium.*

73 *Post hanc elevationem non videbantur reliquiæ suo deinceps movendæ loco. Nec tamen ita se res habuit. Vix elapsis annis triginta, altera eaque longe solemnior* peracta translatio est... de navi basilicæ vetustæ in opus novum, id est in chorum ejus, absolutum jam pridem ac perfectum (7), *die dominica ante Nativitatem Mariæ Virginis, quæ anno* 1257 *in diem secundam mensis septembris incidisse reperitur.*

(1) Ibid., in Regesto, pag. 50. — (2) Histoire de S. Quentin, pag. 149. — (3) Colliette, Mém. pour l'histoire du Vermandois, tom. II, pag. 601. — (4) Aug. Vir., pag. 219. — (5) Tom. II, pag. 601 et seq. — (6) Aug. Vir., pag. 216. — (7) Ibid., pag. 241.

A *reperitur. Aderant Ludovicus cum liberis, episcopi magnatesque plurimi, ut constat ex rescripto quod sanctissimus rex tunc edidit :* Ludovicus Dei gratia Francorum rex. Notum facimus universis tam præsentibus quam futuris, quod in præsentia dilectorum et fidelium nostrorum Thomæ Remensis archiepiscopi, Iteri Laudunensis, Petri Cathalaunensis, Wermondi Noviomensis, Guillelmi Bellvacensis, Jacobi Atrebatensis, Girardi Ambianensis, Galterii Tornacensis et Radulphi Morinensis episcoporum ; præsentibus nobis una cum liberis nostris Ludovico primogenito et Philippo ; astantibus insuper dilectis et fidelibus nostris Joanne comite Suessionensi, Simone domino Nigellæ, Ægidio Franciæ constabulario, et aliis quamplurimis : anno dominicæ Incarnationis 1257, die dominica ante Nativitatem beatæ Mariæ Virginis, translata sunt corpora gloriosissimi Christi martyris beatissimi Quintini, et sociorum ejus beatorum Victorici et Cassiani, ac honorifice collocata de veteri ecclesia in novam fabricam, quæ in honore ipsius gloriosissimi martyris præclaro opere inchoata refulget. In cujus rei testimonium B præsentibus sigillum nostrum, una cum sigillis prædictorum archiepiscopi et episcoporum, duximus apponendum. Actum prædictis anno, die, loco (1). *Tradit Claudius de La Fons* (2) *adolescente sæculo XVII instrumentum hoc tum regis tum episcoporum sigillis munitum servari in tabulario ecclesiæ. Errat autem Gulielmus Marlot* (3), *ubi asserit reliquias tunc translatas* e veteri theca in novam elegantiorem ; *quod contra fidem est laudati diplomatis et scriptorum quos vidi omnium ; nisi intelligatur thecas in quibus caput, brachium et corpus anno* 1228 *reposita sunt, tunc elegantiore et ditiore ornatu fuisse decoratas. Quod probabilissimum nobis videri, jam supra indicavimus.*

Cujus translationis festum, indulgentias conferente Alexandro IV,

74 *Ad eamdem solemnitatem refertur bulla Alexandri papæ IV* (4) *inscripta* Decano et capitulo ecclesiæ S. Quintini ; *ubi inter alia legimus :* Cum itaque, sicut nobis exponere curavistis, sacrum corpus B. Quintini martyris, quod in vestra ecclesia requiescit, de uno loco ipsius ecclesiæ ad alium digniorem proponatis transferre ; nos Christi fideles ad merita quasi per præ- C mia incitare volentes, omnibus vere pœnitentibus et confessis qui ad ecclesiam ipsam, in ipso die hujus translationis, causa devotionis accesserint, unum annum et quadraginta dies ; accedentibus vero ad ipsam annis singulis in festo translationis ejusdem, quadraginta dies de injuncta sibi pœnitentia misericorditer relaxamus. Datum Anagniæ, cal. octob., pontificatus nostri an. I, *adeoque anno* 1255, *cum electus Alexander sit die duodecima decembris anno proxime superiore. Prodiit ergo bulla circiter biennio ante elevationem sacri corporis. In illa translatione, ait Hemeræus, puto* aliquas partes de sacro carpento decisas, quæ inter principes distribuerentur ; quæ transportatæ in varias diœceses Galliarum, occasionem præbuere cur sacella plurima Quintino conderentur. *Quod malim referre ad annum* 1228, *quo constat et apertum fuisse marmoreum sarcophagum, et reliquias tres in partes divisas atque totidem in thecas sepositas. Sub hac autem translatione nulla memoratur reliquiarum recognitio. Dicitur denique Ludovicus rex* per illos festivitatis dies *fundasse in ecclesia S. Quintini* duas capellanias, quarum proventus annuus e domanio Viromandiæ repeteretur (5).

celebratur die 2 septembris.

75 Festivitas illa, *ait iterum Hemeræus* (6), celebratur a nostris 2 septembris et « commemoratio reliquiarum ecclesiæ » dicitur ; quam cum festum Nativitatis B. Virginis proxime sequeretur, cui esset delubrum etiam consecratum, impetratæ quoque sunt indulgentiæ ad eumdem diem, quo et ambæ festivitates in unam quasi coalescerent, et multiplicatis bonorum spiritualium largitionibus fierent solemniores. *Hujus tamen festi non meminit Saussayus in Martyrologio Gallicano, neque decessores nostri in* Prætermissis *ad diem secundam septembris. Verum in vetusto martyrologio ms. ecclesiæ sancti Quintini annuntiatur his verbis :* Eodem die *(2 septembris)* translatio corporis beati Quintini ac sociorum ejus in novam basilicam, celebrata anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo. Eodem die fiet duplex festum de beato Quintino et sociis suis, E et de omnibus reliquiis in ecclesia ista beati Quintini retentis. *In kalendario quod est breviario anni* 1511 *præfixum, notatur ad IV nonas (2 sept.) :* Festum reliquiarum ecclesiæ sancti Quintini martyris, duplex. *In altero anni* 1642 : Festum SS. Reliquiarum ecclesiæ S. Quintini, duplex secundæ classis. *Item in tertio anni* 1774 : Veneratio reliquiarum ecclesiæ S. Quintini a S. Ludovico, an. 1257, duplex II classis. *Hæc tria breviaria etiam exhibent Officium de Translatione. In primo lectiones I, II, III et IV recitantur, mutatis quibusdam verbis et inserta una vel altera sententia, ex Sermone de Tumulatione, de quo infra latius agetur : cætera pleraque sunt de communi plurimorum martyrum ; item in secundo breviario, ubi tamen lectiones V et VI sumptæ sunt* ex libris et actis ecclesiæ *Quintinopolitanæ : sexta quasi explicatio est diplomatis a S. Ludovico dati. Demum in tertii breviarii officio antiphonæ, capitula, responsoria etc. constant verbis S. Scripturæ, quæ omnia ad S. Ludovici adventum atque ad exhibitam sanctis patronis venerationem spectant. Lectio IV* F *descripta est ex* charta S. Ludovici Francorum regis IX inter titulos hujus ecclesiæ servata.

Solemnes translationes fuerunt omnino quinque.

76 *Igitur translationes numerantur solemniores omnino quinque, quarum prima facta est per Eusebiam anno* 341 ; *altera per S. Eligium anno, ut puto,* 641 ; *tertia per Hugonem, filium Caroli Magni, abbatem S. Quintini, anno* 835 ; *quarta per alterum Hugonem, non abbatem, sed decanum ejusdem basilicæ, anno* 1228, *vel sequente ; quinta denique sub decano Nicolao I* (7), *anno* 1257. *Præter majores hasce translationes, quibus sacræ exuviæ ex uno loco in alium tutiorem, ex una theca in alteram condebantur, ea mente ut nova in sede deinceps manerent ; nonnullæ memorantur minores aut temporariæ, quas rectius transvectiones et peregrinationes vocaveris ; de his ex ordine et quantum opus est, dicemus numeris sequentibus.*

(1) Ibid., in Regesto, pag. 51. Cfr. Bréquigny et Pardessus, Table chron. des diplômes, tom. VI, pag. 314. — (2) Histoire de S. Quentin, pag. 152. — (3) Metropolis Remensis, tom. II, pag. 544, Insulis 1679. — (4) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 241. — (5) Ibid., pag. 242. — (6) Ibid., pag. 241. — (7) Ibid., pag. 236.

§ IX.

AUCTORE B. B.

§ IX. Normannica bella. Corpus S. Quintini Laudunum, Cinceniacum aliaque in loca ad tempus translatum. Pars reliquiarum per plures provincias circumfertur.

Sacræ reliquiæ probabiliter anno 859,

Scribit C. La Fons (1), *Normannis anno* 859 *Viromandiam vastantibus, corpora* SS. Quintini *et Cassiani suis e sedibus ablata atque in alium locum, sed ignotum, fuisse devecta, ibidemque ad tempus latuisse. Eo spectare existimat vir eruditus antiquum martyrologium Sanquintinense, ubi (quod ipse testatur) ad diem* 14 *novembris id legitur :* Depositio corporum SS. Quintini et Cassiani pontificis, imminente tristitia; *atque ibidem ad diem* B 20 *septembris memorari eadem corpora, sedato turbine, suis sepulcris restituta per Raginelmum, alias Rainelmum, episcopum Noviomensem, qui Immoni ea tempestate a barbaris necato successerat. Eadem Colliettus habet* (2). *Et re quidem vera ad annum prædictum* 859, *annales Bertiniani (quos ab anno* 835 *ad annum* 861 *Prudentio Trecensi episcopo, rebus gestis coævo* (3), *adscribendos esse constat, inter alia hæc narrant* (4) : Dani noviter advenientes monasterium sancti Walarici et Samarobrivam, Ambianorum civitatem, aliaque circumquaque loca rapinis et incendiis vastant... Hi vero qui in Sequana morantur, Noviomum civitatem noctu adgressi, Immonem episcopum cum aliis nobilibus tam clericis quam laicis capiunt, vastataque civitate secum abducunt atque in itinere interficiunt (5). *Attamen quæ ad Immonem pertinent, in annum sequentem removenda sunt; nam, ut notat Pertzius ex Mabillonio,* Immonem... ad mensem octobrem anni subsequentis, *id est* 860, superstitem fuisse, manifestum est ex actis concilii Tullensis apud Tusiacum, *cui subscriptus legitur.* Rainelmus C quidem, Immonis successor, ibidem etiam inter subscribentium nomina invenitur : at post synodum ejus actis, quod non raro fiebat, subscribere potuit, ut certe iisdem subscripsere Autissiodorenses duo, Abbo scilicet et Christianus. *Eadem reperies apud D. Bouquet* (6). *Nihil itaque obstat quominus corpora bina anno* 859, *ne ab impiis temerarentur, abscondita sint, et anno sequente sedibus suis reddita. Optarim tamen certiora invenire testimonia. Etenim hanc sacrorum pignorum transmigrationem in martyrologio Sanquintinensi significari, conjectura dumtaxat est vel suspicio. Insuper eam Hemeræus silentio prætermittit. Neque etiam memoratur in Sermone de tumulatione, ubi tamen auctor summatim, sed diligenter et accurate, recenset quidquid circa* SS. Quintini *et Cassiani corpora superioribus annis contigerit.* D

et certe anno 881, in tuto collocatæ sunt,

78 *Vigesimo post anno sæviit denuo tempestas, multoque vehementius rabies Normannica debacchata est, præsertim annis* 880 *et sequentibus. Quo tempore* bis, *ut verbis Hemeræi utar* (7), Laudunum sacra carpenta SS. Quintini et Cassiani devecta sunt ; primum quidem cal. januarii 881, relata in suas sedes anno sequenti *die* 2 *februarii. Quandonam et quo modo res sit gesta exponitur in Sermone de tumulatione his verbis :* Hic autem, ut lucidior sit sermonis sensus et intelligatur manifestius, ex annali chronica inserenda sunt pauca. Et quoniam bis eorumdem sanctorum corpora cum mærore ad Laudunum sunt devecta et bis ad nos cum honore relata, libet apertius prodere et fugæ causam et reversionis eventum. Anno siquidem octingentesimo [octogesimo] primo a dominica Incarnatione, kalendis januarii, Normannorumque metu cogente, a bustis prius emota suis ad præfatum montem primum delata sunt. Nam priori anno in Carlopoli Compendio Karolides Ludovicus, nimia infirmitate gravatus, in parasceve die spiritum exhalavit vitæ *(die* 10 *aprilis anni* 879). Quapropter ejus filii, alter Ludovicus alter Karlomannus dicti, reges sunt constituti. Eodem quoque anno multa paganorum multitudo a transmarinis veniens partibus, Gandum monasterium occupaverunt et cuncta in circuitu crudeliter vastarunt. Ipso etiam anno rex transrhenanus Ludovicus Franciam venit, partemque regni Lotharii a suis nepotibus extorsit, et bellum contra Normannos in fisco Fumon exercuit ; magnam quippe cædem eis intulit; Deo favente, victor extitit, perditoque filio tristis ad propria remeavit. Tandem vero nostri Ludovicus et Karlomannus Ambianis adierunt, ibique principum concilio regnum certis limitibus inter se diviserunt. Hinc Burgundiam una petierunt ac Bosonem a regia dignitate depresserunt, et uno ibi pene anno manserunt. Interim pagani [*mense novemb.* 880] Curtraium invadentes et Franciam sine rege et principibus vacuam reperientes, usque Peronam Scotorum venerunt, eamque igni succenderunt. Quod audiens juvenis rex Ludovicus, animi dolore permotus, fratrem in Burgundia reliquit et in Franciam remeavit. At pagani successibus sibi prosperis acriores effecti, nullum sibi resistere posse confisi, cum exercitu impio et terribili de Curtraio sunt egressi, et per quadraginta seu amplius millia diffusi, usque ad internecionem universa sunt depopulati. Quod cum præfatus rex pro certo comperisset, vallatus Francorum multitudine, suffultus Dei solamine, super eos venit insperate. Tantam denique eorum multitudinem dicitur peremisse in villa Sculcurtæ, quantam in Francia alias numquam credimus cecidisse. Qua de causa et illi qui evaserunt et reliqui qui Curtraio remanserant, terrore nimio perculsi fugerunt, et Batuam petentes cuncta circa Mosam loca atrociter vastaverunt. Anno autem sequenti, *id est* 882, corpora sanctorum Quintini et Cassiani kal. februarii a Lauduno descendentia, cum ingenti populorum caterva et

(1) Histoire de S. Quentin, pag. 133 et seqq. — (2) Mém. pour l'hist. du Verm., tom. I, pag. 355 et seq. — (3) Cfr. Wattenbach, Geschichtsquellen Deutschlands, tom. I, pag. 168, 239 et seqq., Berolini 1878. — (4) Monum. Germ. hist., Scriptt., tom. I, pag. 453. Cfr. Dudo S. Quintini, De moribus et actis Normanniæ ducum, lib. I, num. 4, pag. 131 et 321, edit. a Julio Lair, Cadomi 1865. — (5) Cfr. Pontoppidanus, Gesta et vestigia Danorum extra Daniam, tom. I, pag. 234, Lipsiæ 1740. Depping, Histoire des expéditions maritimes des Normands, tom. I, pag. 121, Bruxellis 1844. Kruse, Chronicon Nortmannorum, pag. 240 et seqq., Hamburgi 1851. — (6) Recueil des hist. des Gaules, tom. VII, pag. 75. — (7) Aug. Vir., pag. 80.

laudum

A laudum hymnorumque melodia, in die Purificationis sanctæ Mariæ in propriam relata sunt basilicam.

Normannis Galliam vastantibus,

79 *Atque hæc ita in* Sermone de tumulatione sanctorum Christi martyrum Quintini et Victorici et sancti confessoris Cassiani, *quem infra edemus. Notatio temporis et res gestæ ut supra narrantur et digeruntur, confirmantur apprime annalibus et chronicis melioris notæ. Unum est quod hæsitationem faciat. Dicuntur sacra corpora Laudunum delata kalendis januarii anno* 881, *additurque* priori anno Ludovicus in parasceve die spiritum exhalasse, *quod prima specie videtur referendum ad annum* 880 : *nec tamen res ita se habet. Certum enim est Ludovicum cognomine balbum, de quo agitur, obiisse dicto die, id est decimo aprilis, anno* 879. *Cæterum vox* priori *potest intelligi latiore sensu, ita ut unum et alterum e superioribus annis significari haud absurde dicamus, idque tanto magis quod translatio incidit in kalendas januarii, id est primum incipientis anni diem, si, quod quidem videtur, auctor anni initium ducat ab iis kalen-* B *dis* (1).

et iterum

80 *Eodem paulo post iterum deducta fuerunt sacra corpora.* Ipso siquidem tempore, *ut legimus in Sermone de tumulatione,* cum præfatus rex Andegavis disponeret ire, pactumque cum Alstenio facere, in infirmitatem decidit, indeque ad sanctum Dionysium rediit, ibique, proh dolor! spiritum vitæ exhalavit. Post cujus obitum Franci regem constituerunt Karlomannum. Quod ut pagani audierunt, Scaldim navibus introierunt et usque Condatum pervenerunt. Quapropter prædictorum corpora sanctorum secundo ad montem Laudunum delata sunt. Postea Normanni ad hunc locum pervenientes, plures gladio interfecerunt, multos etiam captivos duxerunt; sicque est ecclesia beati martyris Quintini crudeliter incensa, quæ habebat a perfectione sui annos quinquaginta novem. Ita pene omni loco devorato, pagani hac et illac progredientes, ad alia sunt profecti. Exinde variis casibus afflictis undique omnibus, Christo favente, anno quinto dominus comes et abbas Teutricus, prudenti consilio usi, muros istius loci cœperunt ædifi- C care, duodecimo kalendas maii; quos acutissimo freti ingenio, prout necessitas cogebat, fecerunt accrescere cito. Unde pretiosa sanctorum corpora, Quintini videlicet et Cassiani, innumera stipata caterva, tertio kalendas novembris *(30 octobris adeoque pridie festivitatis S. Patroni)* ad propria sunt iterum relata et intra muros succensæ domus locata, *anno* 885, *ut probabilius videbitur ex dicendis.*

anno circiter 882,

81 *Alteram hanc translationem adscribit Claudius de La Fons* (2) *anno* 883, *Hemeræus vero* (3) *anno* 882 *(quo ipso anno, die 2 februarii, reliquiæ Lauduno primum fuerant relatæ). Utrumque ex Sermone eruitur, et quidem pari fere ratione. Ludovicus III mortuus est initio mensis augusti anni* 882; *Carlomannus, audito ejus interitu, Vienna, quam obsidebat, redux in locum fratris succedit. Interim Normanni denuo irrumpunt. Hæc si intra quatuor menses absoluta ponantur, secunda transvectio contigisse dicenda est exeunte anno* 882; *sin minus, initio anni* 883. *Anno vero* 885 *reductum fuisse thesaurum omnes consentiunt. Quod etiam ex iis Sermonis verbis haud temere colligi potest :* Exinde... anno quinto, dominus comes et abbas, *etc. Cum prima devectio ibidem adscribatur anno* 881, *ipsis* kal. januarii, *liquet annum abhinc quintum cadere in annum* 885. *Ad calcem ejusdem Sermonis legitur :* Membra martyris Victorici *Quintinopolim* devecta et juxta gloriosi... Quintini pignora collocata anno octingentesimo nonagesimo tertio, tertio calendarum novembris, *et transacto* decem annorum spatio postquam est a paganis succensa beati Quintini ecclesia *(anno* 883, *ut infra ostendam),* regni Odonis regis *Francorum* quinto, *id est anno* 893, et a murorum constructione septimo.

AUCTORE B. B.

donec Quintinopolis, multis acceptis cladibus, tandem munita est.

82 *Ea satis confirmantur aliunde. Certum est Normannos circa principium anni* 882 *ab his regionibus recessisse, Treviros incendisse et Metas usque progressos, postea vero rursus grassatos esse* circa Laudunum..... Quæ sunt in circuitu depopulantur, *ut ait D. Bouquet* (4); usque ad portam Remorum perveniunt,.. sed in E urbem non ingrediuntur. S. Remigii corpus... transfertur ad villam Sparnacum *(Épernai)*... Carlomannus rex Normannos aggreditur, cædit et fugat... Normanni mense octobri in Condato sedem sibi statuunt regnumque Carlomanni atrociter devastant... Commisso *in villa Avallo (Avaux)* prælio, Franci superiores existunt caduntque Normanni circiter mille. *Altera rursus signatur pugna juxta silvam Viconiam (Vicogne), et barbari* huc illuc dispersi, paucis suorum amissis, redeunt ad naves. *Quidni tot ac tantos inter turbines, repetitasque barbarorum incursiones, rursus reliquiæ* S. Quintini *tutiorem in locum, nempe Laudunum, reductæ sint? præsertim cum majores prævidérentur calamitates, quæ brevi post secutæ sunt. Anno enim* 883 Normanni monasterium et ecclesiam S. Quintini incendunt (5), *omnia late circum denuo diripiunt. Anno sequente barbari (quod quidam ad exeuntem circiter annum* 883 *referunt)* XII millia pondera argenti imposuerunt regi et Francis in tributum, et datis obsidibus ad invicem, aliquatenus cœperunt securi esse (6). *Eodem anno Carlomannus obiit. Uti-* F *que talibus in rebus intelligitur facile comitem et abbatem, eo anno qui Carlomanni mortem insecutus est, cœpisse, ut legitur in Sermone, muros circum Quintinopolim* ædificare ; quos acutissimo freti ingenio fecerunt accrescere cito, *ut post sex fere mensium spatium, tutum censerent esse sacris pignoribus perfugium : quæ* tertio kal. novembris ad propria sunt iterum relata et intra muros succensæ domus *(basilicæ)* locata *fuere, anno, ut omnes ferunt,* 885, *donec, rebus pacatioribus, suis in cryptis reponerentur. Quod factum est post septem circiter annos.*

Tempora presse definiri nequeunt.

83 *Atque hæc fere sunt quæ tantis in tenebris de annis utriusque transvectionis dicere satis probabiliter licet. Suppetunt, immo abundant, annales et chronica de Normannorum incursionibus, eaque ut plurimum ampla et diffusa. Sed difficile est statuere temporum ordinem, nec videtur hactenus quisquam satis certo de-*

(1) Cfr. Cl. de La Fons, Histoire de S. Quentin, pag. 135. —(2) Ibid., pag. 136. — (3) Aug. Vir., pag. 79 et seq. — (4) Rec. des hist. des Gaules, tom. VIII, pag. LXIX et seqq. — (5) Ibid. Cfr. Mon. Germ., Scriptt., tom. XVI, pag. 507. — (6) Cfr. Pontoppidanus, Gesta Danorum, tom. I, pag. 245.

finivisse

AUCTORE B. B.

finivisse quo quæque anno acciderint. Sicut enim annales et chronica inter se discrepant, ita etiam nunc eruditi minime consentiunt. Sed id omnino constat, Galliæ provincias septentrionales cadente sæculo IX, ac nominatim ab anno circiter 880 *ad annum* 886 *(ut de his tantum loquar quæ præcipue ad rem nostram pertinent), vix a barbaris securas exstitisse; quamquam ii populabundi huc illuc latius discurrebant, ad Rhenum, Scaldim Mosamque; ac per intervalla, sive adverso marte pulsi, sive inito pacto volentes, a Somena et Isara recedebant, semper tamen parati, si tulerit occasio, redire ad prædam. Id vero peculiari animadversione dignum est, Normannos raro urbes vallatas tentasse, rarius obsidione facta expugnasse; atque ita factum est ut Laudunum sacris reliquiis opportunum tutumque, vel ipsos inter hostiles incursus, præbuerit perfugium. Ita quoque ratio redditur cur in mentem Tetrico venerit Quintinopolim operibus claudere. Nec postea, quod sciam, urbs illa umquam a Normannis vel direpta vel capta fuit.*

Corpora SS. Quintini, *Cassiani et Victorici in crypta collocantur,*

84 *Elapsis aliquot annis, anno videlicet, ut supra (num.* 81*) indicarimus,* 893, *ad sinistram feretri* S. Quintini *collocatum est corpus S. Victorici, opera præsertim Otgeri seu Otgarii, tunc ex canonico Sanquintinensi Ambianensis episcopi. Victoricus et Fuscianus,* S. Quintini *sodales, martyrium subierant prope Ambianum; eorumque corpora, sæculo VI reperta et in urbem translata* (1), *ibi quieverunt* per multorum curricula temporum, *ut legimus in Sermone de tumulatione, donec Otgerus* membra prædicti martyris Victorici huc cum magno honore devexit, et juxta gloriosi testis Christi Quintini pignora *(quæ, anno* 885, *cum Lauduno rediissent, intra succensæ basilicæ muros posita fuerant)* collocavit. *At non diu eodem loco manserunt. Cum enim ineunte sæculo X* SS. Quintini *et Cassiani corpora suo quodque mausoleo in crypta conderentur, additum est, ad sinistram* S. Quintini *tertium sepulcrum in quo S. Victorici reliquiæ depositæ sunt* (2). *De his auctor Sermonis de tumulatione:* Cum Dei clementia nostri voluisset misereri ac sui solaminis suffragia largiri, incendiorum sedavit discrimina, paganorum depressit sævitiam, pacem et concordiam tribuit, fructum etiam terræ abundanter contulit. Quocirca a fidelibus hujus loci tractatum est salubriter, quatenus eorumdem corpora sanctorum suis in mausolæis reponerentur decenter. Adveniens namque venerabilis antistes Noviomensis ecclesiæ, Raubertus nomine, prudenti fretus simplicitate ac simplici decoratus mansuetudine, cum cæteris fratribus inibi Deo famulantibus, sæpe dictorum carpenta trium sanctorum suis in cryptis hodierna die suppliciter tumulaverunt. *Quod cum perageretur,* globus lucis *super mausoleum* S. Quintini *apparuit,* lumine fulgido perlustrans loculum tertio. *Denique statuit Raubertus,* ut dies ista festiva habeatur et solemnis. *Vide Sermonem, habitum probabilius in ejusmodi die anniversario.*

ineunte sæculo X.

85 *Constat hæc facta esse initio sæculi X, sed annus accurate nequit definiri.* Raubertus, *inquit Hemeræus* (3), vel ut alii Rambertus,... Augustam a clero evocatus,... tria carpenta Quintini, Victorici et Cassiani loculis illis, de quibus dixi in Fulrado, eadem in crypta tumulavit. Annum ignoramus; nisi forte tumulatio illa facta sit anno 903, quo est Rambertus cathedræ Noviomensi insinuatus. *Eadem narrat Collietus* (4) *et, ut is testatur, Vassorius. Sammarthani tumulationem alligarunt anno* 893, *id colligentes, ut quidem ipsi putabant,* ex veteri Sermone; *sed perperam omnino. Nam* Sammarthani, *ut aiunt auctores Galliæ christianæ* (5), Sermonem illum, cujus aliquot versus transcripsere, depravarunt. Eumdem legesis integrum apud Hemeræum... Inde vero colliges ecclesiam sancti Quintini a Normannis incensam esse anno 883; Otgerum... in eamdem attulisse anno 893 corpus sancti Victorici; postea, non designato anno, Raubertum... transtulisse reliquias sanctorum Quintini, Victorici et Cassiani. *Manifesto errat Bailletus* (6), *ubi asserit id factum* anno 885 vel potius anno 893. *Claudius La Fons proponit diem* 12 *januarii anni circiter* 900. *Verum Hedilo Rauberti in sede Noviomensi decessor* obtinuit anno 902 a Carolo simplici rege theloneum Noviomi et alia dona, ex duobus instrumentis, quæ legesis apud Vassorium pagg. 677 et 679 (7). *Insuper exstant* litteræ Hedilonis episcopi Noviomensis ad Rodulfum Laudunensem episcopum, pro Rotgero diacono, *quæ scriptæ sunt indictione V seu anno* 902 (8). *Non igitur ante hunc annum facta sit oportet humatio. Quod ad diem attinet* 12 *januarii, quo et illa contigit et annua celebritate, ex constituto Rauberti, colitur, hæc scripsit Hemeræus in Iconismo* (9): *Januarii* duodecim. Tumulatio Quintini, Victorici, Cassiani, facta per Rambertum præsulem Noviom. post Normannicam desolationem. *Plus centum annis post* S. Quintini *reliquiæ iterum sede sua ad tempus ablatæ fuerunt, non quo in tutum reciperentur, sed quo jus suum obtinerent Sanquintinenses, ut jam narrabimus.*

Reliquiæ S. Quintini *in prædium Cinceniacum feruntur,*

86 *Heribertus III, Viromandiæ comes, qui præfuit ab anno* 988 *ad annum fere* 1000, *ecclesiæ S. Quintini dederat prædium Cinceniacum* * (10). *Cum autem plures, iique, ut videtur, primores donationem impugnarent, immo et prædium retinerent, Hugo, ecclesiæ Quintinopolitanæ decanus, quo raptores ad rei sacræ restitutionem potius adigeret* divorum vindicta minisque cœlestibus, *quam* viribus armatæ suprema potestate manus (11), *reliquias sancti martyris Cinceniacum curavit deducendas, nec sine optato exitu. Rem prout gesta est exponit auctor* Sermonis de elevatione gloriosissimi martyris Quintini, *quem integre excusum reperies in Regesto Hemeræi* (12). *Locum ex Authentico descripsimus:* Inter.....

* Sinceny

(1) Cfr. Acta SS. Belgii, tom. I, pag. 153 et seqq., 164 et seqq. Tillemont, Mém. eccl., tom. IV, pag. 456. Colliette, tom. I, pag. 408 et seq. Claudius de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 130. — (2) Cl. de La Fons, Histoire de S. Quentin, pag. 138. — (3) Aug. Vir., pag. 84. — (4) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 417. — (5) Tom. IX, col. 990. — (6) Les vies des Saints, tom. VII, pag. 439, Paris. 1739. — (7) Gallia christ., tom. IX, col. 990. — (8) Labbe, Concil., tom. VIII, col. 1899. Bréquigny, Table chron. des diplômes, tom. I, pag. 363. — (9) Aug Vir., pag. 369. Cfr. Colliette, tom. I, pag. 417. — (10) Cfr. A. Matton, Dict. top. de l'Aisne, pag. 261. Cfr. Diction universel de la France, tom. V, pag. 112, Paris. 1805. — (11) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 105 et seq. — (12) Pag. 24 et seq.

præconiorum

A præconiorum jubilos ex camerata crypta producitur ab Hugone monacho *(apud Hemeræum legitur* monarcho) præsule cœnobitarum hujusce loci. Chori interfuere ac defertur cum odarum melodiis super sacratissimam aram cœlorum clavigeri beati Petri.... Nec est reticendum quare tam nobile negotium isto in loco hac in die peractum esse videtur... Quodque egerunt devotissimi patres *(majores nostri)*, hoc non desinit perpetrare nobiliter eorum progenies. Nostro itaque tempore Heribertus, vir valde nobilis ac princeps totius nostri regni, nec non pater cœnobii, actuum priorum patrum reminiscens sanctumque Dei martyrem multum diligens, tradidit ad amborum sanctorum luminaria, sanctissimi videlicet Quintini martyris, et Victorici ejusdem gloriosissimi comparis, fiscum unum nomine Cinciniacum cum omnibus appendiciis perpetuo habendum.... Postea vero a quibusdam principibus indecenter est abstractum atque propriis usibus deputatum. Qua de re turbati sunt cuncti, et lacrimosis vocibus sanctum interpellaverunt martyrem: « Inclite martyr Quintine, suscipe nostrorum fletuum precamina, fer opem miseris ad te confu-
B gientibus. » Cumque jam ut præfati sumus, cum odarum melodiis, cereis ac lampadibus, omnique ecclesiæ ornatu, utroque sexu præconiorum jubilos plaudente, educitur gratanter cum omni devotione a christicolis ex sepulchro parii marmoris, et deponitur super altare beati Petri, *seu majus*...(1). *Dein sacrum corpus Cinceniacum deductum esse indeque revectum, non quidem in Sermone aperte expromitur, attamen haud obscure indicatur, ubi cæcus qui lumen oculorum, invocato sancto martyre, receperat, dicitur reliquias usque ad Cinceniacum prosecutus. Ipsa juverit subjecisse verba.*

atque hinc redeunt, editis prodigiis,

87 Cum autem sanctus Dei martyr in ecclesia esset secretior, *antequam scilicet Cinceniacum duceretur* (2), quidam cæcus clericatus honore fungens, Romam pergens a transmarinis partibus, veniens ante altare, se prosternens, Dominum prece serenissima pulsans, sanctumque martyrem lacrimabiliter interpellans, lumen quod novem annis amiserat, Domino miserante, recepit et in villam superius nominatam *(Cinceniacum)* hilari vultu sanctum Dei prosecutus
C est. *Addit auctor quis fuerit deducti sacri pignoris fructus :* hac, *nempe villa seu Cinceniaco*, denique recepta et a sanctis fratribus perpetuo jure possessa, populorum turbis ad eum undique confluentibus, cum magno laudum tripudio ad propria remeavit, super sanctum altare degens usque ad proximam martyrii sui solemnitatem; in qua summa cum reverentia in proprio locello repositus est. *Alterum miraculum contigit postquam Quintinopolim corpus fuerat reductum :* Sed et hoc non silendum quod in reversione sancti martyris Deus omnipotens demonstravit miraculum. Mulier quædam in eodem vico *(Quintinopoli)* multo tempore languens jacuerat; quæ ut a suis in ecclesiam sancti martyris perducta est, et pristina propria sanitate recepta incolumis, et læta remeavit ad propria.

ut narratur in Sermone de elevatione ;

88 *Sermonem unde hæc sumpsimus, habitum esse in die anniversario elevationis, auctor perspicue declarat. Sic incipit:* Dignum est, fratres,... hunc diem festivum ducere.... *Et infra :* Est namque nobis hæc dies valde solemnis... in qua complacuit supernæ pietati conferre mortalibus... præcipuum suæ pietatis donum, quo carpenta incliti martyris sui agonothetæ possint Quintini a proprio elevare mausoleo. *Monet autem Colliettus* (3) *hanc memoriam neque in ipsa jam ecclesia Quintinopolitana celebrari. Auctor Sermonis videtur elevationi, ut supra diximus, coætaneus. Id utique suadent verba :* Nec perire cupimus per negligentiæ torporem quod sanctæ matri Ecclesiæ... in jus perpetuum collatum est nostris temporibus. *Et paulo post :* Nostro utique tempore Heribertus vir valde nobilis *etc. Quæ sane auctorem produnt, sin minus coævum, saltem supparem.*

AUCTORE B. B.

quod contigit circa annum 1000.

89 Elevationem, *inquit Hemeræus* (4), factam æstivo tempore manifestum est, ex eo quod sacrum corpus a Cinceniacensi peregrinatione quieverit ad solemnitatem usque martyris, (31 *octobris)* in altari quod divo Petro... sacrum... fuit. *Superest ut quæramus cuinam anno illiganda peregrinatio sit. Censuit Clau-* E
dius de La Fons (5), *Heribertum in Sermone memoratum, comitem esse hujus nominis secundum, qui patri Heriberto I successit anno* 902 *et vita functus est anno* 943; *elevationem autem factam post hunc annum adeoque comite Alberto I* (6). *In hanc sententiam, teste Collietto* (7), *iverat primum quoque Hemeræus; quam postea mutavit, opinatus donationem prædii Cinceniaci tribuendam Heriberto III, eo quod facta fuit cum decanus esset Hugo, cui successit Vivianus. Ait itaque elevationem contigisse* vivente adhuc, ut constat, Heriberto *(nempe III)*, qui beneficium *(Cinceniacense)* ecclesiæ S. Quintini donaverat. Video enim Vivianum decanum anno 1015, quem opinor Heriberti fuisse extremum (8). *Et re quidem vera subscriptus legitur* Vivianus decanus *chartæ Alberti II datæ anno* 1015 *monachis Præjectinis* (9). *In hac ergo sententia, quam etiam sequitur Colliettus, elevatio facta sit oportet inter annum* 988, *qui Heriberti III primus est, et annum* 1015. *Verum nunc omnes fere consentiunt Heribertum obiisse anno cir-* F
citer 1000 (10).

Non raro ad tempus circumlatæ fuerunt

90 S. Quintini *corpus, Cinceniaco in sedem suam relatum, iterum iterumque deinceps peregrinari debuit. Per plures sæpe regiones ad tempus circumferebantur reliquiæ, præcipue quidem minores illæ thecæ seu vasa viatica* (11) *quibus caput et brachium aut manus sancti patroni continebantur. Quum videlicet per longissimum temporis spatium canonici Sanquintinenses novam ecclesiam moliri aut reficere laborarent, pecunia exhausti, viros cum theca reliquiarum huc atque illuc mittebant, quo eleemosynæ colligerentur et ædificatio peragi posset* (12). *In* actis capitularibus *ecclesiæ, quæ, ut ait Hemeræus* (13), inscribi chartis cœpere hoc anno (1393), desitis rotulis pergameni, *hæc scripta sunt ad diem* 27 *martii* 1393 : Concorditer ordinatum quod per Joannem Griscaume aurifabrum

(1) Cl. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 141. — (2) Ibid. — (3) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 550. — (4) Aug. Vir., pag. 106. — (5) Histoire de S. Quentin, pag.143 et seq. — (6) Cfr. Art de vérifier les dates, tom. II, pag. 703, edit. 1784.— (7) Tom. I, pag. 548.— (8) Aug. Vir., pag. 105.— (9) Ibid., in Regesto, pag. 34. — (10) Cfr. Art de vérifier les dates, tom. II, pag. 703. — (11) Cfr. supra, num. 72. — (12) Cfr. Quintinus de La Fons, Hist. de l'Église de S. Quentin, pag. 26 et seq. — (13) Aug. Vir., pag. 299.

AUCTORE B. B.

aurifabrum fiat novum feretrum S. Quintini, et quod pro ipso fiendo apponantur in eodem ad minus 20 markæ argenti et 20 franci pro ipso deaurando ; et fuit appunctuatum per decanum et capitulum cum dicto Joanne, quod, dicto feretro facto, Parisiis vel alibi eligantur duo aurifabri, qui dictum opus advisabunt, et per judicium suum ordinabunt de salariis dicti aurifabri. Deinde provideatur a capitulo de sufficienti et idoneo, qui dictum feretrum ducat et regat per patriam. *Notat autem ibidem Hemeræus :* Feretri circumducendi ratio fuit, ut subsidia conquirerentur operi perficiundo navis ecclesiæ, quam diximus inchoatam sub annos regis sancti *Ludovici*, et eos quidem quibus e veteri basilica in novam fabricam, id est ex ipsa navi *antiqua* in chorum, sacrarum reliquiarum translatio facta est..... Nullumne vero feretrum aliud viatorium antecessit eodem fine atque instituto? Extitisse certe ut putem aliquod, suadent verba decreti capitularis « fiat novum feretrum » etc., ad discrimen nempe antiqui, quod vectatione crebra succussationeque cisii lacerum tandem atque luxatum, minus convenire reliquiarum dignitati venerationique videretur. Sed et egestas eadem et angustiæ rerum vel ab ipsa inchoata ædificatione semper oppressit, nec regum beneficia, non annualia præbendarum..... tantæ molis perfectioni sufficiebant.

quo eleemosynæ colligerentur.

91 *Constat thecas similiter fuisse circumlatas circa annum* 1471, *et tunc quidem majores.* Scripsere, *ait Hemeræus* (1), decanus et capitulum Sanquintiniense *ad Carolum audacem, Burgundiæ ducem, ut* liceret circumgestari feretrum reliquiasque patroni martyris per universum Belgium provinciasque ditionis ejus. Et respondit Burgundus gallico diplomate, quo supplicantibus eleemosynarum cogendarum facultas postulata conceditur in hanc sententiam : « Carolus. Cum initio bellorum præsentium eleemosynarum collectio, quæ pro ecclesia S. Quintini, ab annis plurimis, per has provincias Belgicas aliasque nobis subditas fieri solet, intermissa fuerit ; et reliquiæ ipsæ divi martyris sanctuariaque cætera ad eandem ecclesiam pertinentia, in urbe nostra Atrebatensi hactenus conquieverint, eamque ob causam quicumque vel morbis afflicti sunt, vel piæ devotionis affectu in gloriosum martyrem beatum Quintinum incitati, qui per hæc tempora non auderent ejusdem ecclesiæ salutare limina, piis peregrinationibus suis cogantur abstinere ; et eleemosynæ donariaque plurima, quæ subditi nostri animo in martyrem religioso vovissent, cum evidenti ecclesiæ supradictæ detrimento nunc impediantur etc., facultatem quam petitis humanissime concedimus, qua reliquias beati martyris Quintini possitis libere et omni metu procul per has provincias circumgestare etc., et eleemosynarum coactores per vos deputatos, itemque reliquias ipsas, currus equos, et donatam vobis pietate nostrorum summam quantamcumque, speciali tutela nostra volumus esse communita etc. Anno 1470.

§ X. Obsidio Quintinopolis anno 1557. Caput sancti Quintini Cameracum ab Hispanis ablatum et undecim annis post restitutum.

Quintinopoli obsessa,

Ordo temporis postulat ut de capite S. Quintini *Cameracum ab Hispanis delato, atque inde post undecim annos Quintinopolitanæ ecclesiæ restituto dicamus. Quod quando quibusque in rerum adjunctis factum sit, paulo latius explanandum videtur. Est enim celebris in Viromanduorum annalibus calamitas urbi medio circiter sæculo decimo sexto inflicta. Scilicet rupta pace inter Henricum secundum, Galliæ regem, et Philippum item secundum, regem Hispaniarum, (huic accesserat Maria, Angliæ regina et Philippi conjux) ; ineunte junio mense anni* 1557, *ut dicit Spondanus* (2), Emmanuel Philbertus, dux Sabaudiæ, quem Belgio Philippus præfecerat, collectis magnis copiis,... ex improviso Sanquintinum, olim Augustam Veromanduorum dictum, ad Somonam amnem situm, maximique momenti ad rem bellicam eo tractu gerendam, nec satis opere ac milite adversus tantum exercitum munitum, obsidione cinxit. Cui cum tentassent sæpius Galli clam opem ferre, nec conatus succederet ob hostium vigilantiam, statuit rex Henricus, ducto palam exercitu, rem vi exequi. Sed ab eo consilio a suis retractus, Annæo Monmorantio connestabili eam provinciam injunxit. Qui cum exercitu... illo contendens, eo consilio ut dum ipse hostes levibus certaminibus distineret, designata auxilia urbem ingrederentur ; in recessu invasus ab hostibus, longe viribus inferior, post longum quatuor horarum dubiumque certamen, virtute potissimum comitis Egmondani Belgæ (3) et Sabaudi prudentia, fusis Gallis, multi proceres occisi sunt, plures una cum connestabili capti... Hæcque illa est famosissima pugna, Sanquintinea dicta ab urbe obsessa, itemque Sanlaurentiana a die quo pugnata est, nempe 10 augusti, festo S. Laurentii (4).

capta et direpta,

93 *Post hanc pugnam civitati Quintinopolitanæ spes salutis omnis adempta est, singulis fere diebus hoste propius accedente, et commeatus prohibente. Tandem, ut ait Spondanus loc. cit.*, dirutis tormentorum fulminatione muris aut cuniculorum frequentia subversis, *oppidum* 6 calendas septembris, cum non amplius octingenti armati intus essent, crevisset autem in immensum hostium exercitus adventu copiarum Philippi et Anglorum,... generali impressione facta expugnatum est. *Subjicit Surius hujusce belli æqualis* (4) : Non est hic prætermittenda

(1) Augusta Viromanduorum vindicata, pag. 322. — (2) Annalium Baronii continuatio, tom. II, pag. 568, Lugduni 1678. — (3) Cfr. Quintinus de La Fons, Histoire partic. de la ville de Saint-Quentin, part. II, pag. 73 et seq. — (4) Cfr. Colliette, Mém. pour l'hist. du Verm., tom. III, pag. 197 et seqq. Hemeræus, pag. 350. Bataille de S. Quentin, racontée par un officier de l'armée de Philippe II, apud C. Gomart, Études Saint-Quentinoises, tom. IV, pag. 366 et seqq., cfr. pag. 412, 429 et seqq., tom. I, pag. 153 et seqq. Disc. de Gaspard de Colligny sur le siège de S. Quentin, ap. Michaud, Nouv. coll. de mémoires, tom. VIII, pag. 67 et seqq. Mémoires de Jean de Mergey, ibid., tom. IX, pag. 561 et seqq. — (5) Commentarius brevis rerum in orbe gestarum ab anno salutis 1500 usque in annum 1567, per F. Laurentium Surium Carthusianum, pag. 639 et seq., Coloniæ 1567 ; et iterum auctus et ad annum 1586 perductus opera et studio Michaelis ab Isselt, Coloniæ 1586.

insignis

A insignis pietas regis Philippi, qui ante ipsam urbis expugnationem præconis voce edixit, ne sacramenta et sacra milites profanarent, ne quid in reliquias sancti martyris Quintini, quæ illic reverenter asservabantur, committant; ne sacerdotes injuria afficiant; ut parcant senibus; cœnobitas et Deo sacras virgines ne lædant, *etc. Quem locum cum recitarit, adjicit Claudius Hemeræus* (1) : *De iis* judicet lector. Nam reliquiæ et nolæ omnium pene ecclesiarum, thesaurique ac tabulæ Bethuniam et Cameracum, peristromata et sacræ vestes ac vasa in Angliam translata, et sacerdotes in captivitatem abducti sunt... Per effracta triplici oppugnatione civitatis mœnia hostis ascendit, et captam eandem incendio et sanguine civium ac militum immanissime fœdavit. *Quæ tamen non impediunt quominus edictum Philippi, quod supra memoravimus, vere et sincere latum habeatur. Idem auctor paulo infra scribit* (2) : Rebus ad quandam serenitatem jam provectis, impetrata facultate domuitionis, et reciprocatis inter nationes tesseris liberi commercii colloquiique, Calniacum primo, inde Sanquintinum, quamquam B alieno etiamnum domino servientem, nostri *(canonici)* pene omnes, præter decanum, mense julio *(anni* 1559, *ex urbe Parisiis, quo multi fugerant)* redierunt; et Cameraco reductos thesauros et nolas ecclesiæ atque horologii supremam campanam, Bethunia jocalia plurima, scriptis ab Anna Montmorentio literis, post vias multiplices sedulamque rei procurationem recuperarunt.

cives Hispanis abeuntibus inviti tradunt caput S. Quintini,

94 *Hispani, sancita inter reges pace, urbe excesserunt* die 10 decembris *anni* 1559, apud nos, *addit Hemeræus*, publica processione et solemni gratiarum actione sacro. *Sed tunc acerbissimus dolor capitulo totique civitati inustus est. Nam Hispani discedentes* pretiosissimum pignus secum in Belgium asportarunt, reliquias capitis beatissimi martyris, theca ditissima inclusas, et in arce Cameracensi collocarunt. Eo autem momento quo adversus vim illam Hispanorum Sanquintiniani obluctati, pertendebant manifesto perjurio fœdera violari, ultro citroque verbis, ut fit, ardescente simultate, thesaurarius ecclesiæ coactus tandem necessitati violentiæque cedere, C eductis thesauraria reliquiis, figens extremum, ut fingebat, osculum, cuspidem quoque infixit cranio et notam signavit oculis, tanta industria vultusque ac gestus simulatione, nemo ut conspicatus actionem, nemo quicquam suspicatus esse videretur. Itaque de ablatis reliquiis Sanquintiniani per Belgium conquesti, nihil tamen obtinent, mittuntque Bruxellas Charletum scholasticum, sed frustra; allegantibus Hispanis Gallos Lensensis ecclesiæ in diœcesi Atrebatensi sacras capsas, quibus sanctorum reliquiæ a Godofredo Bullonio, ejus loci domino ecclesiæque fundatore, olim e Syria missæ continebantur, militari deprædatione, Collignio duce, priores abstulisse. Itaque restituant Galli ereptas Lensensi collegio; tum illico reddendas Sanquintiniensi suas. Joannes Vandexta hispanus et Souquenetus gallus, causæ nostræ patrocinati, Bruxellis nihil non movent, quo votis nostrorum fiat satis : habebat enim prior filium canonicum Sanquintiniensem; sed irrito conatu : contradicente nimirum restitutioni nostrarum episcopo Atrebatensi, *qui tunc adhuc erat Antonius Perrenotus Granvellanus*, nisi primo Lensenses suis locis redderentur. Quarum etiam catalogus Chantoneo, legato regis Hispaniarum, Lutetiam una cum indiculo locorum in quibus illæ laterent, missus fuerat (3). *Antequam progredimur, haud abs re fuerit nonnulla in hac narratione notasse.*

95 *Foratus illius, de quo post Hemeræum dixerunt etiam auctores breviarii Sanquintinensis anno* 1774 *editi, et ipse Colliettus* (4), *non meminit antiquius breviarium, anni videlicet* 1642, *neque Claudius de La Fons* (5), *neque ejus frater Quintinus, rerum patriæ urbis diligentissimi indagatores. Posterior, obsidionem ipsam et quæ sub ea contigerunt fuse exponens et descendens in rerum tenuitatem,* E *hæc tantum de sacro capite narrat* (6) : Carolus Brimœus (7), comes Meganus *(de Brimeu, comte de Meghem)*, qui pro Hispaniarum rege Quintinopoli præerat, videns instare tempus quo restituenda urbs foret Gallis, die 15 decembris ab ecclesia sancti Quintini transferendum curavit ad arcem Cameracensem caput beati martyris, idque contra fidem icti fœderis. Quæ res ingentem attulit mærorem tum canonicis tum incolis universis, quando ad sua reduces compererunt se tam pretioso spoliatos thesauro. *Galli restituti fuerunt in urbem* die 19 decembris. Postero die decanus et canonici ecclesiæ S. Quintini, qui paulo ante regressi advenerant, statuerunt ut, die insequenti, *id est* 21 *decembris*, haberetur supplicatio generalis in gratiarum actionem *pro liberata urbe;* quæ ab illo tempore singulis annis instituitur die 19 decembris. *Insuper neque ipse Hemeræus perforationis meminit in altero opere* (8) *quod typis mandarat decem annis ante editam Augustam Viromanduorum :* Hispani... transportant reliquias capitis beatissimi martyris theca ditissima inclusas, et in arce Cameracensi col- F locant. Nostri de violatis pacis articulis conquesti nihil obtinent *etc.* (9). *In opusculo nuper de* S. Quintini *martyrio typis descripto* (10), *res ita, non sine quadam dubii significatione, traditur :* Fertur ad hanc pertinere asportationem foramen, quod etiam hodie videre est. Canonicus cujus erat caput tradere comiti Megano, ideo illud forasset, ut deinceps certius recognosceretur.

prius tamen, ut ferunt alii auctores,

96 *Equidem propter expressa Hemeræi, recentioris breviarii et Collietti testimonia, non præfracte negarim factum; at valde dubito num foramen quod adhuc in parte verticis superstite cernitur, possit ad illa tempora referri. Aptius dixeris vestigium terebrati sub*

acu foratum, quo recognosci possit.

(1) Aug. Vir., pag. 350. Cfr. Rapport de M. Ernest de Chauvenet sur les archives de S. Quentin, in Documents his. inéd. publiés par Champollion-Figeac, tom II, pag. 6, Paris. 1843. Hordret, Hist. des droits anciens de S. Quentin, pag. 260, Paris. 1781. — (2) Aug. Vir., pag. 352. — (3) Ibid., pag. 352 et seqq. — (4) Mém., tom. III, pag. 234.— (5) Hist. de S. Quentin apôtre, pag. 162. — (6) Hist. de la ville de S. Quentin, tom. II, part. II, pag. 90 et seq. — (7) Cfr. Famianus Strada, De bello Belgico decas I, pag. 36 etc., Antverpiæ 1649. — (8) De scholis publicis... dissertatio pro regali ecclesia sancti Quintini. Adjuncta est Tabella chronologica decanorum, custodum et canonicorum ejusdem ecclesiæ,... Paris. 1633. — (9) Ibid., in Tabella chronol., pag. 164. — (10) Vie de saint Quentin,... traduite d'un manuscrit du XIIe siècle,... avec quelques notes explicatives,... par M. l'abbé Gobaille, curé-archiprêtre de Saint-Quentin, pag. 58, Quintinopoli 1870.

AUCTORE B. B.

passione capitis. Certe, auctore sancto Audoëno, clavos quoque miræ magnitudinis, quos tempore passionis ejus persecutores corpori infixerant, ex CEREBRO cæterisque artubus abstractos, sibi pro reliquiis sequestravit *S. Eligius. Quod utique convenit aperturæ quam nunc quoque spectamus, utpote quæ satis patens est, adeoque facta potius ope clavi seu instrumenti crassioris, quam cuspidis vel acus. Atque hoc mihi videtur subindicare ipse Hemeræus; cujus hæc verba juvat repetere:* Thesaurarius... cuspidem quoque infixit cranio et NOTAM SIGNAVIT OCULIS, tanta industria vultusque ac gestus simulatione, nemo ut conspicatus actionem, nemo quicquam suspicatus videretur. *Quo ex loquendi modo efficitur utique non agi de spectabili foramine, at de punctura eaque tam minuta, ut, quo deinceps recognosceretur,* nota *fuerit* signanda. *Unde in postremo collegiatæ breviario legitur :* foramen acus cranio infixæ a thesaurario; *quod sane congruit omnino cum temporum adjunctis in quibus res peracta est.* Cuspis *itaque ab Hemeræo memorata aliud non fuerit quam spiculum, et* B *quidem ejusmodi ut oculis adstantium facile subduceretur. Cæteroquin idem auctor expresse dicit paulo inferius :* Foramen et nota acu impressa cranio *(cfr. num. 98). Nescio num hodieque acus infixæ supersit vestigium. Sed notandum est verticem sancti martyris jam non integrum superesse ; exeunte sæculo proxime superiore plures partes fuerunt ablatæ; in quibus forte reperiretur nota a thesaurario impressa.*

Tandem restitutum, postquam a Gallis redditæ sunt Lensenses reliquiæ,

97 *Lensenses reliquias (ob quarum negatam restitutionem sacrum* S. Quintini *caput Cameraci diutius retentum est) ablatas diximus eodem anno* 1557, *quo facta pugna Sanquintinca. Hoc enim anno circa Epiphaniam,* Colinius, *ut narrat Thuanus* (1), Lentium *(Lens)* ... vi capit, diripit, et licentiose habitum postremo incendit; ingentique præda abacta, cum plusculos dies in limine excurrisset, ad suos revertitur. *Similiter Surius ad annum* 1557 (2): Eodem vero tempore alius Galli exercitus Artesiam *(tunc Belgicis annumeratam provinciis atque Hispaniæ subditis)* vexabat, adeo ut circa Epiphaniam... Duacum frustra tentarint, Lensam C autem urbem vi ceperint, multa præda absportata et oppido inflammato. *Cæterum asseritur in recentiore collegiatæ breviario anni* 1774, *restitutas fuisse reliquias antequam caput* S. Quintini *redderetur. His obiter notatis, redeo ad Hemeræum, qui sic exponit sacri pignoris recuperationem* (3).

anno 1569,

98 Annos decem in ea cura contentioneque, *nempe de recipiendo sancti patroni vertice,* Sanquintiniani sudaverunt, quoad illi tandem tanto labore repetitas *(reliquias)* anno 1569 recuperarunt, scriptis a Carolo IX et Catharina Medicæa ejus matre literis ea de re ad ducem Albanensem Belgii moderatorem ; Antonio des Planques decano tam religiosi operis administro præcipuo. Foramen et nota acu impressa cranio reliquiarum (nam præmonuerat collegas secretioris facti thesaurarius), reddidit deputatos de reliquiarum veritate, cum receptæ sunt (potuerant enim alienis commutari), certos prorsus ac securos. Itaque Cameraco reductæ, in suam ecclesiam sedesque illatæ sunt die 14 septem- D bris. Cujus allationis historiam pleniorem leges in novo breviario ad eumdem diem. *Hactenus Hemeræus.*

incredibili gaudio a Quintinopolitanis excipitur.

99 *Et re quidem vera in supplemento laudati breviarii, typis mandati anno* 1642, *hæc leguntur :* Die XIIII septembris. Commemoratio relationis capitis B. Quintini e Cameraco, reponenda superius post commemorationem octavæ Nativitatis B. Mariæ, in 1 vesperis Exaltationis sanctæ Crucis.

LECTIO IX de Relatione ejusdem capitis reponenda loco nonæ lectionis positæ in eodem festo Exaltationis S. Crucis. Hac die clerus populusque Sanquintinianus acceperunt ab omnipotenti Deo singulare beneficium, quo pretiosissimæ reliquiæ capitis patroni martyris, quæ loco alieno solidos annos undecim latuerant, in delubrum suum sedemque redierunt. Has abstulerat victor miles, cum inter reges pace tandem constituta, captam non ita pridem ac direptam Augustam Viromanduorum legitimo domino restitueret, et in arce Cameracensi tuto custodiendas collocarat. Jacturam quidem illam canonici civesque E prosecuti lachrymis multo certe pluribus, quam amissas expilata urbe facultates suas, nihil non tentavere intervallo illo annorum, quo sibi thesaurus ille redderetur. Sed fuit labor inanis, donec misertus Deus afflictæ civitatis, ea ordinavit rerum seriem providentia, ut quod alii diuturnis ante querimoniis non obtinuerant, hoc Antonius Plankius decanus Sancti Quintini, merito præcellenti, piæ negotiationis procurator, et huic collegæ operis canonici perinsignes, communiti literis commendatitiis Caroli noni regis Galliarum et Catharinæ Medicææ matris, ab Albano duce, Belgii moderatore, facile impetrarent. Fama Augustam perlata illico recepti et adventantis sacrosancti pignoris, progressi pompa solemni clerus ipse et effusi portis cives omnes ad hortos longe suburbanos, substitere ad primum lapidem, quod visis sacræ sarcinæ vectoribus, in gratiarum actionem consonis votis vocibusque proruperunt. Tum præsentes reliquias religiosa salutatione jubilisque venerati, humeris impositas levitarum continuatis canticis suam in ædem devotissime retulerunt, anno millesimo quingentesimo sexage- F simo nono. Ex quo majorum lege processio solemnis instituta quotannis, qua posteri memoriam divini beneficii publica gratulatione supplicationeque æternum celebrarent. Commemoratio *etiam reperitur in postremo breviario, quod editum diximus anno* 1774 ; *sed hic non jam in supplemento, sed in corpore libri et quidem officio Exaltationis sanctæ Crucis inserta, novisque curis digesta.*

(1) Jac. Augusti Thuani historiarum sui temporis libri CXXXVIII, tom. I, pag. 613. — (2) Commentarius brevis, pag. 496. — (3) Aug. Vir., pag. 353.

§ XI

A

§ XI. Quandonam divisæ fuerint S. Quintini reliquiæ. Earum fata exeunte sæculo XVIII. Recognitiones anno 1807, 1840 et 1870 factæ : instrumenta. Reliquiæ Bruxellas delatæ atque hinc reductæ. Earum præsens status. De capite et brachio dextro.

Reliquiæ S. Quintini anno 1228 *divisæ,*

In *iis quæ supra* (1) *retulimus de* S. Quintini *corpore ab Eusebia reperto et humato, elevato postmodum a S. Eligio, et anno* 835 *in cryptam delato, nihil est quod indicet magnas partes fuisse disjunctas.* B *Sed quum anno* 1228 *reliquiæ e subterraneo sepulcro eductæ fuerunt atque in vetere basilicæ navi repositæ, tunc, ut legimus in breviario anni* 1642, *ad diem* 2 *maji,* fuerunt secreta caput et brachium Quintini martyris, et viaticis vasis contenta, quæ veneratione quotidiana fidelium colerentur. *Eadem fert breviarium anni* 1774, *ubi loco* brachium *legitur* manus (2). *Sub quinta solemniore elevatione, anno* 1257, *tum feretrum quo corpus continebatur, tum vasa viatica, in choro ecclesiæ pone altare majus fuerunt posita, ubi ad finem usque sæculi XVIII remanserunt.*

anno 1793 *absconditæ sunt,*

101 *Sed quum per universam Galliam prævaluisset impiorum factio, tum eadem quæ reliquis civitatibus, clades Quintinopoli illata est. Non solum templa spoliata et violata altaria : sed sacræ reliquiæ quæ in ecclesiis et monasteriis religiose servabantur, suis ereptæ thecis et coacervatæ, coram insaniente multitudine jussæ sunt concremari. Verum non permisit Dominus ut* S. Quintini *corpus in nefarias manus incideret : quod quidem hodieque, sin* C *minus integrum, saltem bonam partem adhuc exstat. Id quomodo et per quos sit factum, discimus ex instrumentis quæ piæ memoriæ L. Gobaille, olim archipresbyter et parochus Quintinopolitanæ ecclesiæ, nobiscum benevole communicavit. Quare nos præstantissimo viro ac de Actis nostris præclare merito gratos liceat profiteri. Hæc porro instrumenta, ex gallico in latinum versa, servato temporum ordine, subjicimus.*

ACTA DIE 29 JULII ANNI 1795.

ac repertæ anno 1795,

102 Hac die mercurii, vigesima nona julii, anno millesimo septingentesimo nonagesimo quinto, hora secunda pomeridiana, nos infra scripti Petrus Blot, Nicolaus Josephus Rambach, ambo presbyteri et quondam canonici ecclesiæ tunc regalis et collegiatæ Sancti Quintini ; Carolus Felix Bartholomæus Dubois-Muller, administrator temporalis ecclesiæ Sancti Quintini, nunc vicarius *(suppléant)* parœciarum civitatis, una cum C. Christophoro Francisco Duuhez, et Petro Ludovico Florentio Oudart, janitore et bidello templi, cum certiores facti fuissemus a prædicto Oudart et Joanne Ludovico Josepho Fideli Mainsner, apparitore *(suisse)* ejusdem templi, sibi, cum devastarentur ecclesiæ ab iis qui cultum catholicæ religionis abolere conabantur, contigisse ut a profanatione et exitio quæ intendebantur, tutam præstarent partem insignem tam reliquiarum S. Quintini, S. Victorici et S. Cassiani, quam earum quæ in ecclesiæ S. Quintini, et cæterarum parœciarum et monasteriorum thesauris reconditæ erant ; seque eas, die 19 novembris anni 1793, humo texisse in crypta canonicorum sepulturæ deputata ; nos eo loci contulimus ; ubi invocato sancto Dei nomine eoque rogato ut laborem nostrum fortunaret, effodimus terram in ea parte cryptæ, qua prædictus Oudart asserebat a se fuisse conditas sancti in Christo Jesu martyris Quintini pretiosissimas reliquias, quascumque potuisset colligere. Ad altitudinem duorum pedum invenimus residuum lintei quo reliquiæ involutæ fuerant. Erat autem fere penitus absumptum humore terræ. Exinde quæsitum diligentissime depositum, nec sine ingenti E venerationis et lætitiæ affectu collectum. Reliquiæ tam pretiosi thesauri paucæ supererant, cum magna pars igni tradita fuisset a pignorum custode, verito, ut ipse testatus est, ne sequenti die (quod meditari noverat impios) in foro civitatis profanarentur et comburerentur, magna religionis et christianorum querela et gemitu. Sane amissas magnam partem sancti patroni nostri reliquias lugebamus ; at solatio fuit detecta beati Viromanduensis apostoli manus dextra : sana adhuc erat et integra, sed concepto terræ humore infecta. Cranium etiam reperimus, cum parte maxillæ aliisque nonnullis fragmentis capitis S. Quintini ; et alia quædam corporis ossa, quorum recensio annexa erit præsenti instrumento, ubi et alias enumerabimus reliquias quas invenire contigerit. Bina insuper alia collegimus ossa, quæ prædictus Oudart, nova re trepidus, dumtaxat in cryptam projecerat, ut ea servaret. Alterum caput erat S. Bonifacii, quod fuerat parœcialis urbis hujus ecclesiæ a S. Martino nuncupatæ ; sed lapsu confractum prorsus erat : solum cranium supererat integrum ; alterum itidem cranium erat ex capite S. Victorici : F id facile comperire potuimus ex quibusdam notis aureis quas vidimus eo loco qui fidelium venerationi patebat, quæque ortæ erant ex contactu crucis aureæ,.. qua ornatum caput olim fuerat. Pretiosa pignora deposita a nobis sunt in aula bibliothecæ, donec denuo inclusa thecis populo possint colenda et veneranda exhiberi. Cæterarum investigatio reliquiarum dilata fuit in alium diem, quoniam ubi depositæ essent melius norat prædictus Mainsner quam prædictus Oudart, atque ille hac die ab urbe Quintinopoli aberat. Hæc omnia et singula vera asserimus et testamur, ac subscripsimus. Quintinopoli, die vigesima nona julii, anno millesimo septingentesimo nonagesimo quinto. *Erat obsignatum :* Duboy *(sic).* Blot. Rambach. Oudart.

ACTA DIE 3 AUGUSTI ANNI 1795.

cum reliquiis aliorum sanctorum.

103 Die lunæ, tertia augusti vertentis anni (1795), ego infra scriptus Nicolaus Josephus Rambach presbyter, quondam canonicus ecclesiæ

AUCTORE B. B.

(1) Comment. præv., § V, VI et VII. — (2) Cfr. supra, num. 72.

S. Quintini ;

AUCTORE B. B.

S. Quintini; certior factus a dicto domino Dubois-Muller, ipsum, dum fodiebat cryptam in loco a prædictis Oudart et Mainsner designato, iisque opem ferentibus, detexisse maximam reliquiarum copiam, quæ fuerant olim thesauri tam ecclesiæ Sancti Quintini quam parœciarum et cœnobiorum civitatis; quæ ibidem humatæ promiscue fuerant; quum autem necessitas instaret eas ex hoc loco recipiendi in quo magis magisque corrumperentur, circa horam septimam cum dimidia matutinam simul descendimus in cryptam, ac diligentissime sacra ossa collegimus deposuimusque in aula bibliothecæ. In quorum fidem subscripsimus: die et anno ut supra. *Erat obsignatum:* Duboy. Blot. Rambach. Oudart.

ACTA DIE 17 AUGUSTI ANNI 1795.

ac nominatim SS. Cassiani et Victorici.

104 Denique die lunæ, decima septima ejusdem mensis et anni, nos Nicolaus Josephus Rambach, sacerdos, Carolus Felix Bartholomæus Dubois-Muller, administrator temporalis ecclesiæ, et Petrus Ludovicus Florentius Oudart, janitor et bidellus ecclesiæ, infra scripti, cupientes recuperare pretiosissimas reliquias beatorum Victorici et Cassiani, quæ terræ mandatæ fuerant in crypta ubi sepultura erat canonicorum et capellanorum ecclesiæ S. Quintini, jam antea a nobis magno conatu, sed frustra, quæsitas; nos in prædictam cryptam contulimus hora secunda pomeridiana, et sanctis nostris cœptis institimus, Deum orantes ut susceptæ operæ faveret eamque fortunaret. Postquam operose et pertinaciter amplius tres horas laboravimus, cum in eo essemus ut intermitteremus, operis peractione in aliam diem dilata; dominus Dubois, deprehensa particula panni serici, æstimavit non procul abesse præclarum depositum. Et re quidem vera, cum terram paulo profundius fodisset, detexit ossa quædam, ita vetusta ut putaremus ea pertinere ad reliquias a nobis quæsitas. Remotis, quantum potuimus, impedimentis fossæ in qua recondita erant, religiose ac diligentissime collegimus omnia et singula ossa, operam dantes ne vel minima pars, si fieri posset, prætermitteretur. Pretiosæ reliquiæ corporum SS. Victorici et Cassiani intermistæ erant; quia prædicti Oudart et Mainsner vix satis temporis habuerant ad eas humo tegendas, quo ab instante direptione vindicarentur. Eas in bibliotheca, juxta sacras exuvias prius repertas, reposuimus, sperantes fore ut alia ab aliis aliquando, Deo juvante, secernere daretur; ac gaudio pleni, quod liceret denuo easdem una cum aliis populo christiano venerandas proponere. Dominum Delaville de Mirsnont, venerabilem præsidem cleri civitatis, eo quod ætate provecta erat et infirma valetudine, non potuimus rogare ut nos adjuvaret, neque ut præsens quidem adesset; itemque cum opus maxime laboriosum esset, et forte diuturnum fore prævideretur, quia prædicti Oudart et Mainsner nequibant jam presse definire quibus locis ternæ reliquiæ conditæ fuerint; cum etiam ætate gravis esset et perpetuo sacri ministerii laboribus vacaret dicti domini de Mirsnont præpositus, dominus Petrus Blot, sacerdos, hunc non potuimus semper invitare ut nobis in piis cœptis adesset. Quæ tandem, Deo juvante, ad felicem perduximus exitum. In quorum fidem his nomina adscripsimus. *Erat signatum:* Rambach. Blot. Duboy. Oudart.

ACTA DIE 30 AUGUSTI ANNI 1795.

Paulo post diligenter recognitæ et recensitæ sunt;

105 Hac die trigesima augusti, anno millesimo septingentesimo nonagesimo quinto, dominica decima quarta post Pentecosten, ad finem vesperarum et benedictionis in ecclesia S. Quintini decantatarum; infra scripti Petrus Blot, Maria Antonius Josephus Bainast, Nicolaus Josephus Rambach, omnes sacerdotes et quondam canonici ecclesiæ tunc regalis et collegiatæ Sancti Quintini; Andreas Cambronne, Carolus Antonius Stanislaus Adam, ipsi etiam sacerdotes et quondam canonici ecclesiæ Nigellensis (*Nelle*), et hic posterior olim Quintinopoli parochus Sancti Joannis S. Quintini; Florentius Franciscus Mauroy, pariter sacerdos et quondam canonicus et præpositus regalis ecclesiæ S. Pecinnæ et capellanus S. Quintini; Ludovicus Ambrosius Pontruet, etiam sacerdos et quondam capellanus dictæ urbis Quintinopolitanæ; Gabriel Benedictus Cœlestinus Bissez, sacerdos et pridem prior abbatiæ S. Hunegundis Humolariensis, Ordinis S. Benedicti antiquæ observantiæ; Jacobus Matthæus Lotineau, etiam sacerdos et antea monachus Benedictinus in dicta abbatia Humolariensi; Petrus Josephus Violette, etiam sacerdos et quondam monachus Bernardinus Ordinis Cisterciensis ex filiatione Claravallensi, director pristinæ abbatiæ Fervaquensis; Antonius Soyeux, dictus Pater Spiritus (*Père Esprit*), etiam sacerdos et quondam capucinus Quintinopoli; omnes ministerio catholicæ, apostolicæ et Romanæ religionis addicti in ecclesia Sancti Quintini (ubi adesse non potuit, magno sane desiderio nostro infra scriptorum, dominus Delaville, et ipse sacerdos ac vicarius generalis in diœcesi Noviomensi, et antehac decanus dictæ ecclesiæ S. Quintini, morbo impeditus); Carolus Georgius Alexander Lecaisne, quondam justitiæ pacis præpositus (*juge de paix*) in parte occidentali civitatis S. Quintini; Joannes Baptista Trombert, quondam negotiator vestiarius in dicto oppido S. Quintini; Ludovicus Andreas Doublet (pater), negotiator lintearius ibidem; Ludovicus Quintinus Grébert (pater), negotiator condimentarius ibidem; Eligius Fouquier, notarius in dicta Quintinopoli habitans; Carolus Christophorus Franciscus Josephus Duuez, mercator et præses tribunalis commercii ejusdem urbis; Carolus Felix Bartholomæus Dubois-Muller, adolescens tutelæ suæ factus, et Robertus Bourdet, mercator in dicta Quintinopoli: hi, octo numero, administratores temporales prædictæ ecclesiæ S. Quintini; congregati in majore sacristia ejusdem ecclesiæ: in qua etiam præsentes affuerunt Robertus Andreas Forestier, medicinæ doctor, incola dictæ Quintinopolis, specialiter vocatus, et Ludovicus Florentius Oudart, janitor et bidellus dicti templi, qui pariter rogatus est ut ibi adesset; quibus præsentibus dominus Rambach prælegit acta diebus vigesima nona julii, tertia et decima septima vertentis mensis augusti, ex quibus liquide constat de inventis pretiosis reliquiis sancti patroni nostri, Viromandiæ apostoli, item S. Victorici, S. Cassiani, et aliis ad diversos sanctos spectantibus. Post hæc infra scripti ascenderunt in antiquam bibliothecæ aulam, ut recognoscerent pretiosa pignora ibidem deposita, novumque in confirmationem conderent instrumentum.

Ingressi

A Ingressi illam bibliothecam, ubi plura ossa super mensas posita erant, dicti domini Blot, Rambach, Dubois-Muller, Duuez et prædictus Oudart, compererunt eadem esse de quibus agitur in actis supra citatis, asserueruntque se illa probe agnoscere omnia. His peractis, effecta est nova recognitio, ratione tali : in extrema mensa, ut significarant dicti domini supra nominati, ad sinistram ingredientium, inventum et recognitum est :

Caput S. Quintini : scilicet portio quædam magna, in qua impressa sunt signa venerationis exhiberi solitæ, nempe os parietale dextrum junctum dimidiæ parti sinistri ; et portio minor, scilicet pars superior ossis temporalis dextri ; pars dextra maxillæ superioris, sed hæc valde mutilata ; item quædam pars sinistra ejusdem maxillæ, et particula maxillæ inferioris, cum extremo dente molari ; insuper fragmentum aliud, adeo minutum ut quo spectet non possit definiri.

Dein quatuor fragmenta ad vertebrum pertinentia, quorum maximum est os sinistrum, sed valde mutilum ; alia tria mutila quoque sunt et admodum minuta.

B Duæ vertebræ, quæ integræ sunt ; quarum altera est prima colli vertebra, atlantion dicta, cui caput insistit ; altera vertebra et ipsa fere integra, est prima dorsi.

Plures portiones exiguæ aliarum vertebrarum.

Partes quoque exiguæ latorum ossium scapularum.

Pars ossis temporalis sinistri.

Item pars rotulæ (seu patellæ).

Pars ossis pedis quod dicitur calcaneum : in quo quædam supersunt notæ et indicia ablatarum partium.

Pars maxima sterni (ossis pectoris) ab articulo clavicularum usque ad inferiorem ipsius cartilaginem.

Costa vera (seu longa) ex parte sinistra thoracis, omnino integra.

Costa falsa (seu brevis) ex parte dextra, pariter integra.

Medium longarum costarum partis dextræ.

Prima longarum costarum ad sinistram, sub clavicula.

Pars minima alius costæ longæ.

Penultima costarum brevium ad sinistram.

C Tres particulæ ossis longioris, ita informes ut quod istud sit, non possit definiri ; insuper particula alius ossis cujus canalis adhuc cernitur : harum particularum maximæ longæ sunt duos pollices.

Duæ particulæ, prædictis longiores, ossis magni, nimis mutilatæ quam ut dignosci queant.

Pars satis notabilis femoris.

Femur sinistrum, ambabus summitatibus suis mutilum.

Tibia sinistra, summitatibus pariter mutila.

Denique manus dextra, similis mumiæ (*mommie*), musculis, carne et unguibus instructa, nonnihil corrupta ; adhærentibus adhuc ossibus carpi, primo ordine ossium ex quibus manus constat, et altero ordine ossium quæ metacarpus dicuntur.

Pars capitis S. Bonifacii, quod venit ex ecclesia parœciali Sancti Martini......

Maxilla inferior S. Præjecti......

Pars cranii S. Victorici, constans fragmentis utriusque parietalis, et ossis frontis valde vitiati...

De sancto Cassiano :

Duo fragmenta cranii magnam partem valde vitiata ; item ossis parietalis dextri... et pars sinistra temporalis. Dimidia pars sinistra maxillæ superioris, juncta zygomati *(os de la pommette)* pariter sinistro ; item zygoma dextrum sejunctum, et maxilla inferior, dodrante truncata a parte sinistra. AUCTORE B. B.

In quorum fidem conditum et conscriptum est præsens instrumentum, prædictis die et anno, cui subscripserunt prædicti cives Rambach, Mauroy, Pontruet, Trombert, Fouquier, Duuez, Dubois-Muller, Robertus Bourdet et Forestier ; reliqui cives supra recensiti discesserant negotiis suis vacaturi, dum præsens conficiebatur instrumentum.

Signatum : Duuez, de ecclesiæ fabrica. Rambach, sacerdos, quondam canonicus S. Quintini. Duboy-Muller. Robertus Bourdet (filius). Fouquier. Mauroy, sacerdos. Pontruet. Trombert. R. A. Forestier.

106 *Quid factum sit abhinc usque ad annum* 1807, *non liquide constat, deficientibus documentis sat claris. In* Recensione *seu* Inventario sacrorum vasorum,... reliquiariorum et cæteræ supellectilis ad ecclesiam S. Quintini pertinentium *(État des vases sacrés,... reliquaires... et autres ustensiles), signatur* Reliquiarium ex ligno deaurato, fenestellis instructum *(à glaces)*, continens in inferiore parte manum S. Quintini, et in superiore alias quæ supersunt corporis partes *(excepto capite, quod ibidem in altera theca servatum notatur, ut infra declarabimus). Huic porro recensioni, quæ manuscripta reperitur adhuc in archivo ecclesiæ Quintinopolitanæ, adscriptus est dies* 1 *augusti anni* 1802. *Sic docemur jam sacri corporis partes superstites in unum collectas et in theca reconditas exstitisse ; ast a quo tempore, nos latet. Certius testimonium habemus ad annum* 1805, *quo Petrus Fortier, parochus Quintinopolitanus, sacra pignora, jussu episcopi Suessionensis, recognovit, et reposuit* duabus in thecis *(in quarum altera caput sancti martyris erat)* sig illo *ordinarii* munitis, eo fine ut, sicut olim obtinebat, populo *veneranda* præberentur. *Ea legimus in instrumento anni* 1807, *de quo mox agendum erit : authenticas enim literas recognitionis anno* 1805 *factæ hactenus frustra quæsivi Quintinopoli et Suessione. Neque mihi videtur dubium easdem hic signari thecas, quæ in Inventario anni* 1802 *memorantur. Quid igitur ? Istone jam anno* 1802 *confectæ sunt thecæ, in quibus pignora servarentur decentius ; anno autem* 1805 *diligenter recognitæ et sigillo munitæ a prædicto Petro Fortier ? Si ita non esset, non video qua ratione fides Inventarii probaretur, saltem quod ad diem et annum* (1 *augusti* 1802) *spectat, quibus confectum legitur.* *atque iterum anno* 1805 E F

ACTA DIE 8 JUNII ANNI 1807.

107 Joannes Claudius Leblanc Beaulieu, nutu divino et auctoritate sanctæ sedis apostolicæ episcopus Suessionensis et Laudunensis, omnibus præsentes visuris salutem et benedictionem in Domino Nostro. Spectatis diversis actis, datis die 29 julii, 3, 17 et 30 augusti anni 1795, et signatis a DD. Petro Blot, quondam canonico collegiatæ S. Quintini, Nicolao Josepho Rambach, quondam etiam canonico, Florentio Francisco *et anno* 1807 :

Mauroy

AUCTORE B. B.

Mauroy, quondam canonico et præposito ecclesiæ collegiatæ S. Pecinnæ, et capellano ecclesiæ collegiatæ S. Quintini, Ludovico Ambrosio Pontruet, quondam etiam capellano S. Quintini, et DD. Carolo Christophoro Francisco Duuez, mercatore et hodie subpræfecto Sancti Quintini, Carolo Felice Bartholomæo Dubois-Muller, matriculario, Eligio Fouquier notario, Joanne Baptista Trombert, quondam mercatore, Forestier, medico, et Florentio Oudart, quondam apparitore collegiatæ S. Quintini, omnibus urbis incolis et testibus de quorum sinceritate nobis apprime constat ; quibus ex actis certo efficitur aliquot partes reliquiarum beati martyris S. Quintini subtractas fuisse impiorum furori zelo quarumdam personarum piarum *(« de quelques personnes pieuses : » putem intelligi devotas mulieres, quæ primum sacras exuvias subduxerint et dein tradiderint Petro Oudart et Joanni Mainsner : hi, ut vidimus, acceptas condiderunt præcipitanter in crypta canonicorum sepulturæ destinata)*, dum annis 1793 et 1794 sacræ ædes per universam Galliam vastabantur ; testes autem supra nominatos, postquam prædicta pignora sibi exhibita diligenter examinassent, agnovisse eadem B prorsus esse, quæ olim venerationi plebis christianæ proponebantur bona cum venia reverendissimorum prædecessorum nostrorum ; viso quoque instrumento recognitionis dictarum reliquiarum factæ nomine nostro, die 3 januarii 1805, a domino Petro Fortier, parocho urbis S. Quintini et archidiacono regionali *(de l'arrondissement)*, cui præsentes aderant DD. Dominicus Maria de la Sone, quondam canonicus collegiatæ S. Quintini, et Nicolaus Josephus Rambach, olim pariter canonicus, qui denuo easdem esse agnoverunt : qua facta recognitione, Nos dictas reliquias, de quarum sinceritate constabat, recondendas curavimus duabus in thecis, sigillo nostro munitis, eo fine ut, sicut olim obtinebat, populo christiano venerandæ præberentur. Cum persuasissimum haberemus sinceras esse pretiosas illas reliquias, cupivimus nonnullas earum eximere partes, quibus varias ecclesias donaremus. Itaque, recognita prius sigillorum integritate, thecas ambas coram jussimus aperiri, novaque a nobis facta cum instrumentis collatione reliquiarum, extraximus partem ossis C femoralis, quam concessimus parochiæ dictæ l'Atre S. Quentin in diœcesi Atrebatensi ; item vertebram unam, duo fragmenta costæ et alia fragmenta valde mutila. Tum quæ supererant duabus inclusimus thecis, quas statim nostro firmavimus sigillo, ut jam non possint loco moveri.

Reliquiæ *(puta ambæ thecæ supradictæ)* servantur in capsa lignea inaurata, quadrangula, oblonga, clausa quatuor specularibus ovatis, instructa superposito capitello quod in modum sepulcri figuratum est, quodque a quatuor partibus octo habet specularia etiam ovata : atque hæc supersunt ex ossibus corporis S. Quintini martyris ; quod integrum ecclesia collegiata possederat usque ad rerum publicarum commutationem. Reliqua autem hæc enumerantur :

1. Tota manus dextra, speciem præ se ferens mumiæ, cum musculis, carne et unguibus, adhærentibus adhuc ossibus carpi.
2. Binæ tibiæ, sed extremis mutilæ.
3. Pars ossis coxarum.
4. Sternum fere integrum.
5. Vertebra una. D
6. Duæ costæ et fragmentum alius costæ ruptæ.
7. Rotula una.
8. Pars ossis quæ videtur esse ex cruris osse dicto fibula *(péroné)* ; item alia pars sed informis.
9. Calcaneum, in quo cernuntur vestigia serræ.
10. Plura ossa capitis, adeo mutila ut in unum colligi haud potuerint in capsa qua servantur pretiosæ reliquiæ ejusdem capitis, nempe os temporale fere integrum, pars ossis parietalis, duo fragmenta maxillæ superioris, quorum alterum adhuc dente molari instructum est, item fragmentum maxillæ inferioris.

Supradictas reliquias recognovimus et denuo per literas præsentes declaramus certas et sinceras, atque pertinentes ad corpus beati martyris S. Quintini ; quas in publico proponi permittimus in parochiali ecclesia S. Quintini atque solemniter circumferri in supplicationibus, ut colatur memoria sancti patroni Viromandiæ, et ejus concilietur tutela incolis urbis ac totius nostræ diœceseos, tum et nobis ipsis. Volumus E præsentes literas nostras authenticas deponi in theca, priusquam sigillis muniatur ; harum vero exemplum, a nobis recognitum, scribi in tabulis fabricæ, servarique in ejus archivo. Actum Quintinopoli, sub visitatione diœcesana, die 8 junii anni 1807.

Signatum : J. Cl. episcopus Suessionensis.

servabantur tunc in duabus capsis.

108 *Ex his instrumentis primo discimus* S. Quintini *ossa, die* 19 *novembris anni* 1793, *cum magna esset in Gallia rerum perturbatio, reconditas fuisse in cryptam canonicorum sepulcralem, suis utique thecis seu reliquiariis prius eductas ; ibi humo tectas mansisse per duos fere annos ; tandem, lenita tempestate, latebris exemptas fuisse anno* 1795. *Nulla est ratio dubitandi de sinceritate partium quæ in instrumentis tunc confectis tam accurate designatæ sunt, et recognitæ a testibus plane idoneis. Demum docemur reliquias ita recensitas, postea duabus thecis fuisse inclusas : in altera (hoc enim modo interpretanda videntur acta supra edita) servabantur ossa præcipua capitis, in altera manus dextra et cæteræ partes quas certo compererant ad sacrum* F *corpus pertinere. Ambas illas thecas in capsa majore includi jussit Suessionensis episcopus. Pro certo habemus thecas illas duas a reverendissimo domino Leblanc de Beaulieu memoratas, easdem esse quæ in Recognitione seu Inventario anni* 1802 *recensentur : ea scilicet qua manus et ossa plura corporis contineri indicatur (cfr. supra, num.* 106*), et insuper* capsa ex ligno inaurato continens id quod reliquum est de capite S. Quintini, instructa cruce aurea gemmata, altera cruce aurea lævi *etc. ; eamdem descriptam vidi in* Inventario facto die 6 novembris anni 1790, *quando clausa fuit S. Quintini ecclesia, quodque nunc in publico archivo Quintinopolitano servatur.*

ACTA DIE 3 JUNII ANNI 1818.

Extracta est anno 1818 una costarum,

109 *Instrumento publico anni* 1807 *hæc annexa leguntur, eadem manu, qua illius instrumenti apographum, scripta.*

Hac die tertia junii anni millesimi octingen-

tesimi

A tesimi decimi octavi, nos Antonius Joannes Nicolaus Debully, vicarius generalis diœcesis Suessionensis, præsentibus D. Petro Fortier, parocho-archidiacono Quintinopolitano, et D. Delvas vicario, ex mandato reverendissimi domini episcopi, extraximus alteram costarum de quibus facta est mentio in præsenti instrumento, ut divideretur in duas partes, quarum altera tradenda est ecclesiæ cathedrali Suessionensi, altera ecclesiæ parochiali Feræ-in-Tardenesio in pago majore Castri-Theoderici *(arrondissement de Château-Thierry). Subscripserunt* Debully vicarius generalis, Fortier et Delvas.

ACTA DIE 26 NOVEMBRIS ANNI 1829.

Et anno 1829 translata est manus in novam capsam.

110 *Hactenus, ut dixi, omnia scripta sunt eadem manu; quæ sequuntur vero, alia manu: sed suum quisque nomen adscripsit.*

Nos infra scripti, parochus archidiaconus Quintinopolitanus, testificamur hoc apographum convenire cum authentico exemplari, quod repositum est in nova capsa in quam, secundum facultates nobis datas a reverendissimo Suessio-
B nensi et Laudunensi episcopo per reverendum dominum Delaloge, vicarium generalem, transtulimus manum S. Quintini patroni hujus civitatis et parochiæ; relictis in antiqua capsa cæteris ossibus inibi descriptis, ut declaratum est in instrumento nostro hac die confecto et in nova capsa reposito. In quorum fidem subscripsimus ac sigillo nostro munivimus hocce apographum; quod et nobiscum obsignarunt domini Ludovicus Franciscus Demory, sacerdos, primus vicarius hujus parœciæ, et Nicolaus Josephus Rambach, sacerdos, olim canonicus capituli regii Quintinopolitani, nunc hujus parœciæ vicarius, et præpositus sacris in hospitali civitatis, qui huic translationi præsentes affuerunt, et recognoverunt reliquias pretiosas descriptas in instrumento. Quintinopoli, feria V, die 26 novembris anni 1829. Grandmoulin, parochus-archidiaconus Quintinopolitanus. Rambach, vicarius. L. F. Demory, vicarius.

Recognitum in fidem nominum supra signatorum: Debully, vicarius generalis Suessionensis.

C

ACTA DIE 19 JULII ANNI 1840.

Harum reliquiarum fragmenta pluribus ecclesiis data sunt anno 1840.

111 *Deinde anno 1840 beati martyris reliquias recognovit Julius Franciscus de Simony, episcopus Suessionensis et Laudunensis, hoc condito diplomate:*

Julius Franciscus de Simony, miseratione divina et apostolicæ sedis gratia episcopus Suessionensis et Laudunensis, decanus ac primus suffraganeus provinciæ Remensis.

Pastoralem nostræ diœcesis visitationem instituentes, in civitate Quintinopolitana inspeximus tres thecas, B. Quintini martyris reliquias continentes, quas habet ecclesia parœcialis hujus civitatis. Facta recognitione dictarum thecarum, primo agnovimus integra esse sigilla quæ apposuerat dominus Franciscus Grandmoulin, parochus-archidiaconus dictæ parœciæ, dum, ex speciali ipsi a nobis data facultate, partem dictarum reliquiarum in duas novas thecas, pietate cleri et populi hujus civitatis comparatas ad asservandum pretiosum depositum, transtulit. Dicta translatio servatis servandis facta est die vigesima sexta octobris anni 1828, et vigesima sexta novembris 1829, præsentibus testibus notatis in instrumento quod in singulis thecis repositum est. Fractis deinde sigillis, reverenter recepimus reliquias in thecis singulis repositas, cum authenticis literis obsignatis et munitis sigillo reverendissimi decessoris nostri, piæ memoriæ domini Leblanc Beaulieu, necnon cum actis supradictæ translationis. Lectis illis instrumentis, atque recognitis et collatis omnibus et singulis reliquiis in ipsis literis commemoratis, agnovimus eas tales esse quales in ipsis singulæ describuntur, scilicet:

AUCTORE B. B.

I. In una thecarum in modum templi gothici figurata, oblonga, e cupro deaurato, auro trito cæco et fusco; cujus mensura et conformatio accurate descriptæ sunt in prædicto instrumento; erat pars adhuc superstes capitis beati Quintini.

II. In alia theca ex eodem metallo, ejusdem mensuræ et formæ ac superior theca, dextra manus beati martyris.

III. In tertia theca ex ligno inaurato, hexagona, et ipsa in instrumento descripta, hæc ossa: E

1. Binæ tibiæ, extremis partibus mutilæ.
2. Portio ossis dicti coxarum.
3. Sternum fere integrum.
4. Vertebra una.
5. Una costa cum particula costæ confractæ.
6. Una rotula.
7. Pars ossis quæ suræ fuisse videbatur, cum alia quadam parte suræ, sed deformata.
8. Calcaneum, in quo sunt serræ vestigia.
9. Variæ partes capitis sancti Quintini, ita mutilæ ut in unum colligi nequiverint in capsa quæ tenet reliquias pretiosi illius capitis: os temporale fere integrum; partem ossis parietalis; duo fragmenta maxillæ superioris, quarum alterum retinet adhuc dentem molarem; fragmentum maxillæ inferioris.

Declaramus nos ex prædictis reliquiis exemisse, ut satisfaceremus postulationi eminentissimi domini cardinalis de La Tour d'Auvergne Lauraguais, episcopi Atrebatensis, et ut his donarentur nonnullæ parœciæ nostræ diœcesis:

1. Particulam costæ confractæ notatam supra num. 5.
2. Duas partes ossium quæ notantur num. 7. F
3. Partem ossis parietalis notatam num. 9.

Cæteræ reliquiæ, sub aliis numeris notatæ, a nobis repositæ sunt in pulvino in quo ipsas inveneramus collectas, et reconditæ in prædictam thecam ex ligno deaurato, quam sigillo nostro munivimus. In duas thecas ex cupro deaurato reposuimus etiam partem capitis S. Quintini, et dextram sancti viri manum, ac dictas quoque thecas nostro sigillo munivimus.

De his omnibus hocce confecimus instrumentum, cujus tria exempla scripta fuerunt, quæ reponerentur in singulis thecis prædictis una cum literis authenticis pristinis, et aliis actis supradictis.

Aderant et nobis præsto erant domini Antonius Joannes Nicolaus Debully, vicarius noster generalis, decanus capituli ecclesiæ nostræ cathedralis, et Franciscus Grandmoulin, parochus-archidiaconus ecclesiæ parœcialis S. Quintini, qui et hoc instrumentum obsignarunt. Factum in civitate Quintinopolitana sub nostro chirographo et sigillo nostro, dominica sexta post Pentecos-

ten,

AUCTORE B. B.

ten, die decima nona julii anni millesimi octingentesimi quadragesimi.

Jul. Fr. episc. Suessionensis et Laudunensis. Debully, vicarius generalis. Grandmoulin, parochus-archidiaconus Quintinopolitanus.

ACTA DIE 4 JULII ANNI 1851.

et anno 1851.

112 Hac die quarta julii anni millesimi octingentesimi quinquagesimi primi, nos Carolus Florimundus Tavernier, parochus-archipresbyter S. Quintini et canonicus Suessionensis, præsentibus dominis Sueur, Cornilus, Rivié et Mathieu, vicariis ecclesiæ S. Quintini, et domino Petro Florentio Renato Oudart, ecclesiæ sacrista, accepta sub die vigesima quinta junii ejusdem anni facultate a reverendissimo domino Paulo Armando Ignatio Anacleto de Garsignies, episcopo Suessionensi, extraximus, ut distribuerentur ecclesiis dictis Liéramont, Villers-Faucon, Tincourt et Boucly, Fressenneville, S. Quentin-Motte-Croix au Bailly, diœceseos Ambianensis, Gricourt, Corbeny, Jussy, ac clericis quorum nomina hic notantur: scilicet dominis Tavernier
B parocho-archipresbytero, Sueur, Cornilus, Rivié, Mathieu, vicariis; Marest, parocho Maceriæ (*Mézières*), ac dominis Oudart, sacristæ, et Hippolyto Vatin, organistæ:

1. Fragmentum tibiæ, quam in altera extremarum partium serra secuimus.

2. Fragmentum ossis dicti coxarum.

3. Fragmentum maxillæ inferioris, quam mediam serra secuimus.

Quod supererat de reliquiis supra notatis, a nobis repositum est in pulvino in quo eas reperimus congregatas, ac dein inclusum dicta theca ex ligno inaurato, quam munivimus sigillo episcopali, nobis in hunc finem transmisso.

De quibus omnibus hoc scripsimus instrumentum. In quorum fidem ea obsignavimus hoc modo: Tavernier, parochus-archipresbyter Quintinopolitanus et canonicus Suessionensis. Sueur, vicarius. A. Mathieu, vicarius. L. Rivié, vicarius. Cornilus, vicarius. Oudart, sacrista.

ACTA DIE 26 SEPTEMBRIS ANNI 1864.

Fragmentum maxillæ propria theca includitur.

113 Nos, Joannes Julius Dours, miseratione divina et gratia sanctæ et apostolicæ sedis episcopus Suessionensis et Laudunensis, decanus provinciæ Remensis ac sedis hujus primus suffraganeus, aperuimus hanc thecam continentem partem reliquiarum S. Quintini martyris. Postquam exploratum habuimus eas esse authenticas, extraximus eam portionem maxillæ quæ dentem sancti martyris retinet, ut eam in alia theca reponeremus. His actis, dictam thecam clausimus et eam munivimus sigillo nostro in cera rubra hispanica impresso. In quorum fidem jussimus conscribi hoc instrumentum ut sua maneret ante dictis reliquiis authentia, et possint in posterum, ut pridem, venerandæ exhiberi fidelibus nostræ diœceseos. Datum Quintinopoli sub sigillo nostro, et subscriptione tum vicarii nostri generalis tum archipresbyteri S. Quintini, die vigesima sexta septembris anni Incarnationis millesimi octingentesimi sexagesimi quarti. V. Guyart, vicarius generalis. Tavernier, parochus-archipresbyter S. Quintini. Ex mandato: T. Biseau, sacerdos, secretarius ad hoc.

Anno 1870, sæviente bello,

114 *Sejunctum illud maxillæ fragmentum cum dente molari inclusum est in theca ex ligno inaurato; quam vidi in sacristia ecclesiæ S. Quintini mense junio anni* 1870. *Eodem tempore cæteras reliquias tripartito discriminatas inveni. Sacri capitis ossa in unum collecta, et simul suo quæque loco composita, in separato solio condita erant, ad latus chori dextrum; ad sinistrum vero, manus sancti martyris in propria theca spectabatur. Utraque capsa, utpote non magnæ molis, facile sede movebatur et plebi christianæ veneranda exhiberi solebat. In tertia capsa eaque majore erant reliqua fragmenta, quorum mentio est in instrumentis. Verum hæc dispositio paulo post denuo mutanda fuit. Quum enim hoc ipso anno* 1870 *bellarent inter se Galli et Germani, atque hostilis irruptio oppido S. Quintini immineret, de reliquiis in tutum recipiendis statim cogitatum est. Hæc tum scripta fuerunt acta, quæ quid peractum sit indicant.*

ACTA DIE 6 SEPTEMBRIS ANNI 1870.

thesaurus sacer Bruxellas defertur,

115 Anno millesimo octingentesimo septuagesimo, feria III, die sexta septembris, hora tertia pomeridiana, ego infra scriptus Ludovicus Leonardus Gobaille, parochus-archipresbyter S. Quintini, canonicus Suessionensis honorarius, præsentibus dominis 1° Felice Eligio Genty, primo vicario ecclesiæ nostræ collegiatæ S. Quintini, canonico Suessionensi honorario, equite legionis ab honore nuncupatæ *(de la Légion d'honneur)*; 2° Adolpho Mathieu, vicario dictæ collegiatæ, canonico Suessionensi honorario; 3° Ludovico Henrico Petro Joanne Edmundo Oudart, secretario œconomo dictæ collegiatæ; 4° Eduardo Theodoro Cardon, sacrista dictæ collegiatæ; ob necessitatem exortam ex infaustis temporibus in quibus religio et Francia versantur; quum nullo omnino modo possimus petere et impetrare a reverendissimo domino Joanne Julio Dours (nunc episcopo Suessionensi et Laudunensi, in cujus diœcesi civitas nostra sita est), ut aperiantur thecæ continentes pretiosas reliquias martyris Quintini, patroni nostræ civitatis et totius pristinæ provinciæ Viromanduensis, ut in tuto collocentur, sin minus omnes, saltem magnam partem, reliquiæ sancti patroni nostri; postquam F
exploratum habuimus sigilla ex cera rubra esse integra, incepimus aperire parvam thecam ex ligno deaurato, forma quadrangula, oblonga, cujus latera his sunt mensuris: latitudo est 56 centimetrorum, longitudo 34, et profunditas 25. In hujus thecæ lateribus quatuor sunt specularia ovata: ejus vero pars superior sive operculum figuratum est in modum tecti sive sepulcri; quod a quatuor partibus octo habet specularia ovata aut rotunda. Postquam comperimus integra esse nova sigilla, apposita fasciis e rubro serico, quibus suo pulvino ossa erant annexa, extraximus omnia sacra ossa quæ hac capsa continebantur; erant scilicet:

1. Binæ tibiæ, sed extremis mutilæ.

2. Pars ossis coxarum, de quo portio quædam serra secata fuit.

3. Sternum fere integrum.

4. Una vertebra.

5. Una costa.

6. Una rotula.

7. Calcaneum, in quo exstant serræ vestigia.

Os

A *8.* Os temporale fere integrum.

9. Particula maxillæ superioris.

10. Fragmentum maxillæ inferioris, in quo duæ sunt dentium cavernæ.

Quum hæc varia ossa diligentissime inspexerimus, ea in duos fasces partiti sumus, hoc modo :

I. Binas tibias et sternum accurate obvolvimus fascia ex serico rubro, ecclesiæ nostræ collegiatæ sigillo munita.

II. In capsula ex charta spissiore, quadrangula, oblonga, speculari cooperta, quam accurate omni ex parte obvolvimus fascia e rubro serico, munita, una cum ipsa capsula, sigillo prædictæ ecclesiæ nostræ collegiatæ, hæc condidimus ossa :

1. Partem ossis coxarum ;

2. Unam vertebram ;

3. Unam costam ;

4. Unam rotulam ;

5. Calcaneum, in quo exstant serræ vestigia ;

6. Os temporale fere integrum ;

7. Particulam maxillæ superioris ;

8. Fragmentum maxillæ inferioris, in quo duæ
B sunt dentium cavernæ.

III. In theca quam modo aperuimus, ac sub sacris reliquiis supra nominatis invenimus tria scripta, quorum hæc est recensio :

1. Apographum instrumenti olim in theca supra descripta inclusi, in quo enumeratæ erant reliquiæ in prædicta theca repositæ ante diem octavam junii anni millesimi octingentesimi septimi. Eidem folio inscriptum erat apographum instrumenti confecti die tertia junii anni millesimi octingentesimi decimi octavi, referentis costam unam sancti martyris S. Quintini in partes duas fuisse divisam a domino Joanne Nicolao Debully, vicario generali diœceseos Suessionensis, ut altera parte donaretur ecclesia cathedralis Suessionensis, altera ecclesia parœcialis Feræ-in-Tardenesio. Eidem folio inscriptum erat apographum instrumenti confecti feria V, die vigesima sexta novembris anni millesimi octingentesimi vigesimi noni, a domino Grandmoulin, parocho-archidiacono Quintinopolitano; referentis manum sancti Quintini, antea in theca supradicta inclusam, in novam thecam fuisse translatam : quod
C apographum cum authentico convenire testantur domini Grandmoulin, parochus-archidiaconus, Rambach, vicarius, olim canonicus capituli ecclesiæ regalis et collegiatæ S. Quintini, et Demory, vicarius. Atque infra subscriptiones erant sigilla reverendissimi episcopi Suessionensis et domini Grandmoulin, archidiaconi Quintinopolitani. Infra legitur : « Recognitum in fidem nominum supra signatorum. » Obsignatum : Debully, vic. gen. Suessionensis.

2. Acta recognitionis reliquiarum beati martyris S. Quintini factæ a reverendissimo domino Julio Francisco de Simony, episcopo Suessionensi ac Laudunensi, die decima nona julii anni millesimi octingentesimi quadragesimi. In quibus actis dicitur reverendissimus dominus de Simony, petente eminentissimo cardinali de La Tour d'Auvergne Lauraguais, episcopo Atrebatensi, exemisse e theca supra nominata, ut aliquot parœciis diœceseos Suessionensis ea donarentur : partem costæ confractæ, duo fragmenta ossium quæ videbantur fuisse alterum suræ *(péronè),* alterum ejusdem ossis deformati, partem ossis parietalis. Dictis actis subscriptum erat : Jul. Fr., episc. Suession. et Laudunensis. Grandmoulin, parochus-archidiaconus S. Quintini. Debully, vic. gen. Eidem folio erat inscriptum aliud instrumentum, datum die quarta julii anni millesimi octingentesimi quinquagesimi primi, a domino Carolo Florimundo Tavernier, parocho-archipresbytero S. Quintini, canonico Suessionensi honorario, præsentibus dominis Sueur, Cornilus, Rivié et Mathieu, vicariis S. Quintini, et Petro Florentio Renato Oudart, sacrista. Ex dicto instrumento constat, permissu reverendissimi domini Pauli Armandi Ignatii Anacleti de Garsignies, episcopi Suessionensis et Laudunensis :

1° Fragmentum alterius ex tibiis ;

2° Fragmentum ossis coxarum ;

3° Fragmentum maxillæ quam serra mediam secuimus ; hæc scilicet fragmenta ablata fuisse a partibus in inventario indicatis, ut donarentur ecclesiis : Liéramont, Villers-Faucon, Tincourt et Boucly, Fressenneville, S. Quentin Motte-Croix au Bailly, diœceseos Ambianensis, Gricourt, Corbeny, Jussy, ac clericis et laicis hic nominatis, scilicet : dominis Tavernier, parocho-archipresbytero S. Quintini, Cornilus, Sueur, Rivié, Mathieu, E
vicariis S. Quintini, Marest, parocho Maceriæ super Isaram, Oudart, sacristæ, ac Vatin, organistæ. Instrumentum huic subscriptum erat : Tavernier, parochus-archipresbyter. Cornilus, Sueur L. Rivié, A. Mathieu, vicarii. Oudart, sacrista. Dein infra subscriptiones sigillum episcopale.

3. Instrumentum de eadem theca aperta a domino Guyart, vicario generali diœceseos Suessionensis et Laudunensis ; quo constat ex hac theca exemptam fuisse, ut in alia reponeretur, partem maxillæ dentem retinentis. Prædictum instrumentum ita obsignatum erat : V. Guyart, vic. gen., Tavernier, parochus archipresbyter, T. Biseau, secretario ad hoc ; et munitum sigillo episcopali.

Res istæ omnes, scilicet I. fascis continens utramque tibiam et sternum ; II. capsa continens partem ossis coxarum, unam vertebram, unam costam, unam rotulam, unum calcaneum, unum os temporale, partem maxillæ superioris, ac fragmentum maxillæ inferioris ; III. tres chartæ exhibentes instrumenta prædicta ; nec non :

IV. Insignis particula sanctæ Crucis, relicta, F
sigillis integris, in capsula argentea ; quæ dono data fuerat a sancto Ludovico rege Franciæ capitulo ecclesiæ collegiatæ ac regali S. Quintini. Dictæ reliquiæ sanctæ Crucis dumtaxat exemptæ sunt de cruce majore ex argento inaurato in qua conclusæ erant. — Instrumentum confectum in festo Inventionis sanctæ Crucis, die tertia mensis maji anni millesimi octingentesimi trigesimi quinti ; referens thecam seu capsulam argenteam paulo supra memoratam fuisse extractam ex antiqua cruce e ligno inaurato, ut reverenter reponeretur in nova cruce ex argento inaurato, in qua nunc asservatur. Obsignatum erat hoc instrumentum : Grandmoulin, parochus-archidiaconus. Duclert, Delvas, Guyart, Sueur, vicarii. Godart, Margerin, presbyteri. Fouquier-Cholet, præses collegii fabricæ. Lagrassière, Leopoldus Tripick *, de fabricæ collegio. Martinet, Mont, Pontruet, Gras, Oudart sacrista, sodales confraternitatis sanctæ Crucis.

* Tripick *in apogr.*

Res ergo hæ omnes, consentiente dictæ ecclesiæ fabricæ collegio, commissæ sunt domino Ludovico Henrico Petro Joanni Edmundo Oudart, secretario-

AUCTORE B. B.

secretario-œconomo hujusce ecclesiæ, ut eas Bruxellas (in Belgio) deferret, ac rogaret reverendum Patrem Bossue, in collegio S. Michaelis Bruxellensi degentem, ut eas vellet diligenter custodire, donec nobis liceret eas referre sine periculo ac rursus fidelibus venerandas proponere in nostra ecclesia collegiata. Insuper mandavimus ut, si reverendus Pater Bossue eas sibi recipere non posset, Mechliniam iret dictus dominus Oudart, obsecraturus reverendissimum episcopum (*sic*) Mechliniensem ut dignaretur eas tuendas suscipere.

Factum triplici apographo Quintinopoli, die sexta septembris anni millesimi octingentesimi septuagesimi. Gobaille, parochus-arch. S. Quintini. A. Mathieu, vicarius. Genty, vicarius. E. Oudart, secretarius-œconomus col. S. Quintini. Ed. Cardon, sacrista. Bénard, magister operum, secretarius collegii. Moureau, de collegio fabricæ. Lecerf, de collegio fabricæ. Desains, præses collegii fabricæ.

Signa virorum in initio instrumenti non denominatorum, signa sunt sodalium de collegio fabricæ qui tum prædictæ translationi, tum B perscriptioni præsentis instrumenti annuerunt. Reliqui de fabricæ collegio qui non subscripserunt, aberant.

Postquam mihi traditus fuit thesaurus, hæc scripsit rev. dominus Oudart, quæ ego obsignavi :

Ego infra scriptus B. Bossue, socius Bollandianus, testor me hodie accepisse a domino Oudart, secretario-œconomo collegiatæ ecclesiæ S. Quintini,.... *(dein recensentur ea quæ supra dicta sunt, scilicet reliquiæ* S. Quintini, *instrumenta, particula S. Crucis).* Datum Bruxellis (in Belgio), die nona septembris anni millesimi octingentesimi septuagesimi. *Et subscriptum est :* B. Bossue, S. J., Boll.

atque anno 1875 Quintinopolim redit.

116 *Demum, quum in Gallia essent tutæ tranquillæque res omnes, anno* 1875 *Quintinopolim relatæ sunt sacræ divitiæ, ut in his declaratur instrumentis.*

ACTA DIE 20 JULII ANNI 1875.

Nos infra scripti Adolphus Mathieu, parochus archipresbyter S. Quintini, canonicus honora- C rius Suessionensis ; Lecerf, C. Lecot et S. Cailleret, omnes de collegio matriculariorum ecclesiæ collegiatæ S. Quintini, hoc negotium mandamus domino Ludovico Henrico Petro Joanni Edmundo Oudart, secretario-œconomo dictæ ecclesiæ collegiatæ S. Quintini, ut se conferat Bruxellas (in Belgio) recepturus et in ecclesiam collegiatam S. Quintini relaturus : I. binas tibias *(recensentur dein reliquiæ et scriptiones quæ in instrumento proxime superiore enumeratæ sunt*; *et additur :)* V. duos codices qui dicuntur 1 Evangeliarium Caroli Magni ; 2 Authenticum martyris S. Quintini.

Quas reliquias, instrumenta, codices manuscriptos, prædictus Ludovicus Henricus Petrus Joannes Edmundus Oudart, secretarius-œconomus collegiatæ ecclesiæ S. Quintini, jussus fuerat a reverendo parocho-archipresbytero (tunc reverendo domino Gobaille), consentiente ipsius fabricæ collegio, die sexta septembris anni millesimi octingentesimi septuagesimi, ut constat ex instrumento eadem die dato, Bruxellas ferre D (ut vindicarentur ab exitio aut profanatione quæ impendebant, Prussis regionem obtinentibus) easque committere R. P. Bossue, e collegio S. Michaelis Bruxellensis ; ac dictum R. P. Bossue rogare ut eas retinere vellet donec reverendo parocho-archipresbytero S. Quintini videretur eas in urbem Quintinopolim reducere. Hæc mandata egit dictus dominus Oudart, quemadmodum constat ex acceptilatione quam prædicto instrumento diei 6 septembris anni 1870 adscripsit R. P. Bossue.

Factum quadruplici exemplo, Quintinopoli, die vigesima julii anni millesimi octingentesimi septuagesimi quinti : quorum exemplorum primum relinquatur R. P. Bossue, quod ei sit acceptilatio ; secundum collocetur in capsa in qua reponentur reliquiæ S. Quintini in præsenti instrumento memoratæ ; tertium in archivo ecclesiæ collegiatæ S. Quintini ; quartum relinquatur prædicto domino Oudart, secretario-œconomo ecclesiæ collegiatæ S. Quintini. In quorum fidem subscripsimus præsenti instrumento, dictis die et mense. A. Mathieu, paro- E chus-archipresbyter. Lecerf. C. Lecot. Cailleret.

Hisce paulo post adscripsit dominus Oudart:

Accepi a R. P. Bossue : 1º Reliquias S. Quintini et veræ Crucis ; 2º Instrumenta ; 3º Codices manuscriptos : quæ omnia in præsenti instrumento recensentur. Bruxellis, die 28 julii 1875. E. Oudart, secretarius-œconomus ecclesiæ collegiatæ S. Quintini.

Caput S. Quintini *collocatum est pone altare princeps,*

117 *Sancti martyris ossa, Quintinopolitanis demum reddita, non uno in loco collecta manserunt, sed in plures distributa sunt capsas. Anno* 1877, *die* 25 *octobris, capita* SS. Quintini, *Victorici et Cassiani, in suo quodque solio recondita sunt ab illustrissimo episcopo Suessionensi Thibaudier, adstantibus plus centum presbyteris ; ac dein, solemni supplicatione per templum delata, quieverunt in aditu chori, donec ad aram transferrentur. Scilicet die dominica* 28 *octobris ejusdem anni* 1877, *illustrissimus archiepiscopus Remensis Langénieux, cum aliis multis episcopis, sacra capita elevavit ; atque in ædicula quæ, nuper magnifice exstructa, pone altare princeps assurgit, apparatissima pompa collocavit. Quo loco etiamnum fidelibus christianis* F *colenda exhibentur* (1).

et cætera ossa quinque in loculis.

118 *Proximum est ut omnium* S. Quintini *reliquiarum quæ in sancti martyris basilica servantur, præsentem statum paucis exponamus. Quas enumerans venerabilis archipresbyter Mathieu* (2), *dicit sex eas loculis nunc contineri.*

I. *In capsa quæ collocata est in ædicula, pone et supra altare princeps, sunt :*

Eæ reliquiæ quæ dicuntur caput S. Quintini.

II. *In capsa collocata in minore parte transversaria (transept) septentrionali :*

1. Unum os temporale.
2. Pars maxillæ superioris.
3. Fragmentum maxillæ inferioris.
4. Una tibia.
5. Unum os coxarum.
6. Sternum.

III. *In capsa collocata in minore parte transversaria australi :*

(1) Cfr. Mathieu, S. Quentin, sa vie, son culte, lib. III, cap. 3, pag. 247 et seqq. — (2) Ibid., pag. 224.

Manus

A *1.* Manus dextra integra, cum sua carne.

2. Una costa.

3. Una vertebra.

4. Os calcaneum.

IV. *In capsa ex ligno inaurato, in thesauro sacristiæ :*

Una tibia.

V. *In capsula fastigata, quæ reposita est in altari principe :*

Pars maxillæ inferioris cum ultimo dente molari.

VI. *In tumulo* S. Quintini *in crypta :*

Una rotula.

Desunt fragmenta multa,

119 *Ea percensenti statim apparet non omnia ibi esse* S. Quintini *ossa ; immo sat multa jam deerant quum mense julio et augusto anni* 1795, *ut supra ostendimus, fuerunt recognita. Necesse ergo est ut ecclesiæ collegiatæ bidellus et apparitor, qui reliquias absconderunt, partem dumtaxat earum acceperint, ac cæteræ per tumultum elapsæ sint ac deperditæ : et re quidem vera in instrumentis anni* 1795 *(cfr. supra num.* 102), *legimus Petrum Oudart condidisse* S. Quintini *reliquias* quascumque potuisset colligere ; *partem non exiguam combustam fuisse a custode,* verito..... ne profanarentur. *Præterea haud scio an ex iis reliquiis quæ in cryptam sepulcralem delatæ dicuntur, multæ promiscue cum aliorum sanctorum exuviis fuerint humatæ, ita ut aliæ ab aliis discerni jam nequeant. Forte etiam non defuit pia fraus. Insuper, ne illæ quidem omnes quæ anno* 1807 *ab episcopo Suessionensi inspectæ et percensitæ fuerunt, hodie, quantum novi, supersunt. Videntur itaque thecæ, præter recognitiones supra memoratas, aliquando reseratæ fuisse, nec forte ea qua par fuisset diligentia et cautione. Credibile etiam est his in adjunctis ablatas fuisse aliquas partes, nullis de re confectis instrumentis.* B

præcipue capitis.

120 *De capite nominatim certum est, illud fuisse confractum et fragmenta quædam fuisse separata, sive cum exeunte sæculo XVIII e capsa educeretur et projiceretur in cryptam, sive postea. Hinc enim constat, duobus testantibus antiquis breviariis (annorum* 1511 *et* 1642), *caput olim integrum propria in theca fuisse asservatum ; illinc perspicuum est fragmenta dumtaxat hodie superesse. De brachio quod integrum in separata capsa quondam exstitisse eadem breviaria tradunt, quodque nunc frustra conquiritur, similiter esset querendum, nisi in breviario anni* 1774, *non jam* brachium, *sed sola* manus *commemoraretur :* Seposita sunt tribus in vasis SS. Quintini, Victorici et Cassiani capita et manus altera. *Quæ lectio si verior sit, non est quod mutilatum aut ablatum brachium dicamus.* C

Brachium jam sæculo XVI perditum dicitur ;

121 *Illud jam pridem perditum esse non pauci opinantur. Anno enim* 1559 fures mediam partem pretiosorum ecclesiæ surripuerunt : illo sacrilegio *amissum arbitrantur* brachium S. Quintini, auro gemmisque omnium reliquiarum ditissimum ; *non quidem illam* particulam ossis de brachio *quæ anno* 1395 *cum aliis reliquiis in novo quodam feretro deposita fuerat, sed ipsum brachium dextrum sancti patroni, anno* 1228 *vel* 1229 *propriam in thecam conditum :* quod sedulo diligenterque quæsitum, *inquit Hemeræus* (1), reperiri non potuit. *Cæterum in* lipsanologio ms. regii monasterii S. Laurentii, vulgo Escurial, *cujus apographum, anno* 1722 *scriptum, in musæo nostro exstat, hæc legimus :* Quintinus martyr. 31 octobris. Fragmentum ossis brachii septem digitos longum.

AUCTORE B. B.

at manus sæculo XVII, ut ferunt, restituta,

122 *At præcipue de manu sancti martyris sæculo XVII disputatum est. Hoc enim ævo latebant apud* D. Margaritam Libaltam, D. Borderii, in regis intimo consilio secretarii, *conjugem,* in pinacotheca reliquiæ, quas ad ecclesiam S. Quintini attinere adjuncta charta *testabatur. Erat videlicet, ut is ait cui capitulum Sanquintinense mandarat negotium recuperandi, si fieri posset, thesauri,* dextra manus, cute integra, corrugata et longa indurata vetustate. Digito insertus annulus aureus... Schedula quædam intus admonebat manum istam inclusam olim fuisse brachio argenteo gemmisque prædivite, multoque coemptam ære abs Nicolao Aurilloto, domino de Champlatreux, magistro computorum aureorum, sub eos annos quibus, E expugnato ab Hispanis Sanquintino, missus ille in regales exercitus dicundi juris provinciam in Picardia obivit, profugo quodam milite venditore ; metallum et lapillos brachii publica auctione... distractos ; reliquias apud notarium depositas... et ab eodem custoditas annis quadraginta quinque et amplius, tandemque clarissimo viro D. Borderio ab eodem donatas. *Credebatur ea manus* S. Quintini, *tum ob alias rationes, tum ob* literas geminas S. Q. quas encausto circa palam *supradicti annuli* figuratas usuque tandem abrasas Voierius notarius custos fuisse *testabatur. Sed ideo ad tempus Quintinopolim delata fuit anno* 1642, ut dextra manu collata cum sinistra reliquisque partibus sacri carpenti quæ majori feretro clauderentur..., colligeretur argumentum *firmissimum.* Quod tentatum perfici tamen non potuit, nec thensæ superiores aperiri. Proposita *quidem* quæstione inter eos quos collegium elegisset, num manus ista Quintini martyris manus esset,... ita disputatum est ut alii pie crediderint ; alii non inficiati quidem esse reliquias F sancti cujusvis indefinite, fidem vero qua manus Quintini martyris... esse crederetur, cohibendam putaverint quoad rei veritas evidentioribus argumentis illuxisset (2). *Manus hæc dextra Quintinopoli remansisse fertur* (3): *nonne igitur eadem dici potest quæ anno* 1795 *in crypta sepulcrali reperta est, hodieque præcipua veneratione colitur ?*

superest.

123 *Hic tantum notabo quæ animadverti, quum propriis oculis sacram manum inspicerem atque diligenter examinarem die* 17 *octobris anni* 1869. *Carpus integer exstat, eique adhæret nonnulla pars metacarpi. Manus hæc prægrandis est (quod et in aliis membris observatur : unde communiter sanctus martyr exhibetur statura eminens). Nullum prorsus apparet vestigium clavorum quos ex passione novimus digitis, ungulas inter et carnes, infixos. Exinde mihi fateor ortam aliquam dubitationem num manus hæc vere sancti* Quintini *esset. Attamen facile intelligitur hujusmodi notas, contractis atque dissiccatis*

(1) Aug. Vir., pag. 299 et seq. — (2) Ibid., pag. 362 et seqq. — (3) Corblet, Hagiog. du dioc. d'Amiens, tom. III, pag. 382.

tanta

AUCTORE B. B.

tanta vetustate carnibus, vix conspicuas mansisse; et si quid superfuisset, post additum vernicium omnino fuisse deletas. Desunt ungues, quos jam pridem ablatos ferunt.

Pluribus olim ecclesiis datæ sunt reliquiæ S. Quintini.

124 *Hactenus de iis dumtaxat reliquiis diximus quæ in ipsa martyris basilica venerandæ exhibentur. Sed innumeræ fere sunt ecclesiæ quæ sacri corporis particulis vel olim gloriabantur, vel non ita pridem donatæ sunt; ut pleraque ex templis illis quæ in Gallia, in Belgio alibique* S. Quintino *dicata fuerunt, ut infra videbimus. Juverit tamen hoc loco præcipuas reliquiarum portiones recensere, quæ aliæ aliis in locis quondam quieverunt, aut etiamnum coluntur. Particulæ reliquiarum exstabant, ut anno* 1628 *testabatur Arnoldus Rayssius* (1), *in ecclesia cathedrali Atrebatensi; in B. Mariæ collegiata ecclesia Valentianæ, scilicet* de sincipite S. Quintini, qui pro Dei nomine certando, coronam æterni decoris adipisci meruit, pridie kal. novembr., anno Redemptoris CCCIII. *Item jam inde antiquitus portiones reliquiarum sancti martyris colebantur in ecclesia Remensi* (2) *et in cœnobio* B *Centulensi* (3). *In Jardinetensi cœnobio Cisterciensi prope Walcuriam in Belgio visebatur* pars capitis S. Quintini martyris, ad quam, *ait Rayssius* (4), osculandam et venerandam plurimi tumore laborantes huc confluunt; *apud Broucburgenses velatas virgines nobiles Ordinis S. Benedicti reliquiæ* de capite S. Quintini martyris et civis Romani... (5). *In instrumento anni* 1283, *inter alia sacra pignora monasterii Corbeiensis commemorantur* de S. Quintino os magnum, de capillis S. Quintini *aliæque* reliquiæ S. Quintini (6); *item pars* de capillis S. Quintini *servabatur olim in Mechliniensi templo Societatis Jesu* (7); *atque alia lipsana in templis S. Jacobi Ambianensi, S. Crucis Atrebatensi, S. Quintini Vesontionensi, in vico dicto Gouy-en-Artois; in monasteriis Monasteriolensi S. Austrebertæ, Avriniacensi S. Benedictæ, Atrebatensi S. Vedasti, Suessionensi, Longipontano, Ursicampino, Sithiensi; apud Cartusianos Abbevillaris* (8); *in ecclesia Deiparæ Coloniensi* (9) *etc. Quandonam illæ reliquiæ in suam quæque sedem venerint, presse definiri nequit.*

ac nominatim digitus, fragmentum maxillæ

125 *At de aliis quibusdam ablatis et donatis partibus tempora et adjuncta in monumentis historicis accurate notantur. Supra (num. 11) diximus Guidonem episcopum Bellovacensem novum condidisse monasterium* S. Quintino *sacrum: tunc gloriosi martyris corpus Bellovacum ad tempus fuit translatum,* ac portio de carpento divi Quintini ab eodem præsule decerpta, remansit in novo cœnobio, digitus unus (10). *Item partes quædam decisæ feruntur quum sacra pignora, præsente Ludovico rege IX, apparate transferrentur* (11). Bartholomæo quoque de Roya, *ait Hemeræus* (12), viro in ecclesiam S. Quintini munificentissimo, Franciæ camerario, concessa particula est ejusdem corporis, et illata in ædem sacram Vallis- D Gaudiosæ, quod cœnobium Ordinis Præmonstratensis ille excitarat in diœcesi Carnotensi,... et B. Virgini divisque Laurentio et Quintino consecrarat. *Sed, postquam anno* 1557 *Quintinopolis ab Hispanis capta est, pars ossium non modica deperdita fuit. Caput anno* 1559 *ablatum fuisse ante narravimus* (13). *At jam anno* 1557, *cum* miles, *ut narrat Hemeræus, plurimorum sanctorum reliquias* dissiparet... in ecclesia, et aurum, argentum, lapillos vasculorum expilaret, abjectis et calcatis ossibus, collegit illachrymans et in Ballohierium castrum *(Buloyer, in diœcesi Versaliensi)* asportavit *Michael Canidonus, Ballohierii dominus,* coluitque reverenter ipse et successores Ballohierii dynastæ, alias quidem titulis distinctas qui divos indicarent, alias... innominatas (14), *donec anno* 1620 *traditæ sunt Natali vel Vitali Pitoto vel Pistori, canonico Sanquintinensi, ac per eum ecclesiæ collegiatæ restitutæ. Attamen maxilla cui adhærebat unus dens, relicta est feminæ cuidam piæ de domo Ballohieriensi;* E *et ab ea donata, anno* 1753 (15), *abbatiæ Portus-Regis (Port-Royal). Erat os* S. Quintini.

et capitis.

126 *Eodem circiter tempore quo* S. Quintini *brachium deperditum est, unus ex dentibus ejus in manus Joannis d'Escaillon incidit. Ejus enim filius, Arnoldus d'Escaillon, presbyter, in oppido Bochanio * natus, ibidemque capellanus S. Nicolai, ecclesiæ parœciali ejusdem loci donavit dentem, quem* in verbo sacerdotis *testatus est se accepisse a patre : is vero asserebat reliquias fuisse* S. Quintini *seque has nactum esse quando anno* 1557 *aut* 1558 *sub Philippo II, Hispaniarum rege, militaret. Ea legimus in publico instrumento confecto die* 26 *augusti anni* 1616 (16). *Aliquanto post, scilicet die* 7 *maji anni* 1635, *Ludovicus XIII, Franciæ rex,* Augustam ipse petiit, *accepitque* particulam ossis de sacro capite *beati* Quintini decisam ; quam, *inquit Hemeræus,* peroptare se significarat, desiderii ejus interprete Jacobo Sirmundo, Societatis Jesu pio admodum atque erudito theologo (17). *Royensi etiam ecclesiæ S. Florentii donavit capitulum, die* 7 *novembris anni* 1657, *digitum* S. Quintini (18).

* Bouchain

Ex his multæ hodieque coluntur.

127 *Atque hæc quidem olim. Sed nostra quoque ætate pluribus in locis religiose servantur sacri corporis particulæ. Præter eas enim ædes sacras quæ* S. Quintino *patrono gaudent, et quarum pleræque, ut jam monui, aliquas ejus reliquias possident* (19), *enumerari possunt ecclesiæ Ambianensis monialium S. Ursulæ et Laudunensis S. Martini; item ecclesiæ vicorum Mailly, S. Pierre de Roye etc.* (20) *Insuper non pauca in Belgio templa aliquid reliquiarum habent, imprimis Hasseletense, Peruense * et Lovaniense S. Quintini : huic, anno* 1775, *die* 13 *februarii, dedit episcopus Brugensis portionem ossis satis magni quod ipse a Sanquintinensi capitulo acceperat* (21).

* Peruwelz

(1) Hierogazophylacium Belgicum, pag. 304 et 332. — (2) Acta SS., tom. I Jan., pag. 180. — (3) Ibid., tom. III Febr., pag. 102. — (4) Hierogazoph., pag. 253. — (5) Ibid., pag. 127. — (6) Mabillon, Acta SS. O. S. B., sæc. IV, part. I, pag. 354 et seq., Venetiis 1735. — (7) Rayssius, pag. 495. — (8) Cfr. Corblet, Hagiographie du diocèse d'Amiens, tom. III, pag. 383. — (9) Gelenius, De admiranda magnitudine Coloniæ, pag. 310, Coloniæ Agripp. 1645. — (10) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 125. — (11) Cfr. supra, num. 74. — (12) Aug. Vir., pag. 300. — (13) Num. 94. — (14) Aug. Vir., pag. 359 et seq. — (15) Cfr. Tillemont, Mém. eccl., tom. IV, pag. 438, edit. 1701. — (16) Mathieu, S. Quentin, pag. 140. — (17) Aug. Vir., pag. 359. — (18) Corblet, Hagiogr. du dioc. d'Amiens, tom. III, pag. 382. — (19) Cfr. supra, num. 111 et seq. — (20) Corblet, Hag. d'Amiens, tom. III, pag. 383. — (21) Mathieu, S. Quentin, pag. 200.

§ XV

A

§ XII. De S. Quintini basilica. De passionis historia in lapide sculpta. Utrum sarcophagus hodieque servatus idem sit quem reperit S. Eligius. De crypta. Locus in quo S. Quintinus primum humatus est. Basilicæ prærogativæ. Monasterium Insulense.

Sancti martyris basilica Augustæ Viromanduorum

De *veneratione* S. Quintino *exhibita hactenus ea vidimus quæ ad ejus reliquias pertinent. Sequitur ut ædes ipsi sacræ commemorentur, atque illa imprimis magnificentissima basilica, quæ, Augustæ Viromanduorum jam* B *pridem exstructa, hodie maximam partem superstes cernitur. Initium ea traxit a sacello seu* cellula *quam Eusebia* super *martyris* sepulcrum ædificavit (1) *anno circiter* 341. *In majore testamento S. Remigii (quod non pauci sincerum et sæculo V factum opinantur) legimus :* In villa Hermundi... ecclesiæ S. Quintini jam diu delegavi (2). *Sed hæc, etiamsi vere a S. Remigio scripta, existimant multi referenda esse ad* S. Quintini *ecclesiam, non Viromanduensem, sed Remensem. Id certum : sacellum Eusebianum,* præangustis primo spatiis *circumscriptum,* episcopi Viromandenses ampliarant, *ait Hemeræus* (3), ut jam basilica ante Eligium diceretur; *qui illam* meliori structura repararat pomerioque rursus auxerat. *Postea vero* regali plane molitione et ambitu latiori novam Fulradus excitavit *ædem,* anno 823 absolutam, *et consecratam a Metensi episcopo Drogone* (4). *Quod autem eam auctores nonnulli dedicatam asserunt a Stephano Romano pontifice, hinc profectum est quod in antiquo Martyrologio Sanquintinensi legitur ad diem 2 mensis augusti :* Romæ in cimi- C terio Calixti S. Stephani papæ, qui hanc S. Quintini dedicavit ecclesiam. *Sed hic manifestus est error, ait Claudius de La Fons ; et si aliquis Stephanus papa, non alius certe basilicam sacravit quam qui anno* 816 *Remis versatus est* (5). Porro ejus delubri partes adhuc superstites, *scripsit Hemeræus* (6), crypta medio sub choro, et turris immensa se ad cœlos altitudine attollens, frontispicium etiamnum novæ fabricæ, quanta fuerit illa antiqua Fulradi moles satis ostendunt. *In hanc Theodulfus, ineunte sæculo IX, carmina condidit, quæ hodieque exstant, et in quorum primo tempus ædificationis ita indicatur* (7) :

Cum denis lustris ternos minus inclitus annos
Rex ageret Carolus sceptra tenendo pia ;
Rebus et humanis exemptus, culmina regni
Linqueret ingentis, rex Ludovice, tibi ;
Datque octingentis Christi incarnatio felix
Addere curriculis quatuor atque decem :
Condere cœpit opus hujus venerabilis aulæ
Abbas Fulradus, nobilitate cluens.

sæpe restituta et ornata fuit,

129 *Sed anno* 883, *ut legimus in annalibus S. Quintini sæculo IX exaratis* (8), ecclesia S. Quintini a paganis incensa est, *idemque in multis aliis chronicis et annalibus refertur. Reparata autem* opere qualicumque per Tetricum *abbatem,* ad Radulphi usque principatum perduravit (9), *sub quo, nempe anno* 1115 (10), pars altera delubri, iisdem imposita fundamentis quibus Fulradinum hactenus substitisset, opere magnificentissimo... ab ipso solo nova molitione resurrexit. *Et paulo inferius :* Pars illa prima reparata chorus fuit,..... in navem ecclesiæ et translatis divorum sepulchris, ne quo indecenti rerum occursu profanarentur, et convectis rebus omnibus quibus officii divini quotidianus cursus E impleretur. Sed addita novo operi decussatio est, ad altare majus, et choro circumposita sacella, *anno* 1256 (11), anteridesque substructæ, quibus sublimis illa moles utroque latere suffulciretur. Hæc appellata est « nova fabrica... » ad discrimen alterius partis, quæ per illa tempora « vetus ecclesia » dicta est. Navem enim tum intactam nostri sacris celebrandis sibi retinuerunt. *Chorus autem* ad coronidem sensim per intervallum annorum plus centum *perductus,* ac tandem sub annos Ludovici sanctissimi regis *absolutus. Dein suscepta navis restitutio ac demum ad turrim usque Fulradi* (12) *perfecta,* sub annos primos sæculi decimi quarti,... structura quidem priori dissimili, quam tamen disparitatem expertissimus architectus summa arte dissimulavit. *Sequentibus annis* sacella navis septis cancellisque clausa et altaribus dotata. *Chorus, ineunte sæculo XIV, est* lapide quadrato circumseptus, et martyrium divi patroni eleganti sculptura circum elaboratum (13). *Addita deinceps alia ex aliis ornamenta ; partes ædificii nutantes firmatæ sunt vel renovatæ, ut narrat Hemeræus* (14), *et copiose exponit* F *Carolus Gomart* (15). *Sæculo XV Ludovicus rex XI* partem illam ædificii qua chorus versus majus altare decussatur, ad ortum solis hiberni solstitialem, eleganti admodum structura ab ipsis fundamentis excitavit... Fabrica *inchoata est* anno 1477 et post aliquot annos prope perfecta : ea industria nulla ut ingeniosior atque solertior ædificatio alibi reperiatur (16). *Sed quid multa? Splendidæ illius structuræ historia scripta est, ac neminem latet quam magnifica hodieque assurgat S. Quintini basilica. In quam et restituendam et exornandam plurimum operæ etiamnum conferri videmus* (17).

(1) Cfr. supra, num. 41.— (2) P. Varin, Archives admin. de Reims, tom. I, pag. 11, Paris. 1839. Mon. Germ., Scriptt., tom. XIII, pag. 430. Cfr. Dessailly, Authenticité du grand test. de S. Remi, pag. 40. — (3) Aug. Vir., pag. 72. — (4) Ibid., pag. 75. Cfr. supra, § VII. — (5) Hist. de S. Quentin, pag. 125. — (6) Aug. Vir., pag. 72. — (7) Mon. Germ. hist., Poetæ Latini ævi Carolini, recens. Ern. Dümmler, pag. 530, Berol. 1880.— (8) Mon. Germ., Scriptt., tom. XVI, pag. 507. Cfr. supra, num. 82. Benoît, Chronique des ducs de Normandie, edit. a Franc. Michel, tom. I, pag. 34, Paris. 1836. — (9) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 143. — (10) Cfr. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. II, pag. 139. Gomart, Études Saint-Quentinoises, tom. IV, pag. 59. — (11) Cfr. Gomart, Ét. Saint-Quentin., tom. IV, pag. 62. — (12) Cfr. ibid., pag. 56 et seqq. — (13) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 144. — (14) Cfr. ibid., pag. 266, 304. — (15) Études S. Q., tom. IV, pag. 67 et seqq. — (16) Hemeræus, pag. 321. Cfr. Colliette, tom. III, pag. 65.— (17) Cfr. supra num. 117. Mathieu, S. Quentin, pag. 214 et seqq.

Sed

AUCTORE B. B.

Sed propius ea intuenda sunt quæ ad sancti patroni cultum magis pertinent, scilicet fictæ imagines quibus res ab eo gestæ expressæ fuerunt, ejus sarcophagus et crypta, locus denique in quo a S. Eusebia et postea a S. Eligio repertus dicitur.

Ibi S. Quintini *historia in lapide sculpta est,*

130 *Ad annum* 1316 *hæc scripsit Hemeræus* (1) : Hoc interregno *(scilicet inter obitum regis Ludorici Hutini anno* 1316, *probabilius mense junio ineunte, et coronationem Philippi Longi, die* 9 *januarii anni* 1317), chori pilaria novis columnis fundamentisque suffulciuntur, ea aptatis arte, una ut architectura atque opere assurrexisse et columnæ ipsæ et adjacentes columellæ videantur, opifice Joanne le Bel. Corroboratis autem columnis, inchoatum septum est quadrato lapide, quo chorus ipse circumvallaretur, et in ejus intervallis expressi egregia et solerti sculptura actus omnes passionis invictissimi martyris, canonicorum civiumque beneficio. Unius Thiardi canonici nomen et annus indicatur, quo perfectum est spatium sculpturæ cujus ille sumptus fecit, versus portale amorosum. *Obiit Thiardus die* 3 *julii anni* 1322, *ut discimus ex epitaphio, ejus statuæ inscripto* (2). *Sculptæ ejus dono imagines exhibent* S. Quintinum, *carcere Ambianensi eductum ab angelo, atque exinde pluribus conferentem sacrum baptisma. Opus, si fides Collietto* (3), *absolutum non fuit ante annum* 1342. *Fictæ imagines, in turmas quindecim distributæ* (4), *ac suis quæque gallicis versibus adornatæ, perstiterunt usque ad exitum sæculi XVIII, quando impie vastatum est templum. Nunc superest tantum pars exigua symplegmatis ordine primi, ubi effictus est sanctus pugil cum sociis Roma proficiscens in Gallias, ut docent etiam infra scripti antiquo sermone versiculi.* B

delineata vero in codice ms. Lovaniensi.

131 *Cæterum si opus sculptum fere totum periit, hoc feliciter evenit quod ejus exemplar in archivo Lovaniensis ecclesiæ S. Quintini hactenus servatum est. Scilicet in membrana, octo metra in longitudinem patente et in latitudinem centimetra septendecim, expressæ sunt quindecim illæ turmæ, adscriptis etiam versiculis. Nec dubito quin effigies Sanquintinenses ibi sint accurate redditæ : certe adjecti versus vix discrepant ab iis quos Quintinus de La Fons edidit. Tabellæ confectæ videntur sæculo XIV; sed quem ad finem, non patet. Quum nimis exiguæ sint quam ut procul appareant, non eo consilio descriptæ fuerunt ut populo spectandæ exhiberentur. Sed, si quidem sanctus martyr magno erat in honore Lovanii, atque in ecclesia ipsi sacra apparatissime colebatur, ea forte mens fuit ut passionis historia sive pictis sive sculptis imaginibus, ad normam archetypi Sanquintinensis, in templi pariete exprimeretur* (5). C

Sarcophagum marmoreum hodie Quintinopoli servatum,

132 *Jam de reliquis basilicæ Quintinopolitanæ monumentis disserendum est. Memoria proditum dicunt, post primam inventionem corpus sancti martyris repositum fuisse ab Eusebia in sarcophago marmoreo, huncque a S. Eligio inventum anno* 641 ; *postea loco motum, ut haud procul inde servaretur in crypta, primum ab Hugone abbate sæculo IX parata, deinde amplificata et aliqua saltem parte renovata sæculo XIII ; denique tam cryptam quam sarcophagum nostris etiam diebus exstare. Antequam singula inspicimus, breviter describendum est marmoreum sepulcrum quod Quintinopoli servatur, quodque ab Eusebia datum ferunt. Est columna magni ponderis, ex albo marmore, eaque striata, secta per longitudinem duas in partes. Inferior excavata est in modum alvei in altitudinem quindecim fere centimetrorum, superior in formam semicirculatam, illa deponendo, hæc operiendo sacro corpori destinata. Sarcophagus longitudinem habet metrorum duorum et quindecim centimetrorum, latitudinem in medio quinquaginta octo centimetrorum. Columna ornatu caret, ipsæque striæ omni ex parte malleo scalproque attritæ, nisi qua solum contingit, ubi hactenus integræ reperiuntur. In fronte hæc inscripta verba :* Sanctus Quintinus. D E

eumdem esse quem invenit S. Eligius,

133 *Atque hæc est accurata (ut ipse subterraneum oratorium visitans comperi) sepulcri descriptio, quam edidit Carolus Gomart* (6), *diligens rerum Sanquintinensium investigator. Nunc vero inquiramus utrum idem sit cum sarcophago quem reperit S. Eligius, et hic rursus idem cum sepulcro ab Eusebia instructo. S. Audoënus in Vita S. Eligii, ubi de secunda inventione reliquiarum agit :* Reperit *(Eligius), inquit* (7), cumbum sane veterrimum, tegentem corpus sacratum. Cumba, *dicit Carpenterius* (8), sepulcrum lapideum, quod cavum et longum, ad modum cumbæ seu navigii ita nuncupati, sic dictum; *ideoque perperam Cangius legendum putavit* tumbum seu tumulum. *In Chronici Sigeberti auctario Ursicampino (quod concinnatum scribit Bethmannus* (9) intra annos 1155 et 1200), *dicitur :* Sepulchrum... ubinam haberetur cunctis erat incertum. Denique... sub præsentia *S. Eligii* episcopi inventus est loculus, in profundo terræ defossus, in quo preciosus ille thesaurus *(corpus* S. Quintini) servabatur. *Constat igitur sancti martyris sarcophagum hunc que* veterrimum *a beato Noviomensi antistite fuisse inventum.* F

aiunt alii, alii negant.

134 *Cum autem hæc inventio facta sit circa annum* 641, *nec ullius alterius post Eusebiam occurrat vestigium vel mentio, invaluit opinio cumbum illum esse eumdem, quem pia femina Eusebia parandum curaverat ; hunc porro esse columnam marmoream de qua diximus. Id quidem probabile existimat laudatus Carolus Gomart* (10), *atque eo confirmari censet, tum quod sepulcrum* S. Quintini *ejusdem plane sit formæ ac monumentum Honorii, ad sæculum IV pertinens, quod exstat Ravennæ, tum quod plura sanctorum martyrum corpora noscantur in ejusmodi columnarum scapis deposita. Insuper sarcophagus caret*

(1) Aug. Vir., pag. 266. — (2) Q. de La Fons, Histoire de l'Église de S. Quentin, tom. I, pag. 82. — (3) Mémoires, tom. II, pag. 744. — (4) Q. de La Fons, Égl. de S. Quentin, tom. I, pag. 81 et seqq. — (5) Cfr. Ad. Everaerts, Vie de S. Quentin, d'après un ms. de l'église de S. Quentin à Louvain, Lovanii 1874. — (6) Le tombeau de Saint Quentin, Études Saint-Quentinoises, tom. II, pag. 42 et seqq., tom. III, pag. 37 et seqq. — (7) Lib. II, cap. 6, ap. Migne, Patrol. lat., tom. LXXXVII, col. 517. — (8) Glossarium med. et inf. latinitatis, vis *cumba* et *cumbus*, edit. ab Henschel, Parisiis 1842. — (9) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. VI, pag. 469. — (10) Études Saint-Quentin., tom. II, pag. 42, tom. III, pag. 39, 286 et seqq.

ornamento

AUCTORE B. B.

A *ornamento, utpote terræ mandandus. Denique color fuscus seu luteus, quem induit marmor et adhuc servat, videtur indicium longissimæ sub terra mansionis, in solo argilloso, cujusmodi est collis in quo primum exstructa ac deinceps diversis temporibus aucta basilica est. Sed quidam contra dicunt vix credibile esse, tantæ molis marmor ab Eusebia, muliere extranea et ignota, nec satis idoneo, ut videtur, stipata comitatu, loco moveri, secari atque in modum sepulcri excavari potuisse; præsertim quod pauci essent tunc ad fidem conversi, qui in partem laboris venirent. Quum tamen monumentum, quod sæculo VII* veterrimum *erat, ad ætatem haud multum ab Eusebia remotam pertingere debeat, forte dicet aliquis, christianos, quando a barbaris per multos annos fœde vastata Viromandia fuit, reliquias beatissimi patroni, columnæ scapo insertas, alte in terram* (ultra pedes decem seu amplius, *ut loquitur S. Audoënus) defodisse, ut eas melius tutarentur. Cui conjecturæ id nonnihil favet, quod non ita multo post Eusebiam corpus* S. Quintini *diu ignotum latuerit,* B *nec sine prodigio tradatur ab Eligio repertum. Sic et* veterrimus *ætate sancti antistitis probaretur cumbus, et simul diluerentur objecta sive ex silentio antiquiorum codicum, sive ex paucitate christianorum petita; quum constet, ædificato per Eusebiam sacello, populum haud exiguo temporis spatio ad sepulcrum* S. Quintini *magna frequentia accurrisse; unde ædicula semel et iterum aut ampliata aut renovata ante S. Eligium legitur* (1).

Opinamur id esse sepulcrum marmoreum quod,

135 *Sed jam quid ipsi sentiamus aperiendum est. Sive sepulcrum sub prima corporis inventione positum idem sit cum eo quod invenit S. Eligius, sive aliud, nobis certum videtur utrumque differre a sarcophago hodie in crypta latente. S. Audoënus dicit* cumbum veterrimum. *Quod nescio num congruat monumento marmoreo, quale nunc cernitur. Subjicit sanctus Rotomagensis præsul* (2) : Cum sarculo quem manu gestabat, *S. Eligius* avidissime latus ferisset sepulcri, confestim forato tumulo, tanta odoris fragrantia... manavit *etc. Num quis facile concedat, marmor tantæ* C *molis sarculo et unius viri manu potuisse* confestim forari? *Nullum sane nec percussionis nec foratus videre est vestigium. Rationes quidem suppetunt etiam in aliam partem, ac, verbi causa, incredibile quibusdam videtur, sepulcrum ab Eusebia aut a S. Eligio confectum, fuisse a christianis derelictum ut ei novum substitueretur. Sed, ut mea fert opinio, sunt quædam quæ omne dubium tollant.* Beatissimi martyris... corpus tumulo suo sæpe refossum vetusta ecclesiæ monimenta testantur; primum quidem ab Eusebia, tum a sanctissimo pontifice Eligio, postmodum ab Hugone. *Et infra :* Vetus sepulchrum divi Quintini eo loco quo posuerat illud sanctus pontifex Eligius, *eduxit (Hugo, sæculo IX), et* sub ipsius ecclesiæ choro concameratam cryptam substruxit, et in ea marmoreum sepulchrum columellis suffultum præparavit, in quod opportuno tempore invictissimi martyris reliquias induceret. *Hactenus breviarium ad usum collegiatæ anni* 1642, *ad diem* 25 *octobris. Et iterum ad diem* 2 *maji :* Quod in colle tumulato corpori sacellum Eusebia imposuit opere qualicumque, evasit illud in basilicam,... ampliatam neophytorum pietate, stetitque quoad Eligius... refossum corpus illo monimento, composuit altero decentiori, et delubrum ædificatione meliori laxiorique reparavit. Hanc basilicam Fulradus... renovavit, et successor ejus Hugo reliquias easdem eduxit sepulchro Eligii, et in crypta medio sub choro marmorea tumba sepelivit.

teste antiquo breviario,

136 *Ecce tibi duos loculos a* cumbo veterrimo *diversos : alterum a S. Eligio, alterum ab Hugone substitutum; et hoc posterius quidem* marmoreum *et* columellis suffultum. *Quidni illud ipsum dixeris quod ad hunc usque diem perstitit, demptis* columellis? *Quæ, cum postea reformaretur crypta, fuerint suppressæ, si tamen exstiterint umquam. Nec spernenda breviarii ecclesiæ Sancti Quintini auctoritas, quod paratum constat a viris doctis atque patriæ historiæ peritis.* Hæc decanus, canonici totumque capitulum *in capite voluminis scripserunt :* E Festorum nostratium lectiones ad veritatis amussim sermone paulo nitidiori conscripsimus, erasis antiquo volumine quæ minus accurate veteres collegissent,... ita certe ut origines ecclesiæ nascentis nostræ et ejusdem statum efflorescentis, ipsaque adeo prima semina sati apud nos per Dei misericordiam christianismi, et ejusdem sensim adulti postea propagatique, et sanctorum vitas quibus sunt dies illi consecrati,.. compendio vereque, quantum in nobis fuit, repræsentasse videamur. *Equidem post diligentem repetitamque breviarii lectionem non possum non fateri hæc et sincere et verissime scripta. Quæ porro de marmore ab Hugone parato ibi dicuntur, eadem legimus in mss. Dom. Grenier* (3).

ab Hugone abbate sæculo IX,

137 *Nullus itaque dubitem Hugonis* marmoreum sepulcrum *in crypta servari, quod proinde sæculo IX vetustius non est. Atque hanc sæculo XVII fuisse canonicorum Sanquintinensium opinionem, ex prædictis manifestum videtur. Non aliter sentiebat Claudius de La Fons :* Condendum, *ait anno* 1627 (4), curavit *Hugo* oratorium concameratum in modum cavernæ vel caveæ; ubi et pulcherrimum F posuit lapidem sepulcralem columnis nixum. *Ita etiam ejus frater, Quintinus* (5), *anno* 1650 *vita functus, et Hemeræus, cujus* Augusta Viromanduorum *excusa est anno* 1643. *Is imprimis censet tumbam quam S. Eligius sub secunda tumulatione* ex auro argentoque et gemmis miro opere fabricavit *(cfr. supra, num.* 55), *sub tertia translatione fuisse derelictam, adeoque præclarum opus manu sancti antistitis confectum, multis inde a sæculis jam non exstare.* Quod, *inquit* (6), Audoënus scripsit, Eligium fabricasse cum aliorum, tum Quintini martyris thecas, de feretro quod nunc *(id est ante medium sæculum XVII)* columellis sublime pone majus altare sustinetur, medium inter Victorici et Cassiani thensas, non est intelligendum, sed de tumba supradicta, e qua postea sacrum patroni corpus Hugo abbas extulit anno

(1) Extraits originaux d'un ms. de Quentin de La Fons, intitulé Histoire particulière de l'Église de S. Quentin, tom. I, pag. 2, edit. a C. Gomart. — (2) Vita S. Eligii, lib. II, cap. 6. — (3) Cfr. Gomart, Études S. Quent., tom. III, pag. 38, not. — (4) Hist. de S. Quentin, pag. 28. — (5) Quintin de La Fons, Histoire particulière de l'Église de Saint-Quentin, tom. I, pag. 62 et seq. — (6) Aug. Vir., pag. 64.

AUCTORE B. B.

825, *immo* 835, quod in crypta basilicæ Fulradinæ tumularet. *Et infra:* Quo, *inquit* (1), dies encæniorum, *id est dedicationis sub Hugone*, grandiori cultu sanctificaretur, « corpus S. Quintini e tumba quam Eligius posuerat, eodem die eductum, in sepulchro marmoreo eadem in crypta perhonorifice, tertia tumulatione, collocatur. » *Quæ posteriora verba cum diversis typis impressa sint, apparent descripta ex altero sive libro sive codice ms. : fontem seu auctorem Hemeræus non indicavit. Certe neque in Libro miraculorum, neque in Sermone de tumulatione, neque in antiquo breviario, quæ præcipua Hemeræo monumenta sunt, verba illa integre leguntur. Neque in Authentico Sanquintinensi locum usquam reperi.*

paratum est.

138 *Nihilominus de marmoreo sepulcro ibi memorato non est quod ambigamus. Ejus quidem mentio ad diem* 25 *octobris prætermissa est in breviario anni* 1774, *eo quod in Authentico S. Quintini res non expressis verbis legitur. Sed ibidem non obscure significatur. In Sermone de elevatione* S. Quintini, *quem diximus probabilius habitum circa extremum sæculum X, memoratur sepulcrum* B *parii marmoris :* [Quintinus] educitur, *inquit auctor*, gratanter cum omni devotione a Christicolis ex sepulcro parii marmoris et deponitur super altare B. Petri. *En testimonium sæculo XII, in quo exaratum Authenticum est, certe antiquius. Quis porro* parium marmor *illud, si non ante exstabat, posuisset alius quam cryptæ conditor, Fulradus aut Hugo? Sane alterius deinceps introducti sarcophagi nusquam occurrit mentio. De columnis autem aut columellis in antiquis documentis quæ nobis præsto sunt omnino siletur. Unde ergo nata et firmata hujusmodi traditio sit, me latet. Cæteroquin, si quidem de marmoreo sepulcro dubium non est, haud magni refert fueritne quondam columellis suffultum necne. Igitur ut dicta breviter complectar, mihi videtur marmor hodie in crypta latens neque ab Eusebia paratum esse, neque ab Eligio inventum, sed sæculo IX ab Hugone substitutum* tumbæ *Eligianæ, atque in cryptam delatum, ibique reliquias* S. Quintini *servatas usque ad annum sæculi XIII vigesimum octavum* C *vel vigesimum nonum, quando sepulcro eductæ et novo clausæ feretro sunt, ac demum ejusdem sæculi anno quinquagesimo septimo pone majus altare collocatas. Exinde vacuus remansit in oratorio subterraneo marmoreus sarcophagus ad nostros usque dies.*

Loci in quo S. Quintini *corpus a S. Eligio repertum fuit,*

139 *Verum si* cumbus veterrimus *a S. Eligio detectus jam non exstat, remansit saltem, ut ferunt, memoria loci in quo inventus est. Etenim in choro basilicæ lapis est nuper collocatus hac cum inscriptione, quam latine reddimus :* Subtus est locus ubi corpus beati Quintini, apostoli Viromandiæ et Christi martyris, inventum fuit ab episcopo S. Eligio, 3 januarii an. DCXL. *Num ibi reapse fuerit ab Eligio repertum, sunt qui dubitent, immo et negent. De qua re adeundum est opusculum Petri Bénard, cui conservandæ restituendæque basilicæ, quantum tempora et subsidia pecuniaria ferunt, data provincia est* (2). *Hic cum fodisset in choro, juxta eum locum qui respondet* D *cryptæ parieti, versus occidentem (id est, versus navem), in altitudinem quatuor metrorum, deprehendit terram solidam, in qua constructum ab Eusebia oratorium memoria tradidit. Reperit autem pavimenta octo, alia aliis superposita, quorum infimum adeoque vetustissimum tria metra et paulo amplius depressum est, octavum, omnium recentissimum, decem tantum centimetra* (3). *Nullum hic cryptæ apparet vestigium, neque illa pavimenta ad quamdam cryptam pertinuisse dici possunt ; sed singula strata ideo sunt facta, quod pluries area chori relevanda fuit, ut circumjacenti solo æquaretur. Juxta murum de quo mentionem fecimus, reperta duo sepulcra ; alterum simile sarcophago* S. Quintini, *constans etiam binis segmentis columnæ ex marmore candido, excavatis, ita ut corpus, si quod olim fuit, concluderetur ad modum nuclei sua inter putamina* (4).

memoria remanet.

140 *Declinanti paululum ad occidentem apparuit strues cæmentitia ; hac olim nitebantur (ex vestigiis liquet) arcus quibus superimpositum quondam erat, ad chori ingres-* E *sum, magnificum pulpitum, opus sæculi XIV : id, post incensam die* 14 *octobris anni* 1669 *ecclesiam, dirutum jussu capituli fuit, licet facili negotio reficiendum. Pulpitum incumbebat tribus arcubus : sub eo qui erat ad septentrionem (cornu evangelii), cernebatur æneum altare* S. Quintini *(aliud stat hodie non procul inde, sed extra chori septa) ; et sub tabula marmoreus lapis niger, positus ut memoria retineretur loci ubi, ex antiquissima traditione, reliquias S. Eligius asserebatur invenisse* (5) ; *eo scilicet loco quo stabat ima pars chori pristinæ ecclesiæ* (6). *Addit laudatus architectus inferius repertum aliud marmor paris coloris, formæ et mensuræ ; denique paulo altius fragmentum tertii lapidis duobus prioribus simillimi. Ex quo colligit ibi olim* S. Quintinum *ab Eusebia esse humatum et a S. Eligio repertum, ac majores semper fuisse sollicitos, quoties area sublevanda erat, ut locus inventionis perpetuo signaretur indicio. Atque hæc late explanata videbis in nominato opusculo.* F *Sane hujus sententiæ rationes spernendæ minime sunt, præsertim quod ei longissimæ ætatis traditio suffragatur. Quare scribebat sæculo XVII Quintinus de La Fons de altari æneo* (7) : Huc præcipue precandi gratia conveniunt peregrini, quia hoc loco inventum a S. Eligio corpus B. Quintini est. Ideo sub altari cernitur lapis ex marmore nigro, fultus iconibus albis. *Speramus fore ut novis amplioribusque susceptis investigationibus jam omne tollatur dubium* (8). *Credibile porro est lapidem hodie in choro positum in memoriam inventionis non longe abesse, si tamen abest, a loco in quo assurgebat olim altare æneum, et in quo probabilissime sacra ossa reapse fuerunt primum humata ; sed ab eo certe distat, quamvis non multum, hodiernum altare æneum extra chori septa erectum. Item ex iis quæ supra exposuimus colligi potest, corpus* S. Quintini *alibi a*

(1) Aug. Vir., pag. 75. — (2) Collégiale de S. Quentin, Paris. 1867. — (3) Ibid., pag. 19 et seqq. — (4) Ibid., pag. 24. — (5) Ibid., pag. 27 et seq., 36. — (6) Ibid., pag. 43. — (7) Histoire particulière de l'Église de S. Quentin, tom. 1, pag. 52, edit. a C. Gomart, Quintinopoli 1854. — (8) Cfr. Gomart, Études Saint-Quentinoises, tom. III, pag. 363. Mathieu, S. Quentin, pag. 142.

S. Eusebia

A *pia Eusebia humatum et post a S. Eligio repertum, quam ubi crypta sæculo IX ædificata est, nec tamen procul inde.*

Crypta quæ hodie exstat,

141 *Cryptam illam, ut hodie exstat, studiose inspexit Carolus Gomart* (1), *ejusque descriptionem, quisquis ædem adierit, non poterit non agnoscere diligenter elaboratam. Octodecim gradibus descenditur ab utraque parte chori in cryptam, novem metra longam, latam quatuor cum dimidio. Quintinus de La Fons pedes ponit hinc tredecim, illinc viginti septem* (2). *Oratorium, formæ, ut aiunt, gothicæ, cava seu fornices habet tres, æde longe vetustiores, totidem reponendis sepulcris paratos : in medio* S. Quintini *visitur loculus, ad lævam S. Victorici, ad dextram S. Cassiani, præcipuorum patronorum. Fornices (seu* arcuata) *patent metrum unum cum viginti centim., longi autem sunt bina metra cum dimidio, alti unum cum dimidio. In cavo* S. Quintini *duo reperiuntur lapides, hinc et inde parieti inserti, quos* testes *vocant et nonnulli existimant esse sæculi IV, adeoque illius ætatis qua sancti martyris corpus ab Eusebia* B *fuit inventum; ita quidem sensisse virum archeologiæ peritissimum, nempe Patrem Arturum Martin, S. J., aliquot abhinc annis Ravennæ defunctum, testatus mihi est D. Ernestus de Chauvenet, tribunali Quintinopolitano præfectus. Certe antiquissimos esse inter omnes convenit. Addo ex historiographo Ecclesiæ Quintino de La Fons :* Obscurus est locus quia depressus, neque illustratur nisi utriusque introitus portis, ac tribus clathratis aperturis *(hæ jam non exstant)*, exiguis, in fornice excisis eo loco qui medio choro respondet..... In medio est altare..... E cujus regione exstant tres fornices,... alii ab aliis denso muro separati... In his totidem stant sarcophagi,... singuli ex binis grandibus compositi lapidibus, quorum unus operculum est, alter basis. Medius sarcophagus, in quo quiescit corpus S. Quintini, est ex adverso altaris ; ad ejus latera alii duo sunt positi ; ac singuli clathris ferreis *(hi non supersunt)* præclusi. In fronte etiam conspiciuntur tres vectes ferrei, cuspidibus instructi, quibus imponantur cerei oblati et coram sacris C reliquiis accendendi (3).

referenda est ex parte ad sæculum IX, ex parte ad XIII vel XIV.

142 *Certum est cryptam conditam primum ab Hugone, sæculo IX adolescente. Res, ut gesta est, narratur in breviario anni* 1642, *ad diem* 25 *octobris :* Postquam Fulradus, munificentissimus abbas ejusdem ecclesiæ, basilicam novam in honorem Dei nostrique martyris regali opere excitasset, eidem paulo post succedens Hugo, Caroli Magni filius, de sepultura quoque præfati martyris, quem religiosissime venerabatur, erigenda atque exornanda, ea in basilica, pro sua magnificentia et dignitate cogitavit. Itaque pium hoc opus aggressus, loci tamen situ novaque structura propositum impediente, nisi vetus sepulcrum divi Quintini eo loco *(scilicet pone altare majus, ut diximus num.* 55) quo posuerat illud sanctus pontifex Eligius, educeret, in eo tandem consilio fixus permansit, ut in aliam basilicæ partem istud transferretur. Quare, ut in pluribus Galliarum ecclesiis ævo illo sanctorum corporibus inhumandis ædiculæ subterraneæ suffossæ sunt frequentes, ad eumdem modum, consensu imperatoris Ludovici Pii fratris, et piorum virorum consilio, sub ipsius ecclesiæ choro cameratam cryptam substruxit. *Idem indicatur in Sermone de tumulatione :* Quintini membra in honorabili crypta tertio tumulantur. *Sed quantum ex ipsa fabrica intelligere possumus, ea crypta magnam partem renovata fuit sæculo XIII, immo sæculo XIV* (4), *et ad hoc ævum referenda videtur ædicula quæ nunc superest, præter fornices tres seu* arcuata, *quæ certe antiquiora sunt et probabiliter pertinent ad structuram sæculo IX factam* (5).

Ecclesia Sanquintinsis olim cathedralis fuit,

143 *Ipse locus monet ut, postquam S. Quintini ecclesiam descripsimus, id jam attingamus quod longo temporis spatio præcipuum ejus fuit ornamentum. Ibi videlicet, ut ante indicavimus* (6), *episcopi Viromanduenses diu sedem habuerunt, et quidem a primis temporibus.* Ab illo... Eusebiano sacello, *ait Hemeræus* (7), E coruscante prodigiis quotidianis, et Quintini meritis, augescente in dies pietate neophytorum, repetitæ origines cleri Sanquintiniensis, et in eo institutæ cathedræ pontificum Viromandensium, *ita ut hæc cœperit non ita diu post medium sæculum quartum, si, ut nobis videtur longe probabilius, mors* S. Quintini *adscribenda est anno* 286. *De primis præsulibus nihil fere præter nomen compertum est* (8), *usque ad S. Medardum, qui,* dolens... civitatis illius Veromandensis... jam factam desolationem, veritusque iterandam paganorum irruptionem (9), *aut alias ob causas, ut volunt quidam* (10), *sedem Noviomum transtulit.*

dein collegialis,

144 Tunc abbates, *ut verbis utar Hemeræi* (11), episcopis in ecclesia antiqua episcopali successerunt. Neque tamen ulla sunt ex eo nomine vota monasticæ regulæ clericis Sanquintinianis inducenda. Sic enim communiter appellati qui prima dignitate in quavis ecclesia præcellerent; quamquam vita... sub episcopis abbatibusque communi mensa claustroque constiterit *(quod equidem probabile censeo, sed nullo firmatur apud auctorem certo testimonio)*, ipsaque Quintini F martyris basilica monasterii nomine diceretur. *Verum asserit Mabillonius* (12), monasterii nomen ante sæculum nonum, quo ad clericorum etiam significanda collegia usurpari cœpit, non nisi ad designanda monachorum domicilia in usu *fuisse. Cæterum basilica sancti Quintini* non videtur ad abbatiæ dignitatem evecta, nisi post inventas anno circiter 650 sanctissimi martyris * et ecclesiam ea de causa ab Eligio pontifice amplificatam locupletatamque. Certe non occurrunt abbates Quintinopolitani ante medium seculum septimum. Dehinc vero ad finem usque seculi noni perseveravit locus monasticis disciplinis addictus (13). *At prorsus negat Colliettus* (14) *ecclesiam S. Quintini ullo umquam tempore fuisse* monasticis disciplinis addictam : *quod idem jam sentiebat Hemeræus* (15). *Ad abbates*

* *supple* reliquias

(1) Études Saint-Quentinoises, tom. III, pag. 34 et seqq., tom. IV, pag. 54 et seqq. — (2) Histoire de l'Église de S. Quentin, tom. I, pag. 64. — (3) Ibid. — (4) Cfr. P. Bénard, Collégiale de S. Quentin, pag. 34, Paris. 1865. — (5) Gomart, Études Saint-Quent., tom. III, pag. 34, tom. IV, pag. 55 et seq. — (6) Cfr. supra, num. 36. — (7) Aug. Vir., pag. 60 et seq. — (8) Cfr. Gallia christiana, tom. IX, col. 979 et seq. Monum. Germ. hist., Scriptt., tom. XIII, pag. 383 et 751. — (9) Acta SS., tom. II Junii, pag. 90. — (10) Aug. Vir., pag. 21 et seq., pag. 40. — (11) Ibid., pag. 63. — (12) Annales O. S. B., lib. XIV, num. 2. — (13) Gallia christ., tom. IX, col. 1040. — (14) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 255 et seqq. — (15) Aug. Vir., pag. 113 et seq.

AUCTORE B. B.

quod spectat, a Medardo ad annos Caroli Magni ætas infeliciter obscuravit ; quorum ne quidem nomina, paucis exceptis, supervixerunt (1). *Post Hugonem, Ludovici Pii fratrem* (2), *signatur in abbatum indicibus Adalardus* comes *Viromanduensis* et abbas monasterii S. Quintini (3), *ac dein Gunthardus et Tetricus, rursus* comites, *nondum tamen hereditarii. Sæculo demum IX exeunte, canonicorum* primas tenuere *comites Viromanduenses hereditarii, atque* abbatis titulum cum reditibus retinuerunt (4), *donec Philippus Augustus anno* 1215 *comitatum* regali domanio adjunxit : *ex quo ipse et ejus successores* non abbates, sed patroni et primi canonici ecclesiæ appellati *sunt* (5).

fruens juribus episcopalibus ;

145 *Quamvis autem comites olim* plerique abbatis adhuc nomen affectasse dicantur, illud tamen honoris causa retinuisse dicendi sunt potius quam administrationis domesticæ ullius (6). *Erat enim hæc penes decanos, qui certe jam sæculo X exstiterunt ; hi creabantur prius a capitulo ; sed sæculo XVII jus illud liberæ electionis labefactatum, et mox a Lu-* B *dovico XIV penitus sublatum fuit. Inter eos porro decanos multi fuerunt natalium et honorum excellentia quam maxime insignes. Nec mirum, cum ecclesia non solum opibus abundaret, sed et juribus gauderet episcopalibus*, qualia et quanta in ecclesia cathedrali præsule suo destituta esse solent (7). *Hinc e jurisdictione Noviomensis episcopi exempti*, in clerum et laicos ecclesiasticam jurisdictionem... canonici S. Quintini *obtinebant* omnimodam. *Verum hisce privilegiis non semper tranquille uti licuit : quin immo inde ortæ graves ac molestæ lites cum episcopis Noviomensibus, eo tandem evaserunt ut anno* 1703 *ecclesia S. Quintini antistiti Noviomensi penitus subdita sit, ac fere nullo jam uteretur exemptionis jure præ cæteris ejusdem diœceseos ecclesiis* (8). *Hæc a multis scriptoribus copiose disputata, leviter hoc loco attigisse sufficiat.*

nunc vero basilica minor.

146 *Sanquintinensi templo, tot olim honoribus cumulato ac postea e gradu dejecto, ingens nuperrime decus accessit. Mense enim octobri anni* 1876 *præsules Cameracensis,* C *Bellovacensis, Ambianensis et Suessionensis, Quintinopoli congregati, supplici epistola summum pontificem rogarunt ut collegiata ecclesia S. Quintini* minoris basilicæ nomine ac privilegiis *exornaretur. Annuit Pius papa IX, dato, die* 5 *decembris ejusdem anni* 1876, *brevi ad episcopum Suessionensem, illustrissimum Odonem Thibaudier ; ubi hæc inter alia occurrunt :* Pervetustum et insigne templum in honorem Deiparæ virginis et hieromartyris Quintini, singulari fidelium pietate, frequentia piisque peregrinationibus cultum, quod olim cathedrale, dein collegiale, modo autem triginta millium fidelium parochia est, et... magnifice splendideque ædificatum extollitur.... in basilicam minorem..... perpetuum in modum erigimus. *Paulo post, die* 28 *januarii* 1877, D *etiam impetratum est ut templum consociaretur, seu, ut aiunt, affiliaretur basilicæ majori Lateranensi, atque hujus indulgentiis omnibus frueretur* (9).

Ecclesia Insulensis condita in martyris honorem.

147 *Sed præter celeberrimam illam oppidi S. Quintini ecclesiam, alterum ibi templum divo martyri sacrum olim assurgebat*, in stagnantis Somenæ paludoso loco vel insula, *ubi per annos quinquaginta quinque* caput a corpore divulsum et reliquum cadaver, ferreis transfixum verubus, delituerant (10). *Hæc ædes exigua paulatim excrevit, et* collegium primo paucorum canonicorum, *ait Hemeræus* (11), a canonicis basilicæ majoris... fundatum *est. Hinc* abbatia in insula *dicta* (12). *Quandonam ea contigerint obscurum est ; sed existimant plures fieri cœptum paulo post repertas a S. Eligio reliquias. Exinde enim crescente in sanctum martyrem pietate et fiducia, consentaneum erat eum locum in quo diu pretiosum corpus latuerat, digno honore consecrari. Ut ut est, circa medium sæculum X priori ecclesiæ altera substituta est, circum ædificatis cellis introductisque monachis Ordinis S. Benedicti. De quibus ad annum* 964 *legi-* E *mus in vetustis annalibus S. Quintini :* Hoc anno catervula monachorum in insula constituta est, *non quidem, ut interpretatur clar. Bethmannus* (13), *in oppido Insula, vernaculo sermone* Lille, *sed ad Quintinopolis muros et ad Somenam. Denique duobus post sæculis tertia ecclesia exstructa est, longe magnificentior, quæ perstitit usque ad cladem urbis anno* 1557 ; *post hanc monachi intra civitatis mœnia migrarunt, novis conditis ædibus. Quas incoluerunt donec, exeunte sæculo XVIII, rebus per Gallias fœde turbatis, pulsi fuerunt. Profectis porro monachis sæculo XVI, in loco pristinæ ecclesiæ Insulensis relicta est ædicula. Testatur etiam Cl. de La Fons* (14) *se vidisse unum ex puteis, de quibus in Sigeberti chronici Auctario Ursicampino legimus :* In quo loco adhuc exstant duo putei, in uno quorum caput ipsius martyris, in altero corpus, angelo revelante, inventum fuerat (15). *Hinc Hemeræus* (16) : Fuere, *inquit*, eo loco fluminis in quo per annos quinquaginta quinque corpus latuerat, putei duo qua- F drato lapide constructi, aquis paululum emergente ore : e quibus qui bibissent, ab infirmitate quavis febrili et vitiati corporis inflatione curabantur. Sed nostræ nos iniquitates cœlestibus illis beneficiis indignos tandem effecerunt. *Illum puteum qui in ecclesiæ navi olim fuerat instructus, repererunt operæ et detexerunt, quum anno* 1671 *in oppidi munitione elaborarent. Id exponit Carolus Gomart, qui de Insulensi abbatia fuse disserit, tum aliis documentis usus, tum maxime codice ms. publicæ bibliothecæ Quintinopolitanæ* (17), *cui hæc inscriptio est :* Insulense S. Quintini cœnobium seu Historia Insulensis S. Quintini ecclesiæ, *auctore Roberto Wyard, Insulensi monacho, viro docto ac diligenti, qui opus suum*

(1) Aug. Vir., pag. 63. Gallia christ., tom. IX, col. 1040. — (2) Cfr. supra, num. 63. — (3) Cfr. Recueil des hist. de France, tom. VIII, pag. 585. — (4) Cfr. Gallia christ., tom. IX, col. 1040. — (5) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 200 et 366. — (6) Gallia christ., tom. IX, col. 1044. — (7) Aug. Vir., pag. 44 ; cfr. pag. 341. — (8) Colliette, tom. III, pag. 410 et pag. 445. — (9) Mathieu, S. Quentin, pag. 241 et seqq. — (10) Gallia christ., tom. IX, col. 1079. — (11) Aug. Vir., pag. 101. — (12) Cfr. Cl. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 269. — (13) Mon. Germ., Scriptt., tom. XVI, pag. 508. — (14) Hist. de S. Quentin, pag. 272, edit. 1627. — (15) Mon. Germ., Scriptt., tom. VI, pag. 470. — (16) Aug. Vir., pag. 54. — (17) Cfr. Gomart, Ét. S. Quent., tom. IV, pag. 331 et seq.

absolvit

AUCTORE B. B.

A *absolvit die* 17 *augusti anni* 1673. *Historiam quoque monasterii adumbrarunt auctores Galliæ christianæ* (1), *qui in nonnullis discedunt a Claudio et a Quintino* (2) *de La Fons. Ex recentioribus scriptoribus discimus ibi exstare hodie sacellum non ita pridem exstructum, cui etiam S. Quintini nomen est. Aliæ vero ædes sacræ glorioso martyri consecratæ postea recensebuntur.*

§ XIII. Pia itinera ad S. Quintini sepulcrum. Festa olim et nunc celebrari solita. Dies festus S. Quintini a jejunio immunis.

Redintegrantur peregrinationes ad S. Quintini oppidum.

In *honorem* S. Quintini *pia olim suscipiebantur itinera, tum ad alia loca plura quæ mox indicabuntur* (3), *tum maxime ad ipsum martyris sepulcrum : huc supplices veniebant reges, episcopi, omnis generis homines* (4) : *huc confluebant ægroti, et imprimis hydropici, precibus novendialibus*, lotionibus, contra-ponderibus (5), *aliisque modis, infra exponendis* (6), *patroni auxilium imploraturi. Ut peregrinationes illæ, post infausta sæculi XVIII tempora abolitæ, denique resumerentur, operam dederunt nostra ætate Sanquintinenses ; neque incassum. Anno enim primo*, 1875, *mense octobri, ingens undique factus est concursus, et ex diœcesibus Suessionensi, Ambianensi, Bellovacensi, Cameracensi, Atrebatensi, Virdunensi aliisque affuerunt hominum millia plus quinquaginta ; annis vero* 1876 *et* 1877 *major adhuc fuit pompa, pluribus tum præsentibus episcopis ; ac sperare licet splendidiorem in annos fore hanc* S. Quintini *celebritatem. Præterea quo tempore revixit sacra peregrinatio, mense octobri* 1875, *instituta est in honorem incliti patroni pia sodalitas, multis ditata indulgentiis* (7).

Ex festis quondam celebrari solitis

149 *Quamvis hoc pacto pristina veneratio reflorescat, multum tamen abest ut omnia festa in basilica olim celebrari solita fuerint instaurata. Etenim præter* officium S. Quintini per hebdomadam semiduplex, *quod fiebat* omni feria quarta non impedita per vigiliam quamcumque, aut diem intra octavam vel festum semiduplex aut supra ; *hi dies festi in breviario anni* 1774 *indicantur :*

Die 3 *januarii, celebranda est inventio secunda anni circiter* 641.

Die 19 *januarii (et in antiquioribus breviariis die* 12), *tumulatio sæculo X ineunte facta.*

Die 2 *maji, elevatio* SS. Quintini, *Victorici et Cassiani, anno* 1228 *vel* 1229.

Die 23 *junii, inventio prima anni circiter* 341.

Die 2 *septembris, veneratio reliquiarum, anno* 1257.

Die 14 *septembris, memoria relationis capitis, anno* 1569.

Die 25 *octobris, translatio* S. Quintini *in cryptam, anno* 835.

Die 31 *octobris, festum passionis.*

Die 7 *novembris, celebratio miraculorum (alibi, octava passionis).*

pauci etiamnum aguntur.

150 *Quum ineunte sæculo XIX redintegratus est eximii martyris cultus, statutum est ut festa passionis, inventionis secundæ et elevationis sua quodque die agerentur, id est die* 31 *octobris*, 3 *januarii, et* 2 *maji : post tamen rejecta sunt in diem dominicam proxime sequentem. Quotidie per horum festorum octavas celebratur Missa ad cryptæ altare (quod idem fit, ab anno* 1875, *singulis hebdomadibus, feria quarta), et recitantur* S. Quintini *litaniæ. Qui mos, die* 2 *maji* 1847 *inductus, perstitit etiam post annum* 1852, *quo, recepta in diœcesim Romana liturgia, celebritates diei* 3 *januarii et* 2 *maji abolitæ sunt. In prioris tamen memoriam conficitur, proxima die* E *dominica post festum secundæ inventionis, antiqua illa cærimonia quæ vulgo dicitur* La Lumerie, *ac summo mane decantantur matutinum et laudes* (8). *Sed evanuerunt aliæ quædam vetustæ consuetudines, ut singulare illud et notissimum de jejunio privilegium.*

Olim die 31 octobris non jejunabant neque carnibus abstinebant Sanquintinenses.

151 *Id enim apud Sanquintinenses moris erat ut, die festo sancti patroni præcipuo seu* 31 *octobris, nec jejunaretur, quamquam erat vigilia Omnium Sanctorum, neque carnibus abstineretur, etiamsi festum* S. Quintini *incideret in feriam VI vel sabbatum ; eo prorsus modo qui in Nativitate Domini obtinet. Jejunium vero solemnitati Omnium Sanctorum prævium removebatur ad diem præcedentem seu* 30 *octobris. Originem huius privilegii, quod ita stetit usque ad nostram fere ætatem, repetunt quidam a Romani pontificis concessione : sed hujus instrumentum nusquam reperitur, et certe, cum anno* 1597 *Quintinopoli moraretur cardinalis Florentinus, legatus a pontifice Clemente VIII ut pacem conciliaret Gallos inter et Hispanos, ac quæsivisset a canonicis capitularibus quanam aucto-* F *ritate sic agerent, nullum bullæ aut rescripti vestigium invenire potuerunt. Unde colligunt scriptores indigenæ, Claudius de La Fons* (9) *et post eum Colliettus* (10), *qui rem fuse disseruerunt, morem potius ortum esse ex antiquissima eaque generali consuetudine lætandi celebrandique convivia in Memoriis martyrum* (11), *recurrente triumphi anniversario die ; hanc consuetudinem, quæ aliis in locis vix non penitus intercidit, in Quintinopolitana civitate perstitisse, atque sic factum esse ut die* 31 *octobris neque ageretur pœnitentia nec servaretur præscriptum postea in hanc diem jejunium. Postea, inquam ; volunt enim laudati auctores institutum hoc suum ortum esse statim a morte* S. Quintini, *multoque magis*

(1) Tom. IX, col. 1080 et seqq. Cfr. Mabillon, Ann. O. S. B., lib. XLVI, num. 96. Gomart, Études S. Quent., tom. IV, pag. 157 et seqq. — (2) Hist. partic. de la ville de S. Quentin, tom. I, part. I, pag. 207 et seqq. — (3) Infra, num. 162. — (4) Cfr. Hemeræus, Aug. Vir., pag. 250, 340, 359. Quintinus de la Fons, Hist. de l'Église de S. Quentin, tom. I, pag. 77. Mathieu, S. Quentin, pag. 156. (5) Cfr. Hemeræus, Aug. Vir., pag. 332. — (6) Cfr. infra, annot. ad librum de miraculis. — (7) Mathieu, S. Quentin, pag. 230 et seqq. — (8) Ibid., pag. 225 et seq. — (9) Hist. de S. Quentin apôtre, pag. 215 et seqq. — (10) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 335 et seqq. — (11) Cfr. Baronius, Martyr. Rom., præf., cap. IV.

invaluisse

AUCTORE B. B.

invaluisse post inventum ab Eusebia corpus exstructumque oratorium : quo fit ut vigere cœperit multo antequam, hortante Gregorio papa IV et suffragantibus episcopis, Ludovicus Pius, anno 834 *vel* 835, *festum Omnium Sanctorum per Gallias et Germaniam jussit celebrari. Minus etiam antiquum multis videtur jejunium pridie servari solitum, nec probatur ante sæculum XI injunctum fuisse ; quamquam alii aliud tempus proponunt* (1).

Cujus immunitatis, sæculo XII antiquioris

152 *Si, ut contendunt prædicti historici, jam sæculo IV consueverint Sanquintinenses non jejunare in festo patroni die, atque ita perrexerint usque eo dum promulgata in Galliis est celebritas Omnium Sanctorum, aut præscriptum in vigilia jejunium, sic facile ratio redditur cur idem deinceps ritus permanserit. Sed quidquid de summa illa antiquitate censendum est, id constat, sæculo XII vel saltem insequente vetustiorem esse immunitatem. Etenim Joannes Belethus, agens de die* 31 *octobris :* Nec debet, *inquit*, quis comedere illa die usque ad vesperas, nec jejunium debet mutari, ut quidam faciunt propter sanctum Quintinum. B *Hæc Durandus, in Rationali divinorum officiorum* (2); *quæ, teste Claudio La Fons* (3), *ipsa verba sunt J. Belethi, cujus liber mihi præsto non est. Haud plane constat quibus annis scripserit hic auctor : longe tamen probabilius sub finem sæculi XII, immo circiter annum* 1165 *vel* 1182 (4). *Alterum, et hoc sibi proprium, profert testimonium laudatus Durandus, qui, ut notum est, obiit exeunte sæculo XIII :* In quibusdam locis, *ait*, in quibus sunt ecclesiæ S. Quintini, non jejunatur in vigilia Omnium Sanctorum, sed die tertia præcedenti (5).

et legitimæ.

153 *Itaque satis constat jam sæculo XII usum invaluisse de quo agimus; nec sane tunc primum esse natum. Sic facile perducimur ad sæculum XI, et si jejunium Omnibus Sanctis prævium non nisi sæculo circiter XI, quod nonnulli putant, reapse impositum fuit, illo antiquius dici haud absurde poterit institutum Sanquintinense. Sed quidquid est, confirmat Claudius de La Fons morem a Beletho immerito reprehendi, cum multæ sint causæ ob quas jejunia non raro ab uno die ad alium transferantur* (6). C *Cæterum legitima est censenda consuetudo, aiunt Quintinopolitani, quæ plurium sæculorum usu firmata ostenditur, neque improbata est a cardinali legato, neque umquam ab episcopis Noviomensibus reprehensa, multo minus inhibita* (7); *ita tamen ut privilegium non extendatur ultra limites civitatis et suburbiorum, atque hac lege ut pridie jejunetur.*

Clemens IV participes fecit

154 *Sed quid de illis* quibusdam locis in quibus sunt ecclesiæ S. Quintini (8), *ut dicit Durandus? Hæc in Continuatione annalium Baronii scripsit Odoricus Raynaldus ad annum* 1268 : [*Clemens IV*] ad alendam Gallorum in B. Quintinum pietatem universis Christi fidelibus parœcianis ecclesiarum quæ in Petragori- D censi diœcesi in illius sancti honorem excitatæ essent, concessit ut in festo illius, si in festi Omnium Sanctorum pervigilium feria secunda, vel tertia, vel quinta incurreret, carnibus vescerentur (9). *Testes adhibet auctor literas Clementis, lib.* 4, *ep.* 42, *utique ex regestis Vaticani mss. Harum epistolarum partem haud exiguam editam habes in Anecdotis Martenii* (10); *sed neque hic neque aliis in collectaneis laudatam a Raynaldo scriptionem reperimus* (11).

alias quasdam ecclesias.

155 *Refert Collietus* (12) *eruditum virum Joannem Lebeuf, canonicum Autissiodorensem, cum frustra, de hac quæstione sollicitus, scrutandum curasset tabularium Sanquintinense, denique, instante jam vitæ fine, accepisse ab Eustachio Le Blancq, thesaurario abbatiæ Cluniacensis, apographum cujusdam bullæ in archivo illius monasterii servatæ. Scilicet exstabat ibidem codex sæculi XIV, pergamenus, in-fol., hac cum inscriptione :* Regestum bullarum aliquot pontificum (registre de bulles de plusieurs papes). *Non indicantur anni quibus datæ sunt, neque pontificum nomina. Ibi,* E *fol.* 210 *v°, legitur :* De translatione vigiliæ Omnium Sanctorum propter festum beati Quintini. *Atque hæc literis exarata rubricatis, sequentia vero nigris :* Ad beatum Quintinum, sicut accepimus, velut ad specialem patronum vestrum, magnam reverentiam et devotionem habentes, festum ejus quod in vigilia Omnium Sanctorum annis singulis celebratur, solemnitate celebri colitis, et eumdem sanctum festivis gaudiis honoratis. Ut igitur in eodem festo in quo spiritualiter exultatis, aliquid secundum mundum jocundius vobis accrescat, si prædictum festum feria tertia, vel quinta feria venerit, vescendi carnibus ipso die, statuto jejunio non obstante, ita tamen quod primo die competenti ante festum ipsum pro dicta vigilia jejunetis, liberam vobis auctoritate apostolica licentiam impertimur. Nulli ergo nostræ concessioni etc. *Ludovicus Collietus, qui testatur secum hæc a Joanne Lebeuf fuisse communicata, existimat eam esse epistolam cujus meminit Raynaldus ad annum* 1268. *Contra quidem dici potest in bulla Cluniacensi nullam nominatim regionem designari ; insuper immunitatem ibi pro duobus tantum concedi diebus,* F *cum Raynaldus asserat eam valuisse pro* feria secunda, vel tertia, vel quinta. *At forsan aliquis non inepte respondebit apographum Cluniacense mendosum et mancum esse ; ideo vero omissam Petragoricensis diœceseos mentionem, quod hæc incolarum monasterii Cluniacensis parum interesset. Adeat, qui plura velit, laudatos auctores Sanquintinenses. Unum hoc loco addendum : nusquam videmus antiquum privilegium auctoritate ecclesiastica fuisse abolitum : sed sponte, nisi fallor, concidit, ex quo* S. Quintini *festum apud Quintinopolitanos a die* 31 *octobris ad diem dominicam proxime sequentem remotum est* (13).

(1) Cfr. Martène, De antiquis Ecclesiæ ritibus, tom. III, pag. 215, Venetiis 1783. Binterim, Denkwürdigkeiten der Kath. Kirche, tom. V, part. I, pag. 491, part. II, pag. 159. Baillet, Les Vies des Saints, tom. VII, pag. 464. — (2) Fol. 275, Lugduni 1551. — (3) Histoire de S. Quentin, pag. 216 et seq. — (4) Fabricius, Bibliotheca latina mediæ et infimæ ætatis, tom. IV, pag. 56, Patavii 1754. Bulæus, Historia universitatis Parisiensis, tom. II, pag. 749. Histoire littéraire de la France, tom. XIV, pag. 218. — (5) Rationale divinorum officiorum, lib. VI, cap. 7, fol. 162. — (6) Hist. de S. Quentin, pag. 236 et seqq. — (7) Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 339. — (8) Cfr. supra, num. 152. — (9) Tom. III, pag. 250, Lucæ 1748. — (10) Thesaurus novus anecdotorum, tom. II, col. 97 et seqq., Paris. 1717. — (11) Cfr. Bréquigny-Pardessus, Table chronologique des diplômes, tom. VI. — (12) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 337 et seq. — (13) Cfr. supra, num. 150. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 384. Lequeux, Antiquités relig. de Soissons et de Laon, tom. I, pag. 288.

§ XIV

A

§ XIV. Cultus S. Quintini extra Augustam Viromanduorum. Templa et monasteria ipsi olim in Gallia et in Belgio dicata. Ædes etiamnum ipsi sacræ. Fontes S. Quintini.

In singulis fere sæculis, jam inde a septimo,

Errat profecto si quis præclari martyris venerationem exiguis unius civitatis finibus contineri existimat. Non solum Quintinopoli, sed etiam in universa Gallia, in vicinis regionibus et fere ubique nomen ejus et gloria fuerunt pervagata. Sed cum ecclesiarum quæ olim S. Quintino *dedicatæ fuerunt, numerus iniri vix possit, præcipuas tantum, servato fere temporum ordine, recensebimus. Ut omittam hoc loco templa Augustæ Viromanduorum ædificata* (1), *Lando, archiepiscopus Remensis, anno* 649, *meminit in testamento suo* basilicæ S. Quintini, *utique Remensis, ut omnes consentiunt* (2). *Benedictinum monasterium in diœcesi Tungrensi seu Trajectensi anno* 662 *conditum a S. Trudone, paulo post dedicatum est in honorem* SS. Quintini *et Remigii* (3). *In urbe Trecensi exstitit quondam, et quidem ab ætate S. Frodoberti, circa annum* 673 *defuncti, puellarum cœnobium* S. Quintini *nomini consecratum, et postea* in simplicem prioratum redactum, *quod subjacebat Molismo* (4). *Itidem ad sæculum VII a multis scriptoribus referuntur monasterium Montis S. Quintini prope Peronam, quod tamen sæculo X ortum confirmant auctores Galliæ christianæ* (5); *sacellum S. Quintini prope S. Dionysium in pago Parisiaco, de quo mentio est in charta quadam fabricata, ut videtur, sæculo IX* (6), *quamquam data fingitur anno* 652; *ecclesia S. Quintini Malbodiensis* (7). *In diplomate a Carolo Crasso dato anno* 880 *memoratur* monasterium... non longe a Spigno, quod nominatur S. Quintinus (8), *ubi oppidum est Montis-Ferrati. Eodem circiter tempore vivebat monachus Fontanellensis anonymus qui, in Miraculis S. Wandregisili, commemorat* in territorio Bononiensi et prædio Walbodingheim.., basilicam sancti martyris Quintini (9).

S. Quintino dicata fuerunt

157 *Sæculo XI Vesontione constructa fuit ædes in honorem sancti Viromanduensis. Asserunt quidem nonnulli ex hujus reliquiis Laudunum devectis sub Normannicis irruptionibus, partem ablatam fuisse Vesontionem anno* 898 (10): *alii putant omnes ibi ad tempus quievisse anno* 890 (11). *Quonam auctore id traditum sit, nescio. Nihil certe hujusmodi narrat Chiffletius* (12), *qui* ecclesiæ S. Quintini primam fundationem diu multumque perquisitam nullibi adhuc invenire *potuit. Adjicit vero:* In ea ecclesia nunc perangusta..... anno 1514 instaurata, servatur os quoddam S. Quintini martyris, arcula ferrea vetustissima inclusum..... *Postea vero compertum fuit, templum ædificatum anno* 1047, *restitutum anno* 1315, *exeunte sæculo XVII periisse; nomenque* S. Quintini *hinc transiisse ad sacellum exstructum* in turre S. Quintini. *Verum hæc etiam non ita pridem eruta sunt* (13). *Hodieque in provincia Vesontionensi celebratur festum sancti martyris ritu semiduplici ad diem* 29 *octobris* (14). *Ecclesiæ porro S. Quintini Vesontionensi æqualis fere est Bellovacensis, quam, ut supra* (15) *diximus, Guido episcopus anno* 1069 *consecravit.*

AUCTORE B. B.

templa,

158 *Anno* 1224 *SS. Laurentio et* Quintino *dedicata est ab episcopo Carnutensi ædes sacra cœnobii Vallis Gaudiosæ* (16). *Postquam anno* 1228 *aut* 1229 *aliquot reliquiæ a sacro corpore decisæ et in plures Galliarum diœceses transportatæ fuerunt, sacella plurima illustri pugili tum condita censet Hemeræus. Certe* per ea tempora Erardus de Lesiniis, episcopus Antissiodorensis, capellas excitavit ejus nominis, alteram in parochia S. Georgii de Bazerna ad Icaunam, alteram in parochia S. Cirici de Monestallo suæ diœcesis (17). *Anno circiter* 1316 *exstructum est Ambiani sacellum eo loco ubi carcer* S. Quintini *olim exstitisse credebatur, et ubi etiamnum ingens crypta visitur, quam dicebant* Fornicem S. Quintini. *Hæc ædicula exeunte sæculo XVIII diruta est. E regione loci illius, in compito in quo patronum pagi Viromanduensis cruciatum esse ferunt, assurgebat jam sæculo IX nosocomium, iis peregrinis deputatum qui sancti viri opem imploraturi undique veniebant* (18). *Itidem sæculo XIV floruit cultus sancti nostri in abbatia Ursicampi diœceseos Noviomensis, in prioratu Doncheriaci prope Retelium, in abbatia S. Mariæ Suessionensi, in parœcia S. Remigii civitatis Laudunensis, in ecclesia S. Jacobi Ambiani* (19), *in diœcesi Carnutensi* (20) *etc.*

sacella et altaria.

159 *Sed finem non faciat qui singula ordine exsequi velit. Etenim præter ea quæ indicavimus, enumerant Claudius de La Fons* (21), *Collietus* (22) *aliique auctores* (23) *plurimos prioratus divo martyri dedicatos; item multas ecclesias parœciales, capellanias, sacella, altaria, ut in ecclesiis Parisiensibus S. Eustachii et S. Gervasii, in quibus institutæ fuerant* sodalitates S. Quintini; *in ecclesiis S. Stephani Trecensi, S. Nicasii Remensi, S. Bartholomæi Noviomensi, et aliis compluribus.*

Plurimæ S. Quintini *ecclesiæ hodieque exstant,*

160 *Fere omnia illa cultus* S. Quintini *monumenta perierunt. Sed alia multa numerantur*

(1) Cfr. supra, § XII. — (2) Cfr. Mon. Germ. hist., tom. XIII, pag. 455. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 225.— (3) Gallia christ., tom. III, col. 952.— (4) Ibid., tom. XII, col. 534. Mabillon, Acta SS. O. S. B., sæc. II, pag. 604, Venetiis 1733. — (5) Gallia christ., tom. IX, col. 1097 et seqq. — (6) Cfr. Pardessus, Diplomata ad res Gallo-Francicas pertinentia, tom. II, pag. 95. — (7) Ibid., pag. 118. Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 302. Cfr. Hemeræus, Aug. Vir., pag. 102. — (8) P. Puricellus, Ambrosianæ basilicæ monumenta, pag. 235. Cfr. Mabillon, Annales O. S. B., lib. XXXVIII, num. 43. — (9) Mabillon, Acta SS. O. S. B., sæc. II, pag. 528, Venetiis 1733. — (10) Cfr. Vie des Saints de la Franche-Comté, tom. IV, pag. 571, Vesontione 1856. — (11) Cfr. Mathieu, S. Quentin, pag. 184. — (12) Vesontio civitas imperialis, part. II, pag. 196 et seq., Lugduni 1618. — (13) Mathieu, S. Quentin, pag. 184 et seq. — (14) Vie des SS. de la Franche-Comté, pag. 572. — (15) Num. 11 et 125. Cfr. Gallia christ., tom. IX, col. 818 et seqq. — (16) Aug. Vir., pag. 300. — (17) Ibid., pag. 242. — (18) Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 397. Cfr. de La Morlière, Antiquitez d'Amiens, pag. 33. — (19) Mathieu, S. Quentin, pag. 185 et 192. — (20) Cfr. ibid., pag. 191. — (21) Hist. de S. Quentin, pag. 273 et seqq. — (22) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. II, pag. 674 et seqq. — (23) Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 390.

quæ

AUCTORE B. B.

quæ aut vetustate ac temporibus consumpta non sunt, vel nuper exstiterunt. Ecclesias a Viromanduensi martyre nuncupatas etiam in dissitis regionibus videmus, ut Parmæ in Italia, ubi olim monasterium Benedictinum et nunc ecclesia parœcialis vetustissima est(1); *item Moguntiæ in Germania* (2), *etc., sed multo plures in Gallia et in Belgio, earumque non paucas valde antiquas. S. Ghislenus, ut legimus in ejus Vita, et S. Waldetrudis sæculo VII* communi decreverunt consilio, in villa Quaternione ædificari oratorium in sancti martyris Quintini honore (3). *Exstat ibi nunc vicus Quaregnon in Hannonia, inter Gislenopolim et Montes : ubi hodieque sanctus patronus præcipuo cultu habetur. Eodem sæculo VII inchoatum ferunt templum S. Quintini Tornacense ; quamquam in historiarum monumentis non ante sæculum X memoratur* (4). D *Vetustæ etiam sunt, quamvis ad illam ætatem non pertingant, alia quædam in nostris regionibus S. Quintini templa et sacella ; exempli gratia, ad sæculum X referuntur ecclesiæ* (5) *Tinensis* (Thin-le-Moutier), *Gesiacensis* (Jussy) *aliæque* (6) ; *et quod hodie in ecclesia cathedrali Ambianensi exstat sacellum, jam sæculo XIII sancto martyri dicatum erat* (7).

161 *Ut vero lector eas Galliæ et Belgii ecclesias quarum* S. Quintinus *patronus est, uno conspectu videat (neque enim de singulis late dicere possumus), juvat indicem describere quem texuit venerabilis presbyter Ad. Mathieu* (8). *Paucula dumtaxat mutavimus aut addidimus. Locorum porro nomina, ut vernaculo sermone efferuntur, scripsimus.*

B

INDEX ECCLESIARUM QUÆ S. QUINTINUM PATRONUM HABENT

E

in Gallia et in Belgio.

IN GALLIA.

PROVINCIA ECCLESIASTICA REMENSIS.

DIŒC. SUESSIONENSIS.

Aizelles,	*in pago* (canton) Craonne.
Amigny-Rouy,	Chauny.
Anguilcourt-et-le-Sart,	La Fère.
Athies,	Laon.
Beautor,	La Fère.
Berzy,	Soissons.
Brasles,	Château-Thierry.
Brie,	La Fère.
Brissay-Choigny,	Moy.
Castres,	Saint-Simon.
Caulaincourt,	Vermand.
Chigny,	La Capelle.
Corbeny,	Craonne.
Coupru,	Charly.
Courbes,	La Fère.
Dercy,	Crécy-sur-Serre.
Domptin,	Charly.
C Foreste,	Vermand.
Gergny,	La Capelle.
Gibercourt,	Moy.
Holnon,	Vermand.
Jussy,	Saint-Simon.
Lesdins,	Saint-Quentin.
Lugny,	Vervins.
Marcy,	Saint-Quentin.
Moy,	Moy.
Nanteuil-sur-Ourcq (Nanteuil-Vichel),	Neuilly-St-Front.
Neuvillette,	Ribemont.
Saint-Quentin (*est ipsa* S. Quintini *basilica*).	
Saint-Quentin,	Neuilly-St-Front.
Sequehart,	Le Câtelet.
Thenelles,	Ribemont.
Vadencourt,	Guise.
Voulpaix,	Vervins.

DIŒC. AMBIANENSIS.

Arry,	*in pago* Rue.
Aubercourt,	Moreuil.
Bernes,	Roisel.
Croix-au-Bailly,	Abbeville.
Estrées,	Chaulnes.
Fay,	Chaulnes.
Feuillères,	Péronne.
Foucaucourt,	Chaulnes.
Fressenneville,	Ault.
Gruny,	Roye.
Halloy-les-Pernois,	Domart.
Ignaucourt,	Moreuil.
Liéramont,	Roisel (9).
Mont-Saint-Quentin,	Péronne.
Morisel,	Moreuil.
Popincourt,	Roye.
Saint-Quentin-la-Motte,	Ault.
Saint-Quentin-en-Tourmont,	Rue.
Quiquery,	Nesle.
Quivières,	Ham.
Sailly,	Bray. F
Saleux-Salouel,	Sains.
Thennes,	Moreuil (10).
Tincourt,	Roisel.
Villers-Carbonnel,	Péronne.

DIŒC. REMENSIS.

Aiglemont,	*in pago* Charleville.
Cernion,	Rumigny.
Gomont,	Asfeld.
Saint-Quentin-le-Petit,	Château-Porcien.
Thin-le-Moutier,	Signy-l'Abbaye.

DIŒC. BELLOVACENSIS.

Boutencourt,	*in pago* Chaumont.
Guiscard,	Guiscard.

(1) P. Donati, Nuova descrizione di Parma, pag. 79. Chronica Parmensia, pag. 516, Parmæ 1858. — (2) Nic. Serarius, Rerum Moguntinarum Scriptores, tom. I, pag. 75, Francofurti ad m. 1722. — (3) Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 382. — (4) B. du Mortier, Étude sur les monuments de Tournai, pag. 123 et seqq., Tornaci 1862. — (5) Mabillon, Annales O. S. B., lib. XLVI, num. 20. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom I, pag. 538. — (6) Cfr. Harbaville, Mémorial histor. et archéol. du Pas-de-Calais, tom. II, pag. 173. — (7) Cfr. Mathieu, S. Quentin, pag. 185. Gilbert, Descript. hist. de la cathédrale d'Amiens, pag. 245 et seq., Ambiani 1833. — (8) S. Quentin, sa vie, son culte, pag. 187 et seqq. — (9) Corblet, Hagiogr. du dioc. d'Amiens, tom. III, pag. 389.— (10) Ibid., pag. 390. Sacy-le-Petit,

AUCTORE B. B.

A Sacy-le-Petit, Liancourt.
Saint-Quentin-des-Prés, Songeons.

DIŒC. CATALAUNENSIS.

Fontaine-Denis, *in pago* Sézanne.
Le Meixtiercelin, Sompuis.
Ognes, La Fère-Champenoise.
Plivot, Avize.
Soudé-Sainte-Croix, Sompuis.
Saint-Quentin-les-Marais, Vitry-le-Français.
Saint-Quentin-le-Verger, Anglure.
Saint-Quentin-sur-Coole, Écury-sur-Coole.
Verdey, Sézanne.

PROV. ECCL. CAMERACENSIS.

DIŒC. CAMERACENSIS.

Avelin, *in pago* Pont-à-Marcq.
Bauvin, Seclin.
Bouchain, Bouchain (1).
Broxeele, Wormhoudt.
Clary, Clary.
Ennevelin, Pont-à-Marcq.
Gouzeaucourt, Marcoing.

B

DIŒC. ATREBATENSIS.

Écourt-Saint-Quentin, *in pago* Marquion.
Hervelinghem, Marquise.
Lattre-Saint-Quentin, Avesnes-le-Comte.
Ligny, Bapaume.
Longuenesse, Saint-Omer.
Marthe, Aire.
Mont-Cavrel, Étaples.
Saint-Quentin, Aire.
Wirvignes, Desvres.

PROV. ECCL. PARISIENSIS.

DIŒC. BLESENSIS.

Sougé, *in pago* Savigny-sur-Braye.
Saint-Quentin, Montoire.

DIŒC. MELDENSIS.

Passy, *in pago* Bray-sur-Seine.
Soignolles, Brie-Comte-Robert.

DIŒC. AURELIANENSIS.

C Baccon, *in pago* Meung.

DIŒC. VERSALIENSIS.

Brières-les-Scellés, *in pago* Étampes.
Chamarante, La Ferté-Alais.
Nucourt, Marines.
Valmondois, L'Isle-Adam.

PROV. ECCL. ROTOMAGENSIS.

DIŒC. ROTOMAGENSIS.

Allouville-Bellefosse, *in pago* Yvetot.
Mirville, Goderville.

DIŒC. BAJOCENSIS.

Luc-sur-Mer, *in pago* Douvres.
Potigny, Falaise.
Soulangy, Falaise.
Sousmont, Falaise (2).

DIŒC. EBROICENSIS.

Fontaine-Bellenger, *in pago* Gaillon.
Poses, Pont-de-l'Arche.
Saint-Quentin-des-Isles, Broglie.

DIŒC. SAGIENSIS.

St-Quentin-de-Blavou, *in pago* Pervenchères.
St-Quentin-les-Chardonnets, Tinchebray.

PROV. ECCL. VESONTIONENSIS.

DIŒC. VESONTIONENSIS.

Lambrey, *in pago* Combeaufontaine.

DIŒC. NANCEIENSIS.

Saffais, *in pago* St-Nicolas-du-Port.

DIŒC. SANCTI-DEODATI.

Houécourt, *in pago* Chatenois.

DIŒC. VIRDUNENSIS.

Baulny, *in pago* Varennes.
Contrisson, Revigny.
Foameix, Étain. E
Givrauval, Ligny.

PROV. ECCL. RHEDONENSIS.

DIŒC. RHEDONENSIS.

Saint-Ganton, *in pago* Pipriac.

DIŒC. BRIOCENSIS.

Cohiniac, *in pago* Châtelaudren.

PROV. ECCL. BITURICENSIS.

DIŒC. CLAROMONTENSIS.

Saint-Quentin, *in pago* Sauxillanges.
Saint-Quentin, Menat.

DIŒC. LEMOVICENSIS.

Saint-Quentin, *in pago* Felletin.

DIŒC. ANICIENSIS.

Saint-Quentin, *in pago* Puy. F

PROV. ECCL. SENONENSIS.

DIŒC. SENONENSIS.

Fontenay-près-Chablis, *in pago* Chablis.

DIŒC. NIVERNENSIS.

Saint-Quentin, *in pago* Pouilly.

DIŒC. TRECENSIS.

Dienville, *in pago* Brienne-le-Château.
Épothémont, Soulaines.
Mathaux, Brienne-le-Château.
Nozay, Arcis-sur-Aube.

PROV. ECCL. TURONENSIS.

DIŒC. ANDEGAVENSIS.

Saint-Quentin-en-Mauges, *in pago* Montrevault.
Saint-Quentin-sous-Baugé, Baugé.

(1) Cfr. Mathieu, S. Quentin, pag. 140, not. — (2) Cfr. De Caumont, Statistique monumentale du Calvados, tom. II, pag. 516.

DIŒC.

AUCTORE B. B.

DIŒC. LAVALLIENSIS.

La Pellerine,	*in pago* Ernée.
Saint-Quentin,	Craon.

PROV. ECCL. LUGDUNENSIS.

DIŒC. AUGUSTODUNENSIS.

Bray,	*in pago* Cluny.

DIŒC. DIVIONENSIS.

Aubaine,	*in pago* Bligny-sur-Ouche.
Grancey-sur-Ource,	Montigny-sur-Aube.

DIŒC. GRATIANOPOLITANA.

Saint-Quentin-sur-Isère,	*in pago* Tullins.
Saint-Quentin,	La Verpillière.

PROV. ECCL. BURDIGALENSIS.

DIŒC. BURDIGALENSIS.

Saint-Quentin,	*in pago* Branne.
Saint-Quentin,	Ste-Foy-la-Grande.

DIŒC. AGINNENSIS.

B Saint-Quentin,	*in pago* Castillonès.

DIŒC. ENGOLISMENSIS.

Saint-Quentin-de-Chalais,	*in pago* Chalais.
St-Quentin-de-Chabanais,	Chabanais.

DIŒC. LUCIONENSIS.

Bouillé-Courdault,	*in pago* Maillezais.

DIŒC. PETROCORIENSIS.

Saint-Quentin,	*in pago* Sarlat.

DIŒC. RUPELLENSIS.

Chermignac,	*in pago* Saintes.
Saint-Quentin,	Gémozac.

PROV. ECCL. TOLOSANA.

DIŒC. MONTALBANENSIS.

Saint-Quentin,	*in pago* Lauzerte.

DIŒC. APPAMIENSIS.

Saint-Quentin,	*in pago* Mirepoix.

C

PROV. ECCL. AVENIONENSIS.

DIŒC. NEMAUSENSIS.

Saint-Quentin-la-Poterie,	*in pago* Uzès.

D

PROV. ECCL. ALBIENSIS.

DIŒC. ALBIENSIS.

Appelle,	*in pago* Puy-Laurens.

DIŒC. PERPINIANENSIS.

Amélie-les-Bains,	*in pago* Arles-sur-Tech.

PROV. ECCL. CAMBERIENSIS.

DIŒC. ANESIACENSIS.

Trempigny,	*in pago* Rumilly.

IN BELGIO.

DIŒC. MECHLINIENSIS.

Præter ecclesiam parœcialem S. Quintini Lovaniensem,

Impde,	*in pago* Wolverthem.
Lennick-Saint-Quentin,	Lennick S. Q.
Linden,	Louvain.
Wommersom,	Louvain.

DIŒC. TORNACENSIS. E

Præter ecclesiam parœcialem S. Quintini Tornacensem,

Beauwelz,	*in pago* Chimay.
Ellignies-les-Frasnes.	Frasnes.
Grandrieu,	Beaumont.
Peruwelz,	Peruwelz.
Quaregnon,	Boussu.
Wodecq,	Flobecq.

DIŒC. LEODIENSIS.

Præter ecclesiam parœcialem Hasseletensem,

Gelinden,	Saint-Trond.
Guygoven,	Looz.
Zonhoven,	Hasselt.

DIŒC. NAMURCENSIS.

Awagne,	*in pago* Dinant.
Corenne,	Florennes.
Courrière,	Namur.
Dailly,	Couvin.
Lives,	Namur.
Mont-Quintin,	Virton.
Waret-la-Chaussée,	Eghezée.

F

DIŒC. BRUGENSIS.

Oostkerke,	Bruges.

Fontes plures a S.Quintino *nuncupati.*

162 *Sed in aliquot ex iis ecclesiis sanctus patronus præcipua veneratione colitur, sive instituta quadam religiosorum hominum sodalitate* (1), *sive celebrato quotannis ante diem festum sacro novendiali, ut in pago Ecourt-St.-Quentin diœceseos Atrebatensis* (2), *aliisque, sive habita publica supplicatione aut susceptis piis itineribus aut peregrinationibus, ut in vicos Vermand, Brasle, Saint-Quentin-lès-Louvry etc.* (3). *Narratur* S. Quintinus, *cum Ambiano Augustam Viromanduorum occidendus traheretur, transiisse per locum dictum Holnon, ibique siti enectus, Deum prece adiisse : quo facto, statim fons emicuerit. Ad sacellum postea fonti impositum plurimi etiamnum se quotannis supplicantes conferunt, in festo Ascensionis Domini, sanctum martyrem imploraturi* (4). *Quinquaginta circiter abhinc annis cernebatur adhuc Ambiani fons quem* S. Quintinus, *carcere ibi tentus, miraculo suscitasse ferebatur : et ad quem postea sacellum ædificatum est* (5). *Hujus fontis et aliorum qui in vicis Marteville, Quiquery, Brasle etc., a* S.Quintino *nuncupabantur, aquas ægroti fidenti animo adhibebant* (6).

Dies festus alius est in aliis ecclesiis.

163 *Ecclesiæ quæ* S. Quintini *festum etiamnum celebrant, alium aliæ diem ei assignant, ut 2 maji, aut 15 novembris* (7), *pleræque tamen diem 30 aut 31 octobris : ad priorem commemoratur, quantum in Ordinibus divini offi-*

(1) Cfr. Du Breul, Antiquitez de Paris, pag. 602. — (2) Mathieu, S. Quentin, pag. 186. — (3) Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 389. Cfr. Cl. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 275, 278 et seq., 282.— (4) Gomart, Études S.Quentin., tom. III, pag. 355.— (5) Corblet, tom. III, pag. 397. — (6) Mathieu, S. Quentin, pag. 183. Cfr. Colliette, Mémoires, tom. II, pag. 675. — (7) Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 390.

cii

A *cii celebrandi video, in diœcesibus Blesensi, Aurelianensi, Trecensi, Virdunensi etc.; ac colitur officio semiduplici in diœcesibus Remensi, Sagiensi, Tolosana etc. Ad diem* 31 *commemoratur in diœcesibus Augustodunensi, Bituricensi, Carnotensi, Lugdunensi aliisque; festum ejus agitur ritu semiduplici in Ecclesiis Catalaunensi et Lemovicensi, ritu vero duplici in Atrebatensi et Cameracensi. In Ecclesia Vesontionensi colitur die* 29 *octobris.*

§ XV. Cultus S. Quintini monumenta mss. Sermo pro gratiarum actione. Libri de miraculis. Sermo in octavis et de tumulatione. Poemata. Hymni a Santolio compositi. Icones.

Sermo pro gratiarum actione

In codice Sanquintinensi qui Authenticum *vulgo nuncupatur* (1), *inter Acta passionis et historiam inventionis primæ occurrit medius* Sermo pro gratiarum actione in festo S. Quintini, *quem clar. Ernestus de Chauvenet, sicut et ipsa Acta et narrationem inventionis, putat tribui posse Raimberto* (2); *sed nescio quo jure. Cæterum* Sermo *iste nihil ad historiam cultus* S. Quintini *illustrandam confert: ab initio ad finem est quasi perpetua exclamatio viri gaudentis, admirantis, et præsertim gratias agentis Deo qui* S. Quintinum *ad passionem vocavit, corroboravit, inter tormenta consolatus est, et nunc in cœlis beatitudine cumulat, nobisque eum insignem concedit patronum. Ideo fortasse Sermo reperitur in Authentico medius inter Passionem et Inventionem primam, quod est illius velut corollarium. Juverit, speciminis gratia, clausulam adscribere:* Credimus enim quia requiescit Quintinus, servus tuus, miles tuus, martyr tuus, sacrificium tuum, holocaustum tuum, in sinu Abrahæ, quem præparasti amplissimum et beatissimum sanctorum receptaculum in paradiso deliciarum tuarum, felix et immortalis, inter sanctos tuos C gaudens et exultans, fruens gloriæ sanctorum conspectu, angelorum consortio, confessione martyrum, glorificatione prophetarum, cohæreditate apostolorum; te, sancta Deitas, quantum concedis, videns et semper videre sitiens; gaudens in te, summa paternitas; exultans in te, Christe, sancta claritas; jubilans in te et pro te, sancta Dei caritas, Spiritus veritatis, unus Deus ac Dominus noster, præmium sanctorum, corona beatorum, gloria felicium. Apud quem tu, o beatissime martyr Quintine, supplici prece ut pro nobis intervenias deposcimus, qui adhuc mortalitatis vinculis et peccatorum constringimur laqueis. Ora pro supplici clero, interveni pro devotissimo populo, intercede pro monachorum choro; sentiamus tua suffragia, qui per nulla nostra confidimus merita. Redde, precamur, vicem amatoris tui; impetra veniam amatoribus tuis, postula gratiam a Deo venerantibus te, ut, tua interventione adjuti, sic ista transeamus temporalia, ut venire ad præmia mereamur æterna, per communem Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre *etc. Hæc sane virum produnt neque eloquentia expertem nec numeri oratorii linguæve latinæ ignarum.*

AUCTORE B. B.

forte dictus est anno 1069 *Bellovaci*

165 *Habitus sermo est in festo sancti* Quintini, *ut non ex uno loco efficitur:* Dum hujus beati martyris triumphum gaudentes recolimus; *et infra:* Tuo enim, Domine, honore agimus hujus martyris solemnia. *Sed ubinam? In templone Viromanduensi? Obstat primum quod nulla, ne levissima quidem, fit mentio sacri corporis. Quis autem facile sibi persuadeat hanc potuisse prætermitti, si concio habita fuisset in ecclesia* B. Quintini *primaria, ejusque ornata reliquiis; in conspectu denique sepulcri, ad quod tantus erat hominum undique accedentium concursus, ad quod frequenter ferebantur patrata miracula, obtenta beneficia? Deinde notanda sunt verba:* Intercede pro monachorum choro. *Nonne indicio sunt orationem dictam fuisse in ecclesia regulari?* E *Immo forte in monasterio Bellovacensi et ab Ivone abbate, postmodum episcopo Carnotensi atque inter sanctos relato* (3), *viro in paucis docto et facundo, qualis, ut mea opinio fert, certissime erat auctor Sermonis.*

a S. Ivone.

166 *Supersunt B. Ivonis sermones plures, saltem viginti quatuor* (4). *Quos cum studiose perlegissem, non potui non agnoscere, sive stylum, sive sententias, sive genus orationis spectabam, quamdam cum nostro Sermone affinitatem. Delectatur auctor in illis sicut in isto antithetis, periodis similiter desinentibus, sententiis breviter et concinne redditis, licet in nostra scriptione paulo juvenilius exsultet. Insuper animum subit conjectura, orationem forte dictam esse in dedicatione ecclesiæ S. Quintini Bellovacensis anno* 1069, *quam minime repugnat factam fuisse ipso sancti martyris festo die, et quam summo apparatu celebratam testantur monumenta coæva* (5). *Ut autem Sermonem Raimberto abjudicem, movet styli diversitas. Certe si, ut probabile dixi, Raimbertus rubricas Passionis et Inventionis composuit, non facile eumdem crediderim Sermonis auctorem. Elocutio altera* F *ab altera admodum discrepat. Hic tersa et pro tempore bene latina est; illic fere barbara.*

Librum miraculorum scripsit

167 *Inter antiquissima quæ ad* S. Quintini *cultum pertinent monumenta, non infimum gradum obtinet* Liber de miraculis. *Nisi totam scriptionem spuriam vel corruptam et interpolatam habeamus (quod nemo hactenus planum fecit, immo ne censuit quidem), fidendum est scriptori sæpe testanti se multis ex narratis prodigiis interfuisse.* Aliqua, *ut ipse in epilogo monet,* in scriptis et verbis a patribus *(ut SS. Gregorio Turonensi et Audoëno)* narrata, aliqua a parvitate mea intuita, fideli, prout potui, sermone paginis commendare curavi. *Dein, cap.* 13, *sic orditur:* Hactenus a fidelibus patribus nobis exposita, nunc propriis ocellorum aciebus inspecta fideli sermone adnotabimus.

(1) Cfr. supra, num. 9 et seqq. — (2) Cfr. supra, num. 15 et seqq. — (3) Cfr. Acta SS., tom. V Maii, pag. 247 *. — (4) Migne, Patrol. lat., tom. CLXII, col. 505 et seqq. — (5) Cfr. Dachery, Spicilegium, tom. II, pag. 136. Louvet, Histoire de Beauvais, pag. 457 et seq., Bellovaci 1631. Hemeræus, Aug. Vir., pag. 124. Delettre, Hist. du diocèse de Beauvais, tom. I, pag. 485 et seqq., Bellovaci 1842.

AUCTORE B. B.

tabimus. *Et paulo infra* : Puer, *inquit*, nomine Angalharius, patrem secutus in Grani palatium Aquis pervenit ; qui ibidem diu a patre detentus, officio gressuum repente toto est destitutus. Quem bonæ memoriæ imperator egregius Karolus intuens, accersitum, percunctatur unde loco, quo pago, quave esset familia. At ille : « De vico, ait, Sancti Quintini Vermandensis, famulus ejusdem sancti martyris atque Fulradi abbatis. » *Quo cum jussu et auxilio Caroli Magni rediisset*, adductum miramur cuncti, *inquit scriptor ;* Heus ! aimus universi *etc. Dein dicitur claudo membra fuisse restituta. Certo, quum imperator obierit die* 28 *januarii anni* 814, *patet eventum contigisse ante hunc annum.*

medio circiter sæculo IX

168 *Ast auctor* libri *multo postea adhuc superstes erat, ut ipse testatur capitulo ultimo :* His itaque patratis, valde congruum mihi videtur, ut de translatione corporis sanctissimi Quintini martyris, hic sicut vidimus et novimus, summatim perstringamus. Igitur bonæ memoriæ quondam Fulradus abbas... templum novum... construere curavit. Cujus postea abbas... Huh nomine,... anno octingentesimo tricesimo B quinto Christi Incarnationis,... ipsum sacrum de loco quo eum sanctus posuerat Eligius, corpus elevans, optimo loco, quo et nunc optime jacet tumulatus,... sepelivit. *Hinc pronuntiavit Claudius de La Fons* (1) *librum scriptum esse* sub Carolo Magno et Ludovico Pio. *Et Hemeræus, ad annum* 854 : Vixit autem, *ait* (2), sub eosdem annos canonicus qui collegit prima S. Quintini miracula. Prima dixi : alia enim... postea scripta sunt.

ignotus auctor.

169 *Non est ergo quod de ætate ambigatur. Sed quis auctor? Nomen penitus latet. Canonicum fuisse Sanquintinensem non dubitaverim : quis enim alius tam diligenter res miras, in ipsa basilica S. Quintini plerumque patratas, observasset ac fideliter notasset? Errores porro nonnulli, quibus scriptio inficitur quosque supra indicavi (num.* 50*), non impediunt quominus magni facienda sit, utpote antiqua valde et res plurimas ad cultum sancti martyris spectantes exhibens. Eam itaque integram edemus. Librum quoque reperimus tum in aliis codicibus mss., tum in Parisiensi* 5575 (3) *atque in Bruxellensi* 7460. *Si quid* C *in illis exemplaribus diversum occurret, id signabo.*

Alium de miraculis libellum, exeunte sæculo X,

170. *Exstat alter* libellus de miraculis B. Quintini, quæ, *ut fert inscriptio apud Hemeræum* (4), gesta sunt in Insula, Lindulphi episcopi Noviomensis jussu conscriptus a quodam canonico ecclesiæ ejusdem martyris ; *quem pariter Commentario subjungemus. Hic priore multo brevior, utpote qui capita quinque tantum complectitur, præfixo parvo prologo. E duobus quæ Hemeræus asserit, scilicet libellum et confectum fuisse jussu Lindulfi episcopi Noviomensis, et exaratum a canonico ecclesiæ S. Quintini, prius certum omnino est. Sic enim orditur auctor :* Stupenda quidem et admodum perspicua..... virtutum magnalia, quæ cunctipotentis Dei clementia pro eximii martyris Quintini meritis operari dignata est temporibus priscis, prudentissimorum virorum studiis, commodis cernimus commendata D literis ad memoriam posteritatis. *(Hæc manifesto respiciunt priorem miraculorum librum.)* Ea vero quæ noviter fuere patrata, ob incuriam et hebetudinem scriptorum sunt hactenus silentio tecta. Quocirca, gratia Christi albescente, testisque prædicti interventu suffragante, quamquam imperito sermone, tamen Lindulfi præsulis Noviomensis ecclesiæ cupientes jussionibus parere, studuimus compendiose hæc pauca describere. *Sedit Noviomi Lindulfus ab anno* 977 *ad annum* 980 (5). *Opusculum itaque prodiit sub exitum sæculi X.*

composuit monachus Insulanus.

171 *Minus probatur quod de auctore dixit Hemeræus. Scriptores Galliæ christianæ* (6) : Lindulfus, *aiunt*, editorum... a Quintino martyre miraculorum seriem ab instaurati cœnobii monacho describi curavit. Libellum publici juris fecit Hemeræus in Augusta Veromanduorum illustrata ; sed eum præter omnem æqui bonique rationem cuidam ecclesiæ Quintinianæ canonico, ductus partium studiis, affinxit, tametsi monachum se Insulanum apertissime prodit auctor his verbis cap. 1 : « Qualiter potentia divinæ majestatis relevavit locum istum. » E Deinde cap. 2 : « Miraculum quod quidam Fratres nostri qui adhuc supersunt, se scire fatentur et vidisse nobis veraciter retulerunt. » Et cap. 3 : « Quidam adolescens, nomine Giroldus, in nostro famulabatur pistrino..... Is priorum jussu nostrorum ascendit novi et lapidei trabes templi. » Tum cap. 4 : « Donec rursum surgens a terra affines recognosceret suos et gratanter, ut conspeximus, oscularetur illos. » Denique cap. 5 : « Ostendit nobis in eodem brachio suo etc. » Cetera non minus Hemeræi fidem elevant. *Quæ quidem, licet breviata, argumento sunt falsam Hemeræi sententiam esse. Quod ipsum libellum integrum percurrenti manifestius apparet. Præterea pronius ad fidem est, incolam Insulani monasterii res scripsisse eo loco gestas.*

Sermonis in octavis auctor et ætas ignota.

172 *Libellum de miraculis excipit in Authentico* Sermo in octavis S. Quintini. *Ita orditur :* Festus nobis præsens, dilectissimi, dies beati Quintini martyris consecratus illuxit, quem ad celebrandum hodie anni revolutio præsentavit.... *Et infra :* Quia cœli cives, *inquit*, ut credimus, exsultant, dignum est ut et nostra læ- F tetur ecclesia, quam tanti martyris attollit præsentia. Non enim de præsentia ejus spirituali, cujus mors in conspectu Domini est pretiosa, dubitamus, cujus corpus pio cultu, propter eximiam vitæ imitationem, venerando amplectimur. Voluit... miseratio Dei ut nostris in finibus sanguinem funderet. *Expositis dein sancti patroni cruciatibus et morte, adjicit :* Hæc de historia sacræ passionis gloriosi martyris pauca commemoravimus, quatenus ejus merita gloriosa post tanti agonis victoriam minus intelligentibus ostenderemus Deo esse dignissima. Quod etiam nobis et cæcorum apud nos visus, et surdorum auditus, et mutorum prorumpens sermo evidentissime monstrat... *Ex his facile colligitur ubinam oratio habita sit, sed de ætate et de auctore nihil hactenus comperimus. Quod enim eam Colliettus* (7), *sicut et alia omnia Authentici opuscula, Raimberto adscribit, plane ex*

(1) Hist. de S. Quentin, pag. 324. — (2) Aug. Vir., pag. 78. — (3) Catalogue des mss. de la bibl. nationale, tom. IV, pag. 134, Paris. 1744.— (4) In Regesto, pag. 22. — (5) Gallia christiana, tom. IX, col. 992 et seq.— (6) Tom. IX, col. 1081. — (7) Mém. pour l'hist. du Verm., tom. I, pag. 39.

vano

AUCTORE B. B.

A *vano est, quemadmodum judicat in laudata jam dissertatione* (1) *clar. E. de Chauvenet. Is etiam notat auctorem affectasse verborum numerum sententiasque similiter desinentes, at redundantiis et antithetis parciorem fuisse quam auctorem Sermonis in gratiarum actionem* (2). Certe, *ait*, composita fuit hæc scriptio ante ætatem Raimberti..., ut manifesto apparet vel ex ipso loco quem in codice obtinet, inter opuscula quorum recentius ad annum circiter 980 referendum est. *Argumentum nobis non plane fidem facit. Sed quidquid est, non videtur hic Sermo ex integro edendus, quum nihil novi exhibeat quo sancti martyris historia aut cultus illustretur.*

Sermo de tumulatione habitus est probabiliter

173 *Multo pluris faciendus est* Sermo, *quem jam sæpe laudavimus*, de tumulatione sanctorum Christi martyrum Quintini et Victorici, et sancti confessoris Cassiani. *Quum certum affirmare liceat tumulationem contigisse ineunte sæculo X, post annum* 902 *et forte anno circiter* 903 (3), *patet sermonem hanc ætatem non superare. At quæritur utrum sit habitus sub ipsa tumulatione, an in hujus quodam die* B *anniversario, singulis annis recurrente* 12 *januarii. Sic incipit :* Semper in Christo amantissima patrum et fratrum viscera, societas Deo gratissima, præsentis diei solemnitas celeberrima nobis admodum exstat et veneranda. Est namque consecrata sanctorum tumulatione honorifica, Quintini, Victorici... atque Cassiani... Quorum quia gratulamur præsentia et adjuvamur clementia, pro eorum amplectibili memoria, hujus festivitatis nitimur attollere præconia. *Si vox* semper *refertur ad* exstat, *ut legendum sit* semper exstat, *haud commode hoc intelligitur de tumulatione ipsa : sic enim dicendum omnino foret :* semper exstabit ; *recte autem dicitur* semper exstat, *si die anniversario sermo est prolatus. Sin autem vox* semper, *ut equidem censeo, est conjungenda cum vocibus* amantissima *et* gratissima, *sive utrique, sive priori tantum, verba sequentia :* præsentis diei solemnitas celeberrima nobis admodum exstat et veneranda, *non absurde ad ipsam tumulationis cærimoniam referri possunt : verum, si ita est, mirum videtur nihil in toto sermone* C *reperiri quod perspicue adeo splendidam religiosi cultus celebritatem indicet. Atque propterea verisimilius mihi est agi de anniversario tantum tumulationis festo.*

in die anniversario,

174 *Quod etiam epilogo confirmari satis probabiliter æstimaveris :* His ita expletis, præscriptus antistes, devotus et hilaris, pro ipsorum commemoratione sanctorum, Missæ decenter celebravit solemnia et cunctorum Creatori supplex obtulit holocausta. Inter quæ omnium consultu statuit, ac pontificali auctoritate firmavit, ut dies ista pro sanctæ Trinitatis laude et ipsorum venerabili amore sanctorum quotannis festiva habeatur et solemnis. *Quæ sane non ab eo prolata videntur qui verba faciat coram pontifice Noviomensi et capitulo Quintinopolitano, cum ipsa perageretur tumulatio, sed potius ab eo qui in die festo rem olim gestam commemoret et exponat. Quod autem nusquam in tota concione tempus indicatur humatione posterius, id sententiæ nostræ non officere videtur. Neque enim necesse erat ut orator sub annua tumulationis celebritate loquens, ea quoque narraret quæ post tumulationem contigerint : quippe quæ ad propositum non pertinerent.*

certe non post sæculum XII,

175 *Utcumque res se habet, si Sermo factus ipso tumulationis die, adscribendus erit ineunti sæculo decimo ; sin vero in die anniversario, ejus ætas nos latet. At certe sæculo XII posterior non est, siquidem Authenticum, quo continetur, ævo illo fuit exaratum* (4). *De auctore itidem nihil satis certi proferri potest. Si Sermo, ut mihi propius fidem videtur, habitus est die quodam tumulationis anniversario, eum non absurde Raimberto illi tribueris, cujus effigiem et nomen in Authentico habemus* (5). *In scriptione nonnulla loca reperies modulata, quæ elocutione et forma non valde discrepant a Passionis et Inventionis primæ rubricis metricis : has porro a Raimberto fuisse compositas, plurimorum est opinio et quidem probabilis* (6).

a viro gravi et minime imperito.

176 *Cæterum sive Raimbertus sive alius quivis auctor Sermonis est, is certe virum sonat gravem et in historia suæ Ecclesiæ et civitatis minime peregrinum. SS. Victorici, Cassiani* E *ac præcipue* Quintini *passionem, inventiones, translationes, et si quid aliud id genus, summatim exhibet ex antiquis monumentis patriæ urbis, quæ utique plurima ipsi præsto fuerunt ; item ex variis chronicis et annalibus, seu, ut ait,* ex annali chronica. *Errat quidem aliquot locis ; sed ubi de duplici* SS. Quintini *et Cassiani translatione in oppidum Laudunum, de Normannicis irruptionibus et de regum Francorum successione agit, accuratius tempora notat quam ab illius ævi scriptore exspectandum videbatur. Hæc jam supra attigimus* (7), *et magis perspicua fient, ubi ipsam scriptionem cum lectore communicabimus. Illud extremum : quamquam auctor non admodum latine scripsit neque polite, elocutio tamen minime est contemnenda, præsertim si res gestæ quæ narrandæ erant, attendantur.*

Exstant monumenta cultus S. Quintini *poetica,*

177 *Exstat in bibliotheca Quintinopolitana codex ms. sæculi XIV, qui in catalogo ita indicatur :* Hymnodia manuscripta olim in choro S. Quintini ecclesiæ decantata. *Ejusdem operis servatur vetustum apographum, cui hæc est inscriptio :* Mystère de la passion F de Monsieur Sainct Quentin, suivi du mystère de l'invention du prétieulx corps de Monsieur Sainct Quentin et de l'invention de Sainct Quentin par Sainct Eloy. *Drama illud, versibus scriptum, tres in partes distributum est, quas ipse titulus indicat* (8). *Mentionem ejus non semel apud Hemeræum invenimus :* De fundo Baionvillari traditio vetus est, eum esse a Baione quodam loci dynasta donatum B. Quintino, ista ut eleemosyna recordari se beneficium recuperatæ sanitatis ille profiteretur. Cum enim esset Baion elephantiasi fœdatus, cum per illum tractum martyr Ambianis Augustam traheretur, eumdem ferunt lepra mundatum contactu linteorum quibus sudorem vultu Quintinus abstersisset ; miraculumque in ecclesiæ chori ambitu, sculptura eleganti, ut cætera, ideo esse expressum ; rithmis etiam additis qui figuram interpretantur, sumptis e poemate longiori quo

(1) Cfr. supra, num. 14. — (2) Cfr. supra, num. 164. — (3) Cfr. supra, num. 14. — (4) Cfr. supra, num. 85. — (5) Supra, num. 11. — (6) Supra, num. 17. — (7) Supra, num. 62. — (8) Gomart, Études Saint-Quentinoises, tom. II, pag. 70. Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 391.

passionem

AUCTORE B. B.

passionem martyris triduo quatriduove de theatro nostri Sanquintinienses olim repræsentabant..... Cui *volumini* simile alterum ipsi aliquando nos vidimus in bibliotheca S. Victoris Paris. Sed tempora patres nostri confudere. Nam nec clerus illo Quintini ævo ullus fuit Augustæ, cui donum conferretur ; et Baion purgatus est longe post illa fœditate corporis, usu sudariorum quæ e reliquiis B. Quintini, ut fit, vim mundatricem accepissent (1).

liturgica

178 *De cultus* S. Quintini *monumentis liturgicis non est quod hoc loco late disseramus, quum supra pleraque attigerimus. Quænam enim in breviariis annorum* 1511, 1642 *et* 1744 *indicentur festa et legantur officia, in hoc ipso Commentario prævio dictum est* (2). *Unum hic adjiciendum videtur, hymnos saltem duodecim in honorem martyris a notissimo illo Santolio fuisse compositos. Novem simul impressi fuerunt separato in libello, quem additum reperi breviario anni* 1642. *Conjicere licet adhibitos illos fuisse in collegiata ecclesia Sanquintinensi, loco hymnorum qui in ipso breviario reperiuntur : hoc* B *scilicet typis mandatum fuerat antequam Santolius (natus anno* 1630 *et vita functus anno* 1697) *versus condidit. In exemplari nostro hujus breviarii duo alii hymni manu exarati sunt* pro officio S. Quintini per hebdomadem : *ii quoque Santolio adscribendi sunt, siquidem reperiuntur inter hymnos Santolii in unum collectos ac non semel editos* (3), *quorum novem ad* S. Quintinum *ejusque basilicam pertinent. In hoc tamen libro id notandum est, quod pro festo* illuminationum *proponitur hymnus novus, omissis iis duobus quos in codice separato editos et breviario anni* 1642 *adjunctos esse ante dixi. Quos nihilominus Santolio tribui, ostendit hæc libelli subscriptio :* D Santolius Victorinus. *Hymnos alios composuerunt Sebastianus Rouillard, Vassorius et ignoti auctores* (4).

et iconica.

179 *Extremum est, antequam Acta edimus, ut de* S. Quintini *iconibus breviter dicamus. Non solum imagines pictæ, aut e lapide lignove sculptæ, jam inde antiquitus pluribus in locis colebantur, sed videmus etiam sancti martyris effigiem tam in sigillis civitatis et canonicorum, quam in signis peregrinantium* (5), *in veteribus nummis, ac pristinarum sodalitatum insignibus. In recognitione sacræ supellectilis ecclesiæ Sanquintinensis, anno* 1399 *scripta* (6), *memoratur* S. Quintini caput cum scapulis, duobus clavis ex argento transfossis. *Ita quoque effictus est sanctus patronus tum in imaginibus quamplurimis, maxime in recentioribus, tum etiam in contrasigillo civitatis Quintinopolitanæ anni* 1559 (7). *Aliquando etiam in capite, brachiis, femoribus fixi sunt clavi; quos interdum manu tenet martyr* (8). *Hunc non raro videmus sedentem in sella, a duobus tortoribus, hinc et inde adstantibus, cruciatum, ut in sigillo Sanquintinensis capituli anni* 1278. E *In aliis, ac nominatim in sigillo basilicæ Quintinopolitanæ anni* 1213, *exhibetur stans, altera manu martyrii palmam, altera ecclesiam gestans* (9). *Non raro militari ornatu fingitur, ideo, ut videtur, quod filius erat senatoris et nobili genere natus* (10). *Quod autem aliquando ut diaconus exhibetur, ut in sigillo quodam Quintinopolitano sæculi XVI et in specularibus ecclesiæ cathedralis Bellovacensis* (11) *id infra explicabitur, in Annotatis, ubi inquiremus utrum* S. Quintinus *episcopus fuerit, an sacerdos aut laicus.*

(1) Aug. Vir., pag. 194 et seq.; cfr. pag. 340. — (2) § V et seqq. — (3) Cfr. Hymni sacri, auctore Santolio, Victorino, editio novissima, pag. 203 et seqq., Paris. 1698. — (4) Cfr. Corblet, Hagiogr. du dioc. d'Amiens, tom. III, pag. 395 et seq. — (5) Forgeais, Plombs historiés, tom. II, pag. 194 et seqq., Paris. 1863. Gomart, Ét. Saint-Quentinoises, tom. IV, pag. 145 et seqq. — (6) Les joyaux de Monsr saint Quentin, in Revue archéologique, N. S., tom. VII, pag. 67, Paris. 1863. — (7) Gomart, Ét. S. Quent., tom. III, pag. 13. — (8) Cahier, Caractéristiques des Saints, pag. 232. — (9) Gomart, Ét. S. Quent., tom. III, pag. 13 et seqq. — (10) Cahier, Caractérist. des Saints, pag. 81, 193 ; cfr. pag. 628. Cfr. Die Attribute der Heiligen, pag. 26, 86, 164, Hannoveræ 1843. — (11) Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 405 et seq.

CAPUT

A EX MSS.

PRIMA PASSIO ET INVENTIO S. QUINTINI

ex codice Parisiensi 5299[a].

CAPUT PRIMUM.

S. Quintinus Roma Ambianum venit. Comprehenditur a Rictiovaro. Miracula. Varii cruciatus. Martyri caput præciditur.

Sub Maximiano imperatore S. Quintinus *Roma Ambianum venit,* b c d e f

Incipit passio sancti Quintini martyris, pridie kalendas novembris *b*. Igitur in illo tempore, sub Maximiano imperatore *c*, multi christiani persecutionem patiebantur propter regnum Dei et fidem Domini nostri Jhesu Christi. Multi in montibus et in speluncis petrarum se abscondebant et suffocabantur. Sanctus vero Quintinus, una cum beatissimo Luciano *d*, qui et ipse Dei martyr probatus effectus est, ab urbe Roma se in hanc transtulerunt regionem *e*, non causam martyrii renuentes, sed ut Christum nobis, pro delictis nostris intercedentes, patefacerent. Cum igitur inter Gallias Ambianensium civitatem pervenissent, loca in quibus habitarent, elegerunt : sanctus Quintinus martyr Ambianis resedit *f*, beatus vero Lucianus Belvacum expetivit, ut per signa et orationes eorum multorum animæ salvari possent. Cæcos illuminabant per crucis signaculum, et paralyticorum membris pristinam reddebant sanitatem, jejuniis et orationibus instantes, tamquam monachi omnibus horis Dominum deprecantes.

et a Rictiovaro comprehensus, g h i k

2 Factum est autem in illis diebus ut persecutio insurgeret christianorum per universum orbem terrarum. Riciovarus *g* præfectus expetivit a Maximiano imperatore ut inter Gallias præfecturæ ageret potestatem. Veniens itaque Basilicam civitatem, ubi Arola fluvius in Renum ingreditur *h*, ibidem multos christianos demersit; quorum tumulum sub aqua in futuro sæculo ad testimonium reservatur. Sic per universa loca facta inquisitione christianorum, pervenit Ambianensium civitatem, audiens famam beati Quintini, quod plurima signa per eum Dominus demonstraret in populo; et statim comprehendit eum et catenatum jussit eum in carcerem trudi *i*. Et dum ad carcerem duceretur, psallebat dicens : « Cogitaverunt adversus me; Dominus, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. » Et completo psalmi istius fine, iterum dixit : « Domine, Deus meus, eripe me de manu peccatoris et de manu contra legem agentis et iniqui, quoniam tu es patientia mea, Domine, spes mea a juventute mea *k*. »

promissionibus, minis, l

3 Et sequenti die Riciovarus præfectus jussit sibi tribunal aptari in consistorio, et sanctum Quintinum martyrem exhiberi præcepit. Et cum fuisset adductus, ait ad eum Riciovarus præfectus : « Quod tibi nomen est? » Sanctus Quintinus respondit : « Christianus sum, et Christum confiteor; et tamen, si certissime scire vis nomen meum, Quintinus vocor. » Tunc Riciovarus dixit : « Ex qua progenie natus es? » Sanctus Quintinus respondit : « Urbe Roma ortus fui, et filius sum Zenon *l* senatoris. » Riciovarus dixit : « Quid passus es, ut de tam nobili genere et talis viri filius, vanissimis te tradidisses religionibus, et colas eum qui ab hominibus est crucifixus? » Sanctus Quintinus respondit: « Libertas et nobilitas est cognoscere factorem cœli et terræ et omnium nostrum creatorem. » Ricciovarus dixit : « Quintine, recede ab hac stultitia qua teneris, et sacrifica diis. » Sanctus Quintinus respondit : « Stultus non sum, sed sapientiam quæro ; nam illi stulti sunt qui tibi obaudiunt et sacrificant E diis. Ipsi non sunt in veritatis fide et lumen justitiæ nesciunt, sed sunt in tenebris et igne perpetuo cremabuntur. » Riciovarus præfectus dixit : « Accede nunc, et sacrifica diis; nam si nolueris, per deos juro quia diversis pœnis te afficiam. » Sanctus Quintinus dixit : « Per Deum juro qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, quia non pertimesco pœnas tuas. Celerius fac quod vis : carnem meam habes in potestate, animam autem meam non habes, sed solus Deus qui eam dedit. »

et cruciatibus tentatur. m

4 Tunc Ricciovarus præfectus, furore commotus, jussit eum tendi et quaternionibus *m* cædi præcepit. Cumque cæderetur sanctus vir Quintinus, elevans oculos suos ad cœlum, dixit : « Domine Deus meus, qui omnia nosti antequam fiant, gratias ago tibi per gloriam virtutis tuæ, quia propter nomen sanctum tuum hæc patior. Sed tu, Domine Deus meus, da mihi indigno et peccatori fortitudinem et virtutem auxiliatricem dexteræ tuæ, qualiter possim omnia tela inimici superare F et, te jubente, confundere tribunal Riciovari præfecti, ut magnificetur in gentibus nomen tuum, quod est benedictum in sæcula sæculorum. » Et vox de cœlo audita est dicens : « Viriliter age : ego autem adero tibi. »

Sed, ipso minime læso, divinitus puniuntur tortores.

5 Tunc factum est ut qui eum cædebant, super pedes suos stare non possent; et dum eum se cædere putarent, ipsi magis ab angelis torquebantur. Et clamabant voce magna, præfecto dicentes : « Domine, adjuva nos ; nam et nos magis ab angelis cædimur et igni cremamur, ut jam nec loqui nec stare possimus. » Sanctus vero Quintinus nihil mali sentiebat : quem Sancti Spiritus defendebat auxilium. Riciovarus præfectus dixit : « Per deos juro quia magus est et maleficia sua prævalent. » Tunc jussit eum carceri mancipari, dicens : « Ducite eum in obscuriorem locum, ubi nec lumen videat, nec ullus de populo christiano ad eum ingredi possit. » Sanctus vero Quintinus psallebat, dicens : « Eripe me, Domine, ab homine malo ; a viro iniquo libera me. Qui cogitaverunt supplantare gressus meos, tota die constituerunt prœlia ; acuerunt linguas suas sicut

EX MSS.

sicut serpentes ; venenum aspidum sub labiis eorum. »

Angelo jubente carcere egressus, de Christo verba facit, n

6 Et insecuta nocte *n*, cum se somno dedisset, apparuit ei angelus Domini per visum, dicens ad eum : « Quintine, famule meus, surge, et sta in media civitate ; confortare et corrobora omnem populum, ut credant in Dominum Jhesum Christum et baptizentur, quia appropinquavit redemptio eorum, et ut confundantur inimici Domini et Riciovarus præfectus. » Et evigilans sanctus Quintinus, cum transisset primam et secundam custodiam, invenit locum in quo dixerat ei angelus Domini. Et cœpit prædicare et laudare nomen Domini, qui tantas virtutes per Jhesum Christum, filium suum, Dominum nostrum, in se ostendere dignatus est populo, dicens eis : « Viri fratres, audite me, et convertimini a viis vestris malignis, et baptizamini in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt ; qui mortuos suscitavit, cæcis visum restituit, languentes sanavit ; mulierem a fluxu sanguinis velocius liberavit, leprosos mundavit, paralyticos ambulare fecit, in Chana
B Galileæ de aqua vinum fecit, multa mirabilia ostendit, quorum non est numerus. Numquam dereliquit servos suos, sed liberavit eos a tribulationibus. » Et cum prolongasset sermones suos, crediderunt in eum sexcenti viri.

atque carceris custodes ad Deum convertit.

7 Et evigilantes custodes, invenerunt carcerem clausum et neminem intus. Currentes igitur cum magno tremore, invenerunt in medio populi prædicantem verbum Domini. Currentes rursus cum magno tremore, annuntiaverunt præfecto, dicentes : « Vere magnus est Deus christianorum, in quem credere oportet, quem per famulum Quintinum cognovimus. Nam notum tibi sit quia dii tui infirmi sunt, et ipsi qui te obaudiunt, quia non sunt in veritatis fide et lumen justitiæ nesciunt, sed sunt in tenebris et igne perpetuo cremabuntur. » Ricciovarus dixit : « Ergo vos magi effecti estis ? » Qui dixerunt : « Nos magi non sumus, sed sumus confessores filii Dei Jhesu Christi, Domini nostri, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. » Ricciovarus dixit : « Insana loquimini ; nihil est vestra credulitas ; recedite a me, insipientes et stulti corde. » Tunc recesserunt. Sic Riccio-
C varus, fremens et stridens dentibus suis, dixit : « Si Quintinum ego non interfecero, ut deleam nomen ejus a terra, multos seducet ista vana et superstitiosa secta, et peribit honor deorum nostrorum. »

Promissis nequaquam captus,

8 In ipso igitur die jussit exhiberi beatum Quintinum, et dixit ad eum : « Erubesco et confundor pro tua nobilitate, quod de tantis opibus divitiarum tuarum quæ fuerunt tibi et parentibus tuis, tam facilis te invasit insania, ut omnia derelinqueres et jam pauper et mendicus esse videaris. Sed modo audi* meum salubre consilium : accede nunc, et sacrifica magnis diis per quos cœlum constat, et ego tibi magnam conferam dignitatem, et mittam ad sacratissimum imperatorem, ut omnes divitiæ quas dereliquisti, tibi restituantur, et purpura et bysso operiaris, et honorem magnum accipias, et zona aurea circumdaberis. » Sanctus Quintinus respondit : « Lupus rapax, stultus et insipiens, in quo non est intellectus, sicut in cane rabido*, putasti donum Dei pecunia evertere? Tecum abeant opes tuæ in perditionem ; me autem non potes mutare a sensu meo quem habeo in Christo Jhesu D
Domino nostro a pueritia mea *o*. Non cognoscis, o
infelix, quod non est pauper qui in Christo mendicat : hic et in æternum sæculum vitam æternam possidebit. Nam potestas vestra cæca et caduca est, honor vester temporalis est ; nam Christi honor, quem dat diligentibus se, finem non habet, sed permanebit in sempiternum. » Ricciovarus dixit : « Ergo hoc consilium tenes, et magis mori vis quam vivere ? » Sanctus Quintinus respondit : « Hic mors non est ; sed si perseveravero in tormentis tuis quæ a te mihi inferuntur, tunc vivere incipiam. » Ricciovarus dixit : « Per magnos deos juro quod celerius te faciam puniri. » Sanctus Quintinus respondit : « Dominus mihi adjutor est ; non timebo quid faciat mihi homo. »

* suppl. ex aliis codd.

* rapido cod.

omnia tormentorum genera experitur ;

9 Tunc Ricciovarus, furore commotus, jussit eum ad trochleas torqueri, et resticulis ferreis circumcidi præcepit, ita ut universa viscera ejus disrumperentur ; et oleum candens et picem et adipem ferventem super dorsum ejus infundi præcepit ; insuper et lampadas candentes ad latera ejus applicare cœperunt. Cumque applicuissent hæc omnia, sanctus Quintinus ad Ric- E
ciovarum dixit : « Furcifer, mens diaboli, fili iniquitatis, ista omnia quæ mihi inferuntur, non dolores, sed refrigerium mihi præstant, tamquam ros qui de cœlo descendit super herbam. » Ricciovarus dixit : « Afferte mihi calcem et acetum et sinapi, et infundam in os ejus, ut vel sic taceat et non amplius hanc plebem meam deludat. » Sanctus Quintinus dixit : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo. » Ricciovarus dixit : « Per magnos deos, Asclepium, et Hippocratem *p*, et p
Jovem, et Mercurium, et Solem, et Lunam juro quia Romæ te faciam vinctum repræsentari, ubi multis tormentis subjiciaris coram magno imperatore, cui tu fugalis effectus es *q*. » Sanctus q
Quintinus dixit : « Hic et illic Deus est qui vestras superabit insanias ; sed ego confidens sum cursum finis in hac provincia me accepturum. »

exin ducitur Augustam Viromanduorum, r

10 Tunc Ricciovarus jussit ponderosis catenis circa collum ejus circumdare, et militibus præcepit dicens : « Ite, et diligenter custodite eum quoad usque ego vos prosequar. » Et egressi in itinere *r* quo eis fuerat imperatum, sanctus Quintinus psallebat, dicens : « Domine, vias tuas notas fac mihi, et semitas tuas edoce me. » Et iterum : « Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua ; lætetur cor meum, Deus, ut timeat nomen tuum*, quod est benedictum in sæcula sæculorum, amen. » Cumque pervenisset in quoddam municipium quæ * Agusta Veromandorum nuncupatur, in eodem loco jusserat eum expectare, non quasi ex hoc eum reverti imperare debuisset, sed Christus athletam suum voluit in ipsum locum cursum finis sui accipere.

* nomentum cod.

* sic cod.

clavis confoditur,

11 Veniens ipse Ricciovarus postera die, sanctum Quintinum sibi offerri præcepit, dixitque ei blandis sermonibus : « Frater Quintine, et adhuc patiens sum in te ; consenti mihi et sacrifica magnis diis Jovi et Apollini ; et si nolueris Romam reverti, in hac provincia te faciam magnis opibus ditari, et mittam relationem ad sacratissimum imperatorem ut te principem et judicem constituat in loco isto. » Sanctus Quintinus respondit : « Jam sæpius tibi dixi : non sacrifico dæmoniis,

A dæmoniis, qui cœlum et terram non fecerunt. Ipsi pereant et qui serviunt eis, quia sunt sculptilia opera, hominum manu facta, absque auditu, sine ullo flatu, absque gressu, in quo nec eloquium neque Spiritus Sanctus est; sicut dixit Propheta: Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. » Tunc Ricciovarus jussit vocari fabrum ferrarium, ut faceret tarincas *s* duas quæ a cervice usque ad crura ejus attingerent, et alias decem, quas inter ungulas et carnem mitterent in digitos ejus; et sic consummaretur. Tunc faber ille fecit quod ei fuerat imperatum. Sic Ricciovarus in sancti Quintini cervicem transfigere præcepit; similiter et in digitos ejus candentes tarincas intulit, dicens: « Occidite eum, ut christiani ab hac pœna habeant exemplum. »

ac fusa ad Christum prece, decollatur.

12 Tunc Ricciovarus accepit consilium a quodam severissimo Honorato ut eum capitalem juberet subire sententiam. Cumque autem adductus fuisset in eodem loco ubi cursum finis consummationis erat accepturus, petiit a percussore ut paululum orationi vacaret; et cum accubuisset, oravit dicens: « Domine Jhesu B Christe, lumen verum, qui es et qui eras ante mundi constitutionem, qui cœlum palmo metisti et terram pugillo, qui producis nubes ab extremo terræ et ventos de thesauris suis, qui vocas ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, qui solem tuum oriri jubes super bonos et malos, et jubes pluere super justos et injustos: te deprecor in veritate sancta tua, Christe, quem confiteor, quem retineo, quem cernere desidero, cui me tradidi ex toto corde meo et ex totis viribus meis, suscipe spiritum meum, et animam meam ne derelinquas in sempiternum, qui regnas, Christe, in sæcula sæculorum. » Et cum hæc dixisset, cervicem suam percussoribus obtulit, dicens: « Facite nunc quod vobis præceptum est. » At illi, evaginato gladio, caput ejus amputaverunt. At ille sacri sanguinis unda perfusus est.

De collo exit columba. Corpus in Somenam immergitur.

13 Statim exiit de collo ejus columba candida tamquam nix, quæ cœlos penetravit; et vox de cœlo dicens: « Quintine, famule meus, veni, accipe coronam quam tibi præparavi, et suscipiant te angeli mei, et perducant te in cœlestem Hierusalem. » Tunc Ricciovarus jussit custodire* C corpus beati viri Quintini usque in noctem, et secrete jussit in fluvium supplumbare corpus ejus, et de limo terræ cooperire præcepit, dicens quod nec corpus beati viri Quintini a populo christiano honorem aut laudem accipiat. Consummavit autem martyrium pridie kalendas novembris. Aqua * autem fuit tumulus corporis illius annis circiter quinquaginta quinque. EXPLICIT PASSIO SANCTI QUINTINI MARTYRIS.

* *corr.* custodiri

* A qua *cod.*

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, num.* 5 *et seq. Auctores aliquot, paucissimi quidem, Acta a Surio edita omnibus aliis anteponunt. Nobis vero videtur codex Parisiensis* 5299, *olim Puteanus* (Claude Dupuy), *etiamsi nonnullis forte mendis infectus, pertinere ad Passionum classem primam seu antiquissimam; atque in hac classe ideo codicem Parisiensem sæculi IX præ cæteris proferimus, et integre exhibemus (mutata dumtaxat scribendi ratione, ut* æ *pro* e, y *pro* i *etc.), quod nullum novimus vetustiorem. Alia tamen multa exemplaria adhibemus* (1), *et si quid in eis occurret quod notandum sit, id in Annotatis signabitur.* EX MSS.

b *Prologum qui in omnibus fere codicibus reperitur, at in Puteano deest, ex exemplari Theodori Canteri, cum Audomarensi aliisque collato, describimus:* Sanctum atque perfectum et gloriosissimum triumphum S. Quintini martyris [referre, non] * mei cordis concava naturalis. Alioquin examinasse noscendum est quantum in ejus sensum Christi cœlestis infulsit mysterium. Obsecro itaque eos qui hunc lecturi sunt, ut fidem dictis adhibeant, et sciant me non falsa scripsisse. Alioquin melius esset tacere quam falsa dicere. *Idem fere prologus legitur in utroque textu Collietti, nisi quod in priore dicitur, loco* mei cordis concava, non ei cordis concava, *et in altero,* non mei cordis cogitationes. Aliis noscendum est quantum in ejus sensum Christus cœleste infulsit mysterium E *etc.* (2). *In codice ms. regiæ bibliothecæ Bruxellensis* 3398, *scripto anno* 1470, *prologus ita incipit:* Gloriosum martyrii triumphum S. Quintini descripturus, obsecro eos qui ista lecturi sunt, ut dicendis fidem adhibeant, nec me falsa scripsisse arbitrentur; si quidem tempore Maximiani imperatoris *etc.*

* *suppl. ex aliis codd.*

c Sub Maximiano imperatore: *in Actis Surianis legimus:* sceptra gerentibus Diocletiano et Maximiano; *et in utraque Passionum classe indicatur* S. Quintinus *mortem oppetiisse cum in universo imperio sæviret magna Diocletiani persecutio, ideoque non ante annum* 303. *Non pauci quidem auctores eum annum recipiunt* (3); *sed cur his non assentiamur, jam ante diximus* (4). *In Passionis primæ exemplari Audomaropolitano* (5) *deest sententia quam infra legimus:* Factum est autem in illis diebus ut persecutio insurgeret christianorum per universum orbem terrarum.

d *Solus hoc loco S. Lucianus (seu Lucius, ut in aliquot codicibus scriptum est) comes nominatur: sed in Actis ab Hemeræo editis socii occurrunt omnino undecim. Quum* F *eorum dux perhibeatur* S. Quintinus, *hunc non solum sacerdotem, sed et episcopum fuisse nonnulli opinantur. Quorum placita in Annotatis tertiæ Passionis expendentur.*

e S. Quintinum *jubente S. Clemente papa in Gallias venisse, auctores aliquot arbitrantur, eo certe decepti quod legerunt sanctum nostrum S. Dionysii Parisiensis comitem fuisse; hunc autem Gallias petiisse sæculo I. Alii missum putant a S. Marcellino, aut saltem ab eo baptizatum, et quidem dum is Romanus erat pontifex* (6). *Neutrum recipere possumus, siquidem sedem obtinuit Marcellinus ab anno* 296 *ad* 304, *sanctus vero* Quintinus *probabiliter anno* 286 *mortem oppetiit. Alii denique eum* a Marcelliano episcopo aqua sacra imbutum *scripserunt* (7), *quis ille fuerit minime indicantes.*

(1) Comm. præv., num. 4. Cfr. Gomart, Ét. S. Quent., tom. II, pag. 69. Corblet, t. III, pag. 409. — (2) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 138 et 144. Cfr. reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 9120, fol. 34, et 9742, fol. 213. — (3) Cfr. Corblet, Hagiographie du dioc. d'Amiens, tom. I, pag. 562 et seq. — (4) Comment. prævius, § III. — (5) Cfr. reg. bibl. Bruxell., cod. ms. 8927, fol. 174. — (6) Cfr. Colliette, Mém l'hist. du Verm., tom. I, pag. 76 et seqq. — (7) Jac. Meyerus, Commentarii sive ann. rerum Flandricarum, ad ann. 657.

Quamquam

A f *Quamquam* Ambianis resedit, *aliis tamen in locis concionatus fertur apostolus. Petrus de Natalibus* (1) : Quintinus, *inquit*, predicando circuiens et miraculis pollens, Ambianum venit. Reperio, *ait Meyerus* (2), Quintinum...... prædicasse in Ambianis et Veromanduis. *Sed hæc certa non sunt.*

g *Modo* Riciovarus, *modo* Ricciovarus *in Actis nostris dicitur; alibi plerumque Rictiovarus, et apud auctores recentiores Rictius Varus, ut jam pridem notavimus* (3).

h *In codice regiæ bibliothecæ Bruxellensis* 9120, *et in codice priore Collietti legitur :* ad Basulam civitatem, ubi Arola fluvius Renum ingreditur, *sed in altero Collietti :* ad basilicam civitatem, ubi Ariola fluvius in Rhenum *ingreditur* (4); *in apographo S. Maximini Trevirensis* Basileam, ubi Arar fluvius; *in Audomaropolitano:* Basulam *etc. Non in civitate Basilea* (Bâle) *Arola* (Aar) in Rhenum ingreditur, *sed infra Aquas Helvetias* (Baden), *quæ quinque circiter milliariis a Basilea distant. Cum in exemplari suo repererit Surius :* Basileam urbem veniens, inquiri fecit *christianos*, et... B eo in loco ubi Arar flumen in Rheni alveum se infundit, mergere... præcepit, *in margine hæc notavit :* Basulam, Arola, Rhodani. *Hæc quo jure dici possint, equidem non video. Non enim Arola se in Rhodanum infundit, aut si forte intelligitur Araris,* (Saône), *ut habet ms. codex Accincti monasterii* (5), *is non ad Basileam, sed infra Lugdunum Rhodano miscetur.*

i *Cfr. Comment. præv., num.* 158. *Hæc* e ms. gallico R. D. Mauricii du Pré, Ord. Præmonstratensis, *acceperunt majores nostri* (6) : Exstat Ambiani carcer S. Quintini, inque eo exiguum altare, et in hoc statua ejus. Olim in veneratione erat, dicebaturque hospitale S. Quintini (7), fiebantque miracula. Ideo prætor et senatores anno 1309 vicinam domum redemerunt; anno 1316 sacellum ædificarunt, quod nunc possident Patres Societatis Jesu *(sæculo XVII).*

k *De his et aliis S. Scripturæ locis cfr. Comment. præv., num.* 5.

l Genon : *item in Actis mss. Theodori Canteri, in codd. Bruxellensis bibliothecæ* 7482, 9120 *et* 9742, *et in Audomaropolitano* : filius sum Genon *aut* filius sum Genonis ; *ast in apographo* C *S. Maximini Trevirensis et in cæteris Actis, pater dicitur* Zenon. *In Trevirensi, in Audomaropolitano, et in Bruxellensibus codicibus* 9120 *et* 9742 *legitur etiam :* Urbis Romæ sum oriundus.

m Quaternio, *quaterni milites* (8).

n S. Quintinum *non, ut in Actis dicitur, noctu, sed mane e carcere exiisse tradit Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum* (9).

o A pueritia mea : *hæc subindicant, aiunt quidam* (10), Quintinum *christianum esse natum, immo patrem ejus etiam veræ religioni fuisse addictum; vix autem fieri potuisse ut Diocletiano imperatore christianus in senatu sederit; ea porro verba* a pueritia *deesse in Surianis Actis, id est in antiquissimis. Mihi vero de his satis persuasum non est. Ut enim alia omittam, quum Tertullianus scripserit :* Hesterni sumus et vestra omnia implevimus..., palatium, senatum, forum (11), *quidni imperante etiam Diocletiano, ante persecutionem anno* 303 *inceptam, senator aliquis christianus esse potuerit? Certe fides Passioni I hinc non deroganda est.*

p *Conjicit ven. presbyter Corblet* (12), Hippocratem, *quem miramur diis hoc loco annumeratum esse, errore librarii in textum irrepsisse : is videlicet Asclepium (quod græcum nomen est Æsculapii) putaverit pro Hippocrate ; et alter quidam scriba utrumque nomen postea inseruerit. Re quidem vera qui* Æsculapium medicum sequuti sunt ex eadem familia..... quique eamdem artem professi sunt, *ideoque et ipse Hippocrates,* Asclepiadæ sunt dicti (13). *Adjicit porro laudatus auctor Acta Suriana vel ideo apparere antiquiora quod in eis Hippocratis mentio non est. Verum annotemus oportet hanc mentionem neque in omnibus Passionis Surianæ codicibus deesse, neque in omnibus exemplaribus primæ Pas-* E *sionis reperiri. In Actis quæ Collietus* (14) *edidit ex codice abbatiæ S. Mauri quæque a nostra Passione I vix discrepant, legimus :* Per magnum Jovem, Æsculapium et Hippocratem, et Mercurium, et Solem et Lunam juro; *in Actis quæ codice Bruxellensi* 9120 *continentur* : Per magnos deos Asclepium et Hipocratem, et Jovem et Apollinem et Mercurium, Solem et Lunam ; *idem in codice Theodori Canteri collato cum Trevirensi et Audomaropolitano; sed apud Mombritium :* Per magnum Æsculapium et Jovem et Mercurium juro, *et in codice ms. Bruxellensi* 3398 : Per magnos deos juro, Asclepium et Jovem, Apollinem, Mercurium, Solem et Lunam. *Hactenus de Actis classis primæ. Surius vero hæc habet:* Per potentissimos deos Jovem et Mercurium, Solem et Lunam, et Asclepium ; *demum in altero Actorum Surianorum exemplari, Accincti videlicet monasterii, collato cum codicibus S. Benigni Divionensis et Caritatis :* Per potentissimos deos Jovem et Mercurium, Solem et Lunam, Asclepium et Hypocratem. *Huic Actorum loco adscripsit unus decessorum nostrorum in* F *apographo codicis Canteri :* an Harpocrates? *Constat quidem Deum illum Ægyptium sæculo IV jampridem notum fuisse Romanis.*

q Fugalis effectus es : *in codice Bruxellensi* 9120 *et in secunda Passione Collietti* (15) : cui tu fuga lapsus effectus es : *in Trevirensi S. Maximini :* cui tu fuga lapsus es ; *in codice S. Mauri* (16) : cui tu jugalis effectus es. *Cur* S. Quintinum *Romam mittere voluerit Rictiovarus eumque reapse Augustam Viromanduorum ire jusserit, alii alio modo explicant. Quorum opiniones et conjecturæ non sunt hoc loco expendendæ* (17).

r *In itinere illo a civitate Ambianensium*

(1) Catalogus SS., lib. IX, cap. 126. — (2) Comment. rerum Flandric., ad ann. 657. — (3) Cfr. Acta SS., tom. XI Oct., pag. 539 ; cfr. pag. 496, 502, 536, 540. Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. II, pag. 306 et seqq. — (4) Mém. p. l'hist. du Verm., pag. 138 et 144. Cfr. bibl. reg. Bruxellensis, codd. mss. 9742 et 3398. — (5) Bibl. reg. Bruxell., cod. 8927, fol. 186. — (6) Ibid., fol. 180. — (7) Cfr. Comm. præv., num. 158. — (8) Cfr. Actus Apostolorum, cap. XII, 4. — (9) Lib. IX, cap. 126. — (10) Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 354. Claudius de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 8 et seq. Cfr. Baronius, Martyr. Romanum, ad diem 19 aug., not. — (11) Apologeticus, cap. 37. — (12) Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 356. — (13) Cfr. V. De Vit, Totius latinitatis onomasticon, pag. 137 et 505, Prati 1867. — (14) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 146. — (15) Ibid., tom. I, pag. 141.— (16) Ibid., pag. 146.—(17) Cfr. Cl. de La Fons, Hist. de S. Q., pag. 53 et seqq. Corblet, tom. III, p. 357.

A *ad Augustam Viromanduorum, transiisse dicitur sanctus martyr per loca quæ hodie dicuntur Bayonvillers, Foucaucourt, Villers-Carbonnel, Vermand, Marteville, Holnon aliaque; immo narrantur res miræ quæ ibi tum contigerint.* Martevillæ, *ait Hemeræus* (1), avorum quidem traditio est martyrem substitisse illo loco, cum Ambianis Augustam traheretur, aut tarincharum torturis lancinandum, aut recusis interpolatisque cathenis durius revinciendum; ejusque rei causa damnatum hac cœlesti vindicta locum, ut Mulciberis... ac Brontis (quia illi homines clavos trabales ac sudes Quintino cruciando, aut cathenas numellasve constringendo ibi cudissent) qui sedem isthic sibi tabernaculumque posuerint, rem familiarem omnem occulta quadam et inevitabili calamitate, quasi carcinomate, sensim corrodente, miserrime tandem pereundum sit. *Recte adjicit historicus:* Traditionem dixi: nihil enim eorum vel scriptores vel membranæ patriæ meminerunt; multaque invenit olim facilis et credula patrum pietas, quæ posteri metu retinuerunt; ne, si non credidissent, crimen incurrissent B neglectæ violatæque religionis. *Item Martevillæ carcere tentus impetrasse dicitur sanctus martyr ut fons humo exsiliret; quem postea ægroti ac præsertim hydropici frequentes adierunt* (2). *De Baionvillari jam supra mentionem fecimus* (3). *In vico Salouel indicant quemdam cœmeterii locum in quo sanctus vir concionatus sit. Idem, in itinere a civitate Ambianensium ad Augustam Viromanduorum, constitisse fertur inter Holnon et Marteville, quo loco nuper sacellum ædificatum est. Denique, ut alia omittam, prope Vermandum ædicula exstat* S. Quintino *sacra, ibidemque lapis ostenditur in quo sanctus martyr, antequam decollaretur, clavos seu tarincas suas coacervarit: sed hæc admodum dubia esse omnes fere consentiunt* (4).

s *De Jove atque Apolline Ambiani adoratis scripsit sæculo XVIII exeunte D. Grenier* (5).

t Quod ab intonsis patribus nostri majores acceperunt, Sanquintini locus adhuc visitur subterranei carceris, in quem conjectus martyr ad supremum supplicium reservatus est, domusque etiamnum divi Quintini dicta; ad quam in C majoribus litaniis subsistere consuetus est clerus turbaque subsecuta; illoque decantante sacras antiphonas, virguncula..... *sacris reliquiis* floream corollam imponere, memoria ut custoditi illo in carcere Quintini conservetur (6).

u Tarincæ *seu* Taringæ *memorantur etiam in Actis SS. Fusciani et Victorici.* Antiqua vox gallica est, *ut scripsit Ghesquierus noster* (7), *cujus sensus in hoc Passionis tertiæ loco apparet:* Rictiovarus..... jussit vocari fabrum ferrarium, præcipiens ei ut faceret duas sudes ferreas, quæ gallica lingua taringæ vocantur. *Quod porro martyr clavis transfossus dicitur, neque illud singulare est. Ut enim alia exempla complura omittam, narrat S. Audoënus inventum fuisse a S. Eligio* sanctum martyrem Piatonem, cui similiter clavos prolixos ex corpore ablatos populis in argumentum monstravit (8). *In Metropolis Remensis Historia* (9), *anno* 1666 *edita, hæc narrat Gulielmus Marlot:* A triginta annis *juxta ecclesiam S. Xysti* sarcophagus repertus est, lapide coopertus: quo amoto, cadaver extensum protinus apparuit, cujus tempora clavis ferreis duobus acutis et oblongis hinc inde transfixa erant... Tria adhuc corpora in cujusdam S. Timothei canonici domo... reperta sunt, quorum tempora clavis pariter ferreis trajecta erant, ut et alia plurima juxta viam publicam quæ ducit ad S. Nicasium. *Conjicit auctor illa esse corpora martyrum, id tormenti genus experta quo Rictiovarus sæpe usus perhibetur.* EX MSS.

v *Jam pridem dictum est similem narrationem plurium sanctorum Actis insertam, nec forte aliud fuisse initio quam similitudinem aut metaphoram quamdam, quæ postea fuerit ad literam accepta.*

CAPUT ALTERUM.

E

Eusebia de quærendo S. Quintini corpore monetur. Id miraculo inventum. Visus matronæ restitutus.

INCIPIT INVENTIO SANCTI QUINTINI MARTYRIS *a*. Expletis his diebus *b*, voluit Deus ostendere hic plebi occultatum thesaurum et mysterium copiosum. Suscitavit enim Dominus Deus quamdam matronam ab urbe Roma, nomine Eusebiam, opibus magnis divitem et nobilem natalibus; cujus erat locupletatio magna *c* et infinitus familiæ numerus et ministerium copiosum. Et hæc cæca erat effecta per annos novem *d*; cumque promptissime Dominum deprecaretur, apparuit ei angelus Domini per visum nocte, dixitque ad eam: « Eusebia, exaudita est deprecatio tua: surge, et vade intra Gallias, require locum qui dicitur Agusta Veromandorum *e*, juxta fluvium qui vocatur Somna, ubi transit agger * publicus qui venit de Ambianensium civitate et pergit contra Lugdunum * Clavatum *f*. In ipso igitur loco require, et invenies sub aqua cadaver sancti Quintini, mei martyris. At ubi revelatum latens per te in populo fuerit demonstratum, statimque oculorum tuorum recipies sanitatem, et sano corpore et firma mente cum tuis omnibus ad tuum redies tugurium. » *Eusebia cæca, monente angelo* *a* *b* *c* *d* *e* * *ager cod.* * *sic corr., prius* Laudunum. *f*

15 Cumque bis vel ter ei hæc visio apparuisset, at illa de fide credulitatis non dubitans, iter quod ei angelus Domini nuntiaverat, proficisci conabatur. Junxit curriculum suum, et omnia quæ in via ei necessaria erant secum duxit, pueros, puellas et ministerium copiosum, ut corpus beati viri Quintini inveniret; linteamina ad sepeliendum secum levavit. At ubi intra Gallias, angelo mittente *g*, ingressa est, celeriter ubi desiderabat *Gallias petit.* *g*

(1) Aug. Vir., pag. 32 et seq. Cfr. Gomart, Études S. Quentin., tom. II, pag. 335. — (2) Comm. præv., num. 162. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 91. — (3) Comm. præv., num. 177. — (4) Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 362 et seqq., tom. IV, pag. 706. — (5) Introduction à l'hist. de Picardie, pag. 199 et seqq., pag. 202, in Mém. des Antiq. de Picardie, Documents inédits, Ambiani 1856. — (6) Aug. Vir., pag. 33. Cfr. Gomart, Ét. Saint-Quent., tom. II, pag. 130. — (7) Acta SS. Belgii, tom. I, pag. 154. — (8) Vita S. Eligii, lib. II, cap. 7. — (9) Tom. I, pag. 76 et seqq.

 pervenit,

EX MSS.

pervenit, in eumdem locum quem illi angelus Domini per visum ostenderat.

ut corpus S. Quintini perquirat; h

16 Tunc quidam senex, nomine Eraclianus *h*, in via ei obvius fuit; at illa cœpit eum diligenter sciscitari : « Ubi namque est locus vel municipium quæ Agusta Veromandorum nuncupatur? » Senex respondit : « Jam in proximo est. » At illa inquit : « Domine, dic mihi, rogo et precor, quod si aliquo tempore cognovisti quemdam christianum Quintinum nomine, qui a persecutoribus interfectus fuisset. » Senex respondit : « Audivi utique *i*, sed jam longum tempus est ex quo hæc acta sunt. » Eusebia vero interrogavit eum, dicens : « Ubi repositus est? » Senex respondit : « Nescio, domina. » Illa dixit : « Per Dominum tibi specialiter rogo ut mihi ostendas ubi agger * publicus et hunc fluvius transit et pergit simul *k*. » Senex ostendit ei, dicens hunc esse locum.

* ager *cod.*

idque, Deo invocato,

17 Tunc præfata matrona descendit de curriculo suo, figens genua in terra, inclinans caput, simulque manibus pectus percutiens, orabat dicens : « Domine Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus prophetarum, Deus apostolorum, Deus B martyrum, Deus omnium confessorum, Deus per quem elementa facta sunt, Deus cujus nutu cuncta gubernantur, per te tonitrua et fulgura et coruscationes dissiliunt ; Deus, Pater omnipotens, te deprecor : exaudi me humilem peccatricem, sicut exaudisti Tobiam et Sarram, dum orarent in atrio domus suæ ; ita me exaudire digneris, sicut exaudisti Moysen et Aaron, et ostendisti eis ossa Joseph patris sui ; quomodo revelasti desiderium beatæ Helenæ et ostendisti ei occultatum thesaurum, ita mihi ostendere digneris venerabile pignus, qui propter nomen sanctum gloriæ tuæ passus est ; ita, pater omnium sæculorum, ne me patiaris discedere ab hoc loco, nisi inveniat quod desiderat anima mea, ut videant oculi mei salutare tuum, ut magnificetur in gentibus nomen tuum, quod est benedictum in sæcula sæculorum. Amen. »

miraculo reperit,

18 Et ut implevit orationem suam, statim commotus est locus ubi sanctum corpus sub aqua jacebat, et quasi crispantes undæ dorso submittebant *l*. Tunc venerabilis viri corpus super aquam natare cœpit, et caput ejus, per alium C meatum exsiliens : non illum tumor aut livor invaserat, sed erat candidum tamquam nix, et velut rosæ et lilii odoris, sicut odor agri pleni quem benedixit Dominus Deus, et sicut alabastrum pretiosum. Et quicumque aderant, dicebant intra se *m* : « Unde nobis in oblivionem fuerunt virtutes cœlestes et magnalia Christi? »

et sepelit Augustæ Viromanduorum. Cæcitate liberatur.

19 Tunc præfata matrona, accipiens venerabile corpus, involvit eum in linteamine mundo et voluit eum in Viromandis civitatem sepelire. Cumque in iter proficiscerentur, venerunt in quoddam municipium quod Agusta Veromandorum nuncupatur; deponentes eum *n*, quia præ pondere ambulare non poterant. Cognoscens autem hæc quæ agebantur, præfata matrona sepelivit eum in eodem loco, et super sepulcrum ejus cellulam ædificavit; et pro beneficio sepulturæ, exiit ab oculis ejus tamquam squamæ * et lumen oculorum recepit ; et ipsa sensit in se redisse virtutem sicut in adolescentia sua consueverat. Statim quanticumque ibi in ipsa hora infirmi venerunt, pristinam receperunt sanitatem *o*. Fluvius autem Somna intervallo vasto ex humore palustri dextra lævaque est circumdatus *p*. Et tarincas quæ in Quintini sancti corpus fuerant confictæ, et ipsas accipiens fidelissima mulier pro reliquiis corporis sui, cum suis omnibus reversa est in suam provinciam ; et multa dona recepit, quæ in ministerio pauperum dispensavit *q*. Sepelivit autem corpus beatissimi viri Quintini martyris VIII kalendas julias post gloriosam resurrectionem Domini nostri Jhesu Christi, cui est gloria et honor, laus et imperium in sæcula sæculorum. Amen. EXPLICIT INVENTIO SANCTI QUINTINI MARTYRIS.

* sic *cod.*

ANNOTATA.

a *In aliquot codicibus Inventioni præfixus est prologus, qui in codice bibliothecæ Parisiensis* 5575 *aliisque, immo in Actis a Laurentio Surio editis, ad ipsam Passionem pertinet.* Sanctorum martyrum beata certamina et triumphos gloriosorum testium Christi prædicare, Christo sunt præconia dicere ; quia cujus illi membra exstiterant, ipse in eis vicerat, ac E per hoc ad illum totius victoriæ laus palmaque redundant..... E quibus B. Quintini gloriosa facta recensentes, sanctam passionem ejus scribendam nec otiosum ducimus, secundum quod ejusdem passionis ordinem fideliter, ut credimus, ad nos usque delatum accepimus. *Atque hæc e ms. codice Parisiensi ; apud Colliettum vero hæc addita sunt* (1) : Restat ut de inventione corporis ejus dicamus, cujus nos meritis adjuvari optamus... Consummavit itaque martyrium pridie calendas novembris. Aqua autem ei fuit tumulus annos circiter quinquaginta quinque. Expletis autem his diebus *etc.*

b *Cfr. Commentarius prævius,* § *V, ubi de tempore cæterisque eventus adjunctis disseruimus. In Actis Surianis refertur inventio ad ætatem qua simul regnabant Constantius ac fratres ejus Constantinus et Constans : quod suo loco disputabitur. Eusebia illa quæ martyris corpus invenit, a Sanquintinianis scriptoribus sancta dicitur : verum, ait doctus vir J. Corblet* (2), *nullum reperitur vestigium cultus ejus neque in diœcesi Ambianensi, neque in Noviomensi. Eusebiam Romanam* F *annumerat Saussayus feminis pietate insignibus* (3). *De S. Benedicta Auriniacensi, cujus sociam fuisse Eusebiam aliqui volunt, dicetur in Annotatis Passionis tertiæ.*

c Et nobilem-magna : *hunc locum edimus ut legitur in codice Bruxellensi* 9120, *aliisque plurimis; in Puteano enim obscura est sententia :* Eusebiam opibus magnis divitiarum et nobilem, et natalibus suis erat locupletior, magna.

d Novem : *in aliquot codicibus, ut S. Maximini Trevirensis et S. Mauri, legitur* octo ; *in reliquis vero et in Actis Surianis* novem.

e Agusta Vermandorum : *in aliis codicibus* Augusta Virmandorum *aut* Viromanduorum, *juxta* Sumenam *aut* Summam. *Non differt, ut ex ipsa Passione et Inventione planum fecimus* (4), *ab oppido S. Quintini : quo nomine dicta fuit exeunte sæculo IX.* Ab annis conditi ab Eusebia Romana mausolæi ad principatum usque Tetrici comitis, quicquid ædium interces-

(1) Mém., tom. I, pag. 148. — (2) Hagiogr. d'Amiens, tom. IV, pag. 257. — (3) Martyrol. Gallicanum, pag. 1236. — (4) Cfr. supra, Comment. præv., § V.

sit

A sit a clivo medio ad culmen montis *(ubi ecclesia martyris sita erat)*, fuere omnes illæ suburbanæ, patronique nomen obtinuere, quod ipsi etiam civitati communicarunt. Urbe tandem per eundem comitem reparata *(anno circiter* 885*)*, productaque ad basilicam usque Quintini martyris in suprema colliculi parte constitutam, spatia nihilominus illa vetustæ civitatis una cum martyris nomine retinuere priscam appellationem (1), *dicta videlicet* districtus Augustæ (2).

f *E viis romanis multis quæ Quintinopolim conveniunt* (3), *ea in codice significatur quæ hodieque pluribus in locis dicitur vernaculo sermone* chemin Roméré (4). *Prope Augustam Viromanduorum, transducta fuerat per Somenam, quo loco fluvius duos in rivos seu brachia divisus parvam efficit insulam. In hujus insulæ palude quadam, non autem in ipso flumine,* S. Quintinum supplumbatum *putant nonnulli auctores, eo quod et in Actis dicatur limo coopertus, et memoria proditum sit corpus et caput in suo quodque puteo fuisse reperta* (5). *Verum cum hac opinione non* B *facile componuntur, ut legenti manifestum est, antiquissimæ facti narrationes (cfr. num.* 18).

g Angelo mittente : *in apographo S. Maximini Trevirensis :* Angelo ducente ; *in aliis quibusdam :* comitante.

h Eraclianus: *alibi* Eraglinius *seu* Eraclius, *aut* Heraclinius *etc.*

i Utique: *ita in codice S. Maximini aliisque ; in Puteano vero :* itaque.

k *In codice priore Collietti :* « Rogo... ut mihi ostendas ubi agger publicus hunc fluvium transit. » Et pergentes simul, senex ostendit illi ; *in altero :* « Ostendas ubi iter publicum in hunc fluvium ingreditur et transit. » Et pergentes simul *etc. ; in Trevirensi :* « Ubi agger publicus ingreditur in hunc fluvium. » Et cum simul per hunc exissent... EX MSS.

l Et quasi — submittebant : *hæc ita in textu priore Collietti, et in Bruxellensi codice* 9120 ; *sed in Puteano legimus :* et quasi crispantium unda dorsum submovebat ; *et in codice S. Mauri :* undæ quasi crispantia dorsa submittebant. *De monasterio ibi postea ædificato egimus in Commentario prævio, num.* 147.

m *Ante* (6) *dictum est hæc vel similia in pluribus exemplaribus legi :* Sic omnes qui aderamus implevit, ita ut omnia delectamenta mundi nobis abolita esse viderentur. *Codicibus supra enumeratis addendi sunt alii multi, ut Bruxellensis* 9120 *etc.; contra Bruxellensis* 9742 *a Puteano vix discrepat.*

n Et deposuerunt eum, *ut legimus in multis codicibus. De* Virmandis civitate *cfr. supra, Comment. præv.,* § *V.*

o *Hæc aliter efferuntur in apographo S. Maximini :* Et quotcumque infirmi ad eumdem locum accesserint, recipiunt pristinam sanitatem. E

p *In priore Passione Collietti :* Fluvius autem Somena inter valla vasta congerie et humore palustri dextra lævaque est circumdatus.

q *In exemplaribus Collietti :* Multa dona reliquit in ministerio pauperum.

(1) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 58. — (2) Cfr. Gomart, Études S. Quent., tom. III, pag. 338 et seqq. — (3) Cfr. E. Desjardins, La Table de Peutinger, segm. I, B. — (4) Gomart, Ét. S. Quent., tom. IV, pag. 159; cfr. tom. III, pag. 333. Cfr. Am. Piette, Itinéraires Gallo-Romains dans l'Aisne, pag. 265 et seqq.; cfr. pag. 155 et seqq. — (5) Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 361 et seq. — (6) Comment. præv., num. 5.

SECUNDA PASSIO ET INVENTIO S. QUINTINI

ex codice monasterii Accincti collato cum Suriana editione [a]. a

C F

CAPUT PRIMUM.

S. Quintinus Romanus Gallias petit. Labores apostolici et miracula. A Rictiovaro in vincula conjectus, ab angelo solvitur.

Gloriosus Christi martyr Quintinus,

Sanctorum martyrum beata certamima et triumphos gloriosorum testium Christi prædicare, Christo est præconia dicere ; quia cujus illi membra exstiterant [1], ipse in eis vicerat ac per hoc ad illum totius victoriæ laus palmaque redundat [2]. Christus enim est [3] martyrum rex, martyrum [4] forma, martyrum virtus, martyrum victoria ; ipse pati permittit et ipse patitur; ipse vincit, et ipse coronat. Totum ergo sanctorum martyrium [5], totum est Christi, a quo martyrii beata manavit conditio, qua nunc sanctorum multitudo redimita coruscat. Quorum pia certamina quamvis nostra longe præcesserint tempora, sacris tamen scriptis indita accepimus, et gestorum ordinem, Christo favente, cognovimus [6]. E quibus beati Quintini gloriosa facta recensentes, sanctam passionem ejus scribendam negotiosum ducimus, secundum quod ejusdem passionis ordinem fideliter, ut credimus, ad nos usque delatum accepimus. Cujus nos meritis juvari optamus [7], quem cum Christo et in Christo inæstimabili dignitate regnare et gloriari perpetuo confidimus *b*. b

2 Sanctus igitur Quintinus Christi famulus et

[1] extiterunt. — [2] redundant. — [3] *om.* — [4] est *add.* — [5] martyrum. — [6] cognoscimus. — [7] cujus-optamus *om.*

martyr

cum apud Ambianenses prædicatione et miraculis clareat,

martyr gloriosissimus, quamvis Romanæ gentis [1] oriundus, et senatoria stirpe progenitus nobilitaretur, fidei tamen nitore insignior, regem suum Christum devotione ut miles fidissimus secutus est. Pro cujus amore primo patriam, gentem, parentesque relinquens, relicto etiam mundialis monarchiæ loco, Galliis se intulit, et cum beato Luciano Ambianis [2] usque pervenit. Sed, sancto Luciano Belvacensium [3] urbem adeunte, beatus Quintinus agonis sui tempus exspectans, Ambianis resedit. Quod factum divinitatis providentia credimus, quatenus verbi divini semina latius spargerentur fidelibus, et pluriora [4] terrarum loca consecrarentur eorum sacris Christo immolatis cruoribus. Interea cœpit per eosdem viros sanctos Christi manifestari nomen et virtutum ejus insignia propalari, non solum eorum prædicationum documentis, verum etiam virtutum et miraculorum testimoniis. Oriebatur enim nova lux cæcis, crucis data signaculo ; vigorem pristinum membra morbis fessa resumunt ; lingua blaterans [5] in verba prorumpit et claudi cursus [6] arripiunt, qui ante nec gressus noverant. Sed hæc miracula Christi per
B servos suos exhibita, sicut fidelibus ad emolumentum exstitere salutis, sic infidelibus ad augmentum excitandi [7] furoris. Beatus vero Quintinus et Lucianus, [8] jejuniis et orationibus instantes, agonum suorum certamina Domino commendabant, et laborum suorum studia ut a Domino dirigerentur, cunctis nisibus implorabant.

a Rictiovaro, diro christianorum insectatore,

3 Igitur tempore illo imperatoria sceptra gerentibus Diocletiano et Maximiano, tanta super christiani nominis religione [9] exarsit invidia, ut circumquaque christiani [10] persequerentur et mortibus variarum pœnarum publice privatimque traderentur. Non enim paganorum vesaniam coercere popularis multitudinis potuit damnum [11], non ætatum compassio, neque sexuum discretio ; sed quanto acrius jugulabantur, tanto copiosius Christi favente gratia ad ejus fidei confessionem undique confugiebant [12], ut veraciter dicere posset [13] Ecclesia : « Cum invocarem te [14], exaudisti me, Deus ; in tribulatione mea [15] dilatasti me. » Principibus vero supra memoratis primatus sui insignia gerentibus,
C Rictiovarus quidam constituitur præfecturæ in Gallias [16] agere jura. Qui tantæ mox crudelitatis insania adversus christianos exarsit, ut eorum sanguine rabiem suam numquam satiari posse putaret ; quod mox factis manifestare [17] sategit, in eorum videlicet beatorum martyrum
c nece quos, Basileam *c* urbem veniens, inquiri fecit, et pro sancti nominis Christi confessione, eo in loco ubi Araris [18] flumen in Rheni alveum se infundit, mergere et crudeliter necari præcepit. Sed profundis gurgitibus quamvis corpora sævus satelles immergeret, animæ tamen Deo dignissimæ sunt sorte felici ad æthera transvectæ ; et hoc magna miseratione Dei, ut milites sui, aquis tumulati, celsitudinem cœlestis susciperent [19] regni ; ubi jam Rictiovarus eos funeste persequi non posset, posset autem pro delictis suis exorare, si vellet.

conjicitur in vincula.

4 Facta autem circumquaque christianorum inquisitione ab impio supra memorato præfecto, D
ipse ad castrum quod Somanobrium *d* antiquitus, d
modo Ambianis [20] vocatur, pervenit ; ubi jam sancti Quintini beata studia in prædicationibus, signis et virtutibus gloriose parebant. Quæ ille cum comperisset, altius indignatus, mox beatum Quintinum comprehendi et catenatum in carcerem duci, ac illic retrudi præcepit, quatenus ejus sancta libertas coercita Christo lucrandi populos locum amplius non inveniret. Beatus autem Quintinus, cum a militibus duceretur in carcerem, lætabundus [21] exultans, Dominum ne se derelinqueret deprecabatur, Davidicum illud dicens : « Domine Deus, eripe me de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis et iniqui : quoniam tu es patientia mea, Domine, Domine [22], spes mea a juventute mea. »

Interrogatus

5 Sequenti autem die Rictiovarus sedens pro tribunali in consistorio, beatum Quintinum suis præsentari jussit obtutibus. Qui cum ab apparitoribus fuisset adductus, ait ad eum præfectus: « Quod tibi nomen est [23] ? » Beatus Quintinus respondit : « Christiano nomine censeor, quia christianus sum, et Christum credo corde et ore E
profiteor; proprie tamen Quintinus a parentibus sum vocatus. » Cui præfectus : « Ex qua es progenie ? » Beatus Quintinus ait : « Civis Romanus sum, filius [24] Zenonis senatoris. » Tunc præses dixit : « Quidnam est quod persona tam nobilis, et tanti viri filius, tam superstitiosis religionibus te tradideris, ut illum pro Deo te colere dicas, quem quondam a Judæis crucifixum audivimus ? » Sanctus Quintinus respondit: « Nobilitas summa est Deum cognoscere ejusque devotissime obsequi mandatis ; nam religio christiana, quam [25] superstitionem nominasti, non tam ignobili subjici potest nomini, quæ ad summum beatitudinis gradum suos veraciter sectatores evectat. Hac enim Deus omnipotens cognoscitur cœli terræque creator, et filius ejus Jesus Christus, Dominus noster, per quem omnia facta sunt, sive in cœlo sive in terra, visibilia et invisibilia ; qui in omnibus est Patri coæqualis, quia ab eo ante omnia sæcula genitus sibi est consubstantialis sibique coæternus. »

et frustra minis tentatus,

6 Præses [26] dixit : « Quintine, recede ab hac stultitia [27] qua teneris, et nostris sacrifica diis. » Beatus Quintinus respondit : « Diis tuis non sacrificabo, quia religio nostra deos tuos dæmonia nobis [28] esse demonstrat. Stultitia vero qua me teneri asseris, non stultitia, sed sapientia est [29], a filio Dei nobis ostensa, qui est virtus et sapientia Patris. Sed illi profecto stulti sunt qui diis tuis sacrificando tibi obediunt. » Tunc præses dixit : « Nisi nunc accesseris, et diis nostris sacrificaveris, per deos nostros deasque [30] juro quia diversis te cruciatibus ad mortem usque torqueo [31]. » Ad hæc beatus Quintinus respondit : « Et ego tibi per Deum [32] meum promitto, quia quod jubes non facio, quod minaris non timeo. Celerius fac quod vis. Quicquid Dei permiserit voluntas [33], sustinere paratus sum. Corpori enim inferre pœnas potes, animæ vero Christus miserebitur. »

inter flagella Deo gratias agit et divinitus corroboratur.

7 His præfectus auditis, immani furore com-

[1] Romana gente.— [2] Ambianos.— [3] Bellovacensium.— [4] plura. — [5] balbutiens. — [6] gressus *cod.* — [7] suscitandi. — [8] et *add.* — [9] tanta in c. n. religionem.— [10] *add. ex S.*, *om. cod.* — [11] coercere potuit populi multitudinis damnum. — [12] confugiebatur. — [13] possit.— [14] *om.* — [15] *om.*— [16] Galliis. — [17] manifeste. — [18] Arar. — [19] suspicerent. —

[20] Ambieni. — [21] et *add.*— [22] *om.* — [23] Quod nomen c. t. *om.* — [24] autem *add.* — [25] tu *add.* — [26] vero *add.* — [27] tua *add.* — [28] nobis dæm. — [29] est, sed sap. — [30] deos deasque nostras. — [31] torquebo. — [32] Dominum. — [33] quicq. Deus permiserit.

motus

EX MSS.

A motus, durissimis eum flagellis cædi[1] præcepit. Sed beatus Christi martyr, dum acriter cæderetur, paululum oculis ad cœlum levatis, gratias agens Deo [2], dixit : « Domine Deus meus, gratias ago tibi, quia propter sanctum nomen [3] filii tui, domini mei Jesu Christi, hæc me pati voluisti. Et nunc, Domine, præsta fortitudinem[4]; concede virtutem, porrigens auxiliatricem dexteram tuam, quatenus pœnas cum tyranno superare valeam ad laudem et gloriam nominis tui, quod est benedictum in sæcula. » Et cum hujuscemodi verba inter flagella orans complesset [5], vox fertur audita : « Quintine, constans esto, viriliter age, ego adsum tibi. » Confestim vero apparitores, qui nece eum crudeli [6] cædebant, in terra [7] ruentes, standi facultatem amiserunt, et spirituali [8] se virtute torqueri acerrime[9] sentientes, auxiliari sibi præsidem magnis vocibus exorabant; plagis se profecto immensis torqueri, et cremari ignibus confitentes, adeo ut consistendi ac pene loquendi amiserint officia.

E carcere obscurissimo

8 His præses auditis, cum beatum Quintinum fidentius semper agere, ac constantius in fidei suæ confessione persistere contueretur, truculentiori ira permotus, cunctis coram [10] magno clamore dixit : « Per sacros deos deasque juro quia Quintinus iste [11] magus est, et præcantaminibus utitur, quibus sibi manifestum est opitulari [12]. Nunc [13] magna cum [14] severitate extrahite, et ejicite eum [15] a facie mea, recludentes in nimia carceris obscuritate, nec ulli christianorum præbeatur solandi eum accessus ; ut etiam sic stultitiarum suarum pœnas exsolvat. » Sanctus vero Quintinus ad ergastuli caliginosissima loca dum contumeliose duceretur, divinæ semper miserationi gratias agens, Dominum [16] intentissimis vocibus exorans, subveniri sibi et [17] adjuvari totis exorabat præcordiis ; quatenus ab homine illo malo et a viro iniquo citius, quibuscumque Deo placuisset modis, liberaretur. In hoc itaque loco sanctus martyr Quintinus, catena [18] et tenebris immaniter damnatus, dum sibi solatia humana conspiceret esse negata, respectus divini promeruit majora solamina.

ab angelo educitur, ac de vera religione verba facit ad populum.

9 Nam sequenti nocte cum beata membra magnis doloribus afflicta quieti dedisset, astitit ei angelus [19] per visum, et blandis eum sermonibus compellans, dixit : « Quintine, famule Dei, surge, et confortare, et perge fiducialiter, et sta in media civitate, consolans et in fide Christi roborans [20] populum universum, ut credant in Dominum Jesum Christum, sanctificantes se [21] baptismate sacro, quia appropinquat liberatio eorum, ut confundantur inimici christiani nominis cum impio eorum Rictiovaro præfecto. » His ita angelo [22] perorante, beatus Quintinus evigilans surrexit, et angelico ductu universas carceris transivit custodias. Cum[23] ergo[24] pervenisset ad locum quem angelico insinuatum cognoverat jussu [25], confluentibus ad eum undique turmis [26] dixit : « Viri fratres, audite me ; vobis enim loqui me misit Dominus [27], ut veritatis fidei vobis vias ostendam et Domino meo Jesu Christo, salvatori æterno, vos lucrifaciam. Convertimini igitur a viis vestris malignis, et pœnitentiam agite, et baptizamini [28] baptismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, in quo est ablutio et remissio omnium peccatorum, credentibus in Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, visibilia et invisibilia ; et in Jesum Christum, coæternum et consubstantialem, et coomnipotentem filium ejus, Dominum nostrum, qui magno pietatis suæ consilio de cœlis descendit, et per virgineum uterum nascendo formam servi suscepit ; Dei in veritate [29] in eo manente [30] natura, in similitudinem hominum factus est, et habitu inventus ut homo, humana in se divinitati unita natura, ut una sit persona Dei et hominis Jesus Christus ; quem sicut humana nativitas, esuries, lassitudo, passio pro salute nostra, et mors, et sepultura verum hominem ostendunt ; ita divinæ virtutis insignia, immutatione naturæ vinum de aqua factum, cæcorum visus, surdorum auditus, claudorum gressus, mutorum lingua [31], mortuorum resurrectio Deum plenissime manifestant ; et in Spiritum Sanctum, Deum ac Dominum, colendum et adorandum, per quem sanctificatur omnis creatura, et per quem nobis remissio et emundatio delictorum [32], individua cooperatione Patris et Filii et ejusdem Spiritus Sancti, qui est unus, æternus, et verus, et benedictus Deus in omnia sæcula sæculorum. » His et similibus a beato Quintino longa prædicatione peroratis, magna pars populi, fide Domini nostri Jesu Christi agnita, ferme ad sexcentos usque [33] crediderunt, ut ope Domini manifestaretur modicum semen verbi divini, per beati Quintini ministerium seminatum, in quantam populi segetem fructificando exsurgeret, et quatenus miles [34] Christi per gloriosam passionem, agone finito, fructus [35] operum suorum, paradisi mœnia ingrediens, ad augmentum gloriæ suæ conspectibus offerret divinis.

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, num.* 7. *Descripta est hæc secunda Passio ex codice Accincti monasterii, cujus apographum, collatum cum exemplaribus S. Benigni Divionensis et Caritatis, quondam a Patre Chiffletio ad decessores nostros missum fuit, et servatur nunc in regia bibliotheca Bruxellensi* (1). *In codice Accinctano deest narratio inventionis ; sed eam edimus ex Actis mss. Caritatis, ab eodem Patre Chiffletio descriptis. Primam porro Passionem cum Suriana* (2) *conferentibus, statim apparet locutionem in hac esse emendatiorem, ac narrata nonnullis in locis fusius explicata : re tamen ipsa non multum differt ab Actis primæ classis.*

b *Non raro eumdem prologum præfixum videmus tertiæ Passioni, immo et narrationi inventionis* (3).

c *Cfr. supra, pag.* 784, *ann.* h.

d *Hæc est illa Samarobriva, quam aliquot Sanquintinenses auctores perperam pro Augusta Viromanduorum putarunt.*

[1] cædere. — [2] Deo ag. — [3] nom. s. — [4] Et n. pr. fort., Domine. — [5] compleret. — [6] crud. eum. — [7] terram. — [8] spiritali. — [9] acer. torq. — [10] coram c. — [11] ille. — [12] q. eum man. c. adjuvari. — [13] igitur *add.* — [14] eum. — [15] *om.* — [16] Dominumque. — [17] seque. — [18] catenæ. — [19] Domini *add.* — [20] corroborans. — [21] et sanctifica eos. — [22] Hæc sancto angelo ita. — [23] Cumque. — [24] *om.* — [25] visu *cod.* — [26] turbis. — [27] Dom. mis. — [28] baptizabimini. — [29] Dei virtute. — [30] et *add.* — [31] loquela. — [32] tribuitur *add.* — [33] usque ad sexc. — [34] militis. — [35] *add. ex. S.*

(1) Cod. ms. 8927. — (2) Ad diem 31 oct. — (3) Cfr. supra, pag. 786, annot. *a.*

CAPUT

EX MSS.

CAPUT SECUNDUM.

Custodes carceris ad Deum conversi. S. Quintinus omnis generis cruciatibus torquetur. Miracula. Sancta mors et sepultura.

Ob Christo adjunctos carceris custodes, Rictiovarus denuo.

Expergefacti igitur [1] custodes carceris, cum clauso carcere beatum Quintinum deesse cognoscerent, ad inquirendum eum progressi, in medio eum populi stantem et prædicantem repererunt [2]. Quo medullitus permoti miraculo, et ipsi ad fidem conversi sunt [3]; adeo ut magnum Deum christianorum publice profiterentur, quem beatus Quintinus prædicaret. Et [4] renuntiantes [5] præfecto quæ de beato Quintino tacta fuerant, diis suis detrahere [6] cœperunt, et universis cultoribus eorum [7]; sibi etiam sufficere profitentes B unum solum et verum Deum, quem per beatum Quintinum gloriose cognoverant. Quibus Rictiovarus præfectus auditis [8], immani furore turbatus, dixit : « Ergo, ut video, et vos magi effecti estis ». Ad quem illi : « Nos magi, inquiunt, non sumus, sed confessores unius et veri Dei, qui fecit cœlum et terram, mare et universa quæ sunt in eis. » Quibus Rictiovarus : « Insanitis, inquit. Nihil enim est [9] vestræ credulitatis vana assertio. Abite a facie mea, et a conspectibus meis quam citius abscedite. »

promissis sollicitat S. Quintinum,

11 Illis ergo recedentibus et abeuntibus, Rictiovarus, nimia indignatione stomachatus, anxiare [10] et cunctis sensibus adversus beatum Quintinum sævire cœpit, et talibus [11] truculentis minari sermonibus : « Nisi, inquiens, Quintinum hunc magum et maleficum interfecero, et nomen ejus exstinxero, populum hunc universum seducet, et deorum nostrorum culturam penitus adnihilabit [12]. » Præcepitque mox beatum sibi exhiberi Quintinum, et conversus ad callida versutæ fraudis commenta, blandis eum sermonibus compellare cœpit, et dixit [13] ad eum: « Quintine, fateor quia erubesco et admodum confundor pro tua nobili- C tate, quod de tantis opibus divitiarum, quæ tibi dignissime congruunt, parentali et nobilitatis [14] sorte, ad tantam paupertatem causa vanissimæ tuæ sectæ [15] evenisti [16], universa relinquens, et omnia dimittens, despiciendo [17] in tantum ut egenus [18] et pauperrimus videaris mendicus [19]. Audi me [20] ergo, et meis te accommoda consiliis. Unum est enim [21] tantum ut facias, et quam valide nostris magnificaberis beneficiis, diis videlicet [22] tantum ut sacrifices nostris [23] et tibi invoces propitiatores, et ego [24] mittam festinato relationem ad imperatores sacratissimos [25], ut opes tuas universas, quas inconsulte reliquisti, restituant, et amplissimas ut amico deorum et cæsarum insuper conferant dignitates, videlicet D ut purpura et bysso vestiaris, et aurea torque induaris atque zona aurea circumderis. »

eumque, constantem et infractum,

12 Tunc beatus Quintinus in sævissimo præfecto commenta fraudis intelligens, respondit : « Lupe rapax et tamquam canis vesania plenus, quam stulte et insipienter sensus meos intelligis, quos putas te posse evertere per donatorum multitudinem promissorum et infelicem opum congeriem [26]. Nam [27] opes tuæ tecum sint in perditionem. [28] Constantiam enim [29] fidei meæ mutare non possum, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Numquid non [30] cognoscis, infelix, quia pauper non est, qui in Deo dives est ? Nam mihi sufficit Christus, quia ipse mihi [31] vivere est et mori lucrum. Divitias ejus desidero, divitias ejus amplector [32]; pro ejus divitiis paratus sum non solum acriter affligi, verum etiam, si ipse jusserit, mori; quia divitiæ ejus [33] æternæ sunt, et qui eas accipere [34] meruerit, nullis postmodum [35] bonis indigebit, nec eisdem [36] umquam carebit. Nam [37] honor et potestas ac divitiæ [38] vestræ temporales et fugitivæ sunt, et tamquam fumus evanescunt, et permanere numquam [39] noverunt. Ea vero quæ Deus dilectoribus suis [40] E tribuit, æterna sunt, et talia [41] qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis umquam [42] ascenderunt. »

trochlea, resticulis ferreis, igni,

13 Tunc Rictiovarus, insuperabilem in hac constantia sanctum Dei martyrem intelligens, dixit : « Ergo, Quintine, hoc consilium elegisti ut mori magis quam vivere velis ? » Beatus Quintinus respondit : « Mortem quam tu mihi inferre potes, omnino non vereor. Vitam autem quæ [43] tuæ non est potestatis, sed a Deo fidelibus tribuitur, hic pro ejus nomine moriendo [44] totis exopto votis. Nam si a te morti traditus fuero, tunc me in Christo [45] victurum fiducialiter [46] credo. » Post quæ Rictiovarus dixit : « Iterum iterumque tibi, Quintine, juro quia celerius te puniri jubeo. » Cui beatus Quintinus illud beati David intulit, dicens : « Dominus, ait [47], mihi adjutor est : non timebo quid faciat mihi homo. » Tunc præfectus, tyrannico furore commotus, sanctum Quintinum in tantum trochleis torqueri præcepit, ut membra ejus a suis juncturis vi durissima solvi cogerentur. Resticulis insuper ferreis eum cædi, et oleum bulliens [48] et picem et adipem F ferventissimum dorso infundi jusserat [49], ne quid pœnæ aut cruciatus corporeis deesset doloribus. Sed cum hæc necdum satisfacerent insanissimo Rictiovaro præfecto, ad satiandam [50] ejus sitis immanissimam rabiem, applicari etiam faces ardentes jusserat [51], ut vel flammis crematus, vincendi se [52] aliquando assensum præberet. Sed Christi martyr, qui nec blandimentis nec terroribus cessit, cunctis ignibus insuperabilis constitit. Ardens enim interius flamma divini spiritus, corporeos exterius contempsit cruciatus, dixitque ad Rictiovarum præfectum : « Sævissime judex et fraudis diabolicæ filius [53], numquid non [54] scis quia hæc omnia quæ te jubente

[1] vero. — [2] reperiunt. — [3] ipsi conversi ad fidem Christi sunt. — [4] *om.* — [5] autem *add.* — [6] d. s. convicia irrogare. — [7] eor. cult. — [8] *om.* — [9] est en. — [10] anxiari. — [11] ejusmodi. — [12] annullabit. — [13] c., dixitque. — [14] parentalis nobilitatis. — [15] sect. t. — [16] pervenisti. — [17] dim. atque despiciens. — [18] egens. — [19] mend. vid. — [20] *om.* — [21] en. est. — [22] et largissime n. augeberis ben., diis vid. nostris. — [23] *om.* — [24] mox *add.* — [25] sacr. imp. — [26] ev. multitudine promissorum munerum et infelici op. congerie. — [27] Sed. — [28] Ego vero *add.* — [29] *om.* — [30] *om.* — [31] C., qui mihi. — [32] Illius ego divitias concupisco, illius opes ampl. — [33] m., div. enim ej. — [34] adipisci. — [35] deinceps. — [36] illis. — [37] Porro. — [38] pot. et opes. — [39] nec umquam perm. — [40] quæ ipsum diligentibus Deus. — [41] sunt, atque ejusmodi. — [42] *om.* — [43] quem *cod.* — [44] ejus amore morientibus. — [45] fuero, Christo me. — [46] fidenter. — [47] *om.* — [48] candens. — [49] jussit. — [50] satiandum. — [51] jussit. — [52] vinc. se *om.* — [53] fili. — [54] *om.*

patior,

A patior, pro nomine Domini mei Jesu Christi tamquam refrigeria æstimo, ac per hoc minas tuas et supplicia contemno, quia sentio mihi rorem consolationis miseratione divina adesse de cœlis? »

aliisque tormentis cruciat.

14 Tunc Rictiovarus, furentissimo animo iram et sævitiam augens : « Afferte, inquit, calcem, acetum et sinapem [1], ut infundatur in os ejus, ut vel sic tacendo resipiscat a nostra deorumque nostrorum injuria, cessetque illudere falsis persuasionibus nostrorum fidelium multitudinem [2]. » Beatus denique Quintinus, pœnas suas augendas intelligens, ad Dominum verba convertit, dicens : « Dulcia mihi sunt omnia, Domine [3], quæcumque pro sancto nomine tuo ore et præcordiis suscipio [4]; quamvis amarissima et exitialia sint, tamen ori [5] meo pro mellis dulcedine et favi reputo suavitudine [6]. » Sed Rictiovarus præfectus post hæc jurando protestatus est, dicens : « Per potentissimos deos Jovem et Mercurium, Solem et [7] Lunam [8], Asclepium et Hypocratem [9] *a*, juro quia vinctum te et ponderosis [10] catenis astrictum Romæ Augustis *b* faciam præsentari, coram quibus immanibus suppliciis arctaberis, idque digne pro meritis quibus [11] B fugam inire præsumpsisti. » Ad hæc præfecto sanctus Quintinus respondit : « Romam, præfecte, ire non formido, quia Deum [12] hic et illic esse non dubito, qui tuas et cæsarum, quibus adversus [13] christianos sævitis, superabit insanias. Ego tamen confido et spem certissimam [14] teneo, quod mei cursum [15] laboris hac in provincia terminabo. »

Eum duci jubet Augustam Viromanduorum;

15 Tunc Rictiovarus præfectus truci jussione præcepit collum sancti martyris cæteraque membra ponderosis catenis et gravissimis nexibus circumdari, militesque [16] jussit, quatenus eum diligenti cura servarent, ducentes [17] eum quousque eos idem tyrannus consequeretur. Sed beatus Quintinus, tamquam animal simplicissimum ad victimam ductus, spe altius in Domino fixa, vias suas ab eo dirigi et semitas ejus se doceri precibus devotissimis exorabat. Cum [18] igitur [19] apparitores qui beatissimum Dei militem, sicut eis fuerat imperatum, ducebant, in locum quemdam Augusta Viromandorum vocabulo [20] pervenissent, præsidem jussi sunt exspectare. Respiciens [21] enim jam tunc Dominus [22] devotissimi militis C sui artos durissimosque labores [23], remunerandi eum tempus elegit, et locum [24] nomini suo consecrandum instituit; quo longius eum progredi non passus, mox, ut voluit, consistere fecit.

ubi, blanditiis incassum usus,

16 Quo Rictiovarus præfectus sequenti veniens die, sanctum Quintinum sibi præsentari præcepit, conversusque iterum, ut supra meminimus, blandis eum commentis et fraudulentis sermonibus compellat, dicens : « Frater Quintine, quia es bonæ spei juvenis, adhuc patiens sum in te : consenti ergo mihi, et sacrifica [25] magnis diis Jovi tantum [26] et Apollini; et Romam si nolueris [27] reverti, magnis te honoribus in hac provincia ditabo, mittens [28] legationem ad sacratissimos imperatores de te [29], nuntians eis et rogans [30] ut constituaris princeps et magnificabilis judex [31] in loco isto. » Sanctus vero ad hæc Quintinus respondit : « Rictiovare, sæpius tibi [32] talia prosequenti respondi, et modo iterum respondeo : tuis omnino diis non sacrificabo, quia deos tuos dæmonia esse scio, ad quorum tu honorem imagines et sculptilia fabricas; quæ etiam sculptilia deos cum appellas [33], sine sensu sunt omnique ratione carentia, quia manu facta, nec sibi nec aliis opitulari queunt. Quibus similes fiunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis, quia mortui sensibus mortua venerantur figmenta. »

EX MSS.

martyrem sudibus ferreis et clavis transfodi

17 Tunc Rictiovarus præfectus, cernens eum constantia validius semper roborari, ad gloriam augendam ejus [34] cruciatus ejus [35] augere disponit [36]; jussit denique [37] vocari fabrum ferrarium, ut faceret duas sudes ferreas [38] quibus beatus Quintinus a cervice usque ad crura transfigeretur, aliosque simili modo decem clavos qui inter ungulam [39] et carnem digitis omnibus crudeliter figerentur [40], ut vel sic corpore confosso membrisque undique terebratis, aut deficeret aut superatus cederet [41] *c*. Quibus omnibus completis, beatus Christi martyr, mira Dei virtute tantis adhuc irrogatis subsistens suppliciis, nihil resultat [42], sed magni boni conscius patientissime E tolerat; neque his crudelitatibus cessit, qui cæteras superius commemoratas æquanimiter pro amoris Christi magnitudine toleravit. Rictiovarus vero taliter [43] beatum Quintinum veribus [44] ferreis confossum et rigidum factum, cum [45] conspiceret, insultans dixit : « En videant hunc christianum cæteri christiani suppliciis meis taliter addictum, et ab hujus pœnis eorum discant exemplum [46]. » Quibus verbis videtur præfectus nescisse quid dixerit [47], dum [48] ad martyrii exemplum, sancto Quintino in medio posito, christianis spectaculum palam monstrabat [49] : ostendebatur enim imitabilis ejus et veneranda passionis constantia ad omnium christianorum perfecta [50] emolumenta.

ac decollari jubet. Sub morte eduntur miracula.

18 Post hæc præfectus, accepto consilio a quodam Severo Honorato, data jussione [51] capitalem eum jussit subire sententiam. Cum autem beatus Quintinus a carnificibus duceretur, ad locum suæ immolationis veniens, petiit ab eis ut paululum sibi orandi locum [52] concederent. Quo impetrato, cum se in oratione prostrasset [53], his precibus et vocibus quibus poterat, Dominum orabat, dicens : « Domine Jesu Christe, F Deus de Deo, lumen de lumine, qui es et qui eras ante mundi constitutionem, te deprecor in miseratione [54] tua sancta [55], quem confiteor, quem corde retineo, quem videre desidero, pro cujus amore hoc corpus meum [56] suppliciis tradidi et nunc animam offero. Suscipe ergo spiritum meum et animam meam tibi toto desiderio oblatam, et ne derelinquas me, rex pie et Deus clementissime, qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. » Et his dictis, sanctam cervicem spiculatoribus offerens : « Paratus sum, ait : facite quod vobis præceptum est. » At illi, evaginato gladio [57], sanctum martyris caput crudelissima percussione amputaverunt. Et mox visa est felix

[1] sinapim. — [2] multitudini. — [3] sunt m., Dom., omn. — [4] et *add.* — [5] ori tam. — [6] suavitate. — [7] *om.* — [8] et *add.* — [9] et Hyp. *om.* — [10] ponderatis. — [11] immanibus-quibus *om.* — [12] et *add.* — [13] adversum. — [14] spe certissima. — [15] concursum. — [16] militusque *cod.* — [17] jus. eum d. c. servare ducereque. — [18] Cumque. — [19] *om.* — [20] quemd., cujus vocabulum est Aug. Veromanduorum. — [21] Respexerat. — [22] Christus. — [23] et *add.* — [24] el., locumque. — [25] tantum *add.* — [26] *om.* — [27] *ita S.*, volueris *cod.* — [28] mittamque. — [29] de te *om.* — [30] et rog. *om.* — [31] ut constituant te principem et magnificum judicem. — [32] sæp. tibi, Rict. — [33] quæ cum tu deos app. — [34] ejus aug. — [35] adhuc. — [36] constituit. — [37] igitur. — [38] duos s. ferreos *cod.* — [39] ungues. — [40] infigerentur. — [41] ced. sup. — [42] tantis irrog. suppl. adhuc durans et subsistens, n. recusat. — [43] cum. — [44] verubus. — [45] *om.* — [46] pœn. exemplum capiant. — [47] diceret. — [48] cum. — [49] monstraret. — [50] non parva. — [51] data jus. *om.* — [52] spatium. — [53] orationem prostravisset. — [54] veritate. — [55] *om.* — [56] totum. — [57] gladio evag.

anima

EX MSS.

anima ejus, carnea mole soluta, velut columba candida sicut nix, de collo ejus exisse [1] et liberrimo volatu cœlum penetrasse [2]. Et vox [3] de cœlo fertur audita : « Quintine, famule meus, veni et coronam accipe quam tibi pro tuis meritis præparavi. » Sic igitur beatus Quintinus, acceptabile sacrificium et holocaustum Dei, cœlos ingreditur, et pro cruciatibus hic patientissime toleratis inæstimabiliter coronatus, in [4] sanctorum martyrum sedibus collocatur.

Corpus in flumen mergitur.

19 Corpus vero ejus, proprii sanguinis roseis undis perfusum, a præfecto servari et diligenter jussum est [5] custodiri, non ad debiti honoris reverentiam, sed quousque tempus id perdendi clanculo [6] locum tribueret. Nocte vero redeunte, corpus beatissimi martyris Sommæ fluentis immergi [7] jussit et terræ adjectione validissime supplumbari [8]; quatenus [9] tam ingens bonum et Deo [10] tam [11] dilectissimus thesaurus christianorum negaretur conspectibus. Complevit autem beatissimus martyr Christi Quintinus, Deo tota devotione militans, tempus suum et longas martyrii [12] pœnas pridie kalendas novembris. Qui [13] licet in fundo aquæ per quinquaginta quinque B annos fuerit tumulatus, [14] regnum tamen Christi sacra inter beatorum martyrum consortia est gloriose adeptus [15]; ubi eum nunc pro nobis tanto plus apud Deum intervenire confidimus, quanto hic plus pio amore, ut sanctissimum martyrem decet, ejus veneranda merita [16] complectimur.

ANNOTATA.

a *Cfr. supra, pag.* 784, *annot.* p.

b *Quod in Actis primæ classis, hoc loco et ab initio, unus dumtaxat memoratur imperator, Maximianus videlicet ille qui in Occidente christianos insectatus est, nolim continuo primam Passionem suspectam habere, ut ii habent qui Acta Suriana cæteris omnibus anteponunt.*

c *Capiti etiam clavos infixos esse S. Audoëni testimonio confirmatur. Etenim narrat S. Eligium, repertis* S. Quintini *reliquiis,* clavos quoque miræ magnitudinis, quos tempore passionis ejus persecutores corpori infixerant, ex cerebro cæterisque artubus *abstraxisse* (1). *Ex quo etiam apparet non omnes clavos ab Eusebia Romam* C *fuisse delatos, sed sudes tantum seu taringas.*

CAPUT TERTIUM.

Eusebiæ Romanæ iter in Galliam. Perquisitio et mirabilis inventio corporis S. Quintini. Ejus sepultura. Prodigia.

Matrona quædam cæca, Deo monente,

Postquam itaque [17] Ecclesiam suam, tot persecutionum turbinibus fluctuantem, Christus miserando respexerat [18], exstinctis jam imperatoribus D impiis, christianos principes universam orbis monarchiam [19] regere constituit : quatenus jam fidelium numerositas, respirandi quiete adepta, multorum cruciatuum fine gauderet. Regnantibus vero [20] Constantio, filio Constantini [21], ejusque cum eo fratribus Constantino et Constante, matrona quædam nobilis Romæ erat, Eusebia vocabulo, dignitate et opibus ditissima, sed ab annis novem oculorum luminibus cæcata [22]: cui [23] mos erat studiose orationibus incumbere, et pro se Domini clementiam devotissime exorare. Quadam vero nocte cum pro suæ causa infirmitatis, ea videlicet quæ ei acciderat [24], Dominum propensius exoraret, eadem nocte per visum [25] ei angelus Domini apparuit, eamque consolans, dixit : « Eusebia, orationis tuæ preces [26] exauditæ sunt, et coram Domino [27] acceptæ : surge itaque, et perge in Gallias, et perquire locum, qui Augusta Viromandorum [28] dicitur, cujus situs est juxta fluenta Sommæ, ubi via publica transit ab Ambianensium civitate, veniens contra Laudunum Clavatum. Eo igitur loco diligenter perquire, et invenies corpus beati Quintini, martyris Christi, diu jam paludibus et aquis tumulatum. E Quod ubi fuerit evectum, et per te populis manifestatum, oculorum tuorum recipies visum et imbecillitatis [29] corporeæ pristinum statum. »

se confert Augustam Viromanduorum,

21 His illa auditis, cum ei iterato visio eadem rem probabilem adstrueret, in nihilo [30] nutabunda [31] insinuatum iter arripuit [32], et ut jussum est [33], in partes Galliæ pergit, congruo suæ imbecillitati præparato curriculo, cæterisque tanto itineri necessariis, etiamque [34] linteaminibus mundissimis et congruentibus præparatis, cum [35] quibus revelatum Domini thesaurum susciperet, et susceptum piis involutionibus [36] decenter involveret. Cum igitur [37] angelico ductu ad locum sibi insinuatum pervenire cœpisset, senex quidam, Eraclius [38] nomine, in via ei obvius venit. Quem illa ad se vocatum interrogare cœpit et ab eo sciscitari, ubinam [39] locus esset qui Augusta Viromandorum dicebatur. Cui ille respondit : « In proximo est. » Ad quem Eusebia : « Dic, oro te, mihi [40], si cognovisti aliquando illo in loco virum quemdam, nomine Quintinum, a paganis interfectum? » Ad hæc senex respondit : « Audivi certe [41], sed multum jam [42] esse tempus hujus [43] facti pro certo noveris. » F Tunc Eusebia : « Corpus, inquit, illius ubi repositum fuerit, dic [44], si nosti. » Senex respondit : « Nescio. » Eusebia vero plenius jam ab angelo edocta : « Per Deum, inquit, te rogo, ut hoc mihi tantum [45] ostendas, ubi via publica Ambianis veniens, et Laudunum pergens, Sommam flumen transeat. »

et, Dei auxilio implorato,

22 Quo pariter pergentes [46], senex dixit ad eam : « Ecce iste est locus. » Tunc Eusebia ad locum se perventam [47] quem Angelus dixerat, cognoscens, de spe ulteriori [48] lætabunda, exsultans de vehiculo descendit, ac se illuc [49] duci jussit. Cumque pervenisset, prostrata mox in oratione

[1] exire. — [2] penetrare. — [3] Voxque. — [4] *add. ex S.* — [5] *add. ex S.* — [6] clanculum perdendi. — [7] immergere. — [8] et terræ-supplumbari *om.* — [9] ut. — [10] b. Deoque. — [11] *om.* — [12] sui *add.* — [13] Et. — [14] in *add.* — [15] susceptus. — [16] mer. ven. — [17] vero. — [18] respexit. — [19] universi mon. orb. — [20] ergo. — [21] Cons. fil. — [22] orbata. — [23] huic namque *cod.* — [24] ea-acciderat *om.* — [25] D. promptius oraret p. v. — [26] Eus., prec. tuæ. — [27] Deo. — [28] Viromanduorum *et sic deinceps.* — [29] salutis. — [30] nihil *loco* in n. — [31] mutabunda *cod.* — [32] arripit iter. — [33] ut-est *om.* — [34] atque etiam. — [35] *om.* — [36] pio studio. — [37] cumque. — [38] Heraclius. — [39] voc. interrogavit ubin. — [40] ait *add.* — [41] præsertim *cod.* — [42] *om.* — [43] ejus. — [44] *add. ex S.* — [45] tant. m. — [46] Q. cum p. pergerent. — [47] pervenisse. — [48] ultiori *cod.* — [49] eo.

(1) Vita S. Eligii, lib. II, cap. 7.

EX MSS.

A tione, Deum intentissime exorabat ut ei sancti martyris sui corpus ostenderet, et ubi tantus esset thesaurus, illi [1] quamvis peccatrici manifestaret ; dixitque orans : « Domine Deus, pater omnipotens, te deprecor, ut exaudias me [2] humilem peccatricem et ostendas mihi sancti martyris tui corpus ; et sicut complevisti, tu Domine [3], Helenæ famulæ tuæ desiderium, et ostendisti ei vexillum sanctæ crucis absconditum, ita mihi nunc ostendere digneris venerabilem thesaurum in martyris tui glorioso corpore, qui propter sanctum nomen [4] tuum totum se obtulit immanissimis cruciatibus. Et nunc, Domine [5] Deus omnipotens, ne me patiaris ab hoc loco discedere, quo usque desiderii mei indicia tribuas, ad laudem et gloriam nominis tui, quod est benedictum in sæcula sæculorum. »

reperit mirabili modo corpus S. Quintini,

23 Completa itaque oratione, moveri cœpit locus ille ubi sanctum corpus sub aqua jacebat, et crispantibus undis indicia dare ; tandemque magna virtute Dei elevatum est sancti viri corpus, et, tergum unda præbente, evectum, ac sic mira [6] natatione usque ad manus hominum deportatum. Caput vero, quod cum eodem corB pore non jacuerat, per alium meatum exsiliens, ad corpus usque suum, unda portante et Christo favente, mirabili modo perducitur. Quæ pariter suscipiens venerabilis matrona, cum gaudio de aquis elevat, et tam sanctum pondus pannis involvendum libenter deportat : corpus vero ipsum nulla macula corruptum, sed integerrimum et incorruptum, Deo servante, fuerat inventum *a*. Insolito etiam candore idem corpus refulgebat [7], et inæstimabili odore fragrabat [8], adeo ut circumstantes, eo nidore repleti, cætera obliviscerentur mundi delectamenta [9] *b*.

idque, prodigio monita, Augustæ sepelit. Visu recepto,

24 Præfata igitur venerabilis matrona [10] acceptum beatissimum corpus linteaminibus involvit, et Viromandensium [11] castrum, quod ab eo loco quinque fere millibus distat, reverenter tumulandum advehere disposuit. Sed beatissimus martyr, locum sanguine suo consecratum relinquere nolens, mox ut ab aqua montis summum ascendit, sui ponderis gravedine [12] longius se proficisci nolle manifestissime docuit. Portantium enim jam defecerant gressus, et vires lassatione [13] pressæ martyris venerandæ cesserant [14] voluntati. Beata vero Eusebia, talibus gestis volunC tatem sancti intelligens martyris, ibi eum deponi fecit, et reverenter secundum loci et temporis concessum sepeliri [15], cellulamque quibus tunc poterat nisibus gratanter ædificavit, atque mox pro sepulturæ beneficio amicum lumen olim amissum, virtute divina densissimis fugatis tenebris, lætabunda recepit *c*. Simili modo etiam [16], quotquot illuc [17] eadem hora contigit venisse infirmos, ad commendandam Christi militis pretiosam mortem, recipere et ipsi promeruere pristinam sanitatem.

Romam redit cum aliquot reliquiis.

25 Venerabilis itaque [18] femina sudes ferreas [19], quibus supra beatum Christi martyrem confixum fuisse diximus, manentes [20] adhuc in ejus corpore cernens, extrahere [21] eas [22] curavit, et pro veneratione reliquiarum secum Romam detulit. Quo facto, quod perfidia inflixit, fides congaudendo extraxit ; et quod tunc augmentum exstitit pœnæ, nunc testimonium exstat gloriæ. Reversa est igitur [23] Eusebia mulier nobilis et veneranda, invento Christi pretiosissimo thesauro, cum suis omnibus, unde venerat, ostendens in se magnalia virtutis Dei, ac [24] prædicans merita et gloriam testis et [25] militis Christi, qui, nunc et in æternum beata glorificatione muneratus, perpetuo victurus feliciter regnat in Christo. Hujus enim [26] inventionis veneranda solemnitas octavo kalendas julii [27] colitur, ob reverentiam et laudem ejus qui taliter suum in terris etiam glorificat martyrem *d*.

ANNOTATA.

a *Hanc Inventionem edimus ex apographo codicis monasterii Caritatis, collato cum Suriana editione. Cfr. supra, cap. I, annot.* a. *Ea quidem evenisse putant alii anno* 342, *alii* 351, *alii* 357 *aut* 358. *Sed quum Constantinus obierit die* 9 *aprilis anni* 340 (1), *certe non post hunc annum repertæ sunt reliquiæ, si quidem* E *Acta Suriana sequamur. Quoniam insuper in omnibus Passionibus corpus latuisse dicitur annis ferme quinquaginta quinque, consequens est ut ipsa mors (quæ sub Maximiano contigit) anno circiter* 285 *illigetur. Atque hæc, ut temporum ordinem a nobis supra propositum egregie confirmant, ita redarguunt adversam sententiam. Quocirca, qui martyrium ad annum* 303 *vel* 304 *referunt, locum illum codicis mendosum opinantur, etiamsi Acta Suriana omnium habeant antiquissima* (2), *asseruntque errorem ideo esse manifestum, quod Maximianus non ante annum* 286 *fuerit imperii consors. Sed præterquam quod auctor scripsit reliquias sub aqua mansisse annos* ferme *quinquaginta quinque, jam inter omnes convenit Herculium anno* 285 *augustum fuisse creatum* (3).

b *Si in loco a Surio addito auctor de se ipso loquitur, dicamus oportet hanc historiam inventionis a teste oculato exaratam, et Acta Suriana esse primigenia. Quod nemo, ut opinor, probabit. Sed multo verisimilius est ante dicto loco significari a scriptore antiquum* F *aliquem auctorem, cujus opere ipse fuerit usus. Quamvis porro in multis codicibus primæ Passionis scriptor se præsentem fuisse indicet* (Nobis qui aderamus *etc.*), *in nullo tamen, præter eum quem Surius juris publici fecit, memoratur ille auctor prioris historiæ* (4).

c *Idem miraculum narrat Gregorius Turonensis* (5).

d *Subjunxit Surius historiam secundæ inventionis, quæ* habetur, *ut ait*, fere ad verbum in Vita S. Eligii. *Hanc in Commentario prævio cum lectore communicavimus* (6).

[1] ipsi. — [2] *om.* — [3] tu D. compl. — [4] nom. s. — [5] *om.* — [6] ac secura. — [7] fulgebat. — [8] flagrabat *cod.* — [9] (quemadmodum testatur is qui huic rei coram interfuit, qui etiam scripsit beatissimi martyris hujus historiam priorem), ea odoris suavitate repleti, aliorum mundi oblectamentorum obliti viderentur. — [10] Porro venerab. matrona Eusebia. — [11] ad Veromandensium. — [12] gravitate. — [13] lassitudine. — [14] cesserunt. — [15] sepelivit. — [16] et. m. — [17] illic *cod.* — [18] autem. — [19] ferreos *cod.* — [20] manentem *cod.* — [21] extrahi. — [22] eos *cod.* — [23] Rev. itaque est. — [24] et. — [25] *add. ex S.* — [26] *om.* — [27] julias.

(1) Cfr. Tillemont, Mém., tom. IV, pag. 703, edit. 1701. — (2) Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 374. — (3) Cfr. Comment. præv., num. 21. — (4) Cfr. ibid., num. 5. — (5) De gloria martyrum, cap. 73. — (6) Num 52 et seqq.

EX MSS.

TERTIA PASSIO ET INVENTIO S. QUINTINI

ex Authentico vitæ S. Quintini [a].

a

CAPUT PRIMUM.

S. Quintini et undecim sociorum iter in Gallias. In vincula ille conjicitur. Miracula et prædicatio.

S. Quintinus,

Incipit prologus descriptionis vitæ beatissimi patris nostri Quintini martyris. Descriptiones vitæ sanctorum martyrum præconia sunt victoriosissima Christi, commendatio eorumdem militum certaminum, ædificatio fidelium mentium, via mortis contemptorum, forma æterni regis agonizantium. Quocirca beatissimi Quintini martyris sancta certamina posterorum B memoriæ commendare cupiens, paucis describere curavi *b*.

b

Diocletiano et Maximiano in christianos sævientibus,

2 Incipit textus passionis martyris Christi Quintini. Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, multi christianorum gravissimam persecutionem patiebantur, propter fidem Domini nostri Jesu Christi et spem regni æterni. Alii quidem carceris squalore, longa inedia, fustibus, virgis et flagris verberati ; alii, post tergum vinctis manibus, patibulis, loris funibusve appensi ; alii trochleis distorti et ungulis fossi, membratimque divulsi ; alii ludibriis, exiliis et diversis bestiis traditi ; alii præcipitiis præfocati ; alii laminis igneis et craticulis, prunis impositis, oleo, pice, adipeque ferventi et rogis adusti ; nonnulli vero in speluncis et petrarum cavernis ac montibus latitantes inventi, clam jugulabantur ; siquidem et eorum mortuis cadaveribus minime parceretur *c*, quin aut inhumata bestiis avibusque laceranda projiciebantur *, aut fluctibus immersa piscibus voranda tradebantur, aut in favillam redacta in pelagi profunda dispergebantur.

c

* prospiciebantur *cod.*

cum multis sociis Gallias petit.

3 Cum duce Quintino Gallos petit en duodeno *d*,
Ut fidei munus reseret, romana juventus.

d e f g

Hac itaque tempestate beatissimus Quintinus et sanctissimus Lucianus Roma egressi *e*, Domino ducente, Gallias venerunt. Fertur etiam, sed et libelli eorum certaminum testantur, complures scholasticos *f*, Crispinum et Crispinianum, Rufinum, Valerium, Marcellum, Eugenium, Victoricum, Fuscianum, Piatonem atque Regulum *g* pariter advenisse. Igitur præfati duo sanctissimi viri, scilicet Quintinus et Lucianus, Ambianis Galliæ civitatem venientes, loca in quibus commorari deberent, elegerunt. Sanctus namque Quintinus Ambianis resedit, beatus vero Lucianus Belvacos* adiit; ubi instantes jejuniis et orationibus, prædicationibusque vacantes *h*, cœpit eorum meritis Christi lumen * coruscare, non solum eorum prædicationum documentis, verum etiam virtutum et miraculorum testimoniis. Nam et crucis signaculo cæcis lumen, surdis auditum, mutis loquelam et paralyticorum membris pristinam reddebant sanitatem. Principibus vero supra memoratis imperatoria sceptra gerentibus, et persecutione magis ac magis grassante, Rictiovarus quidam ab imperatore Maximiano in Galliis præfectus constituitur.

* Belvagos *cod.*

h

* lumine *cod.*

Comprehensus

4 Clauditur Ambianis Quintinus carceris antris.

Accepta autem hac potestate, tantum adversus christianos ejus insania exarsit, ut numquam rabiem suam eorum sanguine satiaret. Veniens E itaque Basileam, Galliæ civitatem, inventos christianos in eo loco ubi Ara *i* flumen Reni fluvio se infundit, mergere et crudeliter necari præcepit. Quorum corpora unda fluminis, animas vero Christus suscepit in astris. Facta vero circumquaque christianorum inquisitione, Rictiovarus præfectus Ambianis pervenit; ubi fama beati Quintini audita, quod et prædicationibus et signis ac virtutibus clarus haberetur, statim comprehensum et catenatum in carcerem jussit retrudi. Ducentibus autem eum ministris, Davidicum illud psallebat, dicens : « Deus, ne derelinquas me, sed eripe me de manu peccatoris et de manu contra legem agentis et iniqui : quoniam tu es patientia mea, Domine, spes mea a juventute mea. »

i

et interrogatus a Rictiovaro, inter flagella

5 Famina multa serunt sanctus dirusque tyrannus.

Sequenti autem die Rictiovarus, sedens pro tribunali in consistorio, beatum Quintinum sibi præsentari jussit. Qui cum fuisset adductus, ait ad eum præses : « Quod tibi nomen est ? » Sanctus Quintinus respondit : « Christiano nomine censeor, quia christianus sum, et Christum F credo corde et ore confiteor ; proprie tamen Quintinus vocor. » Cui Rictiovarus : « Ex qua, inquit, progenie es ? » Beatus Quintinus respondit : « Civis romanus sum, filius vero Zenonis senatoris. » Et præses : « Quidnam est, ait, quod persona tam nobilis et tanti viri filius, tam superstitiosis religionibus te tradideris, ut colas eum qui ab hominibus est crucifixus ? » Beatus Quintinus respondit : « Summa etenim nobilitas est factorem cœli et terræ colere ejusque devotissime obsequi mandatis. » Et Rictiovarus ad hæc : « Quintine, recede ab hac stultitia qua teneris, et sacrifica diis. » Sanctus Quintinus respondit : « Diis tuis numquam sacrificabo, quos constat esse dæmonia. Stultitia vero qua me teneri asseris, non stultitia, sed, ut vere fatear, summa sapientia est, videlicet cognoscere Deum vivum et verum, et simulacra muta et falsa respuere ; nam illi profecto stulti sunt, qui eis sacrificando tibi obediunt. » Tunc Rictiovarus dixit : « Nisi nunc accesseris et diis nostris sacrificaveris, per deos deasque juro quia diversis cruciatibus te ad mortem usque torquebo. »

Sanctus

A Sanctus miles Christi Quintinus respondit : « Certissime scias, præses, quia quod jubes, non faciam ; quod minaris, non timeo. Celerius fac quod vis. Quidquid, Deo permittente, intuleris, sustinere paratus sum. Nam corpus meum permissu Dei mei diversis tormentis usque ad mortem affligere potes ; anima vero mea in solius Dei potestate, qui eam dedit, consistit. » Tunc Rictiovarus, immani furore commotus, jussit eum a quaternionibus extensum cædi. Cumque diutius acriter cæderetur, elevatis in cœlum oculis, orans dixit : « Domine Deus meus, gratias ago tibi, quia propter nomen sanctum Filii tui Domini mei Jesu Christi hæc patior. Et nunc, Domine, præsta mihi fortitudinem, concede virtutem, porrigens auxiliatricem dexteram tuam, qualiter possim omnia tela inimicorum cum tyranno eorum Rictiovaro superare, ad laudem et gloriam nominis tui, quod est benedictum in sæcula sæculorum. »

divinitus confirmatur nec dolorem sentit.

6 Tensus pro Domino Quintinus fert flagra vero :
Cœlitus emissa ruit omnis voce lanista.

Et cum hujuscemodi verba inter flagella orans B compleret, protinus de cœlo vox facta est, dicens : « Quintine, constans esto, viriliter age : ego assum tibi. » Dilapsa autem hac voce, apparitores qui eum cædebant, in terram ruentes, standi facultatem amiserant, seque acerrime torqueri sentientes, cum clamore auxiliari sibi Rictiovarum exorabant, dicentes: « Domine noster Rictiovare, adjuva nos, quia immensis cruciatibus torquemur, et cremamur ignibus, adeo ut consistendi ac pene loquendi officia amiserimus. »

Miraculo e vinculis exemptus,

7 Sanctum præses item recludit carcere testem.

Hæc et his similia cum gemitu magnisque vocibus eis profitentibus, sanctus athleta Quintinus nec verberantium sentiebat flagella nec tortorum vincula, utpote cui Sancti Spiritus auxiliabatur gratia. Hæc nequissimus Rictiovarus præfectus cernens, truculentiori ira permotus, coram astantibus dixit : « Per deos deasque juro quia Quintinus iste magus est, et maleficia ejus prævalent. Nunc ergo ejicite eum a facie mea, et in nimia carceris obscuritate recludite, C ubi nec lumine perfrui, nec ullus ad eum christianorum ingredi possit. » Cumque ad obscuriora ergastuli loca duceretur, dulci modulamine psallebat, dicens : « Eripe me, Domine, ab homine malo, a viro iniquo libera me. » Damnatus vero et carceris obscuritate et christianorum solamine [destitutus], * divini respectus promeruit majora solatia. Nam nocte sequenti, cum membra beata quieti dedisset, astitit ei angelus Domini per visum, dicens : « Quintine, famule Dei, surge et perge fiducialiter, et sta in media civitate, consolans in fide Christi et corroborans universum populum, ut credant in Dominum Jesum Christum, sanctificantes se baptismate sacro, quia appropinquat et eorum liberatio, et ut confundantur inimici christiani nominis cum impio Rictiovaro, eorum præfecto.

** suppl. ex conject.*

multos ad fidem traducit.

8 Sanctum carcereis educit nuncius antris.
Prædicat hic populis Quintinus dogma salutis.

His quippe angelo ita perorante, beatus Quintinus evigilans surrexit, et angelico ductu universas carceris transivit custodias, et veniens ad eum locum quem ei angelus Domini in visu significaverat, confluentibus undique ad eum populis, dixit : « Viri fratres, audite me et convertimini a vitiis universis malignis, pœnitentiam agentes, et baptizemini in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, in quo est ablutio et remissio peccatorum; credentes Patrem ingenitum, Filium unigenitum, Spiritum quoque Sanctum a Patre et Filio procedentem, vivificatorem et sanctificatorem animarum nostrarum. Porro scire vos volo quia, veniente plenitudine temporum, misit Deus Pater filium suum ad redemptionem nostram, ut in adoptionem filiorum reciperemur. Hic * namque conceptus ex Spiritu Sancto et ex Maria Virgine natus, et a Johanne in Jordane baptizatus, non solum cæcis visum, surdis auditum, languentibus sanitatem impertivit, sed etiam mortuos suscitavit, a contagione lepræ solo verbo plurimos curavit, et a fluxu sanguinis mulierem * pristinæ sanitati restituit; claudos currere, paralyticos ambulare, aquam in vinum converti jussu admirabili fecit. Hæc et alia multa quæ humanus sermo enarrare non sufficit, mirabiliter agens, ad ultimum voluit pro salute E nostra crucis patibulo affigi, in sepulcro poni et die tertia resurgere. Sicque per dies quadraginta discipulis suis manifestatus, ascendens in cœlum, promisit sperantibus in se se semper affuturum. Unde numquam derelinquit sperantes in se, sed a tribulationibus virtute sua eliberat. Quod si aliquanto tempore eos præsentis sæculi adversitatibus permittit tentari, non idcirco ut pereant, sed ut eos veluti aurum quod per ignem transit, puriores recipiat. » Hæc et his similia loquens, cum sermo ejus longius protraheretur, crediderunt in Dominum Jesum Christum ferme sexcenti viri.

EX MSS.

* Sic *cod.*

* mulierum *cod.*

ANNOTATA.

a *De hujusce codicis ætate et auctore cfr. Commentarius prævius, num.* 8 *et seqq. Passionem, Inventionem, Miracula et Sermones, quæ in Authentico descripta fuerunt, reperimus etiam in codice regiæ bibliothecæ Bruxellensis* 7460, *sæculi XIII, qui fuit olim Cisterciensis abbatiæ Vallicellensis, et postea musæi Bollandiani. Eadem Passio exstat in* F *codice Bruxellensi* 7483, *sæculi itidem XIII, et in apographo quodam, a Rosweydo, ut opinor, exarato et collato cum Actis mss. Bonifontis* (1). *At in iis aliisque exemplaribus vix quidquam reperio quod notandum videatur. Hanc tertiam Passionem juris publici fecerunt Hemeræus* (2) *et Colliettus* (3), *eamque anno* 1870 *gallice reddidit ven. presbyter Gobaille. Re quidem vera minime spernenda est : præter ea enim quæ de sancti martyris sociis tradit, Acta antiquiora satis accurate sequitur.*

b *In apographo Bruxellensi* 8927 *prologus idem est atque in Actis Surianis ; sed ipsa Passio ad tertiam classem pertinet.*

c *Bruxellenses codd.* 7460 *et* 8927 *hæc ita habent :* Cadaveribus minime parcentes, quin aut inhumata... projiciebant, aut... voranda tradebant ; *codex vero* 7483 : parcentes,... projiciebantur,... tradebantur.

(1) Reg. bibl. Brux., cod. ms. 8927, fol. 192 et seqq. — (2) Aug. Vir., in Regesto, pag. 1 et seqq. — (3) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 131 et seqq.

Duodeno

A d Duodeno: *sic omnia exemplaria tam edita quam manu scripta, præter Bruxellense* 7483, *ubi legimus* duodena.

e *Sanctos viros Roma in Galliam missos alii dicunt a S. Clemente* (1), *alii a S. Marcellino, alii a Gajo, qui Petri cathedram obtinuit ab anno* 283 *ad* 296 (2). *Cur duas priores sententias sequi non possimus, ante dictum est* (3).

f *Non* complures scolasticos, *sed* cum eis sanctos *dicitur in codd. Bruxell.* 7460 *et* 8927.

g *De hisce comitibus plurimum olim disputatum est. Ea enim historiarum monumenta in quibus memorantur, nec plane inter se conveniunt, nec sunt omnia fide digna. Præcipua tamen testimonia hoc loco attingere juvat. In prima* S. Quintini *Passione et in secunda dicitur sanctus vir cum S. Luciano Galliam petiisse, quo tempore Maximianus christianos insectabatur. In Actis vero recentissimis undecim ei socii adjunguntur:* Lucianus, Crispinus, Crispinianus, Rufinus, Valerius, Marcellus, Eugenius, Victoricus, Fuscianus, Piato *et* Regulus. *Iidem nominantur in Sermone de tumulatione atque in Actis aliorum sancto-*
B *rum, nisi quod in his pro* Eugenio *non raro adscriptus est* Dionysius *Parisiensis episcopus. In Vita S. Piati (multo post mortem scripta, nec tamen, ut videtur, post sæculum IX), hæc legimus:* Piatus... ad Tornacensem urbem cursu properavit intrepido; atque tunc S. Dionysius Parisius adiit; sanctus denique Quintinus Ambianis civitatem elegit (4). *Sed in Actis interpolatis et valde suspectis:* Eodem itaque tempore consociatus est beatus Piatus sanctissimis martyribus in urbe Roma Dionysio, Quintino, Lucio, Luciano, Albino,.... Crispino et Crispiniano et aliis (5). *Ex hac scriptione videntur, ait J. Stiltingus,* postmodum consarcinata fuisse Acta S. Luciani secundo loco edita (6), *in quibus dicitur* S. Lucianus sanctissimo martyri consociatus Quintino, urbe Roma cum B. Dionysio pariter *egressus* (7). *Alibi pro* Regulo *comes additur* S. Chrysolius: *in hujus Vita, non quidem plurimi facienda, legitur* associatus... beatissimis Christi martyribus Dionysio, Quintino, Piato, Luciano et aliis quampluribus (8). *Omissis aliis scriptionibus, ut Vita S. Eleutherii, auctore Guiberto (9), indicemus opor-*
C *tet notissima SS. Fusciani et Victorici Acta, scripta certe ante sæculum XI exiens, et, ut multis videtur, ante sæculum VII. In codice a Ghesquiero edito occurrunt* SS. Fuscianus, Victoricus, Dionysius, Piato, Rufinus, Crispinus, Crispinianus, Valerius, Lucianus, Marcellus, Quintinus, Regulus. *Sed totus locus describendus videtur ex codice quem clar. Salmon edidit, quemque confirmat esse antiquiorem* (10): Diocletianus, qui Maximianum Herculeum ex cæsare fecit augustum..., prefecturam Gallie Rictiovaro tradidit, eique in christianos graviter sevire precepit... Eo tempore sancti viri Fuscianus et Victoricus, aliis simili sanctitate preditis aggregati, videlicet sancto Quintino et Luciano, Crispino et Crispiniano, Piatoni atque D
Regulo, Marcello et Eugenio, Rufino et Valerio, ab urbe Roma progredientes,... ad urbem Parisius, intra fines Gallie sitam, Christo duce, pervenerunt; ibique, divina illustrante gratia, nominatim elegerunt in quibus divisi predicarent loca... Igitur cultores Dei Fuscianus et Victoricus Taruanensem urbem gressu celerrimo petierunt. Sanctus vero Quintinus, divino fultus oraculo, Ambianensium urbi laudabilis extitit predicator; et sacer cultor Domini Lucianus, Belvacensium aggressus fines, ardenti animo divina eloquia populo predicabat... Sancti igitur Domini Fuscianus et Victoricus, ad Taruanensium, ut dictum est, predium pervenientes, sanctum Dei Quintinum comparem et socium, fraterna caritate succensi, querere aut cernere cupiebant, ut mutuo affatu de conversa gentilitate gauderent. Sed eundem Dei famulum, quem tanto ardebant desiderio, jam ab eadem civitate abisse audierant. *Scilicet, cum Gentiano cuidam, quem obvium habuerant, dixissent*: « Querimus vero etiam venerabilem comitem nostrum virum nobilissimum Quintinum; » *id responsi tulerunt:* « Is
Dei famulus quem queritis Quintinus, dum urbis E
nostre *(Ambiani)* populo veritatis divulgaret oracula, a prefecto tentus est, et penis diversis ac suppliciis maceratus, ab urbe reductus est, et in quodam municipio quod Augusta dicitur Vermandorum, sententiam decollationis accepit, abhinc transacto spatio dierum quadraginta duorum. *Eadem breviter indicat Folcardus in Vita S. Bertini, ubi dicit* SS. Fuscianum et Victoricum *fuisse* de illo candenti Quintinianæ cohortis collegio (11). *In his itaque deest* S. Dionysius; *quem etiam omittit auctor antiqui Martyrii SS. Crispini et Crispiniani:* Sub Diocletiano et Maximiano... Quintianus, Lucius, Valerius et Eugenius, Romæ claris natalibus orti, in Gallias prædicare venerunt: quique... triumphatores insignes migraverunt ad Dominum. Quos secuti... Crispinus et Crispinianus *etc.* (12). *Paschasius Radbertus Passionem SS. Rufini et Valerii a se collectam ita exorditur:* Imperantibus Diocletiano et Maximiano,... Quinctinus, Victoricus et Fuscianus, Rufinus et Valerius, Crispinus et Crispinianus, cum ceteris suorum sociis *etc.* (13) *Omnia testimonia inter se*
conferenti et Acta illorum sanctorum percur- F
renti ex toto, facile apparebit magnam ibi esse varietatem, tum circa comitum nomina, tum circa tempus aliaque itineris ac missionis adjuncta. Quid itaque de his sentiendum est? Imprimis, quamvis recentiores non pauci S. Dionysium *in hanc turmam referant* (14), *eum tamen removeamus oportet, si Actis* S. Quintini *standum est. Hunc enim Passiones ad unam omnes exhibent Roma exeuntem quo tempore Maximianus in christianos sæviebat, cum Dionysium Decio imperatore in Gallias venisse arbitremur.* Regulum *quoque et* Lucianum *nonnulli scriptores aut omnino tollunt, aut diversos putant a celeberrimis illis martyri-*

(1) Louvet, Hist. et Antiquitez du Beauvaisis, pag. 378, Bellovaci 1631.— (2) Acta SS. Belgii, tom. I, pag. 139. Cfr. Tailliar, Essai sur les origines du christianisme dans les Gaules, in Bulletin monumental publié par de Caumont, tom. XXXIII, pag. 663, Paris 1867. — (3) Supra, pag. 783, Passio I, cap. 1, annot. *c*. — (4) Acta SS., tom. I Oct., pag. 23. Cfr. Sollerius, Martyr. Usuardi, ad diem 1 Oct., pag. 572. Martyr. Rom., ad diem 1 Oct. — (5) Acta SS., tom. I Oct., pag. 24. — (6) Ibid., pag. 12. — (7) Ibid., tom. I Jan., pag. 466. — (8) Acta SS. Belgii, tom. I, pag. 142; cfr. pag. 145. — (9) Acta SS., tom. III Febr., pag. 198. — (10) Mémoires de la Soc. des antiquaires de Picardie, tom. XVIII, pag. 127 et seqq. — (11) Acta SS., tom. II Sept., pag. 610. — (12) Ibid., tom. XI Oct., pag. 535. — (13) Ibid., tom. III Martii, pag 818; cfr. tom. II Junii, pag. 795. — (14) Cfr. Grenier, Introd. à l'hist. de Picardie, in Mém. des antiq. de Picardie, tom. XXXI, pag. 261.

bus

A *bus Bellovacensi et Silvanectensi, quos videlicet sæculo I vixisse contendunt* (1). *De* Luciano *porro, qui in optimis et antiquissimis Actis vix non omnibus* S. Quintino *sociatus apparet, nobis non videtur ambigendum. Quod reliquos attinet, cum nostrum non sit de singulis hoc loco disputare* (2), *nec præfracte negarim comites illos* S. Quintino *adhæsisse, nec pro comperto habuerim, si quidem citata testimonia opinor alia ex aliis fluxisse, et ad pauca aliquot redigi posse, eaque non satis antiqua* (3). *Nec certiora sunt quæ auctores aliquot Sanquintinenses scripserunt :* Chorus hic sacer sociorum duodecim, partitus secundæ Belgicæ inter se civitates, in eadem cathedras episcopales plures vel instituit vel effecit... illustriores : quas quisque doceret in sortem misere urbes (4).

h S. Quintinum, *quoniam* prædicationibus vacavit, *sacerdotem fuisse aut saltem diaconum, multi opinantur ; eoque magis quod diaconi vestitu ornatus non raro quondam effingebatur. Contra dicunt alii nihil ex his imaginibus colligi posse; ideo dumtaxat illa ratione esse factas, quod sanctus martyr hinc* B *verbi divini sementem sparsisse legeretur , illinc nusquam diceretur fuisse sacerdos* (5). *Et re quidem vera prorsus silent Acta omnia; immo cum* S. Quintinus *audientes ethnicos ad baptismum excitasse eorumque sexcentos Christo adjunxisse tradatur , nusquam tamen in Passione ipse eos baptizasse dicitur. Quamobrem statuunt non pauci eum fuisse laicum* (6). *Sed quidquid est, modum excessisse ii videntur qui* S. Quintinum *fecerunt episcopum* (7) *: præerat quidem, ita illi argumentantur, sociis undecim, quos inter episcopi numerabantur; nec credibile est eum dignitate fuisse inferiorem. Verum hæc et similia eorum argumenta solis nituntur conjecturis, iisque tam parum firmis, ut nemo jam, credo, assentiatur.*

i *In ms. Passione Bonifontis et in cod. Bruxell.* 7483: Basillam, ubi Ysara flumen Rheni fluvio se infundit. *Cum Isara non alluat Basileam, sed, si significatur Œsia* (Oise), *cadat in Sequanam supra Pisciacum, aut, si significatur altera Isara* (Isère), *Rhodano misceatur apud Valentiam urbem, nomen hoc pauci qui-* C *dam auctores* (8) *mutant in* Birsam (Birs), *quæ reapse prope Basileam in Rhenum influit, at in nullo codice, quem norim, nominatur.*

—

CAPUT SECUNDUM.

Conversio custodum carceris. S. Quintinus frustra sollicitatur ad idololatriam. Horrendi ejus cruciatus. Portenta in morte. Corpus aquis obrutum.

Credens cœlestem populus capit amne salutem.

Carceris custodes ad fidem traducuntur.

Igitur expergefacti custodes carceris, cum beatum Quintinum clauso carcere deesse cognovissent, ad inquirendum eum progressi, in medio eum populi stantem et prædicantem repererunt. Unde magno terrore magnaque admiratione permoti, ad fidem Christi sunt conversi, in tantum ut magnum Dominum christianorum publice profiterentur, quem beatus Quintinus prædicaret. E Nuntiantes etiam præfecto quæ de beato Quintino facta fuerant, diis suis irrogare *a* cœperunt *a* et universis eorum cultoribus, dicentes : « Vere magnus est Deus christianorum, in quem credere oportet. Nam dii tui figmenta et sculptilia vana sunt, qui nec sentiunt, nec vident, nec audiunt; ipsi etenim infirmi sunt, et hi qui tibi consentiunt adorare eos. Nobis enim jam sufficit unus et verus Deus, creator cœli et terræ, quem per famulum suum Quintinum cognovimus. » His auditis, Rictiovarus præfectus, immani furore turbatus, dixit : « Ergo, ut video, et vos magi effecti estis. » Illi vero constanter responderunt dicentes : « Nos magi nequaquam sumus, sed confessores unius et veri Dei, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. » Quibus Rictiovarus ait : « Insanitis ; nihil enim est vestræ credulitatis assertio. Abite quantocius et a conspectu meo abscedite. » Qui statim abscesserunt ab eo.

Deseritur vanis præfectus cum simulacris;
Et jubet abscedant qui seque deosque negabant.
Mulcet item præses Quintinum, plurima spondens.

S. Quintinum nec blanditiis

F Illis quippe abeuntibus, Rictiovarus, nimia indignatione stomachatus, anxiari et cunctis sensibus adversum beatum Quintinum sævire cœpit, dicens : « Nisi hunc magum Quintinum et maleficum interfecero et nomen exstinxero, populum hunc universum seducet et culturam deorum nostrorum penitus adnihilabit. » Verum ne hoc crudelitatis quis et non potius justitiæ factum existimaret, mox beatum Quintinum sibi exhiberi præcipiens, blandis eum sermonibus compellare cœpit dixitque ad eum : « Quintine, virorum nobilissime, fateor quia erubesco et admodum confundor pro tua nobilitate, quod de tantis opibus divitiarum quæ tibi dignissime congruunt parentali et nobilitatis sorte, ad tantam paupertatem causa vanissimæ tuæ sectæ devenisti, ut egenus

(1) Cfr. Acta SS., tom. I Jan., pag. 460. Cfr. Salmon, in Mém. des antiquaires de Picardie, tom. XVIII, pag. 150. — (2) Cfr. Claud. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 15 et seqq. Colliette, Mémoires pour l'histoire du Verm., tom. I, pag. 81 et seqq. — (3) Cfr. Acta SS., tom. IV Oct., pag. 897; tom. XI Oct., pag. 503; tom. III Sept., pag. 398. Tillemont, Mém., tom. IV, pag. 433 et 701, Paris. 1701. — (4) Hemeræus, Aug. Vir., pag. 59.— (5) Cfr. supra, Comm. præv., num. 179. Mathieu, S. Quentin, pag. 56 et seqq. Cfr. Cahier, Caractéristiques des saints, pag. 148 et 312. — (6) Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. III, pag. 351. — (7) De La Morlière, Antiquitez d'Amiens, pag. 32. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 78 et seq. Cfr. Claudius de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 19 et seq. — (8) Cfr. C. Barthélemy, Les vies de tous les saints de France, tom. II, pag. 426, Versalii 1861.

et

EX MSS. et pauperrimus mendicus videaris. Audi ergo nunc meum salubre consilium meisque te accommoda dictis : unum etenim est tantum ut facias. Diis nostris sacrifica, et statim mittam festinato legationem ad sacratissimos imperatores, ut omnes facultates quas dereliquisti, tibi restituant; insuper et amplissimas conferant dignitates, scilicet ut purpura et bysso vestiaris, et aurea torque induaris, atque zona auri circumderis. » Hæc et aliis compluribus suasoriis verbis suasoria conferens, putabat eum a proposito sui certaminis evertere. Sanctus vero ac beatissimus martyr Quintinus, magni ponderis constantia et divino auxilio munitus, immotus in suo proposito permanebat, et constanti animo talia profudit dicens : « Lupe rapax et tamquam canis vesania plenus, quam stulte et insipienter sensus meos intelligis, quos putas te posse evertere per donorum multitudinem promissorum et infelicem opum congeriem! Nam opes tuæ tecum ibunt in perditionem. Constantiam enim fidei meæ mutare non possum, quæ est in Christo Jesu Domino nostro ; sed disce, infelix, quia non est pauper qui in Christo dives est. Divitiæ enim Christi B æternæ sunt, et qui eas accipere meruerit, nullatenus postmodum indigebit, nec eisdem umquam carebit. Has divitias desidero, has amplecti cupio et pro his paratus sum non solum acriter affligi, verum etiam, si ipse jusserit, mori. Nam honor et potestas ac divitiæ vestræ temporales sunt et fugitivæ, et tamquam fumus evanescunt, nec permanere aliquando noverunt; ea vero quæ Christus dilectoribus suis tribuit, æterna sunt et talia quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis umquam ascenderunt. »

nec minis labefactatum,

11 Sic Christi testis trochleis torquetur amaris ;
Resticulis ferri cæduntur membra beati.

Tunc Rictiovarus, insuperabilem in hac constantia sanctum Dei martyrem intelligens, dixit : « Ergo, Quintine, hoc consilium elegisti, ut mori magis quam vivere velis ? » Beatus Quintinus respondit : « Ego magis desidero mori pro Christo, quam infeliciter vivere mundo ; hæc enim mors et tormenta quæ a te nunc mihi inferuntur, gloriam præparant, non vitam adimunt ; ac per hoc quod debeo ex debito, cupio solvere C ex voto. Nam si in hac confessione permanens, a te morti traditus fuero, tunc me in Christo victurum fiducialiter credo. » Tunc Rictiovarus, furore tyrannico permotus, deos deasque contestans, ait : « Iterum iterumque tibi, Quintine, juro quia jam tui non miserebor, sed celerius te puniri jubebo. » Cui beatissimus Quintinus illud beati David intulit dicens : « Dominus mihi adjutor est : non timebo quod tu mihi facias homo. » Tunc Rictiovarus præfectus, magis ac magis furore exardens, sanctum Quintinum torqueri in tantum trochleis præcepit, ut membra ejus a suis juncturis solverentur. Resticulis insuper ferreis eum cædi, et oleum candens et picem et adipem ferventissimum dorso ejus jussit infundi.

cruciat Rictiovarus facibus ardentibus,

12 Præsidis en sanctus torreri voce jubetur,
Quodque jubet præses certat complere satelles.

Sed cum hæc necdum ei satisfecissent, ad satiandam ejus sitis immanissimam rabiem applicari etiam faces ardentes jussit, ut vel flammis crematus vincendi se aliquando assensum præberet. Sed sanctissimus martyr, qui nec blandimentis nec terroribus cessit, cunctis ignibus insu- D perabilis exstitit, dixitque ad Rictiovarum : « Furcifer et fraudis diabolicæ filius, atque ab omni humana pietate remotus, cognosce quia ista omnia quæ a te mihi irrogantur, non doloris tædium, sed tolerantiæ refrigerium præstant, tamquam si ros de cœlo descendat et herbarum viriditatem suis saluberrimis inficiat guttis. »

13 Ecce pium potat trux calce, sinapi et aceto. *calce et aceto.*
Quintinum ad Romam hic Varus transferre minatur.

Tunc Rictiovarus, furentissimo animo iram et sævitiam augens, dixit : « Afferte adhuc etiam calcem et acetum ac sinapi, et infundantur in os ejus, ut vel sic tacendo amplius plebem hanc suasoriis verbis non valeat illudere. » Beatus vero Quintinus, pœnas suas augendas intelligens, dixit : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo. » Hæc audiens Rictiovarus præfectus, jurando protestatus est dicens : « Per potentissimos deos, Jovem et Mercurium, Solem et Lunam, Asclepium et Hyppocratem, juro quia vinctum te Romæ imperatoribus faciam præsentari ; co- E ram quibus immanibus tormentis cruciaberis digne pro meritis, quibus tu fuga lapsus in his regionibus latitas. » Ad quod sanctus Quintinus respondit : « Romam ire non reformido, quia Deum hic et illic esse non dubito, qui tuas et imperatorum, qui adversus christianos sævitis, superabit insanias. Ego tamen confido et spe certissima teneo quod mei cursum laboris in hac provincia terminabo. »

14 Quintinus vinclis capitur nectendus amaris. *Eum duci jubet*

Tunc Rictiovarus præcepit collum sancti martyris Quintini cæteraque membra ponderosis catenis circumdari, militibusque jussit ut eum ducentes diligenti cura servarent, præcedentes eum quoadusque eos consequeretur. Egressis igitur prout eis fuerat imperatum, sanctus Quintinus orabat dicens : « Domine, vias tuas notas fac mihi et semitas tuas edoce me, » et subjungens aiebat : « Deduc me, Domine, in via tua et ambulabo in veritate tua. Lætetur cor meum, Deus, ut timeat nomen tuum, quod est benedictum in sæcula sæculorum. »

15 Ducitur et vinctus Romam, quia jussit iniquus. *Augustam Viromanduorum, et sudibus ferreis transfigi,*
Intercidit iter sancti præfectus euntis.
Augustam jussu præsidis transfertur in urbem.

Igitur milites qui beatum Quintinum ducebant, cum in quoddam municipium quod antiquo nomine Augusta Viromanduorum nuncupatur, pervenissent, præsidem jussi sunt exspectare. Hoc quippe non ipsius tyranni commendato, sed Christi prudentia actum est, quatenus jam post amarissimos cruciatus, post magna laborum certamina, devotissimi sui athletæ agonio coronam victoriæ daret, et ipsum locum ipsius martyris sanguine et nomine sanctificaret. Quo Rictiovarus præfectus sequenti die veniens, sanctum Quintinum sibi præsentari præcepit ; cumque coram adesset, cœpit eum iterum blandis sermonibus compellare, dicens : « Frater Quintine, quia es bonæ spei vir, adhuc patiens sum in te. Consenti ergo mihi et sacrifica magnis diis, tantum Jovi et Apollini, et si Romam nolueris reverti, in hac provincia magnis te honoribus ditabo. Mittam et legationem de te ad sacratissimos imperatores, intimans eis ut constituaris in hoc

A hoc loco princeps et magnificabilis judex. » Sanctus vero ad hæc Quintinus respondit : « Jam sæpius tibi talia persequenti respondi, et modo respondeo, quia diis tuis numquam sacrificabo, quorum sculptilia aut ære aut ligno aut lapidibus constat esse compacta; quæ et vos, nimio errore decepti, deos esse putatis, cum sint simulacra muta et insensibilia, omnique ratione carentia, nec sibi nec aliis opitulari valentes ; quibus, secundum prophetam, similes fiunt qui faciunt ea et omnes qui confidunt in eis. » Tunc Rictiovarus, cernens eum constantia validius roborari, ejus cruciatus adhuc augeri truculentius sitiens, jussit vocari fabrum ferrarium, præcipiens ei ut faceret duas sudes ferreas, quæ gallica lingua taringæ vocantur, quibus beatus Quintinus a cervice usque ad crura transfigeretur; alios quoque simili modo decem clavos, qui inter ungulas et carnem digitis omnibus mitterentur.

ac decollari.

16 Martyris ad sancti fabricantur tormina clavi.
Quintinus diris configitur ecce taringis.
Præfectus secum deliberat ense necandum.

B Quibus a fabro pro jussis ita patratis, conspiciens Rictiovarus beatum Quintinum taliter verubus confossum, insultans dixit : « En videant cæteri christiani hunc christianum suppliciis meis taliter addictum, et ab hujusmodi pœnis sumant exemplum. » Denique impiissimus præfectus, accepto consilio a quodam Severo Honorato, jussit eum capitalem subire sententiam. Ductus autem a carnificibus beatus Quintinus ad locum suæ immolationis, petiit ab eis ut paululum sibi orandi locum concederent. Quo impetrato, in oratione se prosternens, dixit : « Domine Jesu Christe, Deus de Deo, lumen de lumine, qui es et qui eras ante mundi constitutionem, te deprecor in miseratione sancta tua, quem confiteor, quem corde retineo, quem videre desidero, pro cujus amore hoc corpus meum suppliciis tradidi et nunc animam offero. Suscipe ergo spiritum meum et animam meam tibi toto cordis desiderio oblatam, et ne derelinquas me, rex pie, rex clementissime, qui vivis et regnas cum Patre in unitate Spiritus Sancti per omnia sæcula sæculorum. » Hac itaque oratione completa, cervicem suam spiculatoribus offerens,
C ait : « Facite nunc quod vobis præceptum est. » At illi, gladio evaginato, sanctum martyris caput amputaverunt.

Columba de collo exit et vox cœlestis auditur.

17 Agnoscens leti martyr sibi dura parari,
Orat se Domini merita pietate foveri.
En collum sancti rabies truculenta recidit.
Exiit hinc nivea scandens super astra columba.

Cumque proprii sanguinis corpus roseis undis perfunderetur, statim felix ejus anima, carnea mole soluta, visa est velut columba candida sicut nix de collo ipsius exiisse, et liberrimo volatu cœlum penetrasse, et vox de cœlo dilapsa est, dicens : « Quintine, famule meus, veni et accipe coronam quam tibi præparavi. Ecce assunt undique angelorum chori qui te victorem perducant in cœlestem Jerusalem. » Sic igitur beatus Quintinus cœlos ingreditur, et pro cruciatibus hic patientissime toleratis inæstimabiliter coronatus, in sanctorum martyrum sedibus collocatur. Porro corpus ejus Rictiovarus præfectus diligenter custodiri jussit, et secreto noctis silentio Somenæ fluentis immergere, et adjectione terræ, plumbi cœnique supplumbare ; cavens ne forte a religiosis christicolarum viris honore debito veneraretur, aut cum summa veneratione, ut tanto martyre dignum erat, sepulturæ traderetur. EX MSS.

Sacrum corpus diu in aquis latet.

18 Soma sacri testis Somenæ submergitur undis,
Pondere plumbato ne lux pareret in alto.
Martyris ecce animam Quintini carne solutam,
Angelicus cœtus perducit ad æthera lætus.

Complevit autem beatissimus martyr Christi Quintinus felicissimi sui laboris cursum et gloriosissimi triumphi certamen pridie kalendas novembris. Cujus anima in æthera evecta et inter sacra beatorum martyrum consortia suscepta ; corpus vero per annos ferme quinquaginta quinque in aquæ fundo tumulatum exstitit. Nam etsi hominum conspectibus negatum et in profundissimo limo absconsum, custodiente quoque Christo, per tot annorum curricula mansit incorruptum, ostendens in corporis integritate, quam obtinebat in cœlestibus dignitatem. Ubi eum nunc pro nobis tanto plus apud Dominum intervenire optamus, quanto hic pio amore, ut sanc- E tissimum martyrem decet, ejus merita veneranda complectimur; ad laudem et gloriam nominis Domini nostri Jesu Christi, cui sit laus et gratiarum actio, cum Deo Patre et Spiritu Sancto, nunc et semper per immortalia sæcula sæculorum, amen *b*. b

ANNOTATA.

a *In codice Bonifontis :* injurias irrogare cœperunt.

b *Tota illa paragraphus* (Soma sacri testis... *usque ad* sæculorum, amen) *deest in Authentico, jam pridem videlicet sublato folio* (1). *Sed hoc feliciter evenit, quod Passionem supplere potuimus tum ex codice Vallicellensi aliisque, tum ex libris Hemeræi et Collietti : in his enim omnibus Acta sunt integra.*

CAPUT TERTIUM.

Divina revelatio de S. Quintini corpore quærendo. Repertæ reliquiæ. Miracula ad sepulcrum. F

Hic locus Eusebiæ quo lux est reddita cæcæ :
Dum levat hic corpus, caput allevat illaque rursus *a*.

Eusebia, corpus S. Quintini quærere jussa, a

Depositum quod annis ferme quinquaginta quinque in fluminis fundo latuerat occultatum, et Christo custodiente manserat incorruptum, corpus videlicet beatissimi Quintini, martyris Christi, tali ratione * revelatum est. Matrona quædam nobilis Romæ erat, vocabulo Eusebia, dignitate et opibus ditissima, sed ab annis novem oculorum luminibus orbata. Huic namque moris erat studiose orationibus incumbere, et pro se clementiam Dei suppliciter exorare. Quadam vero nocte cum solitis orationibus incumberet, et pro ea quæ sibi acciderat infirmitate Dominum devotius exoraret, angelus Domini per visum ei

*admiratione *cod.*

(1) Cfr. Comment. præv., num. 9.

apparuit,

EX MSS. apparuit, eamque consolans, dixit : « Eusebia, exaudita est oratio tua. Surge itaque et perge in Gallias, ac perquire locum qui Augusta Viromanduorum nuncupatur, juxta fluenta Somenæ, ubi via publica transit ad Ambianensium civitatem, veniens contra Laudunum Clavatum. Eo igitur loco diligenter perquire, et invenies corpus beati Quintini, martyris Christi, diu jam paludibus et aquis tumulatum; quod ubi fuerit evectum, et per te populis manifestatum, oculorum tuorum recipies visum, et imbecillitatis corporeæ pristinum statum. Sicque plenius sanitate restaurata, cum omnibus ad te pertinentibus incolumis ad propria reverteris. » Cumque semel, bis terque ei visio eamdem rem probabilem astrueret ac referret, in nihilo nutabunda insinuatum ab angelo iter arripuit, et ut jussum fuerat, in partes Galliæ perrexit, congruo imbecillitati suæ curriculo præparato, cæterisque tanto itineri necessariis, linteaminibus etiam mundissimis præparatis, quibus revelatum Domini thesaurum susciperet, et susceptum aptis involutionibus decenter involveret.

se confert Augustam Viromanduorum,

20 Cum igitur admodum utriusque sexus constipata agminibus, angelico ductu, ad locum sibi significatum pervenire cœpisset, senex quidam, Heraclianus nomine, in via ei obvius venit; quem ad se vocatum interrogare cœpit, et ab eo sciscitari ubinam esset locus qui Augusta Viromanduorum dicebatur. Cui ille respondit : « In proximo est. » Ad quem Eusebia : « Dic, inquit, rogo te, si cognovisti aliquando illo in loco virum quemdam nomine Quintinum, a paganis interfectum. » Cui senex respondit : « Audivi præsertim, sed multum jam esse tempus hujus facti pro certo noveris. » Et Eusebia : « Numquid scis, ait, corpus illius ubi repositum fuerit ? » Senex respondit : « Nescio. » Eusebia vero preces precibus jungens : « Per Dominum, inquit, te rogo, ut hoc saltem mihi ostendas, ubi via publica Ambianis veniens, et Laudunum pergens, Somenæ flumen transeat. » Et senex : « Veni, ait, et ostendam tibi locum. » Sicque pariter pergentes, venerunt ad locum *b*. Tunc senex ostendit ei, dicens : « Ecce iste est locus. »

et, Deo invocato,

21 Eusebia vero ad locum perveniens quem ei angelus Domini significaverat, gaudens de vehiculo descendit, ac se illuc deduci præcepit. C Cumque pervenisset, prostrata mox in oratione, Dominum humillimis precibus exorans, dixit : « Domine, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus creator omnium rerum, cujus nutu cuncta agitantur, te deprecor ut exaudias humilem peccatricem famulam tuam, et ostendas mihi sancti martyris tui corpus : sicut, Domine, complevisti Helenæ famulæ tuæ desiderium, ostendens ei vexillum adorandæ crucis tuæ absconditum, ita et mihi nunc ostendere digneris diu occultatum venerabilem thesaurum in glorioso martyris tui corpore, qui propter nomen sanctum tuum passus est. Ne me patiaris, Deus omnipotens, ab hoc loco discedere, quoad usque desiderii mei indicia tribuas, innotescens per me in plebe quod diutius latet in gurgite, ad laudem et gloriam nominis tui, quod est benedictum in sæcula. »

sacras reliquias miraculo reperit.

22 Completa itaque oratione, moveri cœpit locus ille, ubi sanctum corpus sub aqua jacebat, et crispantibus undis indicia dare. Sicque magna Dei virtute sancti viri corpus elevatum et, dorsum unda præbente, evectum, mira natatione ad manus feminæ usque delatum est. Caput vero D per alium meatum exsiliens, unda portante, et Christo agente, mirabili modo producitur. Quod pariter venerabilis matrona cum gaudio suscipiens, de aquis elevavit, et præcandidissimis linteaminibus quæ secum ad hoc devexerat, involvit. Corpus vero ipsum nulla macula corruptum, nullus livor fuscatum, aut tumor sordidatum reddiderat, aut aliqua cicatrix fœditate cœni polluerat ; sed niveo candore et inæstimabili odore fragrans, circum astantes tanto suavitatis nidore replevit ut cuncti obliviscerentur mundi delectamentis *c*. *c*

Corpore sepulto, a cæcitate liberatur,

23 Præfata igitur venerabilis matrona acceptum beatissimi martyris corpus linteaminibus involutum, et Virmanduensium *d* castrum, quod ab eo loco quinque ferme millibus distat, reverenter tumulandum, advehere disposuit. Sed Deus omnipotens locum sui martyris sanguine consecratum tanto thesauro privare nolens, mox ut ab aqua summum montis, qui eum advectabant conscendere cœpissent, nimia ponderis gravedine pergravati, longius ire non valentes, substiterunt. Cumque sæpius conarentur ulterius deferre, et minime valerent, beata Eusebia talibus gestis utpote voluntatem Dei intelligens, E ibi eum fecit deponi, et reverenter secundum loci et temporis concessum sepeliri, cellulamque, quibus tunc poterat nisibus, gratanter ædificavit. Mox igitur pro sepulturæ beneficio ab oculis ejus tanquam squamæ albugo exiit, et densissimis virtute divina fugatis tenebris, amicum lumen olim amissum recepit. Sed et per omnia sui corporis membra sanitatis robore, quod ob cæcitatem recesserat, recepto, abscessit. Simili etiam modo quotquot illic eadem hora contigit venisse infirmos, ad commendandam Christi martyris pretiosam mortem, recipere et ipsi pristinam promeruerunt sanitatem.

et Romam redit. Sepulcrum prodigiis illustre.

24 Fluvius vero Somenæ ab eodem sepulturæ loco procul ferme quinque millibus exordium sumit. Quo in loco prærupto exigue manat, sed processu longiori derivatur in amnem, ita videlicet ut, cum in eumdem locum ventum fuerit quo beatum corpus repertum est, fluvii habeat magnitudinem *e*. Venerabilis igitur femina sudes ferreas, quæ gallica lingua taringæ vocantur, quibus supra beatum Christi martyrem confixum fuisse diximus, manentes adhuc in ejus cor- F pore inveniens, extraxit *f*, et pro veneratione reliquiarum sibi assumpsit. Donaria quippe non parvi pretii in eodem loco derelinquens, cum suis omnibus ad sua incolumis rediit, ostendens in se magnalia virtutis Dei, ac prædicans merita sancti martyris Christi Quintini. Sepultum est autem corpus ipsius egregii martyris octavo kalendas julii. Quo in loco frequens visitatio ejusdem martyris meritis coruscat *g*. Nam et cæci pristinum lumen, claudi gressum denegatum, surdi auditum amissum recipiunt; atque variis incommodis plures laborantes, quorum in altero libro *h* perplura scripta sunt, optata sæpissime potiuntur salute, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA

A EX MSS.

ANNOTATA.

a *De hac narratione agens Hemeræus* (1), *commemorat ea* quæ de patroni nostri corpore ab Eusebia Romana... invento... e codice vetustissimo, de ambone ejusdem ecclesiæ, recurrente utriusque martyris [Quintini *et Victorici*] festo die, quotannis legi solent. *Codex ille est ipsum Authenticum, ex quo tertiam hanc Passionem et Inventionem descripsimus.*

b *Hæc sententia* (sicque — locum) *deest in apographis quæ nobis Sanquintino missa fuerunt; sed eam legimus in aliis omnibus exemplaribus editis et mss., excepto Vallicellensi, in quo hæc scripta sunt:* Sicque pariter pergentes, senex ei ostendit *etc.*

c *In apographo Bruxellensi* 8927 (2), *quod quidem Passionem exhibet eamdem atque Authenticum, sed Inventionem satis diversam et accedentem potius ad primam et secundam Actorum classem, locus ita redditur:* Omnes implevit suavissimus odor beati corporis, ita ut omnia delectamenta mundi a nobis abolita esse
B viderentur (3).

d *Apud Hemeræum et Colliettum:* Ad quoddam Viromandensii castrum.

e *Hic unus e locis est quibus tertia classis Actorum a prima et secunda discrepat: ibi enim alia est et fluvii descriptio, et tarincarum mentio; item quæ de miraculis eorumque narratione paulo inferius occurrunt, Authentici propria sunt.*

f *Addita est ab Hemeræo et a Collietto vox* aliquas.

g *Inter eos qui martyris sepulcrum jam a primis temporibus adiisse feruntur, notissima est S. Benedicta. De qua Hemeræus:* Imitata, *inquit,* Quintinum contribulum, eumdemque, ut alii volunt, cognatum, Benedicta, Romana virgo, peregrinationem etiam cum aliquot sociabus ad eosdem Viromanduos instituit, christianam fidem et ipsa ampliatura... Passa Benedicta est in Originaco ad Isaræ fluenta (4). *In ipsis sanctæ feminæ Actis, quæ fabulosa censuere nostri decessores, ea narrantur:* Audierat namque jam tunc quorumdam relatione multimoda gloriosa martyrum Christi certamina, videlicet Quintini et Luciani, aliorumque... Sic denique S. Benedicta cum supradictis virginibus *duodecim, (quas auctor non nominat)...* fines Gallorum, Domino ducente, feruntur advenisse (5). *Rebus omnibus consideratis:* Non possum, *ait Constantinus Suyskenus, qui Acta edidit,* non admodum suspecta habere S. Benedictæ patriam Romanam, senatorium genus et adventum in Gallias (6). *Neque majorem hac in re fidem habeamus oportet Actis S. Romanæ virginis, sæculo XI ab ignoto auctore conscriptis, immo ex Passione S. Benedictæ depromptis:* Erant Romæ, *ait is,* in sanctæ conversationis habitu duodecim virgines... Audientes itaque *SS. Luciani,* Quintini *aliorumque* martyrum certamina, E
fines Galliarum, Domino ducente, feruntur advenisse (7). *Nominantur exinde SS. Benedicta, Leoberia, Romana. Hæc aliquot auctores non solum pro compertis habent, sed et reliquarum virginum nomina investigantes, ea proponunt quæ inter se minime cohærent* (8). *Hodie tamen assentiuntur plerique decessoribus nostris, qui, quam dubia illa sit historia, jam pridem exposuerunt* (9).

h *Indicatur Liber miraculorum in Authentico descriptus.*

(1) Aug. Vir., pag. 10 et seq. — (2) Fol. 200. — (3) Cfr. Comm. præv., num. 5. Passio I, cap. 3, ann. *m.* — (4) Aug. Vir., pag. 60. — (5) Acta SS., tom. IV Oct., pag. 219. — (6) Ibid., pag. 218. — (7) Ibid., tom. II Oct., pag. 137. — (8) Grenier, Introd. à l'histoire de Picardie, pag. 288. Cl. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 176 et seq. Louvet, Histoire du Beauvaisis, pag. 473. Cfr. Corblet, Hagiogr. d'Amiens, tom. I, pag. 561 et seqq.— (9) Acta SS., tom. II Oct., pag. 131 et seq.

C F

LIBER MIRACULORUM S. QUINTINI

AUCTORE ANONYMO

ex codice Bruxellensi 7460 *collato cum Parisiensi* 5575 *et cum Authentico S. Quintini* [a].

a

PROLOGUS.

S. Quintini cœlestem gloriam demonstrant miracula.

b

INCIPIT PROLOGUS IN LIBRO MIRACULORUM S. QUINTINI *b.* Intemerata fides nostræque religionis cultus multam consequitur summam, cum sanctorum martyrum veraciter tenet miracula, et puris verbis ea quæ mirabiliter acta sunt, fideliter pronuntiare conatur; nec taceri [1] fas est acta militum Christi, cum eos hoc in præsenti honore sublimari meritisque fulgere concedit: quam enim obtineant in cœlestibus dignitatem, in terris coruscantibus miraculis demonstratur mortalibus. Quamobrem quædam beatissimi martyris [2] Quintini [3] miracula narrare, non ab re visum est [4] mihi; quorum [5] aliqua ex ipsius testis Christi corporis revelatione breviter recursa, aliqua autem ex Gregorii, Turonici [6] episcopi, scriptis ad verbum assumpta *c*, aliqua autem [7] parvitati meæ a fidelibus patribus scriptis indita et verbis [8] enarrata [9], aliqua quippe [10] propriis meorum aciebus oculorum exstant [11] inspecta [12]. EXPLICIT PROLOGUS. c

[1] Tacere *C.* — [2] Q. Mart. *B, C.* — [3] facta *add. C.* — [4] em *C.* — [5] quæ *B, C.* — [6] Turonii *B.* — [7] ex ipsius t. — autem *om. C.*— [8] script. ind. et v. *om. C.*— [9] narrata *C.* — [10] vero *C.* — [11] constat *C.* — [12] contemplata *C.*

 ANNOTATA

EX MSS.

ANNOTATA.

a *Codicem Bruxellensem, de quo ante dictum est* (1), *indicamus litera* A, *Sanquintinensem seu Authenticum* B, *Parisiensem vero* C. *Hic et mendosus est et mutilus. De ipsius operis auctore et ætate quid sentiendum videatur supra expositum est* (2). *Librum, pro decessorum consuetudine, in certa quædam capita divisimus, ea tamen servata capitulorum distinctione quæ in codicibus signata est.*

b *In codice Parisiensi legitur :* Incipit textus virtutum egregii martyris Quintini enucleatus. Incipit prologus. *In fine vero deest* Explicit prologus. *Desunt etiam inscriptiones quas in aliis codicibus suo quamque capitulo præfixas videmus. Hic tamen nonnullæ adscriptæ sunt ante ipsum prologum, omnes simul et quidem hac ratione :*

INCIPIUNT* TITULI VIRTUTUM MERITIS BEATISSIMI MARTYRIS QUINTINI INSIGNITER FRUCTICANTIUM.* (* Incipitunt *cod.* — * fructutantium *cod.*)

I. De quodam perverso et ab ipso sancto Quintino correpto.

B II. De falsatore falsa contra res ipsius ecclesiæ proferente.

III. De judice protervo et subdito sibi cæso.

IV. De quodam infirmo et aliquo claudo, et ferramento ejus furato, atque de reo ipsius furti.

V. De fure et ejus tormento.

VI. De stipendio fratrum ab abbate minorato* et de invasore ipsius stipendii, nec non et de muto mirabiliter curato. (* abbatem morato *cod.*)

VII. De claudo in porta sanato.

VIII. Item de modico * claudo in ipsa porta sano effecto. (* medico *cod.*)

VIIII. De quadam muliere curva in eadem porta sanata.

X. De intermissione ejusdem ædificii templi et præfectis ipsius operis, ac de claudo effecto pro eadem re ab eodem martyre immonito, atque de ejus sanatione et interemptione præfectorum.

XI. Item de muto et ejus admonitione.

XII. Item de fure.

XIII. Item de virtutibus quæ tempore * allationis reliquiarum sancti Sebastiani efferbuerunt. (* tempora *cod.*)

XIV *. De quodam cæco. (* XV *cod.*)

XV. De ægro sanato.

XVI. De parvula debili sanata.

XVII. Item de cæco *. (* cæquo *cod.*)

XVIII. De femina ægra.

XIX. De languido.

XX. De quadam sacrata a claudicatione pedis sanata.

XXI. De quadam* cæca. (* quidam *cod.*)

XXII. Item de quadam debili.

XXIII. Item de altera cæca.

XXIV. De monocello.* (* mono tello *cod.*)

XXV. De muliere quæ die dominico opus lanificii exercuit.

XXVI. De quodam rauco.

XXVII. Item de femina cæca.

XXVIII. Item de debili muliere.

XXIX. Item de cæca.

XXX. De undenni* cæco. (* undendi *cod.*)

XXXI. Epilogium harum virtutum.

XXXII. De translatione corporis ipsius martyris.

c *Hæc verba* (aliqua ex ipsius testis *usque ad* assumpta) *non occurrunt in codice Parisiensi; et re quidem vera desunt etiam in illo tum narratio inventionis corporis, tum miracula ex S. Gregorii* scriptis ad verbum assumpta. *Ita enim incipit :* Fuit quidam nobilissimæ stirpis.....

CAPUT PRIMUM.

Prima et secunda sacri corporis inventio. Prodigia tum edita. Vir quidam a morte ereptus.

Prodigiis claret in vita et post mortem.

INCIPIT TEXTUS MIRACULORUM [1] SANCTI [2] QUINTINI MARTYRIS. Igitur signa et virtutum miracula quæ Dominus et Salvator noster, meritis præpollentissimi martyris sui Quintini, tempore militiæ suæ insigniter fecit propalari, idcirco in hoc parvo opusculo necesse non fuit scriptis attolli, quia multa in ejus descriptione vitæ insignia aperta ; multa quoque occultiora, si quis enucleatius vellicaverit, animadvertere valebit ; veluti est, ut crucis signo multi ab eodem martyre curati, et, parva prædicatione populis perorata, ad sexcentos ferme Domino acquisierit. Magnum etenim miraculum exstitit, ut modicum verbi divini semen, ad punctum seminatum, in tantam segetem fructificando exsurgeret. Ea vero quæ, post ejus gloriosissimam [3] necem, de revelatione ipsius corporis [4], sive in aquæ [5] fundo, sive in loco telluris ignoto acta sunt, quædam hic per modicum tacta, quædam autem [6] quia minus erant, latius sunt promulgata. Plurima autem, quia ab aliis ad liquidum constant [7] elucidata, iterato non judicavi elucidanda. Porro [8] ea quæ et [9] hic elicienda erant, taliter ratio et ordo poscebat promulgari, ut quæ priora mirabiliter effulserunt, priora ponerentur. Prior etenim [10] revelatio F corporis ipsius egregii martyris in aquæ fundo, secunda in loco telluris ignoto [11] fuit. Sed quia seriem annorum præcipui Christi martyris [12] hic necesse annotare habebam, quibus secunda revelatio maxime indigebat ; et Gregorius, Turonensis episcopus, ubi de prima inventione corporis ipsius testis Christi miraculum narravit, statim alterum intulit quod longe post secundam ejusdem corporis inventionem gestum fuit [13], ac parvitas styli mei ejusdem præsulis scripta decurtare metuebat ; secundam hac de causa præposui [14] priori. Itaque ordinem secundæ revelationis, qua Dominus sanctissimi ac beatissimi [15] militis sui Quintini corpus mirabiliter manifestare voluit, quia dignissimum fuit hic ponere occasionem tantæ rei, omnimodis necesse fuit dilucidare.

[1] signorum et virtutum *B.* — [2] beati *B.* — [3] glor. ej. *B.* — [4] corp. ip. *B.* — [5] aquis *cod.* — [6] quippe *add. B.* — [7] exstant *B.* — [8] et *add. B.* — [9] *om. B.* — [10] enim *B.* — [11] ignota *B.* — [12] ann. ipsius præc. mart. *B, C.* — [13] est *B.* — [14] proposui *B.* — [15] ac b. *om. B.*

(1) Cfr. supra, Passio III, cap. I, annot. *a*, pag. 795. — (2) Comment. præv., numm. 167 et seqq.

Hic

Sancti martyris corpus, quod Juliani ætate

3 Hic etenim sanctus martyr decima persecutione qua post Neronem afflicta est Ecclesia, agente Diocletiano et Maximiano, passus, in aquæ fundo per quinquaginta quinque annos, ut in gestis ejus scriptum est, jacuit, a tempore videlicet ejusdem Diocletiani usque ad tempora Constantii, qui pio principi Constantino in imperium [1] successit. Sed interveniente iterum persecutionis tempore sub impio Juliano Augusto, divini nominis cultus, tam metu [2] quam et aliis variis occasionibus, turbari ac non modice periclitari cœpit. Non enim mirum est subjectos ac minus in fidei veritate eruditos periclitari, ubi ipsa culmina sacerdotum tanta persecutione contigit cecidisse. Nam ut [3] ego [4] de his nostris finibus [5] loquar [6], gladio Juliani cecidit sanctus Lucianus cum sociis; qua occasione nostrorum finium populi acriter concussi, dum ad fidem roborari debuerant, ut minus solidi deficere incautius cœperant.

latere cœpit,

4 Quapropter, ut creditur, contigit defecisse circa excubias sacri martyris condignos cultus, et ejus beata merita apud cognitionem humanam quantulumcumque delituisse, adeo ut locus corporis ejus a populis penitus ignoraretur, sive, B ut jam diximus, variis occasionibus religionis deficiente cultu, sive etiam, ut ita dixerim, alta Dei providentia, quatenus inibi a pravorum tueretur ignorantia, qui persecutorum manibus tanta prius, non solum in carne vivens, verum etiam gloriosa jam nece prostratus, passus est incommoda; sed et in posterum celsitudo tantæ sanctitatis ejus [7] in revelatione corporis ejus [8] ope Dei recentius manifestata, * ad ferventiorem ejus cultum torpentia excitarentur corda, renovarenturque totiens apud conspectus humanos [9] meritorum ejus insignia, quotiens cœlestis detegeretur [10] margarita. Jacuit quippe tellure [11] tumulatus densaque ignorantia coopertus thesaurus regis et gemma cœlestis imperatoris, non minus trecentorum viginti annorum curriculis, quousque talia excitarentur merita, quæ ad hujusmodi revelationem divino libramine judicarentur [12] condigna *a*.

** supple* ut

a

pie quæsivit S. Eligius,

5 De sancto Eligio pontificali cathedra sublimato [13]. Eligio igitur, beatissimo ac sanctissimo [14] Viromandensium ac Noviomensium agente episcopo, clementia jam [15] divina decrevit ut, C sicut prius in aquis revelaverat militem suum cunctis incognitum, ita etiam sub terra manifestaret absconsum, non solum ad augmentum honoris tanti martyris, verum etiam ad manifestanda merita tanti pontificis. Erat enim instantia ejus [16], quotidiana sollicitudo circa cultum divinæ religionis ac sanctorum excubias, maxime tamen circa sepulturam [17] martyris Christi. Unde accidit ut aliquando, cum debita sollicitudine de beati Quintini sciscitaretur præconiis, incognitum eum, non meritis, sed loco sepulturæ, cognosceret. Auctoritate igitur stimulatus divina, ignorantiæque providens plebeiæ, ad hunc perquirendum statuit animus, multaque intentione [18] fixerat sensus. Hac enim dignitate divinitas illum munerari voluit in initio pontificatus sui, ut ovibus [19] suis probabilem dignumque commendaret pastorem, in inveniendo videlicet tanto thesauro, quem per tot tempora Dominus celare voluit mundo. Sed quia hoc qualiter actum sit, satis stilo in suis dilucidatum est locis, ad miracula tantum veniamus.

EX MSS.

postquam Maurinus pœnas luit arrogantiæ;

6 De quodam clerico levitate sui [20] percusso et [21] meritis sancti Eligii. Prius ergo quam Eligius fieret episcopus, vir quidam, nomine Maurinus, clericatus officio fungens, sæpius jactitando [22] applaudere solebat et se martyris locum nosse, et illum sine nutatione posse invenire. Quod cum aliquando probare auditoribus gestiret, sui aggreditur periculum facti, sumptoque ligone, dum pavimentum basilicæ martyris fodere [23] præsumeret, dignas [24] erratibus suis judicio Dei pœnas luit; quippe manubrium ligoni infixum suis manibus adhæsit. Quod cum nec dimitti nec auferri posset, computrescere manus cœperant, vermibusque scaturire. Qua pœna mulctatus, sequenti die defecit miserabiliter, qui tantæ sanctitatis negotium præsumpsit aggredi tam irreverenter. Hinc itaque tantus pavor excrevit in cunctis, ut nemo post hunc, quamvis probatissimæ fuerit vitæ, præter beatissimum Eligium episcopum, hujuscemodi præsumere tentaret negotium. Is quippe, pontificali E cathedra sublimatus, sæpius, sicut præfati sumus, cœpit præfati martyris locum frequentare; unde et revelatione divina edoctus, manifeste asserebat non sancti martyris corpus eo in loco haberi ubi credebatur, sed in parte altera, ubi non putabatur, seque perquirere debere ac ope Dei loco debito restituere. Sed hanc ejus piam intentionem, licet minus consideratius, fraterna tamen conabatur reflectere sollicitudo, objiciens præfati hominis arrogantiæ, præsumptionis ac levitatis factum. Sed his atque similibus Eligius non cessit, quem suis meritis ad hoc opus perficiendum, Christo disponente, martyr fixit, pravisque renuens exemplis qui [25] non nisi causam quæsiverat divinæ voluntatis; quia, quamvis eadem fuerit causa, longe tamen impar utriusque exstitit gratia: simile namque volebant, sed dissimiliter quærebant. Quam dissimilitudinem idcirco adscribendam censuimus, ut in hujus martyris causa pareat quid sanctæ devotionis humilitas, quidve arrogantiæ promeruerit levitas.

ac tandem invenit, non sine miraculis.

7 De corpore sancti Quintini invento [26] ab Eligio episcopo. Exstincta namque præsumptiva levitate cum auctore suo, videlicet Maurino, scientissimus pontifex Eligius, divinis virtutibus accensus Christique fide ferventissimus, totum ad investigandum occultatum diu beatissimi Quintini corpus se donans, triduanum indicens et peragens jejunium, cum lacrymis [27] orans, post multa unum locum in quo suspicio de inventione ejusdem martyris corporis nulla esse poterat, sanctis manibus sarculo effodere cœpit [28]. Ima siquidem fossæ perfodiens, invenit cumbum veterrimum tegentem corpus sacratum: quo terebrato, tantus odor paradisigenus [29] cum immani lumine ex eo prodiit, ut etiam ipse pontifex, splendore luminis et nimietatis odoris fragrantia [30] amœnatus, vix subsistere quivisset. Nam et globus luminis qui e mausolæo ictu

[1] heres *add. B.* — [2] metit *B.* — [3] et *B.* — [4] *om. B.* — [5] fin. n. *B.* — [6] loquor *B.* — [7] ej. sanct. *B.* — [8] *om. B.* — [9] hum. cons. *B.* — [10] detergeretur *A.* — [11] telluri *A.* — [12] viderentur *B.* — [13] De religiosa sollicitudine S. Eligii erga excubias S. Quintini *B.* — [14] ac sanct. *om. B.* — [15] *om. B.* — [16] et *B.* — [17] ipsius *add. B.* — [18] intententione *A.* — [19] omnibus *B.* — [20] De Maurino cler. suimet lev. *B.* — [21] de *add. B.* — [22] jactando *B.* — [23] *sic in margine cod. A.* violare *B.* — [24] dignis *codd.* — [25] quæ *B.* — [26] De inventione corporis S. Quint. *B.* — [27] attentius *add. B.* — [28] De odore et immani lumine in obscura nocte micante *add. B.* — [29] paradisi genus *B.* — [30] fraglantia *codd.*

ferientis

EX MSS.

ferientis prodiit, tam immensam splendoris claritatem edidit, ut plurimam [1] illius provinciæ partem [2] in diei claritatem verteret. Unde, sicut a patribus nobis intimatum est, multi de stratibus [3] consurgentes, ad opus servile ceu [4] in die ex more ire festinabant. Erat quippe transacta nox media, noxque illa valde tenebrosa; sed in tantam claritatem mutata est, ut omnes quos eadem hora in eodem pago vigilare contigit, mutatos ac sollicitatos redderet; sicque procedente tempore, claritas illa, quæ quasi lux diei pro re signifera fulsit, in tempore dato signo recessit.

S. Quintini dente admoto multi sanantur.

8 De reliquiis egregii [5] martyris Quintini [6] a beato Eligio [7] assumptis, et de [8] dente ejusdem [9] martyris [10] sanguine effluente [11], et plebibus sanitates impertiente [12]. Invento itaque sacro beatissimi [13] Quintini martyris corpore, præsul præfatus reliquias sibi et plurimis ex eodem plurimas accepit; cumque ventum esset ut dentes ex maxilla ejus auferret, magnum et inauditum enituit miraculum. Statim enim ut dentes abstulit, in radice unius dentis gutta sanguinis exivit *b*. O inauditam et mirabilem virtutem! Nam corpus quod tot annorum B curriculis, ut supra descripsimus, sive in aquæ fundo, seu in loco telluris ignoto jacuit, tam vividum inventum est, ut abstractum dentem protinus sanguis sequeretur. Sed his ita ibidem taliter [14] gestis et a cunctis coram positis, talia pro [15] factis mirantibus, quis enarrare sufficiat quanti deinceps usque ad præsens de eisdem reliquiis languidi quantive infirmi sunt sanitate potiti? Nam, ut de cæteris taceam, quis elicere valeat quot ægros nimio dentium dolore fatigatos, ex præfato ejusdem martyris corporis sumpto dente tactos, sanatos audivimus, quotque [16] nostrorum obtutibus oculorum medicatos conspeximus? Ast hæc [17] paucis de his dicta sint: ad cætera transeamus. Gregorius igitur, Turonensis episcopus, in libro primo quem de miraculis sanctorum edidit, hera septuaginta duo [18] *c*, ita de nostri affatus est martyris miraculis.

Visus cæcæ mulieri restituitur.

9 De quadam [19] religiosa [20] dudum cæca et illuminata. Apud Virmandensium [21] vero oppidum Galliarum Quintinus martyr requiescit. Cujus beatum corpus a quadam religiosa, quæ C dudum fuerat cæcata, reperitur [22]. Sed mox ut a fluminis fundo revelatum [23] est, miraculum protulit, cum mulieris faciei *d*, ubi primum illuxit, lumina cæcata restituit.

Latro a morte miraculo liberatur.

10 De latrone ob equum presbyteri furatum patibulo appenso et liberato. In hac igitur urbe unus ex latronibus equum presbyteri furtim abstulit. Inventus a presbytero judici manifestatur [24]. Nec mora: apprehensus et vinculis [25] compactus subditur; opus suum ore proprio indicans, patibulo [26] dijudicatur [27]. Sed presbyter, metuens ne ob sui damni causam anima hominis auferretur [28], judicem deprecatur [29] ut [30], concessa illi vita, hic culpa reus absolveretur a pœna, dicens satis sibi esse jam factum, quod [31] per tot tormentorum genera latro quæ D gesserat declarassset [32]. Sed severitas judicis cum nullis precibus potuisset inflecti, reum patibulo condemnavit. Tunc presbyter, cum lacrimis prostratus ad beati martyris tumulum *e*, suppliciter deprecatur, dicens: « Quæso, gloriosissime athleta Christi, ut eruas hunc pauperem de manu mortis iniquæ, ne mihi fiat in opprobrium, si per meam accusationem moriatur hic homo. Ostende, deprecor, virtutem tuam, ut quem asperitas humanæ nequitiæ absolvere distulit, lenis pietatis moderamine tu dissolvas. » Hæc sacerdote cum lacrimis deprecante, disruptis vinculis patibuli, reus ad terram ruit. Quod audiens judex, timore perterritus et divinam admirans virtutem, nihil illi ultra nocere præsumpsit. Hæc Gregorius, Turonensis episcopus, hisdem [33] verbis eisdemque syllabis protulit; sequentia vero aliorum fidelium patrum relatione sunt explosa.

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, numm.* 49 *et seq., ubi locum hunc redarguimus. Notat* E *etiam Claudius de la Fons Juliani persecutionem breviorem fuisse et primæ corporis inventioni ætate propiorem, quam ut ob hanc causam obliteratum esse sepulturæ locum putemus* (1).

b *Die* 18 *mensis julii anni* 1693 *Claudius Bendier, officialis ecclesiæ S. Quintini, quum, multis præsentibus, reliquias ecclesiæ recognosceret jussu capituli, in parvo reliquiario crystallino invenit dentem sat magnum, cujus radix rubea et velut sanguine tincta erat; quem, rebus omnibus consideratis, conjecit eum esse qui a S. Eligio fuit repertus; quamquam id pro certo non habet, ut ipse in instrumento dicit, cujus apographum nobis ex oppido S. Quintini missum fuit.*

c *Immo hæc in capite* 73 *invenimus, si vulgatas quidem editiones sequimur* (2).

d *In codicibus nostris, ut in multis exemplaribus operis S. Gregorii, legitur* facie. *Scriptor itaque miraculorum narrationem Turonensis episcopi ad literam describere voluit.*

e *Quod dicit S. Gregorius de* S. Quintini F *tumulo, intelligendum est de ecclesia in qua sepulcrum erat, vel de ecclesiæ loco quo sacrum corpus humatum credebatur: ubinam revera jacerent reliquiæ, ignorabatur ipsa ætate S. Eligii, qui paulo post S. Gregorium vivebat* (3).

[1] plurimas *B.* — [2] partes *B.* — [3] suis *add. B.* — [4] seu *B.* — [5] sancti *B.* — [6] *om. B.* — [7] ab El. *B.* — [8] *om. B.* — [9] ejus *B.* — [10] *om. B.* — [11] fluente, abstracto *B.* — [12] et — impertiente *om. B.* — [13] *om. B.* — [14] *om. B.* — [15] præ *B.* — [16] quodque *A.* — [17] Isthæc *B.* — [18] *sic B. sic etiam prius cod. A; corr. punctis subductis delevit* inta duo. — [19] *om. B.* — [20] femina *add. B.* — [21] Viromandensim *B.* — [22] recipitur *B.* — [23] relevatum *B.* — [24] manifestatus *B.* — [25] vinculo *B.* — [26] *om. B.* — [27] dijudicator *B.* — [28] auferreretur *B.* — [29] deprecans *codd.* — [30] est *B.* — [31] quot *B.* — [32] declaravisset *B.* — [33] his de *B.*

(1) Hist. de S. Quentin, pag. 106 et seq. — (2) Cfr. Migne, Patrol. lat., tom. LXXI, col. 769 et seq. — (3) Cfr. Tillemont, Mém., tom. IV, pag. 436, Paris. 1701.

CAPUT

CAPUT SECUNDUM.

Peccatores correpti. Pœnæ sumptæ a furibus et ab iis qui S. Quintinum aut homines ipsi devotos offendunt.

A S. Quintino puniuntur peccator quidam,

DE QUODAM PERVERSO ET AB IPSO S. QUINTINO CORREPTO. Fuit quidam nobilissimæ stirpis et magnarum opum divitiisque præclarus homo, nomine Wilericus [1], qui ob fastum [2] superbiæ suæ et intemperantia morum magna ex parte Creatorem suum delinquendo offenderat, beatissimumque Quintinum martyrem non minus de pravis [3] operibus exasperare contigerat. Quem beatissimus martyr quasi exosum habebat; sed, ut verius proloquar, diligebat; quem sæpe in somnis admonens, redarguebat ejus pertinaciam. Sed ille, mentis tumore [4] pertinax, cum nollet monitori acquiescere, eum quadam nocte verberibus attigit: quam cædem jussit ut Leoditio [5] *a*, sui martyrii custodi, immo omni ostenderet populo, ac deinde ad sepulcrum ipsius evigilans cum omni sollicitudine veniens, devolutus humo, mox ima [6] Dominum prece deprecaretur ejusdem martyris meritis et precibus sibi affuturum [7]. Quod ille, quamvis coactus, palam omnibus, et vulnera ostendens et verba proloquens, jubentis imperium per omnia exsecutus [8] est. Postquam vero hæc gesta sunt, conversus ab errore suo, donaria multa argenti [9] et vestimentorum plurimum contulit in eadem basilica, auro texta gemmisque fulgentia.

fraudator ecclesiæ nocens,

12 DE FALSATORE FALSA CONTRA RES IPSIUS ECCLESIÆ PROFERENTE. Non minus alter falsus testis, nomine Berninus, in rebus ipsius ecclesiæ beati martyris falsum proferebat testimonium, volens quamdam [10] silvam de prædio [11] nuncupato [12] Nogarido *b* penitus auferre. Quem in somnis visus beatus martyr [13] Quintinus, falsum protestari super silva ipsius dicebat. Cui cum responderet non esse falsum quod de ea testabatur, apprehendens ejus nasum, falsatorem proclamavit. Ad quod dictum ipse expergefactus, pedibus calciatus, cum deberet faciem suam aqua linire [14], accersita conjuge, cœpit ei explanare quid [15] in somnis vidisset. Veniens [16] autem ad eum locum qualiter ipse martyr nasum ejus [17] tenens falsatorem vocaret, in extenta manu nasum suum recepit cæsum, statimque in vase quo aqua de manibus [18] diffluebat [19], cecidit. Qui nimium territus, ad placitum quo die ipsa [20] pro præfata silva deberet ire, distulit. Sed ne hoc supplicio coercitus, insuper ob superbiæ fastum, aureum sibi nasum fabricari catenulisque aureis aptare conatus est. Quem iterum idem sanctus visu admonuit, dicens: « Nonne ego tibi, ut te falsum omnibus monstrarem dixisse testimonium, naturalem abstuli nasum *c*? Et nunc ob superbiam aureum ausus es superapponere. Vade nunc, projice illum abs te, et cunctis innotescere stude te falsum protulisse testimonium. » Quam ob causam, ob indicium fidei nasus ipse ex auro, multis ad memoriam futurorum [21] diebus servatus, ibidem [22] mansit.

et judex protervus.

13 DE JUDICE PROTERVO ET SUBDITO SIBI CÆSO. Temporibus Lagbardi abbatis [23] *d*, cum accideret casu ut quoddam ædificium ædificare conaretur infra claustra [24] monasterii, et in modum palatii perficeretur, quidam homo, nomine Gunthlagus [25], præpositus de prædio quodam Harthliaco *e* vocato [26], ejusdem operis artificibus præerat; cumque ad ejus imperium omne illius fabricæ opus incumberet, pariter et efficeretur, contigit ut quidam homo, nomine Rementianus, tardus in exsequendis operibus deveniret. Qua de re ille crudelissimus judex, non humane tractans, sed, ut erat crudelis, crudeliter, jussit eum flagris cædere; cumque illuc ministri discurrerent, et eum vellent injunctis flagris [27] aptari, lapsus eorum manibus, fugæ expetivit auxilium, velocique cursu usque ad ostium basilicæ beati martyris pervenit. Unde ipse nequissimus judex scelestis manibus extrahere eum præcepit. Sed illo clamante: « O beatissime martyr Quintine, eripe me precibus tuis, et libera a periculo imminenti, » itidem judex, pollutis labiis et cordis intimo tumore ac pertinaci superbia, exclamavit: « Numquam te Quintinus meis eripiet manibus, numquam tibi [28] adjutor exsistet, nec a flagellorum pondere ereptor erit; » moxque jussit eum iterum atrocissime flagellari. Ast non multo post, nec ferme hora diei media, et ecce cum per illius palatii culmina ad providendum peragraret, lapsus pedibus cecidit; et colliso confractoque collo, totisque viribus dissolutus [29], statim exspiravit, mortuusque est in suæ nequitiæ pertinacia. Sensit quid beatissimus martyr possit obtinere in cœlis, cum hic potens est blasphemis [30] reddere quod merentur.

Fur subrepta restituere mirabiliter jubetur.

14 DE QUODAM INFIRMO ET ALIO [31] CLAUDO ET FERRAMENTO [32] EJUS FURATO, ATQUE [33] DE REO IPSIUS FURTI. Sed nec [34] prætereundum quanta non solum in Christo vivens, verum etiam in ipso jam dormiens, ejusdem [35] martyris fuerit pauperum cura. In diebus namque Pipini, strenui regis [36], avi [37] *f* nobilissimi imperatoris Ludovici [38], vir quidam, Ebroinus [39] nomine, in quamdam decidit infirmitatem. Quem præfatus princeps Iheronimo [40] abbati, qui tunc loco ipsius martyris præerat, dirigens, solatia suorum medicorum ei [41] impertiri mandavit. Ille autem præceptis [42] regalibus parens, hospitium in domo Wimeridi [43] quondam [44] presbyteri dedit; ubi et quidam pauper claudus, vocabulo Vincelinus [45], hospitans, quoddam ferramentum habebat quod vulgi raslum *g* vocant, hocque vasa minuta cavans, victum operando manibus quærebat. Quem præfati viri infirmi famulus furto auferens, secum in propria, videlicet ultra Renum fluvium, deportavit.

[1] Vuilericus *C.* — [2] factum *B.* fastu *C.* — [3] depravatis *B.* deparvis *C.* — [4] mortis timore *B.* — [5] Leodicio *B.* — [6] maxima *B.* — [7] profuturum *B, C.* — [8] secutus *B.* — [9] et auri *add. C.* — [10] quendam *C.* — [11] dependio *B.* — [12] nuncupante *C.* — [13] *om. B.* — [14] liniri *A, C.* — [15] quod *B.* — [16] ventus *C.* — [17] *vox dubia B.* — [18] ejus *add. B, C.* — [19] defluebat *C.* — [20] ipsa die *B, C.* — [21] futurorumque *B.* — [22] ib. dieb. serv. *B, C.* — [23] *om B.* — [24] claustram *C.* — [25] Guntlagus *B, C.* — [26] voc. Hardiaco *B.* quoddam nuncupante Hartliaco *C.* — [27] innumeris plagis *B.* — [28] tui *B.* — [29] dissolutis *B.* — [30] blasphæmiis *C.* — [31] quodam *B.* — [32] ferramenta *B.* — [33] et *B.* — [34] hæc *B.* — [35] eidem *C.* — [36] Pippini regis strenui *B.* — [37] avii *C.* aut *A, B.* — [38] Hludoici *C.* Hludowinci *B.* — [39] Ebruinum *B.* Ebruinus *C.* — [40] Hieronimo *B, C.* — [41] et *B.* — [42] præfectis *C.* — [43] Wineridi *B, C.* — [44] quendam *C.* — [45] Veimcelinus *aut* Viuncelinus *B.*

tavit.

EX MSS. tavit. Cui, dato quieti, sanctus martyr Quintinus astans, ait : « Cur [1], pauperem exspolians, mercimonium suorum ciborum furatus es [2]? Vade quantocius ad dominum tuum, et malum quod illo ignorante perpetrasti, ne moreris confiteri ; ipsique [3] meis præcipias jussis, ut idem furtum referre faciens Silvino [4], mei loci custodi, reddere jubeat. » Quam visionem ipse reus pro nihilo ducens, oblivioni dedit; sed et secundo pro[5] eadem re ab eo monitus, prodere [6] distulit. Unde præfatus Christi martyr, tertio veniens, terribiliter coarguens : « Age, infelix, inquit ; quare, meis inobediens monitis, malum a te perpetratum domino tuo erubuisti confiteri? Eia i [7] cito, et scelus quod sponte commisisti, invitus confitere ; eritque in recompensationem [8] duorum delictorum, scilicet furti et contempti : duorum oculorum amicabili lumine, visu crepante, privaberis. » Cujus deprompta acceleratio ; accelerationem [9] continuo secuta est denuntiata ultio ; sicque debitis laceratus pœnis, domino suo mala et monita perpetrata confitetur [10]. Quibus dominus ejus agnitis, timore nimio perterritus, mox custodi denominato ipsum remisit [11] ferramentum, dans in mandatis omnibus nota facere ea [12]
B quæ flebiliter [13] acta fuerunt. Hujus rei [14] gratia hæc crebro memoriæ reducendo, itidem [15] raslum fabricatum ante altare ipsius martyris pependerunt [16].

Expiat alius furtum in templo factum.

15 De fure et ejus [17] tormento. Quæ vero ultio sequatur de sanctificatis furto ablatis, sequenti significatum est miraculo. Turris [18] quædam erat innexa ipsius martyris monasterio [19]; quæ in excelsum tria habens altaria, sublimius in memoria sancti venerabatur archangeli [20] Michaelis. Quam quidam [21] dolosus pauper dolose aggrediens, poma eminentioris altaris auro et argento fabricata furtim auferens, in sinu suo abscondita, in domum Fredeberti [22] quondam clerici devexit. Ubi mox magno Dei judicio correptus, cœpit æstuare [23], anxiari, magnisque ardoribus inflammatus cruciari ; siquidem multis confluentibus [24], ostendebat angustiam sibi divinitus irrogatam [25] : nam ipsis pomis femora illius [26] tangentibus, statim tales erumpebant vesicæ ac si ferro ignito tacta fuissent; sicque in tali miser cruciatu spiritum exhalavit. Quid
C putas, quantis in inferno cruciantur pœnis, qui multa majora furando admittunt, si iste talia pro re parvula [27] excepit supplicia ? Hæc autem dixerim ne forsan [28] videantur fore impune quisquis Deo furtim abstulerit sanctificata.

Pauper quidam, abbatem S. Quintini *verbis admonere jussus,*

16 De stipendio fratrum minorato ab abbate [29], et de invasore ipsius stipendii, et de muto [30] mirabiliter curato. Qualem itaque in ejus martyrio Deo famulantibus habuerit sollicitudinem, reticendum non est. Villa quæ dicitur [31] Villare, in stipendiis eorumdem Deo famulantium mense integro [32] olim fuerat deputata.
h Quam Fulradus *h* abbas, casu subtrahens, sibi famulanti, nomine Roderico, dedit [33]. Unde maxi- D
mus Fratrum rumor pullulans, in magnam [34] murmurationem [35] devenit. Quorum inediæ ipse misertus, cuidam terræ agricolæ, ex villa Pontrudio *i*, in cultura telluris laboranti, fatigatione *i*
magni soporis [36] depresso, nomine Amalwino [37], pauperi, viridi canitie [38] florenti, sanctus Quintinus ceu sol rutilans illi [39] sopori dedito apparens, nuncupato nomine proprio, ait : « O homuncule pauper, mondalis [40] pompa aliis arridet, alios vero allidit [41] ; unde constans esto, et ea quæ auribus tuis intimavero, cordis auribus commendato : abbas quippe nostris Fratribus prælatus, nomine Fulradus, pro parva mundi pompa maximam inter eosdem Fratres fecit oriri murmurationem ; ideoque vade, et ei jussu meo [42] innotescere stude, maximam culpam eum incurrisse, eo quod stipendium [43] ipsis Fratribus minuens, villam qua solito mense integro eis administrabatur, auferens, hómini laico sibi sæculoque famulanti pro re modica præsumpserit dare. Idcirco ei expresse jubeo velociter eam [44] recipere [45], suetum stipendium eisdem Fratribus suete administrare [46]; præcipio etiam
quin ista acceleratione [47] hoc [48] fieri : crux si- E
quidem lignea supra [49] ipsius villæ portam in pactum ipsius invasoris erigatur, quatenus deinceps et villæ beneficium et aditus ipsius portæ in perpetuo denegetur. » Quibus pauper auditis : « Mi Domine, ait, quantæ potentiæ ipse sit abbas, melius nosti : quid putas qualiter ejus colloquiis uti potero [50]? » Ad [51] hæc ille : « Vade, inquit, jam [52] quia ejus [53] potentiam caves, cuncta quæ tibi intimavi [54], judici tuo videlicet renovato ad liquidum, et ille abbati præfato mea monita pandat. » Igitur pauper evigilans, quid audisset, quid vidisset, quidve [55] de his ageret, angebat ; timens severitatem judicis, metuens tanta a [56] tanti viri auctoritate occultare commissa ; sed, ut vulgus, severitate præfati judicis territus, elegit silentium. Hinc alia nocte isdem martyr rediens, pro contemptu inobedientiæ eum increpavit, quantocius [57] jam sibi monita iterum iterumque jussit monere. Cujus præceptis parens, ad judicem venit, eique sibi revelata ex parte manifestavit. His ille auditis, pertinaci [58] voce eum amentem vocans, acerrime
exasperavit atque a se recedere jussit ; qui velo- F
citer viam arripiens, ultra [59] de his nihil audebat inferre.

obmutescit,

17 Unde tertio isdem [60] martyr veniens, eum increpavit quare sua monita importune distulerit proferre. Cui ille : « Mi Domine, inquit, quid [61] de his egerim, qualiter pro his exasperatus fuerim, quamve austerus [62] ipse est judex meus, puto prudentiæ tuæ non esse incognitum. » At [63] ille mox super os illius digitum ponens : « Noveris te, ait, nihil olim locuturum, nisi dum libuerit ut meorum eliceas [64] monita verborum. » Quibus dictis [65], mox denuntiatum

[1] Quur *C.* — [2] furasti *C.* — [3] ipseque *C.* — [4] Silvius *B.* — [5] de *C. om. B.* — [6] pandere *B.* — [7] *om. B, C.* — [8] recompensatione *C.* — [9] ad celerationem *B.* — [10] conf. perp. *B, C.* — [11] remanxit *C.* — [12] ea n. fac. *B, C.* — [13] flebiter *C.* — [14] regi *C.* — [15] ibidem *C.* — [16] pependerit *B.* pendederunt *C.* — [17] ejusque *loco* et e. *B.* — [18] turrio *C.* — [19] martyrio *C.* — [20] archangelis *C.* — [21] quidem *B.* — [22] Fredebenti *C.* — [23] æstuari *A.* — [24] confl. m. *B.* — [25] devinctus interrogator *B.* — [26] ejus *B.* — [27] propter parv. *B.* — [28] forsitan *C.* — [29] fr. et abbate minoratore *B.* — [30] et demum *B.* — [31] Villa quædam nuncupante *C.* — [32] integra *B.* — [33] dedig *C.* — [34] maximam *B.* — [35] propter stipendii immorationem *add. B.* pr. stip. minorationem *add. C.* — [36] magni soporis *A, B.* magnis op. *C.* — [37] Amalvinno *B.* — [38] viri de caniciæ *C.* — [39] illic *C.* — [40] mondialis *C.* — [41] alludit *A.* — [42] meo jussu *B, C.* — [43] stipendiam *C.* — [44] eam vel. *B.* — [45] recipens *C.* et *add. B, C.* — [46] administrans *C.* — [47] accelebratione *C.* — [48] hæc *B.* — [49] super *B.* — [50] potuero *B, C.* — [51] at *C.* — [52] jamjam *C.* — [53] cujus *B.* — [54] tu *add. B.* tu juditi *C.* — [55] quid væ *C.* — [56] ac *B.* — [57] quanto cujus *B.* — [58] pertinacius *B.* — [59] ultimis *B.* — [60] idem *B.* — [61] D., inquid *C.* — [62] auster *B, C.* — [63] Ad *C.* — [64] *sic A, C.* elicetis *B.* — [65] dicis *C.*

secutum

A secutum est signum. Ergo mutus effectus, ad ejus confluens martyrium, in pistrino [1] eorumdem Fratrum cœpit hospitari; ubi, non longo post tempore, eidem dedito [2] sopori ipse enituit martyr, percussoque ejus latere, jubet surgere ecclesiamque quam cito inhianter [3] appetere. Cui et hæc: « Fratribus, inquit, more solito antelucanos [4] cantus Domino ibidem [5] persolventibus coram adesto; statimque ad altare venerationis memoriæ beati Michahelis [6] archangeli [7] ascendens, cambotam *k* sancti Amandi, quæ pro reliquiis ipsius viri religiosi in extera parte fabricata dependet [8], manibus sumens, coram altari mei martyrii, ipsa tribus deosculata vicibus [9], ea quæ jussi audacter proferre studeto. »

nec sanatur ante confectum mandatum.

18 Cujus monitis sicut sæpius jam resistere non audens, secundum mandatum ecclesiam intravit; ante altare terræ corpore prostratus, ingentes gemitus emisit. Hinc surgens, custodem, scilicet Veradum [10], summis aciebus oculorum sollicite requirebat, nutibusque digitorum ei innuens, ut viam scansionis [11] quæ ducit ad turrim ei carpere permitteret. Qui utB pote nutu [12] Dei ipse custos conatus ejus intelligens, subdito sibi, videlicet Gentfrido [13] presbytero, præcepit ut ei, ostio turris aperto, aditum daret, monens providere caute quid agere vellet. Qui præceptoris præcepto accelerans, ab ipso muto instito [14] usque ad [15] ostium turris insequebatur gressu; porro ostio turris aperto, fit mox præitor [16] qui erat olim secutor [17]. Ergo ad memoriam præfati archangeli [18] prior veniens, cambotam [19] designatam [20] accepit, festinus exsiliens repedavit, eamque manu [21] ferens usque ad altare prædictum [22] pervenit. Equidem intuens intuentes, tertio deosculans, oculis ad cœlum directis, totis nisibus mente Deo [23] gratias referens, primo hoc adstantibus: « Ita, inquit, mihi præcepit sanctus Quintinus. » Ast vero custos et cæteri hæc audientes, nimis stupefacti, percunctantur [24] sollicite quid illi præciperet [25] ipse martyr egregius. Ille autem præfatam cambotam manu tenens, sudore guttatim [26] fronte [27] ejus [28] uberrime ipso hiemis in [29] tempore defluente, viriliter omnem ordinem gestæ visionis, atque de villa et dempta locutione, diligenter explanavit. Quibus abbas auditis, post stuporem C et extasin, statim villam ablatam Fratribus, Fratres vero Creatori atque procuratori suo laudes debitas reddiderunt. At [30] si inquisiveris, lector, quare cambotam totiens posuerim, accipe: optime et libere tantillus ego, amaritudinibus mundi undique attritus, dicere quivi quod tantus miles Christi, ejus jam in cœlestibus dulcedine remuneratus [31], eadem compellatione [32] voluit appellare.

ANNOTATA.

a Leodecius custos martyrii S. Quintini sub eosdem annos (680). Quæ dignitas *fuit* apud nos perhonorifica et ab abbate prima. *Custodum, qui etiam* thesaurarii, et pignorum Quintini Victoricique custodes... vocati sunt, *quantæ fuerint in ecclesia Sanquintinensi potestas et opes, explicuit Hemeræus* (1). *In codicis Parisiensis apographo quodam, nobiscum a clar. viro Charles communicato, hæc in margine adscripta legimus:* Leoditius probabilius nomen adjectivum est, quod custodis conditionem indicat.

b *Hodie dicitur* Nauroy, *jacetque in pago Câtelet* (2).

c *Satis notum est nasi desectione mulctatos aliquando fuisse eos qui* falsum produxerint testem (3).

d *Ad annum* 680 *scribit Hemeræus* (4): Lagbardi abbatis S. Quintini præfecturam in hos annos rejicimus.

e *Olim etiam dicebatur* Harli, Harleium, *nunc vero* Harly (5).

f *In Authentico, in cod. Vallicellensi et editis omnibus legimus* aut; *at certo in codice Parisiensi recte scriptum est* avii *(pro* avi, *ut alias non raro). Neque enim intelligitur quomodo auctor, qui regnante Ludovico Pio Miracula scribebat, dubitare posset utrum sua ætate an sæculo superiore vixerit sui monasterii abbas Hieronymus. Immerito itaque Hemeræus:* Meminit illius scriptor Miraculorum,... dubius tamen an ille sub Pipino an vero sub Ludovico Pio vixerit (6). *Erat Hieronymus* Caroli Martelli filius, homo laicus et uxoratus,... *qui et abbatum laicorum ibidem* agmen duxit (7). E

g Raslum: *sic codices; at Hemeræus legit Rascum* (8).

h *Cfr. Commentarius prævius, num.* 128. *Fulradus ille, filius Hieronymi cui pater fuit Carolus Martellus, memoratur in Theodulfi carminibus* (9), *in Flodoardi Historia Ecclesiæ Remensis* (10), *in Folcuini Gestis abbatum Lobbiensium* (11), *aliisque. De eo non parum disputatur; sed dumtaxat nobis notandum est, eum jam anno* 811 (12) *præfuisse ecclesiæ Sanquintinianæ, et successorem habuisse Hugonem anno circiter* 823 (13), *immo, ut nobis multo probabilius est, anno circiter* 833 (14). F

i *Hodie vocatur* Pontru *in pago* Vermand.

k *Hac voce (quæ etiam sic effertur:* cambuta, cambutta, cambuca), *significatur baculus pastoralis* (15).

[1] pistrinio *C.* — [2] deditum *B.* ditum *C.* — [3] inhiantem *B.* — [4] antelucanus *C.* — [5] *om. C.* — [6] Michelis *B.* — [7] archangelis *C.* — [8] dependit *codd.* — [9] vitibus *C.* — [10] *sic corr., prius*: Vera dum *A.* vera dum *B.* — [11] scantionis *C.* — [12] metu *B.* — [13] Gentfredo *B, C.* — [14] infesto *C. forte pro* incito.— [15] *om. B.*— [16] prædicator *B.* — [17] insecutor *C.* — [18] archangelis *C.* — [19] cambottam *et sic deinc. C.* — [20] designitam *C.* — [21] manus *C.* — [22] memoriæ S. Petri *C.* — [23] Domino *B.* — [24] percunctantes *B.* — [25] præcipiet *B.* — [26] gutta *B.* — [27] fonte *C.* — [28] et *B.* — [29] *om. B.* — [30] Et *B.* — [31] remuneratur *B.* — [32] nuncupatione *C.*

(1) Aug. Vir., pag. 68 et seq. — (2) Cfr. A. Matton, Diction. topog. de l'Aisne, pag. 196. — (3) Cangius, Gloss. inf. latin., v° *denasatus*, edit. ab Henschel. — (4) Aug. Vir., pag. 68. Cfr. Gallia christ., tom. IX, col. 1040. — (5) Cfr. Matton, Dict. topog. de l'Aisne, pag. 136. — (6) Aug. Vir., pag. 70. — (7) Cfr. Gallia christ., tom. IX, col. 1041 et seq. H. Hahn, Jahrbücher, 741-752, pag. 8, 154 et seq., Berolini, 1863. L. Oelsner, Jahrbücher des Fr. Reiches unter König Pippin, pag. 425, Lipsiæ 1871. Mon. Germ., Scriptt., tom. XIII, pag. 244 et 627. — (8) Aug. Vir., in Regesto, pag. 12. — (9) E. Dümmler, Poetæ latini ævi Carolini, pag. 530.— (10) Mon. Germ., Scriptt., tom. XIII, pag. 466.— (11) Ibid., tom. IV, pag. 59. — (12) Cfr. Jaffé, Monumenta Carolina, pag. 387. — (13) Gallia christ., tom. IX, col. 1041. — (14) Cfr. supra, Comment. præv., § VII. — (15) Cfr. Hemeræus, Aug. Vir., pag. 66.

CAPUT

EX MSS.

CAPUT TERTIUM.

Claudi sanati. S. Quintinus templi sui ædificationem urgeri jubet. Morbi et omnia corporis vitia pelluntur. Reliquiarum translatio.

Invocato S. Quintino, sanantur

De claudo in porta sanato[1]. Hactenus a fidelibus patribus nobis exposita, nunc propriis ocellorum aciebus inspecta fideli sermone adnotabimus[2]. Adalbaldus[3] quidam, Briensis, cum tantum[4] fuisset gressuum officio[5] destitutus ut ei calcanea natibus quasi clavis inhærerent[6] affixa, ad ejusdem martyris confluens locum, in porta quæ annexa est foro et vico, hospitium petiit; ubi pauco moratus tempore, pristinam recepit sanitatem.

claudus

20 Item[7] de modico[8] claudo in ipsa porta curato[9]. Eodem siquidem anno noster[10] natus nosterque[11] alumnus, puer nomine Angalharius, patrem secutus, in Grani[12] *a* palatium Aquis pervenit; qui ibidem diu a patre detentus, officio gressuum repente est toto[13] destitutus. Quem bonæ memoriæ imperator egregius Karolus[14], intuens accersitum[15], percunctatur[16] unde loco, quo pago, quave esset familia. At ille: « De vico, ait, sancti Quintini Vermandensis, famulus ejusdem sancti martyris atque Fulradi abbatis. » Cujus ipse augustus[17] divina inspiratione miseratus, literis proprio anulo signatis[18], mandavit de loco ad locum ducere, sumptus et vehicula omnibus admodum ministrare, eumque ad locum nativitatis proprium usque perducere, ac deinde Fulrado abbati victum ei præbere. Quid plura? Adductum miramur cuncti: « Heus, aimus[19] universi, olim exsilientem, nunc terræ repentem! » Consilio quoque nutu divino accepto, in porta prædicta deponitur claudus. Cui parvo post tempore solita virtus martyris meritis sæpius nominati[20] affuit[21] divina: vocato ex nomine, surgere et ire jubetur. Prorsus surrexit, exsiliens abiit, sanus effectus est. C

et mulier curva.

21 De quadam[22] muliere curva[23] sanata. Quædam femina agrestis, Mergenta[24] nomine, cœli altitudine denegata, curva terram[25] prospectu[26] habebat. Hæc locum portæ præfatæ petiit. Ubi aliquotiens degens, sana effecta, veste[27] sacræ religionis capiti imposita[28], deinceps perendinatas[29] Deo oblationes curavit offerre.

Ragenboldus a sancto martyre jussus templi ædificationem urgere,

22 De intermissione ædificii templi et præfectis ipsius operis[30], ac[31] claudo effecto pro eadem re ab eodem martyre monito, atque de[32] ejus[33] sanatione, et interemptione præfectorum[34]. D Operæ pretium reor nequaquam silentio præteriri[35] qualiter idem beatus[36] martyr, videlicet sanctus Quintinus[37], templum sui martyrii voluerit præeuntibus signis ostendere, perfectionemque illius ad calcem usque perducere. Etenim cum decem circiter vel[38] eo amplius annis structura[39] ejusdem templi ædificaretur *b*, quidam Nivellæ natus, Ragembaldus[40] nomine, pro suis[41] sceleribus loca sanctorum plurima peragrans[42], usque Turonis, interventum[43] sancti Martini oratu et precibus quærens, ire disponebat. Itaque in vicum singulariter sancti Quintini vocatum veniens, hospitium cujusdam[44] vulgaris petiit. Ubi nocte quadam isdem martyr, ceu sol rutilans, dormientem pulsans, vocato ex nomine, blande eum[45] alloquitur: « Dormisne, Ragenbolde? » Cujus pulchritudinem ac vocem vix ferre valens, tremula voce: « Mi domine, ita; plane dormio, » ait. Cui ille: « Respice, inquit, et animo vigilanti sensuque intelligibili ea quæ a me audieris, perspicaciter attende: indulgentia quam piis supplicationibus interventu sanctorum quæris, valde grata habetur; cæterum opus meæ basilicæ intermittendo valde negligitur. E Quamobrem maturius surgens, præceptori, immo provisoribus ejus, ex nostro[46] nomine intimare stude, magnam eis velocemque ultionem imminere[47], nisi paratius hoc accelerare studuerint. Nam alius aliis deditus operibus, alii vero a deputatis operariis pretium accipientes, quoslibet ad propria remeare[48] permittunt; sicque opus cœptum manet imperfectum; ideoque[49] contestare et præveni eos, nostra ex jussione monendo, ut cito corrigantur, ne forte incorrecti[50] et inmoniti[51] laqueum suæ damnationis incurrant[52]. » At ille: « Quis ego? Aut quibus hæc inquam, mi domine? » At[53] ille, propriis nuncupatis[54] nominibus: « Illi et istis, et hæc isti, et illis talia, ait, aito[55]. » His dictis, evanuit.

et ob mandati negligentiam membris captus, tandem paret

23 Quo abeunte, is expergefactus[56] a somno, multa squalens sudore, quid de commissis agere deberet, sensu frigido, intellectu[57] animi consilium quærebat, nulli aperire audens quæ viderat, reputans etiam[58] secum illa illis et ipsis ipsa incognita[59] fore; unde sibi commissa nuntiare neglexit. F Altera nocte itidem martyr veniens, eum increpavit, jubetque injuncta iterato monere. Qui, ut prima, ita[60] distulit[61] secunda. Sed quia, ut beatus Gregorius: Magnam, inquit, mansuetudinem contemptæ gratiæ major sequi solet ira vindictæ, visione[62] tertia itidem martyr veniens, ejusque inobedientiam secundo injunctam vehementer increpavit; statimque illius genua et crura tangens: « His membris scias te, inquit, soliti denegare officii cursum, atque debilem ante fores ipsius templi jacere usque ad proximam meæ solemnitatis festivitatem. » Quibus minis nimium territus[63], excita-

[1] curato *B.* — [2] adadnotabimus *C.* — [3] Adabaldus *B.* Adelbaldus *C.* — [4] incautum *B.* in tantum *C.* — [5] offotio *C.* — [6] inhærent *B.* — [7] *om.* *B.* — [8] *om.* *B.* — [9] sano effecto *B.* — [10] noviter *B.* — [11] noviterque *B.* — [12] Gresu *B.* — [13] toto est *B*, *C.* — [14] Carolus *C.* — [15] arcersitum *B.* arcessitum *C.* — [16] percunctatus *B.* — [17] agustus *C.* — [18] signatus *C.* — [19] Heusaïm *C.* — [20] nominatis *B.* — [21] affluit *B.* — [22] *om.* *B.* — [23] in eadem porta *add.* *B.* — [24] Mergerita *B.* — [25] in *add.* *C.* — [26] perspectu *B.* — [27] vestali *C.* — [28] imposito *C.* — [29] perennitatis *B.* — [30] ædif. et perfecti operis *B.* — [31] et *B.* — [32] ab eodem — de *om.* *B* — [33] ejusque *B.* — [34] et — præf. *om.* *B.* — [35] præterire *B.* — [36] beatissimus *B*, *C.* — [37] videlicet S. Q. *om.* *B.* — [38] ut *B.* — [39] struictura *C.* — [40] Niviellæ nat. Ragemboldus *B.* — [41] ipsius *B.* — [42] peragras *C.* — [43] interventu *A*, *B.* — [44] et fredi *C.* — [45] ei *B*, *C.* — [46] nost. ex *B*, *C.* — [47] imm. ult. *B*, *C.* — [48] quosl. ad propiare in ea re *C.* — [49] ideo *C.* — [50] incorrecti *A.* — [51] immoniti *A.* — [52] incurrent *B.* — [53] Ast *B*, *C.* — [54] nuncupante *C.* — [55] agito *C.* — [56] experrectus *B*, *C.* — [57] intellectui *C.* — [58] et jam *C.* — [59] *sic correctum ab Hemeræo. In codd.:* resp. secum illi (ille *C*) illis et ipsi incogniti fore. — [60] iste *B.* — [61] vice *add.* *B.* — [62] visionem *A.* — [63] tristibus *B.*

tur

A tur [1], cumque sueto more ire vellet, a renibus [2] usque deorsum omnium immobili rigiditate membrorum apparuit debilis, ita ut manibus innexis [3] universum post [4] se corpus trahens, ad instar vermium per terram repere cœpit ; moxque hospite accersito [5], petiit ut ejus suffragiis in porticu [6] præfati templi deportaretur. A quo illuc delatus, cœpit confiteri, terram rependo, quod olim distulerat patefacere erectus gradiendo. Igitur, fama percurrente hujus visionis patratæ, non solum e vicino, verum etiam ex aliis quamplurimis locis, plures hujus [7] gratia spectaculi, pluriores oratu et precibus ad præfati martyris confluxerunt festum.

ac convalescit.

24 Nocte siquidem festi ejusdem, clero et populo debitas laudes in sancto martyre suo Deo persolventibus [8], lectore [9] quoque seriem ejusdem Christi athletæ passionis recitante, illico prædictus contractus cœpit paulatim somno gravari ; et ecce, invisibili voce jubetur surgere, ecclesiam velociter intrare, cunctisque præstolantibus coram affore. Quibus dictis, repente cœperunt cohærentia [10] membra resolvi, atque [11] decurrente cruore, crura paulatim diutino glutino B coartata in pristinum rigorem restitui, sicque rectis [12] poplitibus ecclesiam intravit, ad altare usque perductus [13] est. Equidem concursu et occursu agente, omnes, hilaritate animi [14] manante [15], unanimiter in lacrymas et laudem [16] proruperunt [17] Salvatoris. Quis etenim explicare valet quis timor, quis [18] pavor, quæ alacritas, quæve mentis hilaritas omnibus fuerit? Cuncti in sublime manus extollentes, Dominum [19] mirabilem in sancto suo Quintino devotissime laudaverunt. His ita gestis, non multo post tempore [20] ultio quæ de provisoribus operum fuerat nuntiata, pro dictis fuit secuta. Is vero qui sanus effectus est, postea pro aliquibus piaculis commissis ab eodem monitore finem sui exitus velocem adesse cognovit ; qui, ut indicatus, ita est rebus expletus [21].

Mutus loquendi usum recipit.

25 Item de muto et ejus ammonitione. Fuit et alter non [22] noster [23] natus neque noster [24] alumnus, qui, sicut ipse fatebatur, in nostro veniens loco [25] mutus, in cujusdam Fratris nostri hospitio receptus, proprietatem linguæ ab eodem martyre recipiens, aliqua præceptori nostro, jussione ipsius testis Christi, ob dilationem C præfati operis atque acta [26] alia prædixit ventura.

Fur templi exitum frustra quærit. c

26 Item de fure. Fur quidam de villa Claríaco *c*, Fratribus completorii [27] cursum Domino persolventibus, per fenestram furtim in cryptam quæ ad vestigia ejusdem martyris decorata nitet, intravit ; ubi tota nocte cursum et occursum agens, aditum exeundi penitus nequivit invenire. Quem custos post galli cantum reperiens, interrogavit quid ibidem agere vellet ; ille autem, sciens se divinitus [28] retentum [29], confessus est quia furtim intraverit [30].

27 De virtutibus quæ tempore allationis reliquiarum S. Sebastiani efferbuerunt. Hæc diversis temporibus audita, et a nobis aliqua visa ; reliqua quæ sequuntur, efferbuerunt eo tempore quo [31] Suessionis [32] S. Sebastiani allata fuerunt reliquiarum ossa *d*.

Quo tempore S. Sebastiani reliquiæ Suessiones venerunt, d

mirabiliter sanati sunt a S. Quintino cæcus, e

28 De quodam cæco. Milo, de pago Cameracensi [33], ex villa nuncupante [34] Hermiscurte [35] *e*, XII kalendas junii, a Suessionis [36] civitate cum contubernalibus [37] suis, dolendo pro non adepta sanitate, revertens, in vicum, sicut superius dictum est, specialiter sancti Quintini vocatum, veniens, repente magna deprimitur lassitudine. Qui nullatenus continere valens, se protinus [38] sopori dedit, contubernalibus ejus hinc inde [39] finem rei [40] præstolantibus. Ad [41] modicum surgere volens, voce invisibili jubetur jacere ; cumque modicum jacuisset, surrexit, sanguine ex oculis ejus [42] defluente, visu amisso subito restaurato, moxque in domum præpollentissimi Quintini martyris advenit, ipso adhuc sanguine in facie illius [43] indicium dante; votumque sanatori suo vovens, sanus et alacer regreditur.

alius ægrotus,

29 De ægro sanato. In ipso igitur diei fervore, cum strepitus tumultuantis populi pro re præfata ventilaret, alter, nomine Henricus [44], de pago eodem [45], ex Monte Vitberto, exitiali, ut ita dicam, tabescens ægritudine, sanitate recepta, ad propria rediit.

puella debilis,

30 De parvula debili sanata. Insecuta nocte, quædam parvula ex Suessionis [46] civitate, nobiscum diu morata, ab elisione [47] brachii, manus pedisque [48] soluta est.

cæcus, f g

31 Item de cæco. In crastino autem, Hamnon, de pago Hostrevanto *f*, ex villa Sancti Amandi nuncupata [49] Fierinas *g*, lumen sibi ablatum recepit.

ægra femina,

32 De femina ægra. Femina quædam de eodem pago et villa, nomine [50] Morberta, plurima sanctorum peragrans [51] loca, cum in vicum præfatum venit [52], amplius gressum protendere [53] non potuit ; ubi ab ægritudine qua tribus laboraverat annis, eodem die erepta est [54].

vir languidus, h i

33 De languido. Lantfredus [55], colonus Sanctæ Mariæ, ex monasterio Humulariis *h*, de villa duobus milliariis a monasterio præfati martyris distante, vocabulo Hulmisciago [56] *i*, semicorpore mancus, IX [57] kalendas præfati mensis, a stratu, F unde nullatenus a quatuor annis et supra nihil minus uno [58] suffragante quibat exsurgere, subito surgens, nemine mortali adminiculante, excepta [59] claudicatione pedis, ad ipsum sanus confluxit martyrem. Is VIII kalendas ipsius mensis, exhortationibus suorum liberorum coactus, ad propria redire dilexit ; cumque desideratum arriperet callem [60], termino fori venalis mercimonii pede posito, continuo mirum in modum substitit, nullatenus ultra progredi valens. Qui stupefactus, tamdiu ibidem in extasin [61] mansit, usquequo concio ad eum plurima conveniret ; quorum [62] consiliis viæ cœptæ tergo

[1] excitatus *B*.— [2] arenibus *B*.— [3] *forte legendum* innixus *B*. — [4] pro *B*. — [5] arcersito *B*. — [6] *sic codd.* — [7] rei *add.* *B*.— [8] persolventes *C*. — [9] lectorem *A*. — [10] coh. cœpere *B*, *C*. — [11] adque *C*. — [12] nectis *C*. — [13] productus *B*, *C*. — [14] animati *C*.— [15] mananti *B*. *om.* *C*.— [16] laudes *B*.— [17] prorumpunt *B*.— [18] qui *C*. — [19] sabaoth *add.* *B*, *C*. — [20] temprunt *C*. — [21] finis ei vitæ indicatus est velox, qui et post modicum ita evenit, *C loco* finem-expletus. — [22] *om.* *C*.— [23] noviter *B*. — [24] *om.* *B*. nosterque *C loco* neq. nost. — [25] nostrum v. locum *B*. — [26] et *add.* *B*. — [27] completorum *B*. — [28] divine esse *B*, *C*. — [29] retentus *B*. — [30] introiverit *B*. — [31] ea tempestate qua *C*. — [32] Suasionis *B*. — [33] Camaracensi *C*. — [34] nuncupata *B*. — [35] Hermis curte *C*. — [36] Avessionis *C*. — [37] contubertunalibus *A*. conbernalibus *C*. — [38] se *add.* *B*. — [39] in die *C*. — [40] regi *C*. — [41] post *B*. — [42] ej. oc. *B*, *C*. — [43] il. in faciem *B*, *C*. — [44] Herricus *C*. — [45] eod. p. *B*. eadem pago *C*.— [46] Vessionis *C*. — [47] a læsione *B*. — [48] manibus pedibusque *B*. — [49] nuncupante *C*.— [50] nomen *C*.— [51] peragras *C*.— [52] venisset *B*,*C*. — [53] prætendere *A*, *C*.— [54] eodem-est *om.* *B*.— [55] Lanfredus *B*.—[56] Hulmisciaco *B*.— [57] nono *B*.— [58] utno *C*.— [59] excepto *A*.— [60] calcem *C*.— [61] extasim *B*.— [62] quarum *A*, *C*.

EX MSS. dato, martyris ipsius ad monasterium citatim rediit.

mulier Deo sacra, k

34 De quadam sacrata [1] a claudicatione pedis [2] sanata. Quædam agrestis Deo sacrata, Dominica nomine *k*, ex villa quæ dicitur Artenmo [3], septimo a cœnobio ipsius martyris milliario distante, duodecim annis de uno claudicans pede, kalendis [4] præscripti mensis in ipsum veniens cœnobium, cum memorias [5] sanctorum peragrando expleret, sanitati pristinæ restituitur.

cæca quædam, l

35 De quadam cæca. Altera femina, Goda vocata, ex pago Hagnanuo [6], de prædio vocabulo Spalst [7] *l*, nono [8] mensis ejusdem, in porticu templi ejusdem martyris proprium assecuta est visum [9].

mulier brachio capta, m

36 [10] De quadam debili. Celina, mulier quædam de villa nomine Lucgiaco [11] *m*, brachium habens dextrum totum tumens [12] atque mancum, ad ipsum confluxit martyrem. Hinc a contubernalibus suis coacta, ad sanctum perrexit Sebastianum; ubi nulla sanitate ipsius brachii adepta, ad eumdem VIII idus [13] præfati mensis rediit martyrem, queritando voce flebili, pectus pugnis cædendo, atque proclamando quare non ei, B feminæ ipsius, ita ut cæteris subveniret. Hinc locis ibidem orationum peragratis, sopore [14] magno deprimitur; cumque modicum obdormisset, statim exsurrexit sana.

alia cæca, n o

37 De altera [15] cæca. Item femina nomine [16] Adaltrudis [17], de fisco nuncupante Vienna *n*, ex ministerio Gunthardi comitis, sed et eo tempore prælati monasterio præscripti martyris *o*, altera jam vice ad loculum beatissimi martyris veniens [18] Sebastiani, angustiis ac furore [19] commota, querelas in ipsum martyrem voce flebili prorumpere cœpit, queritans [20] cur [21] ejus preces, jam ad ipsum altera vice venientis [22], præ omnibus sperneret. Cujus querimoniis custodes ipsius loci carere [23] cupientes, accersitam [24] sciscitantur quæ vel unde esset. Quibus cum respondisset se et viduam et ex ministerio Gunthardi esse comitis: « Vade, inquiunt, quia ex ejus ministerio, non hic sed in domo sancti curabuntur [25] Quintini. » Quæ quasi pro [26] omine [27] accipiens, rapiensque verbum ex ore [28] eorum, ad ipsum confluxit locum. Ubi supra [29] pavimentum ipsius templi portici diebus tribus jacens [30], V idus [31] prædicti mensis, in solemnitate magni C diei Pentecostes, persolvente clero [32] matutinorum officia [33], cantore equidem antiphonam intonante evangelicam, videlicet: « Accipite Spiritum Sanctum, » lumen [34] demptum [35] continuo recepit optatum.

et luscus.

38 De monocello [36]. Quidam homo, nomine [37] Rodericus [38], de pago Suessionico, ibidem VIII kalendas [39] mensis quintilis lumen unius oculi sibi ablatum recepit.

Mulier divinitus punita, a S. Quintino liberatur.

39 De muliere quæ die dominica opus lanificum [40] exercuit. Ermengardis, femina ex Senonas civitate, die dominico [41] in lanificiis servile quoddam, globorum videlicet, exercuit opus. Hæc de his a sacerdote et contribulibus correpta [42], post [43] diem tertium [44] iter ad sanctum arripiens [45] Sebastianum, manibus unde ipsum perpetraverat [46] nefas, eadem stigmatis forma, absque ullo interveniente recessu, ita morem [47] globorum vel glomorum [48] rependere cœpit [49], ac si idem præ oculis conficere cerneret [50] opus. Quam ob causam ad locum [51] perveniens [52] sancti, ibidem duas hebdomadas fecit; sed solutione minime adepta, ambigebat quidnam agere deberet. Unde a Roduino [53], ipsius loci præposito, admonita, ad nostrum confluxit [54] martyrem; ubi unum et dimidium complens diem, III kalendas mensis ejusdem, persolventibus matutini clericis officii cursum, sanitati antiquæ enituit restituta.

Alii vocem recipiunt,

40 De quodam qui vocem recepit [55]. Fulcradus quidam pauper, omnibus nobis bene notus, in pistrino [56] Fratrum congregationis ipsius martyris multis consistens diebus, vocem, quam intellectui alicujus vix olim propinare potuerat, E VIII idus [57] præscripti mensis nocte eadem recepit præclaram.

alii visum, p

41 De visu recepto [58]. Adalberta, femina quædam Vermandensis, de prædio Malignocurte [59] *p*, in porticu templi præfati martyris V idus [60] ipsius mensis visum recepit amissum.

alii pedum usum. q

42 De femina pedes sanata [61]. Sed et Adelendis [62], mulier ex pago Vergesino, de fisco qui vocatur Treule [63] *q*, utrisque pedibus et cruribus [64] elisa, XIII kalendas mensis sextilis sanitati pristinæ illic [65] est [66] restituta.

A cæcitate r

43 De cæca illuminata [67]. Siquidem et mulier Vermandensis, nomine Verazia, ex villa vocilata [68] Hortumeas [69] *r*, in festivitate ejusdem [70] martyris, eodem [71] anno lumini est pristino restituta.

plures liberantur. s

44 De undenni [72] cæco. Nam et Adelingus, vir de pago Lomnis *s*, de prædio Nemaus, ad martyrium ipsius [73] eodem mense veniens, lumen sibi per undecim annos demptum inchoatione [74] anni duodecimi recepit.

Miracula scriptis mandanda sunt.

45 Epilogus harum virtutum. Hæc, sicut superius [75] præfatus sum, diversis temporibus [76] gesta, aliqua mihi [77] in scriptis et verbis [78] a patribus narrata, aliqua a parvitate mea intuita, F fideli, prout potui, sermone paginis commendare curavi: abhinc vero quæ secutæ fuerunt [79], obsecro ne segnitie et otio vacent; sed, statim ut effloruerint, absque negligentia et tepore [80] quantocius stilo [81] chartulis adnotentur [82].

Anno 835 translatum est corpus S. Quintini. t

46 De translatione corporis ejus [83] *t*. His ita patratis, valde congruum mihi videtur ut de translatione corporis sanctissimi Quintini martyris, hic sicut et novimus et vidimus [84], sum-

[1] *om. B.* — [2] *om. B.* — [3] Artemio *B.* — [4] kalendas *A.* — [5] memoriam *B.* — [6] Hagnanno *B.* — [7] Spalt *B.* — [8] non *B.* — [9] *numm.* 34 *et* 35, De quadam sacrata-visum *om. C.* — [10] Item *add. B.* — [11] Lulgiaco *B.* Luziaco *C.* — [12] tumentem *A, C.* — [13] idibus *B.* nona die *C.* — [14] soporem *C.* — [15] Item de alia *B.* — [16] nomen *C.* — [17] Adeltrudis *C.* — [18] locum veniens martyris *B.* loculum b. ven. mart. *C.* — [19] forore *C.* — [20] queritas *C.* — [21] quare *C.* — [22] veniente *A, C.* — [23] arere *C.* — [24] arcersitam *C.* — [25] *om. B.* — [26] per *B.* — [27] hoc *B.* — [28] *om. C.* — [29] super *B.* — [30] tribus j. d. *B, C.* — [31] idarum est *B.* videlicet *loco* V id. *C.* — [32] *om. B, C.* — [33] matutinarum officium *B.* m. officio *C.* — [34] sibi *add. B, C.* — [35] depretum *C.* — [36] monoculo *B.* — [37] nomen *C.* — [38] Hrodericus *C.* — [39] kalendis *B.* — [40] servile *B.* — [41] dominica *B.* — [42] correcta *B.* — [43] per *B.* — [44] tacuit *B.* — [45] arr. ad s. *B.* — [46] perpetravit *B.* — [47] item oram *C.* — [48] vel gl. *om. B, C.* — [49] cœperat *B.* — [50] cerneres *C.* — [51] loculum *B.* ejusdem ad loculum *C.* — [52] ejusdem *add. B.* — [53] Hroduino *B, C.* — [54] affluxit *B.* — [55] rauco *loco* q. v. rec. *B.* — [56] pistrinio *C.* — [57] idibus *B.* VIIIIno die *C.* — [58] Item de femina cæca *B.* — [59] Maligno curte *C.* — [60] idibus *B.* VI die *C.* — [61] De muliere debili *B.* — [62] Adolendis *B.* Adelindis *C.* — [63] Treulæ *C.* — [64] crucibus *C.* — [65] illicem *C.* — [66] *om C.* — [67] Item de cæca *B.* — [68] vocata *B.* nuncupante *C.* — [69] Hortuineus *B.* Hortuineas *C.* — [70] ejus *C.* — [71] eadem *C.* — [72] undeni *A.* — [73] martyris *add. B, C.* — [74] inchoationis *A, C.* — [75] sæpius *B, C.* — [76] temp. div. *B, C.* — [77] *om. B.* — [78] in-verbis *om. C.* — [79] secuti fuerint *C.* — [80] tempore *B.* — [81] et *add. B.* — [82] adnotetur *C.* — [83] ipsius martyris *B.* — [84] vid. et nov. *B, C.*

matim

EX MSS.

A matim perstringamus. Igitur bonæ memoriæ quondam Fulradus abbas, egregia prosapia [1] ortus, templum novum, quod et nunc decenter ornatum nitet, in honorem Dei et [2] ejusdem [3] martyris construere curavit. Cujus [4] postea [5] abbas nobilissimus atque bonæ indolis, serenissimi Karoli augusti filius, Ludovicique [6] imperatoris frater [7], Huh nomine, sepulturam beati [8] martyris maximo dilexit honore, magnificentissimeque [9] decoravit [10]; sed situ loci impediente, aliter hoc nequivit accelerare nisi sepulcrum illius remotum fuisset. Qua de causa, anno octingentesimo tricesimo quinto Christi Incarnationis, siquidem Ludovici [11] imperatoris vicesimo secundo, nec non ipsius abbatis secundo [12], die octavo kalendas novembris, consultu præfati imperatoris aliorumque [13] bonorum hominum plurimorum, Eichardum [14] episcopum Noviomacensem, et Symeonem [15] pontificem Laudunensem, ac Patratum Saxoniæ præsulem, duosque eorum coepiscopos [16], atque sacerdotes, et alios Dei quamplures ministros [17] convocans, ipsum sacrum de loco quo eum sanctus posuerat Eligius, corpus elevans, optimo loco, quo et nunc B optime jacet tumulatus, aromatibus conditum, holosericis et vestibus deauratis involutum, decentissime sepelivit [18]. EXPLICIT LIBER PRIMUS [19].

ANNOTATA.

a *Pro* patrem secutus in Grani, *legendum putarunt Hemeræus* (1) *et Collietius* (2): patrem Ingerranum secutus.

b *Ædes illas novas Fulradus* condere cœpit, *ait Theodulfus* (3), *anno* 814*; sed is* intellexit, *inquit Hemeræus* (4), non quidem esse ædificationem anno 814 inchoatam, sed tum præsertim incaluisse architectorum operas. Quam recte enim Carolum *(Magnum)* appellaremus monasterii fundatorem *(in vetere necrologio Sanquintinensi dicitur* constructor hujus ecclesiæ), qui, nondum incepta molitione, fatis concessisset? Aut martyr esset de longiori opificum cunctatione conquestus? cum incredibile videatur decem annis tantum opus perfici potuisse.

c Clariacum *memoratur in aliquot instrumentis medii ævi:* Molendinum de Clariaco; *et dicitur hodie* Clary *in vico Merlieux* (5). *Hemeræus* (6) *scripsit* Dariacum, *et Collietius* (7) C Duriacum (Dury) *in pago* St-Simon.

d *Hoc loco quædam in editione Collietti legimus quæ in Authentico desunt:* Dum hæc aguntur, Ludovicus, aliis Hildomus vel Hilduinus, abbas S. Dionisii martyris, Romam mittens, annuente precibus ejus Eugenio, sanctæ sedis apostolicæ tunc præsule, ossa beatissimi martyris Christi Sebastiani accepit, et ea apud Suessionum civitatem... collocavit, *etc. Descripta hæc sunt ex Einhardi Annalibus ad annum* 826 (8). *De translatione illa, quæ anno* 826 *contigit, commentati sunt nostri decessores* (9).

e Hermiscurte *idem forsitan est ac* Hermies *in pago majore* (arrondissement) *Atrebatensi, ubi olim altare quoddam erat Ecclesiæ Cameracensis* (10). *Miraculum hoc, et alia quæ sequuntur, contigerunt anno* 827 *(cfr. infra, annot.* o). *Quod autem dicit auctor Milonem in* vicum specialiter S. Quintini vocatum *venisse, ita interpretatur Claudius de La Fons* (11): Ecclesia S. Quintini in monte erecta distabat aliquantulum ab urbe Augusta. Concursu populorum habitari cœpere vicina ecclesiæ, et vicus factus qui peculiari appellatione dictus est S. Quintini. Et licet tunc etiam Augusta, mutato nomine, S. Quintinus diceretur, tamen hic vicus specialiter erat S. Quintini.

f Hostrevantum (Ostrevant) *dicebatur etiam* Ostrebantensis, Austrobannensis *vel* Austrovadensis pagus, *etc. Fuit a sæculo XII comitum Hannoniæ* (12).

g *Forte* Férin *(non procul Duaco), cujus ecclesia S. Amando sacra est.*

h Humulariæ *seu* Humolariæ, *ubi erat monasterium B. Mariæ Virgini dicatum, nunc dicitur* Homblières, *prope Quintinopolim.* E

i Hulmisciagum *est hodiernum* Omissy *in pago S. Quintini.*

k *Non differt, ait Collietius* (13), *a vico* Artam *seu* Artemps, *qui est in pago* St-Simon.

l *Indicatur hoc loco* Spalt *seu* Spatium (L'Espaix) *in Hannonia vetere. Fuit* prædium *illud anno* 1461 *urbi Valencenis adjunctum* (14).

m *Hodie* Lucy *prope* Ribemont.

n Viennam *reddit Claudius de La Fons* (15) *voce* Voyenne, *in pago* Marle.

o *Gunthardus, unus ex iis abbatibus qui simul erant comites Viromanduenses, magnæ inter auctores contentioni ansam dedit. Hemeræus, anno* 1633, *hanc proposuit temporum notationem* (16):

Fulradus abbas obiit anno 826.
Gunthardus (comes), abbas factus est anno 826.
Hugo abbas anno 833.
Adalardus....

Sed decem annis post, in Augusta Viromanduorum, ea ita mutanda censuit (17):

Fulradus abbas et comes anno 780. F
Hugo abbas anno 823.
Adalardus abbas et comes anno 849.
Gunthardus abbas et comes anno 860.
Teutricus abbas et comes anno 880.

Aliquantum discedit Quintinus de la Fons (18):

Fulradus...
Hugo...
Gunthardus anno circiter 845.
Adalardus....

[1] prosapie *C.* — [2] D. et *om. C.* — [3] ejus *B.* — [4] cui *C.* — [5] pro ea *B.* — [6] Hludowicique *B.* Hludovicique *C.* — [7] fratris *B.* — [8] præfati *B, C.* — [9] magnificentissime quo *B.* — [10] decorare *B, C.* — [11] Hludovinci *B.* Hludovici *C.* — [12] secundi *A, C.* — [13] vicesimo *A.* — [14] Echardum *C.* — [15] Simeonem *B, C.* — [16] corepiscopos *B.* — [17] magistros *B.* — [18] Amen *add. B.* — [19] exp. lib. prim. *om. B, C.*

(1) Aug. Vir., in Regesto, pag. 14. — (2) Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 375. — (3) Dümmler, Poetæ latini ævi Carolini, pag. 530. — (4) Aug. Vir., pag. 73. Cfr. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 323. — (5) Matton, Dict. top. de l'Aisne, pag. 70. — (6) Aug. Vir., in Reg., pag. 16. — (7) Mém., tom. I, pag. 377. — (8) Cfr. Pertz, Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. I, pag. 215. — (9) Act. SS., tom. II Jan, pag. 278. — (10) Duvivier, Rech. sur le Hainaut ancien, pag. 565, 575, 639. — (11) Hist. de S. Quentin, pag. 359. — (12) Duvivier, Rech. sur le Hain., pag. 727, 45, 110. — (13) Mém., tom. I, pag. 327 et 379. — (14) Duvivier, Rech. sur le Hainaut, pag. 197. — (15) Hist. de S. Quentin, pag. 364. — (16) Tabella chronologica decanorum S. Quintini, pag. 11 et seqq., Paris. 1633. — (17) Pag. 366; cfr. pag. 79. — (18) Histoire particulière de l'Église de S. Quentin, pag. 170 et seqq.

EX MSS. *Hemeræum potius sequuntur auctores Galliæ christianæ* (1).

Fulradus...

Hugo abbas anno circiter 825.

Adalardus abbas certe annis 853 *et* 863.

Gunthardus abbas anno circiter 870.

Teutricus præerat anno circiter 880.

In præsenti re maximi faciendus videtur auctor Libri miraculorum, qui, ut supra notavimus, æqualis est temporibus illis. Nobis itaque ejus testimonia perpendentibus, abbates hac ratione ordinandi videntur:

Fulradus obit anno 825 *vel* 826.

Gunthardus certe præest anno 827.

Hugo fit abbas anno 833 *vel* 834.

Adalardus...

Teutricus...

De Fulradi morte ad annum 825 *vel* 826 *referenda, omnes consentiunt* (2). *Hugonem non ante annum* 833 *vel* 834 *Sanquintinianis præpositum fuisse supra planum fecimus* (3). *Inter eum itaque et Fulradum spatium intercedit in quo Gunthardus collocari potest, immo prorsus debet. Miraculum enim quod* B *hoc capitulo de Adaltrude cæca narratur, contigit (ut librum legenti numm.* 27 *et seqq. patebit) et eo tempore quo Gunthardus comes erat, et paulo postquam S. Sebastiani reliquiæ Suessiones advenerunt. Jam vero reliquias* D *illas anno* 826 *allatas esse, omnino constat. Sed etiamsi Quintinum de la Fons, ea in dubium vocantem* (4), *sequaris, tamen de Gunthardi ætate ambigi nequit. Is enim comes et* prælatus monasterii *erat quum visum recepit Adaltrudis; quod prodigium accidit* V idus prædicti mensis *junii* in solemnitate magni diei Pentecostes : *sed toto sæculo IX, ab anno* 800 *ad* 900, *festum Pentecostes non cadit in diem* 9 *junii seu V idus, nisi anno* 827. *Confirmantur hæc etiam rationibus a Collietto propositis* (5). *Quod Adalardum et Teutricum attinet, meminisse sufficit, priorem certe anno* 863 *et alterum anno circiter* 885 *(ut infra, in Sermone de Tumulatione, indicatur) abbates fuisse et comites.*

p Malignocurtis *nunc dicitur Malincourt* (6).

q *Quis hic pagus* Vergesinus *et fiscus* Treule *fuerit, nescire se fatentur auctores Sanquintinenses* (7).

r *Forte* Horgnies *seu* Horgny, *prope* Herbecourt, *in pago majore Peronæ* (8).

s *Lommensis pagus, in diœcesi Leodiensi, sæpissime ab antiquis scriptoribus memoratur* (9). E

t *Cfr. Commentarius prævius*, § *VII.*

(1) Tom. IX, col. 1042 et seq. — (2) Cfr. ibid., col. 1041; tom. III, col. 81. Colliette, Mém., tom. I, pag. 325. Vos, Lobbes, son abbaye etc., tom. I, pag. 168. — (3) Comm. præv., § VII. — (4) Hist. part. de l'Église de S. Quentin, pag. 172. — (5) Mém., tom. I, pag. 315 et seqq. — (6) Colliette, Mém., tom. I, pag. 328. — (7) Cfr. Claud. de la Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 367. — (8) Cfr. ibid. — (9) Cfr. Duvivier, Rech. sur le Hainaut, pag. 16, 27, 74 etc.

MIRACULA S. QUINTINI IN CŒNOBIO INSULENSI PATRATA

AUCTORE EJUSDEM CŒNOBII MONACHO

ex codice Vallicellensi collato cum Authentico Vitæ S. Quintini [a].

a

C

PROLOGUS.

S. Quintini *miracula recentia literis sunt mandanda.*

INCIPIT [1] PROLOGUS IN LIBRO SECUNDO MIRACULORUM [2] SANCTI [3] QUINTINI. Stupenda quidem et admodum perspicua omnique præconio dignissima virtutum magnalia, quæ cunctipotentis Dei clementia pro eximii martyris Quintini meritis operari dignata est temporibus priscis, prudentissimorum virorum studiis, commodis cernimus commendata literis ad memoriam posteritatis *b*. b Ea vero quæ noviter fuere patrata, ob incuriam et hebetudinem scriptorum sunt hactenus silentio tecta. Quocirca gratia [4] Christi albescente [5] testisque prædicti interventu suffragante, quamquam imperito sermone, tamen Lindulfi [6], præsulis Noviomensis Ecclesiæ, cupientes jussionibus parere, studuimus compendiose hæc pauca describere. EXPLICIT PROLOGUS [7].

ANNOTATA.

F

a *Codicem Vallicellensem, de quo non semel dictum est* (1), *indicamus litera* A, *Authenticum vero litera* B. *In Vallicellensi quidem exemplari, Miraculis supra editis ita cohæret præsens opusculum, ut ea dicantur* liber primus, *hoc vero* liber secundus. *Sed reapse tum ætate tum auctore vehementer discrepant, cum hæc scriptio composita sit a monacho monasterii S. Quintini in Insula, quo tempore Noviomensi Ecclesiæ præerat Lindulphus, ab anno* 977 *ad annum* 988 (2). *Libellum ediderunt olim Hemeræus* (3) *et Collietus* (4).

b *Significatur Liber miraculorum quem supra cum lectore communicavimus.*

[1] *om. B.* — [2] in miraculis *B.* — [3] martyris *add.* — [4] gratiam *A.* — [5] allubescente *A.* — [6] Lundulfi *A.* — [7] Expl. pr. *om. B.*

(1) Cfr. supra, pag. 795. — (2) Ibid., pag. 778. — (3) Aug. Vir., in Regesto, pag. 22 et seqq. — (4) Mém. pour l'hist. du Vermandois, tom. I, pag. 570 et seqq.

CAPUT

A

CAPUT UNICUM.

Reficitur ecclesia S. Quintini Insulensis. Sanationes mirabiles et alia prodigia ibi patrata.

In restituta abbatia S. Quintini Insulensi,

Incipit liber secundus miraculorum sancti Quintini martyris. De restauratione Insulæ in qua beatissimus martyr olim quievit [1]. In primis summatim referendum est nobis qualiter potentia divinæ majestatis, quæ, juxta psalmographi vocem, suscitat de tellure [2] inopem, et de stercore erigit pauperem, relevaverit istum locellum, cum pene jam ad nihilum foret redactus [3]. Anselmus *a* itaque omnimodis [4] ditissimus, atque apice canonicali adultus, omnique dapsilitate rerum redimitus, quem multi vestrum propriis videre ocellis, defuncto quodam clerico B Hugone nuncupato, impetrare meruit abbatiam Insulæ a venerabili Adalberto comite; quam nonnulli ante illum cupierunt emere, sed nullatenus prævaluere. Nec immerito : sic enim credimus placuisse omnipotenti Deo ejusque inclito militi Quintino, cujus beata membra per undecim in ea, ni fallimur, jacuere quinquennia. Quapropter supra memoratus Anselmus primum construxit pontem saxigenum, per quem citius veniretur ad Insulæ [5] locellum. Nam antea navigio veniebatur. Quo patrato, confestim videres birotes cum plaustris advehere lapidum terræque congeriem ad abjiciendas aquarum enormitates. Pulsis denique molestiis aquæ, illico fabricavit basilicam, prout potuit decentissime, ligneam; circa quam instituit servorum Dei habitacula, sicut de ligno elegantissima. Quibus peractis, famulantes divinæ clementiæ monachos inibi collocavit, omnibus qui ibi erant canonicis eliminatis. Lætabatur enim isdem locuples vir, et cooperator hujus operis insignis [6], bona sua conferre Christo, condens cœlo thesauros, ubi possideret eos, faciensque eum terrestrium rerum participem, ut et ipse illum faceret cœlestium coheredem bonorum.

C

sanatur sacerdos crure captus,

3 De quodam venerabili clerico in Insula sospitati reddito [7]. Illud quoque silenter nequaquam debemus miraculum præterire, quod quidam Fratres nostri qui adhuc supersunt, se scire fatentur et vidisse, et nobis veraciter narravere. Tempore igitur illo quo hujus operis fabrica sumptu eximio ædificaretur, advenit quidam sacerdos famosus, nomine Erchenboldus [8], a Noviomaca urbe pro quadam sua necessitudine [9] castrum Augustam veteri vocabulo appellatum. Is cum inde recessisset, divertit in Insulam orationis causa. Qui cum ingrederetur basilicam, sciscitatus est a servientibus ibi ubi foret puteus, in cujus fundo præpollentissimi martyris Quintini corpusculum a paganis quondam fuerat mersum *b*. Qui cum illi ostendissent, actutum [10] cœpit eos deposcere ut paululum egrederentur a liminibus ecclesiæ. Illis autem egressis, continuo clausit valvas post illorum plantas. Discalciato itaque atque denudato crure, abluit ex prædicti putei lymphis quidquid in illo [11] crure habebat doloris, exoravitque opificem cœli terræque [12] pro suæ viritim sanitatis recuperatione. Quo penitus perlauto, ope atque interventu testis prælibati beneficium sensit divinum. Nam crus illius quod diutina languoris molestia exstiterat turgidum, ita paulatim fugiente dolore ac sanitate subsequente, antiquæ est incolumitati redditum, ut pene deinceps pateretur [13] dolorem nullum. Unde omnipotenti Deo ejusque agonithetæ [14] Quintino laudes multimodas retulit, sicque incolumis et hilaris ad propria remeavit. EX MSS.

et sospitatur juvenis ex alto præcipitatus;

4 De quodam adolescente qui in prædicta Insula salvatur [15]. Aliud [16] quoque miraculum insigne, quod in ædificatione alterius basilicæ per eumdem famulum suum Quintinum cunctipotens Deus est exhibere dignatus, ut a futuris populis non ignoraretur, optimum fore duximus si narretur [17]. Quidam namque adolescens, victum operando quærens, ex villa quæ nuncupatur Mansiunculas [18] *c*, nomine Geroldus, supra memorati martyris vernaculus, in nostro famulabatur pistrino, paratus ad omne opus agendum quod sibi fuerat imperatum. Is enim priorum jussu nostrorum ascendit novi et lapidei trabes templi, ut inibi [19] operaretur quæcumque juberentur. Quas cum peragraret incaute, subito lapsus pedibus cecidit ad terram, usque super [20] quoddam saxum enormitatis magnæ [21]. Multis autem currentibus ad casum ejus, non solum inventus est vivus, verum etiam sanus. Et qui arbitrabatur jam esse defunctus, sospes et alacer omnimodis est repertus, atque ita meritis et intercessione clarissimi testis Quintini extemplo [22] ab eadem est basilica egressus, ut nullam læsionem in sui corporis pateretur artubus.

adhibita aqua e puteo S. Quintini, liberatur mulier a cæcitate,

5 De muliere a sancto martyre illuminata [23]. Nec illud decet tegi silentio miraculum quod in eodem Insulæ loco est gestum, ob ædificationem audientium sive legentium. Quædam autem mulier, vocabulo Ermentrudis, degebat in vico *d* præcellentissimi Quintini martyris, quæ ita erat cæca, ut nisi aliorum manibus ducta esset [24], minime de loco ad locum valeret incedere, sicut testantur adhuc ejusdem vici proceres, quin etiam Albertus comes *e*, qui ei creberrime elemosynam faciebat dare. Quæ cum fide recta ad Insulam est perducta, qua [25] sacratissima Quintini membra dudum a Rictiovaro fuere submersa. Cumque ibi pro suæ sospitatis recuperatione, Domini suffragia, flexo poplite, intenta exoraret mente, subito meritis præfati martyris et intercessione, lumen diu negatum sensim cœpit videre. Moxque a terra qua jacebat surgens, hunc primum sermonem prompsit, dicens : « Ecce cunctipotenti Deo grates multiplices refero, quia hoc altare jam conspicio.» Respiciens itaque hac illacque [26], cernit æditiuum ecclesiæ penes se adstare, cui sic ait : « Senior care, flagito ut mihi afferatis aquam de puteo sacri [27] Quintini cruore sanctificato. » Data denique sibi aqua, iterum prostravit [28] se ante altare, tangens ex ea suos

[1] Incipit-martyris *om. B.* De restauratione-quievit *add. ex B.* — [2] terra *B.* — [3] redactum *A.* — [4] omnimode *B.* — [5] Insulam *B.* — [6] ins. h. op. *B.* — [7] De-reddito *add. ex B.* — [8] Erchembodus *B.* — [9] necessitate *B.* — [10] actu tum *B.* — [11] eo *B.* — [12] et terræ *B.* — [13] patiretur *B.* — [14] agonothetæ *B.* — [15] De-salvatur *add. ex B.* — [16] Illud *B.* — [17] narraretur *B.* — [18] Mansiumculas *B.* — [19] ibi *B.* — [20] *om. B.* — [21] miræ *B.* — [22] extimplo *A.* — [23] De-illuminata *add. ex B.* — [24] esset d. *B.* — [25] quo *B.* — [26] atque illac *B.* — [27] sancti *B.* — [28] prosternavit *B.*

tamdiu

EX MSS.

tamdiu oculos, donec, rursum surgens a terra, affines recognosceret suos et gratulanter, ut conspeximus, oscularetur illos. Dehinc retulit nobis quod videbatur [1] quasi pulverem ex oculis suis tergere [2], dum ablueret eos ex illo sancto latice. Postea vero mansit triduo in eodem loco, sicque officio videndi reddito sibi, quæ aliorum adducta fuerat solatio, aspicientibus cunctis pusillis et magnis qui in eodem vico degebant, sine ductore suum videns redit [3] ad diversorium. Reliquit autem suum bacillum quo sustentabatur, pro signo, sub ejusdem basilicæ altario. Titubantibus autem neque credentibus huic miraculo plurimis, pervenit rumor ad aures Lindulfi [4] præsulis qui prudenti [5] usus consilio, fecit eam vocari continuo. Qua accita, dixit ei ita : « Mulier paupercula, de illuminatione tua a plurima dubitatur turba. Quam ob causam tibi obnixe præcipio quatenus celandi non [6] habeas licentiam, si verum est, nec dicendi, si [7] falsum. » Cui femina hæc respondit verba [8] : « Hoc, Domine, quod dicitis exopto, quod profertis cupio ; sed miror quid mihi profuisset dictio [9], si defuisset actio, et quid assertio mea valeret, si lumen mihi [10] redditum non fuisset. » B Similiterque omnes viri ac feminæ qui eam noverant ante, pariter cœperunt dicere, quod ipsi pro ea id vellent jurare, si juberet ipse.

et alia quædam a brachii dolore.

6 De alia muliere sospitati reddita in eadem Insula [11]. Illud quoque miraculum admirabile quod in ipso est gestum tempore, nequaquam debemus silentio[12] præterire. Eodem quoque tempore quædam [13] mulier, Geila nomine, de villa vocabulo Garelgeas *f*, quæ est possessio almæ Dei [14] genitricis Mariæ sanctique Medardi Noviomensis Ecclesiæ, diutino unius brachii dolore, videlicet quatuor annorum, quatiebatur valide, quæ ita ejus carebat officio, ut nullo modo eum [15] applicare valeret ad os suum, nec signaculo sanctæ crucis se signare, neque ullum textrinum opus agere. Erat enim ejus manus et brachium valida nervorum contractione debilitatum, adeo ut nulla jam spes recuperandæ salutis esset ei. Quadam igitur nocte, cum quieti dedisset se, subito in excessum mentis rapitur, et ante portam Insulæ monasterii perducitur, ibique [16] sub aquis præcipitari videtur. Expergefacta autem a somno, intellexit hanc visionem divinitus C agi, et se ad hoc commoneri ut adveniret in[17] Insulam ob sanitatis gratiam. Surgens ergo concite, pervenit ad monasterium Insulæ, veluti didicerat in revelatione. Quo ingressa, mox humi prostrata, Christum adorat humiliter, postulatque pro sua ægritudine vehementer. Surgens vero a tellure, cœpit ministro[18] suppliciter implorare, quatenus ei aquam dignaretur dare de sancti Quintini fonte. Accepta itaque aqua, lavit dolorem undique brachii ex ea [19], cumque in lavando suffragium sancti deposceret Quintini, recedente dolore omni [20], rectitudinem manus ac brachii meruit recipere *g*. Transactis denique paucis diebus, ostendit nobis prædicta muliercula in eodem brachio dextro duo foramina, per quæ omnis putredo fuit egressa. Explicit liber secundus [21].

[1] videbat *B*. — [2] tangere *B*. — [3] rediit *B*. — [4] Luidulfi *A*. — [5] pio *B*. — [6] ni *B*. — [7] si *add. ex B*. — [8] *om. B*. — [9] *add. ex B*. — [10] mihi lum. *B*. — [11] De-Insula *add. ex B*. — [12] silendo *B*. — [13] *om. B*. — [14] *om. B*. — [15] id *B*. — [16] se *add. B*. — [17] *om. B*. — [18] ministrum *B*. — [19] exesi *B*. — [20] omn. d. *B*. — [21] Explicit feliciter, amen *B*.

D

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, num.* 147.

b *De hoc puteo supra diximus* (1).

c Mansiunculæ *seu* Maisoncelles, *ait Claudius de la Fons* (2), *vicus est in decanatu* Mouson.

d *Ante dixit auctor* castrum *(num. 3) : hic vero* vicus sumendus pro urbano, parte scilicet illa urbis quæ proprie vicus S. Quintini dicebatur (3).

e *Albertus I, cognomine pius, comes fuit ab anno* 943 *ad* 987 (4).

f Garelgeas *est* Grugies *seu* Grugis *in pago* Saint-Simon (5).

g *Ex hoc miraculo et ex iis quæ superioribus capitibus narrantur, discimus aquam e puteo* S. Quintini *haustam sæpe fuisse ab ægrotis adhibitam. Sed aliis modis compluribus sanationem a sancto patrono impetrare nitebantur, et imprimis* novenis, contraponderibus *ac* lotionibus. *Qui sacrum novendiale* majus *celebrabant, per novem continuos dies omnibus horis officii divini in templo S. Quintini intererant, cereum ardentem in manu tenentes ; qui vero* novenam minorem *instituebant, per novem itidem dies sanctum martyrem in ecclesia paulisper precabantur. Non raro etiam* S. Quintini *brachium aliæve reliquiæ in aquam mergebantur, qua dein ægroti abluebantur aut quam bibebant* (6). *Atque hæ dicebantur* lotiones. *De* contra-ponderibus *vero Hemeræus* (7) : Pia consuetudo, *ait*, in ecclesia S. Quintini ab antiquissimis sæculis *invaluit*, ut qui inflati ad basilicam beatissimi martyris sanitatis recuperandæ causa peregrinarentur, et decurrente certo dierum spatio, vota novendialia exsolverent, pendentes in altero bilancis disco, in alterum impositis ponderibus librarentur, et offerrent martyri tantum ceræ aut alterius rei pondus, quantum fuisset librati corporis ægrotantis; et hæc donaria veteres contra-pondera *appellabant;* petita religiosi ritus origine e tormento illo maximo quo B. Quintinus, catenis igne rubentibus impositus nudus, in sublimi diu pependit. De hac eadem consuetudine introducta in Ecclesias supradictas *(Rotomagensem, Cameracensem etc.)* conquesti apud summum pontificem canonici Sanquintinenses, bullam impetrarunt *die* 15 *maji anni* 1490, *ubi hæc inter alia legimus : Aliquot episcopi, abbates, parochi etc., se* nonnullas corporis ejusdem S. Quintini reliquias habere jactitant, et Christi fidelibus vicinis exponunt, ac lotiones, prout in dicta ecclesia de S. Quintino pro certa infirmitate (... illam patientes Deus omnipotens per eumdem S. Quintinum ibidem curare non desinit), fieri consueverunt, facere et petentibus exhibere, ac certa bladi vel ceræ aut aliarum rerum pondera, corporum infirmorum prædictorum ponderibus æqualia, quæ in ecclesia ejusdem S. Quintini ab ipsis infirmis offerri consueverunt, ab iisdem infirmis et aliis fidelibus *recipere non formidant. Rem commisit Innocentius VIII officialibus Remensi, Parisiensi, Atrebatensi,*

(1) Pag. 770. — (2) Hist. de Saint Quentin, pag. 374. — (3) Ibid., pag. 377. — (4) Colliette, Mém., tom. I, pag. 459 et 546. — (5) Matton, Dict. top. de l'Aisne, pag. 131 et seq. — (6) Cl. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 305 et seq. — (7) Aug. Vir., pag. 332.

Cameracensi

A *Cameracensi ac Morinensi.* Secutum est judicium delegatorum quo aliarum Ecclesiarum consuetudo incusata, sola probata Sanquintinensis, quæ sola corpus S. Quintini possideret (1).

APPENDIX

AD LIBRUM MIRACULORUM S. QUINTINI.

S. Quintinus *multis hydropicis sanationem impetrat,*

Præter miracula in superioribus libris enarrata, nonnulla jam inde antiquitus contigerunt quæ hoc loco indicanda ducimus. Quædam in Sermone de tumulatione et in Sermone de elevatione S. Quintini *referuntur, quorum supra mentio facta est* (2). *Henricus Hubault, filius Roberti Hubault et Mariæ Sallé, in urbe Ambiano habitantium, cum, undecim annos natus, gravissima hydropisi laboraret neque ullis remediis restitui posset, indutus est a parentibus subucula quæ reliquiis* S. Quintini *fuerat admota, atque in ejusdem sancti* B *honorem institutæ sunt preces novendiales. Ægrotus unius horæ spatio plane convaluit, ut constat publico instrumento facto Ambiani, die* 15 *novembris anni* 1563, *et obsignato tum a prædicta Maria Sallé, tum a notario aliisque. Hoc instrumentum in archivo ecclesiæ collegialis S. Quintini repositum est. Multis omissis sanationibus quas testantur adhuc manus, crura aliaque membra cerea, in S. Quintini templo suspensa* (3), *Claudius de La Fons ea prodigia edisserit quæ sua ætate contigerunt (librum edidit anno* 1627), *ac de quibus plane sibi constare asseverat* (4). *Incola quædam oppidi Sancti Quintini, Margareta Poilbarbe, uxor Natalis de Levincourt, cum anno* 1617 *corpore vehementer turgente laborare cœpisset, atque a medicis jam esset deserta, ducta est ad sancti martyris capsam, ejusque sacellum in Insula per novem continuos dies adiit. Mox e morbo convaluit, ut plurimi testes asseruerunt.*

sospitat puellam in puteum lapsam.

2 *Die* 14 *mensis augusti anni* 1618, *Joannes Andreas Dodrimont, consiliarius archiducum Alberti et Isabellæ, pium iter suscepit in oppidum S. Quintini, ac coronam plumatilem obtulit, eo quod ægrotus a sancto martyre allevatus fuisset, perfectamque ab eo sanationem se impetraturum speraret. Eodem anno, puella quædam annorum quatuordecim vel quindecim, Isabella Domont, filia hæreticæ mulieris, in profundum puteum prolapsa, in eo erat ut reduceretur, cum, fune casu rupto, iterum præcipitavit. Mox tamen exempta est, cumque eam omnes incolumem et illæsam mirarentur, asseruit se a* S. Quintino *fuisse adjutam, cujus ecclesiam illa ipsa die (in festo dedicationis), insciente matre, adierat.*

Ægroti desperati, aqua S. Quintini *adhibita,*

3 *Anno* 1619, *Soror Martina Le Fez, sanctimonialis valetudinarii, instituto sacro novendiali majore in honorem* S. Quintini, *a tumore quo laborabat prorsus liberata est. Pauper quidam, qui apud Parisios habitabat, extuberationibus ita vexabatur ut vix posset in pedes consistere. Statuit nihilominus Quintinopolim petere, eoque, maximo quidem labore, anno* 1623 *pervenit. At* S. Quintinum *per dies novem precatus, domum sanatus rediit. Eadem ratione e morbo evasit, anno* 1625, *ægrotus a medicis deploratus. Hoc ipso anno, Joannes de La Rozée, Lotharingus miles, tunc in oppido Hamo habitans, per septem vel octo menses febri atque exinde hydropisi afflictatus est. Frustra remediis usus,* S. Quintinum *implorat; ad cujus sepulcrum Adrianam Pintel delegat, ut ipsius nomine sacram instituat peregrinationem. Paulo post, per novem dies aqua ablutus quam mulier secum Quintinopoli retulerat, melius se habuit, martyris reliquias ipse potuit adire ac brevi sanitatem recepit. Eamdem Adrianam Pintel, ineunte anno* 1626, S. Quintino *supplicaturam misit uxor Matthiæ Precelle præfecti Hami, quando Jacobus filius, febri et extuberationibus gravissime laborans, a medicis desertus est. Sexennis ille puer aqua ex oppido S. Quintini relata collutus, paucis post diebus ita convaluit ut parentes et medici miraculum clamarent.* EX MSS.

morbo liberantur.

4 *In festo SS. Trinitatis anni* 1626, *carbonarius quidam e Lotharingia, qui præ morbo vix incedere aut stare poterat, in ecclesia S. Quintini paulisper precatus, surrexit ac se dixit e morbo recreatum. Ibidem aliquanto post sanatus est incola vici Cambronne, prope Noviomum, quem tumores deformaverant. Alii multi, ait Claudius de La Fons, sanitatem sancto martyri acceptam retulerunt, olim quidem plurimi cæci, nostris vero temporibus innumeri fere hydropici* (5). *Neque deinceps miracula fieri desierunt; e quibus unum attingere juvat, eo quod multis testibus planum factum est. In Acta capitularia ecclesiæ collegiatæ oppidi S. Quintini, ad diem* 23 *februarii anni* 1673, *hæc relata sunt :* Lectis processibus verbalibus de subita sanitate reddita magistro Eligio Souillard, presbytero diœcesis Noviomensis, curato S. Martini (S. Desiderii) de Chaulnes dictæ diœcesis, ejusque liberatione ab hydropisi, qua ab duobus mensibus laborans in hospitali Dei decumbebat, ad extrema redactus ; dictis processibus verbalibus directis tam per dictum Souillard, quam per magistrum Joannem Bunot presbyterum, capellanum et præfati hospitalis confessarium, nec non per dictæ domus F Dei religiosas; lectis item informationibus factis juridice per dominum officialem ad instantiam promotoris ; quibus videre est præfatum Souillard, post tres novenas factas in honorem S. Quintini, ut ejus intercedentibus meritis ab hydropisi liberaretur, subito fuisse sanatum die 5 novembris postremi 1672 (quæ erat dies sexta tertiæ novenæ) ; lectis denique medicorum omnium hujus urbis signaturis, attestantium ejusmodi curationem esse miraculosam ; præfato Souillard domini permiserunt ut in die festo S. Matthiæ in subselliis majoribus Missæ intersit, et sub ejus finem per chorum ad thesaurariam accedat, manu tenens cereum, quem ibi deponet in gratiarum actionem, per quod spatium antiphonam « Egregie, etc. » a musicis decantari domini ordinaverunt (6).

Sanctus martyr urbem tuetur.

5 *Hæc quidem pro compertis habentur ; quæ vero incerta memoria prodita sunt ac* rumoribus

(1) Aug. Vir., pag. 332 et seq. Colliette, Mémoires pour l'histoire du Verm., tom. III, pag. 120 et 94. — (2) Commentarius prævius, num. 84 et 87. — (3) Cl. de La Fons, Hist. de S. Quentin, pag. 386 et seq. — (4) Ibid., pag. 404 et seqq. — (5) Ibid., pag. 413 et 404. — (6) Cfr. Gobaille, Vie de S. Quentin, pag. 64 et seqq.

EX MSS. *rumoribus circumlata, infinitum esset singula prosequi. Præcipua in Commentario prævio (1) leviter præstrinximus; quibus hæc paucula dumtaxat ducimus adjicienda.* Res jampridem explorata est apud incolas, impendente civitati clade aliqua, gloriosum martyrem in splendidi juvenis forma sæpius visum, mœnia ac propugnacula obambulare, repentinoque hostibus terrore immisso, a præsenti discrimine charam sibi conservasse urbem (2). D

(1) Numm. 68, 162 et 177. Cfr. Passio I, cap 1, annot. *r*, pag. 784 et seq. — (2) Saussayus, Martyr. Gallic., pag. 979.

SERMO IN TUMULATIONE

SANCTORUM MARTYRUM QUINTINI MARTYRIS SOCIORUMQUE EJUS [1]

ex codice Bruxellensi 7460 *collato cum Authentico S. Quintini* [a].

a

Laudandus est Deus, qui sanctos suos

Semper in Christo amantissima patrum et fratrum viscera, societas Deo gratissima, præsentis diei solemnitas celeberrima nobis admodum exstat [2] veneranda. Est namque consecrata sanctorum tumulatione honorifica, Quintini videlicet martyris gloriosi ac piissimi protectoris nostri, nec non Victorici ejusdem comparis inclyti, atque Cassiani pontificis egregii. Quorum quia gratulamur præsentia et adjuvamur clementia, pro eorum amplectibili memoria hujus festivitatis nitimur attollere præconia. Verumtamen ad omnipotentem Deum ac [3] Dominum reflectenda est laus ipsorum ac omnis relatio gratiarum, qui illos tantis exornavit [4] meritis ut in præsenti sæculo innumerabilibus rutilent miraculis, et in cœlesti dignitate præmio glorientur felicitatis æternæ. Ita quidem superna majestas suorum fidelium ordinavit coronas, quatenus ipsi sicut Deo et regi perpes maneat laus et jubilatio, et sanctis adsit gloria et exultatio. Quod sibi Deus, Christus et homo, tunc exhibuit liquido, cum mortis ac resurrectionis celebrato mirabili divinitus sacramento, sacrosanctam suæ majestati [5] conjunxit Ecclesiam; repræsentans Deo Patri in cœlis ovem perditam, quam C diabolica seductio tenebat in terris suæ perditioni addictam.

in cœlis remuneratur.

2 Unde lætatur præclara cœlestis paradisi curia, quia refulget patriarcharum fide, decoratur prophetarum laudabili societate; ibi plane residet gloriosus apostolorum chorus, sui regis fruendo [6] obtutibus, judicaturus omne hominum genus, ac in æternum cum Deo ineffabiliter regnaturus. Ibi innumerabilis martyrum caterva sui certaminis recipit emolumenta, possidens immarcescibilem gloriam et jucundissimæ suavitatis palmam. Illic felix confessorum sanctimonia, et innumerabilis sacerdotum turba suo redemptori salutaria veraciter immolat holocaustomata, et fecundissimæ quietis perfruitur gloria. Ibi [7] felix virginum exercitus sequitur agnum, exsultat in ævum [8], videns regem regum ac Deum deorum in specula suorum fidelium. Quod si adhuc in ærumna sæculari [9] partim videtur [10] sancta [11] Ecclesia peregrinari, numquam tamen supernis penitus destituitur auxiliis, quia [12] legimus in E psalmorum canticis: Redimet Dominus animas servorum suorum, et non derelinquet [13] omnes qui sperant in eo; et in evangelicis scriptis [14] ipse Salvator suis promisit discipulis, imo credentibus in se universis: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. » Quapropter credentes tanto promissori, nos peccatores et indigni, qui adhuc illidimur fluctibus mundanæ tempestatis, tibi, incommutabilis veritas, laudes [15] referimus et gratias; qui infestantium tela hostium probationes præstas esse tuorum [16] fidelium. Quin insuper, Domine, talem eis mercedem rependis pro labore [17], ut invicti permaneant, et gloriam sine fine percipiant. Unde dolet gemens ille antiquus serpens, quia videt Christi prœliatores invictos, possidere perennes [18] triumphos, atque compendio immortalitatis ditatos, supernæ beatitudinis hæredes esse [19] æternos.

S. Quintinus, qui cum SS. Victorico et Cassiano hic quiescit, sæviente decima persecutione,

3 Quorum candidissimo exercitui admixti sunt isti seniores nostri hic corpore quiescentes, illic cum Christo feliciter regnantes; gloriosus videlicet martyr Quintinus, athleta superni regis invictissimus, prædicator hujus patriæ constantissimus, nosterque consolator clementissimus. Secundus vero est Victoricus, læva illius decenter tumulatus. Tertius, dextera præfati martyris venerabiliter collocatus, honorabili nomine dicitur Cassianus. Quorum quia ex parte dissimilis est ratio, hujus sermunculi enarratio separatim distinguenda est necessario. Etenim, quæ diverso modo aguntur, diversa narratione merito [20] discernuntur. Horum igitur memoranda passio, et in unum [21] amplectenda decertatio, quamquam pene omnibus sit cognita, præsenti tamen opusculo non est omittenda; quin potius, pro quorumlibet memoria planius exhilaranda, paucis replicanda est historia. Nam decem persecutiones a Nerone usque ad Maximianum Christi perpessa est Ecclesia. Illo igitur in tempore persecutionis decimæ, cum Diocletianus et Maximianus, crudeles belluæ, imperatoriam

[1] Sermo de t. SS. Christi MM. Q. et Victorici et sancti confessoris Cassiani *B.* — [2] et *add. B.* — [3] et *B.* — [4] adornavit *B.* — [5] maj. s. *B.* — [6] fruens *B.* — [7] quid *A.* — [8] eum *B.* — [9] ærumnis hujus sæculi *B.* ær. ejus *C.* — [10] videatur *B.* — [11] mater *add. B.* — [12] ut *add. B.* — [13] derelinquent *A.* — [14] in Evangelio *B.* — [15] *add. ex B.* — [16] tuor. esse *B.* — [17] rep. p. lab. merc. *B.* — [18] per pos. *B.* — [19] et *add. B.* — [20] merita *B.* — [21] et nimium *B.*

EX MSS.

A imperatoriam dignitatem viderentur habere [1], dæmoniaco [2] spiritu repleti, ac omni ferocitate debacchati, famulos Christi in toto orbe sæculi [3] graviter jusserunt persequi et ad mortem usque torqueri. Qua de re missis exactoribus suæ crudelitati [4] atrociter parentibus [5], plebs christianorum tanta impietate trucidatur, tantique [6] martyres hac persecutione perimuntur, ut infra unius mensis spatium occisi legantur decem et octo millia et septem martyres [7] *b*. Quorum corpora martyrii munere in terris sunt glorificata, animas vero Christus suscepit in astris, ubi jucundissimis paradisi perfruuntur gaudiis.

undecim sociis stipatus, Gallias petit,

4 Ipsi etiam cæsares nefandissimi in partibus Galliarum quemdam lictorem Rictiovarum suæ crudelitatis constituerunt ministrum. Hoc etenim tempore Roma duodecim fideles venere, typico indicantes numero quod in sanctam Trinitatem crederent, et Galliarum populis Evangelium Christi prædicare deliberarent. Quorum pretiosa [8] vocabula singulorum narrat historia, quæ gloriosæ indolis viros Quintinum et [9] Lucianum, Crispinum et [10] Crispinianum, Fuscianum et [11] Victoricum, Rufinum et [12] Valerium [13], Marcellum et [14] Eugenium, Piatonem [15] atque [16] Regulum, pariter advenisse declarat. B Fertur etiam a plerisque S. Dionysius Areopagita [17] cum eisdem advenisse *c*; sed temporis [18] series refellit, nec ratio veritatis credere [19] sinit; hic denique confessor Domini pretiosus Domitiani temporibus martyrii palmam est adeptus, isti [20] temporibus Diocletiani et Maximiani Gallias sunt ingressi [21], et Christi magnalia prædicare exorsi. Quorum tempora, juxta chronicarum fidem supputata, ducentis decem annis distare probantur.

ac prædicatione et miraculis Ambianenses ad Christum traducit.

5 Præfati namque [22] duodecim viri, utriusque legis voluminibus instructi, et armis fidei roborati, cum intra Gallias pervenissent, loca et civitates sibi delegerunt, in quibus Evangelium Christi prædicarent, ut credentes in Christum mortem evaderent, et vitam cœlestem percipere possent. Sanctus denique martyr [23] Quintinus Ambianis civitatem obtinuit; beatus vero Lucianus Belvacum [24] adiit; Fuscianus [25] et Victoricus martyres, gemino claritatis [26] flore vernantes, Taraonem [27] penetrarunt, ac verbum vitæ inibi annuntiaverunt. Magnis plane prædicationibus C hi testes Domini effloruerunt, et multis miraculorum coruscationibus enituerunt; dum cæcis lumen negatum reddiderunt, surdis auditum attribuerunt, cunctisque debilibus sanitatem restituerunt. Talibus igitur rebus tamque præpollentissimis actibus jugiter instantes, plurimos a cultura idolorum subtraxerunt et baptismo candidatos, velut agnos sanctæ matri præsentandos, Deo Patri fideliter sociaverunt.

Interemptus in Somenam mergitur. Inveniuntur et coluntur reliquiæ.

6 Quod audiens Rictiovarus præses scelestissimus, quo non alius crudelior ullus, Ambianis urbem advenit, ibique B. Quintinum turbis Christi magnalia prædicantem invenit. Quem quoque [28] corripiens ac [29] variis tormentorum suppliciis immaniter [30] affligens [31]; isdem [32] Christi miles, patientissimus inter omnia suppliciorum genera, fide mansit invictissimus. Jubente tandem impio præside, et ut fidenter audeo [33] dicere, Dei omnipotentis misericordia disponente, ab eadem Ambianensium civitate a ministris eductus, ad hunc pro nostra liberatione est locum adductus [34]; ubi primum blanditiis [35] pluribus ab ipso lictore frustra persuasus, deinde minis est asperrime pulsatus [36]. Tandem ferreis duodecim taringis crudeliter perfossus, ad ultimum mucronis acumine percussus, vertice est plexus. Cujus anima ad cœlos evecta et ineffabiliter coronata [37], corpus quoque sanctum per annos quinquaginta quinque in fluctibus Somenæ supplumbatum, Deo custodiente, mansit incorruptum. Postea [38] tamen a quadam inventum nobili matrona, nomine Eusebia [39], sepulturæ decenter traditur, ibique per trecentos [40] viginti quinque circiter annos mirabiliter occulitur *d*. Deinde ab Eligio, magno cum studio quæsitum, insigniter invenitur, ac evidenter populo declaratur; atque ab ipso præsule alibi tumulatur [41]. Hinc anno dominicæ Incarnationis octingentesimo vigesimo quinto *e* ab Hugone, monastico abbate, et a Drogone, Metensium videlicet pontifice, ab ipso [42] loco iterum elevatur, aromatumque liquoribus gratanter perfunditur. E Dedicata quidem episcopali benedictione basilica [43], a Fulrado, memorabili abbate, honorabiliter constructa, Christi martyris Quintini membra in honorabili crypta tertio tumulantur; ibique multis diebus per miraculorum insignia cœlitus glorificantur.

S. Cassiani, episcopi Augustodunensis,

7 Prælibatus quin [44] etiam [45] Domini confessor Cassianus, antistes [46] Ægypti exstitit reverendus, multis virtutum generibus clarus, omnique bonitate a Deo [47] refertus. Qui adeptus summa evangelii præcepta, Christi innuente gratia, relictis opibus [48] et patria, post plura terrarum et maris [49] discrimina, ut felix Domini peregrinus, cum paucis comitibus urbem Augustudunensium [50] est aggressus. In qua honorabiliter a quodam Simplicio, tunc temporis episcopo, est susceptus, et in [51] unius anni spatio cum ipso variis prædicationibus digne occupatus, ac divinis laudibus die [52] noctuque mancipatus; Simplicio autem in cœlesti regno feliciter coronato, uno quidem anno transacto, supplicantis populi vocibus admodum F coactus et evictus [53], beatus iterum Cassianus ad pontificale solium Dei ordinatione est subrogatus [54] *f*, non quidem [55] ambitionis causa, quasi id quæsiisset [56] sacerdotis anima, sed quod Dei prædestinatio [57] semper inconvulsa taliter de eo fieri ante tempora ordinasset sæcularia. Quem prorsus, ut in gestis ejus [58] aperte legimus, et sine dubio credimus, ita dilexit Christus Dominus, ut per eum signa fierent non minus quam per apostolos. Reddebat enim, auctore Deo, suis venerabilibus meritis, cæcis lumen, surdis auditum, debilibus optabilem sanitatem.

corpus Quintinopolim transfertur;

8 Talibus itaque ditatus meritis, fungens sacerdotali officio viginti annis, allectus est in

[1] regere *B*. — [2] dæmonico *B*. — [3] *om. B*. — [4] crudelitatis *A*. — [5] parantibus *A*. — [6] totque *B*. — [7] decem et septem millia martyrum *B*. — [8] *om. B*. — [9] *om. B*. — [10] *om. B*. — [11] *om. B*. — [12] *om. B*. — [13] *sic A, C*. Valericum *B*. — [14] *om. B*. — [15] Pictonem *B*. — [16] *om. B*. — [17] Dionisius Ariopagita *A*. — [18] temporum *B*. — [19] credi *B*. — [20] vero *add. B*. — [21] aggressi *A*. — [22] itaque *B*. — [23] *om. B*. — [24] Belvacus *B*. — [25] quippe *add. B*. — [26] caritatis *B*. — [27] Taroannam *B*. — [28] *om. B*. — [29] *om. B*. — [30] *om. B*. — [31] afflixit *B*. — [32] sed *B*. — [33] audeam *B*. — [34] ad hunc loc. p. l. n. est add. *B*. ad h. - add. *om. C*. — [35] *sic A, C*. blandiens *B*. — [36] asp. est p. *C*. deinde-pulsatus *om. B*. — [37] est *add. B*. — [38] Post *B*. — [39] a q. nob. matr. n. E. invent. *B*. — [40] et *add. B* — [41] tumulatus *B*. — [42] illo *B*. — [43] *add. ex B*. — [44] *om. B*. — [45] et jam *B*. — [46] pontifex *B*. — [47] a Deo *om. B*. — [48] omnibus *A*. — [49] marisque *B*. — [50] Augustodunensium *B*. — [51] *om. B*. — [52] diu *B*. — [53] *Sic A, C*. cinctus *B*. — [54] subr. e. *B*. — [55] quippe *B*. — [56] perdigni *add B*. — [57] præd. D. *B*. — [58] illius *B*.

æternitatis

EX MSS.

æternitatis palatio, locupletandus jucundissimæ immortalitatis bravio. Glorificatur deinde et mirabili dono virtutum, et signato cœlitus ejus mausoleo dominicæ crucis adorabili signo. Cujus sacrosanctum corpus pro miraculorum laudibus, et famosissimæ opinionis virtutificationibus, a quodam sophistico *g* abbate, scilicet præscripto Hugone, suppliciter exposcitur ac prudenter impetratur. Allatum est ergo corpus tanti confessoris in basilicam sancti Quintini martyris [1], publicatum præfulgidis [2] virtutum prodigiis, anno dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo [3], regni equidem [4] Ludovici imperatoris augusti vigesimo octavo *h*.

Hæc libuit breviter paucissima dicere, Fratres,
Nubibus ut sparsis ad causam festivitatis
Succincti istius dicturi quid veniamus *i*.

dein cum aliis reliquiis Lauduni in tuto collocatur,

9 Cum igitur superni regis justitia, pro nostrorum peccaminum negligentia, nos castigare [5] vellet, feroci paganorum sævitia, inclyti testis Quintini monumenta [6], et pretiosi confessoris Cassiani membra a propriis sunt tumulis elevata, et ad Lauduni Clavati mœnia, prout timor [7] cogebat, noctu delata. Proh scelus! Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem et lugeam non [8] tantum unius civitatis excidium, sed totius terræ flagellum. Heu cogor scriptis depromere rem veritatis. Christianorum invalescente noxa, paganorum nequiter [9] frendente [10] audacia, multa sanctorum corpora a sepulcris ejiciuntur, ecclesiæ innumerabiles incenduntur, utriusque sexus homines passim jugulantur, omnis justitia graviter conculcatur, lex et veritas nimium annihilantur, bestiarum incursu multi lacerantur, famis inopia plurimi moriuntur. Re etenim veridica [11], ut sanctus loquitur psalmista, venerunt gentes in hæreditatem Dei, polluerunt templum [12] sanctorum, posuerunt omne régnum in desolationis opprobrium; et alibi [13]: Deus, repulisti nos, et destruxisti nos; iratus es, quia commovisti terram, et conturbasti eam. Sed cujus miserationis opera superexcellunt omnia, nolens mortem peccatorum, aliquantisper tantæ severitatis temperavit flagellum.

anno 881, dum Normanni Gallias populantur.

10 Hic autem, ut lucidior sit sermonis sensus et intelligatur manifestius, ex annali chronica inserenda sunt pauca. Et quoniam bis eorumdem sanctorum corpora cum mærore ad Laudunum sunt devecta, et bis ad nos cum honore relata, libet apertius prodere et fugæ casum [14] et reversionis eventum. Anno siquidem octingentesimo octogesimo [15] primo a dominica Incarnatione, kalendis [16] januarii, Normannorum [17] metu [18] cogente, a bustis prius emota suis, ad præfatum montem primum delata sunt. Nam priori anno, in Carlopoli Compendio, Karolides Ludovicus, nimia infirmitate prægravatus [19], in Parasceves [20] die spiritum exhalavit vitæ *k*. Quapropter ejus filii, alter Ludovicus alterque [21] Karlomannus dicti, reges sunt constituti. Eodem quoque anno multa paganorum multitudo, a transmarinis partibus veniendo [22], Gandum monasterium occupaverunt *l*, et cuncta in circuitu crudeliter vastaverunt [23]. Ipso si quidem [24] anno, rex transrhenanus Ludovicus Franciam venit, partemque regni Lotharii a suis nepotibus extorsit, et bellum contra Normannos in fisco Timion [25] exercuit *m*. Magnam quippe cædem illis [26] intulit, Deo favente, victor exstitit, perditoque filio tristis ad propria remeavit. Tandem vero nostri Ludovicus et Karlomannus adierunt Ambianis [27], ibique principum consilio regnum certis limitibus inter se diviserunt *n*. Hinc Burgundiam una petierunt, ac Bosonem a regia [28] dignitate depresserunt, et uno ibi pene anno manserunt.

Iis devictis, reducuntur reliquiæ anno 882;

11 Interim pagani Cortraium invadentes *o*, et Franciam sine rege et principibus vacuam reperientes, usque Peronam Scotorum venerunt, eamque igni succenderunt. Quod audiens rex juvenis [29] Ludovicus, animi dolore motus [30], fratrem in Burgundia [31] reliquit, ipseque [32] Franciam remeavit. At vero [33] pagani, successibus sibi prosperis acriores effecti, nullum sibi posse resistere [34] confisi, cum exercitu impio et terribili de Curtraio *p* sunt egressi, et per quadraginta seu amplius millia diffusi, usque ad internecionem universa sunt depopulati. Quod cum præfatus rex pro certo comperisset, vallatus Francorum multitudine, suffultus Dei solamine, super eos venit insperate. Tantam denique eorum multitudinem dicitur peremisse in villa Seulcurtæ, quantam in Francia alias nunquam credimus cecidisse *q*. Qua de causa et illi qui evaserunt, et reliqui qui Curtraio remanserant, terrore nimio perculsi effugerunt [35], et Batuam petierunt [36], et [37] cuncta circa Mosam loca atrociter vastaverunt *r*. Anno denique [38] sequenti corpora sanctorum Quintini et Cassiani kalendis februarii a Lauduno descendentia, cum incredibili [39] populorum caterva et laudum et hymnorum [40] melodia, in die purificationis S. Mariæ Virginis [41] *s*, in propriam relata sunt basilicam.

at paulo post Laudunum redeunt,

12 Ipso siquidem tempore, cum præfatus rex Andegavis disponeret ire pactumque cum Alstemo [42] facere, in infirmitatem decidit, indeque ad sanctum Dionysium [43] rediit, ibique [44] spiritum [45] exhalavit *t*. Post cujus obitum, Franci regem constituerunt Karlomannum. Quod pagani ut [46] audierunt, Scaldum [47] cum navibus [48] introierunt et usque Condatum pervenerunt [49]. Quapropter præfatorum [50] corpora sanctorum secundo delata sunt ad montem Laudunum [51] *u*. Postea Normanni, ad hunc locum perventi [52], plures gladio interfecerunt; multos etiam captivos duxerunt, sicque est ecclesia domni [53] martyris Quintini crudeliter incensa; quæ habebat a perfectione sui annos quinquaginta novem *w*. Ita pene omni loco desolato [54], pagani hac illacque [55] progredientes, ad alia sunt profecti.

[1] Beati mart. Q. *B.* — [2] *sic A, C.* perfulgidis *B.* — [3] sexagesimo *B.* quadragesimo secundo *C.* — [4] quidem *B.* — [5] castigari *B.* — [6] monimenta *A.* — [7] timore *B.* — [8] in *B.* — [9] nequit *B.* — [10] *sic A, C.* fraudente *B.* — [11] vera *B.* — [12] templa *B.* — [13] et al. *om. B.* — [14] causam *B.* — [15] *om. B.* — [16] kalendas *B.* — [17] *sic A, C.* Normanorumque *B.* — [18] metum *B.* — [19] gravatus *B.* — [20] Parasceve *B.* — [21] alter *B.* — [22] veniens part. *B.* — [23] *sic A, B.* Occupaverat.... vastaverat *C.* — [24] Ipso etiam *B.* — [25] Fumon *B.* — [26] eis *B.* — [27] Amb. ad. *B.* — [28] regis *B.* — [29] juv. rex *B.* — [30] permotus *B.* — [31] fr. Burgundiam *A.* — [32] et in *B.* — [33] *om. B.* — [34] res. pos. *B.* — [35] fugerunt *B.* — [36] petentes *B.* — [37] *om. B.* — [38] autem *B.* — [39] ingenti *B.* — [40] hymnorumque *B.* — [41] *om. B.* — [42] Alstenio *B.* — [43] Dionisium *A, B.* — [44] Proh dolor ! *add. B.* — [45] vitæ *add. B.* — [46] ut pag. *B.* — [47] Scaldim *C.* — [48] *om. B.* — [49] et usque Cond. perv. *om. C.* — [50] prædictorum *B.* — [51] ad m. Laud. del. s. *B.* — [52] pervenientes *B.* — [53] beati *B.* — [54] devorato *B.* — [55] et illac *B.*

Exinde

donec Quintinopolis munitur. x

13 Exinde variis casibus afflictis undique omnibus, Christo favente, anno quinto domnus [1] comes et abbas Teutricus *x*, prudenti consilio usus [2], muros istius loci cœpit [3] ædificare, duodecimo kalendas maii die [4]; quo acutissimo fretus [5] ingenio, prout necessitas cogebat, fecit [6] accrescere cito. Unde pretiosa sanctorum corpora, Quintini videlicet et Cassiani, innumerabili stipante [7] caterva, tertio kalendas novembris ad propria sunt iterum [8] relata, et intra muros succensæ domus locata.

Corpus S. Victorici in eadem crypta quam ossa S. Quintini

14 Nunc vero ad beati Victorici martyris jura veniamus, ut juxta rationes temporum procedat sententia verborum. Præfatus igitur martyr [9] Victoricus, comes senioris nostri dilectissimus, Tarouanensi [10] populo una cum beatissimo prædicavit Fusciano. Qui præconiis plures Christo sanxere vacantes, optatum infirmis robur cedendo catervis. Cumque a Murigenensium partibus redissent, atque Dei cuperent Quintinio [11] munia fari, vinclis præfecti nexantur Rictiovari. Denique multis addicti pœnis, oculorum luce privati, verticibus sectis, palmam meruere triumphi. Quorum corpora, cum beati B Gentiani carpento sepulta, per multorum temporum curricula [12] Ambianensis servavit patria, donec, disponente Deo, a quodam memorabilis vitæ pridem ejusdem loci canonico *y*, tunc autem Ambianensis Ecclesiæ episcopo, nomine Otgero, sollicite quæsita et sagaciter sunt inventa. Is ergo episcopus, pro amore divino ac [13] suæ benignæ devotionis studio, membra præscripti [14] martyris Victorici huc magno cum [15] honore devexit; et juxta gloriosi testis Christi Quintini pignora collocavit, anno quippe a dominica Incarnatione octingentesimo nonagesimo tertio, die [16] tertio kalendarum novembrium [17], et transacto decem annorum spatio postquam est a paganis succensa beati Quintini ecclesia, regni equidem [18] Odonis regis quinto *z*, et a murorum constructione septimo anno [19].

humatur a Rauberto.

15 Cum [20] Dei clementia nostri voluisset misereri, ac sui solaminis suffragia largiri, incendiorum sedavit discrimina, paganorum depressit sævitiam, pacem et concordiam tribuit, fructus [21] etiam terræ abundanter contulit. Quocirca a fidelibus hujus loci tractatum est salubriter, quatenus eorumdem corpora sanctorum suis in mausoleis C reponerentur decenter. Adveniens namque venerabilis antistes Noviomensis Ecclesiæ, Raubertus nomine, prudenti fretus simplicitate, ac simplici decoratus mansuetudine, cum cæteris Fratribus inibi Deo famulantibus, sæpe dictorum carpenta trium sanctorum suis in cryptis hodierna die suppliciter tumulaverunt *aa*.

Apparet lux portentosa

16 Nam interim dum hæc agerentur [22] et letaniæ a clero canerentur, et Dei suffragia obnixe poscerentur, in præcipui tumulo Quintini martyris, globus lucis cœlitus affuit mirabilis, instar videlicet radii solaris, eumdem lumine fulgido perlustrans loculum tertio. Quin plane nec lucidus aer eo erat die, nec sol in æthere [23] videri quibat [24] aperte, quia tegebatur nubium velamine; ut signo venit, sic signo nempe recessit. EX MSS.

et dies festus instituitur.

17 His ita expletis, præscriptus antistes [25], devotus et hilaris, pro ipsorum commemoratione sanctorum decentissima [26], Missæ gratanter [27] celebravit solemnia atque [28] cunctorum creatori supplex obtulit holocausta. Inter quæ omnium consultu statuit [29], ac pontificali auctoritate rogavit [30], ut ista dies [31] pro sanctæ Trinitatis laude, pro ipsorumque [32] sanctorum venerabili amore [33] quotannis festiva habeatur et solemnis, ad laudem [34] Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Codicem Bruxellensem sæculi XIII litera* A *significamus, Authenticum vero* B. *Ex hoc sermonem descripsit Hemeræus* (1), *et post eum Colliettus* (2); *quorum editionem, ubi aliquid ex ea sumendum erit, litera* C *indicabimus. Quanti faciendum sit opusculum, quidve de ejus auctore sentiendum, in Commentario prævio expositum est* (3). E

b *De tribus sacris corporibus in ecclesia Sanquintinensi servatis cfr. Commentarius prævius*, § *IX*.

c *Cfr. supra, pag.* 796, *annot.* g.

d *Hoc loco errat concionator; si enim in sepulcro ab Eusebia parato latuerit corpus per annos* 325, *atque repertum sit (quod quidem veri simillimum est) anno circiter* 641, *dicamus oportet primam inventionem contigisse anno circiter* 316 : *quod nemo, credo, recipiet* (4).

e *Rectius auctor Libri miraculorum eventum refert ad annum* 835 (5).

f *Exstat S. Cassiani Vita*, quinque et amplius sæculis post ejus obitum miris modis exornata, *et in qua nonnulla* inepte tradita sunt, nec minus imperite combinata, *ut episcopatus Ortensis, mors sub Juliano imperatore, etc.* (6). *Hæc quidem omisit concionator, sed in temporibus notandis æque ac Vitæ auctor erravit. Non enim post S. Simplicium, sed ante, Augustodunensi Ecclesiæ præfuisse S. Cassianum, Sollerius jure meritoque contendit* (7). F

g Sophisticus abbas *dicitur*, sive errore librarii sophisticum scribentis pro monastico, sive potius voce illa concionator significare voluerit sapientem. *Hactenus auctores Galliæ christianæ* (8).

h *Annus regni Ludovici vigesimus octavus dici nequit, nisi colligantur anni a tempore quo simul cum patre Carolo imperare incepit. Discrepat hoc loco exemplar Vallicellense ab Authentico, atque ipsi Sanquintinenses auctores dissentiunt* (9). *Plerique tamen annum* 840 *recipiunt, eoque magis quod legitur in*

[1] Dominus *C.* — [2] usi *B.* — [3] cœperunt *B.* — [4] *om. B.* — [5] quos freti *B.* — [6] fecerunt *B.* — [7] innumera stipata *B.* — [8] ad proprias it *A.* — [9] Christi *add. B.* — [10] Taroanensi *B.* — [11] Quintino *B.* — [12] curr. t. *B.* — [13] et *B.* — [14] prædicti *B.* — [15] cum m. *B.* — [16] *om. B.* — [17] kalendas novembris *B.* — [18] quidem *B.* — [19] an. sept. *B.* — [20] vero *add. B.* — [21] fructuum *B.* — [22] cum hæc autem ag. *B.* — [23] æthera *B.* — [24] luxit *loco* vid. q. *B.* — [25] et *add. C.* — [26] *om. C.* — [27] decenter *B.* — [28] et *B.* — [29] statim *B.* — [30] firmavit *B.* — [31] dies festa *B.* — [32] et ipsorum *B.* — [33] ven. am. S. *B.* — [34] et gloriam *add. B.*

(1) Aug. Vir., pag. 18 et seqq. — (2) Mém. p. servir à l'hist. du Verm., tom. I, pag. 385 et seqq. — (3) Numm. 78 et seqq., 173 et seqq. — (4) Cfr. Comment. præv., num. 41. — (5) Ibid., num. 61. — (6) Acta SS., tom II Aug., pag. 59, 61 et seqq. — (7) Ibid., pag. 63. — (8) Tom. IX, col. 1043. — (9) Cfr. Colliette, Mém. p. l'hist. du Verm., tom. I, pag. 341 et seq. Hemeræus, Aug. Vir., pag. 75.

Historia

A Historia translationis *conscripta, ut ait Sollerius* (1), *ab auctore* haud dubie synchrono, Sanquintinensi : Anno igitur dominicæ Incarnationis DCCCXL, præsidente Augustudunensium cathedræ Moduino, venerabili episcopo, Hugo abbas monasterii S. Quintini... corpus beatissimi Cassiani... expostulavit (2). *Narratur dein qua ratione sacræ reliquiæ Augustam Viromanduorum delatæ sint, quænam tunc edita miracula, et quomodo, quinque annis post, S. Cassianus in crypta* S. Quintini *fuerit conditus, non quidem Hugone abbate, ut supra dictum est* (3), *sed paulo post ejus obitum, si quidem anno* 844 *e vita migrarat.*

i *Aliis etiam locis Sermoni intexti sunt aliquot versus hexametri.*

k *Ludovicus, cognomine Balbus, de quo hic agitur, obiit Compendii* (Compiègne) *die* 10 *aprilis anni* 879 (4).

l *Acciderunt ea anno* 879, *quamquam in Miraculis S. Bavonis, sæculo X compositis, legimus :* Nortmanni... mense novembrio in Gandavo monasterio sedem sibi ad hiemandum statuunt, anno ab Incarnatione Domini B DCCCLXXX (5). *Eadem videmus in Annalibus Vedastinis ad annum* 879 (6).

m *In Annalibus Vedastinis hæc ad annum* 880 *scripta sunt* (7) *:* Hludowicus occurrit Normannis a præda revertentibus, et facta congressione apud Tumiomum, nobiliter eosdem vicisset, nisi contigisset Hugonem, filium suum, ibi corruere. *De loco illo qui* Thimium *dicitur apud Reginonem* (8), *et* Thimum *apud Annalistam Saxonem* (9), *plurimum disputarunt Valesius, Mabillonius, Lebeuf etc., cum alii putarent esse* Tuinum *pro* Tudinum *seu* Tudinium *ad Sabim* (Thuin), *alii vero* Thinum (Thin-le-Moutier), *alii* Thunum (Thun) *ad Scaldim* (10). *Sed omissis sententiis illis quæ probari nequeunt, indubium videtur* Tumion *aliud non esse quam vicum* Thimium (11), hodie Thiméon, *prope* Gosselies *in Hannonia* (12).

n *Ea contigerunt mense martio anni* 880 (13).

o *Eventum ita narratur in Annalibus Vedastinis* (14), *ad annum* 880 : Nortmanni... mense novembri Curtriaco sibi castrum ad hiemandum construunt ; indeque Menapios atque Suevos usque ad internecionem* delevere. *Vastarunt dein monasteria S. Bertini, S. Gaugerici Cameracense (circa ineuntem mensem januarium anni* 881), *Centulense, Corbeiense et alia multa.*

* internitcionem *in edit.*

p *Castrum illud quod modo* Curtraium *vocat auctor, modo* Cortraium, *hodie* Courtrai *dicitur.*

q *Rex obvios habuit Normannos (sic legimus in Annalibus Vedastinis ad annum* 881), D in pago Witmau (Le Vimeu), in villa quæ dicebatur Sathulcurtis (15). Nunc, *ait Bouquet* (16), est locus Saulcourt vocatus, tribus leucis ab urbe Abbatis-Villa... distans. *A Reginone dicitur* Sodaltcurt (17).

r Nortmanni, *ait Sigebertus Gemblacensis* (18),... Wal fluvium ingressi, totam Batuam, palatium etiam Neomagi incendunt. *Batua illa in Hollandia dicitur quoque* Bethua, Batavorum insula, Batuwa, Betuwe *etc.* (19).

s *Dies erat* 2 *februarii anni* 882.

t *Obiit Ludovicus circa diem* 5 *augusti anni* 882 ; *scilicet* rex Ligerem petiit, Nortmannos volens e regno suo ejicere atque Alstingum in amicitiam recipere ; quod et fecit... Ægrotare cœpit, et delatus apud S. Dionysium, nonis augusti defunctus, maximum dolorem Francis reliquit (20).

u *Referenda est secunda translatio ad exeuntem annum* 882 *vel ineuntem* 883 (21). *Non solum ex urbe S. Quintino, sed ex aliis locis sanctorum corpora devecta sunt Laudunum, munitissimum Picardiæ oppidum* (22). *Cæteroquin exstant vetusta aliquot historiarum monumenta, e quibus discimus ubinam,* E *per infausta illa tempora, in tuto sint collocatæ sanctorum reliquiæ* (23).

w *Constat sibi scriptor, qui paulo ante (num.* 6) *ecclesiam illam anno* 825 *dedicatam dixit; eam itaque jure opinatur jam anno* 824 *exstructam. Cui si adduntur anni quinquaginta novem, incidimus in annum* 883, *quo templum* S. Quintini *incensum fuisse historici passim referunt* (24).

x *Cfr. Commentarius prævius, num.* 82. *In exemplari Sermonis Vallicellensi aperte indicatur Teutricus comes simul et abbas fuisse : in Authentico vero comes ab abbate discerni videtur. At putat Hemeræus dumtaxat* honoris causa numerum pluralem usurpatum *esse, cum* vetus martyrologium Teutricum vocet abbatem et comitem (25).

y *Huic adscribuntur versus aliquot de* S. Quintino, *quorum primæ literæ has voces faciunt :* Otgero decano. *Codex ms. olim servabatur in Parisiensi ecclesia Deiparæ* (26).

z *Cfr. Commentarius prævius, numm.* 81 *et* F 84. *Anni regni Odonis colliguntur modo ab anno* 887, *modo ab anno* 888 *aut sequenti* (27). *Ideo scribere potuit auctor :* regni Odonis.... quinto... anno.

aa *Supra ostendimus hæc facta esse ineunte sæculo X, sed non ante annum* 902 (28).

(1) Acta SS., tom. II Aug., pag. 63. — (2) Ibid., pag. 66. — (3) Cfr. supra, Comment. præv., num. 67. — (4) Ibid., num. 79. — (5) Mabillon, Acta SS., sæc. II, pag. 390, Venetiis 1733. — (6) Pertz, Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. II, pag. 197. — (7) Ibid., tom. II, pag. 198. — (8) Ibid., tom. I, pag. 590. — (9) Ibid., tom. VI, pag. 584. — (10) Cfr. Kruse, Chronicon Nortmannorum, pag. 437. Bouquet, Recueil des hist. des Gaules, tom. VIII, pag. 61 et seq. — (11) Miræus, Diplom. Belgic., tom. III, pag. 327. — (12) Duvivier, Recherches sur le Hainaut ancien, pag. 27 et seq. — (13) Cfr. Bouquet, Hist. des Gaules, tom. VIII, pag. 253.— (14) Mon. Germ., Scriptt., tom. II, pag. 198. — (15) Ibid., pag. 199. — (16) Hist. des Gaules, tom. VIII, pag. 82 ; cfr. Index chronol., pag. LXV et seq. — (17) Mon. Germ., Scriptt., tom. I, pag. 593. — (18) Ibid., tom. VI, pag. 343. — (19) Cfr. Hermann Oesterley, Hist. Wörterbuch des deutschen Mittelalters, pag. 60, Gothæ 1881. — (20) Annales Vedastini, in Mon. Germ., Scriptt., tom. II, pag. 199. Cfr. Bouquet, Hist. des Gaules, tom. VIII, pag. LXIX et 215. — (21) Commentarius prævius, num. 81 et seq. — (22) Cfr. Mabillon, Acta SS. O. S. B., sæc. II, pag. 391. — (23) Cfr. Peigné-Delacourt, Les Normands dans le Noyonnais, pag. 92 et seqq., Noviomi 1868. — (24) Cfr. Comment. præv., num. 81 et seq., 129. — (25) Aug. Vir., pag. 80. — (26) Cfr. Histoire littéraire de France, tom. VI, pag. 88. — (27) Cfr. Nouveau traité de diplomatique, tom. V, pag. 724.— (28) Comment. præv., num. 85.

DE

D

DE SS. NEMESIO DIACONO ET LUCILLA

MARTYRIBUS ROMÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS. R. D. B.

§ I. SS. Nemesii et Lucillæ res gestæ in Actis S. Stephani narratæ. Passio latina et armeniaca. S. Nemesii familia. Tempus martyrii.

VERISIMILITER ANNO CCLVII.

S. Nemesius *diaconus*

De pluribus sanctis quibus nomen Nemesius *est, decessores nostri olim egerunt : quos inter memorandi sunt S. Nemesius martyr Cordubæ, cultus die* 27 *junii, S. Nemesius martyr, die* 28 *ejusdem mensis ; S. Nemesius martyr Tibure in Latio, die* 18 *julii. Sed nullus ex iis sanctis, quorum duo priores ex Hieronymianis laterculis innotuerunt, et tertius sæculo II interemptus est ; quos etiam non pauci auctores unum eumdemque S. Symphorosæ filium esse opinantur* (1), *nullus, inquam, pro* Nemesio *diacono et martyre Romano, ad hanc diem* 31 *octobris culto, accipi potest. Ab eo etiam manifesto diversi sunt S. Nemesius martyr in Cypro, laudatus in Actis Sanctorum ad diem* 29 *februarii ; S. Nemesius confessor, ad diem* 1 *augusti ; S. Nemesius martyr Alexandrinus, ad diem* 8 *septembris ; item S. Nemesius, quem Nicomediæ occisum exhibent multa martyrologia Hieronymiana, die* 9 *novembris ; et alius Nemesius Alexandriæ occisus medio sæculo III, atque ad diem* 9 *decembris in fastis sacris inscriptus. Pariter omnino discernenda est* S. Lucilla, *filia sancti nostri* Nemesii, *tum a Lucilla martyre in Africa, de qua dictum est in opere Bollandiano ad diem* 16 *februarii, tum ab alia Lucilla quæ, ignoto loco et tempore martyrium passa, memoratur die* 10 *augusti in codicibus Hieronymianis, tum etiam a S. Lucilla quæ cum Flora sorore ab Eugenio rege barbaro capta fertur et Roma abducta ; quum vero postea cum regulo in urbem rediissent, omnes eodem tempore ob Christi fidem decollati sunt ; coluntur porro die* 29 *julii* (2).

memoratur in Actis S. Stephani latinis,

2 *De* S. Nemesii *diaconi ejusque filiæ gestis nihil ad posteros pervenit, præter id quod in Actis S. Stephani papæ I refertur. Quid itaque de horum sinceritate senserint viri docti, paucis exponendum est. Passionem illam, ab aliis olim genuinam habitam* (3), *ab aliis vero acrius impugnatam* (4), *nunc censent omnes fere neque penitus rejiciendam esse, neque tamen Actis incorruptis annumerandam. Bosschio nostro interpolata videtur ; sed :* absit, *inquit idem,* ut omnem illis [*Actis*] fidem abrogemus, aut vera negemus esse saltem præcipua rerum capita (5). *Quæ ibi de S. Stephani morte narrantur, referenda putat clar. J. B. de Rossi in S. Sixtum papam, et ante Passionem illam, cui non magnam adjungit auctoritatem, aliam exstitisse sinceriorem jure opinatur* (6).

armeniacis

3 *Sincerior quidem est, immo nævis plerisque caret* (7), *Armeniaca Passio quam, in codice Parisiensi a se repertam, juris publici fecit venerabilis presbyter Paulinus Martin* (8) ; *sed, ut is ait,* præsertim quod ad formam scribendi et ad notitiam locorum spectat, non eas antiquitatis notas præ se fert quas Acta latina edita a Bollandianis... Elaborata censeri possunt, nostro judicio, secundum textum quemdam græcum seculo X vel XI ; *immo forte sæculo V vel VI, ut arbitrantur Patres Mechitaristæ, qui Acta illa Venetiis ediderunt anno* 1874. *Cum hac editione et cum Actis latinis contulit dominus P. Martin exemplar Parisiense, idque, latine redditum, in nostris Analectis nuper exhibuit. Hinc quæ ad* SS. Nemesium *et* Lucillam *pertinent, excerpenda duximus et cum lectore communicanda.*

et græcis.

4 *Ex aliis vero historiarum monumentis nihil fere discere est. Græca enim passio S. Stephani* (9), *quæ latine reddita exstat apud Surium ac Lipomanum, et cujus summarium operi suo de Vitis Sanctorum inseruit Zacharias Lippeloo* (10), *ab Actis latinis reapse non discrepat. Hæc etiam sequuntur aut breviter contrahunt reliqui auctores vix non omnes, ut Petrus de Natalibus* (11), *Vicelius* (12), *Ferrarius* (13), *editor Hagiologii Italici* (14), *Carolus Piazza* (15) *et alii complures. Idem dicatur de martyrologiorum auctoribus, Adone, Usuardo etc. Unum dumtaxat reperimus qui novi aliquid prodat ; de quo jam est disputandum.*

Pater fuit S. Lucillæ, *sed non S. Justini.*

5 S. Nemesio *alios fuisse liberos quam* S. Lucillam *in Actis quidem non legimus. Sed Maurolycus* (16), *recensens* loca nonnulla reliquiarum Romæ : *Servatur, inquit* in æde S. Mariæ Novæ corpus S. Nemesii tribuni, patris S. Justini ; S. Symphoriani ; S. Olympii ; S. Exuperii ; S. Lucillæ. *Significat forte S. Justi-*

(1) Acta SS., tom. V Junii, pag. 252 et 358 ; tom. IV Julii, pag. 352 et seqq. — (2) Ibid., tom. VII Julii, pag. 23 et seqq.— (3) Baronius, Ann. eccl., ad ann. 259, num. XX. Schelstrate, Antiquit. Ecclesiæ, tom. I, diss. II, cap. 7, pag. 198 et seqq.—(4) Mém. pour l'hist. eccl.,tom. IV,pag. 592, Paris. 1701.— (5) Acta SS.,tom. I Aug.,pag. 126. Cfr. Sollerius, Martyr. Usuardi, ad diem 31 oct. — (6) Roma sotterranea, tom. II, pag. 80 et seqq. — (7) Cfr. Revue des questions historiques, tom. XXI, pag. 577 et seqq., Paris. 1877.— (8) Analecta Bollandiana, tom. I, pag. 471 et seqq. — (9) Fabricius, Biblioth. græca, tom. X, pag. 327, Hamburgi 1807. Cfr. Acta SS., tom. II Aug., pag. 124. — (10) Tom. III, pag. 333 et seqq., Coloniæ Agrippinæ 1596. —(11) Catalogus SS., lib. VI, cap. 137.—(12) Hagiologium, pag. 221, Moguntiæ 1541. — (13) Catalogus SS. Italiæ, pag. 685. — (14) Tom. II, pag. 266. — (15) Emerologio di Roma, tom. II, pag. 653. — (16) Martyrologium, fol. 113.

num

AUCTORE R. D. B.

num presbyterum, qui S. Laurentium, diaconum S. Sixti, sepelivit, ac biennio circiter post S. Nemesium *sanguinem suum pro Christo profudit* (1). *Verum neque in S. Justini, neque in SS. Sixti, Laurentii, Stephani Actis subindicatur Justinus* Nemesii *filius fuisse : quæ profecto non minima laus tum patris tum filii esset. Multo etiam incredibilius est* S. Nemesio *natum esse Justinum illum, qui cum sex fratribus martyrium Tibure in Latio passus perhibetur. Ejus enim pater fuit S. Getulius, aliquando dictus S. Zoticus, qui fuit quoque alicujus S. Nemesii pater et S. Symphorosæ maritus. Præterea hi omnes ante medium sæculum II interempti dicuntur* (2). *Alii sunt non pauci sancti Justini, sed quorum nullus, credo,* S. Nemesii *filius probabiliter haberi possit ; ita ut errasse videatur Maurolycus, quum sanctum nostrum diaconum patrem S. Justini dixit.*

Cum filia obiit, ut videtur, anno 257.

6 *Sanctorum* Nemesii *et* Lucillæ *gloriosa mors non facile ad certum annum refertur. In Actis enim Armeniacis deficiunt temporum notæ, uti et locorum. In latinis quidem* B *martyrium contigisse perhibetur VIII kalendarum septembrium (quod habent plerique codices mss.),consulibus Gallieno et Maximo, aut, ut legimus in Actis græcis, Glabrione et Maximo : sed* neutrum consulatum, *inquit Bosschius noster* (3), probo: non primum, quia ignotus est ; non etiam secundum, *ob rationes in Commentario copiose propositas.* Neutrum quoque legisse videtur Ado, ad diem 31 octobris. Censeri ergo potest utervis intrusus. *Reliqua vero* quæ ad martyrium S. Nemesii anno 256 collocandum afferri possunt ex Actis, ut... interitus Maximi consulis, dies martyrii XXV augusti..., *minimi facienda esse jam pridem ostensum est* (4). *Neque prodest quod in Actis omnibus sancti nostri obiisse dicuntur paulo ante S. Stephani martyrium. Id ipsum enim quandonam contigerit, quæstio est quam maxime implicata. Ex variis undique petitis opinionibus, ea jam a doctis viris plerisque recipitur, quam Bosschius in Actis Sanctorum exposuit* (5) : *scilicet periisse S. Stephanum ineunte mense augusto anni* 257, Nemesium *vero cum* Lucilla *die* 25 *julii ejusdem* C *anni.*

§ II. SS. Nemesii et Lucillæ sepultura et reliquiarum translationes. Epitaphium S. Lucinæ in cœmeterio S. Sebastiani. Quiescitne S. Nemesius Papiæ ? Cultus.

S. Nemesius et S. Lucilla primo fuerunt sepulti in via Latina,

V*alerianus imperator, uti in S. Stephani Actis latinis legimus,* Lucillam, filiam Nemesii, ante patris decollationem fecit gladio jugulari in via Appia ante templum Martis... Ipsum vero Nemesium diaconum capite truncari jusserunt D [*Valerianus et Gallienus*] inter viam Appiam et Latinam, sub die octava kalendarum augustarum : cujus corpus collegit beatus Stephanus episcopus, et sepelivit juxta locum ubi decollatus est, in via Latina, non longe ab urbe (6). *In Actis vero armeniacis, expressis verbis dicuntur pater et filia eodem loco occisi :* Iste autem [*Gallienus*] jussit beatum Nemesium, cum filia quæ visum recuperaverat, occidere. Quum autem beatum deducerent ad locum cædis inter duas vias quæ vocantur via Appia et via Latina, consilio habito, primum voluerunt occidere filiam ejus, dicentes fore ut affectu viscera Nemesii commoverentur. Beatus autem martyr, mortem filiæ summum gaudium reputans, quum occisam eam vidisset, lætatus est lætitia magna... Simili modo eum occiderunt in eodem loco. Quod audiens magnus pontifex Dei Stephanus, venit de nocte et sancta immolatorum corpora elevans, in decenti loco posuit, super ea benedictiones perficiens, secundum honorem martyribus debitum, atque adveniente aurora ivit in locum suum. *Patrem humatum fuisse juxta filiam eodem die pro Christo interemptam, profecto consentaneum videtur ; et quamvis sileat Passio latina, eo facilius credimus* E *armeniacæ vitæ id indicanti, quod in nonnullis translationibus sacra corpora junctim apparent.*

postea in ecclesia S. Eugeniæ, juxta viam Latinam,

8 *In Martyrologio Parvo Romano hæc de sanctis nostris legimus :* Nemesii diaconi et Lucillæ filiæ ejus ; VIII kalend. septembrium passi, sed pridie kalend. novembrium a Sixto papa sepulti. *Ado etiam :* Ejus [Nemesii] corpus, *inquit,* a beato quidem Stephano papa in eodem loco sepultum, sed a beato Sixto pontifice postea levatum, pridie kalendas novembris juxta eamdem viam Appiam in crypta venerabilius curatum. *Nec perpetuus ejus sepulturæ locus fuit via Appia ; nam ex notitia* De locis sanctis martyrum quæ sunt foris civitatis Romæ, *quæ ad medium circiter sæculum VII referri potest* (7), *discimus* S. Nemesii *corpus tunc temporis quievisse in ecclesia S. Eugeniæ juxta viam Latinam :* et juxta eandem viam *(Latinam)* basilica Tertuliani est, ubi ipse cum multis martyribus jacet. Ecclesia quoque sanctæ Eugenie juxta eam viam est, ubi ipsa cum matre F sua in uno tumulo jacet ; ibi sanctus Stephanus papa cum toto clero suo numero XXVIII mart. dor.; ibi sanctus Nemeseus, sanctus Olimphius, sanctus Simpronius, sanctus Theodolus, sanctus Superius, sanctus Obloteris, sanctus Tiburticanus martyres sunt sepulti. *Idem videtur indicare scriptor qui intra annos* 625 *et* 638 *concinnavit Notitiam ecclesiarum urbis Romæ, dicens :* Deinde pervenies eadem via *(Campania)* ad speluncam ; hic requiescit eadem via sancta Eugenia virgo et martyr, in cubiculo ecclesiæ pausat, et in altero loco Emisteus martyr (8). *Memoriæ proditum non est quonam ævo reliquiæ sancti diaconi ad ecclesiam S. Eugeniæ transierint. Id tantum scimus, hanc sacram ædem esse valde antiquam et constructam via Latina supra cœmeterium Aproniani, quod in sanctæ Eugeniæ prædio effos-*

(1) Acta SS., tom. V Sept., pag. 470. — (2) Ibid., tom. IX Julii, pag. 350 et seqq. — (3) Acta SS., tom. I Aug., pag. 141. — (4) Ibid., pag. 125 et seq. — (5) Ibid. Cfr. Jaffé, Regesta pontif. Roman., pag. 21, Lipsiæ 1881. De Smedt, Dissert. in primam ætatem hist. eccl., pag. 321 et seqq., Gandavi 1876. — (6) Acta SS., tom. I Aug., pag. 142. — (7) Cfr. de Rossi, Roma Sotterranea, tom. I, pag. 141 et seq. — (8) Ibid., pag. 139.

sum

A *sum fuit, et in quo ipsa post præclarum martyrium fuit humata. Ineunte sæculo VIII erat hæc ecclesia jam adeo vetusta, ut Anastasius Bibliothecarius scripserit :* Hic, *(Joannes VII, pontifex Romanus ab anno* 705 *ad* 707) restauravit quoque basilicam S. Eugeniæ, quæ longo tempore distecta atque disrupta fuerat (1). *Idem refert Hadrianum I, Romanum pontificem ab anno* 772 *ad* 795, *eamdem basilicam* tam intus quamque foris a novo restaurasse (2). *Quæ prolixius narrat Aringhus* (3).

ac demum in diaconia S. Mariæ Novæ

9 *Verum postea a Gregorio IV, qui sedem Romanam ab anno* 827 *ad annum* 844 *tenuit, sacræ reliquiæ* SS. Nemesii et Lucillæ *sociorumque in diaconiam S. Mariæ Novæ fuerunt translatæ. Id jam pridem in oblivionem iverat, quum anno* 1580 *præter exspectationem repertæ sunt et in ejusdem ecclesiæ majore altari rite conditæ. Tunc posita sunt hinc inde monumenta ; ad dexteram :*

Hic requiescunt corpora sanctorum martyrum Nemesii, Olympii, Sempronii, Lucillæ et Exuperiæ. Adsunt et reliquiæ S. Petri et sanctorum Innocentium, ac de craticula S. Laurentii.

Item ad sinistram altaris :

B Quicumque harum reliquiarum aliquid hinc auferre et altare frangere præsumpserit, anathema sit, et maledictus a Domino Deo omnipotente, et Jesu Christo filio ejus, et Spiritu Sancto. Maledictus quoque a Gregorio urbis Romæ IV episcopo, necnon ab omnibus episcopis, qui huic dedicationi interfuerunt, et has reliquias hic uniti... deposuerunt. Supradicta hæc in quadam tabella plumbea, quæ cum reliquiis in altare conservabatur, erant descripta. Anno vero Domini MDLXXX, cum altare hoc semotum ac fabrefactum fuerit, et reliquiæ in eo omnes reconditæ, sanctissimus Dominus * noster Gregorius divina providentia papa XIII supradicta omnia auctoritate sua sancivit (4).

* Domino *in edit.*

a Gregorio IV.

10 *Notatione dignum est in Martyrologio Romano anni* 1583, *quod minus accurate concinnatum Baronius conquerebatur, reliquiarum translationem ad S. Mariam Novam non Gregorio IV tribui, sed Gregorio V, qui fuit Romanus pontifex ab anno* 996 *ad* 999. *Neque in aliis subsequentibus editionibus locus mutatus est. Suspicor tamen ibi errore* C *scriptum fuisse V pro IV, et in præsenti majorem fidem habere Lancellotum, congregationis Olivetanæ alumnum; eoque magis quod, in Vita ab Anastasio Bibliothecario conscripta* (5), *legimus Gregorium IV plura sanctorum corpora e cœmeteriis Romanis in ecclesias transtulisse ; quum contra nihil hujusmodi perhibeatur ab historicis de Gregorio V. Qui, præterquam quod minus tres annos sanctam sedem obtinuit, mediis in tumultibus vixit, nec videtur sanctorum promovisse venerationem.*

S. Nemesii *mentio est in Chronico S. Michaelis*

11 *Sancti* Nemesii *corpus in templo S. Mariæ Novæ conditum fuisse, obliviscebatur, credo, Romanus ille qui sæculo XI aliquot sancti diaconi ossa vendere volebat. Narratur enim in chronico S. Michaelis monasterii, in pago Virdunensi, Nanterus* (6) *abbas (ab anno* 1021 *ad annum circiter* 1044) *Romam iter fecisse : quumque ibi de comparandis reliquiis multum laboraret, abbas Romani monasterii, in quo fuerat hospitio receptus,* obtulit ei quædam ossa, dicens de corpore Stephani papæ esse et Nemesii ejusdem diaconi : ea, si vellet, pretio emeret. Cui ille : « Audivi, ait, multos nostrorum simili errore deceptos, nec sic facile credas me posse deludi. Nisi enim videro sepulcrum hactenus intactum, et cujus membra intus jaceant me scriptura docuerit, noveris nullatenus quidquam pretii a quoquam mihi extorqueri (7). » *Quam merito tum diffisus sit, vel hinc apparet quod, corpus S. Calisti papæ ibidem se accepisse ratus, verisimillime fuit illusus* (8).

AUCTORE R. D. B.

et in Gestis regum Anglorum.

12 *Mirabitur aliquis forsan cur nos, contradicente Wilhelmo Malmesburiensi, dixerimus sæculo IX ad basilicam S. Mariæ Novæ translata fuisse sanctorum martyrum ossa. Is enim auctor, cum narrat cruce signatorum adventum in urbem Romam anno* 1095, *ac reliquias ibi servatas recenset, de via Latina scribit :* Juxta eam quiescunt in una ecclesia martyres Gordianus et Epimachus...... Et ibi prope, in alio loco, Tertullinus : et non longe ecclesia beatæ Eugeniæ, in qua jacet, et Claudia mater ejus; et Stephanus papa cum clero suo, numero decem et novem, et Nemesius diaconus (9). *Sed historicus, ut ostendit clar J. B. de Rossi* (10), *operi suo intexuit scriptionem inter annos* 648 *et* 682 *compositam, atque ita de multis sanctis quorum corpora jam pridem e cœmeteriis extracta fuerant, locutus est quasi adhuc anno* 1095 *in pristino loco quiescerent.* E

Ejus reliquiæ in pluribus ecclesiis coluntur.

13 *Romæ, præter S. Mariam Novam, aliæ plures ecclesiæ reliquiis* SS. Nemesii *et* Lucillæ *honestatæ dicuntur. Quas inter basilica Vaticana, ubi lipsana sunt* S. Nemesii *diaconi*(11) : *item ecclesia S. Laurentii in Lucina, in cujus porticu hæc inscripta sunt :* Anno dominice incarnationis 1196... dedicata fuit hec ecclesia per manus ejusdem Celestini [*papæ III*]..... Reliquie sunt recondite in altari majori..... Nemesii, Olimpii, Theodoli, Lucilie... (12). *Legitur quoque in pariete porticus ecclesiæ S. Silvestri in Capite, ibi quiescere, tum aliorum sanctorum, tum* S. Nemesii diaconi *reliquias* (13), *quem titulum Mazochius* (14) *esse sæculi IX contendit, contra Muratorium* (15), *cui videtur antiquior. Habet etiam ecclesia cathedralis Anagniensis reliquias cujusdam* S. Nemesii, *quæ sine errandi formidine dici possunt sancti nostri diaconi, quum in eadem capsa reliquiæ hujus sociorum, Sympronii, Theoduli et Olympii, sint depositæ* (16). *At S. Nemesii exuvias in Romana ecclesia S. An-* F

(1) Liber Pontific., tom. I, pag. 318, edit. a Vignolio. — (2) Ibid, tom. II, pag. 222.— (3) Roma sotterranea, tom. II, lib. IV, cap. 2, pag. 3 et seq. — (4) Secundus Lancellotus, Hist. Olivetana, lib. II, § VII, pag. 134.— (5) Liber pontific., tom. III, pag. 11 et seq., edit. a Vignolio.— (6) Calmet, Hist. de Lorraine, tom. II, col. 204 et seq.—(7) Chron. S. Michaelis, pag. 15, edit. a L. Tross, Hammone 1857.— (8) Cfr. Acta SS., tom. VI Oct., pag. 433 et seqq.— (9) Gesta regum Anglorum, tom. II, lib. IV, edit. a Thoma Duffus Hardy, apud Migne, Patrol. lat., tom. CLXXIX, col. 1305. — (10) Roma sotterranea, tom. I, pag. 146.— (11) Cancellieri, Sylloge veterum monumentorum, pag. 1660. — (12) Galletti, Inscriptiones Romanæ infimi ævi, tom. I, pag. XLIV et seq. — (13) Ibid., pag. DIV. Mai, Veteres scriptores, tom. V, pag. 57. — (14) Kalendarium Neapolitanum, tom. III, pag. 905. — (15) Novus thesaurus veterum inscriptionum, tom. IV, pag. 1966.— (16) Barbier de Montault, Année liturgique à Rome, Inventaire des Reliques, pag. 194, edit. 1862.

geli

AUCTORE R. D. B.

geli in Foro Piscatorio servatas putarim esse filii S. Symphorosæ, propterea quod ibi simul cum lipsanis ipsius Symphorosæ et aliorum hujus filiorum sex sub altari majore quiescit (1). *Præterea possident Romanæ ecclesiæ S. Mariæ in Porticu* (2) *et S. Marci* (3) *reliquias S. Lucillæ ; sed nusquam indicatur utrum hæc sit filia* S. Nemesii *diaconi, an alia quædam.*

Sepulcrum S. Lucinæ in cœmeterio S. Sebastiani

14 *Antequam seriem Romanarum translationum* SS. Nemesii *et* Lucillæ *claudimus, pensanda sunt quæ scripsit Baronius anno* 1585 : Adhuc perseverat locus Lucillæ virginis in cœmeterio Callisti, ubi in lapide sepulcri inscriptio vetus posita legitur (4). *Quænam hæc sit inscriptio, Bosius, Aringhus aliique diligenter inquisiverunt, opinatique sunt a Baronio significari hunc titulum cœmeterii S. Sebastiani (quod sæculo XVI et multo adhuc postea putabatur etiam a viris doctis pro cœmeterio S. Callisti) :*

HOC EST
SEPULCRUM SANCTÆ
LUCINÆ VIRGINIS

B

et infra :

GUILS. ARCHS. BITURICEN.
F. FIERI

non pertinet ad S. Lucillam.

Utrum Gulielmus ille, ab anno 1409 *ad* 1421 *Bituricensis archiepiscopus* (5), *hunc lapidem dicaverit filiæ* S. Nemesii, *an alii cuidam virgini, definire non ausim.*

15 Potest existimari jure merito, *inquiunt nonnulli,* sepulcralem titulum loqui de S. Lucina, filia Marmeniæ, *virgine et martyre*, eo quod in vicinia vixerit, martyriumque passa ac sepulta fuerit (6). *Immo vero condita fuit, quod ex Actis discimus,* in loco in quo sanctus erat sepultus Urbanus (7), *id est, quemadmodum ostendit clar. J. B. de Rossi, in cœmeterio Prætextati* (8). *Cur ei monumentum fecisset Gulielmus in cœmeterio S. Sebastiani, non adeo facile explicatur. Non hanc itaque Lucinam in inscriptione significari, opinati sunt Baronius, Bosius* (9) *et Aringhus* (10); *sed potius* S. Lucillam, S. Nemesii *filiam, quam in aliquot codicibus* Lucinam *appellari asserunt.*

C

Quum hæc condita fuisse dicatur in cœmeterio S. Callisti, et S. Callisti nomine tunc notaretur cæmeterium S. Sebastiani, fieri sane potuit ut in hoc putarit Gulielmus se reperisse sepulcrum S. Lucillæ, *atque huic proinde titulum scripserit* (11). *Verum si ita sensit, certe erravit. Non solum enim quiescebat tunc temporis* S. Lucilla *in æde S. Mariæ Novæ, sed numquam in cœmeterio S. Sebastiani humata fuerat. Cujusnam demum virginis et martyris Lucinæ sepulcrum revera exstiterit in cœmeterio S. Sebastiani, certo statui nequit. Conjecturæ autem quas alias alii proposuerunt* (12), *non sunt hoc loco expendendæ, quum satis sit ostendisse non nostram ibi jacuisse sanctam* Lucillam.

D

Non integrum S. Nemesii *corpus habent Ticinenses,*

16 *Quamvis dubium non videatur quin Romæ, in ecclesia S. Mariæ Novæ, jaceat* S. Nemesii *corpus, id tamen Papienses se putant habere. In* Libro de laudibus civitatis Ticinensis, quæ dicitur Papia, *composito, ait Muratorius, circa* annum 1318 aut 1321 (13), *recensens Anonymus Ticinensis* ecclesias civitatis Papiensis cum corporibus sanctis intra primum murum urbis : Ecclesia, *inquit*, S. Laurentii de canibus, in qua jacet corpus S. Nemesii diaconi et martyris (14). *Idem tradit Jacobus Gualla in Sanctuario Papiæ, anno* 1505 *excuso* (15) : Nemesius diaconus et Senestrosius *(pro* Symphronio), Valeriano ac Gallieno regnantibus, et christianos persequentibus, dum Rome, spectante populo, ad idola colenda ducerentur, constanti animo ea cultura rejecta, ipsa idola adorare contempserunt ; unde multis variisque cesi tormentis, nunquam potuerunt a Christi fide diverti; postremo cruento necati gladio... Quorum quidem sacra corpora Roma Ticinum delata, in sacello inclyti martyris Laurentii in Versario, de canibus postea nuncupato, fideliter servantur atque venerantur (16). E

Eadem occurrunt in editione anni 1587. *Assentitur Romualdus a S. Maria, in Agiologio Ticinensi* (17), *ad diem* 31 *octobris :* In ecclesia S. Laurentii, S. Nemesii diaconi et martyris,.. S. Sinistrosii, qui cum eodem S. Nemesio passus esse narratur, *quemque auctor perperam scriptum opinatur pro Symphronio. Idem scriptor in* Gestis sanctorum Ticini quiescentium (18): Nemesii, *et sociorum* corpora, *inquit*, a B. Stephano papa sepulta, deinde a B. Sixto via Appia hac die honestius tumulata, Gregorius Quintus in diaconiam S. Mariæ Novæ transtulit, una cum sanctis martyribus Symphronio, Olimpio, Exuperia ejus uxore et Theodulo filio ; ibidemque novissime a Gregorio XIII inventa, sub altari ejusdem ecclesiæ honorificentius collocata sunt, sexto idus decembris. Inde tamen aliquando S. Nemesii corpus Ticinum asportatum, in ecclesia S. Laurentii in Viridario, seu de Canibus nuncupata, inibi collocatum, pia quotannis pridie kalendas novembris veneratione colitur. Ubi iterum cum S. Sinistrosio vel Symphronio, anno 1619, 13 maji, in ara majori repertum; honorificentiusque in ara cypressina ambo repositi, publicæ prostant adorationi. F

sed ad summum partem aliquam.

17 *Sed opinione longe fallitur Romualdus, qui existimat corpus* S. Nemesii *Ticinum advenisse postquam Romæ in æde S. Mariæ Novæ repertum fuerat et in majore altari reconditum. Id enim contigit anno* 1580, *quum jam anno* 1505 *scripserit Gualla, Ticini servari sacras* Nemesii *reliquias. Quamvis autem, ob has et similes rationes negandum videatur exstare apud Papienses totum sancti diaconi corpus, facile tamen fieri potuit ut aliquam ejus partem nanciscerentur. Non paucæ quidem ecclesiæ de quiescentibus apud se sanc-*

(1) Ibid., Propre des Saints, pag. 72. — (2) Erra, Storia dell' imagine e chiesa di S. Maria in Portico, pag. 108. — (3) Barbier de Montault, pag. 213.— (4) Martyr. Rom., ad diem 31 oct., not. — (5) Cfr. Gall. christ., tom. II, col. 85 et seq. — (6) Acta SS., tom. VI Maji, pag. 8. Cfr. Aringhus, Roma subterr., tom. I, pag. 272 et seq. — (7) Acta SS., tom. VI Maji, pag. 15. — (8) Bullett. di archeol. christ., anno 1863, pag. 5. — (9) Roma sotterranea, lib. III, cap. 12, pag. 177 et seq. — (10) Roma subterranea, tom. I, lib. III, pag. 272 et seqq. — (11) De Rossi, Roma sotterranea, tom. I, pag. 232.—(12) Bosius et Aringhus, loc. cit. Cfr. Acta SS., tom. V Junii, pag. 533.—(13) Rerum Italicarum scriptt., tom. XI, col. 5 et seqq. — (14) Ibid., col. 11. — (15) Ibid., lib. VI, cap. 6, col. 77.— (16) Flavia Papia sacra, part. I, pag. 124 et seqq., Ticini 1699. — (17) Ibid., part. II, pag. 161.— (18) Martyrol. Rom., ad diem 3 julii, not.

torum

A *torum corporibus perperam gloriantur, ut nuper rursus, invento S. Hyacintho, apparuit. Sed frequenter etiam contigit ut qui integras alicujus sancti reliquias se habere opinarentur, quædam saltem ossa possiderent, ac merito Baronius, de S. Thoma disputans :* Dicere cogimur, *inquit,* quod frequenter de aliis reperitur; nempe unius corporis partes in diversa loca distributas, occasionem dedisse multis opinandi, vel hic vel alibi contineri unum idemque (1). *Ticinenses itaque, ut nostra fert opinio, portionem tantum reliquiarum* S. Nemesii *diaconi tenent; aut, si ne hoc quidem, saltem verisimile est ad eos alius cujusdam Nemesii ossa fuisse devecta. Certe sancti hoc nomine dicti ex agro Romano huc illuc devecti fuerunt. Quorum unum forsitan nacti Ticinenses, eum pro celeberrimo omnium, pro diacono Romano videlicet, postea putaverint. Neque incredibile videbitur hoc illos thesauro fuisse ditatos, si recogitabis quot olim sanctorum corpora sibi compararint. Tam multa numerabantur, ut de eorum sinceritate jam pridem ambigi cœptum sit atque disputari.* B *Quare Jacobus Gualla, anno* 1505, *Sanctuarii Papiensis præfationem hisce verbis incipiendam duxit :* Apud multos dubitari solet an Papie tot sanctorum reliquie suum habeant domicilium, quoniam eos latet unde prodierint, ab quibus delatæ sint, et qui demum ipsi urbi munus tam eximium contulerit. Ea ratione minori veneratione coluntur, adeo quod nonnulli etiam ejusdem urbis incole illud tam preciosum ante suos oculos positum thesaurum, tot indulgentiis, tot muneribus, tot celestibus donis affluentem, cecis oculis sepius pertransire videntur ; in cujus devotionem omnium mortalium mentes deberent permoveri (2). *Deinde, ut dubitationem eximat, refert reges Langobardorum Roma, Ravenna et ex Sardinia multa sanctorum corpora Ticinum detulisse. De quo unus e collegis nostris jam pridem disputavit* (3).

Idem dicendum de Florentinis.

18 *Quod modo de S. Nemesio Papiensi notavimus, idem, ni fallimur, dici potest de Nemesio quem Florentini se putant habere. Scilicet e diruto templo S. Salvatoris in monasterium Camaldulense S. Mariæ de Angelis translata narrantur SS. Prothi et Hyacinthi* C sacratissima ossa, una cum reliquiis S. Nemesii martyris,... anno Domini 1420 (4). Facile ista, *ut ait Joannes Perierus* (5), exponuntur de parte sumpta pro toto, quod frequens est in hac materia. *Aloysius de Tattis, qui contendit SS. Hyacinthi et Prothi corpora in ecclesia cathedrali Novocomensi existere* (6) : Florentinis, *inquit,* qui hæc ipsa pignora colere apud Camaldulenses monachos pie credunt, cum in ærea quadam arcula, una cum corpore S. Nemesii martyris, nostrorum martyrum ossa contineantur, pro certo affirmare non dubitamus, hæc late accipi pro corporibus integris, cum ipsorum portio non magna cernatur (7). *Et alio loco* (8) *adjicit* corpus S. Nemesii asservari hodiedum Romæ in ecclesia S. Mariæ Novæ.

AUCTORE R. D. B.

SS. Nemesius et Lucilla a plerisque memorantur ad diem 31 *octobris.*

19 *Ante vidimus cultum ecclesiasticum* SS. Nemesio *et* Lucillæ *paulo post mortem fuisse delatum; quorum corpora S. Sixtus II (probabilissime ab anno* 257 *ad medium circiter annum* 258 *Romanus pontifex), in cœmeterium viæ Appiæ transtulit. Quum id pridie kalendarum novembrium contigerit, ad hunc diem uterque martyr celebratur in martyrologiis vetustissimis, et quidem primum, ut ait Sollerius* (9), *in martyrologio Parvo Romano; ubi hæc legimus :* Nemesii diaconi et Lucillæ filiæ ejus ; VIII kalend. septembrium passi, sed pridie kalend. novembrium a Sixto papa sepulti. *Ad eumdem diem laudantur etiam ab Adone et Usuardo; quos imitati sunt, præter alios multos hagiographos* (10), *Maurolycus, Galesinius, et ipsi auctores martyrologii Romani :* E Romæ, *inquiunt,* natalis beati Nemesii diaconi et Lucillæ virginis filiæ ; qui cum a fide Christi flecti nequaquam possent, jubente Valeriano imperatore, decollati sunt octavo kalendas septembris : quorum corpora a beato Stephano papa sepulta, deinde a beato Sixto via Appia hac die honestius tumulata, Gregorius Quintus in diaconiam sanctæ Mariæ Novæ transtulit, una cum sanctis Symphronio, Olympio tribuno, Exuperia ejus uxore, et Theodulo filio ; qui omnes Symphronii opera conversi, et ab eodem S. Stephano baptizati, martyrio coronati fuerant. Quæ sanctorum corpora, Gregorio XIII summo pontifice ibidem inventa, sub altari ejusdem ecclesiæ honorificentius collocata sunt sexto idus decembris. *In breviario a cardinali Quignonio edito* (11) *annuntiatur ad diem* 31 *julii festum* SS. Nemesii *et* Lucillæ, *et in officii lectione tertia eadem fere narrantur, attamen brevius, atque in Adoniano martyrologio. Sed in breviario Romano non jam memorantur sancti martyres nisi in officio S. Stephani papæ, die* 2 *augusti, ubi hæc occurrunt :* Multos etiam [*Stephanus*] ad Christum convertit : in iis... Nemesium tribunum cum tota familia, oculis Lucillæ ejus filiæ restitutis : qui omnes Jesu Christi martyres fuerunt. F *Romæ denique, ut ait Carolus Piazza* (12), *in templo S. Mariæ Novæ ubi quiescunt* SS. Nemesii *et* Lucillæ *corpora, plenariam indulgentiam eorum die festo omnes lucrari possunt.*

(1) Martyrol. Rom., ad diem 3 julii, not. — *Nota superiori paginæ* 824 *nonnulla menda irrepsisse ex errore typographorum, quæ ita corrige : col.* 2, *lin.* 25, *dele* (16), *et lin.* 28 *et lin.* 34 *pro* (17) *et* (18) *lege* (16) *et* (17). *Ex notis vero, ad calcem paginæ, dele totam notam* (18). — (2) Sanctuarium Papiense, Præfatio, fol. 1. — (3) De phialis rubricatis, pag. 41 et seqq., Bruxellis 1855. — (4) Acta SS., tom. III Sept., pag. 756. — (5) Ibid., pag. 759. — (6) Annali sacri della città di Como, tom. 1, pag. 117 et seqq., Novocomi 1663. — (7) Martyrologium sanctæ Novocomensis Ecclesiæ, ad diem 11 sept., pag. 199. — (8) Annali di Como, tom. I, pag. 119. Acta SS., tom. III Sept., pag. 760. — (9) Martyrol. Usuardi, ad diem 31 oct. — (10) Cfr. Vicelius, Hagiologium, fol. 221, Moguntiæ 1541. — (11) Edit. Lugduni, anno 1546, fol. 227. — (12) Emerologio di Roma, tom. II, pag. 654.

EX IMPR.

D

PASSIO SS. NEMESII DIACONI ET LUCILLÆ

a *excerpta ex Actis armeniacis S. Stephani papæ et martyris*[a].

CAPUT UNICUM.

Cœpta persecutione, S. Stephanus quosdam ordinat, plurimos baptizat; *b* *c*

Tempore quo Romanorum potestatem suscepit Oulerianus *b* cum Gallieno filio suo, ab initio se christianis adversarium non ostendit ; quin imo illis multam benevolentiam præstitit, ob suam perfidiam *c*. Attamen paulo post ab ariolis deceptus, malitiam quam astute occultaverat, revelans, cœpit excitare persecutionem adversus Ecclesiam Christi, sanctosque et justos exagitavit...

B Tunc beatus Stephanus, patriarcha Romanus,... quum adunasset omnem Ecclesiam, dixit :« ...Nolite pertimescere corporalia tormenta, quæ temporaria sunt, sed eum qui animam et corpus torquere potest in æternum... » Hæc quum dixisset, cleri ordo universus a pontifice Dei expostulavit ut qui in populo imperfecti *d* sed tamen edocti existebant, ipsius ministerio digni haberentur perfectione et regeneratione. Tunc sanctus pontifex præcepit congregare sine mora omnes *e*, et sacri baptismi officium perficiens, spiritualis piscinæ generatione eos illuminavit ; atque post baptismum fidelis doctrinæ verbo eos consolidans, christianos plus centum et octo benedixit. Quadam porro die, pontifex Dei eos qui ordines suscepturi erant, ordinavit, nempe tres presbyteros, septem diaconos, et alios qui in aliis gradibus stabant sexdecim. Post hæc multi ex græcis *f* qui hic habitabant et qui catechizati erant in verbis pietatis, baptizati sunt a pontifice Dei.

et inter hos Nemesium *tribunum,* *g* *h* *i*

2 Inter quos vir quidam, demarchus *g* potestate, quod interpretatur populi dux, cujusque nomen Nemesius *h*. Hic veniens ante (pontificem) cum filia sua, cui nomen erat Lucilla, expostulavit sanationem illuminationemque sancti baptismi *i*. Tunc pontifex dixit ei : « Si credis toto corde tuo in omnisanctam Trinitatem, in tribus personis existentem, in una vero natura et divinitate confessam, et [si] post hæc [credis] in salvificam incarnationem Christi, et quidem in hanc non specie nescio quocumque modo [factam] sed vere ex massa nostra [constantem], duobus in unum convenientibus, [et si credis in Christum] Patri et Spiritui sancto æqualem, accipies quod postulas. » Porro vir ille sapiens [promisit] servare ipsam illam fidem quam a sancto pontifice didicerat. Illius autem filia, cæca a nativitate existens, oculos habebat luce privos. At quum ambo (pater nempe et filia) sanctæ piscinæ appropinquassent *k* et sacramentalia verba dicta fuissent, illuminati sunt sancto baptismate.

cujus filiæ Lucillæ *visum restituit.* *l*

3 Sed quum Nemesius et filia ejus ex piscina sublati fuissent, filia elevata voce viriliter dixit : « Ecce ego video hominem rutilantem qui, appropinquans oculis meis, cœlestibus radiis qui eum circumdant, permisit mihi omnia videre visibilia *l*. » Porro beatus pontifex ipse manibus suis sustulit eos de piscina, et bis paternum affectum ostendit eis. Multi *m* etiam alii eadem die sancto baptismate atque remissione peccatorum digni sunt habiti; unde postea innumerabilis facta est multitudo credentium. (Sanctus autem pontifex Dei) beatum Nemesium ordinavit diaconum, ut inserviret sanctæ Ecclesiæ *n*. *m* *n*

Maximi consulis idololatria punitur orante Nemesio ; *o* *p* *q*

4 Porro, quum vir spectabilis et notissimus *o* esset (ille Nemesius), non potuerunt latere duces exercitus ejus fides, baptisma diaconatusque ministerium : unde isti hoc retulerunt imperatori *p*. Rex vero convocans Oulerium *q* et Maximum, qui erant exercitus duces, quique capti erant errore idolorum Martis, præcepit eis ut apprehenderent Nemesium, atque alapis primum cæsum ad tribunal judicis eum deducerent. Ipse autem Nemesius, divina confortatus gratia, egenos invisebat christianos *r*, ipsis bona sua distribuens secundum uniuscujusque necessitates. Porro quadam nocte, dum iret via quæ vocatur Appia et solitas eleemosynas egenis distribueret, propinquus factus est cuidam templo idolorum, et vidit Oulerium Maximumque idolis fœda offerentes sacrificia *s*. Unde cœlesti confortatus zelo, genua ad universorum Deum humilians, rogavit ut impii, qui impietatis suæ opera exercebant, pœnas luerent juxta iniquitatem suam. At quum preces ejus in labiis essent, seu potius in cœlo quam in labiis, Maximum arripuit dæmonum caterva, atque eum ad terram conterens, vexavit multum. Quapropter impius ille, factus os atque lingua impuri dæmonis, clamabat dicens : « Christianus quidam, nomine Nemesius, transit foris juxta templum, orationibusque suis me torquet. F Apprehendite illum, antequam discedat ; apprehendite illum atque alapis cædite. » Tunc igitur dæmonum ministri arripuerunt (Nemesium) juxta consilium dæmonum, atque alapis eum petiverunt. Beatus autem diaconus et martyr Christi resistebat tormentis. Maximus vero impius, juxta id quod merebatur audacia ejus, strangulatus ab impuro dæmone cui sacrificia offerebat, occubuit *t*. Unde meritas dedit pœnas juxta orationem sancti diaconi, atque inde ad futura et numquam cessatura tormenta cum suis ministris (transiit). *r* *s* *t*

qui captus fidem profitetur. *u*

5 Mortuo impuro Maximo, extemplo deduxerunt milites sanctum Nemesium ad Oulerianum judicem *u*. Qui quum eum vidisset, dixit ei : « Quomodo sapientia tua ita imprudens facta est? Tu qui nobis præ omnibus aliis inter consiliarios electus eras, stultus factus es, deorumque amorem in odium commutasti ! Quomodo in tantam incidisti iniquitatem et stultitiam, ut [deos deserens] quos ab incunabulis adorabas, alios sequaris, majoribus tuis ignotos ? Quod si festinanter non revertaris huc unde excidisti, vesaniam relinquendo

A linquendo tuam, talibus ministris paratam legum animadversionem inducis super te. Has leges tu optime nosti. » Beatus porro Nemesius illi primo non dedit responsum; sed torrentem lacrymarum effundebat, quia recordabatur prioris erroris sui erroris que parentum suorum, qui in cultu deorum mortui erant. Deinde vero fletus cohibens, dixit : « O judex, quomodo tu mihi in mentem revocas priores mores meos moresque parentum meorum, sapientiam habendo ut stultitiam ? Ego flens doleo perditionem meam, perditionemque parentum meorum qui in cultu idolorum mortui sunt. (Doleo errorem) meum, quoniam ignorantia peccans multos sanctos condemnatos cruciavi. Quare validius Christi amore inflammor, sciens eum esse impietatis meæ purificatorem. Quod si nunc priorem meam impietatem ita expio, quanto magis, vera scientia donatus, omnem vilitatem impietatisque dementiam tanquam nugas foris ejicio ? Hoc amplius sit tibi notum quod nihil me poterit separare ab amore Christi, neque honores, neque gloria, neque judicum, minæ, neque carnificum tormenta. Hoc etiam fidenter assero, confidens in virtute B Christi, quod nemo poterit separare filiam meam a Christo, quoniam a tenebris mentis et corporis liberata est secunda sanctæ piscinæ generatione, per manum pontificis Dei sancti Stephani. » Hæc quum audivisset violentus (judex), intolerabili plenus ira, dixit : « Non obliviscor, etsi te affectu complexus sim, quod magiis tuis meum in exercitus moderamine collegam cruciasti, terribili plaga eum afficiens atque crudeli morte vitam illi auferens. Scio quod etiam nunc contra salutem meam scientiam exerces tuam et infestiores prioribus sermones profers. » Tunc præcepit judex bona Nemesii vendere, filiamque ejus tradidit impiæ cuidam et impuræ mulieri *w*.

w Procurator ejus apprehenditur

6 Deinde jussit adducere Serapionem, qui erat procurator domus Nemesii, et tradidit eum in manus cujusdam viri qui vocabatur Olympius et erat tribunus exercitus, jubens ut illum fideliter scrutaretur. Porro Olympius, cum apprehendisset Serapionem, dixit ei : « Duo sunt coram te, ex præcepto judicis, posita; quod mavis, perfice, antequam tradaris tormentis : scilicet in medium adducere debes res domini tui Nemesii, et deinde C idolis sacrificandum est ». Responsum dedit Serapion dicens : « Bona domini mei, o judex, jam pridem Christus recepit, quoniam in manus pauperum omnia divisit dominus meus. Quod spectat sacrificium lignis et lapidibus præstandum, rogo ne tu hoc illis præstes, neque cuipiam alicui rei quæ est creatura et imago Dei. »

et ad Deum convertit Olympium tribunum cum uxore et filio. x

7 Tunc Olympius præcepit Serapionem *x* virgis nodosis cædere, super faciem trahere, atque ad impurum Martis templum deducere; eumque rogabat ut cum thure victimas idolis auro coopertis offerret. Beatus autem martyr Christi in oratione perseverans, a Deo poscebat ut virtutem suam ostenderet, idolorum simulacra conterendo. Unde extemplo corruentia facta sunt idola. Quod videns Olympius, admiratione perculsus est, multumque mirabatur virtutem Christi. Sanctum igitur martyrem Serapionem dedit Tertullo cuidam, qui erat præpositus domui suæ, [et ipse domum festinanter rediens, mirabilia ista narravit uxori suæ, cujus nomen erat Pieria *y*,] et filio suo, cui nomen Theodulus. Porro istorum

y

(1) Tom. I, pag. 470 et seq., Bruxellis 1882. Cfr. Comment. præv., num. 3. — (2) Analecta Boll., tom. I, pag. 471, not. — (3) Tom. I Aug., pag. 139. — (4) Ibid., pag. 125.

EX IMPR.

Deus illuminavit mentem, ut intelligerent quisnam esset verus Deus..... Unde rogabant [Serapionem ut digni haberentur sancto baptismate. Serapion de his certiorem fecit Nemesium], Nemesiusque magnum pontificem Stephanum, qui lætitia plenus et sine mora domum petens Olympii, illorum fide perspecta idolorumque considerata strage *z*, eos continuo baptizans filios effecit Patris cœlestis.

z

Nemesius et Lucilla occisi sepeliuntur a S. Stephano. aa

8 Porro, tribus elapsis diebus *aa*, harum rerum fama pervenit ad Oulerianum judicem, [qui hæc nuntiavit Gallieno imperatori, filio imperatoris Valeriani]. Iste autem jussit beatum Nemesium cum filia, quæ visum recuperaverat, occidere. Quum autem beatum deducerent ad locum cædis inter duas vias quæ vocantur via Appia et via Latina *bb*, consilio habito, primum voluerunt occidere filiam ejus, dicentes fore ut affectu viscera Nemesii commoverentur, et tunc iste ad supplicationes converteretur. Beatus autem martyr, mortem filiæ summum gaudium reputans, quum occisam eam vidisset, lætatus est lætitia magna, exclamans et dicens : « Accipe, Christe, rationale sacrificium quod tibi libens offero, primum fructum ventris mei. » Simili modo E eum occiderunt in eodem loco *cc*. Quod audiens magnus pontifex Dei Stephanus, venit de nocte, et sancta immolatorum corpora elevans, in decenti loco posuit, super ea benedictiones perficiens, secundum honorem martyribus debitum, atque adveniente aurora ivit in locum suum *dd*.

bb — *cc* — *dd*

ANNOTATA.

a *Codicem armeniacum* 46, C. *bibliothecæ Parisiensis, sæculo XIV ineunte exaratum, descripsit venerabilis presbyter P. Martin in Analectis Bollandianis* (1). *Ita incipit S. Stephani Passio :* Die trigesima octobris martyrium S. Stephani, patriarchæ Romani, et eorum qui cum eo passi sunt. *Hinc ea dumtaxat sumpsimus quæ aliquid ad* SS. Nemesii *et* Lucillæ *Acta illustranda conferunt. Verba quædam in parenthesi* ( ) *posita sunt, addita videlicet a laudato interprete ob nimiam armeniaci sermonis brevitatem ; idem uncinis* [] *ea includit* F quæ in codice Parisiensi *vel omissa vel* minus apparentia *reddita sunt* ex editione Veneta (2).

b Oulerianus, *ut patet, pro* Valeriano *imperatore.*

c *Aliud est exordium Passionis latinæ vulgatæ :* Temporibus Valeriani et Gallieni multi christianorum, declinantes sævitiam tyrannorum, occultabantur; alii vero se ingerentes, martyrii palmam consequebantur. Data autem fuerat lex, ut quicumque proderet christianum occultum, facultates ejus acciperet, et honorem cujus vellet militiæ peteret (3). *Quæ quam incredibilia sint, jampridem ostendit Boschius in Actis Sanctorum* (4).

d *Significantur ii qui nondum baptizati vel nondum confirmati erant.*

e *In Actis latinis hæc ita feruntur :* Jussit itaque B. Stephanus ut altera die in crypta Nepotiana omnes congregarentur.

f *Id est, ex paganis.*

g *Auctor armeniacus, græco usus archetypo,*

typo,

semper Demarchus *scribit pro* tribunus, *uno excepto loco.*

h *Hic in codice Parisiensi dicitur* Nestorius, *sed deinceps* Nemesius.

i *Adjicit hoc loco latinus auctor:* A cunabulis ipsis apertos quidem habebat oculos, at lumen penitus non videbat. *Dixit igitur Nemesius:* « Obsecro, domine mi Papa, baptiza me ac filiam meam, ut et illa illuminetur et nostras animas eruas de tenebris sempiternis. »

k *In vulgatis Actis latinis:* Et statim eadem die beatus Stephanus, episcopus urbis Romæ, duxit eum in titulum Pastoris. Cumque catechizasset eum ac filiam ejus secundum consuetudinem christianorum, indixit jejunium usque ad vesperum. Hora autem appropinquante jam vespertina, benedixit fontem in titulo supra scripto, deposuitque Nemesium in aquam (1).

l *Acta latina:* Tunc baptizavit et filiam ejus nomine Lucillam. *In exemplari autem a Baronio edito:* Tunc baptizatam filiam nominavit Lucillam (2).

m *Immo* promiscui sexus numero sexaginta duo, *ut perhibent Acta a Bollandianis edita.*

n *Hanc ordinationem, in omnibus codicibus et in martyrologiis memoratam, solus omittit Baronius* (3).

o *In versione armeniaca:* manifestus.

p *Ibidem:* regi, *et sic deinceps.*

q *Ita codices armeniaci. Editores vero Mechitaristæ conjiciunt legendum esse Valerium. E fastis consularibus constat cum* Valerio Maximo *consulem fuisse* Acilium Glabrionem (4), *et quidem anno* 256; *anno vero* 257 Valerianum *cum* Gallieno (5). *At* Gallienum et Maximum consules, *quod ferunt Acta latina, in nullis fastis reperire est* (6).

r *Apud Adonem et in latina Passione:* Circuibat cryptas et concilia martyrum ut, ubicumque reperisset christianum egentem, prout poterat,... de suis facultatibus ministraret.

s *Ibidem:* Comperit Valerianum et Maximum in templo Martis juxta suum ritum sacrificare.

t *De hoc prodigio, quod a Tillemontio oppugnatur, noster Petrus Boschius* (7): Mihi, *ait,* neque adeo inusitatum videtur ut ea causa facile credi non possit, neque adeo necessarium ut propter illud, *si falsum sit,* Actorum substantia debeat impugnari.

u *Additum est ab auctore latino:* in palatium Claudii.

w *Juverit hic conferre Acta vulgata:* Tunc iratus Valerianus, jussit eum in privata custodia mancipari. Mittens quoque fecit sibi præsentari Symphronium, creditarium ejus, inquirens ab eo Nemesii facultatem. Filiam autem ejus Lucillam cuidam sacrilegæ feminæ, nomine Maximæ, fecit deputari custodiæ. *Symphronius ille in Passione a Baronio edita dicitur* Sempronius; Serapion *vero, apud interpretem armeniacum.*

x *In codice Parisiensi scriptum est* Nemesium; *sed ex ipso textu et ex Passione latina perspicuum est significari hoc loco* Serapionem.

y *Quæ hoc loco* Pieria *et inferius* Bieria, *latine dicitur* Exuperia.

z *Olympius videlicet, præcipiente Serapione, idola sua confregerat.*

aa Tribus elapsis diebus, *seu* post tertiam diem, *scilicet* a captivitate S. Nemesii (8).

bb *Ferunt Acta latina* Lucillam *jugulatam esse* in via Appia ante templum Martis (9), *Nemesium vero* inter viam Appiam et Latinam, *nec proinde eodem loco, si hæc ad verbum accipiantur. In textu armeniaco, omissa mentione templi Martis, dicuntur ambo occisi* inter viam Appiam et viam Latinam; *sed Ado* (10), *Nemesio adscribens quod in latina Passione de Lucilla narratur:* Decollatus vero est, *inquit,* via Appia ante templum Martis.

cc *Ado sanctum martyrem humatum dicit in via Appia* (11). *Cum in Passione a Bollandianis olim edita legamus* Nemesium *sepultum fuisse* in via Latina non longe ab urbe (12), *et paulo inferius, humatos fuisse* juxta viam Latinam milliario primo *Symphronium, Olympium, Exuperiam* (13), *hos opinatur Aringhus in eodem cœmeterio conditos ac* S. Nemesium (14). *Re quidem vera horum reliquiæ in aliquot antiquis monumentis junctim commemorantur, et translatæ fuerunt in ecclesiam S. Mariæ Novæ* (15).

dd *In plerisque Passionis latinæ exemplaribus dicitur sanctus diaconus occisus* sub die octava kalendarum septembrium; *verum, ut nostri decessores planum fecerunt* (16), *omnino legendum est:* sub die octava kalendarum augustarum.

(1) Cfr. Acta SS., tom. I Aug., pag. 141, annotat. *c* et *g*. — (2) Ann. eccles., ann. 259, num. XXIII. — (3) Acta SS., tom. I Aug., pag. 141. — (4) Cfr. Anal. Boll., tom. I, pag. 473, not. — (5) Cfr. J. Klein, Fasti consulares usque ad imper. Dioclet., pag. 107, Lipsiæ 1881. — (6) Cfr. Acta SS., tom. I Aug., pag. 141. — (7) Ibid. — (8) Acta SS., tom. I Aug., pag. 144. — (9) Cfr. Aringhus, Roma subterranea, lib. III, cap. 10, numm. 9 et seqq. — (10) Martyrologium, ad diem 31 octobris. — (11) Ibid. — (12) Acta SS., tom. I Aug., pag. 142. — (13) Ibid. — (14) Roma subt., lib. IV, cap. 3, num. 3. — (15) Comment. præv., num. 9. — (16) Cfr. Acta SS., tom. I Aug, pag. 144.

DE SS. STRATONICA ET SELEUCO MARTYRIBUS

CYZICI IN PROPONTIDE

MONITUM.

Commentarium hoc loco exhibendum ad voluminis calcem rejecimus, propterea quod Acta Syriaca, ex codicibus Musei Britannici descripta, quæ in dies exspectamus, tempore huc non advenerunt.

DE

A D

DE S. LUCILLO

EPISCOPO CONFESSORE VERONAE

SYLLOGE HISTORICA.

J. V. H.

§ Unica. S. Lucilli mentio in Velo Classensi et in Rhythmo Pippiniano. Ejus ætas. Interest concilio Sardicensi. Corporis translatio. Memoria in fastis sacris.

CIRCA ANNUM CCCLX. S. Lucillus *depictus est in Velo Classensi,*

Verona civitas illustris est tum aliis ornamentis tum sanctitate suorum pontificum, quorum plurimi gaudent cultu ecclesiastico. His annumeratur S. Lucillus, *cujus quam certum est nomen, tam incerta ætas ac propter opinionum varietatem obscura. Imprimis* B *itaque edisseramus oportet quæ de sancto præsule omnino indubitata habentur, diversas auctorum sententias exinde relaturi. In Ravennatensi templo S. Apollinaris in Classe, exstat monumentum pretiosissimum medii circiter sæculi VIII, quod passim a scriptoribus Velum Classense dicitur :* casula *scilicet, ait Maurus Sartius* (1), ex serico et argento contexta,... cujus vix aliquænunc laciniæ restant.... In ea... opere phrygio pictæ erant, in totidem orbiculis, singulæ imagines,... episcoporum scilicet Veronensium, *SS. Gabrielis et Michaelis, dein SS. Firmi et Rustici, quorum reliquias in ecclesia Veronensi tegebat casula, antequam Ravennam delata fuit. Jamvero inter alias cernitur ibi imago sancti nostri episcopi, hisce adscriptis :* Lucillus eps. (2). *De modo quo effigies in casula olim erant distributæ, dissident auctores ; sed id omnes consentiunt,* Lucillum *ibi inter Veronenses episcopos sextum locum tenere :* Euprepius, Dimidrianus, Simplicius, Proculus, Saturninus, Lucillus, Cricinus, Zeno, Agapitus, Lucius, Siabrinus *(Syagrius)*, Lupinus *etc.* (3).

et citatus in Rhythmo Pippiniano.

2 *Idem apparet in antiquissima Veronæ descriptione, vulgo dicta Rhythmo Pippiniano, eo quod sub Pippino, Caroli Magni filio et Italiæ rege ab anno* 781 *ad* 810, *exarata est. Primus eam edidit Mabillonius* (4), *ex codice monasterii Laubiensis in Belgio, quo eam sæculo X attulisse dicitur Ratherius, prius monachus Laubiensis, dein Veronensis episcopus atque Leodiensis* (5). *Carmen illud, cujus plura exstant exempla, excuderunt etiam Scipio Maffeius* (6) *atque J. B. Biancolini* (7). *Ibi itaque de* S. Lucillo *hæc legimus :* Primus Veronæ prædicavit Euprepius episcopus, secundus Dimidrianus, tertius Simplicius, quartus Proculus... Quintus fuit Saturninus et sextus LUCILIUS. Septimus fuit Gricinus,... octavus pastor et confessor Zeno martyr inclitus. *Hanc episcoporum seriem multi acceptam opinantur ex diptychis, quæ inter Missarum solemnia ex antiqua disciplina recitari solebant* (8). *Adhibita fuit a Joanne Veronensi, qui in Historia imperiali* E *ms.* (9), *ante annum* 1325 *exarata, hæc scripsit :* Post S. Proculum, qui quartus fuit episcopus, episcopatum suscepit S. Saturninus cui Lucillus successit ; post quem S. Grichinus doctor ; cui B. Zeno successit. *Ughellus etiam, qui alium ordinem proponit,* Lucillum *tamen sextum habet* (10). *Miramur itaque in Ordine divini officii recitandi juxta ritum Ecclesiæ Veronensis, anno* 1847 *edito, Lucillum dici episcopum* Veronensem decimum. *Qui hæc scripserunt, eum forte putarunt eumdem atque Lucium, qui in Velo Classensi reapse decimo loco venit; aut alia antiquiora documenta nacti sunt : sed quoniam neque ipsi hæc usquam invenimus, neque, literis Veronam datis, fuimus edocti, stabimus antiquis monumentis, donec certiora proferantur, et* S. Lucillum *post S. Proculum atque ante S. Zenonem episcopum fuisse credemus.*

Videtur vixisse circa medium sæculum IV,

3 *Quum videlicet credibile sit in Velo Classensi et in Rhythmo Pippiniano episcopos non temere inscriptos fuisse, sed ita ut suum quisque locum teneret, dicamus* S. Lucillum *post SS. Proculum ac Saturninum, et ante SS.* F *Gricinum ac Zenonem vixisse ; adeo ut, si horum tempora definiantur, illius quoque ætas colligi possit. De SS. Saturnino et Gricino nihil compertum est ;* S. Proculus *in Actis martyrii dicitur obiisse Maximiano imperatore* (11), *seu ineunte sæculo IV. Zenonis vero ætas non mediocri contentione disputata est, quum sanctum præsulem alii sæculo III, Gallieno imperatore, alii sæculo IV, tempore S. Ambrosii obiisse contendant. Ex prioribus nonnulli fingunt duos episcopos Veronenses quibus nomen Zeno, alterum sæculi III, alterum sæculi IV. Sed unicum esse eumque ad S. Am-*

(1) De vet. casula diptycha, pag. 2,4,32,52,58, Faventiæ 1753. Cfr. Biancolini, Dei vesc. di Ver., pag. 1 et seqq.— (2)Cfr. Ant. Cenci, Dissert. intor. all' epoca de' SS. Euprepio, Procolo e Zenone, pag. 208 et 220, Veronæ 1788.— (3) Cfr. Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. X, pag. 740.— (4) Vetera analecta, pag. 409 et seq., edit. 1723.— (5) Cfr. J. Vos, Lobbes, son abbaye et son chapitre, tom. I, pag. 205 et seqq., Lovanii 1865. — (6) Italia sacra, tom. V, col. 672. Maffei., Istoria diplomatica, pag. 182, Mantuæ 1727. — (7) Dei vescovi di Verona, pag. 115 et seqq., Veronæ 1757. Notizie delle chiese di Verona, tom. I, pag. 160 et seqq. — (8) Cfr. Ballerinii fratres, Dissertationes in S. Zenonem, ap. Migne, Patrol. lat., tom. XI, col. 72. — (9) Cfr. Onuphrius Panvinius, Antiquitates Veronenses, lib. IV, cap. 3, pag. 105. Scipio Maffei, Verona illustrata, part. II, lib. II, col. 49, Veronæ 1732. Sc. Maffei, De Joannis Veronensis hist., in Opusc. eccl., pag. 242 et seqq., Tridenti 1742. Cfr. Pertz, Archiv, tom. V, pag. 603 et seqq. — (10) Italia sacra, tom. V, col. 679, Venetiis 1720.— (11) Cfr. Acta SS., tom. III Martii, pag. 451.

brosii

AUCTORE J. V. H.

brosii ætatem pertinere, tum alii viri docti non pauci, tum fratres Ballerinii ostenderunt (1). *Et re quidem vera, quos errores impugnavit S. Zeno, ad sæculum IV pertinere manifestum est. Dein exstat S. Ambrosii epistola, anno circiter* 380 *ad Syagrium episcopum Veronensem missa, ex qua perspicuum est S. Zenonem non sub Gallieno, sed sæculo IV e vita excessisse. Syagrium enim reprehendit quod Indiciam, sacram virginem (Ambrosii tempore adhuc superstitem),* Zenonis sanctæ memoriæ judicio probatam ejusque sanctificatam benedictione, *ob calumniam quamdam matronis inspiciendam tradiderit* (2). *Contra hæc et alia quæ proferri possunt argumenta, ratiunculas quidem suggesserunt contrariæ sententiæ fautores; sed neque adversarios revincunt, neque suam ipsi opinionem satis confirmant. Immo, quod jam pridem notarunt nostri decessores, in ea S. Zenonis Vita quam scripsit Coronatus Notarius, et ex qua cæteri auctores, ut videtur, acceperunt S. Zenonem ad Gallieni annos pertinere, in hac, inquam, Vita nonnulla sunt quæ magis favent sæculo IV* (3). *Ne*
B *multa, jure scripserunt Ballerinii* Zenonis ætatem, pluribus documentis firmatam, inter annum 356 et 380 circiter esse constituendam (4). *In quam sententiam jam concedit doctissimus quisque. Sed quum sanctum illum præsulem, uno interposito Gricino, anteiverit* S. Lucillus, *sequitur ut hunc obiisse dicamus medio circiter sæculo IV.*

et subscripsisse Actis concilii Sardicensis.

4 *Hisce permagnum pondus afferunt Acta Sardicensis concilii anni* 347. *Inter Patres enim qui hujus concilii canonibus subscripserunt, legitur* Lucius ab Italia de Verona (5). *At S. Athanasius, in sua Apologia contra Arianos, episcopos recensens qui Sardicensibus decretis nomen adscripserunt, profert* Lucillum (6), *eumque in sua Apologia ad Constantium aperte dicit episcopum Veronæ. Accusatus enim quod Constantem imperatorem olim in Constantium incitasset, respondet se Constantem numquam esse allocutum, nisi præsentibus episcopis civitatum in quibus degebat :* Hujusce rei, *inquit*, testis est Fortunatianus Aquileiæ episcopus... Testis item... Lucillus Veronæ. *Quum vero Apologia scripta fuerit anno*
C 356, *appareat hoc anno adhuc superstitem fuisse* Lucillum, *aut saltem non multo ante obiisse, quippe quem Athanasius tunc temporis vivum appellet, ac proinde nondum audierit mortuum esse. Quisnam itaque hic* Lucillus *est? Eumdem opinari debemus atque eum qui in Classensi Velo* Lucillus, *in Rhythmo Pippiniano* Lucilius, *in utroque vero sextus habetur episcopus Veronensis :* Lucillus forte, *aiunt Ballerinii* (7), *a Lucio* ob parvam staturam diminutive vulgo dictus : *quod Franciscus Bonacchi exemplis confirmat* (8). *Contradicunt quidem nonnulli auctores, atque hunc Lucillum ab Athanasio appellatum, alium alii faciunt. Putat Ughellus* (9) *eum non differre a* D
Lucido, quem in recentioribus indicibus ut decimum sextum Veronensem episcopum notatum videmus. Aliis contra idem videtur ac Lucius qui in velo Classensi inscriptus est, et quidem, si Rubeum (10) *audimus, decimo loco. Ita sentiunt Antonius Cenci* (11) *et alii pauci auctores* (12), *ob hanc præcipue rationem quod* Lucillum *sextum episcopum Veronæ vixisse ante S. Zenonem, et Zenonem ante sæculum IV arbitrantur : quo factum est ut necessario negarent hunc* Lucillum *eumdem esse atque Athanasianum seu Sardicensem. Sed nemo non videt has conjecturas, quas fere nemo jam recipit* (13), *cum factis ante indicatis componi non posse, ac proinde reliquum esse ut* S. Lucillum *nostrum anno circiter* 355 *adhuc vixisse dicamus. Nec multo post superstes fuerit, siquidem ante ipsum et S. Zenonem episcopus fuit S. Gricinus, et S. Zeno jam anno circiter* 380 *e vita migravit.*

Corpus ejus in basilica S. Zenonis honorifice sepultum est,

5 *De rebus gestis sancti præsulis nihil tradunt antiqua historiarum monumenta, et quæ recentiores quidam scriptores exhibent, communes dumtaxat sunt laudationes. Ex canonico Joanne Dionisi* (14) *accipimus corpus* S. Lucilli *primum fuisse humatum in hypogeo ecclesiæ S. Proculi, atque hinc anno verisimiliter* 1040 *ablatum. Scilicet quum hoc circiter anno perfecta esset superior S. Zenonis basilica, corpora* SS. Lucilli *et Lupicini ex hypogeo S. Proculi extracta, in templo, die* 27 *martii, reposita sunt. Simul cum S. Crescentiani corpore condita fuerant in capsa plumbea, quæ ipsa continetur arca lapidea anaglyptica. Ibi postea confectum est altare, christianorum devotione celebratum, de quo hæc apud Bagatam et Perettum legimus* (15): *In basilica S. Zenonis,* apud capellam majoris altaris, in latere ad meridiem, est altare SS. Crescentiani martyris, Lucilli et Lupicini, episcoporum Veronensium, ubi pro palla depictæ sunt tres imagines : quarum media, palmam in manu tenens, est unius martyris, reliquæ duæ sunt imagines episcoporum cum mitris, pastoralibus, chirothecis et libris in dextra manu : sub quibus imaginibus in base ipsius pallæ hæc carmina sunt depicta :

F

Hic Crescentiani martyris ossa quiescunt,
Et cum Lucillo tu, Lupicine, simul.
Cœlestis patriæ consortes atque sepulchri,
Veronam præsul dicit uterque suam.

In latere ipsius altaris, ad septentrionem, versus altare majus, est tabella vetusta ex membranis parieti appensa, in qua hæc sunt verba : « Corpora sanctorum Crescentiani martyris, Lucilii et Lupicini, confessorum, episcoporum Veronensium »... Quod corpus S. Lucilli requiescat in ecclesia S. Zenonis, habetur ex tabula sanctorum (16), die 31 octobris, et ex Francisco Corna,

(1) Ap. Migne, Patrol. lat., tom. XI, col. 40, 65 et seqq.— (2) Epist. S. Ambrosii, ap. Migne, Patrol. lat., tom. XVI, col. 891. Cfr. Sc. Maffei, Verona illust., part. I, tom. I, lib. VIII, pag. 404 et seq., Veronæ 1732. — (3) Cfr. Acta SS., tom. II Aprilis, pag. 71.— (4) Ap. Migne, Pat. lat., tom. XI, col. 81.— (5) Mansi, Concil., tom. III, col. 38; cfr. col. 42 et 47, Florent. 1759.— (6) Ap. Migne, Patrol. græc., tom. XXV, col. 338. — (7) Ap. Migne, Patrol. lat., tom. XI, col. 75. — (8) Ibid., col. 722, dissert. I de S. Zenonis epocha, cap. III, § 2. — (9) Italia sacra, tom. V, col. 693. — (10) Cfr. Maurus Sartius, De veteri casula diptycha dissert., pag. 63. — (11) Dissert. intorno all' epoca de S. Euprepio, etc., pag. 208 et 210; cfr. pag. 50 et seqq.— (12) Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. X, pag. 744 et seqq. — (13) Cfr. Biancolini, Dei vescovi e gubernatori di Verona, pag. 21, Veronæ 1757. — (14) Dei santi Veronesi, part. I, pag. 80, 102 et seq., Veronæ 1786. — (15) SS. Episcoporum Veronensium antiq. monum., fol. 8, Venetiis 1576. — (16) Cfr. ibid., fol. 2.

qui

A *qui anno* 1477 *scripsit de antiquitatibus Veronæ ac de sanctorum reliquiis quæ in ea reperiuntur* (1). *Insuper* in consecratione altaris S. Jacobi ecclesiæ sanctorum apostolorum reconditæ fuerunt etiam reliquiæ S. Lucilli episcopi Veronensis. *Denique* in lapide antiquo inciso anno Domini 1182, in ecclesia S. Salvatoris ad Fregnanum, inter cæteras reliquias fit mentio hujus sancti episcopi (2).

ut pluribus constat testimoniis.

6 *Quamvis nemo neget* Lucillum *ante hominum memoriam sanctum esse habitum, a re tamen alienum non erit aliquot veterum auctorum testimonia hoc loco exhibere. Descripsit olim Joseph Blanchinus, Veronensis ecclesiæ canonicus, antiqua nonnulla monumenta, quorum apographa, ad Bollandianos tunc missa, servantur hodie in bibliotheca Bruxellensi, loculo* 7992. *Hic itaque, in* codice ms. bibliothecæ venerabilis monasterii S. Zenonis episcopi, *inter* sanctos episcopos almæ civitatis Veronæ canonizatos *(hac voce utitur scriptor), occurrit* S. Lucillus episcopus Veronæ, *additis ab alio amanuensi his verbis :* cujus corpus in ecclesia S. Zenonis majoris requiescit. 31 octobris (3).

B *Pro* S. Lucillo *putandus non est Lucidius ille de quo in* vetusta tabula membranacea, semesa, lacera, fuliginosa, et loci ubi jacebat humiditate fere consumpta, *a J. Blanchino itidem exscripta, legitur :* Item jacent in dicta ecclesia [*S. Stephani*] corpora sanctorum episcoporum Veronensium Lucidii, Dimidriani..... *Is enim sextus decimus episcopus fertur, quum noster sit sextus et in ecclesia S. Zenonis sepultus. Hunc non reperimus in catalogis* sanctorum quorum memoria specialiter in Veronensi ecclesia celebratur (4), *descriptis e martyrologiis sæculi VIII, X et XIII, neque in martyrologio Usuardi ejusve auctariis. Brevem laudationem composuit Augustinus Valerius, episcopus Veronensis et S. R. E. cardinalis* (5) : Lucillus, *inquit,* Veronæ episcopus, vir fuit in omni vita admirabilis, et sanctitate omnibusque episcopalibus virtutibus coronatus. Obiit pridie calendas novembris. Ejus corpus hodie asservatur in basilica S. Zenonis, in eodem sepulchro quo conditus est S. Lupicinus, ejusdem civitatis episcopus. Ubi in ejus honorem et S. Lupicini et S. Crescentiani martyris........ altare fuit erectum. *Galesinius ad diem* 31 *octobris, hæc scripsit:* Veronæ, S. Lucilli episcopi, viri in omni vita admirabilis episcopaliumque virtutum laude insignis. *Ad eamdem diem Ferrarius, in catalogo sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt :* Veronæ, S. Lucilli episcopi, *atque hæc pauca citat ex tabulis Ecclesiæ Veronensis.* E

AUCTORE J. V. H.

(1) Ibid., fol. 1. — (2) Ibid., fol. 9 et 77. Cfr. Biancolini, Notizie storiche delle chiese di Verona, tom. I, pag. 74; cfr. pag. 165, Veronæ 1749. Biancolini, Dei vescovi di Verona, pag. 19. — (3) Cfr. Biancolini, Dei vescovi di Verona, pag. 157. — (4) Cod. ms. reg. bibliothecæ Bruxellensis, 7992. — (5) Cfr. Bagata, SS. Episc. Veronensium antiq. monum., fol. 39.

DE S. ANTONINO EPISCOPO CONFESSORE

MEDIOLANI IN ITALIA

COMMENTARIUS CRITICUS.

R. D. B.

§ I. Antiqui episcoporum Mediolanensium catalogi. De S. Antonini ætate et rebus gestis.

C F

ANNO CIRCITER DCLX. *In catalogo episcoporum Mediolanensium*

Inter historiarum monumenta in quibus S. Antoninus *memoratur, antiquius nullum reperimus quam catalogum episcoporum jampridem a Papebrochio vulgatum. Exstat ille quatuor in codicibus, quorum singulos eo magis ducimus inspiciendos, quod ibi simul apparent vetustissima cultus vestigia. Primum itaque occurrit exemplar bibliothecæ Ambrosianæ* 133 C. *partis inferioris, olim signatum* P. 246 *et* B. 245; *ibi* nomina episcoporum Mediolanensis civitatis, *ut ait Papebrochius,* una eademque manu, sed non eodem stylo scripta omnia *sunt, usque* ad Thedaldum (1) *qui anno* 1075 *episcopus creatus est. Reliqui vero, ab anno* 1075 *ad* 1206, *quo quisque obiit anno adscripti sunt. Series prior ex antiquioribus indicibus conflata est, eamque nostri decessores trifariam diviserunt, ita ut primum membrum pertingat usque ad Laurentium, anno* 573, *secundum usque ad Fortem, anno circiter* 641, *tertium usque ad Thedaldum. Tertiam illam partem, in qua* S. Antoninus *locum obtinet,* maximæ *putant* auctoritatis esse. Ut enim pars secunda scripta est Genuæ successive, *ipso quo singuli præsules obierunt tempore,* ita et hæc Mediolani, *non quidem ab initio, sed dumtaxat* ab anno 744 (2). *De codice ms. clarissimi Bethmann et Wattenbach* (3) : Edidit, *aiunt,* primus Mabillon (4) ; deinde egregie illustravit Papebroch in Actis SS..... Priorem partem usque ad Laurentium a. 573... unus composuisse videtur ; altera a. 573-1075, alium auctorem, sive mavis plures, satis prodit. *Pauci quidam auctores dissentiunt, ut Balthasar Oltrocchi, qui, inter alia, dicit partem priorem ante annum* 572 *fuisse concinnatam* (5).

(1) Acta SS., tom. VII Maji, pag. LIV. — (2) Ibid., pag. LXII et LXXIV. — (3) Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. VIII, pag. 101. — (4) Museum Italicum, tom. I, part. II, pag. 109 et seqq. — (5) Ecclesiæ Mediolanensis historia Ligustica, part. I, pag. 351, part. II, pag. 701 et seqq.

Hunc

antiquissimo, sæpe descripto,

2 *Hunc episcoporum indicem,* quum ad annum demum 1126 deductus esset, *transcripsit librarius, qui* in verbis multa mutavit,... quædam de suo adjecit, *et* ab anno 1126 proprio marte pergit usque ad annum 1176(1). *Exemplar illud secundum publici juris fecit Muratorius* (2). *Tertium vero hac ratione exortum dicunt Bethmann et Wattenbach :* Catalogus ex ipso codice 1 (*Ambrosiano C.* 133) circa initium sæculi XIII in libro capituli Mediolanensis qui dicebatur Beroldus, exceptus fuisse videtur, ibique a variis continuatus et prosa et versu, auctus quoque proœmio de Barnaba, primo episcopo. Hic Beroldus quidem intercidit ; at anno 1296 vel paulo post, Johannes Boffa integrum catalogum cum continuationibus, inde manu continua exceptum, inseruit Novo Beroldo a se jam intra annos 1265 et 1269 confecto ; cui alius quidam post annum 1371 paucula in fine adjecit. Ex hoc Novo Beroldo catalogum usque ad annum 1262 jam ediderat Muratorius (3). Beroldus *porro ille codex dictus fuerat* qui Beroldi libros universos complectebatur. Floruit is, *ait Oltrocchi,* anno 1130 circiter (4) ; *et alio* B *loco :* Catalogus fortasse a Beroldo ipso usque ad Anselmum V... ex vetustioribus catalogis concinnatus et auctus *fuit* (5). *Tribus codicibus hactenus recensitis antiquior est Bambergensis* C. 47 *(P. I.* 8), *sæculo videlicet XI ineunte exaratus* (6), *in quo exstat catalogus episcoporum usque ad Arnulfum, anno* 1018 *defunctum. Eum Ernestus Dümmler edidit* (7).

memoratur S.Antoninus,

3 *Jam vero in omnibus exemplaribus legimus :* ANTONIUS EPISCOPUS SEDIT ANNOS II, OBIIT PRIDIE KAL. NOV., SEPULTUS EST AD S. SIMPLICIANUM ; *nisi quod in libro metropolitani capituli Mediolanensis seu Beroldino dicitur* SANCTUS ANTONIUS (8), *qua appellatione in aliis codicibus non cohonestatur. Præter hanc catalogi mentionem, nihil ex antiquis scriptoribus de sancto præsule discimus ; quæ vero recentiores tradiderunt, dubia sunt pleraque et solis nixa conjecturis.* Antonium *itaque seu* Antoninum *(utrumque nomen apud veteres reperio, sed alterum jam usitatius est) ex nobili familia Fontanarum Mediolanensi ortum esse dicunt* C *plurimi scriptores, ut Joannes Franciscus Besutius seu Besozzo* (9), *et post eum Ughellus* (10), *Ferrarius* (11), *auctor Tabulæ archiepiscoporum Ecclesiæ Mediolanensis* (12) *aliique. Verum eam opinionem, quæ nullo antiquo confirmatur testimonio, hinc profectam crediderim, quod olim, in multis Italiæ civitatibus, populares sancti nobili cuidam familiæ adscribi solebant* (13).

qui præfuit Ecclesiæ Mediolanensi

4 *Nec magis apparet undenam acceperint Besutius, Ferrarius aliique auctores* S. Antoninum S. Joanni Bono ob eximias virtutes in episcopatu successisse in die festo S. Joannis Baptistæ. *De quo Balthasar Oltrocchi* (14) : Pro reparando Ecclesiæ nostræ detrimento ex tanti D pastoris *(Joannis)* jactura, et sede implenda, indicto statim conventu, cleri et procerum collecta fuere suffragia... Eminebat in clero nostro Antonii... præstantissima probitas atque expers labis integritas vitæ... Itaque acclamantibus universis, festinata inauguratione, sancti decessoris sanctus successor præfuit nobis Antoninus, qui virtutis apud omnes præjudicio sancti nomen præpropere obtinuit. Latum pastorali hujus antistitis obeundo muneri aperiebat campum catholici regis Ariperti religio, qui stimulos currenti adjiciebat, ut Evangelii semina, per felicius postremum sedis suæ septennium ab S. Joanne jacta, in uberiorem excrescerent messem. Et sane fausto eo tempore videbatur initum inter sacrum pastorem et regem quoddam veluti certamen ; quum ille viventia templa, id est catholicos, Deo sacraret, hic autem novas in Dei cultum excitaret basilicas. *Ante Oltrocchi jam scripserat Ferrarius* (15), *at nescio quonam auctore :* In eo maxime elaboravit ut Longobardorum hæresim, qua gens illa respersa erat, extingueret. Tanta autem vitæ sanctitas illius fuit ut viventem etiam sanctum homines appellarent. *Besutius, Langobar-* E *dis non nominatis, tradit* S. Antoninum *operam dedisse ut pravas Arianorum opiniones et barbaræ gentis consuetudines, nondum stirpitus extractas, e provincia Mediolanensi omnino exstirparet* (16). *Et omnium primus, ni fallor, Galesinius de eo narrat* (17), fervido illius erga Deum et animas amore abolita fuisse pessima exempla in hac urbe a barbaris relicta, tempore quo Mediolano incubabant. *Adjicit Saxius : Fuit* e vivis ereptus anno 657 (18). *Verum, ut ex dicendis patebit, hic quæstio exsistit omnium difficillima.*

per annos duos, et obiit anno

5 *Quod in vetusto episcoporum catalogo* S. Antoninus *annos duos Ecclesiæ Mediolanensi præfuisse dicitur, id quidem habetur pro comperto ; sed quandonam biennium illud inceperit, alii aliter computant. Philippus Ferrarius proponit annum circiter* 677, *Ughellus circiter* 670, *Saxius* 667, *Oltrocchius* 661, *Papebrochius denique annum circiter* 657 ; *eique assentiuntur tum Philippus Argelatus* (19), *tum Franciscus Antonius Zaccaria* (20) *aliique scriptores. Quæ discrepantia hinc orta videtur,* F *quod in laudato jam catalogo lacuna quædam annorum est. Ibi enim dicitur S. Joannes, qui omnium fere judicio Forti successit circa annum* 644, sedisse annos X ; *dein* S. Antoninus annos II, *S. Mauricillus* menses IV, *tandem S. Ampelius* annos V, *et quidem usque ad annum circiter* 672, *ut pene inter omnes constat. Qui numeri si adduntur, fiunt anni septendecim cum quatuor mensibus ; contra si summam subducis ab anno circiter* 644 *quo Fortis obiit, ad* 672 *quo decessit Ampelius, annos efficies circa viginti octo ; ita ut discrimen sit decem annorum. Ut hunc nodum expediat :* Si

(1) Mon. Germ., tom. VIII, pag. 101. — (2) Rerum Ital. Scriptt., tom. IV, pag. 141 et seqq. — (3) Ibid., tom. I, part. II, pag. 228 et seq. — (4) Eccles. Mediolan. hist. Ligust., part. II, pag. 703 et seq. — (5) Ibid., pag. 547. — (6) Cfr. Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianæ, pag. XLIV. — (7) Gesta Berengarii imper., pag. 75 et seq., 161 et seqq., Halæ 1871. — (8) Muratori, Rerum Ital. Scriptt., tom. I, part. II, pag. 229. — (9) Historia pontificale di Milano, cap. 40, pag. 110, Mediolani 1623. — (10) Italia sacra, tom. IV, col. 68. — (11) Catalogus SS. Italiæ, ad diem 31 oct. — (12) Acta Ecclesiæ Mediolan., tom. I, part. VI, pag. 882, Lugduni 1683. — (13) Cfr. hunc tom. Act. SS., pag. 7. — (14) Eccl. Mediol. hist., tom. I, pag. 546 et seq. — (15) Cat. SS. Ital., ad diem 31 oct. — (16) Hist. pont. di Milano, pag. 110. — (17) Apud Saxium, Archiepisc. Mediolan. series, tom. I, pag. 233. — (18) Ibid. — (19) Opera Sigonii, tom. II, De regno Italiæ, lib. II, col. 126 et seq., in not. — (20) Raccolta di dissertazioni di storia eccl., tom. XVIII, pag. LXXXIII. Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. XI, pag. 132.

AUCTORE R. D. B.

A liceret, *ait Papebrochius* (1), mensibus IV *qui S. Ampelio tribuuntur*, præponere annos decem, et credere eos excidisse transcribenti catalogum, posset episcopatus hic *(Mauricilli) protrahi* usque ad annum Christi 668..., nec opus erit ullum hic vel alibi hiatum admittere. *De* S. Antonino *vero*, quoad certius aliquid occurrat de tempore mortis, lubet eam adscribere anno 657.

circiter 660.

6 *Oltrocchius vero rimas explere conatur* aliquam sedis vacationem hisce temporibus interserendo, *videlicet post mortem Fortis cathedram episcopalem per annos circiter sex vacasse opinatur, et post mortem Mauricilli per annos circiter quinque;* Antoninum *porro ad infulas Mediolanenses vocatum fuisse anno* 660 *ineunte, et anno sequente, die* 31 *octobris, e vita migrasse* (2). *Nos quidem inenodabili quæstioni solvendæ operam non dabimus; sed id notasse juverit, certe inter annos circiter* 649 *et* 668 *constituendum esse* S. Antonini *episcopatum :* 649, *quia ejus decessor Joannes* post synodum consentiens subscripsit *Actis concilii Lateranensis anno* 649 *celebrati* (3); 668, *quia omnes consentiunt Mau-* B *ricillum,* Antonini *successorem, sedisse saltem menses quatuor, dein Ampelium annos quinque; hunc vero obiisse anno circiter* 672. *Ad summam id propius est fidem,* S. Antoninum *circa annum* 660 *vitam amisisse.*

§ II. S. Antonini sepultura. Reliquiarum inventio et translatio.

S. Antonini *ossa, in æde S. Simpliciani condita,*

In *eo quem jam sæpe laudavimus antistitum Mediolanensium catalogo, sepultus dicitur* S. Antoninus ad S. Simplicianum. *Erat videlicet Mediolani prope portam Comensem ecclesia Deiparæ sacra, in qua S. Simplicianus, Mediolanensis episcopus ab anno* 398 *ad* 400, *reliquias SS. Sisinnii, Martyrii et Alexandri sub altari deposuit, et in qua ipse etiam post mortem conditus est;* unde postmodum hæc ec- C clesia S. Simpliciani cœpta est appellari (4). *Nec solus S. Antoninus, sed alii etiam antistites Mediolanenses ibidem humati fuerunt.*

diu latuerunt; tandem inventa sunt anno 1517, *sub altari,*

8 *Postea factum est ut locus in quo illi quiescebant, prorsus obliteraretur; idque eo minus demiramur quod ipsa S. Simpliciani ecclesia et vix memorata est a scriptoribus per plura sæcula, et non mediocrem decursu temporis accepit calamitatem. Hæc enim sacra ædes, quæ jam pridem monachorum* (5) *sedes facta fuerat,* decidit in commendam, *ut ait Placidus Puccinelli, et quidem medio circiter sæculo XV,* per mortem Timothei ultimi abbatis regularis. *Adjicit autem :* Eadem fortuna quæ solet ejusmodi commendationes sequi, pristinum ei omnem splendorem abstulit, quo fuerat integris quinque sæculis posita sub regimine monachali et regula S. Benedicti (6). *Sed Deus, qui sanctorum suorum pretiosis exuviis advigilat, passus non est* Antonini *aliorumque sacra corpora diutius latere et cultu carere debito. Inventa enim sunt anno* 1517, *eamque inventionem multi auctores scriptis celebrarunt, ut Rubeus in Vita S Caroli Borromæi, Balthazar Oltrocchi in notis quas operi illi adjecit* (7), *Carolus a Basilica S. Petri* (8), *et ipse S. Carolus Borromæus in litteris pastoralibus* (9). *Sed plerique auctores, eventum summatim narrantes,* S. Antonini *mentionem non faciunt; quare sequendam potius ducimus* Historiam translationis *latine redditam a Papebrochio* ex italica relatione... a D. Placido Puccinelli, Cassinensi decano, edita (10). *In hac enim narratione, quam auctor ex monumentis authenticis confecit, sanctus noster præsul frequenter memoratur.*

a monachis Casinensibus advenientibus,

9 *Quum itaque mense junio anni* 1517 *monachi Casinenses in possessionem abbatiæ S. Simpliciani venissent,...* novis his incolis prima cura fuit, divinis laudibus noctu diuque decantandis aptare chorum; qui cum plus æquo angustus videretur, laxare spatium placuit, re- E moto, quod parieti absidis adhærebat, altari majori; et substitutis in ejus locum sedilibus patrum superiorum, illud sub media tribuna ex adverso sedilium collocare, istic ubi nunc lectoralis pluteus minor consistit. Hoc dum agitur, reperta sunt intra idem altare sacra pignora SS. Simpliciani, Benigni, Geruntii, ANTONINI et Ampelii, antistitum hujus civitatis; nec non sanctorum martyrum Sisinnii, Martyrii et Alexandri, sanctique Vigilii episcopi Tridentini. *Eamdem inventionem narrans Carolus a Basilica S. Petri* (11): Alia quoque, *ait*, ossa ibi sunt reperta, quæ S. Antonini itidem archiepiscopi fuisse existimata sunt; in illa enim ecclesia ea esse, memoria proditum est, neque alius eorum demonstratur locus.

et alio in loco reposita.

10 Non erat eo tunc statu monachorum conditio, *ita pergit Placidus Puccinelli* (12), ut translationem possent debita cum solennitate curare. Quapropter, præscriptis ecclesiastico usu ceremoniis contenti, privatim omnia transtulerunt, sub ipsum jam alibi locatum altare, hunc in modum. In fundo altaris posita fuit arca plumbea, F cum tabella cupressina, talibus literis exarata : CORPUS S. SIMPLICIANI ARCHIEPISCOPI, MDXVII, XXI AUGUSTI. Juxta est posita capsa alia, æque plumbea, trium scilicet martyrum uniusque confessoris, his notis insignita : CORPORA SS. SISINNI, MARTYRII *, ALEXANDRI ET BENIGNI ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI, MDXVII, XX AUGUSTI. In medio denique istarum duarum tertia lignea est constituta, cum hisce characteribus : CORPORA SS. GERUNTII ET AMPELLII ARCHIEPISCOPORUM MEDIOLANI, MDXVII, XX AUGUSTI. Supra hasce capsas composita fuit petra, altare medium dividens; et supra ipsam, spatiosæ duæ tegulæ : quarum una excepit ossa S. Vigilii episcopi Tridentini, absque capite..... Tegula sinistra suscepit ossa et

* Martirii *in edit.*

(1) Acta SS., tom. VII Maji, pag. LXVII. — (2) Eccl. Mediol. hist., tom. II, pag. 524 et seqq., 548 et seq., 709. — (3) Labbe, Concilia, tom. VI, col. 367. — (4) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 39 et seqq. Cfr. Oltrocchi, Eccl. Mediol. hist., tom II, pag. 4, 7 et seq., 69. Ughelli, Italia sacra, tom. IV, col. 38. — (5) Cfr. Ughelli, Italia sacra, tom. IV, col. 118. Latuada, Descrizione di Milano, tom. V, pag. 96 et seqq., Mediolani 1728. — (6) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 45. Cfr. A. Sala, Biografia di S. Carlo Borromeo, Dissertazioni, pag. 337 et seq., Mediolani 1858. — (7) De vita et rebus gestis S. Caroli Borromæi, col. 605 et seqq., Mediolani 1751. — (8) De vita et rebus gestis Caroli, pag. 146 et seq., Brixiæ 1602. — (9) Acta eccl. Mediol., pag. 1033 et seqq. — (10) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 45 et seqq. — (11) De vita et rebus gestis Caroli, pag. 146. — (12) Acta SS., tom. VII Maji, pag. 45.

AUCTORE R. D. B.

et caput S. Antonini; intra quæ compositum quoque est vas ligneum, cum nonnullis reliquiis S. Dionysii Areopagitæ, S. Mauritii, S. Eustorgii, S. Gervasii, S. Antonini atque sepulchri Dominici. Simul autem omnia cooperiebat atque claudebat mensa ipsius altaris.

Ea recognovit S. Carolus Borromæus,

11 *Ita se res habebant, quum monasterii abbas, Seraphinus Fontana, anno* 1581 *S. Carolum Borromæum rogavit, ut reliquias recognosceret ac sub novum altare transferret. Is itaque, sacris ossibus privatim recognitis die* 7 *maji anni* 1581, *statuit translationem, anno sequenti, die* 27 *maji, rite celebrare.* Appropinquante deinde tempore decretæ festivitatis, ipso Ascensionis dominicæ die, tunc 4 maji, *rediit ad ecclesiam S. Simpliciani*, denuo sacras reliquias et accuratius recogniturus. Ibi recitatis letaniis ac brevi oratione præmissa, aperta est arca præmemorata, non sine luminibus, et extracta inde capsa S. Simpliciani..... Sustulit etiam caput S. Antonini, quod superne novem, inferne sex dentibus instructum adhuc erat, mandans ut argenteo capiti includeretur... Vasculum denique ligneum, supra indicatum, cum reliquiis *(quas inter* S. Antonini*)* attribuit monachis *(S. Simpliciani)*, in sacristia collocandum (1). B

et anno 1582, apparatissima pompa

12 Sabbato dominicam ultimam maji præcedente, coram istis omnibus *(scilicet cardinali Paleotto, episcopis et sacerdotibus quamplurimis, itemque abbatibus et monachis Casinensibus)* instituta est denuo solennis inspectio sanctarum reliquiarum: quæ deinde a prælatis sublatæ in humeros, et supra majus altare..... fuerunt collocatæ (2), *quod quidem splendidissime erat decoratum, sicuti tota ecclesia, atque ipsa civitas. Postero die* 27 *maji, iidem episcopi et abbates*, ordinum religiosorum chori,... monachi Cassinenses,... presbyterorum collegia universa, qui omnes ad tria millia numerati, *quibusque se conjunxerant senatus et magistratus, ab ecclesia S. Simpliciani processerunt apparatissima pompa ad templum metropolitanum.* Umbellas autem, ferculis singulis superextensas, per vices portabant gubernator, syndicus, cancellarius, senatus præses ipsique senatores, magistratus, titulares aliique primæ qualitatis nobiles, quorum magnus ad id numerus C confluxerat. Primum ferculum, auro textili instratum, sustinebat arcam S. Antonini, et umbella integebatur serici viridis, auro distincti (3). *Quatuor alia feretra sequebantur. Postquam autem decantata fuit Missa in ecclesia metropolitana, S. Carolus cum episcopis in æde S. Simpliciani duodecim pauperibus epulum ministravit.*

transtulit sub novum altare,

13 Ad completorium adfuerunt *(die* 30 *maji)*, ambo cardinales, conclusuri solennitatem totam, depositis sub altari reliquiis sacris, quod in hunc modum actum est. Pontificaliter indutus archiepiscopus Carolus, post decantatas letanias, et incensatas lipsanothecas, ac sindonem albam quatuor plumbeis capsis instratam, capsas SS. Simpliciani et Antonini intra altare ad cornu evangelii collocavit,... ac supra ipsas hujusmodi titulos: Corpus S. Simpliciani, archiepiscopi Mediolani... Corpus S. Antonini archiepiscopi Mediolani (4). D *Non multo post S. Simpliciani* monachi, memoriam universæ rei complexi brevi titulo, hunc quadrato marmori insculpendum auroque illinendum curaverunt, sicuti in sacrario ipsorum est legere, hoc modo: D. O. M: Divis Simpliciano, Geruntio, Benigno, Antonino, Ampelio, archiepiscopis Mediolani, *etc.* (5).

ubi etiam nunc quiescunt.

14 *Ex hoc tempore in novo altari marmoreo quieverunt* S. Antonini *reliquiæ, nec alium in locum translatæ fuerunt. Quare assentiendum non est Ughello dicenti:* S. Antoninum *ex templo S. Simpliciani* a S. Carolo Borromæo translatum *esse* in ædem metropolitanam (6), *quasi perpetuo ibi mansurum. Et sane, ait Saxius* (7), in elencho recenter edito sanctorum corporum et reliquiarum quæ coluntur in templo maximo, minime legitur corpus S. Antonini Mediolanensis episcopi. Mirum autem esset, si nondum duobus seculis expletis a translatione quam somniavit Ughellus, pretiosi hujus pignoris memoria prorsus evanuisset.

§ III. De S. Antonini cultu. Ejus officium Mediolani juxta ritum Ambrosianum. E

S. Antonini cultus non ex eo apparet quod juxta martyres conditus fuit,

Scriptores aliquot recentiores opinati sunt, prope corpora sanctorum, ac maxime sub altaribus, non fuisse primis temporibus deposita nisi aliorum sanctorum ossa, et proinde, hoc ipso quod juxta martyrem aliquis sepeliebatur, eum sanctum fuisse renuntiatum. Si res ita se habeat, dicamus oportet S. Antoninum, *statim ut juxta SS. Sisinnium, Martyrium et Alexandrum conditus est, in sanctorum aut beatorum numerum fuisse relatum. Sed facilius hæc dici quam prudentius credi, jam docti plerique opinantur. Imprimis* hæc fuit omni tempore christianorum cura ut sanctissimis locis conderentur eorum post mortem corpora; adeoque ut sociarentur sanctorum martyrum sepulcris, aut ut in oratoriis et basilicis eorum componerentur. Ut his modus imponeretur, imperatores, concilia, episcopi, multas tulerunt leges *(singulari tamen ratione habita fundatorum ecclesiæ);* sed vicit semper F popularis ardor (8). *Atque id, præter alios auctores* (9), *planum fecerunt doctissimus vir Edmundus Le Blant* (10), *multis prolatis primorum sæculorum inscriptionibus, et Ludovicus Muratorius* (11), *qui testes citat SS. Paulinum Nolanum, Augustinum et Maximum Taurinensem.*

sub altari,

16 *Non itaque si quis reperitur in ecclesia sepultus, continuo debet dici sanctis annumeratus.* Antoninus *quidem, non solum in templo, sed sub ipso altari conditus est; verum neque id certum haberi potest cultus ecclesiastici indicium. Ut enim alia exempla omittam, S. Ambrosius, quum SS. Gervasium et Protasium sub altari deposuit* (12): Hunc

(1) Ibid. pag. 46. — (2) Ibid., pag. 47. — (3) Ibid., pag. 48. — (4) Ibid., pag. 49. — (5) Ibid. — (6) Italia sacra, tom. IV, pag. 68. — (7) Archiepiscoporum Mediol. series hist., tom. I, pag. 234. — (8) Acta SS., tom. XII Oct., pag. 821. — (9) Cfr. Franzenius, De funeribus, lib. IV, pag. 205 et seqq. Murcier, La sépulture chrétienne, lib. III, pag. 75 et seqq. — (10) Les inscript. chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe s., tom. I, pag. 83, 396 et seqq., pag. 471 et seqq., tom. II, pag. 220 et seqq. — (11) Anecdota, tom. I, diss. XVII, pag. 185 et seqq. — (12) Epistol., classis I, ep. 22, ap. Migne, Patrol. lat., tom XVI, col. 1023. Cfr. Acta SS., tom. XII Oct., pag. 821.

ego

AUCTORE R. D. B.

A ego locum, *ait*, prædestinaveram mihi ; dignum est enim ut ibi requiescat sacerdos, ubi offerre consuevit ; sed cedo sacris victimis dexteram portionem. *Plura tum illius ævi tum insequentium sæculorum proferri possint documenta, ex quibus appareat sepulturam sub altari aliis etiam quam sanctis fuisse concessam, quamquam plerumque haberi potest singularis venerationis aut grati animi significatio.*

sed ex eo quod in martyrologiis sanctus dicitur,

17 *Verum, etsi e loco humationis nihil certi de cultu ecclesiastico* S. Antonini *colligatur, tamen constat hunc jam inde antiquitus in sanctorum numero fuisse repositum. In catalogo episcoporum Mediolanensium qui libro Beroldino inscriptus est, et qui aliis sæculo XII, aliis sæculo XIII exaratus videtur* (1), *nomine* sancti *decoratur : quod sane signum dici potest venerationis jam antea exhibitæ. Legimus etiam in kalendario Mediolanensi scripto ineunte anno* 1465 : Prid. kal. *(Novemb.)*, sancti Antonii ep. Mediol. (2). *Galesinius vero, in martyrologio quod anno* 1578 *vulgavit, hæc scripsit ad diem* 31 *octobris :* Mediolani, B sancti Antonini episcopi et confessoris ; *et adjicit in notationibus:* E calendariis et libro pervetusto ecclesiæ Mediolanensis. *Quo testimonio nixus, sanctum præsulem recepit Baronius in Martyrologium Romanum a se anno* 1584 *editum , quamquam exsulabat ex editione anni* 1583, *et iisdem verbis laudavit atque Galesinius :* Mediolani sancti Antonini episcopi et confessoris.

ejusque festum agitur Mediolani

18 *Quandonam festum agi inceperit, neque auctores illi indicant, nec pervidere potuit Papebrochius* (3). *In missali quidem libro anni* 1522, *ad ultimum diem octobris inscriptum est* S. Antonini *nomen ; sed hoc ipsum in breviario anni* 1539 *omissum fuit. Immo definire non audeo utrum umquam, ante S. Carolum Borromæum, memoratum fuerit necne in breviario Ambrosiano, de quo Federicus Borromæus, Mediolanensis archiepiscopus ab anno* 1595 *ad* 1631, *scribere non dubitavit in literis quas breviario anni* 1625 *præfixit :* Sanctus Carolus, cardinalis sanctæ Praxedis, cum ad hujus Mediolanensis Ecclesiæ guberna- C cula accessisset, breviarium ex quo preces canonicæ Ambrosiano ritu recitantur, perturbate admodum et nullo prope ordine compositum invenit. Nam ante ejus sancti archiepiscopi pontificatum, unicuique ecclesiastico homini fere liberum fuerat componere breviarium ex animi sui sententia, idque sive typis impressum, sive manu scriptum arbitratu suo divulgare. Ita sanctus Carolus, suscepta operis emendatione, in eam formam qua nunc extat, adduxit. *Jam vero in breviarium illud, a se anno* 1582 *editum, recepit S. Carolus nomen* S. Antonini, *simulque præcepit ejus festum agi* solemne *ad diem* 31 *octobris, recitato officio de communi pontificum confessorum atque Missa celebrata. Ejus successores Federicus Borromæus anno* 1625, *et Cæsar Monti anno* 1635 *breviarium recognitum ediderunt : ibi sancto nostro præsuli dies festus assignatur* 29 *octobris; ideo fortasse,* quia, *ut ait Papebrochius* (4), ultimus dies octobris concurrit cum vigilia Sanctorum Omnium.

secundum ritum Ambrosianum, die 29 octobris.

19 *In breviario Ambrosiano edito, anno* 1841, *a Carolo Cajetano cardinali Gaisruchio, hæc est officii* S. Antonini *lectio tertia :* Sanctus Antoninus, quem aliqui Antonium vocarunt, in sancti Joannis cognomento Boni locum suffectus est. Suscepto Ecclesiæ regimine, in id potissimum incubuit vigilantissimus pastor ut pessima vitiorum exempla, quæ barbari jampridem huic E solo incubantes reliquerant, ex populi sibi commissi oculis atque animis penitus deleret. Quod, juvante Deo, intra brevissimum pontificatus sui spatium feliciter assecutus est, non tam novis piisque institutis, quam vitæ suæ sanctitate plane admiranda. Humilitatis, patientiæ, vigilantiæ aliarumque pastoralium virtutum cultor eximius, tanto apud omnes in honore fuit, ut una populorum voce, cum adhuc in vivis esset, præpropere appellatus sit sanctus. Obiit anno sexcentesimo quinquagesimo septimo, et sepultus est basilica sancti Simpliciani, ejusque memoria quarto calendas novembris celebratur. Missale Ambrosianum, *eiusdem archiepiscopi* Caroli de Gaisruck auctoritate recognitum, *et anno* 1831 *typis mandatum, exhibet Missam de communi episcopi et confessoris in honorem* S. Antonini *celebrandam. Hæc quidem refertur ad diem* 29 *octobris, quo etiam sancti viri caput quotannis fidelibus venerandum exhibetur in ecclesiæ S. Simpliciani altari majori* (5). *Sed in* Lectionibus propriis et communibus, ad illorum usum qui *in Ecclesia Mediolanensi* Romano ritu F utuntur, *editis anno* 1642 *jussu Cæsaris Monti archiepiscopi, festus dies signatur* 31 *octobris.*

(1) Supra, numm. 1 et 2.— (2) Georgi, Martyrol. Adonis, pag. 719, Romæ 1745.— (3) Cfr. Acta SS., tom. VII Maji, pag. LXVII. — (4) Ibidem. Cfr. Oltrocchi, Eccl. Mediol. hist., tom. II, pag. 547. — (5) Guida alle sacre funzioni della città e corpi santi, per l'anno 1855, pag. 120, Mediolani 1854.

DE

A D

DE S. NOITBURGE VIRGINE

COLONIÆ AGRIPPINÆ

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. De Actis Sanctæ Noitburgis. Eorum fontes. Quandonam conscripta sint.

VERISIMILITER CIRCA ANNUM DCCXV. S. Noitburgis *virginis, quæ distinguenda est*

S. Noitburgem *virginem, a nonnullis* Noytburgem *dictam, aut* Noytburgam, Notburgam, Nortburgem, *imprimis discernamus oportet ab aliis eodem nomine vocatis. Scilicet præter S. Notburgam ancillam, quæ sæculo XIII et ineunte XIV in comitatu Tyrolensi floruit* (1), *cujusque cultum, ad diem 14 septembris celeberrimum, Pius papa IX anno* 1862 *confirmavit* (2), *coluntur die* 26 *januarii, Notburga quædam vidua* (3), *et die* 15 *septembris, alia Notburga virgo, filia, ut narrant, regis Austrasiæ. Priorem omnes tradunt sæculo IX vixisse in diœcesi Constantiensi in Germania; alterius vero historia, quoniam non nisi patrum memoria prodita videtur, minus certa et explorata est. Quo evenit ut hanc Notburgam nonnulli historici eamdem putarent ac virginem homonymam, ad diem* 31 *octobris præcipue celebratam. Sed quantum colligere est ex utriusque rebus gestis, quæ hinc populari traditione, illinc manuscriptis codicibus consignatæ fuerunt, illæ Dei servæ admodum inter se discrepant,*

B

a filia Dagoberti I,

2 *De altera enim, etsi alii alia produnt, consentiunt tamen fere omnes eam Dagoberto I, rege Austrasiæ, esse natam, domo profugisse ne ethnico principi nubere cogeretur; hinc, prope locum ubi nunc stat pagus Hochhausen, ad Nicrum* flumen, non procul Heidelberga, vitam segregem in specu egisse; multos denique homines Christo adjunxisse, miraculis etiam post obitum clarissimam. Cujus Acta fabulosa, prout nuper scriptis mandata fuerunt* (4), *nemo non diversa videbit ab alterius* Noitburgis *Actis, quæ jam breviter complectimur. Plectrudis, uxor Pippini Heristallii, a marito Coloniam digressa, monasterium in honorem B. Mariæ Virginis ædificavit; ubi* Noitburgem, *sororis suæ filiam, in virtutibus omnibus erudivit. Quum hanc consanguinei, post obitum Pippini filiorum, Drogonis et Grimoaldi, viro nobili in matrimonium dare cuperent, Dominum virgo deprecata est, ut vitam potius amitteret quam virginitatem. Voto Dominus affuit, ac servæ suæ funus decoravit miraculis; siquidem duo portentosa lumina omnium oculis objecit, et mortuum quemdam, eodem tempore in ecclesiam illatum, ad vitam revocavit.*

* Neckar

C

Acta exstant in pluribus codicibus mss.,

3 *Hæc itaque* Noitburgis, *de qua nobis hodie disserendum est, in vetustis annalium monumentis nusquam memoratur. Quidquid de illa innotuit, acceptum referimus Actorum scriptori, illique non admodum antiquo. Acta porro, sive excusa, sive manuscripta, in duas classes commode distribuuntur. Brevia enim et ex aliis contracta dici possunt, tum ea quæ Surius edidit,* alio stylo succincte descripta (5), *tum Vita in codice Ultrajectino S. Martini exarata* (6); *quæ quidem, licet ab aliis superstitibus Actis non verbis solum, sed rebus etiam nonnihil discrepet, et ipsa tamen videtur esse fusioris Vitæ summarium. Ad alteram classem pertinent Acta Coloniæ excusa anno* 1483, *in supplemento Legendæ Aureæ a Jacobo de Voragine conscriptæ* (7). *Ad verbum fere exhibent Acta mss., et illa præcipue quæ Pater Joannes Gamans anno* 1641 *ad Bollandianos misit; iis etiam simillima videntur quæ, a Benedictinis olim e codice Gemblacensi descripta, nunc in publica bibliotheca Parisiensi servantur* (8). *Aliud exemplar exstabat in parte prima Hagiologii Brabantinorum, quod sæculo XV a Gilemanno* (9), *canonico in Rubravalle juxta Bruxellas, exaratum, nunc frustra quærimus. At peropportune factum est ut inde olim* S. Noitburgis *Vitam Rosweydus transcripserit, et contulerit cum* ms. codice canonicorum regularium in Corsendonck. *Apographum servatur nunc in regia bibliotheca Bruxellensi, cod.* 8927.

E

F

quorum unus Coloniæ oriundus est.

4 *Quartum denique exemplar e legendario sæculi XIII transcripsit eruditus presbyter Heuberger. Is diu laboraverat in concinnanda historia episcopatus Coloniensis, et quum mense januario anni* 1846 *in valetudinario Confluentino obiit, multa monumenta, jam pridem a se collecta, materteræ reliquit. Hæc inter repertum fuit exemplar Vitæ* S. Noitburgis, *quod accurate et ad literam descriptum huc ex urbe Constantia missum fuit die* 1 *junii anni* 1847. *Ab aliis Actis eo maxime differt tum quod inscriptum est* Sermo de Vita S. Noitburgis, *ac reapse tamquam concionis exordium habet, tum etiam quod hæc sententia deest :* [S. Noitburgis] quiescit modo in domo Carthusiensium prope Confluentiam; *quæ in plerisque codicibus legitur. Sermonem autem hunc Colo-*

(1) Acta SS., tom. IV Sept., pag. 709 et seqq.— (2) Analecta juris pontificii, tom. III, ser. VI, col. 1811 et seq., Romæ 1863. — (3) Acta SS., tom. II Jan., pag. 750. — (4) De Beauchesne, La vie de madame sainte Notburg, Parisiis 1880. Stamminger, Franconia sancta, tom. I, pag. 22 et seqq., Wurceburgi 1881. Cfr. cod. ms. reg. bibl. Bruxell. 8927, fol. 66 et 71.— (5) De probatis sanctorum Vitis, ad diem 31 oct. — (6) Cod. ms. reg. bibl. Bruxell. 8927, fol. 64. — (7) Fol. 358.— (8) Cod. 11765, fol. 237 ; cfr. cod. 11769. — (9) Acta SS., tom. VI Jul., pag. 314.

niæ

AUCTORE R. D. B.

A *niæ Agrippinæ compositum esse, ex ipso prooemio colligendum videtur.* Solemnitatem præsentis diei, *ait auctor,* decet incolas hujus loci magnis attollere laudibus : quia misericors Dominus magnificentiam suam in hoc spatio sponsæ suæ sanctæ Noitburgi revelare dignatus est. *Vixit autem Dei famula Coloniæ, ibi post mortem diu quievit, ibique miraculis claruit. In aliis porro exemplaribus aut nullus est prologus, aut plane diversus.*

Composita sunt secundum Vitam Plectrudis aliaque opera,

5 *Quisnam fuerit scriptor et qua ætate vixerit, omnino incompertum est; nec fontes e quibus narrationem hauserit, omnes certo possunt indicari. Imprimis constat inter* diversas chronicas et legendas, *quas se adhibuisse testatur* (1), *numerandam non esse vulgatam S. Suiberti vitam* (2), *quamquam similis est in utraque scriptione locus quidam de Plectrude. Ut enim alia omittam,* S. Noitburgis *Acta reperimus in codice sæculi XIII, quum sæculo XV exeunte aut XVI ineunte primum concinnata sit commentitia illa de S. Suiberto farrago* (3). *Sed usurpatam fuisse ab auctore nostro Vitam Plectrudis, ex ipso accipimus* (4): B Causa autem hujus desponsationis conjecturaliter consideratur ex illo quod in libello reginæ nostræ Plectrudis legitur. *Is olim, nisi me fallit animus, in Coloniensi abbatia S. Mariæ ad Capitolium asservabatur. Edidit enim Gelenius* (5) Compendium Vitæ B. Plectrudis ex Msco. Capitolii Coloniensis; *atque in hoc, multis locis, eadem ad literam referuntur quæ in Vita* S. Noitburgis *legimus, ut :* Plectrudis vero cum infinitis thesauris, *usque ad* possessionibus (6); fuit vir mitissimus, *usque ad* orationibus (7); qui veniens civitatem, *usque ad* interfectus est (8). *Utrum illa Plectrudis Vita sit antiqua, injudicatum relinquo, quippe non ipsum codicem reperire potui, sed tantum vidi summarium excusum. At hoc certum est, nonnulla ex Chronico Fredegarii continuato* (9) *in Libellum Plectrudis transiisse.*

certe ante sæculum XIV.

6 *Quum sacrum* Noitburgis *corpus translatum fuerit in Cartusiam Confluentinam, aliquis forsan adducetur ut credat ibi Acta composita fuisse, et quidem ab uno ex Cartusianis monachis, aut saltem prodiisse post conditum cœnobium, quippe quod in Vita* C *memoratur :* Quiescit modo in domo Carthusiensium prope Confluentiam ; *quæ domus, ut mox declarabitur, a discipulis S. Brunonis anno* 1331 *habitari incepit. Quivis sane fatebitur non ante hunc annum conscripta fuisse illa exemplaria in quibus asceterium nominatur. Sed neque mentio hæc in omnibus codicibus occurrit, et unus ex iis certe jam sæculo XIII exstabat. Plurimum tamen abest ut historiam hanc valde antiquam putem, aut omnino sinceram. Eam modicam habere auctoritatem et multo post virginis mortem fuisse exaratam, non solum fontes e quibus hausta fuit, sed etiam ipse dicendi modus atque errores non pauci, ut mox ostendemus, omnino comprobant. Aliquam nostræ* S. Noitburgis *Vitam ab Ingulpho Croylandensi fuisse compositam, nescio quonam auctore Ranbeck* (10) *asseruerit. Frustra etiam quæsivimus librum gallico sermone editum Coloniæ anno* 1642, *qui inscriptus est :* La vie et miracles admirables de S. Noitburge (11).

§ II. De Pippino medio ejusque uxore Plectrude. S. Noitburgis natales et ætas. Monasterium Coloniæ conditum.

In Actis, quæ antiqua non sunt, perperam dicitur a Pippino rege

Antequam S. Noitburgis *Vitam cum lectore communicamus, quæ ibi traduntur, ad disquisitionem veniant necesse est; ex quo facilius apparebit quænam sit auctoritas scriptori facienda. Absoluto prologo :* Pippinus, *ait,* S. Noitburgis *avunculus,* in diversis chronicis sive legendis istis dignitatibus extollitur : quidam E enim asserunt eum fuisse majorem domus regiæ, quidam ducem, quidam regem nuncupaverunt; quas sine dubio dignitates successive consecutus est. *Pippinum medium, vulgo Heristallium dictum, qui fuit dux Austrasiæ* (12) *et major domus Neustriæ, alii quoque regem perperam appellarunt; sed auctorem nostrum a temporibus illis quam plurimum distare, ex ipso modo quo loquitur, manifesto apparet. Pippinum regem et Plectrudem reginam in omnibus codicibus offendimus, præterquam in Rubeævallensi, ubi constanter pro rege dicitur princeps, pro regina matrona aut conjux, pro regno dominium. Quod tamen exemplar non putamus aliis esse antiquius, si quidem etiam in ipso multa notantur vitia, et voces rex, regina etc. ex industria sublatæ aut mutatæ videntur. Certe solebat hagiographus Rubeævallensis Vitarum stilum nonnihil mutare. In hoc codice, uti in aliis, de Grimoaldo legimus :* Major domus sive palatii super Francos electus est ; qui quidem principes modo comites palatini nuncupantur. *Neminem fugit in Neustria et in Austrasia jam inde ab initio fuisse comites* F *palatinos* (13), *eosque a majoribus domus distinctos* (14). *Atque illos adhuc sub tertia regum Francorum stirpe offendimus, quo tempore summa majorum domus potestas pridem desierat* (15). *Non ante illam ætatem opusculum suum auctor scribebat; immo forte non antequam apparuerunt in Germania, nova quadam auctoritate præditi, comites illi Palatini quos præsertim a regno Ottonis I imperatoris sat frequentes videmus* (16). *Certe tempus a rebus gestis remotum redolent quæ de Plectrude, Pippini uxore, narrantur, quæque nullo confirmantur annalium monumento.*

digressa esse Plectrudis uxor.

8 *Ita enim historicus pergit :* Cum rex prædictus

(1) Infra, Vita S. Noitburgis, num. 2. — (2) Ap. Surium, ad diem 1 martii. — (3) Cfr. Wattenbach, Geschichtsquellen Deutschlands, tom. II, pag. 399, Berolini 1877. Alberdingk Thijm, H. Willibrordus, pag. 108 et seqq. — (4) Num. 4. — (5) Par sanctorum, Swibertus et Plectrudis, pag. 21 et seq., Coloniæ 1640. — (6) Num. 3. — (7) Num. 4. — (8) Ibid. — (9) Ap. Bouquet, Recueil des hist. des Gaules, tom. II, pag. 453 et seq. — (10) Calendarium Benedictinum, tom. IV, pag. 246. — (11) Chevalier, Répertoire des sources hist. du moyen-âge, col. 1652. — (12) Cfr. Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte, tom II, pag. 711 et seq., Chilonii 1870. — (13) Cfr. Jul. Tardif, Études sur les institutions de la France, tom. I, p. 53 et seqq., Paris. 1881. — (14) Cfr. Waitz, Deuts. Verfassungsgesch., tom. II, pag. 405, 408, 508, etc. — (15) Cangius, Glossarium, v^is^ *major domus* et *comes palatii.* — (16) Waitz, Deuts. Verfassungsgesch., tom. VII, pag. 168 et seqq. Cfr. Dümmler, Kaiser Otto der Grosse, pag. 537 et seqq.

AUCTORE R. D. B.

dictus [*Pippinus*] ipse gloriosæ dominæ aliam quamdam Adlegidam, alio nomine Alpaydem, superduxerit, ipsa quoque cum infinitis thesauris Coloniam veniens, et ibidem monasterium... construxit, *in quo diu vixisse indicatur. Huc aliqua ratione pertinet notissima illa controversia jam pridem inter eruditos instituta, quorum alii, ut nuper adhuc vir insignite doctus et peritus, Godofredus Kurth* (1), *arguunt S. Lambertum ideo occisum fuisse quod Pippini cum Alpaide commercium libere vituperasset; alii contra id infitiantur, et imprimis Bollandus* (2), *Suyskenus* (3), *Mabillonius* (4), *Cointius* (5), *Pagius* (6), *atque inter recentiores auctores non pauci : quæ disputatio hoc loco ingredienda non est. Id dumtaxat meminerit lector, de pellicatu quidem Pippini et Alpaidis omnino constare, attamen Plectrudem, ut plerique historici nunc consentiunt, neque ultro a marito discessisse, neque ab eo fuisse relegatam* (7). *Immo, etiamsi fuerit digressa, id acciderit oportet eo circiter tempore quo natus est Carolus Martellus* (8), *et quidem inter annos* 687, *quo memoratur*
B *Plectrudis ut Pippini uxor* (9), *et* 691, *quo simul donationem faciunt* (10); *non autem, ut asserunt quidam* (11), *inter annos* 691 *et* 706. *Illos postea conjunctissime vixisse, tum aliis rationibus ostendi potest, tum maxime diplomatibus annorum* 702, 706, 714 (12). *Hoc ipso anno* 714, *quo moriturus erat, scripsit Pippinus* Bagoloso villa : Quia nos, propter ægritudinem, in ipsa carta *(qua S. Willibrordo monasterium Suestrense dabatur)* scribere non potuimus, Blittrudem conjugem nostram rogavimus, et potestatem dedimus, ut ipsam firmare ad nostram vicem deberet; quod ita et fecit (13). *Idem Pippinus, excluso Alpaidis filio, Carolo Martello, majorem domus Neustriæ et Burgundiæ creari jussit Theodaldum, filium Grimoaldi et Plectrudis nepotem* (14). *Tunc sane Plectrudis, etiamsi antea discesserit, viro erat reconciliata, et auctor noster, qui eam hoc tempore sejunctam Coloniæ degisse significat, opinione longe fallitur.*

Hæc matertera fuit S. Noitburgis

9 *Addit eam ibi conversatam fuisse cum* S. Noitburge, *quam facit sororis filiam. In Greveni martyrologio Usuardino dicitur sacra virgo* claro Francorum sanguine progenita. *Sed neque ibi, neque in aliis antiquis historiarum monumentis parentes nominantur. Recentiores vero qui de* S. Noitburgis *natalibus disserunt historici, aliter alii sentiunt.* Fuit, *ait Cratepolius,* Pippini Francorum regis primogenita (15); *et Walasserus cum aliis :* Filia erat Pipini regis Francorum primi (16). *Sed hanc* D *sententiam, quæ ex vano est et cum Actis omnino pugnat, aspernati multi auctores,* Noitburgem *natam dicunt Pippino medio seu Heristallio et Plectrude; ita censent Barlandus* (17), *Petrus Divæus* (18), *Gelenius* (19), *et præter alios multos ipse Raderus : Pippinus, ait,* ex B. Plectrude, Bojorum principe, suscepit B. Noitburgam, quamvis nulla in annalibus Francorum de ea mentio. Sed plerumque silentio premuntur regiæ virgines innuptæ aut improles (20). *Molanus, qui in Indiculo sanctorum Belgii* Noitburgem filiam Pipini Herstalli *dixit* (21), *sententiam mutavit in Natalibus sanctorum Belgii* (22): Propriæ ecclesiæ, *inquit,* quæ natalem ejus celebrant, affirmant claruisse Coloniæ in monasterio beatæ Mariæ, quod Plectrudis, non mater, sed matertera, construxit. *His libenter assentimur, non solum quod ab antiquis scriptoribus ne subindicatur quidem Pippinum et Plectrudem filiam habuisse, sed etiam quod in Actorum exemplaribus omnibus dicitur pia virgo filia sororis Plectrudis.*

et filia Hugoberti.

10 *De ipsa vero Plectrude disputatur, quæ* antiquissimis leoninis versibus in tabulario collegii Capitolini B. M. V. Coloniæ scribitur..... E Leonis III pontificis maximi soror, *sed, ut ait Gelenius* (23), absurdo nimis errore. *Plures auctores Plectrudem* Grimoaldo Bavariæ et Campaniæ duce natam *perhibuerunt* (24), *eo quod, inquit Eckhartus,* viderent natum Pippino ex ea filium nomine Grimoaldum; sed is nomen hoc non a Bavaro, sed ab aviæ Beggæ fratre Grimoaldo... accepit (25). *Omnem porro dubitationem eximit ipse Pippinus, quum in tribus diplomatibus, iisque sinceris, conjugem suam dicat* filiam Hugoberti (26). *Is Hugobertus forsitan idem est ac* Chugoberethus seniscalcus *qui memoratur in instrumento anni* 693 (27), *aut* Hocioberchtus, *qui ad annum* 697 *a Pippino comes palatii vocatur* (28). *Atque haud scio num hisce nominibus unus dumtaxat vir significetur* (29). *Quænam vero fuerit Plectrudis soror ex qua nata* Noitburgis, *hactenus exploratum non est.*

Coloniæ monasterium condidit,

11 *A matertera itaque, si Acta sequimur, salubriter instituta fuit nobilis puella, et quidem in monasterio quod in honorem Beatissimæ Virginis Plectrudis construxerat. Tra-* F *dunt multi Colonienses non novam ecclesiam tum ædificatam, sed* Agrippinense Capitolium, habitationem et palatium ducum Austrasiæ, *commutatum esse* in asceterium christianarum virginum (30); *hodieque exstare illam ædem, utique refectam, quæ olim* Maria alta *dicebatur, nunc vero* Maria ad Capitolium. *Certe conjecturis aberrant : nam capitolium et principum*

(1) Étude critique sur S. Lambert et son premier biographe, pag. 61 et seqq. — (2) Acta SS., tom. I Martii, pag. 78. — (3) Ibid., tom. V Sept., pag. 539 et seqq. — (4) Acta SS. O. S. B., sæc. III, part. I, pag. 67 et seq., Venetiis 1734. — (5) Annales eccl. Franc., tom. IV, pag. 530. — (6) Critica Baronii, ad ann. 698, num. V. — (7) Acta SS., tom. I Martii, pag. 78. Cfr. Friedrich, Kirchengeschichte Deutschlands, pag. 303 et seq., Bambergæ 1869. — (8) Breysig, Jahrbücher des Fränk. Reiches, Die Zeit Karl Martells, pag. 7 et seq., 116 et seq. — (9) Gesta reg. Francorum, cap. 48, ap. Bouquet, Hist. des Gaules, tom. II, pag. 570. — (10) Pardessus, Diplomata ad res Gallo-Francicas spect., tom. II, pag. 212; cfr. pag. 246. — (11) Warnkönig et Gérard, Hist. des Caroling., tom. I, pag. 126. — (12) Pardessus, tom. II, pag. 259, 273 et seq., 298. — (13) Ibid., pag. 299. — (14) Breysig, op. cit., pag. 10. — (15) De episcopis Germaniæ, pag. 112. — (16) Kirchenkalender, ad diem 31 oct. Cfr. E. Winheim, Sacrarium Agrippinæ, pag. 305. — (17) Rer. gest. a Brabantiæ ducibus hist., fol. 2, Lovanii 1566. — (18) Rerum Brabanticarum libri XIX, pag. 45, Antverpiæ 1610. Cfr. Molanus, Indiculus SS. Belgii, pag. 87. Natales SS. Belgii, pag. 235. — (19) Supplex Colonia, pag. 181, Coloniæ Agripp. 1639. Cfr. Schönleben, Annus Habsp., pag. 691. Saussayus, Martyrologium Gall., pag. 1186 et 1188. — (20) Bavaria sancta, tom. II, pag. 39. — (21) Pag. 87. — (22) Ad diem 31 oct. — (23) Vita et annales S. Plectrudis, pag. 2., cfr. ad calcem, Relectiones. — (24) Cfr. Raderus, Bavaria sancta, tom. II, pag. 42. Ennen, Gesch. der Stadt Köln, tom. I, pag. 145. — (25) Comment. de rebus Franciæ Orientalis, tom. I, pag. 286. — (26) Pardessus, Diplomata, pag. 273 et seq., pag. 298. — (27) Ibid., pag. 229. — (28) Ibid., pag. 241. — (29) Cfr. Breysig, Jahrb. des Fränk. Reiches, pag. 5. — (30) Gelenius, De magnit. Coloniæ, pag. 323. Cfr. Ennen, Gesch. der Stadt Köln, tom. I, pag. 91 et 146.

palatium

AUCTORE R. D. B.

A *palatium alibi stetisse, viri docti planum fecerunt* (1); *quamquam horum aliqui falluntur quum nomen Mariæ ad Capitolium recentissimum esse contendunt. Id enim in multis diplomatibus, inde ab anno* 1233, *reperimus* (2). *Item longius progressi sunt qui negant ullum omnino S. Mariæ monasterium a Plectrude fuisse exstructum* (3), *eo quod non memoretur in diplomate anni* 867, *ubi ecclesiæ Colonienses recensentur* (4). *Sed, ut ait Joan. Friedrich* (5), *ibi quoque omissum est Vetus Monasterium S. Cæciliæ, immo ex dumtaxat ædes sacræ enumerantur* que ad eundem episcopatum [*Agrippinensem*] et ecclesiam S. Petri pertinere noscuntur; *templum vero S. Mariæ a Plectrude ædificatum verisimiliter fuit immune. Neque ex eo quod in testamento Brunonis, Coloniensis archiepiscopi, anno* 965 *vita functi, legitur :* Ad S. Mariæ altare vasa duo ex melioribus; monasterio et claustro perficiendo libræ centum (6), *colligi potest tunc quidem ecclesiam exstitisse, sed cœnobium nondum fuisse exstructum; etenim de æde S. Cæciliæ ibidem dicitur :* in consummando monasterio libræ quinquaginta, B *quod tamen monasterium multo ante exstabat et diplomate anni* 941 *memoratur.*

in quo diu viguit regula S. Benedicti;

12 *Ad summam nihil obstat quominus aut Plectrudis sola, aut cum Plectrude Pippinus, qui in exstruendis dotandisque templis ac cœnobiis tantum operæ posuerunt* (7), *monasterium B. Virginis Coloniæ condidisse dicantur, et eo quidem loco ubi nunc cernitur S. Maria ad Capitolium. Sed illud procul dubio refectum et renovatum fuit; maxime, ut videtur, sæculo X* (8), *quo tempore vocabatur monasterium novum* (9); *et certe hodiernum ædificium nequaquam ad Plectrudis ætatem pertingit. Parthenon, qui anno* 1802 *exstinctus est* (10), *jam sæculo XV, ut videtur, mutatus fuerat in collegium canonicarum; sed antea S. Benedicti regulam sequebatur* (11). *Num hæc ab initio ejus conditio fuerit, neque habeo cur asseram, nec cur præfracte negem.* Noitburgem *porro Benedictinam putant, præter alios auctores, omnes fere qui familiæ benedictinæ fastos sacros composuerunt; quorum opera eo libentius recensemus, quod monumenta quædam sunt cultus piæ virgini delati.* C *Hanc itaque inter sanctos Ordinis sui retulerunt Arnoldus Wion* (12), *Hugo Menard* (13), *Bucelinus* (14), *Ægidius Ranbeck* (15), *Antonius de Heredia* (16), *Henricus Braun* (17). *His addantur Trithemius* (18), *Hieronymus Dungersheymius* (19), *et alii plurimi.*

quamquam nonnulli putant ibi ab initio vixisse canonicas.

13 *Adjicere tamen juvat quæ contra dicit Joannes Mauburne, dictus de Bruxella, abbas Livriacensis in Gallia, qui sæculo XV exeunte conscripsit* Venatorium sanctorum Ordinis canonicorum regularium. *Operis illius, quod numquam, nisi fallor, editum fuit* (20), *pauca quædam exstant exemplaria mss.; nos illud adhibuimus quod in Antverpiensi musæo Plantiniano servatur :* De nonnullis sacratis virginibus quæ privatam vitam egerunt, ut S. Noitburga. Virginibus sacris recensendis si instare velimus, in immensum cresceret opus. Floruerunt etenim sub professione canonicæ religionis multæ sacræ virgines privatam vitam agentes. Ex quarum numero sunt istæ : Noitburgis neptis S. Plectrudis, filia sororis ejus, virgo eugenia et eximiæ sanctitatis, de qua legitur in libello reginæ aut ducissæ Plectrudis, quod regnum mundi fugiens, noluit fieri regina, sed ad hanc neptem suam confugiens, Christo se desponsavit, degens cum ea Coloniæ in monasterio canonicarum virginum in Capitolio vel ad gradus Mariæ... *Non eadem est ecclesia* Maria ad Capitolium *quam* Maria ad gradus. *Cætera quæ hic minus recte aut minus accurate narrantur, lector ex ante dictis facile castigabit.*

Certo definiri nequit tempus

14 *Jam quo tempore Coloniense monasterium ædificari cœperit, inquirendum est, ut ipsius* Noitburgis *anni inde confici possint. Alii conditum illud perhibent simul a Pippino et a Plectrude, ut versus in hodierno templo sub Pippini et Plectrudis simulacris, inscripti testantur* (21) :

Regibus exemplum dantes memorabile, templum
Præsens fundamus, struimus, largeque beamus
Auro, sapphyro, gemmarum scemate miro,
Addentes rura, vasallos, prædia plura.

Sed contradicunt alii qui ibidem exstant versus :

Plectrudis regina dolens animumque resumens,
Sat caute gessit, gazis habitisque recessit,
Pergit Agrippinam, disponendo libitinam;
Mundum despexit, Dominoque fidelis adhæsit,
Ac inibi claustrum statuens multum pretiosum...

Testimonia hæc recentia sunt et minimi facienda. Nec suffragatur quod tum alii scriptores (22), *tum ipse Vitæ* B. Noitburgis *auctor, monasterium tunc conditum ferunt quando Plectrudis a marito Coloniam secessit, et proinde, ut aiunt multi, circa annum* 690. *Etenim quam incredibile sit illud repudium* F *seu discessus, multi dudum ostenderunt; et si reapse uxor digressa sit, cur, ait Düntzer* (23), *Coloniam petiisse dicitur, ubi sæpe maritus versabatur, ubi quoddam erat illius palatium? Cur non potius ad parentes sit regressa ?*

quo exstructum est asceterium Coloniense

15 *Cum nihil ex discidio illo colligi possit, parthenonis originem alii* (24) *referunt ad annum* 717, *quo* Coloniam civitatem venit *Carolus Martellus*, cum Plectrude matrona disceptavit,

(1) Düntzer, Das Capitol zu Köln, in Jahrb. des Vereins von Alterthumsfreunde im Rheinlande, tom. XXXIX, pag. 88 et seqq., 97 et seqq. Bonnæ 1866. — (2) Ennen et Eckertz, Quellen zur Geschichte der St. Köln, tom. II, pag. 142, 363, 374, tom, III, pag. 147, 204, 308 etc., tom. IV, pag. 450. — (3) Düntzer, op. cit., pag. 94. — (4) Ennen et Eckertz, Quellen, tom. I, pag. 447 et seq. — (5) Kirchengesch. Deutschlands, tom. II, pag. 311. — (6) Pertz, Mon., Scriptt., tom. IV, pag. 274. — (7) Friedrich, Kirchengesch. Deutschlands, tom. II, pag. 312. — (8) Cfr. Binterim et Mooren, Die alte und neue Erzdiöcese Köln, part. I, pag. 64. — (9) Acta SS., tom. II Junii, pag. 281. — (10) Cfr. Otto Grote, Lexicon deutscher Stifter, pag. 88. — (11) Binterim et Mooren, Die Erzd. Köln, part. I, pag. 64. Von Mering et Reischert, Die Bischöfe von Köln, tom. II, pag. 183 et seq. — (12) Lignum vitæ, pag. 355. — (13) Martyr. Ord. S. Benedicti, ad diem 31 oct. — (14) Menologium Benedict., pag. 748. — (15) Calendarium annale Benedict., tom. IV, pag. 237 et seqq. — (16) Vidas de santos, tom. IV, pag. 169. — (17) Encomia SS. Ord. S. Ben., pag. 318. — (18) Viri illustres Ord. S. Ben., lib. III, cap. 256, pag. 105, Moguntiæ 1605. — (19) Acta SS., tom. II Febr., pag. 411. — (20) Cfr. Paquot, Mém. p. l'hist. litt. des Pays-Bas, tom. I, pag. 311, Lovanii 1765. — (21) Gelenius, Par sanctorum, Swibertus et Plectrudis, pag. 10 et seq. De magnit. Coloniæ, pag. 324. — (22) Cfr. Michael Mörckens, Conatus chron. ad catal. episcoporum Coloniæ, pag. 47. — (23) Op. cit., pag. 93. — (24) Cfr. Ennen, Gesch. der St. Köln, tom. I, pag. 146.

et

AUCTORE R. D. B.

et thesauros patris sui sagaciter recepit (1), *aut, ut legimus in Chronico Fredegarii continuato*, civitatem cepit reseratam ; præfata Plechtrudis thesauros patris sui ei reddidit, et cuncta suo dominio restituit (2). *Etiamsi non pro certo habeamus illustrem viduam tum in Bajoariam secessisse, quod multi tradunt* (3), *dubium saltem est eam Coloniæ his temporibus remansisse, et in ædificando monasterio laborasse. Nec melius exploratum est quod jam plerique asserunt scriptores, ædem S. Mariæ anno* 700 *extrui cœptam* (4).

et quo S. Noitburgis floruit.

16 *Mirum itaque non est si de* S. Noitburgis *ætate nihil certi et definiti habemus. Vitæ quidem auctor tempora describere tentavit, sed accidit perincommode quod ipse parum sibi constaret. Tradit enim virginem cum matertera ætatem egisse in Coloniensi asceterio ; nuptiis ambitam esse post obitum Drogonis (anno* 708) *et Grimoaldi (anno* 714) ; *immo, ut in plerisque codicibus perhibetur, quo tempore* matertera sua regina sapientissime regnum gubernaret et prævignum Karolum, invasorem regni, teneret in custodia, *id est, anno* 715. *Nec*
B *multo post* Noitburgis *obiit. Sed in extrema Vita minus convenienter asseritur floruisse* virgo beata circa annos Incarnationis Domini sexingentos nonaginta vel paulo plus ; *quod tamen in plerisque codicibus legimus. Melius sibi convenisset auctor, si scripsisset Plectrudis neptem se tunc in cœnobium contulisse : hoc enim ædificatum dixit ipse quo tempore Pippinus cum Alpaide vivebat, id est anno circiter* 690 (5). *Si Acta sic intelligamus, concludenda erit vita* S. Noitburgis *religiosa inter annos circiter* 690 *et* 715, *ideoque, nisi quid me fallit, eam tradunt plerique historici floruisse anno fere* 700 (6). *Nobis vero satis probatur, quamquam non habetur pro comperto, quod in codice ms. Ultrajectino S. Martini* (7) *legimus :* Floruit hæc sacra virgo anno Domini septingentesimo decimo quinto. *Actis quidem non magna facienda est auctoritas ; sed æque aut magis incertæ sunt omnes quæ aliunde petitæ sunt conjecturæ* (8).

Hæc sancta sollicitata fuit ad nubendum, non tamen ex defectu regii hæredis.

17 *Dum* Noitburgis *in asceterio versabatur, eam consanguinei ad nubendum vehementer sollicitarunt, ideo* forsitan, *ait Vitæ scriptor*, quod regnum ad manus alieni devolvere timebant, *quum scilicet Drogo et Grimoaldus, Pippini et Plectrudis filii, obiissent, ac solus superesset* Karolus ex Alpaida ; *et paulo inferius :* Cui regnum nisi sibi [Noitburgi] servaretur, si saltem consensum matrimonio adhiberet, quia regina viduata viro liberos non haberet ? *Errorem nemo non pervidet : erat quippe, præter* Noitburgem, *cui potestas traderetur.* Grimoaldus *enim, ut legimus in Gestis Francorum*, genuit filium ex concubina, Theudaldum nomine.... Theudaldum vero filium ejus [*Grimoaldi*], jubente Pippino avo, in aula regis honore patris sublimem statuunt (9); *et quum is parvulus esset* (10), *ipsa* Plectrudis...cum nepotibus suis vel rege cuncta gubernabat sub discreto regimine (11). *Obiit Theodaldus, si saltem Annalibus Mettensibus fidem habemus, anno* 715 *aut paulo post* (12) ; *sed opinantur jam historici fere omnes eum adhuc anno* 722 *fuisse superstitem.* D

§ III. De S. Noitburgis cultu ecclesiastico. Memoria in fastis sacris. Coloniensis ecclesia S. Noitburgis. Corporis translatio in Cartusiam Confluentinam.

A plerisque auctoribus memoratur ad diem 31 octobris ;

S. Noitburgis *ad diem* 31 *octobris in pluribus martyrologiis memoratur et quidem in Usuardino Lubeco-Coloniensi hisce verbis :* Colonia Agrippina, depositio beatæ Noitburg virginis. Quæ nunc in monte sancti Beati, juxta Confluentiam, per translationem requiescit. *In Usuardino Greveni, annorum* 1515 *et* 1521 : Apud Coloniam Agrippinam, depositio beatæ Noitburgæ virginis. Quæ, claro Francorum sanguine progenita, tempore Pipini sanctitate emicuit. Ad cujus merita commendanda visa sunt duo luminaria cœlitus missa ejus funeri adstare. Quiescit autem nunc in monte sancti Beati, in monasterio Carthusiensis Ordinis prope Confluentiam. *In Usuardo Molani eadem etiam fere legimus, nisi quod in editione anni* 1568 *omissa sunt verba :* Ad cujus *usque ad* adstare ; *et in editione anni* 1573 *hæc dumtaxat supersunt :* Coloniæ sanctæ Noitburgis virginis, quæ translata quiescit prope Confluentiam, in monte sancti Beati. *Greveni et Molani vestigiis institerunt Castellanus in Martyrologio Universali, Arnoldus Wion in Ligno Vitæ* (13), *Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis* (14). *Neque prætereundus est Walasserus, qui in Canisiano Martyrologio, lingua germanica conscripto, ad diem* 31 *octobris, ait* : Coloniæ ad Rhenum, F sepultura sanctæ virginis Noytburgis, quæ filia erat Pipini regis Francorum primi. Ejus mater Plectrudis Capitolium Coloniæ Agrippinæ, quod tum principum ædes erat, consecrandum curavit et mutandum in ecclesiam S. Mariæ sacram... *Quæ ibi emendanda sint, jam supra indicavimus.*

aliqui tamen aliter sentiunt.

19 *Et illi quidem auctores cum aliis compluribus asserunt festum diem agi Coloniæ* 31 *octobris. Alium vero diem aliumque locum Saussayus indicat in supplemento Martyrologii Gallicani. Primo enim scribit ad diem* 24 *octobris* (15) : Confluentiæ in agro Coloniensi, sanctæ Nortburgis, quæ filia Pipini, principis

(1) Gesta reg. Franc., cap. 53, ap. Bouquet, Hist. des Gaules, tom. II, pag. 572. — (2) Ibid., pag. 454. — (3) Düntzer, Das Capitol zu Köln, pag. 93. Cfr. Ademari chronicon, ap. Bouquet, tom. II, pag. 574. — (4) Cfr. Gelenius, Par sanctorum Swib. et Plect., pag. 10. — (5) Cfr. supra, num. 8. — (6) Cfr. Cratepolius, De Germaniæ episcopis, pag. 112. Coloniæ Agripp. 1592. Schönleben, Annus sanctus Habspurgo-Austriacus, pag. 691, Salisburgi 1696. Bucelinus, Menologium Benedictinum, ad diem 31 oct. — (7) Codex ms. reg. biblioth. Bruxell. 8927, fol. 65. — (8) Cfr. Barlandus, Rerum gest. a Brabantiæ ducibus historia, cap. 3, fol. 2, Lovanii 1566. — (9) Bouquet, Hist. des Gaules, tom. II, pag. 571. — (10) Ibid., pag. 453. Annales Mettenses, in Mon. Germ., tom. I, pag. 322. Cfr. Breysig, Die Zeit Karl Martells, pag. 4 et seq., 130. — (11) Gesta Franc., ap. Bouquet, tom. II, pag. 571. Cfr. 453. — (12) Cfr. Böhmer et Mühlbacher, Die Regesten des Kaiserr. unter den Karoling., pag. 11, Œniponte 1880. Breysig, Die Zeit Karl Martells, pag. 13 et 45. — (13) Part. II, pag. 356. — (14) Pag. 641 — (15) Pag. 1186.

domus

A domus regalis Austrasiæ, sæculi contempta gloria, Christo fideli se famulatu devinxit. Cui cum sancta corpore et spiritu diu servivisset, piissime mortua vitæ indeficientis gaudia adepta est; *dein ad diem* 31 *ejusdem mensis* (1) : Confluentiæ in agro Coloniensi, tumulatio sanctæ Nortburgis virginis, Pipini, Francorum domus regiæ in Austrasia majoris, filiæ, at regis regum Christi sponsæ venerabilis; ad quem læta transivit die 24 hujus mensis. *Ferrarius in Catalogo sanctorum tradit* S. Noitburgi *sacrum esse in urbe Colonia diem* 31 *octobris, Confluentibus vero dies* 14 *et* 24 *ejusdem mensis. Non alium diem quam* 14 *indicat Gelenius* (2), *quem alii pauci sequuntur* (3). *Ex eo vero quod Vita mox edenda inscripta est :* Sermo de Vita S. Noitburgis... secundo novembris, *colligi non potest festum alicubi die* 2 *novembris fuisse celebratum. Equidem non dubito quin legendum sit :* secundo [*kalendas*] novembris.

Cultus S. Noitburgi exhibitus est forsan a sæculo VIII,

20 *Fasti sacri quos hactenus recensui, non admodum vetusti sunt. Nihilominus, si Gelenium audire volumus, cultus* S. Noitburgis *ab ultima repetendus est antiquitate. Ecclesiam* B *enim Coloniensem quæ et hodie* S. Noitburgi *sacra est, putat jam primis temporibus fuisse exstructam, et sæculo VIII piæ virgini dedicatam.* Est penes me, *ait* (4), perantiqua manuscripta descriptio ecclesiarum Coloniensium; ea folio 181 dicit... S. Noitburgis... sacram ædem, primitus apostolis Petro et Paulo dicatam, parochialem fuisse; unde translata sit cura in S. Martini minoris titulum. Addunt alii argumentum, quod pone S. Noitburgem ingens cæmiterium fuerit, ubi nunc... funerum campus. *Et alio loco adjicit* (5) : *Hujus opinionis* fundamentum videtur cum ex archivis, tum ex Mariani Scoti authoritate, qui libro secundo Itineris sive Perigesios S. Petri, insinuat S. Maternum juxta Capitolium dejecisse Martis et aliorum idolorum delubra,... invexisse vero in ea Christi cultum, atque unum Capitolio vicinius nomine S. Petri decorasse. Cum igitur hæc ecclesia S. Noitburgis Capitolio proxima sit, et S. Petri titulum quondam habuerit, ejus initium a S. Materni tempore erit repetendum. Quod deinde in S. Noitburgis titulum immigrarit, S. Agilolpho adscribendum, C quia divam Noitburgim magnis miraculis, etiam mortuorum suscitatione clarescentem, elevavit, et frequentia cultus (præsertim existentibus aliis S. Petri nomine templis) appellationem immutavit.

vel saltem a medio ævo, in quo memoratur sæpe ejus ecclesia.

21 *In Actis etiam legimus :* Tam celebre nomen ejus [Noitburgis]... efficitur, ut nomen primi tituli [*SS. Petri et Pauli*] perderet ecclesia illa et usque ad S. Notburgam ab incolis intituletur. *Sed reliqua Gelenii placita prorsus rejiciantur oportet. Nam etiamsi demus prope Capitolium ecclesiam S. Petro jam inde antiquitus fuisse dedicatam, non potest eadem dici atque hodierna* S. Noitburgis *capella. Hæc enim Capitolio proxima non est, ut perperam existimavit Gelenius, qui cum aliis multis credebat S. Mariæ templum in loco Capitolii fuisse ædificatum. Quæ opinio et falsa est, et ipsius Mariani Scoti ætate, ut existimo, recentior* (6). *Quod vero titulum ecclesiæ ab Agilolpho mutatum dicit, ea conjectura non solum ex vano est, sed etiam Actis aliqua ratione contraria. Quidquid est,* ecclesia S. Noitburgis (7) *seu* capella S. Noitburgis (8) *in diplomatibus medii ævi non raro memoratur. Hinc etiam et ex aliis instrumentis apparet ædem illam, si olim ecclesia parochialis fuit, quod multi perhibent* (9), *titulum hunc jam pridem amisisse* (10). *Immo postquam sacrum virginis corpus ad Confluentinam Cartusiam translatum est*, ecclesiola adeo culta non fuit ad nostram usque ætatem, *ut anno* 1645 *scribit Gelenius* (11), donec urgentibus wallonicæ gallicæque linguæ peritis, Patres Societatis Jesu, cum animarum magno lucro, conciones, sodalitium et catechesin francica vernacula explicarunt. Ex quo E Wallonica natio ædem sibi concessam restauravit et exornavit; *ex quo etiam hæc vocata est Wallonica Capella* (die Wallonische Kapelle).

et ejus reliquiæ diu servatæ sunt prope Confluentiam.

22 *Non semel diximus in pluribus Actorum exemplaribus hæc de* S. Noitburge *asseri :* Quiescit modo in domo Carthusiensium prope Confluentiam; *quod martyrologiis aliisque testimoniis confirmatur. Quandonam et cujus opera illuc corpus devenerit, nos quidem reperire non potuimus; sed id inter omnes constat, ædem illam jam pridem exstructam, sæculo XIV a Cartusianis fuisse occupatam. Ecclesia videlicet, e conspectu urbis sita, ineunte sæculo XI nomen traxit a corpore S. Beati, quod anno* 1017 *eo translatum est* (12). *In ea domicilium collocarunt anno* 1153 *nigri monachi S. Benedicti* (13). *Templum ibidem majus ædificatum Henricus, Osiliensis episcopus, anno* 1241 *dedicavit in honorem B. M. Virginis et SS. Servatii ac Beati. Quum vero collapsa esset disciplina regularis nec videretur facile posse restitui, Balduinus, Trevirensis archiepiscopus, expulsis monachis duodecim canonicos anno* 1314 *substituit* (14), *atque in horum* F *locum, die* 18 *augusti anni* 1331, *monachos Cartusianos* (15). *Apud eos itaque diu quieverunt* S. Noitburgis *reliquiæ; attamen non integræ. Coloniæ enim, in ecclesiola quæ ipsius nomine dicitur, servatur* pars brachii S. Noitburgis virginis (16), *et in Cartusia Coloniensi exstabat olim* brachium S. Noitburgis e familia B. Plectrudis (17).

(1) Pag. 1188; cfr. pag. 799. — (2) De magn. Coloniæ, pag. 731. — (3) Cfr. Arturus a Monasterio, Sacrum gynecæum, ad diem 14 oct. — (4) De admiranda magnitudine Coloniæ, pag. 395, Coloniæ 1645. — (5) Ibid., pag. 646. Cfr. Erhardus Winheim, Sacrarium Agrippinæ, pag. 305, Coloniæ 1607. — (6) Düntzer, Das Capitol zu Köln, pag. 98 et seq. Cfr. supra, Comment. præv., num. 11. — (7) Cfr. Ennen, Quellen zur Gesch. der Stadt Köln, tom. IV, pag. 261. — (8) Cfr. ibid., tom. II, pag. 204. — (9) Ennen, Gesch. der St. Köln, tom. I, pag. 708. Cfr. Mering et Reischert, Die Bischöfe von Köln, tom. II, pag. 199 et seq. — (10) Cfr. Binterim et Mooren, Die Erzdiöc. Köln, part. I, pag. 55. — (11) De magn. Coloniæ, pag. 646 et seq. — (12) Cfr. Gallia christ., tom. XIII, col. 517. Marx, Gesch. des Erzstifts Trier, part. II, tom. II, pag. 338. — (13) Cfr. Wyttenbach et Müller, Gesta Trevirorum, tom. II, pag. 235; animadversiones criticæ, pag. 11 et seq. — (14) Guil. Günther, Codex diplom. Rheno-Mosellanus, tom. III, part. I, pag. 165 et seqq. — (15) Hontheim, Hist. Trevirensis diplomatica, tom. II, pag. 115 et seqq. Cfr. Browerus, Antiquit. et annal. Trevir., tom. II, pag. 196. Tromby, Storia del S. Brunone e del suo Ordine Cartusiano, tom. VI, pag. 169. — (16) Cfr. Gelenius, De magn. Coloniæ, pag. 647. — (17) Ibid., pag. 456.

EX MSS.

D

VITA S. NOITBURGIS VIRGINIS

ex pluribus codicibus mss. collatis cum editione Coloniensi anni 1483 [a].

PROLOGUS.

S. Noitburgis genere nobilis, castitate nobilior est.

Solemnitatem præsentis diei decet incolas hujus loci magnis attollere laudibus : quia misericors Dominus magnificentiam suam in hoc spatio sponsæ suæ sanctæ Noitburgi *b* revelare dignatus est : quæ nobilitatem virtutum nobilitati generis ubique prætulit, et maluit plus suo sponso Christo quam falsis hujus sæculi blandimentis adhærere. Unde non immerito illud Canticorum, sexto, semper in corde repetere potuit : Dilectus meus mihi et ego illi, qui pascitur inter lilia. Quid per lilia nisi castitatis candor et bonæ famæ odor exprimitur? Unde ibidem : Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut pascatur in hortis et lilia colligat. De odore autem ait Apostolus : Christi bonus odor sumus. Tantum autem castitatis lilium in hortum cordis sui Dominus inserere dignatus est, ut de sponsa sua, de qua loquimur, merito dicere potuerit : Sicut lilium inter spinas, sic amica mea castitate lucet inter filias *c*.

ANNOTATA.

a *Cfr. Commentarius prævius, numm.* 3 *et seq. Vitam edimus ex apographo Constantia missum (quod indicamus litera* A), *collato cum exemplari Rubeævallensi* (B), *cum Actis a Patre Gamans descriptis* (C), *et cum editione Coloniensi* (D). *Codex* A *inscriptus est :* Sermo de Vita S. Noitburgis virginis secundo novembris ; *codex* C : De S. Noytburge virgine gloriosa ; *exemplar* D : De S. Noytburge virgine generosa ; *at codex* B : Prologus in Vitam S. Noytburgis virginis, stirpi Karolidarum affinis ; *scilicet quia ejus matertera uxor fuit Pippini Heristallii, a quo per Alpaidem omnes Karolidæ originem duxerunt. Cum Vitis vero brevioribus, Suriana scilicet atque Ultrajectina* (1), *collationem perpetuam non instituimus ; sed ubi quid ex eis indicandum erit, hoc lector in Annotatis reperiet.*

b *In hoc codice* Noitburgis, Noitburga, Noytburgis, Notburga *dicitur ; in aliis vero fere semper* Noytburgis.

c *Deest prologus in editione Coloniensi* (2) *et in exemplari Patris Gamans. In codice vero Rubeævallensi proœmium prorsus diversum est :* Sanctorum gesta idcirco nobis proponuntur, quatenus in omnibus eventibus ad memoriam revocentur, videlicet in prosperis similiter et in adversis, utque consideremus qualiter utrobique se habuerunt, calcando prospera et amplexando adversa, in prosperis non elati, et in adversis non desperati, immo fortius ad tolerantiam animati. Idcirco pro nunc efficax exemplar et incitamentum omnium bonorum nobis exhibetur sancta et immaculata virgo Noytburgis, quæ, stirpi Karolidarum agnatione * proxima et affinitate propinqua, in hac serie commemoranda convenienter aptatur. Sequitur Vita ejusdem Virginis.

* agnitione *cod.*

CAPUT UNICUM.

Monasterium a Plectrude, Pippini uxore, Coloniæ ædificatum. Noitburgis satius habet mori quam nubere. Miracula in morte.

Pippinus suscipit Drogonem et Grimoaldum ex Plectrude,

Series autem generis nobilitatisque hujus sanctæ Virginis [1] hoc ordine declaratur [2]. Fuit autem vir [3] nobilitate præclarus, bellicositate strenuus ac fama valde gloriosus, Pippinus nomine, filius Ansgisi [4], qui in diversis cronicis sive legendis istis dignitatibus extollitur [5]. Quidam enim asserunt eum fuisse majorem domus regiæ, quidam ducem, quidam regem *a* nuncuparunt [6] ; quas sine [7] dubio dignitates successive consecutus est [8]. Hic namque nobilis [9] nobilem ac [10] prudentissimam duxit uxorem, nomine Plectrudim *b*. Ex qua genuit duos filios [11], Drogonem [12] *c*, ducem Campaniæ, et [13] Grimualdum [14] *d*, qui, succedente quidem [15] tempore, major domus sive palatii super Francos electus est [16] : qui quidem [17] principes modo comites palatini *e* nuncupantur. Hæc gloriosa regina [18] post generationem prædictorum suorum liberorum in magna humilitate et [19] plenaria castitate cum aliis [20] virtutum operibus vitam suam ad senilem usque ætatem [21] perduxit.

quæ recedens Coloniam, cum nepte sua Noitburge monasticam vitam ducit.

3 Cum rex prædictus [22] ipse [23] gloriosæ do-

(1) Cfr. Comment. præv., num. 3. — (2) Jac. de Voragine, Legenda Aurea, fol. 358, Coloniæ Agripp. 1483.

[1] S. Noytb. virg. *pro* huj. S. V. *C, D.* — [2] Series-declaratur *om. B.* — [3] Fuit vir quidam *B.* — [4] Pipinus n. fil. Ansigisi *B, C.* Pipin. n. f. Angisi *D.* — [5] et attollitur *add. B.* — [6] nuncupuerunt *A.* — [7] procul *C, D.* — [8] quidam enim - cons. est *om. B.* — [9] Qui siquidem admodum nobilis *B.* — [10] et *D.* — [11] d. fil. gen. *C, D.* videlicet *add. B.* — [12] Dragonem *A.* — [13] ac *B, C.* — [14] Grimoaldum *B, C, D.* — [15] *om. B, D.* — [16] est el. *B, D.* — [17] pridem *B.* — [18] matrona *B.* — [19] ac *B.* — [20] multis *add. B, C, D.* — [21] usq. ad s. æt. *B, D.* ad usque s. æt. *C.* — [22] Cum autem præfatus princeps *B.* — [23] ipsi *B, C, D.*

minæ

A minæ aliam quamdam Adelheydam [1], alio nomine [2] Alpaydem [3], superduxerit, ipsa quoque [4] cum infinitis thesauris Coloniam veniens *f* et [5] ibidem monasterium, quod [6] puellarum dicitur [7], in honorem [8] gloriosissimæ virginis Mariæ construxit *g* : quod ditissime [9] dotavit [10] prædiis et possessionibus, et ibidem [11] cum filia sororis suæ, sancta [12] Noitburga [13], laudabilem vitam Domino [14] persolvebat [15]. Sancta igitur Noitburgis purissime [16] educatur ac [17] sanctissimam conversationem [18] a gloriosa sua matertera [19] didicit : quod [20] ex consequentibus declaratur. Nam consanguinei sui nuptiis eam [21] aptare disposuere [22], ipsamque cuidam nobili desponsare promiserunt [23], prætendentes forte magnum ex hoc regno [24] commodum proventurum.

S. Noitburgis, sollicitata ad nuptias,

4 Causa [25] autem hujus desponsationis conjecturaliter consideratur ex illo [26] quod [27] in libello reginæ nostræ [28] Plectrudis *h* legitur : quod [29] ambo filii ipsius ante mortem patris sui Pipini [30] defuncti [31] sunt; quia [32] senior Drogo [33], videlicet dux Campaniæ, valida febre correptus [34] moritur, et alter, scilicet [35] Grimaldus [36], qui fuit vir [37] mitissimus et mansuetudine repletus, largus in eleemosynis et promptus in orationibus *i* : postquam pater suus Pipinus in Joppila [38] villa *k* [39] super [40] Mosam sita, ægrotare cœpisset, ad se visitandum filium Grimualdum [41] invitavit. Qui veniens [42] civitatem [43] Leodium, basilicam S. Lamberti martyris intravit, et ibidem ante sanctum ipsius [44] corpus in oratione se prostravit [45]. Cumque orationem ex devotione et desiderio protendisset, a crudelissimo et impio viro Ramgario [46] in ipsa oratione interfectus est. Et [47] sic [48] Pipinus [49] postmodum moritur [50] *l*, et [51] nullum superstitem [52] filium præter Karolum ex Alpaida [53] reliquit. Unde forsitan [54] amici hoc invicem prætendentes, regnum [55] ad manus alieni devolvere timebant, neptim reginæ [56] nuptiis applicare nitebantur *m*.

anxia recurrit ad Christum,

5 Cum autem rumor nuptiarum ad aures gloriosæ [57] virginis Noytburgis [58] pervenisset, viribus corporis destituitur [59], mente consternata, quid agere valeat [60], vel quo se divertere debeat, altis suspiriis anxiatur [61]. Fugere non potuit, quia [62] a regina [63] intime diligebatur et eo amplius custodiebatur. Et ideo locum [64] secretum socium [65] mæroris sibi adoptavit [66], ut ibi securius [67] et uberius C sponso suo Christo, cui se desponsaverat [68], angustias cordis sui [69] querularet [70], quia [71] thorum cujuscumque viri inire despexit [72]. Mente itaque pura et cum ardenti [73] immaculati [74] cordis fervore segregata, humillime in oratione se [75] prostravit. Cor enim ejus fiduciam in Domino habuit [76], meminens [77] verbi sui dilecti [78] dicentis : Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam. Deprecabatur autem suum dulcissimum [79] amatorem, ut intactam eam ab omni virili consortio conservare dignaretur, et spiritum suum prius accipere velit [80] antequam [81] per amicorum industriam et [82] fallaciam, vel [83] eorum [84] potentiam aut [85] violentiam oportuerit [86] sustinere [87].

qui per mortem eam liberat.

6 O admiranda divinæ largitatis clementia, quæ tantam constantiam tam delicatæ puellæ infundere dignaretur [88], ut in tam florenti ætate omnia ista [89], amicos, conjugem, regnum [90] vitamque respueret, ut suum vivere Christus esset et mori [91] lucrum! Bene enim mente tractabat quomodo matertera sua regina sapientissime regnum gubernaret, et prævignum [92] Karolum, invasorem [93] regni, teneret in custodia *n*. Cui regnum nisi sibi servaretur, si saltem consensum matrimonio [94] adhiberet, quia regina viduata viro liberos non haberet [95]? Sed hæc [96] omnia ut stercora æstimabat, ut Christum lucrifaceret. Quid plura? E Misericors Deus [97], qui in se sperantes non derelinquit, sed semper in tribulationibus suis adest [98], sponsam suam ulterius affligi non permisit [99], et [100] petitiones cordis sui [101] ad omne desiderium suum [102] adimplevit, et tam puram sanctamque animam, cujus speciem [103] valde concupivit, de ergastulo corporis liberare dignatus est, et secum in [104] perpetuum [105] regnaturam assumpsit *o*.

Dum ejus corpus, illustratum lumine portentoso,

7 Corpus autem ejus [106] sanctum [107] quod tam sanctæ [108] animæ in omnibus obedivit, magno decorare miraculo dignatus est [109]; nam ubi exanime ejus corpus jacuit, duobus divinitus luminibus illuminatur [110]; unum quidem [111] ad caput, ad pedes reliquum cernitur [112]. Quod nullatenus caret mysterio, quia, secundum Gregorium, per caput [113] in sancta [114] Scriptura intellectus exprimitur [115], per pedes affectiones intelliguntur [116]; et quia intellectum a Deo valde [117] illuminatum habuit, et in affectionibus suis [118] mundissima fuit, hoc de sponsa sua Dominus declarare volens, uno lumine caput [119], pedes illuminare dignatus est reliquo [120]. F Et qui [121] hoc facere suæ sponsæ [122] voluit, transeuntes juxta locum ubi corpus jacuit exanime, invitavit ad visionem

[1] Adlegidam *A*. Adelbeydam *C*. Adelheidam *D*. — [2] Adelh. al. nom. *om. B*. — [3] Alpaydam *C, D*. nomine *add. B*. — [4] matrona *B*. — [5] *om. B*. — [6] *om. B*. — [7] *om. B*. — [8] honore *B, D*. — [9] amplissime *B*. — [10] ditavit *B*. — [11] ibi *B*. — [12] *om. C, D*. — [13] Noytburge *D*. virgine *B*. — [14] *om. B*. — [15] peragebat *B*. — [16] ac diligenter *add. B*. — [17] et *B*. — [18] sanctissima conversatione *B*. — [19] mat. sua *B*. — [20] sicut *B*. — [21] nyperiis etiam *A*. — [22] disposuerunt *B, C, D*. — [23] proposuerunt *B*. — [24] reg. ex h. *B, C, D*. — [25] cum *C, D*. — [26] hoc *C, D*. — [27] qui *C*. — [28] reg. nost. *om. B*. — [29] qui *C*. — [30] Pippini *D*. — [31] mortui *C, D*. — [32] nam *B*. — [33] Drago *A, C, D*. — [34] corruptus *A*. — [35] sanctus *C*. — [36] Grimoaldus *B, C, D*. — [37] *om. C, D*. — [38] Jopilia *B*. Jopilla *C*. Joppilla *D*. — [39] *om. B*. — [40] supra *B*. — [41] Grimoaldum *B, C, D*. — [42] adveniens *C, D*. ad *add. B*. — [43] *om. D*. — [44] ejus sanct. *C, D*. — [45] et ibid. - prostravit *om. B*. — [46] Rangario *B, C, D*. — [47] *om. B*. — [48] sicque *B*. — [49] Pippinus *D*. — [50] moriens *B*. — [51] *om. B*. — [52] *om. B*. — [53] Alpayde *B*. — [54] forsan *B, C*. — [55] regni negotia *B*. — [56] neptemque conjugis ejus *B*. nepti reginæ *C*. — [57] *om. B*. — [58] *om. B, C, D*. — [59] et *add. B*. — [60] queat *B*. — [61] anx. susp. *B*. — [62] quoniam *B*. — [63] matertera sua *B*. — [64] *add. ex B, C, D*. — [65] soc. secr. *A*. soc. *om. C, D*. — [66] adaptavit *B, C, D*. — [67] secretius *B*. — [68] desponderat *B*. — [69] ang. suas *B*. — [70] querularetur *B*. — [71] quoniam *C*. — [72] viri mortalis mire despexit *D*. — [73] ardente *D*. — [74] immanitati *B*. — [75] se in or. *C, D*. — [76] hab. in Dom. *B, D*. — [77] reminiscens *B, C*. — [78] dil. s. *B*. — [79] dilectissimum *C, D*. — [80] prius a corpore auferat *B, D*. — [81] quam *B*. — [82] sive *B*. *om. C, D*. — [83] aut *B*. per *add. C, D*. — [84] *om. B*. — [85] atque *B*. *om. C, D*. — [86] oporteret *B*. — [87] ac in conjugium consentire *add. B*. — [88] dignata est *B*. — [89] videlicet *add. B*. — [90] dominium *B*. — [91] cum eo *add. B, C, D*. — [92] suum *add. C, D*. — [93] *loco* invasorem-servaretur, *in A puncta aliquot*. — [94] matrimonii omnino *C*. — [95] quia - haberet *om. C, D*. Bene enim-haberet *om. B*. — [96] Sed h. *om. B*. — [97] Dominus *C, D*. — [98] adest suis *B*. in suis trib. ad. *C, D*. — [99] permittit *C, D*. — [100] sed *B*. — [101] petitionem sui cord. *B*. — [102] ad-suum *om. B*. — [103] specimen *A*. — [104] *om. B*. — [105] perpetue *B*. — [106] *om. B*. — [107] sacrum *B*. — [108] sancte vixit tamque sollicite *B*. — [109] dig. e. mir. *C, D*. — [110] illustratur *B*. — [111] quippe *B*. — [112] cern. rel. *B*. rel. cern. ad p. *C, D*. — [113] quia per cap., sec. sanct. Greg. *B*. — [114] sacra *C, D*. — [115] expr. int. *C, D*. — [116] per p. - intellig. *add. ex B*. per p. intell. aff. *C, D*. — [117] valde a Deo *C, D*. — [118] *om. C, D*. — [119] et *add. B*. — [120] rel. ped. ill. dign. e. *C, D*. ped. illustrare dign. e. reliq. *B*. — [121] quod *C*. — [122] sp. s. fac. *B*. s. sp. fac. *C, D*.

miraculi

EX MSS.

miraculi. Qui concito cursu [1] venerunt ad reginæ domesticos [2], et magnalia Dei magnifice laudaverunt, qui certatim ad tam grande miraculum videre [3] confluebant. Stuporem quidem et gaudium de visione miraculi, sed mærorem non modicum [4] de tam subitanea [5] suæ domicellæ [6] dilectissimæ subtractione habuerunt [7]. Hinc lacrimæ, hinc [8] gaudia oriuntur, ut aliud alio temperetur [9] et lacrimæ mæroris pellerentur consolationis visione [10]. Quid ergo faceret illa infelix [11] regina [12], quam ante [13] divina misericordia tot tribulationibus purgare circa regem [14] et liberos suos voluit [15], modo [16] spem totius consolationis suæ quam in terra poterat [17] habere, abstulerit [18]? Hoc solum [19] cognitum [20] illi quem scrutari nulli licitum est, nec quidquam [21] latere potest.

ab omnibus honoratur, mortuus quidam resurgit :

8 Interim igitur gloriosæ virginis corpusculum, divino lumine sic declaratum, de loco in quo jacuit absconditum, deportatur [22], exequiis et obsequiis [23] dignis [24] decoratur [25]. Quantam, creditis, carissimi [26], venerationem incolæ Coloniensis civitatis huic tam sancto corpusculo in vigiliis, orationibus [27], luminaribus ac cæteris cæremoniis B exhibere conati sunt [28], de qua [29] tam stupendum miraculum [30] audiere [31]? Procul dubio cum ad ecclesiam deferretur, ut [32] officium exequiarum sibi debitum perageretur, catervatim populus non cessabat [33] confluere, ut ex visione hujusmodi [34] ejus [35] meritis [36] suffragari [37] mereretur [38]. In peractione [39] autem præfata accidit, ut in eadem ecclesia defunctus quidam tumulandus ad latus sanctissimi corporis poneretur; et ecce miraculum miraculo cumulatur, et thesaurum suum Dominus, quem virgo prudens [40] in vita sua abscondere nitebatur, cunctis præsentibus revelare dignatus est. Nam idem defunctus a Domino, ex merito [41] sanctæ virginis, ad vitam revocatur [42], et cunctis ibidem ad exequias existentibus videntibus [43] et mirantibus, sanus surrexit [44] et magnalia Dei magnifice extollebat, et principaliter quod [45] propter virginem sanctitate præclaram ad vitam revocatus fuisset [46], et quanti meriti æstimationisque [47] quantæ [48] hæc [49] sponsa sancta [50] apud Deum floreret [51], non cessavit, quousque ad ultimam ejus virtutem explicasset, magnifice [52] enarrando prædicare.

quare omnes afflicti ad S. Noitburgem *confugiunt.*

9 Quid putatis, fratres carissimi, quare [53] misericors Deus ista mirabilia circa sponsæ suæ [54] corpus facere voluerit [55]? Numquid vobis videtur quod [56] ideo faceret, ut eam apertis miraculis declararet esse urbem refugii miserorum atque D tribulantium, quam sic inter castellanos immunem conservabat a mundanis contagionibus [57]? Numquid oportuit [58] eam carnem suam in corde puro et [59] voluntate ignita sæpissime mactare Domino in vigiliis, jejuniis, orationibus et castigationibus continuis, et ideo merito appellatur [60] urbs *p* tribulationum [61]? Unde cuncti, miseriis vel [62] tribulationibus afflicti, ad hanc urbem confugiunt [63], quia misericors habitat in ea [64]. *p*
Post exequias autem sanctum ejus corpus [65] ad sepulcrum sibi præparatum [66] ponitur [67], cum exultatione non modica [68], in ecclesia [69] sanctorum [70] Petri et Pauli [71] ante summum [72] altare.

Crescentibus [73] autem miraculis ad sepulcrum gloriosæ virginis, tam celebre nomen ejus in tota civitate Coloniensi efficitur, ut nomen primi tituli perderet ecclesia illa [74] et usque [75] ad sanctam Notburgam [76] ab incolis intituletur *q* [77]. Floruit autem virgo beata [78] circa annos incarnationis [79] Domini sexingentorum viginti *r* [80], vel paulo plus [81] an. 620 [82] *s*. *q* *r* *s*

ANNOTATA.

E

a *Cfr. Commentarius prævius num.* 7. *Quæ hic de Pippini dignitatibus referuntur, desunt apud Surium, qui Acta* succincte descripsit (1); *item in codice Ultrajectino S. Martini, ubi hæc legimus :* Pupinus dictus est Pupinus medianus, scilicet medius inter avum suum, patrem matris suæ Beggæ, quæ fuit soror S. Gertrudis, et inter Carolum, patrem Caroli magni, scilicet filium Caroli Martelli (2). *In codice Rubeævallensi post voces :* istis dignitatibus extollitur et attollitur, *continuo legimus :* qui siquidem nobilis; *quæ interjecta erant, scriba ex industria videtur omisisse* (3).

b *Quamquam Plectrudem Colonienses scriptores laudibus extollunt, et quidem merito, illam tamen decessores nostri non ausi sunt in opus suum recipere, eo quod nulla veri cultus vestigia usquam apparerent* (4). *Inter annos circiter* 670 *et* 675 *constituendum est Plectrudis cum Pippino matrimonium* (5).

c *Drogo, qui etiam* Drago *aut* Drocus *dicitur, a patre* ducatum Campaniæ accepit (6), *ut legimus in Gestis regum Francorum. Valida febre* F *correptus* (7), *mortuus est anno* 708 (8), *quamquam in Gestis abbatum Fontanellensium anno* 707 *obiisse fertur* (9).

[1] curs. c. *C, D.* — [2] ad ejus parentes *B.* — [3] *om. B.* — [4] cum *add. C, D.* — [5] subita *B, C, D.* — [6] dominæ *C, D.* — [7] *add. ex B.* habuere *C, D.* — [8] illinc *B, C, D.* — [9] temperaretur *D.* — [10] vis. cons. *C, D,* consolatione visionis *B.* — [11] felix *A, C, D.* — [12] matrona *B.* — [13] antea *B, C, D.* — [14] maritum *B.* — [15] et *add. B.* — [16] nisi *B.* — [17] poterit *C, D.* — [18] abstulit *B.* — [19] soli *C, D.* — [20] est *add. B.* — [21] quidquid *D.* — [22] et *add. B, C, D.* — [23] et obs. *om. B, C, D.* — [24] condignis *B, C, D.* — [25] decoratum *C, D.* — [26] *om. C, D.* — [27] *om. C, D.* — [28] et *add. C, D.* — [29] quo *A, D.* — [30] *add. ex B, C, D.* — [31] audierunt *C, D.* — [32] et *B.* — [33] non *add. A.* — [34] de huj. vis. *B.* — [35] ex *D.* — [36] ex mer. ejus *C.* — [37] adjuvari *B.* — [38] meretur *D.* — [39] translatione *B.* — [40] pr. v. *B.* — [41] meritis *C.* — [42] revocatus *A.* — [43] audientibus *add. B, C, D.* — [44] sur. san. *B.* — [45] *add. ex B, C, D.* — [46] esset *B.* — [47] existimationisque *B.* — [48] *om. B.* — [49] Christi *add. B.* — [50] *om. B, C, D.* — [51] foret *B.* — [52] quousque magnifice *om. B.* — [53] quia *C.* — [54] s. sp. *C, D.* — [55] voluisset *C, D.* — [56] ut *A.* — [57] cogitationibus *C, D.* — [58] oportet *C.* — [59] *om. C.* — [60] vocatur *C, D.* — [61] tribulantium *C, D.* — [62] et *C, D.* — [63] confugiant *C, D.* — [64] Quid putatis-in ea *om. B.* — [65] corp. ej. *C, D.* — [66] aptatum *B.* — [67] deportatur *B.* — [68] cum exult. n. mod. *om. B.* — [69] ecclesiam *B.* — [70] apostolorum *B. om. C, D.* — [71] apostolorum *add. C, D.* et *add. B.* — [72] suum *A.* — [73] Crebrescentibus *C, D.* — [74] eccl. illa *add. ex B.* — [75] hucusque *C, D.* — [76] Noytburgim *B, C, D.* — [77] vocaretur *B.* intitulatur *C.* — [78] virg. b. *om. B.* — [79] *om. B.* — [80] sexcentos nonaginta *B.* sexingentos nonaginta *C, D.* — [81] post *B, C, D.* — [82] an. 620 *om. B, C, D.* Modo translata est de præfata ecclesia et quiescit apud Carthusiensium domum seu monasterium juxta Confluentiam *add. B.* Translata postmodum quiescit modo in domo Carthusiensium prope Confluentiam. Cujus festum servatur vigilia Omnium Sanctorum *add. C, D.*

(1) Cfr. Comment. præv., num. 3. — (2) Cod. ms. reg. bibl. Bruxellensis 8927, fol. 64. — (3) Cfr. Comment. præv., num. 7. — (4) Acta SS., tom. II Augusti, pag. 607. — (5) Breysig, Jahrb. des Deutschen Reiches, Die Zeit Karl Martells, pag. 5. — (6) Ap. Bouquet, Rec. des hist. des Gaules, tom. II, pag. 570. — (7) Fredegarii contin., ibid., pag. 453. — (8) Annales S. Amandi, ap. Pertz, Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. I, pag. 6. — (9) Ibid., tom. II, pag. 280.

A d *De iis legimus in Gestis regum Francorum* (1): Eo quoque tempore, *id est anno circiter* 696, Nortbertus mortuus est. Grimoaldus quoque, Pippini principis filius junior, in aula regis Childeberti major domus effectus est, *nec tamen ante diem* 14 *martii* 697, *qua ipse quidem in diplomate nominatur inter optimates, Pippinus vero adhuc dicitur major domus* (2). *Quod in Annalibus Mettensibus narratur Grimoaldus Drogoni fratri in Campaniæ* principatum successisse (3), *historici merito in dubium revocant* (4).

e *Cfr. Comment. præv., num.* 7.

f *De digressu Plectrudis Coloniam, simulque de Alpaide, quam etiam Alpheidam dicunt aut Chalpaidam seu Calpaidem, cfr. Comment. præv., num.* 8.

g *Cfr. Comment. præv., num.* 11 *et seqq.*

h *Cfr. Comment præv., num.* 5. *Ex hoc atque ex aliis locis facile apparet auctorem temporibus sanctæ* Noitburgis *minime fuisse æqualem.*

i *Hæc laudatio ad verbum sumpta est ex Chronico Fredegarii continuato, cap.* 101 (5).

B *Ibidem Grimoaldi mors narratur, uti in Gestis regum Francorum* (6), *ad annum* 714.

k Jobii-villa, *ut legimus in Chronico Fredegarii continuato* (7), *est* Jupille, *in diœcesi Leodiensi.*

l *Pippinus quidem prius convaluit, si fidem habemus Annalibus Mettensibus* (8) ; *attamen* eodem anno, *scilicet* 714, iterum molestia corporali correptus, in pace obiit 17 kalendas januarias (9).

m *Cfr. Comment. præv., num.* 16. *Hæ conjecturæ alio modo efferuntur in Vita contracta quam exhibet codex Ultrajectinus :* Drago et Grimoaldus Noitburgam cuidam nobili desponsare proposuerunt; sed morte præventi, impediti sunt... Et sic Pupinus moriens, nullum dereliquit filium præter Carolum de Alpaide genitum. Deinde amici Noitburgis proposuerunt eam nuptui tradere... *Atque hæc multi auctores in suos libros transtulerunt* (10). D

n Carolus his diebus *(certe post mortem Pippini et quidem anno* 715), cum captus a Plectrude femina sub custodia teneretur, auxiliante Domino vix evasit *(mense circiter augusto ejusdem anni* 715). *Ea legimus in Gestis Francorum* (11), *et similia in Chronico Fredegarii continuato* (12). *Cum dicat Vitæ scriptor Plectrudem* sapientissime regnum *gubernasse et* Carolum, invasorem regni, *tenuisse* in custodia, *aperte significat eam illo tempore non jam vitam in monasterio egisse, quod antea indicarat (num.* 3*).*

o Jam pompa nuptialis apparabatur, *sic narrat Ægidius Ranbeck, nescio quo auctore ;* convocati proceres erant qui sponsum deducerent. Vi extrahendam parthenone Noitburgam certum erat... (13). *Quæ dein contigerunt, auctor idem fusius quam accuratius, nisi fallor, explicat, ita ut certe ab Actis discedat.* E

p Urbem tribulationum *vel* tribulantium *significari putat scriptor voce Noitburgi* (Noth, Burg).

q *Cfr. Comment. præv., num.* 21.

r *Hæc scripta puto pro* sexingentos nonaginta, *quum nulla ratione ad annum* 620 *pertingant ea quæ in Vita narrantur.*

s *In codicibus B, C, D et in Suriana editione, dicitur* S. Noitburgis *quiescere in Cartusia Confluentina. Contra cœnobii hujus mentio deest tum in codice A, tum in Vita Ultrajectina. Cfr. Comment. præv., num.* 6.

(1) Bouquet, Hist. des Gaules, tom. II, pag. 571. — (2) Pardessus, Diplomata, tom. II, pag. 241. Cfr. Richter, Annalen des Fränk. Reichs im Zeitalter der Merovinger, pag. 178. — (3) Mon. Germ., tom. I, pag. 321. — (4) Bonnell, Die Anfänge des Karolingischen Hauses, pag. 130. — (5) Bouquet, Hist. des Gaules, tom. II, pag. 452. — (6) Ibid., pag. 571. Cfr. Annales Mettenses, in Mon. Germ., tom. I, pag. 322. — (7) Bouquet, tom. II, pag. 453. — (8) Mon. Germ., tom. I, pag. 322; cfr. pag. 6. — (9) Cfr. Böhmer et Mühlbacher, Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern, pag. 8. — (10) Cfr. Ranbeck, Calendarium Benedictinum, tom. IV, pag. 240 et seqq. Bucelinus, Menologium Benedict., pag. 748. — (11) Bouquet, tom. II, pag. 571. — (12) Ibid., pag. 453. Cfr. Breysig, Die Zeit Karl Martells, pag. 11 et seqq., 17. — (13) Calendarium Benedict., tom. IV, pag. 244.

A D

DE SS. NICOLAO PUERO
NICOLAO ET LEONARDO PRESBYTERIS MARTYRIBUS
LEDESMÆ IN HISPANIA

J. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

VERISIMILITER CIRCA ANNUM DCCLVII. SS. Nicolai *et sociorum Acta exarata sunt a J. Ægidio Zamorensi sæculo XIV,*

Oppidum *diœceseos Salmanticensis cui nomen Ledesma, seu Bletisa, sex circiter leucis occidentem versus ab urbe episcopali distans* (1), *palæstra fuit* S. Nicolai *puerili, et presbyterorum* Nicolai *et* Leonardi, *martyrum. Horum Acta antiqua non sunt, utpote composita a Joanne Ægidio Zamorensi, Ordinis Minorum, qui floruit sæculo XIV.* Vir fuit, *inquit Waddingus* (2), undequaque doctissimus et moribus probatissimus ; unde Alphonsus
B decimus Astronomus, qui tabulas fecit Alphonsinas, Hispaniæ rex, eum dedit præceptorem filio suo Sancio, qui postea successit in regno. *Scripsit Joannes Zamorensis historiam* Illustrium personarum *septem grandibus tomis, quæ hactenus typis excusa non fuit* (3). *Hujus quidem operis mentionem non facit Waddingus in Scriptoribus Ordinis Minorum, nisi forsan sit liber quem ipse vocat* Historiam naturalem, ecclesiasticam et civilem, *quique sex ingentia volumina complectitur ;* quorum insignia exemplaria membranea asservantur in bibliotheca Zamorensi Minorum, jam magna rei historicæ jactura temporis perpessa injurias (4). *Unum idemque opus mihi videtur, quamvis discrepet titulus et numerus tomorum ; hæc autem puto recte tradita ab Henrico Floresio, auctore Hispaniæ sacræ, si quidem coram inspexit exemplar Zamorense* (5).

diu post mortem martyrum.

2 *Historiam vero illam Tamayus, de sanctis nostris in Martyrologio Hispano dicturus, adhibere voluit, et, quod ipse narrat* (6), *episcopum Zamorensem, Joannem Coello de Sandoval, rogavit* ut eorum Actorum copiam extrahi conaretur. *Verum, licet is* personaliter monasterium [*Zamorense Fratrum Minorum*] adiret, voluminaque mss. operum... Ægidii sæpius evolveret, numquam Acta hujusmodi, carmine aut prosa conscripta, potuit invenire : forte quia ex codicibus sublata. *Sublata non fuerant ex libro Illustrium personarum, teste auctore Hispaniæ sacræ ; sed ideo forte præsul ea in septem illis tomis frustra quæsivit, quod ignoravit operis rationem. Hoc enim instar lexici procedit, Vitæque omnes in eo secundum literarum ordinem dispositæ sunt; ac propterea, cum auctor librum XIII attingit, qui literam N complectitur* (7), *hæc scribit :* Omissa opportuniori tempori* historia Nicolai episcopi Barensis *(immo Myrensis)*, quæ satis extensa scribitur, ad Nicolai martyris de Ledesma historiam convertimur (8). *Constat itaque Zamorensem minoritam Acta* S. Nicolai *concinnasse. Quæ, cum sexto circiter sæculo post sancti pueri mortem composita sint, neque, ut videtur, ex antiquiore Vita, sed secundum popularium traditionem, quantulam habeant auctoritatem nemo non pervidet. Immo adjiciendum est nonnulla in eis offendi quæ rebus aliunde notis contradicant* (9). *Attamen, traditio de ipso martyrio eo facilius continuari potuit ac perpetuo servari, quod cultus servis Dei jam inde antiquitus, immo probabiliter statim ab obitu, fuit delatus* (10). E

* tempore *in edit.*

3 *Illa nos Acta, quia meliora non suppetunt, lectorum oculis subjiciemus, descripta ex apographo Scorialensi et cum Floresii editione collata. Missa fuerunt ad decessores nostros* ex tomo in-fol. ms. bibliothecæ superioris regii monasterii S. Laurentii, vulgo Escorial, notato « varii tractatus »... die 14 feb. 1722 descripta. *Cujus exemplaris originem explicat diploma Passioni annexum, datumque die 17 decembris anni 1474. Ex illo discimus Francisco Mendez, clerico Ledesmæ et notario apostolico, a Ledesmensibus mandatum fuisse ut se Zamoram conferret et in bibliotheca conventus FF. Minorum S. Francisci, qui situs est extra muros civitatis, quæreret* S. Nicolai *Vitam, eamque accuratissime in latinum verteret; id eum præstitisse præsentibus Fratre Antonio de Benavente, conventus guardiano, et Fratribus Alexio et Francisco de Carvajal, ejusdem conventus incolis ; qui testes translationem, subscripto nomine, probaverunt. Ex hoc apographo descriptum est exemplar quod in bibliothecam Scorialensem venit, quodque etiam Floresius edidit* (11).

His Actis quæ, exscripta fideliter, servantur in Scoriali,

4 *Ab Actis illis non admodum discrepat narratio quædam, jam pridem in theca reliquiarum inclusa, quæque mirabili modo fertur concinnata. Quum enim aliquando Ledesmenses, qui tunc sanctorum suorum patronorum nomina et martyrii genus ignorabant, cujusdam festi vigilias in ecclesia* S. Nicolai *celebrarent, subito vir apparuit, habitu peregrinus, baculum viatorium dextera tenens, sinistra vero palmam. Quod visum adstantes ita turbavit ut fugere vellent. At peregrinus, imposito silentio, dixit, eo quod pie et ardenter nosse cuperent illos martyres quorum intercessione tanta Deus ederet miracula, se venisse ut vitam et martyrium ipsorum exponeret. Hæc itaque explicuit, ac de ejus nar-*

fere similis est narratio in reliquiarum theca post visionem aliquam inclusa.

(1) Cfr. Madoz, Diccion. geog. de España, tom. X, pag. 119 et seq., tom. IV, pag. 360. — (2) Scriptt. Ord. Min., pag. 188. Cfr. Ann. Ord. Min., tom. VI, ad ann. 1301, pag. 6, Romæ 1733. Cfr. Nicolaus Antonius, Bibl. Hisp. vet., tom. II, pag. 108. Cfr. Joannes a S. Antonio, Biblioth. Franciscana, tom. II, pag. 116. — (3) España sagrada, tom. XIV, pag. 296 — (4) Wadding., Scriptt. Ord. Min., pag. 189. — (5) Cfr. España sagrada, tom. XIV, pag. 296. — (6) Tom. V, pag. 681. (7) España Sagr., tom. XIV, pag. 296. — (8) Ibid., pag. 392. — (9) Cfr. infra, num. 6. — (10) Cfr. infra, num. 8. — (11) Cfr. España sagr., tom. XIV, pag. 296.

ratione

AUCTORE J. V. H.

A *ratione factum est instrumentum, quod in sancti* Nicolai *arca fuit inclusum.* Res *quidem* non repugnat, *ait Henricus Florez* (1), *qui illam in codice ms., sibi a Josepho de Quiros tradito, legit; sed neque is neque alius quisquam ullas indicat circumstantias, unde perspici possit quænam scriptioni facienda sit auctoritas.*

S. Nicolaus, *verisimiliter nepos Alchamæ,*

5 *Antequam Vitam excudimus, nonnulla in ea notanda sunt aut paucis exponenda. Ad summam narratur puerulus Maurus a* Nicolao *et* Leonardo *presbyteris ad christianam religionam fuisse traductus, ideoque cum his a patre suo, tum Ledesmæ in Hispania regnante, capitis damnatus. In relatione ms., quæ solio fuit inclusa quamque Ledesmensem vocabimus, dicitur puer ante susceptam fidem* Alij *nuncupatus, pater vero Mafoma. Verum Joannes Zamorensis tradit* Nicolaum *(hoc ei nomen post baptismum inditum est) esse genitum* ab Alcama, rege Marochii, patre Galaffræ, regis nobilissimi Toletani. *Utrum Alchama pater sit an avus, ex hoc et aliis locis certo definire* B *non ausim. Attamen, si martyrii tempus spectatur, de quo infra dicemus, non ægre iis assentiar qui martyrem filium dicunt Galaffræ* (2), *Alchamæ vero nepotem.*

cum sociis occubuit initio dominationis Mauricæ in Hispania,

6 *De Maurorum in Hispaniam adventu dicens auctor, pervagatam illam narratiunculam repetit de Roderici regis amoribus ac Juliani ultione, quam ut fabellam eruditi jam omnes explodunt. Ita pergit Zamorensis, errores non paucos narrationi admiscens, ut ex recentioribus manifesto patet :* Ipse [*Alchama*] *pater aut forsan avus* Nicolai *pueri* cum filio suo Galaffra, rege Toleti, et innumera multitudine Sarracenorum totam Hispaniam occuparunt, rege Roderico et innumera christianorum multitudine interfectis. *Quæ scriptor de Alchama narrat, nemo est qui nesciat esse tribuenda Muzæ et Tarek, legatis principis Walid I. Insuper Abderamus ab anno* 756 *ad* 788 *Hispaniæ Saracenicæ imperium obtinuit* (3). *Qui itaque in Actis reges Mauri dicuntur, ad summum reguli fuerint oportet, provinciarum aut civitatum gubernatores; ac rectius aliquot auctores scripserunt* Nicolai *patrem nomine* C *Abderami Ledesmæ præfuisse* (4). *De hac urbe Vitæ scriptor :* Sic igitur, *ait,* toto regno ab Arabibus occupato, rex Alchama castrum, quod tunc Fera dicebatur, nunc autem Ledesma denominatur, voluit populare, *id est, incolis ad agrorum culturam et tributorum abundantiam dotare. Indicat igitur historicus* S. Nicolai *patrem Ledesmæ vixisse sub initio dominationis Mauricæ in Hispania, et quidem paulo post Roderici cladem. Hanc calamitatem Hispania christiana accepit anno* 711 (5), *et quia sanctorum nostrorum certamen aliquanto post contigit, modo Actis fidem habere liceat, martyrium ad annum circiter* 757 *non pauci historici referunt* (6); *quam temporis notam et nos in fronte hujus commentarii scripsimus, dubitanter quidem, quoniam nulla præsto sunt satis certa testimonia. Sed, si martyr reapse anno* 757 *occubuit, et quidem, ut fama est, duodecim annos natus, facile intelligitur cur multi auctores eum nepotem, non filium Alchamæ fecerint; si quidem jam anno* 711 *Alchama cum Galaffra filio in Hispania bellum gessisse traditur.*

ob baptismum susceptum et datum.

7 *Luculentius causa martyrii in Actis exponitur; scilicet sanctus puer ideo capitis damnatus fuit, quia relicto Mahomete, Christum secutus est; presbyteri vero* Leonardus *et* Nicolaus, *quia ministri fuerunt baptismi* Nicolao *puero collati. Utrumque enim lege prohibitum erat; et quamvis Mauri aliqua ratione paterentur Hispanos indigenas Deo ex ritu christiano servire, multos tamen religionis causa morte mulctarunt. Ecclesiæ sub jugo Maurico statum ita Ambrosius de Morales adumbrat :* Occupata, *inquit* (7), ab Sarracenis Hispania, multis de causis barbari victores christianis pepercerunt : illudque eos imprimis commovit, quod magnas lateque diffusas Hispaniæ provincias accolis ipsi E implere non poterant. Ut igitur essent qui agros colerent, consueta mercimonia exercerent et tributa principi persolverent, christianos in Hispania, quoscumque potuerunt, conservavere. Relictus eis fuit religionis cultus, templa multis in locis intacta permanserunt, libereque permissum, ut christiano ritu eadem frequentarent. *Enumerans dein quæ erant præcipue splendida Cordubæ, inter alia recenset templa christiana ibidem et in finitima regione conservata. Sed hæc Maurorum indulgentia multis exceptionibus coangustabatur; et, ut alias prohibitiones* (8) *omittam, vetitum erat ne christiani palam suam religionem prædicarent, neve quemquam Mahometanorum ad Christum traducerent* (9). *Atque ejusmodi martyrii causæ fuerunt, tum aliorum sanctorum plurium, ut manifesto apparet in Memoriali S. Eulogii* (10), *in Chronico generali Ambrosii Morales* (11), *etc., tum etiam sanctorum* Nicolai *pueri et* Leonardi *ac* Nicolai *presbyterorum.*

Eorum corpora statim ut reliquiæ habita sunt

8 *Martyrum nostrorum corpora christiani, ut legimus in Passione, num.* 5, *tamquam reliquias collegerunt et in monumentis singulis posuerunt. Exinde cultum ecclesiasticum protinus incepisse eo credibilius videtur, quod illa ætate solebant martyres, statim a morte, præcipua coli veneratione* (12). *Exemplo sit S. Eulogius; cujus Vitam contexens Alvarus* (13), *non æqualis solum sed etiam amicus, ideo se scripsisse testatur, ut annua sancti memoria celebrari posset :* Quoniam, *inquit,* expedit et dignum nobis visum est pro utilitate legentium, et pro annuo festivitatis suæ recursu, passionem ejus breviter explicare, ideo sequestratim, pure et sinceriter agonis sui pulcherrimum induximus

(1) Esp. sagr., tom. XIV, pag. 304. — (2) Cfr. Joannes de Marieta, Tradado de las fundaciones de las cividades de España, fol. 37. — (3) Gams, Kirchengeschichte von Spanien, tom. II, part. II, pag. 244. Cfr. Bernardus Dorado, Compendio historico de la ciudad de Salamanca, pag. 69. Cfr. Viardot, Hist. des Arabes et des Mores d'Espagne, tom. I, pag. 110 et seqq. — (4) Cfr. Dorado, Compend. hist. de la c. de Sal., pag. 69. — (5) Masdeu, Historia critica de España, tom. XII, pag. 13 et seqq. Viardot, Histoire des Arabes et des Mores d'Espagne, tom. I, pag. 71 et seqq. — (6) Cfr. Bern. Dorado, Compendio hist. de la ciudad de Salamanca, pag. 69. — (7) Apud Migne, Patrologia latina, tom. CXV, col. 917. — (8) Cfr. Viardot, Histoire des Arabes et des Mores d'Espagne, tom. II, pag. 18 et seqq. — (9) Cfr. Adrianus Rebandus, Verhandeling van den godsdienst der Mahomet., pag. 215 et seq., Trajecti ad Rhenum 1718. — (10) Ap. Migne, Patr. lat., tom. CXV, col. 735 et seqq. — (11) Coronic. gen., de España, tom. VII, pag. 274 et seqq. — (12) Cfr. Ambrosius de Morales, Coronica general, tom. VII, pag. 391 et seq. — (13) Cfr. Acta SS., tom. II Mart., pag. 89.

finem

AUCTORE J. V. H.

finem (1). *Ita quoque in S. Eulogii Memoriali sanctorum* (2), *videmus corpora martyrum eorumque separata membra ad varias ecclesias reliquiarum instar translata. Etiam ex infra dicendis apparebit* S. Nicolai *et sociorum cultum reapse esse antiquissimum.*

Ecclesia S. Joannis dedicatur S. Nicolao *puero,*

9 *Interemptus fuit puer, si scriptorem Zamorensem audimus,* in atrio S. Joannis, ubi fidei puerulus receperat sacramenta. *Quando autem Ægidius Gonzalez Davila, in Theatro ecclesiastico, refert christianos, in memoriam gloriosi certaminis construxisse ecclesiam* (3), *id intelligendum videtur de instauratione, ac verisimiliter de amplificatione ejusdem ædis S. Joannis; quæ dein, sive ex nova dedicatione, sive ex appellatione populari, dicta est ecclesia* S. Nicolai, *propter celebritatem miraculorum quæ ad sanctorum tumulos Deus edebat. Asserunt tamen non pauci novam ecclesiam in* S. Nicolai *honorem fuisse ædificatam, postquam martyres, in campo juxta S. Joannis templum sepulti, præsentiam suam portentosis fulgoribus manifestam fecerunt* (4).

et in ea servantur reliquiæ ejusdem S. Nicolai *et sociorum:*

10 *Quæ repertæ sunt sanctorum illorum reliquiæ, hodie servantur (ut anno* 1768 *scribebat Henricus Florez) in duobus sacculis sericis, cœlestemque odorem emittunt. Supererant autem, præter sancti pueri vestem gossypinam, cineres cum ossibus aliquot quæ ignis non consumpserat, et cum duorum sacerdotum lipsanis, in quibus cernebantur cremationis vestigia. Sed tantum thesaurum duo presbyteri Salmanticenses surripere conati sunt, allecti videlicet multorum miraculorum fama. Rem narrat instrumentum in tabulario Ledesmensi asservatum, quod primus in lucem prodidit supra laudatus Ægidius Gonzalez, et in sua Hispania sacra, tamquam documentum cultus antiqui, repetiit Henricus Florez* (5). *Ex hispano sermone latine reddo:* Duo præbendati *seu canonici* consilium inierunt furandi *sancti* Nicolai *reliquias, easque* transferendi in ecclesiam Salmanticensem, ut Dominus Deus, quas virtutes operabatur in loco stationis, operaretur in sede Salmanticensi. Jusserunt igitur confici arcam novam in qua conderent reliquias sacri corporis S. Nicolai; et die quodam sabbati, e civitate egressi cum suis jumentis, assumptis
C
donariis, se contulerunt in ecclesiam S. Nicolai, ac malo animo recitarunt vesperas solemnes et completorium. Cum tota nocte vigilassent, circa auroram surrexerunt, subripuerunt ossa e sepulcro sancti martyris, eademque panno candido involuta in arca deposuerunt; dein cantato matutino et Missa celebrata, gaudentes cum ossibus sancti martyris in domos suas redierunt.

quas furati duo canonici divinitus puniuntur.

11 Quia vero Deus non vult ut quis gaudere possit de malo patrato, tamquam judex justus unicuique dat mercedem secundum opera quæ in hoc mundo fecit. Ideo unus horum præbendatorum, gravi infirmitate oppressus et tumefactus, tertia die dirupto ventre mortuus est. Alter adhuc vivus post mortem socii ægrotare cœpit, et valde timens ne pariter sibi lugendum esset, misit nuntium ad episcopum Salmanticensem, Navarronem appellatum, ut ipsum inviseret, eo quod gravi morbo afflictaretur. Venit D
igitur episcopus, et præbendatus eidem narravit factum cum omnibus circumstantiis, simulque declaravit habere se in domo sua sacra ossa sancti Nicolai martyris, in arca inclusa, ut illa extraxerat. Statim vero tradidit arcam, quam episcopus in suas ædes continuo detulit, tertiaque die postea mortuus est præbendatus. Illo autem tempore erat apud ecclesiam S. Nicolai, ex qua sacra ossa sublata fuerant, Frater quidam religiosus, qui custodiebat et curabat dictam ecclesiam. Quem episcopus, misso nuntio, arcessivit. Religiosus statim venit. Episcopus vero ita eum interrogavit: « O Frater, dic mihi, nostine ubi sint ossa S. Nicolai martyris, cujus ecclesiam custodis, curas et ornas? » — Cui respondit Frater: « Existimo illa esse in ipsius ecclesia, ejusdemque in sepulcro. » — Episcopus dixit: « Certe ibi non sunt. » — Frater vero attonitus: « Ubinam igitur sunt? » ait. Episcopus autem dixit: « Nuper vidisti duos ecclesiæ meæ clericos in templum tuum venientes: hi martyris ossa furati sunt, eaque detulerunt in hanc civitatem. Dominus vero illis iratus est ob injuriam sancto Nicolao martyri inustam; quapropter morbo E
oppressi perierunt. Sunt autem apud me ossa sacra; accepta itaque illa refer in suam ecclesiam. » — Tunc episcopus tradidit arcam cum reliquiis sancti martyris; quibus monachus cum magna reverentia et gaudio super ipsius jumentum positis, viam denuo arripuit, venitque ad ecclesiam unde subreptæ fuerant. Exinde usque in hodiernam diem Deus, pro cujus honore sanctus passus est, per hujus sacras reliquias virtutes et miracula operatur.

tempore Navarronis, episcopi Salmanticensis usque ad annum 1159. ** vel potius* VIII

12 *Navarro ille, qui surreptas* S. Nicolai *reliquias Ledesmensibus civibus restituisse narratus est, episcopus Salmanticensis fuit anno* 1152, *antea Cauriensis antistes ab anno* 1142, *ut constat ex diplomate regis Alphonsi VII* * (6). *Episcopatum suum clausit anno* 1159 (7). *Producit eum quidem Ægidius Gonzalez Davila* (8), *et post eum Henricus Florez* (9), *usque ad annum* 1177, *quem annum prior dicit acceptum ex nota scripta in margine cujusdam voluminis bibliorum ecclesiæ Salmanticensis* (10). *Sed hic manifestus est error: nam Ordonius, Navarronis successor, jam anno* 1160, *mense februario subscripsit donationi Ferdinandi II, factæ ecclesiæ Auriensi his verbis:* Ordonius episcopus Salmantinus confirmat (11). F

Floret cultus S. Nicolai *sæculo XII et sequentibus;*

13 *Sæculo illo XII et sequentibus,* S. Nicolai *cultus haud parum floruit. Ligneam ecclesiam ipsi sacram pia matrona Controya, Ledesmensis, mutavit in lapideam, eamque testamento legavit Ordini equestri S. Joannis Hierosolymitano, quem heredem suum constituerat. Propter frequentia autem miracula ad sanctorum sepulcra patrata, Rhodum, in insulam principalem Ordinis, sacras reliquias deportare moliebatur Ledesmensis commendator. Sed fortiter obstiterunt cives ne pretiosa pignora alio migrarent; immo a magistro generali Ordinis Hierosolymitani impetrarunt, ut* S. Nicolai *ecclesia in jus civitatis Ledesmensis*

(1) Ap. Migne, Patr. lat., tom. CXV, col. 713. — (2) Ibid., col. 792. — (3) Teatro eccles. dellas iglesias de los regnos de las dos Castillas, tom. III, pag. 257. — (4) Esp. sagr., tom. XIV, pag. 302. — (5) Esp. sagr., tom. XIV, pag. 299. — (6) Dorado, Compendio hist. de la ciudad de Salamanca, pag. 136 et seq. — (7) Ibid., pag. 141. — (8) Teatro eccles., tom III, pag 259. — (9) Espan. sagr., tom. XIV, pag. 301. — (10) Teatro eccles., tom. III, pag. 259. — (11) Dorado, pag. 141.

concederet,

A *concederet, atque ibidem conventus FF. Minorum conderetur. Hujus rei fidem faciunt literæ datæ mense octobri anni* 1585: *quas e tabulario Ledesmensi hispanice edidit auctor Hispaniæ sacræ* (1). *Eas nos latine reddimus:* Ego Frater D. Antonius Zenteno, commendator Zamayonensis, pro potestate mihi a meo Ordine ad hoc commissa, trado civitati Ledesmensi ecclesiam S. Nicolai, quæ est Ordinis mei, ex lapide quadrato exstructa, cum sua navi et tribus sacellis. In sacello majore est tabula picta altaris, et sepulcrum S. Nicolai clathris ligneis circumcinctum. In sacello quod est ad cornu Evangelii, exstat altare et imago B. Virginis Mariæ, et in sacello altero, ad cornu epistolæ, altare cum grandi imagine Christi crucifixi valde pia. Insuper trado duas campanas quæ sunt in campanario majori, et campanam parvam supra sacellum maximum positam: arcam quoque cum reliquiis in altari maximo positam, duos calices, duos consecratos lapides, corporalia tria, quatuor casulas, duos libros missales etc. Hæc omnia ea lege trado ut dicta civitas ecclesiam S. Nicolai in suo statu sartam tectamque B conservet, et, etiamsi monasterium quod in supra dicta ecclesia S. Nicolai exstrueretur et fundaretur, alio quovis nuncuparetur titulo et nomine, semper et perpetuo dicta ecclesia nomen ecclesiæ S. Nicolai retineat, neque ullo umquam tempore amittat.

immo sæculo XVI illustratur

14 *Præter crebra miracula quæ supra memoravimus, alia quædam circa finem sæculi XVI contigerunt, præsertim in oppido Ocaña, in diœcesi Toletana. Joannes Maldonado, Ordinis Prædicatorum, ortu Ledesmensis, collegerat pulverem ex sepulcro sanctorum martyrum; cujus particulam dedit Didaco de Frias, febri perusto, immo ab omni spe sanationis destituto. Is, quum aquam pulveri commixtam potasset, et aliquantum itidem pulveris gestasset e collo suspensum, cum omnium admiratione infra triduum convaluit. Cujus miræ sanationis testimonium Joannes ille Maldonado scriptum misit Ledesmam. Duæ sanctimoniales cœnobii S. Catharinæ in oppido Ocaña, similiter absorpto pulvere sacro, liberatæ sunt a febri qua vehementissime laborabant, altera quidem ab annis undecim,* C *altera vero viginti* (2).

miraculis plurimis.

15 *Aliud quoque miraculum Ledesmæ contigit. Anno videlicet* 1592, *Joannes Linaya Maldonado, dimidio corpore captus, multo tempore iners in lecto jacuit. Ipsi quadam nocte in mentem incidit ut* S. Nicolai *auxilium imploraret, ejusque adiret ecclesiam, quantumvis in vestiendo corpore et itinere ipso faciendo laboraturus esset ac passurus. Itaque, equo bene strato impositus, duobus viris ex utroque latere sustinentibus, in viam se dedit; sed tam tardus fuit in incedendo, ut primum post mediam diem ad conventum devenerit, ad singulos fere passus clamoribus præ dolore editis. Tandem ecclesiam ingressus, et portatus ante altare reliquiarum, peracta peccatorum confessione, rogavit Patrem guardianum, Antonium ab Abula, ut aliqua ex reliquiis ægro corpori admoveretur. Eodem vero temporis momento quo paralytica membra sacris lipsanis tacta fuere, gaudio exsiluit Joannes, se penitus sanatum voce et motu ostendens. Omnes Deum laudarunt; et guardianus, cum quibusdam Fratribus ac turba parentum, famulorum amicorumque, qui ægrotum comitati fuerant, eum domum usque prosecuti sunt. Hic autem nunc præibat, alios provocans ut secum cursu ascenderent a conventu ad oppidum. Eventum omnes pro certo habuerunt miraculo, quo se Deus in sanctis suis mirabilem exhibuit* (3). *Martyrum sepulcrum tum erat situm in medio sacello majore, clathris ligneis circumdatum, quorum nunc ne vestigia quidem exstant: hodie, ait Florez* (4), *est dumtaxat arcula lignea, posita non in altari principe, sed in latere, supra portam quæ ducit a sacello majore ad sacristiam. Tradit Ægidius Gonzalez* (5) *servari in conventu S. Francisci Ledesmensi epitaphium, olim tumulo* S. Nicolai *pueri* E *adscriptum:*

AUCTORE J. V. H.

✠

AQUI YACE EL CUERPO DEL
GLORIOSO MARTYR SAN
NICOLAS HIJO DE AL...
MORO REY...

Quod latine ita redditur: Hic jacet corpus gloriosi martyris sancti Nicolai filii Al (chamæ), regis Mauri.....

Sodalitas in ejus honorem instituta fuit.

16 *Sæculo XVII instituta fuit Ledesmæ sodalitas* S. Nicolai, *quam bulla sua, data die* 30 *julii anni* 1662, *probavit et confirmavit Alexander papa VII. Concessit insuper indulgentiam plenariam, lucrandam tum ea die qua collegæ albo sodalitatis inscribuntur, tum die qua sacras reliquias visitant in ecclesia conventus S. Francisci, a vesperis diei* 20 *octobris usque ad solis occasum diei sequentis* (6); *sed diem illum* 20 *octobris errore scriptum puto, quia diem* 31 *martyribus nostris sacrum fuisse ex Tamayo aliisque auctoribus accipimus* (7), *adeoque fidem propius videtur in hunc diem* F *concessam esse indulgentiam. Pridie solemnitatis sodales ad completorium conveniebant; ipso vero die festo, habebatur publica supplicatio, atque exposito venerabili Sacramento, Missa cantabatur, sub qua ad populum e suggestu dicebatur. Sed, imminuto paulatim numero sodalium et zelo languescente, celebratio rituum illorum fuit omissa. Nihilominus, ut in* S. Nicolai *sociorumque honorem officium liturgicum recitaretur, operam dedit medio sæculo XVIII Josephus de Quiros, et eodem tempore, scilicet die* 6 *septembris anni* 1755, *Josephus Zorilla, episcopus Salmanticensis, sacras reliquias invisit.*

(1) Tom. XIV, pag. 303. — (2) Ibid., pag. 304. — (3) Ibid., pag. 304 et seq. — (4) Ibid., pag. 305. — (5) Ibid. — (6) Ibid., pag. 305 et seq. — (7) Cfr. P. Sainz de Baranda, Clave de la España sagrada, pag. 431.

AUCTORE JOANNE ZAMORENSI.

D

PASSIO
SANCTI NICOLAI, ALCHAMÆ REGIS FILII,
ET SOCIORUM MARTYRUM APUD LEDESMAM,
AUCTORE JOANNE ÆGIDIO ZAMORENSI

a

ex cod. Bruxellensi 8927[a], collato cum Hispania sacra.

CAPUT UNICUM.

Maurorum in Hispaniam irruptio. Nicolai conversio et martyrium.

Uxore Juliani comitis a Roderico rege temerata, b c

Nicolaus[1] genitus fuit ab Alchama[2], rege Marrochii, patre Galaffræ regis nobilissimi Toletani *b*. Præfatus autem[3] rex Marrochii, quum esset Saracenus[4] et tributarius regis Roderici, qui totam Hispaniam gubernabat, contigit, ut idem rex Rodericus[5] mitteret comitem Julianum *c*, Gothicum genere, Marrochium[6] pro tributo. Quumque Julianus comes iter arriperet ut[7] jussa regis expleret, contigit ut rex Rodericus, flamma libidinis excitatus, vi opprimeret apud civitatem quæ Caparra dicitur, uxorem comitis Juliani. Erat siquidem ipsa comitissa sicut nobilis genere, ita et facie pulchra valde. Ipsa et[8] fuit postmodum uxor regis Galaffræ et mater Galianæ[9], quæ postmodum, ut vulgariter dicitur, regis Karoli[10] uxor fuit. Quumque Julianus comes cum tributo a Marrochio rediisset et tributum regi Roderico jucundissime obtulisset, volens optatis uxoris suæ perfrui deliciis, in domum propriam est reversus. Quem ut conjunx[11] aspexit, eidem attentatum in se a rege Roderico facinus cum lacrymis aperuit et detexit.

Alchama, princeps Saracenus, ab illo vocatur, et, Hispania submissa,

2 Cujus facinoris seriem ut audivit comes Julianus, diro perfossus[12] jaculo et animo lethaliter vulneratus, in regem Rodericum modum[13] vindictæ cœpit diversis compendiis cogitare, ponderans obsequia quæ regi Roderico fecerat, et dedecus et injurias quas sustinuerat ab eodem. Anno itaque revoluto, quum tempus exigeret C ut rex Rodericus mitteret pro tributo, remisit comitem Julianum, qui non immemor injuriarum, irrogatum sibi[14] et uxori suæ dedecus a rege Roderico Alchamæ[15] nuntiavit, adjiciens comes quod, si vellet consilio suo regi, totam Hispaniam sibi daret. Cui annuens Alchama prælibatus remisit Julianum comitem cum tributo et solemnes nuntios, qui proponerent coram rege Roderico ea quæ proponenda dictaret comes Julianus. Ut igitur comes et nuntii Alchamæ ad regem Rodericum pervenerunt et tributum obtulerunt, de pace firmanda inter utrumque regem multum colloquium et consilium habuerunt. Convocatis itaque universis regni principibus et prælatis, comes Julianus consilium tale[16] dedit, ut in signum fœderis sempiterni et perpetuam[17] pacem mutuam confovendam, arma universa destrueret regni sui; quod et factum est, toto concilio approbante. Sed[18] ut sermo pervenit ad aures Alchamæ, ipse cum filio suo Galaffra, rege Toleti, et innumera multitudine Saracenorum[19] totam Hispaniam occupavit[20], rege Roderico et innumera christianorum multitudine interfectis, E ut infra patebit melius in Historia Roderici, ubi bellorum acies ordinantur.

Ledesmam occupat;

3 Sic igitur toto regno ab Arabibus occupato, rex Alchama castrum quod tunc Fera dicebatur, nunc autem Ledesma denominatur, voluit populare: et congregatis quibusdam pauperibus christianis, qui gladium evaserunt[21] bellatorum, coram rege Alchama flexis genibus et progemebundis[22] mœroribus cœperunt misericordiam acclamare, et, ut eis ad populandum locum aliquem concederet, supplicare. Quibus rex annuens, juxta radicem castri prædicti super fluvium Tormes eisdem concessit licentiam populandi. Quod ut fecerunt, in honorem B. Joannis ibidem ecclesiam construxerunt *d*. Placuit autem regi et satellitibus ejus servitium christianorum, et permiserunt ut christiani filios suos[23] officio ecclesiastico informarent. d

cujus filius, latinas literas cum christianis addiscens, et ipse Christo adhæret,

4 Nomen autem Christi dum hic[24] colerent illi pauperes christiani, et juxta ecclesiam S.[25] Joannis puerulos in addiscendis latinis litteris informarent, contigit quod filius regis superius memorati[26], frequenter juxta ecclesiam illam transitum faceret cum aliis pueris domicellis, venationis et piscationis causa et ludorum consimilium[27], et quodam instinctu divino afficeretur circa pueros addiscentes, affectans et ipse cum eisdem pueris ludis puerilibus intendere, atque[28] latinas litteras addiscere cum eisdem. Quem affectum suum ut patri aperuit, moleste sustinuit et, ut potuit, dissuasit. Sed quia nihil valet humana dissuasio, ubi Spiritus Sancti[29] unctio cum affectu[30] stimulat et suadet, idcirco ad pueri instantiam, ne pater molestaret infantis delicias, invitus[31] annuit quod petebat, mittensque pro duobus clericis, Nicolao videlicet et Leonardo, eis prædictum infantem tradidit latina lingua et litteris imbuendum. Quod ut[32] fieret diligenter,

[1] *In textu impresso hic prologus præmittitur :* Omissa opportuniori tempore *(sic)* historia Nicolai, episcopi Barensis, quæ satis extensa scribitur, ad Nicolai martyris de Ledesma historiam convertemur; quam describentes, primo agemus de ipsius conditione in statu infidelitatis et Hispaniæ vastatione, secundo de ipsius conversione, tertio de ipsius passione propter fidem veritatis. — [2] Alcama. — [3] Alcama *add.* — [4] Sarracenus. — [5] Rudericus. — [6] apud Marroch. — [7] et. — [8] etiam. — [9] Gallianæ. — [10] Karuli. — [11] conjux. — [12] perfosus. — [13] modos. — [14] sibi irrogatarum. — [15] regi Alchamæ. — [16] talem. — [17] propter. — [18] quod. — [19] Sarracenorum. — [20] occuparunt. — [21] evaserant. — [22] prægemebundis. — [23] ejus in. — [24] sic. — [25] B. — [26] memoratus. — [27] ludicorum consilio. — [28] ac. — [29] Sancti Spiritus. — [30] effectu. — [31] invictus *cod.* — [32] dum.

Spiritu

A Spiritu Sancto infantulus inflammatus cœpit in Christum credere et baptismum devote ac instanter [1] petere. Sed clerici, patrem infantis formidantes, hoc facere differebant. Quibus ipse respondit, quod paratus erat martyrium pati pro nomine Domini nostri [2] Jesu Christi : pro certo consciens [3] quod solum corpus posset ejus pater occidere, sed animam nullo modo: id vero quod momentaneum est et transitorium, postponi debet ut æternum, quod numquam deficiet, acquiratur.

et martyrium subit una cum præceptoribus suis.

5 Clerici vero ipsius constantiam attendentes, ipsum in ecclesia B. Joannis baptizaverunt, et [4] eumdemque Nicolaum in sacro baptismate vocaverunt. Notitia hujus rei postquam pervenit ad Alchamam patrem suum, turbatus interius vehementer et in furiam conversus, misit pro presbyteris et omnibus christianis, et interrogans seriem hujus facti, nullus loqui præ formidine fuit ausus, sed omnes voce unica responderunt, quod ejus filius [5] indicaret seriem hujus facti. Præsentatus autem filius regis, et interrogatus quis eum fecerat christianum, clara voce respondit : « Spiritus Sanctus supervenit [6] in me, et inspiravit in me almifluus Jesus Christus, et sic factus [7] sum ejus spiramine christianus. » Interrogatus denuo, quis ei baptismi lavacrum ministraret, respondit : « Leonardus presbyter et ejus consocius Nicolaus. » Indignatus autem pater contra filium et contra duos presbyteros supradictos, cum non posset eos avellere [8] a fundamento christianæ fidei [9], jussit eos carceri mancipari : quumque [10] nec sic posset filium a proposito revocare, jussit [11] eum lapidibus obrui et tandem igne comburi in atrio S. Joannis, ubi puerulus fidei [12] receperat sacramenta. Duos vero presbyteros lapidibus obruerunt, et sic ad cœlestia regna [13] migraverunt. Christiani vero sanctorum martyrum [14] reliquias collegerunt et in monumentis singulis posuerunt. Post tertium vero diem venter regis intumuit et crepuit, et pro suis sceleribus [15] pœnas luit : præstante almifluo Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto [16] vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen [17] *e*.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., num.* 3.

b *Quæ in his castiganda sint, partim indicavimus* (1). *Cætera lector facile notabit.*

c *Fabulosa hæc esse jam omnes consentiunt. Ex iis quæ copiose disputat dominus R. Dozy in opere inscripto* Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne pendant le Moyen-Age (2), *Julianus iste dicendus esset exarchus Africæ, præpositus scilicet partibus Africæ quæ imperatori Constantinopolitano subditæ erant. Idem auctor in eodem opere* (3) *enarrat quomodo in Saracenorum potestatem, devicto Roderico, Hispania devenerit.*

d *De ecclesia S. Joannis, sita extra urbis mœnia, cfr. Comment. prævius, num.* 9. (4).

e *Martyrium paulo aliter narratur in relatione illa mirabili de qua in Commentario prævio, num 4, diximus. Etenim, secundum hanc narrationem quam latine de hispano reddimus,* pater S. Nicolai, dominus sive regulus Ledesmæ civitatis, vocabatur Mafoma ; puer autem, nomine Alij, duodecim annos erat natus, quando martyrium passus est. Primo quidem palma percussit eum pater, quando agnovit eum esse christianum ; quod tamen ille tulit, sicuti bonum Christi discipulum decet, præbendo maxillam alteram. Cum vero neque carcere, neque vinculis a sententia sua sancti, Nicolaus videlicet et duo sacerdotes, possent deflecti, jussit judex eos morte affici in ipso campo ecclesiæ S. Joannis (quæ quidem stabat extra muros, ad occidentem, juxta fluvium qui Tormes dicitur). Tunc abierunt e carcere nudi, manibus ad humeros ligatis : quos circumdabat turba Maurorum acinacibus detectis instructorum; his autem omnibus præerat ipse pater haud dispari animo. Sanctus vero puer, statim atque ad locum martyrii devenit, genibus se prostravit ; cumque pater eum adiisset, atque capillis sinistra manu arreptis, dextra acinacem levasset, eumque quo tandem staret proposito interrogasset, filius ei respondit sibi optatam esse mortem qua confiteretur fidem Jesu Christi. Quæ quidem mors continuo consecuta est : pater enim ipse ejus caput abscidit, ac jussit ejus cadaver lapidibus obrui, deindeque injici flammis jam paratis. Duo vero sacerdotes ad singulos palos devincti jussi sunt vivi cute exui, ad mortem usque cædi lapidibus, et sine sepultura derelinqui. Propriam autem sepulturam rex est nactus tertia die, qua subito ventre intumescente atque crepante, defunctus est (5).

[1] petere ac instanter. — [2] *om.* — [3] conjiciens. — [4] *om.* — [5] filius ejus tertius. — [6] superveniens. — [7] effectus. — [8] evellere. — [9] a fibula fidei christianæ. — [10] quum — [11] duxit. — [12] fidei puerulus. — [13] regna cœlestia. — [14] martyrum *om.* — [15] debitas *add.* — [16] cum P. et Sp. S. *om.* — [17] *om.*

(1) Comment. præv., num. 6 — (2) Tom. 1, pag. 45-70. — (3) Ibid., pag. 70-78. — (4) Cfr. infra annot. *e*. — (5) España sagr., tom. XIV, pag. 301 et seq.

DE

DE SS. CISSA, EGBERTO ET TATWINO

ANACHORETIS IN CROYLANDIA

ET

SS. THANCREDO, TORTHREDO, TOVA, HUNA, HEREFURTHO

EREMITIS CULTIS THORNEIÆ IN ANGLIA

V. D. B.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. SS. Cissæ, Egberti et Tatwini memoria in fastis sacris. Eorum conversatio in eremo Croylandensi cum S. Guthlaco.

VERISIMILITER CIRCA MEDIUM SÆC. VIII. S. Cissæ *sociorumque dies festus*

Dubii *nonnihil fuimus diceremusne de* SS. Cissa, Egberto *et* Tatwino *in Prætermissis. Quæ nobis de eis innotuerunt, leguntur fere omnia in Vita S. Guthlaci, anachoretæ in Croylandia, excusa ad diem* 11 *aprilis, et in Commentario de S. Bertellino, ibidem eremita, edito in Actis nostris ad diem* 9 *septembris. Contra, ut locus singularis eis sanctis concedatur, suadet cultus ecclesiasticus eis olim certissime delatus, ac timor ne eorum memoria penitus pereat et ex historiis sanctorum perpetuo exsulet. Tribus illis sanctis in Commentario adjunximus* SS. Thancredum, Torthredum, Tovam, Hunam *et* Herefurthum, *tum quod in ecclesia Thorneiensi, ut aliquando* S. Cissa, *culti sunt, tum etiam quod nulla commodior erit nobis de illis dicendi occasio; siquidem eorum dies natalis ignoratur. Etenim, quum paucissimi supersint fasti sanctorum anglici, scilicet Martyrologium vernaculum Londinense dictum de Sion* (1), *codex Usuardinus Altempsianus, editus a Sollerio, et kalendaria aliquot præmissa libris missalibus, a Nicolao* (2) *et a Lingardo collecta* (3), *inde factum est ut, quando sæculo XVII cœperunt Angli catholici nomina et gesta sanctorum popularium colligere, nesciverint qua die sane multi, præsertim minus celebres aut monasteriis singularibusve ecclesiis proprii, olim colerentur. Atque hæc sanctorum nostrorum fortuna fuit. Quæ autem nunc* SS. Cissæ, Egberto *et* Tatwino *sacra dies assignatur, non ex veterum auctoritate constituta est, sed secundum recentiorum arbitrium.*

in recentibus martyrologiis indicatur.

2 *Primi itaque nomen ad diem* 31 *octobris sacris fastis ante cæteros inscripsit Hugo Menardus, in Martyrologio Benedictino hæc tradens :* In insula Croylandensi, in Anglia, depositio S. Cissæ eremitæ, discipuli S. Guthlaci (4). *Paulo latius elogium ad eamdem diem inseruit Bucelinus Menologio Benedictino* (5), *desumptum nempe ex Ingulphi Historia Croylandensi, vel potius ex Menardo, qui illum locum attulerat. Hinc* S. Cissæ *memoria transiit in Herediæ Vitas sanctorum Benedictinorum hispanicas* (6), *in Martyrologium Benedictinum germanicum Cherlii* (7); *attamen omissa fuit in Kalendario Benedictino Donauwerdensi et in Martyrologio Benedictino Lechnerii ; forsan quod eremita potius fuerit quam cœnobita Benedictinus. Hagiographi Angli, ut Griffith, qui alio nomine dicitur Alfordus* (8), *et Challoner, natalem ejus omittunt, utpote incognitum in Anglia.* S. Tatwino *eadem sors in fastis sacris obtigit quæ* S. Cissæ. *Die* 3 *julii eum Menardus his verbis commemorat :* In cœnobio Croylandensi, in Anglia, sancti Tatwini eremitæ (9); *quæ in libro II Observationum explicat ex ante dicta Ingulphi Historia* (10). *Eum pro more suo secuti sunt recensiti supra scriptores Benedictini. De eodem sancto ad diem* 3 *julii in Prætermissis dixerunt decessores nostri* (11), *dubii fuissetne umquam publice cultus ; sed, ut mox planum fiet, non secus ac* S. Cissa *jam inde antiquitus fuit inter sanctos numeratus. Præterivit Menardus* S. Egbertum, *qui propterea ab aliis Benedictinis hagiographis fuit omissus. Sed certo certius* SS. Cissæ *et* Tatwini *participavit honores, uti indicat Challoner ad diem* 11 *aprilis, qui eum presbyterum nuncupat* (12).

Eorum Vita non fuit scripta.

3 *In eadem cum sanctis illis ecclesia humatus quondam fuit S. Bertellinus seu Beccelinus* (13), *eorum sodalis et itidem S. Guthlaci discipulus. Cum ejus Acta in Anglia literis mandata sint, (unde sæculo XV venerunt ad canonicos Rubeævallenses in Brabantia, qui stylum, ut solebant, nonnihil mutaverunt,) nulla ratio prima specie apparet, cur minus scripta fuisset Vita sociorum. Sed conjectura rejicienda videtur, non solum quia nusquam hujusmodi opus innotuit, sed maxime, sicuti infra ostendetur, quia constat* S. Cissæ *Vitam a Thorneiensibus monachis, præcipuis tamen ejus cultoribus, non fuisse lectam. Illorum itaque sanctorum res gestas præcipuas ex S.*

(1) Martiloge in englysshe after the use of the chyrche of Salisbury an as it is redde in Syon, with addicyons. — (2) H. Nicolas, Chronology of history, pag. 104 et seq. — (3) Ibid., pag. 97. — (4) Martyr. Sanct. Ord. S. Bened., pag. 94 ; cfr. pag. 727 et seq., Paris. 1629. — (5) Pag. 748. — (6) Vidas de santos de la sagr. Rel. de S. Bened., tom. IV, pag. 170. — (7) Martyr. Bened., pag. 494. — (8) Annales Ecclesiæ Anglicanæ, tom. III, ad fin., Index sanctorum, v° *Cissa*. — (9) Martyr. S. Bened., pag. 57. — (10) Ibid., pag. 618. — (11) Act. SS., tom. I Julii, pag. 630. — (12) Memorial of ancient british piety, pag. 64. — (13) Cfr. Acta SS., tom. III Sept., pag. 449 et seqq.

Guthlaci

AUCTORE V. D. B.

A *Guthlaci Actis, reliquiarum vero fata ex Historia Croylandensi accipiamus necesse est; quæ historia multis auctoribus nunc suspecta est, atque fabulosa, aut certe interpolata habetur* (1). *Sed illa pars in qua de sanctis nostris agitur, pluribus aliis veteribus monumentis fulcitur; immo totus liber sat antiquus est, et iis etiam locis quæ minus probantur, non videtur nisi priscas traditiones, aliis ex fontibus haustas, continere.*

In Croylandia,

4 *Universa regio in qua sancti viri illi aut vixerunt aut honorati sunt, ædibus sacris abundabat. Audi Henricum Huntendunensem, qui sæculo XII iis in partibus floruit, dicentem*(2): Est autem palus illa latissima et visu decora, multis fluviis decurrentibus irrigata, multis lacubus magnis et parvis depicta, multis etiam silvis et insulis florida : intra quam sunt ecclesia Heliensis, abbatia Ramesiensis, abbatia Chateric, abbatia Thorneie, abbatia Crulande. Sed juxta eam sunt abbatia Burgensis, abbatia Spaldinge, ecclesia S. Ivonis super Usam fluvium Huntendoniæ, ecclesia S. Egidii super Grentam fluvium Cantabrigiæ, ecclesia S. Trinitatis in Tedfordia. B *Porrigitur autem hæc palus, jam pridem in agros mutata* (3), *per comitatus Cantabrigensem a meridie, et Lincolniensem septentrionem versus. In hac posteriori parte jacebat Croylandia, cujus nomen Ordericus Vitalis* (4) *aliique* (5) *deductum censent a* cruda *pro cœnosa et* landia *terra ; alii* (6) *tamen, forsan melius, a corvorum* (crow) *multitudine sumptum fuisse putant. Nolim fusius hanc sedem describere, quippe quam geographi Angli plerique illustrarint, et quæ magis nomine S. Guthlaci quam* SS. Cissæ *et sociorum sit nobilitata. In eam itaque, ut vitam eremiticam duceret, venit S. Guthlacus, prius quidem dux improborum militum, at dein per biennium leges monasticas, psalmodiam aliaque ejusmodi instituta in Repedunensi monasterio doctus.*

sub ductu S. Guthlaci,

5 *Felix, scriptor coævus, S. Guthlaci ejusque discipulorum in Croylandia initia his refert verbis*(7) : Igitur quum supradictus vir beatæ memoriæ Gutlacus illius vastissimæ eremi *(quam modo descripserat auctor)* inculta loca compe- C risset, cœlestibus adjutus auxiliis, rectissimo callis tramite perrexit. Contigit ergo, quum a proximantibus accolis illius solitudinis experientiam sciscitaretur, illisque plurima spatiosæ eremi inculta narrantibus, ecce quidam de illic adstantibus, nomine Tatwinus, se scisse aliquam insulam in abditis remotioris eremi partibus asserebat, quam multi inhabitare tentantes, propter incognita eremi monstra et diversarum formarum terrores omiserant *. Quo audito, vir beatæ recordationis Gutlacus, illum locum sibi monstrari a narrante efflagitat. Ipse autem imperiis viri Dei annuens, arrepta piscatoria scaphula, per invia lustra, inter tetræ paludis margines, Christo viatore ad prædictam insulam quæ lingua Anglorum Cruland vocatur, pervenit ; quæ ante propter remotioris eremi solitudinem inculta et ignota manebat... Aliquot itaque diebus illic permanens, quæque illius loci diligenti investigatione considerans, versari cœpit, ut ad sodalium suorum *(Repedunensium)* colloquia perveniret, quos sibi eximiæ fraternitatis caritas in gremio catholicæ congregationis jungebat : nam eos ante insalutatos dimiserat. Iterum resalutatis se commendare disposuit. Interea mortalibus ægris lux crastina demoverat ortum, cum ille inde egressus remeare cœpit. Itaque intervenientibus ter trigenarum dierum circulis, ut sodales suos fraternis commendaret salutationibus, ad supradictum locum, quasi ad paternæ hereditatis habitaculum, binis illum comitantibus pueris, unde venit regressus est. Deinde peracto itinere, die nono kalendarum septembrium, quo S. Bartholomæi solemnitas celebrari assolet, in cujus suffragio omnia incœpta eremi habitandi ex divina Providentia inchoaverat, Cruland pervenit. *Annos tum natus erat S. Guthlacus viginti sex : qui cum die* 14 *aprilis anni* 714 *vita functus sit, postquam annos quindecim in solitudine Croylandensi vixit, sequitur ut res illæ contigerint anno* 699. E

** amiserant in edit.*

cum SS. Bettelino, Egberto *et* Tatwino,

6 *Quum omnium virtutum esset exemplar, factum est ut ipsi in solitudine aliquot discipuli adhærerent : quos inter modo laudatus* S. Tatwinus. *De quatuor illorum præcipuis hæc in historia Croylandensi scripsit Ingulphus*(8): Etiam in eadem insula illis in temporibus erant nonnulli vitam eremiticam ducentes, qui, viro Dei sancta familiaritate quoad vixit adhærentes, tamquam infirmi ad medicum, in ejus informatione et exemplo frequentem carpebant animæ salutem. Ex quibus unus noviter erat ad fidem catholicam conversus, nobilitate generosus, quondam præpotens in mundialibus, nomine Cissa, qui, relictis omnibus, secutus est Dominum suum Christum. Alius erat Bettelinus servus præfati patris familiarissimus. Tertius erat Egbertus, secretorum ejus præ cæteris conscius. Quartus erat Tatwinus, ad eamdem insulam quondam ductor ejus et nauclerus. *Primus ex illis se ad S. Guthlacum applicuit S. Beccelinus, seu Bertellinus aut Bettelinus, qui, si Vitæ scriptori fidem habemus* (9), *alter fuit ex* F *pueris qui in eremum Croylandensem sanctum magistrum comitati sunt. Qui vero supra primo loco nominatus est* S. Cissa, *tempore verisimiliter postremus fuit. Hic* Cissa *dictus in Historia Croylandensi, in Historia ecclesiastica Orderici Vitalis et in documentis in Monastico Anglicano allegatis,* Cissan *appellatur in exemplaribus Henschenii* (10) *et Mabillonii* (11) *Vitæ S. Guthlaci. Sed hæc non vera est formarum diversitas, siquidem Felix, Vitæ auctor, in obliquis tantum casibus* Cissan *scribit : qui est modus debilis declinationis nominum masculinorum linguæ anglo-saxonicæ* (12). *Accedit quod in Chronico*

(1) Stevenson, The church Historians of England, vol. II, part. II, pag. XVIII. Cfr. Hickes, citatus in Monastico Anglicano novo, tom II, pag. 90, not. H. T. Riley, ap. Thomam Duffus Hardy, Descript. catal. of materials relating to the hist. of Great Britain, tom. II, pag. 58 et seq. — (2) Hist. Anglorum, lib. V, pag. 165, præfat., pag. X et seqq., edit. a Th. Arnold, Londini 1879. — (3) Old England, tom. I, pag. 319. — (4) Ap. Migne, Patr. lat., tom. CLXXXVIII, Hist. eccles., part. I, lib. IV, col. 363. — (5) Fuller, ap. Skinner, Etymologicon linguæ anglicanæ, Etymologicon onomasticon, v° *Crowland*. — (6) Cfr. Skinner, ibidem. Bailey, Universal etymological english dictionary, v° *Crowland*. — (7) Acta SS., tom. II April., pag. 41. — (8) Ibid., pag. 50 et seq. — (9) Acta SS., tom. III Septemb., pag. 450. — (10) Act. SS., tom. II Apr., pag 41. — (11) Ann. Ord. S. Bened., tom. II, pag. 40. — (12) Rask, Angelsaksisk Sproglaere, part. II., pag. 23, Holmiæ 1817.

Anglo-

AUCTORE V. D. B.

Anglo-saxonico filius Aellæ, qui anno 477 *in Britanniam appulisse legitur, dictus est casu nominativo* Cissa (1).

sat longo spatio vixit S. Cissa,

7 *Quum S. Guthlacus aliquot jam annos in eremo degisset, paganus adhuc erat* S. Cissa, *uti ex biographo S. Guthlaci intelligimus. Qui postquam narravit quomodo Egburga, filia Aldulfi, regis Anglorum Orientalium, et abbatissa, ad S. Guthlacum* sarcophagum plumbeum linteumque in eo volutum *misisset,* quo virum Dei post obitum circumdari rogabat, *subjicit:* Addidit quoque ut ab illo sciscitaretur *(is qui missus fuerat)* quis loci illius post obitum suum heres futurus foret. Qui cum sanctæ virginis fidele munus *(sarcophagum et sindonem)* gratanter suscepisset, de eo quod interrogatur respondisse fertur, illius loci heredem in gentili populo fuisse, necdum ad baptismatis lavacrum devenisse : sed mox futurum fore dicebat. Quod spiritu providentiæ dixisse eventus futuræ rei probavit. Nam ipse Cissa, qui nunc nostris temporibus sedem viri Dei Guthlaci possidet, post annos, ut ipse narrare solet, lavacrum baptismatis in Britannia percepit (2).

magistri familiaris ejusque successor.

8 *Nec tamen multi, ut videtur, illi anni fuerunt, quum, ut monuimus, S. Guthlacus annos tantum quindecim in Croylandia vixerit, et* S. Cissa *sat longo spatio ejus fuerit discipulus et sodalis. Nam, uti non uno loco indicat Felix in Vita S. Guthlaci, de hoc sancto viro plura ex* Cissa *comperit:* Non enim, *ait in Prologo ad regem Ethelbaldum,* sine certissima inquisitione rerum gestarum aliquid de tanto viro scribere, nec tandem ea quæ scripsi, sine subtilissima indubiorum testium cautione, libratim scribenda quibusdam dare præsumpsi. Quin potius diligentissime inquirens, quantacumque scripsi, investigavi a reverendissimo quodam abbate Wilfrido, et a presbytero puræ conscientiæ, ut arbitror, Cissan, vel etiam ab aliis qui diutius cum viro Dei conversati, vitam illius ex parte noverant. Ergo quantacumque de vitæ ipsius orthonomia stylo perstrinxero, minima de magnis, pauca de plurimis audisse æstimate (3). *Et inferius:* Igitur, ut de S. Guthlaci solitaria vita, sicut proposui, scribere exordiar, sicut a frequentatoribus ejus Wilfrido et Cissan audivi, eodem ordine quo comperi, easdem res narrare C curabo (4). *Ex his et supra allatis verbis colligimus* S. Cissam *in Britannia, id est, in Wallia aut in alia a Britannis occupata occidentali Angliæ parte, fuisse baptizatum; dein orientem versus profectum, se in disciplinam S. Guthlaci tradidisse; ac, postquam aliquamdiu cum eo vixit, in defuncti magistri locum fuisse suffectum. Erat autem presbyter ut ipse Guthlacus* (5).

S. Egbertus *S. Guthlaco amicissimus est.*

9 *De* S. Egberto *fere nihil aliud novimus quam quod in Historia Croylandensi dicitur:* Secretorum ejus *(sui magistri)* præ cæteris conscius (6). *Ad eumdem etiam pertinent loci quidam Vitæ S. Guthlaci; scilicet quum is, S. Bertellino sciscitanti quænam a tot annis mane et vespere haberet cum ignoto viro colloquia, respondisset sibi angelum solitum esse res divinas aperire, hæc adjecit :* O fili, hæc dicta mea conserva, nullique alii nuntiaveris, D nisi *(sorori)* Pegæ aut Ecgberto anachoretæ, si umquam in colloquium ejus tibi venire contigerit, qui solus hæc sic fuisse cognoscet (7). *Sepultus fuit S. Guthlacus in linteo quod abbatissa Egburga, ut supra vidimus, ei destinaverat; sed anno post, quum in die anniversaria S. Pega tumulum aperiri jussisset, hæc* sacratum corpus... in sindone, quam eo vivente Ecgbertus anachoreta in hoc officium mittebat, revolvit (8).

Ut anachoretæ vixerunt, etiam post conditum monasterium.

10 Egbertus *itaque,* Cissa *et alii nitebantur sancti sui magistri disciplinam moresque imitari. Quæ quidem disciplina severissima erat, adeo ut aliquando in suspicionem veniret et videretur examinanda* (9). Non laneo, non lineo vestimine *utebatur S Guthlacus, sed pellibus; extra Missæ sacrificium vinum non bibebat; in cibo et in omni supellectili eadem asperitas* (10). *Sui juris post mortem magistri fuerunt discipuli, donec Ethelbaldus, regnum Merciorum adeptus secundum S. Guthlaci vaticinium, fundavit dotavitque Croylandense monasterium, et, si Ingulphum audimus* (11), *arcessivit ex Eveshamensi cœnobio Kenulphum, qui novis institutis præesset. Nihilominus* SS. Cissa, Egbertus, Tatwinus *et Bertellinus,* E in singulis casulis, non longe ab oratorio sancti patris Guthlaci, de licentia supra memorati Kenulphi abbatis, usque ad vitæ terminum separatas mansiones *habuerunt*(12). *Ad quem annum hic terminus sit referendus, equidem compertum non habeo. At certe, quantum ex S. Guthlaci Actis apparet, vivebant adhuc sancti eremitæ quo tempore Felix Vitam scripsit, inter annos circiter* 720 *et* 750 (13); *et si quis arbitretur eos ad medium circiter sæculum VIII fuisse superstites, non procul a veritate aberrare poterit, neque ipsi nos ab ejus sententia discedere velimus.*

§ II. Sanctorum sepulcra a Danis direpta. Corporum translatio in abbatiam Thorneiensem. S. Thancredi aliorumque reliquiæ a S. Ethelwoldo collectæ. Hodierna cultus vestigia. F

Postquam ecclesia, in qua sepulti fuerant, vastata est a Danis,

Sepulti fuerunt in abbatia Croylandensi, circa mausoleum S. Guthlaci a sorore S. Pega instructum; immo, corpora e terra elevata sunt (quod cultus publici et ecclesiastici insigne indicium est), et in altis tumulis marmoreis posita : *ubi quieta jacuerunt usque ad annum* 871. *Tum enim piratæ Dani, ad Croylandiam usque progressi, monasteria vastarunt, monachos plures trucidarunt et omnia subverterunt. Opportune sancti Guthlaci corpus in vicinam sylvam delatum fuerat, sed discipulorum pejor fuit fortuna. Audi historicum Croylandensem*

(1) Ap. Petrie, Monumenta hist. Britann., pag. 710 et seq. — (2) Acta SS., tom. II April., pag. 47. — (3) Ibid., pag. 38. — (4) Ibid., pag. 41. — (5) Ibid., pag. 47. — (6) Ibid., pag. 50. — (7) Ibid., pag. 48. — (8) Ibid., pag. 49. — (9) Ibid., pag. 46, num. 32. — (10) Ibid., pag. 41. — (11) Ibid., pag. 50. — (12) Ibid., pag. 51. — (13) Cfr. ibid., pag. 38. Th. Duffus Hardy, Descript. catal. of materials rel. to Great Britain, tom. I, part. I, pag. 407.

A *landensem :* Dani omnia sarcophaga sanctorum qui altis tumulis marmoreis circa tumbam sancti Patris Guthlaci ad dexteram et sinistram ejus quiescebant, cultris et ligonibus confregerunt, scilicet ad dexteram tumulum S. Cissæ, sacerdotis et anachoretæ, et tumulum S. Bettelini viri Dei, et quondam ministri S. Guthlaci; tumulum etiam S. Tatwini quondam ducis ad Croyland et naucleri S. Guthlaci... Sed cum speratos thesauros non invenirent, nimium indignati, universa sanctorum corpora, in unum acervum miserabiliter contracta, immisso igne, die tertio adventus sui, cum ecclesia et omnibus monasterii ædificiis, scilicet VII kalendarum septembris, funestissime combusserunt (1).

non periit eorum memoria ;

12 *Illorum tamen memoria post Danicam cladem et ædium eversionem non penitus in Croylandia periit. Traditur sancti* Tatwini *vocabulum inditum fuisse uni ex campanis quæ, quum Croylandensem ecclesiam et monasterium Turketulus abbas ejusque ab anno* 975 *ad* 984 *successor, Egelricus senior, instaurarent, ædibus fuerunt impositæ. Egelricus* fecit fieri, *ut ait Ingulphus* (2) *aut ille cui ejusdem* B *nomen tribuitur,* duas magnas campanas, quas Bartholomæum et Bettelinum cognominavit, et duas medias, quas Turketulum et Tatwinum vocavit, et duas minores quas Pegam et Begam appellavit. *Ubi omnia nomina sunt sanctorum, nisi quod de Turketulo dubitatio injici potest* (3).

immo S. *Cissæ et aliorum sanctorum reliquiæ*

13 *Quantumvis licet Dani ecclesiam vastaverint, servatæ tamen fuisse videntur* S. Cissæ *reliquiæ. Quod enim modo legimus,* universa sanctorum corpora in unum acervum miserabiliter contracta, funestissime *cremata esse, hoc satis probabiliter ita intelligi potest, ut sacras exuvias non plane periisse putemus, sed potius sub ambustis tignis esse relictas ; unde postea extractum fuerit* S. Cissæ *corpus, aut, sub hoc nomine, etiam aliorum sanctorum ossa. Quidquid est, has reliquias in vicina abbatia Thorneiensi quievisse, ex antiquo monumento cognovimus, scilicet e codice ms. anglo-saxonico sic inscripto :* Hic incipit narratio sanctorum qui in Anglia quiescunt ; *qui exaratus sit oportet ante finem sæculi XI, quum ibidem Glocestriense monasterium, anno* 1058 *ædifi-* C *catum,* novum *vocatum sit. Hunc catalogum anglice redditum inseruit Challoner martyrologio suo britannico* (4). *Cum hoc porro conveniunt alia certa testimonia* (5), *quæ secutus est Browne Willis in contexenda Thorneiensis monasterii historia. Devertimur itaque ad Thorneiense monasterium, quod in meridiana plaga memoratæ superius paludis, in comitatu Cantabrigensi, jacebat, et quod a sacrarum reliquiarum abundantia maxime laudabatur. Et re quidem vera in Challoneri codice ibi quiescere dicuntur* S. Botulfus, et S. Atulfus, et S. Huna, et S. Thancredus, et S. Torthredus, et S. Herefoerth, et S. Cissa, et S. Benedictus *(Biscop),* et S. Toua (6). *Placet de his paulo latius dicere, tum ut fidem illius codicis anglo-saxonici confirmemus, tum ut aliquot sanctos, quorum in nostris Actis nulla usquam memoria est, quantum res sinit, illustremus. Hinc etiam intelligetur qua ratione* S. Cissæ *exuviæ Thorneiam fuerint translatæ, et juxta quæ sancta corpora jacuerint.*

AUCTORE V. D. B.

in abbatiam Thorneiensem,

14 *Illius abbatiæ exordia prosecutus Willelmus Malmesbiriensis* (7), *narrat S. Athelwoldum seu Ethelwoldum, ab anno* 963 *ad* 984 *Wintoniensem episcopum, quum* jam a principio episcopatus *meditaretur* heremiticam exercere ibi vitam, *omnia ad novum construendum monasterium parasse.* Corpora sanctorum, *sic pergit historicus,* qui olim in illa heremo diversati fuissent, necnon et aliorum per Angliam tot advexit, ut omnes pene anguli ecclesiæ pleni sint * *(intelligit ecclesiam anno* 1085 *a Guntero abbate ædificari cœptam* (8) *loco ecclesiæ vetustioris, sæculo X constructæ).* Quorum nomina scribere ultro refugio, quia barbarum quiddam strident ; non quod eos sanctos vel discredam vel diffitear ; cujus enim auctoritatis ego sum, qui in disceptationem vocem quod sancta consecravit antiquitas ? Sed quia, ut dixi, vocabula eorum inconditum sonant, horridum E olent, fatuis duntaxat hominibus, quales multos nostra parit ætas, nolo sanctos exponere ludibrio ; præsertim cum eorum Vitas nec habitatores legant ; frivolumque videatur, si eorum prædices merita, quorum nulla invenias miracula. Salva igitur omni reverentia, custodita pace, solum Benedictum ausim propalare, qui Bedæ nutritius et abba fuit.

* sunt *in edit.*

opera S. Ethelwoldi et permissu Edgari regis, transferuntur ;

15 *Nomina barbara sanctorum, qui illic olim vitam anachoreticam duxerant, non siluit Edgarus rex in diplomate quo, anno* 973, *confirmavit fundationem monasterii anno ante factam a S. Ethelwoldo ; ubi, declaratis aliquot novi monasterii legibus, sic pergit* (9): In ipso præfato loco, anachoreticæ vitæ aptissimo, duo quondam præcipuæ sanctitatis germani antistites, Tancredus videlicet et Tortredus, cœlestis vitæ beatitudinem, alter martyrio, alter confessionis gloria, obtinentes, cum gloriosa egregii triumphi palma migraverunt ad Christum. Tona vero, eorum soror, non solum carnalis propinquitatis fœdere compaginata, sed etiam in imitatione virtutum et caritatis repagulo connexa, in intima hujus insulæ parte anachore- F ticam vitam ducens, agonem sanctæ conversationis decentissime complens, ac putidam hujus fragilitatis mortem deserens, membrum tripudians perrexit ad caput, quod est Christus humani generis Redemptor, qui, cum coæterno Patre et Spiritu Sancto, utriusque sexus milites infiniti tripudii gloria beatificando coronat. *Hæc ex editione Joannis Kemble, ubi luculenter legitur* Tona, *non* Toua : *itidem* Tonam *habet utraque editio Monastici Anglicani : quod ideo notamus, quoniam Challoner in codice ms. anglo-saxonico invenit* Toua. *Nomen eodem modo scriptum in codicibus Thorneiensibus legit Lelandus* (10): Fuit ibi etiam, *ait is auctor,* virgo nobilis Toua, ibidem soror germana fratrum

(1) Acta SS., tom. II April., pag. 53. — (2) Ingulphus, apud Savilium, pag. 889. Cfr. Browne Willis, A view of the mitred abbeys, in Joannis Lelandi Collectan. de rebus Britannicis, tom. VI, pag. 171 et seqq., edit. a Th. Hearnio, Londini 1774. — (3) Cfr. Mabillonius, Acta SS. Ordinis S. Benedict., sæc. V, pag. 502 et seqq. Acta SS., tom. III Julii, pag. 177.— (4) A memorial of ancient british piety, pag. 185.— (5) Leland, Collectanea de rebus Britann., tom. VI, pag. 221. — (6) A memorial of ancient brit. piety, pag. 187. — (7) Gesta pontif. Anglorum, lib. IV, pag. 327 et seq., edit. ab Hamilton, Londini 1870. — (8) Monast. Anglic., tom. II, pag. 593 et seq. — (9) Kemble, Codex diplomat. ævi Saxonici, tom. III, pag. 99 et seq. — (10) Leland, Collectanea de rebus Britann., tom. I, pag. 28.

Thancredi

AUCTORE V. D. B.

Thancredi et Tortredi, *addens, quo tempore ipse opus contexebat, exstare in silva non procul a monasterio pulchrum oratorium seu capellam dictam* Thoueham, *nomine deducto a sancta* Thoua. *Attamen, idem auctor alibi utrumque scribendi modum,* Tona *scilicet atque* Toua, *accipere videtur*(1).

item corpora SS. Thancredi, Torthredi,

16 *Ibi itaque omnes anachoreticam vitam duxerunt. Tale videlicet erat ab exordio istud monasterium,ut inter ipsius incolas essent eremitæ. Sexulfus enim, ut legitur in Libro Petroburgensi,(circa annum* 662) monasterium cum eremiticis cellulis construxerat (2). *Quod institutum ibidem adhuc anno* 871 *perstabat, quo tempore Dani illas partes vastarunt.* Thancredum *et fratrem* Tortredum *episcopos fuisse asseruit Lelandus ; sed (ni fallor) ob tenue valde argumentum, quod nempe in citata Edgari Charta dicti sunt* præcipuæ sanctitatis germani antistites. *Horum memoriam celebrat ad diem* 18 *septembris Challoner* (3), *quos primos vocat illius solitudinis habitatores. Contra Alfordo*(4) *visus est* S.Thancredus *martyrium passus in clade Danorum,circa annum* 870. *Erat tum prior, ut Historia Ingulphiana testatur* (5), *Toretus, et subprior Tisa,* ambo anachoritæ sanctissimi devotissimique. *Sed hac laude non omnes cœnobii incolas semper dignos fuisse, rex Edgarus in memorato diplomate indicat :* Hic namque tantæ et tam secretæ quietis ac venustatis locus, peccatis promerentibus prius, a paganis vastatus, et diu postea miserabiliter a sæcularibus possessus, sine Dei servitio et spiritualium conversatione extiterat (6).

Botulphi et aliorum sanctorum.

17 *Ad eamdem abbatiam Thorneiensem ex monasterio Ikanoensi , prope Boston* (Botolph's town), *in comitatu Lincolniensi, S. Botulphus, abbas Ikanoensis, simulque cum eo plures alii sancti* (7) *delati fuerunt. Qui eorum corporum translationem memorant historici,aliorum etiam adventum significant,ideoque diligenter recensendi videntur. Primo loco est Vitalis Ordericus, qui ante medium sæculum XII in his partibus versatus est* (8) ; *dein Joannes Brompton, abbas Iorvalensis, qui circa medium sæculum XV floruit et cui tribuitur Chronicon, ipsius aut aliena opera,ab adventu S. Augustini usque ad mortem regis Ricardi I, ex multis antiquis monumentis concinnatum. His accedit Joannes Capgrave, ejusdem ætatis scriptor, qui Vitæ SS. Botulfi et Atulfi corporum translationem subjecit. Jam vero Ordericus hæc tradit :* Illud *(scilicet monasterium de Thorneia)* venerabilis Adelwoldus, Guentoniensis præsul, Edeldredi regis tempore construxit, et illuc corpus sancti Botulfi abbatis Ikanoensis, cum aliis sanctorum multis pignoribus, transtulit *(sub annum* 973), *toto sæculo* post Danicam cladem, in qua beatus Est-Anglorum rex Edmundus in confessione Christi martyr occubuit (9).

Hæ reliquiæ, sæculo X e dirutis ecclesiis extractæ,

18 *Unde vero et quomodo sacra illa pignora consecutus sit S. Ethelwoldus, explicat Joannes Bromptonus* (10) : In illo etiam tempore, *inquit, id est inter annos* 959 *et* 975, venerabilis vir Ethelwoldus, Wintoniensis episcopus, monasteriorum constructor, a rege Edgaro impetravit, ut sanctorum corpora, quæ in destructis locis jacebant in negligentia, transferre sibi liceret in ea quæ construxerat monasteria ; inter quæ corpus B. Botulfi...... fecit a monasterio Ikanho.... transferri. *Regis itaque permissu, in destructis illis locis, quales erant ecclesiæ S. Petri Weremuthensis in comitatu Durhamensi et S. Bartholomæi in Croylandia, S. Ethelwoldus sacra pignora quæsivit,sumptibus, ut videtur, non parcens. Etenim Willelmus Malmesbiriensis de S. Benedicti Biscopii lipsanis, quæ Weremuthi quiescebant, agens :* Hujus corpus, *inquit*(11),magno coemptum pretio, Adelwoldus Thorneiam advexit, et obscurioribus sanctis lucifluum jubar invexit. *Verisimile est* S. Cissæ *reliquias non alio modo e Croylandensi abbatia fuisse Thorneiam advectas. Unde autem* S. Hunæ *et* S. Herefoerthi *seu* Herefurthi *corpora, quæ, uti jam vidimus, Thorneiæ quoque servabantur, eo transtulerit S. Ethelwoldus, nullo indicio proditur. De reliquis vero sanctis qui ibidem quondam colebantur* (12), *Botulpho scilicet, Adulpho et Benedicto Biscopio* (13), *ante in Actis sanctorum dictum est.*

usque ad sæculum XVI servantur. Cultus vestigia supersunt.

19 *Horum omnium ossa Thorneiæ præcipuo honore habita sunt usque ad Henrici regis VIII ætatem. Tunc, quæ olim a gentilium piratarum furore vindicatæ fuerant reliquiæ, miserrime perierunt ; neque etiam parcitum est magnatum plurium tumulis, qui prope sanctorum sepulcra sepeliri voluerant. Sola exstat ecclesiæ pars , in templum parochiale commutata* (14). *Verumtamen, licet a sæculis plus tribus bellum memoriæ veterum patronorum fuerit indictum, superest adhuc, ut videtur, pristini cultus vestigium ; quod non religio, sed potius artis architectonicæ studium servaverit. In fronte enim occidentali ecclesiæ, qualis adhuc erat anno* 1819 *et in Monastico Anglicano novo delineata exprimitur* (15),*supra fenestram et inter duas turres apparent novem statuæ, quas Sanctorum esse Richardus Gough asseverat* (16). *Iis imaginibus novem sanctos exhiberi qui ibi olim sepulti fuerunt, nihil est cur infitiemur aut in dubium vocemus.*

(1) Ibid., tom. VI, pag. 221. — (2) Apud Cambdenum, Britannia, Cambridge-shire, pag. 231, Amstelod. 1648. — (3) A memorial of british piety, pag. 132. — (4) Annales Eccles. Anglic., ad ann. 870, num. 18, tom. III, pag. 114. — (5) Savilius, Rerum Anglicarum Scriptores, pag. 867. —(6) Kemble, Codex diplomaticus, tom. III, pag. 100. — (7) Ordericus Vitalis, Hist. eccl., part. III, lib. XI, edit. a Le Prevost, tom. IV, pag. 280. — (8) Cfr. Acta SS., tom. III Jun., pag. 398 et seqq. — (9) Ordericus Vitalis, Hist. eccl., part. III, lib. XI, edit. a Le Prevost, tom. IV, pag. 280 et seqq. — (10) Historiæ Anglicanæ scriptores decem, edit. a Roger. Twysden,col. 868,Londini 1652.—(11) Gesta pontificum Anglorum, lib. IV, pag. 329, edit. ab Hamilton. — (12) Cfr. supra, num 13. — (13) Acta SS., tom. III Jun., pag. 398 et seqq.; tom I Jan., pag. 743 et seqq. — (14) Browne Willis, in Lelandi Collectan. de rebus Britann., tom VI, pag. 222. — (15) Monasticum Anglicanum, tom. II, pag. 592. — (16) Ap. Cambdenum, Britannia, tom. II, pag. 141.

DE S. ARNULFO MARTYRE

NOVALICIÆ IN PEDEMONTIO

COMMENTARIUS CRITICUS.

R. D. B.

§ Unica. S. Arnulfi cultus. Origines monasterii Novaliciensis. Clades ei a Saracenis illata. Quo tempore S. Arnulfus mortem oppetierit.

VERISIMILITER CIRCA ANNUM CMVI. *De cultu* S. Arnulfo *jam pridem præstito*

Novaliciæ seu Novalicii, quæ urbs est Pedemontii in valle Secusina, celeberrima quondam fuit S. Arnulfi *martyris veneratio. Licet enim Ecclesiæ præsules numquam Missam aut officium in ejus honorem videantur præscripsisse, et decessores nostri nulla publici honoris vestigia deprehenderint* (1), *dubium tamen non est quin cultus et legitimus sit et a summa antiquitate repetendus. Novaliciensis chronographus, auctor sæculi XI, de quo infra disputabitur,* Arnulfum *vocat* beatum, *ac testatur ejus Vitam olim fuisse conscriptam* (2). *Eodem fere tempore, Gotefredus abbas, qui ineunte sæculo XI cœnobiis Bremetensi et Novaliciensi præerat, corpus* S. Arnulfi *in eadem capsa qua ossa S. Heldradi, abbatis Novaliciensis, honorifice deposuit* (3). *Hæc quidem apud Josephum Massa legimus. Adjicit autem ven. vir Josephus Sciandra, olim vicarius capitularis diœceseos Secusinæ, postea episcopus Aquensis Statelliorum, literis ad me humanissime datis die* 17 *junii anni* 1871, *thecam illam in templo monasterii Novaliciensis remansisse usque ad annum* 1794 : *quo tempore, Gallis regionem irrumpentibus, a Gimondi abbate ad ecclesiam parœcialem fuit translata. Præterea exstabat ibi jam pridem sacellum* S. Arnulfo *sacrum, quod ineunte sæculo XIX ad profanum usum fuit adhibitum. In ejus parietibus sancti patroni vita et martyrium exhibebantur ; quas picturas sæculo XI vel XII factas opinatur viator Millin, qui eas anno* 1816 *vidit ferme deletas* (4).

dubitandum non est ;

2 *Sancti viri memoriam sæculis XVI, XVII et XVIII non fuisse obliteratam, colligere licet ex Pingonio* (5), *Francisco Augustino ab Ecclesia* (6), *Ughello* (7) *aliisque scriptoribus, qui servi Dei sanctimoniam laudibus extollunt. Paulus Britius, Albæ episcopus, hæc anno* 1652 *scribebat* (8) : Novaliciæ sancti martyris Arnulfi mors hodieque celebratur quotannis in vigilia Omnium Sanctorum ; *quo die putant aliqui gloriosum certamen contigisse. Idem sæculo XVIII tradidit Hyacinthus Gallizia* (9), *adjecitque coli Novaliciæ ac statis temporibus populo veneranda proponi, in duabus capsis argenteis,* S. Arnulfi *caput et brachium; in alia vero capsa, reliqua ejus ossa cum corpore S. Heldradi. De iis ad me scribens illustrissimus vir J. Sciandra, silet de capite, sed refert brachium Novaliciæ servari, quamquam omni cultu ecclesiastico destitutum, eo quod nullæ supersint literæ quibus reliquiarum sinceritas confirmetur. Ossa quidem* SS. Arnulfi *et Heldradi, quo die hujus festum agitur, seu* 13 *martii, quotannis apparatissima pompa feruntur ab ecclesia parœciali ad sacellum vetustissimum, quod super ipsius S. Heldradi sepulturæ loco fuerat ædificatum. Sed in hac supplicatione publica S. Heldradum honorat populus, de* S. Arnulfo *vix cogitans. Non est tamen cur de hujus cultu ambigatur, qui non solum antiquissimus est, sed etiam a loci episcopo toleratus.*

et quamquam Chronicon,

3 *Verum quam certum est nomen et veneratio, tam dubia sancti viri historia. Nusquam enim reperire est Vitam illam quam historicus sæculi XI hisce verbis memorat* (10) : Scimus ergo in veritate nonnullas fuisse quondam Vitas in illo loco *(Novaliciæ)* conscriptas, de illorum abbatum seu monachorum atque de actu * ipsius loci, qui diutissime olim ibi sanctitatem exercentes, virtutibus coruscantes micuerunt ; sicut legimus de Asinario et Waltario, ac de Arnulfo et Frodoino, de Aldrado quoque... Sed... per mundum dispersi predicti libri inrecuperabile nobis est dampnum. *Sola superest popularis traditio, et libri nonnulli in quos illa transiit. Ne antiquissimo quidem ex illis, Chronico videlicet Novaliciensi, magnam tribuendam esse auctoritatem, pro comperto habemus. Scriptum illud putat Bethmannus* (11) *a monacho cœnobii, ut videtur, Bremetensis, sed qui per triennium saltem Novaliciam habitavit. Opus autem contexuit* tempore diverso ; nam secundus liber ante annum 1027 scriptus fuit, quintus longe post hunc annum inceptus, et attentius legenti sæpissime apparebit narrationem non æquo stilo decurrere, sed nunc abrumpi, nunc interrumpi, nunc resumi, uti fieri assolet, quum quis ad scribendum vario tempore accedit... Fontes adhibuit narrationes populares, traditionem coæqualium, carmen de Walthario, Peregrinationem atque Actus ejusdem, diplomata, inscriptiones

* hactu *in edit.*

(1) Acta SS., tom. II Martii, pag. 331 et seq. — (2) Pertz, Mon. Germ. hist., Scriptt., tom. VII, pag. 81, not., et 84. — (3) Diario de' santi e beati della reale casa di Savoja, tom. II, pag. 194. — (4) Voyage en Savoie, Piémont etc., tom. I, pag. 142 et seq. — (5) Augustæ Taurinorum chronica, pag. 7, ap. Grævium, Thes. antiq. Italiæ, tom. IX, part. VI, col. 7. — (6) Cardinalium, archiep. etc. Pedemontanæ regionis historia, pag. 200. — (7) Italia sacra, tom. IV, col. 1023. Cfr. Lubin, Abbatiarum Italiæ notitia, pag. 259. — (8) Progressi della Chiesa Occidentale, pag. 385, Taurini 1652. — (9) Atti de' santi che fiorirono ne' dominj della reale casa de Savoja, tom. III, pag. 84. — (10) Pertz, Mon., tom. VII, pag. 84.— (11) Ibid., pag. 73 et seqq. Cfr. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen, tom. II, pag. 181 et seq., Berolini 1877.

AUCTORE R. D. B.

scriptiones, *etc*..... Erravit quidem sæpissime, sed nunquam sciens falsa dixit, *etc*... Codex chronici unicus, anno 1693 adhuc Novalicii in capsa servatus, postea cum chartis monasterii Taurinum devenit in archivum regium... Quem ipsius auctoris esse primus Pertz indicavit, deinde Combettus probavit pluribus... Scriptus fuit codex sæculo XI medio, partim a scribis, partim ab ipso auctore. Pingonius adhuc integrum vidit, Baldessanus *(sæculo XVII)* jam sex prioribus capitibus carentem : nec plura interciderant tempore Duchesnii... Quum adhuc integer esset, Philibertus Pingonius quædam inde excerpsit, quæ jam in eodem *(regio)* archivo servantur inter Novaliciensia... Ad nostrum *apographum* supplendum excerpta quidem Pingoniana utilissima sunt et fide digna... Paulo post Guilielmus Baldessanus codicem excerpsit jam quidem mutilum, sed multo minus quam nunc est : nam præter sex priora libri primi capita atque initium libri quarti, reliqua tunc adhuc aderant, quæ inde ex parte suppleri possunt ; nam neque Baldessanus ad verbum omnia excepit, sed multa contraxit. *Hæc de Novaliciensi Chronico sentit Bethmannus, ac similia fere Duchesnius* (1), *Muratorius* (2) *et Combettus* (3), *qui opus ediderunt. Id non solum mancum est, sed, ut nunc omnes consentiunt et ex ante dictis colligi potest, in primorum temporum descriptione modicæ auctoritatis.* B

quod solum res ab eo gestas nobis servavit,

4 *Hæc inde ad rem nostram excerpsimus a Pingonio servata :* Theodoricus,... rex Gothorum, qui occidit duos senatores preclaros et exconsules, Simachum et Boetium,.... pugnavit apud Veronam contra Odoacrem, et Ravennæ eum occidit, et rex factus. Et quinto anno regni sui Abbo construxit monasterium Novalici... Godonem abbatem constituit... Destructus est locus Novaliciensis tribus vicibus,... a Saracenis prima vice,... a tribus ducibus Longobardorum, Amo videlicet, Zaban et Rhodanus ; secunda vice, quando ARNULFUM MONACHUM interfecerunt ;... tercia quando monachi ipsius loci ad Taurinensem urbem ad habitandum venerunt, et hic sub abbate Bonito, qui fuit quintus a beato Benedicto (4). *Modo parum diverso eamdem partem Chronici transcripsit Baldessanus, immo contraxit :* C Destructum dein cœnobium primo a ducibus Langobardorum Amone, Zaban et Rodano, secundo quando quendam MONACHUM RELIGIOSISSIMUM NOMINE ARNULPHUM interfecerunt ; tercio quando monachi ipsius loci ad Taurinensem urbem inhabitandam venerunt. *Paulo inferius scribit chronographus, teste eodem Baldessano :* Igitur septem annis postquam Longobardi Romam vi acceperant (*id est anno* 575), egressi tres duces supradicti in Galliam ad predandum, Amo quidem et Zabam per montem Geminum ascenderunt, Rodanus vero alteram viam carpens, per montem Cinisium ad Gratianopolim cum suis ascendit. Qui cum ad Novalitiense venisset cœnobium, multos ex illis monachis, qui pro Domino mori non recusaverunt, quorum milites sanctiores erant, interfecit : alii vero per D fenestras * et ostialia, per devia montium et rupium, fuga evaserunt. Tunc autem direptum et incensum monasterium ; duo soli vero pueri sub pallio altaris latentes divinitus salvati sunt... *Dein addit Baldessanus :* Sequentia legi non possunt ; videtur tamen narrare mortem cujusdam sancti monachi, quem BEATUM ARNULPHUM VOCAT, CLARUM MIRACULIS (5).

* finestras in edit.

errat in tempore computando

5 *Idem etiam viderunt Pingonius* (6) *aliique. Contra Paulus Britius* (7) *narrat duos illos pueros, sub pallio altaris latentes, fuisse occisos, et ita pergit* (8) : *Quum Longobardi monasterii bona diriperent,* obvium habuerunt senem quemdam, qui totius monasterii decus habebatur ; eique caput præciderunt, eo quod singulari ardore illorum impietatem fuerat detestatus. Perstitit vero quasi communis opinio, fuisse illum sanctum martyrem Arnulfum, *cui dies* 31 *octobris sacer est. Memoria itaque proditum est, ut ex testimoniis illis perspicitur, cœnobium Novaliciense Ordinis S. Benedicti conditum fuisse ætate Theodorici regis Ostrogothorum ; id decursu temporum ter fuisse destructum ; quum vero hanc cladem secundo acciperet, anno videlicet* 575, *monachum quemdam ætate provectum, cui nomen erat* Arnulfus, *a Longobardis fuisse interemptum ; quem postea ut martyrem populares coluerunt. De nomine, conditione ac martyrio servi Dei nemo umquam dubitavit ; et sane, ut perpetuæ traditioni fides habeatur id etiam movet, quod beati viri lipsana a primis temporibus Novaliciæ fuerunt honorata ; immo, ut ostendimus, cultu decorata ecclesiastico, et ad nostram usque ætatem, quamvis tractus ille a bellantibus et ab hæreticis pessime fuerit habitus, religiose servata. Sed quod ad martyrii tempus attinet, rerum illa series quam supra exhibuimus, quamque Pingonius, Ughellus* (9), *Cointius* (10) *et alii complures propugnant, certo certius est rejicienda. Scilicet, ut nihil dicam de eorum opinione qui ecclesiam ab ipso S. Petro, apostolorum principe, consecratam volunt* (11), *ne tunc quidem exstabat cœnobium quando Theodoricus in Ostrogothis regnabat, nec quando* tres Langobardorum duces, *ut ait Paulus diaconus,* id est Amo, Zaban ac Rodanus, Gallias inruperunt (12). *In ipso enim fundationis diplomate, quod anno* 1836 *ex originali exemplari societas regia Taurinensis vulgavit, dicitur Abbo, Felicis filius, monasterium Novaliciense condidisse, et chartam confecisse* sub die tercio kal. februarii, anno quinto regnante domino nostro Theodorico rege, in indictione nona (13), *id est, die* 30 *januarii anni* 726. *Quæ omnino concordant cum ejusdem Abbonis testamento, confecto* sub die tertio nonas majas, anno vigesimo primo, indictione VII, gubernante illustrissimo Karolo regna Francorum feliciter (14), *id est die* 5 *maji anni* 739 ; *in quo hæc verba occurrunt:*

(1) Hist. Franc. scriptt., tom II, pag. 223, tom. III, pag. 635. — (2) Scriptores rerum Italicarum, tom. II, part. II, col. 696 et seqq. — (3) Historiæ patriæ monum., Scriptt., tom. III, Monita ad Chronicon Novaliciense. — (4) Pertz, Mon., pag. 79 et seq. Historiæ patr. monum., Scriptt., tom. III, col. 43. — (5) Pertz, tom. VII, pag. 81, not. — (6) Ap. Græviun, tom. IX, part. VI, pag. 7. — (7) Cfr. Rossotti, Syllabus scriptorum Pedemontii, pag. 459. — (8) Progressi della Chiesa, pag. 385. — (9) Italia sacra, tom. IV, col. 1023. — (10) Annales eccl. Francorum, tom. VI, pag. 421 et seqq. — (11) Cfr. Pertz, tom. VII, pag. 79 et seq. — (12) Histor. Langobardorum, in Mon. Germ. hist., Scriptores rerum Langob., pag. 96, Hannoveræ 1878. — (13) Historiæ patriæ monum., Chartarum tom. I, col. 18. — (14) Cointius, Annales eccl. Francorum, tom. VI, pag. 422. Cfr. Mabillonius, De re diplomatica, lib. VI, pag. 507, Paris. 1704. Annales O. S. B., lib. XXI, pag. 109, Paris. 1704. Acta SS., tom. VIII Oct., pag. 374.

AUCTORE R. D. B.

A Tu, sacrosancta ecclesia... Novaliciis monasterii in valle Sigusina, quem * ex opere nostro in rem proprietatis nostræ construximus, ubi turmam monachorum sub... regula S. Benedicti... conlocavimus,... hæredem meam te esse volo. *Non Carolus Magnus ibi significatur, quod perperam existimavit Cointius* (1), *sed Carolus Martellus, qui anno vigesimo primo, indictione VII, exstincto rege Theodorico, gubernabat regna Francorum* (2).

* *sic in edit.*

et in monasterii originibus,

6 *Ad summam itaque constat cœnobium non sæculo VI fuisse conditum, ut multi tradiderunt; quorum error, ut ait Bethmannus* (3), *natus est* ex verbis fundationis : « Anno quinto regnante... Theodorico. » Hujus, Calensis, memoriam Magni Theodorici gloria facile oblitteravit, eodem plane modo quo Karolo Magno nonnunquam tributa sunt quæ alii Karoli fecerant. Fovit errorem atque ampliavit gloria ex antiquiore origine quæsita ; faciliorem etiam reddiderunt vastationes paganorum, quo nomine Langobardi et Sarraceni comprehendebantur atque nonnunquam confundebantur... Verum viderunt primi Henschen, in Actis SS., 13 Mart., B atque Mabillon, Ann. Bened., II, lib. 21. *Non pauci quidem contradixerunt, citata etiam bulla anno* 1014 *data a Benedicto VIII. Sed præterquam quod non superest nisi apographum sæculi XII ac dubiæ fidei* (4), *nullo pacto sententiæ nostræ repugnat, dummodo recte intelligatur. Pontifex enim, in suam protectionem recipiens monasterium Bremetense (quo Novalicienses monachi confugerant), dicit tantum* monasterium, quod prius ad Dei laudem et in memoriam beati Petri apostolorum principis, tempore regis Theodorici, ab Abbo patricio fundatum fuit prope Alpes in loco Novalicio nuncupato,... post modo imminente Saracenorum persecutione, studio Adelberti, Deo devoti marchionis, translatum *fuisse ad oppidum quod Bremetum vocatur* (5).

fidem magis facit quoad genus mortis,

7 *Ex ante dictis satis apparet* S. Arnulfum, *si in monasterio Novaliciensi, quod omnes ferunt, morte occubuit, non sæculo VI occisum fuisse a Longobardis, Secusinas partes vastantibus. Quamobrem eum anno circiter* 906 *interemptum, et quidem a Saracenis, aliquot auctores opinantur. Cui opinioni ipse* C *chronographus Novaliciensis aliqua ratione suffragatur, ut mox ostendemus. Et certe si* S. Arnulfi *martyrium Saracenis, Novaliciam devastantibus, reapse tribuendum est, quod a populari traditione minime abhorret, necesse est ut mortem ejus ad annum fere* 906 *referamus. Non raro quidem ante illam ætatem, sæculis VIII et IX, Saraceni ex Hispania irruperunt* (6). *Sed nihil est ex quo colligi possit eos Pedemontium, ac nominatim tractum Secusinum, tunc fuisse populatos. Postquam vero Fraxinetum* (7), *quod etiam Fraxinetum Saracenorum dicitur, occupaverant* (8), devastata *anno circiter* 906 provincia Arelatensi, Burgundia, Cimella, totam quoque Galliam Subalpinam sanguine et incendio submerserunt. *Qua de causa* effugerunt monachi ex Novaliciensi monasterio et pretiosiora queque Taurinum asportaverunt in templum sancti Andreæ. Et inter cetera delati sunt libri sex mille. Discedentibus denique monachis ab ipso cœnobio, statim dirissima gens Sarracenorum occupaverunt locum. Qui ilico deprædantes universa quæ invenire poterant, concremaverunt omnes æcclesias ac domos universas. Invenerunt siquidem ibi DUOS SENES MONACHOS qui illic ob custodiam ecclesiarum domorumque relicti fuerant; quos arripientes, ad necem usque vulnerantes vapulaverunt (9). *Hactenus auctor Chronici Novaliciensis, cujus auctoritas hoc loco nemini spernenda visa est. Et re quidem vera, quum circa annum* 1030 *monasterii fata literis mandaret, clades quæ ineunte sæculo X illatæ fuerant facilius innotescere potuerunt, quam quæ supra de monasterii fundatione castigavimus.*

a Saracenis illatæ.

8 *Novaliciense monasterium ante finem sæculi X nec restitutum fuisse neque a barbaris denuo direptum, colligendum videtur tum ex cœnobii Chronico, ubi legimus :* E destruccionem *illam esse* ultimam quam fecerunt ipsi Sarraceni qui de Fraxenedo exierunt, *tum ex aliorum scriptorum silentio, qui tamen omnes Saracenorum irruptiones et vastationes in Gallia atque in Italia diligenter indicarunt. Adde quod rex Hugo* (10), *Romanus pontifex Joannes XIII* (11), *imperatores Otho I* (12) *et Otho III* (13), *in diplomatibus annorum* 929, 972 *et* 998, *ita de monasterio Novaliciensi loquuntur, quasi a Saracenis dirutum, numquam fuerit instauratum. Sequitur itaque ut* S. Arnulfum, *quem a barbaris occisum esse omnes consentiunt, in Saracenorum irruptione, sæculo X ineunte, trucidatum opinemur. Neque incredibile est unum fuisse ex duobus senibus monachis, qui, teste scriptore Novaliciensi, tunc ab hostibus occisi fuerunt. Qua die martyrium contigerit, incompertum est. Die enim* 31 *octobris, qua colitur, non fuit interemptus, ait Josephus Massa, sed fidelium venerationi a Gotefredo abbate propositus.*

Nihil prætera certo notum.

9 *Censet insuper Augustinus ab Ecclesia* (14) *Dei servum toti monasterio præfuisse. Quam opinionem secuti Caretto* (15) *et Josephus Massa* (16), *adjiciunt sanctum abbatem se munere abdicasse, eo quod esset ætate nimis provectus. Contra Pingonius, qui archivum Novaliciense perscrutatus est,* S. Arnulfum *monachum dicit, neque abbatem fuisse usquam indicat. Utra sententia sit amplectenda, certo statui nequit, quum et antiqua monumenta et ipsa popularium traditio sileant.*

Monasterium Novaliciense jam non exstat.

10 *Reliquum est ut ultima fata monasterii Novaliciensis, quod* S. Arnulfus *incoluisse dicitur et in quo post mortem quievit, paucis indicemus. Quum anno* 1796 *Gallorum exercitus in Italiam irrumperet, monachi Nova-*

(1) Annal., tom. VI, pag. 428. — (2) Mabillon, De re dipl., lib. VI, pag. 512. — (3) Pertz, tom. VII, pag. 79. — (4) Ibid., pag. 133. — (5) Hist. patr. monum., Chartarum tom. I, col. 399, Augustæ Taurinorum 1836. — (6) Cfr. Pertz, tom. I, pag. 300, 307, 439, 485. Acta SS., tom. VI Maji, pag. 812; tom. III Martii, pag. 488; tom. VIII Oct., pag. 517 et seqq. — (7) Cfr. Casalis, Dizionario di Sardegna, tom. VI, pag. 885. — (8) Luitprandi Antapodosis, lib. I, ap. Pertz, tom. III, pag. 275; cfr. tom. VII, pag. 83. — (9) Ibid., tom. VII, pag. 108. — (10) Historiæ patriæ monum., Chart. tom. I, col. 135. — (11) Ibid., col. 228. — (12) Ibid., col. 230. — (13) Ibid., col. 317. — (14) Card., Arch., Episc., Abb. Pedemont. chronol. hist., pag. 200, Aug. Taurin. 1645. — (15) Ap. Gallizia, tom. III, pag. 85. — (16) Diario de' santi e beati di Savoja, tom. II, pag. 194.

liciam

AUCTORE R. D. B.

liciam deseruerunt. Solus remansit abbas Gimondi, eoque curante, res sacræ quæ in monasterio relictæ fuerant, ad ecclesiam parœcialem transierunt. Ineunte sæculo XIX, cœnobium, ecclesia et adjacentia prædia ad profanos usus adhibita sunt, donec monachi Novalicienses qui adhuc superstites erant, anno 1817 *pristinam sedem repetierunt. Hinc iterum expulsi sunt secundum novas leges civiles, die* 25 *octobris anni* 1856, *eorumque* D *ædes venditæ. Hæc ad nos rescripsit ven. vir Josephus Sciandra. Discimus præterea ex Godefredo Casali cœnobii manuscriptos codices et diplomata deposita fuisse anno* 1856 *in archivo Taurinensi, libros vero in seminario episcopali Secusino; denique capsam qua S. Heldradi reliquiæ continebantur, in parœciali ecclesia Novaliciensi.*

DE SANCTO WOLFGANGO EPISCOPO

RATISBONÆ

MONITUM.

Ubi mense augusto præterito, admodum provecta ætate, obiit ultimus sociorum Bollandianorum quorum nomine præsens tomus evulgandus est, jam eo processerat typographorum opus ut mox excudenda essent Acta S. Wolfgangi. Verum inspicientibus nobis, qui in illorum locum successimus, præparatum a multis annis laborem, facile apparuit non paucas lacunas in eo jam esse supplendas. Itaque, ne tomi editio tamdiu B jam dilata longiores moras pateretur, id denique consilii ineundum duximus, ut illa Acta ad primum vel secundum tomum Novembris rejicerentur. Quod non ægre laturos lectores benevolos confidimus. E

DE B. THOMA FLORENTINO

ex Ordine FF. Minorum Strictioris Observantiæ

REATE IN ITALIA

R. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Scriptores Vitæ B. Thomæ. Rerum gestarum epitome ex lectionibus II nocturni.

ANNO MCDXLVII. *Vitam B. Thomæ scripsit Petrus Morellus,*

Quamquam nonnulla de B. Thoma *feruntur quæ pro compertis habere dubitamus, non possumus tamen Vitæ scriptorum diligentiam et sinceritatem ab initio non prædicare. Omnium primus, Petrus Marinus Morellus, Leonessa in pristino regno Neapolitano oriundus, atque inde dictus Leonessanus, historiam sedulo et copiose proposuit, adeoque ex illo fonte reliquæ narrationes pleræque merito fuerunt haustæ. Ipse quidem cum servo Dei non vixit; sed quantam operam rebus ejus investigandis et perscribendis tribuerit, tum in libro apparet, tum ipso proœmio indicatur:* Præclara facinora... non plenis quidem, ut aiunt velis, nec pari oratione perscribam,... cum, vel ob eorum negligentiam et incuriam, qui illius tempore fuerunt, multa me fugiant; sed veluti ex multis floribus... pauculos quosdam manipulos colligam, quos equidem divina bonitate adjutus, per diversas Italiæ partes iter habens, non sine magno labore ex multis religiosis atque præclarissimis viris diligentissime sum odoratus; qui prædictum divinum Thomam aut propriis oculis spectarunt, familiarissime noverunt videruntque sæpissime, aut ex ejus optimis discipulis verissime perceperunt. *Oratio admodum polita non est; melior tamen* F *quam quæ in multis id genus scriptionibus deprehenditur, adeoque ingenium prodit nonnihil excultum. Miramur itaque virum, sæculo XV vel XVI florentem et tot aliis auctoribus multo præstantiorem, non nisi ex hoc opusculo esse cognitum, ita ut ipsa ejus conditio plane ignoretur.*

2 *Ex literis quas Antonius Magliabechius, celeberrimus bibliothecæ Florentinæ custos, sub annum* 1680 *dedit ad Papebrochium* (1), *accipimus illam* B. Thomæ *Vitam a Joanne Amicio fuisse vulgatam, cum hac inscriptione:* Vita beati Thomæ Florentini, Ordinis Minorum, vetustissime conscripta, nunc primum... a D. Joanne Amicio J. C., cive Aquilano, in lucem prolata. *Cujus libri paucissima exemplaria prodierunt, immo nulla usquam neque in catalogis bibliothecarum, neque in librorum Italiæ descriptionibus, memorata vidimus; et ipse Magliabechius opus non novit nisi ex manuscripto quodam volumine. Sed peropportune* *cujus opus exstat in pluribus mss.;*

(1) Reg. bibl. Brux. codex 8927, fol. 95.

factum

A *factum est ut codices mss. non pauci servarentur. Inter collectanea decessorum nostrorum tria reperimus apographa, cum aliis scriptionibus compacta in codice* 8927 *regiæ bibliothecæ Bruxellensis. Primum exaratum est* apud Patres Oratorii *Romæ*, ex Gallonii tomo IV, *scilicet ex illius Gallonii schedis qui notissimum opus de martyrum cruciatibus concinnavit. Secundum anno* 1679 *missum fuit a Patre Possino, erudito Societatis nostræ presbytero. Tertio adscripsit ipse Papebrochius :* Ex ms. Vallicellano, *seu ex codice Romani Oratorii S. Philippi Nerii. Eamdem prorsus Vitam habet bibliotheca Alexandrina Romæ, scilicet in codice chartaceo sæculi XVII, num.* 95 (1).

item Marianus Florentinus, J. B. Eusebius

3 *Post Morellum venit Marianus Florentinus, Regularis Observantiæ alumnus* Provinciæ Tusciæ, qui totus intentus colligendis, præsertim intra fines Italiæ, monumentis sui Ordinis, Historiam a Religionis exordiis ad sua usque tempora rudi quidem stylo, sed fida narratione deduxit. *Ita Waddingus* (2), *quem sequitur Joannes a S. Antonio* (3). *Dominicus* B *Morenus* (4) *idem opus indicat, subjiciens illud numquam typis fuisse mandatum. Sed ex eo plura Waddingus in Annalibus suis descripsit* (5). *Tertio loco ponendum opinor Joannem Baptistam Eusebium, Ordinis Minorum Regularis Observantiæ, qui aliquanto post annum* 1514 *Vitam amplissimam composuit. Cujus scribendæ ideo videtur occasio fuisse data, quod anno* 1514 *statuit Reatina civitas* B. Thomæ *canonizationem procurare, ob idque nobilem civem, Franciscum Eusebium, Romam legavit, qui apud sanctam sedem causam ageret. Hujus vero legati nepos ex fratre erat Joannes Baptista Eusebius.*

et alii complures.

4 *Hunc proxime secutus est, immo forte ætate antecessit, anonymus auctor Vitæ italicæ, quam anno* 1593 *Florentiæ edidit Silvanus Razzi seu Razzius, eruditus Camaldulensis* (6). *Adulto sæculo XVI scripserunt de* B. Thoma *duo historici Ordinis Minorum : Marcus Ulyssiponensis in tertia parte Chronici Ordinis FF. Minorum, quæ primum prodiit anno* 1570, *ac deinde, curante Ludovico ab Angelis, anno* 1615 (7); *et Petrus Rodulphus, dictus a* C *patria Tossinianus, ex Ordine Conventualium ad episcopatum Senogalliensem assumptus, qui annis* 1586 *et* 1595 *Seraphicam historiam Venetiis edidit* (8). *Quibus subjungimus Waddingum* (9), *Benignum Fremaut* (10), *Petrum Antonium a Venetiis* (11), *Eusebium Gonzales de Torres* (12), *Josephum Mariam Brocchi* (13), *Carolum Butler* (14), *Franciscum Antonium Savorini* (15) *et alios multos. Horum vestigiis insistentes, res aliquot præcipuas* B. Thomæ *commentario illustrare conabimur. Quod ut facilius præstetur, juverit Vitæ epitomen lectorum oculis subjicere, qualis exhibetur in lectionibus secundi nocturni a S. Congregatione Rituum approbatis.*

AUCTORE R. D. B.

B. Thomas, ad Deum conversus,

5 Lectio iv. Thomas Bellacius a Florentia, cum adolescens sæculi illecebris aliquando indulsisset, divinæ gratiæ lumine illustratus, in alium repente hominem immutari et ad omnem perfectionem contendere visus est. Sodalitati enim sancti Hieronymi quam a Cyppo vocant, primum adscriptus, mox inter laicos Franciscani Ordinis cooptatus, dignos atque uberrimos pœnitentiæ fructus fecit, tantisque virtutibus ineuntis ætatis vitia emendavit, ut seraphici Parentis sui non tam assecla et æmulator, quam viva quædam et numeris omnibus absoluta imago videretur.

in Ordine S. Francisci virtutibus ac rebus gestis claret,

6 Lectio v. Solitudinis ac rerum divinarum amore inflammatus, in orando contemplandoque assidue sese exercuit. Eximio religiosæ paupertatis studio tantam adjecit in obediendo alacritatem, ut sancti Joannis a Capistrano, moderatoris sui, jussu, prunas diu tractare nudis manibus non dubitarit, insigni miraculo illæsus. Corporis castigator acerrimus, adeo parce duriterque vitam egit, ut toto ferme anno, quem in septem quadragesimas ad sancti Francisci exemplum partiebatur, solo pane, additis interdum paucis iisque minime coctis oleribus, victitarit, nec alio unquam potu sit usus quam aqua, vel simplici, vel injecto absynthio amarulenta. His virtutibus multisque prodigiis quibus eum Deus quotidie illustrabat, quantam sanctitatis opinionem sibi conciliaverit, vel exinde deduci potest, quod homo expers litterarum nec sacris initiatus, a principibus viris, annuente summo pontifice, adhibitus sit ad Fraticellorum pestem ab Etruriæ finibus expellendam, eoque auctore multa passim cœnobia fundata sint, atque ab illo eodem prudentissime sanctissimeque administrata. E

et post missionem apud Æthiopes peractam mortuus, sanctis annumeratur.

7 Lectio vi. Cum Alberto de Sarthiano aliisque Ordinis Minorum Fratribus ab Eugenio quarto in Æthiopiam missus, a Mahumetanis captus atque in cisternam veterem conclusus, ibi integros viginti dies sine ullo cibo potuque exegit. Inde post tres menses inedia, siti, squalore confectus, barbaris tantam patientiam demirantibus, eductus cum esset, nulla contumelia ac ne illatis quidem vulneribus deterreri unquam potuit a christianæ fidei veritatibus asserendis detestandisque Mahumetanæ impietatis erroribus. F Postremo a Turcis dimissus, et martyrii spe frustratus, in Italiam redux, pontificem adire statuit, atque obsecrare ut se ad infidelium regiones remitteret. Eo consilio Romam proficiscens, gravi morbo corripitur in Fontis Columbæ cœnobio ; a quo ad alterum Reatinum, ut commodius curaretur, translatus, ibi pie sancteque decessit, pridie kalendas novembris anni millesimi quadringentesimi quadragesimi septimi. Ejus sanctitatis et miraculorum fama, ac populorum concursu ad sacrum corpus ibidem colendum

(1) H. Narducci, Catal. codd. mss. bibl. Alexandr., pag. 54, Romæ 1877. — (2) Scriptores Ordinis Minorum, pag. 249. — (3) Bibl. univ. Francisc., tom. II, pag. 318. — (4) Bibliografia della Toscana, tom. II, pag. 40 et seq. Cfr. Negri, Scrittori Fiorentini, pag. 397. — (5) Annales Minorum, tom. XI, pag. 292 et 300, Romæ 1734. — (6) Vite de' santi e beati Toscani, part. I, pag. 694. — (7) Chronicas de la Orden de los Frayles Menores del Seraphico Padre S. Francisco, part. III, lib. II, cap. 29, fol. 57 et seqq., edit. 1615. — (8) Waddingus, Scriptores Ordinis Minorum, pag. 289; Annales Minorum, tom. XI, pag. 300. Joannes a S. Antonio, Bibliotheca univ. Franciscana, tom. II, pag. 469. Franchini, Bibliosofia di scrittori Francescani Convent., pag. 523. — (9) Waddingus, Ann. Min., tom. XI, pag. 292 et seqq. — (10) Den geestelicken palm-boom van den H. Franciscus, mensis octob., pag. 799. — (11) Leggendario Franciscano, tom. X, pag. 378, Venetiis 1722. — (12) Chronica Serafica, part. V, pag. 230 et seqq. — (13) Vite de' santi e beati Fiorentini, part II, pag. 239 et seqq., edit. Flor. 1761. — (14) Butler, Vies des Pères etc., tom. V, pag. 645, edit. a De Ram, Bruxellis 1850. — (15) Storia delle gesta del B. Tommaso Bellaci, Reate 1827.

augescente

AUCTORE R. D. B.

augescente in dies, Fratres et universi cives, sacras ejusdem exuvias in nobiliorem locum transferendas, et cultum, ab immemorabili tempore Thomæ præstitum, apostolicæ sedis judicio approbandum curarunt. Quem tandem cultum Clemens decimus quartus pontifex maximus ratum habens, eum beatorum ritu solemni decreto venerari permisit.

§ II. De B. Thomæ natalibus. Aggregatur Fratribus Minoribus Strictioris Observantiæ. Munera. Provincia S. Angeli. Ejecti Fraticelli. Præclari B. Thomæ discipuli.

B. Thomas *Florentiæ natus*

Oriundi erant B. Thomæ *parentes ab Linari* (1), *oppido tractus Florentini, posito in valle Elsa, juxta viam quæ Sienna Florentiam ducit. Sed cum Florentiam migrassent, habitarunt, si popularium traditioni fides habetur, in ipso ponte Rubaconte, quem nimirum Rubaconte de Mandella, Florentinorum gubernator seu* potestas, *anno* 1236 *vel* 1237 *Arno flumini imponendum curavit* (2). *Super hunc pontem, olim ducenta circiter metra, nunc centum septuaginta quinque longum, et plus septem metra largum, ædificata sunt sæculo XIV duo oratoria* (3), *alterum quidem S. Catharinæ, alterum vero B. Mariæ de Gratiis sacrum (ex quo dictus est etiam Pons ad Gratias,* Ponte alle Grazie) ; *et præterea duo sacrarum virginum cœnobiola, postmodum in minora domicilia mutata. In quorum altero, a dextris videlicet eorum qui a platea nuncupata Mozzi in pontem ascendunt,* B. Thomas *vitam sit auspicatus.*

circa 1370, *incerto nomine parentum,*

9 *Quandonam natus sit, neque inter omnes constat, neque a primo Vitæ scriptore presse definitur. Annum* 1370 *Franciscus Savorini nihil dubitans indicat* (4), *eumque esse verisimilem, ex iis apparet quæ de servi Dei ingressu in Ordinem Minorum postea dicentur. Ex loco natali vocatus est Thomas* Florentinus ; *sed etiam* Linaris, *quoniam ex oppido Linari parentes erant oriundi;* Scarlinus, *quia hunc Ordinis sui conventum incoluit per plures annos et multum dilexit ;* Reatinus, *siquidem Reati obiit, ibique ejus sacrum corpus quiescit ; denique, in decreto Confirmationis cultus, in officio ecclesiastico et in Vitis recentioribus* (5) *dicitur* Bellaci, *eo quod sanctum virum ex nobili familia Bellaci ortum aliqui scriptores existimant* (6). *Verum id pro certo dicere nolim, propterea quod eum plures plebeiis parentibus, scilicet macellariis* (7) *natum perhibent, neque occurrit nomen Bellaci* C

apud Petrum Morellum, Marianum Florentinum, Marcum Ulyssiponensem, anonymum a Silvano Razzio vulgatum, Waddingum aliosque, qui aut brevi post B. Thomæ *ætatem Vitam ejus composuerunt, aut eam ex scriptoribus æqualibus acceperunt. Immo nullum omnino parentum nomen aut cognomen referunt, nisi quod anonymus Razzianus* (8), *quem sequitur Brocchius* (9), *matrem nuncupat* Spem *seu* Speranzam. *Penitus etiam latet nomen sancti fratris* B. Thomæ, *qui Tertium Ordinem S. Francisci ingressus, virtutibus claruit. De quo Waddingus :* In paternis ædibus Florentiæ, *ait*, in ingressu pontis Rubacontis, prope ecclesiam sancti Georgii, in platea..... Morzana, vitam duxit sanctissimam. Diffusa ejus fama, multi ei adhæserunt, quos in prædicta domo piis imbuebat disciplinis. Multiplicato numero, dono accepit hospitale de Cippo, a fratre Nicolao de Uzano constructum curandis Fratribus infirmis conventus Fesulani; qui dum cœnobium obtinuerunt Sancti Salvatoris, superfluum hoc xenodochium neglexerunt... Gesta hujus viri perierunt et nomen : neque alio audiebat in populo, quam Fratris Peccatoris, quo propter humilitatem ipse delegit appellari (10). D E

fuit e numero FF. Minorum de Observantia ;

10 *De adolescentia* B. Thomæ, *de ejus flagitiis et conversione ad Deum, nihil est quod disseramus, quum hæc in Vita infra edenda copiose enarrentur. Exponit ibidem Morellus quo pacto Dei servus in Ordinem Fratrum Minorum ingressus sit, et in reformatione promovenda laborarit. Sæpe quidem Conventualis dicitur : sed, quam immerito, ex primi biographi testimonio perspicuum est :* Cum per id temporis, *ait*, Florentiæ publice divina concionaretur ad populum Frater Joannes Stranconius, vir moribus doctrinaque præclarus, quem universus populus Florentinus, ob ejus sanctitatem atque miracula, devotissime sequebatur, ob idque multos adolescentes ac juvenes ad sanctissimam religionem divi Francisci ingredi volentes admisisset, et monasterium sive locum quemdam in monasterium fabricandum in Fesulano monte situm recepisset [*anno* 1390], Thomas eo profectus, ab eodem Fratre Joanne, viro me hercle perfecto ac divino, eumdem innocentissimum religionis habitum suscepit. Quare Frater Ordinis Minorum factus *etc. Jam vero Joannes ille a Stronconio (perperam lectum est* Stranconius *pro* Stronconius) *præerat eis Fratribus Minoribus, qui primigeniam S. Francisci regulam religiose servabant, quique postea, per decretum concilii Constantiensis anni* 1415 *Observantes sunt nuncupati* (11). *Quorum cœtus, varia fortuna post mortem Joannis de Vallibus reformatoris* (12) *conflictatus, exeunte sæculo XIV et sæculo XV ineunte non parum florebat. Illo circiter tempore, anno videlicet* 1399 (13), *datum est illis cœnobium montis Fesularum, in quo* B. Thomas *se Deo dedicavit. Is itaque ab initio Strictioris Observantiæ instituta professus est; nec eum ab iis postea discessisse pro explorato habemus. Numquam enim* F

(1) Repetti, Dizionario geogr. della Toscana, tom. II, pag. 700. — (2) Cfr. Villani, Historia universalis, lib. VI, cap. 26, ap. Muratori, Rerum Italicarum scriptt., tom, XIII, col. 173. — (3) Cfr. Fantozzi, Nuova guida de Firenze, pag. 601. Gargiolli, Description de Florence, tom. II pag. 26. — (4) Storia delle gesta del B. T. Bel., pag. 1. — (5) Ibid.— (6) J. Brocchi, Vite de' santi e beati Fiorentini, part. II, tom. II, pag. 239, Florentiæ 1761. — (7) Cfr. Francesconi, Firenze sacra, pag. 127 — (8) Vite de' santi Toscani, tom. I, pag. 694. — (9) Vite de' santi Fiorentini, part. II, tom. II, pag. 239. — (10) Annales Min., tom. XI, pag. 300, Romæ 1734. — (11) Cfr. Van den Haute, Breviarium hist. Ord. Minorum, pag. 100. — (12) Cfr. Arturus a Monasterio, Martyr. Francisc., pag. 460. Waddingus, tom. VIII, pag. 103. — (13) Gonzaga, De origine Seraphicæ Religionis, part. II, pag. 222.

stabile

AUCTORE R. D. B.

A *stabile et certum domicilium habuit nisi in Observantum conventibus; horum cœnobia et provincias ipse administravit; atque ut reformatio in omnes Fratrum Minorum domos admitteretur, incredibilem contulit diligentiam. Præterea, ut patebit in Vita infra edenda, familiariter utebatur acerrimis Observantiæ propagatoribus, ut S. Bernardino Senensi, B. Alberto a Sarthiano, S. Joanne Capistrano. Neque hæsitationem facit quod hic in decreto de confirmatione cultus Conventualis nuncupatur. Non enim sacræ Rituum Congregationi definiendum erat ad quamnam Ordinis S. Francisci partem Dei servus pertineret, sed utrum cultus esset necne legitimus. Atque eo facilius fieri poterat ut in nomine erraretur, quod tum cultus approbatio a Conventualibus postulabatur, tum in horum conventu Reatino* B. Thomas *casu obierat, tum ibidem, quamquam vicini Observantes conventus Fontis Columbæ corpus vindicarant, nactus est sepulturam et sanctorum honores. Porro omnes S. Francisci alumni in extollendis* B. Thomæ *virtutibus ejusque festo cele-* B *brando consentiunt.*

et factus vicarius provincialis, licet laicus,

11 *Etsi* B. Thomas *semper laicus fuit professione, ampla tamen munera in Ordine sustinuit; quod et Franciscanæ disciplinæ tunc minime repugnabat, et a præstantissima servi Dei virtute atque industria postulabatur. Non solum guardianus et vicarius provincialis renuntiatus est, verum etiam, quum totius familiæ reformatæ superior, Joannes a Stronconio, anno* 1418 *e vita migrasset, in ejus locum simul successerunt S. Bernardinus Senensis et* B. Thomas *Florentinus, quorum prior in provinciis S. Francisci seu Umbriæ et Tusciæ* (1), *alter in provinciis S. Angeli et Calabriæ* (2), *vicarii munere fungeretur. Quanta fuerit hæc auctoritas, apparet ex literis quas ad ejusmodi commissarios dederunt totius Ordinis ministri generales* (3). *His videlicet obnoxii erant Observantum superiores, ab his omnem suam jurisdictionem accipiebant, donec anno* 1517 *Leo X, Romanus pontifex, Fratres Minores de Observantia ab aliis sejungens, statuit deinceps unum ex iis ministrum generalem esse constituendum.*

humilitatis exercitia maxime promovit,

12 *Ut porro appareat quam integre cumulateque* B. Thomas *superioris officium præstiterit, juverit audire Gonzagam de provincia ab eo gubernata disserentem* (4): *Provinciæ S. Angeli* primordialis zelus, paupertas atque sanctitas tanta fuit ut vix exprimi queat; nec mirum sane, cum præfatum beatum Fratrem Thomam a Florentia sui authorem habuerit. Is enim ejus Fratres et lanificium exercere, et hominum frequentiam fugere, et strictissimam paupertatem cum humilitate conjunctam colere docuit: adeo ut per plurimos annos ejus discipuli nullum locum acceptare voluerint, ubi hujusmodi lanificio incumbi minime quiret; ne tandem ocio torpentes aliquando tentationibus succumberent; et * vix ullus inter eos inveniretur, qui sacris initiari vellet: quo et fiebat ut sæpius integra communitas festivis diebus Missæ auditione privaretur. Quapropter Eugenius IV pontifex maximus *(ab anno* 1431 *ad* 1447), ex paterno quodam affectu, alteram contemplationis sive mentalis orationis horam tempori exercitio hujusmodi destinato singulis festis diebus adjecit: qua defectum ob Missæ privationem incurrendum suppleret: quam et Pius II pontifex itidem maximus *(ab anno* 1458 *ad* 1464) confirmavit. Taceo interim summam eorum abstinentiam, cum unica tantum eaque satis frugali refectione per singulos dies attrita laboribus vigiliisque corpora recrearent, profundissimam humilitatem cæterasque virtutes: quas qui olim assequi cupiere, ad hanc S. Angeli provinciam convolarunt: de quorum numero fuere beati patres Benedictus Cremonensis, Gasparinus atque Epiphanius Insubres. *Nec tantum in S. Angeli provincia, verum etiam, ut a Vitæ scriptoribus traditur, in Sardinia, in Corsica aliisque regionibus regulam S. Francisci in pristinam dignitatem restituere pro virili parte contendit* B. Thomas.

* ex in edit.

Fraticellis hæreticis bellum indixit

13 *Nihil etiam diligentiæ desiderari passus est ut Italiam a Faticellorum colluvie liberaret. Quemadmodum SS. Bernardinus Senensis, Joannes Capistranus et Jacobus de Marchia ex aliis lociis, ita illos* B. Thomas *expulit ex Tusciæ cœnobiis S. Francisci apud Scarlinum, S. Joannis ad Gavorranum, aliisque multis quos P. Morellus in Vita recensuit. Quum de istorum hæreticorum flagitiis unus decessorum late disseruerit* (5), *argumentum hoc loco retractandum non est. Id solummodo lectorem monitum volumus, pessimos illos circulatores, quamvis aliquando pro Fratribus Minoribus sint habiti, reapse ad S. Francisci Ordinem non pertinuisse, ac recte Jacobum de Marchia eos ita esse allocutum:* Vos facitis Fratres S. Francisci, cum nullus ex Ordine Minorum remanserit inter vos, nisi supervenerint aliqui apostatæ (6). *Non igitur, quod aliqui perperam existimarunt, Fratribus Minoribus* B. Thomas *bellum indixit, sed infestissimis Minorum hostibus.*

et egregios viros suo Ordini adjunxit.

14 *Eo etiam de Ordine suo optime meritus est, quod multos viros sanctimonia præstantissimos Regulari Observantiæ adjunxit. Inter quos præ cæteris nominandi videntur: Antonius a Stronconio, laicus; Polydorus Romanus, doctor legum, qui nobilissimis parenti-* F *bus natus, Ordinem FF. Minorum Scarlini, duce* B. Thoma, *ingressus est, in eoque laicus fuit professione; Joannes Riccius Florentinus, qui, licet laicus, provinciam Tusciæ sui Ordinis rexit; Clemens de Capponibus, laicus, ex nobili Capponum familia, Florentiæ natus et in conventu montis Fesularum prope Florentiam anno* 1478 *mortuus; Dominicus de Campis, laicus, mortuus Florentiæ circa annum* 1440; *Gaspar a Florentia, miraculis ante et post mortem clarus, qui anno* 1477 *e vita migravit; Angelus a Florentia, presbyter; Illuminatus a Florentia, laicus; Silvester Senensis, sive a Radicondolo, vir doctissimus; Ladislaus, ex regia Hungariæ prosapia oriundus; Marinus Massainus, qui in conventu Montis Muri prope Scarlinum sepultus est; Antonius Senensis sive a Sancta Regina, laicus; Leo de Petra-Buni, oriundus ex insula Cor-*

(1) Gonzaga, De orig. Seraphicæ Religionis, part. I, pag. 7. — (2) Waddingus, Ann., tom. X, pag. 6. — (3) Ibid., tom. IX, pag. 79 et 42; cfr. ibid., pag. 487. Van den Haute, Breviarium hist. Ord. Minorum, pag. 95 et seqq. — (4) De orig. Seraphicæ Relig., part. II, pag. 419. — (5) Acta SS., tom. X Oct., pag. 323 et seqq. — (6) Chronologia historico-legalis Ordinis Seraphici, tom. I, pag. 121; cfr. pag. 116.

sica,

AUCTORE R. D. B.

sica, qui prophetiis Scarlini claruit; Georgius ab Erballio, laicus; Petrus de civitate Pennæ; Joannes Lombardus. Quibus addendi sunt Philippus Senensis, Benedictus Senensis, Marcus Mascainus Senensis, Matthæus Florentinus, Michael de Massa, Juniper et Matthæus de Terracina. Hi omnes in fastis sacris Franciscanis, et certe in Martyrologio Arturi a Monasterio laudibus extolluntur.

§ III. B. Thomæ itinera in Terram Sanctam et Æthiopiam. Ter in vincula conjicitur et redimitur.

Comes fuit S. J. Capistrani in variis partibus Orientis,

Joanni *Capistrano, ineunte anno* 1437, *molestum* onus impositum *fuit a Gulielmo de Casali, Ordinis Minorum ministro generali,* visitandi *scilicet* et reformandi provinciam Orientis, maxime autem conventum Caphensem in Ponte Euxino et Genuensium colonia (1). *In conventu quoque Hierosolymitano discordiæ sedandæ erant* (2). *Anno itaque* 1438 *profectus commissarius, cum aliis duobus sociis secum duxit* B. Thomam *Florentinum.* Hierosolymis *vero* turbas omnes sedavit... Multa utiliter statuit, collapsam disciplinam ubique restituit. In urbe Caffensi, quippe opulentiori et Europæorum commerciis opportuniori, major erat dissolutio, ibique majorem posuit conatum abusus tollendi. Illic commoratus aliquamdiu, promovit negotium Armenorum; *scilicet ut ad Eugenium papam convenirent, et abjecto schismate, Romani pontificis primatum in universam Ecclesiam agnoscerent:* cum illis venit in Italiam, et interpretem dedit Fratrem Basilium, inter eos diu commoratum atque inde illius linguæ peritissimum (3). *Hoc ipso in itinere, ut infra narrabitur, dedit* B. Thomas *eximium obedientiæ documentum, quod Deus visus est miraculis comprobare.*

et B. Alberti a Sarthiano

16 *Vix Italiam repetierat, cum alterum religionis christianæ causa iter suscipere debuit.* Supererant *enim* adhuc aliæ nationes schismaticæ, ad fidei unitatem et Ecclesiæ gremium reducendæ, præsertim Æthiopes et Indi in remotissimis partibus constituti. Neque hos negligendos judicavit Eugenius, *Romanus pontifex.* Absoluta unione Græcorum, statim ablegavit Albertum Sarthiensem, adjunctis aliis Fratribus, inter quos Frater Baptista de Levanto, postea vicarius generalis Observantum, et Frater Bartholomæus del Pelacane Florentinus, *(atque ipse beatus* Thomas *noster, uti infra in hujus Vita legere est),* datis tomis unionis ad patriarchas et Cophtos Perferendis, necnon literis ad Thomam Indorum et Presbyterum Joannem Æthiopum imperatores, aliisque gravissimis commissæ sibi amplæ potestatis in illis partibus instrumentis (4).

apud Thomam principem

17 *Hæc erat epistola quam Eugenius IV ad Thomam principem ferendam curavit:* Carissimo in Christo filio Thomæ, imperatori Indorum illustri, salutem et apostolicam benedictionem. D
Pertulit sæpe ad nos constans fama tuam Serenitatem, et simul omnes qui sub tuis regnis sunt constituti, veros esse christianos; tibi etiam non dubitamus esse notum, ipsius fidei fundamenta a principio fuisse instituta apud urbem Romam, in qua quiescunt corpora beatorum Petri et Pauli apostolorum, residemusque nos Christi vicarius in ipsa apostolica sede, ecclesiarum omnium domina et magistra. Quare cupientes, si concesserit Dominus aliqua scire de his quæ apud tuam Excellentiam fiunt, et ut etiam tu intelligas quid apud christianos occidentales fiat, mittimus ad tuam Celsitudinem dilectos filios, Fratrem Albertum de Sartiano Ordinis B. Francisci, commissarium nostrum in partibus orientalibus, et ejus socios, quos, si forte nequiverit personaliter venire, duxerit destinandos: suntque ipsi omnes viri, utique cum sacra Dei doctrina pleni, tum etiam in timore Domini et ejus viis ambulantes, quibus velit eadem Serenitas tua in dicendis tam circa prædicta, quam etiam circa quædam secretiora ex parte nostra, fidem credulitatis adhibere plenariam. E
Datum Florentiæ anno Incarnationis Dominicæ 1439, V kalendas septembris, pontificatus nostri anno IX (5).

et apud Æthiopes.

18 *Eamdem dedit epistolam Eugenius ad Æthiopum principem, cujus hæc erat inscriptio:* Carissimo filio presbytero Joanni, imperatori Æthiopum illustri. *Cum his aliisque literis a pontifice datis, Venetiis solverunt legati et felici cursu attigerunt Hierosolymas. Quorum res gestæ, quamquam præcipue B. Alberto de Sarthiano a Waddingo tribuuntur, pertinent tamen etiam ad sanctum Fratrem* Thomam, *ideoque sunt hoc loco indicandæ. Albertus itaque, cum Hierosolymas pervenisset,* Cophtis, Ægypti populis, per Syriam aliasque provincias dispersis, unionis ostendit literas, et pontificias tradidit, ab eisdem vicissim reverenter exceptus, et in reliquo itinere multis devinctus beneficiis. Rebus in sancta civitate prudenter compositis, descendit in Ægyptum. Accidit tamen ut in terra inaquosa, loco horroris et vastæ solitudinis, deficeret potus et cibus, et præ bidui penuria langueret. Ad aridi stipitis umbram cum sociis sedens, queri cœpit et promissionis Deum admonere, qui per servum suum Franciscum pollicitus erat victui necessaria filiis ejus non defutura: « En, inquit, jam morior: vicarii tui præcepta peragere non potero, neque pereuntes animas ad tuæ veritatis agnitionem reducere. Domine, miserere. » Non prius dixit, quam viderit prope se juvenem pulcherrimum lingua italica salutantem, mox cibos afferentem. Cum gaudio et admiratione manducanti inquit juvenis: « Non est cur de divina diffidas misericordia et providentia. Ego sum qui Francisco servo meo promisi subsidium opportunum, neque tu vidisti hucusque in religione hac justum derelictum aut Fratrem aliquem fame periisse. » Quibus dictis disparuit (6). *Idem prodigium Franciscus Haroldus enarrat* (7), *sed id refert ad iter quod ab Alberto, nullo comitante, in Ægyptum factum fuisse contendit.* F

Impedito B. Alberto a Turcis

19 *Dein Cairum petiit commissarius pontificis*

(1) Waddingus, Annales Minorum, tom. XI, pag. 13, Rom. 1734. — (2) Ibid., pag. 46 et seq. Cfr. Martene et Durand, Veterum Scriptt. ampl. coll., tom. III, col. 782 et seqq. — (3) Waddingus, Annales Minorum, tom. XI, pag. 71. — (4) Ibid. — (5) Ibid., pag. 71 et seq. — (6) Ibid. pag. 76. — (7) B. Alberti a Sarthiano opera et Vita, pag. 35. Cfr. Marcellinus da Civezza, Storia delle missioni Francescane, tom. IV, pag. 573, Romæ 1860.

A *ficis, et quidem ante diem* 12 *septembris anni* 1440, *qua Joannes, Alexandrinus patriarcha Jacobitarum, ad Eugenium IV Cairo scripsit, se multa cum Alberto communicasse* (1). *Is* Babyloniæ sultanum, *ait Waddingus, Cairi* convenit, ut licentiam et salvum conductum daret ad Æthiopes et Indos proficiscendi. Suspicatus ille contra se fœdus sanciri, detinuit per aliquot dies in curia honorifice habitum, initoque frequenti colloquio, placuit et vultus majestas et sermonis facundia. Habita collatione de rebus fidei, jussit advocari suæ legis doctores, ortaque controversia circa præcipua religionis nostræ mysteria, docte universa probavit Albertus, et adversa impiæ credulitatis præstigia acriter condemnavit. Commotis doctoribus et plebe, sultanus, suæ legis zelum ostentans, jussit e medio tolli sui prophetæ Mahumetis conviciatorem. Christiani et Mamaluchi, inito consilio, decreverunt modis omnibus tanto rei christianæ detrimento occurrendum esse,.. nec permittendum ut insignis Christi præco, sedis apostolicæ nobilis minister, vitæ integritate et doctrina conspicuus, etsi suo lucro, aliorum tamen damno ita
B periret. Omnem interposuerunt operam, pecunias, donaria, suas aliorumque preces, ut tyranni mitigata sævitia liber abiret ; adeoque solerter fecerunt, ut irrita capitis sententia ad se vocarit, benigne exceperit, amplamque tribuerit facultatem Ægyptum omnem et Syriam peragrandi, prohibito tamen ad Indos et Æthiopes accessu.

deindeque infirmitate correpto,

20 Nihilominus dum ad ultimos fines licuit proficisci, suo periculo terminos transilivit, pontificis mandata facturus. Infirmitate correptus, socios ad utriusque gentis principes misit, eoque laboravit fructu peregrinas inter nationes, ut catholicos in fide firmarit, schismaticos ad Ecclesiæ gremium revocarit, ingentemque Jacobinorum gentem... Florentiam, durante adhuc concilio, per ipsorum duxerit commissarios (2). *In illis missionibus usus Albertus est potestate quam ipsi Romanus pontifex fecerat* Fratres deputandi, *eosque* ad alias mundi partes cum auctoritatibus et facultatibus dirigendi (3).

missus in Æthiopiam, detinetur a barbaris,

21 *Ad Æthiopes itaque* B. Thomam *cum duobus presbyteris et tertio socio laico delegarat. Sed hi, semel, iterum ac tertio a barbaris intercepti, ut infra in Vita et in Annotationibus declarabitur, mandata perficere non potuerunt, ac pontificis literas curavit Albertus per aliam viam deferendas* (4). *His acceptis, rex Æthiopum* (*cfr. infra, cap.* 7, *annot.* a *et* m) *cum Eugenio IV per legatos egit, qui ante medium annum* 1441 *attigerunt Florentiam* (5), *et die* 4 *februarii anni* 1442 *formulæ fidei subscripserunt* (6). *Ex qua temporum notatione colligere est* B. Thomam *cum sociis captum fuisse probabilius post medium annum* 1440, *quo adhuc Cairi cum Alberto Sarthianensi versabatur, et ante initium anni* 1441, *quo jam novi legati, ut videtur, ejus loco Æthiopiam petierant. Ut autem eum servitute eximeret, Albertus nulli operæ pepercit. E prima quidem et secunda captivitate Fratres redempti fuerant a mercatoribus Florentinis qui Constantinopoli commorabantur. Sed tertio redemptionis pretium solverunt* mercatores ab Eugenio missi, *nec dubito quin ad hanc liberationem pertineant literæ quas Albertus a Sarthiano ad Eugenium IV conscripsit. Ibi hæc legimus:* Postremo loco clementiam tuæ Sanctitatis exoro, ut Fratres illos ex nostro Ordine, a tua Sanctitate ad grandia fidei negotia missos, sed certa Teucrorum captivitate interceptos et interceptione ipsa captivos, Beatitudo tua non existimet relinquendos. Venit autem mihi in mentem Petrum illum, qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum salute qui jam diu ad fidem nostram suspirant plus quam dici a me possit, futurum idoneum ad Fratres prædictos e manibus Teucrorum eripiendos, cum et linguam illorum infidelium probe calleat, et in iisdem provinciis pariter habeat parentes captivos. Tantum illi adsit idonea facultas pecuniarum : quas nec multas oportere esse existimo, cum magis ingenio et astu quodam divinæ providentiæ quam magno ære captivos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur omnipotens, beatissime Pater. Ex Venetiis XXIV octobris MCCCCXLIII (7). E
Haroldus, qui etiam has literas edidit, scriptas opinatur non anno 1443, *sed* 1442 (8).

AUCTORE R. D. B.

sed curante eodem Alberto, liberatur.

22 *Neque id satis habuit Albertus. Quum enim ex pecunia, quæ collecta fuerat ad comitia anno* 1443 *Patavii celebranda* (9), *quingenti aurei superessent, iique ex Eugenii IV mandato in ecclesiæ S. Antonii fabricam essent insumendi, pontificem rogavit ut ad* B. Thomam *sociosque redimendos possent impendi. Annuit Eugenius*, adjecta majori summa, *ait Waddingus* (10), *quam cum hac epistola misit vicarius generalis Minorum ad divitem mercatorem Venetum, Joannem Martini seu de Martinis, in Cypro versantem et Fratrum Minorum in his partibus procuratorem :* Capitulum utique gloriosum die nona junii Paduæ celebravimus... De dicti vero capituli eleemosynis aurei superfuere quingenti, quibus tuus et noster charus Thomas Florentinus cum suis sociis, in captivitate infidelium positi atque detenti, per tuam solertiam ut redimantur, si necesse fuerit, apud Sanctitatem domini nostri papæ peroravi, et ex decreto ejusdem, venerandus presbyter dominus Joannes de Marostica * crastina die hinc Senis Venetias vadit, Aloysio, fratri tuo mihi charissimo, præfatam pecuniam delaturus. Tu vero studium et diligentiam adhibe, ut fratres prælibati minori quo possunt pretio redimantur. Quod si per Dei providentiam de carcere liberati vel aliter jam sublati de medio reperiantur, certiores nos et Aloysium Sanctitatemque domini nostri reddere procurato, ut pecunia illa in aliquod pium opus, secundum ejusdem domini nostri beneplacitum possit erogari ; et simile per omnia Aloysio tuo scribas. Dilectionem erga me tuam, Fratremque Thomam atque Ordinem nostrum non ignoro ; fidem etiam bene meritam, qua Sanctitatem domini nostri prosequeris, necnon et rectitudinem in his, ad quæ propter Deum et amicos

* de Norostica *in edit.*

(1) Harduinus, Acta conciliorum, tom. IX, pag. 1018 et seq., Paris. 1714. — (2) Waddingus, Annales Minorum, tom. XI, pag. 76 et seq. — (3) Ibid., pag. 73 et seq. ; cfr. pag. 71. — (4) Ibid., pag. 298. — (5) Harduinus, Acta concil., tom. IX, col. 1183. Raynaldus, Ann. eccl., ad ann. 1441, not., edit. a Mansi, Lucæ 1752. Hefele, Conciliengesch., tom. VII, pag. 794 et seqq. — (6) Harduinus, col. 1021 et seqq. — (7) Waddingus, tom. XI, pag. 298, Rom. 1734. Alberti a Sarthiano opera et Vita, pag. 390. Martene et Durand, Vet. Scriptt., tom. III, col. 817. — (8) Cfr. B. Alberti a Sarthiano opera et Vita, pag. 390, not. — (9) Cfr. Martene et Durand, Vet. Scriptt., tom. III, col. 808. Waddingus, Ann., tom. XI, pag. 175. — (10) Waddingus, ibid., pag. 298.

AUCTORE R. D. B.

porrigis manus... Ex Senis 14 julii 1443 (1). *Hactenus B. Albertus, cui tandem res ita successit, ut Joannes de Marostica* B. Thomam *et socios, solutis quadringentis aureis, incolumes in Italiam duxerit* (2).

De Presbytero Joanne disputatur.

23 *Reliquæ* B. Thomæ *res gestæ in Vita mox edenda fuse narrantur, et ita quidem ut eas hoc loco disputare nihil attineat. Id unum adhuc notandum est, scilicet quod Vitæ scriptor Presbyterum Joannem* (3) *regem facit Æthiopiæ. Nostra ætate omnes jam consentiunt nomen illud non Africani principis sed Asiani fuisse, et primitus quidem datum illi Kor-Khan, qui medio sæculo XII rex erat Qarakhitayorum, ad orientem maris Caspii habitantium: quod Gustavus Oppert manifestum fecit*(4). *Sed in hoc non pauci falluntur, quod Presbyterum Joannem non ante sæculum XV extremum pro Æthiopiæ rege putatum fuisse existimant* (5). *Errorem multo antiquiorem esse, ex ante dictis perspicuum videtur. Præterquam enim quod* B. Thomæ *biographus ante finem sæculi XV opus suum contexuit, exstant Eugenii IV literæ anno 1439 inscriptæ:* Carissimo filio Presbytero Joanni imperatori Æthiopum illustri (6). *Idem nomen usurpat Albertus a Sarthiano in epistola quam anno 1440 dedit ad Matthæum Bissarrum* (7). *Quin etiam, scribens eodem anno 1440 ad Leonellum principem Ferrariensem: Regem Æthiopiæ* nos quidem vulgo, *ait,* et usu pene quotidiano Presbyterum Joannem appellare solemus (8), *appellatione videlicet non adeo recenti. Et re quidem vera, ut alia omittam, Jordanus, medio sæculo XIV Columbensis episcopus, Joannem illum Æthiopiæ regem appellat* (9).

§ IV. B. Thomæ sepulcrum miraculis celeberrimum. Corporis translatio. Progressus et confirmatio cultus.

B. Thomas *moritur Reate*

Quum in itinere Romano B. Thomas *gravi morbo esset correptus, neque in cœnobio Observantum Fontis Columbæ prope Reate, ad quod deverterat, ulla ratione convalesceret,* a viris nobilibus Reatinis qui visum venerant, commode ductus est in urbem, ad conventum S. Francisci, opportunius medicos et reliqua necessaria habiturus(10). *Ibidem paulo post, die* 31 *octobris, in Domino obdormivit, scilicet apud Conventuales, quum nullus esset Reate Observantum conventus. Fratres quidem Fontis Columbæ sacrum corpus enixe repetierunt, eo quod ipsorum institutum* B. Thomas *esset professus. Sed tum Conventuales, tum cives Reatini, tam insignem thesaurum alio deferri minime passi, reliquias in media ecclesia S. Francisci condiderunt; nec tamen statim a morte, siquidem* adeo frequentibus, *ait Vitæ scriptor,* miraculis clarere cœpit, ut *corpus* complures dies insepultum in nuda humo jacuerit, ob innumeram populorum multitudinem civiumque concursum et oppidanorum. *Tandem die* 5 *novembris, si Franciscum Savorini sequimur, statuerunt Reatini magistratus, ut sepulcrum lapideum, crate ferrea circumdatum, in ecclesia S. Francisci ære publico poneretur. In hoc itaque reposita est arca lignea, qua corpus fuerat inclusum* (11).

et cessat edere miracula, jubente J. Capistrano.

25 *Tumulus ille tot tantisque miraculis clarere incepit, ait Petrus Morellus, ut Bernardini Senensis, cujus tunc canonizatio postulabatur, nomen et celebritas nonnihil minui videretur; eoque magis quod* objectum fuerat divinum Thomam sanasse quosdam quos D. Bernardinus antea non curarat. *Tunc S. Joannes Capistranus adiisse fertur* Thomæ *sepulcrum, ac præcepisse ne ulla deinceps ederentur prodigia, donec Bernardinus in sanctorum numerum esset relatus. Sed quum id tandem anno* 1450 *contigisset, tunc Dei servus, qui per annos quatuor ab omni opere miro cessasse dicitur, beneficia se deprecantibus iterum contulit. Admirabilis imprimis fuit, anno* 1451, *sanatio Antonii Fornaro, civis Reatini,* propterea que, *sic legimus in Vita,* ex eo tempore in hunc usque diem, singulo quoque anno, in ea ipsa die qua id miraculum factum est, memoria tantæ rei... recolitur, *scilicet, teste Francisco Savorini* (12), *proxima die dominica post festum S. Bernardini Senensis.*

In ejus honorem exstruitur sacellum,

26 *Eadem die postea translatas fuisse reliquias, ex Morello accipimus. Quum exeunte sæculo XV* fluvius urbis Reatis, *Velinus,* adeo... excrevisset ut... templum D. Francisci summa aquarum copia diluisset, *atque ipsam* B. Thomæ *arcam per plures dies obruisset, corpus tamen* illæsum, immadidum repertum est omnino (13). Quapropter... viri nobiles ac probi in ipsius honorem sacellum, quod capellam vocant, ædificari erigique fecerunt, in medioque ipsius sacelli marmoreum sepulchrum, a terra sublatum altaris instar, ex ferro crateis circumseptum, posuere, in idque die dominico infra octavam D. Bernardini beatissimum corpus ipsius Thomæ transtulerunt. *Haud scio an hoc fuerit sepulcrum quod F. Savorini anno* 1447 *positum opinatur* (14). *Quidquid est, novum sacellum mox sacræ supellectilis penuria laboravit; et ut ei subveniretur, Antonius del Monte, S. Sedis legatus, omnes fideles publicis literis anno* 1514 *sollicitavit. Hoc instrumentum, in archivo FF. Conventualium Reatino servatum et anno* 1827 *a Savorini editum*(15), *integrum exhibemus, eo quod certissimum est documentum cultus servo Dei delati, plus centum annis ante Urbaniana decreta anni* 1634.

quod curantes indulgentia ditantur.

27 Antonius, miseratione divina, tituli sanctæ Praxedis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbiter cardinalis, Perusiæ Umbriæque sedis apostolicæ legatus de latere, universis et singulis pre-

(1) Alberti a Sarthiano opera, pag. 387; cfr. pag. 58 et 390.— (2) Cfr. Waddingus, Ann., tom. XI, pag. 298.— (3) Cfr. Ludolf, Commentarius in Hist. Æthiopicam, pag. 218 et seqq. — (4) Der Presbyter Johannes in Sage und Geschichte, Berol. 1854. G. Pauthier, Le pays de Tanduc et le prêtre Jean, pag. 13 et seqq. Cfr. Fr. Pagius, Breviarium Rom. pontificum, tom. III, pag. 87 et seq. — (5) Cfr. Acta SS., tom. XII Oct., pag. 306 et seq. —(6) Cfr. supra, num. 18. — (7) B. Alberti a Sarthiano opera, pag. 324. Cfr. Labbe, Concil., tom. XIII, pag. 1217 et seq. — (8) B. Alberti opera, pag. 338.— (9) Recueil de voy. et de mém. publ. par la Soc. de géogr., tom. IV, pag. 56. Cfr. Oppert, pag. 6.— (10) Waddingus, Ann., tom. XI, pag. 299. — (11) Storia delle gesta del B. Tommaso Bellaci, pag. 15. — (12) Ibid., pag. 16. — (13) Cfr. Angelotti, Descriptio urbis Reate, apud Grævium et Burmannum, Thesaurus antiq. Italiæ, tom. VIII, part. IV, col. 12. —(14) Cfr. supra, num. 24. — (15) Storia delle gesta del B. Tommaso Bellaci, pag. 17 et seq.

sentes

A sentes literas inspecturis salutem in Domino sempiternam.

Licet is de cujus munere venit ut sibi a fidelibus suis digne et laudabiliter serviatur, de habundancia suæ pietatis, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus sibi multo majora retribuit quatenus valeant promereri, nihilominus..... desiderantes Domino populum reddere acceptabilem et bonorum operum sectatorem, fideles ipsos ad complacendum ei quibusdam allectivis muneribus, indulgenciis videlicet et remissionibus, incitamus, ut exinde reddantur divine gratie acceptiores. Cupientes igitur ut altare B. Thomæ, situm in ecclesia S. Francisci Ordinis Fratrum Minorum in civitate Reatis, congruis frequentetur honoribus, et a Christi fidelibus igitur veneretur, ac in ipsius edificiis debite reparetur et manuteatur, libris, calicibus et aliis ornamentis ecclesiasticis decoretur, manuteatur et deserviatur, et ut Christi fideles prefati eo libencius devocionis causa ad dictum altare S. Thomæ confluant, et manutencionem dicti altaris præ oculis habeant, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratiæ noverint se re-
B fectos ; nos dilecti nobis in Christo magistri Simonis non * Antonii vicarii Fratrum dicti conventus super hoc supplicationibus nobis humiliter porrigen. * inclinati, auctoritate nostri cardinalatus officii, qua etiam in hac parte fungimur, ac de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus confisi, omnibus et singulis Christi fidelibus utriusque sexus, vere penitentibus et confessis, qui prefatum altare, in proxima dominica post festum S. Bernardini, a primis vesperis diei usque ad secundas * inclusive, devote visitaverint annuatim et ad manutencionem ipsius altaris manus adjutrices, ut prefertur, porrexerint, quoties hoc fecerint, centum dies de injunctis penitenciis misericorditer in Domino relaxamus, presentibus, perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes literas fieri mandavimus, sigillique nostri jussimus et fecimus appensione communiri.

** sic in edit.*

** sic in edit.*

** secunda in edit.*

Datum Reate anno Domini millesimo quingentesimo quarto decimo, quarto decimo kalendas
C octobris, pontificatus domini Leonis PP. decimi anno secundo.

Loco ✠ sigilli

FEDERICUS AGATONIUS.

Obiter notatum volumus concessionem illam abrogatam esse, ex quo S. Pius V, Romanus pontifex, omnes indulgentias, a quovis et quibusvis locis aut personis attributas, pro quibus manus sunt porrigendæ adjutrices et quæ quæstuandi facultatem quomodolibet continent, *anno* 1567 *plane sustulit et irritas fecit* (1).

Promovetur ejus canonizatio,

28 *Eodem anno* 1514 *quo decretum ediderat Antonius del Monte*, egerunt communi consilio Reatini de promovenda *servi Dei* canonizatione (2). *De quo negotio hæc in Vitæ exemplari misso a Possino, quoaque infra designabitur litera* C, *adscripta sunt, quæ ex italico sermone latine reddimus: Civitas Reatina* jam anno 1514, ut manifestum est ex libro Reformationum in ipsa cancellaria priorali, publico consilio legavit nobilem civem Franciscum Eusebium, qui in re canonizationis instantiam faciendam curaret.

AUCTORE R. D. B.

et floret ejus cultus

29 *Quamvis autem non ante annum* 1771 *cultus sit a Romano pontifice confirmatus, uti mox explicabitur, publica tamen veneratio minime deferbuit.* Beatus *dictus est* Thomas, *tum ab antiquissimis Vitæ scriptoribus, tum in instrumento supra allegato, tum a plurimis fastorum sacrorum auctoribus. Sanctimoniam ejus extollunt ad diem* 31 *octobris Ferrarius* (3), *Arturus a Monasterio* (4), *Hueberus* (5), *Carolus Guido Forti* (6), *Mauritius Francesconi* (7), *a quo etiam discimus* B. Thomæ *festum die* 31 *octobris a macellariis Florentinis celebrari solitum. His aliisque compluribus adjungendus est Petrus Cappellettus, qui composuit anno* 1563 dedicatum carmen B. Thomæ Florentino. *Erat ille vicarius generalis Marci Antonii Amulii, qui cardinalis fuit ab anno* 1561, *et ab anno* 1562 *ad* 1570 *quo obiit, episcopus Reatinus* (8). *Versus illos infra excudemus.* E

multo ante quam sanctis annumeratur,

30 *Nec sancti viri reliquiæ honore caruerunt. Quum enim, etiam post conditum sepulcrum lapideum* (9), *ab excrescente et ecclesiam inundante fluvio Velino satis tutum non esset* B. Thomæ *corpus, id Reatini, anno circiter* 1660, *in altiori loco reposuerunt* (10), *scilicet in parte dextra ædiculæ quæ Sanctis Magis sacra erat. Centum annis post, die* 29 *septembris anni* 1761, *pretiosa pignora solemni ritu transtulerunt Fratres Conventuales sub mensam altaris ejusdem sacelli: quo tempore et deinceps plurima sunt patrata prodigia, ut tum anathemata et tabellæ sepulcro appensa, tum authentica instrumenta testantur.*

ita ut vestes ejus pro reliquiis habeantur.

31 *Non solum corpus servi Dei, verum etiam vestes ejus venerationi erant, et ut earum partem sibi compararent, aliqui multam dederunt operam. Impetratam particulam Josephus Maria Brocchi in eadem cum aliorum sanctorum reliquiis capsa reposuit : quæ servabatur in oratorio ejus publico, Deo et omnibus sanctis Florentinis dicato* (11). *Hoc porro testimonium dedit guardianus conventus Fontis Columbæ :* Per præsentem, ego infrascriptus F guardianus ven. conventus S. Francisci Fontis Columbæ, fidem facio ac verbo veritatis contestor, particulam habitus in parva capsula lignea inclusam ac sigillo hujus conventus in cera rubra hispanica impresso munitam, extractam atque recisam a me fuisse ex integro habitu B. Thomæ a Florentia, ex antiquissima traditione reperto in ecclesia hujus conventus et sanctuarii S. Francisci Fontis Columbæ, Reatinæ diœcesis. In quorum fidem, *etc.* Datum in supra dicto conventu die 6 januarii 1735. Ego Frater Antonius Maria a Sirone, guardianus Min. Osserv. * Reformatorum.

** sic in edit.*

Urgetur canonizatio exeunte sæculo XVIII,

32 *Quum* B. Thomas *majori in dies veneratione coleretur, civitas Reatina, quæ jam anno* 1514 *de ejus canonizatione egerat, iterum*

(1) Eus. Amort, De origine indulgentiarum, part. II, sect. II, num. 29, pag. 44, Augustæ Vindel. 1735. — (2) Waddingus, Ann. Min., tom. XI, pag. 301. — (3) Catal. SS. Italiæ, pag. 686, Mediolani 1613. — (4) Martyr. Francisc., pag. 499, Paris. 1638. — (5) Menol. Francisc., pag. 2055, Monachii 1698. — (6) Catal. agiolog. Hetrusc., pag. 41 et seq., Romæ 1731. — (7) Firenze sacra, pag. 127, Florentiæ 1739. — (8) Cfr. Ciaconius, Vitæ Rom. pont. et cardin., tom. III, fol. 929, edit. ab Oldoino, Romæ 1677. Cardella, Memorie storiche de' cardinali della S. Rom. Chiesa, tom. V, pag. 33 et seqq. — (9) Cfr. supra, num. 26. — (10) Savorini, Storia delle gesta del B. Tommaso, pag. 18. — (11) Brocchi, Vite de' santi e beati Fiorentini, part. II, tom. II, pag. 255.

exeunte

AUCTORE R. D. B.

exeunte sæculo XVIII diligentiam contulit ut cultus a sancta sede confirmaretur. Episcopus itaque Joannes de Vita, petentibus non solum Fratribus Conventualibus, sed universis oppidi et vicinarum partium incolis, processus conficiendos curavit; et die 24 *aprilis anni* 1770, *cultum* ab immemorabili tempore *servo Dei præstitum fuisse pronuntiavit. Inde causa Romam delata, S. Congregatio Rituum die* 17 *augusti anni* 1771 *sententiam dixit, quam die* 24 *ejusdem mensis et anni Clemens XIV confirmavit. Decretum proferimus ut ex Actis secretariæ S. Congregationis, curante R. P. Josepho Boero, presbytero Societatis Jesu, descriptum fuit et huc transmissum. Vix differt a textu quem Savorini* (1) *edidit, nisi quod ibi nomina præfecti et secretarii Congregationis adjecta sunt; ea nos uncinis inclusimus :*

quæ habita anno 1771,

33 Reatina canonizationis B. Thomæ Bellaci a Florentia, laici professi Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci.

Cum a Sac. Rituum Congregatione ordinaria, sub die 23 martii currentis anni, ad relationem clar. mem. eminentissimi et reverendissimi dni. cardinalis Chisii ponentis, et ejusdem sacræ Congregationis præfecti, admissa fuerit commissio introductionis causæ beati Thomæ Bellaci a Florentia, Ordinis Minorum Conventualium sancti Francisci laici professi, cujus corpus Reate in ecclesia eorumdem Fratrum Minorum Conventualium requiescit, et a sanctissimo domino nostro Clemente XIV sub die 6 aprilis postmodum signata; juxta tenorem præfatæ commissionis, ad instantiam P. Magistri Fr. Josephi Antonii Martinelli prædicti Ordinis, sacrorum Rituum Congregationis consultoris et postulatoris causæ, propositum fuit ab eminentissimo et reverendissimo [domino cardinali Marefusco ponente, et S.] Rituum Congregationis præfecto, atque in dicta sacra Congregatione discussum infra scriptum dubium : An sententia lata a judicibus per reverendissimum episcopum Reatinum delegatis, super cultu ab immemorabili tempore eidem servo Dei præstito, sive super casu excepto a decretis s. mem. Urbani VIII, sit confirmanda in casu et ad effectum etc. Et sacra eadem Congregatio, audito R. P. D. Dominico de Sancto Petro Fidei promotore, qui suam sententiam scripto et voce exposuit, rescribendum censuit : Affirmative, si Sanctissimo Domino nostro visum fuerit. Die 17 augusti 1771.

Factaque per me infrascriptum secretarium de prædictis eidem Sanctissimo Domino nostro relatione, Sanctitas sua benigne annuit, die 24 augusti 1771.

[Loco ✠ sigilli.]

[M. Card. MAREFUSCUS præfectus,
M. GALLO S. R. C. secretarius.]

splendidissime celebratur anno sequenti,

34 *Postridie quam nuncius de confirmato cultu in urbem Reate pervenit, die videlicet* 31 *augusti anni* 1771, *episcopus Realinus, præsentibus magistratibus multisque viris primariis, hymnum Te Deum in ecclesia S. Francisci decantavit. Qua die, uti et sequenti, innumera hominum multitudo ad beatum* Thomam *venerandum undique affluxit. Sed quia ob angustias temporis non poterat tunc pompa satis splendida adhiberi, festa magnificentius celebranda dilata sunt ad dies* 29, 30 *et* 31 *maji sequentis, anni* 1772. *Et illo quidem triduo FF. Conventualium sacra ædes incredibili refulsit apparatu. Ad templi fores, pictus exhibebatur Dei famulus Turcis Jesum crucifixum annuntians. In ipsa vero ecclesia, altari principi egregie decorato imposita erat effigies sancti viri in cælestem gloriam assumpti, et ex arcu templi præcipuo hæc pendebat inscriptio :*

B. THOMÆ BELLACI FLORENTINO
SERAPHICI INSTITUTI PROFESSORI
SACRO IMMEMORABILI CULTU
PER APOSTOLICAM SEDEM PROBATO
MINORITÆ CONVENTUALES
REATINA CIVITAS
FINITIMI POPULI LÆTANTUR
PATRONUM VIGILEM
EXORANTES VENERANTES.

in ecclesia Conventualium Reatina,

35 *In aliis picturis effictus fuerat* B. Thomas *radiis circumdatus, et dum orabat, in sublime elatus; aut cervum, lupos et ejusdem generis animalia mansueta faciens; panem et aquam, cum in deserto fame laboraret, accipiens ab angelo; ignitos carbones jussus manibus ferre eosque gestans illæsus; solo baculo ingentem rupem loco movens; tandem tres pedis digitos, casu abscissos, cum ipse jam e vita migrasset, pauperi cuidam restituens. Præter effigiem Clementis XIV, Romani pontificis, et insignia gentilitia familiæ Bellaci, id cernebatur elogium :*

B. THOMÆ BELLACI FLORENTINO
A NEFARIA PERDITISSIMI ADOLESCENTIS VIA
MAXIMO TRIUMPHATRICIS GRATIÆ NUTU
AD ANGELICAM VITAM EXCITATO
INTER MINORES CONVENTUALES
PAUPERUM PATRIARCHÆ SACRO
ABSTINENTIA VIGILIIS ORATIONIBUS CONTEMPLATIONIBUS
MORUM SUAVITATE SUI ODIO OMNIBUS UNA VIRTUTIBUS
DEO APPRIME CHARO
PROPHETIA GRATIA CURATIONUM CORDIUM PERSCRUTATIONE
RELIQUIS SUPERNIS CHARISMATIBUS ILLUSTRATO
APUD ÆTHIOPES ET INDOS DURA PRESSO CAPTIVITATE
CARCERIBUS ÆRUMNIS CRUCIATIBUS
LIBENTER CONSTANTER PRO CHRISTO COMPLETIS
TANDEM PRID. CAL. NOV. MCCCCXLVII
ÆTATIS SUÆ ANNO LXXVII
CERTO MARTIRII ÆSTUANTI DESIDERIO
MERITIS CUMULATISSIMO
HINC AD SIDERA EVOCATO
IN VITA ET POST OBITUM MIRACULIS CELEBERRIMO
PRO IMMEMORABILI EXHIBITO* CULTU
RITE A CLEMENTE XIV PROBATO
ITERUM GRATULARE
REATE
ET QUEM IN CŒLIS BEATA ÆTERNITATE FRUENTEM
PER QUATUOR SÆCULA CELEBRAS
PATRONUM EUNDEM
IN HAC SOLEMNI TRIDUANA LÆTITIA
FINITIMORUM POPULORUM AUCTA FREQUENTIA
DUM PROPRIO CONSODALI
CŒNOBII HUJUS ALUMNI
SACRARUM EXUVIARUM HÆREDES
CONDIGNOS HONORES PERSOLVUNT
VENERARE FERVENTIUS.

* exibito *in edit.*

(1) Storia delle gesta del B. T., pag. 20 et seq.

Insuper

magno apparatu et omnium opera.

36 *Insuper toto illo triduo Missa fuit apparatissime cantata; primo quidem die a Michaele Angelo Giannini, protonotario apostolico et vicario generali episcopi Realini; secundo die a Ludovico Camarda, ecclesiæ cathedralis canonico pœnitentiario, tertio denique, seu die* 31 *maji, ab ipso episcopo Reatino, Joanne de Vita, qui sub sacro* B. Thomæ *laudes in concione memoravit. Fuse enarrat Franciscus Antonius Savorini* (1) *quanto omnium ordinum civitatis studio, quam incredibili frequentia et quanto apparatu festi dies fuerint celebrati. Adjicit sumptus fuisse suppeditatos a conventibus FF. Minorum provinciæ Romanæ, a magistratibus et civibus Reatinis, a vicinarum partium incolis, operam et subsidia maxime conferente pia sodalitate quæ in* B. Thomæ *honorem fuerat instituta.*

B. Thomas *laudatur in martyrologio et ejus festum instituitur.*

37 *Permisit etiam Romana Curia ut in Martyrologio trium Ordinum S. Francisci gloriosi Fratris nomen hac laude ornaretur:* Reate in Umbria, natalis beati Thomæ a Florentia confessoris, Ordinis Minorum, qui una cum sancto Joanne a Capistrano in Palæstinam, B mox Æthiopiam cum Fratre Alberto de Sarthiano et aliis Fratribus sui Ordinis profectus, ibique multa pro Christo ab infidelibus passus, tandem in Italiam redux, virtutibus et miraculorum fama clarus, quievit in pace; ejus immemorabilem cultum Clemens XIV pontificex maximus ratum habuit (2); *hæc ad diem* 31 *octobris. Fuit insuper concessum omnibus Fratribus Minoribus tum Conventualibus tum Observantibus, necnon totius diœceseos Reatinæ clero, ut quotannis, die* 31 *octobris, festum* B. Thomæ *ritu duplici minore ageretur. Omnia porro sunt de communi confessorum non pontificum, tum in Missa, tum in Officio ecclesiastico, præter orationem, lectiones primi nocturni de Scriptura occurrente, lectiones secundi nocturni, quas initio hujus Commentarii exscripsimus, et lectionem nonam, quæ est de vigilia Omnium Sanctorum.*

C § V. Beneficia a Deo impetrata, deprecante B. Thoma. Prodigia edita ante et post confirmationem cultus.

Ante confirmationem cultus, a B. Thoma *mire recreati sunt*

Postumam B. Thomæ *Florentini gloriam maxime commendant innumera beneficia, quæ in homines statim a morte contulit. Complura quidem, auctore Waddingo* (3), mira perierunt incuria. *Sed ex quo reliquiæ iterum translatæ sunt, a die videlicet* 29 *septembris anni* 1761, *plurima contigerunt quæ miracula habita sunt, quæque testes jurati coram notariis publicis confirmarunt. Horum testimonia, in archivo Reatini conventus FF. Conventualium deposita, inserta sunt processui quem episcopus Reatinus anno* 1770 *ordinaria auctoritate confici jussit. Eadem adhibuit Savorini, cum Vitam* B. Thomæ *conscriberet* (4); *cujus narrationem breviter complectimur.*

plures ægroti membris capti,

39 *Antonia Bianchini, Reatina, adeo rheumatismo laborabat ut se movere non posset. Cum* B. Thomam *prece adiisset et particulam ejus vestium corpori applicasset, post paucas horas convaluit. Petrus Faita, Reatinus, brachiis et manibus ex rheumatismo captus, quum ad* B. Thomæ *sepulcrum esset deductus ibique per dimidiam horam orasset, in omnium conspectu membrorum usum recepit. Alius Reatinus, Andreas Ranieri, variis morbis ita erat debilitatus, ut jam a multo tempore non posset incedere nisi bacillis utendo. Tandem ad sepulcrum sancti viri reptavit, atque hunc aliquanto tempore deprecatus, surrexit, multis videntibus, sanus et omnino integer. Item Paulus Antonius Picuti, Reatinus, ab equo graviter morsus, vix ambulare poterat, etiam baculo innixus, idque a tredecim mensibus, quum sacrum corpus* B. Thomæ *adivit. Oleo lampadis ibi suspensæ inunctus, totius corporis usum recuperavit. Ægrota mulier Reatina, Francisca Jacobini, per septem annos in lecto defixa, se ad tumulum servi Dei ferri jussit. Extemplo potuit nonnihil ambulare; sed* E *tertio post die eodem reversa, omnino convaluit. Ibi etiam sanata est Maria Cappelletti, Reatina, quæ brachiis, manibus et pedibus adeo debilis erat, ut toto jam anno fere semper in lecto jaceret. Portata ad sepulcrum* B. Thomæ, *pedibus domum, nemine adjuvante reverti potuit.*

ischiade laborantes,

40 *Joannes Fiori, canonicus ecclesiæ cathedralis Civitatis Ducalis in provincia Aprutina, ischiade laborans, voluit equo vehi ad oppidum Reate. Hujus patronum ardenter precatus, Missam, quam ab aliquanto tempore omittere coactus fuerat, celebravit, eaque peracta sanatus, eodem die pedibus rediit Civitatem Ducalem, quinque circiter millibus Reate distantem. Joannes Moroni, famulus nobilissimæ domus Crispoldi Reatinæ, qui tertio jam anno ischiade cruciabatur neque incedere poterat nisi baculo insistens, causam suam* B. Thomæ *commisit, ac sanus factus est.*

a dæmonibus vexati,

41 *Maria Polini, oriunda ex Monte-Severo* (Montenero), *quod diœceseos Sabinensis est oppidulum, per menses quatuordecim a dæmone vexata, venit ad* B. Thomæ *sepulcrum* F *et ab omni molestia liberata est. Idem impetravit Maria, uxor Dominici Pattachiola, ex diœcesi Civitatis Ducalis, quæ fascinata credebatur.*

mulieres parturientes,

42 *Barbara, uxor Bernardini Romanelli, ex oppidulo Monte-Severo, unum partum feliciter enixa, in vitæ discrimine versabatur, eo quod alterum fœtum parere non poterat, qui brachiolum extendebat. Quum chirurgi, arte frustra adhibita, certam viderent matris mortem, eamque acceleratum iri si infans jam mortuus ex utero extraheretur, mulierem sacerdotali curæ archipresbyteri commiserunt. Sed, postquam eo hortante admota est particula vestium* B. Thomæ, *et oleo ex ejus lampade frons ægrotæ est inuncta, fœtum edidit Barbara et liberata est. Item sancti viri auxilio implorato, secundas diu impeditas feliciter purgavit Dominica, uxor Geminiani Angelini, ex oppidulo Roccantica in diœcesi*

(1) Storia delle gesta del B. Tommaso, pag. 34 et seqq. — (2) Martyrologium Romanum, pag. 435, edit. Romæ 1845. — (3) Annales Min., tom. XI, pag. 299. — (4) Savorini, Storia delle gesta del B. Tommaso, pag. 21 et seqq.

AUCTORE R. D. B.

diœcesi Sabinensi, quæ per duodecim dies in vitæ periculo versata erat. Gertrudis, uxor Antonii Baii, Reatini, et Maria Archangela, uxor Lelii Donarelli, itidem Reatini, cum parturire non possent, in summum vitæ periculum adductæ fuerant. Invocato oppidi patrono ejusque reliquiis admotis, prolem sunt feliciter enixæ. Flaminia, conjux comitis Simonetti, Reatini, cum jam ex septem infantibus nullum lacte suo alere potuisset, octavum peperit filiolum, quem etiam lactare frustra exoptavit. Sed cum corpori suo partem vestium B. Thomæ *applicasset, puerulum per novem continuos dies ad ejusdem sepulcrum ferri jussisset ac promisisset eum per integrum annum veste Franciscana indutum iri, mox voti sui compos facta est.*

complures febricitantes,

43 *Teresia, uxor Caroli Franceschini, ex vico Contigliano diœceseos Reatinæ, a duobus mensibus continua febri vexabatur. Omni medicorum opera in irritum redacta, maritum Reate misit, ut ad* B. Thomæ *sepulcrum sibi indusium benediceretur. Quo se vix contexerat cum febris in perpetuum recessit. Maria, filia*
B *Antonii Palmegiani, Reatini, per duos annos variis morbis afflicta, tandem etiam vehementi febri correpta est. Sed eodem die quo oleo ex* B. Thomæ *lampade fricata est, e morbo evasit. Eadem ratione e febri tertiana, qua ante duos menses laborare cœperat, recreatus est Philippus Steccati, Reatinus, qui frustra medicos adhibuerat. Insanabilem dixerant etiam medici febrim diutinam qua Felix Censi, ex Castello Novo (abbatiæ Farfensis), vexabatur. Sed is, Dei famuli reliquias collo gestans, statim liberatus est.*

aut e locis altis prolapsi

44 *Christiana Bianchini, vidua Francisci de Concerviano (abbatiæ S. Salvatoris Majoris in diœcesi Sabinensi), sibi pedem labendo fregerat. Post longam inutilemque curationem, demum devecta ad sancti Reatini tumulum ibique Deum precata, ita restituta est ut pedibus domum repetierit. Alexius Vittori, ex vico Colle Longo diœceseos Sabinensis, ex alto loco delapsus, mortuus habebatur; sed applicatis ejus corpori* B. Thomæ *reliquiis, subito aperiens oculos, locutus est sanusque apparuit.*

variisque morbis afflicti.

45 *Bonaventura Martini, Minor Conventualis, studiorum præfectus Reatini conventus, rosionibus et spasmis gravissime affectus, in eo erat ut moreretur, quum tactis sancti Fratris reliquiis, repente convaluit. Camilla, filia Joannis Antonii Antonelli, ex vico Calvi diœceseos Narniensis, per quinque annos asthmatica, vestis* B. Thomæ *partem corpori suo imposuit, prætenue filum cum potu absorbuit statimque ad sanitatem venit. Ludovicus, filiolus Clementis Fiorilli, Reatini, tertio postquam natus est die, gravi oculorum morbo laborans, ad* B. Thomæ *altare portatus est eique enixe commendatus. Oculos vero, quos antea clausos tenuerat, subito aperuit et paulo post sanitatem integram recepit. Atque his quidem beneficiis* B. Thomas *clientes suos ac maxime Reatinos obligavit, antequam ipsius cultus a sancta sede fuit confirmatus. Recensenda nunc sunt quæ post sacrum triduum anni* 1772 *contigerunt* (1).

Confirmato cultu, B. Thomas *impetrat sanitatem*

46 *Antonius Grandoni, Reatinus, chirurgus, internis iisque acutis doloribus torquebatur, quorum causam dignoscere nemo poterat. Jam in vitæ periculo versabatur, quum multus insuper sanguis effluere incepit. Tunc manus ad* B. Thoman *tetendit, eoque implorato, protinus e fluxu sanguinis omnique dolore exemptus est. Franciscus Ceccarini, ex oppido Mondaino, diœceseos Ariminensis, professus Tertii Ordinis S. Francisci, cum medio mense majo anni* 1772 *Acumoli, in domo Minorum Conventualium, commoraretur, tumore in abdomine et febri tam periculose ægrotavit, ut morientium sacramentis, medico jubente, munitus fuerit. At recogitans die* 29 *ejusdem mensis maji inchoatum iri Reate sacrum triduum in beati Fratris honorem, ejus auxilium tota die illa expostulavit. Quas preces non respuit* B. Thomas; *nam diei sequentis prima luce, extemplo tumore sponte dirupto, e febri aliisque malis evasit.* D

multis fere desperatis.

47 *Petrus Provisini, Interamnensis, ulcere in gutture vehementer cruciatus et fere omni spe salutis orbatus, tandem sanctum virum precibus novendialibus adivit, et post dies paucos optima uti cœpit valetudine. Benedicta, uxor Francisci Menzetti Interamnensis, tertio graviditatis suæ mense abortum passa, in vitæ periculo versabatur, eo quod secundas abigere non poterat. Sed postquam opem a* B. Thoma *flagitavit et oleo ex ejus lampade inuncta est, secundas purgavit, omni jam periculo depulso. Ejusdem mulieris filius Joachimus, annum agens septimum, febri laborans et fere a medicis deploratus, convaluit statim ut adhibitum est oleum ex salutari illa lampade.* E

Pelluntur dolores nervorum,

48 *Comitissa Anna Maria Fadulfi, Interamnensis, uxor Francisci Lorenzoni Reatini, per multos annos nervorum distentionibus et spasmis laboravit, atque in eo sæpe fuit ut animam ageret. Verum plane refecta est, ex quo spem omnem in* B. Thoma *reponens, partem ejus vestium corpori applicavit ac sepulcrum statuit continuo visitare. Catharina, uxor Joachimi Mazzoneschi, Interamnensis, cum vehementi nervorum dolore a septemdecim annis angeretur, quodam die, se pejus solito habens, ad opem* B. Thomæ *confugit et confestim ex morbo recreata est.*

morbi articulares

49 *Bartholomæus Montaldi, presbyter Ordinis Minorum Conventualium in conventu Reatino, cum morbo articulari in genu dextro vehementer cruciaretur, auxilium invocavit sancti in conventu præcipue honorati, ejusque reliquias tangens, extemplo ad sanitatem rediit. Eusebia, uxor Thomæ Pediconi, Interamnensis, integro mense cum dimidio graviter laborans rheumatismo,* B. Thomæ *imploravit auxilium ejusque imaginem doloris sedi imposuit; ægritudo autem confestim evanuit. Immo cum petivisset Reate ut gratias ageret, atque in itinere bis ex equo lapsa crus sinistrum graviter offendisset, ad sepulcrum beati viri ægre perveniens, statim recreata est, moxque redux domi prorsus est sanata.*

et febris;

50 *Mariansantus Imperadore, ex vico Belmonte diœceseos Reatinæ, acuta febri jactatus, spes omnes in* B. Thoma *positas habebat. Oleo itaque ex lampade unctus, firma deinceps fuit valetudine. Felix Ienzi, ex loco dicto Poggio S. Lorenzo (abbatiæ Farfensis), in vehemen-*

(1) Savorini, Storia delle gesta del B. T pag. 25 et seqq.

tem

A *tem periculosamque febrim incidit. At morbus depulsus est paulo postquam ægrotus, se* B. Thomæ *etiam atque etiam commendans, reliquiarum particulam affecto corpori apposuit.*

immo corpus B. Thomæ *sponte movetur*

51 Denique silentio præterire non licet, *ait Savorini* (1), quomodo sacrum corpus beati nostri se ipsum converterit in capsa. In ultima translatione quasi supinum collocatum fuerat, vultu paululum converso ad vitrum in anteriore parte capsæ positum, ambobusque humeris pulvinari innixis. Ineunte mense februario anni 1769, cum beati sepulcrum aperiretur ut devotioni peregrinorum fieret satis, perspectum est sinistrum humerum sublatum fuisse, facie magis quam antea vitrum versus directa. Pariter alio situ inventa sunt brachium sinistrum, crura et pedes..... Portentosam illam motionem testantur omnes fideles qui sepulcrum adire consueverunt.

AUCTORE R. D. B.

ictusque in sepulcro audiuntur.

52 Insuper pluries ex urna auditi sunt ictus mirabiles, quasi alicujus intus percutientis; cumque mense octobri anni 1770 ante sepulcrum beati viri Prior Joannes Baptista Quarelli, Taurinensis, secretarius regius imperialis Romæ, staret cum Feliciano Matthæo, sacerdote Romano, et Bonifacio Staffa cancellario episcopi Reatini, ecce magno suo stupore sonitum ejusmodi ictuum audiverunt. Quod factum alii alio tempore testes confirmarunt. Mirus etiam fuit odor ille jucundissimus quem sacrum corpus e sepulcro spargebat.

(1) Storia delle gesta del B. Tommaso pag. 19 et seq.

VITA B. THOMÆ FLORENTINI

B

AUCTORE PETRO MARINO MORELLO

E

a

ex cod. ms. Vallicellano, collato cum codd. Gallonii et Possini [a].

CAPUT PRIMUM.

B. Thomæ natales, libidinosa vita et ad Deum conversio.

B. Thomas, *Deo providente* b

VITA *b* DIVI THOMÆ FLORENTINI ORDINIS SERAPHICI PATRIS FRANCISCI, CUJUS CORPUS JACET IN CŒNOBIO [1] CONVENTUALIUM IN URBE REATINA [2]. Cum clementissimus ille Deus, qui pro sua ipsius incredibili bonitate cuncta creavit, createque summa providentia sapientissime moderatur [3] et regit, præcipuos viros quosdam sibi semper delegerit præ cæteris sanctiores, quorum probatissimis moribus ac vitæ sanctitate, non modo suum ipsius nomen sanctissimum ac gloriam per universum orbem propagaret, verum etiam ut humanæ saluti quam optime consuleret, unum quoque inter cæteros quos cariores [4]
C habet, his novissimis fere [5] temporibus sibi [6] delegit, ad christianam religionem quam latissime [7] propagandam, Thomam scilicet Florentinum, virum me hercle [8] sanctissimum pietateque insignem; cujus nunc præclara facinora sanctissime atque optime gesta, summa admiratione dignissima, non plenis quidem, ut aiunt, velis, nec pari oratione perscribam (nam quis mare magnum cyatho metiri queat?) cum vel ob eorum negligentiam et [9] incuriam, qui illius tempore fuerunt, multa me fugiant; sed veluti ex multis floribus cujusdam vernantissimi [10] prati suavissimeque spirantis [11], pauculos [12] quosdam manipulos colligam, quos equidem divina bonitate adjutus, per diversas Italiæ partes iter habens, non sine magno labore ex [13] multis [14] religiosis atque præclarissimis viris [15] diligentissime [16] sum odoratus, qui prædictum divinum Thomam aut [17] propriis oculis spectarunt, familiarissime [18] noverunt videruntque [19] sæpissime, aut ex ejus optimis discipulis verissime perceperunt. Sed ut ordine procedat [20] oratio, ab ejus natali die ac solo ipsius Vitam texere incipiamus, futuram posteris summæ, ut arbitror, probitatis exemplar.

Florentiæ natus, primo pessime vivit;

2 Quare nascitur Florentiæ Thomas satis honestis parentibus, qui ex oppido Linaris Vallis Elsæ Florentini comitatus oriundi, Florentiam urbem incolendam [21] advenere [22], in eo loco consederunt, qui a platea cognomento Morza [23] pontem Rubacontem [24] transnaturis, a dextris occurrit *c*. Ubi macellariam [25] artem exercentes, hunc F
c
hominem innocentissimum genuerunt, qui cum ab his pie atque religiose, uti christianis præceptum est, educatus ac nutritus et institutus esset, vixissetque complures annos honestissime ac probe, cœpit paulatim ac sensim, uti est ingenium humanum semper a labore proclive ad libidinem, habenam [26] animi relaxare vitiis, seque totum improbitati sceleribusque dedere, honestate neglecta, omni posthabita verecundia, contemptis divinis omnibus humanisque legibus ac juribus, nihil aliud summum bonum humanamque felicitatem esse ducens, quam turpissime [27] quaque voluptate diffluere; sicque adeo scelestus atque corruptus moribus evasit, ut non satis etiam [28] probati homines cum eo interdiu [29] loqui versarique auderent, veriti ne si cum ipso viderentur [30], persimilem sibi tur-

[1] Fratrum *add. B, C.* — [2] Reatini *B.* — [3] moderat *C.* — [4] canones *C.* — [5] fore *C.* — [6] sui *C.* — [7] lætissime *A, C.* — [8] hercule *B.* — [9] vel *C.* — [10] vernatissimi *A, C.* — [11] suavissimisque plantis *C.* — [12] pauciolos *C.* — [13] his *add. B, C.* — [14] *om. B.* — [15] *om. B*, curis *C.* — [16] diligentiis *B.* — [17] ut *C.* — [18] que *add. B, C.* — [19] *om. C.* — [20] præcedat *B.* — [21] colendam *C.* — [22] adducere *C.* — [23] Morra *A, B.* — [24] Rubauntem *C.* — [25] macelloriam *B.* — [26] habenas *B, C.* — [27] turpissima *B, C.* — [28] et *B.* — [29] interdum *C.* — [30] videretur *C.*

pissimæ

AUCTORE PETRO M. MORELLO

pissimæ infamiæ notam [1] incurrerent [2]. Sed uti simile simili facillime copulatur, factum est ut dum ab omnibus fere fugitur veluti execrabilis truculentissimaque pestis, a viro quodam fortunæ genere admodum nobili, sed ignobili plane moribus (nam dedecorant bene nata culpæ), vehementer appetitur, eique benevolentia, qualiscunque inter malos esse potest [3], familiaritate astringitur [4], quo vir nobilis Thomæ opera [5] atque audacia (nam manu promptus erat cum quid mali ac sceleris perpetrare vellet), abuteretur. Duravitque tamdiu eorum [6] depravata [7] animi conjunctio, ut ipse Thomas plura quam [8] viginti apertissima suæ vitæ discrimina, illius amici causa, subire non dubitaret.

deinde afflictatus et ab amico repulsus,

3 Verum enimvero cum divinæ tandem aliquando clementiæ illique summæ pietati visum est ac placuit, quæ et Paulum ex acerbissimo persecutore christiani nominis acerrimum defensorem, et Magdalenam ex apertissima peccatrice salutaris pœnitentiæ probitatisque exemplar effecit [9], hunc quoque miserrimum peccatorem e [10] stercore delictorum sublevare erigereque voluit, et a rerum mortalium vanitate ad cœlestium

B amorem æternorumque traducere [11], quo et ipse peccatoribus foret exemplo, et æternæ morti animæ ereptus, sempiterna vita ac gloria frueretur. Quare Deus optimus maximus, qui [12] suavissime cuncta disponit, Thomam ipsum quibusdam fortunæ incommodis atque calamitatibus adeo vexari torquerique permisit, dum ita male corrupteque viveret, ut ad amicos suos quos sibi sceleribus olim comparaverat, confugere cogeretur [13], ab his auxilium atque consilium petiturus. Itaque præfatum amicum suum, tamquam primarium ac cariorem, uti sibi ferat opem in tanta rerum calamitate constituto [14], arctissime rogat. Bis ab eo repulso : « Cras redibis, dicitur ; nam te modo audire non possum, curis quibusdam præpeditus. » Sed ecce tertio eumdem amicum obtestatur, idque in Foro Novo, ubi mercatores versari solent, præsentibus quibusdam aliis civibus, uti sese adjuvet foveatque [15] omnino ; sed hunc [16], re infecta, nobilis ille a se dimittit, subditque ut se posthac noctu adeat, si qua in re ejus opera rebusque indigeat : « Nam interdiu videri tecum pudet me sane plurimum. »

incidit in virum probatissimum, Angelum Pacem, d

4 Quibus verbis commotus Thomas, extrema [17] suæ vitæ pericula quæ illius causa susceperat, eidem exprobrat atque objicit, eumdemque [18] ingratitudinis vehementer accusat *d*, sicque [19] ab eo totus animo turbatus abscessit, utque [20] Deo sapientissimo rerum omnium conditori placuit, in Angelum Pacem [21], probatissimum sane virum atque societatis divi Hieronymi cognomento Ceppi [22] *e* moderatorem prudentissimum, incidit; qui cum ita exacerbato vultu planeque irato Thomam famosissimum peccatorem aspicit, veritus vir pius ac probus ne quid ex ea animi [23] perturbatione Thomæ impietatis nasceretur, quid causæ sit mutati vultus percunctatur. Cui Thomas : « Permitte me mihi irato esse [24] animo [25], respondit ; nam desperatione exagitor ac vexor. » Sed contra Angelus, et vere quidem [26] angelus, benigno quodam aspectu ac leni verborum comitate, quid hoc sibi velit eumdem humanissime interrogat, utque [27] id sibi aperire dignetur his verbis orat : « Num mihi, nihil humanum a me alienum esse putanti, causam [28] tantæ tuæ perturbationis et irati animi scire non liceat? Ede, quæso, mi [29] frater ; nam omnes fratres sumus in Christo Jesu, apud quem nullum est personarum discrimen, sed boni dumtaxat et mali ; ede, inquam, quid te tantopere excruciet ac vexet, ut si quo modo tibi prodesse possim, non omittam ; nam quid beneficii [30] in te conferre potero, id quam [31] libentissime præstabo. Pete ; modo possim, nihil frustra unquam me rogabis. » D

qui ipsum ad virtutem hortatur.

5 Ad cujus mitissimam orationem Thomas paulo mitior factus iraque remissior, nihil gravius esse homini quam [32] ingratis benefacere inquit : « Cujus rei sum ego notissimum argumentum, qui cujusdam ingratissimi civis causa [33], quem mihi atque [34] rebus ac verbis carissimum amicum fidelissimumque putabam, animam meam sceleribus fœdavi, hisque vitæ periculis E corpus meum quam [35] sæpissime objectavi, quæ si pro Christo humani generis Redemptore pati voluissem, non dubito quin alter divinus Franciscus evasissem. Nunc vero cum eum sæpissime rogarim [36], uti mihi rerum inopia presso pro mutua hac [37] nostra benevolentia (nam [38] ita esse rebar) atque vetere amicitia subveniret, is non modo me a se repulit, verum etiam [39], quod gravissime fero, ut sese nocte adeam, si ejus opera mihi opus est, nam se videri mecum summum sibi dedecus existimare, respondit. » Cui tum Angelus, vir me hercle [40] divinus, ait : « Nunc ex his facile tibi licet intelligi, mi carissime Thoma, quam odiosa sit istius mundi vita Deo pariter et hominibus ; postquam [41] vel malos homines interdiu versari tecum et esse pudet, ad hæc [42] cogitare debes [43], tecum animo reputare, præter eum qui in solo Deo spem suam omnino [44] collocat ac ponit, cæteros falli omnes qui cum in hominibus, tum in rebus humanis vanis et [45] perituris, sperant atque confidunt. Is namque vir fortuna nobilis, dum opera tua eget, amicum te appellat teque loco fratris habet, dum illi satisfeceris ; cum tu vero illius eges illumque precaris uti [46] tibi [47] ferat opem, tamquam ignotus retropelleris inanisque recedis. Verum ut hæc F ipsa notiora tibi [48] fiant, nonne ex propheta audisti unquam [49] : Maledictus homo [50] qui confidit in homine ; et illud ex eodem : Bonum est sperare in Domino, non in principibus neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Quæ cum tu modo experiare [51] planeque sentias, ita verissime esse judica. Quare hunc [52] istum ingratum hominem amicum tuum, ne dicam inimicissimum, derelinque [53], Deum sequere, in eoque sperato solum. Ego vero me tibi nulla [54] unquam in re defuturum, bona tibi fide [55] polliceor : quare ea omnia de me tibi promittere atque con-

[1] sugillationem *add. B, C.* — [2] incurrent *A.* — [3] posset *B.* — [4] *om. B.* — [5] opere *C.* — [6] enim *C.* — [7] depravati *B.* — [8] que *A.* — [9] efficit *C.* — [10] ex *B, C.* — [11] tradere *C.* — [12] quia *C.* — [13] congeretur *C.* — [14] constitutum *B.* — [15] vovetque *C.* — [16] huc *C.* — [17] extremæ *C.* — [18] que *om. C.* — [19] seque *C.* — [20] atque *C.* — [21] pacem *B, C.* — [22] Cippi *B,* Cæpi *C.* — [23] an. ea *B.* — [24] *om. C.* — [25] an. esse *B.* — [26] *om. C.* — [27] atque *C.* — [28] causa *C.* — [29] mihi *B.* — [30] beneficiis *C.* — [31] que *C.* — [32] quantum *A.* — [33] eam *A.* — [34] æque *B.* — [35] qui *C.* — [36] rogaverim *C.* — [37] ac *C.* — [38] *om C.* — [39] et *B.* — [40] hercule *B.* — [41] postque *A.* — [42] hoc *C.* — [43] et esse - debes *om. B.* — [44] omnem *B, om. C.* — [45] ac *C.* — [46] ut *C.* — [47] sibi *B.* — [48] t. ip. not. *C.* — [49] nunquam *C.* — [50] *om. B.* — [51] expiare *A.* — [52] *om. C.* — [53] relinque *C.* — [54] ulla *A.* — [55] *om. A, C.*

firmare

A firmare potes [1], quæ ab optimo quoque fidelissimoque amico præstari solent. Non fallam, mihi crede, opinionem tuam. »

Hunc audiens, Thomas desperare desinit,

6 Quibus humanissimis ac suavissimis [2] verbis consolatus Thomas, liberalissimas Angeli pollicitationes libenter [3] admisit, ejusque [4] benevolentiam et charitatem avidissime complexus, summas eidem gratias agit, seque ad omnia ipsius jussa mandataque paratissimum semper fore [5] addit. Tunc Angelus, quo aliquo certo argumento principium [6] hujus eorum amicitiæ nuper initæ confirmaret [7], se proximo sabbato cœnam dare velle dixit, ob idque, ut ad diem constitutam [8] adesse velit; promittit Thomas id se præstiturum, sicque uterque digreditur [9]. At Thomas, qui paulo ante tam iratus erat ut pene desperaret [10] vitam propriam atque salutem, non ea modo perturbatione levatus est quam nuper [11] Angelo obviam facto declararat [12], verum et gravissimo metu quodam [13] liberatus est [14] prorsus, quo vehementer angebatur, veritus ne falso delatus [15], in manum [16] octo juratorum [17] Florentiæ potestatis, quam vulgo Baliam appellant, ob scelus quoddam ingens B nefandumque delictum, a quibusdam aliis scelestis [18] viris Thomæ simillimis ac notis, domi cujusdam nobilissimi civis nocte [19] clam patratum, incideret [20]. Nam ipsius sceleris auctorem Thomam ipsum extitisse vulgo ferebatur; sed cum revera eo crimine careret omnino, idque ita esse fidelissimis testibus probaretur ipsius Angeli opera atque cura, non modo pœna tanti sceleris, verum et omni metu atque [21] suspicione liberatus.

constituta die cœnaturus eum adit,

7 Sed cum jam constituta dies advenisset in qua simul cœnaturi erant [22], Thomas præsto adest; nam ante [23] studiosus supra modum erat multique [24] natura cibi ac potus, sperans sese [25] multis obsoniis, uti consueverat, ingurgitare [26] ventremque [27] opplere. Sed longe secus atque [28] putarat [29], Thomæ evenit: nam Angelus amicus novus, uti vir spiritualis ac [30] bonus, quippe qui [31] temperatissimus erat, ei paululum ferculi [32] tantum, unumque pomum ex malorum pirorumve [33] genere edendum apposuit, siquidem quadragesimæ tunc initium agebatur. Cumque uterque eorum sic leviter potasset [34]: « Hæc tibi C modo satis sint, Angelus ait: nam alibi pluribus ac melioribus esculis [35] hanc cœnam nos expleturos esse intelligo. »

deindeque ducitur ad societatem Ceppi,

8 Dumque domo pariter egressi societatem ipsam, quam paulo ante dicebam, cognomento Cippi, petiverunt, ibique certo in loco Angelus Thomam stare jubet, unde facile audire poterat quidquid Fratres ipsi sociales inter sese [36] agerent atque tractarent, et uti se [37] præstolaretur illic [38], cito moxque ad eum rediturum, imperavit; dumque Thomas ita opperiretur [39], animo pendens ignarusque futuri, [40] divinas laudes actutum præcantari audit, durisque verberibus pectora mortalium corpusque contundi; hic clamores illic [41] fletus exaudire, hinc gemitus illinc suspiria longa trahi, ubique [42] suavissima verba, devotissimas preces, fraternas adhortationes resonare, quibus a Deo optimo maximo gravissimum peccatorem ac nequam pro sua ipsius misericordia atque pietate illuminari [43] confidentissime petebant. Quæ Thomas cum audivisset [44], quasi attonitus stupore quodam [45] et [46] rei novitate perterritus [47], quid hæc sibi vellent admirari admodum cœpit; ignorabat enim. Sed cum sese paulum [48] collegisset, cœpit præparare [49] animam [50] mentemque advertere, et attento animo quæ dicerentur excipere.

ubi, perspecta sodalium sanctimonia,

9 Tum Deus ille summus, in quo misericordia adversus peccatores justitiam superat, ardentissimis suæ gratiæ jaculis, sagittæ volantis [51] instar, cor Thomæ vulnerat ac ferit; quod Thomas cum aperte [52] sentire cœpisset, quamvis scelerum numero magnitudineque oppressus, (nam quis Deum ferientem non sentiat?) magnis suspiriis se totum commoveri intusque vexari intelligebat. Mentem in Deum se vocantem ad pœnitentiam paulum [53] erigere cœpit, ejusque summam et incomparabilem bonitatem meditari, tunc se E suamque scelestissimam vitam omni generi [54] flagitiorum obnoxiam cogitare, cum eorumque vitis [55] et moribus conferre, qui in ea devotissima societate, pro alienis conversione [56] atque salute sese tam aspere acerbeque cædebant, a quibusque [57] se suaque omnia vitæ gesta tam dissimilia atque diversa esse cernebat, quam [58] lux a tenebris abest; sicque divina gratia, quæ peccatorum corda pulsare non cessat, reseratis [59] mentis oculis atque cordis cæcitate depulsa, in quali ac [60] quanto sempiternæ mortis discrimine versaretur, manifesto agnoscere cœpit.

ad bonam frugem redit

10 Nam superna ipsa gratia vires suas in eo illustrando [61] magis magisque augebat. Denique, cum jam lumen divinæ gratiæ in eo refulsisset, expulsis tenebris delictorum, perditissimam vitam suam gravissimaque [62] errata deplorabat et lugebat, lamentabatur et ejulabat, sicque totus immutatus maximoque dolore animi circumseptus, quid [63] acturus esset haud satis decernebat. Sed dum hæc secum Thomas animo [64] volutabat, ecce Angelus e societate illa, quam supra dixi, foras egressus, hunc veluti attonitum F totumque absorptum [65] cogitatione repperit [66], et an [67] ea sibi cœna placuerit, interrogat; nam præter hanc aliam nullam extituram [68] hoc vespere [69]: « Quæ [70] si hæc ista te delectat, majorem in modum lætamur; sin alias [71], tu nobiscum feres æquo animo. » Sed Thomas, qui jam divinis radiis illustratus cor contritum humiliatumque gerebat, nec verbum quidem Angelo ad ea respondere potuit; quapropter ita taciturni ab invicem discessere [72].

Immutato animo, statuit

11 Sed Thomæ [73] divina gratia illustrato [74], quod antea dulce atque jucundum videbatur

[1] debes C. — [2] ac suav. om. B. — [3] om. C. — [4] cujusque C. — [5] ait et add. B. — [6] principio C. — [7] et add. B, C. — [8] constitutum B. — [9] digredit C. — [10] disperaret C. — [11] ab add. C. — [12] declarat A, C. — [13] quoddam C. — [14] om. B. — [15] om. C. — [16] manu C. — [17] Octojuratus B, C. — [18] scelestibus B, C. — [19] noctu C. — [20] inciderat B, C. — [21] et B. — [22] enim add. B, C. — [23] negante B, nagante C. — [24] multisque C. — [25] se C. — [26] ingurtare B. — [27] ventreque C. — [28] opplere-atque om. C. — [29] putaret B. — [30] et C. — [31] que C. — [32] fœniculi B, C. — [33] pyrrorum B. — [34] potassent B. — [35] esculentis B, C. — [36] se C. — [37] om. C. — [38] illuc B. — [39] opprimeretur A. — [40] in add. B, C. — [41] illuc C. — [42] ibique C. — [43] illuminare C. — [44] audisset B, C. — [45] quoddam C. — [46] ac C. — [47] præterritus B. — [48] paulisper B, C. — [49] apparare B, C. — [50] animum B. — [51] sagitta volanti C. — [52] om. C. — [53] paululum B, C. — [54] genere C. — [55] vitiis B, C. — [56] conversionibus B, conversatione C. — [57] que om. C. — [58] quæ C. — [59] resseratis A, reserratis C. — [60] et C. — [61] lustrando C. — [62] pravissimaque C. — [63] quid A, C. — [64] an. Thom. C. — [65] absortum A, C. — [66] reperit B. — [67] cum C. — [68] editurus B. — [69] vesperi B, vespero C. — [70] quam B, quod C. — [71] aliter B, C. — [72] descessere A. — [73] Thoma B. — [74] illustrati A.

AUCTORE PETRO M. MORELLO

quodque prius delectabile ac gratum, id [1] ipsum, non sine eorum admiratione qui eum ante noverant, amarum, permolestum, horribile, detestabile abominabileque [2] erat. Itaque statim pristinam vitam [3] ac mores immutare [4] cœpit, derelictis his omnibus perditissimis sociis atque sodalibus, quorum antea consuetudine atque familiaritate sæpissime utebatur. Cœpit evitare fugereque tabernas, optimorum morum corruptrices, lusores odisse, nec [5] paternam artem quam et ipse exercebat, admodum curare: vitam suam ac mores transactæ vitæ quam frequentissime meditari cogitareque, atque animo reputare secum, quinam et qualis ante fuisset, quali [6] et quanta sarcina delictorum premeretur; quam creberrime proponere, statuere decernereque posthac se bene beateque victurum [7]. Quocirca sequenti hebdomada ad supradictum Angelum, verum amicum novum ac probum, reversurus cum eo ad eamdem societatem, cujus supra [8] mentionem fecimus, sese [9] rediturum mira aviditate pollicetur. Lætatur Angelus tanta novi amici sui tamque salutari animi mutatione facta.

Ceppum frequentare, et ita pie vivere incipit,

12 Quamobrem Deo optimo maximo, perditarum ovium repertori servatorique, omnino gratias summas agens, Thomam ad ejusmodi prædictam cœnam jam secundo ac tertio quartoque perducit, cujus suavissimas dapes ac salutares escas adeo Thomas degustare et amare cœpit, ut non semel eo proficisci singula quaque hebdomada contentus esset, sed bis ac ter ad tale convivium sese produci [10] Angelum rogaret. Quare tali ac tanta pristinæ vitæ morumque immutatione facta, sacras ædes frequentare, divinis officiis interesse, sanctas homelias [11] atque conciones quas vulgo prædicas appellant, avidissime audire et observare, cum probatissimis quibusque honestissimisque [12] viris versari et esse ita studiose cœpit, ut cuncti qui eum [13] recte norant [14], tam subitam ac novam [15] recte vivendi normam admodum mirarentur.

ut inter sodales receptus, aliis sit exemplar.

13 Itaque Angelus suis Fratribus ejusdem societatis hunc Thomam [16], bonum virum factum, proposuit admittendum. Qui Fratrum numero adscriptus, tanta animi pietate in Deum esse cœpit atque in [17] probos omnes [18], tanta in divinas res sollicitudine ac charitate, tanta vitæ humilitate atque sanctimonia, tanta denique
C benevolentia in Christi [19] Jesu fideles, ut cæteris omnibus esset probitatis [20] exemplar [21] speculumque virtutum.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., num.* 2. *Scriptionem Morelli exhibemus ex tribus exemplaribus de quibus supra dictum est, scilicet ex Vallicellano codice (quem significat litera* A), *et ex apographis Gallonii* (B) *et Possini* (C).

b *Hæc in apographis nostris ante Vitam ipsam occurrunt :*

Volvere quisquis amat sancta et pia facta virorum, D
Hoc oculis, animo, mente revolvat opus.
Miriferum est opus *, et totum memoranda per orbem
Linaris divi congerit acta Thomæ.

* mirifica est vita *B.*

In codd. B *et* C, *hæc versibus inscriptio est :* Petrus Marinus Morellus Leonissanus ad lectorem; *sed in codice* A, *iis omissis, legimus :* Petrus Cappellettus Reatinus, canonicus et vicarius reverendissimi cardinalis Amulii episcopi, 1563, exponit carmen ad lectorem. *In eodem apographo codicis Vallicellani, et quidem post Vitam, exstat ejusdem Petri Cappelletti* dedicatum carmen B. Thomæ Florentino (1).

c *Cfr. Comment. præv., num.* 8.

d *Refert Waddingus Thomam in hæc prorupisse verba :* Hæccine merces vitæ pro te toties periclitantis? hoc servati corporis præmium et nocturnæ custodiæ diurna gratitudo? Alii deinceps serviendum est, qui laboribus certiora statuat præmia et meritis munera digniora (2).

e *Societas S. Hieronymi de Ceppo, seu, ut ait Waddingus, de Cippo,* eo fine fuerat instituta, ut viri primarii, quibus aliunde virtutis E
assequendæ aderant impedimenta, piis exercitiis animum colerent; et aliis, præsertim juvenibus, per abrupta vitiorum cespitantibus, ab errore revocandis intenderent (3). *Primam hujusmodi sodalitatem Fesulis instituisse fertur Nicolaus de Uzano, postea Ordinem Fratrum Minorum ingressus* (4). *Nomen* de Ceppo, *ut opinantur Fantozzi* (5) *et Gargioli* (6), *desumptum est ex forma pyxidis (vernaculo sermone* ceppo), *in quam sodales eleemosynas colligebant. Societas hæc prius sedem sibi elegerat ecclesiam SS. Jacobi et Philippi nunc suppressam ; sed postea in templum S. Nicolai socii convenire solebant.*

CAPUT SECUNDUM.

B. Thomas Ordinem Fratrum Minorum ingreditur. Ejus vita austera, raptus, perpetua oratio, abstinentia. F

Fratribus Minoribus annumeratus, humilitate

Cæterum cum per id temporis Florentiæ publice divina concionaretur [22] ad populum Frater Joannes Stranconius [23], vir moribus doctrinaque præclarus, quem universus populus Florentinus, ob ejus sanctitatem atque miracula, devotissime sequebatur, ob idque multos adolescentes ac juvenes ad sanctissimam religionem divi Francisci ingredi volentes admisisset, et monasterium sive locum quemdam in monasterium fabricandum in Fesulano monte situm recepisset, Thomas [24] eo profectus, ab eodem Fratre Joanne, viro me hercle [25] perfecto ac divino,

[1] se *C.* — [2] ab. det. *C.* — [3] *om. C.* — [4] mutare *B.* — [5] ne *B, C.* — [6] qualis *C.* — [7] victurus *C.* — [8] superius *C.* — [9] se *C.* — [10] perduci *B.* — [11] homilias *C.* — [12] que *om. C.* — [13] *om. B.* — [14] noverant *B*, morarit *C.* — [15] *om. B.* — [16] Thom. h. *B*, id *add. C.* — [17] *om. C.* — [18] improbos homines *C.* — [19] Christo *C.* — [20] pietatis *C.* — [21] exemplare *A.* — [22] concinnaret *C.* — [23] Straconius *A, B.* — [24] *add. ex B, C.* — [25] hercule *C.*

(1) Cfr. Comment. præv., num. 29. — (2) Annales Minorum, tom. XI, pag. 292, Romæ 1734. — (3) Ibid. — (4) Ibid.; cfr. tom. IX, pag. 200. — (5) Nouveau guide de Florence, pag. 296. — (6) Description de la ville de Florence, tom. II, pag. 57.

eumdem

A eumdem innocentissimum religionis habitum suscepit. Quare Frater Ordinis Minorum factus *a*, tantum divinæ gratiæ habere meruit divina pietate atque clementia, ut quemadmodum olim in sæculo vir improbus fuerat ac nequam, ita posthac in Religione longe clarior probitate atque virtutibus illustrior vixerit. Nam cum spiritualem atque cœlestem domum in Christo Jesu fundare vellet, de humilitate primum, firmissimo atque maxime[1] necessario fundamentorum [2] omnium, cogitare cœpit. Nam cætera corruitura [3] cuncta videbat et quidquid superstruxisset [4] esse casurum, nisi tam grande ædificium, tamque [5] admirabilis structuræ christianæ vitæ moles [6], stabilissima hac basi humilitatis inniteretur ; deinde de [7] rerum omnium despicientia voluntariaque inopia et egestate superiorumque promptissima obedientia, tamquam religionis [8] profectibus necessariis, assidue meditari ; et ad hæc omnia aliaque simillima sese totum parare animo subeunda, toleranda perficiendaque [9] omnino.

ac pœnitentia enitet,

15 Ad hæc eo pane quo vescebatur, se indignissimum quotidie [10] judicare, vitam suam perditissimam continuo [11] recensere, discutere, examinare eamque cum Fratribus suis, quos perinde ac Dei Angelos venerabatur atque colebat [12], comparare. Hinc delicta sua contrito corde atque humiliato deplorandi [13] fomenta sumebat ; hinc illi lacrymæ atque singultus uberrimi nascebantur ; hinc se gravissimum peccatorem fatebatur sponte ; hinc veluti altera Magdalena male transactæ suæ vitæ mores tempusque sibi inutiliter amissum miserabiliter deplorabat atque dolebat his verbis : « Sit erranti, mi Domine, salutaris medicina confessio ; peccavi enim, temere feci, pœnitet. Ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro ; si nemo impetravit, arroganter peto ; si plurimi, tu idem, quæso, fer opem mihi, qui spem dedisti. Nam quis David regem, virum tibi tam carum tamque acceptum, secundum cor tuum inventum atque probatum, ab adulterio simul et homicidio [14] justificat ac purgat ? Quis Petrum trinæ negationis impietate absolvit [15] ? Quis Paulum, veluti spumantis apri rabiem [16] christianum sanguinem sitientem, compescuit ac sedat [17], et ex iræ divinæ [18] vase divini Spiritus templum et C reddit et [19] format ? Quis cæteros peccatores alios [20] ad te convertit ? Nonne tu solus, a quo volendi percipiendique [21] boni cujusque potestas adest ? »

et in oratione raptus experitur;

16 Quare eo usque se divinis orationibus atque precibus ille assuefecit, ut a Fratribus prophanisque [22] viris, quos sæculares appellant, sæpe deprensus [23] fuerit, in ipsa rerum divinarum contemplatione, usque ad arborum altitudinem in sublime corpore raptus, quemadmodum in sylva monasterii Scarlini [24] *b* necnon in nemore [25] monasterii cognomento [26] Navis repertus est sæpius. Præterea cum hic ipse vir Dei se aliquando ad eam ipsam societatem contulisset, quam superius frequentasse, dum adhuc in sæculo viveret, dicebamus, voluit summus ille[27] Deus, qui solus[28] de immundo mundum semine conceptum facere potest, quam sibi cara et accepta foret Thomæ [29] pœnitentia [30], apertissime declarare, quo Fratres ejus olim et socios nonnihil spiritualiter [31] solaretur. Quare cum unus [32] ex his Fratribus ad eamdem societatem de more convenisset, sibique opus esset eum ipsum locum invisere ubi [33] Frater Thomas pernoctando orabat, per ostii rimulas admirabilem lucis splendorem intus fulgere vidit ; cumque propius ad fores [34] accessisset diligenterque per easdem rimulas intueretur quidnam intus esset, Thomam ipsum ante crucifixum orantem duobusque fere brachiis a terra sublatum et admirabili luce circumfultum[35] conspicit *c*.

de divinis rebus ita assidue meditatur

17 Quapropter adeo frequens in divinis orationibus erat ac precibus ut, cum quid etiam propriis manibus ageret, semper orare [36] elevata mente in Deum optimum maximum, rerum omnium conditorem, divinaque meditare consueverat. Idem vir sanctissimus, ubi primum advesperasset ire cubitum, cumque primum somnum peregisset, exurgens ædem sacram ingrediebatur, ibique tam diu sese in mentem erigebat contemplando cœlestia, donec Fratres matutinum E tempus divinis laudibus celebrassent; eveniebatque plerumque ut ob vehementem somni [37] impetum, cui sæpissime stans in pedibus orando repugnabat, in terram corrueret, allideretque totum corpus et caput frangeret, indeque ulceribus plenus atque tumoribus appareret.

ut sæpe deserta ad contemplandum petat,

18 Sed peractis divinis laudibus matutini temporis, egressus foras, sub aliqua arbore vel in aliquo sylvæ oratorio sese totum in divinas preces effundebat, hisque adeo se spiritualiter oblectabat, ut usque dum prima hora divini officii celebrandi adventasset [38], orando perseveraret; ibique multis divinis et angelicis collocutionibus sæpissime solabatur, hancque[39] orandi consuetudinem ac modum, per sylvas scilicet [40] ac nemora abditaque loca, non ipse modo per universum religiosæ suæ vitæ curriculum studiosissime servavit, verum etiam a discipulis suis diligentissimeque servari voluit. Itaque, quemadmodum se divino spiritu moveri ejusque amore incalere sentiebat, ita die noctuque solitarius in sylvis atque nemoribus vagabatur, proindeque [41] fiebat interdum, ut sæpe triduo quatriduoque F nonnunquam, interdum [42] quinque ac sex [43] diebus [44], a proprio monasterio longe abesset, nec eo prius quam [45] in die festo dominicove [46] compulsus remearet.

ubi asperrime vivit.

19 Quo tempore, quamdiu a conventu aberat, solo bis cocto[47] pane, quem a monasterio secum deferebat, herbisque et aqua vescebatur, hocque vitæ genere præcipue in [48] monasterio ac sylva cognomento Scarlina frequentissime usus est. Quare corpus suum satis [49] robustum ac firmum durissimo continentiæ freno, uti diximus, mirabiliter domuit ac fregit, idque, quamdiu fere in religione vixit, solo pane et aqua simul cum absynthio gravissime refecit. Nam cum divinum Franciscum, divinum me hercle parentem suum optimumque ducem, quoad posset imitaretur, quadra-

[1] maximo *C.* — [2] fundamento *B*, fundamentum *C.* — [3] comitura *A.* — [4] superfluxisset *C.* — [5] tamquam *C.* — [6] mole *B.* — [7] se *A*, *om. C.* — [8] religiosis *B*, *C.* — [9] proficienda *codd.* — [10] *om. C.* — [11] continue *B.* — [12] volebat *C.* — [13] deplorando *B.* — [14] et h. sim. *B.* — [15] absolvitur *C.* — [16] rabie *C.* — [17] sedeat *A.* — [18] divino *B.* — [19] ac *C.* — [20] *om. B.* — [21] proficiendique *B.* — [22] profanisque *C.* — [23] deprehensus *B*, *C.* — [24] Carlini *B*, *C.* — [25] in nem. *om. C.* — [26] *om. C.* — [27] ille s. *C.* — [28] solum *C.* — [29] *om. C.* — [30] pœnitentiam *C.* — [31] spirituale *B.* — [32] unum *C.* — [33] sibi *C.* — [34] foras *A*, *B.* — [35] circumfulsum *A.* — [36] oraret *C.* — [37] somnii *A.* — [38] adjuvasset *B.* — [39] que *om. C.* — [40] sc. per syl. *B.* — [41] *om. B.* — [42] ut sæpe-interdum *om. B.* — [43] ac sex *om. B.* — [44] absens *add. B.* — [45] priusque *C.* — [46] ve *om. B.* — [47] biscotto *B*, *C.* — [48] *om. A.* — [49] *om. B.*

gesimas

AUCTORE PETRO M. MORELLO

gesimas septem singulo quoque anno devotissime celebrabat [1] servabatque perpetuas; quarum tempore, triduum singulæ cujusque hebdomadæ solo absynthio miserum corpusculum [2] pascebat, cæteris vero diebus panem solum crudis cum olusculis pomisve [3] sine ullo condimento sumebat [4].

Jejunat frequenter,

20 Cum autem [5] aut major quadragesima christianis omnibus communis, vel quæ Dominici adventus est, advenerat, seu cumque vigilia servanda foret, convocatos discipulos suos omnes ad majoris continentiæ pondus sanctissime adhortabatur, ut pane scilicet aquaque contenti [6], qui possent [7], corpus seque flagellis, vigiliis, orationibus, silentio aliisque id genus pœnitentiæ fructibus urgerent; asserens turpe quidem esse religiosis viris planeque dedecori, nisi ipsi se quoque majoribus veluti quibusdam abstinentiæ vinculis per ea tempora adstrinxerint [8], quidque [9] melius ac majus quam aliis temporibus egerint, in quibus prophani [10] homines sese [11] jejuniis aliarumque rerum continentia frenant ac [12] domant; sicque sibimet primum quid amplius abstinentiæ deligens vel quod præ cæteris
B plus agere voluisset, singulis deinceps Fratribus quæque perficere vellent sibi deligere imperabat; et quoniam [13] vir mitissimus erat summaque prudentia, si quem suis viribus longe impar abstinentiæ pondus ardore voluntatis suscepisse viderat [14], huic aut onus ipsum in quid levius [15] commutabat, aut ei [16] aliquid detrahendo leniebat atque mitigabat.

aliosprudenter hortatur ad idem agendum,

21 Contra vero, si quis negligentior [17] atque pigrior corporisque amantior, aliquid sibi levius perferendum [18] quam par esset [19] delegisset, hunc humanissime fraterneque monebat, eique ad susceptum onus jejunium, quod panis et aquæ appellant, una cum verberibus ejusmodique incommodis corporis [20] atque tormentis, uti ipsius Fratris [21] saluti commodius et magis profuturum esse noverat, superimponebat: sicque Fratres omnes, hilares ac læti planeque gaudentes, cum tanti Patris benedictione prædicta jejunia cæteraque omnia sanctissime peragebant; [22] et quamquam [23] hic vir Dei in se corpusque suum tam durus esset ac austerus, uti modo dicebam, tamen erga cæteros tanta fuit animi pietate tantaque misericordia ac mansuetudine, ut sociis suis
C omnibus atque Fratribus cuncta diligentissime provideret [24], nihilque grave faceret, aut moleste ferret, aut ulla conscientiæ labe morderetur.

et vili vestitu induitur.

22 Cumque peregre proficisceretur, ea omnia suis sociis atque comitibus benevole conquærebat obsonia atque cibaria, viritim petens charitatis munera quibus cæteri mortales uti atque vesci consuevere, cum is tantum solo pane aquaque [25] contentus, consuetam austeritatem vitæ nihilo plus solito remitteret, sed eam [26] ipsam ubique locorum et gentium constantissime retineret. Induebatur etiam [27] vilissimo ac rudi panno [28], eoque consuturis resarcito ac simplici, etsi tandem aliquando, cum jam proxime moriturus esset, eum sibi duplicari passus est, nimia quadam corporis D
imbecillitate compulsus. Idem nudis pedibus adeo fere semper [29] ambulavit, ut neque soccis [30] neque soleis uteretur, nisi forte longo itinere defessus; quo tempore soleis interdum [31] utebatur. Tecta vero ac domus, quibus mortale genus corpus a calore et frigore tueri solet, adeo tenues [32] semper vilesque dilexit, ut ex quo Christo militare cœpit, loca aspera, sylvas ac nemora desertaque coluerit [33].

ANNOTATA.

a *Quum conventus Fesulanus anno* 1390 *Fratribus Regularis Observantiæ datus sit* (1), *et* B. Thomas *non multo post fundationem eo recessisse perhibeatur, ad exitum sæculi XIV certo certius referri potest ejus in monasterium admissio. Annum tunc agebat circiter trigesimum, utpote natus anno* 1370. *Id autem hinc colligi potest, quod tum apud nonnullos Vitæ scriptores, tum in elogio Realino a nobis jam allegato (Comment. præv., num.* 35), *dicitur obiisse anno* 1447, E
ætatis suæ 77.

b *De Scarlini conventu cfr. infra, cap.* 3, *ann.* d.

c *Significatur in præsenti raptus quem* B. Thomas, *jam Fratribus Minoribus annumeratus, in sodalitio dicto Ceppi expertus est. Tantum virum in cœtu illo fuisse versatum adeo gloriabantur sodales, ut anno* 1763 *locum in quem conveniebant hac inscriptione ornarent.*

D. O. M.

B. THOMÆ. BELLACIO. FLORENTIÆ. NATO. PUSTO. PIO. FIDELI. qui nefariam perditissimi adolescentis vitam ducens, ab Angelo Pacio, Florentino cive, societatis hujus moderatore, consilio, exemplo et amore ad vitam splendore virtutum ornatam mirifice perductus, S. Francisci Reformatorum monachorum Ordinem Fesulis amplexus est. Abstinentia, vigiliis, morum suavitate necnon abjectione atque odio sui nulli comparandus. Neapoli, Senis, Corsicæ Sardiniæque insulis F
Ordinis sui monasteria eorumque domicilia instituit, auxit, propagavit. Apud Ethiopes et Indos duram captivitatem non semel, labores, ærumnas, verbera, tormenta et carceres patientia et constantia substinuit. Denique nullis fractus laboribus, nullis victus curis, prophetiæ dono illustratus, Reate immaturo funere ereptus est pridie kal. novembris MCCCCXLVII. Ut fidelium pietas tanto incitetur exemplo, collegæ optimo meritissimo, hic ubi primum divini amoris igne exarsit et miraculis refulsit, amantissimi societatis hujus Fratres grati animi, devotionis et amoris monumentum posuere anno MDCCLXIII (2).

[1] celebrat *C.* — [2] corp. m. *B.* — [3] promiscue *C.* — [4] sum. s. u. cond. *C.* — [5] ut *codd.* — [6] continenti *A.* — [7] posset *A.* — [8] abstrinxerint *C.* — [9] quidquid *C.* — [10] profani *B.* — [11] in *add. C.* — [12] et *C.* — [13] quantum *A.* — [14] videret *C.* — [15] hujus *C.* — [16] et *A.* — [17] negligenter *B, C.* — [18] proferendum *C.* — [19] es. p. *B.* — [20] c. inc. *B, C.* — [21] Fratri *B.* — [22] peragebat *C.* — [23] quidquid *C.* — [24] pervideret *B.* — [25] et aqua *C.* — [26] *om. B.* — [27] et *B.* — [28] *om. B.* — [29] semper fore *C.* — [30] socceis *A,* socchis *B,* zocchis *C.* — [31] int. sol. *B.* — [32] tenue *C.* — [33] voluerit *C.*

(1) Gonzaga, De origine Seraphicæ Religionis Franciscanæ, part. II, pag. 222. — (2) Brocchi, Vite de' santi e beati Fiorentini, tom. II, pag. 256.

CAPUT

CAPUT TERTIUM.

Pluribus provinciis sui Ordinis præficitur. Ejecti Fraticelli. Observantiæ propagatio.

B. Thomas, factus vicarius provincialis,

Obedientiam vero prælatorum, non secus ac matrem optimam necessariamque [1] imprimis, adeo dilexit semper fecitque perprompte, ut parere quam imperare maluerit optaritque [2] vehementer, et ne cæteris præficeretur [3], quam studiosissime et quam optime poterat, detrectabat fugiebatque omnino. Verumtamen virtute sanctæ obedientiæ victus, quamvis in Religione sua laicus esset (sic qui sacerdotii dignitate carent, laici quasi populares appellantur [4]), in provincia Sancti Angeli Apuliæ vicarii commissariique munere functus est *a*. Primum ibi [5] nonnulla devotissima [6] monasteria in [7] Religionem suam sanctissime retulit, tantaque sanctitatis ejus fama provincia ipsa repleri cœpit, ut [8] undequaque populi solo auditu hominem venerarentur ac colerent, eumque [9] videndi cupidi ad se certis nunciis ac literis accirent [10], utque eorum loca, domus, oppida urbesque adiret ac viseret, ex hisque devotissimos quosque locos ac sedes deligeret [11], in quibus suæ Religionis Conventualis [12] Observantiæ [13] monasteria conderet, cum a præsidibus ipsius Thomæ, quos prælatos vocant, tum a Romanæ Ecclesiæ summo pontifice impetrarent [14].

variis in locis et præsertim in Calabria,

24 E quibus populis a Calabriæ [15] præcipue dominis [16] accitus, honorificentissime exceptus fuit. Quorum desiderio honestissimo [17] percepto, Martinum V *b* pontificem summum, qui tunc [18] Florentiæ cum [19] universa curia agebat, adiit, eique populum Calabrum pie admodum optare [20], ut in ejus provincia atque agro divini [21] Francisci Observantiæ *c* [22] Religio fundaretur, exponit, ab eoque facile impetravit ea [23] pontificia syngrapha atque auctoritatem [24] quam vulgo bullam plumbatam appellant, ut quæcumque [25] loca sibi in ea provincia placuissent, ea deligeret [26], in hisque pristinum sanctissimæ [27] suæ Religionis Ordinem repararet instauraretque dignissime. Quare cum in variis oppidis atque urbibus nonnulla monasteria recepisset, in hisque multi homines devotissimam Religionem ejus [28] ingrederentur in eaque sanctissime proficerent, familiam atque Religionem Observantiæ [29], veluti fœcundissima arbor [30] novellas olearum [31] latissime propagavit atque diffudit. Cui deinde provinciæ merito atque virtute sanctissimæ obedientiæ vicarius generalis præficitur.

fundat monasteria,

25 Neque hoc munere illic solum [32] functus est, sed vel in Tuscia supra [33] ea monasteria atque cœnobia, quæ ipsemet in agro Senensi [34] acceperat atque fundarat. Quorum ex [35] numero monasterium est cognomento Scarlinum *d*, amœnissimus [36] sane locus planeque devotus, quem præ cæteris locis omnibus hic vir sanctissimus adamavit atque coluit. Quocirca viri sæculares atque religiosi, nomen patriæ solique obliti, a Scarlino Scarlinum appellarunt. Recepit etiam [37] monasterium Sancti Joannis Goverrani [38] *e*; itemque [39] sedem divi Benedicti cognomento Navis *f*, sylvestrem planeque incultam, atque locum Scanzanum [40] *g*.

Fraticellos impugnat

26 Ex quibus monasteriis, ipsius Martini summi pontificis auctoritate, dominique Plumbini [41] *h* et Senensium viribus adjutus, pessimos hæreticos, cognomento Fraticellos [42], justissime ejecit pepulitque longissime. Ad hæc, cura atque opera Bernardini Senensis viri sanctissimi atque optimi, ejusdem religionis Fratris, monasterium Columbarium *i* recepit. Præterea Populonii episcopi *k* auctoritate, in Ethaliæ [43] sive Ebulæ insulæ *l* [44] monte Sancti Cerbonis [45], cœnobium *m* titulo suæ Religionis condidit. Unum quoque prope Radicophanum [46] *n*, agri Senensis oppidum, Volaterrani episcopi *o* [47] mandato ac jussu ædificari fecit. Quibus monasteriis omnibus ac locis vicarius ac commissarius, cum a magistro Philippo Lucensi, Tusciæ provinciæ ministro, tum a magistro Antonio [48] Massano *p*, totius Ordinis ministro [49] generali, auctoritate summa præficitur [50]. Quod [51] quidem dignitatis munus [52] humillime suscepit administravitque sanctissime.

et Religionem Observantiæ propagat,

27 Tantum enim incrementi Religionis Observantia [53] Fratrum Minorum sub hoc sanctissimo viro innocentissimoque accepit, ut quotidie Fratres ex diversis locis variisque provinciis bona cum venia suorum præsidum [54] ad hunc irent, sub ejus regulari observantia atque obedientia sanctissime victuri. Nec defuerunt [55] præfecti atque vicarii religionum, qui non solum Fratres suos ad hunc sponte miserunt, præcepta bene beateque vivendi percepturos [56], verum etiam multos adolescentes ac juvenes e vorticosi [57] sæculi tempestatibus enatare cupientes, ad hunc ipsum virum continentissimum, sanctissimæque religionis habitum cupientes, sub ejusdem regula ac legibus innocentissime victuros mittebant. Quapropter quam plurimos discipulos collegit, eosque ita divinis præceptis atque rectis moribus instituit *q*, christianæque fidei studiosissimos effecit, ut ex his complures angelice magis quam humane viventes, cum [58] vitæ sanctimonia [59] tum miraculis claruerunt: quorum præstantissimis actionibus atque optimis vitæ moribus provincia [60] Tusciæ pariter atque [61] sancti Angeli simul, et divi Bernardini Senensis, itemque [62] Calabriæ, ad hæc usque tempora refertæ, summo cum salutis animarum profectu probatissimoque integritatis exemplo, cumulatissime creverunt durantque [63] perpetuo.

nominatim in Corsica.

28 Transnavit ipse hic vir [64] beatissimus in insulam

[1] necessaria *B*. — [2] optaretque *B*, optavitque *C*. — [3] præficeret *C*. — [4] appellant *C*. — [5] ubi *B*. — [6] *om. B*. — [7] *om. B*. — [8] et *C*. — [9] cumque *B*, *C*. — [10] acciperent *C*. — [11] diligeret *B*, *C*. — [12] *om. B*. — [13] *om. C*. — [14] imperarent *B*. — [15] ac Calabriæ *A*, *C*, a Calabriis *B*. — [16] rerum dominus *B*, rerum domminus *add. C*. — [17] honestissime *A*. — [18] tum *B*, *C*. — [19] tum *C*. — [20] optari *A*. — [21] divi *B*, *C*. — [22] Conventualis *C*. — [23] quæ *add. C*. — [24] auctoritate *A*, *B*. — [25] quemcumqne *A*. — [26] diligeret *C*. — [27] *om. C*. — [28] c. rel. *B*. — [29] Conventualium *C*. — [30] arborum *C*. — [31] *om. C*. — [32] solus *C*. — [33] super *C*. — [34] Hænensi *B*. — [35] *om. B*, est *C*. — [36] amœnissimum *C*. — [37] et *B*. — [38] Goverzani *C*. — [39] idemque *C*. — [40] Scazanum *A*. — [41] Plubini *C*. — [42] Fraticello *C*. — [43] et Haliæ *C*. — [44] insula *C*. — [45] Carbonis *C*. — [46] Radicoptianum *A*, Radicophinum *C*. — [47] Volaterramum episcopum *A*, Volateranium episcopum *B*. — [48] ante *codd*. — [49] tum a - ministro *om. C*. — [50] præfecit *C*. — [51] Quæ *B*. — [52] dignitatum munerum *B*. — [53] *om. C*. — [54] præsiduum *codd*. — [55] defuere *B*, *C*. — [56] præcepturos *C*. — [57] verticosi *C*. — [58] tum *C*. — [59] vitæ sanctissimæ *A*. — [60] provinciam *codd*. — [61] *om. C*. — [62] idemque *C*. — [63] duratque *A*, *C*. — [64] vir h. *C*.

AUCTORE PETRO M. MORELLO

insulam Cirnum; sic enim Græci vocant, Latini vero Corsicam. Ibi annum commoratus, tres locos, sive monasteria mavis [1] *r*, in suam [2] ipsius Religionem [3] accepit, Nuncium *s* scilicet [4], Calvum *t* ac Bonifacium *u*. Eodemque tempore in Sardiniæ [5] insula item locum unum accepit *w*. In quibus hierodochiis vel sacerdotum habitaculis atque hospitiis perfectos admodum discipulos habuit, suæque vitæ innocentissimæ [6] studiosos [7] æmulatores. Tanta igitur hujus optimi viri sanctitas [8], tamque [9] perlucidum probitatis exemplar et Observantiæ Religionis amor in his insulis fuit ac locis, ut cæteri viri Fratres, qui eas ipsas insulas incolebant, licet satis regularem vitam ducerent, tamen [10] relicto ministro quem Conventualium dicunt, sub regula atque obedientia vicarii generalis Observantiæ convenerunt, seque ad canones ritumque morum ac vitæ beatissimi [11] Thomæ reformando composuerunt.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., numm.* 11 *et seqq.*

B b *Martinus V, absoluto concilio Constantiensi, Florentiæ, a die* 27 *februarii anni* 1419 *ad diem* 9 *septembris anni* 1420, *commoratus est* (1). *Qui pontifex præcipuo affectu Fratres Minores Observantes prosecutus est, voluitque eos* possessiones et bona quæcumque mobilia et immobilia, ac annuos proventus, hactenus præfato Ordini et ejus conventibus relicta et in posterum relinquenda, aut aliis nominibus acquisita, vice et nomine Romanæ Ecclesiæ, ad quam omnium rerum mobilium et immobilium hujusmodi jus, proprietas et dominium nullo medio spectat, recipere, capere, tenere et possidere (2). *Quo pacto lis de possessore rerum Fratrum Minorum feliciter dirempta fuit.*

c *Quum hoc loco in apographo* C, *pro* Observantiæ *scriptum sit* Conventualis *et paulo infra* Conventualium, *atque in num.* 23 *vox* Observantiæ *sit omissa, colligi potest exemplar a Possino missum a Conventuali quodam fuisse exaratum; idque eo magis quod in capite* 7, *ubi beatus* Thomas *dicitur multa pertulisse* a Fratribus quos Conventuales appellant, *itemque paulo inferius, multa* a Conventualibus et hæ- C reticis perpessus *esse, hæc Conventualium mentio e codice illo studiose ablata est.*

d *De eo conventu cfr. Gonzaga* (3). *Exstabat in Monte Muri, prope Scarlinum, antiqui principatus Plumbini in Etruria oppidulum* (4). *Inde Fraticellos* B. Thomas *anno* 1420 *ejecit.*

e *Conventum S. Joannis Gavorrani, cum de eo taceat Gonzaga, jam sæculo XVI exeunte exstinctum existimo. Est Gavorranum (vernaculo sermone* Gavorrano) *situm in antiquo principatu Plumbini, prope Scarlinum* (5).

f *E conventu S. Benedicti Navis, uti scribit Gonzaga*, B. Thomas *anno* 1425 *Fraticellos expulit :* In quorum expulsione, licet locus ipse esset modicus et omnino pauper, tum ab ipsis Fratricellis, tum ab ipsorum fautoribus plurimas easque gravissimas persecutiones perpessus est *idem* Beatus *noster* (6). D

g *Scanzanum* (*vernacule* Scansano) *est viculus prope oppidum Grossetum* (7).

h *Plumbini dominus, de quo in hoc loco, est Jacobus II ex domo Appiana* (8).

i *Columbarium monasterium ex aliqua parte ædificavit S. Franciscus Assisias, qui in eo, non secus ac S. Bernardinus Senensis, domicilium habuit* (9).

k *Populonii episcopus idem est ac Massanus in Etruria. Cum esset enim Populonium sæculo IX excisum a Græcis, ejus sedes episcopalis Massam fuit translata* (10). *Præsul qui hoc loco memoratur, est Bartholomæus Ghini, antea archiepiscopus Oristanus, sed Massanus antistes ab anno* 1409 *ad* 1425 (11). *Ex hoc Etruriæ tractu anno* 1425 *Fraticelli expulsi fuerunt* (12).

l *Insula Ethalia, seu Ebula sive Ilva, italice* Elba *et gallice* Elbe, *est pars diœceseos Populonensis sive Massanæ* (13). E

m *Mons S. Cerbonii, italice* Monte di santo Cerbone, *nomen hinc traditur accepisse quod S. Cerbonius, sæculo VI Populonio expulsus, in ejus latebris sese abdiderit et vitam clauserit* (14).

n *Radicophanum, italice* Radicofani, *est diœceseos Clusinæ oppidulum*(15). B. Thomæ *cœnobium ibidem condere molienti, quam parum res successerit, Gonzaga ita refert :* Cœperat B. P. Thomas a Florentia, vel ut alii volunt, a Scarlino, ut insolentibus illius patriæ hominibus adesse posset, conventum quemdam unico tantum * milliari ab oppido Radicodoli erigere, anno Dominicæ nativitatis 1424. Sed cum illi invidia potius quam pietate vel amicitia erga Fratres affecti, eis neque eleemosynas ad vitæ sustentationem neque necessaria ad conventus structuram ministrare vellent, illac pertransiens S. P. Bernardinus, tunc Cismontanæ Regularis Observantiæ vicarius generalis, certiorque de Radicodolensium inhumanitate atque Fratrum suorum incommodis factus, præcepit beato Thomæ cæterisque Fratribus, ut præmemoratum locum, licet majori ex parte erectum, ex tempore desererent : quod et juxta ejus præceptum atque mandatum adimpletum est. Quorum præsentiam cum sibi omnino necessariam existimarent Radicodolenses, facti pœnitentiam præ se ferentes, protestantesque obnixis precibus, a provinciæ Patribus petierunt, ut missis aliquot Fratribus, inchoatum apud se opus perficere vellent. Quæ tamen petitio, in justam præcedentium peccatorum punitionem, nullo pacto a proceribus quorum intererat, admissa fuit (16). *Attamen* F

* tanti *in edit.*

[1] monasterium majus *B*, *C*.— [2] sua *B*.— [3] religione *B*. — [4] *om. A*, sylvæ (?) *B*, *C*.— [5] Sardinia *B*.— [6] innocentissimos *C*. — [7] *om. C*. — [8] sanctitate *C*. — [9] tantæque *C*. — [10] in *B*, *C*. — [11] beatissimæ *B*.

(1) Fr. Pagius, Breviarium gestorum Rom. pontificum, tom. IV, pag. 372 et seqq. — (2) Waddingus, Annales Fratrum Minorum, tom. X, pag. 165. — (3) De origine Seraphicæ Religionis, part. II, pag. 229. — (4) Repetti, Dizionario geografico, tom. III, pag. 447 ; tom. V, pag. 216. — (5) Ibid., tom. II, pag. 415. — (6) Op. cit., part. II, pag. 230. — (7) Repetti, tom. V, pag. 214 et seq. — (8) Cfr. Repetti, tom. IV, pag. 275. — (9) Gonzaga, part. II, pag. 223. — (10) Ughelli, Italia sacra, tom. III, col. 701 et seq. Acta SS., tom. V Octobris, pag. 89. — (11) Gams, Series episcoporum, pag. 756. Cfr. Cappelletti, Le chiese d'Italia, tom. XVII, pag. 701. — (12) Michael Angelus a Neapoli, Chronologia Seraphici Ordinis, tom. I, pag. 121. — (13) Acta SS., tom. V Octobris, pag. 88. — (14) Ibidem. Razzi, Vite de' santi e beati Toscani, tom. I, pag. 139.— (15) Repetti, Dizionario geografico, tom. IV, pag. 709 et seqq. — (16) Gonzaga, pag. 254 et seq.

post

A *post elapsos quinquaginta annos eorum votis satisfactum fuit.*

o *Episcopus Volaterranus qui* B. Thomam *in Fraticellis expellendis adjuvit, nomen habebat Stephanus Aleotus* (1).

p *In apographis luculenter dicitur* ante Massano. *Sed ex lectione minus recta videntur hæc scripta fuisse pro* Antonio Massano. *Nam, præterquam quod illis verbis nullus sensus extribetur, revera Antonius Massanus ab anno* 1424 *ad* 1430 *fuit minister generalis totius Ordinis Fratrum Minorum* (2). *Intra hos itaque annos incepit* B. Thomas *vicarius esse et commissarius in Tuscia.*

q *Cfr. Comment. præv., numm.* 12 *et* 14.

r *In apographis* B *et* C *legitur:* tres locos sive monasterium majus in suam ipsius Religionem accepit, Nuncium, Sylvæ, Calvum ac Bonifacium. *Quæ ultima verba si revera scripta fuissent, oportebat dicere :* tres locos atque monasterium majus, *quod tamen non invenitur. Malim igitur servare quod in apographo* A *traditur, quoniam suspicor illam vocem* Sylvæ *positam fuisse pro* scilicet. *Qua in re eo facilius* B *errari potuit, quod revera fuit monasterium* Sylvæ *dictum. Conventus enim S. Francisci in Sylva, ad quartum lapidem ab eo maritimo portu (Ajaccio inter et Calvi) cui Gerulatus est nomen, in densa quadam sylva olim exstabat. Sed postea a Turcis et Gallis ferme fuit excisus* (3).

s *Conventus S. Francisci Nuntiæ, in ipso maris litore, non procul a Castro Nuntia (italice* Nonza*) positus, quonam anno et a quibus conditus fuerit, Gonzaga* (4) *elucidare non potuit, eo quod omnia documenta vetustate sunt absumpta.*

t *Calvi, in insulæ Corsicæ oppido, Galliam versus, fuit quondam Fratrum Minorum conventus, cujus exordia ignorantur* (5).

u *Monasterium illud (italice* Bonifacio*), ad mille passus a Syracusano portu constructum, circa annum* 1560 *exstinctum fuit* (6).

w *Quisnam ille locus fuerit, nec Vitæ scriptor, nec Gonzaga declarat.*

C

CAPUT IV.

B. Thomæ petit Hierosolymam, mandante Eugenio IV. Ejus insignis obedientia miraculo comprobata. Aves et belluæ B. Thomæ parent.

B. Thomas, in itinere Hierosolymitano,

Possem multa alia de hoc innocentissimo viro Deoque carissimo verissime conscribere ; sed ne lectori fastidium afferamus, ad ea vertemus [1] cœptæ orationis cursum, quæ apud barbaras nationes et gentes pro Christo Jesu constantissime pertulit. Quare ab Eugenio summo pontifice comes ac socius beato [2] Alberto *a* de Sarteano, ad Presbyterum Joannem Indiæ [3] regem *b* legato, datus [4] est [5]. Sed quoniam [6] his de rebus paulo post nobis pluribus est agendum, de his modo dicemus quæ in itinere [7] Hierosolymæ [8] sanctissime peregit *c*. Itaque cum Hierosolymam [9] proficisceretur una cum sanctissimis viris, eodem scilicet Fratre Alberto, Joanne Capestrano *d* Herculanoque Piagali [10] *e*, loca ipsa, sanctissima [11] christianæ religioni, reformandi [12] causa, grandia sane miracula planeque miranda ob ejus promptissimam humilemque obedientiam refulsere. Nam cum prædicti Fratres, optimi sane viri, in insula Cipri domi Joannis Martini *f*, patricii Veneti, celeberrimi mercatoris, totiusque familiæ Fratrum Minorum generalis curatoris, ab Eugenio summo pontifice, ob ejus Martini summum in eam [13] ipsam Religionem pietatis affectum, instituti delectique, hospitarent, ibique prædictus Joannes Martinus [14] lautissimum convivium quibusdam mercatoribus, qui cum ipsis Fratribus dignissimis sanctitate viris E semel prandere mirifice cupiebant, apparare vellet, beatus ipse Joannes ab ipsis mercatoribus ita rogatus, totius ipsius convivii curam ac modum Thomæ [15] sanctissimo commendavit, eique permittit ut pro suo jure suoque arbitrio dapes coquat ac paret [16].

ob cibos inepte paratos

30 Verum cum Thomas jam multos annos non humanos, sed cœlestes planeque divinos cibos degustasset, varias atque diversas carnes variis diversisque modis coquere [17] condireque oblitus, carnes ipsas, specie differentes ac varias, in ollas simul omnes ingessit [18], altilia scilicet [19], feras, aviculas avesque majores, domesticas atque sylvestres, duras ac molles, faciles difficilesque coctura. Cumque idem Joannes Martinus jam discumbentibus fercula juris plena, lances elixis [20] carnibus refertas, more Fratrum simplicitatem vitæ profitentium voluntaremque [21] inopiam [22], apponi conspexisset tulissetque acerrime [23], ratus [24] se delusum iri a coquo nec parum sibi dedecoris ex eo convivio proventurum, idem beatissimus Joannes continuo per servos Thomam, qui coquinæ præfuerat, ad se vocari jubet, eumque [25] coram se discumbentibus sistente [26] F gravissime reprehendit, suæque temeritatis et audaciæ damnat, increpat accusatque, quod eo officio fungi ausus esset [27], cum [28] penitus esset ignarus, quodque tantum dedecoris [29] devotissimo eorum hospiti, Joanni Martini, sua negligentia inscitiaque intulerit.

jubetur prunas manibus deferre,

31 Cumque ita [30] durissimis verbis divinum Thomam [31] increpasset, hæc tandem subdidit : « Sed ne manus istæ tuæ, quæ nostrum hunc hospitem turbarunt, impune lætentur [32], tibi jubeo ac mando, ut his ipsis junctis [33] prunas ardentes e coquina quam celerrime huc [34] ad nos deferas.» Quæ jussa quamvis durissima B. Thomas hilari

[1] vertamus *B.* — [2] tamen *add. B.* — [3] in diem *C.* — [4] datum *A.* — [5] etiam *B.* — [6] quantum *B.* — [7] itinerem *A.* — [8] Hyerosolimæ *B*, Herosolymæ *C.* — [9] Hierosolymam *B.* — [10] pia *A*, piagali *B.* — [11] sanctissime *C.* — [12] reformandæ *A.* — [13] tam *C.* — [14] Thomas Martinum *A.* — [15] viro *add. B, C.* — [16] comparet *B.* — [17] conquere *C.* — [18] ingesit *B.* — [19] simul *C.* — [20] elissis *A, C.* — [21] voluntariaque *B*, voluntariamque *C.* — [22] inopia *B.* — [23] ægerime *B.* — [24] ageri meratus *C.* — [25] eamque *A*, cumque *B, C.* — [26] existente *A, C.* — [27] aus. e. f. *B.* — [28] cujus *C.* — [29] dedecori *B.* — [30] *om. C.* — [31] acerbissime *add. B, C.* — [32] lætantur *C.* — [33] inventis *C.* — [34] hunc *A, C.*

(1) Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. XVIII, pag. 251. Gams, Series episcoporum, pag. 763. Italia sacra, tom. I, col. 1458. — (2) Van den Haute, Breviarium historicum Ordinis Minorum, pag. 325. — (3) Gonzaga, De origine Ser. Rel., pag. 476. — (4) Ibidem. — (5) Ibid., pag. 475. — (6) Ibid.

promptoque

AUCTORE PETRO M. MORELLO

promptoque animo executurus actutum [1] abiit, reditque [2] carbones ignitos manibus exceptos deferens, eosque genuflexus ante pedes ipsius B. Joannis humiliter sustinens [3], ab eodem D. Joanne gravius quam antea damnatur accusaturque [4] perpetua oratione, idque tamdiu [5] quoad quis [6] psalmum : Miserere mei Deus, bis lenta voce percurrere potuisset. At cum omnes qui aderant, Thomam ipsum carbones ardentes assidue manibus continere prospicerent, rei novitate nec non miseratione pietateque commoti erga Thomam, ipsum innocentissimum certe virum, magna voce adversus Joannem, lacrymis obortis, ut carbones ipsos dejiceret, proclamabant. Sed beatissimus coquus, sanctissimæ obedientiæ veræque humilitatis exemplar, nihil immutatus, eodem vultu semper læto atque jocundo, prunam [7] ignitam tamdiu propriis manibus continere perseveravit, donec eam [8] referre [9] unde sustulerat, jussus est [10].

ejusque obedientia miraculo comprobatur.

32 Cumque [11] sic junctis manibus ad pedes D. Joannis benedictionem suscepturus revertisset, jam tertio longe durius quam unquam antea redarguitur [12], quo virum optimum in ea ipsa optima cordis humilitate contineret. B Cumque eum [13] manus suas, quibus ignem veluti vase quodam [tulerat [14]], admirantibus convivis ostendere [15] jussisset [16], eas non modo salvas integrasque et [17] inlæsas omnisque mali liberas et immunes, verum etiam ne vestigium quidem ullum ignis unquam [18] in his fuisse conspexere. Quapropter cum tanto miraculo, veluti stupore quodam [19], attoniti convivæ omnes, quique aderant, jusso [20] in coquinam redire Thoma, hortatu prædicti D. Joannis prandere cœpissent gustassentque [21] obsonia nobilissimi coqui, sanctissimi Thomæ, secundum miraculum, quod e sanctissimæ illius obedientiæ virtute provenerat, cognovere. Nam carnes ipsas naturæ differentis et speciei, uti diximus, simul omnes in iisdem vasis elexitas, eodemque tempore simul injectas ignique appositas, non aliter singulas singulos sapores ac proprios in sua propriaque natura et qualitate conservasse, ac si singulæ sigillatim in singulis ollis decoctæ fuissent, degustarunt. Quibus duobus apertissimis miraculis, majorem certe animi refectionem ac voluptatem quam corporis acceperunt, laudantes atque benedicentes Deum in sanctis suis.

Ei parent aves et belluæ.

33 Quare nemini mirum videri debet, si cum hic vir optimus die noctuque ad altissimum omnium virtutum gradum, obedientiæ præcipue [22] atque humilitatis, pervenire contenderit, ob idque Deo tam charus tamque acceptus fuerit, hunc ipsum Deus optimus maximus ita deinde pristinæ innocentiæ, quam initio primus [23] pater noster Adam habuit, restituerit, ut ei formidolosæ aves ac belluæ crudelissimæque feræ, non secus ac [24] mansuetissima animalia, parerent obtemperarentque omnino, quemadmodum rebus a se gestis apertissime declaravit. Nam cum hic ipse [25] vir Dei monasterium sancti Joannis cognomento Rochæ Montis [26] Plani Aprutii incoleret [27] *g*, ac die quadam, uti fit [28], in horto deambulans, D aviculas quasdam [29] arboratim convolantes aspexisset, eas pariter [30] appellans, ire ad se jussit. Quæ uti primum vocem ejus audivere, continuo super ejus humeros atque brachia convolarunt, easque ipse Thomas, mira animi simplicitate, sanctissima sua manu leniter [31] demulcere cœpit hisque jocundissime blandiri, nec [32] prius a Dei servo quam [33] jussæ cantantes abscessere. Neque hoc semel egit christianissime Thomas; sed alia quoque die, cum in eodem loco Pater ipse per sylvam deambulans merulam vidisset eamque ad se vocasset, statim avis ipsa strenuo Dei militi morigeram se gerens, super ejus manu [34] promptissime consedit, ibique tamdiu, quoad Thomæ libuit, commorata est.

g

et ejus jussu cervus eleemosynas portat;

34 Verum uti hæc non contemnenda sunt, ita quæ modo de hoc sanctissimo viro [35] dicturi sumus, majori quadam admiratione digna videntur. Quare cum perfectus [36] miles quo primum Scarlinum acceperat, cum die quodam per sylvam deambularet, cervum vastæ magnitudinis conspicatus, eum ad se venire jussit; qui cum dicto Dei servo citius paruisset, ei [37] Thomas ut suis Fratribus pro jumento deserviret, imperavit : nam mulum vel asellum, quo conquisita viritim charitatis munera ad monasterium conveheret [38], non habebat [39]. E Cervus itaque imperata Christi servi promptissime [40] facturus, se clitella ac freno per agros, villas, oppida, urbes ac loca omnia agi, sarcinulisque [41] a Fratribus onerari, non secus ac cicur [42] mansuetissimumque animal, æquissime tolerabat, nec prius ita Fratribus unquam servire destitit, quam a vivis discessisset [43].

immo Fratribus orantibus lupi

35 Ad hæc, quo tempore primum Thomas fidelissimus Christi servus et prudens hunc ipsum Scarlinum [44] locum inhabitare cœpit, nocte quadam, dum Fratres sacras [45] matutini laudes canerent, lupus ante fores templi constitit, adeoque horrendo atque [46] longo ululatu cæteros sui generis convocabat, ut Fratres ipsos psallentes impediret turbaretque vehementer. Quare Thomas foras egressus, ipsius lupi dorsum humerosque manu cædit, eidemque ut taceret nec divinas laudes interturbaret [47] imperavit. Admirabile certe dictu [48] ! Ubi primum lupus præceptum Thomæ audivit, continuo se repressit ac [49] tacuit, donec Fratres matutini laudes persolvissent. F Quibus peractis, tot lupi quot Fratres illic [50] erant [51], subito apparuere. Cumque unus ex his Fratribus crucem ligneam manu gerens forasque egressus, uti Thomas constituerat [52], cæteris præiret septem psalmos subcinentibus, sicque bini Fratres ordine procederent, ipsi quoque lupi gemini sese Fratribus alternatim miscuerunt, ut dum [53] par unum Fratrum procederet [54], par alterum luporum [55] sequeretur, sicque vicissim pari numero serieque euntes, aream [56] quamdam, post monasterium sitam ab eoque sagittæ jactu distantem, pervenere : in qua quidem media area [57] suber quædam admodum procera constiterat [58], in ramos tres sese pandens, in quorum singulis Thomas singulas cruces affixerat, ad

[1] ac tantum *C.* — [2] rediitque *C.* — [3] substitens *C.* — [4] ac accusatur *B.* — [5] *om. A*, quamdiu *B.* — [6] quem *A.* — [7] illam *add. B.* — [8] ea *B.* — [9] referret *A, B.* — [10] etiam *B.* — [11] que *om. B.* — [12] redarguit *B.* — [13] cum *C.* — [14] *add. ex conjectura.* — [15] ostendi *A.* — [16] jussit *A.* — [17] *om. C.* — [18] in quo *A*, inquam *C.* — [19] quoddam *C.* — [20] jussu *C.* — [21] cœpisset gustassetque *A, B.* — [22] *om. C.* — [23] primum *B.* — [24] *om. C.* — [25] *om. C.* — [26] Irochæ Monti *C.* — [27] incolaret *C.* — [28] fuit *B.* — [29] quadam *C.* — [30] puritatem *B*, puritate *C.* — [31] linit *C.* — [32] ne *C.* — [33] quæ *A.* — [34] manus *C.* — [35] ipso *add. C.* — [36] profectus *B, C.* — [37] et *A, C.* — [38] conveheretur *A, C.* — [39] habebant *A, C.* — [40] se *add. B.* — [41] quæ *B.* — [42] ac cicur *om. C.* — [43] decessisset *B, C.* — [44] Scarlini *B, C.* — [45] *om. B.* — [46] ac *B.* — [47] inturbaret *C.* — [48] dicere *A.* — [49] et *B.* — [50] illinc *C.* — [51] apparuerunt *C.* — [52] convenerat *C*, consuerat *B.* — [53] et *C.* — [54] procederent *C.* — [55] lup. alt. *B.* — [56] arcam *C.* — [57] arca *C.* — [58] constituerat *B, C.*

ejusque

A ejusque suberis radices aream [1], cum sedilibus undequaque arborem ipsam [2] cingentibus, erexerat, simulque circa aream [3] ipsam subter ramis arborum totidem ex paleis stipulisque casas seu magis [4] tuguriola [5], quæ [6] oratoria vocant, quot Fratres erant, ædificarat. Cumque ita ad prædictam aream [7] pervenissent, alii [8] tuguriola ingressi, cœptos psalmos cum supplicationibus, quas græce letanias vocant, absolvebant, parique ordine lupi singuli singulis Fratribus assidebant.

mansuete assistunt.

36 Cumque [9] peractis psalmis Fratres sese dividerent, unusquisque eorum oratorium proprium petiturus, ita ex lupis quilibet separatim Fratrem suum oratorium usque fidelissime comitabatur [10], ibique veluti fidus catulus ad pedes Fratris decubans [11], vigilat ad auroram [12], cum Fratre ipso pernoctabat [13]. Cumque dies lucere cœpisset, lupus ad crura corpusque Fratris sese fricans, quasi [14] commeatum [15] petiturus, inde placide discedebat, sicque ejusmodi procedendi singula quaque nocte modus ac [16] orandi Fratrum pariterque luporum multo tempore duravit, vel post obitum ipsius beatissimi Thomæ. B Sed ex qua prima nocte Fratres, ejus discipuli, metu frigoris prædictum nocturnum procedendi modum intermisere, eademque lupi in perpetuum eo redire desierunt.

Portentoso lumine B. Thomas illustratur.

37 Ad hæc Deus admirabile quoddam aliud [17] signum hujus viri sanctitatis sæpe ostendit: nam cum a Scarlino [18] oppido ad monasterium rediret, inter scandendum montem, Scarlineus populus flammam igneam, naturali igne multo clariorem magisque fulgentem, supra caput ipsius Thomæ depascere atque lambere cernebat, eamque, prout Thomas ipse collem sive montem ipsum inæqualem ascendebat, modo sese erigere, modo deprimere prospiciebat [19] (nam sive terræ, nemorum [20] arborumque [21] objectu, sive stantis desidentisque ipsius Thomæ positura corporis ac situ, flamma ipsa videri nonnunquam desinebat), cum eodemque [22] gradientem [23] cernebat.

ANNOTATA.

a *Albertus a Sarthiano incredibiles labores exantlavit, ad propagandam catholicam religionem et ad Strictiorem Observantiam in Ordine S. Francisci promovendam; cujus etiam* C *fuit ab anno* 1442 *vicarius generalis. Ea erat prudentia, doctrina vitæque sanctimonia, ut Romani pontifices ejus opera non raro sint usi. Obiit die* 15 *augusti anni* 1450. *Beatus vocatur a Petro Morello et ab aliis multis* (1).

b *De Joanne Presbytero cfr. Comment præv., num.* 23, *et infra, pag.* 888.

c *Cfr. Comment. præv., num.* 15 *et seqq.*

d *S. Joannis Capistrani Acta in Opere nostro edita sunt ad diem* 13 *octobris* (2).

e *Herculanum a Piegola illustri laude celebrant Arturus* (3) *et fere omnes rerum Franciscanarum scriptores. De eo agunt decessores nostri ad diem* 28 *maji. Cultum vero ei ab immemorabili præstitum S. Congregatio Rituum die* 24 *martii anni* 1860 *approbavit.*

f *Joannem hunc, de quo jam diximus* (4), *laudat Albertus a Sarthiano, in epistola scripta ad Fratrem Bartholomæum Janensem* (5).

g *Conventus ille, quem vocat Gonzaga S. Joannis de Rupe Montis Plani, non longe a Rupe Montis Plani, Brutiorum oppido, videtur communibus oppidanorum sumptibus a Joanne de Stronconio circa annum* 1421 *ædificatus:* Hujus sacræ ædis, *pergit Gonzaga*, accola fuit aliquando beatus pater Thomas Florentinus sive de Scarlino: cujus etiam habitus in sacrario diligentissime custoditus, plurimos mortales, a dæmonibus miserrime afflictos, liberavit, in diesque liberat (6).

CAPUT QUINTUM.

Multorum peccatorum conversio. B. Thomæ discipuli. Quomodo eos instituerit. Paupertas miraculis comprobata. E

Peccatores convertit et discipulos instituit

Quapropter hujus viri sanctitatis indicia per universam Italiam præcipueque per Etruriam, nobilissimam Italiæ partem, adeo divulgari diffundique cœperunt, ut [24] plerique mortalium variis ac multis, hisque [25] gravissimis, sceleribus obnoxii, derelicta omni [26] improbitate atque nequitia, præsertimque impia Fraticellorum hæresi, ad Deum sese converterent, commoti fama tanti viri, christianæ fidei et orthodoxæ Romanæ Ecclesiæ summoque [27] pontifici parituri. Multi et viri nobiles, principes ac divites [28], spretis opibus, relicto mundo ejusque vanitate omni neglecta atque contempta, ad Thomam virum medius fidius christianissimum confugiebant, ejus sanctissimam Religionem ingressuri. E [29] quorum numero Polidorus [30], patricius Romanus ac civis, vir summa nobilitate generis illustris, F simul et Lazilaus *a*, e [31] stirpe regia Ungariæ, *a* aliique [32] complures nobilissimi sane viri fuerunt. Quos omnes hic vir sanctissimus [33], non secus ac pater optimus filios suos carissimos, cœlesti alimonia nutriebat, et a diabolicis insidiis ac dolis vigilantissime tuebatur, defendebat, conservabat, nullis proprii corporis incommodis [34], nullis laboribus ac curis, nullis sudoribus atque vigiliis, nullis denique periculis pro salute animarum parcens. Quoque ipsos eos quotidie meliores redderet sanctioresque omnino, summis viribus contendebat. Hic universum desiderium suum,

[1] acram *B*, arcam *C*.— [2] ipsum *A*, arbore ipsum *B*, *C*.— [3] arcam *B*, *C*.— [4] *om.* *C*.— [5] fuguriola *B*.— [6] magisque *B*, *C*. — [7] arcam *C*. — [8] allii *A*. — [9] Eumque *C*. — [10] comitabat *A*, comitabantur *B*. — [11] decumbans *C*. — [12] usque *add.* *B*, *C*. — [13] pernoctabant *C*. — [14] qui *B*, *C*. — [15] commeatus *C*. — [16] *om.* *B*. — [17] al. quod. ad. *B*, *C*. — [18] Carlino *B*. — [19] prospiciebant *codd.* — [20] crumorum *A*, gramenem *C*. — [21] que *om.* *C*. — [22] ipsius Th. - eodemque *om.* *C*. — [23] gradiente *A*, *C*.— [24] *om.* *C*. — [25] que *om.* *C*.— [26] animi *C*. — [27] que *om.* *B*, *C*. — [28] duces *B*, *C*. — [29] Et *C*. — [30] Polydorus *C*. — [31] etiam *B*. — [32] aliisque *B*. — [33] sanctissime *C*. — [34] nullis - incommodis *om.* *B*.

(1) Cfr. B. Alberti a Sarthiano opera et Vita, pag. 81 et seqq. Arturus a Monasterio, Martyr. Franc., ad diem 15 augusti, pag. 369 et seq. Waddingus, Annales Min., tom. XII, pag. 63. — (2) Acta SS., tom. X Oct., pag. 269 et seqq. — (3) Martyr. Franc., ad diem 28 maji, pag. 228. Gonzaga, De origine Seraphicæ Relig., part. II, pag. 244.— (4) Comment. præv., num. 22. — (5) B. Alberti opera, pag. 325.— (6) Gonzaga, De origine Seraphicæ Relig., part II, pag. 412.

AUCTORE PETRO M. MORELLO.

suum, hic omne studium, hic curam omnem, diligentiam [1], sedulitatem operamque posuerat: nil demum omittebat, quod [2] eos altius ad virtutes capessendas evehere posse [3] judicaret; tantaque erat animi prudentia, tantoque consilio ac providentia, ut quoscumque natura, corpore imbecilles ipse intelligeret, his loco ac tempore opportuno pro corporis valetudine ac firmitate sapientissime consuleret, volens præcipiensque ut unusquisque sibi ad alendam vitam atque sustentandam [4] necessaria rite sumeret.

omnibus virtutibus.

39 Hosque humillimos [5] esse studiosissime docebat, uti sese coram Deo optimo maximo vilissimos esse ducerent, inutiles indignosque omnino, quod [6] nihil de se præsumerent [7], nihil auderent [8] imprudenter nihilique [9] seipsos facerent, sed ad omnem rem gerendam pro Christo Jesu humani generis Redemptore sese inutiles servos esse [10] judicarent, et quidquid boni egissent, id omne soli Deo, bonorum omnium amplissimo sine invidia largitori, acceptum piissime referrent, nullo sese bono, nulla gratia, sed omni [11] pœna dignos existimarent; utque caduca omnia ac cuncta mortalia despicerent, et B ad paupertatem, veluti castissimam sponsam D. Francisci, pauperrimi eorum ducis ac Patris [12], amplectendam [13] adhortabatur; de eaque [14] sæpissime cum suis Fratribus jocundissime loquebatur. Et quoniam [15] tantæ tamque [16] salubris [17] virtutum moderatricis fidelissimi [18] cultores extiterant, propterea Deus, justissimus rerum omnium moderator et custos, eorum necessitatibus summæque inopiæ miro modo sæpissime prospexit prospicitque quotidie. Nam ut de divinis subsidiis a Deo optimo maximo Fratribus ipsis mirabiliter allatis pauca quædam de multis referamus [19], ea tantum [20] modo dicemus, quæ Thomæ ipsi, dum erat in vivis, divinitus evenere.

Cum sæpe ob voluntariam paupertatem

40 Quare discesserat aliquando Scarlino vir sanctissimus Thomas, in Calabriam necessario profecturus. Quo tempore universa Etruria [21] summa annonæ charitate ingentique fame [22] laborabat; cumque inter eundum [23] Sanctæ Floræ oppido transiret, comitem ipsius oppidi sibi notum benevolentiaque conjunctum salutatum adiit. Quem comes vir humanissimus munificentissimusque, imprimis cum libentissime atque C honorifice excepisset, ratus Thomam eo [24] mane secum esse pransurum, prandium satis opiparum ac lautum apparari jussit. At Thomas, paupertatis ardentissimus amator atque professor, considerata suæ vitæ conditione ac statu, quantaque rerum inopia [25] et egestate populi per id temporis premerentur, delicatis obsoniis ac cibis impleri non modo noluit, sed ne eos quidem attingere sibi fas [26] esse duxit.

fame laboret, Deus ipse

41 Itaque clam comite a penuario [27] duobus tantum panibus postulatis atque susceptis, e [28] vestigio insalutato hospite discessit, contentus in ipsa die eo cibo solo et aquæ potu, una cum suo comite Christique conservo. Sicque cum postridie qui ejus vitæ necessaria amore Dei impartiret [29] nullum hominem [30], quamvis plurimos rogassent [31], invenirent, itaque longa inedia victi D languere [32] corpore deficereque cœpissent, virum pauperem tandem, ut pro divinæ charitatis amore paululum sibi panis tribueret, humanissime rogarunt. Quibus cum vir ipse egenus jam tribus mensibus vel amplius domi suæ nihil farinæ, nec tritici, nec frugum quicquam fuisse respondisset, seque cum universa familia sua solis herbis ac [33] rapis vesci, Thomas, vir Dei, uti arcam [34] suam peteret, visurus si quid panis inesset, imperavit: « Nam longo itineris labore ac fame jam perimus, » ait. Sed cum hæc pauper uti vana rideret, unus ex his qui aderant, tandem aliquando post longas divini Thomæ preces commiseratione victus, arcam ipsam panariam inspecturus adiit; quam cum primum reserasset, eamque pane refertam ad summum [35] usque conspexisset, incredibili [36] lætitia stuporeque [37] simul affectus: « Venite visum, venite, accurrite [38], quæso, omnes [39], » ingenti voce exclamavit. Quo cum omnes subito accurrissent, rei novitate ac miraculo commoti, summo Deo, rerum omnium conditori ac domino, summas gratias habuerunt. Sed Thomas, ex ea omni cereris [40] copia duos tantum panes accipiens, priusquam tan- E tum miraculum per loca ipsa atque vicinos populos vulgaretur [41], quam celerrime inde profectus, Romam versus iter aggreditur.

multis prodigiis

42 Cumque alia die, antequam in urbem pervenissent [42], jam jam inedia spiritu deficerent Thomas ac socius, nec unde tantam esuriem famemque sedarent invenirent, quamvis ostiatim quæsisset charitatis munera, ad preces vir Dei conversus, in januam cujusdam domus apertam intuetur. Quam cum pulsasset nec ullus hominum illis responderet, Thomas Fratri Benedicto Florentino *b*, ejus socio atque conservo, uti domum ingrediatur imperat. Qui cum timide domum ipsam ingressus scalas ascendisset, infans quidam, qui adhuc illic jacebat in cunis, pedibus manibusque dejunctis [43], caput extulit, visurus fortassis quisnam domum inrequisito domino herique injussu ingressus esset. Cumque Frater ipsum conspexisset: « O fili [44] obedientiæ, arcam illam panariam pete, inquit, ex eaque tibi ac socio vitæ necessaria confidenter sume. » Quæ cum Frater ex ore infantis accepisset, non sine magna insolitæ [45] rei admiratione, panes F duos solummodo accipiens, ad Thomam ipsum confestim rediit, eique quod sibi miraculi ex infantulo acciderit, enarrare cœpit. Cumque inter eundum [46] læti admodum de tam magno divino illo admirabilique subsidio inter sese [47] commentarentur, en juvenis quidam, præstanti corporis forma [48], fit [49] illis [50] obviam, eosque panem unum, ex duobus illis quos paulo ante Frater Benedictus monitu infantis acceperat, petit et rogat. Nam eum se ad heremitam quemdam, verum Christi servum, in Alpibus supra Lucensem agrum nivibus obsessum *c*, ob idque fame pereuntem, laturum esse dicebat. Quo pane accepto, continuo ab eorum oculis evanuit; quippe qui non humanus, sed divinus, sed cœlestis erat.

[1] que *add. B.* — [2] quos *C.* — [3] posset *C.* — [4] substendandam *A*, substentandam *B.* — [5] humilissimos et *C.* — [6] qui *B.* — [7] nihil - præsumerent *om. B.* — [8] aderent *C.* — [9] nihilque *A, B.* — [10] *om. C.* — [11] nullo - omni *om. A.* — [12] ducis *B.* — [13] avidissime *add. C.* — [14] eoque *A.* — [15] quam *A.* — [16] tantaque *C.* — [17] salutis *A.* — [18] fidelissime *C.* — [19] referemus *C.* — [20] tamen *A, C.* — [21] enaria *C.* [22] fama *C.* — [23] eumdem *C.* — [24] et *C.* — [25] *om. B.* — [26] fas s. *C.* — [27] pœnurio *C.* — [28] est *C.* — [29] impararet *B.* — [30] hominum *B, C.* — [31] rogasset *codd.* — [32] languore *C.* — [33] et *C.* — [34] ar. uti *B.* — [35] summam *B.* — [36] inenarrabili *C.* — [37] que *om. B.* — [38] ac currite, currite *B.* — [39] visum - omnes *om. C.* — [40] cæteris *codd.* — [41] vulgaret *A, C.* — [42] pervenisset *codd.* — [43] disjunctis *B.* — [44] filii *B.* — [45] insolita *B.* — [46] eumdem *B, C.* — [47] interresse *C.* — [48] fama *A, B.* — [49] it *A.* — [50] illius *C.*

Ad

necessaria suppeditat,

43 Ad hæc cum hic [1] ipse Thomas, vir probatissimus provinciæ Sancti Angeli aliquando præfectus esset, e [2] loco cognomento Tessa [3] *d* discedens [4], ad monasterium nomine Guasta *e* profecturus, comes ejus ac Frater, cum [5] longi itineris labore, tum diuturni jejunii inedia debilitatus ac fractus, jam vita deficere cœperat. Quod [6] Thomas conspicatus Fratrique suo humanissime compassus, actutum divinum auxilium, uti sibi in tanta rerum inopia necessitateque [7] succurreret, magnis precibus impetravit. Quapropter statim juvenis quidam formosissimus [8], vel angelus Dei [9] potius humana figura vestitus, panem unum atque aquæ [10] vasculum secum deferens, præsto illic affuit, eaque Thomæ deprecanti [11] offerens continuo disparuit; tumque [12] ex eo pane parum aliquid et vasculum ipsum in memoriam tanti miraculi devotissime reservavit, eaque veluti sanctissimas reliquias, cum [13] eo vesperi cœnobium Montis-Risi *f* pervenisset, in sacrario ipsius loci collocavit.

quasi inito cum servis suis pacto.

B

44 Quare hinc apertissime videre licet Deum optimum maximum dilectis suis ac [14] caris ubique locorum ac gentium tempestive providere recteque consulere, nec quemquam in eo sperantem falli [15] unquam [16] frustrarive [17] pati [18], sed longe plurius quam optaverint semper expleri. Quod cum olim D. Francisco, amantissimo atque fidelissimo ipsius servo, pollicitus esset, id ipsum quotidie Fratribus ejus pie beate viventibus uberrime præstat, modo pactum illud ac fœdus castissime [19] servent, quod [20] perpetuæ paupertatis amandæ Franciscus, vir beatissimus, eorum Pater ac [21] princeps, cum Christo Jesu sanctissime inivit servavitque constanter. Nam Thomas ipse, verus Christi miles Franciscique successor, in eo ipso, quoad vixit, inviolate permansit.

B. Thomas *verbo et exemplo Fratres suos docet.*

45 Quocirca si quem [22] de paupertate ipsa, quemadmodum de cæteris virtutibus, sermonem habebat ad Fratres, tanta vi animi ac spiritus [23] cordisque ardore de voluntaria rerum omnium despicientia loquebatur, ut omnis ejus oratio veluti ex ardentissima divini Spiritus fornace certo promi videretur. Nam dum ita peroraret, adeo [24] tota ipsius facies incendebatur, ardebant oculi, prospectus inflammabatur, ut nihil Fratres vererentur quin igne [25] divini amoris totus intus arderet : quin [26] quidem ipsi quoque eodem igne sese [27] conflagrare [28] mirabiliter sentiebant, eoque præcipue quod [29] eumdem Thomam vel amplius re ipsa præstare videbant, quod ore cæteros edocebat. Quanta vero comitate hic ipse vir optimus sanctissimusque fuerit in quotidianis collocutionibus, quam cautus in sermone quamque providus ac prudens, quam castus, quam circumspectus ac justus in omni causa rerum gerendarum, quam facilis atque benignus in amicorum consuetudine atque familiaritate, nihil attinet prædicare. Nam singula ei verba, singulæ sententiæ erant : nullus dolus in mente, nulla in verbis ejus fallacia, nulla in corde simulatio, nullum in agendis rebus nisi summæ justitiæ, æquitatis, modestiæ, temperantiæ, honestatis, prudentiæ omniumque virtutum refulgebat indicium.

C

AUCTORE PETRO M. MORELLO.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., num.* 14. *Hunc Lazilaum, qui ab Arturo a Monasterio* Ladislaus *dicitur, ita designat Waddingus* (1) : Lanceslaum, Hungarum regio sanguine natum. *Savorini autem vult eum esse e regia domo Angliæ* (2).

b *Frater Benedictus Florentinus obiit anno* 1443. *Ejus corpus magna veneratione servatum fuit in conventu S. Salvatoris Florentiæ* (3). *De eo dixit Arturus in Martyrologio Franciscano, ad diem* 6 *septembris* (4).

E

c *Deferendus erat panis, sic narrat Waddingus,* eremitæ in nivibus Alpium inter Sanctum Peregrinum et Cutilianum famescenti (5).

d Tessa, *oppidum in Aprutio citeriore, vulgo* Atessa *dictum, distat decem millibus passuum a mari Adriatico* (6). *Ibi* circa anum 1418, ex commissione venerabilis Fratris Patris Nicolai ab Osmo, solerter Frater laicus Thomassuccius a Florentia, conventum Sanctæ Mariæ Vallis Aspræ prope Athyssam construxit, et mirifice provinciam ampliavit. *Hæc in Micrologio Franciscano scripsit Thomas de Vallata* (7). *Quum videlicet* B. Thomas, *Fraticellos impugnaturus, in illum tractum venisset et parvum sacellum, nuncupatum Cona, in media sylva Vallis Asperæ prope Atessam vidisset, ibi, favente episcopo et Atessanis subsidia conferentibus, conventum ædificandum curavit* (8). *Ipse cum sociis, dum cœnobium construebatur, pernoctabat in ligneo tugurio, quod sub quercus ramis confecerant. Quercum hanc Atessani ut* religiosum monumentum *deinceps habuerunt; sed incendio periit exeunte anno* 1718.

F

e *Monasterium* Guasta *aut* Vasto, *seu Histonii in Apulia urbis, fuit conditum anno* 1449 (9).

f *Conventus Montis-Risi in valle de Cantaluppa, postea S. Bernardino Senensi dicatus, non procul ab oppido* Morono *in Aprutio citeriore situs erat* (10).

[1] huc *C.* — [2] et *C.* — [3] fessa *A.* — [4] dicens *A, C.* — [5] eum *C.* — [6] *om. C.* — [7] necessitatique *A.* — [8] formosissime *B, C.* — [9] *om. B.* — [10] *om. C.* — [11] Thoma deprecati *A.* — [12] cumque *codd.* — [13] *om. C.* — [14] *om. C.* — [15] ve *add. C.* — [16] *om. C.* — [17] frustrarique *B.* — [18] patitur *B.* — [19] castissimi *C.* — [20] quam *A.* — [21] *om C.* — [22] quando *B,* quosjam *C.* — [23] spiritu *B, C.* — [24] ideo *C.* — [25] igni *B.* — [26] quem *B.* — [27] toto *A.* — [28] confragare *A,* confrangere *C.* — [29] qui *B.*

(1) Ann. Min., tom. XI, pag. 300. — (2) Storia delle gesta del B. T., pag. 7. — (3) Gonzaga, De origine Seraph. Relig., pag. 227. — (4) Pag. 434 et seq., Paris. 1653. — (5) Ann. Min., tom. XI, pag. 295. — (6) Giustiniani, Dizionario geografico del regno di Napoli, tom. II, pag. 36 et seq. — (7) Apud Bartoletti, Privato Santuario Atessano, Memoria V, pag. 99, Neap. 1835. — (8) Cfr. ibid., pag. 63 et seqq. Gonzaga, De orig., pag. 421. — (9) Cfr. Giustiniani, tom. X, pag. 15 et seqq. Gonzaga, pag. 421. Waddingus, Ann., tom. XI, pag. 112. — (10) Gonzaga, pag. 420 et seq. Cfr. Giustiniani, tom. VI, pag. 166. Tria, Memorie della città e diocesi di Larino, lib. IV, cap. 16, pag. 534 et seqq.

CAPUT

AUCTORE PETRO M. MORELLO.

CAPUT SEXTUM.

B. Thomæ caritas erga subditos. Fides in Deum. Ingens saxum miraculo transfert.

B. Thomas eximia caritate utitur erga Fratres,

Quid de ardentissima hujus viri charitate dicemus? Quin[1] si quis ex Fratribus aliqua tentatione vexatus ad hunc confugiebat, consilium et opem petiturus, tanta cum benevolentia dilectioneque excipiebat, tam fraterne adhortabatur, tam paterne monebat, ut pater filium genuisse, frater[2] fratrem adamare, amicus amicum diligere videretur; nec eum quam[3] prius totum consolatum a se dimittebat, eidem remedia salutaria præbens hisce verbis : « Sylvam pete, fili mi [4], solitudinem ama, ibique speluncam aliquam B vel quem locum abditissimum ingressus, te acriter flagella ac cædito : nam nullus unquam [5] Fratrum asellus piger ac segnis recte devexit onus, nec tam cito recta perrexit unquam, quam fuste domini ac stimulis agitatus. » Quare cum in cæteris omnibus suis Fratribus, tum omnium maxime in se ipso, spiritualem decorem [6] munditiamque servare innocentissime studeret, cum Fratribus ipsis, tum sibimet primum, grave pondus jejuniorum, vigiliarum, orationum plagarumque[7] imposuit. Nihilque aliud majori studio, cura, opera, diligentia atque sedulitate consequi, quam [8] jocundissimos Fratres suos carissimosque filios in omni perfecta absolutaque virtute conservare nitebatur; ob idque Fratres ipsos omnes perniciosissimum malorum fomitem otium, non secus ac teterrimam pestem, assidue fugere evitareque [9] docebat ; paupertatem vero atque labores assiduasque preces, virtutis omnis sanctissimas custodes, avidissime complecti.

omnium perfectioni consulens,

47 Quapropter vel eorum mentes atque animos honestissimis semper cogitationibus [10], vel corpora utillimis [11] laboribus exerceri occuparique volebat. Itaque si quandoque plures Fratres C ad aliquid agendum necessario convenirent, (nam interdum et curatores omnes, quos officiales vocant, in æstate [12] convocari[13] jubebat, et ipse una[14] suis manibus laborabat,) unum semper ex Fratribus sanctissimum volumen aliquod, dum cæteri rusticano opere corpus exercebant, perlegere jubebat, quo uno eodemque tempore corpus simul et animus pasceretur, hic divinis verbis ac præceptis, illud sudoribus atque labore ; delectabaturque [15] præcipue sancti Joannis Climaci lectione *a*. Cum lector in [16] quem locum non satis apertum legendo incideret, ei silentio indicto ac cæteris, prout illi divinus Spiritus dictabat, aperiebat, sicque obscurissima quæque loca adeo clarissime illustrabat, ut divinum Spiritum per os ejus loqui apertissime censeretur [17].

et nominatim tironum.

48 Cum quis vero ad eum accedebat Religionem ingressurus, naturam[18] ejus primum ac mores, deinde corporis qualitatem ac statum diligentissime perpendebat examinabatque prudenter, eumque pro divini Spiritus illustratione ac monitu, vel in humilitate habitus continebat, vel aliquo virtutis Religionis gradu altius promovebat ; hoc est, aut in laicorum ordine, aut in numero sacerdotum atque dignitate [19] profiteri imperabat : hocque de his omnibus agebat, qui in ejus Religione sub ejus præceptis ac regula sanctissime vivere cupiebant. Quoque in vita spirituali ac recta plurimum proficerent, hos [20] in omni virtutum genere studiosissime exercebat. Quamobrem, si quem ex his [21] qui ad eum confugiebant eidem pariturі, ob nobilitatem generis vel ob doctrinæ magnitudinem, ad fastum gloriamque propensum esse cerneret, hunc[22] deprimendo in [23] laicorum statu atque gradu collocabat, quo magis in humilitate, ipsa virtutum omnium radice ac matre, firmissima professionis suæ fundamenta jaceret, indeque ad bene beateque vivendum majorem in modum proficeret[24]. Quod si quem alium jam satis, etsi id nunquam satis esse potest, in humilitate cordis patientiaque esse firmatum [25] intueretur, hunc ad sacer- E dotii dignitatem vel clericatus rite promovebat, uti paulo ante dicebam ; sicque Fratres suos omnes exercere probareque studebat.

Magnam ejus fidem in Deum

49 Et hæc quidem charitatis opera ipsius erant : at fide quanta erat in Deum, rerum omnium conditorem ac patrem ! Tanta certe tamque[26] firma, ut nihil tam difficile factu tamque [27] arduum videretur et[28] esset, quod non se precibus a Deo[29] vel facile impetrare posse confideret. Idque quotidie Christi Jesu sententia confirmabat, qui : « Si tantum fidei habuerimus [30], inquit, quantum sinapis est granum, dixerimusque monti alicui : Discede istinc eoque concede, confestim jussis parebit[31] nostris. » Quapropter, cum S. Angeli provinciæ vicarius præfectus[32] esset, in eaque monasterium quoddam in Religionem suam [33] ascivisset, quod [34] ab oppido Montis-Risi milliario [35] vel amplius abest, ob idque Fratribus charitatis munera conquirentibus, propter locorum intervallum, gravissimo esset incommodo summoque labori, proptereaque [36] nonnulli ex Fratribus, pigriores scilicet [37] osoresque labo- F rum, sæpissime murmurarent, idque Thomas semel accepisset, quo causam [38] omnem ejusmodi murmurationis abscinderet, ardentissimo fervore spiritus inflammatus, illico exsurrexit ac dixit : « Venite, quæso, mecum in hortum pariter omnes, ibique genibus positis Deum optimum maximum cunctaque potentem deprecabimur, uti hoc ipsum monasterium hinc sublatum prope oppidum certo in loco ponat ac statuat. »

nonnulli infeliciter irrident.

50 Cujus flagrantissimo [39] dicto cum Fratres paruissent, jussu magis quam[40] fide ducti, simulque in hortum egressi essent, quidam ex his, increduli parumque devoti ac pii, divinum Thomam, virum mehercule sanctissimum, veluti delirum irridere cœperunt. Quod Thomas, divini cultus atque honoris admodum studiosus, uti par erat, moleste ferens, ad eosque conversus, ait :

[1] quem *B.* — [2] fratrem *C.* — [3] quem *A*, *C.* — [4] filii mei *B.* — [5] nunquam *C.* — [6] dedecorem *C.* — [7] que *om. C.* — [8] imposuit - quam *om. C.* — [9] vitareque *C.* — [10] cogitatibus *B.* — [11] utilissimis *C.* — [12] ætate *C.* — [13] vocari *C.* — [14] unam *A*, *C.* — [15] delectabatque *C.* — [16] *om. B.* — [17] conseretur *A.* — [18] nomen *B.* — [19] dignitatem *C.* — [20] hoc *codd.* — [21] ipsis *C.* — [22] et *add. C.* — [23] et *C.* — [24] proficerent *A*, *C.* — [25] firmamentum *C.* — [26] tantaque *C.* — [27] que *om. B.* — [28] ut *B*, *C.* — [29] a Deo *om. C.* — [30] habuerim *A.* — [31] patebit *B.* — [32] profectus *B.* — [33] religione sua *C.* — [34] quo *C.* — [35] millario *A.* — [36] quod *A.* — [37] similiter *C.* — [38] eamdem *A*, causa *C.* — [39] fragrantissimo *A*, *C.* — [40] que *C.*

Quid

A « Quid certissima Christi Jesu promissa luditis, infideles homines planeque insani? Quid [1] ob infidelitatem vestram, ne dixerim perfidiam ac pertinaciam, tam Deo facile solitumque fidelibus miraculum videre [2] indigni prorsus estis? Sed scitote vos breve tantæ istius vestræ incredulitatis atque derisionis gravissimas pœnas luituros [3]; nam ita divina sententia, quæ vos quam celerrime comprehendet, statutum est atque decretum. » Hisque dictis, in monasterium se recepit, nec multo post oblocutores [4] illi atque maledici [5] et derisores omnes e [6] vita miserabiliter decesserunt.

Cum duobus sociis ingens saxum transfert.

51 Ipse vero Thomas cum in recta firmaque fide atque vitæ [7] sanctitate permansisset, dictum illud evangelicum [8] de fide tantulo sinapis grano comparata ita esse verissime comprobavit. Nam cum ante templum monasterii Sancti Joannis, cognomento Montis Plani [9] *b*, provinciæ S. Bernardini Senensis *c*, saxum ingens natura desideret, idque aream, quam alio nomine [10] plateam vocant, plurimum impediret, ob idque Fratres id sæpius multis modis excidere conati essent, (nam multo sæpe igni acerrimoque aceto, ferreis B cuneis [11] aliisque machinamentis id ipsum frangere, discindere [12] atque disrumpere tentarunt [13]); sed [14] cum omnia frustra, factum est ut die quadam cunctus populus Rochæ, qui ducenti homines vel amplius erant, ad idem submovendum vehementissime laborarent, nec puncto quidem e [15] propria sede dimovere possent. Quod cum Thomas vir Dei animadvertisset, insano eorum labori desiderioque compassus, accitos [16] ad se Martinum cognomento Bucinum [17] simul et Antonium Blasium sibi caros, utrinque saxum ipsum [18] manibus quoquomodo [19] poterant, apprehendere jubet, ipse vero a tergo sola [20] arundine, qua languida jam [21] membra longo labore senioque confectus sustentabat, prædictum saxum veluti levissimam pilam sublevans, per rupem quamdam illic proximam facillime devolverunt. Quo peracto admirabili portento, cuncti qui illic aderant omnipotenti Deo summas [22] gratias habuerunt; et hæc de firmissima fide ejus brevi oratione perstrinximus [23].

ANNOTATA.

C

a *Opera illa S. Joannis Climaci primo ex lingua græca in latinam reddita fuerunt circa annum* 1294, *ab Angelo de Cingulo, Minorita, et deinceps ab aliis multis* (1).

b *Cfr. supra, pag.* 881, *ann.* h.

c *Ex hoc loco perspicitur* B. Thomæ *Vitam non ante annum* 1457 *fuisse conscriptam, siquidem hoc primum anno nomen Bernardini Senensis inditum est provinciæ antea dictæ Pennensi* (2).

CAPUT SEPTIMUM.

B. Thomæ missio in Æthiopiam. Captivitas. Eximia tolerantiæ documenta. Liberatio et reditus Florentiam.

B. Thomas patientia emicuit,

Cæterum quanta fuerit animi patientia, quanta laborum et incommodorum omnium tolerantia, quanta denique longanimitate rerum sperandarum solidissimaque spe futurorum, vix amplissimo volumine explicari posset [24]. Nam initio suæ [25] conversionis, quo tempore hæreticos insectari atque fugare cœpit [26], per nemora, sylvas antraque, diversas [27] quot [28] injurias, contumelias, opprobria, insuper et verbera pertulerit a Fratribus quos Conventuales appellant [29], nemo unquam [30], quamvis eloquentissimus, scribendo narrare posset. Quantis [31] vero calamitatibus, E ærumnis, vitæ periculis, a Turcis afflictus fuerit novissimo fere [32] suæ ætatis [33] tempore, nihil attinet prædicare, cum vel ipsi lapides locupletissimi [34] sint testes. Nec his omnibus tamen [35], quamvis gravissimis, cruciatibus atque tormentis commoveri unquam [36] perturbarique [37] potuit; sed, perinde ac alter [38] patientissimus [39] Job [40], ut erat animo invicto planeque excelso, quæque gravissima pro Christo Jesu constantissime toleravit. Nam tamquam tolerantissimus malorum omnium Paulus Tharsensis, post Petrum apostolorum facile princeps [41], nunquam facie neque vultu ipso mutari visus, sed eadem semper animi firmitate fuit summaque constantia. Quodque mirabiliter [42] certe fuit, tanta cordis humilitate adversa cuncta sustinuit [43], ut ex ejus ore nihil aliud unquam, quam summo Deo laudes et gratiarum actiones proferri audiretur. Quare prætermissis quæ a Conventualibus et [44] hæreticis perpessus est, de his tantum quæ ab Æthiopibus, quos Moros non male vulgus appellat, ac Turcis pertulit, referemus.

cum missus ad Æthiopes,

53 Itaque cum Frater Albertus Sartianus, vir sanctus ac doctus, ab Eugenio summo pontifice ad Presbyterum Joannem, Indiæ regem *a*, cum literis apostolicis *b* mitteretur, quo S. Romanæ Ecclesiæ Indos *c* ipsos copularet atque conjungeret, hunc quoque virum integerrimum planeque perfectum [45], socium ac comitem ipsi [46] Fratri Alberto colligavit, quo ejus admirabili vitæ sanctitate imperatorem ipsum, sive regem, atque reliquos Indiæ populos, ad christianam fidem religionemque converteret. Sed cum Frater Albertus una cum cæteris suis omnibus a sultano, Babyloniæ [47] *d* rege, quominus in Æthiopiam transiret intercluderetur, ne Eugenii mandatum negligere

[1] qui *B*, quam *C*. — [2] v. mir. *B*. — [3] minas lucturos *A*. — [4] obluctores *A*. — [5] maledicti *C*. — [6] etiam *B*. — [7] præstita *B*. — [8] Evangelium *A*. — [9] Piani *B*. — [10] olim *C*. — [11] cumeis *A*. — [12] discidere *C*. — [13] tentarant *C*. — [14] *om.* *C*. — [15] a *B*. — [16] accito *C*. — [17] Buccinum *B*, *C*. — [18] illud *C*. — [19] commodo *C*. — [20] solo *A*. — [21] tam *C*. — [22] laudes et *add.* *C*. — [23] perstrinxerim *B*. — [24] potest *C*. — [25] *om.* *C*. — [26] cœperit *A*, *B*. — [27] diversa *C*. — [28] quod *C*. — [29] appellat *A*. — [30] inquam *B*. — [31] Conventuales - quantis *om.* *C*. — [32] fore *C*. — [33] æt. s. *B*. — [34] locuplentissimi *B*. — [35] tantum *A*, *B*. — [36] usque *C*. — [37] *pro* que *leg.* ut *C*. — [38] aliter *C*. — [39] patientissime *A*. — [40] *om.* *A*. — [41] principem *A*, *B*. — [42] admirabiliter *B*, *C*. — [43] tanta sust. adversa *C*. — [44] Conv. et *om.* *C*. — [45] *om.* *B*. — [46] *om.* *C*. — [47] Babiloniæ *C*.

(1) Oudinus, Commentarius de scriptoribus Ecclesiæ antiquæ, tom. I, pag. 1438, Lipsiæ 1722. Raderus, Isagoge ad S. Climaci Scalam, col. 615, apud Migne, Patrologia Græca, tom. LXXXVIII. Montfaucon, Biblioth. Coisliana, pag. 306 et seq. — (2) Cfr. Gonzaga, de origine Seraph. Relig., part. II, pag. 409.

AUCTORE PETRO M. MORELLO.

e

gere [1] videretur, ex Ægypto solvens in Constantinopolim revertitur, quo per mare Tanais [2] *e* in Persiam, inde [3] in Æthiopiam, et ex ea in Indiam [4] navigaret.

a Turcis capitur semel

54 Verum cum in hoc longissimo laboriosissimoque [5] itinere Frater Albertus grave admodum ægrotare cœpisset, ne voluntas summi pontificis sua spe defraudaretur, Thomam [6] una cum Fratribus ad mandatum pontificis implendum curandumque præmisit. Quare Thomas inde solvens, permisit vela ventis navigaturus, quo destinaverat scilicet. En [7] navigium, quo devehebatur, capitur a Turcis *f*, ab hisque captivi omnes, sed precipue Thomas, sævissime torquentur; nam catenis ferreis devincti miseri remigare coguntur. Cumque Thomam præ cæteris corpore robusto ac firmo esse viderent, huncque, remigandi prorsus ignarum, non satis apte remis uti, rati [8] id ex [9] animi segnitie, non ex inscitia provenire, hunc ipsum misellum, non secus ac ignavissimum mancipium quoddam [10] vilissimumque jumentum, innumeris flagellis ac flagris [11] crudelissime cædebant [12] *g*. At ille tanta æquanimitate [13] tantaque constantia mala omnia corporis toleravit ac vicit, ut [14] in tot ac tantis tamque diris cruciatibus atque doloribus, nullum unquam [15] non modo doloris, sed ne [16] querimoniæ quidem [17] signum præ se tulerit.

B

atque iterum,

55 Verum enimvero cum hæc Constantinopoli renunciata essent [18], piissimi mercatores quidam Florentini Thomam ipsum et tres ejus Fratres continuo [19] a barbaris non parva pecunia redemerunt, sicque facti liberi, per continentem Taurisium Georgiamque versus iter ingressi, magnis [20] cum incommodis tandem aliquando in Thraciam [21] *h* pervenerunt; ubi in urbe quadam sive oppido rursus [22] a barbaris capti, quinam essent, a quo mitterentur [23], quo irent et quid acturi, imperiosissime interrogantur atque torquentur, proindeque [24] non nihil propositi [25] sui fateri coguntur. Quo percepto, crudelissimi [26] illi eos [27] immanissime flagellant ac cruciant, obscuroque carcere misellos includunt, ubi vix tantulo cibo pascebantur ut viverent: quod cum iidem mercatores pietate religioneque insignes cognovissent, hos secundo non parvo pretio atque labore, tam [28] misera servitute liberant.

tertio tandem ab Æthiopibus.

56 Cumque sic redempti, non sine magna animi lætitia, Persiam versus iter facerent [29] Thomas ac socii, Æthiopum [30] agrum ingressi, ab Æthiopibus ipsis jam tertio capiuntur, statimque traduntur in carcerem, ubi sævius quam paulo ante a Turcis capti, primum distorquentur. Deinde ad Æthiopum regem *i* sive dominum tracti, quo proficiscerentur, cujus causa et a quo legati, asperrime disquiruntur [31]. Cumque ad quæsita intrepide respondissent [32], Æthiopes, rati hos apud christianos magnæ potentiæ summæque auctoritatis esse [33], quemadmodum magnæ sanctitatis certe erant, hos ipsos magnis sollicitationibus [34], gemmis ac margaritis [35], auro [36] argentoque permulto, uti Christum abnegarent, aggrediuntur. Nec his contenti dolis, modo blandissimis verbis his persuadere recipiendam [37] fidem, minis ac [38] cæde perterrere, modo aliis atque aliis diversis machinamentis atque fraudibus nituntur. At Fratres, uti fideles ac veri Christi servi, magna animi fortitudine atque robore verissimam atque sanctissimam christianam fidem, pro qua vel mori paratissimi [39] semper erant, nunquam sese abnegaturos esse animose responderunt, ad hæcque [40] ferinos [41] eorum mores ac [42] belluinam vitam ac fœdam damnare cœperunt [43]. D

Fame diu omnes torquentur,

57 Quibus verbis magna ira perciti, efferatissimi [44] barbari, gravi ac magno impetu, innocentissimos viros in cisternam aridam detruserunt; ibique tribus mensibus in densissimis tenebris (nam inde cœlum vix spectare licebat [45]), illis gravissimis ærumnis, letali fœtore intolerabilique fame affecti (exigua enim pulte pro cibo alebantur [46]), miserabiliter jacuerunt. Nec hoc crudelitatis genere contenti, barbarissimi homines consueto illo etiam [47] minino pultis alimento, viginti dies vel amplius, Christi Jesu servos invictissimos privant. Quare omni humano auxilio destituti, sanctissimi Fratres sola cœlesti alimonia pasti, sine cibo ac potu mirabiliter [48] vixerunt. Dumque sic in tot tantisque miseriis, siti ac fame obsiti, squalidi jacerent, unus ex his fidelissimis Fratribus Christi servus, magno charitatis ardore desiderioque martyrii ex hac luctuosissima lacrymarum valle migravit ad Dominum *k*. Quod rescientes, immundissimi canes illud [49] Fratris defuncti cadaver in ea ipsa cisterna inter Fratres ejus complures dies insepultum reliquerunt [50], ut [51] cæteri ipsi innocentissimi viri, cum ipsius [52] cadaveris horrore atque putredine, tum ob memoriam socii ac [53] Fratris, ante oculos insepulti inhumati jacentis, gravius afflicti, a Christi fide ad eos infelicissime [54] deficerent.

E

k

Thomas vero præ aliis

58 Sed enim [55] cum illi nullo, quamvis intolerabili cruciatu, nihil a constantissima atque optima voluntate sua dimoveri possent, tandem victi aliquando miraculis crudelissimi barbari, quod [56] tamdiu nullo fere cibo sine eoque, deinde tot diebus omni cibo privati, incolumes sanique vixissent [57], hos e cisterna continuo extraxerunt, mitioreque carcere inclusos paulo humanius tractare cœperunt. Nam beatissimo Thomæ [58], uti die libere evagari posset, sibi ac sociis victum quæsiturus, potestatem fecere [59], rediturus tamen [60] in carcerem [61] singulo quoque vespere. Cumque ita foras graderetur [62] vitæ necessaria comparaturus, sæpe magnis injuriis, improbissimis contumeliis, gravissimis calumniis, turpissimis convitiis durissimisque verberibus affectus est a barbaris. Nam hunc perinde ac stultum planeque insanum sæpe acerbissime [63] cædebant, nudumque interdum adeo duris plagis distorserunt [64], ut in carcerem [65] ad suos semimortuus rediret.

F

dire cruciatur,

59 Nec tamen ita male affectus permoleste tulit,

[1] negligenter *A*, *C*. — [2] Tanaris *A*, *B*, Tunaris *C*. — [3] idem *B*. — [4] India *B*. — [5] que *om.* *C*. — [6] Thomas *C*. — [7] in *A*, *B*. — [8] pati *C*. — [9] torporis *add.* *B*, corporis *add.* *B*. — [10] quemdam *B*, *C*. — [11] fragris *A*, *C*. — [12] cædebat *A*. — [13] æq. t. *B*. — [14] *om.* *C*. — [15] que *C*. — [16] scilicet nec *B*. — [17] *om.* *C*. — [18] esset *A*, *C*. — [19] confestim *C*. — [20] magis *A*, *C*. — [21] Traciam *A*, *C*, Tnaciam *B*. — [22] versus *A*. — [23] mitteretur *B*. — [24] perindeque *B*. — [25] præpositi *A*, *B*. — [26] crudelissime *A*, *C*. — [27] *pro* illi eos *leg.* hos *A*, *C*. — [28] *om.* *C*. — [29] ceperunt *C*. — [30] regem sive dominum tracti, quo proficiscerentur *add.* *C*. — [31] Deinde - disquiruntur *om.* *B*. — [32] respondisset *A*, *B*. — [33] et *B*. — [34] pollicitationibus *B*. — [35] margharitis *A*. — [36] *om.* *C*. — [37] que *add.* *B*, *C*. — [38] *om.* *C*. — [39] promptissimi *B*. — [40] hosque *A*. — [41] ferini *B*. — [42] et *C*. — [43] cœperant *C*. — [44] effrenatissimi *C*. — [45] videbat *C*. — [46] alebant *B*, *C*. — [47] etiam illo et *B*. — [48] miserabiliter *B*. — [49] illum *A*, *C*. — [50] relinquunt *B*. — [51] quo *B*, *C*. — [52] ipso *B*. — [53] atque *C*. — [54] infidelissime *C*. — [55] *om.* *B*. — [56] qui *B*. — [57] vixisset *C*. — [58] Thoma *B*. — [59] facere *codd.* — [60] tantum *C*. — [61] carcere *B*. — [62] gradiretur *B*, *C*. — [63] acerbissimum *A*, *C*. — [64] distrixerunt *C*. — [65] carcere *B*.

sed

A sed læto animi, quasi magnum quid præmii recepisset [1] a Saracenis, ita ad socios exclamavit: « Equidem, carissimi Fratres, multo meliora quam vos hodie lucratus [2] sum [3]. » Neque his contenti efferatissimi homines, alia quoque Thomæ viro Dei his malis graviora intulerunt. Nam cum juvenes multi barbarorum die quadam Thomam ipsum, sanctissimum certe virum, circumvenissent [4], ex his alii contumeliosissimis verbis Thomam illudebant, alii pugnis, alii calcibus exossabant, nonnulli cucullo capitis apprehenso, huc et illuc [5], veluti lupi mansuetissimum agnum, distrahebant, supplantabant et ad terram importunissime dejiciebant. Plures cœno ac sordibus necnon [6] lapidibus fœdantes obruebant, et veluti follem pilam humi devolventes, adeo male per brachia atque crura discerpserunt, ut universum ejus corpusculum, caput, pectus, tibias ac brachia fregerint, cuteque nudarint [7].

nec queritur; immo gaudet.

60 At vir Dei, malorum tolerantissimus, pro iis omnibus cruciatibus atque pœnis, Deo optimo maximo gratias semper egit, nec ejus sanctissimum nomen invocare unquam [8] destitit, cum B assidue: « Jesu! » devotissime inclamaret, donec sævissimæ feræ illæ, pœnis [9] atque injuriis ipsius [10] satiati, vel defessi magis, conquiescerent. Sicque veluti moribundus ad carcerem, quoquo [11] modo potuit, divina gratia adjutus repedavit; et de tormentis quæ passus erat, cum sociis suis, quasi magnum quempiam thesaurum cumulasset, qui maximus sane erat [12] apud Deum, libentissime gratulatur, seque totum corde ac [13] animo intendens in Deum, rerum omnium conditorem, his verbis orare cœpit: « Ago tibi gratias, agamque dum vivam, clementissime Jesu, quod me nonnihil ejusmodi dolorum, quos tu pro nostra omniumque salute longe omnium acerbissime tulisti, nunc primum gustare voluisti, quo apertius intelligerem, quam tibi sim astrictus, quamque debeam pro tot ac tantis meritis erga me tuis. » Cumque [14] hæc et alia id genus ad Dominum perorasset, statim se totum omni plaga corporis atque dolorum liberatum esse sensit viditque perspicue.

Ad moscheas prædicat Christum, l

61 His accedit quod quamdiu in tam misera servitute fuit, sæpe boves pecudesve pastum egit, sæpe et [15] cætera ejusmodi animantia bruta curare cogebatur. Quod si [16] quandoque [17] facultas illi respirandi dabatur, eorum fana, ne dixerim profana, cognomento moscheas (a cæde atque sacrificio vitulorum, quos Græci moschos [18] appellant *l*, sic nuncupatas), petebat, ibique prope januam consistens, ingredientibus atque exeuntibus omnibus clara ac [19] quieta voce fidem christianam prædicabat, hancque [20] cæteris omnibus veriorem melioremque omnino, immo hanc solam veram esse religionem planeque perfectam, reliquas vero omnes falsas, turpissimas ac vanas, fallacesque prorsus atque diabolicas, tanta animi fortitudine asseverare contendebat, ut pro hac ipsa conservanda asserendaque se cruciatus omnes, quamvis gravissimos, mortemque demum subiturum esse promptissime exclamaret [21]; sicque caput inclinans, ut sibi collum amputarent [22], signum manu dabat. Id illis canibus ne facerent [Deus [23]] inhibebat, sed ut Thomæ amico suo, uti deliro, certatim illuderent, permittebat.

cumque martyrium instaret, m

62 Cumque ita Thomas, tamquam aurum igne probatum, in his calamitatibus atque miseriis jam annum *m* cum sociis suis miserrime jacuisset [24], vir quidam pessimus, omnium flagitiorum genere coinquinatus [25], qui a fide nostra sanctissima Christum abnegando defecerat, ut [26] Thomæ ac reliquis ejus Fratribus caput obtruncaretur, publica sententia statutum [27] atque decretum esse dixit. Quod cum Thomas accepisset, continuo conversus ad socios suos atque Fratres, dixit [28]: « Magnum gaudium annuncio vobis, Fratres; nam crastina die, pro Christo Jesu caput obtruncati, martyrio coronabimur. » Quo nuncio optatissimo accepto, cuncti pariter [29] lætati, ac [30] junctis manibus et elevatis oculis [31] in cœlum, summo atque omnipotenti Deo [32] primum gratias immortales summasque egerunt. Deinde inter [33] se alter alteri peccata sua omnia reserarunt, et ad expectati martyrii palmam suscipiendam, sese devotissimo promptissimoque animo [34] pararunt. E Sed ecce illa divina [35] providentia, quæ cuncta semper sapientissime procurat, dilectis suis [36] servis [37], aliter quam ipsi præstolabantur, consulit atque prospicit.

cum sociis redimitur, et Florentiam redit. n

63 Nam eo ipso die quo Thomas cum cæteris sociis suis felicissimam mortem subiturus erat, christiani mercatores, ab Eugenio missi *n*, illico apparuerunt, qui Thomam ipsum et Fratres ejus, magno pecuniarum numero, captiva atque miserrima servitute jam tertio liberant atque solvunt, hosque ipsos [38] summi pontificis jussu, quamvis invitos (nam pro Christo Jesu mori quam vivere maluissent [39]), in Italiam revehunt [40], indeque Florentiam. Ubi cum Fratres ejusdem Ordinis, qui tum Florentiæ familiariter agebant, hos innocentissimos viros incredibili quadam animæ lætitia excepissent, eorumque pedes de more charitatis jureque [41] hospitii ablavarent [42], Thomas, qui infinitis propemodum plagis verberibusque universum corpus male affectum tortumque [43] gerebat, dum inter lavandum, vulnus quoddam sibi pedibus a barbaris inflictum, quod nondum satis coaluerat, gravius æquo a lotoris manu F premeretur, illico subtracto pede: « Parcat tibi Deus, fili mi, inquit, quod [44] mihi tantum doloris intuleris, dum [45] vulnus nondum satis [46] obductum incaute refricas [47]. » Cui cum Frater lavator jocabundus respondisset: « Ubi [48] tanta illa vestra animi fortitudo, Pater, qua pro Christo Jesu mori apud infideles tantopere optabas, quaque [49] tantum malorum, uti dicitur, pertulisti, cum nunc ne minimam quidem pœnam vix ferre queas? » Ad quem Thomas, constantissimus Christi servus, hæc notatu digna verissime respondit: « Fili, penes efferatissimos [50] atque [51] truculentissimos christiani nominis hostes, Dominus Deus noster in me patiebatur; sed apud christianos solus patitur Thomas [52] *o*. » *o*

[1] accepisset *B.*—[2] luc.h. *C.*— [3] *om. C.*— [4] circumvenisset *A.*— [5] huc *B.*—[6] et *add.C.*—[7] nudaverint *C.*—[8] nunquam *codd.* — [9] pœn. il. *C.* — [10] *om. B.* — [11] quoque *A,C.*—[12] cum sociis - erat *om. B.*—[13] et *B.*—[14] que *om. B.* [15] est *A.* — [16] quam si *A.* — [17] quantaque *A.* —[18] moscos *A.*— [19] et *B.*— [20] hacque *A, C.*— [21] exclamarit *A*, promptiss. excl. *om. B.* — [22] amputaretur *C.* — [23] *add. ex conjectura.*— [24] jacuissent *C.* — [25] conquinatus *A, C.* — [26] uti *B, C.* —[27] statum *A.*— [28] *om. C.*— [29] parantur *A*, cuncti par. *om. B.* — [30] *om. B, C.* — [31] manibus *C.* — [32] *om. C.* — [33] intus *B.* — [34] se dev. atque prompt. an. *C.* —[35] div. i. *B.* — [36] *om. A.* — [37] ejus *add. A.* — [38] *om. B*, ipsius *C.*— [39] maluisset *A, C.* — [40] revehuntur *A.* —[41] vereque *C.* — [42] ablevarent *A, C.* — [43] totumque *C.* — [44] quam *A.* — [45] Deum *A.* — [46] coaluerat - satis *om. B.* — [47] reficias *A*, refricans *B.* —[48] ut *A.* — [49] quique *A, B.* — [50] efferantissimos *A, B.* — [51] *om. C.* — [52] Th. pat. *A.*

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a Presbyterum Joannem, *quem Vitæ auctor Indiæ regem facit, Eugenius IV dicit regem Æthiopiæ* (1). *Quamquam non pauci auctores reapse* Presbyterum Joannem *nuncupent* (2) *principem illum ad quem* B. Thomas *mittebatur, constat tamen vera ejus nomina fuisse* Constantinum *et* Zara-Jacob, *aut, ut aliqui scribunt,* Tzara-Jacob *vel* Zarea-Iaeqob (3). *Contendunt multi, aliis contradicentibus, Constantinum fuisse nomen proprium, et Zara-Jacob* (semen Jacob) *cognomen.*

b *Literæ illæ apostolicæ, quas Waddingus vulgavit* (4), *datæ sunt, aliæ nonis julii anni* 1439, *aliæ II et V kalendas septembris ejusdem anni. Notum est Eugenium IV omni studio et opera laborasse, ut Orientales universi, tum græci schismatici, tum monophysitæ aliique, ad Ecclesiæ catholicæ et Romani pontificis auctoritatem redirent. Quanta diligentia illam concordiæ reconciliationem* B *procuraverit, et in præsenti Vita subindicatur, et in Actis concilii Florentini manifesto apparet* (5).

c *Amplissima et maxime varia fuit jam inde antiquitus vocum* Indiæ *et* Indorum *significatio. Quæ cum ab auctoribus multis* (6) *et in ipso hoc Opere sæpe fuerit disputata, id unum cum decessore nostro dicere juverit :* Sicut Æthiopiæ, ita et Indiæ nomine utraque regio, Arabia felix et Abyssinia, vel tota Æthiopia Africana designata fuit (7) ; *aliquando etiam* regna maritima ad meridiem Æthiopiæ sita (8). *Perspicuum vero est Vitæ auctorem non de India Asiana, sed Africana loqui.*

d *De situ Babylonis in Ægypto, seu Babylonis Novæ, auctores olim disputarunt ; at certe Petrus Morellus significat urbem Cairum, quam sæpe vocatam fuisse Babylonem nemo jam infitiatur* (9).

e Mare Tanais *hic dicitur Mæotis seu Palus Mæotica* (mer d'Azof), *in quam fluvius Tanais* (Don) *influit. De illo itinere scripsit Franciscus Haroldus, in Vita B. Alberti a Sarthiano* (10) : *Albertus et socii redierunt* C Constantinopolim,... ut inde per Tanaim navigantes, in Persiam profecti, per sinum Persicum aut mare Rubrum descenderent, ubi Indi inferius a sinistris et Æthiopes a dextris sunt... Tam immenso circuitu opus erat Alberto, ut sultani furorem evaderet, qui illi certo imminebat, si ex ipsa Ægypto per proximam Thebaidem in contiguam Æthiopiam, atque inde in vicinam Indiam.... profectionem attentassent.

f *Ex ipsa Vita accipimus* B. Thomam *primum captum fuisse in Ponto-Euxino, vel certe in Mæotide. Ipse vero Albertus non* D *ultra Constantinopolim tunc perrexisse videtur, quamquam alii aliter sentiunt* (11).

g *Hæc ita Waddingus* (12) : Cum Thomas sociique in quibusdam congressibus et pirateriis contra christianos remigare nollent, dire cædebantur.

h *Item fere Annalista Fratrum Minorum* (13): Redempti a mercatoribus Florentinis, iter persequebantur versus Taurisium et Georgiam. *Iter illud per Taurisium (Chersonesum Tauricam) et Georgiam in* Thraciam *usque, non presse neque accurate ab auctore indicari, legenti apparet. Certe pro* Thracia *scribenda erat* Armenia, Persia, *vel alia ejus tractus regio.*

i *Profecto non significatur hoc loco et numeris sequentibus, ille rex Æthiopiæ ad quem legati pontificis mittebantur, sed princeps mahumeticæ sectæ addictus, et quidem, ut opinor, in ipsa Arabia. Apud scriptorem enim quem sequitur Waddingus, rectius dicitur* B. Thomas *captus* prope Æthiopiam (14) *quam in* Æthiopum agro, *quod asserit Petrus Morellus.* E

k *Aliunde constat illum qui tunc obiit socium, fuisse sacerdotem* (15).

l *Consentiunt viri docti non a græca voce* μόσχος *derivatum vocabulum* moscheam, *ut cum aliis multis Vitæ scriptor opinatur, sed ab arabico* Meschit (Masdjid), *ita dictum quod ibi fiunt adoratio et preces cum animo submisso corporeque inclinato.*

m *Non per* annum *dumtaxat, sed aliquanto diutius videntur legati fuisse detenti. Non enim redempti fuerunt ante annum* 1443, *quo B. Albertus a Sarthiano de iis liberandis cum Joanne de Martinis agebat* (16); *immo plerique auctores liberationem ad annum* 1444 *referunt ; capti autem fuerant, ut videtur, anno jam* 1441. *Quod argumentum, in Commentario prævio jam indicatum, paulo fusius hoc loco explicare juverit, tum quod ad* B. Thomam *pertinet, tum quod de eventibus illis auctores multi dubitanter admodum et confuse loquuntur. Franciscus Haroldus*(17), *Æthiopicam legationem Alberti Sarthianensis enarrans :* Dum iter, *ait*, per Persicum illud mare cum sociis prosequi pararet, gravi morbo percus- F sus, *missionem* B. Thomæ *ac tribus aliis Fratribus delegavit.* Sed quamquam diu præstolatus, cum ex illis nil rescire posset, merito suspicatus, quod fuit, eos nempe, si non trucidatos, Turcarum certe carceribus et catenis detentos fuisse, tum ipse cæteros socios... ad Æthiopes Indosve *perduxit... Quandonam id contigerit, id presse definiatur oportet, quia jure dicentur* B. Thomas *ejusque socii eodem circiter tempore in Turcarum manus incidisse. Jam vero alteram illam missionem ad regem Æthiopiæ*

(1) Waddingus, Ann. Min., tom. XI, pag. 72. Cfr. Hergenröther, Handbuch der Kirchengesch., tom. I, pag. 914, tom. III, pag. 291. — (2) Cfr. Vast, Le cardinal Bessarion, pag. 128, Paris. 1878. — (3) Cfr. Labbe, Concil., tom. XVIII, col. 1234 et seq., edit. a Coleti, Venetiis 1732. Ludolfus, Comm. ad Hist. Æthiop., pag. 301. Bruce, Voyage en Nubie et en Abyssinie, tom. II, pag. 72 et seqq. Acta SS., tom. V Maji, pag. 282 et 284. Marcellinus da Civezza, Missioni Francescane, tom. IV, pag. 604 et seq. — (4) Cfr. supra, Comment. præv., num. 17 et seq. — (5) Labbe, Concil., tom. XIII. Cfr. Cecconi, Studi storici sul concilio di Firenze, Florentiæ 1869. — (6) Mémoires de l'Institut, tom. IX, pag. 158 et seqq., Paris. 1831; tom. X, pag. 235, Paris. 1833. — (7) Acta SS., tom. X Oct., pag. 672 et seqq. — (8) Ibid., pag. 749, 696. cfr. tom. XII Oct., pag. 257 et 266. — (9) Cfr. Quatremère, Mémoires géog. et hist. sur l'Égypte, tom. I, pag. 48. — (10) B. Alberti opera et Vita, pag. 34, Romæ 1688. — (11) Cfr. Waddingus, Ann. Min., tom. XI, pag. 297 et seq. Marcellinus da Civezza, Missioni Francescane, tom. IV, pag. 572; cfr. pag. 597. — (12) Ann. Min., tom. XI, pag. 297. — (13) Ibid. — (14) Ibid. — (15) Cfr. Savorini, Op. cit., pag. 11. — (16) Cfr. Comment. præv., num. 22. — (17) B. Alberti a Sarthiano opera et Vita, pag. 34.

ante

A *ante initium anni* 1441 *factam credimus, siquidem hoc ipso anno* 1441 *Zara-Jacob cum Eugenio IV de pace communicabat. Etenim hujus etiam nomine egerunt Andreas*, abbas monasterii S. Antonii apud Ægyptum, *quem ad concilium Florentinum legaverat Joannes, Jacobitarum patriarcha Alexandrinus* (1), *et Petrus diaconus, missus a Nicodemo*, abbate Hierosolymitano super Æthiopibus Hierosolymis commorantibus (2). *Quos Eugenius IV, in epistola data IV nonas octobris, anno XI, id est* 1441, *vocat* oratores magni principis Constantini, imperatoris Æthiopum (3). *Exstat Petri diaconi* expositio pro... Æthiopum imperatore,... facta in publica congregatione œcumenici concilii Florentini, die sabbati 2 septembris 1441, *ubi hæc legimus:* Te autem in primis certum reddit *Nicodemus patriarcha*, imperatorem Æthiopum nihil in rebus humanis ducere majus quam uniri Romanæ Ecclesiæ et tuis subjici pedibus (4). *Ex iis quæ hoc loco et alibi de Æthiopum rege dicuntur, colligunt historici Zara-Jacob illo tempore jam accepisse literas apostolicas, ac responsum suum Petro et Andreæ*
B *commisisse. Quidquid est, constat laudatum principem per alios etiam legatos cum Romano pontifice egisse, Thomam videlicet et Georgium. De quibus Frater Gandulphus, Terræ Sanctæ guardianus, ad Eugenium IV scripsit se hæc didicisse:* Thomas et Georgius jam applicuerunt ad imperatorem suum cum bulla unionis,... et cum quibusdam aliis remittendi *sunt* per principem eorum ad vestram Sanctitatem cum prædictæ unionis assensu et receptione (5). *Quam epistolam, Hierosolymis datam die 1 februarii anni* 1444 (6), *multi historici ignorantes, incerta aut falsa de eventibus illis tradiderunt; immo legationem a Zara-Jacob missam referunt nonnulli cum Josepho Sapeto ad annum* 1446 (7). *Si ita se res haberet*, B. Thomæ *captivitas anno circiter* 1445 *forte posset illigari. Verum opinio illa vana est, atque ex literis pro liberatione ab Alberto Sarthianensi scriptis, anno* 1442 *vel saltem* 1443 (8), *ex iis etiam quæ modo retulimus, satis apparet missionarios ante annum* 1443, *immo probabiliter ante*
C *annum* 1441, *a barbaris fuisse comprehensos.*

n *Cfr. Comment. præv., num.* 21. *Jam anno* 1442 *inceperat Albertus Sarthianensis agere cum Eugenio IV de redimendis captivis. Ad hunc enim annum referendam esse priorem ejus de liberatione epistolam, merito censent Haroldus et R. P. Marcellinus da Civezza* (9).

CAPUT OCTAVUM.

B. Thomæ commoratio Scarlini, Romæ, Aquilæ, Monte-Plano. Ejus miracula. Reate moritur et sepelitur. Miracula post mortem.

Cumque Florentia discessisset, Scarlini cœnobium, quod præ cæteris diligebat, invisurus proficiscitur, indeque se contulit Romam, ubi ab Eugenio summo pontifice, a quo mirum in modum ob [1] ejus sanctitatem [2] amabatur, et a cardinalibus devotissime exceptus est, ab iisque [3] de rebus omnibus, quas [4] a barbaris in ea profectione vel captivitate magis perpessus, diligentissime primo perquiritur, deinde de natura [5] atque moribus hominum, ac [6] locorum quæ viderat situ [7], fertilitate, aeris clementia, bonitate, de fructuum arborumque specie, copia, viribus, qualitate, de animantium quoque brutorum atque cicurum genere, varietate, victu, usu, viribus, interrogatur, et id genus quamplurima alia, quæ [8] legentium animis bene [9] sapientibus relinquimus æstimanda.

Romæ Eugenium IV convenit;

E

65 Hoc peracto, Aquilam [10] urbem contendit, ubi paulo ante Bernardinus Senensis, ejusdem Ordinis vir sanctitate doctrinaque insignis, vita functus *a*, summis miraculis coruscabat; cujus sepulchrum cum primum invisisset, divo Joanni [11] Capestrano, tunc totius Ordinis vicario generali *b*, sese obtulit. A quo cum [12] libenter visus esset, tum [13] libentissime susceptus est [14], ab eoque in cœnobium Montis-Plani [15], locum sane amœnum et ad devotionem animi excitandam accommodatum, ejusdem D. [16] Bernardini provinciæ familiaris illic futurus mittitur. Apud quod [17] cœnobium area quædam e regione ipsius loci sita est, ubi saxum miræ magnitudinis, seu clivus saxeus undique præruptus inest turris instar, circiter brachiorum quinquaginta, ut apparet, altitudine [18], qui a sacra æde passibus octoginta abest, in cujusque [19] fastigio et summitate exigua admodum planities est, ad quam quidem angusto calle [20] scalarum modo scanditur.

deinde petit Aquilam et Montem-Planum, *a* *b*

F

66 Hic Thomas domicilium sibi deligit [21], ibi vile tuguriolum [22] in honorem stigmatum Francisci, Patris optimi virique [23] sanctissimi, struere parabat. Sed cum nullibi [24] in toto Montis-Plani oppido universoque ipsius agro calx [25] inveniretur, vir Dei Thomas ab omnipotenti Deo calcem humillime deprecatur, sicque cæmentarios, fabros, architectos ad se vocatos, in hortum monasterii ducit secum, eisque dicit terram [26] egererent [27]. Vix ter eam [28] ferierant [29], cum subito perfectam

ubi in rupe non sine miraculo tuguriolum exstruit.

[1] ab *A, C.* — [2] sanctitate *A, C.* — [3] exceptus etiam ab iisdem *B.* — [4] quos *A, C.* — [5] statura *C.* — [6] omnium atque *C.* — [7] et *add. C.* — [8] que *C.* — [9] bonorum *A.* — [10] aliquam *C.* — [11] Johavanni *C.* — [12] vel *C.* — [13] tunc *B.* — [14] *om. B, C.* — [15] Piani *B, C.* — [16] divi *B, et ita deinceps.* — [17] quidem *add. B.* — [18] astitudine *A.* — [19] ejusque *C.* — [20] colle *A.* — [21] delegit *C.* — [22] tugoriolum *C.* — [23] optimique viri *C.* — [24] nulli ibi *C.* — [25] calcax *C.* — [26] *om. A.* — [27] egereret *A, om. C.* — [28] *pro* ter eam: terram *C.* — [29] fierierat *A. C.*, ferrierat *B.*

(1) Labbe, Concilia, tom. XVIII, col. 1218 et 1221, edit. a Coleti, Venetiis 1732. Cfr. F. de Lasteyrie, Mém. de l'Acad. des insc. et belles-lettres, tom. XXVIII, pag. 245 et 252, Paris. 1874. — (2) Labbe, tom. cit., col. 1231. — (3) Ibid., col. 1234. — (4) Ibid., col. 1230. — (5) Waddingus, Ann. Min., tom. XI, pag. 220 et seq. — (6) Cfr. Marcellinus da Civezza, Missioni Francescane, tom. IV, pag. 606 et seqq. — (7) Viaggio e missione cattolica d'Abissinia, pag. 81; cfr. pag. 483. — (8) Cfr. Raynaldus, Annal. eccl., ad ann. 1441, num. 1, not., edit. a Mansi, Lucæ 1752. — (9) Miss. Francesc., tom. IV, pag. 599.

AUCTORE PETRO M. MORELLO.

calcem, non secus ac si tunc a fornace cocta extractaque fuisset, eamque tanto numero ac copia, quanta ad id operis perficiendi necessaria fuerat, invenerunt. In cujus tugurioli sive casæ fundamentis ipse primus [1] lapides injecit, deposuit atque locavit, suisque manibus non minimam partem ipsius [2] ædificavit. Nam cæmentariis et architectis quæque maxime ad opus necessaria ministrabat. Hæc casa, quam capellam alio nomine nuncupabat, suæ orationis locus atque summæ devotionis erat. Hic propria [3] delicta adolescentiæ juventutisve [4] suæ necnon populi christiani, ut christianos omnes vere decet, assidue deplorabat; hic multa miracula in ægrotos atque languentes, quique [5] ad ipsum deferebantur [6], operatus est; hic quadragesimam [7], quam majorem vocant, eo ipso anno quo decessit a vivis, tanto [8] charitatis ardore, tanta continentia tamque admirabili sobrietate, solo pane eoque communi ac plebeio, et in absinthii aqua, quod majus est, demerso atque macerato, eamque [9] potando contentus [10], celebravit, ac si tunc primum Deo servire parereque [11] cœpisset.

Desiderium ejus pro Christo moriendi

67 Hunc cum [12] novitius [13] quidam aliquando ex Fratribus Thomam ipsum salutatum adivisset, sapientissima [14] atque optima ad bene beateque vivendum documenta percepturus, et inter loquendum, uti fit, neophytus ipse (sic enim græce novitius appellatur [15]), columbina simplicitate quadam Thomam de gravissimis illis cruciatibus ac tormentis, quæ [16] a Saracenis ac Turcis olim innocentissime pertulerat, percunctaretur, tantum desiderii tantumque vehementis ardoris ea [17] commemoratione [18] ipsi sanctissimo seni injecit atque commovit martyrii patiendi amore Christi Jesu, ut [19] divini Spiritus impetu quodam atque [20] stimulis agitatus, in pedes sese quam celerrime erexerit [21], arundine sive baculo, quem manu continue gestabat, innixus, sicque foras egressus, monasterium versus quasi cursum arrepturus [22], cum ad limites extremumque clivi [23] pervenisset, ubi præcipitium veluti murus altus inest, quaque [24] callis ac semita a dextra [25] incipit per clivum ipsum descendere, per quam quidem semitam caute descendere volentes cocleæ instar sese avertunt, inflammatus senex per hunc ipsum callem descendere oblitus, recta
C perrexit, quasi per continuatam solidamque planitiem.

Deus miraculo comprobat.

68 Sed cum illi sic gradienti jam sub pedibus terra solumque deesset, omnipotens ille Deus verusque rerum omnium conditor [26], qui ut præter rerum modum ordinemque [27] naturæ, maris aquas sub plantis Petri apostolorum principis terræ instar, nec non currenti Mauro, D. Benedicti obedientissimo discipulo, decurrentes [28] fluminis undas, non secus ac continentem [29], solidissimas reddidit [30], ita tunc aerem Thomæ, quasi dixeris volanti, adeo pro stabilissimo terrarum [31] fundamento præstitit, ut continuato cursu vel volatu magis atque descensu, tam velociter pedes scipionemque quem manu gestabat, assidue motaret [32], quam [33] si per firmissimam solidissimam- D
que terram iter haberet [34]. Hunc [35] igitur cum aliquot [36] Fratres, qui tunc forte ante fores [37] templi colloquebantur, ita celeriter per aerem gradientem conspexissent [38], cuncti admirabili stupore repleti, statim Thomæ ipsi eo obviam processerunt, quo sanctissimum virum descensurum existimabant. Cumque ei simul occurrissent, quo tam repente is accurreret, quæsierunt. Quibus Thomas Ortonam se advolare respondit, naves inscensurum [39], quibus ultra mare provehatur [40]: «Nam eo unde [41] discesseram, martyrium pro Christo Jesu proque sanctissimæ fidei honore et [42] dignitate passurus, redire volo.» Est autem Ortona civitas mari Adriatico adjacens, quæ a cœnobio Montis-Plani passuum circiter duobus de viginti millibus abest. Sed Fratres illius impetum [43] repressere, dicentes ipsum non debere [44] nec velle, sine summi pontificis jussu ejusque benedictione, tam longum iter periculosumque suscipere.

Secedit Reate,

69 Quibus auditis [45] Thomas, cum unde quaque illuc descendisset animadverteret [46], Fratres ipsos pariterque ac neophitum, ne quod mirabiliter
factum viderant cuiquam [47] edicerent [48], rogare E
obtestarique non destitit. Cumque eodem animi fervore a præside Fratrum, quem vulgo guardianum appellant, comitem accepisset, ad summum pontificem Romam profecturus, quo sibi ad Saracenos redeundi copiam faceret [49], Aquilam divertit, corpus B. [50] Bernardini, cujus supra meminimus,
visurus, indeque discessit, urbem Reate *c* versus c
iter facturus. Sed voluntate divina, ut arbitror, factum est, ut inter eundum adeo gravi morbo laborare cœpit, ut eo vesperi ad monasterium Fontis
Palumbæ *d*, quod miliario ab urbe abest, diver- d
tens, ulterius progredi non potuerit. Nam, invalescente morbo in dies magis, hunc ipsum Fratres rogatu civium, super [51] jumento positum, hinc [52] inde manibus continentes [53], in urbem devehunt, huncque [54] in cœnobio Fratrum sui Ordinis, quo commodius ei [55] ministraretur, collocarunt.

ubi anno 1447 moritur

70 Sed [56] cum nihil ad recuperandam corporis, valetudinem proficeret, quamvis remediis quamplurimis iisque [57] salutaribus in ejus infirmitate medici uterentur, et morbus in dies augeretur,
ad mortem corporalem subeundam se prompto, F
hilari devotissimoque animo præparavit. Quare generalem confessionem primo, quam [58] appellant suorum omnium delictorum, non sine largissimo fonte lacrymarum egit, ob idque sacerdotem, cui cuncta [59] sui cordis arcana reseraverat [60], sibi semper adstare volebat, quo quidquid [61] illi errati vel minimi veniret in mentem [62], eidem sacerdoti continuo fateretur. Deinde quam devotissime sumpta Eucharistia, Fratribus ad Christum promptissime serviendum adhortatis, extremaque sanctissima unctione illius, summa et incredibili Fratrum omnium commendatione, maximoque martyrii desiderio, ex hac mortali luce anno Domini 1447 [63], ad cœlestem illam sempiternamque dis-

[1] primos *add.* *B*, *C*. — [2] *om.* *C*. — [3] proprie *B*. — [4] juventutisque *C*. — [5] que *om.* *C*. — [6] deferebatur *A*. — [7] quadragesima *C*. — [8] tamquam *C*. — [9] que *om.* *B*. — [10] contemptus *C*. — [11] parareque *A*, *C*. — [12] H. c. *om.* *B*. — [13] novitiis *C*. — [14] non *add.* *B*, *om.* *C*. — [15] novitii appellantur *B*. — [16] *om.* *A*. — [17] et *C*. — [18] commoratione *A*. — [19] *om.* *C*. — [20] ac *B*. — [21] erexit *A*. — [22] accepturus *A*, abrepturus *C*. — [23] clivii *C*. — [24] quamquam *C*. — [25] dextris *B*, *C*. — [26] opifex *C*. — [27] que *om.* *A*. — [28] decurrentis *C*. — [29] continentes *B*. — [30] reddit *A*, *B*. — [31] terra *A*. — [32] mutaret *B*. — [33] quod *A*. — [34] haberent *A*, *B*. — [35] Nunc *B*, *C*. — [36] aliqui *B*. — [37] qui - fores *om.* *B*. — [38] conspexisset *C*. — [39] inscessurum *A*, incensurum *C*. — [40] provehar *C*. — [41] *pro* eo unde *leg.* eundum *C*. — [42] ac *C*. — [43] impetu *C*. — [44] deberi *A*. — [45] audiens *A*, *C*. — [46] animi adverteret *A*. — [47] cuique *A*, eisque *C*. — [48] dicerent *C*. — [49] facerent *C*. — [50] sancti *B*, *C*. — [51] supra *A*. — [52] hic *A*, *B*. — [53] continentis *codd.* — [54] que *om.* *C*. — [55] et *A*. — [56] ei *add.* *B*. — [57] usque *A*, *C*. — [58] primoque *C*. — [59] concti *B*. — [60] reservaverat *C*. — [61] quidem *B*. — [62] mente *B*. — [63] anno Domini millesimo quadringentesimo supra septimum et quadragesimum annum *B*, *C*.

cessit,

A cessit, qua [1] nunc cum beatissimis illis spiritibus perpetuo ævo [2] fruitur.

et sepelitur, fulgetque miraculis,

71 Hujus sanctissimi viri corpus Reatini cives a Fratribus suis [3] ad monasterium Fontis Palumbæ transferri vetuerunt [4]. Quare illic ubi ex [5] vita discesserat [6], in medio templi D. Francisci positum [7], adeo frequentibus miraculis clarere cœpit, ut complures dies insepultum in nuda [8] humo jacuerit, ob innumeram populorum multitudinem civiumque concursum et oppidanorum [9], qui ipsius sanctissimi viri corpus visuri confluebant. Cumque tandem id in arca lignea inclusissent et in dies magis ac magis miraculis coruscaret [10] multis, ut [11] ex his [12] infirmis atque languentibus, qui diversis atque gravissimis morborum generibus affecti, a sanctissimo D. Bernardini Senensis corpore valetudinem non meruerant, ad hujus [13] innocentissimi viri sepulchrum catervatim confugientes, actutum sanabantur. Quare cum fama tanti viri jam defuncti latius diffundi cœpisset quotidieque increbesceret [14], D. Bernardini, cujus [15] modo mentionem fecimus, sanctitatem paululum comminuere [16] videbatur.

donec illa edere a S. J. Capistrano vetatur;

72 Quapropter cum Joannes Capestranus, vir moribus, sanctitate [17] doctrinaque præclarus, qui per id [18] temporis divinum ipsum Bernardinum, more catholicæ sanctæque [19] Romanæ Ecclesiæ, inter sanctos regulariter adscribi mirifice studebat, id cognovisset, veritus ne miraculis viri [20] Thomæ sanctissimi ad id quod optabat adsequendum [21] impediretur [22] (nam laborabatur [23] vehementer in Romana curia, multis id oppugnantibus adversariis, jamque ipsi beato Joanni, procuranti, Romæ objectum [24] fuerat divinum Thomam sanasse quosdam, quos divus Bernardinus antea [25] non curarat [26]), ad sepulchrum S. Thomæ advolat, ibique magna fide, summa spe, ingenti charitate, incredibili devotione genu flexo, in hæc verba orando prorupit [27] : « Ne sanctissimus Bernardus, conservus tuus ac noster, inter sanctos ortodoxæ fidei annumeretur in terris, tuis ut video, beatissime Thoma [28], miraculis prohibemur. Itaque qua fungor auctoritate (nam vicarius generalis totius Ordinis erat), in virtute ac meritis sanctissimæ obedientiæ tibi præcipio atque jubeo, ut quemadmodum olim in vita hac luctuosa mihi semper promptissime [29] obedivisti [30], ita nunc [31] vita mortali functus et ævum
C sempiternum vivens, mihimet obsequens [32], tamdiu miraculis fulgere desinas, donec hoc piissimum opus [33] D. Bernardini confecerimus ; pro quo te deprecor, sanctissimam et individuam Trinitatem ut ores, pro meaque pariter atque universa hac familia [34] nostra, cujus ipse tu, dum hic mortali aura vescebaris, studiosissimus omnium atque amantissimus eras. » Mirabile me [35] hercule [36] dictu, quod ex eo die simplici [37] jubentis verbo obtemperans, eo usque nihil amplius miraculorum ediderit, quoad sibi rursus id agere imperaretur *e*.

sed jussus a superiore,

73 Quare cum die quadam in eo ipso cœnobio minister provincialis sacre concionaretur ad populum, fervore quodam spiritus [38] impulsus, ad sepulchrum beatissimi Thomæ apposite sese vertit, eique uti Christi fidelibus in eo confidentibus subveniret, quasi adhuc etiam sub ipsius potestate temporali constituto, virtute tantæ probitatis, obedientiæ scilicet, imperavit. Cumque hoc per universam civitatem divulgatum esset, Antonius quidam cognomento Gratiosus, arte [39] pistor, quem aliter molendinarium vocant, dum securi ligna [40] præcideret [41], idem [42] sibi incaute [43] pedem unum feriens, ex eo tres digitos prorsus abscidit [44]. Quos cum propria manu collegisset, invocato D. Thomæ præsidio, eidem pedi reposuit : duoque ex his tribus veluti nihil læsi continuo pedi immobiles [45] adhæserunt; tertius vero digitus, qui medius erat, quamvis ipsius vulnus coaluisset, nunquam tamen [46] cohærere potuit, futurus, ut arbitror, tantæ tamque [47] admirabilis rei, locupletissimus [48] atque firmissimus testis.

iterum patrat miracula.

74 Itaque cum hoc miraculum per urbem increbuisset, totus ille dies publicata lætitia atque [49] celebritate consumptus est. Proptereaque ex eo tempore in hunc usque diem, singulo quoque anno, in ea ipsa die qua id miraculum factum est, memoria tantæ rei tamque divinæ, religiossime [50] celebratur atque recolitur. Nec Thomas ad se confugientibus opem denegat ullis [51]; singulis omnibusque rogantibus [52] implorantibusque, singulas gratias ac merita ab immortali solique [53] Deo tributas, donatas atque concessas, libentissime impertitur [54]. Sicque [55] quanta in hoc ipso [56] sanctissimo viro virtus incomparabilis [57] summæque obedientiæ fuerit, exstiterit [58], viguerit [59], ex ejus vitæ [60] meritis miraculisque notissimis apertissime declaratur [61] ; quando [62] non solum vivens in terris servus Jesu Christi obedientissimus [63] exstitit, verum etiam jam cœlesti libertate fruens, bis [64] majoribus suis, quos prælatos appellant, vel miraculis sibi concessis a Deo atque donatis, se obsequentissimum præstitit.

Corpus ejus honorifice transfertur.

75 Nec se ipsum vel in terris divinæ gratiæ viribus [65] se tueri destitit ; nam cum fluvius urbis Reatis [66] adeo nostris temporibus excrevisset, ut alveum [67] ripasque exundans [68], templum D. Francisci summa aquarum copia diluisset, in eoque arcam, in qua [69] sanctissimum corpus F
divini Thomæ inclusum erat, per plures dies undis obruisset, tamen [70] divino auxilio protegente, corpus ipsum illæsum [71], immadidum repertum est omnino. Quapropter cum piorum hominum in hunc sanctissimum virum cultus affectusque incresceret, quidam viri nobiles ac probi in ipsius honorem sacellum, quod capellam vocant, ædificari erigique fecerunt, in medioque ipsius sacelli marmoreum sepulchrum, a terra sublatum [72] altaris instar, ex ferro crateis circumseptum [73], posuere, in [74] idque die domi-

[1] qui *B.* — [2] *om. B.* — [3] hujus sanctissimi viri *pro* suis *A.* — [4] nec tum erunt *C.* — [5] est *A*, *om. B.* — [6] descesserat *A*, *B.* — [7] positus *B.* — [8] nudo *codd.* — [9] oppidorum *C.* — [10] conruscaret *codd.* — [11] *om. B, C.* — [12] iis *B.* — [13] hunc *A*, *C.* — [14] incresceret *C.* — [15] cui *A*, *C.* — [16] comminueri *A.* — [17] que *add. C.* — [18] *om. C.* — [19] *om. C.* — [20] divi *C.* — [21] ad assequendum *B*, ad exequendum *C.* — [22] impediret *A*, *C.* — [23] laborabat *B.* — [24] abjectum *A.* — [25] D. Bernardini animam *A.* — [26] divi Bernardini animi non curaret *C.* — [27] prærupit *A*, *B.* — [28] beatissimæ Romæ *C.* — [29] promptissimum *C.* — [30] audivisti *B*, *C.* — [31] num *C.* — [32] obsequeris *C.* — [33] ipsius *B.* — [34] fam. h. *B.* — [35] *om. B.* — [36] mehercle *C.* — [37] simplicis *C.* — [38] spiritu *C.* — [39] ante *A.* — [40] lingua *A.* — [41] procideret *C.* — [42] edam *codd.* — [43] incautam *C.* — [44] abscindit *C.* — [45] immobili *C.* — [46] tantum *A*, *B.* — [47] tamquam *C.* — [48] locupletatissimus *B.* — [49] ac *C.* — [50] religiosissimæ *A.* — [51] illis *C.* — [52] rogatis *C.* — [53] solique *codd.* — [54] impertitur *B.* — [55] que *om. C.* — [56] *om. C.* — [57] comparabilis *B.* — [58] extitit A. — [59] rigaverit *B.* — [60] vita *B.* — [61] declarat *A.* — [62] quo *C* — [63] ob. J. C. *C.* — [64] iis *B.* — [65] juribus *B.* — [66] Rheatis *C.* — [67] auleum *A.* — [68] erumpens *A*, enundans *C.* — [69] quo *codd.* — [70] tantum *A.* — [71] *om. C.* — [72] sublevatum *B.* — [73] arcum septum *A*, circumspectum *C.* — [74] *om* A.

nico

AUCTORE PETRO M. MORELLO.

nico infra octavam D. Bernardini beatissimum corpus ipsius Thomæ transtulerunt, quod quidem divina gratia præmunitum, miraculorum splendore in hunc usque diem perpetuo fulget, ad laudem et gloriam sempiternam summi maximique [1] Dei, cui sit semper [2] honos [3] ac laus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Illud iter Florentinum anno* 1444 *vel* 1445 *susceptum est, siquidem S. Bernardinus Senensis obiit Aquilæ die* 20 *maji anni* 1444 (1).

b *S. Joannes Capistranus non totius Ordinis fuit vicarius generalis, sed dumtaxat Observantum Cismontanorum, et quidem primo ab anno* 1443 *ad* 1446, *dein a die* 18 *maji anni* 1449 *ad diem* 28 *maji anni* 1452 (2).

c *Reale* (Rieti), *oppidi in Umbria, origines describit Ughellus* (3).

B d *Conventus Fontis Palumbæ, alias Fontis Columbæ*, secundo milliari a Reate, *illustre est, ait Gonzaga anno* 1587 (4), *propter* curationum beneficium, quod meritis beati Patris Thomæ de Scarlino, ad contactum ejus habitus, quem Fratres diligentissime custodiunt ipsisque *(sæcularibus)* necessitatis tempore applicant, in dies recipiunt.

e *Idem eventum narratur a Nicolao de Fara, qui S. Joannis Capistrani Vitam conscripsit* (5). *Illud autem contigit, si auctoris nostri testimonio standum est, post diem* 18 *maji anni* 1449, *quo iterum vicarius generalis renuntiatus est S. Joannes Capistranus, et ante diem* 24 *maji anni* 1450, *quo Bernardinus Senensis in sanctorum numerum fuit relatus. Mandatum hoc de non patrandis miraculis, ne vel aliorum sanctorum memoria obscuraretur, vel monasterii tranquillitas et regulæ observatio quid detrimenti caperent, non raro in fastis sacris occurrit; quippe narratur de Petro Catanensi, sepulto in æde Assisiate Sanctæ Mariæ Angelorum* (6); *de Gulielmo Anglico, itidem Assisii condito* (7); C *de Petro Mechliniensi, in conventu Mechliniensi miraculis claro* (8); *de Antonio Tigrino, quem ad diem* 15 *maji Arturus a Monasterio laudibus extollit* (9). *Atque hi quidem erant ex Ordine S. Francisci. Sed simile quiddam de monacho Cartusiano narrat S. Antoninus* (10), *et de S. Bernardo Claravallensi multi scriptores.*

D

PETRUS CAPELLETTUS

REATINUS CATHEDRALIS ECCLESIÆ CANONICUS ET VICARIUS REVERENDISSIMI CARDINALIS EPISCOPI *a* MDLXIII DEDICATUM CARMEN

B. THOMÆ FLORENTINO [b].

Ne quis desperet cœlestia regna tonantis,
Quin imo ut fidat numine quisque Dei,
Exemplum est Maria immundo dum corpore prostat*, * prostrat *cod.*
Dum veneri immodicæ luxuriæque vacat;
Dum linit unguentis passos per colla capillos,
Dum fuco roseas pingit amanda genas.
Illa tamen Christi pietate miserrima tantis
Criminibus veniam per malefacta meret.
Et latro servatur dum supplex clamat Jesum,
Dumque suam ad cœlos credulus orat opem.
Quid Paulum memorem, dum perstat acerrimus hostis,
Dum Christi innocuas, ut lupus, angit oves?
Quidve Thomam, cum nulla fides de vulnere, clavis E
Illius, errati qui fuit agnus inops ?
Exemplumque Thomæ est conversio sancta Linaris *c*,
Urbs cujus cineres ossa Reate tenet ;
Cui natale solum præbet Florentia pulchra,
Et toto clarus ceu jubar orbe micat.
Christus homo hunc, divusne, titubare coegit,
Qui vigilans animæ cogitat exitium ?
Æquane vel nati, vel patris hypostasis esset *, * isset *cod.*
Unane vel sacri pneumatis et geniti,
Quos hostes atque infestos injuria fecit,
Aut cruor, ira, furor, jurgia, damna, nefas ?
Cætera quid nostris comprendere versibus opto,
Quæ superant gemmas, quas vehit unda Tagi ?
Hujus si cædes spectasset, furta, Redemptor,
Non equidem cœli regna dedisset ei.
Pœnitet hunc peccasse semel, prodestque cadentes
Guttatim lacrymas edere vel gemitus.
Ingemit atque animo fert ægro crimina tanta ;
Lignipedum *d* monachum claustra sacrata subit.
Huic fasso et mœsto parcit clementer Jesus
Christus placatus, suscipit atque preces.
Innumeris fulget miraclis æthere vescens,
Quæ possem nunquam concipere ore meo.
Æthereas arces habitat, veneratur et omnis F
Terra : Thomæ numen convocat omne genus.
Ast hic nec votis, precibus nec deficit ullis ;
Præstat opem cunctis, incolumesque facit.

ANNOTATA.

a *Ille cardinalis episcopus nomen habebat Amulii. Cfr. Comment. præv., num.* 29, *et Vitæ cap.* 1, *annot.* b.

b *Cfr. Comment. præv., num.* 29.

c *Cfr. Comment. præv., numm.* 8 *et seq.*

d Lignipedes *dicti sunt eo quod utebantur calonibus seu calopodiis, quorum calceorum pars inferior lignea erat, superior vero ex corio* (11).

[1] que *om. B.* — [2] semp. s. *C.* — [3] honor *B, C.*

(1) Acta SS., tom. V Maji, pag. 270. — (2) Acta SS., tom. X Octobris, pag. 299 et seqq., 303. Waddingus, Ann. Min., tom. XI, pag. 176 et seqq., tom. XII, pag. 28, 145.— (3) Italia sacra, tom. I, col. 1194 et seqq. Cfr. Cappelletti, Le Chiese d'Italia, tom. V, pag. 293 et seqq.— (4) De orig. Seraph. Relig., part. II, pag. 188 et seq. — (5) Acta SS., tom. X Oct., pag. 463. — (6) Waddingus, Ann. Min., tom. II, pag. 2. — (7) Ibid., tom. I, pag. 132. Amandus Hermann, Capistranus triumphans, sect. XIII, cap. 3, pag. 277. — (8) Cfr. Waddingus, tom. II, pag. 275. — (9) Cfr. ibid., tom. VI, pag. 215. — (10) Historiale, part. II, tit. 15, cap. 22, § 2, pag. 559, Lugduni 1586. — (11) Cfr. Cangius, Glossarium, v^is *calo*, *calopedes* et *calopodium*, edit. ab Henschel.

DE

A D

DE SS. STRATONICA ET SELEUCO

MARTYRIBUS

CYZICI IN PROPONTIDE

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

R. D. B.

§ I. De Actis syriacis SS. Stratonicæ et Seleuci. Eorum epitome.

VERISIMILITER ANNO CCCIX. *Acta* SS. Stratonicæ *et* Seleuci, *ex Ægypto Romam translata,*

Cyzicum seu Cyzicus, in homonyma Propontidis insula, immo nunc pæninsula (1), *celeberrimum quondam erat Mysiæ minoris oppidum et metropolis Hellesponti* (2). *Quamquam splendidæ illius civitatis, cujus fata Joachim Marquardt erudite descripsit* (3), *rudera tantum hodie supersunt, nondum tamen obliteratus est splendor quem et antiqua* B *sede episcopali et ingenti martyrum numero* (4), *jam pridem consecuta est. Inter hos fidei athletas non infimum locum obtinent* SS. Stratonica *et* Seleucus, *quos fasti quidam græci ad hanc diem commemorant. Eorum Acta, anno* 1836 *germanice reddita a Pio Zingerle* (5), *atque annis* 1846 *et* 1847 *a J. B. Malou, postea Brugensi episcopo, gallice et latine vulgata* (6), *primum prodierant anno* 1748, *ex codice syriaco bibliothecæ Vaticanæ. Scilicet Clemens XI, quum audisset in Ægypti monasteriis antiquos et præstantissimos latere codices, Eliam, presbyterum Antiochenum, misit anno* 1707 *in monasterium Scetense S. Mariæ Syrorum, ad montem Nitriam, in inferiore Ægypto* (7). *Inter libros tum ab eo emptos, tum a Josepho Simone Assemano, quem Clemens XI anno* 1715 *eodem legaverat, multa erant sanctorum martyrum Acta. Horum alii, ut* SS. Stratonica *et* Seleucus, *occisi in Mesopotamia, Syria et adjacentibus citra Chaldæam provinciis,* martyres occidentales, *alii, ultra Mesopotamiam interempti,* martyres orientales *sunt nuncupati* (8). C

et multum laudata ab Assemano,

2 *Codices illi, ut in singulorum fere inscriptione apparet, ex Mesopotamia in cœnobium S. Mariæ Syrorum translati sunt anno Christi* 932, *ab asceterii præfecto, Moyse Nisibeno, qui eos partim ex dono, partim pretio soluto acceperat* (9). *Volumen porro syriacum quo* SS. Stratonicæ *et* Seleuci *Acta continentur, ad annum circiter* 780 *referendum esse, ex ipsa literarum forma collegit Stephanus Evodius Assemanus* (10). *Recentiora sunt exemplaria quæ, in Londinensi Museo Britannico servata, clar. vir G. Wright accurate descripsit. Primum enim (cod.* 948) *absolutum est anno Christi* 850, *secundum (cod.* 952) *anno* 936, *tertium denique (cod.* 960) *anno* 1197 (11). *Nos, antiquissimum bibliothecæ Vaticanæ codicem secuti, Acta exhibebimus ab Assemano latine reddita. Quorum ipse auctoritatem his verbis extollit:* Quisquis... sese in versandis sanctorum Actis exercuerit, et codicis chaldaici qui ea nobis suppeditat, antiquitatem perpenderit, dubitare profecto non potest quin hæc germana et sincera sint Acta martyrii; quum præsertim eorum scriptor et ipsa a testibus oculatis omnique exceptione majoribus se accepisse, et eorumdem martyrum sepulcro ædem sacram a religiosissimo imperatore, qui certe alius non fuit quam Constantinus Magnus, post redditam Ecclesiæ pacem, sua ipsa ætate superstructam fuisse affirmet. Quæ quidem temporum ratio sibi apprime cohæret; nam a Maximiano Galerio, cujus imperii anno quinto Stratonicam et Seleucum martyres occubuisse Acta tradunt, ad annum Christi circiter 318, quo Orientali Ecclesiæ, imperante Constantino Magno, fuit pax reddita, nisi pauci admodum anni non intercedunt. Quid ni igitur Actorum scriptor et ea ex testibus oculatis habita literis consignasset, et Constantinum M. in eorumdem martyrum honorem Cyzici ecclesiam ædificantem vidisset? Imo vero inde plane colligitur, scriptorem nostrum Maximiano et Constantino M. imperatoribus coævum fuisse; atque adeo his quæ præ manibus habemus, ceu germanis et sinceris martyrii Actis, fidem omnem esse adhibendam (12). F

non videntur primigenia,

3 *Nobis vero tum Acta ipsa inspicientibus, tum externa undique inquirentibus testimonia, nihil occurrit quo summa illa Passionis auctoritas confirmetur. Quin etiam dici potest et tempora perperam indicari (quod mox planum fiet), et aliam quondam Passionem græce conscriptam fuisse, ex qua Vita syriaca manarit. Præterquam enim quod Cyzici, quæ martyrum nostrorum palæstra fuit, et unde prima certaminis relatio orta videtur, non alius ferme quam græcus sermo adhibeba-*

(1) Perrot, Explor. de la Galatie, tom. I, pag. 69 et seqq., Parisiis 1872. — (2) Cfr. J. Marquardt, Römische Staatsverwaltung, tom. I, pag. 340 et seqq., Lipsiæ 1881. — (3) Cyzicus und sein Gebiet. — (4) Oriens christianus, tom. I, col. 747 et seqq. Acta SS., tom III Martii, pag. 443. Cfr. Acta SS., tom III April., pag 617; tom. IV Maji, pag. 310; tom. III Aug., pag. 420; tom. II Jan., pag. 1081; tom. IV Sept., pag. 140. — (5) Akten H. Märtyrer des Morgenl., part. II. — (6) Biblioth. ascetica, III, Mart. SS. Strat. et Sel., Lovanii 1846. Le martyre de Ste Stratonice et de S. Seleucus, Lovanii 1847. — (7) Siccard, in Let. édif., Mém. du Levant, tom. V, pag. 16 et seqq. Cfr. Curzon, Besuche in den klöstern der Levante, pag. 56 et seqq. — (8) Josephus Simon Assemanus, Bibliotheca orientalis, tom. I, præf., num. VII, XI, pag. 606, tom. III, part. I, pag. 18 et seq., not. Steph. Evodius Assemanus, Acta SS. mart. Orientalium et Occidentalium, tom. I, præf., pag. XXXI et seq., pag. XLII. — (9) Bibl. orient., tom. I, pag. 83. — (10) Acta SS. mart. Orient. et Occid., tom. I, pag. XXXVI et seq. — (11) Wright, Cat. of the syriac mss. in the British Museum, part. III, pag. 1102, 1115, 1132. — (12) Acta SS. mart. Orient. et Occid., part. II, pag. 66.

tur

AUCTORE R. D. B.

tur (1), *græcum quoddam synaxarium, de quo infra sermo erit, vestigia exhibet, nisi fallor, Passionis primigeniæ. Quamvis itaque* SS. Stratonicæ *et* Seleuci *Acta græca nunc frustra quærantur, ea quondam exstitisse credibile est; eoque magis quod de compluribus aliis martyrum Actis syriacis res pro comperto habetur. Immo ex Vitis quas in codicibus Nitriensibus invenit Assemanus, multas ideo vulgare distulit, quod eædem fere jam græce prodierant* (2).

nec rursus omnino corrupta,

4 *Attamen plurimum abest ut scriptionem syriacam, quæ sola superest, parvi pendendam ducamus aut inter fabulas amandandam. Longius enim progrediuntur, qui nostrorum martyrum historiam fastidiunt eo quod prolixiores in eis sermones aut alia id genus offendant. Equidem non facile assentiar Honorato a S. Maria, existimanti omnes martyrum orationes, ut in Actis referuntur, sic ad verbum fuisse habitas* (3). *Verum etsi quædam mutata fuerint aut adornata, etsi auctor alicui sermones tribuerit quibus eum usum fuisse non certo sciret, sed conjectura tantum* B *opinaretur, non tamen continuo repudianda est tota factorum narratio. Certe ejusmodi colloquia perscribuntur tum in gestis martyrum a SS. Basilio, Chrysostomo aliisque Patribus enarratis, tum in Actis a Ruinartio editis, quæ tamen nemo impugnavit* (4). *Idem prorsus sentiendum est de duris sanctorum nostrorum responsis et objurgationibus* (5). *Nec demum ideo Passioni fides omnino derogatur, quod ambo martyres, quamvis paulo ante certamen suum christianam religionem penitus ignorarent, de ea tamen coram judice accurate et egregie disseruerint, ac pro ea horribiles cruciatus constanter tolerarint. In multis enim sanctis, tum antiquis tum recentioribus, ut in martyribus Japonensibus sæculorum XVI et XVII, atque in Thibetanis sæculi XIX, perspectum est qua ratione Dominus, stans promissis suis, dederit in illa hora quid loquerentur* (6). *Insuper, ex iis quæ* S. Stratonica *profert S. Scripturæ locis* (7), *quædam forte discere potuit a christiano illo juvene* C *quocum satis diu collocuta est* (8), *quamquam illa potius Vitæ scriptori tribuenda censeo.*

aut ex Passione S. Tryphænæ sumpta.

5 *Verum quum res gestæ* S. Stratonicæ *non admodum discrepent ab iis quæ narrantur de sancta quadam Tryphæna, itidem Cyzici et eadem ætate occisa* (9), *facile aliquis suspicetur unius Acta ex alteris fuisse derivata, immo forte unam esse eamdemque virginem et martyrem. Quod placitum nullo modo posse propugnari, Stephanus Assemanus multis rationibus convincit. Et re quidem vera, si sanctarum martyrum Passiones sequimur, S. Tryphæna dicenda est filia Anastasii gentilis et Socratiæ christianæ; contra* S. Stratonicæ *pater Apollonius et mater erant ambo gentiles. Insuper virgo prior diu ante suum martyrium christianis nomen dederat, quum posterior, quo die ad Christum traducta est, pro* D *suscepta religione cruciari inceperit. Nec legitur fuisse S. Tryphænæ socium certaminis quod de* S. Stratonica *perhibetur. Hæc denique a Julio præside capitis damnata, vitam ferro reddidit; Tryphæna vero,* jubente Cæsario præfecto, in ardentem caminum injecta est; verum hinc admirabili modo erepta, sublimis suspenditur,.... dein feris objicitur... Taurus demum eam aggressus, cornibus eam lacerat ac prosternit (10). *Perspicuum etiam est a* S. Stratonica *nostra omnino fuisse diversam Stratonicam illam quæ in Ægypto martyrium subiit, simul cum* 6485 *sociis, quæque nota est ex Hagiologio metrico Æthiopico anonymi Habessini* (11).

S. Stratonica, *christiana facta et sponsum lucrata Christo,*

6 *Summa igitur judicii nostri huc spectat, ut Passionem syriacam nec plane primigeniam censeamus, nec rursus minimi faciendam. Antequam vero narrationem edimus ac momento suo ponderamus, expedit eam in breve contractam lectori ab initio proponere. Regnante igitur Maximiano Galerio imperatore, Cyzici multos homines religionis causa interimi vidit* S. Stratonica, *filia Apollonii, viri primarii, tunc falsorum numinum cultui addicta, et doctrinæ christianæ prorsus ignara. Verum, quum ipsi sciscitanti quidam juvenis aperuisset, illos martyres discipulos esse Christi, pro cujus religione sanguinem profunderent, ipsa quoque se christianam professa est. Ejurato deorum cultu, vidit martyres cœlesti gloria coronatos et eorum cadavera venerari non dubitavit. A patre sollicitata ut a nova religione deficeret, non solum non obtemperavit, sed etiam sponsum suum* Seleucum *Christo lucrifecit, et cum eo restitit præsidi provinciæ, patri Apollonio, multis juvenibus et matronis nobilibus, frustra ipsos de sententia demovere nitentibus.* E

multis prodigiis editis, martyrium cum Seleuco *patitur.*

7 *In vincula conjectos sponsos educit de nocte angelus, ad locum ubi martyres occubuerant. Mox ex equuleo suspendi et virgis cædi jubentur; item postea equuleo, succenso sulfure, laminis ardentibus, fame ac siti cruciari et interimi. Sed Christus athletas suos recreat et in carcere invisit. Quo comperto, Julius eos vehementius torquet, maxime postquam in fanum ducti, falsa numina conviti is onerarunt. Quum vero neque admotis lampadibus ardentibus lædantur, nec suppliciis ullis cedant, nec moveantur parentum precibus, jubet eos præses in sepulcro cum fœtidis cadaveribus vivos includi. Quod sepulcrum subito in locum amœnum mutatur. Ita neque ignis, neque immissi aspides dolorem ullum sanctis inferunt. Tandem, jubente imperatore, gladio percussi, pro Christo vitam læti posuerunt. Corpora vero honorifice sepulta sunt, et postea superstructa æde decorata. Hæc quidem in Actis mox edendis fuse narrantur; sed quum ibidem temporum notatio non sit admodum perspicua, hæc jam in disquisitionem veniat necesse est. Reliqua vero in Annotatis commodius explicabuntur.* F

(1) Cfr. Curtius, Ueber griechische Inschriften aus Kyzikos, Berolini 1874. Böckh, Corpus inscript. græc., tom. II, pag. 912 et seqq. — (2) Cfr. Assemanus, Acta SS. mart., part. II, pag. 5. — (3) Réflexions sur les règles de la critique, tom. II, diss. IV, pag. 39 et seqq. — (4) Acta SS., tom. III Sept., pag. 210; cfr. tom. V Sept., pag. 763 et seq. — (5) Cfr. infra, Vita, numm. 22, 28 et seqq. — (6) Cfr E. Leblant, Mém. sur la préparation au martyre, in Mém. de l'Académie des inscr. et belles-lettres, tom. XXVIII, pag. 68 et seqq., Paris. 1874. — (7) Cfr. infra, Vita, num. 15 et seq., 18, 20, 22, 26, 42, 44. — (8) Ibid., num. 2. — (9) Cfr. Menologium Basilianum, ad diem 31 jan. Acta SS., tom. II Jan., pag. 1081. — (10) Acta SS., tom. II Jan., pag. 1081. — (11) Assemanus, Acta SS. mart. orient. etc., tom. II, pag. 67. Acta SS., tom. I Junii, pag. 33.

§ II

A

AUCTORE R. D. B.

§ II. De tempore martyrii. Festa quinquennalia Maximiani Galerii imperatoris.

SS. Stratonica *et* Seleucus *occisi sunt, ut videtur, sub quinquennalibus,*

Quonam anno sancti nostri mortem oppetierint, neque in Actis diserte traditur, neque historici ausi sunt definire. Passio, ut ab Assemano latine reddita est, ita incipit : Maximianus imperator, anno post susceptum imperium quinto, datis ad provinciarum præfectos literis, solemnia diis sacra... imperavit. Atrox inde et sæva adversus christianos tempestas exorta est. *Hæc quidem perspicua est temporis notatio ; sed perincommode accidit ut in apposito textu syriaco frustra quæratur. Hic enim legimus :* In anno quarto Numeriani, in regno suo, præcepit omnibus judicibus qui erant in ditione sua tota, ut multiplicarentur oblationes et sacrificia in omnibus civitatibus ditionis B suæ ; et quum hoc præceptum præcepisset, persecutio dura in christianos incubuit. *Quum mira videretur hæc discrepantia inter Acta primigenia et latinam translationem, R. P. Joannem Bollig, Societatis nostræ presbyterum, linguarum orientalium peritissimum Romæque degentem, literis rogavi ut ipsum codicem syriacum in bibliotheca Vaticana diligenter inspiceret. Rescripsit hæc in ms. exemplari distincte legi :* in anno quarto Numeriani, *sed in margine syriace scriptum esse* Maximiani. *In codicibus etiam Londinensibus* (1) *signatur* annus quartus Numeriani. *Verum princeps ille* (2), *anno* 283 *cæsar renuntiatus, jam anno* 284 *imperator obiit, neque ei vehemens in christianos persecutio ulla ratione tribui potest. Recte igitur (si modo lectorem monuisset) expunxit Assemanus nomen Numeriani, et reliquum est ut cum eo dicamus martyrium verisimiliter contigisse, dum solvebantur quinquennalia alicujus imperatoris, forte Maximiani, et quidem anno ejus imperii quinto. In Actis vero syriacis, ideo forsan referuntur ad annum quartum, quod tunc* C *sint promulgata solemnia , anno proxime sequenti celebranda* (3).

a Julio præside,

9 *Alia ætatis indicia in Passione quærentibus, occurrit imprimis nomen Julii præsidis, quo jubente* SS. Stratonica *et* Seleucus *occisi feruntur. Is in aliis sanctorum Actis, quæ quidem norim, non memoratur, nisi forte Bithyniæ præses Julius, qui SS. Patricium ac socios Prusæ interemit* (4), *dicatur quoque in vicina Mysia christianos aliquando vexasse. Cæteroqui parvi refert, quum hujus etiam ætas sit omnibus incomperta. Pressius tempora definiantur, si Julium nostrum eumdem putare liceat ac C. Julium Volusinnam Rogatianum, provinciæ Asiæ proconsulem, qui nobis ex antiqua inscriptione innotuit* (5). *Hæc legitur in columna horæ tertiæ parte distante a Trallibus. Sed quum minime certum sit præsidem quem Acta* S. Stratonicæ *memorant, in inscriptione significari, ex aliis indiciis annum emortualem investigabimus.*

literis missis ab imperatore

10 *Is præ cæteris notandus est Passionis locus :* Quæ quum a militibus et circumstanti multitudine præsidi nuntiata fuissent, hæsit ille vehementi stupore defixus ; dubiusque quid statuendum in ea causa foret, ad imperatorem omnia, quæ vel ipse viderat, vel ab aliis acceperat, in hoc negotio gesta retulit. Rescripsit ille reos esse gladio feriendos ; *quod literarum commercium, intra paucos dies, ut ex Actis colligendum videtur, habitum, indicat non ita procul Cyzico abfuisse imperatorem ; unum inquam imperatorum. Etenim (quod etiam spectandum est), plures simul principes imperium illa ætate obtinuisse, in Passione luculente perhibetur. Quamvis enim christianorum insectatio uni potissimum tribuatur* (6), *non raro memorantur* imperatorum edicta; *jurat præses Julius* per victoriam imperatorum dominorum nostrorum ; *pœnas dant martyres quod* invictis imperatoribus *maledicant. Similia plura in Actis occurrunt* (7). *Ex quibus etiam accipimus* SS. Stratonicam *et* Seleucum *mense augusto fuisse excruciatos, siquidem dicuntur* inter vincula et E compedes, arcta in custodia detenti diebus quinque, mediis augusti caloribus, nemine aquæ guttam ipsis ministrare auso (8).... Erat quippe augustus mensis et intolerabilis æstus (9).

Maximiano Galerio,

11 *Si hactenus dicta breviter complectimur, hæc apparent quasi signa temporis : pro christiana fide certarunt sancti martyres mense augusto, in generali persecutione, quando duo saltem erant imperatores, atque unus ex iis, non longe a Mysia versatus, quinquennalia imperii solemnia celebrabat. Nulla præter hæc vestigia deprehenduntur ; immo hæc ipsa admodum certa dicere nolim, cum unicum quod superest historiarum monumentum, non primigenium videatur. Sed, aliis quibusvis testimoniis deficientibus, harum notarum ratio habenda est, ut variæ de tempore sententiæ probabili saltem judicio ponderentur. Jamvero eæ nulli melius conveniunt, credo, quam ætati Maximiani Galerii. Etenim, inde ab Adriano, qui primus imperii consortem accepit, imperatores omnes aut festa quinquennalia non* F *egerunt, aut tempore quo illa celebrabant, procul ab Hellesponto et a Mysia versabantur, aut non habebant imperii socios ; vel si hæc omnia in aliquem forte cadant, is christianos in Oriente non vexabat quemadmodum in Actis perhibetur. Sic devenimus ad annos Galerii ; atque ipsi adscribendum esse martyrium, non autem uni ex collegis vel decessoribus, hinc apparet, quod Licinius, de quo solo cogitari possit, non nisi sexennio post susceptum imperium se christianis infensum exhibuit.*

non quidem, ut Assemano placet,

12 *Remanet itaque Maximianus Galerius. Sed quum is ab anno* 293 *imperii consors, ad annum usque* 311 *rebus publicis præfuerit, in quamnam regni partem incidit* S. Stratonicæ *certamen ? Annum* 297 *Assemanus hac ratione proponit :* Neminem latere arbitror Diocletianum, qui juxta unanimem chronologorum sententiam,

(1) Cfr. supra, num. 2. — (2) Cfr. Klein, Fasti consulares, pag. 112, Lipsiæ 1881. — (3) Cfr. infra, num. 17.— (4) Acta SS., tom. III April., pag. 576 et seq. — (5) Th. Mommsen, Inscriptiones Asiæ latinæ, part. II, num. 6094, pag. 983 ; cfr. pag. 1131, Berolini 1873. Cfr. Marquardt, Röm. Staatsverwaltung, tom. I, pag. 347 et seq., Lipsiæ 1881. — (6) Cfr. infra, Vita, numm. 10, 26, 37. — (7) Cfr. ibid., numm. 8 et seqq., 14, 16, 17, 29 etc. — (8) Ibid., numm. 39. — (9) Ibid., num. 20.

AUCTORE R. D. B.

sententiam, anno 284 die 17 mensis septembris imperator Chalcedone renuntiatus est, sibi in societatem imperii A. C. 286 adscivisse Maximianum Herculium, qui in Galliis christianos immanissime divexavit; anno autem 292, secundum Tillemontii aliorumque supputationem, Maximianum quoque Galerium Armentarium, christianis infensissimum, et Constantium Chlorum imperii participes fecisse ; et Maximiano quidem Orientem, Constantio vero Brittanniam decrevisse. Hinc porro liquet solemnia diis sacra a Maximiano Galerio indicta, quæ in hisce Actis designantur, recta competere in quintum ejusdem imperii annum. Maximianus namque, quinto post susceptum imperium anno, parta de Narseo Persarum rege victoria, quinquennalia, in quibus uti et in decennalibus, quindecennalibus et vicennalibus, vota diis persolvebantur, celebravit: quod et Pagius in critica Baronii, ex veterum monimentis, luculenter confirmat. Porro si anno Christi 292, quo, ut modo aiebam, in consortium imperii adscriptus est Maximianus, anni quinque addantur, ducentesimum nonagesimum septimum habebis Christi annum ; ad quem proinde
B SS. Stratonicæ et Seleuci referendum est martyrium. Quinquennalium autem occasione sævam in christianos persecutionem a Maximiano Galerio fuisse concitatam, non solum ex Actis nostris patet, quæ eam sub initium describunt, verum et scriptores alii accuratissimi id asseverant : Anno, inquit Pagius, 297 quinquennalia dedit Maximianus Galerius et persecutionem adversus christianos a militibus incepit. Præiverat doctissimus Annalium parens, qui ea Eusebii verba, quæ in Chronico leguntur : Veturius nempe, magister militiæ, christianos milites persequitur, paullatim ex illo jam tempore persecutione adversus nos incipiente ; et illa Historiæ ecclesiasticæ, lib. VIII, cap. 1 : Exorsa primum persecutione ab iis qui militabant, etc., et ad Maximianum Galerium, et ad eumdem 297 Christi annum refert ; qui propterea persecutionis ab eo excitatæ, quæ toto decennio, paucis fortasse intervallis exceptis, in Oriente efferbuit, primus censendus est (1). *Hactenus Assemanus.*

anno circiter 297,

13 *Ut nunc sententiam illam ad calculos vocemus, obiter notandum est Maximianum*
C *Herculium non anno* 286, *sed* 285, *in societatem imperii venisse* (2) ; *nec Maximianum Galerium anno* 292, *sed* 293 *cæsarem fuisse renuntiatum* (3), *nec demum anno* 297, *sed potius* 298 *milites maxime vexari cœpisse* (4). *Deinde persecutio ante annum* 303 *adhibita prorsus discrepat ab ea quæ in Actis* SS. Stratonicæ *et* Seleuci *adumbratur, quæque non in milites tantum, sed in universos christianos sæviisse perhibetur. Quin, etiamsi illa fuerit generalis, quis credat Galerium, de celebrandis quinquennalibus et christianis insectandis literas dedisse ad civitatem Cyzicenam, quo tempore nullum in ea imperium obtinebat? Quum* D *enim anno* 293 *cæsar renuntiatus est, non Mysiam, in qua Cyzicum jacebat, non Bithyniam aliasve tractus illius regiones accepit, sed Illyricum et partes adjacentes* (5). *Asiæ vero tunc primum præfuit, quum Diocletiano se purpura abdicante anno* 305, *augustus creatus est* (6). *Nec dicas eum sæpe ditionis suæ fines excessisse, et in aliorum regno esse imperio usum, eo quod, ut ait Lactantius* (7), quod voluit et fecit, seque solum totius orbis dominum *ratus est ; nam hæc cadunt in tempus quo summam imperii, post Diocletiani abdicationem, tenebat.*

sed multo probabilius

14 *Aliæ adversus Assemani placitum rationes suppetunt. Anno enim* 297 *nec recte imperator dici poterat Galerius, neque in Hellesponto aut vicinis provinciis versabatur* (8) : *utrumque tamen indicatur in Passione. Sed, iis etiam omissis, satis liquet in aliud tempus referendum esse martyrium, et in alia, si quæ sint, quinquennalia. Et re quidem vera, Galerius hæc solemnia bis celebravit, anno* 297 *vel* 298, *seu quinto a suscepta dignitate cæsarea, et anno* 309 *vel* 310, *qui erat annus imperii* E *quintus. Priora certa sunt ex nummis ab Eckel citatis* (9), *altera ex communibus ea de re legibus :* Augusti *enim, ait Pagius* (10), si prius cæsares renuntiati fuissent, tam cæsarei quam augustei imperii quinquennalia et id genus festa *edebant* (11). Celebrabantur autem incipiente vel finiente quinquennio, die nempe primo anni quinti vel sexti imperii, cum sacrificiis, votis solemnibus, ludis circensibus et scenicis, ac munere gladiatorio (12) ; *id est, pro Galerio, mense majo anni* 309 *vel* 310, *quippe qui a die* 1 *maji anni* 305 *summam rerum adeptus sit.*

anno 310

15 *Huic etiam ætati quadrant reliqua temporis signa quæ in Passione deprehenduntur. Plures tunc fuisse imperatores neminem latet ; atque unum ex eis, ipsum videlicet Maximianum Galerium, non procul Mysia degisse dum in christianos Cyzicenos sæviebatur, admodum credibile est. Cyzico sane non multum distabat Nicomedia illa, ubi principes plerumque versabantur, ex quo eam Diocletianus splendore ac divitiis cum Roma coæquare studuerat* (13). *Nec dubium est quin ibi Gale-* F *rius etiam, qui Bithyniæ ac reliquæ Asiæ Minori tunc præerat, domicilium collocarit. Cæterum ab historicis non traditur anno* 309 *in dissitis provinciis diu commoratus. Eodem circiter tempore in christianos sævitiam adhibebat ; non enim ad cæsareum ejus imperium (anno* 293 *inchoatum), sed ad augusteum (inde ab anno* 305) *pertinet atrocissima veræ religionis oppugnatio* (14).

vel 309,

16 *In summa igitur non temere concluseris, occubuisse sanctos* Stratonicam *et* Seleucum,

(1) Acta SS. mart. Orient. et Occident., part. II, pag. 66. —(2) Cfr. supra, pag. 731. — (3) Mommsen, Berichte über die Verhandlungen der k. Sächs. Akademie der Wissench., tom. III, pag. 50 et seq. Cfr. Büdinger, Untersuchungen zur Römischen Kaisergeschichte, tom. III, pag. 11. — (4) Supra, pag. 278. Cfr. Gams, Kirchengeschichte von Spanien, tom. I, pag. 296 et seqq. — (5) Cfr. Acta SS., tom. VI Sept., pag. 142. — (6) Cfr. Eutropius, Breviarium hist. Rom., lib. X, cap. 1, pag. 168, edit. a Droysen, Berolini 1878. — (7) De morte persecutorum, cap. XX, ap. Migne, Patr. lat., tom. VII, col. 227. — (8) Cfr. Tillemont, Histoire des empereurs, tom. IV, pag. 16, Bruxellis 1732. — (9) Doctrina numorum, tom. VIII, pag. 483. — (10) Pagius, in Annal. eccl. Baronii, ad ann. 310, num. II, pag. 470, Lucæ 1738. — (11) Ibid. Cfr. Pagius, Annalium Baronii apparatus, Dissert. hypatica, cap. II, pag. 30, cap. VI, pag. 54, cap. XII, pag. 87, cap. XIII, pag. 90, Lucæ 1740. — (12) Ibid., cap. II, num. 4. Cfr. Marquardt, Röm. Staatsverwaltung, tom. III, pag. 257 et seqq., Lipsiæ 1878. — (13) Cfr. Lactantius, De morte persec., cap. VII, ap. Migne, Patr. lat., tom. VII, col. 206. Cfr. Proxagoras, De laudibus Constantini M., ap. Photium, Bibliotheca, cod 62, ap. Migne, Patr. græca, tom. CIII, col. 118. — (14) Cfr. infra, num. 18. Büdinger, Untersuch. zur Röm. Kaisergesch., tom. II, pag. 231.

inchoatis

AUCTORE R. D. B.

A *inchoatis jam quinquennalibus, seu post diem* 1 *maji anni* 309, *et Galerio nondum mortuo, seu ante mensem majum anni* 311; *immo ante finem anni* 310, *quandoquidem martyrium mense augusto contigit* (1). *Uter vero annus*, 309 *vel* 310, *eligendus sit, non liquet. Magis tamen placeat prior, si certa sint quæ de Galerii obitu produntur. Narrat Anonymus ille Valesianus imperatorem* ad Serdicam *(hodie Sophiam in Bulgaria)* distabuisse (2). *Ex quo fit ut mense augusto anni* 310 *procul Mysia et Hellesponto detentus videatur. Etenim, antequam mense circiter majo anni* 311 *e vita migravit* (3), *annum fere integrum ægrotasse dicitur, in eo verisimiliter loco in quo mortuus est:* Percussit eum Deus, *ait Lactantius*, insanabili plaga (4),..... per annum perpetem (5). *Sed neque hoc Lactantii testimonium ut plane certum omnes historici recipiunt* (6), *et Anonymum Valesianum perperam locum mortis Galerii indicasse, nonnulli auctores hodie opinantur* (7), *quamquam eidem aliqua ratione Nepotianus, epitomator Valerii Maximi* (8), *suffragatur.* B *Quidquid est, nihil certe confici potest ex edicto quod Galerius, decimo nono imperii cæsarei anno, pro christianis promulgavit* (9), *quodque recentes nonnulli historici* (10) *datum voluerunt post diem* 25 *julii et ante diem* 10 *novembris anni* 310. *Sane, si res ita se haberet, probabilius ad mensem augustum anni* 309 *martyrum triumphus referretur. Sed jam nemo, opinor, sententiam illam propugnabit, quum ostenderit Theodorus Mommsen Galerii imperium cæsareum anno* 293 *incepissse, non autem, quod plerique asserunt, anno* 292. *Edictum vero ejus inter diem* 1 *martii et* 1 *maji anni* 311 *propositum est* (11).

recrudescente persecutione

17 *Ita de tempore martyrii hactenus disputavimus, quasi plane constaret sanctos* Stratonicam *et* Seleucum *sub festis Galerii quinquennalibus vitam posuisse. Quod quidem auctoribus omnibus adeo indubitatum fuit, ut* annum quartum *imperii, qui in exemplari syriaco legitur, mutarit Assemanus in* annum quintum, *ejusque vestigiis tum Pius Zingerle* (12), *tum alii scriptores* (13) *institerint. Et re quidem vera, si quis credere nolit errore librarii* quartum C *pro* quinto *positum esse, conjici saltem poterit jam anno quarto prodiisse literas de solemnibus anno sequenti celebrandis, idque tanto probabilius, quanto melius sacris quinquennalibus convenit Passionis exordium. Quod vero additur:* Atrox inde et sæva adversus christianos tempestas exorta est, *id etiam temporibus illis valde congruit. Scilicet Ecclesiæ vexatores inde a Nerone usque ad Maximianum Galerium percensenti apparebit, ait Pagius*, persecutiones cum votis quindecennalibus aliisque id genus vel nuncupatis vel solutis, seu cum initio, aut cum quinto, decimo et similibus imperii annis connexionem habuisse (14); *immo eas* annis quibus *festivitates ejusmodi* celebrari deberent decretas fuisse, et si jam decretæ essent, easdem magis exarsisse (15).

et post nova in christianos edicta.

18 *Verum etsi quis addubitet num in Actis nostris Galerii quinquennalia indicentur, non deest tamen ratio cur annum circiter* 309 *aliis anteponere perstemus. Præterquam enim quod Maximiani [Galerii] nomen in margine codicis syriace scriptum est, ad augusteum imperium ejusdem Galerii, ut jam monuimus, referenda est vehementissima persecutio et plurimorum martyrum orientalium certamina* (16). *Tum quoque maxime adhiberi solita sunt tormenta quæ in Passione* SS. Stratonicæ *et* Seleuci *memorantur, ut supplicium illud de quo Lactantius* (17): Et hæc ille [*Galerius*] primo adversus christianos permiserat, datis legibus, ut post tormenta damnati lentis ignibus urerentur. E *Insuper* incensæ faces et exstinctæ admovebantur omnibus membris. *Sed multum momenti in hoc est, quod anno* 308 *vel* 309 *novum durissimumque in christianos edictum prodiit, atque hujusmodi ut in Passionis initio indicatum videri possit. Ibi enim legimus: Anno imperii quarto, vel, ut Assemanus vertit, quinto, imperator* solemnia diis sacra omnibus Romanæ ditionis civitatibus imperavit. Atrox inde et sæva adversus christianos tempestas exorta est: capiebantur enim... atque exquisitis suppliciis summa cum immanitate necabantur. Per eam occasionem viri complures feminæque et sacerdotes comprehensi... *Jamvero post medium annum sextum persecutionis, anno* 308 *vel* 309, quum persecutionis incendium imminui, *ait Eusebius* (18), et sacro *martyrum* cruore quasi restingui jam cœpisset, rursus ille qui persequendi potestatem nactus fuerat, nescio quo modo quove impulsu, adversus christianos de integro inflammatus est. Repente siquidem Maximini edicta contra christianos quoquoversus per singulas sunt missa provincias. Simul præsides ipseque præfectus prætorii, propositis edictis et epistolis ac publicis jussionibus, instabant... ut imperatoris præceptum F executioni mandarent, quo jussum erat ut... cunctos, tam viros quam mulieres, una cum servulis ipsisque infantulis, sacrificare et libare diis immortalibus cogerent et immolatis hostiarum carnibus vesci, utque cuncta in foro venalia sacrificiorum libationibus inquinarentur. *Re-*

(1) Cfr. Vita, num. 20.—(2) Cfr. Ammianus Marcellinus, Res gestæ, ad calcem, pag. 712, edit. a Gronovio, Lugd. Batav. 1693. — (3) Eusebius, Hist. eccl., lib. VIII, cap. 17, pag. 657 et seq. Lactantius, De mort. persec., cap. XXXV, col. 250 et seq. Baiterus, Fasti cons., pag. CXI. — (4) De mort. persec., cap. XXXIII, col. 246. — (5) Ibid., col. 248. — (6) Büdinger, Unters. zur Röm. Kaiserg., tom. II, pag. 238 et seq. — (7) De Champagny, Les Césars du IIIe siècle, tom. III, pag. 419, 421 et 424, Paris. 1870. — (8) Cfr. Landolfi Sagacis additamenta ad Pauli Hist. Rom., lib. XI, pag. 323, edit. a Droysen, in Mon. Germ. hist., Auct. antiq., tom. II, Berolini 1878. Cfr. Tillemont, Hist. des empereurs, tom. IV, pag. 48, Bruxellis 1732. — (9) Lactantius, De mort. persec., cap. XXXV, col. 250. Eusebius, Hist. eccl., lib. VIII, cap. 17, pag. 655 et seqq. — (10) Hunziker, Diocletianus, ap. Büdinger, Unters. zur Röm. Kaisergesch., tom. II, pag. 237 et seq. — (11) Ibid., tom. III, pag. 11 et seq. — (12) Echte Akten H. Märtyrer des Morgenlandes, part. II, pag. 54, Œniponte 1836. — (13) Cfr. J. B. Malou, Martyrium SS. Stratonicæ et Seleuci, pag. VII. — (14) Dissertatio hypatica, cap. III, pag. 41, in Annalium Baronii apparatu, Lucæ 1740. — (15) Ibid., pag. 40. — (16) Lactantius, De mort. persec., cap. IX, col. 207 et seq., cap. XXI et seq., col. 227 et seq. Lactantius, Divinæ institutiones, lib. V, cap. 11, col. 584 et seq., ap. Migne, Patr. lat., tom. VI. Cfr. Ruinart, Acta martyrum sincera, pag. 491, Amstelædami 1713. Acta SS., tom. III Martii, pag. 83; tom. VIII Oct., pag. 424 et seq., etc. Surius, ad diem 9 nov., pag. 230, ad diem 26 dec., pag. 331, Coloniæ 1618. — (17) De mort. persec., cap. XXI, col. 229. — (18) De martyribus Palæstinæ, cap. IX, pag. 694 et seq., edit. a Lämmer.

AUCTORE R. D. B.

crudescentem illam vexationem soli quidem Maximino (imperatori ab anno 307,) *tribuit Eusebius; sed in Actis S. Theodori Amaseni, Maximianus Galerius etiam nominatur :* Maximianus et Maximinus imperatores emiserunt decretum in universam terram quæ parebat eorum imperio, ut omnes gentes quæ credebant piæ religioni christianorum, si exsecrandos cibos gustassent, salvi essent, qui autem contradicebant, traderentur judiciis (1). *Rursus itaque ad annum circiter* 309 *reducimur, atque illi tempori* SS. Stratonicæ *et* Seleuci *mors non improbabili conjectura poterit illigari.*

§ III. De reliquiis SS. Stratonicæ et Seleuci. Cultus ecclesiasticus.

Ne in mare projiciantur corpora,

V*ix animam egerant fortissimi juvenes, quum jussit* præses eorum corpora in mare projici (2). *Quæ Actorum narratio eo credibilior est, quod idem de aliis martyribus quamplurimis plane compertum est. Nicomediæ cineres SS. Dorothei et Gorgonii ex sepulcro erepti sunt et aquis obruti,* ne quis illos sepulcris conditos pro diis reputans in posterum adoraret (3). *Item Alexandriæ cineres S. Georgii episcopi in mare projecti sunt,* ne collectis supremis, *ait Ammianus Marcellinus* (4), ædes illis exstruerentur. *Quamplurimis id etiam accidit, quod de SS. Taracho, Probo et Andronico narratur, quorum videlicet ossa profanis ossibus commixta sunt, ne possent agnosci* (5). *Uno verbo, multi ex persecutoribus nulli pepercerunt operæ ut christianos a colendis martyrum reliquiis prohiberent* (6).

obsistit populus.

20 *Prævaluit tamen Cyzici fidelium pietas. Neque enim ii soli, sed cives universi ægre ferebant, nobilissimum par martyrum sepultura carere,* qua ne hostes quidem invident (7), *quæque, ut ait S. Gregorius Nazianzenus,* impiis etiam et sacrilegis hominibus debetur (8). *Itaque* urbe universa *sententiam* publico luctu condemnante, intervenit Theoctista,.. spectatissima femina... præsidi affinis,... magnaque proinde apud eum auctoritate *pollens, quæ nuper christiana facta fuerat* (9), persuasitque præsidi ut sententiam revocaret. *Tunc* populus rursus circa beatorum martyrum corpora sese circumfudit, tanta animorum commotione, ut humum in qua jacuerant pretiosissimis unguentis, sed et lacrymis, perfunderent (10). *In Actis quoque* C *dicuntur* sacra lipsana aromatibus condita atque serico panno involuta ; *quod illo ævo erat adeo frequens, ut judices etiam martyribus minarentur, se impedituros ne ipsorum* reliquias mulierculæ in linteamine involvant, et cum unguentis et odoribus adornent (11). *Hoc quidem ritu conditi leguntur quamplurimi martyres et confessores* (12); *sed (quod lectorem monitum volumus),* haud dumtaxat martyribus, sed venerandis quibusque viris id obsequii antiqua piorum consuetudine præstitum est (13), *neque ille honor, sanctis nostris delatus, indicium haberi potest cultus ecclesiastici.* D

Martyres, statim a morte culti, in fastis sacris raro commemorantur.

21 *Attamen eorum cultus, si Passioni fidem habemus, in dubium vocari nequit. Etenim sacra corpora,* reddita post Ecclesiæ pace et persecutione sublata, pia christiani imperatoris cura, superstructa æde, honoravit (14) ; *aut si scriptionem syriacam ad verbum redditam velis :* Et postquam fuit quies in Ecclesia, et transiit persecutio a christianis, tunc ædificata est super eos ædes sancta per sollicitudinem regis fidelis (15). *Vehementer itaque miramur sanctos martyres, quorum et certamen gloriosissimum fuit, et memoria exstructo templo consecrata, in nullis fere sacris fastis commemorari. Reperit eos Papebrochius, ad diem* 31 *octobris , in menæis Græcorum quæ siglis* Agan *designavit* (16), *ac propterea illorum Acta hac die proferimus, ad quam etiam sanctos pugiles Anno ecclesiastico Græco-Slavico noster Joannes Martinov inscripsit. Insuper in menæis Sirmondianis, quorum apographum exstat in codice regiæ bibliothecæ Bruxellensis* 11322 (17), *hæc legimus :* Ἄθλησις Στρατονίκου καὶ Σελευκίας τοῦ συζύγου, οἵ τὸ γένος εἷλκον ἐξ Ἀντιοχείας, καὶ ἄθλησις τοῦ ἁγίου Νικομήδου, *id est : Certamen Stratonici et Seleuciæ, conjugis, qui genus duxerunt ex Antiochia, et certamen sancti Nicomedi. Hæc in laudato apographo non referuntur ad certam diem; sed, quantum ex aliis sanctis ibidem celebratis colligere est, pertinent ad diem circiter* 9 *octobris. Martyres porro nostros ex Antiochia oriundos esse in Actis syriacis non traditur, ideoque vel sancti illi non iidem sunt qui ab Assemano illustrati, vel (atque hæc opinio multo propius fidem videtur,) mentio Antiochiæ sumpta fuit ex primigenia quadam Passione græca, quam olim exstitisse probabile est. In aliis autem menæis Græcorum celebrantur quidem ad diem 9 vel* 10 *octobris* Andronicus et Athanasia , conjuges , *quorum Andronicus* fuit ex urbe magna Antiochia (18), *quamquam alibi dicuntur* Nicomedienses (19). *Sed nusquam occurrunt* Stratonica E F

(1) Surius, ad diem 9 nov., pag 230 ; cfr. ibid., pag. 228. Cfr. Acta S. Theodoti Ancyrani, in Actis SS., tom. IV Maji, pag. 151 et seq. Büdinger, Unters. zur Röm. Kaiserg., tom. II, pag. 233. Cfr. Migne, Patr. lat., tom. VII, col. 187. —(2) Infra, in Vita, num. ult.; cfr. num. 5.— (3) Eusebius, Hist. eccles., lib. VIII, cap. 6, pag. 620 et seq.; cfr. lib. IV, cap. 23, pag. 286, lib. V, cap. 2, pag. 353, edit. ab Hug. Lämmer. Cfr. Ruinart, Acta sincera martyrum, pag. 299, 372, 403. — (4) Res gestæ, lib. XXII, cap. 11, pag. 354, edit. a Gronovio. — (5) Cfr. Acta SS., tom. V Oct., pag. 583. Cfr. S. Gregorius Naz., tom. I, Orat. V, col. 702. Cfr. Prudentius, Hymn., apud Migne, Patrol. lat., tom. LX, col. 400. Sozomenus, Hist. eccles., lib. V, cap. 9, pag. 606, Moguntiæ 1677. — (6) Mamachius, Origines et antiquit. christ., tom. III, lib. III, pag. 242 et seqq. Cfr. J. Ortlob et G. Hentschel, Martyres furori gentilium ultra mortem expositi, Lipsiæ 1699. — (7) Tacitus, Annal., tom. I, lib. I, num. 22, pag. 43, edit. a Jacob, 1875. — (8) Orat. XXV, in Hieronis laudem, num. 10, tom. I, col. 1211, edit. a Migne. Cfr. Edm. Leblant, in Mém. de l'Académie des inscr., tom. XXVIII, part. II, pag. 78 et seqq. — (9) Infra, in Vita, num. 52 et ult. — (10) Ibid., num. ult. — (11) Acta SS., tom. V Oct., pag. 577.— (12) Acta SS., tom. III Maji, pag. 283 ; tom. II Junii, pag. 154 ; tom. II Jul., pag. 547 ; tom II Aug., pag, 722 ; tom. IX Oct., pag. 7 ; tom. X Oct., pag. 16. S. Paulinus Nol., ap. Migne, Patrol. lat., tom. LI, col. 491. — (13) Aringhus, Roma subterranea, lib. I, cap. 23, num. 20. Cfr. Boldetti, Cimiter. de' S. Martiri, tom. I, cap. 59, pag. 307. —(14) Infra, in Vita, num. ult. — (15) Cfr. Benedictus XIV, De beatif., lib. I, cap. 3, num. 8.— (16) Cfr. cod. ms. reg. bibl. Brux. 11322, fol. 30, r°.— (17) Fol. 134, r°.— (18) Canisius, Thesaurus monum., tom. III, pag. 477, Antv., 1725.—(19) Cfr. Anecd. Ughelliana. in Italia sac., tom. X, part. II, col. 272.

et

A *et* Seleucus. *Contra diserte nominantur in kalendario Melchitico Britannici Musæi* 14489, *octobris die* 9: Jacobi Apostoli, filii Alphæi, et S. Stratonicæ et Seleuci; *item, ni fallor, in codice ejusdem bibliothecæ* 12179, *ad diem* 9 *octobris:* Eustratus et Seleucus. *Denique in kalendario Æthiopico, quod vulgavit Ludolfus, ad diem* 15 *mensis Barmahat (martii), memorantur* Selaphicus et Stratonica sponsa ejus (1), *et ad diem* 19 *ejusdem mensis* Stratonica. EX IMPR.

(1) Commentarius ad Historiam Æthiopicam, pag. 411.

PASSIO SS. STRATONICÆ ET SELEUCI

a *ex Actis Martyrum ab Assemano editis* [a].

CAPUT PRIMUM.

Persecutio Cyzici sæviens. Conversio SS. Stratonicæ et Seleuci. Ad ejurandum Christum frustra sollicitantur.

Stratonica, multos homines videns mortem oppetentes b

Maximianus *b* imperator, anno post susceptum imperium quinto, datis ad provinciarum præfectos literis, solemnia diis sacra omnibus Romanæ ditionis civitatibus imperavit. Atrox inde et sæva adversus christianos tempestas exorta est: capiebantur enim christianæ professionis homines, atque exquisitis suppliciis summa cum immanitate necabantur. Per eam occasionem viri complures feminæque et sacerdotes, comprehensi et Cyzicum deportati, post acerbissimas quæstiones ad supplicium trahebantur. Cujus rei dissipato per urbem rumore, populus universus, beatorum martyrum exitum spectaturus, sese post eos effudit: locus enim suberat urbis mœnibus; idcirco complures eo spectaculo adsciti, summa murorum fastigia compleverant. c Erat in eadem urbe Apollonius *c*, patritius vir magni nominis, et a multis annis publicæ rei præfectus; habebatque filiam, nomine Stratonicam, d Seleuco honestissimo juveni desponsatam *d*, quæ effusam ad spectaculum turbam, magna servorum ancillarumque caterva comitante, consectata est: quumque a mœnibus urbis chris- e tianos ad necem properantes *e* atque cervicem securibus animo quam lætissimo præbentes spectaret, tantam animi magnitudinem vehementer admirabatur. Videbat nimirum eos, inter omne supplicii tempus, modo ad cœlum oculos attollere, modo felicem exitum sibi mutuo hilariter gratulari, mox contra instantem mortem crucis f signo sese munire *f*, et Jesum piis cum lacrymis et frequenti gemitu crebro nominare. Res enim vero sibi visa est miraculo proxima; quocirca stupenti similis ad suum comitatum conversa: « Ecquid, ait, quod modo spectatum venimus? Videmus siquidem cæteros homines ad mortis nuntium trepidare, et velis remisque eniti ut illam effugiant: isti vero, quos christianos dicimus, a satellitibus comprehensi, haud alium quam si mortem evasissent vultum ostendunt, et tormentis etiam lacerati, inter supplicia ridentium speciem exhibent. Non ita profecto esurientes ad cibum potumque inhiant, ut illi ad mortem. Quorsum vero in cœlum intuentes, identidem illud ingeminant: Nobis, quæsumus, adesto Domine? In quo scilicet confisi has omnes æquo animo perferunt ærumnas? Ecquisnam est iste, E quem sub exitus sui horam multis precibus advocare solent, Jesus Christus? » Instabatque virgo, hominem quæritans a quo de rebus ejusmodi edoceretur.

2 Aderat forte prope locum adolescens quidam christianus, qui persecutionis metu religionem dissimulabat. Is Stratonicam ea verba facientem sciscitantemque audiens, Christo hanc illi procul dubio mentem injiciente, ad ipsam, amotis arbitris, accedit; tum vero inchoatum a virgine sermonem prosecutus, de christiana religione hunc in modum disseruit: « Altera post nostrum ab hoc sæculo exitum nobis reposita est vita immortalis, et regnum in ea cœleste ac sempiternum: hoc porro se consecuturos sciunt qui, quod modo agitur, temporis ærumnas æquo animo pro virtute ferunt. Ejusmodi namque constantes animæ, quum præsentis lucis usura privantur, in cœlum evolant, rebusque ibidem æternum mansuris potiuntur. » Exarsit animo ad hæc beata virgo, iterumque juvenem interpellans: « Ecquis, ait, ponet mihi ob oculos eam, quam modo prædicabas, supra cœlos ipsos agendam beatissimam vitam? » Cui juvenis: « Si, F inquit, in dominum nostrum Jesum Christum pro salute hominum cruci affixum credideris, mentem ille tuam divino suo lumine collustrabit, dissipataque ingenita conditioni nostræ caligine, cœlestis illius gloriæ apparatum oculis tuis spectandum subjiciet. » Tum virgo: « Si professa fuero, ait, quæ christiani mortem oppetituri prædicare solent, dic, quæso, num mihi cœlestis ista felicitas sit affulsura? » Cui ille: « Quæcumque tibi hactenus dixi, adeo vera sunt ut verius nihil. Et certe, si ejurata idolorum superstitione, in Deum, mundi opificem, ex animo credideris, is confestim arcanam tibi secreti illius ævi gloriam patefaciet. »

pro fide Christi,

3 Hæc et ejusmodi inter se ambo disserebant, mirantibus interea domesticis virginem, quæ ob parentis summam dignitatem nec ipsos quidem urbis proceres alloquio dignaretur, cum ignoto tamen illo juvene tam prolixe confabulari. At illa, christiani adolescentis dicta animo volutans, ad Christum accedere deliberabat: idolorum quippe superstitione, parentum erroribus, imbuta tenebatur. Christus vero, qui Philippum ad eunuchum

et ipsa fit christiana

EX IMPR.

eunuchum Æthiopem allegavit, ut ab illo veritatem doceretur et in Deum crederet, hunc pariter adolescentem ad virginem erudiendam destinavit, quo interprete veritatis semitam disceret, mox etiam, emenso virtutis stadio, ad sanctorum sortem, ad lucidas nempe beatorum sedes, perveniret. Nova itaque, quæ christianus ille juvenis suggesserat, consilia agitans Stratonica, e sella repente exsilit, cœlumque intuens, martyrum exemplo docta, signo crucis frontem munit elataque voce : « Domine Jesu Christe, ait, verus christianorum Deus, aperi oculos meos, ut divinam invisibilis mundi lucem hauriam, certoque experimento, quæcumque ab hoc adolescente didici, vera esse comperiam. Vitam, quæso, meam ab interitu nunc vindica, et lumine veritatis mentem meam tu mei misertus illustra. »

martyresque cernit cœlesti gloria decoratos.

4 Tum vero cœlum aperiri visum est, indeque conspicua lux in speciem columnæ conformata emitti, et super cadavera martyrum ante præsidis sellam projecta insidere ; necnon christianorum, qui post primos subinde necabantur, animæ in cœlum conscendere. Ea admirabili visione non mediocriter perculsa Stratonica, expavit B primum ; mox, relicto comitatu, e mœnibus quibus insederat descendit, atque per proximam urbis portam, ad locum in quo christiani cædebantur, sese festinato proripuit, turbamque confertissimam perrumpens, omni posthabita conditionis suæ atque dignitatis cura, super corpora cæsorum martyrum sese abjecit, elataque voce flens gemensque : « Domine Jesu Christe, ait, concede mihi, quæso, parem cum istis, qui pro nomine tuo perempti sunt, vitæ exitum, membraque mea ipsorum artubus adjunge. »

Domum redux et mirabili viso recreata,

5 Quæ quum a circumstantibus famulis Apollonio patri protinus renuntiata fuissent, incredibili dolore affectus est, adeo ut sibi imperare non potuerit quin vestes conscinderet, et feminarum in morem miserabiliter ejulans, ad locum curreret, ubi filiam christianorum cadaveribus incumbentem eorumque cruore fœdissime aspersam contemplatus, ipsam, præsente præfecto, de media multitudine abripit, et : « Quisnam, ait, filia, te rapuit furor, ut hunc tumultum cum tanto familiæ nostræ dedecore, inspectantibus omnibus Cyzicenis, hodie concitares ? » Cui virgo : « Non ego talia ausa sum, ait, ut nomini C nostro ullam infamiæ labem aspergerem, sed ut ab æterna ignominia te meque simul liberarem. Quod quidem me assecuturam spero, si mihi ipse consentias, atque inutilem et fatuam deorum inanium superstitionem abjicias. » Quæ verba seni uberiores adhuc lacrymas excitavere. Præses, Apollonium gravissimo mœrore oppressum plorantemque miseratus, christianorum cadavera procul amoveri confestim jussit, et in pelagus projici ; Stratonicam vero acriter increpuit. Mox cum suo officio in urbem se recepit, ex puellæ facto non mediocriter animo perturbatus. Hæc vero, inquinatis sanguine vestibus et oculis ex nimio fletu tumentibus, compulsa est, appetente jam nocte, una cum patre domum redire. Hic porro procul a domesticorum colloquio mensaque ingressa conclave, totam noctem insomnis et jejuna orando consumpsit, hæc crebro ac pie iterans : « Domine Jesu Christe, ne quæso me deseras, quoniam in te credidi. » Ecce autem mediis in tenebris insolita luce, quæ solis jubar longe superabat, coruscare cubiculum videt, et pone adstantem juvenem vultu fulguris ad instar micante, qui ipsam blande compellans : « Vide, D Stratonica, aiebat, ut supplicia a Christi hostibus tibi intentata contemnas, haud dubiam in spem victoriæ pugnatura, quam beatissima cum sanctis sors certissime consequetur. » Hæc fatus, ex ejus oculis sese subduxit ; illa vero ad tuendam Christi fidem mirum in modum exarsit.

a patre frustra ad ejurandam fidem sollicitatur,

6 Vix illuxerat, quum pater ad virginis thalamum accurrit plorans ; invenit autem provolutis humi genibus orantem. Tum : « Quæso te, filia, ait, ne me effœta jam ætate senem e vita decedere tristem mœroreque confectum patiaris, sed tuo me saltem solare alloquio, præsertim quum tu mei sis maxima doloris causa. » Cui Stratonica : « Si mihi obaudias, et abjecta deorum inanium superstitione, Deum mundi opificem posthac colere statuas, quæcumque jusseris ultro faciam. » Tum ille : « Tune ergo sapientem decere putas, contemptis quos imperatores reverentur diis, hominem a Judæis Hierosolymæ teterrimo crucis supplicio affectum adorare ? » Cui filia : « Ego vero æquissimum reor divinos honores rependere Christo, qui pro mea et communi generis humani salute Hierosolymis vitam in cruce posuit, fixumque mihi est ipsum per tela, perque E ignes et per acerbissima quæque tormenta sequi : illi namque salutem meam curæ esse non dubito. » Quæ quum asseverate a virgine dicerentur, vehementer et supra quam dici potest miserum senem conturbarunt. Quamobrem, discissis iterum vestibus, mœstitia iraque simul exæstuans, Julium præsidem *g* confestim adit, *g* dolorem suum eidem impertiturus.

et sponsum Seleucum ad veram religionem traducit.

7 Interea Stratonica ex patris absentia opportunam occasionem nacta, locum in quo christianorum cadavera occubuerant repetit. Ecce autem præter urbis portam puellæ occurrit Seleucus, ipsius sponsus, qui forte per id tempus nobilium juvenum corona septus illuc diverterat. Hic vero Stratonica, divino, quo erat ebria, amore impellente, suæque propterea conditionis oblita, libere juvenem compellat, et : « Agedum, Seleuce frater, ait, ad vitam novam et a corporis contagione remotam modo simul enitamur. Festinemus ad eum qui perditam hominum rem unus restituit. Quæramus veritatis diem, spretisque caduci thalami deliciis, sempiternæ lucis sedes in posterum cogitemus. » His atque aliis ejusmodi Stratonicæ F dictis non parum animo commoveri visus est Seleucus, bibulis, ut aiunt, auribus ejus verba hauriens et attente secum ipse volvens : virginem quippe impense amabat. Postremo rogat utrum Stratonica patriis diis præstantius aliquod numen rebus humanis præesse crederet. Cui illa : « Quos urbs nostra, respondit, deos hactenus coluit, mutas et inanimes statuas esse puta. Jesus autem in quem credidi, et cujus pridem pio lumine sum illustrata, cujus etiam morte perditum dudum humanum genus reparatum est, is Deus est et Filius Dei, qui propter mortalium salutem, carnem induere crucisque subire supplicium minime dubitavit. » Seleuco ista vehementer admirante, Stratonica pro juvenis salute Deum sic orabat : « Domine Jesu Christe, adolescentis istius, quæso, mentem divino tuo lumine illustra : illuceat, oro, cordi ejus gratiæ tuæ fulgor, ut credat in te atque intelligat te esse Deum verum, cœli terræque dominum. » Mox, apprehensa fidenter Seleuci manu, ambo simul ad locum ubi sanctorum martyrum corpora jacuerant, pergunt. Hic Stratonica rursus prona advolvitur, complectiturque

A complectiturque terram martyrum cruore aspersam, crebris singultibus profusisque lacrymis Deum, ut sibi fiat propitius, obtestatur.

Quos cum præses cruciare velit,

8 Quæ quum circumstantes utriusque domestici indignissime ferrent, Apollonio cum præside tunc forte versanti statim renuntianda curarunt. Continuo ad locum ambo, cum suo quisque comitatu, convolant. Ibi Seleucum et Stratonicam humi provolutis genibus orantes reperiunt. Tum vero præses ad Apollonium se convertens: « Res, inquit, est, Apolloni, mihi sane neutiquam silentio dissimulanda, quod præter imperatorum edicta pateris filiam tuam, relictis Romanorum principum diis, christianorum superstitione implicari. » Cui Apollonius : « Non est, optime præses, cur in hoc negotio mihi jure succenseas ; nec enim ego aut publicis resisto legibus aut patrios deos contemno. » Tum præses : « Cur ergo filia tua deos esse negat, quos universa civitas colit ? » Cui Apollonius : « Per victoriam imperatorum dominorum nostrorum, juro me hactenus id facti ignorasse. Porro quum de istis qui vocantur christiani pridem supplicium sumeretur, filia me inconsulto turbam secuta est, novæ rei spectandæ voluptate illuc pertracta. B Referebant autem puellam, quum illi cæderentur, supra muros consedisse. Ab eo porro die pertinacissimus error iste ipsius menti inhæsit ; mihi vero quo pacto id factum sit, penitus, ut aiebam, incompertum est.» At præses : « Verba seris, Apolloni, ait. Dixi rem esse eam quam impune dissimulare nequeam ; tu vero qui a tuis deorum sacra violari et publicas conculcari leges permittis, qua ratione te purges, interim vide. » Cui Apollonius : « Itane vero, respondit, ego reus fiam, si quid forte meorum aliquis, me invito, contra leges peccaverit ? Omnes testor deos, me tanto ex ea re mœrore affectum fuisse, ut vix animo temperarem ne me in pelagus illico præcipitem darem.»

Apollonius indutias impetrat h

9 Tum præses: «Quandoquidem imperatorum beneficio primum in senatu *h* locum obtines, indignum puto ut quispiam tibi de hoc negotio apud principem molestiam creet ; filiam vero tuam, nisi posita ista pertinacia priscam religionem sponte resumere annuat, ego tormentis cogam, teque dimisso, sola statutas huic sceleri pœnas luet .» Tum Apollonius, ut quæstionem C ad septem dies differat, præsidem orat : « Quo intervallo ego, subdit, filiam ad saniorem mentem me reducturum confido, adhibita etiam ad id negotii matronarum puellæ familiarium opera. Quod si id mihi minus pro voto cesserit, concessa ab imperatoribus potestate tibi liberum posthac erit uti, pertinacemque feminam exquisitis cruciatibus ad officium revocare.» Tum præses Apollonii precibus se annuere præfatus, subjecit: « Si vero deinceps legibus resistere pergat, per omnes simul deos nostrorumque dominorum victoriam juro, acerbissimis quibusque suppliciis illam enectum iri, Cyzicenis feminis exemplum terribile futuram, ne posthac deos parvi pendere audeant.» Quibus minis Stratonica adeo perterrefacta non est, ut inde magis in suo proposito confirmaretur. »

et in cassum filiam flectere conatur;

10 Post præses virginem blande compellans: « Ecquæ te tandem, ait, o Stratonica, in hunc errorem nobili femina indignum impulit insania, ut relictis diis universi rectoribus, inane christianæ religionis commentum sectareris ? » — « Utinam, illa respondit, error iste tibi in animo hæsisset, aut crudelissimo imperatori, qui hoc iniquissimum bellum adversus Christum, servatorem mundi, suscipere te jussit. » Tunc vero præses ejusmodi convitio affectum imperatorem ægerrime ferens, excanduit, fremensque : « Audistin, Apolloni, ait, filiam tuam invictis imperatoribus insultantem?» Hæc fatus, in urbem regressus est, sæva quæque adversus virginem versans consilia. Interea Apollonius precibus lacrymisque filiam a proposito deductum iri confidens, hunc in modum adortus est : « Quæso te, filia, tui te parentis universæque domus tuæ miseratio aliquando capiat, præsertim quum nos omnes tua ista adversus imperatorem maledicentia in summum discrimen adduxeris. » Cui Stratonica : « Semel monui te, pater, atque iterum mihi modo monendus es, nisi deorum inanium abdicata superstitione, Deum, quem nos christiani colimus, adores, te nunc meum abnuo abnegoque patrem, tuosque simul omnes abjicio, nec te posthac parentem meum, nec me gnatam tuam esse dicam ; mei deinceps patris matrisque, fratrum et sororum, sed et cognationis et gentis loco erit unus in quem credidi, et qui me ab errore et interitu liberavit, Jesus Christus. Quamobrem, quæso, E ne mecum operam ludere pergas, neve tuis aut cujuscumque mortalium dictis me a meo proposito abductum iri confidas. » Hoc puellæ responso supra quam dici potest stomachatus pater : « Testes, inquit, deos appello omnes, me contemptæ patriæ religionis vindicem, præside severiorem, te habituram, nec unquam me cessaturum donec Christum ejures. Utrum vero ille te manibus meis eripere queat necne, modo pertentandum est. » At Stratonica insanas hominis minas flocci faciens : « Quidquid irarum, inquit, pectore condis, pater, in me unam effunde. Jesus, in quem credidi, patientiam mihi ad hanc pugnam viresque subministrabit. Ejus porro adjuta numine, omnes nequitiæ vestræ artes me superaturam esse confido .»

EX IMPR.

pariter multi juvenes et matronæ nobiles.

11 Continuo Apollonius Stratonicam et Seleucum in urbem duci a servis jubet, atque in tenebricosum conclave triplici septum thalamo includi. Nobiles interim matronas convocat, rogatque ut a sententia filiam abducere satagant. Qua occasione venere etiam e primaria nobilitate juvenes, Seleucum antiquum sodalem de præsenti discrimine itidem admonituri. Ingressi F itaque simul omnes conclave, hortantur athletas Christi, rogant, obtestantur ut tandem resipiscant, suæque saluti consultum velint. At illi, defixis in cœlum oculis, dominum nostrum Jesum Christum interim supplicabant in hæc verba : « Jesu Christe, Fili Dei vivi, adesto nobis. » Mox Stratonica a precibus ad circumstantes ethnicos conversa, eosdem acriter objurgat : « Hinc, ait, propere efferte gradum, sathanæ nequissimi satellites. Notæ sunt fraudes quas in christianos instruitis, suadentes ut lucem tenebris posthabeamus : quod ipsi cæco errore facitis, cæca, surda et muta simulacra adorantes. Nos vero, qui veram lucem per fidem hausimus, si posthac inanes ejusmodi deos adoremus, plane amentes simus. Vos porro qui cæci estis, inanimes statuas, ut lubet, colite, modo tamen hinc procul a nostro conspectu abeatis. » Hæc Stratonicæ oratio conventum dissolvit. Hinc enim certiores facti ejusdem sodales nunquam fore, ut qui ad christianam religionem semel accessissent, a proposito dimoveri se paterentur, discesserunt, non

EX IMPR. non sine gravissimo animi dolore, quem carissimorum capitum periculum et luctuosus casus excitabant.

ANNOTATA.

a *De Actis egimus in Commentario prævio, num.* 1 *et seqq. Ea exhibemus ut a Stephano Evodio Assemano latine reddita sunt.*

b *Jam monuimus in exemplaribus syriacis legi* Numeriano, *at in margine codicis Vaticani adscriptam esse vocem* Maximiani ; *item, non annum quintum imperii, sed annum quartum signari. Eventus porro ad annum* 309 *vel* 310 *referendus videtur* (1).

c *Apollonius, quamvis patritius, immo* imperatorum beneficio primum in senatu locum *obtinens* (2), *subditus tamen erat Julio illi qui in Actis præses dicitur* (3).

d *Quo tempore martyrium contigit,* S. Stratonica puella *fuisse dicitur* (4), *pater vero Apollonius*, effœta jam ætate senex (5). *Quum autem virgo tunc* Seleuco *desponsa et haud procul a nuptiis fuerit, ex ipsa lege Romana* B *conjici potest eam duodecimum saltem egisse annum , socium vero annum saltem decimum quartum* (6) ; *sed utrumque fuisse ætate paulo provectiores in Actis subindicatur.*

e *Revera constat Cyzici, Maximiano Galerio imperatore, non paucos fuisse martyres , ut SS. Evilasium et Faustam* (7), *S. Tryphænam* (8) *et alios.*

f *Nullo jure impugnentur Acta nostra eo quod inducantur martyres Cyziceni* contra instantem mortem crucis signo sese munientes. *Quod enim tradit divus Hieronymus* (9) : Crux in christianorum frontibus pingitur et frequenti manus inscriptione signatur, *id de martyribus jamjam morituris verissimum fuisse, et quidem in omni regione, exemplis quamplurimis confirmatur. Ita egerunt Cæsareæ in Cappadocia S. Gordius, Antiochiæ in Syria aut in Ægypto S. Julianus, Spoleti in Umbria S. Pontianus* (10), *Romæ S. Tiburtius, Perusiæ in Etruria SS. Constantius et Crescentius* (11), *Cordubæ SS. Rudericus et Salomon* (12), *Pergami in Asia S. Antipas, episcopus, SS. Carpus et Papylus* (13), *Tarsi in Cilicia S. Bonifacius civis Romanus, Heracleæ in Thracia* C *S. Glyceria* (14), *Ancyræ in Galatia SS. Theodosius et socius* (15), *Catanæ in Sicilia S. Euplius* (16), *Chalcedone in Bithynia S. Euphemia* (17), *Romæ S. Laurentius* (18), *Sebastæ in Armenia Quadraginta Martyres* (19), *Ancyræ S. Theodotus* (20), *et Antiochiæ S. Romanus* (21). *Plura ejusmodi exempla, et miracula interventu signi crucis aliis aliisque in regionibus jam inde antiquitus patrata referunt Jacobus Gretser* (22) *et Joannes Chrysostomus Trombelli* (23). D

g *De Julio præside cfr. Comment. præv., num* 9.

h *Senatus Cyzicenus in inscriptionibus dicitur* νεωκόρος βουλή, *aut* ἱερὰ βουλή (24), *nec raro ibidem, inter nomina senatorum occurrit* Ἀπολλώνιος (25). *Sed nihil est cur eumdem dicere possimus ac patrem* S. Stratonicæ. *De magistratibus Cyzicenis Augustus Böckhius disseruit* (26).

CAPUT SECUNDUM.

SS. Stratonica et Seleucus ab angelo confortati. Cruciantur equuleo, virgis, sulfure et laminis. Visitantur a Christo.

E

De nocte angelus eos e carcere educit

Sub vesperam, ut fit, apparatur intra idem conclave cœna ; at vero beati Christi martyres, posthabitis epulis, quod supererat nocturni temporis, insomnes jejunique transegerunt, fixa divinarum rerum cogitatione suspensi. Ecce autem multa jam nocte, vident repente cœlesti luce collustrari domum, et pone stantem juvenem augusta specie vultuque fulguris instar coruscante, qui sanctos Christi athletas placide compellans: « Forti animo, ait, magnoque sitis, amici, nec vos intentata a præside tormenta perterrefaciant: ipse quippe vobis in hoc certamine comes adero, nec ullo vos loco deseram, donec confecto feliciter bello, ad coronam perducam. » Hæc fatus juvenis ab eorum oculis se subtraxit. At illi mirum in modum inflammati, atque in certam victoriæ spem erecti : « Adoramus, inquiunt, te Christe qui omnibus pie invocantibus te certam salutem et incolumitatem affers.» Surgunt itaque, et sub noctis silentium prætentant carceris fores ; quas quum occulta vi reclusas patentesque reperissent, juvenemque in vestibulo adstantem et viam monstrantem cernerent, continuo sequuntur præeuntem, quo duceret interim ignari, F donec ad portam urbis ventum est, qua ultro patefacta, ad locum ubi Christi martyres occubuerant, pervenerunt. Prima luce Stratonicam et Seleucum aufugisse compertum est, quumque nusquam apparerent, omnibus quorum ea res intererat tumultuantibus, ingens procella adversus janitores concitata est.

ad locum in quo martyres occubuerant,

13 Accidit interea ut quidam e domestica Apollonii familia ad eum locum venirent, atque ibidem

(1) Cfr. supra, Comment. præv., num. 14 et seqq. — (2) Cfr. Vita, num. 9. — (3) Ibid., num. 8. — (4) Ibid., num. 7 et seqq. — (5) Ibid., num. 6 et seqq. — (6) J. Marquardt, Römische Privatalterthümer, part. I, pag. 131, Lipsiæ 1864. Cfr. Vinnius, Comment. in libros Institutionum imper., lib. I, tit. 22. — (7) Acta SS., tom. VI Sept., pag. 140. — (8) Ibid., tom. II Jan., pag. 1081. — (9) Comment. ad cap. IX Ezech., v. 4. — (10) Act SS., tom. I Januarii, pag. 133, 586, 934. — (11) Ibid., tom. II Januarii, pag. 277, 926. — (12) Ibid., tom. II Martii, pag. 330. — (13) Ibid., tom. II Aprilis, pag. 5, 122. — (14) Ibid., tom. III Maji, pag. 283, 189. — (15) Ibid., tom. IV Maji, pag. 157. — (16) Ibid., tom. II Aug., pag. 721. — (17) Ibid., tom. V Sept., pag. 269. — (18) Venantius Fortunatus, Miscellanea, lib IX, de basilica S. Laurentii, apud Migne, Patrol. lat., tom. LXXXVIII, col. 311. — (19) S. Ephrem Syrus, Opera græce et latine, tom. II, pag. 344, edit. Romæ 1732. — (20) Acta SS., tom. IV Maji, pag. 159. — (21) Eusebius Cæs., Opera omnia, tom VI, sermo de resurrectione, lib. II, col 1098, ap. Migne, Patr. lat., tom. XXIV. — (22) Opera omnia, tom. I, de Cruce, lib. IV, cap. 20, 36 et seqq. — (23) De cultu sanctorum, tom. II, part. III, sec. IV, cap. III et seqq. — (24) Cfr. Perrot, Guillaume et Derbet, Exploration archéol. de la Galatie et de la Bithynie, tom. I, pag. 84. — (25) Cfr. Böckh, Corpus inscriptionum græcarum, tom. II, part. XV, sect. 5, numm. 3663 et seq., 918 et seqq., Berolini 1843. — (26) Ibid., pag. 920.

A ibidem provolutos in genua orantesque Seleucum et Stratonicam reperirent. Quod quum illico ad Apollonium urbisque præsidem detulissent, Apollonius, servorum id fraude factum ratus, vehementer excanduit, exsertoque gladio, in carceris custodes invehitur. Illi contra jurati affirmabant, constituto etiam vadimonio, ejus fugæ rationem plane sibi incompertam esse. Similis quoque adversus portæ urbis custodes quæstio a præside habita, simili responsione ab illis repulsa est. Quamobrem præses una cum Apollonio, ad locum ubi Stratonicam et Seleucum versari compererant, ocius provolant, eosque ut antea orantes inveniunt. Tum vero præses Stratonicam truci vultu intuens : « Nunc demum, ait, patuit, impudentissima Stratonica, vos dudum insanire cœpisse : nam miseri cæsorum hominum cadaveribus vos ipsos advolvitis, nec vestras vos pudet immundo cruore conspurcare vestes, quum nemo sanus non id vehementer exhorreat. » Cui beati martyres : « Vobis, utpote Deum ignorantibus, nauseam cruor iste creat : nobis autem divina luce imbutis jucundissimam speciem præbet, et in spem B cœlestis auxilii erigit, quandoquidem per hunc Christi martyrum sanguinem mortalibus reconciliatur Deus. Tuam autem vehementer dolemus cæcitatem atque stultitiam, quoniam quam oppido multi opera tua ad cœleste regnum provehuntur, immanibus scilicet, quibus a te necantur, cruciatibus coronam promeriti. Tu vero paulo post ad severissimum judicium rapiendus es, causam, ipsismet quos condemnasti præsidentibus, dicturus. »

ubi a præside interrogantur

14 Ad hæc præses : « Deliras, ait, Stratonica, et, quod pudicam minime decet, nimia es in garriendo : nam et invictos imperatores probris modo afficiebas, diis præterea insultabas, quos utique revereri par erat ; nunc vero me insuper convitio procaciter incessis. At ego patri tuo aliquid deferendum ratus, patienter tecum agere constitui. » Cui Stratonica : « Falleris, præses, ait ; nec enim in terris habere me patrem matremve aut affines puto, quando mei parentes, fratres et sorores cœlum jam obtinent ; inde enim accepi quod post varios errores aliquando tandem resipuerim. » Tunc præses : « Paucis te volo, Stratonica, ait ; quare C missis hisce nugis, clare edissere ecquem servorum subornastis, ut fores vobis huc venire molientibus paterent. » Ad hæc Stratonica : « Christum juro, ait, et neminem a nobis subornatum fuisse, et a nullo mortalium nobis reseratas fuisse fores, fugam ex eo carcere meditantibus. Nihil videlicet Christo non expeditum est, et quodcumque libuerit tum in cœlo tum in terris, ipsi in promptu est exsequi et perficere. Sic olim, quum ab impiis Judæis, vestri similibus, sepultus est, additis ad sepulcrum excubitoribus et obsignato lapide, nihilominus quando ipsi placuit, e tumulo evasit et cœlum conscendit, ad dexteram ejus a quo missus fuerat, consessurus. Deus quippe est, Filius Dei, cœlumque ac terras moderatur pro potestate et arbitrio. Quæ res sepulcri custodes vehementer perturbavit, sicut et modo vos nostra ab isto carcere fuga. Rem itaque certissimam accipite, non a quopiam mortalium, sed a Christo nobis huc venire cogitantibus patefactas fuisse fores ; sed et si tantisper a cæde nobis inferenda cessaveris, confido te his majora miracula visurum, Christi utique virtute patranda, ut inde per servos suos mortalibus divina ejus virtus innotescat. »

EX IMPR.

et reprehenduntur.

15 Tum præses : « Jam vero, ait, multi sophistæ nobis necessarii erunt ut contra te dicant. Equidem vehementer miror unde factum sit ut, quum christianorum libros nunquam evolveris, tam multa ex illis fidenter promas et interpreteris. » Cui Stratonica : « Quin, ait, ego tua cæcitate vehementius stupeo, qui tuis subjecta oculis miracula minime capias. Nam et hoc in sacris christianorum codicibus prænuntiatum legitur in hæc verba : In novissimis diebus, dicit Deus, effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiæ vestræ. » Hic in Apollonium et circumstantes ejusdem familiares oculos convertens præses : « Viden, ait, filiæ tuæ impudentiam ? Non id profecto ingenuorum hominum mores ferunt, dum jubent viros quidem loqui, feminas vero tacere, præsertim virgines. Nunc vero e contrario fit ; nam Seleucus tacet, Stratonica autem nullum facit obloquendi finem. » Cui Apollonius : « Per caput tuum, ait, juro filiam meam a nemine unquam contentiori voce loquentem auditam E fuisse, sed neque cuiquam licuisse ejus vultum intueri. Unde autem garrulitatem hanc atque petulantiam hauserit, plane ignoro. »

Frustra tormentorum minis adhibitis,

16 Tum præses Stratonicam rursus increpans: « Heus tu, ait, pone hanc audaciam, certam tibi perniciem allaturam. » Cui Stratonica : « Quam vos audaciam putatis, mihi ea salutem tutissimam parat : longe enim præstantius agit qui seposito pudore pro salute sua dimicat, quam qui de decore nimis anxie sollicitus tacet ; quod etiam sacræ nos literæ docent illis verbis : Est confusio adducens peccatum. » Tum præses : « Quandoquidem, inquit, pessimam istam sectam, quam pridem amplexa es, abjicere recusas, præscripta invictorum principum legibus severitate tecum mihi deinceps agendum erit. Video siquidem verbis nec ipsos sophistas posse tecum certare. » Cui beati martyres : « Scilicet hoc ferme in votis erat, ut quæcumque hactenus minabaris, ocius in nos exsequereris, ut Christi virtute in nobis operante, audacia vestra se tandem victam fuisse fateatur. » Tum præses : « Flagris et multiplici verbere corpora vestra proscindam, ad terrorem gregalium vestrorum. » Cui martyres : « Agedum, hoc præsta, ne temere verba fu- F disse videaris. Quæcumque menti occurrent supplicia, in nos expedito. Et corpus quidem habes in postestate ; animam autem Deo jam tradidimus. » Tunc præses Apollonium compellans : « Equidem, inquit, statueram cum hac petulantissima impiaque femina mitius agere in gratiam tui ; nunc autem vereor, ne manante ad imperatores causa, jactorum in se ipsos convitiorum contemptæque majestatis pœnam ipse feram. Hoc enim ab invictis principibus cautum esse nosti, ut quicumque Jesum a Judæis Hierosolymis crucis supplicio affectum colere convicti fuerint, omni cruciatuum genere torti interficiantur ; quin etiam, ut similis pœna affines quoque involvat, qui ejusmodi crimen dissimulassent, quum id statim ad judices detulisse oporteret. »

Apollonio approbante,

17 Cui Apollonius : « Per victoriam, ait, dominorum nostrorum, juro ad illum usque diem quo in christianos animadversum est, nullam in filia mea perduellis ejus sectæ notam a me fuisse deprehensam. Quin imo, quantum ego intelligere potui, eadem in adorandis diis thuribusque incendendis

EX IMPR. cendendis, omnibus pietate et religione præcelluisse mihi semper visa est. Cujus ergo ipse sum reus, præsertim quum illa me suum neget esse patrem? Eam itaque tua in potestate habeas non abnuo; constitutas edicto principum pœnas actutum luat. » Tum vero ad Stratonicam conversus præses: « Tu modo, inquit, quid deliberas? An ut posita ista pertinacia, deos in posterum colas, eisque de more incensum adoleas? » Cui Stratonica: « Ne, quæso te, inquit, semel conceptam in nos iram modo defervescere sinas, sed quæcumque juratus dudum intentabas supplicia, statim exsequere; neve tibi forte blandiaris inani spe, fore ut quispiam nostrum ita desipiat, ut in hoc negotio tuis uti consiliis malit. Flagra itaque, fustes, ignes, carceres, et quotquot menti succurrent pœnas instrue: præscriptos paratosque ad omnes nequitiæ tuæ conatus invenies. »

virgis cæduntur Stratonica

18 Tunc vero præses vehementer exarsit, jussitque ambos in equuleo extendi atque malorum punicorum bacillis rudibus spinisque horrentibus cædi *a*. Quum ergo a ferocissimis lictoribus Stratonica acerrime cæderetur, et una cum vestibus carnes ipsæ diffluerent, defixis in cœlum oculis, hunc in modum orabat: « Domine Jesu Christe, adesto mihi in hoc certamine. » Fluebat interea, fatiscente ex continua verberatione corpore, cruor, quum præses virginem, acerbissimo dolore fractam arbitratus, rursus prætentans: « Num tandem, ait, tibi persuasum est ut imperata facias, quæ oculis tuis cernis, verberibus resectas ex proscissis artubus, carnis tuæ lacinias pavimentum contexisse? » Cui Stratonica: « Nec piget, ait, ista perpeti, quum ex apostolis quidam nos docuerit, saucia quoque corpora in pristinam integritatem quandoque esse restituenda. »

et Seleucus,

19 Continuo præses Seleucum ad quæstionem produci mandat. Primum igitur juvenem blande compellans: « Cogita, inquit, o Seleuce, quid hunc ætatis florem, hanc pulcherrimi oris speciem maxime deceat; an scilicet, ut meis obaudiens monitis, deos colas illisque, ut solebas, incensum adoleas, sicque pro merito ab imperatoribus novis auctus honoribus discedas, an vero contra in sacrilega Stratonicæ opinione obstinate persistas? Ab illa nimirum te flagitiose seductum fuisse sat scio, ut vanam christianorum superstitionem susciperes. Nec enim sapientem juvenem insanæ feminæ decet nugas consectari. » Cui Seleucus: « Equidem, inquit, si posteaquam Deo vero et vivo fidem meam addixi, ipsum abjiciam, atque rursus nihil mihi profuturam simulacrorum religionem resumam, amens sim. Quid enim vero ejusmodi deos esse dicam, quam marmora quædam affabre in statuas conficta? Certum itaque ratumque est in sententia Stratonicæ carissimæ sororis constanter perseverare. Frustra, præses, intentas supplicia; nec enim tibi aut iniquissimo imperatori in hoc auscultandum esse existimamus. » Ad hæc præses: « Siccine, ait, nequissimum caput ac teterrimo supplicio dignum, simulacra dicis deos, universi rectores? Piget me sane hac de re tecum verba fecisse: putabam siquidem te esse sapientem ut qui tacere nosses, necdum mihi persuaseram improbæ Stratonicæ opinionem tibi in medullis hærere. » Continuo illum fustibus cædi jubet, donec exhausto sanguine, corpus humi concideret. At Seleuco inter lictorum manus trepidanti succurrit Stratonica, apprehensaque ejus manu: « Eia, frater, ait, domino nostro Jesu Christo confidito, ejusque fretus ope, metum omnem discute. Agedum, sublatis in cœlum oculis, Jesum fidenter invoca, roga tibi propitium adesse. » Tunc vero beatus Seleucus, oculos ad cœlum attollens, alta voce ad Dominum Jesum Christum ait: « Adesto mihi. » Continuo, velut restitutis in integrum animi viribus, timor ille, ex specie præsentis supplicii incussus, evanuit, præsertim postquam delapsum cœlo angelum sibi adstantem atque ad perseverantiam adhortantem conspexit.

ac dein in carcerem detruduntur;

20 Ita post acerbissimam illam fustigationem præses ambos Christi athletas in solitarium carcerem detrudi jussit. Ipse interim in urbem revertitur, non mediocriter exulceratus quod operam in beatis martyribus inutiliter consumpsisset, id exitu rei declarante, quum eidem palam illi insultarent et inane ipsius studium riderent; cavitque severissime ne quispiam illis aquam ferret: erat quippe augustus mensis et intolerabilis æstus. Jacebant itaque athletæ Christi, velut exsanguia cadavera atque, torpentibus membris, trunci immobiles, sanie una cum sanguine diffluente, dehiscentibus undique carnibus, adeo ut ipse præses eorum tolerantiam atque animi magnitudinem miraretur. Postridie, sedens pro tribunali *b*, sanctos Christi martyres iterum produci jubet ad quæstionem, in qua tam procul a metu fuerunt, ut in vultu totoque corporis habitu intimum animi gestientis gaudium ultro se proderet. Tum præses reos interrogat: « Ecquænam, ait, post istam quæstionum acerbitatem manet vobis sententia? » Cui sancti martyres: « Non alia sane quam quæ hactenus fuit, ut nec tibi, nec impio et omnium hominum crudelissimo imperatori tuo, auscultandum esse credamus: » — « Mihi itidem restat sententia, respondit præses, acerbissimis vos exercere pœnis, nisi imperatori actutum pareatis. » — « Si ejusmodi sunt tibi minæ, reponunt illi, profecto infirmissimus es. » — « Ergone, resumit præses, in eodem proposito usque adeo persistitis, nequissima capita? » Tunc Stratonica: « Quin etiam, usque ad finem vitæ illud tenere certum est, propter Domini nostri oraculum, perseverantibus in bono proposito vitam et regnum sempiternum pollicentis. »

postridie sulfure suffocari jussi,

21 His dictis incensus præses, jubet Christi servos suspendi, mox suggestam illuc sulphuris massam succendi, indeque subsiliente fumo reos obrui, donec intercluso spiritu exspirarent. Quod quum lictores dicto citius perfecissent, jamque inflammato sulphure pestilens halitus in ora martyrum invaderet, sublatis in cœlum oculis, sic Deum orabant: « Christe Fili Dei, quæsumus, nostri miserere. » Extemplo sulphuris fœtor in suavissimum odorem conversus est. Quumque præses eo vapore Christi athletas brevi suffocatum iri speraret, contra accidebat ut impendio magis eo recrearentur, pœna in delicias versa. Producto itaque in non modicum tempus ejusmodi supplicio, martyres tandem interpellans præses: « Modo periistis, ait, o sacrilegi et impii deorum contemptores. Quo abiit vester ille Christus, quem modo prædicabatis? Veniat nunc, vosque ab hac molestia, si tantus est, eripiat; Deum enim eum esse testabamini. »

nil læduntur;

22 Tunc vero Stratonica præsidem torve intuens, ridensque: « O caput, inquit, mentis plane expers et omnium mortalium stultissime! Quin animadvertis hunc sulphuris fumum, quo nos mox suffocandos fore speraveras, in voluptatem magis

A magis nobis cessisse, qua profecto jucundiorem ex pretiosissimis quibusvis odoribus nunquam nobis haurire licuisset? Ille nimirum Deus, qui angelum suum ad Hananiam ejusque socios, Babylone in fornacem missos, allegavit, ignisque naturam immutavit et illos suavi rore perfudit, ipse nunc fœtorem istum in suaveolentium aromatum fragrantiam nobis convertit. Tu vero nisi sacrilegæ superstitionis glacies tibi mentem oculosque obcæcasset, cerneres utique res oppido admirandas, quæ te præsente ab eodem Deo nostro geruntur, ad ignominiam quidem et confusionem impietatis vestræ, ad gloriam vero et laudem nominis sui. » At vero præses sibi insultantem Stratonicam audiens, simulque animadvertens eam a sulphureo illo vapore nullum plane detrimentum accepisse, expavit enimvero et ad lictores conversus : « Qui tandem, ait, fieri potuisse dicam, ut sulphuris fumo tamdiu expositi christiani isti minime perierint? Videte ne forte quamdam aliam speciem per errorem incenderitis. » Cui lictores : « Per caput tuum, domine, juramus istorum christianorum ori sulphuris ardentem massam a nobis fuisse suppo-
B sitam, ut ipse imperaveras ; quo autem pacto in odoratas species ea versa fuerit, omnino nos latet. »

immo laminæ ardentes refrigescunt.

23 Attamen præses eo portento nihilo mitior effectus, nudari martyres confestim jubet, simulque ignitis laminis torreri. Jamque satellites laminas candefecerant, quum populus adversus præsidem tumultuari cœpit, sublatoque clamore contendebat, non igne sed ferro martyres esse necandos : putabant nimirum eos inter candentes laminas illico exanimatum iri. At præses, increpata multitudine, jubet lictores intermissam quæstionem prosequi, reosque revinctis post tergum manibus super ardentes laminas devolvi *c*. Quod quum carnifices protinus exsequerentur, sancti martyres, defixis in cœlum oculis, ad preces conversi : « Domine Jesu Christe, aiebant, invicta nobis clementia tua modo succurre. » Continuo candentes laminæ, velut superinducta glacie, plane refriguerunt, adeo ut Christi famuli illud ex psalmis : Dominus adjutor meus, non timebo quid faciat mihi homo, et alios laudis hymnos Deo modulantes, super easdem præ gaudio
C exsilire atque tripudiare viderentur. Stupente autem et miraculum prædicante turba, præses contra magicæ artis præstigia ea esse affirmabat. Cui Stratonica : « Nefariæ artis, ait, incantamenta nusquam didicimus christiani ; sed Christus, in quem credidimus, ipse molitiones tuas subvertit, et satanam in te atque in imperatore tuo habitantem confundit, qui iniqua consilia adversus ipsius servos vobis suggerere non desinit. »

Iterum fustibus cæduntur,

24 Quamobrem præses in tantam iram exarsit, ut plane furere videretur. Continuo instat, jubetque beatos martyres, fidiculis *d* constrictos, in equuleo suspendi, et fustibus iterum quam sævissime cædi ; quod illico factum est, donec deficiente spiritu, semianimes humi conciderent. Insultanti vero præsidi inter acerbissimam carnificinam, et interroganti : « Quo nunc divertit Deus ille in quem credidistis, pessimi incantatores? Veniat modo et opituletur vobis ; » respondit Stratonica : « Ita sane nobiscum est Jesus Christus, nec unquam a nostro latere discessit ; sed nos tuis e manibus eripere differt tantisper, ut constantiam nostram exploret suamque virtutem per nostram tolerantiam manifestet. Tu vero quo nobis infestior es, eo ampliorem mercedem imprudens accumulas, in supremo communis resurrectionis die nobis reddendam. » EX IMPR.

et in carcere omni victu destituti,

25 Continuo præses ambos in carcerem detrudi mandat, interdicto omni commeatu, pœnam capitis minatus si quis vel aquæ guttam eis inferret. Hunc in modum in arctissima custodia jacuere per triduum, velut trunci torpentibus membris immoti. Quo intervallo potu ciboque caruere, in summa rerum omnium angustia, nemine vel guttam aquæ ipsis porrigere auso. Jamque nox inierat, quum e cœlo divina lux repente affulgere, et adesse angelus Domini visus est, cujus præsentia illico restitutas redintegratasque sibi vires, et omnes animi corporisque dolores penitus sublatos, sitimque insuper plane exstinctam sensere. Tum angelus ambos appellans : « Ponite, ait, metum, et dignum fortibus viris sumite animum : multa quippe manent vos ab impiis mala ; salva tamen vobis futura sunt omnia : nam adversarii tanta cum ignominia ex acie discessuri sunt, ut hæc pugna vobis quidem in gloriam, illis vero in dedecus tandem sit cessura. » Eo spectaculo auspicatissimoque nuntio in tantam voluptatem effundi visi sunt E servi Dei, ut nec voci nec plausui temperarent, maximas quas poterant gratias Deo agentes, quem sibi adeo propitium præsentemque esse intelligebant.

quarto die sani reperiuntur,

26 Post quatriduum satellites a præside jubentur reos iterum ad quæstionem sistere : « Si tamen, subdit, adhuc sospites spirant ; nam obiisse eos credo. » Ecce autem lictores ingressi carcerem, illos plene convaluisse reperiunt, stantes vident, audiuntque concinne psalmum modulantes : Sana contritiones cordis mei ; et rursus : Qui sanas contritos corde et alligas vulnera eorum. Quo cognito, lictores statim ad præsidem convolant, et : « Christianos, aiunt, quos pridem publicæ custodiæ addixeras atque exstinctos autumabas, modo convaluisse scias, omnique ægritudine metuque liberos per carcerem discurrere. » Eo nuntio præses non mediocriter perturbatus est, ratus carceris custodem pecunia corruptum medicos in carcerem intromisisse, eorumque opera reos fuisse curatos. Quamobrem illum confestim ad causam dicendam venire jubet ; quumque venisset, eum acriter objurgat, et : « Annon, inquit, capitis pœna F caveram, ne quis ad illos christianos incantatores, diis et imperatori infestos, introiret? Tu vero contra, accepta fortasse ab ipsis pecunia subornatus, medicos in carcerem, illorum vulnera curaturos, induxisti. Jam vero cogita capite tuo crimen istud esse luendum. » At carceris custos : « Per caput tuum, domine, juro, respondit, et per victoriam dominorum nostrorum, ad istos christianos introivisse neminem, dictorumque meorum testes habeo quotquot mecum per hoc tempus continuo versati sunt. » Confestim idoneos testes producit, qui affirmabant se quidem eodem tempore ad fores carceris continenter excubasse, sibique proinde satis compertum esse, neminem ad christianos ibidem inclusos intrasse.

postquam a Christo visitati sunt.

27 Supervenere etiam quidam ex optimatibus urbis, pro carceris custode apud præsidem intercessuri, asseverantes nihil eo supplicio dignum ab illo fuisse admissum, vera proinde esse ea quæ affirmabat, virum alias probum esse et in deos pium, imperatori etiam obsequentissimum. Ad

EX IMPR.

Ad hæc carceris custos visum sibi in carcere objectum narrans : « Præterita, aiebat, nocte, ignota vox aures meas perculit ; trepidus confestim ad carceris fores appropero, dumque attentus audiebam, comperi ex ea carceris parte in qua christiani isti versabantur, prodire vocem, eaque visa est hominis ultro citroque multa disserentis ; mox per januæ pessulum rem oculis accuratius exploro ; hic porro lucem video meridiana clariorem, virumque apud christianos istos assidentem, augusta specie, vultuque in speciem fulgoris coruscante, audioque cum eisdem amice colloquentem. Quo spectro vehementer conterritus, domesticos ad spectaculum convoco, qui accedentes et ea quæ memoravi viderunt, et modo testantur. Rem proinde testatissimam mihique prorsus certissimam refero. »

ANNOTATA.

a *Hoc loco virgæ granati ab auctore significantur* (1). *Porro scorpiones dici solebant virgæ omnes aculeatæ seu spinosæ* (2).

B

b Mane, *addit Zingerle ex syriaco exemplari.*

c *Hunc locum accuratius ab Assemano redditum velim. Neque enim est ita intelligendus quasi martyres nudati in laminis ignitis volutarentur ; verum nudis pedibus in ardentibus laminis consistere jussi sunt* (3). *Sæpissime quidem in Martyrum Actis legimus ferri frusta candentia nudis martyrum corporibus et singulis horum partibus admota esse, atque ibidem detenta donec membra comburerentur* (4) ; *sed hoc supplicium a scriptore syriaco non ita refertur.*

d Fidiculi *quid fuerint, auctores multum disputarunt, quum alii vincula nervea censerent quibus equuleo rei adstringerentur, alii* ungulas, *alii* instrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum (5) ; *alii demum, et ipse quidem Assemanus* (6), chordas et funiculos quibus ita brachia aut pedes constringerentur, ut ad usque ossa pervaderent vincula.

CAPUT TERTIUM.

C

Sancti martyres aliis aliisque cruciatibus torquentur. Falsa numina convitiis onerant.

Prodigii certior factus præses,

Hæc narrabat carceris custos, quum præses, non mediocriter perturbatus quod contra votum res fieret, simulque miraculum tot testimoniis confirmatum secum admirabundus revolvens, rem ipse per se explorare constituit, reosque jubet festinato ad conspectum suum venire. Quos ut sanos et procul ab omni metu mœstitiaque conspexit, neque ullam præteritæ fustigationis habere indicem notam : « Edicite, ait, quorumnam medicorum arte convaluistis. » Tunc Stratonica in præsidem intuens risit. Cui præses : « Cur, ait, insana rides ? » Tum illa : « Te scilicet rideo, inquit, adeo stupidus bardusque * mihi videris. Cæterum, si medicum cujus opera convaluimus indicavero, quidnam tandem incommodi te huic afferre posse existimas ? » Tum præses : « Per victoriam, ait, dominorum nostrorum juro *a*, hujus sceleris reum pœnas mihi daturum acerbissimas, flammisque sine mora crematum iri. » Cui Stratonica : « Jumentis profecto similes estis omnes, mente sensuque carentes, utpote qui vestros ob oculos patrata prodigia minime cernitis. Ecquis hominum, oro te, id quod in nobis factum videtis efficiat ? Tu vero, posteaquam corpora nostra immanissime dilaniasti et in carcerem procul ab omnium mortalium consuetudine conjecisti, interdicto insuper pœna capitis omni commeatu, usque tamen instas et rogas, cujusnam opera convaluerimus. Agnosce itaque, præses, Christum, in quem credidimus, hujus miraculi fuisse auctorem, ejusdemque vi ac numine proscissos fustibus artus innovatos intellige, ut vestræ vos tandem pudeat crudelitatis. Si quid ergo vales, adversus eum insurgito, debilissime homuncio. » Tum præses : « Proh scelestissimi, qui vestris confisi præstigiis deos contemnitis ! Siccine quod medici vobis præstitere, vos contra Christo adscribendum contenditis ? » — « Quoniam modo minabaris, excepit tunc Seleucus, te crematurum medicos qui nobis operam suam commodassent, disce jam mortalium neminem sese in hac curatione immiscuisse, sed unius Jesu Christi ope sanitatem nobis fuisse restitutam, qui corpus et animam tuam justo judicio in suprema mundi die plectet, quando e cœlo aderit, et pœnas a te et impio illo imperatore tuo exiget, vastisque ignibus omnia torrebit incendetque. »

D

* pardusque *in edit.*

a

E

iterum eos cædi jubet

29 Tum præses : « Equidem patientia vobiscum utendum ratus, hucusque pœnam distuli, vos ab ista contumacia discessuros confidens ; at contra magis insanire vos tandem animadverti, meque maledictis insolentius quam unquam incessere. Jovem magnum deum testem appello, atrocissimis pœnis deinceps vos affectum iri, donec vos, audacissima capita, perdam. Sic injurias deorum atque principum persequi certum est. » Cui Stratonica : « Quoniam, inquit, per mutum et exanime simulacrum, quod proinde nec se colentes neque sibi convitiantes sentit, jurasti, hinc inane et irritum esse hujusmodi jusjurandum plane colligitur ; et quum cæcus ipse cæcum ducem tibi adsciveris, ambos in foveam casuros esse consequitur. » Ea dicendi libertate supra quam dici potest indignatus præses, illico jubet diu et acerrime virginem cædi ; quod tanta cum immanitate satellites perfecere, ut defectis viribus et exhausto sanguine, in terram concideret. At mox, recepto tantisper spiritu, præsidem appellans : « O te miserum, ait, homo nequissime ! Quales daturus es pœnas apud justissimum Deum, pro his quibus nos exerces malis ! » Cui præses : « Multos et quidem scelestissimos homines vestri similes interfeci, nec hactenus impudentiam vestræ parem reperi. » — « Multos nos itidem præsides vidimus, excepit Seleucus, nec tamen stultitiam atque impietatem tuæ comparandam invenimus. »

F

(1) Cfr. Zingerle, Echte Akten H. Märtyrer des Morgenlandes, part. II, pag. 70. — (2) Cfr. Mamachius, Origines christianæ, tom. III, pag. 197. — (3) Zingerle, pag. 74. — (4) Gallonius, De martyrum cruciatibus, cap. VI, pag. 272 et seqq., Antverpiæ 1668. — (5) Laurentius Valla, ap. Gallonium, pag. 120. — (6) Acta mart. orient., tom II, pag. 122. Cfr. Mamachius, Orig. christ., tom. III, pag. 189.

His

et ferreis pectinibus lacerari ;

30 His dictis impendio magis inflammatus præses, protinus equuleo ambos suspendi jubet atque ferreis pectinibus quam diutissime toto corpore ita dilacerari, ut disrupta cute, carnis quoque laciniæ in terram decuterentur. At Christi martyres, inter omne supplicii tempus animum atque oculos in cœlum intendentes, illud crebro ingeminabant : « Jesu Christe Fili Dei, adesto infirmitati nostræ in hac immani carnificina. » At tres et amplius horas ea protacta est pœna, quo spatio nullum gemitum aut fracti animi indicem vocem edidere, sed hoc unice iterabant : « Domine, propitius succurre nobis. » Hunc in modum ferreis pectinibus lacerati sunt, donec consumpta carne, ossa patuerunt, ipso præside et lictoribus tantam patientiam mirantibus. Beatos inde martyres eo usque in equuleo suspensos appellans præses : « Quo, ait, oberrat Christus ? Quin properat, vobis pro ipso ista tolerantibus opem allaturus ? Illum quippe modo appellabatis. » Cui Seleucus : « Etiam profecto nobis attulit opem, quin et in posterum afferet. Quare non est cur te tam superbe efferas nobisque insultes, ut coluber et lupus crudelissimus necdum sanguine exsaturatus. » B Tum præses ad Stratonicam : « At modo, ait, non parum dolere te credo, Stratonica. » Cui illa : « Minime vero, inquit, dictique mei testem appello Jesum Christum, Filium Dei vivi, qui ad dexteram ejus a quo missus est assidet. Nec enim conqueror corpus meum dilaceratum et decussas in terram carnis meæ lacinias, dolorem coercente certissima amplissimæ mercedis spe, quam, instauratis ad novam vitam corporibus, nobis reddendam credimus, pro pœnis quas a nobis immerito exigis, daturus ipse olim longe graviores, sempiternis ignibus brevi addicendus. Quamobrem si fas est, etiam tibi gratias habemus, quod tormentis quibus nos excrucias, ad cœleste regnum quodammodo provehis, sic ut quantum auxeris pœnam, tantumdem augeas coronam. » — « Quoniam, excepit præses, omnium sibilis expositam te esse animadvertis, præclara ista comminisceris, quibus tuam fatuitatem utcumque tegas. »

deinde eos nequicquam sollicitatos

31 Cui virgo : « Equidem, respondit, commentis non egeo, quando veritas mihi præsto est ; nam veritati me totam commisi, meliorem utique ducem secuta quam tu, homo mentis penitus C expers, etsi tibi sapiens videare. » — « At tu, reposuit præses, femina petulantissima, adeone verecundiam exuisti, ut te minime pudeat vinctas habere manus et corpus fustibus attritum, in morem parricidarum atque latronum, idque spectantibus cunctis Cyzici illustribus feminis ? Quasi vero non ea tu sis, quæ a teneris annis gynæceo inclusa, castis moribus modestiæque assueveris. » Cui Stratonica : « Ego vero, inquit, amens sim, si meæ me puderet salutis. Tui te potius pudeat, miserrime, cui dedecus et infamia undequaque incumbunt, nulla temporum diuturnitate abolenda, etsi ista neutiquam animadvertitis ; nec enim mentis compotes estis. At me ignominiæ hujusmodi non pudet : pii enim probique homines nullum præter conscientiam testem judicemve admittunt. Quum ergo nullius criminis mihi conscia sim, nullo suffundor pudore. Non perinde ac mea , res tua se habet. Nam etsi tuorum satellitum oculis vir probus videaris, tua tamen impius conscientia opprimeris atque reus esse convinceris. » Tum præses : « Patet, ait, te ebriam esse atque delirare ; nec enim usque animadvertisti in quanta ignominia verseris. » EX IMPR. Cui Stratonica : « Etiam ebria sum, nec tamen vino, ut putas, quo profuse ingurgitati homines in vesaniam et hebetudinem prolabuntur, sed nectare divinæ in Jesum Christum caritatis. Ex quo enim bonitatis ejus guttula me aspersit, illico in ejus amorem exarsi. Stat ergo mihi ipsum quærere per omnes ærumnas et cruciatus, tuas proinde minas nihil morari, sed uni Jesu Christo confidere et ab ipso hujus pugnæ exitum præstolari. » Tum præses : « Doleo sane quod hæc pulcherrimi oris species tormentis iterum subjiciatur, atque inter lictorum manus pereat. » Cui Stratonica : « In ruinam impellis dum parcis, dumque blandiris certam perniciem paras. » Tum præses : « Una tantum vocula, inquit, testemini vos in posterum imperatori obsecuturos, continuo ego vos libertate munerabor. » Cui beati martyres : « Obmutescat qui ista temere effutit. Jesum Christum, Filium Dei, testem vocamus, nihil a nobis sive minis sive blanditiis te expressurum. Enimvero, quando per Jesu Christi gratiam nos brevi migraturos ex hoc sæculo, et ad optatissimum ejusdem complexum venturos confidimus, tu contra oppido quam præpostere suades E ut retrocedentes ab illo desciscamus. » Tum præses : « Subita scilicet, ait, vos existimatis morte sublatum iri, atque ita suppliciorum acerbitatem vos evasuros ? » Tunc vero Stratonica et Seleucus in præsidem severe intuentes : « Scilicet, inquiunt, impium et scelestum caput, tu similiter existimas nos ista minitanti manus quandoque daturos ? Non, per eum qui in cœlo habitat et dominatur abyssis terræ, non, inquam, quidpiam a nobis extorquebis, etsi supplicium nostrum ad septuaginta annos produxeris ; nec enim iniqua imperanti usquam parebimus. Et tu quidem, interim animadvertens te tuumque imperatorem a nobis contemni, animo discruciaberis, nobis vero ipsemet imprudens simul prætexes coronam. Enimvero quantum improbis consiliis adversus nos satages, tantumdem nobis utilitatis et commodi, tibi vero impendio major ignominia et gravius detrimentum accident. »

in vincula rursum conjicit ;

32 Tunc vero præses imperat linguam virgini recidi, ut imperatorem, aiebat, atque deos maledictis incessere desinat. At Stratonica : « Ne me, inquit, per me ipsam loqui putes, sed Christum in quem credidi in me loquentem audisse te credito ; quemadmodum ex adverso diabolus in te habitans, tibi nefaria ejusmodi consilia contra servos Dei suggerere non cessat. Quod si linguam mihi abscideris, ut modo minabaris, tunc enimvero mihi verba non deerunt adversus insaniam tuam ; dabitur enim mihi lingua ignea, vepres crematura furoris tui. » At vero dum crudelissimi satellites virgini linguam amputare moliuntur, intercessit frequentissimus populus, præsidem interpellans vociferansque nefas esse linguam abscindi principis filiæ *b*. Quamobrem ille carnifices removeri jubet, martyres vero vinculis onustos in carcerem reduci.

unde in fanum ducti,

33 Postridie præses primores urbis convocat, quid in hac causa postremo statuendum foret deliberaturus : « Equidem, aiebat, quid consilii capiam in hoc negotio, non video. Sunt hic christiani qui, a deorum cultu semel abducti, in eadem sententia huc usque pertinacissime hærent. Et vero cujusvis generis suppliciis tentanda mihi fuit eorum pertinacia ; sed quam male operam

EX IMPR. ram perdiderim, exitus rei declarat; nec enim a Jesu, cui se totos addixere, avelli ullatenus potuerunt. Interim vero universam civitatem perturbant; quod si eos liberos dimittimus, quamplurimos suis erroribus inficient. Id vero si ad imperatorem manaverit, vereor ne multa in vos mala urbemque vestram ille conjiciat, quasi læsæ majestatis neglectique imperii reos, mihi vero capitis periculum facessat.» Hæc præses, cui optimates mitiora consilia primum adhibenda esse responderunt: « Si tibi placet, aiebant, patientia adhuc cum illis utendum esse existimamus; adolescentes enim sunt et cæco quodam ipsos impetu ferri credibile est. Jube ad fanum aliquod eos duci diisque præsentari; fortasse præsentiam numinum reveriti, deque patriæ ac civium suorum periculo admoniti, adduci se sinent ut incenso thure, suam in deos religionem testentur.» Hæc tamen præsidi minus probabantur: « Nam cavendum est, aiebat, ne in sacram ædem intromissi scelesti homines, omni posthabita deorum religione, in eosdem maledictis convitiisque insurgant; quo sane nihil hactenus luctuosius aut vobis invidiosius accidit. » Contra vero B instantibus patritiis viris et illos nihil contra deorum religionem ausuros affirmantibus, annuit præses.

deos convitiis afficiunt.

34 Continuo martyres vinculis constricti, ad delubrum totius urbis celeberrimum *c* ducuntur. Ventum est ad fani limina; continuo instant optimates ut præsidi pareant. Tum vero Stratonica: « Necdum, ait, templum intravimus; quum autem ad deorum conspectum venerimus, quod honestum est faciemus. » Illis porro urgentibus ut si deos quidem adorare recusarent, a convitiis saltem abstinerent, magnum enimvero ex ea insolentia periculum urbi creatum iri et imperatorem id utique ægerrime laturum; ad hæc sancta Stratonica: « Fanum, inquit, ubi ingressi fuerimus, si quid nobis dii edicere annuerint, ipsis respondere utique non abnuemus.» Introducti itaque ambo in templum atque deos adorare jussi, Stratonica simulacra ornata ac stantia contuens, in hæc verba vocem extulit: « Adeste nunc, dii; vos nominatim appello, Jovem, mutum simulacrum; Berecinthiam *d*, cælatum lignum; Belum *e* cæcum, elinguem, et diaboli vehiculum; Artemidem *f*, inane figmentum. Edicite, jam precor, utrum a nobis coli an contemni debeatis. Siccine vestrum nemo rogantem exaudit, aut videt, aut alloquitur? Utinam similes vestri fiant qui vos finxere, quique vobis confidunt, confundantur ab idolis quæ ipsi fabricati sunt! »

Quod præses ægre ferens,

35 Quæ quum præsente præside dicerentur, oppido quantum is contra ejusmodi consilii auctores exarsit, et: « Hoccine, ait, est adorare deos, quod tamen christianos istos facturos esse modo spondebatis? Et nunc me quidem circumvenistis, deorum vero religionem ludibrio christianorum objecistis. Quod reliquum est, cogitate quomodo apud imperatorem factum excusetis; nec enim id reticere aut dissimulare mihi fas esse puto. » Ad hæc præsidis verba trepidare omnes, instare, orare Dei famulos, ut saltem tacerent, et quandoquidem deos adorare sibi religioni ducerent, eisdem saltem insultare desinerent: « Ne forte, aiebant, urbem universam in summum periculum conjiciatis. Et utinam nunquam huc pedem intulissetis! » Erant autem qui etiam Apollonio facinus filiæ exprobrarent. Hinc præses ad sacerdotes conversus, interrogat num D christianos illos diis aliquando sacrificasse animadvertissent. Cui illi: « Per caput tuum juramus, istos præ cæteris summa ubique religione deos coluisse; nobilissimorum quippe procerum filii sunt Seleucus et Stratonica. Quisnam porro illos in hunc errorem abduxerit, plane nos latet. »

obsecrat eos ut idola colant,

36 Tunc præses martyres appellans: « O audaces et vobismet infestissimæ animæ, quin tot modo pressi molestiis deos adorare velitis, quos antea, quando vobis potestas erat faciendi quod placeret, impense colebatis? » Cui ambo unanimes: « Erat, aiunt, tempus quum cæco errore ducebamur; nunc vero nihil nobis potius esse ducimus, quam veritatem quærere inventamque tenere. » Tum præses: « Missa, inquit, isthæc facite, et incensum Jovi maximo deo adolete. » Cui martyres: « Incensum mutis lapidibus offerre scelus esse existimamus. » — « Lapidem, inquit præses, Jovem maximum deum dicitis, o teterrimo certe dignissimi supplicio homines! » Cui Stratonica: « Tua te profecto conscientia convictum fateri cogit, illum esse mutum et inanime saxum. » Tunc præses: « Jam porro mihi deli- E beratum est nullis posthac precibus flecti, nec cessare donec vos ad rogum pertraham, oraque vestra fœdum in modum deturpem, spectantibus metum et stomachum factura, tuum præsertim, o Stratonica, atque ita demum in tartarum vos demittam. »

quumque non obtemperent,

37 Cui illa: « Mirum est ut nusquam tibi ipse constes: verba quidem grandia et graves minæ, acta vero levia et scurrilia. Cæterum, tu qui ista exaggeras inania terriculamenta, doce, quidnam commodi ex hac qualicumque oris specie mihi proventurum esse credas, quam, velis nolis, duobus potentissimis hostibus cedere necesse est, senio videlicet ac morti. Equidem non ita desipiam, ut caducam mortalemque corporis formam ambiam, quando immortalem justitiæque altricem animi speciem optare atque habere in promptu est. Enimvero cui in formoso corpore turpis animus est, non hunc ego invidia, sed commiseratione dignum puto, qui forma, re utique fluxa, abusus, pœnas sibi aggerit sempiternas, vindici scelerum Deo reddendas. Qui vero caducam oris gratiam aspernatus, unice satagit F ut mentem sceleris puram integramque Domino suo restituat, hic profecto ex corporis deformitate exercendæ augendæque virtutis occasionem et materiam nactus, omnium mortalium laudes commeruit. Oris siquidem decor mentem non solum non ornat, imo vero quandoque etiam depravat; pulchritudo autem animi etiam gentes immanitate barbaras delectat. Oris venustas multos corrupit et in vitia præcipites dedit; qui enim in corporis cura ornatuque morosi sunt, perpetua salutis detrimenta patiuntur; qui vero internæ pulchritudini * satagunt, opes sibi non perituras continuo accumulant. Quæ quum ita sint, quid mea intersit oris gratia intimam mentis pulchritudinem unice ambienti? Illam itaque exstinguere in tua situm est potestate; hæc vero, quæ ex Christi gratia constat, nemini obnoxia est. Nec enim sive tu, sive dii tui, neque cœlum, neque terra, aut quæ immenso utriusque ambitu clauduntur, mentis meæ decorem deterere, vel animum ab amore Christi avellere possunt. Quid? Jam non te oppido confusum fatebere? Quæ enim ista major ignominia fingi potest, quæ te in nostra

* pulchritudinis *in edit.*

A nostra causa premit? Tu siquidem nostram in Christum fidem vi atque diabolico astu expugnare cogitabas, imperatori, bellum hujusmodi adversus nos suscipere jubenti, rem utique gratissimam facturus; tibi vero ista molienti imbellis et sola femina restiti, tuumque impetum fregi ferociamque profligavi. Quid jam posthac domino tuo, qui fidei industriæque tuæ hujusmodi negotium commisit, repones, quando ambo victi confusique estis justo judicio Jesu Christi, cujus nutu constant universa? » Tum præses: « Mitte ait, ista. Quousque mentem mihi hisce obtundis nugis, femina petulantissima? » Cui virgo: « Scilicet nos, inquit, per sacras literas docet Deus, se sapientiam sapientium perditurum. »

jubet admoveri lampadas; quæ exstinguuntur.

38 At enim præses ægerrime ferens quod coram optimatibus urbis ab imbelli femina victus confususque fuisset, ardentes lampadas expediri continuo jubet, et nudatis martyrum costis admoveri; Stratonicæ vero faciem etiam eisdem ustulari imperat. Lictoribus itaque id impigre curantibus, Stratonica, sublatis in cœlum oculis: « Domine Jesu Christe, ait, Fili Dei, B quæso, impiis fidem tuam repellentibus justitiæ tuæ vim et numen ostende, ut spe sua decepti, animo confundantur. » Ex templo lampadæ exstinguuntur. Præside autem lictorum inertiam increpante atque instante ut secundo ac tertio easdem accenderent, nihil ab iis id tentantibus effectum est, tyranni insaniam Seleuco et Stratonica ridentibus atque majori voluptate exultantibus, quo magis ille excandescebat atque angebatur. Rem porro omnibus*, qui frequentes ad id spectaculum confluxerant, mirantibus, præses ea nefariæ artis præstigia esse affirmabat.

* omnes *in edit.*

ANNOTATA.

a Per victoriam dominorum nostrorum, *seu, ut alibi dicit,* imperatorum, *id est, Galerii, Maximini, Licinii et Constantini Magni, qui anno* 309 *rerum potiebantur. Porro hæc jurisjurandi forma ab ipsis christianis interdum adhibebatur, qui etiam per salutem et per caput imperatorum aliquando jurabant, non autem per eorum genios aut eorum fortunam* (1).

C b *Zingerle ita reddit : eo quod* filia sit præfecti urbis (2).

c *Apud Zingerle :* jubente judice, sancti, vinculis constricti, ducti sunt ad falsorum numinum templum, in quod universa civitas ad adorandum convenire solebat (3). *Delubrum Cyzici celeberrimum erat templum Cybelæ, de qua mox agetur* (4).

d Berecinthia *(in textu syriaco* Barbaschmin, *vox chaldaica quæ significat* (5) quatuor nomina habens,) *unum est ex nominibus deorum matris, ductum ex monte Phrygiæ Berecynto* (6). *Mirum non est Cybelam nominatim a* Stratonica *compellari; eam enim Cyzici præcipua veneratione fuisse honoratam, ex inscriptionibus, nummis, templorum ruderibus aliisque monumentis compertum est* (7). *Florebat ibidem cultus Jovis, qui toties in Actis memoratur* (8). EX IMPR.

e *Est ille notissimus in Asia deus Bel, Bil seu Baal, qui alius in aliis regionibus habebatur, plerumque tamen ut supremum numen* (9).

f *Omnibus historiarum monumentis confirmatur Artemidem seu Dianam Cyzici magno fuisse honore* (10).

CAPUT QUARTUM.

Iterata verberatio. Sepulcrum fœtidum in amœnum thalamum mutatur.

Eos loris cruciatos,

Cæterum, quum beati martyres eidem irritos et inanes conatus constanter exprobrarent, præses, majori ira commotus, illos rursus equuleo suspendi imperat, atque taureis recentibus loris E vehementissime cædi, donec dehiscente ubique cute atque proscissis artubus, deficeret plagis locus. Mox in carcerem reducuntur, ubi inter vincula et compedes arcta in custodia detenti sunt diebus quinque, mediis augusti mensis caloribus, nemine aquæ guttam ipsis subministrare auso. Interea præses, convocatis optimatibus, hujus causæ expediendæ rationem quærebat: « Ecquid, aiebat, mihi adversus scelestos istos statuendum putatis, quove supplicii genere in eos animadvertendum, ut deos atque imperatorem incessere desinant? Vereor nimirum ne universa civitas eorum erroribus inficiatur, ipsorumque veneficiis plerique capiantur. Quod si semel ab imperatore rescitum fuerit, quasi tentatæ defectionis reos, nos quidem morte mulctabit, urbem vero et cives vestros multis afficiet malis. Edicite ergo quo mortis genere, et quidem acerbissimo, tollendi sint, ut christianorum eorumdem gregalium furorem similis pœnæ metus cohibeat. » Fuerunt qui reos gladio feriendos esse edicerent, alii lapidibus eosdem obruendos aut pelago submergendos. Quum omnes sententiam dixissent, præses: « Atqui, inquit, hæc F mortis genera cuique patent: obvia enim sunt; ego vero ignotum, inauditum idemque acerbissimum supplicii genus volo. » Mox arcessiri jubet beatorum martyrum parentes.

præses statuit fœtore cadaverum torquere,

40 Quum itaque Apollonius, Stratonicæ pater, et una simul Seleuci mater advenissent, præses rogat, utrum perduelles illi deorum atque principum contemptores ad ipsos affinitate aliqua pertinerent. Cui illi: « Filios, aiunt, nostros nobis hucusque dicere licuit; posthac vero, quoniam imperatori parere recusant, eosdem abdicamus, abnuimus, abjuramus: nostri non sunt. » — « Nunc ergo, subdit præses, quandoquidem eos vestros esse negatis, edicite quodnam maxime illos fas-

(1) Cfr. Acta SS., tom. XII Oct., pag. 535. — (2) Akten H. Märt., part. II, pag. 83. — (3) Ibid., pag. 84. — (4) Cfr. Marquardt, Cyzicus, pag. 195 et seqq., Berolini 1836. — (5) R. Payne Smith, Thes. syriacus, tom. I, col. 584. — (6) Cfr. Strabo, Res geogr., lib. XIV, pag. 969, Oxonii 1807. Preller, Griechische Mythologie, tom. I, pag. 504, Berolini 1860. Lenormant, Les origines de l'histoire, tom. III, part. I, pag. 34, Parisiis 1882. — (7) Marquardt, Cyzicus, pag. 96 et seqq., 137. Böckh, Corpus inscript. græc., tom. II, pag. 181 et 920. — (8) Cfr. Marquardt, Cyzicus, pag. 133, 148, 154. Preller, Griech. Myth., tom. I, pag. 121 et 510. — (9) Cfr. Vigouroux, La Bible et les découvertes modernes, tom III, pag. 74 et seqq., Paris. 1879. — (10) Marquardt, Cyzicus, pag. 131 et seqq. Cfr. Perrot, Guillaume et Derbet, Explor. archéol. de la Galatie et de la Bithynie, tom. I, pag. 81 et seqq., tom. II, pl. IV.

tidire

EX IMPR. tidire ex familiari usu deprehendistis. Quod enim maxime illis molestum est, id in eorum supplicium vertendum erit.» Ad hæc Apollonius: «Filia mea, respondit, cadaverum fœtorem exhorret adeo, ut ne alterius quidem corporis halitum ferre possit.» Similia fere narrabat de Seleuco mater : « Seleucus, inquit, gnatus meus, hoc ipsum ferme fastidit maxime, ita ut multoties a foro abstineat, rerum quæ illuc importari solent graveolentiam ægre ferens.»—«Percommode res cadit, inquit præses ; hoc ipso quod ambo perhorrescunt supplicio, illos ego aggrediar. Decem actutum canes occidite, carnes in massam congestas soli ad septem dies exponite ; mox horum perduellium manibus post tergum religatis, illas sportis impositas eorumdem collo suspendite ad ferventissimi solis æstum, donec ipsorum animæ fœtore conficiantur. Quod supplicii genus diis fore gratissimum spero ; ipsos enim hoc excogitasse tormentum puto, ne videlicet injurias, quibus ab illis affecti sunt, inultas relinquerent.»

in sepulcro pestilentissimo.

41 Præsidis sententiam cæteris laudantibus, subjecit quidam Cyzicenus : « Equidem, optime præses, decrevisti, reos ejusmodi fœtore extorquendos ; at non nobis canibus opus est. Habemus sepulcrum extra portam urbis australem, secus viam *a*, quo intra biduum quindecim cadavera illata sunt, exhalatque longe lateque fœtorem teterrimum, adeo ut illac prætereuntes a via divertere cogantur : nec enim ferre possent halitum illum pestilentissimum, ibidem sese sursum glomerantem ad instar piceæ nubis ex ardenti camino emissæ. Si lubet, præcipe ut illuc mittantur ; confido namque eos ab illo gravissimo odore statim exanimatum iri. » Cui præses : « Bene, ait, sapienterque mones. Placet eos illo in sepulcro actutum condi. » Missi continuo satellites locum exploraturi, qui intolerabili fœtore propius accedere prohibiti, posteaquam locum longe prospectassent, præsidi renuntiarunt rem quidem ita, ut relatum fuerat, se habere, locum tamen citra vitæ certissimum discrimem adiri non posse, ob pestiferum fœtorem inde continuo prorumpentem et ad instar atræ nubis gliscentem. Jussit itaque præses quatuor ex foro seligi vespillonnes, qui spongiis odore perfusis muniti, appositisque ad nares strophiolis, beatos martyres in cryptam inferrent.

Ideo postquam martyres frustra

42 Rebus ita constitutis, lictoribus omnia ad præsidis nutum apparantibus, postero die mane rei e carcere producuntur, non hominibus sed cadaveribus similes. Diu namque ex tolerata in summis caloribus siti atque ex præterita fustigatione, proscissa membra et dehiscentes in frusta tabidæ carnes, totius corporis habitum fœdum in modum deturpaverant, adeo ut circumspectantium turbam, ipsumque præsidem ea species non mediocriter commoveret. Postquam vero percrebuit rumor, christianos martyres prædicto sepulcro conditum iri, universa civitas ad spectaculum effusa est. Tum præses Dei famulos compellans : « En, inquit, periistis miseri. Inventum est tandem quomodo vestra ista pertinacia frangatur; teterrimo enim et inaudito inter mortales supplicio addicti estis, quod nec vestris præstigiis deprecari possitis, nec ille in quem credidistis Christus avertere valeat. Verumtamen, si Jovi deo maximo sacrificaveritis, liberos vos hodie dimittam, et imperatorem continuo faciam certiorem, vos ejusdem edictis obtemperasse. Eccur jucundam hujus lucis usuram miseri refugitis ? » Cui Stratonica : « Ad omnes siquidem ærumnas, ait, paratos nos efficiunt Domini nostri illa oracula : Qui animam suam perdit in hoc seculo, in vitam æternam custodit eam. Et rursus : Qui perseveraverit usque in finem, ipse vivet in regno cœlorum.»—« Ut video, inquit præses, pertinaciam necdum exuistis, nec vobis parcitis quibus ego parcendum decreveram. » Tum Seleucus : « Nos ait, nobis parcimus, dum perimus ne pereamus, sed in aliam vitam propediem affuturam asserti, æternum vivamus. » Subdit Stratonica : « Si nos ipsos odissemus, tibi utique morem gereremus ; quoniam vero nos ipsos amamus, ad cœleste regnum atque futuram felicitatem nos ipsos servamus. » Tum præses : « Ecquis, ait, post nostrum aliud affore sæculum credat ? » Cui beata Stratonica : « Jam dixi tertio, ait, profunda caligine te obcæcatam habere mentem ; idcirco nec mirum esse si Christi veritatem cernere nequeas. Et nunc voluntate tua mari similis factus es, quod navigantibus quidem ingentes parat opes, sibi vero suam dumtaxat salsedinem servat et perpetuum æstum. Et tu quidem permultos mortales acerbissimis pœnis exercitos, ad cœleste regnum provehis. Sed quoniam imperatoris obsequium saluti tuæ prævertis, cæcus effectus es, ut te ipsum introspicere nequeas. Enimvero si in Christum crederes et futuræ vitæ delicias prægustares, nemo profecto te paratior foret ad toleranda graviora etiam supplicia iis, quæ nobis pro nostra salute intulisti. Verumtamem atra tibi tuoque imperatori nox dudum offusa est ; quamobrem vestræ ignari sortis, Christum in servis suis persequimini. Cæterum, quum ille venerit, pœnas vestris pares sceleribus rependet. »

ad ejurandum Christum sollicitati sunt,

43 Hic dicentem interpellans præses : « Non ego, inquit, sed vestra vobis, quas hactenus tulistis, pœnas intulit pertinacia. » Cui Stratonica: « Perge porro, ait, acerbissimos quosque cruciatus cogitato, expedito, instruito. Equidem confido fore, ut sicut ex priori conflictu victus confususque discessisti, sic etiam ex reliquis parem ignominiam tu tuusque imperator in posterum referatis. » Tum præses: « Atqui, ait, quas hactenus exsolvistis pœnæ si cum ea, quam mox dabitis, conferantur, leves et nullæ sunt : cum fœtore scilicet pestilentissimo, quod pœnæ genus maxime horretis, vobis modo conflictandum esse cogitate. » — « Deus, responderunt ambo, in quem credidimus, quique vestras hactenus machinationes infregit, hanc quoque procul dubio profligabit, nosque adversus nequitiam vestram invictos præstabit. Tu siquidem impia moliris, sed Christus misertus nostri tua consilia prævertet.» Tum præses : « Lata jam a me sententia est, ut quod vestra pertinacia commeruistis, inter putrida cadavera relegemini. Placet experiri num forte Christus cui confiditis, vos inde sit ereptu-rus. » Cui Stratonica : « Nos sane minime dubitamus quin ille, qui nobis hactenus affuit, sit etiam in posterum affuturus. Imo confidimus fore, ut fœtorem illum teterrimum, quem modo minabaris, in suavissimum odorem idem Jesus Christus commutet, adeo ut factum multi obstupescant, Deique nostri virtus innotescat ita magis, et magis eam homines admirentur, vos autem contra scelerati consilii dedecus et ignominiam referatis. Sepulcrum vero cui nos addixisti, in splendidum nobis thalamum , ut modo aiebam, versum iri speramus, cujus rei plurimi

spectatores

A spectatores ac testes aderunt ; atque inde fiet ut per omnium hominum ora Dei nostri laudes circumferantur, tua vero tuique iniquissimi imperatoris stultitia cunctis mortalibus patefiat. »

comitante ingenti multitudine,

44 Hic porro fervens ira præses : « Testes, ait, appello magnos deos, me statim executurum quæ vobis hactenus sum comminatus ; lubet enimvero ex eventu discere, uter nostrum vera præcinerit. » Tum ad lictores conversus, jubet e foro vespillones quatuor confestim arcessiri, mox spongias suaveolentibus speciebus medicatas calamumque acutissimi odoris afferri. Hisce odoramentis communiti vespillones, rem ea qua jussi fuerant celeritate confecerunt, atque per hunc modum Seleucus et Stratonica in illam cryptam conjecti sunt. Continuo præses ostium sigillo imperatoris *b* obsignat, veritus ne quis spe quæstus illectus, eos inde extraheret. Cæterum, dum beati martyres ad novum inauditumque carcerem trahuntur, urbs universa, nobiles viri feminæque, servorum et ex infima plebe egentium turmæ illis occurrerunt, ipsorum supplicium quasi publicam calamitatem complorantes. « Christus, aiebant, in quem credidistis, ipse sua B illa virtute, qua cætera pro vestra salute dudum præstitit miracula, nunc quoque ab atrocissima hac pœna salvos et incolumes vos nobis restituat. » Aderat inter alios Apollonius, qui filiam propius subsecutus : « Quæso te, aiebat, gnata, tui miserere; sic non piget te mori, hoc præsertim acerbissimo atque teterrimo supplicio ? » Cui Stratonica : « Utinam, pater, respondit, te tui aliquando misereat, exitiumque in quod imprudens ruis, sanioribus consiliis prævertere studeas ! » At ille avulsos crines filiæ ostentans coramque projiciens , illud identidem ingeminabat : « Oro te, gnata, ne horribili hac morte perire velis. » Cui illa : « Jam te, ait, non esse meum dixi, teque tuumque genus abdicavi, sicut me meus Dominus admonuit illis verbis : Qui non abnegat patrem suum et matrem suam, et omnia quæ possidet, non potest meus esse discipulus. » Cæterum quanto acrius patris dolorem gliscere intelligebat, tanto plenius mens ejus Christi amore inflammabatur.

in sepulcrum conjiciuntur.

45 Ubi vero apparuit sepulcri locus, ingens undique et miserabilis promiscui vulgi ejulatus C consecutus est, omnibus acerbissimo casui ubertim illacrymantibus. Non pauci etiam Christi servos assecuti, extremum ipsis vale dicebant, atque bene precabantur : « Christum, aiebant, in quem credidistis, vobis propitium adesse oramus.» At vero multitudine ultra procedere non ausa, SS. Martyres inde paululum progressi, ad ostium monumenti constiterunt. Hic porro elevatis in cœlum oculis, hunc in modum orabant : « Domine Deus, Pater domini nostri Jesu Christi, qui a te missus ad nos venit, anticipent nos, quæsumus, misericordiæ tuæ, et ostende virtutem clementiæ tuæ in servos tuos, ut sciant omnes qui te non noverunt, quia tu es Deus verus.» Postquam vero ambo has et ejusmodi preces cum lacrymis fudissent, utrumque rapuere trepidi festinantesque vespillones, et in sepulcrum projecere ; continuo ostium, juxta præsidis mandatum, publico sigillo obsignarunt. Hic illius quæstionis finis fuit, et populus ratus eos intolerabili fœtore statim oppressos interiisse, velut exstinctos acerba comploratione prosecutus, mox in urbem revertit.

Ex quo, suavissimo repente facto,

46 Interea cœlum aperiri visum est, flammamque in speciem columnæ sepulcro insidere, splendidam insuper nubem omnem circa locum contegere. Exinde fœtor in suavissimam fragrantiam repente est commutatus, et ad instar nebulæ cœpit usquequaque diffundi, ita ut ex eo tumulo emissus odor universam urbem pervaderet et ultra etiam progrederetur, cunctis miraculum testantibus et collaudantibus Deum. Ea novitate exciti, ad sepulcrum concurrere, manifestam Dei virtutem prædicantes, vicini incolæ, adeo ut illi quos ejus loci teterrimus odor procul abigere solebat, nunc turmatim affluerent, seque invicem protruderent, diffusam tumulo fragrantiam totis naribus excepturi. Lux nimirum erat jucundissima, quæ cœlesti quadam voluptate omnes recreabat. Qua occasione ægroti quotquot illuc venere et admirabili illo odore afflati sunt, extemplo convaluerunt, et qui viderunt testimonium perhibuere et verum est testimonium illorum. Ita sepulcrum putridis cadaveribus fartum in splendentissimum thalamum versum est. Quibus vero ad ejus ostium propius accedere licuit, audiebant hymnorum concentum veluti chorum psallentium ; et qui ista audierunt, iidem testati sunt et crediderunt, et verum est testimonium E illorum. In hoc loco beati martyres ad septem dies summa cum animi voluptate, velut inter amœnissimi horti delicias, permanserunt. Quæ quum a magistratibus et militibus præsidi renuntiata fuissent, expavit et vehementer obstupefactus : « Jam, inquit, hostes abjicio : arma jam mihi nulla relicta sunt quibus scelestos istos oppugnem. »

post hebdomadem integri extracti,

47 Exacta in eum quem dixi modum hebdomada, præses ut illinc rei extraherentur imperavit. Quod quum per urbem divulgatum fuisset, rursus ad locum supplicii summa cum exspectatione concurritur, adeo ut lictores gladios exserere coacti fuerint, et ferro viam sibi inter confertissimam turbam aperire. Sic ad ostium sepulcri pervenere, ubi publicum sigillum integrum reperiunt; quo resignato, satellitum quisque ostium primus occupare atque alios prævertere contendebat. Ut vero e sepulcro extracti sancti martyres in conspectum multitudinis prodierunt, omnes quotquot ad spectaculum affluxerant, conglobati constipatique circa eos coiere. Hic vero, quoniam nullum salutis detrimentum ex pestifero carcere illos accepisse cernebant, imo vero quo- F dammodo angelis similes esse factos, divina quadam luce toto corporis habitu vultuque promicante, plerique, sublato clamore, magnum esse christianorum Deum testati sunt. Non pauci ea occasione fidem Christi susceperunt. Postquam vero Christi martyres ex eo loco paululum cessere, simul etiam clarissima illa nubes, quæ locum hactenus operuerat, disparuit. Populus autem eos in medium receptos, velut solemni pompa in urbem honorifice deduxit, ubi rursus ad eos ingens hominum turba occurrit.

flammis

48 Postera die convocatis urbis magistratibus, præses hanc ad eos concionem habuit : « Equidem non diffiteor admiranda esse atque præter vim ordinemque naturæ, quæ modo fieri videmus. At ideone reos istos absolvendos esse dicemus, quos omnis generis suppliciis mactandos edicto cavit imperator ? Huic autem scribere et visa circa illos prodigia exponere, res est profecto anceps et periculi plena. Quid quod si christianos ejusmodi vivere et in urbe versari sinamus, verendum est ne populum in factiones scindant

et

EX IMPR.

et publicam pacem perturbent, reque ad imperatorem delata, alienum crimen ipsi capite nostro luamus. Placet ergo reos flammis adjudicare ; quod certe genus mortis evadere neutiquam poterunt, nec si ipsorum deus in id totus incumbat. » Præsidis oratio omnium approbatione excepta est, reosque ex præscripto legum puniendos esse dixerunt. Pyras itaque ternas exstrui jubet præses, et in posterum diem igne subjecto inflammari, reosque vinctos ardentibus rogis injici : « Ita quippe, aiebat, et ipsi momento in cineres abibunt, et nos istiusmodi cura liberabunt. Explorare lubet num Christus suos e flammis eripere valeat, quod tamen ab illo præstitum iri isti credunt. »

a præside jubentur *c*

49 Continuo ingentem lignorum struem extra urbis muros comportari imperat excitarique pyras tres *c*, quarum summitas urbis mœnia prope æquabat ; mox Christi martyres ad supplicium duci. Quos ubi præses insolito gaudio exsultantes vidit, etsi eorum constantiam summopere miraretur, eam tamen usque tentare non cessabat. Quamobrem item ait : « Reliqua tormenta vestris incantationibus elusistis ; nunc vero putatisne B vos ignem evasuros, aut a Christo, cui confiditis, esse liberandos ? Quin ergo, oblata Jovi maximo deo victima, hujusmodi supplicium deprecamini ? » Cui sancti martyres : « Miramur sane, aiunt, te habere frontem, nec tamen ex factis dictisve ejusmodi aliquo pudore suffundi. Vere mutum quoddam animal rationisque expers esse argueris, quandoquidem ista quæ in oculis tuis geruntur minime sentis. » Quibus irritatus præses : « Per deos, inquit, omnes juro, flammis vos hodie absumptum iri. » Cui Stratonica : « Christi, ait, in quem credidimus, auxilio freti, confidimus fore, ut quemadmodum ex omnibus tormentis quibus hactenus a te exerciti sumus, ille nos liberavit, teque tibique impietate parem dominum tuum confudit, ita etiam inter ignes, quorum vim tantopere extollis, incolumes servet, sicut olim Hananiam et socios Babylone flammis addictos servavit, ipsorum delatoribus eodem igne conflagrantibus. Ille, inquam, nos inter ardentissimos rogos, quibus nos crematum iri putatis, intactos integrosque tuebitur, adeo Jesu Christo confidimus, qui est sanctus sancti parentis Filius. »

tradi, sed a Deo servantur immunes.

50 Tum præses reos sine mora ad rogum abripi jubet. Extemplo lictores Dei famulis injecere manus, ad locum supplicii eosdem deducturi. Abeuntes frequens ex urbe populus cum magna doloris significatione consecutus est. Ubi vero ad supplicii locum ventum est, congestamque lignorum struem, et præsidem sollicite supplicium urgentem, populumque obmurmurantem conspexerunt, sublatis in cœlum oculis, sic Deum precabantur : « Domine Jesu Christe, qui pro hominum salute crucis supplicium subire voluisti, lugente ad conspectum acerbissimæ necis tuæ natura, tuum, oramus, nomen, secundum morem bonitatis tuæ in servis tuis manifesta, ut omnes celebrent potentiam tuam, videntes famulos tuos flammis persecutorum mirabiliter ereptos. Appareat, quæso, hodie virtus divinitatis tuæ de cœlo, ad vindicandam impiorum nequitiam. » Instabat interea præses operi, et lictores, posteaquam beatos Christi D martyres vinculis onustos in præparatas lignorum strues conjecere, materiæ ignem subjicere parabant, quum repente fulgere cœlum et terra vehementi concussione subsilire cœpit ; mox igneus imber, rapidi fulguris ad instar, in subjectas pyras irruere, iisque momento temporis haustis, instantes operi lictores et circumfusam turbam dicto citius absumpsit *d*. Cæteri qui pro- *d* cul ab eo incendio aderant, videbant innocuas flammas supra martyrum capita et circum latera constipari atque æstuantis ad instar pelagi se invicem collidere ; martyres vero, ea qua pisces in aquis ludunt libertate, inter ardentes rogos exsultare, ignis vi diffractis atque dissilientibus vinculis. Enimvero Seleucus et Stratonica tanto Dei beneficio ab interitu erepti, liberatori suo hymnos cum lætitia canebant : « Diligite, aiebant, Dominum sancti ejus, quia fideles custodit Dominus. » Conglomerabatur interim flamma, assurgebatque supra martyrum capita, indeque in tholi speciem sese explicans, thalamum ipsis efformasse videbatur. Continuo apparuere duo Seraphim sub ignea specie, qui flammeas stolas super eos protenderunt. Spectabantur ista ab E ingenti hominum frequentia qui urbis muris insederant, commotique prodigio inclamabant : « Magnus est Deus christianorum. » Complures etiam ea miracula contuentes, Christi fidem amplexi sunt. Ab hora quippe tertia usque ad nonam, universæ civitati ostentum illud conspicuum fuit. Post nonam videri desiit, remanentibus in eodem loco martyribus, vultu solis ad instar coruscante, lumine ad modum procellæ superfuso collustratis.

ANNOTATA.

a *In textu syriaco* (1) *legimus* portam septentrionalem, *sed scribendum fuisse* portam australem *opinatur Assemanus. Porro in muro Cyzici australi, uti nunc exstat, duæ reperiuntur ex antiquis portis civitatis, quarum altera, a Turcis hodieque Porta Ferrea nuncupata, præcipua fuisse videtur. Sepulcrorum* secus viam *non pauca supersunt rudera* (2), F *maxime secus viam quæ ducit ad oppidulum Artaki* (3), *olim Artace* (4), *nunc Turcis Erdek.*

b *Sigillo* regis, *in Actis syriacis* (5).

c Pyras tres *duobus martyribus parari jussit, quia non in ipsis bustis comburendi erant, ut perperam indicare videtur Assemanus, sed verisimiliter uterque medius collocandus inter duas lignorum strues, quasi lento igne concremandus* (6).

d Absumpsit, *ita recte interpres germanicus,* aliquot ex lictoribus et ex iis qui adstabant (7).

(1) Cfr. Zingerle, Akten H. M. part. II, pag. 90. — (2) Perrot, Guillaume et Derbet, Exploration archéol. de la Galatie et de la Bithynie, tom I, pag. 72 et 74; tom. II, pl. 3 et seq., Paris. 1872. — (3) Cfr. Rich. Pockocke, Voyages, tom. V, pag. 281 et seqq., Paris. 1772. — (4) Marquardt, Cyzicus, pag. 15. — (5) Cfr. Zingerle, Akten H. Märt., pag. 95. — (6) Cfr. ibid., pag. 97 et seqq. — (7) Ibid., pag. 99.

CAPUT

A

CAPUT QUINTUM.

Ultimi cruciatus SS. Stratonicæ et Seleuci. Eorum mors et sepultura.

Jussu imperatoris gladio feriendi, Quæ quum a militibus et circumstanti multitudine præsidi nuntiata fuissent, hæsit ille vehementi stupore defixus, dubiusque quid statuendum in ea causa foret, ad imperatorem *a* omnia quæ vel ipse viderat vel ab aliis acceperat in hoc negotio gesta, retulit. Rescripsit ille reos esse gladio feriendos. Latam itaque ab imperatore adversus inclytos Christi martyres sententiam ocius exsecuturus præses, jubet reos extra urbem deportari, ad collem unde in subjectum mare facilis et jucundus prospectus *b*. Ejus rei nuntio universa civitas commota est. Inde ingens hominum concursus ad martyres est factus, per crebros singultus injustissimam ipsorum necem complorantium eisque extremum vale dicentium, adeo ut constipata seque mutuo comprimente multitudine, excitatus pulvis et in nubem glomeratus diem prope eriperet. Quod animadvertens præses, non mediocriter offensus est, edixitque, ut si quis cum reis colloqui deprehensus fuisset, eadem cum ipsis pœna plecteretur. Id quod populo molestissimum accidit.

vale dicentibus multis, 52 Aderat inter alios Theoctista, spectatissima femina posterorumque memoria dignissima, quæ visis plurimis quæ circa beatos martyres contigerant miraculis, in dominum nostrum Jesum Christum crediderat. Eadem præsidi affinis erat, magnaque proinde apud eum auctoritate pollebat. Rogavit itaque ut illud edictum in gratiam populi abrogaretur, ejusque precibus annuente præside, infinita hominum turba post sanctos Christi martyres circumfusa est, eosdem extremum alloqui et consalutare gestientium, adeo ut omnia circum late loca confuso illo clamore personarent, dum universi, protendentes supplices manus, Christi servos compellant: « Vos, inclamant, vos etiam atque etiam obtestamur, ut nobis Deum, in quem credidistis, propitium efficiatis, donec ab errore, quo sumus impliciti, tandem dignetur eripere. Christus tribuat nobis vestram in futuro sæculo gloriam intueri, idemque, pro molestiis atque ærumnis quas hic perpessi estis, cœlesti vos regno muneretur. » His atque ejusmodi aliis dictis postremum illis vale dicebant, velut hominibus qui ad suos remota in regione positos prope essent profecturi. Vix autem instante præside, non sine multo labore congressus ille dirimi potuit, loco in quo utrique constiterant diffluentibus ubertim lacrymis madefacto. Martyres inter lictorum manus incredibili gaudio tripudiabant, præside eorumdem alacritatem et constantiam demirante, quasi vero non ad supplicium sed ad solemne convivium properarent, quum præsertim cogitarent, horam adesse in qua coronam erant accepturi, hujus sæculi periculis feliciter defuncti; quod profecto pelagus est turbinibus procellisque usquequaque infestissimum.

læti 53 Quum autem capitalem in eos sententiam dixisset præses ab imperatore fuisse latam, Stratonica protinus subjecit: « Rem nobis, præses, gratissimam effeceris, si imperatoris mandatum sine mora exsequaris. Quascumque enim hactenus exegimus pœnas, eas æquissimo animo toleravimus, in spem coronæ quam hodierna die consecuturos nos esse confidimus, quo nostri memoria per universum terrarum orbem instaurabitur. Ita demum posteris certamen nostrum, ostentis clarissimum, relinquemus, cupientibus illud imitari. » Tum præses: « Quandoquidem, ait, ab imperatore capite condemnati estis, vos modo absolvere non est nostri arbitrii. » Cui beati martyres: « Corpora, inquiunt, quibusvis malis jam pridem pro Christo obtulimus, vitam in altero sæculo repositam præstolantes, cujus amore præsentis vitæ commoda abjecimus, ut beatam illius perpetuæ lucis usuram promereremur. Corpus itaque dumtaxat tuæ est obnoxium potestati: animum uni Christo subjectum commendatumque habemus. » — « Equidem, excepit præses, multa adversus vos supplicia paraveram; sed quoniam instat imperatoris mandatum, hodie vos perimam: nec enim fas est vivere impios homines, qui, ejuratis magnis diis, jurastis in hominem, a Judæis Hierosolymæ teterrimo crucis supplicio sublatum. » Cui Stratonica: « Nisi, inquit, diabolus aures tibi dudum obstruxisset mentemque obcæcasset, te utique docerem, quomodo ille ad nos venerit, et quas ob causas descenderit, assumptoque humano corpore pro hominum salute, crucis pœnam mortemque pertulerit. Tu vero indignus es qui occultum illius adventus sacramentum audias, præsertim quum idem Dominus noster nobis prohibeat dare sanctum canibus, aut ante porcos projicere margaritas. » — « Siccine canibus, reposuit præses, et porcis me comparas, pessima, quæ veneficiis tuis ignes et cætera tormenta elusisti? Jovem et Nabum *c*, deos magnos et fortes juro, etsi jussus sum gladio in vos animadvertere, atrocissimis tamen cruciatibus vos primum afflictum iri, tum demum gladio feriendos. » Cui Stratonica: « Sæpe jam tibi, ait, testata sum, quod utique recoleres si aures haberes, si quidem septuaginta ipse viveres annos nosque toto eo intervallo continenter divexares, a veritate tamen certissimæ nostræ religionis nusquam nos esse discessuros, neque tibi aut impio imperatori tuo morem gesturos. »

54 Tum præses: « Imperatoris, inquit, jussionibus parere cogit metus, quas nemo citra capitis periculum contempserit; alioquin vos absolverem atque vivere permitterem. » Cui Stratonica: « O cæcam mentem! si tui similem impium et mortalem principem times, qui hodie stat et cras est casurus, et intelligis ejusdem mandatorum transgressionem pœna capitis esse luendam, quanto magis oportet nos christianos Domini nostri mandata revereri, qui est Deus de Deo, lumen de lumine, et sanctus de sancto; præsertim quum ipse nos monuerit nullam præteritorum recte factorum rationem esse habendam, si quis postea ab instituto virtutis discedat, suæque legis transgressoribus mortem secundam fuerit comminatus, hoc est, ignem inexstinguibilem et vermem immortalem. » Tum præses: « Non est, inquit, mihi modo de lege Dei vestri vobiscum disceptatio; nec enim vacat ista examinare, instante imperatoris mandato, ut nisi ocius diis sacrificare et incensum adolere statuatis, pœnam capitis subeatis. » Ad hæc læta et hilari fronte responderunt ambo: « Suspicabamur pridem te principis

Margin: B, C, E; EX IMPR.; *et audaces*

EX IMPR. principis jussionibus obedientiam falso obtendere, et in morem pueri cum aliqua bestiola ludentis te nobiscum jocari ; nec enim tormenta quibus hactenus usus es, isto digna nomine videntur, nec ea qua duceris agendi ratio in hominem convenit. Quamobrem identidem tibi, velut stolidæ pecudi, aures obtundendæ fuerunt, sæpiusque inculcandum, nos ab amore Christi Domini nulla vi, nulla arte avulsum iri, frustraque nobis intentari ignem, ferrum, flagella, fustes, fixum proinde nobis esse eidem posthabere vitam, Angelos, Potestates, Virtutes, Dominationes, superos omnes et inferos, futura, præsentia. Animi nostri propositum expertus ipse didicisti, quandoquidem a te tot artibus tentatum expugnari nunquam potuit. Cæterum quænam turpior ignominia fingi potest, quam quæ in te tuumque impium principem hodierno die ex hoc facto redundare video, quando ego, imbellis puella, tormenta vestra superavi, minas vestras vanas esse ostendi, nequitias vestras patefeci et elusi, vosque cum diis vestris omnium mortalium ludibrio exposui, et vos quidem pudore offudi, angelos vero lætitia affeci, quo-
B niam Christum dilexi, et vestram impietatem tersi, dum iniquissimæ voluntati vestræ constanter restiti, vosque ex adverso totis viribus flectere reluctantem conati, nihil effecistis. »

supplicium exspectant. 55 Tum præses : « Quoniam, ait, procax et insana femina, veneficiis tuis ignem evasisti, Dei cujus superstitione teneris, virtutem nunc temere jactas. » — « O cæcam mentem ! respondit Stratonica, siccine, aliis prætermissis, unum commemoras ignem, quo nostram in Christum fidem
d dudum tentabas ? Cedo flagella *d* et fustes, quibus septies corpora nostra immaniter proscidisti, donec prope exsanguia in terram prociderent. Cedo teterrimum carcerem, in quem ter conjecti, totidem patefactis ultro foribus, inde divinitus evasimus. Cedo ferreos pectines, quibus ossa nostra, discerptis in frusta carnibus, nudasti. Cedo laminas igne candefactas, artubus nostris admotas, quæ repente in glaciem transisse visæ sunt. Cedo incensi sulphuris vaporem, quo nos suffocandos fore sperabas, quique in suavissimum odorem nobis conversus est. Cedo sepulcrum putrescentibus cadaveribus oppletum, ubi te jubente inclusi, tumulum in thalamum, fœtorem
C teterrimum in odorifera aromata cessisse sensimus. Cedo ardentes rogos, quos ignis cœlo immissus in splendidum tentorium, sese in tholi speciem explicantibus flammis, commutavit. »

Præses iratus jubet serpentes 56 His et ejusmodi Stratonicæ dictis acriter perstrictus, præses infremuit et in morem feræ rabidæ vociferans, atque omnes deos inclamans: « Etsi, ait, præstigiis vestris præterita tormenta evasistis, non deerunt mihi profecto alia acerbissimarum quæstionum genera, quas incassum Christi præsidio eludere moliamini. » Cui ambo responderunt : « Perge porro; experire, ut lubet, quoscumque adversus nos cruciatus, in tuam utique ignominiam atque dedecus recasuros ; adeo Christo confidimus fore, ut quemadmodum tuis te artibus antea confudit, ita et te in posterum confundat, vestramque in servos Dei conspirationem infringat. » Quæ a Stratonica et Seleuco dicta præsidem impendio magis inflammarunt, dum imperatorum majestatem his verbis dehonestatam arbitratur. Continuo incantatores advocat; jubet afferri viperas, aspides et alia serpentium genera. Quod quum illi præstitissent, populus, qui ad spectaculum frequentissimus D
affluxerat, adversus præsidem insurrexit, inclamans imperatorum mandata violari, qui christianos illos gladio feriendos esse rescripserant, nulla ferarum mentione facta : hanc pœnam atrocissimam esse, utpote in qua carnes ab ossibus per summum cruciatum avulsæ discerperentur.

57 At præses, contradicentem multitudinem nihil omnino moratus, perstitit in sententia, adductisque in medium Seleuco et Stratonica, jussit, apertis arculis, in eos immitti aspidum viperarumque agmen. Quod simul animadvertentes Christi martyres, elevatis subito in cœlum oculis, hunc in modum oraverunt : « Domine Jesu Christe, Fili Dei, irruentis in nos diaboli vires infringito, quoniam tu, Domine, dixisti : Ecce ego do vobis virtutem meam, ut conculcetis serpentes et scorpiones atque omnem virtutem diaboli, et nihil vobis nocebunt. » Illico feræ a summo ad imum disruptæ obriguerunt, cunctis spectantibus factumque stupentibus, atque vociferantibus magnum esse Deum in quem Stratonica et Seleucus crediderant. Incantatores autem de præside conquerebantur, quod tantum E
existimationis suæ detrimentum in ejus causa tulissent, Stratonica et Seleuco interim illud ex psalmo cantantibus: « Dominus adjutor meus, non timebo quid faciat mihi homo. » *in eos immitti ; quibus obrigescentibus,*

58 Pergit porro præses, dolensque se in hoc etiam facto superatum, imperat verubus igne candefactis martyrum nares tamdiu terebrari, donec ambustæ carnis nidor circumstantes passim offunderet. Mox jubet sublimi trahi Stratonicam, a tergo alligari, clavis deinde ardentibus ejusdem crura a planta pedis usque ad genua transadigi. At illa in hoc supplicii genere nec lacrymas nec gemitum dedit, sed cœlum identidem intuens : « Adesto mihi, inclamabat, Jesu Fili Dei, » quum eidem insultaret præses ac diceret : « Tandem inventum est quo doleas, venefica et deorum contemptrix muliercula. » Cui Stratonica æquabili vultu et constanti voce : « Ego vero, ait, summas habeo Christo gratias, qui pro sua in me benevolentia hisce me pœnis dignatus est, quas dum æquo animo lubenterque pro nomine ejus patior, vitæ prioris noxis et inexorabilis simul judicii ejus pœnis me absolutum iri confido. » F *verubus ignitis martyres cruciati,*

59 Præses itaque se in hac item quæstione victum confusumque ægerrime ferens, ambobus Christi martyribus manus amputari jussit. Illis vero resectas manus et coram in terram projectas contemplantibus, rursum instat præses et Stratonicam iterum compellans : « Siccine, ait, necdum quidem pudorem discis, insana, abcissas manus humique abjectas contuens ? » Cui Stratonica : « Nunc quidem, inquit, stultitiæ tuæ licuit nostras manus abscindere atque in terram projicere ; Christus vero eas inde relevabit, ipsisque requiem super sancto altari suo dabit. » Quoniam vero populus eam immanitatem ægre admodum ferebat, eumdemque, sublato etiam clamore, palam detestabatur, milites atque magistratus urbis apud præsidem intercessere, ut finis quæstionibus fieret. Post tot cruciatus pœnas abunde satis reos dedisse aiebant, et quandoquidem imperator gladio in eos anidmadvertendum judicaverat, ejusdem sententiæ omnino standum esse. Ita demum præsidi persuasum est ut reos securi addiceret. Supplicio locus constitutus *demum abscissis manibus, gladio confici jubentur.*

A constitutus fuerat collis, in vicinum mare prominens. Quo quum Christi martyres ducerentur, frequentissimus undequaque populus eosdem secutus est. Erant plurimi promiscui sexus qui multiplici questu acerbam eorumdem mortem deflebant et lamentabantur ; alii pulverem ipsorum pedibus calcatum asportabant ; sanguinem alii, post resectas manus recenti adhuc vulnere manantem, certatim rapiebant.

Stratonica, *oratione habita ad populum*

60 Hic Stratonica Theoctistam, quam supra memoravimus, feminam christianam rogat, ut a militibus horæ moram sibi impetret ad preces fundendas atque ad salutandos amicos ; quod quum illa continuo effecisset, Stratonica una cum Seleuco inter conglobatam confertissimamque multitudinem stans, concionem ad populum habuit hujusmodi : « Nosse vos arbitror, Cyziceni viri et mulieres, cujusnam patris filia sim et quam lauta in domo vixerim. Posteaquam vero mihi e cœlo salutare Jesu Christi lumen affulsit atque in eum credidi, nihil ejus amori anteтuli : odi genus et cognatos meos, ipsosque parentes abjuravi, et cuncta quæ præsentem hujus lucis usuram jucundam efficiunt, abjeci. Et nunc ipsi B vidistis quot incommoda atque molestias devoraverim, quotve cruciatibus exercita fuerim, quomodo nec corpori pepercerim meo, quod dilaniatum humique projectum est; sic, rebus quibusvis contemptis, ad Christum profugi, confidens fore ut ille mihi propitius sit, meque in illo inexorabili sæculi futuri judicio absolvat, dignamque efficiat quæ ipsi confidenter appaream in illo supremo mundi die, quo ipse venturus est et hominum secreta omnia patefacturus. »

precibusque ad Deum fusis,

61 Sublatis deinde in cœlum oculis, in hunc modum oravit : « Domine Jesu Christe, ignosce, quæso, mihi, quæcumque in te peccavi, et quandoquidem pro amore tuo quibuslibet meum corpus pœnis libenter objeci, affulgeant, oro, mihi miserationes tuæ in die judicii; et quoniam etiam idola contempsi, teque confessa sum, tu quoque confitere me coram Patre tuo a quo missus fuisti pro salute nostra. Et quia sæculum istud caducum odi, dignam me efficias, quæso, bonorum sæculi futuri. Sed et pro eo quod corruptibilem thalamum abominata sum, pœnis quas ab impiis nominis tui hostibus perpetior, delicta mea quæ ignoranter perpetravi, clementissime compensans, servis tuis beatas sedes jam obtinentibus C me, precor, adjungito. »

cum Seleuco *occumbit.*

62 Hæc Stratonica orabat, quum universus populus, Christi martyribus vale postremum dicturus, circa eosdem conglobari constiparique cœpit; et quidem tanta cum instantia atque animorum vocisque contentione, ut furentis pelagi fluctuumque mutuo se collidentium speciem præberet. Quare conterriti lictores, exsertis gladiis, rem ocius conficere statuerunt, reosque statim perimere. Tunc vero gladium cervici jam imminentem conspicata Stratonica, coronam suam jam adesse intellexit, elataque voce postremis Christum votis appellans : « Domine Jesu, ait, suscipe spiritum meum. » Simulque carnificis ictum accepit et occubuit. Seleucus similiter eadem verba alta voce pronuntians, decollatus est. Sic ambo simul cecidere, ut corporum trunci alter alterum tegeret. EX IMPR.

Eorum corpora coluntur.

63 Quum autem præses eorum corpora in mare projici jussisset, urbe universa nequidquam reclamante factumque publico luctu condemnante, intervenit Theoctista, persuasitque præsidi ut sententiam revocaret. Paulo post præses in urbem revertit mœstus, quod victus ex eo conflictu et cum dedecore discederet. Populus vero præsidis metu liberatus, rursus circa beatorum martyrum corpora sese circumfudit, tanta animorum commotione, ut humum in qua jacuerant, pretiosissimis unguentis sed et lacrymis perfunderent. Sacra mox lipsana aromatibus condita atque serico panno involuta, uno in loculo ambo simul deposuere. Eadem, reddita post Ecclesiæ pace et persecutione sublata, pia christiani imperatoris cura superstructa æde *e* honoravit. e

ANNOTATA.

a *Hoc loco et in aliis in quibus unus dumtaxat imperator memoratur, intelligendus est Maximianus Galerius, cui tum Asia-Minor parebat* (1). E

b *Quæ ab auctore indicantur, pluribus montuosæ pæninsulæ collibus conveniunt ; de quibus egerunt Joachim Marquardt* (2) *ac recentes exploratores* (3).

c Nabus, *ait Assemanus* (4) *post Seldenum, est* Mercurius, quem eo nomine Syri appellabant. Porro Nabi nomen occurrit apud Esaiam, cap. XLVI, v. 1 (5). *Nabum plerique nunc interpretantur intelligentiam, sapientiam, deum revelationum, deum literarum et artium.*

d *Septem flagellorum genera recenset Gallonius* (6) : *lora, nervos, fustes, flagra, virgas, scorpiones et plumbatas. Pleraque experti sunt* SS. Stratonica et Seleucus.

e *Cfr. Comment. præv., num.* 21. *Nulla hujus ecclesiæ vestigia, ut videtur, supersunt, nisi putes illam stetisse ubi nunc ædes S. Simonis assurgit, videlicet in colle ad meridiem oppiduli Artaces. Quæ opinio, locorum distantiam spectanti, minime probabilis erit* (7). *Porro notatum denuo volumus quod in Commentario prævio indicatum est ; scilicet Acta nostra, quamvis non primigenia, videri tamen composita fuisse secundum antiquam relationem in ipsa urbe Cyzico factam. Et re quidem vera, locorum descriptio, ut alia omittam* (8), *congruit cum iis quæ aliunde comperta habemus quæque nuper periti exploratores palam fecerunt. Non solum porta urbis et sepulcra secus viam* (9), *sed ipse locus quo christiani cruciabantur, accurate, ut opinor, ab auctore signatur :* Locus, *ait*, suberat urbis mœnibus; idcirco complures, eo spectaculo adsciti, summa murorum fastigia compleverant (10). Stratonica... e mœnibus quibus insederat descendit, atque per proximam urbis portam ad locum in quo christiani cædebantur, sese festinato proripuit (11). *Ipsius vero* Stratonicæ *ultima palæstra fuit collis* extra urbem..., unde in subjec- F

(1) Cfr. Comment. præv., num. 11 et seqq. — (2) Cyzicus, pag. 12 et seqq. — (3) Perrot, Explor. archéol. de la Galatie et de la Bithynie, tom. I, pag. 70 et seqq. — (4) Acta Mart. Orient., tom. II, pag. 122. — (5) Knabenbauer, Erklärung des Propheten Isaias, pag. 539. — (6) De mart. cruciat., cap. IV, Mamachius, Orig. christ., tom III, pag. 194 et seqq. — (7) Marquardt, Cyzicus, pag. 15. Cfr. Pockocke, Voyages, tom. V. pag. 281 et seqq. — (8) Cfr. supra, pag. 909, annot. *d* et seqq. — (9) Cfr. pag. 912, annot. *a*. — (10) Supra, in Actis, num. 1. — (11) Ibid., num. 4.

tum

A tum mare facilis et jucundus prospectus (1), *seu* collis in vicinum mare prominens (2). *Quis ille fuerit, ut modo dictum est, certo decerni nequit. Sed si consentiamus (quod quidem Passionem inspicientibus credibile videbitur,) sanctam virginem cum sponso eodem circiter loco periisse quo cæteri martyres Cyziceni, hic poterit quodammodo definiri. Est enim a meridie isthmi quo pæninsula terræ jungitur, collis parum distans ab urbis porta et mœnibus ; e regione illius tumuli firmiores et altiores erant muri civitatis* (3), *atque etiamnum adeo crassi* (4), *ut mirum non videatur multitudinem olim, spectandi causa, in illis stare consuevisse.* D

(1) Supra, in Actis, num. 51. — (2) Ibid., num. 59. — (3) Cfr. Pockocke, Voyages, tom. V, pag. 283. Marquardt. Cyzicus, pag. 13. — (4) Cfr. Perrot, Explor. archéol. de la Galatie et de la Bithynie, tom. I, pag. 73.

APPENDIX
DE S. PIGMENIO CONF. PONT.

CULTO AUGUSTODUNI IN GALLIIS.

B E

§ Unica. Videtur hujus sancti nomen ortum ex distorta mentione S. Benigni Divionensis in laterculis hieronymianis.

V. D. B. *Quare pro appendice ponatur hæc scriptio.*

S. Pigmenium, *episcopum confessorem Augustoduni in Gallia, nixus tabulis seu kalendario liturgico Augustodunensis ecclesiæ et vulgari episcoporum indice, celebravit hodie Ferrarius in Catalogo suo generali* (1), *et post eum Saussayus in Martyrologio Gallicano* (2), *Castellanus in Martyrologio universali* (3), *aliique recentiores. Secundum hæc collega noster, P. Josephus Van Hecke, brevem scripserat syllogen; cujus sententiam, licet probare non audeam, lectorem tamen (ut res difficillima est) nolim celare. Sed quia neque in prætermissis, neque inter Commentarios de sanctis scriptio excudenda videtur, quippe quæ ad neutram classem pertineat, extra ordinem prodibit et instar appendicis.*

J. V. H. *De* Pigmenio, *qui perperam Augustodunensis episcopus dictus videtur,*

1 S. Pigmenii episcopi *officium ritu semiduplici præcipitur ad diem* 30 *octobris in kalendario liturgico Augustodunensi anni* 1829. *Sed de illo antistite, quem recentiora martyrologia ad diem sequentem commemorant, nihil præter nudum nomen innotuit. In Gallia christiana Parisiis anno* 1626 *publicata, Claudius Robert* Pigmenium *facit octavum episcopum Augustodunensem, medium scilicet inter Ægemonium seu Igomonum, et Simplicium* (4). *Idem Claudius Saulnier anno* 1686 *tradidit* (5). *Sed quum anno* 1656 *Galliam christianam novis curis retractatam ederent fratres Sammarthani,* S. Pigmenium *plane tacuerunt* (6). *Eum pariter omiserunt Maurino-Benedictini, qui anno* 1715 *grandius opus de Galliarum ecclesiis adorti sunt* (7). *Cujus silentii nulla ratio reddi potest, nisi quod viri eruditi Augustodunensem episcopatum* S. Pigmenii *commentitium existimarunt. Quoniam itaque idoneum testimonium non est propter quod* S. Pigmenius *Æduensi Ecclesiæ præfuisse credatur, opinor illum incertæ sedis præsulem esse habendum : nam episcopus constanter dicitur, etiam hodie, et ut episcopus cultu ecclesiastico decoratur.*

nihil præter cultum innotuit.

2 *In Historia Ecclesiæ Augustodunensis, anno* 1774 *ab ejusdem Ecclesiæ canonico gallice scripta, hæc de* Pigmenio *legimus* (8): Nomen Pigmenii (qui etiam Primus vel Priminus dicitur,) non reperitur nisi in Auctariis martyrologiorum S. Hieronymi, Usuardi aliorumque recentiorum. Nulla satis firma ratio est cur episcopis Æduensibus annumeretur. Eum antiqui catalogi et breviaria Augustodunensia nequaquam memorant. Videtur inscriptus loco sancti Primi episcopi Alexandrini. *Hic profecto significatur* F *Alexandria in Ægypto: quamvis enim plures sint urbes ita nuncupatæ, illa tamen, utpote præcipua, intelligenda est quum profertur* Alexandria *sine additamento. Jamvero in serie patriarcharum Alexandrinorum quam Sollerius noster edidit, unus occurrit antistes nomine Primus, rectius Ephrem, qui anno* 119 *e vita migravit* (9). *Hoc omisso, fieri potuit ut aliquis episcopus græcus Augustodunum advenerit, quum constet Lugdunensem Ecclesiam, cujus pars erat Augustodunum, græcos quondam habuisse antistites* (10). *Quin etiam inter primos episcopos Æduenses numeratur S. Cassianus, qui Ægyptius, immo Alexandrinus perhibetur. Quamvis ejus Acta, a Sollerio illustrata* (11), *multis fabulis commista sint, nemo tamen convicit falsam esse Augustodunensium traditionem, qui S. Cassianum*

(1) Catalogus gener. SS., pag. 426, Venetiis 1625. — (2) Martyrologium Gallic., pag. 1188 et seq., Paris. 1637. — (3) Martyrologe universel, pag. 552, Paris. 1709. — (4) Pag. 198. — (5) Autun chrestien, pag. 10. — (6) Cfr. tom. II, pag. 28. — (7) Cfr. Gallia christiana, tom. IV, col. 333 et seqq., Parisiis, 1728. — (8) Histoire de l'Église d'Autun, pag. 17, Augustoduni 1774. — (9) Acta SS., tom. V Junii, pag. XIX et 16*. — (10) Gallia christ., tom. IV, col. 4, Paris. 1728. — (11) Acta SS., tom. II Aug., pag. 59. Cfr. Histoire de l'Église d'Autun, pag. 12.

sianum

A *sianum Ægypto oriundum opinantur. Simili ratione potuit* S. Pigmenius, *alienæ sedis episcopus, Augustoduni sepulturam nancisci, ac decursu temporis in præsulum indicem irrepere. Vixerit autem, si nonnullorum conjecturis standum est, post S. Ægemonium et ante Simplicium, ac proin ineunte circiter sæculo quinto.*

V. D. B. *Videtur nomen ortum ex errore amanuensium.*

Vix est quod moneatur lector quam incerta illa sint. Nobis vero, laterculos hieronymianos diei 1 *novembris inspicientibus ac varia exemplaria inter se conferentibus, verisimillimum videtur prius ibi scriptum fuisse :* Augustoduni in Gallia, in Lingonica civitate, castro Divione, S. Benigni PRIMI episcopi et martyris ; *quæ mentio aliter in aliis codicibus turbatur ac distorquetur, vocabulo* primi *mutato in* presbyteri, Pirmini, Pinminii *et* Pigminii. *In quæ si incidisset laudatus scriptor, non dubito quin mecum suspicatus esset ex hoc amanuensium errore ortum esse* Pigmenium *illum, ab historicis Æduis ignoratum. Eum autem pridie coli seu die* 31 *octobris, mirum non est, quum dies* 1 *novembris festo Omnium Sanctorum occupetur. Sed hanc conjecturam breviter indicasse sufficiat, quandoquidem ad proximam illam diem edendæ sint mentiones ex martyrologiis hieronymianis : quarum conspectus fere probationis loco futurus videtur. Unum hoc loco adjicimus, in recentibus kalendariis liturgicis diœceseos Augustodunensis jam non offendi* Pigmenii *nomen et cultum.* D

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIUM

B

DE S. INGAUDO

E

R. D. B.

QUI PAG. 3. LEGITUR.

§ Unica. De Augusta villa in qua S. Ingaudus primo vixit.

S. Ingaudus *natus videtur*

De *natali solo* S. Ingaudi *alios aliter sentire in Commentario historico strictim indicatum est. Sed quo res, non parum disputata, certiore judicio ponderetur, breviter hoc loco complectimur quæ nobis venerabilis presbyter E. Sauvage, diœceseos Rotomagensis, vir doctus et optime de Opere nostro meritus, argumenta proposuit. Ex quibus sane fidem propius videbitur non in vico* Ault, *sed in* Oust-Marais, *vel in pristino situ oppidi* Eu *stetisse* villam Augustam nomine, *in qua S. Salvio* Ingaudus *occurrit. Ideo dumtaxat uterque locus foret excludendus quod pertineret ad pagum Tallogiensem, Augusta vero ad Vimmacensem, ut in Actis S. Salvii traditur :* VIMMACUM C aggrediens pagum ET in villam quam Theudericus, Augustam nomine, dederat, illic resedit(1). *Sed imprimis addubitari forte possit num auctor iis verbis Augustam in pago Vimmacensi positam dicat ; immo, etiamsi reapse id dicere velit, num ejus testimonium satis fidem habeat. Non semper enim auctores pagum Vimmacensem a Tallogiensi accurate distinguebant* (2).

potius in vico Oust-Marais *vel in pristino oppido* Eu,

2 *Sed hoc omisso, omissis etiam diplomatibus anni circiter* 751 (3) *et anni* 755 (4) *in quibus nominatur quædam* Agusta in pago Tellao, *pro certo habeamus Augustam qua Ingaudus oriundus putatur, fuisse in Vimmaco positam : quod quidem longe probabilius videtur. Nihil tamen obstat quominus eadem dicatur cum vico* Aouste *seu* Oust-Marais, *vel cum pristino oppido* Eu (*latine* Auga), *vel etiam quodammodo cum utroque simul, siquidem hæc quoque ad Vimmacum pertinerent. De* Oust-Marais, *sito ad dextra fluminis* Bresle, *minime ambigi potest quin semper fuerit, non in pago Tallogiensi vel Caletensi, ut ante dictum est* (5), *sed in Vimmacensi. Nec procul inde, in eodem pago, stetit quondam oppidum* Eu, *quamquam nunc Normanniæ est. Enimvero ad Breslam fluvium jacet, qui ab oriente ad occidentem profluens, pagum Vimmacensem a Tallogiensi dividit. Oppidum olim, maximam saltem partem, ad dextra fluminis seu ad septentrionem positum apparet, ac proinde in Vimmaco ; sed, uti urbes aliæ multæ, paulatim ad alteram ripam migravit, et ita quidem ut hodie pars minima ad dextra remanserit. Hæc* F *quondam pertinebat ad diœcesim Ambianensem, altera vero ad Rotomagensem* (6).

quam in vico Ault,

3 *Iis positis et probatis, situs in quo* Auga *olim et* Oust-Marais *etiamnum jacet, dici potest Augusta villa eodem jure atque hodiernus vicus* Ault *seu* le bourg d'Augst, *immo jure multo potiori, ut ex dicendis perspicietur. Et primo quidem non facile explicatur quomodo nomen* Ault *ab* Augusta *fuerit ductum. Auctores vero qui eumdem vicum olim* Aust *vel* Augst *nuncupatum asserunt, nulla proferunt satis antiqua monumenta. Immo quanto vetustiores sunt scriptiones, tanto magis a forma* Augst *recedunt, siquidem anno* 1204 *et* 1200 *dicebatur* Auth, *anno* 1176 Aut, *anno* 1159, 1140 *etc.* Alt (7). *Adjicit Carolus Lesueur, pa-*

(1) Cfr. supra, pag. 3, num. 2 — (2) Cfr. Chronicon Fontanellense, ad annum 734, cap. X, ap. Pertz, Mon. Germ., Scriptt., tom. II, pag. 282 et seq. Cfr. Roman du Rou, v. 11500 et seq., edit a Pluquet. — (3) Pardessus, Diplomata ad res gallo-franc. spectantia, tom. II, pag. 419. — (4) Félibien, Hist. de l'abbaye de S. Denys, Pièces justificatives, pag. XXXV. Cfr. Böhmer, Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karol., pag. 73, edit. a Mühlbacher, Œniponte 1880. — (5) Pag. 3. — (6) Cfr. Du Plessis, Descript. géogr. et hist. de la Haute-Normandie, tom. I, pag. 68.— (7) E. Prarond, Hist. de cinq villes, part. III, arrond. de S. Valery-sur-Somme, tom. II, pag. 124.

quam

A *rochus S. Sepulcri Abbavillæ, in dissertatione quam rev. Pater Grenier in collectanea sua recepit, vicum* Ault *in antiquo chartulario S. Geremari aliisque instrumentis vocari* Altensem burgum ad Mare. *Huic etiam non convenire videtur quod auctor sæculi VIII in Vita S. Walarici de Augusta exponit : S. Walaricus* pervenit ad locum qui dicitur Augusta juxta Auvæ fluvium. *Hunc quidem Mabillonius interpretatur* rivulum illum qui, per paludes eidem monasterio (S. Walarici) vicinas, in vicum Onival... excurrit ac deinde in oceanum influit (1). *Sed quis credet scriptorem, ut ignotum locum* Augustam *demonstraret, nominare voluisse obscurum rivulum? Quidni dicebat* Augustam juxta mare, *si quidem* Ault *in littore est ?*

ut apparet ex nomine

4 *Contra vico* Oust-Marais *omnia favent. Ita olim efferebatur ejus nomen :* Aouste *anno* 1224, Aoust *anno* 1212, Altare de Austa *anno* 1123. *Quæ sane voci* Augusta *proxima sunt. Insuper locus est ad fluvium dictum* Bresle, *et antiquitus etiam Augam, Aucam, Auciam, Auvam,* Ou, Eu ; *qui cum per plures leucas* B *Picardiam terminet, in illo tractu notissimus est. Eidem rivo adjacet oppidum* Eu, *de quo sæculo XII Robertus Wace scribebat* (2) :

Ou port Vimou è Normandie
Un païz d'altre Avoerie.
Ou est ewe, Ou est chastel
Ki siet sur l'ewe d'Ou mult bel.

Nomen quidem Ou, Eu, Auga, villa Augi, Castrum Auga (3), *ab Augusta discrepat, sed, ut censent eruditi, vocabatur etiam aliquando* Castrum de Aust (4). D

et situ.

5 *Summa itaque judicii huc spectat ut opinemur villam Augustam non fuisse ubi nunc jacet* Ault, *sed probabiliter in loco quem aliquando obtinuit pristina* Auga, *vel in situ quem habet hodieque* Oust-Marais, *vel in utroque simul, quum sint propinqui. Atque hæc sententia eo credibilior est quod, regionis positionem et naturam spectanti, locus videtur ingenio similis aliis ejusdem tractus stationibus Romanis, a quibus vicus* Ault *valde discrepat. Opinioni etiam suffragantur ruinæ quæ palam fiunt cum sub terra foditur. In alia quidem ripa, ad dextra videlicet Breslæ, in loco* Bois l'abbé, *reperta sunt quamplurima Romanorum structuræ vestigia et ampla rudera* (5). *Verum nihil obstat quominus ibi quoque Augusta aliqua steterit, ea forte quæ in diplomatibus Pippini et Caroli Magni, non vero ea quæ in Actis S. Salvii memoratur. Hactenus rev. dominus Sauvage de vico in quo sanctus* Ingaudus *sit vitam auspicatus. Eum* E *vero mortuum esse in abbatia Monasteriolensi* (6) *ideo conjici potest, ait ven. presbyter Corblet* (7), *quod ibidem reliquiæ ejus quieverunt, nec tamen usquam leguntur eo fuisse translatæ, quemadmodum de S. Salvio perhibetur.*

(1) Acta SS. Ord. S. B., sæc. II, pag. 84, Paris. 1669. — (2) Roman du Rou, v. 11500 et seqq. — (3) Cfr. Bouquet, Recueil des Hist., tom. VIII, pag. 183, 185, 289, 304. — (4) Prarond, op. et loc. cit. — (5) Cfr. Bulletin de la Commission des antiq. de la Seine-Inférieure, an. 1870-1872, pag. 426 et seqq.; an. 1873, pag. 105. Cfr. Aug. Le Prevost, Mém. sur les anciennes divisions territoriales de la Normandie, in Mém. de la Soc. des antiquaires de la Morinie. — (6) Cfr. supra, pag. 3, num. 3. — (7) Hagiogr. du diocèse d'Amiens, tom. III, pag. 79.

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIUM

DE B. RODULPHO

R. D. B.

QUI PAG. 31 ET SEQQ. LEGITUR.

C

§ Unica. De B. Rodulphi reliquiis et cultu antiquo.

F

Conditus est prioratus ubi servus Dei vita functus est.

Locum in quo B. Rodulphus *vitam duxit segregem, non duabus* (1), *sed quinque circiter leucis a Tallueriensi monasterio situm, ven. canonicus Anneciencis, Vincentius Brasier, accurate descripsit* (2). *Utrum oratorium cujus supersunt rudera, ab ipso fuerit constructum nec ne, ambigi potest. At certe post ejus obitum ibi conditus est prioratus, qui jam anno* 1145, *in bulla Eugenii III,* Ecclesia Faucismaniæ *seu* de Faucemagne *nuncupatur, et in multis deinceps instrumentis apparet. Ob nomen et venerationem* S. Rodulphi *factum est ut ecclesia illa et primum locum obtineret inter prioratus Tallueriensis monasterii, et multis privilegiis gauderet* (3).

Ejus reliquiæ, anno 1472 recognitæ,

2 *Quod supra scripsimus sacrum corpus, ibidem servatum, anno* 1472 *fuisse recognitum, plane confirmatur hoc diplomate in Chronico Tallueriensi descripto* (4) : Anno Domini millesimo quatercentesimo septuagesimo secundo, die vigesima septima mensis augusti, reverendissimus dominus Mamertus, episcopus Ebrunensis, theologiæ sacræ doctor, in præsentia venerabilis Fratris Johannis Tavelli Prioris Faucimaniæ, et C. Francisci Alliodi curati de Seytenai, et Mamerti Vullioleti burgensis Fabricarum, et Fratris Michaelis curati Ordinis Fratrum Prædicatorum, visitavit, paucis aliis præsentibus, oratorium dicti loci Faucimaniæ, et comperit inibi in quodam locello subterraneo, a sinistro ingressu capellæ, ab imo corpus quoddam integrum, carne tamen consumpta, absque etiam scriptura et breveto : quod quidem corpus vulgo fertur fore beati seu sancti asserti Rodulphi, quondam primi fundatoris illius loci ; quod tamen conservatum antea nemo ignoraret inibi tamen peregrinationes et miracula fieri *, reliquit eodem loco recondendum et pie colendum

* *sic in edit.*

(1) Pag. 31, num. 1. — (2) Ét. sur S. Ruph, pag. 8, 43, Annecii 1880. — (3) Ibid., pag. 9 et seqq.—(4) Ibid., p. 16.

absque

A absque alia solemnitate. Et dies quadraginta concessit omnibus pie illuc accedentibus et in Dei et sanctorum curiæ cœlestis honorem locum ipsum honorantibus. Et dispensat atque dispensavit de simplicibus festis pro fabrica et manutentione dictæ capellæ. Post divina possunt operari cum eadem indulgentia quadraginta dierum semper in posterum. Datum sub sigillo ejusdem reverendi domini episcopi de cujus mandato signum suum apposui.

CAMBON.

diu coluntur Falcimaniæ,

3 *Ab indulgentiis in diplomate memoratis diversæ videntur quæ pro feria II Paschatis, feria II Pentecostes et festo Assumptionis B. Mariæ Virginis, eidem oratorio concessæ leguntur in libro ms. anni* 1487 (1). *Ex alio codice Tallueriensi, ita inscripto :* Us et pratiques de Talloires, *discimus* S. Rodulphi *Officium a monachis Tallueriarum fuisse recitatum, non die* 29 *octobris, quam S. Germanus obtinebat, sed die* 30, *et postea die* 31, *quum dies* 30 *commemorationi omnium sanctorum Ordinis S. Benedicti esset assignata. Alii etiam honores sancto eremitæ deferebantur in soli-* B *tudine quam incoluerat. In prioratus ecclesiam statis diebus accedebant supplicantium agmina, et quæ prope ædem fluebat aqua, a febricitantibus aliisque ægrotis potari solebat. Etiam post annum circiter* 1733, *quo prioratus a Tallueriensibus relictus fuit, nullo jam ibi habitante presbytero nec monacho, sacrum interdum celebrabatur, et prior* ter quaterve, *aut saltem bis in anno eremi templum repetebat* (2). *Sed, exeunte sæculo XVIII, omnia hujus piæ venerationis vestigia perierunt* (3). D

ubi anno 1835 reperiuntur.

4 *Reliquiæ casu repertæ sunt mense septembri anni* 1835, *in ipso altari antiquæ prioratus ecclesiæ. Capsa, quæ præter ossa parvulum calicem vitreum et lapidem continebat, anno* 1852 *a parocho humo defossa est pone altare majus ecclesiæ Septeniacensis. Quum inde, mandante episcopo Anneciensi Claudio Magnin, anno* 1873 *solo eruta esset, ossa in novam thecam condita sunt atque iterum in sacristia reposita. At sperare licet fore, ut illinc aliquando in restitutum Falcimaniæ templum regressæ, pristino habeantur honore* (4).

In documentis cultus aliqua mutanda.

5 *Antiqui cultus documenta quæ supra excudimus ut ea nobis Vincentius Brasier humanissime dederat, ipse venerabilis vir paulo post typis mandavit. Ex cujus editione pauca notata volumus. In literis testimonialibus anni* 1645, *pro* Duo priore conventus S. Domini Anneciensis (5), *legit :* dño priore conventus S. Dominici civitatis Annecianæ (6). *Antiphonam* S. Rodulphi (7) *hisce verbis incipit :* Rodulphe, Christi confessor fortissime; *ita vero absolvit orationem:* protegamur exemplis. *Demum* E *anni mutati sunt in testimonio historici Tallueriensis de* S. Bonopare (8) : De isto beato nihil scimus, nisi quod prioratum gesserit ab anno 1108 usque ad annum 1120.... Tempore accessionis in capellam S. Joannis EVANGELISTÆ, *febricitantes* opem illius imploratum veniunt. *Non est itaque corrigendus auctor, a quo perperam annos* 1018 *et* 1020 *scriptos opinabamur* (9).

(1) Étude sur S. Ruph, pag. 17. — (2) Ibid., pag. 24 et seqq. — (3) Cfr. supra, pag. 33, num. 5. — (4) Cfr. Brasier, Etude sur S. Ruph, pag. 41 et seqq.— (5) Supra, pag. 32, col. 2. lin. 4. — (6) Étude sur S. Ruph, pag. 22, 25. — (7) Supra, pag. 32, col. 2. — (8) Ibid., pag. 34, col. 1, lin. 30. — (9) Ibid., lin. 54-57.

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIUM

DE B. BERTRANDO CONFESSORE

QUI PAG. 136 ET SEQQ. LEGITUR.

C F

§ Unica. Unde sit oriundus. De honoribus ecclesiasticis ipsi delatis.

Documenta cultus anno 1881 Romæ prodeunt.

Cultum B. Bertrandi de Garriga, *ut supra dictum est, floruisse longe ante tempora ab Urbano VIII præfinita, eumque* nunquam interruptum ad nostram usque ætatem feliciter esse deductum, *judex ab episcopo Valentinensi delegatus anno* 1870 *pronuntiavit. Sed quum deinceps episcopi multi a summo pontifice flagitarent ut lata hæc sententia auctoritate infallibili confirmaretur, de cultu servi Dei in sacra rituum Congregatione disputatum est, ac Romæ prodierunt, anno* 1881, *processus documenta* (1). *Ibi, præter nostri Commentarii partem* (2), *nova quædam prolata sunt, quæ, in breve redacta, cum lectore communicamus.*

B. Bertrandus non Boscheto,

2 *Antequam ecclesiasticos honores* B. Bertrando *præstitos attingimus, paucis confirmasse juverit quæ de ejus origine tradunt Bernardus Guidonis, immo ante eum Stephanus de Salanhac, aliique scriptores :* Bertrandus de Garrigiis a villa seu loco suæ originis prope Alestum in Provincia sic cognominatus. *Hoc testimonium ideo nonnulli rejiciunt vel distorquent (qui sanctum virum Boscheti natum volunt), tum quia Alestum non in Provincia est sed in Occitania inferiore, tum quia Boscheti incolæ patrum memoria proditum dicunt* Bertrandum *ex ipsorum vico fuisse oriundum* (3). *Sed hinc convincitur illa traditio esse recentissima, illinc Provincia intelligi potest*

(1) Valentinen. seu Ordinis Prædic. Confirm. cultus præstiti Bertrando de Garriga, Positio super cultu immemorabili. — (2) Appendix ad Summarium, Excerpta Commentarii quem Bollandiani socii edituri sunt, pag. 4 et seqq. — (3) Cfr. supra, pag. 139, num. 11.

pars

A *pars Ordinis FF. Prædicatorum. Re vera quo tempore Bernardus Guidonis opera sua texebat, erat Alestum in provincia (dominicana) Provinciæ, ut apparet tum in Notitia speciali provinciæ Provinciæ, tum in Notitia status Ordinis, ab eodem Bernardo compositis* (1). *Sed quocumque modo interpretandum est* Alestum in Provincia, *relatio Guidonis certis documentis ita comprobatur, ut Garrigiensis origo* Bertrandi *in dubium nequeat revocari.*

sed, testantibus multis, Garrigiis

3 *Imprimis ipse alio in loco, quem ex codice anni* 1304 *causæ patronus descripsit* (2), *idem expresse testatur. Sed testimonium antiquius exstat. Etenim in collectanea de Ordine Prædicatorum recepit Bernardus scriptionem ante annum* 1279 *a Stephano de Salanhac exaratam. Eximius ille Ordinis sodalis, anno* 1290 *mortuus, multa composuerat de* quatuor quibus Deus Prædicatorum Ordinem insignivit ; *quæ ita in Bernardi compilationem transierunt, ut in aliquot codicibus facile discerni possint ab ejusdem Bernardi additamentis: de quo argumento clar. Leopoldus Delisle egregie disseruit* (3). *Porro in laudato jam* B *codice hæc a Stephano certe profecta sunt:* Primus prior provincialis in Provincia fuit Fr. Bertrandus de Guarriga, a villa seu loco suæ originis prope Alestum in Provincia sic cognominatus. Hic fuit a B. Dominico institutus, cujus fuit socius, et comes sæpius itineris et laboris. *Quibus hæc Bernardus Guidonis adscripsit, tum in eodem, tum in aliis* (4) *codicibus :* Fr. Bertrandus erat prior provincialis anno Domini 1223, V kal. aprilis, sicut inveni in quadam litera Pruliani. *Priorem locum, de solo natali* B. Bertrandi, *sicut ex Stephano de Salanhac Bernardus Guidonis, ita ex Bernardo accepit scriptor codicis Parisiensis* 4348, *de quo ante diximus* (5). *Volumen hoc, anno* 1344 *vel* 1345 *exaratum, plurima refert ex libris Bernardi, quamquam opus dici potest quodammodo diversum, siquidem auctor ex narrationibus Guidonis alias recepit, alias omisit* (6).

oriundus est.

4 *Accedit quod sæculo XVII, multo antequam Boscheti natus diceretur* Bertrandus,*exstabat Garrigiis capellania ipsius nomine sacra. Etenim, in codice quodam ms. tabularii publici Guardionis*, qui polyptycha diœceseos Ucetiensis * exhibet* (7), *memoratur vernaculo sermone* La chapellanie fondée sous le titre de Monsieur S. Bertrand. *Ibi significari* Bertrandum de Garriga *jure opinamur, cum in toto illo tractu nullus umquam alius Bertrandus sit cultu ecclesiastico honoratus. Jamvero quamvis instrumentum ad sæculum XVII vel initium sæculi XVIII pertineat, multo tamen ante institutam esse capellaniam vel ipso nomine declaratur. Hæc enim dicendi formula* Monsieur Saint Bertrand *certe sæculo XVI ineunte recentior non est* (8).

* Gard

* Uzès

Gerardus de Fracheto, multa de eo scripsit.

5 *Quæ de rebus gestis* B. Bertrandi *in Commentario retulimus* (9), *pleraque ex Vitis Fratrum Gerardi de Fracheto repetita sunt* (10), D *et quidem ex codice Viterbiensi quem Mamachius allegavit* (11). *Ea totidem verbis (si paucula excipis,) leguntur tum in editione Duacena anni* 1619, *tum in codice Romanæ bibliothecæ Chisianæ signato F, IV,* 86, *sæculo XIII exarato* (12), *tum in codice bibliothecæ Gandavensis* 534, *itidem sæculi XIII, tum etiam in iis codicibus juxta quos editio, prelo ut aiunt autographico expressa*, *anno* 1875 *Massiliæ prodiit. Ab eodem Gerardo de Fracheto profecta est narratio Theodorici de Appoldia quam supra lectorum oculis subjecimus* (13). *Ex omnibus illis exemplaribus has dumtaxat lectiones consignandas ducimus. Ubi dicitur* B. Bertrandus *monitus ut pro defunctis oraret* (14), *codices Gandavensis et Chisianus hæc habent :* Devote tunc pro mortuis SÆPIUS celebravit. *Quo loco narratur theotonice locutus, legimus apud Gerardum :* quadam die ingemiscens,*non autem ut apud Theodoricum :* quarta die (15) ; *et ad calcem, post* Aurelianis venerunt, *addunt codices mss. :* Cumque dicti Theotonici vellent ire Carnotium (16). *Hactenus relata Ambrosius Taëgius, qui* anno E circiter 1495 Ordinem Prædicatorum amplexus , post annum 1517 vita functus *est* (17), *pleraque recepit in librum suum ms.* de insigniis Ordinis Prædicatorum *et in* Chronicam ampliorem Ordinis Prædicatorum.

Bertrandi corpus, incorruptum inventum,

6 B. Bertrandi *corpus, post viginti tres annos levatum,* integrum et incorruptum esse repertum, *ex Bernardo Guidonis accepimus, sed eadem multo ante ipsum asseverat Stephanus de Salanhac, qui ita etiam exclamat :* O conveniens Dei donum ! Incorruptionem quam servavit et prædicavit vivus, conservat et prædicat jam defunctus, multisque miraculis claret. *Quod testimonium deinceps Bernardus Guidonis, auctor codicis Parisiensis anni* 1345, *aliique suum fecerunt* (18). *Ante hanc translationem anni circiter* 1253, *quiescebat sacrum corpus, ut ex antiqua traditione perhibent Boscheti incolæ*, *in ea cœmeterii parte quæ erat pone majus altare templi, ad cornu evangelii. Unde ob maximam miraculorum famam eductum est, ut ad publicam fidelium venerationem in ecclesiam transferretur* (19).

Boscheti et Arausione colitur.

7 *Ibi remansit, si traditione standum est, usque eo dum cultus languescere incepit, suppresso videlicet parthenone Boschetano* (20). *Id porro ad annum* 1413 *historici referunt* (21). *Verum contendunt nonnulli recentiores* (22) *corporis translationem in conventum Arausicanum anno circiter* 1398 *contigisse, et quidem ob causam* quæ in eorum temporum adjunctis reperitur. Re enim vera vice-comes de Turreno anno 1390 usque ad annum 1400 provinciam ac comitatum Vendassinum desolabat, cum bellum contra pontificem et provinciæ comitem intulisset... Ecclesias effreni milites devastabant ac depopulabantur. Sanctorum corpora

(1) Quetif et Echard, Scriptt. Ord. Præd., tom. I, pag. II et XIII. — (2) Summarium, pag. 5. — (3) Notice sur les mss. de Bernard Gui, pag. 304 et seqq., Paris. 1879. — (4) Cfr. supra, pag. 141, num. 18. — (5) Supra, pag. 139, num. 11. — (6) Summarium super dubio de cultu, pag. 8 et seqq. — (7) Registre d'insinuations ecclésiast., ser. G, n. 935. Cfr. Summarium super dubio de cultu, pag. 42 et seqq. — (8) Cfr. Responsio ad animadv. super dubio de cultu, pag. 21. — (9) Cfr. supra, pag. 140, num. 14. — (10) Part. II, cap. 19, part. V, cap. 7. — (11) Annales Ord. Præd., Append., col. 363, in notis. — (12) Summarium, pag. 4. — (13) Vitæ Fratrum, part. II, cap. 10. — (14) Supra, pag. 140, num. 14. — (15) Ibid., num. 15.— (16) Cfr., Summarium, pag. 3 et seqq. — (17) Ibid., pag. 16 et seq. Cfr. Quetif et Echard, Scriptt. Ord. Præd., tom. II, pag. 35. — (18) Summarium, pag. 6 et seqq.— (19) Cfr. Responsio ad animadv., pag. 8. Summarium, pag. 81 et seqq.—(20) Summ., pag. 78.—(21) Cfr. supra, pag. 136, num. 3. Cfr. Janauschek, Origines Cisterc., tom. I, pag. 46, Vindobonæ 1877. — (22) Resp. ad animadv., pag. 9. Cfr. Summarium, pag. 15.

A e sepulchris auferebant disperdebantque, ut pretiosas capsas ac argentea donaria furarentur. Omnes hinc servare atque in tutum reddere, in urbibus præsertim munitis, ea nitebantur quæ illos depopulaturos esse timebant. Ea propter Dominicani Fratres sanctum Bertrandi corpus adhuc incorruptum,*(ex indefenso et aperto Boscheti oppido)* in Arausicanam urbem præsidiis munitam transferre optime consuluerunt. Persimile iis temporibus factum accidit quoad corpus S. Martini de Ulmis, quod anno 1398 sublatum fuit ab ecclesia de Alansono et translatum celatumque in ecclesia FF. Minorum Valriaci, non procul ab Arausicana urbe. *Ex literis quas de illa translatione* B. Bertrandi *Martinus V anno* 1427 *edidit, colligere nititur laudatus causæ patronus Fratres Prædicatores, non facti absolutionem, non licentiam corporis in communi cœmeterio condendi a summo pontifice flagitasse, sed facultatem colendi reliquias et in ecclesia reponendi. Eas revera in templo conditas fuisse, compertum est* (1).

Hodie denuo viget ejus cultus,

8 *Quamvis sacrum corpus anno* 1561 *misere perierit, tamen, ut in Commentario indicavimus* (2) *et multis testium relationibus confirmatur, cultus perstitit, præcipue Boscheti, ibique, cum exeunte sæculo XVIII, sub gallica perturbatione, destructa fuerint publicæ venerationis monumenta, pleraque nostra ætate fuerunt diligenter restituta. Hæc ibi judex ab episcopo Valentinensi delegatus anno* 1870 *invenit:* A parte evangelii reperitur aliqua excavatio forma rotunda, in modum capellæ, cujus ingressus fuit occlusus aliquo opere ligneo. Et immediate ante illud reperitur altare quoddam ornatum. Super tabernaculum altaris eminet crux Domini et præcipue statua S. Bertrandi de Garriga, in vestitu Fratrum Prædicatorum, *cui inscriptum est:* St Bertrand. Ista pulcherrima statua, moderna quidem, tenet locum veteris statuæ a nefandis... dirutæ. Ibi sunt lampas accensa, corona, flores, cerei ardentes, a piis fidelibus deposita pro gratiis obtinendis vel obtentis (3). *Quanto studio in aliis quoque ecclesiis* B. Bertrandus *coli incipiat, argumento sunt postulatoriæ literæ quas anno* 1878 *et* 1879 *quinque archiepiscopi et novem episcopi ad summum*
C *pontificem dederunt. Inde accipimus ejus nomen insertum esse litaniis sanctorum qui Massiliæ specialiter ut patroni invocantur, ejusque imaginem in ecclesia Massiliensi B. Virginis a Rosario, in ecclesia Carpentoractensi FF. Prædicatorum aliisque jam conspici* (4). *Demum, ut alia plura omittam,* anno circiter 1878 in diœcesi Carcassonensi, prope Montem Regalem*, restituta est vetus ædicula, olim exstructa in memoriam prodigiosæ præservationis ab irruente diluviali imbre illic divinitus concessæ S. Dominico ac... B. Bertrando (5). *Denique, cum sacra rituum Congregatio pronuntiasset confirmandum esse* B. Bertrandi

* Montréal

cultum, hanc sententiam Romanus pontifex, die 12 *julii anni* 1881, *ratam habuit. Ex quo etiam sancti viri Officium liturgicum Ordini FF. Prædicatorum concessum est.* D

cujus antiquitas scriptorum testimoniis ostenditur.

9 *Illud etiam ad cultum servi Dei spectat quod ab innumeris fere scriptoribus, ante et post Urbaniana decreta, sancti vel beati nomine fuit decoratus. Præter auctores ante recensitos* (6), *alii in processu de confirmatione cultus allegantur* (7), *inter quos hi præcipue nominandi videntur : Hieronymus Albertuccio de Borgelli, in ms.* Cronica magistrorum generalium Ord. FF. Prædicatorum, *quæ anno* 1496 *absoluta est, quæque nunc servatur in regia bibliotheca Bononiensi; Ferdinandus de Castillo, qui anno* 1584 *Historiam S. Dominici Madriti publicavit* (8) ; *Bzovius, in tomo XIII Annalium ecclesiasticorum* (9), *et recentiores complures. Horum alii festum diem* B. Bertrando *attribuunt* 13 *novembris, alii* 20 *octobris, alii* 1 *augusti, alii et quidem non pauci,* 17, 18 *vel* 19 *aprilis. Reliquum est ut moneamus martyrologium ms. supra citatum* (10) *esse compositum ante medium sæculum XVIII, relationem visitationis quam episcopus Tricastinus in ecclesia* E *Boschetana anno* 1643 *instituit, exstare in tabulario præfecturæ Drumensis* *, *denique errare Joannem Percin, quum, in Monumentis conventus Tolosani* (11), B. Bertrando *nostro tribuit quæ S. Antoninus Florentinus de quodam Fr. Bernardo, miraculis celeberrimo, memoriæ prodidit* (12).

* La Drome.

B. Caubertum commemorat Gerardus a Fracheto.

10 *Pauca de beato* Cauberto *addita volumus. Quem edidimus locum ex Gerardo a Fracheto* (13), *paulo aliter exhibet exemplar Massiliæ editum anno* 1875. *Ibi enim, in parte V, cap.* 9, *num.* 15, *pag.* 221, *hæc occurrunt:* In conventu Lugdunensi fuit quidam Frater Chambertus * nomine, zelator magnus animarum. Hic cum per annos viginti vel amplius prædicasset circa montana in solitudine *, quasi quotidie veniens ad villam quæ dicitur Aqua Bella, in qua primam Missam * celebraverat.... Ecclesia canonicorum regularium apud quos sepultus est, * oblationum proventibus augmentata. *Item legitur alter locus* (14) *in parte II, cap.* 30, *pag.* 67. *Sed non differt ab iis quæ excudimus, nisi quod ita incipit:* Narravit Fr. Cambertus *... quod cum esset scholaris Boniæ. *Porro, quod supra indicavimus* (15), *nomen* scholaris *potissimum externis dari solitum esse, non vero junioribus Ordinis alumnis, confirmatur modo loquendi tum B. Jordani, in Vita S. Dominici* (16), *tum Gerardi a Fracheto in Vita B. Jordani* (17), *aliorumque multorum. De die mortis beati viri hæc scripsit Josephus Massa* (18) : B. Calbertus seu Albertus.... Aquabellæ obiit die 9 januarii anni 1264..... Sanctus vir vulgo nuncupatus est S. Calbertus seu Albertus de Aquabella (19).

* *alias* Caubertus
* *al.* Sabaudiæ et confiniæ
* *al. add.* suam
* *al. add.* inde multum
* *al.* Chabertus.

(1) Cfr. Responsio ad anim., pag. 11 et seqq. Supra, pag. 137. Bulletin de la Soc. d'Archéol. de la Drome, ann. 1873, pag. 401 et seqq. — (2) Supra, 137, num. 6 et seqq. — (3) Summarium, pag. 95. — (4) Summarium additionale, Litteræ postulatoriæ, pag. 4. Summarium, pag. 68 et seqq., 72 et seqq. — (5) Responsio ad animadv., pag. 22. —(6) Supra, pag. 138, num. 9. — (7) Summarium, pag. 16 et seqq. — (8) Part I, lib. I, cap. 27. — (9) Ad ann. 1222, num. 14, Coloniæ Agrip. 1621.— (10) Pag. 138, num. 9. Cfr. Summarium, pag. 47. — (11) Pag. 46, Tolosæ 1693. — (12) Cfr. Summarium, pag. 41. Animadversiones, pag. 4. Responsio, pag. 17. — (13) Supra, pag. 142, num. 2. — (14) Ibid. — (15) Pag. 142, num. 4.— (16) Acta SS., tom. I. Aug., pag. 558 et seq. — (17) Ibid., tom. II Febr., pag. 727 et seq.— (18) Diario de'santi di Savoya, ad diem 9 jan., tom I, pag. 10, Taurini 1815. — (19) Cfr. Millin, Voyage en Savoie, tom. I, pag. 63 et seq., Parisiis 1816. Bertolotti, Viaggio in Savoia, tom. II, pag. 225, Taurini 1828.

A D

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIUM

DE S. FOILLANO

QUI PAG. 370 ET SEQQ. LEGITUR.

§ Unica. De rebus gestis et martyrio. Cultus Leodii et alibi.

Antequam Commentarium supra editum supplemus, gratiam persolvere libet tum aliis multis qui operam suam commodarunt, tum venerabili canonico Ecclesiæ Leodiensis J. J. G. Lupus, eo quod plura nobiscum, ac maxime de Officio liturgico S. Foillani *in diœcesi Leodiensi* (1), *humanissime communicavit.*

Hillinus forte rexit xenodochium Fossense.

1 *Vitam* S. Foillani *metricam seu quartam Hillino Fossensi canonico esse adscribendam, ex ipso carmine planum fecimus* (2). *Conjectando vero adjici potest eumdem videri atque Hellinum seu Hillinum, qui xenodochium Fossense nomine capituli quondam regebat.*

B

In statutis enim labente sæculo XII editis : Postquam Henricus, felicis memoriæ episcopus, *aiunt* Fossensis Ecclesie Fratres, ibidem oratorium in honorem beaty Nicholay consecraverat, Hellinus et Franco, qui tempore illo curam domus gerebant, justa petitione obtinuerunt ut sacerdos, tribus diebus ebdomade, in eodem oratorio Missam celebraret. *Jamvero, ut notat Julius Borgnet qui hæc juris publici fecit* (3), *non alius episcopus Leodiensis ibi significatur quam Henricus de Leyen (ab anno* 1145 *ad* 1164),*vel Henricus Virdunensis (ab anno* 1076 *ad* 1091). *Si vero de Virdunensi agitur, quod quidem probabile est, tempus plane congruit cum ætate Hillini qui* S. Foillani *Vitam concinnavit. Is enim sæculo XI incipiente opus suum contexuit* (4). *De eodem versus aliquot condidit Philippus Brasseur* (5), *quos adscribere juvat :* HILLINUS SCRIPTOR VITÆ ET MARTYRII S FOILLANI.

Quis sit hic et fuerit, vel quæ sub tempora scripsit,
Vix equidem certa cognitione patet.
C
Suspicor interea Rhodiensem, vel mage dicti
Cœnobii monachum, sensa probante metro.
Scripsit enim sancti Foillani martyris Acta
Versibus, in prosam postmodo versa suam.
Edidit et sancti miracula patris, ibidem
Nocturnis horis rite sueta cani (6).

Hæc poeta in Sideribus illustrium Hanoniæ scriptorum. Fusius idem de S. Foillano *egit tum in aliis opusculis, tum in carmine quod inscripsit :* Par SS. Præsulum, id est Foillanus episcopus et martyr, item S. Siardus, *quodque anno* 1641 *Montibus edidit.*

Non pauci auctores scripserunt de sociis S. Foillani,

2 *Recensitis supra* (7) *auctoribus præcipuis qui* S. Foillanum *cum multis sociis in Belgium venisse referunt, ii addantur : scriptor Vitæ S. Theodardi, qui Sigebertus Gemblacensis esse creditur :* Dominus, *inquit, in Gallias* peregrinos operarios direxit a transmarinis partibus Bertuinum, Ettonem et alios, Foillanum cum fratribus suis Ultano et Furseo (8) *; et inter scriptores multo recentiores, Molanus* (9) : *S. Eloquius* ex Hibernia ad Galliarum littora venit cum venerabilibus viris sanctis Furseo, Ultano, Foillano, Boetio, Mombolo, Adalgiso, Hettone, Helano, Tresano, Germano, Verano et Columbano. *Hæc partim sumpta ex Actis S. Eloquii, ubi socii nominantur :* Furseus, Ultanus, Foillanus, Boetius, Etto, et cæteri confratres (10). *Conferri etiam possint Franciscus Haræus*(11) *et Oliverius Vredius* (12). *Argumentum nuper*

E

præstrinxit venerabilis presbyter O'Hanlon, qui, S. Fursei Acta illustrans (13), *res* Foillani *fratris sæpe attigit, ac de ejus natalibus et origine, de insula Erbsen seu Orbsen, in qua institutus fuerit, de monasterio Cnobheresburgensi etc., copiose disseruit.*

de loco martyrii,

3 *Quod recentiores Vitæ scriptores produnt* S. Foillanum *ultimo suo itinere voluisse Sonegias petere ac S. Vincentium convenire, non possum quin valde dubitem* (14). *Certe fidem propius est Vincentium tempore illo, id est anno circiter* 656, *Altomonte domicilium habuisse, et non nisi multis annis post Sonegiis esse versatum* (15). *Insuper, si* S. Foillanus *reapse statuit hoc monasterium petere, cur S. Gertrudis, omnium consiliorum ejus particeps, cum anxia esset et sollicita, apud Fossenses dumtaxat de eo quæsivit ? Deinde, comperto sanctum magistrum Fossas non attigisse, quidni etiam Sonegias nuntium misit ? Præter alias rationes, ideo forte illud iter Sonegiense nonnulli excogitarunt, ut facilius rationem redderent cur sacra corpora Rhodii fuerint inventa, in loco a via Fossensi*

F

multum distante. Nec mirarer si ob eamdem causam narraverint antiqui scriptores deerrasse Foillanum, *et cum in latrones incidisset, ab eis fuisse magis de via deductum. Quis enim facile credet sanctum missionarium, qui sæpe Fossas iverat, errore declinasse de via sibi nota, et quidem adeo expedita ut ea quatuor equites incedere possent ? Ipse videlicet et socii equis vehebantur* (16). *Quidquid est, nodus forte expediatur, si certo constet quonam itinere sæculo VII eques Nivellis Fossas ire posset unius diei spatio. Sed in operibus quæ de viarum in Belgio descriptione hactenus edita sunt, nihil satis certi reperimus, neque ejusmodi res est ut conjecturis uti velimus.*

de Ampoline,

4 *Id sane dici potest, non longe ab illa via*

(1) Cfr. infra. — (2) Supra, pag. 371 et seqq. — (3) Cartulaire de Fosses, pag. 7, Namurci 1867. — (4) Supra, pag. 372. — (5) Cfr. Biographie nationale publiée par l'Acad. de Belgique, tom. I, pag. 910.— (6) Sydera illustrium Hanoniæ scriptorum, pag. 51, Montibus 1637. — (7) Pag. 380 et 412. — (8) Acta SS., tom. III Sept., pag. 594. — (9) Natales SS. Belgii, ad diem 3 decembr., pag. 266, Duaci 1616.— (10) Surius, ad diem 3 decembr., pag. 120.— (11) Annales ducum Brabantiæ, tom. I, pag. 14, Antverpiæ 1623. — (12) Historia Flandriæ christianæ, pag. 164. — (13) Lives of the Irish Saints, tom. I, pag. 222 et seqq., 374 et seqq.—(14) Cfr. pag. 416, annot *a*.— (15) Cfr. Acta SS. Belgii, tom. IV, pag. 12. — (16) Cfr. Vita II, num. 11, supra, pag. 389.

repertum

A *repertum esse* S. Foillani *corpus, et quidem, ut sæculo XII ineunte scribebat Hillinus,* in loco qui dicitur Ampolinis. *Ad nomen quod attinet, tempus non teremus refellenda veterum opinione, quasi* Ampolinis *dictum esset ab* Apollinis *cultu* (1). *Certo præstat eorum sententia qui vocabulum* Ampolinis, *immo* Hampolinis, *ductum existimant ex prisca voce* ham (hem, heim, *quæ in tot linguis superest, quæque habitationem, domicilium significat), et* pol (*anglice* pool, *flandrice* poel, *aqua stagnans, palus). Re quidem vera,* Ampoline *duo sunt fontes satis inter se propinqui, ac tale est ingenium loci, ut is olim facile lutosus et paluster factus intelligatur. Erat primis temporibus in ipsa silva carbonaria, et in ea quidem parte cui nomen* La Haye du Rœulx. *Hæc quondam illud etiam spatium obtinebat, quo nunc situm est oppidum* Rœulx *vicinusque tractus; sed postea portio quædam aratro proscissa et exculta fuit, atque hinc, ut credibile est, nomen* Rhodii *accepit* (2).

ubi corpus repertum est.

5 *De loco in quo* S. Foillani *sociorumque exuviæ aliquamdiu jacuerunt, hæc traduntur in* Officio gloriosi præsulis *anno* 1721 *Montibus edito* (3): Notatus manet cum veneratione locus in quo sancti martyres gloriosum sanguinem fuderunt pro Domino, in medio hujus ecclesiæ *(abbatiæ Rhodiensis),* S. Foillani insignibus, leone videlicet rubeo, decoratus. *De eodem hæc scripsit laudatus jam canonicus, Philippus Brasseur* (4):

...duo signa videmus ibidem
Martyrii: simulachrum altum calcantis utrimque
Carnifices proprios, media quod prostat in æde,
Fusum ibi pontificis denuntiat esse cruorem,
Et cæsum mansisse diu sine vertice corpus;
Immo diu post fata notas mansisse ruboris.
Fontis at ipse locus caput a cervice revulsum
Continuit, servatque modo prælustre sacellum
Conjuncto hospitio, quod habet sibi nomen et omen
Martyris; at sanctum corpus sibi Legia servat.

Sacellum octoginta circiter abhinc annis dirutum est. Eo loco surgebat, ut ferunt accolæ, ubi nunc est parva insula in hortis quos principes de Croy Rhodii possident.

Exstant S. Foillani *Officia Rhodiense, Fossense*

6 *Quomodo* S. Foillanus *in Rhodiensi illa abbatia coleretur* (5), *docet* Officium gloriosi præsulis ac martyris Foillani,.. ex decreto capituli generalis anno 1717 recognitum, celebrandum... in celebri abbatia ejusdem sancti patroni, *ac typis Montensibus anno* 1721 *vulgatum. Die* 23 *octobris ac per totam octavam passio celebrabatur* ritu majoris triplicis, *lectionibus ex Vita sumptis. Sic enim lectio IV diei* 23 *inscripta est:* Incipit Vita gloriosi præsulis ac martyris Foillani, Philippo de Harveng, abbate Bonæ-Spei, authore; *cujus pars aliqua singulis diebus octavæ et in festo inventionis corporis, die* 16 *januarii, recitabatur. Nec tamen ipsum Philippi opus* (6), *sed epitome quædam exhibetur, in qua sermo plerumque mutatus. Nonnulla etiam ampliata sunt aut addita, ut in lectione III diei* 26 *octobris:* Anno itaque salutis sexcentesimo quinquagesimo, sancto D Martino martyre ac pontifice Ecclesiam in Urbe regente, Romam appulit gloriosus præsul Foillanus... Martinus... eodem anno in Chersonesum est relegatus; *et in lectione I diei* 27: Foillanus, *Peronam ingressus, reperit fratris sui Fursei* corpusculum ab obitu anno jam quarto incorruptum; *demum in Octava, lectione V: obiit* anno salutis 657 pridie kalendas novembris; corpora vero sanctorum dumetis ac frondibus operta, solo Foillani capite separato, integra reperta sunt post septuaginta sex dies, *quamquam in lectionibus secundi nocturni recitandis ab iis* qui celebrant festum S. Foillani sine octava, *dicitur corpus* septuagesimo secundo post ejus obitum die incorruptum *esse inventum. Lectiones diei translationis* S. Foillani, 3 *septembris, ad verbum referunt Librum miraculorum Hillini* (7), *numm.* 24, 25 *et* 26. *De hymnis hoc unum notatum volumus, ad primas vesperas diei* 23 *octobris recitari solitum fuisse* Exultet cœli regia *etc., ut supra excudimus* (8), *nisi quod pro:*

Et Fossas sacro corpori E
Fossæ parat obsequium,

Rhodii legebatur:

Sepulchri sancto corpori
Fossæ parant obsequium.

In Officiis propriis Montensis capituli S. Waldetrudis eædem ad diem 31 *octobris indicantur lectiones, quæ in Officio Rhodiensi iis præscribuntur qui festum* S. Foillani *sine octava celebrant. In Fossensi vero Officio ms. de quo jam diximus* (9), *ad octavam* S. Foillani *et ad diem translationi sacrum, descripta est pars Libri miraculorum, videlicet ex numm.* 2, 3, 4, *et ex numm.* 26, 27, 28 *et* 29.

et Leodiense.

7 *In Leodiensibus Officiis propriis anni* 1644 (10), *quæ iterum typis descripta sunt anno* 1666 *et anno* 1698, *integrum* S. Foillani episcopi et martyris *Officium exhibetur; non quidem ubique recitandum, sed Fossis et in nonnullis ecclesiis quæ* S. Foillanum *aut patronum habebant, aut præcipuo cultu prosequebantur. In festo passionis (præterea indicantur festa inventionis et translationis, atque* F *Officium hebdomadale), antiphonæ, hymni, responsoria etc., propria sunt* S. Foillano, *lectiones ad verbum eædem sunt atque in laudato jam Fossensi Officio ms.* (11). *Tradunt autem sanctum virum, Phillani et Gergehæ filium, episcopum in Hibernia consecratum, Romam profectum esse, et mandante Martino papa, se in Galliam contulisse. Officium illud non omnibus præscriptum fuisse, vel hinc apparet quod in* Officiis propriis... Ecclesiæ Leodiensis... in usum eorum qui in eadem diœcesi ritu Romano utuntur, *anno* 1623 *editis, et in breviariis tum ante tum post excusis, quæ quidem videre potui, et quæ prodierunt Coloniæ an.* 1488 *et* 1492, *Parisiis an.* 1509, *Antverpiæ an.* 1558, *Leodii an.* 1746, 1766 *et* 1792, *atque in breviario ms. sæculi XV quod habet bibliotheca Leodiensis universitatis* (12), *indicatur*

(1) Cfr. supra, pag. 419, annot. *a*. — (2) Cfr. supra, pag. 440, num. 47. Ducange, Gloss. infimæ latin., v° *Rodium*, edit. ab Henschel. — (3) Pag. 42. — (4) Panegyricus Sanctorum Hannoniæ, pag. 100, Montibus 1644. — (5) Cfr. supra, pag. 431, num. 16. — (6) Cfr. supra, pag. 408 et seqq. — (7) Supra, pag. 423. — (8) Pag. 444. — (9) Ibid., num. 57. — (10) Officia propria festorum Eccl. Leod. ad formam breviarii Romani redacta in gratiam et usum eorum qui in eadem diœcesi ritu Romano utuntur. — (11) Pag. 444. — (12) Num. 252, alias 445.

dumtaxat

dumtaxat die 31 *octobris, vel etiam die* 30, *commemoratio SS.* Foillani *et Quintini, nullis datis lectionibus propriis. Immo ipsa commemoratio iis tantum recitanda erat qui Leodiensem ritum (tunc sane legitimum) adhibebant, non iis vero qui ritu Romano utebantur. Scilicet non præscribitur in* Directorio ad legendas horas canonicas juxta ritum Romanum, *aut, ut postea vocatum est, in* Directorio Romano ad usum Ecclesiæ Leodiensis, *sed in* Directorio Leodiensi. *Itaque ante sæculum XIX numquam, ut videtur, et ne anno quidem* 1636 *(quod supra dictum est), in universa Ecclesia Leodiensi alia ratione cultus est* S. Foillanus *quam simplici commemoratione. Verum in* Proprio sanctorum diœceseos Leodiensis, *quod jubente episcopo Joanne Evangelista Zæpffel compositum est a Leodiensi presbytero Sauvage, editumque anno* 1805 *ac pluries postea, receptum est Officium* S. Foillani *et lectio propria Vitæ epitomen exhibens. Ablatum autem fuit, non anno* 1846 (1), *sed* 1857, *ut expositum est in literis pastoralibus quas die* 11 *novembris ejusdem anni episcopus Leodiensis edidit. Ipsa vero S. Quintini commemoratio inde ab anno* 1805 *e breviario exsulavit.*

In honorem ejus ecclesia Leodii exstruitur,

8 *Originem templi Leodiensis* S. Foillani *alii ad annum circiter* 1089 *referunt, alii, ut Joannes des Preis dictus d'Outremeuse, ad annum* 1144 (2) , *alii vero plurimi ad annum circiter* 1189, *uti jam indicavimus* (3). *His suffragatur Franciscus Nicolaus Delvaulx, prior Leodiensis capituli S. Petri, qui multis usus documentis nunc partim perditis, viginti et uno grandibus tomis res ecclesiasticas tractus Leodiensis persecutus est. In his collectaneis mss., hodieque servatis in bibliotheca universitatis Leodiensis* (4), *videmus Eustachium Pratanum (Desprès), circa annum* 1190, *testamento mandasse filiis suis Joanni, Eustachio et Ogerio ut ecclesiam conderent ; quam illi* S. Foillano *et S. Quintino dicaverunt. Verum, æde illa viginti circiter abhinc annis diruta, ibidem novum* S. Foillano *templum consecratum est.*

pariterque Fossis

9 *De ecclesia Fossensi ac de honoribus ibi sancto patrono delatis, pauca adjiciantur necesse est. Fluviolus Beverna juxta quem monasterium conditum perhibetur* (5), *ille est, nisi quid me fallit, qui hodie* Biesmes *ab accolis nuncupatur. Hi etiam existimant Fossenses monachos primo consedisse in loco dicto* Le Benoît (6). *Historiam capituli quod decursu temporis cœnobitis successit, velut primis lineis ante designavimus. Sed præter documenta jam recensita, nova vidimus in collectaneis mss. Francisci Delvaulx descripta* (7), *e quibus hæc dumtaxat eruta volumus :* Ecclesia Fossensis, si quis clericorum ibidem [in monasterio B. Foillani de Cherbonieres] Deo famulantium exspiraverit,.. quemlibet sacerdotum suorum septem missas *etc.* peragere instituit... Ecclesia de Cherbonieres... simili modo pro suis Fratribus orare ordinavit. *Plura sunt, et quidem hactenus inedita, penes dominum decanum ecclesiæ Fossensis, ut literæ apostolicæ Pauli V, datæ VII kalendas octobris anni* 1617, *in quibus laudatur et indulgentiis augetur* in sæculari et collegiata ecclesia S. Phoilliani oppidi Fossensis, Leodiensis diœceseos, una pia et devota utriusque sexus Christi fidelium confraternitas, sub invocatione B. M. Virginis ac ipsius S. Phoilliani, ad Dei omnipotentis laudem, canonice, non tamen pro hominibus specialis artis instituta, cujus dilecti filii confratresque quamplurima pietatis et misericordiæ opera exercere consueverunt. *In aliis instrumentis perspicitur pacta non raro inita fuisse præsente ipso corpore* S. Foillani (8). *Ad honores sancto viro delatos id etiam quodammodo attinet, quod in Fossensibus denariis* S. Foillani *effigies aliquando expressa est* (9).

præcipuo honore colitur.

10 *Sed potiora venerationis documenta ipsum antiquum templum exhibet. In fornice ecclesiæ, supra altare princeps, hæc jampridem inscripta sunt :* D. O. M. SANCTOQUE FOILLANO PATRONO SUO CAPITULUM DICAT. *Dein, præter stallos anaglyptos, in quibus res gestæ* S. Foillani *effictæ fuerunt* (10), *et quidem anno* 1524, *ut in ecclesiæ chartis legimus, cernuntur in choro tabulæ pictæ, quarum singulis brevis narratio adscripta est. Ibi natus legitur sanctus patronus anno* 570, *baptizatus cum Furseo et Ultano (dicuntur trigemini) a Brendano avunculo anno* 571, *Romæ episcopus regionarius sacratus, in Gallias profectus anno* 649, *a S. Gertrude Fossis donatus anno* 653, *monasterii regimen fratri Ultano largitus anno* 654, *occisus anno* 657 ; *dicuntur corpus et caput separatim inventa anno* 658. *Item in fastis ecclesiæ Fossensis, quos canonicus Florenville, ineunte sæculo XIX Fossarum decanus, in chori pariete scribendos curavit, quosque vulgo nuncupant :* Tablettes de M. Florenville, *ad annum* 657 *refertur martyrium, ad annum* 659 *translatio corporis ex oppido Nivigella in monasterium Fossense. Quid de hac temporum notatione sentiendum sit, ex Commentario prævio facile intelligitur* (11). *Monumenta cultus qui aliis in regionibus Belgii apostolo præstitus est, supra in disquisitionem venerunt. Quibus addere visum est antiquum kalendarium monasterii S Petri Nestvediensis, ubi mentio est ad diem* 30 *octobris* Quintini et Foillani martyrum (12).

De reliquiis S. Foillani

11 *Reliquum est ut de* S. Foillani *triumque ejus sociorum exuviis perpauca moneamus. Abbavillenses* S. Foillani *reliquiæ* (13) *recensitæ sunt in instrumento anni* 1598, *sigillo prioratus S. Petri obsignato, quodque, ut illinc ad nos scripsit ven. presbyter Dergny, hodieque servatur :*

Pars cranii et ossa temporalia.
Pars ossis jugalis.
Novem dentes.
Vertebræ, cum aliis fragmentis triginta et octo.
Huic instrumento medici subscripserunt.

(1) Cfr. supra, pag. 431, num. 15. — (2) Ly Mireur des Histors, tom. IV, pag. 397, edit. a Stan. Bormans, Bruxellis 1877. — (3) Pag. 430, num. 12. — (4) Mémoires pour servir à l'histoire ecclesiastique du pays et du diocèse de Liège. Cfr. Catal. des mss. de l'université de Liège, num. 823, pag. 395 et seqq. — (5) Supra, pag. 427, num. 2. — (6) Cfr. Kairis, Notice sur Fosses, pag. 11. — (7) Cfr. tom. I, S. Follian, év. et mart., et ses compagnons, avec l'état ecclésiastique actuel de Fosses. — (8) Cfr. Analectes pour servir à l'hist. eccl. de la Belgique, tom. IV, pag. 3. — (9) Cfr. Serrure, Diction. géogr. de l'histoire monétaire Belge, pag. 118 et seq., Bruxellis 1880.— (10) Cfr. supra, pag. 440, num. 46. — (11) Supra, pag. 374 et seqq.— (12) Langebek, Scriptt. rerum Danicarum, tom. IV, pag. 313 ; cfr. pag. 285 et seq.— (13) Supra, pag. 440.

Sociorum

et sociorum.

12 *Sociorum vero reliquias, quum Nivigellæ conditæ ferantur, facile aliquis opinetur non differre ab ossibus illis quæ sub pristino altari majore ecclesiæ S. Gertrudis quiescunt. Sed hanc conjecturam non solum levem esse, ut jam monuimus* (1), *sed inanem, eo confirmatur quod duorum tantum hominum, et quidem viri et feminæ, ossa videntur superesse. Id accipimus ex ossium recognitione a medicis facta et nobiscum a ven. presbytero Edmundo Jamart communicata. Porro capsæ duæ quibus corpora continentur, quæque cæmentis unum pedem altis circumdatæ sunt, licet mobiles, non apparent jam stellis ornatæ* (2). *Quamvis autem incompertum sit ubinam* S. Foillani *socii jaceant, cultus eorum indubius est. Præter ea quæ ante congessimus,* D *allegari potest, opinor, antiphonale ms., olim monasterii S. Trudonis, nunc bibliothecæ universitatis Leodiensis (num.* 283, *alias* 448), *absolutum anno* 1604, *ubi hanc orationem in honorem SS. Quintini et* Follitiani *(sic) reperimus :* Deus, qui in sanctis tuis vehementer glorificaris,... supplicationes nostras, intervenientibus sanctis tuis Quintini et Folliciani *(sic)* cum fratribus et sociis suis, clemens et benignus suscipe..... *Illud extremum : in regio archivo Bruxellensi* (3) *plura exstant instrumenta, e quibus discere est quomodo Rhodiense* S. Foillani *monasterium bonis fuerit auctum, quo pacto abbates eligerentur, quisnam denique fuerit, exeunte sæculo XVIII, illius cœnobii status.*

(1) Cfr. supra, pag. 432, num. 20 et seqq. — (2) Ibid., num. 20. — (3) Cfr. Conseil d'État, cart. 60. États des biens du clergé séculier et régulier, dressés en exécution des édits des 22 et 27 mai 1786, 4 et 20 janvier 1787, tom. XIV, Province de Hainaut.

B E

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIUM
DE S. QUINTINO

QUI PAG. 725 ET SEQQ. LEGITUR.

§ Unica. Socii S. Quintini. Corporis translatio sæculo XIII.

S. Quintinus *inter socios non habuit S. Dionysium Parisiensem.*

Quod *obiter ostendimus* S. Quintinum *socium S. Dionysii Parisiensis haberi non posse* (1), *idem copiose disseruit vir doctus Carolus Salmon* (2). *Perpensis Actis singulorum sanctorum qui simul Gallias petiisse perhibentur, iisque tum inter se collatis, tum cum fastorum sacrorum testimoniis, concludit S. Dionysium non nisi in scriptionibus interpolatis apostolorum turmæ annumerari ; de cæteris vero ambigi posse utrum omnes simul accesserint ; plerosque tamen (scilicet SS. Fuscianum, Victoricum,* Quintinum, *Lucianum, Rufinum, Valerium, Crispinum, Crispinianum, et hos quidem certo, Piatum vero probabiliter), Diocle-* C *tiano imperante in Gallias advenisse; denique Lucianum illum seu Lucium a primo episcopo Bellovacensi esse discernendum. Arcte tenet idem auctor* S. Quintinum *non ante annum* 303 *sanguinem profudisse, idque tam in laudato libro* (3) *quam in opusculo quodam de Rictiovaro* (4) *defendit. Contra Aloysius Lütolf* (5), *præter alios scriptores multos, ostendit nihil obstare quominus cædes martyrum Thebæorum, quos eadem ætate ac* S. Quintinum *mactatos arbritramur, anno* 285 *facta dicatur* (6). *Nonnemo etiam hæc ad initium sæculi V rejicienda existimat, eo quod Rictiovarus sit ille Francorum dux qui bis in Galliam irruperit atque Augustam Trevirorum anno* 411 *funditus everterit* (7). *Quam conjecturam omnibus martyrum Actis contrariam et nullis idoneis testimoniis confirmatam, non est quod hoc loco late disputemus.*

Translatio corporis anno 1225 *permittitur.*

2 *Translationem* S. Quintini *e crypta in navem ecclesiæ, quæ anno circiter* 1228 *celebrata est* (8), *jam ante fuisse in votis supra docuimus. Ad eam quoque, nisi fallor, respicit epistola anno* 1225 *ab Honorio III data* (9) *; quæ, sive sincera, sive spuria sit, videtur describenda:*

Honorius etc., dilectis filiis universis Christi fidelibus per regnum Franciæ constitutis, salutem etc.

Vota dilectorum filiorum canonicorum S. Quintini in pietate ac devotione plena cognovimus, et Deo et hominibus grata pariter et accepta. Ipsi enim non ingrati tanti beneficii, quod eis dignatione sua Christus contulit in pretioso thesauro corporis gloriosi martyris beati Quintini, quod in eorum ecclesia conditum requiescit, desiderio desiderant ejus reliquias honorabilius et decentius collocare, diligentius attendentes, quod ecclesia eadem ex eo quod meruit tanti martyris sanctissimum corpus habere, non mediocriter est inter alias Galliarum ecclesias illustrata. Verum cum prædictus gloriosus martyr in partibus vestris passionis suæ locum elegerit, et per hoc in fœdus populi et lucem gentium regionis illius datus a Domino videatur, venerabilis frater noster Remensis archiepiscopus, et sui suffraganei apud Burgum in Veromandia, qui nunc Sanctus

(1) Supra, pag. 797, annot. f. — (2) Les apôtres de la Gaule Belgique au IIIe s. sont-ils des compagnons de S. Denys de Paris ? Atrebati 1871. — (3) Ibid., pag. 37 et seqq. — (4) Rictiovare ou la dixième persécution dans la Gaule Belgique, pag. 5 et seqq., Ambiani 1878.— (5) Die Glaubensboten in Schweiz, pag. 131 et seqq. — (6) Cfr. supra, pag. 730, num. 19 et seqq. — (7) P. A. Linda, Der Frankenherzog Rictiovarus, pag. 26 et seqq., Treviris 1852.— (8) Supra, pag. 745.— (9) Honorii III Opera omnia, tom. IV, col. 825 et seqq., in Medii ævi bibl. patristica, tom. IV, edit. a Horoy, Parisiis 1880.

Quintinus

A Quintinus dicitur, ubi provinciale fuit concilium celebratum, deliberatione provida statuerunt, ut ad laudem Dei omnipotentis et prædicti martyris ejus honorem, corpus ipsius, quod in terra diu jacuerat, levatum in altum et in aurea capsa reconditum, ad locum magis honorabilem transferretur, cum indecens videretur eum, quantum in eis erat, non exaltare in terra, quem in cœlo Dominus exaltavit. Indignum quoque canonici reputabant, si muneris tam pretiosi thesaurus cum eo quo decet honore ac reverentia non condatur, cum considerata gloria meritorum martyris supradicti, venerandæ ipsius reliquiæ quodammodo patere nunc injuriæ videantur. Unde quanto devotionis fervore ipsius venerentur memoriam volentes ostendere in effectu, de nostra conscientia voluerunt ejusdem martyris gloriosi reliquias, prout fuit in concilio prædicto statutum, collocare devote ac recondere reverenter. Nos itaque pium et laudabile memoratum statutum, et canonicorum propositum attendentes, acceptavimus, ut ipsius reliquias cum ea qua convenit devotione levatas honorifice, prout dictum est, canonici memorati reconderent, ejus- B dem martyris patrocinium pro salute fidelium D et universalis Ecclesiæ piis imploraturi orationibus apud Deum. Cum igitur pro tam pretioso thesauro, quem in partibus vestris habetis, in multiplices laudes et gratias debeatis assurgere Creatori, et prædictus martyr coronatus a Domino gloria et honore honorificandus sit, præsertim a vobis a quibus, eligendo in regione illa passionis suæ locum, voluit honorari, universitatem vestram monemus et hortamur attente, quatenus ad elevationis et translationis suæ diem studeatis in spiritu humiliato et contrito animo convenire, ut et per devotionem vestram appareat, quam celebris apud alios etiam esse debeat memoria martyris memorati, et vos per hæc et alia bona, quæ Domino inspirante feceritis, ad æternæ possitis felicitatis gaudia pervenire. Nos enim de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, omnibus qui ad diem translationis hujusmodi, quam annuatim celebrem et solemnem statuimus, devote convenerint, quadraginta dies de injuncta sibi pœnitentia relaxamus. Datum Tibure, X kalendas aprilis, anno nono. E

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIUM

DE B. ABRAMIO ROSTOVIENSI

J. M. QUI PAG. 36 ET SEQQ. LEGITUR.

§ Unica. Quonam tempore vixerit.

Dubia est sententia qua B. Abramium *sæculo XIV vixisse asseritur.*

Diximus supra dominum Golubinski iis annumerandum esse qui servum Dei sæculo XI exeunte vixisse existimant (1). *At in* Historia Ecclesiæ Russiacæ, *cujus primus tomus, duabus partibus constans, postea prodiit, anno scilicet* 1881, *sententiam a priore omnino diversam vir clarissimus amplexus est. Hæc nempe asserit* (2) : *I.* Abramius *noster sæculo XIV floruit. II. Non alius est quam hegume-* C *nus ejusdem nominis Rostoviensis, quem annales patrii ad annum* 1385 *comitem addunt Pœmeno, metropolitæ Kioviensi, in itinere Constantinopolitano. III. Perperam vocatur monasterii Epiphaniæ Rostoviensis conditor. IV. Vita ejusdem, quæ inter breviorem et prolixam media habetur, est antiquissima et optima, licet sat insulse interpolata. V. Hæc scripta fuit ante annum* 1534, *utpote quæ tunc a chronico Tverensi commemoratur. VI. Nomen* Abramii *inscriptum fuit kalendariis ad finem sæculi XV aut initio sæculi sequentis. VII. Cultus ejus ecclesiasticus non est sæculo XV antiquior. Quæ placita, si vera sint, communem scriptorum sententiam prorsus evertant. Verum ingeniosa magis quam solidis argumentis nixa mihi videntur. Singula perstringamus. Prima assertio eo firmatur quod auctor Vitæ* Abramii *dicit in ditione Rostoviæ simul vixisse principes minores numero* plures *; id autem, historia teste, non nisi sæculo XIV potuit obtingere. Ad hæc defensionem habes in Commentario prævio* (3), *ubi diximus id æque convenire temporibus Vladimiri Monomachi; cæteroquin secundam Vitæ partem fundamento historico in multis esse destitutam. Nititur præterea nova illa opinio mentione monasterii Vaalamensis, in quo* Abramius *monasticum habitum induerit, quodque post annum* 1329 *conditum fuisse constat. Hæc a recentiore interpolatore addita re-* F *spondeo, et quidem eo confidentius, quod ipse clar. Golubinski multa in codice interpolata esse libens concedit. Secunda assertio ab auctore uti simplex conjectura proponitur, idque jure ac merito. Nam licet verum sit hegumenum quemdam Rostoviæ, nomine Abramium, cognomento autem* Pusillum, *anno* 1385 *Pœmeno itineris Constantinopolitani comitem fuisse, tamen non continuo sequitur eum esse ipsum* Abramium *nostrum. Sane, admissa hac conjectura, non male explicantur ea quæ in Vita occurrunt tum de apparitione S. Joannis ejusque virga, tum etiam de itinere Constantinopolitano, unde potuit* Abramius *virgam aliquam, S. Apostolo tributam, in patriam secum afferre. Verum argumenta illius placiti desiderantur. Pariter non nisi conjiciendo dicitur Pœmenus, metropolita Kioviensis, amicitiam junxisse cum* Abramio *Tchuhlomiæ, ubi exsulavit*

(1) Supra, pag. 43, num. 20. — (2) Part. II, pag. 641 et seqq. — (3) Supra, pag. 40, num. 13.

statim

statim ac metropolitanam dignitatem oblinuit. Porro Tchuhlomia oriundum fuisse Abramium *codex quidam expressis verbis pronunciat. Tertium effatum ruit una cum primo et secundo; ex utroque enim æque pendet. Vitam mediam antiquiorem esse duabus aliis, similiter divinando declaravit auctor, nulla prorsus ratione allata, cum id tamen probatione omnino indigeret. Duo reliqua placita parum discrepant ab iis quæ auctores tradere solent, adeoque possint concedi. Omissa vero longiori disquisitione, hæc in præsenti sufficiant. Unum addo, sententiam clar. Golubinski singularem esse neque carere difficultate. Et re quidem vera, ægre explicabit quomodo tantis tenebris obvolvi potuerit vita* Abramii, *si venerabilis vir circa finem sæculi XIV floreret, immo in annalibus commemoraretur. Fac enim* Abramium *reapse cum metropolita Pœmeno profectum fuisse et cognomen* Pusilli *habuisse : id sane biographum ejus non latuisset; jamvero de Pœmeno æque ac de cognomine* Pusilli *plane silent tum codices, tum Officia ecclesiastica ex iisdem maximam partem deprompta. Quidquid est, sententiam D. Golubinski non esse prætermittendam putavimus, tum ob ejus novitatem, tum etiam propter auctoritatem viri sane eruditi ac de historia ecclesiastica optime meriti.*

J. M.

ADDENDA AUT MUTANDA.

Pag. 66, col. 1, num. 38, addantur sequentia : *Non ita pridem in lucem edita est historia abbatiæ Igniacensis, in qua mors* B. Petri *ad annum* 1189 *refertur* (1). *Sed huic opinioni, quæ nulla ratione confirmatur, contradicit unanimis historicorum consensus.*

Ad pag. 102, col. 2, lin. 48: *Alii cœnobium Kerckehemense annno* 1207 *conditum existimant* (2).

Ad pag. 104, col. 1, lin. 7 : *Si quis Rameyæ historiam enodatius explicatam velit, adeat recens opus de Belgii oppidis et vicis* (3), *cujus auctores cuncta ordine exposuerunt et quidem optime, nisi quod odiosam fabellam operi egregio temere admiscuerunt, nullo certo auctore prolatam.*

Ibid., col. 1, num. 1, addantur sequentia : *Leodiense exemplar Actorum* B. Idæ *est codex chartaceus sæculi XV, olim conventus cruciferorum Huensium* (Huy), *hodie vero universitatis Leodiensis. Codex regiæ bibliothecæ Bruxellensis* 8895, *ex quo Vitam edidimus, est sæculi XIII. De eo agens Georgius Pertz* (4), *perperam tradit duas ibi Vitas ejusdem* B. Idæ *exhiberi, alteram quæ incipiat :* Gloria et honor Dei, *alteram :* Attestante veritatis eloquio, etc. *Prior enim est historia B. Idæ Nivellensis, quam etiam continet codex ejusdem bibliothecæ* 8613 (5). *Idæ Lewensis Acta, ut diximus* (6), *scripta asserit Miræus ab Hugone Floreffiensi, quamquam alio loco :* Historia vitæ, *inquit*, auctore anonymo, exstat apud me in veteri codice (7).

Ibid., col. 2, lin. 46, post *anno* adde *circiter*.

Ad pag. 116, col. 1, lin. 15. *Hæc verba:* Wi *etc. significant potius:* Consecra, *seu* sanctifica, Domine, cor meum.

Pag. 129, col. 1, n. 12, lin. 73, addantur sequentia : *Ut in Hispania unum ex multis exemplum seligamus, in* monasterio Bobatelle, *anno verisimiliter* 850, *codices scribebat quædam* clientula *et* exigua Leodegundia (8). *Monialibus etiam ex Ordine S. Dominici ex adjiciantur oportet quas R. P. Vincentius Marchese, ut scribendi et pingendi arte illustres, nuper laudavit* (9).

Ad pag. 210, col. 2, lin. 38, et ad pag. 225, col. 2, annot. b. *Quum jam compertum habeamus Ludovicum in autographo italico vocari* cittadino delicato, *nullum de ejus natalibus argumentum ex eo epistolæ loco colligere est.*

Ad pag. 228, num. 6. *De* Turibio *et Priscillianorum controversiis doctus vir Marcellinus Menendez Pelayo nuper disputavit* (10).

Ad pag. 233, col. 1, lin. 49. *In codice æthiopico scriptum est* annis sexcentis. *Si auctor Synaxarii, ut multi perhibent, vixerit sæculo XIII, reapse legendum est* nongentis annis. *Sed nihil obstat quominus hanc* Cyriaci *laudationem antiquiorem credamus, et scriptori fidem habeamus dicenti se anno circiter sexcentesimo post* Cyriacum *vixisse* (11). *Quod non semel indicavimus, iterum hoc loco monere juverit, scilicet inter kalendaria aliosque libros sacros, in Commentariis de SS. Athanasio et Irene, de S. Epimacho, de S. Zenobio aliisque adhibita, quædam ad hæreticos vel schismaticos pertinuisse. Cæterum plurima ejusmodi Ecclesiæ orientalis monumenta in aliis atque aliis bibliothecis supersunt* (12); *ut Romæ, Londini, Oxoniæ, Tubingæ, Hallæ, Parisiis, tum in publica bibliotheca, tum apud doctissimum virum Antonium d'Abbadie* (13), *etc. Quæ speramus fore ut perscenseantur aliquando et in lucem proferantur.*

Pag. 247, col. 1, lin. 49, post *suscepta* adde : *Jamvero ad Antonini ætatem refertur martyrium ab Actorum scriptore.*

Ad pag. 254, col. 2, lin. 10. *Menologium illud a Scholzio editum fuit Bonnæ anno* 1823.

Ibid., lin. 2. *Horum menæorum apographum, curantibus sociis Bollandianis, sæculo*

(1) P. Mercier, Précis statistique d'Arcy-le-Ponsard, suivi de l'hist. de l'abbaye d'Igny, pag. 98, Paris. 1874. — (2) Tarlier et Wauters, Géographie et histoire des communes Belges, Province de Brabant, canton de Jodoigne, pag. 67. — (3) Ibid., pag. 67. — (4) Archiv der Gesellschaft für ältere Deutsche Geschichtskunde, tom. VIII, pag. 519. — (5) Ibid., pag. 515. — (6) Supra, pag. 104, num. 16. — (7) Chronicon Cisterciensis Ordinis, pag. 211, Coloniæ Agrippinæ 1614. — (8) Cfr. Neues Archiv der Ges. für Deutsche Geschichtskunde, tom. VI, pag. 227. — (9) Memorie dei più insigni pittori Domenicani, tom. II, pag. 334 et seqq., pag. 525, Bononiæ 1879. — (10) Historia de los heterodoxos Españoles, tom. I, pag. 122, Madriti 1880. — (11) Cfr. supra, Comment. de SS. Athanasio et Irene, pag. 328, num. 5. — (12) Cfr. Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellschaft, tom. XXIV, pag. 607 et seqq. — (13) Ant. d'Abbadie, Catal. de mss. Éthiopiens, cod. 1 et 163, pag. 1 et 173, Paris. 1859.

A *XVII fuit conscriptum ; quod hodieque servatur in regia bibliotheca Bruxellensi.*

Pag. 336, col. 1, lin. 19, adde : *quamquam dicendum potius videtur : anno* 1372, *die* 26 *maji* (1).

Pag. 464, col. 1, initio numeri 1, legatur : ANNO CIRCITER MCXIX.

Pag. 465, col. 1, lin. 35, post *Martenius.. bullam edidit*, hæc nota adjiciatur : *in Annal. Ord. S. B. contin., tom. VI, lib. LXXIV, num.* 48, *et Appendice, num.* 14, *Parisiis* 1739.

Ibid., num. 6, addantur sequentia : S. Gerardi *subscriptio :* Ego Girardus Potentinus episcopus, *legitur in bulla quam Callistus papa II dedisse fertur* V kalendas januarii, pontificatus.. anno IV, *seu* anno ab Incarnatione Domini 1122, indictione XV, *et in qua se dicit pontifex, negotiis in Calabria peractis,* per Catanzarium reditum habuisse, ibique ecclesiam... cum pluribus episcopis et cardinalibus...quorum nomina subscripta sunt, propriis manibus per Dei gratiam dedicasse. *Eam Philippus Jaffé, nulla nota adjecta, commemorat ad diem* 28 *decembris anni* 1221 (2). *Sed Ughellus* (3), *qui* B *bullam descripsit ex marmore paulo ante annum* 1500 *in cathedrali ecclesia Catacensi affixo :* Videtur, *ait*, omnino suspectæ fidei ; *et Franciscus Liverani* (4), *idem instrumentum ex codice Vaticano* 4936 *edendo, adjicit :* Quamquam antiquorum diplomatum et germanarum sincerarumque literarum apostolicarum exemplo tenor Calixtinæ concessionis, et ipsa inusitata scribendi ratio, fulciri posset ac tueri, nobis tamen non arridet hujuscemodi documento fidem citra omnem suspicionem dubitationemque adhibere. *Hæc sententia bullam inspicientibus satis probabilis videtur, ideoque nihil est cur* S. Gerardum *anno* 1119 *obiisse præfracte negemus. Quæ temporis notatio eo confirmatur quod præsul creatus dicitur (quamquam non satis certe) anno* 1111, *mortuus vero octavo episcopatus anno. Quidquid est, eum ante extremum annum* 1124 *successorem habuisse Manfredum, in Commentario prævio* (5) *planum fecimus, ostendentes eum inter diem* 18 *martii* 1123 *et medium decembrem anni* 1124 *sanctorum numero fuisse adscriptum. Suffragatur Johannes Agazzari, in Chronico civitatis Pla-* C *centinæ* (6) *hæc tradens:* Anno Domini MCXXIII. Calistus papa secundus canonizavit beatum Gerardum episcopum Potentinum, natione Placentinum. Corpus ejus in Apulia in civitate Potentiæ requiescit.

Pag. 472, col. 1, lin. 31-33, lege : *In Pomesania, quæ est Prussiæ orientalis tractus, jam a Petro de Dusburg commemoratus* (7), *ac præsertim Quidzini.*

Pag. 476, num. 17, lin. 11, addantur sequentia: *Exstat etiam* S. Dorotheæ *septililium in codice ms.* 1236 *bibliothecæ universitatis Jagellonicæ Cracoviensis* (8), *qui ita desinit :* Explicit liber septililii a. D. 1404 in die Lucie. *Reperimus ibidem in codd.* 297 *et* 1623 (9) Dicta Johannis Marienwerdyr *super symbolo apostolorum* (10). D

Pag. 478, col. 1, lin. 39, addantur sequentia : *Ex prologo conjicitur, rogante episcopo Vitam esse conscriptam ut canonizatio posset promoveri.*

Ad pag. 482, col. 1, lin. ult. *Hodierna sacristia est in loco ubi erat olim reclusorium; hoc enim jam non exstat.*

Ad pag. 485, col. 1, lin. 12. *Hæc verba :* Ego nolo *etc.*, *ab ipso Christo prolata perhibentur.*

Pag. 488, col. 1, lin. 48, addantur sequentia : *Relatio Christiani Coslaw (in processu canonizationis ms. Regimontano, fol.* 180) *ita incipit :* In nomine Domini. Anno 1395 signa et miracula infrascripta pronunciata sunt coram me notario publico infrascripto, ad hoc requisito per Rev. Patrem dominum Johannem episcopum Pomezaniensem, ac dominos canonicos et capitulum ecclesiæ Pomezaniensis, prope altare corporis Christi ejusdem ecclesiæ, pro loco ad hoc deputato mihi per dominos supradictos. Quæ miracula sive signa conscripsi ab hominibus ibidem ad sepulchrum B. Dorotheæ venientibus. Qui homines et personæ utriusque sexus fatebantur eis fuisse factum, et mihi ad scribendum narrabant, prout sequitur per ordinem. *Exponuntur* E *dein facta, allegatis etiam testibus qui confirmarunt relationes et publico instrumento subscripserunt. Atque hæc ad nos misit rev. dom. Hipler.*

Pag. 492, col. 1, lin. 66, lege *anno* 1881, *pag.* 143.

Pag. 584 adde : *Hanc visionem contraxit J. Marienwerder in scripto suo anni* 1404 (11). *Magnus ille princeps est Conradus de Wallenroder, de quo in processu canonizationis Joannes episcopus Pomesaniensis :* Audivit [*præsul*] ab ipsa domina Dorothea: predixit mortem magni magisti Prussie, scilicet domini Conradi de Walroder, et ita ut predixit evenit (12).

Pag. 604, col. 2, post annot. f, addantur sequentia : *In Actis capitularibus Ecclesiæ Majoricensis, ad diem* 1 *novembris anni* 1617, *dicitur statutum fuisse ut funus Fratris* Alphonsi Rodriguez *apparate celebraretur* (13).

Ad pag. 687, col. 1, lin. 1. *Quæ tribuuntur Martyrologio Romano, excerpta sunt ex Martyrologio S. Romanæ Ecclesiæ Galesiniano, Venetiis edito anno* 1578. *Ita vero in Martyrologio Romano sanctus noster laudatur, ad eamdem diem* 31 *octobris :* Constantinopoli F sancti Stachis episcopi, qui a beato Andrea apostolo primus ejusdem civitatis episcopus ordinatus est. *Utrimque igitur refertur* S. Stachys *a S. Andrea Byzantii episcopus esse constitutus ; quod in loco quem emendamus, disputabatur.*

Ad pag. 719. *Brevis laudatio æthiopica* Epimachi *Ægyptii, quia tempore comparata non est, in Analectis Bollandianis postea edetur.*

Ad pag. 797, annot. i. *De civitate Basileensi et fluvio Arari idem sentit A. Lütolf* (14).

Ad pag. 829. *Quæ de* S. Lucilli *ætate scripta sunt, cum iis conveniunt quæ Romæ, quum de S. Zenonis cultu ampliando ageretur, anno* 1880 *disputata sunt et probata.*

(1) Cfr. supra, pag. 701. — (2) Regesta pont. Rom., num. 5073, pag. 539. — (3) Italia sacra, tom. IX, col. 366 et seqq., Venetiis 1721. — (4) Spicilegium Liberianum, part. III, pag. 596 et seqq., Florentiæ 1863. — (5) Pag. 465. — (6) Pag. 16, in Collect. monumentorum Parmensium et Placentinorum, Parmæ 1862. — (7) Chronica terræ Prussiæ, part. III, ap. Scriptores rerum Prussicarum, tom. I, pag. 51 et seqq.— (8) Vlad. Wislocki, Catalogus codd. bibl. Jagellonicæ, pag. 314, Cracoviæ 1877-1881. — (9) Ibid., pag. 103 et 393. — (10) Cfr. supra, pag. 473, num. 4. — (11) Linda, Vita S. Dorotheæ, tom. II, pag. 150. — (12) Cfr. Scriptt. Prussiæ, tom. II, pag. 262 ; cfr. pag. 371 et seqq., 621, 637, 651. — (13) Villanueva, Viage literario a las iglesias de España, tom. XXII, pag. 139 et seqq., Madriti 1852. — (14) Die Glaubensboten in Schweiz, pag. 230 et seqq., Lucernæ 1871.

INDEX HISTORICUS
IN TOMUM XIII OCTOBRIS

Nota. In hoc indice et sequentibus, quæ ex Actis deprompta sunt, numeris italicis designamus, cætera vero romanis.

A

Abælardus Petrus 132 c
† Abaidas ; dubia ejus sanctitas 685 f
Abbadie (d') Antonius 927 f
Abbo, Autissiodorensis episc., concilium Tullense anni 860 comprobat 748 c
Abbo fundat monasterium Novaliciense 859 b, an. v Theoderici 858 b, an. 726, 858 f ; testamentum an. 739 scribit 858 f
Abderamus an. 756-788 Hispaniæ Saracenicæ imperat 847 b; dictus pater S. Nicolai pueri 847 b
Abdias ; ejus Vita apocrypha. 691 a
† Abeles in Galliam cum S. Foillano venit 412 a
† Abercius Hieropolitanus ; ejus Vita 46 f
Abercius Tschuhlomiensis sæc. XIV floruit 40 d
Abgar filius Manovæ 252 e
Abias insertus kalendariis græcis 696 a
Abimelech, filius regis Arabis Alhagib, vastat Legionem, sed veneratur cœnobium SS. Claudii, Lupertii et Victorici *291 c*
Abraham patriarcha 287 c
† Abraham, subdiaconus, in Germaniam venit cum S. Albano et sociis 338 f
† Abramius, sæc. XII Rostoviensis abbas ; commentar. 36; ejus Acta *47;* non vixit sæc. XIV 926
Abramius, sæc. XIV hegumenus Rostoviensis 926 c f
Abramius eremita, patruus Mariæ 36 e
Abrin Dezcallar Gulielmus 653 c
Absalo, post Eskilum Danorum archiepisc. 60 a
Abshelma, episc. Edessenus, a Palut I sacratus, sacrat S. Barsymæum 252 d
Abundantius, exprætor et exconsul, in Colchide sub an. 400 misere agit 332 c
† Abundius ecclesia Comensis 445 e f
† Acacius ; ejus Passio 718 e
Acacius, dejectus e solio Constantinopolitano ; ejus error depulsus a S. Germano, episcopo Capuano *364 e*
† Accolito Joannes 586 f
Acerbi Veronica, anno 1521 monialis S. Luciæ *223*
Achardus, Narbonensis archiep., an. 1080 deponitur 60 b
Achaz insertus kalendariis græcis 696 a
Acilius M. Aviola, an. 54 cum Asinio Marcello consul 694 e
Acilius Glabrius an. 256 cum Valerio Maximo consul 828 b
Acqua (dell') 210 f
Acquisti Antonius, filius Nicolai, medicus Eugubii *195 c, 198 a d ;* Baldus, filius Antonii et Mathiæ *195 c, 198 a b d;* Nicolaus, pater Antonii *195 c*
Adalardus, abbas et comes S. Quintini 770 a, 811 e f ; dicitur an. 849 rexisse 811 f, an. 853 secundum alios 812 a, vel an. 863 812 a d
† Adalbaldus, dux, martyr 433 b
Adalbaldus Briensis *808 a*
Adalberta Vermandensis *810 c*

Adalbertus, arch. Hamburgensis, consecrat episcopos pro diœcesi Wendilensi 459 d
Adalbertus 369 d
Adalbertus comes tribuit Anselmo abbatiam Insulæ *813 b*
Adalbertus, maritus B. Dorotheæ 481 d e, *512 a, 514 a, 515 e*
Adaldagus, præpositus ecclesiæ Hamburgensi, destinavit prædicatores in Wendilam 459 d
† Adalgisus fertur in Galliam venisse cum S. Foillano 412 a, 922 d ; cum S. Madelgario 380 f, 412 b; cum S. Mumbolo 412 c; dicitur frater S. Foillani, sed minus recte 412 c; non certo ivit ad S. Gertrudem 412 c
Adalguldus dat ecclesiam abbatiæ Saviniacensi an. 1031 35 d
Adallindes, uxor Caroli Magni, mater Theoderici 743 e
Adalsinda, uxor Wolfoaldi 369 d
Adaltrud, filia Caroli Magni et Gersuindæ 743 e
Adaltrudis *810 b*
Adam, primus abbas Vallis Regiæ 55 a
Adam Carolus 756 d
Adam Joannes Franciscus, medicus 29 a
Adam Ludovicus 28 b
Adam Rabis 729 r
† Adamnanus, episc. insul. Æbudarum 447 b
Adamus I, abbas Longipontis 84 e ; agit cum Thoma de Radolio 66 e ; an. 1198 officio cedit 68 c ; successorem habet Walcherum *66 e*
Adamus Bremensis 457 b, 458 a, 459 c
Addæus apostolus; codex de ejus doctrina 252 e
Adela, filia Guillelmi Conquestoris, monialis Marciniaci, eruditione clara 131 d.
Adela, comitissa Viromanduensis, fundat præbendam in S. Quintino Bellovacensi 728 d e f ; uxor Hugonis Mogori 728 e ; mater Radulphi et Symonis 729 a
Adelbertus, marchio, fertur monasterium Novaliciense transtulisse Bremetum 859 b
Adelendis, Vergesinensis *810 e*
Adelfius, rex Scotorum, pater Gergehæ, in curiam suscipit Philtanum *409 d;* avus maternus S. Foillani, princeps Hy-Briun 392 d ; frater Brendini regis ; filiam suam Gelgehem ex Philtano gravidam vult igni occidere 391 a c d, *409 e ;* invisit suos nepotes ; a filia veniam impetrat 391 f, *410 a c ;* dicitur a S. Furseo conversus 411 e
† Adelgius ex Hibernia in Belgium venit 380 c
† Adelheidis, abbatissa Vilicensis 131 d, 133 c ; an. 1015 moritur 133 c
Adelingus Lomnensis *810 c*
† Adeltrudis 395 d
Adenolfus comes, pater Adenolfi 9 b
Adenolfus, filius Adenolfi, invasor bonorum ecclesiæ Calatinæ 9 b
† Adenulphus, archiepiscopus Capuanus sub finem

nem sæc. X 8 c, et initium sec. XI 9 a; successorem habet Ajonem 8 f
Adeodatus, Cumensis episcopus, concilio Romano an. 465 interest 325
Adifulola *13 c*
† Adilia 395 d
Ado an. 634 duplicia fundat monasteria 382 c
† Adrianus, martyr, filius Probi, maritus S. Nataliæ 689 d; patitur sub Maximiano ejus; reliquiæ Nicomedia Constantinopolim transferuntur 689 d f
† Adrianus, abbas Hiridonensis 232 a
Adrianus papa renovat ecclesiam SS. Gordiani et Epimachi 708 e; sanctum nuncupat Asterium Amasenum 330 f; codicem de notitia dignitatum dat Carolo Magno 297 b; an. 772-795 pontifex 823 a; reparat ecclesiam S. Eugeniæ 823 a
Adrianus papa VI improbavit mores curiæ Romanæ 203 a
Adrianus imperator dicitur Corsicam a Sardinia separasse 297 b; primus accepit consortem imperii 895 e
† Adulphus 856 e
Adulphus, filius Annæ et Hereswydæ 394 e
† Ædelnodus, archiepiscopus Cantuariensis 451; erga sedem Romanam obsequentissimus 18 c; fertur fecisse B. Eadsium episc. S. Martini Cantuariensis 17 c; hunc adjutorem 16 b, 17 d, et successorem habet 16 b, 18 a; an. 1032 mortuus est 16 e
Ædhfinnius, princeps Hi-Briuniæ, pater Gelgehæ 376 b
Ædo y Espina (de) Felix Josephus, vicarius generalis Majoricensis 599 a
Ægelmarus, pater B. Ædelnodi 452 d
† Ægelnodus, amicus Egelrici præsulis 456 e
Ægelrice, episcopus Suthsaxonum 17 b
† Ægemonius, episcopus Augustodunensis, dicitur successorem habuisse S. Pigmenium 916 c, sed non certum est 917 a
† Ægidius, ejus imago Fossis 435 c
† Ægidius, ecclesia Mantuana 211 b, 212 a; ecclesia Cantabrigiæ 853 a; monasterium Norimbergense 476 a
Ægidius, frater Garmundi episcopi 61 a
Ægidius, an. 1257 constabularius Franciæ 747 a
† Ælfegus in oppidum Cantwarbyrig de Lundene translatus 453 b c
Ælfsige, episcopus Wincestriæ 17 b
Ælfwine, abbas Novi Monasterii 17 b
Ælfwoldus 456 b
Ælianus an. 284 Gallias commovet 731 b
Ælius Publius Julius Develti, episcopus coloniæ Thraciæ 251 c
Aella, pater Cissæ, in Britanniam an. 477 appulisse fertur 854 a
Ælmer, abbas S. Augustini 17 b
Æmilianus, præfectus Ægypti sub Valeriano, regnum occupare tentat 715 a
† Ælredus 96 e
Ængussius, pater Kongsechi 446 e
Afflisius Petrus *677 c*
Afflitto (d') Antonius, episc. Consentinus, fecit processum de virtutibus B. Angeli ab Acrio 660 a
†† Afri martyres CCXX vel CXX; comment. 242
† Agapitus, martyr *699*
† Agapitus, episcopus Veronensis 829 b
† Agatha, ecclesia Capuana 9 a; tabula picta Forojulii 151 b; sacellum in tractu Fossensi 414 a
Agatha de Verona, monialis 211 f
Agatha, uxor Wilhelmi Swartz, mater B. Dorotheæ 475 b, 477 a, 481 b c, 490 a, *494 c*, *504 d*, 510 b d e, 515 e
Agatha, filia B. Dorotheæ 516 a
Agatha Julia, uxor Octavii Candiæ *676 a*, *677 c*, *681 c*
Agatonius Federicus 867 c
Agazzari Joannes 928 b
Agazzari Philippus, Senensis eremita O. S. Augustini 237 f
† Agilolphus Coloniæ dedicat ecclesiam S. Noitburgi 841 b d
† Agilus; ejus Vita 367 b, 368 f; socius S. Eustasii et postea abbas 367; propinquus S. Gonduini 367 f; apud eum hospitatur 367 f, 368 f
Agiulfus. *Vide* Adelfius.
† Agnes *153 e*, *157 c*, *168 d*; ejus reliquiæ Legione 287 c
† Agnes, Pictaviensis monialis 161 d
Agnes, soror B. Julianæ, erudita monialis 133 d
Agnes, monialis Salsiniæ 101 f
Agnes de Brixia, monialis an. 1461 ad S. Luciam, Mantuæ 211 f
Agnes comprobat sub an. 1183 donationem a suo marito Simone de Belloforti factam 61 d
† Agoardus dicitur discipulus S. Dionysii 247 b
† Agricola inventus 408 d
Agricolaus, sub Diocletiano præfectus in Armenia 258 c d
Agricolaus, præfectus prætorio Tingi 279 d, occidit S. Marcellum 276 a
† Agricolus, ecclesia Avenionensis 136 f
Aguira Joannes S. J. *611 f*, *624 c*, 645 f
Aicha de Strasolt, sanctimonialis *161 a*
† Aidanus, episc., prædicat in ins. Æbudis 447 b
Aidus, pater Luachani, filius Manii 446 e
Ajello Thomas, sacerdos *689 e*
Ajo, archiepisc. Capuanus, cui succedit Hybaldus 8 f
Airoaldus, diaconus ecclesiæ Capuanæ *13 f*
Alalpardo (de) Franciscus 238 c
† Alamandus Ludovicus, in schismate mortuus videtur 366 e
Alamanis Francisca, uxor Antonii Ginard 653 b d
Alanus de Insulis 93 e, 94 a
Alardus, abbas Trium-Fontium, sub an. 1180 interficitur 58 f
† Albanus, discipulus S. Theonesti 337 f, 343 d, *345 a*, ejusdem socius *336 d*; venit Philippis Romam cum eo *345 a*, *347 b d*; a Genserico 343 c, et ab Hunerico 338 c e, pulsus in exilium 336 f, 337 e; prope Moguntiam coronatus, dicitur unus ex Thebæis *336 c*, *d*; Roma per Mediolanum vadit in Gallias 335 e, 337 b; venit in Germaniam cum sociis 338 f; prope Moguntiam martyrium facit 335 f, 336 f, 337 e, *338 a d* f, 339 e, 340 e, 341 b, *346 a*, *347 e*, 347 c; venerat Moguntiam 343 a; mortuus miraculis claret *346 a*, *347 e*; colilur die 21 junii 337 e, 338 e; ejus Vita fertur metrice scripta an. 892 a Goswino 340 b f; ejus Acta edita apud Canisium 339 b; ejus Passio 344 e f, quæ duplex esse dicitur 340 f
† Albanus, abbatia Moguntina 339 c; monasterium Basileense 2 e
Albergato Horatius Carratellus *676 f*
† Albericus, abbas Cisterciensis 92 a, 96 e
Albero, nepos Theodorici de Alsatia, abbas II Dunensis 95 b
† Albertus, patriarcha Hierosolymitanus, legifer Carmelitarum 100 a
† Albertus a Sarthiano, Frater Minor de Observantia

vantia 213 f, familiaris B. Thomæ Florentini 863 a, mittitur ad presbyterum Joannem, Indiæ regem *879 d*, *885 f*, scilicet an. 1439, ab Eugenio IV, ad Indos et ad Æthiopes 861 e, 864 c d, 869 d; implet legationem 864 e f, 865 a; ultra Constantinopolim non pergit 888 d; propagat Strictiorem Observantiam, cujus fit vicarius generalis 881 c; beatus a multis nuncupatur 881 c; subdelegat B. Thomam ad Æthiopes 865 c, *886 a ;* an. 1440 Cairi versatur *865 c ;* conatur B. Thomam a servitute liberare 865 c d e, 866 b, 888 c, 889 b c

Albertus Sartorii de Mora, olim monachus Cisterciensis, cardinalis S. Laurentii in Lucina, S. R. E. cancellarius 63 a, 64 b c

Albertus I, an. 943 Veromandiæ comes 751 e, 814 d

Albertus II, comes Veromandiæ, bona confert an. 1015 monachis Præjectinis 751 e

Albertus archidux, maritus Isabellæ, consiliarium habet Joannem Dodrimont 815 b

† Albinus cum S. Piatone in Galliam venit 796 c

Albitii, familia nobilis Florentiæ 204 d

Albitiis (de) Diamans Masu, monialis ad S. Catharinam Florentiæ 206 d

Alboinus an. 569 Italiam invadit 145 f

Albon (d') Franciscus, abbas S. Martini Sylvaigniaci 26 d, *30 a*

Albricus, episcopus Wendilensis 459 d; an. 1066-1080 Burglaviensis episc. 460 b

† Albuinus, monachus Hiensis 2 a

Alchama, rex Marrochii, tributarius Roderici *850 a*, pater Galaffræ, genuit S. Nicolaum 847 a, *850 a ;* forsan S. Nicolai avus 847 b d; Hispania potitur 847 b, *850 c d*, auxiliante filio 847 b d; potitur et oppido Ledesma *850 e*, quod cupit esse frequens 847 c, *850 e ;* irascitur S. Nicolao, utpote baptizato *851 a*, quem movet ad apostasiam ac cum duobus presbyteris morte damnat *851 a*

† Aldegisus in Belgium venit, opera S. Madelgarii 380 d e

† Aldegundis 380 f, 395 d, 405 a, claret sanctitate *403 d ;* erudit SS. Aldetrudem et Madelbertam 133 d; S. Madelgarium conveniebat 416 c; narrat abbati Nivellensi suas visiones 382 f

† Aldetrudis eruditur a S. Adelgunde 133 b

Aldgida, monialis 130 e

† Aldhelmus, abbas Malmesburiensis, post episcopus Schireburnensis 130 d

Aldradus, monachus Novaliciensis 857 e

Aldricus, Calatinæ Ecclesiæ episcopus *13 e*, 14 e, videtur annumerandus episcopis Calvensibus 14 f

Aldulfus, rex Anglus, pater Egburgæ 854 a

Alefeld (de). *Vide* Gotscalcus.

Alemany Franciscus 599 a

Alemany (de) Hieronymus, historicus Majoricæ 651 f

† Alena de Foresto 105 d, 395 d

Aleotus Stephanus, episcopus Volaterranus, juvat B. Thomam Florentinum in expellendis Fraticellis 879 a

† Alexander, medicus, martyr 256 e

† Alexander, martyr Alexandrinus 234 c, 707 b, sub Decio 234 c, 706 d e, 707 b d; socius S. Epimachi 709 c

† Alexander, adjutor S. Narcissi, Hierosolymitani episcopi, sub an. 211 tenetur in vinculis 250 f

† Alexander, martyr apud Græcos 706 d, 709 a f

† Alexander, episc., martyr 710 d

† Alexander Mediolani quiescit 833 b, 834 e; an. 1517 reperitur 833 e f

Alexander II creatus an. 1061, pallio B. Eadsium donasse non videtur 18 e

Alexander III, an. 1159-1181 pont. 292 e, mittit an. 1169 legatum in Hispaniam 292 e; meminit concilii Salmaticensis 292 e; rogat legatum suum viros eximios Galliæ 55 c; accipit litteras ab Henrico, abbate Clarævallensi 82 c, et rogatur ne illum faciat episcopum Tolosanum 55 e; an. 1179 celebrat concilium Lateranense 55 e; Romæ retinet Henricum, Clarævallensem abbatem 64 e; consecrat Conradum Witelsbachium episc., card. Sabinensem et archiepisc. Moguntinum 61 e; cancellarium habet Albertum cardinalem 46 a; litteras accipit a conventu Clarævallensi 64 d, et litteras querulosas a B. Petro Monoculo 57 f, 58 b, 64 c; rogatur canonizationem B. Petri Tarentasiensis 62 a; an. 1181 moritur 57 f

Alexander IV, antea Raynaldus Ostiensis, nepos Gregorii IX, sollicitatur ad revocandam mitigationem Hugolinianam ad regulam S. Claræ 213 a; funebrem orationem beatæ Claræ habet 176 e; an. 1254 fit papa 747 c; bulla anni 1255 confert indulgentias pro elevatione S. Quintini 747 b; regulam S. Claræ mitigat 212 d

Alexander VI moribus improbus 202 f, simoniæ accusatur 203 e; excommunicat Savonarolam 203 d; habet filium 197 a

Alexander VII, e familia Chizia, facilis ad probandum cultum B. Chizii 238 a; confirmat sodalitatem S. Nicolai de Ledesma 849 e

Alexander, episcopus Capuanus, prædecessor S. Germani Capuani 362 d

Alexander, post Metrophanem ep. Byzantii 691 d

Alexander Magnus 253 a

Alexander, pater Joannis 134 e

Alexandra monasterium Neapoli fundat 309 a

† Alexius, metropolita Russiæ 43 b

† Aleydis Scarbecana 96 e, 106 d

Alfricus, archiep. Eboracensis 19 e

Alfwardus Longus, discipulus S. Dunstani 454 a

† Algisus dicitur in Gallia socius B. Madelgarii 380 e, 412 b, et frater S. Foillani 412 b

Alhagib, rex Arabs Cordubæ, Veremundum vincit *291 a*, *290 e f*; vastat Legionem, et dum manus infert in cœnobium SS. Claudii, Lupertii et Victorici, divinitus punitur. *291 b c*, *293 d e*

Alheit, uxor Lobdis *562 a*

Alienora, comitissa, an. 1211 pacem init cum capitulo S. Quintini 746 a

Alii; ita vocabatur S. Nicolaus puer, filius Alchamæ, ante baptismum 847 a

Alildus, pater Senchadii, filius Malcrocii 376 a

Alilius, frater Logæ Laga, filius Taighlech 376 b

Aliprandi Cæsar 664 a

Allard, parochus S. Gertrudis Nivellis 432 d

Alliaco (de) Petrus 216 e

Alliodus Franciscus, curatus de Seytenai 918 f

Almada (de) Franciscus S. J. 238 d

Al-mantour, præfectus, sub an. 1002 mortuus, pater Abd-al-Malek 292 b

Almanzor, idem ac Alhagib.

Alos (de) marchio 598 f, 599 a

Alos (de) Joseph, præfect. Majoricæ 597 c, 600 a, b

Aloysio Philippus, presbyter *673 b*

† Aloysius. *Vide* Gonzaga.

Aloysius de Placentia, monachus S. Xysti 360 d

Alpais, superinducta Pippini 838 a, 840 c, *843 a*, 845 d; mater Caroli Martelli 838 b, 840 b c, *843 b*, 845 d

Alphæus, pater S. Jacobi 899 a

Alphonsus I catholicus, Saracenos vincit 226 c

Alphonsus III, chronicon sic nuncupatum 226 c
Alphonsus, filius et successor Veremundi regis, instaurat civitatem Legionem *291 c d ;* rex Legionensis an. 999-1027, V nomine ; pater Bermundi III 292 c
Alphonsus VIII 848 e
Alphonsus IX, rex Legionensis, maritus B. Tarasiæ 63 f ; an. 1195 ab ea separatur 63 f, 232 d
Alphonsus X 846 b
Alphonsus, rex Lusitaniæ, pater Sancii I 63 d
Al-Rescham II, idem ac Almanzor
Alstemus rogatur a Ludovico imper. de pace *818 f*
† Alternus, martyr 699 e, 700 f
Alvarez Gabriel S. J., rector collegii Majoricensis 585 b d, 586 b, 630 b, 650 d
Alvarus, amicus et æqualis S. Eulogii 847 f
Alypius, post Laurentium episc. Byzantii 690 a
Alypius, monachus Kivocryptensis 46 f
Amalricus 378 f
Amalwinus *806 d e, 807 a b c*
† Amandus, abbas Elnonensis *395 a* d, 405 a, prædicat in Galliis *403 d ;* episcopus Trajectensis 382 c ; convenit S. Madelgarium 416 c
Amandus an. 284 Gallias commovet 731 b
Amantius, pater S. Germani, episcopi Capuani 362 c, *363 a f*
Amator, episcopus, expellitur 146 a
† Amatus 382 c
Ambrosina, monialis *179 f*, 180 f
† Ambrosius an. 374-397 episc. 341 d, nuntiat Theodosio adventum S. Theonesti *345 c*, *347 e*, quem excipit cum sociis 335 b e, 336 b, 347 b ; meminit sanguinis martyrum collecti 408 d ; scribit Syagrio, episc. Veronensi 830 a ; deponit sub altare SS. Gervasium et Protasium 834 f; numeros allegorice explanat 406 e ; agit cum Paulino Nolano 341 e ; locum suæ sepulturæ eligit 835 a ; non videtur egisse cum Paulino Trevirensi episc. 341 e ; sepelitur ipso obitus die 176 e ; Paulinum Vitæ scriptorem habet 408 d ; ejus sepulcrum an. 1864 reperitur 243 f ; citatur 338 d, 342 a
† Ambrosius, monasterium Eugubii 187 b c, 190 a f, 191 a c, 192 b e, 193 a, *194 c d e f*, *195 a f*, *196 a*, 197 b, *198 e f*, *199* a
† Ambrosius, ecclesia Eugubii 186 c, *200 a c*
Ambrosius, scriptor 38 f 41 f
† Amedeus, Ord. Cisterc. 96 e
† Amelberga 133 b, 395 d
Amengual Joannes 599 a
Amiani Petrus Maria 200 a b.
Amicius Joannes 860 f
† Ammarus, martyr 700 d
Ammianus Marcellinus 898 b
† Ammon, martyr Alexandrinus 232 c
† Ammonaria, martyr Alexandrina 234 c, 706 e
† Ammonius, martyr in Macedonia ; sylloge 699
Amo, dux Langobardorum ; eum vastasse monasterium Novaliciense 858 b c, videtur falsum 858 f ; invasit Gallias 858 f
† Ampelius, episc. Mediolanensis, sedit annos V 832 f; forsan an. X et menses IV 833 a; an. 672 moritur 832 f, 833 b ; ejus reliquiæ Mediolani 834 d ; an. 1517 reperitur 833 e f
† Ampliatus, discipulus S. Stachys 687
Amulius Marcus Antonius, cardinalis episcopus Reatinus 867 b, 892 f
† Anania 270 e
† Anastasia, discipula Sophiæ abbatissæ 685 d
† Anastasius II legatum mittit ad Anastasium imperatorem 362 d
† Anastasius, miles Dalmata 330 e
Anastasius, sæc. V ep. Hierosolymitanus 233 c d
Anastasius, imperator, accipit legationem a S. Anastasio II 362 d ; Constantinopoli moritur et succedit ei Justinus *364 c d*
Anastasius, pater S. Tryphænæ 884 c
Anastasius Fortunatus, præfectus, S. Marcellum mittit ad Aurelium Agricolanum *281 e d*
Anatolius I, antistes Constantinopolitanus 687 e
† Andreas apostolus dicitur fundasse Ecclesiam Byzantinam 688 a, 689 c, 690 e, sed falso 691 c, 692 b d, 693 a ; dicitur ordinasse Stachyn et ejus socios episcopos 695 e f, 696 e, prædicasse in finibus Byzantinis 689 d, discipulum habuisse S. Ampliatum 694 b ; dicitur ordinasse Stachyn episcopum Byzantii 695 b, 688 c. 689 d, 687 a, fecisse S. Urbanum episcopum Macedoniæ 694 c; ejus laudatio auctore Niceta Paphlagone 688 d, 695 a ; altare Byzantii 689 f
† Andreas, ecclesia Traguni *13 a ;* ecclesia Taurinensis 859 d
† Andreas Avellini ; ejus reliquiæ 208 e
Andreas Pannonus, archiep. Capuanus 309 d
Andreas, archidiaconus Virdunensis, post monachus Claravalle 95 d
Andreas, plebanus de Insulari Sconenberch, tabellio *564 b*
Andreas, abbas monasterii S. Antonii in Ægypto, legatur ad concilium Florentinum, referens ad pontificem responsum Zara-Jacob 899 a
Andreas sacerdos 9 e, 10 a
Andreas de Civitella, conventualis S. Ambrosii 199 a
Andreas a Belvederio, Capuc. 675 d, 676 f, 678 e
Andreas 13 b
Andreas balneator 13 b
Andreas Valerius citatur 96 b, 104 d
Andreasi Alexander 223 d
† Andronicus, martyr in Cilicia 253 e, 898 b
† Andronicus, maritus S. Athanasiæ 893 f
Angalharius 778 a, *808 b c*
† Angela de Fulginio 483 b
Angela *674 b*
Angela de Ottelengo, monialis Mantuæ, ad S. Luciam 211 e
Angela, præposita nosocomio Salmurii 655 a
Angelberga, uxor Ludovici II imperatoris 361 a
Angelini 969 f
Angelucia, monialis Fontis Ebraldi, eruditione clara 131 e, 133 d
† Angelus ab Acrio, Ord. Minor S. Franc. Capucinorum 658 ; ejus Vita auctore Michaele a Tugio *660 ;* Vita altera *662*
† Angelus, provincia Ord. Min. 863 b c d, *877 a*
† Angelus, nomen ecclesiarum 12 f, 13 a d, 823 f
Angelus, cardinalis S. Laurentii in Damaso 489 c
Angelus ab Acrio junior, Capucinus 676 a
Angelus a Florentia, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Angelus Benedicti de Fossato *199 c*
Angelus a Vaccario, Capucinus *681 f*
Anglada Raymundus S. J. 644 b
Anicetus papa, dictus impugnasse Montanum 251 b
† Anna 152 a, 208 e, 287 c
† Anna, abbatia Cisterciensis 67 d
Anna, rex Anglorum orientalium, filius Eni 394 d, maritus Hereswydæ, pater SS. Ethelredæ, Ethelburgæ, Sexburgæ et Withburgæ 394 d e, Adulfi et Jurmini 394 e ; succedit Egrico *393 f*, 394 d, 399 f, et Sigeberto 394 d; rerum potitur 375 a ; amicus est S. Fursei 375 b, honorat S. Foillanum *396 f*, 375 a b ; regno detruditur ab Hirone

rone *399 f*, et ad an. 654 occiditur a Penda rege 374 e, 381 d, *394 a d e*
Anna Maria Fadulfi 870 e
Anna, ducissa Lithuaniæ, uxor Witoldi 560 d e
Anna Isabella, uxor Caroli Gonzagæ *221 b c*
Anna Teresia, neptis Brunonis Morelli *681 e*
Anna de Forojulii, monialis Mantuæ ad S. Luciam 211 e, 212 d
Anolinus, conciliarius Maximiani 325 a
† Ansanus 235 a
† Ansbertus 405 a
† Anscharius non videtur in diœcesi Wendilensi prædicasse 459 b c ; ejus Acta 457 b
Anscharius, episcopus 378 e
† Anselmus, archiepisc. Cantuariensis 18 b d ; ei quædam falso attributa 656 e
Anselmus V, episcopus Mediolanensis 832 b
Anselmus, canonicus, impetratam abbatiam Insulæ instaurat *813 a b*
† Ansfredus, maritus B. Hilsuindis 101 f
Ansgisus, pater Pippini *842 e*
† Anthimus, martyr in Cilicia 253 f
† Anthusa, cum servis suis Charisio et Neophyto martyr in Cilicia 253 d
† Anticus. *Vide* Atticus, martyr Nicomediæ.
Antigonus potitur Cilicia 253 b
† Antiochus, medicus, martyr 256 e
† Antipas, episcopus, martyr 902 b
Antonelli Camilla, filia Joannis Antonii 870 c
Antonelli Joannes Antonius 870 c
† Antoninus, martyr Placentinus 708 f, 710 b
† Antoninus, episcopus Mediolani sæc. VII ; commentarius de eo 831
† Antoninus Florentinus 54 e, 67 a, 621 e
Antoninus persequitur christianos 246 c e ; sub eo S. Lucanus martyrium patitur 245 a, atque S. Pontianus 317 e; Spoletum mittit Fabianum ad tuendam idololatriam 314 f, 315 a ; generum habet Marcum Aurelium 246 b, 247 b, ac successorem 246 b
Antoninus Augustus, ejus itinerarium 270 e
Antoninus, præfectus tempore Diocletiani et Maximiani 317 f, *319 c*
† Antonius sub an. 270 ascesi operam dare cœpit 711 b ; promotor vitæ solitariæ 711 c ; non habuit S. Epimachum Pelusiotam discipulum 711 c ; requiescit Alexandriæ 709 a
† Antonius, monasterium in Ægypto 889 a, nosocomium Legione 280 d, monasterium Venetiis 189 d, *194 b*, 196 c
† Antonius de Padua 100 b, 151 b, 152 b
† Antonius Kioviensis 43 c
† Antonius Cryptensis 44 b
† Antonius de Padua, ecclesia Patavina 865 e
Antonius Severus, episcopus Eugubinus 197 c
Antonius, Novgorodensis archiepisc. 709 a, 710 b
Antonius ab Abula, guardianus cœnobii Franciscanorum Ledesmæ 849 d
Antonius ab Acrio, provincialis Capucinorum 663 b
Antonius de Benavente, guardianus conventus Zamorensis Ord. S. Francisci 846 e
Antonius, institutor vitæ monasticæ apud Russos 46 b
Antonius a Geneva, prior Stamedii 32 d
Antonius Massanus, minister generalis Ord. S. Francisci *877 e*, 879 a
Antonius Maria Sirone, guardianus conventus Fontis Columbæ 867 f
Antonius a Strongoli, Capucin. provincialis *673 d*
Antonius Maria, guardianus cœnobii Castellionis 192 d
Antonius a Bergomo *199 e*
Antonius Blasius, socius B. Thomæ Florentini *885 b*
Antonius Gratiosus, *891 d*
Antonius ab Olivado, Ord. Capuc. *622 f*, 668 d, 664 a
Antonius Maria de Patavio *194 f*, *196 a*, *198 c*, *e*
Antonius Senensis 141 e
Antonius a Stronconio, discipulus B. Thomæ Florentini 863 e
Antonius Tigrinus 892 c
Antonius, comes Urbini, pater Guidonis 190 c
Antonius Feltrius *195 a*, 197 b
Antonius *676 e*
Antonius, forsan consiliarius Maximiani 325 a
Anulinus, præses 288 c, 314 c
† Apelles 684 b
Apellianus præfectus, Alexandriæ insequitur christianos *712 c*; torquet S. Eutropiam *713 d f*, *714 a c*, 715 b, *724 b* ; martyrio S. Epimachum afficit 705 e ; memoratur in Actis SS. Eutropiæ et Epimachi 715 a ; martyrio SS. Epimachum et Eutropiam afficit 704 b ; scribitur et Apeplianus 719 e
Apellianus, proconsul Thraciæ sub Diocletiano et Maximiano 719 a
Apeplianus. *Vide* Apellianus præfectus.
Aper, socer Numeriani, hunc interfecit 261 b
† Aphrodisius, martyr in Cilicia 253 e
† Apollinaris Sidonius 354 d, 356 d
† Apollinaris Ravennas 298 f
† Apollinaris in Classe, ecclesia Ravennæ 829 b.
Apollo ; ejus capitolium Calari, in Sardinia *304 e f* ; via ibidem 306 f
† Apollonia, ecclesia Mantuana 222 f
† Apollonius, martyr 706 d, 709 a
Apollonius, Ord. Cisterc. 685 f
Apollonius, patritius Cyzicenus, pater S. Stratonicæ 894 c d e, *899 b*, *900 b c d*, *901 902*, *909 e f*, *911 b c*
Apronianus, cœmeterium Romæ 822 f
† Apuleus 360 c, 361 a
Aquaviva Claudius S. J. 604 e
Aragona (de) Vincentius Maria *670 f*
Arbois (d') de Jubainville 87 c
Arcadius, filius Theodosii 233 b, 328 f
Archangelus Canetulus 189 ; ejus Acta *193*
Archenaldus, princeps, sub Clodoveo excipit S. Furseum, et hoc hortante struit ecclesiam Perronæ *399 d*, 400 b, c, d
Archibaldus 236 b
† Archippus 706 d
† Arilda, virgo martyr 450
Aripertus, rex, juvat S. Antoninum Mediolanensem 832 d
† Aristio, episcopus, martyr in Cilicia 253 e
† Aristobulus, discipulus S. Pauli 684 a
Arius 332 f
Armengol Vincentius, medicus 649 b
Arnaldus, abbas de Eberbac 61 f
Arndes Stephanus 457 f
Arnoldus van Schiven 111 c
Arnoldus, procurator Pomesaniensis 480 d, 488 b
† Arnsteinius Ludovicus 51 c
† Arnulfus, sæc. X martyr Novaliciæ ; de eo commentarius 857
Arnulfus, episcopus Mediolanensis 832 b
Arsenius, archiepiscopus Serbiæ 36 f
† Artemas, discipulus S. Pauli 233 e
Artemis, falsa dea *908 c*, 909 d
† Artemon. *Vide* S. Artemas.
Artemon, hæresiarcha 702 c, 704 a d,

† Asclepiades

† Asclepiades successit S. Serapioni 250 e f, 251 d
Asclepiades torquet S. Barulam 314 b
Asclepiodotus, discipulus Theodoti 702 d
† Asclepius, episcopus 353 f, 355 d
Asclepius 701 f
Ashburnham, nobilis angligena 132 e
Asinarius, monachus Novaliciensis 857 e
Asinius Marcellus, an. 54 cum M. Acilio Aviola consul 694 e
Astasianus Fortunatus, præses, mittit S. Marcellum ad Aurelianum Agricolam 280 b
† Asterius, patitur martyrium Ægis sub Diocletiano, in Cilicia 232 f, 253 f, *259 f*, *265 e*
† Asterius, miles Dalmata 330 e
† Asterius, conf. pont. Amaseæ in Ponto sæc. V; de eo sylloge *330*
Asterius, sophista, fautor Arianorum 332 e, 334 e
Astesan Jacobus, Ord. Præd., episcopus Niciensis, archiepiscopus Oristanus 143 e
Astilimus, monachus Signiaci 86 a
Astros (d'), medicus Aquensis 654 e
Atarigus, subditus Luciano præf. in Cilicia *271 c d*
Ate, episcopus Edessæ 252 e
Atenulfus, avus Landulphi II, princeps Capuanus, an. 900 Beneventi imperium obtinet 10 e
† Ater, martyr Antiochenus 234 c
† Athanasia, uxor S. Andronici 893 f
† Athanasius, martyr sæc. IV ; de eo commentarius 327, 239 d
† Athanasius, episcopus, martyr in Cilicia 253 d
† Athanasius, martyr in Cilicia 253 e
† Athanasius Alexandrinus 718 e, in apologia ad Constantium meminit Lucilli episc. Veronensis 830 b; de suscitatis inimicitiis accusatur 830 b; S. Frumentium ad Æthiopes mittit 328 b ; an. 362 concilio Alexandrino interest 250 c ; scribit de S. Antonio 711 b c ; meminit monasteriorum Ægypti 711 b , et martyrum sub Maximino Daza 329 f, 718 e
Athenodorus, post Polycarpum ep. Byzantii 690 a
† Atticus, martyr, ad 30 oct. 242 b e
† Atticus martyr Nicomediæ 234 f, 241 a e
Attila 736 c
† Atulfus 855 c, 856 e
† Ava 25 d
Audoaldus *13 d*
† Augelafus, martyr 699 b c
† Augurius, martyr 290 c
† Augustinus, episcopus Hipponensis 834 f, an. 397-430 343 e ; ejus reliquiæ apud Conventreiam 453 a ; liber de ejus brachio 456 d
† Augustinus, episcopus Cantuariensis 17 d, venit in Angliam 856 c ; accipit ecclesiam ab Ethelberto 17 c
† Augustinus Hipponensis, ecclesia Romæ 333 e
† Augustinus, abbatia Cantuariæ 17 b, 20 d
Augustinus a Jesu, archiep. Bracarensis 227 a
Augustinus de Valeria , notarius Placentinus 360 e
Augustus imperator : ejus nummi inventi Quintinopoli 735 d
Avila Paulus, filius Annæ Blancæ 662 e, 653 d
† Avitus, episc. Legionensis 234 d
Auletta Vincentius, medicus *680 e*
Avolos Maria Anna 252 e
† Auræus 338 d
Aurelianus, imperator 247 b
Aurelianus Auricularius, *Vide* Aurelius Agricolanus.
Aurelius Agricolanus agit vicem præfecti prætorio 280 b d, *281 d*, *283 f*, 284 d, 288 e ; S. Marcellum interrogatum occidi jubet 276 e f, 277 a c, 280 b d, *281 d e f ;* jubet etiam occidi S. Cassianum *284 a d*, 288 a b d
† Aurelius Cyrenius, martyr 251 c
Aurelius Fortunatus, præf. sub Diocletiano 289 c
Aurillotus Nic., dominus de Champlatreux 763 d
† Austreberta, Monasteriolense cœnobium 764 b
† Austrudis 367 b, 368 a ; sub an. 635 nata 370 a, filia Blandini 368 d, et S. Salabergæ 368 d, 370 a, soror SS. Eustasii, Baldoini, Ebanis et Saretrudis 368 d, sanata a S. Eustasio 370 a, abbatissa in cœnobio Laudunensi 370 a
† Autbertus, Cameracensis episc. 395 d, 405 a, vir sanctus sub adventu S. Foillani in Gallias *395 a, 403 d;* interest translationi S. Fursei *378 d*
† Authbodes dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 b
† Aya 395 d
† Azevedo (de) Ignatius S. J. 589 b
† Azirianus 684 b, 706 d, socius S. Epimachi 719 b e

B

†† Bacchus et Sergius, ecclesia Constantinopolitana 709 a
Ba-eda Maryam, rex Æthiopiæ 239 a, filius Zara Yakob 239 e, proavus Lebna Dengel 239 d ; fidem mutat 239 e ; an. 1478 mortuus 239 d
Bagarotus Benedictus, pater Danielis 360 d
Bagarotus Daniel, filius Benedicti 360 d
Bainast Maria Antonius 756 d
Baion, dynasta Baionvillari 779 f
† Baius, sæc. V martyr ; commentarius 351
Baius Antonius 870 a
Baki, idolum quoddam *272 e*
Balausat Blasius S. J. 598 b
Baldricus Dolensis 132 c
Balduinus, arch. Cantuariensis, an. 1189 Richardum coronat 19 b
† Balduinus, filius S. Salabergæ et Blandini 368 d
† Balduinus, archidiac. Laudunensis, martyr 433 b
† Balduinus, Ord. Cist., liturgice cultus 96 e
Balduinus, Trevirensis episcopus, expulsis monachis Benedictinis, an. 1331 Confluentiæ ad S. Mariam Carthusianos excipit 841 e
Balduinus, miles dives sed nequam, præliatur cum archiepiscopo Remensi, postea fit monachus 56 f, 74 a b c d, 75 d
Balduinus de Frigidomonte, thesaurarius Hannoniæ 436 a
Balduinus J. B., philos. et medicinæ doctor 649 a
Balester Anna 653 d
Balestri Jacobus 192 e
Balsamon 256 d
Balsamus, diabolus sic vocatus 246 e
Banderadus, episcopus Paderbornensis II, sub an. 815 inauguratur 745 a
Baptista de Levanto, Ord. Minor., mittitur ad Indos et Æthiopes 864 c
Barante (de) 438 f
† Barbara, martyr ; ejus reliquiæ 492 b, nominatim Placentiæ 360 c
Barbara de Brixia, an. 1471 monialis ad S. Luciam, Mantuæ 211 f
Barbara de Ceresari, monialis, Mantuam venit an. 1449 ad reformandum cœnobium; S. Luciæ 212 d
Barbara, uxor Bernardini Romanelli 869 f
Barbarus præses, in christianos crudelis, in Sardiniam

Sardiniam a Maximiano et Diocletiano mittitur 298 e, 299 d e f, 300 a b, *304 b e*, *305 a d*, et in Corsicam 297 a c, 299 b ; plures martyrio afficit 300 d, *306 c f*; forsan nomen commune persecutoris apud Sardos 288 c
Barcelo y Çardell Bartholomæus, vicarius generalis episcopi Majoricensis 599 f
Barcelo Georgius, medicus 600 a
Bardis (de) Lucas 196 b
Bardo, abbas S. Albani 340 b
† Barlaam Novgorodensis 44 b
† Barontus, monachus Pistoriensis 24 c
† Barreus 375 e
† Barsymæus, æqualis S. Fabiani papæ, sacratur ab Abshelema 252 d
Bartholinus Thomas 460 a
Bartholomea Ludovici Martini, monialis Florentina 202 b, 206 d
† Bartholomæus Cryptoferratensis ; ejus typicum 254 d, 310 a, 695 e ; sub an. 1065 mortuus est 310 a, 695 e
† Bartholomæus, collegiata Leodiensis 126 d, abbatia in diœcesi Vicentina 196 f, conventus de Inca 649 a, ecclesia Noviomensis 773 f, nomen campanæ in Croyland 885 b, abbatia in Croyland 856 d
Bartholomæus, episc. Laudunensis, Monasteriolum an. 1136 condidit 63 c
Bartholomæus de Cæsare, ep. Potentinus 466 c
Bartholomæus del Pelacene, Ord. Min, mittitur ad Indos et Æthiopes 864 c
Bartholomæus, Ord. S. Francisci, sub an. 1600 virtutibus insignis 686 d
Bartholomæus de Firmo, Ord.Præd., lector conventus Civitatensis 150 b
Bartholomæus della Pugliola 189 b
Bartholomæus, pater B. Beatricis Nazarethanæ 111 b, opem fundationi monasterii Nazarethani confert 130 a
Bartisch Clemens 567 c
Bartolina, gens etiam dicta Davantia 204 c
† Bartolini Rucellai. *Vide* B. Lucia
Bartolini Catharina seu Elisabetha, filia Antonii *206 a*
Bartolini Antonius, filius Dominici, frater B. Luciæ 204 c, 206 a
Bartolini Carolus, frater B. Luciæ 204 c
Bartolini Dominicus, pater B. Luciæ 204 b c
Bartolini Francisca, soror B. Luciæ 204 c
Bartolini Franciscus, frater B. Luciæ 204 c
Bartolini Maria Laurentia, filia Antonii 206 a
Bartolini Marietta, soror B. Luciæ 204 c
Bartolini Nerius, pater Dominici 204 b
† Barulas puer, martyr, qui et Theodulus dicitur 314 a ; ejus Acta 317 d
Basile Anna *676 c*
† Basileus, episcopus Amasenus 334 d
† Basilius Magnus, episcopus 354 d, 894 b, coætaneus Tarcodimanti, episcopi Ægensis 255 e
Basilius, qui jussit conscribi menologium, regnavit an. 976-1825 695 b
Baso. *Vide* Blandinus.
Basochiis (de) Guido, chronographus et cantor S. Stephani Catalaunensis 77 f
Basochiis (de) Hugo, monachus Igniacensis, reprehensus a B. Gerardo, abbate Claraevallensi *76 d*, carcere fugit *59 d* ; pravus monachus, B. Petri Monoculi custodiæ deputatur *77 e* interficit B. Gerardum 58 f, *76 e*
Basochiis (de) Jacobus, episcopus Suessionensis 77 f, inungit an. 1226 S. Ludovicum, Franciæ regem 745 f
Basochiis (de) Milo, episcopus Suessionensis 77 f
Basochiis (de) Milo, abbas S. Medardi Suessionensis, frater Guidonis et Nicolai 77 f
Basochiis (de) Nicolaus 77 f
Basso (de) Andreas de Cutigliano 205 c
Bastard Guilielmus 599 a
Bastard Jacobus, sacerdos 652 c
Battazzi Josephus, prior S. Secundi 192 e
Baudonivia 130 d
† Bavo 820 a
Bauza Simeon, ep.Majoricensis 594 d, 650 b, 787 a
Beatillo Antonius 7 b, 11 f
† Beatrix, fundatrix monasterii S.Catharinæ Florentiæ 205 b
† Beatrix instruitur a beghinis Lewensibus 111 a b; monialis Floridæ Vallis in Rameya 111 b, 129 f; post priorissa cœnobii Nazarethani 101 f, 129 f; filia Bartholomæi 130 a ; sororem habet Sybillam 101 f ; discit artem scribendi 111 b, 129 f; erudita est 131 d ; latine scribit 132 f ; ejus Vitam exarat Wilhelmus 129 f, 134 f ; quæ mss. servatur in bibliotheca regia Bruxellensi 111 a ; recitat psalterium B. Mariæ 135 a ; anno 1268 moritur 134 f
Beatrix, abbatissa in Robermont 101 f
Beatrix, uxor Frederici I imperatoris 87 b
† Beatus 841 e
† Beatus, ecclesia 841 e
† Bega, virgo et abbatissa in Cumbria 685 a
† Bega, campana in Croyland 855 b
† Begga 395 d, mater Pippini, soror S. Gertrudis 838 e, 844 e
Beghue (le) Melchior, Vallis Scholarum prior 437 e
Bela III non fundavit abbatiam de Bocca 61 c
Bellaci, familia nobilis 862 c
Bellaci. *Vide* Thomas Florentinus.
Belloforti (dominus de) Simon, frater Hugonis, domini Brecarum, bona dedit sub an. 1183 capellæ S. Mariæ ad Plancas 61 d
Belus, falsus deus in Asia *908 c*, 909 d
Bendier Claudius 739 b, 804 e
† Benedicta, socia dicitur S. Eusebiæ 789 f
† Benedicta, cœnobium Aurinianense 764 b
† Benedicta, soror S. Cæciliæ, filia Zuentiboldi, erudita in monasterio 133 b
Benedicta, familia nobilis 445 c
Benedicta, uxor Francisci Menzetti 870 e
† Benedictus, abbas 563 b, 858 b, visionem habet 366 e; discipulum habuit Simplicium 236 f; a Servando cum discipulis excipitur 366 e ; videt S. Germanum Capuanum ascendentem in cœlos 363 b c, *365 d e* ; dicitur discipulos in Hispaniam misisse 229 a; litteras dat S. Remigio 363 d ; apparet S. Germano Anneciensi *29 f*
† Benedictus, cœnobium Ord. Minor. *877 d*, ecclesia Comi 445 c
† Benedictus, episcopus Comi sæc. VII ; de eo sylloge 445
† Benedictus Biscop 855 c, 856 d
Benedictus VIII, rogatur pallium ab Ædelnodo 452 e f ; apud eum Canutus rex queritur de tributo imposito episcopo Cantuariensi 452 f ; dicitur an.1040 bullam dedisse pro monasterio Novaliciensi 858 b
Benedictus IX sede Romana an. 1044 exturbatur 18 e
Benedictus XII 220 f
Benedictus XIII 248 d, 670 c
Benedictus XIV varia agit pro cultu sanctorum 24 f, 34 e, 92 d, 107 a, 143 e, 158 e, 162 f, 165

165 e, 169 d, 187 a c, 201 e, 204 a, 227 c, 256 d, 465 e, 466 b, 487 f, 491 d, 534 b, 631 d, 703 b; conventionem cum Carolo IV init 6 f
Benedictus II, episc. Comensis sæc. XIV 445 c
Benedictus de Compagnono, familiaris Thomæ a Fabricino *199 e*
Benedictus Cremonensis, frater Ord. Min., provinciæ S. Angeli 863 d
Benedictus Florentinus, socius B. Thomæ Florentini *882 e f*
Benedictus Senensis Ordinem Min. ingreditur opera B. Thomæ 864 a
Benedictus, Ord. Præd. 140 b
Benerusus *13 b*
† Benevenuta. *Vide* B. de Bojanis.
Benevenutus, puer *183 a*
† Benignus, ep. ac martyr Castro Divione 917 a
† Benignus, monasterium Divionense 726 e
† Benignus, episcopus Mediolanensis; ejus reliquiæ 833 e f, 834 d
† Benignus, septennis jam discipulus S. Patricii 349 a; ejus Vita hibernice 349 b; cantu excellit 349 e, 350 d; scribit Vitam S. Patritii 350 a; nimis diligitur a S. Ernach 349 e, 350 b d, cui simulanti morbum jussus ministrat sacramenta 349 f, quamque a nimio amore sui miraculo sanat 350 d e
† Benignus, confessor in monasterio Glascoviensi 686 e
Bennasser Antonius S. J. 598 b
Bentivoglii, familia nobilis Bononiæ 188 b c 189 c
Bentivoglio Annibal occiditur ex insidiis 188 c e
† Berardus; ejus Vita 327 a
Berardus Alvarus, nepos Leonoræ Armadasiæ 645 f
Berathgit, filia Chunihilt, ex Anglia a S. Bonifacio arcessita, eruditione claret 131 a
Berecynthia, falsa dea *908 c*, 909 c
Berengarius, præpositus Fossensis *423 b d*
Berengarius, an. 908 comes Lummensis 429 a
Berengerius, abbas I Formbacensis 2 b
Berga Gabriel 652 e, 653 d
† Berlendis 395 a
Bermundus III, filius Alphonsi V, ab an. 1027 regnat 292 c
Bernando, familia de civitate Acrio *666 e*
Bernando Bernardinus, maritus Rosæ Tuffarelli *680 c*
Bernando Dominicus, vicarius generalis Bisinianensis *679 e*, *680 d*
Bernando Fidelis, *680 d e*
Bernando Maria Anna, tertiaria S. Dominici *680 d*, 632 d
Bernardina de Verona, monialis Mantuæ ad S. Luciam 211 e
† Bernardinus Senensis, ex Observantia 213 f, familiaris est B. Thomæ Florentini 863 a; eum juvat ad recipiendum monasterium Columbarium 877 d; Fraticellos insequitur 863 e; vicarius sub annum 1418 in provinciis S. Francisci et Tusciæ 863 b; vixit in cœnobio Columbario 878 d; vicarius generalis Cismontanæ regularis Observantiæ, jubet ad tempus deseri conventum Radicophanensem 878 e; Aquilæ mortuus, miraculis ibi coruscat 889 e; visitatur ejus sepulcrum a B. Thoma Florentino 890 e; an. 1450 canonizatur 866 d, *891 b c*, 892 b
† Bernardinus Senensis, provincia Ord. Minorum 885 a c, 877 f; conventus 883 f
Bernardinus Assisiensis *199 c*
† Bernardus, martyr, Ord. Cist. 96 e
† Bernardus 92 a, abbas Clarævallensis 96 e, frater S. Gerardi 91 d, 96 e, liturgice colitur 96 e; ejus altare in abbatia Trium-Fontium 59 a; Liber miraculorum ejus in Valle-Regis 58 d; et a Luthero dicitur sanctus 57 a; accipit terras a principibus 57 e; Cistercio Claramvallem dirigitur 91 c; annos 31 regit Claramvallem 57 b; notarium habuit Gaufridum 91 c, ad quem dat literas 94 a; dicitur auctor hymni Salve Regina 158 d; eximius est præco verbi Dei 52 e; scribit ad moniales 132 c; discipulum habuit B. Petrum Laudunensem 54 c; facit B. Robertum de Brugis abbatem de Dunis, cui dat litteras 94 a b e f, 95 a f; commendat Robertum in successorem suum eligi 96 a; asserit B. Virginem conceptam in peccato 582 f; probat revelationes B. Hildegardis 483 b; conqueritur de abbate Rhodiensi 441 d; scribit S. Malachiæ Vitam 379 c; testatur Hibernos multos in exteras regiones profectos 379 c; dicit orationem funebrem B. Malachiæ et Gerardi sui fratris 176 f; habuit iter in Germaniam et Flandriam 95 b; ejus Opera eduntur a Mabillonio 95 b; cognatum habuit Robertum monachum 93 d e; a Falcone recipit abbatiam de Dunis 94 e; ejus Vita 65 f; dicitur Spiræ a S. Maria salutatus 65 d; moritur anno 1153 95 b; videtur in gloria cœlorum *90 d*; ejus vita *75 f*, scribitur a Wilhelmo *82 f*, 84 d; sepelitur Claravalle *81 e*, 84 d; ejus effigies apparet B. Petro Monoculo *76 d*, 78 b, c; ex obedientia cessat edere miracula 892 c
† Bernardus Calvonius, Ord. Cisterc. 96 e
† Bernardus, hospitium Palmæ 597 d
† Bernardus Menthonus 24 a; non videtur discipulus fuisse S. Germani Tallueriensis 24 a b
† Bernardus de Corleone, Capuc. *663 c*, 664 b
Bernardus Gaucelini, episc. Biterrensis, an. 1184 ep. Narbonensis, an. 1191 moritur 60 e f
Bernardus Polonus, Ord. Præd., archiepiscopus Haliciensis 686 b
Bernardus, abbas Bellevallis 87 c
Bernardus, abbas Igniacensis V 55 a
Bernardus venit cum S. Olao in Norwegiam ad fidem prædicandam 459 a
Bernardus, Ord. Præd., miraculis clarus 921 e
Berneredus, abbas SS. Crispini et Crispiniani, post episcopus Prænestinus 58 a
Berninus *805 b c d*
Beroldus 832 a
† Bertellinus seu Bettelinus, anachoreta in Croyland 852 b, discipulus S. Guthlaci 852 f, 853 e, ejus minister 855 a; testatur se loqui cum Angelis 854 e; eremitice vivit 854 e
† Bertellinus, campana in Croylandia 855 b
Bertha Marbesia, abbatissa prope Namurcum 102 a
Bertha, uxor Philippi regis 54 d
Bertha, uxor Ethelberti 17 c
† Bertharius, abbas Casinensis, sub an. 883 interfectus a Saracenis 358 f, 359 a, 360 a; ad montem Casinum oppidum ædificat 359 a
Berthet, maritus Adelaidis Perreard 27 f
Bertholdus, patriarcha Aquilejensis 151 e
Berthramnus. *Vide* Bertrandus.
Bertildis, uxor Bertoldi, forsan mater S. Leuduini 368 a
† Bertilia, uxor S. Walberti 25 d, citatur 395 d
† Bertinus 744 b, 796 e
† Bertinus, abbatia 94 e, 126 b c, 744 b, 820 c
Bertoldus, maritus Bertildis et forsan pater S. Leuduini 368 a
Bertolotta, sanctimonialis *160 b*, *170 a*

Bertrada, superinducta uxor Philippi I regis, mater Flori 54 d
† Bertrandus, Ord. Præd.; commentarius 136, 919
Bertrandus seu Berthramnus Pomesianensis, magister in artibus, fit canonicus capituli Pomesaniensis an. 1393 et an. 1403 præpositus 562 e; scripsit de B. Dorothea 475 c, 480 d, 486 e, 488 a b; ejus fuit confessarius 474 a, 533 e, audit ejus miracula *562 a*, 561 d
† Bertuinus dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 a, 922 d
† Besa, martyr Alexandriæ 232 b
† Bettelinus. *Vide* Bertellinus.
Bevilaqua Ghirardus, comes Ferrariensis 188 e
Bianchini Antonia, Reatina 869 d
Bianchini Christiana 870 b
Bilegno (de) Georgius 360 e
Bilius Franciscus, an. 1406-1444 episcopus Eugubinus 190 c
Biseau, sacerdos 760 c, 761 e
Bisquerra Antonius 599 a
Bissarrus Matthæus 866 b
Bissez Gabriel 756 d
Blanca, mater S. Ludovici 945 f
Blanchis (de) Franciscus 118 d
Blancq (Le) Eustachius, thesaurarius abbatiæ Cluniacensis 772 d
Blancus Ignatius, concionator 639 a
Blandinus, dictus Baso, aulicus Dagoberti 368 c, S. Salabergæ secundus maritus 368 d, 370 d
Blandus mittitur cum S. Germano Capuano Constantinopolim 366 b
Blanquera Antonina 595 e, 648 d, 651 b c
† Blasius 27 d, 38 a, 258 d
Blasius II, an 1300 abbas Cryptoferratensis 695 e
Blazæus Jacobus, episcopus Audomarensis 656 d
Bleduc, episcopus S. David 456 b
Blot Petrus 755 c, 756 a
Boccardus Zacharias, episc. Cotronensis 658 b
† Boethus, martyr in Cilicia 253 e
† Boetius dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 b, 922 d, et hujus socius in martyrio fuisse 432 a
Boetius Achonis 457 e
Boetius, senator, a Theodorico occiditur 858 b; fertur Elpidem habuisse uxorem 130 c
Boix de Berard y Cotoner Franciscus 599 a
Bojani, familia nobilis 147 a
† Bojanis (de) Benevenuta, soror III Ordinis S. Dominici, Forojulii; commentarius de ipsa 145; ejus Acta *152*
Bojanis (de) Adalmotta, soror B. Benevenutæ 154; Beatrix, soror B. Benevenutæ 154 d, *182;* Benevenuta, filia Pauli 145; Conradus, pater B. Benevenutæ 146 d, 147 f, 149 f, 151 e, 154 c d, 175 b; Conradina, soror B. Benevenutæ 154 d; Carolus, frater Hieronymi, sæc. XVII 146 b d; Corradus, canonicus sæc. XVII *146 e*, 150 a; Eustachius, frater Corradi canonici sæc. XVII 146 e, 152 b; Franciscus, frater Corradi canonici 146 e; Hieronymus, sæc. XVII 146 b d; Jacobus, Ord. Prædic., frater B. Benevenutæ 149 f, 154 d, *158 b, 174 d;* Josephus, frater Corradi canonici sæc. XVII 146 e; Leander, frater Corradi canonici sæc. XVII 146 b e; Lucart, soror B. Benevenutæ 154 d; Maria, soror B. Benevenutæ *152 f*, 154 d, *156 f*, 158 e, *159 c d, 175 d, 179 d, 180 e;* Mathildis, soror B. Benevenutæ 154 d; Paulus, frater B. Benevenutæ 154 d, *175 d, 176 e, 184 e;* Paulus, frater Corradi canonici, sæc. XVII 146 b e; Paulus Boemus, sæc. XVII 150; Teresia sæc. XVII 150 a
Bolanden (de) Wenerus II, frater Philippi I de Hohenfels 97 e
† Bonaventura 100 b, non est auctor Psalterii B. Mariæ 134 c; fertur auctor Psalterii majoris B. Mariæ 135 d; non videtur suum nomen ab aliquo sancto mutuatus 184 e; citatur 213 b, 214 a, 582 f
Bonaventura Martini, Minor Conventualis conventus Reatini 870 c
Bonaventura Rossano *673 d*
Boncompagni, cardinalis 595 b
† Bonifacius, civis Romanus, martyr Tarsi in Cilicia 253 e, 357 e, 258 b, 902 c
† Bonifacius, monachus Exoniensis, postea archiepisc. Moguntinus, hortatur moniales ad studium literarum 130 d f; utitur monialibus ad libros scribendos 129 b; id rogat Eadburgam 127 f; ad moniale dat litteras 131 a; ex Anglia nonnullas moniales arcessit 131 a; in Germaniam sub an. 716 transit 131 a; fertur rogasse Alcuinum Missam S. Mariæ 165 b; adit summum pontificem 380 b; ordinatur episcopus Thuringis 14 a; Germaniam nuncupat Thuringiam 458 b; Vitæ scriptorem habet Winnibaldum 130 f, Otlonum 131 a; Trajecti ad Rhenum successorem habet Gregorium 378 e; convertit Germaniam 458 c; citatur 699 b, 700 f, 701 a; ejus reliquiæ Quintinopoli 755 e, 757 c
† Bonifacius Lausanensis 96 e, 105 d, relicto episcopatu Cameræ degit ac moritur 106 d
†† Bonifacius et Willebrordus, sacellum Coloniæ 439 f
Bonifacius VIII imponit clausuram monialibus 119 a; an. 1300 celebravit jubilæum 534 a
Bonifacius IX, Urbani VI successor 530 a; ad eum mittitur Vita B Dorotheæ 478 d; dat litteras de B. Dorothea et accipit 474 b, 479 c, 487 f, 489 a, 491 c, 497 d, 503 c, 560 b, et jubet processum de ea institui 479 b, 489 c; de ipso revelationem facit B. Dorothea 473 e, 546 c; ad eum legatur Joannes Canetulus 187 e; Bononienses excommunicatos absolvit 187 f; jubilæum an. 1390 celebrat 534 b
Bonifacius, comes tradit Africam Vandalis 342 b
Bonifacius dux succedit Gunduino, fundatori abbatiæ Grandivallensis 369 e
Bonifacius, chirurgus 146 a
Bonitus, abbas Novaliciensis 858 b
Bonomi Ludovicus *222 a b*
Bonus, presb. cardinalis Capuanæ Ecclesiæ *13 e*
† Bonuspar; commentarius 34; an. 1108-1120 prioratum gerit 919 e
Boons Barbara, beghina perita artis scribendi 130 a
Borassa (de) Mathias 635 f
Borderius, secretarius concilii regis 763 d e
Bordoy Simon, an. 1825 parochus S. Eulaliæ, Palmæ 597 c
Borelli Bruno, archidiaconus SS. Petri et Pauli, in civitate Rublano *681 b*
† Borgias Fr., præposit. generalis S. J. 608 f, 609 c
Borgias Gaspar, cardinalis *620 a*
† Borisus, martyr 38 d, 40 f, *41 b*, filius S. Vladimiri 42 b, 44 a, frater S. Gleb 39 a, 44 a, et Jaroslai 39 a; ejus Vita sæc. XIV scripta 42 b; Rostoviæ sub annum 988 imperat 39 a; prædicavit evangelium in terra Russorum 48 e; martyrium patitur 44 a, anno 1015 39; ab antiquo colitur 43 b
Borras Josephus 599 a
Borromæa Diana *223 e*

Borromæa Margareta *204 c*
Borromæi, familia nobilis 225 a b
† Borromæus Carolus rogatus an. 1581 transfert reliquias in S. Simpliciani depositas 834; emendat breviarium Ambrosianum 835 b; ponit ad diem 30 octobris lectionem de S. Saturnino Calaritano 301 b; meminit de sanctis Mediolani an. 1517 inventis; Vitæ scriptorem habuit Rubeum 833 d
† Borromæus, cœnobium Lugdunense 655 d e
Borromæus Fredericus, Mediolanensis archiepiscopus 835 b d
Borromæus Philippus 225 b
Bosellius Aloysius *222 b*
Bosius 824 a b
Boson, rex Burgundiæ et Provinciæ, dat an. 879 Talgurium monasterio Trenorciensi 23 a; devincitur a Carlomanno et Ludovico 748 e, et a regia dignitate deprimitur 818 d
Bossue Benjaminus S. J. an. 1870 recipit reliquias Sanquintinopolitanas servandas 762 a b d
Bottis (de) Henricus, an. 1260 episcopus Gebennensis creatus 2 e
† Botulfus, abbas Ikanoensis, quiescit Torneiæ 855 c, 856 b c e
Bova Catharina, uxor Emmanuelis Picci *680 f*
Bovius Georgius Feltrensis, Ord. Præd. 150 c
Bourbon (de) Stephanus, Ord. Præd. 158 e
Bourdet Robertus 756 f
Boussen Franciscus, episcopus Brugensis 96 d
Boxadors (de) Joannes Thomas, magister generalis Ord. Præd. 147 d
Boyer de Sainte Marthe Anselmus, O. P. 137 e
Brana (de) Robertus, comes 88 d
Branconi Sebastianus, canonicus regularis, vicarius S. Ambrosii Eugubii 192 e, 200 a
Brandis Lucas 475 e
Brando Joannes 92 f
Brasier Vincentius, parochus ad S. Mariam ad Talluerium, canonicus 21 c e, 25 a c, 27 a, 29 a b, 919 d
† Brendanus Cluainfertensis, episcopus in insula Esbrem 391 a, 416 e, erudit Foillanum 416 e, et Furseum 376 e, 377 b; abbas Birrensis est 392 b; ex semine Cyri, filii Fergussii, cognatus dicitur S. Foillani; multa condit monasteria; dicitur et patruus S. Fursei 392 b c; frater est Fundlogæ 391 a, cujus filium Philtanum excipit 391 e, 410 a; apud ipsum nascuntur Furseus et Foillanus, quos erudit 391 e, cum Ultano 410; dicitur nepotes suos, SS. Foillanum et fratres ejus, baptizasse 924 e; sub an. 578 moritur 374 f; colitur die 24 novembris 392 b
Brendinus, rex in Scotia, frater Feradach et Adelfii *391 a*; sedare conatur iram Adelfii volentis occidere filiam *391 c*; invisit cum fratribus Furseum et Foillanum *391 f*
Brette, medicus 655 e
† Brictius 235 e
† Brigida, soror SS. Colmani, Drughemæ,.. 376 c
† Brigitta habuit multas revelationes 169 c, 483 c d, quæ examinantur in concilio Constantiensi 483 c d; est Deo valde unita 581 f
Brigitta, filia Sichfusi, monialis de Munkalyft 129 a
Brimen (de) Carolus, comes de Meghem, præfectus Quintinopoli 753 e
Brithmerus, abbas Croylandiæ 455 f
Britius Paulus, Albæ episcopus 857 c, 858 d
Britto (de) Bernardus 63 e, 67 a, 106 c
Brixia (de). *Vide* Constantia.
Broiandus de Sars, scutifer 436 c
Bronachia, mater S. Fursæi de Ultonia 376 b
Broucke (Van den) Joanna, monialis Alostana, perita artis scribendi 130 b
Brugsch Henricus 327 c
Brunehildis, mater Childeberti 4 c
Bruni Joannes Baptista, jurisconsultus Forojuliensis 152 c
† Bruno, archiep. Coloniensis, obiit an. 965; in testamento consulit ecclesiæ monasterii S. Mariæ 839 a
† Bruno, Carthusiæ pater 126 d
Brusculo (de), familia nobilis Bononiæ 188 c
Brutus 342 d
Buche (de) Christianus, Octaviani antipapæ assecla, intrusus in sedem Moguntinam 61 e
Bulamius, præfectus Misræ; sub eo passus est Symmachus 719 c e
Bully (de) Antonius 759 a f
Bully (de) Joannes, an. 1818 vicarius generalis Suessionensis 761 b c d
Bulow (a) Henricus districtum Havebergensem an. 1383 vastavit 564 f
Bultinico (a) Albertina, filia Odolrici 154 c, mater B. Benevenutæ 147 f, 154 c d
Bunot Joannes, presbyter 815 e
Buonamici Archangela, anno 1529 priorissa ad S. Catharinam, Florentiæ 206 d
Burchardus, Lugdunensis archiepisc., an. 1030 mortuus 23 b c
Burchardus, archiepiscopus Viennensis 23 b
Burchardus, Cameracensis episcopus, instituit cœnobium Rhodiis 434 e; probat Senophiam Præmonstratensibus datam et diplomate anni 1155 ei bona confert 441 a d; silet de episcopatu S. Foillani 378 c
Burghesius, secretarius S. Congr. rituum 147 d e
Bursellis (de) Hieronymus, Ord. Præd. 188 b
Bursellis (de) Petrus, pater Hieronymi 188 b d
Bytchkov 45 e, 47 d

C

Caccianemici, familia nobilis 189 a d f, 190 a
Caccianemicis (de) Christophorus, forsan avus maternus B. Archangeli Canetuli 193 a
Cadorus, archidiaconus Bituricensis 64 d e
† Cæcilia, soror S. Benedictæ, filia Zuentiboldi, erudita in monasterio 133 b
† Cæcilia, cœnobium Agrippinense 839 a
Cæcilia, filia Guillelmi Conquestoris, abbatissa Cadomensis, eruditione clara 131 e
Cæcilia, monialis Volaterrana 238 c
Cæcilius, dictus Natalis, amicus Minucii Felicis, putatur esse S. Natalis 703 a
Cæsaria, secunda abbatissa cœnobii Arelatensis, erudita 127 e
† Cæsarius, diaconus 234 b, cultus Traguni 13 a
† Cæsarius, frater S. Gregorii Nazianzeni, medicus 256 e
† Cæsarius Arelatensis 127 e, prohibet monasteria duplicia 382 a
Cæsarius præfectus, torqueri jubet S. Tryphænam 894 d
† Cajetanus 208 e
Cailleret 762 c
Caius, an. 283-296 papa, dicitur misisse apostolos in Galliam 796 a
Caius, presbyter, sepelit SS. Zenobium et Zenobiam 254 b, *269 f*
Calabresi Dominicus 640 b

Calandio, episc. Antiochenus, subscripsit synodo Ephesinæ 240 f
Calandio, episcopus Halicarnassensis, subscripsit synodo Chalcedonensi 240 f
Calandio, episc., synodo Romanæ an. 503 subscripsit 240 f
† Caledonius 408 d
† Calendio, martyr Nicomediæ 242 d f, 698 b c. 700 b ; sylloge 240
Calipuli, familia nobilis *223 f*
† Calliopius, martyr in Cilicia 253 e
† Callixtus, papa 823 d
† Callixtus, cœmeterium Romæ 824 a
Callixtus II die 2 feb. an. 1119 fit papa 465 c ; citatur 465 c d e f, *469 e*, 928 a c
Callixtus III tranfert ad S. Secundum canonicos S. Salvatoris Eugubii 190 d e
Callixtus, patriarcha Aquilejensis, migrat Forumjulium 146 a
Camarda Ludovicus, canonicus pœnitentiarius Reatinus 869 a
Cambon 919 a
Cambronne Andreas 756 d
† Camerinus 298 d
Camilla, uxor Francisci Succhi *221 b*
Cammariero (de) Sancta *681 e*
Campmans Bernardus transtulit Brugas abbatiam Dunensem 96 d
Camrarensis, frater S. Fursæi de Ultonia 376 b
Candia Octavius *676 a*, *677 c*, *681 c*
† Candidus, in legione Thebæa martyr 274 e
Candidus Hieronymus, notarius 146 b
Candrina Bartholomæus, an. 1813 parochus Voltensis *221 e*, *222 b*
Cane Facinus pro Mediolaniensi duce Bononiæ imperavit 193 a
Canedulo Marcus de Bononia, an. 1500 legum doctor, magister justitiæ 187 f
Canetuli, familia nobilis Bononiensis *193 f*, 187 a e 188 b f, 189 b c e, 193 a b
† Canetulus Archangelus. *Vide* B. Archangelus.
Canetulus Baptista 188 d
Canetulus Bettotius, seditionem Bononiæ movet 188 c
Canetulus Cambius, sæc. XII magistratus 187 e
Canetulus Christophorus dicitur filius Facini et pater B. Archangeli 189 d
Canetulus Facinus seu Faccius dicitur pater B. Archangeli Canetuli, ab aliis avus 189 c d
Canetulus Gaspar 188 e
Canetulus Galeotus, pater Matthæi 188 e
Canetulus Joannes, sæc. XIV 189 c, legatus mittitur ad Bonifacium IX 187 e
Canetulus Lambertinus, frater Matthæi 188 b
Canetulus Ludovicus, seditionem movet Bononiæ 188 c
Canetulus Matthæus, filius Galeoti, occisus 188 e
Canetulus Matthæus, filius Petri 188 b
Canetulus Petrus, an. 1378 doctor legum 188 a b
Cangyth, monialis 131 a
Canidonus Michael, dominus Ballohierii 764 d
Canoguera Ferdinandus, prorex Majoricensis 620 f
Canterus Theodorus 726 d
† Canutus Lawardus, rex Obetritorum, martyr 433 b
Canutus Magnus, avunculus et prædecessor Suenonis II, devicit Olaum 460 b
Canutus II 460 c
Canutus III 460 c
Capece Galeota Cornelia, domina Bisiniani *672 a*, *681 b*
Capece Galeota Michael, archiepiscopus Consentinus, postea Capuanus *681 c*
Capellettus Petrus 867 d, *892 d*, vicarius generalis Reatinus *867 d*
Capello Dominicus 677 f
Capellone Horatius, Eugubinus *200 c*
Cappellette Maria 869 e
Capponi, familia nobilis 863 f
Capponibus (de) Clemens, Ord. Min., discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
† Caprasius Agennensis 298 f
Captaneis (de) Franciscus, rector ecclesiæ S. Mariæ in Burgheto 360 e
Caracalla, filius Severi 250 e f
Caraffa Aloysius, legatus Urbani VIII 437 c
Caraffinus Lazarus, episcopus Comensis, liturgice S. Benedictum an. 1650 coluit 445 d
Caravella Eugenia *676 b*
Cardon Eduardus, sacrista ecclesiæ Sanquintinopolitanæ 760 e f
Carducci Angelus, pater Bartholomæi 204 c
Carducci Bartholomæus, filius Angeli 204 c
Caricus 249 a, 251 c b e
Carinus Galliis discedit 284, 731 a ; frater Numeriani 689 c, 731 b ; ludos die 12 septemb. an. 284, Romæ celebrat 731 b ; contra Diocletianum procedit 284, 731 b ; interficitur 689 c
Carlomannus, filius Ludovici, frater Ludovici III constituitur rex *818 d*, sub an. 879, 748 e ; de regno statuit cum suo fratre *818 d*, 748 e ; an. 882 victor de Normannis 749 e, Viennam obsidet an. 882, 749 c ; deprimit Bosonem Burgundiæ regem 748 e, *818 d ;* mortuo fratre fit rex Francorum *749 b c*, *818 f ;* an. 883 moritur 749 e
† Carolus, comes Flandriæ, diu post mortem obtinet suffragia mortuorum 25 d
† Carolus. *Vide* S. Borromæus.
Carolus Martellus, filius Alpaidis et Pippini 838 b, 840 c, *843 b*, 845 d, in carcere tenetur *843 e*, 845 d, sub an. 715 a Plectrude 845 d, 840 a ; Coloniam venit an. 717, 839 f ; a Plectrude recepit thesauros sui patris 839 f, 840 a ; pater Caroli 844 e, et Hieronymi 807 e, et Pippini 353 a ; vastat agrum Bituricensem 353 a ; nominatur in testamento Abbonis 858 f, 859 a
Carolus Magnus episcopos XII in Saxoniam mittit 744 f ; statuit an. 789 de transcribendis libris 127 d, an 804 de pueris erudiendis 133 e ; juvat ad ædificandam ecclesiam S. Quintini 811 ; ei dat calicem 746 a ; accipit ab Adriano codicem de notitia dignitatum 297 b ; ei quasi subditi magnates Hiberni 381 b ; notarium habet Eginhardum 378 b ; pondus denarii ejus tempore 426 c ; facit Ludovicum an. 813 regni consortem 743 a, 819 f ; an. 814 obiit 743 a, mense januario 743 e, 778 a ; sepelitur in die obitus 176 e ; filius Caroli dicitur 844 e ; dicitur Galianam uxorem habuisse 850 b, maritusque fuisse Luitgardæ 743 d, Fastradræ 743 d, Madelgradæ 743 d, Gersuindæ, ex qua filiam babuit Adaltrud 743 e, Reginæ, ex qua genuit Drogonem 743 d et Hugonem 743 d, 747 f, sive Huh 742 d, 811 a, Adallindis, ex qua Theodericum 743 e ; pater est Ludovici 742 d ; citatur 778 a, *808 b c*, 859 a, 918 d
Carolus Calvus 428 a, 734 b, veniens ad tumulum sancti Cassiani an. 845, dona confert 745 a b ; an. 852 Lotharium fratrem invitat ad colloquium 734 b
Carolus Crassus 773 b

Carolus

Carolus Simplex confirmat an. 915 donationem Talluerii monasterio Trenorciensi 23 a ; dat episcopo Noviomensi telonium civitatis 750 e
Carolus IX, rex Galliæ 754 e c
Carolus V, imperator, facit Fredericum II ducem Mantuanum 225 a ; bellum cum rege Franciæ movet 429 d
Carolus IV, utriusque Siciliæ rex, an. 1741 cum Benedicto XIV init conventionem 6 f
Carolus Audax 752 b, pugnat an. 1471 cum Ludovico XI 438 e ; multos nobiles sibi habet infestos 439 a
Carolus III, dux Mantuanus, pater Caroli IV 222 c
Carolus IV, an. 1652 natus, filius Caroli III, fit dux Mantuanus an. 1660 222 c
Carolus Emmanuel II, dux Sabaudiæ, administrator Cypri 32 d
Carolus a Basilica S. Petri meminit de sanctis Mediolani an. 1517 inventis 833 d e
Carposi Antonius, Ord. Minimorum *674 b*
† Carpus, martyr Pergami 902 c
Carrara Philippus, canonicus S. Salvatoris *201 b*
Carrere Joannus Petrus *224 d*
Carvajal (de) Alexius, Ord. S. Francisci 846 e
Carvajal (de) Franciscus, Ord. S. Francisci 846 e
Carus, imper., pater Carini et Numeriani 689 c
Caselli Rosalia *674 a*
† Cassianus, martyr Tingi ; commentarius 274 ; ejus Acta *274*
† Cassianus, Ægypto oriundus 916 f, dicitur episcopus Ortensis 819 e ; moritur sub Juliano 819 e ; ante Simplicium fuit episcopus Augustodunensis 819 e ; laudatur cum S. Quintino *816 b f, 818 a;* transfertur an. 840 Quintinopolim 743 b, 745 a, 748 a d, 820 a; transfertur Laudunum *818 b*, anno 880 *748 d ;* unde refertur *818 e*, anno 882, 748 f ; denuo aufertur et refertur 779 e, *818 f, 819 a*, anno 885 749 c ; sermo de ejus tumulatione 728 c, 779 a b; ejus loculus Quintinopoli 767 f, 769 a, ac reliquiæ 745 d, 750 b e, 755 d, 756 b f, 757 c ; elevatur tempore S. Ludovici 745 f, 746 b e, ac an. 1257 747 a; brachium ac caput seponuntur 746 d e ; servatur Quintinopolii caput 763 c, et an. 1877 reconditur 762 e
Cassius 342 e
Castagnaro, notarius Bisinianensis *675 d*
Castelli Nicolaus *681 c*
Castillerii, familia nobilis 154 e
Castinus, post Cyrillianum episc. Byzantii 690 b
† Castor, martyr in Cilicia 253 e
Castro (de) Saturninus Fernandus, episcopus Legionensis 280 a, 285 d
† Castus, martyr 699 b, 700 f ; forsan non alius quam Cassius 701 d
† Catharina *110 e, 153 e, 168 d f, 172 f;* ejus imago Forojulii 151 b, Boscheti 137 e
† Catharina Riccii 203 f, 204 a
† Catharina Senensis 483 c, fertur sæpius Florentiam venisse 205 d, habuisse revelationem de Immaculata Conceptione 485 e, cor extractum a Deo 531 d ; ejus legenda 483 c
† Catharina, ecclesia Mantuana *221 e*, 222 f ; Danticensis *472 f*, 532 d, in oppido Gdantzk 516 b, 533 f ; monasterium Mantuanum 208 f, 209 a, 221 d e, in oppido Ocaña 849 b ; capitulum canonicorum Aquabellæ 143 b f
† Catharina Senensis, ecclesia Florentiæ 206 d f ; oratorium 862 b, et cœnobium ibidem 202 b c, 205 f, 206 c, 207 a ; cœnobium Ferrariæ 205 b, Pistorii 205 c
Catharina Andreæ, priorissa cœnobii S. Catharinæ Florentiæ 205 d
Catharina, monialis S. Bartholomæi de Inca 649 a
Catharina, professa Ordinis Mariæ 486 b, 511 c
Catharina, sanctimonialis *170 f*
Catharina, monialis S. Catharinæ Pistorii 205 c
Catharina, Ord. Cisterc., soror B Idæ Lewensis, *109 d*, inclusa 110 f
Catharina, uxor Hermanni Katze 565 d
Catharina, uxor Joachimi Mazzoneschi 870 e
Catharina, uxor Nicolai Mulner 534 d
† Caubertus, Ord. Præd.; commentarius 136, 921
Cauchy, ecclesiæ S. Sepulcri Abbavillensis parochus, decanus 440 a
Ceccarini Franciscus, tertii Ordinis S. Fr. 870 d
† Celedonius, filius S. Marcelli, frater SS. Claudii, Lupercii etc. *278 f, 280 b*
Celsius, antecessor Montani in sede Toletana 228 f
† Celsus puer, martyr Antiochiæ 234 e f, 243 e f
Censi Felix 870 b
Ceponius, ep. Tudensis excogitatus 226 f, 288 b
† Cerbonius, Populonio expulsus dicitur 878 e
Cervelli Dominicus, medicus *681 d*
Chantoneus, legatus regis Hispaniarum 753 d
† Charisius, servus S. Anthusæ, martyr in Cilicia 253 d
† Cheledonius, frater S. Emetherii 279 a
Cheregatus Franciscus, legatus Adriani VI ad Teutonicos 203 a
Chesterfeld Thomas, canonicus Lichfeldensis 15 f
Chevron Benedictus Theophilus, archiepiscopus Tarentasiensis 32 b c
Childebertus, filius Brunehildis, pater Theuderici 4 c
Childebertus 845 a
Childericus, rex, an. 670 bona abbatiæ S. Dionysii confert 370 d
Chisii, familia nobilis 238 a
† Chisius Joannes 238 a
Chisius, cardinalis, præfectus S. R. Congr. 868 b
Chiusola Floribalda, abbatissa in monasterio S. Luciæ, Mantuæ *224 b*
Chlodoveus. *Vide* Clodoveus.
† Christeta 700 b
Christianus, episcopus Autissiodorensis, concilio Tullensi anno 860 subscribit 748 b
† Christina 101 f
Christina, abbatissa Gandershamensis, soror S. Hathumodæ, eruditione clara 131 c
Christina, monialis in Rheters 132 a
Christina, monialis de Nazareth 130 a
Christina, uxor Arnoldi van Schiven 111 c
Christofersonus 251 d
Christophorus, socius S. Francisci Assis. 686 b
† Chrysogonus, sacellum 465 d, titulus cardinalitius 465 d
† Chrysolius, martyr, fertur in Galliam cum S. Quintino venisse 796 b ; dicitur suum caput post martyrium tulisse 246 b
Chunihilt, monialis, mater Berathgit, ex Anglia a S. Bonifacio arcessita, claret eruditione 131 a
Chunitrud, monialis eruditione clara 131 a
Ciarain, nepotem habuit S. Comanum 686 e
Cibo, cardinalis 586 c
Cicus, frater Landulfi 13 c
Cirey Joannes, abbas Cisterciensis 91 b
Ciriachi, sub an. 1583 monialis S. Luciæ 223 d
† Cisellus 298 d
† Cissa, anachoreta in Croyland ; commentarius 852
Cissa, filius Aellæ 854 a
† Clara accipit regulam a S. Francisco 212 d c ; rogat hujus regulæ mitigationem revocari 212 f ;

212 f; ejus oratio funebris habita ab Alexandro IV, tunc episcopo Ostiensi 176 f
† Clara, monasterium Acrii 677 f, 681 d
† Claudia, mater S. Eugeniæ 823 e
† Claudianus, martyr Nicomedensis 240 e
† Claudius, frater S. Maximi, passus ad Ostia Tiberina 310 e
† Claudius martyr 232 f, 253 f, sub Diocletiano 258 b, *265 e*, jussu Lysiæ præfecti in Cilicia *259 f, 265 e*; ejus Passio 257 d, auctore Metaphraste 258 a; Ægis est martyrii locus 257 b
† Claudius, martyr Legione sæc. IV; commentarius 286; ejus Acta *289, 290, 294;* dicitur filius S. Marcelli 278 b, 280 b, 284 b, et S. Nonæ 284 b, frater SS. Lupercii, Victorici, etc. 278 f, 280 b, 284 b, et SS. Facundi, Januarii, Martialis, Emetherii, Celedonii, Servandi et Germani *280 b, 278 f*
† Claudius, monasterium Legionense 285 e, *293;* diœcesis 27 f
† Claudius Apollinaris, episc. Hierapolitanus, scripsit contra Cataphrygas 249 a, 251 b c; ante an. 180 obiit 251 d
Claudius dicitur sæc. IV fuisse episcopus Calaritanus 303 d
Claudius I 270 b c, 828 d; sub eo non fuit persecutio, sed ejectio christianorum ex urbe Roma 270 d; Narcissum habuit libertum 694 e
Claudius II Augustus; sub eo passi sunt SS. Zenobius et Zenobia 270 b c e
Claudius Cæsar 270 b
Claudius Quintillus, frater Claudii II, cui succedit 270 c
Claudius, pater Michaelis ducis 239 a
† Claver Petrus 640 d
Claverinus Dominicus, advocatus 147 c
Clemangius Nicolaus 216 e
† Clemens *226*, fertur apostolos misisse 796 a, e quibus S. Quintinum in Galliam 783 f; auctor libri recognitionum 691 a; ejus pseudovita *691 b*
Clemens IV 772 c d
Clemens V 220 f
Clemens VI 534 a
Clemens VII, antea Julius Mediceus et archiepiscopus Florentinus an. 1513 197 e
Clemens VIII 287 d, 664 c, agit de pace constituenda Gallos inter et Hispanos 771 e
Clemens XI ex Oriente curat codices manuscriptos deferendos 893 b
Clemens XII 204 a
Clemens XIII 143 e, 148 c, 184 e, 595 c d, 664 b
Clemens XIV 862 a, 868 b e f, 869 b
Clemens, seu Petrus de Luna, antipapa; ejus mors prænuntiatur 136 f, 137 b, 486 d. 546 d
Clemens Alexandrinus 406 e
Clodoveus, rex Francorum 740 a, sibi subdit an. 507 tractum Bituricensem 352 f
Clodoveus II, rex, S. Furseo cœnobium Latiniacum procurat *399 d*, et S. Foillano *410 f;* sub eo Erchenaldus Neustriam administrat 387 f
Cnuto, princeps Danorum, ab Anglis devincitur 453 e; causam illius cladis inquirit 453 c; obtinet pacem 453 d; dicitur sacratus a B. Ædelnodo suo amico 455 a, seu a Livingo 455 b; adest translationi B. Elphegi 454 d; dubitat de sanctitate S. Edithæ 455 b c, sed revocatur a dubio 455 c; visitat sepulcrum S. Edmundi 456 a; firmat privilegia Glastoniensia 456 b, et ad ecclesias dona mittit 17 a b, 20 e, 455 b; pariter ad beatum Eadsium 17 c, 20 e, qui apud ipsum capellanus est 16 a d; maritus est Emmæ 16 a d, 455 d, pater Haroldi 16 a, 455 d, et Hardecnuti 454 e, 455 d; jubet Ædelnodum consecrari episcopum Cantuariensem 452 e; eum vocatum ad translationem S. Elphegi magnifice excepit 453 d e; dicitur eum fecisse B. Ædelnodi adjutorem 17 d; eum an. 1032 pro sede Cantuariensi designasse 16 e; sub an. 1031 queritur apud papam de quodam tributo 452 e f; dat litteras B. Ædelnodo 452 e; Roma reversus, sub an. 1032 dicitur filium suum Haroldum fecisse regem 456 a; an. 1036 moritur 455 d
Cnutus. *Vide* Canutus.
Coc Bartholomæus S. J. 609 c, 614 d, 624 b, 642 b
Coccia Cajetanus *200 f, 201 a*
Coccino Joannes Baptista, decanus ex antiquioribus Rotæ auditoribus 595 a
† Codratus, medicus 256 e
† Cœlestinus, papa, propagavit fidem in Hibernia *397 a;* mittit Palladium ad Scotos 398 c
Cœlestinus III, antea cardinalis Hyacinthus 287 b, *291 d;* mittitur legatus in Hispaniam ab Adriano IV *291 d;* dirimit matrimonium Alphonsi IX cum B. Tarasia 63 f, 232 e; dedicat an. 1196 ecclesiam S. Laurentii in Lucia 823 e
Cœlina Lugiacensis *810 a*
† Coemginus, abbas Glandelacensis 392 a
Colardus de Gemblues 436 c
Colla, cognomento Dachrioch, pater Fiachri Cassani 349 b
Collignius, dux 753 c
† Colmanus de Cambos, frater S. Colmani de Lann 466 b c d
† Colmanus de Lann, frater S. Colmani de Cambos 446 b c d; filius Luachain 446 d, et Lassaræ 446 e
† Colmanus, nepos Finnbarr, abbas de Lismore, sub an. 702 mortuus 686 e
† Colmanus, frater S. Brigidæ 376 c
† Colmanus, episcopus insul. Æbudarum 447 b
Colmanus, episcopus Lindisfarnensis 377 c
Colmanus, frater S. Fursæi de Ultonia 376 b
† Coloma, ecclesia Segoviæ 606 c
Coloma Carolus, prorex Majoricensis, coluit B. Alphonsum 597 f, 620 f, 654 c; pater Antonii et Caroli 654 c; præfectus Cameraci 654 c, 594 b; capitaneus primarius tractus Cameracensis 594 b
Coloma Carolus, filius Caroli 654 c
Coloma Antonius, filius Caroli 654 c
Colomera Antonina *647 f*
† Columba, abbas Hyensis et episcopus Æbudarum insularum 447 b e f
† Columba, monasterium Hyense 447 e
† Columbanus discipulum habet S. Eustasium 125 f, 382 c; dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 b, et martyrii socius fuisse 432 a
Columbanus Mulensis, frater S. Fursæi de Ultonia 376 b
† Columb Cille famulam habuit S. Ernach et alias 349 c
Columna Marcus Antonius 595 d
† Comanus, nepos Ciarain, abbas de Lismore 686 e
Comi Anastasius, O. P., prior cœnobii Forojuliensis 146 b
Commodus, imperator 249 a b d e f, 250 a
Compagn Joanna 648 e
Compagn Margareta 595 e
Compagno Bartholomæus 653 a
Compagno Casimira, filia Pauli Antonii 680 f
Compagno Margarita, uxor Bartholomæi 652 f
Compagno Paulus Antonius 680 f

Compagnono (de). *Vide* Benedictus.
Comtehe (de). *Vide* Gerardus.
Conallius, pater Lagæ, filius Eochadii 375 f
Concerviano (de) Franciscus 870 b
Conchillos Ferdinandus 608 f
Connallus Crimtbannius, pater Fergussii, filius Nielli Noigiallach 446 e
Cono, an. 1122 card. episc. Prænestinus 465 a c d
† Conradus, abbas Clarævallensis 91 e, postea cardinalis 92 e
Conradus, Ord. Præd., confessarius B. Benevenutæ 148 e, *153 c, 154 e, 162 a b f, 169 b, 173 c, 174 d, 175 f, 176 a d e, 183 d f*
Constans, imper. 786 e, *792 d*, 830 b
Constantia de Brixia, monialis Mantuæ, ad S. Luciam an. 1455 211 e
† Constantinus, filius Theodori, frater David 44 b
Constantinus, episcopus Capuanus, concilio Romano an. 499 adest 362 d, 363 a; successorem habet Alexandrum 362 d
Constantinus *792 d*, Licinium devincit 690 b; imperio an. 309 potitur 909 b; dat pacem Ecclesiæ 253 c; jubet Hispelli sub an. 326 ludos celebrari 235 c; separat Sardiniam a Corsica 297 c; duos novos præfectos prætorio creat 288 e; Byzantium facit imperii sedem 690 b, postquam ipse instauravit 691 d; dat bona pro templo dicto Irenes 690 a; erigit ecclesiam in qua sepeliantur qui Byzantio præsunt 690 b; an. 340 moritur 793 d; sepultus ipse in ecclesia quam instauravit 689 f; pater fuit Constantis, Constantii et Constantini 792 d; fertur ædificasse sacras ædes SS. Seleuco et Stratonicæ 893 e
Constantinus, filius Constantini Magni 786 e, *792 d*
Constantinus, imperator Æthiopum, legatos mittit ad Eugenium IV 889 a
Constantinus, notarius apud Ægæos, S. Zenobium denuntiat *271 c*
† Constantius, martyr Perusiæ in Etruria 902 b
† Constantius Chlorus sæc. IV in Galliis 730 e, in Britannia 896 a
Constantius, filius Constantini 786 e, 792 d, 830 c
Constantius Laurentii, an. 1513 præpositus generalis Congregationis S. Salvatoris 199 e
Controya, matrona Ledesmensis 848 f
† Corbicanus dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 a
Corbinelli Antonius, filius Bartholomæi 204 b
Corbinelli Bartholomæus, pater Antonii *204 b*
Corbinelli Ermellina, filia Antonii, mater B. Luciæ 204 b c
Cordesius Antonius S. J., præpositus provinciæ Aragoniæ 608 a, 609 b, 620 d
Corleone (de). *Vide* Bernardus.
Cornilus, vicarius Sanquintinopolitanus 760 a b, 761 d e
Corona Cosmæ, Placentina 205 c
Corral (del) Emmanuel S. J. 598 b
Corsii, nobilis familia Florentiæ 204 d
Corti Joannes, episcopus Mantuanus 207 f, 209 c
† Cosmas, martyr in Cilicia *253 f*, 256 e, 258 d
† Cosmas, ecclesia in Vivaru *12 f;* in Rainanu *13 a*
†† Cosmas et Damianus, ecclesia Ticini 236 c
Costa Cæsar, an. 1573-1602 archiepisc. Capuanus 7 c
Costa Josephus 334 d
Cotoner Salas y Chacon Ferdinandus, regni senator in insula Majoricensi 600 d
Cotoner Salas y Chacon Franciscus, marchio de Ariañy 600 d
Cotoner Salas Joseph, moderator senatus Palmensis 599 f, 600 a b
Couros (de) Matthæus S. J. 2 f
Couvet Joannes, scutifer 436 a
Coya Joannes, Ord. B. Mariæ, de domo Theutonica 511 c
Coyneau Bartholomæus, prætor de Martine *426 e*
Cozza Pascalis *675 b*
† Crescens, martyr 699 c, 700 f
† Crescentianus, episc. Veronensis 830 e f, 831 d
† Crescentius 235 a
† Crescentius, martyr Perusiæ in Etruria 902 b
Crescentius, pseudepigraphus 229 c
Creus Antonius Marcus, Ord. Præd. *619 e*
Creutzeburgische Margareta, socia B. Dorotheæ, an. 1404 Romam petit 533 b
Cricinus, episcopus Veronensis 829 b
† Crispinianus, comes S. Quintini 730 d, 794 c, *817 a b*, 796 e, 925 c
†† Crispinianus (Crispinus et), abbatia 58 a
† Crispinus, comes S. Quintini *817 a b*
† Crispinus I, episcopus Ticinensis 236 d
† Crispinus II, episcopus Ticinensis 236 c
† Crispinus III, episcopus Ticinensis 236 d
†† Crispinus et Crispinianus, abbatia 58 a
Crispoldi, familia nobilis Reatina 869 e
Cristanus, plebanus in oppido Gdantzk 483 f
Cristofaro Nicolina (de), mater Francisci Sirimarco *681 f*
Croccus delle Piane Franciscus Antonius *677 d*
† Cronanus 375 e
† Cronion, martyr Alexandriæ sub Decio 232 b
Croy (de), familia nobilis Rodii 923 c
Croy (de) Antonius Fossas concremat 429 d
Croy (de) Joannes an. 1463 in Franciam transit 438 f
Cruintheresia, filia regis Britanniæ, famula S. Columb Cille 349 c
Cuculus. *Vide* Petrus Cuculus.
† Cunibertus Coloniensis, tempore adventus S. Foillani in Galliam *395 a d*
Custurer Antonius S. J. 620 f
Custurer Gulielmus 594 a
Custurer Salvator S. J. *639 f*
Custurer Petrus S. J. 636 f
Custurer Petrus Guilielmus S. J. 597 e
Cutberga monialis 130 e
† Cutbertus 24 c
Cypræus Joannes Adolphus 457 f, 460 a, lutheranus ad catholicos convertitur 458 a
† Cyprianus 408 d, 703 c
† Cyrenia, martyr in Cilicia 253 e
† Cyrenius. *Vide* S. Aurelius Cyrenius.
† Cyracus, episcopus Constantinopolitanus 233 f
† Cyriacus Corinthius, abbas in Palæstina 232 f, 233 a b, 328 e; adest concilio Constantinopolitano 233 c
† Cyriacus, martyrologium sic dictum 241 b, monasterium 242 f
Cyrillianus, post Marcum episcopus Byzantii 690 a
† Cyrillus Belozerensis 44 b
† Cyrillus, an. 351-386 episc. Hierosolymitanus 233 b d
Cyrillus Schytopolitanus, S. Cyriaci Corinthii discipulus et hujus Vitæ scriptor 233 a c
† Cyrus, martyr Alexandriæ, medicus 256 e
Cyrus, filius Fergussii 392 b

Dachrioch.

D

Dachrioch. *Vide* Colla.
Dacianus, sub Diocletiano sævus in christianos 288 b c, 289 c, adjuvante Diogeniano 288 a c
Dagobertus I, rex Austrasiæ, Neustriæ et Burgundiæ 368 e, 407 d; Hibernis imperasse dicitur 405 a; pater S. Noitburgæ de Hochhausen 836 d; abbatiæ S. Dionysii an. 638 bona confert 370 d; S. Madelgarius sub ipso militavit 380 e
Dagobertus II, filius S. Sigeberti, rex Austrasiæ 381 a, 385 e; exul factus 380 f, 381 a, apud Hibernos 381 b, an. 661 revertitur 381 a
Damasus, an. 366-384 papa 341 d, fertur excepisse S. Theonestum et socios 335 b, 336 b e, 342 a, 347 b; martyrem nuncupat S. Eusebium papam 703 d; nomen confessoris usurpat 703 d
Dameto y Gual Nicolaus 599 a
Dameto Nicolaus 600 b
† Damianus, martyr, medicus 256 e, 258 d
† Damianus cœnobium apud Assisium 212 e
†† Damianus (Cosmas et), ecclesia Ticini 236 c
Damianus, patriarcha Alexandrinus 328
Damianus de Honaria, monachus S. Xysti Placentini 360 d
† Daniel, monasterium in Monte prope Patavium *194 e*, 196 e
Daniel, archiep. Moguntinus 338 c
Daniel, archiepiscopus Utinensis 147 b
Danza, pirata Flandricus, vendit Hieronymum Lopez S. J. 643 e
Darius, pater sanctæ Ernach 350 d e b, filius Finchadii 349 b, 350 b, benevolus in S. Patritium 350 b
Davantia, sic dicta gens Bartolina 204 c
Davanzati Franciscus, pater Francisci 204 c
† David, episcopus 355 d, translatus ad S. Laurentium 353 f
† David, filius Theodori, frater Constantini 44 b
Decentius, episcopus Legionensis 276 d
Decius, imperator 711 e, fert edictum in christianos; plurimi martyres sub eo patiuntur 317 c e, 706 d, 707 d, 711 e, 715 a 796 f
Deghrogha, pater Finlogæ, filius Lochani 375 f
Deheselle Nicolaus, episcopus Namurcensis 431e
Deiamicus, sæc. XII abbas in Argona 59 f
Delaville de Mirsnont 756 c e
Delbono Bosselli Peregrinus Franciscus, parochus Voltæ 211 e
Delphinus de Atticone 188 c
Delphinus Daniel, Aquilejensis patriarcha, post archiepiscopus Utinensis 146 b, cardinalis S. Marci 146 d
Delvas 759 a, 761 [5]
† Demetrius Prilucensis 44 b
Demetrius, sæc. VI episc. Philippensis 342 f
Demory, vicarius Sanquintinopolitanus 761 c
Deodedus, presbyter 13 b
Dergny, presbyter Abbavillensis 924 f
Dergroga, idem ac Deghrogha
Desains 762 a
Descallarius Gulielmus, nobilis *618 f*
Descallarius Gulielmus, marchio de Palmer 600 d
Descallarius Hieronymus *650 b*, canonicus Majoricensis 594 e
† Desiderius 246 c
Develti. *Vide* Ælius.
† Devota, martyr 299 e
Dezcallar. *Vide* Abrin.
Diana, in comitatu Eleonoræ Austriacæ 225 b
† Diculfus, seu Dicullus, seu Tibullus, presbyter, socius S. Fursei 379 f, *393 b*, 394 c, *399 b*
† Dicullus, idem ac S. Diculfus.
† Didacus 238 c
Dido, episc. Pictaviensis, divinitus monetur de exsequiis S. Foillani *384 f*, *385 a*, *390 c e*, *407 a c f*, *415 e f*, *417 b*; favet Grimoaldo 385 d; moritur 663 d
Diedala, virgo Nivellensis 102 a
Diemudis, monialis Wessobrunensis, erudita 128 a e f; ejus monumentum in ecclesia Wessobrunnensi 129 a
† Dimidrianus, episc. Veronensis 829 b c 831 d
Diocletianus, imperator et persecutor, 236 d 247 b, 257 b d e f, 258 a d, 261 b, *267 e*, 274 e, 277 f, 280 b, 284, 289 c, 292, *296 b e*, 297 f, *298 e*, *299 b*, *300 c*, 302 b c e, 317 f, 337 c, 689 c, 719 a, 730 d e f, 731 b, 784 c d, *788 b*, *794 b*, 796 c, 803 *a*, *816 f*, 896 a b c, 925 c; sub eo plures fecerunt martyrium 253 e, 254 b, 255 b e, 257 d, 270 b, 274 e, 285 b, 286 b, 287 d, 289 b, 310 e, 317 e, 326 c, 327 a, 730 d, 739 f; nominatim martyres Thebæi 336 d; mittit, ad insequendos christianos, in Gallias Rictiovarum 796 c, in Sardiniam Barbarum *300 a*, *304 b*, *305 d*, *306 c d*, *307 d*, in Ciliciam Lysiam *259 f*, *261 f*, *262 a*, *265 e*, Cumas Fabianum *319 c*, seu in civitatem Apameam *319 f*; in Armeniam et Cappadociam varios legatos *258 c d*
Diogenes, ep. Byzantii ante Eleutherium 689 e
Diogenianus, præfectus Gallæciæ, sub an. 303, post Fortunatum 288 b c d; contra christianos adjutor Daciani legati 288 a c, 289 b; SS. Claudium et socios morte afficit 286 b, 288 a
† Diomedes, martyr, medicus 256 e
† Dionysia, martyr Alexandrina 234 c, 706 e
† Dionysius Areopagita 834 a, fertur advenisse in Gallias cum S. Quintino 796 b c, 783 f, *817 b*; venit Parisios 796 b; multos discipulos habet 247 b; dicitur suum caput tulisse 246 b
† Dionysius Alexandrinus 706 d e, 707 a, 715 a
† Dionysius, abbatia 63 a, 370 d, 811 c
Dionysius, patriarcha 342 f
Dionysus, falsus deus *272 e*
Dioscorus adversatur Flaviano, episcopo Philippensi 343 a
Dioscorus, socius S. Germani Capuani Constantinopolim euntis. 366 b
† Disibodus, abbatia 97 f
Dodrimont Joannes Andreas, consiliarius Alberti et Isabellæ 815 b
Dogfael. *Vide* Dogmael.
Dogini Dominicus, publicus curator 222 b, 225 a
Dogini Valentinus, filius Dominici 224 f
† Dogmael, abbas 684 d
† Dogonus, martyr in Africa 699 b, 700 a
Dominica, uxor Geminiani Angelini 869 f
† Dominicus *153 b c d*, *157 c d*, *163 b*, *166 d*, *165 f*, 596 d, 164 a, 175 f, 100 a, 136 a; fratrem habet B. Mannem 139 e, 141 a, 144 e; socios habet 139 d e; Tolosæ cœnobium instaurat 139 d f, 140 a; adest an. 1216 concilio Pruliano 139 a, et cum sociis eligit regulam S. Augustini 139 a d; mira operatur 140 d, 142 b; conventum Parisiensem instaurat 140 f, 141 a c; consilia dat B. Bertrando 140 b; capitulum generale an. 1221 celebrat 141 c; anno 1221 moritur 142 b; ejus reliquiæ 140 f, 141 c, *172 d*, 921 f; in ejus honorem altare *157 e*,
sepulcrum

sepulcrum Bononiæ *157 a*, *168 f*, effigies Manzani 152 b, et Forojulii 150 e, 151 b
† Dominicus, conventus Forojuliensis 151 c, 152 d ; ecclesia 150 e d, 151 c, *153 f*, *163 b*, *166 d*, *170 b e*, *173 d*, *174 a c*, *175 a e*, *180 a ;* conventus Civitatensis 149 f, 150 a ; ecclesia ibidem 149 b, 150 a, *169 a ;* conventus Anneciensis *32 d;* ecclesia Mantuana 210 f; ad Caffagium, conventus Florentiæ 206 b ; ecclesia Bononiæ *168 f*
Dominicus de Campis, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Dominicus de S. Petro, fidei promotor 868 c
Dominicus Venetus, Ord. Præd. 150 c
Domitius, frater Probi, imperatoris Byzantii 690 b
Domitius, pater Probi et Metrophanis, Byzantii episcoporum 690 b
† Domnina, martyr in Cilicia 253 e f
† Domnio, ep. Salonæ, martyr 330 e
Domnus, apostata 251d, 252 b
Donarelli Lelius 870 a
† Donatus, martyr Noviodunensis, socius S. Felicis 243 a, *699*
† Donatus, martyr in Africa 242 b e
† Donatus in Scopeto, monasterium Florentiæ *195 e*, 197 d e ; ecclesia in Ceperano *12 f*
Donatus, monachus *89 d*
† Dorothea, virgo et martyr Cæsareæ *287 c*, *492 c*
† Dorothea, vidua inclusa sæc. XIV 106 d, 928 ; comment. 472 ; ejus Vita *493 ;* alia Vita *499*
† Dorothea, fundatrix monasterii S. Catharinæ Ferrariis 205 b
Dorothea de Mediolano, seu de Milano, reformat monasterium Mantuanum S. Luciæ *215 f;* citatur 211 e f
Dorothea, uxor Berckonis Grobeling *561 f*
Dorothea, uxor Gerconis *562 d*
† Dorotheus, sub Licinio et Constantino martyr in Cilicia 253 e, 691 f
Dorotheus, episcopus Tyri 457, 691 f
Dorotheus, scriptor 689 ; ejus Opera probata dicuntur a Joanne Romano pontifice 960 c
Dorpowski Alexander, an. 1637 canonicus officialis cathedralis Culmensis 490 e
Dothius, monachus Fossensis 378 b, 427 f
Doublet Ludovicus 756 e
Dours Joannes, episcopus Suessionensis 760 b e
Dragone Lucretia, uxor Hyacinthi Rizzo *681 b*
Drogo, dux Campaniæ *845 a*, filius Pippini et Plectrudis, pater Grimoaldi 836 c, 840 c, *842 f;* an. 708 moritur 840 a, 844 e, febri correptus *843 b*, *844 e*, præmature 845 d ; dicitur sibi B. Noitburgim despondisse 854 b
Drogo, filius Caroli Magni et Reginæ, frater Hugonis 743 d ; an. 801 natus creditur 743 e ; tonsus a Ludovico Pio accipit episcopatum Mettensem 743 f, 744 f ; elevat corpus S. Quintini *817 d ;* dedicat sub an. 825 vel 823 ecclesiam novam S. Quintini 742 f, 657 b
† Drughema, soror SS. Brigidæ, Colmani etc. 376 c
Dubois Carolus 755 c, 756 a, f
Dubois Engelbertus, sæc. XVII ep. Namurci 439 e
Duclert, presbyter 761 f
Dumont Isabella 815 c
Dunnchadus, an. 716 abbas Hyensis 449 d
† Dunstanus 18 c, discipulum habet Alfwardum 454 a ; prophetizat de B. Ædelnodo dum eum baptizat 452 d
Durantus, sæc. XI abbas Saviniaci 23 c, 30 b c
Durieu, ultimus abbas Rhodiensis 439 b, 441 e
Duuez seu Duuhez Christophorus 755 c d e, 756 e
† Dympna 395 d

E

Eadburga, abbatissa, libros transcribit rogante S. Bonifacio 127 f, 131 a
Eadredus 456 b
† Eadsius, archiepiscopus Cantuariensis sæc. XI 451 c; commentarius 15 ; dicitur Haroldum coronasse 455 b
Eadwinus 17 b
† Eargnat 348 f
Ebanis, filia S. Salabergæ 368 d
Ebbo, an. 829 archiepiscopus Remensis 378 f, 459 b c, 744 d
Ebo Laudunensis an. 835 deponitur 744 e
Ebroinus dicitur successor Erchinoaldi 402 b ; successor Radoberti 402 b ; episcopos alios mactat, alios benevolentia prosequitur 400 d
Ebroinus committitur curandus Wimerido *805 f*
Ecclesius, an. 524 ep. Ravennas 362 f
Ecgberct, monachus Anglo-Saxo 449 d, 716 a
Ecgricius rex Annam successorem habet 394 d
Echin, pater sancti Ernach 348 e
Edelredus rex 856 c
Edgarus rex, pater S. Edithæ 455 h , confirmat an. 973 abbatiam de Thorneia 855 e, 856 b d
† Editha, filia Edgari 455 b c
† Edmundus, rex Est-Anglorum, pro fide occubuit 856 d ; sepultus Glastoniæ 456 a
† Edmundus, ecclesia 456 b
Eduinus, rex Anglorum *393 e*
† Edwardus, sæc. XI rex Angliæ 19 d, 20 e f ; 21 d ; coronatur a B. Eadsio 15 c f, 18 a b d
† Egbertus, anachoreta in Croyland ; de eo commentarius 852
Egburga, filia Adulfi, abbatissa 854 a d
Egelredus rex, prædecessor Cnutonis 455 b
Egelricus, præsul Suthsexiæ 456 e
Egelricus, abbas Croylandensis an. 974-984, instaurat abbatiam 855 a
Eginhardus, notarius Caroli Magni 378 b, 381 b, 427 f, 428 d
Egiza, rex Visigothorum, cui succedit an. 701 Witiza 292 c
Egmondanus, comes Belga sæc. XVI 752 e
Egricus, rex Anglorum orientalium, occiditur a Penda *375 a*, *391 e f*, *399 e*
Eichardus, ep. Noviomensis 742 e, 744d, *811 a*
Eleazarus, ecclesia Byzantii 690 a
Eleonora Austriaca, ducissa Mantuana, filia Ferdinandi I, uxor Gulielmi ducis Mantuani *223 e f*, 225 b ; an. 1594 obiit 225 b
† Eleranus 350 d
† Eleutherius 796 b
† Eleutherius, episcopus Byzantii, cui Felix succedit 689 f
Elffenstein (de). *Vide* Gulielmus.
Elfsius, an. 1014 ep. Wincestriensis 16 d
† Elias, ecclesia Amantiæ *668 a*
Elias, socius S. Livini in Flandria 411 f
† Eligius, episcopus Noviomensis 395 a, 400 b c, 403 d, 405 a, 766 e ; an. 640 sacratur 741 b ; interest translationi S. Fursei 378 d ; requirit corpus S. Quintini 740 a, 803 c e, et invenit 728 c, 740 c, 741 c d f, 742 a b, 746 d, 747 f, 755 a, 766 a, 767 b-d, 768 a b, 769 a, 770 d, 778 b, 779 f, 793 f, *803 f*, 804 e, *817 d ;* eum tumulavit 745 d ; 766 d e, 767 e f, 768 c, 811 a; et honoravit 741 b, 754 a, 765 b, 767 b d, 792 b; invenit corpus S. Piatonis 785 c
† Eligius, ecclesia Neapolitana 659 b, *672 d*

† Elisabetha Schonaugiensis, sæc. XII erudita 131 d, 483 b
† Elisabetha Thuringica 98 b, 99 e, 134 e
† Elisabetha (Thuringica), beghinagium Gandæ 134 e
Elisabetha Hippolyti, sæc. XV abbatissa monasterii S. Luciæ, Mantuæ 210 e, *225 c*
Elisabetha de Guarmo, sanctimonialis *182 c*, 184 b
Elisabetha de Puro, an. 1449 monialis ad S. Luciam 212 d
Elisabetha, reclusa Pomesaniensis 559 f, 560 a
Elisabetha Spalbecana 102 a
Elisabetha Wansia 102 a
Elisabetha de Gravio 101 f
Elisabetha, ducissa 195 d
Elisabetha, uxor Ludovici de Montaldo 211 d
Elisabetha, uxor Nicolai Karschou 563 e
Elisabetha, uxor Joannis Eppelin 562 a
Elisabetha, uxor Claudii 239 a
Elisabetha; forsan nomen filiæ B. Dorotheæ 516 a
Elisæus 691 a
† Eloquius, prædicat in Belgio *403 d;* dicitur in Galliam venisse cum S. Foillano 412 a c, 922 d; ejus frater fertur 412 b c, sed falso 412 c; non certo convenit S. Gertrudem 412 c, sed S. Madelgarium 416 c, cujus opera videtur in Galliam venisse 380 c f, 412 b
† Elphegus 18 c, 451 f, 453 c, discipulum habet Godricum 454 a
Elphinstonus Wilhelmus, sæc. XVI ep. Aberdonensis 448 a c
Elpis, forsan non uxor Boetii 130 c
Elwinus, sæc. XVI ep. Wincertiensis 16 d
Emerius in Momonia, e cujus stirpe Lugus-Laga 375 e
† Emetherius, dictus filius S. Marcelli, frater S. Claudii etc. 278 f, 280 b, sed falso 279 a
† Emetherius, frater S. Cheledonii 279 a
Emianus, abbas 378 d
† Emisteus, martyr 822 f
Emma, regina, uxor Cnutonis regis, mater Hardecnuti 16 a, 452 c e, 455 a d e
Emma, regina Francorum, uxor Lotharii 367 b
Emmanuel. *Vide* Carolus.
Emmanuel Philibertus, dux Sabaudiæ 752 e
Emnilda docet nepotem suum Thietmarum 134 a
Emon, canonicus Præmonstratensis Floridi Horti, frater Addonis 129 b
Enghien (de) Gerardus, castellanus Montensis 438 f
Enghien (de) Joannes, filius spurius Gerardi 438 f, sub an. 1474 diripuit Fossas 438 c d, 439 a
† Engratia 286 c
Eni, pater Annæ, regis Anglorum orient. 394 d
Enriquez Teresia, uxor Frederici ducis Methymnæ Rivi Sicci, tertiaria S. Franc. 686 b
Eochadius, pater Conalii 375 f, 376 a, filius Feghii 376 a
Epaphroditus, episcopus Philippensis I 342 e
† Ephrem Edessenus 125 b, 199 f, 271 b
Ephrem, patriarcha Alexandrinus 916 f
Ephrem, successor Isaiæ episc. Rostoviensis 39 e
† Ephysius 298 d, 305 d
† Epimachus Pelusiota, martyr 927; commentarius 704; ejus Acta *712*
† Epimachus, socius S. Gordiani, martyr Romanus 684 b, 706 d, 707 e, 708 d f, 709 a c d f, 710 a, 823 e, sub Juliano Apostata 707 e f, 708 d f, 709 a, 710 a, 823 e
† Epimachus, ecclesia Romæ 708 d e
† Epimachus Alexandrinus 709 a c e, 711 e
† Epimachus sub Decio occisus 706 d e f
† Epimachus 695 d e
† Epiphanius, sæc III ep. Ticinensis 235 c, 363 d, successor S. Crispini III 232 a
† Epiphanius, discipulus Luciani 125 c
Epiphanius, diaconus 333 b
Epiphanius Insuber, Ord. Min. *863 d*
Epiphanius, subditus Luciano præfecto in Cilicia *272 c*
Eppelin Joannes *562 a*
Eraclianus 737 d, *786 a*, *792 e f*, *800 b*
Erardus (de) Lesiniis, sæc. XIII 773 e
† Erasmus, sæc. IX 309 f
† Erasmus, monasterium Neapoli 309 a f
Erchenaldus, patricius sub Sigeberto rege et Grimoaldo majore domus 374 a, 387 e f, 402 b, 588 a, excipit S. Foillanum *387 a b;* major domus in Neustria 374 b
Erchenboldus, sacerdos Noviomensis *813 c d*
Eremboldus, crucifer e familia Gruuthuysen 93 f
† Ericus, rex Sueciæ, martyr 433 b
Ermengardis, Senonensis *810 d*
Ermentrudis *813 f*, *814 a*
† Erminus convenit S. Maldegarium 416 c
† Ernach, discipula S. Patricii; de ipsa commentarius 348
Ernach, filius Echin 348 e
Ernaldus, clericus 729 a
Errico Diana, mater B. Angeli ab Acrio, uxor Francisci Falco *662 c*, *664 f*
Errico Dominicus aut Franciscus, presbyter, avunculus B. Angeli ab Acrio 662 d, 664 a
Escaillon (d') Arnoldus, presbyter, filius Joannis 764 e
Escaillon (d') Joannes, pater Arnoldi 764 e
Escalas Bartholomæus, coadjutor S. J. 361 d
Eskender, sæc. XV rex Æthiopiæ 239 a d
Eskillus, sæc. XII Danorum archiep. 60 a b
Esquirro Seraphinus 302 f
Esquivel Franciscus, sæc. XVII archiep. Calaritanus 302 f, 303 b
Estado Matthæus, sub an. 1769 notarius 599 a
Estensis Isabella, uxor Francisci II, marchionis Mantuani 225 e f
Ethelbaldus, rex Merciorum 854 b, fundat Croyland 854 d
† Ethelbertus, dicitur martyr 433 b
Ethelbertus, maritus Berthæ 17 c
† Ethelburga, filia Annæ regis Anglorum 394 d e
† Ethelreda, filia Annæ regis Anglorum 394 d e
† Ethelredus dicitur martyr 433 b
Ethelstanus, rex 16 f
† Ethelwoldus, an. 963-984 ep. Wintoniensis 855 d e, 856 c d, construit Thorneiam 855 e 856 c d
† Ettho; ejus Vita 378 e, 380 c d, 405 a, 416 c; prædicat in Belgio 403 d; ex Hibernia venit 380 c, sive cum S. Foillano 412 a, 922 d, cujus dicitur frater 412 b, sed falso 412 c; sive cum S. Madelgario 380 d e f, 412 b, quem conveniebat 416 c; sed non certo adiit S. Gertrudem 412 c
† Eva, inclusa 101 f
† Evagrius, martyr in Cilicia 253 e
Evaricus, an. 474-484 rex Visigothorum 354 d
Eudoxia, uxor Joannis Presbyteri, mater S. Cyriaci 233 c
† Evergislus, ep. Coloniensis, martyr 433 b
† Eugenia 822 e, 823 e; filia S. Claudiæ 823 e
† Eugenia, ecclesia Romæ 822 e, 823 a e
† Eugenius 247 b, dicitur venisse in Galliam cum S. Quintino et aliis 299 a, *794 c*, *817 a b*

† Eugenius III, antea Bernardus, monachus Claraevallensis, beatus nuncupatur 91 d, 96 e; an. 1145 fit pontifex 25 b; hoc anno dat bullam in qua de ecclesia Faucismaniæ 918 c; ejus iter in Galliam 25 b; varia agit de sanctis 22 a, 25 b, 483 b
Eugenius II 7 f, 811 c
Eugenius IV 196 b, monasteria curat 212 d, 213 c d f, 217 b; varias res ecclesiasticas agit 196 b, 299 a, 305 d, 863 c, *879 d;* legatos mittit ad Armenos 864 b, 865 a, ad Æthiopes et Indos (ad Presbyterum Joannem) 239 e, 861 e, 864 c d, 865 c d e f, 866 a, 879 d, 885 f, 888 a, 889 a b c d
Eugenius rex occidit SS. Floram et Lucillam 821 b
Eugenius, pater Finchadii 349 b
† Evilasius, martyr Cyzici 802 b
† Evinus meminit S. Ernach 350 b e
† Eulalia, ecclesia Majoricensis 97 c, 651 c
† Eulalius, an. 362 episcopus Amaseæ 332 a b e
Eulalius, archipresbyter Pictaviensis 355 e
† Eulogius, martyr 290 c
† Eulogius 847 e f
† Eulogius dicitur B. Momboli socius in Gallia fuisse 412 c
Eunomius a S. Asterio impugnatur 322 f
† Eunus, martyr Alexandrinus 707 b
† Euphemia, martyr 330 f, 331 b, 332 e f, 333 a
† Euphemia, martyr Chalcedonensis 902 c
† Euphemia, ecclesia Byzantii 690 b; ibidem ecclesia ædificata a Tito 689 c
† Euphymius, monasterium Suzdaliense 45 f
† Euplius, martyr Catanensis 902 c
† Euplus, martyr 289 a
Euprepius, ep. Veronensis I 829 c c
† Eusebia 395 d
Eusebia, matrona Romana cæca, inquirit corpus S. Quintini, reperit et sanatur *785 e f, 786 a c, 792 d f, 793 a d, 799 f, 800 f, 817 d,* 726 b, 728 c, 731 e f, 734 b, 736 c, 737 d f, 738 b f, 740 c, 746 d, 747 f, 755 a, 766 d f. 767 a c, 766 a, 768 e, 769 a b, 772 a, 792 b, 801 e, 819 e
Eusebia, sanctimonialis Civitate *177 c d e*
Eusebia, uxor Thomæ Pediconi 870 f
† Eusebius, pseudonymus 226
† Eusebius, martyr in Africa aut Nicomediæ 251 a b d
† Eusebius, martyr Nicomediensis 232 c
† Eusebius, martyr 684 e, 685 a, sub Maximiano imperatore et Maxentio præside 684 f
† Eusebius papa, exul in Sicilia, martyr nuncupatur 703 c
† Eusebius Vercellensis, monachos fecit clericos 355 f; concilio Alexandrino an. 362 interest 250 c
Eusebius, an. 524 Fanensis ep. 362 f
Eusebius, eremita Fulinguæ in Umbria 276 b
Eusebius Franciscus 861 b, 867 d
Eusebius Joannes Baptista, Ord. Minor. 861 b
† Eusicii Cella, monasterium 31 f
† Eusostomus 226
† Eustachius 27 d
† Eustachius, ecclesia Parisiis 773 f
Eustachius de Caladia sæc. XII 59
† Eustasius 368 e, visitat S. Gonduinum 367 b f, 368 d e f; abbas Luxoviensis, discipulus S. Columbani 127 f, 382 c; socium habet S. Agilum 367 f
† Eustasius, filius S. Salabergæ etc. 368 d
Eustathius, ep. Ægensis 255 e
† Eustochium 130 c, 253 e
† Eustorgius 834 a
Eustorgius 233 c
† Eustratius, martyr 258 c
Eustratus, in calendario melchitico 899 a
† Euthymius, abbas, vestem monachalem induit S. Cyriaco 233 c
† Eutrepius, martyr in Cilicia 253 f
† Eutropia, martyr Alexandrina 232 b, 705 a b, *713 d,* 710 d, 715 b d, torquetur ab Apelliano 705 b, 715 b
† Eutropius 719 e
† Eutropius 710 c
† Eutropius, episcopus Santonensis 439 d
Eutropius, eunuchus 332 d
Eutycius; ejus error depellitur a S. Germano Capuano *364 e*
Euzoius, ep. Byzantii XI 690 a
† Exuperia, uxor S. Olympii, mater S. Theoduli 823 a, 824 e, 825 e, 827 c, 828 e
† Exuperius, martyr 274 e, 821 f

F

† Faber Petrus 209 c
† Fabianus papa, martyr 252 d, 360 c, 361 a, 711 e
Fabianus, præses 325 b, in civitate Cumana persequitur christianos *319 c;* item Apameæ *319 f,* et Spoleti sub Antonino imp. 314 f, 315 a; S. Maximum occidit *320-324 ab,* 312 b, puerumque, S. Maximi sanctitatem extollentem 313 a; viso miraculo per S. Maximum 325 e, non convertitur 314 a; S. Pontianum cruciat 315, et occidit 317 e
Fabianus, sæc. XIII præfectus 319 a
† Fabiola 130 c
Fachtna, filius Senchadii 376 a
† Facundus, dictus filius S. Marcelli 278 f, 280 b, sed falso 290 a
Fadulfi. *Vide* Anna Maria.
Faita Petrus Reatinus 869 d
Falco, monachus Moriniacensis, discipulus Ligerii 94 d; an. 1128 Dunensis abbas 94 d e
Falco Franc., pater B. Archangeli *662 c,* 664 f
† Famianus, Ord. Cisterc. 96 e
Fardelli Maria, mater Nicolai Sanseverino *677 d*
† Faro fundat cœnobium Meldense 428 c
Fasanello Vincentius, medicus *677 b*
Fastrada, uxor Caroli Magni 743 d
† Fastredus, abbas Cambronensis 92 e, 96 b, post Claraevallensis 91 e, 92 e, 96 b
Fava baro *676 f*
† Fausta, martyr Cyzici 902 b
† Faustus 708 f
† Faustus, dictus filius S. Marcelli et frater S. Claudii etc. 278 f, 280 b, sed falso 279 a
Faustus cum Gallo an. 298 consul 278 a, 288 c
† Febronia, martyr 130 c
Fedele della Porta Josephus *224 b*
Federicus, Urbinatium princeps 197 d
Fedhlimius, filius Fiachri Cassani 349 b
Feghius, filius Rossii 376 a
† Felicianus, martyr Afer 242 b e f
† Felicissimus, martyr 699 b f, 700 a
† Felicissimus, martyr in Africa 233 f
† Felix, martyr in Africa 224 a b c e f
† Felix, ep. Spellatensis 235 b, 336 a, 701 c
† Felix, martyr Noviodunensis 243 a, 699, socius S. Donati 243 a
† Felix, forsan sedit Martani 235 a e
† Felix Nolanus, martyr 426 b

† Felix de Valois 100 a
† Felix, ecclesia in Maliatu et in Peti 12 f, ecclesia in Campanianu 13 a
Felix, sæc. V papa 14 b
Felix, ep. Byzantii ante Polycarpum 689 f
Felix, it cum S. Germano Capuano Constantinopolim 366 b
Felix, scriptor 853 b, 854 b e
Felix, pater Abbonis 858 f
Feltrius. *Vide* Antonius.
Fera Victoria, monialis S. Luciæ *223 a*
Feradach, frater Brendini, regis in Scotia, et Adelfii *391 a f*
Feramelli Joannes *200 c d e*
† Ferdinandus Calatinus 7 a
† Ferdinandus, rex Leonis Castellæque 100 b, 287 b
Ferdinandus, sæc. XVII ep. Leodiensis 417 b
Ferdinandus I, imperator 225 b
Ferdinandus II, rex Leonis 292 e, 848 f; filius regis Alfonsi, legatum ab Alexandro III accipit 292 e, non vero ab Adriano IV *291 d e f*
Ferdinandus III, imperator, pater Leopoldi I, conjux Mariæ Annæ Hispanicæ 222 c
Ferdinandus V, rex Castellæ et Legionis 280 e
Ferdinandus III, dux Guastallæ, pater Annæ Isabellæ Gonzaga 222 c
Fergussius, filius Conalli Crimtbannii 446 e
Fergussius, pater Cyri 392 b
Feroni Joseph Maria, cardinalis præfectus Congregationis rituum 147 d e
Ferragut Gabriel 653 c
Ferragut Gonzalvo, provincialis FF. Præd. in Aragonia 597 d, 599 f
Ferrando Joannes Antonius S. J. 598 b
Ferrar Catharina 648 d
Ferrara Hieronymus 149 e, 151 f
Ferraresi Josephus *224 c*
Ferraresi Ther., monialis Mirandulæ *224 c*, 225 b
Ferrari Claudius, archipresb. Acritanus *677 b*, *679 b*
Ferrari Hieronymus *680 d*
Ferraro Thomas *676 a*
† Ferreolus, martyr 727 a
† Ferreolus, episcopus 125 e
Ferrer de S. Jordi Franciscus, canonicus 599 a
Ferrey, sacerdos in parochia Arinthod 27 f
Festus, centurio 282 a
Feydeau Henricus, episc. Ambianensis 4 c d, 5 e
Fez (Le) Martina, sanctimonialis 815 c
Fiachrus Cassanus, filius Collæ 349 b
Fictarolus Petrus, sæc. XIII subdiaconus Ecclesiæ Neapolitanæ 311 f, 319 a
Fidelis a Castilione, Ord. Capuc. *676 a*, *681 a*
Figuerola Anna 651 b c
Filippini Hieronymus, commissarius reipublicæ Cisalpinæ, Mantuæ *221 e*
Filltanus. *Vide* Philtanus.
† Finanus, ep. Æbudarum insularum 477 b
Finchadius, pater Darii 349 b, 350 b.
Finnbhar nepotem habet S. Colmanum 686 e
Finnloga. *Vide* Fundloga.
Fintanus et Finntanus. *Vide* Philtanus.
Fiol S. J. 652 f
Fiorettus Benedictus *674 b*
Fiori Joannes, canonicus Civitatis Ducalis 869 e
Fiorilli Clemens 870 c
Fiorilli Ludovicus, filius Clementis 870 c
Firao, cardinalis, frater Thomæ 674 c
Firao Thomas, dominus terræ Lutiorum 674 c
† Firma, martyr Afra 242 b e
† Firminus, martyr 4 a
† Firminus, confessor 4 a
† Firmus, martyr Veronæ 325 a, 829 b
† Firmus, martyr in Cilicia 253 e
Flaminia, uxor comitis Simonetti 870 a
Flaocatus Burgundiam administravit 387 f
Flavianus, ep. Philippensis 342 f, 343 a
Flavius Sabinus, frater Flavii Vespasiani 356 e
Flavius Vespasianus, frater Flavii Sabini 356 e
† Flora, soror S. Lucillæ, martyr Romæ 821 b
† Florentius, episcopus 353 f, 355 d
† Florentius, ecclesia Royensis 764 e
Florentius, sæc. XIII abbas Indensis, fundator videtur cœnobii de Kerkhom 102 e, 103 b
Florentius, sæc. XIV 126 e
Florenville, parochus Fossis 434 b, 437 d, 924 e
† Florus, martyr 243 c d
Florus Herculanus, prior S. Ambrosii 192 e
Florus, dominus de Nangis, forsan pater B. Petri Monoculi 54 d
Foelanus, filius reguli Hibernici 392 a
† Foillanus ; commentarius de ipso 370 ; ejus Acta *383*, *385*, *391*, *395*, *408*, *416*, *417*, *427* ; explanantur aliqua 388 b, 685 c, 922
Foillanus, discipulus S. Livini 376 c
Folcardus 744 b, 796 c
Fonda Josephus S. J., superior Palmæ 586 d, 600 c
Font Joanna 652 c
Fontana, familia nobilis Mediolanensis 832 b
Fontana Seraphinus, abbas ad S. Simplicianum 834 a
† Forennanus, dicitur in Galliam S. Foillanum comitatus 412 a
Forestier Robertus 756 f
Fornaro Antonius, Reatinus 866 e
Forti Cajetanus, fidei promotor 147 c d e
Fortier Petrus, parochus Sanquintinopolitanus 757 e, 758 b, 759 a
Fortis sæc. VII ep. Mediolanensis 831 f, 832 f
Fortis Aloysius, generalis S. J. 596 a
† Fortunatus, martyr in Africa 699 b f, 700 f
† Fortunatus 299 c d
Fortunatianus, ep. Aquileæ 830 b
Fortunatus, dictus præfectus Legione in Gallæcia 288 c d; præfectus Tingi, martyrio afficit S. Marcellum 276 e f, 277 a, *281 c*
Fouquier Eligius 756 e
Fouquier-Cholet 761 f
Fracassini Theodora, uxor Joannis Feramelli *200 d e*
Fradin Franciscus 337 f
Franceschini Carolus 870 a
† Francha, Ord. Cisterc. 96 e
Franciotto, cardinalis 592 b
Francisca, sæc. V præposita Eugubii monialibus 197 d
† Franciscus Assisas 100 a, 596 a, 666 c, ex parte ædificat monasterium Columbarium 878 d; socium habet Christophorum 686 b; evangelizat in Oriente 212 e ; S. Claræ primam regulam proponit 212 d e; Clarissis imponit clausuram 217 a, d e ; de monialibus agit 214 a, 220 d e
† Franciscus Assisas, ecclesia Castilione 198 d, Segoviæ 606 e, Reate 866 d e, 867 a, 868 c, 891 f, Ipplis 152 b, Bononiæ 188 a ; conventus Reatinus 866 c, Fontis Columbæ 867 f, Scarlini 863 e, Castilione 192 c; provincia Ord. Min. 863 b, tabula picta Ipplis 152 c, Forojulii 151 b
Franciscus ab Acrio, guardianus Capuc. *633 b*
Franciscus Florianus, Ord. S. Francisci 238 d
Franciscus de Mirandula, Ord. Minorum *224 d*
Franciscus, rex Portugalliæ 32 d

Franciscus

Franciscus I, marchio Mantuanus 211 b
Franciscus II, marchio Mantuanus 225 f
Franciscus, filius Frederici II, marchionis Mantuani 208 b
Franciscus de Cortona *198 e*
Franco, sæc. IX ep. Leodiensis 428 e f, antea monachus Lobbiensis 429 a
Franco sæc. XII curat xenodochium Fossense 922 b
† Fraternus, ep. Autissiodorensis 233 e
Fredebertus, clericus *806 e*
† Fredegandus, dicitur S. Foillani socius 412 a
Fredericus, abbas Horti B. Mariæ 133 e
Fredericus I, imperator 65 d, 87 b c, agit cum B. Petro Monoculo 85 b, 87 b ; pater est Henrici VI 65 a ; intrudit in sedem Moguntinam Christianum de Buche 61 e
Fredericus II, marchio Mantuanus, maritus Margaritæ Palæologæ 208 b, *223 d*, 225 a
Fredericus, filius Frederici II, marchionis Mantuani 208 b
Franciscus Maria, dux Urbinatium *195 b*
Fredericus, dux Methymnæ Rivi Sicci in Hispania, maritus Theresiæ Enriquez 686 b
Frias Bartholomæus 652 a
Frias (de) Didacus 849 b
Fridigosus, sæc. IX abbas S. Bertini 744 b
† Fridolinus duplicia monasteria exstruit 382 b
Frisari Joseph, abbas Casinensis 361 b e
† Frodobertus 773 b
Frodoinus, monachus Novaliciensis 857 e
† Fructuosus, ep. Tarraconensis, an. 259 martyr 289 a, 290 c
Frugnoni Anna *201 a*
† Frumentius 328 b
Fulbertus, ep. Carnotensis 455 b, 456 d
Fulco, ep. Tolosanus 100 c
Fulcradus *810 d*
Fulculfus, filius S. Gonduini 367 e, 368 a
† Fulgentius 296 c, 299 c d, 302 b, sæc. VI in ecclesia Calaritana 305 d ; episc. Ruspensis 125 e ; in Sardinia cœnobium ædificat 300 e f
Fullana Bartholomæus Antonius 598 d
Fullana Michael 598 d
Fulradus, abbas et comes 811 f, S Quintini cultum fovet; construit templum in ejus honorem 742 d f, 745 d, 767 d, 778 a, *808 b*, 811 a b, *817 e*, an. 823, 765 b d ; præest ecclesiæ Sanquintinopolitanæ 807 e ; mirum experitur per S. Quintinum *806 c f*, *807 a c ;* an. 825 obiit 812 a, vel an. 826, 811 e ; nepos S. Brendani 392 b
Fundloga, rex Momoniæ 375 e, in Hibernia *391 a*, filius Dergrogæ 375 f, pater Philtani 375 e, 376 a, *391 a*, *409 d*, quem nescit iniisse matrimonium *410 a;* filium successorem habet *391 f;* frater Brendani episcopi *410 a c*
† Furseus 379 c, frater SS. Foillani 370 c, 376 c, et Ultani 377 b, 397 c, 398 a b, 411 e, 412 b ; dictus filius Finnlogæ 375 f, nepos S. Brendani ; Hibernus nobilis 375 b d ; dicitur convertisse Adelfium 411 e ; fuit amicus Annæ regis 375 b ; præfuit monasterio Cnobheresburgensi 375 a ; cum fratribus in Galliam venit 387 b, 394 b, 398 d e, 922 d, et in Belgium *380 c*, forsan opera S. Madelgarii *380 c d e f*, 412 b, socios habens 375 f 377 a, 379 e f, 412 d ; amicus fit regis Sigeberti *410 e;* non fuit Benedictinus 378 a, sed monachus 377 c ; miracula patrat 400 d ; fundat monasterium Latiniaci, et ecclesiam Peronæ 378 a, 381 d, 399 c d, 411 d ; ejus cum S. Gertrude commercium 427 d ; ejus mors et sepultura 401 a b; demum per totam vitam S. Foillani citatur.
† Furseus de Ultonia 376 b
Fusari, sacerdos *680 c*
† Fuscianus comes S. Quintini in Galliis 750 b, 785 c, *794 e*, 796 a c d e, *817 a b*, *819 b*, 925 b, prædicat Taruanæ cum S. Victorico 796 d, *819 a*

G

† Gabriel, archang. 151 b, curam habet de B. Benevenuta 151 e, *161 e*, *166 a*, *167 e*, *172 f*, *176 b*, *185 b*
† Gabriel, ep. Veronensis 829 b
Gabriel de Mantua, minister provincialis FF. Minorum *221 b*
Gabriela, sæc. XVI monialis, filia Francisci dello Scappela 206 d
Gabriellius Petrus, sæc. XIV ep. Eugubinus 190 b
Gaccia (la) Anna, monialis *681 d*
Gagis (de) Sybilla, monialis Aquiriæ 101 f
Gaisruck Cajetanus Carolus, cardinalis archiepiscopus Mediolanensis 835 d, e
Gaius. *Vide etiam* Caius.
Gaius, presbyter, colligit corpora SS. Zenobii et Zenobiæ *265 e*
Galaffra, rex Toletanus, filius Alchamæ 847 a, *850 a*, pater Galianæ *850 b*, occupat Hispaniam 847 b, *850 d ;* dicitur pater S. Nicolai 847 b d ; cum patre in Hispania an. 711 bella movet 847 d
Galbanus, socius S. Foillani, prædicat in Anglia *399 b*
Galcherus de Ochies, abbas Longi-Pontis 84 e, an. 1198-1217, 68 b c, 84 d; cum Thoma de Radolio agit 66 e
Galeotti 210 f
Galerius Maximianus, imperator, persecutor christianorum 897 d, 898 a; an. 293 cæsareum imperium incipit 895 f, 897 b ; in Illyrico præest 898 d; devincit Narseum, regem Persarum 896 a ; ab an. 298 vexat milites 896 c, quos vult participes fieri rituum paganorum 274 e ; per quinquennalia 895 a, 896 d, exercet persecutionem 896 b ; an. 305 renuntiatur Augustus 300 a, 396 d; in Oriente dominatur 896 a d e, 915 e ; an. 309 rerum potiebatur 909 b; sub eo martyres fiunt SS. Stratonica et Seleucus 893 e, 894 d ; proponit an. 311 edictum pro christianis 897 b ; contabuit ad Serdicam 897 a
Galiana, filia Galaffræ, uxor Caroli Magni *850 b*
† Gallicus, martyr 699 b f
Gallienus, imperator 822 b, 826 a, 827 d, 828 b, 829 f, 830 a ; persecutor 827 f ; sub eo occiduntur SS. Rogatianus et Felicissimus 700, S. Symphorianus 824 d, S. Nemesius 822 b d, 824 d
Gallo Augustinus, filius Nicolai *675 c*
Gallo Dominicus *676 d*
Gallo Nicolaus, medicus Bisiniani 675 b c
† Gallus, abbati 241 d
Gallus, secretarius S. rit. Congr. 868 c
Gallus, consul cum Fausto 288 c
Galterius, ep. Tornacensis 747 a
Galterius, vir nobilis *425 f*
† Galvanus 96 f
Gandulphus Ord. Min., sæc. XV guardianus Terræ Sanctæ 889 b
Gapo Franciscus 652 f, 653 d

Garcia

Garcia Didacus 598 d
Gardi Antonius *675 d*
Garlitzinne Catharina 565 b
Garmundus, sæc. XII abbas Pontinensis IV, electus Autissiodorensis episc. 60 f, 61 a b
Garnerius, sæc. XII abbas Claraevallensis 66 b
Garridus Franciscus. *Vide* de la Vega.
Garrigi, familia nobilis 139 a
Garsignies (de) Paulus, Suessionensis episcopus 760 a, 761 d
Gaspar a Florentia, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Gasparinus, Insuber, Ord. Min. 863 d
Gaucelini. *Vide* Bernardus.
Gaude (de la) Carolus Pisanus, episc. Namurcensis 431 e
Gaudenti Nicolaus 566 f
† Gaudifridus, notarius S. Bernardi 91 c, 92 f, 93 e f
† Gaudiosus, ep. Africanus 685 b
Gaufredus. *Vide* Gaufridus.
Gaufridus. *Vide etiam* Godefridus.
† Gaufridus (seu Godefridus), sæc. XII post B. Guerricum abbas Igniacensis 55 a, 62 a, postea Claraevallensis ; demum abbas Altæcumbæ 92 e, 96 b ; citatur 93 f, 94 a
Gaufridus, monachus Villariensis 106 c
† Gaugericus, abbatia Cameracensis 820 c
† Gavinus, martyr sub præside Barbaro 299 b, *306 d e f*, Turribus 300 d
Gaulay, chirurgus Salmurii 654 f
Gauslinus Bernardinus, Ord. Præd. 150 c d
Gazo Ignatius S. J. 600 c
Geila, Garelgeensis *814 b c*
† Gelasius, papa 13 f, 14 a b, non æqualis S. Germani Capuani 363 d ; successor S. Felicis papæ 14 a ; ante an. 497 moritur 363 d
Gelgehen seu Gelgehes ; eadem ac Gergehes.
Gelgesia, 375 f. *Vide* Gergehes.
† Gendulphus, filius S. Geniti 234 a
† Genesius, martyr Arelatensis 232 f
† Genitus, pater S. Gendulphi 234 a
Genouard Gabriel 652 e
Genouard Gabriel, filius Gabrielis 652 e
† Genovefa 245 a d e f, 247 e
† Genovefa, ecclesia 245 e ; abbatia 63 a b
Gensericus, pater Hunerici 341 b, 343 b d
Gentfridus, presbyter *807 b*
† Gentianus *819 b*
Gentilibus (de) Hieronymus 9 f
Genty Felix, vicarius S. Quintini 760 e f
† Georgius, episc. Alexandrinus, martyr 898 b
† Georgius, ep. Svellensis 298 d
† Georgius, ecclesia Florentina 862 d
Georgius, ab imperatore Æthiopum ad Eugenium IV legatus 889 b
Georgius ab Erballio, discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Georgius, pater Vsevolodi 41 f
† Georius ; de eo commentarius 34
Gerardus. *Vide etiam* Girardus.
† Gerardus Morisenus, ep. in Hungaria 165 d
† Gerardus, ep. Potentinus ; commentarius 464, 928 ; ejus Vita *467*
† Gerardus, sæc. XII sextus abbas Claraevallensis 90 f, occisus ab Hugone de Basochiis 58 f, 76 e, 78 a, *87 a* e, *90 a* ; sepelitur Claravalle 65 f, 66 a, *76 e*, *90 b* e ; colitur 56 f, *78 a*, 87 *a*, 90 d, 96 e
† Gerardus, frater S. Bernardi, Claraevallensis monachus 91 d, 96 e
† Gerardus, martyr 91 d
Gerardus, abbas Everbacensis 78 c
Gerardus, abbas Igniacensis *88 f*
Gerardus de Comtehe (Cumptich), monialibus Rameyensibus an. 1216 bona confert 103 a b, quas de Kerkhem Rameyam transtulerat 102 e, 103 a
† Gerasinus, abbas 233 c
Gerber Nicolaus 567 b
Gerbertus, sæc. X archiep. Capuanus 8 a b c d, 10 e f, *12 d*, 14 b ; successorem habet Adenulphum 8 c
Gerbrandus, ep. a B. Ædelnodo consecratus 458 b
Gerburgis, abbatissa Gandersheimensis, soror S. Hathumodæ, erudita 131 c
Gerco, maritus Dorotheæ *562 d*
† Geremarus ; chartularium 981 a
Geremundus *13 d*
† Gereon 233 e, 700 e, Coloniæ martyr 243 a
Gergehes, filia Adelfii *391 a d*, *409 d*, vel Ædhfinnii 376 b, vel Connaciæ 376 a, uxor Philtani 375 d, *391 f*, *410 b*, *416 e*, 411 e, 923 f ; sed inscio patre, a quo ad ignem damnatur 376 e, *391 a b c*, *409 d e* ; divinitus illæsa 376 e, *391 d f*, *397 e f*, 409 f ; in exilium ejicitur *391 e f* ; patri reconciliatur *391 f* ; mater est S. Foillani 375 d, *398 a b*, *410 b*, 923 f, S. Fursei 375 d, 376 e, *398 a b*, *410 b*, *416 e*, et S. Ultani *398 a b*, *410 b* ; ad fidem convertitur 411 e
Gerlo, canonicus Nivialensis *420 f*
† Germanus, ep. Capuanus sæc. VI ; commentarius 358 ; ejus Acta *363*
† Germanus, eremita in Sabaudia ; commentarius 21, 919 a ; ejus Vita *29* ; frater S. Rodulphi 31 e ; prior Tallueriensis 31 e, 33 b e
† Germanus, abbas I Grandivallensis 369 d f, 370 a
† Germanus, martyr Hispanus 279 a
† Germanus, martyr 241 a
† Germanus, filius S. Marcelli, frater SS. Claudii, Luperci etc. 278 f, 280 b
† Germanus Autissiodorensis 363 d
† Germanus a Pratis, abbatia 63 a b, 246 a, 316 b, 738 f ; ecclesia Montibus 436 a
† Germanus dicitur in Galliam S. Foillanum comitatus 412 b, 922 d
Germanus, sæc. XVII ep. Philippensis 342 f
Germanus, ep. Pisaurensis, forsan missus a S. Hormisda Constantinopolim 362 e
† Gero, martyr in Hollandia 232 e
Geroldus *813 e*
Gersuinda, uxor Caroli Magni 743 d e
† Gertrudis, sæc. VII vidua in Belgio 395 d
† Gertrudis Nivellensis 374 d, 412 a, 427 e, 433 e filia B. Ittæ (seu Itubergæ) et Pippini 107 c, 374 b, 382 e f, soror S. Beggæ 844 e, sanctitate claret 382 d, *395 b d*, *401 c f*, *403 d*, 412 e ; familiaritate utitur erga S. Foillanum 374 e, 381 b, *383 f*, *384 a b*, *387 b c*, *388 c d*, 395 e, 401 c, 411 d, 412 f, *413 e*, *414 b*, *416 e f*, et erga S. Ultanum *381 b*, 382 d ; dat Fossas S. Foillano *383 f*, *384 a b*, *388 a b*, 402 c, *413 b*, *416 e*, 427 d, 428 b, 924 e, atque S. Ultano *387 b*, 412 a, 427 f ; sollicita de corpore S. Foillani mortui 374 c, *385 a b*, *389 d f*, *405 b c*, *406 f*, *407 d e*, *415 b c d f*, 433 d e f, 922 e, postquam cœlitus monita est *384 e f*, *389 c d*, *390 a b*, *405 d*, *407 a*, *417 a* ; curam habet de exsequiis S. Foillani *385 a b*, *390 b c*, *405 d e f*, *415 b* ; S. Madelgarium convenit *416 c* ; abdicat se dignitate abbatiali 374 c d ; ejus mors 374 c, 381 a ; honores ipsi delati Fossis et alibi 413 e f, 427 e, 431 f, 435 c

† Gertrudis, abbatissa Rodersdorffensis, soror S. Mechtildis 131 e
† Gertrudis ab Oosten sæc. XIV 483 b
† Gertrudis; vadum ejus nomine dictum *407 e*, 408 d, ecclesia Nivigellæ 427 e, 432 d e, 440 c, 925 a, monasterium Nivigellæ 432 b, cœnobium ad Silvam Sonefiam *384 b*, 385 d
Gertrudis, Ord. S. Benedicti; ita ab aliquibus nuncupatur filia B. Dorotheæ, 516 a
Gertrudis, uxor Antonii Baii 870 a
† Gervasius, pseudonymus 226
† Gervasius, martyr 243 e f, 408 d, 834 a f, filius SS. Vitalis et Valeriæ 701 a
† Gervasius, ecclesia Parisiis 773 f
†† Gervasius et Protasius, sacellum Præmonstrati 53 b
† Geruntius, ep. Mediolanensis, an. 1517 reperitur 833 e f, 834 d
† Getulius filium habet S. Nemesium 822 a
Ghinetti Francisci Mauritia, monialis 202 b
Ghini Bartholomæus, sæc. XV archiep. Oristanus, post Massanus 878 d
Ghiseghem (van) Catharina 130 a
† Ghislenus 405 a, 774 a, prædicat in Gallia, in regione S. Vincentii *403 d;* convenit S. Madelgarium 416 c
† Ghislenus, abbatia *428 d*
Ghislerii, familia nobilis Bononiæ 188 d e
Ghisleriis (de) Franciscus 188 c
Ghislieri Michael, postea S. Pius V; est etiam nomen alicujus Judæi 184 e
Giacomo (de) Dominicus *681 a*
Giannini Angelus, vicarius generalis episcopi Reatini 869 a
Giardino Isabella *681 b*
Gil Francisca, uxor Joannis Villanova 653 d
Gil Petrus S. J., rector collegii Majoricensis, dein provincialis Aragoniæ 585 e, 594 c, 620 c, 630 a
Gilbertus, pater B. Idæ Lewensis, *109 d*, *112 a*
Gillebertus, sæc. XII prior Clarævallensis, dein abbas Boheriarum ac Fusniacensis 63 d, 66 e, 76 f, *79 b*, 82 a b; ejus cum B. Petro Monoculo amicitia *73 a c*, *78 d*, *79 a b*, *81 a b c*
Gillent Joannes *426 f*
Gimondus, sæc. XVIII abbas Novaliciensis 857 b
Ginard Antonius 653 b d
Ginori Laurentia, uxor Pauli Oricellarii 207 a
Gioanella Antonius 680 c
Giraldus, sæc. XII abbas de Alto-Fonte 59 f
Girardus, sæc. XIII ep. Ambianensis 747 a
Girardus de Barbara, sæc. XIII Ord Præd., Forojuliensis *166 d*, 167 a
Giribertus. *Vide* Gerbertus.
Gisela, uxor S. Stephani regis 61 b
Gisla de Cella, sanctimonialis *177 d*, *178 b*
Gisla, devota matrona *180 b*
Gisulphus, sæc. VI præfectus ducatui Forojuliensi 145 f
Glabrius, consul cum Maximo 822 b
† Gleb, frater S. Borisi, martyr 38 d, 43 b, *44 a*
Glochaw Nicolaus 487 e
† Glyceria, martyr Heracleæ 902 c
Gobbanus, socius S. Fursei apud Anglos 377 a, 379 f, 380 a, *393 b*, dicitur comitatus S. Foillanum in Galliam 412 b, 432 a
Gobert 728 b
Goda *810 a*
Godart, presbyter 761 f
† Godefridus, sæc. XII ep. Ambianensis 4 e, 6 d e
Godefridus, Lingonensis ep., antea prior Clarævallensis 91 b, 96 a
Godefridus II non fuit abbas Igniacensis 55 b
Godefridus Vindocinensis 132 c
Godefridus, Ord. Cisterc. 85 e f
Godefridus, sæc. XI abbas Bremetensis et Novaliciensis 857 b, 859 e
Godefridus Bullonius, filius B. Idæ 107 b, 753 e
Godefridus Barbatus, sæc. XII 102 c
Godefridus, comes Namurcensis, tradit Senophiam Præmonstratentibus 441 c
Godefridus Thienius, archipresb., inspector Mariæinsulanus 482 c
Goderannus, ep. Santonensis 133 f
Godo, abbas I Novaliciensis 858
Godofredus. *Vide* Godefridus et Gaufridus.
Godoy Alcantara Josephus 276 d
Godricus, discipulus S. Elphegi, decanus ecclesiæ Cantuariæ 454 a c
Godwinus, ultimus ep. ad S. Martinum Cantuariæ 18 a
Godwinus, comes 19 c, 20 c
Golini Golinus Ubaldi 192 e
Gomesia Maria *605 b*
Gomesius de Isla 280 e
Gomez de Negrete Santiago, regius procurator Majoricensis 600 b
† Gonduinus, sæc. VII; commentarius 367
Gondy (de) Joannes Franciscus, archiep. Parisiensis I 245 a
Gondy (de) Petrus, sæc. XVI ep. Parisiensis 244 f, 247 e
Gonsalvus, ep. Ovetensis *291 f*, *292 a d*
Gonzaga, familia nobilis 222 c
† Gonzaga Aloysius 216 f, 222 c
Gonzaga Anna Isabella, filia Ferdinandi III, ducis Guastallæ, uxor Caroli IV ducis Mantuani, an. 1703 moritur 222 c
Gonzaga Carolus, dux Mantuanus, maritus Annæ Isabellæ *221 b c*
Gonzaga Elisabeth, filia Frederici, uxor Guidobaldi I, ducis Urbinatium 197 a
Gonzaga Elisabeth, vidua Guidobaldi *195 a*
Gonzaga Franciscus, minister generalis Ord. Min. post episc. Mantuanus 208 d, *221 b*, 222 c
Gonzaga Franciscus Nicolaus, sæc. XVIII *224 a*
Gonzaga Joannes Franciscus, marchio 215 b, 216 b, maritus Paulæ Malatesta 222 f, pater Ludovici III 216 f
Gonzaga Ludovicus I, abavus Joannis Francisci 216 d
Gonzaga Ludovicus II, marchio 212 b, 225 e, ac dominus Mantuæ 216 d
Gonzaga Ludovicus III, marchio Mantuanus 210 d, 211 f, 216 e, *225 c;* appellatus Turca, successor Joannis Francisci Gonzaga *215 e;* abavus S. Aloysii 216 f
† Gordianus, socius S. Epimachi, martyr 684 c, 707 e, 708 d e f, 709 a d f, 710 a, 823 e, sub Juliano Apostata 707 e f, 684 c
† Gordianus, ecclesia Romæ 708 d e
† Gordius, martyr Cæsareensis 902 b
† Gorgonius, martyr Nicomediensis 898 b
Goswinus, sæc. XI 339 c d, 340 a b c f
Gotefredus, Gotofredus. *Vide* Gaufridus et Godefridus.
Gotscalcus de Alefeld, ultimus cathol. episc. Slevicensis 457 f
Gotta, domina quædam 566 f
Gradilo Antonius *676 e*
Grain (Le), notarius 439 e
Granata Joannes Baptista, medicus *676 a*
Grandinetti Hyacinthus *673 c*
Grandmoulin, archidiac. S. Quintini 761 b d
Grandoni Antonius, Reatinus chirurgus 870 c

Gras

Gras 761 f
† Gratia, Ord. Cisterc., martyr 96 e
Gratia Ludovicus de Tridino 214 d
Gratianus 341 f, anno 378 revocat episcopos sede pulsos 332 a
Grébert Ludovicus 756 e
Greco Gerardus, medicus *675 b*, *677 e*, *678 a*
† Gregorius Magnus 14 a, statuit de reditibus dividendis 14 b
† Gregorius II, sæc. VIII Rom. Pont. 14 a, 449 b, 458 b ; probat ædificari monasteria in monte Casino 358 f ; mittit S. Talaricanum ad prædicandum 449 f, postquam eum consecravit episcopum 448 b, 449 a
Gregorius III, sæc. VIII Pont. Rom. 449 b
Gregorius IV, sæc. IX Pont. Rom. 449 b, 823 a b
Gregorius V, sæc. X Pont. Rom. 449 b, 823 b c, 824 e, 825 e
Gregorius VII, sæc. XI Pont. Rom. 128 f, 343 f ; an. 1078 vetat carnem sabbato manducari 165 e ; dicitur auctor venerationis B. V. M. in die sabbati 165 e ; testis de pallio Romæ accipiendo 18 b
Gregorius IX, antea Hugolinus card. 158 d, 220 f, 243 a ; mitigat regulam S. Claræ 212 d e f ; clausuram filiabus S. Francisc. imponit 217 a
Gregorius XII 190 f, patruus Eugenii IV, benevolus erga canonicos S. Salvatoris 196 b c
Gregorius XIII 326 c, 823 b, 824 e, 825 e
Gregorius XV 470 b
Gregorius, archipresb. Belimontis *674 f*
Gregorius, abbas Trajecti ad Rhenum, dictus episcopus 378 e
Gregorius Suzdaliensis 45 f
† Gricinus, ep. Veronensis VII 829 d e f, 830 b d
Grignan (de) Franciscus, Tricastinus episc. 157 e
Grillon Nicolaus Tallueriensis 28 a b
Grimelota, virgo Nivellensis 102 a
Grimkil cum S. Olao it in Norwegiam 459 a
Grimoaldus, frater Beggæ 838 e
Grimoaldus, Bavariæ et Campaniæ dux 838 e
Grimoaldus, filius Pippini Landensis 381 b, major domus super Francos 374 a, 837 f, sub Sigeberto 133 a, 374 b, *385 d*, 387 a, 837 f ; pater Wulfetrudis 133 a ; Dagobertum II tondet et in exilium mittit 380 f, 381 a b, *385 e* ; cum Didone, ep. Pictaviensi, amico *385 d*, venit ad exsequias S. Foillani 374 d, *384 f*, *390 d* ; an. 656 moritur 374 b, 385 e
Grimoaldus, filius Pippini et Plectrudis 836 c, 838 e, 840 c, *842 f*, frater Drogonis 836 c, 840 c, *842 f* ; pater Theudaldi 838 b, ex concubina 840 c ; major domus *842 f*, in aula Childeberti 845 a ; dicitur S. Noitburgam desponsasse 845 d ; mandatus Jupillam a patre *843 b*, interfectus Leodii ad S. Lambertum 843 b, anno 714, 840 a, 845 b, præmature moritur 845 d
Griscaume Joannes, sæc. XIV 751 f
Grisogonus, sæc. XII cardinalis S. R. E. 465 b
Grobeling Bercko, maritus Dorotheæ *561 f*
Grudents Nicolaus, murator 565 f
Gruuthuysen, familia nobilis in Flandria 93 d e
Guarinus, Ord. Cisterc. 96 e
Guda Specht, abbatissa Bingiæ 98 f, 99 a
Guda, uxor B. Ludovici Arsnteinii, fit monialis 52 f
† Gudula 133 b, 395 d
† Gudula, ecclesia Bruxellis 445 d
Guérin Justus, ep. Gebennensis 32 b
Guerra Joannes Dominicus, an. 1760 canonicus Civitatensis 149 b
† Guerricus, abbas Igniacensis 54 f
Guerrieri Tullus, prætor Mantuanus 222 a b
Guichardus, sæc. XII ep. Lugdunensis 60 c
Guichardus, decanus S. Mariæ Raculfensis 456 b
Guidebois (de), monachus 32 d
Guido, sæc. XI canonicus Sanquintinopolitanus 728 d, post ep. Bellovacensis 728 d, 764 c
Guido, sæc. XI ep. Gebennensis 33 b
Guido, ep. Gravinensis *469 e*
Guido, frater Sagelonis, abbas Ursicampi 77 a
Guido, sæc. XII monachus Tallueriensis 24 a
Guido, dominicus de Clastris 52 d
Guido Antonius, dux Urbini, filius Antonii 190 c
Guidobaldus I, dux Urbini, avunculus Fr. Roborei 197 a b
Guidobaldus II, Fr. Roborei successor 195 a, 197 a
Guigo, prior V Cartusiæ 126 d
† Guillelmus, socius S. Turribii ; sylloge 226
† Guillelmus, Ord. Cist. 96 e, ep. Bituricensis 466 b
† Guillelmus, Eboracensis 466 b
† Guillelmus, sæc. XII abbas S. Theodorici, monachus Signiacensis 66 e, 82 f, 84 d
Guillelmus de Tuciaco, ep. Autissiodorensis 61 a
Guillelmus, sæc. XIII ep. Bellovacensis 747 a
Guillelmus, sæc. XV archiep. Bituricensis 824 b c
Guillelmus Canetus, ep. Papiensis 187 f
Guillelmus, sæc. XII ep. Prænestinus 465 a d, 466 b, *469 e*
Guillelmus, sæc. XII archiep. Remorum 55 b, 85 c, 87 e
Guillelmus, episcopus *674 f*
Guillelmus, sæc. XII abbas Fontium 64 d
Guillelmus Ptolemæus, Mortui Maris abbas 62 e
Guillelmus, abbas Trudonopolitanus 134 f
Guillelmus de Tolosa, sæc. XII abbas Savigniensis et Cisterciensis 58 f, 59 c
Guillelmus de Treinhaco, prior generalis VI Grandimontensium 63 a
Guillelmus de Elffenstein, professus Ord. Teutonici, commendator 487 d, 488 f
Guillelmus a Mechlinia *129 f*
Guillelmus Anglicus, Ord. Minor. 892 b
Guillelmus Conquestor 131 d
Guillelmus IV, comes Hannoniæ, frater Joannis Bavari, electi ep. Leodiensis 429 d, 435 d e, 436 f
Guillelmus Gonsalvi, comes Gallæciæ, Legionem contra Alhagib defendit *291 a*
Guillelmus 86 f
Guillelmus, filius Frederici, dux Mantuanus 208 b, maritus Eleonoræ Austriacæ 225 b
Guiselperta, mater S. Stephani Calatini *10 c*
Guiza (de) Balduinus, miles nequam 77 a b c
Gunterus, abbas Thorneiæ 855 d
Gunthardus, sæc. IX comes Viromanduensis, abbas S. Quintini 811 e f, 812 a b d
† Guthlacus conversus, ducitur in Croyland 853 b c, a S. Tatwino 855 a, ubi vitam egit 852 f, 853 e, 854 a b c d, 855, 853 e ; an. 714 moritur 853 d ; presbyter erat 854 c
Guttierus Floresius Joannes 620 a
Guyart, vic. generalis Suessionensis 760 c, 761 e f

H

Hadrianus. *Vide* Adrianus.
Haimerus, episcopus Podiensis 158 d
† Haimmarus, ep. Autissiodorensis, martyr 433 b
Halitgarus, socius Ebbonis Rhemensis 459 b c

Halles

Halles (de). *Vide* Alexander.
Haloy Claudius, sæc. XVII 143 b
Hamaide (de le), sæc. XV 436 a
Hannon *909 e*
Hardecanutus 15 c, dicitur a capellano suo B. Eadsio 16 b, coronatus 15 f, 18 a f; filius Cnutonis 454 e, 455 d; et Emmæ 455; habitat in Cantia 454 e; partem Angliæ obtinet itque in Danemarchiam 445 d
Harduinus, sæc. XII abbas de Ripatorio 59 f
Harlay (de) Franciscus, archiep. Parisiensis 245 c
Haroldus, filius Cnutonis 16 a b, non coronatus a B. Ædelnodo 455 d e, 456 a, sed forsan a S. Eadsio 455 f; rex totius Angliæ proclamatur 455 d; dona confert monasterio Croylandiæ 455 f; reddit portum Sandwich ecclesiæ 20 e; cito moritur 455 f
Hart Wilhelmus 451 d
Harthliacus *805 d e*
Hartwicus Henricus, magister Silvæ in Beenhoff 487 d
Hathumarus, sæc. IX ep. Paderbornensis, adest concilio Aquisgranensi 745 a
† Hathumoda, abbatissa Gandersheimensis, erudita 131 c
Havida, dicta filia B. Rykweræ, uxor Guidonis 52 a
Haymo, monachus Igniacensis *76 e*
Hector de Utino, sæc. XV Ord. Præd. 150 b
Hedilo, sæc. X Noviomensis episcopus 750 e
† Hedwigis 96 e
† Helanus dicitur in Galliam S. Foillanum comitatus 412 b, 922 d
† Heldradus 857 e, 860 d, abbas Novaliciensis 857 b
† Helentrudis, reclusa 684 d
Helgodus, sæc. IX comes Bononiensis, fundat Monasteriolum 4 a
† Helias dicitur in Galliam S. Foillanum comitatus 412 b
Helinandus, sæc. XIII monachus Frigidi Montis 54 e, 67 a
Hellinus, sæc. XII abbas de Caherio 59 f
Heloissa, abbatissa Paracliti, erudita 131 d, 133 d
Helwichius 99 a b
Helwides, sæc. XIII abbatissa Nivellensis 103 a
† Helwigis 101 f
† Hemeterius 408 d
† Henricus de Castro Marciaco 58 a, 78 c, 82 c, 95 c, dictus frater B. Petri Monoculi 54 e; dictus beatus 91 d; miræ probitatis 82 c; Claravalle a B. Roberto excipitur 95 c; abbas Altæcumbæ 55 e; abbas Clarævallensis *76 f*, 55 e, 78 c; it ad concilium Lateranense 64 e; fit ep. Albanensis 56 b, *76*, 78 c, an. 1179, 55 d e; recusat an. 1178 sedem Tolosanam 55 e; legatus in Burgundiam plura gerit 60 a b c d, 61 a
Henricus, cardinalis S. Anastasii 489 d
Henricus, sæc. XI archidiaconus Virdunensis, deinceps Leodiensis episcopus 424 b c d, 434 c d, *453 b d e*, 922 b
Henricus II, sæc. XII episc. Leodiensis 429 d, 922 b
Henricus, sæc. XIII ep. Osiliensis 841 e
Henricus I, sæc. XII Rhemensis episcopus 77 b
Henricus, sæc. XIV ep. Sambrensis 489 a
Henricus de Secusia, sæc. XIII ep. Sistaricensis, 142 f
Henricus II, abbas Hirsaugiensis 98 c
Henricus, monachus Longipontis 83 e, 84 d
Henricus II, sæc. XI imperator 23 d, 435 c
Henricus III, imperator 132 d
Henricus IV an. 1102 pro Cameracensibus contra Flandros pugnat 372 b c, 421 e
Henricus V an. 1107 pro Cameracensibus contra Flandros pugnat 372 b c
Henricus VI, filius Frederici I, imperator 65 a c d, infringit immunitatem clericorum 65 d
Henricus II, rex Angliæ 62 b e, 353 a, crucem sumit 77 e
Henricus VIII, rex Angliæ 450 a, 856 e
Henricus II, rex Galliæ, in bello contra Philippum II 752 d, est infelix 752 e; Fossas concremat 429 d
Henricus, sæc. XII comes Namurcensis, vastat Fossas 429 c
Henricus, comes Campaniæ 75 f
Henricus *809 e*
Henrion, sæc. XVI abbas Villariensis 237 e
Henulphus ab Hincmaro ordinatur ep. Laudunensis 14 a
Heraclianus *seu* Heraclinus. *Vide* Eraclianus.
† Heraclius, martyr 243 c d
† Heraclius, martyr Alexandrinus 710 d
† Heraclius, miles, martyr 685 a, 710 d
† Heraclius 695 d, 710 d
Heraclius, post S. Augustinum ep. Hippone Regio 343 f
Herb..., Herm... *Vide etiam* Herib.., Herim...
Herbernus, sæc. IX et X abbas Majoris Monasterii, postea ep. Turonensis 236 e
Herbertus, abbas de Moris 58 d
Herbertus, sæc. XII abbas Superadi 58 d
Herconualdus, patricius, excipit S. Furseum 381 d
† Herculanus de Piagali, Ord. Min. 881 c d, missus Hierosolymam *879 d*, 881 c d
† Herefurthus, eremita; commentarius 852
Hereswyda, mater SS. Ethelredæ, Ethelburghæ etc. 394 e
† Heribertus, sæc. X et XI archiep. Coloniæ 8 f
Heribertus I, sæc. IX et X comes Viromandiæ 751 e
Heribertus II, filius Heriberti I, comes Viromandiæ, 751 e
Heribertus III, Viromandiæ comes 750 e f, 751 a e
Heribertus IV, sæc. XI comes Viromandiæ 729 b
Herimannus, præposit. S. Martini Tornaci 126 d
† Herlindis 419 e, soror S. Renildis 129 e, erudita in monasterio 133 b
Herluca, monialis 128 f
† Hermannus Josephus 106 f
Hermannus Contractus 158 d
Hermannus Landunensis 52 e
† Hermes, martyr Afer 242 b e
† Hermes, martyr Adrianopolitanus 243 b
Hermogenes 254 b, *263 f*, *269 e*
† Hero, martyr Alexandrinus 234 c
Herodiades 690 d
Herradis, abbatissa Hohenburgensis, erudita 129 a, 131 d
Hervæus 55 b
Hestre (de le) Johannes, sæc. XV scutifer 436 c
† Heyna, eadem dicta ac S. Begga 685 a
Hidburga, monialis 130 e
Hieracus, monachus 125 b
Hieremias. *Vide* Jeremias.
† Hiero 258 c
Hieronyma, uxor Dominici de Giacomo *681 a*
† Hieronymus, sodalitas dicta Ceppi, Florentiæ 861 a, 874 d, *872 c*
Hieronymus, abbas, filius Caroli Martelli et pater Fulradi, 807 e f
Hieronymus de Laude, monachus S. Xysti Placentini 360 d

Hieronymus

Hieronymus, de Placentia, monachus S. Xysti Placentini 360 d
Hieronymus de Varisio, monachus S. Xysti Placentini 360 d
Hieronymus de Venetiis 192 d
Hierro (de) Barthomæus 588 e
† Hilarianus 314 c
† Hilarion, abbas 125 c, 711 a
† Hilarion, ep. Rostoviæ 38 f, 39 d, 40 f, 41 b e, 42 b, *48 e*
Hilarion II, successor Isaiæ Rostoviensis 39 e
† Hilarius Pictaviensis 246 b d
Hilarius, sæc. V ep. Altinensis 342 b, 344 a
Hilarius, monachus S. Xysti Placentini 360 d
Hilarius de Ferolito, Capucinus *680 d*
† Hilarus, papa 298 d, an. 465 celebrat concilium 325 c
Hilda, monasterii Streaneshalensis abbatissa, erudita 130 d
Hildebertus Cenomanensis 132 c, 133 d
† Hildegardis, sæc. XIII regina 709 e
† Hildegardis, an. 1098 nata 97 f, fundatrix Bingiæ 96 e, 97 f; quo, postquam inclusa fuit 97 f, transiit 97 f; discipulam habuit B. Margaritam de Bingen 99 e; ejus revelationes 483 b; eruditio 131 d, et communio singulis mensibus 220 e; moritur 98 b d; elevatur 99 a
Hildelitha, abbatissa 130 d e
Hilduinus, abbas S. Dionysii 811 c
Hillinus Fossensis 425 c; quis ipse 372 c d f; forsan rexit xenodochium Fossense 922 a b; scripsit de S. Foillano 371 f, 372 a, 417 e, 419 f, 441 a, 922 b, 923 d
† Hilsuindis, uxor B. Ansfredi 101 f
Himmana, abbatissa Salsiniæ 102 a
Hincmarus, Rhemensis 14 a, 16 c, 362 e, 363 c
Hinnisdael (de), sæc. XVIII vicarius generalis Coloniensis 439 e
† Hippolytus Portuensis 694 a
† Hippolytus 408 d
Hippolytus, episcopus Tyri 691 b
Hirn Franciscus Josephus, ep. Tornacensis 431 d
Hoffbauer Clemens, Congr. SS. Redemptoris 238 f
Hohenfels (de) Philippus. *Vide* Philippus.
Hohenfels (de) Henricus 97 e
Hohenfels (de) Theodoricus, dictus pater BB. Margaritæ et Idæ de Bingen 97 c e, 98 e
Hohenstein (de) Nicolaus, confessarius B. Dorotheæ. *Vide* Nicolaus de Hohenstein.
Hon (de) Joannes junior, sæc. XV 436 c
† Honoratus, episcopus Ambianensis ante S. Salvium *4 b*
Honoratus Severus, sub Rictiovaro *783 a, 791 e, 799 b*
Honorius III 466 b, favet FF. Ord. Præd. 141 a b; dat bullam monialibus de Rameya 103 c, et litteras pro translatione S. Quintini 925 e
Honorius, rex Persarum, Medorum et Vandalorum 337 f, 338 b d; ejus tempore oritur persecutio in christianos *345 a*
Honorius, filius Theodosii Magni 233 b, 328 f, 342 b
† Hormisda, pont. Rom. 363 c, 366 b c, accipit legatos ab imper. Justino, congregat concilium 362 c e, 363 c, *364 d*
Hortulanus Franciscus, coadj. S. J. 302 f, 303 b
† Hospitius 181 a
Hoszszu Martinus, abbas Bakoniæ 61 d
Hozant Nicolaus *562 d*
Hua-Guala, pater S. Colmani 446 a b
Hua-Kuinn, pater S. Meldani 375 f
Huant 28 a

Hubaldus, sæc. X archiep. Capuanus 8 f
Hubault Henricus, filius Roberti 815 a
Hubault Robertus 815 a
Hubertus. *Vide etiam* Hugobertus.
† Hubertus 371 b c
† Hubertus, abbatia in Arduenna 126 c f, 373 e
Hubertus, prior Clarævallensis 91 d
† Hugo, Ord. Cisterc. 96 e
† Hugo Fossensis 441 c
Hugo, abbas Igniacensis IV 55 a
Hugo I, sæc. XII abbas Longi-Pontis, moritur sub an. 1149 84 e
Hugo II de Quassel, sæc. XII abbas Longi-Pontis 84 e
Hugo III Trecensis, abbas Longi-Pontis 84 e
Hugo IV de S Quintino, abbas Longi-Pontis 84 e
Hugo (Huh), filius Caroli Magni 742 d, 747 f, et Reginæ 743 d; an. 807 natus 743 e, abbas S. Quintini 744 b c, 778 a, post Fulradum 807 e, 811 e f, 812 a; frater Ludovici Pii 742 d, 770 a, et Drogonis 743 d; transfert S. Quintinum 742 d e f, 747 f, 778 a; elevat corpus S. Quintini 745 d, 746 d, 766 d, 767 c d f, *811 a, 817 d*; impetrat corpus S. Cassiani *818 a*, anno 840, 820 a; abbas S. Bertini 744 b; falso præponitur multis monasteriis 744 a; moritur an. 844 744 b, 820 a
Hugo Floreffiensis, Præmonstrat. 104 c d, 927 c
Hugo, decanus Quintinopolitanus 750 f, 751 a e
Hugo, sæc. XIII decanus Quintinopolitanus 747 f
Hugo, clericus, decessor Anselmi in Insula *813 b*
Hugo, rex sæc. X 859 e
Hugo, filius Ludovici regis, an. 880 pugnando contra Normannos occumbit 820 b
Hugo, dominus Brecarum sæc. XII 61 d
Hugo, comes Rociacensis, sæc. XII fundator cœnobii Vallis Regiæ 55 a
Hugo, comes Vitreiensis, sæculo XII abbatiis Trium Fontium et Cheminonis bona dedit 59 e
Hugo, sæc. XI comes Viromanduensis 728 e, 729 a
Hugobertus, pater S. Noitburgis 838 e
Huh. *Vide* Hugo.
Hulin, notarius 438 c
† Humbelina, Ord. Cisterc. 96 e
† Humbertus, abbas Igniacensis I 54 f, 96 b
† Humbertus, magister generalis Ord. Præd. 140 a, 142 e
† Huna, eremita; commentarius 852
† Hunegundis, abbatia Humolariensis 756 d
Hunericus 338 c, 341 c f, 343 c, filius et successor Genserici 341 b, 342 b, 343 a b d; sævit contra christianos 338 c, 341 b, 343 c
† Hyacinthus, dictus et Sanecinti, martyr in Lucania 242 f
† Hyacinthus 825 a c, quiesit Novocomi 825 c
Hyacinthus 287 b, cardinalis in Cosmedin, legatur ab Alexandro III Toletum 292 e; idem est ac pontifex Cœlestinus *291 d*; canonizat S. Rodesindum *291 e*; sub Alexandro III cogit concilium Salmanticæ 292 c; transfert corpora SS. Claudii et sociorum *294 c*
Hybaldus. *Vide* Hubaldus.
Hylarius. *Vide* Hilarius.
† Hylda, abbatissa, soror Hereswydæ 394 e

I, J

Jacintus. *Vide* Hyacinthus.
Jacoba de Mantua, sæc. XV monialis ad S. Luciam, Mantuæ 211 e

Jacobina *162 a, 167 f, 168, 178 c, 180 d, 183 a, 185 a* ; secretaria B. Benevenutæ de Bojanis 148 c, 162 a f, 163 a, *167 f, 168 a, 169 a b, 171 a, 174 a*
Jacobini Francisca 869 d
† Jacobus, filius Alphæi *295 b*, 899 a
† Jacobus Minor 439 a
† Jacobus, episcopus Mygdoniæ 684 e
† Jacobus, ep. Persidis, martyr sub Sapore 686 d
† Jacobus Intercisus, martyr in Perside 36 d
† Jacobus de Marchia, Ord. Min., Fraticellos insequitur 863 e
† Jacobus, ecclesia Veronæ 831 a ; ecclesia Ambianis 764 b, 773 e, Bononiæ 188 e ; abbatia Leodii 126 c ; monasterium Florentiæ 206 b ; conventus Parisiis 141 b
†† Jacobus et Philippus, ecclesia Florentiæ 874 e
Jacobus de Vitriaco, ep. Acconensis, post cardinalis et ep. Tusculanus 100 b c, 101 c, 439 c
Jacobus, sæc. XIII episc. Atrebatensis 747 a
Jacobus de Luliaco, sæc. XIII Tallueriarum prior 34 c
Jacobus de Genua, an. 1501 abbas S. Xysti Placentini 360 d e
Jacobus, Ord. Præd. an. 1318 mortuus 158 e ; lector Paduanus *178 f*
Jacobus a S. Felice, Ord. Erem. S. Augustini 308 b
Jacobus, monachus, auctor Passionis SS. Borisi et Glebi 38 d
Jacobus Janutus d'Inodo 151 a
Jacobus de Wratislavia 126 b
Jacobus, frater Elizabethæ Hippolyti *225 c*
Jacobus II, sæc. XV dominus Plumbini 878 d
Janer Gregorius S. J., rector Palmæ 597 f
† Januarius, martyr sub præside Barbaro in Sardinia 299 b, *306 d e f*, Turribus 300 d
† Januarius, dictus martyr Antiochiæ 234 e
† Januarius dicitur martyr Nicomediæ 234 f
† Januarius 279 a, dictus filius S. Marcelli, frater SS. Claudii, Luperci etc. 278 f, 280 b, sed falso 279 a
† Januarius, martyr Antiochenus 241 a c d
† Januarius, martyr Afer 242 b e
† Januarius, martyr in Hispania 699 c, 700 f
† Januarius, ecclesia in Marcianisu *12 f* ; ecclesia Neapoli *318 e, 319 a b*
Jaroslavia filium habet Theodorum 44 b
Jaroslaus, filius S. Vladimiri, an. 1015-1054 imperat 38 b, 42 b ; frater Borisi et Glebi 39 a ; patri succedit 49 a ; ipse pater Isiaslai et Sviatoslai 39 a
Jaroslaus, pater Vsevolodi 39 a
Jaume y Garau Matthæus, ep. Minoricensis *600 d*
† Ida, martyr 107 c
† Ida, mater Godefridi Bullonii 107 b
† Ida, monialis Bingiæ ; commentarius de ea 97
† Ida Lewensis, Ord. Cisterc., sæc. XIII 927 ; commentarius 100 ; ejus Acta *107*
† Ida de Lovanio 96 e, 101 f, 107, sæc. XIII 106 d
† Ida Nivellensis 101 f, 104 c, 105 f, 927 c, monialis de Rameya 107 b, ab an. 1216, 103 a, 105 a ; revelationibus fruitur 119 e ; monialis Kerkehemensis 102 d ; an. 1232 moritur 103 a, 104 f, 111 b, Rameyæ 111 b
Ida, vidua in Valle S. Lamberti 102 a
Ida, mater B. Idæ Lewensis 109 d
Idatius 227 f, 288 b
† Idesbaldus, abbas Dunensis 95 a c
Ienzi Felix 870 f
† Jeremias, propheta 181 a, 690 d, 691 a, 718 c
† Ignatius, ep. Rostoviensis 36 b, 40 d, 43 b, 44 b
† Ignatius. *Vide* Loyola (de).
Ignatius, patriarcha 688 c
Ignatius, sæc. XV prior Casinensis 359 a, 360 a
Ignatius, diaconus, discipulus S. Nicephori 688 d
† Ildephonsus 228 e
Illuminatus a Florentia, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Immo 745 a, sæc. IX ep. Noviomensis, adest an. 860 concilio Tullensi 748 b
Imperadore Mariansantus 870 f
Indus, præfectus, a Zenobio conversus *260 a b c*
† Ingaudus, sæc. VII confessor ; commentarius de eo 3, 917
† Ingenuus, martyr Alexandrinus 232 c
Inguerranus Cociaci, sæc. XIII 746 b
Innocentius III motus Grandimontensium composuit 63 e ; statuit de subdiaconatu 14 c
Innocentius IV probat mitigationem primæ regulæ S. Claræ 212 d f, 213 a
Innocentius VII, papa, antea Cosmatus, an. 1404 cardinalis S. Crucis Hierosolymæ 489 d ; probat regulam III Ordinis S. Dominici 205 e f
Innocentius VIII 196 c, 814 f, agit de beatificatione B. Dorotheæ 479 c, 488 f, 489 c
Innocentius X, sæc. XVII papa 32 d
Innocentius XI, papa 595 c
Joachim, Ord. S. Francisci, an. 1577 occisus 686 d
Joanne (a S.) Laurentius S. J. *620 e*
† Joannes Baptista, *168 d* ; ejus tabula picta Forojulii 151 b e ; reliquiæ Legione 287 c
† Joannes Evangelista 39 e f, 44 e, 46 d, 98 a, 168 d, 926 f ; altare et effigies in ejus honorem Rostoviæ 46 c e
† Joannes Baptista, ecclesia ad Silem amnem 336 c ; ecclesia Bononiæ 188 c e ; item Legione 287 a
† Joannes, Evangelista, ecclesia in Treple *13 a* ; capella Tallueriis 34 c, 919 e ; ecclesia Rostoviæ 46 f, Constantinopoli *47 c*, Utini 148 f, Quintinopoli 756 d, Ledesmæ 848 a, 850 a b e, 851 d e ; abbatia Parmæ 361 c, Valencenis 439 f, monasterium Capuanum 362 b, in Floribus *667 f, 670 a*, Goveranni *863 e, 877 d*, ad Rupem montis Plani *880 c, 881 d* ; porta Segoviæ 46 c, 606 c
† Joannes, papa 363 a, Constantinopolim venit tempore Justini 692 f, Philoxeno et Probo consulibus 690 c, an. 525 vel 524 692 b f ; narrationem Dorotheanam sibi exhibitam 692 b, dicitur probasse 690 c ; non certo contendit cum episcopo Byzantino de præeminentia sedis 692 e
† Joannes, ep. Augustodunensis, idem ac S. Joannes Beverlacensis, archiep. Eboracensis 233 f
† Joannes Chrysostomus 125 b, 332 d, 334 d, 687 f, 718 e
† Joannes Laudensis, Eugubii sæc. XII 7 e
† Joannes Bonus, Mediolanensis ep., interfuit an. 649 concilio Lateranensi 833 a ; prædecessor S. Antonini 832 c, 835 d ; et successor Fortis 832 f ; strenuus in fide propaganda 832 d
† Joannes Novgorodensis 46 f
† Joannes, ep. Persidis, martyr sub Sapore 686 d
† Joannes Capistranus 213 e, 892 b, an. 1443-1446 et an. 1449-1452 vicarius generalis Observantum Cismontanorum 892 a b ; mandatur ei an. 1438 reformatio provinciæ Orientis 864 a b, et Armenorum unio 864 b ; Fraticellos insequitur 863 e ; it in Palæstinam 869 b, Hierosolymam versus *879 d* ; familiarem sibi habet B. Thomam 863 a, cujus obedientiam experitur 861 d, ac miratur *880 a*, in insula Cypri *879 c* ; cum a captivitate reducem excipit

pit *889 e;* B. Thomam, mortuum Reate 866 d, vetat miracula facere 866 d, *891 d*
† Joannes Climacus 125 d, 885 c
† Joannes de Matha, parens Ord. SS. Trinitatis 100 a
† Joannes Dominicus Florentinus, archiep. Ragusinus, S. R. E. cardinalis 129 b c
† Joannes Bonus 220 f
† Joannes Parmensis, minister gener. Min. 158 d
Joannes IV, papa, Dalmata 330 e
Joannes VII, an. 705-707 pont Romanus 823 a
Joannes XIII 859 e
Joannes XIX 695 d
Joannes de Crema, sæc. XII presbyter card. tituli S. Chrysogoni 465 d
Joannes, sæc. XV patriarcha Alexandrinus Jacobitarum, dat litteras ad Eugenium IV papam 865 a; mittit legatum ad concilium Florentinum 889 a
Joannes Juvenis, sæc XV ep. Ambianensis 4 e f, 5 c
Joannes, episc. Bracarensis *291 f*
Joannes, abbas, episc. Burlesi 328 b d
Joannes II, Cappadox, sæc. VI episc. Constantinopolitanus *364 e,* 366 d
Joannes, sæc. XI episc. Grumentinus 470 c
Joannes, episc. Hierosolymitanus 333 b
Joannes, sæc. XII episc. Legionensis 287 a, *291 e f,* 292 f, *294 c*
Joannes II, sæc. XIII episc. Leodiensis 435 a b
Joannes Bavarus, electus Leodiensis episc. 429 d, frater Guillelmi IV, comitis Hannoniæ, an. 1408 sede pellitur 435 d e
Joannes, Lissitanus episcopus 14 a
Joannes, episc. Lucensis *291 f, 292 a d*
Joannes, episc., in Norwegia socius Olai I 459 a
Joannes, episc. Philippensis sæc. XII 342 f
Joannes ad Albas-Manus, episc. Pictaviensis, ad an. 1181 eligitur Lugdunensis ep. 60 c e; Claravalle moritur 60 f
Joannes IV, sæc. XV Pomesaniensis episc. 489 d
Joannes, Ord. Min., sæc. XV episcopus Rossensis in Dalmatia 4 e, 5 c
Joannes IV, sæc. XIV Rostoviensis episc. 46 c e
Joannes, episc., cum S. Germano Capuano mittitur Constantinopolim 366 b
Joannes, presbyter cardinalis Ecclesiæ Capuanæ *13 e*
Joannes, sæc. XII abbas de Belliloco 61 d
Joannes, abbas Floreffiensis 104 e
Joannes, abbas S. Mariæ in Pede-Cryptæ 319 a
Joannes, abbas, magister S. Abaidæ 685 f
Joannes, prior S. Ambrosii, Eugubii 191 b
Joannes, sæc. XII prior Claravallensis 64 e, 82 a
Joannes de Joannia, Ord. Præd., prior conventus Tolosani 140 a
Joannes, decanus S. Quintini 141 b
Joannes Marienwerder, decanus Pomesaniensis, Ordinis Teutonici, plebanus in oppido Gdantzk, confessarius B. Dorotheæ et ejus Vitæ scriptor. *Vide* Marienwerder Joannes.
Joannes, plebanus in oppido Melentz 566 a
Joannes Petri, canonicus 457 e
Joannes, custos Pomesaniensis eccles. 483 f, 516 a
Joannes, presbyter, pater S. Cyriaci 233 c
Joannes, subdiaconus ecclesiæ Capuanæ *13 f*
Joannes, subdiac. ac bibliothecarius ecclesiæ Capuanæ *13 f*
Joannes Evangelista de Bobio, an. 1501 monachus S. Xysti Placentini 360 d
Joannes Calerus, Ord. S. Franc. 238 b
Joannes Dionysius, sæc. XV monachus 5 d
Joannes, monachus Igniacensis *76 a*
Joannes Lombardus, discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Joannes Baptista de Rotunda, magister B. Angeli ab Acrio *678 a*
Joannes Stabulensis 126 b, 437 a
Joannes a Stronconio, prædicans Florentiæ, multos cum B. Thoma Florentino in Religionem S. Francisci admittit 862 e, *874 f;* præpositus Minoribus de Observantia *862 f;* ædificat conventum S. Joannis de Rupe Montis-Plani 881 d; an. 1418 moritur *863 b*
Joannes Andreas a Venetiis 199 e
Joannes de Ursomartio, Capucinus *663 b*
Joannes Ægidius Zamorensis 846 a, *850 a,* eruditus sæc. XIV 846 a; pædagogus Sancii 846 b
Joannes Presbyter, vocatus et Zara-Jacob, pater Ba-eda-Maryam 239 a d e, rex Indiæ 888 a; accipit legatos ab Eugenio IV pontifice *879 d,* 889 a b, an. 1439 litteras ab eodem 864 c e; non recte dictus rex Æthiopum 889 a b
Joannes, consobrinus Hillini Fossensis *425 c*
Joannes, pater S. Stephani Calatini *10 c*
Joannes, Abbatulus, filius Odiliæ 102 a
Joannes, filius Pandulphi, sæc. X archiepisc Capuanus 8 b
Joannes 649 b
Joannes, Alexandri filius 134 e
Joannes, sartor 567 b
Joannes Leo 487 e
Joannes Leonis 132 e
Joannes de Maso, sæc. XIII et XIV 326 f
† Job 718 e
Jocelinus 350 a c, 381 f
† Jocundus, martyr in Cilicia 253 e
Jolenta, monialis Aquiriæ 101 f
Jonas, propheta 691 a
Jonas, metropolita in Russia 44 a
Jonas, monachus Bobiensis 368 e
Joram, rex 696 a
† Jordanus Pisanus 144 e
Jordanus, sæc. XIV ep. Columbensis 866 b
† Jorius, prioratus 30 a
† Joseph 252 a
† Joseph, nosocomium Salmurii 654 f
Joseph, Landaviæ episc., a S. Ædelnodo sacratus 456 b
Josephus Clemens, archiep. Coloniensis 439 e
Joseph II, imperator 111 b, 221 d, 222 f, 441 e
† Irenæus, ep. Antiochenus 125 e, 250 d, sollicitus de libris transcribendis 704 a
† Irene, sæc. IV martyr 239 d, 927; de ea commentarius 327
† Irene, regina, martyr 718 e
Irimbertus, abbas in Babeberga 129 d
Irmengardis, uxor Rudolphi III 22 d f, 23 b, 26 f
Irmingardis, monialis, libros transcripsit 129 d
Isabella Hoiensis, socia S. Julianæ 102 a
Isabella, uxor Alberti archiducis 815 b
Isabella Clara Austriaca, uxor Caroli III, ducis Mantuani, mater Caroli IV 222 c
Isabella, filia Frederici II, ducis Mantuani 208 b
Isabella, filia Camillæ Vaccaro *677 d*
† Isaias 691 a, 719 e
† Isaias, ecclesia Bononiæ 188 c
† Isaias, ep. Rostoviæ 36 d, 39 d, 40 d, 41 d, 44 b
Isiaslaus, filius Jaroslai, an. 1054 imperat 39 a
Isiaslaus, filius Vladimiri Monomachi, Rostoviam administrat 39 b
† Isidorus, martyr Antiochiæ 234 c
† Isidorus Pelusiota 704 c, 715 d, 721 c, monachis præfectus 711 a
† Isidorus Salus 36 d

† Isidorus

† Isidorus, translatus Legionem 287 a
† Isidorus, monasterium Legione 287 a c
Isidorus a Sancto Vincentio *620 a*
† Ismido ; commentarius 33; prior Tallueriensis 34 c
† Ismius ; commentarius 33
Iterius, sæc. XI abbas Saviniacensis, accipit Talluerium 22 d e, 23 b c e, 30 c
Iterus, sæc. XIII Laudunensis episc. 747 a
† Itta. *Vide* Ituberga.
† Ituberga, mater S. Gertrudis 107 c, 374 b, 395 d, *401 c, 402 c*, assensum præbet de Fossis tradendis S. Foillano *384 a, 402 c ;* excipit S. Ultanum et socios ejus *387 b ;* uxor est B. Pippini 107 c, 374 b ; sub an. 651 moritur 374 b, 427 e ; sepulta Nivellis 432 e f
† Ivetta, inclusa 101 f, 104 c e
Julian Michael S. J., an. 1611 rector collegii Majoricensis 584 a, 585 f, 586 a, 597 e, 600 e, 651 b
† Juliana, martyr in Cilicia 253 e
† Juliana, martyr Nicomediensis 308 a b, 311 f, 318 e, 325 e, in Campaniam translata 312 a, 325 e ; Cumis honoratur 310 d, 326 b
† Juliana Corneliensis 101 f, socium habet Isabellam Hoiensem 102 a ; magistram habuit Sapientiam 102 a ; sororem habet Agnetem et eruditur in monte Cornelii, ubi fit priorissa 133 d
† Juliana Nicomediensis, ecclesia Cumis 308 a ; monasterium Neapoli 309 a
Juliana divinitus monetur de transferendis S. Maximi reliquiis 311 c, 312 d, 313 f, *324 c, 325 a ;* quod peragit 318 e
Juliana, uxor Amantii 362 c, mater S. Germani 362 c, *363 f, 364 a*
† Julianus, martyr, ep. Emisenus, medicus 256 e
† Julianus, martyr Antiochiæ 902 b
† Julianus, martyr Alexandriæ 232 b, 707 b, sub Decio 232 b
† Julianus, martyr in Africa 699 b c, 700 f
† Julianus, martyr in Cilicia 253 f
† Julianus, martyr Bellovaci sub Diocletiano 739 f
† Julianus, martyr in Arvernia 181 a
Julianus, post Celsium Toletanus antistes 228 f
Julianus Apostata, simulatione deposita 332 a, dira jubet in christianos 300 b, 332 b, *803 a*, 804 e ; sub eo patitur S. Gordianus 684 c, 707 e f, 709 d, et S. Epimachus 684 c, 707 e f, non autem S. Lucianus 739 e f ; patitur etiam Dorotheus presbyter 691 a
Julianus, comes, mittitur Marrochium ad tributum accipiendum *850 b ;* non est dicendus ob uxorem suam rebellis fuisse in Rodericum 847 b, *850 b c ;* dicendus exarchus Africæ pro imperatore Constantinopolitano 851 d
† Julitta, cum filio Quirico martyr in Cilicia 253 e
Julius II, admittit tertiarias Ord. Præd. ad tria vota 205 e ; patruus Francisci Roborei 197 c
Julius, ep. Ægensis, sub Justino I exul 255 e
Julius Cæsar 145 e, 256 b, 352 d, 732 b d, 735 d
Julius, Bithyniæ præses, S. Patricium ac socios interimit 895 c
Julius, præses Cyzici, SS. Stratonicam et Seleucum interimit 894 d, 898 c, *900 e, 901* et seqq.
Julius Volusinna Rogatianus, proconsul Asiæ 895 c
Jungingen (de) Conradus, magister generalis Ord. Teutonici 478 d, 486 f, 487 a, 488 f, 489 a, 491 c, 503 b, 560 b ; an. 1394 contra Lithuanos infideles pugnat 487 a b ; patriam pacificat 491 d
Jungingen (de) Ulricus, an. 1407 magister Ord. Teutonici 559 f
† Junianus 296 d
Juniper de Terracina, discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
† Ivo discipulus S. Dionysii dicitur 247 b
† Ivo 18 b, 729 b, 777 e, abbas S. Quintini Bellovacensis, post ep. Carnotensis 728 d
† Ivo, ecclesia in Huntendonia 853 a
Jurminus, filius Annæ et Hereswydæ 394 e
Justina, monialis 130 e
Justina de Gubernato, monialis S. Luciæ, Mantuæ 211 e
Justina, uxor Valentiniani I, Arianis favet 341 f, 342 a, 347 b
† Justinianus Paulus, scripsit de reformatione efficienda 203 a
† Justinus, martyr 704 a
† Justinus Luparensis seu Pariensis 298 f
† Justinus, filius S. Nemesii 821 f, 822 a
† Justinus, dictus discipulus S. Dionysii 247 b
† Justinus, martyr, filius SS. Getulii et Symphorosæ 822 a
Justinus, imperator *364 e*, agit cum pontif. Romano Hormisda 362 c 363 c, *364 d*, et cum S. Joanne papa 672 f ; Julium, Ægensem ep., in exilium agit 255 e
Justis (de) Franciscus, lector theologiæ cœnobii Forojuliensis 146 b d
† Justus, puer 298 f
Justus Autissiodorensis 246 c
† Justus, pseudonymus 226
Justus Petrus S. J. *620 e*
† Jutta, dicta Brunsvicensis 479 e, et de Sangershausen 490 f ; sæc. XIII vidua Culmzæ 490 c d
† Jutta, sæc. XII magistra S. Hildegardis, inclusa 97 f
† Jutta, pedissequa S. Elisabethæ 98 b, 99 d
Jutta, sanctimonialis 686 a
Izcara Maria, uxor Jacobi Rodriguez 606 e

K

Karolus. *Vide* Carolus.
Karschou Nicolaus *563 e*
Karweysze Goltsmyd Jacob, sæc. XV typographus 477 c
Katharina. *Vide* Catharina.
Katze Hermannus *565 d*
Katze Simon, Hermanni filius *565 d*
Keivinus. *Vide* Coemginus.
Kenulphus, vocatus ad regendam abbatiam Croylandensem 854 d
Kierius. *Vide etiam* Cyrus.
Kierius, filius Lagæ 375 f
† Kilianus dicitur in Galliam S. Foillanum comitatus 412 b
Kilianus cum S. Livino in Flandria 411 f
† Kisai Jacobus, coadjutor S. J. 589 b
Kisala, abbatissa Nivellensis, accipit abbatiam Fossensem, quam dat Leodiensi episc. 429 a b
Knochius Georgius Marc., typographus 480 c
Knuschinne Anna 567 b
Kober Joannes Thaddæus, archipresb. Frauenburgensis 479 b, 493 c
Kongsechus, filius Ængussii, rex Hiberniæ 446 e
Kontze Steinbrucke Margarita 566 e
Kor-Khan, sæc. XII dictus Presbyter Joannes 866 a
Krentselerine Anna *563 d*

L

Labis Gaspar, ep. Tornacensis 431 d, 439 b
Ladislaus, conversus Ord. Cisterc. 686 a
Ladislaus, e regia stirpe Hungariæ, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f, *881 f*, 883 d
Læta, mater Paulæ 132 f
Laga, cognomento Leathanglass, pater Kierii, filius Conalii, alibi dictus pater Locani 375 f
Lagbardus, sæc. VII abbas S. Quintini *805 d, 807 d*
Lagrassière 761 f
† Lambertus 420 c, a Pippino Heristallo honoratus 381 b; cur martyr sit factus 838 a; imago Fossis 435 c, et numisma in ejus honorem 102 b
† Lambertus 395 d, basilica Leodiensis 843 b; monasterium dictum Vallis S. Lamberti 102 a; abbatia Lætiensis 279 e; capitulum Leodiense 435 e
Landenolphus, sæc. X princeps Capuanus 8 c
Landi Theodora Joannis, sanctimonialis Florentiæ 202 b
Lando, sæc. VII archiep. Rhemensis 773 b
Lando, filius Sigenulphi, invasor bonorum ecclesiæ Calatinæ 9 b
† Landoaldus 102 b, 105 d
Landolfus et Landulfus. *Vide* Landulphus.
† Landrada 305 d
Landulphus II, princeps Capuanus *10 c* e, et sub an. 900 Beneventanus 10 e, pater Pandulphi *10 e;* nepos Atenulfi 10 e; sub an. 910 moritur 10 f
Landulphus (forsan idem ac qui præcedit) *13 d,* comes, frater Cici *13 c e*
† B. Lanfrancus, ep. Cantuariensis 17 d, 18 a, 126 b
Langénieux, archiep. Rhemensis 762 e
Lanselotus de Bertemont, sæc. XV 436 c
Lantfredus *809 e f*
Lapide (de) Henricus, officialis episc. Wladislaviensis 483 f
Larandus, magister SS. Claudii, Asterii et Neonis, martyrum *265 e*
Lashius Albertus 238 e
Lassus Sedegnus Alphonsus, ep. Majoricensis *620 a*
Latonius 340 c
† Laudoveva 293 a
Laurentia Lorini, monialis Florentina 202 b, 206 d
† Laurentius, martyr Romanus, diaconus S. Xysti 902 c; sepelitur a S. Justino 822 a; ejus reliquiæ Romæ 823 a
† Laurentius in Damaso, titulus cardinalicius 489 d, in Lucina item 64 d, 823 e; ecclesia ad Vallem Gaudiosam 773 d, ad Altina, in Luczanu et in Puzanu *13 a*, Papiæ 824 d e; abbatia Bituricensis 351 e, 352 a, 353 f, 354 a, 357 a e, 358 d, Leodiensis 126 c f, 370 c, 371 d, 427 d, 430 c, 442 e f; monasterium Escorial 846 e, 763 d; cœnobium feminarum Venetiis 335 c
† Laurentius Dublinensis 466 b
† Laurentius a Ripafratta 144 e
Laurentius, post Euzoium episc. Byzantii 690 a
Laurentius, sæc. VI ep. Mediolanensis 831 f
Laurentius, ep. Wirceburgensis 338 f
Laurentius contendit cum Symmacho *365 a*
Laurentius Anglicus, Ord. Præd. 141 a
Laurentius Martinus, maritus Sauræ 618 e
† Lazarus, xenodochium Augustæ 301 a
Lazilaus. *Vide* Ladislaus.
Lebel Joannes, sculptor 766 a
Leblanc Beaulieu Joannes 757 f, 758, 759 d
Lebna-Dengel, rex Æthiopiæ, proavum habuit Ba-eda Maryam 239 d
Lebon Josephus, presbyter apostata, præpositus partitioni Freti Gallici 5 f
Lebrun-Desmarettes, idem ac Moleon (de) Joannes Baptista 32 a
Lecaisne Carolus 756 e
Lecerf 762 a c
Leclerc de Juigné Eleonorius Leo, archiep. Parisiensis 245 e
Lecot 762 c
Lenenus, pater S. Brigidæ 376 c
Lenoble Alexander 129 a
† Leo I 687 d, an. 461 jubet pro baptismo antiquam disciplinam servari 14 d; negat Ecclesiam Byzantinam esse apostolicam 687 d
† Leo, honoratus in Galliis 244 e
† Leo Magnus 227 e, 228 b, 232 b
† Leo III, pont. Rom., dictus frater Plectrudis 7 e, 838 e
† Leo IV, pont. Rom. 7 f
Leo X, pont. Rom. *195 e, 197 d f,* 203 a, 206 a b, *867 c,* frater Juliani de Medicis *195 d;* vult facere B. Archangelum Canetulum archiepisc. Florentinum *187 b;* celebrat concilium Lateranense 9 d; affinis Cosmi Pazzi, electi Florentini ep. 197 f; sejungit an. 1517 Minores de Observantia ab aliis 863 b; definit regulam pro tertiariis Ord. Capuc. 671 b
Leo XII 595 e, B. Alphonsum Rodriguez beatificat 587 e, 595 f, 596 c e, et B. Angelum ab Acrio 600 c, 658 a b c, 660 b
Leo, ep. Adrumentinus, seu Drumentinus, seu Grumentinus 469 e, 470 b
Leo Casinensis, sæc. X archiep. Capuanus 8 b
Leo, sæc. XIII Cumanus ep. 308 b, 319 a, ultimus 311 f
Leo Ostiensis 8 b, 359 a b, 360 a f
Leo, ep. Suranus seu Soranus *13 e,* 14 e f
Leo de Petra-Buni, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Leo, filius Andreæ *13 b*
† Leoberia 801 e
Leodegarius, sæc. XI ep. Viennensis 22 f
Leodegundia, in hispano monasterio Bobatelle 927 d
Leoditius *105 b,* 807 a
Leofricus, consul Cestriæ 456 d
Leofwinus, abbas apud Elig, a S. Ædelnodo Romæ defenditur 453 a
† Leonardus, sæc. IX presbyter, martyr Ledesmæ; commentarius 846; ejus Acta *850*
Leonardus de Utino, sæc. XV 149 b, 150 a
Leone (de) Finita *681 a*
Leonellus, sæc. XV princeps Ferrariensis 866 b
Leonora Armadasia nepotes habet Alvarum, Berardum et Joannem Lloscos 645 f
† Leontius, consularis et confessor 234 b
† Leontius et socii, martyres 258 c
† Leontius, martyr in Cilicia 253 f
† Leontius, ep. Rostoviensis 36 d e, 39 d, 40 d, 41 d, 42 e, 43 b, 44 b, dicitur an. 1077 passus 42 f, vel potius an. 1073; mortuus dicitur juxta alios an. 993, vel anno 1073 39 d; saltem non an. 1077 mortuus est 39 d
Leopardus *13 c*
Leopoldus I, an. 1655 rex Hungariæ, Bohemiæ an. 1656, imperator an. 1688 *221 b,* 222 c
Letor, decanus Fossensis 439 d
† Leuduinus, filius S. Gonduini, pater Teutbergæ

bergæ 368 a b; dein monachus, post episcopus Tullensium 368 b; filius Saretrudis, frater S. Saleburgæ et Fulculfi 367 e
Leveardis (Leucardis), matrona *170 e*
Levincourt (de) Natalis 815 b
Leukardis, monialis cœnobii Euttingani 129 d
Lexia Catharina, abbatissa Vallis Benedictæ 101 f
Libalta Margarita, uxor Borderii 763 d
† Liberatus a Lauro 232 f
† Liberius 124 f
Liberius, patricius, constituit monasterium in Campania *365 d*
Lichtenstein Conradus, commendator Ord. Teutonici *487 d*, *488 f*
Licinius, tyrannus 689 c, a Constantino devincitur 690 c; vult militum duces participes rituum paganorum fieri 274 e; sub eo patitur S. Basilius, episc. Amasenus 334 d; Lysiam præficit Cappadociæ 258 c; rerum an. 309 potitur 909 b; non nisi sexennio post susceptum imperium fit christianis infestus 895 f
Liedekerke (de) Margarita 628 a, uxor Caroli Coloma 620 f, 654 c, mater Caroli et Antonii 654 c; magni facit B. Alphonsum Rodriguez *620 c*, *627 a*; ejus miracula divulgat 654 c
Ligerius, vir magnæ sanctitatis ad Dunas in Flandria 94 c, an. 1128 moritur 94 d
Lighi Nicolaus, an. 1378 Bononiæ miles torquatus 188 a
Ligi (de) Benedicta, monialis virtute insignis 202 b
Linaya Maldonado Joannes, sæc. XVI 849 c
Lindulphus, episc. Noviomensis 778 c d
† Lioba præficitur a S. Bonifacio monasterio Bischoffsheimensi 131 a; ejus Vita auctore Rudolpho 131 b
Lipski Joannes, episc. Culmensis et Pomesaniensis 490 d e
Livingus, sæc. XI episc. Cantuariensis 452 d, prædecessor S. Ædelnodi 451 f, fertur sacrasse Cnutonem 455 b
† Livinus 376 d, monasterium Gandense an. 655 petit 411 f; discipulum habuit nomine Foillanum 376 c; in Flandria prædicans occiditur 411 f
Llina Raphael, S. J. 600 c
Lloscos Joannes, nepos Leonoræ Armadasiæ 645 f
Lobdis, maritus Alheit 562 a
† Lobedau Joannes, confessarius B. Juttæ 490 d
Locanus seu Lochanus, pater Dergrogæ, filius Lagæ 375 f
Locci Petrus, maritus Rosæ Astuni 680 e, 682 e
Locinus de Dalaradia, dicitur maritus Gelgesiæ et pater S. Fursei 376 a
Loga Laga, filius Eugenii Taighlech, frater Alilii 376 b; cfr. Lugus Laga.
Loga, cognomento Laga Alilly 376 b
Longis (de) Georgius, Utinensis, prior Civitatensis 150 c
Lopez Hieronymus S. J. venditur a pirata; ejus Vita 643 e; fere Societate expulsus sese convertit 643 f, discipulus est B. Alphonsi Rodriguez 640 d
Lorenzana Franciscus Antonius, archiep. Toletanus 283 e
Lorenzoni Franciscus 870 e
Lorini Laurentia. *Vide* Laurentia.
Lotharius, rex Francorum, suscipit S. Furseum 381 d
Lotharius *818 d*, pater Ludovici II imperatoris 359 f; an. 852 colloquium habet cum Carolo fratre *734 b*
Lotharius, rex Lotharingiæ, dat. an. 866 Talgurium uxori suæ Thietburgæ 23 a
Lotharius rex, maritus Hemmæ 367 b
Lotineau Jacobus 756 d
† Loyola (de) Ignatius 214 a, 220 f, 589 b, 595 e, *636 c*, 653 e
Luachain, pater S. Colmani de Lann, filius Aidi 446 d e
† Lucanus, martyr in Gallia sæc. II; commentarius de eo 244
† Lucas, martyr Afer 242 b e f
Lucas, patriarcha Constantinopolitanus, monachis interdicit studio artis medicæ 256 d
Lucas (Soror), monialis Lugduni *655 d e*
† Lucella, soror S. Colmani etc. 376 c
† Lucia Bartolini Rucellai; commentarius 202
† Lucia Narniensis 209 c
† Lucia, ecclesia Mantuana *221 e*, *224 d*; cœnobium Mantuanum *215 e f*, *216 a*, *217 c e*, *219 a*, *220 b*, *221 a d*, *223 a f*, *224 a b*, *225 c f*, 207 c, 208 a c e, 209 e, 210 c, 211 e, 212 a d, 213 b e f, 214 a b, 216 d f, 220 a; conventus Florentiæ 206 b; tabula Forojulii 151 b
Lucia de Cremona, sæc. XV monialis ad S. Luciam, Mantuæ 211 f
Lucia de Soranea (vel Soragna), monialis ad S. Luciam, Mantuæ 211 e f
† Lucianus, in Gallias cum S. Quintino venit *781 a*, *788 a b*, *794 c*, *817 a b*, 783 e, 796 a b c d, 797 a, 925 b; martyr 801 e, sub Juliano *739 e*, *803 a*, vel potius sub Diocletiano, Bellovaci 739 f; ejus Acta 796 b; de eo disputatur 796 f; distinguendus a Luciano I Bellovacensi 925 b c
† Lucianus, martyr Nicomediæ 243 c
† Lucianus, martyr Afer 242 b e f
† Lucianus seu Lucius, ep. Bellovacensis 925 c
† Lucianus, magister SS. Epiphanii et Hilarionis 125 c
Lucianus, præfectus apud Ægæos in Cilicia *271 c* SS. Zenobium et Zenobiam occidit 270 b
Lucianus mittitur sub an. 60 in partes Orientis, in Judæam 270 e
† Lucidius, Veronensis episcopus 831 d
Lucidus, ep. Veronensis XIV 830 d
† Lucilla, martyr Romæ sæc. III; commentarius de ea 821; Acta *826*
† Lucilla, soror S. Floræ, martyr Romæ 821 b
† Lucilla, martyr, ad diem 10 Augusti 821 b
† Lucilla, martyr in Africa 821 b
† Lucillus Veronensis, sæc. IV; commentarius de eo 829, 928
† Lucina, filia Marmeniæ, martyr 824 b
† Lucius cum S. Piatone in Galliam venit 796 b
† Lucius Bellovacensis 925 c. *Vide* Lucianus.
Lucius II, Rom. pont., ex gente Caccianemicorum 189 a
Lucius III, pont. Rom. 60 b c, 62 a c e, an. 1184 confirmat Bernardum in ep. Narbonensem 60 e; cancellarium habet Albertum 64 a; an. 1184 moritur 62 f
Lucius, ep. Veronensis 829 b, 830 b d, decimus 829 e, an. 347 concilio Sardicensi adest 830 b
Ludike, confessarius B. Dorotheæ 472 f, 483 f
Ludolphus, dux Saxoniæ, pater S. Hathumodæ, 131 c
† Ludovicus IX, rex Franciæ 100 b, 127 a, 745 e f, 747 a e f, 761 f, 764 c, fundat capellanias in honorem S. Quintini 747 d; mitigationem petit pro quibusdam Clarissis 213 a; ejus imago Fossis 435 c
† Ludovicus Arnsteinius 52 f
† Ludovicus rex, seminarium Aquis in Gallia 654 d

654 d ; monasterium Mirandulense 224 c d
Ludovicus ab Angelis 861 b
Ludovicus de Belimonte, confessarius B. Angeli ab Acrio 678 d
Ludovicus Bertrandus, Ord. Præd. 150 b
Ludovicus de Flumaria, provincialis Capucinorum *665 c*
Ludovicus Pius 743 f, 744 b, 807 e, 818 a, nepos Pippini *805 f*, filius Caroli 742 d, frater Hugonis 770 a, 742 d, *811 a ;* an. 813 regnare cœpit 743 c a, 819 f ; an 781 inauguratus rex Aquitaniæ 743 d ; an. 834 festum Omnium Sanctorum celebrari jubet 772 a ; Bernardum sibi rebellem excæcat 743 f ; benevolus in Hugonem et Drogonem 743 e ; eos tondet 743 f ; nepotem habet Ludovicum II imperatorem 359 f ; an. 840 obiit 743 b, *818* c
Ludovicus Balbus, an. 879 moritur 748 e, 749 a, 820 b
Ludovicus, filius Ludovici Balbi 748 e, *818 d ;* frater Carlomanni 748 e *818 d;* an. 879 fit rex 748 e ; cum fratre statuit de regno 748 e, *818 d;* Bosonem regem Burgundiæ impugnat et vincit 748 e, *818 d ;* an. 880 Seulcurtæ pugnat feliciter cum Normannis 748 e f, *818 d e*, 820 b ; ejus filius Hugo in acie moritur 820 b, vult inire pacem cum Alstenio 749 b ; an. 882 moritur 749 c, ad S. Dionysium 749 b, 820 d
Ludovicus Transmarinus, sæc. X 23 a, pater Mathildis 23 b
Ludovicus Grossus 4 e, forsan consanguineus B. Petri Monoculi 54 d
Ludovicus VII, dictus junior, rex Francorum, amicus B. Petri Monoculi et forsan propinquus *85 c*, 87 d
Ludovicus VIII Avenionem obsidet 141 d
Ludovicus Hutinus an. 1316 moritur 766 a
Ludovicus XI 765 f, an. 1471 invadit Belgium 438 f; ex nobilibus Belgis fautores habet 439 a; an. 1471 bellum cum Leodiensibus gerit 429 d
Ludovicus XIII 764 e, jubet Assumptionem B. V. Mariæ in Gallia celebrari 169 d
Ludovicus XIV 32 d, aufert capitulo Sanquintinopolitano jus libere eligendi abbatem 770 a
Ludovicus II, filius Lotharii, nepos Ludovici Pii 359 f, maritus Angelbergæ 361 a, an. 866 Italiam ingressus, Capuam tenet 360 a ; aufert reliquias S. Germani Capuani 358 f, 359 a, 360 a b, 361 f, 362 b
Ludovicus, sæc. IX rex Germaniæ 428 b
Ludovicus Transrhenanus an. 879 in Franciam venit, partem regni Lotharii occupat et bellum movet cum Normannis 748 e
Ludovicus infans, rex Lotharingiæ 429 a
Ludovicus, filius S. Ludovici IX 747 a
Ludovicus I, II, III. *Vide* Gonzaga.
Ludovicus, filius Frederici II marchionis Mantuani 208 b
† Lugenia, soror S. Brigidæ etc. 376 c
† Luglianus, martyr 433 b
† Luglius, martyr 433 b
Lugus Laga, vir de stirpe Emerii in Momonia 375 e ; cfr. Loga Laga.
Luitgarda Alamanna, uxor Caroli Magni 743 d e
† Lupentius, abbas Catalauni, martyr 433 b
† Lupercus, dictus filius SS. Marcelli 278 f, 280 b, 284 c, et Nonæ 284 c, frater SS. Claudii, Victorici, Primitivi 284 c, et aliorum 278 f, 280 b, sæc. IV martyr Legione 286, sub Diocletiano 285 b ; ejus Acta *289*, miracula *294*
† Lupicinus, ep. Veronensis 830 e, 831 d
Lupinus, ep. Veronensis 829 b
† Lupita, soror S. Patricii 349 c
Lupus, clericus *13 c*
Lupus Joannes, bibliopola Bononiensis 138 b
† Lutgardis 96 e, 101 f
† Luxorius 298 d
Luzzi Jacobus *680 c*
Lysias, præfectus sub Diocletiano, Ægis christianos insequitur *262 a ;* præfectus in Cilicia 258 a ; idem agit *265 e ;* SS. Zenobium et Zenobiam occidit 255 a b, 254 b, 257 d ; *263 b e, 265 e, 267 e f, 268, 269* ; præfectus in Cappadocia sub Diocletiano 258 c, et sub Licinio 258 c d ; crudelis in christianos 261 b

M

† Macarius, martyr Alexandrinus 707 b
† Macarius, martyr in Cilicia 253 e
† Macedo, martyr 700 d
Macedonius, hæresiarcha, in synodo Constantinopolitana devictus a S. Cyriaco 233 b
Macercyus, frater S. Fursei de Ultonia 376 b
† Macha, soror S. Colmani etc. 376 c
† Macharius ; ejus sepulcrum Placentiæ 360 c d e f
† Macra, martyr sub Diocletiano 730 e
† Madalgisilus, monachus 24 c
† Madelberta, erudita a S. Aldegunde 133 b
Madelgarda, uxor Caroli Magni 743 d
† Madelgarius (seu S. Vincentius), maritus S. Waldetrudis 380 e, *403 b*, invisitur a S. Foillano *403 b c ;* est ejus amicus *414 ;* Hibernis dicitur præfuisse *403 b c*, pro Dagoberto I 405 a; dicitur in Hibernia exulasse 381 a, et inde reversus cum viris apostolicis 380 d f, 412 b, seu inde eos evocasse *395 b*, 416 c; ad ipsum multi sancti conveniunt 416 c ; cum monachis Hibernis commercium habet 380 d e; comes Hannoniæ, monachus Altimontis 380 d, 922 e ; devinctus genti Pippini 381 b; sub Dagoberto militat 380 e ; non videtur divortium meditatus 380 e f ; ejus Vita 378 e, 380 d, 419 e ; reliquiæ *418 b*
Maffius Vincius, an. 1507 episc. Calatinus, antea episc. Signinus, theologus in concilio Lateranensi 9 d e f, 10 a b c
Mafoma, regulus Ledesmæ, dicitur pater S. Nicolai pueri 847 a, 851 d ; filium dicitur propria manu occidisse 851 d
† Magdalena, cœnobium *639 f ;* cœnobium Palmense 642 d
Magdalena, sanctimonialis Civitatensis *177 b c*
Magdalena Calabria, monialis *676 a*
Magdalena de S. Anna. *Vide* Gaccia (la).
Magdalena 567 c
†† Magi, ædicula Reate 867 e
† Maglorius 3 b
† Magnennus de Kill-Magnenn, devinctus S. Furseo 375 f
Magni Evangelista, chirurgus *200 f*
Magnin Claudius, episc. Anneciensis 28 f, 919 d
† Magnus, comes insularum Orcadum 433 b
Magnus, monachus, prædicat in diœcesi Wendilensi 459 d ; sub an. 1065 consecratur episc. 450 d
Magnus, Daniæ rex 460 c
Mainsner Joannes 755 d, 756 a b
† Malachias *76 d*, 78 c, 379 c, sepultus Claravalle 77 e ; ejus oratio funebris a S. Bernardo 176 f
Malapert Philippus, sæc. XVII Rhodiensis abbas 416 d

Malatesta Paula, uxor Joannis Francisci, marchionis Mantuani, ædificat monasterium monialibus S. Dominici 222 f
Malcrocius, pater Alildi, filius Roderici 376 a
Maldonado Joannes 849 b
Maldonado Paulus, confessarius sororum B. Alphonsi S. J. 586 c, 593 b
Mallol S. J. 594 c, 597 e
Malvitiis (de) Nestor, occiditur 188 d
† Malusius Coloniæ passus est martyrium 243 a
Mamertus, sæc. XV episc. Ebredunensis 918 f
Mamertus Vullioletus 918 f
† Mames, martyr, cum S. Lucano prædicat Evangelium 246 d
† Mames, Hispanus, frater et socius S. Dominici 139 e, 141 a, 144 e
† Mammanus vel Mammarus, martyr 699 c, 700 c d
Manava, pater Abgaris 252 e
Mandella (de) Rubaconte, sæc. XIII potestas Florentinorum 862 b
Manfredus 465 a e f, 466 b, *467 b, 469 d*, B. Gerardi discipulus et successor 465 a c, 469 e, ante finem an. 1124 928 b
Manius, pater Aidi, filius Fergussii 466 e
Mankowski Adamus, Polonus, S. J., occisus an. 1604 ab hæreticis 238 e
Manricius, prorex Majoricensis *620 c*
Manville Petrus 152 b
Manzanedo de Quiñones Alphonsus, sæc. XVII patriarcha Hierosolymitanus 595 a
Marasca Perpetua, sæc. XVI sanctimonialis ad S. Luciam, Mantuæ 223 b
Marbodus Redonensis 132 c
† Marcella 130 c
Marcellianus, episc., dicitur baptizasse S. Quintinum 783 f
† Marcellinus, pont. Rom., dicitur S. Quintinum baptizasse et misisse in Galliam 783 f, ut et alios apostolos 796 a
† Marcellinus, presbyter 378 b
† Marcellus, papa 360 c, 361 a
† Marcellus, episc. Diensis in Gallia 684 a
† Marcellus; ejus reliquiæ Parisiis 245 d e f, 247 e
† Marcellus, dictus pater SS. Claudii et sociorum 284 b, 287 d, 288 a, Luperci, Victorici, Primitivi 284 b, sed falso 288 f; maritus S. Nonæ 284 b, 285 d e, dicitur multos filios habuisse 286 b
† Marcellus, sæc. III martyr Tingi 242 c; commentarius 274; ejus Acta *281*, sincera 288 d e, interpolata 288 c; hymnus *283*
† Marcellus, comes S. Quintini *794 e*, 796 a c d, *817 a b*
† Marcellus 27 d
† Marcellus, ecclesia Legione 285 d, 287 b
Marchiennez (de) Jacobus et Radulphus 436 c
† Marcianus, ep. Syracusanus, martyr 232 c, 684 d
† Marcianus, martyr Antiochiæ 234 e, 242 b, 243 d e
† Marcianus, dictus martyr Nicomediæ 234 f, 243 c
† Marcianus, martyr 241 a c
Marcianus, imperator, litteras accipit a Leone I papa 687 d
Marcianus, hæresiarcha 251 f
† Marcus, discipulus S. Petri, ab hoc missus constituit Ecclesiam Alexandrinam 687 b; Alexandriæ quiescit 709 a
† Marcus, martyr 241 a b
† Marcus, diœcesis in regno Neapolitano 664 a; ecclesia Romæ 824 a; conventus Florentiæ 204 e, 205 a-f, 206 a b, 207 a; ecclesia ibidem 204 f; prioratus Hispali 287 a
Marcus, post Olympianum ep. Byzantii 690 a
Marcus Mascainus, Senensis, discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Marcus Aurelius Antoninus 250 b, gener et successor Antonini; sub eo martyres in Gallia 246 b, 247 b, 250 b; an. 180 moritur 249 e, 703 e
Marefuscus, cardinalis S. rituum Congr. 868 b c
Marescottis (de) Antinor, filius Ludovici 188 c
Marescottis (de) Galeatius, filius Ludovici 188 d
Marescottis (de) Joannes, filius Ludovici 188 c
Marescottis (de) Ludovicus 188 c d
Marescottis (de) Thaddæus, filius Ludovici 188 c
Marest, parochus 760 b, 761 e
Margareta et Margaretha. *Vide* Margarita.
† Margarita 151 b, *153 e*, 168 f, 172 f
† Margarita Antiochena 156 c
† Margarita, Roskildiæ in Dania martyr 433 b
† Margarita 492 c
† Margarita, monialis Bingiæ *97*
Margarita, monialis Rameyæ 101 f
Margarita, sanctimonialis Ord. Præd., amica B. Benevenutæ de Bojanis *159 a c, 171 a*, a qua sanatur *160 a b c d*; vidit beatam in extasim raptam *159 c e*; eam de extasi quadam interrogat *172 b*; experitur eam secreta nosse *170 a*; mira experitur ipsa *170 d e f*; videt lumen ad sepulcrum B. Benevenutæ *177 b d*
Margarita Palæologa, uxor Frederici II, marchionis Mantuani 208 b, *223 d*, 225 a
Margarita, uxor Nicolai Hozant *562 d*
Margarita, mater Nicolai *565 a*
Margarita, uxor Petri lanificis in Marienwerder *565 b*
Margarita 491 a
Margaruza, matrona Forojuliensis 148 d, *179 f*
Margerin, presbyter 761 f
† Maria, mater Dei, apparet pluribus 55 c, 65 c, 119 e, *152 a, 157 c, 174 e*, 635 f, 653 c, multum colitur a B. Angelo ab Acrio 666 c; variis modis honoratur 26 e, 46 f, 124 b, 150 e f, 151 b c e, 165 b c d, 192 d, 287 c, 333 d e, 456 d, 613 f, 646 b, 849 a
† Maria Magdalena 55 b, 151 e b
† Maria, martyr, Ord. Cist. 96 e
† Maria Ogniacensis 101 f
† Maria Magdalena de Pazzi 169 b
† Maria de Gravio 101 f
† Maria, mater Dei, ecclesia 9 a, 13 c d a, 664 a, Ambianis 6 b e, ad Peti *12 f*, 14 b, in Maliatu *12 f*, in Marcianisu *12 f*, in Puzanu *13 a*, ad Cuultere *13 a*, in Vulanu *13 a*, ad Baniolo *13 a*, Tallueriæ 21 c, Lovaniaci 35 d, Rostoviæ 46 d, de Solaco 61 a, Thenis 102 d, Forojulii 147 f, in Pertica 154 c, S. M. Ciriola de Cinglo 196 f, in Pontano 235 e, Parisiis 247 d, Atrebati 279 e, Neapoli 318 e, in Burgheto 360 e, Aquisgrani 430 b, in oppido Dantiscensi (Gdantzk) 476 c, 514 e, 516 b, in oppido Koslyn 524 c, in Peske 532 d, *564 a*, in oppido S. Agathæ (S.M. Gratiarum) 681 f, Valentiæ 764 a, Coloniæ 764 b, Romæ (in Porticu) 824 a, Nova Romana 821 f, 823 a c d, 824 c f, 825 d f, 828 e, Mediolani 833 b, Coloniæ (ad gradus) 839 d, Coloniæ (ad Capitolium 840 f, 841 d, Confluentiæ 841 e, Assisii (S. M. Angelorum) 892 b, (S. M. a Rosario) Massiliæ 921 c; abbatia de Monte Frigido 54 e, de Villario 111 a, Viridis Vallis 119 a, Hortus S. Mariæ 133 e, in pede Cryptæ 319 a, ad Çapellam 308 c, 319 a, de Donna Aromata 318 f, 319 b, Exolduni 357 a c, 358 d, Bonæ-Spei

Spei 445 a, Glastoniæ 452 d, Boni-Fontis 740 c, Coloniæ (ad Capitolium) 836 c, 837 b, *843 a;* conventus Alosti (Annuntiata) 130 b, Romæ (super Minervam) 141 c, de Cella 151 d, ad Rhenum 186 c, Vallis Asperæ 883 e, Scetensis 893 b c; cœnobium Exolduni 352 a; prioratus Ogniacensis 439 c; monasterium Talgeriæ 23 a b, Forojulii (S. M. in Valle) 152 a, in Valle 154 d, Tarvisinum (S. M. Major) 196 d, Florentiæ (Novella) 203 a, de Piasca Naranzo 227 a, Pictavis 382 c, Raculfense 456 b, Neapoli (S. M in Hierusalem) 671 a, Suessione 773 e, Humulariæ 811 e, Florentiæ (S. M. de Angelis) 825 b, Coloniæ 838 d f, 839 d; sacellum 633 a, in abbatia Wissobrunensi 128 f, Eugubianum *198 e*, Voltense *222 d*, de Columna Cæsaraugustana 227 d, de Monte Sacro 228 d, Mantuanum S. M. de Gratiis) *215 e*, in Vinsterwald ad Rhenum 517 a, Segoviæ 588 f, Florentiæ 862 b; hospitale Parisiis 141 b; hospitium (Consolationis) Romæ 482 a
Maria Alphonsus, Colettina Antverpiæ 655 e
Maria, monialis Walencuriæ 101 f
Maria, regina Angliæ 258 e, fert opem marito Philippo II moventi bella 752 a
Maria Anna Hispanica, uxor Ferdinandi III, mater Leopoldi I 222 c
Maria, patruum habuit Abramium eremitam 36 e
Maria Christophora, uxor Baldi Acquisti *195 c, 198 a*
Maria Archangela, uxor Lelii Donarelli 870 a
Maria, uxor Dominici Pattachiola 869 f
† Marianus Scotus fundavit monasterium Ratisponense 428 d
† Marianus, abbatia Ord. Præmonstratensis 65 e
Marianus, episc. Hipponis Diarrhyti, post conventum an. 486 exul 343 e
Marienwerder Joannes 472 f, 480 a, 482 a, 483 a b, 486 f, 533 f; quis ipse 473 a b; ejus scripta 473 c; obiit varia munera 473 d; confessarius B. Dorotheæ 472 f, 473 d, 481 e, 510 f; dat litteras ad Ulricum de Jungingen 559, stare videtur a partibus Prædicatorum 485 e
Marimon Joannes, scriptor Vitæ B. Alphonsi Rodriguez; quis sit ille 580 b c; sub an. 1617 rector collegii Majoricensis 585 f
Marin Joannes S. J., assistens Hispaniarum 643 f
Maringolo Marcus, faber lignarius *675 e*
† Marinus, martyr in Cilicia 253 e
Marinus Massainus, Ord. Min., discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Marinus Bernardus *636 c*
† Marius, martyr Afer 242 b e
Marmenia, mater S. Lucinæ 824 b
Marostica (de) Joannes, sæc. XV presbyter 865 f
Marques S. J. in oppido Solar prædicando mira operatur 650 d
† Marquina 101 f
Martha de Canedo, an. 1461 monialis ad S. Luciam, Mantuæ 211 f
Martha de Verona, monialis ibidem 211 f
Marti Antonius, filius Franciscæ Sauræ 649 a
† Martialis, martyr *241 a b c*, forsan Nicomediæ 234 f
† Martialis, martyr Cordubæ 279 a
† Martialis, dictus filius S. Marcelli, frater SS. Claudii etc. 278 f, 280 b, sed falso 279 a
† Martianus, martyr Afer 308 e
† Martina; ejus reliquiæ Placentiæ 360 c
Martinelli Joannes Antonius, Ord. Min., consultor S. R. Congr. 868 b
Martinet 761 f
Martinez Joannes Baptista S. J., confessarius B. Alphonsi Rodrignez *606 b, 607 b d*
Martinez Nicolaus S. J. 587 c
Martini Aloysius, frater Joannis sæc. XV 865 f
Martini Joannes, patricius Venetus, sæc. XV in insula Cypri generalis curator Ordinis Minorum 865 e, *879 d*, 881 d, S. Joannem Capistranum cum sociis excipit *879 e;* cum Alberto a Sarthiano agit de redimendo B. Thoma Florentino *888 e*
Martini. *Vide* Bonaventura.
Martinis (de), familia nobilis 865 e
Martino (de). *Vide* Theresia.
† Martinus, an. 649-653 papa 374 e, Romæ dicitur excepisse S. Foillanum 374 e, 394 e, 923 d, eum consecrasse episcopum 371 d, 431 b, 440 c, et in Galliam misisse *400 f, 411 b*, 923 f, cum fratre Ultano *394 b, 395 a;* an. 650 exul in Chersoneso 923 d
† Martinus Turonensis 29 e f, 31 f, 154 e, 181 a, monachos facit clericos 356 d; dicitur sacrasse S. Paulinum Trevirensem ep. 341 e, agit de libris transcribendis 125 e
† Martinus, monasterium in Hispania 286 e; sacellum Legione 287 c
† Martinus, Galliciæ episc. 161 d
† Martinus Vertaviensis duplicia monasteria fundavit 382 b
† Martinus de Ulmis an. 1398 transfertur Alansono Valriacum 921 a
† Martinus, Ord. Cisterc. 96 e
† Martinus III, prior Camaldulensis, statuit an. 1253 de pueris erudiendis 134 b
† Martinus, cœnobium Ultrajectinum 836 e, 840 b, 844 e; ecclesia Coloniæ 841 b
† Martinus Turonensis, abbatia Saviniacensis 26 c, *30 a*, 35 a d, Tornacensis 126 d; monasterium Lovanii 111 a; monasterium dictum Majus 339 d; monasterium in Libanensibus montibus 229 a b d e; ecclesia Turonibus 67 b, 82 d, 236 e, Cantuariæ 17 c f, 18 a, Laudunensis 764 f, Tornaci 279 e; Quintinopoli 755 e, 757 c, de Chaulnes 815 e; collegium S. J. Palmæ 637 b; prioratus Tallueriarum *30 a*
Martinus V 534 b, juvat B. Thomam Florentinum contra Fraticellos *877 d;* Florentiæ manet an. 1419 et 1420, 878 b; diligit Fratres Minores ac statuit de eorum possessionibus 878 b; concedit ut in Calabria sint monasteria de Observantia 877 b; absolvit an. 1427 FF. Præd. Arausicanos quadam censura 136 f; an. 1427 dat litteras pro translatione B. Bertrandi 921 a
Martinus, cantor Signiaci *86 a*
Martinus Bucinus, socius B. Thomæ Florentini *885 b*
Martinus de Sancto Daniele, sæc. XV 150 a
Martinus, carpentarius in Marienwerder *565 e*, 566 e
Martinus, macellarius in Marienwerder *565 c*
Martinus Turella 13 c
† Martyrius 833 b, 834 e
Mas Joannes Baptista 559 a
Mas Matthæus 649 b
Masiacotus, martyr 699 c, 700 c
Masius Vincentius *619 e*
Mastri, abbas *200 f*
† Maternus præclara gessit Coloniæ 841 b; ejus imago Fossis 435 c
Mathia, uxor Antonii Acquisti *195 c, 198 a b*
† Mathias, cœnobium Bononiæ 188 d
Mathildis, abbatissa Fontis Ebraldi, eruditione clara 131 e

Mathildis, sanctimonialis Civitatensis *177 b d e*
Mathildis de Istria, sanctimonialis, amica B. Benevenutæ 181 b e
† Matthæus, ecclesia in Puzanu *13 a*
Matthæus, an. 1500 prior S. Marci Florentiæ, Ord. Præd. 205 d
Matthæus Felicianus, sacerdos 871 d
Matthæus Florentinus, Ord. Min., discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Matthæus Gallicus, socius S. Dominici 139 d ; cum S. Dominico in Pruliano 139 b ; incboat cœnobium Parisiense 141 a
Matthæus de Terracina, Ord. Min., discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Matthieu Adolphus 774 d, vicarius Sanquintinopolitanus 760 a b e f, 761 d e, parochus archipresbyter 762 b f
Mattiuza, monialis Civitatensis *181 f*, 184 b
Mauburne Joannes 839 c e
Maura Petrus 598 d
† Mauricillus, sæc. VII ep. Mediolanensis 832 f, 833 a, successor S. Antonini 833 b
Maurinus, clericus 740 b, *803 d*
Mauritia. *Vide* Ghinetti.
† Mauritius 834 a, primicerius in legione Thebæa, martyr 274 e
† Mauritius, Ord. Cisterc. 96 e
† Mauritius, monasterium Talagii 23 b; (de Brusson) ecclesia in Valle Challand 300 f, 301 b, Annecii 33 a ; xenodochium Augustæ 301 a
Mauritius, minister Ulrici de Jungingen 559 f
Mauroy Florentius 756 d
† Maurus, discipulus S. Benedicti, hospes Servandi 366 e
† Maurus, ecclesia in Alvinianu *13 a ;* cœnobium *733 f*
† Maxentius, presbyter et abbas 232 e
† Maxentius, abbatia 31 f
† Maxentius, epise., divinitus jubetur adjuvare S. Maximum in carcere *312 f, 320 c f;* videtur primus epicopus Cumanus fuisse 312 f, 325 f
Maxentius, præses; sub eo patitur S. Eusebius 684 f
† Maxima, martyr in Africa 308 e
Maxima, improba femina cui traditur S. Lucilla 828 d
† Maximianus, martyr Bellovaci sub Diocletiano 739 f
† Maximianus, martyr *345 e, 347 e*
Maximianus imperator 296 e, 299 b, 719 a, insequitur christianos 236 d, 300 b, 302 c, 303, 317 f, 730 e f, *781 a b, 788 b, 794 b,* 796 a, *803 a, 816 f,* 896 d, *899 b ;* mittit Cumas Fabianum præsidem ad insequendum christianos *319 c,* vel Apameam *319 f,* et in Sardiniam Barbarum 300 a, *304 b, 306 c d, 307 d ;* an. 285 fit Augustus 793 e, vel die 1 aprilis an. 286, 731 a, 896 a, vel etiam die 1 maii an. 285, 731 a, 896 b, a Diocletiano 796 f ; an. 285 contra Bagaudas parat copias 731 a b; an. 292 cæsares socios assumit 277 f; consiliarium habet Anolinum 325 a; mittit in Armeniam et Cappadociam præfectos 258 c ; Mediolani habitavit 297 f ; sub eo occiduntur S. Felix Hispellensis 235 b, S. Claudius cum sociis 286 b, 289 b, SS. Athanasius et Irene 329 b e, S. Quintinus 725 c, 726 a, 739 d, Legio Thebæa 730 f, 731 a c; SS. Epimachus et Azirianus 684 b, S. Eusebius 684 f, et S. Maximus Cumanus 317 e; an. 305 cessit imperio 296 f, 317 f
Maximianus Galerius. *Vide* Galerius, imperator.
† Maximilianus, miles ac martyr 274 c
† Maximinus seu Maximus, factus an. 176 Antiochenus episc. 250 b; dicitur sub an. 199 obiisse et Serapionem habuisse successorem 250 b, 251 b ; forsan an. 176 adjutor fuit S. Theophili, cui successit 250 b
† Maximinus, ecclesia Trevirensis 726 e ; abbatia 371 c
Maximinus, imper. 909 b ; ab an. 307 sævior in christianos 898 a
Maximinus Daza an. 305-313 in Ægypto dominatur 329 e ; sub eo multi martyres 329 e
† Maximus, ep. Antiochenus. *Vide* S. Maximinus.
† Maximus Ambianensis, errore inductus 316 b
† Maximus, cultus Apameæ 234 e, 316 b ; de eo appendix 326
† Maximus, Aquilanus 316 b, 317 b, forsan non distinguendus a S. Maximo Cumano 318 a
† Maximus, Asianus 316 b d, 317 b c, distinguendus a S. Maximo Cumano ; patitur sub Decio 317 e
† Maximus Compsanus, idem ac S. Maximus Cumanus 234 e
† Maximus, sæc. IV martyr Cumis ; commentarius de eo 308 ; ejus Acta *319*
† Maximus Istriensis 316 b d, 317 f, dicitur Venetiis servari 318 a ; distinguendus videtur a S. Maximo Cumano 318 a
† Maximus, frater Claudii, passus ad Ostia Tiberina 310 e, non idem ac S. Maximus Cumanus 316 c
† Maximus Taurinensis 834 f
† Maximus, martyr 300 b
† Maximus, ep. Antiochiæ. *Vide* S. Maximinus.
† Maximus, ecclesia *11 a*
Maximus, cum Gallieno consul dicitur 822 b ; cum Glabrione consul 822 b, 828 b; sacrificat cum Valeriano 828 b, *826 e ;* jussus apprehendere S. Nemesium, strangulatur a dæmone *826 e f*
Mazzoneschi Joachimus, maritus Catharinæ 870 e
† Mechtildis, soror S. Gertrudis, abbatissa Rodersdorffensis, erudita 131 e
Meconi Carolus, custos ecclesiæ S. Ambrosii Eugubii *200 c*
† Medardus, sæc. VI consecratur episcopus Viromanduensis 736 d; transfert Noviomum sedem Viromanduensem 736 a d f, 769 e
† Medardus, abbatia Suessionensis 77 f, 744 a
Medicei, familia nobilis Florentiæ 204 f
Medici (de') Augustina, monialis 202 b
Medici (de') Catharina 754 c e
Medici (de') Cosmas 204 d
Medici (de') Julianus, filius Laurentii, an. 1478 natus, an. 1516 obiit 197 d ; an. 1512 regit rempublicam 197 d ; frater Leonis X *195 d;* exul Florentia Eugubium venit ad B. Archangelum Canetulum *195 d,* 197 d ; eum vult facere archiepiscopum Florentinum 190 e, *195 e ;* bona confert monasterio S. Ambrosii 190 f, *195 f,* 197 b ; audit prophetiam de sua familia 187 b; rogat Eugubium transferri corpus B. Archangeli 192 d
Medici (de') Nannina, filia Petri, uxor Bernardi Oricellarii 204 d
Medici (de') Petrus, pater Nanninæ 204 d
† Medicus, martyr 256 b
Meinradus, eremita, martyr 433 b
Mel, episc., discipulus S. Patricii 350 a
† Melania, sedula in libris transcribendis 127 e
† Meldanus, filius Hua-Kuin, devinctus S. Furseo 375 f
Mele Bernardus, chirurgus *668 c*
Mele Dominicus, frater Francisci *680 d*
Mele Franciscus, frater Dominici, notarius Aerii *680 d*

† Meliavus

† Meliavus, martyr 433 b
Mels (de) Sophia, mater Mattiuzæ 184 b
Menco, auctor Chronici Floridi-Horti 129 b
Mendoza (de) Ludovicus, filius comitissæ de Terranova, moderatorem habet B. Alphonsum Rodriguez *609 a*
Mendoza (de) Paulus *670 e*, *677 d*
Mendreta (de) Petrus, regii concilii doctor 645 f
† Menelampus, martyr in Cilicia 253 e
Menendus Gonsalvi, comes Gallæciæ, moderator Alfonsi, filii regis Veremundi *291 c*
Menicilli, familia nobilis 7 c
Menicillus Laurentius, primicerius cathedralis Capuanæ 7 d
Menini Dominicus *224 a*
Menna, patriarcha, concilio Constantinopolitano adest 342 d
Menophilus, pater sancti Zenobii martyris *271 e*
Menzetti Franciscus 870 e
Menzetti Joachimus, filius Francisci 870 e
Mercker Petrus 567 c
† Mercuria, martyr Alexandrina 234 c, 706 e
Mergenta *808 c*
Metellus 297 a
Metrophanes, Byzantii episc. 689 d, 690 d f, 691 c, 692 c, filius Domitii, frater Probi 690 b; Constantinum hortatur ut Constantinopolim transferat imperii sedem 690 b
Metsa, uxor Joannis Nouwer *563 a*
† Michael, archang. *169 a*, 435 e
† Michael, archang., ecclesia Potentiæ 466 e; ecclesia 239 a; abbatia in Lotharingia 237 a; abbatia (de Muriano) 129 c; monasterium in pago Virdunensi 369 d, 823 d; cœnobium Antverpiense 685 b; collegium S. J. Bruxellense 762 d
† Michael, episc. Veronensis 829 b
† Michael, dux Tchernigoviæ, martyr 44 a
Michael, metropolita, dicitur fundasse monasterium in montis Kioviensis vertice 46 b
Michael 233, episc. Atribæ et Meligæ, collector Synaxarii Æthiopici 327 f, 328 a b c, sub annum 1425, 239 d, 328 e; quis ille 328 d
Michael, sæc. XV curatus Ord. Præd. 918 f
Michael, Hispanus, Ord. Præd., socius S. Dominici 139 e, mittitur Parisios 141 a
Michael (de) Massa, Ord. Minor., discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Michael a Tugio 658 b, *660 d*
Michael, imperator, litteras accipit a S. Nicolao I, pont. Rom. 687 c
Miguel Franciscus 598 d
Milco, rex de Dalaradia, pater Bronachiæ 376 b
Millet Paulus, sæc. XVII ep. Maurianensis 143 c
† Milo, episc. Teruanensis 95 a
Milo *809 d*, 811 d
† Mimus aut Mimmus, martyr 699 b, 700 c d
Mingacci Dominicus, archipresb. Terræ Rhæginæ *675 f*
Mirellus Melchior, concionator *639 b*
Mochaius, frater S. Fursei de Ultonia 376 b
Modericus, archipr. in Castro Ternodorensi 355 e
Moduinus, sæc. IX episc. Augustodunensis 820 a
† Molagga 375 e
Moleon (de) Joannes Baptista 32 a
† Molvanus Cluainfertensis, coquum habet S. Mothemnogum 376 c
† Monachus, in Scotia cultus 236 b
Mönch Joannes, episcopus Pomesaniensis *494 c* 495 c, agit cum B. Dorothea 486 e f, 487 b, 544 e, 545 b, 928 e; curam habet de ejus funere 498 d, 557 e; Agatham, ejus filiam, hortatur ad se includendam 516 a, sollicitus est de beatificatione B. Dorotheæ *486 a b*, 487 a, 489 a, 928 d; ideo utitur opera Joannis Marienwerder 473 d; obiit an. 1409 495 c
† Mono, in Gallia socius S. Foillani 412 a
Monomachus. *Vide* Vladimirus.
Mont 761 f
Montanus, episc. Toletanus, diluit crimen adulterii 228 e; fertur litteras accepisse a S. Turibio 227 f; et ei dedisse 228 e
Montanus, hæresiarcha, impugnatur 249 a, 251 a b; Proclum discipulum habet 704 d
Montaldi Bartholomæus, sæc. XVIII presb. Ord. Min. 870 f
Montaldii (de Montaldo), familia nobilis Mantuana 210 f; Genuensis 210 c
† Montaldo (de) Paula, sæc. XVI; commentarius 207; ejus Vita *215*, et epistolæ duæ *225*
Montaldo (de) Bartholomæus, filius Tobiæ, frater Christophori etc. 211 a, pater Nicolai 211 b
Montaldo (de) Barthol., filius Christophori 211 a
Montaldo (de) Christophorus, filius Tobiæ, pater Pauli etc. 211 a
Montaldo (de) Franciscus, filius Tobiæ 211 a b
Montaldo (de) Jacobus, frater B. Paulæ 210 e, 212 a, 216 e
Montaldo (de) Ludovicus, nepos B. Paulæ 210 d, 212 a, 216 e, *225 c d*, 927 e
Montaldo (de) Ludovicus, maritus Elisabethæ, forsan idem ac nepos B. Paulæ 211 d
Montaldo (de) Nicolaus, ejus marmoreum gentilicium 210 f; filius Tobiæ 211 a b; non videtur pater B. Paulæ 211 c
Montaldo (de) Nicolaus, filius Bartholomæi 211 b
Montaldo (de) Paulus 211 c
Montaldo (de) Paulus, filius Tobiæ 211 a
Montaldo (de) Tobias 211 a
Monte (del) Antonius, sæc. XVI legatus S. Sedis, cardinalis S. Praxedis 866 f, 867 a
Monte (de) Jordana Josephus, baro, pater Theresiæ de Martino *681 c*
Montener Gabriel, sacerdos et parochus S. Eulaliæ, Majoricæ 651 c
Monti Carolus, sæc. XVII archiepisc. Mediolanensis 835 d f
Montmansdorpf 566 d
Montmorentia Anna 753 a, an. 1557 infeliciter pugnat cum Hispanis 752 e
Montserrat Dionysius, vicarius generalis Majoricensis 586 d
Mora Antonius 650 d
Moranta Anna, mater Joannis Verieti 648 d, 652 c
Morantius Guillelmus, frater Hieronymi 643 e
Morantius Hieronymus *639 f*, frater Guillelmi 643 e
Morberta *809 c*
Moregues Andreas 594 a
Morelli Bruno, archidiac. Rublanensis *681 e*
Morellus Marinus Petrus 860 c, 862 d, 871 b
Moreti Pisoni Carolus, an. 1759 promotor fiscalis archiepiscopi Utinensis 146 e
Moretus Balthazarus 740 c
Moroni Joannes 869 e
Moroni Josephus Maria, canonicus Forojuliensis 151 f
Morrenus Joannes 258 e, 267 a
Moruzzi Joannes Peregrinus, an. 1749 notarius publicus *201 a*
† Mothemnogus, coquus S. Molvani 376 c
Moureau 762 a
Moyses Nisibonus, ad S. Mariam Scetensem 893 e
Mstislaus, filius Vladimiri Monomachi, frater Isiaslai, administrat Rostoviam 39 b

Muisis

Muisis (li) Ægidius 94 e, 127 a
Mulet Petrus 653 b
Mulner Nicolaus 534 d
† Mumbolus dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 a, 922 d, sub Clodoveo, cum multis viris apostolicis 412 b
Munio, sæc. XIII minister gen. Ord. Præd. 173 c
Muntaner Franciscus, marchio de Reguer, rector senatus Palmensis 599 f, 600 b
Muntaner y Garcia Joannes, vicarius episc. Majoricensis 599 f
Mutantas Joannes, pater Nicolai 565 b
Mutantas Nicolaus, filius Joannis 565 b
Muza, legatus Walid I, obtinet Hispaniam 847 b

N

Nabus; Mercurii nomen videtur apud Syros 915 e
Nadal y Crespi Bernardus, episc. Majoricæ 599 f
† Nannus Franciscus, alter parens canonicorum regularium S. Salvatoris 192 b; sepultus ad S. Ambrosium 190 e, 192 b, 193 a
Nanterus, sæc. XI abbas monasterii S. Michaelis in Lotharingia 237 a, 308 b, 823 d
Napoleo I, imperator, statuit de festo die 15 augusti agendo 169 d
Napoleo III jussit peragrari Ciliciam 253 b
† Narcissus, discipulus S. Stachys 687
† Narcissus Hierosolymitanus adjutorem habet S. Alexandrum 250 f
Narcissus, libertus Claudii imperatoris 694 e
Narseus, rex Persarum, devincitur a Maximiano Galerio 896 a
Nasalli, vicarius generalis Placentinus 361 d
† Natalia, uxor S. Adriani 689 d f
Natalis. *Vide* Cæcilius.
† Natalis, sæc. III confessor Romæ; commentarius 701
Navarnne, episc. Salmanticensis *291 f, 292 a d*
Navarra (de) Joannes, Ord. Præd. 141 a
Navarro, an. 1152 episcopus Salmanticensis 848 c d e; an. 1142 episc. Cauriensis 848 e
Naucratius agit cum S. Theodoro Studita 333 b
† Nazarius martyr 234 e f, 243 e f, 408 d
† Nazarius
† Nazarius in Crispianisi, ecclesia; item in Baluniam *12 f*
† Nemesion, martyr Alexandrinus 234 d
† Nemesius, diaconus, sæc. III martyr Romæ; de eo commentarius 821; ejus Acta *826*
† Nemesius, martyr Alexandrinus, die 9 sept. cultus 821 b
† Nemesius, martyr Alexandrinus, die 9 sept. cultus 821 a
† Nemesius, martyr Cordubæ, die 27 jun. 821 a
† Nemesius, martyr, die 28 jun. cultus 821 a
† Nemesius, martyr in Cypro 821 b
† Nemesius, martyr Nicomediæ 821 b
† Nemesius, martyr Tibure sæc. II 821 a
† Nemesius, filius S. Symphorosæ 821 b
† Nemesius, confessor 821 b
† Neon Isauricus, martyr sub Diocletiano *259 f, 265 e*; in Cilicia 253 f
† Neon, martyr, die 23 aug. cultus 232 f
Neon, frater S. Zenobii martyris *271 e*
† Neophytus, servus S. Anthusæ, martyr in Cilicia 253 d
† Nerius Philippus laudavit Savonarolam 203 f
† Nerius Philippus, oratorium Romæ 861 a
Nero, imperator 270 c, 691 a; vexat christianos 270 d, *803 a, 816 f*; ejus nummi inventi Quintinopoli 735 d
Nestor, monachus Kioviensis 38 d
Nestorius, episc. Philippensis sæc. XVI 342 f
Nibarax, dæmon ita appellatus *271 d*
† Nicander, ecclesia in Predi Cajaciæ *13 a*
† Nicasius Rothomagensis 246 c
† Nicasius, ecclesia Rhemensis 773 f, 785 d
† Nicephorus, patriarcha 688 b d e, texuit seriem episcoporum Byzantinorum minus fidam 690 e, 691 d, 692 c; in Antirrheticis vindicavit S. Asterium Amasenum 332 f, 333 a; an. 828 mortuus 688 b
† Nicetas, Pereiaslaviæ 44 b
Nicholotta, priorissa monasterii Civitatensis 170 c, 171 f, *177 a d*
Nicodemus, abbas Hierosolymitanus super Æthiopibus, mittit legatum ad concilium Florentinum 889 a
Nicolai Claudius Ludovicus, an. 1621 vicarius generalis abbatis Sylvaigniaci *30 a*
† Nicolaus I 687 b c
† Nicolaus, Myrensis episc. 151 b, 309 c, 359 d e, 439 a, 846 c
† Nicolaus puer, martyr Ledesmæ sæc. IX; commentarius 846; ejus passio *850*
† Nicolaus presbyter, martyr Ledesmæ sæc. IX; commentarius 846; ejus Passio *850*
† Nicolaus Peregrinus 466 a
† Nicolaus Tolentinus 173 d
† Nicolaus, cœnobium Eugubii 187 d, 194 f, 198 e; ecclesia Acrii 662 c, 677 b, Florentiæ 874 e, Rostoviæ 43 d; abbatia Præmonstratensis 238 a; ecclesia in oppido Caub 344 d; oratorium Fossense 292 b; ecclesia Menicinæ 673 b; ecclesia Elbingensis 479 b; ecclesia Bochanii 764 e
† Nicolaus puer, ecclesia Ledesmæ 848 a c d f, 849 a; sodalitas ibidem 849 e f
Nicolaus V, sæc. XV *217 d*
Nicolaus, sæc. XII Cameracensis episcopus 378 c, 434 e, 441 b c
Nicolaus, ep. Philippensis tempore Photii 342 f
Nicolaus, abbas Rhodiensis I 441 d
Nicolaus, sæc. XII abbas S Trinitatis 470 b
Nicolaus I, an. 1257 decanus Sanquintinopolitanus 747 f
Nicolaus, custos Pomesaniensis 561 d, *562 a*
Nicolaus de Hohenstein 472 f, 488 f, 510 e, 515 e f, 533 f, prædicator in oppido Gdantzk 484 e, confessarius B. Dorotheæ 482 a, 484 e, 516 b; professus Ordinis S. Mariæ 533 f; hortatur B. Dorotheam ut ad ecclesiam Pomesaniensem vadat *529 f*
Nicolaus, an. 1395 Culmensis episc. 489 a
Nicolaus, monachus et præcentor Igniacensis 72 d, 73 b
Nicolaus ab Osmo, Ord. Min. *883 e*
Nicolaus, monachus apud Valcellas *89 b*
Nicolaus, monachus Vallis Regiæ *71 f, 72 a*
Nicolaus de Uzano, Ord. Min. 862 d, instituit Fesulis societatem de Cippo 874 e
Nicolaus de S. Domnino favet partibus Canetulorum 188 c
Nicolaus *676 b*
Nicolaus, filius Margaritæ *565 a*
Nicolelli Franciscus *200 a*
† Nicomedus, martyr 898 e
Niellanus, pater Eugenii, imperasse videtur Hy-Niellaim et fuisse filius Fedhlimii 374 b

Niellus Noigiallach, pater Connalli Crimtbannii 446 e
† Nilus ; sedes Capuana ei offertur 8 c d
† Nilus I Cryptoferratensis 695 d, conditor cœnobii Cryptoferratensis ; antea cœnobium habuit prope Cajetam 310 b
Nilus II, monachus Cryptoferratensis 695 e
Noailles (de) Ludovicus Antonius, archiepisc. Parisiensis sæc. XVII 245 c
Nodgerus, episc. Leodiensis 440 f ; Fossis, quas vallo circumdat 429 b, mutat statum abbatiæ 428 e
Noeris (de) Hugo, episc. Autissiodorensis 60 f, antea thesaurarius, an. 1183 sacratus 61 b ; an. 1206 moritur 61 b
Noitburgis. *Vide etiam* Notburga.
† Noitburgis, virgo sæc. VIII 234 b ; commentarius 836 ; ejus Vita *842*
† Nolascus Petrus, fundator Ord. Redempt. captivorum 100 b
† Nona, martyr Legione sæc. IV *284*, dicitur uxor S. Marcelli et huic filios peperisse 279 a e
† Norbertus 25 d, fertur velasse B. Ryckweram 52 c, 53 b d, ab ea bona accepisse 52 c ; Præmonstratum an. 1120 venit 52 c ; feminas admittit ad suum vivendi modum sequendum 52 e ; amicus Burchardi episcopi Cameracensis 441 d
Northbertus, an. 696 mortuus 845 a
Notburga. *Vide etiam* Noitburgis.
† Notburga, vidua 836 b
† Notburga, filia Dagoberti I, regis Austrasiæ die 15 sept. culta 836 b
† Notburga Tyrolensis 836 a
Novavilla (de) Margarita 567 c
Noviodunenses martyres XXIX ; commentarius 699
Nouwer Joannes, maritus Metsæ *563 a*
Numerianus, frater Carini 731 b, 895 b, Cæsar renunciatur 895 b ; successorem habet Diocletianum 261 b ; filius Cari 689 c ; infestus christianis 257 b; expungendus ex Actis SS. Seleuci et Stratonicæ 895 a b, 902 a ; an. 284 occiditur 731 b, 895 a b, a socero suo Apro 261 e

O

Obertus, sæc. XIII episcopus Potentinus 466 b
† Obloteris 822 f
† Obodius dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 a
Ochosias 696 a
Octavia, uxor Dominici Capella, novit B. Angelum ab Acrio scire secreta *677 f*
† Octavianus, episc. Comensis 445 c
Octavianus, antipapa, fautorem habet Christianum de Buche 61 e
Oda, inclusa in Valle S. Lamberti 102 a
Odila, uxor S. Leuduini, mater Teutbergæ 368 a b ; fit monialis 368 b
† Odilia, monasterium Hohenburgense 131 d
Odilia, virgo 101 f
Odilia, mater Joannis Abbatuli 102 a
† Odo, episc. Wintoniensis, dein Cantuariensis 16 f
Odo, an 1104 abbas 729 a
Odo, decanus S. Quintini Viromanduensis an. 1076 729 b
Odo, sub an. 1104 decanus S. Quintini 728 f
Odo rex 749 d, *819 b*, 820 f
Odoacris pugnat apud Veronam cum Theodorico 858 b ; Ravennæ occiditur 858 b
Odolricus Bultinicus, avus B. Benevenutæ de Bojanis 154 c
Odorius, conversus Ord. Præd. 141 b
† Odrada 105 d
† Ofasus ; commentarius 226
Ogier Hermannus, Ord. Præmonstr. 238 a
Ogin Joannes, seu de S. Vedasto, an. 1408 notarius diœcesis Cameracensis 436 d
† Olaus, rex et martyr 433 b, rex 457 c, an. 1014-1030, 458 e ; sub an. 1014 baptizatur 458 d e ; dicitur ex Anglia presbyteros arcessivisse 459 a, S. Thyudgarum habuisse capellanum 458 f, 460 b, *462 b* ; devincitur a Canuto Magno 460 b ; mortuus defletur a S. Thyudgaro 462 c
Olaus I baptizandum curat filium suum S. Olaum 458 d ; dicitur ex Anglia arcessivisse presbyteros 459 e f
Olegus an. 912 moritur 39 a, postquam Russis an. 879 præfuit 38 c, et cepit urbes multas 42 d
Oleza (de) Jacobus Ignatius 599 a
† Olga 43 b, 44 a, nepotem habuit S. Vladimirum 44 a ; magna ducissa, suscipit religionem christianam 38 a
Olivado (ab) Antonius, Ord. Capuc. *662 f*, 664 a
Ollerius Raphael 639 f
Olympianus, ep. Byzantii post Pertinacem 690 a
† Olympius, tribunus, S. Serapionem torquet *827 c* ; convertitur cum Pieria uxore et Theodulo filio *827 c* ; maritus S. Exuperiæ, pater S. Theoduli 825 e, suasu Serapionis confregit sua idola 828 d ; Romæ sepultus 822 f, juxta viam Latinam 828 e ; ejus reliquiæ 829 f, Romæ 821 f, 823 a f, 824 c, 825 e
† Onesimus 709 a, dicitur post Stachyn episc. Byzantii fuisse 689 e, 693 e
Onofrius Petrus *650 b*
Optimus, proconsul, damnat S. Maximum, S. Petrum et ejus socios 317 c
Orbicius, subditus Luciano præfecto in Cilicia, torquet SS. Zenobium et Zenobiam *272 d*
Ordonius III, pater Veremundi II, frater Sancii I an. 955 obiit 292 b
Ordonius, sæc. XII episc. Salmanticensis 848 f
Oricellarii. *Vide* Rucelai.
Orifice Constantia *674 b*
Orsini Rainaldus, archiepisc. Florentinus 204 f
Osanna Andreasia, Mantuana, III Ord. S. Dominici, familiaris B. Paulæ de Montaldo 212 b 214 d, *218 d*
Osburga, monialis 130 e
Ossans (de), sæc. XIV nobilis femina 28 a c d e
Ostroldus, episc. Laudunensis 744 e
† Oswaldus, rex Anglorum 181 a, occisus a Penda, rege Merciorum *393 e*
Otgerus, episc. Ambianensis 750 b d, *819 b*, antea decanus 820 e
Otho. *Vide* Otto.
Otto I 837 f, 859 e
Otto II plura concedit Fossis 429 b
Otto divisit Jutiam in episcopatus 457 c
Oudart Ludovicus, an. 1795 756 f
Oudart Ludovicus, an. 1870 secretarius ecclesiæ Sanquintuinopolitanæ 756 f, 760 e f, 762 c
Oudart Petrus, an. 1793 755 d, 756 a b, 763 b
Oudart Petrus, sacrista Sanquintinopolitanus, an. 1851 760 a b, 761 d e f
Overradius Petrus 479 d
Oulerianus ; *a scriptore armeniaco ita scriptum*

tum est pro Valerianus imper. ; *quem vide.*
Oulerius ; *ita corrupta vox a scriptore armeniaco, pro* Valerius, cum Glabrione consul. *Vide* Valerius.
Ozilia, monialis Salsiniæ 101 f

P

Pacecus Franciscus *619 f*, Sardiniæ præfectus *645 f*
† Pachomius 176 e, 381 e
Pachs Magdalena, sanctimonialis 642 d
Pacius. *Vide* Pax.
Padovani Franciscus, an. 1732 conservator monasterii S. Luciæ *224 d*
Palacios (de) Simon 606 f
Palæologa Margarita, uxor Frederici II marchionis Mantuani 208 a, *223 d*, 225 a
Paldolfus *13 b c*
Paleottus, sæc. XVI cardinalis 834 b
Palladius ad Scotos mittitur a Cœlestino papa 398 c
Palladius, Amaseæ episcopus, subscripsit an. 431 concilio Ephesino 332 e
Palma, soror Conradi, confessarii B. Benevenutæ 148 e
Palma Jacobus 151 d
Palmegiani Antonius 870 b
Palmegiani Maria, filia Antonii 870 a
Palut I, sacratus a S. Serapione, sacravit Abshelamam 252 d
Pandolfinus Nicolaus, episcopus Pistoriensis 205 c
Pandulphus, archiepisc. Capuanus, sub an. 1000 congregavit synodum Capuæ 8 f, 9 a ; an. 1007 moritur 9 b
Pandulphus, filius Landulphi, princeps Capuanus 8 a, *10 e*, pater Joannis 8 b, vult facere S. Nilum episcopum Capuanum 8 d; an. 981 moritur 8 d, 10 f
Pannizza Ludovica, filia Ludovici, an. 1521 monialis S. Luciæ, Mantuæ *223 a*
Pannizza Ludovicus *223 a*
† Pantaleon, medicus, martyr 256 e, 710 d
† Pantaleon, ecclesia Coloniensis 281 a
Pantaleon de Fossato *199 d*
Paoli Josephus, an. 1771 chirurgus Fani *201 b*
Papylus, martyr Pergami 902 c
Parisis, episc. Atrebatensis 6 d
† Paschalis I, papa 7 e
Paschalius, episc. Ægensis 255 e
† Paschasius 366 d, diaconus Romanus, Laurentio contra Symmachum adhæret 362 b, *365 a b*
Pasinus Joannes, Forojuliensis, an. 1611 mortuus 150 d
Pasqual Joannes, sacerdos *630 b*
Pasquinus Alexandri Benedicti, Eugubinus *200 f*
Passerat Josephus, Congr. S. Redempt. 238e
† Pastor ; appendix 226
† Paternianus, ecclesia Venetiis 709 f ; monasterium 201 b
Patratus, præsul Saxoniæ 742 e, *811 a ;* putatur in Saxoniam missus a Carolo Magno 744 f
† Patricius, Prusæ in Bithynia martyr 895 c
† Patricius, præsul in Hibernia *397 a*, in quam an. 431 venit 349 a ; non videtur admisisse duplicia monasteria 381 f ; monachos facit clericos 356 a ; multos inducit episcopos 379 b ; discipulam habuit S. Ernach 348 d, 349 a f, 350 d e, et discipulum S. Benignum 349 a ; in Dun-da-en commoratus 349 a; velavit virgines 349 b ; sororem habuit S. Lupitam 349 c; Ardmachiam accipit a rege 350 b ; de ejus Vitis 350 a e
Patricius junior, discipulus S. Patricii 350 a
Patrophilus, ep. Ægensis tempore S. Basilii 255 e
Pattachiola Dominicus 869 f
Patuel Alphonsus, vicarius S. Mariæ ad Talluerium 29 a
Paucet, canonicus Sanquintinopolitanus 728 a
† Paula 130 c
Paula, filia Lætæ 132 f, monialis 133 a
Paulamius, Ægypti præfectus; sub eo passus est S. Epimachus 719 b e
† Paulianus, miles Dalmata 330 e
† Paulinus Nolanus 426 b d, 834 f, agit cum S. Ambrosio 341 e
† Paulinus, episcopus Trevirorum ; ad eum mittitur S. Theonestus a rege Sigismundo 335 f, *345 d*, 347 b; dicitur a S. Martino Turonensi consecratus 341 e ; diligitur a S. Ambrosio 341 e ; an. 360 moritur 341 d e
† Paulus, apostolus 253 b, 684 b, 689 e, 691 a, 693 d, fundavit Ecclesiam Philippensem 342 e ; discipulum habuit S. Aristobulum 684 a; dicitur discipulum habuisse S. Artemonem 233 e, consanguineos habuisse SS. Zenaidem et Philonillam 253 d ; ejus imago Fossis 435 c, Boscheti 157 e ; reliquiæ Legione 287 c
† Paulus, collegium S. J. Valentiæ 609 b; ecclesia Londoniæ 453 e
† Paulus 232 b, sub an. 250 eremita princeps 711 b
† Paulus Virodunensis 24 c
Paulus III subjecit moniales quasdam FF. Capucinis 671 b
Paulus IV 167 a
Paulus V 25 f, 33 d, 248 c, 656 e, 924 d
Paulus, episc. Naxiorum, in concilio Constantinopolitano adhæret Mennæ patriarchæ 342 d
Paulus, forsan sæc. VII episc. 344 d
Pax seu Pacius Angelus, Florentinus, sodalis S. Hieronymi cognomento Cippi, B. Thomam Florentinum convertit *872*, *873*, *874*, *876*
† Paxentius dicitur discipulus S. Dionysii 247 b
Pazzius Cosmus, ab an. 1508 Florentinus episc., moritur an. 1513 197 e f
Peccator, agnomen fratris B. Thomæ Florentini 862 e
† Pecinna, ecclesia 756 d
Pediconi Thomas 870 f
Pedrosa (de) Gaspar, confessarius sororum B. Alphonsi S. J. 588 d
† Pega 854 d f, familiaris cum S. Bertellino 854 d
† Pega, campana in Croyland 855 b
† Pelagia, martyr in Cilicia 253 e
† Pelagius, monasterium in Gallæcia 287 d
Pelagius II, papa *358 f*
Pelagius, episc. Ovetensis 293 e
Pelagius, abbas Legionensis 291 e f, *294 c*
Peña Michael, beneficiarius ecclesiæ Majoricensis 600 c
Penda, rex 433 a, perturbat Angliam *610 f;* rex Merciorum ; Anglorum reges Egricum et Sigebertum occidit 375 a, *393 d e*, *399 d e ;* Annam regem an. 654 occidit 394 d e ; populatur Saxoniam Orientalem 381 d; vastat monasterium Cnobheresburgense 433 a
Pera, Acritanus *666 e*
Pera (La) Dominica, uxor Angeli Scaglione *682 a*
Pera (La) Dominicus *674 d*
Pera (La) Horatius *674 d*
† Perpetua 130 c

Perreard Adelaidis, uxor Berthet 27 f
Perreard Joannes Baptista 28 c
Perreard Joannes Ludovicus 28 a
Perrenotus Antonius Granvellanus, episc. Atrebatensis 753 d
Perrey 28 a
Pertinax, post Alypium episcopus Byzantii 690 a
Pervincus, dicitur legatus ad S. Leonem Magnum et factus notarius Sedis Apostolicæ 228 b
Pescara (de) et de Vasto Alfonsus, filius Francisci Ferdinandi de Pescara 208 b
Pescara (de) Franciscus Ferdinandus 208 b
Peteghem (van) Maria, monialis perita artis scribendi 130 b
Petinelli Antonius *200 b*
Petraponte (de) Hugo, sæc. XIII Leodiensis episcopus 102 f
Petrina, monialis Placentina 205 c
Petronax, abbas, ædificat in monte Casino duo monasteria 358 f
Petronilla Petri Nelli, monialis virtute insignis 202 b
Petruccia, uxor Joannis de Maso 326 f
† Petrus, apostolus 130 c, 287 c, 435 c, *666 c*, 751 a d, 768 b, 823 a, instituit Ecclesiam Romanam 687 b; S. Marcum mittit Alexandriam 687 b; falso fertur consecrasse ecclesiam abbatiæ Novaliciensis 858 f; dicitur sacrasse S. Zephyrinum 252 e
† Petrus, dicitur passus Nicomediæ 234 f
† Petrus, martyr Afer 241 a e, 242 b e
† Petrus, exorcista ; ejus reliquiæ Trajecti miraculis gloriosæ 378 b
† Petrus, martyr 699 c, 700 c f
† Petrus, cum sociis martyr Lampsaci, sub Decio 317 c
† Petrus de Castronovo 96 e
† Petrus Damianus 24 c, 237 c, testis de pallio Romæ accipiendo 18 b ; putatur primus proposuisse horas B. Mariæ 124 b, et auctor fuisse sabbati ei dicandi 165 c e
† Petrus Lucemburgensis mortuus videtur in schismate 366 e
† Petrus 62 a b, 96 e, sæc. XII ex monacho Cisterciensi archiepiscopus Tarentasiensis, miraculis clarus 62 a
† Petrus, metropolita Russiæ 44 b
† Petrus, Ord. Præd. 151 b, 165 b, martyr *631 e*, apparet B. Benevenutæ de Bojanis *166 d*
† Petrus de Alcantara 152 b, 238 d
† Petrus Catalaunensis, monachus Clarævallensis, discipulus S. Bernardi 54 c
† Petrus, Eugubinus 2 a
† Petrus Monoculus, abbas VIII Clarævallensis 91 a d, 92 e, 95 e, 927 ; commentarius 53 ; ejus Vita *68* ; visiones et miracula *85*
† Petrus, apostolus, ecclesia *13 a*, 336 c, Coloniæ 841 b c d, *844 d*, Nivellis 408 d, Pictavii 246 d, in Palude *12 f*, ad Pili *12 f*, ad Sassa *12 f*, in Mairanu *13 a*, in Luczanu *13 a*, Romæ *529 c*, 660 c, Duaci 439 f, Rublani 681 b; abbatia Talluerii 23 b, Fossis 423 a, 424 c, Wessobrunensis 128 e, Gloucestriæ 541 d, Eugubii *198 e*, Weremuthensis 856 d, ad aram 308 b, Nestvediensis 924 f ; prioratus Abbavillensis 440 a, 924 f ; hospitium Palmæ 597 d ; evangelium sub ejus nomine 249 a, 251 e
† Petrus, Ord. Præd., conventus Florentiæ 206 b
Petrus, Corinthiorum episcopus, consobrinum habet S. Cyriacum 233 b c
Petrus, sæc. XII Portuensis episc., card. 465 d
Petrus, sæc. XII card. tituli S. Chrysogoni, in Galliis legatus apostolicus 55 c d, 72 f
Petrus, Acheruntinus episc. *469 e*
Petrus, abbas Cisterciensis, fit episcopus Atrebatensis 62 a
Petrus, sæc. XIII episc. Catalaunensis 747 a
Petrus, sæc. X episc. Compostellanus, auctor dicitur hymni Salve Regina 158 d
Petrus, sæc. XIII episc. Compostellanus *291 f*
Petrus, episc. Maligensis 328 d
Petrus Narbonensis, an. 1080 deponitur 60 b
Petrus Cellensis 55 e, 132 c
Petrus, sæc. XII abbas Sylvæ Majoris 72 f
Petrus, sæc. XII abbas Vallis-Lucentis *59 f*
Petrus, Ord. S. Franc., guardianus conventus Ruthenensis, an. 1577 occisus 686 c
Petrus de Anchona, Ord. Præd., sæc. XV prior conventus Civitatensis 150 a
Petrus Michael, sæc. XV S. Salvatoris Venetiarum vicarius 196 c
Petrus, diaconus ecclesiæ Capuanæ *13 f*
Petrus, diaconus, missus ad concilium Florentinum ab Æthiopibus, de unione agit 889 a
Petrus, subdiaconus ecclesiæ Neapolitanæ 311 e f
Petrus Franciscus a Bononia 199 e
Petrus Cuculus, monachus Casinensis 237 a
Petrus Catanensis, mortuus, jubetur a miraculis abstinere 892 b
Petrus Cellani, socius S. Dominici, primus prior Lemovicensis 139 e
Petrus Florentinus, sæc. XV Ord. Serv. B.M. 238 b
Petrus Mechliniensis, mortuus, jubetur a miraculis abstinere 892 c
Petrus de Civitate Pennæ, discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Petrus de Perona, monachus Fusniacensis *89 d f*
Petrus, Ord. S. Franc., an. 1577 occisus 686 c
Petrus de Luna. *Vide* Clemens antipapa.
Petrus 565 a
Petrus a Castro Franco 150 e
Petrus, lanifex in Marienwerder 565 b
Petundo, filius Andreæ *13 b*
† Pharaildis 395 d
Pharamundus 338 f
Phegod seu Philot sacratur a S. Serapione 252 e
Philadelphus dicitur Byzantii episc. I 691 c
† Philemon 706 d
Philemon accepit litteras a S. Paulo 689 e
† Philippus, martyr 685 b, 699 e, 700 b e, putatur socius S. Calendionis 685 b
† Philippus, martyr 241 b e
Philippus de Harveng 373 c, 923 c, sæc. XII abbas Bonæ Spei 373 d
Philippus Lucensis, minister provinciæ Tusciæ, Ord. Min. 877 e
Philippus non videtur an. 1180 fuisse abbas Fontium 64 d
Philippus Senensis, discipulus B. Thomæ Florentini 864 a
Philippus, germanus Thomæ de Radolio 83 a c
Philippus, rex Macedoniæ 342 d
Philippus II, rex Hispaniæ 227 a, 752 d e, 753 d
Philippus IV, rex Hispaniæ 32 d, 594 c
Philippus V, rex Hispaniæ 677 d
Philippus I, rex Galliæ 728 e f, 729 a, forsan nepotem habuit B. Petrum Monoculum 54 d ; ex superducta Bertrada genuit Florum 54 d
Philippus, rex Gallorum, an. 1179 Rhemis coronatur 55 e ; dominio regali jungit comitatum Viromanduensem 770 a; chartam dat de composita pace inter Alienoram comitissam et capitulum S. Quintini 746 a ; dicitur consanguineus B. Petri Monoculi 54 d

Philippus, filius S. Ludovici IX 747 a
Philippus Longus, rex, an. 1317 coronatur 766 a
Philippus, dux Burgundiæ, pugnat cum Leodiensibus 429 d, anno 1429 437 a
Philippus I de Hohenfels, frater Werneri II de Bolanden 97 e
Philippus II de Hohenfels 97 e
† Philonilla, martyr in Cilicia, soror S. Zenaidis 253 d
Philot. *Vide* Phegod.
Philoxenus, cum Probo consul 690 c, 691 e
Philtanus, princeps Hiberniæ *416 e*, filius Finnlogæ 375 e, 376 a, *391 a d*, *409 d*, regis Momoniæ 375 e, 376 a; maritus Gergehæ 375 d, 416 e, 923 f; pater S. Foillani 375 d, *410 b*, *416 e*, 923 f, S. Fursei 375 d, *410 b*, S. Ultani *410 b*; duxerat uxorem inscio hujus patre *391 a c d*, *409 d*, *410 a*; vadit ad patruum suum Brendanum, episcopum *391 d e*, *410 a*; ad fidem convertitur *411 e*, et mortuo patre in Scotia et Hibernia dominatur *391 f*, *410 c*
Photius, Tyri episc. 691 f
Pia Æmilia, uxor Antonii Feltrii *195 a d*, 197 b
† Piato, comes S. Quintini in Galliis *794 c*, 796 a b c d, *817 a b*, 925 c, vadit Tornacum 796 b; clavis infigitur; invenitur a S. Eligio 785 c
Picci Bruno, filius Emmanuelis *680 f*
Picci Emmanuel *680 f*
Picus Joannes, laicus Ord. S. Francisci 686 d
Picuti Paulus Antonius, Reatinus 869 d
Pieria. *Vide* Exuperia.
† Pigmenius, confessor cultus Augustoduni; appendix de eo 916
Pignatelli Franciscus, cardinalis archiepisc. Neapolitanus; ab ipso arcessitus *670 f*, B. Angelus ab Acrio Neapoli prædicat *672 c*
Pignatelli Julius *673 b*
Pignier Romualdus, sæc. XVII prior Tallueriensis 32 c
Pii, familia nobilis *195 a*
Pilatus 333 e
Pillet-Will, comes Menthoni 28 e
Pinget, presbyter coadjutor S. Germani ad Tallueriun 21 f, 28 e
Pinosa, Civitatensis, mater Raynildis monialis 184 b
Pintel Adriana 815 d
Pippinus Landensis 25 d, pater S. Gertrudis 107 c, *381 b*, *401 c*, et S. Beggæ 844 e; maritus B. Itubergæ 107 c, 374 b; moritur sub an. 640, 374 b; sepultus Nivellis 432 e f
Pippinus Heristallus 838 e, filius Ansgisi *842 e*, et S. Beggæ *844 e*, maritus Plectrudis 234 b, 836 c, 837 e f, 840 c, 844 e; eam dimittit *843 a*, non tamen certo 838 a; reconciliatur cum ea 838 b; ex Plectrude genuit Drogonem 836 c, 840 c, *842 f*; major domus 845 a; genuit et Grimoaldum 831 b, 836 c, 838 b, 840 c, *842 f*; ægrotus in Jupilla hunc mandat *843 b*; superinduxerat Alpaidem 838 a, 840 b, *843 a*, ex qua genuit Carolum 838 a b, *843 b*; hunc rejicit 838 b; Hibernos habuit confessarios 381 b; vastat agrum Bituricensem 353 a; sublimat Theudaldum ad honores 840 c; eum facit majorem domus 838 b; dicitur pater S. Noitburgis 838 c d, 840 f, 841 a; ejus vero est avunculus 837 d; auctus variis honoribus, rex nuncupatur 837 d e; condidit monasteria 839 b, nominatim Coloniæ 839 e; dat S. Willibrordo monasterium Suestrense 838 b; reliquit post mortem unum Carolum 845 d; an. 714 moritur 845 b
Pippinus rex, avus Ludovici Pii *805 f*, 807 e
Pippinus, filius Caroli Magni, an. 781-810 Italiæ rex 829 c
Pirovano Philippus, an. 1625 auditor Rotæ 595 a
Pisa Antonia 653 d
Pise (de la) Josephus, calvinista 137 d
Pistroni Felicitas, monialis S. Luciæ, Mantuæ *223 c*
Pitotus Vitalis, an. 1620 canonicus Sanquintinensis 764 d
† Pius V 184 e, 199 e, 867 c
Pius II, 863 d, dat an. 1462 canonicis S. Salvatoris Bononiensis monasterium Tarvisinum S. Mariæ Majoris, et an. 1465 ecclesiam S. Mariæ Giriolæ 196 d f
Pius IV, promulgat decreta Tridentina 203 a; novas diœceses in Belgio creat 103 e
Pius VII 431 e, 595 e, 660 b, conventionem init cum Ferdinando, utriusque Siciliæ rege 7 a, concordatum cum Napoleone I 6 d; concedit Janocastrum Passionistis 235 f
Pius IX, de sanctis et de ritibus varia agit 2 a, 6 d, 7 a, 209 b c, 210 b, 245 e, 770 c, 836 b
† Placidus, martyr 363 a
† Placidus, discipulus S. Benedicti 366 e
Plankius Antonius, decanus S. Quintini 754 c e
† Plechelmus 380 a, confessarius Pippini Heristalli 381 b
Plectrudis 837 a b e, *843 a*, dicitur filia Grimoaldi 838 e, et soror Leonis III papæ 838 e; filia est Hugoberti 838 e, soror matris B. Noitburgis 834 b, 836 c, 838 e, 839 e, 841 f, non vero hujus mater 838 d, 840 f; eam educat 838 f, *843 a*; uxor est Pippini Heristalli *837 e f*; mater Grimoaldi 838 b 840 c, *842 f*, ac Drogonis 840 c, *842 f*; a marito discedit 838 a *843 a*, et venisse videtur Coloniam 838 a, ubi construit monasterium 836 c, 838 a d e, 839 a b e, 840 f, *843 a*; Carolum in carcere tenet *840 b*, sub an. 715, 845 d; regnum administrat 840 d, 845 d; reddit an. 717 Carolo thesauros Pippini 839 f, 840 a; reconciliatur cum marito 838 b; beata nuncupatur, sed non certo jure 844 e
Plutarchus, episcopus Byzantii ante Sedecionem 689 e
Pœmenus, sæc. XIV metropolita Kioviensis 926 c f
Poilbarbe Margarita, uxor Natalis de Levincourt 815 b
Polini Maria, ex Monte Severo 869 e
Polycarpus, episc. Byzantii 689 e, cui succedit Plutarchus 689 e; præiverat Felix 689 f
Polydorus, patricius Romanus, discipulus B. Thomæ Florentini 863 e, *881 e*
Pompeius 253 b
Poncet Petrus, vicarius generalis et archidiac. ecclesiæ cathedralis Anneciensis 28 f
† Pontianus, papa et martyr 234 b
† Pontianus, martyr Spoletanus 314 f, 315, 317 d e, 325 b d, 902 b, sub Antonino imperatore et Fabiano præside 314 f, 315 a, 317 e
Pontieri Antonius *665 c*
Pontius ab Arsatio, episc. Narbonensis, exauctoratus ab Henrico Albanensi 60 c
Pontius ex Grandisilva 91 c
Pontius, monachus Signiaci *86 a*
Pontius seu Ponticus 249 a, 251 e b
Pontruet, an. 1835 761 f
Pontruet Ludovicus, an. 1795 756 d
Ponzoni Matthæus, sæc. XVII 152 b
Poquet Jacobus S. J. 598 b

Porphyrius, episc. Philippensis, interfuit concilio Sardicensi 342 f
Portis (de) Nicolaus, sæc. XV 150 a
† Potitus 298 d
Pouplianus, præfectus ; sub eo patitur S. Epimachus Farmensis 719 c e
Præjectus 757 c
Prætextatus, cœmeterium Romæ 824 b
Pratanus (Després) Eustachius 924 b
Pratanus Eustachius, filius Eustachii 924 b
Pratanus Joannes, item filius Eustachii 924 b
Pratanus Ogerius, item filius Eustachii 924 b
† Praxedes 408 c d
Precelle Jacobus, filius Matthiæ 815 d
Precelle Matthias, præfectus Hami 815 d
Presbyter Joannes. *Vide* Joannes Presbyter.
Prevostus Robertus 238 c
Primasius 687 f
Primigenius, patriarcha 344 d
† Primitivus, filius S. Marcelli 278 f, 280 b, 284 c, et S. Nonæ 284 c ; dicitur frater SS. Claudii, Luperci etc. 278 f, 280 b, 284 c, sed forsan falso 279 a
† Primus seu Ephrem, episc. Alexandrinus 916 f
Priscilla 251 d
† Priscus ad Cuultere, ecclesia *13 a* ; item in Mairanu *13 a*
† Probus, martyr 715 e, 898 b, in Cilicia 253 e
Probus, filius Domitii, episc. Byzantii et frater Metrophanis 690 b
Probus imp., frater Domitii ep. Byzantini 690 b
Probus, cum Philoxeno consul 690 c, 691 e
Prochorus, subditus Luciano præfecto in Cilicia, torquet SS. Zenobium et Zenobiam *272 b*
† Proclus 334 d
Proclus, defensor hæreseos Montanistarum 704 a d
Procopius 690 d, 692 e, forsan fabulosus 692 e f
† Proculus 332 d, episc. Veronensis IV 829 b c e f, obiisse videtur sub Maximiano 829 f
† Proculus, ecclesia Veronensis 830 e f
† Prosper Aquitanus 334 e
† Protasius 234 e f, 243 e f, 408 d, frater S. Gervasii, filius SS. Vitalis et Valeriæ 701 a, depositus sub altari a S. Ambrosio 834 f
† Prothus 825 c
† Protus, martyr sub Barbaro præside, in Sardinia 299 b, *306 d e f*, Turribus 300 d
Provisini Petrus Interamnensis 870 d
Prudentius, sæc. IX Trecensis episcopus 734 c, 748 b, an. 861 moritur 734 c
† Ptolomæus, martyr Alexandrinus 232 c
Ptolomæus, cardinalis 592 e
Publianus, archipresbyter Brivati 355 e
Publius Ælius Marcellus 276 b c
† Pudens 408 c
† Pudentiana 408 c
Pugliola (della). *Vide* Bartholomæus.
Puig Philippus, pater Margaritæ 643 e
Puig Margarita, filia Philippi, uxor Pauli Puigdorfila 643 e
Puigdorfila Georgius, canonicus Majoricensis 597 c, 600 a
Puigdorfila Paulus, bajulus regius Majoricæ 643 e

Q

Quadraginta martyres Sebasteni 258 d, 902 c
Quaglia Seraphina, an. 1521 monialis S. Luciæ *223 a*
Quarelli Joannes Baptista, sæc. XVIII secretarius regius imperialis Romæ 871 d

Quelen (de) Hyacinthus, archiep. Parisiensis 245 e
† Quinctus, martyr Afer 242
Quintianus, forsan apud Siculos nomen commune persecutoris 288 c
† Quintinus, martyr Augustæ Vindelicorum 431 a b, 699 c, 700 c, 924 a b, 925 ; commentarius 725; ejus Acta *781, 787, 794* ; ejus miracula *801, 812* ; sermo in tumulatione ejus *816*
† Quintinus, ecclesia 94 a, 95 e; collegium canonicorum 141 b
Quiricus, cum matre Julitta martyr in Cilicia 253 e
Quiros (de) Josephus 847 a, curat obtinendum Officium S. Nicolai de Ledesma 849 f
Quodemosse habitat Quidzini cum B. Dorothea 534 d

R

Rabbodo, præpositus Fossensis *421 f*
Rabis. *Vide* Adam.
Ractia Maria Angelica, monialis S. Catharinæ 202 b
† Radegundis regina 130 d, 161 d, duplicia monasteria fundavit 382 c
Radislaus, confessarius B Dorotheæ 533 f
Radobertus, successor Erchinoaldi 402 b
Radulphus, episc. Cantuariensis 18 d
Radulphus, sæc. XIII episc. Morinensis 747 a
Radulphus, infirmarius Signiacensis *86 d*
Radulphus, filius Hugonis et Adelæ 729 a
Raes Margarita, monialis perita artis scribendi 130 a
Raffec, thesaurarius ecclesiæ Sanquintinopolitanæ 728 a
Ragenboldus Nivellensis *808 d e f, 809 a b*
† Ragenufla 395 d
Raginelmus, sæc. IX episc. Noviomensis 748 b
Raim.. Rain.. *Vide etiam* Raym.. Rayn.. Rein..
† Raimundus, Ord. Cisterc. 96 e
† Raimundus Carbonii, Ord. S. Francisci 232 c
Rainaldus II, archiep., an. 1126 fundavit Igniacum 54 f
Rambach Nicolaus 755 c d f, 756 a d, 758 b, 761 c
Ramgarius, interfector Grimoaldi *842 b*
† Ramirus, sæc. VI prior S. Claudii 286 e
Ramirus III, rex sæc. X, filius Sancii I 292 b
Ranieri Andreas 869 d
Rantgarius, episc Noviomensis, interest an. 829 concilio Parisiensi 744 d e
Rapanus *676 a*
† Raphael, archangelus *166 b*
† Raphael, ecclesia Venetiis 701 c
Raphael Pistoriensis, interfector Matthæi Canctuli 188 f
Raphaela de' Sassoli, monialis Florentina 202 b
† Rasiphus, medicus, martyr 256 e
Ratbodus II, an. 1068-1098 ep. Noviomensis 734 e
Ratherius, monachus Laubiensis, dein episcopus Veronensis et Leodiensis 829 c
Ratoldus, presbyter, adest synodo Ingilheimensi 378 f
Raubertus, episc. Noviomensis 750 c d e, *819 c*
† Ravennus, medicus, martyr 256 e
Raulfus, Leodiensis episcopus 435 a
Raym.. Rayn.. *Vide etiam* Raim.. Rain..
† Raymundus de Pennafort 100 b
Raymundus, Ord. S. Franc., an. 1242 occisus 238 c
Raymundus de Clastris, dicitur maritus B. Ryeweræ et pater Havidæ 52 b c d

Raynaldus, sæc. XV cardinalis S. Viti in Macello 485 d
Raynerius, monachus Villariensis 237 d
Raynildis, monialis, filia Pinosæ Civitatensis *182 e*, 184 b
Reccolus Joannes, reformator cœnobii S. Ambrosii 190 c
Regilindis, monialis, libros transcripsit 129 d
Regina, uxor Caroli Magni 743 d
Reginaldus, episcopus Batoniensis 64 b
Reguer (de). *Vide* Rosselló.
Regulus, comes S. Quintini in Galliis *794 c*, 796 a e f, *817 b*
Reiguer S. J. 650 d
Reinaldus, comes Burgundiæ, pater Beatricis 87 b
† Reineldis 395 d
Relindis, abbatissa Hohenburgensis, erudita 131 d
Rementianus, artifex *805 d e*
† Remigius 363 a c, *749 d*, 765 b, baptizat Clodoveum regem *391 a*
† Remigius, monasterium Rhemense 465 b
Renaldus, dominus Rosetensis *86 b*
Rendu Ludovicus, episcopus Anneciensis 28 e
Renerus de Tervania 94 a
† Renildis, monialis 419 e, soror S. Herlindis, libros transcripsit 129 e, 133 b
† Resticula, sæc. VII abbatissa Arelatensis 130 d
Restorus, pater Benedicti *199 d*
Rey Petrus Josephus, episc. Anneciensis, post Pinarolensis 28 c d, 33 a
Rezzonico, nomen Clementis XIII 184 e; ita et tres Judæi et unus Turca vocantur 184 e
Rhodanus, dux Longobardorum, monasterium Novaliciense destruxisse dicitur 858 b c; sed forsan falso 858 f; irrupit in Gallias 858 f
Ribera Joannes, patriarcha et archiep. Valentinus *620 a*
Ricchramnus, maritus S. Salabergæ . 368 b
Riccius Joannes, minister provinciæ Tusciæ, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
Ricco S. J. 642 b c
† Richardus 131 b
Richardus Toclivius seu Morus, episc. Wintoniensis 62 c
Richardus I, rex Angliæ 856 c, an. 1189 coronatur 19 b, 62 e; filius Henrici II, an. 1195 expugnat Exoldunum 353 a
† Richarius, abbas et auctor cœnobii Centulensis 378 f
Rictius Varus insequitur christianos et præsertim S. Quintinum 726 a b c, *781 b e, 782, 783 a b, 785 d, 788 c e, 789, 790, 791, 794 e f, 795 a c*, 796 c, *797 e f, 798, 799 a b, 817 a c;* submergit reliquias S. Quintini *731 d, 737 c, 813 f;* torquet SS. Victoricum et Fuscianum *819 a b;* forsan nomen commune persecutoris apud Gallos 288 c; dicitur sæc. V Augustam Trevirorum evertisse 925 c
† Rictrudis 395 d, 684 d
Ricus Joannes S. J. *620 e*
† Riewera. *Vide* B. Rycwera.
Riera Raphael S. J., magister B. Alphonsi 609 b
† Rikwera *Vide* B. Rycwera.
† Rimbertus 459 b c
Rinchinus, monachus apud Nivellas 382 d
Rinthacha, soror S. Colmani 376 c
Rinuccinius Alexander, Ord. Præd., prior ad S. Marcum Florentiæ 207 a
Ripa (a) Julius Laurentii, notarius 204 f
Riparius 426 b
Ripoll Bartholomæus, chirurgus 600 a
Ripoll Jacobus 598 b
Rivie, vicarius Quintinopolitanus 760 a b, 761 d e
Rizzo Angelus, filius Hyacinthi *681 b*
Rizzo Hyacinthus, maritus Lucretiæ Dragone *681 b*
† Robertus Anglus 96 e
† Robertus, fundator Cisterciensium 92 a, 96 e
† Robertus de Arbrissello 133 d
† Robertus de Brugis, sæc. XII abbas Clarævallensis; de eo commentarius 91
Robertus, ex monacho Gemmetuensi episc. Londoniæ 20 a; dein Cantuariensis ep., sede pellitur 20 d; non fuit coadjutor S. Eadsii 20 c
Robertus, Rothomagensis archiepisc., dicitur baptisasse S. Olaum 458 e
Robertus, abbas Fordensis 64 b
Robertus, abbas II Vallis Regiæ 55 a
Robertus Fossanus, presbyter de Gilli 426 e
Robertus, monachus cognatus S. Bernardi 93 d e
Robertus, conversus Fusniacensis *89 f*
Robertus, monachus Igniacensis, amicus ac socius B. Petri Monoculi *72 b c*
Robertus, novitius Alnensis apud Fusniacum *89 f*
Robertus Mechimmus, miles 729 a
Roboam 696 a
Roboreus Franciscus Maria 197 c, successorem habet Guidobaldum II 197 a; Guidobaldo I successit; sæc. XVI rexit ducatum Urbinatem 197 a
Roca Bartholomæus 633 a, *646 a*
Roca Hieronymus S. J. *620 d*, provincialis Aragoniæ *646 a*
Rodericus. *Vide etiam* Rudericus.
Rodericus, rex Hispaniæ, mittit Julianum comitem Marrochium *850 a*, et uxorem ejus violasse dicitur 847 b, *850 b c;* ab illo proditur *850 c d;* interficitur *850 d*, devictus ab Alchama 847 b
Rodericus Magnus, pater Malcrocii *376 a*
Rodericus *806 d*
Rodericus, Suessionensis *810 c*
† Rodesindus, episcopus Dumiensis *291 e*, 292 f
Rodiani Nicolosa, abbatissa S. Luciæ *223 b*
Rodosski, bibliothecarius ecclesiæ Petropolitanæ 43 e
† Rodriguez Alphonsus S. J. 106 d c, 928 e; commentarius 585; Vita auctore Michaele Julian *591*, auctore Janino *605*
Rodriguez Antonia 588 b, 606 c, soror B. Alphonsi 588 a, 606 c; recipitur in beati domum 588 b; sancte vivit 588 b, *605 f*
Rodriguez Didacus, pater B. Alphonsi *605 b*, 606 c d
Rodriguez Emmanuela, soror B. Alphonsi 606 c,
Rodriguez Jacobus, frater B. Alphonsi 606 c d, juris doctor 606 e
Rodriguez Juliana, soror B. Alphonsi 588 a b d, *605 f*, 606 c
Roduinus, custos templi S. Sebastiani *810 d*
† Rodulphus, frater S. Germani 918; commentarius 31; prior fuit Tallueriensis 33 b
Rodulphus, an. 902 Laudunensis episc. 750 e
Rodulphus cum S. Olao ex Anglia in Norwegiam vadit 459 a f; reversus in Angliam, fit abbas Abingdonensis 459 f
Rodulphus I, rex Burgundiæ 22 e, 23 a, an. 888-911 22 f
Rodulphus II, rex Burgundiæ 22 e, 23 a, an. 911-937 22 f
Rodulphus III, rex Burgundiæ 22 e, an. 993-1032, 22 f; dedit Talgurium 23 b c d, 26 c, Iterio abbati 22 d f; avunculus Henrici II 23 d; maritus Irmengardis 22 e f, 23 b, 26 f; filius Mathildis 23 b; nepos Ludovici Transmarini 23 b

Rogatianus, martyr in Africa 699 b c, sub Valeriano et Gallieno 233 f, 700
Rogerus, sæc. XII episc. Laudunensis *86 b*, 87 e
Rogerus, monachus Valcellensis, post Fusniacensis *89 c*
Rogozen Nicolaus, sæc. XIV custos ecclesiæ Pomesaniensis 488 a, 562 e
Rollo, dux Normannorum, obsedit Cenomanorum urbem et diripuit Turones 236 d
Roman Alphonsus S. J., sæc. XVI visitator 610 e
† Romana 801 d
Romanelli Bernardinus 869 f
† Romanus, martyr Cæsareæ 715 e
† Romanus, presbyter, martyr 685 c
† Romanus, martyr Antiochiæ 314 a b ; 902 c
† Romanus, ecclesia Tolosæ 139 d f ; conventus ibidem 139 f
Romanus, abbas, S. Cyriaci magister 233 b
Romaricus in Vosago construxit puellare 368 b
† Romualdus, filius Sergii 237 c
Ronconi Daria 151 a
Rondeau Joannes, anno 1603 abbas Rhodiensis 438 b, 439 a
Rondot Ludovicus, sacerdos 587 e, 654 d, 655 b e
Roovere (de) Nicolaus, ultimus monachus Dunensis *96 d*
† Rosa Limana, patrona Peruanorum 491 b
Rosa Antonius, clericus *675 e*
Rosell Natalis, sartor 619 d
Rosellia, familia Florentina 205 c
Rosellia (de) Franciscus 205 c
Rosimundus 335 f; idem videtur ac S. Sigismundus, rex Burgundiæ.
Rosmini Victoria *224 f*
Rosselló Marcus Ignatius, marchio de Reguer, rector academiæ Palmensis 599 f
Rossius, pater Feghii, filius Fachtnæ 376 a
Roswitha, monialis Gandersheimensis, erudita 131 c
Rotgerus, diaconus 750 e
Rothardus, monachus Fossensis 372 f, *425 d*
Rouillard Sebastianus 780 d
Roux Petronilla, uxor Michaelis Tarrière 655 c
Roya (de) Bartholomæus, camerarius Franciæ 764 c
Roye (de) de la Rochefoucauld, sæc. XVIII archiepisc. Bituricensis 357 f
Rozée (de la) Joannes, miles 815 d
† Rucellai *Vide* B. Lucia.
Rucellai Angelus, filius Donati, pater Franciscæ 206 d ; Antonia, filia Petri, uxor Antonii Corbinelli 204 c ; Bernardus, maritus Nanninæ 204 d ; Brancatius, pater Petri 204 c ; Donatus, pater Angeli 206 d ; Francisca, monialis, filia Angeli 206 d ; Pandulphus, Ord. Præd. 205 a ; Paulus 207 a ; Paulus, pater Philippi 204 c ; Petrus, filius Brancatii 204 c ; Philippus, filius Pauli 204 c ; Rudolphus, filius Philippi, uxorem ducit B. Luciam 204 c ; cum ea pie vivit 204 e ; ingreditur Ordinem Prædicatorum 204 f, 205 a ; sed egressus religione 205 a, frustra ad se uxorem revocat 205 b
† Rudericus, martyr Cordubæ 902 b
† Ruffinus, martyr sub Diocletiano 730 e
† Ruffinus, transcriptor librorum 125 c, 706 e
Ruffinus, consul intra annos 392 et 399 332 c
† Rufinus, comes S. Quintini in Gallia *794 c*, 796 a c e, *817 a b*, 925 b
† Rufus, in Ceseranu ecclesia *13 a*
Ruiz Didacus S. J., discipulus B. Alphonsi Rodriguez 640 d
Ruiz Jacobus S. J. 610 e
† Rumoldus 379 a
† Rupertus, monasterium 98 a c e, 99 a b, prope Bingium 131 d
Rupertus, sæc. IX monachus 338 b
Rupertus, sæc. XIII monachus eruditus 340 b
Ruricus, sæc. IX dux Normannorum in Russia 38 c, Rostoviæ dominatur 37 c d
Russo Catharina *676 a*
† Rusticianus, martyr 699 b e
† Rusticus 325 a, 829 b
Rusticus, monachus 125 b
† Rycwera 101 b ; de ea sylloge 51
Rymann de Christburg Joannes, præpositus capituli 475 b c, an. 1409 episcopus Pomesaniensis 477 e ; confessarius B. Dorotheæ 472 f, 474 b, 475 b c, 477 e, 484 d e, 485 a d, 486 b, 497 b, 511 b, 531 d, 533 c e f, 534 e, 545 b ; de ejus beatificatione sollicitus est 474 b, 477 c, 487 f, 488 a, 489 a, 491 d, 503 c, 560 a d

S

† Saba 334 d
Sabastianus. *Vide* Sebastianus.
Sabatier Petrus, sæc. XVII episc. Ambianensis 5 e
Sabellius 289 a
† Sabina 700 b
† Sabina, conventus Romæ 136 e
† Sabinus, episcopus Canusinus 363 a, familiaris S. Germani Capuani 366 e
Sabinus, episc. Capuanus 362 f, 363 a
Sabinus, diaconus, transcribit libros 125 c
Sabinus, clericus *13 d*
Sabinus, præfectus Ægyptii sub Decio 715 a
Sagelo de Milliaco, frater Guidonis 77 a
Sala Didacus S. J. 594 b, 597 e
† Salaberga 368 e f, filia S. Gonduini et Saretrudis 367 b d e, uxor Ricchramni 368 b, dein uxor Blandini 368 a c d ; exstruit puellare in suburbio Lingonensi 368 b d, 369 a c ; an. 655 moritur 370 a
† Salesius Franciscus 21 f, 22 a, 26 a, 33 c d, 34 e, frater Joannis Francisci, episcopi Chalcedonensis 26 a, 34 e, reformat monachos Tallueriensis 25 f, 33 d ; curam suscipit de S. Germani Tallueriensis corpore 25 f, 26 a b c e, 27 b, 29 f, 30 d ; item de S. Georii corpore 35 e
Salesius Carolus Augustus, nepos S. Francisci 33 b d, 34 e
Salesius Joannes Franciscus, episc. Chalcedonensis 26 c, 27 d, frater S. Francisci *29 f*
Salinis (de) Antonius, episc. Ambianensis 6 e
† Sallé Maria, uxor Roberti Hubault 815 a
† Salomon, martyr Cordubæ 902 b
Salomon, rex 696 a
Salpa Antonius *681 d*
Salva y Munar Michael, episcopus Majoricensis 600 c d
Salvatius, rex Scotiæ 448 b d, sæc. VIII 449 a b
Salviata, familia Florentina 204 f
† Salvius Albiensis 5 e
† Salvius 917 b, 918 e, monachus Monasterioli 4 a b ; abbas, dein episcopus Ambianensis 3 c, amicus Theuderici regis 4 c ; baptizat S. Ingaudum 3 c, 4 a, 5 a c, 917 b, suum socium 3 f ; Monasterioli sepultus 4 e ; ejus cultus 6 d e
† Salvius, ecclesia 5 f ; monasterium Monasterioli 4 f, 5, 6

† Sampson, medicus 256 e
Samuel, conversus Ord. Cisterc. *85 e f*
Sancho Joannes Antonius, presb. Palmensis 600 a
Sancho Pedro S. J., vice-rector collegii Montis Sion 600 a
† Sancia, filia Sancii I, regis Lusitaniæ 232 d
Sancius I, rex Legione sæc. X, frater Ordonii III, 292 b
Sancius I, filius Alphonsi, sæc. XII rex Lusitaniæ 63 d f, 232 d e
Sancius, filius Alphonsi X 846 b
Sanctacilius Petrus *640 a*
Sandoval (de) Coello Joannes, episc. Zamorensis 229 a, 846 c
Sandrini de Fornalis, familia nobilis 151 f
Sanmartina Catharina 637 a b
Sansalonia Catharina *610 f*, 612 b
Sanseverini, familia nobilis 668 e
Sanseverino Aloysius, princeps Bisinianensis pater Aloysii, Joannis, Josephi Leopoldi, Petri Antonii *666 e, 667 a c d, 668 e, 675 c e, 679 b c d;* maritus Hippolytæ Spinelli *676 d, 677 e*
Sanseverino Aloysius, maritus Corneliæ Capece Galeota *681 b*
Sanseverino Joannes, princeps Bisinianensis *666 e, 667 b c*
Sanseverino Josepha, filia Aloysii Sanseverino et Corneliæ Capece *681 b*
Sanseverino Josephus Leopoldus *667 b c, 668 e, 670 b, 678 a*
Sanseverino Nicolaus, comes de Altomonte *677 d*
Sanseverino Petrus Antonius, comes de Claromonte *675 c*
Sanseverino Theresia, dicta Maria Angela de Crucifixo, filia Josephi Leopoldi, monialis Acrii 670 b, 673 e, 677 e
Santander Ludovicus S. J. *697 d*, 609 a, confessarius S. Theresiæ 608 f
Santolius 780 a b
Sanvitale Aloysius de Comitibus 361 f
Sapientia, magistra B. Julianæ Corneliensis 102 a, 133 d
Saretrudis, uxor S. Gonduini 367 d e, 368 a
Saretrudis, filia S. Salabergæ 368 d
Sars (de) Jacobus, sæc. XV præpositus Montensis 436 a
† Saturninus, martyr Calaritanus 47 a ; commentarius 296; ejus Acta *303, 306*
† Saturninus, filius S. Saturnini Abitinensis, martyr Carthagine 296 b
† Saturninus, Pampelonensis episc. I, martyr 2 a
† Saturninus Tolosanus 2 a, 234 c, 241 e, 297 c d, 298 e, 299 a
† Saturninus, senex, Romæ 296 b
† Saturninus, martyr 699 c, 700 c d f
† Saturninus ; quatuor martyres Cæsaraugustani hoc nomine dicti sunt 296 b
Saturninus, episc. Veronensis V 829 b d f
Sauerbaum Henricus, sæc. XIV Warmiensis episc. 489 a
† Savinus, Senis cultus 235 a
† Savinus de Levitania, monasterium 745 d
Savonarola Hieronymus 202 e f, 204 e, discipulam habet B. Luciam 202 e, 205 a ; promovet reformationem 203 b c ; excommunicatus, literis agit contra Alexandrum VI 203 d ; an. 1498 crematur 203 f ; honoratur 203 b, 204 a
Saura Didacus S. J., discipulus B. Alphonsi Rodriguez 640 d
Saura Francisca, Mater Antonii Marti 649 a
Saura, conjux Laurentii Martini *618 e*
Scaglione Angelus *682 a*
Scappela (dello) Franciscus 206 d
Schadewaldt (de) Michael 565 b
Schiven (van). *Vide* Arnoldus.
Schivenoglia 210 f
Scholastica, monialis 130 e
Schönfelt Claus, pater B. Dorotheæ 515 e
Schot Petrus *565 d*
Sciandra Josephus, episc. Aquensis 857 b d, 860 d
Sciliano (de) Joannes Baptista, præses S. Joannis in Floribus *667 f*
Scodellaria, gens dicta Bartolina 204 c
Sconinck Elisabetha, sæc. XV abbatissa Foresti 132 e
Sculco Bonaventura, sæc. XVIII episc. Bisinianensis 660 a
Sebasteni martyres quadraginta 258 d, 902 c
Sebastianis (de) Joseph a Sancta Maria, Bisinianensis episcopus *662 c*, 664 a
† Sebastianus *809 d, 810 a d*
† Sebastianus, cœmeterium Romæ 824 a c ; ecclesia in Squille 13 a
Sebastianus, Salmanticensis episcopus 226 c
† Secundinus in Rajanu, ecclesia *13 a* ; item in Treple *13 a*
† Secundus, martyr 699 b, 701 a
† Secundus, monasterium Eugubii 187 c, 190 d e, 192 a e, *194 c*, 197 b, 198 d ; ecclesia ibidem 190 d e, 192 a e
† Sedecion, episc. Byzantinus ante Diogenem 689 e
Seerangha Nicolaus *562 c*
† Seleucus, martyr Cyzici ; commentarius 893 ; ejus Acta *899*
Semedus Alvarus S. J. 238 d
Senchadius, filius Alildi 376 a
Sentendreu Michael, medicus 649 a
Septimius Severus, imperator 250 a b, vexat christianos 252 a b, 703 e ; pater Caracallæ 250 f
Sequia Mariana, uxor Sebastiani Socii *618 e*
Seraphinus ab Acrio, guardianus Acrii *679 e*
Seraphinus a Mangone, Capucinus *681 a*
† Serapion Sindonita 252 d
Serapion, creditarius S. Nemesii *827 b*, 828 d, torquetur *827 c ; idem ac* S. Symphronius.
† Sergius Cappadox 297 c, 298 b
† Sergius Radonegensis 44 b
†† Sergius et Bacchus, eccl. Constantinopoli 709 a
Sergius, monasterium in Russia 41 c
Sergius, monachus, pater S. Romualdi 237 c
† Serlo 62 b, 96 b
Serra y Dameto Michael, vicarius, episc. Majoricensis 597 c, 599 f, 600 b
Serra S. J. 619 d
Serranus Petrus *619 f*
Serranus Raphael, Minorita *619 e*
† Servandus 279 a, dictus filius S. Marcelli 278 f, 280 b, sed falso 279 a
Servandus, a Gregorio VII factus episc. Hipponensis 343 f
Servandus, diaconus *365 d e*
Servandus 366 e
† Servatius, ecclesia Confluentiæ 841 e
Set Franciscus 599 a
† Severianus, martyr 258 d
† Severinus 318 b
† Severus, abbatia 61 a
† Severus, monasterium prope Ravennam 237 c
† Sexburga, filia Annæ et Hereswydæ 394 d e
Sexulfus 856 a
Siabrinus, episc. Veronensis 829 b

Siagrius. *Vide* Syagrius.
Sibylla, monialis de Nazareth 130 a
Sibylla, uxor Theodorici de Alsatia 95 a
Sibylla, soror Beatricis de Nazareth 101 f
Siccamilicis (de) Joannes, filius Janoni 360 d
Siccamilicis (de) Janonus 360 d
Sichfusus, pater Brigittæ 129 a
Sierra Franciscus S. J. 597 f, 598 b
Sigafrid, socius S. Olai in Norwegia 459 a ; *cfr*. Sigwardus.
Sigeardus, monachus S. Albani 339 c
† Sigebertus, rex Anglorum orientalium *398 f*, convertitur *393 a ;* fit monachus *394 d*, *399 e*, in cœnobio Betricheswurdensi 400 e ; fratri Egerico 375 a, regnum committit *399 e*, a Penda, rege Merciorum *393 d*, *411 a*, occiditur *393 d e*, *394 a*, *399 e*, sub an. 637, 375 a ; ei succedit Anna 394 d ; dicitur martyr 433 b, et colitur 685 b ; in S. Foillanum benevolus fuit 375 a b, *393 d ;* excepit SS. Furseum, Ultanum et Foillanum *410 e ;* dedit monasterium S. Foillano 435 b
Sigebertus, rex Austriæ 374 a, 380 f, 381 a b, *385 e*, *387 a ;* facit Grimoaldum majorem domus 133 a, an. 642 *385 d*
Sigebertus, magister Hillini 372 a e, *417 d*, 419 b ; forsan Gemblacensis 373 a
Sigebertus Gemblacensis 922 c
Sigefridus I, Moguntinus archiep. 338 c, 340 a
Sigenulphus, comes 9 b
† Sigismundus, rex Burgundiæ 433 b, excepisse dicitur S. Theonestum 341 d, *345 d e*, 347 b, *347 e;* idem ac Rosimundus, citatus 335 f
Sigismundus, sæc. XV imperator, fecit Joannem Franciscum Gonzaga marchionem Mantuanum 216 d
Sigismundus III, Poloniæ rex 490 d, 491 f, 492 a
Sigismundus, frater Witoldi 560 d
Sigismundus, Gismundi, prior Eugubii 193 e
Sigwardus, episc., socius Olai I in Norwegia 459 a ; *cfr*. Sigafrid.
† Silvanus, martyr Agedunensis 298 f
† Silvanus, martyr 243 d e
† Silvanus, martyr 699 b f, 700 f
Silvanus, monachus Claræavallensis 91 d
† Silvester in Capite, ecclesia Romæ 823 f
Silvester II 127 a
Silvester, III Ord. S. Franc., Eugubii *198 f*
Silvester Senensis, discipulus B. Thomæ Florentini 863 f
† Silvia, virgo 234 d
Silvinus, custos templi S. Quintini *806 a*
† Simeon, sæc. IX episc. Laudunensis 742 e, 744
† Simon, ecclesia juxta oppidulum Artace 915 e
Simon, sæc. XII Noviomensis episc. 52 c
Simon Moysis, Maronita 684 c
Simon, dominus Nigellæ sæc. XIII 747 a e, 811 a
Simon Montis Acuti 64 a f
Simon, filius Adelæ et Hugonis 729 a
Simon Cyrenæus 690 d
Simon, sæc. XII interfector abbatis Trium-Fontium 58 f, 59 b c
Simonetti, comes 870 a
Simony (de) Julius, episc. Suessionensis 759 c d e, 761 c
† Simplicianus, sæc. IV episcopus Mediolanensis 833 b e f, 834 a
† Simplicianus, ecclesia Mediolani 832 b, 833 c, 834 a b c, 835 e ; abbatia Mediolanensis 833 b
† Simplicius, papa 14 b
† Simplicius, episc. *817 e*, 819 f, 916 c
† Simplicius, episc. in civitate Fausina, martyr sub Barbaro præside 298 d, 299 b e f, 300 d, *307 c d e f*
Simplicius, episc. Veronensis 829 b c
Simplicius, discipulus S. Benedicti 236 f
Simplicius, an. 290 præfectus Ciliciæ 257 e, 258 b
† Simpronius 822 f, 823 a ; *cfr*. Symphronius.
Sineusus, frater Truvoris, sæc. IX regit Rostoviam 37 c
† Siricus, papa 686 e
Sirimarco Franciscus, filius Nicolinæ de Cristofaro *681 f*, 682 d
Sirletus, cardinalis 503 a
† Sisinnius, martyr 833 b e, 834 e
Sisophon Petrus *564 b*
Sivry (de) Maria Theresia, ultima abbatissa de Rameya 103 e
Siwardus, Dorobernensis archiepiscopi corepiscopus 20 b
Siwardus, sæc. XI adjutor S. Eadsii 19 f, 20 a c ; dicitur episc. Roffensis 20 a b ; fuerat abbas Abbendunensis 19 c d e
Siwardus, sæc. XII episc. Upsalensis 19 e
Siweardus. *Vide* Siwardus.
† Sixtus I, papa 361 a, 821 d, 822 a e, 823 d e, 824 e
† Sixtus, monasterium Placentiæ 361 a, Romæ 152 c, 167 b
Sixtus IV 135 e
Smeyers Maria, monialis, perita artis scribendi 130 b
Socia Antonina, filia Sebastiani Socii *618 e*
Socias Sebastianus, vicarius generalis Majoricensis 600 b
Socius Sebastianus *618 e*
Solianus Bartholomæus, medicus *224 f*
Somalia (de) Julius Maria, cardinalis 595 e
Sona (de) Gerbais, baro Aquæbellensis 143 d
Sone (de la) Dominicus 758 b
† Sophia, abbatissa Romæ, magistra S. Anastasiæ 685 c d
Sophia, sanctimonialis Civitatensis *182 b*
Sophronius, sæc. VI præsul Ecclesiæ Viromanduensis 736 b
Sophronius, monachus Cryptoferratensis 695 e
Sorbil Lucas, filius Thomæ 564 c
Sorbil Thomas, pater Lucæ 564 c
† Sotas 251 c d
Soter, sæc. V episc. Neapolitanus 325 c
Souillard Eligius, curatus S. Martini de Chaulnes 815 e
Souquenetus 753 d
Soyeux Antonius 756 d
Sozon, episc. Philippensis 342 f
† Sozons, martyr in Cilicia 253 e
Spanheim (comes de) Eberhardus 97 c, 98 e
Spanheim (comes de) Godefridus I, dictus pater B. Idæ 97 d
Specht. *Vide* Guda.
Spes ; nomen matris B. Thomæ Florentini 862 d
Spezzano *674 e*
Spinelli Hippolyta, uxor Aloysii Sanseverino *676 d*, *677 e*
Spinola Ambrosius *224 e*
Spinola Beatrix, uxor Ambrosii Spinolæ 208 e, *224 e*
Squillace Laurentius *681 e*
Stabile Gerardus *681 e*
† Stachys 928 ; commentarius 687
Staffa Bonifacius, cancellarius episc. Reatini 871 d
† Stanislaus Kostka 491 b
Steccati Philippinus, Reatinus 870 b
Stengel Joannes, confessarius B. Dorotheæ 510 e

Stephanus

† Stephanus, protomartyr 181 a, 330 f, 334 d
† Stephanus I, papa 765 c, 821 c d e, 822 b, 823 d e *824 e, 826 b, 827 e f,* baptizat SS. Nemesium et Lucillam 825 f, *826 b, 827 b,* 828 a; convertit Olympium *827 d*
† Stephanus, martyr in Cilicia 253 e
† Stephanus, episc. Calatiæ; commentarius 6; ejus Acta *10*
† Stephanus, rex 61 b
† Stephanus de Mureto, institutor Grandimontensium 62 f
† Stephanus, abbas Cisterciensis 92 a, 96 e
† Stephanus Agazarius, parens canonic. regularium S. Salvatoris 190 a, 192 b, 233 f
† Stephanus Obaziensis 96 e, 134 a
† Stephanus Orosius V 234 c
† Stephanus de Narbona, Ord. S. Franc., inquisitor fidei sæc. XIII 232 c, 238 c
† Stephanus, ecclesia Capuæ 9 a, 359 f, Veronæ 831 d, Catalauni 77 f, Forojulii *163 b,* 165 a, 175 b, Trecensis 773 f, Aquæbellæ 143 b f, de Casalmaggiore 214 b
Stephanus II, episc. Æduensis 64 a
Stephanus, sæc. XV episc. Culmensis 489 c
Stephanus, canonicus Metensis, post episc. Leodiensis 429 a b, 434 c
Stephanus, an. 1188-1221 episcopus Noviomi 735 c
Stephanus, Tornacensis, abbas S. Genovefæ 63 a b, 82 b
Stephanus, episc. Zamorensis *291 f, 292 a d*
Stephanus, sæc. XII abbas Aureæ Vallis 59 f
Stephanus, prior Tallueriensis 34 c
Stephanus, intrusus prior Grandimontensium 63 a
Stephanus Orosius II 234 c
Sterckx, card., archiepisc. Mechliniensis 432 f
Stigandus, sæculo XI archiepiscopus Cantuariensis 20 b d
Stocchi Nicolaus *681 a*
Strasolt (de). *Vide* Archa.
† Stratonica, martyr Cyzici; commentarius 893; ejus Acta *899*
Stroctia, familia nobilis Florentiæ 204 f
Strogonov 37 a
Strozzi Carolus, senator Florentinus 344 f, 347 a
† Sturmius, abbas Fuldensis I 126 a
Suaresia Maria, uxor B. Alphonsi Rodriguez *605 b,* 606 e
Subinus, abbas Nivigellensis 382 f, 383 a
Succhi Franciscus *224 b*
Suchard Franciscus Maria, parochus Tallueriensis 29 a
Sueno II, an 1047-1071 rex Daniæ 460 b c
Sueur, vicarius Quintinopolitanus 760 a b, 761 d e f
Sviatoslaus Isiaslaides an. 1093 imperat Rostoviæ 39 a
Sviatoslaus, filius Jaroslai, an. 1073 imperat Rostoviæ 39 a
† Suibertus 837 a
† Sulpicius, abbatia 357 b
† Superius, martyr 822 f
Sureda Joannes, marchio de Vivot 600 b
Susanna de Mantua, monialis ad S. Luciam, Mantuæ 211 f
Swartz Wilhelmus, pater B. Dorotheæ 481 b c d, 490 a, *494 c, 504 d*
† Swinthunus, episc. Wintoniensis 232 c
Syagrius, sæc. IV episc. Veronensis 830 a
Sybilla. *Vide* Sibylla.
Sylvanus, Sylvia, etc... *Vide* Silvanus, Silvia etc...
† Symmachus 298 d, 366 e; ei Paschasius adversatur *365 a*
† Symmachus, e Pharma, martyr, sub Bulamio præfecto 719 c
Symmachus, senator, occisus a Theodorico 858 b
† Symphorosa, uxor S. Getulii 822 a, mater S. Nemesii 821 b, 824 a
† Symphorianus 360 c, 821 f
† Symphorianus, martyr Augustodunensis 298 f
† Symphronius, creditarius S. Nemesii 823 f, 824 d e, 825 e, 828 d e; *idem ac* Serapion.
† Synobius, pseudonymus; commentarius 226

T

Tabra (S.), sæc. IV socius S. Theonesti, martyr; commentarius 335; ejus Acta *345*
† Tabrata, sæc. IV socius S. Theonesti, martyr; commentarius 335; ejus Acta *345*
Tajani Ursula, uxor Nicolai Stocchi *681 a*
Taighlech Eugenius, pater Logæ Laga 376 b
† Talaricanus, sæc. VIII episc. Sodorensis; commentarius 447; ejus Vita *449*
Tangbrandus, in Norwegia socius Olai I 459 a
† Tarachus. *Vide* S. Tharachus.
† Tarasia, filia Sancii I, uxor Alphonsi IX, fit monialis 63 f, 64 a c; colitur 232 d
Tarcodimantus, Arianus, ep. Ægensis 255 e
Tarek, legatus Walid I 847 b
Tarrière Michael 655 c
† Tarquinius, præfectus, S. Felicem, Martanum episc., martyrio afficit 235 f
Tassianus, expræfectus, pater Proculi 332 d
† Tatianus Dulas, martyr in Cilicia 253 e
† Tatwinus, anachoreta in Croyland; commentarius 852
Tavelli Joannes, sæc. XV prior Faucimaniæ 918 f
Tavernier Carolus, archipresb. S. Quintini 760 a b c, 761 d e f
† Telius, miles Dalmata 330 e
† Terentianus ad Sorba, ecclesia *12 f*
Teresia. *Vide* Theresia.
Terranova (de), marchionissa 608 f
Tertulianus, basilica Romæ 822 e
† Tertullinus 823 e
Tertullus, minister domus Olympii tribuni *827 c*
Tetricus. *Vide* Teutricus.
Teutberga, filia S. Leuduini et Odilæ 368 b
Teutricus, comes et abbas S. Quintini 749 b, 765 d, 770 a, 811 f, 812 a d, *819 a*
Thadei Franciscus, prior Venetiis 196 b
† Thalasius, sæc. V martyr; commentarius 351
† Thalasius, episc. Andegavensis 453 d
† Thancredus, eremita in Croylandia; commentarius 852
† Tharachus, martyr in Cilicia 253 e, 715 e, 898 b
Thecla 261 b, uxor Zenodoti *259 a, 264 b c;* mater S. Zenobii *259 a, 264 b, 265 a,* et S. Zenobiæ *264 b, 265 a*
Thedaldus, episc. Mediolanensis 831 c f
Theo... *Vide etiam* Theu...
† Theobaldus, Ord. Cisterc. 96 e
Theobaldus, abbas Vallium 64 a
Theobaldus, comes Campaniæ 75 f, pater Guillelmi archiepiscopi Rhemensis 85 c
Theobrandus, presb. Flandrensis, socius Olai I in Norwegia 459 a
Theoctista 898 c, circa SS. Stratonicam et Seleucum sollicita *913 b, 915 a b d*
Theodaldus, filius Grimoaldi, constituitur majordomus Neustriæ et Burgundiæ 838 b; filius Grimoaldi

Grimoaldi ex concubina, sublimatur ad honores 840 c; mortuus non an. 715, sed post an. 722, 840 d
† Theodardus 395 d, 405 a, 922 c, prædicat in Gallia *395 a, 403 d*
Theodercius, pistor in Stumis castro 565 c
† Theodericus, abbatia 66 e, *82 f*, 84 d
Theodericus, rex 858 f, 859 a
Theodericus, filius Caroli Magni 743 e
Theodericus de Alsatia, Flandriæ comes 95 a, nepotem habet Alberonem, abbatem Dunensem 95 b
† Theodoricus, abbas S. Huberti 133 f
Theodoricus, sæc. XII abbas Bullencuriæ 61 d
Theodoricus, rex Gothorum 858 b ; pugnat cum Odoacro, quem interficit 858 b ; legatos mittit Constantinopolim 362 f , quo mittit an. 525 S. Joannem papam 692 b ; synodum sinit congregari *364 c d*
† Theodorus, civis Amasenus, martyr 331 d, 898 a
† Theodorus, martyr in Ponto 181 a
† Theodorus e Russia, martyr 44 a
† Theodorus 38 f, 42 b , sæc. X et XI episcopus Rostoviensis 39 d, 40 f, 41 b, 42 c, 48 e, B. Abramium fecit archimandritam 41 e
† Theodorus, abbas Viennæ 234 a
† Theodorus, dux Jaroslaviæ 44 b
† Theodorus, episc. VI Cantuariensis 17 d
† Theodorus II, dubius successor Isaiæ episcopi Rostoviensis 39 e
Theodorus Toscanus, Cryptoferratensis 310 a
† Theodosia 46 e
† Theodosius, martyr Ancyranus 902 c
† Theodosius Cryptensis 44 b
† Theodosius Kioviensis 43 b
Theodosius, imperator 233 a b d, 337 b, 341 d, 342 a, 347 a e, *345 c d ;* Romæ S. Theonestum excepisse dicitur 335 e, 336 b, *347 d*
Theodosius junior, sæc. V 233 d c, libros transcribit 125 d
† Theodotus, martyr Ancyranus 902 c
Theodotus, coriarius, hæreticus 702 d, 704 a
Theodotus, argentarius, discipulus Theodoti coriarii 701 f, 702 d
† Theodula, martyr in Cilicia 253 e
Theodulfus, sæc. IX 765 e, 807 e, 811 b
† Theodulus. *Vide* Barulas.
† Theodulus 822 f, *827 c*, filius SS. Exuperiæ et Olympii 823 f, 824 e, 825 e
Theognostus I, forsan successor Isaiæ, episcopi Rostoviensis 39 e
† Theona, martyr in Cilicia 253 e
Theona Anna 151 d
† Theonestus, episc. martyr sæc. IV; commentarius 335; ejus Acta *345, 347*
† Theonestus, martyr 241 d
† Theonestus, miles, apud Vercellas martyr 336 d
† Theonilla, martyr in Cilicia 232 f, 253 f,
† Theopemptus, martyr in Cilicia 253 e
† Theophilus, martyr Alexandrinus 232 c
† Theophilus, martyr Nicomediæ 235 a, 700 d; de eo sylloge 240
† Theophilus, martyr 242 d f
† Theophilus, sæculo II episcopus Antiochenus 250 b
Theoprobus, vir religiosus in Casino castro *365 f*
Theresia. *Vide etiam* Tarasia.
† Theresia 608 f; ejus tabula picta Manzani 152 b
Theresia de Martino, filia Josephi de Monte Jordano *681 c*
Theresia a Toleto, abbatissa O. S. B. 237 c
Theresia, uxor Caroli Franceschini 870 a
Thermo, presb., in Norwegia socius Olai I 459 a
Theu... *Vide etiam* Theo..
Theudericus, filius Childeberti, nepos Brunehildis 4 c, fundat villam Augustam 4 c, 917 c
Thiardus, canonicus S. Quintini 766 b
Thibaudier Odo, episc. Suessionensis 762 e, 770 c
Thietburga, uxor Lotharii, matertera Bosonis 23 a
Thietmarus, sæc. X episc. Merseburgensis 134 a
Thiollaz (de) Claudius Franciscus, episc. Anneciensis 28 b d
Thirion Anna *426 f*
† Thomas 825 a
† Thomas, martyr Cantuariæ 308 f
† Thomas Aquinas 100 b, 582 f
† Thomas Florentinus, Ord. Minor. de Observantia 106 d, 234 a ; commentarius 860 ; ejus Vita auctore Morello *871*
Thomas, sæc. VI episcopus Ægensis 255 e
Thomas, episc. Damasci 685 d, dicitur discipulus fuisse Zachariæ, episcopi Damasci 685 e
Thomas, sæc. XIII archiepisc. Rhemensis 747 a
Thomas de Fabriano, eremita, amicus B. Archangeli Canetuli 187 d, *194 f, 195 a b*, III Ordinis S. Francisci 187 d ; sanatus meritis B Archangeli *199 e ;* familiaris Benedicti de Compagno *199 e*
Thomas Kempensis 126 e
Thomas de Radolio 53 f, 66 c e, *68*, 82 b d, 84 d, 85 b, amicus B. Petri Monoculi 54 f, 66 d e, frater Philippi 83 a c
Thomas Tolosanus, Ord. Præd., socius B. Dominici 139 e
Thomas, imperator Indorum, litteras accipit ab Eugenio IV 864 c d
Thomas, legatus regis Zara-Jacob ad Eugenium IV 889 b
Thomas, castellanus in Marienwerder 564 e
Thomassuccius a Florentia, Ord. Min. *883 e*
† Thrasea 240 b
† Thresanus dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 a, 922 d
† Thyudgarus, sæc. XI; commentarius 457; ejus Officium *461*
Tibde, mulier *562 a*
Tiberius, episc. Capuanus 325 c
Tibulla, sacerdos, adhæret S. Furseo 377 a, 380 a
† Tibullus, idem ac S. Diculfus.
† Tiburticanus, martyr, Romæ sepultus 822 f
† Tiburtius, martyr Romæ 902 b
Tieffensee Joannes, custos ecclesiæ Pomesaniensis 488 a b, 533 d
Timasius, sæc. IV prætor 332 c
† Timotheus 360 c
† Timotheus, canonia Rhemensis 785 d
Timotheus, sæc. XV ultimus abbas regularis ecclesiæ Mediolanensis ad S. Simplicianum 833 c
Timotheus, Ord. Præd. *Vide* Rucellai Rudolphus
Tisa, forsan subprior Croylandiæ 856 b
† Titus, martyr 243 c d
† Titus, episc. Byzantinus, martyr 689 c
Titus, episc. Constantinopolitanus 689 d, 690 b
Tochet, medicus Salmurii 654 f
† Tolobæus, pseudonymus; commentarius 226
Torella, magister B. Alphonsi Rodriguez 609 a
Torelli Franciscus Maria 211 b
Toretus dicitur sub an. 870 prior Croylandiæ 856 b
Torrens Joannes S. J., anno 1607 rector collegii Majoricensis, cum B. Alphonso multum agit 585 e, 614 e, *617 a*, 618 a, *618 e*, 619 d, 623 c, 630 c d, 631 f, 635 f, 636 e, *639 c*, 640 b, 643 f, 652 b c

Torres

Torres (de) Michael, sæc. XVII episc. Potentinus 466 c
Torres Guillelmus 600 a
Torres Salvator S. J. 596 d
Torrianus Joachim, an. 1500 magister generalis Ord. Præd. 205 d
† Torthredus, eremita ; commentarius 852
Toto, subdiac. ecclesiæ Capuanæ *13 f*
† Tova, eremita; commentarius 852
Touchet Jacobus, abbas Exoldunensis 353 b
Tour (de la) d'Auvergne Lauraguais, episc. Atrebatensis 759 e, 761 b
Tour (de la) d'Auvergne Hugo Robertus 6 d
Tour (de la) Bernardus, sæculo XIII Ord. Carthusiani 238 a
Trasegniez (de) Anselmus 436 a
Trenti Hieronymus, vicarius generalis Mantuanus *221 e*
Tripick Leopoldus 761 f
Troas S. J., rector Montis Sion 650 e
Trojani Dominicus 147 c
Trolla Beatrix, uxor Dominici Gallo *676 d*
Trombert Joannes 756 e
† Trudo, an. 662 condidit monasterium 773 b
† Trudo, abbatia 925 d
Truvor, frater Sineusi, Rostoviæ imperat 37 c
Truyols Franciscus, archidiaconus ecclesiæ Palmensis an. 1825 600 b
Truyols Franciscus, decanus ecclesiæ Palmensis an. 1867 600 d
† Tryphæna, Cyzici martyr 894 c d, 902 b
Tuffarelli Rosa, uxor Bernardini Bernando *680 c*
Turibii tres, Hispani 927 ; commentarius 226
Turketulus instaurat abbatiam Croylandensem 855 a ; campana sic dicta in Croyland 855 b
Turreno (de) comes 920 b
Turschi Adalbertus S. J. 480 a, 531 e
Tutinus Camillus 308 e

U, V

Vaccaro Camilla *675 f, 677 d*
Vaccaro Isabella, filia Camillæ *677 d*
Valdor Joannes 594 c
Valens sede Amasena pellit Eulalium 332 a
Valentinianus I, maritus Justinæ 341 f
Valentinianus II, filius Justinæ 341 f, 347 b
Valentinianus III amisit Africam 342 b
† Valeria, martyr 243 f
† Valerianus, martyr *345 c, 347 e*
Valerianus, imperator 247 b, 715 b, *826 a f*, 827 f, cum Gallieno consul 828 b ; sub eo martyres patiuntur 253 d, nominatim SS. Rogatianus et Felicissimus 700 a, S. Nemesius et Lucilla 822 c d, 823 e, 824 d, *827 d*, S. Symphonius 824 d
† Valerius, comes S. Quintini in Galliis *794 c*, 796 a c d e, *817 a b*, 925 b, martyr sub Diocletiano, 739 e
Valerius Maximus, cum Acilio Glabrione, consul *826 f*, 828 b
Valero Joannes Angelus S J., rector collegii Palmensis 598 a b
† Valerus, martyr 699 c ; *forsan pro* Valeria, uxor S. Vitalis 701 a
Valles Rafael S. J. 598 b
Vallibus (de) Joannes, reformator Ord. S. Franc. 862 f
Valperga Anna *639 e*
Valperga Bartholomæus *639 e f*
Valvasonus Bernardus, vicarius patriarchalis generalis 152 b
Vandexta Joannes 753 d
Varzer Ildefonsus, abbas S. Joannis Parmensis 361 c
Vatin, organista S. Quintini 760 b, 761 e
Uda, inclusa Namurci 401 f
† Vedastus, abbatia Atrebatensis 744 a, 764 b
Vega (de la) Garridus Franciscus, ep. Majoricensis, dein archiep. Cordubensis 598 f
Velasco (de) Gregorius S. J. 592 e
Velasco (de) Joanna *620 c*
Vera (de) Carolus, abbas Casinensis 361 b
Veradus, custos ecclesiæ S. Quintini *807 a*
† Veranus Pisanus 398 f
† Veranus dicitur in Galliam cum S. Foillano venisse 412 a, 922 d
Verard Hieronyma *649 b*
Verazia, Viromanduensis *810 e*
Veremundus II, filius Ordonii *290 e f, 291 c*, 292 b, 293 e, ab an. 982, 292 b ; impugnatur ab Arabibus *291 a*, 292 b, *293 c d*
Vereycken Elisabetha, Clarissa 238 d
Veri Petrus Onuphrius, Majoricensis canonicus 594 c
Verictus Joannes, filius Annæ Moranta 648 d
Verius Raymundus *619 f*
Verme (del) Ildephonsus 672 e, abbas Casinensis *677 c*, 678 b
† Veronica de Julianis, abbatissa Ord. Capucinarum 671 b
Vert Benedictus, notarius 599 a
Veuillet, parochus Favergensis, canonicus S. Mauritii 33 a
Vialardi Henricus, episc Mantuanus *221 c*
Vibert Franciscus, episc. Maurianensis 136 c
Vicke, pater Nicolai 567 b
Vicke Nicolaus 567 b
† Victor, papa 252 e, Montanum impugnat 251 b c ; Theodotum hæreticum Ecclesiæ communione removet 702 d
† Victor, socius S. Gereonis 233 e, martyr Xantensis 243 a
† Victor, martyr Nicomediensis 240 e
† Victor, sæc. VI episc. Capuanus 363 b
† Victor 235 a
† Victor, ecclesia in Persoli *12 f ;* ecclesia Mediolanensis 301 e ; abbatia Parisiensis 126 b
Victor III 303 d
† Victoricus, sæc. IV martyr Legione; commentarius 286 ; ejus Acta *289, 290* ; ejus miracula *294* ; dicitur filius SS. Marcelli et Nonæ 284 c
† Victoricus, comes S. Quintini *794 c*, 796 a c e, *816 b f, 817 a b, 819 a*, 925 b ; Taruanam venit 796 d ; tortus a Rictiovaro, sepelitur et honoratur Ambianis *819 b ;* ejus reliquiæ reconditæ, repertæ et elevatæ 728 c, 745 d f, 746 b d e, 747 a, 749 d, 750 b d e, 755 d f, 756 b f, 757 d, 762 e, 763 c, 767 f, 769 a, 779 a b, 785 c, 796 c
† Victorinus, martyr 699 c
† Victorius, filius S. Marcelli, frater SS. Claudii, Luperci etc. 278 f, 280 b
Vicus de S. Angelo, sæc. XIV 686 b
Vidal Margarita, uxor Augustini Gallo *675 c*
Vidal y Salva Melchior 600 d
Videbatius non fuit abbas Igniacensis 55 b
† Vigilantius, martyr in Macedonia 699
† Vigilius, episc. Tridentinus 833 e f
Vilary Eulalia 653 d
Villa Antonius, S. J. 598 b
Villagrossi Carolus *222 b*

Villalonga

Villalonga Ramon 600 b
Villalvius Petrus S. J. *620 d e*
Villanova (de) Franciscus, magister B. Alphonsi Rodriguez 606 d
Villanova Joannes 653 d
Villanova Raphael, filius Joannis 653 d
Villaragut (de) Joannes, prorex Majoricensis 620 f
Villaragutia Joanna *620 c*
Viñas, magister B. Alphonsi Rodriguez 609 a
Vincelinus *805 f, 806 a b*
† Vincentius. *Vide* S. Madelgarius.
† Vincentius Levita 287 c, 408 d
† Vincentius, martyr in Africa 699 b c ; videtur martyr Abulæ, in Hispania 700 a b
† Vincentius, sæc. VI abbas S. Claudii 286 e
† Vincentius Kadlubek, Ord. Cisterc. 96 e
† Vincentius Ferrerius, in schismate mortuus 366 e
† Vincentius Levita, cœnobium Mantuanum *221 d e*, 222 f ; ecclesia Mantuana *222 b;* alia ecclesia *13 a*
Vincentius, sæc. XV prior Cartusiæ Axpacensis 476 a, 483 d
Vincentius Bellovacensis 127 a
Vincentius S.J., confessarius B. Alphonsi 612 b
Vintimille (de) Carolus Gaspar, archiep. Parisiensis 245 d e
Vio (de) Cajetanus Thomas, mag. generalis Ord. Præd. 205 e f, 207 a
Violette Petrus 756 e
Virgiliis (de) Franciscus, provisor communitatis Civitatensis 150 a
Vita (de) Joannes, episc. Reatinus 868 a, 869 a
† Vitalianus, papa, in Angliam misit S. Adrianum 232 a, quem jussit ordinari episcopum Cantuariæ 17 e
† Vitalianus, ecclesia in Baluniam *12 f,* in Campora Longa *13 a*
† Vitalina 366 d
† Vitalis, maritus S. Valeriæ 242 b, 243 f, 408 d, 699 c, 700 f, 701 a
† Vitalis Albanensis, sæc. XII 465 d
Vitelleschi Mutius, præpositus generalis S. J. 650 e
Vittori Alexius 870 b
† Vitus, ecclesia *13 a,* in Bage *13 a,* Pragæ 129 a ; (in Macello) titulus cardinalicius 489 d
Vivianus, sæc. XII decanus S. Quintini 751 e
Vivien Joannes, sæc. XV 436 c
† Vivina 105 d
Vl... *Vide etiam* Wl...
† Vladimirus 41 b, 43 b, 45 d, 46 a, pater Jaroslai 38 b, 39 a, 42 b, Borisi 39 a, 44 a, 42 b, Glebi 39 a, 44 a ; agit cum B. Abramio 40 a ; nepos Olgæ 44 a ; conversus ipse, convertit gentem 38 d, 44 a, *48 e ;* dicitur condidisse Vladimiriam Klazmensem 42 c ; filios regni participes facit 39 a ; an. 1015 moritur 39 a, 41 e ; Magnus nuncupatur 40 a
Vladimirus, filius Vsevolodi 39 a b, 46 d, dictus Monomachus 41 d, 926 e
Vladislaus IV, filius Sigismundi III 491 f, 492 a
Vlieghe Elisabetha, perita artis scribendi 130 a
Ulphricus, sacerdos 460 a
Ulricus, patriarcha 151 e
† Ultanus *377 a, 384 b,* 395 e, 411 e, 427 d, filius Philtani et Gergehes 376 e, *410 b,* frater S. Foillani 388 a, *397 c, 410 b,* et S. Fursei 376 b e, 382 d, 383 a, *410 b;* excipitur a S. Gertrude *384 a ;* demum, per totam Vitam S. Foillani citatur.
Unni, præpositus Ecclesiæ Hamburgensi, forsan misit prædicatores in Wendilam 459 d
Vodinano (de) Jelinus, canonicus Pragensis 486 b
Voierius, notarius 763 e
† Urbanus, martyr Afer 242 b e
† Urbanus, discipulus S. Stachyos ; commentarius 687
† Urbanus, Romæ sepultus 824 b
† Urbanus II 466 a, statuit de Officio B. Mariæ in sabbato 124 c, 165 d ; auctor dicitur venerationis B. V. M. in sabbato 165 e
Urbanus III 64 a, curam habet de rebus Grandimontensium 63 b c
Urbanus IV instituit festum Corporis Christi 187 f ; de Clarissis sollicitus 212 d, 213 a, 217 a b, *218 a*, 221 a
Urbanus VI 212 b, *529 f*, 533 c, 534 a
Urbanus VIII 24 f, 52 b, 53 c, 92 b, 144 c, 184 d, 248 d, 470 b, 594 e, 595 a, legatum habet Aloysium Caraffa 437 c
† Ursicinus, martyr Ravennas 256 e
Ursinis (de) Joannes, sæc. XIV præsul Neapolitanus 308 f
† Ursmarus 419 e, convenit S. Madelgarium 416 c
Ursolus *13 b*
† Ursula 534 c ; ejus tabula in cœnobio S. Mariæ de Cella 151 e ; item Forojulii 151 c
† Ursus diaconus, venit in Germaniam cum S. Albano et sociis 338 f ; exul 336 f, 337 b e, sub Hunerico 338 c ; Romam venit cum S. Theonesto 335 e, *345 a*, 347 b, *347 d ;* dicitur Augustam Vindelicorum venisse 338 d ; Augustæ Prætoriæ martyr 335 e, 337 c f, 341 b, 347 b, *347 e;* non Augustæ Rhætiæ 336 f, 338 e, *345 d*
† Ursus, Soloduri, ex Thebæis militibus 336 d
† Ursus, confessor 336 c
Ursus, Cajacensis episc. *10 e,* ante S. Stephanum 14 e
Vsevolodus, dux Perejaslaviæ, filius Jaroslai, pater Vladimiri Monomachi 39 a
Vsevolodus III, pronepos Vladimiri Monomachi 46 d
Vsevolodus, filius Georgii, nepos Monomachi 41 f
Vulliet ; *ita legendum loco* Veuillet
Vulflagius 4 e f, 5 a b c
Vulmarus, abbas Silviniacensis 378 f

W

Walaricus (S.) venit in villam Augustam 918 a
† Walaricus, monasterium 748 b
Walbertus. *Vide etiam* Waldebertus.
† Walbertus, abbas Luxoviensis 368 d, 369 d e, 370 d
† Walbertus, maritus Berthiliæ 25 d
† Walburga, ecclesia Furnis 94 f
† Walburgis 131 b
† Waldebertus (forsan Walbertus) Laudunensis cœn. conditor, duplicia fundavit monasteria 382 e
† Waldetrudis 380 f, 395 d, *403 d*, 405 a, ædificat oratorium S. Quintino 774 a ; uxor S. Madelgarii 380 e, 416 c ; dicitur in Galliam cum viris apostolicis reversa 412 b
† Waldetrudis, ecclesia Montibus 436 a c, 438 b; capitulum ibidem 431 c d, 436 b e, 437 a e
Walid I per legatos obtinet Hispaniam 847 b
Walnoth, abbas Westmonasterii 17 b
Walo, præpositus de Biardo 729 a
Walroder Conradus, magister Ordinis Teutonici 486 f, 928 e
Waltarius, monachus Novaliciensis 857 e f
† Wandregisilus 773 c

Wanilo, sæc. IX Senonensis archiep 745 a
Warnerius, post B. Petrum Monoculum abbas Claravallensis, dein episc. Lingonensis 57 a b
† Wasno in Belgium venit opera S. Madelgarii 380 e
† Wasnulphus dicitur cum S. Foillano in Gallias venisse 412 a
Weremburg, priorissa Ord. Præd. *160 a, 163 f, 164 b, 177 d*
Wermundus, sæc. XIII episc. Noviomensis 747 a
Wernerus II. *Vide* Bolanden (de).
Wiardi de Tongria Stephanus, in Cameracensi diœcesi notarius 436 d
Wierix Antonius 594 c
Wilbirgis, sanctimonialis *169 f, 177 d e, 719 e*
Wilericus, vir nobilis *805 a b*
† Wilfredus, dictus episc. Augustodunensis, non est nisi archiepisc. Eboracensis 233 f
Wilfridus, abbas, familiaris B. Guthlaci 854 b
Wilhelmus. *Vide* Guillelmus.
† Willehadus, Bremensis episcopus 378 e
† Willibaldus 131 b
† Willibrordus 380 a, accipit monasterium Suestrense 838 b
Wimeridus, presbyter *805 f*
† Wirnto, successor Berengarii in abbatia Formbacensi 2 b e
† Wiro 380 b, confessarius Pippini Heristalli 381 b
Wisberger Nicolaus 567 a
Witelsbachius Conradus, electus Moguntinus ep. an. 1160, et dejectus a sede 61 e; fit archiep. Salisburgensis 61 e
† Withburga, filia Annæ et Hereswydæ 394 d e
Witiza, filius Egizæ, rex Visigothorum 292 c
Witoldus, dux Lithuaniæ 475 e, frater Sigismundi 560 d e; sub an. 1394 bella movet cum magistro Ordinis Teutonici 487 b d
Wiwenlobnim, matrona 511 c
Wl... *Vide etiam* Vl...
Wladislavus, dux, ex concubina genuit Zbignerum 134 a
Wladislawski Gabriel, canonicus 490 d
† Wolfgangus, episcopus Ratisbonæ 860
Wolfoaldus, sæc. VIII 369 d
Wolphardus 335 c
† Wolphelmus, frater Bertradæ 131 c
Wormdith (de) Petrus, procurator episc. Pomesaniensis 479 c, 497 b
† Wulfetrudis 395 d, filia Grimoaldi 133 a
Wulfricus, abbas S. Augustini Cantuariensis 20 d
Wulfsi, abbas apud Portesige 17 b
Wulphildis 128 e
Wulstanus, Eboracensis archiep., B. Ædelnodum Cantuariensem sacravit 452 e
† Wunibaldus 131 b
Wytens Elisabeth, monialis, perita artis scribendi 130 a

X, Y

Xaverius (S.) Franciscus 154 e
Xhenomone (de) Lambertus, parochus S. Foillani Leodiensis 439 e
Ximenes 286 b
Xystus. *Vide etiam* Sixtus.
† Xystus 360 c
† Xystus, ecclesia Placentiæ 360 b; abbatia 360 d b; ecclesia Rhemis 785 d
Ynchadus, sæc. IX episc. Parisiensis 744 d
Yuagnez Antonius S. J. *620 d*
Yvo. *Vide* Ivo.

Z

Zaban, dux Longobardorum, dicitur destruxisse monasterium Novaliciense 858 b c, sed falso 858 f; irrupit in Gallias 858 f
Zacharias, sæc. VI episc. 685 e
Zacharias Francisci, sæc. XV prior S. Salvatoris Venetiis 196 b
Zaepffel, episc. Leodiensis 431 b, 924 a
Zafortesius Petrus, præfectus regius Majoricensis *620 b*
Zanaroli Rosa, uxor Cajetani Coccia *200 f, 201 a*
Zara-Jacob. *Vide* Joannes Presbyter.
Zavarrone Petrus, Ord. Minimorum *679 c*
Zauli Vincentius 596 a
Zbignerus, filius nothus Wladislavi 134 a
† Zenais, martyr in Cilicia 253 d
† Zeno, martyr Alexandrinus 232 c
† Zeno, episc. Veronensis VIII 829 b d f, 830 d, 928 f
† Zeno, ecclesia Veronæ 830 e f, 831 a d; monasterium 831 a
† Zenobia, mater S. Zenobii; commentarius 272; ejus Acta *271*
† Zenobia, soror S Zenobii 685 b; ejus Acta *259*; ejus laus in actis Armeniacis *246 b*; alia Acta *264*
† Zenobius, frater S. Zenobiæ 685 b, 927; commentarius 253; ejus Acta *259*; laus in Actis armeniacis *264 b*; alia Acta *264*; iterum alia *271*
† Zenobius, presbyter Sidonensis, medicus 256 a d e
Zenobius, diaconus Edessenus, S. Ephrem discipulus 271 b
Zenobius, pater SS. Zenobii et Zenobiæ *264 c, 265 a*; *cfr.* Zenodotus.
Zenodotus 261 b, ducit Theclam uxorem et gignit S. Zenobium *259 e*, 261 b
Zenon, senator, pater S. Quintini *781 c, 788 e*
Zenteno Antonius, commendator Zamayonensis Ordinis S. Joannis Hierosolymitani 849 a
† Zephyrinus, papa 701 e f, 702 d, 713 a e, sacravit S. Serapionem 252 e
Zeppa (de) de Bottone Bartoccius *198 f*
Zetheus, dæmon 50 a
Zeuxippus, vir crudelis, fertur Byzantii imperasse 689 d, 693 a
Zito de Ciro Jacobus *681 d*
Zito de Ciro Stephanus, filius Jacobi *681 d*
Zordanus Vaxilinus, Venetiis plebanus 701 c
Zorilla Josephus, episc. Salmanticensis 845 f
† Zoticus. *Vide* S. Getulius.
† Zozimus, martyr in Cilicia 253 e
Zuentiboldus, rex Lotharingiæ, pater SS. Benedictæ et Cæciliæ 133 b

---

INDEX TOPOGRAPHICUS ET ETHNICUS

IN TOMUM XIII OCTOBRIS.

A

Aarhusia, urbs Daniæ, Aarhusen 457 e, 459 d, 460 d, 463 d e
Abbadune, Abbendune, Abendone, monasterium in Anglia 19 c, 20 a b. *Vide* Abindonia.
Abbatis-Villa, Abbavilla, Abbeville 440 a, 764 b, 820 d
Aberdonia, Aberdona, Aberdeen 448 a c d f, 450 a e, 685 a
Abindonia, Abingdon, urbs in Anglia 459 f
Accinctum monasterium, *pro* Acinetum, Acey (N. D. d'), prope Vesontionem 784 b, 787 b, 789 f
Acco, seu Aco, Accho, Aca, urbs in Palæstina, nunc Ptolemais, Saint-Jean-d'Acre 100 b
Acherontia, Acerenza, urbs in Italia 464 f, 466 a d, *468 b*, *469 e*, 470 a
Acrium, Acri, opp. Calabriæ Citerioris, citatur per totam Vitam B. Angeli ab Acrio 658 et seqq.
Adani, civitas Asiæ 253 c
Adesham, locus in Anglia 17 d
Adria, Atri, urbs Italiæ 145 f, 152 c
Adrumentum, Adrumetum, Drumentum, forsan urbs Toulba, in Africa 470 b
Æbudæ insulæ, îles Hébrides 447 a, 448 e
Ædui, Æduenses 734 d, 745 f, 916 e f, 917 d
Ægæ, urbs in Cilicia, per totam Vitam SS. Zenobii et Zenobiæ citatur 253 et seqq.
Æmilia, regio in Italia 347 b
Aerseele, prope Thiletum, in Flandria 93 d
Afflighem, monast. O. S. B., in Belgio 126 c, 134 f
Agatha, Agde, urbs Galliæ Narbon. 382 a, 420 a
† Agatha, S. Agata de' Goti, urbs Campaniæ *681 f*
Agaunum, S. Maurice-en-Valais, opp. Galliæ Narbonensis, nunc in Helvetia 730 f
Aiglemont (Charleville), in Gallia 774 f
Aizelles (Craonne), in Gallia 774 b
Alaburg, Aalborg, urbs in Dania 457 b
Alansonum, Alenconium, Alençon 921 a
Alaone, civitas Cantabriæ 226 e
Alava, regio in Cantabria 226 e
Alba Julia, Weissenburg, urbs Transsylvaniæ 276 b c
Albanensis pagus, in Sabaudia 23 b
Albia, seu Alba, seu Albis, Elbe, fluvius in Germania 459 d
Alcobatia, monast. Ord. Cist., in Lusitania 63 f
Alemannia 129 d, 434 b
Alestum, Alais, urbs Galliæ 138 f, 139 a b c d e, 919 f, 920 a b
Alexandria ad Issum, civitas Ciliciæ 253 c e
Allobroges, populus in Gallia 136 b, 142 b d f
Allouville-Bellefosse (Yvetot), in Gallia 775 c
Alnau, in diœcesi Warmiensi, prope Fredenwalt *567 b*
Alnensis abbatia, Ord. Cist., in Hannonia *89 f*
Alostum, Alost, Aalst, urbs Belgii 130 b, 428 d
Alt-Munster, pars monasterii S. Petri, in Wessobrunn Bavariæ 128 f
Alta-Cumba, abbatia Ord. Cist., 92 e
Altina, locus in Italia *13 a*
Altus-Fons, Haute-Fontaine, abbatia O. Cist. 58 e
Altusmons, Hautmont, abbatia O. S. B. 381 a, *403 d*, 412 b, 419 b, 428 d, 659 b, 677 d, 923 e
Alvinianu, locus in Italia *13 a*
† Amandus, locus sic dictus, forsan prope Duacum *809 e*
Amantia, opp. in Italia 659 b d e f, *666 f*, *668 a*, *675 b f*
Amasea, Amasia, urbs Ponti 330 a b d e f, 331 a b c d, 332 a b e f, 334 b d e, 898 a
Ambianum, Amiens, urbs Galliæ, citatur per totam Vitam S. Quintini 725 et seqq. ; *cfr.* Samarobriva *et* Somanobrium.
Amélie-les-Bains (Arles-sur-Tech), in Gallia 776 d
Amigny-Rouy (Channy), in Gallia 774 b
Ampoline, locus Hannoniæ in silva Charboneria 372 b, 385 d, *403 f*, *414 d*, *417 e*, 419 c d, 433 a d, 434 e, 440 d e, *444 d*, 923 a
Anablatha, villa de qua S. Epiphanius 333 b
Anagnia, urbs Latii 747 c, 823 f
Anazarbus, urbs Ciliciæ 253 e, 267 a
Ancyra, Anguri, Angara, urbs in Galatia 902 c
Andaginense seu S. Huberti monasterium, in Belgio 126 f
Andegavum, Angers, urbs Galliæ 133 e, 236 e, 354 a b, 749 b, *818 e*
Andenne, in Belgio 133 b
Angelo ad Palma, locus in Italia *13 c*
Angulanæ Thermæ, Capuæ *65 b*, dictæ postea Sudatorium S. Germani 366 e
Anicium, seu Podium, le Puy, urbs Galliæ 158 d
Annecium, Annecy, urbs Sabaudiæ 34 f, 918 c, 919 d
Antverpia, Anvers, urbs Belgii 94 c, 132 b, 298 f, 310 b, 378 c, 430 d, 432 b, 655 e, 656 d, 685 b, 725 b c, 839 d, 923 f
Aoust (Le Détroit d'), vicus Augustæ Viromanduorum 735 d
Aouste. *Vide* Oust-Marais.
Apamea, civitas in Asia 310 d, 312 b, 316 b, 319 e f, 326 c d, 327 b
Apamea, vicus antea sic dictus prope Piscinam, in Aprutio 326 d e f, 327 a b d
Apinianus, vicus antea sic dictus prope Valeriam, in Italia 326 f
Appelle (Puy-Laurens), in Gallia 776 d
Aprilianum, locus in Italia 659 d e, *673 c*, *677 d*
Apuldre, terra in Anglia 17 b c
Aquabella, Bellaigue, abbatia Ord. Cist. 136 f, 142 a b d, 143, 144 a, 343 e, 921 f
Aquaviva, Acquaviva, rivus prope Luzzi *674 c*
Aquæ Celenæ, Orense, oppidum Gallæciæ 227 e
Aquæ Helvetiæ, Baden 784 a
Aquæ Sextiæ, Aix, in Provincia 587 e, 654 d e f
Aquæ Statelliorum, Acqui, in Italia 857 b
Aquila, urbs Italiæ, in Aprutio, 310 d, 316 b d, 317 a b d f, 318 a b d, 327 d e, 860 f, *889 e*, *890 e*, 892 a
Aquiria, *ubi nunc* les Awirs, cœnob. femin. Ord. Cist., in tractu Leodiensi 101 e f, 102 a

Aquiscinctum

Aquiscinctum, Anchin, monast. O. S. B., in Gallia 243 e, 727 c
Aquisgranum, Aix-la-Chapelle 102 e, 127 d, 430 b, 481 f, *512 a*, *515 a b*, 516 c d, 520 e, 547 a, *564 b d*, 745 a, 778 a, 808 b
Ara, *794 e*, 797 b c ; *cfr*. Arola.
Aran, una ex insulis Æbudis 447 a
Araris, Saône, fluvius Galliæ 784 b, *788 c*
Arausicana civitas, Orange, in Gallia 921 a ; *cfr*. Aurasica.
Archene, Arquennes, in Hannonia 434 e
Ardelica, Peschiera, urbs Italiæ 216 d
Ardmachia. *Vide* Armaca.
Arduenna Silva, Forêt des Ardennes 126 c, 133 f, 379 e
Arelate, Arles, urbs Galliæ 127 e, 130 d, 232 f, 382 a, 859 c
Arelunum. *Vide* Arlunum.
Aretium, Arezzo, urbs Etruriæ 186 b, 197 c
Argellaru (ad), terra in Italia *13 c*
Argenteolum, Argenteuil, prope Parisios 133 e
Argyropolis, suburbium Constantinopolis 687 a, 688 c e, 689 a d e f, 693 c, 695 a b f, 696 e
Ariminium, Rimini, urbs Italiæ 191 f, 870 d
Arinthod, parœcia in diœcesi S Claudii 27 f
Ariola. *Vide* Arola.
Arlunum, Arlon, urbs in Belgio 134 a
Armaca, Ardmachia, Armagh, urbs Hiberniæ 349 b, 350 b
Armorica 433 b
Arnhemium, Arnhem, urbs Gueldriæ 481 c
Arnus, Arno, fluvius Tusciæ 862 b
Arola, Ariola, Arar, Arr, Aar, fluvius in Rhenum influens *781 b*, 784 a b
Arry (Rue), in Gallia 774 e
Artaki, Artace, nunc Erdek, vicus prope Cyzicum 912 f, 915 e
Artemnus, forsan Artam, seu Artemps, in pago S. Simon, prope S. Quintinum *810 a*, 811 e
Arsacia, urbs in Gallæcia 278 d
Arsus, urbs in Cilicia, antiquitus Rhosus 251 e
Arvol, seu Porte-du-Château, locus quidam Fossis 435 a
Assisium, Assisi, urbs Umbriæ *199 c*, 212 d e, 213 a, 317 c, 359 d, 878 d, 892 b
Asta, Massa de Asta, urbs Hispaniæ Bæticæ, in Turdetanis 276 a, 277 b, 278 d, *281 d*, *283 f*
Astapa, urbs Hispaniæ Bæticæ 278 d
Atessa. *Vide* Tessa.
Athies (Laon), in Gallia 774 b
Atre St-Quentin (l'), in diœcesi Atrebatensi 758 b, 775 b
Atriba, Athribis, urbs Ægypti 327 f, 328 a b
Avallum, Avaux, vicus in Gallia (Ardennes) 749 e
Avaricum, idem ac Bituriges, Bourges 358 d
Aubaine (Bligny-sur-Ouche), in Gallia 776 b
Aubercourt (Moreuil), in Gallia 774 e
Auchmannoch, terra in parœcia Sorn, in Scotia 230 c
Aucia, flumen Galliæ, Bresle 3 e
Audomaropolis, St-Omer, in Gallia 656 e, 378 d e, 784 a c
Aveia. *Vide* Avia.
Avelin (Pont-à-Marcq), in Gallia 775 a
Auga, Eu, oppidum in Gallia 917 c, 918 d
Augst. *Cfr*. Aust *et* Rauracorum Augusta.
Auguilcourt-et-le-Sart (La Fère), in Gallia 774 b
Augusta Ausciorum, Auch, urbs Galliæ 736 a
Augusta Castrum. *Vide* Quintinopolis *813 c*
Augusta Prætoria, Aoste 300 f, 301 a, 336 c, 338 e, 341 b, 699 b e
Augusta Rhætiæ seu Vindelicorum 331 c, 336 f, 338 d, *345 d*
Augusta Trevirorum, Trèves 736 a, 749 d, 925 c
Augusta Viromanduorum, Saint-Quentin, urbs in Gallia. *Vide* Quintinopolis. Non idem est ac vicus Vermandum 732 a, 736 a; sedes fuit episcopalis 736 a
Augustamnica, provincia, cujus caput Pelusium 715 a d
Augusta villa 3 d e ; videtur fuisse ubi nunc vicus Oust-Marais. 917 b c e f, 918 a b d e
Augustodunum, Autun 131 d, 249 b, 299 f, 586 e, 745 a, 777 a, 817 e, 819 e, 820 a, 916 b c e f, 917 a d
Avia, civitas diruta 316 e, 317 b c, prope Aquilam 317 a
Ault 917 b, scribitur et Augst, Auth, Alt 917 f
Aumigo, idem ac Dalmanio 734 f
Aurasica, Aurayca, Arasica, Orange, urbs in Provincia 136 e f, 137 a c d, 138 c
Aurea Vallis, abbatia Ord. Cist. 58 e, 429 b d
Aurelia, Aurelianum, Orléans 140 e, 245 a d f, 246 e, 777 a, 920 d
Auria, urbs in Hispania 280 e, *291 e*
Auriniacense monast. O. S. B., Origny, prope Ribemont, in Gallia 764 b
Ausciorum Augusta. *Vide* Augusta Ausciorum.
Aust, Augst 3 d e ; nomen antiquum dicitur vici Ault, vici Oust-Marais et oppidi Augæ 917 f
Austrobannensis pagus. *Vide* Hostrevantus.
Autissiodorum, Auxerre, urbs Galliæ 82 d, 233 e f, 363 d, 433 b, 748 c, 772 d, 773 e
Auva, fluvius de quo disputatur 918 a
Auxilium, locus in Italia *13 a*
Awagne (Dinant), in Belgio 776 e
Axona, Aisne, præfectura in Gallia 732 e
Axpacensis Carthusia, in Austria 476 a d, 483 d
Ayr, comitatus in Scotia 236 b

B

Babeberga, Bamberga, monasterium in Bavaria 129 d
Baccon (Meung), in Gallia 775 c
Bagacum, Bavay, urbs antea Belgii 735 f
Bagalosus, villa Pippini 838 b
Bagaudæ, St-Maur-des-Fossés, pagus in Gallia 730 f, 731 a b
Bage, locus in Italia *13 a*
Baia, Bays, urbs Ciliciæ, nunc Païas, seu Baïas *271 c*, 273 b
Baicarii, sic dicti Bavari 367 c
Bajocum, Bayeux, urbs in Normannia 256 e
Baionvillare, Bayonvillers 779 f, 785 a b
Balernense monasterium, Ord. Cisterc., in diœcesi Vesontionensi 58 b
Ballohierium, Buloyer, in diœcesi Versaliensi . 764 d
Balnearia, Bagnara, urbs in Calabria 659 d f, *670 e*
Baluniam, locus in Italia *12 f*
Banialo, locus in Italia *13 a*
Bann, fluvius in Hibernia 446 b
Bardulia, dicta nunc Castella, in Hispania 226 c e
Barra, una ex insulis Æbudis 447 a
Barum, Barium, Bari, urbs in Italia 309 c, 846 c
Basilea, Basilica civitas, Basula, Bâle, Basel, urbs Helvetiæ 337 c, 338 c, 382 f, 733 c, *781 b*, 784 a b, *788 c*, *794 e*, 797 b c, 928 f
Basilicæ, feudum Suessionibus vicinum *77 f*

Bassanum

Bassanum, Bassano, urbs Italiæ 334 e, 702 b
Batua, Bethua, Batuwa, Betuwe, Batavorum Insula 748 f, *818 e*, 820 d
Bavacum. *Vide* Bagacum.
Baulny (Varennes), in Gallia 775 d
Bauvain (Seclin), in Gallia 775 a
Beautor (La Fère), in Gallia 774 b
Beauwelz (Chimay), in Belgio 776 e
Beccum Helvini, le Bec Hélouin, abbatia in Normannia 126 e
Beenhof, prædium Ord. Teuton. 487 d
Bellomontium, Belmonte, urbs Calabriæ 659 e f, 660 a, *666 e, 673 b, 674 d f,* in diœcesi Tropæensi *677 d*
Bellver, arx in insula Majorica 635 f, 636 a
Belmonte, vicus diœcesis Reatinæ 870 f
Belozeria, urbs Russiæ 37 d
Belsia, la Beauce, in pristino Carnutensi territorio 244 a e
Belvederium, cœnobium in Italia 659 f, 660 a, *663 a b c*, 664 a, pertinet ad diœcesim S. Marci 664 a, 669 d, *673 b, 674 a, 678 d*
Benbecula, una ex insulis Æbudis 447 a
Benerusi, terra in Italia *13 b*
† Benedictus, San Benedetto, in Calabria 659 e
† Benedictus Navis. *Vide* Navis.
Benoît (Le), locus Fossis 824 c
Berecyntus, mons Phrygiæ 909 c
Bergæ, Bergen, in Norvegia 129 a
Bernes (Roisel), in Gallia 774 e
Berola, Veroli, opp. Italiæ 360 a
Beronica, monasterium, vulgo dictum Perenried 128 f
Bertinianum monast., Audomaropoli 371 a b, 385 e, 387 d, 734 c, 748 b
Bervenna, Bebrona, Beverna, Biesme, fluviolus prope Fossas *390 e,402 d*,427 d,445 d,924 c
Berwich, terra in Anglia 17 b
Berytus, urbs Phœniciæ 331 e
Berzy (Soissons), in Gallia 774 b
Betagauren, in Judæa 270 e
Bethleem, monast. prope Lovanium 119 a
Bethunia, Béthune,urbs in Artesia 753 a b
Betricheswurd, cœnobium in Anglia 400 e
Bibinum. *Vide* Bovinum.
Biesme. *Vide* Bervenna.
Bingia, Bingen, urbs in Germania 97 a f, ubi confluunt Rhenus et Naha 98, 99 b d e, 131 d
Birrense monasterium, in Hibernia 392 b
Birsa, Birs, prope Basileam in Rhenum influit 797 c
Bischoffsheimense monast., prope Fuldam 131 a
Bisinianum, Bisiniacum, Bisignano, in Calabria Citeriori 659-*679*
Bitti, oppidum diœcesis Galtellinensis, in Sardinia 298 b
Bituricæ, Bourges, urbs in Gallia 94 d, 234 a, 351-355, 357, 358 a d, 466 b, 777 a, 824 b
Blandinium,cœnobium Gandavi 94 f, 126 c
Blesæ, Blois, opp. in Gallia 131 d, 244 b, 777 a
Bletisa, idem ac Ledesma 846 a
Bobatelle, monasterium in Hispania 927 c
Boccan, abbatia Ord. Cist., in Hungaria 61 b
Bochanium, Bouchain, opp. in Gallia 764 e,775 a
Bodecense monast., in diœc. Paderbornensi 476 a, 478 a, 487 e, 488 c, 493 f, 494 a, 560 b, 561 e
Boheriæ, abbatia Ord. Cist., in Picardia 82 a
Bolmont, locus in diœcesi Noviomensi 52 d
Bona Spes, abbatia Præmonstr. 126 e, 409 a
Bonifacius, Bonifacio, olim monasterium in Corsica *878 a*, 879 a b
Bonolii (curtis), Bonœil, abb. Ord. Præm. 53 a
Bonus-Fons, cœnobium in diœcesi Rhemensi 370 f, 726 c, 740 c, 797 b, 799 e
Borgerdorff,locus in diœcesi Pomesaniensi *562 a*
Borle-Fontine, locus in Belgio 434 f
Boschetum, Bosquet 136 d, in diœcesi Tricastina 137 e f, 138 a c, 139 b d, 919 f, 920 b e f, 921 b e
Bossuth,Bossu, Boussu,vicus prope Walcurtum *421 a*, 422 b
Bouchain. *Vide* Bochanium.
Bouillé-Courdault (Maillezais), in Gallia 776 b
Boucly,vicus in diœcesi Ambianensi 760 a, 761 d
Bovinum, seu Bibinum, aut Vibinum, urbs in Apulia 310 f, 311 a b c, 312 b, 318 b, 319 e, 326 b
Boussu-en-Fagne, pagus in Belgio 422 b
Boutencourt (Chaumont), in Gallia 774 f,
Bracara, Braga, urbs Hispaniæ 227 d, 228 a, 286 c, *291 f, 292 a*
Bragum, nunc Monasteriolum, Montreuil-sur-Mer 3 a
Brania-Comitis, Braine-le-Comte 419 b, 438 f
Brasles (Château-Thierry), in Gallia 774 b, 776 c f
Bray (Cluny), in Gallia 776 a
Bremetum, urbs in Pedemontio 857 b f, 859 b
Bresla, Bresle, fluvius in Gallia 917 e, 918 a d; *cfr.* Aucia.
Brie (La Fère), in Gallia 774 b
Brières-les-Scellés (Étampes), in Gallia 775 c
Brissay-Choigny (Moy), in Gallia 774 b
Briunia. *Vide* Hi-Briunia.
Brixia, Brescia, urbs Italiæ 192 e f, 211 e f, 234 d
Bronium, Brogne, cœn. O. S. B., prope Namurcum, dictum et Sangerardense 387 d
Broqueroia silva, in Belgio 419 b
Broucburgense monasterium, Ord. S. B 764 b
Broxeele (Wormhoudt), in Gallia 775 a
Brugæ, Bruges, urbs Belgii 91 a, 93 a d e f, 95 f 96 c d, 130 b, 764 f, 893 b
Brunsberga, Brunsberg, Braunsberg, urbs Warmiensis diœcesis *565 b*
Bullonium, Bouillon, opp. in Belgio 107 b,429 c
Burghcastle. *Vide* Cnobheresburgum.
Burglaviensis diœcesis, idem ac Wendilensis 459 b, 460 b d
Burgum Faucis, prope Eugubium, in Italia 191 a
Burlensis sedes episc., Burlos, latine Regio Paralus, in Ægypto 328 d
Bursfeldense monasterium 126 a
But, una ex insulis Æbudis 447 a

C

Caballaria via,prope Cumas 318 e, *324 c*, 325 f
Cacazarra, vicus Acrii *680 c*
Cadiz. *Vide* Gades.
Cagli. *Vide* Calliensis civitas.
Caherium, abbatia Ord. Cist. 58 e
Cajazzia, Calatia, Cajazzo, urbs in Campania Felice 6 c, 7 a, 14 e f
Cairbre ua Ciardha, nunc Carbury, in comitatu Kildariensi 349 c
Cairus, le Caire 864 f, 865 a, 888 b
Caladia, la Chalade (Meuse), abb. Ord. Cist. 58 e
Calaris, Cagliari, urbs in Sardinia, citatur per totam Vitam S. Saturnini martyris, 296 et seqq.
Cales, Calvi, civitas Calvorum, in Italia, dicta et Caliensis,

Caliensis, Calvensis civitas 14 f, 359 e
Caletensis pagus, in diœcesi Rotomagensi 3 e
Calliensis, Callensis civitas, Cagli, urbs Italiæ 359 f
Calniacum, Chauny, urbs in Gallia 753 a
Calopezzati, locus in Italia *673 b*
Calvi. *Vide* Cales.
Calvi, vicus in diœcesi Narniensi 870 c
Calvum, Calvi, opp. in Corsica *878 a*, 879 a b
Calvus-Mons, Calvimontium, Chaumont, urbs in Gallia 369 a
Cambos S. Comgalli, locus in Hibernia 446 a b
Cambronensis abbatia, in Hannonia 96 b
Cambronne, prope Noviomum 815 e
Camera, la Cambre, monasterium prope Bruxellas 91 f, 96 e, 106 d
Cammus. *Vide* Cambos.
Campanianu, locus Italiæ *13 a*
Campidona, monast. in Bavaria, vulgo Kampten 708 e, 709 e
Campora Longa, locus Italiæ *13 a*
Canedo, locus in Italia 211 f
Cannay, una ex Æbudis insulis 447 a
Cantaluppa (de), vallis in Aprutio 883 f
Cantia, Kent, pars Angliæ 454 e
Cantonia, Canton, urbs in Sinis 238 d
Caparra, urbs Lusitaniæ *850 b*
Caphensis conventus, in Ponto Euxino 864 b
Carbonaria, Charbeneria, Charbonaria silva 372 b, 385 d, *403 e*, *414 b*, *416 f*, *417 e*, 419 b, 434 b f, 441 a, 924 c
Carbury. *Vide* Cairbre.
Carcassum, Carcassonne, urbs Galliæ 921 c
Carilocus, Cherlieu (N. D. de), abbatia Ord. Cisterc., in diœc. Vesontionensi 58 c
Caritas, monasterium, 784 e, 789 e, 793 d
Carmelus, Mont-Carmel, in Judæa *720 b*
Carni, populus Italiæ septentr. 145 f, 147 f
Carnotum, Carnutum, Chartres, urbs Galliæ 131 d, 244 a b c e, 245 d f, 728 d, 764 d, 773 d e, 777 a d, 920 d
Caroffense monast., Charroux, in Gallia 744 a
Carranza, locus in Hispania 226 c
Carrion fluvius. *Vide* Nevis.
Carus, Cher, fluvius Galliæ 31 f
Casa Marcella, locus Italiæ *13 b*
Casa Morcia seu Marcia, vicus in agro Eugubino *198 f*, 199 e
Casale Majus, Casalmaggiore, opp. Italiæ 214 b
Casertina sedes episcopalis 7 a
Casinus mons, Mont-Cassin, in Italia 311 b c, 312 b d, 318 c, 319 e, 325 b e, 326 a, 358 f, 359 a b d, 361 b c, 362 b, 363 b
Cassanum, Cassano, urbs Italiæ *663 c*
Cassella, Cassel, in Franconia 375 f, 430 f, 446 c d
Castabala, urbs Ciliciæ 253 c
Castain-linne, flumen in Ultonia 446 d
Castanetum (ad), locus Italiæ *13 d*
Castellum-Novum, locus prope Farfam, in Italia 870 b
Castilio, Castiglione, in Calabria 659 c d, *673 d*
Castilio Aretinus, Castellum Aretinum, in Italia 186 b, 192 c d, *195 b*, *198 a d*, *199 d*, hodie dicitur Castilio Florentinus 197 c
Castillon, vicus in provincia Namurcensi 422 b, 430 b
Castineria, monast. Ord. Cist., in Lusitania. *Vide* Macenaria 63 e f
Castres, in pago Saint-Simon, in Gallia 774 b
Castridunum, Castellodunum, Châteaudun, urbs Galliæ 244 b
Castrum Francorum, Castelfranco, in tractu Tarvisino 659 d
Castrum-Novum, Châteauneuf, prope Turones, in Gallia 236 e
Castrum Theoderici, Château-Thierry, urbs Galliæ 759 a
Castrumvillarium, Castrovillari, urbs in Calabria 659 b e, *674 e*, 677 f
Catalaunum, Chalons, urbs Galliæ 433 b, 747 a, 777 a
† Cataldo, mons juxta Acrium 674 e
Catanes, Catania, Catane, urbs Siciliæ 331 a
Càtelet, pagus in Gallia 807 d
Cava, in Italia *13 c*
Caub, oppidulum in ducatu Nassoviæ 344 d
Caulaincourt, in pago Vermand, in Gallia 774 b
Celænæ, urbs Phrygiæ 326 e
Celichyta, Cealchyter, locus in Anglia 379 d
Cella-Nova, monasterium Auriense, in Gallæcia *291 e*, 292 f
Cenadium, Chonad, Choniad, urbs Hungariæ 165 d
Centula, St-Riquier, vicus in Picardia 244 d, 378 c e, 430 d, 684 f, 820 b
Centum, Cento, oppidum Italiæ 188 a
Centuru, locus Italiæ *13 c*
Ceperano, locus in Italia *12 f*
Ceppi, sodalitas Florentiæ 861 d, 876 e f
Cereceda, pagus provinciæ Liebanæ, in Asturiis 226 b
Ceresari, in Italia 212 d
Cerese, porta Mantuana 212 c, 222 f
Cernigovia, sedes episc. in Russia 38 d ; *cfr.* Tchernigovia.
Cernion, in pago Rumigny, in Gallia 774 f
Ceseranu, locus Italiæ *13 a*
Cestria, Chester, urbs in Anglia 453 a, 456 d
Cetrarium, Cetraro, opp. in Italia 659 b d f, *669 d*, *670 a*, *673 b e*, *674 a*, *676 b*, *678 b* d, *681 d*
Chamarante (La Ferté-Alais), in Gallia 775 c
Champlatreux, vicus in Gallia 763 d
Chateric, abbatia in Anglia 853 a
Chaudium, Chaudrey, grangia Signiaci, in partitione Albæ (Aube), Ord. Cist. *85 e*, 87 e
Chaulnes, locus diœcesis Noviomensis 815 e
Cheens, locus in Hannonia 437 f
Cheminonis monasterium, Ord. Cist., in diœcesi Catalaunensi 59 e
Chermignac, in pago Saintes, in Gallia 776 b
Chigny, in pago La Chapelle, in Gallia 774 b
Christoburgum, Christburg, oppidum in Prussia 487 a
Chrysopolis, Scutari, in Bithynia 693 c
Cille Choca, in Cairbre via Ciardha, in comitatu Kildariensi, in Hibernia 349 c
Cillorigo, pagus in provincia Liebana, in Asturiis 226 b
Cimella, locus in Liguria, postea Cimies 859 c
Cinceniacum, Sincény, locus Galliæ 750 f, 751
Cinisius mons, Mont-Cenis 858 c
Cipipa dicitur oppidum Africæ 343 d e
Cirencestria, urbs Angliæ 455 f
† Ciricus de Monestello, in diœcesi Autissiodorensi 773 e
Cirnus, seu Corsica insula *878 a*
Cistercium, Citeaux, abbatia 91 b c e f, 92 a b d e, 93 b d, 94 b d e, 95 c, 96 c e f, 107 c, 232 d e, 237 d, 409 a, 686 a, 756 e, 795 e
Civitas-Ducalis, Cittaducale, urbs prope Reate, in Aprutio 869 e f
Clanius. *Vide* Laneus.
Claravallis, Clairvaux, abbatia 87 b, 90 e, 91 a b e, 92 d, 93 b d e f, 94 a b e, 95, 96 a b e, 107 c, 158 d, *219 d*, 441 d, 756 e

Clariacum

Clariacum, Clary, in vico Merlieux, in diœc. Laudunensi *809 c*, 811 b
Clarus-Fons, Clairfontaine, cœnobium prope Arelunum, in ducatu Luxemburgensi 134 a
Clary, in diœc. Cameracensi 775 a
Classe, locus Ravennæ 829 b e, 830 c d
Clastris (locus de), Clastres (Aisne), in Gallia 52 d
Cluainda-en, seu Dun-da-en, alias Duneane, parœcia diœceseos Conerensis 348 f
Cluain-Ferta 374 f, 376 c, 377 b, in regione Connacia, in comitatu Gallivensi (Gallway) 392 b
Clugia, seu Clodia Fossa, vulgo Chiusa, urbs Venetiæ *157 f*, 158 e
Cluniacum, Cluny, abbatia in Gallia 126 a, 165 d, 236 e, 243 f, 772 d f
Clusium, Chiusi, urbs Etruriæ 235 a, 878 e
Cnobheresburgum, Cnoberisburch, Burghcastle, monasterium in Anglia 375 a b, 376 f, 377 b f, 378 a, 379 e, 394 d, 398 f, 400 e, 433 a, 922 c
Cociacum, vicus in Gallia 746 b
Cœlicus, Celico, pagus in Calabria 659 c d
Cohiniac, in pago Châtelaudren, in Gallia 775 e
Colchis 332 c
Collelongo, vicus in diœcesi Sabinensi 870 b
Columbarium, monasterium Ord. Min. *877 d*
Columbensis sedes ep., in insula Ceylan 866 b
Complutum, Alcala de Henares 227 c, 229 f, 238 f, 605 b, 606 e
Compsa, Conza, urbs Italiæ 234 e, 241 a b, 310 b c
Comtehe, Cumptich, vicus in Belgio 103 b
Cona, locus in media silva Vallis Asperæ, prope Tessam (Atessa), in Italia 883 e
Conaille Murthemne, regio Ultoniæ 375 e
Coneria, Coner, urbs Hiberniæ 348 f
Connacia, Connaught, provincia Hiberniæ 375 f, 376 a b, 392 b c
Consentia, Cosenza, urbs Italiæ 658 b, 659 c, 660 a b, *665 c e*, *670 f*, *671 d*, *681 a c*
Contigliano, vicus in diœcesi Reatina 870 a
Contra-Aginnum, Condren (Aisne) 735 f
Contrisson, in pago Revigny, in Gallia 775 d
Conventria, Conventry, urbs Angliæ 20 d, 453 a, 456 e
Corbeia Vetus, Corbie, in Gallia 241 a, 242 b e, 243 b, 372 c d, 373 a, 700 a c, 725 b c, 764 b, 820 b
Corbeny, in pago Craonne, in Gallia 760 a, 761 d, 774 b
Corcora, Gurk, fluvius in Pannonia superiore 700 d
Corenne, in pago Florennes, in Belgio 776 e
Coriolanum, Corigliano, urbs Calabriæ Citerioris 659 f, *663 c*, *669 d*, *671 e*, *678 a*
Cornelii-Mons, Mont-Cornillon, prope Leodium 101 f, 102 a
Corsendonck, capitulus in Belgio 104 c, 130 a, 836 e
Cortona, urbs Italiæ 197 c, *198 f*
Cortracum, Curtraium, Courtrai, urbs Flandriæ 587 c, 748 e f, 818 d e, 820 b
Corycus, Corcur, Curch, urbs Ciliciæ 253 c
Cosmæ (curtis S.) 9 b
Cotronensis sed. ep., Cotrone, in Calabria 658 b
Coupru, in pago Charly, in Gallia 774 b
Courbes, in pago La Fère, in Gallia 774 b
Courrière, in pago Namur, in Belgio 776 e
Crema, urbs Italiæ 465 d
Crispianisi, locus in Italia *12 f*
Crois, in Belgio 441 a
Croix-au-Bailly, in pago Abbeville, in Gallia 774 e
Croylandia, Crowland, Cruland, regio Angliæ 455 f, 837 d, et per totum commentarium de S. Cissa 852 et seqq.
† Crucis Burdigalæ monast., in Gallia 61 a
Crypta Ferrata, Grotta Ferrata, cœnobium prope Tusculum 254 d, 310 a b, 317 d, 695 d e, 705 d, 710 d
Cryptense monast., in Russia 46 b
Cumbria, regio Angliæ 685 a
Cumptich. *Vide* Comtehe.
Curlandia, Kurland, Curland 100 b
Cutilianum, locus in Alpibus 883 e
Cuultere, locus Italiæ *13 a*
Cytheri, vulgo Cithira, urbs Cypri 254 e, 696 c, 719 e

D

Dailly, in pago Couvin, in Belgio 776 e
Dalaradia, Dalradia, regio in Hibernia 348 b c, 376 a b
Dalmanio, fluvius, alluit Vermandum 732 a, 733 e, 734 f, 735 b d, 739 a c
Dantiscum, Dantzig, Gdantzk, oppidum Prussiæ, citatur per totam Vitam B. Dorotheæ inclusæ 472 et seqq.
Daphne, suburbium urbis Antiochiæ *260 c*, 261 b, *266 c*, 300 b
Daventria, Deventer, urbs Hollandiæ 481 c
† Demetrius, San Demetrio, locus Italiæ 659 e
Dercy, in pago Crécy-sur-Serre, in Gallia 774 b
Derkenne, ecclesia pertinens ad Fossenses monachos 441 a
Develtum, Debelium, Develto, colonia Thraciæ 251 c
Didmarton, parœcia in ducatu Glocestriensi 451 b
Dienville (Brienne-le-Château), in Gallia 775 f
Dionantum, Dinantium, Dinant, urbs Belgii 437 b
† Dionysii abbatia, prope Parisios 63 a
Dipinianum, urbs in Calabria Citeriore *662 f*
Dola, Dol, urbs in Britannia Minori 132 c
Domptin, in pago Charly, in Gallia 774 b
Doncheriacum, Donchery, opp. Galliæ prope Retelium 773 e
Donnersberg, mons Germaniæ ad Rhenum 97 b d
Dorobernia, *pro* Cantuaria 17 c, 19 d
Drumentum. *Vide* Grumentum.
Drummond, locus in Scotia 348 e f, 430 e
Duing, parœcia in Sabaudia 30 e
Dun-da-en, seu Duneane, in Sylva Dalradiæ, diœceseos Conerensis 348 b c f, 349 a
Dunæ, abbatia prope Furnas, in Flandria 91 c, 92 e f, 93 d, 94, 95 a b f, 96 d
Dungalia, urbs Ultoniæ in Hibernia 348 b e f, 430 d e, 446 b, 686 e
Dunkeldense monast., in Scotia 448 e
Dunkerka, Dunkerque, urbs Flandriæ Gallicæ 94 b
Durenense monasterium, in tractu Nannetensi (Nantes), in Gallia 382 b
Duriacum, Dury, vicus in pago St-Simon, in Gallia 811 c
Durocortorum 773 a ; idem ac Remi.

E

Earthea, locus in Cantia 454 e
Eberbacum, monast. Ord. Cist., in Nassovia 61 f
Ebora, urbs Lusitaniæ 238 e, 278 a, 279 f, 286 b c, 287 e, 288 a b

Eboracum, York, urbs Angliæ 234 a, 358 e, 466 b
Ebren, locus in insula Kill-Fursa, juxta Hiberniam 377 d
Ebrun, seu Hebron, titulus ep. in Palæstina 918 f
Ebula insula, île d'Elbe *877 d*, 878 d
Ebulum, Èboli, opp. Italiæ 659 f
Écourt-Saint-Quentin, pagus in diœcesi Atrebatensi 775 b, 776 c
Egdore, Eyder, flumen Daniæ 457 b
Eghezée, pagus in diœcesi Namurcensi 430 b
Eibinga, urbs in Germania 98 a, 99 b
Elig, monasterium in Anglia 453 a
Ellignies-les-Frasnes (Frasnes), in Belgio 776 e
Elno, St-Amand, pagus olim Belgii 126 b, *395 a*
Elsa vallis, in tractu Florentino 862 a
Elwing, Elbing, in Germania *564 b d*
Emisa, Emessa, urbs Syriæ 256 e
Enines, vicus prope Geldoniam 430 b, 432 a
Ennevelin, in pago Pont-à-Marcq, in Gallia 775 a
Épernay. *Vide* Sparnacum.
Epiphania, urbs Syriæ 253 c
Epiphania, monast. in Russia 36 e
Episcopatus, Vescovato, in Italia *224 a*
Episcopine, Episcopia, locus in provincia Basilicata 659 b
Époth émont, in pago Soulaines, in Gallia 775 f
Epternacense monasterium, in ducatu Luxemburgensi 126 b, 234 e, 241 a d, 310 b c, 318 b, 699 b, 700 d, 725 b
Equilium, Iesol, urbs Italiæ 335 e, 336 d, 338 b, 701 c
Erbsen seu Orbsen, insula prope Hiberniam 922 e
Eremus Montis Jovis, monast. Camaldulensium in Italia *200 b*
Erfordia, Erfurdt, urbs Germaniæ 457 b
Eridanus, seu Padus, fluvius 336 a, 344 c, 347 d
Esaro, fluvius in Italia *674 e*
Esbrem, Esbren, insula in Hibernia, eadem atque Erbsen, *391 a*, 392 c, *397 b*, *398 a*, *410 a*, *416 e*
Espaix (L'). *Vide* Spalst.
Espinon, ecclesia pertinens ad monachos Fossenses 441 a
Esthonia, Russiæ pars 100 b
Estola, Esla, fluvius Hispaniæ *290 f*
Estrées, in pago Chaulnes, in Gallia 774 e
Ethalia *877 d*. *Vide* Ebula.
Eu. *Vide* Auga.
Eveshamense cœnobium, in Anglia 854 d
Eugubium, Gubbio, urbs Italiæ 276 c ; deinde citatur per totam Vitam B. Archangeli Canetuli 186 et seqq.
Eulogimenopolis, urbs Italiæ postea dicta S. Germanus, San Germano 358 e f, 359 a b c, 660 a, *671 d*, *672 e*
Euttinganum monasterium, in Germania 129 d
Eyder. *Vide* Egdore.
Eysenachum, Eisenach, opp. Germaniæ 458 c

F

Fabricæ, Faverges, parœcia in Sabaudia 31 e, 32 a
Fabrianum, Fabriano, urbs Italiæ 150 b, 187 d, *194 f*, 197 a, *199 e*
† Facies. *Vide* Monasteriolum, *et* Veronica *63 c*
Falisulæ, Falisolle, vicus in Belgio 427 a
Fanomartensis pagus, Famars, in Gallia 419 b
Fanum S. Marci, S. Marco, opp. Italiæ *674 a*
Faræ-monasterium, Faremoutiers, in pago Brigensi, in diœc. Meldensi, in Gallia 382 c
Farama, Faramah, Fourma. *Vide* Pelusium 719 f
Farcine, vicus ; forsan Farciennes, in Belgio *426 e*
Farfa, abbatia in Italia 360 b, 870 b f
Faucimania, Falcimania, Faucemagne, in Sabaudia 32 e, 918 c f, 919 d
Fausina dicitur urbs in Sardinia 299 f, *307 c*
Fay, in pago Chaulnes, in Gallia 774 e
Fera, idem ac Ledesma 847 c, *850 e*
Fera in Fardenesio, in pago majore Castri-Theoderici (Château-Thierry) 759 a, 760 b
Fesulæ, urbs Italiæ 862 d e f, 874 e f, 876 d e
Feuillères, in pago Péronne, in Gallia 774 e
Fierinas, forte Férin, juxta Duacum, in Gallia *809 e*, 811 d
† Filus, San Fili, civitas in Calabria 659 d
Flaceniis (grangia de), Ord. Cist., in diœcesi Trecensi 61 d
Flavias, Flaviopolis, Fliopoli 253 c, 267 d
Fleruis, Fleurus, in Hannonia *421 c*, 422 c d
† Flora, urbs Italiæ *882 b*
Floreffia, abbatia in Belgio 104 c d e, 105 a b, 429 d, 438 f, 927 c
Floriacum, Fleury, pagus Galliæ 372 c
Florida-Vallis, Florival, in tractu Lovaniensi 101 e, 111 b, 134 f, 135 a b
Floridus-Hortus, abbatia Ord. Præm., in Frisia 129 b
Florinæ, Florennes, pagus in tractu Namurcensi 422 b, 432 f
Flumaria, Fiumara, locus in Calabria 659 e
Flumen frigidum, Fiumefreddo, locus in Calabria 659 c d, *673 d*
Foameix, in pago Étain, in Gallia 775 e
Folkestan, terra in Anglia 17 a
Fons-Columbæ, Fons-Palumbæ, conventus prope Reate, in Italia 861 f, 863 a, 866 c, 867 f, *890 e*, *891 a*, 892 b
Fons-Ebraldi, Fontevrault, opp. Galliæ 131 e, 133 c, 382 e
Fons-Gumbaldi, Fontgombaud 31 f
Fontaine-Bellenger (Gaillon), in Gallia 775 d
Fontaine-Denis, in pago Sézanne, in Gallia 775 a
Fontanella, Fontanelle, pagus Galliæ, in diœc. Rotomagensi 773 c
Fontenay-près-Chablis (Chablis), in Gallia 775 f
Fontenella, parthenon Ord. Præmonstr., in diœc. Laudunensi 53 a
Fontium abbatia, Fountains abbey, in Anglia 64 d
Fordis, Fordyce, parœcia in Scotia 448 c d
Foreste, in pago Vermand, in Gallia 774 c
Forestum, pagus prope Bruxellas 105 d, 132 e
Formbacum, Varnbach, urbs in Bavaria 2 a b
Formia, urbs Italiæ 309 f
Forojulium, seu Civitas Austria, Cividale, urbs in terra Forojuliensi, citatur per totam Vitam B. Benevenutæ 145 et seqq.
Forum-Flaminii, Forflamme, olim urbs in Umbria 276 b
Forum-Novum, locus Florentiæ *872 b*
Forum-Piscatorium, Romæ 824 a
Fossæ, Fosses, in Belgio, citatur per totam Vitam S. Foillani 370 et seqq., 922, 923
Foucaucourt (Chaulnes), in Gallia 774 e 785 a
Frauenburg, opp. Poloniæ 474 d, 479 b f, 491 a
Fraxinetum, Frassineto, opp. Liguriæ 859 c e
Fraxinus, oppidum *418 f*; nunc locus dictus Sur-le-Rocher de Frêne, in parochia Lustin, prope Namurcum 420 c, 434 b
Fredenwalt, in Warmiensi diœcesi *567 b*
Fressenneville, in pago Ault, in Gallia 760 a, 761 d, 774 e
Fridessor, parœcia in Scotia 448 c, *449 f*

Frigenstat

Frigenstat, oppidum diœcesis Pomesaniensis 567 a
Frislaria, Fritzlar, urbs Thuringiæ 2 a
Fuligno, urbs Umbriæ 235 c, 236 a b, 276 b
Fumon, fiscus in Gallia 748 e
Furnæ, urbs Flandriæ 94 b d, 95 c, 238 a
Fuscalidum, Fuscaldo, urbs in Calabria 659 c f, *674 b*, *676 a c d*
Fusniacum, Foigny, abbatia Ord. Cist., in diœcesi Laudunensi 65 e, *73 c*, 76 f

G

Gades, Cadix, urbs Hispaniæ 235 d
Gailfine, regio in Ultonia 446 b
Galliva, Gallway, urbs Hiberniæ 392 b
Galluris, regio in Sardinia 299 e, 300 d, *307 c*
Gandersheimense monast., in Germania 131 c
† Ganton (Pipriac), in Gallia 775 e
Gardo, Guardo, Gard, partitio Galliæ 138 f, 920 c
Garelgeas, Grugies, Grugis, in pago St-Simon, in Gallia *814 b* d,
Garienus, fluvius Suffolciæ, in Anglia 376 f
Garricæ, Garrigues, vicus in Gallia meridionali 136 b c, 137 a f, 138 b c f, 139, 140 a, 141 c d, 919 f, 920 a
Gavorrano, locus prope Scarlinum 863 e, *877 d*, 878 c
Gdantzk. *Vide* Dantiscum.
Gedanensis civitas. *Vide* Dantiscum.
Geldonia, Jodoigne, opp. Belgii 102 d, 103 e, 430 b
Gelinden, in pago Saint-Trond, in Belgio 776 e
Gemblacum, Gembloux, opp. Belgii 339 a, 373 a, 427 e, 741 c, 836 e, 922 c
Gemeticum, Gemmeticum, Jumièges, urbs Galliæ 20 a
† Geminus, San Gemini, opp. Italiæ 235 d
Geminus, mons inter Italiam et Galliam 858 c
† Genovefa, abbatia in Gallia 63 a
† Georgius, vicus civitatis Coriolani 659 b, *671 e*, *672 b*
† Georgius de Bazerna ad Icaunam, parœcia in Gallia 773 e
Gergny, in pago La Capelle, in Gallia 774 c
Germain Laval, opp. in diœc. Lugdunensi 587 d
† Germanus-a-Pratis, abbatia 63 a
Gesiacum, Jussy in Gallia 760 a, 761 d, 774 c d
Ghislenopolis, Saint-Ghislain, urbs Hannoniæ 774 a
Gianum, Giano, urbs Italiæ 236 a
Gibercourt, in pago Moy, in Gallia 774 c
Givrauval, in pago Ligny, in Gallia 775 e
Glacium, Glatz, urbs in Silesia 238 e
Glandelacense monast., in Hibernia 392 a
Glasconia. *Vide* Glastonia.
Glascovia, Glascow, urbs Scotiæ 686 e
Glastonia, Glastenbury, monast. O. S. B., in Anglia (Sommerset) 452 d, 456 a b, 686 e
Goa, urbs Indiæ 238 d
Goluba, locus in Germania *567 b*
Gomont, in pago Asfeld, in Gallia 774 f
Gosselies, vicus Hannoniæ 419 b, 820 b
Gouy-en-Artois, vicus prope Vesontionem 764 b
Gouzeaucourt, in pago Marcoing, in Gallia 775 a
Gradus, Grado, urbs Italiæ 701 c
Grancey-sur-Ource, in pago Montigny-sur-Aube, in Gallia 776 a
Grand-Bornant, parœcia in Sabaudia 31 c
Grandimontense cœn., diœc. Lemovicensis 82 b c
Grandivallense monast., in diœcesi Basileensi (Bâle) 369 d e f

Grandrieu, in pago Beaumont, in Belgio 776 e
Gratianopolis, Grenoble, urbs in Gallia 858 c
Gratias (ad), pons Florentiæ 862 b
Gravina, urbs Italiæ 464 f, 466 a, *469 c*
Grenta, fluvius Cantabrigiæ 853 a
Gricourt, parœcia in Gallia 760 a, 761 d
Grossetum, Grosseto, urbs Italiæ 878 d
Grudentz, Graudentz, opp. Prussiæ *565 b*
Grumentum, olim sedes episc., in Italia 464 f, 466 a, *469 e*, 470 b c
Gruny, in pago Roye, in Gallia 774 e
Grycken, viculus parœciæ Heelen, in Brabantia 111 b d
Guarmo, castel. inditione Forojulii *182 c*, 184 b
Guasleir, Wallers, ecclesia pertinens ad monachos Fossenses 434 f
Guasta, Guasto, Vasto, Histonium, oppidum Aprutii *883 a*, 883 f
Guastalla, ducatus in Italia 222 c
Gubernalum, locus in Italia 211 e
Guiscard, pagus in Gallia 774 f
Guisia Castrum, Guise, in diœc. Laudunensi 77 b
Gunduini curtis, Gondrecourt 369 a, 370 a b e
Gurk. *Vide* Corcora.
Guygoven, in pago Looz, in Belgio 776 e

H

Habiensis, provincia Italiæ ficta 316 f
Hagnanuus pagus, in Hannonia *810 a*
Hainonium, Hainaugia, Hainaut *411 d*, *417 e*, 419 b
Halicia, Halitz, urbs Poloniæ 686 b
Halla, Halle, urbs Germaniæ 927 f
Halloy-les-Pernois (Domart), in Gallia 774 c
Hamum, Ham (Perona), in Gallia 815 d
Harris, una ex Æbudis insulis 447 a
Harthliacus, Harli, Harleium, Harly, locus in Gallia *805 d*, 807 d
Hasseletum, Hasselt, urbs Belgii 437 b, 764 f
Havelberga, Havelberg, urbs Germaniæ 564 f
Heelen, parœcia in Brabantia 111 c
Heidenheimense cœn., in Germania 131 b
Heilsberga, Heilsberg, opp. Poloniæ 474 c, 476 e, Heilizberga 480 a
Heisterbacensis abbatia, Ord. Cisterc., in diœc. Coloniensi 58 c, 686 b
Heliensis ecclesia, in Croylandia, in Anglia 853 a
Herbatilicus pagus, ad fines Namnetum 355 e
Herbecourt, vicus Galliæ, in pago Peronæ 812 d
Herbipolis, Würtzburg 98 c, 428 d, 434 b
Herckenrodana abbatia, in diœc. Leodiensi 101 e
Hermiscurtis, forsan Hermies, in diœc. Cameracensi *809 d*, 811 d
Hervelinghem, in pago Marquise, in Gallia 775 b
Hexacionius, locus in civitate Byzantina 709 a
Hi Briunia, regio Hiberniæ 376 b
Hippa, urbs Africæ 343 d
Hirsaugiense monast., O. S. B., in Silva Nigra 98 d, 99 a, 158 d, 339 a, 340 b, 452 a
Hispalis, Séville, urbs Hispaniæ 279 f, 286 b c, 287 e, 606 e
Hispellum, Spello, urbs Umbriæ 235 b c e, 236 a
Histonium. *Vide* Guasta.
Hochhausen, pagus ad Nicrum, prope Heidelbergam 836 b
Hochtana abbatia, prope Trajectum ad Mosam 101 e
Hohenburgense monast., in Alsatia 129 a, 131 d
Hohenfels, castrum in Prussia Rhenana 97 a b

Holnon, in pago Vermand, in Gallia 774 c, 776 c, 785 a b
Horburg, civitas Germaniæ *523 a*
Hortumeas villa, forte Horgnies seu Horgny, prope Herbecourt *810 e*, 812 d
Hoslin, Hoyslyn, locus in Germania *564 b c d*
Hostrevantus, Ostrebantensis, Austrobannensis, Austrovadensis pagus, Ostrevant *809 e*, 811 d
Houécourt, in pago Chatenois, in Gallia 775 d
Hoyense monasterium, Huy 100 c, 104 c, 107 c
† Hubertus. *Vide* Andaginense monasterium.
Hulmisciagum, Omissy, vicus in pago S. Quintini *809 e*, 811 e
Humulariæ, Homblières, prope Quintinopolim 756 d e, 809 e, 811 e
Hunia 246 e
Hydruntinum, Hydruntum, Otranto, in regno Neapolitano *224 e*, 347 c, *348 a*,
Hyensis insula, Iona, una ex Æbudis insulis 447 b c d e f, 449 d e

I, J, K

Janocastrum, in ducatu Spoletino 235 b f
Jardinetensis abbatia, in prov. Namurcensi 764 b
Jaroslavia, urbs Russiæ 37 d
Jauchelette, vicus prope Geldoniam 102 d, 103 e f
Icauna, Yonne, fluvius Galliæ 773 e
Ickham, urbs Angliæ 456 a
Jena, urbs Germaniæ 458 b
Jeneffe, in provincia Namurcensi 422 e
Jericho, seu Porta Cœli, conventus Bruxellis 130 a
Iesol. *Vide* Equilium.
Ignaucourt, in pago Moreuil, in Gallia 774 e
Igniacum, Igny, cœnobium Ord. Cist., in Gallia 54 f, 55 a, 67 b, 927 b
Ikanoense monast., prope Boston, in comitatu Lincolniensi 856 b c
Impde, in pago Wolverthem, in Belgio 776 d
Imsbach, vicus ad montem Donnersberg, in Germania 97 b
Indense monast., prope Aquisgranum 102 e, 103 b
Indi, India 238 d, *260 a*, 261 b, *266 a*, *603 e*, 864 c d, 865 a b, 876 f, *879 d*, *885 f*, *886 a*, 888 a b f
Ingilheim, opp. prope Bingen 378 f
Inis-mac-hy-chuinn, regio Hiberniæ 375 f
Innocenti ager, prope Cumas *324 c*, 325 f
Insula, Lille, urbs Galliæ 770 e f, 778 c d e, *813 b c e f*, *814 b*, 815 b
Insula, monast. prope Vicentiam, in Italia *194 e*, 196 f
Interamna, Terni, urbs Umbriæ 870 d e f
† Jean. *Vide* Mauriana.
† Joannes-in-Floribus, San Giovanni in Fiore, opp. Calabriæ 659 d, *667 f*, *670 a*
Jona, una ex Æbudis insulis 447 a
Jorvalensis abbatia, in Anglia 856 b
Jotrense monast., Jouarre seu Joras, in diœc. Meldensi 66 d, 382 c
Ipplis, villa, super li Rouchi, in Italia 152 b
Irenopolis, urbs Ciliciæ 253 c
Isara, Isère 732 c, 750 a, 761 e, 797 b, 801 d
Isarnhus saltus, in Germania, Daniam versus 457 b
Ischnia, fluvius in Russia 39 e, 51 d
Islay, una ex Æbudis insulis 447 a
Jupilla, Jupille, super Mosam, in diœcesi Leodiensi *843 b*, 845 b
Jura, una ex Æbudis Insulis 447 a
Jurievium, sedes episc. in Russia 38 d
Jussy. *Vide* Gesiacum.
Jutæ, pop. in Dania 399 b
Iuvenelli, locus in Italia *13 b*
Kama, fluvius Russiæ 37 e
Kent. *Vide* Cantia.
Kerckehem, Kerkhom, monast. prope Thenas in Belgio 102 d e, 103 a, 105 a, 118 f, 927 b
Kewrischhap, lacus in Germania 487 a b
† Kilda, una ex Æbudis insulis 447 a
Kildaria, Kildare, urbs Hiberniæ 349 c
Kill-Fursa. *Vide* Rathmath.
Kill-Magnenn, locus in Hibernia 375 f
Kilsyth, parœcia in Scotia 448 c
Kington, Kingstown, prope Thornbury in Anglia 450 f, 451 a, 456 a
Kiov, urbs Russiæ 38 b-d, 46 b, 706 a, 926 c f
Kliazma, fluvius Russiæ 37 e
Korotoslia, fluvius Russiæ 37 d
Koslyn. *Vide* Hoslin.
Kostroma, provincia Russiæ 37 f
Krivicenses, gens in Russia 38 c
Kurischab. *Vide* Kewrischhap.
Kwidzyn. *Vide* Quidzinum.

L

Ladoga, urbs Russiæ 37 d ; lacus *47 f*
Lætiense monast., Liessies 428 d, 725 e, 737 f
Lagno. *Vide* Laneus.
Lambrey (Combeaufontaine), in Gallia 775 d
Lamperchtzdorpff, locus in Germania 566 c
Lampsacus, urbs Asiæ Minoris 317 c
Landava, Landaff, urbs Walliæ 456 b
Landen, vicus in Belgio 107 c, 374 b, 381 b, 432 e
Laneus, Lagno, Clanius, flumen et terra in Italia 7 c, 10 c
Lann Mocholmoc, regio Hiberniæ 446 a b c
Laranda, urbs Lycaoniæ 257 b, *259 b*, *265 e*
Latiniacum, cœnobium 375 a, 378 a, 381 d, *394 b*, *399 d*, *401 a*
L'Atre-St-Quentin, etc. *Vide* Atre-St-Quentin (l'), etc..
Lattre-Saint-Quentin. *Vide* Atre-St-Quentin (l').
Lavallium, Laval, urbs Galliæ 655 b c
Lavaur. *Vide* Vallis.
Laubium, monast. in Hannonia 126 b c, 127 b, 419 b e, 420 c, 428 d e, 429 a, 434 b, 743 e, 744 a, 807 e, 829 c
Laudunum Clavatum, Laon 731 e, 737 d, *785 f*, *792 d f*, *800 a b*, *811 a*, *818 b c e f*, 820 d
Laurea, Lauria, locus in provincia Basilicata 659 a
† Laurentius, pagus in Italia 659 d, *674 e*, *678 a*
† Lazarus, parœcia prope Mantuam *224 b*
Lecanensis abbatia, in Westmeath, in Hibernia 376 b
Lecourt, vicus in tractu Lingonensi 369 c
Ledesma, urbs in diœcesi Salmanticensi ; citatur per totam Vitam S. Nicolai pueri 846 et seqq. ; *cfr.* Bletisa.
Legio, urbs Hispaniæ 227 b, 232 d, 234 d ; citatur per totam Vitam SS. Marcelli et Cassiani 274 et seqq.
Lemovicæ, Limoges, urbs Galliæ 139 e, 140 a, 238 c, 370 e, 777 a
Lennick-Saint-Quentin, pagus in Belgio 776 d
Lentium, Lens, urbs Galliæ 753 c d, 754 b
Leonessa, urbs in regno Neapolitano 860 c, 874 d
Lesdins, in pago Saint-Quentin, in Gallia 774 c

Leuci

Leuci, populus Galliæ Belgicæ, cujus Tullum (Toul) erat urbs primaria 368 e f
Lewæ, Léau, vicus in Brabantia 102 a b, *109 b*, 110 e, 111 a b c d, 125 a, 169 c, 927 c
Lewis, una ex Æbudis insulis 447 a
Lexovii, Lisieux, urbs Galliæ 331 b
Libania, Liebana, pars provinciæ Santander in Asturiis 226, 227 b e f, 228 a, 229
Liéramont, in diœcesi Ambianensi 760 a, 761 d, 774 e
Ligny, in pago Bapaume, in Gallia 775 b
Linaris, opp. in tractu Florentino 862 a c, *871 e*, *892 e*
Linden, in pago Lovaniensi, in Belgio 776 d
Lindisfarnia, Holy Island, insula Angliæ 377 c
Lingones, Langres, urbs Galliæ 91 a, 96 a, 367 c 368 e, 369 a b, 701 a, 917 a
Lintrense cœn., Ord. Cisterc., Oplinter, in tractu Lovaniensi 101 e
Lirensis abbatia. *Vide* Lyrensis.
Lismora, urbs in Scotia 448 b e, 450 e, et in Hibernia 450 e, 686 e
Litleburne, Littleburne, terra in Anglia 20 d
Lives, in pago Namurcensi, in Belgio 776 e
Lobbium. *Vide* Laubium.
Lobin, villa diœcesis Vladislaviensis *567 c*
Loch Oirbsen, seu Loch-coirb, lacus Connaciæ 375 f
Logno, mons juxta Acrium *674 e*
Lomnis, Lommis, Lummis, pagus in diœcesi Leodiensi 429 a, *810 e*, 812 d
Longchamps, in diœc. Namurcensi 430 b, 440 b
Longobacco, terra quædam in Italia 680 f
Longuenesse, in pago Saint-Omer, in Gallia 775 b
Longuscampus, monasterium prope Parisios 213 a
Longus-Pons, monast. in Gallia 764 b
Lorvaniense cœnobium, Ord. Cist., in Lusitania 63 f, 232 e
Losensis comit., Looz, in Belgio 435 e
Lovaniacum, Louvagny, in Sabaudia 35 d
Luca, Lucca, Lucques, urbs Italiæ *200 c*, 234 e, 241 a, 242 b, 280 f, *291 f*, *292 a*, 699 b, 700 c, 725 b, 882 f
Luceti Castrum, prope Lemovicas 140 a
Lucgiacum, Lucy, prope Ribemont, in Gallia *810 a*, 811 e
Luc-sur-Mer, in pago Douvres, in Gallia 775 c
Luczanu, locus in Italia *13 a*
Lugdunum Clavatum. *Vide* Laudunum Clavatum.
Lugmadensis abbatia, in Hibernia 375 e
Lugny, in pago Vervins, in Gallia 774 c
Luigniacum, Loigny, Loigny-en-Beauce, St-Lucien-de-Longny-en-Beauce 244 a b c f, 245 d f, 447 c d e
Lummensis comitatus, in antiqua diœcesi Leodiensi 429 a. *Vide* Lomnis.
Lupara, Louvres, Parisiis 298 f
Lutii, Luzzi, locus in Calabria 659 d e f, *674 c*, *675 d*, *676 b*, *679 d*, *682 a*
Luxovium, Luxeuil, opp. Galliæ 125 f, 368 d, 369 b d
Lychnos, locus prope Pelusium 711 a
Lymicus sinus, Lymfordem, in Jutia 457 c
Lyra, Lierre, urbs Belgii 129 f, 130 a, 131 e, 684 e
Lyrensis seu Lirensis abbatia, in Normannia 126 e

M

Macello, Masselli, Masselaz, silva in Sabaudia 35 a b
Macenaria, Maceirada, Massegradao, monast. Ord. Cist., in Lusitania 63 e
Macerata, urbs Italiæ 7 e
Maceria, Mézières, urbs Galliæ 760 b, 761 e
Macerias, Mézerolles, in Gallia 402 b
Macquiniacum, locus ubi abbatia Ord. Cist., Boheriæ dicta 82 b
Maghmurthemne, regio Ultoniæ 375 e
Mailly, vicus in Gallia 764 f
Mairanu, locus in Italia *13 a*
Maisons, viculus parœciæ Duing, in Gallia 30 e
Majus-Monasterium, prope Turones 131 d, 236 d e
Malbodium, Maubeuge, urbs Galliæ 126 b, 133 b, 382 c, 395 d, *403 d*, 419 b, 773 b
Maliatu, locus in Italia *12 f*
Malignocurtis, Malincourt, in Gallia *810 e*, 812 d
Mallus, Mallo, urbs Ciliciæ 253 c
Mangone, locus Calabriæ 659 d, *677 e*
Mannia, Man, insula maris Hibernici 447 b c
Mansiunculæ, Maisoncelles, vicus Galliæ *813 e*, 814 d
Marasca, Maratea, in Italia, in prov. Basilicata 659 b f
Marchianæ, Marchiennes, prope Duacum 382 c
Marciacum castrum, prope Cluniacum 54 e, 55 e 95 c
Marcianisu, locus in Italia *12 f*
Marciniacum, in diœcesi Augustodunensi 131 d
† Marcus, urbs Italiæ 659 d, 664 a, *670 f*, *671 d*
Marcy, in pago Saint-Quentin, in Gallia 774 c
Mariæburgum, Marienburg, oppidum Prussiæ 422 b, 480 b, 481 b, 545 e, 565 e, 566 a
Mariæinsula, Marienwerder 487 a, 495 b
Maricolense monast., in pago Fanomartensi 428 d
Marienwerder, urbs Pomesaniæ 472 c f, 473 a b d 477 b c, 482 a, 484 a, 495 b, 511 c, *530 b d*, 546 b, 560 e, *562 d*, *563 d f*, *564 d e*, *565 b c e*, *566 d e*, *567 a c*. *Cfr.* Mariæinsula *et* Quidzinum.
Marla, Marle, opp. Galliæ 811 e
Marsi, populus Italiæ 326 e, 659 c d, *666 f*, *676 d*
Marsicum, Marsico, urbs Italiæ 360 a, 466 a, 470 c, 659 c
Marta, olim urbs Italiæ 235 a b c d e
Martevilla, vicus in Gallia 735 a b, 776 f, 785 a b
Marthe, in pago Aire, in Gallia 775 b
Martiense-Dominarum cœnobium, Marche-les-Dames, in provincia Namurcensi 103 e
Martii. *Vide* Marsi.
† Martinus, suburbium Cantuariæ 17 d
Masacum, seu Maseca, Maeseyck. *Vide* Mosacum. 129 e
Massa, urbs Etruriæ 878 d
Massara, pons ita dictus Mantuæ 211 a c
Masselli. *Vide* Macello.
Matera, urbs prov. Basilicatæ 466 e, 470 a
Mathaux (Brienne-le-Château), in Gallia 775 f
Matrona, Marne, fluvius Galliæ 368 f
Mauriana, provincia Sabaudiæ 136 e, 141 f, 143 e 144 e f, et ejus urbs primaria, quæ dicitur et S. Joannes 143 c
† Mauritius de Brusson, ecclesia in Valle Challand, in Pedemontio 300 f, 301 b
Meiseburch, in diœcesi Pomesaniensi *561 f*
Meixtiercelin (Le), in pago Sompuis, in Gallia 775 a

Melanico

Melanico (in), locus in Italia *13 d*
Melentz, vicus prope Montau, in Prussia orientali 566 a
Meliga, urbs Ægypti 233 a, 327 f, 328 a b d
Melito. *Vide* Miletus.
Mellicum, Melck, abb. O. S. B., in Austria 476 b
Menecina, Mendicina, pagus Italiæ 659 c d, *665 d, 673 b, 676 f, 677 a*
Mereensis vicus, Mercy-sur-Cher, prope Bituricas 355 e
Meriani, natio barbara in Russia 37 e
Merida, Emerita Augusta, urbs Hispaniæ 277 b
Merlieux, vicus Galliæ 811 b
Methymna Rivi Sicci, Medina de Rio Secco, urbs Hispaniæ 686 b
Mevania, Bevagna, urbs Umbriæ 235 e
Mewa, Mewe, locus in diœcesi Vladislaviensi 532 d, *562 d*
Mézières, Mézerolles. *Vide* Maceria, Macerias.
Mignan, ecclesia pertinens ad monachos Fossenses 441 a
Mihertinæ, Mertenne, locus in parœcia Castillon *421 a b*, 422 b
Miletus, Melito, urbs Calabriæ 659 d, *673 b*
Milliarinum, locus Mantuæ 212 c, 212 d, 213 f, 222 f
Mincius, Mencio, Menzo, flumen Mantuæ 216 d
Minturnæ, olim urbs Latii 309 f
Mirea, Mira. *Vide* Myra.
Mirville, in pago Goderville, in Gallia 775 c
Misnia, Meissen, in Germania 458 b
Misra 719 c e
Moccone, rivus prope Lutios (Luzzi) *674c, 689 c*
Modœtia, Monza, urbs Italiæ 212 d
Moia. *Vide* Formia
Molismum, Molesme, pagus Galliæ 773 b
Momonia, regio Hiberniæ 375 e, 376 a b c, 392 b
Monachium, Munich, urbs Bavariæ 132 d, 335 c
Monasteriolum, Monstriolum, Monstreolum-ad-mare, Montreuil-sur-mer, olim monast. in Gallia 3-6, 764 b, 918 e; *cfr.* Bragum.
Monasteriolum, Montreuil-les-Dames, in veteri diœc. Laudunensi 63 c; *cfr.* Veronica *et* Sancta-Facies.
Mondaino, in diœcesi Ariminensi 870 d
Monnone Villa, ad fluvium Mosam 369 d
Mons-Altus, Montalto, urbs Calabriæ 659 b, *663 a b*
Mons-Casinus, in Italia *670 e, 677 c*, 678 b
Mons-Chaberti, prope Aquambellam 144 b
Mons-Ferratus, Monferrato. *Vide* Spigno.
Mons-Major, Montmajour, abbatia O. S. B., juxta Arelate 465 b
Mons-Muri, Montemurro, in provincia Basilicata 863 f, 878 c
Mons-Pessulanus, Montpellier, urbs Galliæ 140 b
Mons S. Quintini, prope Peronam 773 b, 774 e
Mons-Regalis, Montréal, in diœcesi Carcassonensi 106 b, 921 c
Mons-Risus, prope Morino, in Aprutio *883 a*, 883 f, *884 e*
Mons-Selicius, prope Patavium 196 c
Mons-Severus, Montenero, in diœcesi Sabinensi 869 e f
Mons-Sion, collegium S.J. Majoricæ 585 et seqq.
Mons-Vitbertus, locus in Gallia *809 e*
Montaldo, locus prope Mantuam 209 e, 210 d e, 211 e f, 212 a, 214 b, *215 b, 222 a b, 225 c d*
Montavium, Montovum, Montau, urbs Germaniæ 473 e, 480 b, 481 b c, 490 a, *492 d, 494 c, 504 c*, 510 d, *566 a*
Mont-Cavrel, in pago Étaples, in Gallia 775 b
Monteleone, urbs Calabriæ 659 d, *670 e, 673 b*
Mont-Quintin, in pago Virton, in Belgio 776 e
Mopsuestia, Malmistra, urbs Ciliciæ 253 c, *259 f, 265 e*
Morduenses, natio barbara in Russia 37 f
Morerola, Morerolia, abbatia Ord. Cist., in Hispania 58 d
Morialmé, pagus in prov. Namurcensi 438 f
Morisel, in pago Moreuil, in Gallia 774 e
Morissena, regio Hungariæ 165 d
Mormal Silva, adjacens Carbonariæ Silvæ 419 b
Morono, Morino, oppidum in Aprutio 883 f
Mortuum-Mare, in diœc. Rotomagensi, cœnobium Ord. Cist. 62 b
Mortzellanum monast., Mortsel, prope Alostum 428 d
Mosacensis abbatia, O. S. B., in diœc. Aquilejensi *162 e*, 163 a
Mosacum, Maeseyck, urbs in Belgio 129 e, 419 e
Mosqua, Moscua, Moscou 37 f, 41 c, 43 c, 44 a, 254 e, 696 d, 706 a, 710 c
Mouson, Mouzon, urbs Galliæ 814 d
Moy, vicus Galliæ 774 c
Mozzi, platea Florentiæ 862 b d, *871 e*
Mull, una ex Æbudis insulis 447 a, *et forsan* 376 b
Munkalyff, prope Bergas 129 a
Münsterwald, in Germania 517 a
Murano (de), abbatia Camald. in Italia 129 e
Murigenenses, Morini *819 a*
Murimannum, in Calabria 659 f, *669 d, 677 f*
Mutina, Modena 337 a
Myra, urbs Lyciæ 309 c, 846 c

N

Naha, flumen Hassiæ Rhenanæ 97 a, 98 a
Namnetes, Nannetes, Nantes, urbs Galliæ 355 e, 382 b
Nangium, locus in diœc. Senonensi 54 d
Nantua, urbs in diœcesi Lugdunensi 586 e
Nanty-sur-Ourcq (Nanteuil-Vichel), in pago Neuilly-St-Front, in Gallia 774 c
Natiso, fluvius Italiæ 146 a, *155 d*, 156 c
Natron, lacus Ægypti 327 c
Navis, monast. in Italia *875 c, 877 d*, 878 c d
Nausica, Namsia, insula de qua disputatur 335 e, 337 b, 342 c, 347 b, *347 d*
Nazareth, monast. prope Lyram, in Belgio 101 f, 111 a b, 129 f, 130 a, 131 e, 134 f
Neerlinter, vicus in Brabantia 430 b, 432 a
Nemaus, prædium in pago Lommis *810 e*
Neoportus, Nieuport, urbs Flandriæ 94 e
Nereensis, Neris, vicus in Gallia 355 e
Nero, lacus Russiæ 37 d
Nestvediense monast., in Dania 924 f
Nevis, seu Carrion, fluvius in Hispania 228 a
Neuvillette, in pago Ribemont, in Gallia 774 c
Nicastro, urbs Calabriæ *671 d*
Nicer, Neckar, flumen in Germania 836 b
Nicia, Nizza, Nice, nunc in Gallia 143 e
Nidrosia, Trontheim, urbs Norvegiæ 458 d f
Nigella, Nelle, urbs Galliæ 747 a, 756 d
Nisa, urbs Lusitaniæ 238 d
Nivellæ, Nivigella, Nivelles, urbs Belgii 101-107, 111 b, 118 f, 119 a e, 133 b, 134 f; citatur per totam Vitam S. Foillani 371 et seqq.; *808 d*, 922 f, 925 a, 927 b
Nogaridus, Nauroy, in pago Câtelet *805 b*, 807 d
Nordalbingi, Germani Danis vicini 457 b

Norimberga, Nuremberg, in Bavaria 483 d
Northusia, Northausen, urbs Germaniæ 458 b
Novalicia, La Novalèse, urbs Pedemontii 744 a, 857-860
Novavilla, in Borussia Polonica *567 c*
Novempopulania, Gascogne, regio Galliæ 354 d
Novgorodia, urbs Russiæ 38 d, 39 c, *47 e*, 709 a, 710 b
Noviodunum, Nividini, Nundini: urbes duæ, quarum una in Pannonia, altera in Mœsia 699 c, 700 d
Noviodunum, Noyon, urbs in Gallia 243 a, 700 d e
Novocomum, urbs Italiæ 308 e, 445 b, 825 c
Novum-Monasterium, prope Cantuariam 17 b
Novus-Fons, locus in Sardinia *396 f*
Nozay, in pago Arcis-sur-Aube, in Gallia 775 f
Nucourt, in pago Marines, in Gallia 775 c
Nuentich, in Prussia Polonica *567 b*
Nuerberg. *Vide* Norimberga.
Nuncius, Nonza, monast. in Corsica *878 a*, 879 b

O

Obazinense cœn., Obasine, olim in ditione Lemovicensi 96 e, 134 a
Obetriti, populus in Mecklenburgica ditione 433 b
Oblacum, Oblincum, Le Blanc, in Biturigibus 31 f, 234 a
Occitania, Languedoc, in Gallia 136 b, 139 d, 919 f
Odissopolis. *Vide* Ulyssopolis.
Odissus. *Vide* Ulyssopolis.
Odrantum. *Vide* Hydruntum.
Œsia, Oise, fluvius in Gallia 797 b
Offus, viculus in Brabantia 430 b, 432 a
Ognes (La Fère-Champenoise), in Gallia 775 a
Ogniacense monast., Oignies, in Belgio 100 c, 101 f, 422 b, 437 d, 439
Oka, fluvius Russiæ 37 e
Oldberry seu Oldbury, in comitatu Glocestriensi 450 f, 451 a d
Oliva, Olven Kloster, monast. in diœc. Vladislaviensi 479 f, 489 d, 516 a
Olyssipo, Lisbonne, caput Lusitaniæ 583 a
Omissy. *Vide* Hulmisciagum.
Omzée, vicus in diœcesi Namurcensi 430 b
Onival, vicus in Gallia 918 a
Oostkerke (Bruges), in Belgio 776 f
Oplinter. *Vide* Lintrense cœnobium
Oppidum, urbs in Calabria 659 d, *670 f*, 671 d
Orbsen. *Vide* Erbsen.
Orcades insulæ 433 b, 447 b
Orgeriæ, Orgères, pagus in Gallia 244 b
Originacus, locus ad Isaram 801 d
Oristanus, Oristano, urbs Sardiniæ 143 e, 878 d
Orna, Orne, fluvius Galliæ 369 a
Orontes, fluvius juxta Antiochiam 261 b c
Orthosia, urbs Phœniciæ 715 d
Osanne mons, forsan vicus Aisemont, prope Fossas 425 b, 426 b
Osiliensis sedes ep., Œsel, in Livonia 841 e
Ostrebantensis pagus. *Vide* Hostrevantus.
Otranto. *Vide* Hydruntum.
Ottelengum, locus in Italia 211 e
Ottinsand, nomen maris Wensyssel 457 b
Ovetum, Oviedo, urbs Hispaniæ 228 d, *291 a f*, *292 a*, 293 e
Oust-Marais, vicus in Gallia 3 e, 917 b c e f, 918 d
Oyem, insula Britannica 382 c
Oyense cœnobium, in Hispania 65 e

P, Q

Palatiolum, Palaiseau, fiscus abbatiæ S. Germani in-Pratis 427 c
Palencia, urbs Hispaniæ 226 a f, 227 f, 228, 229 a f, 279 f
Palma (ad), locus in Italia *12 f*
Palstre, terra in Anglia 17 b c
Palude, Palus (?), locus in Italia *12 f*
Papaviensis præpositura, Ord. Teuton., in Polonia Prussica 487 e
Papia, antea Ticinum, Pavie, urbs Italiæ 232 a, 453 a, 824 d f, 825 b
Paraclitum, in diœcesi Trecensi 131 d, 133 e
Parcensis abbatia, prope Lovanium 101 e, 126 e, 127 b, 445 d
Passy, in pago Bray-sur-Seine, in Gallia 775 b
Paternus pagus, in diœcesi Consentina 659 d, *665 b*, *673 b*
Patræ, Patras, urbs Achaiæ 694 c
Paulana civitas, Paula, Paola, in Calabria *681 d*
Pehsken, urbs Vladislaviensis diœc. 532 d, 564 a
Pellerine (La), in pago Ernée, in Gallia 776 a
Pelplinense monast., in Germania 476 a, 480 a
Pelusium, urbs Ægypti 704 b c, 705 b e, 706 b d e, 707 a c d, 708-711, 715 d, non videtur omnino idem ac Ssin, Tineh, Peremoum, Pheromi, Farama, Fourma, Faramah, Al-Faramah 719 b c e f, 720 b c f, 721 c, 724 b
† Peregrinus, locus in Alpibus 863 e
Perejaslavia, urbs Russiæ 38 d
Peremoum, Pheremi 719 f. *Vide* Pelusium.
Perenried. *Vide* Beronica.
Pergamum, urbs in Asia 902 b
Perinthus, Heraclea, urbs in Propontide 731 b
Perona, urbs Galliæ 93 e, 94 a, 95 f, 375 f, 378 a, *394 b*, 394 f, *399 d*, *401 a*, 402 b, *411 d*, 440 a, 748 e, 773 b, 812 d, 923 d
Perroza, locus in Hispania 226 e
Persoli, locus in Italia 12 f
Peruwelz, vicus in Belgio 764 f, 776 e
Peti, locus in Italia *12 f*, *13 b*
Petragoricensis diœc., Périgord, in Gallia 772 c f
Petra Lucani, dicitur locus in Gallia 247 a
Petroburgum, Peterburg, urbs Angliæ 856 a
† Petrus, San Pietro, locus in Calabria 660 a
† Petrus in Galatina, feudum in diœcesi Hydruntina *224 e*
Phalisulæ, Falisolle. *Vide* Falisulæ.
Pharma. *Vide* Pelusium.
Philippopolis, Philippeville, urbs Belgii 422 b
Piasca Naranzo, urbs in Asturiis 726 b
Picti, olim pop. Angliæ *393 a*, *397 a*, 419 e, 447 e f, 448 a d
† Pierre de Roye, vicus in Gallia 764 f
Pile, locus in Italia *12 f*
Pisaurum, Pèsaro, urbs Italiæ 362 e
Pisciacum, Poissy, urbs Galliæ 797 b
Piscina, urbs in Aprutio 326 d f, 327 a d
Piskoun, circa Rippin, in diœcesi Plotzensi *563 e*
Pizzo (oppidum del), in Calabria 659 d
Plivot, in pago Avize, in Gallia 775 a
Plotzensis diœc., Plock, in Polonia *563 e*
Plumbinus, olim principatus Etruriæ *877 d*, 878 c d
Plumstede, vicus prope Cantuariam 454 e
Podelitz Civium, locus in Germania *567 c*
Podium. *Vide* Anicium.
Poggio S. Lorenzo, locus abbatiæ Farfensis 870 f

Polocia, urbs Russiæ 37 d, 38 d
Pompejopolis, Palesoli, urbs Ciliciæ 253 c e
Ponchau, vicus in Hannonia 422 e
Poncia, vicus Belgii, in tractu Namurcensi 442 e
Pongeiæ 372 b, *421 e ;* locus de quo disputatur 422 e
Ponticum, seu Pontivum, le Pontieu, seu le Ponthieu, in Picardia 440 a
Pontiniacum, pagus in diœc. Autissiodorensi 91 c
Pontradium, Pontru, in pago Vermand *806 d*, 807 f
Popincourt, in pago Roye, in Gallia 774 e
Populonium, urbs Etruriæ *877 d*, 878 d e
Porta Cœli, seu Jericho, monast., Bruxellis 130 a
Portensis Cartusia, in diœcesi Bellicensi 238 a
Portesige, abbatia in Anglia 17 b
Poscari, locus in Italia *13 a*
Poses, in pago Pont-de-l'Arche, in Gallia 775 d
Potes, caput provinciæ Liebanæ, in Hispania 226 b, 229 b
Potigny in pago Falaise, in Gallia 775 c
Præmonstratum, Prémontré, in diœc. Suessionensi 52 e, 53 a, 409 a
Prænestinus, Palestrina, urbs Italiæ 464 e f, 465 a b d, *469 e*, 656 b
Predi Cajaciæ, locus in Italia *13 a*
Primorias, locus in Hispania 226 c
Prulianum monast., N. D. de Prouille, in Occitania 141 d
Prumia, Prum, Pruim, monast. O. S. B., in diœc. Trevirensi 708 e
Prusa, urbs Bithyniæ 895 c
Puchelli, suburbium Eugubii *198 e*
Pusanu, locus in Italia *13 a*
Pyla, locus prope Forojulium *155 e*, 156 c
Qarakhitayi, populus ad orientem maris Caspii 866 a
Quaregnon (Boussu), vicus Hannoniæ, in Belgio 774 a, 776 e
Quedlinburgum, urbs Germaniæ 134 a
† Quentin. *Vide* Quintinopolis.
† Quentin, in Gallia : in pago Aire 775 b, in pago Branne 776 a, in pago Castillonès 776 a, in pago Craon 776 a, in pago Felletin 775 e, in pago Ste-Foy-la-Grande 776 a, in pago Gémozac 776 b, in pago Lauzerte 776 b, in pago Ménat 775 e, in pago Mirepoix 776 b, in pago Montoire 775 b, in pago Neuilly-St-Front 774 c, in pago Pouilly 775 f, in pago Puy 775 f, in pago Sarlat 776 b, in pago Sauxillanges 775 e, in pago La Verpillière 776 a
† Quentin-sous-Baugé (Baugé), in Gallia 775 f
† Quentin-de-Blavou (Pervenchières), in Gallia 775 d
† Quentin-de-Chabanais (Chabanais), in Gallia 776 b
† Quentin-de-Chalais (Chalais), in Gallia 776 b
† Quentin-les-Chardonnets (Tinchebray) 775 d
† Quentin-sur-Coole (Écury-sur-Coole), in Gallia 775 a
† Quentin-sur-Isère (Tullins), in Gallia 776 a
† Quentin-des-Isles (Broglie), in Gallia 775 d
† Quentin-lès-Louvry, pagus in Gallia 776 c
† Quentin-les-Marais (Vitry-le-Français), in Gallia 775 a
† Quentin-en-Mauges (Montrevault), in Gallia 775 f
† Quentin-Motte-Croix-au-Bailly, in diœc. Ambianensi 760 a, 761 d, 774 e
† Quentin-le-Petit (Château-Porcien), in Gallia 774 f
† Quentin-la-Poterie (Uzès), in Gallia 776 c
† Quentin-des-Prés (Songeons), in Gallia 775 a
† Quentin-le-Verger (Anglure), in Gallia 775 a
† Quentin-en-Tourmont (Rue), vicus Galliæ 774 e
Quidzinum, Kwidzyn, idem ac Marienwerder, 472 c f, 479 f, 480 b, 482 b e, 483 c, 484 d, 488 d, 490 b f, 491 a e f, 492 a, 495 b, 534 d, 545 b e
Quintinopolis, seu Augusta Viromanduorum, St-Quentin, urbs Galliæ, citatur per totam Vitam S. Quintini 725 et seqq.
Quiquery (Nesle), vicus in Gallia 774 e, 776 f
Quivières (Ham), vicus in Gallia 774 e

R

Raculfense monast., O. S. B., in Cantia 456 b
Radicondoli, opp. in Tuscia 878 e f
Radicophanum, Radicofani, oppidum agri Senensis *877 e*, 878 e
Radingate, terra Cantuariæ 20 d
Radolium, Reuil, monast. O. S. B., in diœc. Meldensi 66 d, 82 d
Ragusia, urbs Dalmatiæ 129 b
Rajanu, locus in Italia *13 a*
Rainanu, locus in Italia *13 a*
Ramesiensis abbatia, in Croylandia 853 a
Rameya, locus in Brabantia 101 e f, 102 a d e, 103, 104 a c f, 105 a b, 107 b c, 111 a, *112 a*, 118 a f, 119 a e, 129 e f, 134 f, 135 b, 927 b
Ramillies, vicus prope Geldoniam 430 b
Randrup, locus ad littus Jutiæ 457 c, 460 f
Ransbergen, parœcia in diœc. Mechliniensi 432 a
Rathmath, insula Hiberniæ, nunc Kill-Fursa 377 b
Rauracorum Augusta, Augst, nunc pagus in Germania 736 a
Reate, Rieti, urbs Italiæ 234 a, 366 b, citatur sæpe in Vita B. Thomæ Florentini 860 et seqq.
Renaix. *Vide* Rotnacense.
Rende, urbs Calabriæ 659 b, *668 c*
Repedunense monasterium, Repingdon, in Anglia 853 b d
Resinberg. *Vide* Riesenburg.
Retelium, Réthel, urbs Galliæ 773 e
Reuil. *Vide* Radolium.
Rhegium, Reggio, urbs Calabriæ 659 e
Rhizinium, Rossensis civitas, urbs Dalmatiæ 4 e, 5 c d
Rhodium. *Vide* Rodium.
Rhossensis parochia, Rhosus, nunc Arsus, in Cilicia 251 e, 253 c
Ribemont, pagus in Gallia 811 e
Riesenburg, in diœc. Pomesaniensi *565 d*
Ripatorium, L'Arrivour, abbatia Ord. Cist. 58 e
Rippin, locus in diœc. Plotzensi *563 e*
Ritterswerder, castrum in Germania 487 b
Rocca Bernardo, in Calabria *676 c*
Roccantica, locus in diœc. Sabinensi 869 f
Rocha-Montis-Plani, opp. in Italia *880 c*, 881 d *883 a*, *889 d f*, *890 d*
Rodium, Rhodium, Reuxium, Le Rœulx, oppidum in Belgio 347 c, *348 d*, 371 f, 372 d, et sæpissime in reliqua Vita S. Foillani ; dein 922 et seqq.
Rodou, locus in diœc. Pomesaniensi *567 b*
Rohey. *Vide* Rossely.
Roia. *Vide* Roya.
Rolceis, forsan Roliers, Roly, in provincia Namurcensi *420 d*, 422 b
Romandiola, Romagne, regio Italiæ 686 b
Romaricus Mons, Remiremont, opp. Lotharingiæ 382 c
Romere

Romere, via prope Quintinopolim 787 a
Rosarum terra, locus in Calabria *681 a e*
Roseriis (de) curtis, locus in Gallia, ad Ord. Præmonstratensem pertinens 53 a
Roskildia, urbs in Dania 433 b, 457 e, 459 d, 460 d e, 463 d e
Rossano, urbs Calabriæ 659 a b e f, *663 c*, 665 b, *670 e*, *673 b d*, 674 e, *676 a*
Rossely, vulgo Rohey, locus prope Ogniacum 422 b
Rossensis. *Vide* Rhizinium.
Rossia, regio Scotiæ *450 a d*
Rostok, in ditione Mecklenburgensi 37 c
Rostovetz, in provincia Kioviensi 37 c
Rostovia, Rostov, urbs Russiæ 37 b d, 38 d, 40 f, 44 e, 46 c, *47 b*, 48 b, 926 c
Rostovka, pagus in prov. Kioviensi 37 c
Rostovtsi, tractus in ditione Mosquensi 37 c
Rotnacense monast., Renaix, in Belgio 428 d
Rouchi (li), fluviolus in Italia 152 b
Roul, vicus in Belgio *426 f*
Roya, urbs in Picardia 764 c
Rubaconte, pons Florentiæ 862 b d, *871 f*
Rubea-Vallis 104 c, 344 e, 373 e, 432 b, 433 e, 740 c, 836 e, 837 e, 842 b d, 844 e, 852 f
Rublanum, opp. Italiæ *681 b e*
Ruggianum, Roggiano, civitas Calabriæ 659 f
Rupes Amatoria, Rocamadour, in Gallia 140 d
Rupes-Montis-Plani. *Vide* Rocha Montis-Plani.
Ruspa, urbs Africæ 125 e, 296 c, 299 c, 300 e, 302 b
Ruteni, Rhuteni, Rodez, urbs Galliæ 141 c, 372 d, 686 c

S

Sabis, Sambre, fluvius in Belgio *402 d*, *407 e*, 408 d, 415 f, 417 b, 419 b, 422 b, 428 d, 437 b, 439 e, 732 d, 820 b
Sabrina, Severne, fluvius in Anglia 451 a d
Sacy-le-Petit, in pago Liancourt, in Gallia 775 a
Saffais (Saint-Nicolas-du-Port), in Gallia 775 d
Saganum, Sagan, urbs Silesiæ 533 a
Sailly (Bray), in Gallia 774 e
Salassi, gens in Italia 301 b, 338 e
Salernum, Salerno, urbs Italiæ 466 a, *670 f*
Saleux-Salouel, in pago Sains, in Gallia 774 f
Salmurium, Saumur, urbs Galliæ 654 f
Salodurum, Solothurn, Soleure, urbs Helvetiæ 336 d
Salouel, vicus in Gallia 785 b
Salsinia, abbatia prope Namurcum 101 f, 102 a
† Salvius, monasterium O. S. B. 4 d
Samarobriva 732 f, est ipsum Ambianum 733 a, 735 f, 748 b
Samayti, popul. in Europa septentr. 491 e
Sambra. *Vide* Sabis.
Sancta-Agatha, Sanctus-Amandus, etc. *Vide* † Agatha, † Amandus, etc.
Sanquintinum. *Vide* Quintinopolis.
Santones, Saintes, urbs Galliæ 133 f, 439 d
Saponaria, urbs Calabriæ 659 b
Sassa, locus in Italia *13 a*
Saviniacense monast. O. S. B., Savigny, prope Lugdunum 22 a d, 30 c
Saviniacense cœn., Ord. Cist., in Normannia 62 b, 94 b d
Saulcourt, Sathulcurtis, Sodalteurt. *Vide* Seulcurta.
Scanzanus, Scansano, viculus prope Grossetum *877 d*, 878 d
Scaptia, olim opp. Latii 145 f
Scarlinum, conventus FF. Min., in Italia 862 c, 863 f, *875 c f*, 877 e, 878 c e, *880 d e*, *881 b*, 881 d, 882 b, *889 a*
Scheksna, fluvius Russiæ 37 d
Schibat, mons prope lacum Natron 327 c
Shireburnensis sedes episc., Sherborne, in Anglia 130 d
Schonaugiensis abbatia, prope Confluentiam 131 d
Schorist, locus in diœc. Vladislaviensi *562 c*
Sconenberch, apud ostia Vistulæ 564 b
Sculcurta. *Vide* Seulcurta.
Scylla, Scilla, opp. Calabriæ 659 d e, *670 e*
Sebaste, urbs Armeniæ 253 c, 256 e, 258 d, 902 c
Seckingen, monast. prope Basileam 382 e
Secusina vallis, in Pedemontio 734 a, 857 a b, 859 a b, 860 d
Seebach, rivus in Hassia Rhenana 97 a
Seleucia *260 c*, *266 c*, urbs Syriæ ad mare Mediterraneum 261 c
Senogallia, Senigaglia, urbs Italiæ 861 c
Senones, Sens, urbs Galliæ 244 d, 331 b, 745 a, *810 d*
Septeniacum, Seythenex, parœcia Sabaudiæ 33 a, 918 f, 919 d
Sequehart, in pago Le Câtelet, in Gallia 774 c
Serdica, Sophia, urbs in Bulgaria 897 c
Sereflle, ecclesia pertinens ad monachos Fossenses 441 a
Sergii monasterium, in Russia 41 c
Serperis, monasterium prope Cajetam 310 b
Serra di Buda, mons juxta Acrium *674 e*
Serra della Giumenta, locus Calabriæ *678 a*
† Severi abbatia, in Gallia 61 a
Seulcurta, Saulcourt, vicus in Gallia, prope Abbatis-Villam 748 f, *818 d*, 820 d
Sex Columnæ, locus Constantinopoli 706 d
Seytenai. *Vide* Septeniacum.
Sherborne. *Vide* Schireburnensis.
Sichem, vicus in Belgio 281 a
Sido, Saïd, urbs Phœniciæ 256 a
Sileris, Silis, Silea, Sile, fluvius Venetiæ 336 a b c f, 344 b c, *346 e*, *348 d*
Silice, locus in Italia *13 c*
Silos, monast. in Hispania 286 a, 293 e
Silva, monast. in insula Corsica 879 a b
Silva Major, in diœcesi Burdigalensi 275 b, 282 a
Silva Nigra, in Germania 517 a
Silvanectum, Senlis, urbs Galliæ 797 a
† Simon, pagus in Gallia 811 c e, 814 d
Sincény. *Vide* Cinceniacum.
Sineus, pagus insulæ Majoricæ *645 a*
Sinope, urbs Asiæ Minoris 693 a
Sistaricum, Sisteron, urbs in Provincia 142 f, 143 a
Sithiense monasterium, in Gallia 744 b, 764 b
Skye, una ex Æbudis insulis 447 a
Sleswicum, Sleswick, urbs Daniæ 457 b e, 458 a, 459 d e, 460 a d, 461 d, 462 d e
Slia lacus 457 b
Sliaswig. *Vide* Sleswick.
Sloveni, gens in Russia 38 c
Sodor, oppidum insulæ Manniæ, aut insulæ Hyensis 447 b c d, 448 b d e, 449 c
Soignolles (Brie-Comte-Robert), in Gallia 775 b
Soliensis civitas, de cujus situ disputatur 684 a b
Somanobrium, idem ac Ambianum *788 d*, 789 f
Somena, Sumena, Sumina, Summa, Somna, Somma, Somme, fluvius in Gallia *399 d*, 400 d, 734 e, *785 f*, *786 d*, 786 f, 787 a, *792 a d f*, *799 d*, *800 a b e*
Sonefia, Seneffia, Senophe, Seneffe, in Belgio *384 b*, 385 d, *388 d*, *403 f*, 412 b, *414 d*, 416 d, 419 b, 440 d, 441 a

Sonegiæ, Soignies, urbs Belgii *414 b*, 416 c, *416 f*, *418 a*, 419 b, 420 b, 428 d, 441 a, 922 a
Sonniaca silva, forêt de Soigne 385 d, 416 d
Sorba, locus in Italia *12 f*
Sorn, parœcia in Scotia 236 c
Soudé-Sainte-Croix (Sompuis), in Gallia 775 a
Sougé (Savigny-sur-Braye), in Gallia 775 b
Soulangy (Falaise), in Gallia 775 c
Sousmont (Falaise), in Gallia 775 c
Spaldinge, abbatia in Croylandia 853 a
Spalatum, Spalato, in Dalmatia 235 b, 336 a, 701 c
Spalis, in Hispania 235 b
Spalst, forsan l'Espaix, prædium prope Valencenas *810 a*, 811 e
Spanheim, comitatus in Palatinatu inferiore 97 f, 98 c d, 99 a b d e
Sparnacum, Épernai, urbs Galliæ 749 e
Spezzano Grande, urbs Calabriæ 659 d,
Spigno Monferrato, in Italia 773 b
Squille, locus in Italia *13 a*
Ssin 719 f. *Vide* Pelusium.
Staffa, una ex Æbudis insulis 447 a
Statellii. *Vide* Aquæ Statelliorum.
Stevenston, olim Steynstoune, parœcia Scotiæ 236 b
Sterpeis, Strépy, vicus in Hannonia 372 b, 385 d, *417 e*, 419 d e, 439 b, 440 d, 441 a
Streaneshalense, seu Streoneshalense monast., ubi nunc Whiby, in Anglia 130 d
Strosberg, in Germania *563 f*
Stumi castrum, Stuhm, in Prussia *564 d*, *565 c*
Suffolcia, regio Angliæ 376 f, 377 b
Summa. *Vide* Somena.
Supporta, locus in Hispania 226 c
Susterense, seu Suestrense monast., Susteren, in tractu Limburgensi 133 b, 838 b
Suthrige ad Kingestum, in Anglia 17 b
Suthsexia, regio Angliæ 456 e
Suzdalia, urbs et provincia in Russia 39 d

T

Tabenna, insula Ægypti 125 b
Talgerium, Talgurium. *Vide* Talluerium.
Tallogiensis pagus, in diœc. Rotomagensi 3 e, 917 b c e
Talluerium, Talloires, pagus in Sabaudia 21 b, 22 d, 23 a e, 26 b, 31 f, 918 c, 919 b
Tamhlacht, opp. Ultoniæ 349 a, 350 d e, 430 f, 446 b c d
Tamisius, Tamese, Tamise 454 c, 455 d
Tanais mare, mer d'Azof *886 a*, 888 b
Tapio castrum, Tapiau, in Germania 560 d
Tarao. *Vide* Tarvanna.
Tarracon, Tarragone, urbs Hispaniæ 220 e, 289 a,
Tarvanna, Tarvenna, Térouanne, urbs Galliæ 733 a, 796 d, 817 b, *819 a*
Tarvisium, Treviso, urbs Italiæ 148 f, 149 c, *173 c*, *194 c*, 196 d, 336 b e, 340 f, 344 c
Taschkent, sedes episc. in Asia centrali 38 b
Taurisius, Taurica Chersonesus 886 b, 888 d
Taurum, Toro, urbs Hispaniæ 238 c
Taurunum, Belgrade 659 c, *678 a*
Tcheremissi, natio in Russia 37 f
Tchuhlomia. *Vide* Tschuhlomia.
Tela, olim urbs Hispaniæ 226 f, 227 f
Terni. *Vide* Interamna.
Ternodorum, Tonnerre, urbs Galliæ 355 e
Terra de Massa, in Italia 235 d
Terra Nova, locus Calabriæ 659 d, *681 e*
Terra Rhægina, in diœcesi Bisinianensi *675 f*
Terracina, civitas Campaniæ 234 b
Tessa, Atessa, opp. in Aprutio *883 a*, 883 e
Tessanum, locus in Calabria *668 b*, *670 b*
Tetbury, vicus in comit. Glocestriensi 451 b
Thaubastum, locus prope Lychnos 711 b
Thenæ, Tirlemont, urbs Belgii 22 b, 102 c d, 134 f
Thenelles (Ribemont), in Gallia 774 c
Thennes (Moreuil), in Gallia 774 f
Theodonis Villa, Thionville, urbs Galliæ 744 e
Thieu, vicus in Belgio 439 b
Thiletum, Thielt, urbs Belgii 93 d
Thinum, Tinum, Thin-le-Moutier (Signy-l'Abbaye), in Gallia 774 d f, 820 b
Thornbury, in Anglia 450 f, 451 a
Thorneia, abbatia in Anglia 852 b f, 853 a, 855 c d f, 856 b c d e
Thoron, idem ac Thorunum.
Thorunum, Thorn, urbs Germaniæ 479 e f, 490 a d e f, 492 b, *563 d*
Thracia *886 b*, 888 e
Thuinum. *Vide* Tudinum.
Thunum, Thun, ad Scaldim 820 b
Thyensis pagus, in Jutia 457 c
Ticinum. *Vide* Papia.
Tifati, montes in Campania Felice 6 c
Tillier, pagus in diœcesi Namurcensi 430 b
Timion, Thiméon, vicus in Hannonia *818 d*, 820 b
Tincourt, in diœc. Ambianensi 760 a, 761 e, 774 f
Tineh 719 f. *Vide* Pelusium.
Tingis, Tanger, urbs Africæ 242 c ; citatur per totam Vitam SS Marcelli et Cassiani 274 et seqq.
Tipasa, civitas in Mauritania 715 e
Tiphernatensis civitas, Città di Castello, in Italia 664 a
Tmutorakania, sedes episc. in Russia 38 d
Tolentium, Tolentino, in Italia 173 d
Torasus, in insula Corsica *307 e*
Torcellum, Torcello, urbs Italiæ 335 b, 336 e, 340 b, 344 b
Torena, Torenco, in provincia Liebana 226 b
Tormes, fluvius in Hispania *850 e*, 851 e
Toulba, urbs in Africa 470 b
Traguni, locus in Italia *13 a*
Tralles, urbs Asiæ Minoris 895 c
Transmera, locus in Hispania 226 c
Trecæ, Troies, urbs Galliæ 131 d, 734 c, 748 a, 773 b c, 777 a
Trempigny (Rumilly), in Gallia 776 d
Trenorciense seu Tornutiense monast., in Burgundia 23 a
Treple, locus in Italia *13 a*
Treviri. *Vide* Augusta Trevirorum.
Treule, fiscus in pago Vergesino, in Gallia *810 e*, 812 d
Tricastini, St-Paul-trois-Châteaux, urbs Galliæ 137 e, 736 a, 921 e
Tridinum, Trino, in Italia 214 d
†† Trinitas, monast. prope Moscuam 43 c
Trium-Fontium monast., Ord. Cist., in diœcesi Catalaunensi 58 f
Troia, seu Xanctis, Xanthis, in Germania 233 e, 243 a
Tropæa, urbs Italiæ *670 f*, *674 f*
Trudonopolis, St-Trond, urbs Belgii 134 f
Trunere, ecclesia pertinens ad monachos Fossenses 441 a
Tschudiensis vicus, in Russia 37 b
Tschudii, natio in Russia 37 e f, *47 b*
Tschuhlomia

Tschuhlomia, oppidum in Russia 40 c, *47 e*, 926 f, 927 a
Tudertum, urbs Umbriæ 235 a d e, 236 b, 277 b
Tudinum, Thuin, urbs Belgii 419 b, 437 b, 820 b
Tveria, Tver, urbs Moscoviæ 926 c
Tugium, Zug, oppidum in Helvetia 658 b
Tuletta, in diœc. Valentinensi, in Gallia 139 b
Turovia, sedes episc. in Russia 38 d
Turres, urbs in Sardinia 299 f, 302 b, 303 b
Turris de Canuli, locus in Italia 188 a
Tursus, Tursi, urbs Italiæ 659 b
Tusculanum, prope Tusculum 100 b
Tusculum, Frascati, urbs Italiæ 310 a

U, V

Vaalamense monast., in Russia 40 b c e, 47 f, 926 e
Vadencourt (Guise), in Gallia 774 c
Valcella, abbatia Ord. Cist., in diœc. Cameracensi 82 d, 89 b, 94 e, 311 d e, 312 d, 318 b, 371 c, 795 e, 799 e, 812 f, 819 f, 820 e, 861 a, 871 b, 874 d
Valdebaro, vallis in provincia Liebana 226 b
Valdeprado, vallis in provincia Liebana 226 b
Valencenæ, Valentiana, Valenciennes, urbs Galliæ 133 b, 419 b, 439 e, 764 a, 811 e
Valentia, Valence, urbs Galliæ 138 d, 139 b, 919 c, 921 b
Valentia, Valence, urbs Hispaniæ 586 a, *601 b*, 604 e, *607 d e f*, 608 f, 609 a b, *620 a c*, *644 c d f*
Valeria, olim urbs in Aprutio 326 f
Valkennoro, Walkenow, parœcia in Prussia orientali *562 a*
Vallis castrum, Lavaur, in Gallia *60 a*
Vallis-Aspera, locus prope Atessam 883 e
Vallis-Benedicta, abbatia Ord. Cist. in tractu Leodiensi 101 f
Vallis Challand, in Pedemontio 300 f
Vallis-Florida. *Vide* Florida-Vallis.
Vallis-Gaudiosa, in diœcesi Carnotensi 764 d, 773 d
Vallis S. Lamberti, Ord. Cist., in tractu Leodiensi 102 a
Vallis S. Petri, seu Heisterbach. *Cfr.* Heisterbacensis abbatia.
Vallis-Regia, abbatia in diœc. Rhemensi 55 a, 58 d
Vallis-Scholarum, prope Montes 437 e, 438 d
Valliscella. *Vide* Valcella.
Valmondois, in pago l'Isle-Adam, in Gallia 775 c
Valriacum, non procul ab urbe Arausicana 921 a
Varapodum, Varapodio, vicus in Calabria 659 d
Varsavia, urbs Poloniæ 238 f, 492 a
Vasto. *Vide* Guasta.
Velinus, fluvius urbis Reate 866 e
Veliocasses, populus Galliæ 732 d, 734 d
Vercellæ, Verceil, urbs Pedemontii 250 c, 335 f, 336 d
Verdey, in pago Sézanne, in Gallia 775 a
Vergesinus pagus, in Gallia *810 e*, 812 d
Vermand, vicus prope Quintinopolim. Non fuit Augusta Viromanduorum 734 et seqq.; citatur multoties in Vita S. Quintini.
Vermanni, Viromanduenses *411 d*
Verona, urbs Italiæ 156 b, *161 f*, *162 a*, *169 b*, *173 c*, *174 d*, *175 f*
Veronica. *Vide* Monasteriolum, cœn. Ord. Cist., in Gallia 63 c
Verulæ. *Vide* Berola.

Vesontio, Besançon 773 c d, 777 a
Ugine, parœcia in Sabaudia 31 b
Via Bagliva, locus Calabriæ 659 d e
Vicentia, Vicenza, Vicence, urbs Italiæ 149 c, *194 e*, 196 f, 701 c, 702 a
Viconia silva, Vicogne, in Gallia sept. 749 e
Vicus Martis, olim prope Montes Martanos 235 d, 236 a
Vienna, Voyenne, in pago Marle, in Gallia *810 b*, 811 e
Vieux-Faverges, parœcia in Sabaudia 32 a
Vilica, Wilica, in diœc. Coloniensi 131 c d, 133 c
Villa-Castina, in Castella 686 d
Villare, villa quædam *806 e*
Villarium, Villers, in Brabantia 92 b, 93 b, 104 c, 106 a c, 111 a, 237 d
Villers-Carbonnel (Péronne), in Gallia 774 f, 785 a
Villers-Faucon, in diœc. Ambianensi 760 a, 761 d
Vimmacum, Le Vimeux, pagus in Gallia 3 c, 820 d, 917 c e
Vinsterwaldt, Finsterwald, in Germania 481 f, *515 a*, 517 a, *520 e*, *521 f*
Viridis-Vallis, abbatia in Belgio 119 a
Virmandia, Viromandia, regio in qua Augusta Viromanduorum ; *quam vide*.
Vivariense cœnobium, in Calabria 125 e
Vivaru, locus in Italia *12 f*
Vizcaya, Biscaya 226 e
Vladimiria Klazmensis, in Russia 39 a, 40 f, 42 c
Vladimiria in Volynia, provincia Russiæ et sedes episc. 37 f, 38 d
Vladislavia, urbs Poloniæ 473 d, 481 d, 483 f, 516 a, *562 c d*, *563 a*, 564 a
Ulst, una ex Æbudis insulis 447 a
Ultonia, regio Hiberniæ 349 a, 375 e f, 376 a, 446 b c d
Ulyssipolis, Odyssopolis, Odissus, in Macedonia 695 b f, 696 e, *697 f*
Volaterræ, Volterra, urbs Italiæ 238 c, *877 e*, 879 a
Volhovus, fluvius Russiæ 37 d
Volta, opp. Italiæ, ad Mincii dextram 209 b, 210 a e, 211 d e, 212 a, *215 b*, 216 d, *221 e f*, *222 a*, *224 f*, *225 a*
Vosagus mons 24 c
Votiaci, natio in Russia 37 f
Voulpaix (Vervins), in Gallia 774 c
Uplandia, prov. Sueciæ 458 e
Upsalensis civitas, in Suecia 19 f
Urbinum, Urbino, urbs Italiæ 190 c, *195 a b*, 197 a c d, *198 c*, *199 a*
Urdunia, Ordoña, regio Cantabriæ 226 e
Ursaria, in Hispania 96 e
Ursicampus, abbatia Ord. Cist., in diœcesi Noviomensi *73 f*, 77 a, 734 b, 737 f, 764 b, 766 e, 770 e
Usa, fluvius Huntendoniæ 853 a
Uternensis Terra, Ornois, in Gallia 368 e f, 369 a
Utinum, Udine, urbs Italiæ 146 c d f, 147 a c e, 148 f, 149 d e, 150 c
Vuambia, Wambaix, in Gallia 419 b
Vulanu, locus in Italia *13 a*

W, X, Z

W.... *Vide etiam* V....
Wal, fluvius in Hollandia 820 d
Walbodinghem, prædium in tractu Boloniæ 773 c
Walcuria, Walcurtum, Walencuria, Walcourt, in

in Belgio 101 f, 422 b, 438 f, 764 b
Waret-la-Chaussée (Eghezée), in Belgio 776 e
Warlers, ecclesia data monachis Fossensibus 441 a
Warmia, Varmia, regio Prussiæ 474 d, 480 a, 489 a d, 491 a, *565 b*, *567 b*
Wendila, Wensyssel, regio in Jutia 457 b c, 459 b c d
Weremuthum, in comitatu Durhamensi 856 d
Werhon, terra in Anglia 17 b
Wessobrunn, Wessinsprun, monasterium in Germania 128 a e f, 129 a
Wessofontanum monast. *Vide* Wessobrunn.
Westervicum, Westervich, opp. Jutiæ 457 c e, 459 b c d e, 460 a d e, *462 d*, 463 e
Westhofen, in Hassia Rhenana 97 a
Wichtricesla, Witrictia, terra in Anglia 17 b c
Wickwar, in Anglia 451 b
Wille Castrum, in Lithuania 487 a
Wilna, urbs Russiæ 487 c
Wilsnacum, prope Havelbergam 564 f
Wiltuna, in comit. Wilts, olim sedes episcopalis in Anglia 455 b
Wincestria, Wintonia, Wincester, urbs in Anglia 16 d, 19 a, 232 e, 855 d, 856 d
Windesheimense cœnobium, in diœc. Ultrajectensi 126 e
Wirvignes, in pago Desvres, in Gallia 775 b
Witmau, Le Vimeux. *Cfr.* Vimmacum.
Wodecq, in pago Flobecq, in Belgio 776 e
Woltz, in diœc. Pomesaniensi *565 d*
Wommersom (Louvain), in Belgio 776 d
Wormatia, Worms, urbs in Hassia Rhenana 97 a
Wurceburgensis civitas, in Germania 338 f
Xanctis, Xanthis. *Vide* Troja.
Zabna, opp. prope Cracoviam 238 e
Zalau, in diœcesi Plotzensi *563 e*
Zamora, urbs Hisp. *291 f*, *292 a*, 292 e, 846 b c e, 848 a, 849 a
Zephyrium, urbs Ciliciæ 253 c
Zircz, monasterium Ord. Cist., in Hungaria 61 d
Zonhoven, in pago Hasselt, in Belgio 776 e
Zulavia Marienburgensis 480 b; *vide* Montau, *seu* Montavium 510 d

---

INDEX ONOMASTICUS

Nota. Quum pleraque ex Actis excerpta sint, numerorum italicorum usum inutilem fore duximus.

Absentari, *abesse* 414 b
Accelerare construere, *curare cito construendum* 376 f
Accommodator, *commodator* 425 c d
Acra terræ 20 d
Advisare, *consilium habere de..., curare* 752 a
Advocatus, *causidicus* 162 c
Afflictivus, *dolore afficiens* 494 f, 495 a
Agger publicus, *via strata* 80 c
Agius, *sanctus* 19 d
Agrestum, agresta, *omphacium* 153 c
Agustus, *augustus* 282 c d
Ahena, *ahenum* 235 f
Almitas, *titulus honoris* 130 e
Alodium, *fundus* 52 d
Ambona, *ambo* 488 b
Amicabilis, *amabilis* 512 a, 581 f
Amicativus, amicative, *amicus, amice* 581 a
Amplectibilis, *venerandus* 816 b
Amplexibilis, *amplexu facilis* 519 d
Anhelatio, *vehemens desiderium* 549 c
Antereclusorium, *cella adjacens reclusorio (?)* 544 c
Aperitio, *apertio* 150 a c, 153 e
Apostemare, *apostemate affici* 495 a, 496 a
Apostematus, *apostemate tumens* 164 a
Apparitio, *visus* 163 d
Appendere usui, *subservire usui* 372 b, 421 a e
Appenditiæ, *res pertinentes ad fundum* 23 b
Appodiare se, *inniti* 170 f, 171 b, 495 e, 504 e
Appunctuare, *convenire, statuere* 752 a
Aptitari, *adhiberi, aptari* 110 b
Articulatim, *secundum artus* 313 a
Articulus maleficiæ, *maleficia* 321 b e
Aspicere, *pertinere ad* 23 a
Assertive, *directe* 577 b
Avidus captione 293 d
Auriculam (ad) ponere, *fidenter audire* 393 d

Bancha, banchus, *scamnum longius* 167 f, 169 c
Bannum, *edictum publicum* 505 c
Baptisterium, *liber in quo ritus baptismi* 128 b
Basterna, *genus vehiculi* 78 a
Bellicositas, *virtus bellica* 843 e
Beneficiare, *beneficiis afficere* 514 a, 521 a, 537 f, 540 c, 568 f, 569 f, 574 b
Bestialiter, *ad modum bestiæ* 484 a
Blanditas, *habilitas ad blandiendum* 525 a
Blanditorius, *blandiens* 518 f
Blasphemum, *pro* blasphemia 281 e
Botta, bota, *ocrea* 56 d, 70 b, 506 e
Breves *vel* brevia defunctorum, *literæ quibus monachi suorum obitum nuntiabant* 132 e
Brodium, *cibus* 161 a d

Caballus, *equus* 293 d
Cambota, cambuta, cambutta, cambuca, *baculus pastoralis* 807 a f
Cancellatura, *cancelli* 9 c
Cancrus, *pro* cantrus, cantharus, *vas quoddam* 498 a
Candella, *candela* 164 b, 180 a
Cantorissa, *apud moniales* 172 d
Capa pendula, *cappa monachalis* 80 e
Capellanus 89 d, 462 b
Capitaneus, *dux* 492 a
Capitulum, *locus in quem conveniunt monachi* 75 f, 88 c
Cappa, *species vestis* 293 e
Cappella, *ædicula sacra* 515 a, 520 a
Capu, *pro* capite, termino 13
Caritates, *exercitia caritatis* 496 e, *et in seqq. passim.*
Caritativa, *caritate pollens* 506 a
Carpentarius, *faber lignarius* 85 f

Carrucata

Carrucata, *tantum terræ quantum uno aratro coli potest in anno* 52 d
Catapano, *nomen Necrologii* 175 c
Cathedra, *sedes infirmi* 164 f
Causare, causatio, *producere, productio* 547 e, 575 f
Celebria, *solemnia* 421 f
Cella, *monasteriolum* 23 a
Cellararius, cellerarius, *dispensator in cœnobiis* 56 c, 71 f, 73 a, 91 d
Cellula, *parvum monasterium, prioratus* 81 f, 82 e
Censualiter, *ratione census* 441 b
Certitudinaliter, *certo* 548 e
Certitudinarie prædicere, *ut certum præd.* 572 b
Cespitare, *cadere* 551 a
Chirurgicus, *chirurgus* 164 c
Chorizare, *choreis interesse* 506 d e, 537 a
Cibarium *vel* ciborium, *locus ubi asservabatur S. Eucharistia* 117 c, 119 b
Cimiterium, *cœmeterium* 393 d
Clausio, *status feminarum quæ reclusæ vocantur* 109 d, 110 f
Claustrum, *ædes interiores monasterii, monasterium ipsum* 86 d
Clausura, *septum* 545 e
Coabbas 81 c, 88 d
Coangelica vita 389 f
Cœnari, *pro* cœnare 167 c
Collateralis, *proxime vicinus* 170 f
Collega, *de toto comitatu* 157 d
Collegium, *de monachis dictum* 86 d
Comestio, *cibus* 160 d
Comitiva, *comitatus* 528 d
Commendator, *dignitas in Ordine Teutonico* 487 a, 564 b c
Commendatum, *mandatum* 798 f
Commodum, *conclave, cubiculum* 555 c
Commovibilis, *facilis commotu* 514 a
Communicare aliquem, *dare alicui sanctam Eucharistiam* 163 d
Communitas, *gallice* commune 102 c, 150 a
Compassive, *compatiendo* 580 b
Complectorium, *completorium* 153 f, 154 a, 166 d e, 171 e
Completorius, *completus* 408 f
Compromissio, *in electionibus apud FF. Præd.* 173 f
Compulsare libros, *trutinari* 146 e, 147 b
Conclavari, *per clavos uniri* 548 c
Confessor, *confessarius* 155 a, *et in seqq. passim.*
Confluentia, *arcta unio* 579 e
Confratres 87 c
Congregatio, *monachorum cœtus* 423 e
Conjudex, *assessor in judicio* 63 c
Consummatio occipitis, *extrema pars occipitis* 418 b
Contacium, *in liturgia russiaca* 44 e
Contemnere adorare, *adorare nolle ex contemptu* 281 c
Contentativus, *contentum efficiens* 540 d, 582 d *et passim.*
Contrata, *regio* 174 c
Conturbium, *turbatio* 291 d
Conventus, *cœtus monachorum aut monialium* 74 c, 115, *et passim.*
Conversus, conversa, *apud monachos et moniales* 85 e f, 86 b, 133 d
Cordetenus, *memoriter* 133 d
Cordialiter, *sincero animo* 494 e, 555 d
Cordula, *parva chorda* 179 a
Crastino (in), *postera die, gallice* le lendemain 86 e
Credulitas, *fides* 364 d
Cuculla, *vestis in Ord. S. Bened.* 118 c, 119 e f
Cultura, *cultus, veneratio* 324 a d
Curia, *aula sub dio, impluvium, atrium* 153 f, 159 d, 175 a, 178 c
Curtis, *villa* 9 b, 103 d
Custodia corporis Domini, *SS. Eucharistia in tabernaculo servata, gallice* réserve 137 d
Custos ecclesiæ, *æditutus, vulgo* coustre 113 b, 121 d

Debriatus, *inebriatus* 109 c, 113 b, 114 c, 117 b, 119 b
Definitio, *statutum* 414 e
Delectativus, *delectationem afferens* 525 d
Depegi, *pro* depinxi 363 f
Deponere, *testari* 486 f, 487 b d, 491 d
Deponere se, *lecto se imponere* 164 e
Depravare a, *retrahere a* 283 f
Desertitudo, *actio deserendi* 130 e
Desiderativus, *desiderans* 539 d
Detrectorius, *detrectatorius* 520 b
Detumefieri, *detumescere* *164 b*
Diacon, *diaconus* 364 d
Dieta, *iter unius diei* 532 d
Difficultare, *difficilem reddere* 538 c
Diffidare, *provocare* 435 f
Dignativus, *dignans* 572 e
Dilapidare, *lapidare* 75 d
Dilatativus, *dilatans* 552 b
Diligibiliter, *amabili modo* 526 d
Discingere se balteum, *discingere balteum* 282 d
Disparere, *e conspectu abire* 76 d, 90 d, 162 c d, *et in seqq. passim.*
Displicibilis, *displicens* 518 b
Disturbium, *perturbatio* 522 a
Divortiare, *separare* 556 a
Dorsuale, *dorsualia* 291 b
Duodenus, *duodecim complectens* 294 b

Effractiva, *effringens* 498 a
Emigranea, *hemicrania* 175 d, 182 e
Emorissa, *hemoroissa* 499 e f
Epilogare, *contrahere in epitomen* 83 e
Episcopium, *ecclesia episcopalis, diœcesis* 7 f, 308 b
Equitatus, *eques* 384 e
Equuleum, *equuleus* 321 b
Eremitalis, *eremiticus* 377 a
Eruptione sua, *sponte* 417 b
Esibilis, *aptus ad comestionem* 493 d, 525 d
Exaltare, *canonizare* 105 d
Exaratrix, *femina libraria* 128 f
Exasperare, *irasci* 806 f
Exasperari, *iracunde tractari* 806 f
Excessivus, *qui modum excedit* 548 e
Excoriatio, *cutis amissio* 156 e
Exhumare, *effodere* 138 b
Experimentaliter, *experimento* 528 c
Explodere, *enarrare* 804 d
Exprimere cursum, *cursum explere* 246 d

Factura, *creatura* 290 b, 295 d
Familiaritates crebræ, *crebra colloquia cum familiaritate* 366 e
Familiariter, *facile et frequenter* 413 b
Fatiga, *fatigatio* 505 b, 522 e, 523 a

Feralis

Feralis, *pertinens ad feras* 389 b
Fiendus, *faciendus* 752 a
Filaterium, *pro* phylacterium 108 a d
Fiscus, *prædium* 751 a
Florenus, *species nummi* 477 f
Forenses, *extranei* 72 e
Forma panis, *species eucharistica panis* 122 a e
Formæ, *sedes canentium in choro, gallice* stalles, *prisca appellatione* fourmes 170 f, 171 b
Formiter, *rite* 146 e

Gabelen, *vox teutonica significans* forcipes 583 f
Gatta, *felis* 155 c
Gaudeolum, *genus serti in capite* 152 f
Gaudere se insudare 390 d
Gaudenter, *cum gaudio* 521 d
Gengivæ, *gingivæ* 178 f, 179 a
Gestatorium, *seu* gestatorium feretrum, *feretrum in quo sanctorum reliquiæ* 423 c, 424 d
Gignitio, *partus* 554 a
Glossatus, *glossis elucidatus* 20 e
Grangia, *prædium* 71 f, 78 f, 85 e, 87 e f
Grossities, *immunditia, vel asperitas* 551 f
Grossus venetus, *nummus* 179 c
Guerra, *bellum* 74 b

Habilitare, *tractare, contrectare* 118 c
Hebdomadarius, *qui aliquo officio ecclesiatico per hebdomadam fungitur* 166 e
Hospitari, *hospitio excipere* 414 e
Humanator hominum, *conditor (?)* 107 d

Ikos, *in liturgia russiaca* 44 e
Illibate, *integre* 436 b
Imputabilis 573 c
Inconsolabiliter 162 d, 173 c, 415 b
Indefectivus, *indeficiens* 389 c
Indicatus, *monitus* 809 b
Indicibilis 123 c
Indilate, *sine mora* 85 d, 89 a d
Indimissibilis, *qui dimitti nequit* 558 a
Indiscretus, *temerarius* 174 f
Indominicatus, *prædium, dominium* 421 e
Inebriativus, *valens inebriare* 575 e
Inexpressibilis 524 e, 525 d, 555 d
Infirmaria, *nosocomium* 179 c, 487 e
Infirmarius, *cui commissa cura infirmorum* 86 e
Infirmitorium, *valetudinarium* 85 c, 86 c, 89 d
Informare se de re, *inquirere de re* 136 b
Inhaustibilis, *qui exhauriri nequit* 551 e
Innocentus, *innocens* 322 b
Inquietativus, *inquietudinem afferens* 537 b
Inquietudo, *strepitus, turbatio* 155 b
Insecuritas 520 c
Integraliter, *integre* 167 e, 179 e, 436 b
Integritates, *coloni, servi et res pertinentes ad monasterium aut villam* 23 a
Intendere fieri, *velle fieri* 393 d
Interessendi 509 a
Interpositio, *intermissio* 364 c
Interrogatorium, *quæstio* 479 c
Intersicus (?) 13 b, 14 b; *cfr. Du Cange, ed. Henschel, ad hanc vocem.*
Intimare, *notum facere* 85 c, 89 e
Intrinsecus; *adjectivi modo dictum* 117 c, 118 c
Isembrunum. *Vide* Ysembrunum.

Ita quod, *ita ut* 291 c
Itineratio, *actio itinerandi* 539 d
Juvamentum, *juvamen* 161 b

Krapen. *Vide* trahi.
Kroiele; *vox teutonica significans* tridentes 583 f

Labilitas, *status rei labilis* 293 b
Laboriositas, *difficultas* 574 a
Lanceatio, *ictus lanceæ* 571 d
Latu, *pro* latere 13
Lectisternium, *lecti apparatus* 508 c
Lectura, *lectio* 457 e
Legenda, *narratio traditione relata* 299 a, 306 a, 476 b
Letania sanctorum 87 a, 89 e
Levare, *mandare* 740 d
Levare, elevare corpus alicujus, *in signum cultus* 136 c d
Levigari, *minus ponderosum fieri* 425 b
Levita, *diaconus* 90 e
Liberaria, *libraria* 127 a
Licentiare, *dimittere* 155 b c d
Licentiatus, *cui licentia facta est aliquid agendi* 88 c
Ligwagium, *pro* lingwagium, *idioma* 485 c
Literalis scientiæ schola, *schola ubi docentur legere et scribere* 109 f, 110 f
Livores, *maculæ lividæ* 701 f
Lubricitas, *impudicitia* 450 a

Magnificabilis, *honoribus præditus* 791 c
Magnitudo, *titulus honoris* 282 d
Mansionarius, *cui* mansum *pro beneficio commissum erat* 421 d, 422 d
Mansum, mansus, *quoddam prædium* 422 d
Mantica, *genus vestis* 80 e
Manutenentia, *auxilium* 584 e
Marca, marcha, *nummus* 20 d, 179 d
Marschalcus, *præfectus equitum* 487 a
Mille, *mille passuum* 365 d
Minia, *literæ minio ornatæ* 129 c
Mollificativus, *molle reddens* 577 f
Monocellus, *luscus* 802 c, 810 c
Monstrantia, *capsa pretiosa in qua exponitur SS. Eucharistia* 531 c

Nobilitas, *turba nobilium* 454 e, 455 a
Nola, *tintinnabulum* 85 d
Nomine (super) ejus, *de eo* 281 d
Nuncupans, *nuncupatus* 809 d
Nundinæ, *festum cum mercatu, gallice* foire 575 f

Obtentio, *actus obtinendi* 573 c
Octimber, *october* 725 f
Odoro, *olfacio* 542 e
Officium, *officiales* 289 f
Orthonomia, *recte agendi ratio* 854 b
Ostiale, *janua* 858 d

Palam (in) venire, *prodire* 88 a
Papyreus, *papyraceus* 477 d
Paradisigenus, *de paradiso* 803 f
Paramentum, *ornatus solemnis* 157 b
Parochia, *diœcesis* 251 e

Passionatus, *passione exagitatus* 501 a
Passiones, *cantus Hebd. Sanctæ* 172 c
Pastura, *actio pascendi* 500 e
Paternitas, *titulus S. Pontificis* 500 f
Paternoster, *rosarium B. M. V.* 175 e, 176 e, 179 a
Pausare, *dormire* 74 d
Pecia, petia, *frustum, vulgo* pièce 13, 179 d, 526 b
Pedules, *pedum indumenta* 70 b, 72 e f
Peplum, *monialium velum* 110 b, 111 b
Perendinatus, *de die in diem prolongatus* 808 c
Phantasiatus, *phantasia repræsentatus* 528 a
Philaterium. *Vide* filaterium.
Pitacium, pittacium, *schedula* 33 f
Pitterium, pittarium, pitharia, *vas quoddam* 529 a
Placitatio, *litis defensio* 88 c
Placitum, *conventus judicialis* 805 c
Pluscule, *aliquanto plus* 373 d
Pneuma (S.), *Spiritus Sanctus* 78 e
Polyeleum, *in liturgia russiaca* 45 a
Ponderatio, *graviditas* 512 c
Pontificalia, *vestes pontificales* 157 b
Populare, *incolis replere* 850 e
Positus in Trinitate, *pro* credens in Trinitate 290 d
Posse tenus, *quantum fieri potest* 435 f
Postlogus, *epilogus* 84 c
Potestas, *jus proprietatis, ipse possessor* 421 a b
Præbenda, *cibi portio quæ quotidie a religiosis viris tribuebatur iis quorum facultates acceperant* 423 b
Præcautare, *reddere valde cautum* 584 f
Præcentor, *in choro* 75 f
Præcordialiter, *intimo affectu* 391 b, 425 e
Prædicare, *concionem habere* 175 f, 176 b d, 178 f
Prælatio, *dignitas prælati* 410 d
Præsentare, *offerre* 169 b
Præstaria, *charta qua aliquis prædium sub censu annuo utendum suscipit* 429 a, 456 b
Præstaturus, *præstiturus* 290 a
Præsumptorius, *præsumptuosus* 409 d
Prætactus, *ante dictus* 436 b, 577 f
Presbyterium, *pars ecclesiæ distincta a choro monialium* 113 b, 117 c
Pressura, *molestia* 393 f
Principaliter, *præcipue* 122 a ; *penitus* 123 b
Primitus, *prius* 319 f
Prior provincialis, *præpositus provinciæ apud FF. Prædicatores* 139 f, 141 a, 173 c
Processionaliter, *processionis modo* 166 d, 168 e, 175 e f, 436 a b
Profanitas, *profanatio* 291 b
Profestum, *pro* vigilia (festi) 530 c
Propositus in Trinitate, *pro* credens in Trinitate 289 f
Prora capitis, *frons* 80 b
Pulsare; *de horis dicitur : pulsantur horæ* 174 d
Punctura, *dolor pungens* 509 d

Quæro nihil præstiturum, *nihil cupio præstari* 290 a
Querulare, *querendo manifestare* 843 c

Raslum, *ferramentum quoddam* 805 f
Reclusa, *quæ in cella inclusa Deo vacat* 570 b
Reclusio, *inclusio in cella ad vacandum Deo* 545 e
Reclusorium, *domus reclusarum* 502 d, 530 e, 583 c
Recolitio, *commemoratio* 293 b
Recollocare se, *gallice* se recoucher 74 c
Recommendare, recommendatio, *commendare, commendatio* 168 c, 174 e
Refectorium, *comestio* 171 e ; *triclinium* 88 b
Reficere, cibum sumere 88 b
Regratiari, *gratias agere* 162 c f, 168 c, 171 a, 531 a
Requesta, *petitio* 4 f
Residentia, *mora* 177 e
Resonare hymnum, *cantare hymnum* 283 a c
Reservaculum, *locus in quo res servantur* 544 c d
Respective, *comparate* 539 a
Resultare hispidum, *fieri hispidum* 294 e
Ribus, *rivus* 12 f, 13
Risus, *oryza* 157 e, 161 f
Rota, *gallice* tour, *in monasteriis* 179 e
Rotulus defunctorum; *cfr.* breves defunctorum.

Sacrista, *ædituus* 154 a, 157 d
Sacristia, *sacrarium ubi servantur ornamenta sacra* 163 d
Sake (cum) 17 a
Scapularium, *genus vestis* 80 e
Scarlatum, *pannus coccineus* 170 b
Sclericatus, *contumeliose pro* clericus 155 e
Scriptorium, *locus scriptioni destinatus in monasteriis* 126 b
Scrutinium, *electionis forma* 173 f
Secretarius, *admodum familiaris* 148 c, 162 a f, 164 d, 176 a *et passim ;* 504 b
Senior, *dominus* 22 e f, 26 f
Sensura, *gustus* 468 c
Sententiare, *statuere, edicere* 146 f
Sententiator, *arbiter* 162 c
Sentimentum, *affectus* 496 e, *et in seqq. passim.*
Ser, *appellatio domini* 150 a
Seriose, seriosus, *serio, serius* 537 b, 550 e
Serra, *pro* sera 436 a
Similare, *in liturgia russiaca* 45 b
Sinceriter 423 a
Singultuose , singultuosus , *cum singultibus* 527 b
Sociare, *comitari vel etiam imitari* 154 a, 156 a, 164 f, 166 c, 168 c, 173 d
Societas, *agmen* 168 f, 169 a ; *etiam comitatus* 157 f
Socne (cum) 17 a
Solarium, *pavimentum* 159 a
Solatiosus, *dolore vacans* 581 c
Sophisticus, *sapiens* 818 a
Sotulares, *calcei* 86 e
Stallum, stallus, *sedes in choro ecclesiæ, gallice* stalle 89 d
Stopa, *mensura potus, vulgo* stoop 529 a
Stratus, us, *stratum* 525 b
Stupha, stuphula, *conclave monasterii ubi erat hypocaustum, gallice* chauffoir 159 c
Suasibilis, *suadens* 572 d
Suavificus 496 c
Subarrhatio, *desponsatio per arrhabonem* 571 b
Subhumeralis baculus, *gallice* béquille 422 a
Substantialia verba, *verba consecrationis* 122 a e
Subtalares, *calcei* 453 e
Suppellicium (?), *vestis linea clericorum* 574 c
Supereffluenter 572 e
Superrapere, *rapere elevando* 497 f
Supplumbare, *immergere et plumbo detinere* 783 b, 792 a, 799 d, 817 d
Suppriorissa 171 e, 177 d
Sustentamen 123 e

Tabula, *capsa, arca* 98 a ; *crepitaculum, gallice* crécelle 74 d, 89 e, 90 e
Taringæ, *sudes ferreæ* 783 a, 786 d, 799 a, 800 e
Tasta, *linamentum pro vulneribus* 164 a b, 165 b
Tepenter, *lepide* 553 a
Terreitas, *status rei terrenæ sapientis* 556 c
Thelonearius, *exactor telonii seu vectigalis* 421 f, 422 a c
Theoretica, *contemplativa* 402 f
Thesauraria, *locus in quo thesauri servabantur* 436 b
Tobalea, thobalea, *mappa* 151 b
Timorosa, *metuenda* 181 d
Trabi (?), *veteri idiomate teutonico* krapen 583 f
Translanceatio, *per lanceam transfixio* 573 d
Transparenter, *pellucide* 531 b
Transsagittare, *sagittis transfodere* 542 c
Transsumptive, *cum mutatione sensus* 568 e
Troparion, *in liturgia russiaca* 45 d
Tubalis, *ad modum tubæ* 584 e
Truffa, *fraus, jocus* 484 a
Tumba, *bustum, sepulcrum* 98 a

Vapulare, *ictibus afficere* 859 d
Varigenus, *varius* 567 d, 578 b, 579 a, 584 f
Vellicare, *sedulo examinare* 802 e
Venia, *genuflexio cum oratione* 152 f, 153 a, 156 b, 171 e, 180 a, 182 a, 495 e, 513 a
Vigorositas, *robur* 560 f
Villicus, *vici dominus, gallice* mayeur 102 c
Viltrum, *pro* feltrum, filtrum, *pannus lanæ* 506 e
Virtutificationes, *miracula* 818 a
Viscerose, *ex animo* 580 b
Vitricus, *laicus provisor ecclesiæ parochialis* 531 f, 532 a
Unctuosus, *unctione plenus* 499 e
Vulnerativus, *vulnerans* 513 b

Ysembrunum, *pannus coloris rufi subobscuri* 75 b, 77 a

Zoccholæ, zocholæ, zoculæ, *crepidæ ligneæ* 179 e, 180 f

INDEX REALIS ET MORALIS

Abbas *seu rector cleri in ecclesiis Campaniæ. Ejus officium* 8 a, *10 d*
Absolutio *defunctis data* 77 c
Abstinentia *diuturna a cibo potest esse miraculosa* 162 f
Acta *martyrum ; quædam præsidialia, id est, e publicis documentis excerpta* 275 d ; *sincera esse possunt quadruplici gradu* 313 b c ; *multa Acta non sincera idem nomen præsidis vel judicis exhibent, diversum tamen pro regionibus diversis* 288 c ; *alicujus sancti Acta aliis afficta, sive tota, sive ex parte* 235 d, 252 d, 275 b, 288 d, 297 e-f, 298 e f, 314, 315, 316 d, 317 a-d
Advocati *ecclesiarum munus* 422 c
Afri *vagi ad sacros ordines promoveri vetantur* *12 f* ; 14 a b
Altare *idolorum a S. Epimacho eversum* *713 c, 721 a*
Amens. *Vide* Sanationes.
Amoris in *Deum exercendi tres modi præcipui* *637 c et seqq.*
Angelorum *apparitiones* 229 b, *384 f, 385 a, 390 a, 400 a, 405 d, 407 a, 410 d, 411 b, 415 b e, 713 a, 724 e, 782 a, 785 e f*
Angelus custos *astat morientibus* 206 d
Anima *S. Germani cælum conscendere visa* *365 c-f*
Animal *ad vitam revocatum ope sanctorum* *295 a b* ; *animalia divinitus impedita ne res sacras violent* *11 a b, 291 b, 293 d* ; *animalia sanctis obedientia* *880 d et seqq.*
Anni exordium *in Campania sæculo X computabatur a mense martio* 14 d
Apocrypha *documenta circa historiam ecclesiasticam Hispaniæ ab Higuera cum aliis nonnullis communicata* 227 d e
Aqua *in vinum conversa* *468 c* ; *aqua cui immersæ fuerant reliquiæ S. Quintini ad ægrotorum sanationem adhibita* 814 e, 815 d ; *aquæ Sabis fluminis prodigiose subsistunt ut transitum præbeant deferentibus corpus S. Foillani* *407 e*
Arbor *prodigio ex uno loco ad alium translata* *421 a b, 425 b c*
Archipresbyteri *in Gallia ante sæculum V non reperiuntur* 354 c ; *eorumdem officium describitur* 355 e
Assumptio B. Mariæ *a remotissimis temporibus festive celebrata* 169 d

Baptismus *vulgo non nisi in Paschate et Pentecoste conferri solitus, usque ad sæculum XI* *13 e*, 14 d
Beati *in regni patronos non eligendi* 491 b
Beghinæ *in oppido Lewensi forsan scholam habuerunt* 111 a
Bilocationem *experitur B. Angelus ab Acrio* *676 f*
Bona ecclesiastica. *Vide* Reditus.
Brachii dolor. *Vide* Sanationes.
Breves defunctorum ; *quid essent* 132 e

Cæci. *Vide* Sanationes.
Calculus. *Vide* Sanationes.
Calix *olim propinabatur communicantibus* *113 b*, 114 a ; *calix vitreus confractus reficitur prodigio a S. Stephano Calatino* *11 a, 12 c* ; *calicibus vitreis utebantur sacerdotes sæculo X in Missa celebranda* *10 f, 11 a* ; *calicis hujusmodi usus prohibitus in concilio Triburiensi anni* 895 11 c
Cancer. *Vide* Sanationes.
Candela *offertur in testimonium accepti beneficii*

ficii 180 a, 199 c ; ponitur in manibus morientium 199 c f ; in honorem S. Foillani oblata et miraculo accensa 424 *e f*
Candidati *quamdiu hoc loco habeantur apud Benedictinos et Cistercienses* 113 e
Canonizatio *facta viva voce* 464 f, *469 e ; quomodo priscis temporibus celebraretur* 465 f
Cantus *miraculosi ad sepulcra sanctorum 417 f*
Capellanus cœnobii *apud Cistercienses moniales certis legibus tenetur* 119 *e*
Capitis dolor. *Vide* Sanationes.
Captivitas *apud Turcas 886 a b, et apud Æthiopes describitur* *886 d et sqq.*
Carbones *igniti a S. Turibio vel a Montano episcopo in veste linea deportata in testimonium innocentiæ suæ 228 d e ; item a B. Thoma Florentino ex obedientia 879 f, 880 a b*
Carcere *inclusi liberati ope sanctorum 469 b*
Caritatis *variæ species 528 c, 552 d et seqq. ; species sedecim 496 e ; effectus 547 d et seqq. ; redundat in corpus 497 c, 498 a ; caritatis vulnerantis descriptio 578 b et seqq.*
Carmelitæ Patres *S. Serapionem, sæculo II Antiochenum episcopum, suo Ordini adscribunt* 250 e ; *cultum S. Serapionis in Belgio promoverunt* 248 e
Cephalophori *sancti : S. Lucanus 245 b,* 246 b c, *247 a ; SS. Theonestus et socii 336 a, 338 a d, 346 a d, 348 d*
Cera. *Vide* Pondus.
Cerea *effigies rei ope alicujus sancti restitutæ, aut membri sanati, ad ejus altare vel sepulcrum suspensa 295 c*
Chorepiscopi *non reperiuntur in Gallia ante sæculum V* 354 c e; *eorumdem officium* 354 f
Chorus sacerdotum, *in ecclesiis monialium 117 c*
Cibos *in foro venales expositos idolis prius offerri mandabant christianæ religionis persecutores* 300 a b, *306 c, 319 c*
Cistercienses. *Vide* Candidati, Capellanus.
Claudi. *Vide* Sanationes.
Clausura *apud moniales severior fit sæc. XIII* 217 a b ; *antea minus stricte observata* 118 f
Clerici *olim iidem qui monachi* 3 f, 355 f-356 b
Collocutio *Dei cum creatura fit vario modo 528 a*
Columbæ *specie anima S. Quintini in cælum ascendere visa 783 b*
Columna *ignea corpus S. Foillani revelans 384 f, 390 b, 405 f*
Communio *sacra singulis dominicis frequentata 113 a,* 113 f, *apud Cistercienses 71 b ; non item apud Benedictinos* 72 f ; *recipitur in magnis solemnitatibus 115 a d ; monialibus in certis festis imposita 218 a,* 220 d e, *ter in anno canonicis* 220 e ; *communio menstrua olim ut frequens habebatur* 220 e ; *communio frequens laicis concessa* 543 d ; *communio est remedium contra vitium 116 b ; varii effectus communionis in B. Dorothea 535 d et seqq.*
Conceptio immaculata *Beatæ Mariæ Virginis negata* 485 e, *583 f ; prædicata et propagata 635 c d, 666 b ; festi institutio 582 e ; officii quis auctor* 593 d et seqq. ; *quale officium recitarit B. Alphonsus Rodriguez* 656 d et seqq.
Concilium *Claromontanum celebratur anno* 1095, 124 c, *Lateranense anno* 1123, 465 e, *et anno* 1179, 55 e, *Florentinum sub annum* 1441, 889 a. *Cfr.* Synodus.
Corciones, *omni verborum fastu destitutæ, fructuosæ 660 f*
Confessio *a monialibus olim singulis mensibus instituenda* 218 a
Confessores *quinam olim dicerentur* 703 a-e, *vix ulli fastis sacris Græcorum adscripti, sed fere soli martyres* 330 c
Conscientiæ *examen quomodo a B. Alphonso institutum 613 b*
Contemplativa vita *qualis sit 553 f ; illius agendæ conditiones 554 a et seqq.*
Contracti. *Vide* Sanationes (Paralysis).
Conventualium *agendi ratio erga B. Thomam Florentinum 885 d e*
Conversæ *in Ordine S. Claræ certæ disciplinæ subjacent* 221 a
Conversi *conturbant Ordinem Grandimontensem* 63 a b
Cordis *miraculosa extractio 496 b, 517 d*
Corpora sanctorum *illæsa inventa diu post eorum mortem* 208 e f, 209 a b, *325 a, 406 a,* 415 d, *454 d, 793 b,* 804 a. *Cfr.* Prodigia. *Corpora sanctorum multa a Langobardis cœmeteria Romana diripientibus in Italiam septentrionalem translata* 301 e
Crucis *dominicæ brachium ad Libanense in Hispania monasterium sæculo VIII delatum, ac deinceps servatum et magno honore habitum* 226 e, *227 b*
Cuculla, *vestimentum monachale, fuit variæ formæ* 119 e
Cultus *ecclesiastici signa* 488 e f, 489 a b, 490 b
Custodis *ecclesiæ seu æditui munus, deficientibus presbyteris, laicis committebatur* 420 b

Dedicatio *oratorii S. Chrysogoni anno* 1123 465 d
Defuncti *precibus sublevati 74 f et seqq., 75 f,* 173 d ; *sublevantur et sacrificio Missæ* 173 d ; *pro iis sancti multi fuerunt solliciti. Cfr.* Purgatorium.
Detractio *sanctitatis beatorum punita 619 b, 555 e et seqq.*
Diabolus *visibili specie apparens 272 b, 295 f, in varia figura 87 f, 88 b,* 90 e, *123 c, 154 f, 155 b c ; apparet morienti 174 f ; visus est litigare de anima e corpore exeunte 123 d ; diversis modis vexat sanctos 112 e, 155 e, 173 f, 176 c, 609 d et seqq., 615 a b, 616 b f, 663 b, ac personas devotas 159 a ; turbat concionatorem 661 a ; fugatur a sanctis* 53 d
Dominicæ *diei celebratio antiquitus ad solam Missæ auditionem reducta* 420 a ; *dominicæ vel festæ diei violatio divinitus punita 295 e f, 810 d*
Donaria *ad sepulcrum sanctorum varia 199 b*
Dunum *terminatio in nominibus civitatum celticam originem indicat* 352 c
Dysuria. *Vide* Sanationes.

Episcopi *aliquando sacerdotes vocati* 380 a ; *episcopi nomine, secundum sententiam Mabillonii, medio ævo multi nuncupati presbyteri missionarii* 378 e ; *in qua sententia longius æquo videtur progressus ille auctor* 379 a b. *Eorum consecratio fieri solita die dominica vel in festis solemnioribus* 8 e f ; *formula literarum institutionis a summo pontifice vel metropolitano editarum 12 e, 13 f*

13 f, 14 a ; *in Oriente sæculo II adulto fere omnes ex monachorum ordine assumebantur* 250 e ; *multi sine sede et titulo apud veteres Hibernos* 379 b c d
Ecclesiæ *seu oratoria lignea priscis temporibus in Belgio, sicut in Scotia seu Hibernia* 419 e
Electio *abbatis quomodo fiat apud Cistercienses* *72 b*
Elevatio *a terra in extasi* *673 b c d*, 875 c
Energumeni *liberati invocatione sanctorum* 142 b, *295 d e, 563 a et seqq.*, 588 c d, 654 a, *674 a b*
Evangelium Petri *apocryphum pronuntiavit S. Serapion Antiochenus sæculo II* 251 e; ejusdem *meminit Origenes* 252 a
†† Eucharistia *miraculo a murum morsibus servata 11 b; illius effectus sensibiliter percepti 496 f; in ea apparet Christus sub forma pueruli* *611 c*, 612 c
Exceptores *apud Romanos quinam fuerint* 277 d
Exercitia pia *adhibita Florentiæ in sodalitate Ceppi* *873 d*
Extasis jubilatoria *qualis sit* 668 d; *extaticus status examinatur* 106 f; *præbet phænomena mirabilia* *622 a b*

Febris. *Vide* Sanationes.
Feminæ *sanctæ multæ doctrina excultæ fuerunt* 130 b et seqq.
Festi *dies præter dominicam sæculo XI* 419 f
Ficus. *Vide* Sanationes.
Fidei propagatio *apud gentes Europæ septentrionalis sæc. XIII* 100 a
Filum *argenteum, hominis staturam longitudinem referens, ad sepulcrum S. Foillani a viro ejus invocatione sanato, oblatum* *425 f*
Fistula. *Vide* Sanationes.
Fontes *prodigiose exorti* 420 b, *440 f; aliqui a S. Quintino nuncupati* 776 c
Fraticelli *impugnantur* 863 d, *877 d; non sunt de familia S. Francisci* 863 e
Frumentum. *Vide* Pondus.

Galli *cantus primus post mediam noctem* *422 f*
Genua *sanctorum miraculose saxis impressa* *336 a*
Geniculationum *frequens usus* *163 f, 505 a*
Græci *multi Galliam incolebant* 356 b c

Habitus *eremitarum ad S. Ambrosium prope Eugubium describitur* 190 b, *item Canonicorum S. Salvatoris* 191, *item tertii et secundi Ordinis S. Dominici* 206 b
Hernia. *Vide* Sanationes.
Hieronymiana *martyrologia quomodo confecta sint* 240 a d
Homicidium *patratum in abbatia Ordinis Cisterciensis* 58 e et seqq.
Horæ canonicæ *definita ratione a tertiariis Ord. S. Dominici recitantur* 171 b c
Horæ B. V. Mariæ *recitatæ 153 e, servant a morte æterna 123; quomodo cœptæ recitari* 124 b
Horologium passionis *quid sit 663 d*, 668 d. *Ejus usus propagatur 663 e; recitatur quotidie a nonnullis sanctis* *662 f, 663 b*
Hydropisis. *Vide* Sanationes.

Jejunium *in honorem B. Mariæ Virginis 505 c; jejunium in vigilia festi Omnium Sanctorum apud Sanquintinenses olim ad diem præcedentem remotum propter festum S. Quintini ; illud privilegium auctoritate apostolica ad alia quædam loca extensum* 771 e, et seqq.
Ignis *quo concremanda erat Gelgehes, mater SS. Foillani et Fursei, prodigio exstinctus* *391 d, 397 f, 409 e f*
Imaginaria visio 106 e
Imagines *sacræ quatenus apud veteres christianos in usu essent* 332 f et seqq.
Immunitas *ab episcopo concessa canonicis regularibus Eugubinis* 191 d et seqq.
Incendia *exstincta sanctorum meritis* 53 d, *224 b, 674 d e, 680 c*
Inclusæ *plures in Belgio sæc. XIII* 110 f. *Inclusionis disciplina* 482 d ; *rationes quales esse debeant* 545 c
Inclusorium *describitur* 482 b c d
Indictio *non eodem modo computabatur apud omnes* 8 d e
Indulgentia *in recurrente sancti festo die* 465 a, 466 b, *469 e*, 747 b c ; *concessa in sanctorum canonizatione* 466 b ; *indulgentia plenaria a Leone X concessa visitantibus monasterium Libanense in Hispania, quando festivitas S. Turibii cum die dominica concurrebat* 226 e ; *indulgentia plenaria apud Hispanos appellata* jubilæum 226 e
Infans *trimestris prodigio loquela donatus* *321 c, 322 a b*
Inferni *cruciatus ex parte ostenti* *583 f*
Infirmitorii *certa structura* 119 d
Intellectualis visio 106 e
Irregularitates *canonicæ quibus impeditur accessio ad sacros ordines* *12 e f*
Ischias. *Vide* Sanationes.
Jubilæi *nomine indulgentia plenaria apud Hispanos significata* 226 e
Judicium *particulare creditur post mortem dilatum* 77 d

Latro, *invocato S. Quintino, a patibulo prodigiose servatur* *804 c d*
Libri liturgici *scripti a monialibus* *113 a*
Liturgia *benedictina in usu apud Cistercienses* 91 f
Lingua *amputata martyribus, loquela tamen miraculo servatur 714 b*, 715 e f ; *linguæ ignotæ intelligentia concessa* 140 e
Lumen *portentosum ad sepulcra sanctorum noctu apparet 177 b et seqq., 417 f, 469 b, 804 a, 843 e*
Luminaria *ad sepulcra sanctorum suspensa* 745 b c
Lusci. *Vide* Sanationes.

Mansionarii *ecclesiarum* *422 d*
Martyres *tantum primævis calendariis adscribebantur, non confessores* 248 f ; *martyres sæpe dicti qui necem injustam pie susceperant* 433 a b ; *martyres prodigiose a tormentis illæsi 262 f, 263 a, 269 d, 272 a c d e, 273 c e, 320 b, 321 a b, 322 c, 323 a c, 713 a, 715 b*

715 b, 724 e, 781 f, 782 e. Cfr. Prodigia, Sancti.

Martyrologium *ex Adone aliisque compilatum, perperam sub nomine Ven. Bedæ editum* 248 c; *martyrologium Fuldense magnam partem ex Adone sumptum* 248 b

Medici *sancti* 256 e

Medicinæ *ars et professio apud Græcos et Judæos, deinde etiam apud Romanos in honore habita* 256 b. *Priscis temporibus etiam a presbyteris et episcopis exercita* 256 c d, *et a multis sanctis* 256 e

Menologia *et alia similia monumenta græca excutiuntur ubi de cultu S. Stachyos* 695 a-696 d, *et S. Epimachi* 705 b–706 a

Militia *cum christiana professione componi non posse quibusdam perperam visa* 274 c, 275 b

Minores *de Observantia regenda habuere multa monasteria Secundi Ordinis* 213 f, 214 a; *eorum religio propagatur* *877 b et seqq.*

Miraculorum *apud sepulcrum alicujus sancti generalis recensio 12 b, 324 c, 417 f, 800 f; miraculorum cessatio ex obedientia 591 b,* 592 b, 891 b c, *892 b. Cfr.* Prodigia, Sancti, *et verba ibidem notata.*

Missæ duæ *in solemnitatibus aliquot apud Cistercienses celebrantur 115 b; quando sacrum celebretur* 115 f

Monasteria *duplicia in Oriente, in Gallia et apud Britones ac Hibernos* 381 e-382 c; *ex eo genere fuit monasterium Nivellense, cui præerat abbatissa* 382 c, 383 a; *monasteria duplicia condita sæc. XI et XII* 52 e; *monasterium regium, episcopale* 429 b; *monasteria primævi patroni sui vocabulo paulatim sancti fundatoris sui nomen substituere solita* 229 e

Monastica *disciplina viget in Belgio sæc. XIII* 100 b et seqq.

Moniales *non paucæ noverunt linguam latinam* 132 b; *scholas habebant* 132 f, *tum puellarum* 133 b, *tum puerorum* 133 e; *moniales Præmonstratenses qualem initio disciplinam haberent* 52 f; *Capucinæ quando institutæ* 671 a; *monialium cura sæpe onerosa Ordinibus virorum et ideo a nonnullis abnegata* 214 a

Mortui *ad vitam revocati ope vel invocatione sanctorum* 86 f, *350 e, 426 f, 561 f et seqq., 844 b*

Multiplicatio *miraculosa panis et vini* *676 e*

Muti. *Vide* Sanationes.

Natalicia festa *magno apparatu celebrata* 119 b c

Naufragi *a submersione prodigio servati 346 b c, 347 f, 348 a, 420 f, 565 c*

Nominum *diversorum ejusdem viri ratio* 356 d e; *nomina propria apud Germanos pleraque constabant duplici vocabulo certum sensum habente* 3 b

Nominum sanctorum *impositionis in baptismate pia consuetudo* 184 d

Novenarum *usus ad sanationem ope sanctorum obtinendam* 814 d

Novitiarum *susceptio apud Sorores Ord. Prædicatorum* *173 d*

Obedientiæ *varia exempla 601 c d, 629 a et seqq., 879 f,* 891 b c, *892 b; obedientia cæca a sanctis in morem deducta* 589 c et seqq.

Oblata *seu* formata *dicitur panis benedictus; a cane ex ecclesia abripitur et integer ab ejus morsu miraculo servatur* *11 a b;* 11 c

Odor *suavis e corporibus sanctorum diu post eorum mortem emanans 9 e, 10 a, 406 a, 803 f*

Officium *ecclesiasticum seu* psalterium *in scholis Italiæ docebatur sæculo IX* 7 e f

Orationis dominicæ *sæpius iteratæ usus 153 a,* 154 e

Orationis mentalis *quædam forma 622 e,* 623 e

Oratio *a S. Foillano martyre, capite amputato, alta voce continuata.* *404 c, 414 f*

Ordinationes *sacræ quo tempore celebrandæ 13 e; cfr.* Irregularitas.

Ordo diurnus *cujusdam feminæ devotæ* 588 c d

Paralysis. *Vide* Sanationes.

Parochiarum *ruralium extensio et origines* 419 d

Passio dominica *in visione ostensa 167 b et seqq.,* 169 b c; *cfr.* Horologium passionis.

Peculatus *falso insimulatur Romana curia sæc. XII* *79 d,* 82 b, 84 b

Pecunia *prodigiose obtenta invocatione S. Foillani* *425 a e*

Peregrinationes *ad sepulcra sanctorum 183 e, 199 c,* 440 e, 771 b; *peregrinatio Hierosolymitana suscepta a S. Turibio, sæculo V* 228 c d; *peregrinationes ad limina apostolorum sæc. IV 345 b; sæc. VIII 394 b; sæc. XI* 452 e f

Persecutores *Christianorum divinitus puniti* *307 e, 851 b*

Pestiferi. *Vide* Sanationes.

Pluvia *miraculose obtenta invocatione sanctorum 294 e, 436 f,* 444 e f; *pluvia non madefacit S. Dominicum* 140 f

Pœnæ *divinitus irrogatæ calumniatoribus et persecutoribus sanctorum 228 d; cfr.* Persecutores. *Pœnæ violatoribus rerum sacrarum irrogatæ; vide* Violatores, Animalia. *Pœnæ a sanctis sumptæ de hominibus iniquis aut ipsorum mandata non exsequentibus* *805, 806 passim, 808 d f*

Pœnitentiæ virtutis *varia exercitatio 494 d e, 496 a b, 505 a b, 507 c et seqq., 625 e et seqq., 669 a, in feria VI* 663 d

Pondus *ceræ vel frumenti, æquale ponderi corporis ab ægritudine aliqua prodigiose sanati, offerri solitum ecclesiæ S. Quintini, in gratiarum actionem* 814 e f

Præceps *ruens ex alto, ope S. Quintini, miraculo integer servatus* *813 e*

Prægnantes *adjutæ meritis sanctorum 179 a, 182 f, 223 f, 420 e, 646 e f, 648 a,* 652 f, 653 d, *676 d, 681 a,* 869 f

Præmonstratenses *parci in colendis suis alumnis* 51 c

Præsentiæ Dei *exercitii fovendi subsidia 624 d e; præsentia in altari cognita a sanctis* 117 f

Primatus *Petri in universam Ecclesiam a S. Asterio Amaseno assertus* *334 a*

Priores conventuales *apud Fratres Prædicatores quomodo eligantur* 173 f

Prodigia *in morte sanctorum 324 b; cfr.* Vox. *Prodigia circa mortuorum sanctorum corpora 273 a f; cfr.* Cantus, Columna ignea,

Corpora, Lumen, Miracula, Mortui, Odor, Oratio, Sanguis, Sepulcrum, Terra.
Prophetiæ donum *sanctis concessum 169 f*, 486 b et seqq.
Psalterium. *Vide* Officium.
Psalterium *B. Mariæ; quid sit* 117 b, *119 b, 134 et seqq.; in usu sæculo XIII ineunte* 134 c et seqq.; *usurpatur pro Rosario* 135 a; *est et psalterium majus* 135 b et seqq.
Pulvis *ad sepulcrum sanctorum honoratur reliquiarum loco* 181 a
Purgatorii *pœnis liberatæ animæ precibus sanctorum 162 a et seqq., 169 a b, 172 a, 176 d; anima in purgatorio detenta, visibili specie apparens, Paschasii scilicet diaconi, inter sanctos relati 365 b*, 366 d

Redituum *ecclesiasticorum quadripartita divisio episcopis injuncta 13 d*, 14 b
Reformatio *ordinis tam ecclesiastici quam sæcularis sæc. XV exeunte necessaria* 203 a b; *prædicatur Florentiæ cum successu* 204 e f; *postulatur et impetratur sæc. XV* 216 e
Regula *data S. Claræ fuit sæpe mitigata* 212 d et seqq.
Religiosi *antiquitus non soli nuncupati monachi* 228 f
Reliquiariorum *descriptiones: S. Ingaudi (diœc. Atrebrat.) 5 d e; S. Stephani Calatini 9 c; S. Lucani martyris in Gallia 245 d*, 247 e; *S. Maximi Cumani* 319; *S. Foillani 423 c d*, 432 d, 435 b c, 436 f, 437 d, 439 a c, 440 a c; *S. Augustini* 453 a; *S. Quintini* 745 f
Revelationibus *multæ sanctæ fuerunt donatæ* 483 b; *examinantur a viris prudentibus* 483 d e; *a nonnullis parvifiunt* 482 f; *ad normam Scripturæ expendendæ* 485 a; *revelationis divina signa quædam 580 e et seqq.; revelationes fiunt multiformiter 497 d*
Rheumatismus. *Vide* Sanationes.
Rosæ *crescentes in sepulcro B. Rycweræ* 53 e
Rosarium B. M. V. *sæpe dictum fuit Psalterium B. M. V.* 134 d e

Sabbatum *B. M. V. sacrum 164 d*, 165 b e
Sacerdos cœnobii; *quis sit 117 f*, 119 e
†† Sacramenti *benedictio non valde antiqua in Ecclesia* 220 f; *devotio B. Angeli ab Acrio erga SS. Sacramentum 666 a*
Salutationis *Angelicæ sæpius iteratæ usus 153 a*, 154 e
Salve regina *antiphona primum decantata post completorium a Fratribus Prædicatoribus* 158 c; *auctorem incertum habet* 158 d; *a cœlitibus decantatur 166 d e*
Sanationes *ope vel invocatione sanctorum: amentiæ 426 e; doloris brachii 809 e, 810 a, 814 b c; cæcitatis 198 f, 294 c e, 367 e, 419 a, 496 a, 565 a, 675 e f, 681 b, 751 b, 786 c, 804 c, 809 a b, 810 a b e, 813 f, 826 c; calculi 423 f*, 652 f; *cancri 260 e f, 261 a, 266 e f, 267 d; doloris capitis 11 e, 418 b c, 420 d; claudicatis 676 b, 808 a b c, 809 a b, 810 a e, 813 c d*; *dysuriæ 680 f; febris 79 a, 85 e, 86 a b, 183 b, 224 a c e, 647 e f*, 648 e, 651 d, 652 a, 653 e, 870 a f; *ficorum 89 d; fistulæ 72 b, 86 a, 179 d; herniæ 198 f; hydropisis* 815 a b d e f; *ischiadis* 869 e; *vitii oculorum 717 c, 810 c; muti oris* 3 d, *294 f, 418 f, 809 b, 810 d; paralysis, ariditatis vel contractionis membrorum 294 f*, 422 a, 424 a b, *567 b, 809 b c*, 849 c d; *pestis 419 a; rheumatismi* 869 d; *strumarum 647 b; surditatis* 3 d, 655 b
Sancti appellatio *multiplici olim sensu usurpata* 275 e f
Sancti homonymi *sæpe eodem die coluntur* 105 f; *eorum diversitas unde discerni possit* 316 c d
Sancti *multi sæc. XIII florent* 100 b; *Cistercienses aliquot non recte prætermissi* 92 d e, 96 e f; *sancti in visionibus apparentes 805-807 passim, 808 d f; sanctos populares familiæ nobiles in Italia nimis facile suæ stirpi adscribebant* 7 d. *In cæteris quæ spectant ad vocem* Sancti, *cfr.* Acta, Anima, Carcere inclusi, Cephalophori, Columba, Confessores, Corpora, Incendia, Martyres, Miracula, Prodigia, Sanationes, Vincula, Violatores.
Sanguis *S. Foillani, multis ab ejus obitu elapsis sæculis, ebullire visus* 418 a b
Schismati *Armenorum finis impositus* 864 b
Scholarum *institutio in Italia sæculis IX et X* 7 e f, *10 d; scholæ monasticæ sæculo XI* 373 a
Scotorum *monasteria in Europa* 427 f, 428 a b
Scribendi ars *et officium multum commendatur in monasteriis* 125 b et seqq.; *exercetur et a monialibus* 127 e et seqq.; *a feminis addiscitur 110 a*, 111 a
Scriptura Sacra *in scholis Italiæ prælegebatur sæculo IX* 7 e f
Senatores *in civitatibus Romano imperio subjectis* 355 a
Sepulcrum *S. Foillani tutum est perfugium hominibus et animalibus 417 f, 419 a*
Servi *ecclesiarum 422 d*
Silentii *lex severa apud nonnullos monachos* 122 e
Sodalitatis *S. Hieronymi Florentinæ, dictæ de Ceppo, scopus* 874 d
Solemnitas *a festivitate distinguenda, nominatim in regula S. Benedicti* 115 b e
Stigmata *impressa corpori B. Dorotheæ, viduæ inclusæ* 86 a
Strumæ. *Vide* Sanationes.
Subdiaconatus *non nisi sæculo XI sacris Ordinibus annumerari cœpit* 14 c
Suburbii *nomine aliquando designatum territorium alicui urbi circumjacens* 369 b
Supplicatio *solemnis in honorem S. Foillani* 441 f, 442 e; *supplicatio in honorem S. Gerardi Potentini* 466 e f
Surdi. *Vide* Sanationes.
Synaxaria *Copticum et Æthiopicum quando composita sint* 327 c, 329 a
Synodus *episcoporum Capuæ celebrata circa annum* 1000 8 f, 9 b

Tabella *ad Sanctorum sepulcrum in gratiarum actionem suspensa 198 f*
Terra *sumpta de loco ubi sanctorum corpora sepulta fuerant ægrotis sanitatem restituit 295 b*
Tertius Ordo *Sororum Ordinis Prædicatorum utilis valde* 173 e; *certam regulam habet* 205 e
Teutonicus Ordo *sub finem sæc. XIV subit discrimina* 486 f seqq.; *ejus ruina prænuntiatu* 487 d e
Tortores *S. Quintini divinitus puniti 781 f*
†† Trinitatis *expressa professio numquam martyribus criminis loco exprobrata* 289 a

Vestibus

Vestibus *divinitus induti SS. Zenobius et Zenobia, martyres* *271 f*

Villæ *multæ admodum amplæ tempore Merovingiorum* 427 c

Vincula *captivi prodigiose soluta* *421 f*

Violatores *rerum sacrarum divinitus puniti vel impediti 418 c d e, 421 d e f, 740 b, 805 d e, 806 b, 809 c, 848 c d*

Visio *qua ægrotus quidam admonetur ut ad S. Foillani opem recurrat 426 a; alia visio qua S. Foillani nex S. Ultano revelatur 384 e, 389 d, 405 c, 415 b; visiones sunt illusionibus obnoxiæ* 66 f; *quomodo distinguantur* 106 e

Visitationis divinæ *varii modi 541 a et seqq.; effectus* *542 et seqq.*

Unio *Græcorum procurata* 864 b; *item Coptorum* 864 c et seqq., *Æthiopum* 864 c et seqq., *885 f*, 889 a

Vox *de cœlo sanctos, præsertim martyres, alloquens 247 a, 263 b, 269 e, 346 d, 781 f, 783 b*

Urbaniana decreta *rite intelligenda* 92 *c*

ERRATA CORRIGENDA

Pag. 1, *col.* 2, *lin.* 18 tertii-*lege*-secundi. — *Pag.* 3, *col.* 2, *lin.* 19 Auft-*l*-Ault. — *Pag.* 28, *col.* 2, *lin.* 7, 20-*l*-29. — *Pag.* 32, *col.* 1, *lin.* 43 Chevron-*l*-Chivron. — *Pag.* 33, *col.* 1, *lin.* 13 Veuillet-*l*-Vulliet ; *lin.* 18, Seysthenex-*l*-Seythenex ; *col.* 2, *lin.* 25 Hinc *etc.*-*l*-Ad summam opinamur hanc... beatificationem jam pridem fuisse factam ; *lin.* 53 armorio-*l*-armario.— *Pag.* 34, *col.* 1, *linn.* 29 *et* 54-57, *cfr. pag.* 919 *d e ; lin.* 34 Baptistæ-*l*-Evangelistæ. — *Pag.* 47, *col.* 1 *lin.* I atteri-*l*-alteri. — *Pag.* 52, *col.* 2, *lin.* 3 corrucatam-*l*-carrucatam. — *Pag.* 61, *col.* 2, *lin.* 30 Monguntinam-*l*-Moguntinam. — *Pag.* 72, *col.* 2, *lin.* 26 Quere-*l*-O vere (Quere *cod.*). — *Pag.* 97, *col.* 1, *lin.* 39 in-*l*-im. — *Pag.* 139, *col.* 1, *lin.* 64, *dele* alia *et cfr. pag.* 920, *lin.* 37 *et seqq.* — *Pag.* 100, *col.* 1, *lin.* 22 SS-*l*-S. — *Pag.* 102, *col.* 2, *lin.* 36, *dele* Florentius. — *Pag* 104, *col.* 1, *lin.* 18, *dele* eoque dignissimo ; *col.* 2, *lin.* 14 erant-*l*-habebantur ; *lin.* 28, *post* conscriptas *adde* Errasse videtur ; *lin.* 56 anno 1232-*lege*-anno circiter 1230. — *Pag.* 211, *col.* 1, *lin.* 16, inter annos autem 1386 et 1395-*l*-ab anno 1386 ad 1395. — *Pag.* 240, *col.* 2, *lin.* 28 legit..., *in voce syriaca sequenti, pro primo yod ponatur nun.* — *Pag.* 244, *col.* 2, *lin.* 20, eximio cultu magis quam alibi-*l*-præcipue. — *Pag.* 263, *lin.* 42 κεαλὰς-*l*-κεφαλὰς. — *Pag.* 275, *col.* 1, *in margine* præsidiatia-*l*-præsidialia. — *Pag.* 306, *col.* 1, *lin.* 30 lucem-*l*-luce. — *Pag.* 336, *col.* 1, *lin.* 15, 1495-*l*-1493. — *Pag.* 359, *col.* 2, *lin.* 51 Calensi-*l*-Calliensi *seu* Callensi. — *Pag.* 430, *col.* 1, *lin.* 27 Castillon-*l*-Mertenne, prope Castillon ; *lin.* 43, *lege* sæpe laudatus auctor, Sebastianus Bouvier. — *Pag.* 465, *col.* 2, *lin.* 23 Panvino-*l*-Panvinio ; *in nota* (12), *ante* Novaes, *ponatur :* Ciaconius, Vitæ Pont. Rom., tom. I, pag. 951, Romæ 1677. — *Pag.* 483, *col.* 2, *lin.* 15 anni-*l*-anno. — *Pag.* 504, *col.* 1, *lin.* 21, Sept. IV, 24-*l*-Sept. IV, 2-4. — *Pag.* 664, *col.* 2, *lin.* 2, cap. VI-*l*-IV. — *Pag.* 711, *col.* 1, *lin.* 9 Pelusianus-*l*-Pelusiacus ; *lin.* 20 Hilario-*l*-Hilarion. — *Pag.* 713, *col* 1, *lin. ult., codex reapse habet* ἐκνίψῃ, *sed legendum est* ἐκνήψῃ. — *Pag.* 738, *col.* 1, *lin.* 33, *pag.* 741, *col.* 2, *lin.* 30, *pag.* 742, *col.* 1, *lin.* 13 Duchenois-*l*-Duhesnois. — *Pag.* 745, *col.* 1, *loco lin.* 12 *et* 13, *lege :* Sub abbate Hugone, Augustam Viromanduorum allatum fuit, et post elapsos fere quinque annos, mortuo jam Hugone, in eadem crypta, ad dexteram... — *Pag.* 808, *col.* 2, *lin.* 43 multa-*l*-multo ; *in nota* (59) resp.-*l*-rep. — *Pag.* 822, *col.* 1, *lin.* 24, *dele* uti et locorum. — *Pag.* 838, *col.* 2, *in nota* (26), *post* Diplomata *adde* tom. II. — *Pag.* 865, *col.* 2, *in nota* (8), 390-*l*-391. — *Pag.* 870, *col.* 1, *lin.* 37 Christiana-*l*-Christina. — *Pag.* 879, *col.* 1, *lin.* 10 extribetur-*l* exhibetur ; *lin.* 47 Thomæ-*l*-Thomas. — *Pag.* 888, *col.* 2, *lin.* 56, *dele* id. — *Pag.* 942, *col.* 2 Cyracus-*l*-Cyriacus. — *Pag.* 944, *col.* 2, *v° Egricus*, 391-*l*-393. — *Pag.* 947, *col.* 2, *lin.* 54 *et* 60 Assisas-*l*-Assisias.

BRUXELLIS, TYPIS ALFREDI VROMANT, VIA CAPELLÆ, 3.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 118437182

